ST. MICHAEL'S COLLEGE LIBRARY
TORONTO

CORNELIUS A LAPIDE.

COMMENTARII

IN SACRAM SCRIPTURAM

Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
University of Toronto

http://www.archive.org/details/commentariiinsac02lapi

CORNELIUS A LAPIDE.

COMMENTARII

IN SACRAM SCRIPTURAM.

Rt. Rev. J. O'Mahony

LUGDUNI, EX TYPIS PELAGAUD ET LESNE.

R. P. C.

CORNELII A LAPIDE

È SOCIETATE JESU,

S. SCRIPTURÆ OLIM LOVANII, POSTEA ROMÆ PROFESSORIS,

COMMENTARII

IN SACRAM SCRIPTURAM.

TOMUS II,

COMPLECTENS COMMENTARIA

IN JOSUE, JUDICUM, RUTH, IV LIBROS REGUM ET II PARALIPOMENON;

IN ESDRAM, NEHEMIAM, TOBIAM, JUDITH, ESTHER ET MACHABÆOS,

INDICIBUS NECESSARIIS ILLUSTRATA.

EDITIO RECENS,

A QUAMPLURIMIS MENDIS, QUIBUS CÆTERÆ SCATEBANT, DILIGENTISSIMÈ EXPURGATA ET CASTIGATA,

ET

ILLUSTRISSIMO DD. A. R. DEVIE, EPISCOPO BELLICENSI,

DEDICATA.

LUGDUNI,

APUD PELAGAUD ET LESNE,

SS. DD. PAPÆ BIBLIOTYPOGRAPHOS.

M.D.CCC.XL.

THE INSTITUTE OF MEDIAEVAL STUDIES
ST. MICHAEL'S
COLLEGE
LIBRARY
NOV 3 1945
12985

COMMENTARIA
IN JOSUE.

PROLOGUS ET ARGUMENTUM.

Jesus Nave, *ait S. Hieron. Epist. ad Paulinum*, typum Domini non tantum gestis, sed et nomine præfert : Jordanem transit, hostium regna subvertit, dividit terram victori populo, et per singulas urbes, viculos, montes, flumina, torrentes atque confinia (*Allegorice*) Ecclesiæ (*Anagogice*) cœlestisque Jerusalem spiritualia regna describit.

AB Evangeliis (quibus toti novo Testamento coronidem imposui), redeo auspice Deo ad vetus Testamentum, ab antitypo ad typum, à Jesu inquam ad Josue, qui Mosi ejusque Deuteronomio (ubi Pentateuchum finivi) successit. Ubi ergo manum de tabula amovi, illic rursum admoveo, ac à Josue usque ad Psalmos veterem historiam psalmosque pertexo, itaque pariter toti veteri Testamento duobus tomis (si Deus vitam viresque dederit) coronidem imponam. Olim ante 40 annos hæc ipsa Lovanii in publicis prælectionibus dictavi et docui. More meo solito brevis, imo solito brevior ero, ne tomi in S. Scripturam nimis excrescant, et quia libri hi sunt historici, qui planam, facilem et jucundam à Josue usque ad Davidem prisci ævi historiam enarrant, ideoque commentatione tanta non egent, quanta Prophetæ, Evangelia et Epistolæ. Sensui litterali moralem subjungam, quoties eum in S. Hieron. August. Origen. Theod. Rabano, Ruperto, cæterisque Patribus reperero litterali insistentem et accommodum.

Quæritur ergo primo : Cur liber hic inscribitur Josue ? Resp. quia gesta Josue describit, quibus ille Chananæam bello subegit, illamque duodecim Tribubus divisit, ac Rempub. Israelis in eadem constituit, eamdemque tam in pace quàm in bello prudentissime gubernavit. Voluit enim Deus in Josue dare exemplar optimi Imperatoris, Ducis et Principis, multò excellentius quàm Xenophon descripserit in Cyro, Plato in Repub. Arist. in Politicis : quod proinde meritò omnes Christiani Principes sibi ob oculos ponere, ac jugiter intueri et imitari debeant. Adde Josue videri libri hujus auctorem, de quo mox plura.

Quæritur secundo an liber hic sit Canonicus S. Script. Resp. non tantum esse Canonicum, sed proto (primo) canonicum, adeoque inter primos S. Scripturæ libros, de quorum auctoritate nemo unquam orthodoxus dubitavit, censeri. Porro Hebræi hunc librum in suo canone collocant inter Prophetas primum. Hebræi enim, teste S. Hieron. in Prologo Galeato (qui quasi galea S. Scripturæ præfigitur) S. Script. tripliciter partiuntur, illamque dividunt in *Thora*, id est, legem sive Pentateuchum Mosis, in *Nebiim*, id est, Prophetas ; et *Ketubim*, id est, Hagiographa. Prophetas autem alios nuncupant priores, alios posteriores. Inter priores primum statuunt Josue ; secundum, librum judicum ; tertium, Samuelis, sive librum primum et secundum Regum ; quartum, Regum nimirum librum tertium et quartum eorumdem. Posteriores recensent Isaiam, Jeremiam, Ezechielem, et duodecim Minores Prophetas : priores vero illos, licet historici sint, Prophetarum tamen ordine et nomine numerant, sive quia à Prophetis conscripti sunt, sive quia omnis ista illorum historia futura Messiæ tempora mutuo quodam vaticinio adumbrabat.

Quæritur tertio quis sit libri Auctor. Resp. Theod. hìc q. 13. Abulens. q. 5. et Andreas Masius, illum longe post mortem Josue ex antiquis diariis et annalibus (qui c. 10. 13. vocantur *liber justorum*) ab aliquo spiritu Dei afflato sive Propheta fuisse collectum, puta ab Esdra, ut sentit Masius ; à Samuele, ut Abulens. idque verisimilius esse patebit ex libri decursu, maxime c. 10. vers. 12 et 13. c. 19. 47. cap. 11. 16. ac ex fine libri. Porro diaria hæc ab ipso Josue primitus fuisse conscripta censent Hebræi, qui ipsum Josue hujus sui libri faciunt Auctorem, idque satis significatur c. ult. vers. 26. *Scripsit*, inquit, *omnia verba hæc in volumine legis Domini.* Sicut enim Moses sua gesta scripsit in Pentateucho, sic et Josue Mosis discipulus et successor sua hìc describit ; perinde ac Julius Cæsar sua acta et bella in ipsis castris sigillatim conscripsit, indeque librum vocavit Commentarium de bello Gallico, etc. Diariis autem hisce à Josue vel ejus Amanuensi conscriptis, nonnulla in hoc libro addita sunt ab eorum collectore, quæ post mortem Josue contigerunt, uti sunt ea quæ c. 15. de Axa filia Caleb, et c. 19. 47. de filiis Dan narrantur, ipsa denique mors Josue cap. ult.

Porro quis, qualis et quantus fuerit Josue patebit ex libri decursu. Audi Ecclesiasticum cap. 46. 1. ejus velut Heroum Herois elogia et magnalia recensentem : *Fortis in bello Jesus Nave, successor Moysi in Prophetis, qui fuit magnus secundum nomen suum, maximus in salutem electorum Dei, expugnare insurgentes hostes, ut consequeretur hæreditatem Israel. Quam gloriam adeptus est in tollendo manus suas, et jactando contra civitates rhompheas ! Quis ante illum sic restitit? Nam hostes ipse Dominus perduxit. An non in iracundia ejus impeditus est sol, et una dies facta est quasi duo? Invocavit Altissimum potentem in oppugnando inimicos undique, et audivit illum magnus*

et sanctus Deus in saxis grandinis virtutis valde fortis. Impetum fecit contra gentem hostilem et in descensu perdidit contrarios : Ut cognoscant gentes potentiam ejus, quia contra Deum pugnare non est facile. Vide ibi dicta. Fuit ergo Josue Dux, Princeps et Imperator Israelis ; fuit Propheta Deo familiaris, zelator legis cultusque divini ; fuit victor et triumphator, qui, expulsis Chananæis, populum fidelem in terram promissam reduxit, ideoque expressus fuit typus Jesu Christi, qui suos fideles facit triumphare de carne, mundo et dæmone, itaque eos in terram viventium et in cœlis regnantium reducit. Hinc et Josue præter morem illius ævi fuisse cælibem et virginem, imo ante Eliam cæterosque omnes primum vexillum virginitatis erexisse docet S. Ignatius Epist. ad Philadelph. S. Hieron. lib. 1. contra Jovin. et S. Chrysost. serm. de Martyribus, quem audi : *Ab origine mundi innocens Abel occiditur, Henoch Deo placens transfertur, justus Noe invenitur, Abraham fidelis probatur, Moses mansuetus dignoscitur, Jesus castus, David lenis, Helias acceptus, Daniel sanctus, tres pueri victores redduntur.*

Denique Hebr. *Iehova,* et crasi *Iosua,* sive *Iesua,* Græce Ἰησοῦς, Latine *Jesus*, idem est quod *Salvator.* Hæc ergo omnia unum idemque sunt nomen, quo primum Josue noster, deinde ejus antitypus Jesus Christus appellatus est. De hoc nomine multa habet hìc noster Serarius, ego quoque plura de eodem dixi Num. 13. v. 17. Matt. 1. 21. et Philipp. 2. 10. Narrat B. Greg. Turon. libr. de gloria Confess. cap. 40. Florentium patrem suum gravibus febribus et doloribus afflictum, cœlesti monitu nomen Jesu Nave hastulæ inscriptum capiti supposuisse, itaque illico omni morbo et dolore liberatum.

Porro ad hæc omnia Josue à Mose, jubente Deo, electus, et impositione manuum ordinatus, auctoratus, et quasi consecratus est dux populi. Num. 27. v. 18. ac rursum ab eodem ad tam heroica opera animatus est. Deuter. 31. 7. *Confortare*, ait, *et esto robustus ; tu enim introduces populum istum in terram*, etc. *Dominus ipse erit tecum.*

Quæritur quarto quæ sit libri hujus materia et argumentum. Resp. Argumentum est prosequi historiam Mosis, eamque pertexere usque ad finem vitæ Josue. Moses enim in Genesi conscribit historiam mundi, incipiens ab ejus creatione, illamque pertexit usque ad mortem Joseph Patriarchæ, ubi Genesim finit. Deinde in Exodo, Levit. Numer. et Deuter. prosequitur historiam Israelis à morte Josephi, ac præsertim gesta sua usque ad mortem. Josue verò hìc, Mosi succedens, sua et Israelis post mortem Mosis heroica facta recenset, ac præcipue bella quibus Chananæam devicit, eamque inter Israelitas possidendam distribuit. In hoc ergo libro clarissimum divinæ providentiæ, et fidei in promissis servandis exemplum resplendet : utpote in quo liquet quod Deus, post promissionem Abrahæ de Chananæa possidenda datam anno 470, qui fuit annus à creatione mundi 2494, et ab egressu Hebræorum ex Ægypto 40, omnes duodecim Tribus à Jacob, Isaac et Abraham progenitas, salvas in terram promissam ejusque possessionem induxerit. Hoc est quod dicitur Exodi 12. 40. *Habitatio autem filiorum Israel, qua manserunt in Ægypto fuit 430 annorum.* Adde nunc Numer. 40 annos peregrinationis in deserto, qui fluxerunt ab egressu ex Ægypto usque ad ingressum in terram Chanaan, habetis 470 annos jam dictos.

Itaque causa litteralis scribendi hujus libri fuit, ut creationis mundi historia à Mose cœpta, ut Ecclesiæ veteris continua propagatio ordine temporum non interrupto pertexeretur ; utque divinæ providentiæ fides in promissis præstandis toti mundo testata fieret.

Moralis causa fuit, ut in Josue daretur idæa perfecti Principis, optime tam in bello quàm in pace Rempublicam gubernantis. Cicero Pompeium laudans quatuor dotes in Imperatore requirit, scilicet scientiam rei militaris, virtutem, auctoritatem et felicitatem. Hæ omnes in Josue mirifice elucent. Unde Tertull. l. 3. contra Marcion. c. 16. censet Josue esse Angelum illum ac ducem quem promisit Deus, Exodi 23. dicens : *Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui te custodiat in via, et introducat in terram quam paravi tibi ; intende illi et exaudi eum, ne inobaudieris eum : non enim celavit te, quoniam nomen meum super illum est. Angelum quidem eum dixit ob magnitudinem virtutum quas erat editurus, et ob officium Prophetæ nuntiantis scilicet divinam voluntatem ; Jesum autem, ob nominis sui futuri Sacramentum.*

Allegorica, ut in Josue pingeretur Jesus Christus debellans peccatum et omnem inferorum potestatem. Unde de Josue ita canit Tertull. l. 3. contra Marcion. in carm. c. 3.

> Spiritus hunc sanctus socium sibi nomine junxit, etc.
> Nominis exemplum, Christi virtutis imago.

Vide nostrum Salianum, tomo 2, anno mundi 2600, ubi omnia Josue facta Christo adaptat.

Tropologica et anagogica, ut in eodem repræsentaretur, qua ratione fidelis quisque ceu miles septem non gentibus, sed vitiis capitalibus animæ debellatis, victor in terram viventium vincentibus promissam contendere debeat. Ita Origen. Theodor. Rupertus. Hac de causa Josue, uti fide sua Jordanem divisit siccavitque, ac solem stitit, sic innocentia sua Mosen superavit ; Moses enim Deum offendit ad aquas Contradictionis, adeoque à terra promissa exclusus fuit, ut in eam Israelem induceret innocens Josue Num. 20; nil enim in Josue culpatum fuit, sed laudata omnia, ac præsertim ejus erga Deum fides, fiducia, obedientia, religio, charitas, zelus, fortitudo, integritas, justitia, politia, paupertas, etc. quibus ipse meruit in Sanctorum catalogum referri in Martyrol. Romano ad diem primum Septembris, quo hæc scribo. Denique audi S. Aug. lib. 18. civit. c. 11. *Moysi successit Jesus Nave ; et in terra promissionis introductum populum collocavit ex auctoritate divina, debellatis gentibus, à quibus eadem loca tenebantur. Qui cum populum rexisset post mortem Moysi viginti et septem annos, etiam ipse defunctus est : Regnante apud Assyrios octavo decimo Amynta, apud Sicyonios sexto decimo Corace, apud Argivos decimo Danao, apud Athenienses quarto Ericthonio.*

Quinto quæritur quot annorum gesta complectatur hic liber. Resp. Omnes fere consentiunt Josue per septem annos gessisse bella ad subigendam Chananæam, quæ omnia hìc describuntur. Inde secuta est pax, in qua quot annis superstes fuerit, et populum gubernarit Josue, non omnino constat. Variant enim Inter-

pretes et Chronologi. Rabbi Moses enim censet Josue mox post bella obiisse ; alii Josue post bella, pacis annos dant decem vel undecim, ita ut universim præfuerit populo annos septemdecim, vel octodecim. Ita Genebrardus lib. 1. Chronol. Salianus, Torniellus, Adrichom. Arias et Lucidus : Josephus vero lib. 5. antiquitatum c. 1. in fine, Josue universim attribuit annos viginti quinque ; Beda et Bellarminus 26. Hebræi autem, quos sequuntur Patres, ut Eusebius lib. 10. Præpar. Clemens Alex. l. 1. Strom. S. Aug. lib. 18. de civit. c. 11. Sulpitius l. 1. sacræ hist. Magalianus et Masius in cap. ult. Josue eidem dant annos viginti septem. Quare cum Josue mortuus sit anno ætatis 110, ut patet c. ult. v. 20, sequitur eum ducatum populi suscepisse, anno ætatis 83. Deme enim annos 27, ducatus ejus ab annis 110, vitæ ejusdem, incides in annum initi ducatus 83. Quæ harum sententiarum sit verior indicabo cap. ultimo.

Porro Moses Genesim orditur à creatione Adæ et mundi ; finit vero eam in morte Joseph, quæ contigit anno mundi 2310, à diluvio 633, ab Abraham 361. A morte vero Joseph usque ad exitum Hebræorum ex Ægypto, et ducatum Mosis fluxere anni 144. Moses autem præfuit populo 40 annis. Ergo Josue ei immediate succedens cœpit imperare anno à creatione mundi 2494, à diluvio anno 837, ab Abraham 545, à Repromissione 470, à morte Joseph 184, qui fuit ante nativitatem Christi annus 1436. Vide Chronotaxim quam præfixi Pentateucho.

INTERPRETES.

Scripsit in Josue Origenes homilias 26 ; qui more suo moralis est. Ad litteram scripsit Theodoretus, Procopius et S. Aug. quæstiones triginta. Exstant tom. 4. post quæstiones in Genesim totumque Pentateuchum.

Posteriori seculo scripsit Rupertus, Lyran. Hugo Cardinalis, Dion. Carth. Cajetanus, ac fuse et exacte Alphonsus Tostatus Episcopus Abulensis. Nostro seculo docte ac pie scripsit Andreas Masius consiliarius Ducis Cliviæ, et linguarum apprime peritus ; sed hoc habet quod subinde vulgarem Interpretem carpat, licet fere in rebus minutis. Habet etiam nonnulla minus sana vel sane sonantia, ut de cruce non adoranda, et de imaginibus in altari non collocandis, quæ caute legenda et intelligenda sunt. Notavit ea D. Joannes Molanus in limine operis posteriori editione. Masius excellit in Geographia, et locis singulis terræ sanctæ graphice describendis.

Masium secutus est Arias Montanus, qui in elegantia styli excellit. E nostris copiose commentatus est Cosmus Magalianus, docte et recondite Nicolaus Serarius, accurate Jacobus Bonfrerius.

CAPUT PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo Deus apparet Josue, eumque corroborat ad invadendum Chananæam. Secundo, v. 10. Josue jubet populum parari in tertium diem ut Jordanem transeat, ac Rubenitis et Gaditis præcipit ut cæteras tribus armati præeant, uti se facturos promiserant.

1. Et factum est, post mortem Moysi servi Domini, ut loqueretur Dominus
ad Josue filium Nun, ministrum Moysi, et diceret ei : 2. Moyses servus
meus mortuus est ; surge, et transi Jordanem istum tu, et omnis po-
pulus tecum, in terram quam ego dabo filiis Israel. 3. Omnem locum,
quem calcaverit vestigium pedis vestri, vobis tradam, sicut locutus sum
Moysi. 4. A deserto et Libano usque ad fluvium magnum Euphratem,
omnis terra Hethæorum usque ad mare magnum contra solis occasum
erit terminus vester. 5. Nullus poterit vobis resistere cunctis diebus vitæ tuæ : sicut fui cum
Moyse, ita ero tecum ; non dimittam, nec derelinquam te. 6. Confortare, et esto robustus ;
tu enim sorte divides populo huic terram pro qua juravi patribus suis, ut traderem eam illis.
7. Confortare igitur, et esto robustus valde ; ut custodias et facias omnem legem quam
præcepit tibi Moyses servus meus : ne declines ab ea ad dextram, vel ad sinistram, ut intel-
ligas cuncta quæ agis. 8. Non recedat volumen legis hujus ab ore tuo ; sed meditaberis in eo
diebus ac noctibus, ut custodias et facias omnia quæ scripta sunt in eo : tunc diriges viam
tuam, et intelliges eam. 9. Ecce præcipio tibi, confortare et esto robustus. Noli metuere, et
noli timere ; quoniam tecum est Dominus Deus tuus in omnibus ad quæcumque perrexeris.
10. Præcepitque Josue principibus populi, dicens : Transite per medium castrorum, et impe-
rate populo, ac dicite : 11. Præparate vobis cibaria ; quoniam post diem tertium transibitis Jor-
danem, et intrabitis ad possidendam terram quam Dominus Deus vester daturus est vobis.
12. Rubenitis quoque et Gaditis, et dimidiæ tribui Manasse ait : 13. Mementote sermonis

BS 485 C7

quem præcepit vobis Moyses famulus Domini, dicens: Dominus Deus vester dedit vobis requiem, et omnem terram. 14. Uxores vestræ, et filii, ac jumenta manebunt in terra quam tradidit vobis Moyses trans Jordanem: vos autem transite armati ante fratres vestros, omnes fortes manu, et pugnate pro eis, 15. donec det Dominus requiem fratribus vestris, sicut et vobis dedit, et possideant ipsi quoque terram quam Dominus Deus vester daturus est eis: et sic revertimini in terram possessionis vestræ, et habitabitis in ea quam vobis dedit Moyses famulus Domini trans Jordanem contra solis ortum. 16. Responderuntque ad Josue, atque dixerunt: Omnia quæ præcepisti nobis faciemus, et quocumque miseris, ibimus. 17. Sicut obedivimus in cunctis Moysi, ita obediemus et tibi: tantùm sit Dominus Deus tuus tecum, sicut fuit cum Moyse. 18. Qui contradixerit ori tuo, et non obedierit cunctis sermonibus quos præceperis ei, moriatur. Tu tantùm confortare, et viriliter age.

1. ET FACTUM EST, etc. UT LOQUERETUR.] Hebr. *Et factum est et locutus est*, hoc est: *et locutus est*. Τὸ enim *factum est* redundat more Hebræo. Unde Noster clare vertit: *Et factum est ut loqueretur*, τὸ *et* copulat hunc librum cum fine Deuteronomii; illius enim acta ordine prosequitur, licet alioqui Hebræis *vau* sive *et* sit initiale, tantumque notet libri exordium, ut dixi Ezech. 1. 1. ad illa: *Et factum est in trigesimo anno.*

POST MORTEM MOYSI,] post expletos triginta dies luctus, quibus Hebræi planxerunt mortem Mosis, Deut. ult. 8. illis enim lugendum et quiescendum erat. Ita Abul. Serarius et Cajetanus, licet contrarium autumet Lyran. Salianus et Masius Thalmudicos secuti, de quo c. 3. Quare cum Moses mortuus sit sub diem tertiam Februarii, ac deinde eum planxerint Hebræi per 30 dies, uti patet Deuter. ult. v. 1 et 8. ac statim post planctum Josue sumpserit imperium populi vice Mosis, auctoratus et roboratus hic à Deo, hinc sequitur hanc apparitionem et confortationem ei factam sub diem tertium mensis primi Nisan; cujus decimo die Hebræi transierunt Jordanem, ut patet cap. 4. 19. ac 14. die celebrarunt Pascha, ut patet c. 5. 10.

UT LOQUERETUR DOMINUS.] Per Angelum vice Dei gerentem, sicut et per Angelum locutus erat Mosi, eique legem dederat in Sina, ut patet Galat. 3. v. 19. Angeli enim sunt administratorii Dei spiritus Hebr. 1. 14. Quocirca quoties in veteri Testamento Deus dicitur apparuisse vel locutus esse, non ipse per se, sed per Angelum id præstitit, uti in Pentateucho ostendi. Porro Angelus hic locutus est Josue, vel locutione spiritali objiciendo menti ejus notiones verborum horum, eo modo ac si Josue Deus ipsum præsentem loquentem audiisset, aut locutione corporali in assumpto corpore apparens et oretenus loquens ad Josue: utrumlibet enim est probabile. Josue ergo hìc immediate à Deo per Angelum constituitur et auctoratur dux populi, ideoque ab eo per omnia eruditur, dirigitur, prosperatur victoriis, decoratur spoliis, et regnis locupletatur: cum cæteri Reges et Principes à Deo non immediate, sed mediante electione populi vel optimatum constituantur.

S. Hieron. in illud Apostoli: *Constituas per civitates presbyteros sicut et disposui tibi.* Ad Tit. 1. 5. *Moyses*, inquit, *amicus Dei potuit utique successores principatus filios suos facere, et posteris propriam relinquere dignitatem, sed extraneus de alia tribu eligitur Jesus, ut sciremus principatum in populos non sanguini deferendum esse, sed vitæ. At nunc cernimus plurimos hanc rem beneficium facere; ut non quærant eos, qui possunt Ecclesiæ plus prodesse, et in Ecclesia erigere columnas: sed quos vel ipsi amant, vel quorum sunt obsequiis deliniti; vel pro quibus majorum quispiam regnaverit: et ut deterius taceam, qui ut clerici fierent, muneribus impetrarunt.*

2. SURGE,] id est, eia age. Est enim vox hortantis, excitantis et animantis, non autem jubentis, ut in pedes se erigat.

QUAM EGO DABO.] Hebr. *do*, q. d. ita certo dabo ac si jam darem, imo per hoc ipso momento dare incipio.

3. OMNEM LOCUM QUEM CALCAVERIT VESTIGIUM PEDIS VESTRI, VOBIS TRADAM (Hebr. נתתי *natatti*, id est dedi, tradidi, hoc est jamjam certissime tradam) SICUT LOCUTUS SUM MOYSI.] *Omnem locum*, id est totam Chananæam, in quem pergebant Hebræi, promisit Abrahæ, Moysi et Hebræis Genes. cap. 15. vers. 18. Exodi 23. 31. Deut. cap. 11. vers. 9. et alibi sæpe. Nunc Deus promissa præstat, ac per Josue Hebræis eam possidendam tradit; quia summus illius mundique totius est Dominus: *Domini enim est terra et plenitudo ejus, orbis terrarum et universi qui habitant in eo.* Psal. 23. 1.

Tropol. Origen. hom. 1. Chananæa nostra est concupiscentia, puta motus superbiæ, iræ, libidinis, gulæ, impatientiæ, acediæ, avaritiæ: quos si generose pugnando calcaverimus, nobisque subjecerimus, eis dominabimur duce Josue, id est, per gratiam Jesu Christi.

Rupertus vero hìc cap. 6. Omnis locus, ait, est omne cor, vel omnis conscientia, quam calcat pes Jesu, id est, quæ se calcandam subjicit pedibus Jesu instar Magdalenæ; hæc ergo est ipsius Jesu, hæc est Salvatoris et sempiternæ salvationis, ut eam Jesus, id est, Salvator et salus possideat. E contrario quos non calcavit vestigium pedis Jesu, id est, qui non sunt ei traditi et subditi, hi diabolo dati sunt, ac proinde non populus acquisitionis, sed perditionis filii sunt.

S. Bernardus autem subtiliter et pie serm. 15. in Ps. *Qui habitat: Sperate*, ait, *in Domino omnis congregatio populi; quemcumque enim locum calcaverit pes vester, vester erit: pes vester utique spes vestra est, et quantumcumque illa processerit, obtinebit; si tamen in Deum tota figatur, ut firma sit et non titubet.* Qui ergo sperat in Deum, omnia ab eo obtinebit; quia Deus id passim in Script. et Evangeliis promisit: quare cum ipse sit fidelissimus, promissa præstabit, cumque sit clementissimus et liberalissimus, non patietur vinci se spe nostra, sed eam superare sataget. Unde idem S. Bernardus ser. 3. de Annunt.

Sola, ait, *spes*, *apud te* (Domine) *miserationis obtinet locum, nec oleum misericordiæ nisi in vase fiduciæ ponis.*

Anagog. Origenes per omnem locum accipit cœlum, cœlique gloriam et felicitatem : *Lucifer*, ait, *sedem habebat in cœlis; postea vero quàm factus est Angelus refuga, si eum vincere potero et subjicere pedibus meis, si meruero ut Dominus meus Jesus conterat Satanam sub pedibus meis, consequenter locum Luciferi accipere merebor in cœlis.*

Denique S. Franciscus : Calcare, ait, est contemnere ; contemnit autem omnia, calcatque paupertas spiritus. Ipsa ergo est omnium Domina et mundi Regina, juxta illud : *Fideli totus mundus divitiarum est.* Ita refert Lucas Waddingus in dictis et scriptis S. Francisci : Avarus enim, ait S. Bernard. terrena esurit ut mendicus, pauper spiritu contemnit ut Dominus. Causam dat S. Cyprian. in orat. Domin. dicens : *Qui renuntiavit jam seculo major est honoribus ejus et regno, et ideo qui se Deo et Christo dedicat, non terrena, sed cœlestia regna desiderat.* Et sanctus Chrysost. hom. 15. ad populum. *Sicut*, ait, *è summo montis vertice prospectantibus omnia pusilla, ac non solùm homines et arbores, sed etiam urbes integræ et magni exercitus, formicarum instar super terram ire videntur ; sic qui animo erecto in cœlestia quasi in sublimi commorantur, iis omnia humana, potentia, gloria, opes ita minuta et exigua apparent, ut ne digna quidem judicent, quibus hanc immortalis animi nobilitatem applicent.*

Talis igitur est aquila, quæ, ut ait Job, c. 39. 27, *In arduis ponit nidum suum*, etc. *Inde contemplatur escam, et de longe oculi ejus prospiciunt :* Nimirum, *mens fixa in cœlo mundi ludibria ridet.* Talem se fuisse fatetur S. Greg. cum religiosam vitam in monasterio ageret. Scribens enim ad Theoctistem sororem Imperatoris l. 1. epist. 5. *Nihil*, ait, *in hoc mundo appetens, nil pertimescens, videbar mihi in quodam rerum vertice stare, ita ut in me pene impletum crederem, quod pollicente Domino ex Propheta didicissem ; sustollam te super altitudines terræ. Super enim altitudinem terræ sustollitur, qui et ipsa quæ alta et gloriosa præsentis videntur seculi, per mentis despectum calcat.*

4. A deserto et Libano usque ad fluvium magnum Euphratem, omnis terra Hethæorum usque ad mare magnum contra solis occasum, erit terminus vester.] Circumscribit hìc Deus terram promissam trans Jordanem à tribus mundi plagis, indeque ternos ei assignat terminos : ipsa enim Arabiam desertam habet ad Meridiem; Libanum et Euphratem ad Septentrionem ; mare magnum, id est, Mediterraneum ad Occidentem. Omittitur quartus Orientalis plagæ terminus, videlicet Jordanis, quia non longe ab eo consistebat Josue, indeque Deus terram hanc ipse ostendebat.

Libano.] Sept. *Antilibano :* sed idem est mons, qui versus mare Mediterraneum velut laxiore valle dividitur, et apud Tripolim Libanus, apud Sidonem Antilibanus dicitur, ait Strabo l. 16. Græce Αντιλιβανος proprie idem est quod *mons Libano oppositus :* Antilibanus enim apud Sidonem ita curvatur, ut Libano opponi videatur. Unde S. Hier. in locis Hebr. Omnis regio, ait, quæ est supra Libanum ad Orientem, respiciens circa regionem Damasci, quæ cecidit in sorte tribus Manasse, Antilibanus appellatur.

Porro Libanus Hebr. dicitur à לבן *Laban*, id est *albus*, quod nive semper albeat in summitate : Item à לבנין *lebanon*, id est, *thus*, quod Libanus cedrorum, pinorum, cypressorum, aliarumque resinosarum et thuriferarum arborum ferax sit, ait Masius et Adrichom. Libanus enim est omnium Syriæ montium maximus, altissimus, fertilissimus, amœnissimus, pulcherrimus. Hinc patet cur Ecclesiasticus c. 39. 18. dixerit : *Quasi Libanus odorem suavitatis habete, florete flores quasi lilium, et date odorem, et frondete in gratiam*, id est, ad gratiam gratis et amœnis frondibus : *Et collaudate Dominum ; et benedicite Dominum in operibus suis.* Item cur gloriæ Ecclesiæ decori vel odori Libani comparetur Isaiæ 60. 13. *Gloria Libani*, ait, *ad te veniet, abies et pinus et buxus.* Et c. 35. 2. *Gloria Libani data est ei, decor Carmeli et Saron.* Et Osee 14. 7. *Germinabit sicut lilium, erumpet radix ejus ut Libani, erit quasi oliva gloria ejus, et odor ejus ut Libani.* Et Cant. 4. 8. *Veni de Libano, sponsa mea.*

Omnis terra Hethæorum,] id est, Chananæorum. Est synecdoche. Ex una enim gentes cæteras sex terram promissam incolentes intelligit, sicut alibi easdem vocat Amorrhæos, qui ex hisce septem gentibus una tantum gens erat. Sic Genes. 27. ult. Rebecca non vult ut Jacob filius suus accipiat uxorem de filiabus Heth, sive Hethæam, id est Chananæam, uti explicatur c. 28. v. 1. Ita Abulensis.

Porro Hethæi progeniti et appellati sunt ab Hethæo, filio Chanaan, filii Cham, filii Noe, Gen. 10. 15. et incoluerunt locum, qui ab ipsis dictus est Heth in regione Hebronis. Unde ab Hethæis hisce Abraham emit speluncam duplicem in Heth ad sepeliendam Saram. Gen. 22. 26. Erant autem Hethæi viri fortes, bellicosi et formidabiles, ut et nomen ipsorum indicat. Hethæi enim Hebr. dicuntur חתים *Chittim*, id est, conterentes et pavorem incutientes. Unde apud Hethæos erant gigantes terribiles dicti Enacim, incolæ Hebronis, Numer. 13. 34. Hethæus quoque erat Urias, miles fortissimus, quem David occidit gladio filiorum Ammon, ut uxore ejus potiretur, 2. Reg. 12. 9. Hethæos ergo hìc præ cæteris gentibus Chananæis nuncupat, quia hi ob robur suum erant formidabiles Josue et Hebræis, q. d. Ne timeas Hethæos, licet giganteos et pugnacissimos ; ego enim illos domabo, tibique subigam. Ita Masius.

Usque ad mare magnum, etc. erit terminus vester.] Nota : Hi fuere ampli et vasti limites Chananææ à Deo Hebræis promissi, sed eos omnes reipsa non obtinuere Hebræi, partim ob suam ignaviam ; partim quia Deum suis sceleribus offenderunt, seque ejus promissis indignos reddiderunt, ut patebit Judic. 2. 20.

Sicut fui cum Moyse, ita ero tecum, te adjuvans, pro te pugnans, Chananæos percellens, tibique subigens, ac dividens siccansque Jordanem, sicut Moses divisit siccavitque mare Rubrum. Chald. vertit : *Sicut verbum meum fuit auxilio Moysi, sic erit verbum meum auxilio tibi.* Itaque passim ipse vertit, quando in Script. dicitur Deum mortalium rebus interesse, ad easve descendere, ut eis opituletur, idque facit ad insinuandam, ut videtur, generationem verbi à Patre æterno. Unde et Patres, ut S. Justin. dialog. contra Triphon. Tertull. lib. 2. contra Marcion.

et alii quos in Genesi citavi, docent in Apparitionibus Dei, quæ narrantur in veteri Testamento, semper apparuisse Filium, non Patrem, nec Spiritum sanctum, hoc est Angelum in illis apparentem gessisse personam Filii, ut significaret eum quandoque in terram descensurum, et carnem assumpturum ad salvandum homines.

NON DIMITTAM, NEC DERELINQUAM TE,] nisi tu vel tui me prius derelinquant, uti dereliquit me Achan rapiens spolia è Jerichunte contra meum præceptum, ideoque vos dereliqui ad tempus, ac cædendos tradidi Chananæis incolentibus urbem Hai, c. 7. Porro quod Josue, hoc omnibus fidelibus, justisque Jesu Christi filiis promittitur. Unde Apostolus Hebr. 13. 5. *Sint mores*, ait, *sine avaritia, contenti præsentibus; ipse enim dixit : Non te deseram, neque derelinquam.* Hinc etiam S. Aug. et Conc. Trident. sess. 6. c. 11. docent hunc esse stimulum justis : *Ut magis se obligatos ad ambulandum in via justitiæ sentire debeant; Deus namque sua gratia semel justificatos non deserit, nisi ab eis prius deseratur.*

6. TU ENIM armis subiges, et subjectam SORTE DIVIDES POPULI HUIC TERRAM.] ut sis typus Jesu Christi, qui cœlum aperuit, illudque electis suis distribuit.

Audi S. Chrysost. hom. 8. in Acta sub finem : *Educite*, ait, *in bellum centum myriades, et unum sanctum, scimus quia plura operetur. Exiit Jesus Nave in bellum, et solus omnia operatus est strenue, et ita alii nihil proficiunt : multitudo, quando voluntatem Domini non facit, nihil differt ab his qui non sunt.* Et post pauca : *Vellem*, inquit, *ut multitudine ornetur Ecclesia, sed multitudine probata ; si autem hoc fieri nequit, saltem pauci illi probati sint; hoc videtis quòd melius sit habere unum lapidem pretiosum, quàm mille obolos.*

7. CONFORTARE IGITUR, ET ESTO ROBUSTUS VALDE.] Hebr. מאד *meod*, id est, nimis, hoc est, valde; oportet enim pro lege et Deo ultra naturæ vires conari, ut legem Dei supernaturalem impleamus ; quod ergo nimis est naturæ, hoc satis est, gratiæ et charitati. Ingenti ergo et cœlesti robore opus est, ut concupiscentias, tentationes, omniaque legi Dei adversantia vincamus, itaque totam Dei legem exsequamur. Qua de causa ter hic repetit Deus τὸ *Confortare et esto robustus*, ut patet v. 6. 7. 9, ut indicet eum trino summoque robore sanctissimæ Trinitatis indigere.

UT CUSTODIAS mente, ET FACIAS opere, OMNEM LEGEM QUAM PRÆCEPIT TIBI MOSES.] Intelligit legem generatim latam, datamque toti populo à Mose in Sina, quæ Deuteronomio cæterisque quatuor Pentateuchi libris continetur : non autem legem aliquam specialem Josue traditam, ut patet v. 8. Dicit tamen speciatim : *Quam præcepit tibi*, ut sciat Josue legem communem sibi præcipue, ut duci esse impositam et commendatam à Deo, ac proinde illam sibi præ cæteris cordi et curæ esse debere, ut eam ipse primus servet, ac deinde ab aliis servandam curet, idque faciat non tam verbis et minis, quàm vita et gestis, ut videlicet ipse dux populo animata et oculata sit lex, uti Cyrus ait apud Xenophontem.

NE DECLINES AB EA AD DEXTERAM VEL SINISTRAM.] Primo, declinare ad dexteram, est addere aliquid legi ; ad sinistram vero, est aliquid ab ea demere, aiunt Hebræi et Vatabl. Secundo, Serarius : declinare ad dexteram, inquit, est legem ob spes et commoda prævaricari ; ad sinistram vero, ob metum et minas eamdem transgredi.

Verum dico esse Hebraismum, qui non aliud significat quàm recta legis via incedendum esse, ut ab ea neutram in partem quis declinet, si ad cœlum pertingere velit, sicut viatores rectam regiamque viam tenent, ut ad terminum viæ perveniant, ne semitis vel diverticulis in speciem planioribus et brevioribus se ab ea abduci sinant, ne in avia abducantur, ac à termino aberrent, ut volentes tendere in Jerusalem, eant in Jericho. Sic enim peccatores volentes pergere in cœlum, à via legis aberrantes, in fine vitæ inveniunt se in gehenna et tartaro. Pro *ab ea* Hebr. est, ממנו *mimmennu*, id est *ab eo*, quod scilicet lex præcepit : sed *mimmennu*, ponitur pro ממנה *mimmenna*, id est, *ab ea*, scilicet תורה *thora*, hoc est, lege. Est enallage generis.

UT INTELLIGAS CUNCTA QUÆ AGIS.] Hebr. *Ut intelligas omnia in quibus incedis*, id est, omnia quæ agis. Actiones enim et opera Hebr. vocantur viæ, qui per illas quasi per vias tendimus ad felicitatem, cœlum et Deum : *Ut intelligas*, id est, ut prudenter agas ; hoc enim est Hebr. השכיל *haschil;* sic sæpe in Proverbiis prudentia vocatur intellectus, scientia, doctrina, sapientia practica, scilicet quæ hominem ducit ad salutem, ideoque beat.

Hinc patet Josue à Deo electum in successorem Moysi, et ducem populi ob suam fidelitatem, probitatem et obedientiam, qua tum legi Dei, tum Moysi Domino suo obedierat. Unde sanctus Ephrem tract. de virtute c. 2. *Jesus*, inquit, *filius Nave perfecta sua obedientia tantum donum promeruit, ut Moysis successor fieret :* nimirum, qui bene suo superiori paret, rite aliis imperat, ideoque imperare meretur.

8. NON RECEDAT VOLUMEN LEGIS HUJUS (Deuteronomii et Pentateuchi, quæ dedi Moysi) AB ORE TUO : SED MEDITABERIS IN EO DIEBUS AC NOCTIBUS, UT CUSTODIAS ET FACIAS OMNIA QUÆ SCRIPTA SUNT IN EO,] q. d. Legem Dei assidue animo oreque versato; Hebr. enim הגה *haga*, significat meditari ita sæpe et fervide, ut ex fervida meditatione verba legis quasi susurrando in ore nascantur et ebulliant, utque illa populum tibi subditum doceas. Hinc illud : *Os justi meditabitur* (id est, meditato vel ex meditatione) *loquitur sapientiam.* Innuit Principis esse populum docere legem Dei, uti fecit Moses in Deuteronomio, ac Jagello princeps Poloniæ, qui ore suo catechizando et concionando Polonos docuit fidem legemque Christi. Sane hæc pietas et hoc legis studium Josue ad tot tantasque victorias viam stravit, ut vere dixerit Rab. Simeon : *Exemplum legis fuit vexillum Josue.*

DIEBUS AC NOCTIBUS.] Scilicet per vices interpolatas, hoc est, frequenter, diligenter, assidue ; continuo enim et semper meditari in lege Dei homini in hac vita est impossibile, utpote qui dormire, comedere, laborare debet. Quare nimis stricte R. Ismael rogatus à sororis suæ filio, num post Mosen evolutum liceret sibi Græcorum scripta legere, respondit licere, dummodo id non faceret die vel nocte. Omne enim diei et noctis tempus dandum esse legi, juxta hoc Dei præceptum.

TUNC DIRIGES, Hebr. תצליח *tasliach*, id est, prosperabis, fortunabis, felicem facies VIAM TUAM, id est, vitæ tuæ actiones ; ET INTELLIGES EAM.]

Hebr. תשׂכיל *taschil*, id est, prudenter dispones eam, sive intelligens et prudens eris, uti dixi v. 7. Nota hìc junctam esse prudentiam cum prosperitate et felicitate, quasi matrem cum filia; prudentia enim actionis prosperat, sæpe in hac vita, et semper in futura; nam eas semper dirigit ad felicitatem æternam.

9. Noli timere, quoniam tecum est Dominus Deus tuus in omnibus ad quæcumque perrexeris.] Quis enim timeat, Deo comite, imo duce? Quare hoc singulis imitandum est, ut satagant in omnibus quæ agunt et destinant, Deum habere studii operisque sui ducem, ideoque ejus opem initio operis humili prece efflagitent, uti sæpe monui. *Si enim Deus pro nobis quis, contra nos?* Roman. 8. Præclare S. Ambros. lib. 2. Offic. c. 1. *Vitam beatam efficiunt*, inquit, *tranquillitas conscientiæ et securitas innocentiæ.* Idem lib. 2. de Jacob et vita beata cap. 6. *Perfecta,* ait, *virtus habet mentis tranquillitatem et stabilitatem. Perfectorum est enim non facile mundanis moveri, non turbari metu, non exagitari suspicione, non terrore concuti, non dolore vexari, sed quasi in littore tutissimo, adversus insurgentes fluctus secularium procellarum mentem immobilem fida statione placidare.*

11. Præparate vobis cibaria,] non manna; hoc enim quotidie cadebat è cœlo, et quotidie colligendum erat, nec in alterum diem servari poterat; si enim servabatur putrescebat, Exodi 16. Sed pulmenta et carnes ex præda regnorum Og et Basan, v. g. oves et boves ibidem captos mactate, coquite, salite, et in vasa condite.

Nota: adhuc pluebat Hebræis manna è cœlo; nam manna defecit demum 15 die mensis, cum fruges novas Chananææ gustarunt et possederunt Hebræi, ut patet cap. 5. vers. 12. Hinc ergo patet Hebræos in deserto præter manna (quod multi gulosiores fastidiebant, præsertim cum per 38 annos assidue illud comedissent), aliis quoque cibis, ut carnibus, quibus deliciosa illa gens inhiabat, ut patet Numer. 11. 13. usos fuisse, quos manna velut pani quasi obsonium adhibebant. Id patet ex eo quòd cibos hosce emerint à vicinis Idumæis et Moabitis. Audi Deum Deuter. 2. 6. *Cibos emetis ab eis pecunia, et comedetis.* Et versu 27. Hebræi aiunt Sehon Regi petentes ab eo transitum: *Transibimus per terram tuam, publica gradiemur via,* etc. *Alimenta pretio vende nobis, ut vescamur.* Hinc et Deuter. 29. 6. non de carne, sed de pane duntaxat et vino dicitur: *Panem non comedistis, vinum et ciceram non bibistis.* Pientiores vero ex Hebræis, æque ac pauperiores in deserto ex solo manna vivebant, atque in eo gustabant carnes, pisces, ova, et quicquid gustare vellent, juxta illud Sapient. 16. 20. *Angelorum esca nutrivisti populum tuum, et paratum panem de cœlo præstitisti illis, sine labore, omne delectamentum in se habentem, et omnis saporis suavitatem.*

Quoniam post diem tertium transibitis Jordanem.] Quæritur quomodo hoc sit verum: nam cap. sequenti Josue misit exploratores in Jericho, qui præter tempus itus et reditus per triduum latuerunt in montanis, ut dicetur cap. sequenti v. 22. quibus ad Josue regressis, ejus jussu Hebræi moverunt castra ad Jordanem, ibique hæserunt tres alios dies, ut patet c. 3. 1. Unde ut minimum sex dies intercesserunt transitum Jordanis. Quomodo ergo dicitur: *post tertium diem?*

S. August. hìc q. 1. putat Josue tempus tridui hìc perstitisse non ex revelatione et certitudine divina, sed ex spe humana: sperabat enim eo tempore transitum fieri posse, si exploratores cito revertissent; sed eis tardantibus et non redeuntibus mutata fuisse Josue consilia.

Verum facilior et commodior responsio est, si dicamus hìc esse hysteron proteron, missionemque exploratorum, adeoque totum caput secundum anteponendum esse huic præcepto Josue: voluit enim Script. promptam obedientiam et executionem Josue verbis jussuque Domini proxime subnectere; quomodo videlicet ipse mox totum populum ad transitum Jordanis à Domino præceptum et prædictum comparare se jusserit, ac deinde cap. secundo redit ad ea quæ præcesserunt, quibus scilicet Josue transitum hunc particulari ratione præmunivit. Igitur hi tres dies, de quibus hìc fit mentio, iidem sunt cum illis cap. 3. v. 1. ubi dicitur Josue commoratus cum Hebræis apud Jordanem per tres dies, ac postero die transiisse Jordanem. Ita Abulensis. Et sane hæc sententia novo duci Josue majorem conciliat auctoritatem et gratiam apud suos populares, quæ multum imminuta fuissent, si in primo ductu eum falsum vel spe sua frustratum vidissent; ac melius respondet promissioni Dei hìc v. 9. et cæteris.

Hic ergo fuit rei gestæ ordo: Josue peracto tricenario luctu mortis Mosis, die tertia mensis primi Nisan, id est Martii, excitatus roboratusque à Deo, capessit populi ducatum. Unde eodem die ex Setim, ubi degebat, mittit duos exploratores, qui explorent Jericho, quæ à Setim, teste Josepho, distabat sexaginta stadiis, id est septem milliaribus Italicis, quæ faciunt duas leucas Gallicas cum dimidia. Milliare faciunt mille passus: leuca est iter unius horæ. Exploratores in Jericho excepti à Rahab, proditi, et quæsiti ab incolis, à Rahab occulte dimissi latuerunt in montanis per triduum; quare reversi sunt ad Josue sub finem diei sextæ ejusdem mensis Nisan: quibus auditis Josue nocte proxime sequenti movet castra ex Setim ad Jordanem, ubi tres dies commorans jubet populum parare cibaria, cæteraque ad transitum Jordanis; unde postera die qui fuit decimus Nisan, divisum à Deo Jordanem sicco pede cum Hebræis transit, ut patet toto cap. 3. et cap. 4. 19. sequenti vero undecimo Nisan, Josue populum circumcidit in Galgalis, cap. 5. v. 2. Mox 14 die ad vesperam ibidem celebrant Pascha cap. 5. vers. 10. cumque jam fruges terræ sufficerent alendo populo, deficit manna ningere, ibidem vers. 12. die 15 Nisan, Josue jussus à Deo circuit muros Jericho, per septem dies, ac tandem die septimo, qui fuit 21 Nisan; clangentibus tubis corruunt muri Jericho. Hebræi eam ingressi succendunt, statuuntque æternum anathema, salvant Rahab, quam Salmon filius Nahasson princeps tribus Juda sibi in uxorem adsciscit c. 6. v. 20. et seq.

Mystice, S. August. serm. 106. de Temp. *Quid est aliud*, ait, *dicere: Parate vobis cibum ad diem tertium, nisi Trinitatis suscipite Sacramentum? Post hæc Jordane transito, quasi Baptismi completo mysterio, populus Israel terram repromissionis ingreditur.*

Et Rupertus hîc cap. 8. censet hæc allegor. impleta esse in Jesu Christo, quando die tertia resurgens Apostolis dixit: *Euntes, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti*, q. d. *Ego die tertia resurrexi à mortuis, idcirco vos in morte mea terna mersione baptizate in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti, ut quomodo ego surrexi à mortuis per gloriam Patris, ita et vos in novitate vitæ ambuletis.*

Et intrabitis ad possidendam terram.] Hebr. לרשת *larescet*, id est *ad hæritandum*, velut avita prædia et hæreditatem suam, ut scilicet terram Chanaan à Deo vobis datam jure quasi hæreditario possideatis. Addit S. August. sermon. 105. de Temp. Deum reddidisse Hebræis Chananæam quasi jure debitam eo quòd illa, ut habet traditio, in divisione orbis obtigerit Sem filio Noe; sed ejus posteros ex illa epulerunt Chananæi. Unde Hebræi ex Sem prognati rursus eam hîc repetunt, quasi sibi ex proavo suo debitam.

12. Rubenitis quoque et Gaditis, et dimidiæ tribui Manasse, ait:] Hæ tres tribus petierant à Mose portionem terræ cis Jordanem sitæ, illamque ab eo obtinuerunt ea lege, ut ipsi cum cæteris tribubus pergerent trans Jordanem easque armati præirent ad debellandam Chananæam reliquam, ut eam inter se cæteræ tribus dividerent. Promiserunt id tres tribus Mosi; Josue ergo hîc promissum ab eis reposcit. Vide dicta Num. 32.

13. Mementote.] Hebr. זכור *zachar*, id est *memento*, ô trina tribus, vel *meminisse*, scilicet vos oportet. Est enallage, vel temporis vel numeri.

Et omnem terram.] Hanc scilicet cis Jordanem, in qua consistimus, quæ fuit Og et Sehon Regum Amorrhæorum, quam vobis Moses possidendam dedit.

14. Jumenta,] pecora et pecudes. Hæc enim vocant hebr. מקנה *mikne*, Septuag. κτήνη, id est possessio, opes, substantia, quæ olim consistebat fere in pecoribus.

Transite armati ante fratres vestros.] *Ante*, id est coram aliis tribubus, ait Masius. Simplicius alii, *ante* scilicet ut cæteras tribus præcedatis, ut vertit Noster c. 4. v. 12. Sic enim eis animum addetis ad invadendam et possidendam terram trans Jordanem, sicut vos eam jam possidetis cis Jordanem.

Omnes fortes manu.] Licet enim Moses ab omnibus viris harum trium tribuum exegerit promissionem præcedendi cæteras tribus trans Jordanem; tamen permisit Josue successori suo libertatem evocandi ex eis quos vellet et quotquot forent utiles, vel necessarii. Josue ergo ex eis fortiores duntaxat evocavit, quia cæteris non indigebat, ac cæteri relinquendi erant domi ad tutelam terræ cis Jordanem sitæ, ne à Chananæis aliisque vicinis invaderetur.

17. Sicut obedivimus in cunctis Moysi, ita obediemus et tibi.] Patres horum sæpe rebelles fuerant Mosi, ideoque exclusi fuere terra promissa, ac mortui in deserto; filii vero eorum obedientiores fuere Mosi, ideoque in terram hanc inducti sunt. Aut certe id dixerunt illi, qui in cunctis obedierant Mosi; si alii idem dixerint, qui subinde Mosi rebellarant, mentiuntur quidem, sed fatentur tamen se in cunctis Mosi obedire debuisse, ac simili modo sese deinceps obedituros Josue quasi novo duci spondent.

Tantum sit Dominus Deus tuus tecum sicut fuit cum Moyse.] Hæc vota sunt populi, fausta novo suo imperatori succlamantis, non vero conditiones imperii, q. d. Quod ad nos attinet, obediemus tibi in omnibus: cæterum optamus ut Deus, qui te Mosis successorem delegit, omnia tua secundet, sicut cum Mose eum fecisse scimus. Ita factum. Unde Josue Hebræis fuit quasi alter Moses.

Dux ergo et præses uni Deo nitatur, eique per orationem et pietatem, innocentiam, obedientiam, sit gratus et familiaris. Audi Leonem Imp. aurea suo duci hac de re præcepta dantem in Tacticis, in Epilogo: *Primum, quidquid dicturus facturusve es, à Deo principium habeat, nihilque sine illius commemoratione ac deprecatione agatur. Cur enim non principium rerum agendarum à Deo capiendum sit, cum Deus Pater noster, factor, et inspector dictorum factorumque omnium, judex cogitationum omnium notionumque cordis, nullaque creatura abdita coram eo sit, sed omnia nudata et explicata ante oculos ejus sint, quemadmodum divinissimus Paulus loquitur? Itaque præter sententiam ejus nihil à nobis agendum est.*

Aliam deinde causam diviniorem subjicit: *Cognatio enim quædam nobis cum illo est, talisque affectus qualis erga patrem esse debet? Nam illius munere in lucem aspectumque venimus, pro illo et vivere et mori debemus, benignitate illius alimur, in ipso vivimus, movemur et sumus, tantum illi obedimus, quantum subjecti præfecto, servi domino, magistratus regi: omnes illius sumus, qui omnem habet imperium, nobis per illum omnia subjecta sunt, tum animata, tum inanimata, nos vero illum colimus: universa bestiarum natura à nobis gubernatur, nos vero ab illo pascimur principe pastorum, qui nostra causa nostram naturam induit.* Vide plura, quibus idem stabilit et inculcat, ac demum sua Tactica ita de Deo et cum Deo includit: *Unde par est te, Imperator, supplici mente semper Deo preces adhibere, et in omnibus auctori salutis, pro iis quæ maxime salutaria sunt supplicare.*

CAPUT SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Josue mittit exploratores in Jericho : illos excipit, abscondit, dirigitque Rahab. Jerichuntini rem odorati illos persequuntur : illi v. 9. cum Rahab supplice pacti fidem silentii, ejus domui salutem promittunt, ejusque signum dant funiculum coccineum. Dimissi ergo ab ea per funem fugiunt, v. 15. latentque in montibus tres dies, ac demum v. 27. ad Josue redeunt, narrant pavorem Jerichuntinorum, ac spondent de eis victoriam.

1. Misit igitur Josue filius Nun de Setim duos viros exploratores in abscondito,
et dixit eis : Ite, et considerate Terram, urbemque Jericho. Qui per-
gentes ingressi sunt domum mulieris meretricis, nomine Rahab, et quie-
verunt apud eam. 2. Nuntiatumque est regi Jericho, et dictum : Ecce
viri ingressi sunt huc per noctem de filiis Israel, ut explorarent Terram.
3. Misitque rex Jericho ad Rahab, dicens : Educ viros qui venerunt ad
te, et ingressi sunt domum tuam; exploratores quippe sunt, et omnem
Terram considerare venerunt. 4. Tollensque mulier viros, abscondit, et ait : Fateor,
venerunt ad me; sed nesciebam unde essent. 5. Cumque porta clauderetur in tenebris, et
illi pariter exierunt, nescio quò abierunt; persequimini cito, et comprehendetis eos.
6. Ipsa autem fecit ascendere viros in solarium domus suæ, operuitque eos stipula lini, quæ
ibi erat. 7. Hi autem qui missi fuerant, secuti sunt eos per viam quæ ducit ad vadum Jor-
danis; illisque egressis statim porta clausa est. 8. Necdum obdormierant qui latebant, et
ecce mulier ascendit ad eos, et ait : 9. Novi quod Dominus tradiderit vobis Terram; et-
enim irruit in nos terror vester, et elanguerunt omnes habitatores Terræ. 10. Audivimus
quod siccaverit Dominus aquas maris ad vestrum introitum, quando egressi estis ex Ægypto,
et quæ feceritis duobus Amorrhæorum regibus, qui erant trans Jordanem, Sehon et Og,
quos interfecistis. 11. Et hæc audientes pertimuimus, et elanguit cor nostrum, nec re-
mansit in nobis spiritus ad introitum vestrum : Dominus enim Deus vester, ipse est Deus
in cœlo sursum, et in terra deorsum. 12. Nunc ergo jurate mihi per Dominum, ut quo-
modo ego misericordiam feci vobiscum, ita et vos faciatis cum domo patris mei; detis-
que mihi verum signum, 13. ut salvetis patrem meum et matrem, fratres ac sorores, et
omnia quæ illorum sunt, et eruatis animas nostras à morte. 14. Qui responderunt ei :
Anima nostra sit pro vobis in mortem, si tamen non prodideris nos. Cumque tradiderit
nobis Dominus terram, faciemus in te misericordiam et veritatem. 15. Demisit ergo eos
per funem de fenestra : domus enim ejus hærebat muro. 16. Dixitque ad eos : Ad montana
conscendite, ne forte occurrant vobis revertentes; ibique latitate tribus diebus, donec
redeant, et sic ibitis per viam vestram. 17. Qui dixerunt ad eam : Innoxii erimus à jura-
mento hoc, quo adjurasti nos. 18. Si ingredientibus nobis Terram, signum fuerit funiculus
iste coccineus, et ligaveris eum in fenestra, per quam demisisti nos; et patrem tuum ac
matrem, fratresque et omnem cognationem tuam, congregaveris in domum tuam : 19. Qui
ostium domus tuæ egressus fuerit, sanguis ipsius erit in caput ejus, et nos erimus alieni.
Cunctorum autem sanguis, qui tecum in domo fuerint, redundabit in caput nostrum, si
eos aliquis tetigerit. 20. Quod si nos prodere volueris, et sermonem istum proferre in
medium, erimus mundi ab hoc juramento, quo adjurasti nos. 21. Et illa respondit : Sicut
locuti estis, ita fiat, dimittensque eos ut pergerent, appendit funiculum coccineum in fenestra.
22. Illi vero ambulantes pervenerunt ad montana, et manserunt ibi tres dies, donec reverte-
rentur qui fuerant persecuti : quærentes enim per omnem viam, non repererunt eos. 23. Qui-
bus urbem ingressis, reversi sunt, et descenderunt exploratores de monte; et transmisso

Jordane, venerunt ad Josue filium Nun, narraveruntque ei omnia quæ acciderant sibi. 24. Atque dixerunt : Tradidit Dominus omnem terram hanc in manus nostras, et timore prostrati sunt cuncti habitatores ejus.

1. Misit igitur Josue filius Nun (Septuag. *Nave*, sed corrupte : ex affinitate enim litteræ Græce ν cum η, pro νουν corruptum est ναυη) de Setim duos viros exploratores.] Hæc verba nectenda sunt versui 9. cap. 1. ac ponenda ante vers. 10. Est enim hîc hysteron proteron, ut ibi dixi; Josue enim, excitatus et corroboratus à Deo ad invadendam Chananæam, illico id fecit, misitque exploratores in Jericho Jordani vicinam, ad eam primo subigendam. Quare : *Misit igitur*, hoc est, *miserat igitur*, scilicet antequam juberet Hebræos parare se ad transitum Jordanis post tres dies cap. 1. versu 10. Ponitur enim præteritum perfectum pro plusquamperfecto.

Mystice S. August. serm. 106. de Temp. *Jesus*, ait, *duos exploratores mittit, quia verus Jesus daturus erat duo præcepta dilectionis. Quia et revera quid nobis aliud quos mittit verus Jesus nisi ut diligamus Deum, diligamus et proximum. Dixit ergo Jesus : Præparate vobis cibum, et estote parati ad diem tertium. Sicut enim tunc præparatis cibis die tertio ventum est ad Jordanem fluvium ; ita et nunc in Ecclesia Catholica assumptis spiritualibus cibis fidei, spei et charitatis, pervenitur ad Trinitatis mysterium, et ad Baptismi Sacramentum.*

De Setim.] Setim erat in campestribus Moab juxta Jordanem et montem Nebo, ubi ante mensem mortuus erat Moses Deuter. 34. In Setim fornicatus est populus cum filiabus Moab et Madian, ibique Phinees Israelitam cum Madianitide fornicantem pugione confodit. Num. 25. Et hoc loco dictæ sunt arbores Setim, quarum ligna sunt omnium levissima, nitidissima et pulcherrima, et quæ putredinem non sentiunt : unde ex iis cunctæ tabulæ arcæ, tabernaculi et templi factæ sunt.

Duos.] Rabbini dicunt, vel potius fabulantur hos duos fuisse Phinees et Caleb ; sed quis credat Phinees jam Pontificem à Deo designatum, et Caleb auctoritate et annis gravem, ad tantum periculum electos ? Præsertim cum Septuaginta Romæ correcti eos vocent νεανισκους, id est, juvenes, et ita vocantur cap. 6. versu 23. in Hebræo.

In abscondito.] Hebr. חרש *cheres*, id est, tacite, occulte ; ita Chald. tum ne eos incarcerarent et occiderent hostes Jerichuntini ; tum ne id scirent sui Hebræi, qui uti ante 38 ob missos exploratores murmurarant ; ita nunc rursum facile murmurare potuissent. Adde in rebus arduis, præsertim bellicis, summa expeditionis sæpe consistit in secreto arctissimo. Facile enim à civibus res secreta ad hostes emanat. Ita Cajet. Masius et Serarius.

Babbini τὸ *cheres* interpretantur *mutum* vel *surdum* aut *figulum*, quasi jusserit Josue exploratoribus ut se simularent surdos et mutos, utpote linguæ Chananæorum ignaros, vel ut alii figulos, quodque ferrent vasa fictilia, quasi ea vendituri in Jericho. Sed hæc sunt Rabbinorum commenta et fabulæ. Verisimilius dicerent eos simulasse se esse rusticos. Sic enim exploratores solent ut rustici, qui libere urbes ingrediuntur, incedere, ac machinationes suas simulatione rusticitatis obtegere. Nam radix חרש *charas* per *scin* significat non tantum tacere et obsurdescere, sed etiam arare et fabricare : חרש *cheres* vero per *sin* significat testa et vas fictile.

Considerate terram,] non tantum Chananæam, sed Jordani vicinam, quam proxime transito Jordane invadere destino, an scilicet munita sit, an incolæ sint bellicosi, an animati et parati ad prælium nobiscum ineundum, etc. Sic Leo Imper. suo belli duci ita præscribit in Tacticis cap. 13. n. 2. *Exploratoribus et speculatoribus sedulo hostium statum exquires, qui notent illorum quanta multitudo, qualis acies ; itaque te adversum eos præparabis, ut ne subito ac de improviso invadare ab illis.* Et cap. 20. n. 178. *Si quid clam hostes facere volueris, vel castra movere, vel aliquid aliud gerere, nulli hoc consilium, nisi uni alicui ex præfectis credas : talibus enim temporibus permulti sunt, qui remunerandi cupiditate consilia tua hostibus proditori sunt.* Eodemque c. n. 216. *Quoniam venator bonus lupos et vulpes artificio venatur, sic et tu hostium speculatores solertia capies. Si enim extra vallum tuum custodias locaveris, deinde jusseris ut utrumquemque ignotum teneant, et interrogent, neque dimittant priusquam præfecti nomen et contubernii unde sit, et tesseram ejus contubernii commemoraverit, et eos qui hæc facere nequiverint exploraveris quinam sint, facile speculatores illorum invenies.*

Solerter quoque Vegetius lib. 3. de re milit. c. ult. hunc exploratores deprehendendi modum suggerit : *Cum explorator hostium*, inquit, *latenter aberrat in castris, omnes per diem ad tentoria sua redire jubeantur, èt statim deprehenditur explorator ;* quia non habet tentorium.

Urbemque Jericho,] q. d. Præcipue et præ aliis locis lustrate urbem Jericho. Id jubet, quia Jericho in regione illa erat urbs primaria Jordani vicinissima, et munitissima. Similes phrases sunt 3. Regum 11. 1. *Rex Salomon amavit mulieres alienigenas, et* (id est, sed præcipue) *filiam Pharaonis.* Ps. 17. 2. *Eripuit eum de manu hostium, et de manu Saul*, scilicet præcipui et acerrimi sui persecutoris. 2. Reg. 2. 30. *Defuerunt de pueris David decem et novem viri, excepto Azaele*, omnium primario. Marci 16. versu 7. *Dicite discipulis, et* (id est, præcipue) *Petro.*

Porro Jericho olim urbs fuit magna, populosa, unde et suum Regem habuit (ut patet v. sequenti), sita in regione campestri et pinguissima. Ibi balsamum, quod est liquor odoratissimus, præstantissimum provenit, nusquam alibi. Abundat rosetis, cannis mellis, palmetis, unde et civitas palmarum appellata est : ut videatur fuisse mundi paradisus. Distat, teste Josepho libr. 5. belli cap. 4, à Jordane sexaginta stadiis, hoc est, septem milliaribus Italicis cum dimidio, quæ leucas Gallicas unius horæ duas cum media efficiunt : distat à Jerusalem stadiis 150, hoc est milliaribus Italicis octodecim cum dimidio, quæ faciunt leucas Gallicas sex cum quadrante. In Jericho hospitatus est et habitavit Elisæus 4. Reg. 2. Ibidem Christus Zacchæum è Sycomoro vocavit, Lucæ 19.

Dicta est Jericho vel à ירח iareach, id est, Luna, quòd Lunæ nascentis formam habeat planities illa, quæ ambit Jerichuntem, ita Arias Montanus; vel à רוח ravach, id est dilatare, quòd in latissimo sita sit campo; vel à רח reach, id est, odor, quod suavissimum balsami, mellis, rosarum, etc. expiret odorem. Ita Josephus, Masius, Pagninus.

Symbolice, Jericho typus est mundi, qui instabilis est, et mutatur ut Luna; ac latissimus est, et odoratas delicias suis amatoribus exhibet, sed quæ illico instar odorum et vaporum evanescunt. Unde Jesus ex ea Zacchæum ad se advocavit, docens contemnere mundana, et ambire cœlestia utpote præstantissima, et in æternum duratura. Ita S. Gregorius, Rupertus et alii.

Qui pergentes (vel natatu, vel vado, ut innuitur v. 7. vel scapha Jordanem transmittentes), ingressi sunt domum mulieris meretricis nomine Rahab.] Pro *meretricis* Hebr. est זונה *zona*, quod et cauponariam sive tabernariam, ut vertit Chald. et Rabbini, et meretricem significat. Meretricem hic vertunt Septuag. et cum talem eam nuncupet S. Paulus Hebr. 11. 30, fieri potest ut Rahab et cauponaria et meretrix fuerit. Sæpe enim feminæ marito carentes, quæ publicis hospitiis dant operam, fornicationis subeunt periculum, aut certe suspicionem: licet noster Serarius in Tobiæ 6. c. 1. q. 3. multis contendat illo ævo non fuisse in usu cauponas, nec hospitia publica. Quare certum est Rahab meretricem fuisse, incertum an fuerit cauponaria. Prudenti sane consilio, Deique ductu exploratores hi domum Rahab adierunt, ubi occultissime latitarunt, utpote portæ vicinam, et muro urbis adhærentem. Erat ergo illa eis ad quiescendum et latendum, æque ac ad effugiendum, si res posceret, opportunissima. Ita Arias, Vatabl. Masius et alii.

Nomine Rahab.] *Rahab* Hebr. idem est quod *dilatatio*, vel *se dilatavit*, uti fecit hæc, cum nupta Salmon, Davidis, Salomonis, Regum omnium, ipsiusque Christi effecta est mater, de quo paulo post plura. Porro Rahab hoc tempore fuisse inquit Torniellus 14, vel 15 annorum, æque ac ejus maritum Salmonem: nam sub annum ætatis centesimum genuerunt Boos proavum Davidis, ut patebit in fine libri Ruth; sed hoc difficile est creditu: unde illud examinabo cap. 6. 25. Notat S. Hieron. in c. 1. Matth. in genealogia Christi non nisi infidelitate, vel luxuria infames nominari feminas, scilicet Ruth, Thamar et Rahab, ut qui, inquit, propter peccatores venerat, de peccatoribus nascens omnium peccata deleret. Ita quoque S. Ambr. Chrysost. Euthym. et alii.

Excepit Rahab exploratores Hebræorum, illuminata et impulsa à Deo, quasi divini consilii in Chananæa fideli populo subigenda procuratores. Intellexit enim Deum in hac re velle uti sua opera, ac proinde velle ut ipsa eos exciperet, absconderet et dirigeret: quare ipsa debuit parere Deo, et cives impios patriamque suam Dei populo tradere, et ut ita dicam prodere; sicut Abraham debuit Deo jubenti immolare suum Isaac.

3. Misitque Rex Jericho ad Rahab.] *Rex*, id est regulus, dux, princeps urbis Jericho. Tunc enim singulæ urbes suos habebant Reges, id est Rectores et Duces. Unde cap. 12. 9. triginta urbium triginta nominantur Reges, quos Josue devicit. Rex ergo hos duos peregrinos censuit esse Hebræos et exploratores: pavidis enim tempore belli omnes sunt suspecti; suspicionem auxit peregrina illorum vestis, lingua et mores.

4. Tollensque mulier viros abscondit.] Ex Hebræo clare cum Vatablo sic vertas: *Acceperat autem mulier duos illos viros, et abdiderat illum* (id est, unumquemque illorum seorsim, ait Arias); abdiderat autem illos Rahab, antequam regii nuntii eos quæsituri advenirent, cum audiit mussitare vicinos, duos illos peregrinos ad se divertentes esse exploratores, aut alio indicio, vel certe probabili suspicione conjecit, duorum horum ad se adventum Regi nuntiandum fore. Quare conjiciens delationem hanc, metuensque inquisitionem et scrutinium domus suæ, prudenter illud prævenit, et exploratores abscondit: ac forte regiis nuntiis ad scrutinium adventantibus, ipsa adhuc occultandis exploratoribus occupabatur; idque insinuat Noster, dum vertit: *Tollensque mulier viros abscondit.*

Porro Rabbini quod est in Hebræo: *Abdidit illum*, in singulari, sic explicant, quòd Rahab unum duntaxat absconderit, scilicet Caleb; Phinees enim ei responderit: *Ego sum sacerdos; sacerdotes vero quippe Angelorum similes, si volunt, aspectabiles sunt; si nolunt, cerni nequeunt.* Itaque solum Caleb, non vero Phinees à Rahab fuisse absconditum arbitrantur; sed hæc Rabbinorum commenta solita sunt fabulonum istorum figmenta. Probabilius Philo, non ille celebris, sed Biblicarum antiquitatum scriptor obscurus (Hebræus tamen), ait hos exploratores fuisse duos filios Caleb, scilicet Cenez et Seeniamian. Unde id habeat ignoro.

5. Nescio quo abierunt.] Mentitur vafra mulier. Calvinus hic ei id vitio tribuit, sed ita ut virtuti hospitalitatis admistum, ei non fuerit ad culpam imputatum. Sed hic est error in Deum blasphemus. Facit enim Deum quasi cæcum, qui sinat sibi obduci velarique oculos, ut vitium non videat; aut malorum Symmysten et socium, qui vitia non censeat esse vitia, neque ea vitio vertat. Fuit tamen mendacium hoc non perniciosum, sed officiosum, ideoque veniale, præsertim in femina rudi et pagana, quæ sibi persuadebat mendacium hoc casu esse licitum, imo honestum, utpote necessarium ad salvandos hospites. Nec id mirum, cum olim Plato, Origen. S. Hieron. Chrysost. Theodoret. Theoph. Cassian. aliique plures tam Christiani, quàm Gentiles, censuerunt mendacium subinde esse licitum, illoque utendum esse quasi helleboro, uti ostendi in mendacio obstetricum, Exodi 1.

Porro Abulens. hic quæst. 30. censet Rahab à Deo motam fuisse ad peccatum veniale, scilicet ad mendacium hoc officiosum; Deus enim, inquit, potest movere hominem ad peccandum venialiter, propter magnum bonum, quod inde sequitur, et ne in majora peccata incidat. Simili modo, inquit, si quis alterum quærat ad mortem injustam, et alius simplici mendacio ejus vitam conservare possit, debet conservare, et si mentiri recusaverit, alius injuste peribit.

Verum hæc sunt falsa et paradoxa. Deus enim nullius peccati potest esse auctor, cum sit

summme puritas, veritas et sanctitas. Rursum mentiri non licet, etiamsi inde totius mundi salus sequeretur. Non enim sunt facienda mala ut eveniant bona, ait Apost. nec mendacium necessarium est ad salvandam alterius vitam; potest enim quis in tali casu uti amphibologia: et si necessarium esset, non tamen mentiri liceret: quia mendacium intrinsece malum et peccatum est, quod nullo casu facere licet.

Dices: Hoc mendaeium erat in exitium suæ gentis, quam prodebat Hebræis hostibus; ergo erat perniciosum. Resp. mendacium hoc fuisse quidem damnosum Chananæis et Jerichuntinis; tamen quia Rahab Dei instinctu certo sciebat illos ob sua scelera à Deo esse proscriptos et exitio addictos, adeoque Hebræis cum suis possessionibus deditos, non debuit illa, nec potuit nisi improbe patrocinari causæ injustæ Jerichuntinorum, et causæ, belloque justo et pio Hebræorum adversari, ac Deo ipsi reluctari. Quin vero ut Deo obediret, cordata admodum fide et pietate, mortis discrimine fortissime et sanctissime se objecit, ut ab ea merito eam laudet Apostolus Hebr. 11. 31, et operibus hisce justificatam esse asserat S. Jacobus c. 2. 25. Quare ipsa illuminata tactaque à Deo, à libidine sua per pœnitentiam et castitatis propositum ad Deum sese convertit, factaque est Hebræa et sancta, adeoque hoc generoso hospitalitatis actu, quo Hebræis ingressum in Chananæam patefecit, se nobilitavit, Hebræosque sibi adeo devinxit, ut ob hanc ejus beneficentiam Salmon princeps tribus Juda eam in conjugem acceperit, ex eaque prognati sunt omnes Principes et Reges Juda, ac tandem Christus ipse, ut patet Matth. 1. ubi ipsa nominatur, et præ aliis feminis ponitur in Genealogia Christi; quia videlicet fuit alienigena et meretrix, et quia de populo Dei optime merita. Licet enim esset alienigena, tamen jam conversa ad Judaismum duci potuit in uxorem à Judæo Principe. Talium enim connubia non vetantur Deuter. 7. v. 3, sed alienigenarum duntaxat persistentium in idololatria, ut patet ibidem v. 4.

Hebræi tradunt Rahab hac fide et pietate promeruisse, ut octo Prophetæ et Sacerdotes ex ejus stirpe procrearentur, scilicet Jeremias, Helcias, Suraias, Maasias, Baruch filius Nerie, Hanameel, Sellum, Ezechiel et Huldam. Fuit Hanameel filius Sellum patruelis Jeremiæ. Rursum iidem numerant novem feminas gentiles, quæ maritis Hebræis nubentes, vel Hebræis adhærentes, ab iis conversæ fidelem magnamque sobolem procrearunt, scilicet Agar Ægyptiam uxorem Abrahæ, Aseneth uxorem Joseph, Sephoram Madianitidem uxorem Mosis, Sephoram et Phuam obstetrices, quæ infantes Hebræorum à cæde Pharaonis servarunt, Exodi 1.15. Pharaonis filiam, Rahab, Ruth et Jahel. Porro S. August. lib. contra mendacium c. 15. *Quod scriptum est*, inquit, *Deum bene fecisse cum Hebræis obstetricibus, et cum Rahab Jerichuntina meretrice, non ideo factum est, quia mentitæ sunt; sed quia in homines Dei misericordes fuerunt. Non est itaque in eis remunerata fallacia, sed benevolentia: benignitas mentis, non iniquitas mentientis.*

6. In solarium.] Hebr. גג *gag*, id est tectum, ut vertit, Chald. et Septuag. quod in Judæa erat planum, ut in eo ambulare, cubare, sedere liceret. Vide dicta Deut. 22. 8. Dictum solarium, quia soli expositum. Tropol. Orig. hom. 3. in Josue: *Hoc*, inquit, *susceptos eos in superioribus collocat; atque in editis et excelsis fidei constituit sacramentis. Nemo enim qui à Jesu mittitur, invenitur deorsum et humi jacens, sed in superioribus permanet.*

Operuitque eos stipula lini.] Hebr. *in linis ligni*, sed Hebræi lina ligni vocant lina lignea, sive quæ lignescunt, puta lina, quæ integra canna constant, quod Latine Latinus interpres clare expressit, vertens *stipula lini*. Nam ligni nomen Hebræi tribuunt etiam plantis, ut junco, hyssopo, lino, quæ calamo suo sensim durescunt, et lignescunt ut patet 3. Reg. 4. 33. Temere ergo Masius hìc carpit nostrum Interpretem. Illi enim favent Chald. et Josephus, qui vertunt *lini fasciculos*. Et Pagnin. vertens *culmos lini*, et Tigur. vertens, *cauliculos lini*. Hic versus explicat versum 4.

9. Novi quod Dominus tradiderit vobis terram.] *Tradiderit*, id est tradere decreverit, assignarit, donarit, ac reipsa mox traditurus sit. Noverat hoc Rahab partim ex miraculis et portentis, quæ Deus pro Hebræis pugnans operatus erat, partim ex Dei ipsius instinctu et revelatione.

Quæres qua lingua Rahab cum Hebræis exploratoribus collocuta sit. Resp. sua, id est Chananæa. Hanc enim calluisse videntur exploratores; imo hæc ipsa Hebraicæ erat affinis et vicina, ut patet ex nominibus quibus Chananæi suas urbes et homines vocitarunt, qualia sunt Salem, Sichem, Jericho, Cariatharbe, Bethleem, Melchisedec, Adonisedec, Rahab, Abimelech, etc. Hæc enim Hebræa sunt. Pluribus id probat Serarius, hìc q. 25.

Elanguerunt.] Hebr. נמוגים *namoggum*, id est, instar ceræ *liquefacti sunt*, dissoluti et tabefacti sunt: pavor enim ingens liquat, enervat et dissolvit omne robur, omnesque animæ et corporis vires. Chald. *fracti sunt*. Vatab. *Consternati sunt metu vestri*, hoc est panico terrore acti quasi colliquescunt. Septuag. vers. 11. vertunt ἐξέστημεν, id est obstupuimus, extatici facti sumus, extra nos rapti defecimus, emoti sumus è mente nostra. Pavor enim facit inopes consilii, emotæ mentis, et quasi amantes.

10. Quos interfecistis.] Hebr. החרמתם *hecheranthem*, id est anathema fecistis, anathematizastis, id est velut anathema, id est hostiam Deo et justitiæ vindictæque divinæ consecratam immolastis et occidistis. Vide dicta Levit. 27. 28.

11. Dominus enim Deus vester ipse est Deus in cœlo sursum, et in terra deorsum,] q. d. Deus vester solus est Deus verus, qui cœlum et terram æternis regit imperiis, et ubivis locorum operatur ea quæ voluerit. Hebr. enim est *Elohim*, quæ vox significat Deum qua gubernatorem rerum omnium. Sensus est, q. d. Cum Deus verus pro nobis pugnet, nec Chananæi, nec quis alius illi vobisque obsistere poterit, aut vos possessione terræ hujus arcere, uti sat arguit illis injectus à Deo pavor, qui eos alioqui fortissimos, imbelles et enerves reddidit. Chald. vertit: *Et quòd Dominus Deus vester sit Deus, cujus divinitas est in cœlo supra, et dominatur super terram subter.* Hoc est quod ait Moses Deuter. 33. 26. *Ascensor cœli auxiliator tuus. Magnificentia ejus discurrunt nubes, habitaculum*

ejus sursum, et subter brachia sempiterna; ejiciet à facie tua inimicum, dicetque: Conterere; ubi plura hac de re dixi. Rahab ergo partim ex miraculis et prodigiis, partim ex Dei illustratione, cognovit idola Chananæorum esse deos falsos fictosque, solum autem Deum Hebræorum esse Deum verum (Hebr. enim est *Jehova*), ideoque in eum credidit, speravit, dilexit, ac pœnitens peccatorum suorum veniam ab eo flagitavit; itaque justificata est, uti docet Apostolus Hebr. cap. 11. 31. et Jacob. c. 2. 25.

14. Anima nostra sit pro vobis in mortem,] hoc est pereat anima nostra, id est, pereamus nos, Deus nos perdat, vel terra nobis dehiscat, si vobis Hebræi nocuerint. Jurant enim, uti petierat Rahab, juramento exsecratorio, ut patet versu 17. Sciebant enim id Josue et Hebræos ratum habituros, imo illi pro tanto hospitalitatis, qua aditus in terram promissam pandebatur, officio, gratias acturos, ac majora beneficia illi relaturos. Sciebant pariter legem Dei jubentis omnes Chananæos occidi, non intelligi de ea quæ tam amice Hebræos exceperat, eisque viam in Chananæam ad tot victorias aperuerat. Hoc enim eis epiikia dictabat; Chald. vertit: *Animæ nostræ traditæ sunt pro animabus vestris.* Clare Vatabl. *Animas nostras pro vobis morti devovemus præstituros nos beneficium et fidem tibi;* quod sic explicat, q. d. *Servabimus vos etiam, si nobis sit moriendum.* Sed prior explicatio est germanior.

Faciemus in te misericordiam et veritatem,] *veritatem*, id est æquitatem et fidelitatem, ut vertit Vatab. officium scilicet officio reddendo, et fidem salutis quam tibi dedimus reipsa præstando. Est enim veritas justitiæ, uti est loquelæ, ut bonum quod vere promisimus vere præstemus, de qua ait Joannes in Evang. c. 8. *Ille* (diabolus) *in veritate*, id est, in fide et obedientia Deo promissa *non stetit.* Et in epist. 3. *In veritate ambulas.* Et alibi: *Dominus aspicit veritatem.* Et: *Universæ viæ Domini misericordia et veritas.*

15. Demisit ergo eos per funem de fenestra.] Sicut Paulus Damasci è fenestra demissus est in sporta, cujus hi exploratores fuere typus et figura, Actor. 9. 25.

Domus enim ejus hærebat muro.] Septuag. *Quoniam domus illius erat in muro, et in muro ipsa habitabat.* Quod Romæ quoque et alibi sit, ubi summa est pax: nam tempore belli id periculosum est; per domos enim muro hærentes exploratores, hostesque ipsi secure in urbem ingredi et egredi possunt.

16. Ad montana conscendite,] quasi ad avia et semota. Mystice Origen. Apostolis, ait, jussit Christus cœlestia prædicare, quasi dicat: Nolite per valles incedere, humilia et dejecta refugite, excelsa et sublimia docete.

Innoxii erimus a juramento hoc quo adjurasti (ita jurare fecisti, sive ad quod nos adegisti. Ita Pagnin. et Vatabl.) nos.

18. Si ingredientibus nobis terram, signum fuerit funiculus ipse coccineus.] Ita legunt Hebræa, Chald. Septuag. et Romana sine negatione; Complut. tamen et alii legunt cum negatione: *Signum non fuerit.* Sensus ergo est, q. d. Innoxios non præstabimus, fidemque nostram liberabimus ab hoc juramento, quo juravimus te tuosque servare, si funiculum istum alligaveris ad fenestram, ut ex eo quasi signo domum tuam omnes Hebræi à cæteris internoscant, sciantque illam esse quam servaturos nos juravimus. Ita Vatablus.

Verum quia Hebr. נקיים *nekiim*, id est, innoxii, potius significat immunes, et obligatione juramenti solutos, sive ut vulgo dicunt deobligatos, ut patet vers. 19 et 20; hinc ex Hebræo hîc videtur esse sensus, q. d. juramento nostro liberi solutique erimus, si duo quæ jure exigimus non servaveris. Exigimus enim primo, ut funiculum istum nobis pro signo des, tuam esse domum; secundo, ut tuos cognatos omnes in tuam domum congreges, itaque sciamus esse tuos non alienos; si hæc duo non servaveris, juramento nostro nos soluti erimus: sin servaveris, eo obligatos nos censebimus, illudque sancte servabimus. Unde Complut. aliique, ut dixi, per negationem legunt: *Innoxii erimus*, etc. *si signum non fuerit funiculus iste.*

Funiculus (Hebr. funis) coccineus:] *Iste* scilicet qui hîc se oculis nostris offert. Alii: *Iste*, scilicet quo nos per murum demisisti, ut idem funis crassior quo exploratores è manu Chananæorum liberat, Rahab quoque eorum liberatricem de manu Hebræorum liberaret. Exploratores dant signum funis, quod petierat Rahab vers. 12, quodque antequàm à muro dimitterentur dare debuissent, sed id eis ob periculum turbatis animis tum non occurrebat, cum omnes ad periculi fugam per securam è fenestra demissionem toti intenderent.

Coccineus.] Dei providentia id factum, ut per eum, utpote rubeum Christi sanguis repræsentaretur. Unde S. Ambros. lib. 5. de fide c. 5. censet Rahab hoc coccineo fune significare voluisse passionem Christi, cujus fide et meritis liberabatur à morte animæ et corporis. Audi eum l. 5. de fide cap. 4. sub finem; *Vidit hoc meretrix, et quæ in excidio civitatis remedia desperaret salutis, quia fides vicerat, signa fidei atque vexilla Dominicæ Passionis attollens, coccum in fenestra ligavit, ut species cruori mystici, quæ foret mundum redemptura, vernaret. Ita foris* Jesu *nomen fuit prœliantibus ad victoriam, intus species Dominicæ Passionis pereclitantibus ad salutem. Unde quia intellexit Rahab cœleste mysterium dicit Dominus in Psalmo: Memor ero Rahab et Babylonis scientibus me.*

Sic et S. August. in Psalmo 86. *Memor ero,* inquit, *Rahab. Quæ est ista? Meretrix illa in Hiericho, meretrix quæ suscepit nuntios, et alia via ejecit, quæ præsumpsit in promissione, quæ timuit Deum cui dictum est ut per fenestram mitteret coccum, id est, ut in fronte haberet signum sanguinis Christi. Salvata est ibi, et Ecclesiam gentium significavit. Unde Dominus superbientibus Pharisæis dixit: Amen dico vobis, publicani et meretrices præcedunt vos in regno cœlorum. Præcedunt, quia vim faciunt. Impellunt credendo, et creditur fidei, nec obsistere potest quisquam; quia qui vim faciunt, diripiunt illud.* Sic et S. Hier. ep. 2. ad Nepotian. multis docet coccineum esse symbolum sanguinis Christi, æque ac charitatis ignitæ, qua ardebat Rahab. Et Orig. hîc hom. 4. sanguis Christi est signum redemptionis, inquit in domo Rahab, id est, in Ecclesia.

Et omnem cognationem tuam,] puta non solum parentes, sed avunculos, materteras, patrueles, imo et affines, scilicet cognatorum uxores et cognatarum maritos; hi enim per uxores et maritos pertinebant ad Rahab, ejusque

censebantur cognati. Negat hoc Abul. quæst. 55. eo quòd vers. 13. Rahab solos fratres suos et sorores petierit liberari. Sed immerito, nam nomine fratrum et sororum nepotes et cognati apud Hebr. intelliguntur; quos enim ibi fratres vocavit, hîc cognatos vocat.

19. SANGUIS IPSIUS ERIT IN CAPUT EJUS.] *Sanguis*, id est, culpa sanguinis suî effusi in ipsummet recidet, q. d. Ipse sua culpa peribit, non nostra, quia pacta non servavit.

20. MUNDI,] id est, liberi, et juramenti obligatione soluti.

21. DIMITTENSQUE,] puta valedicens eis, v. g. dicendo: *Ite in pace*, vel *Pax vobiscum*; jam enim funiculo eos per murum dimiserat: hîc ergo dimissis valedicit.

22. PERVENERUNT AD MONTANA, ET MANSERUNT IBI TRES DIES,] non integros, sed dimidiatos vel inchoatos. Nam die tertio mensis Nisan sive Martii, missi à Josue lustrarunt Jericho, et hospitati sunt apud Rahab; sed cum illico eorum adventus nuntiatus esset regi, illeque eos inquiri juberet, Rahab eadem nocte eos per murum demisit: Demissi et dimissi latuerunt in montanis ad tres dies, scilicet die quarta, quinta et sexta Nisan, sed inchoata; nam die sexto ad vesperam redierunt ad Josue. Quare non videtur verum, quod scribit Josephus, eos post ingressum suum in Jericho, sequentem diem totum insumpsisse in exploranda Jericho, sic enim proditi et capti fuissent, et satis ex Rahab intellexerunt metum statumque urbis, ut tanta lustratione non esset opus, præsertim in tanto periculo, omnium oculis in eos intentis. Nam ob viciniam Hebræorum omnes Jerichuntini erant consternati, et quasi exanimati, ut ait Rahab: quare urbem suam clauserunt et arctissime custodierunt, singulos ingredientes exacte inspiciendo et examinando, ac nominatim peregrinos, eorumque nomina ad Regem deferendo, uti fieri solet singulis diebus ad vesperam in urbibus, quæ vicinum hostem metuunt. Si quis nolit hisce temporis angustiis arctari, malitque tres dies integros latebrarum accipere, dicat exploratores à Josue fuisse missos, venisseque in Jericho non tertio die Nisan, post expletos 30, dies luctus ob mortem Mosis; sed ante eos expletos die primo Nisan, ita ut secundo die Jerichuntem explorarint, tertio die redierint, latuerintque in montibus tres integros dies, ac die sexto reversi sunt ad Josue. Ita ex Lyrano et Masio Salianus.

24. ET TIMORE PROSTRATI.] Hebr. *Timore liquefacti*. Vide dicta vers. 9.

Allegorice S. August. Origen. Rupertus: Rahab, inquiunt, repræsentat Ecclesiam Gentium; primo, quia sicut ipsa, ait Rupert. c. 10. prius erat prostibulum dæmoniorum et lupanar dolorum, sed ex infideli et incesta per receptionem exploratorum Hebræorum facta est fidelis et casta; sic gentes idololatræ et impuræ, per receptionem Apostolorum, factæ sunt Christianæ et sanctæ; secundo, sicut Rahab per funiculum coccineum, sic Ecclesia per sanguinem Christi salvata est; tertio, Rahab servavit omnes cognatos, itaque, ut videtur, omnes ad fidem et cultum veri Dei Hebræorum adduxit; unde et Rahab Hebr. idem est quod dilatatio: sic Ecclesia per omnes gentes se dilatavit; quarto, extra domum Rahab omnes occisi sunt: sic extra Ecclesiam omnes pereunt, nullique salus conceditur; quinto, Rahab justificata est per fidem et hospitalitatem, sic et Ecclesia per fidem et charitatem.

Tropol. Rahab est omnis peccatrix et pœnitens instar Magdalenæ, quæ per Josue et exploratores, id est, per JESUM et viros Apostolicos, ex luxuriosa, fit casta et sancta, ideoque ab excidio gehennæ servatur, imo et alios servat, dum eisdem pœnitentiam et puritatem suo verbo et exemplo persuadet.

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

JORDANEM MIRACULOSE DIVISUM, DUCE ARCA FOEDERIS PRÆEUNTE, SICCO PEDE TRANSEUNT HEBRÆI.

1. IGITUR Josue de nocte consurgens movit castra; egredientesque de
Setim, venerunt ad Jordanem ipse et omnes filii Israel, et morati sunt
ibi tres dies. 2. Quibus evolutis, transierunt præcones per castrorum
medium, 3. et clamare cœperunt: Quando videritis arcam fœderis Do-
mini Dei vestri, et sacerdotes stirpis Leviticæ portantes eam; vos quo-
que consurgite, et sequimini præcedentes: 4. sitque inter vos et arcam
spatium cubitorum duûm millium, ut procul videre possitis, et nosse
per quam viam ingrediamini; quia prius non ambulastis per eam; et cavete ne appropin-
quetis ad arcam. 5. Dixitque Josue ad populum: Sanctificamini; cras enim faciet Dominus
inter vos mirabilia. 6. Et ait ad sacerdotes: Tollite arcam fœderis, et præcedite populum.
Qui jussa complentes, tulerunt, et ambulaverunt ante eos. 7. Dixitque Dominus ad Josue:
Hodie incipiam exaltare te coram omni Israel, ut sciant quod, sicut cum Moyse fui, ita et
tecum sum. 8. Tu autem præcipe sacerdotibus, qui portant arcam fœderis, et dic eis: Cum
ingressi fueritis partem aquæ Jordanis, state in ea. 9. Dixitque Josue ad filios Israel:

Accedite huc, et audite verbum Domini Dei vestri. 10. Et rursum : In hoc, inquit, scietis quod Dominus Deus vivens in medio vestri est, et disperdet in conspectu vestro Chananæum et Hethæum, Hevæum et Pherezæum, Gergezæum quoque et Jebusæum, et Amorrhæum. 11. Ecce arca fœderis Dei omnis terræ antecedet vos per Jordanem. 12. Parate duodecim viros de tribubus Israel, singulos per singulas tribus. 13. Et cùm posuerint vestigia pedum suorum, sacerdotes qui portant arcam Domini Dei universæ terræ, in aquis Jordanis, aquæ quæ inferiores sunt decurrent atque deficient : quæ autem desuper veniunt, in una mole consistent. 14. Igitur egressus est populus de tabernaculis suis, ut transiret Jordanem; et sacerdotes, qui portabant arcam fœderis, pergebant ante eum. 15. Ingressisque eis Jordanem, et pedibus eorum in parte aquæ tinctis (Jordanis autem ripas alvei sui tempore messis impleverat), 16. steterunt aquæ descendentes in loco uno, et adinstar montis intumescentes apparebant procul ab urbe, quæ vocatur Adom usque ad locum Sarthan; quæ autem inferiores erant, in Mare solitudinis (quod nunc vocatur Mortuum) descenderunt, usquequo omnino deficerent. 17. Populus autem incedebat contra Jericho; et sacerdotes, qui portabant arcam fœderis Domini, stabant super siccam humum in medio Jordanis accincti, omnisque populus per arentem alveum transibat.

1. Igitur Josue de nocte consurgens movit castra,] scilicet finiente, puta in crepusculo matutino. Hebr. enim est : *Manicavit mane.* Ita Septuag. vel ut Chald. *in aurora.* Ita Noster quoque accipit noctem cap. 6. versu 12. Non enim nox obscura, sed aurora lucifera apta est movendis castris et expeditionibus bellicis. Discat hìc princeps et belli dux non stertere in multam lucem, sed ante solem in aurora surgere, juxta illud Homeri :

ου δει παννυχιον ευδειν βουληφορον ανδρα.
Non decet noctem totam dormire virum consiliarium.

Hebræi censent hanc noctem sive auroram fuisse nona die Nisan, sive Martii. Asserunt enim Mosen mortuum fuisse die septima Februarii, et die septima Martii sequentis, nempe sub finem triginta dierum luctus, Dominum allocutum Josue, et eodem die promulgationem factam populo de parandis cibis; quinta vero die ejusdem mensis missos fuisse exploratores, et octavo die ipsos reversos; nona autem die filios Israel profectos à Setim venisse ad ripam Jordanis, ac decima die Jordanem transisse.

Verum aptior est ordo, si dicamus Mosen mortuum sub diem tertiam Februarii, inde post 30 dies luctus, sub diem tertiam Martii Deum excitasse Josue ad Chananæam invadendum. Quare Josue eodem die misisse exploratores, qui post triduum, die sexto Martii, ad vesperam redeuntes ad Josue, illum animarunt ad Chananæos perculsos aggrediendum. Josue ergo postero mane diei septimæ castra movit ad Jordanem, ac per præconem edixit ut omnes pararent se ad transitum Jordanis, post tres dies futurum. Pararunt se ergo per dies tres, scilicet septimum, octavum et nonum, ac decimo die Jordanem transierunt, ut dixi cap. 1. versu 11.

Et morati sunt ibi tres dies] jam dictos parantes se ad transitum. Hæc verba non sunt in Hebr. Septuag. et Chald. hoc versu, sed sequenti, ex quo noster Interpres ea huc transtulit claritatis causa.

2. Quibus evolutis,] id est, ad finem tendentibus, puta sub vesperam diei nonæ.

3. Quando videritis arcam fœderis,] in qua Deus residebat super propitiatorium et Cherubim, indeque dabat oracula Exodi 25. 10. Deus ergo hìc in arca residens præibat castra, et Jordanem divisit, ac populum sicco pede per eum traduxit.

Et sacerdotes stirpis Leviticæ (ex Levi Patriarcha prognatos) portantes eam.] Licet enim in peregrinatione per desertum arcam portarent Levitæ, puta Caathitæ, uti jusserat Deus Num. 4. 15; tamen in re gravi et miraculosa portabant eam sacerdotes, uti hìc ad findendum Jordanem, et cap. 6. ad prosternendos muros Jericho, et ad inferendum eam cum majestate in magnificum Salomonis templum recens ab eo ædificatum, 3. Regum 8. Perperam ergo Sigonius lib. 5. de Repub. Hebr. cap. 4. per sacerdotes stirpis Leviticæ hìc intelligit Levitas. Minus recte quoque Chald. vertit *Sacerdotes et Levitas.*

Vos quoque consurgite et sequimini præcedentes.] Hebr. Chald. Septuag. *ibitis post eam*, scilicet arcam, sed arca portabatur à sacerdotibus; eos ergo sequendo sequebantur pariter arcam.

4. Sitque inter vos et arcam spatium cubitorum duum millium,] seu pedum trium millium, qui efficiunt quinque stadia, hoc est medium milliare Italicum, et insuper 125 passus, quod est iter Sabbati, ait Josephus libr. 20. Antiq. cap. 6. stadium enim est octava pars milliaris : milliare autem faciunt mille passus; quare quinque stadia continent 625 passus.

Quæres : Cur tantum interstitium inter arcam et populum præcepit Deus? Resp. primo, religionis et reverentiæ causa; arca enim Deum repræsentabat; imo eum quasi gestabat, qui iter in terram promissam Hebræis pandebat, ac quasi dux præibat; secundo, ut omnes commodius arcam, et miraculum divisi per eam Jordanis eminus cum admiratione, exultatione, et gratiarum actione Deum glorificantes conspicerent, quomodo scilicet à sacerdotalibus pedibus aquæ diffugerent, exaresceret alveus, medias per undas via sterneretur, ait Serarius; atque ut ait S. August. quæst. 3. ne si tam grande populi agmen post arcam proximum pergeret, non eam omnes præeuntem viderent, neque nossent quà sequerentur. Utramque hanc causam assignat Josue, dum statim subdit : *Ut procul videre possitis, et nosse per quam viam ingrediamini*, etc. *Et cavete ne appropinquetis ad arcam.* Ex hoc autem præcepto factoque intelligendum

relinquitur, quòd columna illa nubis, quæ movendis castris solebat signum dare, illaque motu suo præire, iterque ostendere, jam evanuerat, nec amplius apparebat: alioqui enim ipsa more suo castra hîc præivisset, non arca. Ita S. August. Abulens. Hugo, Lyran. Cajetan. Arias, Dion. et alii. Mystice in Josue, id est Jesu Christi ducatu nulla est nubes, nulla caligo umbratica, sed aperta veritas, quam attulit arca fœderis, id est, lex nova.

Alias causas addit Masius, nimirum quod Alveus Jordanis esset duorum millium cubitorum, ut arca alveum hunc in adversa ripa egrederetur, cum Judæi eumdem in citima ripa ingrederentur. Verum Geographi terræ sanctæ asserunt Jordanem circiter triginta cubitos duntaxat in latitudine continere.

Rursum, ut significaretur duo millia annorum effluxura ab hoc Jordanis transitu usque ad nativitatem Christi; sed errant in computu: nam fluxere tantum anni 1456, ut patet ex Tabula Chronographica, quam Genesi præfixi.

Porro R. Salomon censet hîc duas fecisse arcas; scilicet arcam fœderis, et arcam continentem ossa Joseph, eo quòd Hebr. sit ביניו *benau* plurale; sed errat, tum quia in Hebræo legendum est alio puncto בינו *beno* in singulari, id est, *inter eam*, scilicet arcam, uti legit Noster, Septuag. et Chald. tum quia etiamsi legas *benau*, illud quidem est affixum nominis pluralis, sed significans rem singularem; alioqui enim dicendum fuisset ביניהרה *benehera*, id est, *inter eas*, scilicet arcas, uti norunt Hebræi. Mystice arca significat humanitatem Christi à cujus præstantia et perfectione nos peccatores longissime distamus.

5. Dixitque Josue ad populum: Sanctificamini,] lotione vestium et secubitu, q. d. lavando vestes, et abstinendo ab uxoribus mundate vos, et religiose comparate ad trajectionem Jordanis tam admirabilem et divinam. Hæc enim sanctificatio, sive lustratio corporalis fuit rudis illius seculi priscique populi, quæ typus fuit lustrationis spiritualis per contritionem et pœnitentiam à Christo inducendæ. Hinc eadem lustratio præcepta fuit Hebræis, cum eis Deus daturus esset legem in Sina, Exodi 19. 10. et cum prostraturus esset muros Jericho hîc cap. 7. 13. et cum David à Samuele in Regem deligendus foret, 1. Regum 16. 5. et alibi. Interius vero *sanctificamini*, excitando firmam fidem, et spem obtinendi à Deo ea quæ ipse promiserat. Unde subdit: *Cras enim Dominus faciet mirabilia.*

Disce hîc continentiam et castitatem vocari sanctitatem, quia ipsa purificat animam, et corpus. Hinc Apostolus ait 1. Thess. 4. 4. *Ut abstineatis vos à fornicatione, ut sciat unusquisque vas suum possidere in sanctificatione.* Et 1. Corinth. 7. ait de Virgine: *Ut sit sancta corpore et spiritu.*

Cras enim faciet Dominus mirabilia,] scilicet Jordanem dividet, siccabit, sistet, attollet, ut vos traducat. Loquitur Josue æque ac Moses instinctu et jussu Dei, non ut princeps, sed ut Propheta, ac ut talis à Deo auctoratus imperat sacerdotibus res sacras vers. seq. ut scilicet arcam tali ritu transferant, quod ut merus princeps licite facere non potuisset. Nam, ut docet S. Ambros. epist. 13. ad Marcellinam sororem, Imperatori cura murorum, Episcopo cura sacrorum à Deo commissa est. Sed audi eum generose Valentiniano Imperatori, Ecclesiam pro Arianis petenti intonantem: *Noli te gravare, Imperator, ut putes te in ea quæ divina sunt imperiale aliquod jus habere. Noli te extollere, sed si vis diutius imperare, esto Deo subditus. Scriptum est: Quæ Dei Deo, quæ Cæsaris Cæsari. Ad Imperatorem palatia pertinent, ad sacerdotem Ecclesia. Publicorum tibi mœnium jus commissum est, non sacrorum.*

8. Cum ingressi fueritis partem aquæ Jordanis, state in ea.] Pro *partem* hebr. est קצה *katse*, id est finem, extremitatem, per quam Masius intelligit ulteriorem ripam, q. d. Cum transgressi fueritis Jordanem, consistite in ejus extremitate juxta adversam ripam, donec populus transeat, et seniores lapides è Jordane tollant, ponantque in monumentum hujus transitus. Unde et Pagnin. vertit: *Cum veneritis ad finem aquæ Iarden, in Iarden stabitis.*

Serarius vero accipit citeriorem (hanc enim significat קץ *kets*, versu 12.) ripam, q. d. Cum primum attigeritis aquas Jordanis, ibi subsistite, donec diviso Jordane sensim defluat aqua, ac relinquat alveum siccum, per quem transeatis ad adversam ripam, ut dicitur v. 13.

Ego inter utrumque medius incedo, ac cum Serario citeriorem quidem ripam accipio; verum ita ut non in ea, sed in medio Jordanis subsistere sacerdotes jubeantur. Nam non in ripa, sed medio Jordanis constitisse sacerdotes diserte asseritur vers. ult. et cap. 4. vers. 10. Hebr. enim *katse* proprie significat sectionem et partem à toto præcisam; hæc enim jam est totius finis et extremitas, atque hac de causa Noster et Septuag. semper hîc *katse* vertunt *partem*: nam radix קצה *katsa* significat præcidere, abscindere, detruncare, extrema succidere. Sensus ergo est, q. d. cum veneritis ad *katse*, id est, ad sectionem Jordanis, ubi scilicet Jordanis sectus jam finitur, atque utrimque sua extremitate jam secta terminatur, ingredimini hanc ejus sectionem, sive partem jam sectam, atque in medio ejus subsistite, tum ut populus fidenter transeat, videns arcam et sacerdotes in medio Jordane jam fisso siccoque intrepidos consistere, nec metuat aquarum post arcæ transitum in alveum suum reditum et revolutionem; tum ut ibidem lapides 12 erigantur, et alii 12 tollantur erigendi in Galgalis, ad monumentum perpetuum miraculosi hujus transitus. Unde hebr. ad verbum est: *Cum veneritis ad sectionem Jordanis, in Jordane* (medio) *subsistite.* Rationem dat noster Serarius: Congruum erat, inquit, ut arca eo loco subsisteret, ubi maximum erat periculum, ut tanto fidentius totus populus pertransiret. Si enim arca in alterutra ripa substitisset, vereri potuissent timidiores, ne salva arca, ipsi in medio alveo aquis in suum locum redeuntibus obruerentur.

Hic igitur rei gestæ fuit ordo: Sacerdotes cum arca præcesserunt agmen populi per duo cubitorum millia versus Jordanem, cumque ipsi ad eum pervenissent, aquasque pedibus tangerent, illico aquæ quasi arcam, vel potius Deum in arca residentem venerantes fugerunt; Angelus enim eas illico dissecuit, alveumque siccavit: per eum ergo perrexere sacerdotes usque ad medium alvei jam siccati, ibique consliterunt, donec totus populus transiret, et lapides jam dicti tollerentur, et in monumentum erigerentur: populus enim per alveum tuto secureque transibat, non dubitans se fore ab aquis

immunem, ubi ab iisdem immunes esse videbat sacerdotes et arcam.

Divisio ergo Jordanis facta per Josue, partim similis fuit divisioni mari Rubri factæ per Mosen Exodi 14. 22. ut ibi ostendi, partim dissimilis et major: nam primo, illa facta est per virgam Moysi super mare extensam, hæc vero per arcam Deum vehentem, quæ proinde nobilior erat virga Mosis; secundo, ibi Angelus divisit mare sub initium noctis; sed ventus ab eodem inductus, illius jam divisi alveum tota nocte flando siccavit, ut sub auroram illud sicco pede transirent Hebræi: hîc vero Angelus dividens Jordanem, illico eumdem siccavit, præsertim quia is exiguus erat et arenosus; tertio, ibi aquæ maris ab Angelo divisæ, in montes quasi erectæ constiterunt immotæ; quia mare ipsum non fluit, sed in eodem loco immotum consistit: hîc vero Jordanis fluens assidue aquas in Jordanem divisum defluebat; quare Angelus illas colligere, et in montes altiores erigere debebat, ne alveum jam siccatum invaderent et obruerent.

State in ea,] intrepidi, quia Deum in arca præsentem habetis protectorem, ut hac animositate reliquum populum animetis, et corroboretis ad transitum: state ergo, quia vobiscum stat Deus.

10. In hoc scietis quod Dominus Deus vivens (Hebr. אל חי *el chai*, id est, *fortis vivens.*) In medio vestri est.] Qui scilicet vivus, agilis, vegetus, omnia vivificans, vegetans et roborans, divina sua industria, providentia et omnipotentia vos per Jordanem transvehet, traducetque illæsos, salvos et incolumes.

13. Et cum posuerint vestigia pedum suorum sacerdotes, qui portant arcam Domini Dei universæ terræ in aquis Jordanis, aquæ quæ inferiores sunt decurrent, atque deficient (hebr. יכרתון *iiccaretun*, id est, *exscindentur*, hoc est ita defluent et deficient, ac si funditus exscissæ essent) Quæ autem desuper veniunt, (de novo affluunt) in una mole consistent.] Hebr. *In uno acervo stabunt*, hoc est in unum acervum, et quasi montem sensim ex novæ semper aquæ affluxu crescentem, et intumescentem, attollentur. Hinc patet sacerdotum pedibus quasi repulsas Jordanis aquas sese disse-cuisse, ut iis aditum panderent. Sacerdotibus autem hæc vis data fuit à Deo, propter arcam quam portabant: arca enim erat scabellum pedum Dei sedentis, super Cherubim et propitiatorium, quod erat quasi operculum arcæ, super illam instar sedis et throni expansum, ita ut arca subjecta esset quasi scabellum pedum ejus, juxta illud: *Adorate scabellum pedum ejus*; id est, adorate et veneramini arcam, Psalm. 97. vers. 5. Vide dicta Exodi 25. 10. ubi dixi arcam allegorice significasse humanitatem Christi, propitiatorium vero ejus divinitatem; symbolice vero arcam repræsentare B. Virginem et Sanctos. Hi enim sunt quasi arca Deum in se continens, ac proinde ab eis fugiunt aquæ tum deliciarum, tum tribulationum hujus mundi.

15. Jordanis autem ripas alvei sui tempore messis impleverat.] Hebr. *Tempore novarum frugum.* Erat enim tunc dies decimus mensis primi Nisan, qui partim Martio, partim Aprili respondet quo in Palæstina, utpote regione calida maturescunt segetes aliquæ, præsertim hordeaceæ adeoque tempus messis ibidem à Nisan incipere patet Levit. 23. 10. Exodi 13. 4. Deut. 16. 1. Josue 5. 11.

Ripas suas impleverat.] Septuag. *Jordanis autem implebatur secundùm totam ripam suam.* Verum quia hebr. על, *al*, et *secundùm* et *supra* significat; hinc secundo vertas: *Et Jordanis implebatur*, id est, *exundabat super omnes ripas suas*, uti vertit Masius et Vatabl. et ita vertit Noster 1. Paral. 22. 15. q. d. Jordanis tunc erat maximus, nec poterat capi alveo suo. Solet enim Jordanis tempore messis exundare, sive quod ea singularis fluminis istius sit natura, sive quod ut communis habet opinio, è montibus Jordani vicinis nives per æstum solis liquatæ copiosam in eum aquam effundant. Ita Abulens. Masius, Arias. Idem accidere Tigri æque ac Nilo docet Eccles. cap. 24. 35.

Tempus hoc exundationis Jordanis elegit Deus huic trajectui Hebræorum, ut tanto singularius esset beneficium, quanto admirabilius erat miraculum.

16. Steterunt aquæ descendentes in loco uno.] Hebr. *In acervo uno.* Chald. *in utre uno.* Septuag. πηγμα εν, id est, *concretio* vel *congelatio una.* (Aquæ enim stabant quasi conglaciatæ instar montis, crystallini) et adinstar montis intumescentes apparebant procul ab urbe quæ vocatur Adom,) ita hebr. Septuag. Rom. Male ergo Complut. et alii legunt *Edom*) usque Sarthan,] id est, ab Adom, quæ *usque ad Sarthan*, scilicet pertingit et fines suos extendit, usque ad Bethabara, uti Hebræi Jordanem transibant. Nam Hebr. est *ab Adom*, vel *in Adom* (hebr. enim quædam legunt באדום *beadom*, id est, in Adom, quædam מאדום *meadom*, id est, ab Adom) *urbe quæ est à latere vel ad latus Sarthan.* Sic et Septuag. in Regiis et Compl. Unde mirum est in Roman. pro *Sarthan* legi *Cariathiarim*, id est, urbs sylvarum; nisi dicas ita dictam quoque fuisse Sarthan ob vicinas sylvas. Sensus ergo est, q. d. Aquæ Jordanis arcæ Dei præsentia repulsæ, cum continuo novæ affluerent, adeo intumuerunt et quasi in montem excreverunt, ut mons ille in altum sublatus à loco trajectus, qui inde dictus est *Bethabara*, id est, domus transitus, remote et procul apparuerit illorum locorum incolis usque ad urbem Adom ignobilem, sive usque ad locum Sarthan tam celebrem (Sarthan enim est ad latus urbis Adom) hoc est usque ad lacum Genesareth, sive mare Galilææ, quod et Tiberiadis dicitur, ut fuse probat hîc Masius ex 3. Regum. 4. 12. ubi Sarthan dicitur opposita esse Jezrahel, quæ vicina erat civitati Bethsan, sive Scytopoli: mare autem Galilææ terminabat Scytopolim.

Apparuit ergo hîc aquarum mons ex Bethabara usque ad Sarthan et mare Galilææ, quod est spatium viginti leucarum sive horarum.

Imo ex Hebræo videtur hic esse sensus, quod aquæ hæ Jordanis intumescentes non tantum apparuerunt, sed et continua serie intumuerint à Bethabara usque ad Sarthan, q. d. Aquæ Jordanis arcæ Dei aspectu repulsæ, cum assidue novæ affluerent, et hæ rursum mox ab Angelo, retrorsum repellerentur, ipsa hac repulsa refluxerunt, atque hoc refluxu suo tam longo tractu intumuerunt, quantus est à Bethabara usque ad Sarthan, puta per viginti leucas, sive quantus fere est à mari Mortuo, hoc est à lacu Asphaltite (juxta illum enim est Bethabara) usque ad mare Tiberiadis. Unde Hebr. et Chald.

habent : *Steterunt aquæ usque ad Sarthan ;* ita Masius. Nimirum Deus omnium opifex , qui terminum ponit aquis , easdem quovis muro adamantino fortius hîc retinebat.

Minus recte Adrichom. hîc fingit aliud Sarthan juxta Bethabara , in quo scilicet Hebræi Jordanem trajecerunt, indeque mons illi aquarum Jordanis visus intumuerit usque ad Adom.

Symbol. Rupertus censet hîc repræsentari spatium temporis , quo Hebræi possessuri erant terram promissam ; scilicet à trajectu Jordanis sub Josue in Bethabara , usque ad Adom et Sarthan , id est, usque ad Titum et Romanos, qui eos ob occisum Jesum Christum mactarunt , afflixerunt, expulerunt : *Adom* enim hebr. idem est quod *rubra ; Sarthan* vero idem , quod *tribulatio eorum.*

Tropol. Fidelis à transitu Jordanis , id est, à baptismo, debet intumescere, id est, crescere in patientia et virtute usque ad *Adom*, id est, effusionem sanguinis et martyrium , ac *Sarthan* , id est , arctationem et tribulationem extremam. Cum ergo tribularis , ô Christiane , animos sume ac dilata ; nondum enim usque ad Adom , id est, usque ad sanguinem restitisti , ut fecit Christus et Martyres. Cogita quanta passi sint S. Laurentius , S. Vincentius , S. Euphemia, S. Febronia cæterique Martyres , et parum tibi videbitur quicquid pateris.

5. Quæ autem inferiores erant , in mare solitudinis (in lacum Asphaltitem , in quem conversa fuit Sodoma et Pentapolis post cœleste incendium) quod nunc vocatur Mortuum (eo quòd nullum animal vivum alat, sed omnia viventia in illud illata illico moriantur) descenderunt.] Jordanis enim recte labitur in hoc mare , eoque absorbetur et quasi evanescit.

Populus autem incedebat contra Jericho ,] (male nonnulli legunt *contra Jordanem :* nam *contra Jericho* habent Hebr. Chald. Septuag. et Romana). Hic locus , in quo Hebræi sicco pede transierunt Jordanem à Deo divisum , Hebr. dictus est *Bethabara*, id est *domus* , hoc est locus *transitus* , ubi S. Joannes Baptista baptizabat, ibique Christus ab eo baptizatus est, Joannis 1. 28. (vide ibi dicta) nimirum ut quo loco Baptismus primum isto Hebræorum trajectu fuerat adumbratus , eodem quoque primum perficeretur à Joanne. Transitum enim Jordanis Baptismum præfigurasse docet S. August. scilicet 106 , de Temp. sicut enim Josue Hebræos per Jordanem traduxit in terram promissam ; sic Jesus suos fideles per baptismum traduxit in cœlum. Hinc et S. Hieronimus in locis Hebr. litt. B. *Bethabara,* inquit, *ubi Joannes in pœnitentiam baptizabat : unde et usque hodie plurimi de fratribus, hoc est de numero credentium ibi renasci cupientes , vitali gurgite baptizantur* , uti S. Basilius ex Cappadocia profectus est ad Jordanem , in eoque baptizatus.

Porro Arias , pag. 265 , censet *Bethabara* eumdem esse locum cum *Bethbera* (de quo Judic. 7. 24.) id est domus frumenti vel comestionis , id est, locus fertilis ob aquarum Jordanis viciniam et irrigationem ; unde juxta illum Hebræi fruges terræ comederunt cessante manna, Josue 5. vers. 11 et 12.

Et sacerdotes, qui portabant arcam fœderis Domini , stabant super siccam humum in medio Jordanis accincti,] donec totus populus secure et sine metu transiret , ut ostenderetur populo miraculum hoc transitus fieri virtute Dei , qui Dominus et princeps erat fœderis (tabularum duarum Decalogi) arca contenti , cujus fœderis compos populus , non tantum pervio , sed et sicco omnino uteretur Jordanis alveo. Hoc est quod canit Psaltes Psalm. 114. vers. 7. *Quid est tibi, mare, quod fugisti? et tu, Jordanis, quia conversus es retrorsum ? A facie Domini* (super arcam residentis) *mota est terra, à facie Dei Jacob.*

Moral. Orig. hom. 4. *Sacerdotum ministerio* , ait, *deducitur populus ad terram repromissionis. Et quis hodie in sacerdotibus tantus ac talis est , qui in illo ordine mereatur adscribi? Si enim sit aliquis talis , cedent ei flumina Jordanis , et ipsa elementa verebuntur ; pars aquarum fluminis retrorsum resiliet ; pars vero in mare salsum rapido cursu effugiet.* Et inferius : *Beati qui appropinquant arcæ , id est , Deo ; sed memento quod scriptum est : Qui approximant mihi , approximant igni pios illuminanti , impios adurenti.*

Accincti.] Hebr. הכן *hachen,* id est , *firmando* , scilicet se in eodem vestigio , hoc est firmiter , pede fixo. Chald. *fixe.* Aut *recte* , et sic uti cœperant. Ita Arias. Tigur. *de industria.* Septuag. Aquila et Symmach. *parate* , ad transeundum , Masius *parando* , scilicet populo transitum : Licet enim *hachen*, verbum infinitivi Hiphil , tamen apud Hebræos hæc verba sæpe capiuntur pro adverbiis ut patet Osee 5. vers. 2. et c. 9. 9. Jonæ 4. 4. Isaiæ 31. 6. in Hebræo.

Omnisque populus per arentem alveum transibat.] Hebr. *Et omnis Israel transibat per aridum, usque dum absolvisset omnis populus transire Jordanem.* Sic et Septuag. Chald. Vatablus , Masius et alii.

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

JUBET JOSUE DUODECIM LAPIDES ERIGI, TUM INTRA, TUM EXTRA JORDANEM AD PERPETUAM TRANSITUS HEBRÆORUM MEMORIAM.

1. QUIBUS transgressis, dixit Dominus ad Josue : 2. Elige duodecim viros singulos per singulas tribus ; 3. et præcipe eis ut tollant de medio Jordanis alveo, ubi steterunt pedes sacerdotum, duodecim durissimos lapides, quos ponetis in loco castrorum, ubi fixeritis hac nocte tentoria. 4. Vocavitque Josue duodecim viros, quos elegerat de filiis Israel, singulos de singulis tribubus. 5. Et ait ad eos : Ite ante arcam Domini Dei vestri ad Jordanis medium, et portate inde singuli singulos lapides in humeris vestris, juxta numerum filiorum Israel, 6. ut sit signum inter vos : et quando interrogaverint vos filii vestri cras, dicentes : Quid sibi volunt isti lapides ? 7. Respondebitis eis : Defecerunt aquæ Jordanis ante arcam fœderis Domini, cum transiret eum ; idcirco positi sunt lapides isti in monumentum filiorum Israel usque in æternum. 8. Fecerunt ergo filii Israel sicut præcepit eis Josue, portantes de medio Jordanis alveo duodecim lapides, ut Dominus eis imperarat juxta numerum filiorum Israel usque ad locum in quo castrametati sunt, ibique posuerunt eos. 9. Alios quoque duodecim lapides posuit Josue in medio Jordanis alveo, ubi steterunt sacerdotes, qui portabant arcam fœderis ; et sunt ibi usque in præsentem diem. 10. Sacerdotes autem, qui portabant arcam, stabant in Jordanis medio, donec omnia complerentur, quæ Josue, ut loqueretur ad populum, præceperat Dominus, et dixerat ei Moyses. Festinavitque populus et transiit. 11. Cumque transissent omnes, transivit et arca Domini, sacerdotesque pergebant ante populum. 12. Filii quoque Ruben, et Gad, et dimidia tribus Manasse, armati præcedebant filios Israel, sicut eis præceperat Moyses : 13. et quadraginta pugnatorum millia per turmas, et cuneos incedebant per plana atque campestria urbis Jericho. 14. In die illo magnificavit Dominus Josue coram omni Israel, ut timerent eum, sicut timuerant Moysen, dum adviveret. 15. Dixitque ad eum : 16. Præcipe sacerdotibus, qui portant arcam fœderis, ut ascendant de Jordane. 17. Qui præcepit eis, dicens : Ascendite de Jordane. 18. Cumque ascendissent portantes arcam fœderis Domini, et siccam humum calcare cœpissent, reversæ sunt aquæ in alveum suum, et fluebant sicut ante consueverant. 19. Populus autem ascendit de Jordane, decimo die mensis primi, et castrametati sunt in Galgalis contra Orientalem plagam urbis Jericho. 20. Duodecim quoque lapides, quos de Jordanis alveo sumpserant, posuit Josue in Galgalis, 21. et dixit ad filios Israel : Quando interrogaverint filii vestri cras patres suos, et dixerint eis : Quid sibi volunt lapides isti ? 22. Docebitis eos, atque dicetis : Per arentem alveum transivit Israel Jordanem istum, 23. siccante Domino Deo vestro aquas ejus in conspectu vestro, donec transiretis; 24. sicut fecerat priùs in mari Rubro, quod siccavit donec transiremus ; 25. ut discant omnes terrarum populi fortissimam Domini manum, ut et vos timeatis Dominum Deum vestrum omni tempore.

3. PRÆCIPE EIS UT TOLLANT DE MEDIO JORDANIS ALVEO, UBI STETERUNT PEDES SACERDOTUM,] non præcise ex loco pedum, sed ex loco vicino. Nam versu 4. dicunt : *Ite ante arcam*, etc. *et portate inde singuli singulos lapides*, nimirum duodecim, ut significent duodecim tribus Israel juxta eos Jordanem siccum transisse. Hebr. addunt הכן *hachen*, id est *firmando*, sive stato fixoque pede, ut dixi cap. 3. vers. ult. Septuag. τὸ *hachen* referunt ad lapides. Unde vertunt *parietes*, scilicet *durissimos*, qui durent ad multa secula ut Noster transtulit.

QUOS PONETIS IN LOCO CASTRORUM,] in Galgalis, ut patet vers. 19 et 20.

UT SIT SIGNUM,] et trophæum victi à vobis vinctique quasi Jordanis, indeque totius Chananææ, quòd scilicet 12 tribus Deo duce flumen hoc, indeque totam terram promissam miraculose superarint; secundo, ut sit signum easdem tribus à Deo conscriptas esse cives et incolas, adeoque hæredes ejusdem terræ ; tertiam causam dat vers. 15. *Ut discant omnes terrarum populi fortissimam Dei manum.* Quartam ibidem : *Ut et vos timeatis Dominum Deum vestrum*

omni tempore, ac posteros vestros doceatis Deum timere, amare et colere, qui tanto prodigio vos in hanc terram induxit, et inductos conservabit, quamdiu in ejus fide et cultu perstiteritis : quando autem ab eo defeceritis, ab ea expellet, uti illos expulit per Babylonios, ac deinde per Titum et Romanos. Disce hîc quàm rigide Deus exigat beneficiorum suorum memoriam, et gratos iis præmiet, ingratos iis privet et puniat.

Cras,] id est, deinceps futuris seculis. Hebræi enim per *cras* significant tempus futurum, sicut per heri et nudiustertius præteritum. Est synecdoche et catachresis.

9. Alios quoque duodecim lapides posuit Josue in medio Jordanis alveo. Hinc patet hos lapides non fuisse positos in ulteriori ripa Jordanis, ut contendit Masius, sed in medio Jordane. Ita enim constanter vertit Noster et Septuag. Positi autem sunt iisdem de causis quibus priores extra Jordanem in Galgalis, ut scilicet Dei gloria et rei gestæ veritas omnibus seculis testata fieret, ac lapides hi ferientes assidue oculos Hebræorum, mentibus eorum Dei beneficentiam, omnipotentiam, timorem et reverentiam jugiter repræsentarent. Positi autem videntur Dei, si non jussu, ut priores in Galgalis, certe instinctu, licet id Script. non exprimat. Poterant vero lapides isti esse monumentum, ac conspici notarique ab iis qui in ripa consisterent, præsertim decrescentibus aquis; quia erant lapides grandes, et Jordanis aquæ purissimæ maximeque perspicuæ esse perhibentur, ait Abulensis et Arias. Denique non videntur lapides hi præcise in medio Jordanis collocati : ibi enim ægre videri potuissent, sed versus ripam, ubi conspici poterant. Nam τὸ *in medio* idem est quod sub medium, versus medium, non longe à medio.

Hos lapides designasse videtur S. Joannes Baptista, dicens Matth. 3. 9. *Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ.* Joannes enim baptizabat in Bethabara, ubi Jordanem transierant Hebræi. Erant enim hi lapides figura gentium, ignorantia Dei et errorum fluctibus obrutarum; sed tandem de imo vitiorum et tenebrarum alveo ad Ecclesiam, et filiorum Dei gloriam, à Joanne et Christo per baptismum suscitandarum. Ita Rupertus, Abulens. Magalianes hîc, ac Remigius, Anselm. et alii in cap. 3. Matth. et Pineda in Job 1. vers. 1. n. 38.

Denique Cajetanus opinatur hos 12 lapides in unum acervum fuisse congestos. Verisimilius Abulens. Serarius et Magalianes censent seorsim singulos fuisse erectos, ut innuit hîc Script. idque ad repræsentandum 12 tribus Israel, quæ per Jordanis alveum sicco pede transierant.

Porro jussit Deus statui hoc monumentum divisi Jordanis, quia fuit opus admirabile et divinum. Celebrant historici Euphratis divisionem, quam primo fecit Semiramis; secundo, Cyrus; tertio, Alexander Magnus. Cyrus enim Babylonem expugnavit, Euphraten, qui eam interfluit in fossas plurimas derivando, ac per siccum Euphratis alveum in urbem milites immittendo, teste Herodoto lib. 1. et Xenophonte lib. 7. At quot mensibus in his fossis effodiendis laboratum est? quantis impendiis? à quot hominum millibus? Josue vero Jordanem, inferendo duntaxat in eum arcam fœderis, illico divisit siccavitque, ac per eum tricies centena millia hominum, cum tot millenis gregibus ovium, boum, asinorum, camelorum, equorum, curruum, etc., paucis horis traduxit, ac eodem die cum omnibus perrexit in Galgala, qui locus distat à Jordane quinquaginta stadiis, teste Josepho lib. 5. Antiq. cap. 1. hoc ex sex milliaribus Italicis, id est, sex millibus passuum, et insuper 150 passibus.

Simili modo Elias pallio suo percutiens Jordanem eum divisit, ac per divisum sicco pede transiit : idem fecit Eliseus 4. Reg. 28 et 14. Vide hîc quanti Deus faciat suos fideles et sanctos, utpote qui in eorum gratiam flumina secet, et elementa cætera commutet. Simili modo sub finem mundi Angelus siccabit Euphratem, ut reges per eum transeant. Apoc. 16. 12.

Allegorice, transitum Jordanis apposite Orig. Rupert. et Theod. ac S. Greg. hom. 26. in Evang. applicant Sacramento Baptismi et Pœnitentiæ ac morti cujusque fidelis, de quo plura in fine capitis. Hinc et 12 lapides in Jordane positos 12 Patriarchas repræsentasse, alios vero in Galgalis locatos figuram gessisse 12 Apostolorum asserit Rupertus. Sic et S. August. scilicet 106 de Temp. qui et causam addit: *Post mortem enim Moysis, sepultis Patriarchis Apostoli surrexerunt; sic et in Psalmo legimus pro Patribus, inquit, tuis nati sunt tibi filii, constitues eos principes super omnem terram; sic sepultis Patriarchis Apostoli nascuntur, quomodo sepulto seniore populo, junior populus Jesu duce in terram repromissionis inducitur.*

Quin et Tertul. lib. 4. contra Marc. cap. 13. *Deprehendo*, inquit, 12 *lapides ab Jesu de Jordane electos, et in arcam testamenti conditos. Totidem enim Apostoli portendebantur, proinde ut fontes et amnes, rigaturi aridum retro et desertum à notitia orbem nationum, sicut et per Isaiam : Ponam in terra inaquosa flumina. Proinde ut gemmæ illuminaturi sacram Ecclesiæ vestem quam induit Christus pontifex patris. Proinde ut et lapides solidi fide, quos de lavacro Jordanis Jesus verus elegit, et in sacrarium testamenti sui recepit.* Ubi adverte Tertul. lapsum videri memoria, cum ait, 12 hos lapides conditos in arcam testamenti : nil enim tale habet hîc Josue, imo hoc erat impossibile; arca enim parva tot tantosque lapides capere non poterat. Forte Tertull. per *in arcam* intellexit *ante arcam*, vel *coram arca*, licet hoc non sat respondeat ejus antitypo de Apostolis, dum typum explicans subdit per 12 lapides in arca significatum esse, 12 Apostolos in sacrarium Ecclesiæ à Christo fore recipiendos.

10. Sacerdotes autem qui portabant arcam stabant in Jordanis medio, donec omnia complerentur, quæ Josue, ut loqueretur ad populum, præceperat Dominus, et dixerat ei Moyses. Festinavitque populus et transiit.] *Quæ Josue, ut loqueretur ad populum, præceperat Dominus*, scilicet ut tollerent 12 lapides, eosque secum deferrent de Galgala, in perpetuum transitus monumentum, utque secure transirent per Jordanem in terram promissam, memores se Deum habere in arca præsentem et ductorem. Videtur ergo Josue Mosis imitatione et jussu, intra alveum Jordanis juxta arcam et sacerdotes consistens, transeunti et circumfuso populo beneficii illius memoriam inculcasse, legisque et præceptorum Dei summam repetiisse, ac eorum custodiam acri exhortatione commendasse. Josue enim quasi ducem præcessisse populum cum arca patet

Deut. 3. vers. penult. ubi id ei Deus per Mosen præcepit, ac mox cap. 4. vers. 1. et seq. mandata sua populo inculcat. Idem ergo hîc videtur fecisse Josue. Ita Arias et alii. Est autem hoc versu anacephalæosis sive recapitulatio jam dictorum, sternens viam sequenti narrationi.

Festinavitque populus et transiit,] tum quia omnes eodem die paucis horis transire debebant Jordanem, et pergere in Galgala, ipsamque Chananæam. Erat autem populi turba copiosa et quasi innumera, tum quia infirma erat eorum fides, et pro se quisque verebatur ne horribilem illum aquarum Jordanis montem à dextris exstantem, et in aere quasi pendulum non sat cito effugeret. Festinabat ergo quilibet et alius alium prævertere conabatur.

11. Cumque transissent omnes, transivit et arca Domini, sacerdotesque pergebant ante populum.] Hæc fuit rei gestæ series et ordo. Sacerdotes cum arca præcesserunt populum per bis mille cubitos, primique ingressi Jordanem, deinde in medio ejus constiterunt, ac populus juxta arcam transiit, interim Josue eum exhortante ad Dei cultum et obedientiam stetit arca, donec totus populus cum omnibus armentis et impedimentis transiret, ut eis fiduciam transeundi daret. Cumque omnis populus transisset, arca quoque reliquum Jordanis transiit, ac rursum tota Hebræorum agmina præivit per bis mille cubitos usque ad Galgala, ubi figenda erant castra, ut esset itineris dux, populi propugnatrix, et hostium terror. Ita Abulensis, Serarius et Salianus. Arcam sequebantur tribus Ruben, Gad, et dimidia Manasse, deinde cæteræ novem tribus. Arca ergo quæ prima transitum Jordanis cœperat, eoque fisso inter siccum patefecerat, ultima absolvit, rursumque populum præcedens illi se ducem præbuit, illi antelata velut solium regis Dei vectaque humeris sacerdotum, quorum officium est exemplo suo aliis anteire. Audi Leonem Imp. in Tacticis duci belli in itineribus præcepta dantem c. 9. n. 12. *Sin admodum lubrica et difficilia loca fuerint, teipsum oportet primum eò transire, deinde ibi consistere et commorari, donec omnes sine offensione transierint.* Et n. 13. *Hoc enim patrem nostrum Regem Basilium fecisse cognovimus, quando contra Germanicam Syriæ civitatem copias duxerat, et Paradisum fluvium anticiparat, qui lampadibus in medio constitutis, ipse sua ipsius præsentia atque ope universum exercitum facile et sine offensione traduxit, qui sæpe manum illis afflictis porrexerat et quosdam ex periculis eripuit.*

13. Et quadraginta pugnatorum millia,] *τὸ et* significat, *id est*, q. d. Ex Rubenitis, Gaditis et Manassensibus 40 millia præcesserunt castra Hebræorum in Chanaan. Unde Hebr. et Chald. carent *τὸ et*; sic enim habent: *Circiter 40 millia transierunt ante Dominum* (id est, ante arcam, vel potius coram arca consistente in medio Jordanis; Chald. *ante populum Domini*) *ad bellum versus campo Jericho.* Sic alibi quoque accipi τὸ *et* ostendi Levit. 6. 1.

15. Dixitque ad eum,] scilicet Deus ad Josue. Ex Hebræo clarius vertas cum Masio: *Dixerit enim*, vel *dixerat autem ad eum.* Est enim hîc repetitio, sive enarratio clarior versus undecimi qui præcessit, ut quomodo in suum alveum revolutus sit Jordanis, apte recenseat, scilicet cum ultima arca, quæ suspenderat, suspensumque detinuerat Jordanem, donec populus transiret, Jordanem transiit, illico aquæ quasi officio suo circa arcam venerandam perfunctæ, in alveum suum redierunt.

18. Et fluebant sicut ante consueverant.] Hebr. addunt *per omnes ripas suas*, hoc est alveo pleno, imo exundante. Vide dicta cap. 3. 15. Fluxit autem Jordanis uti prius, quia Deus molem illam aquarum in alto suspensam sensim demisit, ut per alveum suum defluere suo cursu in mare Mortuum, sive in lacum Asphaltitem. Nam si Deus totam aquarum molem simul laxasset, illa omnia longe lateque obruisset, quin et castra Hebræorum saltem ultima mersisset.

19. Populus autem ascendit de Jordane decimo die mensis primi.] Hinc patet Hebræos integros 40 annos peregrinatos fuisse in deserto, ac finiente anno quadragesimo transiisse Jordanem, et ingressos esse terram promissam, detractis quinque diebus. Exierunt enim ex Ægypto 15 die mensis primi, quo Pascha celebrarant, et agnum Paschalem immolarant; ingressi vero sunt terram promissam decimo die ejusdem mensis, eo quòd ibidem circumcidi deberent ad celebrandum Pascha 15 die. Porro fallitur Torniellus, qui in Annal. scribit Hebræos transisse Jordanem nona die mensis primi, ac in ripa Jordanis pernoctasse, mox sequenti mane diei decimæ perrexisse in Galgala. Nam ascendere de Jordane hîc idem est quod transire Jordanem, et pergere in Galgala. Utrumque ergo factum est eadem die decima, non nona mensis primi. Porro fuit hic annus à creatione mundi 2494, à diluvio 837, ab Abraham 543, quo Hebræi transmisso Jordane ingressi sunt Chananæam, uti dixi in fine procemii, juxta chronotaxim quam Genesi præfixi.

Castrametati sunt in Galgalis,] id est, in loco, qui postea dictus est Galgala. Est prolepsis sive anticipatio; necdum enim huic loco inditum erat nomen Galgal, sed paulo post cap. 5.

Porro in Galgalis ob loci opportunitatem diutissime mansere Hebræorum castra, ibique depositi fixique sunt 12 lapides sublati è Jordane. Hinc patet lapides hos non fuisse positos in arca, uti ait Tertul. lib. 4. contra Marcion. cap. 12.

Minus recte quoque R. Levi censet eos juxta arcam collocatos, cum eaque transferri solitos: depositi enim fixique sunt in Galgalis, ibique perpetuo manserunt, ut patet ex hoc versu, et ex versu 3; imo S. Hieron. in epitaphio Paulæ, asserit lapides hos à S. Paulo visos in Galgalis. Quare falsum quoque videtur quod ait Josephus, ex lapidibus hisce erectum fuisse altare in eoque Josue sacrificasse.

23. Siccante Domino Deo vestro aquas,] eas scilicet dividendo et suspendendo, ut siccus vobis ad transeundum maneret alveus: vel siccavit aquas Jordanis, id est, siccavit Jordanem ipsum, alveumque Jordanis. Nam aquæ proprie non fuerunt siccatæ, sed pars defluxit, pars altera in altum erecta fuit suspensaque.

25. Ut et vos timeatis Dominum,] id est, Deum quasi Dominum vestrum rerumque omnium agnoscatis, ametis, veneremini, omnique reverentia et studio colatis. Hoc enim est σέβησθε, ut vertunt Septuag. Recte enim advertit Masius timoris nomine omnem religionem et cultum, piumque affectum erga Deum significari in veteri Testamento. Erat enim lex illa vetus timoris, sicut nova est amoris; nimirum ut ille ait: *Primus in orbe Deos fecit timor.* Sic

Levit. 18. 14. dicitur : *Non maledices surdo , sed timebis Dominum Deum tuum* , id est, obedies Deo præcipienti ne maledicas surdo. Deut. 6. 13. *Dominum Deum tuum timebis , et illi soli servies* , illum amando , reverendo , colendo , laudando , gratias agendo , etc. , Deut. 10. 12. *Et nunc, Israel, quid Dominus Deus tuus petit à te, nisi ut timeas Dominum Deum tuum ? ut timeas* , id est, ut illum ames et colas 1. Reg. 12. 24. *Si timueritis Dominum et servieritis ei.* Timet ergo Deum , qui illi debitam servitutem , id est , latriam , obedientiam , cultumque omnem exhibet. Tobiæ 4. ult. *Multa bona habebis , si timueris* , id est, colueris *Deum*, Psalm. 2. 11. *Servite Domino in timore , et exultate eum cum tremore*, Psalm. 33. 10. *Timete Dominum omnes sancti ejus* , timore non servili , sed filiali , sicut filii timent offendere parentes , ne eis displiceant, scilicet ex amore, non ex timore : *Quoniam non est inopia timentibus eum* , Psalm. 118. 38. *Statue servo tuo eloquium tuum in timore tuo*, ibidem versu 120. *Confige timore tuo carnes meas , à judiciis enim tuis timui.*

Allegorice, sicut transitus prior Hebræorum, quod duce Mose transierunt mare Rubrum , repræsentat Baptismum, in quo sanguine Christi candidamur à peccatis antea commissis, sic transitus posterior Hebræorum, quo duce Josue transierunt Jordanem, figurat pœnitentiam ejusque Sacramentum, quo abluimus peccata post Baptismum admissa. Primo , Jordanis est fluvius populi fidelis, qui ad radices Libani oritur, crescitque ex confluxu duorum fluviorum, scilicet Jor et Dan (unde Jordanis est dictus), indeque per amœnissimos campos labitur, ac tandem efficit lacum Genesareth , sive mare Galilææ, ex quo rursum egrediens fertur in mare Mortuum , eòque absorbetur : quare Jordanis Judæam et Judæos disterminabat ab Arabibus , Moabitis , cæterisque Gentilibus. Sic Baptismus suscipitur ab infideli , eumque facit fidelem ; pœnitentia vero suscipitur à fideli , eumque perficit facitque sanctum : secundo , sicut Hebræi, post transitum Jordanis, celebrarunt Pascha ; sic post pœnitentiam sumitur Eucharistia, in qua Christum quasi Agnum Paschalem manducamus ; tertio, sicut per Jordanem Hebræi ingressi sunt terram promissam, sic per pœnitentiam ingredimur vitam sanctam, quæ nos ducit in cœlum ; quarto, *Jordanis* , Hebr. idem est quod *fluvius judicii :* talis est pœnitentia , in qua pœnitens est accusator suî , et sacerdos judex, juxta illud Pauli : *Si nosmetipsos dijudicaremus , non utique judicaremur ; dum judicamur autem , à Domino corripimur , ut non cum hoc mundo damnemur*, 1. Corinth. 11. 31 ; quinto, per Jordanem ibatur in desertum, uti per eum in eremum ivit Joannes Baptista pœnitentiæ dux et præco, ac Christus postquam baptizatus fuit à Joanne, ivit in desertum, ibique jejunavit 40 diebus, orationi et contemplationi vacans. Sic S. Maria Ægyptiaca transito Jordane ivit in solitudinem ; ibique in summa abstinentia, sanctitate et oratione vixit per 47 annos. Hinc ibidem frequentia magna exstitit Monasteriorum, sanctorumque Monachorum , Ascetarum et Anachoretarum, quorum duces et primipili fuere Elias, Eliseus , et filii Prophetarum ; sexto , sicut Jordanis hîc à Deo actus intumuit, et conversus est retrorsum , sic pœnitens vitam commutat ut qui prius terrena ambiebat , jam ambiat cœlestia (uti explicat S. August. illud Ps. 113. *Jordanis conversus est retrorsum*) quæ reipsa, si perseveret, consequetur, ac tum dicet cum Jacob : *In baculo meo transivi Jordanem istum , et nunc cum duabus turmis regredior*, Genes. 32. 10 ; septimo , Naaman leprosus lavans septies in Jordane lepram abluit, 4. Reg. 5. sic peccator per pœnitentiam expurgat lepram peccati. Rursum hîc adapta septem mirabilia Jordanis, quæ recensui Num. 34. 12.

Denique Jordanis fluvius nos tacite admonet omnia vitæ hujus, tam prospera quam adversa, fluere, et illico præterfluere : quare illa humiliter, hæc fortiter esse superanda , ut utraque generose calcantes in cœlum contendamus, ac mentem in beata æternitate figamus ; alioqui enim si fluxum Jordanis, id est, hujus mundi sequamur , illa nos secum vehet in mare Mortuum , ubi fuit Sodoma, id est, in Tartara. Rursum, sicut Hebræi transito Jordane cum Chananæis assidue bella gesserunt , donec iis expulsis terram possederunt ; sic et nos post pœnitentiam et mutationem vitæ, assidue cum septem vitiis capitalibus confligamur oportet, donec quietem terræ, est, animæ nostræ hîc in terris, ac tandem in cœlis obtineamus.

Quocirca Orig. hîc hom. 5. Transire Jordanem, inquit, est omnia implere, quæ mandantur in Evangelio , ut omnibus terrenis nudati ad terram viventium in cœlis tendamus , ac præsertim servemus illa quæ octo beatitudinibus continentur, scilicet : *Beati pauperes spiritu, beati mites, beati qui lugent* , etc. Hinc S. Gregor. lib. 33. Moral. c. 6. explicans illud Job. 4. *Et habet fiduciam quod influat Jordanis in os ejus* , illud attribuit sanctis quos diabolus devorare conatur : *Jordanis*, ait, *Hebræo vocabulo descensio eorum dicitur. Et sunt nonnulli qui viam veritatis appetentes , semetipsos abjiciunt, atque à vitæ veteris elatione descendunt : cumque æterna cupiunt, valde se ab hoc mundo alienos reddunt ; dum non solum aliena non appetunt, sed etiam aliena derelinquunt ; et non solum in eo gloriam non quærunt, sed hanc cum se obtulerit etiam contemnunt.* Claudat agmen S. Bernard. qui serm. ad milites templi cap. 9. ait : *Quid in fluminibus isto* (Jordane) *eminentius , quod ipsa Trinitas sibi quadam videndi præsentia dedicavit. Pater auditus, visus Spiritus sanctus , Filius est baptizatus*, Matth. 4.

CAPUT QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

CIRCUMCIDUNTUR HEBRÆI IN GALGALIS. MOX V. 10. CELEBRANT PHASE ; DEFICIT MANNA, CUM FRUGES TERRÆ COMEDERUNT. DENIQUE V. 13. ANGELUS ARMATUS APPARENS JOSUE EUM ANIMAT, JUBETQUE UT SOLVAT CALCEOS, EO QUOD IN TERRA SANCTA CONSISTAT.

1. POSTQUAM ergo audierunt omnes Reges Amorrhæorum, qui habitabant trans Jordanem ad Occidentalem plagam, et cuncti Reges Chanaan, qui propinqua possidebant magni maris loca, quod siccasset Dominus fluenta Jordanis coram filiis Israel donec transirent, dissolutum est cor eorum, et non remansit in eis spiritus timentium introitum filiorum Israel. 2. Eo tempore ait Dominus ad Josue : Fac tibi cultros lapideos, et circumcide secundo filios Israel. 3. Fecit quod jusserat Dominus, et circumcidit filios Israel in colle præputiorum. 4. Hæc autem causa est secundæ circumcisionis : Omnis populus, qui egressus est de Ægypto generis masculini, universi bellatores viri, mortui sunt in deserto per longissimos viæ circuitus. 5. Qui omnes circumcisi erant. Populus autem qui natus est in deserto, 6. per quadraginta annos itineris latissimæ solitudinis, incircumcisus fuit ; donec consumerentur qui non audierant vocem Domini, et quibus ante juraverat ut non ostenderet eis Terram lacte et melle manantem. 7. Horum filii in locum successerunt patrum, et circumcisi sunt à Josue : quia sicut nati fuerant, in præputio erant, nec eos in via aliquis circumciderat. 8. Postquam autem omnes circumcisi sunt, manserunt in eodem castrorum loco, donec sanarentur. 9. Dixitque Dominus ad Josue : Hodie abstuli opprobrium Ægypti à vobis. Vocatumque est nomen loci illius Galgala, usque in præsentem diem. 10. Manseruntque filii Israel in Galgalis, et fecerunt Phase, quarta decima die mensis ad vesperum, in campestribus Jericho ; 11. et comederunt de frugibus Terræ die altero, azymos panes, et polentam ejusdem anni. 12. Defecitque manna, postquam comederunt de frugibus Terræ, nec usi sunt ultra cibo illo filii Israel : sed comederunt de frugibus præsentis anni Terræ Chanaan. 13. Cum autem esset Josue in agro urbis Jericho, levavit oculos, et vidit virum stantem contra se, evaginatum tenentem gladium, perrexitque ad eum, et ait : Noster es, an adversariorum ? 14. Qui respondit : Nequaquam ; sed sum princeps exercitus Domini, et nunc venio. 15. Cecidit Josue pronus in terram, et adorans ait : Quid Dominus meus loquitur ad servum suum ? 16. Solve, inquit, calceamentum tuum de pedibus tuis : locus enim, in quo stas, sanctus est. Fecitque Josue ut sibi fuerat imperatum.

1. REGES AMORRHÆORUM, etc., ET REGES CHANAAN.] Septuag. *et Reges Phœniciæ.* Sub his duobus populis omnes septem gentes habitantes in terra promissa intelliguntur per synecdochen, scilicet Hevæi, Jebusæi, Hethæi, Pherezæi et Gergezæi. Deuter. 7. 1. Porro Amorrhæi vocabantur, qui versus Jordanem habitant ; Chananæi, qui versus mare Mediterraneum, quos Septuag. hìc vocant Phœnices, alibi passim vocantur Palæstini sive Philistini: imo subinde non solum Philistini, uti sunt Gazæi, Azotii, Accaronitæ, sed et omnes Judæi, et Idumæi vocantur Phœnices, uti ex Dionys. Afro, et Strabone lib. 16. docet Masius. Hinc mulier quæ à Matthæo cap. 15. 22. vocatur Chananæa, à Marco vocatur Syrophœnissa. Et sane Tyrum et Sidonem, quæ erant Phœniciæ metropoles, olim ad Chananæam, sive ad terram Judæis à Deo promissam pertinuisse omnes consentiunt, etsi Hebræi ob suam ignaviam nunquam iis potiti sint. Pulchre et fuse idipsum confirmat hìc Masius et Arias, et Pererius in Exodum, pag. 186. in fine.

DISSOLUTUM EST COR EORUM, ET NON REMANSIT IN EIS SPIRITUS.] Est hyperbole, q. d. Ita Chananæi et cæteri, ob Hebræorum per Jordanem sicco pede transitum animo sunt percussi, ac si vita et spiritus eos exanimes defecisset. Septuag. *Liquefactæ sunt mentes eorum, et consternati sunt, et non erat in eis prudentia ulla,* suggerens consilium conveniens ad resistendum Hebræis.

Porro, cor vocata est ea pars animi, in qua fortitudo et constantia est posita ; spiritus vero illa animi vis, qua sapimus, et quod agendum sit despicimus et deliberamus : nam corde liquescente et fatiscente, scilicet cum per metum labascit fortitudo, perturbari simul ac fatiscere sapiendi facultatem necessum est.

2. EO TEMPORE AIT DOMINUS AD JOSUE : FAC TIBI CULTROS LAPIDEOS, ET CIRCUMCIDE SECUNDO FILIOS ISRAEL.] *Lapideos*, Septuag. *petrinos* ; Masius, *saxeos*. Hebr. est צורים *tsurim*, quod Chald. Ca-

jetan. Arias, Pagnin. et Vatablus vertunt *acutos*. Alii *cole exacutos*. Melius Noster, Septuag. S. August. Theod. Orig. Rupert. Masius et alii vertunt *lapideos*. Hebr. enim צור *tsur* passim petram, lapidem et saxum significat. Unde et *tsor* (indeque *Tor* et *Tyrus*) dicta est urbs illa potens Phœniciæ, eo quod in rupe maris esset ædificata, ideoque inexpugnabilis. Sic et Sephora, uxor Mosis, cultro lapideo filios circumcidit, Exodi 4. Et multi censent Christum circumcisum fuisse cultro petrino.

Quæres cur Josue jusserit Hebræos circumcidi cultro petrino. Resp. Litteralis causa fuit, quam dat Theodor. quòd eo loci petrarum erat copia, ferri vero et chalybis inopia. Versabantur enim Hebræi circa Arabiam, quæ è copia petrarum dicta est Petræa, ubi petras exacuunt instar ferri ex eisque cultros faciunt acutissimos. Sic et alibi olim ferrum erat rarum, ideoque carum magnique pretii. Unde Lycurgus apud Spartanos monetam cudi jussit ex ferro, ut ejus gravitate et pondere furta arceret, teste Plutarc. in ejus vita. Et Catellus Atyn castratum scribit silice :

Devolvit, *ait*, ipse acuto sibi pondera silice.

Quin et Græcos olim silice calamos acuisse scribit Julianus, lib. 6. Epig. *lapidem*, ait, *qui obtusam acuit genam calami*.

Allegor. causa fuit, ut hi cultri petrini essent typus et figura Christi, qui spiritualis est petra, et spirituali circumcisione non carnem à præputio, sed mentem à vitiis circumcidit, et corpus à morbis et morte circumcidet in colle præputiorum, id est, in resurrectione mortuorum, ait Rupert. hìc c. 16. sic et Theod. quæst. 1. Origen. Procopius et alii.

Porro S. Aug. serm. 141. de Temp. S. Bern. serm. 1. de Circumc. et Magister sent. in 4. agens de circumcisione, censent circumcisionem debuisse fieri cultro lapideo, eo quod idipsum hìc jubeat Deus : sed hoc præceptum soli Josue datum est, non cæteris. Unde Genes. 17. 10. ubi circumcisionis institutio et præceptum à Deo sancitur, nulla lapidei cultri fit mentio. Quocirca etiamnum Judæi se suosque circumcidunt cultro ferreo, non lapideo. Ita Abulensis, Hugo Victor. S. Thomas, Lyran. et diserte, S. Justinus (qui fuit Judæus puta Samaritanus) dial. contra Triphonem : *Prima*, ait, *illa vestra circumcisio olim fiebat ferro, et etiamnum fit, ideoque permanet in vobis cordis duritia; at nostra, quæ est secunda, fit per acutos lapides, puta per Christum et Apostolos, qui vitia cordis circumcidunt.*

Circumcide secundo filios Israel.] Cur secundo ? An semel circumcisi recrescente, vel attracto præputio (quod olim fecit Symmachus S. Script. Interpres, et aliis à Judæis ad Samaritas transfugientes, ut ostendi 1. Corinth. 7. v. 18.) secundo illud circumcidere jubentur? Minime gentium.

Primo ergo Theod. quæst. 3. et Masius putant hanc circumcisionem dici secundam, respectu primæ, quæ facta est ab Abraham, qui jussu Dei primus se cum tota familia circumcidit, Gen. 17. Verum respectu Abrahæ hæc non secunda, sed plusquam decima, imo centesima erat circumcisio; nam post Abraham per 400 annos usque ad Mosen omnes ejus posteri fuere circumcisi.

Secundo, Vatablus secundam dici censet respectu primæ, quæ facta est à Mose, qui populum ex Ægypto eductum in Sina circumcidit. Sed de hac Mosis circumcisione nec Script. nec Philo, nec Josephus, nec alius quis meminit.

Tertio R. David Kimchi et Cajet. τὸ *secundo* interpretantur vicissim, sive per vices, q. d. Non simul omnes circumcide, ne circumcisi omnes langueant, sintque invalidi ad resistendum Chananæis, sed duabus vicibus eos circumcide, ut dum hi circumciduntur, alii adhuc incircumcisi sint validi ad pugnandum cum Chananæis. Verum hoc remotum et alienum est.

Dico ergo cum S. August. hìc quæst. 6. et Abulensi non juberi hìc eumdem hominem secundo circumcidi, sed eumdem populum, qui primo in parentibus suis circumcisus fuerat in Ægypto, idque nutu et hortatu Mosis, uti sentit Tertul. lib. contra Judæos, R. Levi et alii. Idem vero populus secundo jubetur circumcidi in filiis, qui incircumcisi manserant per 40 annos, quibus peregrinati fuerant in deserto; hi ergo intermissam tot annis circumcisionem resumpserunt in Chanaan. Hunc genuinum esse sensum patet ex iis quæ sequuntur, præsertim v. 3. 5 et 6. Idem enim hic fuit populus qui à Mose eductus ex Ægypto, et à Josue inductus fuit in terram promissam; qui primo fuit circumcisus in Ægypto tempore Mosis, imo omnes necdum circumcisi, fuere circumcisi paulo ante exitum ex Ægypto. In exitu enim celebrarunt Phase, et comederunt Agnum Paschalem; hunc enim nemo comedere poterat nisi circumcisus, Exodi 12. Cessavit deinde populi circumcisio ob peregrinationem in deserto per 40 annos : finita vero hac peregrinatione, cum jam Israel ingressus esset in Chanaan, omnes eousque incircumcisi fuere à Josue circumcisi, ideoque vocatur hæc secunda populi circumcisio. Ita Masius, Lyran. Pererius, Serarius et alii.

Tropol. Noster Jacobus Alvarez tract. de mortificatione. Prima, ait, circumcisio in Ægypto facta externam mortificationem designat; secunda vero in transitu Jordanis effecta internam mortificationem significat, quæ merito fit in colle præputiorum; quoniam qui interiora mortificare audet, jam collem, id est, aliquem gradum perfectionis ascendit. Harum prima exterior, si sola accipiatur nulla habita ratione secundæ, non multi momenti est, quippe quæ animum incircumcisum ac vitiis subjectum reliquit.

3. Circumcidit eos in colle præputiorum,] id est, in loco et colle ita dicta à circumcisione præputiorum ibidem facta à Josue, sicut idem eadem causa dictus est Galgala v. 9.

5. Qui omnes circumcisi erant.] Hinc verisimiliter à contrario nonnulli colligunt, aliorum, qui circumcisi non erant, neque murmurando rebelles Deo fuerant, neminem in deserto mortuum esse; idque insinuat Psaltes Psalm. 105. v. 37. et Moses Deut. 29. 5.

6. Populus autem qui natus est in deserto per quadraginta annos itineris latissimæ solitudinis, incircumcisus fuit.] Quæritur quà causa in deserto omissa fuit circumcisio, cum à Deo esset præcepta, Genes. 17.

Primo, Thalmudici Tract. de jure Leviti, et ex eis R. David hìc asserunt per 40 annos, quibus Hebræi peregrinati sunt in deserto, non

spirasse Aquilonem, sive Boream ventum nubibus inimicum, idque ne columnam nubis ducem itineris dissiparet. Atque hac de causa Hebræos abstinuisse à circumcisione, eo quod illum ventum sibi putent observandum, quod plagis medeatur. Verum hæc sunt fabulonum istorum commenta, imo meræ nugæ et næniæ.

Secundo, Theodor. hìc quæst. 2. S. Hieron. l. 1. in Epist. ad Galat. Damasc. l. 4. de fide c. 27. et alii hanc dant causam, quod in deserto populus Israel per se et loci natura sat distinctus, et separatus erat à cæteris gentibus, ideoque non opus erat eum circumcidi. Circumcisio enim ea de causa fuit instituta, ut per eam Israel distingueretur à cæteris. Hæc ratio congrua est, sed insufficiens. Nam et in Judæa divisi erant Judæi à cæteris gentibus, et tamen debebant circumcidi ob alios fines potiores, scilicet ob præceptum Dei, atque ut hac ratione nomen darent Synagogæ, fierentque filii Abrahæ et populus Dei, sicut nunc fit per baptismum.

Tertio, S. August. hìc quæst. 6. censet omissam fuisse circumcisionem per populi inobedientiam, quare illum eam omittendo peccasse; verum hoc peccatum in populo suo redarguisset Moses et Script. quod tamen nusquam facit.

Quarto, Gabriel Vasquez in 3. p. disp. 164. c. 2. suspicatur filios hosce mansisse in deserto incircumcisos ob culpam et murmur parentum; ob hoc enim Deum ipsos parentes punivisse morte, eorum vero filios incircumcisione. Idem hìc suspicatur Masius et Perer. in c. 17. Gen. Sed nil tale innuit Script. imo contrarium insinuat, scilicet Deum patribus rebellibus rejectos surrogasse filios, cum iisque novum fœdus (cujus symbolum erat circumcisio) pepigisse, eosque induxisse in terram promissam à qua parentes ob rebellionem excluserat.

Dico ergo: Vera omissæ in deserto circumcisionis causa fuit, quòd Hebræi ab ea excusarentur per assiduam peregrinationem: quia in eo nullam stabilem certamque habebant quietem; sed quoties movebatur columna nubis viæ dux, toties eam sequi et castra movere debebant Hebræi. Hoc autem facere nequivissent, si eo die, vel paulo ante fuissent circumcisi. Circumcisio enim grave vulnus infligebat corpori acremque dolorem; ut nec pugnare nec ambulare posset, ut patet in Sichimitis, idcirco à Simeone et Levi cæsis ad vindicandum Dinæ stuprum, Genes. 34. Quare ob crebrum incertumque motum castrorum Hebræi fuere excusati à circumcisione, ne per eam in vitæ periculum incurrerent. Ita Abulens. Lyran. Masius, Serarius et S. Thomas 3. p. q. 70. art. 4.

In Chanaan vero, ubi figenda erat sedes, circumcisi fuere, mox in ipso ejus ingressu, puta in Galgalis; idque primo, quia lex erat conditio fœderis inter Deum et Abraham ejusque posteros initi de danda eis Chananæa: legis autem inchoatio et quasi janua erat circumcisio, uti Christianismi est Baptismus: per circumcisionem ergo eos capessere terram promissam par erat; secundo, quia paulo post, scilicet 14 die mensis ad vesperam jussu Dei comedendus erat Agnus Paschalis v. 10. hunc autem nemini comedere fas erat; nisi prius circumciso, itaque in familiam Abrahæ et Synagogam Israelis cooptato; tertio, quia in ipso limine Chananææ Resp. Hebræorum tum civilis, tum sacra statim instituenda erat, ac consequenter omnes leges Dei etiam cæremoniales (inter quas prima erat circumcisio) et judiciales ab Hebræis erant observandæ. Unde statim celebrarunt Phase, ut sancte et religiose auspicarentur possessionem terræ promissæ. Decimo ergo die mensis primi Nisan transiere Jordanem et castra fixerunt in Galgalis, ac sequenti die undecimo ibidem circumcisi ob plagam vulneris quievere tres dies, atque quarto demum die, qui fuit 14 Nisan, ad vesperam celebravere Pascha.

Moraliter discant hìc fundatores et gubernatores Rerumpubl. suum regimen ordiri à Deo, ejusque lege et cultu, uti orditur à Josue; Deus enim propitiatus illud secundabit. Discat et quisque fidelis sua officia et actiones inchoare cum Deo et à Deo, juxta illud: *A Deo incipe.*

Porro mendose hìc et Num. 14. 33. Septuag. pro 40 annis peregrinationis deserti habent 42 annos. Constat enim præcise tantum fuisse 40.

Rursum mendose habent μαϐδαριτιδι pro quo per metathesin litteræ δ cum β legendum μαδϐαριτιδι, quod nomen ex Hebr. מדבר *midbar*, id est, desertum mutuati ad Græcum idiotismum inflexerunt. Eremum ergo madbaritidem vocant eremum Hebræorum, sive quam Hebræi vocitarunt suum *midbar*, id est, desertum.

Denique potuit hæc populi circumcisio uno die, scilicet undecimo Nisan peragi; quia circumcidere poterat quivis circumcisus, etiamsi non esset sacerdos vel Levita, sed laicus: unus autem poterat per diem multos circumcidere. Circumcisi autem tunc erant, et superstites vivebant, qui circumcisi egressi fuerant ex Ægypto, cum necdum attigissent annum vigesimum: qui enim cum attigerant, hi omnes ob murmur mortui sunt in deserto. Rursum qui primi die undecimo hìc circumcidebantur, hi mox alios plures circumcidere poterant.

Ut ostenderet eis terram lacte et melle manantem.] Corrige cum Roman. Hebr. et Septuag. *Ut non ostenderet.* Juraverat enim Deus se omnes murmuratores occisurum in deserto, Numer. 13.

9. Hodie abstuli opprobrium Ægypti a vobis, quia hodie à vita et moribus incircumcisorum per circumcisionem ingentem, Synagogam, legem et religionem meam sanctam transtuli. Idcirco vocatum est nomen loci illius Galgala,] id est, *amotio*, scilicet præputii, et consequenter opprobrii Ægyptiorum: גלל *galal* enim significat volvere, devolvere, removere, auferre: à *galal* geminata prima syllaba fit *gigal* et *galgala.* Unde hìc locus dictus est *Gigal, Galgal, Galgala*, à S. Hier. *Galgal*, quæ olim civitas inclyta in recto itinere à Jordane in Jericho: à Jordane distans stadiis quinquaginta, à Jericho decem: in Galgalis Saul à Samuele unctus est in primum Regem 1. Regum, 7. 10. Ibidem fixi sunt 12 lapides, testes transitus Hebræorum per Jordanem divisum. In Galgala quoque versatus fuit Elisæus Propheta, 4. Reg. 4. 38. Rursum S. Hieron. Beda et Lyran. *Galgala* vertunt, *rotam, revolutionem, circulationem.* Unde à *galal* et *gilgal* formatum est *gulgolet*, et Chald. *gulgolta*, indeque *Golgotha*, id est, Calvaria sive cranium, ita dictum, à convolutione, quia rotundum. Hinc mons Calvariæ, ita dictus à cra-

niis reorum ibi plexorum in quo crucifixus est Christus. Quare Josephus *Galgala* interpretans *libertatem*, consulere voluit pudori Hebræorum more suo, ac Vespasiani et Romanorum auribus blandiri, si non adulari.

Tropol. Orig. hom. 5. *Si*, inquit, *post remissionem* (quasi circumcisionem) *peccatorum, ultra non pecces, vere oblatum est à te opprobrium Ægypti. Si vero iterum peccaveris, iterum in te vetera revolvuntur opprobria, idque eo magis, quo multo majoris criminis est filium Dei conculcare, et sanguinem testamenti pollutum ducere, quàm legem Moysi negligere.* Ægyptii enim tempore Josue erant incircumcisi, gentiles, idolis et vitiis addicti. Postea tamen circumcisionem acceptarunt, ut docet Jerem. c. 9. v. ult. Vide ibi dicta. Illam eos acceptasse nonnulli autumant tempore Salomonis, cum is duxit uxorem filiam Pharaonis Regis Ægypti, 3. Reg. 10.

Rursum, noster Alvarez tract. de mortificatione, opprobrium accipit active, quo scilicet Ægyptii Hebræis ex Ægypto exeuntibus improperabant illos ire ad famem et mortem, q. d. Certe vidistis quia siccato Jordane in hanc regionem transivistis, et terram vobis promissam occupastis, et in ea tanquàm in terra vobis pacifica circumcisi estis, et per tres dies sine ullo timore donec sanaremini, quievistis : non ergo ad mortem eduxi vos ex Ægypto, ut vestri oppressores dicebant, sed ut liberi et securi viveretis. Ita et à nobis spiritalem circumcisionem, id est, mortificationem colentibus, mundi opprobrium auferetur; quia mundani videbunt nos per abnegationem nullo modo vitam perdidisse, sed vitam carnalem et Deo invisam, pro vita spiritali et Deo grata commutasse.

10. ET FECERUNT PHASE QUARTA DECIMA DIE MENSIS (primi Nisan) AD VESPERUM,] ob causas datas v. 6. fuit hoc tertium Pascha Hebræorum; primum enim celebrarunt pridie quam egrederentur ex Ægypto, Exodi 12; secundum anno sequenti, post acceptam legem, et erectum Tabernaculum in Sina, Num. 9. 2; tertium hìc. Alleg. Josue hìc novum primumque in terra sancta Pascha celebrans, repræsentat Jesum Christum novum Pascha, id est, Eucharistiam in ultima cœna instituentem.

11. ET COMEDERUNT DE FRUGIBUS (de frumento) TERRÆ DIE ALTERO AZYMOS PANES, ET POLENTAM EJUSDEM ANNI,] *de frugibus*, sive hornis et præteriti anni, ut vult R. David et Vatabl. eoque alludit vox Hebr. עבור *abur*, à rad. *abar*, id est, transivit, præteriit; sive potius novis præsentis anni, uti exprimunt Septuag. Porro Hebr. *abur*, et Chald. *ibbura*, quaslibet fruges significat anni tam præsentis, quàm præteriti. Ita Masius.

DIE ALTERO.] Hebr. *crastino Paschæ*, id est, postridie primæ diei azymorum, puta secundo die azymorum, sive die 16 mensis Nisan; illo enim primum Deo offerre debebant manipulum spicarum, antequam vescerentur frugibus præsentis anni, juxta legem Levit. 23. 14.

R. David vero per crastinum Paschæ accipit primum diem azymorum, sive 15 Nisan. Pridie enim illius, puta 14 ad vesperam comederunt Agnum Paschalem. Ipse enim ut dixi fruges accipit hornas, id est, anni præteriti, quibus vesci licebat ante oblatum manipulum spicarum die secundo azymorum; hìc enim offerebantur quasi primitiæ novarum frugum anni præsentis, non præteriti.

POLENTAM.] Hebr. קלוי *kalvi*, id est, tostas fruges. Vide Levit. 2. 14.

12. DEFECIT MANNA,] scilicet pluere vel ningere è cœlo. Deus enim qui Hebræis ob alimenti inopiam manna fuerat largitus, ablata alterius cibi copia manna subtraxit, perinde ut aves afferunt cibum pullis in nido dum teneri sunt, at cum crescendo validiores facti, sibi sufficere possunt, eas sibi relinquunt, ut sibi annonam parent. Deus enim uti non deest in necessariis, sic nec redundat in superfluis.

Illustre exemplum est apud Theodor. in Philotheo c. 10. Theodosius Abbas, inquit, instar Mosis orans, et virga petram percutiens, ex ea fontem aquæ perennis elicuit, qui monasterium à se in loco arido ædificatum irrigaret. Hic fons exstructo postea in monasterio lavacro exaruit, sed eo destructo rursus fluere cœpit, quasi necessitati succurrens et cum ea cessante cessans.

Tropol. qui voluptates terræ ambiunt et gustant, privantur cœlestibus : Deus enim spiritum orationis et contemplationis in deserto manentibus tribuit, carnis nimirum voluptates et seculi ambitionem relinquentibus, et ab illis qui corde in seculum redeunt abscondit. Hi paulatim ex spiritualibus carnales fiunt, et hujus mannæ suavitatem gustare desinunt; illi vero quotidie magis puri et spirituales evadunt : gustato enim spiritu desipit omnis caro. Et vice versa, cui sapit caro, huic desipit spiritus. Audi S. Bern. Ep. 3. ad Fulconem. *Quomodo ignis et aqua simul esse non possunt; sic spirituales et carnales deliciæ in eodem se non patiuntur. Ubi crapulam ructantis inter pocula senserit Christus, vina sua dulciora super mel et favum menti propinare non dignatur. Ubi curiosa ciborum diversitas, ubi divitis supellectilis discolor varietas oculos pariter pascit et ventrem, cœlestis panis jejunam deserit mentem.* Idem serm. 6. de Ascens. *Errat omnino*, inquit, *si quis cœlestem illam dulcedinem huic cineri, divinum illud balsamum huic veneno, charismata illa spiritus miscere posse hujusmodi illecebris arbitretur.* Audi et S. Hier. ep. 34. ad Julianum : *Difficile, imo impossibile est ut præsentibus quis et futuris fruatur bonis, ut hic ventrem et ibi mentem expleat, ut de deliciis transeat ad delicias, ut in utroque seculo primus sit, ut in cœlo et terra appareat gloriosus.*

Anagog. Rupert. hìc c. 17. manna, ait, terrestre, id est Eucharistia, deficiet, cum fruges solidas cœli nobis exhibebit Christus. Ibi enim ipse seipso, quasi pane vitæ nos pascet, et quasi vino divino inebriabit, juxta illud : *Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, et torrente voluptatis tuæ potabis eos.* Ps. 35. 9.

Audi Rupert. *Pascimur mente legendo vel audiendo verbum Dei, pascimur et ore manducando de mensa Domini panem vitæ æternæ, et bibendo calicem salutis perpetuæ. At ubi venerimus ad illam terram viventium, in illam beatam Sion, ubi in sua specie videbitur Deus deorum, neque verbo doctrinæ indigebimus, neque in istis speciebus panis et vini, sed in propria substantia videndo panem Angelorum manducabimus. Igitur postquàm comederunt terræ fruges, defecit manna; quia videlicet postquàm venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est.*

Allegorice manna defecit, id est, bona legis veteris defecerunt, cum Jesus eis substituit Eucharistiam, qui vere est panis Angelorum, et manna cœlorum. Ita Nyssenus in vita Mosis.

13. Cum autem esset Josue in agro urbis Jericho.] Hebr. *Cum esset in Jericho*, id est, in ditione vel agro urbis Jericho, nisi malis propositionem *in* pro *apud* per enallagen Hebræis usitatam sumi. Simile est c. 10. v. 10.

Sive ergo ex Galgalis Josue castra moverit in agrum Jericho, sive castris manentibus in Galgalis (Galgala enim à Jericho tantum decem stadiis, id est vix media leuca distabant), Josue dux pervigil de Jerichunte primo obvia excidenda sollicitus, deque excidii ejus ratione et modo consilia animo versans, Deumque orans, in agrum Jerichuntis exierit, aut etiam locum oppugnandæ urbi opportunum speculatum iverit; ibidem hæc ei objecta est visio, quæ illi ad rem peragendam animos adderet: ita dum magna sanctaque animo machinamur; Deus se consiliis nostris insinuat, viresque et modos ea exsequendi demonstrat.

Vidit virum stantem contra se.] Hebr. בנגדו *benegdo*, id est, coram se, è regione et ex adverso sui. Erat hic Angelus specie גבור *gebir*, id est, viri. Unde nonnulli eum Gabrielem fuisse putant.

Evaginatum tenentem gladium.] instar præliantis; ideoque galea quoque, thorace et balteo accinctus, uti opinatur Serarius. Solet Deus vel Angelus congruam personæ et rei, de qua agitur, et ob quam apparet, formam, speciemque et habitum assumere. Strictus ergo fulminansque gladius in viri fortis manu, Dei potentiam et vindictam repræsentat Josue quasi militi ducique suo assistere, eique præsentem et paratam esse ad bellum tam cruentum contra Jerichuntem conficiendum. Ita Rupertus. Sic Christus apparuit Magdalenæ in horto ut hortulanus, duobus discipulis peregrinantibus ut peregrinus, Stephano stanti certantique stans, Actor. 7. 55.

Perrexitque ad eum.] Septuag. *Aggressus est eum.* Nota hîc intrepidos Josue animos, quibus solus solo armato occurrit, iisque verbis salutat, quæ plane aut duellum aut amicitiam decernant.

Et ait ei : Noster es, an adversariorum?] Putant aliqui Josue putasse virum hunc esse hominem, non Angelum, eique dixisse : Ex nostrisne es, an ex Chananæis? Unde Angelus subjicit:

14. Nequaquam.] Non sum vester vel ex vestris castris egressus, neque ex adversariorum, sed sum Angelus Dei. Ita Abulensis, Serarius et alii. Ex adverso videtur Josue ex tam augusta viri forma cognovisse, vel certe suspicatus esse eum esse Angelum tutelarem vel Hebræorum, vel Chananæorum, ideoque rogasse: *Noster es, an adversariorum?* Ita Origen. hîc hom. 4. qui ait Josue dubitasse an bonus an malus esset hic Angelus. Sic et S. Gregor. Arias Montanus et alii. Favet Chald. qui vertit: *Opitulatum nobis venisti, an hostibus nostris?*

Porro à Josue Angelum quidem cognitum fuisse, et an ipse custos esset amicorum, an hostium, internoscere voluisse, Jobius Monachus apud Photium in sua Bibliotheca cum multis aliis, in hunc fere modum scribit. Multa enim Josue docebant neque aliquem esse hunc ex hostili acie; ac neque ex proprio exercitu, ut quòd subito astitisset, quod nemo adversariorum auderet vel per medias hostium copias transire, vel in conspectum Imperatoris venire; quin et quòd tanta usus audacia, nihil omnino hostile fecisset; alioqui nec sapientissimi Imperatoris erat ignorare, qualis contribulium esset habitus atque apparatus, qualis item alienigenarum. Verum noverat quidem Josue visum illud, unum intelligentium spirituum esse; sed hoc cognoscere avebat, utrum quòd apparuisset ex hostibus esset, an de illo exercitu qui protegebat Israel.

Tropol. Simili modo cum instinctibus et impulsibus animæ agendum, rogandumque : *Nostri estis, an adversariorum?* ut si ab Angelo bono immittantur, admittantur; si à malo, repellantur.

Hinc et S. Greg. l. 33. Moral. c. 22. ait Josue timuisse hîc illusionem diaboli : ipse enim *Satanas transfigurat se in Angelum lucis.* 2. Cor. 11. *Hanc transfigurationem*, inquit, *Josue timuit, quando videns Angelum, cujus esset partis inquisivit dicens : Noster es, an adversariorum? ut videlicet si adversæ virtutis esset, eo ipso quo se suspectum cognosceret, ab illusione resiliret.*

Idem habet B. Petrus Damiani lib. 2. Epist. 7. quæ ordine est 28.

Moral. S. Antonius apud S. Athanasium, ex hoc dicto factoque Josue, docebat nos idem facere debere in quovis timore, tentatione, horrore, præsertim cum spectra vel phantasmata nos percellunt, ut audacter ea invadamus, rogemusque qui sint, et unde veniant. Hac enim audacia metum omnem et dolos diaboli discutiemus. Audi S. Antonium : *Cum aliqua se vobis obtulerit visio, audacter requirite quis sit ille, et unde venerit, ac sine mora si sanctorum fuerit revelatio, Angelica consolatione timor vertetur in gaudium. Si vero diaboli fuerit tentatio, fidelis animæ percunctationibus evanescit : quia maximum est securitatis indicium interrogare quisnam est et unde? Sic et Nave filius auxiliatorem suum interrogando cognovit : nec Danielem percunctantem latere potuit inimicus.*

14. Qui respondit : Nequaquam (sum adversariorum) sed sum princeps exercitus Domini,] tam cœlestis (q. d. sum princeps omnium Angelorum) quàm terrestris, puta fidelis populi sive Israelitarum, hoc est : Ego sum Michael, qui præsum Ecclesiæ tam Angelicæ in cœlis triumphanti, quàm vestræ hîc in Chananæa militanti. Ita Theod. Lyran. Abulens. qui addit hunc Angelum fuisse eumdem cum illo qui castra Hebræorum in columna nubis quasi dux viæ præibat, et alii passim. Nam Michael, Daniel 10, vocatur Princeps gentis Judæorum, et confligit cum Angelo Persarum, ut Judæos fideles è captivitate Babylonica liberet. Vide ibi dicta. Audi nostrum Franciscum Suarez tract. de Angelis lib. 6. c. 19. n. 22. *Hinc nonnulli putant illum Angelum fuisse Michaelem, qui princeps populi Israel dicitur, Daniel. 10. Abulensis vero q. 71. credit fuisse Gabrielem, qui etiam curam habebat populi Judaici, ut ex Daniele cap. 8. 9 et 10. constat : et fortasse Michael habebat superiorem curam, et Gabriel propriam totius exercitus bellatorum. In quo sensu etiam probatur inde dari Angelos custodes exercituum, præsertim fidelium, et qui causam Dei agunt. Quod etiam confirmari potest ex illo Psalm. 33. Immittet Angelus Domini in circuitu timentium eum, et eripiet eos. Quo etiam testimonio ad hoc Patres communiter utuntur.* Hucusque Suarez.

Michael ergo fuit olim præses synagogæ Ju-

dæorum ; sicut nunc est præses Ecclesiæ Christianorum, ac ut talis ab ea invocatur, ut eam contra dæmones, contra infideles, et quoslibet impios tueatur et propugnet. Sic quælibet regna et provinciæ suum habent Angelum præsidem, æque ac singuli exercitus fidelium, uti habuit Judas Machabæus Angelum equitem in veste candida hastam auream vibrantem, qui castra præibat, 2. Machab. 11. 8. et Ezechias rex, cujus Angelus occidit una nocte 185 millia Assyriorum. Hoc est quod canit Psaltes Ps. 33. 8. *Immittet* (Hebr. חנה *chone*, id est, castra metabitur) *Angelus Domini in circuitu timentium eum.* Quare dux et milites in præliis assidue suum hunc Angelum invocent, orentque cum Juda Machabæo : *Dominator cœlorum, mitte Angelum tuum bonum ante nos, in timore et tremore magnitudinis brachii tui, ut metuant qui cum blasphemia veniunt adversus sanctum populum tuum.* 2. Machab. 15. 23. Ad hoc Deo militant Virtutes, Potestates, Principatus et Dominationes. Sic Angelus in columna nubis præivit castra Hebræorum in deserto per 40 annos, eisque plurimas victorias contra Amalec, Og, Sehon, etc., dedit.

Et nunc venio,] ut singulari mea præsentia, licet invisibili vobis assistam, ac pro vobis muros Jerichuntis prosternam ; itaque vos in urbem inducam, indeque cæteros Chananæos debellem, ac eorum civitates et arces vobis tradam.

15. Et adorans,] non latria ut Deum, sed dulia ut Angelum præsidem. Adoratio enim, sive ut Hebr. השתחוה *histachave,* id est, incurvari, et incurvatio in Script. non soli Deo datur, sed Angelis quoque et hominibus, quomodo Japones, Sinæ, aliique Orientales se incurvantes, et fronte humum ferientes suos Reges adorant, id est, venerantur. Et hoc significat Græcum προσκυνειν.

Moral. notanda hîc prompta et demissa animi Josue religio, et devotio erga Angelum.

16. Solve calceamentum,] q. d. Memineris te coram Deo, cujus vices ego gero, quemque ut legatus repræsento, stare, iisque quæ vides, et deinceps audies voluntatem consiliumque summi numinis tibi declarari, cui proinde reverentiam exhibere par est depositione calceorum ; locus enim hic Dei per me apparentis præsentia sanctus sacerque est. Idem jussit dixitque Angelus Mosi in rubo ardente apparens, ac forte idem fuit utrobique. Vide dicta Exodi 3. 5. Porro plura hîc Angelus dixit Josue de modo expugnandi Jerichuntem, quæ audiemus capite sequenti v. 2.

Disce hîc qua religione et reverentia in templis versandum sit, ut non fabulis, sed orationi vaces, quàmque Deus non tantum interiorem, sed et exteriorem cultum cæremoniamque requirat. Unde pro *locus in quo stas sanctus est*, Hebr. est *sanctitas est*, id est, sanctissimus est ob Dei præsentiam.

CAPUT SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Josue, arcæ per septem dies circumductu, Jerichuntem ruentibus muris expugnat, statuitque anathema, et delet funditus, solam Rahab cum suis servat, ac ejus reædificatori Dei maledictionem imprecatur.

1. Jericho autem clausa erat atque munita, timore filiorum Israel, et nullus
egredi audebat aut ingredi. 2. Dixitque Dominus ad Josue : Ecce dedi
in manu tua Jericho, et regem ejus, omnesque fortes viros. 3. Circuite
urbem cuncti bellatores semel per diem : sic facietis sex diebus. 4. Sep-
timo autem die sacerdotes tollant septem buccinas, quarum usus est in
jubilæo, et præcedant arcam fœderis : septiesque circuibitis civitatem,
et sacerdotes clangent buccinis. 5. Cumque insonuerit vox tubæ longior
atque concisior, et in auribus vestris increpuerit, conclamabit omnis populus vociferatione
maxima, et muri funditus corruent civitatis, ingredienturque singuli per locum contra quem
steterint. 6. Vocavit ergo Josue filius Nun sacerdotes, et dixit ad eos : Tollite arcam fœderis ;
et septem alii sacerdotes tollant septem jubilæorum buccinas, et incedant ante arcam Domini.
7. Ad populum quoque ait : Ite, et circuite civitatem, armati, præcedentes arcam Domini.
8. Cumque Josue verba finisset, et septem sacerdotes septem buccinis clangerent ante arcam
fœderis Domini, 9. omnisque præcederet armatus exercitus, reliquum vulgus arcam sequebatur,
ac buccinis omnia concrepabant. 10. Præceperat autem Josue populo, dicens : Non clamabitis,
nec audietur vox vestra, neque ullus sermo ex ore vestro egredietur ; donec veniat dies in quo di-
cam vobis : Clamate et vociferamini. 11. Circuivit ergo arca Domini civitatem semel per diem,
et reversa in castra, mansit ibi. 12. Igitur Josue de nocte consurgente, tulerunt sacerdotes ar-
cam Domini, 13. et septem ex eis septem buccinas, quarum in jubilæo usus est : præcedebantque
arcam Domini ambulantes atque clangentes, et armatus populus ibat ante eos ; vulgus autem re-

liquum sequebatur arcam et buccinis personabat. 14. Circuieruntque civitatem secundo die semel, et reversi sunt in castra. Sic fecerunt sex diebus. 15. Die autem septimo, diluculo consurgentes, circuierunt urbem, sicut dispositum erat, septies. 16. Cumque septimo circuitu clangerent buccinis sacerdotes, dixit Josue ad omnem Israel : Vociferamini ; tradidit enim vobis ejus civitatem : 17. sitque civitas hæc anathema, et omnia quæ in ea sunt, Domino ; sola Rahab meretrix vivat, cum universis qui cum ea in domo sunt : abscondit enim nuntios quos direximus. 18. Vos autem cavete ne de his, quæ præcepta sunt, quippiam contingatis, et sitis prævaricationis rei, et omnia castra Israel sub peccato sint atque turbentur. 19. Quidquid autem auri et argenti fuerit et vasorum æneorum ac ferri, Domino consecretur, repositum in thesauris ejus. 20. Igitur omni populo vociferante, et clangentibus tubis, postquam in aures multitudinis vox sonitusque increpuit, muri illico corruerunt, et ascendit unusquisque per locum, qui contra se erat ; ceperuntque civitatem, 21. et interfecerunt omnia quæ erant in ea, à viro usque ad mulierem, ab infante usque ad senem. Boves quoque et oves et asinos in ore gladii percusserunt. 22. Duobus autem viris, qui exploratores missi fuerant, dixit Josue : Ingredimini domum mulieris meretricis, et producite eam, et omnia quæ illius sunt, sicut illi juramento firmastis. 23. Ingressique juvenes, eduxerunt Rahab, et parentes ejus, fratres quoque, et cunctam supellectilem ac cognationem illius, et extra castra Israel manere fecerunt. 24. Urbem autem, et omnia quæ erant in ea, succenderunt, absque auro et argento, et vasis æneis, ac ferro : quæ erant in ærarium Domini consecrarunt. 25. Rahab vero meretricem, et domum patris ejus, et omnia quæ habebat, fecit Josue vivere, et habitaverunt in medio Israel usque in præsentem diem ; eo quod absconderit nuntios, quos miserat ut explorarent Jericho. In tempore illo, imprecatus est Josue, dicens : 26. Maledictus vir coram Domino, qui suscitaverit et ædificaverit civitatem Jericho. In primogenito suo fundamenta illius jaciat, et in novissimo liberorum ponat portas ejus. Fuit ergo Dominus cum Josue, et nomen ejus vulgatum est in omni terra.

1. Jericho autem erat clausa et munita.] Heb. סגרת ומסגרת *sogeret umisgeret*, quod Masius, Vatabl. Pagnin. vertunt : *Jericho erat claudens se et clausa*, id est, diligentissime erat clausa, plane obserata et occlusa. Unde Noster et Septuag. id explicantes vertunt : *Jericho erat clausa et munita.* Et clare Chaldæus : *Erat autem Jericho occlusa foribus ferreis, et munita vectibus æneis ante filios Israel. Non erat qui exiret ex ea, neque qui intraret in eam. Non erat qui exiret ex ea ad pugnandum, neque qui intraret in eam ad pacificandum.*

Hic versus inseritur quasi per parenthesin, ut melius intelligantur mira illa, quæ deinceps Angelus præcepit Duci Josue ab urbis tam munitæ expugnationem. Unde Pagninus versum hunc collocat ultimum capitis præcedentis.

2. Dixitque Dominus ad Josue : Ecce dedi in manu tua Jericho.] *Dominus*, id est, Angelus legatus Dei, ejusque personam repræsentans. Unde Hebr. vocatur JEHOVA, quod est nomen Deo proprium. Deus enim per Angelum loquitur, sicut Rex loquitur per legatum. Sic Angelus vice Dei promulgans ejus legem in Sina vocatur JEHOVA, Exodi 19. 20. Pergit enim hìc loqui Angelus, qui in fine capitis præcedentis Josue jusserat, ut se excalcearet, et excalceatus audiret jussa Dei; hìc ergo illa pandit et promit, docetque modum quo Deus velit expugnari Jerichuntem, scilicet non fragore armorum, sed clangore tubarum.

3. Circuite urbem (ita remote ab ea, ut sitis extra teli jactum, ne quis ex ea illud in vos jaciat) cuncti bellatores semel per diem : sic facietis sex diebus.] Hebr. addunt : *Et sacerdotes tollant buccinas quarum usus est in Jubilæo, et præcedant arcam fœderis ;* quæ Noster rejecit in versum sequentem. Unde liquet primis quoque sex diebus sacerdotes clanxisse buccinis, sed semel duntaxat per dies singulos, septimo autem die septies.

4. Septimo autem die sacerdotes tollant septem buccinas quarum usus est in jubilæo,] scilicet in anno quinquagesimo, qui totus erat festus et lætus. Erant hæ buccinæ ex cornu, non arietum, ut habet Chald. sed boum, ut ex sancto Hieron. et aliis ostendi Levit. 25. v. 20.

Septies circuibitis civitatem, et sacerdotes clangent buccinis,] scilicet septies ; cum cæteris sex diebus semel tantum circuirent, ideoque semel tantum clangerent, ut dixi v. 1. itaque reipsa factum esse patet ex ipsa præcepti hujus exsecutione, quæ narratur versu 13. Ita Abulensis.

Sed cur jubet Deus Sacerdotes clangere buccinis Jubilæi iisque expugnari Jerichuntem? Resp. ut significaretur tempus instare, quo terra sancta à Chananæis, tanquam iniquis et injustis possessoribus, ad Deum quasi communem verumque Dominum et Principem vindicata, aliis iisque justis et fidelibus traderetur colonis, puta Hebræis Abrahæ posteris, quibus à Deo erat addicta. In Jubilæo enim prædia et possessiones venditæ, vel quovis modo alienatæ, ad primos redibant heros et dominos, Levit. 25. Judæi autem in patre suo Sem, filio Noe, possederant Palæst. sed posteri ejus ex illa à Chanan. fuere expulsi. Jure ergo hìc quasi in Jubilæo eorum posteros, scilicet Hebræos, quasi primos pristinosque heros in illam reduxit Deus ; ideoque buccinis Jubilæi eos clangere jussit.

Aliam causam dat Procopius : *Cur, inquit, tubis corneis ac jubilæis classicum canere jussit ? Eo quòd animalibus cornigeris cornua murorum*

vice sunt, adeoque nobis loco cornu Dominus esse debet, juxta illud : Protector meus cornu salutis meæ. Psalm. 17. 3.

Tertiam causam dat S. Ambr. in c. 10. Lucæ v. 30. dicens : *Religionis insignia arma sunt sacerdotis*, q. d. Sacerdotum arma sunt non galeæ capitis, sed buccinæ Jubilæi; quia his suam religionem et sacerdotium testantur, quo prostravere Jerichuntem.

Porro hæc cæremonia pompaque per septem dies circumeundi Jerichuntem et buccinis clangendi, speciem habebat obsidionis et oppugnationis (sed umbratilem, videlicet, ut Hebræorum fides exerceretur, et à timore excitaretur clangore tubarum, ac ut manifestissime pateret non humana arte, sed Dei unius voluntate et potentia urbem superari. Ita Abulensis, Arias, Masius et alii.

Hoc est quod ait Apostolus Hebr. 11. v. 30. *Fide muri Jericho corruerunt circuitu septem dierum. Fide*, qua scilicet Josue et Hebræi crediderunt Deo idipsum promittenti, ideoque ei obediunt urbem circumeundo et clangendo.

Hic autem fuit ordo totius pompæ. Hebræi bellatores armati præibant circumeuntes urbem quasi se ostentantes urbi ad eam invidendam : illam mox sequebatur arca fœderis cum sacerdotibus bajulis et Duce Josue. Claudebat agmen vultus imbelle. Arca ergo erat in medio, et anterius armatis, posterius cætero populo cingebatur, ne à Jerichuntinis erumpentibus intercipi posset. Unde arca hic non præcessit, nec ab armatis distabat duobus millibus passuum, uti factum erat in transitu Jordanis; sed eos immediate sequebatur. Primis sex diebus semel circuiere urbem clangendo ; septimo vero die septies, ac tum ultimo circuitu, et clangore ac clamore horrisono totius populi corruerunt muri Jerichuntis, atque Hebræi eam cingentes suo quisque loco ingressi illam vastarunt et concremarunt, feceruntque anathema.

Huc pertinet præceptum Leonis Imp. datum ab eo suis ducibus et militibus in Tacticis c. 20. n. 188. *Quando*, inquit, *in acie, sole contra lucente cum hostibus conflicturus es, priusquam prælium committatur, jube milites sursum arma, nudos gladios, ferrea scuta et illustria, et hastarum cuspides tollere ; hæc enim si admodum fulgeant, in aliquam perturbationem hostes conjicient. Quando verò jam manus conserturus es magno cum clamore vocis et armorum contra hostes contendant, itaque prælium cum hostibus ineant.*

Moral. discant hic Duces et Præsides suos subditos semper labore aliquo occupare, ne marcescant otio. Unde Leo Imp. ducibus suis ita præcipit in Tacticis c. 20. n. 175. *Si exercitum tuum ad labores assuefacias, paratos et obedientes eos tibi semper habebis et aciem servantes, et corpore robustos. Otium enim languida et infirma facit corpora, timidas effeminatasque mentes reddit : exercitatio autem et labores corpora strenua ac robusta, mentes viriles atque alacres facit. Ante tempus igitur omnia ad res agendas idonea præparentur, ut necessariis temporibus omnia in promptu sint.*

Anagog. *Jericho*, id est, *Luna*, typus est mundi mutabilis et perpetuo sese mutantis, qui in die judicii canente tuba Archangeli evertetur, et igne conflagrationis comburetur. Ita Orig. hic hom. 7.

Tropol. sicut tunc clangentibus buccinis muri Jerichuntis corruerunt, ita nunc in lege nova, personante prædicatione Apostolorum et successorum, cadit mundi superbia cum suis turribus et vitiis. Unde S. Chrysost. hom. 21. in epist. ad Ephes. Israelitæ, ait, Jerichuntem everterunt, choreas agentium et cantantium more potius, quàm bellatorum. Audi Origen. *In adventu* Jesu (Josue) inquit, *muri Jericho subversi sunt, in adventu Domini mei* Jesu *mundus vincitur : si tubam prædicationis ejus audis et sequeris, tibi destructus est mundus.* Subditque Jesum destruxisse mundi muros, id est, firmamenta ; scilicet idolorum cultum, divinationem dæmonum, commenta augurum, aruspicum et magorum, ac Oratorum eloquentiam, et Philosophorum sapientiam, rationes et argumenta. Clanxit autem Christus tubis quatuor Evangeliorum, ac Epistolarum S. Petri, Pauli, Jacobi, Joannis et Judæ.

Audi S. Augustinum serm. 106. de Temp. *Sicut tunc canentibus tubis muri illi ceciderunt, ita et nunc oportet ut civitas mundi, id est, superbia cum suis turribus, avaritia scilicet, invidia atque luxuria, simul cum populis, id est, omnibus concupiscentiis malis, assidua sacerdotum prædicatione destruatur atque dispereat. Non ergo oportet ut sacerdotes in Ecclesia taceant, sed audiant Dominum, dicentem : Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam, et annuntia populo meo scelera eorum*, Isaiæ 58. Et post nonnulla : *Tuba itaque peccatoribus necessaria est, quæ non solùm aures eorum penetret, sed et cor concutiat, nec delectet cantu, sed castiget auditu, et strenuos quosque hortetur in bonis, et remissos terreat pro delictis. Nam sicut in prælio tuba formidolosi militis mentem dejicit, et animum fortis accendit ; ita et sacerdotalis tuba mentem peccatoris humiliat, animos viri sancti corroborat, nec parcit voci, ut parcat saluti, et uno eodemque sono isti adhortationem dat, quemadmodum sit fortior ad vincendum illi terrorem incutit, quemadmodum sit tardior ad peccandum.* Causam inferius subjicit : *Nam sacerdotales illius temporis tubas quid aliud præfigurasse credimus, quàm hujus temporis sacerdotum prædicationes, per quas non cessant peccatoribus terribili sono austerum judicium nuntiare, tristem gehennæ interitum prædicare et quodam comminationis strepitu aures delinquentium verberare ? Sicut enim tunc tubarum clangor destructis cæmentorum muris ad populi interiora pervenit; ita nunc prædicatio sacerdotum destructis parvis cogitationibus ad animæ nuda pertransit. Et sicut sacræ vocis sonus contumacem populum destruxit et captivavit, ita et nunc sacerdotalis prædicatio populum peccatorem subjugat.*

Sed cur septenario circuitu et clangore ruit Jericho ? Resp. quia septenarius in Script. sacer est ob festum septimæ diei sive sabbatum, atque significat universitatem, quia sex diebus Deus creavit mundum, et septimo quievit. Hinc septem hic fuere buccinæ, septem sacerdotes, septem clangores, septem dies circuitus, et clangoris. Vide dicta Levit. 23. 24. et Num. 10. 3. Audi S. Aug. loco citato : *Septenario numero nunc per sacerdotes Dei non tam una civitas destruitur, quàm totius mundi iniquitas dissipatur. Nam sicut in singularis urbis nuncupatione universi mundi habitus figuratur ; ita septem dierum circulo totius mundi spatia distinguuntur, per quæ sacerdotalium prædicationum tubæ ipsi seculo excidium*

annuntiant, et judicium comminantur, sicut scriptum est : Quoniam mundus peribit, et omnia quæ in mundo sunt. Qui autem facit voluntatem Dei, manet in æternum, sicut et Christus in æternum manet. Mysticam septenarii circuitu significationem et causam assignabo v. 15.

Denique S. Chrysost. hom. 5. de pœnitentia, et Procopius hìc notant septem dierum circuitum præcepisse Deum, ut Jerichuntinos perculleret, et ad pœnitentiam peccatorum induceret. Hoc enim spatium pœnitendi ex sua clementia iis dedisse, ut excidium evaderent, sicut tres dies dedit Ninivitis prædicante Jona cap. 4. qui et per eam excidium evaserunt.

5. CUMQUE INSONUERIT VOX TUBÆ LONGIOR ATQUE CONCISIOR.] Hebr. *Cum trahent in cornu jubilæi.* Masius : *Cum cornu jubili inflabunt sono productiore*, ideoque concisiore, ut recte addit Noster, tum quia trahere vocem est vocem concidere et frangere. Sic enim dum terram trahis, eam serrando incidis ; tum quia dici, halitus hominis tubam inflare nequit, quin inflationem hanc retrahat, infringat et incidat, ut respiret, et halitum spiritumque ad inflandum resumat.

7. ARMATI PRÆCEDENTES ARCAM DOMINI.] Sanctus Chrysost. in Ps. 43. quærit : Si muri erant casuri, cur armis induuntur ? Ac respondet, ut facilius Hebræi crederent urbem à se expugnandam ; armantur ergo quasi revera bellaturi. Planius dicas velle Deum ut nos sibi in miraculis cooperemur, ac faciamus id quod est ex parte nostra ; tunc enim faciet Deus id quod suum est. Deus enim ab otiosis abest, negotiosis adest, et tonans juvat conantem, q. d. Armate vos, ô Hebræi, et cum armis circuite urbem ; tunc ego vobis adero, ac muros prosternam, ut armati urbem ingredientes, armis vestris cives omnes mactetis, et civitatem evertatis.

Porro Josue hìc accurate servat præcepta militaria, quæ assignat Vegetius l. 3. de re militari cap. ult. dicens : *Exercitus labore proficit, otio consenescit. Nunquam ad certamen publicum producas militem, nisi cum eum videris sperare victoriam. Subita conterrent hostem, usitata vilescunt. Nulla consilia meliora, quàm illa quæ ignoraverit adversarius antequam facias. Quid facturus, tracta cum paucissimis et fidelissimis, vel potius ipse tecum.*

8. BUCCINIS CLANGERENT.] Harum ergo clangore, sine balistis, sine arietibus, corruere muri Jericho.

Disce hìc tropologice quàm infirma, exilis et vana sit Jericho, id est mundi gloria, utpote quæ solis tubarum flatibus ruit et evanescit. Audi S. Gregor. 20. Moral. 24. *Præsentis vitæ gloria quasi in alta cernitur, sed nulla stabilitate solidatur.* Audi et S. Chrysost. hom. 1. in Epist. 1. ad Corinth. *Non videtis pueros, quando ludentes struxerint aciem et ordinarint milites ; et eos præcedunt lictores, et præcones, et puer incedit in medio, loco Imperatoris, quàm sint ea quæ fiunt puerilia? tales sunt res humanæ, iisque viliores et abjectiores, ut quæ sint hodie, cras non sint.*

9. RELIQUUM VULGUS ARCAM SEQUEBATUR.] Hebr. est מאסף *meassaph*, proprie idem est quod *congregans* sive *colligens*, scilicet præeuntem turbam, hoc est *claudens agmen*, ut vertit Masius, Vatabl. Pagninus et alii. Septuag. *extremum agmen*, scilicet senum, famulorum, proselytorum, puerorum, feminarum, reliquique imbellis vulgi, quod arcam sequebatur. Prima enim acie præibant bellatores, in media erant sacerdotes cum arca et buccinis, in ultima erat reliquum hoc vulgus. Porro Chald. vertit : *Et tribus stirpis Dan ibat post arcam.* Quin et Masius vertens : *Claudentes agmen*, per hos intelligit Danitas, Aseritas et Nephthalianos ; hæ enim tres Tribus solebant claudere agmen castrorum in deserto. Verùm in deserto arca erat in medio castrorum et duodecim tribuum ; nam sex Tribus antecedebant arcam, scilicet Judas, Issachar, Zabulon, Ruben, Simeon et Gad ; sex verò sequebantur arcam, scilicet Ephraim, Manasse, Benjamin, Dan, Aser et Nephthali, ut patet Num. 10. v. 13. 21. et sequent. Hìc vero omnium Tribuum bellatores armati præibant arcam, ut patet hoc versu ; vulgus vero imbelle sequebatur arcam. Quare minus recte Cajetan. censet tribum Ruben, Gad et dimidiam Manasse præcessisse arcam, reliquas vero novem Tribus post arcam incessisse.

AC BUCCINIS OMNIA CONCREPABANT.] Hinc collige non solùm sacerdotes, sed et reliquum populum buccinas suas inflasse ; sed hæ diversæ erant à buccinis sacerdotum, quæ erant jubilæi ; populi vero erant vulgares et populares. Voluit enim Deus populum non esse otiosum, sed Deo et sacerdotibus in clangendo consentire et cooperari, ut horrisono omnium clangore Jerichuntini percellerentur. Negat id Masius, Lyranus et alii ; sed clare id significat Noster, et Sept. hìc ; et clarius v. 13. ubi dicitur : *Vulgus autem reliquum sequebatur, et buccinis personabat;* quæ verba ita manifesta sunt, ut sine violentia ad sacerdotes torqueri nequeant. Quod ergo v. seq. Josue populo imperat silentium, fuit hoc vocis et clamoris, non buccinarum et clangoris. Ait enim :

10. NON CLAMABITIS, NEC AUDIETUR VOX VESTRA, NEC ULLUS SERMO EX ORE VESTRO EGREDIETUR.] Ecce hìc nulla clangoris et buccinarum fit mentio, aut vetatio. Causam dat Procopius et Chrys. hom. 5 de Pœnitentia. Jussit, inquit, vulgus in cauda consequi, ut doceret neminem Dei aciem deserere debere, verum pro virili adversis copiis resistere, sive in eadem stent acie, sive decertantes sequantur.

DONEC VENIAT DIES (septimus) IN QUO DICAM VOBIS : CLAMATE ET VOCIFERAMINI.] Hebr. et Sept. *Clamate, et tunc clamabitis ;* Masius : *Ululate et ululabitis ;* quod Noster significantius eodem sensu vertit : *Clamate et vociferamini*, quasi communi omnium voce vos invicem cohortantes ad prælium, ac quasi communibus animis armisque Jerichuntem invasuri. Hebr. est תריעו *tariu ;* quod Noster et alii in Psalmis vertunt : *Jubilate.* Unde Vatabl. hìc vertit : *Vociferamini, tum jubilum edite,* hoc est triumphum canite, quasi certi de victoria et urbis expugnatione. Et Orig. hìc hom. 7. vertit : *Jubilate : Beatus populus,* inquit, *qui scit jubilationem. Quare vociferatio populi concors et unanimis jubilatio quædam fuit, et victoriæ acclamatio per modum hymni aut gratiarum actionis, ut merito dici beatus hic populus valeat, quippe qui sciat jubilare.* Et inferius : Si jubilationis consensum de teipso exigas, id est, si cogitationum et sensuum tuorum populus concordem semper et consonam proferat vocem, ut in verbis et factis verax sis et constans, ac spiritus carni dominetur, jubilationis emitte vocem ; quia tibi victus est mundus.

Hæc Origenes fusius, sed ego brevitatis studio plura ejus verba in pauca contraxi.

11. Circuivit ergo arca.] Hebr. יסב *jasseb* in Hiphil, id est, *circumduxit*. Sed Hiphil sæpe pro Cal sumitur ; unde omnes hìc vertunt : *circuivit*.

12. Igitur Josue de nocte consurgente.] Hebr. הבוקר *habboker*, id est, in aurora, mane, sive in crepusculo matutino cum diesceret, quando finitur nox, et incipit lux cum die.

15. Die autem septimo.] Tradunt Hebræi ex Thalmud Babylonico tract. de sabbato c. 1. septimum hunc diem fuisse sabbatum, eoque muros Jericho corruisse (ad religionem cultumque sabbati populo persuadendum) septima urbis circuitione septimoque clangore ; ita ut primus dies circuitus fuerit Dominicus. Sic et Lyran. Serarius et alii. Hinc Marcion blasphemabat Deum veteris Testamenti fuisse sibi contrarium, utpote qui sabbati quietem Judæis præcepisset, et tamen hìc illos in sabbato urbem circuire juberet. Sed respondet Tertull. l. 2. contra Marcionem c. 21. Deum in sabbato prohibuisse opera humana duntaxat, non divina, seu quæ Dei jussu fiunt, quale hìc erat circuire urbem ; Deus enim erat Dominus sabbati, nec tantum in eo dispensare, sed et illud abolere poterat, uti prius illud instituerat. Judæis ergo fixit legem sabbati Deus, non sibi ipsi; quia ipse semper etiam sabbato operatur in cœlo et in terra omnia, quæcumque generantur et fiunt.

Porro Josephus scribit primum diem circuitus Jerichuntis fuisse diem Paschatis, sive 15 Nisan. *Seder Olam rabba*, id est, Chron. Hebr. magnum, et Serarius censent fuisse primum diem post octavam Paschæ, qui erat 22 Nisan. Verum nihil hìc certo statui potest, cùm Script. nil de eo tradat.

Mystice Ambrosiaster (nam S. Ambrosium non esse auctorem patet, ex eo quod meminit Longobardorum Italiam invadentium, quæ invasio diu post mortem S. Ambrosii contigit) in c. 1. Apoc. hos septem Jerichuntis circuitus, ad septem Ecclesiæ et justorum secula refert : *Jericho namque*, inquit, *omne corpus reproborum, quod est civitas diaboli, significat ; per filios vero Israel electi significantur : per sacerdotes prædicatores ; per tubas doctrina prædicationis ; per populum vero qui eos sequebatur omnes justi designantur, qui eorum doctrinam sequebantur, et actus imitabantur ; per arcam autem quam ferebant, Christus intelligitur, qui in sanctis cordibus eorum habitans portabatur.*

Et paulo inferius : *Prima igitur circuitio ad eos justos qui ante diluvium fuerunt, pertinet, qui et filii Dei dicti sunt ; civitatem igitur Jericho tamdiu circuierunt, quamdiu à societate reproborum se sequestraverunt.*

Secundæ diei circuitus ad eos qui post diluvium usque ad Moysen fuerunt, pertinet : Qui et ipsi civitatem Jericho circumierunt, quia ab iniquitatibus reproborum se separaverunt.

Tertius vero circuitus ad eos, qui sub lege fuerunt, pertinet, qui quanta sollicitudine à societate iniquorum se secernere deberent ipsa lex manifestat. Prophetæ vero ad quos quartus circuitus pertinet, in tantum peccata principum hominumque impiorum spreverunt atque reprehenderunt; ut pro hoc quidam eorum lapidati, quidam interfecti, quidam vero in occisione gladii mortui sunt. Apostoli vero et hi, qui ex Judæis crediderunt, ad quos quintus circuitus pertinet, quanto studio se ab infidelium Judæorum consilio atque operibus segregaverint, Lucas in Actibus Apostolorum narrat. Gentes vero ad quas sextus circuitus pertinet, quanto ardore se à societate impiorum disjunxerint, martyres requisiti dicant. Septimus vero circuitus ad eos, qui temporibus Antichristi futuri sunt, pertinet; sed et illi quomodo Antichristi ministrorumque ejus refutabunt perfidiam, hic liber manifestat. Septimo ergo die circumeuntibus sacerdotibus cum arca Jericho, atque vociferantibus, muri Jericho ceciderunt, omnisque populus cum rege suo interfectus est; quia prædicantibus in fine mundi prædicatoribus veritatis finemque mundi annuntiantibus, subito finis mundi adveniet, omnisque civitas diaboli destruetur, atque cum ipso capite suo diabolo perpetua morte damnabitur.

16. Dixit Josue ad omnem Israel : Vociferamini.] Vox Josue non poterat audiri à toto populo, utpote qui constabat tribus hominum millionibus. *Dixit* ergo id iis qui sibi vicini erant, et hi idem dixerunt proximis, et hi sequentibus, et ita deinceps usque ad ultimos. Aut certe *dixit*, id est, per præcones edixit, uti solet fieri in castris. Aut denique *dixit*, duodecim principibus duodecim Tribuum, quisque ex eis idem dixit singulis capitibus familiarum in sua Tribu, et hi vicissim singulis patribus, et hi omnibus suis filiis et famulis.

17. Sitque civitas hæc anathema.] Hebr. חרם *cherem*, id est, res Deo soli devota, et in ejus honorem (ut de sceleratis qui eum læserunt, justa sumatur vindicta, itaque per eam divinæ justitiæ hoc piaculum litetur, quo honos Dei ablatus quasi restituatur) morti et excidio, vel reali, vel civili addicta. Tam enim *cherem* et anathemata sunt quæ Deo in perpetuum dicantur, et ad profanos usus redire nequeant, uti hìc erat aurum, argentum, æs, ferrum, etc. quàm quæ Deo in holocaustum adolentur, aut per ferrum ignemque abolentur. Vide dicta Levit. 27. v. 28. et Num. 21. v. 2 et 3.

Quod vero præter legem Deuteron. 20. versu 16. qua solùm jubetur ne ulli Chananæorum parcant, sed omnes occidant, hìc insuper jubetur ipsa urbs Jericho concremari, quod in aliis Chananæorum urbibus deinceps à Josue expugnatis factum non legimus, causæ fuerunt tres. Prima, quod Deus Jerichuntem primam hostilem urbem, sibi quasi primitias Chananææ deposceret : primitiæ autem integræ Deo persolvi debebant. Ita Joseph. Theod. q. 6. et Hebræi. Secunda, quod solius Dei vi hìc parta esset victoria et Jericho expugnata, cum in cæteris urbibus subigendis Hebræi acriter decertarint, et eas insultu militari superarint. Tertia, quod Deus voluerit exemplum severæ vindictæ cæteris Chananææ urbibus in prima Jerichunte statuere, eisque terrorem incutere, et simul ad pœnitentiam sceleratissimæ vitæ provocare.

Porro hæc Josue gessisse Dei instinctu, vel Angeli monitu, licet Script. non exprimat, par est credere ex dictis c. 1. et c. 5. in fine, et c. 6. v. 2. Sic Romani urbes hostiles diris et anathemati certa verborum formula devovebant. Livius l. 8. narrat Decium consulem in bello contra Latinos se una cum hostibus anathemati devovisse, hac prece : *Jane, Jupiter, Marspiter, Quirine, Bellona, Lares, vos precor uti populo Romano vim victoriamque prosperetis ; hostesque*

populi Romani terrore, morteque afficiatis; sicut verbis nuncupavi, ita pro Republica populoque Romano legiones auxiliaque hostium mecum diis Manibus tellurique devoveo.

18. VOS AUTEM CAVETE NE DE HIS QUÆ PRÆCEPTA SUNT QUIPPIAM CONTINGATIS, ET SITIS PRÆVARICATIONIS REI.] Hebr. *Tantum servate vos ab anathemate, ne forte anathematizetis* (anathematis culpam et pœnam vobis imponatis) *et capiatis de anathemate* (clarius vertit Masius : *Ne forte anathematizetis*, id est, *capiatis de anathemate* ; τὸ enim *et* est ἐξηγητικον, id est, explicativum, idemque valet quod, *id est*,) *et ponatis castra Israel in anathema*, ut propter anathema per sacrilegium Deo sublatum, castra ipsa fiant anathema, id est, excidio à Deo per justam vindictam addicantur; quod Noster vertit : *Et omnia castra Israel sub peccato sint atque turbentur ;* ne scilicet unus qui aliquid ex Jericho suffurabitur, peccati et anathematis sui contagio et communione, omnia castra involvat et contaminet peccato, æque ac pœna peccati furtique sui. Castra enim censebantur esse unum corpus politicum, sive unus populus ; quare quæ unus ex eis peccasset, Deus occulto judicio in omnes vindicare, omnesque anathemati, id est, excidio subjicere decreverat. Sensus est, q. d. cavete ne ex Jerichunte anathemati addicta quidquam suffuremini, ne sitis causa anathematis et perditionis non tantum vestræ, sed et totorum castrorum Israel. Similis phrasis est c. seq. v. 1. et 11. Matth. 26. 8. Joan. 12. 4. Deut. 21. 8. Hac quoque de causa toties in Script. ingeminatur : *Auferte malum de medio vestrî*, de quo plura c. seq.

Porro pro תחרימו *tacharimu*, id est, *anathematizetis*, Septuag. vertunt ἐνθυμηθέντες, id est, in animum inducentes, *cogitantes*, quasi pro ר legentes affine puta ד pro *tacharimu*, legerint תחמדו *tachmodu*, id est, desideretis, concupiscatis, ait Masius, aut certe ut Serarius, Sept. nove acceperunt τὸ ἐνθυμηθέντες pro ἐν θυμῷ θέντες, id est, in ira ponentes, scilicet iræ et vindictæ Dei subjicientes, eamque in vos accersentes : θυμὸς enim non tantum animum, sed et iram significat.

19. QUIDQUID AUTEM AURI ET ARGENTI FUERIT, ET VASORUM ÆNEORUM AC FERRI DOMINO CONSECRETUR.] Hebr. *Sanctitas est ipsi Domino*, id est, quasi res sancta et sacra Deo consecretur; unde ut talis sit *repositum in thesauris ejus*. Chald. *In thesaurum domus sacrarii Domini inferatur*, puta in Tabernaculum, quod erat quasi templum mobile Hebræorum, ad ejus usum et ornatum. Jericho enim facta erit *cherem*, id est, anathema: tota ergo Deo soli cedere debebat, scilicet urbs per incendium, aurum vero, argentum et æs (sub quibus stannum, chalybem, plumbum cæteraque metalla, quorum rarior erat usus in Tabernaculo, intellige) per oblationem in Tabernaculo : nil vero ex ea in privatos vel profanos usus converti poterat.

Tropol. Procopius : Viros Dei, inquit, non divitiarum, non gloriæ, non potentiæ, non sapientiæ secularis cupidos esse decet. Est autem aurum divitiarum figura seu imago : argentum gloriam repræsentat, æs sapientiæ loquacitatem, ferrum robur et potentiam. Deus simul cum Achan propinquos ipsius perdidit, quod facinoris ipsius conscii fuissent. Ipse quidem pœnas dat ; populus autem ad pietatem redditur instructior, cautione sacrilegii tanquam rei pestiferæ eis subeunte.

20. IGITUR OMNI POPULO VOCIFERANTE ET CLANGENTIBUS TUBIS.] Hebr. est : *Et clamavit populus, et clamaverunt tubis*. Prius sacerdotes clanxerunt tubis, deinde populus hoc clangore excitatus clamorem suum clangori junxit. Unde Vatabl. vertit : *Conclamavit igitur populus, postquàm clanxerunt cornibus*. Sic et Masius. Ac clare Septuag. in edit. Rom. *Et clanxerunt tubis Sacerdotes ; ut verò audivit populus tubas, jubilavit universus populus jubilatione magna*. Hebr. enim תריעו *tariu*, quod Noster vertit: *Clamaverunt, vociferati sunt*. Sept. vertunt ἠλάλαξε, id est, jubilavit ; ἀλαλάζω enim est jubilo, vociferor, clamo, ululo. Vide dicta v. 10. ubi adverte ἀλαλάζειν duo significare : primo, clamorem edere militarem ad congrediendum, qualem edunt milites ante pugnam instructa acie conflicturi, ut animos iramque in hostes exacuant. Unde Masius vertit : *Ululate ;* secundo, jubilare, sive exultare et canere triumphum parta jam victoria ; quanquam Varro asserat jubilare proprie significare querelam, sive quiritationem rusticorum aliorum opem implorantium. Utrumque huic loco congruit. Nam Hebræi clamabant ante pugnam, quasi invasuri Jerichuntem ; et simul jubilabant, quasi ex Dei promissione certi de victoria et ejus excidio. Porro Leo Imp. in Tacticis c. 20. n. 204. de clamore militum ita sancit : *Ut robur exercitui inseras, præcipe ut si hostes cum clamore contra tuos veniant, tui statim cum silentio et taciturnitate præcedant : sin illi silentes ac taciti ambulaverint, tum clamore ac stridore armorum tui illos invadent.*

MURI CORRUERUNT.] Hebr. *Ceciderunt mœnia subter se*. Chald. *Labebatur murus urbis, et absorptus est subter se*. Audi Cajet. *Dicendo sub ea, manifestat quod vel in fossam circumcirca, vel majori miraculo sub terram casurus erat murus, ut Israelitæ non impedirentur à ruinis muri, sed liberum haberent ingressum circumcirca in civitatem*. Sept. *Cecidit murus circumquaque*, impellentibus scilicet ad hoc signum sonumque murum Angelis, vel Deo concursum suum muro stanti ad standum subtrahente. Sicut enim sole subtrahente radios suos lux evanescit, sic Deo subtrahente concursum suum res corruit et evanescit. Porro potest Deus subtrahere concursum suum rei ad consistendum erectæ, itaque facere ut res erecta non consistat, sed corruat, et non subtrahere ad existendum, sed rem in sua existentia conservare. Ita fecit hîc : subtrahendo enim concursum erectioni muri fecit eum labi et ruere ; conservando verò eumdem existentiæ muri, fecit ut lapides muri ruentis in suo esse permanerent, et non abirent in nihilum, utique in nihilum abituri, si Deus ab existentia eorum concursum suum subduxisset. Præter hunc Dei concursum necessarius fuit alius, quo Deus concurrit cum muri casu, ut scilicet is ex alto in terram caderet et rueret.

Omnis enim res sicut in suî creatione, sic et in suî conservatione intime pendet à Deo ; conservatio enim est quasi continua creatio. Sic Christi vox dejecit armatam cohortem in monte Oliveti, et Paulum in campo Damasci ; vox Domini confregit cedros Libani, vox Petri dejecit Ananiam et Saphiram, et Britannos hæreticos jussu S. Germani decantatum Alleluia, ut Beda

testatur l. 1. histor. c. 20. Et Albigenses illud ex Hymno : *Hostem repellas longius*, ut narrat historia Simonis Montisfortii.

Quin et Robertus Franciæ Rex psallens cum sacerdotibus, urbis Avellonis quam obsidebat muros dejecit, suisque in eam aditum patefecit, uti narrat Lipsius in exemp. polit. c. 2.

21. Et interfecerunt omnia quæ in ea erant.] Hebr. החרימו *hacherimu*, id est, anathematizarunt, perdiderunt, exciderunt. Jericho enim erat *cherem*, id est anathema et excidio addicta.

Mystice Lyran. *Jericho*, ait, *significat civitatem culpæ, quam fecit amor suî usque ad contemptum Dei. Hæc civitas triplici muro clauditur, muro scilicet carnalis concupiscentiæ, temporalis affluentiæ, et mundialis excellentiæ.* Et paulo post : *Triplex hic murus subvertitur sonitu sanctæ prædicationis, clamore devotæ orationis, circuitu propriæ discussionis ; qui circuitus debet fieri septem vicibus, id est, perfecte, quia perfectio numero septenario designatur. Qui enim convertitur de culpa ad gratiam, debet diligenter et perfecte discutere propriam conscientiam. Quidquid autem in hac civitate reperitur saluti contrarium, debet interimi. Quod autem ibi invenitur auri philosophicæ sapientiæ, argenti eloquentiæ, vasorum æneorum, id est, naturalis industriæ, quæ valet ad multa, sicut et vasa ferri, id est, corporalis et temporalis potentiæ, debet Domino consecrari, id est, de cætero bonis actibus applicari. Rahab cum suis propter opus pietatis salvatur, quia secundum dictum Salvatoris* : Matth. 5. *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.*

22. Producite eam (Rahab) et omnia quæ illius sunt.] Hebr. הוציאו *hotsiu*, id est, *educite* illam, scilicet extra domum suam. Hæc enim tota urbe conflagrante pariter conflagravit. Tota enim Jericho erat anathemati et incendio addicta. Aliqui tamen ex v. 25. censent domum Rahab ab incendio communi servatam, ac Rahab eductam extra castra, de quo v. seq. Notet hîc dux belli fidem hosti datam à suis servare, sicut Josue servavit fidem datam Rahab ab exploratoribus. Unde S. Ambr. in c. 10. Lucæ v. 30. *Iste* (Josue) ait, *sollicitus magis fidem servare, quàm vincere, meretricis prius mandat salutem quàm excidium civitatis.*

Porro perperam Masius, Rahab hanc censet esse diversam à Rahab, quæ ponitur in genealogia Christi Matth. 1. eodem inclinat ibidem Theoph. Nam S. Hieron. et alii passim docent esse eamdem.

23. Ingressique juvenes.] Hebr. *juvenes exploratores.* Unde patet eos fuisse non senes, sed juvenes, utpote ad tale facinus aptissimos. Perperam ergo Rabbini censent exploratores hos fuisse Caleb et Phinees, qui (aiunt ipsi), licet ætate essent senes, robore tamen et vigore erant juvenes.

Extra castra Israel,] quia illa sancta erant per circumcisionem, per publicum Dei veri cultum, per arcam fœderis, per Josue, sacerdotes, etc. Rahab vero erat è gente infideli et impia, ac necdum publice Judaismo nomen dederat: cognati quoque ejus et affines erant adhuc infideles et idololatræ; sed paulo post à Josue et Hebræis ad fidem cultumque unius Dei, et ad judaismum fuere conversi*; ideoque inter castra Israelis admissi. Ita Abulensis, Masius, Salianus et alii.

25. Et domum patris ejus.] Per *domum*, non materialem, sed familiam intellige, puta fratres, cognatos et affines Rahab. Unde R. Simeon : Rahab, ait, sua fide tantam apud Deum consecuta est gratiam, ut etiamsi ducentos homines cognatos sibi conjunctos habuisset, atque illi cum ducentis alienis prosapiis affinitatem contraxissent, omnes illius gratia salvati fuissent.

Porro nupsit postea Rahab Salmon Principi tribus Juda, si non ut primaria, certe ut secundaria uxor; erat enim polygamia tunc licita. Torniellus et Salmeron putant Rahab nupsisse Salmon anno ætatis suæ 14, Hebræi quinquagesimo; verisimilius Salianus censet Rahab fuisse 25 vel 20 annorum (fuerat enim meretrix), Salmonem vero fere 40 annorum exstitisse.

Fecit Josue vivere,] id est, sanam et incolumem cum omnibus suis præstitit, in vita conservavit; hoc enim significat Hebr. החיה *hecheie.* Minus recte ergo Hebræi exponunt ; alimenta ad vitam necessaria ei suppeditavit, licet et hoc fecisse Josue non sit dubium.

Imprecatus est Josue, dicens : Maledictus vir, etc. qui ædificaverit Jericho.] Dira hæc imprecatio Josue facta est Dei instinctu, ut par est credere, idque eo fine, ut æternum in ruderibus Jerichuntis exstaret monumentum divinæ potentiæ, et vindictæ in impios ejus cives ; ac benignitatis, veritatis et fidelitatis in pios Israelitas, quod omnibus seculis terrorem incuteret, omnesque ad Dei timorem et cultum provocaret. Ita Masius, Arias et cæteri.

In primogenito suo.] Masius : *In primogenitum suum jaciat ipsius fundamentum, et in minimum suum collocet illius valvas;* quasi, lapides jaciendo in fundamentum Jerichuntis, eosdem jaceret in suos, iisque eos lapidaret et occideret. Sensus est, q. d. ait Masius : Quisquis unquam per futura secula ausus fuerit instaurare Jerichuntem à Deo statutam anathema, hic cum prima urbis fundamenta jecerit, maximum natu ex filiis suis amittat, deinde inter ædificandum cæteros omnes ex ordine; postremo autem minimum omnium, cum jam opere absoluto ad januarum locationem devenerit. Ita Rupert. hîc cap. 16. qui et culpæ congruam hanc fuisse pœnam ostendit, dicens : *Ut ambiendo conditoris nomen, totum cum effectu perderet genitoris honorem,* q. d. Justum est ut conditor vetitæ urbis desinat esse genitor sobolis. Ita has diras reipsa incurrit inobediens Hiel, qui Jerichuntem reædificans filios amisit, ut patet 3. Reg. 16. 34. ubi dicitur : *In diebus ejus ædificavit Hiel de Bethel Jericho ; in Abiram primitivo suo fundavit eam, et in Segub novissimo suo posuit portas ejus : juxta verbum Domini, quod locutus fuerat in manu Josue filii Nun.*

Trop. Destruit Jericho, qui abrenuntiat Satanæ, et mundi pompis ; reædificat vero, qui vertitur ad vitia : hic amittit primogenitum in fundatione, et novissimum in portarum positione; quia et fundamenta fidei, à quibus bona virtutum ædificia inchoantur, et claustra bonæ actionis perdit. Ita Beda, et ex eo Angelomus, et Eucherius in 3. Reg. 16. 34.

CAPUT SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Achan furatur ex spoliis Jerichuntis, ideo cæduntur Hebræi ab Haiensibus; mox versu 7. orante Josue Deus furtum Achan sortitione detegit, ideoque ipse furtum confessus, v. 20. cum suis igne consumitur.

1. Filii autem Israel prævaricati sunt mandatum, et usurparunt de anathe-
mathe. Nam Achan filius Charmi, filii Zabdi, filii Zare de tribu Juda, tulit
aliquid de anathemate, iratusque est Dominus contra filios Israel. 2. Cum-
que mitteret Josue de Jericho viros contra Hai, quæ est juxta Bethaven,
ad Orientalem plagam oppidi Bethel, dixit eis: Ascendite, et explorate
Terram. Qui præcepta complentes exploraverunt Hai. 3. Et reversi dixe-
runt ei: Non ascendat omnis populus, sed duo vel tria millia virorum
pergant et deleant civitatem; quare omnis populus frustra vexabitur contra hostes paucissi-
mos? 4. Ascenderunt ergo tria millia pugnatorum. Qui statim terga vertentes, 5. percussi
sunt à viris urbis Hai, et corruerunt ex eis triginta sex homines, persecutique sunt eos ad-
versarii de porta usque ad Sabarim, et ceciderunt per prona fugientes: pertimuitque cor
populi, et instar aquæ liquefactum est. 6. Josue vero scidit vestimenta sua et pronus cecidit
in terram coram arca Domini usque ad vesperam, tam ipse quam omnes senes Israel: mise-
runtque pulverem super capita sua, 7. et dixit Josue: Heu, Domine Deus! quid voluisti tra-
ducere populum istum Jordanem fluvium, ut traderes nos in manus Amorrhæi, et perderes?
utinam, ut cœpimus, mansissemus trans Jordanem! 8. Mi Domine Deus, quid dicam, videns
Israelem hostibus suis terga vertentem? 9. Audient Chananæi, et omnes habitatores Terræ,
et pariter conglobati circumdabunt nos, atque delebunt nomen nostrum de terra; et quid
facies magno nomini tuo? 10. Dixitque Dominus ad Josue: Surge, cur jaces pronus in terra?
11. Peccavit Israel, et prævaricatus est pactum meum: tuleruntque de anathemate, et furati
sunt atque mentiti, et absconderunt inter vasa sua. 12. Nec poterit Israel stare ante hostes
suos, eosque fugiet: quia pollutus est anathemate, non ero ultrà vobiscum, donec conteratis
eum qui hujus sceleris reus est. 13. Surge, sanctifica populum, et dic eis: Sanctificamini in
crastinum; hæc enim dicit Dominus Deus Israel: Anathema in medio tui est Israel; non poteris
stare coram hostibus tuis, donec deleatur ex te qui hoc contaminatus est scelere. 14. Accede-
tisque mane singuli per tribus vestras, et quamcumque tribum sors invenerit, accedet per
cognationes suas, et cognatio per domos, domusque per viros. 15. Et quicumque ille in hoc faci-
nore fuerit deprehensus, comburetur igni cum omni subtantia sua: quoniam prævaricatus est
pactum Domini, et fecit nefas in Israel. 16. Surgens itaque Josue mane applicuit Israel per
tribus suas, et inventa est tribus Juda. 17. Quæ cum juxta familias suas esset oblata, inventa
est familia Zare. Illam quoque per domos offerens, reperit Zabdi: 18. cujus domum in sin-
gulos dividens viros, invenit Achan filium Charmi, filii Zabdi, filii Zare de tribu Juda. 19. Et
ait Josue ad Achan: Fili mi, da gloriam Domino Deo Israel, et confitere, atque indica mihi
quid feceris, ne abscondas. 20. Responditque Achan Josue, et dixit ei: Verè ego peccavi
Domino Deo Israel, et sic, et sic feci. 21. Vidi enim inter spolia pallium coccineum valde bonum,
et ducentos siclos argenti, regulamque auream quinquaginta siclorum: et concupiscens abstuli,
et abscondi in terra contra medium tabernaculi mei, argentumque fossa humo operui. 22. Misit
ergo Josue ministros: qui currentes ad tabernaculum illius, repererunt cuncta abscondita in
eodem loco, et argentum simul. 23. Auferentesque de tentorio tulerunt ea ad Josue, et ad
omnes filios Israel, projeceruntque ante Dominum. 24. Tollens itaque Josue Achan filium
Zare, argentumque et pallium, et auream regulam, filios quoque et filias ejus, boves et
asinos, et oves, ipsumque tabernaculum, et cunctam supellectilem (et omnis Israel cum eo)
duxerunt eos ad vallem Achor, 25. ubi dixit Josue: Quia turbasti nos, exturbet te Dominus
in die hac. Lapidavitque eum omnis Israel; et cuncta quæ illius erant, igne consumpta sunt.

26. Congregaveruntque super eum acervum magnum lapidum, qui permanet usque in præsentem diem. Et aversus est furor Domini ab eis. Vocatumque est nomen loci illius: Vallis Achor, usque hodie.

1. Filii autem Israel prævaricati sunt mandatum, et usurpaverunt de anathemate,] id est, de spoliis Jerichuntis, quæ anathemati, id est, exitio et incendio à Deo erat addicta. Nota: Unus Achan id fecerat; illius tamen unius peccatum per synecdochen toti societati et corpori, puta populo Israel, cujus ipse pars erat, tribuitur, ut ostendatur primo quàm Deo res exosa et invisa sit peccatum, utpote quod ab uno admissum tam multos iræ et vindictæ Dei subjecerit. Secundo, quantum valeat bona vel mala societas, utpote in qua sit ut communis vitæ et conditionis, sic et vitiorum virtutumque et actionum omnium communio. Tertio, quàm præsides et superiores debeant singulis in congregatione sua, cui præsunt invigilare, ne unius peccatum in totam congregationem redundet, imo suo contagio proserpat. Sicut enim ovis ovi affricat suam scabiem, sic vicinus vicino affricat suum scelus. Ita Origen. hîc hom. 17. Audi S. Chrysost. hom. 1. in verba Isaiæ: Vidi Dominum: *Lues quædam*, inquit, *est peccatum, per ultionem evulgetur ac traducatur apud omnes, ne corrumpat omnes, ut ubi cognorint quantas minas una peperit transgressio, fugiant ultionem; de multis alioqui sumendam æternam vindictam.* Quarto, quàm singuli de locis suis ex charitate debeant esse solliciti; utpote quorum virtus vel vitium non solum in ipsos, sed et in totam congregationem à Deo præmietur vel vindicetur. Quocirca S. Matthias Apost. teste Clem. Alex. l. 3. Strom. dicere solebat: *Si electo vicinus peccavit, peccavit electus. Nam si ita se gessisset, ut jubet verbum vel ratio, ejus vitam ita vicinus esset reveritus, ut non peccasset.* Hinc toties ingeminat Script. *Auferte malum de medio vestrî.*

Nam Achan, etc. tulit aliquid de anathemate.] Septuag. *Achan*, vocant *Achar*, et ita ab omnibus vocatur 1. Paral. 2. 7. *Achan* ergo fuit *Achar*, id est, turbator, quia suo furto turbavit tota castra Israel, ut ab Haiensibus hostibus cæderentur. Unde 1. Paral. 2. 7. causa cur vocetur *Achar* addicitur, dum dicitur: *Qui turbavit Israel.* Radix enim עכר *achar* significat turbare. Unde locus supplicii Achar vocatus est vallis *Achor*, id est, vallis turbationis, ut patet v. ult. Porro hæc Achan tentatio fuit humana; difficile est enim militem victorem à spoliis hostium cohiberi; unde idem sæpe victoriam quam peperit perdit. Audi S. Ambrosium lib. 1. Offic. c. 39. *Frequenter pulsis hostibus, inclinata in fugam adversariorum acie, dum exuviis cæsorum capitur præliator, inter ipsos quos stravit, miserandus occubuit, et triumphis suis allectæ legiones dum spoliis occupantur, hostem in se revocarunt qui fugerat.* Quoties id vidimus in Christianis Turcas sternentibus?

Filii Zabdi.] 1. Paral. 2. 7. vocatur filius Zamri. Avus ergo Achan fuit binomius, tamque Zabdi quàm Zamri vocabatur. Hæc ergo fuit ejus genealogia: Judas genuit Phares et Zare de Thamar, Zare genuit Zabdi, Zabdi genuit Charmi, Charmi genuit hunc Achan, qui proinde fuit quartus à Juda; à Juda autem usque ad furtum Achan, fuere anni ut minimum 260; quare quisque eorum generare debuit anno ut minimum 65: nam quater 65 faciunt 260, sed hoc illa ætate erat frequens.

2. Cumque mitteret Josue viros contra Hai.] Urbem hanc ex S. Hieron. Josepho et aliis ita describit Adrichom. in descript. terræ sanctæ: *Hai quæ et Chai et Josepho Ada vel Aina, Hieronymo Agai et Ai, civitas quondam pulcherrima, et in montanis, ut ait Breidenb. capta à Josue succensa, Rege suspenso et cæso populo. In Isaia Aiath appellatur, ut notat Benedictus, per quam Sennacherib Rex transit oppugnaturus Jerusalem, Isaiæ* 10. *Fit ejusdem mentio.* Jerem. 49. 1. Esdr. 2. 2. Esdr. 7. *Ejus Hieronymi tempore vix parvæ ruinæ residebant, et locus tantummodo monstrabatur. Est ad Occidentalem plagam Bethelis, non multum ab ea distans.*

Quæ est juxta Bethaven, ad Orientalem plagam oppidi Bethel.] Hinc patet Bethaven distinctum fuisse locum à Bethel. Ipsa tamen Bethel, id est, domus Dei, dicta est quoque Bethaven ab Osee cap. 4. et seq. id est, domus idoli et iniquitatis, ob collocatos in ea à Jeroboam vitulos aureos, quos quasi idola Israel adoravit.

5. Et corruerunt ex eis triginta sex homines.] Ecce unius Achan furtum punit Deus cæde 36 hominum, et fuga trium millium, qui quoniam, ait Procopius, deteriores forte aliis fuerunt, opportune suorum delictorum luerunt supplicium.

Persecutique sunt eos adversarii de porta (urbis Hai] usque ad Sabarim.] Masius censet hunc locum dictum fuisse Sabarim ab hac strage et contritione Hebræorum: שבר *scabar* enim significat frangere, confringere, contererc. Porro Septuag. et Chald. pro *Sabarim* aliis punctis legentes חשבירום *hisbirùm* vertunt: *usque dum contriverunt eos.* Cajetan. *Saburim* interpretatur *saxa fracta*, quod locus esset saxosus, confragrosus et præruptus.

Pertimuitque cor populi.] Hebr. *Liquefiebat cor populi, et evadebat in aquam*, fiebat fluidum, solutum, trepidans et languidum instar aquæ.

6. Josue vero scidit vestimenta sua,] ex publico calamitatis sensu et dolore, quem ipse velut Dux præ omnibus, imo pro omnibus acerrimum sentiebat.

Porro scissio vestium erat cæremonia olim usitata in luctu, vel in rei et sceleris alicujus atrocitate. Sic Jacob ob filium Joseph amissum scidit vestes suas, Genes. 37. 34. Idem fecit Caiphas ob speciem blasphemiæ, ut ipse putabat, Matth. 26. 65.

Miseruntque pulverem super capita sua.] Hoc alterum est signum luctus, humilitatis et pœnitentiæ, datum primitus Adæ post lapsum: *Memento quia pulvis es, et in pulverem reverteris*, Genes. 3. 19. Sic Job c. ult. v. 6. *Ago pœnitentiam*, ait, *in favilla et cinere.* Et David. *Quia cinerem tanquam panem manducabam.* Psal. 36. Et Daniel c. 9. 2. cœpit Deum *deprecari in jejuniis, sacco et cinere.* Sic Rex Ninive prædicante Jona c. 3. 6. pœnitens *indutus est sacco et sedit in cinere.* Ju-

dith quoque c. 9. 1. itura ad Holophernem, *induens se cilicio posuit cinerem super caput suum.* Idem fecit Esther itura ad Assuerum c. 14. 2. et Mardochæus cap. 4. versu 1. Hinc multi Sanctorum, ut S. Martinus, S. Carolus Borromæus, S. Franciscus morientes, cilicio et cinere aspersi animam Deo reddiderunt. Idem etiamnum faciunt multi fideles et religiosi.

7. Et dixit Josue : Heu, Domine Deus!] Josue, quia dux populi, ejus cladem in se suscipit, pro eoque plangit coram Domino, ut veniam obtineat, et toti populo salutem victoriamque impetret. Idem faciat Princeps et Prælatus in publica calamitate: hæc enim à publica persona et Principe deprecanda et amolienda est.

Utinam, ut coepimus, mansissemus trans Jordanem!] videlicet in Galaad commorantes, puta in regnis Regum Og et Basan. Sic enim evasissemus cladem hanc, quam transito Jordane apud urbem Hai accedimus.

8. Mi Domine.] Hebr. בי אדני *bi Adonai*, id est, *in me Domine*, scilicet respice, ut benignis misericordiæ oculis me totumque populum intuearis, nobisque reconcilieris. Est placida et fidens Dei compellatio, quam Noster optime vertit: *Mi Domine.*

9. Delebunt nomen nostrum de terra, et quid facies magno nomini tuo?] q. d. Parvi momenti est nostrum (qui viles homunciones et peccatores sumus) nomen exile deleri de terra, sed eo deleto delebitur quoque de terra nomen tuum, Domine, quod magnum est. Nos enim fere soli illud novimus et colimus. Ratio est, quia tu promisisti te terram hanc nobis liciturum: jam autem cum permittis nos ab ejus incolis cædi, dicent gentes te promissa tua præstare non potuisse, itaque adiment tibi nomen et titulum Omnipotentis; vel certe noluisse, itaque tibi tollent nomen sancti et fidelis in promissis. Rursum cum nomen tuum magnum (JEHOVA) cæteris Gentibus non indicaris, illudque soli Mosi et Israelitis revelaris, ut ab illis solis adoretur, si Israelem perdis, quis nomen tuum celebrabit et colet? Si nobis juste irasceris ob scelera nostra, nosque vis castigare, consule saltem gloriæ tuæ et sanctificationi nominis tui, ut nos non perdas, sed more tuo protegas, ac in Chananææ possessionem uti pollicitus es inducas, ut omnes gentes nomen tuum glorificent, teque omnipotentem, fidelem et benignum erga tuos fideles agnoscant, timeant et venerentur. Efficax est hæc oratio, quæ Deum quasi stringit et cogit ad miserendum ne nomen ejus sanctum à gentibus rideatur et blasphemetur.

10. Surge, cur jaces pronus in terra?] Prostraverat ergo totum se Josue pronum in terra, ut summe coram Deo se humiliaret, summamque ei reverentiam æque ac pœnitentiam exhiberet. Jacens enim pronus quasi dorsum suum Deo ad verbera offerebat, q. d. En ego pro populo reum me tibi offero: quod ille peccavit, ego exsolvam. Amove ergo ab eo flagella, tua, illaque in dorsum meum converte et reciproca quantum lubet. Unde Deus exoratus: *Surge*, ait, *quid jaces?* quasi dicat: Surge, noli te diutius affligere, scio quid velis, faciamque ut scias quid facto sit opus, ad cladem à tuis acceptam resarciendam: ego enim cor tuum contritum et humiliatum despicere nequeo, sed benigne aspicere à mea pietate quasi cogor.

11. Peccavit Israel,] unus ex Israel, scilicet Achan, qui noxam dedecusque suum toti Israeli afflavit.

Mentiti sunt.] Mentitus est Achan; professus est enim se servaturum pactum meum legemque et sententiam anathematis Jerichuntem à me fulminatam: porro non verbo, sed facto mentitus est, anathemata mea sibi suffurans et rapiens.

13. Surge, sanctifica populum,] id est, jube ut populus se sanctificet, hoc est, lustret et purificet lotione vestium præsertim et secubitu, ut scilicet lavet vestes, et ab uxoribus abstineat; itaque excitetur ad luctum et pœnitentiam. Vide dicta c. 3. v. 5. et Exodi 19. 10. ut hac lustratione comparetur ad anathema hoc occultum deprehendendum et vindicandum, itaque mihi reconcilietur.

Anathema in medio tui est Israel,] quasi dicat: O Israel! tu officii tui pactique es proditor, utpote qui anathemata mea fureris, habeasque et abscondas in medio tui. Quare *non poteris stare coram hostibus tuis, donec deleatur ex te qui hoc contaminatus est scelere.* Audiant hoc Principes et Prælati, ut anathemata, hoc est sacrilegia et scelera auferant è populo, si Deum placare, publicasque bellorum, famis et pestis clades ab eo immissas avertere satagunt. Audiant Leonem Imp. suo duci de die belli mandantem in Tacticis c. 14. n. 1. *Hoc ante omnia præcipiendum est, ut purus ac sanctus exercitus tuus sit, et pridie vesperi preces efficaces ac diuturnæ adhibeantur, omnesque Deo consecrentur, verbis factisque persuadeantur se Deum adjutorem habere, atque hoc modo ad bellum puros, sinceros alacresque procedere.*

14. Accedetisque mane singuli per tribus vestras, et quamcumque tribum sors invenerit, accedet (illa tribus inventa rea) per cognationes suas, et cognatio per domos, domusque per viros.] Primo ergo jacta fuit sors per 12 Tribus, ac inventa est rea tribus Juda. Secundo, jacta fuit per omnes cognationes descendentes à Juda, et inventa est rea cognatio Zare. Tertio, jacta fuit per omnes domos et familias primogenitas à Zare, et inventa fuit domus sive familia Zabdi. Quarto, jacta fuit sors inter omnes qui erant è familia Zabdi, et deprehensus est Achan reus anathematis, sive furti et sacrilegii, ut patet v. 16. et seq,

Quem sors invenerit,] id est, qui sorte data vel jacta fuerit deprehensus. Hebr. est *quem ceperit Dominus*, quod primo Hebræi explicant de Arca fœderis. Talmudici enim affirmant omnes Israelitas juxta Arcam transire jussos; et reliquis impune ac libere abeuntibus, solum criminis reum veluti injecta manu ab Arca ita retentum, ut ne pedem quidem ulterius movere potuerit. Ac si ante sanctitatem illius arcæ clarissime radiantem, occultari non posset illius furti ac sacrilegii turpitudo: et quod de Deo cecinit David: *Non habitabit juxta te malignus; neque permanebunt injusti ante oculos tuos.* Ps. 5. v. 6. hoc ipsum de arca dici possit, quæ nemini apud se maligno patrocinetur.

Secundo, R. Salomon censet Achan fuisse deprehensum per Rationale Pontificis, in quo erant duodecim gemmæ, inscriptæ duodecim nominibus duodecim tribuum Israel; putat enim omnes Tribus transisse juxta Rationale, et cum transiret tribus Juda, gemmam smaragdi (ut dixi Exodi 28. v. 17.) in qua scriptum erat nomen Judæ, offuscatam fuisse, suaque fuscedine et

nigredine tribum Juda ream esse denotasse, sed deinceps quæ cognatio, et quæ domus, quæ persona in tribu Juda rea foret, per sortes fuisse exploratum. Verum tunc dici solet Deum consultum per Ephod, vel per *Urim* et *Tummim* respondisse, quod hîc non dicitur.

Tertio, vere Achan deprehensus fuit per sortem, quæ hoc vel simili modo peracta est, ut chartulis singulis singula nomina eorum, qui erant in domo Zabdi inscriberentur, illaque in urnam imponerentur, ut cujus chartula primo educeretur, ille haberetur reus, ac deinde Josue educens chartulam primam, invenit in ea nomen Achan, qui proinde reus est habitus. Probatur id primo, quia Noster diserte ait eum sorte fuisse deprehensum. Secundo, idem asserit Josephus, R. Levi Ben. Gerson, et Interpretes.

Tertio, quia capi à Domino, est capi à sorte imperata et directa à Domino, ut patet 1. Reg. 10. 20. ubi Saul sorte electus est in Regem. Ibidem c. 14. v. 42. sorte deprehensus est Jonathas violasse juramentum Patris de jejunio; atque utroque loco Hebr. est idem verbum quod hîc, scilicet נלכד *nilcad*, id est, *captus est*, Jonathas et Saul. Sane utrobique Hebræa expendenti, et cum hoc loco conferenti liquet idem utrobique dici. Ergo cum ibi capi à Domino sit capi à sorte, ut vertit Noster, Septuaginta et alii, idem hîc quoque de sorte accipiendum est. Nam *sortes mittuntur in sinum, sed à Domino temperantur*. Proverb. 16. ult. Denique eo tempore communis usus erat sortium, et per illas rem conficere erat facillimum et expeditissimum. Hinc Jonas c. 1. captus est sorte, S. Matthias in Apostolum electus est per sortem, Actor. 1.

Nota ex Divo Thoma 2. 2. quæst. 95. artic. 8. triplicem esse sortem. Prima est divisoria, qua res aliqua, v. g. hæreditas inter hæredes sorte dividitur: sic milites inter se diviserunt vestes Christi per sortem, Joannis 19. 24. Secunda sors est consultoria, cum per illam in dubiis, quid faciendum sit deciditur, v. g. utri subvenias, si uterque æque indigeat, et uterque tibi æque sit proximus, nec utrique subvenire valeas. Tertia sors est divinatoria, qua quæritur veritas rei arcanæ vel futuræ. Duæ primæ sortes licitæ sunt, ut docet sanctus Augustinus l. 2. de doctrina Christiana c. 28. et Ep. 180. ad Honoratum. Tertia sors, scilicet divinatoria, illicita est et superstitiosa, nisi Deo palam jubente, vel interius instigante mittatur, uti hîc factum; tuncque non tantum est licita, sed et certa ac divina: Deus enim jubens vel instigans ad sortem, hoc ipso promittit se sortem directurum, ut in eum vere cadat qui quæritur. Vide dicta Jonæ 1. et Actor. 1. in sorte Jonæ et Matthiæ, Prov. 16.

16. Surgens itaque Josue mane applicuit Israel per tribus suas.] *Applicuit*, id est, admovit sorti, sive sortes eis dedit, idque coram Domino, id est, coram arca fœderis; quia Dei jussu fiebat hæc sortitio, et quia à Deo exspectabatur promissa sortis directio in eum, qui sacrilegii occulti commissi vere erat reus.

19. Et ait Josue ad Achan: Fili mi, da gloriam Domino Deo Israel,] q. d. Da veritatis sive veracitatis honorem primæ et æternæ veritati, id est, judicio divino sorte hac ostenso, confitendo scilicet rectum verumque esse hoc Dei de te judicium, teque vere esse sontem, nocentem, et reum sacrilegii, ut tam nobis totique Israeli, quam tibi tuæque saluti æternæ per pœnitentiam et confessionem consulas et prosis: confitere ergo veritatem, quæ Deum minime latet; ac mihi Dei vices gerenti, teque juridice interroganti et constringenti indica quid feceris: sic enim si veritatem verumque tuum sacrilegium, quod latet confitendo manifestaris, Deum glorificabis. Ostendes enim Deum vere te per sortem reum designasse, et ab eo facile veniam culpæ et pœnæ æternæ impetrabis. Ostendes pariter Deum vere esse justum et sanctum, ideoque sacrilegiorum et scelerum vindicem, æque ac fidelem in promissis, quæ omnia cedent in magnam Dei gloriam, facientque ut omnes eum metuant et revereantur. Confessio ergo rei glorificat Deum quem offendit. Audi S. Bern. ep. 113. ad Virginem Sophiam: *Ama*, inquit, *confessionem, si affectas decorem. Confessioni jungitur decor, jungitur pulchritudo. Confessionem et decorem induisti*, Psal. 103. 2. *Revera ubi confessio, ibi pulchritudo, ibi decor. Si peccata sunt, in confessione lavantur: si bona opera, confessione commendantur. Bonum animæ ornamentum confessio, quæ et peccatorem purgat, et justum reddit purgatiorem. Absque confessione justus judicatur ingratus, et peccator mortuus reputatur. Confessio igitur, peccatoris est vita, justi gloria.* Audi et S. Aug. in Psal. 94. *Quare maxime pertinet ad laudem Dei, quando confiteris peccata tua? Quia tanto plus laudatur medicus, quanto plus desperatur ægrotus. Confitere itaque peccata tua: tanto enim major exaggeratio est peccata confitentis.*

20. Vere ego peccavi Domino: in Dominum, ejus mandatum de cavendo anathemate violando, et sic, et sic feci,] enarrando ea quæ ex Jericho suffuratus erat, ut sequitur. Videtur ergo Achan pœnituisse, ac per pœnitentiam et satisfactionem lapidationis evasisse pœnam æternam, et ad salutem pervenisse: incendio enim corporali et temporali redemit æternum animæ incendium in gehenna, instar Ananiæ et Sapphiræ. Actor 5. Noluit enim se occultare, et incendium hoc effugere, sed ad illud animose se obtulit. Quare licet eum damnatum asserat Cassianus et Concil. Aquisgran. sub Pipino; salvatum tamen eum censent Rabbini, Cajet. Masius, Serarius, Magalianes et Abul. qu. 55. quem audi: *Non videtur*, inquit, *quòd iste fuerit æternaliter damnatus, quia pro peccato suo condignam pœnam hic tulit; non ergo videbatur quòd post mortem puniendus foret, potissime quia videtur de peccato suo doluisse Achan, et illud confessus est humiliter dicens: Vere ego peccavi Domino Deo Israel.*

Dubitat tamen S. Aug. cujus verba citabo v. 25.

Moral. disce hîc quanta sit vis pœnitentiæ, de qua Tertul. l. de Pœnit. cap. 9. *Tantum*, ait, *relevat confessio delictum, quantum dissimulatio exaggerat. Confessio enim satisfactionis consilium est, dissimulatio contumaciæ. Satisfactione confessio disponitur, confessione pœnitentia nascitur, pœnitentia Deus mitigatur. Itaque exomologesis prosternendi et humilificandi hominis disciplina est conversationem injungens misericordiæ illicem.*

S. Ambros. in Psal. 37. *Plurimum*, ait, *suffragatur reo verecunda confessio, et pœnam quam evitare non possumus, pudore sublevamus.*

S. August. in Psal. 66. *Ut nobis peccatorum vulnera nunquam deesse possunt, sic et confessionis medicamenta deesse non debent. Non enim ideo vult Deus ut confiteamur peccata nostra, quòd ea ipse scire non possit; sed quia diabolus hoc desiderat, ut inveniat quod nobis ante tribunal Judicis æterni*

objiciat. Ideo vult ut magis defendere, quàm accusare peccata nostra velimus. E contrario autem Deus noster, quia misericors est, vult ut ea confiteamur in hoc seculo, ne pro illis confundamur in futuro. Si enim nos confitemur, ille parcit; si nos agnoscimus, ille ignoscit.

S. Chrys. serm. de Pœnit. et Conf. *In externis,* ait, *judiciis post confessionem confusio et pœna, in divino virtus, justitia, merces et absolutio; idcirco Psaltes suspirans istud ipsum, ne quis veritas pœnam post confessionem, neget peccata: Confitemini, ait, Domino quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia ejus. Et Propheta: Dic tu prior iniquitates tuas ut justificeris.* Ps. 117.

Orig. hom. 2. in Psal. 37. *Sicut hi,* inquit, *qui habent intus inclusam escam indigestam, aut copiam humoris vel phlegmatis stomacho graviter et moleste imminentem, si vomuerint relevantur: ita etiam hi qui peccaverunt, si quidem occultant et retinent intra se peccatum, intrinsecus urgentur, et prope modum suffocantur à phlegmate vel humore peccati: si autem ipse suî accusator fiat, dum accusat semetipsum et confitetur, simul evomit et delictum, atque omnem morbi digerit causam.* Sic Serapion confessione expiavit non tantum furtum suum, sed et furandi cupiditatem, uti narrat Cassian. collat. 2. c. 11.

21. Vidi enim inter spolia pallium coccineum.] Hebr. *Pallium Sennaar*, id est Babylonium. Babylon enim erat in terra Sennaar, Genes. 10. 2. Ita Chald. Masius, Cajetanus, Vatablus et alii, Noster et nonnulli Hebræi coccineum vel purpureum vertunt. Nam Persarum, finitimarumque gentium luxum eo se ostentare solere vel ex eo constat, quòd captis ab Alexandro Magno Susis, illic inventa fuerint 10 millia pondo, sive talenta purpuræ Hermionicæ, teste Plutarcho in Alexandro. Josephus vocat chlamidem regiam, totam auro contextam. Vestis enim regum erat purpura.

Regulamque auream quinquaginta siclorum.] Hebr. *Linguam auream 50 siclorum*, hoc est laminam auream, in linguæ formam fusam, vel extensam, quæ ponderabat et valebat ducentos aureos. Siclns enim aureus appendebat quatuor drachmas Atticas, hoc est quatuor aureos, sive dimidiam unciam auri; sicut siclus argenteus appendebat quatuor drachmas argenti, sive quatuor Julios Romanos, vel quatuor regales Hispanicos. Quare siclus aureus valebat duodecim siclos argenteos, ut colligitur 1. Paralip. 21. 25. collato cum 2. Reg. ult. 24. Nam aurum argenti esse duodecuplum, sive unam unciam auri valere 12 uncias argenti docet Plato in Hipparcho. Ergo tota sacrilegii Achan materia quadringentorum aureorum non excedebat pretium, et tamen tantam Deo offensionem et iram, tantamque publicis rebus calamitatem attulit.

Porro quod noster Vilalpando in Apparatu, part. 2. l. 2. disp. 4. c. 23. opinatur, et multis contendit regulam sive laminam hanc fuisse gladium idoli cujusdam, v. g. Martis: ideoque Deum tam acriter punivisse Achan eum suffurantem, conjectura est levibus et incertis subnixa indiciis.

Moral. disce hìc quàm cupida, avidaque et effrænis sit avaritia, adeoque quàm Josue facilius fuerit sistere solem et lunam, quàm cohibere avaritiam. Audi sanctum Ambrosium l. 2. Offic. cap. 26. *Jesus Nave,* inquit, *qui potuit solem sistere ne procederet, avaritiam hominum non potuit sistere ne serperet. Ad vocem ejus sol stetit, avaritia non stetit. Sole itaque stante confecit Jesus triumphum; avaritia procedente pene amisit victoriam.*

Contra medium tabernaculi mei.] Hebr. *In medio tabernaculi mei.*

23. Projeceruntque ante Dominum,] id est ante arcam et tabernaculum, quod erat quasi domus et solium Dei inter Hebræos habitantis. Ibi ergo projecerunt hæc sacrilegia, ut Domino redderentur, quæ Achan sacrilege abstulerat, sibique vindicarat.

24. Ad vallem Achor,] quæ scilicet paulo post dicta est *Achor,* id est turbationis, eo quòd Achan turbator Israelis ibi è vita exturbatus sit, ut patet v. ult.

25. Quia turbasti nos, exturbet (Hebr. *exturbabit*) te Dominus,] è castris Israel, æque ac è vita, hoc est te reum plectat, lapidet et comburat. Loquitur Josue ut Judex sententiam in Achan reum et confessum pronuntians, non ut exitium imprecans. Unde videtur limitare eam ad mortem præsentis vitæ, ut vitet æternam in gehenna.

Lapidavitque eum omnis Israel.] Quæres: Quomodo Hebræi lapidarunt sacrilegum Achan, cum eum Deus v. 15. jusserit igne comburi velut anathema? S. August. hìc quæst. 9. per ignem intelligit lapidationem, quòd per illam velut ignem expiaretur omnis sacrilegii culpa. *Duæ,* inquit, *causæ mihi occurrunt, propter quarum alteram Josue non combussit hunc Achan. Aut enim vere pœnituit, et ita dignus non erat igne gehennæ, idcirco nec igne voluit eum Jesus comburere; aut non pœnituit vere, et ita fuit æterno igne torquendus. Ideo illam pœnam ignis reservavit Josue Domino, et ipse aliam pœnam, scilicet lapidationem inflixit.*

Verum facilior et planior responsio est Achan et lapidatum fuisse et combustum. Dum enim rogus ille jussu Dei struitur, incenditur, conscenditur, populus sceleri et scelesto indignans, ac placandi numinis avidus, ut Achan quasi catharma et communem Israelis perniciem à se propelleret, à lapidibus manus continere non potuit, quin eum ut sacrilegum, et anathemati addictum lapidarent: lapidatum deinde igni tradiderunt (licet noster Serarius censeat Achan prius vivum combustum, deinde cineres ejus lapidibus obrutos fuisse.) Unde sequitur:

Et cuncta quæ illius erant igne consumpta sunt.] *Cuncta,* scilicet boves, oves, asini, tabernaculum, supellex, quin et filii et filiæ, hos omnes enim nominavit v. 24. Unde patet cum Achan filios quoque et filias; adde et uxorem (licet id neget Abulens.) hæc enim cum marito censetur una esse caro, unaque persona (sic factum est uxoribus Core, Dathan et Abiron. Num. 16. 27.) fuisse combustos. Achan enim erat Israelis anathema, quod totum cum omnibus suis perimendum erat. Ita Abulensis hìc quæst. 68. licet ipse eos non igne, sed lapidibus obrutos putet.

Dices: Quo jure, peccante patre, cum eo plectuntur filii et filiæ? Nam Deus Ezech. 18. sanxit: *Filius non portabit iniquitatem patris.* Resp. verisimile est filios et filias Achan grandiores furto paterno consensisse et cooperatos esse, abscondendo res ab eo furto sublatas ex cupiditate et avaritia. Ita Procopius. Si qui ejus filii et filiæ

parvuli fuerunt et infantes, adeoque furto immunes et innocentes; hi tamen juste quoque à Deo cum patre nocente occidi jussi sunt, quia Deus est absolutus vitæ necisque omnium, etiam innocentum Dominus, atque ob culpam saltem originalem, mortis reatu et debito quandocumque et quomodocumque (id est, quocumque mortis genere), Deus volet, solvendo, omnes etiam infantes illi obstringuntur; sic igitur hìc quoque Deus filios Achan paterni criminis non conscios pari cum patre pœna damnavit, ut eò gravior esset patris pœna, quo ipse ob suam culpam videbat infantes quoque suos secum plecti; ac ut tali supplicio, talique anathemate omnia castra metu Dei percellerentur, ne quis deinceps tale quid attentare auderet. Vide Deuter. 13. 15. ubi jubetur urbs tota perimi, statuique anathema, ex qua egressi sunt idololatræ dicentes et docentes: *Serviamus diis alienis.* Sic Num. 31. 17. jubet Deus omnes Madianitas masculos, etiam parvulos interfici, eo quòd ipsi Hebræos impulerint ad cultum Beelphegor. Sic 2. Reg. 21. Nepotes Saulis ob ejus scelus vivi fuere crucifixi.

Porro notat Abulens. qu. 31. Deum nusquam jubere filios occidi ob culpam parentum post eorum necem, sed ipsi adhuc viventibus, ut scilicet parentes viventes filiorum cædem sentiant et doleant, itaque in filiis puniantur. *Solum*, inquit Abulens. *puniuntur peccata patrum in filiis, eis viventibus; post mortem autem patrum quicquid accidat filiis, jam non est pro peccatis patrum, sed pro suis, quia pater non posset puniri in filiis post mortem, cum pœnam illorum non agnoscat, cum nesciat an nobiles, an ignobiles sint, ut dicit* Job 14. 21. *de mortuo: Sive nobiles fuerint filii ejus, sive ignobiles non intelliget.*

Moraliter, disce hìc quàm grave et tetrum sit peccatum, quàmque Dei oculos offendat, utpote quod morte etiam innocentum expiandum fuit, ac morte ignis: verisimile est enim eos omnes non prius strangulatos, sed vivos fuisse combustos.

Audi S. Augustinum qu. 8. alia hìc Dei judicia expendentem, et tres hujus supplicii causas assignantem. Prima est: *Non enim aliud, quantum attinet ad universi mundi administrationem, contingit mortalibus, cum moriuntur quandoque morituri; et tamen apud eos qui talia metuunt disciplina sancitur, ut non se solum quisque curet in populo, sed invicem sibi adhibeant diligentiam, et tanquam unius corporis, et unius hominis, alia pro aliis sint membra sollicita.* Et nonnullis interjectis secundam causam assignat: *Simul etiam ostenditur quanta connexa sit in populi societate ipsa universitas, ut non in seipsis singuli, sed etiam tanquam partes in toto existimentur; per unius igitur peccatum, mortemque paucorum admonitus est populus universus, tanquam in corpore universo quærere quod amissum est.* Tertiam denique subjicit: *Simul etiam significatum est quantum mali fieret, si universa illa congregatio peccasset, quando ne unus quidem ita potuit judicari, ut ab eo possent cæteri esse securi.* Subdit deinde August. id Josue, vel alteri homini judici non licere, sed soli Deo. *Qui potens est etiam post mortem, quod homo non potest, liberare vel perdere;* sed tamen Deum post mortem neminem perdere ob patris, sed solum ob propriam ejus culpam.

Moral. disce hìc quàm acriter Deus vindicare soleat sacrilegia. Sic Heliodorus templi pecuniam auferre satagens ab Angelis flagellatus, vix precibus Oniæ Pontificis mortem evasit 2. Mach. 3. 26. Lege horrendam Antiochi Epiphanis sacrilegi mortem 2. Machab. 9. versu 5 et sequentibus.

Leo Constantini Copronymi filius, religiosus quidem Imperator et pius ab initio; verum ubi coronam Ecclesiæ à Mauricio donatam gestasset, carbunculi morbo percussus, ardenti febre tandem exstinctus est, teste Zonara tom. 3. et Glyca 4. part. Annal.

Petrus Arragonum Rex Tarraconensem Ecclesiam invadens, à S. Thecla ejus protectrice sibi apparente alapa percussus sensim extabuit, ac moriens facti pœnitens jussit Tarraconæ Episcopum in pristinas possessiones restitui. Ita habet vita S. Theclæ, et S. Hieron. Surit. l. 10. Annal. c. 39.

Princeps Capuanus direptor bonorum Ecclesiæ cœnobii montis Cassini, anno Domini 1078, cæcitate percussus fuit, uti narrat Leo Ostien. l. 3. hist. montis Cassini c. 45.

Julianus avunculus Juliani Imper. Apostatæ, cum suis Quæstoribus Felice et Elpidio inauditis morbis lethalibus ictus, ob direptum magnum Antiochiæ templum miserrime interiit, uti narrat Niceph. l. 10. c. 29.

Magis horrendum est quod ex B. Petro Damiani narrat Baron. tom. 11. ad annum Christi 1055. Comitem quemdam Germaniæ ob occupata et distracta bona Ecclesiastica, ad inferos cum hæredibus damnatum, ibi crepitantibus flammis exuri.

Porro ejusdem anathematis et sacrilegii rei sunt Religiosi, qui contra votum paupertatis bona monasterio communia surripiunt, et sibi appropriant: Religioso enim proprium habere non licet, talesque ut anathemata exterminandi sunt. Sic S. Petrus Ananiam et Sapphiram, quòd contra votum partem pretii ex agro vendito sibi retinuissent, morte punivit Actor. 5. Narrat S. Hieron. Epist. 22. ad Eustoch. Monachum quemdam morientem reliquisse centum solidos, quos texendo lino acquisierat, quos Macarius, Pambo et Isidorus, cæterique seniores decreverunt infodiendos esse cum eodem dicentes: *Pecunia tua tecum sit in perditionem.* Unde tantus, inquit, cunctos per totam Ægyptum terror invasit, ut unum solidum dimisisse sit criminis. S. Gregor. l. 4. dial. c. 55. narrat se, cum Abbas esset, Copiosum monachum, qui tres aureos occultaverat, morientem à nemine visitari, sed ab omnibus vitari jussisse, ac mortuum in sterquilinio sepeliri, eique ab omnibus declamari: *Pecunia tua sit tecum in perditionem.* Auctor sermonum ad fratres in eremo apud sanctum Augustinum tom. 10. sermon. 5. jussit Januarium monachum, cum centum et undecim siclis, quos in cella absconderat, sepeliri, omnesque flendo ei intonare: *Pecunia tecum sit in perditionem.* Plura vide apud nostrum Jacobum Alvarez tract. de paupertate l. 5. p. 1. cap. 5.

26. CONGREGAVERUNT SUPER EUM ACERVUM MAGNUM LAPIDUM.] Alia est hæc lapidatio ab illa, de qua v. 25; illa enim facta est vivo Achan, hæc mortuo: ut scilicet per eam acervus lapidum erigeretur, in perpetuum lapidationis prioris et vindicati sacrilegii monumentum.

CAPUT OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Josue, metum fugamque simulans, Haienses ex urbe Hai ad se insequendum elicit; quibus egressis, a tergo latentes in insidiis, in urbem civibus vacuam immittit. Quare in Haienses egressos conversus, eos trucidat, urbemque concremat, ac spolia inter suos dividit. Secundo v. 30 foedus populi cum Deo instaurat, ac benedictiones legis observatoribus promissas, et maledictiones ejus transgressoribus comminatas in montibus Garizim et Hebal proclamari jubet, juxta jussa Mosis, Deuteron. 27.

1. Dixit autem Dominus ad Josue : Ne timeas, neque formides ; tolle tecum omnem multitudinem pugnatorum, et consurgens ascende in oppidum Hai, ecce tradidi in manu tua regem ejus, et populum, urbemque et terram. 2. Faciesque urbi Hai, et regi ejus, sicut fecisti Jericho, et Regi illius ; prædam vero, et omnia animantia diripietis vobis : pone insidias urbi post eam. 3. Surrexitque Josue, et omnis exercitus bellatorum cum eo, ut ascenderent in Hai ; et electa triginta millia virorum fortium misit nocte, 4. præcepitque eis dicens : Ponite insidias post civitatem ; nec longius recedatis ; et eritis omnes parati. 5. Ego autem, et reliqua multitudo quæ mecum est, accedemus ex adverso contra urbem. Cumque exierint contra nos, sicut antè fecimus, fugiemus et terga vertemus ; 6. donec persequentes ab urbe longius protrahantur : putabunt enim nos fugere sicut priùs. 7. Nobis ergo fugientibus et illis persequentibus, consurgetis de insidiis, et vastabitis civitatem: tradetque eam Dominus Deus vester in manus vestras. 8. Cumque ceperitis, succendite eam, et sic omnia facietis ut jussi. 9. Dimisitque eos, et perrexerunt ad locum insidiarum, sederuntque inter Bethel et Hai, ad Occidentalem plagam urbis Hai : Josue autem nocte illa in medio mansit populi, 10. surgensque diluculo recensuit socios, et ascendit cum senioribus in fronte exercitus, vallatus auxilio pugnatorum. 11. Cumque venissent et ascendissent ex adverso civitatis, steterunt ad Septentrionalem urbis plagam, inter quam et eos erat vallis media. 12. Quinque autem millia viros elegerat, et posuerat in insidiis inter Bethel et Hai, ex Occidentali parte ejusdem civitatis : 13. omnis vero reliquus exercitus ad Aquilonem aciem dirigebat, ita ut novissimi illius multitudinis Occidentalem plagam urbis attingerent. Abiit ergo Josue nocte illa, et stetit in vallis medio. 14. Quod cum vidisset Rex Hai, festinavit mane, et egressus est cum omni exercitu civitatis, direxitque aciem contra desertum, ignorans quod post tergum laterent insidiæ. 15. Josue vero et omnis Israel cesserunt loco, simulantes metum, et fugientes per solitudinis viam. 16. At illi vociferantes pariter et se mutuo cohortantes, persecuti sunt eos. Cumque recessissent à civitate, 17. et ne unus quidem in urbe Hai et Bethel remansisset qui non persequeretur Israel (sicut eruperant aperta oppida relinquentes, 18. dixit Dominus ad Josue : Leva clypeum, qui in manu tua est contra urbem Hai, quoniam tibi tradam eam. 19. Cumque elevasset clypeum ex adverso civitatis, insidiæ quæ latebant, surrexerunt confestim ; et pergentes ad civitatem, ceperunt, et succenderunt eam. 20. Viri autem civitatis, qui persequebantur Josue, respicientes et videntes fumum urbis ad cœlum usque conscendere, non potuerunt ultra huc illucque diffugere : præsertim cum hi qui simulaverant fugam, et tendebant ad solitudinem, contra persequentes fortissime restitissent. 21. Vidensque Josue et omnis Israël quod capta esset civitas, et fumus urbis ascenderet, reversus percussit viros Hai. 22. Siquidem et illi qui ceperant et succenderant civitatem, egressi ex urbe contra suos, medios hostium ferire cœperunt. Cum ergo ex utraque parte adversarii cæderentur, ita ut nullus de tanta multitudine salvaretur. 23. Regem quoque urbis Hai apprehenderunt viventem, et obtulerunt Josue. 24. Igitur omnibus interfectis, qui Israelem ad deserta tendentem fuerant persecuti et in eodem loco gladio corruentibus reversi filii Israel percusserunt civitatem. 25. Erant

autem qui in eodem die conciderant à viro usque ad mulierem, duodecim millia hominum, omnes urbis Hai. 26. Josue vero non contraxit manum, quam in sublime porrexerat, tenens clypeum donec interficerentur omnes habitatores Hai. 27. Jumenta autem et prædam civitatis diviserunt sibi filii Israel, sicut præceperat Dominus Josue. 28. Qui succendit urbem, et fecit eam tumulum sempiternum. 29. Regem quoque ejus suspendit in patibulo usque ad vesperam et solis occasum. Præcepitque Josue, et deposuerunt cadaver ejus de cruce; projeceruntque in ipso introitu civitatis, congesto super eum magno acervo lapidum, qui permanet usque in præsentem diem. 30. Tunc ædificavit Josue altare Domino Deo Israel, in monte Hebal. 31. Sicut præceperat Moyses famulus Domini filiis Israel, et scriptum est in volumine legis Moysi : altare vero de lapidibus impolitis, quos ferrum non tetigit; et obtulit super eo holocausta Domino, immolavitque pacificas victimas. 32. Et scripsit super lapides Deuteronomium legis Moysi, quod ille digesserat coram filiis Israel. 33. Omnis autem populus, et majores natu, ducesque ac judices stabant ex utraque parte arcæ, in conspectu sacerdotum qui portabant arcam fœderis Domini, ut advena ita et indigena. Media pars eorum juxta montem Garizim, et media juxta montem Hebal, sicut præceperat Moyses famulus Domini. Et primum quidem benedixit populo Israel. 34. Post hæc legit omnia verba benedictionis et maledictionis, et cuncta quæ scripta erant in legis volumine. 35. Nihil ex his quæ Moyses jusserat, reliquit intactum, sed universa replicavit coram omni multitudine Israel, mulieribus ac parvulis et advenis, qui inter eos morabantur.

1. Tolle tecum omnem multitudinem pugnatorum,] ut totis viribus adoriaris Hai, et inde reliquas Chananææ urbes, utque Hebræis priore suorum clade consternatis animos addas, ne putant se ob paucitatem fuisse cæsos, ac denique ut omnes prædæ et spoliorum Haiensium participes efficias.

2. Faciesque urbi Hai et Regi ejus, sicut fecisti Jericho et Regi illius,] ut omnes domos urbis comburas, et cives omnes occidas unà cum Rege, uti fecisti in Jericho.

3. Et electa triginta millia virorum fortium misit nocte.]

4. Præcepitque eis dicens : Ponite insidias post civitatem.] Dices : versu 12 dicitur Josue posuisse in insidiis quinque millia virorum duntaxat, quomodo ergo hîc insidiis dantur triginta millia? Resp. cum Abulensi insidias hasce universim fuisse triginta millium, uti hîc dicitur, sed ex iis deputata fuisse quinque millia duntaxat quæ Haiensibus urbem egressis ad Hebræos persequendum, urbem à tergo ingrederentur, eamque succenderent : reliqua vero 25 millia ad hoc destinata fuisse, ut se cum Josue contra Haienses aperto jam marte pugnante lateraliter conjungerent, et ut insidiis quinque millium urbem invasuris, si illæ detegerentur, aut invaderentur, essent auxilio; unde iis præcepit dicens :

Nec longius recedatis, et eritis omnes parati.] Ad insidias quinque millium, si invadantur, defendendum, vel si id non fiat, ad mecum contra Haienses pugnandum. Denique ut Haienses undique cingatis, et fugientes excipiatis et occidatis, ne quis effugiat.

5. Cumque exierint contra nos, sicut ante fecimus (revera fugiendo) fugiemus et terga vertemus] fugam simulando.

6. Donec persequentes ab urbe longius protrahantur.] Fuga ergo hæc materialis erat duntaxat, non formalis, uti fuerat prior ob stragem ab Haiensibus editam. *Fugiemus* ergo, hoc est, ut sequitur *terga vertemus*, et retrorsum curremus, quasi territi, et cædi metuentes uti prius. Quare erat hîc simulatio fugæ potius quàm fuga. Estque hoc stratagema familiare militibus in præliis. Simulant enim fugam, ut hostem ex urbe extrahant, ac extractum cingant et cædant.

Quærit hîc S. August. an hæc simulatio sit licita. Videtur enim esse mendacium, quod semper est turpe et illicitum : sicut enim mendacium fit verbis, sic et factis, ac tum dicitur simulatio, quæ non est aliud quàm mendacium in actionibus vitæ; scilicet cum quis per has intendit aliud significare quàm interius in animo sentit, uti faciunt hypocritæ, qui simulant sanctitatem, ut alios decipiant, eorumque gratiam sibi concilient. Resp. esse licitam, quia ut recte notat Cajetan. mendacium non tam facile committitur factis, quàm verbis : verba enim proprie instituta sunt ad significandum mentis conceptus, non facta; unde verba determinatam et præcisam habent significationem, quæ si mentis conceptui adversetur, est mendacium; facta autem latam et indeterminatam, imo dubiam et ambiguam sæpe habent significationem. Quare etiamsi videantur mentis conceptui adversari, revera tamen non adversantur, ac proinde nec continent mendacium, v. g. Si Josue hîc verbis dixisset Haiensibus : Nos metu vestrî fugimus, quia timemus à vobis cædi, mentitus fuisset. Jam autem hoc non dixit verbis, sed factis hoc visus est dicere, sed revera non dixit. Fugit enim, hoc est retrocessit, non ut significaret se metuere Haienses, ideoque fugere, sed ut eos ex urbe eliceret ad se insequendum ac insequentes cingeret et mactaret. Hoc enim vere intendebat, non aliud, et hoc vere significabat, hæc materialis ejus fuga, id est, retrocessio : non ergo mentiebatur, quia quod facto significabat, hoc corde intendebat. Sciebat tamen Haienses aliter suam hanc fugam interpretaturos, scilicet se fugere metu cædis, itaque decipiendos, sed hanc eorum deceptionem ipse facto suo non significavit, nec formaliter intendit, sed tantum fieri permisit ob suum commodum, ut scilicet eos ex se de-

ceptos ipse caperet et occideret. Idem quotidie fit in præliis : unde communis militum hominumque est sensus in hujusmodi stratagematibus bellicis nil esse vitiosum, nullumque mendacium, sed ingeniosam industriam ad hostes superandum, parandamque victoriam. Quare talis fuga communi militum æstimatione non censetur esse fuga, sed simulatio fugæ atque simulationem facto ipso præ se ferre et significare, non autem veram fugam. Nullum ergo in fuga hac est mendacium, quia ipsa ex communi hominum usu et æstimatione non fugam, sed simulationem fugæ duntaxat indicat et significat. Simulatam enim fugam aliter significare nequeunt milites, quàm simulate fugiendo, quod dum faciunt, significant id quod in corde intendunt, ac proinde non mentiuntur, licet hostes putantes eos vere fugere, fallantur et decipiantur; sed id fit non ex significatione militum, sed ex suspicione et imprudenti temerarioque judicio hostium ; cujus culpam et pœnam ipsi sibi imputent, non aliis. Celebre est Platonis dictum : *Hostes industria magis et arte vinci, quàm viribus*, quorum alterum Ducis est, alterum militum.

Audi Leonem Imper. in Tacticis c. 20. n. 185. *Insidiæ omnes vehementiores habent impetus, quàm cœteræ incursiones ; ea tamen quæ à tergo fiunt, longe vehementissimæ. Nam hujusmodi insidias aliquando si comparaveris, longe meliores efficacioresque videbis esse iis quæ à latere fiunt.* Et n. 8. *Alia*, inquit, *inimicis dicito, alia ipse facito. Res graves atque secretas cum multis ne communices, sed paucis iisque fidelioribus amicis tuis. Ita enim hostes decipere sæpe necessarium esse diximus.* Et n. 53. *Ad omnes vitæ partes, præterquam in bello, incallidum te esse præcipimus, ibi autem et in iis imperatoris consiliis dolus adjuvat, ubi hostes eo decepturus es.* Juxta illud :

Dolus, an virtus quis in hoste requirat?

Ratio est, quod hìc nulla injustitia intervenit, nec fides data hostis frangitur, sed solertia et prudentia militari res geritur, qua fit ut et hostibus belli consilia occultentur, ac victoria certior, securiorque sit, et minori militum jactura comparetur. Quocirca Xenophon in Hipparcho : *Nihil*, ait, *in bello utilius dolis.* Antigonus rogatus quomodo essent hostes aggrediendi, dixit : *Aut dolo aut vi; aut aperte, aut insidiis.* Lysander ait : *Si in præliis leonina pellis sufficere non possit, induenda certe vulpina est.* Ammianus lib. 17. refert ex Rege Sapore, *Esse quosdam qui prosperos belli eventus, seu viribus, seu insidiis contigissent, maxime laudabant.* Agesilaus apud Plutarc. *Hostes*, dicebat, *in bello fallere, non justum solummodo valdeque gloriosum, sed etiam suave et lucrosum esse.* Prasidas insignis dux, apud Thucydidem lib. 5. asserebat, *Illa belli furta pulcherrimam laudem habere, per quæ hostes maxime decipiuntur, et amici plurimum juvantur.* Generosior tamen est pugna et victoria, si aperto marte confligatur et hostis superetur. Unde cum Alexandro Magno dux quidam suaderet ut noctis occasione contra Darium uteretur : *Absit*, ait, *meum non est suffuratas quærere victorias.* In eadem sententia erat Virgilianus ille Turnus, Æneid. 9. ibi detestatus veteres Græcorum insidias, et apertas Latinorum pugnas Trojanis comminatus sic inculcat :

Tenebras et inertia furta
Palladii, cæsis summæ custodibus arcis,
Ne timeant : nec equi cæca condemur in alvos.
Luce palam certum est ignis circumdare muros.

Antiochus, illustrem victoriam de Galatis per insidias consecutus, illacrymavit dicens, ut habet Alciatus, Embl. 123.

Ut superasse juvat, sic superasse pudet.
Nemo, *inquit*, mentis altæ clanculum velit occidere hostem.

9. JOSUE MANSIT IN MEDIO POPULI.] Rex ergo sit in medio regni, quasi centrum in circulo, ut omnia circumcirca æque circumlustret, curet, dirigat, administret, sicut cor est in medio hominis, et sol in medio mundi. Vide Julium Frontonem libris quatuor quos scripsit de stratagematibus ; ac lib. 2. cap. 5. multa insidiarum exempla recenset. Accipe pauca è multis. Tomiris Scytharum Regina Cyrum Persarum ducem æquo marte certantem, simulato metu elicuit ad notas militi suo angustias, atque ibi repente converso agmine natura loci adjuta devicit.

Ægyptii conflicturi acie in eis campis, quibus junctæ paludes erant, alga eas contexerunt, commissoque prælio fugam simulantes, hostes in insidias sevocaverunt, qui rapidius vecti per ignota loca, limo inhæserunt, circumventique sunt.

Maharbal vinum infecit mandragora, quæ soporem infert; nocte deinde intempesta, relictis intra castra quibusdam sarcinis, et omni vino infecto, fugam simulavit : cumque barbari occupatis castris in gaudium effusi medicatum avide merum hausissent, et in modum defunctorum strati jacerent, reversus cepit eos ac trucidavit.

Annibal cum sciret sua et Romanorum castra in eis locis esse quæ lignis deficiebantur, ex industria in regione deserta plurimos armentorum greges intra vallum reliquit : qua velut præda Romani potiti, in summis lignationis angustiis insalubribus se cibis onerarunt? Annibal, reducto nocte exercitu, securos eos et semicruda graves carne majorem in modum vexavit.

Alexander Macedo, cum hostis in saltu editiore castra communisset, seducta parte copiarum, præcepit his, quos relinquebat, ut ex more ignes excitarent, speciemque præberent totius exercitus : ipse per avias regiones circumducta manu, hostem superiore aggressus loco depulit.

Japyges P. Licinio Proconsuli pagos quoque sub specie deditionis obtulerunt, qui recepti, et in postrema acie collocati terga Romanorum cæciderunt.

Scipio Africanus cum adversa haberet bina hostium castra, Syphacis et Carthaginensium, statuit Syphacis, ubi multa alimenta erant, aggredi nocte, ignemque injicere, ut ex ea re Numidas quidem ex suis castris trepidantes cæderet. Pœnos autem, quos certum erat ad succurrendum sociis præcursuros, insidiis dispositis exciperet. Utrumque ex sententia cessit. Hæc omnia hisce Josuanis insidiis sunt persimilia, ad ducum magnorum stratagemata.

10. Recensuit socios,] tum ut ex eis ordinaret aciem per centurias militum contra Haienses pugnaturas; tum ut ex inito numero postea constaret, num quis in pugna futura occubuisset, et quot illi forent; tum denique ut paucas militum turmas præmitteret, majorem vero partem exercitus longiuscule subsequi juberet, ne ab Haiensibus conspici posset. Si enim Haienses totum exercitum Hebræorum, qui erat sexcentorum millium, vidissent, consternati fuissent, nec ausi urbe egredi: jam autem videntes paucitatem eorum, qui præmittebantur, ausi fuere eos invadere, uti fecerant prius.

12. Quinque autem millia viros elegerat, et posuerat in insidiis inter Bethel et Hai.] Eo ordine et fine, quo dixi versu 3. scilicet ad urbem civibus egressis vacuatam invadendam et occupandam. Pro *Bethel* perperam Septuag. habent *Bethaven*. *Bethel* enim legendum cum Hebr. Chald. et Roman. æque ac versu 9.

13. Omnis vero reliquus exercitus ad Aquilonem (urbis Hai) aciem dirigebat, ita ut novissimi illius multitudinis Occidentalem plagam urbis attingerent.] Pro *novissimi*. Hebr. est עקבי *iche*, quod Chald. Masius, Pagninus et Vatabl. vertunt *insidias*. Radix enim עקב *ekeb*, significat calcaneum; inde עקב *akab*, est supplantare, insidiari, decipere: unde *Jacob* idem est quod *supplantator*. Verum Noster, Septuag. Arias et alii melius vertunt *extremi* vel *novissimi*: Hebr. enim עקב *ekeb* quia significat calcaneum, quæ extrema hominis est pars, hinc significat rei extremum et novissimum. Sensus ergo est, q. d. Josue direxit aciem exercitus sui ad Aquilonarem urbis Hai partem, ita tamen ut ultimum agmen, sive novissimi ad Occidentalem urbis partem, ubi latebant insidiæ, se dilatarent, ut scilicet insidiis se jungere, et si opus esset auxilium ferre possent. Eodem ergo redit sensus, sive vertas insidias, sive vertas novissimos; insidiæ enim erant ad Occidentem, ibi pariter erant novissimi eò se dilatantes.

Abiit ergo Josue nocte illa (cum toto reliquo exercitu) et stetit in vallis medio.] Videtur hic versus pugnare cum versu 9 ubi dicitur: *Josue autem nocte illa mansit in media populi*. Sed resp. non pugnare. Est enim hîc anacephalæosis, sive recapitulatio. Hic ergo fuit rei gestæ ordo: Josue noctu, præmissis insidiis, eas cum toto populo eadem (non sequenti, ut vult Masius) nocte subsecutus est ad dimidium vallis, quæ media erat inter ipsum et urbem Hai; sed ita ut major exercitus sui pars non ita foret conspicua, ac vel colle, vel fossis, curribus aut sylvis tegeretur, ne Haienses tantam multitudinem cernentes terrerentur, nec urbe egredi auderent. Mansit ergo Josue nocte illa in medio populi sive castrorum, sed sub finem noctis, puta summo mane paucis secum delectis sociis versus urbem contendit, ut Haienses foras pelliceret. Quod ergo hîc ait, *Nocte illa*, intellige finiente, hoc est in aurora, sive summo mane in crepusculo. Haienses igitur videntes eum cum paucis, illico in eum ex urbe eruperunt, ac à multitudine Hebræorum sensim se aperiente circumventi, omnes ad unum cæsi sunt.

Discat hîc dux belli à Josue esse vigil et matutinus, atque audiat Leonem Imp. in Tacticis cap. 2. num. 4. *Sobrium autem et vigilantem esse decet, ut in maximo acierum apparatu animo quasi excubet. Nocte enim quando animus maxime requiescit Imperatoris, sæpe sententia versando mutatur, sæpe cogitando confirmatur.*

14. Contra desertum,] id est contra aciem Josue, quæ veniebat ab Aquilonari urbis parte, ubi pariter erat desertum, vel, ut alii vertunt, locus campestris: utrumque enim significat Hebr. ערבה *araba*. Hebr. addunt למועד *lammoed*, id est ad tempus constitutum, scilicet illa hora, quæ eruptioni à Rege erat indicta.

15. Josue vero et omnis Israel cesserunt loco simulantes metum,] id est fugam ex metu, quasi fingerent metuentes cædi ab Haiensibus, uti prius ab eis cæsi fuerant. Hebr. est וינגעו *innageu*, id est, *percussi sunt*, hoc est simularunt se percuti, vel ita se gesserunt ac si percuterentur et fugarentur. Sic enim Hebræi sua verba sæpe per videri vel apparere exponunt.

16. At illi vociferantes pariter, et se mutuo exhortantes persecuti sunt eos.] Fideliter Interpres reddit sensum, etsi non verbum verbo. Ad verbum enim Hebr. est: *Et evocati vel exciti sunt omnis populus in civitate, persequendo eos*, q. d. Haienses urbe egressi, videntes Hebræos fugere, suo clamore exciverunt omnes qui in urbe manserunt, ad persequendum eos, ita ut nullus in urbe remaneret.

17. Et ne unus quidem in urbe Hai et Bethel remansisset.] Vide hîc temeritatem et stoliditatem Haiensium, ortam ex præsidentia prioris victoriæ. Debuerant enim ad urbis tutelam aliquos relinquere, ac portas ejus claudere, ne per insidias Hebræi illam occuparent; sed excæcati à Deo volente eos tradere Hebræis, neutrum fecerunt.

18. Dixit Dominus ad Josue: Leva clypeum qui in manu tua est contra urbem Hai.] Pro *clypeum*, Hebr. est כידון *kidon*, quod Josephus quoque Symmach. et Theodor. vertunt *clypeum*. Septuag. vero, Chald. et recentiores vertunt *loricam*, vel *telum*, aut *hastam*, aut *vexillum*. Verisimile est Josue clypeum hasta in altum sustulisse, ut ab insidiis à tergo urbis à se dispositis conspici posset: illudque eis signum à Josue fuisse datum (licet Script. id non exprimat) quo admonerentur, urbem civibus egressis vacuam à tergo invadere.

Erat secundo hæc clypei à Josue elevatio, signum præsentis opis, virtutis et ultionis divinæ, sicut et elevatio manuum Mosis contra Amalec, dum Josue cum eo pugnaret; unde et altare à se in victoriam erectum vocavit: *Dominus exaltatio mea*, vel *Dominus vexillum meum*, Exodi 17. 12. et sequenti. Vide ibi dicta. Hinc clypeum eousque in altum elevatum tenuit Josue, quousque omnes Haienses cæderentur, ut dicitur versu 26.

Porro S. Hieron. (si tamen ipse est auctor) quæst. in libros Regum, asserit locum hunc in quo clypeum extulit Josue, esse aream illam, in qua arcam nutantem tangens tenensque Oza à Deo percussus occubuit, 2. Reg. 6. Unde 1. Paral. 13. 9. vocatur area *Chidon*.

Allegor. Origen. Josue sive Jesus protendit manus versus Hai, id est mundum à dæmone vastatum ac vastationi (hanc enim significat Hebr. Hai) et excidio ob scelera à Deo addictum, quando Jesus Christus manus suas cruci affixit, et affixas tenuit, donec omnis contra dæmonem et mundum victoria consummaretur.

Audi S. August. serm. 93. de Temp. extensionem manuum Mosis contra Amalec (quod multo magis Josuanæ hîc elevationi hastæ competit) extensioni manuum Christi in cruce contra diabolum allegorice adaptantem : *Advertite, fratres : Moyses manus quidem levat, non tamen extendit. Cui ergo servabatur ut manus extenderet, nisi Domino nostro* Jesu Christo, *qui extentus in cruce universum orbem complexurus, brachia pietatis expandit? Moyses ergo levavit manus; et licet non expandit, tamen ista elevatione mysterium crucis ostendit. Videte, fratres, jam tunc per Sacramentum crucis superatas esse adversarias gentes : Et nos, fratres dilectissimi, si adjuvante Domino manus erigimus, diabolum superamus. In manibus opera debemus accipere : si ergo talia sunt opera tua ut illa possis in altum in conspectu Domini levare, potes etiam et tu in teipso adversarios tuos exstinguere. Quis bene manus levat, nisi qui per eleemosynam jugiter in cœlo thesaurizat?*

Porro apte clypeus in hasta repræsentat crucem Christi, quia crux nobis est clypeus et hasta : ipsa enim omnia arma tam defensiva quàm offensiva subministrat. Ipsa enim est clypeus nobis ad repellendum omnes tentationes carnis et dæmonis. Ipsa est hasta ad carnem configendam et domandam.

19. Succenderunt eam,] ignem injicientes in aliquas Haiensium domos, ut fumum excitarent, quod signum darent Josue et Hebræis à se captam jam esse urbem. Nam postea Josue rursum totam urbem jussit cremari, versu 28.

20. Videntes fumum urbis ad coelum usque conscendere.] *Ad cœlum*, id est, altissime. Est hyperbole. Sic Poeta ait:

It clamor cœlo.

Et :

Aurea femineus perstringit sidera clamor.

Non potuerunt ultra huc illucque diffugere.] Habebant enim à tergo urbem suam Hai jam ab hoste incensam, à sinistra altera insidiarum triginta millium partem, à fronte vero et à dextera totum reliquum Israelitarum exercitum, qui ab ortu ad meridiem se distendentes fugam paulo ante simularant; jam vero conversi eos invadentes undique cingebant, quod fuit consilium Josue, ut nemo hostium evaderet.

Hebr. habent: *Non erant eis ad fugiendum*, ידים *iadaim*, id est *manus*, id est *locus*; ita Masius et Pagnin. vel *facultas*. Ita Chald. et Vatabl. Utrumque enim significat *iadaim*, scilicet et locum, et vires sive facultatem.

27. Prædam civitatis diviserunt sibi filii Israel.] In Jericho præda omnis fuit combusta, quia Deus eam statuerat anathema ad terrorem cæterarum urbium. In Hai vero Deus prædam dedit Hebræis, ut eos pauperes ditaret, et animaret ad secutura prælia.

28. Qui succendit urbem, et fecit eam tumulum sempiternum.] Hebr. *Excussit Josue Hai, redegitque eam in acervum perpetuum, et in desolationem usque ad diem hanc ;* Chald. *Fecit eam cumulum desolatum in perpetuum ad vastitatem.* Pro *sempiternum*. Hebr. est עולם *olam*, quæ vox sæpe non æternum nec perpetuum significat, sed longum tempus, quod tamen insigni quapiam rerum conversione interrumpatur. Sic Hai hîc juxta nomen suum à Josue vastata et vasta, rursum post mille annos ædificata et habitata fuit tempore Esdræ et Nehemiæ cap. 11. 31. quando videlicet nova post captivitatem Babylonicam videbatur esse ætas, novumque seculum.

In Hai ergo impletum fuit illud Isaiæ 24. 10. *Attrita est civitas vanitatis, deserta est omnis lætitia, translatum est gaudium terræ.* Vide ibi dicta.

29. Regem quoque ejus suspendit in patibulo.] Septuag. *In ligno gemino.* In cruce enim et patibulo duo sint ligna oportet, unum erectum, alterum transversum, sive instar crucis, sive instar litteræ Græcæ Γ aut Hebrææ ד, quod Origenes hîc homil. 8. Alleg. de Christi cruce interpretatur. Christi crux, ait, gemina fuit, hoc est gemina et duplici ratione constat : quia visibiliter in cruce crucifixus est Christus, invisibiliter vero ipse diabolus, juxta illud Coloss. 2. *Chirographum quod erat nobis contrarium, tulit illud de medio affigens cruci suæ, exuens principatus et potestates traduxit, libere eas triumphans in ligno crucis.* Sic enim habet Græcus pro quo Latini habent *in semetipso.* Crux ergo fuit trophæum diaboli, in qua ipse crucifixus est et triumphatus. Hinc aiebat Paulus : *Mihi absit gloriari nisi in cruce Domini nostri* Jesu Christi, *per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo.* Galat. 6. Nos enim mundo crucifigimur tunc, cum veniens princeps mundi in nobis non invenit quicquam ; et nobis mundus crucifigitur, cum peccati concupiscentias non recipimus. Huc usque Origenes.

Porro Josephus more suo hæc omnia narrat ad pompam, ut gratiora sint auribus Vespasiani et Romanorum, utque apud eos famæ et honori gentis suæ, puta Judæorum consulat. Unde plura habet S. Script. dissona, imo contraria, ut quod ait Hebræos, cepisse et servasse parvulos, feminas et servos urbis Hai, cum diserte Script. cap. 8. versu 25. asserat omnes ejus incolas à viro ad mulierem fuisse occisos.

30. Tunc ædificavit Josue altare Domino Deo Israel in monte Hebal.] *Tunc*, scilicet sub illud tempus, quo devicta Jericho et Hai secure poterat Josue eum Hebræis pergere in Sichem, ad montes Garizim et Hebal, ut cum jam terra à Deo promissa potirentur, confirmarent fœdus olim cum Mose initum cum Deo in monte Sina, idque in eodem loco, in quo Patriarcha Abraham, cum primum relicta Chaldæa terra sua, vocante Deo Chananæam esset ingressus, altare Deo erexerat, Genes. 12. 7. Vide dicta Levit. 11. 30. Porro hos montes Garizim et Hebal sitos esse juxta Sichem, non juxta Jericho, ut vult Euseb. sive Hieron. in locis Hebræis, diserte docet Joseph. lib. 4. Antiq. c. ult. S. Hier. in Epitaph. S. Paulæ, Adrichom. et alii.

33. Et primum benedixit.] Clare Noster sejungit ac dividit, quæ in Hebræo commiscentur hoc modo : *Sicut præcepit Dominus Mosi ad benedicendum populum Israel.* Subaudi, sic fecit Josue juxta formam benedicendi à Deo præscriptam Numer. 6.

34. Post hæc legit,] hoc est, legi jussit à Levitis. Ita enim præceperat Deus per Mosen, Deut. 27. ubi totum hunc ritum benedicendi et maledicendi explicui ; quare hîc ea non repetam.

CAPUT NONUM

SYNOPSIS CAPITIS.

GABAONITÆ, SIMULANTES SE EXTEROS ET REMOTOS, PACEM A JOSUE ET HEBRÆIS DOLOSE IMPETRANT. QUARE INCAUTE EIS JURANTES HEBRÆI, DOLO LICET COGNITO, PARCUNT; SED OB FRAUDEM LIGNATIONI ET AQUATIONI EOS ADDICUNT.

1. QUIBUS auditis, cuncti Reges trans Jordanem, qui versabantur in montanis
et campestribus, in maritimis ac littore magni maris, hi quoque qui habi-
tabant juxta Libanum, Hethæus, et Amorrhæus, Chananæus, Pherezæus,
et Hevæus, et Jebusæus, 2. congregati sunt pariter, ut pugnarent contra
Josue et Israel uno animo eademque sententia. 3. At hi qui habitabant
in Gabaon, audientes cuncta quæ fecerat Josue, Jericho et Hai, 4. et
callide cogitantes, tulerunt sibi cibaria, saccos veteres asinis imponentes,
et utres vinarios scissos atque consutos, 5. calceamentaque perantiqua quæ ad indicium vetus-
tatis pittaciis consuta erant, induti veteribus vestimentis : panes quoque, quos portabant ob
viaticum, duri erant, et in frusta comminuti ; 6. perrexeruntque ad Josue, qui tunc mora-
batur in castris Galgalæ, et dixerunt ei, atque simul omni Israeli : De terra longinqua veni-
mus, pacem vobiscum facere cupientes. Responderuntque viri Israel ad eos, atque dixerunt :
7. Ne forte in terra, quæ nobis sorte debetur, habitetis, et non possimus fœdus inire vobiscum.
8. At illi ad Josue : Servi, inquiunt, tui sumus. Quibus Josue ait : Quinam estis vos ? et
unde venistis ? 9. Responderunt : De terra longinqua valde venerunt servi tui in nomine Do-
mini Dei tui. Audivimus enim famam potentiæ ejus, cuncta quæ fecit in Ægypto, 10. et
duobus Regibus Amorrhæorum qui fuerunt trans Jordanem, Sehon Regi Hesebon, et
Og Regi Basan, qui erat in Astaroth : 11. dixeruntque nobis seniores, et omnes habitatores
terræ nostræ : Tollite in manibus cibaria ob longissimam viam, et occurrite eis, et dicite :
Servi vestri sumus, fœdus inite nobiscum. 12. En panes, quando egressi sumus de domibus
nostris, ut veniremus ad vos, calidos sumpsimus, nunc sicci facti sunt, et vetustate nimia
comminuti ; 13. utres vini novos implevimus, nunc rupti sunt et soluti, vestes et calceamenta
quibus induimur, et quæ habemus in pedibus, ob longitudinem longioris viæ trita sunt, et
pene consumpta. 14. Susceperunt igitur de cibariis eorum, et os Domini non interrogaverunt.
15. Fecitque Josue cum eis pacem, et inito fœdere pollicitus est quod non occiderentur :
principes quoque multitudinis juraverunt eis. 16. Post dies autem tres initi fœderis, audierunt
quod in vicino habitarent, et inter eos futuri essent. 17. Moveruntque castra filii Israel, et
venerunt in civitates eorum die tertio, quarum hæc vocabula sunt, Gabaon, et Caphira, et
Beroth, et Cariathiarim. 18. Et non percusserunt eos, eo quod jurassent eis principes mul-
titudinis in nomine Domini Dei Israel. Murmuravit itaque omne vulgus contra principes.
19. Qui responderunt eis : Juravimus illis in nomine Domini Dei Israel, et idcirco non possumus
eos contingere. 20. Sed hoc faciemus eis : Reserventur quidem ut vivant, ne contra nos ira
Domini concitetur, si pejeraverimus ; 21. sed sic vivant, ut in usus universæ multitudinis
ligna cædant, aquasque comportent. Quibus hæc loquentibus, 22. vocavit Gabaonitas Josue,
et dixit eis : Cur nos decipere fraude voluistis, ut diceretis : Procul valde habitamus à vobis,
dum in medio nostri sitis ? 23. Itaque sub maledictione eritis, et non deficiet de stirpe vestra
ligna cædens, aquasque comportans in domum Dei mei. 24. Qui responderunt : Nuntiatum
est nobis servis tuis, quod promisisset Dominus Deus tuus Moysi servo suo, ut traderet vobis
omnem terram, et disperderet cunctos habitatores ejus. Timuimus igitur valde, et providi-
mus animabus nostris, vestro terrore compulsi, et hoc consilium inivimus. 25. Nunc autem
in manu tua sumus : quod tibi bonum et rectum videtur, fac nobis. 26. Fecit ergo Josue ut
dixerat, et liberavit eos de manu filiorum Israel, ut non occiderentur. 27. Decrevitque in illo
die eos esse in ministerio cuncti populi, et altaris Domini, cædentes ligna, et aquas compor-
tantes, usque in præsens tempus, in loco quem Dominus elegisset.

1. QUIBUS AUDITIS.] Refert ad stragem ab Hebræis editam in Jericho et Hai, non ad fœdus in Hebal cum Deo initum, quod proxime præcessit: illud enim obiter tantum inseritur; nam posterius contigit post expugnatas urbes intermedias, ut secure omnes pergere possent in Sichem et Hebal, uti jam dixi.

LITTORE MAGNI MARIS,] puta maris Mediterranei, quod erat magnum respectu maris Galilææ et maris Mortui, quorum utrumque est in Judæa. Porro juxta mare Mediterraneum habitabant Tyrii, Sidonii, aliique Phœnices, qui gente et genere erant Chananæi, item Philistini, qui Chananæis expulsis eorum urbes occuparunt. Quare hi omnes (eorumque regiones) traditi erant Hebræis, etsi sua ignavia eas re ipsa non occuparint.

3. AT HI QUI HABITABANT IN GABAON.] Gabaon urbs erat magna et potens, habebatque incolas robustissimos, ut dicitur cap. 10. 2. distabat à Jerusalem itinere duarum circiter horarum versus Occidentem, sita erat in tribu Benjamin in monte; unde dicta Gabaon, id est mons vel collis. Audi Adrich. in descript. terræ sanctæ, pag. 17. *Gabaon metropolis olim et regia urbs Hevæorum, qui orti ab Hevæo filio Chanaan, distat ab Jerusalem stadiis plus minus quinquaginta, in monte Silo sita, ut auctor est Broc. Unde et ibi dicitur fuisse excelsum maximum. Habuit sub se civitates Caphira, Beroth et Cariathiarim: post vero attributa est filiis Aaron Levitis. Nunc vero, ait Hier. ostenditur villa eodem nomine in quarto milliario Bethelis contra Orientalem plagam, juxta Rama et Remmon, ubi Salomon obtulit victimas. Hujus incolæ Gabaonitæ induti vestibus tritis, et vetustatem præ se ferentibus in dolo supplices ad Josue venerunt in Galgala, et callide fœdus inierunt: deprehensa fraude in aquarios et lignarios templi perpetuo mancipati sunt, dicti Nathinæi, id est dati vel donati ad serviendum templo; quos cum Saul postea delere voluisset, ob hoc tota terra tribus annis fame afflicta est. Hîc Salomon in tabernaculo Moysi* (*erat quippe hîc tabernaculum*, 1. Paral. 16. 21. et 2. Paral. 1.) *immolatis super altare æneum mille hostiis, sapientiam à Deo petiit et obtinuit*, 3. Reg. 3. 9.

4. ET CALLIDE COGITANTES.] Hebr. *Fecerunt etiam ipsi in calliditate*, vel astutia astutaque prudentia; videlicet callide et prudenter cogitantes quomodo sibi prospicerent, uti faciebant alii Amorrhæi: sed hi belli inibant consilia, unde victi cæsique sunt; at Gabaonitæ prudentiores, simulatione remotioris habitationis vitam ab Hebræis petierunt, et impetrarunt. Videbant enim se, licet bellicosos et fortissimos, Deo pro Hebræis pugnante, resistere non posse. Quare hac in re non peccarunt, sed pie et prudenter egerunt. Videbant enim se excidium evadere non posse, nisi per hanc simulationem supplices fierent Hebræis, in qua licet mendacia nonnulla miscuerint, tamen bona fide putarunt in articulo tantæ necessitatis licitum esse mentiri, quod olim putavit Plato, Cassianus, aliique viri sapientes.

TULERUNT SIBI CIBARIA.] Sic quoque vertit Chald. quin et Septuag. si apud eos, uti ex Syro vult Masius, legatur επισιτισαντο, non autem επεστησαντο, id est *instituerunt*, uti legunt Complut. sic et Hebræa, si pro ר legatur affine ד scilicet יצטידו *iitstaiadu*, pro יצטירו *iitstaiaru*. Radix enim צידה *tseda* significat victum vel annonam. Masius vero, Cajet. cæterique recentiores quia per ר legunt *hitstaiaru*, hinc vertunt *legatos egerunt*, vel *legatos se simularunt*; ציר *tsir* enim significat legatum, inde in Hitpael הצטיר *hitstaier* significat legatum agere vel simulare. Ita Marinus in Lexico.

SACCOS (cibariis, aliisque rebus ad iter necessariis plenos) VETERES ASINIS IMPONENTES.] Ita legendum cum Hebr. Chald. Rom. et cæteris. Irrepsit ergo mendum in Septuaginta, qui pro ονων, id est asinis, habent ωμων, id est humeris.

5. QUÆ AD INDICIUM VETUSTATIS PITTACIIS CONSUTA ERANT.] *Pittaciis*, id est variis frustis resarta. Hebr. enim טלא *tala* significat varium vellus diversis particulis consutum, quod sanctus Franciscus dicere solebat, vestes et calceos rappeciatos paupertatis esse indices, ideoque eos suis asseclis commendabat. Hinc Masius vertit: *Quorum sola frustis suppacta erant.*

PANES QUOQUE, etc. DURI ERANT, ET IN FRUSTA COMMINUTI.] Hebr. vocantur panes נקדים *nickudim*, id est *punctorum*, scilicet qui præ ariditate in frusta et micas, ceu puncta comminuerentur, aut comminui facile possunt. Unde Arias vertit, *panes punctatos*; Vatabl. *mucidos*; Sept. *situ obsitos et corrosos*; Masius, *mucore maculosos*: mucidus enim habet mucoris maculas quasi puncta; Chald. *crustulas*; alii *adustos*, à rad. יקד *iacad*, id est urere.

6. PERREXERUNTQUE AD JOSUE, QUI TUNC MORABATUR IN CASTRIS GALGALÆ.] Verisimile est enim Josue post eversam Jerichuntem et Hai, rediisse ad prima castra in Galgalis, adeoque in Galgalis fixisse et munivisse castra contra incursus Chananæorum. Galgala enim erat juxta Jordanem, trans quem morabantur in urbibus munitis tribus Gad, Ruben et dimidia Manasse, quas ad se evocare, vel ad eorum urbes se recipere poterat, si à Chananæis premeretur. Quare ex Galgalis processit ad expugnationem Jerichuntis, Hai et cæterarum urbium, relictis impedimentis et imbelli turba in Galgalis, utpote loco et natura et arte munitissimo, præsertim ob viciniam Jordanis, atque expugnatis eversisque urbibus redibat ad castra in Galgalis, ibique manebat donec Dei monitu in alias expeditiones evocaretur, ut colligitur ex cap. 10. 7. et v. 43. 14. 6.

Audi Leonem Imper. de loco castrorum præcepta suis ducibus dantem in Tacticis, sive de ordinanda acie cap. 11. n. 1. *Aplicta igitur sive fossatum* (nam aplictum proprie fossatum totius exercitus est) *valide quantum potes munies. Si in locis spatiosis, laxisque commode castra ponere potueris, ita facias: sin minus non negligenter, sed sedulo, firmiter et dense castra pones; illa autem loca imprimis fugies, quæ aliquid prope celsius ac eminentius habent, ne illud inimici noctu et confertim anticipantes, multa mala vobis ex eo loco inferant.* Et cap. 20. n. 27. *Castra munire semper tutum est et amicitiæ pacisque tempore. Si prope hostes fueris, fossatum circumducito vel ex lapidibus, vel ex lateribus circumvallatum, et ita castra tua in tuto ponas. Si enim aliquid adversum contingat, minus imperatorium erit dicere aliquando: Non putaram.* Idem præceptum dat Vegetius, Ælianus, Cyllenius, Lipsius, Valtrinus et alii, qui de re militari scripserunt. Subjungit Leo non expedire ut castra diu eodem loco consistant, ob sordes et immunditias,

quæ à singulis quotidie in loco arcto egeruntur, ideoque aerem inficiunt, ac morbos et pestem generant, uti in Italia et alibi experti sumus, et in dies experimur per adventum exterorum pestem invehentium.

De terra longinqua venimus.] Mentiuntur, sed id sibi licitum putant ad salvandam suam suorumque vitam, et licet mendacium hoc mox ab Hebræis deprehendendum scirent, tamen ob religionem juramenti quod extorserunt sibi parcendum sperabant.

7. Ne forte in terra quæ nobis sorte debetur habitetis.] Hebr. tantum est : *Forte in medio meî* (id est, terræ meæ, mihi scilicet à Deo promissæ, et inter nos sorte dividendæ) *tu habitas.* Tangunt rei punctum et veritatem, q. d. Si terra vestra nobis à Deo promissa est, nolumus eam à vobis occupari et nobis adimi. Unde Deus vetuerat Hebræis ne cum incolis Chananææ fœdus inirent, sed omnes mactarent. Deuter. 7. 2. Exodi 34. 12. et alibi.

8. At illi ad Josue : Servi, inquiunt, tui sumus :] Dicunt hoc non tantum per aulicismum, uti aulici dicere solent sibi invicem : Servus tuus sum ; sed vere et sincere. Sciebant enim sibi ab Hebræis parcitum non iri, nisi eis se subjicerent et servos efficerent. Cupiebant ergo servitute vitam redimere. Unde et Josue mortem naturalem eis incivilem, id est, in servitutem convertit. Ita Serarius et alii. Id magis patebit ex eorum dictis v. 9. et sequentibus.

9. Responderunt.] Hebr. *Et dixerunt filii Israel,* id est, quisque Israelita *ad Hevæum* (Gabaonitæ ergo erant Hevæi) *forsitan in medio meî tu sedes* (habitas) *et quomodo feriam tecum fœdus?* Hoc enim vetuerat Deus, Deut. 7. 2.

De terra longinqua valde venerunt servi tui in nomine Domini Dei tui.] Hebr. *Ad nomen Domini Dei tui*, hoc est exciti fama potentiæ et prodigiorum Dei tui, quibus ipse in deserto Og et Sehon Reges, vestros hostes percussit. Tacent excidium Jerichuntis et Hai, quia illud novum et recens erat, nec poterat ad longinquos (quales se fingunt) tam cito pervolare. Vide hîc eorum astutiam, artemque fallendi. Unde nonnulli censent à Gabaon et Gabaonitæ derivatum Italicum *gabare* et *gabatore*, id est, decipere et deceptor. Hinc patet Gabaonitas, metu potentis Dei vindictæ in hostes Hebræorum exercitæ perculsos, ejus majestatem, potentiam et divinitatem agnovisse, ac in eum ut solum Deum verum credidisse, vel ut in eum credant eamque colant promptos et paratos se offerre : ideoque Deus eos præ cæteris Chananæis in sua idololatria obstinatis servavit, ac Josue et Hebræos impulit ut eis parcerent, proselytos facerent, et suæ Ecclesiæ unirent. Aiunt ergo : *Venimus in nomine Domini,* Hebr. *Ad nomen Domini,* q. d. Venimus excitati per nomen et famam gestorum admirandorum Dei tui, ut vobiscum in eamdem societatem conjungamur. Ita S. August. Lyran. Cajet. Arias. Alibi venire in nomine Domini est venire Dei ope, potentia et virtute, ut Psal. 117. *Benedictus qui venit in nomine Domini.* Et Joan. 17. *Pater sancte, serva eos in nomine tuo*, id est, virtute tua. *Cum essem cum eis, ego servabam eos in nomine tuo*, id est, virtute à te mihi data, sed *ambulare in nomine Domini,* est eum colere, invocare, et in eum sperare, ac rem quampiam aggredi.

14. Susceperunt igitur de cibariis eorum.] Non ut ex eis ederent; habebant enim recentes ex frugibus terræ panes; sed vel in symbolum amicitiæ et fœderis, ut volunt Lyran. Arias, Vatabl. et Cajet. cibos enim accipere, et prægustatos ab aliis degustare, antiquum et vulgatissimum fuit mutuæ communicationis, fidei, amicitiæ, hospitalitatis symbolum apud omnes olim nationes, et hodie quoque ab Orientalibus, æque ac ab Hibernis observatur; vel ut Masius explorandi causa, ut nimirum explorarent an vera dicerent; an scilicet vere panes essent vetustate aridi et mucidi, ut ipsi asserebant. Opponit enim hoc ei quod sequitur :

Et os Domini non interrogarunt,] q. d. Veracitatem legatorum ac longinquitatem explorarunt suis oculis et manibus, non antem consulendo Dominum per Pontificem Rationali, in quo erant Urim et Tummin, induto. Vide dicta Exodi 28. 30. adeoque errarunt et decepti fuere. Fuit ergo hîc aliquod Hebræorum peccatum ; Primo, inconsiderationis, quòd cum Deum haberent præsentem, dirigentem et respondentem, eum in re tam gravi non consuluerint; secundo, temeritatis et præcipitationis, quod tam cito cum peregrinis et incognitis, imo de mendacio suspectis fœdus inierint, illudque juramento firmarint, nec prius rem tantam magis examinarint, an quis dolus in ea lateret, uti vere latebat; sed Deus id permisit, lumenque suum eis subduxit, ut Gabaonitas jam se agnoscentes et metuentes tam in vita, quàm in suî agnitione metuque et cultu servaret et promoveret. Quocirca Leo Imp. suo belli Duci ita præcipit in Tacticis cap. 20. n. 9. *Tarde ac circumspecte deliberare, et ea quæ deliberata constitutaque sunt aliqua cunctatione aut formidine non rejicere, necessarium cum primis est : timor enim non solum tuta res non est, sed etiam rebus bonis inventis adversissima est.*

Moraliter disce hîc in rebus dubiis et arduis Deum consulere, ejusque lumen implorare, ac viros doctos et religiosos, præsertim Confessarios ac Superiores, qui locum Dei tenent adire et audire. Si sapis, ergo nil magnum inchoato, nisi prius Deo consulto et propitiato. Ita Judas Machabæus semper ante prælium legitur Deum invocasse, ideoque ejus ope tot tantasque victorias obtinuisse excepto ultimo prælio, in quo non legitur orasse, ideoque licet fortiter pugnans, occubuit.

15. Fecitque Josue cum eis pacem, et inito foedere pollicitus est quod non occiderentur,] hebr. *Ad vivificandum eos,* id est quod vitam eis conservaret, nec eos occideret. Hic enim erat finis pacis et fœderis à Gabaonitis expediti. Audi S. Ambrosium lib. 3. de officiis. *Josue,* inquit, quia adhuc erat ignarus locorum, atque incolarum inscius, non cognovit fraudes eorum ; neque Dominum interrogavit, sed cito credidit. Adeo sancta erat illis temporibus fides, ut fallere aliquos posse non videretur, quis hoc reprehendat in sanctis, qui cæteros de suo affectu æstimant? Et quia ipsis amica est veritas, mentiri neminem putant, fallere quid sit ignorant. Libenter credunt quod ipsi sunt, nec possunt suspectum habere quod non sunt.

Quæres an Josue licite potuerit fœdus inire cum Gabaonitis, eisque vitam dare, cum Deus vetuisset Hebræis fœdus cum Chananæis (quales erant Gabaonitæ) inire, jussissetque eos omnes occidi, Exodi 23. 32. Resp. licite potuisse Josue

fœdus cum eis inire positis duabus conditionibus. Prior erat, ut Gabaonitæ suas urbes, agros et ditiones cederent Hebræis: ipsis enim à Deo datæ erant; ac proinde eis se ut servos subjicerent. Posterior, ut fierent proselyti, ac relictis idolis suis, fidem cultumque veri Dei susciperent, itaque in unam cum Hebræis Ecclesiam ac Rempubl. transirent. Causa enim cur Deus eos jusserat occidi, erat quod ipsi essent idololatræ et scelerati, ac periculum erat ne Hebræos ad sua idola et scelera pertraherent. Hanc enim causam dat Deus Exodi 23. 32 et 33. et Deut. 7. v. 4. Hoc autem periculo cessante permittebat Deus ut eis parceretur et vita condonaretur; utrumque autem præstitere Gabaonitæ: nam et servos se obtulere Hebræis, et eorum Deum agnovere, paratosque se obtulere ad ejus religionem capessendam; ergo Josue eis parcere poterat. Id ita esse patet primo, quia simili modo Hebræi dedere fidem Rahab Chananeæ, quod ipsam omnesque ejus cognatos et affines servarent, ac fidem datam præstiterunt; quia scilicet Rahab cum suis se subjeceral Hebræis, ac parata erat fidem et religionem eorum capessere. Cur non simili modo poterat Josue vitam condonare Gabaonitis?

Secundo, quia Josue de facto pepercit Gabaonitis, postquàm dolo eorum detecto cognovit eos esse Chananæos, voluitque fidem eis datam et juratam servari. Hoc autem facere non potuisset, si hoc fœdus fuisset illicitum et à Deo vetitum. Nulla enim promissio, etiam jurata rata est et valida, quæ Deo Deique legi et jussui adversatur. Nemo enim potest se obligare aut promittere se legem Dei violaturum, vel contra eam facturum.

Tertio, quia Deus severe punivit posteros Saul, eosque jussit crucifigi, 2. Reg. 21. 1. et seq. eo quòd Saul Gabaonitas contra fidem à Josue datam occidisset. Voluit ergo Deus fidem eis datam esse ratam, ac sancte servari.

Quarto, quia Deus Deuter. 20. 10. jubet Hebræis ut hostibus offerant pacem, ac si eam acceptent, cum eis fœdus ineant. Sub his autem etiam Chananæos comprehendi censent Interpretes. Nam quòd Deus ibidem vers. 15 et 18. differentiam facit inter Chananæos prope, et alias gentes longinque habitantes, in eo tantum facere videtur, quòd velit Chananæos omnes omnino occidi, ne Hebræos ad idola sua pertrahant, in cæteris autem gentibus velit parci mulieribus et infantibus. Magis idipsum patebit ex dicendis versu 19.

17. Gabaon et Caphira, et Beroth, et Cariathiarim.] Videntur illis Chananæorum urbibus nomina indita variis de causis, petitis à loci situ, natura et ingenio, item à commodis et incommodis, quæ illis certæ rex vicinæ afferebant. Sic *Gabaon* Chananæum vocabulum *culmen* significat, quia urbs hæc sita erat in monte; *Caphira* significat *leunculum*, quia fortes instar leonum habebat incolas; *Beroth* significat *puteos*, qui ibi erant excellentes et copiosi: *Cariathiarim* idem est quod *urbs sylvarum*, ob earum ibidem copiam. Ita Arias. Proprie Gabaon idem est quod collis iniquitatis et doloris, ait S. Hier. in nomin. Hebr. quia Gabaon ante Josue erat urbs scelerata, ideoque doloribus plena, donec eam servavit et salvavit Jesus.

19. Juravimus illis in nomine (per nomen) Domini Dei Israel, et idcirco non possumus eos contingere.] Quæritur an juramentum hoc Principum datum Gabaonitis de vita eis servanda, illos obligavit ad fidem quam eis dederant præstandam? Obligasse negant Abulensis Masius, Arias, Magalianes, Serarius et S. Aug. hìc quæst. 13.

Ratio est prima, quia hoc fœdus et juramentum fraude et dolo Gabaonitarum fuit extortum. Secundo, quia in eo intervenit error personæ: putabant enim Josue et Principes se non cum vicinis Chananæis, sed extraneis et remotis, puta Arabibus vel Syris, quales se mentiebantur Gabaonitæ, fœdus inire et jurare, iisque tantum se obligare intendebant. Juramentum enim, ut docet Sylvester, Lessius et cæteri, sequitur naturam sui actus vel contractus, atque intelligi debet, secundum conditiones et restrictiones, quæ in tali actu vel contractu intelliguntur. Hìc autem intelligitur illa conditio: *Si non estis Chananæi.* Quare cum Gabaonitæ essent Chananæi, Hebræi intendebant quod cum illis nollent pacisci, nec fœdus inire, ac consequenter illis juramento se non obligare. Tertio, quia ipsum factum erat contra legem Dei, jubentem omnes omnino Chananæos deleri. Num. 33. 52. Deut. 20. 16. Putarunt tamen Principes se hoc juramento obligari: ex quo errore colligas quanta ea ætate fuerit nominis divini reverentia et religio: permisitque Deus quem consulere neglexerant eos errare, ut inde Gabaonitarum salutem eliceret, in eosque suam clementiam ostenderet. Fuerunt tamen obligati Israelitæ renovata pactione, quia fraudem paulo post cognoscentes, prius pactum fidemque eis datam ratam habuerunt, ad hoc Deo eos impellente; nam Deo placuisse ut illis pacem ultro petentibus parceretur, fidesque data servaretur, connivendo in lege mortis contra Chananæos lata, patet ex eo quod fœdus hoc à Saule violatum gravissime Deus sit ultus 2. Reg. 21. 1. Hæc sententia est probabilis.

Probabilior tamen est contraria, scilicet hoc fœdus et juramentum obligasse Josue ac Hebræos ad fidem, et vitam Gabaonitis datam præstandam, uti censent Lyran. Hugo, Dionys. Cajet. S. Ambr. lib. 3. Offic. c. 10. Gratianus 22. q. 4. cap. finali, ac fuse solideque Suarez lib. 2. de juramento cap. 18. qui citat S. Thomam, Bonav. Richard. Ratio est prima, quia Deus permiserat, imo quasi jusserat parci Chananæis, si ipsi pacem peterent, ac suas urbes cederent Hebræis, eorumque religionem capesserent, uti ostendi vers. 15. Omnia autem hæc præstitere Gabaonitæ. Ergo poterat, imo ex charitate debebat eis parci, fœdusque cum eis iniri. Idipsum satis significat Script. cap. 11. vers. 19. ubi ait: *Non fuit civitas, quæ se traderet filiis Israel, præter Hevæum qui habitabat in Gabaon; omnes enim bellando cepit. Domini enim sententia fuerat ut indurarentur corda eorum, et pugnarent contra Israel, et cuderent, et non mererentur ullam elementiam, ac perirent sicut præceperat Dominus Moysi.* q. d. ideo jussit Deus deleri Chananæos, quia ipsi obstinate restiterunt Hebræis; quia vero id non fecere Gabaonitæ qui erant Hevæi, sed pacem petierunt, idcirco illam eis dari voluit Deus.

Secunda, quia dolus hic Gabaonitarum non erat circa substantiam rei, aut circa id quod juramentum requirebat ut esset validum, sed circa accidens duntaxat, scilicet circa proximitatem

vel longinquitatem habitationis eorum ; ergo non vitiabat, nec irritabat juramentum, nec fœdus juratum. Fuisset circa substantiam, si ipsi voluissent suas urbes suamque idololatriam retinere, itaque fœdus inire cum Hebræis ; hoc enim erat à Deo vetitum, ideoque Hebræi nullo ad hoc juramento se obligare poterant : jam autem cum offerant sua prædia Hebræis, et eorum religionem cupiant amplecti, substantiam fœderis à Deo permissi, imo jussi præstant : nec dolus illam violat aut elidit. Quare non fuit hic error personæ, sed alicujus accidentis personæ. Volebant enim Hebræi cum præsentibus Gabaonitis contrahere fœdus ; sed errabant in accidente, putantes eos remote, non propinque habitare, quod fœdus non vitiat : sicut si quis contrahat matrimonium cum fœmina præsente, valide contrahit ; esto erret, putetque eam esse Italam, cum sit Germana.

Dices : Josue non intendebat contrahere cum Gabaonitis, nisi hac conditione, quod non essent Chananæi. Resp. adde, vel non manerent Chananæi, si scilicet vellent persistere in hostilitate, infidelitate et impietate Chananæorum. Jam autem Gabaonitæ hæc tria à se abdicarunt, cupieruntque in amicitiam, religionem et pietatem Hebræorum transire. Quare jam non Chananæi ; sed potius Hebræi et proselyti censendi sunt, cum qualibus Josue optabat fœdus inire.

Tertia, quia dolus hic non erat noxius, sed commodus Hebræis. Quid enim profuisset eis cædes et mors Gabaonitarum, nisi ad opinionem et infamiam crudelitatis barbaræ, quod petentes pacem mactassent, apud omnes gentes conciliandam ? Vita autem eorum multum Hebræis profuit, quia eis usi sunt quasi servi ad lignationem et aquationem. Ergo dolus hic non vitiabat fœdus, nec faciebat Hebræos involuntarios ; nam paulo post cognito dolo voluntarie fœdus initum approbarunt.

Quarta, Gabaonitæ supplices petebant vitam duntaxat, offerentes se ad omnem servitutem ; quis nisi barbarus id eis negasset, eosque trucidasset ? Sane id non fecit Taberlanes, nec Amurathes, nec Ottomannus, nec quis alius quantum libet crudelis et tyrannus.

Quinta, Josue potuisset et debuisset, ac proinde voluisset eis parcere, si ipsi sine dolo fatendo se Chananæos se ipsi subjecissent, et in servos addixissent. Hæc enim erat mens Dei, uti jam ostendi. Ergo cum ipsi idem nunc faciant, eis parcere debuit, esto dolus aliquis interveniat : unde et de facto dolo cognito eis pepercit.

Sexta, id diserte ipsi hîc fatentur et asserunt : *Juravimus*, inquiunt, *illis in nomine Domini Dei Israel* (cujus fidem et cultum ipsi agnoscunt et suscipere cupiunt :) *Et idcirco non possumus eos contingere.* Et mox : *Ne contra nos ira Dei concitetur, si pejeraverimus.* Nota *τὸ juravimus*, scilicet in præterito ; loquuntur ergo de juramento non post dolum agnitum renovato, sed primitus ante doli cognitionem præstito, eoque se obligari asserunt. Idem patet ex violatione hujus juramenti, quam Deus ultus est crucifixione posterorum Saulis, 2. Reg. 21. Hinc patet responsio ad argumenta contrariæ sententiæ. Denique verisimile est Eleazarum Pontificem cognito dolo Deum consuluisse. (Hoc enim jusserat Deus Num. 27. 21.) Quid in re tam gravi et perplexa facto foret opus, aut certe Josue Deum orasse, et ab eo audisse ut Gabaonitis parceret, eorumque tam corpora quàm animas per veræ religionis professionem servaret.

Dices : Chananæi erant homines sceleratissimi et corruptissimi, ideoque Deus omnes deleri jusserat, ne sua vitia affricarent Hebræis. Ergo licet Gabaonitæ metu mortis promitterent morum et vitiorum emendationem, tamen eis Hebræis credere non debebant, sed metuere ne paulo post in pristina scelera relaberentur, ideoque illos omnes delere, uti jusserat Deus. Resp. communiter id verum erat, at non in Gabaonitis, qui tam serio se in servos ad omnia paratos et ad veri Dei cultum offerebant. Adde eorum mentem et constantiam fuisse probandam, eisque adhibendos fuisse religionis magistros, æque ac inspectores et custodes, qui si deprehenderent eos ad sua idola relabi, ad Josue idipsum referrent, cujus erat eos castigare et exterminare, uti jam fit Maranis et Judæis ad CHRISTUM conversis ; nec dubium Josue idipsum præstitisse. Verum eventus docuit Gabaonitas in fide et Judaismo fuisse constantes, ideoque Deus eorum cædem in Saulis posteris adeo graviter vindicavit. Rebellionis hîc non erat periculum, quia Gabaonitæ erant pauci exarmati, et inter Hebræos distributi, ut inter se coire, et contra eos conspirare non possent.

Disce hîc quàm sanctè fides, præsertim jurata, sit servanda hosti, etiam impio et infideli, quales erant Gabaonitæ. Idem diserte docet sancitque Leo Imper. in Tacticis, sive de acie ordinanda. Fide enim sublata evertitur omnis hominum contractus et societas, quæ fidei quasi innititur, ut homines jam non homines, sed leones, tygrides et feræ esse videantur.

21. SED SIC VIVANT, UT IN USUS UNIVERSÆ MULTITUDINIS LIGNA CÆDANT, AQUASQUE COMPORTENT.] Principes hîc Gabaonitas vita donant, sed servitute damnant, idque juste ; tum quia vitam duntaxat eis promiserant et juraverant ; tum quia Gabaonitæ dolum fecerant, et fraude juramentum extorserant ; tum quia ipsi erant Chananæi, quos Deus volebat occidi, et si quibus ob deditionem parceretur, eos servituti addici. Mitis ergo fuit hæc eorum pœna, quæ tandem facta est honorata sors et conditio serviendi templo, uti patebit versu ultimo.

QUIBUS HÆC LOQUENTIBUS VOCAVIT GABAONITAS JOSUE,] ut Principum sententiam approbans, eamdem quasi summus Princeps et Judex promulgaret Gabaonitis. Recte quoad sensum vertit Interpres, quod in Hebræo sic ad verbum sonat : *Cum locuti essent de illis Principes, vocavit eos Josue*, etc. Hebr. enim כאשר *caasar*, non tantum *sicut*, sed et *cum*, vel *quando* significat.

23. ITAQUE SUB MALEDICTIONE ERITIS,] puta sub servitute et onere lignandi et aquandi. Servitus enim onerosa est species quædam maledictionis, id est, maleficentiæ et castigationis.

27. DECREVITQUE IN ILLO DIE EOS ESSE IN MINISTERIO CUNCTI POPULI, ET ALTARIS DOMINI.] Duplex ergo fuit onus et officium Gabaonitarum : Prius, comportare ligna et aquam totis Hebræorum castris. Unde à Josepho lib. 11. Antiq. cap. 4 et 5. vocantur δημόσιοι, id est, publici servi.

Posterius, eadem comportare tabernaculo, et postea templo, cui fere soli addicti fuere post divisionem castrorum et tribuum, terræque promissæ possessionem, præsertim tempore Salomonis, idque ex præscripto et distributione exactiore officiorum templi facta à Davide, quem verisimile est eos vocasse Nathinæos, quorum crebra est mentio Esdræ cap. 2. 43 et 50. cap. 8. 20. Nehem. 3. 26 et 31. 1. Part. 9. 2. Nam Gabaonitas hos esse Nathinæos non tantum recentiores docent, ut Lyr. Masius, R. Salomon, Sigonius de Repub. Hebræorum lib. 5. cap. 7. Ribera lib. 3. de Templo cap. 4. Vilalpando in Apparatu part. 1. lib. 2. cap. 7. sed et S. Hieron. (si tamen ipse est auctor) in Tradition. Hebr. in lib. 1. Paral. *Nathinæi, inquit, id est, donati* (à rad. נתן *nathan*, id est, dedit) *sunt Gabaonitæ, eo quòd ad serviendum dati sint ad templum Domini*, donati, scilicet primum à Josue hìc; unde Hebr. est יתנם *iitenem*, id est, *dedit eos*, (unde Nathinæi nomen) *Tabernaculo;* deinde à Davide, donati inquam, ut subservirent Sacerdotibus et Levitis, non proxime tanquam Subdiaconi Diaconis, ut vult Sigon. sed remote, ut laici, et exteri personis sacris ex Levi oriundis, idque indicat Script. Esdræ cap. 8. 20 et 1. Paral. 9. 2. Unde et valde verisimile est Gabaonitas sacris Judaicis fuisse initiatos, ac per Circumcisionem in Judaismum transisse, uti bene probat Abulens. Atque hac de causa Josephus eos vocat sacros servos, id est, servos sacri templi: *Nathinæus*, ergo Hebr. idem est quod *Deodatus.* Sic apud Carthusianos et alios Religiosos fratres laici vocantur donati vel oblati, scilicet ordini et Deo. Hi ergo Nathinæis priscis sunt similes, ac recte Nathinæi vocari queunt.

Dices: Salomon in templo fabricavit mare æneum aquis refertum, item aquæ-ductus plures, quibus aqua influeret in templum. Erat insuper probatica Piscina juxta templum ad abluendas victimas Deo sacrificandas. Hebræi quoque ligna offerebant templo, et ad illud convehebant: ergo ad neutrum munus opus erat Nathinæis. Resp. negando conseq. Nam Salomon tot aquæ-ductibus alleviavit quidem onus Nathinæorum, non tamen omnino sustulit. Nam ex aquæ-ductibus Nathinæi aquam deportare debebant, non tantum ad altare, sed etiam ad omnes sacerdotum culinas altari vicinas. Idem dico de lignis. Insuper sacerdotes Nathinæis utebantur ad quoslibet templi usus, uti nos utimur sacristanis eorumque ministris. Templum enim erat vastissimum instar urbis, ac quotidie plurimæ, et subinde millenæ (uti fecit Salomon) in eo oves, vituli, et boves sacrificabantur, ad quorum ablutionem, coctionem et cremationem ingens vis aquarum requirebatur. Quare sicut Sacerdotes et Levitæ per vices serviebant templo, tumque habitabant in templo, sic et Nathinæi; alioqui verisimile est eos sparsim habitasse in urbibus sacerdotibus assignatis, eisque serviisse. Denique Salomon in fabricando templo inter alios operarios usus fuit Nathinæis, uti docet Vilalpando et alii.

In loco quem Dominus elegisset,] ad collocandum in eo Tabernaculum cum arca fœderis, Cherubim et Propitiatorio, et consequenter ad suî venerationem, cultum, sacrificia et adorationem. Hic locus primo fuit in Galgalis, deinde in Silo, tertio in Nobe, quarto in Gabaa, denique in templo, cum illud Salomon extruxit. Porro arca mansit in Galgalis toto septennio, quo Josue Chananæos debellavit; arca enim erat in castris, castra autem erant in Galgalis, ut patet cap. 10. vers. ult. Bellis septennalibus finitis, octavo anno ducatus sui, Josue transtulit arcam è Galgalis in Silo, ut patebit c. 18. versu 1.

CAPUT DECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Quinque Reges Chananæi oppugnant Gabaonitas quasi transfugas; sed eis Josue succurrit, hostes fugat, qui lapidibus e coelo pluentibus conteruntur. Mox v. 12. Josue sistit Solem et Lunam, donec hostes omnes profligeret. Deinde v. 22. quinque Reges in spelunca latentes pedibus calcari et suspendi jubet. Denique v. 28. plures urbes expugnat, quo facto revertitur ad castra in Galgalis.

1. Quæ cum audisset Adonisedec Rex Jerusalem, quod scilicet cœpisset Josue Hai, et subvertisset eam (sicut enim fecerat Jericho et Regi ejus, sic fecit Hai et Regi illius) et quod transfugissent Gabaonitæ ad Israel, et essent fœderati eorum, 2. timuit valde. Urbs enim magna erat Gabaon, et una civitatum regalium, et major oppido Hai, omnesque bellatores ejus fortissimi. 3. Misit ergo Adonisedec rex Jerusalem ad Oham regem Hebron, et ad Pharam regem Jerimoth, ad Japhia quoque regem Lachis, et ad Dabir regem Eglon, dicens: 4. Ad me ascendite, et ferte præsidium, ut expugnemus Gabaon, quare transfugerit ad Josue, et ad filios Israel. 5. Congregati igitur ascenderunt quinque Reges Amorrhæorum, Rex Jerusalem, Rex Hebron, Rex Jerimoth, Rex Lachis, Rex Eglon, simul cum exercitibus suis, et castrametati sunt circa Gabaon, oppugnantes eam. 6. Habitatores autem Gabaon urbis obsessæ miserunt ad Josue, qui tunc

morabatur in castris apud Galgalam, et dixerunt ei : Ne retrahas manus tuas ab auxilio servorum tuorum ; ascende cito, et libera nos, ferque præsidium : convenerunt enim adversum nos omnes Reges Amorrhæorum, qui habitant in montanis. 7. Ascenditque Josue de Galgalis, et omnis exercitus bellatorum cum eo, viri fortissimi. 8. Dixitque Dominus ad Josue : Ne timeas eos ; in manus enim tuas tradidi illos : nullus ex eis tibi resistere poterit. 9. Irruit itaque Josue super eos repentè, tota nocte ascendens de Galgalis. 10. Et conturbavit eos Dominus à facie Israel : contrivitque plaga magna in Gabaon, ac persecutus est eos per viam ascensus Beth horon, et percussit usque Azeca et Maceda. 11. Cumque fugerent filios Israel, et essent in descensu Beth horon, Dominus misit super eos lapides magnos de cœlo usque ad Azeca ; et mortui sunt multo plures lapidibus grandinis, quam quos gladio percusserant filii Israel. 12. Tunc locutus est Josue Domino, in die qua tradidit Amorrhæum in conspectu filiorum Israel, dixitque coram eis : Sol contra Gabaon ne movearis, et Luna contra vallem Aialon. 13. Steteruntque Sol et Luna, donec ulcisceretur se gens de inimicis suis. Nonne scriptum est hoc in libro justorum ? Stetit itaque Sol in medio cœli, et non festinavit occumbere spatio unius diei. 14. Non fuit antea nec postea tam longa dies, obediente Domino voci hominis, et pugnante pro Israel. 15. Reversusque est Josue cum omni Israel in castra Galgalæ. 16. Fugerant enim quinque Reges, et se absconderant in spelunca urbis Maceda. 17. Nuntiatumque est Josue, quod inventi essent quinque Reges latentes in spelunca urbis Maceda. 18. Qui præcepit sociis, et ait : Volvite saxa ingentia ad os speluncæ, et ponite viros industrios, qui clausos custodiant ; 19. vos autem nolite stare, sed persequimini hostes, et extremos quosque fugientium cædite : nec dimittatis eos urbium suarum intrare præsidia, quos tradidit Dominus Deus in manus vestras. 20. Cæsis ergo adversariis plaga magna, et usque ad internecionem penè consumptis, hi qui Israel effugere potuerunt, ingressi sunt civitates munitas. 21. Reversusque est omnis exercitus ad Josue in Maceda, ubi tunc erant castra, sani et integro numero: nullusque contra filios Israel mutire ausus est. 22. Præcepitque Josue dicens : Aperite os speluncæ, et producite ad me quinque Reges qui in ea latitant. 23. Feceruntque ministri ut sibi fuerat imperatum ; et eduxerunt ad eum quinque Reges de spelunca, Regem Jerusalem, Regem Hebron, Regem Jerimoth, Regem Lachis, Regem Eglon. 24. Cumque educti essent ad eum, vocavit omnes viros Israel, et ait ad principes exercitus qui secum erant : Ite, et ponite pedes super colla Regum istorum. Qui cum perrexissent, et subjectorum colla pedibus calcarent, 25. rursum ait ad eos : Nolite timere, nec paveatis, confortamini et estote robusti ; sic enim faciet Dominus cunctis hostibus vestris, adversum quos dimicatis. 26. Percussitque Josue, et interfecit eos, atque suspendit super quinque stipites, fueruntque suspensi usque ad vesperum. 27. Cumque occumberet sol, præcepit sociis ut deponerent eos de patibulis. Qui depositos projecerunt in speluncam, in qua latuerant, et posuerant super os ejus saxa ingentia, quæ permanent usque in præsens. 28. Eodem quoque die Macedam cepit Josue, et percussit eam in ore gladii, regemque illius interfecit, et omnes habitatores ejus : non dimisit in ea saltem parvas reliquias. Fecitque regi Maceda, sicut fecerat regi Jericho. 29. Transivit autem cum omni Israel de Maceda in Lebna, et pugnabat contra eam : 30. quam tradidit Dominus cum Rege suo in manus Israel ; percusseruntque urbem in ore gladii, et omnes habitatores ejus non dimiserunt in ea ullas reliquias. Feceruntque regi Lebna, sicut fecerant Regi Jericho. 31. De Lebna, transivit in Lachis cum omni Israel : et exercitu per gyrum disposito oppugnabat eam. 32. Tradiditque Dominus Lachis in manus Israel, et cepit eam die altero, atque percussit in ore gladii, omnemque animam quæ fuerat in ea, sicut fecerat Lebna. 33. Eo tempore ascendit Horam rex Gazer, ut auxiliaretur Lachis : quem percussit Josue cum omni populo ejus usque ad internecionem. 34. Transivitque de Lachis in Eglon, et circumdedit, 35. atque expugnavit eam eadem die : percussitque in ore gladii omnes animas quæ erant in ea, juxta omnia quæ fecerat Lachis. 36. Ascendit quoque cum omni Israel de Eglon in Hebron, et pugnavit contra eam : 37. cepit eam, et percussit in ore gladii Regem quoque ejus, et omnia oppida regionis illius, universasque animas quæ in ea fuerant commoratæ : non reliquit in ea ullas reliquias ; sicut fecerat Eglon, sic fecit et Hebron, cuncta quæ in ea reperit consumens gladio. 38. Inde reversus in Dabir, 39. cepit eam atque vastavit : Regem quoque ejus atque omnia per circuitum oppida percussit in ore

gladii : non dimisit in ea ullas reliquias ; sicut fecerat Hebron et Lebna et regibus earum, sic fecit Dabir et regi illius. 40. Percussit itaque Josue omnem Terram montanam et meridianam atque campestrem, et Asedoth, cum Regibus suis, non dimisit in ea ullas reliquias, sed omne quod spirare poterat, interfecit, sicut præceperat ei Dominus Deus Israel, 41. à Cadesbarne usque Gazam. Omnem terram Gosen usque Gabaon, 42. universosque Reges, et regiones eorum, uno impetu cepit atque vastavit : Dominus enim Deus Israel pugnavit pro eo, 43. reversusque est cum omni Israel ad locum castrorum in Galgala.

1. Quæ cum audisset Adonisedec rex Jerusalem,] quæ à Gabaon tantum distabat duabus leucis sive horis, ideoque ejus Rex invasit Gabaonitas, quod ad Hebræos transissent, quodque sibi vicini panderent Hebræis iter ad suam Jerusalem expugnandam. Videtur Adonisedec hoc nomen assumpsisse à Melchisedec, qui in eadem ante 400 annos regnarat eamque justis suis legibus, moribus, et exemplis fecerat sedem צדק *tsedec*, id est, justitiæ, ut scilicet in ea vigeret justitia, Dei cultus, veraque religio. Audi Masium : Vocabantur priscis illis temporibus omnes reges Jerosolymæ (ut autumant Judæi) vel Melchisedec, vel Adonisedec, quorum illud regem Justitiæ, hoc dominum Justitiæ significat. Unde conjicitur urbem illam primum *tsedec*, id est, justitiam (quam in ea plantarat primus justus sanctusque ejus Rex Melchisedec) fuisse nominatam ; postea vero *salem*, id est, pacem, quòd in ea secure et pacifice habitaretur (nam nomen Jebus, quod aliquando illi à vulgo attributum est 1. Paralip. 11. 4. incolarum non urbis proprium erat) ac deinde Jerusalem, idque factum est sive à Davide, ut innuit Josephus lib. 7. Antiq. cap. 3. sive ab aliquo alio, per conjunctionem sive combinationem duarum vocum. Nam cum Abraham eodem loco sacrificaturus filium suum, loco nomen dedisset אדני יראה *Adonai iire*, id est, videbit vel providebit Dominus sibi victimam, ex illo *iire*, id est, providebit, et vetustiore nomine *salem*, conflatum est nomen *Jerusalem*, id est, providebit, aut videbit pacem, visio pacis. Hæc Masius. Vide dicta Genes. 22. 14. Falluntur ergo Josephus lib. 7. belli cap. 18. et Hegesippus lib. 3. cap. 9. dicentes Melchisedec urbis conditorem posuisse hoc nomen Jerusalem, eo quòd ipse ad vetus nomen *salem* addiderit, τὸ ἱερὸν, id est *sacrum*, propter ædificatum ibidem à se templum, quasi Jerusalem idem sit quod ἱερὸν, id est, sacrum templum urbis *salem*. Alii cum Euseb. lib. 9. Præpar. cap. 4. Salomoni id tribuunt, quasi Jerusalem idem sit quod ἱερὸν, id est, sacrum templum Salomonis. Verum nec Melchisedec, nec Salomon Græce locutus est, sed Hebraice.

Errat pariter Stephanus Byzantius lib. de urbibus, asserens à Solymis montibus Solymos dici et salem, quæ postea dicta est Ælia ab Ælio Adriano Imper. ejus restauratore.

A vero quoque alienum videtur quod scribit noster Christoph. à Castro in cap. 4. Baruch. sub finem, Jerusalem dictam à Jebusæis incolis, q. d. *Jerusalem*, id est, *timete* urbem nostram *salem*, ut vel ipso urbis nomine vicinis civitatibus terrorem inculerent. Alienum pariter videtur quod indicat S. Hieron. de locis Hebr. litt. T. Jerusalem dictam à *Jebus* filio Chanaan et pronepote Noe, ac *salem* (Jebusæi enim incoluere Jerusalem) commutata scilicet littera S scilicet in R euphoniæ causa, quasi Jerusalem idem sit quod Jebussalem.

Divinitus autem hæc nomina urbi data sunt, propter œconomiæ passionis, crucis et mortis mysterium in ea peragendum, in quo mysterio justitia, pax, et felicitas totius orbis posita fuit, juxta illud Thren. 2. *Hæccine est urbs perfecti decoris gaudium universæ terræ.* Et illud Psalmi 73. *Deus autem rex noster ante secula, operatus est salutem in medio terræ.* Et illud Isaiæ 2. *De Sion exibit lex, et verbum Domini de Jerusalem.* Et Apoc. 21. 2. *Vidi sanctam civitatem Jerusalem novam descendentem de cœlo, à Deo paratam, sicut sponsam ornatam viro suo.* Vide Tobiam cap. 13. 11. et seq. in elogiis Jerusalem exultantem. Audi Adrichom. in descript. Jerusalem : *Jerusalem civitas Dei electa, sancta et gloriosa, fundata in montibus sanctis, loci eminentia, cœli solique felicitate cunctas mundi urbes superans, in totius orbis et Judææ medio, ceu centrum et umbilicus terræ sita est ; et tanquam regia inter omnes accolas, velut caput in corpore eminet, splendidisque ædificiis sicut sol præ cæteris lucet. Tantaque gloria illustratur, ut singulari ac quodam privilegio unicus olim electus à Deo locus : non tantum fidelis cujusque animæ, verum etiam militantis Christi in terris ecclesiæ, denique et beatæ illius in cœlo triumphantis exstiterit figura. Urbs perfecti decoris gaudium et exultatio universæ terræ. Hæc circa annum à mundo creato* 2023, *tempore Abrahami à Melchisedec Rege condita, Hebraice Salem, Græce vero Solyma vocata est ; atque ab eo* 59 *annis possessa videtur. Quam deinde Jebusæi à Jebusæo filio Chanaan prognati occupaverunt ; à quibus Jebus et Jebusæum aliquando dicta est ; quo tempore ejus Regem Josue occidit. Tenuerunt autem eam Jebusæi annos octingentos et viginti quatuor, tantumque urbis fidebant firmitati, ut Davide Rege ipsam oppugnaturo per contemptum cæcos, claudos et mutilos in mœnibus collocarint, dictitantes hos ad arcendum hostem sufficere.* Hucusque Adrichom.

Denique S. Hier. epist. 17. ad Marcellam, invitans eam ut Roma migret Jerusalem : *In tribus nominibus, ait, Trinitatis demonstrat fidem. Jebus, Salem, et Hierusalem appellatur. Primum nomen calcata, secundum pax, tertium visio pacis. Paulatim quippe pervenimus ad fidem, et post conculcationem ad pacis visionem erigimur : ex quo Salomon, id est, pacificus in ea natus est, et factus est in pace locus ejus. Et in figura Christi sub etymologia urbis, Dominus dominantium et Rex regum nomen accepit.*

2. Urbs enim magna erat Gabaon, et una civitatum regalium.] Hebr. *Sicut una civitatum Regni*, q. d. Gabaon erat una ex præcipuis regni Chananæorum civitatibus. Septuag. *Una præcipuarum civitatum Regum.* Masius : *Quinta ulla urbium regni.* Chald. *Regnorum.*

4. Quare transfugerit,] impune scilicet *ad*

Josue, q. d. Quare permittemus impunitum hoc Gabaonitarum à nobis ad Hebræos transfugium? q. d. Puniamus hanc eorum à nobis apostasiam, et exscindamus eos, ne quis audeat eos imitari, et ad Hebræos transfugere, *quia pacem fecit cum Josue.*

9. Irruit itaque Josue super eos repente tota nocte ascendens de Galgalis,] q. d. Josue tota nocte proficiscens de Galgalis, summo mane pervenit ad Gabaon, ac subito et ex improviso in castra hostium eam obsidentium irruit, itaque eos somno sopitos, turbatos pavidosque oppressit. Nota hîc novum stratagema Josue, quo celeritate et matutina irruptione hostium castra turbavit et superavit. Prudenter enim ait Themistocles magnus Græcorum in præliis dux, *Amicos patientia, hostes celeritate superandos esse.* Et Julius Cæsar: *Veni, vidi, vici*, quod imitatus Carolus V, pientius dixit: *Veni, vidi, vicit Christus.* Celer et pervigil fuit Annibal, æque ac Vespasianus Imper. Vide dicta Apoc. 3. vers. 3. Sic Troja à Græcis capta est, qui ut ait Virgil. Æneid. 2.

Invadunt urbem somno vinoque sepultam.

Noctu ergo summe contra hostes tam corporis quàm animæ excubandum est. Noctu enim dæmones perambulant ut turpia, scelesta et infanda concitent. Quare contra eos sub noctem, ut opem Dei et angelorum imploremus, recitamus Psalm. 90. *Qui habitat in adjutorio Altissimi, in protectione Dei cœli commorabitur*, etc. *Non timebis à timore nocturno*, etc. *A negotio perambulante in tenebris.* Chald. *Non timebis à more dæmonum, qui ambulant in nocte, à morte in tenebris ambulante.*

10. In Gabaon,] in agro Gabaon; obsidebant enim Gabaon. Vide simile cap. 5. 3.

Persecutus est eos,] scilicet Israel Amorrhæos, vel Deus per Israelem quasi militem suum. Hebræi enim sæpe subticent verbi suppositum illudque ex circumstantiis, quasi obvium lectori intelligendum supplendumque relinquunt.

11. Dominus misit super eos lapides magnos de coelo.] Lapides grandinis intellige. Addit Josephus lib. 5. Antiq. cap. 2. tonitrua et fulmina, quare non solum lapidosa et inusitatæ magnitudinis grandine, sed etiam tonitru et fulminibus terribilem fuisse hanc tempestatem, æque ac fuerat illa Ægyptiaca, Exodi 9. 23. Similia fulminum auxilia à Deo fuisse immissa legioni Christianæ (quæ inde fulminatrix est appellata) sub Marco Aurelio Imperat. narrat Euseb. lib. 5. Hist. cap. 5. ac Theodosio Imper. contra Eugenium prælianti narrat Claudianus, dum ita canit:

O nimium dilecte Deo, cui fundit ab antris,
Æolus armatas hyemes, cui militat æther,
Et conjurati veniunt ad classica venti.

Sic ad Samuelis preces Deus Philisthæos per tonitrua perculit, et Hebræis percutiendos objecit, 1. Reg. 7. 10.

12. Tunc locutus est Josue Domino.] Chald. *Tunc Josue laudavit Dominum*, et laudando eum rogavit fiducia plenus, ut sisteret solem, donec plenam de hostibus cæsis obtineret victoriam; qua prece ad Deum præmissa, Josue fidens omnino divinæ virtuti opique, imperavit soli quietem et solstitium. Ecclesiast. cap. 46. 4. docet Josue id fecisse ex zelo et justa ira contra hostes populi Dei, utique impellente eum Spiritu sancto. Vide hîc quàm potens sit fides magna in Deum; sed hanc nobis suggerat et inspiret Deus oportet, uti eam inspiravit Josue; alioqui enim temerarius fuisset imperando soli stationem. Hoc est quod Christus promisit Matth. 21. 22. dicens: *Omnia quæcumque petieritis in oratione credentes, accipietis.* Quantum ergo credis et speras, tantum à Deo accipies. Quis ergo non summa speret à Deo, ut summa accipiat?

Sol contra Gabaon ne movearis, et Luna contra vallem Aialon.] Hebr. est: *Sol, tace.* Quod R. Salomon intelligit de Pythagorico cœlorum concentu, q. d. Sol, ne canas uti soles, sed tace et audi vocem jussumque meum, ac siste gradum. Verum hoc ridiculum est et futile: *Sol, tace*, ergo idem est quod *Sol, quiesce*, ne loco movearis. Septuag. *Sol, apud Gabaon stato et Luna apud vallem Ælonis.* Sensus ergo est, q. d. Tibi, ô Sol, in virtute Dei omnipotentis jubeo, imperoque ut non movearis, sed immotus fixusque ex adverso urbium Gabaon et Aialon consistas, ut lucem nobis præbeas, donec hostes nostros persequamur, omnesque ad internecionem deleamus. Nam urbs Aialon vicina erat urbi Gabaon, et inter eas vallis erat media, in qua prælium hoc gerebatur. Unde apparet illo die fuisse circa novilunium, lunamque soli fuisse conjunctam. Quod vero lunam nominet Josue, facit hoc, non quasi id necessarium esset ad præbendum suis lumen (hoc enim aliunde præstabat solus Sol,) sed quia poetica copia ludit in Sole et Luna, sicut in Gabaon et Aialon: hic enim versus æque ac duo sequentes sunt Hebraici rythmi, deprompti ut videtur ex libro Justorum. Unde apparet eos non esse compositos à Josue, sed hîc inseri ex lib. Justorum, sive Esdras restaurator librorum sacrorum, sive quis alius eos hîc inseruerit, nisi quis dicat librum Justorum hîc vocari annales publicos, in quibus quolibet anno vel ævo justorum præsertim Heroum illustria facta scribebantur, quasi eos citet hîc Josue.

Secundo, nominat Lunam, ut innuat non tantum Solem, sed et Lunam, omnesque cœlorum orbes jussos fuisse gradum sistere: Sole enim et Luna, quæ astra sunt nobilissima, ac diei et nocti præsunt, omnia reliqua cœlestia astra et corpora significant; alioqui enim statio Lunæ ad lumen et ad victoriam hîc non requirebatur; significat ergo Deum tunc omnes cœlorum orbes cohibuisse, ne videlicet constitutus ab eo à mundi creatione perpetuus inter orbes hos ordo, tenor et consensus unius aut duorum inæquabili progressione perturbaretur, uti fuse docet Abulensis et Masius, ac Conimbricenses in lib. 2. de cœlo qu. 2. art. 3. in fine. Simile accidit Isaiæ cap. 38. 8. ubi Isaias ad preces Ezechiæ Regis solem decem gradibus retrocedere jussit.

Hoc ergo Josuano die non fuit tempus, cujus mensura est motus primi mobilis (hic enim motus illo die cessabat), sed fuit duratio quæ rem quamvis existentem et perdurantem naturaliter comitatur, et cujus mensura poterat esse duratio primi mobilis, etiam dum ipsum quiescit. Atque hæc duratio mensurari poterat per horologia non solaria, sed arenaria vel ferrea,

quæ suis temporibus librata stato tempore decurrunt, singulasque horas suo indice vel sono pulsuque indicant. Simili modo cessante motu Solis et Lunæ, cessavit reciprocatio sive fluxus et refluxus maris; hic enim à motu Lunæ causatur. Ita Conimbr.

13. Nonne scriptum est hoc in libro justorum.] Fuit hic liber quasi sanctorum Catalogus, in quo præclara virorum fide et religione illustrium facta erant descripta. Quis et qualis fuerit nescitur; nam plane intercidit. Ita Theod. et alii. Vide Sixtum Senensem in Catalogo sacrorum librorum, varias de hoc libro virorum sententias referentem.

Stetit itaque Sol in medio cœli,] id est, in ipso cœlo magno et vasto: est Hebraismus frequens; vel in hemisphærio nostro, quod dimidium est respectu alterius hemisphærii, quod respicit Antipodes.

Et non festinavit occumbere spatio unius diei.] Hinc videtur quòd Josue imperarit stationem Soli sub vesperam, cum is occumberet, ideoque vereretur Josue ne hostes per tenebras imminentes effugerent. Justinus Martyr dialog. contra Tryphonem opinatur diem hunc Josuanum fuisse 36 horarum. Nam præter duodecim horas naturales, addit illi 24 horas supernaturales, quibus Solem stetisse putat; nam dicitur hìc Sol stetisse spatio unius diei, quod ipse de die naturali viginti quatuor horarum accipit. Verius id accipias de die artificiali; hæc enim sola lucem præbet, idque innuit Ecclesiasticus cap. 46. 5. dicens: *Una dies facta est quasi duo*, q. d. Dies quæ solet esse duodecim vel 14 horarum, facta est 24 vel 28 horarum. Stetit ergo hìc Sol per 12 vel potius 14 horas. Hæc enim pugna contigit sub solstitium æstivum, quando in Judæa dies est 14 horarum.

Plura de hac statione Solis litteralia et mystica dixi Ecclesiastici 46. 5. quibus adde tropol. In Luna cognitionem intellectus, quæ in hac vita semper minus clara est, et in Sole ardorem affectus considera. Hæc interdum in uno summo bono intuendo et diligendo absque varietate subsistunt, donec ulciscatur se homo de inimicis suis. Nihil enim ita imperfectiones nostras domat et absumit, ac donum istud perfectissimæ contemplationis, qua homo beneficio Domini novit angelicos spiritus æmulari.

Physice et bellice Leo Imper. in Tacticis in Epilogo num. 51. *In acie instruenda*, ait, *solem à tergo et ventum habeas, et in hostium oculis utrumque collocabis.* Idem dicas de pulvere, ut eum à tergo, et à fronte hostium colloces, ut in eorum oculos involet, eosque excæcet, ut præliari nequeant; nimirum pulvis sequitur ventum.

Anagog. Rupertus in hac statione Solis, ait, est figura judicii extremi; quando enim Christus judicaturus adveniet, tunc stante Sole longus erit dies donec ulciscatur se de inimicis suis: *Juxta est*, ait Sophon. cap. 1. *dies Domini magnus, dies iræ, dies tribulationis et angustiæ, dies calamitatis, et miseriæ.* Imo post diem judicii cessabit omnis cœlorum motus, ac sol, luna et stellæ consistent eodem loco in æternum, uti docent Theologi.

Allegorice Josue hìc typus fuit Jesu Christi: *Sicut enim pugnante Propheta* (Josue) *sol stetit, ita dum Salvator noster morte sua mortem dissolveret, sol meridie continuit radios suos, et tenebris replevit terram*, ait Theodor. quæst. 15.

Denique Hebræi, ob impetratam hanc à Josue Solis stationem, sepulcro ejus insculpserunt solem ad perennem tanti miraculi memoriam, quòd ipse fuisset Solis stator, ac instar Solis nocte et die fuisset pervigil; nam *vigili stant bella magistro*, de qua re rursum dicam cap. ult. 30.

14. Non fuit antea nec postea tam longa dies.] Nam dies Ezechiæ ab Isaia prolongatus fuit duntaxat 15 horarum. Decem enim horis diei Isaias adjecit quinque; hic vero Josuanus dies fuit 28 horarum. Nam 14 horis diei Josue adjecit alias horas 14. Vide dicta Eccl. 45. 5. et Isaiæ 38. 8.

Obediente Domino voci hominis, et pugnante pro Israel.] Portentum est quòd Deus obediat homini, sicut Deus obedivit Josue petenti ut sisteret Solem, quia Josue in omnibus obediebat Deo. Vis ut Deus te audiat, audi tu Deum, eique obedi; sic faciet tibi obedire omnia à se creata, tibique quasi omnipotentiam suam communicabit. Scriptum est enim: *Voluntatem timentium se faciet.* Ita S. Dominicus dicebat se à Deo impetrare quicquid ab eo postularet. Idem etiamnum experiuntur viri sancti: *Ex quo intelligitur Deum servorum suorum precibus obedire, et ad eorum necessitatem creaturas suas opportune gubernare*, ait Auctor. de mirabil. S. Script. apud S. August. tom. 3. lib. 2. cap. 4.

Miratur S. Bernard. Deum natum ex Virgine illi quasi filium obedivisse; at magis mirum Deum obedire Josue. Christus enim matri obedivit, non qua Deus, sed qua homo et filius, hìc vero Deus ut Deus obedivit Josue. O prodigium, ô stupor, ô dignatio nunquam in cœlis vel terris audita, quòd Creator creaturæ, Deus homini obedit! Exclamat S. Bern. Erubesce, cinis, Deus se humiliat, et tu te exaltas. Erubesce, pulvis, Deus obedit homini, et tu nec homini, nec Deo obedis!

Sanctus ergo Josue imperat cœlis, ac quasi rex illis leges figit, atque Solem et Lunam in medio cursu sola voce et imperio, tanquam habenis mirabiliter detinet et frenat. Sic sancti imperant vitæ et morti, cœlo et inferno, dum mortuos suscitant, et animas gehennæ addictas convertendo in cœlum transferunt. Cui enim Creator obedit, illi et Angeli, et dæmones, et homines, omnesque creaturæ obediant oportet. Vide hìc quanta sit vis orationis, quæ Deum nobis facit obedire. Unde Jacob in oratione luctans cum Deo, illumque volentem vincens vocatus est *Israel*, id est, *dominans Deo.* Genes. 32. 28. Orans ergo Deum fit Israel, Deoque prævalet. Vide dicta Jacob. 5. vers. 16. et seq. Unde Chald. hìc vertit: *Ut exaudiretur coram Deo oratio hominis, quia per verbum suum pugnabat Dominus pro Israele.* Sic et Masius, Pagnin. Arias et Vatabl. Audiatur. S. Hier. in cap. 28. Isaiæ: *Fiducia habitantis in se Dei, locutus est Jesus: Stet Sol.* S. Ambrosius, lib. 1. Offic. cap. 40. *Jesus Nave cum adversum Gabaonitas surgeret prælium, et vereretur ne nox impediret victoriam, magnitudine mentis et fidei clamavit: Stet Sol; et stetit, dum hæc victoria consummaretur.* D. Bern. apud ejus vitæ auctorem lib. 2. cap. 7. cum adversus Leoninos schismaticos constanter agendum ardenterque precandum suaderet: *Josue*, ait, *pugnat et ut ad consummationem victoriæ dies sufficiat protelata, Soli ut stet non tam orat quàm*

imperat, et meretur fides tam Solis obedientiam, quàm de hoste prostrato victoriam.

15. REVERSUSQUE EST JOSUE CUM OMNI ISRAEL IN CASTRA (in locum pro castris munitum) GALGALÆ.] *Reversus est*, scilicet confecto prorsus bello, quo Deus miraculose pugnabat pro Israele Solem sistendo, donec omnes hostes cæderentur, uti præcessit. Hic ergo versus per anticipationem hìc ponitur, et quasi per parenthesin interjicitur; nam proprio loco collocandus esset in versu ultimo capitis. Ita Masius: aut planius et magis connexe cum versu sequenti, q. d. *Reversus est*, hoc est, reverti incipiebat Josue, quia fugerant quinque Reges hostium duces, et videbantur effugisse; absconderant enim sese in spelunca Maceda: quod cum audisset Josue, reflexit iter, ac speluncam custodiri jussit, donec sui cæteros eorum asseclas persequerentur et cæderent, uti sequitur. Unde Vatablus vertit: *Et Josue adornabat reditum.*

16. FUGERANT ENIM,] juxta sensum jam datum. Masius et alii vertunt: *Fugerant autem*, ut hic versus nectatur cum versu 13 et versu 14 per parenthesin inseratur.

19. PERSEQUIMINI HOSTES.] Audi quid de hostes fugientes insequendo sanciat Leo Imper. in Tacticis cap. 20. num. 202. *Victoria tibi à Deo concessa, ne statim turbulente et confuse illos insequaris, sed inter insequendum ne conversi te rursus adoriantur providebis: nam effusa et intemperans insectatio opportunos ad offensionem facit eos, qui insequuntur.*

Et Vegetius lib. 3. cap. ult. *Qui dispersis suis*, inquit, *inconsulte insequitur, quam acceperat, adversario vult dare victoriam.* Unde Josue hìc jubet ut totus Hebræorum cuneus hostes persequatur.

21. IN MACEDA UBI TUNC ERANT CASTRA.] Jusserat enim Josue suos custodire quinque Reges absconditos in Maceda, ibique castra figere, donec pars una exercitus fugientes persequeretur et cæderet; quæ hoc peracto ad cæteros in Maceda rediit. Castra ergo hìc vocantur potior et munitior exercitus portio; et Maceda deinde cæsis quinque Regibus, rediere ad pristina plenaque castra sita in Galgalis, ut patet versu ultimo.

NULLUSQUE CONTRA FILIOS ISRAEL MUTIRE AUSUS EST.] Hebr. *Nemo contra filios Israel acuit linguam suam.* Masius: *Nec canis acuisset linguam suam in quemquam filiorum Israel*, q. d. Israel nil passus est mali, fuitque omnibus circumcirca gentibus formidabilis; quare nemo ausus fuit ipsum illatrare, ne canis quidem, animal alioqui cumprimis irritabile, sed dentibus, non lingua metuendum; canes enim multum lingua latrantes vix dentibus mordent. Est proverbium.

24. PONITE PEDES SUPER COLLA REGUM ISTORUM.] Non fuit hoc insolentis animi, aut victoria elati. Josue enim optime callebat illud Aristidis tom. 2. Orat. 2. de pace: *Usus victoriæ honestus, non minorem quàm victoria laudem affert.* Jussit ergo suis colla Regum calcare; primo, ut suis fiduciam, et animos ad cæteros Chananæorum reges debellandos adderet, ostenderetque Deum implere promissa per Mosen. Deuter. 33. ult. ubi dicitur: *Negabunt te inimici tui, et tu eorum colla calcabis.*

Secundo, ut meritas de impiissimis tyrannis sumeret pœnas.

Tertio, ut suos longius ab infandis eorum sceleribus et communione cum scelestis Chananæis abdicaret, utpote quos tam Dei vindicta, quàm Josue sententia calcari, necari, necatosque in crucem agi ostentarique viderent. Allegor. *Fuit hæc non crudelitas, sed humanitas*, ait Origen. homil. 11. *Christi sacramentum designans, quod Dominus* JESUS *adumbratum prius à filio Nave per singulas civitates, nunc in veritate per singulas animas credentium complet: ut quæ possidebantur à pessimis regibus, secundum principem mundi hujus, expulsis iis et peremptis, facere eas dignetur habitaculum fidei et sancti Spiritus templum.*

Symbol. S. Hier. lib. 1. contra Jovin. per quinque Reges accipit quinque sensus, qui in homine regnant, sed à JESU pugnante superantur. *Significatur*, inquit, *quòd antequàm Dominus populum suum educeret de Ægypto, et circumcideret eum, visus, odoratus, gustus, auditus tactusque regnaverint, et his quasi principibus fuerint universa subjecta, quos* JESUS *ad speluncam corporis confugientes et ad tenebrosum locum, id est, ipsum ingredientes corpus interfecit, ut per id occiderentur per quod ante regnabant.*

31. DE LEBNA TRANSIVIT IN LACHIS.] Vide ut Josue sapienter utatur victoria, ac Regibus cæsis urbes omnes consternatas capiat, et instar fulminis pervadat. Peccavit ea in re Annibal; si enim cæsis Romanis ad lacum Thrasimenum Romam perrexisset, eam cepisset. Unde de eo dictum; *Vincere scit Annibal, sed victoria uti nescit.*

37. CEPIT EAM.] Josue ergo cepit Hebron, sed pervolando. Unde nonnulli gigantes eam rursus occuparunt quos in eadem postea delevit Caleb, ut patet c. 15. 14. de quo c. seq. v. 21.

ET PERCUSSIT IN ORE GLADII,] id est, in acie gladii; quod Galli dicunt: *au fil de l'épée.* Hac phrasi significatur omnes gladio fuisse trucidatos; quod enim homini est os, hoc gladio est acies. Sicut enim homo cibum quem ore contingit, devorat; sic gladius quicquid acie sua ferit, consumit.

REGEM QUOQUE EJUS,] scilicet jam ante percusserat gladio, ac percussum suspenderat in patibulo, uti dixit vers. 26. Repetit enim Regis cædem, quia recenset stragem communem urbi ejus Hebron illatam, cum Rex cæsus sit non in Hebron, sed in Maceda.

40. PERCUSSIT, etc. ASSEDOTH.] Ita legendum cum Roman. non *Aseoth.* Sic et Septuag. Hebræum nomen ut proprium regionis retinuerunt, tam hìc quàm cap. 12. 8. et cap. 13. 20. sed et Euseb. in locis Hebr. asserit, *Asedoth* esse nomen proprium urbis. Masius tamen et alii hoc nomen accipiunt non ut proprium, sed ut appellativum, vertuntque *effusiones*, sive loca devia et convalles; ubi scilicet montes collesve in valles camposque se porrigunt et effundunt. Noster Deut. 4. 27. vertit *radices montis*, ac Numer. 21. 15. vertit *scopulos*; qui in flumine se protendunt et effundunt.

OMNE QUOD SPIRARE POTERAT INTERFECIT.] Hebr. *omnem animam*, id est, omnem hominem, qui spiritu et halitu vitaque fruebatur, *interfecit*: nam pecora non esse cæsa, sed in prædam abacta patet cap. sequenti 14. Nusquam enim Deus jussit pecora occidi, nisi in Jericho cap. 6. 21. quia ipsa statuta fuit anathema. Ita Abulens. quæst. 98.

41. A CADESBARNE USQUE GAZAN.] Vide hìc fortitudinem, felicitatem, celeritatem, victorias

Josue, quibus quasi fulmen transvolando omnia stravit et subegit, licet munitissima, qualis erat Gaza urbs Philistinorum fortissima, adeo ut Alexander Magnus spatio bimestri eam oppugnarit, antequam caperet, teste Diodoro lib. 17. Hinc et à robore nomen accepit. Gaza enim Heb. עזה *Azza*, vel Gaza (nam litteram *Ain* sæpe pronuntiant ut *g.* sic עמרה pronuntiant *Gomorrha*, עמר *gomor*, etc.) Hoc tamen nomen alia de causa eidem urbi confirmatum est postea à Cambyse filio Cyri, quam recenset Pomponius Mela lib. 1. cap. 11. *In Palæstina*, ait, *est ingens et munita admodum Gaza. Sic Persæ ærarium vocant. Et inde nomen est, quod cum Cambyses armis Ægyptum peteret, huc belli opes et pecuniam intulerat*, ut illa in Gaza, utpote munitissima, esset tutissima. Hinc et paulo post Josue transitum, gigantes receperunt Gazam, eamque munitiorem effecerunt, uti narrat cap. seq. versu 22.

CAPUT UNDECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

JOSUE PRÆLIO SUPERAT JABIN REGEM ASOR PRÆPOTENTEM CUM REGIBUS SIBI FOEDERATIS, AC CHANANÆAM PENE TOTAM SUBJUGAT; ITAQUE A PRÆLIIS CESSAT. HUC USQUE AUDIVIMUS BELLUM AUSTRALE JOSUE, NUNC AUDIEMUS AQUILONARE; IPSE ENIM SUBACTA CHANANÆA AUSTRALI, ARMA JAM VERTIT AD AQUILONAREM.

1. QUÆ cum audisset Jabin rex Asor, misit ad Jobab regem Madon, et ad
regem Semeron, atque ad regem Achsaph : 2. ad reges quoque Aquilonis,
qui habitabant in montanis et in planitie contra meridiem Ceneroth, in
campestribus quoque et in regionibus Dor juxta mare ; 3. Chananæum
quoque ab Oriente et Occidente, et Amorrhæum atque Hethæum ac
Pherezæum et Jebusæum in montanis : Hevæum quoque qui habitabat
ad radices Hermon in terra Maspha. 4. Egressique sunt omnes cum turmis
suis, populus multus nimis sicut arena quæ est in littore maris, equi quoque et currus immensæ multitudinis : 5. conveneruntque omnes reges isti in unum ad Aquas Merom, ut
pugnarent contra Israel. 6. Dixitque Dominus ad Josue : Ne timeas eos ; cras enim hac
eadem hora ego tradam omnes istos vulnerandos in conspectu Israel : equos eorum subnervabis,
et currus igne combures. 7. Venitque Josue et omnis exercitus cum eo, adversus illos ad
Aquas Merom subito, et irruerunt super eos, 8. tradiditque illos Dominus in manus Israel. Qui
percusserunt eos, et persecuti sunt usque ad Sidonem magnam, et Aquas Maserephoth, campumque Masphe, qui est ad Orientalem illius partem. Ita per cussit omnes, ut nullas dimitteret ex eis
reliquias : 9. fecitque sicut præceperat ei Dominus, equos eorum subnervavit, currusque combussit igni. 10. Reversusque statim cepit Asor, et regem ejus percussit gladio : Asor enim antiquitus
inter omnia regna hæc principatum tenebat. 11. Percussitque omnes animas, quæ ibidem morabantur ; non dimisit in ea ullas reliquias, sed usque ad internecionem universa vastavit, ipsamque urbem
peremit incendio. 12. Et omnes per circuitum civitates regesque earum cepit, percussit atque delevit, sicut præceperat ei Moyses famulus Domini. 13. Absque urbibus, quæ erant in collibus et in
tumulis sitæ, cæteras succendit Israel ; unam tantum Asor munitissimam flamma consumpsit.
14. Omnemque prædam istarum urbium ac jumenta diviserunt sibi filii Israel cunctis hominibus interfectis. 15. Sicut præceperat Dominus Moysi servo suo, ita præcepit Moyses Josue,
et ille universa complevit : non præteriit de universis mandatis, nec unum quidem verbum quod
jusserat Dominus Moysi. 16. Cepit itaque Josue omnem Terram montanam, et meridianam,
terramque Gosen, et planitiem, et Occidentalem plagam montemque Israel, et campestria
ejus ; 17. et partem montis quæ ascendit Seir usque Baalgad, per planitiem Libani subter
montem Hermon : omnes reges eorum cepit, percussit, et occidit. 18. Multo tempore pugnavit Josue contra reges istos. 19. Non fuit civitas quæ se traderet filiis Israel, præter
Hevæum, qui habitabat in Gabaon : omnes enim bellando cepit. 20. Domini enim sententia
fuerat, ut indurarentur corda eorum, et pugnarent contra Israel et caderent, et non mererentur ullam clementiam, ac perirent, sicut præceperat Dominus Moysi. 21. In illo tempore venit
Josue, et interfecit Enacim de montanis, Hebron, et Dabir, et Anab, et de omni monte Juda
et Israel, urbesque eorum delevit. 22. Non reliquit ullum de stirpe Enacim, in Terra filiorum

Israel, absque civitatibus Gaza, et Geth, et Azoto, in quibus solis relicti sunt. 23. Cepit ergo Josue omnem Terram, sicut locutus est Dominus ad Moysen, et tradidit eam in possessionem filiis Israel secundum partes et tribus suas, quievitque Terra à præliis.

1. Jabin rex Asor.] Asor erat totius Chananææ metropolis, inter omnia ejus regna tenens principatum : cessit tribui Nephthali, distat à Cæsarea Philippi sex milliaribus, à mari Mediterraneo novem. Ita ex Josepho et aliis Adrichom.

2. Contra meridiem Ceneroth,] hoc est ad meridiem stagni Genesareth, quod alio nomine mare Tiberiadis sive Galilææ dicitur.

4. Populus multus nimis, sicut arena quæ est in littore maris,] id est, magna et innumerabilis hominum multitudo. Est enim hyperbole in Script. usitata, pertinens ad amplificandam victoriam, ac simul terræ promissæ fecunditatem (utpote quæ tantam multitudinem alere potuerit) commendandam. Josephus lib. 5. Antiq. c. 2. asserit fuisse trecenta millia peditum, decem equitum et duo millia curruum.

6. Vulnerandos.] Alii vertunt *occidendos* : utrumque significat Hebr. חללים *chalalim*, et utrumque hìc factum ; jusserat enim Deus omnes Chananæos occidi.

Equos eorum subnervabis,] hoc est equis nervos vel suffragines aut crura incides, ut videlicet inutiles reddantur, ne post hac illis utaris in bello, et fiduciam ponas in eis me neglecto. Hac enim de causa equorum copia à Deo fuit improbata et vetita Hebræis Deut. 17. 16. Psal. 147. 10. Psal. 20. 8. Vide dicta Exodi 13. v. 13. Eadem de causa jussit et currus comburi : reliqua vero præda camelorum, asinorum, boum, ovium etc. Hebræis frui permisit. Ita Abul. Masius, Arias, Vatabl. Vide dicta Exodi 13. 13.

Tropol. Origen. cum dæmone pugnantes, inquit, arma ei eripiamus necesse est : equum ergo enervamus, cum lascivum corpus jejunio frangimus : corpus enim est quasi equus lasciviens, cui animus quasi eques insidet et præsidet, ut illud domet, et flagello disciplinæ quasi auriga moderetur et regat.

8. Usque ad Sidonem magnam,] non quòd alia fuerit Sidon minor, sed quòd Sidon vicina Tyro cognomen habuerit *magna*. Sidon enim artificum industria, navium nautarumque copia et maxima portus commoditate ab omnibus celebrata fuit. Dicta est Sidon à Sidone filio Chanaan conditore, ut vult Josephus 1. Antiq. c. 6. et S. Hieron. in quæst. in Gen. vel ut Justinus histor. lib. 18. Strabo lib. 12. et alii à piscium copia. Phœnices enim piscem vocant *said* (quod Hebr. significat venari); unde et hodie Sidon vulgo à Turcis et Syris vocatur, *said*, vel *saida*. Est autem hæc urbs in Phœnicia, adeoque videtur olim fuisse Metropolis Phœniciæ. Unde Isaiæ 23. 12. Tyrus illa mercibus opibusque et viribus inclyta vocatur filia Sidonis. Sita est in littore maris Mediterranei sub Antilibano. Ita Masius.

Et aquas Maserephoth.] Hebr. *Et* משרפות *misrephot aquarum*, hoc est, *Et ustrinas aquarum*, ut vertit Masius, vel ut alii *adustiones vel incendia aquarum*. Tigur. *Calefactiones aquarum* : per quas Vatabl. et R. David intelligunt aquas calidas, quales sunt Aquisgrani ad balnea. Alii sanas intelligunt, quòd scilicet ibidem aqua ex mari per canales deducta, Solis radiis excocta, et quasi exusta in salem durabatur. Ita Chald. Lyran. R. Salomon, Adrichom. et alii. Tertio, Masius fornaces vitrarias intelligit : arenam enim vi ignis excoctam et liquatam, ex qua conflatur vitrum, hìc vocari aquam : omne enim liquidum subinde aqua vocatur.

10. Asor enim antiquitus inter omnia regna hæc principatum tenebat.] Hinc liquet Asor fuisse Metropolim Chananææ, ut dixi v. 1. ideoque Jabin regem Asor hos omnes Reges et urbes Chananææ, quæ hìc nominantur, non tantum habuisse fœderatas, sed etiam sibi quasi Principi subditas.

11. Non dimisit reliquias.] Nonnullos tamen fuga, vel tum, vel antea evasisse, qui paulo post mortem Josue vires receperint, urbesque restaurarint, ac novos Reges sibi crearint, qui Hebræos vexarunt et afflixerunt, patet Judic. 4. 2. ubi post 130 annos Jabin rex Asor dicitur per viginti annos dominatus Hebræis. Unde verisimile est Jabin fuisse commune nomen Regum Asor, uti Regum Ægypti commune nomen fuit Pharao, deinde Ptolemæus : ac Regum Syriæ nomen erat Antiochus. Ita Masius. Simile accidit in Madianitis, qui excisi à Mose. Num. 31. rursum succreverunt, ac iterum bella moverunt Israelitis. Unde à Gedeone prostrati sunt Judic. 6. Sic et Hebronitæ à Josue succisi, rursum vires, urbemque Hebron receperunt, ac à Caleb devicti sunt, ut patet v. 21. conferendo cum Judic. 1. v. 10.

Porro Procopius l. 4. de bello Wandalorum, et ex eo Evagrius l. 4. hist. c. 18. asserunt multos Chananæorum cernentes se Josue non posse resistere, ex Chananæa profugisse in Ægyptum, Libyam et Africam, ibique novas ædificasse urbes, nonnullos quoque in Germaniam, aliasque Europæ provincias pervenisse tradunt Rabbini, ac imprimis Aben Ezra, et ex iis Genebr. in Chron.

13. Absque urbibus quæ erant in collibus et in tumulis sitæ cæteras succendit Israel.] Hebr. *Tantum urbes quæ erant in tumulis suis non succendit.* Unde recte infert noster Interpres, asseritque cæteras urbes, quæ non erant in collibus, à Josue fuisse succensas. Dicuntur vero urbes in tumulis sitæ, quæ eminentiore sunt loco, vel in collibus, ideoque loci natura munitæ. Unde Theod. Chald. et Vatabl. vertunt : *Urbes fortes ;* Masius : *Aggeribus munitas.* Sensus est, q. d. Josue urbes non munitas succendit, eo quod timeret ne illæ se abeunte rursum à Chananæis hostibus occuparentur, cum ipse pauciores haberet milites, quàm ut omnes urbes quas capiebat valido præsidio firmare posset : urbes vero in collibus munitas non succendit, utpote quas facile parvo præsidio tenere et tutari poterat, excepta tamen urbe Asor, quæ caput erat et metropolis aliarum; hanc enim exussit : quia si illa mansisset integra, fuisset continua belli materia, Chananæis ad regiam hanc urbem repetendam, et sibi vindicandam perpetuo intentis et excubantibus. Ita Abulensis.

16. Montemque Israel.] Quæres quis sit hic

mons. Masius et Arias censent montem hîc vocari loca montosa circa Samariam. Mons enim Samariæ dictus est mons Israelis, postquam decem tribus facientes schisma à Juda et Roboam Rege, nomen Israelis sibi appropriarunt, regnique sui caput fecerunt Samariam, ac Regem sibi crearunt Jeroboam. Hinc colligit Masius hunc librum non à Josue, sed diu post eum ex Diariis à Josue relictis fuisse conscriptum.

Alii per montem Israelis accipiunt montem Sion, in quo ædificatum fuit templum, ut ille ob templum antonomastice vocetur mons Israelis. Alii accipiunt montem Bethel, ubi Jacob, qui alio nomine dictus est Israel, vidit scalam è terra in cœlum porrectam, Deumque scalæ innixum, ac ab eo promissionem Chananææ à posteris suis possidendæ accepit. Genes. 28. 12. Alii cum Cajet. et Saliano intelligunt montem Garizim, vel similem juxta Sichem, situm in agro, quem Jacob ibidem emerat. Genes. 33. 19.

17. Et partem montis quæ ascendit Seir,] id est, in Idumæam. Recte vertit noster Interpres, si in Hebræo moderna puncta à Rabbinis substituta commutes; ac loco החלק *hechalach*, legas *hachelec*, id est, istam partem. Aquila quoque Chald. et Vatablus vertunt *montem divisionis*, id est, divisum et dividentem; quia Chananæam dividit et disterminat ab Idumæa. Recentiores cum Symmacho et Masio vertunt λεῖον, id est, levem, politum, glabrum, id est, nudum et arboribus vacuum. Septuag. retinuerunt nomen Hebræum quasi proprium.

18. Multo tempore pugnavit Josue contra Reges istos.] Joseph. l. 5. Antiq. c. 2. asserit Josue quinquennio subegisse Chananæam. Verius est eum id fecisse septennio, saltem inchoato. Id enim diserte tradunt Chronologi Hebræorum in Seder Olam, ac Theod. Abul. Masius, Serarius. Torniellus et alii, idque satis colligitur ex annis Caleb. c. 14. 7. ut ibi ostendam.

19. Non fuit civitas quæ se non traderet.] Corrige cum Roman. *Quæ se traderet*. Hebr. enim est, *quæ pacem faceret*, vel offerret, aut oblatam acceptaret. Tradunt enim Rabbini, quos sequitur Masius, Josue obtulisse pacem singulis urbibus Chananææ, sed omnes pacem abnuisse, quod nollent conditionem pacis scilicet subjectionem et servitutem Hebræorum subire. Alii tamen negant Josue obtulisse eis pacem, eo quòd Deus vellet omnes occidi. Locus enim Deuter. 20. 10. ubi jubetur ut pax offeratur urbibus hostilibus, ambiguus est et dubius, an ad exteros duntaxat, an vero etiam ad Chananæos pertineat.

20. Domini enim sententia fuerat, ut indurarentur corda eorum.] Hebr. *A Domino erat ut indurarent cor suum.* Ita Masius. Ipsi ergo Chananæi se indurabant ut nollent cum Hebræis pacisci, non vero, ut ait Calvinus hîc, ipse Deus qui veniam Chananæis negari jusserat, eos in cæcum furorem impulit, ne locum darent misericordiæ. Id tamen Domini sententia et judicio factum est, ob nefaria eorum scelera; factum, inquam, non active et impulsive, sed permissive et objective; illa nimirum providentia, quam circa peccata, sanctissima Dei majestas habet: quæ, qualis et quanta sit explicui Exodi 7. 3.

Hinc elicitur quod, si Chananæi pacem à Josue et Hebræis petiissent, ac pœnitentes in unius veri Dei castum cultum cum Hebræis transire voluissent, Deum decretum suum de illis occidendis revocaturum fuisse, aut potius declaraturum illud non comprehendere Chananæos pœnitentes, sed tantum impœnitentes, et in sua impietate obduratos. Ita Abulens. Masius et alii.

21. Interfecit Enacim,] id est, gigantes posteros Enac gigantis.

Quæritur quomodo Josue gigantes, eorumque urbes Hebron, Dabir et Anab deleverit, cum post mortem Josue id fecerit Caleb et Othoniel, ut dicitur c. 14. 12. et Judic. 1. v. 10. 11. et 12. Abulensis qu. 85. respondet esse hîc anticipationem, tribuique hîc Josue illa quæ ipse inchoavit, sed posteri ejus perfecerunt. Melius respondet Masius utrumque contigisse: gigantes enim à Josue partim cæsos, partim pulsos esse ex Hebron, Dabir et Anab, cum ipse illas urbes victor percurreret, pulsos vero ac profugos, qui scilicet Josue manus evaserunt, fugisse, et sese recepisse in Gazam, Geth et Azotum, quæ erant urbes Philistinorum. Unde post mortem Josue viribus resumptis, majorum suorum sedes, scilicet Hebron, Dabir et Anab recuperarunt, rursumque occuparunt donec tandem à Caleb et Othoniele funditus fuere deleti. Id insinuat versus sequens.

Porro *Enacim*, Hebr. idem est quod *Torquati*, torque ornati. Sic Manlius apud Romanos cognominatus est Torquatus, quòd Gallo in prælio torquem ademisset. Porro torques aurei militibus ob rem strenue gestam donari ab Imperatoribus solebant: unde torquati dicti, qui duorum generum erant, simplares duplaresque. Vegetius l. 2. Torquati, inquit, duplares, torquati simplares erant quibus torques aureus solidus virtutis præmium fuit, quem qui meruisset, propter laudem interdum duas consequebatur annonas, duplares duas, simplares unam. Torquati tamen hodie vocitari debent equites, qui vulgò cochleati dicuntur, quos Rex noster gestamine suo regioque insignivit; quique ordinem regium gestare dicuntur. Ita Budæus. Sic tradunt Rabbini gigantes hosce bellipotentes, vasta sua corpora torquibus implesse et ornasse. Enacim enim erant Colossæi gigantes et monstra hominum.

23. Cepit ergo Josue omnem terram] Chananææ. *Omnem*, id est, potiorem et quasi omnem; pauca enim intacta reliquit; vel *omnem*, scilicet quam bello tentavit, quam adire et expugnare voluit; nullam enim adiit, quam non expugnarit, uti Deus illi promiserat c. 1. 3, Aliquas tamen in Chananææ urbes non adiit, intactasque reliquit æque ac Gazam, Geth, Azotum, et cæteras urbes Philistinorum, perinde ac Tyrum, Sidonem, cæterasque Phœniciæ urbes, quæ tamen ambitu terræ à Deo Hebræis promissæ continebantur. Cur id fecerit causas afferam Judic. 2. 21.

Secundum partes et tribus,] *et* significat *id est*, q. d. secundum partes, id est, secundum tribus. Hebr. *juxta partitiones eorum, ad tribus eorum*, id est, prout Hebræi per suas tribus erant divisi et dispertiti.

Quievitque terra,] id est, habitatores terræ à Josue vel occisi vel suppressi subactique nullum Israeli bellum moverunt. Ita Arias, Vatabl. et alii.

CAPUT DUODECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

NUMERANTUR 31 REGES A JOSUE IN CHANANÆA CÆSI.
VIDE HIC UT JOSUE REGUM OMNIUM FUERIT TERROR, IMO JUDEX ET VINDEX.

1. Hi sunt reges, quos percusserunt filii Israel, et possederunt Terram eorum
trans Jordanem ad solis ortum, à torrente Arnon usque ad montem Her-
mon, et omnem Orientalem plagam, quæ respicit solitudinem. 2. Sehon
rex Amorrhæorum, qui habitavit in Hesebon, dominatus est ab Aroër,
quæ sita est super ripam torrentis Arnon, et mediæ partis in valle, dimi-
diæque Galaad, usque ad torrentem Jaboc, qui est terminus filiorum
Ammon, 3. et à solitudine usque ad mare Ceneroth contra Orientem, et
usque ad mare Deserti, quod est mare salsissimum, ad Orientalem plagam per viam quæ ducit
Betsimoth : et ab Australi parte, quæ subjacet Asedoth, Phasga. 4. Terminus Og regis Basan,
de reliquiis Raphaim, qui habitavit in Astaroth, et in Edrai, et dominatus est in monte Her-
mon, et in Salecha, atque in universa Basan, usque ad terminos. 5. Gessuri, et Machati,
et dimidiæ partis Galaad : terminos Sehon regis Hesebon. 6. Moyses famulus Domini, et filii
Israel percusserunt eos, traditque Terram eorum Moyses in possessionem Rubenitis, et
Gaditis, et dimidiæ tribui Manasse. 7. Hi sunt reges Terræ, quos percussit Josue, et filii
Israel, trans Jordanem ad Occidentalem plagam, Baalgad in campo Libani, usque ad montem
cujus pars ascendit in Seir : tradiditque eam Josue in possessionem tribubus Israel, singulis
partes suas, 8. tam in montanis quam in planis atque campestribus. In Asedoth, et in solitu-
dine, ac in meridie Hethæus fuit et Amorrhæus, Chananæus et Pherezæus, Hevæus et Jebu-
sæus. 9. Rex Jericho unus, rex Hai, quæ est ex latere Bethel, unus, 10. rex Jerusalem unus,
rex Hebron unus, 11. rex Jerimoth unus, rex Lachis unus, 12. rex Eglon unus, rex
Gazer unus, 13. rex Dabir unus, rex Gader unus, 14. rex Herma unus, rex Hered unus,
15. rex Lebna unus, rex Odullam unus, 16. rex Maceda unus, rex Bethel unus, 17. rex
Taphua unus, rex Opher unus, 18. rex Aphec unus, rex Saron unus, 19. rex Maldon unus,
rex Asor unus, 20. rex Semeron unus, rex Achsaph unus, 21. rex Thenac unus, rex Maged-
don unus, 22. rex Gades unus, rex Jachanan Carmeli unus, 23. rex Dor, et provinciæ Dor
unus, rex Gentium Galgal unus, 24. rex Thersa unus : omnes reges triginta unus.

2. DOMINATUS EST, etc., MEDIÆ PARTIS IN VALLE.] Hebr. *Dominatus est in medio vallis.* Ita Septuag. quasi dicat : Dominatus est per dimidiam vallem, quæ dividitur fluvio Arnon, ita ut medietas fluvii et vallis adjacentis esset Sehon regis Amorrhæorum, altera vero dimidia pars esset Moabitarum. Vide Deut. 3. 16.

4. RAPHAIM.] Ita vocabantur gigantes prognati ex Rapha, sicut Enakim prognati ex Enac. Vide dicta Genes. 14. 5.

QUI HABITAVIT IN ASTAROTH.] Ita dicta est hæc urbs et regia Og regis Basan, ab Astarte idolo Dianæ sive Junonis, hoc est lunæ quæ ibi colebatur; unde et cognominabatur *carnaim*, id est, duorum cornuum, quia luna dum nascitur bicornis est. Vide dicta Genes. 14. 5. sic et *Baalgad*, ait Arias, ex numine Fortunæ, quæ ibi colebatur, nomen accepit : *Gad* enim est fortuna, ut dixi Genes. 30. 11. *Baal est Deus.*

9. REX JERICHO UNUS.] *Rex*, id est, regulus, sive princeps. Singulæ enim urbes cum suis municipiis suos habebant Reges, id est, Rectores et Principes, ut patet ex seq. olim enim singularum urbium domini vocabantur Reges, teste Arist. l. 3. Polit. Strabone l. 16. et Plinio lib. 6. cap. 9. Hinc collige quanta fuerit illius ævis simplicitas, cum Reges sui contenti urbibus alias non ambirent, sed cum eis contra communes hostes, v. g. Hebræos conspirarent. Jam autem non raro videmus tantam esse hominum ambitionem, ut ei satiandæ totus mundus non sufficiat. Unde de Alexandro Magno cecinit Poeta:

> Unus Pellæo juveni non sufficit orbis,
> Sarcophago contentus erit.

Quid miseri mortales terram ambitis ? quid agros agris, urbes urbibus, regna regnis adjicere satagitis ? quid tota vita vosmetipsos in fundorum dilatatione excruciatis, cras morituri, Deo judici vindicique ambitionis, injustitiæ et tyrannidis exactam rationem reddituri ? in tumulo terræ octopedali sepeliendi ? in gehenna per omnem æternitatem arsuri ? Hoc est terræ punctum, quod inter mortales ferro et igni dividitur. O quàm angusti sunt mortalium ter-

mini ! O quàm angusti cæcique mortalium animi ! itane terræ punctum vastissimis, pulcherrimis, opulentissimis cœlorum orbibus regnisque antefertis?

23. Rex Gentium Galgal unus] Hebr. ad *Galgal* additur articulus *Lamed*. q. d. *Rex Gentium Galgal*, vel in Galgala *unus*. Certum est Galgal hìc non esse Galgala, ubi Josue transito Jordane fixit castra : ibi enim nulla erat civitas, nullus rex. Quare verisimiliter Masius et alii censent Galgal esse Galilæam. Hæc enim Hebr. dicitur גליל *Galil*. *Galgal* autem idem est quod *Galil*, geminata duntaxat littera *Guimel*, quod frequens est Hebræis. Unde Septuag. in editione Romana *Galgal* vertunt *Galilæam*, nec usquam aliam invenimus *Galgal* quàm Galilæam. Hæc vocatur *Gentium*, tum quia vicinos habebat Tyrios, Sidonios, aliosque Gentiles; tum quia in ea habitabant, et permistæ erant variæ Chananæorum aliorumque populorum Gentes, inquit Abulensis, tum quia ad illam ob maris emporia et mercimonia magnus erat aliarum gentium concursus, ait Masius. Accessit postea quarta causa, quòd Salomon Hiram regi Tyri Gentili, ob præstitam in fabrica templi operam, in Galilæa dederit viginti urbes, ut notat S. Hieron. Verum hæc donatio Galilææ primitus non indidit cognomen *Gentium*, sed jam inditum roboravit et confirmavit. De Galilæa plura dicam c. seq. v. 2.

24. Omnes Reges triginta unus.] Notat S. Hieron. epist. ad Dardanum, terram Hebræis à Deo promissam datamque in longitudine à Dan usque ad Bersabee continere tantum 160 millia passuum, sive 160 milliaria Italica; latitudinem vero, quam à Joppe ad Jordanem metimur, complecti sexaginta passuum millia; ergo angustior erat Italia, imò et Belgio. Quare tot in terra tam angusta dominari regulos, totque alios in ea superesse populos, de quibus cap. sequenti, arguit admirabilem olim fuisse soli illius ubertatem, meritoque vocari terram lacte et melle manantem.

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Jubet Deus Josue ut reliquis novem Tribubus Chananæam trans Jordanem, tam bello subactam quam subigendam distribuat, sicut Moses distribuerat eamdem cis Jordanem sitam tribus Tribubus, scilicet Ruben, Gad et dimidiæ Manasse. Unde v. 15. recenset et repetit sortem et terminos a Mose datos tribui Ruben, ac v. 24. datos tribui Gad, et v. 29. datos tribui Manasse.

1. Josue senex provectæque ætatis erat, et dixit Dominus ad eum : Senuisti,
et longævus es, terraque latissima derelicta est. 2. Quæ necdum sorte
divisa est, omnis videlicet Galilæa, Philisthiim et universa Gessuri. 3. A
fluvio turbido, qui irrigat Ægyptum, usque ad terminos Accaron contra
Aquilonem : terra Chanaan quæ in quinque regulos Philisthiim dividitur,
Gazeos et Azotios, Ascalonitas, Gethæos, et Accaronitas. 4. Ad meri-
diem vero sunt Hevæi, omnis terra Chanaan, et Maara Sidoniorum,
usque Apheca et terminos Amorrhæi, ejusque confinia. 5. Libani quoque regio contra Orien-
tem, à Baalgad sub monte Hermon, donec ingrediaris Emath. 6. Omnium qui habitant in
monte, à Libano usque ad aquas Maserephoth, universique Sidonii. Ego sum qui delebo eos
à facie filiorum Israel. Veniat ergo in partem hæreditatis Israel, sicut præcepi tibi. 7. Et nunc
divide terram in possessionem novem tribubus, et dimidiæ tribui Manasse, 8. cum qua Ruben
et Gad possederunt terram quam tradidit eis Moyses famulus Domini, trans fluenta Jordanis
ad Orientalem plagam. 9. Ab Aroër quæ sita est in ripa torrentis Arnon, et in vallis medio,
universaque campestria Medaba, usque Dibon, 10. et cunctas civitates Sehon, regis Amor-
rhæi, qui regnavit in Hesebon, usque ad terminos filiorum Ammon, 11. et Galaad, ac ter-
minum Gessuri et Machati, et omnem montem Hermon, et universam Basan, usque ad Sa-
lecha, 12. omne regnum Og in Basan, qui regnavit in Astaroth et Edrai, ipse fuit de
reliquiis Raphaim : percussitque eos Moyses, atque delevit. 13. Nolueruntque disperdere filii
Israel Gessuri et Machati ; et habitaverunt in medio Israel usque in præsentem diem. 14. Tri-
bui autem Levi non dedit possessionem; sed sacrificia et victimæ Domini Dei Israel, ipsa est ejus
hæreditas, sicut locutus est illi. 15. Dedit ergo Moyses possessionem tribui filiorum Ruben juxta
cognationes suas. 16. Fuitque terminus eorum ab Aroër, quæ sita est in ripa torrentis Arnon,
et in valle ejusdem torrentis media : universam planitiem, quæ ducit Medaba, 17. et Hesebon
cunctosque viculos earum quæ sunt in campestribus; Dibon quoque, et Bamothbaal, et oppidum

Baalmeon, 18. et Jassa, et Cedimoth, et Mephaath; 19. et Cariathaim, et Sabama, et Sarathasar in monte convallis. 20. Bethphogor et Asedoth, Phasga et Bethiesmoth, 21. et omnes urbes campestres, universaque regna Sehon regis Amorrhæi, qui regnavit in Hesebon; quem percussit Moyses cum principibus Madian: Hevæum, et Recem, et Sur, et Hur, et Rebe duces Sehon habitatores Terræ. 22. Et Balaam filium Beor ariolum occiderunt filii Israel gladio cum cæteris interfectis. 23. Factusque est terminus filiorum Ruben Jordanis fluvius. Hæc est possessio Rubenitarum per cognationes suas urbium et viculorum. 24. Deditque Moyses tribui Gad et filiis ejus per cognationes suas possessionem, cujus hæc divisio est: 25. Terminus Jaser, et omnes civitates Galaad, et dimidiam partem terræ filiorum Ammon, usque ad Aroër, quæ est contra Rabba, 26. et ab Hesebon usque Ramoth, Masphe et Bethonim; et à Manaim usque ad terminos Dabir, 27. et in valle quoque Betharam, et Bethnemra, et Socoth, et Saphon reliquam partem regni Sehon regis Hesebon: hujus quoque finis, Jordanis est, usque ad extremam partem maris Cenereth trans Jordanem ad Orientalem plagam; 28. hæc est possessio filiorum Gad per familias suas, civitates et villæ earum. 29. Dedit et dimidiæ tribui Manasse, filiisque ejus juxta cognationes suas possessionem, 30. cujus hoc principium est: à Manaim universam Basan, et cuncta regna Og regis Basan, omnesque vicos Jair, qui sunt in Basan, sexaginta oppida, 31. et dimidiam partem Galaad, et Astaroth, et Edrai, urbes regni Og in Basan: filiis Machir, filii Manasse, dimidiæ parti filiorum Machir juxta cognitiones suas. 32. Hanc possessionem divisit Moyses in campestribus Moab trans Jordanem contra Jericho ad Orientalem plagam. 33. Tribui autem Levi non dedit possessionem; quoniam Dominus Deus Israel ipse est possessio ejus, ut locutus est illi.

1. QUÆ NECDUM SORTE DIVISA EST.] Hebr. *Superest terra ad possidendum eam,* videlicet per sortis jaciendæ divisionem à te, ô Josue, faciendam, ut Noster clare exprimit, idque sive ea jam à te occupata sit, ut Galilæa, sive occupanda restet, ut terra Philistina.

2. OMNIS VIDELICET GALILÆA.] Chald. Septuag. Recentiores Hebr. nomen גלילות *Geliloth,* accipiunt non ut proprium, sed ut appellativum, vertuntque *limites* vel *littora Philistinorum* (simile dixi Joelis 3. 4.) indeque Galilææ nomen est inditum, ait Masius, vel propter sinuosos littorum et riparum recessus, vel quia fluctus illic ventis aut æstu reciprocantur volutatimque ludunt (גלל *galal* enim significat volvere, revolvere, convolvere), vel denique à congestis convolutisque ibidem passim arenarum tumulis. Duplex enim est Galilæa, et utraque mari adjacet, ideoque in Hebr. est nomen plurale גלילות *Gelilote,* q. d. *Galilæas.* Galilæa enim alia est inferior circa Tiberiadem et stagnum Genesareth, quam occuparunt tribus Zabulon et Issachar: alia est superior circa Capharnaum, Tyrum et Ptolemaida, quam occuparunt tribus Aser et Nephthali: hæc enim dicta est Gentium, quòd à Gentilibus circumquaque vicinis frequentaretur; ut dixi c. 13. utraque opima erat et fertilis, fontibus aquæ perennis, ac torrentibus irrigua, totaque frumenti, vini, olei, et cunctorum fructuum ferax, ideoque universa erat habitata et exculta: hinc in ea erat magna civitatum et vicorum multitudo, ac incolæ plurimi, illique fortes et pugnaces. Josephus dux Galilæorum contra Romanos, in vita sua narrat in Galilæa fuisse 204 urbes et vicos, quorum minimus continebat quindecim hominum millia.

Denique Galilæam nobilitavit, tum Josue, tum potius ejus antitypus JESUS-CHRISTUS. Hic enim ipse conceptus et educatus est: hic ut plurimum habitavit et versatus est; hic Evangelicæ prædicationis semen primùm spargere cœpit, ac promulgandi Evangelii gratia, una cum Apostolis qui plerique Galilæi erant, Galilæam totam bis circumivit, singulasque ejus civitates et vicos peragravit, docens, ubique in Synagogis, ejiciens dæmonia, et curans omnem morbum et omnem languorem in populo. Atque ob hanc educationem et conversationem suam, quam in Galilæa duxit, Christus Galilæus vocatus fuit. Præter quam rationem, Apostoli, quòd plerique hic nati essent, etiam Galilæi appellati fuere. Quapropter et Imperatori Juliano Apostatæ, ut Eusebius et alii sæpe memorant, solemne erat ut Christum Galilæum, et tum à Christo, tum ab Apostolis Christianos omnes Galilæos nominaret. Ita Adrich. in descript. Galilææ.

Tropol. Galilæus princeps est, et cum Josue Galilæam subjugat, qui carnem domans passionesque fortiter subjugans; regnorumque et regum statuumque circulationes, revolutiones, mutationes, procellas et turbines despicit et quasi pede calcat. Galilæa enim Hebr. idem est quod tornatilis, volubilis, ait Pagninus in nomin. Hebr. Hoc est quod orat Ecclesia Dominica quarta post Pascha: *Ut inter mundanas varietates ibi nostra fixa sint corda, ubi vera sunt gaudia.* Nam ut ait Paulus: *Nostra conversatio in cœlis est.* Philip. 3. 20. ideoque non sumus *hospites et advenæ, sed cives sanctorum et domestici Dei, superædificati super fundamentum Apostolorum et Prophetarum ipso summo angulari lapide Christo Jesu.* Ephes. 2. 19.

3. A FLUVIO TURBIDO.] Is est Nilus; hic enim Hebr. vocatur שיחור *sichor,* id est, turbidus, quia aqua ejus limo quem vehit est turbida et nigra. Unde et à Græcis μέλας, id est, nigor cognominatur. Hinc et Ægyptus μελαμβωλος, id est, *nigrigleba* dicitur, ideoque pinguis et fertilis. Quapropter *Nilus* dicitur νεα ιλυς, id est, *novus limus.* Unde Mantuanus.

Limifer Ægyptum toto semel irrigat anno,

Videlicet in æstate, dum sol est in Cancro, tunc

enim Nilus exundans agros Ægypti oblimat, impinguat et fecundat. Audi Tibullum :

Fertilis æstiva Nilus abundat aqua.

Ita Lyran. Vatabl. Arias et S. Hier. ep. ad Dardan. Vide dicta Jerem. 2. 18.

Dices : Terra promissa non extendebatur usque ad Ægyptum, nec ejus terminus meridionalis erat Nilus, sed rivus quidam Nili, sive torrens de eremo veniens, qui inter Rinocoluram et Pelusium urbem Ægypti in mare ingreditur. Unde alibi in Script. vocatur torrens Ægypti, alibi torrens deserti. Resp. ita est, uti recte ostendit Ribera, Amos 6. num. 43. Hic tamen Nilus ponitur quasi limes et terminus terræ promissæ; tum quia torrens ille deserti, qui terræ est limes, est rivus Nili. Unde multi per Nilum hîc accipiunt rivum istum Nili, qui torrens deserti dicitur : tum quia inter torrentem hunc usque ad Rinocoluram et Pelusium est desertum, terraque inutilis et inhabitata, quæ proinde non computatur, nec illius habetur ratio; quare recte dicitur Nilus, juxta quem terra est culta et fertilis, esse terminus terræ promissæ. Porro Rinocoluram versus meridiem esse terminum Judææ docet Plinius l. 5. c. 13. et Strabo l. 16. et S. Aug. l. 16. de civit. 24. Dicta est urbs hæc Rinoculora à naribus reorum amputatis (ῥὶν enim est nasus) quòd scilicet, ut ait Strabo, hominis malefici præcisis ob scelera naribus à Rege quodam Æthiopium, qui in Ægyptum venerat, in ea collocati sint, quasi in exilio ad terrorem cæterorum. Hodie Pharamicam dici nonnulli asserunt.

Porro Nilus sua exundatione ita fecundat Ægyptum, ut pluvia non egeat, sitque omnium regionum fertilissima. Audi Ciceronem l. 2. de natura Deorum. *Irrigat Ægyptum Nilus, et cum tota æstate obrutam oppletamque tenuit; tum recedit mollitosque et oblimatos agros ad serendum relinquit.* Augetur enim Nilus certis diebus mirum in modum, et per totam spatiatus Ægyptum, fecundissimus innatat. Unde unica spes Ægyptiis in Nilo, ait Seneca l. 4. Natur. quæst. c. 2. Audi Claudianum qui Epigram. 6. 1. de Nilo ita canit.

Ægyptus sine nube ferax, imbresque serenos
Sola tenet, secura poli, non indiga venti,
Gaudet aquis quas ipsa vehit Niloque redundat.

Quocirca Pharao superbiens æstimabat se non tam Regem, quàm Deum Ægypti, ideoque audivit à Deo : *Ecce ego ad te, Pharao Rex Ægypti draco magne, qui cubas in medio fluminum tuorum et dicis : Meus est fluvius, et ego feci memetipsum; et ponam frenum in maxillis tuis*, etc., Ezech. 29. 3.

Meminit ergo Nili hîc Script. ut indicet Judæam illi vicinam, illoque limitatam, ejus fertilitatem participare, ut sit terra fecunda, lacte et melle manans.

Terra Chanaan, quæ in quinque regulos, Philisthiim dividitur, Gazæos et Azotios, Ascalonitas, Gethæos et Accaronitas.] Pro *terra Chanaan*, Hebr. est *Chananæo censebitur*. Chald. *Chananæorum terræ annumerari debet*, q. d. Licet Philistini nunc has quinque Palæstinæ urbes et satrapias occupent, illæ tamen sunt Chananæorum, qui ibi primi habitarunt, indeque sedibus suis pulsi sunt à Philistinis, sive à Caphtorim, id est, Cappadocibus. Deuter. 2. 23. ideoque urbes hæ limitibus Chananææ Hebræis à Deo promissæ continentur : quanquam Hebræi sua segnitie, sceleribus et culpa illas, uti et plures alias, nunquam vel certe exiguo tempore sub Davide et Salomone occuparint. Ita S. Hieron. ad Dardanum.

Quinque regulos.] Hebr. *Quinque Sarnim.* Est vox Palæstina significans Satrapas, Præfectos, Principes : consentit cum Hebr. רוזנים *rozenim*, per metathesin litteræ *r* cum *s*. Chald. vertit *turnaia* (Chald enim litteram *z* in *t* commutant); unde tyranni nomen, quo olim censebantur Reges, deductum videtur, ait Arias : nam ut ait Justinus l. 1. Hist. *Quæque civitas et gens Rerumpublicarum imperium ab initio penes Reges* (quasi rectores) *habebat quos ad hujusmodi fastigium majestatis non ambitio popularis, sed spectata inter bonos moderatio provehebat, qui et tyranni ob fortitudinem vocabantur.* Unde Virg. 7. Æneid.

Pars mihi pacis erit dextram tetigisse tyranni.

Qui ergo Hebr. *rozenim*, Palæstine *sarnim*, hi Persice *Satrapæ*, id est Præfecti (unde Satrapia est regio sive præfectura), Chald. *turnaia* dicebantur. Quinque igitur erant Philistinorum urbes, quarum quælibet suam habebat satrapiam sive præfecturam, suumque satrapam sive præfectum quasi regulum, nimirum Gaza, Azotus, Ascalon, Geth et Accaron, quæ perpetua cum Hebræis gessere bella.

4. Ad meridiem vero sunt Hevæi, omnis terra Chanaan,] id est, Phœnicia, ait Masius. Vide dicta c. 5. initio.

Et Maara Sidoniorum.] Recentiores τὸ *Maara* accipiunt non ut nomen proprium, sed ut appellativum, vertuntque cum Masio, *usque ad prata* vel campos *Sidoniorum.* Hinc et ex v. 6. clare patet Sidonem, æque ac Tyrum, terminis Chananææ comprehensam fuisse, ac ad terram Judæis promissam pertinuisse, etsi Judæi sua segnitie nunquàm eam occuparint. Melius Noster τὸ *Maara* retinuit ut nomen proprium. *Maara* enim Hebr. speluncam significat, uti vertit hîc Chald. Pagnin. et alii, quæ apud Sidonem exstat, estque municipium admirabile et inexpugnabile, quod postea *Cavea Tyri* dictum est, quod post Christum anno 1167, præsidiarii milites Christiani pecunia corrupti Saracenis tradiderunt, ait Tyrius l. 16. Belli sacri c. 11. et ex eo Adrichom.

5. Ejusque confinia.] Hebr. והארץ הגבלי *vehaarets haggibli*, quod recentiores cum Masio et Vatablo accipiunt ut nomen proprium, vertuntque : *Et terra Gebalenorum*, id est, Bybliorum. Byblus enim urbs est in Phœnicia non procul à Sidone. Unde Sept. vertunt: *Et omnem terram Gabli.* Verum Noster propter articulum aliis punctis legit *haggebuli*, id est, terminalis terra, puta terræ fines sive confinia. Articulus enim apud Hebræos crebrius apponi solet nominibus communibus quàm propriis : quamquam utraque versio eòdem redeat. Byblus enim erat confinis Sidoni, uti dixi.

Donec ingrediaris Emath.] Duplex, ait S. Hieron. in c. 6. Amos sub initium, erat Emath, scilicet major, quæ postea ab Antiocho dicta est Antiochia; et minor, quæ Epiphania est appellata : utraque est in Syria. Posterior in Script. ponitur terminus terræ sanctæ Judæis promis-

sæ versus Syriam, sed exclusive; unde additur, *ad introitum Emath.* Judæa enim pertingebat fere usque ad Epiphaniam.

7. Et nunc divide terram in possessionem novem tribubus, et dimidiæ tribui Manasse.] Nam alteri parti dimidiæ tribus Manasse, æque ac duabus cæteris tribubus Ruben et Gad, Moses jam dedit suam sortem et partem Chananææ cis Jordanem. Restant ergo novem tribus cum dimidia tribu Manasse, quibus tu, ô Josue, Chananæam trans Jordanem sitam dividas. Unde sequitur:

8. Cum qua Ruben et Gad possederunt terram, quam tradidit eis Moyses.] *Cum qua*, scilicet dimidia tribu Manasse, non illa, quæ cum novem tribubus trans Jordanem suas sedes te sortiente accipiet, sed altera, quæ juncta est Rubenitis et Gaditis cis Jordanem. Sunt enim verba hæc non Dei, sed auctoris libri historiam suam prosequentis. Hìc enim finiuntur verba Dei jubentis, novem tribubus cum dimidia Manasse à Josue distribui Chananæam trans Jordanem, atque incipiunt verba auctoris historice narrantis, quomodo Moses alteri parti tribus Manasse, una cum Rubenitis et Gaditis suas terræ portiones cis Jordanem jam ante distribuerit, ut simili modo de cæteris tribubus à Josue distributis narret; unde pro *cum qua*, Hebr. est עמו *immo*, id est, ut Vatabl. exponit, *cum alia dimidia tribu Manasse*, q. d. Tu, ô Josue, divide terram trans-Jordaninam novem tribubus et dimidiæ tribui Manasse, quia Moses alteri dimidiæ tribui Manasse et duabus reliquis tribubus (omnes enim tribus numero sunt duodecim) scilicet Ruben et Gad jam divisit terram cis-Jordaninam; sic fiet ut omnes duodecim tribus suam in Chananæa partem sortemque occupent. Hebræi enim confuse loquuntur multaque simul convolvunt, quæ lectori ex circumstantiis, vel alibi dictis, aut aliunde notis evolvenda, secernenda et distinguenda relinquunt. Porro sortes hæ à Mose distributæ Gaditis, Rubenitis et Manassensibus recensentur, Num. 32. versu 32. hìc vero eadem repetuntur et minutius explicantur.

13. Nolueruntque disperdere filii Israel Gessuri.] Non quasi Moses, cum suis à Deo jussus eos disperdere, id facere renuerit, cum ipse Deo fuerit obedientissimus; sed quod ad collocandas primum in cis-Jordanina regione duas tribus cum dimidia, satis tunc agrorum oppidorumque erat, ac cum toto exercitu trajiciendum erat in terram promissam trans Jordanem ad eam expugnandam. Hac de causa duæ illæ gentes Chananææ, scilicet Gessuri et Machati, relictæ fuere posteris expugnandæ.

21. Et omnes urbes campestres, universaque regna Sehon,] q. d. Hæ campestres et montanæ urbes universæ pertinebant ad regna Sehon; non ergo vult dicere quòd soli Rubenitæ universa regna Sehon occuparint.

Quem percussit Moyses cum principibus Madian: Hevæum, et Recem, et Sur, et Hur, et Rebe duces Sehon habitatores terræ.] Moses primo percussit Sehon regem Amorrhæorum Numer 21. 21. deinde percussit quinque hos Principes, Hevæum, Recem, Sur, Hur, et Rebe in bello Madianitico, Num. 31. Erant enim ipsi Madianitæ; hìc tamen dicuntur Duces Sehon, eo quòd ejus fuerint vectigales vel stipendiarii, ideoque illi suppetias tulerint contra Hebræos, sed ipso cæso redierunt in Madian, ubi paulo post ipsi quoque à Mose occisi sunt.

25. Dimidiam partem terræ filiorum Ammon.] Videtur hoc pugnare cum Deuter. 2. versu 19. ubi dicitur: *Non dabo tibi de terra filiorum Ammon.* Resp. cum Abulensi Sehon regem bellicosum Ammonitis partem ditionis Sur bello ademisse, quam profligato Sehon cum aliis ejus urbibus, jure belli sibi vindicarunt Israelitæ, ideoque Judic. 11. 13. Rex Ammonitarum expostulavit cum Jephte, volens eam sibi restitui, sed immerito; Deus enim concesserat dederatque Hebræis omnia regna quæ parebant Amorrhæis, inter quæ erant et Hæc. Nam illo loco Deuter. tantum excipit illa loca, quibus tunc dominabantur Ammonitæ; hæc enim eis vult relinqui. Tantum enim vetat Hebræis ne Ammonitas invadant, et cum eis bello decertent, idque in gratiam Lot eorum parentis, virique justi, qui erat nepos Abrahæ Hebræorum Patriarchæ. Hanc ergo Ammonitarum regionem Sehon subegerat, cujus ditionem dimidia ex parte possederunt Gaditæ, alteram vero dimidiam tenuerunt Rubenitæ.

Quæ est contra Rabba,] id est, quæ est è regione sive opposita civitati Rabbæ, quæ postea à Philadelpho dicta est Philadelphia.

30. Et cuncta regna Og regis Basan,] quæ fuere tria, Argob, Basan, et pars Galaad. Sæpius tamen Og vocatur Rex Basan, et sub Basan cætera duo intelliguntur. Vide Deuter. 3. versu 13. et sequentibus.

31. Et dimidiam partem Galaad,] scilicet dedit Moses Manassensibus; nam alteram dimidiam dedit Gaditis. Porro τὸ *et* est διηγητικον, sive explicativum; explicat enim quæ fuerint regna Og regis Basan, atque inter ea fuisse potiora dimidiam partem Galaad, Astaroth et Edrai.

Dimidiæ parti filiorum Machir.] Solus Machir filius Manasse fuit patri superstes; quare idem est tribus Machir, quod tribus Manasse: Machir enim, utpote solus filius, ex asse fuit hæres patris sui Manasse: Machiro tamen additus fuit Jair ejus ex filia nepos, cum alioqui Jair ob patrem esset de tribu Juda: unde posteri Jair in Galaad cum posteris Machir habitarunt. 1. Paral. 2. v. 21. et sequentibus.

CAPUT DECIMUM QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Præparatur divisio Chananææ per sortes in duodecim tribus; unde ei quædam præmittit, nimirum debere tribum Levi ab ea excipi, ac tribum Joseph in duas dividi, scilicet in Ephraim et Manasse, atque Calebo extra sortem dandam esse illam terræ portionem, quam ipsi ob merita olim Deus per Mosen assignarat.

1. Hoc est quod possederunt filii Israel in terra Chanaan, quam dederunt eis
Eleazar sacerdos et Josue filius Nun, et principes familiarum per tribus
Israel. 2. Sorte omnia dividentes, sicut præceperat Dominus in manu
Moysi, novem tribubus, et dimidiæ tribus. 3. Duabus enim tribubus, et
dimidiæ dederat Moyses trans Jordanem possessionem: absque Levitis,
qui nihil terræ acceperunt inter fratres suos; 4. sed in eorum successe-
runt locum filii Joseph in duas divisi tribus, Manasse et Ephraim: nec
acceperunt Levitæ aliam in Terra partem, nisi urbes ad habitandum, et suburbana earum
ad alenda jumenta et pecora sua. 5. Sicut præceperat Dominus Moysi, ita fecerunt filii Israel,
et diviserunt Terram. 6. Accesserunt itaque filii Juda ad Josue in Galgala, locutusque est ad
eum Caleb, filius Jephone Cenezæus: Nosti quid locutus sit Dominus ad Moysen hominem Dei
de me et te in Cadesbarne. 7. Quadraginta annorum eram, quando misit me Moyses famulus Do-
mini de Cadesbarne, ut considerarem Terram, nuntiavique ei quod mihi verum videbatur. 8. Fra-
tres autem mei, qui ascenderant mecum, dissolverunt cor populi; et nihilominus ego secutus sum
Dominum Deum meum. 9. Juravitque Moyses in die illo, dicens: Terra, quam calcavit pes tuus,
erit possessio tua, et filiorum tuorum in æternum; quia secutus es Dominum Deum meum.
10. Concessit ergo Dominus vitam mihi, sicut pollicitus est usque in præsentem diem. Quadra-
ginta et quinque anni sunt, ex quo locutus est Dominus verbum istud ad Moysen, quando am-
bulabat Israel per solitudinem: hodie octoginta quinque annorum sum, 11. sic valens, ut eo vale-
bam tempore quando ad explorandum missus sum; illius in me temporis fortitudo usque hodie
perseverat tam ad bellandum quam ad gradiendum. 12. Da ergo mihi montem istum quem polli-
citus est Dominus, te quoque audiente, in quo Enacim sunt, et urbes magnæ atque munitæ: si
forte sit Dominus mecum, et potuero delere eos, sicut promisit mihi. 13. Benedixitque ei Josue,
et tradidit ei Hebron in possessionem. 14. Atque ex eo fuit Hebron Caleb filio Jephone Cenezæo
usque in præsentem diem: quia secutus est Dominum Deum Israel. 15. Nomen Hebron ante
vocabatur Cariath-Arbe: Adam maximus ibi inter Enacim situs est, et Terra cessavit à præliis.

1. Quam dederunt eis Eleazar sacerdos (summus scilicet Pontifex) et Josue filius Nun, et principes familiarum (id est, tribuum) per tribus Israel,] q. d. Et duodecim principes juxta duodecim tribus Israel: quæque enim tribus suum habebat principem. Hebr. *Capita Patrum* (id est, principes) *tribuum filiorum Israel.* Igitur tres hîc ponuntur divisionis et sortitionis præsides et executores, scilicet primus Eleazar Pontifex, secundus Josue populi princeps, tertium ordinem faciunt duodecim principes tribuum, quorum quisque suam tribum repræsentabat; ejusque curam gerebat, ne quæ eis injuria aut sortis imminutio fieret, ut principibus tribuum contentis, omnes tribus contentæ sortitioni acquiescerent.

Porro præponitur hîc Eleazar Josue, quia dignior: dignior enim est Pontifex Principe et Rege. Negat id Abulensis, censetque Josue digniorem fuisse Eleazaro; sed contrarium ostendi ex ipsis Script. verbis Num. 27. 21.

3. Absque Levitis, qui nihil terræ acceperunt inter fratres suos,] quia Levitarum portio erat Dominus, id est, oblationes; oblationes enim et victimarum Deo immolatarum pars cedebat Levitis.

4. Sed in eorum successerunt locum filii Joseph in duas divisi tribus, Manasse et Ephraim.] Carpit hîc Masius vulgatum Interpretem, quòd Hebræo nonnulla adjungat. Nam in Hebr. tantum est: *Quia filii Joseph fuerunt duæ tribus Manasse et Ephraim.* Verum Resp. Nostrum id clarius interpretari vertendo: *Sed in eorum locum successerunt filii Joseph,* q. d. quia seclusa tribu Levi tantum restabant undecim tribus Chananæam divisuræ, hac de causa tribus Joseph divisa est in duas, ut numerum duodenarium tribuum Israel expleret, itaque acciperet duas terræ promissæ portiones, unam pro tribu Joseph, alteram pro tribu Levi, quam scilicet illa acceptura fuisset, si inter duodecim fuisset computata: jam autem ea exclusa, successit illi altera pars

tribus Joseph, ac duodecimam tribum constituit, itaque duodecimam partem terræ promissæ obtinuit. Volebat enim Deus duodecim tribubus distribui Chananæam, ideoque eam in duodecim portiones dividi, atque hac ratione tribus Joseph successit quoque tribui Ruben in jure primogenituræ, quod erat ut primogenitus (qualis erat Ruben) duplicem portionem hæreditatis paternæ obtineret, cæteri vero fratres simplicem. Hoc jure excidit Ruben propter incestum cum Bala noverca sua commissum, ideoque illud datum est casto Joseph. Unde ipse per duos filios suos, scilicet Ephraim et Manasse, duas tribus constituit, et duplicem sortem terræ sanctæ adeptus est.

6. Ad Josue in Galgala.] Ibi enim erant castra et stativa Josue, Hebræorum et quare ibidem hæc omnia gesta sunt, factaque hæc prima divisio Chananææ in quinque tribus: nam posterior divisio in septem reliquas tribus facta est in Silo c. 18. v. 1.

Locutusque est ad eum Caleb filius Jephone Cenezæus.] Caleb hìc exploraverat terram sanctam, missus à Mose cum Josue et cæteris decem exploratoribus, hisque illam calumniantibus et murmur populi excitantibus, Caleb cum Josue restitit, murmurque repressit, terram promissam laudando, eamque Dei ope facilem expugnatu ostendendo. Quare Deus illi in præmium jussit dari extra sortem, Hebronem ejusque confinia. Num. c. 13. et 14. quæ proinde ipse hìc à Josue sibi assignari deposcit. Quocirca alius est hìc Caleb à Caleb, qui fuit atavus Beseleel, et filius immediatus Esron filii Phares, filii Juda, de quo 1. Paral. 2. 18. uti contra R. Salomonem probavi Exodi 31. 1. Esto hic quoque Caleb descendat de Juda et fortè à Phares et Esron, sed mediantibus avis et abavis. *Caleb* hebr. idem est, quod canis, idque apposite, quia ipse ut canis allatravit exploratores terræ sanctæ detrahentes, murmurque populi repressit. Rursum *Caleb* idem est quod quasi cor, quia ipse corde generoso et magnanimo tuitus est causam fidemque Dei contra cæteros exploratores et populum murmurantem.

Filius Jephone.] Nonnulli *Jephone* accipiunt non ut proprium, sed ut appellativum significans oculatum, sagacem: פנה *pane* quod significat aspicere, inspicere, perspicere. Verum certum est Jephone esse nomen proprium patris Caleb, cujus tamen etymon uni datum apprime convenit Calebo, utpote oculatissimo et prudentissimo.

Cenezæus.] Cur Caleb vocatur Cenezæus? Numerantur Genezæi inter cæteros Chananææ populos Gen. 15. v. 19. Sed certum est Caleb inde non vocari Cenezæum: fuit enim ipse gente et genere Hebræus, non Chananæus. Rursum fuit alius Cenez ab Esau progenitus (unde teste sanctus Hieron. in locis Hebr. Idumæi nonnulli dicti sunt Cenezæi) de quo Genes. 36. 15. et 42. sed certum pariter est nec ab eo Caleb dici Cenezæum: constat enim eum fuisse Judæum, non Idumæum, atque à Jacob, non ab Esau progenitum.

Dico ergo Caleb vocari Cenezæum ab avo vel proavo, qui fuit Cenez, fuitque vir eximius, ideoque nomen suum posteris communicavit, ut ab eo vocarentur Cenezæi; id ita esse colligimus ex eo quod nomen hoc Cenez frequens et celebre fuerit in familia Caleb; nam et frater Calebi, qui fuit pater Othonielis judicis, vocatus est Cenez: nepos quoque Calebi ex filio nuncupatus est Cenez, ut patet cap. seq. v. 13. Judic. 1. 13. 1. Paral. 4. 13. et 15. idque ex avo vel proavo suo viro illustri, qui dictus erat Cenez, ut videtur. Quare non est verisimile Cenez hunc fuisse vitricum vel patruum Calebi, uti nonnulli volunt. Cenez ergo genuit Jephone, Jephone genuit Caleb, inde Caleb dictus est Cenezæus. Unde Cenezæus, Hebr. idem est quod *possessio mea iste*, vel *nidus meus iste*, ait Pagnin. in nomin. Hebr. q. d. Caleb fuit vere nepos et hæres avi sui Cenez viri illustris, ac cum possessione et hæreditate simul ejus virtutes heroicas possedit et hæreditavit: quare vere fuit, dicique potuit Cenezæus, æque ac Israelita et filius Abrahæ.

9. Terra quam calcavit pes tuus erit possessio tua.] Quæ fuerit hæc terra non explicuit Moses Num. 14. v. 24; sed hinc liquet fuisse Hebronem quam adiit Caleb, dum terram cum aliis exploratoribus lustraret, cum illi eam adire non auderent ob metum gigantum eam incolentium.

10. Quadraginta et quinque anni sunt ex quo locutus est Dominus verbum istud ad Mosen, quando ambulabat Israel per solitudinem; hodie octoginta quinque annorum sum.] Hic locus magnam lucem affert toti huic libro. Caleb enim hisce verbis totam istius temporis Chronologia complectitur, ex quo certo colligitur bellasse Josue cum Chananæis per sex annos, iisque subactis anno septimo divisisse eorum terram per duodecim tribus Israel. Hæc ergo est Periocha et Synopsis gestorum Josue.

Josue anno sui ducatus suæque gubernationis primo, die decima mensis primi, traduxit populum Israel per Jordanem, cedentibus aquis, in terram Chanaan, ut audivimus c. 3 et 4. Pascha vero celebravit in Galgalis die 14 mensis primi in planitie Hierichuntis; sequenti die populus comedit de frumento terræ, quo facto, mox postero die manna desiit, ut dictum est c. 5. Hinc patet Josue et Hebræos mox ab obitu Mosis, anno scilicet ineunte 41 ab exitu ex Ægypto, ingressos esse Chananæam, et eversa Jericho cum cæteris gentibus bellum gessisse, idque per sex annos. Septimo enim anno omnibus subactis, divisit Josue Chanaan Hebræis. Id ita esse patet ex collatione historiæ recensitæ hoc cap. cum iis quæ narrantur. Num. 13. et Deuter. 2. Nam cum Josue inchoaret hanc divisionem, Caleb ait ei hoc versu se, cum inter alios ad explorandam terram Chanaan de Cades Barne Num. 13 emitteretur, fuisse 40 annorum, et ab eo tempore ad præsens fluxisse 45 annos, seque jam 85 esse annorum. Certum est autem eum cum aliis exploratoribus fuisse missum anno secundo ab exitu ex Egypto Num. 10 et 13, et Josue 14, à quo anno usque annum 40 ab exitu ex Ægypto quo mortuus est Moses, et Josue dux constitutus, fluxerunt anni 38; jam computa ab anno 38 ad 45, habebis septem annos, quibus sex prioribus bello domitis et cæsis Chananæis, septimo eorum terram, diviserunt cum scilicet jam Caleb esset 85 annorum. Divisio ergo hæc terræ facta est anno 47, ab exitu ex Ægypto, qui fuit ducatus Josue septimus, saltem inchoatus. Ita Theodor. hìc qu. 16. Abul. in c. 13. qu. 3. et in c. 22. q. 2. ubi refutat Josephum quinquennio, et Lyranum sexennio tempus belli definientem. Sic et Masius, Magalianes et alii hìc. Denique hæc est communis Hebræorum sententia.

11. Sic valens.] Deus Calebi servavit in senecta robur pristinum, tum in præmium suæ fidelitatis, ut terra promissa, pro qua contra murmuratores steterat, vigens valensque poliretur et frueretur; tum ut testis esset oculatus omnium quæ gesta erant à Mose in deserto, eaque narraret junioribus Hebræis : omnes enim murmuratores à Deo morte puniti fuere in deserto ; eorum ergo filii juvenes, qui non murmuraverant, ingressi sunt terram promissam. His igitur Caleb, senex testatus est et prædicavit mira, quæ Deus Patribus præstiterat in deserto. Sic mox post Christum longævi fuere S. Joannes, S. Simeon, S. Dyonisius Areopagita, S. Polycarpus, aliique plures, ut posteris essent oculati vel auriti testes gestorum Christi. Similis fuit Paulus Concordiensis, cujus validam senectam, ita describit S. Hieron. Epist. 21. ad eumdem : *Ecce, inquit, centenus ætatis circulus volvitur, et tu semper præcepta Domini custodiens, futuræ beatitudinem vitæ per præsentia exempla meditaris. Oculi lumine vigent, pedes imprimunt certa vestigia, auditus penetrabilis, dentes candidi, vox sonora, corpus solidum et succi plenum, cani cum rubore discrepant, vires cum ætate dissentiunt : non memoriæ tenacitatem, ut in plerisque cernimus, antiquior senecta dissolvit; non callidi acumen ingenii frigidus sanguis obtundit; non contractam rugis faciem arata frons asperat; non denique tremula manus per curvos ceræ tramites errantem stylum ducit : futuræ nobis resurrectionis virorem in te Dominus ostendit, ut peccati sciamus esse, quod cæteri adhuc viventes præmoriuntur in carne ; justitiæ, quod tu adolescentiam in aliena ætate mentiris.*

Tam ad bellandum,] cum gigantibus in Hebrone, mihi à Deo data degentibus, ut eos expellam et Hebronem expugnem mihique vindicem. Unde sequitur :

12. Da ergo mihi montem istum, quem pollicitus est Dominus te quoque audiente, in quo Enacim sunt.] *Montem istum*, in quo sita est Hebron, Dabir et Anab urbes : has enim Deus promisit Calebo Num. 14. 24. Licet enim Script. eas ibi nominatim non exprimat, tamen Moses viva voce idipsum declaravit, ut patet ex hoc loco, scilicet terram eo loco à Deo promissam Calebo, esse montana Hebron. Causa cur Deus hæc præ aliis assignarit Calebo fuit prima, invita et excelsa virtus ac fortitudo Calebi, qua paulo ante dixit se jam 85 annorum tam esse validum animo et corpore, quàm cum esset 40 annorum. Secunda, quia montana Hebronis ab Enacim, id est gigantibus insidebantur, quos cæteri Hebræi mire formidabant, nec ausi fuissent eos aggredi, uti aggressus est Caleb. Tertia, quia ante annos 40, Caleb ingressus fuerat hæc montana, eaque cum gigantibus lustrarat, populoque dixerat illa facile per Deum posse expugnari, cum cæteri exploratores meticulosi id negarent, populumque metu gigantum ab ingressu in terram promissam absterrerent. Voluit ergo Deus ostendere verum esse quod dixerat Caleb, ac per eum gigantes debellare. Ita Deo duce fortissimos quosque et quæque ardua superamus, si Deo nixi rem fidenter et animose aggrediamur. Deus enim opem quam promisit præstat, et incipientes adjuvat, roborat, promovet, ut rem alias difficilem facile expediant. Sic David carneam illam turrim, ut ait Chrys. puta Goliath lapillo prostravit, quia Deo confisus magno animo cum eo duellum iniit. S. Antonius, teste S. Athanas. vidit quandoque diabolum specie gigantis caput inter nubila attollere et condere, sed ejus fraudem agnoscens : Frustra, inquit, me tentare conaris ista mole corporis. Age, si quid habes in me potestatis et virium, exere : *Dominus illuminatio mea, et salus mea, quem timebo? Dominus protector vitæ, à quo trepidabo ?* Quo dicto larva illa gigantea evanuit. Tales difficultatum larvas singulis objicit dæmon; sed si Deo nixi eas spernamus, ac contra eas conemur, in fumum ibunt.

In quo Enacim sunt,] puta gigantes prognati ab Enac gigante : licet enim gigantes hos Hebrone expulerit Josue cap. 11. 12, tamen hinc liquet nonnullos cladem istam evasisse, ac profugisse ad Philistinos, indeque reparatis viribus rediisse Hebronem, eamque quasi avorum sedem insedisse, ideoque Calebum rursus eos expulisse.

Si forte.] Non quod Caleb dubitet de promissis Dei, sed quod modeste de se sentiat, vereaturque ne Dei opem sibi promissam sua culpa vel socordia avertat.

13. Benedixitque ei Josue,] q. d. Josue prospera omnia apprecatus est Calebo et præsertim felicem expugnationis montanarum urbium, quas insidebant gigantes, exitum, q. d. Deus te fortunet, Deus tibi benedicat, Deus gigantes tibi subjiciat. Ita Abulens. Aliter Arias et Vatabl. Benedixit, inquiunt, id est collaudavit animos et virtutem Calebi. Masius vero *concessit* (Calebo) *ea quæ audiebat.*

14. Quia secutus est Dominum Deum Israel.] Hebr. *Quia complevit post Dominum Deum Israel*, id est, quia plene secutus est Deum, sicut eumdem olim secutus fuerat Israel sive Jacob Pater et Patriarcha suus. Septuag. *Eo quod ipse secutus esset mandatum Dei Israelis.* Iidem vero v. 8. vertunt : *Ego vero adhæsi Domino Deo meo.* Sensus est, q. d. Caleb non solum privatim pie sancteque vixit, sed Dei etiam gloriam, ac proximorum, puta Hebræorum prosperitatem et salutem quibus fieri poterat modis, ad ultimum usque vitæ actum sedulo et constanter procuravit et omnino munere illo, cui eum Deus præfecerat, graviter, attente et constanter perfunctus est. Ita Masius.

15. Nomen Hebron ante vocabatur Cariath-Arbe : Adam maximus ibi inter Enacim situs est.] Ostendit Enacim, id est, gigantes fuisse in Hebron, uti dixit vers. 12. ex eo quod Hebron olim sit dicta Cariath, id est civitas, *Arbe* gigantis.

Nota primo : Hæc civitas dicta est Hebron ; nam de ea dicitur Numer. 13. 23. *Hebron septem annis ante Tanim urbem Ægypti condita est.* Deinde Hebron occupata fuit ab Arbe gigante cum suis posteris, indeque cognominata est *Cariath*, id est, civitas *Arbe*, qui fuit *Adam*, id est, homo *maximus inter Enacim*, vel qui antonomastice cognominatus est *Adam*, qui homo erat maximus inter gigantes, ac in Hebron sibi sedem sepulcrumque delegerat. Unde ex Hebræo sic proprie clareque vertas : *Hebron antea vocata est Cariath-Arbe, is homo maximus fuerat inter Enacim.* Ita Chaldæus, Masius, Cajetan. Vatabl. Arias, Pagnin. et alii. Hunc genuinum hujus loci esse sensum patet ex Hebræo, et ex eo quod hic Arbe fuerit pater Enac, ut dicitur cap. 15. 13. et cap. 21. v. 11. Ab Enac autem prognati sunt

Enacim gigantes. Hinc Arbe hic vocatur maximus, tum vastitate corporis, tum principatu et imperio, tum rerum gestarum gloria, tum dignitate, ut qui fuerit pater, imo Patriarcha Enacim, à quo scilicet omnis hæc gigantum soboles est proseminata, ideoque nomen ejus inditum fuit Hebroni in qua gigantes hi habitavere. Idem liquet ex Septuag. qui vertunt: *Nomen Hebronis olim urbs Arbe* (perperam nonnulli legunt Argob) *Metropolis ipsorum Enacim ista.*

Aliter hæc interpretatur S. Hieron. in c. 27. Matth. et quæst. in Paralipom. ac Hebræi in Berescit Rabba, id est, in Genesi majori, atque eos secuti Lyran. Hugo, Dionys. Carthus. Abul. videlicet, q. d. Hebron prius vocata est *Cariath-Arbe*, id est, *civitas quatuor*, scilicet virorum illustrium, quia in ea sepulti sunt quatuor Patriarchæ, nimirum Adam, Abraham, Isaac et Jacob cum uxoribus suis. De tribus ultimis patet ex Genesi 47. 30. et alibi, de Adamo patet ex hoc loco. Idcirco enim S. Hieron. hîc nomen Adam protoplasto proprium retinuisse videtur, ut indicaret eum in Hebron esse sepultum, ideoque expressit τὸ *situs,* id est sepultus est quod in Hebræo non exstat, sed subintelligi potest. Porro S. Hieron. licet in hanc sententiam videatur pronior, tamen eam non plane pleneque astruit. Audi eum in Epitaph. S. Paulæ: *Ascendit Hebron, hæc est Cariath-Arbe, id est oppidum virorum quatuor Abraham, Isaac, Jacob et Adam magni, quem ibi conditum juxta librum Jesu Nave Hebræi autumant; licet plerique Caleb quartum putent, cujus ex latere memoria monstratur.* S. Hieron. sequuntur Isidorus, Rupertus, Marianus, Scotus et alii jam citati. Favet nomen *Hebron*, quod Hebr. significat societatem, conjunctionem, copulationem, nimirum in ea sepulturæ societatem acceperunt quatuor summi Patriarchæ.

Porro quod Joannes Lucidus l. 1. de Emendat. temp. cap. 4. censeat Adamum fuisse gigantem, ex eo quod hîc vocatur *Adam maximus inter Enacim,* improbabile est; sic enim fuisset homo monstrosus à Deo conditus, ac naturæ monstrum. Dicitur ergo *maximus inter Enacim* non proceritate, sed dignitate; quia fuit primus homo creatus à Deo, et parens cæterorum omnium, item dotatus magna scientia, sapientia, gratia, positusque in paradiso. Illud autem *inter Enacim*, tantum significat eum in Hebrone inter Enacim esse sepultum. Rursum S. Hieron. suam sententiam accepit ab Hebræis, qui in Berescit Rabba scribunt ideo nomen *Arba,* quod significat quatuor, illi urbi esse impositum; quia priscis seculis quatuor illic viri habitaverunt, Aner, Escol, Mamre et Abraam; iidem illic sint circumcisi, quatuor item matronæ celeberrimæ ibidem sepultæ fuerunt, Heva, Sara, Rebecca et Lia: et quatuor Patriarchæ Adam, Abraham, Isaac et Jacob: et quod ex eo loco Abraam quatuor Reges insecutus percusserit. Verum ut plurima quæ sunt in illis Commentariis fictitia esse constat, sic hæc parum firma et probabilia esse debent.

Audi nunc Abulensem: Iste est verior et communior sensus, quem omnes fere Catholici tenent. Nam Adam vixisse perhibetur apud urbem Hebron, et ibi finivisse dies suos, ibique sepultus est cum Eva conjuge: ibi quoque eum à Deo formatum esse perhibent. Nam extra paradisum eum plasmatum constat. Eva autem formata est in paradiso ex costa Adæ, Genes. 2. sic quoque testantur Gentes, quæ nunc habitant apud urbem Hebron, quæ ab incolis Vallis lacrymarum dicitur, eo quod Adam, ibi Abelem à Caino occisum luxerit centum annis. Hæc Abulensis. Eadem tradunt Saligniacus, Bredenbachius, Borchardus, et ex iis Adrichom. in descript. tribus Juda, num. 7. 90. 91. 100. et 145. Hinc et David rex inauguratus est, et regnavit in Hebron, quasi in avita patrum et avorum urbe 2. Regum 2. 3. Ibi quoque fuit domus Zachariæ, in qua natus et educatus est S. Joannes Baptista. Hinc et Masius in c. 15. 13. asserit vicinas Hebroni urbes fuisse nuncupatas *Dabir*, id est, sacrum penetrale, et quasi oraculum; ac *Cariath sepher,* id est, civitas litterarum, quod in illa quasi in archivo servarentur monumenta Patrum antiquorum.

Verum hæc omnia accepta videntur ex S. Hier. cujus auctoritatem posteri Latini vulgo secuti sunt. Nam cæteri antiquiores et doctiores asserunt Adamum habitasse in Judæa ac Jerosolymis, ibique mortuum et sepultum esse, non in Hebron, sed in Golgotha, sive monte Calvariæ, ubi crucifixus est Christus, imo à Calvaria Adæ nomen accepisse montem Calvariæ. Ita Origen. hom. 35. in Matth. S. Ephiphan. hæresi 46. quæ est Tatianorum, S. Athanas. tract. de Passione Domini, S. Cyprian. serm. de Resurrectione, S. Ambr. lib. 5. epist. 19. et in Lucæ cap. 23. Theoph. et Euthym. in cap. 27. Matth. quin et ipse S. Hieron. epist. 17. ad Marcell. S. Cyrillus, Moses-Ber Cepha lib. de Paradiso, S. Germanus Patriarcha Constant. Anastasius Sinaita lib. 6. Hexam. et alii quos citant et sequuntur Suarez 3. p. quæst. 46. art. 10. et Sixtus Senen. lib. 6. Biblioth. Annotat. 132. Hos priscos sequuntur recentiores, scilicet Baronius, Pererius, Torniellus, Fevardus qui ait hanc esse constantem Ecclesiæ sententiam, Salianus et alii.

Conantur nonnulli utramque sententiam conciliare, dicendo Adamum primo fuisse sepultum in Hebron, deinde in Golgotha. Ita Honorius Augustodun. in Chron. Vilalpandus in Appar. lib. 1. cap. 9. Delrio, et favet Serarius, idque ob traditionem incolarum Terræ sanctæ, quam recenset Borchardus, Adrichom. et alii: Genebrard. vero lib. 1. Chronol. ait Adamum juxta Hebræos sepultum in Hebron, juxta Patres vero in Golgotha. Ut ut est, mihi certum est id de Hebron hoc loco non significari. Nam *Adam* hîc non est nomen proprium, sed appellativum, significans hominem; nec protoplastum, sed Arbe gigantem denotat. Sic 2. Reg. 7. 19. dicitur: *Ista est lex Adam* (id est hominis) *Domine Deus.* Et Osee 11. 4. *In funiculis Adam traham eos. Adam,* id est, hominis, quibus scilicet trahi solent homines, et sæpe alibi, præsertim in Hebræo. *Adam* enim dicitur ab אדמה *Adama,* quæ vox significat terram rubram, sicut *homo* ab *humo,* Genes. 2. Explicat enim quis fuerit *Arbe,* scilicet Adam, id est, homo *maximus,* tum mole corporis, tum potentia, dignitate et auctoritate. Unde videtur quod *Arbe* idem sit quod רב *rab,* id est, magnus, potens, princeps, à radice רבה *raba,* id est, multus, id est magnus fuit, ut Aleph in Arbe non sit radicale, sed Hermanticum sive formativum nominis; nisi malis *Arbe* proprie

accipere, ut significet quatuor, et quartum vel quadratum, quasi Arbe hic fuerit quartus primorum gigantum et principum, aut unus ipse quatuor aliis par et æquipollens exstiterit.

Porro Deus propter Caleb, cui dedit Hebronem, ita in sortitione tribuum sortes direxit, ut sors tribus Juda caderet juxta Hebronem, ne Caleb eam possidens à sua tribu Judæ divelleretur. Denique Calebi sepulcrum juxta Hebronem assignat S. Hieron. Adrichom. et alii.

Et terra cessavit a præliis.] Clausula hæc more Hebræo referenda est ad antecedentia, non proxime, sed remote, scilicet ad bella à Josue confecta, de quibus actum est superioribus capitibus, q. d. bellis confectis, suppressisque Chananæis, cum sorte dividenda esset eorum terra duodecim tribubus Israel, cumque suam in ea sortem à Josue petiisset et impetrasset Caleb, terra ista quievit à præliis, utpote victoribus Hebræis jam subdita.

CAPUT DECIMUM QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Josue per sortes dividit Chananæam duodecim tribubus. Igitur hoc cap. primo, narrantur regiones quæ sortes obtigere tribui Judæ. Deinde v. 13. quomodo Caleb armis obtinuerit Hebronem locaque vicina. Tertio, v. 21. numerantur civitates quæ in hac sortitione tribui Judæ obvenerunt.

Porro sors tribus Judæ major fuit sortibus aliarum tribuum, tum quia tribus Juda erat major et numerosior cæteris omnibus, ut patet num. 2. 3. et seq. tum quia Caleb extra sortem in tribu Juda jussu Dei obtinuit confinia Hebronis.

1. Igitur sors filiorum Judæ per cognationes suas ista fuit : A termino
Edom, desertum Sin contra Meridiem, et usque ad extremam partem
Australis plagæ. 2. Initium ejus à summitate maris salsissimi, et à lin-
gua ejus, quæ respicit Meridiem. 3. Egreditur contra Ascensum
Scorpionis, et pertransit in Sina : ascenditque in Cadesbarne, et per-
venit in Esron, ascendens ad Adar, et circuiens Carcaa, 4. atque inde
pertransiens in Asemona, et perveniens ad torrentem Ægypti ; eruntque
termini ejus mare magnum. Hic erit finis Meridianæ plagæ; 5. ab Oriente vero erit initium
mare salsissimum usque ad extrema Jordanis : et ea quæ respiciunt ad Aquilonem, à lingua
maris usque ad eumdem Jordanis fluvium. 6. Ascenditque terminus in Beth Hagla, et transit
ab Aquilone in Beth Araba : ascendens ad lapidem Boen filii Ruben, 7. et tendens usque ad
terminos Debera de valle Achor, contra Aquilonem respiciens Galgala, quæ est ex adverso
Ascensionis Adommim, ab Australi parte torrentis ; transitque aquas, quæ vocantur Fons
solis : et erunt exitus ejus ad fontem Rogel. 8. Ascenditque per convallem filii Ennom ex latere
Jebusæi ad Meridiem ; hæc est Jerusalem : et inde se erigens ad verticem montis, qui est
contra Geennom ad Occidentem in summitate vallis Raphaim contra Aquilonem, 9. pertran-
sitque à vertice montis usque ad fontem aquæ Nephthoa : et pervenit usque ad vicos montis
Ephron ; inclinaturque in Baala, quæ est Cariathiarim, id est, urbs silvarum. 10. Et circuit
de Baala contra Occidentem, usque ad montem Seir : transitque juxta latus montis Jarim ad
Aquilonem in Chesson ; et descendit in Bethsames, transitque in Thamna, 11. et pervenit
contra Aquilonem partis Accaron ex latere : inclinaturque Sechrona, et transit montem Baala ;
pervenitque in Jebneel, et magni maris contra Occidentem fine concluditur. 12. Hi sunt ter-
mini filiorum Juda per circuitum in cognationibus suis. 13. Caleb vero filio Jephone dedit
partem in medio filiorum Juda, sicut præceperat ei Dominus : Cariath Arbe patris Enac,
ipsa est Hebron. 14. Delevitque ex ea Caleb tres filios Enac, Sesai et Ahimam et Tholmai de
stirpe Enac. 15. Atque inde conscendens venit ad habitatores Dabir, quæ prius vocabatur
Cariath Sepher, id est, civitas litterarum. 16. Dixitque Caleb : Qui percusserit Cariath
Sepher, et ceperit eam, dabo ei Axam filiam meam uxorem. 17. Cepitque eam Othoniel filius
Cenez frater Caleb junior : deditque ei Axam filiam suam uxorem. 18. Quæ, cum pergerent
simul, suasa est à viro suo ut peteret à patre suo agrum, suspiravitque ut sedebat in asino.
Cui Caleb : Quid habes, inquit? 19. At illa respondit : Da mihi benedictionem : Terram
australem et arentem dedisti mihi, junge et irriguam. Dedit itaque ei Caleb irriguum superius

et inferius. 20. Hæc est possessio tribus filiorum Juda per cognationes suas. 21. Erantque civitates ab extremis partibus filiorum Juda juxta terminos Edom à Meridie : Cabseel et Eder et Jagur, 22. et Cyna et Dimona et Adada, 23. et Cades et Asor et Jethnam. 24. Ziph et Telem et Baloth, 25. Asor nova et Carioth, Hesron, hæc est Asor, 26. Amam, Sama et Molada, 27, et Asergadda et Hassemon et Bethphelet, 28. et Hasersual et Bersabee et Baziothia, 29. et Baala et Jim et Esem, 30. et Eltholad et Cesil et Harma, 31. et Siceleg et Medemena et Sensenna. 32. Lebaoth et Selim et Aen et Remon : omnes civitates viginti novem, et villæ earum. 33. In campestribus vero : Estaol et Sarea et Asena, 34. et Zanoe et Ængannim et Taphua et Enaim, 35. et Jerimoth et Adullam, Socho et Azeca, 36. et Saraim et Adithaim et Gedera et Gederothaim : urbes quatuordecim, et villæ earum. 37. Sanan et Hadassa et Magdalgad. 38. Delean et Masepha et Jectel. 39. Lachis et Bascath et Eglon, 40. Chebbon et Leheman et Cethlis, 41. et Gideroth et Bethdagon et Naama et Maceda : civitates sedecim, et villæ earum. 42. Labana et Ether et Asan, 43. Jephtha et Esna et Nesib, 44. et Cella et Achzib et Maresa : civitates novem et villæ earum. 45. Accaron cum vicis et villulis suis. 46. Ab Accaron usque ad mare : omnia quæ vergunt ad Azotum et viculos ejus. 47. Azotus cum vicis et villulis suis. Gaza cum vicis et villulis suis, usque ad torrentem Ægypti, et mare magnum terminus ejus. 48. Et in monte : Samir et Jether et Socoth. 49. Et Danna et Cariathsenna, hæc est Dabir : 50. Anab et Istemo et Anim, 51. Gosen et Olon et Gilo : civitates undecim et villæ earum. 52. Arab et Ruma et Esaan, 53. et Janum et Beththaphua et Apheca, 54. Athmatha, et Cariatharbe, hæc est Hebron, et Sior : civitates novem et villæ earum. 55. Maon et Carmel et Ziph et Jota. 56. Jezrael et Jucadam et Zanoe, 57. Accain, Gabaa, et Thamna : civitates decem, et villæ earum, 58. Halhul, et Bessur, et Gedor. 59. Mareth et Bethanoth, et Eltecon : civitates sex et villæ earum. 60. Cariathbaal, hæc est Cariathiarim urbs silvarum, et Arebba : civitates duæ et villæ earum. 61. In deserto Betharaba, Meddin, et Sachacha, 62. et Nebsan, et civitates salis, et Engaddi : civitates sex, et villæ earum. 63. Jebusæum autem habitatorem Jerusalem non potuerunt filii Juda delere : habitavitque Jebusæus cum filiis Juda in Jerusalem usque in præsentem diem.

1. Igitur sors filiorum Judæ per cognationes (familias) suas ista fuit.

Quæres quis fuerit modus harum sortium, et quali sortitione Chananæa per 12 tribus earumque familias sit divisa. Primo, Arias Montanus censet sortitionem hanc factam per Urim et Tummim, et quæ erant in Rationali Pontificis : Pontificis enim illis amicti, Deumque consulentis animo, inquit, atque oculis à Deo imago objiciebatur ejus rei de qua responsum quærebatur. Exodi 28. v. 30. Verum hoc erat oraculum, non sors, quare non sortitione, ut ait Script. sed prophetia et responso Dei facta fuisset hæc divisio.

Secundo, Andreas Masius opinatur Chananæam in duodecim æquales partes fuisse descriptam, et schedulis ex urna casu eductis, similive sortiendi modo cuique tribui suam terræ portionem, alteri cuivis tribui æqualem obtigisse. Verum hoc recte refellit Abulens. quæst. 5. in cap. 18. qui cum Lyrano inæquales fuisse putat regionis portiones. Et merito : nam tribus valde erant inæquales : aliquæ enim erant numerosissimæ, uti tribus Juda erat dupla ad tribum Manasse et Benjamin, ut patet Numer. 2. Quare iniquum fuisset tribum Dan æquari tribui Juda in portione possessionis.

Tertio, Abulensis censet lustratores et descriptores Chananææ illam in duodecim partes inæquales divisisse, ac cuique tribui suam partem majorem vel minorem pro suî amplitudine vel exiguitate assignasse : ivisse deinde ad sortes, ac sortes divisionem jam ab eis factam confirmasse et approbasse. Verum hoc non satis congruit cum Script. quæ hîc et Num. 26. 55. et 56. ac Num. 33. 54. diserte jubet sorte dividi terram, ut quod sortitione cuique obtigerit, hoc illi cedat, ac quisque illud capiat quod sorte ei cciderit. Unde liquet quod sors primo divisionem hanc peregerit, non vero descriptorum partitio.

Quarto, Josephus lib. 5. Antiq. cap. 2. tradit sorte educta esse ex urna nomina singularum tribuum, ac illam, quæ primo educta fuit, primam optione elegisse sibi illam Chananææ partem, quam præ aliis optabat. Simili modo et optione illam quæ secundo loco educta fuit partem Chananææ sibi delegisse, ac deinde illam quæ tertio loco educta fuit, et ita de cæteris. Verum hæc mutila et manca est sortitio, scilicet solarum tribuum, non autem regionum; nec tam sortitio est, quàm optio et electio : Scriptura autem dicit terram ipsam sorte fuisse dividendam, ac reipsa divisam, atque cuique tribuendam portionem prout sors cciderit, non quam optio cujusque elegerit.

Quinto, verisimilius Rabbini lib. de Pactis seu contract. p. 1. c. 3. tradunt duas fuisse sortium urnas, ac in unam conjecta fuisse nomina duodecim tribuum sortientium, in alteram vero nomina descriptarum regionum, ac deinde Eleazarum Pontificem urnam coram omnibus quassasse, sursumque et deorsum agitasse, deinde ex una extraxisse nomen tribus sorte

casuque occurrentis, ex altera vero nomen regionis primo in manum incidentis, atque hanc regionem tribui isti sortitione hac attribuisse.

Dico ergo probabilius videri totam Chananæam descriptam fuisse in duodecim partes, non tam magnitudine quàm æstimatione, puta bonitate et fertilitate (hujus enim maximam habitam fuisse rationem in æstimatione harum sortium, tradit Josephus) æquales, illasque rursum in alias minores fuisse subdivisas, ut satis colligitur ex oppidorum per singulas regiones descriptione hoc cap. v. 31. 41. 44. 57. 62. deinde descriptores hosce dispexisse magnitudinem vel parvitatem singularum tribuum, earumque inter se proportionem iniisse, quædam quarta parte, quædam media, quædam tertia, etc. aliis tribubus erant majores, quædam minores, quædam æquales, ac proinde minores ex duodecim Chananææ portionibus jam distributis vel quartam portionis unius partem, vel dimidiam, vel tertiam duntaxat pro sua parvitate sibi deposcebant. Aliæ vero majores pro suî amplitudine præter unam integramque duodecimam Chananææ portionem, insuper aliam quartam alterius portionis partem, vel dimidiam, vel tertiam sibi adjungi, suo jure postulabant: quod enim uni minori demebatur, hoc alteri majori accedebat, et vice versa. Hoc facto, chartulas nominum duodecim tribuum in unam urnam, duodecim vero portionum regionis cum suis subdivisionibus, jam dictis in alteram urnam conjecerunt, tumque primo ex urna una eduxerunt nomen tribus, ac ex altera nomen portionis terræ primo occurrentis, illamque tribui eductæ assignarunt; sed proportione Geometrica, juxta cujuslibet tribus magnitudinem vel exiguitatem; ita scilicet ut juxta eam educerent chartulas regionis, quæ ad integram, vel dimidiam, vel sesquialteram, aut aliam portionis proportionem cuique tribui debitam continerent, v. g. Si ponamus tribum Juda fuisse duplam ad cæteras, dicendum est per sortes datam illi fuisse duplam terræ portionem, sed vicinam et contiguam, ut tota tribus simul in eadem regione habitaret, nec una pars ab alia seorsim habitando divelleretur. Rursum simili sorte portio tribus cujusque subdivisa fuit in singulas ejus familias. Hunc fuisse sortis et sortitionis modum indicat Script. Num. cap. 26. et cap. 37. et hîc c. 18. et 19. ubi pariter clare significatur illam tribum, cujus nomen primo ex urna sorte educebatur, primam ex altera urna regionis et portionis sibi cessuræ sortem eduxisse, ac deinde illam quæ secundo, tertio, quarto, etc. educebatur, quamque scilicet ordine sortis et vicis suæ. Unde c. 19. v. 1. dicitur: *Et egressa est sors secunda filiorum Simeon.* Et v. 10. *Ceciditque sors tertia filiorum Zabulon.* Et v. 17. *Issachar egressa est sors quarta.* Et v. 24. *Ceciditque sors quinta tribus filiorum Aser*, etc.

Porro videntur descriptores regionum Chananææ in prima ejus descriptione errorem commisisse, in designatione portionis quæ Judæ obvenit, aut certe in magnitudine et proportione tribus Juda cæteris tribubus æstimanda: nam nimis magnam tribui Juda partem obvenisse liquet, ex eo quod hæc tribus aliquam suæ regionis partem postea cesserit tribui Simeonis, ut patet cap. 19. v. 1. imo et tribui Dan, ut patet de Saraa et Estaol, quæ hoc cap. v. 33. Judæ assignantur, cum tamen c. 19. 41. tribui Dan attribuantur, indeque ortus sit Samson, qui fuit Danita. Atque hac de causa scilicet de errore commisso subdubitans Josue, ut eum corrigeret c. 18. misit novos descriptores, qui secundo et certius septem tribubus in indivisa adhuc terra, vel si ea justo sit minor, etiam in terra jam divisa septem sortes describant.

Denique adverte: Plures in Chananæa fuere urbes idem habentes nomen, ut non mirum sit idem nomen urbis diversis tribubus adscribi. Sic una fuit Bethlehem Judæ, in qua natus est Christus, altera Bethlehem data Zabulonitis c. 19. 15. Sic una Samaria attributa fuit tribui Ephraim, quæ postea Sebaste dicta est, fuitque metropolis regum Israel, altera data tribui Zabulon c. 19. 15. Sic Bethoron alia fuit in tribu Ephraim, dicta superior c. 16. 5. alia inferior in tribu Benjamin c. 18. 3.

2. Initium ejus a summitate maris salsissimi,] id est, ab extremitate maris Mortui sive lacus Asphaltitis, in quem conversa est Sodoma et Pentapolis.

Et a lingua ejus.] Lingua maris mortui, ait Masius, est sinus maris, quo scilicet ejus pars angustior in continentem excurrit in speciem linguæ, ubi videlicet hoc mare desinit juxta Idumæam. Graphice hoc repræsentat Adrichom. in suis tabulis Geographicis terræ sanctæ. Sic Isaiæ 11. lingua maris Ægypti vocatur pars sinus Arabici, quæ linguæ figura Ægyptum alluit.

4. Mare magnum,] id est Mediterraneum, quod magnum est respectu maris Galilææ et maris Mortui. Alioqui absolute mare magnum est Oceanus.

6. Ascenditque terminus in Beth Hagla.] Beth Hagla nunc, qui olim dicebatur Area Athad, locus est trans Jordanem, ubi Joseph et filii Israel planxerunt Jacob patrem suum, quando eum tulerunt de Ægypto. Unde etiam *Bethagla*, hoc est *locus gyri* dictus est, eo quòd ibi more plangentium circumjecerunt in funere Jacob. Ita S. Hieron. in locis Hebr. Borchardus, Adrichom. et alii. Hagla enim Hebr. circulum et gyrum significat. Vide dicta Genes. 50. v. 10.

7. Respiciens Galgala, quæ est ex adverso Ascensionis Adommim.] Alia est hæc, ut videtur, Galgala à Galgala juxta Jordanem, ubi Josue sua habuit castra. Nam hæc longe distabant ab Adommim; Galgala hujus versus cap. 18. v. 18. in Hebr. vocantur גללת *Geliloth*, ubi S. Hier. vertit *tumulos.* Masius opinatur Galgala hujus versus esse eadem cum Galgalis, in quibus erant idola tempore Aod Judicis. Judic. 3. 19. Porro *Adommim* locus erat in via Jerichuntis infestus latronibus. Unde dictus est *Adommim*, id est, *rubedines*, ob crebram sanguinis effusionem, quæ ibi fiebat; huncque locum notat Christus in Parabola Samaritani, cum ait: *Homo quidam descendebat ab Jerusalem in Jericho, et incidit in latrones.* Lucæ 10. 30.

Ab Australi parte torrentis,] non Carith, ut vult quidam, sed Cedron, qui per vallem Josaphat juxta Jerusalem fluit, et tandem labitur in mare Mortuum. Ita Adrichom.

Et erunt exitus ejus ad fontem Rogel,] q. d. Idemque exit et terminatur *ad fontem Rogel*, id est, ad fontem Fullonis: qui Hebr. dicitur *rogel* à רגאל *regel*, id est, pes, eo quod Fullo pedibus suis calcans pannos abluat. Erat hic fons juxta Jerusalem, hortosque regios irrigabat, juxta quem Isaias, Achaz regi Christum ex Virgine nasciturum prædixit. Isaiæ 7. 36.

8. Ascenditque per convallem filii Ennom,] puta per Gehennom : גיא *ge* enim vallem significat. Porro Gehennom, ait Adrichom. quæ et Benhennom, id est, vallis filiorum Ennom, locus erat in suburbanis Jerusalem, contra Orientem sub monte offensionis, juxta piscinam Fullonis, ut Tempe amœnissimus, fontibus Siloe, ac fluxu torrentis Cedron irriguus, viridariis et hortis consitus totusque nemorosus ac deliciis plenus.

In hac valle parentes immolabant et cremabant suos infantes idolo Moloch, et ne ejulatus eorum audirentur, pulsabant תוף *toph*, id est, tympanum. Unde locus dictus est *Tophet.* Fuit hoc præludium et viva species inferni, qui inde dictus est gehenna. Vide dicta Levit. 18. 21.

Hæc est Jerusalem.] Dices : Quomodo Jerusalem hîc numeratur in sorte tribu Juda, cum alibi dicatur esse in tribu Benjamin ? Resp. Abulens. cap. 18. in fine, Jerusalem proprie pertinuisse ad sortem Benjamin, ut patet c. 18. ult. et Judic. 1. vers. 21. fuisse tamen tribui Judæ confinem, ut hoc loco significatur ; unde factum est sequentibus annis, ut conniventibus Benjamitis, vel etiam eis invitantibus Judæi ex Juda oriundi Jebusæos validissimos, Jerusalem occupantes, ex ea expulerint, urbemque jure belli sibi vindicarint, ac caput regni effecerint. Sicut David urbem Siceleg, quæ hîc Simeonitis annumeratur, Philistinis extorsit suæque tribui Juda adjunxit 1. Reg. 27. 6. Sic et Josephus Jerusalem Benjamitis attribuit lib. 5. Antiq. c. 1 et 2. Hinc et Moses Deuter. 33. 12. prædicit in sorte Benjamin, id est, in Jerusalem ædificandum fore templum, in quo Deus habitet. Aliqua tamen Jerusalem pars pertinuit ad tribum Juda, ut patebit ex verbis proxime sequentibus.

Et inde se erigens ad verticem montis (Sion sive Moria, in quo Salomon ædificavit templum) qui est contra Gehennom ad Aquilonem in summitate vallis Raphaim (id est, gigantum, qui à Rapha oriundi dicti sunt Raphaim,) contra Aquilonem.] Sensus est, q. d. Sors tribus Judæ Aquilonaris, postquam à valle Ennom pertigit ad sedes Jebusæi, in radice montis Moria sese attollit, indeque protenditur usque ad verticem montis ejusdem, qui mons est è regione vallis Ennom, eamque habet ad Orientem ; idem deinde mons flectitur ad occidentem Jerosolymæ, ibique desinit in extremitate vallis Raphaim, quæ respicit Aquilonem. Hinc patet aliquam partem urbis Jerusalem pertinuisse ad tribum Juda, aliam et potiorem ad tribum Benjamin. Unde Esdræ 11. 4. tam filii Juda quàm Benjamin dicuntur habitasse in Jerusalem ; nimirum, ut hîc dicitur, funiculus Juda ducebatur per verticem montis Moria ad latus Jebusæi, qui arcem occupabat, ita ut eum relinqueret ad Austrum : quare Australior pars modica montis Moria ad Juda pertinebat, ita ut reliquam montis partem Borealem, in quo ædificatum est templum, reliquamque urbem inferiorem Benjamitis relinqueret. Consentiunt enim Hebræi et Christiani templum fuisse in sorte tribus Benjamin, non Juda.

11. Et pervenit contra Aquilonem partis Accaron.] Hinc et magis ex vers. 45. 46 et 47. patet Accaron et cæteras quatuor Satrapias Philistinorum, puta, Azotum, Ascalonem, Geth et Gazam primitus pertinuisse ad tribum Juda, postea tamen partem eorum cessisse tribui Dan, ut patet cap. 19. 43. quæ enim ibi Acron vocatur est Accaron, ut manifestum est in Hebræo ; licet enim eam deinde expugnarint bellatores tribus Juda Judic. 1. tamen id fecerunt non quòd Accaron ad se pertineret, sed quòd ejus incolæ sibi essent infesti, utpote vicini. Denique Philistini omnes hasce quinque Satrapias tandem occuparunt, et perpetua cum Judæis bella gesserunt.

13. Caleb vero filio Jephone dedit (Josue,) etc. Cariath Arbe patris Enac,] id est, civitatem Arbe, qui fuit pater Enaci gigantis, ex quo prognati sunt Enacim gigantes. *Ipsa est Hebron.*

15. Atque inde conscendens venit ad habitatores Dabir, quæ prius vocabatur Cariath Sepher, id est civitas litterarum.] Videtur ergo hæc fuisse Academia Chananæorum, in qua litterati litteras librosque quoslibet docebant. Porro hæc urbs tria habuit nomina ; nam, primo, dicta est דביר *Dabir*, quasi oraculum sapientiæ ; aut à דבר *dabar*, id est, loqui, quod in ea eloquentia recteque loquendi ars doceretur; secundo, dicta est *Cariath Sepher*, id est, civitas litterarum ; tertio, eadem, ut patet ex vers. 49. dicta est *Cariath Senna*, id est, urbs acuminis, in qua scilicet acute de rebus singulis disserebatur : שנן *Scanan* enim (littera *Samech* in vicinam *Schin* commutata) est acuere. Unde *Scenina* apud Chald. significat *acumen ingenii*, et *Scinan* acute disserere. Hinc Septuag. ibidem vertunt : *Civitas litterarum.* Hæc ergo fuit antiquissima et prima orbis academia, quam in Script. legimus. Vide hîc antiquitatem Academiarum. Hæc enim Academia erat celebris et vetus tempore Josue, qui Christum præcessit annis 1456. Vide Middendorpium lib. de Academiarum origine. Ita Lyran. Abulens. Serarius, Arias et alii hîc, ac Driedo lib. 4. de Dogmat. variis pag. 238. Sic Metropolis Hispaniæ olim Mantua nuncupata, à Mauris occupata Africane vocata est *Madrid*, id est, *mater scientiæ*, quòd Mauri in ea Scholas et Academiam suam erexerint, uti ex Hispan. archivis refert Serarius in cap. 1. Judic. vers. 12. Talis quoque posteriore ævo fuit Thecua ; unde sapiens illa mulier Thecuitis vocat eam matrem in Israel, ideoque rogat Davidem ut ei parcat. 2. Reg. 14. 2. Talis quoque fuit urbs Theman apud Idumæos, ex qua prodiit Eliphaz Themanites amicus Job. Unde Themanitici Sophi et Sapientes celebrantur, Baruch. 3. 23. Tales quoque fuere Athenæ in Græcia, Memphis et Heliopolis in Ægypto. Masius ex Chald. *Cariath Sepher* vertit urbem archiorum, sive tabulariorum, quòd in ea esset Archivium, quòd scilicet in ea multa vetustatis monumenta post orbis diluvium reposita fuerint. Arias vocat *Bibliothecam publicam.*

Cepitque eam Othoniel filius Cenez frater Caleb junior.] *Frater*, id est, cognatus, puta fratris filius, sive nepos Calebi : nam Caleb non fuit filius Cenez, sed Jephone, ac proinde non potuit esse frater germanus Othonielis, qui fuit filius Cenez. Cenez ergo fuit frater Calebi, et pater Othonielis. Unde Septuag. Vatican. et Romana habent ἀδελφοῦ (Regia tamen habent ἀδελφὸς), id est *fratris.* Chald. quoque et Vatabl. vertunt in genitivo : *Filius Cenez fratris Caleb*, sive filius Cenez, qui fuit frater Caleb junior. Hebræi enim sæpe subticent pronomina relativa

et verbum *est*. Itaque hîc videtur genuinus sensus: filius Cenez. Qui (Cenez) fuit frater Caleb junior.

Masius tamen et alii censent Caleb vere fuisse fratrem germanum Othonielis, sed uterinum duntaxat, quòd uterque eamdem habuerit matrem, ex qua Jephone genuerit Caleb; Cenez vero genuerit Othonielem. Poterat autem licite Othoniel, licet patruus ducere neptem suam ex fratre, puta Axam; quia Levit. 18. versu 9. vetatur duntaxat conjugium amitæ cum nepote, non autem neptis cum patruo. Hæc sententia est probabilis, valdeque conformis versioni vulgatæ.

Porro Deus rem hanc totam direxit, quia destinabat Othonielem successorem Josue in principatu. Dedit ergo ei animos et vires, ut Cariath Sepher à viris fortissimis et giganteis insessam expugnaret, ut eximiæ suæ virtutis et fortitudinis specimen daret, ob quam mereretur fieri princeps, et auctoritatem Principe dignam apud populum nancisceretur; ideoque Caleb ei filiam suam Azam uxorem promisit, utpote conscius ejus virtutis, et præscius non alium quàm ipsum rem tantam attentaturum.

18. Quæ, cum pergerent simul,] q. d. Cum Axa quasi sponsa deduceretur in domum Othonielis sponsi sui. Moris enim tunc erat (uti etiamnum est multis in locis) ut sponsæ nuptæ ex parentum domo ad ædes mariti magna cognatorum turba comitante deducerentur, quæ si longius abessent, asinis vel mulis, vel equis, vel camelis (uti Rebecca Genes. 24. 64.) pro regionis consuetudine, honoris causa vehebantur. Atque adeo, ait Arias, apud montanos illos viros qui rupi nostræ in Aracenæ agro (in Hispania) vicina colunt, novam nuptam ad templi usque limen asello vehi honestum putatur.

Porro Rabbini hoc dant etymon Axæ. Axa, inquiunt Hebr. idem est quod ira vel irascens, eo quòd Axa adeo esset pulchra, ut quicumque intueretur eam irasceretur uxori, eo quòd præ Axa videretur esse deformis. Hæc illi carnales et crassi. Longe melius Pagninus et alii: Axa, inquiunt, idem est quod eleganter calceata, adornata, et composito gradu incedens, Isaiæ 3. 16. juxta illud Cant. 7. 1. *Quàm pulchri sunt egressus tui in calceamentis, filia Principis!* vide ibi dicta. Talis tropolog. est anima modesta, quieta, composita, et passionibus suis dominans.

Suasa est a viro suo.] Hebr. contrarie habent: *Impulit ipsa eum*, scilicet Axa virum suum; sed resp. Axam impulisse maritum, ut vel ipse peteret à patre suo Caleb terram irriguam, vel sibi permitteret eamdem ab eo petere, ac suaderet quid in ea re foret melius; maritum autem annuendo respondisse et suasisse ut ipsa peteret. Suasu ergo mariti ipsa illam petiit, ut sagaciter et breviter vertit noster Interpres; idque innuunt Sept. dum vertunt: *Consuluitque cum eo, petam à Patre meo agrum.*

Suspiravitque.] Hebr. תצנח *tisnach*, quod Masius, Vatabl. Pagn. et passim Hebraisantes vertunt: *Dimisit se*, vel *defixit se terram;* nam et Noster Judic. 4. 21. vertit *defixit;* Sept. et alii *infixit.*

Verum Nostro consentiunt Septuag. qui hîc vertunt ἐβόησεν, id est *clamavit*, et Judic. 1. 14. ἐγόγγυζεν, id est *murmuravit;* sive quia tam Noster quàm Septuag. pro תצנח *tisnach*, legerunt *teenach*, id est ingemuit, suspiravit; nam א et צ sunt litteræ vicinæ: sive quia צנח *tsanach*, subinde pro affini אנח *anach* capi sciebant, quod nos jam scire non possumus, eo quòd verbum *tsanach* nusquam alibi reperiatur. Et sane suspirasse Axam, ac suspirio permovisse patrem ad concedendum ea quæ postulabat, valde est verisimile. Hic enim est feminarum mos, hæc earum est ars.

19. At illa respondit: Da mihi benedictionem.] Acute et apposite ait Arias: prudens sagaxque puella usa est voce Hebr. ברכה *berecha*, quæ et benedictionem, et faustitatem, et bonas preces, et singulare beneficium, privilegium, fertilitatem, atque etiam aquæ copiam significat. Omnia enim hæc unica voce *berecha* postulabat Axa.

Alleg. Rupertus in lib. Judic. cap. 2. *Othoniel,* ait, *est Christus, Salvator noster et judex, qui Cariath Sepher*, id est, *civitatem litterarum percussit, quæ prius Dabir, id est, loquens sive loquela vocabatur, quando manifestata veritate Evangelii loquacem Scribarum et Pharisæorum Synagogam in littera legis gloriantem redarguit*, etc. Et paulo inferius: *Proposito sibi præmio ut acciperet Axam conjugem, id est, novam de gentibus Ecclesiam; cujus pater per fidem factus est Caleph, quod interpretatur quasi cor, scilicet Deus qui nobis factus est quasi cor, dicendo: Convertimini ad me, et ego convertar ad vos. Hinc ipse qui factus est ei vir Salvator mundi, suasit ut peteret à patre suo agrum. Docuit enim Ecclesiam suam orare, et petere à Deo Patre regnum cœlorum. Quæ cum suspirasset sedens in asino, dixit ei Caleph: Quid habes? Axa sedens asino suspirat, quando conversa ad Christum Ecclesia, prima jam gratia, id est, peccatorum remissione percepta secundam gratiam, id est, Sancti Spiritus illustratione regni cœlestis desiderium postulat.*

Terram Australem et arentem dedisti mihi, junge et irriguam.] Licet enim Auster in Europa sit pluvius et fecundus, ideoque terra Australis sit fecunda: Judæis tamen Auster, utpote à vasta Arabiæ solitudine spirans, est calidus, urens et siccus, ideoque humorem terræ exsugens, eam facit aridam et sterilem; ventus vero Occidentalis, utpote è mari veniens, Judæis est pluvius et fecundus, ut patet 3. Reg. 18. 44. Amos 5. 8. Luc. 12. 54.

Dedit itaque ei Caleb irriguum superius et inferius.] Hebr. גלות מים *gulloth maim*, id est, ait Masius, vortices aquarum, sive scatebras vel scaturigines, quibus quasi terræ venis ebullientes aquæ volutatim (גלל *galal* enim significat volvere, convolvere) protrudi videntur, easque duplices, scilicet superiores quibus clivosa; et inferiores, quibus pleniora loca et campi irrigari, itaque fecundari possint. Cum scatebris: fundos quoque earum accipe, uti mox dicam. Ita quoque Theodor. quæst. 2. in lib. Judic. et Procopius, qui addit Symmachum vertisse *possessionem in superioribus, et possessionem in inferioribus.* Per quæ Tropol. ait Procop. innuit facultatem cœlestis ac sublimis cogitationis, æque ac humiliationis; quare possessio superior est oratio et meditatio; inferior, humiliatio et mortificatio.

Planius et pressius S. Gregor. (quem sequitur Rupert.) lib. 3. Dial. cap. 34. et lib. 6. Registri Epist. 23. ad Theoctisten, docet duplicem hîc notari compunctionem: *Axa, inquit, super*

asinum sedet, cum irrationabilibus carnis suæ motibus anima præsidet. Quæ suspirans à patre terram irriguam petit; quia à Creatore nostro cum magno gemitu quærenda est lacrymarum gratia. Sunt namque nonnulli qui jam in dono perceperunt libere pro justitia loqui, oppressos tueri, indigentibus possessa tribuere, ardorem fidei habere, sed adhuc gratiam lacrymarum non habent. Hi nimirum terram Australem et arentem habent; sed adhuc irrigua indigent, quia in bonis operibus positi, in quibus magni atque ferventes sunt, oportet nimis ut timore supplicii aut amore regni cœlestis mala etiam quæ antea perpetraverunt deplorent. Quocirca mox subjungit: *Sed quia, ut dixi, duo sunt compunctionis genera, dedit ei pater suus irriguum superius et irriguum inferius. Irriguum quippe superius accipit anima, cum sese in lacrymis cœlestis regni desiderio affligit; irriguum vero inferius accipit, cum inferni supplicia flendo pertimescit. Et quidem prius inferius, ac post irriguum superius datur. Sed quia compunctio amoris dignitate præeminet, necesse fuit ut prius irriguum superius, et post irriguum inferius commemorari debuisset.* Unde paulo ante dixit: *Sicque fit ut perfecta compunctio formidinis tradat animum compunctioni dilectionis.* Audi S. Aug. l. Medit. c. 36. *Da mihi*, inquit, *evidens signum amoris tui: irriguum lacrymarum fontem, jugiter emanantem, ut ipsæ quoque lacrymæ tuum in me testentur amorem; ipsæ prodant, ipsæ loquantur quantum te diligit anima mea, dum præ nimia dulcedine amoris tui nequit se à lacrymis continere.*

Irriguum.] Perperam in Septuag. legitur λυθρωσιν, id est, *redemptionem*, uti legunt Theodor. S. August. Procop. pro λουθρωσιν, id est, *ablutionem*, irrigationem, ut vertit Theodotion. Cajet. per irriguum superius accipit fontes in montibus erumpentes, per inferius puteos. Alii per irriguum superius accipiunt agrum pluviis irriguum, sive qui pluviis rigari solet; per inferius, fontes. Alii melius intelligunt agros et fundos montanos, et declives fontibus aquisque irriguos; poterant enim filiæ fundorum esse hæredes, si nuberent viro suæ tribus et familiæ; tunc enim non transferebantur ad aliam tribum et familiam, quod tantum vetatur num. 36. 6.

32. Omnes civitates viginti novem.] Sunt 37, si singula nomina numeres; sed inter eas vici quidam celebriores commemorati sunt, ut proprie urbes fuerint 29 duntaxat. Ita Masius.

62. Et civitas salis.] Ita dicta, eo quòd vicina sit mari Mortuo sive salso; aut quòd juxta eam uxor Lot respiciens retro versa sit in statuam salis, aut quod in ea essent salinæ, in quibus aquæ è vicino mari Mortuo sive salso calore solis decoquebantur, ex iisque fiebat sal. Nonnulli suspicantur hanc esse Segor, in quam fugit Lot, Genes. 19. 23. Adrichom. tamen et alii illam à Segor distinguunt, et propriam per se civitatem salis constituunt.

63. Jebusæum autem habitatorem Jerusalem non potuerunt filii Juda delere,] ob suam socordiam et peccata, quibus irritatus Deus opem suam eis subtraxit, ut dicitur Judic. c. 2. versu 20.

Quin et Davidis tempore Jebusæos habitasse inter Israelitas, adeoque Davidem eis eripuisse arcem Sion, nec tamen eos omnino eliminasse, sed subjugasse duntaxat, ac Jebusæos ut in jus ditionemque, sic et in sacra, religionemque Israelitarum transisse colligitur ex 2. Reg. 42. 22. ubi David ab Areuna Jebusæo emit aream in qua Deo immolaret. Ita Masius. Est prolepsis. Nam hæc post felicia Josue tempora sub Judicibus contigerunt: igitur Josue cepit Jerusalem, ejusque regem Adonisedec cum aliis quatuor regibus occidit, ut audivimus cap. 10. arcem tamen Jerusalem non cepit, sed eam tenuere Jebusæi: inde factum ut iidem post obitum Josue sensim urbem totam rursum occuparint, uti occuparunt Hebron et Dabir à Josue ante expugnatas; hinc necesse fuit ut filii Juda Jerosolymam expugnarent, quod fecerunt post mortem Josue, ut audiemus Judic. 1. Perperam ergo R. David ait non licuisse Judæis expugnare Jerusalem, eo quod eam tenerent Jebusæi oriundi ex Abimelech, cum quo Abraham fœdus inierat Genes. 21. sed id fecisse Davidem, cum fœdus hoc longinquitate temporis esset exstinctum. Hæc enim mera sunt figmenta.

Tropol. Jebusæus Hebr. idem est quod calcator (בוס *bus* enim significat calcare); hic significat nostram concupiscentiam, ejusque motus, qui Judæum, id est, rationem et mentem fidei et pietatis erga Deum professorem, quotidie exagitant, vexant, proculcant, nec viribus nostris expelli possunt, sed Davide opus est, is est Christus ex Davidis sanguine ortus; sed neque hic illos prorsus exterminat, sed subigit, ut assidue cum eis luctando, eosque supprimendo, perpetuum habeamus bellandi et vincendi exercitium.

CAPUT DECIMUM SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

DESCRIBUNTUR FINES LIMITESQUE REGIONIS, QUÆ SORTE TRIBUI EPHRAIM OBVENIT.

1. CECIDIT quoque sors filiorum Joseph, ab Jordane contra Jericho et aquas
ejus ab Oriente : solitudo quæ ascendit de Jericho ad montem Bethel ;
2. et egreditur de Bethel Luza, transitque terminum Archi, Atharoth ;
3. et descendit ad Occidentem juxta terminum Jephleti, usque ad termi-
nos Beth horon inferioris, et Gazer : finiunturque regiones ejus mari
magno ; 4. possederuntque filii Joseph Manasse et Ephraim. 5. Et
factus est terminus filiorum Ephraim per cognationes suas : et possessio
eorum contra Orientem Atharoth addar usque Beth horon superiorem. 6. Egrediunturque
confinia in mare ; Machmethath vero Aquilonem respicit, et circuit terminos contra Orientem
in Thanathselo : et pertransit ab Oriente Janoe, 7. descenditque de Janoe in Atharoth et
Naaratha : et pervenit in Jericho, egrediturque ad Jordanem. 8. De Taphua pertransit contra
mare in Vallem arundineti, suntque egressus ejus in mare salsissimum. Hæc est possessio
tribus filiorum Ephraim per familias suas. 9. Urbesque separatæ sunt filiis Ephraim in medio
possessionis filiorum Manasse, et villæ earum. 10. Et non interfecerunt filii Ephraim Cha-
nanæum, qui habitabat in Gazer : habitavitque Chananæus in medio Ephraim usque in diem
hanc tributarius.

1. CECIDIT QUOQUE SORS FILIORUM JOSEPH (scilicet Ephraim et Manasse, qui, ut audivimus, cap. 14. vers. 4. duas tribus constituerunt. Jam dimidia tribus Manasse portionem regionis suæ à Mose acceperat cis Jordanem ; restabat ergo altera dimidia cum tota tribu Ephraim, quæ hìc à Josue trans Jordanem partem suam sorte accipiunt, sed ita ut sors Manasse vicina esset et contigua sorti Ephraim. Hoc capite ergo describitur sors Ephraim, sequenti vero cap. sors dimidiæ tribus Manasse ; utrique deinde lateralis et contigua erat sors tribus Benjamin. Graphice singularum tribuum sortes, urbes, montes et fluvios describunt S. Hieron. et Euseb. in locis Hebr. Masius hìc, et Arias in Apparatu Biblior. Regior. libro Caleb, atque eadem in tabulis Geographicis oculatim spectanda exhibet Adrichom. etsi nonnulla in eis desiderentur. Eas adeat Lector ; spinosum enim esset et operosum, ac Lectori tædiosum parumque utile, si ea hìc commentando persequerer.

8. IN VALLEM ARUNDINETI.] Masius et alii : *In torrentem arundinis.* Valles enim, per quas labuntur torrentes et aquæ, fertiles sunt arundinum ; hæ enim nascuntur in locis paludosis et humectis.

SUNTQUE EGRESSUS EJUS IN MARE SALSISSIMUM,] id est, in mare quod natura sua est salsum. Hebr. *mare salis*, quod Noster vertere solet *mare salsissimum.* Significat mare Mortuum, sive lacum Asphaltitem, ut patet cap. 18. 19. Num. 34. 3. et alibi. Verum hìc illud accipi nequit : ab eo enim longe abest tribus Ephraim ; quare hìc accipi debet mare Mediterraneum. Unde Serarius opinatur τὸ *salsissimum* hìc irrepsisse ; nam eo carent Hebr. Chald. et Græca, illudque Noster omittit cap. seq. vers. 9. ubi mare (scilicet Mediterraneum) assignat terminum tribus Manasse, quæ contermina erat tribui Ephraim.

9. URBESQUE SEPARATÆ SUNT FILIIS EPHRAIM IN MEDIO POSSESSIONIS FILIORUM MANASSE, ET VILLÆ (id est, pagi vel vici suburbani, ait Masius) EARUM,] q. d. Cum sors urbium quæ ceciderat tribui Ephraim, non sufficeret tantæ multitudini Ephraimitarum, adjunctæ sunt eis aliquæ urbes ex tribui Manasse, quæ tribui Ephraim erat cognata et contermina.

10. HABITAVITQUE CHANANÆUS IN MEDIO EPHRAIM USQUE IN DIEM HANC TRIBUTARIUS.] Factum hoc ex ignavia Ephraimitarum ; jusserat enim Deus Chananæos exterminari, nec fœdus cum eis iniri etiam sub pacto tributi.

Tropol. S. Greg. lib. 4. Moral. cap. 22. *Quid Chananæus*, inquit, *gentilis videlicet populus nisi vitium significat ? et sæpe magnis virtutibus terram repromissionis ingredimur, quia spe intima de æternitate roboramur ; sed dum inter acta sublimia vitia quædam parva retinemus, quasi Chananæum vivere in terra nostra concedimus. Qui tamen nobis tributarius efficitur, quia hoc ipsum vitium, quod subigere non possumus, ad usum nostræ utilitatis humiliter retorquemus, ut eo de se mens et in summis vilia sentiat, quo suis viribus etiam parva quæ appetit non expugnat.*

CAPUT DECIMUM SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Describuntur fines dimidiæ tribus Manasse cis Jordanem, et alterius dimidiæ trans Jordanem v. 5. quæ pariter reliquit in sua sorte nonnullos Chananæos, eosque fecit sibi tributarios. Denique, v. 14. conquerentibus filiis Joseph de habitatione angusta, Josue respondit ut armis sibi spatia laxent, ejiciendo Chananæos ex montibus.

1. Cecidit autem sors tribui Manasse (ipse enim est primogenitus Joseph):
Machir primogenito Manasse patri Galaad, qui fuit vir pugnator, ha-
buitque possessionem Galaad et Basan : 2. et reliquis filiorum Manasse
juxta familias suas, filiis Abiezer, et filiis Helec, et filiis Esriel, et filiis
Sechem, et filiis Hepher, et filiis Semida. Isti sunt filii Manasse filii Joseph,
mares, per cognationes suas. 3. Salphaad vero filio Hepher filii Galaad filii
Machir filii Manasse, non erant filii, sed solæ filiæ quarum ista sunt no-
mina : Maala et Noa et Hegla et Melcha et Thersa. 4. Veneruntque in conspectu Eleazari
sacerdotis, et Josue filii Nun, et principum, dicentes : Dominus præcepit per manum Moysi,
ut daretur nobis possessio in medio fratrum nostrorum. Deditque eis juxta imperium Domini
possessionem in medio fratrum patris earum. 5. Et ceciderunt funiculi Manasse, decem, absque
terra Galaad et Basan trans Jordanem. 6. Filiæ enim Manasse possederunt hæreditatem in
medio filiorum ejus. Terra autem Galaad cecidit in sortem filiorum Manasse qui reliqui erant.
7. Fuitque terminus Manasse ab Aser, Machmethath quæ respicit Sichem : et egreditur ad
dexteram juxta habitatores fontis Taphuæ. 8. Etenim in sorte Manasse ceciderat terra Ta-
phuæ, quæ est juxta terminos Manasse filiorum Ephraim. 9. Descenditque terminus Vallis
arundineti in Meridiem torrentis civitatum Ephraim, quæ in medio sunt urbium Manasse;
terminus Manasse ab Aquilone torrentis, et exitus ejus pergit ad mare : 10. ita ut possessio
Ephraim sit ab Austro, et ab Aquilone Manasse, et utramque claudat mare, et conjungantur
sibi in tribu Aser ab Aquilone, et in tribu Issachar ab Oriente. 11. Fuitque hæreditas Manasse
in Issachar et in Aser, Bethsan et viculi ejus, et Jeblaam cum viculis suis, et habitatores Dor
cum oppidis suis, habitatores quoque Endor cum viculis suis : similiterque habitatores Thenac
cum viculis suis, et habitatores Mageddo cum viculis suis, et tertia pars urbis Nophet. 12. Nec
potuerunt filii Manasse has civitates subvertere, sed cœpit Chananæus habitare in terra sua.
13. Postquam autem convaluerunt filii Israel, subjecerunt Chananæos, et fecerunt sibi tribu-
tarios, nec interfecerunt eos. 14. Locutique sunt filii Joseph ad Josue, et dixerunt : Quare
dedisti mihi possessionem sortis et funiculi unius, cum sim tantæ multitudinis, et benedixerit
mihi Dominus? 15. Ad quos Josue ait : Si populus multus es, ascende in silvam, et succide
tibi spatia in terra Pherezæi et Raphaim : quia angusta est tibi possessio montis Ephraim.
16. Cui responderunt filii Joseph : Non poterimus ad montana conscendere, cum ferreis curri-
bus utantur Chananæi, qui habitant in terra campestri, in qua sitæ sunt Bethsan cum viculis
suis, et Jezrael mediam possidens vallem. 17. Dixitque Josue ad domum Joseph, Ephraim
et Manasse : Populus multus es, et magnæ fortitudinis, non habebis sortem unam; 18. sed
transibis montem, et succides tibi, atque purgabis ad habitandum spatia : et poteris ultra
procedere, cum subverteris Chananæum quem dicis ferreos habere currus, et esse fortissimum.

1. Ipse enim est primogenitus Joseph.] Dat causam cur tribus Manasse fuerit una è tribubus quæ Chananæam sorte diviserunt, nimirum quia licet Manasse non esset filius Jacobi Patriarchæ, sed nepos, tamen quia filius erat Josephi, Jacob eum sibi in filium adoptarat, et pari jure cum cæteris filiis suis immediate Chananæam dividere et hæreditare jusserat. Gen. 48.

Machir primogenito (imo unigenito) Manasse.] Hic enim non alium reliquit filium quàm Machir, qui fuit pater Galaad. *Qui* (Galaad) *fuit vir pugnator*, non in Chananæa, sed in Ægypto sub Pharaone in bellis Ephraimitarum, qui cæsi narrantur 1. Paral. 7. 21. Galaad enim natus est in Ægypto vivente adhuc Josepho avo; quare Pharaoni in bellis servire potuit ante cœptam

ejus in Hebræos persecutionem. Exodi 1. Videtur Galaad mortuus in Ægypto, vel certe in deserto; nam in egressu Mosis et Hebræorum ex Ægypto, ipse, si adhuc vixit, fuit 140 annorum; in ingressu vero Hebræorum in Chanaan fuisset 180 annorum, quæ ætas nulli illo ævo contigit.

4. DOMINUS PRÆCEPIT,] Numer. 27. Vide ibi dicta.

5. ET CECIDERUNT FUNICULI MANASSE DECEM, ABSQUE TERRA GALAAD ET BASAN TRANS JORDANEM.] *Funiculi*, id est, portiones, sive sortes hæreditariæ; olim enim funiculis dimetiebantur limites et hæreditates, sicut jam metiuntur virgis vel baculis mensoriis, esto hæc tantæ terræ dimensio non sit facta funiculis (hoc enim nimis longum et operosum fuisset), sed oculari inspectione et spatii æstimatione. Est ergo catachresis.

Porro tribus Manasse divisa fuit in duas partes. Dimidia enim tribus obtinuit Galaad et Basan cis Jordanem, altera dimidia obtinuit suas sortes trans Jordanem, easque decem, quia decem familiis Manasse dandæ erant decem sortes, nimirum quinque filiis, scilicet Abiezer, Helec, Esrel, Sichem et Semida, v. 2. et quinque filiabus Salphaad, scilicet Maala, Noa, Hegla, Melcha et Thersa; nam sextus filius Hepher nullos genuit filios nisi Salphaad, qui hasce quinque filias duntaxat post se reliquit, sibique substituit, versu 3.

8. ETENIM IN SORTE MANASSE CECIDERAT TERRA TAPHUÆ, QUÆ (terra Taphuæ) EST JUXTA TERMINOS MANASSE, estque FILIORUM EPHRAIM.] Unde ex Hebræo sic clare vertas: *Ipsius Manasse fuit terra Taphuæ; Taphua vero in termino Manasse,* fuit *filiorum Ephraim.* Sensus est, q. d. Terra vicina urbi Taphuæ fuit filiorum Ephraim; unde versu sequenti dicitur civitates aliquas Ephraim (uti erat Taphua) fuisse in medio urbium Manasse. Idem dixit cap. 6. versu 9. Causa erat quod tribus Ephraim esset copiosior et numerosior, quàm in regione, quæ sorte sibi obtigerat, tota commode habitare posset; quare terminos ejus nimis arctos laxare oportuit, ut aliquas in sorte Manasse urbes occuparet et incoleret, relictis tamen agris vicinis ipsi tribui Manasse, eo quod agri, qui tribui Ephraim obtigerant, adeo fertiles essent, ut toti tribui alendæ sufficerent. Ita Masius et alii.

11. FUITQUE HÆREDITAS MANASSE IN ISSACHAR ET IN ASER.] *In*, id est, juxta, vel in confinio et quasi complexu tribuum Issachar et Aser, quomodo Hebr. dicitur urna aurea habens manna, et virga Aaron fuisse in arca, id est, juxta arcam; nam in arca erant duntaxat tabulæ legis. Hebr. 9. 4. Vide ibi dicta.

Bethsan, quæ postea dicta est Scythopolis, id est, Scytharum civitas quod à Scythis habitata sit, uti indicat S. August. quæst. 8. in lib. Judic. Josephus lib. 5. Antiq. cap. 1. Herodotus lib. 1. et alii.

14. LOCUTIQUE SUNT FILII JOSEPH (puta Manassenses et Ephraimitæ) AD JOSUE ET DIXERUNT : QUARE DEDISTI MIHI POSSESSIONEM SORTIS ET FUNICULI UNIUS, CUM SIM TANTÆ MULTITUDINIS ET BENEDIXERIT MIHI DOMINUS?] q. d. Cur nobis qui facimus duas tribus, scilicet Ephraim et Manasse, tam angustos dedisti limites, ut unius funiculi, id est unius sortis et tribus esse videatur, quia vix uni soli tribui sufficiunt; cum tamen Deo nobis benedicente in magnam multitudinem excreverimus? Dicunt hoc, non quod regiones eis sorte assignatæ utrique tribui non sufficerent, sed quod pleræque possiderentur à Chananæis, quos ipsi expellere se posse diffidebant, eo quod arces et urbes in montibus et rupibus occuparent situ et arte munitas. Sperabant ipsi se à Josue, utpote suo contribuli (erat enim Josue ex tribu Ephraim,) obtenturos ut ex aliis tribubus regiones aliquæ pacificæ sibi assignarentur. Sed stetit Josue fortis, noluitque aliis tribubus quidquam adimere, quod suæ tribueret. Nihil ergo dedit carni et sanguini, sed totum justitiæ, justamque distributionem jam factam confirmavit. Unde ait:

15. SI POPULUS MULTUS ES, ASCENDE IN SILVAM, ET SUCCIDE TIBI SPATIA IN TERRA PHEREZÆI ET RAPHAIM,] q. d. Si abundas hominibus, et quæris laxiora ad habitandum spatia; noli ea postulare in aliis tribubus cum illorum injuria, sed spatia tibi assignata in terra Pherezæi et Raphaim iis expulsis, et instar silvæ excisis, occupa, excole, ædifica. Est metaphora; terram enim à Chananæis occupatam vocat silvam, eo quod sicut silva exscindi debet, ut locus arari possit; sic exscindendi erant Pherezæi, ut eorum terram occuparent Josephitæ.

16. NON POTERIMUS AD MONTANA CONSCENDERE, CUM FERREIS CURRIBUS UTANTUR CHANANÆI.] Erant hi falcati currus, qui falcibus et gladiis armati in hostes immissi, homines et obvia quæque secabant, et quasi demetebant. Talibus usus est Darius Rex Persarum pugnans contra Alexandrum Magnum. Audi Curtium lib. 4. *Ipse ante se falcatos currus habebat, quos signo dato universos in hostem effudit. Ruebant laxatis habenis aurigæ, quo plures nondum satis proviso impetu obtererent. Alios ergo hastæ multum ultra temonem eminentes, alios ab utroque latere dimissæ falces laceravere.*

Xenophon, lib. 6. Cyropediæ, Cyrum horum curruum facit inventorem; sed hinc liquet, tempore Josue, qui Cyrum nongentis annis antecessit, talibus curribus usos fuisse Chananæos. Porro terror iste curruum mox evanuit; nam iis opposuere milites longis hastis densatos, qui equorum ventres suffoderent, itaque iis occisis vel cæsis currus eorum inutiles redderent. Adinvenit hoc Alexander Magnus, teste Curtio lib. 4. et Diodoro Siculo lib. 17. *Pedites*, inquit, *omnis phalangis commonuit, quando proprius impulsi fuissent currus, ut clypeos conjungerent, sarissisque eos vehementer pulsarent, eo strepitu consternatos equos quadrigas retrorsum rapturos, quod ita accidit.*

17. DIXITQUE JOSUE.] Josue, nil Manassensium replica motus, stat firmus, nec aliud eis responsum dat, quàm id quod jam dedit, scilicet ut armis sibi spatia laxent.

CAPUT DECIMUM OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Sortitio tribuum coepta in Galgalis, sed intermissa, jussu Josue restituitur in Silo. Mittit ergo ipse mensores, qui reliquam Chananæam adhuc indivisam exactius dimetiantur, et in septem regiones pro septem reliquis tribubus partiantur. Quocirca tribus Benjamin prima unam ex septem sorte occupat, v. 11., cujus deinde urbes et limites describuntur.

1. Congregatique sunt omnes filii Israel in Silo, ibique fixerunt taberna-
culum testimonii, et fuit eis Terra subjecta. 2. Remanserunt autem
filiorum Israel septem tribus, quæ necdum acceperant possessiones suas.
3. Ad quos Josue ait : Usquequo marcetis ignavia, et non intratis ad
possidendam Terram, quam Dominus Deus patrum vestrorum dedit vobis.
4. Eligite de singulis tribubus ternos viros, ut mittam eos, et pergant
atque circumeant Terram et describant eam juxta numerum unius-
cujusque multitudinis ; referantque ad me quod descripserint. 5. Dividite vobis Terram in
septem partes : Judas sit in terminis suis ab Australi plaga, et domus Joseph ab Aquilone.
6. Mediam inter hos terram in septem partes describite ; et huc venietis ad me, ut coram
Domino Deo vestro mittam vobis hic sortem : 7. quia non est inter vos pars Levitarum, sed
sacerdotium Domini est eorum hæreditas. Gad autem et Ruben, et dimidia tribus Manasse,
jam acceperant possessiones suas trans Jordanem ad Orientalem plagam ; quas dedit eis Moyses
famulus Domini. 8. Cumque surrexissent viri, ut pergerent ad describendam Terram, præcepit
eis Josue, dicens : Circuite Terram, et describite eam, ac revertimini ad me ; ut hic coram
Domino, in Silo, mittam vobis sortem. 9. Itaque perrexerunt, et lustrantes eam, in septem
partes diviserunt, scribentes in volumine ; reversique sunt ad Josue in castra Silo. 10. Qui
misit sortes coram Domino in Silo, divisitque Terram filiis Israel in septem partes. 11. Et
ascendit sors prima filiorum Benjamin per familias suas, ut possiderent Terram inter filios Juda
et filios Joseph. 12. Fuitque terminus eorum contra Aquilonem à Jordane : pergens juxta
latus Jericho Septentrionalis plagæ, et inde contra Occidentem ad montana conscendens, et
perveniens ad solitudinem Bethaven ; 13. atque pertransiens juxta Luzam ad Meridiem, ipsa
est Bethel : descenditque in Atharoth addar, in montem qui est ad Meridiem Beth horon
inferioris ; 14. et inclinatur circuiens contra mare ad Meridiem montis qui respicit Beth horon
contra Africum : suntque exitus ejus in Cariath baal, quæ vocatur et Cariathiarim, urbem
filiorum Juda. Hæc est plaga contra mare, ad Occidentem. 15. A Meridie autem ex parte
Cariathiarim egreditur terminus contra mare, et pervenit usque ad fontem aquarum Nephtoa.
16. Descenditque in partem montis, qui respicit Vallem filiorum Ennom : et est contra Sep-
tentrionalem plagam in extrema parte Vallis Raphaim. Descenditque in Geennom (id est,
Vallem Ennom) juxta latus Jebusæi ad Austrum ; et pervenit ad Fontem Rogel, 17. transiens
ad Aquilonem, et egrediens ad Ensemes, id est, Fontem Solis : 18. et pertransit usque ad
tumulos, qui sunt è regione Ascensus Adommim ; descenditque ad Abenboen, id est, lapidem
Boen filii Ruben, et pertransit ex latere Aquilonis ad campestria : descenditque in planitiem,
19. et prætergreditur contra Aquilonem Beth hagla ; suntque exitus ejus contra linguam maris
salsissimi ab Aquilone in fine Jordanis ad Australem plagam : 20. qui est terminus illius ab
Oriente. Hæc est possessio filiorum Benjamin per terminos suos in circuitu, et familias suas.
21. Fueruntque civitates ejus, Jericho et Beth hagla et Vallis Casis, 22. Beth Araba et
Samaraim et Bethel. 23. Et Avim et Aphara et Ophera. 24. Villa Emona et Ophni et Gabee :
civitates duodecim, et villæ earum. 25. Gabaon et Rama et Beroth, 26. et Mesphe et Ca-
phara et Amosa, 27. et Recem, Jarephel et Tharela, 28. et Sela, Eleph, et Jebus, quæ
est Jerusalem, Gabaath et Cariath : civitates quatuordecim, et villæ earum. Hæc est possessio
filiorum Benjamin juxta familias suas.

CONGREGATI SUNT OMNES FILII ISRAEL IN SILO (Silo est mons altissimus, et civitas in monte), IBIQUE FIXERUNT TABERNACULUM TESTIMONII ;] in quo scilicet erat testimonium, id est, tabulæ legis cum Arca et Cherubim. Hinc patet Arcam et cum Arca castra Hebræorum è Galgalis fuisse translata in Silo, quæ erat in tribu Ephraim, ex qua erat Dux Josue. Par enim erat ut Arca esset in tribu Ducis, ac Ducem populus sequeretur, præsertim quia Silo erat juxta Jerusalem (ab ea enim distabat duabus leucis sive horis duntaxat) in qua Deus sibi sedem templumque statuere decreverat. Mansit Arca in Silo 350 annis et amplius, puta à Josue usque ad Samuelem. 1. Reg. 14. 3. Rabbini putant hanc Arcæ è Galgalis translationem factam anno 14 Ducatus Josue, indeque computant annos Jubilæos, quos ipsi numerant 17, puta 850 annos quibus Hebræos terram promissam occupasse ipsi asserunt ; sed hallucinantur in multis. Verius Torniellus et alii censent hanc Arcæ translationem factam post septem annorum bella, puta anno octavo Ducatus Josue.

Tunc enim Josue Chananæam à se debellatam pacifice possedit, eamque inter 12 Tribus distribuit ; quare tunc singuli domos incolere vineasque et agros excolere cœperunt. Tunc ergo pariter leges et cæremoniæ à Deo præscriptæ per Mosen in praxin inductæ sunt, ac consequenter ritus anni septimi, pariter et quinquagesimi, sive Jubilæi.

Igitur annus octavus Josue (non primus, quo ingressus Chananæam expugnavit Jerichuntem, uti nonnulli volunt) fuit exordium horum annorum : ab illo enim numerari cœperunt anni tam Sabbatici, quàm Jubilæi, juxta legem à Deo sancitam Levit. 25. 2. et seq. uti ibidem ostendi.

2. REMANSERANT AUTEM FILIORUM ISRAEL SEPTEM TRIBUS, QUÆ NECDUM ACCEPERANT POSSESSIONES SUAS.] Id factum est, partim ex torpore et ignavia septem tribuum, hanc enim eis objicit Josue versu sequenti; partim quod eis oborta fuerit suspicio priorem terræ sanctæ dimensionem non satis æque esse factam, in eaque à mensoribus commissum esse errorem ; nam ut is emendetur, Josue denuo mittit novos descriptores, qui septem tribubus exactius restantem terram dimetiantur, et in septem regiones distribuant.

3. AD QUOS JOSUE AIT : USQUEQUO MARCETIS IGNAVIA ? etc.] Solet labore fessos corripere sopor et torpor ; sic hìc Israelitas bello septennali fatigatos invasit ignavia ad mittendum Geometras, qui Chananæam reliquam in septem partes æque septem tribubus partirentur. Non ergo significat hìc Josue multum temporis, scilicet septem annos inter priorem et posteriorem hanc Chananææ divisionem intercessisse, ut volunt Rabbini, et eos secuti Masius et Magalianes : tantam enim moram et ignaviam nec tulisset Josue, nec Hebræi. Quis enim eos tam numerosos (erant enim plusquam decies centena millia hominum in septem hisce tribubus) aluisset, nisi ipsi singuli terram, quæ sortitione sibi obvenerat, arassent, seminassent, coluissent ? Tantum ergo urget eos, ut illico missis agrimensoribus terram dividant, ut divisa septem tribubus sortitione distribuatur ; ne ipsæ cæteris tribubus, quæ jam suas sortes possidebant, litem moveant, aut eorum limites invadant et deprædentur. Otium enim est causa indigentiæ, indigentia est causa furti et rapinæ.

4. DESCRIBANT EAM JUXTA NUMERUM UNIUSCUJUSQUE MULTITUDINIS,] id est, juxta numerum tribuum, ut scilicet pro septem tribubus terram describant et dividant in totidem portiones sive regiones, sed ita ut numerosiori tribui major vel fortior terræ portio assignari queat. Ita se explicat versu sequenti : jaciebantur enim sortes pro quantitate tribus, ut si illa esset magna, regio sorte dilatari ; si parva, regio sorte arctari posset.

6. MEDIAM INTER HOS TERRAM IN SEPTEM PARTES DISTRIBUITE :] τὸ *mediam inter hos* non est in Hebræo, Chald. et Septuag. nam etiam ultra sortem tribuum Ephraim et Manasse, sors septem tribuum extendebatur usque ad Libanum. Unde aliqui suspicantur hìc esse mendum, et corrigendum sic, *reliquam inter vos*. Et sane τὸ *mediam* exponendum est *reliquam*. Reliqua enim terræ pars erat media, vel inter Judæos et Josephitas, vel inter Josephitas et Libanum, vel inter Judæos et Idumæos. Hi enim erant limites terræ Hebræis promissæ, à Deo statuti.

7. SED SACERDOTIUM DOMINI EST EORUM HÆREDITAS.] *Sacerdotium*, id est, Sacerdotalis proventus, puta oblationes, victimæ, primitiæ, vota, quæ Sacerdotibus ex lege dari debebant, erant quasi hæreditas Levitarum ; inde enim vivebant, quia non habebant portionem terræ, uti cæteræ tribus.

9. REVERSIQUE SUNT AD JOSUE IN CASTRA SILO,] Josephus ait eos septem mensibus occupatos fuisse in hac terræ descriptione, ac septimo mense ad Josue in Siluntem reversos.

14. ET INCLINATUR.] Hebr. תאר *taar*, id est delineatur, figuratur cum aliqua inclinatione et flexu. Unde Masius vertit, *gyrabat ;* Tigur. *reflectit.*

16. DESCENDITQUE IN PARTEM MONTIS, QUI RESPICIT VALLEM FILIORUM ENNOM.] *Montis*, scilicet Moria, ut dixi cap. 15. 8.

18. ET PERTRANSIT USQUE AD TUMULOS.] Hebr. *Usque ad Geliloth*, quod Noster vertit *Tumulos.* Τὸ *Tumulos* ergo hìc est nomen proprium urbis, vel loci ita dicti ab acervis vel tumulis arenarum vel lapidum, etc. Vide dicta supra cap. decimo quinto, versu septimo.

21. VALLIS CASIS.] Hebr. קציץ *kasis*, quæ vox significat exscisionem vel finem. Est nomen proprium vallis et urbis in ea sitæ, quod illa divisa et quasi discissa foret. Unde Masius vertit, *vallis abrupta*, vel *planities discissa.* Alii vertunt, *vallis incisionis*, quod in ea balsamum non ferro, sed acuto vitro, osse vel lapide incideretur ; si ferro enim incidatur, frutex emoritur, ait Plinius lib. 12. 25. et Josephus libro decimo quarto Antiq. cap. 7. Erat enim vallis hæc non procul à Jerichunte, quæ sola ferebat balsamum, ut docet Josephus ibidem.

CAPUT DECIMUM NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Sorte datur v. 1. tribui Simeon sua Chananæa portio, ac tribui Zabulon, v. 10. mox Issachar, v. 17. deinde Aser, v. 24. ac Nephthali, v. 31. et Dan, v. 40. Denique, v. 49. ipsi Josue datur Thamnath Sare quam petierat.

1. Et egressa est sors secunda filiorum Simeon per cognationes suas, fuitque
hæreditas 2. eorum in medio possessionis filiorum Juda : Bersabee et
Sabee et Molada, 3. et Hasersual, Bala et Asem, 4. et Eltholad, Bethul
et Harma, 5. et Siceleg et Bethmarchaboth et Hasersusa, 6. et Bethle-
baoth et Sarohen : civitates tredecim, et villæ earum. 7. Ain et Remmon
et Athar et Asan : civitates quatuor, et villæ earum ; 8. omnes viculi per
circuitum urbium istarum usque ad Balaath Beer Ramath contra Austra-
lem plagam. Hæc est hæreditas filiorum Simeon juxta cognationes suas. 9. In possessione et
funiculo filiorum Juda : quia major erat, et idcirco filii Simeon possederunt in medio hære-
ditatis eorum. 10. Ceciditque sors tertia filiorum Zabulon per cognationes suas : et factus est
terminus possessionis eorum usque Sarid. 11. Ascenditque de Mari et Merala, et pervenit in
Debbaseth, usque ad torrentem qui est contra Jeconam. 12. Et revertitur de Sared contra
Orientem in fines Ceseleththabor ; et egreditur ad Dabareth, ascenditque contra Japhie,
13. et inde pertransit usque ad Orientalem plagam Gethhepher et Thacasin : et egreditur in
Remmon, Amthar et Noa. 14. Et circuit ad Aquilonem Hanathon : suntque egressus ejus
Vallis Jephtahel, 15. et Careth et Naalol et Semeron et Jedala et Bethlehem : civitates duo-
decim, et villæ earum. 16. Hæc est hæreditas tribus filiorum Zabulon per cognationes suas,
urbes et viculi earum. 17. Issachar egressa est sors quarta per cognationes suas. 18. Fuitque
ejus hæreditas, Jezrael et Casaloth et Sunem, 19. et Hapharaim et Seon, et Anaharath,
20. et Rabboth et Cesion, Abes, 21. et Rameth, et Engannim, et Enhadda, et Bethpheses.
22. Et pervenit terminus ejus usque Thabor et Sehesima et Bethsames ; eruntque exitus ejus
Jordanis : civitates sedecim, et villæ earum. 23. Hæc est possessio filiorum Issachar per cog-
nationes suas, urbes et viculi earum. 24. Ceciditque sors quinta tribui filiorum Aser per
cognationes suas ; 25. fuitque terminus eorum Halcath et Chali et Beten et Axaph, 26. et
Elmelech et Amaad et Messal ; et pervenit usque ad Carmelum maris et Sihor et Labanath.
27. Ac revertitur contra Orientem Bethdagon : et pertransit usque Zabulon et vallem Jephtael
contra Aquilonem in Bethemec et Nehiel. Egrediturque ad lævam Cabul, 28. et Abran et
Hohob et Hamon et Cana, usque ad Sidonem magnam. 29. Reverliturque in Horma usque
ad civitatem munitissimam Tyrum, et usque Hosa ; eruntque exitus ejus in mare de funiculo
Achziba, 30. et Amma et Aphec et Rohob : civitates viginti duæ, et villæ earum. 31. Hæc est
possessio filiorum Aser per cognationes suas, urbesque et viculi earum. 32. Filiorum Nephthali
sexta sors cecidit per familias suas ; 33. et cœpit terminus de Heleph et Elon in Saananim, et
Adami, quæ est Neceb, et Jebnael usque Lecum : et egressus eorum usque ad Jordanem,
34. reverliturque terminus contra Occidentem Azanotthabor, atque inde ingreditur in Hucuca,
et pertransit in Zabulon contra Meridiem, et in Aser contra Occidentem, et in Juda ad Jor-
danem contra ortum solis : 35. civitates munitissimæ, Assedim, Ser, et Emath, et Reccath,
et Cenereth, 36. et Edema, et Arama, Asor, 37. et Cedes et Edrai, et Enhasor, 38. et
Jeron et Magdalel, Horem et Bethanath, et Bethsames : civitates decem et novem, et villæ
earum. 39. Hæc est possessio tribus filiorum Nephthali per cognationes suas, urbes et viculi
earum. 40. Tribui filiorum Dan per familias suas egressa est sors septima : 41. et fuit terminus
possessionis ejus Sara et Esthaol, et Hirsemes, id est, civitas Solis. 42. Selebin et Aialon et
Jethela, 43. Elon et Themna et Acron, 44. Elthece, Gebbethon et Balaath, 45. et Jud,
et Bane, et Barach, et Gethremmon : 46. et Mejarcon et Arecon, cum termino qui respicit
Joppen. 47. et ipso fine concluditur. Ascenderuntque filii Dan, et pugnaverunt contra

Lesem, ceperuntque eam, et percusserunt eam in ore gladii, et possederunt, et habitaverunt in ea, vocantes nomen ejus Lesem Dan, ex nomine Dan patris sui. 48. Hæc est possessio tribus filiorum Dan per cognationes suas, urbes et viculi earum. 49. Cumque complesset sorte dividere Terram singulis per tribus suas, dederunt filii Israel possessionem Josue filio Nun in medio sui, 50. juxta præceptum Domini, urbem quam postulavit, Thamnath Saraa in monte Ephraim: et ædificavit civitatem, habitavitque in ea. 51. Hæ sunt possessiones, quas sorte diviserunt Eleazar sacerdos et Josue filius Nun, et principes familiarum ac tribuum filiorum Israel, in Silo coram Domino ad ostium tabernaculi testimonii, partitique sunt Terram.

1. Fuitque hæreditas eorum (Simeonitarum) in medio possessionis filiorum Juda.] R. Salomon asserit Simeonitas in sortitione 12 Tribuum fuisse præteritos, eo quod Jacob maledicens Simeoni dixerit de eo et Levi: *Dividam eos in Jacob, et dispergam eos in Israel*, Gen. 49. 7. quare Simeonitas fuisse exortes hæreditatis, sed reliquas tribus jecisse sortem quænam illos in se reciperet; ac sortem cecidisse super tribum Juda: hanc ergo eis intra se recepisse, sed ægre et coacte, ideoque eos à se expulisse sub Davide, idque colligit ex 1. Paral. 4. 31. Verum hæc sunt mera commenta, imo errores Sanctæ Script. repugnantes, quæ hîc expresse asserit Simeonitis æque ac aliis tribubus sorte portionem suam in Chananæa obtigisse. Quòd ergo hîc dicuntur ipsi sortem recepisse in medio filiorum Juda, sic accipe, quod sors eorum contermina fuerit sorti tribus Juda, illique immissa; quòdque tribus Juda, cum nimis laxa haberet terrarum spatia, quàm ut omnia excolere, et contra feras tueri posset, partem eorum cesserit tribui Simeonis. Hæc enim cæteris tribubus erat minor, minusque numerosa. Nam in ultimo censu in ea duntaxat numerati sunt 22200. Porro oraculum Jacob non favet R. Salomoni, sed aliud intendit, uti ostendi Genes. 49. 7. Ita Masius et alii.

11. Ad torrentem qui est contra Jeconam.] Verisimiliter Masius opinatur torrentem hunc esse juxta limites Sidoniorum, quem Pagida vel Belum Historici nominant, qui arenam vehit, ex qua optima conflantur vitra, teste Plinio l. 5. cap. 19. et lib. 36. cap. 26. Joseph. lib. 2. Belli cap. 9. Tacito lib. 5. Strabo. lib. 16. et Guiliel. Tyrio lib. decimo tertio Belli sacri, cap. 3.

13. Amthar.] Sic et Septuag. vocem Hebr. המתאר *hammetoar*, ut nomen proprium urbis accipiunt. Symmach. vero accipit ut nomen appellativum, et epithetum *Remnon*; unde vertit: *Remnon inclytam.* Chald. Masius, Vatab. Pagnin. Arias, R. David et Rabbi Salomon vertunt: *Quæ gyratur vel circumflectitur in Noa.*

26. Et pervenit usque ad Carmelum maris.] Additur τὸ *maris*, quia duo erant montes Carmeli in terra Sancta, unus in tribui Aser adjacens mari Mediterraneo, alter in tribu Juda, cujus incola fuit Nabel maritus Abigail.

27. Beth Dagon.] id est, domus Dagon, quia scilicet in hac urbe colebatur Dagon forma piscis, vel potius Sirenis. Unde Serar. in Judic. cap. 16. q. 23. opinatur Dagon fuisse Venerem, de quo plura 1. Reg. 5. 2.

35. Cenereth.] Ab hac urbe nomen accepit lacus Genesareth, sive mare Galilææ illi adjacens. Masius et Arias censent Cenereth esse illam, quæ postea in gratiam Tiberii Cæsaris dicta est Tiberias. Alii volunt esse Capharnaum.

47. Ascenderuntque filii Dan, et pugnaverunt contra Lesem.] Id post mortem Josue factum, ut fuse narratur Judic. 18. 1. et sequent. Hinc patet hunc librum non esse scriptum à Josue; vel potius ab eo qui illum digessit et edidit, multa illi fuisse inserta et addita, ut sunt illa cap. 15. vers. 14. et ult. et cap. 17. vers. 12. et 13, etc.

49. Dederunt filii Israel possessionem Josue.] Nota hîc et mirare modestiam Ducis Josue; nam qui primo omnibus aliis sortes divisit, suam ultimus accepit. Rursum ipse noluit sortem sibi jaci uti aliis, sed datum à populo suscepit. Nimirum Josue fuit typus Jesu Christi, qui cum primus esset omnium, imo α et ω, pro nobis factus est virorum novissimus. Isaiæ 53. 3.

50. Juxta præceptum Domini.] Hoc præceptum Num. 14. 24. non exprimitur, sed hîc suppletur. Hinc ergo liquet Deum præcepisse ut Josue daretur illa portio terræ, quam ipse optaret. Si enim Deus ibidem jussit dari Calebo Hebronem, cur non et socio ejus Josue, qui Calebum superavit, fuitque dux et princeps populi? idque satis insinuat Caleb, cum hîc cap. 14. versu 6. ait ad Josue: *Nosti quid locutus sit Dominus ad Moysen hominem Dei de me et te in Cadesbarne.*

Urbem quam postulavit: Thamnath Saraa in monte Ephraim.] Petiit Josue hanc urbem, tum ut inter contribules suos in tribu sua Ephraim habitaret, tum modestiæ causa. Nam urbs hæc Thamnath cognominata est *Saraa*, ab ariditudine et inutilitate loci: *Thamnath Saraa* enim Hebr. idem est quod *figura diffluens* vel *inutilis*; vel ut alii, *imago superfluitatis* aut *fœtoris*, vel ut Pagn. *numerabis residuum;* quasi Josue occuparit id quod aliis omnibus erat residuum et inutile; sicut S. Ludovicus, S. Hedwygis, S. Elisabeth humilitatis et devotionis studio, sæpe comedebant reliquias mensæ pauperum quos alebant. Elegit ergo Josue ultimus omnium urbem deteriorem et incultam, inter montana et aspera loca sitam, ducibusque ac magistratibus insigne continentiæ et paupertatis exemplum reliquit, fecitque illud monitum Ecclesiastici cap. 32. 1. *Rectorem te posuerunt? noli extolli; esto unus in illis quasi unus ex ipsis. Curam illorum habe, et sic confide, et omni cura tua explicita* (id est, finita) *recumbe.* Sane S. Hier. in Epitaph. sanctæ Paulæ scribit ipsam, cum Josue monumentum viseret, demiratam fuisse quod ipse possessionum omnium distributor sibi montosa et saxosa loca delegisset. Atque hac in re Josue fuit typus Jesu Christi, qui cum dives esset, et Rex gloriæ, pro nobis minor et pauperior fieri voluit, ut nos sua paupertate ditaret, et sua vilitate exaltaret. Ita Origen. Homil. 24. Theodor. quæst. 17. Masius, Arias et alii.

Notent et imitentur hoc Josue exemplum Principes, Principumque consiliarii, Præfecti et

Præsides, uti nostro ævo fecit Thomas Morus Angliæ Cancellarius, qui à prima ætate magnis in Republica muneribus perfunctus, cum familiam haberet amplam, tamen tota vita annuum censum non auxit ultra septuaginta aureos, uti narrat Stapleton. in ejus vita cap. 3 et 8.

Et ædificavit civitatem,] id est, jam ædificatam instauravit, auxit, ornavit.

51. Partitique sunt terram,] id est, partiri dederunt, partitionem finierunt. Hebr. enim est : *Et finierunt à dividenda terra.* Septuag. pro ויכלו *vaieccalu*, id est, *et finierunt*, aliis punctis, per metathesin legentes וילכו *vaielechu*, vertunt : *Et abierunt à dividenda terra*, ad eam incolendam et excolendam. Omnia ergo eòdem redeunt.

CAPUT VIGESIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Josue designat sex urbes refugii, tres cis, et tres ultra Jordanem.

1. ET locutus est Dominus ad Josue, dicens : Loquere filiis Israel, et dic
eis : 2. Separate urbes fugitivorum, de quibus locutus sum ad vos per
manum Moysi ; 3. ut confugiat ad eas quicumque animam percusserit
nescius, et possit evadere iram proximi, qui ultor est sanguinis : 4. cum
ad unam harum confugerit civitatum, stabit ante portam civitatis, et
loquetur senioribus urbis illius ea quæ se comprobent innocentem ; sicque
suscipient eum, et dabunt ei locum ad habitandum. 5. Cumque ultor san-
guinis eum fuerit persecutus, non tradent in manus ejus : quia ignorans percussit proximum
ejus, nec ante biduum triduumve ejus probatur inimicus ; 6. et habitabit in civitate illa, donec
stet ante judicium causam reddens facti sui, et moriatur sacerdos magnus, qui fuerit in illo
tempore ; tunc revertetur homicida, et ingredietur civitatem et domum suam de qua fugerat.
7. Decreveruntque Cedes in Galilæa montis Nephthali, et Sichem in monte Ephraim, et Ca-
riatharbe, ipsa est Hebron, in monte Juda. 8. Et trans Jordanem contra Orientalem plagam
Jericho, statuerunt Bosor, quæ sita est in campestri solitudine, de tribu Ruben, et Ramoth
in Galaad de tribu Gad, et Gaulon in Basan de tribu Manasse. 9. Hæ civitates constitutæ
sunt cunctis filiis Israel, et advenis qui habitabant inter eos ; ut fugeret ad eas qui animam
nescius percussisset, et non moreretur in manu proximi effusum sanguinem vindicare cupientis,
donec staret ante populum expositurus causam suam.

2. Separate urbes fugitivorum.] Hebr. *urbes refugii*, ad quas scilicet confugiat, qui involuntarie et fortuito aliquem occidit, ut justis Dominus Numer. 35. et seq. ubi fuse hæc explicui.

6. Donec stet ante judicium, causam reddens facti sui.] Ut si probet suam innocentiam, scilicet se casu et inscium occidisse, reducatur ad civitatem refugii, ibique maneat, donec Pontifex moriatur ; sin autem pateat eum voluntarie et studio occidisse, occidatur et ipse.

CAPUT VIGESIMUM PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Assignantur Levitis triginta octo civitates in variis tribubus ad habitandum.

1. ACCESSERUNTQUE principes familiarum Levi ad Eleazarum sacerdotem, et
Josue filium Nun, et ad duces cognationum per singulas tribus filiorum
Israel. 2. Locutique sunt ad eos in Silo terræ Chanaan, atque dixerunt :
Dominus præcepit per manum Moysi, ut darentur nobis urbes ad habi-
tandum, et suburbana earum ad alenda jumenta. 3. Dederuntque filii
Israel de possessionibus suis juxta imperium Domini, civitates et sub-
urbana earum. 4. Egressaque est sors in familiam Caath filiorum Aaron
sacerdotis, de tribubus Juda, et Simeon, et Benjamin, civitates tredecim. 5. Et reliquis
filiorum Caath, id est, Levitis qui superfuerant, de tribubus Ephraim, et Dan, et dimidia

tribu Manasse, civitates decem. 6. Porro filiis Gerson egressa est sors, ut acciperent de tribubus Issachar, et Aser et Nephthali, dimidiaque tribu Manasse in Basan, civitates numero tredecim. 7. Et filiis Merari per cognationes suas, de tribubus Ruben et Gad et Zabulon, urbes duodecim. 8. Dederuntque filii Israel Levitis civitates et suburbana earum, sicut præcepit Dominus per manum Moysi, singulis sorte tribuentes. 9. De tribubus filiorum Juda et Simeon dedit Josue civitates: quarum ista sunt nomina, 10. filiis Aaron per familias Caath Levitici generis (prima enim sors illa egressa est). 11. Cariatharbe patris Enac, quæ vocatur Hebron, in monte Juda, et suburbana ejus per circuitum. 12. Agros vero et villas ejus dederat Caleb filio Jephone ad possidendum. 13. Dedit ergo filiis Aaron sacerdotis Hebron confugii civitatem, ac suburbana ejus, et Lobnam cum suburbanis suis; 14. et Jether, et Esthemo, 15. et Holon, et Dabir, 16. et Ain, et Jeta, et Bethsames, cum suburbanis suis: civitates novem de tribubus, ut dictum est, duabus. 17. De tribu autem filiorum Benjamin, Gabaon, et Gabae, 18. et Anathoth et Almon cum suburbanis suis, civitates quatuor. 19. Omnes simul civitates filiorum Aaron sacerdotis tredecim, cum suburbanis suis. 20. Reliquis vero per familias filiorum Caath Levitici generis, hæc est data possessio. 21. De tribu Ephraim urbes confugii, Sichem cum suburbanis suis in monte Ephraim, et Gaser, 22. et Cibsaim et Beth horon, cum suburbanis suis, civitates quatuor. 23. De tribu quoque Dan, Eltheco et Gabathon, 24. et Aialon et Gethremmon, cum suburbanis suis, civitates quatuor: 25. porro de dimidia tribu Manasse, Thanach et Gethremmon, cum suburbanis suis, civitates duæ. 26. Omnes civitates decem, et suburbana earum, datæ sunt filiis Caath inferioris gradus. 27. Filiis quoque Gerson Levitici generis dedit de dimidia tribu Manasse confugii civitates, Gaulon in Basan et Bosram, cum suburbanis suis, civitates duas. 28. Porro de tribu Issachar, Cesion et Dabereth, 29. et Jaramoth, et Engannim, cum suburbanis suis, civitates quatuor. 30. De tribu autem Aser, Masal et Abdon, 31. et Helcath et Rohob, cum suburbanis suis, civitates quatuor. 32. De tribu quoque Nephthali civitates confugii, Cedes in Galilæa, et Hammoth Dor et Carthan, cum suburbanis suis, civitates tres. 33. Omnes urbes familiarum Gerson, tredecim cum suburbanis suis. 34. Filiis autem Merari Levitis inferioris gradus per familias suas data est de tribu Zabulon, Jecnam et Cartha, 35. et Damna et Naalol, civitates quatuor cum suburbanis suis. 36. De tribu Ruben ultra Jordanem contra Jericho civitates refugii, Bosor in solitudine, Misor et Jaser et Jethson et Mephaath, civitates quatuor cum suburbanis suis. 37. De tribu Gad civitates confugii, Ramoth in Galaad, et Manaim et Hesebon et Jaser, civitates quatuor cum suburbanis suis. 38. Omnes urbes filiorum Merari per familias et cognationes suas, duodecim. 39. Itaque civitates universæ Levitarum in medio possessionis filiorum Israel fuerunt quadraginta octo, 40. cum suburbanis suis, singulæ per familias distributæ. 41. Deditque Dominus Deus Israeli omnem Terram quam traditurum se patribus eorum juraverat: et possederunt illam, atque habitaverunt in ea. 42. Dataque est ab eo pax in omnes per circuitum nationes, nullusque eis hostium resistere ausus est; sed cuncti in eorum ditionem redacti sunt. 43. Ne unum quidem verbum, quod illis præstiturum se esse promiserat, irritum fuit, sed rebus expleta sunt omnia.

1. ACCESSERUNTQUE PRINCIPES FAMILIARUM LEVI.] Nota Jacob Patriarcham morientem Gen. 49. 7. filio suo Levi, ejusque posteris Levitis in castigationem cædi Sichimitarum irrogasse pœnam dispersionis inter fratres suos: sed Deus, qui dives est in temperanda vindicta et in clementia, pœnam hanc ob merita posterorum in laudem et gloriam convertit, voluitque ut Levitarum ac sacerdotum cœtus et collegia per omnes tribus spargerentur, ut omnes ex sacerdotio tam dignitatem quàm utilitatem sanæ doctrinæ legisque divinæ cognoscendæ acciperent. Erant enim hæc collegia quasi seminaria religionis et pietatis, ex quibus civitates vicinæ cœlestis disciplinæ semina, sanctiorisque vitæ exempla petere possent. Sic pollicetur Deus Osee 2. 23. quòd per universam terram seminabit *Jezrael*, id est, *semen Dei*, scilicet sacerdotes quasi Apostolos et viros Apostolicos. Sic S. Basil. teste S. Greg. Nazianz. orat. 20. monasteria construxit juxta urbes, ut utrorumque incolæ commoda sua inter se communicarent, uti faciunt terra et mare, terræ idcirco immixtum; ut scilicet monasteria ab urbibus alerentur, urbes vero a monasteriis, quasi gymnasiis pietatis sanctiorem vitam addiscerent. Hac de causa passim in Germania, aliisque in locis juxta urbes celebriores ædificata sunt monasteria antiquissima, imo urbibus ipsis antiquiora, ac quæ urbibus ipsis occasionem et initium dederunt, ut recte advertit Thomas Bozius in signis Ecclesiæ.

Quocirca S. Chrys. hom. 59. ad populum, eum hortatur ut crebro monasteria et monachos invisat. *Sunt enim*, inquit, *omnia ibi illecebris va-*

cua, et ab omni interpellatione et inquietudine libera : insuper sunt portus tranquillissimi, quos qui inhabitant, veluti ignes sunt, qui cum è loco editiori emicent, lucem eminus exhibent adventantibus, cumque in portu resederint, cæteros ad suam alliciunt tranquillitatem; neque eos qui se intuentur pati naufragium sinunt, vel in tenebris esse qui ad se oculos intenderint. Adi igitur viros tales, utere eorum contubernio, accede, inquam, sanctos, tange pedes; multo enim honestius est illorum pedes amplexari, quam aliorum caput. Dic enim mihi, si quidam statuarum pedes apprehendunt, quoniam regis tantum imaginem habent, tu si eum tenueris, qui in seipso Christum habet, non salvus eris? Sancti igitur sunt pedes tales, vel si vilissimi fuerint.

3. Dederuntque filii Israel.] Nota : Hæc urbium distributio, à duodecim Tribubus facta Levitis, contigit paulo post sortitionem et divisionem terræ, antequam singulæ tribus sortis suæ possessionem adirent; idque ne primi possessores suis sedibus à Levitis exturbarentur. Reliqua dixi Num. 35. 1. et seq.

Porro plures urbes datæ Levitis hîc numerantur, quàm cæteris tribubus, idque tum ad honorem sacerdotii, ut sacerdotes et Levitæ de domibus non solliciti totos se darent Dei cultui, ait Philo lib. de sacerd. honor. tum quia cæteræ tribus præter urbes habebant multos pagos et vicos; Levitæ autem non, sed tantum suburbana ad mille passus. Ita Abulensis. Denique Levitis per totam Judæam sparsis sacerdotibus obtigerunt urbes Jerosolymæ et templo futuro vicinæ ut illud, æque ac illius cives et principes, facilius adire possent, ac cum tribu Juda conjugia contrahere, quia has duas tribus voluit Deus permisceri, *eo quòd Christus, qui ex tribu Juda nasci debebat, non rex solum futurus erat, sed et Pontifex,* ait Theodor.

11. Cariath Arbe patris Enac.] Hoc est, urbs Arbe gigantis, qui fuit pater Enac, à quo prognati sunt Enacim gigantes.

21. Urbes confugii Sichem.] Hebr. Chald. et multa Latina manuscripta cum Abulensi legunt *urbem* in singulari. Nam una duntaxat fuit hîc civitas refugii, scilicet Sichem; cæteræ vero, scilicet Gazer, Cibsaim et Bethoron, cessere Levitis ad habitandum duntaxat, non homicidis ad confugiendum. Idem est v. 26. 31. 35. 36. omnibus enim hisce versibus pro *civitates refugii,* Hebr. Chald. et manuscripta cum Abulensi legunt in singulari *civitatem refugii*, ob causam jam dictam. Vide Francisc. Lucam hîc Annot. 36.

36. De tribu Ruben, etc.] Totus hic versus in Hebræo jam deest: Noster videtur eum ex Septuag. transtulisse. Vide Franciscum Lucam Annot. 37. Olim videtur exstitisse in Hebræo; nam nonnulli Codices Hebraici eum habent, æque ac Chaldæus, qui pro *Jaser* et *Jethson* legunt *Jassa* et *Cademoth.* Ita quoque legit Noster 1. Paral. 6. 78 et 79; quare videntur hæ urbes duo habuisse nomina.

41. Deditque Dominus Deus Israel omnem terram quam traditurum se patribus eorum juraverat, et possederunt illam, atque habitaverunt in ea.] Dices : Videtur hoc repugnare iis quæ dicta sunt hîc versu 4, et quæ dicentur Judic. 1. ubi asseritur Hebræos multis in locis non potuisse exterminare Jebusæos et Chananæos : quare multa adhuc ab Hebræis necdum possessa, sed possidenda supererant. Resp. primo Deum dedisse Hebræis omnem Chananæam, quoadjus et dominium, quod ipsi in eam totam habebant, unde et eam vel eis per sortes distribuit. Rursum quoad ejus possessionem, sed cum limitatione, quam ipse expressit Exodi 23. 19. dicens: *Non ejiciam eos à facie tua anno uno, ne terra in solitudinem redigatur, et crescant contra te bestiæ; paulatim expellam eos de conspectu tuo, donec augearis et possideas terram.* Hoc enim commodius et utilius erat Hebræis. Dedit ergo Deus omnem terram à se promissam, non totam simul et semel, sed sensim et pedetentim, expellendo ex ea Chananæos, ne illa jaceret inculta, feræque eam occuparent, donec Hebræi eam totam incolere et excolere possent. Hæc enim est conditio, quam promissioni suæ addiderat; quæ conditio non onerosa, sed commoda erat Hebræis. Ita Abulensis, Masius et alii. Similem phrasim audivimus cap. 11. vers. ult.

Subtilius respondet S. August. quæst. 21. totam terram promissam Hebræis à Deo esse datam; quia etiam illæ portiones quas ipsi non possederunt, datæ sunt eis ad quamdam exercitationis utilitatem, ut scilicet discerent cum hostibus confligere.

CAPUT VIGESIMUM SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

JOSUE RUBENITAS, GADITAS, ET DIMIDIAM TRIBUM MANASSE AD SEDES SUAS CIS JORDANEM BENEDICENDO REMITTIT. ILLI ALTARE IBIDEM ÆDIFICANT : UNDE CÆTERÆ TRIBUS CONCITANTUR AD BELLUM, SED MISSIS LEGATIS EXCUSATIONEM EORUM ACCIPIUNT, QUOD SCILICET ALTARE ÆDIFICARINT, NON AD SACRIFICIUM, SED AD MONUMENTUM SOCIETATIS.

1. EODEM tempore vocavit Josue Rubenitas, et Gaditas, et dimidiam tribum
Manasse. 2. Dixitque ad eos : Fecistis omnia quæ præcepit vobis Moyses
famulus Domini; mihi quoque in omnibus obedistis, 3. nec reliquistis
fratres vestros longo tempore usque in præsentem diem, custodientes imperium Domini Dei vestri. 4. Quia igitur dedit Dominus Deus vester
fratribus vestris quietem et pacem, sicut pollicitus est; revertimini, et
ite in tabernacula vestra, et in terram possessionis quam tradidit vobis
Moyses famulus Domini trans Jordanem : 5. ita duntaxat ut custodiatis attente, et opere
compleatis mandatum et legem quam præcepit vobis Moyses famulus Domini, ut diligatis
Dominum Deum vestrum, et ambuletis in omnibus viis ejus, et observetis mandata illlius,
adhæreatisque ei, ac serviatis in omni corde, et in omni anima vestra. 6. Benedixitque eis
Josue et dimisit eos. Qui reversi sunt in tabernacula sua. 7. Dimidiæ autem tribui Manasse
possessionem Moyses dederat in Basan : et idcirco mediæ quæ superfuit, dedit Josue sortem
inter cæteros fratres suos trans Jordanem ad Occidentalem plagam. Cumque dimitteret eos in
tabernacula sua, et benedixisset eis, dixit ad eos : In multa substantia atque divitiis revertimini ad sedes vestras, cum argento et auro, ære ac ferro, et veste multiplici; dividite
prædam hostium cum fratribus vestris. 9. Reversique sunt et abierunt filii Ruben, et filii
Gad, et dimidia tribus Manasse, à filiis Israel de Silo quæ sita est in Chanaan, ut intrarent
Galaad Terram possessionis suæ quam obtinuerat juxta imperium Domini in manu Moysi.
10. Cumque venissent ad tumulos Jordanis in terram Chanaan, ædificaverunt juxta Jordanem
altare infinitæ magnitudinis. Quod cum audissent filii Israel, et ad eos certi nuntii detulissent
ædificasse filios Ruben, et Gad, et dimidiæ tribus Manasse, altare in terra Chanaan, super
Jordanis tumulos, contra filios Israel; 12. convenerunt omnes in Silo, ut ascenderent et
dimicarent contra eos. 13. Et interim miserunt ad illos in terram Galaad Phinees filium
Eleazari sacerdotis, 14. et decem principes cum eo, singulos de singulis tribubus. 15. Qui
venerunt ad filios Ruben, et Gad, et dimidiæ tribus Manasse, in terram Galaad, dixeruntque
ad eos : 16. Hæc mandat omnis populus Domini : Quæ est ista transgressio? Cur reliquistis
Dominum Deum Israel, ædificantes altare sacrilegum, et à cultu illius recedentes. 17. An
parum vobis est quod peccastis in Beelphegor, et usque in præsentem diem macula hujus sceleris in nobis permanet? multique de populo corruerunt. 18. Et vos hodie reliquistis Dominum, et cras in universum Israel ira ejus desæviet. 19. Quod si putatis immundam esse
terram possessionis vestræ, transite ad terram in qua tabernaculum Domini est; et habitate
inter nos : tantum ut à Domino et à nostro consortio non recedatis, ædificato altari præter
altare Domini Dei nostri. 20. Nonne Achan filius Zare præteriit mandatum Domini, et super
omnem populum Israel ira ejus incubuit? Et ille erat unus homo, atque utinam solus periisset
in scelere suo! 21. Responderuntque filii Ruben et Gad, et dimidia tribus Manasse, principibus legationis Israel : 22. Fortissimus Deus Dominus, fortissimus Deus Dominus, ipse novit,
et Israel simul intelliget; si prævaricationis animo hoc altare construximus, non custodiat
nos, sed puniat nos in præsenti; 23. et si ea mente fecimus, ut holocausta, et sacrificium,
et pacificas victimas super eo imponeremus, ipse quærat et judicet. 24. Et non ei magis cogitatione atque tractatu, ut diceremus : Cras dicent filii vestri filiis nostris : Quid vobis et
Domino Deo Israel? 25. Terminum posuit Dominus inter nos et vos, ô filii Ruben, et filii

Gad Jordanem fluvium : et idcirco partem non habetis in Domino. Et per hanc occasionem avertent filii vestri filios nostros à timore Domini. Putavimus itaque melius, 26. et diximus : Exstruamus nobis altare, non in holocausta, neque ad victimas offerendas, 27. sed in testimonium inter nos et vos, et sobolem nostram vestramque progeniem, ut serviamus Domino, et juris nostri sit offerre, et holocausta, et victimas, et pacificas hostias ; et nequaquam dicant cras filii vestri filiis nostris : Non est vobis pars in Domino. 28. Quod si voluerint dicere, respondebunt eis : Ecce altare Domini, quod fecerunt patres nostri, non in holocausta, neque in sacrificium, sed in testimonium nostrum ac vestrum. 29. Absit à nobis hoc scelus, ut recedamus à Domino, et ejus vestigia relinquamus, exstructo altari ad holocausta, et sacrificia, et victimas offerendas, præter altare Domini Dei nostri, quod exstructum est ante tabernaculum ejus. 30. Quibus auditis Phinees sacerdos, et principes legationis Israel qui erant cum eo, placati sunt : et verba filiorum Ruben, et Gad, et dimidiæ tribus Manasse, libentissime susceperunt. 31. Dixitque Phinees filius Eleazari sacerdos ad eos : Nunc scimus quod nobiscum sit Dominus, quoniam alieni estis à prævaricatione hac, et liberastis filios Israel de manu Domini. 32. Reversusque est cum principibus à filiis Ruben et Gad de terra Galaad, finium Chanaan, ad filios Israel, et retulit eis. 33. Placuitque sermo cunctis audientibus. Et laudaverunt Deum filii Israel, et nequaquam ultra dixerunt, ut ascenderent contra eos atque pugnarent et delerent terram possessionis eorum. 34. Vocaveruntque filii Ruben, et filii Gad, altare quod exstruxerant, Testimonium nostrum quod Dominus ipse sit Deus.

3. Nec reliquistis fratres vestros longo tempore.] Hebræi in Seder Olam dicunt fuisse duo septennia, sive 14 annos ; septem enim annis pugnatum esse ante primam sortitionem, ut colligitur cap. 14. 10. ac totidem exactos à prima sortitione usque ad secundam, qua completa est divisio terræ promissæ cap. 15. et seq. Hebræos sequitur Masius, Magalianes et alii. Sed verius est unum duntaxat fuisse septennium, quo scilicet bellatum est : hæ enim tres tribus non nisi ad bellandum venerant ; bellis ergo septennio confectis domum redierunt, uti dixi c. 18. 1. et seq.

Magnam sane fidem, obedientiam et patientiam hæ tres tribus præstiterunt, dum per septem annos à domo, liberis, uxoribus abfuerunt, ut fratribus bellando præirent, eosque in Chananæa trans Jordanem collocarent.

4. In tabernacula vestra,] in domos vestras : militum enim domus castrenses sunt tabernacula. Hi autem fuerant, erantque milites.

6. Benedixitque eis Josue,] hoc est, bona et fausta eis apprecatus est.

8. In (id est cum) multa substantia atque divitiis revertimini.] Est imperativus, non indicativus, ut patet ex Hebræo שׁובו *scubu*, pro quo Septuag. alio puncto legentes שׁבו *scabu*, vertunt, *reversi sunt.*

Dividite prædam hostium cum fratribus vestris.] Non consulit, sed præcipit, ait Abulens. Serarius et Masius. *Dividite*, scilicet in duas partes æquales, ut dimidium prædæ cedat vobis qui ad pugnam existis, dimidium vero fratribus vestris, qui in Galaadite ad sarcinas manserunt, illasque tutati sunt : sed in hoc dimidio plus cessit iis, qui ad pugnam exierunt, quàm iis qui in Galaadite remanserunt; nam pauci erant qui exierant, multi qui remanserant. Exierant enim duntaxat quadraginta millia, manserant ad octoginta millia. Secutus est Josue exemplum et mandatum Mosis, qui Num. 31. jussit spolia Madianitarum ex æquo dividi inter pugnantes et testantes ad sarcinas. Unde idipsum postea secutus David lege perpetua firmavit, sanxitque : *Æqua pars enim descendentis ad prælium et remanentis ad sarcinas, et similiter divident.* 1. Reg. 30. 24.

De Silo, quæ sita est in Chanaan, ut intrarent Galaad terram possessionis suæ.] Chanaan hic significat terram trans Jordanem sitam usque ad mare Mediterraneum, quam occuparunt novem tribus : Galaad vero terram cis Jordanem, quam possederunt tres tribus, scilicet Ruben, Gad, et dimidia Manasse, quæ proinde jam confectis bellis ex Silo et Chanaan revertuntur ad sedes suas in Galaad. Aliàs tota terra duodecim Tribuum alibi sæpe vocatur Chanaan.

10. Cumque venisset ad tumulos Jordanis in terram Chanaan,] id est, cum venissent ad fines Chanaan, puta ad tumulos Jordanis, ubi scilicet Jordanis arenarum cumulis et tumulis coercetur, ne alveum suum egrediens exundet. Unde Josephus l. 5. Antiq. vertit, *ripam Jordanis ;* Symmachus, *limites ;* Masius, *aggeres Jordanis.* Septuag. Hebr. vocem *Galiloth* retinuerunt, quasi nomen proprium loci. Hinc ergo patet tres tribus hoc altare erexisse non in Galaadite, sed in Chanaan, hoc est, in ripa citeriore Jordanis, quæ pertinebat ad Chanaan, non vero in ripa ulteriore quæ spectabat ad Galaaditem. Ratio erat, quia hoc altari testari volebant jus suum pristinum, quod habebat in Chanaan, præsertim ad sacrificandum in altari templi cæteris novem tribubus communi.

Altare infinitæ magnitudinis,] hoc est, vastissimum et maximum. Est hyperbole.

Contra filios Israel.] Non quasi contra novem tribus habentes suum altare in Silo, novum sibi altare in ripa Jordanis erecturi ; hoc enim erat lege vetitum, ideoque schismatis initium, uti interpretabantur novem tribus : sed *contra*, id est, è regione ex opposito, ita scilicet ut altare hoc medium esset inter Galaaditas et Chananæos, sive inter tres tribus et cæteras novem, ac has illis sociaret, et in religione jureque sacrificandi connecteret.

12. Ut dimicarent contra eos,] quasi apostatas

et schismaticos, qui scilicet à lege et tabernaculo; altarique Mosaico desciscerent, et novam sibi legem cum novo altari conderent. Vide hîc zelum Phinees et novem tribuum in propugnanda avita lege et fide, ne diversa religio in unam suam Synagogam et Rempublicam irreperet, itaque in universum populum, omnesque tribus id permittentes ira Dei desæviret. Omnes enim duodecim Tribus faciebant unam Rempubl. unamque Ecclesiam: quare potior pars, scilicet novem tribus, tenebantur curare ut reliquæ tres in eadem permanerent, nec schisma facerent, novamque Ecclesiam sibi conderent.

17. An parum vobis est quod peccastis in Beelphegor?] Idolum hoc adorantes, et fornicantes cum filiabus Moab, Num. 25.

Et usque in præsentem diem macula hujus sceleris in nobis permanet,] macula tum infamiæ, tum culpæ; erant enim multi qui eam pœnitentia necdum deleverant; imo fornicationem istam adhuc desiderabant: tum pœnæ; Deus enim adhuc tam enormis idololatriæ et fornicationis pœnas ab Hebræis exigebat.

18. Et cras in universum Israel ira ejus desæviet.] *Cras*, id est, mox. Deus enim tam enorme et publicum sacrilegium indignans, illico acerrime vindicabit, tam in vos velut ejus auctores, quàm in nos velut ejus permissores.

19. Quod si putatis immundam esse terram,] ob idola et scelera priorum incolarum, quæ per sacrificia vobis expiare non liceat, uti licet nobis qui altare Dei habemus in Silo. Septuag. pro *immunda* habent μικρα, id est, *parva;* sed legendum μιαρα, id est, *immunda. Habitate inter nos*, partem terræ nostræ vobis cedemus, nostro dispendio vobis locum in terra nostra dabimus, nosque coarctabimus ut vos à scelere avocemus, et in avita fide servemus. Vide hîc veram charitatem.

20. Atque utinam.] Legit Interpres לוא *lu*, id est, *utinam:* jam alio puncto legunt *lo*, id est, *non;* unde vertunt: *Et ipse unus homo non mortuus est in scelere suo* (sicque legunt Septuag. in Complut. etsi in Roman. desit τὸ *non*) sed cum eo plures alii, qui ob scelus ejus cæsi sunt ab Haiensibus, cap. 7.

22. Fortissimus Deus, Dominus, etc., ipse novit.] Contestantur Deum se innocenti pioque animo altare erexisse; unde dant et tria nomina huic loco congrua, eaque repetunt; primum est אל *el*, id est, fortis; secundum אלוהים *Elohim*, Deus omnium gubernator, judex et vindex. Tertium, *Iehova*, id est, ὁ ὤν, id est, *qui est*, sive *ipsum ens*. Sed quia Hebræi ex reverentia pro *Iehova*, quod est nomen Dei proprium, legunt *Adonai*, hinc Noster eos secutus vertit: *Dominus*. Contestantur ergo tria præcipua Dei attributa, scilicet potentiam, justitiam et majestatem, q. d. Contestamur Deum, Deique fortissimi robur et omnipotentiam, ut ipsi illam in nos exerceat, si idipsnm machinati sumus. Contestamur tertio Dei essentiam et majestatem immensam, à qua omne nostrum esse seu radius à sole pendet, ut illud à nobis adimat, nosque annihilet, si ab eo, sine quo esse non possumus, separare nos voluimus. Ex hisce verbis Hebræi prisci opinati sunt Phinees esse Eliam; eosque sequitur B. Petrus Damiani, epist. 12. vel ut alii dividunt 11. c. 2. ad Nicolaum II Pont. quem audi: *Elias interpretatur Dominus Deus, quod ex hac occasione ei impositum creditur; quia cum legatus à populo Ruben et Gad, qui novum altare construxerant, mitteretur, hoc ab eis responsum excusationis accepit: Fortissimus Deus Dominus ipse novit; si prævaricationis animo hoc altare construximus. Inde ergo Phinees vocatus est Elias, ut illorum responsum ejus videatur esse vocabulum.*

Quare censet ipse quod Phinees, utpote Elias, adhuc vivat, et victurus sit usque ad finem mundi, quando prædicans contra Antichristum ab eo occidetur, et martyr occumbet. Verum hanc sententiam ut paradoxam confutavi Numer. 25. v. 13.

23. Et sacrificium.] Hebr. מנחה *mincha*, id est, sacrificium farris et farinæ, de quo Levit. 2. unde distinguitur hìc ab holocaustis et victimis pacificis, quæ carnea erant, non ferrea.

Ipse quærat et judicet,] q. d. Ipse ut judex inquirat, etsi nos reos sacrilegii invenerit, *judicet*, id est, damnet, puniat et vindicet.

24. Atque tractatu.] Hebr. דאגה *deaga*, id est, cura, sollicitudine, quæ animum multa versare, secumque et cum sociis tractare et volvere cogit.

Cras dicent filii vestri filiis nostris, etc. partem non habetis in Domino,] id est, vos non estis populus Domini particularis, ut ipsius peculiaris cultus participes, ac promissionum Abrahæ et Jacobo patribus nostris de Messia deque cura populi Israelitici à Deo factarum hæredes sitis, quia Jordane à nobis divisi estis: quare ad vos non pertinet Deus noster, nec noster Deus est vester Deus: abite ergo ad vestros gentium Deos. Sic 2. Reg. 20. 8. aiunt decem tribus ab Roboam: *Non est nobis pars in Isai*, q. d. Nolumus tecum participare, qui es filius Isai sive Jesse, ex eo per Davidem et Salomonem progenitus, nolumus te tam crudelem nobis dominari, nolumus tibi esse subjecti. Sic et Christus, ait Joan. 13. 8. *Si non lavero te, non habebis partem mecum.* Sensus est, q. d. Nolumus desciscere à Domino, nec à vobis; altare autem à nobis fabricatum non ereximus ad proprium altaris usum, scilicet ad sacrificandum in eo, quale solum in lege vetitum est à Domino, sed tantum ad æternum avitæ religionis et professionis nostræ monumentum, utque omnibus testatum maneat; nos ad cultum, altare et sacrificia, quæ trans Jordanem in Silo et Jerusalem apud vos peragentur, pertinere, ac jus habere cum reliquis novem tribubus trans Jordanem, victimas nostras Deo in templo vestro offerendi. Esto ergo Jordanis nos à vobis dividat, religio tamen, Ecclesia et Respublica non dividet, sed vobis socii et contribules in omnibus erimus, uti hactenus fuimus. Ita Abulensis, Masius et alii.

Nota hîc modestiam, æque ac zelum trium tribuum, quo plane sedarunt novem tribuum animos contra se ira accensos.

Zelus ergo religionis impulit eos ad ædificandum hoc altare potius quàm aliud quodvis monumentum; quia altari hoc in Chanaan finibus erecto testabantur se velle colere Deum, quem colebant cæteræ tribus habitantes in Chanaan, adeoque se cum illis conspirare in unam eamdemque religionem; hæc enim maxime consistit in sacrifiicio quod fit in altari. Quare altare est symbolum sacrificii, æque ac fidei et religionis. Ita Abulensis.

27. Sed in testimonium inter nos et vos,] quod scilicet nos jus habeamus in altari vestro

sacrificandi, et vos non habeatis jus nos impediendi.

31. Et liberastis filios Israel de manu Domini,] abstinendo à schismate et nova religione, ob quam Deus universum Israel acriter castigasset.

32. De terra Galaad finium Chanaan.] Ita legunt Romana, q. d. De terra Galaad, quæ est in finibus Chanaan, sive quæ finit et terminat Chananæam, inquit Hugo et Abulensis. Verum Biblia Complut. Regia, aliaque legunt sic : *De terra Galaad in terram Chanaan.* Sic enim habent Hebr. Chald. et Septuag. quæ lectio planum clarumque exhibet sensum.

34. Vocaveruntque filii Ruben et filii Gad altare quod exstruxerant, testimonium nostrum quod ipse sit Deus.] Sept. Rom. asserunt ipsum Josue hoc nomen imposuisse altari. Sed Latina, Hebr. et Chald. asserunt Rubenitas et Gaditas id fecisse. Quare videtur in Septuag. irrepsisse mendum, nisi dicas Josue nomen hoc à Rubenitis altari impositum confirmasse, eique suum calculum addidisse. Nomen ergo altaris erat hoc : *Testimonium nostrum quod ipse sit Deus*, q. d. Reximus hoc altare, ut testemur Deum verum Israelis tam esse nostrum quàm cæterarum novem tribuum Deum, ideoque nos nullo modo ab eo velle recedere, et alium Deum invocare, sed illi firmiter adhærere, illum solum colere, et ab eo promissa Abrahæ et posteris ejus bona sperare : testamur igitur hoc altari illum æque esse Deum nostrum ac vestrum, ô novem tribus : nos enim sumus filii Abrahæ, et Israel sive Jacob, æque ac vos. Quare Deus ipsorum tam est Deus noster quàm vester, ac promissa ejus ipsius facta tam ad nos quàm ad vos pertinent. Quocirca altare hoc vocamus isto nomine : *Testimonium nostrum quod ipse sit Deus.* Sic cum Josue debellasset Amalec, *ædificavit Moses altare, et vocavit nomen ejus, Dominus exaltatio mea, dicens : Quia manus solii Domini et bellum Domini erit contra Amalec à generatione in generationem.* Exodi 17. 15.

Simili modo Jacob altare Deo erexit in titulum, Genes. 28. 18. Unde colligit Bellarminus, tractatu de Imaginibus, Vasquez, libro de Adoratione; et Serarius hîc recte et sancte imagines, titulos, statuas fabricari, quæ Dei, Christi, et Sanctorum memoriam nobis renovent, ac eorum beneficia refricent, itaque devotionem et pietatem exacuant.

CAPUT VIGESIMUM TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Josue hortatur Israelitas ad Dei veri cultum, et ad legis ejus custodiam, utque gentilium societatem et connubia vitent : id si fecerint, promittit eis omnem Dei benedictionem; si non fecerint, sed ad Chananæorum idola et vitia deflexerint, comminatur eis Dei maledictionem omneque malum.

1. EVOLUTO autem multo tempore, postquam pacem dederat Dominus Israeli
subjectis in gyro nationibus universis, et Josue jam longævo, et persenilis
ætatis ; 2. vocavit Josue omnem Israelem, majoresque natu, et principes
ac duces, et magistros, dixitque ad eos : Ego senui, et progressioris
ætatis sum ; 3. vosque cernitis omnia quæ fecerit Dominus Deus vester
cunctis per circuitum nationibus, quomodo pro vobis ipse pugnaverit ;
4. et nunc quia vobis sorte divisit omnem Terram, ab Orientali parte
Jordanis usque ad mare magnum, multæque adhuc supersunt nationes : 5. Dominus Deus
vester disperdet eas et auferet à facie vestra, et possidebitis Terram, sicut vobis pollicitus est.
6. Tantum confortamini, et estote solliciti, ut custodiatis cuncta quæ scripta sunt in volumine
legis Moysi ; et non declinetis ab eis neque ad dextram, neque ad sinistram : 7. ne postquam
intraveritis ad Gentes, quæ inter vos futuræ sunt, juretis in nomine deorum earum, et serviatis eis, et adoretis illos ; 8. sed adhæreatis Domino Deo vestro, quod fecistis usque in
diem hanc. 9. Et tunc auferet Dominus Deus in conspectu vestro gentes magnas et robustissimas, et nullus vobis resistere poterit. 10. Unus è vobis persequetur hostium mille viros :
quia Dominus Deus vester pro vobis ipse pugnabit, sicut pollicitus est. 11. Hoc tantum
diligentissime præcavete, ut diligatis Dominum Deum vestrum. 12. Quod si volueritis gentium harum, quæ inter vos habitant, erroribus adhærere, et cum eis miscere connubia, atque
amicitias copulare ; 13. jam nunc scitote quod Dominus Deus vester non eas deleat ante
faciem vestram, sed sint vobis in foveam ac laqueum, et offendiculum ex latere vestro, et sudes
in oculis vestris, donec vos auferat atque disperdat de Terra hac optima quam tradidit vobis.
14. En ego hodie ingredior viam universæ terræ ; et toto animo cognoscetis quod de omnibus
verbis quæ se Dominus præstiturum vobis esse pollicitus est, unum non præterierit incassum.

15. Sicut ergo implevit opere quod promisit, et prospera cuncta venerunt : sic adducet super
vos quidquid malorum comminatus est, donec vos auferat atque disperdat de Terra hac op-
tima quam tradidit vobis, 16. eo quod prætererieritis pactum Domini Dei vestri, quod pepigit
vobiscum, et servieritis diis alienis et adoraveritis eos, cito atque velociter consurget in vos
furor Domini, et auferemini ab hac Terra optima quam tradidit vobis.

1. Vocavit Josue omnem Israelem,] principes scilicet et primores omnium tribuum, ac cæteros qui commode venire poterant. Vocavit autem eos in Thamnath Sare, ait Serarius, aut potius in Silo, ut censent Masius; in Silo enim erat tabernaculum cum arca, in qua residebat Deus.

7. Ne, etc. juretis in nomine deorum earum.] Per juramentum hic et alibi Scriptura intelligit cæterum Dei cultum; quem enim quisque colit Deum, per hunc et jurat, idque crebro; multi enim proni sunt ad jurandum per nomen Dei sui. Hebr. præmittunt : *Et nomen deorum eorum non commemoretis;* quod etiamnum Judæi religiosiores tam stricte observant, ut nunquam idola vel deos, Jovem, Venerem, Martem, etc. nominare audeant. Audiant et imitentur hoc Christiani, in quorum ore crebro sonat Hercules, Jupiter, Venus, etc. sentiant hoc esse piaculum.

13. Sed sint vobis in foveam.] Legit S. Hieron. פחת *pachat*, id est, foveam; jam legunt פח *pach*, id est, laqueum; sic enim habent Hebr. *Erunt vobis in laqueum, offendiculum et flagellum ex latere vestro, et spinæ in oculis vestris.* Quæ omnia non tantum de scandalo pœnæ et vindictæ divinæ, sed et culpæ accipi possunt. Laqueis enim, ait Masius, et retibus societatis cum impiis, præsertim idololatris, ac illecebris blandæ voluptatis peccati primo impeditur cultus Dei; secundo, ubi illa semel devinctus est animus, facile ad omne flagitium ab ea velut flagro impellitur : mox vero usque eò occæcatur, ut veritatis splendorem deinde intueri amplius nequeat.

14. En ego hodie ingredior viam universæ terræ,] id est, universorum mortalium in terra degentium. Est metonymia; quod alibi per synecdochen dicitur : *Ingredior viam universæ carnis*, id est, viam mortis; ad eam enim tendit omnis caro, id est, omnis homo, q. d. En propero ad mortem, en sensim emorior, mors mihi imminet; spiritus enim et vita me destituunt. Pro *ingredior* Septuaginta vertunt αποτρεχω, id est, percurro, excurro; vita enim nostra continuus est ad mortem cursus, præsertim in senio et ætate ultima.

Et toto animo cognoscetis,] id est, plene et plane cognoscetis, vel q. d. toto animo advertite et recognoscite.

CAPUT VIGESIMUM QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Josue in Sichem ardenti concione populum ad Dei timorem exstimulat; mox, v. 25. eumdem novo foedere Deo adstringit, ac tandem v. 29. moritur, et sepelitur in Thamnathsare.

1. Congregavitque Josue omnes tribus Israel in Sichem, et vocavit majores
natu, ac principes, et judices, et magistros, steteruntque in conspectu
Domini; 2. et ad populum sic locutus est : Hæc dicit Dominus Deus
Israel : Trans fluvium habitaverunt patres vestri ab initio, Thare pater
Abraham et Nichor; servieruntque diis alienis. 3. Tuli ergo patrem
vestrum Abraham de Mesopotamiæ finibus : et adduxi eum in terram
Chanaan, multiplicavique semen ejus; 4. et dedi ei Isaac, illique rursum
dedi Jacob et Esau. E quibus, Esau dedi montem Seir ad possidendum : Jacob vero, et filii
ejus descenderunt in Ægyptum. 5. Misique Moysen et Aaron, et percussi Ægyptum multis
signis atque portentis. 6. Eduxique vos et patres vestros de Ægypto, et venistis ad mare,
persecutique sunt Ægyptii patres vestros cum curribus et equitatu, usque ad mare Rubrum.
7. Clamaverunt autem ad Dominum filii Israel : qui posuit tenebras inter vos et Ægyptios, et
adduxit super eos mare, et operuit eos. Viderunt oculi vestri cuncta quæ in Ægypto fecerim,
et habitastis in solitudine multo tempore : 8. et introduxi vos in terram Amorrhæi, qui habi-
tabat trans Jordanem. Cumque pugnarent contra vos, tradidi eos in manus vestras, et pos-
sedistis terram eorum, atque interfecistis eos. 9. Surrexit autem Balac filius Sephor rex Moab,
et pugnavit contra Israelem. Misitque et vocavit Balaam filium Beor, ut malediceret vobis,
10. et ego nolui audire eum; sed è contrario per illum benedixi vobis, et liberavi vos de
manu ejus. 11. Transistisque Jordanem, et venistis ad Jericho. Pugnaveruntque contra vos

viri civitatis ejus, Amorrhæus, et Pherezæus, et Chananæus, et Hethæus, et Gergezæus, et Hevæus, et Jebusæus : et tradidi illos in manus vestras. 12. Misique ante vos crabrones ; et ejeci eos de locis suis, duos reges Amorrhæorum, non in gladio nec in arcu tuo. 13. Dedique vobis Terram, in qua non laborastis, et urbes quas non ædificastis, ut habitaretis in eis ; vineas et oliveta, quæ non plantastis. 14. Nunc ergo timete Dominum, et servite ei perfecto corde atque verissimo : et auferte deos, quibus servierunt patres vestri in Mesopotamia et in Ægypto, ac servite Domino. 15. Sin autem malum vobis videtur ut Domino serviatis, optio vobis datur : eligite hodie quod placet cui servire potissimum debeatis, utrum diis quibus servierunt patres vestri in Mesopotamia, in diis Amorrhæorum, in quorum Terra habitatis ; ego autem et domus mea serviemus Domino. 16. Responditque populus, et ait : Absit à nobis ut relinquamus Dominum, et serviamus diis alienis. 17. Dominus Deus noster ipse eduxit nos, et patres nostros, de terra Ægypti, de domo servitutis : fecitque videntibus nobis signa ingentia, et custodivit nos in omni via per quam ambulavimus, et in cunctis populis per quos transivimus. 18. Et ejecit universas gentes, Amorrhæum habitatorem Terræ quam nos intravimus. Serviemus igitur Domino, quia ipse est Deus noster. 19. Dixitque Josue ad populum : Non poteritis servire Domino; Deus enim sanctus, et fortis æmulator est, nec ignoscet sceleribus vestris atque peccatis. 20. Si dimiseritis Dominum, et servieritis diis alienis, convertet se, et affliget vos, atque subvertet postquam vobis præstiterit bona. 21. Dixitque populus ad Josue : Nequaquam ita, ut loqueris, erit; sed Domino serviemus. 22. Et Josue ad populum : Testes, inquit, vos estis quia ipsi elegeritis vobis Dominum ut serviatis ei. Responderuntque : Testes. 23. Nunc ergo, ait, auferte deos alienos de medio vestri, et inclinate corda vestra ad Dominum Deum Israel. 24. Dixitque populus ad Josue : Domino Deo nostro serviemus, et obedientes erimus præceptis ejus. 25. Percussit ergo Josue in die illo fœdus, et proposuit populo præcepta atque judicia in Sichem. 26. Scripsit quoque omnia verba hæc in volumine legis Domini : et tulit lapidem pergrandem, posuitque eum subter quercum, quæ erat in Sanctuario Domini ; 27. et dixit ad omnem populum : En lapis iste erit vobis in testimonium, quod audierit omnia verba Domini quæ locutus est vobis ; ne forte postea negare velitis, et mentiri Domino Deo vestro. 28. Dimisitque populum, singulos in possessionem suam. 29. Et post hæc mortuus est Josue filius Nun servus Domini, centum et decem annorum : 30. sepelieruntque eum in finibus possessionis suæ in Thamanthsare, quæ est sita in monte Ephraim, à Septentrionali parte montis Gaas. 31. Servivitque Israel Domino cunctis diebus Josue, et seniorum qui longo vixerunt tempore post Josue, et qui noverunt omnia opera Domini quæ fecerat in Israel. 32. Ossa quoque Joseph, quæ tulerant filii Israel de Ægypto, sepelierunt in Sichem, in parte agri, quem emerat Jacob à filiis Hemor patris Sichem, centum novellis ovibus, et fuit in possessionem filiorum Joseph. 33. Eleazar quoque filius Aaron mortuus est, et sepelierunt eum in Gabaath Phinees filii ejus, quæ data est ei in monte Ephraim.

1. IN SICHEM.] Ita Hebr. Chald. Roman. Dices : Septuag. habent *in Silo ;* ibi enim erat Sanctuarium, puta tabernaculum repræsentans Deum, coram quo Josue fœdus hoc iniit. Resp. Serar. hæc contigisse in Silo, sed Silo fuisse in agro Sichem. Verùm Sichem decem milliaribus distabat à Silo, teste S. Hier. in locis Hebr. Dico ergo in LXX. legendum esse *in Sichem,* uti legunt LXX. in Bibliis Compl. et Regiis.

Causa, cur Josue in Sichem potius quàm in Silo hac concione fœdus renovaverit, fuit, quòd Deus per Mosen jusserat in Sichem ad Garizim et Hebal montes sanciri hoc fœdus, repetique primum fœdus initum in Sina, Exodi 19. idque Josue exsecutus erat c. 8. 30. Ibidem ergo hoc fœdus jam renovat, ut prius fœdus ibidem, æque ac in Sina initum populo in memoriam revocet, ad illudque eum prorsus astringat. In Sichem enim Abraham Chananæam ingrediens primum Deo sacrificium obtulit, Gen. 12. v. 6 et 7. In Sichem quoque Joseph cæterique Patriarchæ ejus fratres sepulti sunt, ut patet hic v. 32. et Actor. 7. 16. Voluit ergo Josue eodem loco, paulo ante mortem, legis et fœderis cum Deo repetitione suis Israelitis ultimum valedicere : qua in re imitatus est suum magistrum Mosen, qui idem fecerat toto Deuter. maxime c. 32. idque in Sichem, ut ubi Abraham hæres Chananææ à Deo institutus est, Genes. 12. ibi posteri ejus, hæreditate ejus adita, in Dei legem solemniter jurarent, ibique æternum religionis et juramenti sui haberent monumentum, de quo plura v. 26.

IN CONSPECTU DOMINI,] id est, coram Arca quæ erat quasi scabellum Dei sedentis supra alas Cherubim in Propitiatorio. Arcam enim Josue ex Silo transferri fecit in Sichem, ut coram eo fœdus hoc sanciret, ut patebit. v. 23.

2. TRANS FLUVIUM (Euphratem in Mesopotamia) HABITAVERUNT PATRES VESTRI AB INITIO, THARE

PATER ABRAHAM ET NACHOR (frater Abrahæ), SERVIERUNTQUE DIIS ALIENIS,] scilicet Thare et Nachor; hi enim coluerunt idola, non vero Abraham, qui semper exstitit verus unius Dei cultor, uti ex S. Aug. Abulensi. Pererio et aliis ostendi Genes. 11. 31.

4. ESAU DEDI MONTEM SEIR,] puta Idumæam.

6. ET VENISTIS AD MARE] Rubrum, sive ad Sinum Arabicum, qui Arabiam ab Ægypto dividit.

9. SURREXIT AUTEM BALAC FILIUS SEPHOR REX MOAB, ET PUGNAVIT CONTRA ISRAELEM.] *Pugnavit*, non effectu et armis, utpote qui se videns Hebræis inferiorem et imparem, bello abstinuit, sed affectu, conatu, et consiliis, magicisque artibus Hebræis exitium per Balaam ariolum intentando. Nam Balaam, rogante Balac, maledicere volebat Hebræis, quæ maledictio si eventum suum sortita fuisset, Balac eos invasisset et delevisset; sed videns Deum maledictiones Balaam in benedictiones convertere, exterritus Hebræos aggredi non est ausus. Vide Num. 22. 11. Paulo aliter S. August. *Pugna*, ait, *fuit armata defensio.*

Vide hîc ut Hebræorum verba sæpe significent actum non perfectum, sed inchoatum, imo affectum et conatum duntaxat, non effectum. Sic v. 11. dicuntur Jerichuntini pugnasse, id est, parasse se ad pugnam contra Hebræos. Sic Amos 9. 3. dicitur: *Si se celaverint ab oculis meis*, id est, si se celare tentarint; nam reipsa nemo ab oculis Dei lucidissimis se abscondere potest. Psal. 33. 4. *Magnificate Dominum mecum.* Luc. 1. 47. *Magnificat anima mea Dominum*, id est, magnificare gestit et optat; nam revera Deum magnificare vel exaltare non possumus.

12. MISIQUE ANTE VOS CRABRONES ET EJECI EOS DE LOCIS SUIS, DUOS (Septuag. Romana habent δώδεκα, id est, duodecim, sed Complut. et Regia habent δύο, id est, duos, puta Sehon et Og) REGEM AMORRHÆORUM, NON IN GLADIO, NEC IN ARCU TUO,] id est, non viribus et virtute gladii et arcus tui, sed crabronum à me præmissorum. Crabrones enim ita attriverunt Amorrhæos, ut eos sequentes Hebræi facile ipsos suis gladiis, trucidarint, et sagittis confixerint. Vide dicta Exodi 23. 28. et Sapient. 12. 8.

15. OPTIO VOBIS DATUR: ELIGITE HODIE QUOD PLACET, CUI SERVIRE POTISSIMUM DEBEATIS,] q. d. In vestro arbitrio est eligere Deum verum, vel deos falsos gentium; sed si hos eligatis, certa acrisque vos excipiet Dei ultio et vindicta; sin autem Deum eligatis, omnibus bonis ipse vos cumulabit. Quare non veram optionem eligendi Deum vel deos hîc Josue concedit Hebræis, qui cap. præced. eos adegit ad verum unius Dei cultum; sed artificio rhetorico utitur, ac tot commoda affert cultus veri Dei, tot incommoda verò cultus idolorum, ut non nisi amens sit, qui neglecto Deo vero, si deos falsos sibi colendos eligat.

16. NON POTERITIS SERVIRE DOMINO.] Aggravat difficultatem serviendi Deo, ut magis Hebræos incitet ad ei serviendum, q. d. Deus vult solus coli, sibique serviri exacte et constanter ex toto corde; vos autem propensi estis in idola ac vitia, estisque animo vario et inconstanti; quare non poteritis ei servire, nisi novos, magnosque et constantes animos induatis ad idola vitiaque respuendum, ac ad Deum toto corde sancte amandum, jugiterque colendum: illos ergo induite. Id patet ex ratione quam subdit:

DEUS ENIM SANCTUS.] Hebraice קדשים הוא כי אלהים *ki elohim kedoscim hu*, id est, *quia Dii sancti ipse.* Τὸ *sancti* est numeri pluralis. Utitur autem plurali adjectivo, tum ad innuendam personarum in Deo et S. Trinitate pluralitatem, ut multi volunt; tum quia nomen Dei *elohim*, apud Hebræos est plurale; tum quia numerus pluralis hoc loco ad comparationem cum multis diis gentium est opportunior; quasi dicas: Dii gentium sunt impuri et scelerati, at nostri sunt puri et sancti (amat enim Deus noster, puta Pater, Filius et Spiritus sanctus sanctitatem, odit scelera), tum denique ad omnigenam et absolutissimam Dei sanctitatem significandam. Sanctitas enim Dei omnem sanctitatem omnium Angelorum et hominum complectitur, et in immensum transcendit. Vide Riberam Michææ 5. n. 37.

23. AUFERTE DEOS ALIENOS DE MEDIO VESTRI.] S. August. q. 24. putat nulla tunc fuisse idola inter Hebræos, idque colligit ex v. 31. ubi dicitur: *Servivitque Israel Domino;* quare per deos alienos sive idola S. Aug. accipit cogitationes à Deo Deique majestate alienas, puta vana phantasmata, quæ quis sibi de Deo fingit, cum Deum alienum esse imaginatur, quàm revera sit. Sic tropol. idolum avari est aurum, superbi honor, gulosi deliciæ, luxuriosi Venus. Verum Josue omnino videtur loqui de idolis proprie dictis, sive quæ tum in populo fuerint, sive quæ paulo post posteri erecturi erant; nam ad posteros quoque sua hæc verba dirigit Josue. Denique licet tempore Josue nullum publicum fuerit idolum, quod significatur v. 31. verbis jam citatis, tamen privatim Hebræos idola coluisse etiam in deserto patet Amos 5. 26. et Actor. 7. 45. Vide ibi dicta. Ita Masius, Serarius, et alii.

25. PERCUSSIT ERGO JOSUE IN DIE ILLO FOEDUS.] Fœdus hoc erat, quod populus promitteret se unum Deum culturum, ejusque leges à Mose latas servaturum, uti audivimus v. 21. Josue vero vicissim ex parte Dei promitteret populo, quod Dominus ipsi foret Deus, id est, protector, provisor, promotor, eumque in terra promissa conservaret, aleret, exaltaret.

Porro ritum sanciendi fœderis recensui Genes. 15. v. 17 et 18. Exodi 24. v. 6. et seq. Sanciebatur enim fœdus per victimas fœderales, quæ tunc cædebantur et immolabantur, indeque dicebantur icere vel percutere fœdus; quia percutiebant victimam, tacite imprecante similem percussionem illi qui fœdus violaret. Unde illud:

Stabant, et cæsâ firmabant fœdera porcâ.

Quare omnino videntur in hoc fœdere victimæ illæ fuisse immolatæ; erat enim hoc solemne fœdus, quo Josue moriturus populum universum Deo astrinxit.

ET PROPOSUIT POPULO PRÆCEPTA ATQUE JUDICIA,] id est, curavit per sacerdotes legi ex Deuteronomio præcepta Dei tam moralia et cæremonialia, quàm judicialia, ut eorum memoriam populo refricaret et inculcaret.

26. SCRIPSIT QUOQUE OMNIA VERBA HÆC IN VOLUMINE LEGIS DOMINI,] q. d. Ad perpetuam memoriam Josue scripsit ritum et rationem hujus fœderis verbis conceptis utrimque sanciti in libro Deuteronomii, puta ad calcem libri; hunc enim librum Moses jusserat in latere arcæ col-

locari. Deuter. 31. v. 24 et 26. eo quòd hic liber contineat omnia Dei præcepta, quæ sunt conditio fœderis inter Deum et populum per Mosen initi, et per Josue hìc renovati.

Et tulit lapidem pergrandem,] ut eum erigeret in signum et perenne monumentum fœderis initi, quod Hebræos jugiter moneret, eorumque oculos verberaret, ut sancte hoc fœdus colerent, et præcepta Dei observarent.

Posuitque eum subter quercum, quæ erat in sanctuario Domini,] quæ erat in atrio Tabernaculi, quod cum arca Josue ex Silo in Sichem per Sacerdotes et Levitas transferri curaverat, ut coram eo, quasi coram Deo in eo residente, fœdus hoc sanciretur. Hebræi, quos sequitur Masius, putant hanc ilicem sive quercum esse eamdem cum illa, sub qua Jacob defodit idola, Genes. 35. 4. imo eamdem esse cum ea, juxta quam Deus primo apparuit Abrahæ, eique terram istam promisit, Genes. 12. 6. ut ubi Abraham hæres terræ à Deo fuerat institutus, ibi Hebræi jam terram possidentes fœdus cum Deo renovarent, ideoque locum hunc hìc vocari sacrarium, sive sanctuarium Domini; quia scilicet in eo Abraham primus Deo aram sacraverat, in quo Jacob et alii postea Deum invocaverunt.

Dices : Quercus illa non poterat tam diu vivere et esse superstes; nam ab Abraham usque ad Josue fluxere anni 545, quercus autem communiter tantum trecentos annos vivunt; primis enim centum annis crescunt in justam altitudinem et crassitiem; secundis centum annis in ea et robore suo se firmant et durant; tertiis centum annis sensim deficiunt et emoriuntur. Resp. Hoc communiter verum est, sed tamen nonnullæ quercus sunt annosiores, et diutius vivunt; lignum enim habent durissimum, unde et robora appellantur. Adde quercum hanc fuisse quercetum, ut vertit Chald. quod semper durat, dum una quercus emoriens per glandes in terram decidentes sese proseminat, ut ex iis alia quercus enascatur, et ex hac alia et alia, ita ut semper perennent.

Septuag. pro *quercum* vertunt *terebinthum*, quia Hebr. vox אלה *alla*, vel אלון *elon*, quamvis arborem glandiferam significat. Unde sanctus August. per eam accipit crucem Christi, per quam novum Testamentum et fœdus sancitum est. Audi eum hìc quæst. ult. *Jam vero quod sub terebintho statutus est lapis, hoc significat quòd virga ad petram ut aqua proflueret, quia neque hic sine ligno statutus est lapis. Ideo autem subter, quia non fuisset in cruce exaltatus, nisi humilitate subjectus : vel quod illo tempore quo illud agebat Jesus Nave, adhuc obumbrandum mysterium fuit. Terebinthi enim lignum medicinalem lacrymam exsudat, quæ arbor à Septuag. Interpretibus hoc loco posita est, quamvis secundum alios Interpretes quercum legatur.*

Dices : Deus jussit Deut. 16. 21. dicens : *Non plantabis lucum et omnem arborem juxta altare;* quomodo ergo hæc quercus fuit in tabernaculo juxta altare. Resp. vetat Deus plantari arborem, non autem erigi tabernaculum et arcam juxta arborem jam ante plantatam. Adde vetari arborem, id est, arbores quæ faciunt lucum sive silvam more Gentilium. Unde Hebr. et Septuag. habent : *Non facies ex omni arbore*, id est, ex omni arborum genere.

27. Et lapis iste erit vobis in testimonium, quod audierit omnia verba Domini quæ locutus est vobis.] *Audierit*. Ita legendum cum Hebr. Septuag. et Roman. Male ergo quidam scioli scripserunt *audieritis*. Est prosopopœia ; tribuitur enim lapidi insensibili, quasi testi propter inscriptionem, auditus ad nervum orationis : revera autem non aliud significatur quàm lapidem, coram quo hæc acta sunt, esse testem et memoriale fœderis initi. Sensus ergo est, q. d. Si lapis sensum haberet, fœdus hoc audisset et testari posset ; nunc cum sensum non habeat, testis erit inanimis, q. d. Si vos non audieritis verba Dei, hic lapis erit testis mutus vos hæc pacta audisse et violasse. Unde Chald. vertit : *Ecce lapis iste erit nobis ut duæ tabulæ lapidis fœderis ; nam eum fecimus ad testimonium ; nam verba quæ scripta sunt super ipsum, ex oculo omnium verborum Domini, quæ locutus est nobiscum, et erit vobis in memoriale.* Hinc patet lapidi inscripta sive incisa fuisse verba vel signa hujus fœderis.

Simili modo ad pathos, ut Judæos duros et insensibiles confundat, pungat et exstimulet Moses Deut. 32. 1. invocat cœlum et terram, ut ipsa, licet insensibilia, sentiant et audiant verba Dei, quæ populus sensu et ratione præditus audire non vult. *Audite, cœli*, inquit, *quæ loquor, audiat terra verba oris mei.* Et Isaias c. 1. 2. *Audite, cœli, et auribus percipe, terra, quoniam Dominus locutus est. Filios enutrivi et exaltavi, ipsi autem spreverunt me.* Et Jerem. c. 2. 12. *Obstupescite, cœli, super hoc et portæ ejus desolamini vehementer, dicit Dominus : duo enim mala fecit populus meus : Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ, etc.*

29. Et post hæc mortuus est Josue filius Nun, servus Domini, centum et decem annorum.] Quoto anno principatus sui mortuus sit Josue incertum est ; variant enim Chronologi. Serarius hìc duodecim eorum sententias recenset, è quibus duæ sunt probabiliores et probatiores, pluresque habent Auctores. Prior dat Josue ducatui 17 vel 18 annos, posterior 27 ; et utraque conciliari potest, si quis dicat Josue præcise præfuisse annis 18 duntaxat, illoque anno mortuum, sed librum Josue extendi ad gesta post mortem ipsius, scilicet hìc v. 31. narrare quod Israel multis annis servierit Domino, quamdiu scilicet vixit Eleazar, et seniores qui viderant opera et prodigia Dei pugnantis pro Israele, ac tandem mortuum esse Eleazarum, quod forte contigit sub annum 27, ab inchoato principatu Josue : quamquam hi anni seniorum post mortem Josue excurrentes contineantur in annis Othonielis, qui successit Josue, ut patebit judic. c. 1. et seq.

Centum et decem annorum.] Hinc patet Chronologia gestorum Josue. Si enim ponamus eum præfuisse populo 18 annis, hæc erit annorum series. Moses mortuus est ab exitu Hebræorum ex Ægypto anno 40, qui fuit mundi 2494. Eodem anno Mosi successit Josue, populumque deduxit in terram promissam, ac deinde septem annis bellando Chananæam subjugavit; vixit posthæc adhuc undecim annos, scilicet ad annum 18 sui ducatus. Mortuus est ergo ab exitu Hebræorum ex Ægypto anno 58, mundi 2512, post mortem Joseph (cui fuit ætate par : nam et Joseph vixit 110 annos) 184.

Hinc sequitur Josue natum esse anno mundi 2402, qui fuit post mortem Joseph 92 ; quare Mose fuit junior 27 annis. Nam in exitu Hebræo-

rum ex Ægypto Moses erat 80 annorum, Josue vero 53. Calebo vero Josue fuit senior 15 annis; nam Caleb post septennium belli, quo subacta est Chananæa, erat 85 annorum, ut ipse ait cap. 14. 10. tunc autem Josue erat centum annorum.

Nota tres partes totidemque status annorum vitæque Josue. Ipse enim in Ægypto natus, ibidem vixit annos 53, deinde in deserto annos 40, ubi anno secundo debellavit Amalec, Exodi 17. 10. item Og, Sehon, cæterosque hostes Israelis. Denique terram promissam ingrediens subjugansque, in ea vixit annos 17 vel 18. Primos egit in servitute, secundos in peregrinatione, tertios in principatu, è quibus priores septem in bellis, ultimos decem in pace et ordinanda Republica exegit, in quo diem obiit anno ætatis 110, qui fuit ante Christi natalem annus 1448.

30. SEPELIERUNTQUE EUM IN FINIBUS POSSESSIONIS SUÆ IN THAMNATH SARE.] Hebr. *in Thamnath sarach*, sed ultimum *chech*, quia asperæ pronuntiationis, Septuag. et Noster solent omittere; unde pro *Noach* vertunt *Noe*, pro *Corach Core*, pro *Terach Thare*.

Jam Hebræi in Seder Olam tradunt, *Thamnath serach*, per metathesin poni pro *Thamnath cheres*, id est, תמונה חרס *temuna cheres*, id est, *imago*, vel *statua solis*, eo quòd illam Israelitæ collocarint super sepulcrum Josue, ad conservandam memoriam illius prodigii, quo solem stiterat. Idem asserunt R. Salomon, Masius, Arias, Cajet. Magalianes, Serarius, Adrichom. et alii.

Unde et Judic. 2. 8. *Thamnath serach*, in Hebr. Septuag. et Latinis nonnullis vocatur *Thamnath chares*, id est, imago solis. Plin. l. 34. c. 7. præ omnibus colossis celebrat colossum solis. *Ante omne*, ait, *in admiratione fuit solis Colossus Rhodi, quem fecerat Chares Lyndius, Lysippi supradicti discipulus. Septuaginta cubitorum altitudinis fuit. Hoc simulacrum post quinquagesimum sextum annum terræ motu prostratum, sed jacens quoque miraculo est. Pauci pollicem ejus amplectuntur. Majores sunt digiti quam pleræque statuæ. Vasti specus hiant de fractis membris. Spectantur intus magnæ molis saxa, quorum pondere stabiliverat constituens. Duodecim annis tradunt effectum ccc. talentis, quæ contulerant ex apparatu regis Demetrii, relicto more regio.*

Sed hic colossus nihil est, si comparetur cum statione solis et colosso hoc Josuano.

Addunt Septuag. in edit. 1. Romana: *Illic posuerunt cum eo in monumento, in quo sepelierunt eum, gladiolos saxeos, quibus circumciderat filios Israel in Galgalis Jesus, cum educeret eos ex Ægypto, sicut mandarat Dominus; et illic sunt usque ad hodiernam diem.* Quam narrationem expendens Cyrillus Alexandrinus lib. 4. in Joannem cap. 5. *Non absque causa*, inquit, *cultri cum illo eodem in loco positi sunt, verùm ut nos discamus circumcisionis spiritualis gratiam (quæ bonorum cœlestium nobis est pronuba) Salvatoris morti esse affixam.*

Addit Greg. Turon. l. 1. Mirac. sive de gloria Martyrum, c. 28. duo alia mira, imo miracula Josue. *Primo sunt*, ait, *ad Levidam civitatem aquæ calidæ, in quibus Jesus Nave lavare solitus, ubi similiter leprosi mundantur. Est autem ab Hiericho 12 millibus. Secundo prope Hiericho habentur arbores quæ lanas gignunt. Exhibent enim poma in modum cucurbitarum, testas in circuitu habentia duras, intrinsecus autem plena sunt lanæ. Et de his enim ferunt ipsi Jesu Nave solere fieri indumenta. Sed et hodie tales exhibent lanas: ex quibus nos à quibusdam delatas vidimus, et admirati sumus vel candorem vel subtilitatem earum.*

A SEPTENTRIONALI PARTE MONTIS GAAS.] S. Hier. Masius, Adrichom. et alii asserunt montem Gaas esse partem vel appendicem montis Ephraim. Hinc et Hebræi in Seder Olam tradunt Josue defunctum esse 26 Nisan, quæ quasi coincidit cum die 25 Martii, qua Jesus Christus ejus antitypus in cruce pro mundi salute mortem obiit: quamquam in Romano Martyrologio Jesus Sanctis adscriptus legatur die prima Septembris.

Tradunt Hebræi in Seder Olam, et in Midras Ruth, magnum, cum sepeliretur Josue in monte Ephraim, exstitisse terræ motum, ex eoque montem vocatum *Gaas*, id est, commotionis ac tremoris: געש *gaas* enim commoveri et tremere significat. Ridet hoc Masius ut fabulam, sed ut historiam defendit Serarius, aitque hac in re Josue fuisse typum Jesu Christi, in cujus morte *terra mota est, et petræ scissæ*, Matth. 27. 51.

Porro Hebræos mortem Josue æque ac Mosis planxisse solemni pompa non est dubium; nulla tamen hìc planctus fit mentio, quod ad mysterium referunt Patres, scilicet eo significari, in veteri lege sub Mose plangendos fuisse defunctos, eo quòd in infernum ad limbum patrum descenderent; in nova vero lege in morte fidelium esse gaudendum, quod Jesus moriendo eis cœlum reserarit, ut ipsi eo conscendant, quo ipse primus introivit, viamque præivit.

Denique liberorum Josue nulla fit mentio, quia ipse fuit cælebs et virgo, ut ex S. Ignatio, Chrysost. et aliis dixi in prooemio. Audi S. Hier. lib. 1. contra Jovin. *Jesus*, ait, *sepelitur in Thamnat Sare, id est, in perfectissimo principatu, sive in numero operimenti novi, ut virginum significaret greges Salvatoris auxilio coopertos: in monte Ephraim, hoc est, in monte frugifero, ab Aquilone montis Gaas qui interpretatur commotio. Mons enim Sion, latera Aquilonis, civitas Regis magni, quæ opposita semper invidiæ est, per singulas tentationes dicit: Mei vero pene moti sunt pedes.* Et inferius: *Quamobrem et Moyses moriens plangitur à populo Israel, Jesus autem quasi victurus non plangitur. Nuptiæ enim finiuntur in morte, virginitas post mortem incipit coronari.*

Porro mira et lepida narrant Rabbini in libro suo *Juchasin*, de bello quod Josue gesserit cum 45 regibus Armeniæ, Persidis et Mediæ, quæ hìc ad longum recenset Serarius, ac deinde ut fabulosa confutat. q. 13. pag. 474.

31. SERVIVITQUE ISRAEL DOMINO CUNCTIS DIEBUS JOSUE,] quia scilicet Josue eum verbo et exemplo in Dei cultu et pietate continebat. Audi Tullium lib. 1. epist. ad Lentulum: *Sunt hæc apud Platonem nostrum scripta divinitus: Quales in Repub. principes essent, tales reliquos solere esse cives.*

ET SENIORUM, QUI LONGO VIXERUNT TEMPORE POST JOSUE.] Seniores hi erant Eleazar Pontifex, Caleb, cæterique qui tempore exploratorum terræ sanctæ necdum annum vigesimum ætatis attigerant, nec murmurarant; cæteri enim omnes ob murmur in deserto mortui sunt, nec Chananæam viderunt, Num. 13 et 14.

32. OSSA QUOQUE JOSEPH, QUÆ TULERANT FILII ISRAEL DE ÆGYPTO, SEPELIERUNT IN SICHEM.] Id

enim jusserat Joseph, ut non in Ægypto inter infideles et impios, sed in Chanaan inter fideles et pios, cum avis et abavis suis Patriarchis sepeliretur; præsertim quia sciebat Christum in Chanaan nasciturum, passurum, resurrecturum, ac se cum eo et per eum resurrecturum sperabat, quod et contigisse est verisimile. Fuit et alia causa ut scilicet Joseph animaret Hebræos ad exitum ex Ægypto, et ad ingressum in terram à Deo promissam. Vide dicta Genes. 23. in fine, et Genes. 50. 23. et Exodi 13. 19. ubi Moses votis ultimis Joseph satisfaciens, ejus ossa egrediens ex Ægypto secum extulit.

Simili modo Noe ossa Adami in arcam religiose suscepit, et post diluvium illa inter tres filios suos distribuit, ac Sem, quem cæteris duobus anteferebat, dedit Adæ cranium, cum eoque Judæam, uti narrat Jacobus Orro Haita, sive Edessenus qui fuit magister S. Ephrem, et ex eo Masius, qui ejus librum in Latinum transtulit. Tanta in priscis fuit cura honorque sepulcri, ob fidem quam habebant de animæ immortalitate, et ob spem Resurrectionis ex meritis Christi, in Chanaan victuri et morituri.

In parte agri quem emerat.] Vide dicta Genes. 33. 19.

Et fuit in possessionem filiorum Joseph,] id est, cessit Ephraimitis, qui ex Ephraim filio Joseph prognati sunt. Vide dicta Genes. 48. 22.

33. Eleazar quoque filius Aaron mortuus est, et sepelierunt eum in Gabaat Phinees filii ejus, quæ data est ei in monte Ephraim,] An Gabaa primitus sit data Eleazaro, ut vult Masius et Abulens. an vero ejus filios Phinees, ut vult Vatablus, et insinuat S. Hieron. in Epitaph. sanctæ Paulæ, incertum est. Certum est *Gabaa* cognominatam esse *Phinees*, sive quod is diutissime in ea habitarit, sive alia de causa. Porro Eleazar Pontifex dirigebat Josue, pro eoque Deum in rebus ambiguis consulebat, ut jusserat Deus per Mosen Num. 27. 21. unde *Eleazar* Hebr. idem est quod Dei *auxilium;* hoc enim ipse exhibuit Principi Josue, totisque castris Hebræorum. Successit Eleazaro patri in Pontificatu Phinees, filius magni vir zeli, ut patet Num. 25. 11.

In monte Ephraim.] Hinc patet Gabaa fuisse in tribu Ephraim; mirum ergo est quod sanctus Hier. vel potius Euseb. in locis Hebr. eam ponat in tribu Benjamin; licet enim pleræque urbes Levitis assignatæ c. 21. essent in tribu Juda vel Benjamin; tamen Gabaa extra ordinem data est Eleazaro et Phinees, tum ob eorum merita, tum ut Eleazar Pontifex vicinus esset Principi Josue in sua tribu Ephraim habitanti, ac eum consiliis omnique ope adjuvaret et dirigeret.

Denique Septuag. in editione Romana nonnulla addunt, quæ etiam agnoscit Theodor. et Syrus (unde colligas Syrum ex Græco Septuaginta translatum esse, non ex Hebræo, uti alias monui) teste Masio. Ea sunt hæc: *In illa die sumentes filii Israel arcam Dei, circumdederunt in seipsis* (Syrus, *in Israele*), *et Phinees functus est sacerdotio pro Eleazaro patre suo quoadusque mortuus est, et defossus in Gabaa, quæ ipsius. Filii autem Israel abierunt unusquisque ad locum suum, et ad suam civitatem. Et coluerunt filii Israel Astartem et Astaroth, et deos gentium quæ in circuitu ipsorum. Et tradidit eos Dominus in manus Eglon regis Moab, et dominatus est eorum annos decem et octo.*

Verum hæc huc transcripta videntur ex libro Judicum, ubi ea audiemus. Unde et Syrus ait hæc notari obelisco, quasi additilia. Nam in Hebr. Chal. Latino, Septuag. Complut. et Regio desunt hoc loco.

COMMENTARIA

IN

LIBRUM JUDICUM.

ARGUMENTUM.

Dicitur hic Liber Judicum, populi Israel, qui scilicet eum à Philistinis, Moabitis, Ammonitis, Madianitis, etc. afflictum, et servitute oppressum, ab eorum injuriis vindicarent, et in libertatem assererent. Deus enim ob idololatriam aliaque scelera populum his gentibus castigandum tradebat, ut is ad cor et ad Deum rediret: quod dum faceret, submittebat eis Judicem qui eos à tyrannide et tyrannis opprimentibus liberaret. Unde c. 3. 9. dicitur: *Suscitavit salvatorem eis, et liberavit eos, Othoniel videlicet.* Quocirca judicare in hoc libro, uti et alibi sæpe, significat punire, defendere, vindicare. Hebraice hic liber dicitur שופטים *sophetim*, id est, Judices. Inde magistratus summus apud Pœnos nomen accepit, qui *Suffetes* dicitur, ut ait Livius lib. 8. Decade 3. Pœnos enim et Phœnices multas ab Hebræis voces accepisse docet S. August. lib. contra Epist. Petilian. cap. 104. Fuit vero inter Judices et Reges differentia, quam assignat Lactant. lib. 4. de Sapientia cap. 10. *Primo*, ait, *non dominio regum subjecti fuerunt Judæi, sed populo ac legi civiles Judices præsederunt. Non tamen in annum constituti sunt, sicut Romani consules, sed perpetua jurisdictione subnixi.*

Horum ergo populi Judicum, id est, vindicum gesta liber hic prosequitur, idque hoc fine, ut pateat Dei liberalitas in fideles et pios, ac ejusdem vindicta in infideles et impios. Unde notat Procopius ex hoc libro clare perspici, quod è vera fide ac religione retenta, diligenterque culta, omnis Rerumpublicarum salus et amplitudo pendeat: contra vero quemadmodum ex ea deserta et neglecta fœdum earumdem sequatur exitium, ruina et dedecus. D. August. lib. 16. de Civit. cap. 43. *Temporibus*, ait, *Judicum sicut se habebant peccata populi, ex misericordia Dei, alternaverunt prospera et adversa bellorum.* Et l. 18. c. 13. *Post mortem Jesu Nave populus Dei judices habuit, quibus temporibus alternaverunt apud eos et humilitates laborum pro eorum peccatis, et prosperitates consolationum propter miserationem Dei.* S. Cælestinus Epist. ad Theod. Imper. *Major*, ait, *vobis fidei causa esse debet, quàm regni, ampliusque pro pace Ecclesiarum clementia vestra debet esse sollicita, quàm pro securitate omnium terrarum. Subsequuntur enim omnia prospera, si primitus quæ Deo sunt chariora serventur.*

Quæres primo: Quænam Judicum horum fuerunt officia? Resp. Primum fuit populum è servitute liberare, uti jam dixi. Secundum, bellis præesse; erant enim hi Judices quasi belli Duces et Imperatores. Unde Josephus eos vocat ϛρατηγους, id est, Imperatores, et υποϛρατηγους, id est, subimperatores, sub Deo videlicet summo populi bellique Duce. Tertium, proprie judicare, id est jus populo dicere, eorumque lites justa sententia dirimere, uti fecit Samuel et Heli. Unde nonnulli Judices, ut Thola, Abesan, Ahialon, Abdon, nulla leguntur gessisse bella, sed tantum populo præfuisse et jus dixisse. Hinc licet ipsi non haberent absolutum jus necis et vitæ, reos tamen juxta legem morti adjudicabant et plectebant.

Quæres secundo: Quale fuit horum Judicum regimen? Scitum est triplex esse Reipubl. regimen, scilicet Democraticum cum δημος, id est, populus seipsum regit, in quo pluralitas vocum prævalet, remque dubiam definit, uti fit apud Helvetios; Aristocraticum, in quo αριϛοι, id est, optimates imperant, uti erant olim Romæ Consules et Senatores, ac etiamnum sunt Venetiis, Genuæ, et aliis in locis; Monarchicum, in quo μονος, id est, unus solus imperat, uti Monarchæ in regnis suis sunt Reges et Principes absoluti, ac Cæsares.

Dico ergo Judices hos habuisse regimen non Democraticum, nec Aristocraticum, sed Monarchicum. Unus enim solus Judex suo tempore præerat populo; monarchiam ergo obtinebat, at non regiam regum: nam nec novas leges condere, nec tributa populo imponere poterat, uti possunt reges, nec diademate et sceptro utebatur, nec satellitio regio utebatur, nec ungebatur, uti unguntur reges, nec hæreditario jure succedebat, ut faciunt filii regum, sed electione Dei vel populi creabatur. Electus tamen per omnem vitam manebat Judex, id est, princeps; quare non erat dominus, sed conservator duntaxat et curator Reipubl. Ita Abulens. Erat ergo potestas Judicum valde limitata et restricta. Fuit igitur hic magistratus apud Hebræos similis magistratui Dictatorum apud Romanos; in eo tamen dissimilis, quòd hic temporaneus esset, ille vero perpetuus. Porro monarchia hæc Judicum mixta erat Aristocratiæ. Nam Judices in rebus difficilioribus supremi Consilii, quod Sanhedrim dicebatur, sententiam exquirere, ejusque decretis stare debebant, in cæteris vero legem Dei sequi, ac juxta eam populum gubernare: unde non tam ipsi, quàm Dei, Deique lex populum regebat. Hoc est quod Deus dixit Samueli Judici: *Non te abjecerunt, sed me, ne regnem super eos*, 1. Reg. 8. Judicibus similes erant αρχοντες apud Athenienses, et nunc sunt Duces apud Venetos.

Quæres tertio: Quot fuerunt Judices, quot

annis regnarunt? Resp. fuisse quindecim, ac imperasse per annos 356, si Samueli demus annos 18 duntaxat, juxta chronologiam quam Pentateucho præfixi; sin cum Saliano et aliis Samueli des annos 22, fient anni Judicum 360. Primus enim Judex fuit Othoniel, qui imperavit annis 40; secundus Aod annis 80; tertius Samgar per paucos menses; quartus Barac cum Debbora annis 40; quintus Gedeon pariter 40; sextus Abimelech annos tres; septimus Thola annis 23; octavus Jair annis 22; nonus Jephte annis sex; decimus Abesan annis 7; undecimus Ahialon annis 10; duodecimus Abdon annis octo; decimus tertius Samson annis 20; decimus quartus Heli annis 40; decimus quintus Samuel annis 22. Ultimus ergo Judex fuit Samuel; nam post eum populus petit regem, ac Dei jussu Samuel Saulem eis regem creavit, hoc tamen libro duorum ultimorum, scilicet Heli et Samuelis acta non narrantur, sed in libro primo Regum, eo quòd filii Heli petendi regis et regni occasiònem sua improbitate populo dederint, ac Samuel reipsa regem ei dederit. Quare restant tredecim priores quorum gesta hoc libro narrantur. Complectitur ergo hic liber Chronologiam gestorum ipsorum per 298 annos, scilicet ab anno mundi 2512, quo mortuus est Josue; et mox successit ei Othoniel Judicum primus, usque ad annum mundi 2810, quo mortuus est Samson, cui successit Heli et Samuel, quorum duorum gesta non hoc libro, sed in primo Regum recensentur.

Quæres quarto an omnes hi Judices fuerint Sancti. Resp. fuisse, excepto Abimelech, qui non fuit Judex, sed tyrannus: ipse enim principatum vi invasit, occisis fratribus omnibus qui erant filii Gedeonis. Judex enim constituebatur à Deo; quòd si id non fieret, populus sibi eligebat et creabat Judicem: modo ex una, modo ex alia tribu. Porro Judices hos esse Sanctos patet ex S. Paulo, qui eos ut Sanctos celebrat Hebr. 11. *Deficit me tempus*, ait, *enarrantem de Gedeon, Barac, Samson, Jephte, David, Samuel et Prophetis, qui per fidem vicerunt regna, operati sunt justitiam, adepti sunt repromissiones, obturaverunt ora leonum, exstinxerunt impetum ignis, effugerunt aciem gladii, convaluerunt de infirmitate, fortes facti sunt in bello, castra verterunt exterorum.* Et Ecclesiasticus c. 46. v. 13. *Et Judices*, inquit, *singuli suo nomine, quorum non est corruptum cor: qui non aversi sunt à Domino, ut sit memoria eorum in benedictione, et ossa eorum pullulent de loco suo, et nomen eorum permaneat in æternum, permanens ad filios illorum virorum sanctorum gloria.*

Quæres quinto: Quis hunc librum conscripsit? Resp. id incertum est. Verisimile est Esdram, vel Prophetam aliquem posteriorem, aut potius Samuelem, eum ex antiquis diariis et annalibus, quæ Judex quisque aut alius ejus tempore conscribebat, collegisse, et in hunc librum scribendo redegisse; ita Theod. hìc q. 1. Idem dico de libro Ruth, et simile dixi de libro Josue.

Denique auctores, qui in librum Judicum commentaria scripserunt, sunt hi: Origenes S. August. Theod. Procopius, Isidor. Hugo de S. Vict. Lyran. Hugo Card. Dion. Carth. Abul. Cajet. Joannes Ferus, Arias Montanus, et è nostra Societate Nicolaus Serarius et Cosmas Magalianes, et Jacobus Bonfrerius.

CANONES
LIBRO JUDICUM PROPRII.

Primus. Crebro hìc numerantur variis temporibus varii servitutis et oppressionis Hebræorum anni, quibus scilicet ipsi ab Eglon, Jabin, Madianitis, Philistinis, aliisque regibus et gentibus vexati et oppressi fuere. Verum omnes hi anni non seorsim in Chronologia ponendi computandi sunt, sed intra tempora et annos proxime præcedentium vel sequentium Judicum includuntur. Id ita esse ostendam c. 4. v. 3.

Secundus. S. Script. annorum numerum consignans subinde intelligit eorum terminum, non quod integre in tali loco vel actione exacti sint, sed quod actio ibidem sit terminata. Sic Exodi 12. 40. dicitur: *Habitatio filiorum Israel in Ægypto fuit 430 annorum*, id est, 430 anno terminata est, ait S. August. lib. 16. de Civit. c. 24. in Ægypto enim habitarunt tantum 215 annos. Sic Judith cap. ult. 28. dicitur permansisse in domo viri sui 105 annos, id est, usque ad annum vitæ suæ 105; nam puellares annos egit in domo parentum, non viri. Sic Judic. 14. 17. dicitur Dalila septem dies convivii flevisse, id est, usque ad septimam diem; nam flere cœpit post tertium convivii diem.

Tertius. Resp. Hebræorum (ut et multæ aliæ) post singulos 400 annos mutavit suum statum et formam ex Aristocratia in Monarchiam vel Democratiam; hæc enim est periodus multarum Rerumpubl. Id liquet ex tabula Chronol. quam Pentateucho præfixi.

Quartus. In hoc libro nonnulla narrantur, quæ à Judicibus non sunt gesta, sed tempore Judicum contigerunt. Quocirca duæ sunt libri hujus partes. Priore gesta Judicum narrantur, additis initio eorumdem præambulis. Id fit à cap. 1. usque ad cap. 16. inclusive: posteriore recensentur historiæ quædam, quæ sub Judice quopiam, qui non nominatur, evenerunt. Id fit à cap. 16. ad finem libri. Nam cap. 17 et 18. narratur historia Michæ et idoli collocati in Dan; tribus vero ultimis capitibus recensetur historia uxoris Levitæ, ob cujus violationem tota tribus Benjamin pene ad internecionem cæsa est

Quintus. Omnes hi Judices fuere typi et figura Christi. Sicut enim ipsi fuere salvatoris Israelis, sic Jesus Christus et Salvator mundi, de quo plura cap. 3. 9.

Sextus. Spiritus Domini dicitur induisse Gedeonem, et irruisse in Samsonem, quoties aliquid ardui aggressurus erat: qua phrasi significatur primo spiritum Dei illum prævenisse, et ad tantum opus impulisse: secundo significatur copia et abundantia spiritus et fortitudinis illi indita, qua rem omnem supra vires naturæ facile et feliciter confecit.

Septimus. Sunt in hoc libro nonnulla insignia symbola et hieroglyphica, uti est ros in vellere Gedeonis cap. 6. et stratagema militum Gedeonis lagenas complodentium facibus emicantibus, quo perculsi et prostrati fuere Madianitæ c. 7. et septem cincinni Samsonis c. 16.

Item Apologi, uti est ille arborum in regem sibi Rhamnum eligentium c. 9. 8.

Item Ænigmatum, quale est illud Samsonis de leone habente favum mellis : *De comedente exivit cibus, et de forti egressa est dulcedo*, c. 14. v. 14.

CAPUT PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Post Josue, tribus Juda prima bellum init, et reliquas Chananæorum urbes expugnat. Secundo, v. 12., Caleb Othonieli ob captam Cariath Sepher uxorem dat Axam filiam suam, eique postulanti dat irriguum superius et inferius. Tertio, v. 21. et seqq. cæteræ tribus non exterminant Chananæos, ut jusserat Deus; sed eos faciunt tributarios, ideoque ab eis afflictæ fuere.

1. Post mortem Josue consuluerunt filii Israel Dominum, dicentes : Quis
ascendet ante nos contra Chananæum, et erit dux belli ? 2. Dixitque
Dominus : Judas ascendet; ecce tradidi terram in manus ejus. 3. Et ait
Judas Simeoni fratri suo : Ascende mecum in sortem meam, et pugna
contra Chananæum, ut et ego pergam tecum in sortem tuam. Et abiit cum
eo Simeon. 4. Ascenditque Judas et tradidit Dominus Chananæum ac
Pherezæum in manus eorum; et percusserunt in Bezec decem millia viro-
rum. 5. Inveneruntque Adonibezec in Bezec, et pugnaverunt contra eum, ac percusserunt
Chananæum et Pherezæum. 6. Fugit autem Adonibezec, quem persecuti comprehenderunt,
cæsis summitatibus manuum ejus ac pedum. 7. Dixitque Adonibezec : Septuaginta reges,
amputatis manuum ac pedum summitatibus, colligebant sub mensa mea ciborum reliquias :
sicut feci, ita reddidit mihi Deus. Adduxeruntque eum in Jerusalem, et ibi mortuus est.
8. Oppugnantes ergo filii Juda Jerusalem, ceperunt eam, et percusserunt in ore gladii,
tradentes cunctam incendio civitatem. 9. Et postea descendentes pugnaverunt contra Chana-
næum, qui habitabat in montanis, et ad Meridiem, et in campestribus. 10. Pergensque
Judas contra Chananæum, qui habitabat in Hebron (cujus nomen fuit antiquitus Cariath
Arbe) percussit Cesai, et Ahiman, et Tholmai : 11. atque inde profectus abiit ad habitatores
Dabir, cujus nomen vetus erat Cariath Sepher, id est, civitas litterarum. 12. Dixitque Caleb :
Qui percusserit Cariath Sepher, et vastaverit eam, dabo ei Axam filiam meam uxorem.
13. Cumque cepisset eam Othoniel filius Cenez frater Caleb minor, dedit ei Axam filiam suam
conjugem. 14. Quam pergentem in itinere monuit vir suus ut peteret à patre suo agrum.
Quæ cum suspirasset sedens in asino, dixit ei Caleb : Quid habes ? 15. At illa respondit : Da
mihi benedictionem, quia terram arentem dedisti mihi; da et irriguam aquis : dedit ergo ei
Caleb irriguum superius et irriguum inferius. 16. Filii autem Cinæi cognati Moysi, ascende-
runt de civitate palmarum, cum filiis Juda, in desertum sortis ejus, quod est ad Meridiem
Arad, et habitaverunt cum eo. 17. Abiit autem Judas cum Simeone fratre suo, et percusse-
runt simul Chananæum, qui habitabat in Sephaath, et interfecerunt eum. Vocatumque est
nomen urbis Horam, id est, anathema. 18. Cepitque Judas Gazam cum finibus suis, et As-
calonem, atque Accaron cum terminis suis. 19. Fuitque Dominus cum Juda, et montana
possedit : nec potuit delere habitatores vallis, quia falcatis curribus abundant. 20. Dederunt-
que Caleb Hebron, sicut dixerat Moyses, qui delevit ex ea tres filios Enac. 21. Jebusæum
autem habitatorem Jerusalem non deleverunt filii Benjamin; habitavitque Jebusæus cum filiis
Benjamin in Jerusalem, usque in præsentem diem. 22. Domus quoque Joseph ascendit in
Bethel, fuitque Dominus cum eis. 23. Nam cum obsiderent urbem, quæ prius Luza vocaba-
tur, 24. viderunt hominem egredientem de civitate, dixeruntque ad eum : Ostende nobis
introitum civitatis, et faciemus tecum misericordiam. 25. Qui cum ostendisset eis, percusse-
runt urbem in ore gladii; hominem autem illum, et omnem cognationem ejus dimiserunt.

26. Qui dimissus, abiit in terram Hetthim, et ædificavit ibi civitatem, vocavitque eam Luzam: quæ ita appellatur usque in præsentem diem. 27. Manasses quoque non delevit Bethsan, et Thanac cum viculis suis, et habitatores Dor, et Jeblaam, et Mageddo cum viculis suis, cœpitque Chananæus habitare cum eis. 28. Postquam autem confortatus est Israel, fecit eos tributarios, et delere noluit. 29. Ephraim etiam non interfecit Chananæum, qui habitabat in Gazer, sed habitavit cum eo. 30. Zabulon non delevit habitatores Cetron, et Naalol: sed habitavit Chananæus in medio ejus, factusque est ei tributarius. 31. Aser quoque non delevit habitatores Accho, et Sidonis, Ahalab, et Achazib, et Helba, et Aphec, et Rohob; 32. habitavitque in medio Chananæi habitatoris illius terræ, nec interfecit eum: 33. Nephthali quoque non delevit habitatores Bethsames, et Bethanath: et habitavit inter Chananæum habitatorem terræ, fueruntque ei Bethsamitæ et Bethanitæ tributarii. 34. Arctavitque Amorrhæus filios Dan in monte, nec dedit eis locum ut ad planiora descenderent: 35. habitavitque in monte Hares, quod interpretatur testaceo, in Ajalon et Salebim. Et aggravata est manus domus Joseph, factusque est ei tributarius. 36. Fuit autem terminus Amorrhæi ab Ascensu Scorpionis, petra, et superiora loca.

1. Post mortem Josue consuluerunt filii Israel Dominum, etc. quis erit Dux belli?] q. d. Cum mortuo Josue Duce nostro nullum habeamus, qui ei in ducatu succedat, sed principes tribuum et concilium Sanhedrim Rempublicam administrent, jamque tribus omnes succreverint, ut sufficiant reliquam Chananæam expugnare, incolere et excolere, quod antea eis ob paucitatem non licuit, juxta decretum Domini Exod. 23. 29. quis nobis erit dux belli, hoc est, quæ tribus prima bellum à Josue contra Chananæos cœptum prosequetur, ut eos qui in sorte sua reliqui sunt expugnet, ac cæteris tribubus exemplum, et initium det Chananæos in sorte sua residuos exterminandi? Patet ex Hebræo. Non enim quærunt ducem, qui toto exercitui omnibusque tribubus præsit, sed qui partiale bellum inchoet in sua tribu cujus victoria, fama et gloria cæteros Chananæos consternet, ut cæteræ tribus singulæ partiali bello Chananæos in terra et sorte sua adhuc residentes, similiter adorientes facilius superent et extrudant.

Consuluerunt.] Dei oraculum et responsum per Pontificem, sive Eleazarum, sive, si is mortuus erat, per Phinees, ut ait Joseph. lib. 5. cap. 1. filium et successorem ejus, Rationali ac *Urim* et *Tummim* indutum, uti jusserat Deus Num. 27. 21. Id factum est in Silo, ibi enim adhuc residebat Tabernaculum cum arca. Ita Josephus, qui et addit, post Josue Israelem caruisse principe per octodecim annos, post quos ob invasionem Regis Mesopotamiæ, Deus principem designavit Othonielem. Tunc ergo Majores, scilicet Principes tribuum, et concilium Sanhedrim gubernabat Rempubl. Idem tradunt Hebræi in Seder Olam. Hi tamen 18 anni interregni in annis 40 Othonielis includuntur, ut ostendam c. 4. 9. Ita Salianus et alii.

Tropol. Discant hic Principes cæterique, nec bellum, nec quid aliud arduum aggredi, nisi prius consulto Deo, uti fecere David, Josaphat, Judas Machabæus, ac imprimis Moses et Josue, uti dixi Josue cap. 2. 2. et 9. à Deo enim pendet victoria, felixque rei cujuslibet progressus et exitus.

2. Dixitque Dominus: Judas ascendet.] *Judas* hic est nomen proprium non viri et ducis, uti nonnulli autumant, sed tribus, q. d. Tribus Juda incipiet præliari. Ipsa enim erat omnium fortissima, generosissima, nobilissima et famosissima, ac in castris Israel primam tenebat aciem; unde Jacob ei promiserat sceptrum et regnum. Gen. 49. 10. idque quia ex ea nasciturus erat Christus Dux, Rex, triumphator et debellator dæmonum, peccatorum, mortis et inferni. Porro tribus Juda sibi ducem belli creavit Caleb, ut videtur, cujus nota erat fortitudo, prudentia, virtus, auctoritas.

3. Et ait Judas Simeoni fratri suo,] id est Judæi dixere Simeonitis, sive, tribus Juda dixit tribui Simeonis. Vocantur autem hic fratres, peculiari ratione, quia scilicet tribus Simeon intra tribum et sinum Juda sortem acceperat, Josue 19. v. 1. alioqui omnes duodecim tribus erant fratres, quia prognatæ ex duodecim Patriarchis filiis Jacob, qui inter se erant fratres.

5. Adonibezec.] Alius est hic ab Adonisedec: hic enim erat rex Jerusalem, ille rex Bezec urbis in tribu Juda; hic Hebr. significat dominum justitiæ, ille dominum fulguris; בזק *bezec* enim est fulgur, coruscatio. Apposite ergo Adonibezec instar fulguris omnes præcellebat suo robore et sævitia, adeoque 70 regibus summitates manuum et pedum truncarat. Sic Poeta ait de utroque Scipione:

Duo fulmina belli Scipiadas.

Sic Jacobus et Joannes à Christo vocantur *Boanerges*, id est, filii tonitrui, puta fulmina; hæc enim ex tonitru, quasi filii ex patre, nascendo prosiliunt.

6. Cæsis summitatibus manuum ejus ac pedum.] Pro *summitatibus* Hebr. est בהונות *behonoth*, id est, *pollicibus*, ut vertunt Chald. Lyran. Vatabl. Pagn. Cajet. et Noster, Exodi 29. 20. et alibi passim. Noster et Septuag. hic vertunt *summitates*, quod pollices in manu summi et potissimi sint. Unde pollex dictus à pollendo, *quòd inter cæteros digitos virtute polleat*, ait Isidor. Hinc et Græce ἀντίχειρ, dicitur, quod oppositus cæteris manus digitis, illis quasi æquipolleat. Judæi ergo pollices manuum pedumque amputarunt Adonibezec, justo Dei judicio et instinctu, ad pœnam talionis ejus superbiæ et crudelitati reddendam; ipse enim 70 regibus pollices amputarat.

Porro in hoc supplicio præter dolorem duo

inerant, ait Serarius. Primum, ut qui mutilati sic erant, neque arma deinceps tractare possent, neque pedibus effugere, quemadmodum ostendit in Augusto cap. 24. Suetonius, dum refert, *Equitem Romanum duobus adolescentibus, causa detrectati sacramenti, pollices amputasse.* Cicero lib. 3. Offic. dum ait Athenienses Æginetis pollices præcidisse : *Ut classe*, inquit Valerius Maximus lib. 9. cap. 2. *potens populus in certamen maritimarum virium secum descendere nequiret*, atque, ut adjicit lib. 2. historiæ variæ Ælianus, *ne hastam ferre posset.*

Secundum : ut iis ignaviæ quædam velut exprobratio esset, quod manu ignavi, pedibus vero fugaces exstitissent. Unde poltroni apud Italos, Gallos, et Belgas vocantur homines viles, desides, ignavi, quasi pollice trunci sive truncati. Audi Pierium Hierogl. 36. cap. 10. *Id potius referemus, robur validasque vires per pollicem significari, si subrigatur quatuor reliquis ad volam oppressis. Nam ea de causa* ἀντιχεὶρ *à Græcis dicitur quod pari cum reliqua tota manu robore contendat, alteriusque manus vice fungatur, ut Galenus interpretatur. Apud Latinos autem, quòd præcipue polleat, nomen habet : is enim dominatur in manu, nec sinistra cessat, quamvis ea tota sit ignavia, neque minus quàm tota manus semper in officio est. Quin et veteres hunc præstare aliis intelligentes. Hallum eum appellabant, quod in reliquorum dorsa unus omnium insiliret : aspirationem enim loco* s *litteræ positam ab antiquis invenias, et vice versa* s *pro* h. *Sed simplicius est hallum ab* ἄλλω, *vel* ἄλλομαι, *deducere, id enim salire est. Hominem bello inutilem ostendere qui volunt, manum abscisso pollice faciunt : digitus enim hic summotus hominem actionibus et præsertim bello inutilem reddit. Eaque de causa legas graviter animadversum in nonnullos, qui bellum detrectandi causa, sponte sibi pollices amputassent, ut à Senatu in C. Voctienum, vel ut alibi loquitur Votienum.* Hos prisci murcos vocabant, ait Ammian. lib. 15. Itali poltronos. Sic Marcus Eremita (non Evangelista, ut quidam false putant) pollicem sibi amputavit, ne cogeretur fieri Sacerdos, uti legimus in vitis Patrum.

Notant Thalmudici in Sutha cap. 10. quinque viros, qui in illa re qua excellebant, plexi punitique sunt; scilicet primus, Samson in suo robore ; secundus, Saul in collo altiori ; tertius, Absalon in capillo ; quartus, Sedecias rex in oculis; quintus, Asa rex in pedibus. Sic dives epulo arsit in lingua, quæ arserat gula.

Simili modo fœdifragis, et falsariis, qui litteras Regias aut monetam manibus suis vitiant, manus præciduntur. Unde Tertul. lib. 5. contra Marcion. *De manibus*, ait, *hæretici præcidendis, non miror si syllabas subtrahat, cum paginas totas subducit.* S. Valerianus serm. de bono disciplinæ, cum ait : *Nemo cum sanam dexteram videt, falsitatis reo, debito jure supplicia judicet fuisse concessa.* In militia desertores eadem abscissione mulctati. Nam de Anidio Cassio Vulcatius Gallicanus : *Multis*, ait, *desertoribus manus excidit ; aliis crura incidit ac poplites : dicens majus exemplum esse viventis miserabiliter criminosi, quàm occisi.* Et postea ex Æmilio Partheniano : *Manus multis amputavit.*

7. Septuaginta Reges (reguli, id est principes ; quæque enim urbs suum habebat Regem, ut vidimus Josue cap. 12. v. 9. et seq.) amputatis manuum ac pedum summitatibus colligebant sub mensa mea ciborum reliquias.] Scilicet pollices eis amputarat, ne rebellare vel effugere possent : ex fastu vero eis quasi canibus ciborum reliquias sub mensa projiciebat, ideoque ei pœnam talionis irrogarunt Hebræi. Sic Valerianus Imp. dum Christiana sacra conculcat, à Sapore Persa comprehensus, et quoties in equum ascenderet conculcatus fuit, teste Eusebio lib. 7. Hist. cap. 9. Idem contigit Bajazeto Turcarum Imp. qui Tamerlani sella canisque fuit. Cum enim eum jam captum interrogaret Tamerlanes : Si in tuam potestatem venissem, quomodo tu in meam venisti, quid fecisses mihi ? Ille : Fecissem, inquit, caveam ferream, et in ea te posuissem. Tu adversus teipsum sententiam pronuntiasti, inquit Tamerlanes. Itaque illi accidit quod ipse fecisset, et in cavea fuit ad diem usque mortis.

Alexander Imperator, teste Lampridio, quemdam impostorem fumo ex stipulis ustulari jussit, præcone clamante : *Fumo punitur qui vendidit fumum.*

Sicut feci, ita reddidit mihi Deus.] Hoc est quod sancitur Sap. 11. 7. *Per quæ peccat quis, per hæc etiam torquetur.* Eo pertinet illa Christi sententia Matth. 26. 52. *Omnes qui acceperint gladium gladio peribunt.* Et Apoc. 13. 10. *Qui in captivitatem duxerit, in captivitatem vadet : qui in gladio occiderit, oportet eum gladio occidi.* Et Genes. 9. *Quicumque effuderit humanum sanguinem, fundetur sanguis illius, etc.* Et Abacuc 2. 8. alloquitur Deus regem Babylonis. *Quia*, inquit, *spoliasti gentes multas, spoliabunt te omnes qui reliqui fuerint et populis Israel.* Denique lex talionis exstat Exodi 21. 24. *Oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede, etc.* Sic Constantino Imper. ab Irene matre oculi eruti sunt eadem die, qua ipse ante quinquennium Nicephorum patruum quasi imperium affectantem excæcaverat, uti narrat Zonaras tom. 3. qui et simile addit de Leontio Imper. ipsum scilicet naso fuisse truncatum et Imperio depulsum ab Absimaro, eo quod ipse Justinianum Rhinotmetum truncato naso Imperio exuisset.

Porro videtur Adonibezec hac pœna humiliatus in se reversus animum mentemque mutasse ; nam et priorem suam crudelitatem confessus est, et Dei æquitatem prædicavit. Agnovit ergo pœnitens justam Dei in se vindictam, ideoque vocat eum Elohim, id est, justum judicem et vindicem, eumque unum et solum, non plures, unde et ductus fuit in Jerusalem, id est, in agrum suburbanum Jerusalem, ait Josephus, ideoque in ipsam urbem Jerusalem, postquam eam expugnarunt Judæi, ait Hugo Victor. ibique mortuus : idque apto symbolo, quasi à peccatis ad pœnitentiam, ab impietate ad veri Dei cultum, ex idololatriæ cæcitate ad fidei pacisque visionem, à fastu ad demissionem, à blasphemia ad Dei laudem traductus fuerit, ideoque Hebræi ei vitam condonarunt, ait Magalianes. Quare Adonibezec, id est, dominus fulguris, iræque fulgureæ factus est Adonisedec, id est, dominus justitiæ, justæque patientiæ et pœnitentiæ.

Symbolice dæmon, ait Serarius, est vere Adonibezec, seu fulguris dominus : primo, quia de eo Salvator Luc. 10. 18. *Videbam*, ait, *Satanam sicut fulgur de cœlo cadentem.* Secundo, quia fulgur recte superbiam vanamque gloriam

significat, quæ claritatis aliquantulum spargit, sed ita ut subito pertranseat, momento evanescat sæpeque fulminum et gravissimarum tempestatum initium sit. Est vero *Satan rex super universos filios superbiæ.* Job 41. 25. Iste Adonibezec reges capit, et quidem 70, id est, quàm plurimos. Ii vero sunt qui aliis potentia, dignitate, auctoritate, doctrina præstant.

8. OPPUGNANTES ERGO FILII JUDA JERUSALEM, CEPERUNT EAM.] Prius Jerusalem capta fuerat à Josue cap. 10. 1. qui et regem ejus Adonisedec occiderat; sed postea Jebusæi arcem Sion tenentes urbem recuperarunt. Unde hìc rursum eam expugnavere Judæi, excepta arce Sion, quam diu post primus Jebusæis extorsit David, 2. Reg. 5. 7.

Porro Jerusalem proprie pertinebat ad tribum Benjamin; hìc tamen dicitur expugnata à tribu Juda, quia hæc in urbe partem habebat, et quia Benjaminitæ viribus suis diffidentes eam expugnandam tradiderunt Judæis, uti dixi Josue cap. 10.

TRADENTES CUNCTAM INCENDIO CIVITATEM,] eo quod à Josue et Judæis subacta eis rebellasset, et quia Deus incendio volebat ab idololatria et sceleribus purgari urbem, totamque renovari, in qua templum et Reipubl. æque ac Ecclesiæ caput collocare statuerat. Sic jussit incendi Jericho, Hai, aliasque nonnullas Chananæorum urbes.

10. CARIATHARBE.] Hæc et sequentia usque ad v. 16. audivimus Josue 14. 12. et cap. 15. 13. et seq. ubi ea explicui.

16. FILII AUTEM CINÆI COGNATI MOYSI, ASCENDERUNT DE CIVITATE PALMARUM, CUM FILIIS JUDA IN DESERTUM SORTIS EJUS, QUOD EST AD MERIDIEM ARAD, ET HABITAVERUNT CUM EO.] *Filii Cinæi*, id est, filii Hobab, qui erat filius Jethro soceri Mosis : Moses enim Sephoram filiam Jethro duxerat uxorem; inde Hobab Sephoræ frater (alio nomine dictus Cin et Cinæus, ait Hugo Victor. et Serarius) ejusque posteri Cinæi, cognati, id est, affines Mosis, Mosi quasi cognato adhæserunt, factique proselyti secuti sunt castra Hebræorum per desertum, et cum eis ingressi sunt in terram promissam. Ad hoc enim eos invitarat Moses, promittens eis id quod in ea erat optimum. Num. 10. 32. Quocirca Cinæis data est ab Hebræis civitas palmarum, id est, Jericho, palmis et palmetis, æque ac balsamo omniumque rerum copia abundans, non quasi Jericho à Josue solo æquata tam cito reædificata fuerit, sed quod civitas hìc æque ac cap. 3. capiatur pro area civitatis et agro civitati vicino.

Sed cur Cinæi, relicta Jerichunte adeò amœna et fertili, inde migrarunt in sterile desertum Juda? Rabbani causam dant, ut jungerent se tribui Juda et Othoniel principi, ac ab eo legem discerent; sed hæc discenda potius erat à Phinees Pontifice et Levitis. Quare verisimilius credit Serarius, et ex eo Salianus, eos divinitus solitudinis desiderio monasticæ vitæ atque anachoreticæ rudia quædam fundamenta jecisse, quæ deinde in Rechabitis aliquo modo propagata sit. Jerem. 35. ubi inter alia sine domo in tabernaculis dicuntur habitasse, quod de Haber Cinæo cap. 4. Judicum etiam dicitur; Cinæi ergo fuere viri pii et religiosi, unde eorum posteri fuere Rechabitæ, adeo laudati à Jeremia cap. 35. ac deinde Esseni, primi fere monastices professores, tantopere celebrati à Philone, Josepho, Eusebio et S. Hieronymo, uti docui Num. 10. 29. Hi ergo delicias carnis in Jerichunte, quasi mentis spiritusque rigorem et vigorem enervantes aspernati, paupertatis amantes loca deserta et solitaria captarunt, ubi liberius et commodius contemplationi, virtutum exercitio et rebus divinis vacarent. Hinc Cinæi Hebr. קינים *kinim* sunt *lamentantes*, scilicet ab hoc exilio ad cœlum suspirantes. Unde Threni Jeremiæ Hebr. vocantur *kinoth.* Præluserunt ergo ipsi Eliæ, Elisæo et filiis Prophetarum, qui ante Christum, Anachoretis et Monachis, qui post Christum iisdem in locis vitam solitariam vel monasticam egerunt, versantes cum Deo et Angelis, velut Angeli terrestres et homines cœlestes.

18. CEPITQUE JUDAS (tribus Juda) GAZAM CUM FINIBUS SUIS, ET ASCALONEM ATQUE ACCARON.] Sic quoque habent Hebr. et Sept. Complut. habent *Azotum.* Quare mirum est in Septuag. Romæ emendatis contrarie legi. *Et non possedit Judas Gazam, neque Ascalonem, neque Accaron.* Pejus Josephus lib. 5. Antiq. ait Judæos cepisse Ascalonem et Azotum, non vero Gazam et Accaron, eo quod hæ duæ in planitie sitæ curribus bellicis pollerent; contrarium enim hìc asserit Script. Quare Judæi hìc urbes has et satrapias Philistinorum ceperunt, sed mox Philistini eas recuperarunt, et perpetua cum Judæis bella gesserunt, ut audiemus cap. 3. Porro Accaron pertinebat ad tribum Dan; Judas tamen hìc illam expugnavit conniventibus Danitis, eo quod sortis suæ contermina esset ac infesta, ut nisi eam caperet, quiete in sua sorte habitare non posset.

19. QUIA FALCATIS CURRIBUS ABUNDABANT,] qui scilicet falcibus armati obvios et obvia quæque demetebant, ut dixi Josue 17. 16. Sic quoque habent Septuag. Complut. Unde mirum in Roman. legi, *quia Rachab obstitit eis;* itaque legit Theodor. qui sic explicat, q. d. Hobab filius Jethro, alio nomine dictus Rechab, persuasit Judæis ne vallis hujus mari adjacentis incolas bello appeterent, eo quod timeret Judæos, si maritima possiderent, per commercium navale cum gentibus ab eis perversum iri. Nimirum legit ipse pro רכב *recheb*, id est, currus, alio puncto *Rechab*, quasi nomen proprium viri. Porro non peccarunt Judæi sic Chananæos hos permittendo, quia eos ita videbant armatos, ut eos debellare se posse diffiderent; cæteræ vero tribus peccarunt, quod, cum Chananæos debellassent, eos non occiderent, ut jusserat Dominus, sed tributarios facerent.

21. JEBUSÆUM AUTEM HABITATOREM JERUSALEM NON DELEVERUNT FILII BENJAMIN, HABITAVITQUE JEBUSÆUS CUM FILIIS BENJAMIN IN JERUSALEM,] q. d. Benjaminitæ cum Judæis sociis ducibus suis urbem Jerusalem ceperunt quidem et incenderunt, ut dictum est v. 8. excepta arce Sion, quam tenuerunt Jebusæi usque ad Davidem, 2. Reg. 5; sed Jebusæi ex arca descendentes, urbem quoque una cum Benjaminitis, ipsis permittentibus, sopito jam bello incolere cœperunt.

Tropol. S. Bern. serm. 58. in Cant. *Quantumlibet*, inquit, *in hoc corpore manens profeceris, erras si vitia putas emortua, et non magis suppressa. Velis nolis, intra fines tuos habitat Jebusæus, subjugari potest, sed non exterminari.* Mox remedium suggerit : *Unum*, inquit, *in*

ST. M... C... (library stamp)

tanto discrimine consilium est, observare diligenter, et mox ut renascentium capita apparebunt, prompta severitate succidere. Non potest virtus cum vitiis pariter crescere; ergo ut illa vigeat, ista crescere non sinantur. Tolle superflua, et salubria surgunt; utilitati accedit, quidquid cupiditati demis. Demus operam putationi. Putetur cupiditas, ut virtus roboretur. Nobis, fratres, putationis semper est tempus, sicut semper est opus.

22. DOMUS QUOQUE JOSEPH (puta tribus Ephraim, qui fuit filius Joseph) ASCENDIT IN BETHEL.] Putat Adrichom. duas fuisse Bethel; unam in tribu Ephraim, alteram in tribu Benjamin, uti dicitur Josue 18. v. 13 et 22. Melius Masius et alii censent unam eamdemque esse Bethel, eo quod illa quæ hîc vers. 23. prius vocata dicitur Luza, Luza quoque appellata dicatur Josue 18. 13. Fuit sita in confinio tribus Ephraim et Benjamin, ideoque nunc uni nunc alteri tribuitur. Adde: videntur fuisse hæc duo loca vicina, scilicet Luza urbs, quæ postea Bethel, vel Bethel Luza dicta est à visione scalæ quam ibidem habuit Jacob, et locus ipse visionis Jacob, quæ nomen dedit Luzæ urbi vicinæ; hic enim locus erat in tribu Benjamin, urbs vero ipsa erat in tribu Ephraim. Hæc ergo est Bethel, ubi Jacob vidit Deum scalæ innixum, adeoque Jeroboam postea in ea vitulum aureum quasi idolum collocavit. Unde Bethel, id est, domus Dei dicta est Bethaven, id est, domus idoli. Vide dicta Gen. 28. 19.

VIDERUNT HOMINEM EGREDIENTEM DE CIVITATE, DIXERUNTQUE AD EUM : OSTENDE NOBIS INTROITUM CIVITATIS.] Rabbini tradunt Luzam non habuisse portam, sed introitum quemdam occultum; fuisse enim ipsam instar nucis undique clausam : לוז *luz* enim hebr. nucem significat; sed hæ sunt fabulonum naniæ: dicta est enim Luza, quod *nux*, id est, nucibus et amygdalis abundaret, ait S. Hieron. Per *introitum* hîc ergo non portam, sed aditum in urbem facilem, ob muros humiliores vel disruptos, intellige.

ET FACIAMUS TECUM MISERICORDIAM,] id est, vitam tibi condonabimus. Poterant id licite facere Hebræi: etsi enim Deus jussisset Chananæos omnes occidi, tamen ob tantum beneficium patefacti introitus in urbem parcere ei poterant, uti pepercerunt Rahab excipienti exploratores, Josue c. 2. Adde Hebræos non permisisse ut hic proditor urbis in ea remaneret; hoc enim duntaxat vetuerat Deus, ne Chananæi inficerent Hæbræos suis idolis et vitiis.

QUI CUM OSTENDISSET EIS, PERCUSSERUNT URBEM IN ORE (in acie) GLADII.] Peccavit hic proditor ostendendo Hebræis aditum in urbem, quia patriam suam eis prodidit; hoc enim est contra pietatem; licet enim patriam impiam et noxiam in bello injusto propugnare non liceat, tamen eam hosti prodere pietas vetat, sicut patrem meum juste à magistratu invasum armis defendere nequeo, sed tradere et prodere non possum sine insigni nota impietatis. Minuit tamen proditionis crimen hic metus mortis illi ab Hebræis intentæ. Quocirca Aurelianus Imperator, audiens eum qui sibi locum capiendæ Thianæ urbis indicarat, ea capta cum aliis incolis cæsum esse, lætatus est, dixitque : *Ego enim proditorem amare non potui, et libenter tuli quòd eum milites occiderent; neque enim mihi fidem servare potuisset, qui patriæ non pepercit.* Ita Vopiscus in Aureliano.

26. ABIIT IN TERRAM HETTHIM,] id est, in Cyprum, ait Procop. Cyprus enim hebr. dicitur Cethim. Isaiæ 23. 1. Verum tunc Cethim scribitur per *Caph*; hîc autem scribitur per *Chet*, quare alius est locus Hetthim à Cethim; quis autem ille sit ignoratur.

27. MANASSE QUOQUE NON DELEVIT BETHSAN.] Septuag. addunt, *quæ est Scytharum urbs;* unde et Scythopolis dicta est.

34. ARCTAVITQUE AMORRHÆUS FILIO DAN IN MONTE, NEC DEDIT EIS LOCUM, UT AD PLANIORA DESCENDERENT.] Danitæ præ aliis tribubus ab Amorrhæis fuere arctati, ut sortis suæ montes steriles duntaxat occuparent, non vero valles frugiferas : qua de causa alias terras quærere sunt coacti, uti audiemus capite decimo octavo.

35. HABITAVITQUE (non Dan, sed Amorrhæus, ut patet ex hebr. et Septuag.) IN MONTE HARES, QUOD INTERPRETATUR TESTACEO, IN AIALON ET SALEBIM,] q. d. Amorrhæus Danitis non tantum ademit urbes vallium, sed et tres in monte sitas, scilicet Hares, Aialon et Salebim.

TESTACEO : Sic legendum non *testacio*, ut legunt nonnulli; nam *Hares*, hebr. est *testa :* mons ergo hic vocatus est testaceus, vel quòd in eo vasa testacea à figulis formarentur, vel quòd illorum ruptorum fragmenta ibidem projicerentur, uti Romæ factum videmus in monte ad portam S. Pauli, qui inde mons testaceus nominatur. Septuag. vertunt. *In monte Hares, ubi ursæ et vulpes*, scilicet abundant; quare pro Aialon nonnulli legisse videntur דבים *dubbim*, id est, ursi, et pro *sahalbim* sive *salebim* legisse שועלים *scualim*, id est, vulpes. Licet enim ursi majores et plures sint in regionibus frigidis et Septentrionalibus, tamen reperiuntur quoque in calidis et Meridionalibus, ut Judæa; nam ibi David occidit ursum, 1. Reg. 17. 34. et Elisæus per duos ursos occidit 42 pueros sibi illudentes in Bethel, 4. Reg. 2. 24. Forte Samson, qui fuit Danita, ex hoc loco tribus suæ, scilicet ex *Salebim* vulpibus abundante, trecentas suas vulpes collegit, ad quarum caudas alligans faces, Philistinorum segetes succendit, ut audiemus c. 15. 4.

ET AGGRAVATA EST MANUS DOMUS JOSEPH, FACTUSQUE EST EI TRIBUTARIUS.] q. d. Ephraimitæ posteri Joseph, vicini Danitis, graviter oppresserunt Amorrhæos in sorte tribus Dan habitantes, eosque jure belli quasi à se subactos sibi fecerunt tributarios. Igitur omnes fere tribus peccarunt in hoc; quod Chananæos à se subjugatos non reciderint, uti jusserat Dominus, sed fecerint sibi vectigales, uti patebit initio cap. sequent.

36. AB ASCENSU SCORPIONIS.] Septuag. et alii *super acrabbim*, id est, super locum scorpionum. Est nomen loci ita dicti, quod *acrabbim*, id est, scorpionibus abundaret, ait Lyran. Abulens. Dionys. Arias et alii. Ab hoc *acrabbim*, id est, loco scorpionum, dicta est, Acrabatena urbs, et Acrabatenæ regio, quæ fuit una ex undecim Judææ toparchiis, eratque terminus Samariæ, et confinium Amorrhæorum. Vide de ea S. Hier. in locis hebr. Josephum lib. 2. belli c. 11. Adrichom. et alios Chorographos Terræ sanctæ.

PETRA.] Est nomen urbis in petra sitæ, in confinio Judææ et Amalec. Alia fuit Petra in Arabia; quæ inde petræa est cognominata.

CAPUT SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Arguuntur Hebræi ab Angelo, quod idola colant. Inde, v. 11. recensetur causa institutionis Judicum, scilicet quod Hebræi post mortem Josue coluerint idola, ideoque Deus eos tradiderit Idumæis aliisque hostibus; unde ipsi poenitentes ad Deum redierint, ejusque opem implorarint: qui proinde misit eis Judices, ut ipsi Hebræos a servitute et tyrannide gentium liberarent.

1. Ascenditque Angelus Domini de Galgalis ad locum Flentium, et ait:
Eduxi vos de Ægypto, et introduxi in terram pro qua juravi patribus
vestris, et pollicitus sum ut non facerem irritum pactum meum vobiscum
in sempiternum: 2. ita duntaxat ut non feriretis fœdus cum habitatoribus
terræ hujus, sed aras eorum subverteretis; et noluistis audire vocem
meam: cur hoc fecistis? 3. Quam ob rem nolui delere eos à facie vestra,
ut habeatis hostes, et dii eorum sint vobis in ruinam. 4. Cumque loquere-
tur Angelus Domini hæc verba ad omnes filios Israel, elevaverunt ipsi vocem suam, et fleverunt.
5. Et vocatum est nomen loci illius: locus Flentium, sive Lacrymarum; immolaveruntque ibi
hostias Domino. 6. Dimisit ergo Josue populum, et abierunt filii Israel unusquisque in pos-
sessionem suam, ut obtinerent eam: 7. servieruntque Domino cunctis diebus ejus, et senio-
rum qui longo post eum vixerunt tempore, et noverant omnia opera Domini quæ fecerat cum
Israel. 8. Mortuus est autem Josue filius Nun, famulus Domini, centum et decem annorum,
9. et sepelierunt eum in finibus possessionis suæ in Thamnathsare in monte Ephraim, à Sep-
tentrionali plaga montis Gaas. 10. Omnisque illa generatio congregata est ad patres suos,
et surrexerunt alii, qui non noverant Dominum, et opera quæ fecerat cum Israel. 11. Fece-
runtque filii Israel malum in conspectu Domini, et servierunt Baalim. 12. Ac dimiserunt
Dominum Deum patrum suorum, qui eduxerat eos de terra Ægypti: et secuti sunt deos
alienos, deosque populorum, qui habitabant in circuitu eorum, et adoraverunt eos; et ad
iracundiam concitaverunt Dominum, 13. dimittentes eum, et servientes Baal et Astaroth.
14. Iratusque Dominus contra Israel, tradidit eos in manus diripientium: qui ceperunt eos,
et vendiderunt hostibus, qui habitabant per gyrum, nec potuerunt resistere adversariis suis;
15. sed quocumque pergere voluissent, manus Domini super eos erat, sicut locutus est, et
juravit eis: et vehementer afflicti sunt. 16. Suscitavitque Dominus judices, qui liberarent eos
de vastantium manibus; sed nec eos audire voluerunt, 17. fornicantes cum diis alienis, et
adorantes eos. Cito deseruerunt viam, per quam ingressi fuerant patres eorum: et audientes
mandata Domini, omnia fecere contraria. 18. Cumque Dominus judices suscitaret, in diebus
eorum flectebatur misericordia, et audiebat afflictorum gemitus, et liberabat eos de cæde
vastantium. 19. Postquam autem mortuus esset judex, revertebantur, et multo faciebant
pejora quam fecerant patres eorum, sequentes deos alienos, servientes eis, et adorantes illos.
Non dimiserunt adinventiones suas, et viam durissimam, per quam ambulare consueverunt.
20. Iratusque est furor Domini in Israel, et ait: Quia irritum fecit gens ista pactum meum,
quod pepigeram cum patribus eorum, et vocem meam audire contempsit; 21. et ego non de-
lebo gentes quas dimisit Josue, et mortuus est: 22. ut in ipsis experiar Israel, utrum cus-
todiant viam Domini, et ambulent in ea, sicut custodierunt patres eorum, an non. 23. Dimisit
ergo Dominus omnes nationes has, et cito subvertere noluit, nec tradidit in manus Josue.

1. Ascenditque Angelus Domini de Galgalis ad locum flentium.] Primo ergo Angelus hic apparuit in Galgalis, ut ex loco Hebræos memores redderet professionis et obedientiæ Deo præstandæ, à se susceptæ et promissæ. In Galgalis enim se sacro Circumcisionis ritu initiaverant, et professi erant se legem Dei à Mose latam servaturos, sicut nos in Baptismo profitemur legem Christi. Ex Galgalis vero transtulit se Angelus ad locum, qui postea vers. 5. ab eventu dictus est Flentium, quo Israelitæ, hostium et miseriarum suarum sensu pressi,

suam calamitatem deplorantes convenisse videntur, vel communi consilio, ut ibi de remedio inter se consultarent, vel potius monitu Angeli, qui apparens in Galgalis videtur monuisse Hebræos, ut ad locum Flentium se conferrent : habere enim se quod eis ibidem diceret, quodque calamitatis remedium suggereret.

Porro Rabbini censent hunc Angelum fuisse Phinees Pontificem ; sed certum est fuisse proprie dictum Angelum : probabile est fuisse sanctum Michaelem, tum quia ipse erat præses et tutor Synagogæ, uti jam est Ecclesiæ, tum quia idem apparuit Josue c. 5. v. 13. initio gubernationis suæ docens et dirigens eum. Unde videtur idem hîc apparuisse, modumque suggessisse Hebræis impetrandi à Deo judices, qui eos à servitute liberarent. Quocirca hic Angelus loquitur in persona Dei, sicut legatus loquitur in persona sui Regis, ac populus putabat eum esse Deum, non Angelum. Ait enim : *Eduxi vos de Ægypto*, etc. Denique apparuit hic Angelus, atque hæc Hebræis dixit non vivente adhuc Josue, ut volunt Abul. et Torniellus ; nam vivente Josue Hebræi coluerunt Deum verum, sed post ejus mortem, cum nova progenies succrescens, ac cum vicinis gentibus, præsertim Tyriis et Sydoniis, conversans, ab iis utpote divitibus didicit colere eorum idola, Baalim et Astaroth. Ita Procop. Cajet. Serarius, et favet S. Augustinus.

2. ITA DUNTAXAT, UT NON FERIRETIS FOEDUS CUM HABITATORIBUS TERRÆ,] ne ipsi vos ad sua idola et scelera conversando pellicerent. Vetuit ergo Deus hæc fœdera : quare illa Hebræis fuere illicita; at non statim irrita; Hebræi enim ineuntes fœdus cum Chananæis, licet illicite, post contractum tamen de eo initum tenebantur illud servare, præsertim si juramento id confirmassent : tum quia hoc exigit jus naturæ et gentium, alioqui enim tollerentur omne commercium, omnisque hominum societas, si fœdera et pacta violare liceret ; tum quia hoc exigebat reverentia nominis divini in juramento invocati, ne pejerare viderentur si illud violarent ; tum denique quia Chananæi nesciebant Deum vetuisse, multo minus irritasse hæc cum eis fœdera : quare valde scandalizati fuissent, si Hebræi ea violassent, ac tam ipsos quàm Deum et religionem eorum blasphemassent. Postquam tamen eis palàm constitit Deum hæc fœdera vetuisse, scandalizari non potuerunt, si Hebræi Deo obedientes illa rescinderent. Unde Esdras l. 1. c. 9. irritavit et separavit matrimonia Hebræorum cum gentibus contra legem Dei contracta. Etsi enim vera erant, rataque, tamen in ea lege erant solubilia per libellum repudii à Deo eis concessum, si justa subesset causa, ut hîc erat disparitas cultus, et periculum perversionis ab infideli, quod subibat conjux fidelis.

3. QUAMOBREM NOLUI (et etiamnum nolo, itaque statuo et decerno) DELERE EOS A FACIE VESTRA, UT HABEATIS HOSTES) qui vos puniant, affligant, et ad Deum redire compellant) ET DII EORUM SINT VOBIS IN RUINAM.] Tò *ut* in hac posteriore parte consecutive accipiendum est, non causaliter. Nec enim Deus sanctissimus poterat intendere hanc Hebræorum ruinam, lapsumque in idololatriam, sed tantum permittere ad puniendum præcedentia eorum peccata, q. d. Permisi vos à gentibus, quas contra meum jussum tolerastis, deduci ad colendos eorum deos, ut deinde vos castigarem et exterminarem : ruinam enim in culpam permittit Deus ob ruinam in pœnam : hac enim culpam castigare intendit. Non enim permittit Deus malum culpæ, nisi hoc fine, ut ex eo eliciat bonum, vel miserendi, vel si nolint uti misericordia, puniendi, puta ostendendi suam clementiam in condonando, vel justitiam et vindictam in castigando, ut docet sanctus Augustinus, sanctus Thomas cæterique Theologi.

4. AD OMNES FILIOS ISRAEL,] ad totum cœtum Israelitarum, sive ad omnes qui convenerant.

5. ET VOCATUM EST NOMEN LOCI ILLIUS LOCUS FLENTIUM SIVE LACRYMARUM.] Septuag. κλαυθμών, id est, *locus Plangentium*, ab eventu jam dicto, quia, ut dixi v. 4. filii Israel audita comminatione Dei per Angelum *levaverunt voces suas et fleverunt*.

Quæres : Quis, et ubi fuit hic locus Flentium, sive κλαυθμών ? Resp. Adrichom. fuisse juxta Galgala, inde enim ascenderat Angelus. Alii putant fuisse Silo, ibi enim erat Araa ; unde eo confluebat populus ad sacrificandum, quod et hîc fecit. Hinc sequitur : *Immolaveruntque ibi hostias Domino*. Verum dico locum Flentium fuisse in tribu Juda, juxta Jerusalem à parte Occidentali, in sylva, sita ultra vallem Raphaim, quæ à tergo habebat Philistinos. Id ita esse liquet ex eo, quod David in hac eadem sylva latuerit, cum Philisthæos in valle Raphaim, ad motum cacuminum arborum sylvæ, aggressus cecidit, 2. Reg. 5. 24. Hunc enim locum fuisse *in sylvis, quæ loca Flentium appellata sunt*, diserte ait Josephus lib. 7. Antiq. 4. et clare Sept. 2. Reg. 5. v. 23. *Accedes*, inquiunt, *ad eos prope Clauthmona*, id est, locum Flentium, *et erit cum audieris vocem collisionis à sylva Clauthmonis, tunc descendes ad eos*.

Nimirum voluit Deus hunc locum Flentium esse exemplum perpetuum Hebræis, ad agendam pœnitentiam in fletu et lacrymis, quoties ipsi ex lege quotannis Jerosolymam ad templum oraturi et sacrificaturi pergerent.

Tropol. κλαυθμών, sive locus Flentium est terra et vita hæc hominum, à Deo ob Adæ peccatum exulantium. Adam enim, et nos in eo, è paradiso ejecti sumus in hanc vallem lacrymarum, ut pœnitentia peccatum omne expiemus, ideoque damnati sumus ad mille labores, dolores, ipsamque mortem. Genes. 3. et Psalm. 83. 6.

Rursum locus Flentium est pœnitentia et compunctio, ad quam concionator instar Angeli hujus populum excitare debet, *ut moveat planctum, non plausum*, ait S. Bernard. nam ut idem ait serm. 39. in Cant. *Lacrymæ pœnitentium vinum sunt Angelorum, quòd in illis vitæ odor, sapor gratiæ sit, indulgentiæ gustus, reconciliationis jucunditas, sanitas redeuntis innocentiæ, serenatæ suavitas conscientiæ*. Vide Climachum Gradu 5. de pœnitentia, ubi miram priscorum compunctionem et lacrymas recenset in loco Flentium, quem carcerem vocabant. B. Antiochus hom. 107. *Rorulentæ*, ait, *adspergines lacrymarum, ut dulcor mellis sunt cordi, aut suave fragrans thymiama apud Deum*. S. Chrysost. homil. 6. in Matth. *Sicut*, inquit, *post vehementes imbres mundus aer ac purus efficitur ; ita*

etiam lacrymarum pluvias serenitas mentis sequitur atque tranquillitas, omnisque illa de peccatorum tenebris effusa caligo dissolvitur. Et sicut ex aqua et spiritu, sic rursus ex lacrymis et confessione purgamur.

Immolaveruntque ibi hostias Domino.] Licet enim proprius immolandi locus esset in Templo et ante Templum in Tabernaculo, quod tunc erat in Silo; tamen graves ob causas Judæi subinde alibi immolabant, uti fecit Samuel in Bethlehem, 1. Reg. 16. v. 4. et 5. ac David in area Areuna Jebusæi, 1. Reg. 25. Nam eo ipso quòd ibi apparebat Angelus, et populum ad Deum propitiandum hortabatur, videbatur locum sanctum indicare, simulque potestatem ibi sacrificia offerendi facere. Addunt correcti Septuaginta ascendisse Angelum istum etiam ad Bethel et domum Israel : quo significatur eum varias Israelitarum urbes pervolasse, et incolas Siluntem coegisse; vel per Bethel et domum Israel intelligendi Bethelitæ et Israelitæ, qui eo loci convenerant. Ita Serarius.

6. Dimisit ergo Josue populum.] Est hìc hysteron proteron : repetit enim ex fine præcedentis libri Josue, gesta ejus quædam, ut inde commode et ordinate ad Judicum, qui ei successere, institutionem et originem transeat. Hic enim liber connexus est libro Josue, et historia Judicum pendet ex historia Josue, quasi à suî principio. Altius ergo à primo suî exordio, puta à Josue, accersit hìc Judicum primordia.

9. In Tamnath sare.] Hebr. et Septuag. *In Thamnath chères*, id est, in imagine solis, quæ sepulcro Josue insculpta est, eo quod ipse stiterit solem, ideoque urbs ejus *Thamnat sare* per metathesin dicta est *Thamnat cheres*. Vide dicta Josue 24. 30.

10. Et servierunt Baalim,] id est, idolis, sive diis Gentium; nam per *Baalim* significantur omnes dii masculi, sicut per *Astaroth* omnes deæ feminæ. Porro *Baal* in singulari hebr. significat Dominum; unde antonomastice Deum suum vocarunt *Baal*, id est, Dominum absolute. Primus autem Baal fuit Nemrod, quem coluere Assyrii : Nemrod autem fuit Baal, sive Belus pater Nini mariti Semiramidis. Idem ergo sunt Baal, Bal, Beel, Bel, Belus, etc. Ab Assyriis idolum et cultus Beli transiit ad Babylonios, ut patet Danielis capite 14. v. 2. à Babyloniis ad Sidonios et Phœnices : inde omnia idola et dii Gentium, nomine dilatato, dicti sunt Baal, Bel, Baalim. Unde à Deorum, vel à locorum et eventuum varietate dicti Beelphegor, id est, Priapus; Beelzebub, id est, Deus musca; Beelsephon, id est, Deus Aquilonis, vel Deus absconditus, puta Mercurius, Baal Gad, id est, Deus fortuna, Baal scemes, id est, Deus sol, etc. Vide dicta Genes. 10. 10. Inde à Baal composita sunt nomina Punica (hæc enim lingua affinis est Hebrææ), Annibal, id est, Castrorum Dominus; Asdrubal, id est, villarum vel atriorum Dominus, Muthumbal, id est, mortis Dominus, Adherbal, Maharbal, Ithobal, Jerobaal, etc. Ita S. August. hìc quæst. 16.

13. Servientes Baal et Astaroth.] *Astaroth.* Quæres primo cujus linguæ sit hæc vox, undeque dicta. Suidas in Astarte censet esse vocem Græcam, dictam ab astro : *Ab astro*, inquit, *cognomen fecerunt; ipsi enim esse luciferum fabulantur.* Et Phavorinus in Astarte: *Astarte*, ait, *astri simulacrum; ipsum astrum Lucifer*, quod Venerem nuncupant. Sic et Etymologicus, qui et causam addit: Præses enim astrorum est Dea hæc. Unde nonnulli censent Astartem esse Asteriam Deam, filiam Phœbi et Cei, quam Perses in uxorem duxit, de qua Hesiodus in Theogonia.

Verum errant. Astaroth enim est vox Syra, non Græca significans oves, præsertim feminas, cum mammis turgent, et agnos suos lactant, ita dictæ ab עתר *athar*, id est, multiplicare, quod sint fecundæ, et in Syria multos per annum pariunt agnos; atque ab עשר *ascar*, id est, ditare, quod caseo, lana, lacte, fœtu heros suos ditent; unde veterum opes erant in ovibus, non in auro et argento.

Quocirca multi censent Astartem esse *Venerem* cognomento πολυμαςον, id est, *multimammeam*, vel potius μεγαλομαςον, id est, *magnimammeam*, quod magnas haberet mammas, quod symbolum erat fecunditatis, qualis est in ovibus feminis. Inde ergo Dea ab ovibus effecta est à Tyriis et à Sydoniis, ut ab ea ovium fecunditatem impetrarent, itaque ditarentur et bearentur. Hebr. enim עשר *ascar* tam beare quàm ditare significat, quia dives à mundo æstimatur beatus. Unde Cicero lib. 3. de Natura Deorum : *Quarta*, inquit, *Venus Syria, Tyroque concepta, quæ Astarte vocatur, quam Adonidi nupsisse traditum est.* Sic et Herodot. l. 1. Diodor. l. 2. c. 2. Theodor. lib. 1. Reg. 4. 14. ibique Procopius, Aquila et Scholiastes græcus capite septimo. Audi et S. Hieron. in vita S. Hilarionis : *Cum insignito agmine monachorum pervenit Elusam eo forte die, quo anniversaria solemnitas omnem oppidi populum in templum Veneris congregaverat. Colunt autem illam ob Luciferum, cujus cultui Saracenorum natio dedita est.* Scribit Epiphan. hæresi 55. matrem Melchisedech dictam Astaroth sive Asteriam. Quid, si hæc à posteris culta fuerit ut Dea, indeque Deæ dictæ sint Astaroth?

Porro *Astaroth* est numeri pluralis, tum ad emphasim, et honoris causa, ut hanc Deam plurium, imo omnium rerum dominam esse significarent, quod rebus omnibus homines ditare possit, indeque Deus Hebraice vocatur Adonai, et Adomim, Elohim in plurali; tum quia Astartes nomen ad quaslibet Deas feminas translatum est. Erat enim Astarte Babyloniorum, quam S. Epiphan. hæresi decima nona, Dianam vocat: alia Carthaginensium, quam S. August. hìc quæst. decima sexta, asserit fuisse Junonem; alia Edessenorum, quam Lucianus ait fuisse Lunam. Hæc enim fœtus piscium, avium, ovium, dum plena est, multiplicat, itaque homines ditat. Primitus enim prisci gentiles ignorantes Deum verum adorabant Solem et Lunam, à quibus omnis in terra fertilitas manat; unde eos Romani vocabant Jovem et Junonem; Ægyptii Osyridem et Isidem; Syri Baalim et Astaroth. Quia enim ipsi videbant in terra fecunditatem provenire præsertim à Sole et Luna, per calorem et pluviam, quibus terram humectant et fecundant; hinc eos ut Deos coluere : hæc enim sunt duo primaria astra in terram influentia. Accessit et tertium, scilicet stella Veneris sive Luciferi, quæ post Lunam cæteris stellis clarius emicat. Unde veteres dixere Venerem esse Lunam minorem, Lunam vero esse Venerem majorem. Quocirca Herodianus libro 5. Astartem vocat

Ἀστροάρχην, *Astroarchem*, id est, astrorum primatem et principem. Et Philo Bibliensis: Astarte, ait, imposuit proprio capiti regni insigne tauri caput, ut corniculatam Lunam significaret. Hinc et *Astaroth*, urbi in qua Astarte colebatur, cognominatur קרנים *carnaim*, id est, *bicornis*, ob duo Lunæ cornua; quare nonnulli suspicantur hanc esse illam urbem, quam Plinius libro quinto, capite vigesimo, *Carne* nominat. Alludit quoque hoc nomen *Carnaim* ad cornua arietum et ovium, ut significetur cornuti gregis copia, ait Marinus in Lexico. Hebr. enim קרן *keren*, id est, *cornu* æque ac שק *sac*, id est, *saccus*, in plurimas gentium linguas manavit.

Porro *Astaroth* proprie quidem significat oves, ut dixi: si tamen per diæresim legas עש תורת *as toroth*, significat *tineam legum*, ait Pagnin. quia idola et idololatria instar tineæ consumunt omnes hominis facultates, leges, virtutes, opes et vires. Diabolus enim ita suî cultores ludificat, ut eis temporalia promittat, æterna adimat, sed temporalia modica quibus eos lactavit auferat. Ipse enim est tyrannus, ac sicut Deum odit pessime, sic et Dei creaturas, præsertim homines, ut non nisi eorum damnum, noxam, exitium tam corporis quàm animæ sitiat.

Tropolog. *Astaroth* cuique est sua concupiscentia; nam ut ait Origen. hom. 2. *Unusquisque quod præ cæteris colit, quod super omnia miratur et diligit, hoc ei Deus est.* Sic guloso *Deus venter est*, ait Paulus Philip. 3. 19. et Virgil. 9. Æneid.

Sua cuique Deus sit dira cupido.

Et alter:

Ambitiosus honos, et opes, et blanda voluptas,
Hæc tria pro trino numine mundus habet.

14. Et vendiderunt hostibus.] Hebr. et Septuag. *Et vendidit*, scilicet Deus, q. d. Deus Israelitas quasi idololatras vendidit, id est, tradidit hostibus, ut eos vexarent, spoliarent, in servitutem redigerent, occiderent. Noster pro וימכרם *vaiimkerem*, id est, *vendidit eos*, legit *vaiimkerum*, id est, *vendiderunt eos*.

15. Manus Domini super eos erat.] *Manus*, scilicet vindex, vindicans et flagellans, q. d. Vindicta Dei ubique eos insequebatur, exagitabat et male mulctabat.

19. Viam durissimam,] quia erant inobedientes et duræ cervicis: via ergo durissima erat eorum impia et obstinata, colendi idola, aliaque scelera patrandi consuetudo.

22. Ut in ipsis experiar Israel.] Ut scilicet per experientiam ostendam et palam faciam an Israelitæ me colant, meamque legem custodiant, an vero Chananæorum idola. Nam Deus ipse, utpote cui omnia sunt præsentia, quique omnia, etiam futura una mentis cernit in ictu, non eget experientia; quia ipse omnia præscit et prænoscit antequam fiant. Porro hæc Dei experientia consistebat in permissione occasionis et tentationis, quæ hic Hebræis objiciebatur. Nam Judæi simul viventes cum Chananæis vicinis, cum eisque conversantes, ab eis sollicitabantur, ut secum sua idola colerent. Ita Abulen. Secundo, *ut experiar*, hoc est, ut omnibus notum fiat Israelitas me colere, quando subtrahentes se à communione et vita Chananæorum, me opitulante eos superabunt; et vice versa quod me non colant, quando eis adhærentes, ab eis superabuntur et dire affligentur. Ita Lyran. et Dion. Tertio et germanius, *ut experiar* hebr. נשות *nassot*, id est, *ut tentem eos*, hoc est ut eos stimulem, pungam, affligam, atque hoc stimulo et afflictione probem et experiar (hoc est ita me geram ac si vellem experiri, et per experientiam ignoti alicujus cognitionem exquirere. Est catachresis: Deus enim omnia novit ab æterno, sed experiri dicitur anthropopathῶς, cum rem occultam probando vel tentando manifestam facit); *utrum ipsi custodiant*, hoc est, utrum ipsi custodire velint *viam* (legem) *Domini*: hactenus enim custodierunt viam, id est, legem Baalim, id est, idolorum quæ coluerunt, uti paulo ante dixit. Τὸ *custodiant* ergo significat actum non perfectum vel proficientem, sed inchoantem, ac mutata mente destinatum, et incipientem, q. d. Israelitæ hactenus me relicto coluerunt idola; permittam ergo eos à Chananæis affligi, ut experiar an per hanc afflictionem ad cor redeant, et ad me meîque cultum revertantur, itaque incipiant custodire meas leges à Mose sancitas. Quod si fecerint, ego eos à Chananæorum tyrannide et oppressione liberabo: si non fecerint, permittam eos gravius ab illis affligi, contundi et opprimi. Porro multi inter Israelitas erant sane in fide, nec deflexerant ad colendum Baal, sed persistebant in avita patrum religione, veroque unius Dei cultu: hos Deus per Chananæos probare et experiri voluit, *utrum custodiant*, id est custodire pergant *viam* (id est legem) *Domini*: utrum scilicet minis et plagis Chananæorum territi, vel prosperitate, opibus et commodis eorumdem allecti à Deo vero ad eorum idola descisscerent, cum eisque commercia et connubia contraherent; an vero constanter hæc omnia contemnerent, solique Deo suo fideliter firmiterque adhærerent: quod si facerent, à jugo Chananæorum eos liberarem; sin autem, eos illo durius opprimi permitterem; sicque eos erudirem, docerемque mihi servire, non idolis. Unde Noster hebr. *nassot*, mox capite sequenti versu 1. vertit, *ut erudiret in eis Israelem*, per Chananæos enim Judæi experti sunt quàm Deus flagellet apostatas à Deo ad idola desciscentes, quàmque liberet et tueatur, prosperetque eos, qui in suî cultu firmiter persistunt, aut ab idolorum cultu pœnitentes ad Deum redeunt.

Huic sensui apte insistit tropologia, quam affert S. Gregor. lib. 3. Dialog. cap. 14. in fine: *Dominus*, inquit, *Chananæos diutius reservavit, ut in eis experiretur Israel; quia nonnunquam, ut dictum est, eis etiam quibus magna dona tribuit, parva quædam reprehensibilia relinquit: ut semper habeant contra quod bellum gerant et devictis magnis hostibus mentem non erigant, quando eos adhuc adversarii etiam minimi fatigant. Fit itaque ut miro modo una eademque mens et virtute polleat, et ex infirmitate lassescat, quatenus et ex parte constructa sit, et ex parte conspiciat esse destructam: ut per bonum quod quærit et habere non valet, illud servet humiliter quod habet.* Hinc et S. Bernard. *Jebusæus*, inquit, *velis nolis in terra tua habitat* (scilicet concupiscentia in carne), *subjugari potest, exterminari non potest.*

Permisit ergo Deus Chananæos nonnullos,

noluitque omnes à Josue exscindi à Chananæa variis de causis. Primo, ut ipsi Hebræorum apostasiam et idololatriam sua oppressione castigarent. Secundo, ut Deus experiretur an hac afflictione ad se redirent, imo eos redire quasi compelleret. Erant enim Chananæi quasi stimuli pungentes Hebræos, cogentesque ad Deum colendum, ejusque opem implorandam, ut hostium oppressione ipsos liberaret. Tertio, quia non sufficiebant Hebræi ad omnem terram Chananæorum incolendam et excolendam. Chananæis ergo ejus partem permisit ut ipsi eam colerent, ne à lupis et feris illa occuparetur cum damno et noxa Hebræorum. Hanc rationem dat Deus Exodi 23. 29: *Non ejiciam*, inquit, *eos à facie tua anno uno, ne terra in solitudinem redigatur, et crescant contra te bestiæ.* Quartam causam dat cap. sequenti v. 2: *Ut postea discerent filii eorum certare cum hostibus et habere consuetudinem prœliandi*, ut scilicet vitarent otium, quod ignaviæ omnisque malitiæ est causa, utque bellis assuescerent, quæ crebra habituri erant cum vicinis gentibus, uti habuit David.

Simili de causa olim cum ventilaretur Romæ in Senatu an delenda esset Carthago jam quasi subacta, ac Cato suaderet urgeretque delendam, utpote Romanis tam periculosam et infestam, Scipio Nasica suasit et persuasit non esse delendam ob belli et bellandi exercitium, ut scilicet Carthago esset cos juventutis Romanæ, qua Romani discerent bella gerere, militiæ assuescerent, corda et corpora ad frigoris, æstus, famis, omnisque incommodi tolerantiam obdurarent, idque recte et sapienter; nam deleta Carthagine virtus Romanorum otio, inertia et luxu elanguit et defluxit. Unde Juvenalis Satyra sexta causam cur prisci Romani fuerint casti, sobrii, vigiles, hanc dat:

> Proximus urbi
> Annibal et stantes collina in rupe mariti.
> Nunc patimur longæ pacis mala, sævior armis
> Luxuria incubuit, totumque ulciscitur orbem.

Hinc et Spartani non permiserunt suo regi delere urbem hostilem, dicentes: *Noli abolere cotem juventutis nostræ.*

Hinc vicissim Lycurgus, teste Plutarcho in ejus Vita, sanxit ne Lacedæmones cum iisdem hostibus diu sæpeque bellarent; ne videlicet docerent eos arma tractare, itaque sua militari arte et industria tandem Lacedæmones superarent et subjugarent. Idem principium et militare et politicum habet et observat Turca. Quocirca Agesilao Spartæ regi assidue cum Thebanis bella gerenti, et in pugna quadam vulnerato false dixit Antalcidas: *Pulchram à Thebanis mercedem reportas quos invitos et nescientes pugnare docuisti.* Nam nunquam bellicosiores fuere Thebani, quàm dum à Spartanis sive Lacedæmoniis bello crebro fuere impetiti.

Tropol. causam dat Abbas Daniel apud Cassianum, coll. 4. c. 6. dicens: *Quam utique pugnam non invidens Deus quieti Israelis, nec male eidem consulens, sed sciens esse utilissimam, reservavit, ut dum gentium semper istarum impugnatione deprimeretur, nunquam se sentiret auxilio Domini non egere, et ob id semper in ejus meditatione et invocatione persistens, nec inertia solveretur, nec bellandi usum et exercitia virtutis amitteret. Frequenter enim quos superare non potuerunt adversa, securitas et prosperitas dejecerunt.*

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Hebræi ob conjugia cum Chananæis inita, indeque secutum idolorum cultum, tyrannorum servitute pressi, poenitentes invocant Dominum, qui eos liberat primo a Chusan rege Mesopotamiæ per Othonielem, qui proinde fuit primus eorum Judex et Princeps; secundo, v. 12. ab Eglon rege Moab per Aod, qui fuit secundus Judex; tertio, v. 31. a Philistinis per Samgar, qui fuit tertius Judex.

1. Hæ sunt gentes quas Dominus dereliquit, ut erudiret in eis Israelem, et
omnes qui non noverant bella Chananæorum: 2. ut postea discerent filii
eorum certare cum hostibus, et habere consuetudinem præliandi 3. quin-
que satrapas Philistinorum, omnemque Chananæum, et Sidonium,
atque Hevæum, qui habitabat in monte Libano, de monte Baal Hermon
usque ad introitum Emath. 4. Dimisitque eos, ut in ipsis experiretur
Israelem, utrum audiret mandata Domini quæ præceperat patribus eorum
per manum Moysi, an non. 5. Itaque filii Israel habitaverunt in medio Chananæi, et Hethæi,
et Amorrhæi, et Pherezæi, et Hevæi, et Jebusæi: 6. et duxerunt uxores filias eorum, ipsique
filias suas filiis eorum tradiderunt, et servierunt diis eorum. 7. Feceruntque malum in con-
spectu Domini, et obliti sunt Dei sui, servientes Baalim et Astaroth. 8. Iratusque contra
Israel Dominus, tradidit eos in manus Chusan Rasathaim regis Mesopotamiæ, servieruntque
ei octo annis. 9. Et clamaverunt ad Dominum, qui suscitavit eis salvatorem, et liberavit eos,
Othoniel videlicet filium Cenez, fratrem Caleb minorem: 10. fuitque in eo Spiritus Domini,

et judicavit Israel. Egressusque est ad pugnam, et tradidit Dominus in manus ejus Chusan Rasathaim, regem Syriæ, et oppressit eum. 11. Quievitque terra quadraginta annis, et mortuus est Othoniel filius Cenez. 12. Addiderunt autem filii Israel facere malum in conspectu Domini, qui confortavit adversum eos Eglon regem Moab : quia fecerunt malum in conspectu ejus. 13. Et copulavit ei filios Ammon, et Amalec : abiitque et percussit Israel, atque possedit urbem Palmarum. 14. Servieruntque filii Israel Eglon regi Moab decem et octo annis : 15. et postea clamaverunt ad Dominum, qui suscitavit eis salvatorem vocabulo Aod, filium Gera, filii Jemini, qui utraque manu pro dextera utebatur. Miseruntque filii Israel per illum munera Eglon regi Moab. 16. Qui fecit sibi gladium ancipitem, habentem in medio capulum longitudinis palmæ manus, et accinctus est eo subter sagum in dextro femore. 17. Obtulitque munera Eglon regi Moab. Erat autem Eglon crassus nimis. 18. Cumque obtulisset ei munera, persecutus est socios, qui cum eo venerant. 19. Et reversus de Galgalis, ubi erant idola, dixit ad Regem : Verbum secretum habeo ad te, ô Rex. Et ille imperavit silentium : egressisque omnibus qui circa eum erant, 20. ingressus est Aod ad eum ; sedebat autem in æstivo cœnaculo solus, dixitque : Verbum Dei habeo ad te. Qui statim surrexit de throno. 21. Extenditque Aod sinistram manum, et tulit sicam de dextero femore suo, infixitque eam in ventre ejus, 22. tam valide, ut capulus sequeretur ferrum in vulnere, ac pinguissimo adipe stringeretur. Nec eduxit gladium, sed ita ut percusserat, reliquit in corpore : statimque per secreta naturæ alvi stercora proruperunt. 23. Aod autem clausis diligentissime ostiis cœnaculi, et obfirmatis sera, 24. per posticum egressus est. Servique regis ingressi viderunt clausas fores cœnaculi, atque dixerunt : Forsitan purgat alvum in æstivo cubiculo. 25. Exspectantesque diu donec erubescerent, et videntes quod nullus aperiret, tulerunt clavem : et aperientes invenerunt dominum suum in terra jacentem mortuum. 26. Aod autem, dum illi turbarentur, effugit et pertransiit locum idolorum, unde reversus fuerat. Venitque in Seirath : 27. et statim insonuit buccina in monte Ephraim, descenderuntque cum eo filii Israel, ipso in fronte gradiente. 28. Qui dixit ad eos : Sequimini me ; tradidit enim Dominus inimicos nostros Moabitas in manus nostras. Descenderuntque post eum, et occupaverunt vada Jordanis quæ transmittunt in Moab : et non dimiserunt transire quemquam ; 29. sed percusserunt Moabitas in tempore illo, circiter decem millia, omnes robustos et fortes viros. Nullus eorum evadere potuit. 30. Humiliatusque est Moab in die illo sub manu Israel, et quievit terra octoginta annis. 31. Post hunc fuit Samgar filius Anath, qui percussit de Philisthiim sexcentos viros vomere ; et ipse quoque defendit Israel.

1. Ut erudiret.] Ut scilicet doceret eos tractare arma, modumque pugnandi cum hostibus per assiduum cum Chananæis bellandi exercitium. Rursum, ut doceret colere Deum, non idola ; ob hæc enim traditi sunt Chananæis, à quibus eos Deus liberavit, hebr. est נסות *nassot*, id est, *ut tentaret*, de quo dixi cap. præcedenti vers. 22. ubi Noster vertit : *Ut experiar*. Porro addit : *Ut erudiret Israelem, et omnes qui non noverant bella Chananæorum*. Ubi τὸ *et* est exegeticum, significans id est, q. d. Voluit Deus per Chananæos erudire Israelem, hoc est omnes juniores Israelitas, qui non noverant bella, quæ patres eorum Duce Josue gesserant contra Chananæos, itaque bellorum erant inexperti : quare ut per experientiam discerent pugnare cum hostibus, idcirco Deus reliquit Chananæos, quasi antagonistas, cum quibus assidue bellarent. Unde explicans subdit :

2. Ut postea discerent filii eorum certare cum hostibus, et habere consuetudinem præliandi.] Juxta sensum jam datum, qui clarus est et obvius, quem proinde tradunt Latini plerique, licet Rabbini aliter explicent, q. d. Ut discerent juniores Israelitæ bellorum inexperti quid sit præliari cum Chananæis ; quàm scilicet noxia sint bella, utpote per quæ suis opibus, libertate, et sæpe vita ab eis spoliabantur ; ideoque caverent peccata, ob quæ Deus hæc cum eis bella permittebat. Scilicet dulce bellum inexpertis, expertis autem amarum. Sic Adam, comedendo pomum vetitum, per experientiam didicit bonum et malum, quàm scilicet bonum sit obedire Deo, et quàm malum non obedire, utpote per quod mortem et tot ærumnas ipse cum omnibus posteris incurrit.

3. Quinque Satrapas Philistinorum,] id est, quinque Præfectos sive Principes Philistinorum. Erant enim quinque urbes eorum, scilicet Ascalon, Accaron, Azotus, Geth et Gaza, quæ cum suis vicis et pagis singulas constituebant satrapias sive præfecturas, quibus totidem præerant satrapæ sive præfecti. Repete ex v. 1. Τὸ *Dominus dereliquit*, etc. *quinque satrapas Philistinorum omnemque Chananæum*. Josue plurimos Chananæos deleverat. Hic ergo per Chananæum accipe Phœnices ; hi enim ex Chanaan oriundi sæpe etiam à profanis scriptoribus vocantur Chananæi, uti dixi in Josue, et Prov. 31. 24. Unde et mulier Chananæa, Matth. 15. 22. à Marco vocatur Syrophœnissa, quia oriunda ex Phœnicia, puta ex finibus Tyri et Sidonis. Phœnices enim nunquam ab Hebræis fuere subacti, multo minus exacti, etsi eorum regio comprehenderetur

terminis terræ promissæ. Unde explicans subdit: *Et Sidonium.* Sidon enim erat caput Phœniciæ: hæc autem urbs nomen accepit à Sidone filio Chanaan, Gen. 10. 15.

7. Servientes Baalim et Astaroth.] Ita legit Noster in Hebr. Alii cum Septuag. legunt אשרות *ascaroth*, id est, *lucis*. Luci erant sylvæ diis dicatæ, in quibus erexerant aras ad iis sacrificandum. Serviebant ergo *lucis*, id est, idolis quæ colebant in lucis. Est metonymia.

Tradidit (hebr. וימכרם *iimcherem*, id est, vendidit eos. *Vendidit*, id est, tradidit, perinde ac si eos ipsis vendidisset. Est catachresis, significans plenam traditionem; talis enim est rei venditæ), eos, in manus Chusan Rasathaim regis Mesopotamiæ, servieruntque ei octo annis.] Hæc prima Hebræorum fuit servitus, primaque idololatriæ eorum in Terra sancta castigatio, qua traditi sunt regi Mesopotamiæ. Ita dicitur regio, quæ in medio duorum ποταμῶν, id est, fluminum, scilicet Tigris et Euphratis, sita est, iisque ambitur et circumdatur. Unde hebr. vocatur ארם נהרים *Aaram naharaim*, id est, Syria duorum fluminum, sive duobus fluminibus jam dictis intercepta; erat enim multiplex Syria.

Porro *Chusan Rasathaim* hebr. idem est quod *Æthiops* (Chusim enim sunt Æthiopes, ita dicti à Chus filio Cham, Gen. 10.) *duarum impietatum*, ait Pagnin. qualis erat hîc tyrannus, quia Hebræos tyrannide opprimebat, et quia eos ad suos deos colendos alliciebat.

Talis Tropol. est diabolus, ait Origen. cui Deus vexandos tradit homines, dum contra eum superbiunt, ut eos humiliet, affligat et conterat, donec resipiscant, et sub Deo se humilient. Talis quoque est Turca, et quilibet hostis, ait Serarius. Dupliciter vero improbus est, qui nec Deum timet, nec homines veretur, qui et in animam et in corpus suum peccat; qui juxta superbus est et libidinosus, qui susque deque fert mortales et veniales culpas. Duplici nos malo afficit, qui animum religione, corpus libertate solitisque commodis spoliat: qui spiritalia et temporalia eripit, qui à timore Dei nos abducit, et vitiis non servire facit, qui et in præsentis seculi ærumnas, et in æterna futuri seculi supplicia nos conjicit.

Audi Anastasium Nicænum post qu. 92. p. 268. *Quomodo*, ait, *civitates nutriunt lictores, ut homicidas et sepulcrorum effossores, et qui alia hujusmodi scelera admittunt, per eos puniant, non laudantes quidem, sed valde etiam odio habentes eorum instituta, ferentes tamen propter usum eorum ministerii: ita etiam mundi administrator concedit ut sint tyranni tanquam quidam lictores, ut per eos pœnas sumat de impiis et sceleratis. Postea autem eos quoque exactissimo tradit supplicio, quoniam non tanquam Deo ministrantes, sed suæ improbitati servientes, gravia illa et intoleranda fecerunt. Sic Israelem, cum peccasset, Assyriorum tradidit crudelitati; postquam autem isti ne agnoverunt quidem fructum supplicii, vel potius scopum et institutum, tunc eorum quoque fracta potentia coegit eos servire aliis, ut docent etiam Prophetæ. A quibus Plato, ut arbitror, suffuratus occasionem, dicit eos qui sunt incurabiles castigare ad aliorum utilitatem.*

9. Et clamaverunt ad Dominum, qui suscitavit eis salvatorem, et liberavit eos, Othoniel videlicet.] Advertendum, ait S. August. qu. 18. *Salvatorem etiam dici hominem, per quem Deus salvos faciat.* Simile est 4. Reg. 13. 5. *Dedit*, ait, *Dominus Salvatorem Israeli.* Et 2. Esdræ 9. 27. Sic Plato l. 5. de Republ. Principes vocari vult *Reipubl. Salvatores.*

Fuere ergo Judices Israelis salvatores, ideoque figuræ et typi Jesu Christi Salvatoris mundi. Unde S. Hieron. ad Paulinum ep. 103. *In judicum libro*, ait, *quot principes populi, tot figuræ sunt.* Judices salvarunt populum in corpore, Jesus sanat fideles in anima; Judices profligarunt tyrannos, Jesus dæmones mundum opprimentes. Quocirca nomen Jesus formidabile est dæmonibus, adeo ut eo audito diffugiant. Audi sanctum Chrysostomum hom. 8. in ep. ad Rom. *Sunt nobis incantationes spirituales, ipsum nomen Domini Jesu Christi: tum ipsius crucis potentia. Hujusmodi incantatio non solum draconem de speluncis abigit, atque ita in ignem conjicit, sed et vulneribus quoque medetur. Hoc tamen et dæmonibus terribile est, et perturbationibus et ægritudinibus salutare. Hoc igitur ornemur ipsi: hoc tanquam muro nos muniamus.* Et Orig. l. 1. contra Celsum: *Tanta*, ait, *vis nomini Jesu inest contra dæmones, ut nonnunquam à nobis nominatum sit efficax. Quod docens Jesus dicebat: Multi mihi dicent in die illa: In nomine tuo dæmonia ejecimus.* Et Theod. in ep. ad Philemonem: *Sufficit*, ait, *nobis nominis mentio ad efficiendum ut revereatur vel maxime adversarius, etc.* Mirum, sed multis comprobatum exemplis, quod Tyreus noster ait in libro de Dæmoniacis c. 42. n. 22. *Sagis*, ait, *et iis qui se diabolo devoverunt mandari et serio præcipi scimus, ut si quando nocturnos conventus habent prorsus à nomine Jesu abstineant: quamquam Jesum abjuraverint. Scimus subito et diabolum et præsentem turbam disparuisse, si quando collegarum alicui etiam præter intentionem nomen Jesu excidisset*, etc.

Tropol. Salvatores Jesum Salvatorem imitantes sunt ii, qui animas in viam salutis dirigere satagunt. Audi Rupertum: *Si ergo illos dixit Salvatores*, nempe Scriptura, *per quos Deus temporaliter liberavit Israel; quanto magis recte illi dicuntur salvatores, quorum labor salvatori nostro Deo ad nostram æternam salutem cooperatus est*, etc.

Idcirco S. Ignatius fundator Societatis nostræ noluit nos vocari Ignatianos, sed Societatis Jesu, ut hoc nomine nos exstimularet ad strenue procurandam animarum salutem. Valentinianus Imper. teste Vopisco laudavit Probum (qui et postea Imperator exstitit), quod esset *vir sui nominis*, scilicet bonus et probus. Simus et nos viri nominis nostri, ut quasi socii Jesus salvare omnes contendamus. Militi adolescentulo, qui Alexander vocabatur, dicebat magnus Alexander in Tyri expugnatione: *Animose, ô commilito, fac facinus nomine quod geris dignum*, etc. Huc spectat quod de Diadumeno puero narratur, cum et imperio et Antonini nomine donaretur: *Ego*, inquit, *elaborabo ne desim nomini Antoninorum. Scio enim me Pii, me Marci, me Veri suscepisse nomen, quibus satisfacere perdifficile est.*

Præclare S. August. tract. 5. in Epist. 1. sancti Joannis: *Quomodo*, inquit, *te gloriaris esse Christianum? nomen habes, et facta non habes. Si autem nomen secutum fuerit opus, dicat te quisque paganum, tu factis te ostende Christianum: nam si factis non ostendis te Christia-*

num, quid prodest nomen, ubi res non inveniatur?

Denique audi sanctum Hieron. in Abdiam sub finem: *Ipsa*, inquit, *Petra Petro donavit ut petra sit. Pastor quoque bonus Apostolis pastorum largitus est nomina, et quodcumque dicitur de eo, servis tribuit ut dicantur. Sic ipse Salvator Apostolos suos mundi esse voluit salvatores.*

Fratrem Caleb.] Vide dicta Josue 15. 17. Porro Philo Biblicus asserit Josue morienti in principatu successisse Cenez, eumque præfuisse Israeli 57 annis, et multa miraque ejus gesta dictaque enarrat. Post Cenez vero præfuisse Israeli Zebul per 25 annos, post hunc Debboram et Barac. Verum hæc repugnant S. Script. quæ post Josue primum Judicem assignat Othoniel, secundum Aod, tertium Samgar, quartum Barac. Quare Philo iste non Biblicus est, sed errorum et nugarum Bibulus.

10. Fuitque in eo spiritus Domini, et judicavit (id est, vindicavit et ab oppressione Chusan Rasathaim liberavit) Israel.] *Spiritus Domini*, id est, fortitudo, prudentia et maxime impetus ad bellandum, ardorque et zelus ad vindicandum suos populares in libertatem, à Deo Othonieli aspiratus et inspiratus. Omnis enim virtus et qualitas, sive naturalis sive supernaturalis, omnisque gratia, tam gratum faciens, quàm gratis data, uti est fortitudo bellica in Script. vocatur spiritus, ut recte advertit Abul. Sic peritia fabricandi tabernaculum, à Deo indita Beseleeli, vocatur spiritus. Exodi 31. 3. Vide ibi dicta. Unde sequitur: *Et judicavit Israel*, tum moribus et legibus bellicis Israelitas instruendo, tum potius sumendo de hostibus Mesopotamis vindictam, eosque supprimendo. Simili phrasi dicitur spiritum Domini induisse Gedeonem, id est, eum incitasse et direxisse ad bellum Madianiticum. Sic sæpe dicitur spiritus irruisse in Samson cap. 14. 6. et seq. quotiescumque eum impulit ad heroica fortitudinis opera generose aggrediendum. Sic spiritus Domini dicitur insiliisse in Saul, cum eum incitavit ad liberandum Hebræos à tyrannide Naas regis Ammon, 1. Reg. 11. 6.

11. Quievitque terra quadraginta annis, et mortuus est Othoniel.] *Quadraginta annis*, id est, usque ad annum quadragesimum, quo officio Judæis perfunctus et defunctus est Othoniel, primus Israelis post Josue Princeps. Hebræi enim sæpe numeros cardinales pro ordinalibus sumunt, uti ostendi Canone 1. et 2. ac Exodi 12. 40. Adde terram Israel quievisse (id est, cessasse à præliis, uti explicatur Josue 14. 15.) per 40 annos, quia videlicet sub Othoniele pauca fuerunt bella: nam initio Hebræi à Chusan fuere suppressi; deinde post victoriam de eo ab Othoniele habitam ita erecti et elevati, ut hostes eorum omnino quiescerent, nec eos invadere auderent. Ita Ribera l. 1. de Templo c. 1.

Porro Othonielis 40 in imperio annos ita probabiliter conjectando distribuit noster Salianus, ut primis 17 ejus annis, quibus adhuc post Josue vixere seniores Israel Deo vero servierit, inde deflexerit ad colendum Baalim et Astaroth per annos circiter quinque: quocirca traditus Regi Mesopotamiæ ei servierit per annos octo, scilicet ad annum trigesimum Othonielis, qui ultimis decem vitæ suæ annis eum debellavit, pacemque et quietem Israeli reddidit. Unde apposite *Othoniel* hebr. significat *tempus Dei*, vel *tempus meum Deus*, ait Pagnin. fuitque typus Christi Salvatoris, ait Rupert. qui tempore à Deo præfixo in mundum per incarnationem descendit, ut eum à Chusan, id est, Æthiope, puta diabolo oppressum liberaret et redimeret.

12. Qui confortavit adversus eos Eglon regem Moab.] Dices: Ergone Deus excitavit Eglon ad bellum injustum contra Hebræos, ut tyrannice eos opprimeret, ac consequenter ad peccatum et tyrannidem? Resp. Deus dicitur excitasse Eglon, Nabuchodonosor, Cyrum, Alexand. etc. ad bellandum contra Judæos, aliasque gentes, quia ipsorum scelera per illos castigare destinabat. Fecit autem idipsum primo, augendo Eglon, Cyro, etc. vires et animos, consilium et dexteritatem præliandi, item socios fœderatos, arma, milites, quibus confortati invaserunt Judæos vel alias gentes. Secundo, ex adverso infirmando vires, milites, arma Hebræorum, eisque animum eripiendo, ac terrorem et pavorem immittendo. Ita S. August. de gratia et lib. arbitr. cap. 20. idque probat ex illo Josue c. 7. 12. *Non poterit Israel stare ante hostes suos, eosque fugiet.* Tertio, immittendo Eglon Regi cogitationem quòd terra Israel fertilis foret et dives, æque ac inermis et à Deo deserta, Deumque velle gravia eorum scelera punire. Quarto, omnia belli impedimenta submovendo, dandoque ei prosperos præliorum successus et victorias, quibus omnibus bene vel male uti poterat Eglon. Sunt enim hæc bona adiaphora sive indifferentia, quibus quis bene vel male uti potest pro suo arbitrio; prævidebat tamen Deus Eglon Regem ex mala sua voluntate, et imperii ambitu dominandique cupidine iis male usurum, bellumque imperandi libidine Hebræis injuste illaturum et prosecuturum, quod ipse permittere decrevit, ut per eum Hebræos peccantes castigaret. Vide dicta Exodi c. 7. v. 3. et c. 11. 2.

Ulterius non poterat Deus directe Eglon Regem incitare ad bellum Hebræis inferendum, nisi justam belli causam haberet Rex, quæ nulla hìc liquet; vel nisi ipse Regi suam indicaret voluntatem, scilicet velle se punire scelera Hebræorum, ac ad hoc Rege uti quasi administro et castigatore, quod Nabuchodonosori Deum indicasse opinatur Abulensis ex illo Isaiæ 5. 26. *Elevabit signum in nationibus procul, et sibilabit ad eum de finibus terræ:* cui Dei voluntati et instinctui si Eglon se conformasset, utique bellum justum auctoritate divina contra Hebræos gessisset: fuisset enim quasi lictor carnifex, et executor vindictæ et justæ sententiæ à Deo contra Hebræos latæ. Verum quia tyrannorum animi magis ad opes, gloriam, dominatum, quàm ad Dei voluntatem attendunt, hinc bella eorum plerumque sunt injusta; nec Deus eis suam voluntatem revelat, ut eis tribuat potestatem fideles invadendi, sed eorum superbia et tyrannide utitur, permittendo illam ad fidelium castigationem.

13. Et copulavit (scilicet Deus vindex, ut patet ex hebr. et Septuag. ei filios Ammon.]

Possedit urbem palmarum,] puta Jericho; hæc enim erat fertilissima et opulentissima, eratque juxta Jordanem, ut ex Moab, sita trans Jordanem, facilis in Jericho esset transitus; utque occupato Jordane separaret tres tribus tran-

Jordanem sitas à cæteris novem cis Jordanem sitis, ne sibi mutuo opem ferre possent.

14. SERVIERUNTQUE FILII ISRAEL EGLON REGI MOAB DECEM ET OCTO ANNIS.] Nota : In hoc libro sæpius recensentur plures oppressionis et servitutis Hebræorum anni; sed hi omnes intra præcedentium vel sequentium Judicum annos includuntur. Negat id Melchior Canus lib. 1. de locis ad 12. argum. sed constanter uno ore affirmant Hebræi, Græci, Latini, ac nominatim Eusebius, S. August. Orosius, Isidor. Beda in Chron. Lyran. Abulens. Dionys. Adrichom. Genebrard. Salianus, Torniellus, Ribera lib. 1. de Templo cap. 1. et alii passim; idque satis colligitur ex cap. 15. versu ult. ubi Samson dicitur judicasse Israel viginti annis in diebus Philisthiim, quibus scilicet Philistini oppresserunt Hebræos per 40 annos, ut dictum est cap. 13. 1. Ergo eodem tempore quo Hebræi à Deo traditi sunt Philistinis, saltem posterioribus annis, Samson fuit excitatus à Deo, ut eos ab illis liberaret, uti cap. 13. vers. 2. et seq. narratur. Quare ex 40 illis annis, viginti posteriores continentur intra viginti annos Samsonis; viginti autem priores inter annos Judicum, qui Samsonem præcesserunt.

Secundo, idipsum liquet ex 3. Reg. 6. v. 1. ubi ab ingressu Hebræorum ex Ægypto usque ad annum quartum Salomonis, quo ipse cœpit fabricare templum, numerantur præcise anni 480; ergo servitutis anni non sunt computandi. Si enim illos computes, invenies centum et undecim plures, puta 591, non 480; et licet id concedat Melchior Canus, ac noster Serarius eodem inclinet, quasi 480 illi anni tantum sint anni quibus præfuerunt Judices, non quibus oppressi à tyrannis Hebræi eis servierunt; hos enim fuisse 591, tamen hoc directe adversatur Script. quæ totum tempus ab exitu ex Ægypto usque ad annum quartum Salomonis numerans, præcise consignat annos 480. Audi ejus verba : *Factum est ergo quadragentesimo et octogesimo anno egressionis filiorum Israel de terra Ægypti, in anno quarto mense Zib* (*ipse est mensis secundus*) *regni Salomonis super Israel, ædificari cœpit domus Domino.* Sic enim uniformiter habent hebr. Chald. Græca et Latina. Quare errat Josephus, vel certe mendum est in Josepho, dum ipse numerat annos 592.

Porro hos 480 annos licet varii varie numerent, verisimillimus tamen est computus Ariæ Montani in Daniele, quem fere sequuntur Adrichom. Salianus, Torniellus et alii : nimirum Hebræi ab egressu ex Ægypto tendentes in Chanaan peregrinati sunt in deserto annis 40.

Inde à Josue usque ad Othonielem primum Judicem fluxere anni 17.

Othonieli Script. hìc assignat annos 40.

Aod qui successit Othonieli hìc v. 30. attribuit annos 80.

Samgar qui Aod secutus est omnes dant paucolos menses, idque v. 31. sat indicatur.

Barac et Debboræ cap. 5. ult. memorantur anni 40.

Gedeonis pariter cap. 8. vers. 28. recensentur anni 40.

Abimelech Gedeonis filio cap. 9. v. 22. dantur anni 3.

Tholæ cap. 10. v. 2. dantur anni 23.

Jair cap. 10. v. 3. anni 22.

Jepthe cap. 12. v. 7. anni 6.

Abesan cap. 12. v. 9. anni 7.

Ahialon cap. 12. v. 11. anni 10.

Abdon cap. 12. v. 14. anni 8.

Samson cap. 15. ult. anni 20.

Heli 1. Reg. 4. 18. anni 40.

Samueli et Sauli Actor. 13. v. 21. tribuuntur anni 40.

Davidi 3. Reg. 2. 11. anni 40.

Salomoni 4.

Adde omnes hos annos, et invenies præcise numerum prædictum 480 annorum.

Porro de omnibus his res certa est, excepto Josue, cui nonnulli dant annos non 17, sed 27; et Samsone, cujus annos viginti aliqui includunt in 40 annis Heli, sed perperam : constat enim Samsonem fuisse Judicem (dicitur enim cap. 15. 20. judicasse Israel) distinctum ab Heli qui ei successit; quare cum Script. Samsoni assignat annos 20, cap. 15. ult. et cap. 16. ult. hi utique eo seorsim ab Heli dandi sunt. Ex hoc computu collige Josue dandos esse annos 17, non 27.

Quæres : Quotnam sunt servitutis Hebræorum anni hoc libro recensiti, sive quoties, quando, et quamdiu Hebræi servierunt aliis gentibus? Resp. servivisse annis centum et undecim, ut patet ex enumeratione quam subjungo. Hebræi servierunt Chusan Regi Mesopotamiæ, ut patet cap. 3. 8. annis 8.

Eglon regi Moab, ut patet c. 3. 14. annis 18.

Jabin regi Chanaan, ut patet c. 4. 3. annis 20.

Madianitis, ut patet c. 6. 1. annis 7.

Philisthæis et Ammonitis, ut patet c. 10. 18. annis 18.

Rursum Philisthæis, ut patet c. 13. 1. annis 40.

Adde hos omnes annos, invenies annos servitutis centum et undecim, qui in Chronologia non sunt computandi; quia in annis Judicum includuntur, uti dixi.

15. ET POSTEA CLAMAVERUNT AD DOMINUM.] Vide hìc quàm afflictio sit utilis : docet enim, imo cogit Deum prope invocare, ideoque Deus illam immittit, ut compellat nos per creaturas vagantes ad se redire. Rursum tribulationes et flagella, sicut bonis et rectis corde sunt consolationes et materia cœlestium præmiorum, sic malis sunt primitiæ gehennalium tormentorum, ait P. Petrus Damiani l. 8. epist. 6. qui proinde addit : *Dum ergo verberibus cingeris, dum castigaris, non mentem desperatio deprimat, non querela murmurationis erumpat, non tristitiæ mœror absorbeat, non impatientem pusillanimitas reddat, sed semper serenitas in vultu, hilaritas in mente, gratiarum actio resultet in ore.* Quia sicut signum est amoris et prædestinationis divinæ, si peccatorem castiget, quod scilicet velit eum salvare; sic vice versa signum iræ et reprobationis divinæ est, quod eum impune agere sinat; quia scilicet vult eum perdere et cruciare in gehenna, ut ostendi Proverb. 3. v. 11. et seq.

QUI SUSCITAVIT EIS SALVATOREM VOCABULO AOD.] Fuit hic secundus Israelis Judex; primus enim fuit Othoniel. *Aod* hebr. idem est quod *gloriabor* vel *gloriosus* הוד *hod* enim est *gloria :* talis fuit Aod, quia Eglon, id est, de vitulo (hunc enim hebr. significat *Eglon*) hoc est de vitulante et petulante Rege, magna cum gloria triumphavit.

FILII JEMINI.] Hugo Victor. per Jemini accipit Benjamin. Melius alii accipiunt virum illustrem oriundum ex Benjamin : nam et Semei, qui

maledixit Davidi, fuit filius Jemini de tribu Benjamin æque ac Saul, ut patet 1. Reg. 16. 5. et cap. 19. 18. et lib. 3. Reg. 3. 8.

Qui utraque manu pro dextera utebatur.] Quem proinde Septuag. tam hîc quàm c. 20. 16. vocant ἀμφοτεροδέξιον, id est, ambidextrum. Hebr. enim est אטר יד ימיני itter iad iemine, quod Vatabl. Arias, Pagnin. Cajet. et alii Hebraizantes vertunt, *clausum* sive *captum manu dextra*, qui scilicet manum dexteram habebat mancam, vel contractam et impotentem, ideoque sinistra pro dextra utebatur, qualem Latini vocant scævam, id est, sinistram (σκαιὰ enim est sinistra). Unde Mutius ille Romanus, qui dexteram coram Porsena rege Hetruriæ animose exussit, ideoque deinceps sinistra usus est pro dextera, cognominatus est Scævola, id est, sinister, quem Itali appellant *Mancino*, Franci *gaucher*, Flandri, *slincks*.

Verum S. Hieron. et Septuag. tam hîc quàm c. 20. 16. constanter vertunt *ambidextrum*, quibus utique magis credendum est. Ambidexter ergo dicitur clausus, id est, septus, conclusus et cinctus manu dextera; quia utraque manu utens pro dextra, undique ab utroque latere, dextra quasi propugnatrice cingitur et protegitur. Unde S. Hier. illud psal. 68. 16. *Neque urgeat super me puteus os suum*, vertit: *Non coronet super me puteus os suum;* os enim putei rotundi dum operculo circulari tegitur, eo quasi coronatur, ut Hebr. אטר *atar*, per *aleph* affine sit et cognatum cum עטר *atar*, per *ain*, id est, *coronavit;* Chald. vero, et ex eo Marinus contrarie vertunt: *Non aperiat super me puteus os suum*, ut scilicet me absorbeat. Sic hoc loco juxta illos *apertus dextera* dicitur, qui dexteram ex utroque latere habet apertam et expeditam ad pugnam, sive quia tam sinistra quàm dextera operatur et præliatur. Unde Syrus vertit, *theri jemino*, id est, *qui duas habet dexteras;* Josephus vero, *manu sinistra melior et ab ea omnem virtutem habens.* Sæpe enim ambidextri, qui sinistra pollent, minus pollent dextera. Porro magna commoditas æque ac laus, præsertim militi, est, esse ambidextrum: utraque enim manu pugnat in hostem, qui una duntaxat præliatur. Unde ab Homero Iliade 2. laudatur Asteropæus, quod esset ambidexter; signum enim est magnæ virilitatis et fortitudinis. Nam, ut ait Galenus in Aphoris. 7. Hippocratis, *viri quidem ambabus ut dextris utentes sæpe visi sunt, femina vero hactenus nulla.* Et Plinius lib. 7. cap. 17. *Observatum est*, inquit, *vires dextra parte* (ob calorem cordis et jecoris) *majores, quibusdam æquas utraque, aliquibus læva manu præcipuas, nec id unquam in feminis.* Unde documentum fuit Platonis, quod recitat Arist. lib. 2. Polit. in fine, in Politica viros debere studere ut ambidextri evadant, quo aptiores reddantur bello. Id fit assuetudine: si quis enim sinistram exerceat, aptabit eam quasi dexteram. Vidi Romæ Patrem Societatis nostræ, qui sinistra assueverat scribere, idque tam commode quàm dextra. Hinc est illud Hipponactis apud Galenum: *Ambidexter sum, nec aberro percutiens*, sicut sæpe aberrant qui sola dextra feriunt. Unde optimi milites utraque manu digladiantur, et in orbem præliantur.

Tropol. vir sanctus est ambidexter: novit enim uti tam adversis quàm prosperis, tam desolatione quàm consolatione, tam tentatione et humiliatione, quàm honore et exaltatione, ad suum commodum, uti fecit Job, David, et Paulus dicens: *Per arma justitiæ à dextris et à sinistris*, 1. Cor. 6. Vide Cassian. coll. 6. v. 10. ubi post multa hac de re dicta ita concludit: *Erimus igitur ambidextri, quando nos quoque rerum præsentium copia vel inopia non mutarit, et nec illa nos ad voluptatis noxiæ remissionem impulerit, nec ista ad desperationem attraxerit et querelam, sed similiter Deo grates in utroque referentes, parem fructum de secundis adversisque captemus, qualem se ille verus ambidexter doctor gentium fuisse testatur, dicens: Ego enim didici in quibus sum sufficiens esse, scio et humiliari, scio et abundare: ubique et in omnibus institutus sum, et saturari et esurire, et abundare et penuriam pati, omnia possum in eo qui me confortat.*

16. Qui fecit sibi gladium ancipitem,] hebr. *habentem duo ora*, id est, duas acies, quem Septuag. vocant δίστομον, id est, utrimque acutum, ut utrimque secare queat. Qualis hîc fuerit jam dicam.

Habentem in medio capulum.] Nil de hoc capulo habent Hebr. Chald. et Septuag. nec tamen id finxit aut temere addidit S. Hieron. sed, ut advertit Abulens. solerter, vidit hoc includi in τὸ *ancipitem*, sive *duorum orum*, hoc est acierum. Habuit enim hic gladius sive pugio duas acies sive mucrones, ut utrimque Regem quomodocumque situm ferire posset; volebat enim eum ferire non aperte et cæsim, sed occulte et punctim, ut actum declinare non posset. Quare necesse fuit ut gladius hic haberet capulum in medio, quo utrimque, si opus esset, sua acie et mucrone Regem pungere et transfigere valeret.

Aliter Serarius: Fuit, ait, gladius iste latior, et in latitudinis hujus medio fuit capulus, scilicet in longitudinis extremo, uti aliàs esse consuevit: sed si erat latior, ergo ad cædendum erat, hic autem fuit ad pungendum: erat ergo strictior, et acutus instar cuspidis et pugionis. Unde Noster v. 21. vocat *sicam*, à qua dicti sicarii. Fuit ergo hæc nova species et forma gladii, id est, gladioli sive pugionis, ideoque forte Aod ipse fuit faber, eumque sibi fabricavit. Sic Marius romanus dux fuit faber; unde, cum ex insidiis interimeretur, dixit interemptor: *Hic est gladius quem ipse fecisti*, uti narrat Trebellius Pollio libro de triginta tyrannis cap. 7.

Longitudinis palmæ.] Refert hoc non ad *capulum*, sed ad *gladium*, ut patet ex Hebr. Chald. et Septuag. Per palmam accipe palmum sive spithamam, ut vertunt Septuag. alioqui palma proprie est mensura exigua quatuor digitorum transversim positorum, palmus vero sive spithama est spatium quod distenta manu inter pollicem et ultimum digitum interjacet, continetque duodecim digitos transversos. Hebr. est גומד *gomed*, quod passim Hebraizantes vertunt cubitum. Unde *gammadim*, id est, cubitales vocantur pygmæi, Ezech. 27. 11. Cubitus est sesquipes, continet viginti quatuor digitos, sive duas spithamas: quare hic cubitus minor debet intelligi, qui æquatur spithamæ, continetque duodecim digitos. Ita Serarius. Sed sicut olim digiti erant majores modernis, sic et spithamæ: nisi quis dicat palmum hîc non simplicem, sed duplicem accipi; hîc enim æquatur cubito, et solent gladioli sive pugiones esse cubitales, alioqui cultri sunt potius quàm gladii.

Et accinctus est eo subter sagum (nota est hæc militum vestis) sub dextro femore,] tum ut gladium sive gladiolum et machinationem cædis occultaret : gladio enim solemus ad sinistrum femur accingi, non ad dextrum; tum ut eum facilius educeret manu sinistra, qua percussurus erat Regem incautum.

17. Erat autem Eglon crassus nimis,] instar vituli; *Eglon* enim hebr. vitulum significat. Dicit hoc, ut eum ex multo adipe suo oppressum et suffocatum significet, ut explicat v. 22. Septuag. vertunt αστειος, id est, festivus, quia pingues solent esse festivi, hilares et joviales. Forte pro αστειος, Septuaginta verterunt παχυς, id est, pinguis, obesus, vel στατικος, id est, ponderosus, gravis. Vide hîc ut gulosis obsit sua gula; gula enim occidit gulosum et obesum Eglon. Obesus enim nec se ab ictu surripere, nec eum inhibere potest, ictusque suo adipe suffocatur : macilentus vero sua gracilitate et agilitate ictum declinare vel infringere potest, ac læsus facile curatur. Porro, ut ait S. Hieron. epist. 2. ad Nepotian. *Pulchre dicitur apud Græcos et nescio an apud nos æque resonet : Pinguis venter non gignit mentem tenuem.* His ait Amos Propheta cap. 4. 1. *Audite verbum hoc, vaccæ pingues, quæ estis in monte Samariæ, quæ calumniam facitis egenis, et confringitis pauperes; quæ dicitis dominis vestris : Afferte, et bibemus.* De his Moses Deut. 32. v. 15. *Incrassatus est dilectus et recalcitravit : incrassatus, impinguatus, dilatatus dereliquit Deum factorem suum, et recessit à Dei salutari suo.*

19. Et reversus de Galgalis, ubi erant idola.] Aod post oblata Eglon regi munera, ut facinus tegeret, ab eo et aula regia discessit cum sociis, eosque comitatus est usque ad Galgala, inde solus reversus est ad Regem; idque tum ut solus subiret discrimen vitæ sociosque ab illo eximeret; tum ut secretior esset cædes, et minus suspicioni obnoxia; quòd non fuisset, si statim oblatis muneribus eam attentasset, ait Abulens. Unde legati Cæsaris et Regum ad Turcam, dum ei munera offerunt, à Bassis honoris specie ducuntur, itaque brachiis constringuntur, ut gladium ferrumve stringere, Turcamque ferire nequeant : adeo tyrannis est formidolosa, et omnia tuta timet.

De Galgalis ubi erant idola.] Masius, ut dixi in libro Josue, opinatur alia hæc esse Galgala à Galgalis in quibus circumcisi sunt filii Israel, Josue 5. eo quod ibi non essent idola. Dici tamen potest illa à Moabitis ibi posita fuisse, tum ut Galgala et Circumcisionem Judæorum profanarent, tum ut ipsi ibi deos suos invocarent ad Terram promissam sibi subigendam; in ejus enim ingressu erant Galgala : tum ut Judæos initiari suis sacris idololatricis cogerent eo loci, ubi olim patres eorum initiati fuerant sacris Judaicis.

Verbum secretum habeo ad te, ô Rex.] Fingit se habere oraculum à Deo sive diis acceptum in Galgala ad Regem perferendum, vel certe secretum aliquod in itinere à se cognitum, quod Regi indicandum foret; mentitur ergo, sed olim tali casu et necessitate mentiri licitum esse censebant non tantum plebeii, sed et Philosophi ac Theologi, uti jam sæpe monui. S. Aug. tamen Aod excusat à mendacio, quod per verbum intellexerit factum phrasi Hebræa, q. d. Habeo quod tibi dicam, hoc est faciam, scilicet ut te occidam; hoc enim mihi suggerit jubetque Deus. Ita loquitur, ut Rex ex Galgalis idolorum suorum sibi ad Aod oraculum afferri putet, itaque consurgat, accedatque ad reverentiam verbo Dei exhibendam, ut stans stantem et vicinum silentissime transfigat.

Hinc Anast. Nicænus q. 71. in S. Script. docet licere subinde uti artificiose simulatione, non tamen mendacio, atque id probat Sanctorum exemplis. *Primum, inquit, exemplum sit Moyses; quoniam jussu Dei apud Regem præ se tulit, quod viam trium dierum abducturus esset populum ad Deum colendum.* Exodi 3. 18. et Exodi 5. 3. *quamquam ejus esset propositum omnino Israeliticum populum liberare, et traducere ex Ægypto in Judæam. Tale est et quod fecit, qui ad ungendum Davidem in Regem missus est à Deo præ se ferre quòd esset sacrificaturus, ne Saul cognosceret, quod Regem pro se constituit, et ne periculum venerit Samueli*, 1. Regum, 16. 1. Et paulo post aliis exemplis commemoratis. *Jam vero*, inquit, *ad sumendum justam de inimicis ultionem sæpe doli sunt probati; cujusmodi fuit Aod, qui interfecit Eglon; et Jahel, quæ occidit Sisaram; et Judith, quæ interemit Holofernem. Propter hos ergo dolos non sunt sancti appellandi mendaces, sed sapientes quidem ad bonum; sinceri autem ad malum.* Nec aliud vult S. Thom. 2. 2. q. 40. art. 1. dicens omnem dissimulationem esse peccatum; quia loquitur de illa simulatione, quæ ex intentione ipsis dissimulantis falsum significat, non autem de illa quæ ex acceptione audientium tantum ad falsum significandum detorquetur.

Et ille imperavit silentium,] non famulis vel aulicis, sed ipsi Aod. Hebr. enim est, *tace*, q. d. Tace secretum quod habes, ne illud aulici audiant, sed exspecta donec omnes adstantes emittam, itaque solus illud à te excipiam. Ita Interpretes. Abulensis tamen per silentium accipit secessum stipatorum.

20. Verbum Dei habeo ad te,] quia scilicet jubet mihi Deus ut te Israelis oppressorem occidam. Ita S. August. Dicit hoc ut rex è throno surgat, quasi reverenter excepturus Dei oraculum et mandatum, itaque facilius et occultius eum lethaliter ferire et occidere possit, ut dixi. Itaque factum, nam Eglon *statim surrexit de throno*, ut reverentiam exhiberet Deo, ejusque legato Aod, sicut nos assurgimus Evangelio, dum legitur. Sic Balaam ait Balac Regi : *Sta, Balac, et ausculta.* Num. 23. 22. Sic *viator*, ait Plinius lib. 18. c. 3. *Cincinnato nudo et aranti* dixit : *Vela corpus ut proferam Senatus populique Romani mandata.* Porro Deus castigavit Valentinianum Imperatorem, quòd Arianæ uxoris improbitate ac suasu S. Martino non assurrexisset venienti. *Regiam* enim *sellam operuit ignis, ipsumque Regem ea parte corporis, qua sedebat, afflavit incendium. Ita*, inquit Sulpitius Dialog. 2. c. 6, *solio suo superbus excutitur et Martino invitus assurgit : multumque complexus, quem spernere ante decreverat, virtutem sensisse divinam emendatior fatebatur.*

21. Infixitque eam in ventre ejus;] punctim ergo eum feriit, non cæsim, ut dixi. Fecit hoc Aod Dei instinctu, eoque hostem potius interemit, quàm populi rectorem tyrannum, ait S. Thom. lib. 1. de regim. Principum, cap. 6.

Eusebius in Chron. tradit, tempore Aod Troem condidisse Trojam, regnasse Athenis Erichthonium, in Creta Minoem, in Lycia Rhadaman-

thum, apud Argos Pelopem, Thebis Cadmum, ejusque nepotem Bacchum in India. Quare tunc fuit Deorum ætas; tunc enim floruere duodecim viri et feminæ illustres, ideoque inter Deos relatæ, quos Cicero Tuscul. 1. ex Ennio his versibus comprehendit :

Juno, Vesta, Minerva, Ceres, Diana, Venus, Mars,
Mercurius, Jupiter, Neptunus, Vulcanus, Apollo.

Tunc quoque floruit *Xamolxis* Gothorum in Scythia Legislator et Deus : Elysa Sibylla Lybica, ex Jove et Lamia Neptuni filia. Danaus quinquaginta suarum filiarum opera totidem Ægypti fratris filios interfecit, solo Lynceo, qui post eum regnavit, evadente : Crassus Argivorum rex, sub quo sacerdotio primum functus est Calipias Pyrantis primi filius. Apud eosdem Hypermnestra, Danai filia, sacerdotio fungitur.

22. Stercora proruperunt.] Naturale enim est ut, dum violenter mors infertur, ex angore anima fugiente venter solvatur, et sordes per alvum vel vesicam egerantur, ut patet in iis qui suspenduntur.

24. Per posticum egressus est.] Perperam Lyranus legit, *per porticum :* Septuag. vertunt, *ordinatos ;* S. August. quæst. 22. *milites observantes*, qui scilicet excubare solent ante Regis cubiculum. Chald. vertit, *exedram*, quales esse solent in Anticamera Regum et Principum, quo conveniunt aulici cæteri Regem adituri, exspectantes donec à Rege evocentur. Verum sequentia plane indicant Aod, non per Anticameram, ibi enim ab omnibus visus, notatus et captus fuisset, sed per posticum latenter fuisse egressum.

28. Occupaverunt vada Jordanis quæ transmittunt in Moab,] ut scilicet præsidium Regis Moab, quod erat cis Jordanem in Jericho, trucidarent, ne per Jordanem in Moab effugere posset.

30. Et quievit terra octoginta annis,] id est, usque ad octogesimum annum à morte Othonielis, quod mortuus est Aod ejus successor. Quare in his 80 annis includuntur 18 anni, quibus Hebræi subacti servierunt Moabitis. Quis enim credat Aod 80 annis præfuisse Israeli, totidemque annis nullum in Israele fuisse bellum? Vide dicta v. 11.

31. Post hunc fuit Samgar.] Hic ordine tertius fuit Judex, sed modici temporis, et paucorum mensium. Hinc *Samgar* hebr. idem est quod *peregrinatus est*, ait Orig. vel *admiratio peregrinantis*, ait Pagnin. Unde in eo liquet quòd verum sit illud Eccl. 10. 11. *Omnis potentatus vita brevis.* Sic de Mario Imp. ait Trebellius : *Una die factus est Imperator, alia die visus est imperare, tertia die interemptus est ;* nimirum : *Rex hodie est, et cras morietur*, ait Eccl. ibidem v. 12. Idem Marius Viconsul sex pomeridianis horis consulatum suffectum tenuit; unde à Cicerone tali aspersus est joco : *Consulem habuimus tam severum, tanque censorium, ut in ejus magistratu nemo pranderit, nemo cœnaverit, nemo dormierit.* Ita Trebellius lib. de 30 Tyrannis cap. 7.

Qui percussit (per se solus, ait Abulensis, non per socios, ut vult Lyran.) de Philisthiim sexcentos viros vomere.] Sic et Septuag. Origenes et S. August. vertunt, *vomere ;* Chald. vero, Pagnin. Vatablus et Rabbini vertunt, *stimulo boum.* Vomer est ferrum sive cuspis aratri, quo terra finditur et proscinditur, quodque liras facit, et utrimque terram subruendo quasi vomit, indeque dicitur vomer vel vomis. Videtur ergo Samgar fuisse agricola, et irruentibus Philisthæis ab aratro arrepto vomere subito prosiliisse ad pugnam, uti etiamnum faciunt Hungari irruentibus Turcis, et olim fecerunt Hispani ingruentibus Mauris : in cujus rei signum etiam rustici Hispani, dum arant, gladiati incedunt, quasi parati ad resistendum hosti repente invadenti. Sic Samson maxilla asini occidit mille Philisthæos cap. 15. v. 16. nimirum in re subitanea, obvia quæque arripiuntur, cum furor arma ministrat, juxta illud Claudiani :

Pro telo geritur quidquid suggesserit ira.

Simili modo ab aratro ad Dictaturam vocati fuere prisci Romanorum Heroes, ut Camillus, Curius, Cincinnatus, Fabricius, etc. qui Romam à Gallis, Samnitibus, aliisque hostibus liberarunt. *Fortissimi*, ait Plinius l. 18. c. 5. *viri et milites strenuissimi ex agricolis gignuntur, minimeque male cogitantes. Agricola*, inquit Maximus Tyrius orat. 24. *continuo labore exercetur, sub dio degit, amicus soli, domesticus nivibus, compactis membris discalceatus ; manu promptus, pervigil, pedibus pernix, ad ferendum robustus : quem si pugnare oporteat, militem videas exercitatum in laboribus veris, quales expertus est Darius in Marathonia pugna.*

Hinc vetus proverbium : *Inflige plagam ab aratro*, sive *impinge vomerem*, dici solitum, cum quis jubet strenue pugnare, licet sine arte. Cujus originem recenset Pausan. lib. Eliæ 2. Glaucus, inquit, quidam Caristius, cum terram aratro proscindenti vomer forte fortuna excidisset ab aratro, sublatum aptavit manu vice mallei. Quod ubi conspexisset pater Demylus, juvenem produxit in Olympia ad pugilum certamen. Verum ubi jam artis imperitus plagis afflictus pene deficeret, pater acclamavit : *Impinge vomerem*, admonens ut sic peteret hostem, sicut vomere solebat vulnerare terram. Hac voce rediit animus juveni, vicitque. Idem postea bis vicit Pythia, octies Nemenia, item octies Isthmia : nimirum validi et duri sunt rusticorum ictus; olim enim non sclopetis, sed lacertis certabatur.

Tropol. Glossa : Vomer, inquit, est confessio ; quia sicut vomere aperitur, scinditurque terra, ut semen recipiat et fructificet; sic confessione rescinditur terra cordis nostri, ut semen verbi et gratiæ Dei recipiat, per illudque fructus bonorum operum producat. Hac ergo percutiuntur Philisthæi, id est, cadentes, id est, peccata et vitia, quæ nos cadere faciunt in profundum Inferni. Origenes per vomerem accipit simplicem monitionem, quæ etiam convertit animas. Vomer quoque significat vim verbi Dei in anima, quo eradicantur spinæ vitiorum, et cordis duritia mollitur. Ita S. Hier. in Isaiæ cap. 2. Vomer tertio designat linguam prædicantium, Isaiæ 2. 4. Vomeres ergo Dei sunt prædicatores virique zelosi, qui agrum Domini operibus charitatis verboque et exemplo scindunt et arant, quique, ut ait Tertull. mox citandus, sunt bonæ frugis operarii. Vomer denique significat affectum geminæ charitatis, vel sensum et animum probum. Ita Tertull. lib. 4. contra Marc. cap. 1. Item studium pacis, modestiæ, concordiæ. Vomere enim terra aratur tempore pacis, non

belli. Ita Tertull. lib. 3. contra Marc. cap. 21.
Alleg. Samgar fuit typus Christi, qui vomere Evangelicæ prædicationis percussit Philisthæos, id est dæmones, idololatras et impios, dum idololatriam et impietatem ex mentibus hominum sustulit.

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Debbora et Barac Sisaram Ducem Jabin Regis profligant in monte Thabor. Sisara fugit, ac dormiens clavo per tempora adacto a Jahel occiditur. Quartus ergo Israelis Judex fuit Barac, cujus gesta hic recensentur.

1. Addideruntque filii Israel facere malum in conspectu Domini post mor-
tem Aod, 2. et tradidit illos Dominus in manus Jabin regis Chanaan,
qui regnavit in Asor : habuitque ducem exercitus sui nomine Sisaram,
ipse autem habitabat in Haroseth gentium. 3. Clamaveruntque filii Israel
ad Dominum : nongentos enim habebat falcatos currus, et per viginti
annos vehementer oppresserat eos. 4. Erat autem Debbora prophetis uxor
Lapidoth, quæ judicabat populum in illo tempore. 5. Et sedebat sub
palma, quæ nomine illius vocabatur, inter Rama et Bethel in monte Ephraim, ascendebantque
ad eam filii Israel in omne judicium. 6. Quæ misit et vocavit Barac filium Abinoem de Cedes
Nephthali, dixitque ad eum : Præcepit tibi Dominus Deus Israel, vade, et duc exercitum in
montem Thabor, tollesque tecum decem millia pugnatorum de filiis Nephthali, et de filiis
Zabulon ; 7. ego autem adducam ad te in loco torrentis Cison, Sisaram principem exercitus
Jabin, et currus ejus, atque omnem multitudinem, et tradam eos in manu tua. 8. Dixitque
ad eam Barac : Si venis mecum, vadam ; si nolueris venire mecum, non pergam. 9. Quæ
dixit ad eum : Ibo quidem tecum, sed in hac vice victoria non reputabitur tibi, quia in manu
mulieris tradetur Sisara. Surrexit itaque Debbora, et perrexit cum Barac in Cedes. 10. Qui,
accitis Zabulon et Nephthali, ascendit cum decem millibus pugnatorum, habens Debboram in
comitatu suo. 11. Haber autem Cinæus recesserat quondam à cæteris Cinæis fratribus suis
filiis Hobab, cognati Moysi : et tetenderat tabernacula usque ad vallem, quæ vocatur Sennim,
et erat juxta Cedes. 12. Nuntiatumque est Sisaræ quod ascendisset Barac filius Abinoem in mon-
tem Thabor : 13. et congregavit nongentos falcatos currus, et omnem exercitum de Haroseth
gentium ad torrentem Cison. 14. Dixitque Debbora ad Barac : Surge, hæc est enim dies in
qua tradidit Dominus Sisaram in manus tuas ; en ipse ductor est tuus. Descendit itaque Barac
de monte Thabor, et decem millia pugnatorum cum eo. 15. Perterruitque Dominus Sisaram,
et omnes currus ejus, universamque multitudinem in ore gladii ad conspectum Barac ; in
tantum, ut Sisara de curru desiliens, pedibus fugeret, 16. et Barac persequeretur fugientes
currus, et exercitum, usque ad Haroseth gentium, et omnis hostium multitudo usque ad in-
ternecionem caderet. 17. Sisara autem fugiens pervenit ad tentorium Jahel uxoris Haber
Cinæi. Erat enim pax inter Jabin regem Azor, et domum Haber Cinæi. 18. Egressa igitur
Jahel in occursum Sisaræ, dixit ad eum : Intra ad me, domine mi ; intra, ne timeas. Qui
ingressus tabernaculum ejus, et opertus ab ea pallio, 19. dixit ad eam : Da mihi, obsecro,
paululum aquæ ; quia sitio valde. Quæ aperuit utrem lactis, et dedit ei bibere, et operuit
illum. 20. Dixitque Sisara ad eam : Sta ante ostium tabernaculi ; et cum venerit aliquis inter-
rogans te, et dicens : Numquid hic est aliquis ? Respondebis : Nullus est. 21. Tulit itaque
Jahel uxor Haber clavum tabernaculi, assumens pariter et malleum : et ingressa abscondite et
cum silentio, posuit supra tempus capitis ejus clavum, percussumque malleo defixit in cerebrum
usque ad terram, qui soporem morti consocians defecit, et mortuus est. 22. Et ecce Barac
sequens Sisaram veniebat ; egressaque Jahel in occursum ejus, dixit ei : Veni, et ostendam
tibi virum quem quæris. Qui cum intrasset ad eam, vidit Sisaram jacentem mortuum et cla-
vum infixum in tempore ejus. 23. Humiliavit ergo Deus in die illo Jabin regem Chanaan
coram filiis Israel, 24. qui crescebant quotidie et forti manu opprimebant Jabin regem
Chanaan, donec delerent eum.

2. JABIN REGIS CHANAAN QUI REGNAVIT IN ASOR.] Josue cap. 12. v. 11. et seq. cepit et succendit Asor, sed mox Chananæi eam restaurarunt, adeoque in ea regnavit Jabin.

HABUITQUE DUCEM EXERCITUS SUI NOMINE SISARAM.] Josephus lib. 5. Antiq. c. 6. eum vocat Susares et Sisares. *Susares* Hebr. idem est quod *equum videns.* סוס *Sus* enim est *equus, Sisares* est *tineam videns.* Græce enim, σης est *tinea.* Alcinius lib. 6. cap. 15. asserit Sisaram fuisse gigantem, ac regem, id est, regulum sive principem.

Tropol. Origen. hom. 4. Sisara, inquit, interpretatur Visio equi; iste est enim animalis, non spiritualis, qui non videt nisi ea quæ animalis sunt: ipse est ejus visio, ipse ejus intuitus, donec animæ Deum invocanti suscitetur Debbora, ut secundùm prophetiæ gratiam gubernetur, discatque sapere non ea quæ carnis, sed quæ spiritus sunt.

IPSE (Sisara potius quàm Jabin) AUTEM HABITABAT IN HAROSETH GENTIUM,] ubi scilicet erat concursus et confluxus gentium, tum illarum quæ à Josue sedibus suis pulsæ fuerant, ait Arias; tum aliarum quarumlibet, ait Serarius, חרשת *Haroseth,* Hebr. fabricam vel sylvam (uti vertit Noster, 1. Reg. 23. 15. et 2. Par. 27. 4.) significat. Unde Adrich. eam censet à sylva vicina ita dictam, eamque collocat ad Samochinitem lacum, qui valde sylvosus et amœnus erat. Alii verisimilius ita dictam censent à fabris et fabrefactione (חרש *charos* enim fabricare significat) quòd in ea fabricati fuerint nongenti currus falcati Sisaræ, illeque in ea suum habuerit armamentarium. Unde Chald. vertit: *in munitione arcium gentium.*

3. NONGENTOS ENIM HABEBAT FALCATOS CURRUS,] de quibus dixi Josue 17. 16.

4. ERAT AUTEM DEBBORA PROPHETIS UXOR LAPIDOTH, QUÆ JUDICABAT POPULUM IN ILLO TEMPORE.] Debbora Hebr. idem est quod *apis;* quia ipsa ut apis erat casta, industria, operosa, divina. Sic de S. Cæcilia canit Ecclesia: *Cæcilia famula tua, Domine, tibi quasi apis argumentosa deservit.* Fudit enim mella piorum sermonum, quibus Valerianum sponsum, Tiburtium, Maximum, aliosque 400 infideles ad Christum convertit. Porro apis symbolum est sapientiæ, ut ostendi Prov. 24. v. 14. et seq.

Audi S. Hier. ep. 10. ad Furiam: *Nobis ad hoc nominabitur quod Prophetissa fuerit, et in ordine judicum supputetur. Et quia dicere poterat: Quàm dulcia gutturi meo eloquia tua! super mel et favum ori meo; apis nomen accepit, Scripturarum floribus pasta, Spiritus Sancti odore perfusa, et dulces ambrosiæ succos prophetali ore componens.*

Porro Debbora fuit apis suis mellea, sed hostibus aculeata et fulminea; quia per Barac quasi fulmen in eos insiliens occidit. Sic S. Jacobus Episc. Nisibis, Persas Nisibin obsidentes oratione sua, immissis à Deo apibus fugavit et perdidit, ut refert Theodor. in Philotheo: apes enim irritatæ in furorem aguntur, et instar fulminis in hostes involant; suis ergo bombis quasi tonant, alis vero et aculeis fulminant. Ita hìc Debbora fulmineos belli ardores indidit Barac, quibus ipse fulminaret in Sisaram, nimirum: *Accendit faculas æmula solis apis.*

PROPHETIS.] *Præstat hoc*, ait Orig. hom. 5. *consolationem mulierum sexui, ut non desperent prophetiæ gratiæ capaces se fieri posse; sed intelligant et credant quòd meretur hanc gratiam puritas mentis, non diversitas sexus.* Sic prophetiæ spiritum habuit Holda uxor Sellum, 4. Reg. 22. 14. Maria soror Mosis, Exodi. 15. Elizabeth uxor Zachariæ et mater S. Joannis Baptistæ, Lucæ 1. Anna filia Phanuel, Lucæ 2. S. Brigida, S. Hildegardis, S. Machtildis et plures aliæ. *Existimo*, ait q. 11. Theod. *Debboram in contumeliam virorum prophetiæ donum adeptam esse. Nam cum ex viris nullus inveniretur dignus, qui Spiritum sanctum promereretur, hæc donum sanctissimi Spiritus est consecuta. In probis*, inquit Cicero lib. 1. Offic. *maxime in promptu est, si quid tale dici potest:*

> Vos etenim juvenes animum geritis muliebrem,
> Illaque virgo viri.

UXOR LAPIDOTH.] Hoc erat nomen mariti Debboræ. Rabbini et Arias vertunt, *mulier Lychnaria,* quæ scilicet concinnabat elychnia tabernaculi. לפידת *Lapidoth* enim et לפידים *lappidim,* Hebr. significat lampades, faces, tædas: indeque deducta est Græca et Latina vox lampas, ait Arias, qui vertit, *mulier lampadarum,* sive *splendorum*, eo quòd Debbora divinis illuminaretur splendoribus et oraculis. Alii putant Lapidoth fuisse ipsùm *Barac* Judicem. Verius Serarius et alii censent Lapidoth fuisse maritum Debboræ, eumque alium à Barac: si enim idem fuisset, hoc non tacuisset hìc Script.

Porro S. Ambr. lib. de Viduis censet Debboram fuisse viduam: *Vidua*, ait, *populos regit, vidua ducit exercitum, vidua duces eligit, vidua bella ipsa disponit, mandat triumphos.* Negat hoc S. Hier. Ep. 10. quia hìc vocatur uxor. Utrumque conciliant Abulens. Arias, et Serarins dicendo Debboram eo tempore quo gratiam prophetiæ accepit separasse se à thoro mariti, sicque fuisse uxorem quoad vinculum conjugii, viduam vero quoad continentiam et thori separationem.

QUÆ JUDICABAT POPULUM.] Jus dicebat populo. Quæres an ergo Debbora fuerit judex, et princeps populi. Affirmant S. Ambros. et S. Hier. locis jam citatis. Melius Abulens. Arias, Geneb. Cajetan. Serarius et Rabbini censent eam abusive vocari judicem, proprie tamen non fuisse; nec enim id permisisset Jabin et Sisare dominantes Hebræis. Judicavit ergo, id est, jus dixit Debbora, ait Serarius, litesque nonnullas composuit absque jurisdictione ulla, sed ex prophetia tantum, et auctoritate quam hæc illi pariebat, sicut Deiocles initio, antequam Rex fieret, ex sola sapientia; et auctoritate hinc subsecuta, Judicem apud Medos egit, ut narrat libro primo Herodotus: et sicuti de occultis dubiisque rebus iis qui eum consulerent respondebat Samuel 1. Reg. 9. Et sic quod Scriptura, quod Patres dicunt eam judicasse, rexisse, populumque gubernasse, intelligendum. *Judicabat*, inquit S. August. lib. 18. Civitatis c. 15. *Apud Hebræos femina Debbora; sed per illam Dei spiritus id agebat, nam et Prophetissa erat.* Judex ergo tunc jussu Dei per Debboram factus est Barac, non vero ipsa Debbora.

5. ET SEDEBAT (habitabat) SUB PALMA, QUÆ NOMINE ILLIUS VOCABATUR] Palma Debboræ. Apposite, quia ipsa palmam victoriæ de Sisara suis oraculis plectebat Barac et Hebræis; et quia *justus ut palma florebit*, ait Origenes.

INTER RAMA ET BETHEL.] *Rama*, ait Origenes homil. 5, *interpretatur excelsa, Bethel, domus Dei. Videte in quibus locis residere dicitur prophe-*

tia, inter excelsa et domum Dei. Nihil enim humile, nihil dejectum, nihil vile erga prophetiæ sedem reperiri potest. Prophetia, quæ nunc in Debbora describitur, inter excelsa et domum Dei dicitur habitare ; non enim nos docet quæ super terram sunt quærere, sed quæ in cœlis sunt et in excelsis, ubi Christus est in dextera Dei sedens. Illuc nos prophetia hortatur ascendere, illuc discipulos molitur traducere.

In omne judicium,] ad omnes lites Debboræ sententia et judicio decidendas et terminandas.

6. Quæ misit et vocavit Barac filium Abinoem] S. Ambr. libr. de Viduis opinatur Barac fuisse filium Debboræ; בר *bar* enim filium significat, quia Debbora c. 5. v. 7. vocatur mater in Israel. Geneb. censet Barac fuisse patrem, Rabbini nonnulli fuisse maritum Debboræ. Sed plane hîc innuit Script. eum fuisse exterum, non consanguineum Debboræ. Nam Debbora fuit ex tribu Ephraim, Barac vero ex tribu Nephthali, ut patet v. 5 et 6. Barac Hebr. significat fulmen, quia ipse instar fulminis insiliens, cœlesti vi prostravit Sisaram ejusque castra validissima, ut patebit vers. 15. juxta illud de utroque Scipione Asiano et Africano dictum : *Duo fulmina belli Scipiadæ.*

Pater Barac fuit *Abinoem*, qui Hebr. idem est quod *pater pulchritudinis*, aut *pater pulcher*, amœnus, gloriosus. Audi Rupertum cap. 4. *Barac idem qui et Lapidoth* (quod jam refutavi) *vir Debboræ prophetes fuisse traditur. Interpretatur autem Lapidoth fulgur. Barac quoque fulmen. Fulgur idcirco, quia antequam ulcisceretur Israel de Chananæis, quasi fulgur splendebat in populo meritis scilicet et prærogativis operum. Postquàm vero ultus est Israel de Chananæis, fulmen, id est percutiens vocatus est.*

Duc exercitum in monte Thabor.] Thabor mons est altissimus et amœnissimus, in quo transfiguratus est Christus, cujus Barac, id est, fulgur fuit typus : visa enim est tunc Christi facies fulgurea, et vestis ejus fulgens. Græce ἐξαστράπτων, id est effulgurans, ait Lucas cap. 9. 29. Hinc *Thabor* Hebr. idem est quod *puritas*, vel *electio*, vel *lumen veniens*, sive *adventus luminis.*

8. Dixitque ad eam Barac : Si venis mecum, vadam ; si nolueris venire mecum, non pergam] Causam addunt Sept. qui ex se addunt, uti legimus apud S. August. q. 26. *Nescio diem in qua prosperet Dominus Angelum suum mecum.* Apud S. Ambros. lib. de Viduis : *Non novi diem, in qua dirigit Dominus Angelum suum mecum.* Quod explicat S. August. q. d. *Nescio an Dominus faciet mecum prospera per Angelum.* Nescio an Dominus Angelorum mecum die tali fortunet, seu, an per eum mihi affuturus cœptumque fortunaturus sit.

Fuit Barac initio, audiens sibi à Deo tantum tamque arduum munus debellandi Sisaram imponi, tardus in credendo et obediendo ; unde Debboram comitem poposcit : mox tamen resumens animos, et à Debbora confortatus, magna fide et spe rem aggressus est, et feliciter confecit; unde ejus fidem celebrat Apost. Hebr. 11. 32.

9. Quæ dixit ad eum : Ibo quidem tecum ; sed in hac vice victoria non reputabitur tibi, quia in manu mulieris (Debboræ, vel potius Jahel, ut patet v. 21.] tradetur Sisara.] Hebr. *Eundo ibo tecum : verumtamen non erit gloria tua in via, seu ob viam qua graderis. In manu enim feminæ vendet Dominus Sisaram.* Pro *victoria* enim Heb. est תפארתך *tiphartecha*, id est decus, laus, gloria tua. Sept. vertunt προτέρημα, id est *præstantiam* sive *primas*, q. d. quia non statim credidisti, nec obedisti Deo, sed instar feminæ trepidasti, hinc gloriam victoriæ futuræ transferet à te Deus, facietque ut non tu, sed Jahel femina occidat Sisaram. Vide quàm cito et fortiter sibi obediri velit Deus, in rebus etiam arduis et naturam superantibus. Audi S. Ambros. lib. de Viduis : Debbora ducem Barac *quasi mater erudiit, quasi judex proposuit, quasi fortis instituit, quasi Prophetes victoriæ certa transmisit. Denique in mulieres manu summam fuisse victoriæ docet Barac filius, dicens : Nisi tu veneris mecum, non ibo, quia non novi diem, in qua dirigit Dominus Angelum suum mecum. Quanta ergo feminæ istius virtus, cui dux dixit exercitus : Nisi tu veneris, non ibo ?*

14. En ipse ductor est tuus.] Chald. *Nonne Angelus Domini exiens ad properandum ante te ?* Septu. *Nonne Dominus ibit ante te ?* Sic Angelus præcessit Judam Machabæum, eumque fecit victorem.

15. Perterruitque (Hebr. המם *hamam*, id est, conturbavit, contrivit, perdidit) Dominus Sisaram, et omnes currus ejus universamque multitudinem.] Josephus, et ex eo Abul. asserit fuisse trecenta millia peditum et decem millia equitum; Sisaram enim omnes Reges non tantum subditos, sed et socios amicosque ad hoc prælium coegisse et conflasse. Favet Chald. qui c. 5. 8. numerat 250 millia militum Sisaræ, præter nongentos currus falcatos. Addit Josephus partem eorum telis gladiisque Israeliticis cæsam, partem à suomet ipsorum equitatu et peditatu terrore panico in eum à Deo immisso protritam, partem à Deo procellis, tonitribus et fulminibus sideratam, ita interiisse, ut ne unus quidem cladi superfuerit, ut habent Hebræa v. 16. Hoc est quod dicitur cap. seq. vers. 20. *De cœlo dimicatum est contra eos; stellæ manentes in ordine et cursu suo adversus Sisaram pugnaverunt.* Addit Josephus Barac, ducentem exercitum ad Aser urbem Jabin Regis, ipsum Regem obvium factum interfecisse, ipsamque urbem solo æquasse.

Simili modo Deus Pharaonem procellis, tonitribus et fulminibus perculit et sideravit in mari Rubro, Exodi 14. 24. et Chananæos, Josue 10. 10. et Philisthæos sub Samuele. 1. Reg. 7. 10. hi enim sunt currus, hæc arma quibus impios ferit, uti docet Psaltes Psalm. 17. 14. *Et intonuit de cœlo Dominus*, et Psalm. 143. 6. *Fulgura*, inquit, *coruscationem, et dissipabis eos : emitte sagittas tuas, et conturbabis eos.* Sic exercitu Marci Aurelii Imperatoris ab hostibus circumsesso, Christiani milites oratione sua à Deo impetrarunt pluviam, fulgura et tonitrua cum grandinibus, quibus hostes perculsi in fugam versi sunt. Unde legio illa dicta est κεραυνοβόλος, id est fulminatrix, teste Tertull. Apolog. c. 5. et Eusebio lib. 5. histor. c. 5. Idem accidit Theodosio Imperatori contra Eugenium tyrannum pugnanti, quod pulchre hisce versibus describit Claudianus in Panegyr. de tertio consulatu Honorii :

Te propter gelidis Aquilo de monte procellis
Obruit adversas acies, revolutaque tela
Vertit in auctores, et turbine repulit hastas.
O nimium dilecte Deo, cui fundit ab antris

Æolus armatas hiemes, cui militat æther,
Et conjurati veniunt ad classica venti!

Idem recitat et celebrat S. August. l. 5. Civit. cap. 26.

16. OMNIS HOSTIUM MULTITUDO USQUE AD INTERNECIONEM CADERET.] Hebr. *Ut ne unus quidem superesset.* Rara ergo, et novo miraculo prodigiosa fuit hæc victoria. Philo Biblicus asserit è castris Sisaræ cæsa esse 997 millia, quod vix videtur credibile.

17. SISARA AUTEM FUGIENS PERVENIT AD TENTORIUM JAHEL UXORIS HABER CINÆI. ERAT ENIM PAX INTER JABIN REGEM AZOR ET DOMUM HABER CINÆI.] *Erat enim pax*, vel coacta, metu videlicet potentissimi tyranni Jabin vicini, ut vult Abulensis quæst. 24. unde non obstante hac pace, Jahel juste occidit Sisaram, velut hostem Reipublicæ. Vel certe erat pax non pacto certo inita, nec juramento confirmata; sed quia Jabin Rex, vexans Hebræos, sinebat Cinæos intactos in pace vivere, eo quòd ipsi à bellis rebusque politicis abstinerent, sibique et Deo vacantes vacarent orationi et contemplationi: quare Jabin Regi fuere in veneratione, amore et honore. Fecit id Deus ut Hebræi discerent quantum valeat pietas, cum viderent Cinæos pios pace frui, adeoque apud tyrannum auctoritate pollere, se vero ob idololatriam assidue ab eo vexari et affligi.

Dices: Si pax erat inter Haber et Jabin, ergo Jahel occidens Sisaram ducem Jabin violavit pacem, fuitque fœdifraga. Resp. Arias pacem inter viros sanciri, quare ea non comprehendi feminas. Solidius alii respondent pacem hanc vel fuisse coactam, vel liberam, ut utrique parti pro suo commodo liberum esset eam violare. Adde, etiamsi fuisset pacta et jurata, potuisse tamen à Jahel violari, tum quia Deus per Debboram v. 6. jusserat id fieri, bellumque contra Sisaram à Barac et Hebræis capessi. Cinæi autem, qualis erat Jahel, esto non essent Hebræi sanguine, erant tamen affinitate; quia Jethro filiam suam dederat uxorem Mosi. Quocirca Jahel cum aliis Cinæis in Hebræorum coloniam, hæreditatem et Remp. ac ut verisimile est, fidem et religionem transierat, uti dixi Num. 10. 29. Poterat ergo, imo debebat ipsa quasi membrum Reipublicæ Hebræorum Sisaram, velut communem et publicum eorum hostem, imo jam actu invasorem populi sui, prodere aut perdere. Quisque enim tenetur patriam et Remp. defendere, ejusque invasorem publicum, talemque vel à Deo vel à Republica proclamatum et proscriptum arcere et tollere, vel aperto marte si potest, vel occulta arte, dolo et stratagemate, uti fecit Jahel simulans amicitiam cum Sisara, eique pallium et lac porrigens. Denique non est dubium quin Jahel femina arcano Dei instinctu ad tantum facinus audendum acta et impulsa sit, ut populum suum tyrannide Sisaræ oppressum liberaret. Ita Abulens. Arias, et alii, quin et Josephus.

18. NE TIMEAS,] q. d. Nulli hìc sunt armati, nulli hostes, quorum gladios extimescas. Non mentitur, quia hoc erat verum.

OPERTUS AB EA PALLIO,] veste longiore, vel stragulo, ut eum absconderet, ne si quis Hebræorum domum ingrederetur, eum inveniret et occideret. Fecit astute id Jahel ut suspicionem fraudis, quam ipsa machinabatur, Sisaræ adimeret, utque facilius eum sub stragulo jacentem occideret.

19. QUÆ APERUIT UTREM LACTIS, ET DEDIT EI BIBERE.] Jahel Sisaræ poscenti aquam præbuit lac, tum urbanitatis causa, tum ut Sisara facilius obdormiret, itaque secreto et secure ab ea necari posset; lac enim, si à sitibundo large bibatur, vapores et fumos excitat, qui ad caput ascendentes illi gravedinem somnumque conciliant, ut videre est in infantibus, qui lac sugentes vel comedentes crebro dormiunt, atque idcirco biliosis et febre laborantibus lac à medicis negari solet, uti docet Hippocrates, et ex eo Arias et Abul. quin et Orig. Hom. 8. Unde Josephus ait: *Cum Sisara lac invidius ingurgitasset, in somnum solutus est.* Hinc et cap. 5. 25. Jahel benedicitur, *quia aquam petenti lac dedit.* Forte etiam ipsa lacti miscuit opium, mandragoram, vel aliam herbam succumve soporiferum, uti olim, et hoc etiam seculo factum scimus ab iis, qui hostem somno vinoque vel lacte sepultum perdere destinabant.

21. TULIT ITAQUE JAHEL UXOR HABER CLAVUM TABERNACULI,] unum scilicet è paxillis ferreis, quibus in terra tabernaculum funibus extentum figitur, eumque malleo per tempora et cerebrum Sisaræ adegit, itaque dormientem occidit: in temporibus enim et cerebro est vitalitas sensus et motus: quare illa si vulnerentur et transfigantur, statim homo deficit et emoritur. Vere S. Ambr. l. de Viduis: *Debbora*, ait, *prælii prophetavit eventum, Barac justus produxit exercitum, Jahel cepit triumphum.*

Dices: Cur Jahel manu sua occidit Sisaram, et non exspectavit Barac, ut eum illi traderet? Resp. quia periculum erat in mora, ne scilicet Sisara, si viveret, experrectus fugeret et effugeret, rursumque bellum renovaret. Prudenter ergo occasionem cædis arripuit, ne illa elapsa frustra eam requireret. *Sæpe in bello parvis momentis magni*, ait Cæsar lib. 1. Belli civil. *casus intercedunt. Itaque armatus intentusque sis,* inquit lib. 22. Livius, *ut neque tuæ occasioni desis, neque suam hosti des.*

QUI SOPOREM MORTI CONSOCIANS DEFECIT ET MORTUUS EST.] Septuag. *Et ipse stupefactus* (Basileens. Codex habet *palpitavit*) *obtenebratus et mortuus est.* Philo, vel potius Pseudophilo, quem aliqui putant Joannem Annium Viterbiensem, in Tradition. Biblicis addit: *Et cum moreretur, dixit Sisara ad Jahel: Ecce dolor accepit me, Jahel, et morior tanquam mulier. Et dixit ad eum Jahel: Vade, gloriare apud patrem tuum in inferis, et dicito quoniam incideris in manus mulieris.* Sed hæc ad verisimilitudinem dicta effictaque, potius quàm à priscis historicis accepta videntur, imo repugnant Hebræo et versioni vulgatæ quæ ait: *Soporem morti consocians;* dormiens ergo Sisara in sopore suo mortuus est.

Alleg. Debbora et Jahel repræsentant Dei Ecclesiam, et Tropolog. animam sanctam, fortem et pro Deo zelantem, Barac Synagogam, Sisara diabolum, lac orationem, qua diabolus quasi consopitur et enervatur. Audi S. Ambros. lib. de Viduis post medium: *Et ideo Sisaræ sitis lactis poculo restinguitur, quia oratione superatur. Quod enim nobis salutare ad escam, hoc adversariæ potestati lethale ad infirmitatem. Arma Ecclesiæ fides, arma Ecclesiæ oratio est, quæ adversarium vincit. Ergo secundum historiam ad provocandos animos feminarum, femina judicavit,*

femina disposuit, femina prophetavit, femina triumphavit, et prœliaribus intermixta copiis, imperio viros docuit militare femineo. Secundum mysterium vero, fidei militia, Ecclesiæ victoria est. Non ergo habetis quod per naturam vos excusetis feminæ. Non habetis viduæ quod ad infirmitatem sexus, aut ad amissionem subsidii maritalis mobilitatem vestram referre possitis. Satis unicuique præsidii est, si virtus animi non desit. Et S. August. l. 12. contra Faustum c. 33. *Quæ*, inquit, *est illa mulier plena fiduciæ, hostis tempora ligno transfigens, nisi fides Ecclesiæ cruce Christi regna diaboli perimens?*

Audi et Origenem Hom. 5. *Jahel interpretatur ascensio* (à rad. עלה *ala*, id est ascendit, alioqui *Jahel* Hebr. idem est quod *damula* aut *cervus*, ait Pagn.) *quia revera non est alia ascensio qua ascendatur ad cœlum, nisi per Ecclesiam multiformis sapientiæ Dei. Ipsa est ergo quæ, dum à corporalibus ad spiritualia, et à terrenis ascendit ad cœlestia, interfecit Sisaram, qui carnalium vitiorum, et animalis vel stolidi hominis tenet figuram; quia Sisara interpretatur visio equi, de quo ait Psal.* 31. 9. *Nolite fieri sicut equus et mulus, quibus non est intellectus. Palo* (paxillo sive clavo ferreo) *ergo eum interfecit, id est, ligni crucis acumine et virtute eum prosternit, idque in maxilla, quia illud os quod de carnalibus loquebatur, ligno crucis confoditur et terebratur.* Crux enim docet carnis mortificationem æque ac linguæ.

Denique Jahel fuit typus B. Virginis; de ipsa enim dicitur Cant. 8. 5: *Quæ est ista quæ ascendit de deserto deliciis affluens, innixa super dilectum suum.* Ipsa est damula gratiosa, imo omni gratia plena, ipsa est quæ contrivit caput serpentis, hoc est diaboli, Gen. 3. Audi S. Bern. serm. 2. *Super missus est: Cui hæc servata victoria, nisi Mariæ? ipsa procul dubio caput contrivit venenatum, quæ omnimodam maligni suggestionem tam de carnis illecebra, quàm de mentis superbia deduxit ad nihilum.* Et post pauca: *Hanc requirebat Salomon, cum vehementer admirans dicebat: Mulierem fortem quis inveniet? et ita videbatur congruere, ut qui vicerat per feminam, vinceretur per ipsam.*

CAPUT QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Debbora cum Barac de prostrato Sisara canit epinicium.

Canticum hoc non tantum poeticum, sed et propheticum spiritum redolet; quare a Debbora prophetissa compositum videtur, quæ deinde cum Barac illud publice cecinit. Ita Abulens. Dion. Arias, Cajet. Serarius, Salianus et alii.

Quinque ejus sunt partes: Prima, v. 3. laudat Deum velut primum tantæ victoriæ auctorem; secunda, v. 9. laudat Nephthalitas, Zabulonitas, Issacharitas et alios, omnesque creaturas, quæ Deo victori cooperatæ sunt; tertia, v. 17. culpat Galaaditas, Danitas et cæteros, qui a bello hoc metu Sisaræ se subduxerunt; quarta, v. 24. benedicit Jahel, quæ Sisaram occidit; quinta, v. 28. poetice repræsentat ululatum matris Sisaræ.

1. Cecineruntque Debbora et Barac filius Abinoem in illo die, dicentes:
2. Qui sponte obtulistis de Israel animas vestras ad periculum, benedicite
Domino. 3. Audite, Reges, auribus percipite, Principes: Ego sum, ego
sum quæ Domino canam, psallam Domino Deo Israel. 4. Domine, cum
exires de Seir, et transires per regiones Edom, terra mota est, cœlique
ac nubes distillaverunt aquis. 5. Montes fluxerunt à facie Domini, et Sinai à
facie Domini Dei Israel. 6. In diebus Samgar filii Anath, in diebus Jahel,
quieverunt semitæ: et qui ingrediebantur per eas ambulaverunt per calles devios. 7. Cessave-
runt fortes in Israel, et quieverunt, donec surgeret Debbora, surgeret mater in Israel.
8. Nova bella elegit Dominus, et portas hostium ipse subvertit: clypeus et hasta, si apparue-
rint in quadraginta millibus Israel. 9. Cor meum diligit principes Israel: qui propria volun-
tate obtulistis vos discrimini, benedicite Domino. 10. Qui ascenditis super nitentes asinos,
et sedetis in judicio, et ambulatis in via, loquimini. 11. Ubi collisi sunt currus, et hostium
suffocatus est exercitus, ibi narrantur justitiæ Domini et clementia in fortes Israel: tunc des-
cendit populus Domini ad portas, et obtinuit principatum. 12. Surge, surge, Debbora,
surge, surge, et loquere canticum: surge, Barac, et apprehende captivos tuos filii Abinoem.
13. Salvatæ sunt reliquiæ populi, Dominus in fortibus dimicavit. 14. Ex Ephraim delevit eos
in Amalec, et post eum ex Benjamin in populos tuos, ô Amalec: de Machir principes descen-
derunt, et de Zabulon qui exercitum ducerent ad bellandum. 15. Duces Issachar fuere cum

Debbora, et Barac vestigia sunt secuti, qui quasi in præceps ac barathrum se discrimini dedit :
diviso contra se Ruben, magnanimorum reperta est contentio. 16. Quare habitas inter duos
terminos, ut audias sibilos gregum ? diviso contra se Ruben, magnanimorum reperta est con-
tentio. 17. Galaad trans Jordanem quiescebat, et Dan vacabat navibus : Aser habitabat in
littore maris et in portubus morabatur. 18. Zabulon vero et Nephthali obtulerunt animas suas
morti in regione Merome. 19. Venerunt reges et pugnaverunt, pugnaverunt reges Chanaan
in Thanach juxta aquas Mageddo, et tamen nihil tulere prædantes. 20. De cœlo dimicatum
est contra eos : stellæ, manentes in ordine et cursu suo, adversus Sisaram pugnaverunt.
21. Torrens Cison traxit cadavera eorum, torrens Cadumim, torrens Cison : conculca, anima
mea, robustos. 22. Ungulæ equorum ceciderunt, fugientes impetu, et per præceps ruentibus
fortissimis hostium. 23. Maledicite terræ Meroz, dixit Angelus Domini ; maledicite habita-
toribus ejus, qui non venerunt ad auxilium Domini, in adjutorium fortissimorum ejus.
24. Benedicta inter mulieres Jahel uxor Haber Cinæi, et benedicatur in tabernaculo suo.
25. Aquam petenti lac dedit, et in phiala principum obtulit butyrum. 26. Sinistram manum
misit ad clavum et dexteram ad fabrorum malleos, percussitque Sisaram quærens in capite
vulneri locum, et tempus valide perforans. 27. Inter pedes ejus ruit, defecit, et mortuus
est : volvebatur ante pedes ejus, et jacebat exanimis et miserabilis. 28. Per fenestram respi-
ciens, ululabat mater ejus, et de cœnaculo loquebatur : Cur moratur regredi currus ejus ?
quare tardaverunt pedes quadrigarum illius ? 29. Una sapientior cæteris uxoribus ejus, hæc
socrui verba respondit : 30. Forsitan nunc dividit spolia, et pulcherrima feminarum eligitur
ei ; vestes diversorum colorum Sisaræ traduntur in prædam, et supellex varia ad ornanda
colla congeritur. 31. Sic pereant omnes inimici tui, Domine : qui autem diligunt te, sicut
sol in ortu suo splendet, ita rutilent. 32. Quievitque Terra per quadraginta annos.

1. QUI SPONTE OBTULISTIS DE ISRAEL ANIMAS VESTRAS AD PERICULUM (eundo ad prælium formidolosum contra Sisaram potentissimum), BENEDICITE DOMINO,] qui nobis illustrem hanc de Sisara dedit victoriam, Hebr. est בפרע פרעות *biphraa perahot*, quod primo Pagnin. Cajet. Arias et alii vertunt : *Dum ulciscitur ultiones in Israel, dum sponte se offert populus, benedicite Domino.* Ita Complut. Verum Romani Codices et Septuag. habent : *Revelata est revelatio in Israel dum sponte offerret se populus, benedicite Dominum.*

Chaldæus more suo paraphrastice : *Quando rebellarunt domus Israel, venerunt super eos gentes, et expulerunt eos de urbibus suis ; et quando redierunt ad faciendum legem, fortificati sunt super eas : ita super ultione fractus est Zizzara, et super signum et liberationem, quæ facta est Israeli*, etc.

Genuine tamen sic ex Hebræo vertas : *In liberando libertates in Israel, in spontaneè offerendo se populum*, hoc est, qui liberastis et plene libertati restituistis Israel, spontaneè vos offerendo certamini cum Sisara : *Benedicite Dominum*, qui vos de eo triumphare fecit. Hebr. enim פרע *para* significat nudare, solvere, liberare.

3. AUDITE, REGES,] mirabilia hæc Dei prælia, ut eum agnoscatis, timeatis et colatis.

Tropol. Origen. hom. 6. *Exulta, popule Dei, audiens tuæ nobilitatis insignia. Tu vocaris ad audiendum verbum Dei, et non ut plebs, sed ut rex vocaris. Tibi enim dictum est : Genus regale et sacerdotale, populus in acquisitionem. Ideo quia vos reges estis, merito Rex noster Christus Dominus Rex dicitur regum, et Dominus dominantium.* Modum deinde quo rex fias docet : *Regem te omnium esse facit, si regnet Christus in te. Rex namque à regendo dictus est. Si ergo et in te animus regnat et corpus obtemperat, si concupiscentias carnis subjugum imperii tui mittas, si vitiorum gentes sobrietatis tuæ frenis arctioribus premas, merito rex diceris, qui te recte regere noveris. Cum ergo talis fueris effectus, digne ut rex ad audienda divina verba vocaberis.*

4. DOMINE, CUM EXIRES DE SEIR, ET TRANSIRES PER REGIONES EDOM, TERRA MOTA EST, COELIQUE AC NUBES DISTILLAVERUNT AQUIS.] Seir idem est quod Edom, puta Esau, qui habitans in Idumæa illi nomen suum indidit.

5. MONTES FLUXERUNT A FACIE DOMINI, ET SINAI A FACIE DOMINI DEI ISRAEL.] *Et Sinai.* Τὸ *et* significat, *id est*, tantum enim in Sina legimus visa fulgetra, tonitrua, pluvias, terræ motus. Vide dicta Exodi 19. 18. Unde et poetica elegantia montes fluxisse dicuntur, quia mons Sina fumans, et quasi tremens ex reverentia et metu Dei ibidem legem dantis, Mosi et Hebræis videbatur quasi fugere, solvi et colliquescere. Est catachresis : eadem phrasis est Psal. 67. 8. quæ ex hoc loco sumpta est.

Alludit ad Num. 10. 35. ubi Moses, cum movenda essent castra, orabat Dominum supra arcam in propitiatorio residentem : *Surge, Domine, et dissipentur inimici tui;* et Deuter. 32. 2. *Dominus de Sina venit, et de Seir ortus est nobis.* Vide ibi dicta.

Sensus ergo est, q. d. Quando nobiscum, ô Domine, cum arca, super eam quasi solium tuum præsidens, perambulabas in deserto, cui adjacet Seir sive Edom, hoc est Idumæa, ac præsertim in monte Sina, tunc ibidem tuam Mosi et Hebræis patribus nostris præsentiam, potentiam, providentiam et magnificentiam ostendisti per procellas, tonitrua, terræ motus et fulmina, quibus Idumæos, aliasque gentes vicinas ita perculisti, ut non auderent nobis resistere, eo quòd cernerent te pro nobis pugnasse contra Pharaonem in mari Rubro, ac in dies pro nobis pugnare et nos protegere. Refricat Debbora pristina Dei beneficia et portenta Is-

raeli per Mosen exhibita, ut ostendat Deum illa nunc in hac victoria portentosa renovasse, ideoque continuare suam erga Israelem curam et beneficentiam; quare dignum esse ut ipse à se et à cæteris Israelitis omni ævo laudetur et glorificetur; ita Lyran. Serarius, et alii, et Abulens. Tamen q. 2. hæc proprie ut sonant accipit, censetque illa ita prorsus ut hìc dicitur contigisse, licet in Pentateucho non sint scripta. Vide dicta Num. 21. v. 14.

6. In diebus Samgar filii Anath, in diebus Jahel quieverunt semitæ, et qui ingrediuntur per eas ambulaverunt calles devios,] q. d. Ante hoc bellum cum Sisara feliciter confectum, omnia itinera erant ab hostibus insessa et infesta, ideoque per obliquas invias et occultas semitas proficisci oportebat, ne quis in eorum manus incideret. Licet enim Samgar dicatur fuisse Judex, tamen exiguo is fuit tempore, et liberationem Israelis tantum orsus est, sed eam perfecerunt Debbora et Barac hoc prælio et victoria. Unde et tempus quo præfuit Samgar sub annis Barac complectitur hìc v. ult.

Sed cur Jahel jungitur cum Samgar? Suspicantur aliqui Jahelem fuisse uxorem Samgar, qui idem sit cum Haber: unde eo mortuo Jahelem fuisse viduam, et præfuisse toti domui. Samgar enim videtur fuisse Cinæus, qualis erat Jahel. Unde *Samgar* Hebr. idem est quod *advena illic*, quales erant Cinæi.

Verùm hoc plane incertum est. Unde certius dicas Jahelem hìc induci, eo quòd primaria inter Cinæos erat femina, ad quam proinde Cinæi confluerent, sed difficulter et occulte ob vias ab hostibus insessas, ut dixi. Significat ergo Jahelem non potuisse vias securas facere, et mala populi avertere, donec Debbora Prophetissa instinctu Dei Barac et Hebræos, ac consequenter Jahelem ad bellum hoc, et ad occidendum Sisaram excitavit. Ita Hebræi, Serar. et alii.

7. Cessaverunt fortes.] Recentiores vertunt, *cessaverunt villæ*, scilicet rusticorum, ob grassationem hostium desertæ.

Donec surgeret Debbora, surgeret mater Israel.] Hinc S. Ambros. lib. de Viduis censet Debboram fuisse matrem Barac judicis. *Quem*, inquit, *quasi mater erudiit, quasi judex præposuit, quasi fortis instituit, quasi prophetes victoriæ serta transmisit.*

Verum dico Debboram hìc vocari matrem Israelis ob charitatem maternam, qua quasi mater populum tanquam prophetissa curabat, dirigebat, tutabatur et liberabat, uti mater solet facere filio.

8. Nova bella elegit Dominus.] Tò *bella* non est in Hebræo. Unde Septuag. Theodor. August. Cajet. et alii vertunt: *Novos deos elegit Israel*, ideoque à Deo traditus fuit Sisaræ. Hebr. enim *Elohim* tam Deum quàm Deos significat; est enim plurale. Verum hìc non est locus commemorandi deos, ubi Deo vero canitur epinicium. Quare melius et aptius Noster, subaudiens *bella*, vertit: *Nova bella elegit Dominus*; quia scilicet ipse per Hebræos paucos et inermes, ut sequitur, plurimas et armatissimas profligavit Sisaræ copias, et quia de cœlo pro eis pugnavit, ut dicitur v. 20. Denique quia non per viros, sed per imbelles feminas Debboram et Jahelem bellum hoc confecit.

Alleg. Debbora fuit typus B. Mariæ Virginis. Primo, quia *Debbora* Hebr. idem est quod *apis*, ita dicta à דבר *dabar*, id est, *verbum, sermo*, eò quòd apis continue susurrum quasi sermonem edat, ait Marinus in Lexico, q. d. *Apis* est *debora*, id est, *eloquens*. Sic B. Virgo edidit nobis Verbum divinum, dum illum in visceribus suis carne humana corporavit peperitque. Rursum ipsa est Debbora, quia edidit illud Canticum sanctissimum, sonantissimum, suavissimum: *Magnificat anima mea Dominum*, etc. cui Debbora hoc suo Cantico prælusit. Ad hæc ipsa quasi prophetissa assidue eructabat Dei verba et oracula. Hinc licet Hebræi moderni vocent eam Deboram per simplex b. Septuag. tamen et S. Hieron. vocant eam Debboram per duplex b. Dicitur ergo ipsa non Debora (ut quidam volunt) sed Debbora, quasi *debbera*, id est, loquens et eructans continuo magnalia Dei, quod præ illa fecit B. Virgo.

Insuper *apis* dicitur *Debora* à דברה *dibar*, id est consuetudo, series, ordo, eo quòd ipsa suos favos ordine pulcherrimo, mira arte et industria componat. Quid ordinatius B. Virgine, de qua ait Sapiens Prov. 8. 23. *Ab æterno ordinata sum?* Unde tota ejus vita fuit speculum ordinatissimæ virtutis, charitatis, omnisque perfectionis, adeoque ipsa, ut ait S. Ambr. fuit *norma probitatis, forma virtutis.*

Secundo, apis est castissima, manensque virgo generat suas apiculas. Sic B. Maria est Virgo virginum, quæ proinde non hominem, sed Deum generare meruit. Id de ape tradit Aristot. l. 9. Histor. anim. c. 4. et S. Ambros. lib. 1. de Virgin. *Digna*, ait, *Virginitas quæ apibus comparetur; sic laboriosa, sic pudica, sic continens. Rore pascitur, nescit concubitus, mella componit.*

Tertio, apis est sedula et operaria, conficitque duas res præstantissimas, ceram quâ ad lumina in Ecclesia ad Deum colendum utimur, et mel quod est suavissimum et sanissimum. Unde *Debbora*, id est, apis alludit ad דבש *debas*, id est, *mel*, quod producit. Quocirca Proverb. 6. 6. et seq. *Vade ad formicam, ô piger*, etc. Septuag. addunt: *Vade ad apim, et disce quomodo operaria est, operationem quoque quam venerabilem facit.* Vide ibi dicta. Sic B. Virgo operatur assidue opera religionis, pietatis, charitatis; unde ab Ecclesia vocatur et invocatur *mater misericordiæ, mater pulchræ dilectionis, vita, spes, et dulcedo nostra.* Nam, ut ait S. Bern. nullus, quantumvis miser vel sceleratus, ad eam confugit, qui non dulcissima ejus misericordiæ viscera experiatur.

Quarto, Debbora fuit prophetissa. Sic et beata Virgo Prophetarum est regina. Rursum Debbora peperit victoriam de Sisara: B. Virgo de diabolo. Unde Isaias c. 8. 3. *Accessi*, ait, *ad prophetissam* (B. Virginem) *et concepit et peperit filium. Et dixit Dominus ad me: Voca nomen ejus, accelera, spolia detrahe, festina prædari.*

Quinto, Debbora jussit Barac ire in montem Thabor, id est, puritatis, ibique confligendo prostravit Sisaræ copias; sic B. Virgo genuit Christum, qui quasi Barac, id est, fulmen in eodem monte Thabor transfiguratus devicit impietatem et impuritatem, hominesque docuit non carnales et spurcas, sed puras et cœlestes voluptates ambire.

Sexto, Barac noluit ire ad conflictum nisi comite, imo duce Debbora. Unde S. Alcimus l. 6.

c. 15. ait ipsam castra præivisse; sic enim de ea canit:

Et memori nunc mente tenes, ut Debbora quondam
Duceret instructas post fortia classica turmas,
Et mulier sumpto præcederet agmina signo,
Mirantes hortata viros: quos ipsa ferocem
Exemplo verboque monens accendit in hostem.
Quas postquam ducens Princeps animosa catervas
Impulit accendens vegetata furoribus arma,
Barbaricæ cecidere manus.

Sic B. Virgo quasi Virginum, Apostolorum, Martyrum, Sanctorumque omnium antesignana omnes præit, verboque et exemplo hortatur ad generose cum carne, mundo et dæmone certandum. Quare illa longe præstantior est *Victorina*, sive *Victoria*, quæ olim mater castrorum dicebatur, ut ait Trebellius Pollio lib. de 30. Tyrannis. Hæc sunt nova bella quæ elegit Dominus.

Septimo, Debbora fuit missa ad curandum legis Doctores, uti ex Chaldæo audiemus v. 9. Sic B. Virgo est patrona, imo doctrix Apostolorum et Doctorum omnium.

PORTAS HOSTIUM IPSE SUBVERTIT.] *Portas*, id est, omne robur, hoc enim solet esse in portis. Hebr. est אז לחם שערים *az lacham scearim*, id est, *tunc comedit* vel *devoravit*. Sept. vertunt: *Tunc pugnaverunt civitates Principum*, quia *lacham* significat devorare et pugnare; sicut enim os devorat panem, sic gladius devorat hominem. Rursum Sept. τὸ *scearim* acceperunt, ut τὸ *sce* sit relativum significans, *qui*, deinde, *arim* significet urbes, q. d. *pugnarunt qui erant urbium*, scilicet Principes. Porro S. Aug. q. 30. et Theodor. ex alia versione Sept. legunt: *Elegerunt deos novos ut panem hordeaceum*, id est, deteriorem; hordeum enim deterius est tritico: sic Dii novi deteriores sunt Deo vero; quia *lachem* quoque est nomen significans panem, et si pro *scearim* aliis punctis legas *seorim*, significat hordeum. Unde *lachem seorim* significat *panem hordei* sive hordeaceum.

CLYPEUS ET HASTA SI APPARUERINT IN QUADRAGINTA MILLIBUS ISRAEL.] *Si*, id est, *non*, q. d. Non erant in 40 millibus, id est, in universo (numerus enim certus ponitur pro incerto) exercitu Israel clypei et hastæ, sed fundis, fustibus, vomeribus (ut Samgar) ligonibus armati cæterique inermes Israelitæ, hostes armatissimos Deo duce profligarunt. Nimirum Chananæi æque ac Philisthæi astute eripuerant Hebr. arma, imo curabant ut non esset faber ferrarius in Israel qui ea fabricare posset, ut patet 1. Reg. 13. 19. Porro Septuag. hîc uti et in seq. variant et sunt corrupti; habent enim contrarium delendo τὸ *si*, sed illud restituerunt Romani in correct. Septuag.

9. COR MEUM DILIGIT PRINCIPES (Hebr. חוקקי *chokeke*, id est, Principes, Legislatores, Doctores, Scribas) ISRAEL, quia eum regunt docentque legem Dei, præsertim eos qui, ut sequitur, PROPRIA VOLUNTATE OBTULISTIS VOS DISCRIMINI, ideoque jam triumphantes BENEDICITE DOMINO.] Disce hîc pro Deo nullum detrectare periculum, cum ipse ad illud vocat: nam ut ait S. Leo, *juste instat præcepto, qui prævenit auxilio;* tunc enim Deus tacite spondet felicem exitum et victoriam, si periculum ultrò et generose capessamus. Porro Chald. more suo paraphrastice hæc accipit de Doctoribus et Scribis: *Dixit*, ait, *Debbora in prophetia: Ego missa sum ad laudandum Scribas Israel, qui, quando fuit tribulatio illa, non cessarunt ab interpretanda lege, et sic pulchrum illis, quod sedentes in domo congregationis in capite aperto, et docentes populum verba legis, et benedicentes et confitentes populum.*

10. QUI ASCENDITIS SUPER NITENTES ASINOS, ET SEDETIS IN JUDICIO, ET AMBULATIS IN VIA, LOQUIMINI.] Est periphrasis virorum honoratorum, et magistratuum et judicum. Hi enim apud Judæos vehebantur asinis vice equorum, ut patet c. 10. 4. tum quia Deus eis vetuerat copiam equorum, tum quia asini ibidem sunt fortes, eximii et *nitentes*, Hebr. צחרות *tsechorot*, ἐπιλαμπινῶν, id est *fulgentes*. Sensus est, q. d. Vos, ô primores et judices, æque ac plebeii, qui per vias Israelis olim periculosas, nunc securas inceditis, loquimini magnalia Dei, quæ ipse nobis exhibuit in hoc prælio.

Tropol. Origen. Ascendit super asinam, qui corporis sui motus et desideria freno rationis moderatur, ut veniant sub jugum verbi Dei; tuncque asina, id est, caro refulgere dicitur, cum castitatis et pudicitiæ splendore fuerit decorata.

11. UBI COLLISI SUNT CURRUS, nongenti falcati Sisaræ, ET HOSTIUM SUFFOCATUS EST EXERCITUS, in torrente Cison. Clare vertit interpres Hebræa, quæ obscura sunt, et ad verbum sic habent: *A voce sagittantium inter haurientes aquas*, cum scilicet Sisariani sagittarii præcipitati in aquas Cison eas hauserunt, et ab eis hausti suffocatique sunt. Ita Arias, Cajetan. Vatablus et alii: IBI NARRENTUR JUSTITIÆ, id est, justa vindicta, quam Deus sumpsit de tyranno Sisara, ET CLEMENTIA IN FORTES ISRAEL.] Quibus victoriam de eo dedit.

TUNC DESCENDIT POPULUS DOMINI AD PORTAS, ET OBTINUIT PRINCIPATUM,] quasi dicas: Quando occisus est Sisara, Israel obtinuit portas et urbes hostium.

12. SURGE.] Hebr. עורי *uri*, id est, expergiscere, evigila, Barac, et apprehende captivos quos in prælio cepisti, eosque et eorum spolia diripe, et inter commilitones distribue. Tu, inquam, ô Barac.

FILI ABINOEM.] *Abinoem*, Hebr. idem est quod *pater decoris* vel *pulchritudinis*, aut *pater meus pulchritudo vel decor*, aut *pater meus delectatio vel jucunditas. Noam* enim est decor, pulchritudo, delectatio, jucunditas. Hujus ergo filius fuit victor et triumphator Barac.

13. SALVATÆ SUNT RELIQUIÆ POPULI. DOMINUS IN FORTIBUS (cum fortibus, vel fortes Israelitas) DIMICAVIT.] Hebr. nervosius ad verbum sic habent: *Tunc dominabitur reliquus*, vel *residuus illustribus populi, Dominus dominabitur mihi in fortibus.*

14. EX EPHRAIM DELEVIT EOS IN AMALEC, ET POST EUM EX BENJAMIN IN POPULOS TUOS, Ô AMALEC.] Hebr. *De Ephraim radix eorum in Amalec post te Benjamin in populis tuis.* Sed Noster melius pro שרשם *schorescam*, id est, *radix eorum*, quæ nullum hîc habet sensum, alio puncto legit *sceresçem*, id est, *eradicavit*, sive *delevit eos.* Nam et Sept. vertunt ἐξερρίζωσεν, id est, *eradicavit.* Rursum Noster subaudit τὸ *ô Amalech*, ex eo quod præcessit ac pro אחריך *acharecha*, id est, *post te;* legit אחריו *acharau*, id est, *post eum.*

Sensus hic est difficilis et obscurus ob historiæ

tum peractæ ignorantiam, ac ob phrasis et styli poetici involutam obscuritatem. Primo, communiter exponunt de bello, quo Josue prostravit Amalec, Exodi 17. q. d. Josue qui erat ex tribu Ephraim prostravit Amalecitas, et futuro tempore surget alius dux ex tribu Benjamin, puta Saul, qui amplius populos tuos affliget, ô Amalec. Vide historiam 1. Reg. 15. Ita Chald. Rabbini, Hugo de S. Victore, Abulens. Lyran. Dionys. Cajet. Arias, Vatabl. et alii. Verum quid Josue facit ad Barac, et Amalec ad Sisaram, de quo hîc epinicium canitur ?

Secundo, ergo magis apposite, q. d. Barac cum suis fugientes Sisaræ copias ex monte Thabor, persecutus est usque ad tribum Ephraim, et ei vicinam Benjamin; quare id videntes Ephraimitæ, et post eos Benjaminitæ, junxerunt se Barac, et Sisarianos cum eo persecuti sunt usque ad ultimos Judææ fines, imo usque ad Amalec illis contiguum, itaque plane omnes ceciderunt et deleverunt, ut nemo superesset.

Tertio et plane, q. d. Amalecitæ quasi veteres Judæorum hostes, audientes Sisaram tantis copiis Judæos invadere, decreverunt ei mittere suppetias; quod intelligentes Ephraimitæ, et Benjaminitæ eis vicini, eos invaserunt et trucidarunt. Hoc exigere videtur τὸ *in Amalec*, et τὸ *in populos tuos, ô Amalec.*

Porro Septuaginta hîc variant: Complut. enim et Regii Codices habent : *Ex Ephraim ulti sunt eos in valle* (pro *Amalec* enim videntur legisse עמק *emec* id est, valle) *frater tuus* (pro אחריך *acharecha,* id est, *post te*, legerunt אחיך *achicha*, id est, *frater tuus*) *Benjamin in populis tuis.* Verum Codices Romæ emendati habent ut Vulgatus : *Ex Ephraim eradicavit eos in Amalec, post te Benjamin in populis tuis.*

De Machir principes descenderunt.] Machir fuit filius unicus Manasse. Sensus ergo est, q. d. Manassensium priores cum suis popularibus vicini monti Thabor, audientes in eo à sociis confligi contra Sisaram, accurrerunt, eisque opem tulerunt. Laudat enim hîc Manassenses, Zabulonitas et Issacharianos, quod Nephthalitis opem contra Sisaram animose tulerint, cum id Rubenitæ, Galaditæ et Gaditæ sibi metuentes facere detrectarent, quos proinde carpit et perstringit.

Septuag. pro *principes* vertunt *perscrutantes*, quod Procopius sic explicat, q. d. Manassenses fugientes Sisarianos, seseque in speluncis et cavernis abscondentes perscrutati sunt, eosque extraxerunt et mactarunt.

Et de Zabulon (repete, *principes descenderunt*) qui exercitum ducerent ad bellandum] cum Barac contra Sisaram. Septuag. vertunt : *Et de Zabulon potentes in sceptro scribas*, Hebr. *trahentes in virga* vel *sceptro*, per quos significantur magistratus, primores et principes. Alii intelligunt Scribas et Doctores, quasi tantus fuerit fervor concurrentium ad bellum, ut etiam Doctores suos calamos et stylos scriptorios in arma et gladios commutarint, et ad prælium descenderint.

15. Duces Issachar fuere cum Debbora, et Barac vestigia sunt secuti.] Laudantur Issachariani, quod cum Barac et Debbora aleam prælii tam ardui et formidolosi generose subierint.

Qui (Barac) quasi in præceps ac barathrum se discrimini dedit.] Videbatur enim cum paucis et inermibus ruere in innumeras et armatissimas Sisaræ copias, quasi in certum exitium, sed Deus ejus fidem et fortitudinem remuneratus, exitium vertit in triumphum. Hebr. *In vallem missus cum fortibus suis.* Sept. *in valle misit pedites suos*, q. d. Barac dans se suosque prælii periculo, se cum eis videbatur præcipitare in vallem, et profundam exitii sepulcrique fossam.

Diviso contra se Ruben, magnanimorum reperta est contentio.] Hebraice : *In divisionibus Ruben magnorum* vel *magnæ cogitationes cordis ;* Vatablus, *discrepationes cordis.* Videtur laudari Ruben, ait Serarius, quod gregum bonorumque suorum omissa cura, bello interfuerit. Verum alii passim censent vituperari hîc Rubenitas, quod studiis propriis et commodis vacantes inter se divisi fuerint; nec consentientes in illo bello, sed inter ovium suarum balatus et caulas desidere maluerint : vel quod belli eventum exspectarint, ut, si vinceret Sisara, ei dicerent : Tui sumus; sin vinceret Barac, ei se jungerent, ait Chald. Sensus ergo est, q. d. Cum Rubenitæ inter se disceptant an bello Barac socios se jungere velint, an vero domi se continere, ac proinde nullas Baraco suppetias mittunt magnanimi illi milites, qui se Baraco ad discrimen socios obtulerunt, id videntes mirati sunt, ac inter se disceptarunt, dixeruntque : Cur Rubenitæ domi se continent ? cur nobis auxiliares copias non mittunt? cur periculum commune, quod nos subimus, ipsi detrectant? Id magis patebit ex versu sequenti, q. d. Rubenitæ ob suam desidiam facti sunt fabula et probrum Nephthalitis militibus et victoribus.

16. Quare habitas inter duos terminos, ut audias sibilos gregum?] q. d. Cur, ô Ruben, habitas et desides in terra tua, quæ sita est inter duos terminos, id est, inter Moab et Chanaan cis Jordanem ? vel potius, ut Chald. Quare tam mecum quàm cum Sisara pacem habere voluisti, ac ut vulgo dicitur, cur inter duas aquas natas, ut audias sibilos gregum, q. d. Mavis greges tuos pascere, eorumque balatus et pastorum sibilos audire, quàm buccinæ meæ sonitum : mavis quietem prædii, quàm laborem et discrimen prælii. Culpat ergo eorum inertiam, timorem et pusillanimitatem, quod maluerint vacare rusticationi quàm præliationi.

Diviso contra se Ruben, magnanimorum reperta est contentio.] Jam explicata v. 15. repetitur hoc hemistichium velut carmen intercalare, ad elegantiam, mutata una duntaxat littera; nam v. 15. habetur חקקי לב *chicke leb,* id est, cogitationes, vel disceptationes cordis ; hîc vero dicitur חקרי לב *chicre leb,* id est, investigationes vel perscrutationes cordis. Sed eòdem redit sensus.

17. Galaad trans Jordanem quiescebat, et Dan vacabat navibus, Aser habitabat in littore maris.] Taxantur Galaaditæ, Danitæ et Aseritæ, quod sua privata commoda sectantes in terra sua desidere maluerint, in eaque quiete vacare agriculturæ, navigationi et mercimoniis, quàm commune belli periculum pro patria contra Sisaram subire; ignavia enim hæc erat non ferenda.

18. Zabulon vero et Nephthali obtulerunt animas (vitas) suas morti, mortis periculo in regione Merome,] quæ adjacet monti Thabor, ubi commissum est prælium contra Sisaram. Ita Adrichom. Septuag. appellative accipiunt τὸ

Merome, vertuntque *superaltitudines agri:* quia scilicet in alta lataque planitie montis Thabor gestum est hoc bellum.

19. VENERUNT REGES (reguli et principes confœderati Sisaræ et Jabin regi Asor) ET PUGNAVERUNT : PUGNAVERUNT REGES CHANAAN IN THANACH JUXTA AQUAS MAGEDDO.] Hæc enim loca vicina sunt Thabor, sive loco prælii.

20. DE CŒLO DIMICATUM EST CONTRA EOS : STELLÆ MANENTES IN ORDINE ET CURSU SUO ADVERSUS SISARAM PUGNAVERUNT.] Rupertus, Glossa, Vatablus et alii per stellas accipiunt Angelos quasi hæc poetice dicantur, nilque aliud significent, quàm quod Deo et Angelis pro Hebræis pugnante etiam stellæ Deo obedientes et lucentes cum eo et pro eo pugnasse videantur. Sic et Franciscus Valesius sacræ Philos. cap. 31. per stellas accipit Angelos, quorum cursus dicitur assidua illa et continens operatio, qua homines custodiunt et gubernant. Sic Apocal. 12. 4. dicitur draco cauda sua traxisse tertiam partem stellarum, id est, Angelorum, et misisse eas in terram. Planius accipias ipsas stellas, sed à suis Angelis motas, impulsas et directas. Sensus est, q. d. Stellæ è cœlis pro Hebræis contra Sisarianos pugnaverunt, ejaculando in eos grandinem, ventos, procellas, fulgetra, tonitrua, ignes, et stellas cadentes, quæ eos perculerunt et interemerunt, uti contigit Josue contra Chananæos pugnanti, c. 10. 11. Angeli enim per stellas in nubes per se congregatas et rite dispositas more suo influentes, causarunt procellas et fulmina, quæ Angeli ita direxerunt, ut non in Hebræos, sed in Sisarianos ferrentur. Philo Biblicus ait Deum, orante Debbora, præcepisse astris: *Descendite, astra, et incendite inimicos meos, ut sciant virtutem meam. Et descenderunt astra, et expugnaverunt castra eorum.* Et anterius: *Cum,* ait, *Debbora et Barac iverunt ad præliandum cum hostibus, Deus conturbavit motum stellarum suarum, et dixit ad eas : Festinate et ite, et conturbate brachia hostium, et conterite virtutem cordis eorum, quoniam veni ut dominetur populus meus : et profecta sunt astra sicut præceptum erat eis, et incenderunt inimicos eorum.* Intellige astra non descendisse de cœlo motu locali, sed virtute et efficientia sua, quia scilicet è cœlis ignes et fulgura vibrarunt in Sisarianos.

Pulchre hic alludit nomen Ducis. Barac enim Hebr. fulgur significat : fulmineo ergo Barac Deus fulminans subministrabat sua fulmina. Sic Mars à Poetis dicitur fulminare, et Ptolomeus vocatus est Ceraunus, id est fulmineus. Consentit Josephus, l. 5. c. 6. *Commissa,* ait, *pugna vehemens imber mixtus grandine supervenit, quem ventus in adversos Chananæorum vultus inferens, et prospectum adimens, inutiles eorum jaculatores et funditores reddidit, atque etiam scrutati manibus rigentibus præ frigore gladio vix retinebant.*

Sic de Clodoveo multa reperies similia apud Gregorium Turonicum, lib. 2. histor. Franc. c. 30. Honorii exercitum divino miraculo victoriam incredibilem de Gothis retulisse scribit S. Augustinus, lib. 5. de Civitate Dei, c. 23. Ariulphum ducem S. Sabinus martyr prope Spoletum suo clypeo munivit, et in bello protexit, ait Paulus Diaconus, lib. 4. cap. 17. Robertus Monachus, l. 6 et 7. de bello sacro refert sæpe S. Gregorium, Mauritium, et Demetrium visos sub nostris castris militasse, S. Georgius Aragonensibus in bello Ostensi maximum Agarenorum exercitum prostravit, ut narrat Carbonellius, lib. 1. et in bello Valentino sæpe nostris auxilium tulit. S. Jacobus Apostolus Hispaniarum patronus Ramiro Regi Legionis, prope victo atque prostrato ejus exercitu, in colle, qui Clailinus nominatur, Hispanice *clavijo*, apparuit, et victoriam pollicitus est, quam postero die à Mauris obtinuit, ut constat ex Regio privilegio ejusdem Ramiri 9. Kal. Junii, Era 972; et refert Calixtus II, lib. de Miraculis D. Jacobi, et Vincentius Bellovacensis, lib. 27. Speculi historialis, cap. 31. Plura vide apud Thomam Bozium, tom. 2. de signis Ecclesiæ, lib. 17. Signo 79.

STELLÆ MANENTES IN ORDINE ET CURSU SUO, ADVERSUS SISARAM PUGNAVERUNT,] q. d. Stellæ, quæ imperante Josue cum sole et luna steterunt immotæ, ut ad exitum Israelitarum victoria perduceretur, nunc juverunt Barac cursu non intermisso.

At quomodo pugnaverunt contra Sisaram? Respondet Rabbi Salomon stellas de cœlo incanduisse, lutumque itinerum ita calefecisse, ut ungulæ equorum Sisaræ nimio calore deciderent solutæ, quo ille incommodo affectus pugnare haud potuit.

Secundo, Rabbi David Kimchi ait stellas ita calefecisse milites Sisaræ, ut cum refrigerari vellent in torrente Cison, in eo perierint; quod significari putat illis verbis: *Torrens Cison traxit cadavera eorum.*

Tertio, Abulensis putat stellas manentes in ordine suo propterea dici contra Sisaram pugnare, quia forte sidera videbantur inflammata cadere super Sisaræ exercitum, cometis nimirum et fulguribus in eum jactatis. Sic enim et currus turbati in prærupta ferebantur, et militibus de cœlo tectis mors Chananæorum oculis oberrabat. Hebræis nullo interim læsis detrimento.

Quarto, plene et germane, q. d. *Stellæ manentes in ordine suo*, Hebr. *in semitis suis;* Vatablus, *è stationibus suis*, hoc est ordinata acie incedentes pugnaverunt contra Sisaram; quia in eum ejusque castra jaculatæ sunt ventos, procellas, fulgetra, quibus ea afflarunt et prostrarunt. To ergo *manentes in ordine et cursu suo*, significat primo stellas ordinate more suo incessisse, uti incedit acies militum. Nam in Scriptura stellæ vocantur militia sive acies Dei : in acie autem maxime spectatur ordo militum; hic enim, si servatur, vincit; si turbetur, vincitur. Secundo, stellas non cominus, sed eminus è cœlo pugnasse contra Sisaram. Tertio, Angelos qui ordinem et cursum stellarum moderantur, per eas contra Sisaram certasse. Quarto solem et stellas hic non constitisse, uti constiterunt sub Josue Soli stationem imperante, c. 10. 12. sed motum suum ordinarium continuasse, itaque produxisse procellas et fulmina, eaque in Sisarianos vibrasse. Ita Lyranus, Cajetanus et alii. Quinto stellas è suis stationibus in cœlo facile perdidisse Sisarianos in terra : quia ex alto facile est perdere hostem infra in valle consistentem. Facilius enim fortius et certius tela ex alto in imum, quàm ex imo in altum jaciuntur. Unde duces præliaturi solent captare locum excelsum, illudque est omen et causa victoriæ; tum quia hostis ex imo in eum magno nisu scandere debet, itaque vires exhaurit, antequam cum antagonistis suis, qui quieti integris sunt viribus, confligat; tum quia effi-

cacius tela ex monte in vallem, quàm ex valle in montem vibrantur; tum denique quia ex alto omnes hostium acies, vires, machinationes, etc. conspiciuntur, ut eis occurratur. Addunt Rabbini in Seder Olam : *Omnia quæ in cœlis, et quæ in terris sint, pugnasse contra Sisaram* pro Barac et Hebræis.

21. TORRENS CISON TRAXIT CADAVERA EORUM.] Pro *traxit* Hebr. est גרף *garaph*, id est, *volvit, devolvit, convolvit, volutavit.* Septuag. *ejecit*, Chald. *fregit*, Vatablus, *scopavit*, id est, instar scopæ everrit. Torrens Cison fluit ad radices montis Thabor, ubi contritus est Sisara; quare milites ejus fugientes per torrentem Cison, eo per Dei providentiam aquis redundante et tumido hausti mersique sunt, quare torrens devolvit eorum cadavera. Unde Josephus ait Deum tunc ingentem immisisse imbrem, quo utique auctus valde intumuit torrens Cison. Festive R. Eliezer, c. 42. narrat voluisse Deum, ut in mari Rubro submersi Ægypti sepelirentur; sed deprecatam hoc terram, quod qui ab aquis interempti essent, ab aquis etiam absorberi deberent; Deum vero dixisse : *O terra, hac vice suscipe istos; alia vice eos qui super te interfecti fuerint projiciam in mare. Dicitur enim : Torrens Cison traxit cadavera eorum.* Ethopœia est Rabbinica, qua significatur omnes res etiam inanimas Deo ad nutum morem gerere, omnesque ab illo suaviter et ipsarum naturis convenienter gubernari. Ita Serarius.

TORRENS CADUMIM, TORRENS CISON.] Torrens Cadumim idem est cum torrente Cison, ut habet Chald. *Ipse*, inquit, *est torrens Cison;* sed cur dictus est *Cadumim?* Primo, Septuag. in Codice Romano pro *torrens Cadumim*, vertunt : *Torrens antiquitatum :* קדם *kedem* enim significat antiquum, priscum, primum, quod Marinus simpliciter explicat, q. d. Cison est torrens antiquus; licet enim sit torrens, tamen ab antiquo fluit, nec fluere cessat, ut alii torrentes sæpe siccantur in æstate, et fluere desinunt. Sublimius Chald. sic explicat : *Fluvius in quo facta sunt signa et fortitudines Israeli ab antiquo;* R. Ralbag vero : Dicitur Cison, inquit, Cadumim, id est, antiquus, quod in eo renovatum sit antiquum prodigium maris Rubri; quia sicut Deus illo mersit Pharaonem, sic in Cison mersit copias Sisaræ. Sic et Rupertus, qui censet Cadumim esse mare Rubrum, itaque vocari ob antiquum mersi in eo Pharaonis prodigium.

Optime Arias et Vatablus sic explicant, q. d. ab antiquo, ab olim, ab initio torrens Cison à Deo factus et ordinatus est ad hoc, ut in eo pugnante Barac mergerentur Sisariani.

Secundo, Serarius torrentem *Cadumim* vertit *torrentem Orientalium : kedem* enim Orientem quoque significat. Torrens enim Cison labitur partim versus mare Mediterraneum, quod est ad Occidentem, partim in mare Galilææ, quod est ad Orientem : quare *Cadumim* hìc notare partem hanc Orientalem torrentis, qua mersi fuere Chananæi.

Tertio, alii *Cadumim*, quod est participium passivum, proprie vertunt *præventorum, præoccupatorum;* ubi scilicet Sisariani ex inopinato aquis præventi et suffocati. קדם *kadem* enim significat prævenire, præoccupare. Omnes hæ expositiones probabiles sunt conjecturæ; nil enim certi hìc statui potest. Unde S. Hieronymus in locis Hebraicis : *Cadomi*, ait, *torrens, juxta quem Debbora bellum gessit.* Addit Adrichom. rivulum quemdam procedentem ex torrente Cison vocari *Cadumim*, sed an ab urbe quapiam ita dictus sit, an aliunde non explicat.

Alleg. B. Petrus Damianus, serm. 40. qui est de S. Cassiano martyre, totum hoc prælium applicans Ecclesiæ, per torrentem Cison accipit Baptismum. *Nam cum Catechumenus*, inquit, *lavacro sacri fontis immergitur, tanquam Sisara cum suo exercitu, sic nequissimus spiritus cum his quæ sibi militant vitiis omnibus necesse est perimatur.*

Porro hujus victoriæ, utpote illustris et cœlestis, subinde fit mentio in Scriptura, ut psal. 82. 10. *Fac illis sicut Madian et Sisaræ, sicut Jabin in torrente Cison*, id est, perde nostros hostes, sicut perdidisti Madianitas per Gedeonem, ac copias Sisaræ Ducis et Jabin regis in torrente Cison. Nec enim ipse Sisara periit in Cison, utpote occisus à Jahel, multo minus eò periit Jabin rex, qui prælio non interfuit. Rursum, Elias sacerdotes Baal jussit occidi ad torrentem Cison, 3. Reg. 18. 40. idque apposite, ut scilicet ubi Sisariani gentiles mersi fuerant, ibi et Baalitæ idololatræ mergerentur. Hinc *Cison* Hebr. idem est quod duritia, vel induratus, vel stipula; torrens enim hic eos quasi stipulas dure abripuit, eo quod ipsi in suo scelere et idololatria essent obdurati.

CONCULCA, ANIMA MEA, ROBUSTOS.] Poetice hoc ait Debbora, q. d. gaude, exulta, triumpha, ô anima mea, quia Deus Sisarianos quantumlibet armatos et robustos cecidit, tibique calcandos subjecit.

Aliqui vertunt : *Calcabas, anima mea, fortiter*, q. d. Torrentem qui mersit Sisarianos, tu, ô Debbora, forti siccoque pede calcasti, sicut mare Rubrum quod hausit Pharaonem se dividens, siccum dedit alveum et transitum Hebræis. Favent Septuag. et Romani qui habent : *Conculcavit eum* (torrentem Cison) *anima mea potens.* Ita Serarius. Quod si verum est, novum est et prodigiosum miraculum. Verum Complut. Regii et alii pro *eum* habent *eos*, scilicet milites Sisaræ. Unde et Chald. vertit : *Ibi conculcavit anima mea occisos eorum in robore.*

Alio prorsus abit Cajetan. qui vertit : *Anima mea*, id est, populi mei, *diriget fortitudinem*, hoc est in Deum fortitudinem suam locabit.

22. UNGULÆ EQUORUM CECIDERUNT FUGIENTIBUS IMPETU, ET PER PRÆCEPS RUENTIBUS FORTISSIMIS HOSTIUM.] Solent enim ungulæ in vehementi cursu, ex collisione ad saxa, equis ex pedibus excidere. Significatur ergo hac phrasi ingens hostium pavor, indeque impetus in fuga, Septuaginta, Romani vertunt : *Quando impediti sunt calcanei equi, festinatione festinaverunt.* Complut. vero et Regii habent : *Tunc abscissa sunt crura equorum hinnitibus potentium illius.*

FORTES EJUS.] Aquila, inquit Procopius, hebr. מדהרת *midaroth*, *exposuit Deus irruentium, hoc est ungulæ equorum in acie agillimorum inutiles factæ sunt.* Chald. *Tunc eductæ sunt ungulæ equorum à fremitu.*

23. MALEDICITE TERRÆ MEROZ, DIXIT ANGELUS DOMINI.] Quæ sit terra *Meroz* ignoratur. Probabiliter Pagninus in Nom. Hebr. opinatur *Meroz* esse *Merom*, tum quia litteræ pene sunt eædem, tum quia Josue c. 11. 7. ante annos 120 ibi cecidit Jabim regem Azor, antecessorem hujus Jabin, cujus Dux Sisara cæsus fuit à Ba-

rac. Porro *Merom*, inquit Adrichom. ex S. Hieronymo, lacus est triginta stadiis latus et sexaginta longus, qui inter Cæsaream Philippi et mare Galilææ quasi in medio situs est, quem Jordanis fluvius medius perfluit. Qui quidem lacus tempore resolutionis nivium à Libano monte defluentium valde accrescit ac dilatatur, ac æstivo tempore ex majori parte exsiccatur. Quo fit ut diversi generis herbæ, arbusta et arbores in sylvam eò loci accrescant, quæ leonibus, ursis, pardis, aliisque feris maxime abundat, ac Regibus Principibusque viris gratam et jucundam præbet venationem.

Maledicuntur ergo hìc præ cæteris accolæ lacus Merom, quod suppetias non tulerint Nephthalitis contra Sisaram, sed potius occulte faverint Sisaræ, ideoque per terram *Merom*, id est, excelsa, hìc vocatur *Meroz*, id est, secretum, quod secreta contra Hebræos cum Sisara consilia agitarint; alioqui enim ob negatas suppetias duntaxat non eis malediceret Angelus, cum easdem negarint Rubenitæ, Danitæ, Aseritæ, v. 16. 17. quibus tamen idcirco non maledicit: Quocirca maledicit terræ *Merom*, ut fiat terra *Meroz*, id est, macilenta et sterilis (רש *ras* enim maciem significat) utque hoc ipsa voce innuat pro *Merom*, id est, celsitudo vocat eam *Meroz*, id est, maciem et sterilitatem, quam hac maledictione ei induxit, sicut David eamdem imprecatus est montibus Gelboe, ob cæsum in iis Saulem et Jonatham, 2. Reg. 1. 21. Unde Septuag. hìc vertunt: *Maledictus omnis inhabitans eam.*

DIXIT ANGELUS DOMINI.] Quæres: Quis hic Angelus? Primo, Chald. censet esse Barac, qui dicitur Angelus, quod à Deo sit missus ad parandam Israeli de Sisara victoriam. Secundo, Procopius censet esse Pontificem. Sacerdos enim, præsertim summus, Angelus Domini exercituum est, ut ait Malachias, cap. 2. Tertio, Cajetanus censet esse Debboram. Quarto, plane et genuine Abulensis censet fuisse verum Angelum, scilicet Michaelem, qui bello huic præfuit tanquam Israelis princeps ac protector, Daniel 10. Sic et Rupertus. Arias vero censet fuisse Angelum, qui hoc Canticum Debboræ suggessit et dictavit: sed hunc verisimile est fuisse eumdem qui bello præfuit, puta S. Michaelem.

QUIA NON VENERUNT IN AUXILIUM DOMINI.] Per suos fideles Hebræos pugnantis contra impios Chananæos. Unde explicans subdit: *In adjutorium fortissimorum ejus*, militum Hebræorum. Septuaginta in Codice Regio habent: *Quia non venerunt in auxilium, Dominus auxiliator noster, Dominus in pugnatoribus potens.*

24. BENEDICTA INTER MULIERES JAHEL.] Hebr. מנשים *minuascim*, id est, ex *mulieribus* vel *præ mulieribus Jahel.* Hinc Gabriel Archangelus sumpsit suam salutationem, qua B. Virginem salutavit, Lucæ 1. dicens: *Ave, gratia plena, Dominus tecum, benedicta tu in mulieribus.* Jahel enim fuit typus B. Virginis, uti dixi c. 4. 28.

25. AQUAM PETENTI (Sisaræ) LAC DEDIT ad eum somno consopiendum, ut dormientem occideret, ET IN PHIALA PRINCIPUM, hoc est in phiala præclara et præstanti, ex quali bibere solent principes, uti erat Sisara, OBTULIT BUTYRUM,] hoc est lac pingue et spissum; ex hac enim lactis pinguedine agitata coagulatur et fit butyrum. Nec enim Jahel butyrum, sed lac dedit sitienti, potumque petenti Sisaræ. Est catachresis.

26. SINISTRAM MANUM MISIT AD CLAVUM,] quasi ad instrumentum in tabernaculo suo obvium. Videtur hic clavus fuisse ferreus; hic enim acutior est, faciliusque incutitur et penetrat usque ad terram. Aliqui tamen censent clavum fuisse ligneum, ut fuerit typus crucis Christi, quæ fuit ex ligno. Verum aptius clavus hic fuit typus, imo idæa clavorum ferreorum, quibus Christus fixus in cruce in eadem confixit Sisaram, id est, diabolum, omnes in vires adimendo, ut superius dixi ex Origene. Audi Rupertum hìc, c. 7. *Clavus tabernaculi ipsum est stigma passionis Christi. Clavum tulit, quæ jussa mortificare membra sua super terram, crucem suam bajulavit, crucifigens carnem suam cum vitiis et concupiscentiis. Hoc tunc valide fit, quando non pro vanitate humanæ laudis, sed pro gloria assumitur Dei afflictio carnis; non, inquam, in ambitione auræ popularis, sed in timore Domini. Idcirco Psalmista postulat: Configе timore tuo carnes meas, psal.* 118.

27. VOLVEBATUR ANTE PEDES EJUS,] non capite, utpote Jahel clavo jam terræ affixerat, sed motitando et agitando pedes et latera, cum expiraret Sisara. Ita Abulensis.

28. ULULABAT MATER EJUS,] Sisaræ. Vatablus: *ejulabat*, scilicet quod Sisara filius more suo ad se triumphans et spoliis onustus non reverteretur. Unde ex hac ejus mora et tarditate suspicans quid sinistri ei contigisse, auguransque ejus sedem (hanc enim ei mens pavida præsagiebat) lamentabatur. Poetice hìc inducitur matris lamentum, uti fit in tragœdia, ut tragicus Sisaræ interitus melius repræsentetur.

29. UNA SAPIENTIOR CÆTERIS UXORIBUS EJUS (scilicet Sisaræ) HÆC SOCRUI (matri Sisaræ ejulanti quod Sisara non rediret) VERBA RESPONDIT,] ut ejus dolorem leniret, et suspicionem sinistram in opinionem meliorem converteret, quod scilicet spolia hostium ampla diriperet, ideoque redire tardaret.

31. SIC PEREANT OMNES INIMICI TUI, DOMINE,] uti periit Sisara impius cum omnibus suis, licet plurimis et fortissimis.

QUI AUTEM DILIGUNT TE, SICUT SOL IN ORTU SUO SPLENDET, ITA RUTILENT.] Sol oriens spargit jubar suum aureum, splendoremque suum pulcherrimum et gratissimum, qui sensim usque ad meridiem crescit, et pulchrior fit ac robustior. Sic pariter Israelitæ cæterique diligentes te, ô Domine, omni decore, gratia, robore, lætitia, viribus, prosperitate, victoria, felicitate et triumpho resplendeant, iisque semper te benedicente increscant et proficiant, ut nemo eis ausit vel possit resistere, donec iisdem donis plane impleantur et abundent, quod fiet in cœlo cum videbunt Deum deorum in Sion, ac ejus gloriam, omneque bonum participabunt, juxta illud Proverb. 4. *Justorum semita quasi lux splendens procedit, et crescit usque ad perfectam diem.* Vide ibi dicta.

Pro *in ortu suo*. Hebr. est בגבורתו *bigburatho* id est, *in virilitate sua*, hoc est *in fortitudine sua.* Ita Chald. *Misericordiæ*, inquit, *ejus* (Dei) *splendescent, sicut exire solet sol in fortitudine sua.* Septuag. εν δυναςεια αυτου, id est, *in potentatu suo*, cum scilicet sol claro mane exoriens apparet auricomus, ac fortiter suos splendoris radios longe lateque totis quasi viribus ejaculatur, iisque omnes tenebras dispellit, omniaque suis fulgoribus superat et collustrat, ut nil ei obsis-

tere valeat. Hoc est quod ait Malachias, cap. 4. 2. *Orietur vobis timentibus nomen meum sol justitiæ.* Et sapient. 3. 7. *Fulgebunt justi sicut sol.* Et Eccles. c. 27. 12. *Homo sanctus in sapientia manet sicut sol.* Vide quæ illis locis annotavi, æque ac Isaiæ 45. 1. ad illa : *Hæc dicit Dominus Christo meo Cyro.* Cyrus enim Persice idem est quod sol.

32. QUIEVITQUE TERRA PER QUADRAGINTA ANNOS.] Sub his 40 annis continentur viginti anni quibus Jabin oppressit Hebræos, c. 4. 3. Vide dicta c. 3. v. 11 et 30. Minus ergo recte Josephus : *Postquam*, inquit, *solo tenus urbem Asor æquasset* (Barac) *ducem Israelitarum agit ad annos* 40.

Addit Philo Biblicus in Antiquit. Debboram morientem convocasse populum, eique hæc ultima dedisse monita : *Ecce ego moneo vos tanquam mulier Dei, et illumino vos tanquam ex femineo genere, et obaudite mihi quasi matri vestræ, et intendite verbis meis tanquam morituri et ipsi. Ecce ego proficiscor mori viam totius carnis, quo venietis et vos! tantum cor vestrum dirigite ad Deum Dominum vestrum in tempore vitæ vestræ, quoniam post mortem vestram in his in quibus vivitis, pœnitere non poteritis. Nunc ergo, filii mei, vos obaudite voci meæ, donec habetis tempus vitæ et legis lumen, dirigite vias vestras. Et dum loqueretur Debbora verba hæc, levaverunt omnes populi vocem unanimiter et plorantes dixerunt : Ecce nunc, mater, moreris, et relinquens filios tuos, cui commendas eos? Ora itaque pro nobis, et post recessum tuum erit anima tua memor nostri in sempiternum.*

CAPUT SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

HEBRÆOS RURSUS IDOLOLATRANTES OPPRIMUNT MADIANITÆ ; QUARE POENITENTES DEUM INVOCANT, QUI LIBERATOREM EIS PER ANGELUM DESIGNAT GEDEONEM. UNDE ANGELUS, V. 18. DEO SACRIFICAT. MOX GEDEON, V. 25. JUSSU DEI ARAM BAAL SUBVERTIT, IDEOQUE JEROBAAL, ID EST, ULTOR BAAL VOCATUR : INDE, V. 34. CLASSICO MILITES CONVOCAT, AC SIGNUM VICTORIÆ A DEO PETENS ACCIPITROREM IN SOLO VELLERE, ET MOX SICCITATEM IN SOLO VELLERE. QUINTUS ERGO ISRAELIS JUDEX FUIT GEDEON, CUJUS ACTA HIC ENARRANTUR.

1. FECERUNT autem filii Israel malum in conspectu Domini, qui tradidit illos in manu Madian septem annis, 2. et oppressi sunt valde ab eis. Feceruntque sibi antra et speluncas in montibus, et munitissima ad repugnandum loca. 3. Cumque sevisset Israel, ascendebat Madian et Amalec, cæterique Orientalium nationum : 4. et apud eos figentes tentoria, sicut erant in herbis, cuncta vastabant usque ad introitum Gazæ : nihilque omnino ad vitam pertinens relinquebant in Israel, non oves, non boves, non asinos. 5. Ipse enim et universi greges eorum veniebant cum tabernaculis suis, et instar locustarum universa complebant, innumera multitudo, hominum, et camelorum, quidquid tetigerant devastantes. 6. Humiliatusque est Israel valde in conspectu Madian. 7. Et clamavit ad Dominum, postulans auxilium contra Madianitas. 8. Qui misit ad eos virum prophetam, et locutus est : Hæc dicit Dominus Deus Israel : Ego vos feci conscendere de Ægypto, et eduxi vos de domo servitutis, 9. et liberavi de manu Ægyptiorum, et omnium inimicorum, qui affligebant vos, ejecique eos ad introitum vestrum, et tradidi vobis terram eorum, 10. et dixi : Ego Dominus Deus vester, ne timeatis deos Amorrhæorum, in quorum terra habitatis. Et noluistis audire vocem meam. 11. Venit autem Angelus Domini, et sedit sub quercu quæ erat in Ephra, et pertinebat ad Joas patrem familiæ Ezri. Cumque Gedeon filius ejus excuteret atque purgaret frumenta in torculari, ut fugeret Madian, 12. apparuit ei Angelus Domini, et ait : Dominus tecum, virorum fortissime. 13. Dixitque ei Gedeon : Obsecro, mi domine, si Dominus nobiscum est, cur apprehenderunt nos hæc omnia? ubi sunt mirabilia ejus, quæ narraverunt patres nostri, atque dixerunt : De Ægypto eduxit nos Dominus? Nunc autem dereliquit nos Dominus, et tradidit in manu Madian. 14. Respexitque ad eum Dominus, et ait : Vade in hac fortitudine tua, et liberabis Israel de manu Madian ; scito quod miserim te. 15. Qui respondens ait : Obsecro, mi domine, in quo liberabo Israel ; ecce familia mea infima est in Manasse, et ego minimus in domo patris mei. 16. Dixitque ei Dominus : Ego ero tecum, et percuties Madian quasi unum virum. 17. Et ille : Si inveni, inquit, gratiam coram te, da mihi signum quod tu sis qui loqueris ad me. 18. Nec recedas hinc donec revertar ad te, portans sacrificium, et

offerens tibi. Qui respondit : Ego præstolabor adventum tuum. 19. Ingressusque est itaque
Gedeon et coxit hædum, et de farinæ modio azymos panes : carnesque ponens in canistro, et
jus carnium mittens in ollam, tulit omnia sub quercu, et obtulit ei. 20. Cui dixit Angelus
Domini : Tolle carnes et azymos panes, et pone supra petram illam, et jus desuper funde.
Cumque fecisset ita, 21. extendit Angelus Domini summitatem virgæ quam tenebat in manu,
et tetigit carnes et panes azymos, ascenditque ignis de petra, et carnes azymosque panes
consumpsit : Angelus autem Domini evanuit ex oculis ejus. 22. Vidensque Gedeon quod esset
Angelus Domini, ait : Heu, mi Domine Deus, quia vidi Angelum Domini facie ad faciem.
23. Dixitque ei Dominus : Pax tecum ; ne timeas, non morieris. 24. Ædificavit ergo ibi
Gedeon altare Domino, vocavitque illud, Domini pax, usque in præsentem diem. Cumque
adhuc esset in Ephra, quæ est familiæ Ezri, 25. nocte illa dixit Dominus ad eum : Tolle taurum
patris tui, et alterum taurum annorum septem, destruesque aram Baal, quæ est patris tui :
et nemus quod circa aram est succide : 26. et ædificabis altare Domino Deo tuo in summitate
petræ hujus, super quam ante sacrificium posuisti : tollesque taurum secundum, et offeres
holocaustum super struem lignorum quæ de nemore succideris. 27. Assumptis ergo Gedeon
decem viris de servis suis, fecit sicut præceperat ei Dominus. Timens autem domum patris sui,
et homines illius civitatis, per diem noluit id facere, sed omnia nocte complevit. 28. Cumque
surrexissent viri oppidi ejus mane, viderunt destructam aram Baal, lucumque succisum, et
taurum alterum impositum super altare, quod tunc ædificatum erat. 29. Dixeruntque ad invicem : Quis hoc fecit ? Cumque perquirerent auctorem facti, dictum est : Gedeon filius Joas
fecit hæc omnia. 30. Et dixerunt ad Joas : Produc filium tuum huc, ut moriatur ; quia destruxit aram Baal, et succidit nemus. 31. Quibus ille respondit : Numquid ultores estis Baal,
ut pugnetis pro eo ? qui adversarius est ejus moriatur, antequam lux crastina veniat : Si Deus
est, vindicet se de eo, qui suffodit aram ejus. 32. Ex illo die vocatus est Gedeon, Jerobaal,
eo quod dixisset Joas : Ulciscatur se de eo Baal, qui suffodit aram ejus. 33. Igitur omnis
Madian, et Amalec, et Orientales populi congregati sunt simul : et transeuntes Jordanem,
castrametati sunt in valle Jezrael. 34. Spiritus autem Domini induit Gedeon, qui clangens
buccina convocavit domum Abiezer, ut sequeretur se. 35. Misitque nuntios in universum Manassen, qui et ipse secutus est eum : et alios nuntios in Aser et Zabulon et Nephthali, qui occurrerunt ei. 36. Dixitque Gedeon ad Deum : Si salvum facis per manum meam Israel, sicut
locutus es, 37. ponam hoc vellus lanæ in area, si ros in solo vellere fuerit, et in omni terra
siccitas, sciam quod per manum meam, sicut locutus es, liberabis Israel. 38. Factumque est
ita. Et de nocte consurgens, expresso vellere, concham rore implevit. 39. Dixitque rursus
ad Deum : Ne irascatur furor tuus contra me, si adhuc semel tentavero, signum quærens in
vellere. Oro ut solum vellus siccum sit, et omnis terra rore madens. 40. Fecitque Deus nocte
illa ut postulaverat ; et fuit siccitas in solo vellere, et ros in omni terra.

1. Fecerunt autem filii Israel malum in conspectu Domini,] id est, fecerunt idola et idololatriam. Hæc enim antonomastice dicitur malum, quia summum scelus, idque in conspectu Domini, quia Deum videnti et indignanti opponit alium Deum, eumque creatum, et sæpe factum fictumque ex lapide, auro, argento vel ære, quæ summa Dei injuria, vilipensio et offensio.

Qui (iratus, justeque tantum scelus, tantamque suî injuriam vindicans) tradidit illos in manu Madian septem annis.] Madian fuit filius Abrahæ ex Cethura, Gen. 25. 2. à quo ejus posteri dicti sunt Madianitæ, et regio eorum Madian. Duplex autem fuit regio Madian, una juxta mare Rubrum ad Orientem, in quam fugit Moses pavitque oves Jethro, ejusque filiam Sephoram uxorem duxit, Exodi 2. Altera vicina Moabitis juxta Arnon et Areopolim, cujus incolæ masculi omnes occisi et excisi sunt à Mose, Numer. 31. 7. eo quod Hebræos provocassent ad fornicationem et cultum Beelphegor, Numer. 25. Verum plures tunc hanc cladem metuentes, jam ante ad vicinas gentes profugerunt, qui postea in Madian redierunt : alii quoque vicini, in Madian incolis hac cæde vacuatam, ingressi, illam occuparunt, qui pariter dicti sunt Madianitæ. Hi ergo Judæam invaserunt, et à Gedeone cæsi sunt. Porro Madian abundat camelis, ovibus et capris. Philo Biblicus asserit Israelitas traditos Madianitis sub Gedeone, eo quod incitati à quodam Madianita mago, cui nomen Aod, consuluissent Deos Madianitarum.

Madian.] Hebr. *Midian* idem est quod litigium, jurgium, contentio, ait Pagninus, quia licet Madianitæ fratres essent Hebræorum, æque ac Ismaelitæ sive Saraceni, atque Idumæi posteri Esau, utpote ex eodem patre Abraham et Jacob respective prognati, tamen eorum perpetui fuere hostes. Rursum, *Madian* hebr. *Midian* idem est quod *Middin*, id est, ex judicio, ait Pagninus, quia justo Dei judicio invaserunt Hebræos ad castigandum eorum scelera. Ori-

genes vero *Madian* interpretatur *extra judicium;* quia Madianitæ injuste, quantum est ex parte ipsorum, licet juste ex parte Dei, expilarunt Hebræos; hi enim nullam eis injuriam intulerant. Unde

Tropol. Madianitæ sunt Turcæ, Hæretici, Tyranni, cæterique impii, qui pios injuste affligunt, sed Deo id permittente vel ad peccatorum castigationem, vel ad patientiæ probationem.

3. Cumque sevisset (seminasset triticum, hordeum, avenam, pisa, fabas, etc.) Israel, ascendebat Madian et Amalec (id est, *populus lingens* hebr.) cæterique Orientalium nationum.] Hebr. *filii Orientis*, ex Abraham et Cethura progeniti, habitantes ad Orientem, qui proinde vocantur filii Orientis. Genes, cap. 25. 6. Tales quoque dici possunt Ismaelitæ, Moabitæ, Ammonitæ, etc.

4. Et apud eos (filios Israel) figentes tentoria, sicut erant in herbis cuncta vastabant,] pascentes in eis suos camelos, boves, oves, nec permittentes ut sata in grana et messem crescerent et maturescerent; quare omne frumentum omnemque annonam succidebant, ut Israelitæ fame perirent.

Tropologice, Madianita est dæmon, ejusque asseclæ, qui bona virtutis semina vel à Deo, vel à concionatore aliove simili mentibus hominum immissa disturbant, suffocant et auferunt, ne in opus bonum adolescant.

5. Instar locustarum.] Hæ enim innumera sua copia, æque ac edendi rodendique aviditate omnia germina radicitus succidunt et depascuntur, ut nihil frugis succrescere et nasci queat. Unde grandis hæc fuit plaga octava Ægypti Exodi 10.

6. Humiliatusque est Israel.] Hebr. *attenuatus est ;* Septuag. *depauperatus et ad mendicitatem redactus.*

7. Et (id est idcirco, quia scilicet fames cogebat) clamavit ad Dominum.] Nimirum fames docet homines Dei oblitos illius recordari ; imo ad eum clamare ut eam levet. Sic sæpe Superiores qui subditos habent rebelles, adimendo eis cibum, humiliant, et ad obedientiam officiumque reducunt. Qui enim alium pascit, jus in eum acquirit jubendi quæ velit. Homines enim sunt animales, et instar animalium esca ducuntur. Venter enim latrans quidvis subit, ut se satiet.

8. Qui misit ad eos virum Prophetam.] S. Aug. suspicatur fuisse Angelum illum, qui mox v. 11. apparuit Gedeoni. Verum alii passim censent fuisse hominem prophetiæ spiritu à Deo dotatum, missumque ad Hebræos more cæterorum prophetarum. Quisnam hîc fuerit ignoratur, quia Script. eum non nominat. Rabbini divinant fuisse Phinees Pontificem, sed temere ; ille enim jam pridem erat vita functus. Si enim hoc tempore vixisset, fuisset ducentorum annorum, quæ ætas illo ævo erat insolens et insueta. Porro Deus volens exaudire clamorem Hebræorum, eosque à Madianitis liberare per Gedeonem, præmisit hunc prophetam, qui eorum ingratitudinem, idola et scelera acriter perstringeret, ut ad cor redirent, ac deinceps soli Deo servirent. Deum imitetur Prælatus, qui subditis offensas condonare statuit, ut prius aceto correctionis eos perfundat et compungat, ne ad vomitum redeant.

10. Ne timeatis Deos Amorrhæorum, id est, ne colatis eos, ne eos revereamini. Timor enim in Script. omnem cultum Dei significat, tum quia *primus in orbe Deos fecit timor ;* tum quia Deus maxime colitur metu et reverentia, juxta illud : *Si Dominus ego sum, ubi est timor meus ?* Malach. 1. 6. Dominus enim à servo poscit timorem, ab eoque timeri et coli vult.

11. Venit autem Angelus Domini, et sedit sub quercu quæ erat in Ephra,] urbe ita dicta, quæ fuit patria Gedeonis, ad quem hic Angelus mittebatur. Alia est ergo Ephra ab Ephrata ; hæc enim erat in tribu Manasse, ex qua erat Gedeon, ut patet versu 15. Rursum Ephrata hebr. scribitur per *Aleph :* Ephra vero per *Ain.* Ad hæc *Ephrata* Hebr. idem est quod *incrementum : Ephra* vero idem quod *pulverulenta*, vel *damula*, vel *cerva.* Porro Angelus hic sedit sub quercu apposite, quasi Gedeoni robur ad bellandum contra Madian additurus. Quercus enim robusta symbolum est roboris. Unde eum salutans ait : *Dominus tecum, virorum fortissime.* Sic Debbora sedebat sub palma, quia suis oraculis texebat palmam victoriæ Barac et Hebræis contra Sisaram.

Et pertinebat (quercus sub qua degebat Angelus) ad Joas patrem familiæ Ezri,] ex qua erat Gedeon. Joas enim erat pater, id est, princeps, sive primus et caput familiæ Ezri, ex qua prognatus est Gedeon. Tales alibi vocantur principes domorum, id est, familiarum. Hebr. est אבי עזרי *abi ezri*, quod Vatabl. et alii ut nomen proprium accipiunt, vertuntque *ad Joas* oriundum ex *Abiezri :* fuit enim familia *Abiezri* celebris, ut patet versu 34. Porro *Abiezri* hebr. idem est quod *pater auxilii ;* ex hoc ortus est Gedeon, qui destinabatur à Deo in auxilium Israelis, ad liberandum eum à Madianitis.

Cumque Gedeon filius ejus (Joas) excuteret atque purgaret frumenta in torculari, ut fugeret Madian.] *Excuteret* scilicet flagello, uti Belgæ et alii flagellando segetes excutiunt grana ex aristis. Alioqui in Palæstina (uti etiamnum fit in Italia) boves triturabant segetes eas ungulis calcando, itaque grana excutiendo ; unde illud : *Non alligabis os bovi trituranti*, Deut. 25. 4. Sed et Gedeon hîc flagello trituravit, quia secreto et festinanter id fecit, ne à Madianitis appropinquantibus comprehenderetur; eademque de causa id fecit in torculari, ubi uvæ solent exprimi, ex eisque vinum elici ; torcular enim hoc erat in loco plano, et forte in horreo, ut vult Vatablus, ubi solent segetes flagellari et triturari.

Tropol. S. Gregor. 3. Mor. 17. *Quid est*, ait, *frumentum virga cædere, nisi rectitudine judicii à vitiorum paleis virtutum grana separare ? sed hæc agentibus Angelus apparet : quia tanto magis Dominus interiora denuntiat, quanto se studiosius homines ab exterioribus purgant.*

Allegor. S. August. serm. 108. de Tempor. *Torcular*, inquit, *ubi messem terebat, propter assiduas tribulationes Ecclesiæ typum gessit. Messis quæ cædebatur Christianum populum significavit, quem adveniens Christus virga disciplinæ vel baculo crucis suæ à paleis, id est, à peccatis omnibus separavit. Nam et Angelus ille qui venit ad eum, et ipse in typum Domini Salvatoris accipitur. Arborem sub qua stetit, et virgam quam tenuit crucem significasse manifestum est. Petra illa super quam Gedeon obtulit holocaustum, Christus erat. Sic enim ait Apostolus : Petra autem erat Christus. Hædus ille qui oblatus est, humanum genus*

peccatis obnoxium designavit. Quod Angelus virga sua tetigit petram et exiit ignis, et consumpsit hœdum illum; crux tetigit Christum, et de petra quæ erat Christus, ignis exiit charitatis, qui humani generis peccata consumpsit. De ipso enim verus Gedeon Christus in Evangelio dixit: Ignem veni mittere in terram; et quid volo nisi ut accendatur?

Et S. Ambr. procem. lib. 1. de Spiritu Sancto: *Non otiose*, ait, *vellus non in campo posuit, vel in prato, sed in area, ubi messis est tritici (messis enim multa, operarii autem pauci) eo quod per fidem Domini futura esset messis fecunda virtutum.*

12. Et ait (Angelus) Dominus tecum (sit), virorum fortissime.] Hebr. גבור החיל *gibbor hechail*, id est, *fortis robore vel strenuitate*; Sept. *Potens fortitudine*, Chald. *Vir virtutis*; Vatabl. *Vir fortissime*: *Gibbor* enim significat virum fortem, potentem, robustum, quales erant gigantes: *chail* vero significat robur industriam, strenuitatem, vires. Unde Serarius suspicatur pro *virorum* legendum *virium*, sed nil cogit hoc dicere: nam τὸ *virorum* respondet Hebr. *gibbor*; *gibbor* autem et fortem et virum significat; viri enim sunt fortes. Unde *Gabriel* dictus est quasi *fortis Dei*, vel *vir Dei*. Adde: qui viribus est fortissimus, hic virorum est fortissimus.

Porro Gedeon fuit fortis non tantum corpore, sed magis animo, quo tantum bellum generose aggressus est. Rursum fuit fortis non solum naturali, sed et supernaturali, quam Deus hic illi indebat, et deinceps illi inditurus erat ad opus tam arduum capessendum, fortitudine. Cum enim Deus cuipiam nomen aliquod attribuit, simul et rem dotemque nomine significatam illi indit. Sic cum B. Virgo salutata est à Gabriele Dei legato, *gratia plena*, tunc simul Deus novam gratiæ copiam et plenitudinem illi indidit: Salutatio enim Dei (et sanctorum ejus, ut S. Pauli, ait Chrysost.) est efficax, ac Dei dicere est facere. Sic Deus Simoni nomen commutans, eumque vocans *Kepha* (Cephas), id est, *Petrum*, petrinam fortitudinem, qua foret Ecclesiæ basis, illi indidit. Idem dicendum de Joanne et Jacobo, cum eos vocavit Boanerges, id est, filios tonitrui, et de Abram, cum eum vocavit Abraham, id est, patrem multarum gentium, etc.

Dicitur ergo Gedeon virorum fortissimus, ait Serarius, quia corporis viribus excellebat, animique robore præstabat. Secundo, quia ob Dei præsentiam et opem multo magis deinceps iisdem corporis animique viribus valiturus, magnaque ad populi sui salutem gesturus erat, eaque ipsi tam corporis quàm animi, tam præsens quàm futura ideo proponebatur fortitudo, ut magna cum fiducia et alacritate ad Israelitici populi vindicias aggrederetur, neque sese nimium despiceret, imparemque oneri et operi huic duceret. Sic enim et lucta mirabili ac diuturna confirmatus est Jacob, dum in præferocis ac perirati Esau conspectum venire deberet. Genes. 32.

Porro Septuag. vertunt in nominativo δυνατὸς τῇ ἰσχεῖ, ut habent Complut., id est, *potens vi*, vel ἰσχυρὸς τῶν δυνάμεων, id est, *fortis virtutum*, ut habent Roman. Unde S. August. hic quæst. 32. censet hoc esse epithetum non Gedeonis, sed Dei, q. d. Dominus tecum est, ô Gedeon, Dominus, inquam, qui est fortis virtutum. Verum melius Noster, Chald. et alii vertunt in vocativo, ut Gedeon ab Angelo salutetur, voceturque virorum fortissimus. Nam causam hujus tituli dat Angelus versu 14. cum ait: *Vade in hac fortitudine tua, et liberabis Israel de manu Madian.*

14. Respexitque ad eum Dominus,] puta Angelus legatus Domini, ejusque personam repræsentans. *Respexit* oculis benignis, sed acribus, Gedeonem timidum erigens ad fiduciam eique suam opem blando vultu nutuque promittens, ideoque eum exstimulans ad capessendum munus Judicis et Ducis contra Madianitas, quod ipse illi offerebat. Recte τὸ *respexit* respondet τὸ *obsecro*. Hebr. בי *bi*, id est, *in me*, scilicet obsecro ut respicias, hoc est mihi meisque sis propitius, quod dixerat Gedeon versu præced. respiciendo ergo in eum Angelus petitioni et votis ejus satisfecit.

Vade in hac fortitudine tua.] Hebr. בכחך *becochacha*, id est, in robore quod tibi olim indidi, et nunc adauxi, ac deinceps magis augebo et amplificabo. Unde Abulens. sic exponit: *Vade in fortitudine tua*, hoc est *in fortitudine adjutorii, quod tibi jam promisi.* Audi Theod. quæst. 12: *Memor erat Gedeon mirabilium Dei, firmamque de Deo tenebat opinionem*, etc. *Et meruit ut audiret ab Angelo: proficiscere in robore fidei hujus et vinces.*

16. Ego ero tecum, et percuties Madian quasi unum virum,] q. d. Ne timeas, ô Gedeon, tot millia Madianitarum; ego enim te ita roborabo, adeoque eis potentiorem efficaciam, ut omnes tam facile cædas, perinde ac si omnes essent unus duntaxat vir, sive quàm facile cæditur unus vir, tam facile tu mea ope cædes tota castra Madian. Sic enim unus Angelus pro Ezechia pugnans cecidit una nocte in castris Sennacherib 185 millia Assyriorum 4. Reg. 19. 35. Tam potens est Deus, imo unus Dei Angelus.

17. Da mihi signum quod tu sis, qui loqueris ad me.] Non peccavit Gedeon petendo signum, quia nesciebat an is qui secum loquebatur esset homo propheta, an Angelus Dei vel diaboli. Satanas enim se transfigurat in Angelum lucis. Ita Abulens. Ait ergo: *Da mihi signum quod tu sis*, scilicet talis, cui divinam opem victoriamque tam admirabilem de Madian pollicenti fidem habere possim et debeam. Videbat Gedeon Angelum instar juvenis pulcherrimi, vultu, habitu et moribus elegantissimum, ac miram ex ejus præsentia et alloquio sentiebat consolationem, alacritatem et lætitiam: sed necdum certo quis esset, et unde veniret ei constabat. Idipsum ergo signo petit sibi declarari et confirmari. Porro signum hoc poscenti Gedeoni dedit Angelus versu 21; cum virga tangens panem et carnes, illico ex eis ignem elicuit, quo illa Deo in sacrificium obtulit, eoque facto disparuit. Licet aliqui putent Gedeonem pro signo postulasse id quod proxime subjicit: *Ne recedas hinc donec revertar ad te;* quibus favent Septuag. sed planius, dicemus duo petiisse Gedeonem, primo, signum jam dictum; secundo, ne Angelus abiret antequàm munus aliquod ei honoris ergo attulisset.

18. Ne recedas hinc donec revertar ad te, portans sacrificium et offerens tibi.] Quæres an vere Gedeon hic obtulerit sacrificium. Affirmat S. August. quæst. 31. Voluit, inquit, Gedeon coram Angelo sacrificium offerre velut adjuvandus præsentia ejus sanctitatis. Sic et Theod. q. 12. et Abulens. q. 16. Probant primo, quia id

diserte asserit Noster dicens : *Portans sacrificium offerensque tibi ;* secundo, quia Septuag. vertunt ἐξοίσω θυσίαν, καὶ θύσω ἐνώπιόν σου, id est, *Feram sacrificium , et sacrificabo coram te :* sic et Vatablus ; tertio , quia hoc signum petiit Gedeon ab Angelo , ut ipse se à Deo missum ostenderet per ignem à se miraculose productum , quo panem et carnes à Gedeone allatos cremaret et sacrificaret ; qua ratione Elias se verum Dei esse Prophetam contra sacerdotes Baal demonstravit , ignem è cœlo eliciendo , qui bovem suum inflammaret, et quasi holocaustum Deo adoleret, 3. Reg. 18. Et Manue pater Samsonis jubente Angelo cap. 13. 16. holocaustum obtulit. Non ergo Gedeon , qui sacerdos non erat, obtulit sacrificium, sed materiam sacrificii detulit Angelo sine igne , ut is igne miraculoso illud consummaret, itaque sacrificaret, atque hoc signo ostenderet se à Deo cui sacrificabat esse missum. Unde pro eo quod Noster vertit ; *Offerens tibi ,* Hebr. est *dimittam ,* vel *deponam coram te ,* ut scilicet tu ea inflammes , et per ignem cœlestem Deo in sacrificium offeras et consumas. Coxit vero Gedeon carnes sacrificii ; quia simul volebat prandium ferre vel Angelo in corpore humano apparenti quasi homini , vel Prophetæ (nesciebat enim an esset Propheta , an Angelus , sed de eo dubitabat, et alterutrum esse suspicabatur), ut pars illi in cibum cederet, si esset Propheta , pars vero altera in sacrificium Dei. Angelus vero ut ostenderet se esse Angelum , nec cibo vesci , utque evidentius esset miraculum , omnia etiam jus ipsum Deo concremavit , et concremando sacrificavit. Nec enim Angelus legibus sacrificiorum in Levitico latis , quæ non permittunt carnem coactam sacrificari, tenebatur. Ita Abulens. Hæc sententia est probabilis, illique favent Sept. qui signum hoc Gedeonis in hoc sacrificio Angeli constituere videntur.

Verum contrarium est verius , scilicet Gedeonem panem et carnes attulisse Angelo , non ad sacrificium , sed ad prandium ; ut videlicet Angelus specie humana apparens quasi homo ea comederet ; nesciebat enim Gedeon esse Angelum , sed dubitabat an homo esset , an Angelus.

Prob. primo , quia nullus hìc erat sacerdos qui sacrificaret. Gedeon enim non erat ex tribu sacerdotali puta ex Levi , sed ex Manasse. Angeli etiam non solent sacrificare. Et Gedeon nesciebat eum qui apparebat esse Angelum.

Secundo , quia hædus ex lege non poterat sacrificari , nisi pro peccato Principis. Levit. 4. 2.

Tertio , Gedeon coxit panes et carnes : ergo ad prandium. Nam ad sacrificium debebant afferri carnes crudæ , imo animal vivum , quod à sacerdote mactabatur , coquebatur , et comburebatur in honorem Dei.

Quarto , extra tabernaculum sacrificare non licebat : ergo nec in area Gedeonis.

Quinto, quia Angelus hìc apparebat specie viatoris, ideoque virgam sive scipionem viatorium manu gestabat , jamque quasi de via fessus , et umbram quietemque captans sedebat sub quercu. Videtur ergo Gedeon hospitale officium ei exhibere voluisse, ac panes et carnes ad eum refocillandum attulisse. Sic enim fecit Abraham , Angelis quasi peregrinis de via ad se divertentibus prandium parando , Genes. 18. et Manue c. 14. versu 15.

Sexto , quia pro *sacrificium* , Hebr. est מנחה *mincha ,* id est , munus vel donum , ut vertit Chald. Sic Aod obtulit Regi *mincha* , id est, munus cap. 3. 15. Fateor *mincha* speciatim quoque significare munus , quod ex farre vel pane Deo offertur , puta sacrificium farreum , Levit. 2. Verum *mincha* nunquam significat sacrificium carneum ; carnes autem hìc attulit Gedeon.

Ad primum ergo respondeo : Pro *sacrificium ,* hebr. est *mincha ,* id est , donum. Noster tamen vertit *sacrificium ,* quia Angelus paulo post donum Gedeonis noluit sibi usurpare , sed illud convertit in sacrificium , quod Deo obtulit : et quia epulæ per catachresin sæpe vocantur θυσία , id est , sacrificium et victimæ , ut patet Prov. 9. 2. 1. Reg. 25. in Sept. Matth. 22. 4. θυσία enim dicitur à θύω, id est , occido ; unde *tuer* Gallicum. Idem dico ad secundum. Addo pro θύσω, id est , *occidam ,* in Septuag. legendum θήσω per η , id est , *ponam ;* ita enim legit S. August. quæst. 35. Ad tertium patet responsio ex jam dictis. Adde nescisse Gedeonem an is qui apparebat esset sacerdos , qui posset sacrificare. Denique Gedeonem non cogitasse de sacrificio patet , ex eo quod non erexit altare , non attulit ligna et ignem , quibus hostia cremaretur ; unde nullam Angelo sacrificii fecit mentionem ; multo minus præscivit Angelum virga sua ignem eliciturum, quo carnes ab eo allatæ sacrificarentur. Ita Theod. Procopius , Cajet. Arias , Serarius. Audi Procopium : *Sacrificium id dicit , quod ad epulum destinatum erat. Victima enim non coquebatur juxta legem. Cæterum sub quercu ponit Abrahamum imitatus , ac ratus hunc fercula absumpturum.*

19. Azymos panes ,] non quod esset tempus Paschale , quo Judæis non nisi azymo vesci licebat , sed quod Gedeon festinaret , metueretque ne Angelus ob moram abiret ; quare cum non haberet tempus farinam fermentandi , ex ea infermentata azymos panes festinanter coxit.

20. Pone supra petram illam.] Petram ergo illam Angelus statuit pro altari , in quo omnia hæc Deo per ignem sacrificare destinabat. Petra hæc erat typus Christi. 1. Cor. 10. 4. qui simul est altare , sacerdos et victima , quam Deo in Eucharistia offerimus. Aliud signum enarrat Philo Biblicus , scilicet Angelum jussisse Gedeoni ut aquam super petram effunderet , ac Gedeonem ab Angelo petiisse hoc signum , dixisseque : *Fiat medium sanguis et medium ignis ; et effudit Gedeon aquam super petram , et factum est , cum effudisset , ut fieret media pars flamma , media autem pars sanguis , et commixta sunt utraque , id est , ignis et sanguis , et non extinxit ignem sanguis , nec sanguinem ignis exussit.* Addit Philo per Gedeonem cæsa esse centum et viginti Madianitarum millia , et cæteros fugisse. Verum hic Philo est suspectæ fidei.

21. Extendit summitatem virgæ , etc. Et tetigit carnes et panes azymos , ascenditque ignis de petra , et carnes azymosque panes consumpsit.] Ecce hoc est signum quod Gedeoni poscenti Angelus exhibuit , quod primo ostendit se esse Angelum à Deo missum ; secundo , se non vesci cibo ; tertio , se hæc omnia à Gedeone allata , sibique oblata Deo per ignem sacrificare. Ignem autem produxit ex valida collisione petræ per virgam cuspide ferrea , ut videtur armatam ; sicut silicem collidendo ad ferrum , ex eo elicimus ignem , aut alio simili modo applicando activa passivis , eo modo quo ex secretis naturæ causis sciebat producendum ignem.

Angelus ergo hic sacerdotis officio functus est, Gedeon vero ministri. Ita Theod. Abul. Lyran. Dion. et alii.

Mystice, caro hædi est culpa, jus sunt illecebræ cupiditatum. Quod ergo Angelus extendit virgam, et tetigit petram, de qua exivit ignis, ostendit quod caro Christi repleta spiritu cœlesti igneque divino, peccata omnia hominum exureret. Ita S. Ambr. procem. libro 1. de Spiritu sancto, quem audi : *Jam tunc igitur in mysterio declaratum est; quia Dominus Jesus in carne sua totius mundi peccata crucifixus aboleret, nec solum delicta factorum, sed etiam cupiditates animorum; caro enim hædi ad culpam facti refertur, jus ad illecebras cupiditatum, sicut scriptum est; quia concupivit populus cupiditatem pessimam, et dixerunt : Quis nos cibabit carne? Quod igitur extendit Angelus virgam et tetigit petram, de qua ignis exivit, ostendit quod caro Domini spiritu repleta divino peccata omnia humanæ conditionis exureret. Unde et Dominus ait : Ignem veni mittere in terram.*

Eadem ad verbum exstant in S. Aug. serm. 108. de Temp. Quare ex alterutro in alterum transscripta sunt. Audi et S. Greg. 3. mor. 17. *Angelus occidi hædum præcipit, id est, omnem appetitum carnis nostræ immolari, carnesque supra petram poni, et jus carnium desuper fundi. Quem alium signat petra, nisi eum de quo per Paulum dicitur: Petra autem erat Christus? carnes ergo super petram ponimus, cum corpus nostrum in Christi imitatione cruciamus. Jus etiam carnium desuper fundit, qui in conversatione Christi ipsas etiam à se carnales delectationes exinanit. Quasi enim jus ex carne liquidum in petram funditur, quando mens à cogitationum carnalium fluxu vacuatur. Quæ tamen mox Angelus virga tangit, quia intentionem nostram nequaquam potestas divini adjutorii deserit. De petra autem ignis exit, et jus carnesque consumit, quia afflatus à redemptore spiritus tantæ cor nostrum flamma compunctionis concremat, ut omne quod in eo illicitum est et operis et cogitationis exurat.*

ANGELUS AUTEM DOMINI EVANUIT EX OCULIS EJUS.] Ascendens in cœlum, ait Cajet. unde venerat. Unde Chald. vertit : *Ascendit è regione oculorum ejus.* Inde quoque agnovit Gedeon hunc esse Angelum Dei. Unde sequitur :

22. VIDENSQUE GEDEON QUOD ESSET ANGELUS DOMINI, AIT : HEU, MI DOMINE DEUS (moriendum mihi est), QUIA VIDI ANGELUM DOMINI FACIE AD FACIEM.]

23. DIXITQUE EI DOMINUS (Angelus legatus Dei) PAX TECUM, NE TIMEAS, NON MORIERIS.] Ex hoc Gedeonis dicto, et ex illo Manue cap. 13. 22. *Moriemur, quia vidimus Deum*, liquet communem vulgi opinionem tunc fuisse moriturum eum, qui Deum vel Angelum vidisset. Unde Judæi hanc colligunt regulam : *Quicumque manifeste Angelum viderit, hunc statim consequetur mors.* Orta videtur ista opinio ex eo quod Angeli sint subtilissimi spiritus ac familiares Deo; quare cum hominibus apparent, videntur eos velle à carne ad spiritum secum traducere ad Deum, ac subinde citare eos ad judicem Deum. Adde quod Angeli subinde morituris apparent, ut eos ad aliam vitam traducant. Unde Jacob viso Angelo admirans se non mori ait : *Vidi Dominum facie ad faciem, et salva facta est anima mea.* Gen. 32. 30. Tanta enim est Angelorum lux, gloria, majestas, ut hominem exanimare videatur. Aucta est hæc opinio ex illo Dei ad Mosen oraculo. Exodi 32. 20 : *Non videbit me homo et vivet*, ait S. August. hîc q. 54. Item ex aliquorum punitione, qui ob scelera ab Angelis occisi sunt, uti ab eis cæsi sunt primogeniti Ægyptiorum. Exodi, 12, et Sodomitæ, Genes. 19. Her et Onan, Gen. 36. Sic etiamnum de spiritibus, eorumque apparitionibus multi multa imaginantur et narrant, quæ vana et fabulosa sunt.

Verum hunc eorum timorem vanum fuisse liquet ex visionibus Angelorum factis Abrahæ, Jacob, Mosi, Josue, Gedeoni, et aliis. Hi enim viderunt Angelos, nec tamen mortui sunt. Unde Angelus hîc ait Gedeoni : *Ne timeas, non morieris.* Etsi enim hic Angelus jam evanuisset ex oculis Gedeonis, tamen hanc vocem formavit in aere vicino auribus Gedeonis, ut ipsi metum mortis adimeret, ait Abulensis.

24. ÆDIFICAVIT ERGO IBI GEDEON ALTARE DOMINO, VOCAVITQUE ILLUD : DOMINI PAX.] Eo quod Angelus ei dixerat : *Pax tecum, ne timeas, non morieris.* Erexit ergo hoc altare non ad sacrificandum; hoc enim vetitum erat erigi extra Tabernaculum sive templum, Levit. 17. 4. sed in monumentum incolumitatis et pacis sibi ab Angelo viso præstitæ, salutisque et liberationis Israelis à Madianitis ab eodem sibi promissæ. Unde vocavit illud : *Domini pax.* Simile altare ædificarunt Rubenitæ, Josue 22. v. 10. Ita Abulens. nisi malis cum Cajet. Lyrano, Aria, et Serario, hoc altare idem esse cum eo quod jussu Dei ædificavit Gedeon vers. 26; idque pariter est probabile.

25. DIXIT DOMINUS AD EUM : TOLLE TAURUM PATRIS TUI, ET ALTERUM TAURUM ANNORUM SEPTEM, DESTRUESQUE ARAM BAAL, etc.] Chald. *Taurum qui pinguefactus sit annos septem.* Unde Arias et Rabbini, quin et Theodor. putant hunc taurum vel à civitate, vel à patre Gedeonis Deo dicatum fuisse in sacrificium ab initio persecutionis Madianitarum, ut ea cessante Deo in sacrificium offerretur, ideoque tot annis quot duraraṭ persecutio fuisse saginatum, ac pluribus saginandum fuisse, si persecutio diutius durasset.

26. ET ÆDIFICABIS ALTARE DOMINO DEO TUO IN SUMMITATE PETRÆ HUJUS, SUPER QUAM ANTE SACRIFICIUM (victimam panum et carnium) POSUISTI : TOLLESQUE TAURUM SECUNDUM, ET OFFERES HOLOCAUSTUM.] Unde Arias putat utrumque taurum fuisse immolatum et sub secundo priorem intelligi. Fieri tamen potest, ait Serarius, ut è duobus unus hic tantum luce oriente, ut Abulensis videtur q. 40. vel alia quapiam de causa immolari potuerit, et hic prius immolatus sit, quia septennis pinguissimus, servitutique finiendæ accommodatissimus, ideoque vel altero jam cremato penitus, vel adhuc postea cremando, hunc solum aræ superpositum, et adhuc ardentem invenerunt Ephræi, v. 28.

Hic ergo Gedeonem, licet non ex tribu sacerdotali scilicet Levi, sed ex Manasse Deus creavit sacerdotem, jussitque ei sacrificare sibi, ut esset typus Christi, qui fuit sacerdos.

Alleg. S. Amb. procemio in lib. 1. de Spiritu *S. Gedeon*, ait, *occidit vitulum à patre suo idolis deputatum, et ipse septennem alium vitulum immolavit Deo. Quo facto manifestissime revelavit, post adventum Domini omnia gentilitatis abolenda sacrificia, solumque sacrificium Deo Dominicæ Passionis pro redemptione populi deferendum. Etenim vitulus ille erat in typo Christus, in quo sep-*

tem spiritualium plenitudo virtutum, sicut Isaias dixit, habitabat. Hunc vitulum et Abraham obtulit, quando diem Domini vidit, et gavisus est. Hic est qui nunc in hædi typo, nunc in ovis, nunc in vituli offerebatur. Hædi, quod sacrificium pro delictis fit; ovis, quod voluntaria hostia; vituli, quod immaculata sit victima. Prævidit ergo mysterium S. Gedeon. Eadem habet Aug. serm. 108. de Temp. sed phrasis magis redolet stylum S. Ambrosii.

31. NUMQUID ULTORES ESTIS BAAL, UT PUGNETIS PRO EO? QUI ADVERSARIUS EST EJUS, MORIATUR ANTEQUAM LUX CRASTINA VENIAT. SI DEUS EST, VINDICET SE DE EO QUI SUFFODIT ARAM EJUS.] Significantius habent Hebr. *Num vos litigabitis pro Baal? num vos eum servabitis?* Apparenti argumento Joas pater liberat filium Gedeonem, aræ Baal eversorem à morte, q. d. Si Baal Deus est, sentit utique hanc injuriam in succisione aræ suæ sibi irrogatam; quare si ipse Deus est omnipotens et impietatis vindex, servet se suumque cultum, ac vindicet se de eo qui evertit aram ejus ante crastinum diem, ut omnibus appareat eum esse Deum, ab omnibus timendum colendumque.

32. EX ILLO DIE VOCATUS EST GEDEON JEROBAAL, EO QUOD DIXISSET JOAS: ULCISCATUR SE DE EO BAAL, QUI SUFFODIT ARAM EJUS.] *Gedeon*, Hebr. idem est quod *succisor iniquitatis et idoli*, item *succisor doloris;* hic enim comitatur iniquitatem, sicut lictor reum. Idem dictus est *Jerobaal,* quasi ירוב בעל *iarub baal*, id est, litigans, contendens, certans cum Baal. Unde pro *ulciscatur se de eo.* Hebr. est. ירא בו *iareb bo*, id est, litiget cum eo, litem illi, contendat, intendat et certet cum eo, ac si potentior est, ulciscatur se de eo, eumque castiget et puniat, q. d. Ut quid vos litigatis cum Gedeone filio meo, eo quod everterit aram Baal? litiget ipse Baal, si Deus est, cum eo. Si enim Deus est, potens est et justus, ut injuriam hanc suam puniat; quare non eget vobis actoribus et litigatoribus. Est argumentum in speciem probabile, et ad hominem. Cives enim et incolæ Ephra cultores Baal, hanc de suo Baal opinionem et sensum habebant; sed revera ipsum in se est imbecillum et invalidum. Simili enim modo liceret dicere Hæreticis iconoclastis: Si Deus et sancti ægre ferunt imaginum suarum confractionem, vindicet se de nobis nosque castiget. At hoc dicere non licet, nec sufficit ad facti excusationem; tum quia Deus ultionem suæ injuriæ sæpe in hac vita dissimulat, differtque in alteram vitam, ut sit acrior et æterna; tum quia constituit Reges et Magistratus, qui injurias sibi illatas judicent et vindicent; quare illi ex officio idipsum facere obligantur.

Porro pro *Jerobaal*, per crasin Gedeon vocatus est *Arbel*, ut patet Osee 10. 14. Vide ibi dicta.

Tropol. Vis esse Gedeon, id est, succisor iniquitatis? Succide ex corde tuo et proximorum omnes cupiditates noxias; hæc enim sunt idola et aræ Baal, quæ quisque sibi in mente pingit et fingit, quæ si succidat, facile Madianitas, id est, dæmones superabit.

Aliter nomen Gedeon (nescio à qua radice Hebræa) interpretatur explicatque S. Greg. 30. mor. 17: *Gedeon*, ait, *interpretatur circumiens in utero. Dominus enim noster per majestatis potentiam omnia complectitur; et tamen per dispensationis gratiam intra uterum Virginis humilitatem sumens venit. Quis est ergo circumiens in utero, nisi omnipotens Deus sua dispensatione nos redimens, divinitate cuncta complectens, et humanitatem intra uterum sumens? In quo utero et incarnatus est, et clausus non est, quia et intra uterum fuit per infirmitatis substantiam, et extra mundum per potentiam majestatis. Madian vero interpretatur de judicio. Ut enim hostes ejus repellendi destruendique essent, non de vitio repellentis, sed de judicio juste judicantis fuit.*

34. SPIRITUS AUTEM DOMINI INDUIT GEDEON,] Septuag. *Et Spiritus Domini fortificavit Gedeonem.* Chald. *Et Spiritus fortitudinis ab ante Dominum vestivit Gedeon,* q. d. Gedeon à Deo plenitudinem, et abundantiam spiritus et fortitudinis accepit, ad instruendum prælium contra Madianitas innumeros. Hoc enim significat verbum *induo*, ut patet Job 7. 5: *Induta est caro mea putredine*, hoc est plena est putredine, et tota quasi putida et putrida. Et c. 8. 22: *Qui oderunt te, induentur* (id est, replebuntur) *confusione.* Psalm. 34. 26: *Induantur* (repleantur) *confusione et reverentia qui magna loquuntur super me.* Psalm. 108: *Induit maledictionem sicut vestimentum*, quo undique ambitur et cingitur: *Fiat ei sicut vestimentum quo operitur, et sicut zona qua semper præcingitur. Induantur qui detrahunt mihi pudore, et operiantur sicut diploide confusione sua,* 1. Cor. 15. oportet *corruptibile hoc induere incorruptionem.* Ephes. 6. *Induite* Jesum Christum, ut ejus spiritu pleni, undique eo quasi ambiamini, ipsumque intuentibus repræsentetis, ut qui vos viderit et audierit, ipsum Christum in vobis se videre et audire existimet.

36. DIXITQUE GEDEON AD DEUM: SI SALVUM FACIS ISRAEL PER MANUM MEAM SICUT LOCUTUS ES,]

37. PONAM HOC VELLUS LANÆ IN AREA: SI ROS IN SOLO VELLERE FUERIT, ET IN OMNI TERRA SICCITAS, SCIAM QUOD PER MANUM MEAM, SICUT LOCUTUS ES, LIBERABIS ISRAEL.] Gedeon jam certa habuerat indicia Angelum Dei sibi apparuisse, per ignem miraculose ab eo è petra elicitum, Deumque velle ut ipse prælium contra Madian capesseret; cur ergo de novo petit ejus rei signum, puta rorem in vellere? S. Thom. 2. 2. q. 97. a. 2. ad 3. Abulensis hîc, et nonnulli alii censent Gedeonem peccasse infidelitate, vel mortali, vel saltem veniali, eo quod dubitarit de promissis Dei, ac ab eo ex debilitate fidei novum signum petierit.

Mitius meliusque Origenes hom. 8. S. Ambr. loco citato, Isidorus, Lyran. Cajet. Arias, Serarius et alii asserunt eum non peccasse, quia Apostolus Hebr. 11. Gedeonem inter sanctos veteris Testamenti annumerat, eumque à fide eximia collaudat; et quia Deus hîc tam facile petitioni utrique Gedeonis obsecutus est.

Videtur ergo Gedeon ex magna in Deum fiducia, animoque lætitia gestiente (jam enim spiritus Domini eum induerat) ad Dei gloriam hæc duo signa petiisse, non tam ad suam, quàm ad suorum commilitonum, quos ad se et prælium hocce suum jussu Dei convocabat, fidem et spem erigendam; ut scilicet ipsos sensim ad se confluentes his signis divinis confirmaret, et in certam victoriæ spem accenderet; unde et coacto jam exercitu signum hoc petiit. Ita Cajet. Salianus et Suarez. Rursum videtur Gedeon à Deo motus et instinctus hæc signa petiisse, ad mysterii, quod iis de Christo figurabatur, significationem, de quo mox plura. Simili de causa

Moses petiit à Deo signum missionis suæ ad Pharaonem, Exodi 3. et Ezechias sanationis suæ è morbo. Isaiæ 38. 22. Ita Suarez tom. 1. de Relig. lib. 1. de irreligiositate cap. 2. et Lessius lib. 2. de virtut. Card. cap. 45. dub. 1; tertiam excusationem Gedeonis affert Suarez, eamque præ cæteris probat, ipse æque ac Serarius, quod scilicet Gedeon petierit hoc signum, ut omnem dubitationis motum etiam involuntarium ex animo tolleret: licet enim ipse firmiter crederet Deo promittenti victoriam, tamen sentiebat in re tam ardua aliquos dubitationis motus et diffidentiæ tentationes, quas ut eximeret, fidemque omnino solidaret et augeret, petiit hoc signum. Quartam affert Dionys. Carthus. quod scilicet crederet quidem Deo promittenti victoriam, sed metueret ne promissio hæc esset conditionata, si scilicet Hebræi todo corde Deo servirent, non absoluta: quare petit hoc signum, quo Deus declaret promissionem hanc esse absolutam; petiit ergo Gedeon geminum signum, sive unum idemque inversum. Prius enim petiit ut ros solum esset in vellere ovis, in reliqua vero terra esset siccitas; posterius vero petiit ut solum vellus esset siccum, reliqua vero terra esset rorulenta et humida.

Sed cur hoc signum potius quàm aliud quodvis postulavit Gedeon? Ad litteram Arias censet quod ipse per vellus indicarit suam vilitatem et abjectionem, ac ineptitudinem ad bellum hoc conficiendum; unde petierit rorem, id est, gratiam, misericordiam, spiritum et fortitudinem à Deo sibi ad hoc infundi. Hebr. enim גזה *gizza*, id est, *vellus*, alludit גזז *gazaz* (littera enim *zain* continet *de*, ideoque continet *daleth*, quæ est in nomine *Gedeon*), id est, detondere, succidere, excidere, q. d. Ego, ô Domine, sum quasi vellus ovile detonsum, et omni robore viribusque succisum; tu ergo rore tuæ gratiæ et fortitudinis illud imple, ut illo roboratus tantum prælium capessere audeam, illudque feliciter conficiam.

E contrario id posteriore signo Arias opinatur, rorem in terra fuisse sudoris, et anxietatis symbolum, quasi Gedeon per hoc edoceri voluerit an, sine labore magno magnaque suorum cæde, ingens futura esset Madianitarum hostium strages et excidium, quasi orarit: Esto, ô Domine, velleri, id est mihi siccitas, quies et amplitudo. (Huc enim Hebr. חורב *choreb*, id est, *siccitas*, per metathesin in symbolis usitatam alludit, ut *choreb* sit רוחב *rocheb*, id est, dilatans et dilatatio) terræ autem omni hostili reliquiæ, puta Madianitis, esto sollicitudo, anxietas, pavor, commotio, dejectio. Et hunc alludit Hebr. טל *tal*, id est, ros, quod alludit ad טיל *til* et טלל *talal*, id est, *projicere*, *dejicere*. Arias ergo censet Gedeonem per vellus intellexisse se ac suos, per terram circumjacentem Madianitas, et in priori signo per rorem victoriam; in posteriori vero sudorem, lacrymas et calamitatem portendi.

Verum durum videtur eumdem rorem hîc duo contraria significare, scilicet victoriam et calamitatem. Quare congruentius tum ad sensum litteralem, tum mysticum, dicemus rorem utrobique idem significare, nimirum Dei gratiam et misericordiam, opem, victoriam; ut scilicet Gedeon in priori signo velleri, id est, sibi petierit rorem divinæ opis et fortitudinis ad Madianitas superandos, cum reliqua Judæa esset illius expers, sicca, afflicta et sterilis; in posteriori petierit eumdem rorem fortitudinis sibi in priori signo postulatum, etiam cæteris Judæis suis popularibus præsertim suis commilitonibus infundi, ut ipsi se socios Gedeoni ad pugnam cum Madianitis tam arduam animose offerrent.

Porro in vellere hoc signum petiit, primo quia vellus hoc velut ovium Pastor habebat obvium et ad manum; secundo, quia vellus aptum erat symbolum hujus victoriæ. Vellus enim est lana ab ovibus evulsa et detonsa. Olim enim lanam ab ovibus vellebant, cui vulsioni postea successit detonsio. Hæc ergo, ut ait Varro lib. 2. de re rustica cap. 11: *Vellera alii vellumina appellant, ex quorum vocabulo animadverti licet, prius lanæ vulsuram quàm tonsuram inventam. Qui etiam nunc vellunt, ante triduo habent jejunas quod languidæ minus radices lanæ retinent.* Idem lib. 4. de lingua Latina: *Veliæ*, ait, *unde essent plures accipi causas, in queis quod ibi pastores Palatini ex ovibus ante tonsuram inventam vellere lanam sint soliti; ex quo vellera dicuntur.* Varroni consentit Isidor. lib. 19. Originum cap. 27: *Lana*, inquit, *à taniendo, id est, vellendo dicta. Hinc et vellus dictum, quod prius lanæ vellerentur, non tonderentur.*

Velleris symbolo ergo tacite innuit Gedeon, Madianitas totondisse omnia sata et germina Judææ, sicut vellus hoc detonsum erat ab ove, ac proinde petere se ut vicissim ipse simili modo Dei ope detondeat, et ab Israele abradat Madianitas. Hinc nomen *Gedeon* Hebr. significat succisorem, excisorem, detonsorem, ac alludit ad גזה *gizza*, id est, vellus ab ove detonsum.

Quæres secundo quid mystice significet ros in vellere, et mox in terra.

Resp. Alleg. ros in vellere est Christus in Virgine. Ros enim significat Verbi in Virginem illapsum et incarnationem instar roris fore secretum, tranquillum, castum, suavem, spiritalem, fecundum, sine virginitatis corruptione, et sine partus dolore. Vellus enim est tam uterus Virginis, quàm humanitas Christi Virginis utero concepta, in quam divinitas se ut ros cœlestis insinuavit. Unde S. Amb. S. Ephrem, S. Sophronius, Proclus et alii, B. Virginem vocant et invocant: *Vellus Gedeonis.* Audi S. Ambr. serm. 9. *Maria*, ait, *recte velleri comparatur, quæ ita concepit Dominum, ut toto eum corpore hauriret, nec ejus discissuram corporis pateretur, sed esset mollis ad obsequium, solida ad sanctimoniam.* Et S. Hier. in epitaphio Paulæ. *Pastores nocte vigilantes audire meruerunt: Gloria in excelsis Deo, et super terram pax hominibus bonæ voluntatis, dumque servant oves, invenerunt Agnum Dei puro et mundissimo vellere, quod in ariditate totius terræ cœlesti rore complutum est.* Hinc S. Bern. serm. 2. super Missus est: *Quid*, ait, *Gedeonis vellus significat, quod utique de carne tonsum, sed sine vulnere carnis in area ponitur et nunc quidem lana, nunc vero area rore perfunditur, nisi carnem assumptam de carne Virginis absque detrimento virginitatis? cui utique distillantibus cœlis tota se infudit plenitudo divinitatis; adeo ut ex hac plenitudine omnes acceperimus, qui verè sine illa non aliud quàm terra arida sumus: huic quoque Gedeonico facto propheticum dictum pulchre satis convenire videtur, ubi legitur: Descendet sicut pluvia in vellus.*

Idem serm. in Nativ. Mariæ: *Intuere, ô homo,*

consilium Dei, agnosce consilium sapientiæ, consilium pietatis. Cœlesti rore aream rigaturus, totum vellus prius infudit; redempturus humanum genus, pretium universum contulit in Mariam. Ecclesia denique in ipsa primarum Circumcisionis vesperarum Antiphona secunda, ita canit: *Quando natus es ineffabiliter ex Virgine, tunc impletæ sunt Scripturæ; sicut pluvia in vellus descendisti, ut salvum faceres genus humanum.*

Denique B. Petrus Chrysol. serm. 3. de Annunt. *Cœlestis imber*, ait, *Virgineum in vellus placido se fudit illapsu, et tota divinitatis unda bibulo se nostræ carnis celavit in vellere; donec per patibulum crucis expressum, terris omnibus in pluviam salutis se effunderet*, etc.

Plura hac de re dixi Isaiæ 45. 8. ad illa: *Rorate, cœli desuper*, ubi novem analogias roris et Christi recensui.

Porro prius signum impletum est in Conceptione Virginis; tunc enim ipsa sola rorem cœlestem, id est, Verbum divinum utero suo concepit, reliqua terra, id est, feminis cæteris manentibus siccis, et hujus roris expertibus; posterius in ejusdem partu, tunc enim pariens Christum rorem hunc in terram effudit, ipsaque mansit quasi vacua et quasi sicca.

Mystice. Ros fidei et gratiæ Dei primo depluit in vellus Gedeonis, id est, in Judæos Gedeonis contribules usque ad Christum: at eo prædicante his ros apud Judæos ob eorum incredulitatem in Christum exaruit, et derivatus est ad reliquam terram, id est, ad omnes gentes, quæ fidem et gratiam Christi avide susceperunt. Ita Orig. Theod. Procop. Ruper. hìc et S. August. serm. 108. de Temp. S. Ambr. lib. de Viduis et procem. lib. 1. de Spiritu sancto ac Chrysost. in Psalm. 71. ad illa: *Descendet sicut pluvia in vellus, et sicut stillicidia stillantia super terram.* Significatur ergo hìc electio Gentium, et reprobatio Judæorum, qui prius rore divinæ legis et electionis irrigati fuerant: *Inde est quod nunc fidei rore totus orbis humescet*, ait S. Ambr. Audi S. Hieron. ad Paulinum: *Postquam siccato vellere universus orbis cœlesti rore perfusus est, et multi de Oriente et Occidente venientes recubuerunt in sinu Abrahæ, desiit esse notus tantum in Judæa Deus et in Israel magnum nomen ejus, sed in omnem terram exivit sonus Apostolorum, et in fines orbis terræ verba eorum.* Uberius D. August. lib. de unitate Ecclesiæ cap. 5: *Non video*, ait, *quid hìc aliud figuratum et prænuntiatum sit, nisi ut aream intelligamus orbem terrarum, locum velleris populum Israel. Erat autem apud illum populum hoc munus in vellere, id est, in velamine, et quasi in nube secreti, quia nondum fuerat revelatum. Nunc autem videmus orbem terrarum jam revelato rore saginari per Evangelium Domini nostri, quod tunc in illo tegmine figurabatur; illam vero gentem amisso sacerdotio quod habebat, quia in scripturis non intelligit Christum, tanquam in sicco vellere remansisse.*

Symbol. S. Ambr. l. de Viduis post initium, per vellus accipiens humanitatem Christi, quæ rorem vitæ divinæ in Incarnatione excepit: *Vellus hoc*, ait, *in morte desiccatum expresso sanguine ceu rore, eodem per gratiam suam totum mundum irrigavit.* Idem procem. l. 1. de Spiritu sancto. *Venit*, ergo, inquit, *jam Dominus, venit et pluvia. Venit Dominus stillicidia secum cœlestia deserens, et ideo jam nos bibimus, qui ante sitiebamus, et divinum illum spiritum haustu interiore potamus. Hoc ergo prævidit S. Gedeon, quia verum et spiritualem rorem etiam gentes nationesque erant fidei perceptione bibituræ, et ideo diligentius exploravit.*

Et S. Iren. l. 3. c. 19. *Quapropter*, ait, *necessarius est nobis ros Dei, ut non comburamur* (igne tentationis et concupiscentiæ) *neque infructuosi efficiamur.* Rorem hunc verbi divini specialiter excipimus per conciones, lectiones, orationes, inspirationes Dei, realiter vero per Eucharistiam, in qua ipsam carnem Christi agni immaculati manducamus, nobisque unimus, eaque quasi vellere purissimo vestimur, inde rorem omnem gratiæ cœlestis exugimus, ac præsertim ejus humilitatem et mansuetudinem (cujus symbolum est vellus laneum et molle) induimus.

Tropol. P. Berthonius, et ex eo Serarius: *Ecclesiastici*, ait, *qui more velleris Domino sunt conjuncti, et esse debent molles, humiles, et benigni, solebant esse rore divinæ gratiæ præ cæteris madefacti, area vero, id est, populi seculares, respectu eorum erant indevoti, aridi et duri, sed vere hodie videmus contrarium; area magis est rorida quàm vellus, seculares devotiores sunt quàm regulares, laici quàm clerici, subditi quàm Prælati, ut compertum est.*

Mimetice, velleris ab humore circumciso defensi miraculum renovatum fuit in S. Bernardo, qui scribens primam Epistolam ad Robertum Nepotem sub dio, cum circumcirca plueret, chartam tamen non madefecit, ait Baron. tom. 12 anno Christi 1125.

Nuper Superior cujusdam prisci et numerosi Ordinis, suos ad primævum virtutis fervorem exhortans, argute sic orsus est: *Primitus in nobis vigebat conscientia; ex conscientia decurtata secuta est scientia, inde utraque præcisa, mera facti sumus* entia, *hoc est stipites et lapides. Redeundum ergo nobis est ad pristinam conscientiam, ut eam primo patrum nostrorum spiritu et sanctitate repleamus.* Vitium hoc est commune rerum creatarum, ut sensim degenerent, arescant, deficiant, et senescentes in suum nihilum ex quo venerunt redeant: quare viri Ecclesiastici et religiosi crebro se renovent oportet, ut primævum vocationis suæ spiritum fugientem revocent, conservent et adaugeant, uti eos facere conspicimus. Sane hoc seculo, quo Lutherus quasi novus Madianita, imo Madianitarum Dux Ecclesiam Dei, sua hæresi, crapula et luxuria deformavit, atque quasi *Zeb*, id est, lupus oves agnosque Christi diripuit et laniavit, Deus quoque illi S. Ignatium de Loyola fundatorem Societatis Jesu, quasi novum Gedeonem opposuit, per gratiam Christi magno omnium gaudio cernimus, omnes Ecclesiæ Ordines magno studio sese reformare, et ad primævum instituti sui vigorem, rigoremque ingentibus animi passibus contendere. Deo sit laus et gloria. Pergamus omnes strenue hac via qua cœpimus, ut quisque suæ religionis vellus exarescens rore divinæ sapientiæ et gratiæ imbuere satagat, ut vitam Angelorum, ad quam vocati sumus, æmulemur, simusque homines cœlestes et Angeli terrestres; ut nimirum ardeamus amore cum Seraphim; divinorum scientia fulgeamus cum Cherubim: spirituales facti omnia judicemus cum Thronis: nobis ipsis dominemur cum Dominationibus: fortiter resistamus inordinatis motibus nostris, malignorumque spirituum suggestionibus cum Virtutibus; regnum animæ in

justitia et pace gubernemus cum Potestatibus; subditis nostris debitè provideamus cum Principatibus; magna, si habemus, proximis nostris communicemus cum Archangelis; minora subsidia indigentibus impertiamur cum Angelis.

Secundo idem roris vellerisque miraculum quasi renovatum fuit in S. Arnulpho Metensi Episcopo, à quo omnis familiæ Pipini et Caroli Magni prosapia, æque ac nobilitas et sanctitas, quasi à fonte derivata descendit. Hic enim anno Christi 485, peccatorum veniam à Deo poscens, annulum projecit in Mosellam dicens: *Tunc me putabo culparum nexibus absolutum, quando istum quem projicio recepero annulum*, ac post aliquod tempus annulum hunc in pisce sibi à piscatore allato inveniens, peccata sibi remissa cognovit, Deoque gratias egit. Ita narrat Paulus Diaconus in ejus vita, idque ex Caroli Magni ore se accepisse profitetur, additque: *Nec dissimiliter pater hic venerabilis cum Gedeone illo signum à Domino poposcit, ille etenim indicium per vellus in area positum capere voluit, utrum in bello victoriam de inimicis habere potuisset; iste annulum in profundissimum fluminis gurgitum projiciens, experiri cupit utrum de inimicis jam victoriam cepisset. Fortes quidem erant quos ille devicerat, sed hi quos iste superaverat fortiores.*

Denique ex hoc Gedeonis vellere orta est historia vel fabula Argonautarum, qui sexaginta annis post Gedeonem sub Abesan Judice floruisse dicuntur ab Eusebio, Geneb. et aliis in Chron. Hi enim fuere 54 Heroes, qui in navi dicta Argo navigarunt in Colchum, ut vellus aureum auferrent; quorum duces et primores fuere Jason, Castor, Pollux, Hercules, Orpheus, de quibus Virgil. Eclog. 4.

> Alter erit tum Tiphys, et altera quæ vehat Argo
> Delectos Heroas.

Vide Diodorum l. 5. c. 3. et Hyginium Fab. 15.

Rursum ad utrumque hoc vellus, scilicet Gedeonis et Jasonis respiciens Philippus cognomento *Bonus* Burgundiæ Dux, Caroli Audacis pater anno Domini 1430, die tertia Idus Januarii instituit ordinem celeberrimum equitum auri velleris, constantem heroibus nobilissimis ac fortissimis, qui collapsam Christianæ fidei dignitatem erigerent, ac Baalis aras, id est, Turcicas Mosqueas, ait Serarius, atque hæreticorum conventicula quasi novi Gedeones dejicerent et succiderent. Ita Pontus Heuterus l. 4. Burgund. Guilielmus Mennens. l. 1. de Aureo vellere c. 1 et 2. Hadrianus Barlandus, Alvarus Gometicus, Jacobus Meyerus, et alii qui res Belgicas et Burgundicas scripserunt.

38. Expresso vellere concham rore implevit,] ut certò sciret vellus esse rorulentum, imo rore turgidum; hoc enim signum sibi à Deo dari petierat. Mystice, quomodo mens nostra debeat esse concha, primo seipsam implens rore et aqua gratiæ et virtutis, antequam illam in alios derivet, non carnalis, qui omnem aquam quam recipit emittit, nihil sibi retinens, pulchre docet S. Bernard. serm. 18. in Cant. *Disce*, inquit, *et tu non nisi de pleno effundere, nec Deo largior esse velis. Concha imitatur fontem: non manat ille in rivum; nec in lacum extenditur, donec suis satietur aquis*, etc. *Implere prius, et sic curato effundere. Benigna prudensque charitas affluere solet, non effluere.* Unde S. Ambros. proœm. lib. 1. de Spiritu sancto. *Aqua*, inquit, *est ros gratiæ cœlestis. Veniat igitur, Domine Jesu, hæc aqua in meam animam, in meam carnem, ut hujus humore pluviæ nostrarum convalles mentium, atque intimi cordis arva viridescant. Veniant in me stillicidia tua gratiam immortalitatemque rorantia. Dilue gressus mentis meæ, ne iterum peccem. Ablue animi mei calcaneum, ut possim abolere maledictum, ne morsum serpentis interiore pede sentiam, sed sicut ipse jussisti sequentibus te, ut serpentes et scorpiones illæso possim calcare vestigio.*

CAPUT SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Gedeon jussu Dei e triginta duo millibus militum formidolosos dimittit ad viginti duo millia, mox eos qui prono ore biberant aquam fluminis: quare solos trecentos sibi reservat. Secundo, v. 9. descendens in castra Madian, audit Madianitæ somnium de pane subvertente castra Madian, illumque panem esse gladium Gedeonis. Unde certam victoriæ spem concipit. Tertio, v. 16. cum trecentis irruit in Madianitas innumeros, ac clangens tubis, lagenarum complosione, et inde lampadibus effulgurantibus, Madianitas percellit, ut ipsi mutua se cæde trucident.

1. Igitur Jerobaal qui et Gedeon, de nocte consurgens, et omnis populus
cum eo, venit ad fontem qui vocatur Harad; erant autem castra Madian
in valle ad Septentrionalem plagam collis excelsi. 2. Dixitque Dominus ad
Gedeon: Multus tecum est populus, nec tradetur Madian in manus ejus,
ne glorietur contra me Israel, et dicat: Meis viribus liberatus sum.
3. Loquere ad populum, et cunctis audientibus prædica: Qui formidolosus
et timidus est, revertatur. Recesseruntque de monte Galaad, et reversi
sunt de populo viginti duo millia virorum, et tantum decem millia remanserunt. 4. Dixitque
Dominus ad Gedeon: Adhuc populus multus est, duc eos ad aquas, et ibi probabo illos: et

de quo dixero tibi ut tecum vadat, ipse pergat: quem ire prohibuero, revertatur. 5. Cumque descendisset populus ad aquas, dixit Dominus ad Gedeon: Qui lingua lambuerint aquas, sicut solent canes lambere, separabis eos seorsum; qui autem curvatis genibus biberint, in altera parte erunt. 6. Fuit itaque numerus eorum qui manu ad os projiciente lambuerant aquas, trecenti viri: omnis autem reliqua multitudo flexo poplite biberat. 7. Et ait Dominus ad Gedeon: In trecentis viris qui lambuerunt aquas, liberabo vos, et tradam in manu tua Madian; omnis autem reliqua multitudo revertatur in locum suum. 8. Sumptis itaque pro numero cibariis et tubis, omnem reliquam multitudinem abire præcepit ad tabernacula sua: et ipse cum trecentis viris se certamini dedit. Castra autem Madian erant subter in valle. 9. Eadem nocte dixit Dominus ad eum: Surge et descende in castra, quia tradidi eos in manu tua; 10. sin autem solus ire formidas, descendat tecum Phara puer tuus. 11. Et cum audieris quid loquantur, tunc confortabuntur manus tuæ, et securior ad hostium castra descendens. Descendit ergo ipse et Phara puer ejus in partem castrorum, ubi erant armatorum vigiliæ. 12. Madian autem et Amalec, et omnes Orientales populi, fusi jacebant in valle, ut locustarum multitudo: cameli quoque innumerabiles erant, sicut arena quæ jacet in littore maris. 13. Cumque venisset Gedeon, narrabat aliquis somnium proximo suo; et in hunc modum referebat quod viderat: Vidi somnium, et videbatur mihi quasi subcinericius panis ex hordeo volvi, et in castra Madian descendere; cumque pervenisset ad tabernaculum, percussit illud, atque subvertit, et terræ funditus coæquavit. 14. Respondit is cui loquebatur: Non est hoc aliud, nisi gladius Gedeonis filii Joas viri Israelitæ; tradidit enim Dominus in manus ejus Madian, et omnia castra ejus. 15. Cumque audisset Gedeon somnium et interpretationem ejus, adoravit; et reversus est ad castra Israel, et ait: Surgite; tradidit enim Dominus in manus nostras castra Madian. 16. Divisitque trecentos viros in tres partes, et dedit tubas in manibus eorum, lagenasque vacuas ac lampades in medio lagenarum. 17. Et dixit ad eos: Quod me facere videritis, hoc facite; ingrediar partem castrorum, et quod fecero sectamini. 18. Quando personuerit tuba in manu mea, vos quoque per castrorum circuitum clangite et conclamate, Domino et Gedeoni. 19. Ingressusque est Gedeon, et trecenti viri qui erant cum eo, in partem castrorum, incipientibus vigiliis noctis mediæ, et custodibus suscitatis, cœperunt buccinis clangere, et complodere inter se lagenas. 20. Cumque per gyrum castrorum in tribus personarent locis, et hydrias confregissent, tenuerunt sinistris manibus lampades, et dextris sonantes tubas, clamaveruntque: Gladius Domini et Gedeonis; 21. stantes singuli in loco suo per circuitum castrorum hostilium. Omnia itaque castra turbata sunt, et vociferantes, ululantesque fugerunt: 22. et nihilominus insistebant trecenti viri buccinis personantes. Immisitque Dominus gladium in omnibus castris, et mutua se cæde truncabant, 23. fugientes usque ad Bethsetta, et crepidinem Abelmehula in Tebbath. Conclamantes autem viri Israel de Nephthali, et Aser, et omni Manasse persequebantur Madian. 24. Misitque Gedeon nuntios in omnem montem Ephraim, dicens: Descendite in occursum Madian, et occupate aquas usque ad Bethbera atque Jordanem. Clamavitque omnis Ephraim, et præoccupavit aquas atque Jordanem usque Bethbera. 25. Apprehensosque duos viros Madian, Oreb, et Zeb, interfecit Oreb in Petra Oreb, Zeb vero in Torculari Zeb. Et persecuti sunt Madian, capita Oreb et Zeb portantes ad Gedeon trans fluenta Jordanis.

1. AD FONTEM QUI VOCATUR HARAD.] *Harad*, Hebr. significat timorem, ut discamus quòd *initium sapientiæ sit timor Domini.* Nam *beatus homo qui semper est pavidus.* Prov. 28. v. 14. Fons hic typus est Baptismi et pœnitentiæ, quam milites prælio præmittere debent, uti fecere jussu Constantini Imp. pugnaturi contra Maxentium, qui idcirco de eo victoriam retulere, uti narrat Theodor. lib. 3. c. 3.

2. NE GLORIETUR CONTRA ME ISRAEL ET DICAT: MEIS VIRIBUS LIBERATUS SUM.] *Ne opus cœlestis dextræ virtuti assignetur humanæ*, etc. *Ut sibi de patrato divinitus belli opere paucitas usurpare nihil posset*, ait Salvian. lib. 7, de Providentia, q. d. Volo ut trecentos tantum, eosque inermes ad prælium hoc adhibeas, ut omnibus constet victoriam non militum, sed meis viribus esse partam. Hac de causa Deus elegit infirma mundi, ut confundat fortia, 1. Corinth. 1. scilicet viles et indoctos piscatores, ut per eos quasi Apostolos orbem converteret; horum enim typus fuere hi Gedeonis milites.

3. QUI FORMIDOLOSUS ET TIMIDUS EST REVERTATUR,] ne aliis militibus hanc suam formidinem affricet, idque juxta legem Deut. 20. 8. Sic Christus timidos à sua militia rejicit, dicens: *Qui non accipit Crucem suam et sequitur me, non est me dignus.* Matth. 10. 38. Dicat ergo animo-

sus Christi miles : *Dominus illuminatio mea et salus mea, quem timebo? Dominus protector vitæ meæ, à quo trepidabo?* Psalm. 26.

RECESSERUNTQUE DE MONTE GALAAD.] Alius est hic mons Galaad à Galaad, in quo Jacob cum Laban fœdus iniit, Genes. 31. 48. qui erat trans Jordanem : hic enim erat cis Jordanem, ibi enim castra sua habebat Gedeon. Serarius putat montem Gelboe hic vocari montem Galaad. Favet Adrichom.

5. QUI LINGUA LAMBUERINT AQUAS, SICUT SOLENT CANES LAMBERE (ut manu aquam ex flumine haustam in os injiciant, uti explicat versus sequens, sicut canes lingua lambentes aquam in os injiciunt, non autem os aquæ applicant, ut aquam sugant, sicut faciunt equi et boves) SEPARABIS EOS SEORSUM, ut eos in militiam et expeditionem tuam contra Madian cooptes, QUI AUTEM CURVATIS GENIBUS BIBERINT, IN ALTERA PARTE ERUNT,] ut eos à castris tuis domum ableges. Josephus putat à Gedeone hic electos eos qui erant ignavi, fortes vero rejectos. Audi eum : *Ut ergo sciant rem totam pendere à Dei auxilio, jussit ut circa meridiem, cum æstus fervet maxime, exercitum ducat ad fluvium, et quotquot procumbentes biberent, eos viros fortes crederet; quotquot autem trepide et tumultuarie potum sumerent, sic existimaret eos metu hostium hoc facere, et cum his jussit hostem invadere.* Unde Abulensis colligit lambentes aquas, tanquam timidiores, ignavos et contemptibiles fuisse à Gedeone et Deo electos, ut major Dei virtus in hac victoria eluceret. Sic et Theodor. q. 15. et S. August. quæst. 37.

Verisimilius Lyranus, Arias, Serarius et alii censent electos qui lambuerant aquas præ illis, qui curvato genu biberant, quasi temperantiores, tolerantiores sitis, et expeditiores, utpote qui toti ad certamen imminens intenti, obiter et cursim more canum aquam lambendo sitim restinguerent, ideoque ad prælium aptiores. Nam primo, hi stantes bibebant, cæteri vero genu flexi vel proni in terram. Secundo, hi aquam modicam ad os manu injiciebant; cæteri verò ore flumen sorbebant, ut totum ventrem implerent, quod magnæ gulæ erat indicium.

Tropol. qui ad res terrenas et corporeas flecti nescit, qui vitiis non indulget, neque ob peccati sitim sternitur pronus, ille probabilis, ille electus est. Hoc tandem desiderium nos à possessione Dei, boni in infinitum melioris excludit. Egregie namque Prosper ait : *Qui vult Deum possidere, renuntiet mundo, ut sit illi Deus beata possessio. Nec renuntiat mundo is quem terrenæ possessionis adhuc delectat ambitio; quia, quamdiu sua non relinquit, mundo cujus bona retinet, servit. Et utique non potest mundo servire simul et Deo : ac sic propterea voluit Deus cultores suos omnibus renuntiare, propter quæ diligitur mundus, ut exclusa cupiditate mundi, divina in eis charitas possit augeri vel perfici.* Huc usque Prosper l. 2. de vita contemplativa c. 16. Rursum, S. Gregor. 30. Moral. 33. *Aquis*, inquit, *doctrina sapientiæ, stante autem genu recta operatio designatur. Qui ergo dum aquas bibunt genuflexisse perhibentur, à bellorum certamine prohibiti recesserunt; quia cum illis Christus contra hostes fidei pergit ad prælium, qui cum doctrinæ fluenta hauriunt, rectitudinem operum non inflectunt.*

6. FUIT ITAQUE NUMERUS EORUM, QUI MANU AD OS PROJICIENTE LAMBUERANT AQUAS, TRECENTI VIRI.] Ecce hic explicat quid sit lambere aquas more canum, scilicet manu aquam in os injicere, sicut canis injicit lingua. Nam alioqui stantes non poterant lingua aquam contingere, uti faciunt lambendo canes : in eo ergo erant canibus, qui manus non habent, sed lingua pro manu utuntur dissimiles : *Manu*, ait S. August. q. 27. *Aquam raptam in os projiciebant, et hoc erat simile bibentibus canibus, qui non ore apposito, sicut boves, aquam ducunt, aquam bibunt, sed lingua in os rapiunt, sicut etiam isti intelliguntur fecisse, sed cum manu in os aquam projicerent, quam lingua exciperent.*

Nimirum ait Origenes hom. 9. *Ille probabilis, ille electus est qui, posteaquam ad aquas baptismi ventum est, flecti ad necessitates terrenas et corporeas nescit, qui vitiis non indulget, neque ob peccati sitim sternitur pronus.* Addit deinde Origen. *Sed et quod dicit eos manu vel lingua aquam lambere non absque sacramenti quadam significantia hoc mihi videtur scriptum, scilicet quod et manu et lingua operari debent milites Christi, hoc est opere et verbo; quia qui docet et facit, hic magnus vocabitur in regno cœlorum. Quod autem etiam similitudinem canis lambentis Script. posuit, videtur mihi istud animal hoc in loco propterea nominatum, quòd super omnia cætera animalia amorem dicitur proprii domini servare, nec tempore nec injuriis obliterari in eo fertur affectus.*

10. DESCENDAT TECUM PHARA PUER TUUS,] id est, famulus tuus. Puer hic animosus Gedeonis metum dispellens fuit typus Christi, ait Leo Castrius in Isaiæ c. 10. *Phara* enim idem est quod *frugifer*, vel *ramificatus*, et exaltatus in arbore crucis; hac enim Christus martyribus fidelibusque metum ademit.

Mystice S. Gregor. 30. Mor. c. 33. Trecenti repræsentant mysterium S. Trinitatis, ait, additque : *Iste trecentenorum numerus in Tau littera continetur, quæ crucis speciem tenet. Cui si super transversam lineam, id quod in cruce eminet adderetur, non jam crucis species, sed ipsa crux esset. Quia ergo iste trecentorum numerus in Tau littera continetur, et per Tau litteram, sicut diximus, species crucis ostenditur, non immerito in his trecentis Gedeonem sequentibus illi designati sunt, quibus dictum est,* Lucæ 9 : *Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me. Qui sequentes Dominum, tanto verius crucem tollunt, quanto acrius et se edomant, et erga proximos suos charitatis compassione cruciantur. Unde et per Ezechielem* (c. 9.) *Prophetam dicitur : Signa Tau super frontes virorum gementium et dolentium.* Sic et S. Aug. s. 108. de Temp.

13. VIDI SOMNIUM, ET VIDEBATUR MIHI QUASI SUBCINERICIUS PANIS EX HORDEO, VOLVI ET IN CASTRA MADIAN DESCENDERE.] Pro *subcinericius*, hebr. est צליל *tselil*, quod R. David et similes vertunt *strepitum*, vel *tinnitum edens*, à צלל *tsalal*, id est, strepere, tinnire. Melius Noster, Sept. Chald. et alii vertunt tostum vel assatum sub cinere, hoc est subcinericium à rad. צלה *tsala*, id est, assavit, torruit : sic ab הגה *haga*, id est, meditari, loqui, fit הגיון *higgaion*, id est, meditatio.

Congrue Deus in somnio hoc Madianitæ militi primario immisso, per panem hunc hordeaceum et subcinericium significabat Gedeonem in speciem abjectum et contemptibilem,

qui tumultuarie et subito, quasi ex cinere hunc exercitum exiguum trecentorum militum collegerat. Ita S. Aug. q. 37. Lyran. Abul. Arias et alii, idque allusione pulchra. Hebræi enim bellum vocant מלחמה *milchama*, id est, comestionem, sive devorationem hominum, ducto nomine à לחם *lechem*, id est, panis. Unde ad hoc apposite dicitur, Num. 14. 9. *Sicut panem devorare eos possumus.* Significat ergo hæc visio Gedeonem et Hebræos, qui hactenus fuerant panis Madianitarum, utpote ab eis devorati, uti devoratur panis, deinceps fore gladios, percussores et occisores Madianitarum se devorantium.

Conjectavit igitur optime Madianita hic ex ambigua nominis significatione; nam לחם *lechem* et panem et bellum significat. Ex hac ergo conjunctione et affinitate, non naturæ (quæ enim est affinitas panis ad gladium?) sed significationis, conjecit per panem significari gladium et bellum, quod à Gedeone jam imminente Madianitarum castris imminebat. Ita Arias et noster Gaspar Sanchez in Isaiæ c. 14. n. 29. Apposite Gedeoni in area grana ad panem excutienti, et panes Angelo liberaliter offerenti, in præmium hospitalitatis Deus panem dedit omen et signum victoriæ, ut ostenderet quàm efficax sit beneficentia et hospitalitas, utpote quæ panes vertat in gladios, quibus hostes quoslibet prosternat.

Allegor. hic panis fuit typus Eucharistiæ, quæ Madianitas, id est dæmones, cæterosque hostes quasi gladius ferit et dejicit; hic enim est panis, qui de cœlo descendit, et castra hostium subvertit, sicut panis hic videbatur ex alto descendere in castra Madian, quasi à Deo in illa demissus ut eadem disturbaret.

Cumque pervenisset ad tabernaculum, percussit illud.] *Tabernaculum* intellige principis, sive ducis, indeque cæterorum militum. Tabernaculum ergo, id est, tabernacula, quæ in medio castrorum esse solent, ut sint tutiora ab hoste. Unde mox versu sequenti tabernaculum hoc interpretatur omnia castra Madian. Ita Cajet. Arias et alii.

14. Respondit is cui loquebatur,] puta commilito, sive socius Madianitæ, qui somnium quod viderat sibi narrarat: *Non est hoc aliud nisi gladius Gedeonis*, ob analogias jam recensitas. Dixit hoc utique instinctus à Deo; unde subdit: *Tradidit enim Dominus in manus ejus Madian et omnia castra ejus.* Ita Abulensis.

15. Cumque audisset Gedeon somnium (linguam enim Madianiticam intelligebat, sive quia illa vicina erat Hebrææ, sive quòd à Madianitis Judæam jam per septennium occupantibus eam didicisset) adoravit] Deum, quòd sibi hoc omen divinum victoriæ prænuntium præbuisset.

16. Divisitque trecentos viros in tres partes (quasi in tres acies, ut ternis turmis Madianitas cingeret) et dedit tubas in manibus eorum, lagenasque vacuas, ac lampades in medio lagenarum.] *Vox lampades*, Hebr. לפדים *lappadim*, in genere significat lucentem flammam, in quacumque re vel materia illa sit. Chald. vertit *beguraca*, id est, *incensa* vel *ignita*. Unde non est verisimile lampades has fuisse nostrates vulgares, quæ oleo ardent et aluntur; hæ enim inclusæ lagenis iis complosis fuissent exstinctæ, sed ut ait Arias, lignei erant torres ex pino, cupresso, cedro aut simili oleaginosa et pingui arbore, qui ignem accipere, fovere, ac diutius servare possent vento obluctante excitandum augendumque potius quàm exstinguendum; præsertim si insuper pice, cera, oleo, bitumine, etc. obliti unctique fuerint. Itaque omnia hìc ad terrorem comparata percelluerunt Madianitas, quia inopinata et nocturna scilicet multitudo trecentarum tubarum clangentium ad prælium; fragor lagenarum, quarum quisque suam commilitonis lagenæ allidebat, indeque subito emicantes vicinæ circumquaque lampadum, id est, torrium sive titionum flammæ, hostem insequentes. Simili stratagemate Annibal à Q. Fabio Max. ad Casilinium obsessus, eum elusit et evasit: nam duobus boum millibus ad cornua singulorum faces accensas alligavit, itaque eos stimulando impulit in montes à Romanis insessos, *ac metus ipse relucentis flammæ ex capite*, ait Livius Decade 3. l. 2. *calorque jam ad vivum ad imaque cornuum adveniens, velut stimulatos furore agebat boves, quo repente discursu haud secus quàm sylvis montibusque accensis omnia circumvirgulta ardere, capitumque inquietatio excitans flammam hominum passim discurrentium speciem præbebat. Qui ad transitus saltus insidendos locati erant: ubi in summis montibus ac super se quosdam ignes conspexerunt, circumventos se esse rati præsidio excessere: qua ingens emicabat flamma velut tutissimum iter petentes summa montium juga, tum in quosdam boves palantes à suis gregibus inciderunt: et primo cum procul cernerent, veluti flammas spirantium miraculo attoniti constiterunt, deinde ut humana apparuit fraus, tum vero insidias rati esse cum multo maximoque strepitu concitant se in fugam, levique armaturæ hostium incurrere.*

Huic similia sunt quæ recenset Julius Frontius l. 2. de stratagem. cap. 4. *Hispani*, inquit, *contra Halmicarem boves vehiculis adjunctos in prima fronte constituerunt, vehiculaque tædæ et sebi et sulphuris plena signo pugnæ dato incenderunt, actis deinde in hostem bobus consternatam aciem perruperunt.*

Phalisci et Tarquinienses compluribus suorum in habitu sacerdotum subornatis faces et angues furiali habitu præferentibus aciem Romanorum turbaverunt. Idem Veienses et Fidenates facibus arreptis fecerunt.

Atheas, rex Scytharum, cum adversus ampliorem Triballorum exercitum confligeret, jussit à feminis et pueris omnique imbelli turba greges asinorum ac boum ad postremam hostium aciem admoveri, et erectas hastas præferre: famam deinde diffudit, tanquam auxilia sibi ab ulterioribus Scythis adventarent, quæ asseveratione avertit hostem.

Idem l. 3. c. 8. *Cyrus*, ait, *rex Persarum, incluso Sardibus Crœso, qua præruptus mons nullum aditum præstabat, ad mœnia malos exæquantes, altitudinem jugi subrexit: quibus simulacra hominum armata Persici habitus imposuerat, noctuque eos monti admovit. Tum prima luce ex altera parte muros aggressus est; ubi orto sole simulacra illa armatorum referentia habitum refulserunt; Oppidani captam urbem à tergo credentes, et ob hoc in fugam dilapsi, victoriam hostibus concesserunt.*

Idem l. 2. c. 5. *Alexander Macedo*, inquit, *cum hostis in saltu editiore castra communisset, seducta parte copiarum, præcepit his quos relinque-*

bat, ut ex more ignes excitarent, speciemque præberent totius exercitus : ipse per avias regiones circumducta manu hostem superiore aggressus loco depulit.

Allegor. Procop. et S. August. serm. 108. de Temp. Milites Gedeonis, inquit, sunt discipuli Christi, qui miraculorum faces præ se tulerunt et prædicationis tubam, quibus Madian, id est, gentilismum et idolorum cultum prostravere.

Tropol. Rupert. Lagenæ, ait, sunt fragilia et quasi testea martyrum corpora, quibus per mortem fractis cœperunt coruscare miracula, per quæ in fugam acti sunt persecutores, et conversi ad Christum infideles. Sic fere et sanctus Ambros. lib. 1. de Spiritu sancto c. 16. ac fuse S. Gregor. 30. Moral. c. 33. quem audi : *Designatur in tubis clamor prædicantium; in lampadibus claritas miraculorum; in lagenis fragilitas corporum. Tales quippe secum dux noster ad prædicationis prælium duxit, qui despecta salute corporum hostes suos moriendo prosternerent, eorumque gladios non armis, non gladiis, sed patientia superarent. Armati enim venerunt sub duce suo ad prælium martyres nostri; sed tubis, sed lagenis, sed lampadibus. Qui sonuerunt tubis, dum prædicant; confregerunt lagenas, dum solvenda in passione sua corpora hostilibus gladiis supponunt; resplenduerunt lampadibus, dum post solutionem corporum, miraculis coruscarunt. Moxque hostes in fugam conversi sunt; quia dum mortuorum martyrum corpora miraculis coruscare conspiciunt, luce veritatis fracti, quod impugnaverunt, crediderunt.*

Idipsum clarius explicat, dum subdit : *Cecinerunt ergo tubis, ut lagenæ frangerentur; lagenæ fractæ sunt, ut lampades apparerent; apparuerunt lampades, ut hostes in fugam verterentur, id est, prædicaverunt martyres, donec eorum corpora in morte solverentur; corpora eorum in morte soluta sunt, ut miraculis coruscarent; coruscaverunt miraculis, ut hostes suos ex divina luce prosternerent; quatenus nequaquam Deo erecti resisterent, sed eum subditi formidarent.* Eadem ad verbum habet, et ex S. Gregor. transscripsit Beda.

Rursum Origen. hîc hom. 9. sub finem : *Vide, ait, quia electi milites Dei cum lampadibus pugnant. Sic enim eos Christus armaverat, dicens : Sint lumbi vestri præcincti, et lucernæ vestræ ardentes. Et iterum : Sic fulgeat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in cœlis est. Talibus ergo lampadibus accensis pugnare decet milites Christi, luce operum refulgentes et splendore gestorum. Quæ sunt autem buccinæ corneæ in quibus tuba canunt? Qui de cœlestibus loquitur, qui de spiritualibus disserit, qui mysteria regni cœlorum revelat, ille buccina concinit, ille de tuba loquitur, qui de magnis et maximis loquitur, qui scientiam Christi humanis auribus pandit. Sed cur et cornea dicitur buccina? Quia et de sancto dicitur. Cornu ejus exaltabitur in gloria. Unde et uniuscujusque buccina dicitur cornea, in eo quod multiplicem scientiam Christi, et crucis ejus, quæ in cornu designatur, disserit sacramenta. Cum hac ergo buccina militantes, et cum hac pugnantes vincimus alienigenas, et hostes in fugam vertimus, etiamsi fuerit multitudo eorum sicut locustæ. Locustis enim comparata est dæmonum multitudo, quibus neque in cœlo neque in terris est sedes. Præcedat ergo et nos hoc bello operum lux, scientiæ virtus, divini verbi prædicatio.*

17. Quod me facere videritis, hoc facite,] nimirum hæc sex ait Serarius : *Primo, me tuba clangente, clangitote et vos; secundo, me clamante, Domino et Gedeoni, clamatote et vos; tertio, me lagenam meam frangente, frangitote et vos vestras; quarto, me læva manu lampadem tenente, tenetote et vos; quinto, me manu dextera tubam tenente, eamque porro inflante, tenetote similiter et inflatote etiam vos; sexto, me meo in loco stante, state et vos in vestro singuli.*

Tropol. discat hîc prælatus subditos præire exemplo, eoque illos magis docere, quàm verbo. Exempla enim fortiora sunt verbis, magisque persuadent. Pudet enim militem cessare, ubi imperatorem laborare et certare videt. Ita fecit Christus, de quo Lucas Act. 1. 1. *Cœpit Jesus facere* primo *et* secundo *docere : Discite*, ait ipse, *à me, quia mitis sum et humilis corde.* Matth. c. 11. v. 29. Unde S. Ephrem epist. ad Joan. Monachum : *Recte*, inquit, *agis, exemplum bonorum operum teipsum præbens, et potissimum fratribus, qui tecum habitant, secundum eum qui habet : A me videbitis et sic facietis.*

Moraliter igitur disce hîc ducem militibus, patrem filiis, Superiorem inferioribus ad ardua præcedere debere, primumque manum rei difficili admovere, si illam cito recteque confectam velit. Ita fecit Cato, qui apud Lucanum lib. 9. sui exemplo milites ad omne discrimen impellit, dicens :

Ingrediar, primusque gradus in pulvere ponam.
Me calor æthereus feriat, mihi plena veneno
Occurrat serpens, fatoque pericula vestra
Prætentate meo : sitiat quicumque bibentem
Viderit, aut umbras nemorum quicumque petentem
Æstuet aut equitem peditum præcedere turmas
Deficiat, si quo fuerit discrimine notum
Dux aut miles eam, etc.

18. Conclamate Domino et Gedeoni,] scilicet sit hoc prælium et victoria. Unde v. 20. dicitur eos conclamasse : *Gladius Domini et Gedeonis*, scilicet hic est qui vos, ô Madianitæ, persequitur, cædit et sternit. Unde Chald. *Gladius à facie Domini procedit, et victoria per Gedeonis manus est*, quem vos, ô Madianitæ, velut antagonistam formidatis, ac per somnium de vobis triumphaturum jam cognovistis. q. d. Deus est, Deus inquam est, qui Madianitas ulciscitur, suum in eos gladium vibrat, ipsos neci dat; Gedeon vero hac in re illius minister est, ab illo ultorem accipit gladium, suisque ipsum in hostes defigit manibus. Audi S. August. q. 40. *Hoc significat quod gladius id erat operaturus, quod Domino placeret et Gedeoni.*

Hinc laudandi Poloni et Hungari, qui instar Gedeonis prælium adoriuntur inclamato nomine Jesu, et Hispani nomine S. Jacobi, ideoque sæpe victoriam de hostibus reportant.

19. Incipientibus vigiliis noctis mediæ et custodibus suscitatis, cœperunt buccinis clangere.] Nox ipsa et tubarum clangor perculit Madianitas, ut putarent maximum Israelitarum exercitum in se irruere, cui se posse resistere diffiderent. Unde in fugam versi se invicem protrivere et confecere. Hoc stratagema imitantur callidi belli duces; cum enim paucos habent milites, multas tubas inflari curant, ut ex iis hostes suspicentur maximas contra se venire co-

pias, itaque de fuga cogitent. Sic fecit Pompeius contra Mithridatem pugnaturus. Audi Dionem lib. 36. *Primum*, ait, *tubicines omnes ex composito simul bellicum cecinerunt, tum milites et reliqua omnis turba conclamarunt : et illi quidem hastas aut pila ad scuta concutiebant; isti* (calones et lixæ) *lapides etiam ad ærea vasa.* Simile fecit Fredegundis, regina Franciæ, pro Clothario filiolo suo pugnans ; nam jussu Landerici Ducis, milites ejus singuli præcisis arborum ramis septi, et tintinnabula pulsantes intempesta nocte hostes perterrefecerunt, et in fugam compulerunt, uti narrat Aimoinus l. 3. c. 81.

Et complodere inter se lagenas,] ut partim fragore hujus complosionis, partim coruscatione tot tædarum sive titionum inde emicantium et effulgurantium, Madianitæ consternerentur. Simili stratagemate Octavium Cæsarem, postea Augustum, Salonas obsidentem fugarunt Salonitani, uti narrat Dio l. 42. *Mulieres*, ait, *dimissis capillis, vestitu nigro indutæ, acceptis facibus, denique quam maxime terribili habitu compositæ media nocte ad castra oppugnantium accesserunt: metuque exanimatis excubitoribus* (*quippe dæmonum speciem illis exhibebant*) *omnibus simul locis castrorum ignem injecerunt, eas subsecuti viri multos eo tumultu excitatos, multos etiam dormientes occiderunt : ita et castra et stationem navium, quam Octavius tenebat, confestim occupavere.*

Tropol. Auctor. homil. de Virgin. apud sanctum Bernardum : *Exierunt*, ait, *cum lampadibus lumbos habentes præcinctos, et lucernas in manibus ardentes, ut et castitatis cingulum astringatur in corpore, et ad utilitatem proximi et gloriam patris lux exempli clareat in operatione. Sic Gedeon in lagunculis lampades occultans, sed in hora certaminis fractis vasculis demonstrans, repentina luce hostes terruit et vertit in fugam ; terrentur enim principes tenebrarum visa luce bonorum operum, quia stare ante lucem tenebræ non possunt.* Et Isaias Abbas orat. 17. *Qui corporis*, ait, *timet infirmitatem, ad id quod secundùm naturam est non perveniet ; qui supplex ad Deum confugit, in eo quietem inveniet : ni Gedeon hydrias confregisset, non aspexisset lampadum splendorem. Itidem homo, nisi corpus contempserit, divinitatis lumen non intuebitur. Etenim Jahel uxor Aber Cinei, nisi tulisset clavum Tabernaculi, Sisaræ superbiam non oppressisset. Si mens igitur se confirmaverit, decreveritque charitatem sequi, omnia carnis vitia superabit.*

20. Tenuerunt sinistris manibus lampades, et dextris sonantes tubas,] ut firmius tenerent, ideoque majori vi sonoque eas inflarent; major enim vis est in dextera. Mysticam significationem et causam dat S. Gregor. 30. Moral. c. 34. *Pro dextero*, inquit, *habere dicimur quidquid pro magno pensamus; pro sinistro vero quod pro nihilo ducimus. Bene ergo illic scriptum est, quod in dextera tubas, lagenas autem in sinistra tenuerunt; quia Christi martyres pro magno habent prædicationis gratiam, corporum vero utilitatem pro minimo. Quisquis enim plus facit utilitatem corporis, quàm gratiam prædicationis, in sinistra tubam atque in dextera lagenam tenet. Si enim priori loco gratia prædicationis attenditur, et posteriori utilitas corporis, certum est quia in dextris tubæ, et sinistris lagenæ teneantur.*

21. Stantes singuli in loco suo per circuitum castrorum hostilium.] *Stantes*, ut scilicet stando fingerent se transitum dare copiis suis maximis Madianitas invadentibus, quasi quælibet tuba, et quilibet tubicen suam duxisset armatorum cohortem; quælibet enim turma equitum suum habet tubicinem : erat enim nox cum nihil videtur, ideoque multa quæ non sunt, videri videntur, præsertim pavidis et consternatis.

Omnia itaque castra turbata sunt,] non tam ob linguarum diversitatem, ut vult Josephus, quàm quod in castris suis putarent esse Israelitas, seque mutuo non agnoscerent, et divina quadam cæcitate ac rabie per obvios omnes grassarentur. Sic tropol. Hæretici, qui sunt nostri Madianitæ, contra se invicem digladiantur, seseque conficiunt. Vere S. Hier. in Ezech. *Hæreticorum compugnatio*, inquit, *nostra victoria est.* Et S. Hilar. l. 7. de Trinitate : *Bellum Hæreticorum*, ait, *pax est Ecclesiæ.*

22. Immisitque Dominus gladium in omnibus castris, et mutua se cæde truncabant :] nimirum immisit Deus in Madianitas terrorem et cæcitatem, et putantes Hebræos in mediis castris stragem edere, præ pavore, præ somni impotentia, præ mœrore et ira quisque sibi vicinum hostem esse existimans gladio feriret, quique fugiebant sequentes se pariterque fugientes, crederent esse Israelitas hostes insecutoresque suos ; quare dum eos putant ferire et cædere, ceciderunt se mutuo, eo quod Israelitæ continuo clangore tubarum et fulgore lampadarum, sive titionum ardentium eos insequerentur. Hoc meruit fides et spes excelsa Gedeonis, qua Deo obediens cum trecentis militibus, qui ludicris armis lagenarum et lampadarum armabantur, animose invasit innumeros Madianitas armatissimos, ideoque eos prostravit, et ut ait Sidonius Appollin. in Panegyr.

Solo venit victoria cantu.

Simili modo perculit et percussit Deus hostes Josaphat regis Israel. 2. Paral. 20. Ex Gentilibus Gedeonem imitatus est Leonidas, qui cum trecentis Lacedæmoniis animose ad Thermopylas objecit se Xerxi ejusque copiis innumeris, easque cecidit et fugavit, qui proinde ab omnibus Historiis celebratur.

In his omnibus Gedeon fuit typus Christi, uti per sedecim analogias ostendi Isaiæ 9. v. 4. ad illa prædicta de Christo : *Sceptrum exactoris ejus superasti sicut in die Madian.*

Denique exercitus Madian erat ut minimum 135 millium, è quibus hîc cæsa sunt 120 millia, reliqua 15 millia fugientia persecutus Gedeon cecidit trans Jordanem, ut audiemus c. seq. v. 10. Atque hæc omnia perfecit cum trecentis duntaxat militibus ; sed per stratagemata Deo pro eo pugnante et hostes percellente. Vere Judas Machabæus alter Gedeon : *Non in multitudine exercitus*, ait, *victoria belli, sed de cœlo fortitudo est.* 1. Machab. 3. 19.

CAPUT OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Gedeon Ephraimitas jurgantes, quod ad bellum vocati non essent, leni responso placat. Secundo, v. 10. cædit reliquias Madian. Inde, v. 15. cives Soccoth et Phanuel, eo quod superbe panes sibi negassent conterit. Tertio, v. 21. Principes Madian trucidat. Quarto, v. 22. regnum sibi ab Hebræis oblatum recusat. Quinto, v. 27. ex manubiis hostium fabricat Ephod, quod ejus posteris fuit in ruinam idololatriæ et excidii. Denique, v. 30. ejus filii mors, et sepulturæ locus recensetur, ac eo mortuo relapsus Hebræorum ad cultum Baal.

1. Dixeruntque ad eum viri Ephraim : Quid est hoc quod facere voluisti,
ut nos non vocares, cum ad pugnam pergeres contra Madian ? jurgantes
fortiter, et prope vim inferentes. 2. Quibus ille respondit : Quid enim
tale facere potui, quale vos fecistis ? nonne melior est racemus Ephraim
vindemiis Abiezer ? 3. In manus vestras Dominus tradidit principes Ma-
dian, Oreb et Zeb : quid tale facere potui, quale vos fecistis ? quod cum
locutus esset, requievit spiritus eorum, quo tumebant contra eum.
4. Cumque venisset Gedeon ad Jordanem, transivit eum cum trecentis viris qui secum erant :
et præ lassitudine, fugientes persequi non poterant. 5. Dixitque ad viros Soccoth : Date,
obsecro, panes populo qui mecum est, quia valde defecerunt, ut possimus persequi Zebee et
Salmana reges Madian. 6. Responderunt principes Soccoth : Forsitan palmæ manuum Zebee
et Salmana in manu tua sunt, et idcirco postulas ut demus exercitui tuo panes. 7. Quibus ille
ait : Cum ergo tradiderit Dominus Zebee et Salmana in manus meas, conteram carnes vestras
cum spinis tribulisque deserti. 8. Et inde conscendens, venit in Phanuel; locutusque est ad
viros loci illius similia. Cui et illi responderunt, sicut responderant viri Soccoth. 9. Dixit
itaque et eis : Cum reversus fuero victor in pace, destruam turrim hanc. 10. Zebee autem
et Salmana requiescebant cum omni exercitu suo. Quindecim enim millia viri remanserant ex
omnibus turmis Orientalium populorum, cæsis centum viginti millibus bellatorum educentium
gladium. 11. Ascendensque Gedeon per viam eorum qui in tabernaculis morabantur, ad
Orientalem partem Noba et Jegbaa, percussit castra hostium, qui securi erant, et nihil ad-
versi suspicabantur. 12. Fugeruntque Zebee et Salmana, quos persequens Gedeon compre-
hendit, turbato omni exercitu eorum. 13. Revertensque de bello ante solis ortum, 14. ap-
prehendit puerum de viris Soccoth : interrogavitque eum nomina principum et seniorum
Soccoth, et descripsit septuaginta septem viros. 15. Venitque ad Soccoth, et dixit eis : En
Zebee et Salmana super quibus exprobrastis mihi, dicentes : Forsitan manus Zebee et Salmana
in manibus tuis sunt, et idcirco postulas ut demus viris, qui lassi sunt et defecerunt, panes.
16. Tulit ergo seniores civitatis et spinas deserti ac tribulos, et contrivit cum eis, atque
comminuit viros Soccoth. 17. Turrim quoque Phanuel subvertit, occisis habitatoribus civi-
tatis. 18. Dixitque ad Zebee et Salmana : Quales fuerunt viri quos occidistis in Thabor ? Qui
responderunt : Similes tui, et unus ex eis quasi filius regis. 19. Quibus ille respondit : Fratres
mei fuerunt, filii matris meæ, vivit Dominus, quia si servassetis eos, non vos occiderem.
20. Dixitque Jether primogenito suo : Surge, et interfice eos. Qui non eduxit gladium; time-
bat enim, quia adhuc puer erat. 21. Dixeruntque Zebee et Salmana : Tu surge, et irrue in
nos; quia juxta ætatem robur est hominis. Surrexit Gedeon, et interfecit Zebee et Salmana;
et tulit ornamenta ac bullas, quibus colla regalium camelorum decorari solent. 22. Dixerunt-
que omnes viri Israel ad Gedeon : Dominare nostri tu, et filius tuus, et filius filii tui; quia
liberasti nos de manu Madian. 23. Quibus ille ait : Non dominabor vestri, nec dominabitur
in vos filius meus, sed dominabitur vobis Dominus. 24. Dixitque ad eos : Unam petitionem
postulo à vobis; date mihi inaures ex præda vestra. Inaures enim aureas Ismaelitæ habere con-

sueverant. 25. Qui responderunt : Libentissime dabimus. Expandentesque super terram pallium, projecerunt in eo inaures de præda, 26. et fuit pondus postulatarum inaurium, mille septingenti auri sicli, absque ornamentis, et monilibus, et veste purpurea, quibus reges Madian uti soliti erant, et præter torques aureas camelorum. 27. Fecitque ex eo Gedeon Ephod, et posuit illud in civitate sua Ephra. Fornicatusque est omnis Israel in eo, et factum est Gedeoni et omni domui ejus in ruinam. 28. Humiliatus est autem Madian coram filiis Israel, nec potuerunt ultra cervices elevare : sed quievit terra per quadraginta annos, quibus Gedeon præfuit. 29. Abiit itaque Jerobaal filius Joas, et habitavit in domo suo; 30. habuitque septuaginta filios qui egressi sunt de femore ejus, eo quod plures haberet uxores. 31. Concubina autem illius, quam habebat in Sichem, genuit ei filium nomine Abimelech. 32. Mortuusque est Gedeon filius Joas in senectute bona, et sepultus est in sepulcro Joas patris sui in Ephra de familia Ezri. 33. Postquam autem mortuus est Gedeon, aversi sunt filii Israel, et fornicati sunt cum Baalim. Percusseruntque cum Baal fœdus, ut esset eis in Deum : 34. nec recordati sunt Domini Dei sui, qui eruit eos de manibus inimicorum suorum omnium per circuitum. 35. Nec fecerunt misericordiam cum domo Jerobaal Gedeon, juxta omnia bona quæ fecerat Israeli.

1. Dixerunt ad eum viri Ephraim, etc. jurgantes fortiter.] Erant enim Ephraimitæ arrogantes, ut patet Isaiæ 11. 13. ob numerosam et potentem suam tribum, quòdque illa à Jacob prælata esset tribui Manasse, ex qua erat Gedeon. Jurgantur ergo contra eum, quòd ipsos ad bellum non vocarit, præsertim quia Ephraimitæ arctiori cognationis vinculo conjuncti erant Manassensibus, quam cæteris tribubus, eo quòd Ephraim et Manasse patres harum tribuum fuissent immediati filii Joseph, qui frater erat Judæ, Ruben, Gad, etc. è quibus prognatæ sunt cæteræ undecim tribus. Joseph enim unus è duodecim Patriarchis, non unam, ut cæteri ejus fratres, sed duas tribus constituit.

2. Quibus ille respondit : Quid enim tale facere potui quale vos fecistis?] qui fugientes Madianitas ad Jordanem cecidistis plurimos et quasi innumeros, eorumque principes Oreb et Zeb, uti dictum ex cap. præcedenti v. 24. Sapienter id dixit Gedeon, ut jurgium modesto placidoque responso sopiret, juxta illud : *Responsio mollis frangit iram.* Prov. 15. 1.

Docet ergo hìc Gedeon superbiam et litem adversarii nulla re magis placari, quàm si te sub eo humilies, eumque laudes et tibi præferas. Qui hoc facit sapiens est et magnanimus. Vere enim Philemon in Ecdicazomeno : *Nihil*, ait, *neque jucundius, neque docto viro dignius est, quàm posse convicianiem ferre.* Et Ovidius lib. 3. Tristium :

> Quo quisque est major, magis est placabilis iræ,
> Et faciles motus mens generosa capit.

Quocirca Josephus lib. 5. cap. 8. *Plus*, ait, *profuit hæc mansueta Gedeonis responsio, quàm Madianitica victoria.*

Nonne melior est racemus Ephraim vindemiis Abiezer?] Est proverbium idem significans, q. d. ut explicat Chald. Infirmissimi tribus Ephraim præstantiores sunt robustissimis familiæ meæ Abiezer. Aut melius, q. d. paucæ personæ cæsæ ab Ephraimitis, scilicet Oreb et Zeb Principes Madian, pluris æstimandæ sunt, quàm omnes Madianitæ, quos nos Manassenses cecidimus. Tertio et optime, Gedeon metaphorice suam victoriam vocat vindemiam, reliquas vero victoriæ racemationem, quæ uvæ post vindemiam reliquæ colliguntur, q. d. Mea victoria fuit quasi vindemia colligens uvas ex vinea plena : sic enim ego cecidi et turbavi omnia castra Madian; vestra vero persecutio, qua turbatos à me fugientes insecuti estis et cecidistis, fuit quasi racematio post vindemiam, id est, victoriam; sed hæc vestra racematio pluris est mea victoria; tum quia cecidistis ipsos principes Madian, tum quia plurimos gregarios trucidastis. Ita Arias, Abulensis et alii.

Posset quoque nervose ex Hebræo sic verti : *Pueriles conatus Ephraim majores sunt forti irruptione Abiezer*, hoc est mea. Hebr. enim עוללות *Oleloth* significat pueriles cogitationes, conatus, opera, ab *Oleb*, id est, puer. Porro Gedeon ortus erat ex familia Abiezer, qui erat pronepos Manasse.

4. Cumque venisset Gedeon ad Jordanem, transivit eum cum trecentis viris.] Est hysterologia : jam ante enim Gedeon transierat Jordanem; ibi enim delata sunt ad eum capita Oreb et Zeb, ut dictum est v. ult. c. præcedenti. Hìc tamen ejus transitum per Jordanem enarrat ut recenseat ubi, et qua ratione persecutus sit fugientes, eosque ceciderit, nimirum trans Jordanem.

5. Dixitque ad viros Soccoth.] Locus sive urbs ita dicta, quòd ibi Jacob veniens è Mesopotamia fixisset tabernacula. Hæc enim hebr. significat *Soccoth*. Gen. 33. 17. Hinc patet Gedeonem transivisse Jordanem juxta mare Galilææ, eo loco ubi Jordanis è mari illo emergit, ideoque est major, quàm sit anterius ubi in mare hoc primum influit; ibi enim ad egressum Jordanis ex mari sita est Soccoth in tribu Gad.

6. Forsitan palmæ manuum Zebee et Salmana in manu tua sunt, et idcirco postulas ut demus exercitui tuo panes.] *Palmæ*, id est, volæ manuum, hoc est manus ipsæ. Est sarcasmus, q. d. Videris, ô Gedeon, imperiose nobis loqui, quasi jam victor de Zebee et Salmana evaseris, eosque manibus post terga revinctis captivos ante te abducas; at nondum illos vicisti, ut audeas à nobis panes petere. Nimirum frustra præsumis te cum trecentis duntaxat quindecim millia, quæ ipsi secum ducunt, cæsurum. Vide hìc ut opera heroica subeant calumniam et invidiam ab iis, qui illa laudare et promovere

deberent. Hanc enim subit hîc Gedeon à Gaditis, sicut paulo ante subivit ab Ephraimitis. Fuit hæc barbara Gaditarum inhumanitas, qua Gedeoni Judici, principi et liberatori suo, pro se contra Madianitas pugnanti, adeoque postulanti non carnes, sed panes denegarunt; unde ipse eam acriter castigavit.

7. CONTERAM (דשתי *dasti*, id est, *triturabo*) CARNES VESTRAS CUM SPINIS TRIBULISQUE.] Pro *tribulis* hebr. est ברקנים *barkanim*, quod significat spinas sive tribulos acerrimos, qui, ut fulgur, oculos penetrant ac lædunt, ita illi corpus. ברק *barac* enim significat fulgur. Rursus *barkanim* per metathesin alludit ad עקרבים *acrabbim?* id est, scorpiones. Ita sunt dictæ spinæ magnæ et acutæ, quæ martyrum carnes discerpebant et laniabant instar scorpionum, animalium venenatorum. Audi Isidorum lib. 6. Etym. cap. ult. *Virgæ sunt extremitates frondium arborumque: si lenis, virga est, si autem nodosa vel aculeata, Scorpio rectissimo nomine vocatur, quia arcuato vulnere in corpus infligitur.*

His ergo tribulis sive scorpionibus percutiebant reos usque ad necem, ideoque subinde eos humi sternebant, ibique flagellando quasi triturabant, sicut trituratur frumentum. Aliqui hanc triturationem censent factam, quòd ferrata carpenta (his quoque triturabant, et grana excutiebant) super eos induxerint, uti fecit David Ammonitis 2. Reg. 12. v. ult. sed nulla carpentorum horum fit hîc mentio. Dicitur enim duntaxat quòd tribulis eos triturarit, sicut flagellis triticum triturant Belgæ.

8. VENIT IN PHANUEL.] Locus juxta Soccoth, ita dictus à Jacob, eo quòd ibi luctans cum Angelo dixisset: *Vidi Dominum facie ad faciem, et salva facta est anima mea.* Gen. 32. 30. *Phanuel* enim hebr. idem est quod *facies fortis*, hoc est *Dei.*

9. DESTRUAM TURRIM HANC,] quam Phanuelitæ ædificarant, ut ad eam confugerent ingruente hoste, putantes in ea se fore tutos, ideoque superbe Gedeoni respondentes, negabant ei panem pro alimonia exercitus. Addit Abulensis quæst. 11. Phanuelitas Gedeoni mortem minitanti respondisse se ipsius minas nihili facere, sibi adversus illas turrim istam stare, tum Gedeonem subjunxisse se non ipsos tantum, sed et turrim excisurum.

10. ZEBEE AUTEM ET SALMANA (Duces Madian) REQUIESCEBANT CUM OMNI EXERCITU TRANS JORDANEM,] ideoque Gedeonem, à quo cis Jordanem cæsi erant, non formidantes, sed securi, ideoque securos et imperatos ex inopinato adortus Gedeon cecidit. Addunt Septuag. Hebr. et Chald. eos requievisse in *Carcar*, de quo ita scribit S. Hieron. in locis hebr. *Carcar ubi erant filii* (Τὸ *filii* irrepsisse videtur, ideoque delendum) *Zebee et Salmana, et est usque hodie castellum cognomento Carcaria, unius diei itinere à Petra distans.* Petra est civitas Arabiæ, à qua cognominata est Arabia Petræa in Moabitica regione, cui confinis erat tribus Ruben.

QUINDECIM ENIM MILLIA VIRI REMANSERANT, qui effugerant stragem Madianitarum editam à Gedeone cap. præcedenti, CÆSIS CENTUM VIGINTI MILLIBUS BELLATORUM.] Hinc patet castra Madian habuisse 135 millia bellatorum, præter calones, lixas, famulos, cæteramque imbellem turbam, è quibus à Gedeone et sociis cæsa fuere 120 millia, quindecim vero millia effugerunt, quæ hîc ab eodem trucidata sunt. Perperam Josephus pro *quindecim* habet *octodecim millia.*

11. ASCENDENSQUE GEDEON PER VIAM EORUM, QUI IN TABERNACULIS MORABANTUR,] hoc est Arabum, qui exinde Scenitæ vocantur: nam σκηνὴ est tabernaculum, ita dictum ab hebr. שכן *sachan*, id est, habitavit; quia Arabes hi non habent domos fixas; sed vagantes ex una regione quam depasti sunt, transeunt cum suis tabernaculis in aliam vicinam, illamque similiter depascuntur; abundant enim camelis, equis et vaccis. Unde et Nomades (νέμειν enim est pascere) appellantur, de quibus Plinius lib. 6. cap. 28. et Strabo lib. 16. Unde Gedeon non recta via, sed à tergo per Arabes hosce Scenitas invasit castra Zebee et Salmana, ut eos nil tale cogitantes ex improviso invaderet et opprimeret, qua in re se rei bellicæ et stratagematum, egregie peritum ostendit.

13. ANTE SOLIS ORTUM.] Hebr. ad verbum est: *Ab ascensu solis*, ut vertit Pagn. in Lexico, hoc est *ante ascensum* (id est, ortum) *solis*, ut vertit Vatabl. quare minus recte Lyran. Arias, Cajet. et alii vertunt: *desuper existente sole*, quasi jam ortus fuerit sol, ut vult Arias, aut quasi fuerit meridies, quo completur ascensus solis, uti putat Cajet. aut quasi fuerit vespera ante occasum solis, ut conjicit R. David et Lyran. Licet enim Daniel. 6. 20. *Ascensio solis* vocetur *occasus solis;* tamen hæc est phrasis Chaldaica, qua lingua scriptus est liber Danielis. Nam Hebræa, Græca et Latina phrasi ascensus solis significat ortum solis, quo scilicet sol ascendit super horizontem, ait Vatabl. Nota hîc rursum stratagema Gedeonis, quo nocte ante ortum solis hostes somno vinoque sepultos adoritur et trucidat.

16. CONTRIVIT.] Hebr. est וידע *ioda*, id est, *scire fecit*, scilicet per flagella et verbera, hoc est castigavit, punivit. Sic magister discipulo petulanti minans virgas ait: Ilisce docebo te, id est, castigabo te, quamquam Serarius putet pro *ioda* legendum וידש *iadus*, id est, trituravit. Sic enim legitur v. 9.

18. DIXITQUE (Gedeon) AD ZEBEE ET SALMANA: QUALES FUERUNT VIRI QUOS OCCIDISTIS IN THABOR.] Audierat Gedeon fratres suos uterinos ex eadem matre nato, imminentibus Madianitis de more fugisse in montem Thabor; audierat pariter ibidem nonnullos cæsos esse à Madianitis; suspicatus est ergo cæsos esse suos fratres: et vera fuit ejus suspicio, ut patet v. 9.

QUI RESPONDERUNT: SIMILES TUI; fratres enim non raro fratribus, æque ac parentibus assimilantur. ET UNUS EX EIS QUASI FILIUS REGIS.] Sensus planus est et clarus, scilicet unum ex eis insigniorem habuisse vultum eximium et regium. Nonnulli tamen sic explicant: *unus*, id est, quilibet *ex eis* erat forma tam eleganti, ut videretur esse filius regis. Unde Septuag. in Codice Romano habent. *Sicut tu, sic illi, in similitudinem filii regis.* Complut. et Regii: *Sicut tu, sic illi, similis tu similis illis, qualis species filiorum regum.*

22. DOMINARE NOSTRI TU, ET FILIUS TUUS, ET FILIUS FILII TUI, QUIA LIBERASTI NOS DE MANU MADIAN.] Erat Gedeon jam populi judex et princeps à Deo constitutus: non ergo Israelitæ hîc eum Judicem creare volunt, sed plenum imperium, hoc est regnum illi offerunt, illudque hæreditarium usque ad secundam generatio-

nem. Hoc enim significat τὸ *dominare*, scilicet mero et pleno jure quasi Rex. Judex enim illo ævo populo Israel dominari non poterat, sed juxta leges eum judicare et regere debebat. Rex enim est absolutus omnium dominus, ideoque quasi Deus terrestris; unde et multi reges voluerunt haberi colique ut Dii, ut Caligula, et Domitianus, quem proinde Martialis sive adulando sive corripiendo vocat Dominum Deumque : *Edictum*, inquit, *Domini Deique nostri.* Porro Augustus Cæsar audiens natum regem Messiam, puta Christum, noluit vocari Dominus.

23. Quibus ille ait : Non dominabor vestri, etc. Sed dominabitur vobis Dominus.] Modeste titulum domini, regisque jus recusat Gedeon, illudque in Deum transscribit, qui proprie erat Israelitarum rex et dominus, ideoque postea ægre tulit eos à Samuele petere regem : instantibus tamen dedit Saulem ; quia Rex videbatur decerpere aliquid tum nomini, tum juri Dei in suum populum, poteratque impune leges et jussa Dei violare, imo novos Deos inducere, uti fecit Jeroboam, Manasses, Salomon, aliique reges Israelis.

26. Mille septingenti auri Sicli,] qui faciunt 6800 coronatos Francicos, sive libras auri fere 70. Siclus enim est semiuncia. Quare non est verisimile totum hoc aurum expensum fuisse in solum Ephod. Quis enim Pontifex, imo quis homo ferret Ephod, sive vestem ponderantem 70 libras? Quare pars hujus auri in alia ornamenta fuit expensa. Simili modo dicitur David 1. Paral. 20. 2. fecisse sibi diadema ex corona imposita Idolo Melchom, quod ponderabat talentum auri, 2. Reg. 12. 30. Quia scilicet partem coronæ aptavit in diadema, non vere totam. Quis enim talentum auri capite suo gestare posset?

27. Fecitque ex eo Gedeon Ephod,] id est, superhumerale. Exodi 28. v. 6. Quæritur quale hoc fuerit Ephod, et an Gedeon illud faciendo peccarit?

Primo, Procopius et alii apud Abulens. censent Ephod hoc fuisse idolum, unde pro *posuit* hebr. est יצב *iatseb*, id est, *statuit*, sicut solent statui idolorum statuæ. Hinc et Israel *fornicatus est*, id est, idololatravit in eo : *Hinc quoque factum est Gedeoni et omni domui ejus in ruinam.* Verum quis credat virum sanctum, imo Deo familiarem, et ab eo dilectum et electum, qualis fuit Gedeon, post tantam victoriam à Deo acceptam, à Deo ad idola deflexisse, et idololatriæ fuisse auctorem, sicut fuit Jeroboam primus rex Israel conflando vitulos aureos, eosque quasi Deos colendos statuendo in Dan et Bethel?

Secundo, Arias censet hoc Ephod, utpote aureum, diversum fuisse ab Ephod Pontificis facto ex cocco, purpura, bysso et hyacintho, Exodi 28. 6. ac factum à Gedeone hoc fine duntaxat, ut esset perpetuum victoriæ tam admirabilis monumentum. Unde Cajet. censet Ephod hoc fuisse loricam ex auro ductilem, ut esset signum militiæ, pugnæ et victoriæ. Lorica enim humeros et pectus tegit munitque, æque ac Ephod sive superhumerale. Huic sententiæ satis favent Hebræa, quæ habent : *Et fecit illud in Ephod, et statuit illud in Ephra;* quæ verba innuunt ex auro spoliorum factum esse hoc Ephod, ideoque fuisse quasi loricam auream, quam proinde posteri quasi idolum coluerunt. Hæc expositio valde est accommoda.

Tertio, Lyranus per Ephod proprie accipit Ephod Pontificale, et sub eo intelligit cæteras vestes sacerdotales, quasi Gedeon illas fecerit, ut ipse iis sacrificaret domui suæ, ideoque *peccarit mortaliter*, sed de eo ante mortem pœnituerit. Verum nec hîc, nec alibi quidquam legimus de hac ejus pœnitentia.

Quarto, verisimilius S. Aug. q. 41. Theodor. q. 16. Dionys. Serarius et alii censent Gedeonem fecisse Ephod Pontificale, cæterasque Pontificis vestes ; hæ enim sub Ephod quasi veste primaria intelliguntur, ait S. August. tam hîc quam c. 17. 5. et c. 18. 14 et 18. Unde Osee 3. 4. Sept. *Ephod* vertunt τὴν ἱερατείαν, id est, sacerdotium omneque instrumentum sacerdotale. Sic ergo per Ephod hîc accipe omnem supellectilem ad sacrificium necessariam. Hoc igitur Ephod fecit Gedeon primo, ad perenne victoriæ monumentum : hanc enim consecutus erat per sacrificium, in altari à se jussu Dei erecto oblatum. Unde et postquam recusasset regnum sibi ab Hebræis oblatum, illudque in Deum resignasset, fecit hoc Ephod, ut se profiteretur religiosum esse Dei ministrum, ejusque jussa æque ac curam populi se in humeros suos excipere, ut ea eorumque infirmitates humeris suis portet, ac mediator ac sequester sit inter Deum et populum. Hoc enim repræsentabat Ephod sive superhumerale. Hinc et ex spoliis hostium efficit hoc Ephod. Unde hebr. est : *Fecitque illud* (scilicet totum hoc spoliorum ex auro donum) *in Ephod*, id est, ex eo ejusque pretio confecit Ephod.

Secundo, fecit hoc Ephod Pontificale splendidum auroque fulgens, quia in eo erant Rationale Urim et Tummim, per quæ Deus à Pontifice consultus dabat oracula principi et reipub. Exodi 28. non ut ipse Gedeon eo uteretur, sed ut Pontifex, qui non longe à sua urbe Ephra habitabat in Silo, ubi erat tabernaculum cum arca, ab eo in Ephra evocatus, hoc Ephod indutus pro se consuleret Dominum, sicut eum consulebat David per Abiathar Pontificem ; Gedeon enim erat Judex populi, ac in rebus dubiis ac perplexis sæpe occurrentibus responso et oraculo Dei indigebat.

Tertio, videtur Gedeon Ephod hoc fecisse, ut Pontifex eo indutus pro se et populo sacrificaret in altari, à se jussu Dei erecto in Ephra cap. 6. v. 26. Ad quid enim altare, nisi ut in eo sacrificetur? Addit Serar. Gedeonem ipsum per se in eo sacrificasse. Cum enim ipse jussu Dei in eo immolasset taurum cap. 6. v. 26. existimasse videtur quòd Deus secum dispensasset, ut licet non esset sacerdos ex tribu Levi, tamen quasi præter ordinem auctoratus à Deo in eo sacrificaret. Idcirco enim videtur Deus jussisse illi ut hoc altare erigeret. Altare enim essentialiter respicit sacrificium ; nam ut ait Aristot. 1. de cœlo c. 4. *Frustra est calceus, cujus non est usus.*

Igitur non peccavit Gedeon faciendo hoc Ephod. Probatur primo, quia dicitur hic quievisse in senectute bona. Secundo, quia à S. Paulo hebr. 11. collocatur in Catalogo Sanctorum et heroum veteris Testamenti, qui fide eximia et operibus fidei heroicis excelluerunt. Tertio, quia vivente Gedeone ejus ductu Israel servivit Deo;

post mortem vero ejus deflexit ad Baalim, ut dicitur v. 33.

Favet S. August. q. 41. dum ait : *Deus illud factum Gedeonis patienter tulit, ut pax in terra perseveraret, quia licet factum erat quod prohibuerat : non tamen longe recessum ab eo, qui tale aliquid in Tabernaculo in suum honorem fieri jusserat :* imo non prohibuerat Deus uspiam fieri tale Ephod, uti nec tale Tabernaculum simili illi Mosaico, ut recte advertit Serarius. Nam tale Tabernaculum fecit Salomon 2. Paral. 1. v. 4. et 5.

Peccarunt tamen posteri Gedeonis, qui memoria miraculosæ victoriæ tanquam per splendidum hoc Ephod adeptæ, impulsi divinos ei honores detulerunt. Unde sequitur :

Fornicatusque est omnis Israel in eo.] Hebr. אחריו *acharau*, id est, *post eum*, scilicet post mortem Gedeonis. Ita Septuag. Chald. et alii. Noster tamen τὸ *post eum* refert ad Ephod, quod in illo et cum illo Israël fornicatus sit mystice, id est, idololatriam commiserit, illud ut idolum et Deum adorando, vel certe illo ad cultum Baalim abutendo, scilicet quod sacerdos Baal illi sacrificaret, hoc Ephod indutus et ornatus. Gaudet enim dæmon, si Deo res suas surripiat, ac illa quibus colitur Deus ad suî cultum traducat.

Et factum est Gedeoni et domui ejus in ruinam.] Hebr. למוקש *lemokes*, id est, in laqueum, tum culpæ idololatriæ, tum pœnæ ejusdem : ob illam enim culpam tota posteritas Gedeonis excisa est, ut audiemus c. sequenti. Atque pœnam hanc subiit etiam Gedeon ipse, qui incaute Ephod hoc, quod posteris in idola adeo proclivibus futurum erat occasio idololatriæ, fabricavit. Gedeon enim ob hoc perdidit omnem suam posteritatem. Culpam vero idololatriæ commisit non ipse Gedeon, sed ejus posteri. Id non prævidit Gedeon ; unde à culpa saltem mortali excusandus est, venialis enim imprudentia et inadvertentia in eo admitti potest. Unde hoc sensu cum dicitur : *Gedeoni et domui ejus*, τὸ *et* accipiendum est expositive per exegesin, ut significet, *id est*, q. d. *Gedeoni*, hoc est, domui sive posteritati ejus : hæc enim Ephod hoc adoravit, æque ac Israelitæ adorarunt serpentem æneum à Mose erectum. Numer. 21. qui proinde ab Ezechia rege confractus est. 4. Reg. c. 18. 4.

Moraliter hîc discant Principes quàm periculosum et exitiale sit immiscere se rebus sacris. Ecce ibi Gedeon, faciens Ephod bona licet mente, perdidit omnem suam progeniem. Sic Ozias rex, volens thus adolere Deo, lepra percussus est. 2. Paralip. 26. 17. Idem tentantes Core, Dathan et Abiron vivi à terra absorpti sunt. Num. 16.

28. Quievit terra per quadraginta annos,] id est, usque ad annum 40 Gedeonis ; unde sub his 40 annis complectitur Script. septem annos, quibus Israel servivit Madianitis, ut dixi cap. 3.

29. Abiit itaque Jerobaal,] id est, litigator et excisor Baal, falsi Dei, puta Gedeon.

30. Habuitque septuaginta filios,] præcise incluso quoque Abimelech, de quo v. sequenti, inquit Serarius, licet alii 70 filios accipiant quos habuit ex uxoribus, excluso quem habuit ex concubina, ita ut cum Abimelech habuerit 71 filios.

Porro hi filii mortuo Gedeone videntur coluisse Idola, ac præsertim Ephod à Gedeone fabricatum, ideoque Deo vindice occisi et excisi. Hoc enim est quod jam dixit : *Et factum est domui* (id est, familiæ, puta filiis) *ejus in ruinam.* Disce hîc quàm vana sit in filiis parentum spes et gloria : nemo enim ex tot filiis Patri Gedeoni in principatu successit, imo omnes mox interempti sunt, nimirum *Heroum filii noxæ.* Sic *Artaxerxi*, ait Justinus lib. 10. *Regi Persarum ex pellicibus centum quindecim filii fuere, sed tres tantum ex justo matrimonio suscepti, Darius, Ariaretes et Ochus, qui omnes inglorii periere.*

31. Concubina autem illius,] nomine *Druma*, ait Josephus l. 5. c. 9. Concubina erat secundaria uxor, quæ erat quasi ancilla, ac proinde ejus filius non succedebat cum filiis uxorem in hæreditatem patris. Quare Abimelech non fuit nothus sive spurius, uti eum vocat Josephus, sed legitimus Gedeonis filius.

In Sichem.] Id dicit ut indicet occasionem, qua Abimelech affectavit regnum ; quia scilicet à suis civibus Sichimitis ad illud fuit provectus.

Genuit et filium nomine Abimelech.] *Abimelech* hebr. idem est quod *pater rex*, vel *pater regis;* vel *pater regius.* Indidit hoc ei nomen mater ad dignitatem sibi et filio suo conciliandam, utpote quod esset filius Gedeonis, qui erat judex et quasi rex Israelis : forte etiam hoc nomen voluit esse omen regni, quod scilicet ipse aliquando regnaret, ut ipsa optabat. Sic Agrippina, consulens divinos an Nero filius suus esset futurus rex et imperator, audiensque fore, sed eum matrem suam occisurum, regni filii sui avida respondit : *Occidat dum imperet*, ac vere ab eo occisa temerarii sui voti meritas dedit pœnas.

Audi quid de Regilliano l. de Tyrannis scribat Trebellius : *Mirabile fortasse videatur, si quæ origo imperii ejus fuerit, declaretur. Militari enim joco regna promeruit. Nam cum milites cum eo quidam cœnarent, adstitit Valerianus Tribunus, qui diceret : Regilliani nomen unde credimus dictum ? Alius continuo : credimus quod à regno. Tum is qui aderat scholasticus, cœpit quasi grammaticaliter declinare et dicere : Rex, regis, regi, regillianus. Milites, ut est hominum genus pronum ad ea quæ cogitant, dixerunt : Ergo potest Rex esse. Item alius : Ergo potest nos regere. Item alius : Deus tibi regis nomen imposuit. Quid multa? His dictis cum alia die mane processisset, à principibus Imperator est salutatus. Ita quod aliis vel audacia vel judicium detulit, huic jocularis astutia.*

32. Mortuusque est Gedeon filius Joas in senectute bona.] *Bona*, id est, primo, provecta, grandi, annosa. Secundo, *bona*, id est, quieta et tranquilla. Tertio, *bona*, id est, gloriosa, quam omnes venerarentur, colerent et suspicerent. Quarto, *bona* bonitate virtutis ex bona conscientia, probitate et sanctitate : hæc enim cæterarum bonitatum omnium est fons et origo. Vidit hoc quoque Cicero, qui l. de Senect. *Aptissima*, inquit, *omnino sunt arma senectutis artes exercitationesque virtutum, quæ in omni ætate cultæ, cum diu multumque vixeris, mirificos afferunt fructus, non solum nunquam deserunt, ne extremo quidem tempore ætatis* (*quamquam id quidem maximum est*). *Verum etiam quia conscientia*

bene actæ vitæ, multorumque benefactorum recordatio jucundissima est.

Sic in senectute bona mortuus est Abraham. Genes. 25. 8. David 1. Paral. 29. 28. Tobias cap. 14. 15. Nam *senectus non annis, sed moribus veneranda, superioris vitæ portus debet esse, non vitæ superioris naufragium*, ait S. Ambros. lib. de Jacob et vita beata c. 10. Idem lib. 2. de Abel cap. 1. *Cogitationes nostræ*, inquit, *bonorum operum processibus explicentur, ut nihil imperfectum finis noster inveniat, nihil inexplicatum terminus vitæ nostræ offendat, nihil tanquam in incude positum usus nostri operis derelinquat.* Et paulo post : *Partus noster fides sit, nutrimenta nostra præcepta doctrinæ sint. His quædam cordis nostri imbuatur infantia, instituatur pueritia, juvenculescat adolescentia, senecta canescat. Ætas enim senectutis vita est immaculata. Itaque ea demum bona est animæ senectus, quam nulla perfidiæ inquinamenta maculaverint.*

Idem l. 1. Hexam. in c. 8. *Sed senectus*, inquit, *ipsa in bonis moribus dulcior, in consiliis utilior, ad constantiam subeundæ mortis paratior, ad reprimendas libidines firmior. Infirmitas quoque corporis sobrietas mentis est. Unde ait Apostolus : Cum infirmor, tunc potens sum. Itaque non in virtutibus, sed in infirmitatibus gloriabatur. Responsum quoque divinum refulsit oraculo salutari; quia virtus in infirmitate consummatur.*

33. Postquam autem mortuus est Gedeon, aversi sunt filii Israel, à Deo Deique cultu, et fornicati sunt cum Baalim (idolis, Diis gentium) percusseruntque cum Baal foedus, ut esset eis in Deum.] Hebr. *Præfecerunt sibi Baalem fædere in Deum*, id est, fœdus inierunt cum Baal, ut esset eis in Deum : Chald. *Posuerunt sibi fœdere ad errorem.* Septuag. *Posuerunt sibi Baal berith in fœdus, ut esset eis ipse in Deum.* Sic quoque legit S. Aug. Unde ex Hebr. et Septuag. liquet Hebræos pro Deo coluisse *Baal berith*, id est, *Baalem fœderis*, quem scilicet quasi præsidem fœderum, hoc fœdere sibi quasi Deum confœderarunt : ברות *berith* enim est fœdus.

35. Nec fecerunt misericordiam cum domo Jerobaal (qui proprio nomine dictus) Gedeon,] quia permiserunt ejus domum, id est filios omnes occidi à tyranno Abimelech, imo in occidendo juverunt, ut patebit cap. sequenti. *Misericordia*, Hebr. חסד *chesed* significat omnem virtutem, quæ in proximum se exserit, scilicet beneficentiam, pietatem, gratitudinem, justitiam, fidelitatem, etc. Israelitæ ergo Deo infideles in Gedeonem quoque fuere infideles, malefici, impii, ingrati, injusti, ut patebit ex c. 9.

CAPUT NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Abimelech filius Gedeonis, cæsis 70 fratribus, imperium Israelis per Sichimitas cognatos suos invadit et obtinet. Quare Joathan ejus frater v. 8. et seq. per Apologum rhamni ipsi æque ac Sichimitis exitium intentat et prænuntiat, quod deinde rei eventus comprobavit, uti narratur v. 23. et seq. per spiritum dissensionis, quem Deus inter utrosque immisit. Abimelech ergo fuit sextus Israelis non tam judex quam tyrannus.

1. Abiit autem Abimelech filius Jerobaal in Sichem ad fratres matris suæ, et locutus est ad eos, et ad omnem cognationem domus patris matrisque suæ, dicens : 2. Loquimini ad omnes viros Sichem : quid vobis est melius ut dominentur vestri septuaginta viri omnes filii Jerobaal, an ut dominetur unus vir ? simulque considerate quod os vestrum et caro vestra sum. 3. Locutique sunt fratres matris ejus de eo ad omnes viros Sichem universos sermones istos, et inclinaverunt cor eorum post Abimelech, dicentes : Frater noster est. 4. Dederuntque illi septuaginta pondera argenti de fano Baalberith. Qui conduxit sibi ex eo viros inopes et vagos, secutique sunt eum. 5. Et venit in domum patris sui in Ephra, et occidit fratres suos filios Jerobaal septuaginta viros, super lapidem unum : remansitque Joatham filius Jerobaal minimus, et absconditus est. 6. Congregati sunt autem omnes viri Sichem, et universæ familiæ urbis Mello : abieruntque et constituerunt regem Abimelech, juxta quercum quæ stabat in Sichem. 7. Quod cum nuntiatum esset Joatham, ivit, et stetit in vertice montis Garizim ; elevataque voce clamavit, et dixit : Audite me, viri Sichem, ita audiat vos Deus. 8. Ierunt ligna, ut ungerent super se regem ; dixeruntque olivæ : Impera nobis. 9. Quæ respondit : Numquid possum deserere pinguedinem meam, qua et dii utuntur et homines, et venire ut inter ligna promovear ? 10. Dixeruntque ligna ad arborem ficum : Veni et super nos regnum accipe. 11. Quæ respondit eis : Numquid possum deserere dulcedinem meam, fructusque suavissimos, et ire ut inter cætera ligna

promovear? 12. Locutaque sunt ligna ad vitem : Veni, et impera nobis. 13. Quæ respondit eis : Numquid possum deserere vinum meum, quod lætificat Deum et homines, et inter ligna cætera promoveri? 14. Dixeruntque omnia ligna ad rhamnum : Veni et impera super nos. 15. Quæ respondit eis : Si vere me regem vobis constituitis, venite, et sub umbra mea requiescite; si autem non vultis, egrediatur ignis de rhamno, et devoret cedros Libani. 16. Nunc igitur, si recte et absque peccato constituistis super vos regem Abimelech, et bene egistis cum Jerobaal, et cum domo ejus, et reddidistis vicem beneficiis ejus, qui pugnavit pro vobis, 17. et animam suam dedit periculis, ut erueret vos de manu Madian, 18. qui nunc surrexistis contra domum patris mei, et interfecistis filios ejus septuaginta viros super unum lapidem, et constituistis regem Abimelech filium ancillæ ejus super habitatores Sichem, eo quod frater vester sit : 19. Si ergo recte et absque vitio egistis cum Jerobaal, et domo ejus, hodie lætamini in Abimelech, et ille lætetur in vobis. 20. Sin autem perverse egrediatur ignis ex eo, et consumat habitatores Sichem, et oppidum Mello; egrediaturque ignis de viris Sichem, et de oppido Mello, et devoret Abimelech. 21. Quæ cum dixisset, fugit, et abiit in Bera; habitavitque ibi ob metum Abimelech fratris sui. 22. Regnavit itaque Abimelech super Israel tribus annis. 23. Misitque Dominus spiritum pessimum inter Abimelech et habitatores Sichem, qui cœperunt eum detestari, 24. et scelus interfectionis septuaginta filiorum Jerobaal, et effusionem sanguinis eorum conferre in Abimelech fratrem suum, et in cæteros Sichimorum principes, qui eum adjuverant. 25. Posueruntque insidias adversum eum in summitate montium; et dum illius præstolabantur adventum, exercebant latrocinia, agentes prædas de prætereuntibus, nuntiatumque est Abimelech. 26. Venit autem Gaal filius Obed cum fratribus suis, et transivit in Sichimam. Ad cujus adventum erecti habitatores Sichem, 27. ingressi sunt in agros, vastantes vineas, uvasque calcantes; et factis cantantium choris egressi sunt fanum dei sui, et inter epulas et pocula maledicebant Abimelech, 28. clamante Gaal filio Obed : Quid est Abimelech, et quæ est Sichem, ut serviamus ei? numquid non est filius Jerobaal, et constituit principem Zebul servum suum super viros Emur patris Sichem? Cur ergo serviemus ei? 29. Utinam daret aliquis populum istum sub manu mea, ut auferrem de medio Abimelech! Dictumque est Abimelech : Congrega exercitus multitudinem, et veni. 30. Zebul enim princeps civitatis, auditis sermonibus Gaal filii Obed, iratus est valde, 31. et misit clam ad Abimelech nuntios, dicens : Ecce, Gaal filius Obed venit in Sichimam cum fratribus suis, et oppugnat adversum te civitatem. 32. Surge itaque nocte cum populo qui tecum est, et latita in agro, 33. et primo mane oriente sole, irrue super civitatem, illo autem egrediente adversum te cum populo suo, fac ei quod potueris. 34. Surrexit itaque Abimelech cum omni exercitu suo nocte, et tetendit insidias juxta Sichimam in quatuor locis. 35. Egressusque est Gaal filius Obed, et stetit in introitu portæ civitatis. Surrexit autem Abimelech, et omnis exercitus cum eo de insidiarum loco. 36. Cumque vidisset populum Gaal, dixit ad Zebul : Ecce de montibus multitudo descendit. Cui ille respondit : Umbras montium vides quasi capita hominum, et hoc errore deciperis. 37. Rursumque Gaal ait : Ecce populus de umbilico terræ descendit, et unus cuneus venit per viam quæ respicit quercum. 38. Cui dixit Zebul : Ubi est nunc os tuum quo loquebaris? Quis est Abimelech ut serviamus ei? Nonne hic populus est quem despiciebas? Egredere et pugna contra eum. 39. Abiit ergo Gaal, spectante Sichimorum populo, et pugnavit contra Abimelech, 40. qui persecutus est eum fugientem, et in urbem compulit : cecideruntque ex parte ejus plurimi, ad portam civitatis. 41. Et Abimelech sedit in Ruma : Zebul autem, Gaal et socios ejus expulit de urbe, nec in ea passus est commorari. 42. Sequenti ergo die egressus est populus in campum. Quod cum nuntiatum esset Abimelech, 43. tulit exercitum suum, et divisit in tres turmas, tendens insidias in agris. Vidensque quod egrederetur populus de civitate, surrexit, et ruit in eos 44. cum cuneo suo, oppugnans et obsidiens civitatem : duæ autem turmæ palantes per campum adversarios persequebantur. 45. Porro Abimelech omni die illo oppugnabat urbem, quam cepit, interfectis habitatoribus ejus ipsaque destructa, ita ut sal in ea dispergeret. 46. Quod cum audissent qui habitabant in turre Sichimorum, ingressi sunt fanum dei sui Berith, ubi fœdus cum eo pepigerant et ex eo locus nomen acceperat, qui erat munitus valde. 47. Abimelech quoque audiens viros turris Sichimorum pariter conglobatos, 48. ascendit in montem

Selmon cum omni populo suo; et arrepta securi, præcidit arboris ramum, impositumque ferens humero, dixit ad socios: Quod me videtis facere, cito facite. 49. Igitur certatim ramos de arboribus præcidentes, sequebantur ducem. Qui circumdantes præsidium, succenderunt: atque ita factum est ut fumo et igne mille homines necarentur, viri pariter et mulieres habitatorum turris Sichem. 50. Abimelech autem, inde proficiscens venit ad oppidum Thebes, quod circumdans obsidebat exercitu. 51. Erat autem turris excelsa in media civitate, ad quam profugerant simul viri ac mulieres, et omnes principes civitatis, clausa firmissime janua, et super turris tectum stantes per propugnacula. 52. Accedensque Abimelech juxta turrim, pugnabat fortiter: et appropinquans ostio, ignem supponere nitebatur. 53. Et ecce una mulier fragmen molæ desuper jaciens, illisit capiti Abimelech, et confregit cerebrum ejus. 54. Qui vocavit cito armigerum suum, et ait ad eum: Evagina gladium tuum, et percute me; ne forte dicatur quod à femina interfectus sim. Qui jussa perficiens interfecit eum. 55. Illoque mortuo, omnes qui cum eo erant de Israel, reversi sunt in sedes suas: 56. et reddidit Deus malum quod fecerat Abimelech contra patrem suum, interfectis septuaginta fratribus suis. 57. Sichimitis quoque, quod operati erant, retributum est, et venit super eos maledictio Joatham filii Jerobaal.

2. Quid vobis est melius ut dominentur vestri septuaginta viri omnes filii Jerobaal.] Fingit tyrannus omnes 70 fratres suos ambire regnum, ac fore inter eos de regno continuam concertationem, ut sibi uni illud attribuant. Nam filii Judicum parentibus in Principatu non succedebant, sed uno moriente alius ex alia familia et tribu à Deo vel populo eligebatur. Et esto aliquis filiorum hìc Gedeoni successisset, is fuisset unicus, videlicet primogenitus, non 70. Unde patet Abimelech hæc confingere et mentiri, ut sibi uni regnum deferatur.

4. Dederuntque illi septuaginta pondo argenti de fano Baalberith,] ut iis milites conscriberet per quos regnum Israelis invaderet, et occuparet. Hebr. non habent τὸ *pondo*, sed tantum 70 *argenti*, scilicet siclos, inquiunt Vatabl. Arias et alii. Verum 70 sicli argenti sunt 70 floreni Brabantici, quorum quisque continet quatuor Julios Romanos sive quatuor regales Hispanicos, quibus vix unum alterumve militem conscribere potuisset. Quare Arias ex Rabbinis asserit nomine argenteorum in Pentateucho intelligi siclum, in Prophetis (qualis apud Hebr. est hic liber Judicum) libras, in Hagiographis talenta. Hoc etsi ubique non sit verum, huic tamen loco congruere potest. Nam libra argenti continet 24 siclos sive florenos Brabanticos: quare 70 libræ argenti faciunt 1680 siclos sive florenos Brabanticos, hoc est coronatos Francicos 560, quibus illo ævo plures conscribi poterant milites, saltem hanc inchoandum bellum. Alii minas intelligunt, mina autem continebat 60 siclos. Ezech. 42. 12. quare 70 minæ continent 4200 siclos. Alii talenta subaudiunt; talentum autem Hebræum continebat tria millia siclorum, hoc est uncias 1500. Atticum vero siclos 1500, hoc est uncias 750; quare 70 talenta ingentem faciunt argenti vim. Noster vertit *pondo*, quæ vox proprie libram significat, licet pondo subinde idem sit quod pondus sive sicli, sive unciæ seu alterius rei, quæ pondere mensuratur.

De fano Baalberith,] hoc est, *Baal*, qui præerat *berith*, id est fœderi, quale jam Sichimitæ cum Abimelech inierant. Sic enim Romani, teste Dion. Halicarnasseo lib. 4. colebant Deum Pistium et Fidium, quasi fidei et fœderum tutorem et vindicem, ac Jovem fulmen manu continentem: quod scilicet in eos, qui fidem et fœdus violarent, torqueret; et Jovem lapidem: nam fœdus ineuntes illud sanciebant mactando porcum, dicendo: *Si fidem fallam, Jupiter me feriat, sicut ego lapide porcum hunc feriam et immolabo.* Ita Livius lib. 1. Vide quomodo tyranni Sichimitæ tyrannicum suum imperium ordiantur à scelere et sacrilegio. Expilant enim ærarium dei sui, ut illud tyranno suo tribuant. Mox sacrilegio addunt parricidium. Unde sequitur:

Qui conduxit ex eo sibi viros inopes et vagos.] Hebr. *vacuos et leves.* Arias: *Perditos et vagos.* Pagnin. *Cerebro vacuos et instabiles.* Lyran. *Cervicosos.* Chald. *Vacuos et libertinos.* Septuag. *Vacuos et stolidos.*

5. Et occidit fratres suos filios Jerobaal (Gedeonis) septuaginta viros super lapidem unum.] Erant præcise tantum 69; nam Joatham septuagesimus effugerat, imo tantum 68, si Abimelechum inter 70 filios Gedeonis annumeres. Sed Script. more suo rotundum perfectumque numerum assignat, etiamsi illi aliquid desit vel supersit; computat enim per denarios, centenarios et millenarios. Ita Serarius et alii.

Super lapidem unum.] Arias censet lapidem hunc fuisse altare, ab Abimelech tyranno dicatum idolo suo Baalberith, erectumque eodem loco, quo ante Gedeon pater ejus Aram Baal destruxerat cap. 6. ideoque dictus est Jerobaal, quasi ipse ulcisci voluerit injuriam à patre factam Deo Baal, ideoque ad faciendam hanc injuriam illi eodem loco occiderit, et quasi immolarit 70 Gedeonis filios et fratres suos. Hinc et Sichimitæ pro restituto eis suo Baal, videntur in singula cæsorum fratrum capita numerasse ei pondo argenti, scilicet 70 pondo pro 70 filiis Gedeonis ab eo cæsis.

Simili barbarie et parricidio Phraates Orodis Parthorum regis ex pellice filius, ut regnaret, patrem senem et 30 fratres occidit, teste Justino l. 42. qui et l. 10 narrat Ochum Persarum regem 80 fratres interemisse; sic Amurathes, Selimus, Bajazetes et alii Turcarum Imper. fratres suos occidunt, ne ab eis imperio priventur. Patrum memoria Carolum Quintum confugit Muleasses Rex Tunetanus à proprio filio

nomine Amida regno pulsus, et ferro candenti exoculatus, idque justo Dei judicio, eo quòd ipse Muleasses prius 18 fratres partim mactasset, partim exoculasset. Ecce quo agit homines cæca et furens dominandi libido.

Hinc patet Abimelech non fuisse vere Israelis Judicem et Principem, utpote nec à Deo, nec à populo, sed à paucis Sichimitis civibus suis electum et vi intrusum, sed tyrannum. Unde nec tribus Juda, nec cæteræ eum acceptasse leguntur. Hinc et ipse fere in Sichem duntaxat regnavit, ut patet ex versu 6 et sequentibus.

6. Constituerunt (Sichimitæ) regem Abimelech juxta quercum quæ stabat in Sichem.] Andreas Masius in Josue cap. ult. v. 26. et Serarius hìc opinantur et probabiliter conjectant hanc quercum esse *Elam more*, ubi Abraham veniens ex Chaldæa in Chanaan primum altare Deo erexit, Gen. 12. 6. et sub qua Jacob idola domus suæ defodit, Gen. 35. 4. indeque vocari hìc *ela mutsab*, id est, *quercum statam*, ubi scilicet Patriarchæ stato more solebant Deum invocare. Quercus ergo hæc annosa fuit.

Relligione patrum multos servata per annos.

Scilicet quingentorum annorum tot enim fluxerunt ab Abraham usque ad Abimelech. Verum, ut dixi Josue ultim. 26. hæc res incerta est, et communem quercuum (quæ communiter ad trecentos annos vivunt) ætatem superat.

Porro vocatur hæc quercus מצב *mutsab*, id est stationis, ut vertunt Septuag. quod ad eamdem convenire solerent Sichimitæ, ibique stationes et conventus suos agere.

Urbis Mello.] Hæc urbs Mello diversa est à voragine Mello quæ erat inter Sion et Jerusalem. Hæc enim erat urbs sita juxta Sichem, eique subjecta quasi ejus colonia vel municipium.

7. Quod cum nuntiatum esset Joatham (qui erat minimus Gedeonis filius, et cædem fratrum effugerat) ivit et stetit in vertice montis Garisim (qui imminet urbi Sichem) elevataque voce clamavit et dixit: Audite me, viri Sichem, ita audiat vos Deus,] q. d. Adjuro vos, ô Sichimitæ, per Deum, ut me audiatis. Aut, q. d. audite me recta justaque loquentem, ut et Deus vos exaudiat. Ex adverso Cajet. Hæc verba, inquit, sunt imprecatio ultionis divinæ in impios Sichimitas, q. d. Opto et imprecor vobis ut ad vestram iniquitatem attendat, eamque audiat et videat, et puniat ac vindicet Deus justus judex, et scelerum vindex.

8. Ierunt ligna ut ungerent super se regem, dixeruntque olivæ: Impera nobis, etc.] Hic est primus elegantissimus, et cæterorum omnium antiquissimus apologus. Gedeon enim et Joatham multis seculis antecesserunt Phædrum, Anienum, Æsopum aliosque fabularum et apologorum scriptores. De apologorum origine elegantia, usu, etc., multa dixi in Ecclesiastico.

Porro ut apologum hunc totum paucis explicem et oculis subjiciam, notandum est primo illum hìc induci à Joatham, ut ostendat Sichimitis, quam inique et impie egerint tyrannum Abimelech in regem extollendo, cæsis 70 ejus fratribus, ipsosque dignos esse ut qui parricidam, quia cognatum sibi ducem constituerint, ipsum pariter parricidam sentiant. Unde diras illis non tantum imprecatur, sed et ex solita Dei in tales vindicta denuntiat.

Nota secundo in apologis, parabolis et similitudinibus quædam ad decorem et elegantiam apologi vel parabolæ adjici, quæ rei per ipsum significatæ adaptare non est necesse, imo subinde est impossibile. Quare hìc non est necesse, quæ de oliva, ficu et vite iterantur, sigillatim applicare: pleraque tamen applicari possunt.

Nota tertio arborem hìc esse hominem, sed inversam (arbor enim habet radices deorsum, ramos sursum: homo vero radices sensus et motus habet in capite sursum, pedes vero quasi ramos deorsum), ac consilii rationisque capacem. Oliva, ficus et vitis quæ recusant oblatum sibi ab arboribus regnum, sunt Othoniel, Debbora et Gedeon, ait Lyran. qui priores fuere Judices, iique optimi, quia invite et coacti quasi à Deo principatum capessiverunt. Audi Lyran. Dicunt Hebræi quod per olivam significatur Othoniel, qui fuit de tribu Juda, ut dictum fuit supra cap. 1. Tribus autem Juda vocatur oliva Jerem. 11. 16. *Olivam uberem, pulchram, fructiferam, speciosam vocavit Dominus nomen tuum.* Per ficum, quæ habet fructum dulcem, intelligitur Debbora: quæ in Hebræo scribitur Debbora, et interpretatur apis quæ facit mel dulce, et sicut ficus fructum dulcem, ita quod proprietas hujus arboris respondet interpretationi nominis. Per vitem vero intelligitur Gedeon, qui erat de filiis Joseph, eo quod Joseph vocatus est filius accrescens Genes. 49. vitis autem ramus crescit notabiliter in una æstate. Hucusque Lyranus.

Rursum aptius idem Lyran. Per olivam, inquit, de qua exprimitur oleum; et ficum, quæ habet dulcem fructum; et vitem, quæ facit fructum plurimum, intelliguntur alii filii Gedeonis, qui erant pingues in divitiis, dulces in mansuetudine, et multiplicati in prole. Per rhamnum autem, quæ est arbor vilis, intelligitur Abimelech, qui erat de ignobili matre, qui regnavit aliis occisis.

Plenius et universalius: Oliva, ficus et vitis denotant homines qualibet ratione ad imperandum idoneos et aptos; et Arias quidem per olivam sapientes, per ficum divites, per vitem lenes modestosque accipit; rhamnum vero (qui licet adeo inter arbores non excellat, ut ne arbor vel lignum quidem sit, sed frutex, sed spinæ tantum exiles, acutæ et pungentes, statim tamen imperium inter ligna oblatum capessit) significare imperio ineptos et tyrannos.

Rursum aptius per ficum accipias viros mites, blandos, suaves; per vitem, ferventes, acres et efficaces in agendo: hi enim apti sunt ad regendum: imitantur enim Dei sapientiam omnia gubernantem, quæ *attingit à fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter.* Sap. 8. 1. Rege ergo suaviter, sed fortiter, et sapienter reges. Oliva notat viros misericordes et bonitate pingues, ac charitate quasi adipatos. Charitas enim uti est regina virtutum, sic est hominum. Qui ergo charitate sunt copiosa, optime regunt. Objurga, puni, castiga; sed ostende te id facere non ex odio, sed ex amore, et placebis iis quos objurgas et castigas. Unde Christus Petrum præfecturus Ecclesiæ: *Simon*

Joannis, inquit, *diligis me plus his?* eoque respondente: *Domine, tu scis quia amo te*, subjecit: *Pasce oves meas.* Joan. 21. v. 15. qui igitur regit, sit ficus per suavitatem, sit vitis et vinum per fortitudinem, sit oliva et oleum per compassionem et charitatem.

Nota quarto, quod oliva, ficus et vitis uno ore consone respondent, non convenire sibi ut deserant pinguedinem, dulcedinem et vinum suum, quibus tribus et homines in epulis, et dii in sacrificiis delectantur, ut in reges promoveantur, hoc tantum significare quod personæ privatæ sibi suæque perfectioni et commodis vacare possint: at publicæ quæ aliis præsunt, ita publicis rebus et curis distineantur; si quidem ut par est rebus non potiri, sed consulere velint, ut sibi suisque vix vacare liceat; quod qui amet, imperio abstineat. Rursum reges et principes debere omnem suam pinguedinem, dulcedinem et lætitiam transfundere in subditos, ac se quasi de paupertate, ut eos ditent, si vere reges boni et evergetæ, hoc est benefici esse velint. Causam aliam dat Arias: *Nulla*, inquit, *ex omni plantarum genere avaritiæ studium aptius refert, quàm ficus; cujus ad exsugendum undique humorem et frequentissimæ radices, et nonnullæ adeo longe deprehenduntur, ut ad puteos et fontes ac paludes longo intervallo distantes pertineant, adeo etiam sagaces, ut intra domos loca quærere, subire atque obtinere didicerint, in quibus lagena, hydriæ, cæteraque aquaria vasa statuantur, ibique soleant diutius hærere.* Non aliter et reges avari alienas opes ardentes sitiunt, ad easque corripiendas in mille manus et brachia dilatantur, in publicas et privatas ædes se insinuant, loculos, crumenas, thesauros, quidquid abditum et repositum est tentant, palpant, adoriuntur. Verum hæc causa hoc loco impertinens est.

Quod vero rhamnus insolenter respondet: *Sub umbra mea requiescite*, tantumdem est ac si dicat tyrannus: Sub meam protectionem, quæ nulla, vel non nisi aculeata, pungens, affligens et periculosa est (quia si semel ignem concipit, ille totum pervadet, omniaque vicina comburet), concedite, totosque vos mihi regendos tradite. Rhamnus enim exilis est; unde vix umbram jacit quæ protegat, ac sub se delitescentes pungit et stimulat: sin autem, *egrediatur ignis de rhamno et comburat cedros Libani.* Sensus est, q. d. Tyrannus in suos etiam nobilissimos, si qua in re ei adversentur litemque moveant, exitium per suos lictores et milites immittet, quo tamen ipse quoque affletur et intereat, uti in plerisque tyrannis contigisse narrant Historiæ. Utcumque ergo res cadat, à tyranno nulla utilitas, maxima vero pernicies exspectanda est. Æquum ergo et in promptu est ut et ipsum vobis, ô Sichimitæ, eveniat, utpote qui non viros aptos imperium detrectantes, sed Abimelech tyrannum illud ambientem elegistis; ut idem inquam, eodem modo vobiscum et cum rege vestro Abimelech sacrilego et parricida agatur, utque discordia, lis et bellum inter vos concitetur, quo utrique pereatis. Ita fere Arias.

Allegoriam habet Beda in quæst. hîc: Ligna sylvæ, ait, sunt homines; his merito noluit imperare oliva, ficus et vitis, quia minime id merebantur: oliva enim gratiam Spiritus sancti, et unctionem pacis significat: ficus sacræ legis habet imaginem; unde Paterfamilias in vinea plantat ficum, id est, legem: vitis significat Christum, ut ait Christus Joan. 15. 1. rhamnus notat Antichristum, qui omni asperitate et feritate humanum genus vastabit; sed exibit ignis de rhamno, id est, iniquitas de Antichristo, et omnes qui in eo confidunt pariter devorabit.

Rursum S. Hieron. in c. 2. Aggæi per ligna accipit homines impios, per olivam, ficum et vitem tres personas S. Trinitatis, per rhamnum vero diabolum.

Symbol. S. Methodius tract. de Castitate apud Photium in Bibliotheca p. 345. per ficum accipit legem status innocentiæ in paradiso: ibi enim ficum comedit, Adam quæ nos omnes perdidit; per vitem accipit legem naturæ sub Noe: hic enim invenit vitem et vinum: per olivam, legem Mosis et Prophetarum; hi enim ungebantur oleo: per rhamnum, legem Christi; hæc enim pungit instar rhamni, quia ipsa est lex mortificationis, castitatis et crucis (unde et spinas, quibus coronatus est Christus, fuisse è rhamno censet Gretserus, Bellonius et alii primæ notæ tract. de cruce), quæ sola potuit vulnera nostræ concupiscentiæ sanare, ac iis qui sanari nolunt, eo quod ad crucem nolint accedere minatur ignem æternum. Unde sanctus Methodius ibidem censet Eliam fugientem Jesabelem quievisse *sub rhamno*, pro quo nos habemus *sub junipero*, 3. Reg. 19. 4. Sic ergo hunc apologum symbolice explicat, q. d. postquam ficus, id est, lex naturæ in paradiso, et vitis, id est, lex naturæ data Noe post diluvium et olea, id est, lex Mosis fœtentia humanæ naturæ vulnera curare non potuissent, *misit quarto Deus rhamnum*, id est crucem *et castitatem, quæ illis imperaret, quæque voluptatibus superatis, etiam in reliquum tempus illis interminata est, quod nisi sibi parerent omnes, et sincere ad se accederent, futurum ut omnes flammis gehennæ absumerentur.* Hæc ingeniose dicta sunt, sed minus huic loco apposite ad litteram. Rhamnus enim hîc notat tyrannum Abimelech, ac proinde apte repræsentare nequit Christum, Christique crucem et castitatem, sed potius Antichristum. Noster tamen Gretserus lib. 1. de Cruce c. 12. censet ideo dici hîc delatum fuisse regnum Israelis rhamno, ut significaretur Christum regem Judæorum coronandum rhamno, sub quo fideles placide conquiescunt, ibique quietem inter medias spinas inveniunt: *Hoc diadema ex rhamno*, inquit Clemens Alex. *inimicum iis qui insidiantur, eos prohibet; iis autem qui in Ecclesia simul versantur amicum, eos circumsepit et munit. Hæc corona est flos eorum qui crediderunt in eum, qui fuit glorificatus: cruentat autem et castigat eos qui non crediderunt. Nam juxta votum rhamni, ignis è rhamno, hoc est Christo coronato egreditur, qui omnes cedros Libani consumit, et tunc maxime consumet cum audient illud: Ite in ignem æternum.* De spinis coronæ Domini hæc refert Gregor. Turonensis: *Ferunt ipsas coronæ sentes quasi virides apparere, quæ tamen si videantur aruisse foliis, quotidie tamen reviviscere virtute divina.* Hucusque Gretserus.

Tropol. Glossa: Per olivam, ficum, vitem, significantur tria genera hominum dignitatem regiminis refugientium. Primi sunt devoti, quærentes in oratione et divino obsequio occupari, à quibus retrahit cura regiminis, quæ causat

distractionem mentis ; et isti significantur per olivam. 15. 10. *Ego autem sicut oliva fructifera in domo Dei.* Secundi sunt homines in sacra Scriptura studiosi, de qua dicitur Eccles. 24. 27. *Spiritus meus super mel dulcis, et hæreditas mea super mel et favum.* Et ideo in ea studiosi refugiunt per curam regiminis, à dulcedine ejus separari, et isti gignantur per arborem ficum, qui respondit: *Numquid possum deserere dulcedinem meam*, etc. Tertii sunt homines vere humiles, qui non reputant se dignos promotione ad regimen aliorum, propter quod hæc refugiunt quantum possunt, et isti signantur per vitem ; quæ licet non possit se sustinere, sed ab alio fulcitur, tamen, ex ea fructus optimus producitur: sic vere humilis per alium regi et sustentari quærit, et fructum optimum facit dicens : *Numquid possum deserere vinum meum, quod lætificat Deum et homines, et inter cætera ligna*, etc. Humilitatis enim fructus est valde placens Deo et hominibus : propter quod beata Virgo Maria propter humilitatem ad concipiendum Dei filium fuit electa, sicut ipsa dicit Lucæ 1. 48. *Respexit humilitatem ancillæ suæ*, etc. Hucusque Glossa.

Rursum S. Clemens lib. 8. Const. Apoc. c. 46. apologum rhamni Episcopis, qui à spiritualibus ad secularia curanda animum deflectunt, accommodat. Audi eum : *Ierunt ligna ut ungue-rent super se regem*, etc. *Hactenus parabola, quæ in Episcopos plane convenit : hi enim sunt qui relicto verbo Dei dulci, vitali et illuminante, ad spineta litium sive rerum secularium, ut in earum judiciis regnent se transferri patiuntur, ex arbore fici, oleæ et vitis facti arbores rhamni, id est infrugiferæ et spinosæ: sive potius dicendum est, in arborem fici, oleæ et vitis rhamnum inserentes : non intelligentes cum utrumque facere volunt alterum eorum, quod præcipuum est, plane deserere, sicut sancti Apostoli docuerunt, cum aiunt in Actis Apostolorum : Non est æquum nos relinquere verbum Dei et ministrare mensis.*

Quæ (oliva) respondit : Numquid possum deserere pinguedinem meam, qua et dii utuntur et homines ?] Oleum enim hominibus est cibus, medicina, lux; Deo vero quotidie accendebatur in septem lampadibus Candelabri, Exodi 25. Insuper oleum erat libamen in sacrificio mincha, sive farinæ et farris, Levit. 2. Oleo quoque ungebantur Sacerdotes, Pontifices et vasa Tabernaculi.

10. Ficum.] Ficus non floret, nec ulla se speciosa ornamentorum luxuriæ ostentat, sed fructum edit dulcissimum. Unde repræsentat eos qui pauca dicunt, sed multa magnaque faciunt, juxta illud Pythagoræ : *Magna noli promittere, sed facere.*

13. Numquid possum deserere vinum meum, quod Deum lætificat et homines ?] Quod scilicet est res optima, ait Valesius S. Phil. cap. 27. Nam Deus Genes. 1. creans omnia vidit bona, sed quædam optima, uti est vinum, quod ipsum et homines lætificat : quo enim res quæque in se est melior, eo illius intuitu magis delectatur Deus : vinum ergo quod est optimum mire lætificat tam Deum, quam homines. Hoc verius est in vino consecrato Eucharistiæ quod Joatham ignorabat, qui forte etiam putabat Deum esse corporeum, ac vere delectari vino, uti Gentiles putabant deos vesci nectare et ambrosia. Vinum enim Deum lætificat ; quia vinum erat libamen quod cum hostia libabatur, id est effundebatur Deo ad cornu altaris. Sacrificium enim erat quasi convivium, quo cum hominibus epulabatur Deus. Unde in eo erat farina loco panis, carnes loco epularum, sal pro condimento, vinum vice potus, oleum pro unctione. Porro vinum, ait Valesius, lætificat, quia citissime abit in vitales spiritus, ac satis cito in sanguinem calidum; quæ enim cito nutriunt, præstant alacritatem refectione illa facili spirituum, ac revocant ab exolutione et deliquio, itaque exhilarant; robur vero ad sustinendos labores non ita præstant, quia facile dissipantur. Quare vinum facit hominem oblivisci dolorum et molestiarum, ut curas omnes deponat. Vide dicta Eccles. 31. ad illa : *Vinum in jucunditatem creatum est, et non in ebrietatem.* Jucunditatem enim hanc parit cita, ut dixi, spirituum vitalium refectio, quorum penuria quia laborant melancholici, hinc tristes sunt. Rursum vinum calefacit, laxat, funditque cor, ideoque lætificat: lætitia enim est cordis laxatio et diffusio, quam facit calor; tristitia vero ejusdem contractio et torpor, quam causat frigus. Quare indicibilem sympathiam vinum habet cum corde.

Porro in Apologo hoc regni arborum proponi poterat palma, cedrus, laurus, quercus, cypressus, etc. Sed maluit Joatham proponere olivam, ficum et vitem, quia hæc magis sunt in hominum usu; ac apud plures gentes, ut Syros, Indos, Italos sunt communia, atque fructus ferunt omnibus communes, obvios et utilissimos.

14. Ad rhamnum.] *Rhamnus*, ait sanctus Hier. in Aggæi cap. 2. *Spinosus frutex, et arbuscula sentibus uncinisque contexta, quæ teneat quidquid attigerit et retentum vulneret, et vulneratorum sanguine delectetur.* Isidorus lib. 17. Origenes c. 7. *Rhamnus*, inquit, *genus est rubi, quam vulgo senticem ursinam appellant; asperum nimis et spinosum.*

Egrediatur ignis de rhamno.] Rhamnus enim facile concipit ignem, ait Abulens. Non ex agitatione, collisione et attritu ramorum, uti fit in silice alliso ad ferrum ; sed ex stipula similive materia illi subjecta, quæ facile ardente sole, aut aliquo accendente ignem concipiens eodem rhamnum succendit.

Ignis hic notat discordiam : hæc enim exardescens inter tyrannum et subditos, utrosque flagranti bello quasi incendio consumit. Sic Valens, Imperator Arianus, à Gothis quos Arianos fecerat, concrematus est : *Justo quippe Dei judicio*, inquit libr. 2. Epistola 3. Petrus Damianus, *ab eisdem consumptus est flamma vindictæ, quos ipse percusserat igne perfidiæ. Sic enim juxta Scripturæ sententiam : Egressus est ignis de rhamno, et devoravit cedrum Libani.*

Allegoriam deinde subjungens Damianus, asserit Gedeonem esse typum Christi Salvatoris : *Per plurimas ejus uxores diversas debere nationes intelligi, quæ sibi cohæsere per fidem : per septuaginta filios, totidem linguarum populos : per concubinam synagogam : per Abimelech, Antichristum qui synagogæ filius erit. Unde et in Apocalypsi his qui credituri sunt dicitur : Qui dicunt se Judæos esse, et non sunt, sed sunt synagoga Satanæ. Et sicut ille peremit septuaginta fra-*

tres, sic iste persecuturus est omnes quæ sibi non consentient nationes.

Idem deinde tropologiam subnectens ait: *Quid per Joatham, qui interpretatur consummatus sive perfectus, nisi sanctum et doctum quempiam prædicatorem debemus accipere? Hic in montem Garizim ascendit et voce magna clamavit. Prius ascendit, et postmodum clamavit. Ante consurgit in montem, et sic elevat vocem, quia nisi Doctor virtutum prius culmen ascendat, inaniter clamat.* Pergit Damianus cætera enodando, cujus verba fusa in pauca contraham: *Per Garizim sancta designatur Ecclesia quæ est virtutum omnium schola, et cœlestium segetum ubertate fecunda. Per olivam significantur ii qui, Spiritus Sancti pinguedine delibuti, evangelizando pacem reconciliant homines Creatori. Per ficus qui sanctæ legis eruditione sunt sufficienter instructi. Per vitem, qui triumphum Dominicæ Passionis prædicare non cessant, itaque per doctrinæ suæ botros arentia corda nostra vino beati cruoris inebriant. Cum igitur oliva, ficus ac vitis, hoc est spirituales viri lignis præesse sylvestribus, id est terrenis hominibus atque carnalibus nullatenus acquiescant, offert se rhamnus, et ab eis consumendus, et eosdem vel pravæ conversationis exemplo vel erronnei dogmatis incendio consumpturus. Rhamnus enim spinis crebrescentibus horret, per quem scilicet quilibet perversus innuitur, qui sic peccatorum tanquam veprium asperitate densatur.* Ex quibus tandem concludit: *Lignis itaque petentibus regem, id est pravis quibusque carnaliter eligentibus præsulem; rhamnus accedit in medium, quilibet videlicet reprobus, qui et ignem damnationis in se ex eorum pravitatibus augeat, et eos perverse vivendi vel docendi reciproca combustione consumat.*

20. Egrediatur ignis ex eo, et consumat habitatores Sichem.] *Ignis*, scilicet iræ, vindictæ et furoris egrediatur ex Abimelech, et consumat Sichimitas. Est hæc proprie exsecratio et imprecatio, qua Joatham impiis Sichimitis imprecatur diras, puta justam Dei vindictam et exitium, illaque fuit efficax; nam revera excisi sunt. Sic efficax fuit maledictio Josue c. 6. 26. qua ipse diras imprecatus est ei qui reædificaret Jericho. Et Elisæi, qua maledixit pueris sibi per ludibrium inclamantibus: *Calve, Calve;* nam mox ab ursis lacerati fuere. 4. Reg. 2. 24. Deus enim ulciscitur impiorum in pios injurias, eorumque gemitus, preces et imprecationes exaudit.

Egrediatur ignis de viris Sichem, etc., et devoret Abimelech.] Ita factum est, ut patet v. 57. licet enim mulier, quæ tegula occidit Abimelech, non fuerit ex Sichem, sed ex Thebes; tamen Thebes erat in finibus Sichem, ait sanctus Hieronymus, in locis Hebr. Adde Sichimitas fuisse occasionem cur à muliere occisus sit Abimelech. Denique Thebes videtur fuisse Sichimorum colonia æque ac Mello.

21. Et abiit in Bera.] Audi S. Hieron. in locis Hebr. Distat vicus Bera ab Eleutheropoli octo millibus ad Aquilonem. Eleutheropolis urbs erat tunc celebris in tribu Juda non longe dissita à Jerusalem.

23. Misitque Dominus spiritum pessimum inter Abimelech et habitatores (Hebr. בעלי *baale*, id est viros vel dominos et principes) Sichem.] *Spiritum*, odii scilicet et discordiæ, qua se mutuo exitio confecerunt. Fecit hoc Deus non tantum permissive, sed et positive, objiciendo eis occasionem discordiæ, nimirum injiciendo scrupulum Sichimitis de parricidiis Abimelech, quorum ipsi causa fuerant, quodque ipsi hominem, tam impium et fratricidam sibi regem creassent: inde enim eum detestari cœperunt; quod sentiens Abimelech vicissim eos detestatus est; atque hic fuit fons belli mutui, quo utrique se confecerunt. Ita Abul. Licet enim Deus positive nequeat esse causa peccati, v. g. odii et discordiæ, sed ad illud se habeat permissive duntaxat; tamen potest positive aliquid indifferens facere bono fine ex quo præscit multa peccata secutura. Scrupuli ergo jam dicti Deus positive fuit causa; peccatum vero et odium inde secutum permisit duntaxat. Secundo, sanctus Augustinus quæst. 44. Cajet. et Arias per spiritum hunc pessimum accipiunt diabolum: huic enim volenti turbare eorum pacem et bellum concitare, Deus non tantum permisit id facere, sed et positive eum quasi tortorem immisit, ad ipsos tam impios divexandum et castigandum, ut sui sceleris et parricidii, ob quod castigabantur, recordarentur et pœnitentiam agerent: turbare ergo pacem impiorum pios unanimi vi opprimentium, ob finem jam dictum, est virtus, non vitium: in diabolo vero est vitium, quia ipse malo fine id facit, ut scilicet odia, cædes, aliaque peccata suscitet. Sic Deus spiritum exitii immisit in impium Achab ad eum in bello occidendum. 3. Reg. ult. Hinc Poetæ dicunt Jovem id facere per Alecto cæterasque furias; de qua ita canit Virgil. 7. Æneid.

> Luctificam Alecto dirarum ab sede sororum
> Infernique ciet tenebris, cui tristia bella,
> Iræque, insidiæque, et crimina noxia cordi.

Et mox:

> Disjice compositam pacem, sere crimina belli;
> Arma velit, poscatque simul rapiatque juventus.

Denique juste hæc omnia direxit Deus ad castigandum parricidia Abimelech, et idololatriam Sichimitarum.

Sapienter S. August. lib. 22. de Civitate c. 1. *Multa quidem*, inquit, *fiunt à malis contra voluntatem Dei; sed tantæ est illæ sapientiæ tantæque virtutis, ut in eos exitus sive fines, quos bonos et justos ipse præscrivit, tendant omnia quæ voluntati ejus videntur adversa.* Et Enchirid. cap. 100. *Non sineret bonus fieri male, nisi Omnipotens etiam de malo facere posset bene.*

Nota hunc locum pro pœna vermis conscientiæ, qua castigavit hîc Sichimitas, et castigat in æternum improbos in gehenna, qui sane magnum eis est tormentum. Torquet enim eos acerrime hæc cogitatio: Tu tua culpa et stultitia te conjecisti in has pœnas, tu facillime poteras culpam et tormenta hæc vitare. Cur tam demens fuisti ut ob modicam voluptatem in æterna hæc incendia te conjiceres? ô stoliditas! ô malitia! ô cupiditas, quò me duxisti! ô irrevocabilis error meus:

> Manet, æternumque manebit
> Supplicium sceleris spretæque injuria legis.

Qui coeperunt eum detestari.] Sic et Septuag. Hebræa vero habent יבגדו *iibgedu*, id est *prævaricati sunt, rebellarunt.* Chald. *mentiti sunt.*

24. Et scelus interfectionis septuaginta fi-

LIORUM JEROBAAL, etc. CONFERRE IN ABIMELECH.] Hebr. Septuag. et Chald. hæc recensent ut ad Deum pertinentia; sic enim habent: *Et immisit spiritum malum inter Abimelech et habitatores Sichem, qui ribellarunt ei, ut veniret injuria 70 filiorum Jerobaal, et sanguis eorum, ut poneret super Abimelech fratrem illorum, qui occiderat eos, et super Dominos Sichem, qui fortificaverunt manus ejus ut necaret fratres suos.* Noster tamen Interpres hæc tribuit Sichimitis, non Deo, quia solerter et profunde vidit Deum hunc discordiæ spiritum immisisse in Sichimitas, per immissam à se conscientiam et remorsum parricidii, cujus auctorem faciebant ipsum Abimelech, ideoque eum ut parricidam et patriæ perditorem aversabantur ac contra eum bellum parabant. Nulla enim alia hîc odii causa probabilis asseri potest.

26. VENIT AUTEM GAAL.] Fuit hic Gaal hostis et æmulus Abimelech, qui eo velut vili et indigno dejecto, ambiebat fieri princeps Sichimitarum, ut colligitur ex v. 28.

27. VASTANTES VINEAS,] uvas colligendo, et in torculari exprimendo. Vineæ hæ erant principum Sichem, qui Abimelech in regem evexerant: forte etiam erant vineæ ipsius Abimelech. Ita Abulensis.

INGRESSI SUNT FANUM DEI SUI,] puta Baalberith versu 4.

28. CLAMANTE GAAL FILIO OBED: QUIS EST ABIMELECH ET QUÆ EST SICHEM, UT SERVIAMUS EI? NUMQUID NON EST FILIUS JEROBAAL, ET CONSTITUIT PRINCIPEM ZEBUL SERVUM SUUM SUPER VIROS EMUR PATRIS SICHEM? CUR ERGO SERVIEMUS EI?

Quatuor rationibus Gaal concitat Sichimitas ad rebellandum regi Abimelech à se electo. Prima est: *Quis est Abimelech?* q. d. Abimelech est vilissimus Sichimitarum, utpote filius concubinæ, parricida, tyrannus. Ergo indignum est pati ut ipse Sichimitis et Israeli dominetur. Secunda: *Quæ est Sichem?* quasi dicat: Sichem est nobilis, antiqua, potens divesque civitas, in qua sunt multi sapientes et præstantes viri digni imperio. Quis ergo ferat infamem Abimelech illis dominari? Tertia: *Numquid non est filius Jerobaal*, id est Gedeonis, qui vestrum deum Baal profanavit, ejusque aram evertit? q. d. Gedeon vestrum deum Baal evertit, Abimelech autem est filius Gedeonis. Quid ergo à filio hoc exspectandum, nisi similia paternæ audaciæ exempla, ut Baalem et numina vestra pessumdet? Quarta: *Et constituit principem Zebul servum suum super viros Emur patris Sichem.* Quasi dicat: Abimelech super Sichimitas Principem et vicarium suum constituit Zebul, ignobilem et exosum servum: indignum ergo est ut ei pareamus. Quis enim patiatur vilem servum liberis et nobilibus capitibus dominari: Sichimitas appellat *viros Emur patris Sichem*, eo quod cives essent urbis Sichem, in qua ante 500 annos regnarat celebris ille in Genesi princeps Emur, pater Sichem, qui nomen suum dedit urbi. Genes. 33. et 34. Unde Sichimæ antiquitas et dignitas æstimari potest, ut non ferendum sit Zebul vile mancipium illam regere et gubernare. Hisce rationibus Gaal persuasit Sichimitis, ut rebellare pergant regi Abimelech, eumque regno expellant, ac ad illud ipse se eis ducem obtulit, unde subdit:

UTINAM DARET ALIQUIS POPULUM ISTUM SUB MANU MEA, UT AUFERREM DE MEDIO ABIMELECH!] ut ego ipse pro eo regnarem.

Porro Septuag. Zebul vocant *Episcopum*, id est superintendentem et præsidem Sichem. Sic Cicero vocat se Episcopum, id est, Præsidem Campaniæ.

Denique Hebræa ex aliis punctis, quæ substituerunt Massoretæ, jam aliter habent; nimirum sic: *Num filius Jerobaal et Zebul præpositus ejus? Servite viris Emur patris Sichem; et cur serviemus ei nos?* Quæ verba obscura sunt, et vix apertum habent sensum. Quare interpunctio et versio S. Hieron. uti planior, ita est et verior, præsertim quia ei consentiunt Septuaginta.

31. ET OPPUGNAT ADVERSUM TE CIVITATEM.] *Oppugnat*, id est obsidet, occupat, opprimit cives et civitatem. Erat enim Gaal in ipsa civitate Sichem sollicitans cives ad rebellandum Abimelech, ac in ea contra ipsum se armans et fortificans: Hebr. est צרים *tsarim*, id est, ut Chald. *arctat;* Septuag. *obsidet;* Vatabl. *occupat.*

37. RURSUMQUE GAAL AIT: ECCE POPULUS DE UMBILICO TERRÆ DESCENDIT.] *De umbilico*, id est, de summitate montium, ut dixit versus præced. Sicut enim umbilicus in homine exstat, sic montes eminent in terra. Ita Abulens. Arias, Vatabl. Rursum sicut umbilicus est quasi centrum sive medium in homine, ut si circini pedem unum figas in umbilico quasi in centro, indeque alterum pedem per extensas hominis manus æque ac pedes circumagas, perfectum circulum circa hominem sis descripturus: sic pariter montes sunt quasi in medio terræ circumcirca adjacentis et aspectabilis, ut homo in monte quasi in centro consistens, circumcirca terram subjacentem in orbem quasi oculis aspicere et circumlustrare possit. Sic Jerusalem Ezech. 38. vers. 12. vocatur umbilicus terræ, quia ipsa erat medium et quasi centrum terræ tunc habitatæ et cognitæ. Sic Plinius lib. 3. cap. 12. lacum Reatinum appellat umbilicum Italiæ; Livius Ætolorum regionem vocat umbilicum Græciæ; Cicero Act. 6. in Verrem Ennensem sylvam nuncupat umbilicum Siciliæ.

ET UNUS CUNEUS VENIT PER VIAM QUÆ RESPICIT QUERCUM.] Hebr. additur, *quercum* מעננים *meonenim*, id est *præstigiatorum;* Septuag. *aspicientium;* Vatab. *augurum.* Chald. et Pagnin. nomen Hebr. *Meonenim* ut proprium retinent. Certa ergo hîc quercus designatur ex voce *Meonenim* tunc nota, nunc ignota.

42. SEQUENTI ERGO DIE EGRESSUS EST POPULUS IN CAMPUM.] Non ad reliquum vindemiæ peragendum, ut volunt Josephus et Procopius, sed ad pugnandum contra Abimelech. Unde sequitur:

QUOD CUM NUNTIATUM ESSET ABIMELECH, TULIT EXERCITUM SUUM ET DIVISIT IN TRES TURMAS;] nimirum unam turmam sibi adscivit, eaque civitatem Sichem civibus in campum egressis vacuam oppugnavit et cepit; duabus vero cæteris jussit prosequi Sichimitas urbe egressos, omnesque mactare, atque hac ratione universos cives cum civitate disperdidit. Ita Abulensis et Arias.

45. IPSAQUE DESTRUCTA UT SAL IN EA DISPERGERET,] non tam ut urbem desiccaret redderetque sterilem: sal enim quia igneum omnia germina erodit, adurit et siccat Psalm. 106. vers. 33 et 34. Deut. 29. v. 22 et 23. Jerem. 17. 6. Sophon. 2. 9. Sic Vesuvius mons juxta Neapolim nuper

eructans cineres, omnes circumcirca agros siccavit, sed ad tempus duntaxat; cineres enim sunt salsi. Verum hoc in agris fieri subinde solet ab hostibus, non in urbe, utpote quæ non colitur, nec seritur, sed incolitur et habitatur. Fecit id ergo Abimelech ad significandam summam suam in Sichem iram et indignationem. Putat Abulensis veterem illum morem fuisse puniendi urbes per aspersum in iis sal, in crimine læsæ majestatis.

Addit Abulens. Abimelech juste sic Sichimitas punivisse, eo quod ipsi sponte eum in regem susceperant, et paulo post gravissimas ei injurias intulerant. Sic enim juste punit rex subditos sibi rebellantes. Verum Abimelech non fuit legitimus rex, sed tyrannus et invasor regni: nec enim Deus, nec cæteræ tribus eum regem crearant, sed pauci Sichimitæ, qui non habebant potestatem et jus creandi regem totius Israelis.

46. In turre Sichimorum.] Verisimiliter Serarius et alii censent turrim hanc esse oppidum Mello, quod cum Sichimitis rebellarat regi Abimelech. Hoc dicitur turris, quia in eo erat arx excelsa et munita instar turris. Dicitur *Sichimorum*, quia erat eorum colonia. Mellonitæ enim audita clade Sichimorum, male sibi conscii eamdem sibi metuentes, confugerunt ad hanc turrim, ut in ea contra Abimelech se tutarentur.

Dei sui Berith.] Decurtate, nam integre vocabatur *Baalberith*, ut patet versu 4.

48. Ascendit in montem Selmon,] Sichimæ et Mello vicinum, de quo Psalm. 67. 15.

50. Thebes.]Urbs erat in Judæa, *in finibus Neapoleos pergentibus Scythopolin, quasi in decimo tertio ejus lapide, quam oppugnans Abimelech fragmine molæ ictus interiit*, ait S. Hieron. in locis Hebr. Euseb. Adrichom. et alii. Quare alia hæc est ab urbe Thebes in Ægypto, ex qua oriundi fuere milites et martyres Thebæi, quorum dux fuit S. Mauritius; alia quoque fuit Thebe in Græcia à qua dicti fuere Thebani, quorum dux fuit Epaminondas. Porro Thebes hæc Judææ alia est à Thesba, ex qua oriundus Elias Propheta cognominatus est Thesbites, uti contra Lyran. docent S. Hieron. Euseb. Adrichom. Borchard. et alii. Porro *Thebes* Hebr. idem est quod *ovalis*, vel *cœnosus*, ait Pagnin. idque hic est appositum; ibi enim Abimelech capite, quod ovalis est figuræ, confracto, in cœnum et terram prolapsus occubuit.

53. Fragmen molæ,] fragmen lapidis molaris.

54. Ne forte dicatur quod a femina interfectus sim.] Ita Abimelech, qui tota vita gloriam regni quæsierat, juste ingloria morte punitus est, occisus à femina. Juste lapide percussus interiit, qui super lapidem 70 fratres occiderat. Sic tegula à muliere dejecta misere Argis periit Pyrrhus rex Epirotarum, teste Plutarc. Et orbis terror, flagellum Dei Attila Hunnorum rex à femina percussus cultro est, ait Marcellinus. Et Hermannus Saxonum rex arcem unam mutato habitu oppugnans, saxo à femina dejecto interemptus est, teste Aventino lib. 5. Quocirca Gentilis ille apud Virgil. Æneid. 10. ita cadentem solatur:

> Hoc tamen infelix miseram solabere mortem;
> Æneæ magni dextra cadis.

Mor. Theod. q. 16: *Ex his*, ait, *quæ contigerunt Abimelech et Sichimitis, discimus improbam consensionem interitum afferre utentibus ea, et tandem in dissensionem desinere; siquidem qui liberos Gedeonis interfecerant, mutuis plagis perierunt.*

Denique in Abimelech verum fuit illud: *Ingressus est ut vulpes, regnavit ut leo, mortuus est ut canis*, non baculo, sed lapide à femina percussus.

CAPUT DECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Septimus judex Thola eligitur: octavus Jair v. 3. Mox v. 6. Hebræi ad sua idola redeuntes castigantur a Deo per Philisthæos et Ammonitas octodecim annis. Unde v. 10. serio poenitentes Deum invocant, qui eos increpans tandem v. 16. eorum miseretur.

1. Post Abimelech surrexit dux in Israel Thola filius Phua patrui Abimelech,
vir de Issachar, qui habitavit in Samir montis Ephraim: 2. et judicavit
Israelem viginti et tribus annis, mortuusque est, ac sepultus in Samir.
3. Huic successit Jair Galaadites, qui judicavit Israelem per viginti et
duos annos, 4. habens triginta filios sedentes super triginta pullos asinarum, et principes triginta civitatum, quæ ex nomine ejus sunt appellatæ
Havoth Jair, id est, oppida Jair, usque in præsentem diem, in terra
Galaad. 5. Mortuusque est Jair ac sepultus in loco cui est vocabulum Camon. 6. Filii autem
Israel, peccatis veteribus jungentes nova, fecerunt malum in conspectu Domini, et servierunt
idolis Baalim et Astaroth, et diis Syriæ ac Sidonis et Moab et filiorum Ammon et Philisthiim:
dimiseruntque Dominum, et non coluerunt eum. 7. Contra quos Dominus iratus, tradidit eos
in manus Philisthiim et filiorum Ammon. 8. Afflictique sunt, et vehementer oppressi per annos
decem et octo, omnes qui habitabant trans Jordanem in terra Amorrhæi, qui est in Galaad.

9. In tantum, ut filii Ammon, Jordane transmisso, vastarent Judam et Benjamin et Ephraim: afflictusque est Israel nimis. 10. Et clamantes ad Dominum, dixerunt : Peccavimus tibi, quia dereliquimus Dominum Deum nostrum, et servivimus Baalim. 11. Quibus locutus est Dominus: Numquid non Ægyptii et Amorrhæi, filiique Ammon et Philisthiim, 12. Sidonii quoque et Amalech et Chanaan oppresserunt vos, et clamastis ad me, et erui vos de manu eorum ? 13. Et tamen reliquistis me, et coluistis deos alienos; idcirco non addam ut ultra vos liberem : 14. Ite, et invocate deos quos elegistis; ipsi vos liberent in tempore angustiæ. 15. Dixeruntque filii Israel ad Dominum : Peccavimus, redde tu nobis quidquid tibi placet; tantum nunc libera nos. 16. Quæ dicentes, omnia de finibus suis alienorum deorum idola projecerunt, et servierunt Domino Deo, qui doluit super miseriis eorum. 17. Itaque filii Ammon conclamantes in Galaad fixere tentoria : contra quos congregati filii Israel, in Maspha castrametati sunt. 18. Dixeruntque principes Galaad singuli ad proximos suos : Qui primus ex nobis contra filios Ammon cœperit dimicare, erit dux populi Galaad.

1. Post Abimelech surrexit dux in Israel Thola, filius Phua patrui Abimelech.] Erat ergo Thola consobrinus Abimelech, utpote filius Phua, qui erat frater Gedeonis patris Abimelech. Videtur Thola electione populi creatus Judex, nam Dei hîc nulla fit mentio. Ita Abulens. Sic à populo Judices electi fuere Jephte, Abesan, Ahialon et Abdon. cap. 12. 8. *Surrexit* ergo electus à populo ad corrigendum scandalum, et abolendum tyrannidem Abimelech, ne quis deinceps illam imitaretur, et simile quid attentaret. Unde Hebr. et Septuag. addunt, *surrexit ad salvandum Israel*, scilicet ut liberaret Rempubl. à tyrannide et idololatria Baalberith inducta ab Abimelech, utque eam ab hostibus vicinis, si more suo Israelem invaderent, defenderet; et forte reipsa defendit, etiamsi Script. factum non commemoret. Erant enim Judices Israelis salvatores, ut dictum est cap. 2. 16. et cap. 3. 9.

Pro *patrui Abimelech* Hebr. est בן דודו *ben dodo*, id est, filius patrui ejus, scilicet Abimelech, supple : erat Thola novus hic Judex. Sic et Septuag. quin et Chald. nisi quod vertat in genitivo : *Filii patrui ejus;* quasi non Thola, sed pater ejus Phua fuerit filius patrui Abimelech. Rabbini vero, et ex iis Pagnin. Arias, Vatabl. Cajet. τὸ *Dodo* retinent ut nomen proprium, vertuntque : *Thola filius Phua, filii Dodo;* quasi Dodo fuerit pater Phua, et avus Thola Judicis. Sed magis credendum S. Hieronymo, Septuag. et Chald. qui *Dodo* vertunt *patrui ejus.* Nimirum Hebræi ob merita Gedeonis voluerunt ex ejus prosapia creare Judicem, qui ei succederet; cumque filii Gedeonis omnes ab Abimelech essent occisi, acceperunt filium fratris ejus, scilicet Thola, eumque crearunt Judicem.

Vir de Issachar.] Dices : Gedeon fuit de tribu Manasse, quomodo ergo frater ejus Phua, ejusque filius Thola fuit de tribu Issachar ? Resp. S. August. et alii Gedeonem et Phua fuisse fratres uterinos duntaxat, ita ut mater eorum nupserit primo Joas Manassensi, ex eoque genuerit Gedeonem, deinde nupserit alteri viro è tribu Issachar, ex eoque genuerit Phua patrem Thola. Poterant enim feminæ extra tribum suam viris alterius tribus nubere, quando illæ habebant fratres, qui patrum suorum erant hæredes, eorumque hæreditatem in tribu eorum servabant, ne illa ad virum alterius tribus per feminam (si deficiente prole mascula ipsa foret hæres) illi nubentem transiret. Numer. ult.

Qui habitavit in Samir (urbe) montis Ephraim.] Licet ergo esset ex tribu Issachar, tamen habitavit in tribu Ephraim, ut habitans quasi in medio magis numerosarum tribuum, eas velut Judex facilius regeret. Regem enim decet esse in centro regni, ut facile ab omnibus regni partibus adiri et conveniri possit.

Alleg. *Thola* Hebr. idem est quod *vermiculus* vel *coccineus.* Unde typus fuit Christi, qui ait : *Ego sum vermis et non homo.* Psalm. 21. 7. idem sanguine æque ac charitate fuit coccineus, quia sanguine suo pro nobis purpuratus, et charitate ignea flagrans fuit filius *Phua*, id est Anguli, quia ipse est lapis angularis Ecclesiæ. Sedes ejus fuit *Samir*, id est custodia, fæx, sentes, adamas. Magna enim nobis in tot periculis et insidiis opus custodia, magna fæcis nostræ cognitione atque contemptu, magna carnis animique compunctione, magna denique constantia et adamantino robore.

3. Huic successit Jair Galaadites,] ac proinde è tribu Manasse; hæc enim habitabat trans Jordanem in Galaadite juxta montem Galaad; unde et oppida, quibus filii ejus 30 præfuerunt, erant in tribu Manasse. Fuit hic octavus Judex Israelis.

Jair Hebr. idem est quod *illuminans*, quia Israelem sua justitia, virtute et religione illustravit. Omnes Judices ad hoc à Deo dati sunt Israeli, ut eum in vera Dei fide et cultu continerent, ideoque omnes sancti fuere, atque ut tales laudantur ab Ecclesiastico cap. 46. 13. et ab Apostolo Hebr. 11. 32. Hinc Jair typus fuit Christi, qui quasi lux mundi *illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* Joan. 1. 9.

Tropol. Prælatus et fidelis quisque sit *Jair*, id est, illustrator aliorum, juxta illud Christi : *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in cœlis est.* Matth. 5. 16.

4. Habens triginta filios sedentes. (Hebr. *equitantes;* Septuag. *conscendentes;* Josephus, *equitandi peritissimos*) super triginta pullos asinarum.] Cajet. vult pullos hos fuisse equinos, non asinos; quia, inquit, hoc affertur hîc ad ostendendam principum horum gloriam; gloria autem est equitare super equum, non asinum: sed errat Cajet. Hebr. עירים *aiarim* pullos asini, non equi, significat hîc et alibi, teste S. Hieron. Septuag. Pagnino et aliis passim. Sic et Lyran. Arias, Vatabl. et Abulens. qui per pullos asini accipiunt mulos, qui ex asino et equa gignuntur; nobiles enim mulis vehuntur. Sim-

plicius accipias meros asinos, quia hos significat Hebr. *aiarim*, atque hi in Palæstina vegetiores et fortiores sunt nostris; unde ibi asinis pro equis utebantur, præsertim quia Deus Hebræis vetuerat usum et copiam equorum, uti ostendi in Pentateucho Deuter. 17. 16. ad illa: *Non multiplicabit sibi equos.* Huc facit etymon asini, de quo S. Isidor. lib. 12. Etymol. *Asinus*, inquit, *et asellum à sedendo dictus quasi assedus; sed hoc nomen, quod magis equis conveniebat, ideo hoc animal sumpsit, quia priusquam equos caperent homines huic præsidere cœperunt. Animal quippe tardum et nulla ratione renitens, statim ut voluit sibi homo substravit.*

Et principes triginta civitatum.] In Hebr. est pulchra paranomasia in voce *aiarim*, quæ et pullos et civitates significat. Similis est in Græco Πώλους et Πόλεις.

Quæ ex nomine ejus sunt appellatæ Havoth Jair, id est oppida Jair.] Jam pridem hæ triginta civitates, et insuper aliæ triginta, hoc est sexaginta, ab alio antiquiore Jair nuncupatæ erant civitates Jair, ut patet Num. 32. 41. hic tamen illud nomen eis confirmatum est, et quasi de novo inditum ob novam rationem; quia scilicet 30 his urbibus præerant 30 principes filii Jair, Judicis; cæterarum vero 30 hîc non fit mentio, quia illæ ad hos 30 Principes non spectabant.

8. Oppressi per annos decem et octo.] Hi 18 anni comprehendi nequeunt annis Judicis sequentis, puta Jephte, hic enim tantum sex annis præfuit. Quocirca Serarius vult eos omnino addendos in Chronologia annis cæterorum Judicum. Verum cap. 3. ostendi id fieri non posse. Quare hi 18 anni comprehendi debent annis præcedentis Judicis, scilicet Jair, qui præfuit 22 annis. Licet enim Jair omni studio contenderet Israelitas continere in cultu unius veri Dei; tamen ipsi partim ex innata malitia et proclivitate ad idola, partim ex commercio et connubiis vicinarum Gentium idololatrarum, partim ex continua 23 annorum pace sub Thola Judice opibus epulisque abundantes et lascivientes deflexerunt ad idola et vitia Gentium, quare Deus justus perfidiæ vindex statim illos castigavit, immittendo in eos Philisthæos et Ammonitas, qui eos spoliarent et opprimerent, idque per 18 annos, donec ipsi tot flagellis fracti, serio idolis abjectis pœnitentes ad Deum redirent, qui proinde hac pœnitentia reconciliatus liberavit eos per Jephte, ut patet ex sequenti. Hoc est quod prædixit Script. cap. 2. 16: *Suscitavitque Dominus Judices, qui liberarent eos de vastantium manibus; sed nec eos audire voluerunt, fornicantes cum Diis alienis.*

12. Et Chanaan.] Sic quoque vertunt Septuag. Hebr. מעין *maon*, quod alii retinent quasi nomen proprium loci. Vide S. Hier. in locis Hebr. *Maon*, ait, *regio Moabitarum juxta Jeremiam* cap. 48. 23. juxta Septuag. Marinus in Lexico et alii putant Maon idem esse cum Bethmaon et Baalmaon, quæ erat urbs Moabitarum juxta torrentem Arnon in tribu Ruben. Hinc incolæ Maon 1. Paral. 4. 41 et 2. Paral. 26. 7. vocantur *Meonenim*, ubi Septuag. vertunt *Minæos.* Unde et Septuag. Job cap. 2. vers. 11. Sophar amicum Job constituunt regem *Minæorum.* S. Hieron. vero 2. Paral. 26. 7. vertit *Ammonitas.* Unde videtur ipse *Meonenim* per metathesin accepisse pro *Ammonim*, id est Ammonitis. Priore vero loco 1. Paral. 4. 41. vertit *habitatore*, hoc enim significat τὸ *meonenim.* Ut ut est, certum est hos fuisse Chananæos. Sic enim vertunt Septuag. et Noster, qui commune Chananæorum nomen eis appropriant, quasi ipsi illo ævo præ cæteris vocati sint Chanaan et Chananæi.

14. Ite et invocate Deos quos elegistis.] Est sarcasmus similis illi Deuter. 32: *Ubi sunt Dii eorum, in quibus habebant fiduciam?* etc. *Surgant et opitulentur vobis, et in necessitate vos protegant.*

16. Idola projecerunt.] Ecce hoc est signum serii doloris et pœnitentiæ, idola et vitia sua abjicere: ideoque mox Deus eorum misertus est.

Qui doluit super miseriis eorum.] Hebr. קצר *Katsar;* id est, *angustata est anima ejus in labore Israelis.* Septuag. ὠλιγώθη, id est, *imminuta* vel *contracta est.* Dicitur hoc anthropopathῶs: nec enim angustia cadit in Deum, sed figurate significat magnum in Deo commiserationis affectum. Sic Deus ait Jerem. 18. 7: *Repente loquar adversus gentem et adversum regnum, ut eradicem et destruam et disperdam illud. Si pœnitentiam egerit gens illa à malo suo, quod locutus sum adversus eam: agam et ego pœnitentiam super malo quod cogitavi ut facerem ei. Et subito loquar de gente et de regno, ut ædificem et plantem illud*, Videatur S. Chrysost. hom. 5 ad populum, et 25 in Genes. ac 65 in Matth.

17. Itaque filii Ammon conclamantes, id est, suos ad bellum convocantes, in Galaad fixere tentoria.] Nam regio Ammon vicina est Galaad et Galaaditis, puta Manassensibus, qui proinde primi eis irruentibus se opposuere.

Contra quos congregati filii Israel in Maspha castrametati sunt.] Duplex est Maspha, una in tribu Gad, altera in tribu Manasse, quæ hîc intelligitur; tum quia Ammonitæ tribum Manasse sibi vicinam invaserant; tum quia eis quasi dux appositus fuit Jephte, qui erat ex Manasse, ut audiemus cap. sequenti. Porro *Maspha* Hebr. idem est quod *specula*, quia erat loco alto, ex quo Ammonitarum aliorumque vicinorum hostium adventum speculabantur, ut contra eum sibi prospicerent.

18. Qui primus ex nobis contra filios Ammon cœperit dimicare, erit dux populi Galaad,] ita tum quidem tumultuario consilio decreverunt, sed non satis recto. Unde paulo post sanius consilium eis in mentem venit de accersendo Jephte viro bellicoso, ut audiemus cap. sequenti. Ita Abulensis.

CAPUT UNDECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

JEPHTE JUDEX NONUS ISRAELIS A POPULO CONSTITUITUR, QUI PRIMUM RATIONE AGIT CUM REGE AMMON, UT AB INVASIONE ISRAELIS CESSET, SED FRUSTRA : QUARE V. 29. IRRUENTE IN EUM SPIRITU DEI ISRAELITAS AD BELLUM CONVOCAT, FACITQUE VOTUM UT, SI IPSE VICTOR REDEAT, EUM QUI PRIMUS SIBI E DOMO SUA OCCURSURUS SIT, DEO IMMOLET; VICTORI REDEUNTI OCCURRIT FILIA : QUARE ILLAM QUASI VOTI REUS DEO SACRIFICAT.

1. Fuit illo tempore Jephte Galaadites vir fortissimus atque pugnator, filius
mulieris meretricis, qui natus est de Galaad. 2. Habuit autem Galaad
uxorem de qua suscepit filios, qui, postquam creverant, ejecerunt Jephte,
dicentes : Hæres in domo patris nostri esse non poteris, quia de altera
matre natus es. 3. Quos ille fugiens atque devitans, habitavit in terra
Tob : congregatique sunt ad eum viri inopes, et latrocinantes, et quasi
principem sequebantur. 4. In illis diebus pugnabant filii Ammon contra
Israel. 5. Quibus acriter instantibus, perrexerunt majores natu de Galaad, ut tollerent in
auxilium sui Jephte de terra Tob. 6. Dixeruntque ad eum : Veni et esto princeps noster,
et pugna contra filios Ammon. 7. Quibus ille respondit : Nonne vos estis, qui odistis me, et
ejecistis de domo patris mei, et nunc venistis ad me necessitate compulsi? 8. Dixeruntque
principes Galaad ad Jephte : Ob hanc igitur causam nunc ad te venimus, ut proficiscaris nobis-
cum, et pugnes contra filios Ammon, sisque dux omnium qui habitant in Galaad. 9. Jephte
quoque dixit eis : Si vere venistis ad me, ut pugnem pro vobis contra filios Ammon, tradide-
ritque eos Dominus in manus meas, ego ero vester princeps? Qui responderunt ei : Dominus,
qui hæc audit, ipse mediator ac testis est, quod noster promissa faciemus. 11. Abiit itaque
Jephte cum principibus Galaad, fecitque eum omnis populus principem sui. Locutusque est
Jephte omnes sermones suos coram Domino in Maspha. 12. Et misit nuntios ad regem filiorum
Ammon, qui ex persona sua dicerent : Quid mihi et tibi est, quia venisti contra me, ut vas-
tares terram meam? 13. Quibus ille respondit : Quia tulit Israel terram meam, quando
ascendit de Ægypto, à finibus Arnon usque Jaboc atque Jordanem; nunc ergo cum pace redde
mihi eam. 14. Per quos rursum mandavit Jephte, et imperavit eis ut dicerent regi Ammon.
15. Hæc dicit Jephte : Non tulit Israel terram Moab, nec terram filiorum Ammon; 16. sed
quando de Ægypto conscenderunt, ambulavit per solitudinem usque ad mare Rubrum, et
venit in Cades. 17. Misitque nuntios ad regem Edom, dicens : Dimitte me ut transeam per
terram tuam. Qui noluit acquiescere precibus ejus. Misit quoque ad regem Moab, cui et ipse
transitum præbere contempsit. Mansit itaque in Cades, 18. et circuivit ex latere terram
Edom et terram Moab : venitque contra Orientalem plagam terræ Moab, et castrametatus
est trans Arnon; nec voluit intrare terminos Moab, Arnon quippe confinium est terræ Moab.
19. Misit itaque Israel nuntios ad Sehon regem Amorrhæorum, qui habitabat in Hesebon, et
dixerunt ei : Dimitte ut transeam per terram tuam usque ad fluvium. 20. Qui et ipse Israel
verba despiciens non dimisit eum transire per terminos suos : sed infinita multitudine congre-
gata, egressus est contra eum in Jasa, et fortiter resistebat. 21. Tradiditque eum Dominus
in manus Israel cum omni exercitu suo, qui percussit eum, et possedit omnem terram Amor-
rhæi habitatoris regionis illius, 22. et universos fines ejus, de Arnon usque Jaboc, et de so-
litudine usque ad Jordanem. 23. Dominus ergo Deus Israel subvertit Amorrhæum, pugnante
contra illum populo suo Israel, et tu nunc vis possidere terram ejus? 24. Nonne ea quæ pos-
sidet Chamos deus tuus, tibi jure debentur? Quæ autem Dominus Deus noster victor obtinuit,
in nostram cedent possessionem; 25. nisi forte melior es Balac filio Sephor rege Moab; aut
docere potes quod jurgatus sit contra Israel, et pugnaverit contra eum, 26. quando habita-
vit in Hesebon, et vinculis ejus, et in Aroer, et villis illius, vel in cunctis civitatibus juxta
Jordanem, per trecentos annos. Quare tanto tempore nihil super hac repetitione tentastis?

27. Igitur non ego pecco in te, sed tu contra me male agis, indicens mihi bella non justa. Judicet Dominus arbiter hujus diei inter Israel, et inter filios Ammon. 28. Noluitque acquiescere rex filiorum Ammon verbis Jephte, quæ per nuntios mandaverat. 29. Factus est ergo super Jephte Spiritus Domini, et circuiens Galaad, et Manasse, Maspha quoque Galaad, et inde transiens ad filios Ammon, 30. votum vovit Domino, dicens: Si tradideris filios Ammon in manus meas, 31. quicumque primus fuerit egressus de foribus domus meæ, mihique occurrerit revertenti cum pace à filiis Ammon, eum holocaustum offeram Domino. 32. Transivitque Jephte ad filios Ammon, ut pugnaret contra eos, quos tradidit Dominus in manus ejus. 33. Percussitque, ab Aroer usque dum venias in Mennith, viginti civitates, et usque ad Abel, quæ est vineis consita, plaga magna nimis; humiliatique sunt filii Ammon à filiis Israel. 34. Revertente autem Jephte in Maspha domum suam, occurrit ei unigenita filia sua cum tympanis et choris. 35. Qua visa, scidit vestimenta sua, et ait: Heu me, filia mea, decepisti me, et ipsa decepta es; aperui enim os meum ad Dominum, et aliud facere non potero. 36. Cui illa respondit: Pater mi, si aperuisti os tuum ad Dominum, fac mihi quodcumque pollicitus es, concessa tibi ultione atque victoria de hostibus tuis. 37. Dixitque ad patrem: Hoc solum mihi præsta quod deprecor: Dimitte me ut duobus mensibus circumeam montes, et plangam virginitatem meam cum sodalibus meis. 38. Cui ille respondit: Vade. Et dimisit eam duobus mensibus. Cumque abiisset cum sociis ac sodalibus suis, flebat virginitatem suam in montibus. 39. Expletisque duobus mensibus, reversa est ad patrem suum, et fecit ei sicut voverat, quæ ignorabat virum. Exinde mos increbuit in Israel, et consuetudo servata est, 40. ut post anni circulum conveniant in unum filiæ Israel, et plangant filiam Jephte Galaaditæ diebus quatuor.

1. Fuit illo tempore Jephte Galaadites (ideoque ex tribu Manasse, non Gad, ut vult Cajet. Manassenses enim passim vocantur Galaaditæ, non Gaditæ, etsi et ipsi partem regionis Galaad occuparent) vir fortissimus. Hebr. גבור חיל *gibbor chail*, id est, *vir virtutis*, *vel roboris*, *vel strenuitatis*.

Filius mulieris meretricis,] non publice expositæ, sed concubinæ privatæ. Hebr. est זונה *zona*, quæ vox et meretricem, ut vertunt Sept. et Noster, et tabernariam, ut vertit hîc Chald. significat. Fuit ergo Jephte spurius, quales nunc legibus arcentur à principatu, æque ac à sacerdotio, ob infamiam et mores subinde minus honestos, eo quod neglectim educentur. Verum Jephte hæc omnia obolevit sua fortitudine et virtute, quare Deo dispensante in lege Deut. 23. 2. quæ sancit ne mamzer, id est, spurius admittatur in Ecclesiam Dei ad jura populi Israel, Jephte admissus factus est dux populi. Similia spuriorum ad principatus evectorum exempla recenset Plutarc. Athenæus et Serarius hîc.

Qui natus est de Galaad.] Pater ergo Jephte vocabatur Galaad. Ita Septuag. idque patet ex versu sequenti.

2. Ejecerunt Jephte dicentes: Hæres in domo patris nostri esse non poteris, quia de altera matre natus es,] id est, quæ esset alterius tribus, scilicet diversæ à sua, inquit Matthæus Galenus Cancellarius Duacensis, scribens in c. 11. ad Heb. Nemo enim, inquit ipse, poterat uxorem non suæ tribus honeste ducere: si quis tamen illectus forma id tentasset, mulier *zona* vocabatur. Unde Septuag. eam vocant ἑταίραν, id est amicam; defuncto autem marito hæc sine dote et hæreditate ad propriam tribum redibat; filius tamen si quis natus fuisset in patris tribu sortiebatur hæreditatem, quod modo fratres Jephte negabant, ut ipse iis exprobat vers. 7. non ausurus hiscere, si scorto natus fuisset. Ita Galenus. Verum falsum est quod Israelitides feminæ sine nota et infamia non possent nubere in alia tribu. Nam principes Juda sæpe ducebant filias Sacerdotum ex tribu Levi, idque sibi honori ducebant, uti Aaron duxit Elizabeth filiam Aminadab, principis tribus Juda. Exodi 6. 23. Et Zacharias duxit Elizabeth cognatam B. Virginis, quæ erat ex tribu Juda. Lucæ 1.

Porro *mulier altera* hîc non intelligitur ea quæ sit alterius tribus, sed quæ sit alia à legitima uxore, id est, quæ sit meretrix et concubina, quam Septuag. honeste vocant ἑταίραν, uti nos vocamus amicam: vel quæ sit uxor alterius viri, ideoque adultera, qualem matrem Jephte fuisse insinuat Josephus.

Ejecerunt,] injuste, spurio enim à patre et domo jure communi debentur alimenta, non tamen hæreditas, uti docet Sylvester et alii Doctores Casuum.

3. Habitavit in terra Tob,] quæ sita erat in terra Galaad, ait Josephus et Adrichom. Serarius putat esse Tubin, de quo 1. Machab. 6. 13. Porro *Tob* significat bonum; sana terra hæc Jephte fuit bona eminenter, id est optima, quia benigne fugientem excepit et aluit.

Congregatique sunt ad eum viri inopes et latrocinantes.] Τὸ *latrocinantes* non est in Hebræo, Græco et Chald. quare videtur ex margine in textum irrepsisse, intrusum ab aliquo volente explicare τὸ *inopes*; inopes enim milites sæpe rapinis et latrociniis vivunt. Porro rapinæ hæ justæ sunt, si rapiantur ab hoste bello justo; injustæ, si ab amicis, vel ab hostibus in bello injusto. Quare latrones hi, quibus præfuit Jephte, fuere milites et prædones, qui forte antea injuste rapiebant aliena; sed postquam Jephte secuti sunt, non nisi justas, puta ab Ammonitis et Philisthæis prædas egerant, uti fecere illi qui Davidem à Saule profugum secuti sunt, 1. Regum 22. 2.

Latro enim priscis idem erat quod miles, qui dictus est latro quasi latero, quod lateri Ducis adhæreret, eumque stiparet; vel à latendo, quod latenter et ex insidiis ad prædandum irrueret. Ita Varro, Festus, Nonius, Marcellus et alii.

8. Sisque dux omnium qui habitant in Galaad.] Sed post victoriam de Ammonitis cæteræ quoque tribus Jephte in ducem suum acceptarunt.

11. Locutusque est Jephte omnes sermones suos coram Domino in Maspha.] *Coram*, id est publice, pro concione et audiente populo, in cujus medio censebatur esse Deus, ait Vatabl. secundo, *coram Domino*, id est, invocando Deum in testem pacti, quod cum legatis de Ducatu inibat. Ita Abulensis; tertio, *coram Domino*, id est, coram Pontifice, Ephod et Rationali, in quo erant Urim et Tummim, induto: hic enim repræsentabat Deum, eumque consulens pro principe oracula accipiebat; quarto, *coram Domino*, id est, coram altari, quod ibi ut videtur erexerunt, ut sancte hoc fœdus sancirent. Porro sermones quos ibi locutus est Jephte, fuit promissio, quia promittebat legatis se fideliter et strenue bellum populi administraturum, ac vicissim illi promittebant se constanter ejus quasi Ducis sui imperium et jussa secuturos. Atque ad hoc invocavit Deum, tum in testem, tum in auxilium, ut imperium hocce suum et bellum secundarent, uti fecit Josue, Judas Machabæus, Constantinus, Theodosius, aliique Duces, qui proinde Dei ope victoriam adepti de hostibus triumpharunt.

13. Quia tulit Israel terram meam, quando ascendit de Ægypto, a finibus Arnon usque Jaboc atque Jordanem.] Casus hic est; Sehon rex bello occupavit urbes aliquas Moab et Ammon; Moses vero et Hebræi Sehon regem occiderunt. Omniaque quæ ejus erant occuparunt. Queritur ergo nunc rex Ammon de injuria sibi facta, terramque suam à Sehon occupatam ab Hebræis, qui Sehoni illam bello extorserunt, repetit et reposcit.

Tulit, scilicet injuste per vim et bellum injustum, terram meam;] hanc enim injuste invasit et occupavit Sehon rex Amorrhæorum; vos vero, ô Hebræi, Sehon invadentes et occidentes, omnia quæ ipse tam juste quàm injuste occupabat, vobis usurpastis, excluso me, qui etiam primus et justus hæres, cui proinde ea reddere debebatis, non vero ea vobis vindicare. Historia narratur Numer. 21. 25. et seq. et licet ibi tantum terræ Moabitarum à Sehon subactæ, ac eo occiso à Judæis occupatæ, fiat mentio; tamen Ammonitidis quoque partem tunc fuisse ab eis occupatam liquet ex hoc loco. Aut certe dicendum cum Lyrano, Cajet. Dionys. et aliis eumdem fuisse olim, vel tunc regem Moabitarum et Ammonitarum: Moabitæ enim Ammonitis erant conjuncti, utpote à duobus fratribus Moab et Ammon à Lot progeniti. Genes. 19. Rex ergo Ammon agit pro Moabitis, vel ut subditis, vel ut sociis et fœderatis, qui jus suum per eum ab Hebræis repetunt.

15. Non tulit Israel terram Moab, nec terram filiorum Ammon,] quam scilicet actu tunc possidebant Moabitæ et Ammonitæ; vetuerat enim Deus Hebræis, ne eos quasi sibi ex Lot et Abraham cognatos invaderent. Numer. 21. et Deuter. 2 et 3. illam vero Moabitidis et Ammonitidis partem quam bello sive justo sive injusto (res enim hæc incerta est et dubia) occupavit Sehon rex Amorrhæorum, Hebræi eo prostrato jussu Dei occuparunt, ut in sequenti narrat Jephte; quia illa jam non erat Moabitarum, sed Sehonis regis hostis Hebræorum, quam ab eo recipere et bello repetere nequiverant Moabitæ; quare illam ut Sehonis, non ut Moabitarum, jure belli, annuente Deo occuparunt Hebræi. Est hæc prima ratio, qua Jephte probat regem Ammonitarum falso queri de terra sua ab Hebræis sub Mose occupata, ideoque injuste eum Ammonitas in Judæam immisisse ad eam opprimendam. Verum hæc ratio sola non sufficiebat, nec satisfaciebat regi Ammon, hinc alias subjungit Jephte, quibus eam corroborat.

24. Nonne ea quæ possidet Chamos deus tuus tibi jure debentur? quæ autem Dominus Deus noster victor obtinuit, in nostram cedent possessionem.] Est hæc secunda ratio, q. d. Tu occupas regiones illas, quas deus tuus Chamos tibi dedit; ergo pari jure nos occupamus terram Sehon regis (in qua erant aliquæ urbes ab eo Moabitis et Ammonitis ereptæ) quam pro nobis pugnans victor Deus nobis dedit. Hæc ratio Jephte non quaquaversum est solida. Deum enim Turcis aliisque tyrannis dat victorias, et regiones Christianorum subjugat; et tamen Turcæ et Tyranni injuste eas invadunt et detinent ex ambitione et cupidine dominandi. Impia enim est Alberici Gentilis lib. 1. de jure belli cap. 22. sententia juste à Turca possideri omnia quæ ipse Christianis eripuit, eo quod ipse ex voluntate Dei volentis castigare Christianos id faciat: Neque verum erat Chamos dedisse terram illam Moabitis.

Erat tamen hæc ratio apposite ad hominem, q. d. tu, ô rex Ammon, edicito à quo et quo jure obtineas omnes tuas regiones et urbes. Sane nihil splendidius dixeris dederisque, quàm Dei tui Chamos voluntatem et voluntariam donationem. At ego similiter assero Deum nostrum terram illam, quam repetis, nobis per victoriam suam nobis concessam donasse; Deus autem est omnium regnorum Dominus, qui proinde transfert regna de gente una in aliam prout ei libuerit.

Verus autem titulus juris Hebræorum ad occupandas hasce regiones erat, quod ipsi è Dei mandato invaserant regna Sehon et Og regum Amorrhæorum, eodemque mandato occupabant et possidebant omnia, quæ eis fuerant subjecta, ut patet Numer. 21. et Deuter. 2. Hunc titulum insinuat, sed expresse non allegat Jephte; quia illum Gentili regi Ammon vix probare potuisset. Ita Abulensis.

25. Nisi forte melior es Balac filio Sephor rege Moab,] q. d. Cum Hebræi cæso Sehon occuparunt ejus ditiones, tunc Balac erat rex Moab, isque sapiens et potens. Atqui hic tunc ne verbulo quidem ditiones hasce ab Hebræis repetiit. Ergo nec tu, qui illo trecentis fere annis posterior es, illas repetere debes aut potes. Est hæc ratio tertia. Sequitur quarta.

26. Per trecentos annos,] q. d. Trecentis annis occupavimus has regiones, quas nunc postliminio repetis. Ergo longissima temporis præscriptione eas occupamus, præsertim cum per tot annos nullus illas à nobis repetierit.

Quare tanto tempore nihil super hac repetitione tentastis?] sed siluistis, ac silentio vestro vos contentos significastis, et ut eas possideremus tacite consensistis? Nota hîc à Mose ad Jephte præcise non fluxisse trecentos annos,

sed 266 duntaxat; sed Jephte more vulgi annos adauxit ad magis roborandam præscriptionem, atque usus est numeris rotundis et perfectis, scilicet centenariis, q. d. Jam agitur tertius annorum centenarius, agitur tertium præscriptionis et possessionis seculum: ergo frustra laboras ut nos ea tam sero deturbes. Porro Melchior Canus et Serarius, qui annos oppressionis Hebræorum ab annis Judicum separant et separatim numerant, computant à Mose ad Jephte annos 340 ut minimum. Abulensis opinatur illo ævo præscriptionem per longum tempus, etiam cum mala fide, jure gentium valuisse, et rem tandiu possessam confirmasse possidenti: alioqui enim, inquit, replicasset rex Ammon hanc Hebræorum possessionem initam fuisse cum mala fide ideoque præscriptionis tempus hîc non valere. Verum hoc ei probandum fuisset. In dubio enim melior est conditio possidentis. Et actori si possessorem è sua possessione deturbare velit, incumbit malæ fidei probatio. Quisque enim præsumitur esse bonus et bonæ fidei possessor, nisi contrarium probetur.

Sic nuper Solymanus, Turcarum Imperator, post annos mille omnia jura reddi volebat, quæ olim Magni Constantini fuissent, teste Jovio, lib. 30. Hoc est Turcicum.

Porro simili modo quo Jephte, responderunt olim Lacedæmonii apud Isocratem in Archid. *Hanc colimus terram ab Herculis posteritate datam, Delphico oraculo confirmatam, et incolis ejus bello superatis. Non vos latet possessiones sive privatas sive publicas præscriptione longi temporis confirmari. Messanam tenuimus amplius 400 annos.*

27. Judicet Dominus arbiter hujus diei,] id est, hujus litis, quam hoc die agimus. Sic Dies pro judicio sumitur, 1. Corinth. 4. 3. et Jerem. 17. 16. est metonymia.

29. Factus est ergo super Jephte Spiritus Domini,] hoc est, immisit Deus Jephte Spiritum fortitudinis, ardoris, et zeli ad capessendum bellum contra iniquum regem Ammon; eoque impulsus convocavit ad illud incolas Galaad, et tribus Manasse, et *Maspha Galaad*, id est, Maspha, quæ est in extremis terminis Galaad versus montes Libanum et Hermon; hisce enim maxime et proxime imminebant vicini hostes Ammonitæ.

30. Votum vovit Domino dicens: Si tradideris filios Ammon in manus meas, quicumque primus fuerit egressus de foribus domus meæ, mihique occurrerit revertenti cum pace a filiis Ammon, eum holocaustum offeram Domino.] Huic simile est quod scribit Aldrovandus in asino: Alexandro Macedoni, inquit, cum reddita sors esset, eum qui primus occurrisset interimeret; ubi quemdam præ se agentem asellum vidit, arripi hominem confestim ex oraculo imperavisse tradunt. At eum jamjam jugulandum intellecta mortis ratione proclamavisse anteambulonem suum, non se peti ex responso, quando is obviam occurrisset prior, puta asinum suum.

Quæres primo quam victimam hîc voverit Jephte: Primo aliqui censent eum vovisse primum hominem sibi è domo sua occursurum Deo immolare. Ita S. Augustinus.

Secundo, Rabbini et Abulensis putant eum vovisse pecus immolabile primo occurrens, sive is bos esset, sive vitulus, sive hircus, sive aries, Deo sacrificare; sed postea Jephte de mente et materia hac voti sui dubitasse, quia verba ejus erant generalia: quare primo occurrente filia censuisse se ad illam immolandam obligari.

Tertio et optime, intendit Jephte primum vivens, sive primum animal è domo sua sibi occursurum Deo mactare. Unde ex Hebræo verti potest in genere neutro: *quodcumque*, scilicet animal primo mihi è domo obvium immolabo. Ita Chaldæus, Vatablus, Pagninus et alii. Id patet ex eventu: nam cum prima ei è domo occurreret filia, putavit se voto ad illam immolandam obligari et cogi.

Quæres secundo an hoc votum fuerit licitum, an illicitum: Primo, multi censent illud fuisse impium, stultum et parricidale. Ita sanctus Ambrosius, Offic. c. ult. S. August. q. 49. Tertull. lib. 3. contra Marcion. Nazianz. orat. de Machabæis, Theod. et Procop. hîc Chrysost. hom. de Jephte. Et S. Thomas citans S. Hieron. 2. 2. q. 88. art. 2. *In vovendo*, ait, *fuit stultus, quia discretionem non habuit, et in reddendo impius.* Impium enim est filiam occidere, impium est Deo homines immolare, et humano sanguine litare. Unde S. Hieronymus, lib. 1. contra Jovin. ante medium: *Reprehenditur pater voti temerarii, etc. Si enim canis, inquiunt, si asinus occurrisset, quid faceret?* Lege enim vetitum erat offerre canem vel asinum. Pergit S. Hieron. *Ex quo volunt* (Hebræi) *Dei dispensatione esse factum, ut qui improspecte voverat, errorem votorum in filiæ morte sentiret*, ut temeritas voventis castigaretur, ait S. August. quæst. 49.

Si dicas Jephte laudari ab Apostolo, Hebr. 11. respondet Abulensis eum laudari ex merito fidei; quod scilicet ipse confidens Deo exposuit se periculo mortis in prælio pugnans contra tam potentes Ammonitas, non autem à voto; satis autem constat quod Jephte, et quilibet virorum illorum, quos in illo suo fidei Catalogo posuit Apostolus, graviter peccarit, ait Abulensis. Unde et Gentiles vituperarunt et damnarunt eos qui homines Saturno immolarunt. Quis Creonti, ait Serarius, vitio non dat, quod Menœcum filium Thebis Erichtheo, quod Praxitheam filiam Athenis immolarit? Nonne suum regem expulerunt Idomeneum Cretenses, quod à Trojano bello reversus, nostri hujus Jephte instar, Deorum aris obvium filium ex voto imponere voluerit? De Agamemnonis Iphigenia quàm Poetæ multa! et in Suasoria Seneca: Nonne et hoc nomine infames olim Scythæ, Tauri, Pontici et Afri? de quibus in Scorpiaco Tertull. in Octavio Minucius, in Protreptico Clemens et Euripides.

Quocirca Procopius ait victoriam hanc à Deo concessam fuisse Jephte non ob votum, sed ut injurias Israeli ab Ammonitis factas esse, manifestum fieret.

Secundo, alii ex adverso censent hoc votum Jephte fuisse pium et sanctum, eo quod factum sit ex impulsu Spiritus sancti. Ita S. Anselmus, Ambrosiaster in cap. 11. ad Hebræos, Serarius et Salianus hîc, ac favet hîc S. Augustinus et S. Hieronymus, Epistola ad Julianum, ubi ait Jephte obtulisse virginem filiam, et idcirco in enumeratione Sanctorum ab Apostolo collocari.

Probant primo, quia hîc dicitur irruisse in eum Spiritus Dei, quod licet ad pugnam referri debeat, tamen ad votum quoque, quod pugnæ

et victoriæ fuit medium, imo principium, referendum videtur.

Secundo, quia Ecclesiasticus, c. 46. et Apostolus Hebr. 11. Jephte ponit in Catalogo Sanctorum, quare non videtur peccasse hîc; aut certe si peccavit, mox pœnituit.

Tertio, quia Deus per votum hoc videtur ei concessisse tantam victoriam. Ergo illud ratum gratumque habuit.

Quarto, quia filia ejus offerens se immolandam ad satisfaciendum voto patris, à Patribus mire laudatur, et Isaaco comparatur.

Quinto, quia immolatio hæc filiæ fuit typus immolationis Filii Dei in cruce, ut docent Patres: nullus enim illius expressior fuit typus et figura, quàm hæc filia immolata à patre pro salute Israelis. Videtur ergo Deus voluisse hunc typum dare, qui præluderet, et præsignificaret immolationem Christi.

Tertia sententia est media et verisimilior, scilicet votum hoc quidem in se fuisse illicitum et impium, eo quod per hoc hominem, imo filiam Deo mactarit, quod omni jure naturæ, divino et humano est vetitum. Jephte tamen excusari vel à toto, vel à parte per ignorantiam et religionis zelum, quod simplici, candido et pio animo putaret se hoc voto obligari ad filiam immolandam, eo quod ipsa prima sibi occurrisset. Erat enim rude hoc seculum, et casuum conscientiæ ignarum. Ac Jephte erat homo militaris; milites autem putant se suis juramentis et votis, etiamsi perperam factis, obligari ex religione et veneratione, quam Deo debent. Ita S. Hieron. in c. 7. Jerem. sub finem excusat Jephte per ignorantiam invincibilem, quod intentio offerentis esset bona, etiamsi oblatio mala, eo quod illo ævo rudi non esset propheta, imo nec summus sacerdos, ait Abulensis hîc 48. qui sciret hunc casum resolvere. Audi Serarium: Extenuatur Jephte factum primo, quia cum Dei veri cultus tam sæpe et tam diu collapsus esset, ea jam apud Israelitas obtinuerat opinio è Gentilium erroribus petita, Deo istiusmodi sacrificium gratum esse. Secundo, exemplum Abrahami aspiciebat, sicque illum recte imitari putabat, et fortasse, ut indicat D. Augustinus, sperabat, si sacrificium Deo gratum non esset, impeditum iri instar illius Abrahami, Genes. 22. Tertio, magna etiam in eo fidei laus fuit, quod ut idem notat Augustinus, quantumvis molestum sibi esset, maluerit votum reddere, quàm suo ipsius dolori obsequi. Quarto, credebat, inquit idem Augustinus, bonæ virginis animam bene recipi, seu in cœlum evolare, quæ non seipsam voverat immolandam, sed voto et voluntati non restiterat patris, et Dei secuta fuerat judicium. Quinto, boni communis publicæque salutis erat peramans; ideoque verebatur ne, si votum non expleret, indignaretur Dominus, ac se populumque totum calamitate afficeret aliqua. Sexto, valde ipsum movebat, quod tam nobilem de tam ferocibus ac superbis hostibus, statim post votum adeptus esset victoriam, ut certo sibi persuaderet suum Deo haud displicuisse votum, ideoque ipsi à se jam satisfaciendum.

Hinc Jephte à nullo propheta vel Pontifice legitur reprehensus, sed ab Apostolo et Ecclesiastico laudatus. Cur ergo nos eum damnemus?

Porro S. Justinus, quæst. 99. ad Orthodoxos, ait diabolum fecisse ut filia cum cythara gratulans patri victoriam prima occurreret, hoc fine ut Jephte filiæ unicæ amantissimus votum violaret. Jephte vero tentationem hanc vicisse, ac filiam votam immolasse ad testandam suam erga Deum pietatem, ideoque eum Catalogo Sanctorum esse adscriptum.

Quocirca Patres in hac immolatione filiæ Jephte magna agnoscunt mysteria.

Nam primo S. Augustinus. quæst. 49. ait per illam significatum fuisse humano sanguine litandum esse Deo Patri.

Secundo, S. Chrysostomus Hom. de Jephte tom. 1. ait hîc adumbratum fuisse, quod Christus filiam suam, id est, Ecclesiam quasi virginem Deo esset oblaturus in holocaustum, præsertim per immolationem martyrum tempore persecutionis. Audi S. Chrysostomum; *Jephte existimo esse Dominum nostrum Jesum Christum victorem mundi, qui obtulit filiam suam unicam ipsam Ecclesiam tempore persecutionis malis Pontificibus, non agnorum, sed luporum, dicente ipso: Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum. Obtulit ergo Ecclesiam per immolationem martyrum tempore persecutionis, et victima unica oblata est Deo, ut sacrificium acceptabile esset Patri ex lucris Unigeniti. Offert unicus unam, sponsus sponsam, pater filiam. Quid enim inveniri potest fortius integritate et virginitate Ecclesiæ, quæ concipit in corruptione, creat in integritate? Virgo est ista quæ virum non novit.*

Anagogice, S. Augustinus: Significabatur, inquit, nos per immolationem mortis transituros ad beatam immortalitatem, uti transiit filia Jephte.

Tropologice, innuebatur quemque suam filiam, id est, animam debere Deo offerre per mortificationem cupiditatum et passionum, *occidendam in malis, vivificandam in bonis,* ait S. Chrys. et S. Augustinus.

35. Filia mea, decepisti me, et ipsa decepta es.] *Decepisti,* quia cum tu unica mihi sis proles et hæres, sperabam ex te posteritatem; at jam omnem ejus spem mihi tuo occursu sustulisti. *Decepisti* ergo *me,* quia meam spem fefellisti. *Decepta es,* quia putabas mihi lætitiam, tibi gloriam mihi victori occurrendo afferre; at jam mihi tristitiam, tibi mortem peperisti. Hebr. est: *Incurvando incurvasti me,* vel *humiliando humiliasti me, et tu fuisti inter turbantes me.* Est pulchra allusio per metathesin inter כרע *cara,* id est, humiliare, et עכר *achar,* id est, turbare, q. d. Turbasti me, quia me measque spes humiliasti et prostravisti. Septuaginta et Romana: *Perturbatione perturbasti me, et tu fuisti in perturbatione mea.* Videntur Septuaginta utroque modo legisse עכר *achar,* id est, turbare; Complut. vero et Regii habent: *Implevisti me, et scandalum acta es in oculis meis.* S. Ambrosius, lib. 1. Offic. c. 12. legit: *Heu! mea filia, impedisti mihi, in stimulum dolorum facta es mihi.* Idem, lib. de Virginitate: *Heu! mea filia, perdidisti me.*

Aperui enim os meum ad Dominum, vovendo me eum qui primo occurrere illi immolaturum, et aliud facere non potero,] q. d. votum jam editum retractare nequeo, quare ex illo te, utpote primo occurrentem, Deo immolare debeo. Hinc patet Jephte non intendisse vovere solum animal immolabile, sed et hominem, imo filiam, si primo occurreret. Sic enim ipse illud hîc interpretatur. Nemo autem melior est mentis et voti sui interpres, quàm ipse vovens. Hinc

et apte vocatur *Jephte*, id est aperiens, scilicet os ad vovendum, aperiens, inquam, nimis ample et improvide.

36. CUI ILLA RESPONDIT : PATER MI, SI APERUISTI OS TUUM AD DOMINUM (id est, si vovisti me immolare Deo), FAC MIHI QUODCUMQUE POLLICITUS ES, CONCESSA TIBI ULTIONE ATQUE VICTORIA DE HOSTIBUS TUIS.] Vide et admirare in hac filia animos, obedientiam, religionem et amorem patriæ, quibus se morti et immolationi generose et alacriter offert. Potuisset enim ipsa patri replicare : Ego non vovi me Deo immolare; nec tu, ô pater, es vitæ meæ dominus, ut me invitam devovere et mactare possis. Nolo ergo adolescentula et illiberis mori, volo florem juventutis meæ læta peragere : volo stirpem meam et tuam propagare. Quare votum tuum irrito et dissolvo : atque ita se morte patrem voto et mœrore liberasset. Sed noluit, ut suam erga Deum religionem, erga patrem obedientiam, erga Remp. charitatem testaretur. Fecit ergo seipsam victimam, imo holocaustum Deo pro patre et patria. Timebat enim ne, si ipsa mortem recusaret, pœna violati voti in patrem et patriam recideret, ac victoria accepta in cladem converteretur. Audi S. Ambrosium : *Quod in spectatis et eruditis viris plenum miraculi est, hoc in virgine multo magnificentius, multoque illustrius deprehenditur.* Et paulo post : *Nec fletus*, inquit, *æqualium movit puellam, nec dolor inflexit, nec gemitus retardavit, nec dies præteriit, nec fefellit hora. Rediit ad patrem quasi ad votum rediret, et voluntate propria cunctantem impulit, facitque arbitratu spontaneo, ut quod erat impietatis fortuitum, fieret pietatis sacrificium.*

Porro Deus id fieri permisit, ait Serarius, gravibus de causis. Prima est, ut mortis quam Christus Dominus causa nostra, non voluntate tantum ac desiderio, sed effectu etiam ac reipsa perlaturus erat, figura esset clarissima. Deinde, ut splendesceret magis Jephte fides, et summa erga Deum religio; à qua eum neque rei tam caræ amissio, neque posteritatis amor, neque præsentis futurique temporis tam acerbum vulnus deducere potuissent. Tertio, ut similiter eximia tenerrimæ virgunculæ fides, erga Deum religio, erga patrem patriamque totam pietas et præcellens animi magnitudo, velut speculum, in quo orbis terrarum totùs posset intueri, publice statueretur. Quarto, ut intelligeret mundus universus quàm accurate, diligenter et immolate, quæcumque vel consilio bono, vel divino monitu ac instinctu vota essent, Deo reddi deberent, etiam mille gravissimæ occurrerent difficultates.

37. DIMITTE ME UT DUOBUS MENSIBUS CIRCUMEAM MONTES, ET PLANGAM VIRGINITATEM MEAM CUM SODALIBUS MEIS,] quod scilicet virgo sine prole et hærede moriar; hoc enim illo ævo erat triste ac dedecorosum, jam autem per Christum virginitas summæ laudi et gloriæ ducitur, quasi cœlestis conversatio et imitatio vitæ Angelicæ.

Flevit ergo hæc filia virginitatem suam, id est, ætatem suam virginalem nuptiis opportunam, sed sterilitate ex voto patris damnatam. Hujusmodi denicales feriæ (ita à nece appellatæ) fuere quoque apud Romanos, inquit Arias.

Formulam planctus, sive threnum filiæ Jephte Philo Biblicus asserit hunc fuisse : *Audite, montes, threnum meum, et intendite, colles, lacrymas oculorum meorum, et testes estote, petræ, in planctu animæ meæ. Ecce quomodo accusor, sed non in vano recipiatur anima mea. Proficiscantur verba mea in cœlis, et scribantur lacrymæ meæ ante conspectum firmamenti, ut pater non expugnet filiam quam devovit sacrificare, ut princeps illius unigenitam audiat in sacrificio promissam. Ego autem non sum saturata thalamo meo, nec repleta sum coronis nuptiarum mearum.* Et post nonnulla : *Inclinate, arbores, ramos vestros, et plangite juventutem meam; venite, feræ sylvarum, et conculcate supra virginitatem meam, quoniam abscissi sunt anni mei, et tempus vitæ meæ in tenebris inveteravit*, etc. Hæc ipse more suo.

Porro Jephte imitati sunt Gentiles. Ita enim Erichteus bellum contra Eumolphum gerens, doctus victorem se fore, si filiam victimæ loco immolasset, re cum uxore communicata, filiam hostiæ in mortem mactavit. Ita Plutarchus in Parallelis. Idem ibidem sub finem : *Pestilentia*, inquit, *Lacedæmonem urgente, divinitus significatum est cessaturam luem, si pro more generosam immolarent virginem. Helena autem cum esset aliquando sorte ducta, et ornata produceretur, aquila devolans gladium abripuit, et in armentum deferens buculæ imposuit, quo factum est ut cæde virginis abstineretur.* Idem prorsus contigit Valeriæ Lupercæ, quæ aræ destinata, cum aquila gladium rapuisset, et buculæ cuidam injecisset, Valeria, bucula mactata, rem sacram fecit, inquit Plutarchus.

Quæritur : Cur cupit circumire montes in hoc suo planctu? Causas tres dat Arias. Prima est, *ut clamor et lamentatio in sublimi loco edita longius ac latius ad circumvicinorum aures pertingeret. Namque hæc est vocis natura et vis.* Jeremiæ 31. *Vox in Rama audita est, ploratus atque ululatus multus.* Altera, *ut longius montium prospectus monumentum rei tam incolis, quàm hospitibus et viatoribus frequentius repræsentaret.* Tertia, *ut è solitariis à se visis et peragratis locis pluribus, unum aliquem ubi intra claustri parietes inclusa vitam perageret solitariam, optaret;* sed hanc causam superius confutavi et mox plenius confutabo.

Causa litteralis et proxima fuit, quod tota illa regio montosa sit. Habitabat enim in Maspha, id est, in alta montis specula, ex qua in subjectos montes descenditur, ut habent Hebræa.

39. ET FECIT EI SICUT VOVERAT.] Rabbini, et ex eis Lyranus, Pagninus, Vatablus, tradunt Scribas et Sapientes Hebræorum, intellecto hoc Jephte voto, consultos respondisse posse mortem filiæ naturalem à patre voto promissam commutari in mortem civilem, videlicet in vitam religiosam et castam; itaque factum esse; quare filiam hanc non fuisse occisam à patre, sed fecisse se Nazaream, id est, religiosam et quasi monialem. Sicut S. Bernardus occurrens reis à Prætore ob delicta suspendendis, eos liberavit, monachosque effecit dicens : Vos brevi morte vultis eos occidere, ego longa morte mortificationis assidue in monasterio eos consumam et perimam.

Verum hæc sententia falsa est, et plane repugnat huic versui : *Fecit ei*, inquit, *sicut voverat.* Atqui voverat eam Deo non tantum mactare, sed et in holocaustum offerre, id est, jugulatam totam cremare et comburere in honorem Dei (hoc enim exigebat holocaustum)

ergo revera eam jugulavit et cremavit. Hic est communis Patrum sensus, ut Theodoreti, sancti Augustini, Bedæ, Procopii, Ruperti, Abulensis, Hugonis Victoris, Dionysii, Serarii, Saliani, Tornielli hîc, et S. Ambrosii, lib. 1. Offic. cap. ultimo, Tertulliani, lib. 3. contra Marcionem, cap. 4. S. Hieronymi, epist. 34. ad Julianum, S. Chrysostomi, Hom. de Jephte, Origenis, tom. 9. in Joannem, Nazianzeni, Orat. de Machabæis, Divi Thomæ, 2. 2. quæst. 88. art. 2. ad 2. Suarez, Lessii, Azor. et aliorum passim.

Denique Philo ait nomen hujus filiæ fuisse Seilam, utique æterna memoria dignum.

40. Et plangant filiam Jephte.] Hebr. לתנות *letanot*, quod Septuag. vertunt : *ad plorandum;* Chald. *ad lamentandum* filiam Jephte; alii, *ad enarrandum;* alii, *ad donandum,* scilicet laudem filiæ Jephte. Porro Rabbini, Pagninus et Vatablus vertunt : *ad alloquendum vel consolandum filiam Jephte*, quod ex voto patris debeat manere innupta. Putant enim ipsi mortem naturalem in civilem, sive in cœlibatum fuisse commutatam. Unde quatuor diebus in anno patebat ad eam accessus, ait Vatablus, ut eam alloquerentur et solarentur, sicut ad moniales in claustro reclusas subinde in anno patet aditus; verum hoc jam refutavi.

Denique S. Augustinus, quæst. 49, et ex eo Hugo Victor ostendit Jephte per omnia fuisse typum Christi. Nam primo, inquit, *Jephte*, Hebr. idem est quod *janua* quæ aperitur. Et sic Christus ait : *Ego sum ostium*, Joannis 10, per quod patet aditus ad cœlum : *Ipse enim aperit, et nemo claudit.* Apoc. 3. 7.

Secundo, fratres Jephte domo ejecerunt quasi filium fornicariæ : sic Christum è Synagoga sua ejecerunt Scribæ quasi violatorem legis, nec legitimum Synagogæ filium.

Tertio, Jephte exulans habitavit in terra Tob, id est, bonitatis, hoc est optima : sic Christus, à Judæis vita expulsus, ivit ad vitam beatam in cœlum.

Quarto, ad Jephte colligebantur inopes et latrones : sic ad Christum meretrices et publicani, ac inter eos latro in Cruce, atque mystici prædones, qui sua pœnitentia et virtute vim faciunt cœlo, rapiuntque regnum cœlorum.

Quinto, Galaaditæ requisierunt exulem Jephte ut eis esset dux belli contra Ammonitas : sic Gentiles requisierunt Christum à Judæis spretum, ut à peccati et diaboli jugo liberarentur. Huc usque S. Augustinus.

Sexto, Jephte ante prælium votum vovit Domino : sic Christus ante passionis et mortis duellum oravit in horto, seque hostiam Deo devovit dicens : *Non mea voluntas, sed tua fiat.*

Septimo, Jephte immolavit filiam suam; Christus carnem et humanitatem suam.

Octavo, Israelitæ planxerunt quotannis mortem filiæ Jephte. Sic Christiani quotannis in hebdomada sancta plangunt mortem Christi, eique threnos Jeremiæ lamentando decantant; tum quoque Ecclesia quasi virgo plangit suorum fidelium peccata. Audi S. Augustinum, quæst. 49. *Per sex mundi ætates, tanquam per* 60 *dies, flevit sancta Virgo Ecclesia virginalia sua, quia licet virginalia, tamen fuerunt peccata deflenda, propter quæ universa ipsa virgo toto orbe diffusa quotidie dicit : dimitte nobis debita nostra. Eosdem autem sexaginta dies duos menses maluit appellare, quantum existimo, propter duos homines unum per quem mors, alterum per quem resurrectio mortuorum, propter quos etiam duo testamenta dicuntur.*

CAPUT DUODECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Jephte Ephrathæos ob rebellionem et convicium cædit. Mox v. 7. sexto anno sui principatus moritur, eique succedit decimus Judex Abesan, ac post eum undecimus Ahialon, quo vita functo suffectus est duodecimus Abdon.

1. Ecce autem in Ephraim orta est seditio. Nam transeuntes contra aquilonem, dixerunt ad Jephte : Quare vadens ad pugnam contra filios Ammon, vocare nos noluisti, ut pergeremus tecum? Igitur incendemus domum tuam. 2. Quibus ille respondit : Disceptatio erat mihi et populo meo contra filios Ammon vehemens; vocavitque vos, ut præberetis mihi auxilium et facere noluistis. 3. Quod cernens posui animam meam in manibus meis, transivique ad filios Ammon, et tradidit eos Dominus in manus meas. Quid commerui, ut adversum me consurgatis in prælium? 4. Vocatis itaque ad se cunctis viris Galaad, pugnabat contra Ephraim; percusseruntque viri Galaad Ephraim, quia dixerat : Fugitivus est Galaad de Ephraim, et habitat in medio Ephraim et Manasse. 5. Occupaveruntque Galaaditæ vada Jordanis, per quæ Ephraim reversurus erat. Cumque venisset ad ea de Ephraim numero fugiens, atque dixisset : Obsecro ut me transire permittatis; dicebant ei Galaaditæ : Numquid Ephratæus es? quo dicente : Non sum, 6. interrogabant eum : Dic ergo Scibboleth, quod interpretatur Spica. Qui respondebat : Sibboleth, eadem littera spicam exprimere non valens. Statimque apprehensum jugulabant in ipso Jordanis transitu. Et ceciderunt

in illo tempore de Ephraim quadraginta duo millia. 7. Judicavit itaque Jephte Galaadites Israel sex annis, et mortuus est, ac sepultus in civitate sua Galaad. 8. Post hunc judicavit Israel Abesan de Bethlehem; 9. qui habuit triginta filios, et totidem filias, quas emittens foras, maritis dedit, et ejusdem numeri filiis suis accepit uxores, introducens in domum suam. Qui septem annis judicavit Israel, 10. mortuusque est, ac sepultus in Bethlehem. 11. Cui successit Ahialon Zabulonites, et judicavit Israel decem annis; 12. mortuusque est, ac sepultus in Zabulon. 13. Post hunc judicavit Israel Abdon, filius Illel, Pharathonites, 14. qui habuit quadraginta filios, et triginta ex eis nepotes, ascendentes super septuaginta pullos asinarum, et judicavit Israel octo annis; 15. mortuusque est, ac sepultus in Pharathon terræ Ephraim in monte Amalec.

1. Ecce autem in Ephraim orta est seditio,] similis illi, qua iidem eadem de causa murmurarunt contra Gedeonem, c. 8. v. 1. Erant enim Ephraimitæ sive Ephrathæi homines arrogantes, ac se Manassensibus (qualis erat Jephte) superbe præferebant, uti dixi c. 8. v. 1.

Nam transeuntes (Jordanem) contra Aquilonem dixerunt ad Jephte.] Ephraimitæ cum dimidia tribu Manasse habitabant cis Jordanem: hîc ergo transeunt Jordanem ad alteram dimidiam tribum Manasse habitantem versus Aquilonem, puta versus montem Libanum et Hermon, ut cum Jephte ibidem in Maspha habitante expostulent, quod ipsos ad belli societatem non vocarit.

Igitur incendemus domum tuam,] ac te in ea. Hebræa enim et Septuaginta addunt *tecum* vel *super te.*

3. Posui animam meam in manibus meis,] hoc est, exposui vitam meam periculo et discrimini in pugna ancipiti contra Ammonitas, q. d. Ego vobis ad belli aleam vocatis, sed periculum detrectantibus, illud solus pro vobis subivi, illudque à vobis et toto Israele victor depuli. Mihi ergo non obstrepere, sed gratias agere debetis. Sic Job ait, c. 13. 14. *Animam meam porto in manibus meis.* Et David: *Anima mea in manibus meis semper,* psal. 118. 109. *Et posui animam meam in manu mea,* 1. Reg. 28. 21. Qui enim aurum, oleum, vinum similemve rem pretiosam non recondit ut servet, sed in manu portat, certo periculo, ne illa ei eripiatur, vel in terram cadat et dilabatur, eamdem exponit.

4. Fugitivus est Galaad de Ephraim; et habitat in medio Ephraim et Manasse.] Hæc est vis et significatio hujus convicii, q. d. Tu, ô Jephte, æque ac tui Manassenses trans Jordanem in Galaadite habitantes, es homo ignobilis et vilis, quia quasi spurius è domo patris ejectus fugisti in Galaad æque ac tui Manassenses exclusi à communi habitatione tribus Ephraim et dimidiæ tribus Manasse, commorantium cis Jordanem cum cæteris omnibus tribubus Israel: quare ab iis videmini quasi expulsi et rejecti tanquam fugitivi, in extremitatem et angulum istum Galaaditis trans Jordanem retrusi, velut indigni qui cum cæteris tribubus in terra cis Jordanem promissa habitetis, q. d. Vos estis meri miserique Galaaditæ; vos estis quisquiliæ Israelis; vos estis fæx Ephraim et Manasse cis Jordanem habitantis: quare esto jactetis vos in medio duarum harum nobilissimarum tribuum habitare et adeas pertinere, eo quod juxta eas habitetis, tamen revera estis earum rejectamentum, quia non inter eas, sed quasi fugitivi ab eis expulsi habitatis in Galaad semota, quasi in extremo terræ promissæ termino, talesque ab Ephraimitis et cæteris Manassensibus cis Jordanem habemini et æstimamini. Secundo, proprie: *Fugitivus est Galaad de Ephraim,* q. d. Nos Ephraimitas subito et inopinato invadentes vastantesque Galaaditem, fugerunt è pagis ad suas urbes Galaaditæ. Fugitivi ergo sunt, nec nobis resistere valent vel audent. Ita ipsi superbe. Verum mox vires suas colligentes Galaaditæ ostenderunt se non esse fugitivos, sed ipsos Ephraimitas ceciderunt, et fugere compulerunt. Vide hîc petulantiam et damna linguæ intemperantis. Ob hoc enim verbum et convicium cæsa sunt ex Ephraim à Jephte 42 millia, versu 6.

5. Numquid Ephratæus es?] Hoc est, oriundus ex tribu Ephraim, quæ nobis hanc litem et pugnam movit.

6. Dic ergo Scibboleth, etc., qui respondebat Sibboleth.] Galaaditæ fugientes Ephrathæos hostes persecuti, cum illi se Ephrathæos negarent, ne ab eis occiderentur, veritatem explorant per pronuntiationem vocis *Scibboleth.* Ephrathæi enim *Scibboleth* aspirate pronuntiare nequibant, sed pro ea leniter et quasi blæse sibilando dicebant *Sibboleth;* nimirum non valentes pronuntiare litteram *schin,* sed pro ea dicentes *sin,* indeque agnoscebantur esse Ephrathæi et hostes, ideoque jugulabantur. Simili prorsus modo in pronuntiatione ejusdem aspirationis, Flandri explorant an quis Gallus sit necne: Pronuntia, inquiunt, *acht en tachtentich* (id est 88.) Galli enim, aspirationem *ch* efferre non valentes, dicunt leniter *act en tactentic,* indeque Galli esse dignoscuntur.

Quod interpretatur spica.] Potest quoque *Scibboleth* verti *fluminis fluxus, alveus* vel *inundatio,* uti vertunt Pagninus, Vatablus et alii, idque apposite ad locum. Fiebat enim hoc examen Ephrathæorum ad vada fluxumque Jordanis, quasi inde è re præsenti hoc nomen præ aliis, velut nationis et gentis indicium tesseramque acceperint.

Septuag. vertunt: *Dicite jam spica tesseram,* id est, pronuntiate tesseram, scilicet vocem *Scibboleth,* id est, *spica.* Milites enim habent suam tesseram noctu, ex qua cognoscant an quis amicus sit an hostis; amici enim illam norunt, hostes eamdem ignorant.

7. Sepultus in civitate sua Galaad,] hoc est, in Maspha, quæ erat civitas Galaaditis regionis, patet ex Hebræo; in eo enim Galaad est genitivi casus. Ita Serarius et alii.

8. Abesan de Bethlehem.] Maldonatus in cap. 2. Matth. v. 1. accipit Bethlehem, quæ erat in tribu Zabulon; ideoque censet Abesan fuisse

Zabulonitam : sed alii passim accipiunt Bethlehem, quæ est in tribu Juda, asseruntque ex ea oriundum fuisse Abesan. Porro Rabbini conjectant Abesan esse Booz maritum Ruth; sed non probant esto temporum series fere consentiat.

11. Cui successit Ahialon.] Septuag. *Aelom.* Mirum est hunc omitti ab Eusebio in Chronico. Tempore Ahialon eversa à Græcis est Troja, occisus Priamus, Æneas fugit in Latium, ibique regnavit; cum ante eum ibidem regnassent Janus, Saturnus, Picus, Faunus, Latinus annis 150. Æneæ successit Ascanius, et post eum alii, à quibus tandem prognati Romulus et Remus Romam condidere sub tempora Achaz Regis Juda. Tunc etiam contigere errores Ulyssis, gesta Pyladis et Orestis, cæterorumque Trojanorum et Græcorum principum, qui post Trojæ excidium floruere, vel floruisse à Poetis finguntur. Ita Eusebius, Bellarminus, Salianus, Torniellus et alii in Chron.

13. Abdon filius Illel Pharathonites.] Hinc patet Abdon fuisse è tribu Ephraim; in hac enim erat Pharathon, ut patet v. 15. et ex Josepho, lib. 13. Antiq. qui et addit sepulturam ejus fuisse splendidam.

15. In monte Amalec.] Mons hic, ait Abulensis, nominatus fuit Amalec, sive à viro, cujus nomen proprium erat Amalec, cujus hic mons fuerit, ut vult Dion. sive quod olim ad Amalecitas pertinuerit.

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Nova Hebræorum idololatria nova Philistinorum oppressione a Deo castigatur. Quare Angelus matri et patri Manue prænuntiat ortum Samsonis, qui eos liberet, jubetque eum fieri Nazaræum. Mox Manue v. 14. immolat hædum, in cujus flamma Angelus in coelum redit. Denique v. 24. nascitur Samson, et Spiritu Dei imbuitur, fitque decimus tertius Israelis judex et vindex.

1. Rursumque filii Israel fecerunt malum in conspectu Domini, qui tradidit
eos in manus Philistinorum quadraginta annis. 2. Erat autem quidam vir
de Saraa, et de stirpe Dan, nomine Manue, habens uxorem sterilem.
3. Cui apparuit Angelus Domini et dixit ad eam : Sterilis es absque libe-
ris; sed concipies et paries filium : 4. cave ergo ne bibas vinum ac si-
ceram, nec immundum quidquam comedas; 5. quia concipies et paries
filium, cujus non tanget caput novacula; erit enim Nazaræus Dei ab in-
fantia sua, et ex matris utero, et ipse incipiet liberare Israel de manu Philisthinorum. 6. Quæ
cum venisset ad maritum suum, dixit : Vir Dei venit ad me, habens vultum angelicum, ter-
ribilis nimis. Quem cum interrogassem quis esset, et unde venisset, et quo nomine voca-
retur, noluit mihi dicere; 7. sed hoc respondit : Ecce concipies et paries filium; cave ne
vinum bibas, nec siceram, et ne aliquo vescaris immundo; erit enim puer Nazaræus Dei ab
infantia sua, ex utero matris suæ usque ad diem mortis suæ. 8. Oravit itaque Manue Domi-
num, et ait : Obsecro, Domine, ut vir Dei, quem misisti, veniat iterum et doceat nos quid
debeamus facere de puero qui nasciturus est. 9. Exaudivitque Dominus deprecantem Manue,
et apparuit rursum Angelus Dei uxori ejus sedenti in agro; Manue autem maritus ejus non
erat cum ea. Quæ cum vidisset Angelum, 10. festinavit et cucurrit ad virum suum; nuntiavit-
que ei dicens : Ecce apparuit mihi vir quem ante videram. 11. Qui surrexit, et secutus est
uxorem suam; veniensque ad virum, dixit ei : Tu es qui locutus es mulieri? Et ille respondit :
Ego sum. 12. Cui Manue : Quando, inquit, sermo tuus fuerit expletus, quid vis ut faciat
puer? aut à quo se observare debebit? 13. Dixitque Angelus Domini ad Manue : Ab omnibus
quæ locutus sum uxori tuæ abstineat se; 14. et quidquid ex vinea nascitur, non comedat;
vinum et siceram non bibat, nullo vescatur immundo; et quod ei præcepi, impleat, atque
custodiat. 15. Dixitque Manue ad Angelum Domini : Obsecro te ut acquiescas precibus meis,
et faciamus tibi hædum de capris. 16. Cui respondit Angelus : Si me cogis, non comedam
panes tuos; si autem vis holocaustum facere, offer illud Domino. Et nesciebat Manue quod
Angelus Domini esset. 17. Dixitque ad eum : Quod est tibi nomen, ut si sermo tuus fuerit
expletus honoremus te? 18. Cui ille respondit : Cur quæris nomen meum quod est mirabile?
19. Tulit itaque Manue hædum de capris, et libamenta, et posuit super petram, offerens Do-
mino qui facit mirabilia; ipse autem et uxor ejus intuebantur. 20. Cumque ascenderet flamma

altaris in cœlum, Angelus Domini pariter in flamma ascendit. Quod cum vidissent Manue et uxor ejus, proni ceciderunt in terram, 21. et ultra eis non apparuit Angelus Domini. Statimque intellexit Manue Angelum Domini esse, 22. et dixit ad uxorem suam : Morte moriemur, quia vidimus Deum. 23. Cui respondit mulier : Si Dominus nos vellet occidere, de manibus nostris holocaustum et libamenta non suscepisset, nec ostendisset nobis hæc omnia, neque ea quæ sunt ventura dixisset. 24. Peperit itaque filium, et vocavit nomen ejus Samson. Crevitque puer, et benedixit ei Dominus. 25. Cœpitque Spiritus Domini esse cum eo in castris Dan inter Saraa et Esthaol.

1. Tradidit eos in manus Philisthinorum quadraginta annis.] Hos quadraginta ut et cæteros servitutis Hebræorum annos, ab annis Judicum separant Melchior Canus et Serarius. Verùm in illis istos includi ostendi cap. 3. idem liquet ex hoc cap. et sequenti, ubi narratur quod tempore Samsonis Judicis Philisthæi oppresserint Hebræos. Ergo cum annis Samsonis concurrunt, in iisque includuntur anni oppressionis Hebræorum. Licet enim Samson in vita sæpius Philisthæos ceciderit ; non tamen eorum jugum ab Hebræis prorsus abstulit nisi in morte, cum principes eorum se cum ruina domus occidit et sepelivit. Unde Angelus signanter de eo hìc ait v. 5. *Incipiet liberare Israel de manu Philisthinorum.* Et rursum cap. 15. 20. de eo dicitur : *Judicavitque Israel in diebus Philisthiim* (quibus scilicet Philisthini dominabantur Israeli) *viginti annis.*

Ex dictis liquet hos 40 annos cœpisse viginti annis antequàm Samson esset Judex, ac durasse per 20 annos, quibus Samson fuit Judex, atque finiri in ejus morte. Moriens enim secum oppressit omnes Philisthinorum principes cum tribus Philisthinorum millibus : quare tunc plane vires eorum infregit, ac jugum eorum ab Israele abstulit. Cœperunt ergo hi 40 servitutis anni anno sexto Abesan : ac sequenti anno septimo ejusdem natus est Samson; nam post cœptam, imo propter cœptam servitutem natum esse Samsonem liquet ex verbis Angeli, v. 5. *Ipse incipiet liberare Israel de manu Philisthinorum.* Ergo Samson factus est Judex anno decimo nono servitutis, ac viginti annis fuit Judex : quare mortuus est anno ætatis 39 qui servitutis Hebræorum fuit quadragesimus et ultimus. Ita Salianus, Torniellus et alii, licet Serarius Samsoni det annos vitæ duntaxat 34 vel 35, scilicet totidem quot vixit Christus, cujus ipse erat figura et typus.

Quare minus vere Eusebius in Chron. Lyran. Abul. et Genebr. hos 40 annos ita numerant, ut cœperint cum principatu Samsonis, ac toto ejus tempore durarint per 20 annos, atque deinde per alios viginti annos durarint sub Heli Pontifice et Judice, qui Samsoni successit. Nam, ut dixi, hi quadraginta anni cœperunt ante nativitatem Samsonis. Ideo enim ipse natus est ut servitutem hanc excuteret. Adde annos vitæ ejus 19 exactos antequàm ipse fieret Judex, et 20 quibus fuit Judex, habebis annos 40 servitutis, quos quærimus.

2. De stirpe Dan.] Hæc enim tribus contermina erat Philisthæis invasoribus, ideoque prima eorum rapinas sentiebat : quare ex ea à Deo electus fuit Judex et vindex Samson : fuit ergo ipse Danita. Unde de eo vaticinans Jacob, Genes. 49. 17. ait : *Fiat Dan coluber in via, cerastes in semita mordens ungulas equi, ut cadat ascensor ejus retro.* Vide ibi dicta.

Manue.] Hic fuit pater Samsonis Judicis, ad hoc à Deo electus ob suam et uxoris virtutem, religionem et pietatem ; unde meruit cum Angelo colloqui, atque ex sterili uxore hunc filium Israelis liberatorem virtute divina procreare. Sic alii Prophetæ virique magni nati sunt ex parentibus sterilibus, ut Isaac, Joseph, Samuel, Joannes Baptista, etc. ut ostenderetur eos à Deo datos mundo ad ipsius salutem ; ac essent typus Christi ex Virgine nascituri : quare hi non tam parentum quàm Dei fuêre proles et filii. Hinc *Manue* Hebr. מנוח *Manoach*, idem est quod *Noach*, sive *Noe*, id est, requies : sicut enim Noe requiem dedit mundo ab universali cataclysmo sive diluvio, juxta illud Genes. 6. 29. *Iste consolabitur nos ab operibus et laboribus manuum nostrarum in terra, cui maledixit Dominus.* Sic Manue per Samsonem filium consolatus est Israelem, dans ei quietem à vexatione Philisthinorum. Ex nomine ergo videtur Manue fuisse vir quietus, placidus, bonus et benignus. Audi Josephum l. 5. c. 10. *Manoches quidam vir inter Danitas optimus, et patriæ suæ sine controversia princeps, uxorem habuit eximia pulchritudine suspiciendam supra omnes ejus ætatis feminas : ex qua cum nihil liberorum susciperet, ægre ferens orbitatem in suburbanum suum, quod erat in campo magno, cum uxore ventitans, crebris precibus sollicitabat Deum ut daret sibi liberos.* Falsum ergo est, quod idem subdit, Manue fuisse uxoris suæ valde zelotypum.

Et S. Ambr. ep. 70. *Pater*, ait, illi (Samsoni) *erat de tribu Dan, timens Deum, haud ignobili genitus loco, præstans cæteris. Mater vero sterilis, sed virtutibus animi haud infecunda, quæ propriæ hospitio mentis recipere meruit visionem Angeli.* R. Abraham in lib. Inchasin ait nomen matris fuisse *Hatseli Cophunith*, eamque prognatam ex tribu Juda.

4. Cave ergo ne bibas vinum ac siceram,] id est, omne quod inebriare potest. Causam subdit :

5. Quia concipies et paries filium, cujus non tanget caput novacula ; erit enim Nazaræus (id est, separatus et consecratus) Dei ab infantia sua et ex matris utero, et ipse incipiet liberare Israel.] q. d. Deus destinat Samsonem filium ex te nasciturum liberatorem Israelis, ideoque vult jubetque eum esse Nazaræum, id est, sibi dicatum ab utero per omnem vitam : quare pariter jubet tibi, quæ es mater ejus futura, ut vino et sicera abstineas quamdiu eum utero gestabis, et jam natum lactabis; ne scilicet ipsum alas et lactes, inficiasque vino et sicera à te hausto, cum velit ipsum esse Nazaræum, qui iis omnino abstinere debet. Vide dicta Num. 6. Samson ergo fuit Nazaræus per omnem vitam, mater vero ejus non fuit Nazaræa; sed tantum vino et sicera abstinere debuit toto tempore conceptionis et lactationis ejus, ne Naza-

reatum ejus infringeret. *Samuel et Samson*, inquit S. Hier. lib. 2. contra Jovin. *vinum et siceram non bibunt. Erant enim filii repromissionis, et per abstinentiam jejuniumque concepti.* S. Basil. hom. de jejunio : *Quid fortissimum Samsonem inexpugnabilem reddidit? Nonne jejunium, per quod in matris utero conceptus est? Jejunium concepit, jejunium nutrivit; jejunium fortem effecit : Quod sane Angelus matri præcepit, monens, quæcumque ex vite procederent, ne attingeret, non vinum, non siceram biberet.*

Cujus non tanget caput novacula.] Dices : Id non videtur verum; nam Dalila totondit capillos Samsonis mariti sui. Respondeo : Hoc fecit Samsoni dormienti et invito fraudulenter et hostiliter, ut eum capillis æque ac viribus spoliatum proderet et traderet Philisthæis : hîc autem jubet Angelus, ut nec Samson, nec parentes tondeant vel radant caput Samsonis, eo quod Deus velit eum esse Nazaræum, cujus consecratio et sanctitas consistebat in coma integra et intonsa. Mandatum ergo hoc est rei faciendæ, non oraculum rei futuræ. Causa fuit, quod prolixi capilli signum sint pulchritudinis, majestatis, venerationis, terroris, austeritatis, consecrationis, uti hîc in Samsone liquet.

Erit enim Nazaræus Dei ab infantia sua, et ex matris utero.] Hinc nonnulli putant Samsonem fuisse sanctificatum in utero. Nazaræus enim idem est quod separatus et consecratus Deo. Sed perperam. Nam jubetur Samson esse Nazaræus ab utero, ita ut in utero non sugat succum ex vino et sicera à matre haustum, ac proinde ut mater iis abstineat, ut hac ratione Deo dicetur quasi Nazaræus legis veteris, non autem sanctificatur in utero. Fuit ergo Samson Nazaræus, hoc est primo separatus à cæteris Judæis. Secundo, coronatus coma sua. Tertio, consecratus Deo; unde fuit typus Christi et Religiosorum novi testamenti, uti fuse ostendit Hieron. Platus lib. 2. de bono status religiosi c. 19. Tropol. discant hîc parentes filios quos à Deo acceperunt ipsi reddere : *Fidens*, ait ad Lætam S. Hieron. *loquor accepturam te filios, quæ primum fœtum Domino reddidisti. Ista sunt primogenita, quæ offeruntur in lege. Sic natus est Samuel; sic ortus Samson est; sic Joannes Baptista ad introitum Mariæ exultavit et lusit.*

Et (id est *quia*) ipse incipiet liberare Israel de manu Philisthinorum.] Ideo volo eum esse Nazaræum, id est mihi dicatum; quia per eum quasi meum volo liberare Israel à servitute Philisthinorum. Hinc disce abstinentiam à vino et sicera facere, homines non tantum sanctos, sed et sanos et robustos, uti fecit Samsonem; hic enim robur suum hausit à Nazaræatu, cujus præcipua lex erat abstinere vino, et alere comam. Quocirca Samson fuit typus Christi, de quo scriptum est? *Quoniam Nazaræus vocabitur.* Unde et Christi ortus ab Angelo Gabriele fuit prænuntiatus, sicut et ortus Samsonis. Nota τὸ *incipiet*, quia plene et perfecte Samson in vita non liberavit Israelitas, sed tantum inchoate. Nam non uno prælio Philisthæos plane prostravit, uti fecere alii judices, sed pluribus minutis cladibus eos cecidit et debilitavit, donec in morte Principes eorum secum ruina domus oppressit; tunc enim plane videtur eos enervasse, sed ita ut paulo post, resumptis viribus, rursus sub Samuele Hebræos afflixerint.

6. Vir Dei venit ad me.] Nesciebat esse Angelum, sed putabat esse Prophetam. Porro sicut Angelus hîc primo apparuit matri Samsonis, deinde patri; sic Gabriel Archangelus primo apparuit B. Virgini, nuntians ei Verbi Incarnationem, utpote quæ virgo paritura erat, deinde Josepho ejus conjugi.

Quem cum interrogassem.] Chald. et Recentiores contrarie vertunt : *Non interrogavi eum*, qui legunt לוא *lo* per *Aleph*, id est *non*. Noster autem melius cum Septuag. legit לו *lo* per *vau*, idque notatur in margine, quod Hebræi vocant *Keri uketib*, id est *lectio et scriptio*, scilicet differens et diversa. Nam matrem interrogasse Angelum de nomine patet ex eo quod subdit : *Noluit mihi dicere.*

15. Faciamus tibi hædum de capris,] progenitum, id est hædum caprinum tenerum et juvenculum. Τὸ *faciamus* est ambiguum : significat enim et cibos epulasque parare, et sacris operari, sive hostiam Deo cædere et incendere. Quare Manue per τὸ *faciamus* explorare volebat quis esset qui secum loquebatur, homone an Deus, vel Angelus *Dei*. Si enim permitteret sibi sacrificium offerri, certum erat ipsum esse Deum; sin id abnueret, et cibum tantum sibi apponi cuperet, certum erat eum esse hominem. Unde Angelus utrumque recusans respondit : *Si me cogis*, invitando et urgendo, *non comedam panes tuos;* quia sum Angelus, qui cibo non visibili, sed invisibili vescor, ut aiebat Raphael Tobiæ c. 12. 19. *Si autem vis holocaustum facere, offer illud Deo*, non mihi, qui Dei sum Angelus.

18. Cur quæris nomen meum quod est mirabile?] Hebr. פלאי *peli*, quod et *mirabile* significat, et *arcanum*, ut vertit Chald.

Nonnulli putant nomen Angeli hujus fuisse *pele*, id est admirabilis. Verum falluntur : Angelus enim recusat nomen suum edicere, eo quod sit admirabile et dictu ineffabile. Ita Noster, Sept. et alii.

Porro S. Aug. hîc quæst. 52. 53. 54. opinatur Angelum hunc dictum *pele*, hoc est admirabilem esse Christum. Hic enim est *magni consilii Angelus*, ut vertunt Sept. Isaiæ 9. v. 6. ideoque *admirabilis*, ut ait ibidem Isaias : hinc inflamma cum victima sacrificii ascendit in cœlum, quia significabat Christum hominem factum non accepturum sacrificium, sed ipsummet fore victimam et sacrificium. Verum certum est Angelum hunc proprie fuisse Angelum, typice autem repræsentasse Christum. Unde et in *pele* additur *Iod*, diciturque *peli*, ut significetur Christi nomen fore *Jesus*, cujus prima littera est *iod*, ait Leo Castrius in Isaiæ c. 9.

Quæres : Cur Angelus hic ait suum nomen esse *pele*, id est admirabile? Resp. primo; quia Angeli, cum sint puri spiritus, non habent nomina vocalia et corporalia, sed mentalia et spiritualia, quæ homini sunt incognita et nova, ideoque admirabilia. Loquuntur enim Angeli sibi invicem, et se mutuo compellant appellantque per signa spiritualia, puta per conceptus mentis, quos ei cui loqui volunt ostendunt et patefaciunt. Quare Angeli, dum apparent et nomina assumunt, ut vocentur Michael, Gabriel, Raphael, non ea assumunt quasi ea sint ipsis propria, quibus in cœlo vocentur et compellentur, sed ut per ea innotescant hominibus, eisque suggerant nomen, quo ab eis vocari et invocari possint. Hinc *Raphael* vocatur quasi medicus Dei,

quia Tobiam curavit à cæcitate; *Gabriel* quasi fortitudo Dei, quia pro populo Dei fortiter pugnavit. Daniel. 10.

Secundo, nomen Angeli est admirabile significatione; quia significat Angeli naturam ac dotes, præsertim gratiæ et gloriæ, quæ hominum captum superant, ideoque eis sunt admirabilia.

Tertio, nomen Angeli hujus fuit admirabile efficacitate; quia ipse efficax fuit in operando magna, stupenda et admirabilia: unde explicans subdit, *qui facit mirabilia.* Angelus enim hìc mira vi et quasi miraculo ex petra elicuit ignem, quo hædus Manue Deo sacrificaretur. Rursum mira nuntiavit de Samsone ex sterili matre nasciluro, quodque ipse futurus esset Nazaræus, ideoque judex et vindex Israelis; ipse quoque admirandam istam fortitudinem procuravit Samsoni ad patrandum opera heroica, quæ mox audiemus. Denique ipse in flamma illæsus ascendit in cœlum, et corpore suo in elementa (è quibus illud compegerat et assumpserat) resoluto evanuit, quæ omnia Manue et uxori ejus erant admiranda. Quarto, nomen Angeli fuit admirabile repræsentatione. Angelus enim hic primo repræsentabat Deum, cujus erat nuntius; sicut legatus repræsentat personam sui Principis à quo mittitur. Deus autem, Deique nomen est admirabile, utpote significans admirabilem ejus Deitatem, virtutem, potentiam et gloriam, juxta illud Psalm. 8. 1. *Domine Dominus noster, quàm admirabile est nomen tuum in universa terra!* Mirabilis enim est, omnemque Angelorum et hominum intellectum superat Dei essentia, majestas, sapientia, bonitas, operatio, cæteraque ejus attributa, utpote immensa et infinita.

Secundo, Angelus hic repræsentat Christum, cujus admirabilis fuit incarnatio, nativitas, vita, sanctitas, doctrina, opera, miracula, mors, resurrectio, ascensio, missio Spiritus Sancti, qui proinde admiranda per Apostolos operatus est, adeoque totum mundum ad se convertit, ac in dies per fideles suos similia operatur. Quare qui magna et mira ad Dei gloriam animo destinat, invocet Angelum *Pele*, invocet Christum, cujus nomen est *admirabilis*, ut per se operetur magna et mirabilia. Ita S. Aug. vide dicta Isaiæ 9. 6. Hinc et B. Virgo Christi genitrix vocatur et invocatur à fidelibus *Mater admirabilis*, hicque titulus ipsi est gratissimus, ut ipsamet cuidam viro sancto revelavit: quia ipsa fuit mater et virgo, mater Dei et hominis, mater Creatoris, adeoque mater sui Patris, quia genuit eum à quo genita est, etc. Quæ omnia sunt stupenda et admirabilia.

Porro David Chytræus opinatur quod à *Pele* dicta sit *Pallas* dea sapientiæ apud Gentiles. *A Peli*, inquit, *Græcorum Palladem Deam sapientiæ et doctrinæ, ex cerebro Jovis natam, nomen accepisse magis consentaneum est, quàm à* πάλλειν *seu vibranda hasta. Non enim dubium est doctrinam Ecclesiæ de filio Dei, æterna sapientia, ex Jehovæ mente ab æterno genita, et caput Gorgonis seu draconis diaboli à se contritum ostentante, Coloss. 2. ab Ethnicis depravatam, et in Palladis idolum conversam esse.* Verum hæc nova Novatoris sunt commenta, si non figmenta; esto enim res in se non sit absona, nomen tamen dissonat: *à Peli* enim dicenda fuisset *Pelia*, non Pallas.

Denique probabiliter opinatur Serarius hunc Angelum Pele, id est admirabilem, fuisse S. Michaelem (hic enim olim erat Protector Synagogæ Hebræorum, cui præfuit Samson, sicut nunc est Ecclesiæ Christianorum) qui cum superbo Lucifero confligens, Dei majestatem et nomen admirans, humiliter dixit מי כ אל *mi ca el*, id est, *quis sicut Deus?* ideoque eum cœlo deturbans ejus locum occupavit, sua humilitate factus omnium Angelorum princeps, sicut Lucifer sua superbia factus est dæmonum caput, et imus in inferno, nec tantum Angelorum, sed et hominum. Audi Serarium docentem Michaelis nomen et invocationem mire valere contra omnes tentationes. Age, inquit, proponatur tibi flagitium quodlibet, statimque animo succurrat, Deum illud vetare: Numquid tu illud admittes? Nonne te ab eo statim hæc abducet cogitatio: *Quis sicut Deus?* Titillet te voluptas et illecebra quælibet. At *quis sicut Deus?* Terreat te potens ac formidabilis quispiam. At *quis sicut Deus?* Tibi parentes, propinqui, et sodales cordi sint. At *quis sicut Deus?* in omnibus denique peccatorum occasionibus, invitamentis ac lenociniis prodest semper plurimum Michaelis nomen, id est *Dei* prohibentis, benignitate tanta nos prosequentis, præmia æterna promittentis, gehennam perpetuam minitantis, omnia semper et ubique intuentis, omnium ab omnibus rationem reposcentis, comparatio cum fructu et delectatione, quæ inanis et fallax è peccato quæritur; et cum quolibet, aut dæmone aut homine nos ad ambitionem, superbiam, iracundiam, vindictam, ebrietatem, aliudve quodcumque scelus aut flagitium hortante at pelliciente.

19. Tulit itaque Manue hædum de capris,] id est hædum tenerum, adhuc lactentem et sugentem ubera capræ matris suæ (hoc enim significat τὸ *de capris*) eumque mactavit; excoriavit, coxit, et ad Angelum attulit, ut is si Propheta esset inde comederet; sin esset Angelus, Deo offerret, ut ipse dixerat v. 16.

Et libamenta.] Hebr. מינחה *Mincha* (quod alludit ad nomen *Manoach*, id est Manue: omnes enim utrobique litteræ sunt eædem: Manue enim hìc obtulit Deo *Mincha*) id est vinum, oleum, panem vel farinam, quæ homini in convivio, æque ac Deo in sacrificio libari, id est ad cornu altaris effundi vel cremari solebant.

Et posuit super petram, offerens Deo qui facit mirabilia.] *Offerens*, non tam per se, quàm per Angelum. Angelus enim hic functus est officio sacerdotis, et sacrificavit dum ignem è petra elicuit, quo hædi caro Deo sacrificaretur et combureretur. Unde Vatablus et Rabbini pro *qui facit mirabilia*, vertunt *mirificabit facere*, scilicet Angelus, hoc est fecit miraculum, quia ex petra elicuit ignem. Manue vero fuit quasi ejus minister et diaconus, dum hædum mactavit, coxit, et cum libamentis in petra posuit, ut ab Angelo Deo cremarentur. Unde sequitur:

Ipse autem et uxor ejus intuebantur.] Simile prorsus fecit Angelus cum Gedeone, carnes ab eo allatas et petræ impositas miraculoso igne à se producto consumens, Deoque sacrificans, uti audivimus cap. 6. Deo enim dispensante non tantum Angelus, sed et Manue laicus ex tribu Dan, non Levi, sacrificare poterat, etiam extra Tabernaculum.

20. Cumque ascenderet flamma altaris (ab Angelo è petra, quæ erat hìc loco altaris, tactu

baculi sive scipionis, quem manu gerebat, elicita ad comburendum holocaustum) IN COELUM, ANGELUS DOMINI PARITER IN FLAMMA ASCENDIT,] ut se non hominem Prophetam, sed Angelum esse ostenderet, ideoque à flamma illæsum in cœlum, è quo venerat, redire, seque mystice repræsentare Christum, qui immolans se in ara crucis per flammam tum amoris, tum doloris, tertio die à morte surrecturus, et 40 die in cœlum gloriose erat ascensurus. Ita S. August. Rursum quod ipse in sacrificio Eucharistiæ per flammam charitatis jugiter incruente immolandus, et manducandus foret sub speciebus panis et vini, sed ita ut speciebus in stomacho consumptis, ipse vivus et illæsus evanescat, et in cœlum quasi ascendat. Unde S. Andreas Apostolus ad Ægeam Tyrannum : *Ego,* inquit, *omnipotenti Deo, qui unus et verus est, immolo quotidie non taurorum carnes, nec hircorum sanguinem, sed immaculatum Agnum in altari, cujus carnem postquam omnis populus credentium manducaverit, Agnus qui sacrificatus est, integer perseverat et vivus.*

22. MORTE MORIEMUR, QUIA VIDIMUS DEUM,] id est, Angelum Domini, ut præcessit. Angelus enim repræsentabat Dominum, sicut legatus repræsentat Principem, à quo mittitur; videbant ergo Deum in Angelo, vel certe Angelum esse Deum putabant, ait S. August. Hebr. enim *Elohim* et Angelum et Deum significat. Porro illo ævo communis hominum sensus et timor (licet inanis et vanus) erat eum qui vidisset Deum vel Angelum illico moriturum, ob causas quas recensui cap. 6. 22.

24. ET VOCAVIT NOMEN EJUS SAMSON.] *Vocavit,* scilicet mater pariens, ut patet ex Hebræo, sed inspirata à Deo; nam Samsoni nomen hoc inditum fuisse à Deo docet S. Chrysost. hom. 18. in Joannem. *Samson* Hebr. idem est quod *Sol lætitiæ,* שמש *scemos,* id est, Sol, et ששון *Sason,* id est, gaudium, lætitia : vel potius *Samson,* id est parvus sol, soliculus, solillus. Est enim nomen diminutivum à *Scemes,* id est sol, sicut ab איש *isch,* id est vir, diminutive dicitur אישן *iscon,* id est, virunculus, et à שבת *sabbat,* שבתון sabbathon, id est sabbatulum, hoc est, parvum sabbatum. Vocavit ergo filium *Samson,* id est soliculum, ut hoc nomine quasi omine qualis futurus esset indicaret, q. d. Israeli in tenebris luctus et mœroris ob servitutem et oppressionem Philisthinorum constituto Deus oriri fecit novum solem, puta Samsonem, qui sua virtute et fortitudine has tenebras dispellat, et nova nos libertatis, lætitiæ et felicitatis luce perfundat et recreet. Hinc Samson fuit typus Christi, qui est sol justitiæ, juxta illud Zachariæ : *Visitavit nos oriens ex alto, illuminare his qui in tenebris et in umbra mortis sedent.* Luc. 1. Et illud Malach. 4. 2. *Orietur vobis timentibus nomen meum sol justitiæ et sanitas in pennis ejus.* Et Isaias cap. 9. 2. ac ex eo Matth. c. 4. *Populus qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam; et sedentibus in regione umbræ mortis lux orta est eis.* Ita S. Aug. Beda, Arias, Serarius, et alii. Porro Arias : Samson, ait, idem est quod sol diruens, vastans et populans, scilicet Philisthæos; שמם *scamam* enim est diruere, populari. Denique Talmudici in Suta c. 1. asserunt Samsonem à Deo nominatum, illum siquidem Psalm. 83. v. 12. vocari *Scemes et Magen,* id est, *solem et scutum.* Nam liquet Samsonem etiam in generatione temporeque suo fuisse Israeli scutum.

Sic Cyrus fuit sol Persidis, uti ostendi Isaiæ 41. 1. Et S. Columbani matri visum est se parere solem, cum ex eo esset gravida.

Chaldaice vero *Samson* idem est quod *ministerium* vel *minister,* scilicet Dei, ad magna miraque opera patrandum : *scemes* enim est *ministrare,* ait Pagninus.

ET BENEDIXIT EI DOMINUS,] suis bonis et donis eum cumulando, ac præsertim heroica animi et corporis fortitudine eum donando, ut quotidie in ea cresceret ad Philisthæos profligandos.

25. COEPITQUE SPIRITUS DOMINI ESSE CUM EO IN CASTRIS DAN INTER SARAA ET ESTHAOL,] id est, in loco qui postea c. 18. v. 12. ab eventu vocatus est *castra Dan,* situsque erat inter Saraa et Esthaol; nam Hebræi tunc non habebant castra, utpote oppressi à Philisthæis. Hebr. est: *Cœpit spiritus Dei* לפעמו *lepaamo,* id est, per vices eum agitare, excitare et impellere, scilicet ad ardua audenda et molienda. Unde deinceps quotiescumque narratur Samson aliquid eximium aggredi, præmittitur : *Spiritus Domini irruit in Samson.* Hinc notat S. Ambros. in illud Lucæ 1. 17. *Ipse præibit in spiritu et virtute Eliæ,* hæc duo, scilicet spiritum et virtutem sive fortitudinem semper esse conjuncta. Nam omnis fortitudo tam ad ardua agendum et aggrediendum, quàm ad dura patiendum, est à spiritu, quem nobis aspirat Spiritus S. Ille ergo assidue nobis invocandus est. Sic Joannes Baptista dicitur habuisse spiritum et virtutem Eliæ; et Gabriel dixit B. Virgini : *Spiritus S. superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi,* Lucæ 1. et Christus Apostolis Act. 1. ait : *Accipietis virtutem Spiritus Sancti supervenientis in vos.* Ubi vides semper virtutem jungi et tribui Spiritui S. Quocirca Sept. hoc loco vertunt : *Cœpit cum eo spiritus proficisci,* eum comitari, et quasi pædagogus deducere, atque ad actus heroicos exstimulare. Chald. *Mansit spiritus fortitudinis à Domino ad roborandum eum.* R. Radac. *Incepit prophetia illi venire vice prima.* Idem rursum sic : *Cœpit prophetiæ spiritus eum pulsare, et quasi tinnitum ei facere, quasi ante ipsum aliquod foret tintinnabulum.* Cajetan. *Cœpit eum spiritus agitare signo aliquo sensibili, quod tamen quale fuerit scriptum non est.* Arias : *Cœpit spiritus Domini impellere eum, ita scilicet ut feliciorum temporum fortasse memor, et præsentium pertæsus, animo divinitus excitato de Israeliticarum rerum correctione et restitutione, deque hostium damno et labefactatione cogitare cœperit.*

Denique audi S. Ambr. epist. 24. ad Vigilium : *Cum diuturna injuria longæ subjectionis ita essent depressa Hebræorum pectora, ut nullus virili ingenio ad libertatem animos tollere auderet, ortus est illis Samson divino oraculo prædestinatus, magnus vir, nec in pluribus numerandus, sed in paucis præstantissimus, et quod sine ulla controversia sit, viribus corporis omnium facile primus; eoque ingenti admiratione nobis spectandus à principio; non illa quæ temperantiæ et sobrietatis jam inde à pueritia vini abstemius præclara insignia dedit; nec illa quæ intonso capite Nazaræus sacra diu servavit custodia; sed ab adolescentia, quæ in aliis ætas mollior in hoc egregia atque supra humanum modum perfectæ virtutis stupenda facinora effecit, quibus divini oraculi mox aperuit fidem, quod non perfunctorie tanta eum anteisset gratia,*

ut descenderet Angelus, per quem ortus ejus præter spem parentibus annuntiaretur, futuri regimen et præsidium suis. Nam gravibus jam diu Palæstinorum imperiis afflictabantur. Et initio libri de Spiritu sancto : *Samson divina promissione generatus spiritum comitantem habebat. Sic enim legimus : Quia benedixit eum Dominus, et cœpit Spiritus Domini comitari cum eo in castra.* Sic vero Aug. de Temp. serm. 107. *Ubi erat potentissima illa fortitudo nisi in eo quod Scriptura dixit : Incedebat cum illo spiritus Domini. Ad Domini spiritum pertinebat illa fortitudo. In Samson vas erat. In spiritu plenitudo erat. Vas impleri et exinaniri potest.*

Porro Samson, ait Euseb. in Chronico, similia vel eadem fecit quæ Hercules, imo non alium fuisse Gentilium Herculem, quàm Hebræorum Samsonem docet noster Gaspar Sanchez in Minores Prophetas pag. 805. ac fabulas de heroicis gestis Herculis ex Samsonis historia esse petitas de quo plura capite decimo sexto in fine.

Inter Saraa et Esthaol :] R. Ase in tract. Sutah. cap. 1. asserit hos duos esse magnos montes, quos Samson evulserit, et manibus suis contriverit instar molæ; sed hæc ridicula sunt Rabbini figmenta : sunt enim hæ duæ urbes (non montes) terminales, quæ tribum Dan à tribu Juda disterminant, ut patet Josue 15. 33. 2. Esdræ 11. 29. ac inter eas natus et sepultus est Samson.

Porro *Saara* Hebr. idem est quod *lepra. Esthaol* idem quod *postulatus*, aut *ignis* vel *uxor stultitiæ*, ait Pagnin. in nomin. Hebr.

CAPUT DECIMUM QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Samson impulsu Dei postulat uxorem Philisthæam, ad quam vadens leonem obvium discerpit, in cujus ore post aliquot dies reperit examen apum et favum mellis. Inde v. 10. in nuptiali suo convivio, sodalibus proponit hoc ænigma : De comedente exivit cibus, et de forti egressa est dulcedo. Quod cum illi solvere nequirent, per uxorem a Samsone solutionem extorquent, eamque Samsoni edicunt. Quare ille triginta sindones triginta Ascalonitis occisis ereptas eis ex pacto persolvit, ac iratus domum redit.

1. Descendit ergo Samson in Thamnatha, vidensque ibi mulierem de filiabus
Philisthiim, 2. ascendit, et nuntiavit patri suo et matri suæ dicens :
Vidi mulierem in Thamnatha de filiabus Philisthinorum : quam quæso ut
mihi accipiatis uxorem. 3. Cui dixerunt pater et mater sua : Numquid
non est mulier in filiabus fratrum tuorum, et in omni populo meo, quia
vis accipere uxorem de Philisthiim, qui incircumcisi sunt? Dixitque Samson ad patrem suum : Hanc mihi accipe; quia placuit oculis meis. 4. Parentes autem ejus nesciebant quod res à Domino fieret, et quæreret occasionem contra Philisthiim;
eo enim tempore Philisthiim dominanbantur Israeli. 5. Descendit itaque Samson cum patre suo
et matre in Thamnata. Cumque venissent ad vineas oppidi, apparuit catulus leonis sævus, et rugiens, et occurrit ei. 6. Irruit autem Spiritus Domini in Samson, et dilaceravit leonem, quasi
hædum in frusta discerpens, nihil omnino habens in manu; et hoc patri et matri noluit indicare. 7. Descenditque et locutus est mulieri, quæ placuerat oculis ejus. 8. Et post aliquot dies revertens ut acciperet eam, declinavit ut videret cadaver leonis, et ecce examen
apum in ore leonis erat ac favus mellis. 9. Quem cum sumpsisset in manibus, comedebat in
via; veniensque ad patrem suum et matrem, dedit eis partem; qui et ipsi comederunt, nec
tamen eis voluit indicare quod mel de corpore leonis assumpserat. 10. Descendit itaque pater
ejus ad mulierem, et fecit filio suo Samson convivium. Sic enim juvenes facere consueverant.
11. Cum ergo cives loci illius vidissent eum, dederunt ei sodales triginta ut essent cum eo.
12. Quibus locutus est Samson : Proponam vobis problema, quod si solveritis mihi intra
septem dies convivii, dabo vobis triginta sindones, et totidem tunicas; 13. sin autem non potueritis solvere, vos dabitis mihi triginta sindones, et ejusdem numeri tunicas. Qui responderunt ei : Propone problema; ut audiamus. 14. Dixitque eis : De comedente exivit cibus, et
de forti egressa est dulcedo; nec potuerunt per tres dies propositionem solvere. 15. Cumque
adesset dies septimus, dixerunt ad uxorem Samson : Blandire viro tuo, et suade ei ut indicet
tibi quid significet problema, quod si facere nolueris, incendemus te et domum patris tui; an
idcirco vocastis nos ad nuptias ut spoliaretis? 16. Quæ fundebat apud Samson lacrymas, et

querebatur, dicens : Odisti me, et non diligis, idcirco problema quod proposuisti filiis populi mei non vis mihi exponere. At ille respondit : Patri meo et matri nolui dicere, et tibi indicare potero? 17. Septem igitur diebus convivii flebat ante eum, tandemque die septimo cum ei esset molesta, exposuit. Quæ statim indicavit civibus suis. 18. Et illi dixerunt ei die septimo ante solis occubitum : Quid dulcius melle, et quid fortius leone? Qui ait ad eos : Si non arassetis in vitula mea, non invenissetis propositionem meam. 19. Irruit itaque in eum Spiritus Domini, descenditque Ascalonem, et percussit ibi triginta viros, quorum ablatas vestes dedit iis qui problema solverant. Iratusque nimis ascendit in domum patris sui; 20. uxor autem ejus accepit maritum unum de amicis ejus et pronubis.

1. Descendit ergo Samson in Thamnatha.] *Thamna,* inquit Adrichomius pag. 24. Thamnas, Thamnata et Thenina est in via inter Ptolemaidam et Gazam, et eadem via progrediendo venitur in Accaron et Geth. Hic oves suas totondit Judas. Civitas Philisthinorum, juxta quam Samson discerpsit et laceravit leonem, atque inibi duxit uxorem ex Philisthæis, quam cœperunt Philisthæi, munita est postea hæc urbs à Bacchide.

Thamnata ergo erat oppidum in confinio trium tribuum, scilicet Juda, Dan et Ephraim, versus mare Mediterraneum, inter Ptolemaidam et Gazam in finibus Diospoleos, ait S. Hieron. quod in sortem suam accepit tribus Juda. Josue 15. 17; sed Judæis eripuerunt Philisthæi, ut patet ex hoc capite, idque diserte asserit Josephus : recuperarunt illud postea Judæi, ut patet 2. Paral. 29. 18. Judæis iterum illud extorserunt Philisthæi tempore Achaz Regis Juda, ut ibidem dicitur.

3. Hanc mihi accipe, quia placuit oculis meis,] non tantum quia pulchra, sed et quia occasio mihi erit invadendi Philisthæos, itaque ordiendi meum liberatoris Hebræorum officium ad quod me Deus destinat, ut patet ex seqq.

4. Quod res a Domino fieret.] Hinc patet Samsonem non peccasse, quod contra legem petierit uxorem Philisthinam, quia id fecit Deo impellente, ac proinde in lege sua dispensante : alioqui matrimonia hæc cum infidelibus, æque ac cum hæreticis communiter sunt periculosa et noxia, uti fuse docet S. Ambr. ep. 24. idque suo malo expertus est Samson, qui hic, uti et in aliis, fuit typus Christi, qui Ecclesiam ex Gentibus sibi despondit repudiatis Judæis. Unde S. Amb. epist. 70. juxta editionem veterem, quæ in editione Romana exstat l. 3. epist. 24. ad Vigilium, et lib. 1. de Abraham cap. ult. habet per insignia axiomata hæc : *Primo in connubio religio quæritur. Secundo, non potest congruere charitas, si discrepet fides. Tertio sæpe illecebra mulieris decepit etiam fortiores maritos, et à religione fecit discedere.* Unde concludit : *Cave, Christiane, gentili aut Judæo filiam tuam tradere ; cave gentilem, aut Judæam, aut alienigenam, hoc est, hæreticam, et omnem alienam à fide tua uxorem accersas tibi.*

Vide Apostolum 2. Cor. 6. 14. ubi multis hæc matrimonia cum infidelibus dissuadet. Unde S. Juliana Gentili diviti eam conjugem ambienti generose respondit : *Tuum matrimonium est societas cum inferis, et sepulcrum positum in oculis.* Quocirca Ecclesia matrimonia disparis cultus irritavit, et nulla decrevit.

Et quæreret occasionem contra Philisthiim.] Samson enim faciebat hoc dilemma : Philisthæi vel mihi dabunt Philisthinam uxorem quam peto, vel negabunt : si negent, arripiam occasionem invadendi eos, eo quod uxorem negando dedecore me afficiant. Si dent, debebunt mihi meisque Hebræis esse benigniores, utpote jam eis affinitate conjuncto; quod si non præstent, erit mihi hæc occasio novæ litis; occasio, inquam, eos persequendi et damnis afficiendi. Ita S. Ambr. ep. 24. *Ignorantes,* ait, *parentes, quod in eo intentio vergeret ut Palæstinis aut negantibus infestior foret, aut acquiescentibus affectus inferendæ in subditos injuriæ demeretur, cum ex conjunctione æqualitas par, et gratia consortii jure accresceret; aut si quid offensum esset, longius ultionis studia procederent, quasi alienigenam declinandam arbitrabantur.*

Addit S. Ambros. Samsonem ineunte juventute duxisse uxorem, ut periculum fornicationis, quod juvenes ob fervorem ætatis subeunt, effugeret. *Talibus,* inquit, *commendatus insignibus, ubi primum adolevit, conjugio intendit mentem, sive quod vagam ac familiarem adolescentulis abhorreret animo lubricæ libidinis consuetudinem; sive quia jam causa quærebatur, quemadmodum à cervicibus plebis suæ averteret Palæstinorum potentiam, duraque imperia.*

5. Apparuit catulus leonis sævus et rugiens.] Catelli enim leonis grandibus sunt sæviores; tum quia magis fament latrante stomacho; tum quia juventus facit eos petulantiores, animosiores et ferociores. Ita Plinius lib. 8. c. 16. *Leoni,* ait, *præcipua generositas tunc cum colla armosque vestiunt jubæ. Id enim ætate contingit è leone conceptis.*

6. Irruit (Septuag. *insiluit*) autem spiritus Domini in Samson.] Eum animans et roborans ad invadendum et occidendum leonem. Unde sequitur : *Et dilaceravit leonem.* Audi S. Ambros. epist. 24. *Occurrit ei leo ferus de sylva, agresti libertate sævior. Comes nullus, telum in manibus haud quaquam suppeditabat : cedere pudor, et conscia virtus fiduciam dare. Tunc irruentem in se brachiis amplexus necat, et lacertorum nodo exanimatum præter aggerem supra sylvestria germina projicit, ac dereliquit. Locus erat lætus pabuli herboso gramine, vinctis consitus.*

Hinc patet robur et vires Samsonis non fuisse naturales, sed supernaturaliter illi à Deo inditas : unde et à capillis ejus, Deo ita ordinante, pendebant, uti audiemus cap. sequenti.

Tropol. Leo est res ardua, ut gravis tentatio, quam instar Samsonis invocato Dei spiritu animose invadere et superare debemus : occide hunc terroris leonem, occisus amplius te non vexabit; sicque fiet ut qui prius videbatur leo invincibilis, jam videatur formica debilis. Talis enim animosis est dæmon. Unde à Job, cap. 4.

v. 10 et 11. juxta Sept. vocatur *myrmicoleon*, id est, formica leo: si enim eum timeas, sæviet ut leo; sin contemnas, erit debilior formica. Hinc Salomon ait Prov. 22. 13. *Dicit piger : Leo est foris; in medio platearum occidendus sum.* Ex adverso dicebat Alexandro Magno festive Craterus: *Macte, Alexander, pro regno cum leone pugna.* Idipsum quisque sibi cum dæmone pro regno cœlesti pugnanti, à Deo dici putet. Sæpe, ait Seneca, nos terrent non res ipsæ, sed rerum umbræ et phantasmata, scilicet nimia difficultatis apprehensio et ponderatio. Quare cæcis quasi oculis invadenda sunt ista imaginationis terriculamenta, uti facit leæna, de qua Plinius lib. 8. c. 16. *Cum pro catulis*, inquit, *fœta dimicat leæna, oculorum aciem traditur defigere in terram, ne venabula expavescat.*

Porro primus hic fuit fortitudinis Samsonis actus, quo cæteris majoribus prælusit, ac Philisthæis terrorem incussit: qui enim leonem animalium fortissimum laceraraт, quem non laceraret? Tradit Plinius et alii leonis animos viresque infringi, si quis in oculos vultumque ejus pallium vestemve aliam injiciat. Ardor enim et vis ejus consistit in oculis, qui si velo obducantur, ipse se cæcum et captum putat, itaque se capi et feriri permittit; atque hoc modo nonnulli leones superarunt et mactarunt. At Samson nil tale hîc fecit, sed leonem videntem et oculatissimum sine gladio vel fuste inermis aggressus, sola manu apprehensum laceravit, ut ostenderet se esse leonibus fortiorem, ac plusquam leonem irruiturum in Philisthæos.

Et hoc patri et matri noluit indicare,] tum modestiæ causa; tum quia Dei destinatione et instinctu, ex leone hoc occiso, et melle in ejus ore reperto facturus erat ænigma, quod propositurus erat Philisthæis, cujus solutionem illi facile invenissent, si leonem ab eo occisum, et favum in eo repertum inaudissent ab ejus parentibus. Docet hîc Samson, quod qui secretum servare vult, illud nulli, nec amicissimo vel parenti indicet, dicatque cum Isaia c. 24. 16. *Secretum meum mihi.* Aristoteles interrogatus, *quid omnium esset difficillimum*, respondit: *Tacere quæ loqui non oportet.* Facilius enim ignitum carbonem ore continuerit quis, quàm arcani quidpiam, ut olim dixit Socrates, quem in jocis imitatus l. 2. de Oratore Tullius. Magno igitur opere laudandum ac imitandum Samsonis in leonina cæde, mellificiique novi monstratione, silentium.

8. Et ecce examen apum in ore leonis erat ac favus mellis.] Chald. *In corpore.* Melius Noster in Sept. et alii: *in ore.* Solent enim apes ore animalium sive vivorum sive mortuorum delectari; ita tamen ut aliquibus in ore sedentibus cæteræ corpori leonis insiderent, vel illud circumvolitarent. Hinc apes visæ sunt insidere ori Pindari et Platonis et S. Ambrosii, ut melleam eorum facundiam præsignificarent. Quin et ad Jovem puerum, qui postea factus est rex Cretæ, ac post mortem deus et deorum princeps, apes advolasse ejusque os melle implesse, itaque eum nutrivisse narrat, vel potius fabulatur Virgil. in fine Georg. Porro solent apes, teste Plinio, Virgilio, Plutarcho, Columella et aliis, quos citat et sequitur Ulysses Aldrovandus tract. de apibus, è corpore boum mortuorum naturaliter nasci, ac rex apum ex ipso bovis capite, cæteræ ex reliquo corpore. Cur non et nasci possint ex cadavere leonis? Quamquam hîc non dicuntur natæ ex leone, sed ori ejus insedisse, nimirum circumvolitantes per flores campi, in quo erat cadaver leonis, os ejus ingressæ in eodem favum construxere, in eoque mel suum de more condiderunt. Denique Deus per Angelum dirigens Samsonem effecit, ut apes ex cadavere leonis nascerentur, vel alibi natæ in os leonis involarent, ibique mellificarent, ob gesta Samsonis, quæ exinde secuta sunt, et ob mysteria, quæ per hoc Deus repræsentare volebat, de quibus mox. Sic in Hippocratis medicorum principis (ut habet ejus vita) sepulcro inventum est examen apum ad multum tempus mellificantium, item in capite Onesili jam exinanito, teste Herodoto.

Allegor. Leo significabat Christum, ipse enim est Leo de tribu Juda. Gen. 49. et Apocal. 4 et 5. qui sua morte devicit mortem, peccatum, dæmonem et gehennam. Unde ex eo post mortem prodiit mel Eucharistiæ, et examen apum, id est, innumera fidelium et sanctorum copia. Ita S. August. cujus verba mox citabo.

Porro Abulens. et Lyranus has apes è leone natas censent fuisse sordidiores et viliores; quia leonis gravis est odor et halitus, quem apes mundæ fugiunt. Sicut in Sardinia mel est amarum, eo quod ibi apes pascantur absinthio, quod est amarum, teste Plinio l. 21. 13. Verum contrarium censet Serarius et alii; vivi enim leonis gravis est halitus, non mortui. Num vile famulo suo mel dedit Dominus? Num suis Samson parentibus, suæque, ut Josephus vult, sponsæ? in animalium generosissimo generosissimas quoque apes fuisse arbitror, et generosissimum à Deo Samsoni datum mel, quod non falso laudarit infra, versu 14.

12. Proponam vobis problema,] Hebr. חִידָה *chidda*, id est, ænigma; proprie enim fuit hoc ænigma, id est, obscura, arcana et involuta propositio.

14. De comedente exivit cibus, et de forti egressa est dulcedo.] Ecce hoc est problema, id est, ænigma à Samsone propositum Philisthæis juvenibus in convivio. Veterum enim mos erat ænigmata et gryphos similes convivis in convivio, promisso solventi præmio, proponere, uti ostendi Ecclesiastici c. 32. v. 4 et 5. Idem patet ex Plutarcho et Athenæo de cœnis sapientum: *Non minus*, ait l. 7. Saturn. c. 1. Macrob. *quàm dulcedo vini hilarant verba convivium; et crateri liquori ad lætitiam nati adhibendu non modò Nympharum, sed musarum quoque admistione, temperies.*

In Hebræo est pulchra paranomasia; sic enim habet: *De comedente exivit comestibile.* Sensus est, q. d. De leonis ore, qui alia animalia vorare solet, prodiit favus, qui est cibus suavissimus; ac de forti, id est, de eodem leone, qui animalium est fortissimus, egressa est dulcedo, id est, mel dulcissimum, nimirum leo à me occisus præbuit mihi mel, ut significetur actus heroicos meæ fortitudinis parituros mihi et cuilibet alteri mirificam voluptatem, gaudium, felicitatem et gloriam.

Allegor. S. Aug. ser. 107. de Temp. *De edente*, ait, *exivit cibus, et de forti est egressa dulcedo. Quid aliud significat quàm Christum à mortuis resurgentem? De edente utique, id est de morte, quæ cuncta devorat atque consumit exivit cibus ille qui dixit : Ego sum panis vivus, qui de cælo des-*

cendi, quem humana exacerbavit iniquitas, eique aceti et fellis amaritudinem propinavit, atque ab eo plebs gentium vitæ dulcedinem conversa suscepit, ac si de mortui leonis ore, id est, de Christi morte, qui accubans dormivit ut leo, apum, id est Christianorum, processit examen.

Tropol. S. Ambr. l. 1. de Elia et jejunio c. 11. legens cum nonnullis codicibus Græcis (qui pro ἰσχυροῦ habent πικροῦ) *de tristi exiit dulce*, subdit, *sed et forte laboriosum est, exit enim dulcedo de tristitia vel labore* (unde et Hebr. עז *az* significat durum, acerbum); nam in tentationibus et laboribus superatis, quasi in leonibus interfectis, suavissimi consolationum, gaudiorum et præmiorum favi inveniuntur: quocirca *Christus favos post fella gustavit*, ait Tertull. Idem fecere Martyres, quorum expressum hîc typum exhibet Samson. Sic Paulus gaudet se liberatum de ore leonis, id est Neronis, 2. Timoth. 4. 17. Nimirum *bonorum laborum gloriosus est fructus, et quæ non concidat radix sapientiæ*. Sapient. 3. 15. Hoc est *sugere mel de petra, oleumque de saxo durissimo*. Quocirca S. Ambr. loco jam citato docet amara esse præoptanda dulcibus, iisque dulcia esse temperanda, ac præsertim epulas jejunio: *Ipsa*, ait, *corpora dulcibus frequenter inflantur et melle jecur tenditur; idem tamen escæ amaritudine temperatur. Ideo non mediocris, sed laudata quæstio: De manducante exivit esca, et de forti dulcedo. Alii habent: Et de tristi dulce, Græci Codices maxime; sed et forte laboriosum est. Exit enim dulce de tristitia vel labore.*

Idem Ambr. lib. de Tobia cap. 15. hoc ænigma explicat de eleemosyna; *De manducante*, inquit, *exivit esca, et de forti exivit dulce. Græcus et de tristi habet. Sic invenimus. Tamen de forti hoc intelligitur, quia leo fortis est feritate: et qui ferus tristis. Et de vobis, qui pecuniam devorastis et avaritiam, exeat misericordia. Hæc est enim esca egenorum. Et de tristi exeat dulce, ut dimittatis ei qui non habet unde solvat.*

Porro inter leonem et apem multæ sunt analogiæ. Primo, in colore, qui utrique est fulvus, et in complexione, quæ utrique est ardens et cholerica. Secundo, in fortitudine; apis enim, licet parva, suo aculeo omnes fugat. Tertio, in generositate; apis enim generosa est, nec quid impurum patitur. Quarto, in industria, qua apis superat leonem; assidue enim laborat conficitque favos, et in iis mel ac ceram. Quinto, in pariendo; leo enim primo parit quinque catulos, deinde pauciores, ac tandem unum, inde nullum; sic et apis initio plures parit apiculas, deinde pauciores et minores, ac tandem nullas. Ita Aldrovandus in ape.

14. Nec potuerunt per tres dies propositionem solvere.]

15. Cumque adesset dies septimus.] Videntur hi Philisthæi sodales Samsonis prima die submisisse uxorem Samsonis, quæ ab eo ænigmatis solutionem exquireret, interim et ipsi cogitarunt, sperantes se ejus solutionem inventuros; sed cum per tres dies cogitando illam non invenissent, rursum urserunt uxorem cum minis, ut à Samsone solutionem eliceret: quod cum Samson facere abnueret, tandem die septimo et ultimo totis viribus aggressi sunt uxorem, ut à Samsone rem expiscaretur; quod ni faceret, minabantur se eam cum domo combusturos. Fecit uxor suorum civium postulata per septem dies flens, ac tandem die septimo lacrymis et lamentis omnia miscens Samsonis animum expugnavit, uti dicitur v. 17.

An idcirco vocastis nos ad nuptias ut spoliaretis?] Sindonibus et tunicis nostris, quas Samson tollet, nisi ænigma ejus solverimus. Pro *ut spoliaretis*, Septuag. et Vatabl. vertunt: *ut pauperes faciatis*. Chald. *ut possideatis nos*, id est, ut nostras vestes aucupemini et occupetis.

17. Septem igitur diebus convivii flebat ante eum: tandemque die septimo, cum ei esset molesta, exposuit.] Hunc versum exposui v. 15. quibus adde alteram expositionem solidiorem, scilicet *septem diebus*, hoc est durantibus septem diebus in certamine hoc propositis, puta die septimo antequam is finiretur, flebat ante eum assidue: unde tandem victus Samson eodem die septimo ante solis occasum, ei rem totam exposuit. Non enim primis hujus septenarii diebus, sed ultimo et septimo urserunt eam Philisthæi cum minis incendii, ut solutionem ænigmatis à Samsone expiscaretur; nam ante diem septimum sperabant ipsi se, cogitando, solutionem illius inventuros; et adveniente die septimo quo mulcta indicta solvenda erat, si ante vesperam ænigma non exponerent, desperantes de ejus solutione uxorem stimularunt, ut omni ratione et modo illam à Samsone extorqueret. Hoc est enim quod paulo ante dictum est v. 15. *Cumque adesset dies septimus, dixerunt ad uxorem*, etc. *Septem diebus* ergo *flebat*, id est, in fine septem dierum, sive die septimo et ultimo flebat. Cum enim spatium temporis nominatur, cujus nulla pars designatur, significatur ejus plenitudo sive complementum, uti dixi in Canonibus proœmii. Idipsum docet noster Gaspar Sanchez in Habacuc. pag. 1202. litt. B. et Vat. *Septem diebus*, inquit, *id est usque ad septimum diem; nam inceperat quarta die flere*. Vide hîc quàm insidiosæ sint lacrymæ mulieris. Vere Cato:

> Conjugis iratæ noli tu verba timere,
> Instruit insidias lacrymis, dum femina plorat.

Quæ statim indicavit civibus suis. Vide hîc ut uxor prodat maritum Samsonem. Vere Menander: *Mulier*, ait, *etiam cum dicit optima et suavissima, formidanda est vel maxime*. Et Antiphanes: *Unum hoc se dicebat mulieri credere, fore ut mortua cum fuerit non reviviscat; in aliis omnibus, quandiu vivit, ei nihil credere*. R. Jose celebris illius Antigoni discipulus in Pirke Avoth c. 1. *Ne*, inquit, *sermonis multum cum muliere habeas: ne quidem ut dixerunt Rabbini cum uxore propria, quanto minus cum aliena? Unde et dixerunt sapientes: Quotiescumque cum femina sermonis plus habet vir, sibi ipsi malum accersit, et à studio legis impeditur, tandemque in gehennam descendit.*

18. Quid dulcius melle, et quid fortius leone?] q. d. Ænigmatis tui: *De comedente exivit cibus, et de forti egressa est dulcedo*, hæc est solutio, quod tu in ore leonis voracis et fortis inveneris favum mellis: *Quid enim dulcius melle, et quid fortius leone?* S. Ambros. epist. 24. quæ in veteri editione est 70, ex Josepho addit Samsonem tum illico subjecisse: *Quid muliere perfidiosius?*

Alleg. hæc omnia Christo eleganter et multipliciter applicat S. Paulinus epist. 4. Primo, *Christus*, inquit, *ipse nobis leo est, in cujus mortui ore cibum mellis invenimus. Quid enim dulcius Dei verbo? Et quid fortius Dei dextera? Aut in*

cujus mortui ore favus, et apes nisi in cujus verbo salutis nostræ bonum et congregatio gentium?

Secundo: *Quarum* (Gentium) *potius figuram plerique in hoc leone posuerunt, quia populus gentium, qui credidit, corpus feritatis erat ante, nunc Christi est, in quo Apostoli velut apes à rore cœli et divinarum floribus gratiarum mella sapientiæ condiderunt, ac sic esca ab ore edentis exierit, quia prius efferæ à Deo nationes receptum Dei verbum fideli corde sumentes fructum salutis ediderint.*

Tertio: *Qui vero Christum magis in eodem sibi leone proponunt, Samsonem Judæorum figuram accipiunt, videlicet ut illum leonem quasi Christum Judæis occideret, id quoque assignantes mysticæ præparationi, quod eo potissimum tempore, quo conjugium petebat optatam potentis belluæ egerit cædem: quia videlicet non posset firmari conjugium, quod in Christo et Ecclesia pactum est, nisi occiso leone de tribu Juda. Idem enim Dominus et Leo ille qui vicit et catulus leonis est, sua sponte sopitus, et à semetipso resuscitatus, de quo scriptum est: Quis suscitabit eum? Voluntarie enim sacrificans pro nobis Patri hostiam sui corporis; idem summus in æternum sacerdos animam suam, sicut ipse testatur, eadem resumpsit potestate qua posuit.*

Quarto: *Hic leonis catulus, quia Filius Dei, et idem Leo, quia æqualis patri, quare ut mihi videtur, huic aptius est leoni. De edente exivit esca, et de potente dulcedo. A quo enim nisi à Salvatore nostro, cujus sermo vita est, et qui hanc nobis escam simul et ruminavit docens, et prompsit impertiens; et si placet aliter, ut de edente esca sic exeat, quia hic leo de tribu Juda pro nobis victor, ex ore nos adversi leonis eripiens, ideo venatur ut servet, capit ut absolvat, frangit ut solidet, mandit ut integret, hoc in nobis edens, quo corrumpimur. Quamobrem optemus hujus leonis præda fieri, ne simus præda leonis inimici; efficiamur esca Dei, ne simus esca serpentis; edat nos Christus, ne diabolus voret.*

Anagog. *Edente enim Christo in nobis absumitur, quo consumitur; Christus etenim vita est, et mortale hoc non poterimus deponere, nisi absorbeamur; quia mortem nostram devorat Christus.*

Tropol. *Cibus enim Christi esse non possumus, nisi faciamus voluntatem ejus, ut vicissim et ipse cibus nobis fiat, in quo semper vivimus, si ad ejus præcepta vivamus. Sic ergo de potente exit dulce, cum amaritudine malitiæ nostræ per ipsum in dulcedinem bonitatis commutata, dulcis à verbo ejus esca procedimus, qui nos edendo consumpsit peccato, reparavit ad vitam. Solus hic potens, dulciter potens, qui liberavit pauperem ab avaro potente, qui feritatem mei corporis per mysterium pietatis suæ in mortem sui corporis perimens, ibi cibum vitæ edit, ubi miseræ fames mortis arebat, qui mihi offensionem gratia, peccatum justitia, infirmitatem virtute, mortem vita, confusionem gloria, regno mutavit exilium, quia audiebamus: Terra es, et in terram ibis; nunc jam audimus: Conversatio vestra in cœlis est.*

Quid dulcius melle?] Resp. saccharum; sed saccharum isto ævo et pluribus sequentibus fuit incognitum. Unde in Scriptura nulla ejus fit mentio. Legi totam S. Script. et nusquam inveni vocem *saccharum*; imo primi qui sacchari mentionem faciunt fuere Dioscorides, Plinius et Galenus, qui tamen tantum cannarum sacchari meminerunt, modum vero illud per ignem liquandi, ac ad candorem, spissitudinem, et eximium dulcorem miro modo excoquendi non attingunt; ita ex Matthiolo et Cardano nostri Conimbr. in Meteora lib. 7. cap. 10. Audi Plinium lib. 12. cap. 8. *Saccharum et Arabia fert, sed laudatius India. Est autem mel in arundinibus collectum gummium modo candidum, dentibus fragile. Amplissimum nucis avellanæ magnitudine ad medicinæ tantum usum.* Hæc Plinius, nec plura habet de saccharo.

Mystice: *Quid dulcius melle?* Audi Sapientiam: *Spiritus meus super mel dulcis, et hæreditas mea super mel et favum.* Ecclesiast. 24. 27.

Quid fortius leone? Audi Zorobabel: *Forte est vinum, fortior rex, fortiores sunt mulieres, super omnia autem vincit veritas.* 3. Esdræ 3. 10. Veritas ergo est fortior leone, adeoque rerum omnium fortissima. Tropologiam dedi v. 13 et 14. cui adde in leonum ore inveniri mel, cum in ore superborum, in quo prius erat putor arrogantiæ et blasphemiæ, postea pœnitentium et humilium invenitur dulcedo laudis et gratiæ Dei.

Qui ait ad eos: Si non arassetis in vitula mea, non invenissetis propositionem (ænigma) meam.] Nonnulli per arationem intelligunt fornicationem Philisthinorum cum uxore Samsonis, utpote pariter Philisthæa; τὸ enim *vitulam* notat eam fuisse petulantem, procacem et lascivam. Verum nulla hìc fornicationis facta est mentio, sed potius minarum, quibus Philisthæi coegerunt illam à Samsone exquirere ænigmatis solutionem. Dico ergo: Hebr. חרש *charas* significat excogitare, vestigare, et insuper arare: itaque arare hìc ponitur pro vestigare, scrutari, rimari, quia sicut arando aperitur terra tecta, sic rimando aperitur et invenitur rei occultæ veritas. Sensus ergo est, q. d. nisi fraudulenter per uxorem meam perfidam exquisissetis solutionem mei ænigmatis, nunquam illud vestro acumine invenissetis. Porro uxorem vocat vitulam ob juvenilem ejus levitatem, imprudentiam et inconstantiam, qua marito Samsoni hoc onus solvendi triginta sindones sua perfidia imposuit, ac suos Philisthæos licet nec consanguineos, nec affines illi antetulit. Decem mulieris formas, ait Serarius, depinxit olim Simonides. Alias enim dixit sues, alias vulpes, alias canes, quasdam vero terræ similes, quasdam mari, nonnullas cineri asinoque clitellario, mustellæ, jubato equo, simiæ, demum vero apibus etiam, hasque unas, sicuti et Phocylides, laudavit. Samson vero noster monstrat quasdam etiam esse vitulas, quæ lascivæ, loquaces, infidæ, jugique impatientes, ac Domino conjugato suo molestæ ac noxiæ.

Mystice S. Ambr. l. 2. de Spiritu sancto in proœmio, docet per uxorem Samsonis, hoc est per Ecclesiam è Gentibus collectam, quærendam à Christo revelationem arcanorum Dei, fidei et salutis: *Quid dulcius melle, quid fortius leone? Ad quæ ille respondit: Si non domuissetis vitulam meam, non invenissetis quæstionem meam. O divinum mysterium! ô evidens Sacramentum! Evasimus interemptorem, potentem vicimus. Ibi nunc cibus vitæ est, ubi erat ante miseræ fames mortis. In salutem pericula, in suavitatem amaritudo convertitur. Gratia ex offensione processit, potentia ex infirmitate, vita de morte. Sunt tamen qui è contrario putent fundari non potuisse conjugium, nisi occiso leone de tribu Juda. Et ideo*

in corpore ejus, hoc est, Ecclesia apes repertas, quæ condunt mella sapientiæ, quia post Domini Passionem magis Apostoli crediderunt. Hunc igitur leonem Samson, quasi Judæus occidit, et in eo mel in figura redimendæ hæreditatis invenit, ut reliquiæ salvæ fierent secundum electionem gratiæ.

19. IRRUIT ITAQUE IN EUM SPIRITUS DOMINI, impellens eum ad heroicam Ascalonitarum hostium Israelis stragem: DESCENDITQUE ASCALONEM, ET PERCUSSIT IBI TRIGINTA VIROS, QUORUM ABLATAS VESTES DEDIT IIS QUI PROBLEMA SOLVERANT.] Ita nimirum hostibus promissum hosticum præmium ex hostium eorumdem cæde et spoliis persolvit. Juste ergo hoc fecit Samson, tum quia justum erat Israeli cum Philisthæis bellum; tum quia ad hoc eum agebat irruens Spiritus Domini, qui pariter effecit, ut Thamnatenses Philisthæi et Œdipi, qui ænigma hoc solverant, vel nescirent Ascalonitas hos sibi confœderatos à Samsone cæsos, vel si scirent, in eum insurgere, et sociorum necem ulcisci non auderent.

Dices: Numer. 6. vetitum erat ne Nazaræi tangerent quid immundi, v. g. cadaver; quomodo ergo Samson, qui erat Nazaræus, cadavera occisorum à se tetigit, ut eis tunicas adimeret? Resp. à peccato, æque ac ab immunditia legali excusat eum necessitas solvendi debitum paranymphis promissum. Adde Samsonem hæc omnia fecisse impulsu irruentis in se spiritus Dei, uti hîc dicitur. Deus enim eum quasi magister dirigebat, ac proinde in lege cum eo dispensabat. Id patet ex eo quòd Deus paraverit ei cibum favi et mellis in ore leonis mortui, ac potum in maxilla asini pariter mortui cap. 15. Quis autem non utatur escis et potibus sibi à Deo paratis?

IRATUSQUE NIMIS ASCENDIT IN DOMUM PATRIS SUI.] *Iratus*, tum uxori suæ, quæ secretam ænigmatis solutionem à Samsone acceptam revelaverat et prodiderat Philisthæis, ideoque causa fuerat cur ipse iisdem pendere deberet triginta tunicas et sindones, quæque magis amabat juvenes Philisthæos, quàm sponsum suum Samsonem. Unde et ipsa à Samsone fecit divortium, alteri, scilicet Philisthæo cuidam è pronubis Samsonis nubens; indeque Samson novam malefaciendi Philisthæis sumpsit ansam.

IRATUS,] quoque paranymphis suis Philisthæis, qui fraude per uxorem Philisthæam ænigmatis solutionem, indeque præmium triginta sindonum à se extorserint. Iratus denique toti urbi Philisthinæ, quæ tam fraudulentos paranymphos sibi assignaverat.

20. UXOR AUTEM EJUS ACCEPIT MARITUM UNUM DE AMICIS EJUS ET PRONUBIS.] Septuag. cum vocant *nymphagogum*, alii *paranymphum*. Christus Matth. 9. vocat eos *amicos sponsi;* alibi vocantur *filii sponsi*, vel *filii nuptiarum;* qualis Christo fuit Joannes Baptista, dum ejus cum Ecclesia nuptias sua prædicatione honestavit, et quasi conciliavit.

CAPUT DECIMUM QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

SAMSON, OB UXOREM SIBI ADEMPTAM ET ALTERI TRADITAM, PER 150 FACES AD CAUDAS TRECENTARUM VULPIUM ALLIGATAS SEGETES PHILISTHINORUM SUCCENDIT; QUARE PHILISTHÆI EJUS UXOREM CUM PATRE COMBURUNT. MOX, V. 8. SAMSON INGENTI PLAGA EOS PERCUTIT. QUARE IPSI CONFLATO EXERCITU SAMSONEM SIBI A JUDÆIS DEDI POSCUNT; III ILLUM LIGATUM DEDUNT, SED ILLE RUPTIS FUNIBUS MILLE PHILISTHÆOS MAXILLA ASINI OCCIDIT, V. 15. DEINDE SITIENS ORANDO EX EADEM MAXILLA AQUAM ELICIT, SITIMQUE RESTINGUIT, V. 18.

1. POST aliquantulum autem temporis, cum dies triticeæ messis instarent, venit Samson, invisere volens uxorem suam, et attulit ei hædum de capris. Cumque cubiculum ejus solito vellet intrare, prohibuit eum pater illius dicens: 2. Putavi quod odisses eam, et ideo tradidi illam amico tuo; sed habet sororem, quæ junior et pulchrior illa est, sit tibi pro ea uxor. 3. Cui Samson respondit: Ab hac die non erit culpa in me contra Philisthæos; faciam enim vobis mala. 4. Perrexitque et cepit trecentas vulpes, caudasque earum junxit ad caudas, et faces ligavit in medio; 5. quas igne succendens, dimisit, ut huc illucque discurrerent. Quæ statim perrexerunt in segetes Philisthinorum. Quibus succensis, et comportatæ jam fruges, et adhuc stantes in stipula, concrematæ sunt, in tantum, ut vineas quoque et oliveta flamma consumeret. 6. Dixeruntque Philisthiim: Quis fecit hanc rem? Quibus dictum est: Samson gener Thamnathæi; quia tulit uxorem ejus, et alteri tradidit, hæc operatus est. Ascenderuntque Philisthiim, et combusserunt tam mulierem quam patrem ejus. 7. Quibus ait Samson: Licet hæc feceritis, tamen adhuc ex vobis expetam ultionem, et tunc quiescam. 8. Percussitque eos ingenti plaga, ita ut stupentes suram femori imponerent. Et descendens habitavit in spelunca petræ Etam. 9. Igitur ascendentes Phi-

listhiim in terram Juda, castrametati sunt in loco qui postea vocatus est Lechi, id est, maxilla, ubi eorum effusus est exercitus. 10. Dixeruntque ad eos de tribu Juda : Cur ascendistis adversum nos? Qui responderunt : Ut ligemus Samson venimus, et reddamus ei quæ in nos operatus est. 11. Descenderunt ergo tria millia virorum de Juda, ad specum silicis Etam, dixeruntque ad Samson : Nescis quod Philisthiim imperent nobis? quare hoc facere voluisti? Quibus ille ait : Sicut fecerunt mihi sic feci eis. 12. Ligare, inquiunt, te venimus, et tradere in manus Philisthinorum. Quibus Samson : Jurate, ait, et spondete mihi, quod non occidatis me. 13. Dixerunt : Non te occidemus, sed vinctum trademus. Ligaveruntque eum duobus novis funibus, et tulerunt eum de petra Etam. 14. Qui cum venisset ad locum Maxillæ, et Philisthiim vociferantes occurrissent ei, irruit Spiritus Domini in eum, et sicut solent ad odorem ignis lina consumi, ita vincula quibus ligatus erat dissipata sunt et soluta. 15. Inventamque maxillam, id est, mandibulam asini, quæ jacebat, arripiens, interfecit in ea mille viros. 16. Et ait : In maxilla asini, in mandibula pulli asinarum, delevi eos et percussi mille viros. 17. Cumque hæc verba canens complesset, projecit mandibulam de manu, et vocavit nomen loci illius, Ramathlechi, quod interpretatur elevatio maxillæ. 18. Sitiensque valde, clamavit ad Dominum, et ait : Tu dedisti in manu servi tui salutem hanc maximam atque victoriam; en siti morior, incidamque in manus incircumcisorum. 19. Aperuit itaque Dominus molarem dentem in maxilla asini, et egressæ sunt ex eo aquæ. Quibus haustis, refocillavit spiritum, et vires recepit. Idcirco appellatum est nomen loci illius, Fons invocantis de maxilla, usque in præsentem diem. 20. Judicavitque Israel in diebus Philisthiim viginti annis.

3. Ab hac die non erit culpa in me contra Philisthæos; faciam enim vobis mala,] q. d. ulciscar injuriam in uxoris meæ ablatione mihi illatam; quare vobis imputate clades à me inferendas, non mihi. Ego enim vobis injuriam non intuli, sed vos mihi intulistis. Vestra ergo est culpa, vestra erit et pœna. Porro Samson maxime intendebat ulcisci publicas injurias toti populo à Philisthæis illatas, sed iis tacitis suas privatas eis objicit, ne Philisthæi iras et arma in totum populum, sed in se solum convertant. Ipse enim omnes quasi ad duellum provocabat, quod erat opus heroicæ fortitudinis, æque ac prudentiæ et charitatis in suos populares et cives, ut eos à Philisthæorum vindicta faceret immunes.

4. Cepit trecentas vulpes.] Hinc patet Samsonem æque callidum ac fortem fuisse, utpote qui vulpes adeo dolosas dolo superarit et ceperit. Tritum est illud : *Annosa vulpes non capitur laqueo;* sed norat ipse vulpinari cum vulpibus, fecitque quod Lysander aiebat : *Si leonis exuviæ non sufficiunt, vulpis pellem eis assue,* hoc est, quod robore conficere nequis, confice astutia. Et illud Pindari de Melisso Ode 4 : *Ille animositate similis audaciæ graviter frementium leonum advenandum cum labore; solertia autem est vulpes, quæ supina cohibet impetum aquilæ; oportet autem quodlibet faciendo labefactare adversarium.* Adde Deum, per Angelum secundantem actus Samsonis, has vulpes collegisse eo loco et modo, quo sciebat illas facile à Samsone capiendas, sicut animalia omnia adduxit ad Noe tempore diluvii, ut ipse ea eorumque stirpem servaret in arca, aut certe artem et rationem has vulpes capiendi Samsoni suggessisse. Porro Judæa, ac præsertim tribus Dan, abundat vulpibus, unde in tribu Dan erat locus *Salebim, in quo erant vulpes,* capite 1. 35. ut vertunt Sept. Hinc et illud Cant. 1. *Capite nobis vulpes parvulas quæ demoliuntur vineas.* Sic Julius Cæsar Romæ spectaculum dedit leonum 400. Probus Imper. mille, item mille leopardorum, mille cervorum, mille aprorum, mille ibicum, mille struthionum : Heliogabalus collegit mille mustelas, totidem sorices, decem millia murium, decem millia pondo aranearum et muscarum, teste Lampridio et Vopisco in eorum vita, ac Plinio lib. 8. c. 16. Quid mirum si Samson trecentas collegerit vulpes? Collegit autem eas, tum ne vineas civium suorum vastarent, tum ut segetes Philisthinorum succenderent. Ita civibus suis tantum profuit, quantum hostibus nocuit.

Caudasque earum junxit ad caudas.] Noluit Samson singulis vulpibus alligare faces, licet id opinetur Abulens. ne singulæ in antra sua se abderent, et faces exstinguerent, sed binis vulpium caudis singulas faces alligavit, ut dum una huc, altera illuc conatur faces effugere, in campos segetum plenos profugiant, illasque succendant. Rursum ut moram ad succendendum segetes omnes necessariam eis injiceret, dum una vulpe fugiente altera sistit, vel alio se proripere satagit.

Et faces ligavit in medio.] Pro *faces* Hebr. est לפידים *lappidim*, id est, torres, tædas, titiones ex pino, cedro, cupresso aliaque pingui materia, quæ facile ignem concipiunt, diuque fovent et retinent. Hebr. est. *Convertit caudam ad caudam, et facem posuit in medio duarum caudarum.* Non ergo implexæ vel astrictæ à Samsone fuere vulpium caudæ; hoc enim difficile fuisset, et impedimento vulpium cursui, sed utriusque vulpis caudæ fortiter adnexo, quin et longius tracto fune Samson medium titionem vel facem alligavit, ut à binis fortius traheretur, minusque objectis stipulis vel impedimentis retineretur : sicubi vero implicaretur, acuto astutoque vulpium ingenio expediretur. Porro vulpes hæ ignem ad caudas se insequentem continuo fugientes (valde enim ignem horrent vulpes) ad segetes, ut in iis latitarent, putantes se ignem effugere posse, receperunt; illasque succensas à se rursum fugientes, in alias et alias segetes profugerunt, eisque pariter ignem immiserunt;

quocirca plurimas non tantum segetes, sed et vineas et oliveta succenderunt. Ingens ergo damnum hîc Philisthæis intulit Samson.

Serarius opinatur ex hoc facto Samsonis orta esse vulpinalia Romæ. Romani enim quotannis Aprili mense, quando in Circo celebrabant Equiria, id est, ludos equestres, simul solebant vulpem ardenti tæda exurere, cujus ritus originem Ovidius l. 4. Fastor. refert ad rusticum quemdam, qui Carseolis vulpem, eo quod gallinas suas comedisset, exurere cœpit; sed vulpes ex rogo elapsa in vicinas segetes eas succendit. Verum hoc videtur esse fabula, vera autem est hæc vulpium historia à Samsone edita. Unde videntur Romani illam, ut et multa alia ab Hebræis accepisse. Omnium enim gentium ritus et superstitiones Roma in se transtulit.

Tropol. S. Ambr. in Psalm. 118. serm. 11. in fine, S. August. serm. 107. de Temp. hom. 4. in Cant. per vulpes accipiunt Hæreticos : primo, quia utrisque ingens inest dolus et ars fallendi. Hinc S. Isidor. lib. 12. Etymol. c. 2. vulpi hoc dat etymon : *Vulpes*, inquit, *dicitur quasi volupes; est enim volubilis pedibus, et nunquam rectis itineribus, sed tortuosis anfractibus currit fraudulentum animal, insidiisque decipiens. Nam dum non habuerit escam, fingit mortem : sicque descendentes quasi ad cadaver volucres rapit et devorat.*

Audi S. Ambr. loco jam citato : *Per hanc figuram* (vulpium) *significans quod improbi ac fraudulenti homines, et maxime hæretici liberam linguam habeant ad latrandum, sed exitus impeditos : aut religiosa principia, finem vero fraudis suæ incendio deputatum, ideoque et trecentas vulpes dimisit, eo quòd perfidi crucis quidem se prædicatione commendare desiderant, sed mysterium ejus tenere non possunt, qui hac prædicatione composita et falsa atque simulata urere magis conantur fructus alienos : cum utique vera crux Domini non exurat aliena merita, sed fecundet.* Idem in cap. 9. 5. Lucæ : *Hæretici*, inquit, *fructus succendere conantur alienos. Ad præsens ore liberi, sed in futurum ignem jam vincti, cauda facibus significantes sui finis incendium.*

Secundo, vulpes hæ capitibus dissociantur, sed caudis sociantur; quia apud Hæreticos tot sunt sententiæ, quot capita; omnes tamen in fine conspirant ad fidem orthodoxam impugnandam.

Tertio, Hæretici instar vulpium Samsonis suis litibus, bellis, cædibus, incendiis omnia devastant.

Quarto, Philisthæis, id est, aliena dogmata sectantibus nocent, non fidelibus in fide constantibus.

Quinto : *Quid sibi volunt caudæ vulpium*, ait S. August. *nisi posteriora Hæreticorum, qui prima habent blanda magna deceptoria opera*, quasi capita; *posteriora vero ligata, id est, damnata, et ignem in fine trahentia, ut eorum fructus et acta consumant, qui suis seductionibus acquiescunt.*

Sexto, vulpes cicurari nequit, nec ulla arte mores et dolosam indolem mutat; sic nec Hæretici. Unde nullus hæresiarcha (excepto Berengario, cujus dubia est salus) legitur ad fidem Orthodoxam rediisse. Vidi Lovanii vulpeculam recens natam, quæ juncta catulis felis cum iis lacte felis alebatur, sed ipsa illico catulos felis occidit : vidi aliam cum catulo canis grandiore educari, sed ita ut vulpes non caninos, sed canis vulpinos à socio vulpe mores indueret.

Septimo, vulpes cum vult imitatur latratum canis et ululatum lupi ; sic Hæretici alios se simulant, et Orthodoxam vocem fidemque imitari se jactant.

Octavo, vulpes nunquam rectis itineribus, sed tortuosis semper anfractibus currit. Sic apud Hæreticos omnia sunt parva, vafra, distorta, nec aliud nisi dolos, cædes, proditiones Catholicorum machinantur.

Nono, vulpes in spelæum una via intrat, alia exit, ait S. August. in Psalmo 80; sic Hæretici, dum ratione premuntur, alia elabuntur. Rursum per blanditias irrepunt, at cum dominium asseculi sunt, feroces evadunt, exeuntque per rapinas, strages et funera civium.

Decimo, vulpes callida est, quia calida, indeque fœtens ; sic Hæretici ardent invidia, ira et libidine, indeque putent.

Undecimo, vulpes ubi minxerit, illico terram efficit sterilem, ut germinare nequeat : sic ubi Hæretici suam hæresim effuderint, omnia virtutum germina exarescunt. Ipsi igitur

Astutam vafro gestant sub pectore vulpem.

Samson ergo capiens vulpes est doctor revincens Hæreticos, ac per eos hæresum libros et Synagogas comburens. Ita Origen. hom. 4. in Cant. et S. August. in Psal. 70.

5. Et comportatæ jam fruges, et adhuc stantes in stipula,] id est, segetes tam demessas et in acervum comportatas, quàm non demessas et in agro adhuc stantes. Hebr. *Succendit ab acervo usque ad segetem ;* Septuag. *arserunt ab area usque ad spicas rectas.*

6. Et combusserunt tam mulierem quam patrem ejus,] eo quod secundis suis nuptiis occasionem dederit Samsoni succendendi suas segetes. Addit Josephus cognatos quoque ejus fuisse exustos. Ecce mulier hæc volens effugere cremationem à Philisthæis sibi comminatam, sua perfidia in eumdem ignem recurrit. Rursum disce hîc adulteras (qualis erat hæc mulier) olim punitas morte, eaque ignis et incendii. Unde et Judas Thamar nurum suam ob adulterium jussit comburi. Genes. 38. 24. Vide ibi dicta. Audi S. Bonifacium, Epist. 19. ad Ethibaldum Merciorum regem : *Saxones adulteram cogunt per laqueum suspensam vitam finire, et super bustum illius incensæ et concrematæ corruptorem ejus suspendunt.*

8. Percussitque eos ingenti plaga (obvios quosque passim feriendo, sternendo et mactando); ita ut stupentes suram femori imponerent,] quod intensæ et anxiæ cogitationis signum est : tunc enim quasi stupentes solemus suram pedis unius alteri femori imponere. Ita Sanctus Augustinus et Hugo Victor. Hebr. *Percussit eos tibia super femur plaga magna.* Vatabl. *Percussit eos in crure unà cum tibia;* hoc est percussit eos in cruribùs simul et femoribus. Chaldæus : *Percussit equites cum peditibus.* Rabbi David : *Percussit eos circum agendo se super pedes*, id est, circumgyrando omnes circumcirca occidebat, ne à tergo lædi posset. Sic Lusitani pauci in India contra multos barbaros pugnantes, circumgyrando se, pugnant in orbem. Hebræi et Burgensis : *Percussit eos sura, id est, calcibus femora Philistinorum.* q. d. Non armis feriendo, sed calcibus calcitrando eorum femora illisit. Ita varii varie. Verum optime et plenissi-

me vertit Noster juxta sensum quem dedi, cui consentiunt Septuag. qui vertunt: *Percussit eos tibiam super femur* (præ stupore ponentes) *plagam magnam.*

Est hæc secunda hujus capitis plaga à Samsone Philisthæis inflicta, tertiam par maxillam irrogatam audiemus v. 15.

Habitavit in spelunca petræ Etam,] quæ sita erat in tribu Juda, habebatque vicinum torrentem, ait Adrichom. Innuit hîc Script. præcedentem Samsonis pugnam in vicinis Juda montibus contigisse, indeque victorem Samsonem ad speluncam Etam demigrasse, ubi propter locorum angustias, unus aliquis miles plurimis bellatoribus par esse posset, tantoque magis Samson, qui solus in medio campo pluribus centuriis præstabat. Neque tamen eo secessit metu, sed ut ait Dionys. quo ibi quietius vacaret Deo, quo impulsore ista patrabat. Et ne urbs, quam adiisset, ipsius causa periclitaretur; cum ille vellet suo se tantum periculo ac virtute tutari. Ita Salianus.

13. Ligaveruntque eum.] Potuisset Samson civibus suis resistere ac dicere: Ego vestri causa percussi Philisthæos, ut eorum vires infringam ne vobis dominentur, cur ergo me liberatorem vestrum eis traditis; sed noluit ut eos immunes et indemnes à Philisthæis redderet, qua in re illustre dedit exemplum justitiæ legalis, æque ac civicæ charitatis, quia ipse vitam suam pro publica civium et Reipubl. salute periculo mortis exposuit. Audi S. Ambrosium paraphrastice hunc locum et sensa Samsonis graphice describentem epist. 24. quæ in veteri edit. ep. 70. *Et quæ justitiæ forma est genus Abrahamidarum, ut circumscriptæ primo conjugis, deinde abductæ perniciosa mihi vindicta sit, et sine periculo domesticam injuriam non licuerit ulcisci? Tantumne inclinatis animos ad turpe vernularum obsequium, ut executores vos alienæ præbeatis insolentiæ, atque in vosmetipsos vertatis manus? Si pereundum est, quia dolorem habui, liberum juvat perire manibus Palæstinorum. Tentata domus, sollicitata uxor. Si non licuit mihi vivere sine eorum fraude, saltem liceat mori sine meorum scelere. Retuli ego acceptam injuriam, non intuli. Vos æstimate an digna vicissitudo fuerit. Illi de damno fructuum queruntur; ego conjugis amissione. Conferte manipulos messis et sociam thori. Dolorem meum ipsi probarunt, cujus injurias vindicaverunt. Videte quo vos ministerio dignos putant. A vobis eum morte affici volunt, quem ipsi ultione dignum, de iis qui me læserant, judicaverunt, et qui vindictæ præbuere ministerium. Sed si adeo subdita superbis colla geritis, tradite me hostium manibus, vos nolite occidere. Non mortem abnuo, sed vestrum fugio contagium. Verum si formidine ceditis, insolentibus alligate vinculis manus: inermes licet invenient sibi arma nodis soluta. Certe conditioni impositæ satis futurum arbitrati sunt, si viventem in potestatem daretis.*

Allegor. Samson hîc fuit typus Christi, qui à civibus suis Judæis ligatus et traditus est Pilato et Romanis, ut ab eis crucifigeretur. Ita S. Augustinus.

14. Et sicut solent ad odorem ignis lina consumi,] id est, facillime Samson rupit funes, perinde ac lina, quæ sicca, mox ut calorem ignis senserint, comburuntur. Metaphorice sensus caloris vocatur odor. Unde Septuag. *Sicut stuppa cum olfecerit ignem.* Perperam ergo nonnulli Codices pro *odorem* legunt *ardorem*, et pro *lina ligna.*

Inventamque maxillam, id est, mandibulam asini, quæ jacebat.] Hebr. maxillam טריה *teria*, id est, virentem, id est, humentem et tabo adhuc fluentem. Ita Chald.

Interfecit in ea mille viros.] Asini enim uti magna habent duraque capita, sic et maxillas, præsertim in Syria, ubi sunt grandiores et fortiores nostratibus; quanquam naturaliter vix fieri poterat ut una maxilla occideret mille viros; nam percutiendo tot viros maxillam sæpius confregisset; sed Dei virtus ei adfuit, quæ et maxillam in suo robore conservavit, ut tot ictibus allisa duris corporibus non rumperetur, ac Samsoni vires dedit, ut per illam mille viros necaret. Hîc impletum illud Psalm. 3. 8. *Percussisti omnes adversantes mihi sine causa*, ubi pro *sine causa.* Hebr. est לחי *lochi*, id est, *maxilla.*

Symbol. in maxilla asini Samson percussit mille Philisthæos. Homo enim carni, gulæ et luxuriæ deditus (uti erant Philisthæi) nihil est aliud quàm bucca aut maxilla, ait Clemens Alexand. lib. 2. Pædag. cap. 1. sub initium. Mala ergo sive maxilla asini percussit asinos, id est, Philisthæos asinos et carnales. Sicut ergo Hercules non telo, sed clava tot monstra cecidit; sic Samson maxillam vertit in clavam, eaque hostes prostravit.

Mystice S. Ambr. lib. 2. de Spiritu sancto in Prooemio per maxillam accipit patientiam, quæ omnium est victrix: *Invictus Samson*, inquit, *atque ita insuperabilis, ut in maxilla asini viros mille percuteret; ita plenus gratiæ cœlestis, ut etiam aquam in maxilla asini sitiens reperiret; sive ad hoc miraculum conferas, sive ad miraculum vertas, quod in populi foret humilitate gentilis et requies et triumphus, juxta quod scriptum est: Qui te percusserit in maxillam, præbe ei et alteram. Per hanc enim injuriarum patientiam, quam erudiunt sacramenta baptismatis, et de quibusdam stimulis iracundiæ triumphamus, ut morte obita resurrectionis requiem consequamur.*

Hinc Cabalistæ tradunt חמור *chamor*, id est, asinus, per anastrophen idem esse quod רחם *rechem*, id est, misericordia, qua Christus pro nobis pugnans dæmones, omnesque nostros hostes profligarit.

16. Et ait: In maxilla asini, in mandibula pulli asinarum delevi eos,] in Hebræo pulchra est paranomasia: בלחי חמור חמורתים *Bilchi chamor chamorathaim*, quod Pagnin. Cajet. Vatabl. et Rabbini vertunt: *In maxilla asini acervum acervorum duorum percussi*, q. d. Duos acervos vel cumulos Philisthinorum cecidi. Ludit in voce *chamor*, id est, asini, quæ deducta est à *chomer*, id est, acervus sive mensura quæ corus dicitur continetque triginta modios; hæc enim erat asinarium onus, quod asinus in Palæstina bajulabat. Ita Vilalpando parte 2. de templo lib. 3. cap. 9.

Porro Josephus et S. Ambr. epist. 70. opinatur Samsonem hæc ex arrogantia dixisse, ideoque siti à Deo afflictum. Audi S. Ambrosium: *Utinam quàm fortis in hostem, tam moderatus in victoria fuisset! Verum quod facile usu venit, insolens rerum secundarum animus qui debuit eventum pugnæ divino favori et præsidio deferre; sibi arrogavit dicens: In maxilla asini delevi mille viros. Nec aram statuit Deo, nec hostiam immolavit, sed negligens sacrificii, assumptor gloriæ, ut triumphum suum*

perpetuo consecraret nomine, vocavit locum maxillæ interfectionem.

Verum melius Abulens. Serarius et alii censent Samsonem hoc cantico gratias Deo egisse, quod ejus ope solus per unam maxillam ceciderit exercitum Philisthinorum. Addunt Lyran. Abul. Cajet. et Arias (idque colligitur ex v. sequenti) Samsonem prolixius carmen hîc Deo cecinisse v. g. illud quòd postea cecinit David Ps. 143: *Benedictus Dominus Deus meus qui docet manus meas ad prælium, et digitos meos ad bellum*, etc., ac post singulos versus iterasse: *In maxilla asini, in mandibula pulli asinarum delevi eos*, quasi carmen intercalare.

18. Sitiensque valde,] ex labore tum itineris, tum mactandi tot Philisthæos.

19. Aperuit itaque Dominus molarem dentem (Septuag. *lacum qui in maxilla.* Perperam Chald. *petram quæ in maxilla*, nisi per petram accipias os dentis durum ut petram. Hebr. enim מכתש *machtes*, dentem molarem significat) in maxilla asini, et egressæ sunt ex eo aquæ,] S. Ambr. ep. 70: *Dei misericordia*, inquit, *cum projecisset ille maxillam, aperuit scissuram ejus, et fons erupit ex ea.* D. Hieron. in Epitaph. Paulæ: *Fontem de molari maxillæ dente produxit.* Prudentius in Enchiridio:

Ab ore leonis
Mella fluunt: maxilla asini fontem vomit ultro.
Stultitia exundat lymphis: dulcedine virtus.

Et S. Ephrem tom. 1. pag. 128: *Tantæ*, inquit, *erat Samson sanctimoniæ, ut etiam quandoque sitiente eo, et in inopia aquæ orante, ex arrepta mandibula asini emortua aquæ scaturirent.* Sanctus Chrysost. hom. 15. ex variis in Matthæum locis: *Sanctus erat Samson, atque in tantum sanctus, ut cum sitisset post laborem pugnæ, in loco sicco deprecatus in defectu animæ suæ Dominum, statim ex ipsa maxilla quam in manu tenebat, erumpente aqua, biberit, atque inde sitis æstum ex eodem mortui pecoris osse quo vicerat, refectus exstinxerit.*

Nota quod ait Chrysost. *quam in manu tenebat*, hoc est manu tenuerat; nam jam ante eam in terram projecerat, ibique eo orante ex illa fons erupit. Porro erupit hic fons ex terra in maxillam, indeque scaturiit, ut majus appareret miraculum, idque congrue ad meritum Samsonis et præmium: quia enim ipse per mandibulam fortissime pugnans et cædens Philisthæos ingentem contraxit sitim; hinc Deus per eamdem maxillam sitis remedium præbuit, eliciens ex illa fontem aquæ perennem. Disce hîc quàm magnus Deus per res viles et parvas, uti per maxillam, magna operetur, quare nemo desperet se ejus ope magna facturum, dummodo ei strenue cooperetur.

Idcirco appellatum est nomen loci illius: Fons invocantis de maxilla,] τὸ *de maxilla* refert ad τὸ *fons*, non ad τὸ *invocantis*, ut patet ex Hebræo, q. d. Fons invocantis (Samsonis) qui est in *lechi*, hoc est in loco dicto *Ramath lechi*, id est, elevatio maxillæ, eo quod ibidem Samson orans ex maxilla fontem hunc elicuerit.

Usque in præsentem diem.] Fontem hunc perdurasse ad sua tempora tradit S. Hier. in Epit. Paulæ, imo et Glycas part. 2. annalium diserte: *Hic fons*, ait, *in hodiernum usque diem in Eleutheropolis suburbio conspicitur, et fons maxillæ nuncupatur.* Unde Serarius fontem istum adhuc exstare, et aquas fundere opinatur. Nam Glycas, inquit, vix 500 annis nostrum seculum antecessit, cum usque ad Joannem Comnenum Imperatoris Alexii filium suos protulerit annales. Nam quis ex eo tempore illum vel arefecisset æstus, vel obstruxisset lutum, vel dissipasset manus?

Tropol. S. Greg. lib. 13. Moral. c. 6: *Maxilla*, inquit, *Ecclesiæ sancti prædicatores sunt, sicut sub Judææ specie per Jeremiam dicitur: Plorans ploravit in nocte, et lacrymæ ejus in maxillis ejus; quia in adversitate Ecclesiæ illi amplius plangunt, qui vitam carnalium confringere prædicando noverunt. Per ipsos quippe sancta Ecclesia iniquos à vitiis conterit, et quasi glutiens in sua membra convertit. Unde ipsi quoque primo prædicatori, velut maxillæ Ecclesiæ dicitur: Occide et manduca. Hinc est etiam quod Samson maxillam asini tenuit, et hostes peremit; quia redemptor noster simplicitatem atque patientiam prædicantium suæ manu virtutis tenens, à vitiis suis carnales interfecit. Et maxilla in terram projecta postmodum aquas fudit, quia data morti prædicatorum corpora magna populis monstravere miracula.* Apposite in Martyrol. die 24. Febr. Baronius: *S. Babylas*, ait, *mortuus velut redivivus contra Gentiles pugnas aggressus est majores. Nam more Samsonis, ossibus pugnans in fugam vertit Philisthæos.*

20. Judicavitque Israel in diebus Philisthiim viginti annis,] quibus scilicet Philisthini opprimebant Hebræos. Hinc patet primo annos Samsonis concurrere cum 40 annis servitutis, quibus Hebræi servierunt Philisthæis, ut dixi c. 13. 1. Patet secundo Samsonem vere fuisse Judicem Israelis, quia *judicavit*, id est, vindicavit et liberavit eum à servitute Philisthinorum. Fuit tamen ipse dispar et dissimilis cæteris Judicibus, qui per exercitus pugnarunt; ipse enim solus contra exercitus præliatus est, eosque fudit et occidit. Patet tertio eum judicasse per 20 annos.

CAPUT DECIMUM SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Samson Gazæ a Philisthæis circumsessus, ablatis urbis portis, egreditur; mox v. 4. amans Dalilam, ab ea urgentibus Philisthinis varie tentatur, ut aperiat in quo sita sit sua fortitudo; cujus assidua importunitate victus, v. 17. indicat eam sitam in capillis; hos ergo ei dormienti abscindit Dalila, itaque eum Philisthæis prodit et tradit. Hi eum vinciunt, exoculant, incarcerant, diesque festos et ludos agunt. Tandem, v. 26. Samson recrescentibus capillis et viribus, concutiens duas columnas domus, ejus ruina Principes et tria millia Philisthinorum, secum obruit et sepelit, pluresque occidit moriens quam vivens.

1. Abiit quoque in Gazam, et vidit ibi mulierem meretricem, ingressusque
est ad eam. 2. Quod cum audissent Philisthiim, et percrebuisset apud
eos intrasse urbem Samson, circumdederunt eum, positis in porta civitatis
custodibus, et ibi tota nocte cum silentio præstolantes, ut facto mane
exeuntem occiderent. 3. Dormivit autem Samson usque ad medium noctis,
et inde consurgens apprehendit ambas portæ fores cum postibus suis et
sera, impositasque humeris suis portavit ad verticem montis, qui respicit
Hebron. 4. Post hæc amavit mulierem quæ habitabat in valle Sorec, et vocabatur Dalila.
5. Veneruntque ad eam principes Philisthinorum, atque dixerunt: Decipe eum, et disce ab
illo, in quo habeat tantam fortitudinem, et quomodo eum superare valeamus, et vinctum
affligere; quod si feceris, dabimus tibi singuli mille et centum argenteos. 6. Locuta est ergo
Dalila ad Samson: Dic mihi, obsecro, in quo sit tua maxima fortitudo, et quid sit quo ligatus
erumpere nequeas? 7. Cui respondit Samson: Si septem nerviceis funibus, necdum siccis et
adhuc humantibus, ligatus fuero, infirmus ero ut cæteri homines. 8. Attuleruntque ad eam
satrapæ Philisthinorum septem funes, ut dixerat, quibus vinxit eum, 9. latentibus apud se in-
sidiis, et in cubiculo finem rei exspectantibus, clamavitque ad eum: Philisthiim super te Samson.
Qui rupit vincula, quomodo si rumpat quis filum de stuppæ tortum putamine, cum odorem
ignis acceperit; et non est cognitum in quo esset fortitudo ejus. 10. Dixitque ad eum Dalila:
Ecce illusisti mihi, et falsum locutus es; saltem nunc indica mihi quo ligari debeas. 11. Cui
ille respondit: Si ligatus fuero novis funibus, qui nunquam fuerunt in opere, infirmus ero,
et aliorum hominum similis. 12. Quibus rursum Dalila vinxit eum et clamavit: Philisthiim
super te Samson, in cubiculo insidiis præparatis. Qui ita rupit vincula quasi fila telarum.
13. Dixitque Dalila rursum ad eum: Usquequo decepis me, et falsum loqueris? ostende quo
vinciri debeas. Cui respondit Samson: Si septem crines capitis mei cum licio plexueris, et
clavum his circumligatum terræ fixeris, infirmus ero. 14. Quod cum fecisset Dalila,
dixit ad eum: Philisthiim super te Samson. Qui consurgens de somno extraxit clavum cum
crinibus et licio. 15. Dixitque ad eum Dalila: Quomodo dicis quod amas me, cum animus
tuus non sit mecum? Per tres vices mentitus es mihi et noluisti dicere in quo sit maxima for-
titudo tua. 16. Cumque molesta esset ei, et per multos dies jugiter adhæreret, spatium ad
quietem non tribuens, defecit anima ejus, et ad mortem usque lassata est. 17. Tunc aperiens
veritatem rei, dixit ad eam: Ferrum nunquam ascendit super caput meum, quia nazaræus,
id est, consecratus Deo sum de utero matris meæ; si rasum fuerit caput meum, recedet à
me fortitudo mea, et deficiam, eroque sicut cæteri homines. 18. Vidensque illa quod con-
fessus ei esset omnem animum suum, misit ad principes Philisthinorum ac mandavit: Ascen-
dite adhuc semel, quia nunc mihi aperuit cor suum. Qui ascenderunt, assumpta pecunia
quam promiserant. 19. At illa dormire eum fecit super genua sua, et in sinu suo reclinare
caput. Vocavitque tonsorem, et rasit septem crines ejus, et cœpit abigere eum, et à se repel-
lere; statim enim ab eo fortitudo discessit, 20. dixitque: Philisthiim super te Samson. Qui de

somno consurgens, dixit in animo suo : Egrediar sicut ante feci, et excutiam, nesciens quod recessisset ab eo Dominus. 21. Quem cum apprehendissent Philisthiim, statim eruerunt oculos ejus, et duxerunt Gazam vinctum catenis, et clausum in carcere molere fecerunt. 22. Jamque capilli ejus renasci cœperant, 23. et principes Philisthinorum convenerunt in unum, ut immolarent hostias magnificas Dagon deo suo et epularentur, dicentes : Tradidit deus noster inimicum nostrum Samson in manus nostras. 24. Quod etiam populus videns, laudabat deum suum, eademque dicebat : Tradidit deus noster adversarium nostrum in manus nostras, qui delevit terram nostram, et occidit plurimos. 25. Lætantesque per convivia, sumptis jam epulis, præceperunt ut vocaretur Samson, et ante eos luderet. Qui adductus de carcere ludebat ante eos, feceruntque eum stare inter duas columnas. 26. Qui dixit puero regenti gressus suos : Dimitte me, ut tangam columnas, quibus omnis imminet domus, et recliner super eas, et paululum requiescam. 27. Domus autem erat plena virorum ac mulierum, et erant ibi omnes Principes Philisthinorum, ac de tecto et solario circiter tria millia utriusque sexus spectantes ludentem Samson. 28. At ille, invocato Domino, ait : Domine Deus, memento meì, et redde mihi nunc fortitudinem pristinam, Deus meus, ut ulciscar me de hostibus meis, et pro amissione duorum luminum unam ultionem recipiam. 29. Et apprehendens ambas columnas quibus innitebatur domus, alteramque earum dextera, et alteram leva tenens, 30. ait : Moriatur anima mea cum Philisthiim, concussisque fortiter columnis, cecidit domus super omnes principes, et cæteram multitudinem quæ ibi erat : multoque plures interfecit moriens, quam ante vivus occiderat. 31. Descendentes autem fratres ejus et universa cognatio tulerunt corpus ejus, et sepelierunt inter Saraa et Esthaol in sepulcro patris sui Manue, judicavitque Israel viginti annis.

1. Vidit ibi mulierem meretricem, ingressusque est ad eam,] non ut cum ea fornicaretur, sed alterius negotii vel mysterii causa, ait S. August. serm. 107. de Temp. Verum ingredi ad meretricem in Script. significat fornicari et meretricari. Quare fornicatus est hic Samson.

3. Impositasque (portas Gazæ) humeris suis portavit ad verticem montis.] Peccavit mortaliter Samson fornicando cum meretrice, et tamen retinuit suam fortitudinem supernaturalem, qua portas urbis impositas humeris tulit in montem ; quia fortitudo hæc erat gratia gratis data, non gratum faciens, ac consistebat cum peccato mortali. Sita enim erat in ejus Nazaræatu, id est, in coma intonsa, ac abstinentia à vino et sicera ; fornicatio autem non tollebat ejus Nazaræatum, ac consequenter nec ejus fortitudinem.

Allegor. Samson media nocte tollens portas Gazæ repræsentat Christum, post mediam noctem è sepulcro resurgentem, ac lapidem sepulcri amoventem, insuper portas mortis et gehennæ auferentem, indeque Patriarchas et Prophetas Sanctosque omnes cum triumpho educentem. Ita S. August. serm. 107. de Temp. S. Hier. in cap. 1. ad Ephes. S. Greg. hom. 21. in Evang. quem audi : *Quem nisi Redemptorem Samson ille significat ? Quid Gaza civitas nisi infernum designat ? Quid per Philisthæos nisi Judæorum perfidia demonstratur ? Qui cum mortuum Dominum viderent ejusque corpus in sepulcro jam positum, custodes illico deputaverunt, et eum qui auctor vitæ claruerat, in inferni claustris retentum, quasi Samsonem in Gaza se deprehendisse lætati sunt. Samson vero media nocte non solum exiit, sed etiam portas tulit ; quia videlicet Redemptor noster ante lucem resurgens, non solum liber de inferno exiit, sed et ipsa etiam inferni claustra destruxit. Portas tulit, et montis verticem subiit ; quia resurgendo claustra inferni abstulit, et ascendendo cœlorum regna penetravit. Hanc ergo resurrectionis ejus gloriam, fratres charissimi, quæ et prius demonstrabatur ex signo, et post patuit ex facto, tota mente diligamus, pro ejus amore moriamur.*

Humeris suis,] R. Simeon Hacchasid in Suta cap. 1. fol. 10. censet humeros Samsonis tam fuisse latos, ut unus ab altero distaret sexaginta cubitis ; quare eum fuisse gigantem. Verum omnes refutant utrumque. Nec enim fortitudo Samsonis in gigantea corporis mole, sed in capillis sita erat.

4. Post hæc amavit mulierem, quæ habitabat in valle Sorec (ubi erant vites uvæ et vina præstantissima) et vocabatur Dalila.]

Quæres an hæc fuerit Samsonis uxor, an concubina et meretrix. Uxorem fuisse censet S. Chrysost. hom. 17. ex variis in Matth. locis : *Hanc tantum*, inquit, *et talem virum et pulchritudine, et veritate, et sanctitate, uxor sua sicut inimicum decipiens, alligans Allophylis tradidit.* Et postea : *Subdola irrepsit in præcordià mariti.* Et S. Ephrem. serm. adversus improbas mulieres tom. 1 : *Tantæ sanctitatis, pulchritudinis et fortitudinis virum propria mulier deturbavit, et velut hostem vinctum in alienigenarum manus tradidit, et cui neque leones, neque alienigenæ resistere quibant, hunc propria conjux dejecit.*

Idem sentit Abbas Joseph apud Cassian. Collat. 17. cap. 20. et Rabbini nonnulli, ac S. Prosper. lib. de promiss. cap. 22. et Pererius in cap. 31. Genes. disp. 1.

Verum alii passim opinantur Dalilam non fuisse uxorem Samsonis, sed concubinam ; tum quia ipsa domi suæ Philisthæos Samsonem capturos abscondit inscio Samsone : si enim ipse ejus fuisset maritus, perviam habuisset totam

domum, nec quis eo inscio in ea celari potuisset; tum quia si fuisset maritus Dalilæ, duxisset eam in domum suam, non autem ad domum ejus divertisset; ac habuisset cognatos, famulos et ancillas, qui ei dolos Dalilæ, æque ac Philisthæos ab ea domi absconditos detexissent.

Unde Josephus Dalilam vocat meretricem, æque ac S. Ambr. epist. 70. S. Hieron. epist. 126. ad Evagrium, Abulens. q. 7. Serarius et alii, qui propter easdem rationes autumant Dalilam Philisthæam fuisse, non Judæam.

Hinc apposite Hebr. vocatur *Dalila*, id est, paupertas, tenuitas, infirmitas, exhaustio, ait Pagnin. in nom. Hebr. quia talis solet esse meretrix; et quia *debilitavit et infirmavit*, tum aliorum, tum *Samsonis* robur, ait Elias in Thibi, *cor et opera.*

Vere Comicus in Truculento: *Nec omnis ætas*, inquit, *ad perdiscendum sat est amanti, dum id perdiscat, quot pereat modis, quot ludificetur exemplis, quotque exoretur exorabulis. Ita disciplina in ædibus est lenoniis. Priusquam unum dederis, centum quæ poscat, parat.* Et vere ibidem Geta: *Meretricem*, inquit, *esse reor, mare ut est, quod des devorat, nec unquam abundat. Meretrix meum herum miserum sua blanditia intulit in pauperiem, privavit bonis, luce, honore atque amicis.*

Vide hìc quàm perniciosa sit mulier. Quid fortius Samsone? quid sanctius Davide? quid sapientius Salomone? Et tamen hos viros perdidit mulier, æque ac Eva Adamum omnesque ejus posteros. Vide S. Chrysost. hom. 17. ex diversis in Matth. et S. Ephrem sermone contra improbas mulieres. Audi S. Hieron. epist. 22. ad Eustoch.: *Samson leone fortior et saxo durior, qui et unus et nudus mille persecutus est armatos, in Dalilæ mollescit amplexibus.* Et S. Ambros. Apolog. 2. David cap. 3: *Samson*, inquit, *validus et fortis leonem suffocavit; sed amorem suum suffocare non potuit. Vincula solvit hostium; sed suarum non solvit nexus cupiditatum. Messes incendit alienas; et unius ipse mulieris accensus igniculo, messem suæ virtutis amisit.*

Denique Dalila, prodens Samsonem per capillos, fuit typus Judæ prodentis Christum per osculum, uti docent Patres.

5. DABIMUS TIBI SINGULI MILLE ET CENTUM ARGENTEOS.] Argenteus, supple siclus, erat Florenus Brabanticus continens quatuor regales Hispanicos, sive quatuor Julios Romanos; mille ergo et centum argentei faciunt totidem Florenos Brabanticos. Multiplica hos per quinque (quinque enim erant Satrapiæ, et Satrapæ sive Principes Philisthinorum, scilicet Accaron, Ascalon, Azotus, Gaza, et Geth) habetis quinque millia et quingentos Florenos Brabanticos, quibus Dalila Samsonem vendidit.

7. SI SEPTEM NERVICEIS FUNIBUS,] hoc est, funibus confectis et contortis ex nervis boum, taurorum, vel aliorum animalium. Hebr. enim יתר *iether* et nervum et funem significat. Pagnin. hìc vertit, *virgas;* Arias, *vimina;* Joseph. *palmites vitis.* Septuag. Chald. et alii, *funes.* Mentitur Samson, ut Dalilam deludat et à se ableget, ne secretum fortitudinis suæ ei revelet.

9. QUI RUPIT VINCULA, QUOMODO SI RUMPAT QUIS FILUM DE STUPPÆ TORTUM PUTAMINE,] hoc est de stuppæ quisquiliis, quæ putari et abjici solent, hoc est filum vilissimum et debilissimum; putamen enim est omne id quod non tantum à nucibus, sed ab aliis etiam rebus excutitur ac projicitur, ait Nonius. Abulensis et Lyran. pro putamine legunt *sputamine*, id est, sputo, puta filum sputaticium: nentes enim et nectentes funes solent crebro conspuere stuppam, ut tanto facilius eam stringant et torqueant.

16. DEFECIT ANIMA EJUS, ET AD MORTEM USQUE LASSATA EST,] id est, in maximos angores animique angustias redactus est, ut fere mortem mallet quàm contentissimam illam cum sua Dalila pugnam et importunitatem; ita multos vincit dæmon et caro continuatione et prolixitate tentationis, qui primo fortissime ei restiterant: sensim enim hac duratione animi cum viribus languescunt et enervantur, tandemque vinci se sinunt, cedunt et succumbunt, ni Dei auxilium assidue imploratum adsit, et constantiam homini tribuat.

17. SI RASUM FUERIT CAPUT MEUM, RECEDET A ME FORTITUDO MEA.] Hinc patet fortitudinem hanc admirabilem, et vires naturæ superantem, fuisse qualitatem supernaturaliter Samsoni inditam, sed cum pacto; si videlicet ipse Nazaræus esse perseveraret et comam non tonderet, sed jugiter aleret. Unde quia ipse sua culpa, indicando scilicet Dalilæ suæ hosti et proditrici causam fortitudinis suæ, comam furtiva detonsione perdidit, idcirco fortitudinem hanc subduxit illi Deus; non subducturus illam, si sine culpa, alopecia, aliove morbo aut incendio, aliove casu, aut vi illata illam perdidisset, ut recte advertit Abulensis et Auctor. de Mirabil. S. Script. apud S. August. lib. 2. cap. 6. *Mandati*, ait, *Dominici observatio donum fortitudinis conservabat.* Fuit ergo donum hoc qualitas non transiens, sed permanens quamdiu ipse Nazaræus et coma coronatus permaneret; non quod coma hanc fortitudinem causaret, nec quod in capillis fortitudo hæc consisteret (sita enim erat in lacertis, nervis, totoque corpore, ac magis in animo); sed quod servata coma esset conditio et signum Nazaræatus, pactique divini conservatio, ideoque causa moralis hujus fortitudinis ex Dei ordinatione. Quod ergo Samsone opus aliquod hæroicum aggrediente dicitur: *Irruit in eum Spiritus Domini*, non significat fortitudinem hanc in illo non fuisse permanentem, ac per singulos actus inditam; sed indicat novum Dei instinctum, novosque animos ad hoc illudve machinandum illi à Deo fuisse immissos. Spiritus enim notat inspirationem, instinctum, animos et impetum ad quippiam audendum. Ita Sanctus Paulinus epistola 4. ad Severum, et Sanctus Ambrosius lib. 2. de Spiritu sancto in Proœmio, quem audi: *Non ita est, ut tantam vim corporalium capillorum putemus. Sunt quidem crines religionis et fidei; crines Nazaræi in lege, perfecti in parcimonia, et abstinentia consecrati; quibus illa in typo Ecclesiæ, quæ Domini pedes, oleo perfuderat, verbi cœlestis vestigia detergebat. Tunc enim et secundùm carnem noverat Christum. Isti videlicet crines, de quibus dicitur capillatura tua ut greges caprarum; ex illo capite pullulantes, de quo dictum est: Caput viri Christus. Et alibi: Caput ejus aurum Cephas et crines ejus abietes nigræ.*

Causa ergo litteralis cur durante coma Samsoni duraret et fortitudo, fuit, quod durante coma permaneret ipse Nazaræus, hoc est Deo consecratus. Nazaræi enim consecratio maxime

consistebat in coma, ut dixi Numer.6. Deus enim Nazaræatui Samsonis hoc fortitudinis donum quasi præmium assignabat.

Alleg. causa erat quod per comam Nazaræi repræsentabat Christum Nazaræum et Nazarenum, à quo omnis fortitudo procedit; Christus enim est caput nostrum, et velamentum ac ornamentum capitis nostri. Unde S. Aug. ser. 107. de Temp. Fortitudinem, ait, non in pede, non in manu habebat, sed in coma, id est, velamento; et in velamento Christus habebat virtutem, quando umbræ legis veteris eum tegebant. Coma ergo Samson in velamento erat, quia in Christo aliud videbatur, aliud intelligebatur.

Tropol. causa erat quod capillus notat cogitationes et intentiones hominis; sicut enim à capite sano germinant sani capilli, sic ex mente bona oriuntur bonæ cogitationes, à quibus omnium virtutum fortitudo germinat.

Symbolica causa fuit ut indicaret Deus hoc esse donum suum, qua ratione enim vilis et exilis capillus, id est, capitis pilus, per se tantam fortitudinem causare potuisset? Rursum ut Deus moneret capillorum, id est, rerum minimarum nobis exactam curam esse habendam; à minimis enim pendent maxima. Minima ergo da Deo, et ab eo obtinebis maxima; sin illa Deo neges et des rebus terrenis, perdes maxima. Audi S. Ephrem in serm. ascetico de vita Religiosa: *O miraculum ingens, ô obstupescendum! sicut namque leo animal generosissimum unico saltem capillo in terra vinctum tenetur, atque humiliatur, ita profecto et ista virtus (quæ leoni comparatur) terrena qualibet cura, veluti capillo uno colligatur, et in terra marcescit atque vilescit. Quamobrem sobrium ac vigilem, carissime, te præbe; et teipsum vincens, manusque admovens, capillum in te illum exiguum ac vilem abscinde; ut non in derisum venias, quemadmodum Samson ille fortissimus, qui in uno momento ictu oculi, sola asini maxilla armatus mille viros occidit, et quasi unum capillum septenos validissimos funes amputavit; et seipsum à vinculis liberans, inimicos occidit, et Deo victoriam dedicavit: oratioque ejus maxillam asini in fontem aquæ convertit; hic autem licet tantus ac talis esset, adeoque multa præclara præstitisset, semetipsum tamen per imprudentiam hostibus vinctum tradidit; humiliatusque valde est, postquam crines ei ablati sunt, terribilesque illas suas et admirabiles vires colligavit ac perdidit. Quare et tu tibi ipsi attende*, etc.

Hinc S. Ambros. lib. 1. Offic. cap. 26. capillos Samsonis vocat *invicti crinis ornatum, prærogativam virtutis.* Et S. Paulinus ad Cytherium: *Samson*, ait, *vi capillorum potens, virtute crinitus sacra.* Et: *Ille recepit robur recretis crinibus.* S. Chrysost. ex variis in Matt. locis hom. 17. capillos Samsonis appellat *arcanum virtutis suæ martyrium*, id est testimonium.

Quæres an Samsonis fortitudo in solis capillis, an etiam in reliquis cæremoniis Nazaræatus, ac præsertim in abstinentia à vino et sicera sita fuerit, ut vinum biberet, fortitudinem amitteret, esto capillum intonsum servaret? Affirmat Abulensis S. Basil. et alii mox citandi, et ratio est, quia ob Nazaræatum datum fuit ei hoc robur. Atqui Nazaræatus tam consistebat in abstinentia vini et siceræ, quàm in coma intonsa, ideoque Deus abstinentiam hanc tam severe præceperat non tantum Samsoni, sed et matri ejus cap. 13. 4; idque ut doceret nos sanitatem et robur non consistere in vino, sed esse donum Dei, qui statuit ut abstinentia sit mater tam roboris et sanitatis, quàm sapientiæ et sanctitatis, ut patet in priscis Anachoretis. Negat Serarius et alii. Ratio est quod Samson hîc solum capillorum meminerit, in iisque suam fortitudinem sitam asseveret. Porro scivit hoc Samson indicante hoc matre, vel revelante Angelo, vel inspirante Deo. Utraque sententia est probabilis, sed prior probabilior.

19. At illa dormire eum fecit super genua sua.] Putat noster Delrio lib. 3. Disquis. Magic. p. 1. q. 2. Dalilam papaver aliaque soporifera Samsoni in cibo vel potu dedisse, ut fortius dormiret, nec expergisceretur in detonsione capillorum, idque à similibus mulierculis factitatum docet ex Virgilio, Apuleio et Cæsario. Addunt alii propinasse ei vinum, quod in Sorec, ubi ipsa habitabat, erat præstantissimum; nam *sine Cerere et Baccho friget Venus.* Et: *In vino luxuria*, ait Apost. Ephes. 5. 18. *Et Venus in vinis, ignis in igne furit.* Unde et Josephus Samsonem vocat ebrium; idem insinuant S. Ambr. epist. 70. S. Basil. orat. 1 et 2. de Jejunio, et Theod. q. 50. in lib. 3. Reg. Quod si verum est, jure meritoque Samson permissus est à Deo incidere in somnum, in eoque perdere comam, et cum ea fortitudinem, quia contra legem Nazaræatus vinum bibit, et contra legem temperantiæ plus æquo bibit. Negat tamen idipsum Abulens. quia Script. nullam vini vel temulentiæ facit mentionem, factura utique, si ipse per eam Nazaræatum suum à Deo commendatum infregisset. Sed audi S. Basil. hom. 1. de jejunio: *Quæ res fortissimum virum Samsonem inexpugnabilem reddidit? An non jejunium? Cum jejunio in utero matris conceptus est, cum jejunio educatus est, jejunio in virum adolevit quod jejunium Angelus matri indixerat? Quidquid sequitur è vinea ne edat vinumque et siceram ne bibat. Jejunium prophetas generat, potentibus addit robur. Jejunium legum latoribus subministrat sapientiam, bona animæ custodia, corpori tutus convictor, armatura fortiter belligerantibus, athletis exercitium.* Et hom. 2. exaggerat dicens: *Jejunium magnum illum Samsonem educavit, idque quamdiu viro adfuit, singulis conflictibus milleni hostes prostrati sunt, urbium portæ subruptæ sunt, leones robur manuum illius non sustinuerunt. At simul atque ebrietas ac scortatio corripuit hominem, captus est ab hostibus atque exoculatus, pro ludo expositus est pueris alienigenarum.* Ex quibus concludit S. Hieron. l. 2. contra Jovin.: *Quam pulchra res quæ placat Deum, leones mitigat, dæmones terret!*

Et rasit septem crines ejus,] hoc est septem cincinnos, quibus constabat, et in quos distincta erat Samsonis cæsaries, ne si tota sparsa difflueret, oculos ejus totamque faciem velaret. Ita Abulens. Alii per septem crines accipiunt omnes crines. Septenarius enim est symbolum universitatis.

Allegor. Sicut Dalila totondit crines Samsonis, sic Judæi per noctem Passionis Christi, illudentes ei ejus capillos vulserunt, vel raserunt, juxta illud Isaiæ 50. 8: *Genas meas dedi vellentibus; faciem meam non averti ab increpantibus et conspuentibus in me.* Item, cum milites corona spinea comam ejus lacerarent.

Mystice S. Ephrem tom. 1. serm. adversus

improbas mulieres : *Septem crines in capite gestabat Samson, qui septiforme lumen designabant gratiæ.* Et postea : *Mysterium fortitudinis ipsius inter dormiendum noctu per dolum deprædans mulier, illum jam nudum atque inermem circumvenit.* Et pluribus interjectis, hæc mulieri malæ dat epitheta et malitiæ elogia : *Quid est mulier ? Naufragium super terram, fons nequitiæ, thesaurus immunditiæ et malitiæ, mortifera conversatio atque confabulatio, oculorum pernicies, animarum exitium, cordis spiculum, juvenum perditio, sceptrum inferni et concupiscentia præceps. Quid est mulier ? Causa diaboli, requies serpentis, diaboli consolatio, dolor inconsolabilis, caminus succensus, eorum qui salvantur offensio, malitia incurabilis, diurna confabulatio, hospitium lascivorum et officina dæmonum. Quid est mulier ? Amor flagitiosus, bestia impudens, incontinentissimus impetus, effrenatum os rerum arcanarum, triumphus tenebrarum, dux delictorum, oblectamentorum magistra, insatiabilis concupiscentia, nequitiæ et æterni supplicii conciliatrix. Quid mulier ? Prudentia terrena, vini socordia, concumbens incontinentia, excitata cura, vipera vestita, pugna voluntaria, quotidiana calamitas, procella domus, viri naufragium, immanis bellua, adulterorum diversorium, arma diaboli, expetita rabies, exornata mors, ut non immerito dictum sit à Sapiente : Brevis omnis malitia super malitiam mulieris.*

ET COEPIT ABIGERE EUM ET A SE REPELLERE : STATIM ENIM AB EO FORTITUDO DISCESSIT.] Tale est meretricum ingenium, ut virorum opes viresque exhauriant, mox inopes pauperesque repellant. En tibi ut tanta Samsonis virtus ab imbecilli muliercula prosternitur, et prostrata illuditur.

Ex hoc facto Samsonis et Dalilæ orta est historia, vel potius fabula Gentilium de Nisi Megarorum regis, sub idem hoc tempus regnantis, coma adeo cœlesti, ut, quamdiu eam servaret, nec vinci, nec regno pelli posset; sed Scylla Nisi filia, amore Minoris urbem obsidentis dementata, patri dormienti comam resecuit, itaque patrem et patriam hosti prodidit. Verum Minos Scyllam utpote tam infamem parricidam exhorruit, eamque pedibus colligatis in mare præcipitem dedit dicens :

> Dî te submoveant, ô nostri infamia sæcli !
> Orbe suo, tellusque tibi pontusque negetur.

Ita ex Pausania, Servio, Apollidoro et aliis Martinus de Roa lib. 5. Singul. cap. 7. et Serarius q. 16. qui et addit : Alii, ut Ovidius, tradunt eam furiis correptam et agitatam seipsam in pelagus præcipitem dedisse, ac ob Minois imprecationem, in avem migrasse, qua quia Græcis κειρειν est tondere, suo sibi perpetuum dedecus ac infamiam nomine conflaret;

> Pluma fuit, plumis in avem mutata vocatur
> Ciris, et à tonso est hoc nomen adepta capillo.

Quibus omnibus quid significatur aliud, quàm funestus facinorum omnium exitus, propudiosum scelerum dedecus, infamis libidinum merces ? Et nostra quidem Ciris Dalila est, cujus etsi extrema ignoramus, imo, et depensas ei à Satrapis pecunias videmus versu 18, nihil tamen dubitandum quin et diris conscientiæ agitata furiis suorum pœnas dederit flagitiorum.

21. QUEM CUM APPREHENDISSENT PHILISTHIIM, STATIM ERUERUNT OCULOS EJUS,] ut si fortitudo ipsi rediret, illam et inutilem redderent, cum non videret quem feriret, itaque immunes et securi ab eo forent. Samson excæcatus à Philisthæis fuit typus Christi oculis velati in Passione à Judæis illi illudentibus, æque ac excæcationis Judæorum, quæ inde secuta est. Ita S. August. serm. 107. de Tempore.

Juste, congruaque pœna Samson privatur oculis, quia eis lascive aspexerat et concupierat Dalilam, quæ proinde justo Dei judicio ejus captivitatis et cæcitatis fuit causa. *Visu*, ait S. Hier. in cap. 28. Ezech. *quia male fuerant abusi, Samson et Sedecias privantur ;* nimirum libido excæcat oculos tum corporis, quia spiritus visivos exhaurit ; tum potius mentis. Fuit tamen hæc pœna ei salubris : nam per cæcitatem oculorum corporis, aperti sunt oculi mentis, ut ex pœna agnosceret culpam, de eaque pœniteret, pœnitensque Deum invocaret, itaque cum eo in gratiam rediens fortitudinem suam ab eo reciperet.

Tropol. audi S. Gregor. lib. 7. Moral. cap. 13 : *Plerumque*, ait, *prius oculus contemplationis amittitur, et post, per carnis desideria, hujus mundi laboribus animus subjugatur, prout testatur Samson ab Allophylis captus, qui postquàm oculos perdidit ad molam deputatus est ; quia nimirum maligni spiritus, postquam tentationum stimulis intus aciem contemplationis effodiunt, foras in circuitum laborum mittunt.* Et S. Brigitta l. 4. cap. 126. à tribus hostibus Episcopo cavendum monet : *Quorum secundus pungit oculos, ut est*, ait, *pulchritudo mundi et possessiones terræ ; apparatus rerum et vestium ; favores hominum et honores. Cum enim omnia ista appetuntur et offeruntur, sic excæcant oculos animæ et rationis, quod dulcius videatur stare cum Samsone ad molam curæ mundialis, quam cum sponsa Ecclesia ad dispensationem curæ Pastoralis.*

Audi et S. Paulinum Epist. 4 : *Cæcitate Samsonis, quàm corporeis tantum captus oculis, spiritales non amisit, illuminor ad intellectum bonum, ut exemplo illius sciam quos magis debeam oculos habere. Non enim invocasset ille vir Dominum in suæ virtutis auxilium, nisi mentis oculos habuisset incolumes, quibus lumen est Christus, in cujus lumine videbimus lumen.* Et postea : *Et mortem mihi Samsonis et cæcitatem volo, ut vivam et videam Deo. Nam forsitan ille, receptis propter futurum mysterium in coma viribus, recipere simul, ut amiserat, oculos ideo non desideravit ; quia virtus illa cœlestis gratiæ internis sana luminibus corporeo non egebat obtutu.* Unde ex cæcitate hoc morale elicit documentum : *Hoc igitur exemplo et nos contentis ad Dominum sensibus, carnales oculos secularium rerum aversione cæcemus, quibus orbari propheta desiderabat, cum diceret : Averte oculos meos ne videant vanitatem. Et Dominus ipse oculis Judæorum cæcitatem præferens dicit : Si cæci essetis, peccatum non haberetis. Reminiscamur qua pernicie illis in Paradiso oculi sint aperti ; quos tamdiu habuerunt illuminatos Deo, quamdiu clausos habuere peccato. Nam tum demum pubertatis ut ætatis suæ hauserunt pudorem, cum bonæ conscientiæ castitatem cujus lumine vestiebantur, prævaricationis crimine perdiderunt. Et ideo veri luminis damnum est ad usum tenebrarum uti luminibus, et oculos in terrena defixo cæcare cœlestibus. Illuminatur autem anima tali cæcitate, qua despicit mundum, ut conspiciat Deum.*

VINCTUM CATENIS ET CLAUSUM (Hebr. *ligarunt eum* נחשתים *nechustaim*, id est, *duobus æneis aut chalybeis vinculis*) IN CARCERE MOLERE FECERUNT.] *Molere*, id est, molas trusatiles (quibus olim frumentum commolebant mancipia in pistrino) eum versare et circumagere coegerunt.

Tropol. S. Paulin. ep. 4. ad Severum : *Qui peccatum operatur*, ait, *de mola vitæ suæ hostile triticum molit, ut Zabolum* (id est, diabolum) *pascat, cui panis fit anima, quæ sibi fames est.*

Rabbini moderni et prisci, teste S. Hier. in c. 47. Isaiæ v. 1. pro molere accipiunt actum venereum, quasi ad eum coegerint Philisthini Samsonem, ut ex eo simile semen, id est, proles fortes elicerent, ut scilicet ipse eis gigneret novos Samsones, qui Hebræis talionem redderent, eosque opprimerent, sicut Samson oppresserat Philisthæos.

Verum apage hanc obscenitatem : illa se pascant Rabbini obsceni, æque ac Gentiles, qui teste Apollidoro lib. 2. Biblioth. tradunt Thestium Regem filias suas quinquaginta Herculi dormienti supposuisse, *summa ope adnitens ut Herculis semine repletæ omnes sibi nepotes procrearent.* Idem tentarunt Saracenæ feminæ apud Patrem Gasparem Barzeum, Armuzii Samsonem, sed frustra, uti refert noster Trigautius in ejus vita.

22. JAMQUE CAPILLI EJUS RENASCI COEPERANT.] Verisimile est, ait Abulens. quòd tunc Samson ad cor reversus, suæ fornicationis et imprudentiæ pœnitentiam egerit, ac rursum servaverit regulam vitamque Nazaræorum, itaque se Deo reconciliarit, ac crescentibus capillis paulatim donum fortitudinis recuperarit et à Deo receperit. Idem asserit Auctor de Mirabilibus S. Script. apud S. August. lib. 2. cap. 6. Arias, Serarius, et alii. Hinc etiam colligitur Samsonem non diu fuisse detentum captivum; nam capilli resecti illico recrescunt.

Tropol. S. Paulin. ep. 4. *Illam*, ait, *speciem, quæ in illo Samsone vel recrinito vel moriente retexitur, et in omnem Christi famulum convenire arbitror : homo enim qui præventus fuerit in aliquo peccato, et salubriter pœnitendo ad instaurationem gratiæ quasi capillis renascentibus revertitur, ponens ut arcum æreum brachia sua, id est, fidem spei veræ, et spem fidei non fictam, exercens idem ad prælium manus suas operibus pietatis, cujus exercitatio ad omnia utilis est; tum ut quibusdam bonæ conscientiæ et fidei firmæ lacertis valens audebit invadere, et poterit vertere inimicorum columnas : quæ quidem sunt columnæ hostilis domus quibus nititur, in qua velut nostrî victor epulatur, illudens capiti, si membris nostris, ut armis suæ iniquitatis utatur.*

23. UT IMMOLARENT HOSTIAS MAGNIFICAS DAGON DEO SUO.] Quis et qualis fuerit Dagon dicam 1. Reg. 5. 2.

25. ET ANTE EOS LUDERET.] Saltando motum et motionem agendo. Ecce Philisthæi hîc illudunt Samsoni quasi scurræ, uti Judæi Christo patienti, dicentes : *Prophetiza quis est qui te percussit?* Vide ad quàm indigna deductus sit Samson Israelis Judex et princeps. Unde Abulensis ejus sortem miserans q. 35. exclamat : *O admiranda Samsonis calamitas ! ô Judaici populi gravissima infelicitas et opprobrium! fortissimus ille virorum, atque toti populo stupendus, ipsoque nomine terribilis Samson, qui leones sævissimos facili manus ictu domuerat, magnos hostilis exercitus cuneos fundens inauditam omnibus seculis stragem egerat, et quod mirabilius est tanta facilitate, ut facilius sibi agere quàm nobis cogitare foret. O nimis plangende vir, imo virorum flos, qui omnes viribus superans sola prudentia caruisti et miserabilis mulierculæ pulchritudine tractus, et fallacibus lacrymis deceptus in extremam decidisti sortem, ita ut cunctorum quos legerim, miserior factus, turpiter ab hostibus utroque privatus lumine, in æternum totius populi Hebræorum opprobrium ad molam asinariam molere cogaris.*

Porro quomodo Samson fuerit typus Christi, audi docentem S. August. 107. de Temp. *Samson Christum significabat. Verum mihi videor dicere, sed continuo occurrit cogitantibus : Et Christus vincitur blanditiis muliebribus? Et Christus quomodo dicitur ad meretricem intrare potuisse? Deinde et Christus capite nudatur, capillo raditur, virtute spoliatur, alligatur, excæcatur, illuditur. Evigila, fides, attende quid sit Christus, non solum quid fecerit, sed etiam quid passus sit Christus. Quid fecit? Operatus est ut fortis; passus ut infirmus. In uno intelligo utrumque, video fortitudinem filii Dei; video infirmitatem filii hominis.* Et paucis interjectis: *Quædam fecit Samson ex persona capitis, quædam ex persona corporis, totum tamen ex persona Christi. In eo enim quod virtutes et mirabilia operatus est Samson, caput Ecclesiæ Christum significabat : in eo autem quod prudenter fecit, illorum qui in Ecclesia juste vivunt imaginem gessit. Ubi forte præventus est et incaute egit, eos qui in Ecclesia peccatores sunt figuravit.*

26. UT TANGAM COLUMNAS, QUIBUS OMNIS IMMINET DOMUS.] Samson hîc typus fuit Christi manus extendentis ad duo crucis extrema, quibus collisit et oppressit dæmones, peccatum et gehennam. Sic ergo ipse suos interemptores interemptus oppressit, et illius passio facta est interfectio persequentium, ait S. August. serm. 107. de Tempore.

DOMUS.] Multi censent domum hanc fuisse sacram, sive templum Dagon. Nam, v. 23. dicuntur Philisthæi immolasse hostias deo suo Dagon, ibidemque epulati ob captum Samsonem; hostiæ autem immolabantur in domo sacra, puta in templo. Ita Suidas, Abulens. Dion. Serarius, Salianus et alii. Hinc Philo, lib. de plantat. Noe, docet olim convivari solitos in templo, ut cum Deo modeste et religiose convesci viderentur ; additque: *Ex hoc more* natam aiunt vocem μεθύειν (id est, exhilarari, inebriari) *quasi* μετὰ τὸ θύειν (post sacrificium) *quia post sacra prisci demum indulgebant poculis.* Sic c. 9. 27. Sichimitæ in fano dei Berith inter epula et pocula maledicebant Abimelech ; ibi ergo idolis suis immolabant, ibidemque idolothyta, id est, idolis immolata comedebant, ut docet Apost. 1. Cor. 8. 10. Ibi quoque laudes Diis suis canebant, et deinde omni luxus et luxuriæ genere lasciviebant, uti fecere Hebræi adorantes vitulum aureum, Exodi 32 et 2. Machab. 6. versu 4. Daniel. 5. 4. Idem testatur Virgil. Æneid.

Accedit quòd domus privatæ non sint tam amplæ ut capiant tria millia spectantium, nec habeant aulas tam amplas ubi Samson ludens à tribus millibus conspici potuisset : templa vero ad hoc capacia permulta sunt.

27. AC DE TECTO ET SOLARIO CIRCITER TRIA MILLIA.] Tecta enim in Palæstina erant plana, habebantque fenestras ita dispositas, ut per eas spectantes videre possent quidquid erat in in-

fima domus parte, ut Samsonem hìc saltantem. Ita Abulensis.

30. MORIATUR ANIMA MEA CUM PHILISTHIIM.] Est synecdoche. Anima enim mori nequit, cum sit immortalis. Anima ergo quasi pars præcipua ponitur pro toto homine, q. d. Moriar ego. Aut certe anima mori dicitur non in se, sed in corpore, q. d. Moriatur anima corpori, ut illud deserat, nec amplius vivificet, q. d. moriar ego, dummodo moriantur Philisthæi. Opprimam ruina domus Philisthæos hostes Israelis, etsi ego eadem opprimendus sim. Morte mea emam mortem hostium et vitam civium.

Dices : Samson hìc occidit seipsum, ergo fuit sibi homicida; ergo peccavit mortaliter, cumque in hoc peccato obierit, est damnatus. Resp. S. August. hìc et lib. 1. de Civit. cap. 21. Samsonem non peccasse, quia se occidit ex Dei instinctu : Spiritus, inquit, latenter hoc jusserat, qui per illum miracula faciebat, adeoque hìc preces ejus exaudivit, et pristinam fortitudinem ad id faciendum restituit.

Resp. secundo : Non peccavit hìc Samson, quia columnas domus concussit hoc fine, ut ejus ruina omnes principes Philisthinorum, plurimosque è populo opprimeret, itaque insignem hostibus suis cladem inferret. Licet enim ipse hìc privatam tantum excæcationis suæ ultionem à Deo flagitet; tamen quia ipse publicus erat populi sui Judex vindexque, et quia Apostolus Hebr. 11. eum à fide et fortitudine commendat, et quia Deus hìc supernaturaliter eum ad hanc ruinam adjuvit; hinc omnino verisimile est ipsum omnem hanc ultionem retulisse ad Dei honorem et Reipub. suæ bonum, utque laudes Idolo Dagon à Philisthæis ob se captum attributas adimeret, et Deo vero restitueret.

Itaque Samson hìc proprie et physice seipsum non occidit, uti fecisset si gladio se transfodisset, vel caput ad columnam allisisset; sed permisit tantum se communi cum hostibus ruina opprimi, sicut Eleazar videns elephantem regium illi se supposuit eumque occidit, ac ejus ruentis mole obrui se permisit, ut populum liberaret 1. Mach. 6. 46.

Nec etiam se occidit morali imputatione, quia directe intendebat Philisthæos occidere, se vero indirecte et permissive tantum eadem clade, quam evadere non poterat, involvere, quòd sicut magnæ fortitudinis fuit, sic et magna pro præteritis culpis fuit pœna et satisfactio. *Non eligitur*, inquit Cajet. *in hujusmodi casibus mors propria in seipsa, sed per se eligitur mors hostium, et concomitans propria mors toleranda admittitur propter bonum ultionis. Sic Princeps exercitus, prostraturus hostes, mortem propriam concomitantem non respuit.* Sic et Lyran. et Franc. Victoria Relect. 10. de Homicid. in fine, Dom. Soto lib. 2. de Just. q. 9. art. 8. Lessius lib. 2. de Justit. cap. 9. dub. 6. n. 33. Quid et S. Ambr. epist. 70. ait Samsonem in morte seipsum vicisse : *Etsi incomparabilis*, inquit, *in hac vita fuerit, tamen in morte seipsum vicit, et insuperabilem gessit animum, ut contemneret, et quasi pro nihilo haberet vitæ finem omnibus formidolosum. Virtutis igitur fuit quòd victoriarum numero diem clausit, nec captivum exitum, sed triumphalem invenit. Denique non telis, sed cadaveribus hostium pressus humatus est proprio tectus triumpho.* Hæc Ambr. et S. Paulin. ad Cytherium : *Qui servus gloriante vixerat hoste, obruto victor cadit.* Denique Bachiarius epist. ad Januar. de recipiendis lapsis, Samsonem vocat martyrem, quòd pro Dei religione et honore ultro occubuerit, sed abusive. Sic enim milites contra Hæreticos et Turcas pugnando occumbentes essent martyres, quod nemo dicet; martyr enim non pugnat, sed patitur.

Symbolice, disce hìc quàm vanæ sint vires, æque ac opes omnesque res mundi. En tibi lacertosus Samson viribus suis periit. Sic et Milo Crotoniates, qui pugno ferocem taurum occidebat, eumque humeris ferebat per milliare, suis viribus occubuit. Nam senex effectus per sylvas vadens, volens experiri pristinas vires, cum quercum diffringeret, partibus distractis vi sua rursus coeuntibus captus et collisus est. Sic pugnacissimi milites pugnando, peritissimi natatores natando occumbunt.

Denique multi censent ex historia Samsonis Gentiles mutuatos esse gesta fabulasque sui Herculis; cum revera alius non fuerit Hercules, quàm Samson. Ita Philastrius l. de Hæres. cap. 8. *Pagani*, ait, *fortes viros ex Samsonis figura usurpantes, Hercules nuncuparunt.* D. Aug. l. 18. Civit. c. 19. *Hebræorum Judex Samson, cum mirabiliter fortis esset, putatus est Hercules.* Otho Frisingensis lib. 1. cap. 25. *Fortissimum Samsonem, ob incredibilem fortitudinem Herculem putabant.*

Pererius in Genes. cap. 49. prophetia 6. *Fuit talis revera Samson robore corporis ac fortitudine animi, qualem fuisse Herculem ambitioso mendacio finxerunt Græci.* Martinus de Roa lib. 5. Singularium cap. 7. *Herculis labores, vires et ærumnas ex Samsonis historia veteres depinxere.*

Probant primo, quia pleræque Gentilium fabulæ acceptæ sunt à S. Script. ut fabulæ Titanum ex historia gigantum; diluvium Deucalionis ex diluvio Noe; incendium Phaetontis ex incendio Sodomæ; campi hortique Elysii ex Paradiso terrestri, etc. uti docet Origen. lib. 4. contra Celsum, S. Justin. Apolog. 1. Clemens Alex. 1. Strom. Tertul. in Apologet. Nazianz. orat. 20. S. Hier. in cap. 5. Amos, S. Aug. 2. doct. Christ. cap. 28.

Secundo, quia Hercules dicitur vixisse eodem seculo quo Samson. Unde Euseb. Præfat. in Chron. *Mihi*, ait, *videntur Hercules et Samson non multum inter se distare tempore, siquidem ambo circa Trojæ captivitatem fuerunt.* Sic et S. August. lib. 18. de Civit. cap. 12. *His*, ait, *temporibus Hercules in Tyria aliàs Syriæ clarus habebatur.*

Tertio, quia Hercules celebris erat, et colebatur quasi heros et deus magnus à Tyriis et Palæstinis, teste Herodoto lib. 1. cap. 20. Cicerone lib. 3. de natura Deorum, Plinio lib. 37. cap. 5. et S. Aug. loco jam citato. Atqui ibidem, puta in Judæa, quæ Philisthinis Tyriisque contermina est, floruit Samson. Rursum Hercules non gladio, sed clava pugnabat, unde cum clava pingitur. Sic et Samson non ense, sed maxilla asini, quasi clava Philisthæos mactavit.

Quarto, quia Hercules Græce ἡρακλῆς fuit symbolum solis; Samson autem Hebr. idem est quod parvus sol, uti dixi cap. 13. 24. Audi Macrobium lib. 1. Satur. cap. 20. *Et revera Herculem solem esse vel ex nomine claret. Heracles enim quid aliud est nisi heras, id est, aeris cleos, quæ porro alia aeris gloria est, nisi solis illuminatio, cujus recessu, profunditate occulitur tenebrarum? Præterea sacrorum administrationes apud Ægyp-*

tios multiplici actu multiplicem Dei asserunt potestatem, significantes Herculem hunc esse. Duodecim labores Herculis sunt duodecim signa Zodiaci, quæ sol quotannis percurrit et conficit.

Quinto, et maxime, quia gesta Herculis similia et quasi eadem sunt cum gestis Samsonis. Hercules enim leonem interfecit, unde et pingitur cum leonis exuviis, sic et Samson. Hercules ut se suosque liberaret, maximos subiit labores et agones : sic et Samson. Audi Serarium q. 36. Herculis Nemæus leo, nonne Samsonis Thamnathæus leo est? Hydræ, Centauri, Stymphalides aves, aliaque id genus commentitia, nonne Ascalonitarum, Gazæorum, Philisthinorumque aliorum impetus innuunt, majoribusque omnia mendaciis cumulant? Quid duæ Herculis columnæ, nonne illæ duæ sunt, quas concussit, et per quas quemdam velut malorum Oceanum in Philisthæos immisit Samson? Fœda item Herculis apud Omphalem servitus et effeminatio, de qua lib. 3 et 7. contra Celsum Origenes; cæteraque ejus vitæ impuritas, ac libido, nonne Samsonis in Gazæa meretrice ac Dalila petulantiam acerbamque servitutem clamat? Ejusdem vero Herculis post homicidia libidinesque pœnitentia, de qua idem Origenes lib. 3. contra eumdem Celsum, et Plinius lib. 35. c.11. iteratæque per Thæstium et Eumolphum expiationes, ac Eleusiniorum sacrorum initiationes, quid nisi Samsonis pœnitudinem, sacrique Nazaræatus religionem ac renovationem indicat? Mors in Oeta monte ultro ac sponte suscepta, de voluntario etiam Samsonis interitu non omnino nihil significat.

Denique in Samsonis vita plane cernitur illud Herculeum :

Melior mihi dextera lingua est.

30. Multoque plures interfecit moriens, quam ante vivus occiderat.] Occidit enim moriens omnes principes Philisthinorum, et tria millia è populo. Minus vere ergo Philo Biblicus asserit eum moriendo oppressisse 40 millia hostium. Hoc est quod intendebat Samson, scilicet Philisthinis ingentem cladem inferre, per quam Hebræos ab eorum servitute liberaret, etiamsi sciret se eadem ruina opprimendum. Morte ergo sua peperit vitam et libertatem populi sui. Atque hac in re fuit typus Christi, qui plures occidit moriens quàm vivens; quia morte sua enervavit vires dæmonum, peccati, mortis, gehennæ nosque ab eorum jugo liberavit. Nam ut ait S. Paulinus epist. 4. *In Christi passione Zaboli* (id est, diaboli) *domus cecidit, et regnum mortis solutum est. Itaque mortem ipsam moriendo destruxit, solvens inimicitias in carne sua, et faciens utrumque unum, id est, hominem et Deum, quem in seipso connexuit Deus et homo Christus Jesus.*

Sic Judas Machabæus in ultima pugna cum paucis contra plurimos confligens, et occumbens, plures occidit moriens quàm vivens. Ita noster Edmundus Campianus Angliæ Samson, qui primus è Societate Jesu pro Orthodoxa fide generose occubuit, plures convertit moriendo sua pietate, modestia, fortitudine, hilaritate, quàm vivens prædicando, uti mihi narrarunt oculati testes, imo tunc ab eo conversi. Ita Martyres plures occiderunt, imo vivificarunt moriendo quàm vivendo; quia plures converterunt sua patientia, constantia, alacritate in morte, quàm viventes suis exhortationibus; unde in vitis Martyrum legimus jam centum, jam trecentos, jam mille, jam tria vel quinque millia fuisse ad Christum conversa : nimirum *sanguis martyrum semen est Christianorum*, ait Tertul. in Apologet.

Huic simile est quod narrant Græci de suo Achille. Achilles enim ab Apolline telis confixus et lethaliter sauciatus acrius invasit Trojanos, pluresque cecidit, alios in fugam egit, ita ut Trojani etiam ad ejus occisi cadaver, quasi adhuc spiraret cædes, non auderent accedere. Quin et moriens fugientes Trojanos compellans : *Heu meticulosi Trojani*, inquit, *ne mortui quidem meæ hastæ vos fuga subtrahere poteritis, sed morte pœnas luetis vestris furiis. Ut dixit, illi exhorruerunt, perinde ac ut in montibus hinnuli vocem rugientis leonis expavescunt formidolosi*, ait Q. Calaber. lib. 3. Paralipom.

Denique noster Salianus in Epitaphio Mausolæi Samsonis inter alia hæc ei dat elogia : *Samson heros mille prodigiis inclytus, imo totus ipse prodigium*, etc. *Columnas ingentes multorum millium sedem quassat et concutit, et cum universo Dagonis templo dejicit ac devolvit in præceps, et suis moriens oppressus trophæis, hostem ac servitutem populi sui eodem sepulcro concludit, in quo sol rutilans* (*Samson enim Hebr. idem est quod Sol*) *et orbitam suam nullo remorante decurrens, et cursum amisit et lucem. Anno mundi* CIↃ CIↃ IↃ CCC IC. *ætatis* XXXIX. *ante veri Samsonis ortum* CIↃ CLIV.

CAPUT DECIMUM SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Mater Michæ dat ducentos argenteos ad conficiendum idolum ; quare Michas fecit Ephod et Teraphim , unumque e filiis sacerdotem creavit. Mox v. 7. levitam peregrinantem in domum recipiens, eumdem sui idoli sacerdotem constituit.

1. Fuit eo tempore vir quidam de monte Ephraim nomine Michas , 2. qui dixit matri suæ : Mille et centum argenteos, quos separaveras tibi et super quibus me audiente juraveras , ecce ego habeo , et apud me sunt. Cui illa respondit : Benedictus filius meus Domino. 3. Reddidit ergo eos matri suæ quæ dixerat ei : Consecravi et vovi hoc argentum Domino , ut de manu mea suscipiat filius meus , et faciat sculptile atque conflatile , et nunc trado illud tibi. 4. Reddidit igitur eos matri suæ , quæ tulit ducentos argenteos , et dedit eos argentario , ut faceret ex eis sculptile atque conflatile , quod fuit in domo Michæ. 5. Qui ædiculam quoque in ea Deo separavit , et fecit ephod , et theraphim , id est , vestem sacerdotalem , et idola ; implevitque unius filiorum suorum manum , et factus est ei sacerdos. 6. In diebus illis non erat rex in Israel , sed unusquisque , quod sibi rectum videbatur, hoc faciebat. 7. Fuit quoque alter adolescens de Bethlehem Juda, ex cognatione ejus, eratque ipse Levites et habitabat ibi. 8. Egressusque de civitate Bethlehem , peregrinari voluit ubicumque sibi commodum reperisset. Cumque venisset in montem Ephraim , iter faciens , et declinasset parumper in domum Michæ , 9. interrogatus est ab eo unde venisset. Qui respondit : Levita sum de Bethlehem Juda, et vado ut habitem ubi potuero , et utile mihi esse perspexero. 10. Dixitque Michas : Mane apud me , et esto mihi parens ac sacerdos , daboque tibi per annos singulos decem argenteos , ac vestem duplicem , et quæ ad victum sunt necessaria. 11. Acquievit , et mansit apud hominem , fuitque illi quasi unus de filiis. 12. Implevitque Michas manum ejus , et habuit puerum sacerdotem apud se. 13. Nunc scio , dicens , quod benefaciet mihi Deus habenti Levitici generis Sacerdotem.

Altera hæc est pars libri, in qua , post gesta Samsonis et Judicum, aliæ quædam historiæ, quæ sub idem tempus contigerunt, attexuntur ; nimirum c. 17. scelesta in tribu Ephraim idololatria ; c. 18. Danitarum expeditio, urbisque Lais expugnatio, ac lapsus in idololatriam ; c. 19. tribus Benjamin stuprum ; cap. 20. ejusdem excidium ; cap. 21. ejusdem restauratio.

1. Fuit eo tempore vir quidam de monte Ephraim nomine Michas.] *Eo tempore* , quo videlicet gesta sunt quæ hoc libro Judicum continentur , quæ quia potissimum erant hujus libri argumentum , Auctor prius ordine enarrare voluit, et tam longam quinque sequentium capitum narrationem in finem libri rejicere. Ita Lyran. Abulens. Salianus , Carthus. et alii.

Quæres : Quando contigerunt ea quæ hisce capitibus seqq. recensentur ? Resp. Serarius q. 14. contigisse paulo post mortem Samsonis , antequam Heli ei succederet, uti hic collocantur. Verum alii passim censent contigisse ante tempora Judicum, paulo post mortem Josue , vivente Caleb, et majoribus illi coævis, ut colligitur ex cap. 20. 27. ubi dicitur hæc contigisse viventes Phinees Pontifice ; qui fuit filius Eleazari filii Aaron , ac pene coævus Josue. Et 18. 30. consecratus dicitur sacerdos Jonathan filii Gersam filii Mosis : et ex eo quòd tunc ab Hebræis necdum expugnata esset Jerusalem , quæ tamen expugnata legitur Judic. 1. 8. ut patet cap. 19. 11. Ita Abulens. q. 1 et 16. Lyranus, Masius in Josue cap. 19. 47. Ribera in Osee cap. 10. et alii. Rabini vero hic inter se dissentiunt. Alii enim putant hæc accidisse sub Josue adhuc vivente , sed præ senio languente, nec idololatris obsistente : alii ut Raschi et Seder-Olam hæc collocant sub Othoniele ; alii sub Aod secundo Judice ; sed verius est hæc paulo ante Othonielem contigisse, nimirum paulo post mortem Calebi et Seniorum, qui Josue ult. v. 31. post Josue dicuntur multo vixisse tempore , puta quindecim, vel ut Salianus, 17 annis : hi enim , si vixissent, non permisissent idololatriam publicam in Israelem induci. Unde sub iis Israel ibidem dicitur serviisse Deo : iis autem mortuis subintroiit idololatria, cujus origo et ingressus hic describitur ; ob quam Deus illico in Israelem misit Chusan regem Mesopotamiæ, qui eum affligeret. Unde Israel afflictus , pœnitens ab idolis ad Deum rediit, Deusque misit Othonielem primum Judicem, qui eum à servitute Chusan liberavit , uti dictum est cap. 3. v. 8. Accedit quòd Danitæ ideo quæsiverunt novas sedes in Lais cap. 18 ; quia ab Amorrhæis arcta-

bantur in montibus, cum tribus Juda duce Caleb, ac cæteræ tribus Chananæos suos debellassent, uti narratum est cap. 1. 34. Unde Josephus lib. 5. Antiq. cap. 2. post mortem Josue et bella Calebi, ac pacem à cæteris tribubus cum Chananæis initam, statim subjunxit hanc Danitarum contra Lais expeditionem. Quare historia quinque sequentium capitum recto temporis ordine ponenda fuisset ante caput secundum, scilicet immediate ante vers. 35. capitis primi. Ita Salianus, et alii, qui urgent quoque illud quod hìc dicitur, tunc non fuisse rex, id est, Judex et Princeps, ideoque quemlibet fecisse id quod ei libebat.

Objicit Abul. Hæc contigere ante Jerusalem ab Hebræis expugnatam, ut patet cap. 17. 11. Atqui Jerusalem expugnata est Caleb adhuc vivente, imo ab ipso Caleb, ut dixi cap. 1. 8; ergo hæc contigerunt ante mortem Caleb. Resp. Jerusalem à Caleb quidem expugnatam, sed paulo post rursum à Jebusæis fuisse receptam; uti et aliæ urbes à Josue expugnatæ rursum à Chananæis fuere occupatæ, æque ac Gaza, Accaron et Ascalon à Philisthæis, ut patet cap. 18. Aliam responsionem adjungam cap. 19. 11.

Hunc Micham videtur significare Sulpitius in Chron. cum post Samsonem ponit Judicem *Simmichar*, quasi ab Hebræo aliquo audiverit מיכה שמו *Semo Michah*, id est, *cujus nomen Michah.* Et huc Samsonis etiam apud Cedrenum successor trahi posset *Scamanes*, vel potius *Schamanes*, vel *Schamades.* Nam שמם *Schamam* heb. vastare ac desolare est, *Schamad* perdere ac evertere. Quis vero Israelitarum vastator, desolator, perditor eversorque major et perniciosior, quàm qui à vera illius fide abstrahit, et ad idola pertrahit? Verum errat uterque; nam Michas non fuit Judex, sed potius hostis populi Dei; nec Samsoni alius successit quàm Heli.

Qui (Michas) DIXIT MATRI SUÆ.) Fuit hæc mater vidua et vetula, utpote habens nepotem sacerdotem, ac cum filio suo Micha superstitiosa, et idolorum cultui addicta. Rabbini nonnulli asserunt, vel potius fingunt illam fuisse Dalilam, quæ mille et centum argenteos, quos proditione Samsonis à Philisthæis acceperat, ad idoli fabricam contulerit. Verum hæc longe ante Samsonem et Dalilam contigerunt, ut dixi.

2. MILLE ET CENTUM ARGENTEOS (scilicet siclos, id est, totidem florenos Brabanticos (QUOS SEPARAVERAS TIBI, ET SUPER QUIBUS ME AUDIENTE JURAVERAS, ECCE EGO HABEO ET APUD ME SUNT. CUI ILLA RESPONDIT : BENEDICTUS FILIUS MEUS DOMINO.] *Quos separaveras tibi*, id est, quos seposueras ad futuros casus, vel necessitates aut commoditates occursuras. Hebr. est : *Qui accepti erant tibi;* quod Vatabl. Pagnin. Arias, Cajet. et alii exponunt : *Qui tibi furto erant sublati.* Melius noster vertit : *Quos acceperas* ut seponeres, id est, *quos separaveras tibi.*

JURAVERAS,] id est, jurando voveras te iis fabricaturum idolum. Secundo, *juraveras*, id est, diris devoveras eum, qui tibi mille et centum argenteos furto subduxerat. Tertio, et planius : *juraveras*, id est, adjuraveras me, ut si quid scirem de hisce argenteis quos perdideras, id tibi edicerem. Casus est hic. Mulier hæc seposuerat ad futuros usus mille et centum argenteos : invenit eos et accepit; imo, ut multi jam citati volunt, furto surripuit filius ejus Michas: mater non inveniens suos argenteos adjuravit filium, ut diceret, numquid de his argenteis sciret. Filius ingenue confessus est se eos invenisse, accepisse et habere. Unde mater ejus veracitatem collaudans ait :

BENEDICTUS FILIUS MEUS DOMINO.] Per *Dominum* intelligit Deum, non Israelis verum, sed falsum fictumque, cui mox paravit idolum, ut sequitur. Hic enim in ipsius sensu erat *Iehova*, ut habetur in Hebræo. Nomen enim *Iehova* datur non tantum Deo vero, sed et falso; quem scilicet idololatræ habent, coluntque ut suum Deum, ideoque nuncupant *Iehova*, id est, Deum verum, ut patet ex multis Scripturæ locis. Nisi quis dicat mulierem hanc simul coluisse Deum verum Israelis, et idolum gentium, uti fecere Cuthæi sive Samaritæ 3. Reg. 17. Aut in honorem Dei veri fabricasse suum idolum, quasi minorem deum; nimirum reipsa jungens Deum dæmoni, volensque per cultum dæmonis honorare Deum ; qui crassus et blasphemus fuit error, sed prius quod dixi est verius. En tibi origo idololatriæ in Israele fuit mulier. Sic hæreses omnes à mulieribus vel cœperunt, vel propagatæ sunt, uti ex S. Hier. ostendi 2. Tim. 3. v. 6.

3. CONSECRAVI ET VOVI HOC ARGENTUM DOMINO,] id est, vel Deo meo Baal, vel Astaroth, etc. ut illi ex argento hoc statuam sive idolum conflari vel sculpi curem. Sic Græci et Romani colebant Jovem, Martem, Venerem, Mercurium, Saturnum, illisque multa idola statuebant, in quibus eos adorabant et consulebant, uti ostendi Baruch. cap. 6.

ET FACIAT SCULPTILE ATQUE CONFLATILE.] Abul. putat sculptile idem esse quod conflatile. Melius alii hæc distinguunt, censentque ex hoc argento facta esse duo idola : unum arte fusoria conflatum; alterum sculpendo effigiatum, ideoque illud conflatile, hoc sculptile dictum ; nam hæc duo distinguuntur cap. 18. 18.

ET NUNC TRADO ILLUD TIBI.] *Trado*, id est mox tradam, ut patet ex Hebr. Mater ut filium ad reddendos 1100 argenteos, quos invenerat et abstulerat, alliciat adigatque, asserit se illos vovisse Domino, ita tamen ut ipsa sua manu eosdem tradat filio, qui idolum quod voverat, fieri curet : sed mater argenteis omnibus à filio receptis, ducentos tantum idolo fabricando impendit, reliquos omnes sibi servavit. Unde filius Michas è suis opibus Ephod, id est, vestes sacerdotales, aliaque idola sibi fieri curavit. Ita Arias.

5. ET FECIT EPHOD ET THERAPHIM,] id est, vestem sacerdotalem et idola. Nam per *Ephod*, id est, superhumerale cum Rationali, velut præcipuam vestem sacerdotalem, cæteræ omnes significantur. *Theraphin* vero erant idola. Unde Aquila vertit : μορφωματα, id est, *Figuras* vel figurationes : jam in his figuris vel figurationibus varia opera intellige opere sculptorio vel fusorio effigiata, sicut *opus Cherubim.* Hebr. vocatur *varium* varieque pictum. Ita S. Hieron. Epist. ad Marcellam de Ephod et theraphim tom. 3. Porro Septuag. *Theraphim* nunc vertunt Ειδωλα, nunc κενοταφια, nunc τα γλυπτα, nunc τα δηλα, nunc αποφθεγγομενους, Chald. Genes. 31. vertit *Silmænaia*, hic *demain*, id est, *imagines et similitudines.* Erant ergo *theraphim* idola domestica, quæ domi colebant, et quasi oracula consulebant de rebus arcanis vel futuris, quos Romani Deos Penates et Lares vocabant. Audi quid de Alexandro Severo scribat Lampridius :

Si facultas esset, id est, si non cum uxore cubuisset, matutinis horis in Larario suo (in quo et divos Principes, sed optimos, electos, et animas sanctiores, in queis et Apollonium, et quantum scriptor suorum temporum dicit, Christum, Abraham et Orpheum, et hujusmodi Deos habebat, ac majorum effigies) rem divinam faciebat.

Addunt Arias, Cajet. Oleaster et Rabbini *theraphim* fuisse hominum imagines ad hoc factas, ut superiorum virtutum sive cœlorum influxum reciperent, itaque futura pronuntiarent. Audi R. Eleazar : *Quare vocantur Hatteraphim? adducebant hominem primogenitum et mactabant, eique caput abscindebant, atque hoc sale et aromate condiebant, ac inscribebant super Laminam auream nomen cujusdam spiritus immundi. Supponebant porro nomen illud sub lingua ipsius, eumque reponebant in pariete, atque coram eo accendebant lucernas, et adorabant eum; ipse vero alloquebatur eos :* mussitando.

Citat hæc Elias in Thisby, et Lyran. Verum hæc incerta sunt, et locis Script. incongrua. Porro dicuntur *Theraphim* quasi *Seraphim*. Chaldæi enim Hebræam litteram *s* convertunt in *t*, aut ut R. Eleazar *theraphim* vocantur imagines probrosæ, turpes, putidæ, quales sunt idololatricæ; quia *theraph* Chaldæis significat *putrescere* et *probris afficere*. Unde *beth hatturpa* est *domus turpitudinis*, indeque latinum *turpe* et *turpitudo*. Vide quæ de theraphim fuse dixi Osee 3. 4.

Porro Philo Biblicus asserit theraphim Michæ non unum, sed multa fuisse idola, per quæ pro variis varie ederentur oracula. Audi eum : *Fecit sibi effigies tres puerorum et vitulorum, et leonem, aquilam et draconem et columbam. Et factum est ut omnes qui seducebantur, venirent ad eum, et si quid voluissent pro uxore interrogare, per columbam interrogarent eum : si quis autem pro filiis, per effigies puerorum. Qui vero pro divitiis, per speciem aquilæ. Qui pro fortitudine, per leonis effigiem consulebant eum. Si autem pro pueris et pro puellis, per species vitulorum interrogabant : nam si pro longitudine dierum, per draconis effigiem interrogabant. Et erat iniquitas ejus multiformis, et irreligiositas ejus astuta.* Verum hæc incerta sunt; nam Philo hic, qui scripsit antiquitates Biblicas, est pseudophilo, multaque incerta et fabulosa continet.

IMPLEVITQUE UNIUS FILIORUM SUORUM MANUM, ET FACTUS EST EI SACERDOS,] q. d. Michas unum è filiis suis v. g. primogenitum (huic enim olim competebat, jus sacerdotii) consecravit Sacerdotem idoli à se fabricati. Implere enim manus alicujus, phrasi Hebræa significat consecrare eum sacerdotem : hoc enim fiebat implendo manus ejus tum donis et victimis, tum unctione olei, ut dixi Numer. 3. 3.

7. FUIT QUOQUE ALTER ADOLESCENS DE BETHLEHEM JUDA (est enim alia Bethlehem in tribu Zabulon) EX COGNATIONE EJUS (scilicet Juda, q. d. oriundus ex Juda) ERATQUE IPSE LEVITES.] Scilicet pater ejus erat ex tribu Levi, mater vero ex tribu Juda : poterant enim Hebræi, præsertim Levitæ, ex alia tribu uxorem ducere. Porro Levites hic fuit Jonathan ex patre Gersam nepos Moysis, uti audiemus cap. 18. v. 30. Peccavit graviter tam Michas, quàm Levites, quòd passus sit se à profano Micha sacerdotem consecrari (Levitæ enim erant duntaxat ministri Sacerdotum, uti sunt jam Diaconi) idque idoli : sed huc eum adduxit inopia, et spes alimoniæ ac honoris à Micha sibi promissi. Unde sequitur:

10. ESTO MIHI PARENS AC SACERDOS.] Sacerdos enim vocabatur *Pater*, reverentiæ causa; ipse enim laicis erat quasi Pater spiritualis, id est, sacrorum et salutis eorum curator, instructor, director, præpositus : simili modo discipulis *Patres* sunt præceptores, civibus senatores, juvenibus senes, Reipub. Principes, Principibus consiliarii, religiosis superiores, pœnitentibus confessarii, populo prædicatores. Unde S. Aug. vel potius Gennadius lib. de Ecclesiæ moribus cap. 31. *Hi*, inquit, *patres non solum sanctissimi moribus, sed etiam divina doctrina excellentissimi, omnibusque rebus excelsi, nulla superbia consulunt iis quos filios suos vocant, magna sua in jubendo auctoritate, magna illorum in obtemperando voluntate.*

Hinc disce quanta apud idololatras quoque fuerit sacerdotum reverentia. Audi quid de Tartaris feris et barbaris scribat Alexander Guaginus in sua Tartaria. *Sejid supremus sacerdos dicitur, qui apud Tartaros in tanta auctoritate et reverentia habetur, ut reges ei advenienti occurrant, stantesque equo insidenti manus porrigant, capiteque inclinato manum illius osculentur, idque ipsis regibus permissum est. Duces vero non manum, sed genua. Nobiles pedes deosculantur; plebeii autem vestes tantum aut equum manibus attingunt.*

VESTEM DUPLICEM.] Chald. et Septuag. *Par vestium.* Hebr. *ordinem vestium*, id est, duas vestes, quibus ex ordine uteretur, scilicet unam æstivam, alteram hybernam. Aut unam ferialem, alteram festam. Aut unam domesticam, alteram forensem. Ita Rabbini. Vatab. Pagnin. et alii.

12. ET HABUIT PUERUM SACERDOTEM;] scilicet Levitam illum, de quo v. 7. qui puer, id est, adolescens erat, sacerdotem constituit, et apud se detinuit. Patet ex Hebr.

13. NUNC SCIO, DICENS, QUOD BENEFACIET MIHI DEUS HABENTI LEVITICI GENERIS SACERDOTEM.] Imo maledicet tibi Deus : primo, eo quòd idolum fabricaris; secundo, quòd Levitam ad idololatriam tuo pretio illexeris; tertio, quòd idololatriæ in Israele sis fons et origo, quæ per multa durabit secula; quarto, quòd tu, cum sis laicus ex tribu Ephraim, ausus sis Levitam consecrare sacerdotem. En quot ibi sacrilegia?

Hinc tamen disce quanta olim fuerit opinio, et religio status Levitici et Ecclesiastici. Vide S. Chrysost. hom. 18. in Acta Apost. ubi suadet ut fideles domi sacerdotem alant : sic enim Deum benedicturum eis in bonis tam temporalibus quàm spiritualibus.

Vere Tertul. lib. de Præscript. cap. 41. *Ordinationes*, ait (Hæreticorum), *temerariæ, leves, inconstantes*, etc. *Apostatas nostros Hæretici collocant, ut gloria eos obligent, quia veritate non possunt. Nusquam facilius proficitur quàm in castris rebellium, ubi ipsum esse illic, promereri est.* Et S. Hieron. lib. 6. in cap. 16. Isaiæ : *falsa doctrina pro lucro cuncta facit.*

CAPUT DECIMUM OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

DANITÆ IDOLA MICHÆ SURRIPIUNT, ET JONATHAN SACERDOTEM ABDUCUNT, INDE EX INOPINATO IRRUENTES IN URBEM LAIS, EAM CAPIUNT ET SUCCENDUNT; IBIQUE SEDES FIGUNT, VOCANTES NOMINE SUO DAN, ATQUE IN EA IDOLA COLLOCANT.

1. IN diebus illis non erat rex in Israel, et tribus Dan quærebat possessionem sibi, ut habitaret in ea; usque ad illum enim diem inter cæteras tribus sortem non acceperat. 2. Miserunt ergo filii Dan, stirpis et familiæ suæ quinque viros fortissimos de Saraa et Estaol, ut explorarent terram, et diligenter inspicerent; dixeruntque eis : Ite, et considerate terram. Qui cum pergentes venissent in montem Ephraïm, et intrassent domum Michæ, requieverunt ibi; 3. et agnoscentes vocem adolescentis Levitæ, utentesque illius diversorio dixerunt ad eum : Quis te huc adduxit? quid hic agis? quam ob causam huc venire voluisti? 4. Qui respondit eis : Hæc et hæc præstitit mihi Michas, et me mercede conduxit, ut sim ei sacerdos. 5. Rogaverunt autem eum ut consuleret Dominum, ut scire possent an prospero itinere pergerent, et res haberet effectum. 6. Qui respondit eis : Ite in pace, Dominus respicit viam vestram, et iter quo pergitis. 7. Euntes igitur quinque viri venerunt Lais, videruntque populum habitantem in ea absque ullo timore, juxta consuetudinem Sidoniorum, securum et quietum, nullo ei penitus resistente, magnarumque opum, et procul à Sidone atque à cunctis hominibus separatum, 8. reversique ad fratres suos in Saraa et Esthaol, et quid egissent sciscitantibus responderunt : 9. Surgite, ascendamus ad eos, vidimus enim terram valde opulentam et uberem, nolite negligere, nolite cessare. Eamus et possideamus eam, nullus erit labor. 10. Intrabimus ad securos, in regionem latissimam, tradetque nobis Dominus locum, in quo nullius rei est penuria, eorum quæ gignuntur in terra. 11. Profecti igitur sunt de cognatione Dan, id est, de Saraa et Esthaol sexcenti viri accincti armis bellicis. 12. Ascendentesque manserunt in Cariathiarim Judæ, qui locus, ex eo tempore, Castrorum Dan nomen accepit, et est post tergum Cariathiarim. 13. Inde transierunt in montem Ephraim. Cumque venissent ad domum Michæ, 14. dixerunt quinque viri, qui prius missi fuerant ad considerandam terram Lais, cæteris fratribus suis : Nostis quod in domibus istis sit ephod, et theraphim, et sculptile, atque conflatile; videte quid vobis placeat. 15. Et cum paululum declinassent, ingressi sunt domum adolescentis Levitæ qui erat in domo Michæ, salutaveruntque eum verbis pacificis. 16. Sexcenti autem viri, ita ut erant armati, stabant ante ostium. 17. At illi qui ingressi fuerant domum juvenis, sculptile et ephod, et theraphim, atque conflatile tollere nitebantur, et sacerdos stabat ante ostium, sexcentis viris fortissimis haud procul exspectantibus. 18. Tulerunt igitur qui intraverant, sculptile, ephod, et idola, atque conflatile. Quibus dixit sacerdos : Quid facitis? 19. Cui responderunt : Tace, et pone digitum super os tuum, venique nobiscum, ut habeamus te patrem, ac sacerdotem. Quid tibi melius est, ut sis sacerdos in domo unius viri, an in una tribu et familia in Israel? 20. Quod cum audisset, acquievit sermonibus eorum, et tulit ephod, et idola, ac sculptile, et profectus est cum eis. 21. Qui cum pergerent, et ante se ire fecissent parvulos ac jumenta, et omne quod erat pretiosum, 22. et jam à domo Michæ essent procul, viri qui habitabant in ædibus Michæ conclamantes secuti sunt, 23. et post tergum clamare cœperunt. Qui cum respexissent, dixerunt ad Micham : Quid tibi vis? cur clamas. 24. Qui respondit : Deos meos, quos mihi feci, tulistis et sacerdotem, et omnia quæ habeo, et dicitis : Quid tibi est? 25. Dixeruntque ei filii Dan : Cave ne ultra loquaris ad nos, et veniant ad te viri animo concitati, et ipse cum omni domo tua pereas. 26. Et sic cœpto itinere perrexerunt. Videns autem Michas quod fortiores se essent, reversus est in domum suam. 27. Sexcenti autem viri tulerunt sacerdotem, et quæ supra diximus; veneruntque in Lais ad populum quiescentem atque secu-

rum, et percusserunt eos in ore gladii, urbemque incendio tradiderunt, nullo penitus ferente præsidium, 28. eo quod procul habitarent à Sidone, et cum nullo hominum haberent quidquam societatis ac negotii. Erat autem civitas sita in regione Rohob, quam rursum exstruentes habitaverunt in ea, 29. vocato nomine civitatis Dan, juxta vocabulum patris sui, quem genuerat Israel, quæ prius Lais dicebatur. 30. Posueruntque sibi sculptile, et Jonathan filium Gersam filii Moysi, ac filios ejus sacerdotes in tribu Dan, usque ad diem captivitatis suæ. 31. Mansitque apud eos idolum Michæ omni tempore, quo fuit domus Dei in Silo. In diebus illis non erat rex in Israel.

1. Tribus Dan quærebat possessionem sibi.] Tribus Dan æque ac cæteræ possessionem suam sorte acceperat à Josue cap. 19. v. 40. versus mare et Philisthinos; sed his acriter resistentibus, et Amorrhæis alia ex parte eos coarctantibus, ut dictum est c. 1. 34. non potuerunt Danitæ totam sortem sibi à Josue attributam occupare: quare videntes se sibi ea nimis anguste habitare, novas sedes quæsierunt, ac coloniam duxerunt in Lais; hoc est quod hìc dicitur: *Sortem non acceperat*, id est armis capere et occupare non potuerat.

6. Dominus respicit viam vestram.] *Dominum* vocat suum idolum, sive theraphim: hujus enim erat sacerdos; unde illud consulens hoc ab eo responsum accepit, vel certe accepisse se finxit.

7. Venerunt Lais,] quæ Josue 19. 49. (ubi per prolepsin sive anticipationem hæc historia narratur, cum posterius contigerit) vocatur *Lesem*, alibi *Laisa*, postea à Danitis vocata est *Dan*, factaque caput tribus Dan, et juncto utroque nomine *Lesem-Dan*, deinde *Paneas* est dicta à Paneade fonte, qui eam alluit. Denique à Philippo Tetrarcha in honorem Tiberii Cæsaris instaurata et ornata, appellata est *Cæsarea Philippi*, ubi Christus Petro se filium Dei confitenti dixit: *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.* Matth. 16. Erat urbs hæc loco amœnissimo sita inter duos rivos Jor et Dan, ad radices fere montis Libani. Unde Jeroboam in ea æque ac in Bethel posuit suos vitulos aureos. Erat enim ipsa terminus terræ Israel versus Septentrionem, sicut Bersabee versus Austrum; unde dicitur *à Dan usque Bersabee*, id est per totum Israel. Hic oritur *Jordanis* fluvius, ita dictus, quod confletur ex confluxu duorum rivorum, scilicet *Jor et Dan*, aut quasi ירת מדן *ioret middan*, id est, *descendens ex Dan.* Ex hac urbe oriunda fuit mulier illa sanguinis fluxum patiens, quam Christus tactu fimbriæ sanavit. Matth. 9. 20. quæ ibidem proinde statuam Christo erexit, ad cujus basin herba quædam nascebatur, quæ sensim crescens ubi Christi fimbriam attigisset, quoslibet morbos curabat, teste Eusebio lib. 7. Histor. c. 14. Ita Christus urbem Dan, quæ tantorum monstrorum et multiplicis idololatriæ fuerat sedes, fidei quasi cathedram thronumque suum effecit.

Videruntque populum habitantem in ea absque ullo timore.] Tres hìc dantur illecebræ et causæ, cur Danitæ Lais invaserint. Primo, quod cives in ea habitarent securi, ideoque inermes; secundo, quod essent opulenti: tertio, quod separati à cunctis hominibus, qui eis auxiliari potuissent.

Et procul a Sidone,] itinere scilicet unius diei, ait Josephus.

Tropol. disce hìc quàm periculosa sit nimia securitas: hæc enim allexit Hebræos ut perderent Lais. Rursum noctu maxime esse excubandum contra hostes. Hinc Græci noctu ceperunt Trojam. Audi Virgil. 2. Æneid.

Invadunt urbem somno vinoque sepultam.

Sic Cyrus Babylonios, eorumque regem Baltazarem noctu invasit et occidit. Daniel 5. 30. sic Abraham super hostes irruit nocte, eosque percussit. Genes. 14. 15. sic Nisus noctu cum Eurialo invadens castra hostium, ait apud Virgilium, Æneid. 9.

Euriale, audendum dextra: nunc ipsa vocat res.

Ita quondam et Romani apud Athenæum l. 5. noctem illunem observantes, ebrios Athenienses consopitosque invadunt et obtruncant. Ita denique et Gracchus apud Livium l. 23. silenti profectus agmine, castra campana ut in pervigilio neglecta, simul omnibus portis invadit, diripit et evertit.

12. Manserunt in (id est, juxta, ut patet ex sequentibus) Cariathiarim (id est, urbe sylvarum; erat enim locus sylvosus) Judæ.] Erat ergo hæc urbs non in tribu Juda, sed in confinio tribus Dan et Benjamin. Minus recte ergo Adrichom. eam collocat in tribu Dan.

14. Theraphim, et (id est) sculptile atque conflatile.] *Theraphim* enim erant idola sculpta, vel conflata ex auro, argento, vel ære. Adde *Theraphim*, id est, idola non solum fuisse sculpta vel conflata, sed picta quoque, malleo deducta, ex argilla à figulo efficta, aliave arte et modo effigiata et efformata; q. d. erant in domo Michæ *Theraphim*, id est, idola varia varie efficta, sed præsertim arte fusoria conflata, et sculptoria exsculpta; hoc enim videtur exigere versus 18. ubi dicitur: *Tulerunt sculptile, Ephod, et idola atque conflatile.* Et vers. 20. *idola ac sculptile.* Denique *theraphim* proprie erant idola, à quibus divinatio petebatur, ut dixi superius.

Videte quid vobis placeat,] super hac re scilicet, an idola hæc Michæ accipere, an ei salva relinquere velitis.

19. Pone digitum super os tuum,] q. d. *digito compesce labellum*, sile: symbolum enim silentii est digitus ori superpositus. Unde Harpocrates deus silentii pingebatur quasi puer nudus, imberbis, indicem digitum dextræ manus ori imponens, sinistra vero cornu copiæ gestans, mythra redimitus. Vide Pierium.

30. Posueruntque sibi sculptile, et Jonathan filium Gersam filii Moysi, ac filios ejus sacerdotes in tribu Dan.] *Filii Moysi.* Ita constanter legunt Latina Romana, et cætera. Sed Septuaginta, Chald. et Hebræa moderna legunt: *Filii Manasse.*

Verum germana lectio est: *filii Moysi*, itaque

habent vetera Hebræa, ut notarunt Rabbini, Cajet. et Vatab. *Gersam* enim fuit filius Mosi, ut patet Exodi 2. vers. 22. Cæterum Hebræi olim ut consulerent honori Moysi ne infamia tam gravis à nepote Jonathan, utpote sacerdote idolorum, illi quasi avo inureretur, ad marginem *Moysi* posuerunt *Manasse*, littera ם in vicinam נ conversa et mutatis punctis, itaque legere cœperunt: *Filii Manasse*, quasi significantes quod Jonathan, qui natura erat *filius*, id est, nepos Mosis, tanto et tam sancto patre, hoc est avo indignus, potius dicendus esset filius Manassis regis idololatriæ: filius inquam non natura, sed imitatione, aut potius impietatis similitudine. Nam alioqui Jonatham hic aliquot seculis præcessit Manassem: quæ lectio marginalis tandem in textum Hebræum irrepsit, sed ita ut notetur circulo et littera נ elevata et suspensa; nimirum ut alia vetus lectio quæ habet *Moysi*, vera et germana esse indicetur. Hinc patet hæc non diu post mortem Josue contigisse: nam idoli hujus sacerdos erat Jonathan nepos Mosi, qui tum erat adolescens. Ita Joseph. et alii citati c. 17. versu 1.

Vide hîc quàm *Heroum filii noxæ*, quàmque à parentum virtute degenerent, fiantque perditissimi, ut merito parentibus optandum sit mori illiberes, quàm tam infames post se liberos relinquere. En tibi Moses legislator, dux et propheta populi, fundator synagogæ et avitæ fidei post se reliquit nepotem Jonathan, qui factus est idolorum sacerdos primus, et princeps cæterorum, qui eum in Israele deinde plurimi secuti sunt. En tibi tam sancti avi tam sacrilegus nepos. Sic Adam pius post se genuit parricidam Cain, Ezechias Manassen, Josias Joachim, Salomon Roboam, Abraham Ismaelem, Heli Ophni et Phinees; Samuel degeneres filios, ob quos populus petiit regem, quem Deus per Samuelem dedit Saulem.

USQUE AD DIEM CAPTIVITATIS SUÆ.] Hebr. *usque ad diem migrationis terræ.* Sic et Septuag. Quæres: Quænam fuit hæc Danitarum captivitas in qua finita fuit eorum idololatria? Sunt tres sententiæ: prima accipit captivitatem Assyriacam, qua decem tribus, inter quas una erat Dan, à Salmanasar abductæ sunt in Assyriam anno sexto Ezechiæ regis, 4. Reg. 17. 2. Ita Seder Olam et Raschi.

Secunda censet peculiarem hanc fuisse tribus Dan captivitatem, quam alibi Script. non narrat. Ita Cajetanus.

Tertia asserit fuisse eo tempore, quo arca Dei sub Heli Pontifice capta est, et Hebræi ingenti strage cæsi, et magna clade affecti fuere à Philisthæis (tunc enim multi ab eis bello capti in captivitatem fuere abducti), tam ex tribu Dan, quàm ex cæteris tribubus. Ita Lyran. Abul. Vatab. Arias, Serarius, Geneb. in Chronol. Ribera in Osee cap. 10. Probatur primo, quia id significant verba sequentia, quibus ait: *Mansitque apud eos idolum Michæ omni tempore, quo fuit domus Dei in Silo.* Atqui hæc fuit in Silo usque ad Heli et Samuelem. Ubi nota Josue arcam cum tabernaculo collocasse in Silo, quia Silo erat in tribu Ephraim, ex qua erat et Josue, ut sic facilius in sua præsens tribu Josue servaret purum Dei cultum. Addit Josephus l. 5. Antiq. c. 10. id factum ob loci pulchritudinem. Mansit in Silo arca à sexto anno Josue usque ad ultimum Heli per annos 350.

Secundo, quia idolum hoc non fuit in tribu Dan, usque ad Salmanasar. Quomodo enim publicam hanc idololatriam in regno suo permisisset David rex piissimus et potentissimus? quomodo Samuel? quomodo Josaphat, Asa, Ezechias?

Tertio, si in Dan fuisset idolum Michæ, Jeroboam ibidem non collocasset suos vitulos aureos quasi idola; suffecisset enim ipsi idolum Michæ ad populum à Jerusalem in Dan abstrahendum. Porro vituli aurei ipsius substituti fuere huic idolo Michæ, ut facilius à populo reciperentur, utpote qui jam pridem ibidem idolum Michæ, auctoritate Jonathan sacerdotis, qui erat nepos Moysi et posterorum ejus, roboratum coluisset.

Minus recte ergo Cajet. putat hîc duo tempora vocari: unum, quo Jonathæ sacerdoti durarit posteritas, et hoc esse usque ad Daniticam captivitatem de qua dictum; alterum, quo steterit Michæ idolum, et hoc fuisse ad Philisthæam arcæ captivitatem, Helique mortem uti jam dixi. Nam unum idemque tempus notari hîc satis indicant ipsa verba textus, præsertim Hebraici, qui sic habet: *Et constituerunt sibi filii Dan sculptile et Jehonathanem filium Gersan, filii Mosis. Ipse* (Jehonathan) *et filii ejus fuerunt sacerdotes tribus Dan usque ad diem migrationis terræ.*

Idem ergo fuit terminus et finis Danitarum, ac sacerdotis et sacerdotii idololatrici, ac consequenter idololatriæ apud eosdem Danitas, nimirum clades Israelis, et captivitatis arcæ sub Heli; tunc enim plurimi ex Danitis et cæteris tribubus à Philisthæis fuere in captivitatem abducti, ac inter alios idola hæc Michæ cum suo sacerdote, ut satis colligitur ex 1. Reg. 4. 10. et Psal. 77. vers. 61. ubi de hac strage agens ait: *Tradidit in captivitatem virtutem eorum, et pulchritudinem* (arcam) *eorum in manus inimici.*

31. IN DIEBUS ILLIS NON ERAT REX IN ISRAEL,] qui suo imperio et potentia idololatriam hanc punire et evertere posset. Impune ergo illa grassata est, et duravit per tempora Judicum usque ad Heli; quia Judices non habebant tantam auctoritatem et imperium, quanta ad hoc malum tollendum requirebatur. Hinc videtur quod Samuel sanctissimus et zelotissimus propheta, creato rege Saule, omnibus modis apud eum egerit, ut ipse reliquias idololatriæ è domo Michæ ac toto Israele cum suis sacerdotibus tolleret; quod ipsum fecisse non est dubium, et satis significat Script. 1. Reg. 28. versu 9.

CAPUT DECIMUM NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Uxore Levitæ ab incolis urbis Gabaa, qui erant e tribu Benjamin, infanda libidine occisa, maritus Levita, cadavere uxoris in duodecim partes dissecto et ad duodecim tribus misso, omnes concitat ad tantum scelus vindicandum. Est hæc secunda appendix ad librum Judicum, in qua recensetur historia stupri et belli Benjaminitici, quæ contigit eodem tempore quo præcedens Michæ, paulo post mortem Josue et Seniorum illius ævi. Nam, ut dicitur cap. 20. 28, contigit tempore Phinees, qui patri Eleazaro (hic enim pro Josue consulebat Deum ex jussu Dei et Mosis Num. cap. 27. v. 21.) in Pontificatu successit sub idem tempus, quo Othoniel successit Josue. Videtur enim Eleazarus Josue coævus paulo post illum obiisse. Unde Josue cap. ult. v. ult. ejus mors statim post mortem Josue recensetur. Sicut ergo idololatria Michæ et Danitarum accidit sub Jonathan nepote Mosis, ut audivimus cap. 18, 30; sic hæc historia excidii tribus Benjamin accidit sub Phinees nepote Aaronis; Aaron autem fuit frater Mosis. Ita Rabbini, Josephus, Abulens. Lyran. Serar. et Geneb. in Chronol. Minus recte ergo Sulpitius et Arias censent hanc historiam contigisse tempore Heli Pontificis; Suidas sub Samsone, et Masius sub Aod secundo Judice, et alii sub Othoniele, qui fuit primus Judex.

1. Fuit quidam vir Levites habitans in latere montis Ephraim, qui accepit
uxorem de Bethlehem Juda; 2. quæ reliquit eum, et reversa est in do-
mum patris sui in Bethlehem, mansitque apud eum quatuor mensibus.
3. secutusque est eam vir suus, volens reconciliari ei, atque blandiri, et
secum reducere, habens in comitatu puerum et duos asinos, quæ sus-
cepit eum, et introduxit in domum patris sui. Quod cum audisset socer
ejus, eumque vidisset, occurrit ei lætus, 4. et amplexatus est hominem.
Mansitque gener in domo soceri tribus diebus, comedens cum eo et bibens familiariter.
5. Die autem quarto de nocte consurgens, proficisci voluit, quem tenuit socer, et ait ad eum:
Gusta prius paululum panis, et conforta stomachum, et sic proficisceris. 6. Sederuntque simul,
ac comederunt et biberunt. Dixitque pater puellæ ad generum suum. Quæso te ut hodie hic
maneas, pariterque lætemur. 7. At ille consurgens, cœpit velle proficisci. Et nihilominus ob-
nixe eum socer tenuit, et apud se fecit manere. 8. Mane autem facto, parabat Levites iter.
Cui socer rursum: Oro te, inquit, ut paululum cibi capias, et assumptis viribus, donec in-
crescat dies, postea proficiscaris. Comederunt ergo simul. 9. Surrexitque adolescens, ut per-
geret cum uxore sua et puero. Cui rursum locutus est socer: Considera quod dies ad occasum
declivior sit, et propinquat ad vesperum; mane apud me et jam hodie, et duc lætum diem, et
cras proficisceris, ut vadas in domum tuam. 10. Noluit gener acquiescere sermonibus ejus;
sed statim perrexit, et venit contra Jebus, quæ altero nomine vocatur Jerusalem, ducens
secum duos asinos onustos, et concubinam. 11. Jamque erant juxta Jebus, et dies mutabatur
in noctem, dixitque puer ad dominum suum: Veni, obsecro, declinemus ad urbem Jebu-
sæorum, et maneamus in ea. 12. Cui respondit Dominus: Non ingrediar oppidum gentis
alienæ, quæ non est de filiis Israel, sed transibo usque Gabaa; 13. et cum illuc pervenero,
manebimus in ea, aut certe in urbe Rama. 14. Transierunt ergo Jebus, et cœptum carpebant
iter, occubuitque eis sol juxta Gabaa quæ est in tribu Benjamin; 15. diverteruntque ad eam,
ut manerent ibi. Quo cum intrassent, sedebant in platea civitatis, et nullus eos recipere voluit
hospitio. 16. Et ecce apparuit homo senex revertens de agro et de opere suo vesperi, qui et
ipse de monte erat Ephraim, et peregrinus habitabat in Gabaa. Homines autem regionis illius
erant filii Jemini. 17. Elevatisque oculis, vidit senex sedentem hominem cum sarcinulis suis

in platea civitatis, et dixit ad eum : Unde venis, et quo vadis ? 18. Qui respondit ei : Profecti sumus de Bethlehem Juda, et pergimus ad locum nostrum, qui est in latere montis Ephraim, unde ieramus in Bethlehem; et nunc vadimus ad domum Dei, nullusque sub tectum suum nos vult recipere, 19. habentes palleas et fenum, in asinorum pabulum, et panem ac vinum in meos et ancillæ tuæ usus, et pueri qui mecum est; nulla re indigemus nisi hospitio. 20. Cui respondit senex : Pax tecum sit, et ego præbebo omnia quæ necessaria sunt; tantum, quæso, ne in platea maneas. 21. Introduxitque eum in domum suam, et pabulum asinis præbuit; ac postquam laverunt pedes suos, recepit eos in convivium. 22. Illis epulantibus, et post laborem itineris, cibo et potu reficientibus corpora, venerunt viri civitatis illius, filii Belial (id est absque jugo), et circumdantes domum senis, fores pulsare cœperunt, clamantes ad dominum domus, atque dicentes : Educ virum, qui ingressus est domum tuam, ut abutamur eo. 23. Egressusque est ad eos senex, et ait : Nolite, fratres, nolite facere malum hoc, quia ingressus est homo hospitium meum, et cessate ab hac stultitia. 24. Habeo filiam virginem, et hic homo habet concubinam, educam eas ad vos, ut humilietis eas, et vestram libidinem compleatis; tantum, obsecro, ne scelus hoc contra naturam operemini in virum. 25. Nolebant acquiescere sermonibus illius. Quod cernens homo, eduxit ad eos concubinam suam, et eis tradidit illudendam; qua cum tota nocte abusi essent, dimiserunt eam mane. At mulier, recedentibus tenebris, venit ad ostium domus, ubi manebat dominus suus, et ibi corruit. 27. Mane facto, surrexit homo, et aperuit ostium, ut cœptam expleret viam, et ecce concubina ejus jacebat ante ostium sparsis in limine manibus. 28. Cui ille, putans eam quiescere, loquebatur : Surge et ambulemus. Qua nihil respondente, intelligens quod erat mortua, tulit eam, et imposuit asino, reversusque est in domum suam. 29. Quam cum esset ingressus, arripuit gladium, et cadaver uxoris cum ossibus suis in duodecim partes ac frusta concidens, misit in omnes terminos Israel. 30. Quod cum vidissent singuli, conclamabant : Nunquam res talis facta est in Israel, ex eo die quo ascenderunt patres nostri de Ægypto, usque in præsens tempus; ferte sententiam, et in commune decernite quid facto opus sit.

2. QUÆ RELIQUIT EUM.] Noster Interpres תזנח *tiznach*, id est, *reliquit*, elongavit se, jam legunt תזנה *tizna* per ה, id est, *fornicata est.* Unde censent Rabbini eam à Levita dimissam fuisse ob adulterium. Verum hujus criminis nec Septuag. nec Chald. nec Josephus meminerunt. Septuag. vertunt : *Irata est ei.* Chald. *Contempsit eum.* Josephus ait eam discessisse à marito ob ejus zelotypiam. Verisimile est inter eos fuisse mores diversos, indeque simultates, lites et jurgia, qualia inter conjuges crebra sunt, ideoque uxorem à marito secessisse ad suos parentes. Id colligitur ex illo v. 3. *Secutusque est eam vir suus volens reconciliari ei.*

10. ET CONCUBINAM,] id est, uxorem secundariam.

12. NON INGREDIAR OPPIDUM GENTIS ALIENÆ,] puta Jerusalem, quæ tunc occupabatur à Jebusæis; licet enim illa expugnata sit à Caleb Judic. 1. 8. tamen postea eam recuperarunt Jebusæi. Aut potius Caleb urbem Jerusalem quidem expugnavit, sed non arcem Sion; hanc enim diu post expugnavit David. Quare Jebusæi tenentes arcem dominabantur urbi, in qua mixtim habitabant Judæi et Jebusæi, puta Benjamitæ, uti diserte dictum est cap. 1. 21. et Josue c. 15. v. ult. Hac ergo de causa Levita hic noluit pernoctare in Jerusalem, ne cum Jebusæis idololatris versari cogeretur.

15. ET NULLUS EOS RECIPERE VOLUIT HOSPITIO.] *Mentior*, inquit sanctus Ambros. l. 5. Hexam. cap. 16. *si non Sodomitis hæc fuit causa supplicii, inhospitalitas :* imo Ezechiel cap. 16. 49. *Hæc*, ait, *fuit iniquitas Sodomæ, superbia, saturitas panis et abundantia, et otium ipsius et filiarum ejus, et manum egeno et pauperi non porrigebant.*

16. FILII JEMINI,] id est, *filii Benjamin ;* hic enim per aphæresin primæ syllabæ *ben* vocatur *Jemini.*

18. VADIMUS AD DOMUM DEI,] ad tabernaculum et arcam fœderis in Silo, devotionis gratia, ut ibidem invocato et adorato Deo, inde incolumes redeamus domum in montem Ephraim.

19. HABENTES PALEAS ET FENUM.] Hinc liquet tum in Judæa non fuisse publica hospitia, sed proficiscentes rerum annonam detulisse, ac apud amicum vel civem aliquem hospitium quæsivisse, uti etiamnum fit in Turcia, Tartaria, Scythia, etc.

22. FILII BELIAL, ID EST ABSQUE JUGO,] scilicet homines effrænes, impii, scelesti. Vide quæ de Belial dixi 2. Corinth. 6. 15.

24. HABEO FILIAM VIRGINEM, ET HIC HOMO HABET CONCUBINAM, EDUCAM EAS AD VOS.] Quæres an peccarit hìc vir offerendo libidini Gabaonitarum filiam suam, et maritus Levita educendo uxorem suam ad evadendam Sodomiam. Resp. licite eos potuisse volentibus inferre graviorem injuriam, offerre minorem ad redimendam graviorem. Minor autem injuria erat violari filiam vel uxorem, quàm virum libidine nefanda, eumque hospitem, violando simul jus hospitii quod tum temporis sanctissimum erat et inviolabile : sic volenti committere adulterium licet suadere fornicationem cum meretrice, ac volenti committere magis peccatum suadere minus. Hoc enim consilium prudens est et ho-

nestum, non enim suadetur hic minus malum absolute, sed sub conditione hac: si vis plane committere majus peccatum, committe potius minus; quod est objectum hujus consilii prudens, et viro cordato dignum. Ita S. Chrysost. homil. 27. ad populum et homil. 43. in Genes. illi qui assuetus est jurare per Deum, suadet ut juret potius per caput suum. Et sanctus Augustinus l. 2. de Adulter. conjug. cap. 15. *Si facturus est*, ait, *quod non licet*, *jam faciat adulterium, et non homicidium*, id est, faciat minus peccatum, potius quàm majus; idem docet S. Amb. l. 1. de Abraham cap. 6. S. Gregor. l. 32. Moral. cap. 20. ac diserte Cajet. hìc Barth. Fumus in Summula Casuum, Verbo Tyrannus, D. Soto l. 6. de justitia quæst. 1. art. 5. Adrian. quodlibet 1. qu. 2. S. Thomas quæst. de Malo. Vide Navarrum c. 14. num. 40. in fine. Hoc in genere, jam in particulari.

Resp. secundo videri virum hunc peccasse contra pietatem. Hæc enim dictat patri ut filiæ suæ pudori et bono consulat, potius quàm hospitis externi, etiamsi gravior injuria ei inferenda sit; et contra justitiam, si ea invita et repugnante (uti fieri solet) violandam obtulit: et contra charitatem, si in filia erat periculum consensus in delectationem veneream. Ita Lyranus, Abulensis, Dionysius et Pererius in c. 19. Genes. vers. 5. ubi simile dixi de Lot offerente filias Sodomitis ad liberandos hospites. Quod si periculum consensus non erat in filia, ipsaque sponte patri sese submiserat, aut ad tantum nefas evitandum etiam obtulerat, et hoc probrum sustinendum, nullum omnino fuit peccatum.

Denique animi perturbatio, incogitantia et inopia consilii culpam viri hujus valde imminuerunt.

Magis excusandus est Levita qui, ut propriam injuriam infandam evaderet, obtulit uxorem ad stuprum, si ipsa ad hanc suî oblationem (ad quam non obligabatur) consentit. Quisque enim potius à se prohibere debet injuriam, præsertim tam nefariam, quàm ab alio, puta ab uxore. Charitas enim incipit à seipso.

25. Quod cernens eduxit,] ut objecti præsentia et feminæ pulchritudine illecti abstinerent à viro, nec ulterius quid peterent, uti reipsa factum est. Ita Abul. et forte incolæ Gabaa petebant virum simulate, ut femina quam appetebant, et cujus per forum transeuntis miram pulchritudinem viderant, eis offerretur, uti asserit Josephus.

Fuit hoc ingens scelus, quod proinde totius pene tribus excidio Deus vindicavit. Unde de eo dicitur Osee 9. 9. *Profunde peccaverunt, sicut in diebus Gabaa. Recordabitur* (Dominus) *iniquitatis eorum, et visitabit peccata eorum.*

29. In duodecim partes ac frusta concidens, misit in omnes terminos Israel,] puta ad duodecim tribus, cuique tribui unam partem. Non peccavit hic maritus, quia non concidit uxorem ad dehonestationem corporis ipsius, sed potius ad honorem illi restituendum per vindictam tanti flagitii, quæ paulo post reipsa secuta est: nam hàc concisione omnes excitavit ad ultionem. Ita Abulensis.

Hoc Levitæ factum exemplumque citat S. Athanas. epist. ad Orthodoxos; similique modo Arianorum nefanda scelera contra Catholicos commissa recensens, eosdem excitat, ut Arianos detestentur.

CAPUT VIGESIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Undecim tribus bellum inferentes Benjaminitis ad vindicandam nefandam eorum libidinem, secundo ab eis cæduntur, tertio tandem aggressu eosdem cædunt usque ad internecionem, sexcentis duntaxat fuga in solitudinem elapsis.

1. EGRESSI itaque sunt omnes filii Israel, et pariter congregati, quasi vir unus, de Dan usque Bersabee, et terra Galaad, ad Dominum in Maspha; 2. omnesque anguli populorum, et cunctæ tribus Israel in Ecclesiam populi Dei convenerunt, quadraginta millia peditum pugnatorum (3. Nec latuit filios Benjamin, quod ascendissent filii Israel in Maspha). Interrogatusque Levita, maritus mulieris interfectæ, quomodo tantum scelus perpetratum esset, 4. respondit: Veni in Gabaa Benjamin cum uxore mea, illucque diverti; 5. et ecce homines civitatis illius circumdederunt nocte domum, in qua manebam, volentes me occidere, et uxorem meam incredibili furore libidinis vexantes, denique mortua est. 6. Quam arreptam, in frusta concidi, misique partes in omnes terminos possessionis vestræ; quia nunquam tantum nefas, et tam grande piaculum factum est in Israel. 7. Adestis, omnes filii Israel, decernite quid facere debeatis. 8. Stansque omnis populus, quasi unius hominis sermone respondit: Non recedemus in tabernacula nostra, nec suam quisquam intrabit domum; 9. sed hoc contra Gabaa in commune faciamus: 10. Decem viri eligantur è centum ex omnibus tribubus Israel, et centum de mille, et mille de decem millibus, ut comportent exercitui cibaria, et possimus pugnare contra Gabaa Benjamin, et reddere ei pro

scelere, quod meretur. 11. Convenitque universus Israel ad civitatem, quasi homo unus, eadem mente, unoque consilio. 12. Et miserunt nuntios ad omnem tribum Benjamin, qui dicerent : Cur tantum nefas in vobis repertum est? 13. Tradite homines de Gabaa, qui hoc flagitium perpetrarunt, et auferatur malum de Israel. Qui noluerunt fratrum suorum filiorum Israel audire mandatum. 14. Sed ex cunctis urbibus, quæ sortis suæ erant, convenerunt in Gabaa, ut illis ferrent auxilium, et contra universum populum Israel dimicarent. 15. Inventique sunt viginti quinque millia de Benjamin educentium gladium, præter habitatores Gabaa. 16. Qui septingenti erant viri fortissimi, ita sinistra, ut dextera præliantes; et sic fundis lapides ad certum jacientes, ut capillum quoque possent percutere, et nequaquam in alteram partem ictus lapidis deferretur. 17. Virorum quoque Israel, absque filiis Benjamin, inventa sunt quadringenta millia educentium gladios, et paratorum ad pugnam. 18. Qui surgentes venerunt in domum Dei, hoc est, in Silo; consulueruntque Deum, atque dixerunt : Quis erit in exercitu nostro princeps certaminis contra filios Benjamin? Quibus respondit Dominus : Judas sit dux vester. 19. Statimque filii Israel, surgentes mane, castrametati sunt juxta Gabaa. 20. Et inde procedentes ad pugnam contra Benjamin, urbem oppugnare cœperunt. 21. Egressique filii Benjamin de Gabaa, occiderunt de filiis Israel die illo viginti duo millia virorum. 22. Rursum filii Israel fortitudine et numero confidentes, in eodem loco, in quo prius certaverant, aciem direxerunt. 23. Ita tamen ut prius ascenderent et flerent coram Domino usque ad noctem, consulerentque eum, et dicerent : Debeo ultra procedere ad dimicandum contra filios Benjamin fratres meos, an non? Quibus ille respondit : Ascendite ad eos, et inite certamen. 24. Cumque filii Israel altera die contra filios Benjamin ad prælium processissent, 25. eruperunt filii Benjamin de portis Gabaa; et occurrentes eis tanta in illos cæde bacchati sunt, ut decem et octo millia virorum educentium gladium prosternerent. 26. Quamobrem omnes filii Israel venerunt in domum Dei, et sedentes flebant coram Domino; jejunaveruntque die illo usque ad vesperam, et obtulerunt ei holocausta, atque pacificas victimas, 27. et super statu suo interrogaverunt. Eo tempore ibi erat arca fœderis Dei, 28. et Phinees filius Eleazari filii Aaron præpositus domus. Consuluerunt igitur Dominum atque dixerunt : Exire ultra debemus ad pugnam contra filios Benjamin fratres nostros, an quiescere? Quibus ait Dominus : Ascendite, cras enim tradam eos in manus vestras. 29. Posueruntque filii Israel insidias per circuitum urbis Gabaa; 30. et tertia vice, sicut semel et bis, contra Benjamin exercitum produxerunt. 31. Sed et filii Benjamin audacter eruperunt de civitate, et fugientes adversarios longius persecuti sunt, ita ut vulnerarent ex eis sicut primo die et secundo, et cæderent per duas semitas vertentes terga, quarum una ferebatur in Bethel, et altera in Gabaa, atque prosternerent triginta circiter viros; 32. putaverunt enim solito eos more cædere. Qui fugam arte simulantes, inierunt consilium ut abstraherent eos de civitate, et quasi fugientes ad supradictas semitas perducerent. 33. Omnes itaque filii Israel surgentes de sedibus suis, tetenderunt aciem in loco, qui vocatur Baalthamar. Insidiæ quoque, quæ circa urbem erant, paulatim se aperire cœperunt, 34. et ab occidentali urbis parte procedere. Sed et alia decem millia virorum de universo Israel, habitatores urbis ad certamina provocabant. Ingravatumque est bellum contra filios Benjamin; et non intellexerunt quod ex omni parte illis instaret interitus. 35. Percussitque eos Dominus in conspectu filiorum Israel, et interfecerunt ex eis in illo die viginti quinque millia et centum viros, omnes bellatores et educentes gladium. 36. Filii autem Benjamin, cum se inferiores esse vidissent, cœperunt fugere. Quod cernentes filii Israel, dederunt eis ad fugiendum locum, ut ad præparatas insidias devenirent, quas juxta urbem posuerant. 37. Qui cum repente de latibulis surrexissent, et Benjamin terga cedentibus daret, ingressi sunt civitatem, et percusserunt eam in ore gladii. 38. Signum autem dederant filii Israel his quos in insidiis collocaverant, ut, postquam urbem cepissent, ignem accenderent; ut, ascendente in altum fumo, captam urbem demonstrarent. 39. Quod cum cernerent filii Israel in ipso certamine positi (putaverunt enim filii Benjamin eos fugere, et instantius persequebantur, cæsis de exercitu eorum triginta viris,) 40. et viderent quasi columnam fumi de civitate conscendere; Benjamin quoque aspiciens retro, cum captam cerneret civitatem, et flammas in sublime ferri; 41. qui prius simulaverant fugam, versa facie fortius resistebant.

Quod cum vidissent filii Benjamin in fugam versi sunt, 42. et ad viam deserti ire cœperunt, illuc quoque eos adversariis persequentibus; sed et hi qui urbem succenderant, occurrerunt eis. 43. Atque ita factum est ut ex utraque parte ab hostibus cæderentur, nec erat ulla requies morientium. Ceciderunt atque prostrati sunt ad Orientalem plagam urbis Gabaa. 44. Fuerunt autem qui in eodem loco interfecti sunt, decem et octo millia virorum, omnes robustissimi pugnatores. 45. Quod cum vidissent qui remanserant de Benjamin, fugerunt in solitudinem; et pergebant ad Petram, cujus vocabulum est Remmon. In illa quoque fuga palantes, et in diversa tendentes, occiderunt quinque millia virorum. Et cum ultra tenderent, persecuti sunt eos, et interfecerunt etiam alia duo millia. 46. Et sic factum est ut omnes qui ceciderant de Benjamin in diversis locis, essent viginti quinque millia, pugnatores ad bella promptissimi. 47. Remanserunt itaque de omni numero Benjamin, qui evadere, et fugere in solitudinem potuerunt, sexcenti viri, sederuntque in petra Remmon mensibus quatuor. 48. Regressi autem filii Israel, omnes reliquias civitatis à viris usque ad jumenta gladio percusserunt, cunctasque urbes et viculos Benjamin vorax flamma consumpsit.

1. Egressi itaque sunt omnes (idest, plurimi, omnes qui commode domo abesse egredique poterant) ad Dominum in Maspha.] Quatuor erant urbes in Judæa dictæ *Maspha*, id est, *specula*, ait Abul. qui Galaaditicam hîc intelligit. Melius alii accipiunt illam quæ erat in confinio tribus Judæ et Benjamin; hæc enim erat vicina Gabaæ quam punire volebant, æque ac urbi Silo, ubi erat tabernaculum fœderis cum arca, quod ex Maspha videri poterat. Erat enim Maspha in loco alto quasi specula; unde ibidem dicuntur *congregati ad Dominum*, eminus in Tabernaculo supra arcam residentem. Adde in tota Synagoga simul collecta ad causam piam, uti hîc erat, Deus aderat, illique præerat. Unde ad eam convenientes dicebantur *congregari ad Dominum.* Hinc et aliàs sæpius Hebræi comitia celebrarunt in Maspha, ut patet 1. Reg. 7. 10. Jerem. 40. 1. Machab. 3. 47. ubi et causa additur cum dicitur: *Locus orationis erat in Maspha ante in Israel*, q. d. Esto in Silo esset Tabernaculum cum arca, tamen in Maspha erat Synagoga, sive locus orationis, ideoque eo quasi ad Synagogam sive proseucham convenerunt Israelitæ. Unde Rabbini Synagogarum originem referunt ad Synagogam celebrem et principem, quæ erat in Maspha.

2. Omnesque anguli populorum,] hoc est omnes populi habitantes in suis locis, quasi angulis. Sic hodie vocantur *Cantones*, id est, Anguli Helvetiorum. Rursum et potius *omnes anguli*, id est, omnes primores, præfecti et duces populorum, omnes Principes tribuum, ait noster Salazar in Proverb. c. 1. v. 21. n. 229. Hi enim populum in unione et officio continent, sicut anguli stringunt continentque totam domum. Hinc angulus pro principe sumitur, ut cum Christus dicitur *factus in caput anguli*, et esse *lapis angularis*, id est, columna, basis et princeps Ecclesiæ Psal. 117. 22. Et Matth. 21. 42. et cum Isaias ait cap. 19. v. 13. *Deceperunt Ægyptum angulum* (id est principum) *populorum.* Et Zachar. cap. 10. versu 4. *Ex ipso angulus*, hoc est, ex Juda prodibit princeps, puta Judas Machabæus. Similia sunt Sophon. 3. 6. et 1. Reg. 14. 38.

12. Et miserunt nuntios ad omnem tribum Benjamin,] per universas urbes et cognationes Benjaminitarum.

15. Inventique sunt viginti quinque millia de Benjamin.] Hebr. et Chald. habent 26 *millia*, quibus consentit Lyran. et Abul. Sed Septuaginta æque ac Latina Romana constanter legunt 25 *millia*: atque his plane consentit numerus cæsorum et superstitum vers. 35 et 47. Denique facile דבעה *chamissa*, id est *quinque*, depravari potuit in וששה *vescissa*, id est *et sex*.

16. Qui (incolæ Gabaa) Septingenti erant viri fortissimi, ita sinistra ut dextra præliantes, et sic fundis lapides ad certum jacientes, ut capillum quoque possent percutere.] Est hyperbole, q. d. peritissimi erant fundæ, ut ea jacientes lapidem, certo scopum configerent. Ita Lyran. Abul. Cajet. Tales quoque erant incolæ Balearium insularum, qui à teneris exercebantur in jactu fundæ, adeo ut pueri jentare non possent, nisi jentaculum eminus positum funda dejecissent, teste Strabone. Audi quid de Commodo Imper. scribat Herodianus: *Cervos et damas, item cornigera alia præter tauros, currens pariter ipse atque insequens impetebat, ac præventa fuga certissimis ictibus prosternebat. Leones vero et pantheras, aliaque id genus nobilissima animalia, currens in orbem superne jaculis confodiebat, sic ut nec telum quispiam secundum, nec vulnus viderit nisi lethiferum. Nam ut primum se fera concitaverat, statim illam vel in fronte vel in corde sauciabat, nullo præterea usus scopo, neque ad aliam corporis partem telo destinato, sic ut pariter cum vulnere ipso conficeretur.* Plura tam peritorum sagittariorum exempla recensui Thren. 3. v. 12.

18. Judas sit dux vester.] *Judas*, id est, tribus Juda, ejusque princeps.

23. Fratres meos.] Hostes vocant fratres, ut ostendant quod, licet vitio sint punienda, natura tamen est diligenda, ait Lyran. Hinc hostis olim erat hospes; unde Italicum *hoste.*

Quibus ille respondit: Ascendite ad eos et inite certamen.] Mira Dei ordinatio: jubet enim undecim tribus semel cæsas à Benjaminitis ad 22 millia vers. 21. iterum eos aggredi, et ab eis rursum cædi ad 18 millia vers. 25. et tamen illæ bellum justum piumque agebant.

Cur hoc? Prima causa fuit, ut præterita eorum peccata castigaret, ac nominatim quod permisissent idolum Michæ: item cultum Baalim et Astaroth. c. 2. et 3. Ita Hebræi, Lyran. et Abulensis.

Secunda innuitur v. 22. quod scilicet nimis in

sua fortitudine et numero confiderent : ut discerent Dei esse victoriam, eamque ab eo dari sæpe paucis et debilioribus contra plures et potentes.

Tertia, ut castra undecim tribuum, in quibus multi erant scelerati, à fæce expurgaret; itaque digna redderet, quibus victoriam largiretur: utque probaret et excitaret eorum fidem et obedientiam, quæ sane hìc magna fuit; nam licet secundo cæsi, tertio tamen bellum Dei jussu instaurarunt, ideoque victores evaserunt. Audi sanctum Gregorium 14. Moral. cap. 13. *Quid est quod in ultionem sceleris inflammatur Israel, et tamen prius ipso prosternitur : nisi quod prius ipsi purgandi sunt, per quos aliorum culpæ feriuntur ; ut ipsi jam mundi per ultionem veniant, qui aliorum vitia corrigere festinant?* Confirmat exemplo adulteræ, cujus accusatoribus ait Christus Dominus : *Qui sine peccato est vestrûm prius in illam lapidem mittat.* Joan. 8. 7. de quibus S. Gregor. *Ad aliena,* inquit, *punienda peccata ibant, et sua reliquerant. Revocantur itaque intus ad conscientiam, ut prius propria corrigant, et tunc aliena reprehendant.*

Denique ut ostenderet se supremum esse necis et vitæ omnium Dominum; itaque omnes sacro suî metu et reverentia percelleret, uti et factum est. Vide Origen. homil. 14. in numer. S. August. l. 5. de Civit. cap. 21 et 22. Salvian. lib. de Providentia S. Gregor. 21. Moral. cap. 3. S. Ephrem tom. 1. serm. de patientia.

Similibus de causis Deus permisit, in bello contra Pharaonem infidelem inito, occidi Josiam piissimum regem Juda; et Ladislaum regem Hungarorum ab Amurathe Imper. Turcarum in clade Varnensi; ac sanctum Ludovicum regem Franciæ, volentem recuperare terram sanctam, à Soldano Ægypti capi, et in secunda expeditione peste mori, ut miram ejus patientiam acueret, eamque toti mundo ostenderet, et mox in cœlis coronaret, quam sane præ aliis heroicis ejus virtutibus ego admiror et veneror. Sic S. Bernard. ante sanctum Ludovicum, jussu Dei incitavit Christianos ad capessendam eamdem in terram sanctam expeditionem, quæ tamen male cessit cæsis Christianis. Unde S. Bernard. à multis impostor audivit; sed ipse se tutatus est, ostenditque per miracula hanc fuisse Dei voluntatem, ut ipse citans hanc Israelitarum geminam cladem narrat l. 2. de Consid. ad Eugenium sub initium.

26. Jejunaveruntque die illo usque ad vesperam.] Ex hoc loco et ex 2. Regum c. 1. et 9. liquet Hebræos in jejunio solitos jejunare usque ad vesperam. Ex qua consuetudine fluxit superstitiosa observatio Saracenorum, Turcarum et Judæorum posteriorum, qui, cum jejunant, non ante cibum sumere solent, quàm stellam Veneris sive Hesperum (hanc enim colunt Saraceni) conspexerint, ut de Judæis refert sanctus Hieron. l. 2. contra Jovin. et Tertul. lib. contra Psychicos sub finem. De Saracenis idem liquet ex c. 2. Alcorani.

Ad vesperam quoque olim jejunabant Christiani : unde in hujus rei memoriam etiamnum vesperæ in jejunio quadragesimæ ante prandium recitantur; quasi prandium, quod deinde sequitur, non tam prandium quàm cœna sit.

37. Qui cum repente.] Intricatus est hìc ordo et series historiæ, sed eum sic extrices et digeras cum Lyrano et Abul. Israelitæ se diviserunt in tres turmas sive partes, inæquales tamen; una fuit insidiarum, quæ positæ erant à tergo urbis Gabaa, ut Benjaminitis ad Israelitas insequendum egressis, urbem ipsam ingrederetur et succenderet. Altera turma erat decem millium, quæ Benjaminitas urbe elicuit, ut prior turma insidiarum jam dicta urbem intercipere posset, quæque eos ad tertiam turmam, sive aciem numerosissimam totius reliqui exercitus ad duas semitas consistentem, simulate fugiendo deduxit, dum urbis captæ signum à prima turma per fumum daretur : quo facto converterunt se, et omnes turmæ sive acies Benjaminitas aggressæ sunt, ex eisque interemerunt 25 millia, et insuper centum viros.

48. A viris usque ad jumenta.] Hinc patet parvulos omnes feminasque fuisse occisos, tam in Gabaa, quàm in omnibus aliis urbibus et viculis Benjamin, idque clarius liquet in Hebræo. Fecerunt ergo tribum Benjamin anathema, quale præcipitur faciendum in crimine publicæ idololatriæ. Deuter. 13. 15. Et quanquam hìc legis illius et vindictæ metas modumque undecim tribus excesserint occidendo mulieres et parvulos innocentes; divina tamen providentia id permissum est ad puniendam Sodomiticam et effrænem Gabaanorum libidinem, simul et rebellionem audacem et temerariam unius tribus Benjamin contra cæteras undecim.

CAPUT VIGESIMUM PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Jurant undecim tribus se non daturas Benjaminitis filias suas in uxores; unde mox dolentes de tribus illius interitu, sexcentis viris ex illa reliquis uxores dant 400 virgines ex clade Jabes Galaad reservatas, et ducentas Siluntinas ex raptu.

1. Juraverunt quoque filii Israel in Maspha et dixerunt : Nullus nostrûm dabit filiis Benjamin de filiabus suis uxorem. 2. Veneruntque omnes ad domum Dei in Silo, et in conspectu ejus sedentes usque ad vesperam, levaverunt vocem, et magno ululatu cœperunt flere, dicentes : 3. Quare, Domine Deus Israel, factum est hoc malum in populo tuo, ut hodie una tribus auferretur ex nobis ? 4. Altera autem die diluculo consurgentes, exstruxerunt altare ; obtuleruntque ibi holocausta et pacificas victimas, et dixerunt : 5. Quis non ascendit in exercitu Domini de universis tribubus Israel ? Grandi enim juramento se constrinxerant, cum essent in Maspha, interfici eos qui defuissent. 6. Ductique pœnitentia filii Israel super fratre suo Benjamin, cœperunt dicere : Ablata est tribus una de Israel, 7. unde uxores accipient ? omnes enim in commune juravimus non daturos nos his filias nostras. 8. Idcirco dixerunt : Quis est de universis tribubus Israel, qui non ascendit ad Dominum in Maspha ? Et ecce inventi sunt habitatores Jabes Galaad in illo exercitu non fuisse. (9. Eo quoque tempore cum essent in Silo, nullus ex eis ibi repertus est.) 10. Miserunt itaque decem millia viros robustissimos, et præceperunt eis : Ite, et percutite habitatores Jabes Galaad in ore gladii, tam uxores quam parvulos eorum. 11. Et hoc erit quod observare debebitis; omne generis masculini, et mulieres quæ cognoverunt viros interficite ; virgines autem reservate. 12. Inventæque sunt de Jabes Galaad quadringentæ virgines, quæ nescierunt viri thorum, et adduxerunt eas ad castra in Silo, in terram Chanaan. 13. Miseruntque nuntios ad filios Benjamin, qui erant in Petra Remmon ; et præceperunt eis ut eos susciperent in pace. 14. Veneruntque filii Benjamin in illo tempore, et datæ sunt eis uxores de filiabus Jabes Galaad ; alias autem non repererunt, quas simili modo traderent. 15. Universusque Israel valde doluit, et egit pœnitentiam super interfectione unius tribus ex Israel. 16. Dixeruntque majores natu : Quid faciemus reliquis qui non acceperunt uxores, omnes in Benjamin feminæ conciderunt, 17. et magna nobis cura, ingentique studio providendum est ne una tribus deleatur ex Israel. 18. Filias enim nostras eis dare non possumus, constricti juramento et maledictione qua diximus : Maledictus qui dederit de filiabus suis uxorem Benjamin. 19. Ceperuntque consilium atque dixerunt : Ecce solemnitas Domini est in Silo anniversaria, quæ sita est ad Septentrionem urbis Bethel et ad Orientalem plagam viæ, quæ de Bethel tendit ad Sichimam, et ad meridiem oppidi Lebona. 20. præceperuntque filiis Benjamin, atque dixerunt : Ite, et latitate in vineis. 21. Cumque videritis filias Silo ad ducendos choros ex more procedere, exite repente de vineis, et rapite ex eis singuli uxores singulas, et pergite in terram Benjamin. 22. Cumque venerint patres earum, ac fratres, et adversum vos queri cœperint, atque jurgari, dicemus eis : Miseremini eorum ; non enim rapuerunt eas jure bellantium atque victorum, sed rogantibus ut acciperent, non dedistis, et à vestra parte peccatum est. 23. Feceruntque filii Benjamin, ut sibi fuerat imperatum; et juxta numerum suum, rapuerunt sibi de his quæ ducebant choros, uxores singulas, abieruntque in possessionem suam, ædificantes urbes, et habitantes in eis. 24. Filii quoque Israel reversi sunt per tribus et familias in tabernacula sua. In diebus illis non erat rex in Israel ; sed unusquisque, quod sibi rectum videbatur, hoc faciebat.

4. Altare.] Non peccarunt, quia in sanctuario altare hoc erexerunt. Jam autem, Deut. 16. 2. tantum vetatur ne extra sanctuarium hostias in altari immolent. Adde illud præceptum latum esse à Deo ob periculum idololatriæ; hîc autem nullum ejus erat periculum. Unde videtur hîc in

illa lege fuisse dispensatum. Ita Abulensis. Cajetanus censet eos non aliud novum altare fabricasse, sed istud quod erat in tabernaculo restaurasse. Quarto et optime dicas hoc novum altare erectum ob necessitatem. Cum enim omnes tribus congregatæ essent, ac singulæ plures vellent Deo offerre hostias, unum altare Tabernaculi ad eas capiendas non sufficiebat. Quare necessum fuit aliud altare erigi, ut omnibus satisfieri posset. Hic autem casus necessitatis censebatur exceptus à lege illa communi unius altaris. Unde Salomon in simili necessitate aliud altare erexit, 3. Reg. 8. 64. Aliàs vero ad hoc opus fuit peculiari Dei instinctu et dispensatione, per quam Samueli in Rama, Galgala et Bethlehem sacrificare licuit, 2. Reg. 7. 11 et 16. Davidi in Area Ornan, 2. Reg. 24. Eliæ in monte Carmelo, 3. Reg. 18.

6. Ductique pœnitentia,] non proprie dicta : nec enim peccarant occidendo Benjaminitas, sed *pœnitentia*, id est, dolore, q. d. dolentes unam tribum Benjamin pene exstinctam in Israel; Deus enim volebat omnes duodecim tribus conservari, tum ad honorem Abrahæ, Isaac et Jacob Patriarcharum, tum ad robur et plenitudinem Synagogæ, æque ac Reipublicæ Israelis; tum ob mysteria numeri duodenarii, præsertim quia duodecim Tribus, et Patriarchæ earum capita et principes fuere typus duodecim Apostolorum; tum denique quia ex Benjamin nasciturus erat Saul, quem Deus destinaverat primum regem Israelis, et S. Paulus Doctor Gentium, ac duodecim millia signati, qui tempore Antichristi convertentur, eique resistent, Apocal. 7. 8. In *Gabaa*, inquit S. Hieronymus in Epitaphio Paulæ, *urbe ad solum diruta paululum substitit Paula recordata peccati ejus, et concubinæ in frusta divisæ, et tribus Benjamin sexcentos viros propter Paulum Apostolum reservatos, de quo prædixerat Jacob, Genes.* 49. 27. *Benjamin lupus rapax mane comedet prædam, et vespere dividet spolia.* De Paulo ergo recte hìc dicas id quod de Fabio Maximo cecinit Ovid. lib. 1. de Ponto Eleg. 2.

Qui nasci ut posset, quamvis cecinere trecenti :

(Fabii cæsi ab Annibale)

Non omnes Fabios abstulit una dies.

10. Miserunt itaque decem millia.] Hebr. Chald. et Septuag. constanter habent *duodecim millia.* Sic et Josephus, lib. 5. Antiq. c. 2. Unde nonnulli suspicantur hìc esse mendum.

Et percutite habitatores Jabes Galaad,] juste, quia à communi undecim tribuum prælio et sceleris vindicta soli se subduxerunt : unde ab undecim tribubus, hoc est, à toto populo justam mortis sententiam acceperunt. Debebant enim ipsi in publica Reipublicæ causa, conventu et prælio comparare ut cæteri, ac Rempublicam adjuvare, et propugnare ut cæteri. Hoc enim justitia legalis et aurea exigit.

11. Virgines autem reservate.] Virgines enim magis amant primos sponsos, quàm corruptæ. Virgines autem dignoscebant, non per explorationem matronarum, ut vult Abulensis, sed ex communi fama, quod nunquam fuissent nuptæ. Vide dicta Numer. 13. Porro videntur hìc undecim tribus ex zelo nimio modum justæ vindictæ excessisse, eo quod parvulos quoque et mulieres innocentes occidi jusserunt.

18. Filias enim nostras eis dare non possumus constricti juramento.] Juramentum hoc obligabat eo casu, quo Benjaminitis reliquis, de uxoribus, quæ essent Israelitides, alia ratione provideri potuisset, ut ipsi non cogerentur ducere gentiles et alienigenas, vel cogerentur manere cælibes cum interitu totius tribus. Tunc enim non obligabat hoc eorum juramentum, eo casu scilicet, quo una tribus perire debuisset, vel mulieres alienigenæ ex vicinis assumendæ fuissent, quod periculosum ex lege vetitum erat; tum quia sicut votum, ita et juramentum factum de minori bono, quod majus bonum impediat, non obligat quatenus illud impedit; et jurans censetur tacite majus bonum excipere voluisse cum juraret; nam alioqui illicitum fuisset juramentum : quia promissio, licet juramento firmata, non censetur infringi, quando in melius commutatur; hìc autem melius erat non perire unam tribum, quàm non dare illi filias suas uxores. Vide Sylvestrum, verbo juramentum. Quocirca peccassent Israelitæ, si jurassent se in tali necessitate et periculo non daturos uxores Benjaminitis, ait Abulensis ; putarent tamen ipsi, cum essent simplices et rudes, se hoc juramento teneri : unde rationes quærunt quibus et juramento et conservationi tribus caveatur; et quamvis Abulensis fucatas eas fuisse putet, et in fraudem juramenti; melius tamen Lyranus, Hugo, Cajetanus, Arias censent legitimas fuisse; et quoad Galaadites mulieres eis datas patet, quia Galaaditæ bello non interfuerant (unde et merito excisi sunt: debuerant enim, ut recte Abulensis, vocati ad communem vindictam tanti sceleris venire); juramentum autem præsentes tantum, qui scilicet jurarant, concernebat, non absentes.

19. ecce solemnitas,] non nundinarum, ut vult Abulensis, sed festi alicujus. Videtur autem hoc festum fuisse Tabernaculorum, quod celebratur in Septembri; tunc enim collectis uvis, vites abundant foliis et pampinis, sub quibus hi virginum raptores latitare potuerunt, ut dicitur v. 20. Ita Arias, Serarius et alii.

21. Rapite ex eis singuli uxores.] Quæres an licite raptum hunc consulere potuerint, et an Benjaminitæ, consilium hoc exsequendo, virgines Siluntinas rapere. Respondeo affirmative; unde dico nec majores natu, raptum hunc consulentes, fuisse perjuros; quia singuli tantum particulatim jurarant se eis proprias filias non daturos, non autem non daturos aliorum filias communi decreto. Similiter nec parentes filiarum fuisse perjuros, quia ipsi consilii raptus non erant conscii, nec dederunt filias suas ; sed hæ illis abreptæ sunt, imo, ut textus innuit, parentes prius Benjaminitis petentibus illas negarant. Unde peccatum, sive inæqualitas ab eorum parte fuisse dicitur, quia scilicet eas petentibus jure suo Benjaminitis, in tali necessitate negarant ob jurisjurandi religionem.

Denique non fuit hìc peccatum raptus, ut recte Lyranus, Cajetanus, Dionysius, Arias; quia is tantum misericordialis fuit non valde invitis filiabus, nec etiam parentibus, nisi ob perjurii periculum, quod hìc nullum erat; et quia raptus hic factus est mandato illorum ad quos spectabat cura totius populi, et communis boni, quorum erat in tali necessitate et providere juramento, et determinare uxores, mo

dumque eas accipiendi salvo juramento, quas quivis eorum alioqui Benjaminitis dare debuisset, ne tribus illa interiret, vel tarde nimis succresceret.

Simili modo Romulus et Romani instituerunt ludos, et adventantes ad eos rapuerunt virgines Sabinas, ut eas haberent uxores. Id factum est post annos 700; tot enim Phinees, æque ac Othoniel, antecessit Romam et Romulum. Romanorum raptus contigit 14 Kalendarum Septembris, ait Plutarchus; Benjaminitarum vero eodem mense Septembris. Romani rapuerunt virgines 527, vel ut Halicarnassæus 689; Benjaminitæ vero 200. Benjaminitas ad raptum coegit necessitas, Romanos libertas, uti docet S. Augustinus, lib. 2. de Civitate c. 17. et lib. 3. c. 13. Unde Romanorum raptus concivit bella et strages, Benjaminitarum vero pacem et lætitiam.

Hic finitur Historia duodecim Judicum Israelis, qui fuere typus duodecim Apostolorum, ac præfuere populo à Josue usque ad Heli, per annos 299, nimirum Othoniel annis 40, Aod 80, Barac 40, Gedeon 40, Abimelech 3, Thola 23, Jair 22, Jephte 6, Abesan 7, Ahialon 10, Abdon 8, Samson 20. De quibus ita scribit Rupertus, lib. 4. de Victoria verbi Dei, c. 6. *Erant unici et veri Salvatoris* (Jesu Christi) *vicarii. Salvatio per illos duplici modo, videlicet judicando, et præliando administrabatur: judicando quippe populum ab idolorum servitute prohibebant; præliando ipsi in fronte gradientes, de hostibus quibus servierant fortiter vindicabant. Erant ergo in disciplina judices, in prælio duces, in utroque salvatores, Sacramenta victoriasque Salvatoris æterni gestis præclaris et victoriis mysticis præfigurante. Sicut enim speculum oppositum soli, similem reddit imaginem; ita et salvatorum et judicum illorum lucida fides, Salvatori et Judici æterno, cujus erant Vicarii, similem prætulit in gestis suis pulchritudinem.*

COMMENTARIA

IN

LIBRUM RUTH.

ARGUMENTUM.

PERTEXITUR hîc genealogia Judæ Patriarchæ à Phares filio ejus usque ad Davidem, ex quo prognatus est Christus, hoc fine ut Christus (quem quasi scopum et finem tota S. Scriptura respicit) ostendatur natus ex Juda, uti promiserat, et prædixerat Jacob Judæ filio suo benedicens, Gen. 40. 10. Inducitur autem hîc in hanc genealogiam Ruth Moabitis et Gentilis, sed mox facta fidelis et proselyta, qui miro casu vel potius Dei providentia in eam subintroivit æque ac Rahab Chananæa : *Ut ostenderet*, ait S. Hieron. *non dedignatum ex peccatoribus nasci, qui venerat ut omnium peccata deleret, atque gentium vocatio et electio Judæis exclusis à Christo facienda, in Ruth gentili et avia Christi præsignificaretur.* Tropol. ut in Ruth idæa et exemplar piæ, modestæ et sanctæ uxoris daretur. Symbolice, ut indicaretur nobilitatem generis dari à Deo, utpote qui Ruth gentilem, vilem et pauperem ascivit in familiam Abrahæ et Judæ, eamque fecit genitricem Davidis et posterorum, quin et ipsius Christi. Unde Ruth à Rabbinis et S. Chrysostomo, et B. Petro Damiani vocatur *Mater regni et regum.* Omnes enim reges Juda ab ea descenderunt.

Est hic liber appendix libri Judicum; unde et ab Hebræis illi annectitur : ejus enim historia contigit sub Judicibus, ut patet c. 1. v. 1. Estque præludium et quasi manuductio ad librum Regum; in eo enim gesta Davidis et cæterorum regum ex Ruth prognatorum describuntur. Quocirca recto ordine interjicitur hic liber inter librum Judicum et Regum. Porro hic liber ab omnibus tam Catholicis quàm Hæreticis (excipio Manichæos, qui totum vetus Testamentum, ac consequenter et librum Ruth, velut à Deo malo profectum rejiciebant et blasphemabant, teste S. Augustino in libris contra Faustum) habitus fuit Canonicus S. Scripturæ, esto in nonnullis Arabicis, utpote manuscriptis duntaxat, non exstet.

Auctor libri est incertus; à nonnullis enim censetur fuisse Ezechias rex, ab aliis Esdras; à pluribus vero Samuel, idque verisimilius videtur, tum quia Samuel sub hoc tempus vixit, tum quia ipse librum primum Regum conscripsit, ad quem hic liber dirigitur.

Scripserunt in Ruth Rupertus, Abulensis, Lyranus, Hugo, Dionysius, Cajetanus, Serarius, ac Fevardentius qui pulchra et plurima morum documenta ex hoc libro elicit.

CAPUT PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

ELIMELECH BETHLEHEMITES, URGENTE FAME, CUM UXORE NOEMI ET DUOBUS FILIIS PEREGRINATUR IN MOAB : IBI OMNIBUS DEFUNCTIS, SOLA NOEMI VIDUA CUM RUTH NURU SUA IN BETHLEHEM REVERTITUR.

1. IN diebus unius judicis, quando judices præerant, facta est fames in
Terra. Abiitque homo de Bethlehem Juda, ut peregrinaretur in regione
Moabitide cum uxore sua ac duobus liberis. 2. Ipse vocabatur Elimelech,
et uxor ejus Noemi, et duo filii, alter Mahalon, et alter Chelion, Ephra-
tæi de Bethlehem Juda. Ingressique regionem Moabitidem, morabantur
ibi. 3. Et mortuus est Elimelech maritus Noemi, remansitque ipsa cum
filiis. 4. Qui acceperunt uxores Moabitidas, quarum una vocabatur Orpha,
altera vero Ruth. Manseruntque ibi decem annis; 5. et ambo mortui sunt, Mahalon videlicet
et Chelion : remansitque mulier orbata duobus liberis ac marito. 6. Et surrexit, ut in patriam
pergeret, cum utraque nuru sua de regione Moabitide : audierat enim quod respexisset Domi-
nus populum suum, et dedisset ei escas. 7. Egressa est itaque de loco peregrinationis suæ, cum
utraque nuru, et jam in via revertendi posita in terram Juda; 8. et dixit ad eas : Ite in domum

matris vestræ, faciat vobiscum Dominus misericordiam, sicut fecistis cum mortuis et mecum.
9. Det vobis invenire requiem in domibus virorum quos sortituræ estis. Et osculata est eas.
Quæ elevata voce flere cœperunt, 10. et dicere : Tecum pergemus ad populum tuum. 11. Quibus illa respondit : Revertimini, filiæ meæ, cur venitis mecum ? num ultra habeo filios in utero meo, ut viros ex me sperare possitis ?
12. Revertimini, filiæ meæ, et abite : jam enim senectute confecta sum, nec apta vinculo conjugali, etiamsi possem hac nocte concipere et parere filios,
13. si eos exspectare velitis, donec crescant, et annos pubertatis impleant, ante eritis vitulæ quam nubatis. Nolite, quæso, filiæ meæ : quia vestra angustia magis me premit, et egressa est manus Domini contra me.
14. Elevata igitur voce, rursum flere cœperunt : Orpha osculata est socrum, ac reversa est ; Ruth adhæsit socrui suæ.
15. Cui dixit Noemi : En reversa est cognata tua ad populum suum, et ad deos suos, vade cum ea.
16. Quæ respondit : Ne adverseris mihi ut relinquam te et abeam : quocumque enim perrexeris, pergam ; et ubi morata fueris, et ego pariter morabor. Populus tuus populus meus, et Deus tuus Deus meus.
17. Quæ te terra morientem susceperit, in ea moriar : ibique locum accipiam sepulturæ. Hæc mihi faciat Dominus, et addat, si non sola mors me et te separaverit.
18. Videns ergo Noemi quod obstinato animo Ruth decrevisset secum pergere, adversari noluit, nec ad suos ultra reditum persuadere.
19. Profectæque sunt simul, et venerunt in Bethlehem. Quibus urbem ingressis, velox apud cunctos fama percrebuit; dicebantque mulieres : Hæc est illa Noemi.
20. Quibus ait : Ne vocetis me Noemi (id est, pulchram); sed vocate me Mara (id est, amaram); quia amaritudine valde replevit me Omnipotens.
21. Egressa sum plena, et vacuam reduxit me Dominus. Cur ergo vocatis me Noemi, quam Dominus humiliavit, et afflixit Omnipotens ?
22. Venit ergo Noemi cum Ruth Moabitide nuru sua, de terra peregrinationis suæ, ac reversa est in Bethlehem, quando primum hordea metebantur.

1. In diebus unius judicis.] Quæres : Quis fuit hic Judex, sub quo hæc fames et conjugium Ruth cum Booz contigit ? Primo, Josephus, Zonara, et Magister Historiæ Scholasticæ censent fuisse Heli Pontificem. Verum id dici nequit ; nam Heli judicavit 40 annis, deinde Samuel et Saul annis totidem : his successit statim David, anno ætatis trigesimo. Jam David genitus fuit à Jesse, hic ab Obed, hic à Booz, quæ omnes generationes tam paucis annis, scilicet octoginta, quibus præfuere Heli, Saul et Samuel, fieri non potuere.

Secundo, Rabbini et Lyranus censent Judicem hunc fuisse Abesan, de quo Judic. 12 ; adeoque Abesan esse Booz. Litteræ enim utriusque nominis fere sunt eædem. Verum obstat ratio temporis; nam Abesan factus est Judex anno 272 à capta Jerichunte per Josue, c. 6. quando Salmon duxit Rahab, quæ exploratores Josue exceperat, ex eaque genuit Booz, qui fuit maritus Ruth ; quare Booz, si est idem cum Abesan, fuit circiter 272 annorum, quod illo ævo erat insuetum et impossibile; tunc enim nemo tandiu vixit.

Tertio, Seder Olam censet fuisse Aod secundum Judicem.

Quarto, Abulensis in c. 4. Ruth quæst. 90. censet fuisse Barac, sub cujus ultimis annis contigerit hæc fames. Accedit Torniellus, nisi quod hic sub annum vigesimum Barac eam accidisse arbitretur.

Quinto valde apposite noster Salianus censet famem hanc contigisse sub Abimelech, filio Gedeonis; conjugium vero Booz cum Ruth, sub ejus successore Thola, de quo plura c. 4. 21.

Facta est fames in terra,] non universa, sed Israel, ut habet Chald. ad illam enim evitandam Elimelech concessit in Moab, eo quod ibi non esset fames. Verisimile est famem hanc ob peccata populi à Deo fuisse immissam; Deus enim solet publica scelera publica fame vel peste castigare. Talia autem fuere parricidia et idololatria ab Abimelech et Sichimitis commissa.

Fabulantur Rabbini stationem aliam solis, qualis fuit sub Josue, præivisse hanc famem, ejusque causam exstitisse, atque hanc stationem Elimelech utpote virum sanctum precibus à Deo impetrasse, ideoque ipsum esse, de quo dicitur 1. Paral. 4. 22. *Qui stare fecit solem.* Ubi fuse hac de re agam.

2. Ipse vocabatur Elimelech.] Perperam Josephus, Zonaras et Theodoretus eum vocant *Abimelech. Elimelech* Hebr. idem est quod *Deus meus rex*, vel *Dei mei rex*, aut *fortis mei rex.* Fuit hic vir primarius et dives, utpote ex familia Salmon Principis tribus Juda, ejusque filio Booz propinquus.

Ephratæi,] id est, oriundi ex Bethlehem, quæ alio nomine dicebatur *Ephrata.* Sic et David dicitur filius viri *Ephratæi*, id est, Bethlehemitæ, 1. Reg. 12. 12.

Alibi vero *Ephratæus* vocatur is qui erat ex tribu Ephraim, ut Judic. 12. 5. et 1. Regum, 1. v. 2 et 3.

Et uxor ejus Noemi.] *Noemi* hebr. idem est quod, *pulchra, suavis, amœna,* qualis hæc fuit tam dictis quam factis. R. Simeon ait eam dictam *Noemi,* propter illud Psalm. 89. 17. *Sit splendor Domini Dei nostri super nos ;* nam ibi pro *splendor* hebr. est *noam.*

Rabbini tradunt hanc fuisse filiam fratris Salmonis, ideoque neptem Nahassonis, qui fuit princeps tribus Juda. Nahasson enim genuit Salmon ejusque fratrem, qui fuit pater Noemi. Porro heroicas Noemi virtutes has ex hoc libro colligit Serarius. Primo enim elucet hic ejus in vero Dei cultu, etiam cum in idololatrarum regionem extrusa esset, constantia. Secundo, zelus dum ad eumdem cultum nurum suam Ruth

adduxit. Tertio, prudentia, dum tam perite hujus exploravit animum et confirmavit. Quarto, in adversis asperisque rebus tolerantia, maxime in fame, inopia, et quodam veluti exilio. Quinto, patriæ amor, dum ad illam vetula jam et decrepita redire voluit. Sexto, sapientia in Ruth conservanda, dirigenda, et ad felicissimum tandem connubium provehenda, è quo salus mundi, terræ gaudium, cœlorum lætitia Christus Jesus prognatus est

Et duo filii, alter Mahalon, et alter Chelion,] *Mahalon* hebr. idem est quod *infirmitas* vel *chorus : Chelion* vero *defectus*, vel *deficientia.* Apposite, quia uterque præmature in Moab diem obiit. Rabbini tradunt hos duos esse eos qui 1. Paral. 4. in Hebræo vocantur *Joas* et *Saraph*, quod Noster vertit *securus* et *incendens*, quia desperantes de Israelis à fame liberatione, secure nimis et remisse in Moab, id est, terra idololatrarum degebant, ibique duxerunt uxores Moabitides; ideoque aiunt eos à Deo addictos exitio et incendio. Sed hæc eorum de more sunt commenta, aut potius figmenta.

4. Qui acceperunt uxores Moabitidas.] Rabbini, ut dixi, aiunt eos graviter hac in re peccasse. Nec est quod cogat eos à peccato excusare, ait Abulensis. Excusari tamen possunt partim necessitate, quod in Moab non invenirent feminas Israelitides, quas ducerent; ac ipsis utpote juvenibus, in fervore ætatis, difficilis et periculosus esset cælibatus. Rursum, quod Noemi eorum mater pia femina videtur eos ad hoc conjugium direxisse ex Dei instinctu, qui per Ruth destinabat nasci Davidem, et ex eo Christum. Addunt aliqui Orpham et Ruth fuisse ab idolis conversas ad Deum verum, quare licite potuisse duci à Mahalon et Chelion Hebræis, uti Salmon duxit Rahab Chananæam ad Judaismum conversam, Josue c. 2; licitum enim Hebræis erat Chananæas ducere, si illæ ad Judaismum converterentur.

Verum hæc responsio hìc non habet locum; nam Orpha ad idola sua rediit, et Ruth tunc demum conversa est cum secuta Noemi, cùm ea ex Moab migravit in Bethlehem, ut patet ex sequentibus :

Quarum una vocabatur Orpha.] Hanc Goliath gigantis, quem David prostravit, fuisse matrem asserunt Thalmudici, et Philo, seu potius Pseudophilo in Antiquit. Biblicis, ac Prudentius in Hamartigenia, dum ait eam præ Noemi sequela maluisse *semiferi stirpem nutrice Goliæ.* Ratio eorum est quod mater Goliath vocetur *Rapha* vel *Harapha*, 1. Reg. 21. 19 et 22. ac 1. Paral. 20. v. 6 et 7. *Harapha* autem idem videtur quod *Orpha.* Verum errant; nam primo, Harapha erat Philisthæa, Orpha vero Moabitis. Secundo, Harapha erat ex Geth urbe Palæstinæ; Orpha vero ex urbe Petra. Tertio, Harapha fuit tempore Saulis et Davidis; Orpha vero longe anterius, scilicet tempore Ruth et Booz, qui fuit proavus Davidis. Quarto, Orpha hebr. per ע *Ain*, Harapha vero per ה *He* scribitur. Porro *Orpha* hebr. idem est quod *cervicosa*, vel *ore nudata.* Unde R. Samuel in Sutha cap. 8. ait matrem Goliath fuisse meretricem, ideoque dictam *Horpham*, quia eam omnes decervicabant, deprimebant, dedecore veluti scortum afficiebant : *Harapham* vero; quia eam omnes granorum ac triticorum, quæ 2. Reg. 29. et Prov. 27 et 21. *harpihoth* vocantur, instar contundebant. Verum alia est Orpha hæc ab Harapha matre Goliath, uti jam ostendi; imo non mater, sed pater Goliath, 1. Paral. 20 v. 6 et 7. vocatur *Rapha* vel *Harapha;* ab eo enim posteri Gigantes dicti sunt Raphaim, ut ibi dicitur v. 4. de quo plura 1. Reg. 21. v. 19 et 22.

Altera vero Ruth.] Thalmudici tradunt Ruth fuisse filiam Eglon regis Moab, quem occidit Aod, Judicum 3. ut sic Davidi suo prosapiam regiam ex Moab concilient; sed nugantur. Quomodo enim rex Moab filiam suam dedisset exteris pauperibus et pene fame pereuntibus?

Porro Ruth erat ex Moab quæ est pars Arabiæ Petræ, cujus metropolis erat urbs dicta *Petra*, eo quod in rupe esset sita (quam Bellonius, lib. 2. c. 53 opinatur esse *Mecham*, ubi exstat sepulcrum Mahometis; sed errat), id patet ex illo Isaiæ 16. *Emitte agnum, Domine, Dominatorem terræ, de petra deserti ad montem filiæ Sion. Et intelligebatur de Messia qui futurus erat de filiis David : et ipse David futurus erat de stirpe Ruth, qui venturus erat de urbe Moab, quæ vocatur petra deserti*, ait Abulensis hìc quæst. 16. Vide dicta Isaiæ 16. v. 1.

Porro Ruth hebr. idem est quod *irrigua* vel *ebria*, à radice רוה *rava*, id est, *irrigare*, aut potius *visio* vel *prophetia*, à radice ראה *raa*, id est, *vidit;* quasi *Ruth* idem sit quod *Rauth.* Aut *aspiratio*, ait auctor Imperfect. in Matth. c. 1. à radice רוח *ravach*, id est, *spiravit*, inspiravit; quasi Ruth sit idem quod *Rachut*, quia sine Dei inspiratione nec dixisset, nec fecisset ea quæ dixit et fecit. Unde in ea, ait idem auctor, laudatur dilectio generis Israel, simplicitas, obedientia, fides. Cabalistæ aiunt *Ruth* per anastrophen esse *Tur*, id est, *turtur;* quia ipsa ut turtur gemendo maritum suum defunctum luxit. Thalmudici dicunt eam vocatam *Ruth*, eo quod ex ea prognatus sit David, quem Deus prævideret fore בשירות *besciroth*, id est, in canticis, psalmis et laudationibus.

Denique non videtur Ruth fuisse soror Orphæ nec consanguinea in gradu propinquo, sed per affinitatem cognata, ut dicam v. 15.

8. Ite in domum matris vestræ.] Hebr. et Septuag. *Ite, redite, unaquæque in domum matris suæ.* Hinc liquet eas non fuisse sorores, nec eamdem habuisse matrem, sed diversam. Suadet Noemi nuribus suis Orphæ et Ruth reditum ad suos Moabitas, ut commodius apud suos vivant, utque ipsa earum cura exoneretur; ac ut ipsas adhuc infideles non deducat apud populum fidelem in Israel; hoc enim fuisset scandalum. Quare tacite (quod alias sæpe aperte fecerat) eas adhortatur, ut convertant se ad fidem et religionem Israelitarum, q. d. Si vultis mecum pergere in Israel, Israelitice in fide et cultu unius veri Dei vobis vivendum est. Si id facere non vultis, redite ad vestros Moabitas infideles.

Faciat vobiscum Dominus misericordiam, sicut fecistis cum mortuis et mecum;] mortuos enim maritos vestros (qui mei erant filii), dum viverent, coluistis ea observantia et amore, qua par est; mortuos vero decenter sepelistis, luxistis, memoria conservastis, celebrastis, et in eorum gratiam viduæ huc usque mecum permansistis, me alendo, fovendo, juvando. Unde Chald. vertit : *Faciet Dominus bonum vobiscum sicut id quod fecistis cum maritis vestris dormientibus; quod renuistis viros accipere post mortem*

eorum : et mecum, quod aluistis et sustentastis me. Multo magis fideles amici defunctis exhibent misericordiam, cum pro animabus eorum orant et sacrificant, uti fecit S. Ambrosius Theodosio Imperatori, sicut ipse narrat Orat. de obitu ejus : *Dilexi,* ait, *et prosequor eum usque ad regionem vivorum, donec fletu et precibus inducam virum, quo sua merita vocant, in montem Domini sanctum, ubi perennis vita, ubi corruptelæ nulla contagio, nullus gemitus, nullus dolor, nulla consortia mortuorum, vera regio viventium, ubi mortale hoc induat immortalitatem, et corruptibile hoc induat incorruptionem. Magna requies, quæ votum impleat diligentis, magna promissio.*

11. NUM ULTRA HABEO FILIOS IN UTERO MEO, UT MARITOS EX ME SPERARE POSSITIS?] Hinc colligitur præter legem Deuter. 20. quæ jubet Judæis suscitari semen (id est, prolem) fratri sine liberis defuncto, idipsum in usu fuisse apud Gentiles. Unde Thamar, Chananæa ante legem et Mosen, suscitavit semen filiis Judæ ipsique Judæ, Gen. 38. Cum enim femina in aliqua familia nupsisset, marito mortuo eidem familiæ adhærebat, ex eaque alium maritum exspectabat, nec transibat ad aliam; idque honestatis et affinitatis jam cum ea contractæ causa.

Porro Cajetanus et Serarius hinc colligunt suscitationem hanc seminis fratri defuncto, usitatam in fratribus quoque uterinis duntaxat. Nam si Noemi vidua rursum alteri nupsisset, indeque natos filios dedisset maritos Orphæ et Ruth; illi mariti utique fratres tantum uterini fuissent Mahalon et Chelion, qui eorum priores fuerant mariti; quod intellige, si fratres illi uterini patres habuissent quidem diversos, sed ex eadem tamen tribu et familia; tunc enim uxor, marito suo sine prole defuncto, suscitabat semen ex ejus fratre vel consanguineo ejusdem familiæ; ad quod faciendum non videtur fuisse obligata, si posterior frater uterinus ex patre alterius tribus vel familiæ fuisset progenitus.

13. ANTE ERITIS VETULÆ QUAM NUBATIS.] Hebr. est תעגנה *teagena*, quod alii עוג *og*, id est, *uri, ustulari* derivantes vertunt : *Num aduremini absque marito?* quasi Apostolus huc alludat, dum ait : *Melius est nubere quàm uri,* 1. Corinth. 7. Germanius, Septuag. Chald. Vatablus, Pagn. Marinus et passim recentiores vertunt : *Num detinebimini* vel *retardabimini, ut maneatis viduæ donec ego novos vobis gignam?* q. d. Num vos obligabitis (hoc enim significat κατεχεσθαι, ut vertunt Septuag.) ad manendum in viduitate, donec ego novos filios procreem, qui vestri fiant mariti? Hebræa hic sunt obscura, sed ea plane et clare sic vertas : *Si dicerem : Est mihi spes ; etiam fui hac nocte cum viro, et genui etiam filios: An propterea exspectaretis quousque magni fierent? an propterea differretis, ut non essetis cum viro?* juxta hunc sensum explicandi sunt Septuag. pariter obscuri.

15. EN REVERSA EST;] quia Orpha minus amabat Noemi quam Ruth ; hinc Ruth adhæsit Noemi, Orpha vero ab ea ad suos recessit.

COGNATA TUA.] Orpha fratria tua, quæ scilicet maritum habuit fratrem mariti tui; vos enim duæ nupsistis duobus fratribus, ac proinde per nuptias cum iis factas, estis cognatæ, hoc est, affines. Hoc enim significat Hebr. יבמה *iebama.*

AD POPULUM SUUM ET AD DEOS SUOS.] Non quasi Noemi hortetur nurum suam Ruth, ut instar Orphæ redeat ad deos Gentium, quos hactenus in terra Moab coluerat; illud enim suadere fuisset peccatum; sed volens eam consolari, hortatur ut redeat ad populum suum, ibique rursum nubat; permittit vero ut pergat deos suos colere (quod connexum erat, quodque ipsam facturam sciebat, si ad suos, qui erant idololatræ, rediret); idque facit ut sincerum et constantem Ruth nurus suæ animum exploret, qui necessarius erat ad religionem cum patria mutandam, constanterque retinendam, ne ipsa postea quereretur se Noemi socrus suæ artibus vel fraudibus impulsam transisse in alienam ac minus sibi gratam religionem. Ita Abulensis.

ET AD DEOS SUOS.] Hinc patet Orpham non fuisse ad Deum conversam, sed patriæ religioni et idolis ejusdem semper adhæsisse ; Ruth vero, quia patriam cum Noemi mutavit, mutavit et religionem ac in Israelitarum coloniam et synagogam transiit. Disce hic quàm noxium sit inter infideles hæreticos et impios degere; quàm bonum vero inter fideles et pios : illi enim manent vel fiunt infideles, hæretici, impii; hi vero fideles orthodoxi et pii, juxta illud psal. 17. *Cum sancto sanctus eris, et cum perverso perverteris.* Sic Orpha, rediens ad suos infideles, mansit infidelis : Ruth vero, transiens ad fideles, facta est fidelis.

16. NE ADVERSERIS MIHI UT RELINQUAM TE,] Chald. *Ne me irrites, ne me cogas.* Hinc patet Ruth initiatam fuisse sacris Judaicis per baptismum, non qui esset sacramentum, sed qui esset ablutio corporis, sicut masculi initiabantur per circumcisionem. Audi Thalmudicos ritum hujus initiationis describentes : Qui proselytus esse vult, tria ei, siquidem mas sit, necessaria ; ut nimirum circumcidatur, baptizetur, et in holocaustum offerat vel pecudem, vel par turturum aut columbarum ; si femina vero fuerit, duo tantum posteriora faciat, baptizetur nimirum, et holocausti offerat victimam.

POPULUS TUUS, POPULUS MEUS : DEUS TUUS, DEUS MEUS.] Magnus fuit hic Ruth amor, observantia et fidelitas erga Noemi socrum suam, qua patriam cum extera regione, et domesticam fidem cum peregrina Judæorum religione commutare constanter decrevit; quia videbat eam tam sapientem et probam, totque virtutibus et gratiis præditam, ut certo sibi persuaderet illam veram habere fidem et religionem, ac Deum ejus esse Deum verum. Unde hoc exemplum nuribus imitandum proponit Origenes, lib. 1. in Job. dicens : *Beata Ruth tantum detulit socrui suæ veteranæ ut usque ad mortem non sit passa eam relinquere. Idcirco sane in Scriptura perpetuo magnificatur; apud Deum vero in infinita secula beatificatur. Judicabit nihilominus atque condemnabit in resurrectione omnes malignas et impias nurus, quæ soceris vel socribus suis contumeliam vel injuriam ingesserint : non reminiscentes, quod ipsi eis viros genuerint atque nutrierint; et pro substantia et pro victu illis laborem acquisierint.* Ex quibus hanc conclusionem elicit : *Si igitur diligis virum tuum, ô mulier, dilige et eos qui genuerunt eum et nutrierunt sibi filium, tibi vero maritum. Noli separare filium à patre vel matre. Noli compellere filium patrem, aut matrem inhonorare, ne in condemnationem incidas apud Dominum Deum, in die terribilis inquisitionis atque judicii. Sufficiat tibi, ô mulier, quia possides virum quem non nutristi, et substantiam*

tuam quam non acquisivisti; quia venis in domum quam non ædificasti, et eris domina atque potestatem habens laborum alienorum, pro quibus tu nullatenus laborasti. Noli ergo retribuere mala his qui tibi præparaverunt, atque suo labore acquisierant omnia sive virum, sive substantiam. O mulier, ne ascendat super te maledictio à Domino Deo.

Rursum, S. Hieron. (vel quisquis est auctor, stylus enim dissonat, esto sit grandiloquus) tomo 9. tract. de vera Circumcisione, asserit Ruth hoc tam animoso pioque responso meruisse ut fieret mater, id est, avia Christi; unde exclamat: *O virtutem viris etiam præferendam! Abrahæ fidem incircumcisæ gentis mulier imitatur, quam virilis circumcisio dereliquit, et per aliena vestigia meritum justificationis ingreditur, à quibus majorum cæca hæreditas deviavit. Deos suos Moabita contemnit, cum tu, Israel, desideres alienos; illa in unum Deum, suorum jam oblita conjurat; et tu post multitudinem fornicaris idolorum: hinc eligitur à Domino, hinc fit Israelita mente, non genere; fide, non sanguine; virtute, non tribu: hinc usque adeo benedicitur, ut prophetarum tuorum mater vocetur et regum.*

Hæc mihi faciat Dominus et hæc addat,] scilicet immittat mihi morbum, paupertatem, persecutiones, et his pejora addat. Hæc enim in juramento hoc Hebræorum subintelliguntur; ipsi enim per euphemismum illa subticent boni ominis causa, ne scilicet illa quæ sibi imprecantur, revera eveniant. Tale erat juramentum Romanorum in fœdere, quod recenset Festus, l. 11. *Jovem,* inquit, *lapidem juraturi, silicem tenentes, his verbis utuntur: Si sciens fallo, tum me Diespiter salva urbe arceque bonis ejiciat, ut ego hunc lapidem. Et lapidem tunc manu excutiebant.*

Allegorice, Ruth hic typum gessit Ecclesiæ è Gentibus ad Christum transeuntis. Audi sanctum Chrysostomum, hom. 3. in Matth: *Considera ea quæ in Ruth facta sunt, nostris quadrare. Hæc enim erat et alienigena, et in extremam delapsa pauperiem; sed videns eam Booz, nec ipsius paupertatem despexit, nec generis ignobilitatem abominatus est: sicut et Christus Ecclesiam suscipiens et alienigenam, et magnorum laborantem penuria bonorum, accepit eam consortem.* Subdit deinde modum: *Sed quemadmodum Ruth illa, nisi prius reliquisset parentes, nisi domum contempsisset, et gentem, et patriam atque cognatos, nunquam tali fuisset juncta connubio; ita Ecclesia etiam non ante amabilis efficitur sponso, quàm patrios mores ritusque reliquerit. Quod propheta quoque ad ipsam loquens ait Psal. 44. Obliviscere populum tuum et domum patris tui, et concupiscet rex decorem tuum. Hoc Ruth etiam fecit, et idcirco æque ac Ecclesia mater regum effecta est. Ipsius enim ex stirpe est David.*

Audi et S. Ambrosium, lib. 3. in Lucam post medium: *Quomodo intravit* (Ruth) *in Ecclesiam, nisi quia sancta et immaculata moribus supra legem facta est? si enim lex impiis et peccatoribus posita est; utique Ruth, quæ definitionem legis excessit, et intravit in Ecclesiam, et facta est Israelitis, et meruit inter majores dominici gregis computari, propter cognationem mentis electa, non corporis, magnum nobis exemplum est; quia in illa nostrûm omnium, qui collecti ex gentibus sumus, ingrediendi in Ecclesiam Domini figura præcessit. Hanc igitur æmulemur, ut, quia hæc moribus hanc prærogativam meruit adciscendæ societatis suæ, sicut historia docet, nos quoque propter morum electionem in Ecclesiam Domini meriti suffragantibus adlegamur.*

20. Ne me vocetis Noemi (id est pulchram, item decoram, jucundam, suavem, hilarem); sed vocate me Mara (id est, amaram), quia amaritudine valde replevit me Omnipotens.] Privavit enim me marito et utroque filio, fecitque viduam et orbam. Idem dicere poterat B. Virgo, videns filium suum crucifixum et mortuum.

Tropol. cum ob dotes aliquas laudamur, defectus nostros inspiciamus, itaque laudes in lamenta vertamus, uti Noemi exemplo fecit S. Gregor. lib. 2. epist. 64. cum à Narse laudatus fuisset: *Multa mihi*, inquit, *dulcissima charitas vestra per epistolas suas in bonæ operationis laudibus est locuta; ad quæ omnia breviter ego respondeo: Nolite me vocare Noemi, id est, pulchrum, sed vocate me Mara, id est, amarum, quia amaritudine plenus sum.* Et lib. 1. epist. 6. ad eumdem dolens se è quiete monasterii evectum ad curam Pontificalem: *Simiam,* inquit, *Leonem vocas. Quod eo modo vos agere conspicimus, quo nos scabiosos sæpe catulos, pardos vel tigres vocamus. Ego enim, bone vir, quasi filios perdidi; quia per terrenas curas recta opera amisi. Nolite ergo me vocare Noemi, id est, pulchrum; sed vocate me Mara, quia amaritudine plenus sum.*

Idem respondit S. Leandro, lib. 7. epist. 125. Idem fecit S. Digna virgo et martyr in Hispania anno Domini 853 sub Mahomad Saraceno, de qua ita scribit S. Eulogius illi coævus, et in eadem persecutione martyr. in Memor. SS. l. 3. c. 7. *Hæc puella cum pro summa humilitate atque obedientia inter convirginales ultimam se judicaret, essetque incomparabili apparatu obsecundatrix, nunquam tamen appellari se dignam patiebatur, dicebatque cum lacrymis: Nolite me dignam vocare, sed magis indignam; quia cujus meriti sum, etiam nomine debeo insigniri.*

Pro *omnipotens* hebr. est *Saddai*, quod et cornucopiam, sive Deum omnibus bonis abundantem, mammosum, æque ac castigantem et vastantem significat: utrumque huic loco competit. q. d. Deus qui quasi *Saddai*, id est, *Mammosus*, olim me conjugio honorato et prolibus, opibusque cumularat; nunc quasi *Saddai*, id est, *vastans*, iisdem me spoliavit et vastavit. idem tamen, ut spero, misertus mei, rursum ut prior *Saddai* benigne solabitur, ditabit et beabit. Ipse enim suos *mortificat et vivificat, deducit ad inferos et reducit.* Vide quæ de *Saddai* dixi, Genes. 17. 1.

22. Reversa est in Bethlehem, quando primum hordea metebantur,] scilicet in Paschate. Die enim secunda Paschatis Hebræi offerebant Deo primitias spicarum, ac deinde die tertia eas demetebant. Unde Chald. vertit: *Illæ* (Noemi et Ruth) *ascenderunt in Bethlehem in ipsis Paschæ ascensionibus*, seu cum adesset Paschalis dies, *et in illo die cœperunt filii Israel metere gomer seu manipulum, qui elevari, seu coram Domino offerri solebat, et erat ex hordeis.*

Simili modo Josue, reducens Hebræos ex Ægyptia servitute, ingressus est in terram promissam in Paschate, Josue c. 3.

CAPUT SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

RUTH IN AGRO BOOZ SPICAS COLLIGIT, AC BENIGNE A BOOZ EXCIPITUR ET PASCITUR; DOMUM REVERSA NOEMI SOCRUI SUÆ RELIQUIAS AFFERT, AB EAQUE AUDIT BOOZ SIBI ESSE AFFINEM.

1. ERAT autem viro Elimelech consanguineus, homo potens, et magnarum opum, nomine Booz. 2. Dixitque Ruth Moabitis ad socrum suam : Si jubes, vadam in agrum, et colligam spicas quæ fugerint manus metentium, ubicumque clementis in me patrisfamilias reperero gratiam. Cui illa respondit : Vade, filia mea. 3. Abiit itaque et colligebat spicas post terga metentium. Accidit autem ut ager ille haberet dominum nomine Booz, qui erat de cognatione Elimelech. 4. Et ecce ipse veniebat de Bethlehem, dixitque messoribus : Dominus vobiscum. Qui responderunt ei : Benedicat tibi Dominus. 5. Dixitque Booz juveni qui messoribus præerat : Cujus est hæc puella ? 6. Cui respondit : Hæc est Moabitis quæ venit cum Noemi de regione Moabitide, 7. et rogavit ut spicas colligeret remanentes, sequens messorum vestigia ; et de mane usque nunc stat in agro, et ne ad momentum quidem domum reversa est. 8. Et ait Booz ad Ruth : Audi, filia, ne vadas in alterum agrum ad colligendum, nec recedas ab hoc loco ; sed jungere puellis meis ; 9. et ubi messuerint, sequere. Mandavi enim pueris meis, ut nemo molestus sit tibi ; sed etiam si sitieris, vade ad sarcinulas, et bibe aquas de quibus et pueri bibunt. 10. Quæ cadens in faciem suam et adorans super terram, dixit ad eum : Unde mihi hoc, ut invenirem gratiam ante oculos tuos, et nosse me dignareris peregrinam mulierem ? 11. Cui ille respondit : Nuntiata sunt mihi omnia quæ feceris socrui tuæ post mortem viri tui ; et quod reliqueris parentes tuos, et terram in qua nata es, et veneris ad populum quem antea nesciebas. 12. Reddat tibi Dominus pro opere tuo, et plenam mercedem recipias à Domino Deo Israel, ad quem venisti, et sub cujus confugisti alas. 13. Quæ ait : Inveni gratiam apud oculos tuos, Domine mi, qui consolatus es me, et locutus es ad cor ancillæ tuæ, quæ non sum similis unius puellarum tuarum. 14. Dixitque ad eam Booz : Quando hora vescendi fuerit, veni huc, et comede panem, et intinge buccellam tuam in aceto. Sedit itaque ad messorum latus, et congessit polentam sibi, comeditque et saturata est, et tulit reliquias. 15. Atque inde surrexit, ut spicas ex more colligeret. Præcepit autem Booz pueris suis, dicens : Etiamsi vobiscum metere voluerit ne prohibeatis eam ; 16. et de vestris quoque manipulis projicite de industria, et remanere permittite, ut absque rubore colligat, et colligentem nemo corripiat. 17. Collegit ergo in agro usque ad vesperam : et quæ collegerat virga cædens et excutiens, invenit hordei quasi ephi mensuram, id est, tres modios. 18. Quos portans reversa est in civitatem, et ostendit socrui suæ ; insuper protulit, et dedit ei de reliquiis cibi sui, quo saturata fuerat. 19. Dixitque ei socrus sua : Ubi hodie collegisti, et ubi fecisti opus ? sit benedictus qui misertus est tui. Indicavitque ei apud quem fuisset operata ; et nomen dixit viri quod Booz vocaretur. 20. Cui respondit Noemi : Benedictus sit à Domino ; quoniam eamdem gratiam quam præbuerat vivis, servavit et mortuis. Rursumque ait : Propinquus noster est homo. 21. Et Ruth : Hoc quoque, inquit, præcepit mihi, ut tamdiu messoribus ejus jungerer, donec omnes segetes meterentur. 22. Cui dixit socrus : Melius est, filia mea, ut cum puellis ejus exeas ad metendum, ne in alieno agro quispiam resistat tibi. 23. Juncta est itaque puellis Booz ; et tamdiu cum eis messuit, donec hordea et triticum in horreis conderentur.

1. HOMO POTENS ET MAGNARUM OPUM.] Hebr. איש גבור חיל *is gibbor chail*, id est, vir potens vel fortis robore. Ita Septuag. hoc est, robustus tam corpore, quàm animo ; aut vir potens opibus : has enim *chail* quoque significat, idque hìc est aptius. Booz enim parabatur maritus ad conjugium cum Ruth, in quo maxime spectari solent opes.

3. COLLIGEBAT SPICAS POST TERGA METENTIUM, uti faciunt pauperes et famelici, qui post sege-

tem demessam et in acervos collectam, deciduas et reliquas spicas legendo faciunt spicilegium: quod lege veteri non tantum licitum erat, sed et commendatum à Deo, imo messoribus jussum ut de industria spicas aliquas pauperibus colligendas relinquerent. Levit. c. 19. 9. et c. 23. 22. Sic Antigonus succedens Alexandro Magno aiebat: *Alexander messuit, ego spicas lego.* Sic et nos post messem tot Patrum et Doctorum, facimus sapientiæ spicilegium.

4. Nomine Booz.] Hebr. בעז *Booz,* ait Pagnin. in Nom. Hebr. idem est quod *in fortitudine;* vel *in eo fortitudo*, hoc est *fortis.* Talis hic fuit, ut patet v. 1. Hinc Auctor Imperfecti hom. 1. in Matth. *Booz* interpretatur, *prævalens.* Hinc et duæ columnæ in templo Salomonis vocabantur *Iachin et Booz*, 3. Reg. 7. 21. id est, *directio et fortitudo*, ut exponunt Sept. 2. Paral. 3. 17.

4. Dixitque Booz messoribus: Dominus vobiscum,] q. d. Dominus vobis adsit, cooperetur, benedicat, vosque roboret et prosperet. A Deo enim bonitas messis et cujuslibet rei exspectanda et postulanda est. Hinc Varro lib. 1. de re rustica: *Quia Dii*, ait, *facientes adjuvant, prius invocari vult XII Deos Consentes, non urbanos, sed agrestes, qui agricolarum duces sunt, Jovem, Tellurem, Solem, Lunam, Cererem, Liberum, Rodigum, Floram, Minervam, Venerem, Lympham ac bonum Eventum.*

Hìc primum illa salutandi formula: *Dominus vobiscum*, invenitur, quam post Booz alii usurparunt, ut Propheta missus à Deo ad Asa regem Juda, dum victor cum exercitu reverteretur: *Dominus vobiscum*, inquit, *quia fuistis cum Domino*, 2. Paral. 15. et postea Gabriel salutans B. Virginem dicendo: *Dominus tecum*, ac tandem Ecclesia eamdem induxit in Missæ sacrificium et officium Ecclesiasticum: de quo vide Bellar. lib. 2. de Missa cap. 16. et Joannem Durantum de ritibus Ecclesiæ lib. 2. c. 15. et B. Petrum Damiani Opusc. 11. Unde l. 4. Ration. c. de salute ad populum, Guilielmus Minatensis Episcopus: *Hujusmodi*, ait, *mutuæ salutationes notant, quòd sacerdotis et populi unus debet esse affectus. Et est sensus: Tu pro nobis facturus es preces ad Dominum; et quia Dominus Deus illas tantum preces approbat et exaudit, quæ ex bono corde procedunt, oramus et nos similiter pro te, ut ille sine quo nullum est bonum, sit cum Spiritu tuo, ut qui tecum est in ore, sit et in corde et maneat.* Et pergit: *Potest etiam dici, quòd in hac responsione populus se refert solum ad actionem immolationis, ad quam sacerdos procedit, in qua per spiritum totaliter elevatus, et ab omni terrenitate prorsus abstractus esse debet.*

Et Isidor. Pelus. lib. 1. Ep. 22. *Illud autem quod à plebe respondetur: Et cum spiritu tuo, hanc habet sententiam: Pacem quidem nobis tribuisti, Domine, hoc est mutuam inter nos concordiam. Pacem autem nobis da, hoc est ejusmodi tecum conjunctionem, quæ nullo modo divelli possit, ut cum Spiritu tuo pacati, quem nobis in creationis initio indidisti, à tua charitate nequeamus divelli.*

Denique in Concil. Braccarensi can. vigesimo primo. *Placuit*, inquit, *ut non aliter episcopi et aliter presbyteri populum, sed uno modo salutent dicentes: Dominus sit vobiscum, sicut in libro Ruth legitur.*

Œconomice Booz visitans agrum et messores docet heros, ut sua sæpe prædia et operarios visitent: *Sub hoc enim metu, cum familia villicus erit in officio*, ait Cato de re rustica, c. 2. Unde Plinius l. 8. c. 6. *Majores*, ait, *fertilissimum in agro oculum domini esse dixerunt.* Et Aristot. lib. 1. Œconom. *Optimum agrorum stercus*, inquit, *sunt domini vestigia.*

Qui responderunt ei: Benedicat tibi Dominus.] Disce hìc priscam piamque salutandi et resalutandi formulam. Herus enim prior comiter salutans operarios ait: *Dominus vobiscum;* illi aliis verbis, sed idem significantibus officiose eum resalutant: *Benedicat tibi Dominus*, hoc est, Dominus pariter tecum sit, tibique benefaciat, bonisque suis te cumulet et fortunet.

7. Et rogavit (Ruth præfectum messorum) ut spicas colligeret.] Ex lege spicæ hæ erant pauperum; quare Ruth eas legere poterat sine rogatu; maluit tamen rogare, ut messores sibi magis devinceret, et liberaliores faceret ad plures sibi spicas relinquendum.

10. Et adorans,] id est, reverentiam, ei exhibens corporis demissione, vel capitis curvatione.

12. Ad quem venisti et sub cujus confugisti alas?] *Alas,* id est, curam, protectionem, providentiam; sic enim pulli confugiunt sub alas gallinæ; ut ab ea ab injuriis aeris, æque ac à milvis rapacibus protegantur. Simili enim modo, *ad alas*, id est, protectionem Dei confugere debemus, ut ab eo à malis omnibus corporis et animi, ac à dæmonibus defendamur juxta illud Davidis: *Sub umbra alarum tuarum protege me.* Ps. 16. 8. Et: *Scapulis suis obumbrabit tibi, et sub pennis ejus sperabis.* Psal. 90. 4. Hinc et Christus ait Jerosolymæ: *Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, et noluisti?* Matt. 23. 37. Vide ibi dicta. Hinc Chald. hoc loco vertit: *Quia venisti ut proselyta fieres et teipsam absconderes,* (vel separares) *sub umbra majestatis gloriæ ipsius.*

13. Inveni gratiam apud oculos tuos, Domine mi,] quòd tam benigne me exceperis paverisque. Hebr. et Septuag. habent in optativo: *Inveniam gratiam*, idque appositum est: optat enim petitque ut Booz gratiam sibi exhibitam continuare et prorogare pergat,

Qui (Hebr. et Sept. *quia*] consolatus es me, et locutus es ad cor ancillæ tuæ.] Idem, vel quasi idem sunt *consolari*, et *loqui ad cor*, scilicet loqui placentia, grata, jucunda, solari, blandiri.

Quæ non sum similis unius puellarium (Hebr. שפכות *sephacoth*, id est, ancillarum) tuarum.] Ecce mira humilitas Ruth, quæ se facit ancillis omnibus Booz inferiorem, et ancillarum ancillam, ideoque meruit fieri ejus uxor. Sic B. Virgo dicens: *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundùm verbum tuum*, meruit fieri mater Dei. Hinc Ordo virginum, quæ vulgo Annuntiatæ vocantur, quem instituit B. Joanna, filia Ludovici XI et uxor Ludovici XII Regum Franciæ, illam quæ præest cæteris monialibus nuncupat *Matrem Ancillam*, æque ac S. Franciscus sui Ordinis superiores appellari voluit *Ministros*, ut impleant illud Christi: *Qui major est vestrûm erit minister vester.* Matth. 23. 11.

14. Intinge buccellam tuam in aceto.] Nota hìc frugalitatem illius ævi, qua operarii non aliud habebant embamma vel obsonium quàm

acetum, quo intingentes panem faciebant offam. Acetum enim in æstu laborantes refrigerat, nervos astringit, vires corroborat, putredinem tollit. Unde etiamnum in Italia rustici panem aceto aqua diluto intinctum, quasi offam manducant. *Vini*, ait Plinius lib. 23. c. 1. *etiam vitium transit in remedia. Aceto summa vis est in refrigerando: non tamen minor in discutiendo.* Et postea: *Per se haustum fastidia discutit, singultus cohibet, sternutamenta olfactu.* Et Raschi: *Acetum*, ait, *jucundum in æstu.*

15. Et congessit,] ipsa Ruth, dante et in sinum ejus congerente ipso Booz, ut habent Septuag. et Hebr. quod enim ipse vel ejus Vicarius dabat affatim, hoc ipsa congerebat.

Polentam sibi.] *Polenta* hebr. קלי *cali*, ἄλφιτον, est tostum far sive hordeum. Fiebat autem sic, ait Cato l. de re rustica c. 108: *Perfusum aqua hordeum siccabant nocte una, postero die fringebant, deinde molis frangebant servabantque in multos dies.* Audi Senecam epist. 111. *Disce parvo esse contentus, et illam vocem magnus atque animosus exclama: Habeamus aquam, habeamus polentam. Jovi ipsi de felicitate controversiam faciamus.* Idem epist. 18. *Non injucunda*, ait, *res est aqua et polenta, aut frustum hordeacei panis, sed summa voluptas est, posse capere etiam ex his voluptatem.*

Et tulit reliquias] cibi et polentæ domum ad Noemi socrum suam, ut eam pasceret v. 18. Vide quàm officiosa sit Ruth, ideoque à Booz amata, evecta, et in conjugem ascita. Ita videmus eos qui officiosi sunt amari, evehique ad magna.

20. Quoniam eamdem gratiam, quam præbuerat vivis, servavit et mortuis,] q. d. Booz sicut benefecit Elimelech marito meo, ejusque filiis Mahalon et Chelion, quasi sibi consanguineis, dum viverent, ita nunc pergit benefacere iis mortuis, dum eorum uxoribus, quæ superstites sunt, scilicet, mihi Noemi, et tibi Ruth, beneficus est, nosque alit et pascit.

Propinquus noster est homo.] Additur in Hebræo: *è redemptoribus nostris ipse est*, seu è vindicibus, id est, ex iis ad quos pertinet jus liberandi nos ab orbitate, redimendi facultates nostras, vindicandi nomen filiorum meorum maritique tui ab interitu et oblivione, semen iis ac posteritatem erigendo, ut habetur Levit. 25. 25.

Ubi nota: *propinquus* vocatur Hebr. גואל *goel*, id est, *redemptor*, tripliciter, scilicet agri uxoris et hæreditatis, famæ et injuriæ. *Agri*, quia si à quopiam ager esset venditus alicui externo, propinquus venditoris habebat jus redimendi agrum, reddendo pretium ejus emptori, qui agrum emerat. *Uxoris*, quia si quis sine liberis esset defunctus, propinquus ejus habebat jus, imo debitum ducendi ejus uxorem, ut ei liberos suscitaret, sicque eam cum sua hæreditate quasi redimebat, sibique vindicabat. *Famæ et injuriæ*, quia si quis ab alio fuisset occisus ad propinquum occisi spectabat cædem ejus vindicare, et occisorem ad necem deposcere, eumque apud judices reum mortis peragere: ut hac ratione occiso quasi suum jus, id est, suam famam et innocentiam restitueret.

22. Melius est, etc. ut cum puellis ejus exeas ad metendum,] non ut tu metas, sed ut jungas te metentibus, ut spicas deciduas colligas, uti dictum est v. 15. et seq. Unde in Hebræo non est τὸ *ad metendum:* caret ergo fundamento expositio Abulensis qui sic explicat, q. d. Noemi: suadeo tibi, ô Ruth mea nurus dilecta, ut operam tuam impendas Booz, demetendo ejus segetes, idque gratis et sine pretio, ut hoc officio facilius eum tibi concilies, et viam ad matrimonium cum eo ineundum sternas.

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Ruth suasu Noemi matrimonium Booz jure affinitatis postulat; ille se eam ducturum promittit, ideoque hordeo onustam ad Noemi remittit.

1. Postquam autem reversa est ad socrum suam, audivit ab ea: Filia mea, quæram tibi requiem, et providebo ut bene sit tibi. 2. Booz iste, cujus puellis in agro juncta es, propinquus noster est, et hac nocte aream hordei ventilat. 3. Lavare igitur, et ungere, et induere cultioribus vestimentis, et descende in aream. Non te videat homo, donec esum potumque finierit. 4. Quando autem ierit ad dormiendum, nota locum in quo dormiat; veniesque et discooperies pallium quo operitur à parte pedum, et projicies te, et ibi jacebis: ipse autem dicet tibi quid agere debeas. 5. Quæ respondit: Quidquid præceperis faciam. 6. Descenditque in aream, et fecit omnia quæ sibi imperaverat socrus. 7. Cumque comedisset Booz, et bibisset, et factus esset hilarior, issetque ad dormiendum juxta acervum manipulorum, venit abscondite, et discooperto pallio à pedibus ejus se projecit. 8. Et ecce, nocte jam media expavit homo et conturbatus est: viditque mulierem jacentem ad pedes suos, 9. et ait illi: Quæ es? illaque respondit: Ego sum Ruth ancilla tua; expande pallium tuum super famulam tuam, quia propinquus es. 10. Et ille: Benedicta, inquit, es à Domino, filia, et priorem misericordiam posteriore superasti; quia non es secuta juvenes, pauperes sive

divites. 11. Noli ergo metuere; sed quidquid dixeris mihi, faciam tibi. Scit enim omnis populus qui habitat intra portas urbis meæ, mulierem te esse virtutis. 12. Nec abnuo me propinquum, sed est alius me propinquior. 13. Quiesce hac nocte; et facto mane, si te voluit propinquitatis jure retinere, bene res acta est: sin autem ille noluerit, ego te absque ulla dubitatione suscipiam, vivit Dominus. Dormi usque mane. 14. Dormivit itaque ad pedes ejus usque ad noctis abscessum. Surrexit itaque antequam homines se cognoscerent mutuo, et dixit Booz: Cave ne quis noverit quod huc veneris. 15. Et rursum: Expande, inquit, pallium tuum quo operiris, et tene utraque manu. Qua extendente, et tenente mensus est sex modios hordei, et posuit super eam. Quæ portans ingressa est civitatem, 16. et venit ad socrum suam. Quæ dixit ei: Quid egisti, filia? Narravitque ei omnia quæ sibi fecisset homo. 17. Et ait: Ecce sex modios hordei dedit mihi, et ait: Nolo vacuam te reverti ad socrum tuam. 18. Dixitque Noemi: Exspecta, filia, donec videamus quem res exitum habeat. Neque enim cessabit homo, nisi compleverit quod locutus est.

1. Postquam autem reversa est (peracta messe) ad socrum suam] Noemi. Legit Interpres תשב *tascab*, id est, *reversa est:* jam aliis punctis legunt *teseb*, id est, *sedit*, commorata est.

Quæram tibi requiem,] id est, quæram tibi honestum et opulentum conjugium, in quo à paupertatis famisque laboribus, cæterisque libera, in mariti divitis et placidi cura et providentia conquiescas, vitamque agas quietam, hilarem et jucundam, nimirum quæram tibi maritum divitem, æque ac benignum, cum quo concorditer et hilariter vivas; nam cum maritis asperis et rixosis non est quies uxori. Porro Aben Esra: *Non solent puellæ quiescere*, inquit, *donec nupserint.* Est enim conjugium *quasi juventutis portus*, ait Plutarch. ne per vagas libidines castitatis faciat naufragium.

3. Lavare et ungere,] oleo simplici, quasi pauper, sed honesta: tales enim tunc oleo ungebantur ad nitorem et lætitiam. Suadet Noemi nurui suæ Ruth ut ungatur oleo, non Nardino, aut simili bene olenti et illecebroso, sed naturali et simplici; nec ut stibio, cerussa, aliisque pigmentis et fucis faciem suam coloret et immutet, sed ut facie lota et nitida, et cultioribus vestibus induta compareat coram Booz; ut scilicet ornata modeste eum invitet ad matrimonium sibi quasi debitum. Ornatus enim modestus vestium, et magis morum et virtutum, decet matronam honestam et castam, uti docet S. Petrus epist. 1. c. 3. v. 4. Porro quod de Cleopatra dixit Lucanus lib. 10.

Vultus adest verbis, facies formosa perorat,

in cæteris pariter verum est.

4. Et projicies te, et ibi jacebis,] non nuda; hoc enim inverecundum, et illecebrosum fuisset, sed cultioribus vestibus induta, ut dixit v. 3. Quare licet Lyran. et Dionys. imo S. Ambros. l. 3. de fide c. 5. hoc consilium Noemi et factum Ruth accusent, quasi parum honestum et illecebrosum, tamen utramque excusant Theodor. Auctor Imperfecti, Abulensis, Salianus et Serarius et alii; tum quia totus hic ornatus et apparatus erat honestus et modestus: tum quia eo non aliud petebatur quàm matrimonium debitum; tum quia tam Booz quàm Ruth erant grandævi, probatæ et castæ vitæ, ut eis de fornicatione non esset metuendum; tum quia hæc res dirigebatur à Noemi, quæ sapiens et pia erat matrona, ac magis à Deo, qui hoc conjugium contrahi volebat, ut ex eo nasceretur David, et ex eo Christus. Unde Auctor Imperfecti in cap. 1. Matth. ait *Ruth* hebr. idem esse quod *inspiratio*, eo quòd inspirata à Deo hoc egerit: *Nisi*, ait, *inspiratio Dei fuisset in Ruth, non dixisset quæ dixit, nec fecisset quæ fecit.* Nam aliis feminis et viris hoc factum Ruth non est imitandum, quia periculosum, et ad fornicationem illiciens. Pergit Auctor Imperfecti: *Quid primum laudatur in ea? dilectio generis Israel? aut simplicitas? aut obedientia? aut fides? Dilectio quidem generis Israel, quia sic desiderabat filios suscipere ex semine Israel, et una fieri ex populo Dei. Si enim communicationem viri desiderasset quasi puella lasciva, aliquem juvenum potius appetisset. Quoniam autem non lasciviæ suæ, sed religioni satisfacere cupiens fuit, familiam potius sanctam elegit, quàm juvenilem ætatem. Simplicitas autem, non ultronea sub pallium ejus ingressa est; nec cogitavit ne forte sperneret eam, quasi vir justus lascivam puellam, aut ne deluderet eam, et quod gravius erat contemneret delusam, sicut faciunt multi: sed obaudiens facta socrus suæ consiliis fidenter credidit, quod prosperaturus fuerat Deus actum ipsius, sciens conscientiam suam, quia non libido ad hoc eam compulerat, sed religio erat hortata.*

7. Et discooperto pallio, id est, stragulo lecti a pedibus ejus se projecit,] scilicet vestitam, non ad latus Booz, sed transversim ad pedes ejus; hoc enim honestas exigebat,

8. Viditque mulierem.] Licet enim esset nox, tamen quia sub dio in area dormiebat, ac lucente luna vel stellis, facile videre poterat Ruth esse mulierem, non virum; etiamsi quænam esset ex facie, dignoscere nequiret ob noctis caliginem.

9. Expande pallium tuum super famulam tuam, quia propinquus es,] hoc est, duc me uxorem, quia ad hoc quasi propinquus teneris, ut suscites semen marito meo sine liberis defuncto. Unde Chald. vertit: *Accedat, quæso, nomen tuum ancillæ tuæ, ut me uxorem ducas*, habeasque thori consortem. Addit Lyran. sponsum solitum extremitatem pallii sui super sponsam ponere, ut hoc gestu significaret se eam in suam potestatem et tutelam accipere. Accusant nonnulli, ut dixi, hoc dictum factumque Ruth, quasi quæ nimis periculose Booz castitatem tentarit, et suam exposuerit. Verum alii passim excusant, quod confisa castitati Booz et suæ, utpote per tot annos probatæ, censeret nil

esse periculi, uti revera ex eventu patuit nil fuisse.

Addit Abulensis Ruth petiisse hac phrasi concubitum Booz. Verum hoc non est verisimile; si tamen eum petiit, petiit ut actum conjugalem, non ut fornicarium. Tunc enim clandestina matrimonia non erant vetita : quare per consensum mutuum sive verbis expressum, sive copula carnali indicatum, contrahebatur matrimonium. Si ergo hoc petiit Ruth, nonnisi debitum conjugale petiit, ac per illud petiit ipsum conjugium; idque fecit, tum ut suæ, ac socrus suæ Noemi viduitati et paupertati per opes mariti divitis prospiceret : tum ut nomini et memoriæ mariti sui sine liberis defuncti, suscitando ei semen ex alio marito, consuleret; qui erat actus charitatis et amoris conjugalis : tum ut Dei legi per consuetudinem extensæ, jubenti marito suscitare semen, satisfaceret, ipsumque Booz ad eidem satisfaciendum impelleret: qui erat actus obedientiæ et religionis.

Alleg. S. Hieron. prooemio in Osee : *Salmon*, ait, *virum justum Booz de Rahab meretrice generavit, qui Ruth Moabitem pinna pallii sui operiens, et jacentem ad pedes ad caput evangelii transtulit.* Et l. 5. in Isaiæ c. 16. *O Moab in quam desæviturus est leo, et de qua ne reliquiæ quidem salvari poterunt, habeto solatium hoc : Egredietur de te agnus immaculatus, qui tollat peccata mundi, qui dominetur in orbe terrarum. De petra deserti, hoc est Ruth, quæ mariti morte viduata, de Booz genuit Obed, et de Obed Jesse, et de Jesse David, et de David Christum.*

10. Et priorem misericordiam posteriore superasti.] Hebr. *Meliorem fecisti gratiam posteriorem priore.* Vatabl. *Præstantiorem fecisti pietatem tuam posteriorem priore*, q. d. Pia fuisti in virum tuum viventem, sed pientior nunc es in mortuum, dum allaboras ut illi sine liberis defuncto suscites semen per matrimonium cum illius propinquo. Audi B. Petrum Damiani lib. 8. epist 14. ad sorores : *Ruth socrui reverentiam dignam exhibuit, matronalem pudicitiam tenuit; defuncto viro fidem servavit : idolis deditam patriam parentesque deseruit, et ad cultum veri Dei sine ullo doctoris magisterio, nobilis proselyta transivit. Ecce igitur Judith prospera, quibus in vita fulciebatur abjiciens; Ruth adversa quibus premebatur amplectens. Utraque scilicet mente una, licet diversa fortuna, uni Deo non immerito placuit; quia nec adversis ita succubuit, nec in prospera sui met obliviscens, sese illa dejecit. Sed illa tolerabat quibus abundabat, ista fruebatur qua patiebatur; utraque nimirum de mundanæ inconstantiæ alternitatibus asserens : sicut tenebræ ejus, ita et lumen ejus.*

11. Scit enim omnis populus, qui habitat intra portas urbis meæ.] Hebr. *Scit omnis porta populi mei*, quod Vatabl. et alii exponunt, q. d. Scit enim omnis Senatus populi mei. Judices enim et Senatus olim in portis sedebant et judicabant, ut à rusticis et exteris facile adiri et conveniri possent. Plenius Noster *portam populi* explicat per conversionem *populum portæ*, hoc est populum intra portas habitantem.

Mulierem te esse virtutis.] Hebr. חיל *chail*, hoc est, strenuitatis, fortitudinis, roboris, q. d. sciunt omnes te esse viraginem strenuam, sedulam, laboriosam. Unde Septuag. vertunt : γυνὴ δυνάμεως, id est, *mulierem potentem et* ἀνδρείαν, id est, *virilem*. Chald. *Apertum est ante omnes, qui sedent in porta magnæ Sanhedrim* (id est, Congregationis sive Concilii) *populi mei, te mulierem esse justam, et in te robur sive vim esse ad aspiciendam præceptorum Dei lucernam.*

12. Sed est alius me propinquior.] Sciebat utique hoc Noemi; sed norat ejus ingenium quod nollet pauperculam et extraneam Ruth uxorem accipere, uti eventus ostendit, ideoque non eum, sed Booz modestiorem et pientiorem ad matrimonium ejus honeste invitandum censuit. Ita Abulensis, Serarius et alii.

13. Bene res acta est.] טוב *tob*, id est, *bonum est.* Rabbini nonnulli τὸ *tob*, accipiunt, quasi nomen proprium propinqui, quasi ille nuncupatus fuerit *Tob*, id est, *bonus*, sicut *Tobias* dictus est quasi *bonus Deo*, vel *bonitas Dei.* Unde Raschi : *Salmon*, inquit, *Elimelech et Tob fratres fuerunt.* Verum Sept. Chald. Noster et alii τὸ *Tob* accipiunt ut nomen appellativum, vertuntque in genere neutro : *bonum est.*

Ego te absque ulla dubitatione suscipiam] in conjugem. Mirare hic insignem charitatem, æque ac castitatem Booz, utpote qui Ruth accubantem nec tangere voluerit, sed matrimonium promiserit, Audi Auctorem Imperf. hom. 1. in Matth. *Quid in Booz prædicatur ? humilitas, castitas et religio. Humilitas quidem et castitas, quia non contigit eam quasi lascivus puellam : nec abhorruit eam quasi castus lascivam : sed mox ut verbum ejus de lege proximitatis audivit, nihil horum omnium lasciviæ imputavit, sed universa religioni adscripsit. Nec despexit quasi dives pauperem : nec veritus est quasi maturus adolescentulam; sed paratior fide quam corpore mane processit ad portam et provocavit quemdam ex genere, quem jure propinquitatis æstimabat propinquiorem, obtinuit, prævaluit non tantum jure proximitatis, quantum Dei eligentis favore. Idcirco forte prævalens dictus est. Booz* enim hebr, idem est quod *fortis.* Hinc Thalmudici Booz conferunt cum castissimo Joseph. Unde R. Eliezer c. 39. *Tres fuerunt*, ait, *qui coram Creatore suo concupiscentiam domuerunt :* Joseph, Booz et Phaltiel filius Lais, de quo 2. Reg. 3. 15. Audi et Abulensem : *Profecto*, inquit, *admirandum est, etiamsi ferreus aut adamantinus esset, et ossa ejus ænea, et caro lapidea. Tulit tamen ista incitamenta venerabilis Booz, virtutis desiderio seipsum temperans.* Et inferius : *Sola ergo reverentia honestatis, et juris amor ipsum Booz tenuerunt, ne venereum expleret opus. Valde ergo laudabilis est vir ille, qui data tali opportunitate, tantis Venereis flammis resistere potuit, ideo nec à nobis sub silentio prætereundus est, sed aliquali laude canendus. Jure ergo de talibus parentibus Christus nasci voluit, quia tantæ virtutis exstiterunt.*

Porro castitatem Booz multum adjuvit durities lecti et frigus; quod scilicet non in lecto plumeo, sed in area, sub dio in aere frigido cubaret, durities enim lecti et frigus valde infringunt ardorem concupiscentiæ; qua de causa Pharisæi, ut alibi dixi, cubantes, laminam plumbi renibus (in quibus origo est seminis) admovebant ad eos refrigerandos, itaque evitandas nocturnas in somnis pollutiones. Hinc quoque multi Religiosi incedunt nudipedes. Nudi enim frigidique pedes valde restinguunt calorem naturæ æstumque luxuriæ, uti experientia

constat. Hinc denique S. Antonius, S. Hilarion, et S. Macharius, cæterique Anachoretæ non in lectis, sed humi dormiebant. S. Franciscus teste S. Bonav. in domum Cardinalis cujusdam invitatus, cum noctu in lecto molli decumberet acres sensit dæmonum infestationes; quare mox ex ea profugit, dictitans, *mollibus dæmones ad tentandum allici, asperis vero deterreri et fugari.*

15. Mensus est sex modios hordei.] Poterat Ruth hos sex modios humeris portare. Nam siligo levior est tritico, hordeum siligine, et avena hordeo. Erat enim ipsa *mulier virtutis*, ut dixit v. 11. id est, virilis, fortis et robusta.

Symbol. R. Salomon apud Lyran. per sex modios accipit sex dona Spiritus S. quia tot sunt in Hebræo Isaiæ 11. v. 1. et seq. Aben Esra vero per sex modios accipit sex justos, qui ex Ruth progignendi erant, scilicet Davidem, Danielem, Ananiam, Misaelem, Azariam et Messiam.

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Booz coram Judicibus, propinquiore jure suo cedente, adit possessionem Elimelech defuncti, ejusque nurum Ruth accipit uxorem, ex qua gignit Obed patrem Jesse, cujus filius fuit David rex.

1. Ascendit ergo Booz ad portam, et sedit ibi. Cumque vidisset propinquum
præterire de quo prius sermo habitus est, dixit ad eum: Declina paulisper et
sede hic, vocans eum nomine suo. Qui divertit, et sedit. 2. Tollens autem
Booz decem viros de senioribus civitatis, dixit ad eos: Sedete hic. 3. Quibus
sedentibus, locutus est ad propinquum: Partem agri fratris nostri
Elimelech vendet Noemi, quæ reversa est de regione Moabitide; 4. quod
audire te volui, et tibi dicere coram cunctis sedentibus, et majoribus natu
de populo meo. Si vis possidere jure propinquitatis, eme, et posside; sin autem displicet tibi,
hoc ipsum indica mihi, ut sciam quid facere debeam. Nullus enim est propinquus, excepto te,
qui prior es; et me, qui secundus sum. At ille respondit: Ego agrum emam. 5. Cui dixit
Booz: Quando emeris agrum de manu mulieris, Ruth quoque Moabitidem, quæ uxor defuncti
fuit, debes accipere, ut suscites nomen propinqui tui in hæreditate sua. 6. Qui respondit:
Cedo juri propinquitatis; neque enim posteritatem familiæ meæ delere debeo, tu meo
utere privilegio, quo me libenter carere profiteor. 7. Hic autem erat mos antiquitus in Israel
inter propinquos, ut si quando alter alteri suo juri cedebat ut esset firma concessio, solvebat
homo calceamentum suum, et dabat proximo suo. Hoc erat testimonium cessionis in Israel.
8. Dixit ergo propinquo suo Booz: Tolle calceamentum tuum. Quod statim solvit de pede
suo. 9. At ille majoribus natu, et universo populo: Testes vos, inquit, estis hodie, quod
possederim omnia quæ fuerunt Elimelech et Chelion, et Mahalon, tradente Noemi; 10. et
Ruth Moabitidem, uxorem Mahalon, in conjugium sumpserim, ut suscitem nomen defuncti
in hæreditate sua, ne vocabulum ejus de familia sua ac fratribus et populo deleatur. Vos,
inquam, hujus rei testes estis. 11. Respondit omnis populus qui erat in porta et majores natu:
Nos testes sumus; faciat Dominus hanc mulierem quæ ingreditur domum tuam, sicut Rachel
et Liam, quæ ædificaverunt domum Israel; ut sit templum virtutis in Ephrata, et habeat
celebre nomen in Bethlehem. 12. Fiatque domus tua, sicut domus Phares quem Thamar
peperit Judæ, de semine quod tibi dederit Dominus ex hac puella. 13. Tulit utique Booz Ruth,
et accepit uxorem; ingressusque est ad eam, et dedit illi Dominus ut conciperet, et pareret
filium. 14. Dixeruntque mulieres ad Noemi: Benedictus Dominus, qui non est passus ut deficeret
successor familiæ tuæ, et vocaretur nomen ejus in Israel. 15. Et habeas qui consoletur
animam tuam, et enutriat senectutem. De nuru enim tua natus est quæ te diligit; et multo tibi
melior est quam si septem haberes filios. 16. Susceptumque Noemi puerum posuit in sinu suo,
et nutricis ac gerulæ fungebatur officio. 17. Vicinæ autem mulieres congratulantes ei, et
dicentes: Natus est filius Noemi; vocaverunt nomen ejus Obed: hic est pater Isai, patris
David. 18. Hæ sunt generationes Phares: Phares genuit Esron; 19. Esron genuit Aram;
Aram genuit Aminadab; 20. Aminadab genuit Nahasson; Nahasson genuit Salmon;
21. Salmon genuit Booz; Booz genuit Obed; 22. Obed genuit Isai; Isai genuit David.

1. ASCENDIT ERGO BOOZ AD PORTAM.] In porta enim sedebant judices coram quibus hæc causa cessionis juris propinquitatis legitime agenda erat.

VOCANS EUM NOMINE SUO.] Hebr. vocans אלמני פלני *Peloni almoni*, quod Cajet. vertit: *sede hîc talis*, viduæ scilicet Ruth propinquus. Septuag. *declina huc abscondite*. Chald. *vir qui absconditor est viæ suæ*, id est, qui videri non vult.

Verius est τὸ *peloni almoni*, ad verbum significare *talis singularis*, vel *certus quidam*, q. d. Tu talis et talis veni huc, et audi me; habeo enim negotium quod tecum tractem. Sic enim solemus advocare exteros, quorum nomina non scimus; vel si scimus ea, nominare nolumus. Unde à τὸ *peloni* videtur derivatum Hispanicum *Fulano*, Græci vocant δεῖνα, Itali *un tale*, Galli *un quidam*.

Porro videtur Booz eum nomine suo compellasse, sed noluit Script. ejus nomen exprimere, eo quod indignus esset nominari: utpote qui nollet semen et nomen fratris sui defuncti suscitare. Ita Abulensis; juste enim nomen ejus æterna oblivione sepelitur, qui nomen fratris et propinqui sui eadem sepeliri permittit.

Denique אלמני *almoni* derivatur à נאלם *neelam*, id est, obmutuit, quia cujus nomen reticetur, illud quasi mutum non auditur, et ut sic dicam, obmutescit; talis ergo dicitur *almoni*: idem dicitur פלני *peloni*, à פלא *pele*, id est, occultum et mirabile, quia ea quæ occulta miramur. Ita Serarius.

3. PARTEM AGRI FRATRIS NOSTRI ELIMELECH VENDET NOEMI,] ejus vivi uxor, nunc vidua defuncti; *vendet*, inquam, tam pro se, quàm pro nuru sua Ruth alenda: ambæ enim erant pauperes. Licet enim uxores non succederent apud Judæos in hæreditatem maritorum, aut aliorum propinquorum vel affinium defunctorum, tamen ex hoc loco colligitur illas hæreditatis maritorum usumfructum habuisse ad vitam, adeoque eamdem vendere potuisse, sed ita ut jus emendi proxime spectaret ad propinquos mariti defuncti, ad quos post mortem uxoris viduæ devolvenda erat hæreditas. Unde et qui è propinquis hæreditatem hanc, v. g. agrum emere volebat, debebat defuncti viduam relictam uxorem ducere, ut illi, cujus hæreditatem nactus erat, semen suscitaret. Porro verisimile est agrum hunc Elimelech, eo tempore quo ipse peregrinabatur in Moab, alicui elocatum fuisse, qui quotannis ex ejus fructibus annuum censum persolveret. Ita Abulensis, Lyranus, Fevardentius et alii.

6. CEDO JURI PROPINQUITATIS: NEQUE ENIM POSTERITATEM FAMILIÆ MEÆ DELERE (Hebr. *corrumpere*. Sic et Septuag.) DEBEO,] q. d. Est mihi uxor, sunt filii et filiæ: illos alere debeo, ut meam familiam et nomen propagent; quare nolo secundam uxorem Ruth mihi accersere, ne et illam cum filiis alere, itaque meis, quos jam genui, alimoniam detrahere vel minuere debeam, atque filios, saltem primogenitum, ex Ruth procreandos non mihi, sed alteri gignam, ut scilicet ejus marito, qui propinquus meus fuit, semen et nomen suscitem. Unde Chald. vertit: *Non possum mihi vindicare ob causam seu colorem hunc; quia uxor mihi est, ad quam assumere aliam mihi non facultas, ne forte oriatur in domo mea jurgium, et corrumpam hæreditatem meam. Vindica tu tibi possessionem meam, quia tibi uxor nulla, et ego non potero mihi vindicare.*

7. SOLVEBAT HOMO CALCEAMENTUM SUUM.] Erat hæc excalceatio, cæremonia politica; scilicet erat signum quod excalceans cederet jure suo, ac sicut calceum, sic et jus suum tradebat alteri propinquo ad emendum agrum sui propinqui defuncti, et ad ejus viduam ducendam in uxorem. Porro excalceatio hæc erat duplex: una in pœnam; si enim frater germanus nollet fratris sui sine liberis uxorem ducere, itaque ei suscitare semen, lex jubebat Deut. 25. 9. eum etiam invitum excalceari, et in faciem ejus conspui; quæ ingens erat pœna, contumelia et ignominia. Altera in signum cessionis juris: si enim quis non esset frater germanus defuncti, sed cognatus in secundo, tertio, vel quarto gradu, non tenebatur quidem ex lege Deuter. 25. (hæc enim solos fratres germanos tangit) uxorem defuncti ducere ad suscitandum illi semen; tenebatur tamen ad id ipsum ex quadam honestate et consuetudine; si tamen id facere nollet, vel non posset, coram judicibus excalceabat se, calceumque suum alteri propinquo tradebat; ut hoc signo significaret se jus suum illi resignare, tam ad agrum defuncti emendum, quàm ad viduam ejus accipiendam in uxorem.

Allegor. S. Ambr. lib. 3. de fide c. 5. *Designabatur*, inquit, *futurus ex Judæis, ex quibus Christus secundùm carnem, qui proximi sui, hoc est populi mortui semen doctrinæ cœlestis semine suscitaret, cui calceamentum nuptiale Ecclesiæ copulandæ præscripta legis spiritalia deferebant. Non Moyses sponsus: illi enim dicitur Exodi 3. Solve calceamentum pedum tuorum, ut Domino suo cedat. Non Jesus Nave filius sponsus. Nam et ipsi dicitur Jos. 5. Solve calceamentum pedum tuorum, ne ex similitudine nominis sponsus crederetur. Non alius sponsus, sed solus Christus est sponsus, de quo dixit Joannes: Qui habet sponsam sponsus est. Illis igitur calceamentum solvitur, huic solvi non potest, sicut dixit Joannes: Non sum dignus solvere corrigiam calceamenti ejus. Solus ergo Christus est sponsus, cui illa veniens ex gentibus sponsa, ante inops atque jejuna, sed jam Christi messe dives innubat; quæ manipulos fecundæ segetis, verbique reliquias gremio legat mentis interno, ut exhaustam illam viduam morte filii, atque inopem defuncti populi matrem novis pascat alimentis, non relinquens destitutam viduam, et novos quærens. Solus ergo Christus sponsus est, qui nec Synagogæ ipsi manipulos suæ messis invidebat.*

Porro pro *calceamentum suum* Chald. vertit: נרתקה *narteke*, id est, *vaginam*, vel potius *chirothecam suam*. Forte utrumque fiebat, ut scilicet cedens suo jure et possessione exueret calceum, et simul chirothecam, eamque alteri traderet, significans hoc signo se jus suum illi resignare. Sic enim et nunc nonnullis in locis per chirothecam jus resignatur. Hoc enim signum resignationis appositum et quasi connaturale. Aut olim hæc resignatio fiebat per calceum, postea vero per chirothecam. Unde Judæi nunc suos contractus et resignationes faciunt per resignationem lintei, quam ipsi vocant *emptionem sudar*, id est sudarii, teste R. Elia. Fuse de his agit Abulensis et Serarius; Christiani vero hæreditatem domus adeunt per clavium acceptionem, agri vero per pedum positionem.

11. QUÆ ÆDIFICAVERUNT DOMUM ISRAEL,] puta genuerunt filios posteros et nepotes Jacobi Pa-

triarchæ, qui alio nomine à Deo vocatus est *Israel*, id est, *Dominans Deo*, eo quod luctans cum Angelo Dei illi prævaluisset. Gen. 28. Rachel enim et Lia uxores Jacobo genuerunt 12 filios, à quibus tota *domus*, id est, stirps et familia Israelis propagata et mire multiplicata fuit. Unde Chald. addit : *in duodecim tribubus*, quia hi duodecim Jacobi filii fuere duodecim tribuum parentes, ideoque Patriarchæ.

13. Tulit itaque Booz Ruth et accepit uxorem.] Licite id fecit, quia ipsa jam erat proselyta et conversa ad Judaismum. Nam lex illa Deut. 23. jubens ne Moabites ingrediatur in Ecclesiam Dei, viros tantum concernit, non feminas, uti docet Abulensis. Aliter respondet S. August. in Deut. q. 55. *Quæstio*, inquit, *quomodo intraverit Ecclesiam Domini Ruth, quæ Moabitis fuerit, de qua etiam caro Domini originem ducit. Nisi forte istam mystice prophetaverit intraturam, quod ait usque ad decimam generationem. Computantur enim decem generationes ex Abraham, quando fuit et Lot, qui genuit Moabitas et Ammonitas Gen.* 19. *et* 37. Sunt autem istæ generationes : *Abraham, Isaac, Jacob, Judas, Phares, Esron, Aram, Aminadab, Naason, Salmon, cujus filius Booz.*

Hæc responsio est ingeniosa, sed non genuina. Nam in Deut. additur : *in æternum*. Moraliter audi Auctorem Imperfecti hom. 1. in Matth. *Ruth*, ait, *pro merito fidei suæ nupsit Booz, quia propriam gentem contempsit, et terram, et genus, et elegit Israel, et non despexit socrum, viduam simul et peregrinam, desiderio ducta generis ejus magis quàm sui, Deos patrum suorum repulit, et Deum viventem elegit. Rursus Booz pro merito suæ fidei illam accepit in uxorem, ut ex conjugio tali sanctificato genus nasceretur regale. Nam Booz senior constitutus non sibi uxorem accepit, sed Deo : non propter passionem corporis sui, sed propter justitiam legis, ut suscitaret semen proximo suo; non magis amore quàm religione ferventior : ætate senex, juvenis autem fide ; et ideo forsan nominatus est in virtute, vel virtus in ipso prævalens. Quoniam qui secundùm ætatem ad ineundum conjugium est in virtute, nominabilis et laudandus, quia est in virtute; sed qui extra ætatem conjugalem jam factus, accepit ex religione virtutem ad conjugium ineundum, sicut iste Booz, ille laudabilis et nominabilis est, quia existit in virtute : et illius talis viri virtus in ipso est.* D. Hier. ep. 25. *Vide*, ait, *quanti meriti sit desertæ præstitisse solatium. Ex ejus semine Christus oritur.*

16. Susceptumque Noemi puerum posuit in sinu suo, et nutricis ac gerulæ fungebatur officio,] docens puerum ambulare, loqui, colere Deum, parentibus obedire, legem Dei audire, turpia fugere, honesta sequi, beneficentiam in omnes exercere, nulli nocere, cœlum ambire, etc. ; à pueritia enim pendet adolescentia, virilis ætas, totaque hominis vita. Quare puerorum recta institutio summi est momenti ad eorum salutem æque ac ad Reipubl. bonum. Quocirca S. Hieron. epist. ad Lætam de filiola ejus Paula, quæ neptis erat S. Paulæ, ita scribit : *Ipse, si Paulam miseris, et magistrum et nutricium spondeo ; gestabo humeris, balbutientia senex verba formabo ; multo gloriosior mundi philosopho, qui non regem Macedonum Babylonio periturum veneno, sed ancillam et sponsam Christi erudiam regnis cœlestibus offerendam.*

17. Vocaverunt nomen ejus Obed.] *Obed* hebr. idem est quod serviens, sustentans, sublevans, ait Pagnin. Vocarunt ergo eum *Obed*, quasi optantes et augurantes ut hic filius parentibus jam labore et ætate grandævis, obsequiis suis serviret, eorumque senectam solaretur et sustentaret. Unde versu 15. dicunt de eo : *Qui consoletur animam tuam et enutriat senectutem.* Ita Josephus, Serarius, et alii : sic apud Romanos vocatus est *Scipio*, eo quod ipse junior parenti seni et cæcutienti, instar scipionis, cui incedens incumberet, subserviret. *Obed* enim hebr. idem est quod latine *scipio* sive sustentaculum. Unde mater Tobiæ cap. 5. 23. filium suum vocat *baculum senectutis.* Porro Cornelius cognomento *Scipio*, à quo Scipionum gens patricia initium habuit, patrem luminibus carentem pro baculo gerebat, quem Grammatici *scipionem* appellant : hinc illi cognomen *Scipionis* inditum, quod deinde posteris ejus adhæsit, ait Macrob. lib. 1. c. 4. Rursum : *Obed* hebr. idem est quod *colens*, scilicet Deum, ut ex Chaldæo ait Fevardentius : fuit enim Obed pius tam in Deum, quam in parentes, æque ac Jesse ejus filius, à quibus David suxit suam virtutem et pietatem.

Dices : Filius hîc potius vocandus erat *Mahalon*, quia ei suscitabatur semen. Resp. Abulensis q. 85. *Oportuisset filium, qui è posteriori matrimonio primus nascebatur, defuncti nomine affici, siquidem qui defuncti uxorem duceret, verus ac proprius illius frater esset, non autem, si frater improprie, id est, cognatus tantum esset.*

Allegor. Booz repræsentat Christum ; Ruth, Ecclesiam è gentibus convocatam. Lege Auctorem Imperfecti hom 1. in Matth.

Moraliter vide Hugonem, Dion. Fevardentium, Serarium, ac præsertim Ludovicum de Puente in priore parte ducis sui spiritalis ; ubi ex dictis factisque Ruth pulchra et singularia elicit morum documenta.

21. Salmon genuit Booz, Booz autem genuit Obed.] Arias in Apparatu Bibl. Reg. tract. de nominibus Hebraicis censet *Salmon* idem esse quod *Salomon*, sed fallitur : *Salmon* enim scribitur per *sin; Salomon* vero per *schin.* Rursum *Salomon* hebr. dicitur שלמה *Selomoh*, habetque ultimam litteram *He ;* צלמין *Salmon* vero habet ultimam *Nun.* Denique *Salmon* hebr. idem est quod *vestitus* aut *vestiens; Salomon* vero idem est quod *pacificus.* Ita Serarius.

22. Obed genuit Isai (qui est Jesse) Isai genuit David.] *Jesse* hebr. idem est quod *munus* vel *existens* aut *debitor.*

Nota : Salmon fuit maritus Rahab, quæ Jerichuntem prodidit Hebræis, Josue 2 ; à Rahab autem et Salmon, id est, ab ingressu Hebræorum in Chanaan usque ad annum quartum Salomonis fluxere anni 440, ut colligitur ex 3. Reg. 6. 2 ; ab annis enim 80, qui ibi numerantur demendi sunt 40, qui ab ingressu Hebræorum fluxere in peregrinatione per desertum, usque ad ingressum in Chanaan. Ergo his 440 annis tantum quinque fuere generationes. Salmon enim genuit Booz, Booz genuit Obed, Obed genuit Jesse, Jesse genuit David, David genuit Salomonem. Unde nonnulli censent singulos quatuor primos, scilicet Salmon, Booz, Obed et Jesse, genuisse anno ætatis centesimo, ut conflent 440, annos jam dictos. Ita Abulensis, Serarius, Dion. Cajet. hîc Salmeron, Barradius et Maldon. in Matt. c. 1. Verum hoc violentum videtur, et ex necessitate confictum. Planius Ly-

ran. R. Salomon, Genebrardus, Catharinus, Jansen. et Salianus tres ponunt Booz, qui omnes unico hoc nomine Booz contineantur ; sicut Matt. 1. nomine Jechoniæ continetur tam Joakim pater, quàm Joachim filius, de quo mox plura. Sic ergo has generationum series distribuit Salianus tom. 2. anno Debboræ et Barac 21. Salmon in ingressu Chananitidis, quando duxit Rahab in uxorem, quartum circiter et trigesimum agebat annum; ipsa vero ferme 25. Post alios ex ea susceptos liberos, genuit anno ætatis sexagesimo primum hujus nominis Booz; de summa ergo 440 annorum, qui numerantur ab ingressu in Chananæam, usque ad jacta templi fundamenta, tollendi erunt 26 anni. Booz autem primus ac secundus genuerunt 65 ætatis anno, tertius autem septuagesimo, Obed, item et Isai 70; quibus adde 70 annos vitæ Davidis, et quatuor de regno Salomonis, efficies omnino 440 annos.

Ex his autem probabiliter collectum vides primum Booz natum decimo Othonielis anno: secundum, 35 Aodi; tertium, 20 Baraci, duxisseque Rutham, ac genuisse Obed, septimo anno Tholæ; Isai autem natum primo Samsonis, et genuisse Davidem anno undecimo Samuelis ineunte.

Si quis tamen malit dicere Salmon, Booz, Obed et Jesse genuisse anno centesimo, potius quam duos Booz uni sacræ Script. adjungere audeat, dicat similia exstare illius, imo posterioris ævi exempla. S. Servatius enim Trajectensis Episcopus et patronus vixit 373 annos, teste Sigeberto in Chron. Celebratur in Historiis Joannes de temporibus qui vixit 300 annos. Maffeius lib. 11. hist. Indicæ trecentos pariter annos cuidam Indo assignat. Verum hæc portenta sunt et quasi miracula, quæ in uno duntaxat contigerunt; hîc autem oportet asserere longævitatem hanc contigisse quatuor hominibus sibi invicem continua generatione succedentibus, quod est inauditum; præsertim cum David eorum filius vitam homini sua ætate circumscribat 70 annis: *Dies annorum nostrorum*, inquit, *in ipsis septuaginta anni.* Psalm. 89. Porro sæpe in Script. generationes et nomina aliquorum generantium subticentur, ut Matth. 1. v. 3. ubi dicitur: *Joram autem genuit Oziam.* Joram enim genuit Ochoziam: Ochozias genuit Joas, Joas genuit Amasiam, Amasias genuit Oziam. Ibidem v. 11. *Josias autem genuit Jechoniam,* ubi Jechonias ponitur pro duobus, scilicet pro Joakim sive Jeconia, et Joachim sive Jechonia; scilicet Josias genuit Jeconiam, Jeconias autem genuit Jechoniam. Accedit ratio: nam hisce 440 annis, qui fluxere à Salmon ad Salomonem, in cæteris tribubus non quinque, sed longe plures fuere generationes.

Exemplum unum è multis clarum accipe 1. Paralip. 6. v. 33. Ab Heman qui fuit Cantor tempore Davidis, ascendendo ad Core qui vixit tempore Mosis, eique rebellans à terra absorptus fuit, Numer. 16. numerantur octodecim generationes. Sic enim ait: *Heman Cantor filius Johel, filii Samuel, filii Elcana, filii Jeroham, filii Eliel, filii Thohu, filii Suph, filii Elcana, filii Mahath, filii Amasai, filii Elcana, filii Johel, filii Azariæ, filii Sophoniæ, filii Thahat, filii Asir, filii Abiasaph, filii Core.* Numera τὸ *filii* decies octies repetitum, et videbis octodecim generationes hîc censeri.

Quare verisimile est hîc pariter aliquas præteriri, et nonnullos filios intermedios quasi obscuriores omitti, nominari vero tantum illustriores, uti Naasson, quia ipse fuit princeps tribus Juda in ingressu terræ sanctæ, duxitque Rahab uxorem; Booz, quia ipse fuit maritus Ruth, cujus historia hîc texitur; Obed, quia ex eis natus est Isai, qui fuit pater Davidis regis.

Denique Rabbini in Juchasin pag. 10. tradunt Ruth, cum nupsit Booz, fuisse annorum 40 ac deinde diu admodum vixisse: *Nam fuit,* inquiunt, *adhuc tempore Salomonis, et ad ejus latus una cum Bethsabea sedebat in throno regio.* Sic et filium ejus Obed aiunt vixisse 400 annos, sed hæc incredibilia, ideoque conficta videntur.

Tropol. S. Chrysost. hom. 1. in Matth. *Talis*, inquit, *Booz ex tali conjuge Ruth, qualem filium genuit? Obed, qui interpretatur subditus. Nunc autem qui divitias eligunt et non mores, pulchritudinem, et non fidem; et quod in meretricibus solet quæri, hoc in conjugibus optant, propterea non generant filios subditos vel sibi, vel Deo, sed contumaces et contra se et contra Deum, ut filii eorum non sint fructus justæ conjunctionis eorum, sed pœna condigna irreligiositatis ipsorum. Iste autem Obed qui subditus dicebatur, quid genuit? Jesse, id est, refrigerium; Jesse enim latino sermone refrigerium appellatur. Nam verè quicumque subditus est Deo et parentibus suis, tales filios generat Deo præstante, à quibus refrigeretur, quoniam qui honorat patrem honorabitur à filiis suis; qui autem contumaces existunt aut in Deum, aut in parentes, generantes, non refrigeria sibi generant, sed dolores; ut à filiis suis recipiant quod fecerunt in parentibus.*

Addit Chrysost. forte *Obed* sic appellatum quod eo nascente Hebræi Philisthæis essent *subditi*, à quibus liberati fuere per Samuelem, sub quo vixit Jesse filius Obed; ideoque eum vocatum esse *Jesse*, id est, *refrigerium.*

COMMENTARIA IN LIBRUM PRIMUM SAMUELIS, SIVE REGUM.

ARGUMENTUM.

Libri Regum recto temporum ordine proxime sequuntur librum Judicum, cujus appendix est liber Ruth. Post Judices enim in Israele regnarunt Reges, quorum gesta hîc describuntur, ideoque libri Regum nuncupantur. Itaque liber Judicum desinit in Samsone, qui ante Heli ultimus fuit Judex, judicavitque annis 20. Judic. 16. ult. Samsoni proxime successit Heli Pontifex, qui quasi Judex præfuit Israeli 40 annis : Heli successit Samuel et Saul totidem annis. Samuel ergo absolute ultimus fuit Judex : nam sub eo populus petiit Regem, quem Samuel jussu Dei eidem primum dedit Saulem. Hic igitur mutavit statum Reip. ac Aristocratiam Judicum convertit in Monarchiam Regum. Heli autem licet Judicis gesta, non in libro Judicum, sed in hoc Libro Regum præmittuntur, quia sub ipso floruit Samuel Propheta, qui principatum mutavit in regnum, de quo mox.

Hisce igitur quatuor Regum libris Spiritus sanctus prosequitur historiam gentis Judaicæ, et Ecclesiæ sive Synagogæ veteris proxime à Judicum exitu, quorum ultimus fuit Samuel, cujus hîc gesta præmittuntur; quia ab eo facta est mutatio regiminis aristocratici in monarchicum et regale. Unde Regum nomine hi libri inscribuntur. Nam in primo libro agitur de ortu, educatione et principatu Samuelis, ac de regno, actis et morte Saulis ; in secundo agitur de regno Davidis, qui Sauli à Deo ob inobedientiam rejecto, à Samuele jussu Dei surrogatus est : quocirca hi duo primi Hebr. vocantur libri Samuelis, sive quia à Samuelis gestis incipiunt, sive quod gesta Saulis et Davidis, gesta Samuelis censeantur, eo quod Samuel eos reges constituit.

Porro hi duo primi libri complectuntur tempus quo Heli, Samuel, Saul et David præfuerunt Israeli, quod fuit 120 annorum. Nam, ut dixi, Heli præfuit annis 40 totidem Samuel et totidem denique David.

Duo vero posteriores libri, scilicet tertius et quartus Regum enarrant acta Salomonis, qui Davidi patri successit, ejusque filiorum et nepotum, qui in Juda à Salomone usque ad ultimum Sedeciam regnarunt; item gesta Jeroboam et posterorum ejus, qui schisma facientes à Roboam et Juda, in Israele, in decem tribubus regnarunt usque ad ultimum regem Osee, qui à Salmanasar captivus abductus est in Assyriam anno sexto Ezechiæ regis Juda. Igitur hi duo libri historiam omnem Regum tam Juda quàm Israel à primo ad utimum per annos 430 pertexunt. In qua ad litteram multa virtutum, multa etiam divinæ providentiæ, Deique juste infideles et impios punientis, et fideles piosque præmiantis exempla passim describuntur : multa quoque prophetice dicta intexuntur, quæ ad institutionem fidelium et mores dirigendos multum conferunt. Audi S. Greg. hîc in Procemio : *Historia Regum, quia eo Spiritu condita, quo et cætera Scripturæ sanctæ volumina cognoscuntur, non debet credi eis esse minor Sacramentis, quibus non est inferior titulo auctoritatis. Nam omnes scriptores ejus fuisse Prophetæ referuntur, qui, cùm historica narrant, spiritalia signant, exteriora loquuntur, et intima innuunt; terrena proponunt, ut cœlestia exsequantur*, etc. Et post nonnulla : *Suavis est historia Rêgum in superficie litteræ, altior in typis allegoriæ, moribus instruendis utilis, lucida in exemplis exhibendis.* Et D. August. lib. 17. Civit. cap. 1. *Ipsa Scriptura quæ per ordinem Reges eorumque facta et eventa dirigens, videtur tanquam historica diligentia rebus gestis occupata esse narrandis, si adjuvante Spiritu Dei considerata tractetur, vel magis vel certe non minus prænuntiandis futuris, quàm præteritis enuntiandis invenietur intenta.*

Porro duo primi libri ab Hebræis vocantur libri Samuelis, imo ab eis æque ac Syris vocantur *Prophetia Samuelis ;* duo vero posteriores soli ab eis vocantur *Libri regum* vel *regnorum*, quod in eis plurium regum tam Judam quàm Israel regna, id est, regnationes modique regnandi recenseantur.

Ubi nota quantum differat historia sacra à profana : illa enim, cum spiritu divino conscripta sit, narrat res humanas ut à divina providentia gubernantur; hæc vero spiritu humano composita refert eas, ut hominum prudentia et industria proveniunt; itaque illa docet prudentiam divinam, qua mens pio cultu Deo adhæreat, ejusque ope et religione potissimum nitatur; hæc vero prudentiam humanam et minutas quasdam cautiunculas hominum industria inventas, quæ plerumque parum habent virium, et sæpe afferunt periculum. Quare nihil congruentius principum instructioni quàm sacræ historiæ, præsertim lib. Regum explicatio. Inde enim clare intelligent fundamentum regni et

politiæ, totiusque prosperitatis in vera religione et justitia collocandum : extra hoc nihil Christiano principi fore firmum aut tranquillum. Profuit id plurimum Carolo V. Imper. cui adolescenti Adrianus (postea sextus ejus nominis Pontifex) institutor suasit lectitare libros Regum. Unde ille ea hausit gubernandi documenta et principia, quæ illum non solum Catholicum effecerunt, sed etiam in maximum et potentissimum principem successibus felicem evexerunt.

Pari modo refert Cicero ad Quintum fratrem, Scipionem Africanum assidue lectitasse pædiam Cyri, indeque tantum in bello æque ac pace Ducem et Principem evasisse. Lamprid. in Alex. Severo refert eum solitum legere Rempub. Platonis; Plutarc. in Alex. Magno scribit eum sæpe ad manum habuisse Homerum, ex cujus lectione sentiebat sibi addi animos ad heroica facinora, quando in eo tanta Achillem patrasse cernebat. Porro Religionem orthodoxam esse fundamentum imperii scribit, et inculcat Theodosio Imper. S. Cyrill. lib. de recta fide sub initium. Denique S. Clemens lib. primo Apost. Const. cap. 6. docet Christiano lectitandos esse libros Regum, inde enim veras piasque historias petendas esse, non à libris Gentilium.

Allegor. et Tropol. S. Hier. epist. 103. ad Paulinum : *Samuel*, inquit, *in Heli mortuo et in occiso Saule, veterem legem abolitam monstrat. Porro in Sadoch atque David, novi Sacerdotii novique imperii Sacramenta testatur. Melachim, id est, Regum tertius et quartus liber à Salomone usque ad Jechoniam; et ab Hieroboam filio Nabat usque ad Osee, qui ductus est in Assyrios, regnum Juda et regnum describit Israel. Si historiam respicias, verba simplicia sunt. Si in litteris sensum latentem inspexeris, Ecclesiæ paucitas, et hæreticorum contra Ecclesiam bella narrantur.*

Omnes enim reges Juda fuere typi Christi ex eis nascituri, qui est Rex regum et Dominus dominantium, ut ait hîc S. Gregor. Unde S. Aug. lib. 22. contra Faustum cap. 24. *Dico*, inquit, *illorum hominum non tantum linguam, sed etiam vitam fuisse propheticam, totumque illud regnum gentis Hebræorum magnum quemdam, quia et magni cujusdam, fuisse Prophetam.*

Primum Regum librum scripsit Samuel Propheta (unde duo primi libri ab Hebræis Samuelis vocantur) usque ad mortem suam, quæ recensetur lib. 1. c. 25. Ita censent S. Gregor. Theod. Procopius, Eucher. Hugo, Lyran. Abul. Cajet. Vatabl. Serarius, et alii passim; mortem vero Samuelis et gesta post eam usque ad finem libri secundi scripsit David, ait S. Isidorus l. 6. Orig. cap. 2. aut potius Nathan et Gad prophetæ, qui Davidi erant à secretis et commentariis, ut scilicet ejus acta per singulos dies, quasi Diaria et Chronica sive Ephemerides conscriberent, uti diserte dicitur 1. Paralip. 29. in fine. Ita censet Bellar. et Sixtus Senensis lib. 1. licet Abul. hic et qu. 4. in c. 17. libri Judicum, eos ab Isaia vel Jeremia conscriptos putet, eo quod cap. 27. v. 6. Siceleg. dicatur facta Regum Juda *usque ad diem hanc :* hoc enim non videtur dixisse David, sed aliquis eo posterior, ut Isaias vel Jeremias. Verum hæc particula libro jam composito addi potuit ab Isaia vel Jeremia, uti similia addita sunt in Pentateucho Mosis, Josue, Judicum et aliis libris.

Duos posteriores Regum libros usque ad Jerosolymæ excidium, ex priscis singulorum Regum Annalibus à Jeremia scriptos esse censet Procopius, Isidorus, R. Moses Kimchi, quos citat Sixtus Senensis l. 1. Item Abulen. Dion. et alii, idque confirmatur ex eo quod caput ultimum Jeremiæ idem sit cum capite ultimo libri quarti Regum. Isaias enim diu ante posteriorum regum tempora et captivitatem Babylonicam, quæ hîc enarrantur, mortuus fuit : ea vero vidit Jeremias. Ubi nota : singuli reges suos habebant à commentariis, qui acta eorum, sive Diaria quotidie conscriberent; sic enim gesta Salomonis scripsit Ahias Silonites et Addo propheta, ut dicitur. 2. Paralip. 9. quæ 3. Reg. 11. vocantur *liber verborum*, id est, factorum *dierum Salomonis*, ait Theodor. et Abul. Sic acta Roboam filii Salomonis, æque ac Abiæ regis filii Roboam, scripsit idem Addo et Semeias propheta, ut dicitur 2. Paralip. 12. 15. et c. 13. 22. Sic Oziæ regis gesta scripsit Isaias, ut ibidem dicitur cap. 26. 22. æque ac Ezechiæ, uti ibidem dicitur cap. 32. v. 32; unde putant nonnulli Isaiam gesta Regum scripsisse, vel ex Diariis collegisse à Salomone usque ad Manassem, à quo Isaias interfectus est; reliqua deinde usque ad captivitatem Babylonicam post Isaiam pertexuisse Jeremiam. Ita Sanchez. Favet quod quatuor capita Isaiæ, scilicet 36. 37. 38. 39. prorsus eadem sint cum 4. Regum cap. 18. 17 et 20. Addit Sanchez viros Ezechiæ qui collegerunt Proverbia Salomonis Proverb. 25. forte Diaria quoque collegisse. Vide Sixtum Senen. verbo *Ezechias*. Sic pariter Jehu filius Hanani scripsit verba dierum, id est, Diaria, sive Commentarios et Annales Josaphat regis, ut patet 2. Paralip. c. 20. vers. 34. Hinc etiam à Sept. vocatur *liber Paralipomenon*, qui hebr. inscribitur *dibre haiamim*, id est, *verba*, hoc est gesta *dierum*, quasi dicat: hic liber continet ea quæ in libris Regum relicta et omissa sunt ex iis, quæ in priscis regum Diariis conscripta erant. Ergo hi Regum libri ex antiquis eorum Diariis collecti sunt, partim ab Isaia, cæterisque viris ab Ezechia ad hoc deputatis, partim à Jeremia, partim ab Esdra, uti sunt ea quæ post Jeremiam sub Cyro contigerunt.

Libris Regum attexuntur duo libri *Paralipomenon*, id est, *relictorum*, sive *residuorum*, et ut S. Hieron. epist. ad Domnionem, ait, *prætermissorum;* quia hi supplent ea quæ in libris Regum de Regibus Juda (nam gesta Regum Israel vix tanguntur in libr. Paralipomenon) prætermissa sunt, unde eos hîc intexam, ubi eadem narrant; peculiaria vero quæ addunt, in illis ipsis explicabo. Paralipomenon auctor non fuit Jeremias, quia capite ultimo narratur solutio captivitatis Babylonicæ, ante quam mortuus est Jeremias (nisi quis dicat hanc illis postea additam, uti mors Mosis addita fuit Deuteronomio); unde Hebræi, Lyran. Abulens. et Joan. Driedo lib. 1. de Script. Eccles. et Sixtus Senen. lib. 1. Bibliot. probabiliter opinantur eos conscriptos ab Esdra; quia idem est finis Paralipomenon, et initium Esdræ, ut patet intuenti : et quia cum eadem historia narratur in lib. Regum, Paralipomenon et Esdra, narratio Paralipomenon consentit cum Esdra, non cum lib. Regum. Rursum in fine Paralipomenon narrantur gesta Cyri, quæ narrare non potuit Jeremias, qui ante Cyrum, sed Esdras qui post Cyrum vixit.

Dices, 2. Paral. 5. 9. dicitur : *Fuit arca ibi* (in templo) *usque in præsentem diem.* Hoc autem de tempore Esdræ dici nequit : nam ante capti-

vitatem Jeremias arcam extulerat et absconderat, ut patet 2. Machab. 2. v. 5. Resp. Abulensis τὸ *usque in præsentem diem* intelligi de diebus Nathan, Addo et Abiæ, qui primi Chronica et Diaria Paralip. conscripserunt, ex quibus Esdras ea descripsit et in ordinem redegit. Nam alioqui falsum esset quod in fine Paralip. de Cyro narratur. Constat enim diu ante Cyrum arcam ab Jeremia fuisse absconditam.

Porro *Paralipomenon liber*, ait S. Hier. ep. 103. ad Paulinum, id est, *instrumenti veteris epitome, tantus ac talis est, ut absque illo si quis scientiam Script. sibi voluerit arrogare, se ipsum irrideat.* Et Cassiod. l. de divin. lect. c. 2. *In Paralip.* ait, *libris duobus, à patribus magna prædicatur utilitas, qui veram gestorum notitiam breviter quidem, sed plenissime continere noscuntur.*

INTERPRETES.

Ad litteram scripsit quæstiones in Libros Regum et Paralip. S. Hier. sed de iis merito dubitat Bellarm. et alii an sint S. Hier. quia S. Hier. lib. de Script. Eccles. testatur se scripsisse traditiones sive quæstiones Hebraicas in Genesim, loca Hebraica et nomina Hebraica, sed de traditionibus sive quæstionibus Hebraicis in Libros Regum et in Libros Paralip. nihil dicit; præterea in quæstionibus Hebraicis in Genesim adscribit idem S. Hieron. passim verba Hebraica; in quæstionibus autem in Libros Regum et Paral. non nisi semel aut iterum id facit. Denique gravior videtur scriptio illa in Genesim, quàm ista in Libros Regum et Paralipomenon; sed cujuscumque sit hoc opus, non magni refert. Quare quæstiones has esse S. Hieron. pernegat Serarius, sunt tamen antiqui auctoris; nam sæpe citantur ab Angelomo.

S. Augustinus scripsit librum ad Simplicianum, in quo quinque quæstiones ex Libris Regum resolvit. Item in Canticum Annæ lib. 17. de Civit. c. 4. Adhæc in varios Regum locos sermones decem nimirum 196. 200. 201. 204. 206. 207. 210. 211. de tempore, et primum inter Homilias 50.

S. Eucherius ex monacho Lugdunensis Episcopus, anno Domini 441. tempore Leonis primi Pont. et Theodosii junioris Imperatoris, scripsit in Libros Regum; quem hisce elogiis ornat Claudianus Mamertus, Episcopus Viennensis illi coævus, lib. de statu animarum : *Eucherius viridis ævi, maturi animi, terræ despuens, cœli appetens, humilis spiritu, arduus merito, ingenio subtilissimus, scientia plenus, eloquio profluus, magnorum sui seculi Pontificum longe maximus*, etc.

Verum, ut recte advertit Bellarm. de script. Eccl. in Eucherio. *Hi commentarii nequeunt esse Eucherii, eo quod auctor sæpe S. Gregor. citet, et ad finem expositionis Libri primi Regum, lectorem invitet ad moralia S. Gregorii perlegenda, sanctus autem Gregorius plus centum annis fuerit Eucherio posterior. Fortasse qui hos libros Eucherio tribuerunt, ex eo permoti sunt, quod Gennadius testatur scripsisse Eucherium ad Salonium et Uranium de obscuris Sanctarum Scripturarum capitulis.*

Porro auctor horum commentariorum videtur fuisse Anglus, et vixisse paulo post tempora S. Gregorii. *Nam in tertio libro Commentariorum in Libros Regum c.* 22. *sic loquitur : Nostris*, ait, *nuper temporibus Sanctus Gregor. Papa Evangelicis roboratus eloquiis, Romanam rexit Ecclesiam et reverendissimi Patres Augustinus, Paulus et alii socii eorum jubente illo venerunt in Britanniam*, etc. *Atque ab hoc auctore multa iisdem pene verbis descripsit Beda in suis quæstionibus super Libros Regum*, ait Bellarm. loco citato. Unde Doctores Lovanienses et Sixtus Senensis suspicantur hos commentarios non esse Eucherii, sed Bedæ.

Venerabilis Beda, qui floruit anno Domini 730, scripsit quæstiones in Librum Regum, quæ incipiunt : *Post librum Judicum.*

Angelomus Gallus Monachus Ordin. D. Benedicti Congregationis Lexoviensis, vir in divinis Scripturis nobile sortitus ingenium, jussu Drogonis Episcopi Metensis, filii Caroli Magni Imp. collegit è Commentariis veterum Patrum opus in 4. Libros Regum. Claruit anno Domini 830. Porro Angelomus primo sensum litteralem, deinde allegoricum prosequitur, idque fere ex quæst. S. Hier. in Lib. Regum.

Posterioribus seculis scripsere in hos Libros Lyran. Hugo, Dion. Abulensis fuse et exacte. Nuper Cajet. et Vatab. Novissime nostri Franciscus Mendoza, Gaspar Sanchez et Nicolaus Serarius.

Mysticum sensum horum librorum tradit Commentarius Eucherii jam citatus. S. August. nonnulla variis in locis tetigit, quæ collegit Germanus quidam in opere lucubrationum S. August. in Biblia, collegit etiam Godefridus Tilmannus Carthusianus Parisiensis in hos libros, æque ac in cæteros biblicos sensus mysticos ex variis auctoribus, sed fere ignotis, Sanctus Gregor. tropol. scripsit in sedecim capita lib. 1. Regum; Origenes homiliam unam in prima capita. Exstat V. Bedæ expositio allegorica in Samuelem prophetam, in quatuor libros distincta ad Accam. Nonnulla quoque ex his libris alleg. explicat S. Prosper lib. de promis. et prædict. Denique in Libros Regum et Paralipom. scripsit Procopius Gazæus, sed ejus comment. necdum vidi, et an impressi sint dubitat Bellarm. Noster Serarius hîc testatur se eo manuscripto ex Bibliotheca Marci Velseri usum fuisse.

CHRONOLOGIA REGUM SACRA ET PROFANA.

Post Mosen Josue præfuit Israeli 17 annis, deinde Judices usque ad Samsonem inclusive per annos 299, uti ostendi initio Josue et Judicum. Judicibus, puta ultimo Samsoni immediate successit Heli per annos 40. Mox Samuel et Saul per totidem annos, inde David per totidem annos, Davidi Salomon tot pariter annis. Quocirca à morte Mosis et ingressu Hebræorum in Chanaan usque ad Heli, à quo incipiunt Libri Regum, fluxere anni 316. Quare cum Moses mortuus sit anno mundi 2495, eodemque anno Hebræi duce Josue ingressi sint terram promissam, sequitur Heli Israeli præesse cœpisse anno mundi 2811. Illo enim mortuus est Samson, eique successit Heli, qui fuit annus ante Christi nativitatem 1357. Post captam Trojam (à qua Gentiles omnes suas computant historias) 29. Hæc omnia juxta tabulam Chronologicam quam præfixi Pentateucho digessi. Porro S. Cyrillus Alexand. Græcorum doctissimus, lib. 1. contra Julianum hunc assignat synchronismum, sive combinationem historiæ sacræ cum profana :

Troja, ait, expugnata est post Mosen anno 410, regnante apud Hebræos judice Esebon, apud Ægyptios Vaphre, apud Assyrios Teutamo, apud Græcos Agamemnone.

Quinto anno post captam Trojam apud Latinos regnavit Æneas, apud Hebræos Judex Samson.

Anno 65 post captam Trojam mortuus est Heli Pontifex, prophetat Samuel, regnat Saul.

Anno 165 post captam Trojam floruit Homerus et Hesiodus, apud Latinos Alba, Sylvius.

Anno 268 post captam Trojam vixit Elias et Elisæus, regnante apud Hebræos Joram.

Anno 275 post captam Trojam Lycurgus leges dedit Spartanis, Latinis rex Procax Sylvius.

Anno 280 post captam Trojam prophetarunt Osee, Amos, Isaias.

A capta ergo Troja usque ad primam Olympiadem anni 815.

Prima Olympiade, nascitur Romulus et Remus, regnante apud Hebræos Joathan, in Israel Phacee.

Olymp. 35, fuit Thales Milesius, vixitque usque ad Olympiadem 58.

Olymp. 36, prophetant Jeremias et Sophonias.

Olymp. 46, Solon leges dedit Atheniensibus, abrogans Draconis leges.

Olymp. 49, cum Judæi essent in Babylone, prophetant Daniel et Ezechiel.

Olymp. 50, floruerunt septem Sapientes et Anaximander.

Olymp. 56, regnat Cyrus, prophetant Aggæus, Zacharias. Hæc omnia S. Cyrillus et plura.

Adverte in hoc S. Cyrilli computu Judicem Esebon esse Abesan. Hunc enim Sept. vocant Ebesan, pro quo Cyrilli codex corrupte habet Esebon, sub quo captam Trojam censet Cyrillus, licet Eusebius, Salianus et alii putent præcise captam Trojam anno ultimo Ahialon Judicis, qui proxime successit Abesan : sed hoc in tanto numero et computu priscorum annorum exigua est differentia, ac concordari potest dicendo Trojam à Græcis obsessam fuisse per decem annos : quare sub Abesan cœpisse obsideri, et hoc velle Cyrillum; sub Ahialon vero fuisse expugnatam, et hoc velle Eusebium, Salianum et alios. Rursum Cyrillus à capta Troja usque ad Samsonem numerat annos quinque : quare pro Esebon in Cyrillo legendum videtur Abdon. Hic enim successit Judici Ahialon præfuitque per octo annos Judic. 12. 8. et seq. Abdoni autem successit Samson. Hic enim fuit ordo : Abesan præfuit Israeli septem annis post hunc Ahialon, annis decem ; post hunc Abdon annis octo; post hunc Samson annis 20. Cyrillus suo Esebon sive Abdon tantum tribuit annos quinque. Hinc rursum asserit anno 65 post captam Trojam, mortuum esse Heli, eique successisse Samuelem, cum præcise id contigerit anno 69 post captam Trojam, ut patet ex dictis.

CAPUT PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Annæ sterili ex voto nascitur filius, vocaturque Samuel, qui ablactatus ab ea offertur et dedicatur Deo per manus Heli Pontificis.

Samuel enim hoc libro est quasi choragus, et Regni Regumque institutor; unde ipse expressus fuit typus Christi. Nam primo, sicut Samuel natus est ex Anna sterili, sic Christus ex B. Maria Virgine. Secundo, Anna nato Samuele cecinit Canticum Eucharisticum Deo, sic B. Virgo concepto Christo cecinit Magnificat. Tertio, Anna ex voto Samuelem obtulit Deo, sic B. Virgo eidem obtulit suum Jesum. Quarto, Annæ filius dictus est Samuel, id est, nomen ejus Deus; B. Mariæ Virginis vocatus est Emmanuel, id est, nobiscum Deus, Matth. 1. Quinto, Samuel fuit propheta magnus et sanctus; Christus fuit Prophetarum sanctissimus et maximus. Sexto, Samuel fuit judex et vindex Israelis contra Philisthæos; Christus fuit judex et vindex omnium fidelium et Sanctorum, profligans dæmones, mortem et gehennam cæterosque eorum hostes. Septimo, Samuel instituit regnum ac primum regem Saulem, deinde Davidem auctoravit et creavit; Christus instituit regnum sacerdotale et sacerdotium regale, omnesque Christianos creavit reges, ut scilicet dominentur suis cupiditatibus, itaque fiant cives, imo reges coeli, juxta illud 1. Petr. 2. 9. Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis, etc. Denique Samuel omnibus suis dictis et factis prælusit iis quæ dicenda et facienda erant a Christo, æque ac cæteri Judices et Reges. Unde S. Hieron. epist. 103. ad Paulinum: In Judicum libro, inquit, quot principes populi, tot figuræ sunt Jesu Christi. Quocirca Clemens Alex. lib. 1. Strom. Judices et Reges, qui post Mosen Israeli præfuerunt, prophetas nuncupat, non quod omnes ore prophetarint, sed quod factis et regia dignitate Christum in æternum regnaturum præfigurarint. Idem asserit S. Gregorius et S. Augustinus, quorum verba in Prooemio recitavi. Finis enim et scopus legis, ut ait S. Paulus, et Prophetarum totiusque sacræ Scripturæ, est Christus. Ipse enim est rex, salvator, redemptor mundi; ipse est honor, timor et amor noster; ipse salus nostra, ipse centrum cordis nostri, ipse portus, quies et saties nostrorum desideriorum; ipse vita, gloria, felicitas omneque bonum nostrum, ad quem proinde ut solem justitiæ omnes Reges, omnes Patriarchæ, omnes Prophetæ, omnes fideles et Sancti, seu stellulæ ab eo lumen gratiæ et gloriæ emendicantes respiciunt, ipsumque demissis ad pedes ejus coronis suis prostrati in terram reverenter adorant, Apoc. 4. et 5.

1. Fuit vir unus de Ramathaim-Sophim, de monte Ephraim, et nomen ejus
Elcana, filius Jeroham, filii Eliu, filii Tholu, filii Suph, Ephrathæus;
2. et habuit duas uxores, nomen uni Anna, et nomen secundæ Phenenna.
Fueruntque Phenennæ filii, Annæ autem non erant liberi. 3. Et ascen-
debat vir ille de civitate sua statutis diebus, ut adoraret et sacrificaret
Domino exercituum in Silo. Erant autem ibi duo filii Eli, Ophni et Phi-
nees, sacerdotes Domini. 4. Venit ergo dies, et immolavit Elcana,
deditque Phenennæ uxori suæ, et cunctis filiis ejus, et filiabus partes; 5. Annæ autem dedit
partem unam tristis, quia Annam diligebat, Dominus autem concluserat vulvam ejus. 6. Af-
fligebat quoque eam æmula ejus, et vehementer angebat, in tantum, ut exprobraret quod
Dominus conclusisset vulvam ejus; 7. sicque faciebat per singulos annos, cum redeunte
tempore ascenderent ad templum Domini; et sic provocabat eam. Porro illa flebat, et non

capiebat cibum. 8. Dixit ergo ei Elcana vir suus : Anna, cur fles ? et quare non comedis ? et quam ob rem affligitur cor tuum ? numquid non ego melior tibi sum quam decem filii ? 9. Surrexit autem Anna, postquam comederat et biberat in Silo. Et Heli sacerdote sedente super sellam ante postes templi Domini, 10. cum esset Anna amaro animo oravit ad Dominum, flens largiter ; 11. et votum vovit, dicens : Domine exercituum, si respiciens videris afflictionem famulæ tuæ, et recordatus mei fueris, nec oblitus ancillæ tuæ, dederisque servæ tuæ sexum virilem, dabo eum Domino omnibus diebus vitæ ejus, et novacula non ascendet super caput ejus. 12. Factum est autem, cum illa multiplicaret preces coram Domino, ut Heli observaret os ejus. 13. Porro Anna loquebatur in corde suo, tantumque labia illius movebantur, et vox penitus non audiebatur. Æstimavit ergo eam Heli temulentam. 14. Dixitque ei : Usquequo ebria eris ? digere paulisper vinum quo mades. 15. Respondens Anna : Nequaquam, inquit, domine mi ; nam mulier infelix nimis ego sum, vinumque et omne quod inebriare potest, non bibi, sed effudi animam meam in conspectu Domini. 16. Ne reputes ancillam tuam quasi unam de filiabus Belial ; quia ex multitudine doloris et mœroris mei locuta sum usque in præsens. 17. Tunc Heli ait ei : Vade in pace, et Deus Israel det tibi petitionem tuam quam rogasti eum. 18. Et illa dixit : Utinam inveniat ancilla tua gratiam in oculis tuis ! Et abiit mulier in viam suam, et comedit, vultusque illius non sunt amplius in diversa mutati. 19. Et surrexerunt mane, et adoraverunt coram Domino : Reversique sunt, et venerunt in domum suam Ramatha. Cognovit autem Elcana Annam uxorem suam, et recordatus est ejus Dominus. 20. Et factum est post circulum dierum, concepit Anna, et peperit filium, vocavitque nomen ejus Samuel, eo quod à Domino postulasset eum. 21. Ascendit autem vir ejus Elcana, et omnis domus ejus ut immolaret Domino hostiam solemnem, et votum suum. 22. Et Anna non ascendit ; dixit enim viro suo : Non vadam, donec ablactetur infans, et ducam eum, ut appareat ante conspectum Domini, et maneat ubi jugiter. 23. Et ait ei Elcana vir suus : Fac quod bonum tibi videtur, et mane donec ablactes eum ; precorque ut impleat Dominus verbum suum. Mansit ergo mulier, et lactavit filium suum donec amoveret eum à lacte. 24. Et adduxit eum secum, postquam ablactaverat, in vitulis tribus, et tribus modiis farinæ, et amphora vini, et adduxit eum ad domum Domini in Silo. Puer autem erat adhuc infantulus ; 25. et immolaverunt vitulum, et obtulerunt puerum Heli. 26. Et ait Anna : Obsecro, mi domine, vivit anima tua, domine. Ego sum illa mulier quæ stetit coram te hìc orans Dominum. 27. Pro puero isto oravi, et dedit mihi Dominus petitionem meam quam postulavi eum ; 28. idcirco et ego commodavi eum Domino, cunctis diebus quibus fuerit commodatus Domino. Et adoraverunt ibi Dominum. Et oravit Anna, et ait.

1. Fuit vir unus (singularis, egregius, eximius, quasi unus è multis) de Ramathaim-Sophim.] Patria hæc Elcanæ et Samuelis dicta fuit *Rama*, id est, *excelsa*, quia in monte sita, et Ramula, et Ramatha et Ramathaim, id est, duæ Ramæ : est enim nomen duale, quia urbs hæc erat bipartita et bicollis, utpote in monte bicipiti sive bicolli sita. Ita Serarius, licet Sanchez putet Ramathaim in duali dici hanc urbem, eo quod vicina esset alteri Ramæ, quæ erat in tribu Benjamin, quasi duæ hæ urbes ob vicinitatem in unum corpus coaluisse videantur. Eadem addita littera A dicta est Arimathia, è qua oriundus fuit Joseph nobilis Decurio, qui sepelivit Christum, Matth. 27. uti asserunt S. Hier. in locis Hebr. Beda, Angelomus, Rabanus, Hugo, Dion. et alii.

Porro Ramatha sive Ramathaim cognominata est *Sophim*, id est, *speculantium*, quod in ea, utpote in alto monte sitæ essent urbis et regionis totius speculares turres, et in iis excubiæ speculatorum. Ita Vatabl. Cajet. Sanchez et alii. S. Hieron. (vel quisquis est auctor) in quæst. Lyran. et R. Salomon censent Rama fuisse oppidum speculatorum, id est, contemplativorum, quod in ea quasi Academia residerent Prophetæ, virique docti SS. Litterarum studio dediti. Unde Chald. vertit : *Fuit vir unus Ramathæus ex prophetarum discipulis*. Elias enim, Elisæus, eorumque discipuli degebant in Carmelo aliisque montibus, tum ut turbas fugerent, tum ut in solitudine Deo soli vacarent, tum ut è montibus melius cœlum suspicerent, ad illudque anhelarent.

De monte Ephraim.] Tribus enim Ephraim habitabat in loco alto et montoso. Addit hoc, quia alia erat Rama in tribu Benjamin, alia in tribu Aser, alia in tribu Nephthalim; hæc vero sita erat in tribu Ephraim ; imo Saligniacus, Adrich. et alii numerant quinque urbes vel villas, quarum nomen erat Rama. Prima enim erat juxta Thecuam, in via Hebron. Secunda, in Nephthalim, proxima castro Sephet. Tertia, juxta Sephorim. Quarta, in Silo. Quinta, juxta Gabaa, quæ omnes vocantur Rama, id est, excelsa, quia in montibus sitæ.

Hinc S. Gregor. putat Samuelem, in Rama natum, fuisse prognatum à tribu Ephraim ; sed certum est eum fuisse oriundum è tribu Levi, adeoque à Levi per Caath et Isaar, non vero per

Amram et Aaron fuisse progenitum, ideoque fuisse Levitam, non Sacerdotem, ut patet 1. Paralip. 6. 33.

Dices : Si Samuel erat ex tribu Levi, quomodo natus est in Rama, quæ erat tribus Ephraim? Resp. Causa est, quod tribus Levi in divisione Chananææ non acceperat sortem propriam, uti cæteræ tribus, sed per eas sparsa erat, adeoque in iis sua habebat oppida, inter quæ erat Rama. Cujus dispersionis causas quatuor dat Lyran. in c. 21. Josue: *Primum, ne cultus Dei ad unam tantum tribum pertinere videretur. Secundam, ne una tribus vel duæ de sustentatione Levitarum nimis gravarentur. Tertiam, quia apud omnes gentes illi qui intendunt cultui divino à toto populo sustentatur. Quartam, quia Levitæ tenebantur docere populum de his quæ ad cultum divinum pertinebant, facilius autem docerent per omnes tribus dispersi, quàm in unam congregati.*

Has Lyrani rationes ibidem oppugnat Abul. quæst. 8. sed frustra. Hinc patet Samuelem æque ac Elcana fuisse Levitam, non Sacerdotem; quia ex Caath per Core, non per Aaron sacerdotem descendit; unde dicitur Psal. 98. 6. *Moses et Aaron in sacerdotibus ejus, et Samuel inter eos qui invocant nomen ejus.* Samuel tamen ex Dei dispensatione Sacerdotis officio functus est, et ut Sacerdos sacrificium Deo obtulit, ut audiemus in seq. ita Abul. et alii. Hinc et Heman et Asaph cantores fuere filii Joal, filii Samuel, filii Elcana, ut dicitur 1. Paralip. 6. 33. Cantores autem erant Levitæ, non Sacerdotes. Ex citato Paralip. loco pariter patet pium Samuelem ex impio Core, quem Mosi rebellantem terra dehiscens vivum absorpsit, Numer. 16. fuisse progenitum. Ita Deus ex spina rosam produxit.

Et nomen ejus Elcana.] *Elcana* hebr. idem est quod *Dei fortis possessio.* Talis est vir fidelis et justus, qui per fidem, spem et charitatem in uno Deo recumbens fit *Elcana*, id est, Dei possessio, ut nec homines, nec dæmones, nec minas, nec tormenta, nec mortem quamlibet timere debeat.

Filius Jeroham,] ita legendum cum Roman. hebr. Chald. Septuag. Perperam ergo in Bibliis Regiis pro *Jeroham* legitur *Jeroboam.*

Ephrathæus.] Cur Elcana vocatur Ephrathæus? Resp. primo Cajet. : quia *Ephrathæus* Hebr. idem est quod *augustus*, *opulentus*, *magnificus;* talis autem erat Elcana. Verum hæc ratio est symbolica, non litteralis : nam ad litteram, *Ephrati,* id est Ephrathæus, est nomen Patronymicum, notans patrem vel patriam Elcanæ.

Secundo, S. Hier. in quæst. hebr. Angelomus, Rupert. Hugo, Glossa, Dion. dicunt Elcana dici Ephrathæum, eo quod ab Ephrata uxore Caleb 1. Paralip. 2. 19. prognatus sit, ita ut Elcana et Samuel per patrem descendant ex Levi, per matrem vero ex Caleb et Juda, sicut versa vice Christus eorum antitypus, ac B. Virgo ejus mater per patrem descendunt à Juda, per matrem à Levi, ut tam regalem quàm sacerdotalem habeant prosapiæ suæ dignitatem.

Verum obstat quod Script. non à matre, sed à patre soleat viris suum genus et nomen indere, indeque cognominare.

Tertio ergo, genuine S. Gregor. Beda, Lyran. Abul. Vatab. et alii censent Elcanam dici Ephrathæum, quia ex Rama quæ erat tribus Ephraim erat oriundus, non quod ex tribu Ephraim esset prognatus (fuit enim ipse ex tribu Levi, ut dixi), sed quod in ea habitaret. Ephrathæus ergo idem est quod Ephraimita, ut patet Judic. 12. 5. Sic Judæi Actor. 2. vocantur Medi, Persæ, Arabes, etc. quòd ex parentibus non Medis, Persis, Arabibus, sed Judæis in Media, Persia, Arabia essent nati.

Symbol. *Ephrathæus* hebr. idem est quod *frugifer.* Talis fuit Elcana, quia fructum nobilissimum, puta Samuelem prophetam celeberrimum produxit.

Et habuit duas uxores, nomen uni Anna, et nomen secundæ Phenenna.] Id fuit more illius ævi, quo polygamia Dei permissione erat licita et usitata, ad citius magisque multiplicandum semen Israel populi fidelis. Porro primaria uxor Elcanæ erat Anna, secundaria Phenenna : unde hæc ab eo ducta videtur non ex concupiscentia, sed eo quod Anna esset sterilis et illiberis, ut ex ea proles suscitaret : sicut Abraham duxit Agar ancillam Saræ primariæ uxoris, ipsa assentiente imo, rogante, ut cum ipsa esset sterilis, saltem ex Agar ancilla filios marito daret. Phenenna hebr. idem est quod *Margarita, Anna* idem quod *gratia.* Apte; Phenenna enim Margaritis et liberis, Anna vero gratia Dei ornabatur. Sic et hodie nonnullæ feminæ vocantur *Gratia :* Ita nuper Japonia illa virago, quæ cum omnibus filiis pro fide Christi constanter mortem oppetiit, vocabatur Gratia.

Allegor. *Phenenna* fecunda significat Synagogam Judæorum, quæ olim fidelibus filiis abundabat. Anna sterilis significat Ecclesiam gentium, quæ olim sterilis erat, sed per Christum omnes gentes Deo peperit. Ita S. Greg. Rupert. Hugo, Beda, Lyran. et Dionysius.

Symbol. *Anna* significat vitam contemplativam Deo gratam; *Phenenna* vitam activam proximis utilem. Ita S. Gregor. Hugo, et Dion. utramque enim complecti debet Elcana, id est, vir eximius possidens Deum.

3. Et ascendebat vir ille de civitate sua Ramatha, statutis diebus, Paschæ, Pentecostis et Tabernaculorum. Exodi 23. Deut. 16. v. 16. ut adoraret in Silo,] ubi erat arca, altare et Tabernaculum. Josue enim hæc collocavit in Silo, quia Silo erat tribus Ephraim, ex qua erat Josue : unde mansit arca in Silo toto tempore Josue et Judic. per annos trecentos et amplius, donec capta fuit à Philisthæis 1. Regum 5. Porro dicitur Elcana ascendisse in Silo; quia, licet Ramatha in qua habitabat sita esset in monte, tamen Silo eo erat altior, imo altissimus totius Judææ, ait Adrichom.

Adde in Script. ascendere vel descendere idem est quod venire.

Erant autem ibi duo filii Heli Ophni et Phinees.] Heli primus fuit Pontifex ex stirpe Ithamar. Aaron enim duos habuit filios, seniorem Eleazareum, juniorem Ithamar : quare Eleazar Aaroni, ut senior, in Pontificatu successit : Eleazaro successit filius Phinees, et ita consequenter usque ad Heli. Tunc enim posteri Phinees segniter administrabant Pontificatum, ideoque ille ex familia Eleazari translatus fuit ad familiam Ithamar, puta ad Heli, in eaque mansit per 120 annos, scilicet toto tempore Heli, Samuelis, Saulis et Davidis ad Salomonem, qui Abiatharo abnepoti Heli, eo quod conspirasset cum Adonia regni sui æmulo, Pontificatum ade-

mit, illumque transtulit in Sadoc, qui erat ex familia Eleazari. Rursum Heli successit Samsoni, ac post eum fuit Judex Israelis : quare utrumque gessit magistratum sive principatum, scilicet Ecclesiasticum et secularem. Gesta ejus fuere communia, et nil singulare continentia; unde à Script. æque ac gesta Abesan, Ahialon et Abdon Judicum cap. 12. omittuntur.

Porro *Heli* hebr. idem est quod *super me*, vel *ascensio mea*, vel *folium meum*. Apte, quia ipse nimis lenis et lentus permisit filios sibi dominari, et impune impieque vivere, ideoque ipse cum filiis ceu folium vento raptum, cito Pontificatu et vita privatus est. Unde *Ophni* hebr. idem est quod *volans*, vel *avolans*, aut *tenebræ meæ : Phinees* idem est quod *os parcentis* vel *confidentis*.

4. DEDITQUE PHENENNÆ UXORI SUÆ ET CUNCTIS FILIIS EJUS ET FILIABUS PARTES.] Intellige non vestium, ut volunt Hebræi teste Angelomo, sed carnium Deo sacrificatarum. Ita Orig. Angel. Lyran. Abul. Vatabl. et alii : licet enim in holocausto tota victimæ caro cremaretur Deo, tamen in victima pacifica solus adeps cum renibus Deo adolebatur per ignem, reliqua caro cedebat offerenti, qui ex ea ante tabernaculum cum suis epulabatur, et ex ea quasi sacro epulo cuique suam dabat partem, ut patet Levit. 3. Deut. 12. 27.

Nota hìc et imitare religionem et pietatem Elcanæ, qui ter in anno cum uxoribus et filiis omnibus ex Ramatha pergebat in Silo (à quo distabat septem milliaribus) ibique hostias Deo immolabat, indeque religiose cum suis vescebatur. Addit Abul. q. 10. eum sæpius ventitasse, sed sine uxoribus, et alia de causa, scilicet ut quasi Levita per vices suas Levitarum ministerium obiret in tabernaculo.

4. ANNÆ AUTEM DEDIT UNAM PARTEM TRISTIS. Pro *tristis* hebr. est אפים *appaim*, id est, *facies* vel *iras*. Unde Septuag. vertunt *secundùm faciem*. Chald. *partem electam* R. David. *honorabilem*, quæ scilicet speciosa erat, et pulchram habebat faciem, *id est*, speciem. R. Joseph vertit *partem irarum et tristitiæ*. Pagnin. *Partem cum ira vel furore*, eo quòd, cum Annam diligeret, indignaretur plures ei partes se dare non posse : quod secutus Noster vertit *tristis*. Hebr. enim *appaim*, et faciem, et iram tristitiamque significat; utraque enim passio maxime in facie ostenditur et elucet, atque una alteri conjuncta et affinis est : tristis enim irascitur malo quod ipsum contristat ; ac vicissim iratus tristatur de malo cui irascitur. Sic 2. Reg. 6. 8. pro eo quod Noster vertit, *contristatus est David*, Hebr. est *iratus est David*. Et hìc v. 18. facies sumitur pro tristitia in Hebr.

Addit Pagnin. Dabat Elcana partem super faciem prostratus, precans pro sua uxore sterili, ut Deus eam fecundaret et prole donaret, uti fecit Isaac pro Rebecca. Genes. 25. 21.

7. PORRO ILLA FLEBAT ET NON CAPIEBAT CIBUM.] Dicitur Anna comedisse, sed adeo parum, ut non comedisse videretur, ait Lyran. aut potius initio ex mœrore nil comedebat, postea tamen mariti hortatu aliquid gustavit. Ita S. Greg. l. 1. c. 2. *Quæ afflicta*, inquit, *comedere noluit, à viro cohortata manducavit*. Addit Phil. lib. de ebrietate, Annam per omnem vitam vino et sicera abstinuisse, quasi Nazaræam. Hac continentia et patientia meruit fieri mater Samuelis, Prophetæ eximii. Nam Phenennæ æmulæ suæ se calumnianti et irridenti nil respondit, sed flebat. Unde S. Chrys. hom. 62. ad populum : *Tribulatio*, ait, *mater est Philosophiæ* (moralis, puta virtutis et patientiæ) *Anna sua habens æmulam contumelia eam persecuta non est*. Præclare S. Ambr. in Psalm. 33. 15. citans illud Thren. 3. 29. de Christo patiente : *Ponet in pulvere os suum, si forte sit spes*, pro eoque legens : *Dabit in sepulturam os suum : Ostendit*, inquit, *quamdam supra modum patientiæ taciturnitatem, ut tanquam sepeliat os proprium, ne loquatur ; et velut quoddam aggere virtutum obstruat, ne vocem doloris emittat : tantum pondus asserens patientiæ, quam spes foveat ; ut vocem ipsam velut busto quodam et tumulo sepeliat, ac includat, quam nulla extorquere, nulla excitare possit injuria*.

Idem Ambros. lib. 2. de offic. c. 7. *Quantas*, inquit, *à populo illatas Moyses absorbebat contumelias? quàm miti sermone post injurias appellabat? quomodo consolabatur in laboribus, deliniibat oraculis, fovebat operibus? merito æstimatus est super homines, et ut vultui ejus non possent intendere*.

Appositam huic rei et loco similitudinem dat S. Chrys. hom. 11. in 1. ad Thess. *Non vides*, inquit, *in ædibus quando ex adverso et directe steterint duæ januæ, sitque ventus vehemens ; si alteram clauseris, nihil potest ventus, sed magna pars ejus virium præciditur. Ita nunc quoque duæ sunt januæ, os tuum, et ejus qui te contumeliis afficit et conviciis. Si tuam clauseris, exstinguis totum spiritum; sin autem aperueris, non potest cohiberi*.

Aliam appositam dat Tertull. lib. de patientia c. 8. *Omnis*, inquit, *injuria seu lingua, seu manu incussa cum patientiam offenderit, eodem exitu dispungetur, qui telum aliquod in petra constantissimæ duritiæ libratum et obtusum. Concidet enim ibidem irrita opera et infructuosa, et nonnunquam repercussum in eum qui emisit reciproco impetu sæviet, nempe idcirco quis te lædit, ut doleas : quia fructus lædentis in dolore læsi est; ergo cum fructum ejus everteris non dolendo, ipse doleat necesse est amissione fructus sui*.

8. NUMQUID NON EGO MELIOR TIBI SUM QUAM DECEM (id est, multi) FILII.] Ego enim sum vir nobilis, opulentus, pacificus, tuì amans, ut in me omnem consolationem, omneque bonum habeas, quod ex multis filiis sperare potes. Tradunt Hebr. Phenennam genuisse decem filios, qui Elcanæ mensam circumdabant et ornabant, juxta illud : *Filii tui sicut novellæ olivarum in circuitu mensæ tuæ*. Psalm. 127. 3. Atque ad eos alludere hìc Elcanam, ut soletur Annam sterilem ex aspectu tot filiorum Phenennæ gementem, suamque sterilitatem lugentem. Sed hoc incertum est : decem enim hìc sumitur pro multis.

9. SURREXIT AUTEM ANNA POSTQUAM COMEDERAT, etc.

10. CUM ESSET ANNA AMARO ANIMO, ORAVIT AD DOMINUM FLENS LARGITER, ET VOTUM VOVIT.] Tempus meridianum erat, ait S. Chrys. hom. de Anna, post prandium scilicet, quod omnes faciunt tempus recreationis, ipsa vero fecit orationis : quod imitantur Franciscani, aliique Religiosi, qui mox à prandio orant, et psallunt. Hinc et S. Hier. ep. 7. ad Lætam : *Sic*, ait, *comedat, ut statim à cibo possit legere, orare, psal-*

lere. Et S. Chrys. hom. 24. in ep. ad Ephes. *Vis*, ait, *discere vigiliam animæ, vade ad Annam.* Et hom. 79. ad populum : *Anna*, ait, *orare non potuisset, nisi circa mensam jejunantibus fuisset similis, etc. Opus est itaque nos et mensam petentes et desistentes Deo gratias agere. Ad hoc enim paratus nunquam in ebrietatem decidet aut insolentiam, nunquam crapula disrumpetur, sed orationis exspectationem pro freno sensibus habens impositam, cum debita modestia ex omnibus appositis sumet, et multa quidem animam, multa vero benedictione corporis implebit. Mensa namque ab oratione sumens initium, et in orationem desinens, nunquam deficiet, sed fonte largius omnia nobis afferet bona.*

Rursum Anna *flens* orabat, intimi cordis compunctione et profusis lacrymis preces armabat, uti observat S. Gregorius et Origenes.

Tertio, *votum vovit :* talis sit nostra oratio; sic Deum expugnabit, et ab eo obtinebit quæcumque petit, ut obtinuit Anna. Porro votum hoc Annæ, erat se filium, si ei daretur, facturum Nazaræum, id est, Religiosum illius ævi, qui scilicet comam non tonderet, et vinum siceramque non biberet, idque per omnem vitam, uti de Samsone dictum est Judic. 13. 5. quique omnibus diebus vitæ Deo in tabernaculo ministraret, cum cæteri Levitæ per vices tantum, quæ tarde ob eorum multitudinem in orbem ibant et redibant, ministrarent. Erant enim Levitæ æque ac Sacerdotes in suas ἐφημερίας, id est, classes distributi.

Porro Anna, vovendo Samuelem facere Nazaræum, vovit eum non iturum ad funera patris et matris, et reliquas cæremonias Nazaræorum observaturum, ait Abul. licet id neget Cajetan. qui putat eam vovisse Nazaræatum Samuelis, quoad intonsum capillum et abstinentiam à vino et sicera duntaxat. Idem dixi de Samsone Jud. 13. 5.

13. PORRO ANNA LOQUEBATUR IN CORDE SUO, TANTUMQUE LABIA ILLIUS MOVEBANTUR, ET VOX PENITUS NON AUDIEBATUR.] Nimirum orabat corde fervido, ita ut verba ex corde in os resultarent, sed adeo silenter et demisse, ut vox non audiretur. Unde S. Chrysost. hom. 79. orationis Annæ fervorem exaggerat, quod non fuerit resonans foris, sed attenta, quod ex mente temperanti et pene jejuna profecta, quod ante fores templi, quod contumeliam patienter tulerit, etc. Audi Cassian. coll. 9. c. 26. *Nonnunquam vero tanto silentio mens intra secretum profundæ taciturnitatis absconditur, ut omnem penitus sonum vocis stupor subitæ illuminationis includat, omnesque sensus attonitus spiritus vel contineat intrinsecus, vel emittat, ac desideria sua gemitibus inenarrabilibus effundat ad Deum. Interdum vero tanta compunctionis abundantia ac dolore suppletur, ut aliàs eam digerere nisi lacrymarum evaporatione non possit.*

Hinc S. Hier. ad S. Eustochium : *Esto*, inquit, *cicada noctium ;* cicadæ enim noctu non ore quo carent, sed corde et pectore canunt, eodemque cibum capiunt. Nam ut ait Plinius l. 11. c. 26. *Unum hoc, ex his quæ vivunt, sine ore est. Pro eo quiddam aculeatum linguis simile, et hoc in pectore, quo rorem lambunt. Pectus ipsum fistulosum hoc canunt.*

Audi rursum Chrys. hom. 2. de Anna : *Illa*, inquit, *potissima est deprecatio cum ab intimis voces sursum feruntur, hoc præcipue mentis est exercitatæ, non intentione vocis, sed animi fervore precationem absolvere. Sic oravit et Moses, cui cum nihil voce resonaret, Deus tamen, quid inquit, clamas ad me : Homines quidem externam hanc vocem tantum audiunt, at Deus et ante hanc intus inclamantes audit. Itaque fieri potest ut etiam qui non clamant audiantur, ut per forum ambulans oret accuratissime, ut in consessu amicorum aliorum quidvis aliud agens vehementi clamore invocet Deum.*

Audi denique S. Cyprianum lib. de Oratione Dominica : *Anna Ecclesiæ typum portans Dominum non clamosa petitione, sed tacite et modeste intra ipsas pectoris latebras precabatur. Loquebatur non voce, sed corde; quia sic Deum sciebat audire*, etc.

ÆSTIMAVIT ERGO HELI EAM TEMULENTAM,] puta ebriam. Ita Script. quia Anna ex ingenti mœrore afflictionis, æque ac fervore orationis labia ita motitabat ut instar ebriæ os distorquere, nimiumque depravare videretur, ait S. Chrysost. hom. 79. ad populum. Animus enim mœrore et afflictione æstuans in gestus inconditos et indecoros, quales sunt ebriorum, erumpit. Heli vero nesciebat Annæ afflictionem, sed post prandium videns eam tales gestus edere, suspicatus est eam in prandio largius bibisse. Ad hæc Anna flebat : multi autem dum ebrii sunt flere solent, vel ex gaudio, vel ex recordatione suarum ærumnarum : vinum enim facile lacrymas ciet, ipsumque in vapores et lacrymas resolvitur.

14. DIXITQUE EI : USQUEQUO EBRIA ERIS ?] Gravis fuit hæc objurgatio, præsertim quia à Pontifice profecta, ad quam leniendam Septuag. vertunt. *Dixit ei puer Heli.* Unde S. Chrysost. hom. 2. de Anna, et Philo lib. de ebrietate, censent Heli non per se, sed per servum hæc Annæ objecisse, tunc ne eam nimis pudefaceret, tum quod Pontificis dignitate indignum putaret cum femina ebria colloqui.

15. RESPONDENS ANNA : NEQUAQUAM, INQUIT, DOMINE MI,] temulenta vel ebria sum, uti tu putas, mihique audacter nimis objicis. Notat S. Chrysost. reverentiam, humilitatem et modestiam Annæ, quæ convicium ebrietatis, quod in femina est grave et pudendum, sibi ab Heli objectum patienter tulit, et simplici negatione refellit, ac Heli Dominum vocat, eique ut sacerdoti afflictionem suam pandit, ideoque ab eo benedici, et voti filiique compos fieri meruit. Audi S. Gregor. *Dominum sacerdotem vocans ebriam se esse abnegat, ut superiori ordini ex humilitate se subderet, et falsæ objectioni cum veritate contrairet.*

SED EFFUDI ANIMAM MEAM IN CONSPECTU DOMINI,] animam, id est, animæ meæ angustias, mœrores, afflictiones, item desideria, vota et spes concipiendi prolem; hæc enim omnia, et consequenter totum quasi cor, totamque animam suam Anna orando Deo repræsentabat, et instar aquæ sincere et candide effundebat, nihil sibi reservans, nil latens vel occultum tenens, sed omnia pandens et in sinum Dei effundens. Unde S. Chrys. hom. de fide Annæ : *Nequaquam, ait, aberraverit, qui hanc mulierem pueri simul et matrem et patrem appellarit; quamquam enim et vir addiderat semen, hujus tamen deprecatio vim efficaciamque semini præbuit, effecitque ut Samuel auspicatoribus exordiis nasceretur.*

Nonnulli apud Abulens. sic exponunt : effudi animam, id est, bilem et iram animæ meæ in conspectu Domini, repræsentans ei motus iræ,

quos conceperam contra Phenennam me subsannantem, eorumque remedium et solatium ab eo postulans, ut effusa tota coram Deo cordis mei ira, cor hoc felle liberarem, ne quid in eo remaneret, quod in Phenennam æmulam meam per os et verba iracunda effunderem. Atque hoc præsens iræ et indignationis remedium esse, ut scilicet quis eam totam coram Deo per orationem effundat, docet Abulensis et alii.

16. NE REPUTES ANCILLAM TUAM QUASI UNAM DE FILIABUS BELIAL,] puta ebriam, sceleratam et impiam. Vide quæ de Belial dixi 2. Corinth. 6. Nota, inquit S. Hieron. in quæst. quod omnes qui ebrietatem sectantur filii Belial vocantur. Ita S. Hieron. et ex eo Angelomus.

17. TUNC HELI AIT EI: VADE IN PACE, ET DEUS ISRAEL DET TIBI PETITIONEM TUAM.] Ecce, fructus reverentiæ et humilitatis est Pontificis benedictio et fausta precatio, quæ Annam voti compotem fecundamque effecit: *Mulier*, ait S. Chrysost. *ex accusatore fecit patronum, nacta est intercessorem quem habuerat objurgatorem.* Notat Theod. conjugibus ambiendam esse sacerdotis benedictionem, ut prolem suscipiant probam et sanctam, uti contigit hic Annæ; Samuel enim non tam Annæ, quàm Dei filius, Annæ ab eo per benedictionem Heli datus censeri debuit.

18. ET ILLA AIT: UTINAM INVENIAT ANCILLA TUA GRATIAM IN OCULIS TUIS!] Primo S. Chrysost. sic exponit: Utinam ex rei eventu discas me non ex ebrietate, sed afflictione et devotione orasse! secundo et melius quasi dicat: Inveniam apud te hanc gratiam ut pro me orare velis, ut Deus hac afflictione me liberet, soletur, et matrem efficiat. Ita Hebr. Vatabl. Cajet. et alii; nam invenire gratiam Hebræis idem est quod placere, gratum esse.

VULTUSQUE ILLIUS NON SUNT AMPLIUS IN DIVERSA MUTATI.] Hebr.: *Et non fuerunt ei amplius facies*, scilicet variæ et diversæ, ut nunc mœsta, nunc læta appareret, sed eadem semper facie, gravi, modesta, serena lætaque apparuit. Aliqui vertunt: *Et non fuit ei amplius facies*, scilicet mœsta; vel *facies*, id est, tristitia faciei; quia scilicet per orationem se totam Deo resignans, ab eo donata fuit animi serenitate et confidentia, ut in Deo, Deique providentia et voluntate conquiesceret. Deus enim tunc certam illi indidit fiduciam, quòd oratio ejus esset ab eo exaudita, quòdque filium conciperet. Unde spei plena, ait R. Joseph et ex eo Serarius, abiit primo in suum Silontinum hospitium; postero deinde die Ramatham, cibumque jam lætabunda sumpsit, nec tristi dejectoque vultu amplius fuit, sed æquali et constanti: *Vides*, inquit, Chrysost. *mulieris fidem? priusquam acciperet quod postularat, perinde confisa est quasi jam accepisset; in causa erat, quod oraret mulier cum fervore*, etc.

Porro vultus serenus et constans, animi sereni et constantis est index, ab eo enim promanat; nam ut ait Ambr. lib. 1. Offic. cap. 18: *Habitus mentis in corporis statu cernitur; vox quædam est animi corporis motus.* Et lib. de Helia cap. 10: *Vultus*, ait, *quidam cogitationis arbiter, et tacitus cordis interpres. Facies index plerumque est conscientiæ et tacitus sermo mentis.*

Utrumque autem est fructus orationis. Audi S. Chrysost. in Psalm. 129. loquentem de oratione: *Qui*, inquit, *ita precatur, etiam antequam consequatur, quod postulat, ex oratione magna bona percipit, omnes animi perturbationes reprimens, iram sedans, invidiam expellens, cupiditatem exstinguens, rerum ad vitam pertinentium amorem diminuens et exsiccans, animum in magnam tranquillitatem redigens, in ipsum deinde cœlum ascendens.*

Symbolice Rupert. et S. Gregor. l. 33. mor. 21. Anna non mutavit vultum, quia oculos mentis semel per orationem in Deo defixos ab eo deinceps non avertit, sed constanter in eo tenuit, et in oratione perstitit, ut semper Deum haberet in mente.

19. ET SURREXERUNT MANE, ET ADORAVERUNT CORAM DEO,] id est, coram arca, Deum, super arcam in propitiatorio residentem adoraverunt. Tropolog. disce hic mane Deum invocare, antequàm itineri, vel operi te accingas, ut Deus illud secundet et prosperet: *Egredientes de hospitio*, ait S. Hier. epist. 22, *armet oratio, regredientibus de platea oratio occurrat antequàm sessio.* Exaudita igitur est Anna, et magno miraculo natus ei filius. Tertull. lib. de jejunio cap. 7: *Anna impetrat facile à Deo inanem cibo ventrem implere, et quidem propheta.* Vide quæ de mane orando dixi, Deuter. 6. 7.

20. VOCAVITQUE NOMEN EJUS SAMUEL, EO QUOD A DEO POSTULASSET EUM.] Hinc patet *Samuel* hebr. idem esse quod *Saul meel*, id est, *postulatus à Deo.* Ita Josephus, Euseb. Serarius et alii: postulatus, inquam, et postulatione matris impetratus; Hebræi enim in compositione nominum non servant ordinem Grammaticæ, sed quasdam litteras trajiciunt vel abjiciunt; vocatus est ergo Samuel hoc fine, ut quoties puer hoc suum nomen audiret, recordaretur se à Deo per miraculum matri voventi donatum, ideoque se totum quod esset et viveret, debere Deo quasi peculiarem Dei filium, ac proinde totum se ei traderet, imo redderet, ac Nazaræatus onera, quæ mater voverat, libens capesseret; hujus enim voti reddebatur memor, dum à matre compellaretur *Samuel, Samuel.*

Secundo, nonnulli apud Abulensem censent *Samuel* idem esse quod *Ismael*, ut *Samuel* dicatur quasi *Scama el*, id est, exaudivit Deus Annæ matris orationem.

Tertio, S. Gregor. et Angelomus: *Samuel*, inquiunt, idem est quod *scemo el*, id est, *nomen ejus Deus*, ut *Samuel* sit fere idem, quod *Emmanuel*, id est, *nobiscum Deus.* Huc alludit nomen *Samuel*, licet hæc non sit ratio et etymon nominis. Sicut Moses à Deo constitutus fuit Deus Pharaonis, Exodi 7. 1. Sic et Samuel Saulis et Israelis.

Quarto, Franc. Georg. tom. 1. Problem. 442: *Samuel*, ait, idem quod *scamo el*, id est, *posuit eum Deus.* Accedit Philo, qui l. *Quod Deus*, etc. et lib. de ebrietate: *Samuel*, ait, idem est quod τεταγμένος θεῷ, id est, *positus vel ordinatus Deo*, quia scil. Deus eum creavit, ut sibi esset dicatus et consecratus. Aliud Samuelis etymon postea addidit mater, de quo versu ultimo.

Prima ratio maxime est propria et genuina, quam proinde sequuntur Joseph. Theodor. Procopius et alii passim. Sic *Theodorus*, et inverse *Dorotheus*, græce idem est quod θεοῦ δῶρον, id est: *Dei donum*; unde Theodoretus scribit in Philotheo cap. 13. sibi hoc nomen esse impositum, eo quod mater precibus Macedonii Anachoretæ eum à Deo impetrasset. *Theodorus* ergo

græce idem est quod latine *A Deo datus*, quo nomine S. Augustinus filium suum nuncupavit, vel *Deodatus*, quo nomine appellatus est Philippus II, rex Franciæ, eo quod pater Ludovicus jam senior, desperata pene generatione, eum precibus à Deo impetrasset. Sic Demaratus dictus est filius Aristonis regis Spartæ, eo quod omnis populus supplicasset, ut Aristoni regi optimo filius similis nasceretur, teste Herodoto lib. 6. *Demaratus* enim dicitur quasi δημου αρα, id est, populi imprecatio, devotio, votum.

21. Ascendit autem vir ejus Elcana, et omnis domus (familia) ejus, ut immolaret Domino hostiam solemnem (quam in tribus anni solemnitatibus, puta Paschæ, Pentecostes et Tabernaculorum offerre solebat; unde Hebr. est *hostiam dierum*, id est, annuam) et votum suum.] Hinc patet quod vovente Anna uxore votum etiam Elcana vir ejus votum proprium Deo pro Annæ fecunditate et Samuele nascituro nuncuparit, quod nunc eo obtento et nato persolvere velit. Nam mater repugnante patre non potest filium vovere Deo, quia filius magis pendet à patre quàm à matre, et maritus est caput uxoris totiusque familiæ. Ita docet Abulens. hìc q. 22. et Sylvester verbo Relig. 1. q. 13. Sic S. Greg. Nazianz. in carm. de vita sua, asserit se per votum natum, et à Deo datum matri, adeoque ei gravidæ objectam fuisse physionomiam et nomen filii nascituri, ideoque se jam natum illico à matre fuisse Deo oblatum. Sic S. Nicolaus Tolentinus natus est per votum parentum, nuncupatum S. Nicolao Myrensi Episcopo, ab eoque Nicolai nomen accepit. Sic S. Franciscus Assisias parentibus voventibus obtinuit filium S. Franciscum de Paula, fundatorem Ordinis Minimorum, aliique plures similes.

22. Non vadam donec ablactetur infans.] Dices: Anna hìc videtur non servasse legem purificationis puerperæ, implendam 40 die à partu Levit. 12. quando parentes primogenitum offerebant Deo et redimebant quinque siclis, Exodi 13.

Respondet Abulens. q. 27. et seq. Levitas (qualis erat Anna et Elcana) hac lege non fuisse obligatos, eo quod ipsi jam Deo erant dicati et consecrati, ac quod in ipsorum utilitatem sacrificia illa purificationis cederent; unde, primogenitos suos non redimebant quinque siclis, nec hostia cæteris præscriptas offerebant.

23. Precorque ut impleat Dominus verbum suum.] Hinc videtur quod præcesserit aliqua revelatio de Samuele, quæ hìc non sit expressa, uti dixi de voto Elcanæ. Solet enim Scriptura multa tacere, quæ postea suggerit et supplet. Ita Cajet. R. Nehemias asserit vocem in Silo auditam: *Puer nascetur nomine Samuel, qui liberabit Israel de manibus Philisthiim*; quare omnes matres tunc filios suos vocasse Samueles; cum autem Anna filium suum quoque nominasset Samuelem, dixisse Elcanam: *Impleat Dominus votum suum*, scilicet ut per Samuelem meum liberet Israel à Philisthinis. Verum hæc fabellam olent Rabbinicam, uti fuse hìc ostendit Abulens. Nec enim Anna filium vocavit Samuelem, ex vocis oraculo, sed quia illum per votum et lacrymas postularat, et impetrarat à Deo.

Lactavit filium suum.] S. Chrysost. hom. de Samuele: *Ex eo tempore*, ait, *aspiciebat puerum non tantum ut mater, sed ut rem Deo consecratam, eumque reverebatur. Si enim qui phialas poculaque aurea Deo dicaturi sunt, posteaquàm ea jam confecta acceperint, domique reposuerint, nequaquàm ea quasi profana vasa intuentur, sed tanquam Deo sacra, nec audent ea temere citraque causam attingere quemadmodum alia; multo magis hæc mulier*, etc. Præsertim quia Samuel erat typus Christi, imo à nonnullis patribus nuncupatur *Novus Israelis Moses*. Porro matres debere filios non nutricum, sed suo lacte lactare, exemplo Saræ et Annæ docent S. Ambros. lib. 1. de Abraham cap. 7. S. Chrysost. hom. 1. in Psalm. 20. Clemens Alexand. lib. 3. Pædag. cap. 4. sic enim pueri fiunt validiores, matribus similiores, eorumque dotes et virtutes sugendo imbibunt.

24. Et adduxit eum,] jam recens, à lacte amotum, quod apud Hebræos fiebat anno ætatis tertio, ut colligitur 2. Mach. 7. 27. Ita S. Greg. Chrysost. Procop. Theodor. Abulens. Cajetan. Hugo, Dion. Porro tempus triennii aptum esse lactandis pueris docet Galenus, et ex eo Francisc. Valesius sacræ phil. cap. 83.

Tunc igitur Samuel infantulus, ut vocatur versu 24, fuit Deo in templo oblatus. Perperam ergo Lyran. anno ætatis decimo, alii septimo, alii duodecimo Samuelem Deo oblatum censent. Sic B. Virgo trimula fuit Deo in templo præsentata, uti docent Patres quos citat noster Canisius lib. 1. Marial. cap. 12. et Christ. à Castro in histor. Deiparæ cap. 3. Audi S. Chrysost. hom. de Samuele: *A mamma*, inquit, *divulsus*. Et inferius: *Prima statim pueritia à mamma matris venit ad mammam spiritualem*. Et S. Hieron. ad Ruth: *Quid tam pium quàm sanctæ matri sanctum filium custodire? Anna Samuelem non sibi, sed tabernaculo genuit*. S. August. in Psalm. 98: *Natus Samuel fuit apud matrem tempore lactis; mox ut eum ablactavit, dedit in templum, ut ibi cresceret, ibi roboraretur in Spiritu, ibi Deo serviret*.

Hinc S. Gregor. Nazianz. Orat. 40. exemplo Annæ docet matres debere suos filios ab infantia Deo consecrare. Audi S. Hier. ep. 7. ad Lætam de instit. filiæ: *Samuel nutritur in templo, Joannes in solitudine præparatur, ille sacro crine venerabilis est, vinum et siceram non bibit; adhuc parvulus cum Domino sermocinatur. Hic fugit urbes; zona pellicea cingitur, locustis alitur, ac melle sylvestri, et in typum pœnitentiæ prædicandæ tortuosissimi animalis vestitur exuviis. Sic erudienda est anima quæ futura est templum Dei. Nihil aliud discat audire, nihil loqui, nisi quod ad timorem Dei pertinet. Turpia verba non intelligat, cantica mundi ignoret, adhuc tenera lingua psalmis dulcibus imbuatur*. Et pluribus interjectis: *Nutriatur in Monasterio, sit inter Virginum choros; jurare non discat, mentiri sacrilegium putet; nesciat seculum, vivat angelice, sit in carne sine carne; omne hominum genus suî simile putet*.

Sic S. Maurus, S. Placidus, aliique Senatorum et Principum filii à parentibus traditi sunt S. Benedicto, ut ab eo in pietate et timore Dei educarentur. In Monasterio S. Pachomii (ut habet ejus vita) alebantur pueri adeo simplices, ut ne quidem suam dextram vel sinistram nossent. S. Thomas Aquinas educatus fuit à Monachis in monte Cassino, sic et plurimi alii principum filii.

Denique S. Paulinus epist. 10. Melaniam comparat Annæ. Eidem Dorotheus aptius comparat S. Annam matrem Beatæ Virginis, quæ

non Samuelem, sed Christum ipsum genuit.

Et adduxit eum, etc., in vitulis tribus.] Ita Hebr. Chald. et alii. Mirum ergo Septuag. vertisse in singulari : *In vitulo trimo sive trienni.* Jam in, id est, cum vitulis tribus, quos scilicet cum Samuele suo offerret Deo.

Et tribus modiis farinæ.] Hebr. *in Epha farinæ*, id est, tribus in modiis farinæ. Epha enim erat decima pars gomer sive cori, qui triginta modios continebat. Erat ergo Epha magnus modius, tres minores modios continens. Id responsum sit Auctori Quæst. in lib. Regum. apud S. Hieron. et Angelomo, qui putant hunc locum esse corruptum, leguntque : *Et uno modio ;* causam hujus oblationis dat B. Petrus Damiani lib. 6. epist. 37. quæ in ordine omnium est 105 : *Samuel*, inquit, *puerulus tanquam tener agniculus cum tribus farinæ modiis et amphora vini mensæ Domini, ut ita loquar apponitur, dum Heli sacerdoti et templo Dei à parentibus dedicatur.*

Puer autem erat adhuc infantulus.] Hebr. : *Et puer erat adhuc puer*, id est, erat parvulus infantulus, scilicet triennis.

25. Et obtulerunt puerum Heli,] ut juxta votum suum eum quasi à sua domo abdicantes dedicarent Deo, ut ei jugiter serviret in tabernaculo. Audi S. Chrysost. hom. 1. de Anna dubitantem an Annæ, an Samuelis virtutem magis mirari debeat : *Cum soleant*, inquit, *indignari pueri, quoties à lacte depelluntur ; nec ipse puer ægre tulit à matre divulsus, sed ad Dominum respexit, qui matrem creaverat ; nec ipsa mater doluit à puero sejuncta, propterea quod naturalem affectum vicit interveniens gratia, et uterque se alteri convivere existimabat.*

Idipsum deinde apposita similitudine illustrat: *Sicut*, ait, *eodem in loco fixo fixa vitis in longum produxit palmites, et uva multo intervallo pendens cum radice habet commercium. Itidem et in hac accidit femina, quæ in urbe manens usque ad templum extendit suum palmitem, atque illic uvam suspendit maturam ; nec intervallum illud ullum attulit impedimentum ; cum charitas quæ secundum Deum est, puerum matri copularet.*

Addit Chrysost. 3. Annam se ipsam quoque cum Samuele Deo obtulisse : ubi enim erat Samuel ibi erat et Anna ; Samuel enim secum viscera trahebat materna : *Dum talia*, inquit, *loquitur, se ipsam quoque dedicavit cum puero, quasi solido quodam naturæ affectu se ipsam templo alligans. Et enim si ubi est thesaurus hominis, illic est et cor ejus ; multo magis ubi puer mulieris, ibi et mens illius erit.*

Denique urget hoc Annæ exemplum S. Chrys. lib. 3. contra vituper. vitæ Monasticæ, docetque debere parentes permittere ut filii sui in cœlesti ministerio famulentur, non in templum eos introducentes, ut Anna Samuelem ; sed in ipsum cœlum cum Angelis divino ministerio dedicandos, religiosos enim una cum Angelis Deo ministrare ; ex quo etiam illud sequatur ut multo magis ad parentum suorum gloriam ac felicitatem conferant, quàm si in seculo permanserint.

26. Vivit anima tua,] id est, juro per animam et vitam tuam : vel tam verum est quod loquor quàm verum te vivere, vel me vitam tuam optare.

28. Idcirco et ego commodavi (minus recte S. Greg. legit *commendavi*,) eum Domino cunctis diebus quibus fuerit commodatus (erit) Domino.] *Commodavi*, id est, *tradidi*, ut vertit Chald. donavi, ut eum mihi Deus donavit, quasi dicat : Deus mihi eum dedit ; quare ego illum Deo reddo et dedico, ut perpetim ministret illi in tabernaculo ; Hebr. enim *scaal*, in Hiphil *hischil*, significat non tantum rogare et postulare, sed et rogatum postulatumque commodare, dare, donare per catachresim ; verba enim Hebræorum actionem nunc inchoatam, nunc perfectam significant præsertim in Hiphil. *Scaal* ergo significat et postulare, et postulationem exaudire, sive rem postulatam dare et donare. Unde *Samuel* hìc in Hebr. vocatur quasi *Saul leel*, id est, datus vel commodatus traditusque Deo. *Saul* quoque dictus est primus rex Israelis, quasi datus à Deo, vel postulatus à populo et vocatus à Deo. Unde à *Saule* qui erat ex tribu Benjamin, dictus est Saulus Paulus Apost. ex eadem tribu Benjamin oriundus ; hinc ipse, initio epistolæ hunc sibi dat titulum : *Paulus vocatus Apostolus*, etc.

In Hebr. est pulchra paronomasia. Ait enim Anna : *Ego scaalti*, id est, postulavi Samuelem à Deo et impetravi ; idcirco ego vicissim *hicilti*, id est, commodavi et tradidi eum Deo, ut sit *Saul*, id est commodatus, datus et dicatus Deo per omnem vitam. Alludit enim ad nomen Samuel, illique aliud dat etymon, quasi dicat : *Samuel* meus initio dictus est quasi *Saul meel*, id est, postulatus à Deo ; jam vero dicitur *Samuel*, quasi *Saul leel*, id est, donatus et oblatus, imo redditus Domino : *Cunctis diebus quibus fuerit commodatus* (supple erit) *Domino*, quasi quamdiu fuerit superstes, erit commodatus, datus, dicatusque Deo, ut is ipse eo utatur ad libitum. Unde Septuag. vertunt χρῆσιν κυρίου, id est, *usum Domini*, quasi dicat : Tradidi eum Domino utendum ad quemlibet ejus usum. Vatabl. : *Ego quoque mancipavi eum Domino cunctis diebus, quibus ipse mancipatus erat Domino*, quasi dicat : Ego eum dedi Domino, ut per omnem vitam sit mancipatus et addictus Domino. Audi S. Chrysost. hom. 2. de Anna : *Vide quàm sit modesta ; ne putes*, inquit, *magnam rem aut admirandam facere quod infantem dedico ; non ego hujus benefacti sum auctor, sed persolvo debitum ; depositum accepi, et hoc ei restituo qui dedit.*

Idem homil. 21, in epist. ad Ephes. : *Quoniam*, inquit, *primitias* (filiorum, scilicet Samuelem) *obtulit, alvus ejus facta est fecunda, et alios etiam fratres illi acquisivit.* Imitentur hoc parentes, ut filios ad Religionem aspirantes non avocent, sed potius incitent ; sic enim à Deo et filiis et opibus ditabuntur. Audi et S. Ambros. Exhort. ad Virgines, laudantem Julianam nobilissimam Romæ matronam, eo quod filium unicum dicasset exemplo Annæ nostræ : *Tu*, inquit, *fili, impetratus meus et votivus meus, agnosce à quo donatus sis mihi ; ille tua ora plasmavit ; ille tua membra distinxit, ille mea orata suscepit, cujus templo, cujus obsequio te antequàm nascereris, sacravi. Non parentibus, non tibi, sed Deo natus es, cujus antequam de vulva matris exires, esse cœpisti. Et omnes quidem illius sumus ; sed tamen tu specialiter promissus Domino, redderis, ego quasi Anna promisi ut omnibus vitæ tuæ diebus ac noctibus à conspectu Domini non recedas. Tu exequere.* Concludit D. Ambros. : *Egregia, ait, semina, quæ sibi nihil reliquit, totum quod habuit Deo obtulit ; cujus vita, insti*

tutio disciplinæ est, et quædam formula castitatis, bono proposito et meliore magisterio.

Audi et S. Bern. epist. 110. parentes alloquentem: *Si filium vestrum Deus facit et suum, quid vos perditis? aut ipse quid perdit? fit de divite ditior, de nobili generosior, clarior de illustri; et quod his omnibus majus est, sanctus de peccatore; sed vos non perditis eum; quin potius multos per eum acquiritis vobis filios; quotquot sumus in Claravalle, ipsum in fratrem, vos in parentes recipimus.*

Cunctis diebus.] Lyran. censet Samuelem in templo ministrasse Deo usque ad annum ætatis quinquagesimum duntaxat; illo enim Levitæ quasi emeriti libertate donabantur, nec amplius in tabernaculo servire tenebantur, ut patet Num. 8. 25. Verum id repugnat huic loco; unde alii passim censent eum in templo serviisse Deo per omnem vitam. Ita Philo lib. de Somniis in fine, S. August. in Psalm. 98. S. Hier. in c. 44. Ezech. B. Petrus Damiani lib. 5. Epist. 9. Chrys. hom. 4. in Acta, quem audi: *Considera Samuelem, qui post quadraginta annos cum populi rem administrasset, tamen adhuc nutriebatur in templo.*

Hinc Patres docent summam curam parentibus adhibendam esse in educatione puerorum, ipsosque pueros à teneris se virtuti Deoque dicare debere. Audi inter alios S. Chrys. in Psalm. 14. quærentem cur is et alii inscribantur *in finem*, ac respondentem: *Quoniam*, inquit, *docet de justitia ac reliquis virtutibus; qui autem de his docet, non debet in finem vitæ suadere hæc, sed ab initio et ab ipsis incunabulis.* Et paulo post: *Si*, inquit, *nullus vestrûm vult possidere servum senem, quanto magis Deus vult adolescentiam, et tanquam intactam virginem eam sibi jungit; ut ejus vitæ primitias ambiat, ne quis cum juventutem peccato exhauserit, languidam et enervatam senectutem virtuti reservet, et vitæ fæcem temperet sapientia.*

Et Clemens, Alexandr. lib. 1. Pædag. cap. 5: *Quemadmodum*, inquit, *patres et matres lubentius vident equorum quidem pullos, boum vitulos, leonum catulos, cervorum hinnulos, hominis puellum; ita et universorum Pater eos recipit, diligit ac defendit.*

Plura in hanc rem congerit hic noster Mendoza. Denique quod dixit Plato, eos qui arte aliqua vel scientia eximii evadere volunt, à puero eam exercere debere, id verius est in studio virtutis et sanctitatis. Unde Sancti eximii à puero sanctitati se dederunt, ut Samuel, S. Joannes Baptista, S. Nicolaus et alii.

Porro votum hoc matris non arctabat Samuelem, quin grandior factus libere posset è templo discedere, locumque alium et statum vitæ deligere, uti docet Lessius tract. de Voto, dub. 10. Voluit tamen Samuel matris votum servare, et ratum facere per omnem vitam.

Et oravit,] gratias Deo agendo, et Canticum sequens cap. 2. canendo; pars enim prima orationis debet esse Dei laus et gratiarum actio, ut docet Paulus. Hinc laus subinde sumitur pro oratione, ut Thren. 2. 19: *Consurge, lauda in nocte.* Et Jeremiæ 7: *Tu ergo noli orare pro populo hoc, neque assumas pro eo laudem.*

CAPUT SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Anna ob natum Samuelem exultans Deo hymnum concinit, simulque prophetat de Christo. Mox, v. 12. narrantur peccata filiorum Heli. Inde, v. 18. Samuelis ministerium, et Annæ ab Heli benedictæ partus quinque prolium. Denique, v. 22. Heli corripit filios, sed nimis leniter: unde, v. 27. a Deo reprehenditur per Prophetam, qui idcirco obventuras, ei tam suas, quam filiorum et posterorum clades denuntiat.

1. Exultavit cor meum in Domino, et exaltatum est cor meum in Deo meo;
dilatatum est os meum super inimicos meos; quia lætata sum in salutari
tuo. 2. Non est sanctus, ut est Dominus, neque enim est alius extra te,
et non est fortis sicut Deus noster. 3. Nolite multiplicare loqui sublimia,
gloriantes: recedant vetera de ore vestro, quia Deus scientiarum Dominus est, et ipsi præparantur cogitationes. 4. Arcus fortium superatus
est, et infirmi accincti sunt robore. 5. Repleti prius: pro panibus se locaverunt; et famelici saturati sunt, donec sterilis peperit plurimos et quæ multos habebat filios
infirmata est. 6. Dominus mortificat et vivificat, deducit ad inferos et reducit. 7. Dominus
pauperem facit et ditat, humiliat et sublevat. 8. Suscitat de pulvere egenum, et de stercore
elevat pauperem, ut sedeat cum principibus, et solium gloriæ teneat. Domini enim sunt cardines terræ, et posuit super eos orbem. 9. Pedes sanctorum suorum servabit, et impii in
tenebris conticescent, quia non in fortitudine sua roborabitur vir. 10. Dominum formidabunt
adversarii ejus, et super ipsos in cœlis tonabit: Dominus judicabit fines terræ, et dabit imperium regi suo, et sublimabit cornu Christi sui. 11. Et abiit Elcana Ramatha in domum

suam : puer autem erat minister in conspectu Domini ante faciem Heli sacerdotis. 12. Porro filii Heli, filii Belial, nescientes Dominum, 13. neque officium sacerdotum ad populum ; sed quicumque immolasset victimam, veniebat puer sacerdotis, dum coquerentur carnes, et habebat fuscinulam tridentem in manu sua; 14. et mittebat eam in lebetem, vel in caldariam, aut in ollam, sive in cacabum : et omne quod levabat fuscinula, tollebat sacerdos sibi, sic faciebant universo Israeli venientium in Silo. 15. Etiam antequam adolerent adipem, veniebat puer sacerdotis, et dicebat immolanti : Da mihi carnem, ut coquam sacerdoti ; non enim accipiam à te carnem coctam, sed crudam. 16. Dicebatque illi immolans : Incendatur primum juxta morem hodie adeps, et tolle tibi quantumcumque desiderat anima tua. Qui respondens aiebat ei : Nequaquam ; nunc enim dabis, alioquin tollam vi. 17. Erat ergo peccatum puerorum grande nimis coram Domino ; quia retrahebant homines à sacrificio Domini : 18. Samuel autem ministrabat ante faciem Domini, puer, accinctus ephod lineo. 19. Et tunicam parvam faciebat ei mater sua, quam afferebat statutis diebus, ascendens cum viro suo, ut immolaret hostiam solemnem. 20. Et benedixit Heli Elcanæ et uxori ejus ; dixitque ei : Reddat tibi Dominus semen de muliere hac, pro fenore quod commodasti Domino. Et abierunt in locum suum. 21. Visitavit ergo Dominus Annam, et concepit, et peperit tres filios et duas filias ; et magnificatus est puer Samuel apud Dominum. 22. Heli autem erat senex valde, et audivit omnia quæ faciebant filii sui universo Israeli ; et quomodo dormiebant cum mulieribus quæ observabant ad ostium tabernaculi ; 23. et dixit eis : Quare facitis res hujusmodi quas ego audio, res pessimas ab omni populo ? 24. Nolite, filii mei ; non enim est bona fama, quam ego audio ut transgredi faciatis populum Domini. 25. Si peccaverit vir in virum, placari ei potest Deus ; si autem in Dominum peccaverit vir, quis orabit pro eo ? Et non audierunt vocem patris sui, quia voluit Dominus occidere eos. 26. Puer autem Samuel proficiebat, atque crescebat, et placebat tam Domino quam hominibus. 27. Venit autem vir Dei ad Heli, et ait ad eum : Hæc dicit Dominus : Numquid non aperte revelatus sum domui patris tui, cum essent in Ægypto in domo Pharaonis ? 28. Et elegi eum ex omnibus tribubus Israel mihi in sacerdotem, ut ascenderet ad altare meum, et adoleret mihi incensum, et portaret ephod coram me ; et dedi domui patris tui omnia de sacrificiis filiorum Israel. 29. Quare calce abjecisti victimam meam, et munera mea quæ præcepi ut offerrentur in templo ; et magis honorasti filios tuos quam me, ut comederetis primitias omnis sacrificii Israel populi mei. 30. Propterea ait Dominus Deus Israel : Loquens locutus sum, ut domus tua et domus patris tui ministraret in conspectu meo usque in sempiternum. Nunc autem dicit Dominus : Absit hoc à me ; sed quicumque glorificaverit me, glorificabo eum : qui autem contemnunt me, erunt ignobiles. 31. Ecce dies veniunt, et præcidam brachium tuum, brachium domus patris tui, ut non sit senex in domo tua. 32. Et videbis æmulum tuum in templo, in universis prosperis Israel ; et non erit senex in domo tua omnibus diebus. 33. Verumtamen non auferam penitus virum ex te ab altari meo ; sed ut deficiant oculi tui, et tabescat anima tua : et pars magna domus tuæ morietur, cum ad virilem ætatem venerit. 34. Hoc autem erit tibi signum quod venturum est duobus filiis tuis, Ophni et Phinees ; in die uno morientur ambo. 35. Et suscitabo mihi sacerdotem fidelem, qui juxta cor meum et animam meam faciet, et ædificabo ei domum fidelem, et ambulabit coram Christo meo cunctis diebus. 36. Futurum est autem, ut quicumque remanserit in domo tua, veniat ut oretur pro eo et offerat nummum argenteum, et tortam panis, dicatque : 37. Demitte me, obsecro, ad unam portam sacerdotalem, ut comedam buccellam panis.

1. Exultavit cor meum in Domino.] Est hoc Annæ canticum, vel ut S. Augustinus vocat, *hymnus*, quo de præteritis et præsentibus beneficiis gratias agit, ac de futuris in Christo prophetat vers. 5 et 10. Partim ergo est canticum Eucharisticum, partim prophetia, ait Theodor. Procopius, Abulensis, licet S. Augustinus 11. Civit. 4. velit totum esse prophetiam de Christo et Ecclesia, quod in sensu Allegorico verum est. Anna enim, inquit Theodor. et Procopius, quia prophetam concepit, prophetiæ quoque gratiam participavit, sicut et Elizabeth et B. Virgo.

Unde canticum Zachariæ ob natum Joannem Baptistam, et canticum B. Virginis ob conceptum Christum, *Magnificat anima mea Dominum*, etc., huic Annæ cantico persimilia sunt, ac subinde ad verbum cum eo consonant, ut patet ea inter se conferenti.

Audi quid de Cantico scribat S. Bern. serm. 1. in Cant. : *Non est strepitus oris, sed jubilus cordis, non sonus labiorum, sed motus gaudiorum;*

voluntatum, non vocum consonantia, non auditur foris, nec enim in publico personat; sed sola quæ cantat audit, et cui cantatur, id est, sponsus et sponsa.

Ex dictis constat canticum hoc inspiratum fuisse Annæ à Spiritu sancto esseque partem Sanctæ Scripturæ.

Et exaltatum est cornu meum in Deo meo.] *Cornu*, id est, fortitudo et gloria mea; utriusque enim symbolum est cornu; boves enim, cervi et rhinocerotes in cornibus habent suum robur, decus et gloriam: hinc et coronæ regiæ earumque radii cornua vocantur, uti ostendit Pier. Hierog. 7. Samuel enim coronam regiam dedit Sauli et Davidi. Sensus est, quasi dicat: Deus me imbecillam et abjectam, imo ob sterilitatem infamem et conviciis Phenennæ expositam fecit robustam et gloriosam, per miraculum me fecundando, dandoque filium Samuelem, qui erit robur et gloria tam meâ quàm totius Israelis. Ita Abulens. Vatabl. et alii. Unde S. Hieron. in Quæst. per cornu accipit filium Samuelem, qui ex Anna prodierat, sicut cornu prodit ex capite rhinocerotis. Sicut enim rhinoceros suo cornu ventilat et configit feras, imo elephantes, sic Samuel ventilavit et dissipavit Philisthæos hostes Israelis. Unde S. Gregorius: *Quæ ergo*, inquit, *exaltatione, cornu in Deo sustollitur, Deum suum singulariter fatetur; quia summa illa infusio divinæ dulcedinis exaltatum mentem et suî susceptibilem, et valde familiarem facit.*

Dilatatum est os meum super inimicos meos;] quasi dicat: Nunc habeo quod ore meo respondeam Phenennæ, ejusque filiis et cognatis, qui mei sunt æmuli, mihique sterilitatem exprobrant; ostentans enim meum Samuelem eis silentium imponam.

Quia lætata sum in salutari tuo.] Hebr. *in salute tua*, qua me salvasti et liberasti à malo et probro sterilitatis. Ita Chal. Vatab. Jansen. Cajet. Mystice *in Christo;* hîc enim est salus nostra; unde Septuag. vertunt σωτηριον, Noster *salutare* vel *salutarem*, id est, salvatorem mundi. Ita S. Aug. 17. Civit. c. 4. Hinc patet non esse verum gaudium in mundo, nisi in Deo et Christo. Audi S. Chrysost. 3. de Anna: *Non quoniam salvata sum, sed quoniam per te salvata sum, propterea lætor et exulto. Tales sanctorum animæ de Deo qui dedit, magis quàm de donis gaudent; gratorum, hoc est, servorum, omnibus suis suum præponere Dominum; cum peccaverimus, non doleamus, quia punimur, sed quoniam Dominum exacerbavimus; et si quid boni fecerimus, non gaudeamus propter regna cælorum, sed quoniam rem cælorum Regi gratam gessimus; mentem enim habenti gehenna quoque formidolosius est Deum offendere; et omni regno desiderabilius Deo placere.* Et paulo post: *Talis erat et hæc mulier, ad Deum inomnibus confugiebat, et accepta gratia magis de Deo datore gaudebat.* Sic et David: *Cor meum*, inquit, *et caro mea exultaverunt in Deum vivum.* Psalm. 83. v. 3.

Audi S. Bern. epist. 115: *Illud*, inquit, *verum et solum est gaudium, quod non de creatura, sed de Creatore concipitur; et quod cum possederis nemo tollet à te; cui comparata omnis aliunde jucunditas, mœror est, omnis suavitas mœror est, omne dulce amarum, omne decorum fædum, omne postremo quodcumque aliud delectare posset, molestum.*

Addit Origenes de Elcana: *Quoties in Deo gaudemus, toties diabolum flagellamus.*

2. Non est Sanctus ut est Dominus.] Celebrat Anna primo sanctitatem Dei, quia hæc est primum et nobilissimum attributum Dei, ob quod ipse adoratione, omnique veneratione, obsequio, victima et cultu dignissimus est; secundo quia Deus in Annæ partu suam sanctitatem declaravit: tum quia ejus innocentiam et probitatem contra Phenennam invidam defendit; tum quia fidem ei omnium tacite datam de prole per miraculum nascitura sancte præstitit; tum quia ei dedit Samuelem, quem facturus erat prophetam sanctissimum et sanctificatorem Israelis; quæ omnia à Dei sanctitate manarunt, ceu radii à sole, ejusque fuerunt dona et beneficia.

Neque enim est alius extra te,] Deus verus, per essentiam sanctus, ipsaque increata et immensa sanctitas, de qua in hymno S. August.: *Tu solus sanctus;* Sept. vertunt: *Non est justus sicut Dominus*, ubi justus accipi potest sanctus, vel potius justus, quia juste meam innocentiam à calumniantibus defendit.

Et non est fortis sicut Deus noster.] Pro *fortis*, hebr. est *tsur*, id est, petra, in qua contra tempestates et venatores securi tutique consistimus, juxta illud Psalm. 103. 18: *Petra refugium herinaciis.* A *tsur* dicta est *tor*, et Tyrus celeberrima urbs Phœniciæ et munitissima, quia undique mari circumdata, adeo ut à Nabuchodonosore fuerit obsessa per tredecim annos, et ab Alexandro Magno ægre expugnata. *Tyrus* enim hebr. dicitur *tsur* vel *tsor*, eo quod in petra fuerit exstructa, atque instar promontorii mari et tempestatibus maris fuerit opposita. Talis *petra*, talis *tsur*, talis Tyrus Annæ et piis est Deus, ut proinde iis nec homines, nec dæmones, nec leones, nec ignes, nec tormenta, nec mors metuenda sint. Audi S. Bern. serm. 61. in Cant.: *Stat martyr tripudians et triumphans, tot licet lacero corpore, et rimante latera ferro, non modo fortiter, sed alacriter sacrum è carne sua circumspicit ebullire cruorem. Ubi tunc anima martyris? nempe in tuto; nempe in petra, nempe in visceribus Jesu, vulneribus nimirum patentibus ad introeundum. Si in suis esset visceribus, scrutans ea ferrum, profecto sentiret; nunc autem in petra habitans, quid mirum si in modum petræ duruerit? neque mirum, si exul è corpore, dolores, non sentiat corporis. Neque hoc facit stupor, sed amor. Submittitur enim sensus, non amittitur.*

3. Nolite multiplicare loqui sublimia gloriantes,] scilicet tu, ô Phenenna, tuique filii et cognati, qui de vestra fecunditate et felicitate superbe gloriati estis, cum meî meorumque despectu et contemptu. Pro *sublimia* Hebr. est *geboha geboha;* Chald. *magnalia magnalia;* Regia, *altum altum;* Cajet. *Celsitudinem celsitudinem*, hoc est, valde alta, celsa, magna et sublimia, quæ vestras vires transcendunt. Unde alii vertunt: *Nolite loqui excelsa eminentia*, Theod. *ne loquamini sublimia ad factum.* Orig. lib. 1. in Job: *Nolite loqui superba in superbia.*

Recedant (Hebr. exeant) vetera de ore vestro,] scilicet veteres superbi sermones jam dicti, quibus consueveratis gloriari, mihique sterili insultare. Chald. pro *vetera* vertit *blasphemias;* Septuag. *magniloquium;* alii, *verbum*

durum vel *superbum*, juxta illud Prudentii in psychomachia :

Desine grande loqui, frangit Deus omne superbum.
Alta cadunt, inflata crepant, tumefacta premuntur.

Et illud Nazianzeni : *Utres vacuos ventus distendit, fatuos sui existimatio.* Causam subdit dicens :

QUIA DEUS SCIENTIARUM DOMINUS EST,] quasi dicat : Nolite superbe vos jactare et gloriari, quia Deus scit et prævidet omnia, tam futura quàm præterita et præsentia, illaque cum his connectit; quare ipse scit vestram gloriam in ignominiam, vestram felicitatem in infelicitatem, vestram copiam in inopiam, se decernente et puniente, convertendam.

ET IPSI PRÆPARANTUR COGITATIONES,] quasi dicat : Deo paratæ, id est apertæ, cognitæ et præsentes sunt vestræ insolentes, ambitiosæque cogitationes, ut illas ipse contrariis suis cogitationibus, id est, consiliis, judiciis et decretis deprimat, obruat et castiget. Sic Deus Nabuchodonosorem gloriantem in sua Babylone, convertit in bestiam. Daniel. 4. ac Balthasarem ejus filium in suo epulo gloriantem, describens in pariete : *Mane, tekel, phares*, eadem nocte per Cyrum occidit, Daniel. 5.

Deus ergo *scientiarum Dominus est*, quasi dicat : Deus est scientissimus, *Deus omnia novit*, ait Chald. quare ipse scit tam futura quàm præsentia, scilicet me antea sterilem fore fecundam, et Phenennam fore sterilem; ideoque ipse est *arbiter conscientiarum*, ait S. August. l. 17. Civit. 4. ut superbas earum cogitationes videat, damnet, premat sternatque. Deus est ipsius solis sol, illustrans sensibilem intelligibilis, ait Philo lib. de offeren. vict. Unde recte admonet S. Aug. serm. 46. de verb. Domini : *Ipse*, ait, *timendus est in publico, ipse in secreto. Procedis? videris; lucerna ardet? videt te; lucerna exstincta est? videt te. In cubile intras? videt te. Ipsum time cui cura est ut videat te, et vel timendo castus esto, aut si peccaveris, quære ubi te non videat, et fac.* Et Boetius lib. 5. de Consol. Phil. Prosa 6 : *Aversamini igitur vitia, colite virtutes; magna vobis indicta est necessitas probitatis, cum ante oculos agitis judicis cuncta cernentis.*

Mystice S. Bern. serm. 13. in Cant. *Origo*, ait, *fontium et fluminum omnium mare est, virtutum et scientiarum Dominus Jesus Christus. Quis enim Dominus virtutum, nisi ipse est rex gloriæ, sed et juxta Annæ canticum, idem ipse Deus scientiarum Dominus est. Continentia carnis, cordis industria, voluntatis rectitudo ex illo fonte manant, non solum autem, sed et si quis callet ingenio, si quis nitet eloquio, si quis moribus placet, inde est; inde scientiæ, inde sapientiæ sermo; thesauri siquidem sapientiæ ibi omnes absconditi sunt.*

Porro Deus dicitur græce θεὸς à θεᾶσθαι, quod omnia videat; unde Ægyptii Deum appellabant oculum mundi. Audi S. August. epist. 3. ad Fortun. : *Deus totus oculus est, totus manus, et totus pes; quia omnes videt, omnia operatur et ubique est.* Vide dicta Eccles. 16. vers. 16. et seq. et cap. 24. 19.

ET IPSI PRÆPARANTUR COGITATIONES,] quasi dicat : Deo cogitationes omnes hominum et Angelorum patent, ab eoque diriguntur, temperantur, adimplentur, vel rumpuntur et eliduntur. Deus est qui ea quæ cogitamus, cupimus, jactamus dirigit atque perficit, vel discutit et evertit, uti mea fecunditatis desideria adimplevit, Phenennæ vero invidas et arrogantes cogitationes dissipavit et disperdidit. Hebr. pro *præparentur* est נתכנו *nitkenu*, id est, ponderantur, numerantur, appenduntur, mensurantur, quasi dicat : Deus mensurat cogitationes nostras, ac videt an nimis magnæ vel parvæ, æquæ vel iniquæ, sapientes vel stultæ sint, ut sciat cujus cogitationes, quando et quomodo explere debeat, cujus non explere v. g. Annæ desideria perficere, non Phenennæ, quasi dicat : Laudo Deum qui perficit ea quæ ego cogitavi et cupivi; in illo ergo glorior, non in me, quia sterilitatem, quam ego superare meis viribus non potui, ipse sua divina vi superavit et discussit. Hoc est quod ait Salomon Prov. 16. 2 : *Omnes viæ hominis patent oculis ejus : Spirituum ponderator est Dominus;* ubi multa hac de re dixi.

Possunt secundo hîc cogitationes non tantum hominum accipi, sed et ipsius Dei, uti vertunt Septuag. *Deus*, inquit, *præparans adinventiones suas;* et Chald. *Dominus*, inquit, *super omne factum suum extendens judicium*, quasi dicat : Dei est perficere non tantum ea quæ nos cogitamus et cupimus, sed etiam quæ ipse de nobis cogitat et cupit; sæpe enim ipse alia cogitat et vult, quàm nos cogitamus et velimus, tumque facit ea quæ ipse cogitat et vult, non quæ nos; sicut hîc cogitavit fecundare et exaltare Annam, non Phenennam. Unde Chald. vertit : *Ipse vobis retribuet culparum vestrarum ultionem.* Theod. *Deus præparans exercitationes suas*, id est, complens sua consilia. Symmachus : *Non sunt apud Deum prætextus et excusationes.* Vatabl. *conatus ejus perficiuntur.* Pagn. *ipsi directa sunt opera*, id est, finem ad quem ab eo diriguntur attingunt. Deus enim suas cogitationes et voluntates mensurat sua omnipotentia, quæ tanta est quanta ejus voluntas et intellectus; quare omnia quæ cogitat et vult, perficere potest, et reipsa perficit; cum nos multa velimus quæ perficere nequimus. Sensus ergo est, quasi dicat : *Scientiarum Dominus est*, quia scit tam futura quàm præsentia, imo ipse omnia recte justeque ordinat et disponit; ipse enim præparat cogitationes, ut scilicet insolentes et inflatos, qualis est Phenenna, deprimat; humiles vero et miseros, qualis ego fui soletur et extollat, sicut extulit Saram sterilem depressa Agar insolenti; quare nemo superbus confidat rebus præsentibus secundis, nemo humilis et miser in adversis desperet; quia Deus utriusque vices et sortes commutabit, ut hos faciat felices, illos vero infelices.

Hinc nonnulli pro לו *lo*, id est *ei*, legentes לא *lo* per *aleph* vertunt, *non sunt* (hominibus vel Angelis) *mensurabiles cogitationes Dei*, juxta illud Pauli Rom. 11. versu 33 : *O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei! Quàm incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus! Quis enim cognovit sensum Domini, aut quis consiliarius ejus fuit?*

Tropol. Rupert. ; *Scientiarum*, inquit, *Domino cogitationes præparantur pro munere. Si vis ab illo promereri vel impetrare scientiæ donum, non multæ oblationes arietum et taurorum, sed sanctæ cogitationes ejus rei præparatoriæ sunt.*

Hinc vide quid cogites. Deus enim non solum actiones et sermones, sed et intimas cogitationes et intentiones pervidet, easque in die judi-

cii toti mundo revelabit et judicabit, juxta illud Hebr. 4. vers. 12 : *Vivus est sermo Dei et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipiti, et pertingens usque ad divisionem animæ ac Spiritus, compagum quoque ac medullarum et discretor cogitationum et intentionum cordis.*

Denique aliqui sic exponunt : *Deus scientiarum Dominus est*, hoc est, Deus est scientissimus, quia ipse scit omnium hominum cogitationes et conatus convertere ad id quod ipse fieri voluerit; quare cogitationes hominum illi præparantur, sicut præparatur materia artifici, ut ex illa faciat id quod ipse voluerit. Sic cogitationes fratrum de Josepho vendendo convertit in Josephi bonum, et exaltationem, ut scilicet fieret princeps in Ægypto; sic Phenennæ probra et maledicta convertit in laudem et decus patientis Annæ.

4. Arcus fortium superatus est (Septuag. *infirmatus est*) et infirmi accincti sunt robore.) Huic versui antistrophus est ille B. Virginis : *Deposuit potentes de sede et exaltavit humiles.*

Prædicat Anna omnipotentiam Dei ex eo quod sæpe fortes fortitudine sua dejecerit, ac vice versa infirmos fortes effecerit. Unde Chald. vertit : *Et ii qui erant debiles factæ sunt virilitates*, q. d. Deus fortes quasi viros fecit debiles quasi feminas, et vice versa debiles quasi feminas fecit fortes quasi viros, uti jam Phenennam, quæ in pariendo tot filios videbatur fortis, fecit infirmam, ut amplius non pariat, et me Annam sterilem ad pariendum fecit validam, ut pepererim Samuelem, et quinque alias proles paritura sim; pendet enim hic versus à versu sequenti : *Donec sterilis peperit*, etc. Arcum vocat robur, potentiam, fortitudinem; quia ante inventas bombardas pugnabant arcubus, uti etiamnum pugnant Indi et Tartari. Proprie vero arcum vocat linguam mordacem Phenennæ, quæ scommata et sannas quasi sagittas in Annam jaculabatur, quas Anna quasi infirma et sterilis tacita audiebat. Sed Deus hanc linguam et has sannas infregit, dum Annam fecundavit, itaque Phenenna validiorem effecit. Ita Lyran. Hugo, Abulensis et Glossa.

Porro sententia hæc generalis est; unde multis aptari potest. Primo ergo S. Gregor. eam adaptat S. Michaeli ejusque Angelis, ac Lucifero ejusque asseclis dæmonibus, qui erant summi et potentissimi, præ quibus Michael et Angeli videbantur esse minores minusque potentes : *Quos Deus*, inquit D. Gregor. *de cœlo præcipitavit, ut in lapsis Angelis disceret homo quid timeret; nam quid de æreo vase fiet si Deus nec aureis superbiæ fœtore plenis ignoscit?*

Secundo, Origenes homil. de Elcana hanc gnomen accommodat dæmonibus, qui potentissimi sunt spiritus, et hominibus, qui carnei sunt, ideoque infirmissimi : *Et tamen tu*, ait Orig. *si indutus sis armis Dei, si scuto fidei munitus, et galea salutis obtectus, et lorica charitatis, et gladio spiritus accinctus, arcus contra te potentium pro munimentis talibus infirmabitur.*

Tertio, Beda et Orig. eam attribuunt Philosophis gentilibus et fidelibus plebeiis ac simplicibus, de quibus ait Apost. 1. Cor. 1 : *Stulta mundi elegit Deus ut confundat sapientes.*

Quarto, S. Hier. in Quæst. refert ad Pharaonem et Ægyptios, ac Mosen et Hebræos : Pharao enim potens in equis et curribus insequens Hebræos per mare Rubrum eò mersus est, cum Hebræi salvi validique exirent. Simili modo attribuas Chananæis, quos licet gigantes et bellipotentes imbelles Hebræi duce Josue profligarunt.

Quinto, S. August. 17. Civit. 4. S. Greg. Theodor. Angelomus et Beda referunt ad Judæos et Gentiles. Judæi enim in lege validi per Christum infirmati sunt : Gentiles vero per eumdem erecti, et Judæis validiores effecti.

Sexto, Lyranus refert ad Pharisæos et Apostolos; illos enim nobiles, doctos et potentes per gratiam Dei dejecerunt rudes, pauperes et infirmi Apostoli : *Qui olim*, ait S. Greg. *mulierum verba timuerunt, postea auctoritatem principum libertate frangebant.*

Denique Euthym. Cajet. et Dion. illam adaptant superbis et humilibus; potentes enim et fortes in sua fortitudine superbiunt, infirmi vero in sua infirmitate se humiliant, Deique potentis opem invocant; unde hi à Domino, cujus ope et robore se indigere sentiunt, roborantur; illi vero robore suo privantur, quia non agnoscunt illud se à Deo accepisse, et ab eo pendere : *Ut non glorietur coram Deo omnis caro*, sed omnem roboris gloriam Deo à quo datur, attribuat. Atque hæc est causa, cur Deus per infirmos majora sæpe quàm per fortes operetur, ut qui *gloriatur, in Domino glorietur*, ait Apost. *Virtus* enim Dei *in* nostra *infirmitate perficitur* 2. Corinth. 12. 9. Vide ibi dicta.

Repleti prius pro panibus se locaverunt, et famelici saturati sunt.] Huic antistrophon est illud B. Virginis : *Esurientes implevit bonis, et divites dimisit inanes.* Luc. 1. Vide ibi dicta. Ad litteram Deus sæpe impios opibus et cibis repletos depauperat et fame affligit, ut cogantur operas suas pro panibus lucrandis elocare, et vires suas laborando exhaurire : unde Aquila vertit, *attriverunt se*; uti fecit filio prodigo, qui præ fame coactus fuit pascere porcos, eorumque siliquas comedere. Lucæ 12. Sic Deus ob peccata sæpe sterilitatem et famem populis immittit, ut immisit Ægyptiis totique orbi tempore Abrahæ, Genes. 12. vers. 10. et tempore Joseph. Genes. 41. et tempore Mosis, Exodi 10. vers. 14. et tempore Ruth. cap. 1. pios vero famelicos Deus saturavit, imo alios per eosdem pavit, ut patet de Joseph pascente Ægyptum totumque orbem, de Abraham Genes. 12. de Hebræis quos per 40 annos aluit manna in deserto. Sic Judæos à Tito obsessos fame confecit, adeo ut matres suos filios vorarent, cum Christiani urbe egressi cibis abundarent. Sic Anna hîc ob mœrorem sterilitatis non comedens c. 1. v. 7. erat famelica, sed jam mœrore per generationem depulso comedens, saturata et exhilarata est; Phenenna vero prius læta et saturata, nunc mœrens, cœpit cibum fastidire, forte etiam ipsa cum filiis ad tantam egestatem redacta est, ut cogerentur se suasque operas pro panibus congerendis elocare; hoc enim hîc innuit Anna.

Mystice : Deus fideles pios satiat sapientia, prædicatione et doctrina verbi Dei, Eucharistia et Sacramentis, cum Judæos aliosque impios iis privat. Ita S. Ambros. serm. 12. in Psal. 118 : *Divites*, inquit, *eguerunt et esurierunt, quia qui antea abundabant gratia, postea tamen propter perfidiam suam agere cœperunt; qui autem pauperes erant populi nationum, jam per fidem Christi satiantur et abundant; sicut scriptum est : Edent pauperes et satiabuntur.*

Anagog. Sanctos Deus hîc jejunantes satiat de-

liciis æternis in cœlo, improbos hîc se ingurgitantes torquet fame perenni in gehenna, juxta illud Isaiæ 65. 13 : *Ecce servi mei comedent, et vos esurietis; ecce servi mei bibent, et vos sitietis; ecce servi mei lætabuntur, et vos confundemini.* Audi Tertull. lib. de Spectac. cap. 28 : *Vicibus res disposita est ; nunc illi lætantur, nos conflictamur.* Et paulo post : *Lugeamus ergo, dum Ethnici gaudent, ut, cum lugere cœperint, gaudeamus.*

Idem lib. de Idolis cap. 13 : *Seculo*, ait, *gaudente lugeamus, et seculo postea lugente gaudebimus. Sic et Lazarus in sinu Abrahæ refrigerium consecutus, contra dives in tormento ignis constitutus, alternas malorum et bonorum vices æmula retributione compensant.*

Et S. August. serm. 227. de Tempore : *Pauper*, ait, *beatitatem emit mendicitate, et dives supplicium facultate.*

Donec sterilis peperit plurimos.] Pendet hæc sententia à vers. 4 ; celebrat enim nunc Dei fortes infirmantis et infirmos fortificantis potentiam, ejusque quid eximium et quasi summum assignat. Idque significat τὸ *donec;* pro eo enim Hebr. est עד *ad*, pro quo Septuag. vertunt *quia;* Chald. *etiam ;* Vatab. *adeo ut.* Sensus ergo est, quasi dicat : Deus potentissimus sæpe fortes infirmat, et infirmos corroborat, *donec*, id est, *usque adeo*, ut faciat sterilem, qualis ego eram, parere septem, id est, multos filios ; fecundæ vero et filiis abundanti, qualis erat Phenenna, deinceps partus sistat, ut fiat sterilis, imo proles jam genitas sensim auferat, aut pauperes miserasque et infirmas efficiat. Ita S. Hieron. in Quæst. Abulens. Vatabl. Jans. Tradunt Hebræi quod Phenennæ tot moriebantur filii, quot nascebantur Annæ, ita ut nato Annæ Samuele primogenito moreretur primogenitus Phenennæ, et ita deinceps ; sed hoc refutat S. Hier. et alii. Sic τὸ *donec* significat rei extremum et summum 1. Reg. 30. 4 : *Planxerunt, donec deficerent eis lacrymæ.* Et 2. Reg. cap. 23. 10. de Eleazaro : *Percussit Philisthæos, donec deficeret manus ejus.* Et 3. Reg. 18. 28. de Sacerdotibus Baal : *Incidebat se juxta ritum suum cultris et lanceolis, donec perfunderentur sanguine.* Sap. 10. 13. de Joseph : *Non dereliquit eum, donec afferret illi sceptrum regni.*

Pro *plurimos* Hebr. est *septem.* Unde Josephus ait Annam peperisse septem filios ; verum v. 21. tantum numerantur quinque, ut addito Samuele sint sex. Rabbini nonnulli pro Samuele substituunt duos ejus filios, ut fiant septem proles Annæ. Rursum Rabbi Salomon duos Phenennæ filios Annæ assignat, ut septem habeat, idque quia quoties ipsa pareret, toties duo semper Phenennæ filii morerentur. Cumque duo tantum superessent, hos illa rogata suis precibus conservavit : at hæ sunt illorum fabulæ, ut in homil. vocat Origenes.

Dico ergo ad litteram : Anna peperit septem, id est, multos filios. Septenarius enim est symbolum multitudinis. Prophetat Anna instincta à Spiritu sancto de filiis quos paritura erat v. 21.

Alleg. Phenenna significat Synagogam Judæorum, quæ jam parere Deo filios desiit ; Anna Ecclesiam Christianorum, quæ plurimos ex omnibus gentibus filios Deo gignit. Unde Chald. vertit : *Sterilis implebitur prole,* scilicet plurima. Ita Origen. Theod. Procop. et S. August. 17. Civit. cap. 4.

Symbolice Cabalistæ : Anna, inquiunt, peperit septem, quia Samuel et שבע *Sceba*, id est, *septem*, suis characteribus eumdem exprimunt numerum, scilicet 377. Sublimius Philo lib. quòd Deus sit immutabilis : Septenarius, ait, est perfectissimæ quietis et Sabbati symbolum ; unde significat animum in Deo recumbentem et quiescentem, qualis erat Samuelis : *Samuel, enim*, ait, *in solius Dei ministrorum ordinem adscitus nemini præterea serviens, ab uno et ente honestatur ; quia status est Septenarii animæ in Deo requiescentis, et nullis mortalibus occupatæ negotiis.*

Tropol. Eucherius : *Vir sanctus*, ait, *qualis erat Samuel, est instar multorum ; quia pluris est apud Deum, pluraque ab eo impetrat quàm multi cæterorum*, juxta illud Eccl. 16. 3. *Melior est unus timens Deum, quàm mille filii impii.* Vide ibi dicta. Audi S. Chrys. hom. 40. ad pop. *Helias*, inquit, *unus erat ; sed totus mundus non erat dignus qui rependeretur ei. Et mundus quidem innumera millia sunt, sed non sunt millia, cum nec ad unius mensuram perveniant.*

Et Philo lib. de Decalogo, quærens cur Deus in singulari dicat : *Non occides ; non mæchaberis*, respondet : *Quia quicumque Deo paret ac legibus, æquatur frequentissimo populo, vel potius omnibus gentibus, imo mundo universo.* Rursum : *Apud homines*, ait, *injusta multitudo pluris quàm unus justus æstimatur ; apud Deum vero bonitas rara præfertur iniquis innumeris.*

Insuper anima peccatrix, ideoque bonorum operum sterilis parit plurimos, cum pœnitens multos fidei, spei, pœnitentiæ, eleemosynæ, charitatis, aliarumque virtutum actus producit : ac vice versa anima sancta, quæ bonis operibus abundabat, dum in peccatum mortale prolabitur, sterilescit adeo, ut non tantum nulla bona opera et merita pariat, sed et præterita dissipet et disperdat. Audi S. Basil. in cap. 1. Isaiæ ad illa : *Regionem vestram alieni comedunt. Vide*, ait, *juvenem quempiam à puero intra ædes educatum ; alacriter et studiose ad orationem prodeuntem, nullum transmittentem beneficentiæ officium, æterni illius judicii memorem, jugiter acquiescentem sermoni doctrinæ : talem denique mihi considera in fornicationem prolapsum. Quonam pacto miserabilem illum è proximo consequitur omnimoda conversio priorum laborum. Conscientia commissi facinoris non jam eum comitatur, ut se conferat ad orationis locum : non idem in cœtu consistit eorum qui in arcano secessu deflent. Fit hinc ad orationem cunctantior. Denique sensim illius menti se inserit meditatio ut à proposito deficiat. Denique ad omnimodam perditionem per varios errorum anfractus adducitur.* Ad hæc Orig. hom. de Elcana : *Sterilis*, ait, *erat in me anima mea, non afferebat fructus justitiæ ; nunc autem ubi per fidem Christi meruit gratiam Spiritus Sancti et implevit eam spiritus timoris Domini, certum est quod sterilis peperit septem.* Et nonnullis interjectis : *Fecunda*, ait, *in propagine erat caro mea habens plurimos carnis fructus, fornicationem, immunditiam, impudicitiam, idololatriam, etc. Hæc erat carnis nostræ numerosa progenies : sed cum venimus ad fidem crucis Christi, et mortificationem Jesu cœpimus circumferre in corpore nostro, et mortificare membra nostra quæ sunt super terram, et exhibere ea servire justitiæ et sobrietati ; tunc fecunditas probrosæ hujus generationis exclusa est, et hoc modo fecunda in filiis infirmata est.*

Denique, *Sterilis*, ait S. Franciscus, *est pauperculus, humilis, sanctusque religiosus, qui gene-*

randi in Ecclesia filios non habet officium. Hic pariet in judicio multos, quia quos nunc privatis orationibus et bonæ vitæ exemplo convertit ad Christum, illius gloriæ tunc judex adscribet. Quæ multos habet filios infirmabitur; quia prædicator vanus et loquax, qui multis nunc quasi sua virtute genitis gaudet, cognoscit tunc se nihil proprii habere in eis. Ita Annales Waddingi anno Christi 1220. num. 30. et S. Bonav. in vita S. Francisci.

6. DOMINUS MORTIFICAT ET VIVIFICAT, DEDUCIT AD INFEROS ET REDUCIT. Primo, cum mortuos ad vitam resuscitat : item cum animas patrum ex inferis, id est, ex limbo per Christum resurgentem eduxit, ait Theodor. ac dum animas plene purgatas è purgatorio ad cœlum traducit : unde Chald. vertit ; *Ab inferis deducit ad vitas æternitatis.* Rursum cum sanis morbum lethalem immittit, ac deinde iis pœnitentibus et supplicantibus sanitatem vitamque restituit, ut fecit Ezechiæ regi, Isaiæ cap. 38. Secundo, dum quem tot ærumnis affligi permittit, ut pene mori cogatur, ac deinde humiliatum iis liberat et prosperat. Tertio, cum sterilem, qualis Anna erat, fecundat, et in prolibus quasi vivificat. Sterilis enim est quasi lignum aridum et emortuum, juxta illud Isaiæ 55. 3. *Non dicat eunuchus : Ecce ego lignum aridum.* Et Apostolus Rom. 4. 19. loquens de Abraham sene et Sara sterili : *Non*, inquit, *infirmatus est fide, nec consideravit corpus suum emortuum, cum jam fere centum esset annorum, et emortuam vulvam Saræ.* Et Ezech. cap. 17. 24. *Siccavi lignum viride, et frondere feci lignum aridum.* Sic enim Deus arbores in hyeme defrondans et siccans mortificare videtur, in vere vero easdem frondere faciens rursus vivificare.

Alleg. Deus mortificat Synagogam Judæorum, vivificat Ecclesiam Christianorum, ait S. Greg. Beda, Angelomus.

Tropol. S. August. lib. 17. Civit. cap. 4. Dominus, cum in nobis carnales affectus mortificat, spirituales spiritumque vivificat : mortificatio enim carnis est vivificatio spiritus, uti docet S. Paulus. Unde Orig. *Deus*, ait, *occidit Paulum persecutorem eumque vivificavit ut fieret Apostolus Christi.* Audi S. Ambr. serm. de Jejun. *Occidit Deus primum in nobis homicidia, adulteria, scelera, furta per baptismum; et sic nos tanquam novos homines æternitatis immortalitate vivificat. Morimur ergo peccatis per lavacrum, regeneramur autem vitæ per spiritum.* Et paulo post : *Occidimur*, ait, *quodammodo, cum desinimus esse quod fuimus ; novo enim pietatis genere in uno eodemque homine impius et adulter occiditur, ut misericors renascatur et castus. Interimitur idololatria, ut religio propagetur. Fornicator et ebriosus exstinguitur, ut continens et sobrius procreetur. Sic ergo mortificat Dominus ut vivificare faciat : sic occidit ut prosit : sic verberat ut emendet. Hæc est igitur circa homines suos tota ejus severitas, ut in his peccata puniantur, anima conservetur, auferantur detestanda vitia, virtutes optimæ nutriantur.*

Audi S. Greg. hîc : *Deum*, inquit, *ad inferos ducere, est peccatorum corda æternorum cruciatuum consideratione terrere; reducere est territas pœnitentium mentes spe vitæ indeficientis attollere. Tunc quippe peccare desinimus, cum futura tormenta formidamus.*

7. DOMINUS PAUPEREM FACIT ET DITAT, HUMILIAT ET SUBLEVAT.] Deus enim hunc pauperem facit, illum divitem ; hunc humilem et abjectum, illum sublimem et elevatum, imo unum eumdemque pauperem et abjectum, mox divitem et sublimem effecit, præsertim cum superbum humiliat, et humiliatum exaltat.

8. SUSCITAT DE PULVERE EGENUM, ET DE STERCORE ELEVAT PAUPEREM.] Pagninus : *Exaltat mendicum, ut sedeat cum principibus, et solium gloriæ teneat.* Sic Job bonis omnibus ipsaque sanitate spoliatum, ac sedentem in sterquilinio elevavit, et ad pristinam regni gloriam reduxit, imo eamdem duplicavit. Sic Saulem ab asinis evexit ad sceptrum; sic David ab ovibus earumque fimo extulit ad gloriam regni Israelis. Sic Joseph è carcere evexit ad principatum Ægypti. Mystice S. Gregor. Deus peccatorem suscitat è pulvere, cum è veniali culpa, è stercore, cum è mortali cum per pœnitentiam elevat ad gratiam.

Celebrat hîc Anna Dei potentiam per quinque antitheses, ut ostendat Deum posse quemlibet ex imo elevare ad summum, et vicissim ex summo in imum dejicere, ac proinde nec sublimi ac felici vane gloriandum esse in sua sorte, nec humili et misero in sua infelici fortuna desperandum : Deum enim posse utriusque vices commutare, ac reipsa sæpe commutare, cum superbos deprimit et humiles extollit, uti hîc Annam extulit et Phenennam depressit.

DOMINI ENIM SUNT CARDINES (Vatabl. *columnæ*) TERRÆ, ET POSUIT SUPER EOS ORBEM,] q. d. Deus mundi cardines in sua habet manu et potestate; quanto magis ea quæ jam dixi efficere potest. Per cardines terræ Angelom. Hugo, Abul. Dion. et Jansenius accipiunt quatuor terræ extremas partes sive climata, scilicet Orientem, Occidentem, Aquilonem et Meridiem. Secundo, noster Sanchez accipit duos cœli polos; super hos enim gyrantur cœli, omnesque orbes planetarum et elementorum circa terram, quasi dicat : Sicut Deus duos polos mundi Arcticum et Antarcticum constituit, quasi duos cardines cœli et terræ, ut circa eos assidue moveantur et gyrentur omnes cœli et elementa, quo fit ut nunc eleventur, nunc deprimantur; sic pariter Deus gyrat omnes homines omnesque creaturas, ut eas nunc elevet et beet, nunc deprimat et affligat. Verum hi proprie sunt poli cœli, non cardines terræ, unde super eos positi sunt cœli, non terra. Tertio, alii per cardines accipiunt centrum terræ; huic enim quasi basi incumbit terra totusque orbis. Quarto, alii accipiunt mare, dicentes cum Thalete terram quasi ratem innatare aquis, juxta illud Psalm. 23. *Ipse super maria fundavit eam.* Verum hoc refellit Arist. et Philosophi lib. 3. de cœlo cap. 1. Quinto, ergo genuine pro *Cardines* hebr. est מצוקי *Metsuke*, id est, *fundamenta* sive *bases* et *columnæ* terræ; quare per catachresim simpliciter per illa accipias ipsam terræ firmitatem et soliditatem, ipsi à Deo in creatione mundi inditam, et semper conservatam ac conservandam ; in hac enim quasi in firmis cardinibus basibusque suffulta terra, stabilis, firma et immota consistit, ut non tantum se, sed et orbes omnes cœlestes et elementares quasi basis et columna solidissima fulciat et sustentet. Terra enim nullos habet cardines vel bases, sed immutabilis Dei voluntas et potestas, quæ eam semper fulsit et firmat, unica est ejus basis, columna et cardo, ait S. Basil. hom. 1. Hexam. et Nazianz. Orat. 34.

Terra enim in aere est pendula, ibique Dei voluntate quasi cardine firma consistit.

Symbolice, cardines terræ sunt principes et prælati; hi enim sunt quasi bases et columnæ Reipub. ita S. Hier. in quæst. Unde Cardinales sunt dicti, quòd ipsi sua prudentia et sanctitate debeant esse cardines Ecclesiæ, et columnæ basesque fidelium. Ac hebr. *Adon*, id est, Dominus dicitur ab אדן *eden*, id est, basis, æque ac græce βασιλεὺς, id est, rex, à βάσις, quòd rex sit regni basis et fulcrum. Ita S. Greg. Beda, Angelom. Jansen. et alii.

Rursum cardines Ecclesiæ imo mundi sunt viri justi et sancti, ait S. Hier. Nam ut ait Ruffin. Præfat. in vitas Patr. *Quis dubitat mundum precibus stare sanctorum?* unde pro *cardines terræ*, S. Hier. in quæst. vertit *afflicti* (Radix enim *tsuc* significat arctare, angustiare, affligere) *terræ*, id est, humiles et pauperes spiritu, super quos aiunt Hebræi Deum posuisse orbem, quia eorum sanctitate et precibus stat, et conservatur, ne sicut Sodoma igne cœlesti ob scelera sideretur, vel aquis mergatur, uti mersus est in diluvio tempore Noe. Ita ex Hier. Rupert. lib. 1. de Sapientia c. 28. quem audi: *Et afflicti terræ, qui sunt nisi humiles et contriti corde? super illos plane qui hujusmodi sunt, Dominus orbem posuit: quia super eos qui præteritam infirmitatem memoriter tenentes, humilis apud se conscientiæ sunt, Dominus Ecclesiam suam collocavit; qui videlicet tanto clementius, tanto compatientius eumdem orbem portare possunt, quanto amplius clementis atque compatientis gratia se indiguisse meminerunt.*

Idem Rupert. lib. 3. in Matt. cap. 4. *Afflictio hæc*, ait, *humilitas est, quæ ad portandum orbem constantes eos facit et fortes.* Unde R. Jonathan apud Lyran. pro *afflicti terræ*, vertit *fortes terræ;* vir enim, dum se suaque membra coarctat, fit fortior, sic et humilis. Talis erat Abraham, de quo S. Amb. l. de Abraham c. 6. *Unde discimus*, inquit Ambr. *quantus murus patriæ sit vir justus, et quemadmodum non debeamus invidere Sanctis nec temere derogare. Illorum etenim fides nos servat: illorum justitia ab excidio defendit. Sodoma quoque, si habuisset viros decem justos, potuit non perire.*

Et Philol. de migratione Abrahæ: *Non revera*, ait, *fulcrum generis humani justus est, suas dotes communicans et in publicum usum conferens.* Et paulo post: *Oremus*, ait, *ut ceu columna in domo, in humano genere homo justus permaneat ad calamitatum remedium. Nam hoc incolumi de publica salute desperandum non est.*

Sic Deus ob S. Paulum in naufragio salvavit omnes qui cum eo erant in navi, numero 270. Actor. 27. 24. Sic Innocentius tertius Pontifex, cum S. Franciscum petentem ordinis sui confirmationem repulisset, per visionem vidit Ecclesiam Lateranensem, quæ est sedes Pontificis, et mater matrixque omnium totius orbis Ecclesiarum, labantem et ruentem inniti et fulciri humeris pauperis S. Francisci: quare illico eum quæri et advocari jussit, ejusque regulam et ordinem confirmavit. Ita habent Chronica S. Francisci. Sicut ergo Atlas rex (et ab eo mons) Mauritaniæ, ob inventam Astrologiam dicitur humeris sustinere cœlum: Sic et S. Franciscus et sancti sunt Atlantes orbis.

Anag. Chald. pro *cardines orbis* accipit *cœlum*, quod Deus piis; *et gehennam*, quam impiis præparavit. Sic enim vertit: *Ante Dominum revelata sunt filiorum hominis opera; ab inferiori parte apparavit gehennam improbis verborum suorum transgressoribus, et in justis voluntatem suam facientibus fundavit orbem.*

Porro Septuag. et ex eis S. Aug. 17. Civit. 4. hìc addunt: *Deus votum voventi dat*, id quod per votum petit, ut hìc Annæ dedit Samuelem.

9. Pedes Sanctorum suorum servabit.] Hæc est posterior pars Cantici, qua Anna prophetat de futuris, sicut priori hucusque de præteritis Dei beneficiis, Deum celebravit. Prophetat autem promitque septem miracula. Primum est hoc: *Pedes Sanctorum suorum servabit*, ne scilicet in culpam, indeque in gehennam corruant; ita S. Gregor. Unde Chald. *Corpus servorum justorum custodivit Deus à gehenna.* Per *pedes* significantur gressus, motus, actiones justorum, quas Deus dirigit, necubi offendant, cespitent, corruant. Unde cum Psalte cuique fideli jugiter orandum, præsertim dum domo vel cubiculo egreditur: *Perfice gressus meos in semitis tuis, ut non moveantur vestigia mea.* Ps. 16. 5. Nam ut idem ait Ps. 90. 11. *Angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis. In manibus portabunt te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum;* quia ut ait hìc Abulensis: *Nulla est pars in toto corpore humano, quæ magis lædi possit quàm pedes;* et quia super eos tota moles corporis sustentatur.

Mystice, pedes animæ sunt ejus affectus, quos ut dirigat fulciatque Deus, ne ad terrena labantur, jugiter invocandus est. Nam ut ait S. Aug. in Ps. 144. *Adimus Deum animo, non vehiculo, affectionibus non pedibus*, passibus mentis, non corporis. Idem Præfat. in Ps. 121. *Ad Deum*, ait, *ascendit volando qui ascendit amando.* Porro duo animæ pedes, quibus ad Deum imus, sunt humilitas et fortitudo, ait S. Gregor. Denique S. Bonav. in Ps. 118. v. 105. *Dictis pedibus*, inquit, *providere debemus ne inquinentur, ne illaqueentur, ne subvertantur, sed puri, liberi et firmi serventur. Inquinantur autem per luxuriam; illaqueantur per avaritiam; subvertuntur per superbiam, sed servantur per sanctimoniam. De primo: Lavi pedes meos, scilicet per pœnitentiam. Quomodo inquinabo illos, scilicet per luxuriam? Ecce pedum inquinatio. De secundo: Laqueos absconderunt pedibus meis. Ecce pedum illaqueatio. De tertio: calamitates meæ illico surrexerunt, pedes meos subverterunt. Ecce pedum subversio. De quarto: Pedes Sanctorum suorum servabit. Ecce pedum servatio.*

Nota: Septuag. pro *pedes* vertunt *annos: Benedixit*, inquiunt, *annis*, vel ut habent Sixtina: *annos justi*, dum eorum dies, menses et annos dirigit prosperat, bonis donisque suis cumulat ac promovet, ut ad annos beatæ æternitatis perveniant. Et ut explicat S. August. 17. Civit. cap. 4. *Ut cum illo sine fine vivat, cui dictum et anni tui non deficient.* Ps. 101. vers. 28. *ibi enim stant anni: hìc autem transeunt*, imo pereunt; antequam enim veniant, non sunt; cum autem venerint, non erunt, quia cum suo fine veniunt.

Et impii in tenebris, tum corporis (uti Sodomitæ Gen. 19. 11. et Ægyptii Exod. 10. 21.) tum potius mentis, scilicet imprudentiæ, cæcæ concupiscentiæ peccatorum, ac tandem utrisque in gehenna conticescent,] ex vehementi horrore, pavore et consternatione, ut se mutuo alloqui solarique nequeant. Audi S. Gregor. 1. part.

Pastor. cap. 11. *Cæcus*, inquit, *est qui supernæ contemplationis lumen ignorat; qui præsentis vitæ tenebris pressus, dum verum lucem nequaquam diligendo conspicit, quo gressus operis porrigat nescit. Hinc etenim prophetante Anna, dicitur: Impii in tenebris conticescent.*

Porro *conticescent*, hoc est, primo, obscuri erunt: sic enim lunam non lucentem et obscuram per catachresin vocamus silentem, juxta illud Virg. 2. Æneid. *tacitæ per amica silentia lunæ.* 2° *Conticescent*, id est, immobiles erunt præ stupore, sicut Ægyptii in plaga tenebrarum pavidi et stupidi non audebant se loco movere, quasi *vinculis tenebrarum compediti.* Sap. 17. 2. Nam ut ibidem dicitur vers. 17. *Una catena tenebrarum omnes erant colligati.*

3° *Conticescent*, quia non habebunt quidquam excusationis, quod culpæ et gehennæ suæ obtendant (sed maledicent sibi parentibus, omnibusque creaturis, quæ sibi peccati et damnationis fuere causa), hoc est, *convincentur et convicti silebunt.* Unde Chald. vertit: *Improbi transgressores dicti sui in gehennam in tenebris judicabuntur, ad ostendendum quòd non quisquam sit in quo sit fortitudo puritatis ad diem judicii.*

Hinc gehenna vocatur Hebr. דומה *duma*, id est, silentium et locus silentii. Hinc et Virgil. lib. 6. Æneid.

Et chaos et Phlegeton loca nocte silentia late.

Et Ovid. 5. Fastor.

Mox etiam Lemures, animum dixere silentum.

Et Seneca in Hippolyto:

Adiit silentem nocte perpetua domum.

Est hoc secundum Annæ oraculum.

Impii ergo *in tenebris conticescent*, id est, damnabuntur ad æternas gehennæ tenebras, qui hîc se et sua superbe jactabant, et ubique gloriose se magnificantes personabant.

Quia non in fortitudine sua roborabitur vir,] ut Deo fortissimo prævaleat, vel resistere valeat. Refert hæc ad id quod præcessit, quasi dicat: Ideo Deus pedes Sanctorum suorum servabit, quia ipsi cognoscentes infirmitatem suam confisi sunt in fortitudine non sua, sed Dei, eumque suppliciter invocarunt; impios vero permisit labi in peccatum, et ruere in gehennam, quia ipsi in fortitudine sua confisi opem Dei invocare neglexerunt. Audi S. August. in Soliloq. cap. 25. *Sperabam aliquando in virtute mea, quæ tamen non erat virtus. Et cum sic volui currere, ubi magis stare credebam, ibi magis cecidi. Quod magis credidi posse per me minus semper potui. Dicebam enim: Hoc faciam, illud perficiam, nec hoc, nec illud faciebam. Aderat voluntas, non erat facultas. Aderat facultas, non erat voluntas, quam de meis viribus confidebam. Nunc autem confiteor tibi, Domine Deus meus, quia non in fortitudine sua roborabitur vir. Non est enim hominis velle quod possit, aut posse quod vellit, vel scire quod velit et possit, sed potius à te gressus hominis diliguntur.*

Causam dat idem S. August. 17. Civit. 4. *Cum enim*, inquit, *Dominus possidere nos cœperit; profecto adversarius qui noster fuerat, ipsius fit et vincitur à nobis, sed non viribus nostris, quia non in virtute sua potens est vir.*

10. Dominum formidabunt adversarii ejus,] tum tempore proximo, quo Philisthæi à Deo per meum Samuelem tonitruis et fulguribus exterriti diffugient, uti audiemus cap. 4. 7. et cap. 7. v. 10. tum quolibet alio, præsertim tempore Christi, qui tum in hac vita dæmones, Pharisæos, infideles omnes vi spiritus sui percellet et prosternet; tum maxime in die judicii, quo eos adiget in tartara: tunc enim adeo formidabilis eis apparebit, ut dicant *montibus: Cadite super nos; et collibus: Operite nos, et abscondite nos à facie sedentis super thronum, et ab ira Agni, quoniam venit dies magnus iræ ipsorum, et quis poterit stare?* Apoc. 6. 17. Osee 10. 2. Lucæ 23. 30. Ita S. August. S. Gregor. Lyran. Abulens. et alii. Est hoc tertium Annæ vaticinium, sequitur quartum:

Et super ipsos in coelis tonabit.] Hoc fecit Deus primo, cum per Samuelem oratione sua elicientem è cœlo fulgura et tonitrua Philisthæos perculit, ut dicetur cap. 7. 10. et cap. 12. 18. Secundo, cum super Christum intonuit in Baptismo, Transfiguratione, et aliàs, Joan. 12. 28. *Hic est filius meus dilectus*, etc. ac rursum cum in Pentecoste per tonitru et linguas igneas misit Spiritum sanctum in Apostolos (unde Sept. vertunt: *Ipse ascendit in cœlos et tonuit*), ut ipsi pariter voce tonarent, et vita fulgurarent, itaque Judæos et gentes percellerent, eosque Christo subjicerent. Unde S. Hieron. S. Paulum vocat: *tonitru gentium.* Et Christus Jacobum et Joannem vocavit *Boanerges*, id est, filios tonitrui.

Denique in die judicii sententiam damnationis in impios detonabit et fulminabit, dicens: *Ite, maledicti, in ignem æternum.*

Mystice, tonat in anima peccatrice Deus, cum ei injicit minas, metusque gehennæ, ut ex terrestri fiat cœlestis, imo ex terra fiat cœlum. Nam ut ait S. Ambr. in ps. 118. serm. 12. *Cœlum dicitur, qui vitam Angelorum custodia integritatis exercet, et corpus suum continenti sobrietate moderatur.* Audi S. Hieron. in Ps. 133. v. 3. *Multi de terra cœli fiunt, et multi de cœlo terra. Infelix Judas cœlum fuit, et factus est terra. Paulus Apostolus, eo tempore quo persequebatur Ecclesiam, terra erat; confessus est, et cœlum factus est.*

Et S. Bern. serm. 27. in Cant. *Habet*, inquit, *Ecclesia cœlos suos, homines spirituales vita et opinione conspicuos, fide puros, spe firmos, latos charitate, contemplatione suspensos. Et hi pluentes pluviam verbi salutarem tonant increpationibus, coruscant miraculis.*

Dominus judicabit fines terræ, et dabit imperium regi suo, et sublimabit cornu Christi sui.] Hebr. et Chald. *Messiæ suo.* Est hoc quintum, sextum et septimum Annæ oraculum de Christo post mille et trecentos annos nascituro, quo illi eminus quasi applaudit et gratulatur; ubi adverte Annam esse primam in Scriptura quæ hîc exprimat nomen Messiæ sive Christi. Hucusque enim in Pentateucho, Josue et Judic. nomen Christi non audivimus.

Nota hæc tria proxime referri posse ad tempus Annæ et Samuelis, ac Saulis et Davidis, quos Samuel reges constituit et consecravit; unde Septuag. pro מלכו *malcho*, id est, *regi suo*, legentes in plurali מלכנו *melachenu*, id est, *regibus nostris*, vertunt: *Ipse dabit fortitudinem regibus nostris;* sed sub his omnibus præcipue intelligit Christum, eorum antitypum: Christus enim solus judicabit fines totius terræ. Simili modo Isaias cap. 14. parabolice per casum Lu-

ciferi de cœlo describit casum Nabuchodonosoris, vel potius Balthasaris : ac Ezechiel cap. 28. per casum Cherubini describit casum et occasum Tyri.

Sensus ergo est quasi dicat : Deus per meum Samuelem *judicabit fines terræ*, scilicet Sanctæ, sive Palæstinæ. Samuel enim judex Israel obibat celebriores urbes judicando, et lites quaslibet totius populi dirimendo, itaque totum Israelem in pace et religiones conservabat, ut patebit cap. 7. v. 10.

Rursum Dominus per meum Samuelem *dabit imperium* (Hebr. עֹז *oz*, id est, *fortitudinem*) *regi suo*, primo, puta Sauli (Samuel enim unxit Saulem in regem, qui proinde unctus ab eo fortiter propugnavit Israelem, ac Philisthæos aliosque ejus hostes prostravit). Denique Dominus per Samuelem sublimabit *cornu*, id est, regnum, fortitudinem et gloriam *Christi sui*, puta Davidis, ut Sauli succedens eum superet, ac Israelis regnum longe lateque propaget. David ergo fuit Christus, id est, unctus Domini, ac ab eo mire dilectus et electus, ut ex eo nasceretur Christus.

Quocirca hæc omnia magis spectant ad Christum. Deus enim per Christum judicavit fines terræ, non tantum Sanctæ, sed totius mundi, cum omnes gentes per prædicationem Apostolorum Christi fidei et legi Evangelicæ subjecit, ut Christus omnium gentium sit princeps, rex et legislator, juxta illud Psal. 2. *Postula à me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam et possessionem tuam terminos terræ.* Et ps. 71. 1. *Deus, judicium tuum regi da, et justitiam tuam filio regis, judicare populum tuum in justitia, et pauperes tuos in judicio:* quòd maxime de Salomone Davidis filio, sed præcipue de Christo utriusque filio et antitypo dictum est. *Deus* ergo dedit fortitudinem et *imperium regi suo*, quando Christum omnium gentium regem et dominum constituit, illasque omnes per Apostolos illi subjecit: quare tunc pariter *sublimabit cornu*, id est, robur, regnum et gloriam *Christi sui*.

Rursum et magis id faciet Deus in die judicii. Tunc enim per Christum Judicem judicabit omnes omnium terrarum temporumque gentes et homines, ac fideles sibi obedientes cœlo, infideles sibi rebelles inferno adjudicabit. Quare tunc ut rex cœli et terræ absolutus, omnibus omnino Angelis et hominibus imperabit, ac tunc Deus cornu regni et gloriæ ejus sublimabit usque in cœlum empyreum, ut ibi cum sanctis suis in omni felicitate regnet et triumphet in æternum. Unde Chald. hæc referens ad tempora Antichristi, Gog et Magog sic vertit : *Favet ultimum de Gog et Magog, et exercitu gentium raptorum qui venerunt ex finibus terræ, et dabit fortitudinem regi suo, et multiplicabit regnum Messiæ sui.*

Tropol. S. August. lib. 7. Civit. 4. hæc attribuit cuilibet fideli, sancto et beato; hic enim est Christus, id est, unctus, scilicet chrismate Christi in Baptismo et Confirmatione; ideoque quasi athleta, victor, rex et triumphator mundi, carnis, et diaboli, cum Christo regnabit in cœlo per omnia secula.

Porro hæc aliter exponit R. Jonathan filius Uziel in translatione sua Chaldaica, eumque sequentes Rabbini posteriores, qui negant Christum venisse; unde hæc à Christo detorquent ad Levitarum successum, potentiam, et victorias quas habituri erant sub Samuelem, et deinde sub Machabæis, quasi illas Deo revelante Anna præsciverit, et hîc prædixerit. Vide Abulensem hîc q. ult. et Lyranum.

11. Puer autem erat minister in conspectu Domini ante faciem Heli Sacerdotis,] nimirum discebat legis rudimenta, ac canere (hoc enim erat officium Levitarum : unde filii Samuelis fuere cantores, imo eorum præfecti. 1. Paral. cap. 6 et 25.) custodire tabernaculum, lucernas accendere, et cætera quæ ad officium Levitarum spectabant obire, ait Abulensis; ac ut ait S. Gregor. *Erat fratribus utilis, Deo devotus.* Unde S. Chrysost. hom. de Samuele : *Quamquam*, ait, *in puero ætas erat immatura, virtus tamen erat matura; omnibus enim in templum ascendentibus multæ pietatis ac religionis magister factus est.* Audi S. Aug. in Ps. 98. *Samuel quid fecit infans ad templum datus? omnes ætates suas inter sancta Sacramenta Dei peregit, ab ineunte ætate famulus Dei. Ipsius coma promittebatur, et potus aqua erat*, ait Josephus, *et quidem usque ad ejus mortem*, inquit Philo de Nazaræatu c. 1. v. 57. Audi S. Hieron. epist. ad Lætam de instit. filiæ : *Anna filium quem Deo voverat, postquam obtulit in tabernaculo, numquàm recepit; indecens arbitrata ut futurus propheta in ejus domo cresceret, quæ adhuc alios filios habere cupiebat. Denique postquam concepit et peperit, non est ausa ad templum accedere, et vacua apparere coram Domino, nisi prius redderet quod debebat : talique immolato sacrificio reversa domum, quinque liberos sibi genuit, quia primogenitum Deo pepererat. Miraris felicitatem sanctæ mulieris? imitare fidem. Ipse, si Paulam miseris, et magistrum me, et nutricium spondeo : gestabo humeris, balbutientia senex verba formabo, multo gloriosior mundi philosopho, qui non regem Macedonum Babylonio periturum veneno, sed ancillam et sponsam Christi erudiam regnis cœlestibus offerendam.*

Nota τὸ *ante faciem Heli.* Magnus enim ad virtutem stimulus est, si quis videat se in conspectu viri magni, ut Pontificis vel Principis versari, ab eoque videri et notari. Audi Senecam lib. 1. ad Lucilium epist. 10. *Sic vive cum hominibus, tanquam Deus videat : sic vive cum Deo, tanquam homines audiant.* Et eodem lib. epist. 11. *Aliquis vir bonus nobis eligendus est, ac semper ante oculos habendus, ut sic tanquam illo spectante vivamus, et omnia tanquam illo vidente faciamus. Magna pars peccatorum tollitur, si peccaturis testis assistat. Aliquem habeat animus quem veneretur, cujus auctoritate secretum suum etiam sanctius faciat. O felicem qui sic aliquem vereri potest, ut ad memoriam quoque ejus se componat atque ordinet! Elige itaque Catonem.*

12. Porro filii Heli filii Belial,] id est, erant improbissimi et impiissimi, ideoque Deus per Samuelem Heli cum filiis castigavit, et morte punivit, ut sequitur :

13. Nescientes Dominum,] practice, id est, Domino non servientes, legi ejus inobedientes, sacra profanantes, sacrificia sacrilege violantes, carnes victimarum Deo eripientes, et sibi arrogantes : quia ut ait S. Gregor. *pravitatem exercebant operis, sed non errabant in fide conditoris.* Talibus sacerdotibus intendat Deus per Osee cap. 4. v. 6. *Quia tu scientiam repulisti, repellam te ne sacerdotio fungaris mihi.* Præclare Nazianz. Deum sic definit : *Deus est quem omnia nesciunt, omnia metuendo sciunt.* Porro Philo, l. de Sacerdotum præmiis, docet Sacerdotes de-

bere semper Dei sui, utpote cujus Sacerdotes sunt, meminisse. *Dum enim*, inquit, *assuescunt semper alimenti partem Deo decidere, nunquam in ejus oblivionem veniunt : qua in re nihil in vita potest contingere homini felicius.* Idem de Essæis ita scribit lib. de Vita contempl. *Perpetuam habent Dei memoriam, ut ne in somnis quidem aliud eis obversetur, quam imagines divinarum pulchritudinum. Et sunt in his qui somniando produnt præclaras sacræ philosophiæ sententias.*

Imo de quolibet fideli ita scribit D. Greg. Nazianz. Orat. 33. sub initium : *Nec enim*, ait, *tam sæpe spiritum ducere, quàm Dei meminisse debemus. Imo si dici hoc potest, aliud nihil quàm hoc faciendum.*

Causam dat S. Bernard. lib. de Inter. domo cap. 9. *Nam sicut*, inquit, *nullum est momentum quo non fruamur Dei misericordia ; sic nullum esse debet momentum in quo illum præsentem non habeamus in memoria.*

Neque officium Sacerdotum ad populum.] Hoc est primum filiorum Heli peccatum, quòd scilicet nescientes Dominum, nescientes pariter officium suum, tum practice, tum speculative; quia enim non curabant Deum, Deique legem et officium suum observare : hinc nec curabant eam legere et scire, ne hæc scientia pareret eis conscientiam et remorsum peccati ; atque hæc est causa cur multi suis libidinibus addicti fiant athei, ut scilicet eis libere indulgeant sine metu numinis et vindictæ : hic enim metus eorum cupiditates vel frenaret, vel morderet, ac sensum voluptatis eorum magno pavoris dolorisque sensu mistum dilueret et infringeret ; nolunt ergo scientiam et conscientiam suis cupediis oblatrantem et occlamantem.

Taxantur hîc quatuor scelera filiorum Heli ex gula manantia. Primum, ignorantia officii sui jam dicta ; secundum, rapina victimarum, nimirum quod cum ex victima tantum pectusculum et armus dexter Sacerdoti deberetur Levit. 7. v. 32. ipsi quaslibet victimæ partes, præsertim pinguiores et delicatiores sibi usurparent. Rursum quod id facerent vi, rapientes eas invitis offerentibus. Denique quod id facerent antequam victima Deo per cremationem ab ipsis esset immolata, et caro cocta lixaque. Primum enim debebat Deo hostia pacifica offerri coquique, ac deinde pectusculum et armus dexter dabatur Sacerdoti, reliqua caro offerenti.

Sic et apud Gentiles non nisi peracto sacrificio eo vesci licebat. Unde proverbium : *Haud immolata sacra sæpe devorat*, quod jactabatur in intemperantes et ventri deditos, quales erant filii Heli.

17. Erat ergo peccatum puerorum grande nimis, coram Domino, quia retrahebant homines a sacrificio Domini.] Regia legunt, *quia detrahebant homines sacrificio Domini ;* Hebr. est נאצו *niatsu*, id est, ut Chald. et Septuag. *spernebant*, despectui habebant, abominabantur sacrificium Domini, videntes illam irreligiosam avaritiam et gulam Sacerdotum.

Vide hîc quàm grave sit peccatum Sacerdotum, ob scandalum quod datur laicis. Unde Deus Osee cap. 3. *Audite*, inquit, *hoc, Sacerdotes, etc. quia vobis judicium est quoniam laqueus facti estis speculationi, et rete expansum super Thabor.* Audi S. Gregor. homil. 17. in Evangel. *Nullum, fratres charissimi, ab aliis majus præjudicium quàm à sacerdotibus tolerat Deus quando eos quos ad aliorum correctionem posuit, dare de se exempla pravitatis cernit : quando ipsi peccamus, qui compescere peccata debuimus. Plerumque, quod est gravius, Sacerdotes qui propria dare debuerant, etiam aliena diripiunt. Plerumque si quos humiliter, si quos continenter vivere conspiciunt, irrident. Considerate ergo quid de gregibus agatur, quando pastores lupi fiunt.* Et inferius : *Imploremus Hieremiæ lacrymas ; consideret mortem nostram, et deplorans dicat : Quomodo obscuratum est aurum, mutatus est color optimus, dispersi sunt lapides Sanctuarii in capite omnium platearum? Aurum quippe obscuratum est ; quia Sacerdotum vita quondam per gloriam virtutum clara, nunc per actiones infirmas ostenditur reproba. Color optimus est mutatus, quia ille sanctitatis habitus per terrena et abjecta opera ad ignominiam despectionis venit.* Lege sequentia:

18. Samuel autem ministrabat ante faciem Domini, puer, accinctus Ephod lineo.] Ephod polymitum et gemmatum continens Rationale cum 12 gemmis, in quibus insculpta erant nomina 12 tribuum Israel, erant proprium Pontifici : at Ephod lineum erat vestis Levitarum, qualis erat Samuel, eratque simile superpelliceo, quali vestiuntur pueri choraules canentes in templo. Ita duplex hoc Ephod distinguunt S. August. quæst. 41. in lib. Judic. et S. Hieron. contra Jovin. Minus recte ergo Procop. et Theodor. censent hoc Ephod Samuelis fuisse Sacerdotum, illi ab Heli Pontifice concessum ob admirabilem Dei gratiam in ipso resplendentem.

Tropol. B. Petrus Damiani lib. 2. ep. 10. *Linum*, ait, *laboriose pervenit ad candorem, et clerici modò litterarum studiis insudando, modò quibusdam gradibus ascendendo, difficile promoventur ad sacri ordinis dignitates.* Et S. Greg. hîc : *Bene*, inquit, *Samuelis vestis linea fuisse perhibetur, ut novi Sacerdotis gloria aperte ostenderet, quòd novæ pudicitiæ moribus splenderet.*

20. Reddat tibi Dominus semen (prolem) de muliere hac, pro fenore quod commodasti Domino,] id est, pro commodato vel dono quod obtulisti et dedisti Deo, puta pro tuo Samuele, quem mihi quasi Dei Pontifici obtulisti.

21. Visitavit ergo Dominus Annam, et concepit et peperit tres filios et duas filias.] Ecce hic fuit fructus partim benedictionis Heli Pontificis, partim oblationis Annæ, quæ suum Samuelem Deo obtulerat : nam pro uno Samuele quinque proles ei reddidit Deus. Discant hîc parentes aliquos filiorum dicare Deo; hi enim eis benedictionem in bonis tam spiritualibus quàm temporalibus impetrabunt.

Et magnificatus est puer Samuel apud Dominum,] hoc est, crevit ætate, sapientia et gratia, non tantum apud homines, sed et apud Deum, uti explicat v. 26. Unde Samuel fuit typus Christi, de quo ait Lucas cap. 2. v. ult. *Jesus proficiebat sapientia, et ætate et gratia apud Deum et homines.* Tropologice, S. Gregor. *Notandum*, inquit, *est quod puer Samuel dicitur, et magnificatus. Cur ergo puer, nisi quia humilis? Et cur magnificatus asseritur, nisi quia ad perfectionis celsitudinem erat sublimatus?* Et ad novæ legis prædicatores idipsum adaptans : *Puer*, inquit, *et magnificatus in conspectu Domini Samuel dicitur, quia novus ordo prædicatorum, etsi ad magnæ conversationis celsitudinem pervenit, humilitatis suæ virtutem non perdidit. Magnificari quippe non prodesset, si puer esse desisteret : quia humilitate*

amissa, placere omnipotenti Deo de conversationis altitudinem non valeret.

22. DORMIEBANT CUM MULIERIBUS, QUÆ OBSERVABANT AD OSTIUM TABERNACULI.] Chald. *Quæ veniebant ad orandum in tabernaculi porta.* Joseph. *Quæ ad Dei religionem accedebant, et in ea perseverabant.* Erant enim hæ feminæ piæ, quæ se Deo ad ei in tabernaculo serviendum dicarant, inter quas educata fuit B. Virgo, uti sunt nostræ moniales, de quibus dixi Exod. 38. Hæc verba jam desiderantur in Septuag. Est hoc tertium filiorum Heli scelus, scilicet luxuria, puta adulterium et sacrilegium, quòd scilicet feminas Deo dicatas violarent, idque in loco sacro et tabernaculo : gulæ enim comes est luxuria, et venter vino æstuans despumat in libidines, ait S. Hieron. etiam sacrilegas. Unde Chald. v. 32. ait eos peccasse in domo Sanctuarii. Et S. Hier. in quæst. *Locus tabernaculi*, ait, *subversus est, et propter vitia Sacerdotum Dei Sanctuarium destitutum est.* Idem Hieron. in cap. 8. Ezech. *In exemplum Ophni et Phinees*, inquit, *idolorum scelera operamur in tabernaculo Dei, et fornicamur cum his quæ se militiæ et ministerio Dei voverunt.* Hebræi apud S. Hieron. in quæst. hoc peccatum extenuant, dicendo filios Heli non concubuisse cum mulieribus, sed tantum suasisse eis copulam cum maritis tempore menstrui; item ante tempus Purificationis 40 dierum à partu expletum; sed hæc sunt eorum figmenta, quibus verba S. Scripturæ invertunt. Denique hæc scelera Sacerdotum commemorat Scriptura, ut indicetur cur Deus suscitarit Samuelem ad ea corrigendum.

Rursum, ut indicetur sanctitas Samuelis, qui inter tam improbos educatus tam probus tamen evasit. Audi S. Cyprianum lib. de singularitate Clericorum: *Mala*, inquit, *conversatio corruptionem seminat, cupiditatem concipit, ignominiam parit, rabiem concitat, porrigit furiam, lasciviam pascit, petulantiam nutrit, casus exaltat, ruinas ædificat, perditione gaudet, interitum fovet, confusionem mercatur, thesaurizat opprobrium, criminationes exaggerat, accusationes inflammat, et catervatim in fascem glomerans numerosas indagines captionum, per infinita dedecora simplices mores in perniciem perditorum.*

Et S. Bern. epist. 24. ad Hugon. *Inter bonos*, inquit, *bonum esse salutem habet; inter malos vero, et laudem : illud tantæ facilitatis est quantæ et securitatis; hoc tantæ virtutis quantæ et difficultatis.* Quale nempe est illud *tangere picem et non inquinari ex ea? in igne sine læsione versari, et in tenebris absque caligine esse?* ubi alludit ad illa tria Scripturæ loca : *Qui tetigerit picem inquinabitur ab ea.* Eccl. 13. v. 1. *In medio ignis non sum æstuatus.* Eccl. 51. 6. *Factæ sunt tenebræ horribiles in universa terra Ægypti tribus diebus; ubicumque autem habitabant filii Israel lux erat.* Exodi 10. 22.

Porro hæc filiorum Heli luxuria procedebat partim ex gula, partim ex inobedientia, qua Deo patri suo rebellabant. Nam ut ait S. Greg. 35. Moral. cap. 13. *Adam, quia auctori suo esse subditus noluit, jus carnis suæ quam regebat, amisit, ut in se ipso inobedientiæ suæ confusio redundaret, et superatus disceret quid elatus amisisset.*

Et S. Bern. serm. 1. in festo omnium Sanct. *Anima*, ait, *si regnare desiderat super membra sua, necesse est ut sit ipsa superiori suo subjecta, quoniam tale inveniet inferius suum, qualem se exhibuerit superiori. Armatur enim creatura ad ulciscendam sui injuriam Creatoris. Et ideo noverit anima quæ rebellem sibi invenit carnem suam, se quoque minus quàm oporteat superioribus potestatibus esse subjectam.* Causam dat S. August. in Psalm. 143. *Agnosce*, inquit, *ordinem. Tu Deo : tibi caro* (scilicet obediat) *quid justius, quid pulchrius? tu majori, minor tibi. Servi tu ei qui fecit te, ut tibi serviat quod est factum propter te. Si autem contemnis tu servire Deo, nunquam efficies ut tibi caro : qui non obtemperas Domino, torqueris à servo.*

24. NOLITE FILII MEI.] Reprehendit Heli filios, sed semel duntaxat, et nimis leniter. Peccavit ergo primo, quia ob tanta flagitia debebat eos acriter et crebro objurgare. Secundo, objurgatos, si se non emendarent, à sacrificiis amovere, et sacerdotio privare, ait Theod. 3. eos à se abdicare (exhæredare) et verberibus afficere, ait sanctus Chrysost. lib. 3. de Monast. 4. et maxime peccavit, quod eos à puero non magis ad meliora flexerit, castigarit et correxerit : puerorum enim animi ad quidlibet flexiles sunt; grandævorum vero inflexiles, utpote in prava consuetudine radicati et obdurati. Tritum est illud :

Blanda patrum segnes facit indulgentia natos.

Porro modum corrigendi, ut scilicet severitas condiatur lenitate, docet S. Gregor. 2. part. Pastor. cap. 11. *Necesse est*, ait, *ut cum peccati vulnus in subditis corrigendo restringitur, magna se sollicitudine etiam districtor ipse moderetur : quatenus sic jura disciplinæ contra delinquentes exerceat, ut pietatis viscera non amittat.* Et mox : *Curandum est*, inquit, *ut rectorem subditis et matrem pietas, et patrem exhibeat disciplina.* Et paulo post : *Sollicita circumspectione providendum ne ut districtio rigida, aut pietas sit remissa, etc. Erga subditos suos inesse rectoribus debet et juste consolans misericordia, et pie sæviens disciplina.* Exemplum dat Samaritanum, qui alligavit vulnera læsi, infundens oleum et vinum. Luc. 10. vers. 34. *Ut per vinum*, inquit D. Greg. *mordeantur vulnera, per oleum foveantur. Necesse quippe est ut quisquis sanandis vulneribus præest, in vino morsum doloris adhibeat, in oleo mollitiem pietatis, quatenus per vinum mundentur putrida, per oleum foveantur sananda. Miscenda ergo est lenitas cum severitate, faciendum quoddam temperamentum ex utroque, ut neque multa asperitate exulcerentur subditi, neque nimia benignitate solvantur.*

Vide de castigatione filiorum dicta Proverb. c. 28. 14.

NON ENIM EST BONA FAMA,] hoc est, pessima est fama. Est miosis.

25. SI PECCAVERIT VIR IN VIRUM, PLACARI EI POTEST DEUS : SI AUTEM IN DOMINUM PECCAVERIT VIR, QUIS ORABIT PRO EO?] *In Deum*, non tantum ejus legem transgrediendo (sic enim omnis qui peccat, in Deum peccat), sed ejus sacerdotium, sacra et sacrificia, itaque Dei sanctitatem violando et polluendo. Significat hoc peccatum non esse irremissibile, ut voluere Novatiani, sed difficulter remitti. Quis enim pro publico Dei ministro tam scelerato orare audeat? Sane Moses aliquis sit oportet. Audi S. Gregor. *Quis ei intercessor remanet, cum ille se transgrediendo præcipitet, qui ad intercedendum pro aliis ordi-*

natus est? Et Origen. hom. 10. in Numer. *Qui*, inquit, *meliores sunt, inferiorum semper culpas et peccata suscipiunt; sacerdos autem si delinquat aut Pontifex, ipsum suum potest purgare peccatum, si tamen non peccet in Deum: de hujusmodi enim peccatis non facile remissionem aliquam videmus in legis litteris designari.* Et Novella 123. Justinianus: *Si*, ait, *illi quibus negotium datum est orandi pro populo, indigni ministerio Dei inventi fuerint, quomodo pro populi delictis placare Deum poterunt?* Hinc S. Leo ep. 90. ex Apostolica traditione probat presbyteris aut diaconis pro crimine aliquo non esse per manus impositionem pœnitendi remedium concedendum, sed alia rigidiore ipsis satisfactione utendum.

Pro *placari ei potest*, Hebr. est פללו *pillelo*, id est, *judicabit* vel *causam ejus cognoscet, Deus* (ita Pagnin.) ut si videat eum ab alio in quem peccavit prius fuisse læsum, vel aliam peccati excusationem habeat, ei parcat.

Porro Chald. Vatab. et R. David per Hebr. *Elohim* intelligentes non Deum, sed judicem, sic vertunt et explicant: *Si peccaverit vir in virum, judicabit illum judex, litemque dirimet, et eum qui innocens est eripiet; si autem in Deum; quis cum illo, vel pro illo dijudicabitur? quis se judicem interponet?*

Et non audierunt vocem patris sui.] Quartum est hoc filiorum Heli scelus, scilicet contumacia et obstinatio. Causam subdit:

Quia voluit Dominus occidere eos.] Nota: prima causa, eaque directa et propria, cur filii Heli non audierint patrem monentem, fuit eorum prava et perversa voluntas in malo obstinata, ob quam noluerunt audire patris monita: S. tamen Script. hîc more suo causam aliam indirectam assignat, scilicet in altissimam Dei providentiam et judicium id refert; nimirum quod Deus noluerit eorum ob tanta scelera toties iterata misereri, eisque dare gratiam efficacem, quæ pœniterent, et mortem evaderent, sed permiserit eos in suis criminibus volutari et obfirmari, ut eos justissime toties merita morte puniret, ad reparandum scandalum toti populo ab eis datum, et ad exemplum terroremque aliorum Sacerdotum. Solet enim Scriptura passim inculcare Dei attributa, præsertim misericordiam et judicium, ut significet Deum omnium omnino rerum, tam bonarum quam malarum exactam habere providentiam, ut illas præmiet, has castiget. Hoc enim facit homines Deum timere et colere, eosque à peccatis coercet. Nullum enim majus est peccatorum frenum, quàm Numinis metus, et Dei vindicis seria cogitatio.

27. Venit autem vir Dei (Propheta) ad Heli.] Quis hic vir? Abul. q. 22. putat fuisse Angelum specie viri indutum: R. Salomon et Rabbini recentiores censent fuisse Elcanam patrem Samuelis. Rabbini antiquiores apud sanctum Hieronymum in Quæst. arbitrantur fuisse Phinees Pontificem, qui vixit tempore Josue et Othonielis; censent enim ipsi Phinees esse Eliam; quare ipsum adhuc vivere et victurum usque ad Antichristum, à quo occidetur. Sed hoc refutavi Num. 25. 13. Incertum est ergo quis fuerit hic Propheta, eo quod Scriptura ejus nomen, genus aut stirpem non exprimat.

Quando venerit ad Heli pariter incertum est. Videtur autem venisse cum Samuel adhuc esset puer; tum quia id hîc ejus pueritiæ subnectitur; tum quia, cum Samuel factus est grandior, Deus eo usus est ad Heli rursum commonendum, imo condemnandum. Ita S. Hieron. in Quæst.

Porro hæc prophetia continet primo, refricatque Dei beneficia in Heli collata; deinde versu 29. ejus et filiorum peccata exprobrat, demum versu 31. quintuplicem eis pœnam infligit.

Numquid non aperte revelatus sum domui (familiæ) patris tui (Aaronis) cum essent (ipse ejusque filii et frater Moses) in Ægypto in domo Pharaonis?] Tunc enim ex omnibus filiis Israel elegi Mosen in eorum ducem, ac Aaronem in ejus socium ac interpretem, æque ac Pontificem, ut populum ex Ægypto educerent, ac per desertum deducerent in terram promissam.

29. Quare calce abjecistis (Hebr. *quare calcitrastis*, non tam tu quàm filii tui, ac tu per filios tuos) victimam meam?] q. d. Quare contempsistis mea sacra, proinde ac si calcibus ea abjecissetis?

Et magis honorasti filios tuos quam me,] quia non ausus fuisti eos reprehendere et castigare, ne eos offenderes; itaque permisisti ut ipsi me offenderent, ideoque ut pariter offendisti me. Ita S. Gregor. *Magis*, ait, *Deum quàm filios honoravit; quia, dum aperta eorum peccata contemneret, lucra temporalia eisdem providebat.*

Ut comederetis primitias omnis sacrificii Israel populi mei?] Ut scilicet primo comederetis carnes victimarum pacificarum (quæ proprie erant populi, quia pro ejus pace et salute offerebantur, et ab eo comedebantur), antequam mihi primitiæ adipis in altari adolerentur et cremarentur, v. 15. et 16. Rursum primitias vocat præcipuas victimarum partes: has enim fuscinula Deo eripiebat, sibique arrogabat servus Sacerdotis v. 13.

30. Loquens locutus sum (certe locutus sum, quasi dicat, firmiter decreveram), ut domus tua et domus patris tui ministraret in conspectu meo.] Hinc patet Pontificatum à Deo datum fuisse Heli, ac ex familia Eleazar translatum fuisse ad familiam Ithamar, ex qua erat Heli, ut patet ex eo quod Heli abnepos Abiathar 3. Reg. 2. ex Ithamar prognatus dicitur 1. Paral. 24. Quare falso aliqui censent Heli propria auctoritate invasisse Pontificatum. Causa translationis ignoratur, sed videtur fuisse ignavia vel peccatum aliquod Eleazaritarum.

Porro hæc fuit series et successio Pontificum per filios: Aaroni successit Eleazar, huic Phinees, huic Abisue, huic Bocci, huic Ozi, ut patet 1. Paral. 6. vers. 4. et ex Josepho l. 5. Antiq. ult. Ab Ozi translatus est Pontificatus ad Heli, qui erat ex Ithamar fratre Eleazari. Heli genuit Phinees, qui ante patrem occisus fuit in prælio, cum arca à Philisthæis caperetur: loco Phinees successit filius Achitob, huic filius Achias, huic filius Achimelech, huic filius Abiatar. Addit Josephus quod Phinees, patre Heli vivente, functus sit pontificatu eo quòd Heli præ senio eo fungi non posset; quod intellige non quòd Phinees fuerit Pontifex, ut videtur velle Josephus; sed quòd Heli senem manentem Pontificem in administrando Pontificatu adjuverit.

Ex hoc versu patet quod Deus Heli ejusque posteris promiserat continuam filiorum in Pontificatu successionem; si videlicet illi recte eo fungerentur; sed his male eo fungentibus, minatur et prædicit hic Deus se rursum illum eis ablaturum. Id fecit sub Salomone, qui Abiathar Pontificem descendentem ex Heli et Ithamar à Pontificatu amovit, eo quòd contra se cum Adonia conspirasset, eumque in regem unxisset; ac Pontificem constituit Sadoc, qui oriundus erat ex Eleazar. Ita Abulens. Mansit ergo Pontificatus in familia Heli per quinque posteros, scilicet Heli, Phinees, Achitob, Achias, Achimelech et Abiathar; inde rediit ad Sadoc et familiam Eleazari, in eaque mansit usque ad Christum.

Usque in sempiternum,] non absolute ut patet, sed respective, scilicet toto tempore legis veteris, sive quamdiu duraret Judaismus usque ad Christum.

31. Præcidam brachium tuum,] id est, robur, dignitatem et auctoritatem tuam pontificiam; id est, auferam à te Pontificatum. Ita S. Gregor. Angel. Rupert. Lyran. et Vatabl. Porro Septuag. vertunt: *Disperdam semen tuum;* Chald. *Extirpabo fortitudinem seminis tui*, q. d. filios et nepotes tuos faciam imbecilles, invalidos, infirmos, ut non diu vivant, nec ad senium perveniant, ut sequitur, ac tandem delebo omnem posteritatem tuam. Est hæc prima pœna à Deo inflicta Heli.

Symbol. nonnulli per fortitudinem intelligunt Arcam testamenti, quæ capta fuit à Philisthæis sub Heli juxta illud Ps. 77. 61. *Tradidit in captivitatem virtutem* (hebr. fortitudinem) *eorum*, id est, arcam, ait ibidem S. August. Theodor. Eucher. et Hugo. Arca enim erat robur et firmamentum Israelis, quia Deum quasi vehebat.

Ut non sit senex in domo tua.] *Senex*, id est, Pontifex, ait S. Hieron. Angelo et S. August. Simplicius accipe τὸ *senex* ut sonat. Sic enim se explicat v. 33. dicens: *Morietur cum ad virilem ætatem venerit.* Rursum aliqui apud Vatabl. *Senex*, inquiunt, id est, Sapiens. Senum enim est sapientia; unde à senibus dictus est Senatus, qui est cætus sapientum Reipub. consulentium. Pœna ergo impiorum præsertim parentibus rebellium (uti fuere hi filii Heli), congrua est vitæ brevitas, ut ante senium moriantur, juxta illud: *Antequam dies ejus impleantur, peribit; et manus ejus arescent.* Job. 15. vers. 32. Et illud: *Qui sublati sunt ante tempus suum, et fluvius subvertit fundamentum eorum.* Job. 22. vers. 16. Unde David: *Viri*, inquit, *sanguinum et dolosi non dimidiabunt dies suos.* Psalm. 54. v. 24. Et Salomon: *Noli*, inquit, *esse stultus, ne moriaris in tempore non tuo.* Eccles. 7. vers. 18. Vere Seneca lib. de brevitate vitæ cap. 6. *Non accepimus*, ait, *brevem vitam, sed facimus: non inopes temporis, sed prodigi sumus.*

33. Verumtamen non auferam penitus virum ex te ab altari meo,] quasi dicat: Auferam quidem à tuis posteris Pontificatum, permittam tamen ut sint minores Sacerdotes vel Levitæ, sed in augmentum pœnæ tuæ et ipsorum; ut scilicet ipsi videntes se Pontificatu, tantisque ejus opibus et emolumentis spoliatos, ingemiscant, ac præ amaritudine et dolore deficiant et tabescant. Hæc enim dicuntur Heli, non in persona sua, sed posterorum. Hæc est tertia pœna; sequitur quarta:

Et pars magna domus (familiæ, puta posterorum) tuæ morietur, cum ad virilem ætatem venerit,] quasi dicat: Morientur juvenes, non senes, idque violenta morte, scilicet *romphæa sive framea*, id est, gladio, ut addunt Septuag. et Chald. *Omnis*, inquit, *multitudo domus tuæ occidentur juvenes.* Id factum audiemus c. 22. 12. et seq. ubi Saul occidit Abimelech Pontificem, ac nepotem Heli cum tota sua familia, eo quod panes dedisset Davidi. Porro τὸ *omnis multitudo*, ut habent Hebr. et Chald. idem est quod plerique, multi: nam aliquos servatos fuisse et mortem evasisse patet ex sequenti.

34. Hoc autem erit tibi signum,] has clades posteris tuis obventuras; illas enim non vidit Heli, utpote jam mortuus: unde earum signum et certitudinem dat ei Deus, cædem Ophni et Phinees; hanc enim ipse vivens audivit et ingemuit. Hæc est quarta Heli pœna; sequitur quinta:

35. Et suscitabo mihi Sacerdotem fidelem.] Quis hic? nonnulli putant esse Samuelem, quem putant successisse Heli; non tantum in principatu, quasi judicem populi, sed et in Pontificatu. Ita S. August. l. 17. Civit. cap. 4. et in Ps. 98. vers. 2. Retract. cap. 55. et contra Faust. cap. 33. Greg. Eucher. Angel. hic Hier. ad illud 1. Cor. 1. *Cum omnibus qui invocant nomen Domini*, ubi sic de Samuele: *Quem sacerdotem fuisse illa res probat, quia et sacerdoti successit, et hostias offerebat. De quo etiam secundum historiam dictum est: Suscitabo mihi Sacerdotem fidelem.* Quin et S. Ignat. ep. ad Magnesianos: *Saul*, ait, *privatur honori regio, non exspectans summum Sacerdotem Samuelem.*

Ratio est, quia Samuel c. 7. v. 9. dicitur sacrificasse et orasse pro populo, ac Saulem in Regem unxisse, ac post eum, Davidem. Hæc autem sunt munia Pontificis. Favet Josephus l. 6. cap. ult. dicens Samuelem à Pythonissa suscitatum esse cum Sacerdotali amictu; Nazianz. quoque orat. 40. Ephod Samuelis vocat stolam Sacerdotalem: sic et Theodor. et Procop. hic.

Verum contrarium videtur longe verius, scilicet Samuelem non fuisse Pontificem. Ratio est, quia Pontificatus à Deo addictus erat Aaroni ejusque posteris, ex quibus non erat Samuel.

Rursum, Heli moriente Samuel erat juvenis, ac juvenis post Heli judicare cœpit Israel, uti ipse indicat cap. 12. vers. 2. At Pontifex nemo creari poterat antequam esset vir triginta annorum, ut docet S. Hieronymus in cap. 1. Ezech. Sed hæc ratio non evincit, uti ostendam c. 12. 2.

Tertio, quia tempore Samuelis Pontifex erat Achias abnepos Heli, ut patet c. 14. 3.

Denique in serie Pontificum, quam texit Josephus et alii, non ponitur Samuel, nec Script. usquam eum vocat Sacerdotem, imo David Ps. 98. *Moses*, inquit, *et Aaron in Sacerdotibus ejus, et Samuel inter eos qui invocant nomen ejus.* Ita censent Beda, Rabanus, Abul. hic in cap. 7. q. 30. Hugo, Lyran. Cajetan. Dionys. Genebr. ac S. Hieron. l. 1. contra Jovin. *Samuel*, ait, *Levita non Sacerdos, non Pontifex fuit.* Et S. August. fuse in q. veteris et novi Testamenti c. 46. (vel quisquis est earum auctor, non enim vide-

tur esse S. August.) Et S. Thom. in c. 7. ad Hebr. lect. 3. Serarius, Mendoza, Sanchez, Torniellus et alii.

Ad argumentum adversæ sententiæ respondeo Samuelem, etsi ex genere et prosapia duntaxat esset Levita, subinde tamen ex dispensatione Dei sacrificasse, ut cum Saulem et Davidem unxit in reges, ideoque Sacerdotem à multis (ut à Chrysost. Ambros. August. Bern. Damiano et aliis, quos fuse citat hìc Mendoza p. 395.) vocari; ac eos unxisse in reges, non ut Pontificem, sed ut Prophetam, æque ac Elias (qui non erat Pontifex) Propheta Azaelem unxit in regem Syriæ 3. Reg. 19. ac Elisæus per unum è suis unxit Jehu in regem Israel 4. Reg. cap. 9. Porro Ephod Samuelis lineum et Leviticum erat, non polymitum et Sacerdotale. Unde S. Hier. in Ps. 98. 6. *Samuel*, inquit, *Levitici ordinis regulam tenet : quod Ephod illud lineum atque candidum figuravit, ostendens candidum effici posse qui per pœnitentiam nomen Domini invocans, nigredinem peccati diluerit.*

Cum ergo hìc dicitur : *Suscitabo mihi sacerdotem fidelem*, intelligitur Sadoc, quem Salomon loco Abiathar creavit Pontificem, qui fideliter Deo in templo, et Christo, id est, Davidi et Salomoni regi à se uncto ministravit.

Allegor. significatur hìc translatio Sacerdotii ab Heli et Aarone ad Christum : hic enim est Sacerdos fidelis Deo. Ita S. Gregor. Theod. Angel. Procopius et S. August. 17. Civit. cap. 4. Videmus vero hodie Judæos absque sacerdotio esse: *Et inter eos*, inquit August. *quicumque est ex Aaronico genere, cum videt sacrificium Christianorum toto orbe pollere, sibi autem honorem illum magnum esse subtractum, deficiunt oculi ejus, et defluit anima ejus tabe mœroris; mors vero illa filiorum significavit mortem ipsius Sacerdotis de filiis Aaron*, inquit August. *et Sacerdos ille fidelis vers. 35. maxime et principaliter est Christus Dominus*, inquit Procopius, Theodor. et alii.

Porro Christus non tantum est Sacerdos et Pontifex, sed et Christianos quoslibet efficit sacerdotes et reges mysticos, juxta illud Apoc. 1. 11. *Fecit nos regnum et Sacerdotes.* Unde S. Leo serm. 3. in die anniversario assumptionis suæ ad Pontificatum : *Omnes*, inquit, *in Christo regeneratos crucis signum efficit reges ; Sancti vero Spiritus unctio consecrat Sacerdotes.* Et mox ostendit qua in re hoc regnum et sacerdotium consistat. *Quid enim*, inquit, *tam regium quàm subditum Deo animum corporis suì esse rectorem : Et quid tam Sacerdotale, quàm vovere Domino conscientiam puram, et immaculatas pietatis hostias de altari cordis offerre ?*

Et ædificabo ei domum (familiam, posteritatem) **fidelem**,] quæ scilicet fideliter mihi ministrans in Pontificatu, fideliter, id est, firmiter et constanter in eo perduret. Hoc de Samuele dici nequit: ejus enim filii æque ac Heli fuere degeneres et improbi, ut patet cap. 8. vers. 3. *Declinaverunt*, ait, *post avaritiam, acceperuntque munera, et perverterunt judicium.* Posteri vero Sadoc fideles firmique perstiterunt in Pontificatu usque ad captivitatem Babylonicam, et eversum templum, imo et post eam, ut patet Ezech. 40. 46. et ex serie Pontificum, quam texit Josephus l. 10. c. 11. Et ex eo Sigonius de Repub. Hebr. l. 5. c. 1.

36. Futurum est autem ut quicumque manserit in domo tua, veniat ut oretur pro eo.] Minores enim Sacerdotes ac Levitæ, cum quid peccassent, ex lege debebant, ut laici, offerre victimas pro peccato, et Pontifex debebat orare pro illis.

Et offerebat nummum argenteum, et tortam panis.] Sacerdoti sive Pontifici ut gratiam ejus captet, hoc fine ut ab eo ad partem Sacerdotalem admittatur. Ex Hebræo verti potest clarius: *Veniet ad orandum pro nummo argenti et torta panis*, orando scilicet ut detur sibi quasi pauperi et famelico nummus exiguus, et fragmen panis, quo latrantem ventrem satiet. Ita Cajet. et Vatabl. Unde noster Serarius pro *offerat*, vel, ut alii legunt *afferat*, legendum putat, *auferat*, id est, accipiat *nummum et tortam panis ;* verum Rom. habent, *offerat.*

Dimitte me, obsecro, ad unam partem Sacerdotalem, tum victimæ à me oblatæ, tum quarumlibet aliarum victimarum à populo Sacerdotibus oblatarum, ut comedam buccellam panis.] Magna fuit hæc abjectio, vilitas et mendicitas posterorum Heli.

Allegor. *Buccella panis* significat sacrificium Eucharistiæ, quod è pane fit. Ita S. Gregorius Eucher. Theodoretus, Procopius. Audi sanctum Augustinum 17. Civitat. 4. *Quod ergo addidit manducare panem, etiam ipsum sacrificii genus eleganter expressit, de quo dicit sacerdos ipse : Panis quem ego dedero caro mea est pro seculi vita : ipsum est sacrificium non secundum ordinem Aaron, sed secundum ordinem Melchisedech ; qui legit intelligat.*

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Deus rursum per Samuelem prædicit exitium Heli; idque Samuel Heli, ab eodem adjuratus, v. 16. candide edicit.

1. Puer autem Samuel ministrabat Domino coram Heli, et sermo Domini
erat pretiosus in diebus illis, non erat visio manifesta. 2. Factum est ergo
in die quadam, Heli jacebat in loco suo, et oculi ejus calligaverant, nec
poterat videre; 3. lucerna Dei antequam exstingueretur, Samuel dor-
miebat in templo Domini, ubi erat arca Dei. 4. Et vocavit Dominus
Samuel. Qui respondens ait: Ecce ego. 5. Et cucurrit ad Heli, et dixit:
Ecce ego, vocasti enim me. Qui dixit: Non vocavi; revertere, et dormi.
Et abiit, et dormivit. 6. Et adjecit Dominus rursum vocare Samuelem. Consurgensque Samuel,
abiit ad Heli, et dixit: Ecce ego, quia vocasti me. Qui respondit: Non vocavi te, fili mi;
revertere, et dormi. 7. Porro Samuel necdum sciebat Dominum, neque revelatus fuerat ei
sermo Domini. 8. Et adjecit Dominus, et vocavit adhuc Samuelem tertio. Qui consurgens abiit
ad Heli, 9. et ait: Ecce ego, quia vocasti me. Intellexit ergo Heli, quia Dominus vocaret
puerum; et ait ad Samuelem: Vade, et dormi; et si deinceps vocaverit te, dices: Loquere,
Domine, quia audit servus tuus. Abiit ergo Samuel, et dormivit in loco suo. 10. Et venit
Dominus, et stetit, et vocavit, sicut vocaverat secundo: Samuel, Samuel. Et ait Samuel:
Loquere, Domine, quia audit servus tuus. 11. Et dixit Dominus ad Samuelem: Ecce ego
facio verbum in Israel; quod quicumque audierit, tinnient ambæ aures ejus. 12. In die illa
suscitabo adversum Heli omnia quæ locutus sum super domum ejus: incipiam, et complebo.
13. Prædixi enim ei quod judicaturus essem domum ejus in æternum, propter iniquitatem, eo
quod noverit indigne agere filios suos, et non corripuerit eos. 14. Idcirco juravi domui Heli,
quod non expietur iniquitas domus ejus victimis et muneribus usque in æternum. 15. Dormivit
autem Samuel usque mane, aperuitque ostia domus Domini. Et Samuel timebat indicare
visionem Heli. 16. Vocavit ergo Heli Samuelem, et dixit: Samuel fili mi? Qui respondens,
ait: Præsto sum. 17. Et interrogavit eum: Quis est sermo quem locutus est Dominus ad te?
oro te ne celaveris me. Hæc faciat tibi Deus, et hæc addat, si absconderis à me sermonem ex
omnibus verbis quæ dicta sunt tibi. 18. Indicavit itaque ei Samuel universos sermones, et non
abscondit ab eo. Et ille respondit: Dominus est; quod bonum est in oculis suis faciat.
19. Crevit autem Samuel, et Dominus erat cum eo, et non cecidit ex omnibus verbis ejus in
terram. 20. Et cognovit universus Israel, à Dan usque Bersabee, quod fidelis Samuel pro-
pheta esset Domini. 21. Et addidit Dominus, ut appareret in Silo, quoniam revelatus fuerat
Dominus Samueli in Silo, juxta verbum Domini. Et evenit sermo Samuelis universo Israeli.

1. Puer autem Samuel.] Josephus l. 5. cap. 11. ait eum explesse annum duodecimum. Perperam Rabbini in Seder Olam aiunt eum fuisse annorum 40; Josephum sequuntur Suidas, Zonaras, Cedrenus, Abulensis, Torniellus, Serarius, Salianus, Mendoza et alii. Porro quot annorum tunc fuerit Heli incertum est. S. Ignatius ep. ad Magnesian. ait eum fuisse 90 annorum; Theodor. 86; Serarius, 98; Salianus, 72; ita ut deinde adhuc vixerit 26 annos. Mortuus est enim cum esset 98 annorum, quando Samuel ei successit, agens annum 39; verum nil certi de Heli anno hîc statui potest.

Coram Heli,] id est, instruente et dirigente eum Heli; cui Samuel ad nutum obediebat. Chald. *Vivente Heli.*

Et sermo Domini erat pretiosus,] id est, rarus; quæ enim rara, sunt cara et pretiosa, quasi dicat: Rari tunc erant prophetæ per quos Deus loqueretur, idque ob scelera filiorum Heli Sacerdotum, æque ac laicorum. Qualis enim est sacerdos, talis est populus. Sic Prov. 25. 17. ubi dicitur: *Substrahe pedem tuum;* Hebr. est *pretiosum* (Septuag. *rarum*) *fac pedem tuum in domo amici tui.*

Non erat visio (prophetia) manifesta.] Hebraice נפרץ *niphrates*, id est, rupta, id est, late diffusa vel sparsa; Vatablus, *vulgaris;* Chaldæus, *quæ publice innotesceret;* Septuaginta, *distinguens*, id est, distincta et clara. Hæc dicuntur ad laudem Samuelis, quod ipse in mediis scelerum et ignorantiæ tenebris

propheta emicuerit, quasi novus quidam sol Israelis.

2. Heli jacebat in loco suo,] hoc est dormiebat in illa atrii parte, quæ vicina erat tabernaculo: cum in remotiore atrii parte dormiret Samuel, cæterique Levitæ; ita Chald.

3. Lucerna Dei antequam exstingueretur, Samuel dormiebat.] Ita lege cum Rom. Hebr. Chald. Septuag. Aquila et Symmacho. Est periphrasis noctis. Lucernæ enim Tabernaculi nocte ardebant, mane exstinguebantur. Sensus est quasi dicat: Cum adhuc lucernæ Tabernaculi arderent, id est, cum adhuc esset nox, vel certe aurora incipiens et obscura, ideoque Samuel adhuc dormiret, apparuit ei Dominus. Ita sanctus Hieronymus. Porro Septuaginta vertunt: *Antequam lucerna Dei esset instructa*, quod aliqui exponunt quasi dicat: Antequam esset media nox, tunc enim lucernæ concinnabantur, ut reliqua nocte dimidia arderent. Planius exponas de noctis fine, quasi dicat: Antequam diesceret, summo mane, ante solis ortum, quo lucernæ noctu consumptæ oleo affuso instaurari solent, apparuit Samueli Dominus. Hinc disce mane et in aurora, cum primum evigilas, orare ut Dei vocem et instinctus haurias et audias. Nam summo mane apparuit hîc Deus Samueli, non vero vespere, uti opinantur Theod. et Procopius.

Porro Raban. Angelom. Eucher. Abul. et Cajet. aliter legunt et dispungunt, nimirum sic: *Heli videre non poterat Lucernam Dei antequam exstingueretur*, q. d. Heli cæcutiens videre non poterat in aurora, cum adhuc lucernæ arderent; sed videre poterat clara die cum lucernæ essent exstinctæ: verum legendum est cum Roman. ut paulo ante dixi.

5. Et cucurrit ad Heli, et dixit: Ecce ego, vocasti enim me.] Hinc videtur quòd Samuel, solitus mane à somno excitari ab Heli, putaverit se vocatum ab Heli, non à Deo, utpote cujus vocem huc usque non audierat. Videtur autem hæc Dei, sive Angeli vox fuisse similis voci Heli, ideoque ea audita ad Heli cucurrit Samuel. Ita sanctus Gregorius, Cajetanus et Mendoza. Vide hîc prophetæ Samuelis obedientiam, ob quam meruit à Deo eligi in prophetam et principem populi. Rursum disce hîc Deum loquentem Samueli remittere eum ad Heli, tum ut Heli oraculum hoc Dei diligentius consideraret et crederet; tum ut doceret oracula Dei examinanda et dirigenda esse à superioribus, ut servetur debitus ordo et subditorum subordinatio, ac ne locus sit illusioni diabolicæ. Ita Cassian. collat. 2. car. 14. *Ut puerum Samuelem*, inquit, *judicio præelectum suo, nollet per semetipsum divini colloquii disciplina Dominus erudire; sed recurrere semel et iterum pateretur ad senem, eumque quem ad suum vocabat alloquium, etiam illius qui offenderat Deum, dummodo senioris doctrina vellet institui; et quam sua vocatione dignissimum judicarat senioris mallet institutione formari, ut scilicet et illius, qui ad divinum ministerium vocabatur, probaretur humilitas, et junioribus forma subjectionis hujus proponeretur exemplo.* Audi sanctum Gregorium promptam et constantem Samuelis obedientiam dilaudantem: *Puer*, inquit, *humiliter homini subjectus atque obedientiæ ardua arce sublimatus, dum vocatus accessit, jussus rediit; quid aliud nobis præbet nisi altissimæ formam obedientiæ? Vera namque obedientia nec præceptorum intentionem discutit, nec præcepta discernit; nescit enim judicare quisquis perfecte didicerit obedire.* Et paulo post: *Quis*, inquit, *nostrûm sese à murmuratione compesceret? quis ab ira temperet si vocatum bis aut ter audiret, et tamen ex vocantis responso perciperet, quia, vocatus minime fuisset, nec repulsus offenditur, quia vocantis aut repellentis animum videre noluit, qui in hoc solo gaudere noverat, quod obedivit.*

7. Porro Samuel necdum sciebat Dominum,] id est, necdum expertus erat Dei vocem, necdum assuetus erat audire Dominum loquentem, ut ejus vocem à voce Heli distingueret, Deumque ex sua voce agnosceret. Ita sanctus Hieronymus in Quæst. vel quisquis est auctor: puto enim non esse S. Hieron. sed passim putatur et citatur nomine S. Hieron. ideoque et ego sic cito. Loquendum enim ut multi, sapiendum ut pauci.

9. Intellexit ergo Heli (vel instinctu Dei, ut vult Salianus, vel ratiocinatione humana; quia scilicet nemo alius eo loci erat, qui Samuelem vocaret; et quia Samuel Deo erat gratissimus ob suam virtutem et pietatem), quia Dominus vocaret puerum.]

Loquere, Domine, quia audit servus tuus,] ut jussa tua excipiat et exsequatur. Hoc cuilibet fideli dicendum, cum Deum quid interius menti suggerentem vel inspirantem audit. Hinc ait S. Bern. sub finem serm. de septem spirit. *Felix, ait, et beata anima, quæ venas divini susurri percipit in silentio, frequenter iterans illud Samuelis: Loquere, Domine, quia audit servus tuus.* Audi sanctum Ephrem lib. de virt. c. 2. tom. 2. f. 42. *Samuel per obedientiam quam Heli sacerdoti præstitit dignus est qui vocem Dei audiret.* Et paræn. 13. f. 115. *Exemplum humilitatis in Samuele propheta habetis; non enim exaltatum est cor ejus adversus Heli sacerdotem, quamvis etiam à Deo audisset de viro isto.* Et paræn. 21. *Vide, frater, ne negligas te sobrium ac vigilantem præbere in omnibus; nonne audistis quod sæpius vocatus Propheta Samuel, neque semel cunctatus sit surgere, quantumvis adhuc puer esset?*

Audi et Origen. hom. 1. in Cant. *Beatæ sunt illæ animæ, quæ dorsum suum curaverunt, ut suscipiant sessorem Verbum Dei super se, et frena ejus patiuntur, ut quocumque ipse voluerit flectat, et agat habenis præceptorum suorum; quia jam non propria voluntate incedunt, sed ad omnia ducuntur et reducuntur voluntate sessoris.*

10. Et venit Dominus, et stetit.] Hinc patet Deum, id est, Angelum Dei vicarium hinc non tantum menti Samuelis hæc inspirasse, sed in corpore assumpto, corporali voce illi esse locutum. Unde Chald. hîc vertit: *Et revelata est ei gloria Domini*, quasi dicat: Samuel vidit Angelum, Dei legatum in corpore splendido et glorioso, sed confuse; ita ut splendorem videret, sed corpus Angeli distincte non videret; vocem tamen ejus distincte auribus audiret. Unde cognovit tandem se non ab Heli, sed à Deo vocari. Ita S. Gregor. Abulens. Dionys. Cajet. et alii.

Porro quòd Samuelem puerum ob puritatem et sanctitatem alloquitur Deus neglecto seniore Heli, ostendit *quanto canitie melior sit juventus, quæ virtute ornatur*, ait Theodor. quæst. 12. Ni-

mirum *cum simplicibus* (Hebr. *cum rectis*) *sermocinatio ejus.* Proverb. 1. 3.

SAMUEL, SAMUEL.] Audi S. Gregorium : *Nomen iteratur, cum in magnam familiaritatem internæ majestatis, mens videntis excipitur et ferventibus desideriis ad amorem se vocantis elevatur ; ut præter id quod audit, nihil libeat, atque in lætitia auditus sui immorari perpetuo concupiscat.* Talis fuit illa ejusdem Dei vocatio : *Saule, Saule*, Actor. cap. 9. vers. 4. et illa : *Moyses, Moyses*, Exodi 3. n. 4. et illa : *Abraham, Abraham*, Gen. 22. v. 1. de quo D. Chrys. hom. 47. in Gen. *Quid*, ait, *vult verbi duplicatio ? magnæ benevolentiæ erga Patriarcham argumentum est, et monstrabat ei, vocatione ipsa, quòd magnum aliquid ostensurus esset. Ut igitur attentiorem redderet, vocationem geminabat.*

11. FACIO VERBUM, id est, rem et supplicium Heli comminatum, adeo dirum et horrendum, QUOD QUICUMQUE AUDIERIT, TINNIENT AMBÆ AURES EJUS,] scilicet ut totus percellatur et exhorrescat; puta arcæ captionem, ait Lyran. et filiorum cædem, ait Abul. et cætera recensita c. 2. Ita Angel. et S. Hier. in Quæst. Metaphora est, ducta ab eo qui repente audit cymbalum tinniens, vel boatum bombardæ magnæ, vel tonitrui ingentis, cujus vehemens sonus percellit, et tinnitum diu durantem in auribus audientium excitat.

13. PRÆDIXI ENIM EI QUOD JUDICATURUS (id est, juste puniturus) ESSEM DOMUM (familiam et posteritatem) EJUS, EO QUOD NOVERAT INDIGNE AGERE FILIOS SUOS, ET NON CORRIPUERIT EOS.] Corripuerat eos Heli, sed nimis lenitate paterna, non auctoritate et severitate Pontificia, ait Angelom. Idcirco morte punitur : luit ergo filiorum scelus sua nece. Sic Deus, populo fornicante cum filiabus Moab, jussit principes suspendi. Num. 25. Causam dat B. Petrus Damiani l. 4. ep. 15. *Quid est*, ait, *quod populus in luxuriæ voraginem labitur, et in eorum præpositos vindicatur ? Subditi delinquunt, at Principes in patibulis suspenduntur? Scilicet alius est qui peccat : alius ille qui vapulat. Cur hoc, nisi quia culpa subditorum in Præpositorum redundat opprobrium ? et quod de ovibus erratur, negligentiæ Pastoris adscribitur, et vide quàm formidolosa sit conditio Præsidentium, ut non modo pro suis, sed etiam subditorum puniantur offensis.*

14. IDCIRCO JURAVI DOMUI HELI, QUOD NON EXPIETUR INIQUITAS DOMUS EJUS VICTIMIS ET MUNERIBUS USQUE IN ÆTERNUM.] Hinc multi putant Heli esse damnatum, ut dicam c. 4. Verum id locus hic non evincit. Agit enim de domo Heli, non de ipso Heli, quasi dicat : Supplicia quæ domui Heli ob ejus peccatum prædixi et intentavi c. 2. nullis victimis revocabuntur, sed certa et fixa me decernente perstabunt ; certoque posteris ejus obvenient ; è quibus tamen multi probi fuere et salvati videntur, ut Achias, Achimelech, Abiathar.

17. HÆC FACIAT.] Est formula adjurandi hebr. quasi dicat : Puniat te Deus, vel male tibi cedat, si hæc me celaveris.

18. DOMINUS EST, QUOD BONUM EST IN OCULIS SUIS FACIAT.] Vide hîc responsum Heli dignum Pontifice pœnitente, æquanimi, et resignato ad omnem Dei voluntatem, et castigationem tam horrendam, ob quod Heli salvatus videtur. Ita Theodor. Procopius, Lyranus, Abulensis, Dionysius, Cajetanus, Serarius, Mendoza hîc S. Chrys. l. 3. contra Vituper. vitæ Monast.

Minus apte ergo S. Ephrem in Apologia de Heli, hoc responsum Heli tribuit ejus pervicaciæ, quasi dicat : Dominus quod bonum est in oculis suis faciat ; ego vero filiis meis molestiam inferre non possum. Et S. Greg. *Ista*, inquit, *responsionis humilitas si subtiliter inspiciatur, vera humilitas non est ; vere esset humilis, si se ad emendationem culpæ, pro qua arguebatur, obtulisset. Dum ergo dicit : Dominus est ; quod bonum est in oculis suis faciat ; potius elegit minarum Dei causas incurrere, quàm de perpetratis iniquitatis filios condemnare.* Sic et Rupertus.

Moral. hinc discamus adversitates et afflictiones quaslibet à Deo immissas, vel permissas ad nostrum bonum æquanimiter tolerare, ac Deo flagellanti dorsum humiliter subjicere. Ita fecit David fugiens Absalonem et Saulem : *Justus es*, inquit, *Domine, et rectum judicium tuum.* Psal. 118. v. 137. Ubi Ambrosius citat simile Jeremiæ exemplum, qui, cum in luti voragine turpi necandus illuvie mergeretur, clamabat : *Justus es, Domine*, esto hæc verba jam in Jeremia cap. 38 et 45. non reperiantur. Idem tamen Thren. 118. *Justus*, inquit, *est Dominus, quia os ejus ad iracundiam provocavi.* Sic tres pueri in fornace Babylonica, humili exsultatione canebant : *Justus es, Domine, in omnibus quæ fecisti nobis.* Daniel 3. 27. ideoque ab Angelo in igne servati sunt illæsi. Idem fecit Daniel in lacu leonum c. 6. 16. et c. 14. 30. Ac Jonas in ventre ceti c. 2. 10. *Ego*, inquit, *in voce laudis immolabo tibi.* Et Job c. 1. v. 21. *Dominus*, inquit, *dedit, Dominus abstulit : sicut Domino placuit, ita factum est, sit nomen Domini benedictum.*

Sic Mauritius Imperator, qui S. Gregorium vexarat, cum à Deo puniretur morte tam sua, quàm uxoris et filiorum suorum omnium, quos in sua præsentia cernebat à Phoca æmulo et successore imperii jugulari pœnitens clamabat : *Justus es, Domine, et rectum judicium tuum*, uti habent ejus Acta, et ex eis Baronius.

Causam dat S. Ambr. loco citato, *quia cum nostra amittimus, Deo illa reddimus, non amittimus : Justus ergo Dominus in periculis ; justus in damnis, justus in ultionibus est, non solum quia unusquisque justæ pœnæ suæ culpas luit, verum etiam quia dum unus punitur, plurimi corriguntur.*

Et Tertullianus lib. de fuga in persecutione cap. 10. *Ubicumque*, inquit, *fuero in manu ejus sum : faciat quod vult, non discedo, et si perire me volet, ipse me perdat, dum me ego servo illi.*

19. CREDIT AUTEM SAMUEL.] Septuaginta ἐμεγαλύνθη, id est, *magnificatus est*, tum ætate, tum potius sapientia, virtute, fama et gloria apud Deum et homines. Nam ut ait S. Greg. *Crescit, qui in virum perfectum mentis ætate proficit.* Deinde subdit : *Nonnulli sunt qui, dum virtutibus crescunt, elatione corruunt. Hi nimirum crescere videntur ; sed tamen cum eis Dominus non est : quia à se eum, alta sentiendo de se ejiciunt, quem in profectu virtutum positi per humilitatem secum habere potuerunt.* Mox invectus in eos qui ex dignitate evanescunt : *Plerique*, inquit, *in humiliori ordine Religiosi sunt ; sed cum subito ad culmen sanctitatis pervenerint, prima opera cum humilitate derelinquunt. Samuel igitur profecit*,

et proficiens Dominum secum habuit. Ut profecto electorum prædicatorum morem præferret, qui cum dona et dignitates quibus prosint, aliis assequuntur, de semetipsis placere Deo non negligunt.

ET NON CECIDIT EX OMNIBUS VERBIS EJUS IN TERRAM.] Primo, quasi dicat : Nihil à Samuele dictum fuit irritum, sed omnia ab eo dicta et prædicta, reipsa fuere impleta. Est metaphora à casu et ruina domorum, vel rerum pretiosarum liquidarum, in qua multa diffluunt, dissipantur, franguntur, pereunt, ut colligi nequeant. Ita Eucherius, Abulensis, Lyranus, Dionysius, Cajetanus, Vatablus et alii.

Secundo, quasi dicat : Sermo Samuelis non erat contemptibilis, sed apud omnes in magno honore et pretio; quæ enim contemnimus, in terram abjicimus : *In terram*, ait S. Greg. *verbum prædicatoris cadit cum reproba ejus conversatione vilescit.*

Symbolice, Hugo quasi dicat : Samuel non loquebatur de terra, terrena; sed de cœlo, cœlestia; quia ipse erat cœlestis, et velut Angelus inter homines. Unde S. Dionysius, Cælest. Hier. c. 1. *Tu autem*, inquit, *ô fili, divina loquendo divinus efficere.* Nam ut ait S. Bernardus de inter. domo c. 43. *Vanus sermo vanæ conscientiæ est index :* sicut enim Hispanus est, qui Hispanice loquitur; Germanus, qui Germanice; Polonus, qui Polonice; sic cœlestis est, qui cœlestia promit; terrestris, qui terrestria. Nam, ut ait Christus, Matth. 15. *Ex abundantia cordis os loquitur.*

ET COGNOVIT UNIVERSUS ISRAEL A DAN USQUE BERSABEE,] hoc est per totam Judæam; illius enim limes et terminus ad Aquilonem est Dan sive Cæsarea Philippi, ad Austrum vero limes est, Bersabee. *Cognovit*, inquam, Samuelem esse *fidelem*, id est, veracem prophetam, *non in ambitione vanitatis, sed in spiritu Dei, et sermonis Domini veritate judicantem*, ait Rupertus; non enim hominum plausum spectabat, nec eorum minas metuebat, quia in uno Deo solidatus ei soli placere satagebat. Quare idipsum quod ore docebat, opere monstrabat. Nam, ut ait S. Gregorius, Hom. 11. in Ezech. *Cui aliena cura committitur speculator vocatur, ut in mentis altitudine sedeat, atque vocabulum nominis ex virtute actionis trahat. Non est enim speculator, qui in imo est : speculator quippe in alto debet stare per vitam, ut possit prodesse per providentiam. Nil enim*, inquit D. Chrysostomus, hom. 1. in Acta, *Doctore frigidius, qui verbis duntaxat philosophatur. Neque enim hoc Doctoris est, sed histrionis et hypocritæ; ideoque Apostoli prius vitæ exemplis docebant quàm verbis. Quin potius nec verbis erat opus, cum clamarent opera.*

21. ET ADDIDIT DOMINUS UT APPARERET IN SILO. Septuag. addunt : *ei*, scilicet Samueli, quasi dicat : Deus iterum apparuit Samueli in Silo; QUONIAM REVELATUS FUERAT DOMINUS SAMUELI IN SILO,] quasi dicat : quia Dominus cœperat apparere Samueli in Silo; hinc eidem ibidem apparere perrexit ob sanctitatem tum Samuelis, tum arcæ fœderis quæ erat in Silo. Deus enim est constans, ideoque constanter sua cœpta promovet et prosequitur : quare unius beneficii à Deo collatio, est ratio et stimulus alterius conferendi. Secus fit apud homines, qui cum sint arctæ mentis, cum unum beneficium dederint, alterum negant. Quid hîc Samueli Deus dixerit Scriptura tacet; verisimile est iterasse et confirmasse prius oraculum de supplicio Heli, deque Israelis strage, ac addidisse salutem eidem per Samuelem, post mortem Heli, offerendam; solet enim Deus tristibus læta subjungere, et ultimum hoc proprie tangebat Samuelem.

Tropologice Philo de migratione Abrahæ : *Fons*, ait, *unde bona promanant est, cum benigno Deo familiaritas; ideo quasi obsignans sua beneficia dicit : Ero tecum. Quid igitur boni defuerit præsente omnipotente Deo? Tunc proveniunt acervatim cuncta commoda.*

Et S. Chrysostomus, hom. 46 in Genesim. *Quando*, ait, *amicum et benevolum habemus Deum, etiamsi in deserto fuerimus, multo securiores vivemus quàm ii qui in civitatibus versantur, divina gratia nobis omnia suppeditante.*

Idem Chrysost. hom. 26. in epist. ad Hebr. *Si*, inquit, *semper mente videmus Deum, si semper in recordationem ejus convertimus mentem nostram, omnia nobis facilia apparebunt, omnia portabilia; omnia sustinebimus, omnibus superiores efficiemur.* Et paulo post à minori idipsum confirmans : *Si quisquam*, inquit, *recordatus amici erigit animam suam delicians ex memoria illius, qui in mente habuerit eum qui nos diligere vere dignatus est, quando poterit aliquam sentire tristitiam, aut terribile aliquid, aut periculosum timere.*

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Narrat clades a Samuele prædictas re ipsa evenisse tam Heli et filiis, quam toti Israeli, scilicet a Philisthæis cæsa fuisse 34 millia, captam arcam, Ophni et Phinees trucidatos : unde Heli, hæc audiens, e sella corruens expiravit ; et uxor Phinees partu ex dolore accelerato peperit Ichabod, dicens : Translata est gloria de Israel.

1. Et factum est in diebus illis, convenerunt Philisthiim in pugnam; et egressus est Israel obviam Philisthiim in prælium, et castrametatus est juxta lapidem adjutorii. Porro Philisthiim venerunt in Aphec, 2. et instruxerunt aciem contra Israel. Inito autem certamine, terga vertit Israel Philisthæis; et cæsa sunt in illo certamine passim per agros, quasi quatuor millia virorum. 3. Et reversus est populus ad castra; dixeruntque majores natu de Israel : Quare percussit nos Dominus hodie coram Philisthiim? Afferamus ad nos de Silo arcam fœderis Domini, et veniat in medium nostri, ut salvet nos de manu inimicorum nostrorum. 4. Misit ergo populus in Silo, et tulerunt inde arcam fœderis Domini exercituum sedentis super Cherubim : erantque duo filii Heli cum arca fœderis Dei, Ophni et Phinees. 5. Cumque venisset arca fœderis Domini in castra, vociferatus est omnis Israel clamore grandi, et personuit terra. 6. Et audierunt Philisthiim vocem clamoris, dixeruntque : Quænam est hæc vox clamoris magni in castris Hebræorum? Et cognoverunt quod arca Domini venisset in castra. 7. Timueruntque Philisthiim, dicentes : Venit Deus in castra. Et ingemuerunt dicentes : 8. Væ nobis! non enim fuit tanta exsultatio heri et nudiustertius; væ nobis! Quis nos salvabit de manu Deorum sublimium istorum? Hi sunt dii qui percusserunt Ægyptum omni plaga in deserto. 9. Confortamini, et estote viri, Philisthiim : ne serviatis Hebræis sicut et illi servierunt vobis; confortamini, et bellate. 10. Pugnaverunt ergo Philisthiim, et cæsus est Israel, et fugit unusquisque in tabernaculum suum : et facta est plaga magna nimis; et ceciderunt de Israel triginta millia peditum, 11. et arca Dei capta est : duo quoque filii Heli mortui sunt, Ophni et Phinees. 12. Currens autem vir de Benjamin ex acie, venit in Silo in die illa, scissa veste, et conspersus pulvere caput. 13. Cumque ille venisset, Heli sedebat super sellam contra viam spectans. Erat enim cor ejus pavens pro arca Dei. Vir autem ille, postquam ingressus est, nuntiavit urbi; et ululavit omnis civitas. 14. Et audivit Heli sonitum clamoris, dixitque : Quis est hic sonitus tumultus hujus? At ille festinavit, et venit, et nuntiavit Heli. 15. Heli autem erat nonaginta et octo annorum, et oculi ejus caligaverant, et videre non poterat. 16. Et dixit ad Heli : Ego sum qui veni de prælio, et ego qui de acie fugi hodie. Cui ille ait : Quid actum est, fili mi? 17. Respondens autem ille, qui nuntiabat : Fugit, inquit, Israel coram Philisthiim, et ruina magna facta est in populo; insuper et duo filii tui mortui sunt, Ophni et Phinees; et arca Dei capta est. 18. Cumque ille nominasset arcam Dei, cecidit de sella retrorsum juxta ostium, et fractis cervicibus mortuus est. Senex enim erat vir et grandævus; et ipse judicavit Israel quadraginta annis. 19. Nurus autem ejus, uxor Phinees, prægnans erat, vicinaque partui; et audito nuntio quod capta esset arca Dei, et mortuus esset socer suus, et vir suus, incurvavit se et peperit : irruerant enim in eam dolores subiti. 20. In ipso autem momento mortis ejus, dixerunt ei quæ stabant circa : Ne timeas, quia filium peperisti. Quæ non respondit eis, neque animadvertit. 21. Et vocavit puerum, Ichabod, dicens : Translata est gloria de Israel, quia capta est arca Dei, et pro socero suo, et pro viro suo. 22. Et ait : Translata est gloria ab Israel, eo quod capta esset arca Dei.

1. Et factum est in diebus illis.] Ecce hic expletur prophetia Samuelis ac minæ Dei, et clades ab eo intentatæ Heli et filiis, totique Israeli. Quantum temporis intercesserit à pro-

phetia Samuelis, ad hanc ejus expletionem, incertum est. Serarius et Abulensis putant eodem anno expletam; editam esse enim anno 98, et ultimo vitæ Heli, quo ipse audita arcæ captura, expirans corruit. Verius est aliquot annos intercessisse. Nam prædixit cladem hanc Samuel, cum esset puer, ut dictum est c. 3. 1. clades autem hæc contigit, cum ipse esset vir, vel certe juvenis; nam mortuo Heli illico successit Samuel in præfecturam populi: erat ergo grandior et maturæ ætatis. Salianus, ut dixi, putat intercessisse annos 26 ut Samuel factus sit judex post Heli anno ætatis 39. Mendoza censet intercessisse annos 18 vel 28; alii plures, alii pauciores.

Et castrametatus est juxta lapidem adjutorii.] Erat locus ita postea appellatus à Samuele, quod in eo Hebræi in prælio Dei adjutorium censissent, et victoriam obtinuissent, ut patet c. 7. 12. Porro *castra dicta sunt quasi casta, eo quod ibi castraretur libido, quia nullæ eis mulieres intererant*, ait Isidorus, lib. 9. Origen. c. 2. Notent hoc Duces, et milites; sic enim erunt fortiores, et victoria potientur.

3. Afferamus ad nos de Silo arcam foederis Domini.] Dei enim super arcam residentis, et ex propitiatorio responsa dantis præsentiam et opem crebro experti erant Hebræi, ut in transitu Jordanis, in expugnatione Jerichuntis, etc. multo majorem fiduciam habent Christiani in sacramento Eucharistiæ, et reliquiis Sanctorum, quas proinde in periculo belli, famis, pestis cum Litaniis in supplicationibus solemni pompa circumferunt, ac sæpe miram exinde opem experiuntur. Vide Abulensem hìc, quæst. 5. Audi S. Athanasium de Interpretatione psalm. ad Marcellinum: *Si bellum*, ait, *populo ingrueral, arca, in qua erant tabulæ legis, ante omnes præcedebat, et hoc sufficiebat illis pro quavis acie in subsidium; nisi in bajulis arcæ, aut in populo aliquod scelus, aut hypocrisis hæreret. Fide siquidem et sana affectione opus est, ut lex precibus nostris cooperetur.*

7. Venit Deus in castra,] quia arca erat quasi solium Dei. Adde Philisthæos, idolorum et simulacrorum adoratione et cultu assuetos, putasse arcam esse Deum, sive idolum Hebræorum; vel certe sapientiores ex eis existimâsse Dei virtutem, ac divinum quid arcæ esse inclusum; tale enim quid opinabantur de suis idolis. Ita Abulensis, præsertim quia videbant Deum per arcam tam mira operari. Unde, c. 6. 19. Deus percussit quinquaginta millia plebis, eo quod vidissent arcam.

Allegor. arca fœderis est humanitas Christi, præsertim in Eucharistia, ob plures utrinque analogias, quas recenset S. Bonaventura, serm. 2, in Dominica 4 Adventus: *Arca*, inquit, *Dei velo involvi jubetur, Num 4. v. 5; in velo ergo Arca, in Arca urna, in urna manna fuit. Per velum species Sacramentales, per Arcam corpus Christi, per urnam anima, per manna Deitas significatur. Hanc Arcam timent Philisthini, id est, dæmones, imo etiam guttam sanguinis Christi timent.* Et citat D. Chrysost. qui ait: *Ubicumque viderint sanguinem, fugiunt quidem dæmones, accurrunt autem Angeli.*

8. Hi sunt dii qui percusserunt Ægyptum omni plaga in deserto,] id est, mari Rubro, quod vicinum est deserto Arabiæ, ait Vatablus; nam in mari hoc Deus mersit Pharaonem cum totis Ægyptiorum castris.

Serarius et alii subaudiunt copulam *et.* Unde Septuag. habent: *et in deserto.* Et Chald. *Percussit Ægyptios omni percussione, et populo suo fecit multa miracula in deserto.*

Et ceciderunt de Israel triginta millia peditum.] Hebræi enim pedites pugnabant, vix equites, eo quod Deus, Deuter. 17. eis si non usum, certe copiam equorum vetuisset, ne in eis, non in Deo spem victoriæ reponerent. Ex hac communi tot millium strage patet non solos Heli filios sacerdotes, sed et populum, Deum offendisse neglectu templi, victimarum, oblationum, aliisque sceleribus. Sacerdotes enim imitatur populus. Ita Abulensis, q. d. Audi S. Hieron. epist. 3. ad Heliodor. post clades Romani Imperii recensitas, earum causam suggerentem: *Nostris peccatis barbari fortes sunt; nostris vitiis Romanus superatus exercitus.* Et paulo post: *Infelices nos qui tantum displicemus Deo, ut per rabiem Barbarorum illius in nos ira desæviat.*

11. Et arca Dei capta est.] Cur permisit id Deus? Procopius duas dat causas: Prior est, ut doceret Hebræos recte viventes Dei providentiæ confidere; peccantes vero neque arcæ, nec ipsi Deo fidere. *Legis transgressores*, ait Auctor mirab. S. Script. lib. 2. c. 7. (exstat tom. 3. S. August.) *Nequaquam legis Arca tuetur; sed quæ in ea lex erat, arguit*, ait Theodor. Posterior, ut Philisthæi arcam capientes ejus vim et potestatem agnoscerent ex plagis ab ea immissis, quas audiemus capite sequenti, itaque Deum Hebræorum timerent et colerent.

Tertiam causam adde, ut Deus castigaret impietatem filiorum Heli, qui arca et altari ad suas rapinas et scelera abutebantur.

Sic Deus permisit Terram sanctam capi à Chaldæis, et postea à Romanis, ac demum à Turcis, ut ostenderet se *non propter locum gentem, sed propter gentem locum elegisse.* 2. Machab. 5. 19. Ita Theod. q. 1. in Daniel.

Tropologice, arca ab alienigenis capta indicabat testamentum Dei transiturum ad gentes, ait Eucher. et S. Gregorius.

Hæc clades Israelis, mors Heli et captura arcæ contigit anno mundi 2850, et ab exitu Hebræorum ex Ægypto anno 397. Id patet ex eo quod ab hoc exitu usque ad ædificationem templi, quæ contigit anno quarto Salomonis, fluxerunt anni 480, uti dicitur 3. Reg. 6. v. 1. Annus autem hic 480 conditi templi incidit in annum mundi 2933; inde ascende et tolle tres annos regni Salomonis, 40 Davidis, et 49 Samuelis et Saulis, invenies Heli, qui immediate præcessit et judicavit populum ante Samuelem, mortuum esse anno mundi 2850, hoc est ante templum conditum anno 83, jam cum mortuus sit Heli anno ætatis 98, ut dicetur v. 15. Hinc sequitur eum natum esse anno mundi 2752, ab exitu ex Ægypto anno 299, ante templum 181; cumque ipse judicarit Israel 40 annis, sequitur illum principatum hunc iniisse anno mundi 2810, ab exitu ex Ægypto 357, ante templum 123, cum ageret annum ætatis 58. Hæc juxta chronologiam quam præfixi Pentateucho.

Nota: Magis puniti sunt Hebræi post adductam in castra arcam, quàm ante adductam; nam ante, cæsa sunt duntaxat quatuor millia, post adductam vero triginta millia; quia scilicet

propter arcæ et templi à Sacerdotibus et populo violati scelus, à Deo irato et jam in arca præsente acrius puniebantur : præsertim quia scelus, hoc aliaque plura seria pœnitentia non corrigebant. Allegor. significabatur plures Judæos à Deo damnandos fore post Christum, quàm ante Christum, quia scilicet ipsi Christum spreverunt, eumque occiderunt, et eorum posteri parentum Christicidium defendentes in Christum credere nolunt. Ita Beda. Sic acrius à Deo puniuntur qui coram eo in templo peccant, quàm qui foris ; sacra enim sacrilegos non tuentur, sed vindicant et castigant.

18. Cumque ille nominasset arcam Dei, cecidit de sella retrorsum juxta ostium (*Templi*, ait Tertul. lib. de Jejuniis c. 10. et S. Chrysost. l. 3. contra Vituper. vitæ monasticæ, *vel urbis Silo;* in portis enim sedebant judices, qualis erat Heli, præsertim quia ipse avide exspectabat ab adventantibus ad portam urbis, cognoscere eventum prælii) et fractis cervicibus mortuus est.] Hinc notant Abulensis, Cajetanus et alii virum pium fuisse Heli, utpote quem non filiorum, nec populi, ita tangeret cura, ut arcæ et sacrorum religio. Cecidit ergo retrorsum, eo quod plane consternatus, ac præ angore, pavore et stupore, spiritu deficiente jam se in alta sede continere non posset. Retrorsum autem, quia cathedra hæc erat vacua, et carens fulcris quibus nostræ sedes dorsum sedentis suffulciunt. Ita Abulensis. Monet ergo nos Heli, ait Dionys. quàm nos de Terræ sanctæ, ac tot Ecclesiarum et animarum captione ab hostibus dolere debeamus.

Audi B. Petrum Damiani, lib. 1. epist. 6. ad Nicolaum Pontificem Prælatos percellentem : *Si Heli propter duos duntaxat filios, quos non ea qua digni erant invectione corripuit, cum eis simul et cum tot hominum multitudine periit; qua arbitramur dignos esse sententia, qui in aula Ecclesiastica et in soliis judicantium præsident, et super non ignotis pravorum hominum criminibus tacent? Qui dum dehonestare homines in publico metuunt, ad contumeliam superni Judicis divinæ legis mandata confundunt; et dum perditis hominibus amittendi honoris officium servant, ipsum Ecclesiasticæ dignitatis auctorem crudeliter inhonorant.*

Quæres an Heli sit damnatus : Affirmat sanctus Gregorius hic et 2. Past. c. 6. *Quia*, inquit, *falsa pietate superatus ferire Heli delinquentes filios noluit, apud districtum judicem semetipsum cum filiis crudeli damnatione percussit, hinc namque divina voce ei dicitur : Honorastis filios tuos magis quàm me.*

Et Eucherius : *Heli sacerdos*, inquit, *pro filiorum iniquitate damnatus est, quod eos peccantes minus severa animadversione plectebat. Equidem coercuit, equidem corripuit, sed lenitate et mansuetudine patris, non severitate et auctoritate Pontificis. Qua sententia discant sacerdotes quomodo filiorum etiam propter scelera puniantur quique; et quamvis sancti sint, culpa tamen subditorum eisdem, si non coerceant, imputetur.*

Sic et Beda. Idem videtur sentire S. Hieron. l. 1. contra Jovin. S. Chrysost. hom. 59. in Genes. et alibi sæpius, et S. Cæsarius Arelat. hom. 15. B. Petrus Damiani, tom. 3. epist. 16. c. 18. Quin et S. August. lib. Civit. 4. ait Heli reprobatum eodem modo quo Saul.

Contrarium censent Theodoretus, Lyranus, Dionysius, Abulensis, Cajetanus, Serarius, Sanchez, Mendoza. Idque probatur primo, quia Heli fuit vir probus et pius, ideoque ad eum translatus fuit Pontificatus æque ac principatus; rursum audita arca expirans maximum dolorem, ex eoque maximum religionis zelum ostendit. Secundo, quia licet peccarit nimia lenitate et indulgentia erga filios, tamen ex parte eum excusat, quod præ senio non ita poterat eos severe corrigere, præsertim cum illi jam essent viri, et patris senis jussa dictaque contemnerent. Tertio, quia esto demus eum lethaliter peccasse; tamen videtur pœnituisse, ac duram pœnitentiam à Deo injunctam humiliter acceptasse, cum dixit c. 3. 18. *Dominus est; quod bonum est in oculis suis faciat.* Quid amplius pœnitens dicere posset? Quarto, quia Deus ideo tam dure eum punivit in hac vita, ut ei parceret in futura; ideo enim ultimus mortuus est, ut tam multas suorum mortes audiendo multoties moreretur. *Deus* enim *non punit bis in idipsum,* ut ait Sophon. Porro quo sensu dicatur c. 3. *Iniquitas ejus non delenda in æternum*, ibidem explicui. Denique Heli culpam omnem residuam in Purgatorio luisse et expiasse videtur, ait Dionysius et ex eo Mendoza. Porro multi Patrum jam citatorum, asserentium Heli damnatum, exponi possunt de damnatione ad mortem temporalem, aliasque pœnas illi, id est, posteris ejus inflictas.

Et ipse judicavit Israel quadraginta annis.] Ita Hebr. Chald. Joseph. Theod. perperam ergo Septuag. pro 40 habent viginti. Porro S. Chrysostomus, lib. 3. de Providentia ante medium : *Samuel*, inquit, *cum intueretur magistrum in mortem miserabilem devectum, ita confusus atque turbatus est, ut decebat gratum amabilemque discipulum.*

Incurvavit se et peperit,] quia angor et dolor accelerarunt ei partum, adeoque peperit fœtum septimestrem, ait Josephus, cum communiter gravidæ parere solebant nono vel decimo mense à conceptu. Porro partus septimestres esse vitales docet Galenus, lib. Isagogico de definitionibus medicis, et alii quos citat et sequitur Pineda, l. 1. de rebus Salom. c. 10. Imo Philo, vel potius Pseudophilo in Antiquit. Biblicis, ait Isaac natum septimo mense, ideoque diu vixisse; sed hoc videtur fictitium. Denique matrem hanc paulo post reipsa expirasse docent Josephus, S. Gregor. Eucher. Angel. Dion. et alii passim.

21. Et vocavit puerum Ichabod, dicens : translata est (hebr. *gala*, id est, migravit, transmigravit ab Israele ad Philisthæos) gloria de Israel *Ichabod* hebr, dicitur quasi אי כבוד *e chabod*, id est, *ubi gloria?* scilicet evanuit. Josephus vertit ἀδοξία, id est, *ingloria, ignobilitas, vilitas*, q. d. vocetur hic puer Hebr. *Ichabod*, Græce ἀδόξως, Latine *inglorius;* quia eo nascente occidit Israelis gloria, quasi dicat :

Fuimus Troes, fuit Ilium, et ingens
Gloria Teucrorum, etc.
Nunc tantum cinis, et statio malefida carinis.

Licet enim Ichabod successurus videatur patri suo Phinees et avo Heli in Pontificatu, tamen capta jam arca et translata in Philisthæam, omnis ejus, æque ac totius Israelis gloria concidit et corruit.

Nota : Heli morienti in principatu successit Samuel, in Pontificatu non Phinees vel Ophni, utpote jam occisi, nec Ichabod utpote infans; sed Achitob nepos Heli ex filio, ut patebit cap. 14. 3. Ita Mendoza.

Et pro socero suo et pro viro suo.] Primo, *pro*, id est, *de*, quasi dicat : Translata gloria regni de Israel, et gloria Pontificatus de socero suo Heli, et marito Phinees.

Secundo, id referri potest ad τὸ *vocavit*, q. d. Vocavit mater filium Ichabod, tum ex se, tum pro socero et viro suo, cujus erat nomen filio imponere. Aut ad τὸ *dicens*, quasi dicat : *pro*, id est, propter virum suum cæsum, et socerum suum mortuum dixit : *Translata est gloria de Israel;* quia scilicet Israelis principes et Pontifices, scilicet Heli et Phinees occubuere cum arca capta. Ita Chald. et Vatablus.

CAPUT QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Arca a Philisthæis capta, et collocata in templo Dagon, prosternit et mutilat Dagonem. Mox Deus, v. 6. pudendis morbis et muribus affligit Azotios ; inde, v. 9. Gethæos, et v. 10. Accaronitas : quare decernunt ipsi arcam in Israel esse remittendam.

1. Philisthiim autem tulerunt arcam Dei, et asportaverunt eam à Lapide ad-
jutorii in Azotum. 2. Tuleruntque Philisthiim arcam Dei, et intulerunt
eam in templum Dagon, et statuerunt eam juxta Dagon. 3. Cumque sur-
rexissent diluculo Azoti altera die, ecce Dagon jacebat pronus in terra ante
arcam Domini ; et tulerunt Dagon, et restituerunt eum in locum suum.
4. Rursumque mane die altera consurgentes, invenerunt Dagon jacentem
super faciem suam in terra coram arca Domini, caput autem Dagon, et
duæ palmæ manuum ejus abscissæ erant super limen. 5. Porro Dagon solus truncus remanse-
rat in loco suo. Propter hanc causam non calcant sacerdotes Dagon, et omnes qui ingrediuntur
templum ejus, super limen Dagon in Azoto, usque in hodiernum diem. 6. Aggravata est
autem manus Domini super Azotios, et demolitus est eos; et percussit in secretiori parte
natium Azotum, et fines ejus. Et ebullierunt villæ et agri in medio regionis illius, et nati sunt
mures, et facta est confusio mortis magnæ in civitate. 7. Videntes autem viri Azotii hujusce-
modi plagam, dixerunt : Non maneat arca Dei Israel apud nos ; quoniam dura est manus ejus
super nos, et super Dagon deum nostrum. 8. Et mittentes congregaverunt omnes satrapas
Philisthinorum ad se, et dixerunt : Quid faciemus de arca Dei Israel ; responderuntque Gethæi :
Circumducatur arca Dei Israel. Et circumduxerunt arcam Dei Israel. 9. Illis autem circum-
ducentibus eam, fiebat manus Domini per singulas civitates interfectionis magnæ nimis ; et
percutiebat viros uniuscujusque urbis, à parvo usque ad majorem, et computrescebant pro-
minentes extales eorum. Inieruntque Gethæi consilium et fecerunt sibi sedes pelliceas. 10. Mise-
runt ergo arcam Dei in Accaron. Cumque venisset arca Dei in Accaron, exclamaverunt
Accaronitæ, dicentes : Adduxerunt ad nos arcam Dei Israel, ut interficiat nos et populum
nostrum. 11. Miserunt itaque et congregaverunt omnes satrapas Philisthinorum, qui dixerunt :
Dimitte arcam Dei Israel, et revertatur in locum suum, et non interficiat nos cum populo
nostro. 12. Fiebat enim pavor mortis in singulis urbibus, et gravissima valde manus Dei,
viri quoque qui mortui non fuerant, percutiebantur in secretiori parte natium, et ascendebat
ululatus uniuscujusque civitatis in cœlum.

2. Statuerunt eam juxta Dagon,] idolum, sive Deum suum ; tum ut eum hoc dono honorarent, ait S. August. 17. Civit. c. 4. tum ut ei quasi victoriæ auctori nobilissima hæc spolia deferrent, ait Josephus, lib. 6. c. 1. Theodoretus et Procopius, quasi dicat : Ecce Dagon noster vicit Deum Hebræorum, nosque eorum victores effecit. Subdatur ergo arca Dei pedibus Dagonis. Hac de causa injuriam suam tantam ulciscens Deus Dagonem dejecit, ac Philisthæos plurimos morte mactavit. Audi Theodor. et Procop. *Dum Philisthini arca apparente et Hebræis vociferantibus extimuissent, utilitatem et auxilium acceperunt; cum vero, post victoriam, arcam eamdem contempsissent, ipsa experientia, quanta Dei virtus esset, didicerunt.*

Quæres : Quis et qualis fuit Dagon? Resp. fuisse præcipuum Philistihinorum Deum. Lilius Gyraldus de Diis Gentium Syntag. 2. p. 109. censet Dagon fuisse Jovem Aratrium, quem

colebant Phœnices, ut frumenti et aratri inventorem, ideoque dictum Dagon à דגן *dagan*, id est, *frumentum:* sic quoque Eusebius, lib. 1. de Præparat. Arias, Pagninus et alii, qui censent Dagon fuisse deum frumentarium, sive frumenti præsidem, qui scilicet messis copiam, et frumenti abundantiam suis cultoribus daret.

Alii passim *Dagon* derivant à דגה *Daga*, id est, *piscis*, quod idolum hoc piscis formam haberet: cum enim Philisthæi essent accolæ maris, piscationi dabant operam, ideoque fabricarunt et coluerunt Dagon, quasi piscium et piscationis præsidem. Unde S. Hieron. in Quæst. *Dagon*, inquit, *idem est Hebr. quod piscis tristitiæ.* Porro idolum hoc erat quidem specie piscis, sed homine misti. Erat ergo compositum ex homine et pisce, ita ut caput (licet Lyranus, Abulensis, Adrichom. et alii censent Dagon habuisse caput piscis) et manus essent hominis, cæteris deinde membris ab umbilico deorsum, in piscem piscisque caudam desineret. Id patet ex eo quod manus illi coram arca præcisæ fuerint, v. 4. Ita Vatablus, Cajetanus et alii mox citandi. Dagon ergo fuit instar Nereidum, Tritonum et Sirenum, quæ faciem habent muliebrem, et in piscem desinunt; de quibus Horatius in arte Poetica:

> Desinit in piscem mulier formosa superne.

Confirmatur, quia Cyri et Palæstini pisces coluerunt quasi deos et numina. *Syri*, inquit Xenophon, lib. 1. expedit. Cyri, *pisces habent sacrosanctos.* Cicero, lib. 3 de natura Deorum: *Syri*, inquit, *piscem venerantur.* Clemens Alexandrinus in exhortatione ad gentes: *Qui Phœniciam incolunt Syri, columbas et pisces impense colunt.* Diodorus Siculus, lib. 3. c. 2. *Unde et Syri*, inquit, *ad hæc usque tempora his piscibus abstinentibus eos pro diis colunt.*

Insuper, Josephus et alii asserunt Dagon esse Dercetem (quam alii Atergatim vocant) sive deam Syriam, quæ à Syris creditur in piscem mutata, ideoque specie piscis colitur, ita ut inferne habeat caudam piscis, superne faciem hominis, puta feminæ.

Quocirca Diodorus Siculus loco jam citato, Anton. Nebrissen. in quinquag. c. 6. Sanchez, Lyranus, Abulensis, Scaliger, Serarius et alii censent Dagon sive Dercetem esse Venerem. Pisces enim instar Veneris luxuriant et mire prolificant. Unde Venus dicitur nata è mari, indeque nuncupatur Aphrodite, ac à Poetis fingitur in piscem transformari.

Audi Ovid. 4. Metamorph.

> Dercete quam versa squamis velantibus artus,
> Stagna Palæstini credunt coluisse figura.

Et Manil. lib. 4.

> In piscem sese Cytheræa novavit,
> Cum Babylonicas submersa profugit in undas.

Favet quod Herodotus, lib. 1. tradat Venerem ab Ascalonitis mire coli in templo suo antiquissimo, indeque Cyprios eidem simile templum dicasse.

Porro Gentes suos deos nominabant et colebant tam specie feminea, uti erat Venus et Dercete, quàm virili, imo unum eumdemque nunc pingebant ut virum, nunc ut feminam, teste Macrobio, l. 3. Satur. 8. Horat. lib. 1. Apol. 12. et Ammon. lib. de Interpr. Vide Serarium in cap. 16. Judic. quæst. 23. Audi et Rhodiginum, lib. 25. c. 5. *Semiramidem*, inquit, *deæ cujusdam Dercetûs fuisse filiam fabulosa prodit historia. Ejus templum fuerat ad Ascalonem Syriæ civitatem apud stagnum piscibus plenam. Eamdem Plinius vocat prodigiosam Atergatim, quod esset facie hominis, et corporis reliqua in piscem desinerent. Ferunt Venerem factam deæ illi obviam, quandoque adolescentis speciosi amorem injecisset, cui permixta Derceto filiam conceperit, etc. At dolore percita Derceto ex facti turpitudine in lacum se præcipitem edit, deformataque in piscem est.*

Tropol. *Philisthiim* hebr. idem est quod *conspersi* aut *conspergentes*, aut *ruinam ponentes, aut ruinam potantes*, ait Pagnin. hi sunt homines animales, terreni et carnales, qui colunt Dagon, id est, Venerem et ventrem, de quibus ait Apost. Philip. 3. *Quorum Deus venter est:* hi sordibus gulæ et luxuriæ se aliosque conspergunt, ac ruinam potant, quia mortem præsentem ac æternam sibi accersunt, juxta illud Pauli: *Qui seminat in carne sua de carne et metet corruptionem*, 1. Galat. 6. 18. Unde S. Bonaventura in psal. 28. 1. *Dagonem* vocans *idolum Veneris. Philisthæi*, ait, *posuerunt arcam Domini juxta idolum Veneris Dagonem; sic mali Sacerdotes, quando ponunt filium Virginis juxta filium Veneris in altari.* Quàm atrociter ergo puniet eos Deus, cum tam atrociter punierit Philisthæos!

3. Ecce Dagon jacebat pronus in terra ante arcam Domini,] quasi ab illa prostratus, illi subjectus, illamque adorans. Nota: Deus hîc injuriam arcæ, id est, sibi super arcam residenti illatam gravi pœna ulciscitur, eaque triplici. Prima, in Dagonem, qui arcam quasi devictam sibi subditam habebat, prosternendo ante arcam ut illam adorare videretur. Secunda, in Philisthæos, eos partim morte, partim morbo ani pudendo mulctando. Tertia, in ipsam regionem, mures immittendo, qui omnia sata et germina depascerent. Unde prudenter Theodoretus, sermone 10. de Providentia: *Deus*, inquit, *traditæ arcæ majestatem tuetur allophylos docens quod non Deum vicissent, sed hominum iniquitatem.* Tropologice, S. Chrysostomus citatus à Glossa, Exodi 23. v. 23. *Non possunt*, inquit, *virtutes cum vitiis morari, sed cum à virtutibus vitia fuerint superata, locum quem concupiscentiæ spiritus possidebat, charitas obtinebit, quem furor ceperat, patientia vindicabit; quem tristitia mortem operans occupaverat, salutaris et plena gaudio lætitia possidebit; quem acedia vastavit, excolet fortitudo; quem superbia concalcabat, humilitas honestabit; singulis vitiis expulsis eorum loca virtutes contrariæ possidebunt*, quasi dicat: Non possunt simul habitare arca et Dagon, id est, virtus et vitium, Deus et diabolus. Rursum, arca est Eucharistia, quæ ab energumenis expellit dæmones. Audi Cassianum, Colloq. 7. c. 30. *Communionem*, inquit, *eis sacrosanctam à senioribus nostris, nunquam meminimus interdictam: quin imo, si possibile esset, etiam quotidie eis impartiri eam debere censebant.* Et paulo post: *Quæ ab homine præcepta, eum, qui in membris ejus incidet spiritum, seu in ipsis latitare cognoscitur, velut quoddam exurens fugat incendium.*

Caput autem Dagon et duæ palmæ manuum (hoc est ambæ manus extensæ; hæ enim vocantur volæ sive palmæ: hoc signo Dagon fatebatur se victum ab arca; nam si manus in pug-

num contraxisset, visus fuisset arcæ minari, illamque velle percutere) EJUS ABSCISSÆ ERANT SUPER LIMEN.

Priori plaga v. 3. Dagon sua sede et solio erat dejectus in terram duntaxat: at cum illum in suum solium restituere Philisthæi, pejus mulctatus est, capite scilicet et pedibus, ut quasi truncus jaceret in pavimento. Lucifer pro εκαστον, id est, unaquæque, legens εκατον, id est, centum in Septuag. vertit: *Et ambo vestigia manus ejus ablata erant per partes centum.*

Porro videntur alii etiam Philisthæorum dii in cæteris eorum urbibus eadem vel simili qua Dagon, pœna mulctati, uti insinuatur c. 6. 5. per quod mystice significabatur idololatriæ interitus per arcæ dominicæ, id est, Christi et Apostolorum ejus adventum, ait S. Gregor. Angelom. et Beda. Rursum, Hugo Victor, lib. 5. Allegor. c. 8. *Caput*, ait, *Dagon significat superbiam diaboli: duæ palmæ operationem idololatriæ, limen finem impiæ culturæ.*

5. PROPTER HANC CAUSAM NON CALCANT SACERDOTES DAGON, etc. SUPER LIMEN.] Tropol. sanctus Gregor. *Sacerdotes Dagon*, ait, *usque in hodiernum diem remanent; quia qui per immunda desideria antiquo hosti sacrificet, adhuc est. Qui profecto super templi limen calcare refugiunt, quia neque immundis suggestionibus, nec malis operibus resistunt. Dagon itaque Sacerdotes sunt, quia etsi manufactis se idolis non humiliant, concupiscentiarum tamen simulacris per nefaria opera se incurvant.*

Porro Gentiles limina templorum deorum suorum osculatos esse ex historiis clarum est. Audi Tertullianum, lib. de Corona militis, c. 13. *Christianus*, inquit, *nec januam suam laureis infamabit, si norit quantos deos etiam ostiis diabolus affinxerit. Janum à janua, Limentinum à limine, Forculum et Cardam à foribus et cardinibus.*

Sic Christiani limina templorum olim osculabantur, et limina S. Petri etiamnum Romæ osculantur.

6. ET DEMOLITUS EST EOS,] id est, excidit, occidit, perdidit eos, ut patet v. 9. et sequentibus. Prima Dei plaga fuit in deum Dagonem; hæc vero secunda fuit in ipsos Philisthæos; multos enim ex eis Deus subita morte percussit, alios morbo fœtido afflixit. Nam:

PERCUSSIT IN SECRETIORE PARTE NATIUM AZOTUM.] Fuit hic morbus alvi et ani, ita ut intestina eorum computrescerent et per anum foras prominerent. Unde Vatablus vertit vocatque *mariscas*. Est enim marisca ficus insipida, quæ hiando aperitur, et sua interna rubendo ostentat, de quibus Martialis, l. 11.

Purpuræque Chelidoniæ, vilesque mariscæ.

Inde morbus hic ani marisca dicitur, quia fici jam dicti habet similitudinem. Unde Juvenalis, Satyra 2:

Cæduntur tumidæ medico ridente mariscæ.

Congrua est hæc pœna ventri deditorum, quales erant Philisthæi, quorum, ut ait S. Bernardus: *Non alia est cura quàm cibum ingerere, digerere et egerere.* Nam ut ait Christus, Matth. 15. 17. *Omne quod in os intrat in ventrem vadit et in secessum emittitur.*

Josephus, et ex eo Theodoretus, Procopius, Dionysius, Lyranus hunc morbum vocant dysenteriam, non vulgarem, sed propriam et peculiarem. Theodoretus ex Aquila vertit phagedænam, id est cancrum, sive ulcus exedens. Alii apud Franc. Lucam in notis hîc vocant cirinnium vel fratigium; alii, luem veneream; Rabbini, Abulensis et Geneb. vocant hæmorrhoidas. Sidonius, p. 592. *Obscenum turgenti podice morbum.* Videtur hic morbus fuisse peculiaris et novus, adeoque non unus, sed multiplex, singulariter à Deo vindice Philisthæis immissus; nam præter dolores acres, pariebat intestinorum putrefactionem et egestionem.

Porro hic morbus grassabatur per omnes Philisthæorum urbes, pagos et villas, ut patet v. 6. nec ulli dignitati, ætati vel sexui parcebat, nec ullo remedio curari poterat, v. 9. duravitque per septem menses, c. 6. v. 1. Meminit Herodotus, l. 1. sub medium, hujus morbi; sed more Gentilium res Judaicas depravantium vera falsis admiscet, ut notat Josephus, l. 10. Antiquit. c. 1. Ait enim Ascalone esse templum Veneris, quod nonnulli expilarint, ideoque mariscis percussi sint.

ET NATI SUNT MURES.] Tertia fuit hæc plaga murium, qui, ut ait Josephus, hortos, agros, vineas, omnesque segetes, fruges et fructus depascebantur, uti fecit plaga ranarum in Ægypto, Exodi 8. Hebræi nonnulli addunt mures hos è mariscis sanguinem suxisse. Addit S. Gregorius, l. 3. c. 3. momordisse ventrem Philisthinorum, cum eum in secessu exonerare vellent. Causam dat Auctor mirabilium sacræ Scripturæ apud S. Augustinum, libro 2. cap. 7. *Qui misera*, inquit, *animalia divino cultu venerabantur, per miserrima animalia in adventu dominicæ legis castigantur, qui tabernaculi domini interiori, id est, arcam extra limites suos protraxerunt, hi interiorum suorum foras prominentium fœda affliguntur clade.*

Alia causa erit, si cum Eusebio, Gyraldo et aliis jam citatis dicamus Dagonem fuisse deum frumenti; quia ergo hunc colebant Philisthæi, hinc juste à Deo muribus puniuntur, ut illi frumentum Dagonis rodant et vorent.

Porro hinc nata est hæresis eorum qui à muribus dicti sunt Musoritæ, de quibus Philastrius, lib. de Hæres. *Musoritæ*, ait, *sunt quidam nomine qui sorices colunt, qui sub Belo* (ego sub Helo seu Heli lego) *Sacerdote, cum fuisset capta arca Testamenti ab Allophylis, atque ex ira Dei produxisset terra sorices, ut eorum fruges deperirent, admoniti à suis fecerunt aureos mures.*

Porro mures hi Philisthinorum supernaturales fuere, ait Abulensis; quia nulla causa naturalis eos tam subito et in tanto numero producere potuisset.

Denique audi S. Anton. Magirum in Palæstina, fol. 241. *Nonnullis*, ait, *in locis Palæstinæ agri sunt pene deserti ob murium et soricum abundantiam, quos nisi quædam aves devorarent, nullum sementem possent facere incolæ.*

Similes clades à muribus sæpe illatæ sunt. Unde *M. Varro*, ait Plinius lib. 8. cap. 29, *auctor est à cuniculis suffossum in Hispania oppidum, à talpis in Thessalia, ab ranis civitatem in Gallia pulsam, ab locustis in Africa, ex Gyaro Cycladum insula incolas à muribus fugatos.* Idem, lib. 10. cap. 68. ait mures è Troade fugasse accolas, ac rationem addit quod mus sit fecundissimus, adeo ut ex uno geniti sint 120. Sic Popielus Poloniæ princeps à muribus est comestus, quod patruos suos veneno necasset; ex eorum enim

cadaveribus mures enati ipsum cum uxore et filiis corroserunt, ut narrat, lib. 2. rerum Polonicarum, Martinus Cromerus.

Idem Harroni Archiepiscopo Moguntiæ contigisse scribit Trithemius Chron. Hirsaug. ad annum 967, et Genebr. anno Domini 970; sed id refutat Serarius in sua Moguntia.

8. OMNES SATRAPAS,] id est, præfectos et principes. *Satrapæ*, ait S. Thomas, l. 3. de regim. Princip. c. 22. *dicti quasi sat parati ad munus suum et ad bellum*, vel quasi *sat rapientes*, hoc est diripientes subditos : ingeniosa est hæc allusio et lusus ingenii. Nam constat *Satrapas* esse nomen Persicum. Esther, 3. 12; Daniel, 3. 2. Hinc et Herodotus, lib. 3, ait Carium regem Persarum Babylonem divisisse in 28 Satrapias sive præfecturas.

CIRCUMDUCATUR ARCA.] Hoc consilium dant Gethæi, quia putabant cladem hanc Azotiis accidisse, non arca, sed ex natura loci, v. g. ex infecto et pestilenti aere, vel influxu maligno astrorum, ait Theodoretus et Procopius; unde et capite sequenti post circumductæ arcæ plagas, adhuc explorant per sortes vaccarum an ab arca, an casu hæ plagæ eis obvenerint. Hinc et Septuag. vertunt : *Transeat arca ad nos*, q. d. Non timemus arcam arcæque vindictam; veniat illa ergo ad nos.

Pravum et infidele fuit hoc Gethæorum consilium, quod proinde Deus in ipsos eorumque stragem retorsit. Sic Judæi occiderunt Christum, ut ejus nomen delerent, et correptiones effugerent; sed per hoc magis ejus nomen auxerunt, et ultimum per Titum excidium incurrerunt. Præclare Nazianz. Orat. 1. de fuga sua sub finem : *Solus*, inquit, *ex omnibus rebus Deus est qui nec fuga vitari nec superari potest, cum aliquem arripere ac sub manum et potestatem redigere voluerit, celeres antevertit, prudentes decipit, fortes subvertit, sublimes contrahit, audaces mitigat, potentiam premit.*

MANUS DOMINI,] id est, plaga et percussio Dei; hæc enim apud homines fit manu : manus autem Dei est immensa ejus potentia.

ET COMPUTRESCEBANT PROMINENTES EXTALES EORUM,] id est, exta sive intestina et viscera putida per anum defluebant, uti contigit Ario Hæresiarchæ.

Hebr. est *latuerunt ipsis* עפלים *ophelim*, id est, morbi occulti ani, q. d. percussi sunt occultis et pudendis hisce morbis. Septuag. *percussi sunt in natibus;* Chald. *in constrictionibus.* Huc respexit David canens, psal. 77. 66. *Percussit inimicos suos in posteriora, opprobrium sempiternum dedit illis.*

Porro Abulensis quæst. 15. ait nonnullos censere, non tantum Philisthæos percussos fuisse in secretiori parte natium, sed etiam Hebræos recentiores, qui frequentem sanguinis fluxum seu hæmorrhoidem patiuntur in pœnam illius sacrilegii, quo postularunt Christi Domini mortem, exclamantes : *Sanguis ejus super nos et super filios nostros.* Et in hunc sensum interpretantur illud : *Percussit inimicos suos in posteriora*, psal. 77. 66. sed prudenter opinatur illos errare, cum nullo Scripturæ testimonio fulciantur.

ET FECERUNT SIBI SEDES PELLICEAS.] Biblia Regia, item Hebr. et Chald. S. Gregorius, Lyranus et alii hæc omittunt (vide Franc. Lucam in notis hic); habent tamen Septuag. correcti, nisi quod *τὸ pelliceas* omittant, sed morbus hic sedes molles exigebat, tales autem sunt pelliceæ. Unde et Theodoretus id videtur legisse. Ait enim eos fecisse sibi *sedes χρυσᾶς*, id est, *aureas ;* sed pro *χρυσᾶς*, legendum videtur *βυρσᾶς*, id est, *pelliceas.* Ad quid enim aureæ hoc loco, nisi ad mali et doloris augmentum? Porro Lyranus, Dionysius, Cajetanus, Mendoza et alii sedes hic proprie dictas accipiunt; has enim aiunt fecisse pelliceas, ut mollius sederent. Verum noster Sanchez per *sedes* apposite per metonymiam intelligit *vestes*, ad partes illas male affectas fovendum, ac ad viscera defluentia et emplastra eis imposita continendum. Palæstini enim femoralibus non utebantur. *Sedes* ergo, inquit, sumitur pro *vestes*, id est natium integumenta, sicut pes sumitur pro calceo et corpus pro corporis veste. Sic et Abulensis, qui et tertiam causam addit, ne mures partes illas invaderent et roderent. Huc facit quod Septuag. et Aquila hoc versu vertant : *Percussit eos in sedibus eorum ; in sedibus*, id est, in natibus quibus sedetur : pari enim modo hic natium tegumenta vocari possunt sedes.

Porro congrua hæc fuit culpæ Philisthæorum pœna; quia enim ipsi suum Dagonem ab arca, solio, sedeque sua dejectum in illud restituerant, juste ipsi morbo puniti sunt in eo membro quo sedere solebant, ut sedere non possent nisi in sedibus pelliceis, eo quod Deo vero solium divinitatis abnegassent, illudque suo Dagoni assignassent. Ita Theodoretus : *Sedis*, inquit, *morbum passi sunt, qui arcam divinam impie locaverunt, nempe apud Deum falso appellatum.* Sic et Procopius. Huic simile est quod de Ariano quodam scribit S. Athanasius in epist. ad Solitarium : *Ut olim*, inquit, *Azoti incolæ ausi arcam attingere, quam illis vel oculis conspicere nefas fuit, sedium tormentis excruciati peribant ; sic Arianus quidam juvenis ausus sellam ligneam templi Alexandrini* (ex qua docebat S. Athanasius) *convellere, fragmento ligni inde in ventrem resiliente intestina sua perforavit, et eadem vi qua solium disrumpere conabatur, rupta alvo intestina effudit, celeriusque quàm ipse thronum auferret, thronus ei vitam sustulit.*

Aliam rationem dat Auctor de mirabil. Sacræ Scripturæ, l. 2. c. 7. *Quatenus*, inquit, *qui tabernaculi Domini interiora, id est, Arcam extra limites suos protraxere, intraneorum suorum* (aliàs *interiorum suorum*) *foras prominentium fœda affligerentur clade.*

Simili viscerum dolore punitus fuit Antiochus ob direpta vasa templi, 2. Machab. 9.

Tertiam causam dat Rupertus et Glossa, scilicet Philisthinos fuisse pæderastas et masculorum concubitores, ideoque eo membro quo peccarant fuisse punitos. Insinuat idipsum Isaias, cap. 2. 6. dicens : *Augures habuerunt ut Philisthiim, et pueris alienis adhæserunt.*

Symbolice, Mendoza : *In posterioribus*, ait, *Philisthini percutiuntur, ut in tota sua posteritate feriendi significentur, hoc est, non solum in hac vita, sed etiam in futura; nec solum in suis corporibus, sed etiam in suis filiis ac nepotibus.* Sic Petrus Blesensis, epist. 48. comparans improbos Prælatos ac Principes cum Philisthinis : *Nonne*, inquit, *isti in posteriora percussi sunt quorum finis interitus, quorum posteritas damnata est, ut successor eorum in Ecclesia Dei de cætero non resurgat*, juxta illud Psal. 77. 66. *Opprobrium sempiternum dedit*

illis. Huc facit illud Amos, 1. 8. *Et convertam manum meam super Accaron, et peribunt reliqui Philisthinorum.*

Simili modo Deus punivit irrisores S. Thomæ Cantuariensis, qui amputata equi quo vehebatur cauda eum subsannabant; sed Deus caudam eis rependit. Nam omnes in posterioribus caudati effecti sunt, nec tantum ipsi, sed omnes eorum posteri usque in hodiernum diem, uti refert Polydorus, Virgil. lib. 13. Historiæ Anglicanæ.

12. Gravissima valde manus Dei.] *Manus*, id est, ultio, percussio, interfectio. Philo in Antiquit. Biblicis numerum cæsorum ita distinctim assignat: *Mulierum in utero habentium septuaginta quinque millia. Puerorum adhuc infantium et lactentium sexaginta quinque millia. Mulierum nutrientium et lactantium quinquaginta quinque millia. Virorum jam adultorum viginti quinque millia. Omnium simul collectorum ducenta et viginti millia.* Verum hic non est Philo, sed Pseudophilo.

CAPUT SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Philisthæi remittunt arcam in Israel cum quinque anis et totidem muribus aureis, ut supplicium anorum et murium evadant. Plaustro ergo eam imponunt, non ab equis, sed a duabus vaccis protracto, explorantes an vaccæ recta tendant in Israel, an alio deflectant, ut sciant an a Deo Israel, an casu hæc plaga eis acciderit. Vaccæ cum arca recta pergunt in Israel ad terminos Bethsames. Bethsamitæ eam excipiunt, et vaccas in holocaustum offerunt; sed ex eis Deus percussit 50 millia, eo quod curiosius arcam aspexissent. Quare Bethsamitæ arcam in Cariathiarim mittere destinant.

1. Fuit ergo arca Domini in regione Philisthinorum septem mensibus. 2. Et
vocaverunt Philisthiim sacerdotes, et divinos, dicentes: Quid faciemus
de arca Domini? indicate nobis quomodo remittamus eam in locum suum.
Qui dixerunt: 3. Si remittitis arcam Dei Israel, nolite dimittere eam
vacuam, sed quod debetis, reddite ei pro peccato, et tunc curabimini;
et scietis quare non recedat manus ejus à vobis. 4. Qui dixerunt: Quid
est quod pro delicto reddere debeamus ei? Responderuntque illi: 5. Juxta
numerum provinciarum Philisthinorum quinque anos aureos facietis, et quinque mures aureos;
quia plaga una fuit omnibus vobis, et satrapis vestris. Facietisque similitudines anorum vestrorum, et similitudines murium, qui demoliti sunt terram, et dabitis Deo Israel gloriam: si
forte revelet manum suam à vobis, et à diis vestris, et à terra vestra. 6. Quare aggravatis
corda vestra, sicut aggravavit Ægyptus, et Pharao cor suum? nonne postquam percussus est,
tunc dimisit eos et abierunt? 7. Nunc ergo arripite et facite plaustrum novum unum; et duas
vaccas fœtas, quibus non est impositum jugum, jungite in plaustro, et recludite vitulos earum
domi. 8. Tolletisque arcam Domini, et ponetis in plaustro, et vasa aurea, quæ exsolvistis
ei pro delicto, ponetis in capsellam ad latus ejus; et dimittite eam ut vadat. 9. Et aspicietis:
et si quidem per viam finium suorum ascenderit contra Bethsames, ipse fecit nobis hoc malum
grande: sin autem, minime; sciemus quia nequaquam manus ejus tetigit nos, sed casu accidit.
10. Fecerunt ergo illi hoc modo; et tollentes duas vaccas quæ lactabant vitulos, junxerunt
ad plaustrum, vitulosque earum concluserunt domi. 11. Et posuerunt arcam Dei super plaustrum, et capsellam, quæ habebat mures aureos et similitudines anorum. 12. Ibant autem in
directum vaccæ, per viam quæ ducit Bethsames, et itinere uno gradiebantur pergentes et mugientes, et non declinabant neque ad dexteram, neque ad sinistram; sed et satrapæ Philisthiim
sequebantur usque ad terminos Bethsames. 13. Porro Bethsamitæ metebant triticum in valle:
et elevantes oculos suos, viderunt arcam, et gavisi sunt cum vidissent; 14. et plaustrum venit
in agrum Josue Bethsamitæ, et stetit ibi. Erat autem ibi lapis magnus, et conciderunt ligna
plaustri, vaccasque imposuerunt super ea holocaustum Domino. 15. Levitæ autem deposuerunt arcam Dei, et capsellam quæ erat juxta eam, in qua erant vasa aurea, et posuerunt
super lapidem grandem. Viri autem Bethsamitæ obtulerunt holocausta et immolaverunt victimas
in die illa Domino. 16. Et quinque satrapæ Philisthinorum viderunt, et reversi sunt in Accaron

in die illa. 17. Hi sunt autem ani aurei, quos reddiderunt Philisthiim pro delicto, Domino, Azotus unum, Gaza unum, Ascalon unum, Geth unum, Accaron unum; 18. et mures aureos secundum numerum urbium Philisthiim, quinque provinciarum, ab urbe murata usque ad villam quæ erat absque muro, et usque ad Abel magnum, super quem posuerunt arcam Domini, quæ erat usque in illum diem in agro Josue Bethsamitis. 19. Percussit autem de viris Bethsamitibus, eo quod vidissent arcam Domini; et percussit de populo septuaginta viros, et quinquaginta millia plebis. Luxitque populus, eo quod Dominus percussisset plebem plaga magna. 20. Et dixerunt viri Bethsamitæ: Quis poterit stare in conspectu Domini Dei sancti hujus? et ad quem ascendet à nobis? 21. Miseruntque nuntios ad habitatores Cariathiarim, dicentes: Reduxerunt Philisthiim arcam Domini, descendite, et reducite ad vos.

1. SEPTEM MENSIBUS.] Ita Hebr. Chald. et cæteri. Perperam ergo Josephus habet *quatuor mensibus. In regione Philisth.* Sept. *in agro*, quod Theod. sic explicat: *Cum*, inquit, *nulla civitas auderet arcam excipere, eam foris reliquerunt sub dio; sic enim docuit Historiographus: Fuit enim*, inquit, *Arca Domini in agro alienigenarum menses septem: postquam autem existimarunt foris manente Arca se esse liberos à plagis à Deo immissis, intulit Deus supplicia etiam rebus inanimis. Immisit enim murium multitudinem in vites et segetes, qui omnes eorum fructus perdiderunt.*

Sic et Procopius: quod sic intellige, non quod plaga murium tum cœperit, sed quod tum confirmata sit et aucta. Hinc colligitur arcam à Philisthæis fuisse captam in Septembri, qui mensis apud Hebræos erat solemnis et magna ex parte sacer. Eo enim præter festum Neomeniæ, celebrabant festum Tubarum, et Tabernaculorum per octo dies, item festum Expiationis, ac Cœtus sive Collectæ, ut patet Levit. 23. Quare illo mense omnia erant plena oblationibus et victimis, quas, quia violarant et profanarant filii Heli, ac multi è populo eos imitantes, hinc eodem mense voluit Deus capi arcam, ut eodem mense puniretur quo gravius in eam peccarunt. Id ita esse liquet ex eo quod arca capta fuerit in Philisthæa per septem menses, quibus exactis remissa in Bethsames cum meteretur triticum, ut dicitur vers. 13. Hæc autem messis in Palæstina fit in fine Aprilis: jam computa retrogrado ordine septem menses ab Aprili, et incides in Septembrem jam dictum.

3. QUOD DEBETIS REDDITE EI PRO PECCATO.] Peccatum intellige ablatæ arcæ, ideoque irreverentiæ Deo Hebræorum illatæ, præsertim in Philisthinorum opinione et conscientia, ait Abulensis. Nam alioqui si Philisthini justum contra Hebræos gerebant bellum, non erat grave peccatum, cum reliquis spoliis arcam quoque religiose transferre. Peccatum autem verum et grave, ob quod à Deo flagellabantur, erat, quod ipsi arcam cum suo idolo Dagon collocassent, imo eam Dagoni subjecissent, et quasi trophæum dicassent: sed ipsi, utpote idololatræ et cultores Dagon, non æstimabant hoc esse peccatum; ideoque Deus eos percussit, ut inde discerent hoc peccatum æstimare, arcamque esse majorem Dagone.

5. QUINQUE ANOS AUREOS, ET QUINQUE MURES AUREOS,] quasi piaculum plagæ annorum et murium, quo Deus Israel vos percussit. Sic solent offerri sanctis effigies membrorum, quorum sanitatem ab eis recepimus, quasi anathemata.

Tropol. docemur hìc peccata nostra licet pudenda coram Deo confiteri, ut hac confessione quasi deaurentur. Audi S. Gregor. *Quia ad pretium æternæ salutis peccatorum turpitudines atteruntur, flendo deaurantur.* Et post pauca; *Dum*, inquit, *commissa attentius lugemus, in justitiæ splendorem membra deauramus.* Et mox: *Membra*, inquit, *deaurantur, cum corpus terrenu et cœnosa concupiscentiarum fœditate deforme in splendorem commutatur æternæ vitæ; cum videlicet per sanctæ conversationis pulchritudinem radiat, quod in appetitum mundanæ dilectionis peccatorum fœtore sordebat*, juxta illud Apostoli: *Sicut exhibuistis membra vestra servire immunditiæ et iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibeatis membra vestra servire justitiæ in sanctificationem.*

SI FORTE RELEVET MANUM SUAM A VOBIS ET A DIIS VESTRIS.] Hinc patet non solum Dagonem, sed et cæteros Philisthinorum Deos à Deo per arcam fuisse prostratos et afflictos.

7. ET RECLUDITE VITULOS (adhuc lactentes) EARUM DOMI,] retrahentes eos à matribus, scilicet à vaccis in itinere, ac in stabulum recludentes, ut indicant Hebr. et Sept. ut videatis an vaccæ, ad vitulos suos lactentes recurrant, an vero cum arca pergant in Israel. Hinc vaccæ erant *mugientes*, eo quod à vitulis suis avellerentur.

11. ET POSUERUNT ARCAM DEI SUPER PLAUSTRUM,] in trivio, ait Josephus, absque auriga, quinque Satrapis Philisthinorum spectantibus, et considerantibus quam viam sponte sua vaccæ inirent, an eam quæ ducebat in Israel, an aliam. Erant hæ sortes divinatoriæ, nec à Deo suggestæ, ideoque superstitiosæ et illicitæ (Philisthini enim vacabant auguriis et sortilegiis, ut patet ex illo Isaiæ 2. 6. *Augures habuerunt ut Philisthiim*); sed Deus eas direxit, vel per Angelos, vel per diabolos, ut ex Orig. vult Mendoza, sortilegii hujus instigatores, incitavit vaccas ut viam in Israel capesserent, ut Philisthæi ex suis sortibus cognoscerent à Deo Israel sibi has plagas fuisse immissas. Sic Deus direxit Necromantiam Pythonissæ suscitantis Samuelem, fecitque ut non dæmon ab ea invocatus, sed Samuel prodiret, et Sauli mortem meritam prænuntiaret, 1. Reg. 28.

Peccarunt ergo hìc Philisthæi, tum quia tentarunt Deum Israelis, quem ex tot plagis agnoscere et revereri debebant; tum quia utuntur augurio vaccarum, ut explorent an à Deo, an à casu hæ plagæ acciderint. Prius negat Abulensis, q. 18. posterius silet; sed utrumque asserit Suarez de Relig. tract. 3. lib. 2. cap. 10. §. 11. Legimus in Sanctorum historiis, eorum reli-

quias ab equis devectas certo quopiam loco constitisse, ut hoc signo indicarent se ibidem humari et coli velle; sed illa fiebant Dei ductu et instinctu.

Mystice vaccæ mugientes et vitulos suos relinquentes, ac portantes arcam rectà versus Bethsames, id est, domum solis, significant prædicatores et Sanctos, qui spiritu Dei acti rectà per mortificationem carnalis affectus erga filios et parentes, et bona opera in cœlum concorditer contendunt. Ita S. Greg. Eucher. Raban. Rupert. Hugo, Lyran. Dion. et alii. Audi S. Greg. *Pergunt vaccæ, quia sancti viri bona incessanter faciunt : mugiunt vero, quia carnalia desideria in seipsis extinguere sine magna quotidie tribulatione non possunt. Mugire namque ad laborem edomandæ carnis pertinet, pergere autem ad perseverantiam bonæ voluntatis. Nam dum contrà naturam caro carnales motus comprimere cogitur, velut mugit, dum graditur, quia propria desideria adimplere prohibetur.* Et mox : *Bene*, inquit, *duo hæc in Sanctorum profectione describuntur, pergere, et mugire; quia, etsi eis ad supernam patriam festinantibus magna est instantia desiderii, est nihilominus invincibilis patientia laboris.* Probat id exemplo Apostoli dicentis : *Ad destinatum persequor ad bravium supernæ vocationis.* Phil. 3. 14. Et tamen mugiebat dicens : *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, et captivantem me in lege peccati. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Rom. 7. v. 23. et 24. Sic igitur ait S. Greg. *Mugiunt vaccæ, sed pergunt; quia sancti viri, etsi magna sunt tentamenta, quæ perferunt, viam tamen supernæ patriæ non relinquunt.* Plura in hanc rem congerit hic noster Mendoza.

12. Ibant autem in directum vaccæ per viam quæ ducit Bethsames.] Voluit Deus arcam Bethsames potius quam ad aliam urbem à vaccis duci, quia Bethsames erat vicina Philisthææ, ex qua reducebatur arca (ut patet ex Chorographia Adrichomii) eratque urbs Sacerdotalis: Sacerdotes autem decebat arcam custodire et curare. *Bethsames* Hebr. idem est quod *domus*, id est, sedes et civitas *Solis*. Fuit à Judæis ædificata instar Heliopolis Ægypti. Sicut enim vitulos aureos quasi Deos ab Ægyptiis, ita et cultum Solis Judæi acceperunt, ait noster Sanchez Jerem. 43. in fine capitis. Porro Bethsames hæc non erat in tribu Benjamin, uti scribit S. Hieron. in locis Hebr. nec in tribu Dan, ut vult Adrichom. sed in tribu Juda, uti diserte dicitur 4. Reg. cap. 14. v. 11. Erat alia quoque Bethsames in tribu Nephthalim, ut patet Josue 19. 38. Et alia in tribu Issachar, ut liquet Josue 19. 22. Vide dicta Jerem. 43. v. 13.

14. Et plaustrum venit in agrum Josue,] sive Jesu, qui erat typus Jesu Christi; hic enim est Bethsamita, id est, incola domus Solis; quia ipse ut Sol divinus radios suos sapientiæ et gratiæ infideles suos circumquaque diffundit. Audi S. Just. Dialog. contra Tryphon. *Non ad eum venere locum, unde arca abrepta fuerat : sed in agrum hominis cujusdam Jesu, seu Josue dicti illi cognominis, qui Jesu nomine transnominatus fuerat, quique populum in terram introduxit, et hæreditario jure ipsis eam divisit: in quem agrum cum venissent, constiterunt. Quo facto indicatur, virtute nominis ductas esse : haud aliter quàm prior populus per eum qui nomen Jesu recipit, in terram est deductus.*

Vaccasque imposuerunt super ea holocaustum Domino.] Disputat hic Abulensis an hæc immolatio fuerit licita, multaque affert, quæ probant fuisse illicitam, scilicet 1° quod vaccas feminas sacrificarint, cum ex lege victima deberet esse mascula; 2° quod extra tabernaculum, et sine altari; 3° quod à laicis : verum extraordinarius hic casus tam mirabilis reductionis arcæ extraordinarium poscebat sacrificium et gaudium, ait Beda, ut vaccas arcæ bajulas Deo immolarent, idque coram arcam, quæ tabernaculo erat sanctior; verum non nisi à Sacerdotibus : erat enim *Bethsames* civitas Sacerdotalis. Porro altare erat hic lapis in quo sacrificasse Abrahamum tradunt Hebræi. Lapis autem erat typus Christi, qui est lapis angularis Ecclesiæ.

17. Hi sunt ani aurei.] Hos aureos anos et mures, ait Abulensis, q. 13. Hebræi vel in vasa quædam sacra conflaverunt; vel quasi anathemata, ad divinæ hujus potentiæ, justæque vindictæ memoriam conservarunt in tabernaculo, æque ac serpentem æneum Num. 21. et thuribulo Core, Dathan et Abiron, Num. 16.

18. Et mures aureos secundum numerum urbium Philisthiim quinque provinciarum (quinque Satrapiarum Philisthinorum quæ porriguntur, seseque extendunt) ab urbe murata, usque ad villam quæ erat absque muro, et usque ad Abel magnum.] Sicut ergo quinque fuerunt duntaxat ani aurei, sic et totidem mures aurei duntaxat à Philisthæis oblati: quia tot erant eorum Satrapæ et Satrapiæ. Minus recte ergo Hebræi apud S. Hier. Cajet. et Magister hist. scholast. sic interpretantur; quasi tot mures aureos obtulerint, quot erant urbes et vici in Philisthæa. Unde Isidor. Clarius : *Aliarum*, inquit, *civitatum et locorum homines, audientes consilium Sacerdotum, voluerunt et ipsi offerre Deo Israel anos et mures aureos, timentes quinque præcipuarum civitatum oblationem sibi minime suffragaturam.*

Et usque ad Abel magnum, super quem posuerunt arcam.] *Abel magnus* erat lapis magnus, ut vertit Chald. et Septuag. et patet ex vers. 14. et 15. Hic lapis dictus est *Abel*, id est, luctus, ex luctu Philisthinorum, sicut *area Atad* cognominata est *Abel* ob luctum, quem ob mortem Jacob in ea fecerunt Hebræi Genes. 50. 11. ita Beda, Lyran. Abulensis, Hugo, Dion. Vatabl. Serar. Mariana, Salianus et alii. Secundo Cajet. ex R. David *Abel magnum* interpretatur planitiem magnam; sic enim *Abel* pro valle et planitie capitur Judic. 7. 23. Tertio, S. Hieron. in Quæst. Procop. Angelom. Rupert. per *Abel magnum* intelligunt civitatem magnam, puta *Bethsames*, de qua paulo ante actum est; hæc enim dicta est *Abel*, inquiunt, ob luctum cæsorum civium qui arcam inspexerant; prima sententia uti communior, ita et verior est.

19. Percussit (id est occidit) autem de viris Bethsamitibus eo quod vidissent arcam Domini,] intectam et nudam : hoc enim sub pœna capitis vetitum erat Num. 4. Ita Abulensis qu. 26. imo quod introspexissent, ut viderent num Philisthæi tabulas legis ex ea sustulissent, vel quid aliud ei imposuissent : unde ex Hebræo vertas, *eo quod inspexissent in arcam.* Ita Serar. Vatabl. Clarius, R. Salomon asserit *Bethsamitas arcam sprevisse* : Hugo Victor. *in agro reliquisse, nec in urbem invexisse.* Lyran. tres alias causas addit: *Prima, quod inani lætitia gestierint; secunda,*

femellas sacrificarint; tertia, nullis arcam luminibus ante ipsam ardentibus venerati sint: sed harum prima ficta est. Secunda, eorum tantum Sacerdotum fuisset qui sacrificarunt. Tertia nulla est, cum nec in deserto lumina hujusmodi prælata sint, tantumque in tabernaculo candelabrum fuerit. Exod. 26. 27.

Vera ergo causa percussionis fuit, quòd Bethsamitæ arcam quæ ex Philisthæa redierat velamentis suis cooperta, iis nudarint, nudamque intuiti sint; quod ne Levitis quidem licebat sub pœna mortis, ut patet Num. 4. v. 5. et 20. Tanta erat arcæ religio, quia ipsa erat Dei quasi sedes et solium, qui in ea quasi invisibilis degere, et occultari volebat.

Allegor. Arca continens manna repræsentabat Eucharistiam, quam qui irreverenter aspiciunt et indigne sumunt, morte præsenti sæpe puniti, et semper æterna punientur, uti docet Apost. 1. Cor. 11. v. 30. Ita Dion. Hac de causa Sacerdos in Missa extremas digitorum partes abluit: *Ut qui jam antea lotus est*, ait S. Dionys. Eccl. hierar. c. 3. *nullam aliam nisi tantum summitatum extremitatumque suarum lotionem adhibeat. Per quam profecto supremam munditiam illud consequitur, ut castissimo in habitu divinæ speciei constitutus, ad divinæ bonitatis imaginem prodeat, vinculis omnibus mortalium affectionum liber atque expeditus.* Et paulo post: *Eos*, inquit, *qui ad sacramenta cœlestia conficienda accedunt, ea oportet esse munditia, ut ipsas quoque animæ extremas imagines purgatas habeant.*

Audi Chrys. hom. 60. ad pop. *Quo non oportet esse puriorem, tali fruentem sacrificio? quo solari radio non splendidiorem manum, carnem hanc dividentem? Os quod igne spirituali repletur? Linguam quæ tremendo nimis sanguine rubescit? Cogita quali sis insignitus honore; quali mensa fruaris: quod Angeli videntes horrescunt, neque libere audent intueri, propter emicantem inde splendorem; hoc nos pascimur; huic nos unimur, et facti sumus unum Christi corpus et una caro.*

Denique B. Petrus Damiani lib. 1. Epist. 6. *Si*, inquit, *Redemptor noster tantopere dilexit floridi pudoris integritatem, ut non modo de virgineo utero nasceretur, sed etiam à nutritio virgine tractaretur; et hoc cum adhuc puerulus vagiret in cunis; à quibus nunc, obsecro, tractari vult corpus suum, cum jam immensus regnat in cœlis? Si mundis attingi manibus volebat in præsepio positus; quantam corpori suo nunc vult adesse munditiam, jam in paternæ majestatis gloria sublimatus?*

Et percussit de populo septuaginta viros,] primarios, eo quod septem mensibus reliquissent arcam in potestate hostium, nec quid periculi bellici, ait Theodor. et Procop. pro ea suscipere voluissent. Hoc incertum est: certiorem causam jam dedi S. Gregor. Angelom. et Rabbini dicunt eos fuisse Judices, vel nobiles, Chald. *Senes populi.*

Et quinquaginta millia plebis.] Ita et Sept. et Chald. Sed cur ob tam levem aspectum et culpam, tot millia percussa? Josephus, Hebræi, S. Hieron. in quæst. Rupert. Dion. Isidor. Clarius, Lyran. et Abulensis aiunt 70. tantum fuisse percussos: quare hìc mendum irrepsisse, ac tollendum τὸ *et 50 millia plebis*, ait Abulensis, vel ita exponendum quasi dicat illos septuaginta viros adeo eximios fuisse, ut æquipararentur 50, millibus plebis ait Lyran. Sicut lib. 2. 18. unus David dicitur esse instar decem millium. Denique ex Hebr. sic vertas: *Et percussit de populo 70 viros ex quinquaginta millibus virorum*, qui præsentes erant, ut quod Noster vertit, *et 50 millia plebis*, explices in nominativo, q. d. et 50 millia plebis aderant, videbantque hanc 70 stragem. Ita Serarius.

Verum 50 millia plebis percussa fuisse à Deo clarè indicat nostra versio, æque ac Sept. et Chald. Fuit enim plaga hæc magna, ut dicitur vers. 19. Quare mirare et admirare hìc judiciorum Dei severitatem, æque ac in clade Sodomæ et diluvii sub Noe. Ita S. Greg. Theod. Eucher. Angelom. Rupert. Dion. Mariana. Mendoza et Salianus. Arca enim repræsentabat Deum, ejusque erat thronus et solium.

Mystice S. Gregor. *Qui sunt*, ait, *Bethsamitæ percussi nisi falsa contemplatione decepti hæretici? dum arcam videre in lapide præsumerent, percussi sunt: qui cum Domini ac Redemptoris nostri sacramenta indigni discuterent, æternæ damnationis laqueis, per fallaciam sunt depressi erroris.*

Rursum disce hìc qua veneratione et cautela sacra vasa tractare debeamus.

21. Miseruntque nuntios ad habitatores Cariathiarim,] sive quia erant viciniores ad quos proinde citius posset Arca transferri: sive quia fortiores, qui proinde Arcam à Philisthinis, si eam reptere vellent, facilius tuerentur: sive quia nobiliores, apud quos proinde Arca majori cultu ac veneratione servaretur. Ita Mendoza.

CAPUT SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Arca Bethsames transfertur in Cariathiarim; anno a translatione vigesimo, Samuel Israelem renovato foedere plane ab idolis purgat, et uni Deo astringit. Inde ingruentibus Philistinis orans et sacrificans per tonitru eos percellit; unde perculsos cædunt Hebræi, adeo ut toto tempore Samuelis fuerint humiliati. Quare Samuel quiete judicavit Israelem per omnem vitam suam.

1. Venerunt ergo viri Cariathiarim, et reduxerunt arcam Domini, et intulerunt eam in domum Abinadab in Gabaa, Eleazarum autem filium ejus sanctificaverunt, ut custodiret arcam Domini. 2. Et factum est, ex qua die mansit arca Domini in Cariathiarim, multiplicati sunt dies (erat quippe jam annus vigesimus) et requievit omnis domus Israel post Dominum. 3. Ait autem Samuel ad universam domum Israel, dicens: Si in toto corde vestro revertimini ad Dominum, auferte deos alienos de medio vestri, Baalim et Astaroth; et præparate corda vestra Domino, et servite ei soli, et eruet vos de manu Philisthiim. 4. Abstulerunt ergo filii Israel Baalim et Astaroth, et servierunt Domino soli. 5. Dixit autem Samuel: Congregate universum Israel in Masphath, ut orem pro vobis Dominum. 6. Et convenerunt in Masphath: hauseruntque aquam, et effuderunt in conspectu Domini, et jejunaverunt in die illa, atque dixerunt ibi: Peccavimus Domino. Judicavitque Samuel filios Israel in Masphath. 7. Et audierunt Philisthiim quod congregati essent filii Israel in Masphath, et ascenderunt satrapæ Philisthinorum ad Israel. Quod cum audissent filii Israel, timuerunt à facie Philisthinorum. 8. Dixeruntque ad Samuelem: Nec cesses pro nobis clamare ad Dominum Deum nostrum, ut salvet nos de manu Philisthinorum. 9. Tulit autem Samuel agnum lactentem unum, et obtulit illum holocaustum integrum Domino; et clamavit Samuel ad Dominum pro Israel, et exaudivit eum Dominus. 10. Factum est autem, cum Samuel offerret holocaustum, Philisthiim iniere prælium contra Israel: intonuit autem Dominus fragore magno in die illa super Philisthiim, et exterruit eos, et cæsi sunt à facie Israel. 11. Egressique viri Israel de Masphath, persecuti sunt Philisthæos, et percusserunt eos usque ad locum qui erat subter Bethchar. 12. Tulit autem Samuel lapidem unum, et posuit eum inter Masphath et inter Sen; et vocavit nomen loci illius, Lapis adjutorii. Dixitque: Hucusque auxiliatus est nobis Dominus. 13. Et humiliati sunt Philisthiim, nec apposuerunt ultra ut venirent in terminos Israel. Facta est itaque manus Domini super Philisthæos, cunctis diebus Samuelis. 14. Et redditæ sunt urbes quas tulerant Philisthiim ab Israel, Israeli, ab Accaron usque Geth, et terminos suos: liberavitque Israel de manu Philisthinorum, eratque pax inter Israel et Amorrhæum. 15. Judicabat quoque Samuel Israelem cunctis diebus vitæ suæ; 16. et ibat per singulos annos circuiens Bethel et Galgala et Masphath, et judicabat Israel in supradictis locis. 17. Revertebaturque in Ramatha: ibi enim erat domus ejus, et ibi judicabat Israelem; ædificavit etiam ibi altare Domino.

1. Venerunt ergo viri Cariathiarim et reduxerunt arcam.] Audi Adrichom. p. 22. *Cariathiarim 1. urbs Sylvarum, quæ, et Cariath baal, et Bula, Baala, interdum Baal et Pharasim, et conjunctim Baalpharasim, Hieronymo etiam Jarim. Est de Jerusalem ad quatuor milliaria, et dimidium contra occidentem euntibus Diospolim. Hieron. ait milliario uno. Urbs prius Gabaonitarum postea tribus Judæ, estque terminus tribus Judæ et Benjamin, sita in colle. In hac mansit Arca Domini annis* 20 *in domo Abinadab, quæ erat in Gabaa, id est, in excelso, donec à Davide transferretur Hierosolymam. De hac fuit Zacharias F. Joiada, quam occiderant inter templum et altare, De hac fuit Urias propheta, quem interfecit Joachim rex in Jerusalem.*

In domum Abinadab in Gabaa.] *Gabaa*, hæc non erat urbs Gabaa in tribu Benjamin, Josue 18. ut vult Angelom. Rupert. Lyran. et Rabbini: sed erat collis sive locus excelsior in urbe Cariathiarim (in qua sita erat domus Abinadab); ad illam enim arcam translatam patet v. 1. et 2. Gabaa enim Hebr. Collem sive locum altum significat; unde Noster et Sept. 1. Paralip. 13. col-

lem vertunt. Ita Joseph. lib. 6. Antiquit. cap. 1. Beda, Dion. Cajet. Vatabl. Torniellus, Serarius, Salianus, et alii. Addit Beda illum collem fuisse arcem totius civitatis : ille ergo locus, utpote celsus, honoratus, munitus, congruebat arcæ, quæ erat quasi arx totius Israelis. Hinc arca erat typus B. Virginis, quæ super omnes cœlos exaltata omnibus se invocantibus patrocinatur.

Eleazarum autem filium ejus sanctificaverunt.] id est, consecraverunt per Achitob Pontificem in urbe Silo degentem; vel in Levitam, ut vult Abulensis, Theodor. Procop. et Cajet. vel in Sacerdotem, ut censet Angelom. Hugo et Dion. Erat enim vir justus, ait Josephus : aut sanctificarunt, id est, elegerunt, destinarunt, aptarunt, et præfecerunt eum custodiæ Arcæ, ita et Chald. Josephus, Abulensis, Clarius, Vatablus.

2. Erat quippe jam annus vigesimus] translationis, et commutationis arcæ in Cariathiarim, et consequenter erat annus vigesimus à morte Heli, et à principatu Samuelis, qui Heli successit. Nam eodem circiter anno quo capta est arca, et reducta, ac à Bethsames translata in Cariathiarim, mortuus est Heli, ac Samuel ei suffectus est : ita Lyran. Abulensis, Salianus, Mendoza et alii, licet Cajet. Genebr. et Melchior Canus l. 11. de locis c. 5. et ex eis Serarius censeant Samuelem post hos 20 annos exactos demum cœpisse judicare Israelem, et concionabundum obire provinciam ut omnes ab idolis ad Dei cultum traduceret. Unde et S. Hieron. (vel quisquis est auctor) in Quæst. *A tempore*, inquit, *quo reprobatum est sacerdotium Heli, usque ad Samuelis ducatum, viginti fuerunt anni miseriarum et servitutis.* Verum Samuelem statim à morte Heli iniisse principatum patet ex Chronologia quam assignavi Judic. 3. et 4. Porro mansit deinceps arca in Cariathiarim usque ad septimum annum regni Davidis, qui illam inde, ut dicitur 1. Par. 13. v. 5. clare et expresse, transtulit in domum Obededom; inde in montem Sion; inde traducta est in templum à Salomone fabricatum. Licet S. Hieron. Angelom. et Lyranus arbitrentur arcam è Cariathiarim post annum vigesimum translatam fuisse in Maspha; inde in Galgala; inde in Nobe; inde in Gabaa; inde in domum Obededom; eo quod hisce in locis sacrificatum legamus. Verum hoc non evincit arcam ibidem fuisse. Nam extra locum Tabernaculi et arcæ, sæpe ob causas extraordinarias et peculiares sacrificarunt Hebræi. Ita Abulensis. Aliàs ordinarie sacrificia immolabant non ubi erat arca, sed ubi erat Tabernaculum; in eo enim erat altare holocaustorum sacrificiis deputatum. Tabernaculum ergo fuit separatum ab arca, ac à Silo translatum in Nobe, et inde in Gabaa ante tempora Saulis, cum arca esset in Cariathiarim. Unde arca educta fuit à Saule ad prælium c. 14. et post prælium reducta.

Et requievit omnis Israel post Dominum.] Legit Interpres cum Chald. *ianuchis*, à נוח *noach*, id est, quiescere. Jam legunt *iinahu* à נהה *naha*, id est, lamentari. Unde Vatabl. vertit: *Et lamentatione quadam post Dominum universa domus Israel anhela fuit.* Abulensis: *Et festinavit post Dominum.* Idem est sensus, sed nervosior, q. d. Totus populus, Israel territus clade Heli et plagis à Deo per arcam illatis, per 20 annos quievit in vero cultu unius Dei, idque hortante et instigante Samuele, ut sequitur : Etiamsi nonnulli adhuc non publicè, sed privatim colerent Baalim et Astaroth; hæc enim v. seq. abstulit Samuel, ut simul auferret ab eis jugum Philisthinorum, quod à tempore Heli hucusque subierant in cultu idolorum, ut miseriis fatigati ab iis ad Dei veri fidem cultumque redirent. Ita Lyran. Cajet. Dion. Salian. Torniellus, Mendoza, et alii. Audi Josephum 6. Antiq. c. 2. *Cum populus toto hoc vicennio votis et sacrificiis operam daret, magnamque religionis et cultus divini curam præ se ferret; Samuel animadversa eorum promptitudine, putans se nactum occasionem adhortandi ad libertatem, et bona quæ illam consequantur, orationem et tempori accommodans, et negotio, verba in hanc ferme sententiam ad eos fecit.*

Contrarium tamen censent Hebræi apud S. Hier. scilicet hos 20 annos fuisse idololatriæ, miseriæ et servitutis, quâ Hebræi ob idola oppressi fuerunt à Philisthinis : sic et Abulensis et Serarius.

Tropol. disce hîc in orbe universo non esse veram quietem nisi in Deo Deique amore et cultu. Hic enim parit quietem conscientiæ, quietem cum proximis, quietem cum hostibus, quietem à tentationibus. Audi Dion. Carthus. *Conquiescere studeamus in Deo; ipse est enim finis noster, ad quem semper respicere et adspirare debemus; in quo solo vera et salutaris quies consistit, et in ipso per fidem, sapientiam ut virtutes defigimur. Optimum est enim gratia stabilire cor.* Hebr. 13. v. 9. *Impii autem in circuitu ambulant.* Ps. 11. v. 9. *Quoniam rebus vanis, caducis et variabilibus, magis quam summo et incommutabili bono inhærent. Et hæc ipsa inhæsio tam inordinata peccatum est, et agitatio mentis. Nam sicut virtutes mentem in Deo stabiliunt et quietant, sic passiones et vitia inquietam et nutantem et gyrovagam reddunt.*

3. Præparate corda vestra Domino.] Audi S. Gregor. *Cor Domino præparat qui mentem non solum ab immunda cogitatione separat; sed etiam cogitationum sanctarum ac virtutum fulgoribus illustrat, ut velut abjectis et comminutis idolis, se Dei templum efficiat; dum illic divinæ gratiæ sedem erigit, ubi reprobos spiritus manere per prava desideria non permisit.*

Et Theodor. in Psal. 9. 1. *Proprium,* inquit, *est perfectorum hominum totum cor Deo dedicare et omnem mentem ipsi consecrare. Qui enim partitur cogitationes in mammonam et Deum; in Christum et in aurum; in præsentem vitam, et in futuram, non potest vere dicere : Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo.*

5. Congregate universum Israel in Masphath, ut orem pro vobis Dominum.] Erat enim Maspha locus editus, regni sedes, utpote in quo Samuel judicabat, id est, jus dicebat, ideoque conventu hominum celebris ac proinde comitiis, concioni et orationi aptus. Unde *Maspha* Hebr. idem est quod *specula*, qualis solet esse in monte vel turri. Hîc ergo Samuel renovat et instaurat fœdus populi cum Deo.

6. Hauserunt aquam et effuderunt in conspectu Domini,] in signum pœnitentiæ qua perfecte idololatriæ et peccatis renuntiabant, q. d. Sicut aquam hanc, sic et cor nostrum, omniaque ejus vitia effundimus coram Domino, profitentes nos ea detestari, pœnitere et aquam hanc vice lacrymarum fundere. Unde Chald. *Effuderunt cor suum in pœnitentia.* Rabbini : *Hau-*

serunt lacrymas è puteo cordis sui. Quid est, ait S. Gregor. *aquam haurire nisi de profunda animi pœnitentis confusione, lacrymarum fluenta producere? velut enim aquam haurimus, dum quam profunda iniquitate cecidimus, considerantes plangimus.* Aquam ergo pro lacrymis effundebant, q. d. Optaremus pro peccatis tot lacrymas fundere, quot sunt guttæ in situla; sed quia id facere nequimus, nec lacrymas in manu habemus, hinc pro eis aquam effundimus.

Sic et Abulensis, Cajet. Vatab. Sanchez et alii, qui sic exponunt, q. d. Sumus coram te quasi aqua effusa. Fuit ergo hæc aquæ effusio, signum candidæ et sinceræ contritionis, q. d. Nos terram totam nostris sceleribus maculavimus; optamus ergo illam hac aqua abluere, significantes nos optare tantam vim lacrymarum è corde contrito profundere, quæ toti terræ humectandæ et purgandæ sufficiat. Sic David ait Psal 6. 7. *Lavabo* (Hebr. אשחה *asche*, id est, *natare faciam*) *per singulas noctes lectum meum, et lacrymis meis stratum meum rigabo.*

Rursum aquæ hujus effusione significat se optare ut peccata ipsorum plane deleantur et pereant, sicut perit aqua effusa, ita ut ne gutta quidem culpæ vel pœnæ in iis remaneat.

Perperam ergo Rabbini nonnulli censent Hebræos aquam hanc libasse, id est, sacrificasse Deo. Alii, hanc aquam fuisse certis execrationibus maledictam, ut ea hausta labia idololatrarum sibi adhærescerent, nec divelli possent, indeque Samuelem agnovisse idololatras, eosque morte punivisse; ut hæc aqua fuerit similis aquæ Zelotypiæ, Numer. 5. Alii censent Hebræos aqua hac abluisse cinerem capiti inspersum in signum luctus et pœnitentiæ.

Et jejunaverunt.] Ecce hic tres actus pœnitentiæ, scilicet *contritio* significata in effusione aquæ; *confessio*, cum dicunt: *peccavimus Domino; satisfactio*, cum jejunant. Hoc enim jejunium non erat *Onasin*, id est, coactionum, sive à lege præceptum, sed *Conasin*, id est, voluntarium et sponte à pœnitentibus susceptum. Nam ut ait S. Greg. *Dum mens flendo compungitur, necesse est etiam ut caro, quæ delectationibus subjacuit, affligatur.* Audi S. Hier. l. 2. contra Jovin. *Congregatum*, ait, *Samuel populum in Masphath indicto jejunio roboravit, et fecit hostibus fortiorem.* Et S. Leo serm. 1. de Quadragesima ubi agens de Hebræis hoc loco jejunantibus: *Ut superare*, ait, *hostes suos possent, vires animi et corporis indicto sibi reparavere jejunio.* Et post pauca: *Abstinentes ergo à cibo et potu, severæ sibi castigationis adhibuere censuram, et ut hostes suos vincerent, gulæ illecebram in se ipsis ante vicerunt.*

Et Tertull. lib. de Jejunio c. 7. *In aquatione apud Mapham*, ait, *congregatus à Samuele populus ita statim jejunio delictum delevit, ut periculum prælii simul fugerit*, imo victoriam obtinuerit. Nam ut subdit Tertul. *Ceciderunt pastos impasti, armatos inermes: hæ erant vires jejunantium Deo, cœlum pro hujusmodi militat: habes formam prælii etiam spiritualibus bellis necessariam.* Audi rursum S. Leonem serm. de Jejunio decimi mensis: *Jejunia*, ait, *nos contra peccata faciunt fortiores, concupiscentias vincunt, tentationes repellunt, superbiam inclinant, iram mitigant, et omnes bonæ voluntatis affectus ad maturitatem totius virtutis enutriunt.*

Porro S. Athanas. l. de Virgin. *Vide*, inquit, *quid faciat jejunium: morbos sanat, distillationes exsiccat, dæmones fugat, malasque cogitationes expellit, et mentem nitidiorem reddit, et cor purgatius, et corpus salubrius, et ad thronum Dei hominem sistit.*

Denique S. Ambros. de Elia et Jejunio c. 3. *Quid est*, inquit, *jejunium, nisi substantia et imago cœlestis? Jejunium refectio animæ, cibus mentis est. Jejunium vita est Angelorum: jejunium culpæ mors, excidium delictorum, remedium salutis, radix gratiæ, fundamentum castitatis.*

Peccavimus Domino.] Præclare S. Ambros. l. 2. de Pœnit. c. 8. *Novit*, ait, *omnia Dominus; sed exspectat vocem tuam, non ut puniat, sed ut ignoscat: non vult ut insultet tibi diabolus, et celantem te peccata tua arguat. Præveni accusatorem tuum; si te ipse accusaveris, accusatorem nullum timebis: si te detuleris ipse, etsi mortuus fueris, revivisces.*

Idem lib. 2. de Abel. c. 9. *Confessio*, ait, *pœnarum compendium est.* Idem in Psal. 35. *Justus*, inquit, *novit quemadmodum peccatorum suorum vincula dissolvat, nec exspectat accusatorem, sed prævenit, ut confitendo suum allevet omne delictum, nec habeat quod adversarius criminetur. Vocem enim eripit adversario, et quasi dentes quosdam paratos ad prædam criminationis infestæ, peccatorum suorum confessione constringit.*

Judicavit Samuel filios Israel in Masphath.] *Judicavit*, id est, judicandi potestatem exercuit, lites juridice definiendo, dissolutos arguendo, reos puniendo, dissidia componendo, dubia resolvendo, etc. Unde Hebræi apud S. Hieron. *judicavit*, inquiunt, id est, *idololatras morte punivit.*

Porro urbes, dictæ Masphath, fuere quatuor. Prima in tribu Gad, Josue 13. 26; secunda in dimidia tribu Manasse ad radices Herman, quæ fuit patria Jephte. Judic. 11. Tertia trans Jordanem in terra Moab, de qua 1. Reg. 22. 3. Quarta hæc nostra in confinio tribus Juda et Benjamin, in qua erat orationis locus, ideoque ad eam crebro conveniebant Hebræi. Alibi *Maspha* vel *Masphe* vocatur. Hanc postea ædificiis munivit Asa rex Juda, et in ea habitavit Godolias. 4. Reg. 25. Et Jeremias Propheta c. 40. 41. Nota: arca non erat in Masphath, uti nonnulli conjiciunt ex hisce Samuelis comitiis ibidem peractis, sed in Cariathiarim, uti ostendi initio capitis.

Mystice S. Greg. *In Maspha*, ait, *Sacerdos judicat, cum non humanum arbitrium sequitur, sed divinum*, etc. Et anterius; *Afflictio pœnitentiæ ad delenda peccata tum demum idonea est, cum Sacerdotis fuerit judicio imperata, cum ab eo confitentium actibus discussis, pro modo criminis onus ei decernitur afflictionis.*

7. Ascenderunt Satrapæ Philisthinorum ad Israel,] id est *contra* Israel, nimirum cum valido exercitu ad eum profligandum, et comitia dissipandum; quia suspicabantur Hebræos sibi velle rebellare, et jugum excutere, uti revera per Samuelem excusserunt. Ita Dion. et Cajet.

Tropol. S. Greg. *Ablatis*, ait, *Diis alienis, peracto jejunio exhibita à Prædicatore censura examinis, ad Israel Philisthinorum Principes ascendunt; quia cum altiori vita proficimus, maligni spiritus, qui semper bene agentibus invident, nobis infestiores sunt.* Quocirca S. Bernardus in serm. de Conver. ad Clericos c. 18. *Quotidianis*, inquit, *discimus experimentis eos qui converti ad*

Deum deliberant, tentari acrius à concupiscentia carnis; et urgeri gravius in operibus luti, et laterum, qui Ægypto egredi, et Pharaonis imperium effugere moliuntur.

9. Tulit autem Samuel agnum lactentem, et obtulit illum in holocaustum integrum Domino.] Hinc patet Samuelem, licet ex stirpe duntaxat esset Levita, ex Dei tamen dispensatione extraordinarium fuisse Sacerdotem, non tamen summum Pontificem, licet id velit Serarius. Vide dicta c. 2. 35. Eodem modo dispensavit cum Samuele Deus, ut extra Tabernaculum et altare holocaustorum sacrificaret in Maspha.

Sed cur dicitur hoc *holocaustum integrum?* Resp. *integrum,* id est, indissectum: solebat enim victima in partes dissecari, itaque in altari comburi; hoc vero ob ingruentes hostes Philisthinos dissecari non potuit: sed integrum fuit aræ impositum. Alioqui in omni holocausto tota et integra hostia debeat Deo comburi. Ita Salianus.

10. Factum est autem, cum Samuel offerret holocaustum, Philisthiim (et principes Tyriorum, uti addit Eccles. c. 46. v. 21.) iniere prælium contra Israel: intonuit autem Dominus fragore magno in die illa super Philisthiim, et exterruit eos;] *cum adhuc agni victima arderet,* inquit Joseph. *perterruit Dominus hostes fulmine, tonitru et terræ motu.* Sic Deus per fulmina contrivit exercitum Pharaonis in mari Rubro, ut dixi Exodi 14; et Chananæos per Josue cap. 18. 11; et Barbaros, per legionem fulminatricem sub Antonino Imper. teste Eusebio lib. histor. 5. 5. et Eugenium tyrannum per Theodos. Imper. de quo audi Orosium lib. 7. histor. cap. 35. *Dominum Christum solus solum corpore humi fusus, mente cœlo fixus orabat. Dehinc, postquam insomnem noctem precum continuatione transegit, et testes propemodum, quas in pretium præsidii cœlestis appenderat, lacrymarum lacunas reliquit, fiducialiter arma corripuit.* Hinc felix pugnæ successus. *Continuo,* inquit, *magnus ille et ineffabilis turbo ventorum, in ora hostium ruit; ferebantur per aerem spicula missa nostrorum, atque ultra mensuram humani jactus, manu in aere portata nusquam propemodum cadere, priusquam impingerent, sinebantur. Tela etiam quæ hostes vehementer intorserant, excepta ventis, impetu supinata ac retrorsum coacta, infeliciter configebant.*

Trop. S. Greg. *Tonitrua nubium,* ait, *sunt ferventia electorum desideria, quibus suggestiones maligni spiritus expellunt. Imperfecta enim Christianorum desideria dæmonibus terribilia non sunt. Fragor magnus ergo tonitrui perfectum est uniuscujusque desiderium electi. Cum igitur fragore magno super Philisthæos Dominus intonat, tunc à filiis Israel cæduntur, quia dum electorum mentem perfecta devotio ad superna gaudia erigit, omne quod adversæ parti militat, à se penitus abscindit. Bene quoque prius territi Philisthæi, deinde à filiis Israel cædi memorantur: nam terrentur electorum devotione, cæduntur opere; et quia opere devotio prior est, terreri prius, postea vero cædi recte perhibentur. Nam prius donum bonæ voluntatis à Domino accipimus, ut consilia malorum spirituum postmodum confutare valeamus. Bene etiam Dominus super Philisthæos intonare, et exterrere eos dicitur, filii autem Israel illos cædere perhibentur; quia bona desideria nobis per divinam gratiam ministrantur; sed nos dona gratiæ per conatum liberi arbitrii ad virtutum victorias promovemus.*

11. Percusserunt eos usque ad locum qui erat subter Bethchar.] *Bethchar* erat vicus ita dictus à copia agnorum. *Car* enim agnum significat: nisi dicas ab agno à Samuele hîc immolato locum ita nominatum; agnus enim hic fuit causa victoriæ.

Porro *Bethchar* erat in tribu Juda, vicinus Bethsames, ait S. Hieron. in Abenezer, nec longe ab Aphese, et lapide adjutorii.

Mystice S. Gregor. *Bethchar,* id est, domus agni, notat vitam et conversationem Christi, ad quam omnes contendere debemus, etiamsi ad illam pertingere non possimus. *Quia,* inquit, *per indesinentem conatum certaminis, contendere debemus ad arcam perfectionis, ubi jam tanto fimus hostibus nostris terribiliores, quanto redemptori nostro viciniores.*

12. Lapis adjutorii.] S. Cypr. lib. 2. Testimon. vertit *lapis auxiliator.* Hic lapis fuit perenne monumentum victoriæ Hebræis per preces Samuelis à Deo concessæ. Sic locus cœlestis victoriæ à Deo Carolo Magno datæ appellatus fuit *Mons adjutorii,* teste Crantzio lib. 2. Saxoniæ cap. 4.

14. Eratque pax inter Israel et Amorrhæum,] hoc est inter Judæos et Philisthinos; hi enim vocantur hîc Amorrhæi, quia ipsi occupaverant ista loca Amorrhæorum; unde censebantur Amorrhæi, hoc est esse è septem gentibus incolentibus terram Judæis à Deo promissam.

15. Judicabat quoque Israelem cunctis diebus vitæ suæ.]

16. Et ibat per singulos annos circuiens Bethel et Galgala et Masphath.] Ideam hîc perfecti Judicis et Principis exhibet Samuel circumeundo urbes Israelis, totumque se subditorum commodis impendendo, nec ulli labori parcendo, sed continue judicando, id est, lites decidendo, dissidia componendo, pacem et concordiam inter omnes redintegrando firmandoque, regendo, jubendo, castigando malos, bonos præmiando toto tempore vitæ suæ, ita tamen ut in senio filii eum adjuvarent, ac tandem ipse Saul cum à Samuele rex creatus est. Nam quamdiu Saul fuit probus et Deo obediens, Samuelem quasi in principatu socium, imo prophetam coluit, ut patet c. 11. v. 7. Improbus vero et inobediens effectus permisit tamen Samuelem in sua urbe Ramatha degere, et omnium qui ad eum recurrerent, ibidem lites dirimere. Hinc patet Samuelem tempore Saulis regis Judicariam potestatem retinuisse, ac cum Saule judicasse populum, usque ad finem vitæ. Porro Samuel et Saul simul præfuerunt populo per annos 40. Actor. 13. Quos annos varii varie distribuunt. Noster Salianus censet Samuelem solum judicasse populum per annos 23, deinde anno 24, regem creasse Saulem, ac cum eo perrexisse judicare per annos sedecim, tumque vita functum: ita ut Saul post mortem Samuelis solus regnarit annos duntaxat duos, de quo rursum inferius agendum. Denique quomodo Princeps recte Rempublicam judicare et gubernare debeat, paucis, sed nervosis indicat Politicus: *Curet,* inquit, *ut in foro sit fides, in civitate justitia, æquitas in judiciis, auctoritas in magistratibus, in senatu majestas, et in judiciis gravitas. Discordiam à curia summoveat, omnibus recte faciendi, aut incutiat voluntatem, aut im-*

ponat necessitatem. Dominium à latrociniorum metu servet immune; fortuita non civium tantummodo, sed urbium damna munificentia vindicet. Honor dignis paratissimus sit.

Tropol. S. Gregor. *Qui sunt,* inquit, *dies uniuscujusque Doctoris, nisi virtutum spiritualium claritates. Omnibus namque diebus vitæ suæ Israelem judicat, qui lucem justitiæ quam loquendo asserit, ad subditorum, fidelium exemplum perfectione repræsentat bonæ conversationis. Qui autem virtutum spiritualium lucem non habet, quia ad docendum assumit bona conversationis extraneæ, diebus profecto judicat vitæ alienæ.*

Denique Samuelem imitentur Principes et Prælati, ut provincias obeant et visitent. Unde Concil. Trident. sess. 24. cap. 3. de reformat. ita sancit: *Patriarchæ, Primates, Metropolitani, et Episcopi propriam Diœcesim per se ipsos, aut si legitime impediti fuerint, per suum generalem Vicarium, aut Visitatorem; si quotannis totam, propter ejus latitudinem visitare non poterunt, saltem majorem ejus partem; ita tamen ut tota biennio per se vel Visitatores suos compleatur; visitare non prætermittant.*

Sic Josaphat rex obibat urbes Juda, omnes adhortantes ad pietatem, et ubique incorruptos Judices constituens, maxime vero in Jerusalem: *Dicebat enim*, inquit Joseph. l. 9. Antiq. c. 1. *rectum judicium constitutum esse debere in ea civitate, in qua et templum Dei, et habitaculum erat regis.* Sic Paulus cum Barnaba visitabat Eccles. Actor. 13. v. 36.

17. Ædificavit etiam ibi (in Ramatha ubi habitabat) altare Domino,] ut in eo crebro sacrificaret, Deumque toti Israeli placaret. Licet enim Samuel non ex stirpe, sed ex Dei dispensatione extraordinarius esset Sacerdos, tamen potestas hæc Sacerdotii fuit in eo, non ad unum alterumve duntaxat sacrificandi actum, sed constans, stabilis et perpetua per omnem vitam, ut, quoties vellet et ubi liberet, sacrificaret: unde à multis Patribus Samuel vocatur Sacerdos, ut dixi c. 2. v. 35.

CAPUT OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Hebræi a Samuele sene ob filiorum ejus improbitatem postulant regem. Hæc postulatio displicuit Deo, et Samueli: unde Samuel jura et onera regalia jussu Dei eis enarrat, et prænuntiat, v. 11. Sed Hebræis in postulatione regis persistentibus, v. 19. jubet Deus ut eis acquiescat regemque constituat.

1. Factum est autem cum senuisset Samuel, posuit filios suos judices Israel.
2. Fuitque nomen filii ejus primogeniti Joel, et nomen secundi Abia,
judicum in Bersabee. 3. Et non ambulaverunt filii illius in viis ejus; sed
declinaverunt post avaritiam, acceperuntque munera, et perverterunt
judicium. 4. Congregati ergo universi majores natu Israel, venerunt ad
Samuelem in Ramatha. 5. Dixeruntque ei: Ecce tu senuisti, et filii tui
non ambulant in viis tuis; constitue nobis regem, ut judicet nos, sicut
et universæ habent nationes. 6. Displicuit sermo in oculis Samuelis, eo quod dixissent: Da
nobis regem, ut judicet nos. Et oravit Samuel ad Dominum. 7. Dixit autem Dominus ad Samuelem:
Audi vocem populi in omnibus quæ loquuntur tibi; non enim te abjecerunt, sed
me, ne regnem super eos. 8. Juxta omnia opera sua, quæ fecerunt à die qua eduxi eos de
Ægypto usque ad diem hanc: sicut dereliquerunt me, et servierunt diis alienis, sic faciunt
etiam tibi. 9. Nunc ergo vocem eorum audi: verumtamen contestare eos et prædic eis jus
regis qui regnaturus est super eos. 10. Dixit itaque Samuel omnia verba Domini ad populum,
qui petierat a se regem, 11. et ait: Hoc erit jus regis qui imperaturus est vobis: Filios
vestros tollet, et ponet in curribus suis, facietque sibi equites et præcursores quadrigarum
suarum, 12. et constituet sibi tribunos, et centuriones, et aratores agrorum suorum, et
messores segetum, et fabros armorum et curruum suorum. 13. Filias quoque vestras faciet sibi
unguentarias, et focarias, et panificas. 14. Agros quoque vestros, et vineas, et oliveta
optima tollet, et dabit servis suis. 15. Sed et segetes vestras, et vinearum reditus addecimabit,
ut det eunuchis et famulis suis. 16. Servos etiam vestros et ancillas, et juvenes optimos,
et asinos auferet, et ponet in opere suo. 17. Greges quoque vestros addecimabit,
vosque eritis ei servi. 18. Et clamabitis in die illa, à facie regis vestri quem elegistis vobis,
et non exaudiet vos Dominus in die illa; quia petistis vobis regem. 19. Noluit autem populus
audire vocem Samuelis, sed dixerunt: Nequaquam; rex enim erit super nos, 20. et erimus

nos quoque sicut omnes gentes, et judicabit nos rex noster, et egredietur ante nos, et pugnabit bella nostra pro nobis. 21. Et audivit Samuel omnia verba populi, et locutus est ea in auribus Domini. 22. Dixit autem Dominus ad Samuelem : Audi vocem eorum, et constitue super eos regem. Et ait Samuel ad viros Israel : Vadat unusquisque in civitatem suam.

Factum est autem cum senuisset Samuel, posuit filios suos Judices Israel.] Hebræi tradunt Samuelem fuisse 52 annorum, tumque mortuum; sed errant. Erat enim senex, et post hæc multos adhuc annos vixit cum Saule. Quare melius Abulensis, Salianus et alii censent Samuelem fuisse hoc tempore, circiter 60 annorum, ac post hæc primum regem Saulem creasse, cum eoque adhuc sedecim annis vixisse, et Israelem judicasse, ac defunctum esse anno ætatis 77, atque eo vita functo, Saulem solum regnasse per biennium duntaxat.

Posuit suos filios judices,] quasi vicarios suos, ait Abulensis, ita tamen ut ipse Samuel summus esset judex, et princeps populi, ac præcipua per se definiret, cætera filiis definienda committeret. Constituit autem Judices filios suos non ex carnali affectu, sed quia eos optime erudierat, et præ cæteris dignos judicabat, ait Dion. et forte initio tales erant, sed postea dignitate nova superbientes et muneribus corrupti, pravi evaserunt. Honores enim mutant mores, sed raro in meliores. Audi nunc S. Gregor. *Ecce qui prophetiæ spiritu plenus fuerat, quos Judices Israeli ponebat, non cognovit. Quid ergo mirum, si fal i in disponendis ordinibus possunt, qui prophetiæ gratiam non accipiunt; si ii qui prophetiæ spiritum habent, eumdem spiritum ad disponenda cuncta non habent?*

2. Judicum in Bersabee.] Erat hìc terminus Australis Judææ, quem filiis suis regendum tradidit Samuel; partem vero Septentrionalem gubernandam sibi reservavit; ita Abulens. Perperam ergo Josephus addit filios Samuelis judicasse tam in Bethel, quàm in Bersabee.

3. Acceperunt (filii Samuelis) munera, et perverterunt judicium.] Munera enim excæcant oculos etiam sapientum, uti alibi sæpe ostendi.

Vide hìc quàm filii Samuelis à patris probitate degenerarunt, æque ac filii Heli, nimirum : *Heroum filii noxæ.* Sed cur Deus propter filios impios non punivit Samuelem, sicut punivit Heli? Respondent Theodor. et Procop. scelera filiorum Samuelis fuisse minora et Samueli incognita; occulte enim accipiebant munera, idque modico tempore. Nam populus id advertens illico à Samuele pro iis petiit Regem.

Moral. disce his non esse gloriandum in filiis, quia hi sæpe sunt degeneres. Sic enim Abraham genuit Ismaelem; Isaac, Esau; Moses, Gersam; Heli, Ophni et Phinees; Samuel, Joel et Abia impios; David, Absalonem; Salomon, Roboam; Ezechias, Manassem; Josias, Joachim; nam dignitas imperandi fuit eis occasio delinquendi : *Steterunt subditi*, ait S. Greg. *sed in culmine prælationis positi, prophetæ filii ceciderunt;* nimirum, sicut fumus in altum ascendit, ibique evanescit, sic et homo. Audi S. Basilium hom. 7. in divites avaros : *Velut flumina*, inquit, *ex parvis initiis exeuntia, deinde paulatim incrementum intolerabile in processu accipientia, impetu demùm violento quidquid objicitur, secum trahunt; sic et ii qui in magnam provehuntur potestatem, eo quod jam aliquos oppresserunt, ad majora continuo facinora, majoresque injurias progrediuntur. Potentiæ incrementum fit eis sceleris occasio majoris.*

5. Constitue nobis Regem, ut judicet nos, sicut et universæ habent nationes.] Causa ergo stimulans Hebræos ad petendum regem, prima fuit senectus Samuelis, et iniquitas filiorum ejus. Secunda, ut regni regumque splendorem haberent, quem videbant apud vicinas gentes. Tertia, quia sperabant se à rege melius defensum iri contra Philisthæos, ait Joseph. Quarta quia metuebant regem Ammonitarum, qui contra Israel grave parabat bellum, ut patet c. 12. v. 12.

6. Displicuit sermo in oculis Samuelis,] tum quia displicebat ei filiorum improbitas quam audiebat, et hucusque ignorarat, ita Lyran. et Abulens. tum quia justitiam et aristocratiam diligebat, ait Joseph. Licet enim Monarchia sive regnum sit regimen optimum, teste Arist. in Polit. illudque Deus concesserit Hebræis Deut. 17. imo fore prædixit Genes. 17. 49. peccaverunt tamen Hebræi hìc regem petendo. Primo, quia petunt eum inconsulto, imo invito Deo. Deus enim instituerat Judicum Aristocratiam; hanc ergo ipsi in Monarchiam mutare non debebant, nisi volente, et mutante Deo. Quare Deus novitatem hanc (studiumque novandi regiminis) habuit exosam, ait S. Gregor. Peccarunt ergo, quia magistratum Judicum à Deo institutum repudiarunt, aliumque Regem postularunt, cum potius debuissent petere à Samuele ut filios suos corrigeret, aut eorum loco alios æquos Judices Israelis præficeret.

Secundo, quia volebat Deus esse proprius rex et immediatus Dominus Hebræorum, qui eos partim per se, partim per Judices à se excitatos gubernaret; unde ægre tulit quod pro se alium regem peterent quasi Deum suo Israelis regno spoliare vellent; ipse enim dixerat Exodi 19. 5. *Eritis mihi in peculium de cunctis gentibus;* et mox : *Eritis mihi in regnum sacerdotale;* unde Joseph. lib. 2. contra Appionem significanter ait Deum in Israele non tam *Monarchiam* quàm θεοκρατιαν, id est, *Deiarchiam*, instituisse. Videbantur ergo Hebræi petitione hac regem suum abjicere; unde Deus indignans ait Samueli v. 7. *Non enim te abjecerunt, sed me ne regnem super eos.* Ita Theodor. Procop. Rupert. Lyran. Abul. Dion. Cajet. et alii. Unde David : *Lætetur*, inquit, *Israel in eo qui fecit eum; et filiæ Sion exsultent in rege suo.* Psalm. 149. v. 2. ubi Theodoretus : *Omnium quidem Deus, universitatis est Deus; proprie autem Israelitarum rex nuncupabatur, cum primùm igitur ingrati animi morbo laborarunt, alium regem ut esset eis petierunt.*

Tertio, quia hac petitione abjiciebant Samuelem suum judicem, quasi is in principatu indignus esset, nec posset aut vellet pro filiis improbis alios Judices probos surrogare : quæ insignis erat injuria et ingratitudo in prophetam tam bene de eis meritum, utpote qui totam vitam ipsorum commodis impenderat.

Quarto, quod peterent regem talem qualem habebant Gentiles, puta Persæ, Ægyptii, Medi,

Chaldæi, qui ut ait Aristot. 3. Polit. potestatem regiam tyrannidi proximam obtinebant, ideoque eorum regnum vocat *barbaricum*, et *παμβασιλειαν*. Duplex enim, ait Serarius, est regia potestas: *Una finita certisque legum et conventorum vinculis astricta; altera vero absoluta et quodammodo infinita, ubi pro arbitrio pene suo quidlibet Reges faciunt in subditos, et leges ipsas; sic volo, sic jubeo, etc. Est deinde magna satellitii copia, rerum omnium luxuria, successio continua, tributorum impositio*, etc. Et hanc apud Asiaticos istos populos maxime viguisse docet ibidem Aristot. de qua Christus Luc. 22. Matth. 20. Marc. 10. *Reges gentium dominantur*, etc.

Denique reges, excluso Dei cultu, in Israelem invexerunt cultum idolorum, uti fecit Salomon, Manasses, Jeroboam cæterique reges Israel. Unde S. Gregor. *Illi quidem*, inquit, *contra Domini voluntatem regem petierunt; sed à regia dignitate postea actum est ut populus, qui Deum abjecerat, idola coleret, simulacra adoraret. Quàm reverenda ergo sint majorum consilia cernimus, si hoc sollicite consideramus! quia qui ea despicere ausi sunt, hoc se non providerunt agere; unde tam profundo erroris pelago demergi potuissent.*

Quocirca ipsimet Hebræi hoc agnoscentes postea dixerunt, cap. 12. 19. *Addidimus universis peccatis nostris, ut peteremus nobis Regem.*

7. Non te abjecerunt, sed me ne regnem super eos,] sicut hactenus regnavi, ita particulatim, sollicite et exacte eos regens, eorumque curam gerens, ac si proprius et immediatus fuissem eorum rex. Cur ergo alium regem quasi meliorem me postulant?

Moral. disce hìc quòd qui Prælatum spernit, Deum spernit; et qui illum honorat, Deum honorat. Audi S. Ignatium epist. 6. ad Magnes. *Decet*, inquit, *et vos obedire Episcopo, et in nullo illi refragari. Terribile namque est tali contradicere. Nec enim hunc fallit, qui videtur; sed invisibilem fallere nititur, qui non potest à quoquam falli. Nam, si id fit, non ad hominem, sed ad Deum redit contumelia. Samueli namque dicit Dominus: Non te spreverunt, sed me.*

Et S. Cyprian. Epist. 18. *Quomodo*, inquit, *possunt censuram Dei ultoris evadere, qui talia ingerunt non solum fratribus, sed et sacerdotibus, quibus honos tantus de Dei dignitate conceditur, ut in ipsis contemptis, Deus ipse contemptus censeatur*, juxta hunc locum: *Non te abjecerunt, sed me.* Porro S. Cyrillus Alexand. l. 10. in Joan. c. 30. *Apostolorum*, inquit, *vexatio in eum ascendit qui illos in Apostolatus apicem evexit. Sic enim etiam ad Samuelem de filiis Israel dictum esse didicimus: Non te, inquit, sed me contempserunt. Periculosum igitur nimium est convenientem honorem sanctis non attribuere, cum eorum contemptus in illum transeat, à quo missi sunt.* Præclare Salvianus l. 8. de Providentia: *Sacrilegii*, inquit, *genus est Dei odisse cultores. Sicut enim si servos nostros quispiam cædat, in nos servorum cedit injuria; et si à quoquam filius verberetur alienus, in supplicio filii, pietas paterna torquetur: ita et cum servus Dei à quocumque læditur, Majestas divina violatur: dicente idipsum ad Apostolos suos Domino: Qui vos spernit, me spernit.*

Allegor. Angelomus: Sicut Judæi hìc abjecerunt Samuelem Judicem, sic postea abjecerunt Christum Samuelis antitypum, regem et Messiam suum, clamantes coram Pilato: *Non habemus regem nisi Cæsarem.*

9. Prædic eis jus regis.] Deus ut dissuadeat et deterreat Hebræos à sua postulatione regis, recenset onera gravia quæ sub eo subituri sunt. Audi S. Gregor. *Jura hominum proponuntur contemnentibus jura Dei: et his qui mitia et salubria divinitatis consilia spreverunt, dura et importabilia humanæ servitutis onera prædicuntur: ut ex his secum rationem facerent, quàm intolerabilia essent imperia hominis eis, qui non tam imperantis, quàm monentis Dei consiliis obedire noluissent.*

11. Hoc erit jus Regis, etc. filios vestros tollet, etc.

Quæres an jus hoc æquum et justum sit, an vero inique et quasi tyrannice à regibus usurpatum: Primo S. Gregor. lib. 4. cap. 2. et sanctus Thomas lib. 3. de regim. Princip. c. 11. et lib. 2. cap. 9. censent hoc jus esse justum non absolute, sed respectu hominum, adeo ad mala proclivium ut non tam politice, quàm despotice et tyrannice eos regi justum sit; ut hoc regimen sit jugum eorum, frenum, ac cupiditatis pœna et castigatio.

Secundo, alii plures melius censent jus hoc non esse justum, sed inique à Regibus usurpatum. Iniquum enim est ut rex filios subditorum, et filios à parentibus ad libitum abripiat, eosque sua faciat mancipia, ut eorum vineas, agros et oliveta optima auferat, illaque det servis suis: ut servos, ancillas, asinos, et juvenes optimos heris adimat, eosque operi suo admoveat. Unde culpantur et morte puniuntur Achab et Jezabel, quod vineam Naboth usurparint, lib. 3. Regum capite 21, versicul. 19. Quare Deus hoc jus non sancit nec approbat, sed tantum prædicit: ejusque acerbitatem proponit graphiceque coram oculis Hebræorum depingit; ut eos à petitione regis avellat. Describit ergo jus regale, non quale est apud fideles, sed quale est apud Ethnicos, verbi gratia Chaldæos, Turcas, Tartaros, ubi Reges subditis utuntur quasi servis et mancipiis. Hoc enim jus sibi ipsi usurpant. Audi S. Augustinum libro quarto de Civitate capite 4. *Remota*, inquit, *justitia, quid sunt regna, nisi magna latrocinia, quia ipsa latrocinia quid sunt nisi parva regna?* Scitum est illud: *Regum est dimidium totius, tyrannorum vero totum auferre;* quia ignorant illud Platonis l. 3. de Legibus: *Dimidium plus toto.* Et illud: *Ut serves totum, dimidium, sive dividuum facito.* Hebr. enim משפט *mispat*, id est, judicium sive jus, significat non jus proprium, sed usurpatum, puta morem, et consuetudinem, licet iniquam, ut patet Num. 9. 14 et 29. 6. et Exodi 21. 9. et alibi. Denique nonnullos reges Israel hac regia potestate usos vel potius abusos esse patet ex magnificentia curruum, equorum et mensæ Salomonis; unde de tributis ab eo impositis, questus apud Roboam ejus filium populus pejus ab eo acceptus est, ideoque fecit schisma. 3. Reg. 12.

Porro verum æquumque jus Regis fidelibus imperaturi describit Deus per Samuelem inferius cap. 10. 25. et per Moysen Deut. 17. ubi sancit quid rex Deo, quid populo, quid sibi ipsi præstare debeat. Vide S. Thomam, Bellarmin. Lipsium, Scribanium et alios qui de principe christiano scripserunt.

Unde Clemens Alexandrinus: *Deus*, ait, *petenti Regem populo non humanum pollicetur do-*

minum, sed insolentem se daturum minatur tyrannum, libidini et voluptatibus deditum. Ita Clemens pag. 261. Sic et Abulensis, Cajetanus, Serarius, Mendoza, Salianus et alii. Quin et Philosophi idem censent; unde Xenophon in memorabil. Socratis lib. 3. *Rex*, inquit, *eligitur non ut se molliter curet, sed ut per ipsum ii qui elegerunt bene beateque agant.* Seneca Phil. lib. 1. De Clement. c. 18. docet *non civium servitutem Regi traditam, sed tutelam.* Et cap. 19. addit *Rempublicam non esse Principis, sed Principem esse Reipublicæ.* Hinc Homerus Regem appellavit *Pastorem populorum.* Et Claudianus ad suum Honorium :

Tu civem patremque geras, tu consule cunctis,
Non tibi; nec tua te moveant, sed publica damna.

Denique Romani non ferentes Tarquinii Superbi insolens regnum, Reges urbe expulerunt. Audi S. August. lib. 5. de Civit. c. 12. *Romani*, inquit, *regalem dominationem non ferentes, annua imperia binosque Imperatores sibi fecerunt : qui Consules appellati sunt à consulendo, non Reges, aut domini, à regnando, atque dominando.* Et paulo post : *Fastus*, inquit, *regius non disciplina putata est regentis, vel benevolentia consulentis; sed superbia dominantis.*

13. Filias quoque vestras faciet sibi unguentarias (unguentorum, id est, odorum et pigmentorum confectrices) et focarias (id est, *coquas*, ait Chald. quæ circa focum versantur. Vatabl. *cupedinarias*, feminæ enim præ viris norunt ad delicias coquere) et panificas, id est, ut Chald. *pistrices*, quæ panem delicatum pinsent.

Præclare Clemens Alexand. lib. 2. Pædagogi c. 8. *Oportet*, inquit, *viros imprimis apud nos unguenta non olere, sed vitæ probitatem. Spiret autem femina Christum, qui est regalis unctio, non unguenta.* Ita ille. Et S. Hieron. lib. 2. adversus Jovinian. *Odores*, inquit, *et diversa thymiamata et amomum, et muscus et peregrini muris pellicula, quòd dissolutis et amatoribus conveniant, nemo, nisi dissolutus negat.* Suffragatur D. Ambros. lib. de Helia et jejunio cap. 10. *Unguento*, inquit, *se ungunt, qui corpori odoris gratiam quærunt, sed et illa unguenta, libidinis illecebras movere consueverunt.* Nervosius sanctus Chrysost. Concione 1. de Lazaro. *Te*, inquit, *non oportet olere unguentum, sed spirare virtutem. Nihil immundius anima, quoties corpus talem habet fragrantiam. Corporis enim ac vestium fragrantia arguit intus latere animum graveolentem atque immundum. Cum enim diabolus aggressus deliciis eviraverit animam, omnique vitiorum genere compleverit, tum in corpore suæ corruptionis lectum oblinit unguentis.* Denique Diogenes Cynicus : *Cave*, ait, *ne capitis odor sit vitæ fætor.* Porro de focariis et panificis ita disserit Clemens Alexand. lib. 3. Pædagog. cap. 7. *Quin etiam facilem et parabilem cibum, nempe panem effeminant; quod frumenti est nutriens, excribrantes : ut quod est alimenti necessarium, sit probrum voluptatis.* Et paucis interjectis : *Nullum*, inquit, *habet terminum delicata ingluvies. In liba enim et placentas et bellaria provecta est : merendarum et cœnæ appendicum multitudinem inveniens. At mihi quidem videtur homo qui est hujus modi, nihil esse aliud, quàm bucca et maxilla.*

15. Eunuchis.] Audi de his S. Basilium epist. 87. *Ignominiosum*, inquit, *illud, ac modis omnibus perniciosum Eunuchorum genus, nec femineum, nec masculinum, insaniens in mulieres, invidiosum, vilis pretii, animo feroci effeminatum, ventri deditum, auri cupidum, sævum, inconstans, illiberale, stabularium, insatiabile, furiosum, et quod amplius dicendum est, cum ipsa statim generatione ferro damnandum.* Et paulo post fictam eorum continentiam, et apertam lasciviam exprimens : *Ibi*, inquit, *frustra quidem casti manent per ferrum; insaniunt vero absque fructu propter suam turpitudinem.* Hinc illud Claudiani in Eutropium Eunuchum et Consulem :

Omnia cesserunt Eunucho Consule monstra.

Et :

Tu telas, non tela pati potes.

Et :

Eunuchi quis sceptra ferat ?

19. Noluit autem populus audire vocem Samuelis.]Novum est hìc populi peccatum contumaciæ; cujus proinde postea pœnas luit, ait S. Gregor. *Magna*, inquit, *temeritas exstitit, contra Dei voluntatem, Regem petere; magnæ duritiæ consiliis prophetæ vinci non posse.* Et paulo post loquens de hac iterata Regis petitione : *In eo*, inquit, *mali propositi consummatio est et inconvertibilitas voluntatis.*

21. Locutus est ea in auribus Domini.] Audi S. Gregor. *In eorum auribus loquimur, apud quos magnæ familiaritatis gratiam habemus : sancti autem viri, quia omnipotenti Deo in magni amoris vinculo conjuncti sunt, et in auribus loquuntur; quia divinæ propitiationis ejus auditum tanto fiducialius exposcunt; quanto apud ejus misericordiam impetrandi locum sublimiùs acceperunt.*

22. Audi vocem eorum, et constitue super eos Regem.] Sed non talem qualem ipsi petunt, qualemque eis depinxisti, sed qualem ego descripsi Deuter. 17. qui scilicet fidelibus subditis politice imperet, non despotice; quique non suis, sed Reipublicæ commodis studeat. Deus enim iniquam Hebræorum petitionem regis ita resecat, ut quod in ea æquum est concedat; quod iniquum, neget, id est, non concedat, sed fieri permittat, et fore prædicat.

Quærit S. Gregor. lib. 4. c. 1. cur Deus concedat id quod male petitur; Respond. quia petenti irascitur, eumque vult sua petitione, quasi justa congruaque vindicta plectere, et castigare. Sic et S. August. in Psal. 51. *Rex*, ait, *non ad permanendum electus est à Domino, sed secundum populi cor durum et malum datus ad eorum correptionem, non ad utilitatem secundum illam sententiam; quia regnare fecit hominem hypocritam propter perversitatem populi.* Job 34. v. 30. Idem August. lib. 5. contra Julianum cap. 3. vocat Saulem *pœnam peccantium.* Et S. Cyprian. epist. 38. ad Rogatianum : *Ut hoc*, inquit, *ulcisceretur Dominus, excitavit eis Saal regem, qui eos injuriis gravibus affligeret, et per omnes contumelias et pœnas, superbum populum calcaret et premeret, ut contemptus sacerdos de superbo populo ultione divina vindicaretur.*

Id duobus exemplis confirmat Anastasius Nicenus quæst. 15. in Script. Prius est Phocæ Imperatoris et tyranni, qui cum innocentes opprimeret, vir quidam pius Deo conquestus : *Cur*, inquit, *Domine, eum fecisti Imperatorem?* ab eo hoc responsum tulit : *Quia non inveni pejorem.*

Alterum monachi cujusdam, qui sceleratæ civitatis creatus Episcopus, cum hoc honore insolesceret; ab Angelo correptus audivit: *Cur superbis et magnifice tibi places, ô infelix? Non es creatus Episcopus quod dignus Sacerdotio sis, sed quod civitas talis tali digna erat Episcopo.* Denique audi S. Gregor. *Petitus rex pro vindicta conceditur; magna etenim vindicta est, quæ ex districtione procedit interni examinis quando reproba mens sic projicitur, ut quod male deliberat, agere permittatur. Qui ergo in petendo rege Dominum abjecisse convicti sunt, dum id eis permitteretur agere, per quod à se Dominum abjicerent, gravior pœna non erat, qua hîc plecti debuissent.*

Et constitue super eos regem.] Hinc patet Saulem in regem fuisse electum, et evectum non à Republica nec ab optimatibus, sed immediate à Deo per Samuelem; ac proinde potestatem regiam non à Republica, sed à Deo immediate accepisse: (perinde ac Pontifex, licet eligatur à Cardinalibus, tamen non ab ipsis nec ab Ecclesia, sed immediate à Christo potestatem pontificum accipit). Quare eum hac potestate Respubl. nulla ratione privare poterat, sed solus Deus; uti de facto ipse eum ob inobedientiam regno et vita privavit eique suffecit Davidem. Idem dico de Davide. Hic enim non à Rep. sed à Deo per Samuelem creatus est rex, ab eoque omnem regendi potestatem accepit. Secus est de posteris Davidis. Hi enim non à Deo, sed à Republica creati sunt reges. David enim consentiente Republica ex filiis unum, puta Salomonem ex Dei voluntate successorem in regno sibi delegit, regemque constituit. Salomoni deinde successit Roboam, quasi primogenitus; huic Abia, huic Asa eodem jure.

CAPUT NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Saul, quærens asinas, reperit regnum. De iis enim consulens Samuelem, ab eo convivio excipitur, poniturque in capite mensæ, qui postero mane Sauli oraculum regni a Deo acceptum annuntiat.

Hic igitur finiuntur gesta Judicum (nam Heli et Samuel fuere Judices, iique ultimi) et incipiunt gesta regum; hic enim status reip. aristocraticus mutatur in monarchicum; quare hæc est secunda pars libri, adeoque hic proprie incipiunt libri Regum.

1. Et erat vir de Benjamin nomine Cis filius Abiel, filii Seror, filii Bechorath,
filii Aphia, filii viri Jemini, fortis robore. 2. Et erat ei filius vocabulo
Saul, electus et bonus; et non erat vir de filiis Israel melior illo: ab
humero et sursum eminebat super omnem populum. 3. Perierant autem
asinæ Cis patris Saul; et dixit Cis ad Saul filium suum: Tolle tecum
unum de pueris, et consurgens vade et quære asinas. Qui cum transissent
per montem Ephraim, 4. et per terram Salisa, et non invenissent,
transierunt etiam per terram Salim, et non erant, sed et per terram Jemini, et minime repererunt. 5. Cum autem venissent in terram Suph, dixit Saul ad puerum qui erat cum eo:
Veni et revertamur, ne forte dimiserit pater meus asinas, et sollicitus sit pro nobis. 6. Qui
ait ei: Ecce vir Dei est in civitate hac, vir nobilis: omne quod loquitur, sine ambiguitate
venit. Nunc ergo eamus illuc, si forte indicet nobis de via nostra propter quam venimus.
7. Dixitque Saul ad puerum suum: Ecce ibimus; quid feremus ad virum Dei? panis defecit
in sitarciis nostris, et sportulam non habemus, ut demus homini Dei, nec quidquam aliud.
8. Rursum puer respondit Sauli, et ait: Ecce inventa est in manu mea quarta pars stateris
argenti, demus homini Dei, ut indicet nobis viam nostram. 9. (Olim in Israel sic loquebatur
unusquisque vadens consulere Deum: Venite et eamus ad Videntem. Qui enim Propheta dicitur hodie, vocabatur olim Videns.) 10. Et dixit Saul ad puerum suum: Optimus sermo tuus.
Veni, eamus. Et ierunt in civitatem in qua erat vir Dei. 11. Cumque ascenderent clivum
civitatis invenerunt puellas egredientes ad hauriendam aquam, et dixerunt eis: Num hic est
Videns? 12. Quæ respondentes, dixerunt illis: Hic est; ecce ante te, festina nunc: hodie
enim venit in civitatem, quia sacrificium est hodie populi in excelso. 13. Ingredientes urbem,
statim invenietis eum antequam ascendat excelsum ad vescendum; neque enim comesturus est
populus donec ille veniat; quia ipse benedicit hostiæ, et deinceps comedunt qui vocati sunt.
Nunc ergo conscendite, quia hodie reperietis eum. 14. Et ascenderunt in civitatem. Cumque
illi ambularent in medio urbis, apparuit Samuel egrediens obviam eis, ut ascenderet in excel-

sum. 15. Dominus autem revelaverat auriculam Samuelis ante unam diem quam veniret Saul dicens : 16. Hac ipsa hora quæ nunc est, cras mittam virum ad te de terra Benjamin, et unges eum ducem super populum meum Isráel, et salvabit populum meum de manu Philisthinorum ; quia respexi populum meum, evenit enim clamor eorum ad me. 17. Cumque aspexisset Samuel Saulem, Dominus dixit ei : Ecce vir quem dixeram tibi, iste dominabitur populo meo. 18. Accessit autem Saul ad Samuelem in medio portæ, et ait : Indica, oro, mihi ubi est domus Videntis. 19. Et respondit Samuel Sauli dicens : Ego sum Videns, ascende ante me in excelsum, ut comedatis mecum hodie, et dimittam te mane ; et omnia quæ sunt in corde tuo, indicabo tibi. 20. Et de asinis quas nudiustertius perdidisti, ne sollicitus sis, quia inventæ sunt. Et cujus erunt optima quæque Israel, nonne tibi et omni domui patris tui ? 21. Respondens autem Saul, ait : Numquid non filius Jemini ego sum, de minima tribu Israel ; et cognatio mea novissima inter omnes familias de tribu Benjamin ? quare ergo locutus es mihi sermonem istum ? 22. Assumens itaque Samuel Saulem, et puerum ejus, introduxit eos in triclinium, et dedit eis locum in capite eorum qui fuerant invitati. Erant enim quasi triginta viri. 23. Dixitque Samuel coco : Da partem quam dedi tibi, et præcepi ut reponeres seorsum apud te. 24. Levavit autem cocus armum, et posuit ante Saul. Dixitque Samuel : Ecce quod remansit, pone ante te, et comede ; quia de industria servatum est tibi, quando populum vocavi. Et comedit Saul cum Samuele in die illa. 25. Et descenderunt de excelso in oppidum, et locutus est cum Saule in solario ; stravitque Saul in solario, et dormivit. 26. Cumque mane surrexissent, et jam elucesceret, vocavit Samuel Saulem in solario, dicens : Surge, et dimittam te. Et surrexit Saul : egressique sunt ambo, ipse videlicet, et Samuel. 27. Cumque descenderent in extrema parte civitatis, Samuel dixit ad Saul : Dic puero ut antecedat nos, et transeat ; tu autem subsiste paulisper, ut indicem tibi verbum Domini.

1. Nomine Cis.] Hic fuit pater Saul. *Cis* Hebr. significat *durum;* quod licet initio S. Gregor. in malam partem de duritia cordis Saulis interpretetur, postea tamen in bonam partem accipit. *Pater*, inquit, *regis*, *Cis*, *id est durus*, *dicitur; quia profecto ii quorum sancti Prædicatores imitatores sunt*, *vita et zelo remissi non sunt ; duri namque sunt*, *quia peccatoribus mollia non loquuntur; duri etiam sunt*, *quia ut alios bene corrigant*, *dura quæ illis præcipiunt*, *in sua conversatione demonstrant.*

Viri Jemini,] id est de tribu Benjamin, ait Vatabl. *Benjamin* enim per aphæresin decurtatum est *Jamin*, et *Jemini.* Simili enim modo ex *Ben ami* deductum et decurtatum est nomen Ammon. Genes. 19. 38. Ita Chald. Cajetan. Mariana, Salianus. Aut potius quia paulo ante dixit : *Erat vir de Benjamin.* Hic *Jemini* fuit celebris ex tribu Benjamin, cujus posteri dicti sunt viri Jemini; unde ad hunc Jemini, quasi virum famosum deducitur hîc genealogia Saulis, in eoque sistit quasi per illum sat nota et clara. Ita Abulensis, Mendoza et alii.

Fortis robore,] Sept. *potens robore;* Vatabl. *heros fortis*, id est, bellicus et disciplina militari clarus. Talis ergo fuit *Cis* pater Saulis, et consequenter ipse Saul : talem enim decebat eligi in regem Israelis, ut eum contra Philisthæos aliosque hostes propugnaret, uti reipsa fecit Saul.

Tropol. *fortis robore* est, ait S. Greg. qui virtutem quam monstrat in opere bono, habet à Spiritu S. Unde Apostolis ait Christus : *Sedete in civitate*, *quoadusque induamini virtute ex alto*, Lucæ 24. 49.

2. Et erat ei filius vocabulo Saul.] Hebr. *Saul* idem est quod *postulatus.* Nomen ergo hoc ei inditum videtur omine divino, et quasi præsagio ; quòd ipse populo postulante regem à Deo evocandus foret ad regnum.

A Saule quasi primo Israelis rege ex tribu Benjamin creato, nomen accepit *Saul* sive *Saulus* (*eo quòd ad vexandam Ecclesiam à diabolo esset postulatus*, ait S. Hieron. in epist. ad Philem.) qui erat ex eadem tribu, sed ex Saulo à Deo factus est Paulus, id est, ex Judæo, Christianus ; ex persecutore, prædicator; ex Pharisæo, Apostolus; et Judæorum fiscali, Doctor gentium.

Minus genuine ergo Ambrosiaster in cap. 1. ad Roman. *Saul*, vel *Saulus*, derivat à Græco σαλος, id est, maris commotio, et inquietudo, ut *Saulus* sit idem, quod inquietus et turbator, qualis initio fuit Paulus.

Minus quoque apte alii *Saul* derivant à שועל *scual*, id est, vulpes : *Saul* enim per א scribitur, *Scual* per ע. Allusio pariter est non etymon, quod recenset Georgius Venetus sect. 8. Problem. 453. *Saul* dici quasi שאול *Sceel*, id est, infernus; nam sicut infernus nullis malis satiatur, sic Saulus erat barathrum vitiorum.

Alleg. Saul fuit typus Christi Regis regum. Nam, ut ait Beda, nomen *Saul* quod dicitur *expetitio*, Christi aptissime congruit, qui fuit desiderium gentium, et magno desiderio semper imploratur et adesse rogatur. Unde Christus à Jacob. Genes. 49. 26. vocatur *desiderium collium æternorum ;* et à Sponsa Cant. 5. 16. *totus desiderabilis;* Hebr. *totus desideria ;* S. Hieron. lib. 1. contra Jovin. *totus concupiscentia.*

Electus et bonus, tum physice, quasi dicat: Saul erat insigni corporis forma et specie ; quæ, ut ait Euripides, digna est imperio. Unde Chald. vertit, *juvenis pulcher.* Ita Procopius et Serarius. Unde Severus Sulpitius lib. 1. Sacræ Hist. *Saul*, inquit, *modestus animi*, *forma excellenti erat*, *ut*

merito dignitas corporis dignitati regiæ conveniret : tum ethice et moraliter, quia erat vir probus et virtute præditus. Joseph. S. Gregor. Abulensis et alii.

Porro *bonitas Saulis*, ait Abulens. *maxime erat circa humilitatem : quod erat valde in eo admirabile; nam ipse erat vir in virtutibus excellens, corporis statura admirabilis ; quod solet homines superbos efficere; ipse autem hæc omnia habens, erat valde humilis.*

Tropol. S. Greg. *Quid*, inquit, *in Saul electo, et bono significatur, nisi Sanctorum Patrum electi imitatores, qui per doctrinam aliis utiles sunt, et per conversationem sibi? qui sic alios possunt regere, ut sibimetipsis nequaquam desinant providere? Electi namque et boni sunt, quia sic lucra aliorum expetunt, ut sui nulla damna patiantur. Pleni quippe in se ipsis sunt affluentes aliis, et de abundantia sui sic aliis tribuunt, ut suæ plenitudinis aliquid non amittant.*

Et non erat vir de filiis Israel melior illo,] puta è populo; nam Samuel Judex et propheta utique melior et sanctior erat Saule. Hinc cap. 13. 1. dicitur : *Filius unius anni erat Saul*, id est, erat tam innocens et purus, ac sic fuisset infans unius anni. Unde Chald. *Unius anni*, ait, *in quo non sunt peccata.* Sic et S. Gregor. Angel. Procop. Theod. Rupert. Abul. et alii.

Causam dat S. Gregor. 2. p. Pastoralis cap. 1. *Tantum*, ait, *debet actionem populi actio transcendere præsulis, quantum distare solet à grege vita pastoris : ut scilicet tantum præcellat subditis, quantum homo præcellit brutis*, ait S. Chrys. lib. 2. de Sacerd.

Vide jam, et miserare lapsum Saulis, qui ex tam bono, tam malus evasit, ut à Deo reprobatus vita sit spoliatus et regno. Audi S. Greg. Nazian. Oration. 7. *Quid de Saule existimamus? nam et unctus, et Spiritus factus est particeps, ac tunc spiritualis erat : non enim de eo secus dixerim.* S. Hier. in c. 20. Ezech. *Eliguntur*, inquit, *præsentia : nec statim qui eligitur, tentari non potest, nec perire ; quia et Saul electus in Regem, et Judas in Apostolum suo postea vitio corruerunt.*

Causam lapsus assignat S. Cyprian. epist. 7. *Salomon*, inquit, *et Saul, quamdiu in viis Domini ambularunt, datam sibi gratiam tenere potuerunt : recedente ab eis disciplina dominica, recessit et gratia.* Cyrillus Alexand. in Joan. cap. 21. probat quòd *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam*, exemplo Saulis : *Saul*, inquit, *cum parvus esset in oculis suis, dux super Israel constitutus est ; cum vero in superbiam elatus est, à Deo abjectus et reprobatus : cum David vilis in oculis suis saltaret coram arca ludens cythara, mirum in modum Deo placuit ; cum vero tumore animi inflatus populum jussit numerari, vindicem manum Dei sensit.*

3. Quæres asinas.] Asini in Syria suntpræstantiores Europæis ; unde filii Principum vehebantur asinis. Judic. cap. 10. 4. et cap. 12. 14. Asinus ergo apud Hebræos erat jumentum regale. Hebræi enim equis vix utebantur, idque ex Dei monitu Deuter. 17. 16. Hoc ergo Sauli fuit quasi omen regni, ut quærens asinas reperiret regnum, iisque rex insideret. Hinc et Christus dum quasi Messias rex Israelis inaugurandus, cum ramis palmarum perrexit Hierosolymam, vehebatur asina. Matth. 21. 5.

Moral. vide hìc quàm omnis nobilitas ex vilitate sit orta. Nam ab asinis Saul evectus est ad regnum, et ex agasone factus est rex. Sic David ex opilione creatus est rex. Unde S. Chrys. hom. 50. in Matth. *Tu*, inquit, *in magna de nobilitate majorum jactas, ultra proavos atque atavos tuos si progrediaris, invenies multos è genere tuo agasones, forsan aut caupones fuisse.*

4. Per terram Salisa,] quæ et *Bale*, et *Segor* dicta est. Audi S. Hieron. in trad. Hebr. in Genes. *Bale*, inquit, *lingua Hebræa, devoratio dicitur. Tradunt igitur Hebræi hanc eamdem in alio Scripturarum loco Salisam nominari, dicique rursum vitulam conternantem; quod scilicet, tertio motu terræ absorpta est, et ex eo tempore quo Sodoma et Gomorrha, Adama et Seboim divino igne subversæ sunt, illa parvula nuncupetur; siquidem Segor transfertur in parvam.*

Allegor. Saul est Christus, ait Beda, ob quinque analogias et typos. *Primus, quia Saul dicitur electus : sic et Christus Isai.* 42. *Ecce puer meus quem elegi. Secundus, quia Saul super omnes eminebat : et ita Christus; de quo sponsa.* Can. 2. v. 23. *Sicut malus inter ligna sylvarum, sic dilectus meus inter filios. Tertius, quia Saul missus est à patre ad quærendas asinas; Christus ad quærendas animas. Quartus, quia Saul secum duxit puerum; Christus chorum Apostolorum. Quintus, quia Saul quærens asinas invenit regnum ; Christus, quærens animas, constitutus est Rex ab eo super Sion montem sanctum ejus.* Psal. 2. 6.

7. In sitarciis nostris.] *Sitarcia* sunt peræ vel sacculi, quibus panes reliquique cibi ad viaticum imponuntur. Græce enim σιταρχια vocatur annona militaris, quasi σιτος αρκετος, id est, frumentum, vel cibus sufficiens. Inde metonymice peræ hunc cibum continentes vocantur sitarcia. Male ergo nonnulli legunt *cistartiis*, quod nomen derivant à Latino *cista*, et Græco αρθος, q. d. cista vel sporta panis.

Et sportulam non habemus, ut demus homini Dei.] Sportulæ vocantur munuscula cibaria, vel etiam nummaria, ait Budæus in Pand. Hæc enim sportulis, id est, parvis sportis ad asportandum imponi solebant, uti fieri videmus Romæ in sportulis quarum frequens est usus ad cibaria transmittenda. Hebr. enim est תשורה *tescura*, id est, munus, xenium, donum ; hæc enim in jure vocantur sportulæ, eo quòd in sportulis offerrentur Judicibus à litigatoribus. Hæc igitur Saul volebat offerre Samueli pro oraculo asinorum, non ut mercedem; hoc enim fuisset peccatum simoniæ, scilicet emere et vendere prophetiam, quæ est res spiritualis, pretio temporali, sed ut munus gratitudinis; vel sustentationis causa, ultro oblatum : putabat enim Saul ex honestate prophetæ deberi, sed ignorabat virtutem Samuelis, munera quælibet respuentis. Ita Joseph. Procop. Theod.

9. Qui enim propheta dicitur hodie vocabatur olim Videns,] à visione prophetica, quam à Deo accipiebat. Prophetia enim dicitur *visio;* unde *visio Isaiæ* inscribitur ejus prophetia, æque ac aliorum Prophetarum.

13. Antequam ascendat excelsum ad vescendum,] nimirum Samuel quasi Sacerdos obtulit hìc sacrificium : hoc enim loco excelso, v. g. in colle, aut monte offerri solebat. Fuit autem hoc sacrificium pacificum : ex tali enim instruebatur convivium, quale hìc instruxit Samuel, cum eodem excepit Saulem.

Tropol. S. Greg. 2. part. Pastor. *Quicumque*, inquit, *ad celsitudinem curæ pastoralis assumi-*

tur, in eadem ordinis sui sublimitate habere debet et vitæ propriæ altitudinem, et alienæ infirmitatis compassionem. Et paulo post: *Samuel ergo Saul ad excelsum tulit, et in oppidum deposuit; quia summi viri cum sanctæ Ecclesiæ culmen ordinant, illos quos in eodem culmine ponunt, docent sublimiter vivere, plana prædicare, sibi esse rigidos, sed subditis temperatos; sic attendere propriæ saluti, ut cum infirmis possint infirmari; infirmari dixerim, per affectum mentis non per languorem internæ ægritudinis; nam si per mentis languorem Doctor jacet, curare ægros, et jacentes erigere non potest.*

15. Dominus autem revelaverat auriculam Samuelis, quasi dicat: Dominus occulte revelaverat Samueli postridie ad eum venturum Saulem, quem ipse regem designarat, perinde ac si id in aurem ei dixisset. Sic enim in aurem dicimus quod occultum esse volumus.

19. Ascende ante me.] Quare, inquit Dion. Carthus. *non dixit: Sequere me, vel perge mecum in excelsum; sed ascende ante me: an ad præfigurandum quod Saul erat sibi et aliis præficiendus in Regem? Samuel quoque erat senex; nec potuit pariter illud montuosum celeriter ascendere.*

Tres alias causas dat noster Mendoza: *Mihi*, inquit, *videtur Samuel hac in re et humilitatis, et obedientiæ, et temperantiæ exemplum præbuisse. Humilitatis quidem, quia potiores partes cessit Sauli, pone sequens præeuntem. Obedientiæ vero, quia non solum regi electo, sed etiam eligendo debitam reverentiam deferebat. Temperantiæ denique; quia qui ad labores ocior prævolabat, ad prandium tardior sequebatur.*

Et omnia quæ sunt in corde tuo, indicabo tibi,] id est, quidquid scire volueris, *indicabo tibi.* Hebræi teste S. Hieron. tradunt Saulem habuisse omen regni per visionem, qua vidit se in summitate palmæ collocari, quæ visio regalis erat; ac de hac voluisse consulere Samuelem. Verum sequentia Saulis verba, quibus Samueli ei regnum denuntianti adeo se humiliat, et quasi obstupescit, significant eum plane hujus rei fuisse inscium, nec quidquam de regno cogitasse.

20. Et cujus erunt optima quæque Israel, nonne tibi?] *Optima*, id est, regnum sive potestas et dignitas regia: hac enim in Rep. nihil est præstantius; hebr. est כל חמדה *col chem da*, id est, *omne desiderabile*, sive quod omnes desiderant, regnum; sive quod Hebræi desiderabant, regem; q. d. ait Isidor. Clarius: *Totus Israel desiderat habere regem, et tu es ille in quem omnium vota nutu divino conspirant.*

21. Numquid non filius Jemini ego sum de minima tribu Israel?] *Minima*, tum quia tribus Benjamin ob stuprum pene fuit excisa, et ad sexcentos viros redacta. Judic. 20. 35. Ita Abul. Lyran. Dion. tum quia ob stuprum hoc valde fuit diffamata et deformata, ideoque videbatur principatu et regno Israelis ob tantam infamiam indigna, æque ac fuit Ruben licet primogenitus Jacobi.

Quare ergo mihi locutus es sermonem istum?] Intellexit Saul quod Samuel per optima sibi promitteret regnum, quo ipse per humilitatem se indignum censebat, præsertim quia tunc communis omnium erat rumor et exspectatio de novo rege creando. Ita Angel. et Abul. Somnium est ergo Hebræorum, quod Saul per palmæ somnium cognoverit se fore regem.

Porro Saul humilitate hac sua meruit exaltari evehique ad regnum, quod postea per superbiam perdidit. Audi S. Hieron. epist. ad Heliodorum, de ejus nepote Nepotiano, qui se sacerdotio indignum asserebat: *Quanto magis repugnabat, tanto magis in se studia omnium concitabat, et merebatur negando quod esse nolebat, eoque dignior erat, quo magis se clamabat indignum.*

Idem humilitatem S. Paulæ in ejus Epitaphio ita celebrat: *Fugiendo gloriam, merebatur, quæ virtutem quasi umbra sequitur, et appetitores sui deserens, appetit contemptores.*

22. Indroduxit eos in triclinium,] ad convivium hoc sacrum, puta instructum ex sacrificio pacifico, ut dixi v. 13. Unde Hebr. Græca, et Noster illud vocant *sacrificium;* Chald. *oblationem sanctam*, ideoque non in urbe et in domo Samuelis, sed foris in excelso monte celebratum est.

Pro *triclinium* Hebr. לשכתה *liscata*, id est, *cœnaculum:* necdum enim erat usus accumbendi mensæ, sed prisci ei assidebant, uti nunc facimus; unde fratres Joseph mensæ ejus assedisse dicuntur. Genes. 43. 33. Sic in deserto *sedit populus manducare et bibere.* Exodi 32. v. 6. Imo etiam multo post David: *Ego*, inquit, *ex more sedere soleo juxta Regem ad vescendum.* 1. Reg. 20. v. 5. et Salomon: *Quando sederis ut comedas cum Principe*, etc. Prov. 23. v. 1.

Triclinium] autem proprie significat tres ordines lectulorum (κλίνη enim est lectus) mensalium, in quibus convivæ semijacentes et semisedentes accumbebant mensæ. Ergo hoc proprie non erat triclinium, sed cœnaculum: vocatur tamen à nostro Interprete triclinium, quia posteri usi hisce lectulis, cœnaculum quodlibet vocarunt triclinium, uti etiamnum vocatur, etsi usus accumbendi in lectulis cessarit, et usus priscus sedendi in mensa sit reductus.

Dedit eis locum in capite,] ut indicaret Saulem ex Dei decreto fore caput et Principem Israelis. Porro Deus elegit Saulem in regem, quia tum erat optimus, etsi postea superbiens reciderit. Præsciebat Deus hunc casum, sed eum permittere decrevit; tum quia eum suæ libertati permittere voluit; tum ut puniret Hebræos, qui regem se invito petierant: tum ut daret nobis exemplum eligendi præpositos pro tempore dignissimos, ac tolerandi eorum lapsus, si postea à primæva bonitate desciscant.

Aliam causam dat S. Gregor. *Et fortasse*, inquit, *idcirco reprobus rex eligitur, ut electus successor ejus rex David in eo cognosceret quid cavere debuisset. Sic nimirum et de illa Angelorum curia legimus; quia de apostata primo Angelo scribitur: Ipse est principium viarum Dei*, Job 40. v. 14. *Sed quia ante omnia conditus est per superbiam cecidit, et in ejus ruina sancti Angeli didicerunt, qua virtute stare potuissent*, etc.

24. Levavit autem cocus armum, et posuit ante Saul.] Dices: Armus dexter victimæ pacificæ (qualis hæc erat) cedebat Sacerdoti, puta Samueli; nec nisi ab eo ejusque servo comedi poterat, uti sancitur Levit. 22. 11. Quomodo ergo eum Samuel tradit Sauli? Resp. Abulensis armum hunc fuisse non dextrum, sed sinistrum, qui à laicis comedi poterat. Si malis fuisse dextrum, dicito armum hunc non fuisse victimæ, sed animalis communis. Cum

victimis enim, si illæ numero convivarum non sufficerent, poterant comedi aliæ carnes communes, quæ non erant Deo sacrificatæ.

Moral.; disce hic frugalitatem prisci ævi. En Samuel Sauli regi non perdices, non phasianos, non varia fercula, sed unum armum apponit. Audi qualia fuerint primorum Christianorum convivia describentem Tertul. in Apol. c. 39. *Non prius discumbitur, quàm oratio ad Deum prægustetur, editur, quantum esurientes capiunt: bibitur, quantum pudicis est utile: ita saturantur, ut qui meminerint etiam per noctem adorandum Deum sibi esse; ita fabulantur, ut qui sciant Dominum audire. Post aquam manualem, et lumina, ut quisquis de Scripturis sanctis, vel de proprio ingenio potest, provocatur in medium Deo canere. Hinc probatur quomodo biberit. Æque oratio convivium dirimit. Inde disceditur ad eamdem curam modestiæ et pudicitiæ: ut qui non tam cœnam cœnaverint, quàm disciplinam.*

S. Antonius teste S. Athan. solo pane, sale et aqua vixit ad annum ætatis 105. S. Paulus primus Eremita teste S. Hieron. pane et aqua ad annum ætatis 113. S. Hilarion herbarum succo et paucis carycis post triduum ad annum 80. Idem fecere cæteri Anachoretæ teste Theodor. Palladio, Cassiano. Audi S. Bern. epist. 1. ad Robertum: *Prudenti*, inquit, *sobrieque conversanti satis est ad omne condimentum, sal cum fame. Surge, præcingere, tolle otium, exere vires, move brachia, complosas explica manus, excitare in aliquo, et statim senties sola te appetere quæ famem tollant, non fauces demulceant. Reddet quippe sapores rebus exercitium, quos tulit inertia: fames miro modo dulcia reddit, quæ fastidium facit insipida. Olus, faba, pultes, panisque cibarius cum aqua quiescenti quidem fastidio sunt, sed exercitato magnæ videntur deliciæ.*

Denique prisci Romani pultibus pro pane vescebantur, teste Valer. Max. lib. 2. cap. 5. Unde et pultiphagi sunt appellati, erantque sani et validi, ut totum fere orbem sibi bello subjecerint. Medici enim docent multum ad sanitatem et vires conferre, si quis uno duntaxat, eoque simplici cibo vescatur, cruditatis enim, indeque febrium et morborum causam esse ciborum varietatem. Idem docet experientia.

Quia de industria servatum est tibi.] Causam dant Septuag. dum vertunt: *In testimonium positum est tibi à populo*, id est, *præter alios*, ut habent Roman. *è populo;* quasi dicat: Hic armus tibi servatus est, ut te quasi futurum regem discriminet à cætero populo. *Armus*, inquit Theod. et Procop. *servatur Sauli, quasi regnaturo et pro populo periculum adituro, ideoque vocatur testimonium.* Unde Josephus lib. 6. c. 4. hunc armum vocat *regalem.* Armus enim symbolum est fortitudinis bellicæ, quæ in rege, præsertim Saule hoc tempore pro Israele à Philisthæis oppresso, pugnaturo requirebatur. Audi S. Gregor. *Quid in armo pectoris nisi fortitudo signatur actionis?* Hæc autem in quovis rege, sed maxime in Saule ad subigendos hostes requirebatur.

Hac de causa sacerdoti ex victima cedebat armus dexter; separatus, ait S. Gregor. 2. par. Pastor. cap. 3. *Ut non solum sit ejus operatio utilis, sed etiam singularis. Nec inter malos tantummodo quæ recta sunt faciat; sed bene quoque operantes subditos, sicut honore ordinis superat, ita etiam morum virtute transcendat. Cui in esu quoque pectusculum cum armo tribuitur, ut quod de sacrificio præcipitur sumere, hoc de semetipso, auctori discat immolare; et non solum pectore, quæ recta sunt cogitet, sed spectatores suos ad sublimia, armo operis invitet.* Hinc armus hic à Josepho vocatur *portio regalis:* voluit enim eo facto insinuare Samuel reges ac duces præcipue eminere debere in fortitudine et magnanimitate, quam armus significat, quem comedere debent, ut in ipsam animam fortitudinem trajiciant, non magni facientes illam quæ est corporis.

Sed Sauli cessit armus sine pectusculo, quia fuit in eo armus fortitudinis; sed defuit ei pectus sapientiæ, compassionis et charitatis in Davidem, aliosque suos cives.

Duas alias causas dat Auctor. Antiq. Convival. lib. 1. cap. 33. Primam: *Quod*, inquit, *armus in sacrificiis pars esset sacerdotum propria, Samuel hoc symbolo id admonere voluit, ut Rex factus cum sacerdotibus conjuncte viveret: ita enim beatum et florens futurum ipsius regnum.* Secundam, *quod cum armus maxime valeat ad onera ferenda, Saul cogitaret se non ad jocum, ad lusum, ad voluptates, sed ad maxima onera ferenda atque sustinenda vocari.*

25. Et locutus est cum Saule in solario.] Quid? Rabbini apud Lyranum et Abulensem: *De timore*, inquiunt, *Dei et custodia legis;* Carthusianus: *De pertinentibus*, inquit, *ad salutem, admonendo eum ad meliora;* Abulensis: *De pertinentibus ad instructionem Regis, qualiter iste se deberet habere ad subditos, et qualiter ad Deum.*

Stravitque (Samuel lectum, puta culcitram, aut saccum stramineum, ut faciunt Hungari et Poloni) Saul (Sauli, vel ut Greg. stravit Saul sibi ipsi) in solario,] puta in tecto soli exposito. In Palæstina enim tecta sunt plana, ut in iis ambulare, cœnare, dormire queant, uti dixi Deut. 22. 8. Audi S. Hieron. ad Suniam et Fretelam in Psal. 101. *In Palæstina et Ægypto, ubi, vel scripti sunt divini libri, vel interpretati sunt, non habent in tectis culmina, sed domata, quæ Romæ vel solaria vel meniana vocant, id est, plana tecta quæ transversis trabibus sustentantur.*

Hæc verba desunt in Hebræo, et Chald. et Latinis Regiis, verum habent Septuag. *Straverunt*, inquit, *Sauli in solario.* Vide Franc. Lucam in notis hic.

CAPUT DECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Samuel secreto ungit Saulem in regem, idque Dei jussu se facere triplici signo Sauli dato confirmat. 1° Est repertarum asinarum. 2° Trium virorum euntium in Bethel. 3° Chori prophetarum, cum quibus et Saul actus Dei spiritu prophetat. Mox, v. 17. Samuel palam in Maspha coram toto populo Saulem per sortem regem a Deo electum designat.

1. Tulit autem Samuel lenticulam olei, et effudit super caput ejus, et deosculatus est eum, et ait: Ecce, unxit te Dominus super hæreditatem suam in principem et liberabis populum suum de manibus inimicorum ejus, qui in circuitu ejus sunt. Et hoc tibi signum, quia unxit te Deus in principem. 2. Cum abieris hodie à me, invenies duos viros juxta sepulcrum Rachel in finibus Benjamin, in Meridie, dicentque tibi: Inventæ sunt asinæ ad quas ieras perquirendas; et intermissis pater tuus asinis sollicitus est pro vobis, et dicit: Quid faciam de filio meo? 3. Cumque abieris inde, et ultra transieris, et veneris ad quercum Thabor, invenient te ibi tres viri ascendentes ad Deum in Bethel, unus portans tres hædos, et alius tres tortas panis, et alius portans lagenam vini. 4. Cumque te salutaverint, dabunt tibi duos panes, et accipies de manu eorum. 5. Post hæc venies in collem Dei, ubi est statio Philisthinorum; et cum ingressus fueris in urbem, obvium habebis gregem prophetarum descendentium de excelso, et ante eos psalterium et tympanum, et tibiam, et cytharam, ipsosque prophetantes. 6. Et insiliet in te Spiritus Domini, et prophetabis cum eis, et mutaberis in virum alium. 7. Quando ergo evenerint signa hæc omnia tibi, fac quæcumque invenerit manus tua, quia Dominus tecum est. 8. Et descendens ante me in Galgala (ego quippe descendam ad te), ut offeras oblationem, et immoles victimas pacificas, septem diebus exspectabis, donec veniam ad te, et ostendam tibi quid facias. 9. Itaque cum avertisset humerum suum ut abiret à Samuele, immutavit ei Deus cor aliud, et venerunt omnia signa hæc in die illa. 10. Veneruntque ad prædictum collem, et ecce cuneus prophetarum obvius ei; et insiluit super eum Spiritus Domini, et prophetavit in medio eorum. 11. Videntes omnes qui noverant eum heri et nudiustertius, quod esset cum prophetis, et prophetaret, dixerunt ad invicem: Quænam res accidit filio Cis, num et Saul inter prophetas? 12. Responditque alius ad alterum, dicens: Et quis pater eorum? propterea versum est in proverbium: Num et Saul inter prophetas? 13. Cessavit autem prophetare, et venit ad excelsum. 14. Dixitque patruus Saul ad eum, et ad puerum ejus: Quo abistis? Qui responderunt: Quærere asinas; quas cum non reperissemus, venimus ad Samuelem. 15. Et dixit ei patruus suus: Indica mihi quid dixerit tibi Samuel. 16. Et ait Saul ad patruum suum: Indicavit nobis quia inventæ essent asinæ. De sermone autem regni non indicavit ei, quem locutus fuerat ei Samuel. 17. Et convocavit Samuel populum ad Dominum in Maspha; 18. et ait ad filios Israel: Hæc dicit Dominus Deus Israel: Ego eduxi Israel de Ægypto, et erui vos de manu Ægyptiorum, et de manu omnium regum qui affligebant vos. 19. Vos autem hodie projecistis Deum vestrum, qui solus salvavit vos de universis malis et tribulationibus vestris; et dixistis: Nequaquam; sed regem constitue super nos. Nunc ergo state coram Domino per tribus vestras, et per familias. 20. Et applicuit Samuel omnes tribus Israel, et cecidit sors tribus Benjamin. 21. Et applicuit tribum Benjamin et cognationes ejus, et cecidit cognatio Metri; et pervenit usque ad Saul filium Cis. Quæsierunt ergo eum, et non est inventus. 22. Et consuluerunt post hæc Dominum utrumnam venturus esset illuc. Responditque Dominus: Ecce absconditus est domi. 23. Cucurrerunt itaque et tulerunt eum inde; stetitque in medio populi et altior fuit universo populo ab humero et sursum. 24. Et ait Samuel ad omnem populum: Certe videtis quem elegit Dominus, quoniam non sit similis illi in omni populo. Et clamavit omnis populus, et ait: Vivat

rex. 25. Locutus est autem Samuel ad populum legem regni, et scripsit in libro, et reposuit coram Domino; et dimisit Samuel omnem populum, singulos in domum suam. 26. Sed et Saul abiit in domum suam in Gabba; et abiit cum eo pars exercitus, quorum tetigerat Deus corda. 27. Filii vero Belial dixerunt: Num salvare nos poterit iste? Et despexerunt eum, et attulerunt ei munera: ille vero dissimulabat se audire.

1. Tulit autem Samuel lenticulam olei, et effudit super caput ejus.] Hîc primus est rex Israelis qui unctione consecratur: nam apud gentes ungi jam erat in usu, ut colligitur ex illo Judic. 9. 8. *Ierunt ligna ut ungerent super se regem.* Sic Cyrus vocatur *Christus*, id est unctus, Isaiæ 45. 1. Unctio hæc ordinarie fiebat a Pontifice; subinde tamen à Propheta, uti hîc. Causæ cur ungerentur erant variæ. Prima, ut significaretur summa regis dignitas in temporalibus, æque ac Pontificis in spiritualibus. Hac enim de causa ungebatur, ait Abulensis. Audi S. Cyprian. (vel quisquis est Auctor) de Cardinal. Christi operibus, tract. de Chrismate: *Sicut oleum*, inquit, *fluitat et humidis quibuslibet superfertur; ita excellentia sacerdotalis et regiæ dignitatis, secundùm formam Dei et Christi sub se omnia continens, regimen et munimen tam activæ quam contemplativæ vitæ obtinet.*

Secunda, ut significaretur novo regi à Deo infundi novas vires et spiritum, ad populum Dei in vero ejus cultu continendum, et contra infideles defendendum.

Tertia, ut admonerent reges lenitatis, benignitatis, clementiæ, misericordiæ, charitatis et beneficentiæ (horum enim symbolum est oleum) exercendæ in subditos. Ita S. Gregor. *Oleum*, inquit, *liquoribus aliis superfertur: oleum ignem fovet; oleum vulnera curare consuevit. Ungatur ergo caput Regis, quia spirituali gratia mens est replenda Doctoris. Habeat in unctione sua oleum: habeat misericordiam abundantem, quæ virtutibus aliis præferatur. Habeat oleum, ut dum ardorem sancti Spiritus in se nutrit, lucere vehementer aliis per verbum possit. Habeat oleum medicinæ, ut sapienter disponat, qualiter peccatorum fœtores tergat, et ægras mentes saluti restituat.* Ita S. Greg. trop. adaptans Doctori, quod ad litteram dicitur de rege.

Quarta, ut esset typus Christi qui est summus sacerdos, rex et propheta; Christus enim unctus est à Deo oleo gratiæ, tum habitualis copiosissimæ, tum unionis hypostaticæ, quæ in se est eminentissima. Quocirca reges uncti in Script. vocantur *sancti*, imo *Christi* sive *Messiæ*, ut patet cap. 24. 26. et lib. 2. cap. 1. 1.

Hinc mos hic ad Christianos derivatus est, ut eorum Imperatores et Reges ungantur, imo de jure Canonico sancitum est, ut patet ex cap. *Venerabilem, Extra. de electione.* Et cap. *Cum venissent, Extra. de sacra unctione*, quem morem Deus miraculo confirmavit. Nam cum S. Remigius Clodovæum in regem Franciæ ungeret, columba è cœlo detulit ampullam olei, quo eum unxit; quæ etiamnum Rhemis asservatur, indeque reges Franciæ uncti à Deo nanciscuntur facultatem curandi strumas, sive scrophulas; uti asserunt rerum Gallicarum Scriptores, et testantur qui præsentes fuerunt, et idipsum viderunt.

Porro hæ cæremoniæ non ex lege, sed ex consuetudine apud Hebræos in unctione regis adhibebantur, ait Serarius. *Prima, rex inaugurandus in sede collocabatur. Secunda, diademate ornabatur*, 2. *Paral.* 23. 4. *Reg.* 11. *Tertia, ungebatur. Quarta, ei dabatur in manus liber legis, id est, Deuteronom. Quinta, jurabant in ipsius observationem. Sexta, sacrificia fiebant omnis generis,* 3. *Reg.* 1. *et hîc infra cap.* 11. *quemadmodum apud Herodianum lib.* 2. *Septima, edebantur varia lætitiæ et approbationis signa*, 3. *Reg. et hîc v.* 25. 27.

Lenticulam olei.] Oleo sacro ungebantur Pontifices; Reges vero nunc sacro, ut cum à Pontifice ungebantur; nunc communi, ut cum à Propheta quopiam. An Saul unctus sit ab eo sacro ex tabernaculo accepto, an communi incertum est. Hebræi, teste Vatablo, tradunt solos reges, descendentes ex Juda et Davide, sacro oleo unctos fuisse: Saulem vero communi, eo quòd reprobandus foret.

Porro *lenticula* erat vasculum sive laguncula lenticulari figura, sive instar lentis, qualem habet cornu (unde et cornu vocatur.) Minus apte ergo Abulensis putat *lenticulam* à liniendo dictam. Idem vasculum Festo et Varroni guttur sive gutturnium, eo quòd propter colli angustiam liquor ex eo guttatim effluat. Parvum erat hoc, tum quia parum olei in caput regis effunditur, tum quia secreta et privata erat hæc unctio.

Symbol. S. Gregor. *Lenticula*, ait, *est parvum vas: quid ergo est, quòd lenticula Saul ungitur, nisi quia in fine reprobatur? velut enim lenticula, olei parum habuit, qui spiritualem gratiam projiciendus accepit.* Et inferius: *è contra autem, cum electus rex* (David) *ungi præcipitur, eidem prophetæ Dominus ait: Imple cornu tuum oleo*, 1. Reg. 16. 1. Et Rupert. lib. 2. in Joannem c. 1. *Deus*, inquit, *cum Samuelem misit, ut in regem ungeret electum suum David non lenticulam, sicut ad inungendum Saul, sed cornu olei tollere jussit; verisimiliter significans, doni sui magnitudinem, simul et fortitudinem, id est, throni ejus firmitatem et prophetalis gratiæ celsitudinem.*

Et deosculatus est eum.] Osculum hoc significabat gratiæ communicationem, inquit Procop. ac regalis et sacerdotalis officii mutuam concordiam et operam, scilicet reges debere cum Sacerdotibus et Pontificibus esse concordes, ac mutuo se invicem adjuvare, protegere et propugnare. Osculum enim amicitiæ et pacis est symbolum. Tunc enim optimum est regimen, cum potestas civilis Ecclesiasticæ, sive cum regnum Ecclesiæ, et rex pontifici subservit et opitulatur. Audi Theodor. q. 16. causam hujus osculi litteralem et allegoricam assignantem: *Gratia*, inquit, *quæ sibi inerat eum impertiit. Nam Deus quoque cum insufflasset in Apostolos, dixit: Accipite Spiritum sanctum. Etenim ex plenitudine ejus omnes accepimus. Sic Propheta deosculatus est Regem cui impositæ erant manus.*

Addit Abulensis osculum æque ac unctionem fuisse cæremoniam, qua Saul constitutus fuit rex. Sicut enim cum quis creatur Doctor, inter alios ritus solet accipere osculum à Doctore qui

ipsum creat, et quasi osculo sibi æquat, et in cæterorum Doctorum numerum adsciscit : sic Samuel Judex et Princeps osculatur Saulem, quasi illum sibi æquans, et inter Principes constituens, imo Regem efficiens. Sic Isaac osculatus est Jacob, conferens ei benedictionem primogenituræ, et ex ea principatum super fratres. Genes. 27. 27. Osculum ergo erat signum primogenituræ et delati principatus.

Ecce unxit te Dominus super hæreditatem suam,] id est, super populum suum, uti explicans subdit juxta illud. *Hæreditas mea Israel;* Israel enim erat quasi synagoga, respub. et regnum Deo peculiare et proprium; juxta illud Exodi 19. 5. *Eritis mihi in peculium de cunctis gentibus.*

Moral. S. Greg. *Doctor*, inquit, *eligitur, ut de prælatione sua non suum, sed Domini lucrum quærat. Unctionis fructus est cultus divinæ hæreditatis.*

Et hoc tibi signum, quia (quod) unxit te Deus in principem.] Dat Samuel signum, quod jussu Dei eum unxerit, ac Deus per eum liberaturus sit Israelem de manu hostium, ut Saulis humilis et trepidantis, tam novum arduumque opus et onus subire, animum elevet, roboret et confirmet. Ita Theod. Procop. Hugo, Dion. et alii. Hinc S. Gregor. *Cum*, inquit, *sancti viri ad primatum sanctæ Ecclesiæ sustolluntur, vehementer expavescunt; ne onus tanti ordinis sibi judicio hominum sit impositum, non ordinatione conditoris. Ad robur ergo humilium dantur signa, quibus se à Deo non ab hominibus electos sciant.*

2. Invenies duos viros juxta sepulcrum Rachel in finibus Benjamin.] Hoc sepulcrum erat in Bethlehem, ideoque in tribu Juda. Genes. 35. 19; sed tribus Benjamin erat confinis tribui Judæ. Ita Lyran. Abulen. et Serarius. Alienum enim est sic cum nonnullis dispungere, quasi dicat : *Duos viros* qui nunc, dum hæc loquor, sunt *juxta sepulcrum Rachel, invenies in finibus Benjamin*, cum eo veneris.

Tropol. Rachel, ait S. Gregor. monet regem debere vacare contemplationi, præsertim de sepulcro et morte sua, indeque progredi ad actiones suas, et functiones regias.

In meridie.] Refer hoc non ad locum, sed ad tempus, quasi dicat : Invenies eos in tempore meridiano. Hoc enim significat hebr. צלצח *tseltsach*, id est, *clara umbra*; talis enim est in meridie. Septuag. vertunt : *salientes grande*, sive *granditer*, à rad. צלח *tsalach*, id est, saltare. Quasi dicat : Invenies duos viros saltantes, id est, alacres et lætos, ac præ lætitia exilientes. S. Greg. Dion. Hugo, Abulensis legunt : *Salientes magnas*, vel, *claras foveas* : per quos S. Gregor. Tropol. prædicatores accipit : *In meridie*, inquit, *magnas foveas saliunt, quia per fervorem perfectæ charitatis, cuncta quæ videntur seculi, alta despiciunt. Quidquid enim in hoc seculo altum cernitur, non est vera altitudo, sed fovea quæ omnes quos in sua ambitione recipit, ad inferna deponit.* Aliter S. Bonav. *In meridie*, inquit, *id est, in spirituali prosperitate magnas foveas saliunt, qui lætitiam magnam quam habent in corde, exterius ostendunt : quia inventæ sunt asinæ, id est, animæ Christi sanguine redemptæ.*

Et veneris ad quercum Thabor,] montis, in quo transfiguratus est Christus. Ita Abulensis, licet Hugo putet τὸ *Thabor* esse nomen viri cujus erat hæc quercus. Mystice, *Thabor* hebr. idem est quod *veniens lumen;* unde typus est vitæ contemplativæ. Ita S. Greg. *Hujus*, inquit, *conversationis viri, dum ad exteriora opera activæ vitæ non exeunt, quasi in umbra sunt : quia incendia tentationum sentire non possunt. Quia enim in cælesti desiderio requiescunt, quo longius amoti sunt ab amore mundi, eo quietiores manent in umbra refrigerii.*

Invenient te ibi tres viri ascendentes ad Deum in Bethel. Unus portans tres hædos,] Deo sacrificandos in Bethel. *In Bethel*, id est, ubi Jacob vidit Deum innixum scalæ per quam ascendebant et descendebant Angeli. Genes. 28; inde locus dictus est *Bethel*, id est, *Domus Dei.* Hinc Bethel, quasi hac visione Dei, consecratus fuit locus orationis, æque ac immolationis : tum quia necdum fabricatum erat in templum, extra quod sacrificare Judæis vetuerat Deus; tum quia tabernaculum, quod erat quasi templum mobile et portatile jam erat separatum ab arca, quæ Deum repræsentabat, et arca à tabernaculo, qui erat proprius arcæ locus. Tabernaculum enim erat in Silo, Judic. 18. 1. Arca in Cariathiarim, ut audivimus c. 7. 2. Quare tunc licitum erat alio loco, præsertim à Patriarchis culto qualis erat *Bethel*, sacrificare, Deo id permittente. Hinc et Jeroboam in *Bethel* collocavit vitulum aureum, quasi idolum : ideoque ex *Bethel*, id est, *domo Dei*, fecit *Betaven*, id est, *domum idoli*, uti eam vocant Prophetæ.

5. Post hæc venies in collem Dei,] id est, in Cariathiarim, ubi erat arca Dei, ait R. Salomon. Unde Chald. vertit : *Ad collem in quo arca Domini.* Sic et Isidor. Clarius, Vatabl. et alii; sed errant : nam Cariathiarim erat in tribu Juda; Saul autem jam egressus erat limites Juda, eratque in tribu Benjamin. Lyran. Glossa Hugo, Dion. per collem Dei accipiunt locum in quo degebant Prophetæ Dei, de quibus sequitur. Melius Abulensis, Sanchez, et alii accipiunt Gabaa, quæ erat patria Saulis, eratque in colle : unde et Gabaa est dicta. *Gabaa* enim hebr. est collis. Adde, in Gabaa erat statio Philisthinorum, de qua sequitur, et patet cap. 23. 18. Philisthini enim, ut Israelitas sub jugo suo continerent, et ab eis tributa exigerent, certis locis munitis, uti erant colles, habebant sua castra et præsidia. Ita Abulensis, Lyran. Hugo, et Cajet. *Gabaa* autem vocatur *collis Dei*, quia in ea Prophetæ divinas laudes concinentes morabantur.

Obvium habebis gregem Prophetarum.] Prophetæ hi non erant proprie dicti, qui futura prædicerent; sed erant viri religiosi, qui à turba secedentes vacabant Deo, illique hymnos et laudes concinebant, tum voce, tum instrumentis musicis : unde secum ducebant psalterium, citharam, tympanum et tibiam, ut sequitur. Hos videtur instituisse Samuel, qui multis annis Eliam et Elisæum antecessit. Unde cap. 19. 20. Chald. vertit : *Et Samuelem stantem docentem super eos.* Hi igitur sunt quasi primi Religiosi, quos in sacra Scriptura invenimus. Pro quibus postea David Psalmos composuit. Unde Chaldæus hos prophetas vocat *scribas*, qui scilicet sacræ Scripturæ describendæ, legendæ, discendæ et meditandæ vacabant, uti tempore Christi fecerunt Essæi. Ita Lyran. Abul. Hugo, Cajet. Sanchez, Serarius, Torniellus, Magister Hist. Schol. Genebr. in Chronico, et alii. Hi ergo sunt Prophetæ, qui in sequent. vocantur *filii*, id est, *discipuli Prophetarum*, scilicet Samuelis, Eliæ, Elisei, etc. Erant tamen inter eos aliqui

veri Prophetæ, qui futura prænuntiarent; ut patet ex eo quod illi ipsi prænuntiarint Eliseo raptum Eliæ in cœlum, 4. Regum. 2. 3. Pluribus id probat Abulensis, cap. 19. q. 31.

IPSOSQUE PROPHETANTES,] id est, hymnos Deo canentes. Cantores ergo hic vocantur prophetæ, præsertim ii qui ex afflatu Dei hymnos hos eructabant; uti fecit Saul de quo sequitur. Sic filii Asaph dicuntur prophetasse, id est, Dei laudes cecinisse in cytharis, 1. Paral. 25. 1. Vide quæ de significatis nominis prophetæ dixi 1. Cor. 14. Causam et fructus hujus cantus dat S. Justin. qu. 107. *Excitat*, ait, *Ecclesiasticus cantus cum voluptate quadam animam ad flagrans ejus, quod carmine celebratur, desiderium. Affectiones et concupiscentias carnis sedat : cogitationes malas inimicorum, quos cernere non est, suggestione oborientes amolitur : pietas decertatores, generosos et fortes per constantiam in rebus adversis efficit : omnium rerum, quæ in vita tristes et luctuosæ accidunt, piis affert medicinam.*

Et S. Isidorus lib. 7. Sent. c. 7. *Psallendi*, inquit, *utilitas tristia corda consolatur, gratiores mentes facit, fastidiosos oblectat, inertes excitat, peccatores ad lamenta invitat. Nam quamvis dura sint carnalium corda, statim ut psalmi dulcedo insonuerit, ad affectum pietatis animum eorum inflectit.* Et paulo post ; *Nescio quo pacto modulatione canentis major nascitur compunctio cordis; multi enim reperiuntur qui, cantus suavitate commoti, crimina plangunt; atque ex ea parte magis flectuntur ad lacrymas ex qua psallentis insonuerit dulcedo suavissima.*

6. ET INSILIET IN TE SPIRITUS DOMINI, ET PROPHETABIS CUM EIS,] hoc est afflatus Dei spiritu, et quasi enthusiasmo actus hymnos dictabis et canes Deo. *Hoc verbo* (*insiliet*) *tanquam ex abdito divinitatis secreto repentinus significat afflatus*, ait S. Aug. lib. 2. ad Simplician. q. 2.

ET MUTABERIS IN VIRUM ALIUM,] majorem à Deo infusam accipies sapientiam et magnanimitatem, ex rusticano agasone fies civilis, politicus, regalis, quia indues animum liberalem et regium. Fies ex rudi sapiens, ex duro mitis, ex agresti urbanus, ex privato regius. Addit Naz. dubitandum non esse quin Saul per inhabitantem Spiritum sanctum fuerit in spiritualem virum commutatus.

7. QUANDO ERGO EVENERINT SIGNA HÆC OMNIA TIBI, FAC QUÆCUMQUE INVENERIT MANUS TUA.] Quasi dicat : Ex hisce signis intellige certissimo te esse regem à Deo electum, et facultatem regiam adeptum cum ope Dei tibi assistente, ut possis perficere quæ velis, quæcumque in regimine agenda tibi occurrent. Regaliter ergo age et pugna intrepide pro populo Dei et tuo.

QUIA DOMINUS TECUM EST,] tanquam tuus director et gubernator. Ita Angelom. Abul. et alii. Audi S. Hier. in quæst. *His signis noscere poteris, quia Deus te regem fore voluit : et idcirco ad omnia quæ tibi agenda sunt, regaliter age, quia Dominus tecum est.* Et Chald. *Quando venient hæc signa tibi, parato tibi vasa* (instrumenta) *regni, quia dictum* (verbum) *Domini in auxilio tuo.* Lyran. *Dispone*, inquit, *te quantum potueris ad decenter et potenter regnandum.*

8. ET DESCENDES ANTE ME IN GALGALA.] Videtur Samuel vel rumore populi, vel instinctu Dei præcognovisse machinationes bellicas Naas regis Ammon contra Jabes Galaad. Hac de causa præmittit Saulem in Galgala, quæ vicina erat Jabes Galaad, seque eò secuturum promittit, ut voluntatem Dei de hoc bello illi indicet; sed cum urgeret hostis Samuelem, exspectare Sauli non licuit, ait Cajetanus et Lyranus.

Aliter Abulensis qui generalem hîc regulam dari Sauli à Samuele censet, ut quandocumque in periculis belli et hostium sit constitutus, se recipiat in Galgala, eoque se evocet, et exspectet quasi de voluntate Dei ibidem sciscitaturum; idque innuitur c. 13. 8. Sic quoque Angelom. et Mendoza. *Optime*, inquit Serarius, *jungeretur expositio Lyrani et Abul. ut et tunc temporis id factum sit, et postea semper de compacto fieri debuerit in difficilioribus negotiis, uti ex Josepho intelligitur, et infra cap.* 23. *v.* 8 *et* 18.

Porro in Galgala jubet descendere Saulem; tum quia Galgala erat vicina Jordani, ad eum contra hostes, ne per eum transirent in Judæam, defendendum; tum quia Galgala erat locus dicatus orationi et sacrificio, ex quo Hebræi transeuntes Jordanem sicco pede, prima in Galgala posuissent castra, Josue 4. 20. tum ut hujus beneficii et transitus memorem redderet Saulem, eumque magis Deo obligaret.

UT OFFERAS OBLATIONEM ET IMMOLES VICTIMAS,] quasi dicat : Afferes victimas per sacerdotem immolandas. Nam eas per se Sauli immolare non licebat, quia ipse non erat Sacerdos.

9. IMMUTABIT EI DEUS COR ALIUD,] q. d. Deus cor Saulis, quod, cum esset privatus, erat pusillum, abjectum, agreste, servile; jam eo rege facto fecit magnanimum, sublime, amplum et regale, ut nullis periculis cederet, nullos hostes metueret, nullum onus sibi difficile arbitraretur. Sic S. Catharina Senensis petiit à Christo aliud cor conforme cordi Christi et obtinuit. Ita Abul. *Mutavit*, inquit, *ei cor quod anteà erat parvum et servile, in cor regale.* Hugo Cardin. *Altius*, inquit, *et audacius cor habuit.* Carthusianus ; *Dedit Sauli cor virtuosius et specialiter magnanimius.* Vatabl. *Immisit illi mentem aliam, et cor regium sive regios spiritus.* Theod. *Quoniam*, inquit, *erat rusticus solùm sciens terram colere, cum ei manus imposuisset, dedit ei spiritum regium.* D. Gregor. *Cor*, inquit, *immutatum habebat : quia qui asinas quæsierat, jam de regni dispositione cogitabat.*

Idem tamen Gregor. rursum in malam partem hæc verba explicat. *Si*, inquit, *aliud cor tunc recepisse cognoscitur, coram propheta humilis fuit; sed ut cœpit discedere, pariter et cœpit superbire : in mente sua jam non esse parvulum; sed Regem se cogitabat : adhuc non erat sublimis ordine, sed erat sublimis æstimatione.*

Proprie tamen hîc mutavit Deus cor Saulis, quia fecit *prophetare*, id est, Deo laudes canere uti præcessit. Ita Tertul. l. de anima c. 11. *Saulem*, ait, *tam Dei Spiritus antea vertit in alium virum, id est in prophetam, quam et malus spiritus postea evertit in alium virum, in apostatam scilicet.* Sic et alii Interpretes exponunt.

10. ET PROPHETAVIT IN MEDIO EORUM,] id est, afflatus numine easdem laudes Deo cecinit, quas cæteri Prophetæ canebant. Modum explicat Auctor de mirabil. S. Script. lib. 1. c. 11. agens de cantico Hebræorum post transitum maris Rubri, Exodi 15. *Admiratione*, ait, *dignum miraculum, ut cuncti pariter senes cum pueris, et omnes ætates, eodem inspirati flamine, uno quasi ex ore, nulla præmonitione edocti, easdem continenter litteras decantarent in unum. Ubi non con-*

suetudine humani ingenii, sed divino spiritu cantorum pectora et ora inspirantur, Dominus qui paulo ante in profundo coram eis apparuerat, ipse postmodum in tali cantico, eorum linguas et ingenia gubernabat.

Addunt Hebræi apud S. Hieron. Saulem vere prophetasse de futuro seculo, de præmiis justorum, et pœnis improborum.

11. Num et Saul inter Prophetas,] ex subita mutatione tanta Saulis hæc vox adstantium erupit, quæ versa est in proverbium simile illi quo dicimus : *Anser inter olores, asinus inter apes, corvus inter Musas.* Simili modò dixere tempore Christi de Saulo facto Paulo : *Numquid Saulus inter Apostolos?* Numquid ille Jesum prædicat, qui Jesum persequi solebat? ait S. Gregor. Hoc proverbium quoque usurpes, cum promiscue quilibet sibi magnificam aliquam functionem solitis suis viribus majorem usurpat; ut hoc nemo non tractat sacras litteras, de iisque disputat. Ita S. Greg. Nazianz. Apolog. de fuga sua ad Pontum : *Pro eo,* inquit, *quod deberent esse dociles Dei, prophetant omnes, adeo ut et Saul sit inter Prophetas juxta priscam historiam et proverbium.* Acte Epictetus c. 20. can. 20. *Philosophari,* inquit, *desideras? para te ipsum, quasi irridendus sis, quasi te subsannaturi multi sint, quasi dicturi : de repente hic nobis philosophus evasit? et unde nobis hoc supercilium?*

Mor. disce hìc quàm utilis sit societas bonorum : hæc enim aliis suam bonitatem affricat. En tibi Saul in societate Prophetarum, fit propheta et prophetat. Deus enim suum spiritum afflans Prophetis, etiam Sauli inter eos constituto eum afflabat.

Mystice S. Bernard. serm. 2. ad fratres, de altitudine cordis : *Magnum*, inquit, *prophetandi genus, cui vos deditos esse conspicio; magnum prophetiæ studium, cui vos conspicio mancipatos. Quo illud? Nempe juxta Apostolum non considerare quæ videntur, sed quæ non videntur sine dubio prophetare, est ambulare in spiritu; ex fide vivere, quæ sursum sunt quærere, non quæ super terram; oblivisci quæ retro sunt, et extendi in anteriora, ex magna parte prophetare est.*

12. Et quis pater eorum,] ita legunt Roman. quod primo aliqui sic explicant, quasi dicat: Mirum non est Saulem prophetare, quia Prophetæ donum prophetiæ non habent à parentibus, quasi ex traduce, sed à Deo : sicut ergo Deus illis idipsum gratis communicavit, sic et Sauli. Ita Lyran. Hugo, Dion. Vatabl. Sanchez, et alii.

Aliter explicant nonnulli per auxesin, quasi dicat : Quomodo Saul subito factus est propheta? imo pater eorum, scilicet et cæterorum Prophetarum? illis enim Saul canendo eminet, quasi pater, id est magister discipulis. Quomodo tam subito factus est Prophetarum magister, qui paulo ante necdum eorum erat discipulus? Ita Hebræi apud S. Hieron. in Quæst.

Porro Sept. legunt : *Et quis pater ejus?* quasi dicat : Nonne Cis est pater Saulis? Cis autem est homo amusus; quomodo ergo filius ejus Saul illico tam canorus evasit musicus? Quis eum docuit adeo melodice canere? utique non pater Cis, nec quis alius præter Deum. Verum legendum cum Hebr. Chald. et Roman. *Et quis pater eorum?*

13. Et venit ad excelsum,] scilicet collem unde prophetæ descenderant vers. 5; in excelso enim erat locus orationis et sacrificii. Eo ergo ascendit Saul antequam ad suos rediret, ut animum colligeret, et Deo pro tot donis sibi collatis gratias ageret, ait Abulen. Hugo et Dion. Mystice S. Gregor. *Ad excelsum,* inquit, *post prophetiæ ministerium venit, qui ad cœlestia gaudia, quæ prædicat, mentem erigit, et ad ea amando, se sublevat, quæ loquendo monstrat. Doctores quidem cum minoribus plana prædicant, quasi in plano sunt : et quia post verba prædicationis ad promerenda ea quæ prædicant, se bonis operibus præparant, ad excelsum venire perhibentur.*

14. Dixitque patruus Saul.] Patruus hic Saulis fuit Ner pater Abner principis militiæ Saulis, inquiunt Beda, Hugo, Abul. Dion. et alii. Nec ergo fuit pater Cis patris Saulis.

16. De sermone autem regni non indicavit ei.] Cur tam altum de regno suo Saul tenuit silentium? Respond. Lyran. *Ut evitaret jactantiam, et humilitatem servaret.* Vatabl. *Hoc tribuitur,* inquit, *modestiæ Saulis.* Abulensis : *Erubuit,* inquit, *de se hoc dicere, ne videretur se jactare, si hoc crederet esse verum.* Addit Carthus. *Quo exemplo,* inquit, *quorumdam jactantia, vanitas, insipientia arguuntur, qui nihil norunt celare, et præsertim, si quid gloriæ et honoris eis exhibitum fuerit, aut exhibendum, silere non valent, et propriam pandunt stoliditatem.* Porro S. Greg. *Verbum,* inquit, *non indicat, qui magnitudinem sanctitatis per vanam gloriam non revelat. Nam qui magna dignitate, magnaque sanctitate radiat, multa vivendo ostendit, quæ loquendo non dicit.*

Secunda causa fuit, ne secretum propalaret : ita Lyran. *Nam Samuel,* ait, *unxerat eum secreto propter quod puerum Saulis fecit præire, ne audiret verba ejus, ut supra dictùm est : et ideo voluit tenere secretum, et debuit quousque Samuel negotium publicaret.* Regi enim ad regia negotia summe opus est secreto.

Tertia, ne patrui invidiam sibi concitaret, uti concitavit Joseph narrans somnium fratribus de suo principatu : ita Joseph. 6 Antiq. c. 4. Hugo, Abulensis et alii.

17. Et convocavit Samuel populum ad Dominum in Maspha,] non quod *in Maspha* esset arca Domini, ut vult. Lyran. sed *ad Dominum*, id est, ad comitia Domini, ad conventum et Ecclesiam Domini, ad Synagogam Domini; ubi enim est Ecclesia Dei, ibi est præestque ipse Deus. Rursum *ad Dominum,* id est, ad Domini sortes et judicium; quo scilicet Dominus publice erat designaturus regem Israelis à se electum : ita Cajet. Vide dicta de *Maspha* c. 7. v. 5. et Judic. 20. v. 1. Noluit enim Deus suspectum populo esse Samuelem, quasi humano non divino judicio rem tantam peregisset.

18. Ego eduxi Israel, etc.] Vere S. Bernard. Serm. de septem misericordiis, de se ipso fatebatur : *Sic,* inquit, *onerat me miserationibus suis Deus, sic obruit beneficiis, ut onus aliud sentire non possim.*

19. Nunc ergo state coram Domino.] *Religiosus,* inquit Cajet. *sortium usus significatur, per stare coram summo Deo : ut non ex casu, sed ex divina providentia exspectarent effectum sortis, elevatis mentibus in Deum et devote commendando causam Deo.*

20. Et applicuit (hebr. יקרב *iacreb,* id est, appropinquare vel accedere fecit) omnes tribus

ISRAEL,] ad sortem, hoc est : dedit vel jecit sortem duodecim tribubus, ut per eam videret quam ex illis Deus eligeret, ut ex ea regem designaret. *Applicuit* eas Samuel, ait Abul. ponendo sortes pro illis, vel Deum interrogando pro singulis. Quales fuerint hæ sortes nescimus, quia eas Scriptura non explicat.

Nota : Samuel jam ante ex Dei jussu Saulem unxerat in regem, sed secreto; nunc ut eumdem à Deo electum toti populo ostendat, sortem jacet instinctu Dei, qui Samueli suggessit se ita sortes has directurum, ut non in alium quàm in Saulem caderent. Prudenti consilio id fecit Deus ne quis à Samuele non à Deo electum Saulem ob privatam amicitiam, spes et commoda arbitraretur; aut se vel alios è Juda, vel aliis nobilioribus tribubus, ait Lyran. regno digniores esse judicaret. Sors hæc fuit divinatoria, sed à Deo suggesta, ideoque licita. Vide quæ de sorte triplici partim licita, partim illicita, dixi Actor. 1. Et Jonæ 1.

21. ET CECIDIT COGNATIO METRI.] Inter filios Benjamin qui exacte numerantur 1. Paral. 8. v. 1. et seq. nominatur *Metri*. Quare Hebræi, Lyran. Abulens. Hugo, Dion. et alii censent aliquem ex posteris Benjamin, qui nominantur 1. Paral. 8. cognominatum fuisse *Metri*, id est, *jaculatorem*, quod in arte sagittandi, scopum scilicet configendi excelleret; in hac enim eminuisse Benjaminitas patet. Judic. 20. 16.

22. ET CONSULUERUNT POST HÆC DOMINUM,] per Pontificem indutum Rationali in quo erant Urim et Tummim, uti dixi Exodi 28. 30.

ECCE ABSCONDITUS EST DOMI,] in vasis quibusdam, ut habent Hebr. et Græca, puta in populi, qui convenerat, sarcinis, ait Vatabl. vel in latebram aliquam fugerat, ut ait Josephus, idque ex humilitate qua se regno indignum judicabat, et onus regendi formidabat, ait Lyran. Hugo, Abulens. et Cajet. Vide hic quomodo honor sequitur fugientes, sequentes fugit, uti secutus est Saulem.

23. ALTIOR FUIT UNIVERSO POPULO AB HUMERO ET SURSUM,] ut sicut corpore, sic et mente, virtute et dignitate regia subditis omnibus emineret. Fuit ergo Saul procerus, et quasi gigas. Sic Anchises Æneid. 8. ait Virgil. *cunctis altior ibat*, et Turnus. l. 7. *toto vertice supra est.* Sic procerus fuit Salomon Cant. 5. 15. Carolus Magnus, Julius Cæsar, Romulus. Suum Trajanum laudat Plinius in Panegyrico : *Quod non humeris hominum, ut alii superbi Imperatores, veheretur ; sed sola corporis proceritate elatior et excelsior, non de patientia civium, sed de superbia Principum triumphasset.*

Audi Theod. *Ideo Deus elegit omnium maximum, quia Hebræi non animi virtutem, sed corporis magnitudinem mirabantur.*

Tropol. S. Greg. *Rex*, inquit, *præcellit collo, præcellit et capite. Quid enim in collo, nisi locutio? quid in capite, nisi mentis contemplatio designatur? Capite ergo et collo subditorum omnium capita excellit, si contemplationis altitudine mirabilis est, et sublimitate doctrinæ.* Et paulo inferius : *Emineat*, inquit, *Rex collo, emineat capite, sit humero sublimis, ut conversatione perfectus sit, eloquio mirabilis, præ cæteris arduus in arce contemplationis.*

Allegor. Saul fuit typus Christi, idque ob tres analogias quas recenset Beda lib. 2. in Samuel c. 3. *Primo*, inquit, *quia Saul de tribu Benjamin, id est, filii dexteræ, descendit : ita Christi Domini familia, quæ ab eo pascitur ac regitur, tota dextera est ; nam ejus charitas in eis solum, qui ad dexteram regni partem pertinent, perfecte generatur. Secundo, quia Saul altior fuit universo populo, seu eminebat super omnem populum ; ita Christus Dominus suæ sanctitatis et potestatis gloria cunctos facile superabat. Quis enim similis erit Deo, inter filios Dei ?* Et iterum : *Qui de cœlo venit, super omnes est. Tertio, quia Saul in Regem ungendus absconditus est domi ; ita et Christus Dominus, cum venturi essent ut raperent eum et constituerent sibi Regem, fugit.* Nec sine mysterio Saul domi absconditur : *Quia Christus Dominus*, inquit Beda, *intus se quæri debere, intus inveniri posse, intus esse quæ docet ; intus, quò ducit, ostendit.*

25. LOCUTUS EST AUTEM SAMUEL LEGEM REGNI,] id est, præscripsit leges servandas tam Regi circa populum, quàm populo circa Regem, quid scilicet Rex populo, ac vicissim quid populus Regi præstare deberet. Hinc liquet jus Regis à Samuele recensitum cap. 8. versu 11. non esse legitimum, sed inique usurpatum.

26. ET EXPOSUIT CORAM DOMINO,] puta coram arca Domini. Hîc ergo Samuel publice coram toto populo Saulem ex Dei jussu pronuntiavit Regem, ideoque publice rursum eum unxit, et diademate cæterisque regiis insignibus decoravit. Ita Abulens. et sat colligitur ex innovatione regni quæ facta dicitur, cap. seq. v. 14.

SED ET SAUL ABIIT IN DOMUM SUAM IN GABAA.] Mystice S. Gregor. : *Domus*, inquit, *Regis in Gabaa sita perhibetur. Gabaa quippe sublimis dicitur. Domus ergo Regis in Gabaa esse ostenditur, quia electus Doctor non ima et terrena cogitando incolere ; sed alta et cœlestia meditari studet.*

27. FILII VERO BELIAL (homines indomiti, superbi, protervi, inobedientes, rebelles) DIXERUNT : NUM SALVARE NOS POTERIT ISTE ?] *Iste*, scilicet vilis, plebeius, ignobilis, incognitus, inexpertus ; quid faciet hic longolius ? quid præstabit turris hæc carnea ? *Non est in tanto corpore mica salis.* Ad quid tantum gigantis supercilium, nisi ut capita nostra despiciat, eaque suis brachiis premat, et tundat? Hic erit noster Cacus, de quo Ovidius :

Dira viro facies, vires pro corpore, corpus
Grande : pater monstri Mulciber hujus erat.

ILLE VERO DISSIMULABAT SE AUDIRE.] Hebr. *obsurdescebat*, gerebat se quasi surdum : *Noluit enim*, ait Dion. *regnum suum à turbatione, lite et sanguine inchoare. Si enim ostendisset se verba illa audire, nec vindicasset, pusillanimis videretur ; si vero ulcisceretur, ferocitati et arrogantiæ adscriptum fuisset.* Ergo recte dissimulavit, finxitque se non audire, juxta illud Eccles. 32. 12 : *In multis esto quasi inscius.* Sapienter S. Isidor. lib. 3. Sent. cap. 50 : *Plerumque*, ait, *Princeps justus etiam malorum errores dissimulare novit, non quod iniquitati eorum consentiat ; sed quod aptum tempus correctionis exspectet, quando eorum vitia vel emendare valeat, vel punire.* Et Seneca lib. 1. de Clementia : *Regibus*, ait, *certior est ex mansuetudine securitas ; quia frequens vindicta paucorum odium reprimit, omnium irritat.* Et paulo inferius : *Clementia ergo non tantum honestiores, sed tutiores præstat ; ornamentumque imperiorum est, simul certissima salus.* S. Bern. ad Eugenium Pontificem : *Pauca*, ait, *castiges ;*

multa dissimules. Theodosii Imper. in injuriis clementiam ita dilaudat S. Ambros. epist. 17: *Antiochenis*, inquit, *jam donasti injuriam; inimici tui filias revocasti, nutriendas apud affinem dedisti; matri hostis tui misisti de ærario tuo sumptus.* Et August. lib. 5. de Civit. cap. 26: *Inimicorum suorum*, ait, *filios, quos non ipsius jussus, sed belli abstulerat impetus, Christiana charitate dilexit; nec privavit rebus, sed auxit honoribus.*

Causam dat S. Ambros. serm. 20: *Quo enim quis fuerit ad injuriam patientior, eo potentior constituitur in regno.* Sapienter S. Ambros. lib. 2. de Interpellat. Job c. 3: *Tacere*, inquit, *debet, qui recognoscit objectum, ne vulnus exasperet et scindatur cicatrix, tacere, et qui non recognoscit; audit enim alterius, non suum crimen; quod si referat, suum facit; si tacet, retorquet, et convicianlem vulnerat.*

Sapientius Tertull. lib. de patientia c. 8. docet claudendas esse aures ne injurias audiant: *Si parum*, inquit, *æquanimiter audiam dictum aliquod in me protervum aut nequam, reddam et ipse amaritudinis vicem necesse est; aut cruciabor impatientia muta. At qui hujusmodi dictis aures obstruxerit, ab utroque incommodo eripietur; neque loquens maledicet, neque tacens affligetur. Ita David suas aures obstruebat. Ego autem, inquit, sicut surdus non audiebam, et sicut mutus non aperiens os suum; et factus sum sicut homo non audiens, et non habens in ore suo redargutiones.*

Fructum hujus patientiæ subjicit Tertull.: *Omnis*, inquit, *injuria seu lingua, seu manu incussa, cum patientiam offenderit, eodem ictu dispungetur, quo telum aliquod in petra constantissimæ duritiæ libratum, et obtusum. Concidet enim ibidem irrita opera et infructuosa; et nonnunquam repercussum in eum qui emisit reciproco impetu sæviet. Nempe idcirco qui te lædit, ut doleas; qui fructus lædentis, in dolore læsi est. Ergo cum fructum ejus everteris non dolendo, ipse doleat necesse est amissione fructus sui.*

Regium ergo, imo divinum est, injurias contemnere, despicere, indulgere, et beneficiis obruere.

CAPUT UNDECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Naas rex Ammon vult viris Jabes Galaad eruere oculos dextros. Audit id Saul, cogitque exercitum, quo cædit castra Naas ad internecionem. Quare, v. 12. Hebræi applaudunt, eique regnum confirmant in Galgala.

1. Et factum est quasi post mensem, ascendit Naas Ammonites, et pugnare
cœpit adversum Jabes Galaad. Dixeruntque omnes viri Jabes ad Naas;
Habeto nos fœderatos et serviemus tibi. 2. Et respondit ad eos Naas Am-
monites: Ad hoc feriam vobiscum fœdus, ut eruam omnium vestrûm
oculos dextros, ponamque vos opprobrium in universo Israel. 3. Et
dixerunt ad eum seniores Jabes: Concede nobis septem dies, ut mitta-
mus nuntios ad universos terminos Israel; et si non fuerit qui defendat
nos, egrediemur ad te. 4. Venerunt ergo nuntii in Gabaa Saulis, et locuti sunt verba hæc,
audiente populo; et levavit omnis populus vocem suam, et flevit. 5. Et ecce Saul veniebat
sequens boves de agro, et ait: Quid habet populus quod plorat? Et narraverunt ei verba
virorum Jabes. 6. Et insiluit Spiritus Domini in Saul, cum audisset verba hæc, et iratus est
furor ejus nimis. 7. Et assumens utrumque bovem, concidit in frusta, misitque in omnes ter-
minos Israel per manum nuntiorum dicens: Quicumque non exierit, et secutus fuerit Saul
et Samuel, sic fiet bobus ejus. Invasit ergo timor Domini populum, et egressi sunt quasi vir
unus. 8. Et recensuit eos in Bezech: fueruntque filiorum Israel trecenta millia; virorum autem
Juda triginta millia. 9. Et dixerunt nuntiis qui venerant: Sic dicetis viris qui sunt in Jabes
Galaad: Cras erit vobis salus, cum incaluerit sol. Venerunt ergo nuntii, et annuntiaverunt
viris Jabes: qui lætati sunt. 10. Et dixerunt: Mane exibimus ad vos, et facietis nobis
omne quod placuerit vobis. 11. Et factum est, cum dies crastinus venisset, constituit Saul
populum suum in tres partes, et ingressus est media castra in vigilia matutina, et percussit
Ammon usque dum incalesceret dies; reliqui autem dispersi sunt, ita ut non relinque-
rentur in eis duo pariter. 12. Et ait populus ad Samuelem: Quis est iste qui dixit: Saul
num regnabit super nos? Date viros, et interficiemus eos. 13. Et ait Saul: Non occidetur
quisquam in die hac, quia hodie fecit Dominus salutem in Israel. 14. Dixit autem Samuel ad
populum: Venite et eamus in Galgala, et innovemus ibi regnum. 15. Et perrexit omnis
populus in Galgala, et fecerunt ibi regem Saul coram Domino in Galgala, et immolaverunt ibi
victimas pacificas coram Domino. Et lætatus est ibi Saul, et cuncti viri Israel nimis.

1. HABETO NOS FOEDERATOS,] q. d. *Pange nobiscum fœdus*, ut vertunt Septuag. Chaldæus vero: *Decerne nobis pactum, et serviemus tibi*; quasi dicant: Subditi et servi tui erimus, sed fœderati, non bello victi et manu capti, quasi mancipia.

2. IN HOC FERIAM VOBISCUM FOEDUS, UT ERUAM OMNIUM VESTRUM OCULOS DEXTROS,] tum ad ignominiam et opprobrium, ut sequitur; tum ut vos semicæcos et bello inutiles reddam: *Milites enim oculum sinistrum scuto tegunt, dextro vero in pugna rem gerunt*. Ita Abul. Audi Josephum lib. 6. Antiq. cap. 5: *Hic* (Naas) *Judæis ultra Jordanem habitantibus infestus, cum magno et forti exercitu regionem ingressus, urbes eorum subjugare cœpit; nec contentus libertatem in præsens abstulisse, ut omnem rebellandi materiam in futurum adimeret, tam ultro deditis, quàm vi subactis, dextrum oculum eruebat; ut quoniam scutum sinistro prospectum negat, omnino inutiles bello fierent.*

Tertiam causam addit Dion. scilicet voluisse Naas hac exoculatione Jabesitarum, terrorem sui omnibus Hebræis incutere, ne quis deinceps similis supplicii metu, sibi rebellare auderet.

Tropol. *Naas* hebr. idem est quod *serpens*, puta diabolus, *qui dextros oculos suorum eruit, quando abstinentibus à se devictis, sic per gulam prævalet, ut carnalia sola cupiant, et spiritualia, quæ amare solebant, non attendant*, ait S. Greg. Beda et Angelomus; spiritualia enim sunt dextra, id est, potiora et meliora; ideoque dextro et meliori oculo intuenda: carnalia vero sunt sinistra, id est, viliora; ideoque sinistro et viliori oculo obiter aspicienda. Dextro ergo suspicimus cœlum et cœlestia; sinistro despicimus terram et terrestria.

Audi S. Nilum in Ascetico: *Naas Ammonites, qui serpentem significat, Israeli perspicaci omnem oculum dextrum effossurum se minitatur, ut nulla dextera cogitatio ad ullam dexteram actionem dirigatur; eos enim qui à contemplatione ad actionem se conferunt, valde proficere non ignorat; nam illi in actionibus suis sine reprehensione egerunt, qui mentis oculis acutissimis, quid agendum sit, antea meditati sunt.*

3. CONCEDE NOBIS SEPTEM DIES,] ad petendum à cæteris Hebræis consilium et auxilium. Concessit eis hoc Naas superbus non ex pietate, sed ex animositate, ait Dion. æstimans neminem ausurum eis succurrere, vel sibi in prælium occurrere. Putabat enim tam paucis diebus tantum exercitum, qui suo par foret, cogi non posse.

4. VENERUNT ERGO NUNTII IN GABAA SAULIS,] Gabaa enim erat patria Saulis, ideoque in ea rex factus residebat.

5. ET ECCE SAUL VENIEBAT SEQUENS BOVES DE AGRO.] *Veniebat*, ait Hugo, *sequens boves de agro; non ut custos boum, quia hoc esset inconveniens, ut Rex esset bubulcus; sed casu accidit, ut cum rediret Saul de agro, boves præcederent eum in via.* Sic et Lyran. et Dion.

Verum hic sensus contortus videtur et violentus; sequi enim boves de agro, est aratorum boves ab aratro reducentium ad stabulum. Fuit ergo Saul arator, ait Abulens. et licet jam foret rex creatus, ad solitam tamen agriculturam, cum alia regni negotia non occurrerent, rediit. Sic et David, postquam à Samuele unctus esset in Regem, rediit ad pascendum suas oves. Unde vers. 7. utrumque hunc bovem suum, quo arabat Saul, concidit in frusta. Erant ergo hi proprii ejus boves, non alieni. Ita Abulens. Cajet. Sanchez, Mendoza et alii. Causam dat S. Greg. lib. 19. Moral. cap. 17: Quia *perit omne quod agitur, nisi sollicite in humilitate custodiatur.* Et *hoc*, ait Hugo Card. *est contra Religiosos, qui quando fiunt Episcopi, dimittunt regulam suam.* Vide et mirare hîc simplicitatem et modestiam primorum regum, Saulis et Davidis, ac agriculturæ dignitatem et præstantiam; utpote quam olim Reges et Principes exercuerint. Sic Romulus, Remus, Curius, Fabricius, primique romani Senatores et Principes erant aratores et agricolæ. Audi Propert. lib. 4:

> Curia, prætexto quæ nunc nitet alta senatu,
> Pellitos habuit, rustica corda, Patres.
> Buccina cogebat priscos ad verba Quirites.
> Centum illi in prato sæpe Senatus erat.

Plinius lib. 18. hist. cap. 3: *Ipsorum*, inquit, *manibus Imperatorum colebantur agri; gaudente terra vomere laureato, et triumphali aratore.* Valerius Maximus libr. 4. cap. 4: *Illi*, inquit, *prædivites, qui ab aratro accersebantur, ut consules fierent, voluptatis causa solum versabant; imo quos pericula Reipublicæ imperatores accersebant, angustiæ rei familiaris, bubulcos fieri cogebant.* Causam dat S. Chrys. hom. 15. in 2. ad Corinth. Quod Deus primis parentibus agriculturam ut necessariam, artemque innocentissimam et præstantissimam indixerit, juxta illud Gen. 2. 15: *Posuit eum in paradiso voluptatis, ut operaretur et custodiret illum.* Et mox à diluvio cœpit *Noe vir agricola exercere terram, et plantavit vineam.* Genes. 9. 20. Audi Philonem. lib. de Abel et Cain: *Moyses*, ait, *præclaram existimans artem pastorum, ipse tractavit hoc negotium.* Et lib. de Agricultura: *Tanta*, inquit, *curæ pastoralis honestas creditur et utilitas, ut Poetarum gens reges soleat vocare pastores populi.* Et lib. de Joseph agens de cura pastoritia: *Quæ disciplina*, ait, *cum civili convenit. Et hoc est, opinor, cur Poetæ reges vocant pastores populi. Nam qui summus est in arte pecuaria, facile bonus rex evadet, pulcherrimo hominum gregi præpositus, approbata industria in minore negotio.* Denique lib. 1. de vita Moysis tom. 2. de Moyse: *Præfuit*, ait, *gregibus, ad principatum se præparans. Nam pastoralis ars ad regnum est præludium, hoc est ad regimen hominum, gregis mansuetissimi.* Clemens Alexand. lib. Strom.: *Moyses*, ait, *oves pascit, ut qui ad principatum pastoralem prius erudiretur. Ei enim qui hominum gregi est præfuturus, est præexercitatio, ovium pascendarum scientia. Ab ea autem ducit Deus, ut esset dux Hebræorum exercitus.* D. Ambr. eleganter idipsum notat lib. 1. Epist. epist. 4: *Abraham*, ait, *et Jacob et postea Moyses et David pastores fuerunt, regalem quamdam in hoc munere disciplinam induentes.* Denique S. Basil. hom. 26. de Martyre Mamante: *Ne contemnas*, inquit, *virum ubi pastorem audis. Qui Deo primus placuit, Abel pastor fuit. Moyses magnus ille legislator pecudes pavit in monte Horeb; et per pasturam ad colloquium Dei pervenit. Jacob Patriarcha, pecudes pascendo, pro veritate patientiam ostendit, et in modica imagine universam vitam suam, quasi quodam charactere obsignavit; David à pecudum pastura pervenit ad regnum. Sorores quædam sunt pastura et regni administratio. Quapropter Dominus, utraque complexus, et pastor est et rex.*

6. Et iratus est furor ejus nimis.] Acuit Saul iram justam in Naas idololatram et tyrannum tam indigna poscentem ab Israelitis ; Deo et sibi quasi Regi jam subditis, ut illa ipsi esset cos virtutis, eumque stimularet ad justam de eo vindictam, et subditorum defensionem ; ad hoc enim opus erat animo heroico et excelso, præsertim in re tam subita, cum nullum haberet militem, et hostis tempusque angustum urgerent. Audi S. Basil. hom. 10. de ira : *Nervus*, inquit, *est animæ indignatio fortitudinem constantiamque præbens ad res bene gerendas ; quæ animam voluptate delinitam ac lascivientem, veluti ferro quodam cohibens, austeriorem fortioremque ex molli ac remissa dedit.* Et paulo post : *Ira*, inquit, *velut armis utamur. Ideo Moyses omnium hominum mansuetissimus, vituli idololatriam damnans, Levitarum manus in cædem fratrum armavit. Quid Phinees justum reddidit? Nonne contra fornicantes ira, qui alioqui mitis ac mansuetus existens, protinus utrumque trucidavit ; Samuel autem regem Amalec nonne justa ira in medium trahens occidit? Sic itaque fit ira sæpenumero bonarum actionum administra. Elias vere Zelotes turpitudinis Sacerdotes justa indignatione in totius Israel utilitatem, ut morte mulctarentur, effecit.*

Quocirca S. Ambr. l. 1. Offic. c. 21. *Irascimini*, ait, *ubi est culpa, cui irasci debeatis ; non potest enim fieri ut non rerum indignitate moveamur ; alioqui non virtus, sed lenitudo et remissio judicatur. Irascimini ergo, ita ut à culpa abstineatis.*

Tropol. S. Gregor. : *Ecce*, ait, *Saul ut irasci nimis potuerit, prius in eum spiritus Domini insiliit. Quàm metuenda sit ergo Sanctorum ira cernimus, si insilientem in eos Domini Spiritum cogitamus ; si dum illos foris irascentes aspicimus, commoventem spiritum intus pariter attendamus ; quoties ergo majorum zelo corrigimur, sub eorum indignatione vehementer possumus pavere, si eorum impetum motum sancti Spiritus credimus.*

7. Et assumens utrumque bovem, concidit in frusta.] Imitatus est Saul exemplum Levitæ, qui uxorem stupro occisam conscindens in frusta, illa per totum Israelem dispersit, itaque omnes ad stupri vindictam accendit. Judic. 19. 29. Sic novitas concisionis, novi regis minantis se idem facturum bobus ejus, qui se à bello subduxisset, omnes impulit ad commune periculum communibus animis armisque propulsandum. Timebant enim tyrannum Naas, ne subjugatis et exoculatis Galaaditis, victoria insolescens, pergeret trans Jordanem, ibique pari cæteros feritate omnes Hebræos sub jugum mitteret et exocularet. Timebant quoque iras et minas sui regis Saulis. Timebant denique Deum vindicem, ne si regem suum ab eo constitutum desererent, ab eo in manus Naas traderentur.

Quicumque non exierit et secutus fuerit Saul et Samuel, sic fiet bobus ejus.] Hinc patet Samuelem Dei monitu adfuisse Sauli, et interfuisse castris et prælio, ut omnes ad illud animaret, et suis precibus meritisque, eis à Deo victoriam impetraret. Unde et ea parta vers. 12. ait populus ad Samuelem : *Quis est iste qui dixit: Saul non regnabit super nos?* Et versu 14 : *Dixit Samuel ad populum*, etc., toti ergo huic belli tam periculosi negotio interfuit, imo præfuit cum Saule Samuel, quasi judex vindexque Israelis. Nota hìc : tam diu bonus fuit Saul, quamdiu Samuelem directorem secutus est; quando vero ejus monita jussaque neglexit, factus est malus et reprobus. Rursus Saul præponit se hìc Samueli, quasi rex totius Israelis, ideoque dignior ; licet Samuel eo esset sanctior.

Sic fiet bobus ejus.] Sed cur idipsum hominibus ipsis non comminatur ? Respondet R. Salomon apud Lyranum et Abulensem : *Noluit*, ait, *comminari pœnam mortis, vel detruncationis membri, ne in principio regni sui, à magno rigore incipere videretur.* Astipulatur Dionysius : *Comminabatur*, ait, *Saul pecorum ablationem, non hominum trucidationem ; ut temperate inciperet suam exercere jurisdictionem.*

Novelli ergo principes, si sapiunt, sequantur illud Claudiani : *Mitissima sors est regnorum, sub rege novo.*

8. Fueruntque filiorum Israel trecenta millia, virorum autem Juda triginta millia.] Mendaciter Josephus, ut vires suorum Israelitarum Vespasiano et Romanis ostentet, ait ex Israele fuisse septingenta millia, ex Juda vero septuaginta. Quamquam Septuag. hic numerent sexcenta millia Israelis, et septuaginta ex tribu Juda. Porro Saul *recensuit eos in Besech*, qui erat locus juxta Jordanem, cujus rex erat Adoni-Besec, Judic. 1. 5. quam Josephus *Balam* vocat, Septuag. *Bama.*

Mystice, *Besec* hebr. idem est quod *fulgur* vel *egestas*, quod Beda ad mysterium traducens asserit, *fideles omnes, æternæ patriæ cives, in Christo Domino, qui fulguri comparatur*, Lucæ 17. vers. 24, *numerandos esse et colligendos.* Et rursus, *qui relictis omnibus sequuntur Dominum, describendos esse et recensendos, ut regno cœlorum potiantur, quod pauperes spiritu consequuntur*, Matth. 5. v. 3.

Porro numeris 300 et 30 millium, idem Beda hoc mysterium assignat : *Ternarius*, ait, *propter confessionem sanctæ Trinitatis ad fidem ; denarius, et centenarius propter dexteræ mercedis electionem, et denarium diurnum bonis vinitoribus dandum, referuntur ad spem. Porro millenarius ad immobilem stabilemque perfectæ dilectionis respicit operationem.* Et statim : *In filiis Israel, qui est videns Deum, intelligit speculantium perfectionem ; in viris autem Juda, qui interpretatur confessio, confitentium fortitudinem*, suo utrisque nomine optime accommodato. Nam *contemplatores* mitiori vocabulo *filii ; confessores*, solidiori nomine *viri* nuncupantur.

9. Cras erit vobis salus.] Mirare hìc prudentiam et celeritatem Saulis, qui uno die tantas copias conflavit, disposuit, magnis itineribus in hostem contendit, pugnavit, vicit, triumphavit, ut cum Julio Cæsare dicere posset : *Veni, vidi, vici.* Hinc patet minus vere Josephum, et ex eo Magistrum hist. schol. pro *cras*, supponere, *tertio die. Credibile est*, ait Dion. *quod Samuel divina revelatione cognovit, quod Saul cum suis triumpharet.*

Cum incaluerit sol.] Mystice B. Petrus Dam. lib. 6. epist. 5 : *Cum*, ait, *mens per desidiam primitus tabefacta, jam in se reversa, ad Conditoris sui desiderium recalescit ; cum torporem negligentiæ deserit, et frigus insensibilitatis pristinæ flamma sancti amoris accendit ; tunc velut incalescente sole, victoria de hostibus sumitur, et obsessa civitas de superbi regis manibus liberatur. Hinc est quod de Abraham scriptum est : Quia apparuit ei Dominus in convalle Mambre in ipso fervore diei.* Genes. 18. versu 1 : *Hinc est quod de*

Lot dicitur : Sol ortus est super terram , et Lot ingressus est Segor. Genes. 19. versu 23. *Recte igitur mundi, sive principis ejus amicitias dedignamur , et cum eis simul societatis fœdus habere contemnimus , ne dum tenebris jungimur , luce privemur.*

10. MANE EXIBIMUS.] Audi S. Greg. : *Qui*, ait , *jam de vicino auxilio securi sunt, quamdam spem hostibus tribuunt, quos promittendo illudunt. Voce quidem debilitatem simulant ; sed fortitudinem promissi auxilii intus servant. Aliud ergo promittunt, aliud credunt.* Et paulo post : *Dabant*, ait, *hostibus credere, quod sic se in eorum manibus traderent , ut facere de eis possent quæcumque voluissent. Sed qui in diem sequentem venturum Regem in suum auxilium noverant , exire cum eo non ad hostium manus , sed ad interfectionem cogitabant.*

11. CONSTITUIT (divisit) SAUL POPULUM IN TRES PARTES ,] ut tribus ordinibus et locis in hostium castra ex inopinato irruerent ; itaque eos percellerent et occuparent, ne quis eorum evaderet. Rursum , ut si una turma deficeret vel succumberet, altera ei succurreret.

Mystice , B. Petrus Dam. lib. 6. Epistolarum epist. 5 : *Quid est , ait , quod populum in tres constituit partes , nisi quia tres sunt principales animæ virtutes : fides scilicet , spes et charitas ? in trifariis itaque bellatorum partibus victoria certaminis obtinetur ; quia tribus his virtutibus , duce Christo, omnis diabolica tentatio vincitur.*

ET INGRESSUS EST MEDIA CASTRA IN VIGILIA MATUTINA ,] ut somno sopitos vel semisomnes invaderet et opprimeret. Simili stratagemate usus Josue c. 10. 9. cecidit Amorrh. Vide ibi dicta.

ET PERCUSSIT AMMON,] puta Ammonitas. Addit Joseph. ipsum eorum regem Naas fuisse occisum.

13. ET AIT SAUL : NON OCCIDETUR QUISQUAM IN DIE HAC ,] quia hæc dies est gaudii , victoriæ et triumphi , quam non decet cæde luctuque civium funestare, fœdare , maculare, ait Joseph. Abulensis et Dionysius.

14. EAMUS IN GALGALA , ET INNOVEMUS REGNUM.] Elegit Samuel Galgala ; tum quia hic locus erat vicinus Jordani , juxta quem commissum erat prælium , et victoria parta ; tum quia Galgala locus erat celebris ob castra Josue cap. 5; tum quia Samuel in Galgala populum judicare solebat. Ibi ergo fiebat conventus populi et comitia publica ; in quibus proinde Samuel voluit innovare regnum Saulis , id est, nova populi de tanta ejus victoria gratulatione confirmari. Unde verisimile est Samuelem hîc rursum unxisse Saulem in regem , cæterisque regis insignibus eum ornasse. Hinc Joseph. lib. 6. cap. 4. asserit Saulem unctum in *Maspha et in Galgala.* Ter ergo unctus est Saul à Samuele , primo secretò et privatim c. 10. 1 ; Secundo , publice *in Masphat ;* tertio, post victoriam publice pariter *in Galgalis.* Ita Abulens. Sanchez , Serar. et alii. Sic et David ter fuit unctus in regem : primo , privatim in domo patris cap. 16. 13 ; secundo , publice in Hebron *super tribum Juda* , 2. Reg. 2. 4 ; tertio , cap. 5. 3. Ibidem *super totum Israel.*

15. ET OBTULERUNT IBI VICTIMAS PACIFICAS ,] in gratiarum actionem pro pace Israeli per victoriam Saulis parte ; et in postulationem , ut illa pax tam Israeli quàm Sauli foret firma et constans. In nova enim tantæ victoriæ exsultatione ac novi regis et triumphatoris Saulis inauguratione , par erat hæc sacrificia ad publicam gratulationem offerri *in Galgalis ;* esto ibi non esset arca fœderis , nec tabernaculum , vel altare holocaustorum.

CAPUT DUODECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

SAMUEL SUI PRINCIPATUS JUSTE SANCTEQUE GESTI TESTIMONIUM POSCIT A PLEBE. MOX, V. 7. REFRICANS DEI IN POPULUM BENEFICIA AC POPULI INGRATITUDINEM , GRAVITER EUM CONTESTATUR , UT SOLI DEO SERVIAT ; ALIOQUI DEI VINDICTAM EXPERTURUM : IN CUJUS REI SIGNUM , DEI QUASI E COELO DICTA SUA CONFIRMANTIS VOCEM ELICIT PER TONITRUUM , V. 18. IGITUR HOC CAPITE POPULUS SAMUELIS INNOCENTIAM PROBAT , SAPIENTIAM AUDIT, PATIENTIAM VIDET , POTENTIAM ADMIRATUR.

1. DIXIT autem Samuel ad universum Israel : Ecce audivi vocem vestram , juxta omnia quæ locuti estis ad me , et constitui super vos regem. 2. Et nunc rex gradiatur ante vos ; ego autem senui , et incanui : porro filii mei vobiscum sunt ; itaque conversatus coram vobis ab adolescentia mea usque ad hanc diem , ecce præsto sum. 3. Loquimini de me coram Domino , et coram Christo ejus , utrum bovem cujusquam tulerim , aut asinum : si quempiam calumniatus sum , si oppressi aliquem , si de manu cujusquam munus accepi , et contemnam illud hodie , restituamque vobis. Et dixerunt : Non es calumniatus nos , neque oppressisti , neque tulisti de manu alicujus quippiam. 5. Dixitque ad eos : Testis est Dominus adversum vos , et testis Christus ejus in die hac , quia non inveneritis in manu mea quippiam. Et dixerunt : Testis. 6. Et ait Samuel ad populum : Dominus , qui fecit Moysen et Aaron , et eduxit patres nostros de terra Ægypti. 7. Nunc ergo state , ut judicio contendam adversum vos coram Domino , de omnibus misericordiis Domini , quas fecit vobis-

cum, et cum patribus vestris. 8. Quo modo Jacob ingressus est in Ægyptum, et clamaverunt patres vestri ad Dominum; et misit Dominus Moysen et Aaron, et eduxit patres vestros de Ægypto, et collocavit eos in loco hoc. 9. Qui obliti sunt Domini Dei sui, et tradidit eos in manu Sisaræ magistri militiæ Hasor, et in manu Philisthinorum, et in manu regis Moab, et pugnaverunt adversum eos. 10. Postea autem clamaverunt ad Dominum, et dixerunt: Peccavimus, quia dereliquimus Dominum, et servivimus Baalim et Astaroth; nunc ergo erue nos de manu inimicorum nostrorum, et serviemus tibi. 11. Et misit Dominus Jerobaal et Badan, et Jephte, et Samuel, et eruit vos de manu inimicorum vestrorum per circuitum, et habitastis confidenter. 12. Videntes autem quod Naas rex filiorum Ammon venisset adversum vos, dixistis mihi: Nequaquam, sed rex imperabit nobis; cum Dominus Deus vester regnaret in vobis. 13. Nunc ergo præsto est rex vester, quem elegistis et petistis: ecce dedit vobis Dominus regem. 14. Si timueritis Dominum, et servieritis et audieritis vocem ejus, et non exasperaveritis os Domini: eritis et vos, et rex qui imperat vobis, sequentes Dominum Deum vestrum; 15. si autem non audieritis vocem Domini, sed exasperaveritis sermones ejus, erit manus Domini super vos, et super patres vestros. 16. Sed et nunc state, et videte rem istam grandem quam facturus est Dominus in conspectu vestro. 17. Numquid non messis tritici est hodie? invocabo Dominum, et dabit voces et pluvias; et scietis, et videbitis quia grande malum feceritis vobis in conspectu Domini, petentes super vos regem. 18. Et clamavit Samuel ad Dominum, et dedit Dominus voces et pluvias in illa die. 19. Et timuit omnis populus nimis Dominum et Samuelem, et dixit universus populus ad Samuelem: Ora pro servis tuis ad Dominum Deum tuum, ut non moriamur; addidimus enim universis peccatis nostris malum, ut peteremus nobis regem. 20. Dixit autem Samuel ad populum: Nolite timere, vos fecistis universum malum hoc; verumtamen nolite recedere à tergo Domini, sed servite Domino in omni corde vestro. 21. Et nolite declinare post vana, quæ non proderunt vobis, neque eruent vos, quia vana sunt. 22. Et non derelinquet Dominus populum suum, propter nomen suum magnum; quia juravit Dominus facere vos sibi populum. 23. Absit autem à me hoc peccatum in Dominum, ut cessem orare pro vobis, et docebo vos viam bonam et rectam. 24. Igitur timete Dominum, et servite ei in veritate, et ex toto corde vestro; vidistis enim magnifica quæ in vobis gesserit. 25. Quod si perseveraveritis in malitia, et vos et rex vester peribitis.

2. Rex gradiatur ante vos.] Chald. *Ecce rex ductor in capite vestro.* Hoc enim petierat populus cap. 8. 20. Rursum Samuel hic quasi se abdicat principatu, quasi dicat: Ego officio meo perfunctus sum, regem quem petistis dedi vobis Saulem; ille ergo deinceps erit rex, dux et princeps vester. Unde mox vers. 3. Samuel coram Saule toti populo administrationis suæ rationem reddit, uti solent facere ii qui magistratu abeunt, vel eo se abdicant; qua in re tum reverentiam et obedientiam Sauli detulit, tum suam integritatem ostendit; dum Saulis et totius populi judicio se supposuit, si quis aliquid adversus eum haberet, ait Cajet.

Ego senui et incanui; porro filii mei vobiscum sunt,] ut me mortuo injuriam vel damnum, si quod alicui vestrûm intuli, ex bonis meis præstent et sarciant; dummodo læsus illud nunc palam edicat, et de eo me convincat. Ita Lyran. secundo, Dion. q. d. Ego abeo, sed filii mei pro me, si qua in re opus erit, vobis novoque regi servient; tertio, Mendoza, q. d.: *Filii mei vobiscum sunt. Optime illos nostis; et ab illis in meam vitam facile inquiretis an ego illorum malitiam foverim, aut juverim, aut aliquo patrocinio ad injustitiam exercendam incitarim. Quare cum hæc inquisitio facilis sit, omnes, quæso, ad hoc judicium concurramus.*

Ex τὸ *senui et incanui*, patet Samuelem hoc tempore fuisse valde senem; scilicet circiter sexaginta annorum, ita ut natus anno 2 Heli, qui 40 annis præfuit, cum ei morienti successit, fuerit 38 annorum, ac deinde 22 præfuerit Israeli. Sic enim hisce annis additis conflabuntur anni sexaginta senectutis ejus, quæ in eo citior et gravior fuit, ob labores assiduos, quos in judicando subierat. Dices: Quomodo ergo subdit Samuel: *Conversatus coram vobis ab adolescentia mea?* nam qui 38 est annorum non est adolescens, sed vir. Resp. Samuel adhuc vivente Heli, cum junior esset, multa loco Heli jam grandævi administrabat; exercebat enim eum Deus per Heli, ut idoneus fieret ejus successor: huc enim eum ipse destinabat.

3. Coram Christo ejus,] id est, coram Saule, qui est *Christus*, id est, *unctus Dei*, eo quod Deus eum per me regem crearit, et unxerit. Samuel ergo coram Saule et coram Deo suam integritatem enuntiat, ad Saulis et populi exemplum, ut illud imitentur; simul tacite innuens, se Deo illam acceptam referre. Nam, ut ait D. August. lib. 9. Confess. cap. 13: *Quisquis*, inquit, *tibi, Domine, enumerat vera merita sua; quid tibi enumerat nisi munera tua?* Et epist. 105 ad Sixtum: *Cum*, inquit, *Deus coronat merita nostra, nihil aliud coronat, quàm munera sua.*

Utrum bovem cujusquam tulerim.] Sic et sanctus Paulus: *Argentum*, ait, *et aurum, aut vestem nullius concupivi; ipsi scitis*, Actor. 20. vers. 33. Et iterum: *Capite*, ait, *nos*, *neminem læsimus, neminem corrupimus, neminem circumvenimus*, etc. 2. Cor. 7. vers. 22.

Hinc B. Petrus Damiani lib. 1. epist. 12. coarguit Episcopos, qui nolunt se suosque actus à civibus examinari : *Quis, ait, est hic arrogantiæ tumor? quis elationis fastus? quæ denique tanta superbia? ut liceat Episcopum ad propriæ voluntatis arbitrium vivere, et quod insolenter excessum est à subjectis suis, dignetur audire.* Et paulo post, hunc fastum per exempla proborum contraria exaggerans : *Beatus*, ait, *Job dicit : Si contempsi subire judicium cum servo meo*, Job 31. v. 13. *Et tu dicis : Absit, ut digner ad examen venire cum Clerico meo. Deus omnipotens per Isaiam clamat : Venite et arguite me.* Isaiæ 1. versu 18 : *Is qui judicat omnia non dedignatur à servis argui ; tu servus utique cum servo in judicium venire fastidis? Samuel ultro se arguendum nullis accusantibus obtulit ; et utrum eos in aliquo violenter oppresserit, inquisivit. Ecce præsto sum*, inquit, *loquimini de me*, etc.

Si oppressi aliquem.] Samuelis justitiam et modestiam affectatus S. Greg. Nazian. orat. 32. se populi judicio submittit : *Quid*, ait, *populum hunc per avaritiam circumvenimus? numquid privatis utilitatibus consuluimus? numquid Ecclesiam molestia affecimus? Nihil profecto, quantum mihi conscius sum. Purum minimeque adulterinum sacerdotium custodivi.* Mox gravi contentione idipsum perurget dicens : *Quod si Principatus, aut sublimium thronorum studio ductus sum, aut Imperatorum aulas calcare appetii, nunquam aliud quidquam splendoris consequi mihi contingat ; aut si consecutus fuero, statim illud projiciam, atque amittam.*

Porrò Samuel hæc de se recenset coram novo rege Saule, ut eum suo exemplo doceat subditos non opprimere, sed sublevare. Ita S. Chrys. hom. 24. in epist. 2. ad Corinth. qua in re vide et imitare prudentiam Samuelis.

Si de manu cujusquam munus accepi,] etiam ultro et sponte oblatum. Magnæ integritatis, magnanimitatis et sanctitatis indicium est, munera refutare. Sic Daniel ad Baltasar cap. 5. 17: *Rex*, inquit, *munera tua alteri da.* Quærit sanctus Chrysost. in Psalmo 95 : *Et quod erit interpretationis suæ Danieli præmium?* ac respondet : *A Deo merces veniet ; quin potius hoc ipsum mihi veritatis præmium, interpretari veritatem ac puritatem, quæ infamatur, vindicare.* Sic Abraham respuit munera regis Sodomæ, quem ab hostibus liberarat. Gen. 14. 22. et Eliseus munera Naaman, quem à lepra curarat 4. Reg. 5. 14. et Moses Num. 16. 15. et Job cap. 31. 7. S. Hilarion Orionis, à quo legionem dæmonum expulerat, ampla dona refutans, cum ille instaret, ut saltem illa accipiens erogaret in pauperes, respondit : *Tu melius potes tua distribuere, qui per urbes ambulas, et nosti pauperes. Ego, qui mea reliqui, cur aliena appetam? Multis nomen pauperum occasio avaritiæ est ; misericordia vero autem non habet. Melius nemo erogat, quàm qui sibi nihil reservat.* Tristi autem et in terra jacenti: *Noli*, inquit, *contristari, fili; quod facio pro me et pro te facio : si enim hæc accepero, et ego offendam Deum, et ad te legio revertetur.*

Hinc S. Bern. lib. 4. de Consid. mire laudat Gaufridum Legatum Apostolicum, quod omnia omnino etiam exigua munera spreverit : *Non fuerunt*, inquit, qui possent Legato dicere : *Ditavimus Abraham. Ipse vero cum Samuele libere concionabatur ad omnes ; loquimini de me*, etc. Addit S. Bern. exemplum cardinalis Martini, cui cum Episcopus quidam equum donasset, ac mox ejus quadam in re suffragium flagitasset ab eo hoc responsi tulit : *Decepisti me, nesciebam tibi imminere negotium. Tolle equum tuum, ecce in stabulo est.*

Tropologice, quisque debet quotidie judicium hoc suî peragere per rigidum conscientiæ examen. Audi S. Bernardum ad fratres de monte Dei : *Discito tibi præesse, vitam ordinare, mores componere, teipsum judicare, et te apud teipsum accusare, sæpe etiam condemnare, nec impunitum dimittere. Sedeat accusans justitia, stet rea et temetipsum accusans conscientia, nemo te plus diligit; nemo fidelius judicabit. Pete à teipso rationem præteritæ noctis, et venturæ diei, tu, tibi canonem præscribito, et supervenientis noctis regimen indicito : Sic districto nunquam aliunde lascivire vacabit.*

4. Non es calumniatus nos, etc. neque tulisti de manu alicujus quippiam.] Magnum hoc est et mirabile totius populi de integritate Samuelis testimonium pariter et judicium. Quocirca S. Gregorius Nyssenus Meletium Episcopum Antiochiæ virum integerrimum confert Samueli in Orat. habita in ejus funere : *Cum primum*, ait, *illa Ecclesia Meletium vidit; vide mansuetudinem atque clementiam qualis in Davide fuit; qualis in Salomone, intelligentiam atque prudentiam ; qualis in Moyse, bonitatem ; qualis in Josepho, continentiam pudicitiamque; qualis in Davide, sapientiam; qualis in Samuele, perfectionem.*

Porro Samuel suæ integritatis testimonium poscit à populo, ut deinde liberius eum de suis sceleribus redarguat. Nam, ut ait S. Gregorius, l. 7. Moral. c. 16. *Mundus esse à vitiis debet, qui curat aliena corrigere; quia nequaquam pure maculam in membro considerat oculus, quem pulvis gravat ; et superpositas sordes tergere non valet manus, quæ lutum tenet. David vir sanguinum templum Deo ædificare prohibetur*, 1. Paralip. 22. v. 8. *Quia qui adhuc actibus carnalibus incumbit, necesse est ut instruere spiritualiter mentes proximorum erubescat.* Et Tertull. l. de Patientia, cap. 1. *Oportet*, ait, *constantiam commonendi, propriæ conversationis auctoritate dirigere, ne dicta factis deficientibus erubescant.* Et S. Ambrosius, l. 5. in Lucam, c. 6. *Nisi tu*, ait, *prius interiora tua vacua feceris ab omni labe peccati, non potes aliis ferre medicinam. A te igitur pacem incipe, ut cum fueris ipse pacificus, pacem aliis feras. Quomodo enim potes aliorum corda mundare, nisi tuum ante mundaveris?*

Quocirca Ferrandus Diaconus Carthag. hoc Samuelis exemplum, belli ducibus imitandum proponit. Sic enim scribit, Regula 1. Innocentiæ militaris : *Dux*, ait, *in sua administratione, non præesse diligat, sed prodesse, imitetur bonis actibus Samuelem; comparet sibi liberam fiduciam verecundæ et honestæ libertatis, ut ingenua fronte dicere valeat subjectis sibi, sicut dixit Samuel : Ecce adsum ego, etc., aut de manu alicujus accepi pro exhortatione vel calceamentum, etc. Et respondeatur etiam ei quod dixerunt ad Samuel : Nemini nostrî nocuisti, etc. O quam gloriosus dux erit ante faciem Principis, qui ista audire meruerit*, etc.

11. Et misit Dominus Jerobaal.] Hic est *Gedeon* succisor aræ Baal, Judic. 6. 32.

Et Badan.] Hic est *Samson*, ut vertit Chald. Sic et S. Hieron. in Quæst. Hebr. Angel. Lyran.

Abul. Cajet. Vatabl. et passim Interpretes. Nam *Samson* dictus est *Badan*, quasi בדן *bedan*, hoc est *in Dan habitans*. Fuit enim ipse ex tribu Dan: vel quasi *bendan*, id est, *filius Dan* sive *Danita*, ait clarius Pagninus, Abulensis et alii. Unde nonnulli codices addunt *Samson*, quod explicationis *Badan* causa additum in margine, postea irrepsit in textum; unde ex eo illud delevere Romani. Rursum, *Badan* hebr. idem est quod *vestis et fortitudo eorum*, ait Pagninus; talis enim Hebræis fuit Samson. Denique, per anagramma et Alphabetariam revolutionem quam Hebræi vocant *Atbas*, qua ultimæ litteræ cum primis retrogrado ordine commutantur, v. g. *aleph* prima commutatur cum ultima *tau*, ac *beth* secunda à principio, cum *schin* quæ secunda est à fine, ac *daleth* quarta à principio, commutatur cum *mem*, quæ quarta est à media *iod*. Hac, inquam, litterarum commutatione *Badan* est *Samson*; sic enim per idem anagramma, *Sesach* est *Babel*, Jerem. cap. 25. v. 26. Vide ibi dicta. Utitur Scriptura hac litterarum revolutione, ut significet fortis Samsonis commutationem, qua vir fortissimus post capillorum resectionem factus est infirmissimus, ac captus à Philisthæis exoculatus est.

12. Videntes autem quod Naas, etc., dixistis: Rex imperabit nobis.] Hinc patet causam, cur Hebræi petierint regem, fuisse metum imminentis Naas, ut superius dixi.

14. Si timueritis Dominum,] eum reverendo, amando, colendo, obediendo, et cavendo, ne qua in re legem ejus transgrediendo eum offendatis. Nam ut ait S. Chrysostomus in psalm. 127. *Nullum est malum quod non exstinguat Dei metus. Quemadmodum ignis, quodcumque ferrum ceperit contortum vel rubigine confectum, id clarum reddit ac pulchrum, ferruginem abstergens et quod in eo erat perversum et inflexum, perfectissime corrigit; ita Dei metus vel exiguo tempore facit omnia, et eos qui ab ipso tincti sunt, nulla re humana frangi sinit.*

Eleganter et nervose Tertullianus, lib. de Præscript. c. 43. *Ubi*, ait, *Dei metus, ibi gravitas honesta, et diligentia attonita, et cura sollicita, et adlectio explorata, et communicatio deliberata, et promotio emerita, et subjectio religiosa, et apparitio devota, et processio modesta, et Ecclesia unita, et Dei omnia.*

Eritis, etc., sequentes Dominum,] q. d. Ostendetis reipsa vos ex toto corde sequi Dominum, sicut filii sequuntur per omnia patrem, milites ducem, subditi regem. Atque hinc consequemini magnum decus: *Gloria enim magna est sequi Dominum*, ut ait Eccles. c. 22. 38. ac magnum est pariter emolumentum. Deus enim vos quasi sequaces cultoresque suos proteget, prosperabit et beabit. Unde Septuag. addunt: *et liberabit vos.*

15. Si autem non audieritis vocem Domini: sed exasperaveritis sermones ejus.] Primo, aliqui cum Hugone sic exponunt: *Si præcepta Dei æstimaveritis esse aspera et difficilia, vel impossibilia servatu.* Nam, ut ait S. Gregorius: *Bona opera in dilectione suavitatis habenda sunt, non in æstimatione asperitatis; nam quibus semper dura et aspera videntur, quæ à Domino præcipiuntur, paulatim decidunt et deficiunt.* Et paulo post: *Si non exasperaveritis*, ait, *os Domini, quasi dicat: Si ea quæ carnalibus aspera sunt, præcepta charitatis, usque ad vitæ finem cum jucunditate deducitis.* Piger enim et nequam servus est, *qui fingit laborem in præcepto*, psal. 93. 20. Secundo, idem Hugo: q. d. *Si feceritis Deum aspere loqui propter peccata vestra*, ut scilicet dicat: *Ite, maledicti, in ignem æternum.*

Tertio et genuine, hebr. est: *Sed amaricaveritis* vel *amarum feceritis os Domini;* hoc est, si irritaveritis, et ad iram provocaveritis Dominum; ira enim ostendi solet amaro ore et vultu, indeque prodeuntibus sermonibus amaris et asperis; unde Chald. vertit: *Et rebellaveritis dictis Domini.* Rursum, per *os et sermones Domini*, possunt accipi leges et præcepta Dei, quæ ipse ore suo edixit, q. d. *Si offenderitis legem, eumque ad iram provocaveritis.* Est prosopopœia; tribuitur enim legi inanimæ anima, sensus et ira. Lex enim videtur irasci impiis, dum ab iis violatur et contemnitur, ideoque ipsa quasi irata suî violatoribus minas et pœnas in se sancitas intentat. Verum per legem intelligitur Deus legislator, qui prævaricatoribus irascitur, eisque pœnas in lege statutas infligit. Hic ergo sensus in idem cum priore redit.

Erit manus Domini super vos, et super patres vestos.] Primo, Chaldæus sic exponit: *Erit plaga Domini in vobis, ut hæc quæ fuit in patribus vestris, cum in deserto Deo rebellarunt.* Sic et Vatablus: *Affliget*, ait, *vos ut afflixit majores vestros, quando fuerunt inobedientes.* Accedit Lyranus: *Manus*, ait, *Domini erit super vos de futuro, sicut fuit super patres vestros de præterito.* Et Carthusianus: *Quidam*, ait, *sic exponunt: Ita erit super vos in posterum, sicque puniemini, sicut jam ante fuit, et sicut puniti fuerunt patres vestri transgressores.* Tò enim *et*, quando copulat similia, idem valet quod *sicut*, ut patet in Proverbiis.

Secundo, Dion. q. d. *Tam vos*, ait, *quàm patres vestri, qui vos ad mala inducunt, seu à vitiis non refrenant incurretis debitas pœnas Dei, vel super patres vestros defunctos condemnatos; quorum damnatio seu tormentum augebitur ex iniquitatibus et condemnationibus vestris, in quantum præbuerunt vobis occasionem et exemplum peccandi, et pœna unius damnati redundat in alium.* Hic sensus, si de vivis accipiatur, planissimus est; si de mortuis, remotior videtur, et altius quàm Hebræorum crassa mens se porrigeret, longiusque petitus.

Tertio: *Erit manus Domini super vos et super patres*, id est, principes vestros; princeps enim est pater patriæ, teste Arist. l. 8. Ethic. c. 11. unde Homerus Agamemnonem regem vocat *patrem et pastorem populorum.* Et Romani senatores suos, qui omnia regebant, vocabant *Patres conscriptos:* ac sæpe in Scriptura principes vocantur *Patres.* Ita S. Gregorius, Abulensis, Cajetanus. Unde Septuaginta vertunt: *super vos, et super Regem vestrum.* Audi Senecam, lib. 1. de Clementia, c. 14. *Hoc*, ait, *quod parenti, etiam Principi faciendum est, quem appellavimus Patrem patriæ, ut sciret datam sibi potestatem patriam, quæ est temperatissima liberis consulens, suaque post illos reponens. Tarde sibi pater membra sua abscindat, et cum absciderit reponere cupiat, et in abscindendo gemat, cunctatus multum diuque.*

17. Numquid non messis tritici est hodie? Invocabo Dominum, et dabit voces (tonitrua) et pluvias.] Fuit hoc miraculum, ut docet sanctus Gregorius, Lyranus, Hugo, Abulensis, Vatablus, Dionysius, Cajetanus et cæteri. Nam, ut

scribit S. Hieronymus testis oculatus, in Amos, 4. v. 7. *Numquid in fine mensis Junii, sive in mense Julio in his provinciis, maximeque in Judæa, pluvias vidimus? Denique in Regum libris, pro signo magno atque portento, diebus æstatis et messis orante Samuele pluviæ concitatæ sunt.*

Rursum, quia cum serenum esset cœlum, Samuel per preces suas subito hæc tonitrua et pluvias è cœlo elicuit, et à Deo miraculose fieri impetravit. Audi Auctorem de mirabil. S. Script. l. 2. c. 9. apud S. Augustinum, tomò 3. *Samuele invocante Dominum, cum populus sibi Regem peteret, Dominus per pluvias et horribiles voces intonuit, quibus plebs quæ audierat se Dominum repulisse ne regnaret sibi, intelligeret. Quos fragores per Samuelis iterum Dominus deprecationem compescuit, postquam populi de hac re pœnitudinem intus aspexit.*

Addit idem auctor Samuelem pœnitenti populo mox stitisse pluvias, et cœlum serenasse; quod novum fuit miraculum. Hinc Clemens Alexand. l. 6. Stromat. culpat Græcos, quod hanc Samuelis historiam detorserint ad Æacum, fingentes ipsum suis precibus à Deo impetrasse pluviam, qua segetes siccitate emortuæ reviviscerent.

Tropologice, S. Gregorius: *Dominus*, ait, *vocem dat* (hoc est tonitruum), *quia peccatorum corda excitat, ut pravitatis suæ nequitiam recognoscant. Dat pluvias, quia excitata corda per infusionem supernæ gratiæ adjuvat, ut non solum deserat mala quisque quæ fecit, sed etiam bona fortiter agat, quæ appetit.* Et paulo post: *Non est*, ait, *minus miraculum immutatio cordis, quàm perturbatio aeris. Non minus miraculum est, arentia corda reviviscere, quam æstivis ardoribus, inusitato more pluvias inundare. Majus quippe miraculum est, intimo sonitu insensibilem mentem concutere, quàm collisis per ventum nubibus tonitruum insonare.*

Et videbitis quam grande malum feceritis vobis in conspectu Domini, petentes super vos regem,] tum quia Deus per tonitru iratum se fuisse vobis testabitur; ipse enim in peccata et peccatores detonat; tum quia, ut ex R. Salomone ait Lyran. *Deus excitavit ista tonitrua, ut confutaret pervicaciam populi; nam si tantæ erant vires Samuelis ut posset cœlum commovere et tonitrua devocare, quomodo non potuit hostem profligare et Reipublicæ præesse?*

18. Et Dominus dedit voces,] tonitrua mixta fulguribus et grandinibus, ait Josephus, l. 6. Ant. 6.

Porro S. Gregorius, homilia 27. in Evang. citans illud Jerem. 15. 1. *Si steterit Moses et Samuel coram me, non est anima mea ad populum istum. Quid est*, inquit, *quod Moyses et Samuel cæteris Patribus in postulatione præferuntur; nisi quod hi duo tantum modo in cuncta Testamenti veteris serie etiam pro inimicis suis leguntur exorasse? Unus à populo lapidibus impetitur*, Exodi 17. 4. *et tamen pro lapidatoribus suis Dominum deprecatur. Alter ex principatu ejicitur, et tamen petitus ut exoraret, fatetur dicens: Absit à me hoc peccatum in Domino, ut cessem orare pro vobis.*

20. Nolite recedere a tergo Domini.] Hebr. *de post Dominum.* Chald. *de post cultum ejus*, q. d. Ne destiteritis sequi Dominum, eumque amare et colere. Moral. S. Greg. *Pœnitentis*, ait, *mens tunc bene dirigitur, si divina judicia metuat, et de Dei omnipotentis miseratione confidat. Timor quidem sine spe in desperationem præcipitat; sed cum spei conjungitur, salutem mentis operatur. Quare summo studio optimus Doctor invigilare debet, ut peccantem terreat, et territum ad veniæ spem reducat. Quatenus per metum peccare desinat, et per spem impetrandæ indulgentiæ, divinæ misericordiæ portum quærat.*

Tropologice, idem S. Gregorius: *Justi*, inquit, *stant in conspectu Domini, quia testimonio bonæ conscientiæ de amore Conditoris præsumunt. Peccatores autem, cum mala committunt, à facie Domini fugiunt; cum vero redire pœnitendo deliberant, quasi post tergum Domini sunt, quia et discedere longius nolunt, et tamen præsumere de Deo quasi amici non possunt. Hinc est quod peccatrix mulier retro stetisse dicitur*, Lucæ 7. v. 38. *Retro etiam illa stetit, quæ fimbrias ejus tetigit.* Matth. 9. v. 20. *Retro quidem stat pro verecundia peccati; sed tangit per virtutem spei. Quia ergo pro commissis iniquitatibus semper erubescere debemus; et in quibus confundimur, devitare; Samuel peccatoribus imperat, ut à tergo Domini non recedant.*

21. Nolite declinare post vana,] hoc est *idola*, quæ falsa sunt numina, ideoque vanissima et mendacissima, quæ opem se invocanti præstare non possunt. Porro vanitatem idolorum argute ostendit et irrisit Dionysius tyrannus, qui, ut ait S. Ambrosius, l. 2. de Virg. *Cum venisset in templum Jovis amictum auréum, quo operiebatur simulacrum ejus detrahi jussit, et imponi laneum, dicens aurum hieme frigidum, æstate onerosum esse. Sic deum irrisit suum, ut nec onus ferre posse, nec frigus putaret. Item, cum Æsculapii barbam vidisset auream, tolli imperavit, incongruum esse appellans, ut filius barbam haberet, cum Apollo pater ejus adhuc non haberet. Item, simulacris tenentibus aureas pateras ademit, allegans accipere se debere, quod dii darent. Ita ludibrio habiti sunt, ut neque Jupiter vestem suam defendere potuerit, nec barbam Æsculapius, neque omnes qui dicuntur dii retrahere potuerint pateras quas tenebant, non tam furti reatum timentes, quàm sensum non habentes.*

Tropol. S. Greg. *In comparatione*, ait, *æternorum bonorum vana sunt omnia, etiam bona temporalia. Quidquid enim in hoc seculo lætum, delectabile, sublime, aut prosperum cernitur, vanum profecto est; quia difficile habetur, et cito amittitur. Repente quidem alta seculi corruunt, pulchra transeunt, læta et prospera evanescunt. Nam, cum stare in his floribus suis mundus blandiens cernitur, repentina fortuna turbatur, aut festina, et omnia deturbante morte concluditur. Vana ergo sunt gaudia seculi, quæ quasi manentia blandiuntur, sed amatores suos cito transeundo decipiunt.* Et inferius: *Declinare post, est in eorum appetitum defluere; amorem illorum divino amori præferre. Merito ergo his vana non proderunt; quia ea, eo ordine, quo condita sunt, habere noluere.*

22. Et non derelinquet populum suum propter nomen suum magnum.] Primo, *nomen Dei*, est fama Dei, quæ magna erat apud omnes gentes: quod scilicet Deus Israelem suum populum à Pharaone aliisque hostibus, per tot prodigia liberasset et propugnasset. Ita Abulensis, Vatablus, Dionysius.

Secundo, *nomen Dei*, est ejus omnipotentia, misericordia et fidelitas.

Tertio, *nomen Dei*, est ipse Deus nominatus et invocatus; Deus enim est optimus et maximus.

Mystice, *propter nomen suum magnum*, id est, propter *Christum; hic* enim est *nomen Patris;* quia loquitur, id est, manifestat ipsum mundo, ait Hugo. Hic quoque, *Jesus*, id est, *Salvator mundi. Nomen magnum* ergo est *Jesus.* Audi S. Bernardum, serm. 15. in Cant. *Aridus est omnis animæ cibus, si non oleo isto infundatur. Si scribas, non sapit mihi, nisi legero ibi Jesum: si disputes, non sapit mihi, nisi sonuerit ibi Jesus. Jesus mel in ore, in aure melos, in corde jubilus.* Et paulo post hujus nominis fructus eximios demonstrans: *Iræ*, ait, *impetum cohibet, superbiæ tumorem sedat, sanat livoris vulnus, restringit luxuriæ fluxum, exstinguit libidinis flammam, sitim temperat avaritiæ, ac totius dedecoris fugat pruriginem.*

23. Absit a me hoc peccatum in (id est, contra) Dominum, ut cessem orare pro vobis.] Prælati enim et prophetæ (qualis erat Samuel) officium et debitum est orare pro populo sibi subdito, præsertim in periculo offensæ iræque Dei constituto, qualis erat hîc Israel. Addit S. Gregor. *Si secundum legis præceptum hoc discutitur, peccatum non esset, si pro abjicientibus se, non oraret; nam lex Moysis præcipit, dicens: Diliges proximum tuum, et odio habebis inimicum tuum. Quid est ergo quod dicit? Absit à me peccatum, nisi quia vir sanctus ad charitatis verticem sublimatus, non solum diligebat amicos, sed ipsos etiam amplectebatur inimicos? legis quidem veteris mandato instructus; sed novæ gratiæ fulgoribus illustratus, licentiam vetustatis, evangelica perfectione reprehendit.*

Porro Patres hanc Samuelis vocem, ut charitate in sibi adversos æstuantem, miris laudibus extollunt: imo ut benignitatis et charitatis speculum, omnibus imitandum proponunt. Audi S. Gregor. hom. 15. in Ezech. *Cupimus animum in benignitate dilatare? Samuel in cogitationem deducatur, qui de principatu dejectus, à populo, cum idem populus peteret, ut pro eo Domino preces effunderet, respondit, dicens: Absit à me hoc peccatum ad Dominum, ut cessem orare pro vobis. Culpam quippe vir sanctus perpetrare se credidit, si eis, quos adversarios pertulerat usque ad ejectionem, benignitatem gratiæ non reddidisset in prece.*

S. Chrysostomus, homilia 1. de cruc et latrone: *Samuel*, ait, *qui exordinatus fuerat, qui contemptus*, ait: *Mihi absit peccare, intermittendo orare pro vobis Dominum; peccatum arbitratur, minus pro inimicis orare.*

B. Antiochus, hom. 72. Samuelem vocat virum admirabilem, quod pro iis, qui eum principatu dejecerant, oraverit. Hinc infert S. Greg. hom. 27. in Evang. *Virtus ergo veræ orationis est, celsitudo charitatis. Et tunc quisque, quod recte petit, adipiscitur, cum ejus animus in oratione nec inimici odio fuscatur.*

25. Quod si perseveraveritis in malitia, et vos, et rex vester pariter peribitis,] quia rex et populus politice sunt quasi una persona: quare sicut unum quid fiunt in culpa, sic et unum quid fiunt in pœna.

Porro sagaciter S. Gregorius, lib. 6. *Ita*, ait, *sibi regentium merita connectuntur et plebium, ut sæpe ex culpa præsidentium, deterior fiat vita subjectorum, et sæpe ex merito plebium, delinquat vita Pastorum.*

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Saul adsciscit sibi et Jonathæ filio tria millia militum. Jonathas percutit stationem Philisthinorum. Illi ingentem redintegrant exercitum, parantque prælium. Saul pavidus offert sacrificium, ut Dei opem imploret. Intervenit v. 10. Samuel, eumque objurgat quod se, uti jusserat, non exspectarit; ideoque v. 14. Deum regnum ab eo quasi inobediente ad Davidem traducturum edicit. Philisthini, v. 19. ut arma Hebræis eripiant, cavent ne apud eos sit faber ferrarius.

1. Filius unius anni erat Saul, cum regnare cœpisset; duobus autem annis regnavit super Israel. 2. Et elegit sibi Saul tria millia de Israel; et erant cum Saul duo millia in Machmas, et in monte Bethel; mille autem cum Jonatha in Gabaa Benjamin: porro cæterum populum remisit unumquemque in tabernacula sua. 3 Et percussit Jonathas stationem Philisthinorum, quæ erat in Gabaa. Quod cum audissent Philisthiim, Saul cecinit buccina in omni terra, dicens: Audiant Hebræi. 4. Et universus Israel audivit hujuscemodi famam. Percussit Saul stationem Philisthinorum, et erexit se Israel adversus Philisthiim. Clamavit ergo populus post Saul in Galgala. 5. Et Philisthiim congregati sunt ad præliandum contra Israel, triginta millia curruum; et sex millia equitum et reliquum vulgus, sicut arena quæ est in littore maris plurima. Et ascendentes castrametati sunt in Machmas ad Orientem Betaven. 6. Quod cum vidissent viri Israel se in arcto positos (afflictus enim erat populus) absconderunt se in speluncis et in abditis, in petris quoque, et in antris, et in cisternis. 7. Hebræi autem transierunt Jordanem in terram Gad et Galaad. Cumque adhuc esset Saul in

Galgala, universus populus perterritus est, qui sequebatur eum. 8. Et exspectavit septem diebus juxta placitum Samuelis, et non venit Samuel in Galgala, dilapsusque est populus ab eo. 9. Ait ergo Saul : Afferte mihi holocaustum, et pacifica ; et obtulit holocaustum. 10. Cumque complesset offerens holocaustum, ecce Samuel veniebat ; et egressus est Saul obviam ei ut salutaret eum. 11. Locutusque est ad eum Samuel : Quid fecisti ? Respondit Saul : Quia vidi quod populus dilaberetur à me ; et tu non veneras juxta placitos dies, porro Philisthiim congregati fuerant in Machmas, 12. dixi : Nunc descendent Philisthiim ad me in Galgala, et faciem Domini non placavi. Necessitate compulsus, obtuli holocaustum. 13. Dixitque Samuel ad Saul : Stulte egisti, nec custodisti mandata Domini Dei tui, quæ præcepit tibi. Quod si non fecisses, jam nunc præparasset Dominus regnum tuum super Israel in sempiternum ; 14. sed nequaquam regnum tuum ultra consurget. Quæsivit Dominus sibi virum juxta cor suum, et præcepit ei Dominus, ut esset dux super populum suum, eo quod non servaveris quæ præcepit Dominus. 15. Surrexit autem Samuel, et ascendit de Galgalis in Gabaa Benjamin. Et reliqui populi ascenderunt post Saul obviam populo, qui expugnabant venientes de Galgala in Gabaa in colle Benjamin. Et recensuit Saul populum, qui inventi fuerant cum eo, quasi sexcentos viros. 16. Et Saul et Jonathas filius ejus, populusque qui inventus fuerat cum eis, erat in Gabaa Benjamin ; porro Philisthiim consederant in Machmas. 17. Et egressi sunt ad prædandum de castris Philisthinorum tres cunei. Unus cuneus pergebat contra viam Ephra ad terram Saul. 18. Porro alius ingrediebatur per viam Beth-horon ; tertius autem verterat se ad iter termini imminentis valli Seboim contra desertum. 19. Porro faber ferrarius non inveniebatur in omni terra Israel ; caverant enim Philisthiim ne forte facerent Hebræi gladium aut lanceam. 20. Descendebat ergo omnis Israel ad Philisthiim, ut exacueret unusquisque vomerem suum, et ligonem, et securim, et sarculum. 21. Retusæ itaque erant acies vomerum, et ligonum, et tridentum, et securium, usque ad stimulum corrigendum. 22. Cumque venisset dies prælii, non est inventus ensis et lancea in manu totius populi, qui erat cum Saule et Jonatha, excepto Saul et Jonatha filio ejus. 23. Egressa est autem statio Philisthiim, ut transcenderet in Machmas.

1. Filius unius anni erat Saul, cum regnare cœpisset ; duobus autem annis regnavit super Israel.] Impossibile videtur quod Saul filius unius anni creatus sit rex, et reipsa regnarit. Quocirca Melchior Canus, lib. 11. de Locis, c. 5. ad argumentum 12. legendum vult : *Filius viginti et unius anni erat Saul, cum regnare cœpisset.* Scholiastes Græcus vero legit : *Filius triginta annorum erat Saul, cum regnare cœpisset.* Verum hîc lectioni repugnant Hebræi, Chald. Septuaginta, Romana, Aquila, Symmachus, et cæteri, qui constanter legunt : *Filius unius anni erat Saul.* Adde : Saul hoc tempore plurium quàm 20 aut 30 erat annorum ; jam enim genuerat Isboseth, qui hoc tempore erat 20 annorum, et Jonatham eo seniorem, utpote qui esset dux belli contra Philisthæos, ut patet cap. sequenti. At quo sensu ergo dicitur hîc fuisse *filius unius anni* ?

Primo, Rabanus in Glossa τὸ *Saul* accipit in casu dativo, q. d. *Sauli initio regni sui natus erat filius unius anni*, puta Isboseth : verum hoc tam violentum est, quàm falsum. Violentum, quia *Saul* est hîc nominativi casus, ut patet ex eo quod sequitur : *et duobus annis regnavit super Israel* ; quod licet Rabanus referat pariter ad Isboseth, qui, mortuo Saule patre, duobus annis regnavit, ut patet 2. Reg. 2. 10. tamen ad Saulem referendum esse patet ex anteced. et sequent. quæ omnia ad Saulem spectant, non ad Isboseth. Falsum, quia Isboseth hoc tempore non erat unius, sed viginti annorum, ut minimum. Nam Saul post Samuelem regnavit duntaxat 20 vel 18 annis, quibus exactis mortuus est, successitque ei filius Isboseth, qui tum erat 40 annorum, ut patet 2. Reg. 2. 10. Deme à 40 annis 20, remanebunt 20.

Secundo, alii passim sic exponunt, q. d. Saul, cum regnare cœpit, adeo erat simplex et innocens, ac si fuisset puer unius anni ; et in hac innocentia persistens regnavit duos annos, quibus exactis ab ea defecit per inobedientiam, ideoque à Deo et Samuele reprobatus est. Unde Chald. vertit : *Sicut filius unius anni, in quo non sunt culpæ, Saul erat quando regnavit.* Ita S. Gregorius, Angel. Eucher. S. Hieron. in Quæst. (vel quisquis est Auctor) Theod. Rupert. Procop. Hugo, Lyran. Abulens. Dion. Cajet. et S. August. lib. 7. Locutionum in Judices. Audi B. Petrum Damiani, lib. 2. epist. 20. *Sic erat innocens, tanquàm puer unius anni, cum regnare cœpit ; et duobus annis in ejusdem innocentiæ simplicitate permansit ; sed qui tunc erat in humilitate filius, postmodum per superbiam factus est servus.* Audi et Rupertum in c. 2. Apoc. pag. 21. *Saul duobus annis eadem humilitate regnavit ; ab hac excidit, quando contra legem holocaustum obtulit, cum non esset Sacerdos de stirpe Aaron, pepercit Agag*, etc.

Porro didicit hoc Script. primo, ut demonstret optimam fuisse Dei electionem, utpote qui non nisi Saulem virum optimum et dignissimum ad regnum evexerit, ut idem nos facere docet. Ita sanctus Gregorius. Secundo, *ut ostendatur*, ait Dionys. *Providentia Dei ita semper se habentis, nisi nostra iniquitas obsistat, ut quo majorem confert dignitatem, majorem etiam conferat sanctitatem ; et propterea in Saule cum suprema præsidentia, supremam innocentiam conjunxisse.*

Tertio, ut omnes metu sacro percellat, ne qui sibi præsidat, et in sua sanctitate sit secu-

rus, videns ex ea excidisse Saulem adeo innocentem, ait Abulensis. Quartam causam dat Lyranus, ut indicet quàm teter et profundus fuerit lapsus Saulis; sicut enim lutum bysso candidæ, ita peccatum animo innocenti fœdius adhærescit. Hinc tropologice S. Gregor. *Licet,* inquit, *multis annis regnaverit, illis solis regnasse dicitur, in quibus innocens ac humilis fuisse perhibetur.* Et paulo post : *Illo ergo*, inquit, *solum tempore nos vixisse gaudeamus, quo innocenter et humiliter viximus. Nam illa tempora, quæ in seculi vanitate et fluxa carnis vita consumpsimus, quasi perdita, minime memorantur.*

Quocirca Josaphat, Barlaamum suum Catechistam interrogans quot annorum esset, ab eo audivit : *Natus sum annos* 45; miranti Josaphat quòd eum canum videret, respondit : *Si annos meos ab ipso vitæ ortu nosse quæris, recte sane eos plusquam septuaginta esse conjecisti. At mihi quidem nullo omnino modo inter vitæ annos censetur, qui in hujus mundi vanitate consumpti sunt.* Præclare Philo, l. de Præmiis et pœnis, sub finem : *Eorum*, ait, *qui nec disciplinis instituti sunt, nec legibus, nec numerus initur, nec habetur ratio.* Et paulo post : *Virtus*, ait, *et honestas in qualitate consistit, non in quantitate; unde vel unus dies sine culpa transactus, integræ vitæ sapientis æquiparatur.* Quamobrem cordate et nervose Eusebius Emissenus (vel potius Gallicanus) homil. 9. ad Monach. *Illum*, ait, *diem tantum vixisse te computa, in quo voluntates proprias abnegasti, in quo malis desideriis restitisti; quem sine ulla regulæ transgressione duxisti, illum diem vixisse te computa, qui puritatis et sanctæ meditationis habuit lucem.*

Hic sensus communis est et commodus; sed tropologicus potius videtur, quàm litteralis. Nam sicut duo anni, quibus dicitur regnasse Saul, simpliciter pro annis proprie dictis accipiendi sunt; sic et unus ille annus, de quo immediate ante dicitur : *Filius unius anni erat Saul.*

Tertio ergo nonnulli sic exponunt, q. d. *Saul electus in regem uno anno quievit, et domi vitam privatam egit, sed exacto hoc anno regnare cœpit.* Ita Eucher. *Uno*, ait, *anno postquam Rex electus est à Samuele, in domestica domo sedens, dissimulavit se esse Regem : reliquis duobus annis publice judicavit omnem Israelem, tenens obedientiam cum humilitate.* Et Beda : *Postquam*, ait, *electus est Saul, et oleo sancto perunctus in Regem, toto anno primo humilis et privato similis mansit, nec regio habitu indui, cæteraque regni insignia curavit.* Sic quoque Genebr. in Chronol. Verum hoc non videtur verum ; nam mox ab electione sua Saul, quasi rex, gessit bellum contra Naas, regem Ammon, ut audivimus c. præced. Adde Josephum asserere quod Saul, electus rex, uno tantum mense à regio munere abstinuerit. Denique aliud est esse filium unius anni, aliud privatam vitam agere.

Quarto ergo et planissime sensus est, q. d. Saul parta victoria de Naas, ideoque comparata sibi auctoritate et gratia populi, rursum in regem à Samuele unctus, c. 11. v. ultimo, agebat, et forte exigebat primum regni sui annum, ac inchoabat secundum; quo exacto elegit tria millia militum præsidiariorum, ut sequitur. Ita R. David, Vatablus, Brixianus, Serarius et alii.

Hunc sensum exigit phrasis hebraica, quæ ad verbum sic habet : *Filius unius anni Saul in regnare ipsum*, quasi dicat : Jam regnabat Saul unum annum; jam agebat primum regni sui annum. Secundo, ex eo quod Naas septimo mense à creatione Saulis invasit Galaaditas, ac tum Saul ei occurrens eum cecidit, et regnum suum confirmavit et innovavit, ut patet ex dictis c. 11. Unde hæc omnia fuere acta anni primi regni Saulis.

Est hebraismus; Hebræi enim tempori, diei, mensi et anno tribuunt nomen *filius*, ut *filius hujus anni, diei, vel temporis* dicatur, qui hoc anno, die vel tempore natus est. Tempus enim, annus et dies dicuntur, quasi patres, generare eos, qui illo tempore, anno et die nascuntur : quia scilicet annus et dies adducit causas secundas, puta parentes, qui hunc filium generant. Est metonymia. Sic Jonæ 4. 10. hedera in Hebr. vocatur *filia noctis*, quia illa nocte orta et nata erat. Sic *filius auroræ* est Lucifer, sive stella Veneris, quæ in aurora nascitur, Isaiæ 14. 12. Sic *filii prunæ* sunt scintillæ, quæ ex prunis eliciuntur, Job 5. 7. Sic *filii Orientis* vocantur in Oriente nati, Judic. 6. 33. Sic *filii terræ* vocantur terrigenæ. Sic *filii arcus* sunt sagittæ, Job 41. 20. quia ex arcu violenter emittuntur, et quasi parturiuntur. Sic *filii areæ* est frumentum, vel palea, Isaiæ 21. 10. Sic, Exodi 12. 3. sancitur ut agnus Paschalis sit *anniculus*, Hebr. בן שנה *ben scana*, id est, *filius anni.* Sic quoties in Levit. et Numer. jubetur immolari ovis vel agnus *anniculus*, Hebr. est *ben scana*, id est, *filius anni.* Simili tropo dicitur veritas *filia temporis*, quia tempus latentem veritatem sensum educit et aperit.

Duobus autem annis regnavit super Israel.] Præter expositiones jam recensitas, nonnulli ex hisce verbis censent Saulem per biennium duntaxat fuisse regem, ac in fine biennii in prælio occubuisse. Ita Hebræi in Seder Olam. c. 13. Arias apud Lorinum, c. 13. Actor. Adrichom. et Gerardus Mercator in sua Chronologia; verum difficile creditu est Saulem biennio gessisse omnia quæ deinceps usque ad finem libri, ac præsertim c. 14. sub finem narrantur; illa enim plures annos exigunt. Adde S. Paulum asserere Saulem regnasse 40 annis, Actorum 13. 21.

Secundo, alii sic exponunt, quasi dicant : *Saul post mortem Samuelis tantum regnavit duobus annis.* Id verum esse patet ex Josepho, l. 6. Antiq. cap. ult. et Clemente Alexandrino, lib. 1. Strom. Abulense et aliis passim. Verum cur hujus biennii duntaxat meminit hîc Scriptura, cum per plura capita sequentia recenseat acta Saulis vivente adhuc Samuele?

Tertio, alii sic explicant, q. d. *Saul per biennium duntaxat regnavit, quia post biennium à Samuele exauctoratus, regium ejus imperium abiit in tyrannicum.* Ita Lyranus, Hugo, Abulensis, Vatablus et Pineda, lib. 8. in proœmio Salom. c. 2. Verum plures quàm duos hîc intercessisse annos liquet ex sequentibus, et demonstrat Mendoza.

Quarto ergo genuine, τὸ *duobus annis regnavit*, junge cum sequentibus, *et elegit tria millia*, q. d. ait Genebr. anno mundi 3106. *Cum*, inquit, *Saul regnasset duobus annis, elegit sibi tria millia, nempe duobus primis regni annis, sat habuit vitare invidiam, et se adversus malignas linguas modestia et auctoritate Samuelis tueri. Postea dum se satis confirmasset, cœpit more regio sese stipare satellitibus. Non quod alioqui duobus tan-*

tum annis regnarit. Sic et Torniellus, Baradas, Abulensis, Hugo, Dionysius et Mendoza.

Quæres quot annis regnarit Saul : Respondent aliqui per 40 annos; hoc enim videtur asserere Paulus, Actorum 13. 21. Ita Auctor apud S. Hieronymum in Quæst. Hebr. Serarius in lib. 3. Reg. 6. Proposit. 2. et Melchior Canus, loco superius citato. Verum cæteri omnes censent Paulum, illis 40 annis quos assignat Sauli, complecti quoque annos Samuelis, quibus ipse præfuit. Ita Eusebius, Josephus, Severus Sulpitius, Beda, Freculphus, Torniellus, Bellarminus, Gordonus, Genebr. Gerardus Mercator et alii in suis Chronicis, Lyranus et Abulensis hic, S. Augustinus, lib. 17. de Civitate c. 7. Ribera, lib. 1. de Templo cap. 1. Pineda, lib. 8. de rebus Salom. c. 2. num 2. Lorinus in c. 13. Actorum. Porro hos 40 annos varii varie inter Saulem et Samuelem partiuntur. Nam Clemens Alexandr. lib. 1. Strom. c. 11. Sauli cum Samuele tribuit annos 27; deinde mortuo Samuele, soli Sauli alios viginti; sic universim fierent anni 47, cum Apostolus duntaxat 40 assignet. Rursum, Josephus, lib. 6. de Antiq. c. 14. ait *Samuelem solum præfuisse Reipublicæ annis* 12; *deinde cum Saule annis* 18; *Saulem vero post mortem Samuelis annis* 20, ut habet idem Josephus in fine ejusdem libri sexti, et iterum lib. 10. c. 11. In textu tamen Græco libri sexti habet annos viginti duos, sicut et Zonaras, qui Josephum de more sequitur. Verum sic fierent anni 52, cum fuerint tantum 40, ut dixi. Alii Samueli dant annos 30, Saul 10. Alii aliter. Verius Salianus et alii censent Samuelem solum præfuisse Israeli per annos 22; deinde creato rege Saule cum eo præfuisse annis sedecim; mortuo vero Samuele, solum Saulem regnasse biennio duntaxat. Junge enim hos annos, et invenies 40. Hic computus confirmatur ex eo quod Arca capta à Philisthæis in morte Heli, indeque post septem menses reducta in Cariathiarim, ibi manserit per 20 annos, quibus, jam mortuo Heli, præerat ejus successor Samuel, ut patet c. 7. 2. ac deinde nonnulla Samuelis et filiorum ejus gesta recensentur usque ad creationem regis Saulis, quæ biennium facile requirunt.

Adde, quod Scriptura c. 8. ait, Samuelem valde senem pro se filios suos constituisse Judices. Atqui natus est, inquiunt nonnulli, Samuel judicante Heli sub annum ejus quartum; Heli autem judicavit 40 annis. Adde 20 annos Samuelis quibus Arca fuit in Cariathiarim, ac deme 4 annos Heli ante natum Samuelem, habebis annos Samuelis 40, quæ non est tanta senectus, quanta à Scriptura tribuitur Samueli. Ergo pluribus annis judicavit Samuel; ac facile fuit sexaginta annorum, cum præ senio filios constituit Judices. Quare ipse tunc 22 annos videtur explesse in principatu, ac natus Heli anno secundo; sic enim additis hisce quatuor annis, conflabuntur Samuelis anni 60, quæ justa est ejus senectus. Ita Salianus.

2. Et elegit sibi Saul tria millia de Israel.] Quæres : Quando illa elegit? Respondent Abulensis et Cajetanus anno primo regni sui, postquam cecidit Naas, et regnum innovavit in Galgalis, c. 11. v. 15. Melius Beda, Hugo, Dionysius, Genebrardus, Pineda loco citato. Mendoza et alii id Saulem fecisse censent anno secundo regni, scilicet postquam *duobus annis regnavit*, uti præcessit; eò enim hæc verba pertinent : unde Vatablus vertit : *tum elegit.* Causam cur elegerit dedi versu 1. cui adde Saulem elegisse hæc tria millia, ut irruentibus more suo repente Philisthinis, Ammonitis, aliisque hostibus vicinis, haberet ea ad manum, quæ illis statim opponeret, ne Israelis agros urbesque vastarent.

Addunt nonnulli Saulem post biennium regni, à primaria innocentia et fiducia in Deum defecisse; ideoque ad humana præsidia respexisse, et hæc tria millia conscripsisse; verum defectus et lapsus Saulis postea contigit, ut audiemus v. 10.

Mystice, Beda per *tria millia*, accipit tres virtutes Theologicas, quæ nos contra omnes tentationes et hostes defendunt. *Populus fidelium,* inquit, *sibi de Israel tria millia elegit; quia dum unitati fidei, sociandam spem et dilectionem cognoverit, mox sibi Doctores, qui eamdem fidem, spem et charitatem diligentius se suosque doceant, atque ab hostis irruptione tutentur, elegit.* Divus Gregorius refert ad tres Ecclesiæ status : *Tria,* inquit, *millia esse perhibetur; quia in summa perfectionis facie, virgines proferunt, juxta quos, et continentes et veritatis defensores ponunt : dum enim exemplo virginum ad summam incorruptionis alios accendunt, dum continentium vitæ, alios à seculi corruptionibus auferunt; dum humilium debilitatem per auxilia potentium defendunt; contra hostes sanctæ Ecclesiæ boni Doctores, quasi cum tribus electorum virorum millibus veniunt.*

Porro solerter S. Gregorius urget τὸ *tria millia virorum,* quod habent Septuaginta. *Quia prædicatores,* inquit, *veritatis, ad defensionem sanctæ Ecclesiæ, non infirmos et debiles, sed robustos et validos bellatores ducunt.* Et paulo post : *Viri,* inquit, *dicuntur pro fortitudine; de Israel esse referuntur, pro divina contemplatione. Israel,* enim hebr. idem est quod *videns Deum*, aut potius, *prævalens Deo.*

Cum Saul duo millia in Machmas.] *Machmas,* ait Adrichomius, *Magmas, et Megmas civitas magna satis, cujus multa in Scripturis mentio, terminus tribus Ephraim contra Austrum. In hac Jonathas Machabæus habitavit; atque hic B. Virgo percepit puerum Jesum non esse in comitatu, sed remansisse in Jerusalem; quamobrem regressa est in Jerusalem ad quærendum eum. Usque hodie, ait Hieronymus, ostenditur vicus grandis in finibus Æliæ, antiquum nomen retinens, ab ea novem millibus distans juxta villam Rama. Nunc Byra dicitur, et est in dominio fratrum militiæ templi, ut Brocard. et Breid. tradunt.*

Mystice, S. Gregor. *Machmas,* inquit, *id est, humilitas, quid aliud quàm continentium ruborem significat? Nam dum præterita carnis oblectamenta recolunt, erubescunt.* Et paulo post : *Dum recolunt quales fuerunt in seculo, superbire non possunt de eo, quod magnos se vident esse in Deo.*

Jam *Bethel,* id est, *domus Dei,* est Ecclesia, quam sancti præsules et prædicatores, contra dæmonum et tyrannorum incursus, quasi validi bellatores propugnant, ait S. Gregorius.

Mille autem cum Jonatha in Gabaa Benjamin.] *Jonathas* Hebr. idem est quod *columbæ donum;* unde puritatem purosque denotat, qui in *Gabaa,* id est, *in colle sanctitatis* degunt. Audi Bedam : *Jonathas, columbæ donum, institutor virginum dicitur; quia incomparabili gratia Spiritus sancti efficitur, ut à manentibus in carne, carnis corruptio nesciatur. Bene et in sublimi virgines esse dicuntur, quia quod naturam humanam su-*

pergreditur, in altissimo virtutum culmine situm est. Unde et virgo ille dilectus Jesu, locum virginum insinuans ait : Vidi supra montem Sion Agnum stantem, et cum eo centum quadraginta quatuor millia, etc. Virgines enim sunt. Apocal. 14. v. 1. *In monte quidem esse cum Agno dicuntur, quia per meritum incorruptionis, quo à terrenis et carnalibus delectationibus se dividunt, in suprema Redemptoris gloria sublimantur.*

PORRO CÆTERUM POPULUM REMISIT UNUMQUEMQUE IN TABERNACULA SUA.] Mystice S. Gregor. *In tabernacula*, inquit, *sua cætera plebs remittitur, ne de altioris vitæ temeritate damnetur, et velut debilis, et infirma in bello pereat, dum altæ conversationis fidem spondet, quæ altæ virtutis robur non habet.*

3. ET PERCUSSIT JONATHAS STATIONEM PHILISTHINORUM QUÆ ERAT IN GABAA.] *Gabaa* erat patria et sedes Saulis ac Jonathæ, ideoque Jonathas juvenis animosus et audax illico ex ea exturbavit Philisthinorum stationem, id est, ut Sept. Aquila et Theod. vertunt υποστημα, id est, *præsidium.* Philisthæi enim tempore Samsonis et postea dominantes Hebræis, ut eos sub jugo continerent, ne rebellare auderent, locis Judææ altioribus et munitioribus (qualis erat Gabaa) erigebant arces, sive loca munita, quæ vallo cingebant (Itali vocant *fortezze*) in quibus constituebant milites præsidiarios ; ideoque illa vocabant *stationes*, sive *præsidia militum.* Ita Joseph. Theod. Procop. Abulens. Cajetan. Dion. et alii. Chald. vertit : *Percussit Jonathas plantationem Philisthinorum;* hæ enim stationes erant quasi *plantationes* non arborum, sed hominum et militum : unde etiamnum Angli, dum Anglorum suorum colonias in Hyberniam traducunt, dicunt se in ea facere plantationem.

Quæres : Quibus armis Jonathas percussit Philisthæos ? Nam ferrea eis ademerant Philisthæi, ut patet v. 19. Resp. arma priscorum erant brachia : *Nam pugnis rem agebant, à quibus pugna dicitur. Inter ipsos adversarios*, inquit Cassiodorus l. 1. c. 30. *non erant prius armata certamina, sed pugnis se, quamvis fervida, lacessebat intentio, unde et pugna nomen accepit.* Hinc Lucret. l. 4. p. 118.

Arma antiqua, manus, ungues, etc.

Postea Belus ferreum gladium primus produxit, à quo et bellum placuit nominari. Ante Belum utebantur fundis, arcubus, baculis, fustibus, perticis, sudibus præustis. Audi Virgilium. 7. Æneid.

Hic torre armatus obusto ;
Stipitis hic gravidi nodis, quod cuique repertum
Rimanti, telum ira facit.

Et paulo post :

Stipitibus duris agitur, sudibusque præustis.

Potuit quoque Jonathas ignem in stationem injicere, itaque eam comburere : potuit insuper incautos, vel dormientes Philisthæos noctu invadere, eorumque arma occupare, iisque ipsosmet obtruncare.

Mystice, S. Gregor. *Jonathas*, inquit, *stationem Philisthinorum percutit, quia electa virginitas de carne, continentiæ arce sublimata, motus turpes exstinguit. Bene autem statio Philisthinorum dicitur ; quia in corpore virginali, carnales motus non habent requiem delectationis, sed statum certaminis. Stant quippe, quia impugnant : sed requiescere non possunt, quia mentem sanctam minime oblectant.*

QUOD CUM AUDISSENT PHILISTHIIM,] id est, Philisthini non jam cæsi à Jonatha, sed cæteri qui in Judæa degebant. Aliqui subaudiunt : *conturbati sunt* ; ita S. Hieron. Hugo et Cajet. sed id licet verum sit, non tamen est necesse hîc supplere ; nam sensus expletur per id quod subditur : *Saul cecinit*, quasi dicat : Cum audissent Philisthini suorum stragem factam à Jonatha, ideoque consternarentur ; Saul misit circumquaque buccinatores, qui insonantes buccina, undique convocarent Hebræos, ut Philisthæos hac clade consternatos invaderent et mactarent. Ita Abul. Dion. et alii. Audi S. Hieron. in Quæst. *Hæc buccina signum victoriæ et exhortationis fuit, ut audirent et noscerent Hebræi conturbatos et superatos esse Philisthæos.* D. Gregor. *Buccina*, inquit, *canere est, et victoriam nuntiare, et exemplo victorum, aliorum mentes ad spiritualis belli propositum excitare.*

Mystice S. Gregor. *Jonathas, stationem Philisthinorum percussit; sed Saul tuba canens se percussisse perhibuit ; quia, nimirum, electorum Prædicatorum triumphis adscribitur, quod à subditis occulti adversarii superantur.*

4. AUDIANT HEBRÆI] cæsa esse castra Philisthinorum, seque hac buccina evocari ad cœptam victoriam prosequendam, ut plane Philisthæos è nostra Judæa ejiciamus. Septuag. pro עברים *ibrim*, id est, *Hebræi*, legentes, עבדים *abadim*, id est, *servi*, vertunt : *inobedientes fuerunt servi.*

ET EREXIT SE ISRAEL ADVERSUS PHILISTHIIM.] Hebr. *et fœtidus* (id est, odibilis, exosus) *factus est Israel in Philisthiim;* Vatabl. *Palæstini abhorrebant ab Israelitis, tanquam à re male olente et putida.* Cajetan. *Fastidierunt Israelem Palæstini.* Noster sensum reddidit. Ideo enim *fœtidus*, id est, odibilis, *Palæstinis erat Israel ;* quia contra eos *se erexerat*, eisque rebellaverat. Unde Sept. vertunt : *Et contempsit Israel Philisthiim.*

Porro, Septuaginta Romæ Correcti habent : *Et puduit Israel in alienigenas ;* unde aptius ex Hebræis vertas : *Et fœtorem contraxit Israel à Philisthiim,* hoc est, fœtuere Palæstini Israelitis ; Palæstini fuerunt Israelitis fœtori, id est, pudori et abominationi ; fœtuit et puduit Israelitas, quod tam imbellibus et vilibus Philisthinis servirent, quodque jugum eorum tam inerme et vile non excuterent. Quare indignitate hac et pudore excitati, animos erexerunt, ut eos è finibus suis ejicerent.

Denique mihi magna suspicio est Nostrum pro נבאש *nibas*, id est *fœtuit*, putidus fuit, legisse נכעש *nichas* (litteræ enim utrimque sunt similes), id est *iratus est*, excanduit, sprevit, abominatus est ; sic enim videtur legisse Chald. nam vertit : *Et concitatus est Israel in Philisthæos.* Et Septuag. *Contempsit*, inquiunt, *Israel in Philisthiim.* Irati enim sunt, et excanduerunt Israelitæ, quod tam diu tolerassent jugum et tyrannidem Philisthinorum, cum viderent eos tam facile à Jonatha cæsos. Quare ira hac excitati erexerunt animos, et in prælium contra eos convolarunt. Ira enim est cos fortitudinis. Unde milites præliaturi acuunt iras in hostem, ut contra eum generose decertent, eumque prosternant.

CLAMAVIT ERGO POPULUS POST SAUL IN GALGALA,]

dicendo : Sequamur Saulem regem nostrum ad prælium contra Philisthæos, cœptam ejus de illis victoriam, cum eo communibus animis et viribus prosequamur, eliminemus Philisthæos è terra Israel. Sic enim milites Gedeoni in prælio contra Madianitas acclamarunt : *Gladius Domini et Gedeonis.* Judic. 7. 20. Porro *in Galgala*, id factum, quia *Galgala* locus erat religiosus, ob circumcisionem à Josue c. 5. ibidem peractam, ut pie et religiose in eodem loco invocata Dei ope ad prælium animose pergerent.

Moraliter, disce hîc illud Job c. 7. 1. *Militia est vita hominis super terram*, id de corporali militia sæpe verum, de spirituali semper. Nam Hebræi victo Naas, illico à Philisthæis lacessiti, acrius cum eis bellum gesserunt. Unde S. Greg. *Quoties*, inquit, *alios hostes vincimus, necesse est ut ad aliorum devincenda certamina præparemur. Omnipotens enim Deus, quia electos suos copiosiùs remunerat, eos semper vult in pugna consistere, ut ipsi semper possint sibi æterni muneris dona præparare.* Et inferius : *Deus*, inquit, *magna prælia permittit, quæ vincant ; levia excitat, in quibus cadant : ut victoria fortium magna sit, casus innoxius; ut cadentes, se facile erigant; et eos fortia, in quibus victores steterant, non extollant.*

5. Et Philisthiim congregati sunt triginta millia curruum.] Olim enim Syri, Arabes et Asiatici è curribus depugnabant. Mystice, Beda : *Crescente*, inquit, *in bonis ardore virtutis agendæ, crescit et in immundis spiritibus ardor ejusdem impediendæ ac refringendæ virtutis ; qui videntes fidelium contra se amicos erectos, hos colles, insidiarum deceptionumque variarum copiis expugnare contendunt.*

6. Absconderunt se in speluncis,] quibus abundat Judæa, teste Josepho lib. 1. de bello cap. 12. Unde et David fugiens Saulem abdidit se in spelunca. 1. Reg. 24. et Josue cap. 10. occidit quinque reges latentes in spelunca.

In abditis.] Hebr. et Chald. *in munitionibus ;* Vatabl. *inter spineta;* Cajetanus, *in scissuris montium.* Abulensis explicat, hæc *abdita*, esse loca secreta tam urbium, quàm domorum. Tales sunt Romæ criptæ et cœmeteria S. Priscillæ, S. Sebastiani, S. Laurentii, S. Pancratii, etc. in quibus tempore persecutionum se abdebant Christiani, quæ ego sæpius subintrans, vidi subterraneam civitatem et Romam, vidi et obstupui. Mystice Dionys. Carth. *Sic*, inquit, *aliqui Christiani cernentes se undique à diabolo, mundo et carne tentari, in foramine petræ, in fossa humo, id est, in Christi vulneribus, et in Dominicæ passionis memoria salubriter se occultant ; et in proprio humiliationis profundo se celant, atque in tantum parvipendunt, et quasi nihil se reputant quòd à dæmonibus nequeunt tangi.* Et Beda : *Cum viderint*, inquit, *fideles antiqui hostis insidias, etc. Præsidia mox necesse est lectionum spiritualium, jejuniorum, eleemosynarum, orationum, cæterarumque virtutum, quibus defendantur, adeant, abscondanturque in eis à contradictione linguarum ; ut pater, qui videt in abscondito, misereatur et adjuvet.*

7. Hebræi autem transierunt Jordanem.] Est paranomasia in Hebr. עברם *ibrim*, id est, *Hebræi*, et עברו *aberu*, jam est *transierunt ;* עברי *ibri* enim, id est, *Hebræus*, dicitur ab עבר *abar*, id est, *transivit*, eo quòd Abraham veniens ex Chaldæa in Palæstinam transierit Euphratem, ut dixi Genes. 14. 13. ubi Abraham vocatur *Hebræus*, id est, *transitor* Euphratis, indeque ejus posteri vocati sunt *Hebræi.* Sicut Romæ omnes Germani, Galli, Hispani, etc. vocantur : *Transmontani*, sive *Transalpini.*

Probabiliter censet Abulens. hos Hebræos qui transierunt Jordanem fuisse Rubenitas, Gaditas et Manassenses, qui trans Jordanem habitabant, q. d. Hi audito adventu Philisthinorum ex Galgalis, transito Jordane, domum redierunt, quasi suo Jordane tuti, et à Palæstina separati.

Addit Auctor Quæst. apud S. Hieron. ac sanctus Gregor. Rabanus, Hugo Victor. et alii, eos ad Philisthæos transfugisse ; id enim innui videtur vers. 21. cap. 14, licet id negent Lyran. Abulensis et Dionysius.

8. Et exspectavit septem diebus juxta placitum (id est, constitutum et decretum) Samuelis.] Jusserat Samuel Sauli c. 10. ut, ingruente hoste vel periculo, iret in Galgala, ibique nuntio ad se misso, suum adventum præstolaretur per septem dies integros ; ut, invocato Deo, ab ipso audiret quid agendum foret. Paruit Saul, misitque nuntium ad Samuelem, ejusque adventum exspectavit per septem dies ; sed septimo die inchoato, et necdum exacto, videns populum metu Philisthinorum diffluere ; non exspectato ulterius Samuele, sacrificium obtulit, ut Deo propitiato, ab eo disceret quid facto foret opus, ab eoque robur ad præliandum acciperet. Atque hac in re peccavit, quòd scilicet non exspectarit finem diei septimæ, uti jusserat Samuel. Nam ante ejus finem Samuel advenit, qui videns Saulem sacrificasse, acriter eum de inobedientia reprehendit. Ita S. Gregor. Lyran. Abulens. Cajetan. Serarius. Audi S. Gregor. *Idcirco per inobedientiam cecidit, quia integris septem diebus sicut jussus fuerat non exspectavit.* Et postea : *Ecce septem diebus prophetam sustinuit, sed dum præstolari eum in fine diei desiit, gloriam tantæ dignitatis amisit.*

Minus recte ergo nonnulli Saulem excusant, quod integros septem dies Samuelem exspectarit ; sed quod non recte eos computarit ; computasse enim eos à die, qua misit nuntium ad Samuelem accersendum ; cum à postero die eos computare debuisset.

9. Et obtulit holocaustum.] Putant aliqui Saulem per se sacrificasse, ideoque regno privatum esse. Graviter ergo peccavit, quòd, cum esset laicus, sacerdotalem functionem usurpare præsumpserit ; sicut fecit Ozias rex thurificando, ideoque à Deo percussus est lepra, 2. Paral. 26. 16. Ita Rupert. Lyran. Dion. et favet Josephus. Addit R. Levi Saulem hæc sacrificia obtulisse, ut à Deo spiritum prophetiæ impetraret, quod deinceps sine Samuele regeretur. Unde et à Tertulliano l. 2. contra Marc. c. 23. vocatur, *despector Samuelis prophetæ.*

Verum nil tale indicat Script. alioqui enim hoc illi exprobrasset Samuel acerrime ; atque habebat Saul sacerdotes in castris, per quos sacrificia offerre poterat : cur ergo illud sibi vindicaret, sciens id à Deo vetitum ? Ita Abulensis, Serarius, Sanchez et alii.

10. Cumque complesset offerre holocaustum, ecce Samuel veniebat.] Vide quid faciet præcipitatio et impatientia. Si vel ad horam exspectasset Saul, ecce Samuel aderat pro eo sacrificaturus, et Deum consulturus. Jam autem defectu patientiæ et perseverantiæ horariæ, tempo-

rale regnum amisit, ac paulatim eò decidit, ut tandem amitteret quoque æternum. Volebat enim Deus ut Saul dirigeretur à Samuele, ac rex à sacerdote et propheta, ut doceret temporalem potestatem et principatum debere dirigi à spirituali et Ecclesiastica. Unde S. Ignatius epist. 6. ad Magnes. *Saul*, inquit, *honore privatur regio, non exspectans summum sacerdotem Samuelem : oportet itaque et nos revereri præstantiores ; decetque non modo vocari Christianos, sed esse. Nec enim dici, sed esse, beatos facit. Si qui Episcopum appellant et sine eo omnia faciunt ; hujusmodi dicet ipse, qui verus et primus Episcopus est : Quid me vocatis, Domine, et non facitis quæ dico? Tales enim non bona conscientia mihi præditi esse videntur, sed esse simulatores et personati.*

Et egressus est Saul obviam ei.] Causas dat Dion. : *Honoravit*, inquit, *Samuelem propter ejus senectutem et sanctitatem, prophetalemque gratiam; et quoniam ante eum Judex fuerat populi, et suis orationibus ac meritis multa bona à Deo obtinuit populo ; sed et hac vice speravit juvari per Samuelem.*

11. Et tu non veneras juxta placitos dies.] Hebr. *ad statutos dies*, quibus scilicet te venturum promiseras et constitueras, sive *ad constitutum diem*, quem nimirum constituere tibi placuit. Hinc putant aliqui Saulem exspectasse Samuelem per septem dies integros, sed male eos computasse, ut dixi v. 8. Melius alii dicunt hanc excusationem ab eo obtendi, quòd exspectarit usque ad septimum diem inchoatum, sed non perfectum. Quasi dicat : Exspectavi te usque ad septimum diem, et videns te non venire juxta tua promissa, putabam te non venturum ; ideoque instante hoste, et dilabente exercitu, obtuli holocaustum, ut Deum mihi facerem propitium. Auxit peccatum Saul, quod culpam non agnoverit et veniam petierit, sed illam excusarit, et quasi in ipsum Samuelem retorserit. Causam dat S. Gregor. *Quia*, inquit, *ex radice superbiæ, ipsa culpa inobedientiæ nascitur, solent inobedientes reatus sui magnitudinem audire, sed non humiliter confitendo satisfacere. Nam, cum sublimes videri appetunt, lapsus suos ostendere dedignantur, et ideo dum excusationes proferunt, justitiam prætendunt, quia apparere peccatores erubescunt.*

Porro quàm grave sit et exosum Deo culpam excusare docet S. Bern. tract. de præcepto et dispens. loquens de Adæ peccato et excusatione : *Antiqua illa*, inquit, *tam nota, et tam noxia prævaricatio, facile ut creditur indulgentiam consequeretur, dummodo confessio, et non defensio sequeretur. Neque enim tantum nocuit simplicis actionis, quamvis ex deliberatione, transgressio, quantum adjunctæ excusationis, cum præmeditatione obstinatio.*

12. Necessitate compulsus.] *Saul*, inquit Dion. *mendose se excusavit : quia non erat necessitas vera, absoluta, sufficiens, talisque usurpata oblatio fuit magis offensiva Dei, quam placativa.* De hoc enim sacrificio dici potest, quod D. Bern. serm. 24. in Cant. dixit de sacrificio Caini : *Manus*, inquit, *mortuum offers Deo, sed peccas.*

13. Dixitque Samuel ad Saul : Stulte egisti (Hebr. נסכלת *niscalta*, id est, *stultus factus es*) nec custodisti mandata Domini Dei tui, quæ præcepit tibi,] ut scilicet exspectares meum adventum per septem integros dies, ac per me sacrificares, et consuleres Deum, uti tibi Deus per me præceperat. Ita Angelom. Abul. Cajet. et alii. Stultissimum enim est mandatis Dei non obedire ; itaque ejus offensam, iram et vindictam in se provocare. Singula verba habent auxesim et emphasim peccatum Saulis aggravantem. Nam et solerter expendit S. Greg. *Ausus magnæ transgressionis esset, si ille, cujus mandata despicis, tantum Dominus tuus, non etiam Deus existeret. Quantum ergo est quod committitur, cum Dei, ac Domini mandata negliguntur!*

Secundo urget S. Greg. τὸ *Dei tui*, quasi dicat : *Ejus præceptum contempsisti, qui, dum te de imo extulit; dum super alios te constituit ; dum Regem fecit ; per impositionem tantorum munerum velut specialiter tuus fuit.*

Tertio premit τὸ *quæ præcepit* non omnibus generatim, sed *tibi* specialim, quasi dicat : *Illa Dei, et Domini tui mandata contempsisti, quæ non velut communia omnibus ; sed velut propria, et soli tibi singulariter credita, observare debuisti.*

Tropolog. S. Chrysost. ostendit peccatorem esse *stultum*, quia ex homine rationali se facit quasi bestiam irrationalem. Audi eum hom. 12. in Genes. *Homo mansuetum animal et rationale, mores suos in ferinos vertit. Idcirco Scriptura interdum canes vocat, ob impudentiam. Isaiæ* 59. *v.* 10*; equos ob libidinem. Jerem.* 5. *v.* 8*; asinos, ob stupiditatem et ruditatem. Psal.* 48. *v.* 13*; leones et pardos, ob rapacitatem et habendi aviditatem. Oseæ* 13. *v.* 7 *et* 8 *; aspides ob fraudulentiam. Psal.* 13. *v.* 3 *; serpentes et viperas, ob latens venenum et malitiam. Psal.* 139. *v.* 4. *et Matth.* 3. *v.* 7. *et alia affectionibus respondentia nomina imponit, ut sic vel tandem confusi ad suam aliquando redeant nobilitatem, et suo generi confœderentur.*

Quod si non fecisses, jam nunc præparasset Dominus regnum tuum super Israel in sempiternum.] *Præparasset*, Hebr. הכין *hechin*, id est, *firmasset, stabilivisset.* Sic sæpe in Script. *Præparare*, sumitur pro *confirmare*, ut Psal. 88. *In æternum præparabo semen tuum*, id est, confirmabo posteris tuis regnum, ut in eo continua generationum serie tibi succedant. *In sempiternum*, non absolute, sed respective : quamdiu scilicet duravit respub. et regnum Israelis. Dices : Quomodo hæc sententia concordat cum illa Genes. 49. 10. *Non auferetur sceptrum de Juda :* ibi enim Deus promittit regnum perpetuum Judæ ; hìc vero Sauli, qui non erat è tribu Juda, sed Benjamin ? Respond. Deus primo decreverat Sauli et posteris ejus perpetuare regnum, si illi per omnia sibi fuissent obedientes : verum quia prævidebat id Saulem non facturum, hinc decrevit ab eo transferre sceptrum ad Judam et Davidem. Prophetia ergo illa Jacobi de regno Judæ, præsupponit prævisionem culpæ et rejectionis Saulis, licet post aliquot secula futuræ. Hoc enim evincit hæc Samuelis de regno Saulis continuando assertio.

14. Sed nequaquam regnum tuum ultra consurget,] ut post te in filios tuos transeat : transibit enim ad Davidem. Nam alioqui Saul non fuit privatus regno : imo tota vita sua mansit rex, sed eo moriente Deus regnum à filiis Saulis transtulit ad Davidem. Unde ex hoc loco evinci non potest Saulem hìc peccasse mortaliter, eo quod privatus sit regno : poterat enim Deus sine omni ejus culpa regnum ab ejus pos-

teris transferre ad Davidem. Ergo multo magis id facere poterat ob venialem ejus culpam; quia scilicet non plene obediebat Deo et Samueli. Sic *Angelus*, id est Episcopus *Ephesi*, puta S. Timotheus audivit à Christo Apoc. 2. 4. *charitatem tuam primam reliquisti, etc. Prima opera fac. Sin autem, venio tibi, et movebo candelabrum tuum de loco suo;* hoc est, amovebo te à tuo candelabro, id est, privabo te tuo Episcopatu. Vide ibi dicta.

Apposite ergo privatur Saul regno, quia Deo regi suo, à quo rex erat constitutus, non obedivit. Sic vice-rex officio spoliatur, si regi suo non obtemperet. Homo ergo, *ut possit imperare, debet Deo esse subjectus*, ait S. Ambr. in Psal. 118. serm. 10. Et S. Aug. in Psal. 143. ad illa: *Qui docet manus meas ad prælium. Expedit*, inquit, *ut ille, qui sibi subjici vult quod est inferius, se subjiciat superiori suo. Agnosce ordinem. Tu Deo, tibi caro; quid justius? quid pulchrius? Tu majori, minor tibi: servi tu ei, qui fecit te ut tibi serviat, quod factum est propter te. Si autem contemnis tu servire Deo, nunquam efficies ut tibi caro. Qui non obtemperas Domino, torqueris à servo.*

Et S. Gregor. lib. 1. Dialog. cap. 1. *Usus quidem*, inquit, *rectæ conversationis est, ut præesse non audeat, qui subesse non didicerit: nec obedientiam subjectis imperet, quam Prælatis non novit exhibere.*

Quæsivit Dominus sibi virum juxta cor suum,] scilicet juxta suum gustum et votum, juxta suum placitum et desiderium; qui scilicet *cor*, id est, *mentem et voluntatem suam*: plane et plene conformet *cordi*, id est, *menti et voluntati suæ; qui* scilicet *faciat omnes voluntates meas*, ut explicat S. Paulus Actor. 13. 22. Hic est David: quod enim vult cor meum, hoc vult et cor Davidis, ac proinde in eo *cor*, id est, *mens mea* se plane oblectat et conquiescit: cum in te, ô Saul, non conquieverit, eo quod mea præcepta non plene, sed ex parte duntaxat expleveris. Ita S. Greg. *Per Dei cor*, inquit, *in sacro eloquio, intima ejus voluntas designatur. Juxta eam vero sumus, quando hanc et per intellectum agnoscimus, et per amorem custodimus.* Et paulo post: *Potest*, inquit, *intelligi vir, pro fortitudine, secundum cor Dei, pro interna charitate. Quando igitur necessitas exigit, ad curam sanctæ Ecclesiæ quæratur vir, ut sit conversatione fortis: quæratur secundum cor Dei, ut per affectum magni amoris quasi unitus sit divinæ voluntati.* Et inferius: *Ideo eum quæsivit, quia tu juxta cor suum esse noluisti.* Unde merito exclamat S. Chrysost. hom. de Davide et Goliath: *O beatum Davidis sanctissimi meritum, quod laudat Deus, prædicat Dominus, Judex præfert summus: dum enim David sanctissimus, homo secundum cor Dei, quidquid Deus cogitat, gerit; quidquid mente concipit, perficit; dum, inquam, David cordi Dei cor proprium jungit, et menti ejus mentem suam adnectit; hoc est, ut quæ vult Deus, velit, et quæ non vult, similiter nolit? sic eum Dominus individuo amore et conjuncta charitate dilexit.*

Hinc morale dogma utilissimum et sanctissimum elicit B. Petrus Damiani lib. 5. epist. 3. quæ in ordine est 72. *Unum*, inquit, *est, quod mens cujusque fidelis debet solerter attendere, et intra semetipsum sollicita semper inquisitione versare, scilicet, utrum placeat Deo, quod agit, et an ejus vita Deus, vel operibus delectetur. Quid enim prodest, quidquid homo faciat, si hoc non placeat Deo? sic de Davide dicitur: Quæsivit sibi Deus virum juxta cor suum. Nam, si nunc Conditor non delectatur in homine, homo postmodum delectari non poterit in Conditore.*

Porro S. Hilar. in Psalmo 53. et S. Bern. serm. 34. in Cant. docent Davidem maxime fuisse *virum secundum cor Dei*, eo quod in inimicos fuerit adeo benevolus. Sic et S. Dion. epist. 8. ad Demophilum: *Quid*, inquit, *Davidem illum Dei parentem, fecit divina amicitia dignum? nempe, cum esset bonus atque in hostes benignus: Inveni, inquit ille summe bonus ac benignitatis amator, hominem secundum cor meum.*

Et præcepit ei Dominus ut esset Dux super populum suum.] *Præcepit*, id est, ordinavit, apud se constituit, in corde suo edixit et quasi præceptum sanxit; sed illud necdum promulgavit. Sic Deus ait Eliæ; *Corvis præcepi*, id est, statui, ordinavi, *ut pascant te*. 3. Reg. 17. 4. Causam dat S. Gregor. *Ille*, inquit, *aliis utiliter præcipit, qui obedire Deo perfecte jam novit; qui solum hoc præcipit, quod ex consilio procedit intimæ veritatis.*

Addit S. Gregor. Prælatum non debere ambire imperium, sed ad illud præcepto quasi cogi. *Quia*, inquit, *electi viri ad honorem primatus non ex ambitione veniunt, se coacti perducuntur, bene dictum; et præcepit ei ut esset dux, quasi dicat: In honorem prælationis, non per ambitionem subiit, sed coactus ascendit.* Deinde jubens ut ad publicum honorem perfectissimus quisquis diligenter quæratur, subjicit: *Præcipiatur ei ut sit dux; quatenus sublimitatis ordinem conscendere ex cupiditate non ambiat; sed ex humilitate pertimescat, sicque sibi humilis metuat, ut subdi præcepto Dei devotius agnoscat.*

Eo quod non servaveris quæ præcepit Dominus.] Tota ergo causa, cur Deus à Saulis stirpe abstulerit regnum, fuit, quod Saul non plane et plene accommodasset cor et voluntatem suam, cordi et voluntati Dei, quam ei explicuerat Samuel, ut scilicet se exspectaret, et per se sacrificaret, Deumque consuleret. Volebat enim Deus ut Saul honoraret Samuelem, quasi suum sacerdotem et prophetam; ut is internuntius esset inter Saulem et Deum: sicut Deus jusserat Josue nil agere, nisi ex Eleazari pontificis consilio et oraculo. Num. 34. 13.

Moraliter, disce hîc primo quàm plene et perfecte Deus, ut omnium Dominus, sibi suisque velit obediri ad litteram, sine excusatione et interpretatione. Unde tam graviter punivit Saulem, qui id non fecit: eo quod ipse esset primus rex Israelis à se constitutus, privando eum regno; ut David et cæteri deinde reges ejus exemplo saperent, discerentque Deo et Pontifici per omnia plene obedire.

Sic primus homo, Adam, comedens pomum vetitum, punitus fuit morte sua et posterorum; ut illi ejus exemplo discerent Deo plane obtemperare. Sic primus angelus Lucifer, nolens Deo se humiliare et obedire, cecidit in tartara. Vide ergo hîc quàm primatus sit periculosus; disceque eum non ambire. In primis enim Deus statuit exempla posterorum: quare primos vult esse exactos; ut sint speculum sequenti-

bus; speculum, inquam, virtutis, aut castigationis suæ. Nam ut ait Poeta :

> Principiis obsta, sero medicina paratur,
> Cum mala per longas invaluere moras.

Non ergo primo loco, at *medio tutissimus ibis.* Primogenitus Abrahæ Ismael, vexans juniorem Isaac, domo Abrahæ expulsus fuit. Primogenitus Isaac fuit Esau, qui jure primogenituræ spoliatus est à fratre Jacobo. Primogenitus Jacobi fuit Ruben qui, ob incestum, gradu suo dejectus est. Primogenitus Adæ fuit Cain qui, Abelem fratrem occidens, factus est vagus et profugus. Primogenitus Davidis fuit Ammon qui, ob incestum cum sorore sua Thamar, ab Absolone fratre occisus occubuit. 2. Reg. 23. 21. et sequentibus.

Sic primatus Ecclesiasticus, sive pontificatus, est *onus onerum*, ait sanctus Leo, et ex eo B. Petrus Damiani l. 1. epist. 20. qui scribens ad Cadaloum ambientem Papatum, imo Antipapam (qui se Honorium II vocabat) : *Enim vero*, inquit, *cum religiosus quisque vir subire tam laboriosæ sedis onus abhorreat, illicque vix ullis hominum precibus constitui acquiescat ; cur tu onus onerum, ut sanctus Leo Papa dicebat, non modo non paras aufugere, sed ultro etiam preces et pretium offerendo, anxie te conaris intrudere?*

Sanctus Gregorius hìc lib. 4. cap. 4. loquens de Saule electo in regem, et se domi abscondente : *Videat*, inquit, *sacerdos qua mente fugiendum sit culmen sanctæ Ecclesiæ, si culmen seculi conscendere tam caute Reges fugerunt.* Ita fugit ipse S. Gregorius, seseque abscondit, donec columna ignea cœlitus proditus, raptus fuit ad pontificatum. Sic de sancto Cornelio Pontifice scribit sanctus Cyprianus l. 4. epistol. 2. *Qui Episcopatum ipsum nec postulavit, nec voluit, nec vi, ut cæteri quos arrogantiæ et superbiæ suæ tumor inflat, invasit ; sed quietus et modestus, et quales esse consueverunt, qui ad hunc locum divinitus eliguntur, vim passus est, ut Episcopatum coactus exciperet.*

Porro *onus onerum*, quod subit Pontifex. Ita declarat S. Bernard. l. 2. de Consideratione ad Eugen. Pontif. *Tu es, cui claves traditæ, cui oves creditæ sunt. Sunt quidem et alii cœli janitores, et gregum pastores. Habent illi sibi assignatos greges, singuli singulos : tibi universi crediti, non uni, unus. Nec modo ovium, sed et pastorum, tu unus omnium pastor. Quod si ita est, quanta erit sarcina, quantum onus totum, ut ita dicam, orbem terrarum humeris sustinere!*

Idem lib. 4. *Te ipsum*, inquit, *considera : formam justitiæ, sanctimoniæ speculum, pietatis exemplar, assertorem veritatis, fidei defensorem, Doctorem gentium, Christianorum ducem, amicum sponsi, Cleri ordinatorem, Pastorem plebium, Magistrum insipientium, refugium oppressorum, pauperum advocatum, spem miserorum, tutorem pupillorum, judicem viduarum, oculum cæcorum, linguam mutorum, baculum senum, ultorem scelerum, malorum metum, bonorum gloriam, virgam potentum, malleum tyrannorum, regum patrem, legum moderatorem, canonum dispensatorem, sal terræ, orbis lumen, sacerdotem Altissimi, Vicarium Christi. Quis non timeat et tremat hæc audiens*, ut Pontificatus onus Angelicis humeris formidabile ambire audeat?

Denique sanctus Chrysostomus (vel quisquis est auctor) in opere imperfecto in Matthæo homil. 35. *Primatum*, inquit, *Ecclesiasticum concupiscere neque ratio est, neque causa ; quia neque justum est, neque utile. Quis enim sapiens ultro se subjicere festinat servituti, labori, dolori, et quod majus est periculo tali, ut det rationem pro omni Ecclesia, apud justum judicem, nisi forte qui nec credit judicium Dei, nec timet uti, abutens primatu suo Ecclesiastico, ut seculari, et convertat eum in secularem?*

15. Surrexit autem Samuel, et ascendit de Galgalis, in Gabaa Benjamin.] Eodem pergebat Saul cum exercitu, ut sequitur; sed Samuel præcessit, et se à Saule ob culpam admissam separavit, ut se iratum ostenderet, et Saulem ad culpæ agnitionem et pœnitentiam flecteret. *Quia* scilicet, ut ait sanctus Gregorius, *in rege quem arguerat, humilitatem pœnitentiæ, qua manere cogeretur, minime cognovit*, etc. *Rex in ministerio relinquitur, ut ipsa Prophetæ separatione corrigatur ; quia plerumque quos Prædicatoris verba non corrigunt, dividi à Prædicatorum familiaritate, vel à sanctæ Ecclesiæ unitate pertimescunt. Juxta Prædicatores duri sunt, sed separati resipiscunt.*

Ivit autem Samuel in Gabaa, ut se jungeret Prophetis ibidem habitantibus, ut dictum est cap. 10. 5. cum iisque Dei laudibus vacaret, ac pro Israele oraret, ac populum cum Saule eodem pergentem ad prælium contra Philisthæos, sua saltem præsentia ad fortiter pugnandum animaret. Mystice, S. Gregor. *Quid est*, inquit, *quod de Samuele dicitur : surrexit et ascendit, nisi quod in perfectioribus viris aspicimus, qui sic nostra inquinamenta respiciunt, ut ab eis nequaquam sordidentur? sic nobis irascuntur, ut quieti intus, secreti sui alta conscendere velociter possint. Fortes namque et potentes sunt, et qui magna et fortia sua leviter ferunt, nostris infirmitatibus non gravantur*

Et reliqui populi.] id est, è populo reliqui : τὸ enim *populi*, non est nominativus pluralis, sed genitivus singularis, ait Abulens. Hæc verba desunt in Hebr. Chald. et Septuag. Regiis et Comp. suntque obscura et implexa : sensus tamen eorum hic esse videtur, quasi dicat : Reliqui, qui cæteris metu Philisthinorum diffugientibus manserant in castris, hi cum Saule ascenderunt de Galgalis in Gabaa, quæ erat urbs sita in colle tribus Benjamin.

Obviam populo Philisthinorum hostium, qui è vicino oppido *Machmas* (ut dicitur v. sequenti) excursiones faciebant, et expugnabant eos,] scilicet Hebræos, venientes de Galgala in Gabaa. Jonathas enim expugnaverat stationem Philisthinorum in Gabaa, ut dictum est versu 3. Quare multi Hebræorum è Galgalis pergebant in Gabaa ; hos è latere invadebant et cædebant Philisthini, degentes in vicina urbe *Machmas :* ut ergo hoc iter suis securum redderet Saul, cum suis contra eos ascendit ; ac simul ut se cum Jonatha degente in Gabaa conjungeret; uti de facto ibi se conjunxit, ut sequitur :

17. Et egressi sunt ad prædandum de castris Philisthinorum tres cunei.] Hebr. *tria capita;* Chald. *tres turmæ ;* Septuag. *tria principia ;* Vatabl. *tria agmina. Cuneus* proprie est ferrum acutum, quod sensim crassescit, quo in fissuras inserto ligna finduntur. Unde illud : *Malo nodo malus quærendus est cuneus.* Hinc per me-

taphoram, cuneus significat peditum multitudinem in cunei formam redactam, quæ in acie angustior et quasi acutior, deinde latior densiorque procedit, ait Vegetius l. 2. de re milit. Unde Virgil. 12. Æneid.

Densi, cuneis se quisque coactis
Agglomerant.

PORRO FABER FERRARIUS NON INVENIEBATUR IN OMNI TERRA ISRAEL : CAVERANT ENIM PHILISTHIIM NE FORTE FACERENT HEBRÆI GLADIUM AUT LANCEAM,] ut eos sub suo jugo continerent, ne rebellare possent. Sic servis à Romanis olim vetita fuere arma, ne heros suos invaderent; nisi in extrema necessitate, qualis fuit post Cannensem cladem: tunc enim contra Annibalem armarunt servos, teste Valer. Max. l. 7. c. 6. Sic adimenda esse servis arma docet Arist. 2. Pol. 2. Sic Syrus Lydis contra sé rebellantibus ademit arma, teste Justino l. 1.

Verum Deus elusit cautionem et prudentiam Philisthinorum, dum per Samuelem Hebræis dedit victoriam sine ferro et armis ferreis. Unde S. Greg. *Armati*, ait, *ab inermibus victi sunt, ut totum quod vincitur, omnipotentis Dei laudibus tribuatur.*

Mystice, *faber* est orans et meditans, qui folle discursus sui in officina ferraria, id est, in meditatione excitat ignem devotionis, et charitatis, juxta illud : *In meditatione mea exardescet ignis.* Audi F. Barth. de Martyr. Archiep. Braccarensem in insigni suo doctrinæ spiritalis compendio c. 27. p. 285. *Faber ferrarius, ignitum ferrum de igne extrahens, ictibus mollire satagit; sed antequam penitus frigescat, ad ignem reducit, ut iterum faciliter ignescat; sic etiam spiritus noster à fervore devotionis extractus et occupationis terrenæ ictibus percussus, ne omnino frigescat atque induretur, ad fornacem devotionis est reducendus. Nam qui studiose curant devotionem nutrire quotidie, facile conservant ac tuentur; si vero, licet paucissimis diebus, ab officio recedant, difficulter ad exercitii interioris fervorem redire solent. Quapropter illud maxime curandum est ut orationis assiduitate cor semper Deo pateat.*

Tropol. *faber ferrarius* est prædicator, præceptor, et quivis alius castigator vitiorum : hunc tollere conantur *Philisthæi*, id est, dæmones; ut homines inermes eorum tentationibus resistere nequeant. Audi B. Petrum Damiani l. 1. epist. 18. quæ ordine est 106. *Spiritualis quisquis conventus, si fraterni zeli frequenti correptione non utitur, Israeliticæ plebis mystica laborat inopia; quæ videlicet incipiente Saul regis imperio, fabrum ferrarium non habebat.* Et paulo post : *Philisthæi*, inquit, *de terra Israel fabros ferrarios tollunt : cum maligni spiritus, falsæ pietatis obtentu zelum correptionis de fratrum labiis auferunt.* Causam subjicit : *Sicut ferrum reliqua metalla fortiter edomat, ita correptionis malleus vitia delinquentium reprimit, et quasi cudendo rigidæ mentis duritiam frangit.* Ex quibus concludit: *Si de sacro conventu correptionum censura subtrahitur, disciplinæ vigor funditus enervatur, et religio tota destruitur; quia dum unusquisque propriæ sequitur voluntatis arbitrium, ad secularia rediens spiritualis observantiæ, violat institutum.* Deinde ad praxim cuique hoc pium dat monitum : *Unde quisquis est, cui regularis vitæ fervor inæstuat, correptiones, libenter amplectitur : et tunc etiam, cum innocens est, suis reprehensionibus delectatur : non, ut eum conscientia peccasse remordeat; sed quoniam hoc prodesse cæteris audientibus sperat; ut unde ipse innocens, et mundus arguitur, alii qui vel lapsi, vel lapsuri forte sunt, corrigantur.*

Nam ut ait Eccles. cap. 12. v. 11. *Verba sapientum, sicut stimuli, et quasi clavi in altum defixi quæ per magistrorum consilium data sunt à pastore uno.* Hinc et illud Jeremiæ 23. 29. *Numquid non verba mea sunt quasi ignis et quasi malleus conterens petram?* Sic et S. Gregorius, Eucher. Beda, Hugo, qui et addunt dæmonem adimere fidelibus *Fabros ferrarios*, id est, bonos prædicatores, vitiorum castigatores, cum facit ut ipsi subtilia, philosophica, poetica vana, elegantia et placentia populo prædicent, ac plausum populi quærant non planctum, ut ait S. Bernardus.

Rursum, *fabri ferrarii* sunt magistri et doctores qui docent philosophiam, rhetoricam, mathesin, poesin, etc. quæ fidei et doctrinæ sacræ subserviunt, ut eam contra Hæreticos, Gentiles et impios defendant. Hos aufert Satanas, dum satagit ut Religiosi, Clerici et Sacerdotes iis non studeant, sed indocti otio torpeant: inde enim orta fuit hæresis Lutheri et posterorum ejus, æque ac priscorum Hæreticorum. Ita S. Gregorius et Cyrillus, Alex. lib. 7. contra Julianum.

Denique, *arma ferrea* sunt mortificationes et pœnitentiæ, quibus concupiscentia carnis retunditur et contunditur.

21. RETUSÆ ITAQUE ERANT ACIES VOMERUM,] quia continua oratione sulcando terram, ejus resistentia et renitentia retundebantur et hebetabantur; ac Hebræis difficile erat, ad eas acuendas, toties ire in Philisthiim.

USQUE AD STIMULUM CORRIGENDUM,] quasi dicat : Adeo retusæ erant acies instrumentorum ruralium, ut ne exiguus quidem stimulus quo boves pungerentur, superesset, qui non esset hebetatus; ideoque corrigi et acui deberet. Ita Lyran. Aut cum Abulensi refer hæc superius ad vers. 20. *Descendebat ergo omnis Israel ad Philisthiim, ut acueret unusquisque vomerem suum et ligonem, etc. usque ad stimulum corrigendum*, q. d. Non tantum ad majora instrumenta acuenda, sed etiam ad minimos stimulos corrigendos et acuendos, oportebat ire in Philisthæam; quia in Israel non erat faber, qui eos acueret.

22. CUMQUE VENISSET DIES PRÆLII, NON EST INVENTUS ENSIS.] Populus ergo et milites sequentes Saulem armabantur arcubus, fundis (Gabaasitæ enim erant optimi fundibularii, ut patet Judic. 20. 16.), perticis, fustibus, ut dixi versu 3; hæc enim sunt arma rusticana et prisca : item ligonibus, falcibus, tridentibus, stimulis, malleis, securibus, serris, baculis sive flagellis, quibus triturantur et excutiuntur frumenta, cæterisque instrumentis rusticanis : ac forte ea igne liquando conflabant in perticas, pugiones et gladios, sed rudes et impolitos; juxta illud Virg. *Et curvæ rigidum falces conflantur in ensem.* Sic Samgar Judex vomere aratri occidit sexcentos Philisthæos. Judic. 3. 31. Et Samson, carens ense, mandibula asini occidit mille viros. Judic. 15. 15. Ex quibus liquet antiquam fuisse hanc Philisthinorum

cautionem, ne Israelitæ haberent arma et fabros ferrarios.

Excepto Saul et Jonatha.] Mystice, Dionys. Carthus. *Prælati*, ait, *et ejus Vicarii debent tantæ esse perfectionis, quod quantumcumque subditi spiritualibus armis priventur, et passionum immoderantiis agitentur; ipsi tamen in omni virtute, in rationis splendore, in luce sapientiæ perseverent firmissime et mala vincant in bono, suaque probitate, aliorum defectuositates reprimant, ac reforment, quoniam ipsi sunt velut mensura et regula subditorum.*

Porro Hebræi dicunt vel fingunt Sauli et Jonathæ allatos esse hos enses cœlitus ab Angelis. Planius dicas ipsos hos enses occultasse, vel occulte sibi è locis viciuis comparasse.

23. Egressa est autem statio Philisthinorum, ut transcenderet in Machmas.] Jam ipsa erat *in Machmas*, ut dictum est v. 5; τὸ ergo *in Machmas*, vel referendum est ad *statio*, non ad *transcenderet*, q. d. Statio Philisthinorum, quæ erat in Machmas, transcendit Machmas ivitque ulterius obviam Sauli et Hebræis ad præliandum cum eis; vel certe *in Machmas*, id est, *ultra Machmas*, ut vertunt Septuag. Hebr. *egressa est statio Philisthinorum ad transitum* (Chald. *vadum*) *Machmas.* Vatabl. *in ulteriorem partem, quæ erat inter Machmas et Gabaa, stationem sive præsidium transtulerunt.*

CAPUT DECIMUM QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Jonathas solus cum armigero invadit castra Philisthinorum; Deus illis terrorem et perturbationem injicit; unde ipsi mutua se cæde trucidant. Audit eorum tumultum Saul, v. 19. edicitque ne quis usque ad vesperam comedat, donec hostes fugientes persequatur, et conficiat. Jonathas, edictum ignorans, mel in sylva repertum comedit. Milites defatigati et esurientes v. 32. contra legem comedunt carnem cum sanguine. Unde Saul, statuta petra, jubet ut in ea sanguinem effundant. Mox v. 36. Saul, nocte irrupturus in castra hostium, consulit Dominum; sed Dominus non respondet. Quare Saul jacit sortem, ut cujus culpa iratus sit Deus, exquirat. Sors denotat Jonatham v. 42; ille fatetur se mel comedisse. Quare a patre morti addicitur, sed populus eum liberat. Inde v. 47. Saul debellat Ammonitas, Moabitas, Idumæos, aliosque per circuitum hostes. Denique, v. 49. filii Saul recensentur.

1. Et accidit quadam die ut diceret Jonathas filius Saul ad adolescentem armigerum suum: Veni, et transeamus ad stationem Philisthinorum, quæ est trans locum illum. Patri autem suo hoc ipsum non indicavit. 2. Porro Saul morabatur in extrema parte Gabaa, sub malogranato, quæ erat in Magron; et erat populus cum eo quasi sexcentorum virorum. 3. Et Achias filius Achitob fratris Ichabod filii Phinees, qui ortus fuerat ex Heli sacerdote Domini in Silo portabat ephod. Sed et populus ignorabat quo isset Jonathas. 4. Erant autem inter ascensus, per quos nitebatur Jonathas transire ad stationem Philisthinorum, eminentes petræ ex utraque parte, et quasi in modum dentium scopuli hinc et inde prærupti, nomen uni Boses, et nomen alteri Sene; 5. unus scopulus prominens ad Aquilonem ex adverso Machmas, et alter ad Meridiem contra Gabaa. 6. Dixit autem Jonathas ad adolescentem armigerum suum: Veni, transeamus ad stationem incircumcisorum horum, si forte faciat Dominus pro nobis; quia non est Domino difficile salvare, vel in multis, vel in paucis. 7. Dixitque ei armiger suus: Fac omnia quæ placent animo tuo; perge quo cupis, et ero tecum ubicumque volueris. 8. Et ait Jonathas: Ecce nos transimus ad viros istos. Cumque apparuerimus eis, 9. si taliter locuti fuerint ad nos, manete donec veniamus ad vos: stemus in loco nostro, nec ascendamus ad eos. 10. Si autem dixerint: Ascendite ad nos; ascendamus, quia tradidit eos Dominus in manibus nostris; hoc erit nobis signum. 11. Apparuit igitur uterque stationi Philisthinorum; dixeruntque Philisthiim: En Hebræi egrediuntur de cavernis in quibus absconditi fuerant. 12. Et locuti sunt viri de statione ad Jonatham et ad armigerum ejus, dixeruntque: Ascendite ad nos; et ostendemus vobis rem. Et ait Jonathas ad armigerum suum: Ascendamus, sequere me; tradidit enim Dominus eos in manus Israel. 13. Ascendit autem Jonathas et manibus et pedibus reptans, et armiger ejus post eum. Itaque alii cadebant ante Jonatham, alios armiger ejus interficiebat

sequens eum. 14. Et facta est plaga prima, qua percussit Jonathas et armiger ejus, quasi viginti virorum, in media parte jugeri, quam par boum in die arare consuevit. 15. Et factum est miraculum in castris, per agros; sed et omnis populus stationis eorum qui ierant ad prædandum, obstupuit, et conturbata est terra, et accidit quasi miraculum à Deo. 16. Et respexerunt speculatores Saul, qui erant in Gabaa Benjamin, et ecce multitudo prostrata, et huc illucque diffugiens. 17. Et ait Saul populo qui erat cum eo: Requirite, et videte quis abierit ex nobis. Cumque requisissent, repertum est non adesse Jonatham, et armigerum ejus. 18. Et ait Saul ad Achiam: Applica arcam Dei (erat enim ibi arca Dei in die illa cum filiis Israel). 19. Cumque loqueretur Saul ad sacerdotem, tumultus magnus exortus est in castris Philisthinorum; crescebatque paulatim, et clarius resonabat. Et ait Saul ad sacerdotem: Contrahe manum tuam. 20. Conclamavit ergo Saul, et omnis populus qui erat cum eo, et venerunt usque ad locum certaminis; et ecce versus fuerat gladius uniuscujusque ad proximum suum, et cædes magna nimis. 21. Sed et Hebræi qui fuerant cum Philisthiim heri et nudiustertius, ascenderantque cum eis in castris, reversi sunt ut essent cum Israel, qui erant cum Saul et Jonatha. 22. Omnes quoque Israelitæ qui se absconderant in monte Ephraim, audientes quod fugissent Philisthæi, sociaverunt se cum suis in prælio. Et erant cum Saul, quasi decem millia virorum. 23. Et salvavit Dominus in die illa Israel. Pugna autem pervenit usque ad Bethaven. 24. Et viri Israel sociati sunt sibi in die illa; adjuravit autem Saul populum, dicens: Maledictus vir, qui comederit panem usque ad vesperam, donec ulciscar de inimicis meis. Et non manducavit universus populus panem, 25. omneque terræ vulgus venit in saltum, in quo erat mel super faciem agri. 26. Ingressusque est itaque populus saltum, et apparuit fluens mel, nullusque applicuit manum ad os suum. Timebat enim populus juramentum. 27. Porro Jonathas non audierat, cum adjuraret pater ejus populum; extenditque summitatem virgæ quam habebat in manu, et intinxit in favum mellis; et convertit manum suam ad os suum, et illuminati sunt oculi ejus. 28. Respondensque unus de populo, ait: Jurejurando constrinxit pater tuus populum, dicens: Maledictus vir, qui comederit panem hodie (defecerat autem populus). 29. Dixitque Jonathas: Turbavit pater meus terram; vidistis quia illuminati sunt oculi mei, eo quod gustaverim paululum de melle isto. 30. Quanto magis, si comedisset populus de præda inimicorum suorum, quam reperit? nonne major plaga facta fuisset in Philisthiim? 31. Percusserunt ergo in die illa Philisthæos à Machmis usque in Aialon. Defatigatus est autem populus nimis; 32. et versus ad prædam, tulit oves, et boves, et vitulos, et mactaverunt in terra; comeditque populus cum sanguine. 33. nuntiaverunt autem Sauli, dicentes quod populus peccasset Domino, comedens cum sanguine. Qui ait: Prævaricati estis; volvite ad me jam nunc saxum grande. 34. Et dixit Saul: Dispergimini in vulgus, et dicite eis ut adducat ad me unusquisque bovem suum et arietem, et occidite super istud, et vescimini, et non peccabitis Domino comedentes cum sanguine. Adduxit itaque omnis populus unusquisque bovem in manu sua usque ad noctem; et occiderunt ibi. 35. Ædificavit autem Saul altare Domino, tuncque primum cœpit ædificare altare Domino. 36. Et dixit Saul: Irruamus super Philisthæos nocte, et vastemus eos usque dum illucescat mane, nec relinquamus ex eis virum. Dixitque populus: Omne quod bonum videtur in oculis tuis fac. Et ait sacerdos: Accedamus huc ad Deum. 37. Et consuluit Saul Dominum, num persequar Philisthiim? si trades eos in manus Israel? Et non respondit ei in die illa. 38. Dixitque Saul: Applicate huc universos angulos populi, et scitote, et videte per quem acciderit peccatum hoc hodie. 39. Vivit Dominus salvator Israel, quia si per Jonathan filium meum factum est, absque retractatione morietur. Ad quod nullus contradixit ei de omni populo. 40. Et ait ad universum Israel: Separamini vos in partem unam, et ego cum Jonatha filio meo ero in parte altera. Responditque populus ad Saul: Quod bonum videtur in oculis tuis, fac. 41. Et dixit Saul ad Dominum Deum Israel: Domine Deus Israel, da indicium; quid est quod non responderis servo tuo hodie? Si in me, aut in Jonatha filio meo est iniquitas hæc, da ostensionem; aut si hæc iniquitas est in populo tuo, da sanctitatem. Et deprehensus est Jonathas et Saul, populus autem exivit. 42. Et ait Saul: Mittite sortem inter me et inter Jonatham filium meum. Et captus est Jonathas. 43. Dixit autem Saul ad Jonatham: Indica mihi quid feceris. Et indicavit ei Jonathas, et ait: Gustans gustavi in summitate virgæ, quæ erat in manu mea, paululum mellis, et ecce ego morior. 44. Et ait Saul: Hæc faciat mihi Deus, et hæc addat, quia morte morieris, Jonatha. 45. Dixitque populus ad Saul: Ergone Jonathas morietur, qui fecit

salutem hanc magnam in Israel? hoc nefas est, vivit Dominus, si ceciderit capillus de capite ejus in terram, quia cum Deo operatus est hodie. Liberavit ergo populus Jonatham, ut non moreretur. 46. Recessitque Saul, nec persecutus est Philisthiim; porro Philisthiim abierunt in loca sua. 47. Et Saul, confirmato regno super Israel, pugnabat per circuitum adversum omnes inimicos ejus contra Moab, et filios Ammon, et Edom, et reges Soba, et Philisthæos et quocumque se verterat, superabat. 48. Congregatoque exercitu, percussit Amalec, et eruit Israel de manu vastatorum ejus; 49. fuerunt autem filii Saul, Jonathas, et Jessui, et Melchisua; et nomina duarum filiarum ejus, nomen primogenitæ Merob, et nomen minoris Michol. 50. Et nomen uxoris Saul, Achinoam filia Achimaas; et nomen principis militiæ ejus Abner, filius Ner, patruelis Saul. 51. Porro Cis fuit pater Saul, et Ner pater Abner, filius Abiel. 52. Erat autem bellum potens adversum Philisthæos omnibus diebus Saul. Nam quemcumque viderat Saul virum fortem, et aptum ad prælium, sociabat eum sibi.

1. Veni et transeamus ad stationem Philisthinorum.] Dixit hoc, et fecit ea quæ sequuntur Jonathas peculiari instinctu Dei, ut patet ex victoria miraculosa quam ab eo obtinuit; alioqui temerarius fuisset, si solus cum uno armigero, invasisset tota hostium castra. Deus ergo illi, ut id faceret, suggessit, animosque illi addidit ac fiduciam victoriæ tam miræ consequendæ. Ideoque id Jonathas patri non indicavit, ne is illud impediret. Qui enim à Deo regitur, regis alterius regimine non eget. Ita Theodoretus, Procopius, Abulensis, Cajetanus et alii.

Mira ergo hîc celebratur Jonathæ fortitudo qui Deo nixus, tantum periculum solus adiit, certus aut vincere, aut vinci et pro patria mori gloriose. Unde S. Bern. serm. ad milites templi c. 1. eos comparat cum Martyribus, ut si vincant, coronentur corona triumphantis; si vincantur, martyrii laurea. *Quàm gloriosi*, ait, *revertuntur victores de prælio, quàm beati moriuntur Martyres in prælio!* Et cap. 3. *Secum*, ait, *præliantur, nequaquam metuentes, aut de hostium cæde peccatum, aut de sua nece periculum. Miles Christi securus interimit, securior interit; sibi præstat, cum interit; Christo, cum interimit. Cum occidit malefactorem, non homicida; sed, ut ita dixerim, malicida reputatur. Cum occiditur ipse, non periisse, sed pervenisse cognoscitur. Mors ergo quam irrogat, Christi est lucrum; quam excipit, suum.* Et cap. 4. eorum armis recensitis: *Imminente bello*, ait, *fide intus, foris ferro, non auro muniuntur; quatenus armati, et non ornati, hostibus metum incutiant, non provocent avaritiam. Equos habere cupiunt fortes et veloces, non coloratos, aut phaleratos; pugnam quippe non pompam, victoriam non gloriam cogitantes, et studentes magis esse formidini quàm admirationi.*

2. Porro Saul morabatur in extrema parte Gabaa sub malogranato, quæ erat in Magron.] Ita Hebræus, Chaldæus et alii; sed Septuaginta pro ר legentes affine ד vertunt in *Magdon.* Erat locus hîc juxta Gabaa, quæ erat patria et sedes Saulis; cujus meminit et Isaias cap. 10. 28. non ergo erat in ipsa urbe Gabaa, sed *in agro Gabaa;* uti hîc legunt Biblia Regia, Glossa, Hugo, Abulensis, Dionysius, Vatablus.

Pro *malogranato*, Hebr. est *Remmon*, quod, ut nomen proprium loci, retinet Vatabl. qui alibi vocatur *collis*, vel *petra Remmon;* in quem, et locum munitum et tutum, se receperunt sexcenti è clade tribus Benjamin superstites, et reliqui. Judic. 20. 27. ideoque et Saul ibidem castra locavit. Sic nobilis illa Hispaniæ civitas, regnique caput, dicta est *Granata*, à malogranatorum copia vel figura. Sic hîc locus Hebr. dictus est *Remmon*, à malogranatorum præstantia et abundantia. Sic Jericho dicta est, *civitas palmarum*, ab earum fertilitate, pluresque aliæ civitates dictæ sunt *Thamar*, id est, *palma*, à palmetis quibus abundant. Sic Bethel prius dicta est *Luza*, à nucibus, corylis, et amygdalis Gen. 28. 19.

Apposite Saul rex consedit sub malogranato; quia hoc speciem habet regis et regni. Nam, ut advertit Mendoza: primo, malogranatum in suo flore elegantem purpuream coronam, in pomo autem purpuram, in granis coronam in vertice ostentat: ut plane videatur regem purpuratum et coronatum repræsentare. Secundo, *quia dum multa grana sub uno cortice complectitur; vel significat multitudinem negotiorum et consiliorum, quæ à regibus fido silentio occultantur*, ut S. Ambrosius lib. 3. Hexam. cap. 13. insinuat; *vel significat concentum omnium virtutum, quibus æquum est ut regum animi exornentur*, ut S. Hieronymus lib. 1. contra Jovinianum explicat; *vel significat prudentiam gubernatricem, qua reges suos subditos, et moribus et honoribus diffidentes, in officio continent, et in gyrum rationis circumversant*, ut Theodoretus lib. 3. in Cant. indicat; *vel significat animorum charitatem, quam reges suo in regno curare et conservare debent*, ut idem Theodoretus clarius significat. Qua de re multa dixi Cant. 4. v. 3. Tertio, *quia sicut malum granatum pulchrius apparet, cum fatiscit; nam tunc interna grana, quæ sub vili cortice latebant, Pyropos imitata expanduntur; ita reges quo majoribus difficultatibus scinduntur ac distrahuntur in suorum præsidium ac tutamen populorum; eo clariora præbent omnium oculis suarum spectacula virtutum.*

Quocirca Henricus IV, Hispaniæ rex, malogranatum pro insigni regio delegit cum epigraphe: *Acredulce, ut significaret in optimo rege ita severitatem et humanitatem temperandas, ut nunquam rex, aut sine severitate ignavus, aut sine humanitate crudelis videretur. Non immerito igitur Saul sub malogranato morabatur ut ab ipsa arbore admoneretur regiæ dignitatis et potestatis, aut sanctitatis quam in rebus arduis, difficilibusque temporibus exercere oportebat.*

Et erat cum eo populus, quasi sexcentorum

VIRORUM,] præter mille qui erant cum Jonatha : nam duo millia quæ sibi delegerat Saul c. 13.2. metu Philisthinorum defluxerant et fugerant ; ita ut cum Saule ex iis tantum remanserint sexcenti, iique viri fortes et constantes, qui proinde licet pauci, tantas tamen victorias contra Philisthæos plurimos obtinuerunt, quantæ in seq. narrantur.

Moraliter, disce hîc quantum valeat virtus paucorum generosorum. Sic Gedeon cum trecentis prostravit numerosissima castra Madian. Causam dat Josephus l. 5. Antiq. cap. 8. vel juxta aliam editionem 10. *Imbellem*, inquit, *naturam hominum sibi Dominus placere declaravit, ut populus victoriam non sibi, sed Deo deputaret.* Judas Machabæus cum paucis superavit copias Antiochi ; David superavit Goliath, omnesque Philisthæos ; duodecim Apostoli sua virtute subjugarunt Christo totum orbem ; S. Bernard. S. Dominicus, S. Franciscus, et nuper S. Ignatius fundator Societatis Jesu cum paucis sociis, quanta ubique terrarum effecere ? virtus ergo non in numero, sed in paucitate generosa consistit. Nam ut ait Isaias cap. 9. 3. *Multiplicasti gentem, non magnificasti lætitiam.* Vide ibi dicta. Tritum est illud : *Virtus unita fortior divisa.* Et illud : *Infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia.* 1. Corinth. 1. Et illud : *Virtus Dei in nostra infirmitate perficitur.* 2. Corinth. 11.

ET ACHIAS FILIUS ACHITOB FRATRIS ICHABOD, FILII PHINEES, QUI ORTUS FUERAT EX HELI SACERDOTE (Pontifice) DOMINI IN SILO PORTABAT EPHOD,] id est, pontificalem amictum quasi Pontifex secum deferebat ad pontificatu fungendum ; ut per Urim et Tummim, quæ erant in rationali et ephod, pro Saule consuleret Dominum, quid in bello tam ancipiti et periculoso agendum foret. Hinc patet Samuelem non fuisse Pontificem, ut vult Serarius et alii, sed Achiam : hic enim portabat vestem pontificalem, et recta linea descendebat ab Heli pontifice. Heli enim genuit Phinees, Phinees genuit Achitob et Ichabod, Achitob genuit Achiam, ait Josephus.

Dices : Cap. 21. versu 9. dicitur Achimelech, filius Achitob, fuisse Pontifex ; ergo Achias non fuit Pontifex. Resp. Achiam fuisse binomium, et alio nomine dictum *Achimelech. Achias* enim hebr. idem est quod *frater Dei. Achimelech* idem, quod *frater Regis.* Deus autem est *Rex regum.* vel certe Achiæ seniori sine liberis mortuo, in Pontificatu successit Achimelech, qui erat frater Achiæ junior.

4. ERANT AUTEM INTER ASCENSUS, PER QUOS NITEBATUR JONATHAS TRANSIRE AD STATIONEM PHILISTHINORUM, EMINENTES PETRÆ, etc. NOMEN UNI BOSES, ET NOMEN ALTERI SENE.] Chald. *Nomen unius lucubratio, et nomen alterius conculcatio.* Philisthini, ait Joseph. posuerunt castra in rupe prærupta et quasi inaccessa, ideoque in ea securi degebant, neminem metuentes : idcirco Jonathas eos hac via invasit. Sic Alexander Magnus hostes in rupe altissima commorantes, ideoque eum deridentes rogantesque an volare posset, à tergo per saxa invia immitens trecentos juvenes generosos, rupem insciis hostibus occupavit, eosque trucidavit : *En*, inquit, *ostendi me posse volare.* Ita Curtius.

Porro, *Boses* Hebr. idem est quod *humescens*, vel *florescens*, vel *oviparus*, ait Pagnin. *Sene* idem est quod *rubus ;* quæ mystice explicans Beda : *Quia*, inquit, *non minus florente, quàm adversante et pungente mundo, Sanctorum ascensus impeditur ; et ut vel corpore vel corde deficiat, ab infatigabili hoste pulsatur.*

Hoc est quod aiunt Sancti Psalm. 65. 12. *Transivimus per ignem et aquam, et eduxisti nos in refrigerium.* Nam, ut ait S. Bernard. serm. de S. Malachia : *Transivit per ignem et aquam, quem nec tristia frangere, nec detinere mollia potuerunt.*

6. DIXIT AUTEM JONATHAS AD ADOLESCENTEM ARMIGERUM SUUM.] Dixit hoc impulsus à Deo, tacite promittente suam opem et victoriam, ut patet ex eventu, et victoria tam mira et felici.

QUIA NON EST DOMINO DIFFICILE SALVARE VEL IN MULTIS VEL IN PAUCIS.] Hebr. *non* est מעצור *matsor*, id est, *restrictio*, detentio, vel prohibitio, q. d. Nil est quod Deum arctet, detineat, restringat ad paucos vel multos, ut vincant. Nam, ut ait S. August. serm. 119. de tempore : *Omnipotens est Deus ad facienda majora et minora ; omnipotens ad facienda cœlestia et terrestria ; omnipotens ad facienda immortalia et mortalia ; omnipotens ad facienda spiritualia et corporalia ; omnipotens ad facienda visibilia et invisibilia; magnus in magnis, nec parvus in minimis.*

Hoc Jonathæ exemplum imitatus Judas Machabæus, cum paucis contra plurimos decertans : *Facile*, inquit, *est concludi multos in manus paucorum ; et non est differentia in conspectu Dei cœli liberare in multis et in paucis.* 1. Mach. 3. 18. Et cap. 4. 30. *Benedictus*, inquit, *Salvator Israel qui contrivisti impetum potentis in manu servi tui David; et tradidisti castra alienigenarum, in manu Jonathæ filii Saul, et armigeri ejus*, 1. Mach. 4. vers. 30. Idem dixit Asa rex Juda, pugnans contra decies centena millia Æthiopum 2. Paral. 14. 11.

7. SI TALITER LOCUTI FUERINT.] Omen hoc captat Jonathas, instinctu et inspiratione Dei, ut patet ex tanta animositate Jonathæ potius divina quàm humana, et ex tam felici eventu ejus ; quare non superstitiosum fuit, nec Dei tentativum, sed religiosum æque ac animosum, eo quòd solus ipse cum armigero præruptam hostium arcem conscenderit, hostes invaserit, fugarit, occiderit. Ita Lyranus, Hugo, Abulensis, Dionysius, Cajetanus, Serarius et alii. Vide Sanchez l. 2. de superstitione c. 10. n. 10. qui et addit cum Serario et Abulensi Jonatham huic omini orationem ad Deum præmisisse, in eaque à Deo animatum ad hoc audendum. Simile omen de Rebecca, in uxorem Isaaco accipienda, accepit Eliezer. Genes. 24.

Omini Jonathæ simile fuit omen Pazonum, de quo ita scribit Herodot. initio lib. 5. *Pazones, qui sunt à Strymone, admoniti divino responso ut bellum Perinthiis inferrent ; et siquidem à Perinthiis ex adverso considentibus provocarentur, nominatim compellantibus, eos invaderent, sin minus, ab invadendo abstinerent. Ita fecerunt et vicerunt.*

12. ASCENDITE AD NOS, ET OSTENDEMUS VOBIS REM,] quam vos per præruptas has rupes scandendo quærere videmini. Est sarcasmus, sive hostilis irrisio, quasi dicant : Ascendite ad nos, et ostendemus vobis viam non ad vitam et victoriam, quam vos quæritis, sed ad mortem, hoc est, mactabimus vos. Ita Lyranus, Abulensis, Salianus et alii. Unde Josephus l. 6. Antiq.

cap. 7. *Venite huc*, inquit, *daturi pœnas audaciæ.*

ASCENDAMUS.] Apposite hoc omen Jonathæ dedit Deus; quia signum fortitudinis et victoriæ est prævenire et invadere hostem, licet potentiorem, itaque eum metu percellere et fugare, uti fecit hic Jonathas. Sic Moses Josue contra Amalec ituro: *Elige*, inquit, *viros*, *et egressus pugna contra Amalec.* Sic Timotheus cum Juda Machabæo dimicaturus suis ita præcipit: *Cum*, inquit, *appropinquaverit Judas, et exercitus ejus ad torrentem aquæ; si transierit ad nos prior, non poterimus sustinere eum; quia potens poterit adversum nos; si vero timuerit transire, et posuerit castra extra flumen, transfretemus ad eos, et poterimus adversum illum.* 1. Machab. 5. 40. Sic Achab, cum paucis invadens ampla castra Benadad regis Syriæ, ea fudit, fugavit, prostravit, 3. Reg. 20. 13. Sic experti Duces, ut animos ostentent, primi hostem invadunt, itaque eum sæpe percellunt et sternunt.

13. ASCENDIT AUTEM JONATHAS MANIBUS ET PEDIBUS REPTANS,] per prærupta rupis saxa.

Mystice S. Gregor. *In manibus*, inquit, *opera solent significari. Reptat manibus pastor, quando peccatoribus viam non profert sapientia verbi, sed exemplo conversationis.* Et inferius: *Bene*, inquit, *reptans ascendere ad stationem Philisthinorum dicitur; quia ad destruenda vitia pervenire ille Doctor potest, qui peccatores magna humilitatis ostensione, et magna charitatis affectione demulcet.*

ITAQUE ALII CADEBANT ANTE JONATHAM,] quasi dicat: Pavore panico à Deo eis injecto, ut patebit versu 15. corruebant ante Jonatham, ut ab eo mactarentur; unde Vatabl. Glossa et alii legunt: *Itaque cum vidissent faciem Jonathæ* (quasi ea perculsi), *alii cadebant ante Jonatham.* Quod acceptum videtur ex Septuaginta qui vertunt: *Et videntes Philisthini contra faciem Jonathæ, et percussit in eis.* Sic ergo Jonathas fuit typus Christi, qui solo aspectu perculit et fugavit ementes et vendentes in templo. Nam, ut ait S. Hieronymus in Matthæo 9. *Fulgor ipse et majestas divinitatis occultæ in humana facie relucebat.* Et in c. 21. *Igneum quiddam et sidereum radiabat ex oculis ejus.*

Quare fictitium videtur quod ait Joseph. Jonatham irruisse in Philisthæos dormientes; sic enim scribit l. 6. c. 7. *Quam vocem Sauli filius cupide arripiens ut omen victoriæ, tunc quidem recessit è loco in quo conspecti fuerant, sed ex alia parte ad rupem accedentes propter situm incustoditam, magno labore, difficultate loci superata, erepserunt ad hostem: aggressique sopitos, viginti ex his interfecerunt, et eos stupore ac consternatione repleverunt, ut abjectis armis in fugam se darent. Plerique vero non noscitantes inter se, quod ex multis gentibus conflati essent, pro hostibus se invicem invadebant; et cum non putarent duos tantum Hebræos in castra penetrasse, mutuo marte cadebant quidam in præcipitia, aut ipsi ruebant, aut alii ab aliis protrudebantur.*

14. IN MEDIA PARTE JUGERI,] hoc est brevissimo terræ spatio occidit Jonathas viginti, quasi dicat: Unitos occidit, non palantes et sparsos: dicit hoc ut augeat miraculum Dei, et fortitudinem Jonathæ; utpote qui non divisos, uti cæsis duobus Horatiis, ultimus Horatius fugiens tribus diversis locis tres Curiatios jam fessos occidit, itaque Albanos Romanis subjecit, teste Livio; sed unitos trucidavit.

15. ET FACTUM EST MIRACULUM IN CASTRIS, scilicet mirus et inusitatus terræ motus, indeque pavor, terror et perturbatio à Deo immissa Philisthinis, tam iis qui erant in castris, quam iis qui è castris prædatum per tres cuneos exierant cap. præced. v. 17. *Miraculum* ergo, hoc est, miraculosus terræ motus, ac hostium *stupor*, ut vertunt Sept. et *conturbatio*, ut Chald. *Et pavor*, ut Vatabl. et *tremor*, ut alii. Hoc enim significat Hebr. חרדה *charada*, adeo enim obstupefacti, pavidi, excæcati et perturbati fuerunt Philisthini, ut socios æstimarent esse hostes, ac in eos arma converterent, itaque se mutua cæde trucidarent, ut patet v. 20. Idem fecere Madianitæ, clangentibus buccinis et lagenas flammeas complodentibus trecentis Hebræis, Gedeonis militibus Judic. 7. 22. Facile enim Deo fuit perturbare eorum phantasiam, ut amicos putarent inimicos: sicut naturaliter id fieri videmus in melancholicis et maniacis; qui per melancholiam velut atram nubem omnia intuentes, putant cuncta esse atra, tetra, inimica et noxia.

Porro Hebræa ad verbum sic habent: *Et fuit tremor in castris, in agro, et in toto populo* (Philisthinorum) *tum statio, tum qui grassabantur tremuerunt etiam ipsi, et tremuit terra, et fuit in tremorem Elohim*, id est, magnum et validum; quæ enim Dei sunt, magna sunt. Unde *cedri* et *montes Dei* vocantur altissimi et maximi. Ita Vatabl. Cajetan. Pagnin. at alii, Unde cum Romanis legendum: *conturbata est terra*, non autem: *conturbata sunt castra*, uti legunt alii.

Moral. disce hìc, cum Deus vocat ad ardua, quæ vires superant, non trepidare, nec subterfugere, sed Deo parere, remque animosè aggredi: mox enim Deus aderit, difficultates complanabit, intricata explicabit, remque omnem facile conficiet, uti hìc Jonatha solo cum armigero castra hostium integra invadente, illa perturbavit et cecidit per ipsosmet hostes.

Legimus in vitis Patrum, Angelum cuidam Anachoretæ ostendisse vastum gigantem, eique dixisse: cum hoc te luctari oportet. Cumque ille tremeret: *Ne timeas*, inquit, *incipe duntaxat, ego mox adero, et gigantem tecum prosternam. Si Deus pro nobis, quis contra nos?* Rom. 18. *Tonans* enim, *juvat conantem.*

18. ET AIT SAUL AD ACHIAM: APPLICA ARCAM DEI,] hoc est, admove, vel affer huc ad me arcam, ut Hieraticam stolam, ait Josephus et Theod. hoc est Ephod, quod positum est juxta arcam, accipias et induas quasi Pontifex, eoque per Urim et Tummim quæ sunt in Ephod, coram arca consulas Deum super arcam in Propitiatorio residentem, ut per te revelet nobis quid in re tam ancipiti, et in hoc tumultu agere debeamus.

Mystice, in periculis Christiani fugiant ad arcam, id est, ad Eucharistiam: item ad B. Virginem, quæ Christum quasi manna, in arca ventris sui continuit et peperit pro cibo et salute mundi. Audi B. Petrum Damiani serm. de Nativitate Virginis: *Numquid*, inquit, *quia ita deificata, ideo nostræ humanitatis oblita es? Nequaquam, Domina. Scis, in quo discrimine nos reliqueris, uti jaceant, quantum delinquant servi tui. Non enim convenit tantæ misericordiæ tantam*

miseriam oblivisci : quia, etsi subtrahit gloria, revocat natura; neque ita es impassibilis, ut sis incompassibilis.

Erat enim ibi arca Dei in die illa,] quia eò è Cariathiarim fuit translata, petente Saule et Hebræis, ob belli periculum, ut Deum super arcam residentem consulerent, eumque haberent comitem, imo ducem belli.

19. Et ait Saul ad Sacerdotem : Contrahe manum tuam,] desine explicare Ephod ; imo illud manu tua contrahe, et repone in arcam. Nam urgente hoc tumultu, non est mihi otium consulere Dominum; sed illico involandum in hostes. Putabat enim Saul filium suum Jonathan à Philisthinis circumdatum opprimi : unde ad illos accurrit, ut eum eriperet. Ita Lyran. Abulensis, Vatablus, licet Chald. sic vertit : *Affer Ephod,* quasi dicat : Festina induere Ephod, et consulere Dominum. Unde et Josephus asserit Deum consultum respondisse, ac promisisse Hebræis victoriam et hostium stragem.

20. Et ecce versus fuerat gladius uniuscujusque ad proximum suum,] q. d. Excæcati et perturbati mutua se cæde truncarunt, æstimantes socios esse hostes.

Et cædes magna nimis.] Joseph. l. 6. cap. 7. ait cæsa sexaginta Philisthinorum millia.

24. Adjuravit autem Saul populum, dicens : Maledictus vir qui comederit panem usque ad vesperam, donec ulciscar de inimicis meis,] *panem*, id est, cibum quemlibet; hunc enim Hebræi vocant panem. Unde Jonathas non panem, sed mel comedens, judicatus fuit hoc patris mandatum violasse.

Porro Saul suis hîc hanc legem jejunii indixit, ex recto fervore et zelo, ut hostes fugientes insequeretur : ne si sui milites ad cibos defluerent, et in mensa desiderent, hostes fuga elaberentur ; atque ut hoc jejunio, Deo gratias ageret pro victoria tam miraculosa, eumque provocaret ad illam plane pleneque perficiendam : censebat enim cum Deo tam liberali in se et suos liberaliter esse agendum. Ita Abulensis, Serarius, Salianus ac S. Ambr. et Hier. mox citandi. Atque hanc legem sanxit cum execratione, dicens : *Maledictus vir*, quasi dicat : Malefaciat ipsi Deus, ac ego malefaciam ei, id est, puniam et occidam eum.

Lyranus vero putat Saulem male id sanxisse et jurasse, ac pejus implesse : eo quod non esset tanta necessitas hostis insequendi, ac in lege hac sua, necessitatis casum excipere debuisset, qualis fuit in Jonatha, et aliis pluribus præ inedia deficientibus ; qui utique majorem hostium stragem edidissent, si eos prosequendo, simul aliquid cibi raptim sumpsissent, verbi gratia, mel obvium in sylva, uti fecit Jonathas ; ut valentiores ad gradiendum et pugnandum evaderent. Denique, quod lex hæc dederit occasionem Jonatham occidendi, et populo sanguinem lege vetitum comedendi. v. 33. Favet Lyrano Josephus, S. Greg. hîc et S. Chrys. hom. 14. ad popul. et noster Sanchez, qui hoc præceptum Saulis, ut nimis severum et stultum damnant. Verum esto ferventior fuerit militaris duraque hæc Saulis sanctio, et aliquid discretionis in ea desideretur : tamen in se justa sanctaque fuit, ob causas jam dictas. Unde populus totus eam probavit et acceptavit; quibus adde : si peccasset Saul, debuisset eum sors v. 41. indicare, aut certe silere : ibi autem sors non indicavit Saulem præcipientem, sed Jonatham præceptum transgredientem. Unde Saulem dilaudat Tertul. lib. de Jejunio c. 10. ubi, Saulis jejunio, ait *à Deo præstitam auctoritatem.* Ac S. Ambros. serm. 36. (in veteri editione est 25.) post Dominicam primam Quadragesimæ : *Bonus plane rex, qui hostes suos non tam armis quàm devotione vincebat ; et plus dimicabat religione, quàm telis. Cum ergo Saul abstinentiam diei suis omnibus indixisset, et Jonathas ejus filius præcepti nescius, inter medias hostium acies victor incedens, favum mellis intincta sceptri summitate gustasset, tanta indignatio repente commota est, ut et differretur victoria, et divinitas læderetur.*

Hinc et Jonathas culpam suam fatetur v. 43. *Gustavi*, ait, *paululum mellis, et ecce ego morior.* Chald. *morti obnoxius sum.* Et S. Hier. l. 2. contra Jovin. post medium : *In Exodo*, inquit, *adversus Amalec oratione Moysi, et totius populi, usque ad vesperam jejunio dimicatum est. Jesus, filius Nave, stationem impetravit soli et lunæ, et inediam plus quàm unius diei victoris exercitus protelavit. Saul, sicut in Regum primo libro scribitur : Maledictus, inquit, qui ederit panem usque ad vesperam, donec ulciscar me de inimicis meis ; et non gustavit omnis populus ejus, et tota terra prandebat. Tantique fuit auctoritas stationis semel Domino destinatæ, ut Jonathas, qui causa victoriæ exstiterat, deprehenderetur sorte, et ignorantiæ crimen declinare non posset, patrisque in se concitaret manum, et vix populi precibus salvaretur. Stationis,* id est, jejunii. *Stationes* enim à Tertul. Cassiano et S. Ambr. vocantur, *stati orationis et jejunii dies,* quod in eis stantes et commorantes inimicos repellimus ; et sicut Hebræi per 40 mansiones, sive stationes pervenerunt in terram promissam ; sic Christiani per 40 dies Quadragesimæ perveniunt ad Pascha et resurrectionem Christi. Ita Baron. anno Christi 57. c. 155. et Pamelius in Tertul. ad finem libri de oratione ; imo ipse S. Ambros. initio serm. 36. jam citati.

Moraliter, disce hîc jejunium parere victoriam hostium corporalium, æque ac spiritalium.

Dices : Septuag. hîc addunt : *Et ignoravit Saul ignorantiam magnam.* Ergo peccavit. Resp. *ignorantiam* intelligunt, qua Saul ignorabat futurum ut ex hac sanctione Jonathas periculum capitis adiret, sed ignorantia hæc in Saule fuit invincibilis et inculpata : unde enim scire poterat Jonatham comesturum mel ?

Hinc apparet Saulem fuisse virum pium, æquè ac fortem, ac Deum ei favisse, dedisseque ei victorias, ut omnes per circuitum hostes superaret, ut dicetur v. 47. Quare esto Deus c. præced. ob non exspectatum Samuelem, ejus quasi minus perfecte obedientis posteros regno privarit, tamen eum non abjecit, sed direxit et adjuvit, donec gravius inobedientiæ crimen, non cædendo plane pleneque Amalecitas, uti Deus jusserat, committens, à Deo abjectus fuit, ac David in ejus locum à Samuele in regem unctus, de quo c. 15 et 16.

25. Vulgus venit in saltum, in quo erat mel] Apes enim sylvestres in sylvis mellificant, uti videre est in Polonia et Moscovia, ubi proinde cum ursis sylvestribus depugnant. Ursi enim melli inhiant, itaque arbores in quibus sunt favi scandere nituntur ; sed apes in nares urso-

rum involantes, aculeisque suis pungentes, eos facile deturbant: ursi enim debili sunt capite in naso.

Mystice S. Ambr. serm. 36. *Nec in abstinentia positi*, inquit, *declinemus ad favum. Favus enim quædam mundi est voluptas, seu vitia quæ, ut scriptum est Prov. 5, ad tempus quidem impinguant fauces; sed novissima amariora sunt felle.*

NULLUSQUE MANUM AD OS APPLICUIT. TIMEBAT ENIM POPULUS JURAMENTUM,] id est, adjurationem et execrationem regis dicentis: *Maledictus vir qui comederit*, etc., v. 21. Mystice S. Gregor. *Mel*, inquit, *fluit, quia dulcis fama sanctorum dulciter velociterque currit; sed manus ad os nullus ducit, quia de opere bono dulcedinem laudis non accipit. Manum quidem cum melle ad os applicare, est laudem operis sui gratanter accipere. Decurrat ergo mel; et nemo ad os manum applicet ut sanctorum fama dulciter fluat; et ipsos à quibus defluit, non extollat. fluat ut alios satiet; sed non sumatur, ne mortem propinet.*

27. ET ILLUMINATI SUNT OCULI EJUS,] qui scilicet prius præ inedia, labore et fame, deficientibus spiritibus opticis caligabant: jam autem sumpto melle restauratis spiritibus, illuminari, refocillari et reviviscere videbantur, ut fortior et promptior esset, ad hostes insequendum. Hinc jejunantium visus caligat, qui sumpto cibo restauratur. Ita Angelom. Cajet. Vatabl. et alii. Aliter Beda, qui illuminatos oculos ait Jonathæ, uti fuere aperti oculi Adæ, cum se nudum vidit, et culpam agnovit, Genes. 3.

28. DEFECERAT AUTEM POPULUS.] Hebr. et Chald. *defatigatus est;* scilicet labore insequendi, ac inedia, ut deficientibus viribus ægre insequi posset.

29. TURBAVIT PATER MEUS TERRAM.] Juveniliter hoc dixit Jonathas; verumque fuisset, nisi mora comedendi impedimento fuisset præsentaneæ persecutioni hostium. Ita Abulensis et Cajet. Non peccavit ergo Jonathas mel comedendo, quia prohibitionem patris ignorabat; peccavit tamen patris prohibitionem publice reprehendendo, ideoque sors culpæ eum attigit v. 41. Quia etsi indiscreta fuisset hæc sanctio patris, tamen Jonathæ erat eam non culpare, sed potius excusare, ne populus contra suum regem concitaretur, et tumultuaretur: quod in castris summum solet creare periculum.

31. DEFATIGATUS EST AUTEM POPULUS NIMIS,] tum ex jejunio, tum ex labore continuo insequendi et cædendi Philisthæos.

32. COMEDITQUE POPULUS CUM SANGUINE,] quia præ fame non exspectabat, donec sanguis è bobus mactatis efflueret; sed illico mactatorum carnes sanguine conspersas coquebat; imo crudas vel semicrudas non tam comedebat, quam vorabat instar luporum, præ fame et aviditate comedendi. Vetuerat Deus edi sanguinem, ob causas quas recensui, Genes. 9. v. 4. et passim in Levitico; sed famis vehementia valde hoc eorum peccatum imminuit. Ita Abulensis.

33. VOLVITE AD ME NUNC SAXUM GRANDE.] Jussit Saul, ait Abulensis, ut elevaretur magnus lapis super quem occiderentur omnia animalia, à militibus comedenda, ut ex eo pendente capite cujuscumque jugulati pecoris, sanguis universus statim efflueret: prius autem in terra plana illa jugulabant, ubi sanguis ægre, nec nisi lente tardeque effluere poterat, quod ipsi præ festinatione et fame exspectare nequibant. Ita Cajetanus.

35. ÆDIFICAVIT AUTEM SAUL ALTARE DOMINO,] tum ut hoc esset quasi monumentum victoriæ de Philisthinis adeptæ, uti fuit altare à Mose erectum, ob partam de Amalec victoriam. Exodi 17. 15. tum ut in eo offerret hostias pacificas, in gratiarum actionem pro victoria accepta, ac in propitiationem: ut scilicet Deum sibi suisque redderet propitium, ad bella plura quæ supererant simili felicitate conficienda.

TUNCQUE PRIMUM COEPIT ÆDIFICARE ALTARE DOMINO.] Dices: Jam ante Saul ædificarat altare cap. 13. versu 9. cum ante adventum Samuelis in eo sacrificavit, ideoque à Samuele fuit reprehensus. Resp. primo S. Hier. in Tradit. Angel. Glossa, Lyran. et Hugo, hoc primum fuisse altare Deo gratum, quod Saul erexit. Nam illud cap. 13. fuit Deo ingratum, ex culpa inobedientiæ. Secundo, Abulensis, Cajet. Hugo, Lyran. et Sanchez respondent altare illud c. 13. 9. aliena manu, et opera populi fuisse erectum, hoc proprie jussu et opera Saulis. Nam, ut recte advertit Lyran. illud in Galgalis diu ante fuit erectum à Gaditis, Rubenitis et Manassensibus tempore Josue c. 22. 10.

36. ACCEDAMUS HUC AD DEUM,] id est, ad arcam in qua residet Deus, ut eum consulamus, an hac nocte in castra hostium irruere debeamus. Trop. S. Greg. *Ad Dominum*, ait, *accedere est ejus voluntatem secreta contemplatione cognoscere. Et bene accessus dicitur, quia ab exterioribus ad interna tendimus, quando operis nostri exitum in divina voluntate cognoscere tentamus. Nam qui occulta et intima quærit et exteriora non deserit, ea quæ nescit adire, non invenit. Quando ergo à nobis de occultis rebus consilium quæritur, ad Dominum accedamus, ut tunc demum quod agendum est proponatur, cum in divina voluntate cognoscitur. Multa enim videntur bona esse, et non sunt. Pleraque etiam facienda sunt, sed utilius fiunt si congruo tempori reserventur. Quædam quoque alii facere debent, alii vero non debent. Quæ nimirum si electus quilibet in secreto meditationis videre negligit, ea utique recto ordine non disponit.*

ET CONSULUIT SAUL DOMINUM,] per Achiam Pontificem indutum Ephod, in quo erant Urim et Tummim; qui nomine Saulis, Deum in arca residentem interrogavit quid hîc facto foret opus. *Antiquitus*, ait S. Chrys. hom. 14. ad pop. *Deus dux erat bellorum, et absque illius sententia nunquam attingere pugnam ausi fuissent, et bellum ipsis pietatis materia fiebat: nec enim ex corporis infirmitate, sed à peccato vincebantur, si quando et victi fuissent: nec potentia et fortitudine, sed superna benevolentia vincebant quandocumque vincebant.* Audiant hoc et imitentur nostri castrorum duces, si obtinere volunt victoriam. Hæc enim proprie datur à Deo, ut alibi ostendi.

ET NON RESPONDIT EI IN DIE ILLA,] tacuit Deus consultus, ut se subiratum ostenderet. At cui et cur? Respondet S. Chrys. hom. 14. jam citata, Deum Sauli fuisse offensum, ob temeritatem qua legem de jejunio nimis rigidam et stultam sanxerat. S. Greg. vero germanius ob ejus hypocrisin: *Nam Deus*, inquit, *in simili cogitationis luce non cernitur, qui semper in claritate virtutis invenitur.* Addit deinde aliam causam: quia Saul *ita volebat Philisthæos perimere, ut eorum*

nullus ultra movere bella potuisset. Magna quidem hæc dies mentis est, qua sic æterna quæruntur ut temporalis hostis nullus à cæde relinquatur, sed quia nulli conceditur sic temporaliter vincere, ut non debeat omni tempore pugnare, merito dicitur : Non respondit ei Dominus in die illa.

Abulensis, Cajet. Serarius et alii censent Deum tacuisse, ut indicaret jejunium à Saule sancitum, non fuisse à Jonatha servatum. Esto enim Jonathas sanctionem patris ignorasset, ideoque non violasset eam formaliter, sed tantum materialiter, tamen multi hoc è populo nesciebant, qui potuissent scandalizari : idcirco Deus voluit hoc suo silentio inquiri prodique Jonathan, ut ipse patefaciendo suam legis ignorantiam, se excusaret : ne videretur Deus, vel Saul esse personarum acceptor, ait Abulensis. Addit Cajetanus Deum voluisse Jonatham, non propter factum, hoc est, violatum jejunium; sed propter defensionem facti sui, quæ ad factum erat impertinens, qua scilicet patris in lege jejunii sancienda, indiscretionem culpavit, publice hac nota humiliare, ut deinceps in loquendo de edictis regiis esset modestior et cautior.

Vide hìc ut Deus puniat totam Rempubl. ob unius civis peccatum, sicut punivit tota castra Josue c. 6. et 7. ob furtum unius Achan. Unde in orthodoxorum Archimandritarum libello Syntax. Constant. apud Bar. tom. 7. an. 536 legitur : *Communicant anathemati habentes in medio anathema, sicut ostendit nobis antiqua scriptura in Achan et Jonathan, qui scienter et ignoranter inciderunt in anathema*, etc., Nam, ut ait S. Ambros. loco citato : *Unius culpa cunctis confertur ignavia, unius delicto cunctis generatur infirmitas.* Sic et S. Greg. Angel. et alii.

38. Applicate huc universos angulos populi.] *Angulos*, id est, præfectos vicorum vel platearum : sic Helvetii suos pagos vocant *Cantones*, id est, *angulos.* Nam *quod sunt anguli in domo, hoc sunt principes in populo,* ait Vatabl. *quia sicut angulis domus, sicut populus principibus innititur.* Igitur sicut Græci urbis partes, pagos, Latini vicos appellant; sic Hebræi *angulos* vocant : ac sicut à Græcis Præfecti pagorum, *pagitæ* nuncupabantur; sic et apud Hebræos, qui *angulis*, id est, vicis præerant, *Anguli* quo appellabantur : simile est Judic. 20. v. 2.

39. Vivit Dominus salvator Israel : quia si per Jonatham filium meum factum est (hoc Dei irati silentium) absque retractatione morietur.] Ita Rom. licet S. Greg. legat : *sine retractione morietur*, Hebr. est, *morte morietur*, id est, certo et infallibiliter morietur. Chald. *occidendo occidetur*, id est, sine remissione certo occidetur. Culpat hoc Saulis juramentum S. Chrysost. hom. 14. citata, ut temerarium et parricidale, ideoque à diabolo suggestum, utpote qui eum in filii tanti tamque innocentis cædem impelleret. *Et pater*, inquit, *factus est filii carnifex, et ante examinationem damnationis protulit sententiam.* Addit Saulem sua hac temeraria jejunii sanctione multorum perjuriorum fuisse causam. *Eia igitur*, inquit, *numeremus commissa perjuria. Temeratum est primum Saulis juramentum à filio : secundum rursus, et tertium ipsius Saulis de filii cæde. Et visus est populus vere jurasse : sed si quis diligenter rem examinet, et hi rursus omnes perjurii criminibus obnoxii facti sunt. Ipsius enim Jonathæ patrem pejerare coegerunt, patri filium non dedentes : vides quot homines, tum volentes, tum invitos perjurio obnoxios unum fecit juramentum, quot mala molitum est, quot cædes patravit?*

Verum S. Ambros. S. Hieron. Abulensis, Cajetan. Salianus, Serarius et alii hoc juramentum Saulis ut religiosum laudant, et sacrificio Abrahæ volentis suum filium Isaac immolare comparant. Fuit enim profectum ex magno offensi Dei placandi studio et zelo.

Fuit tamen incautum. Nam primo, Jonathas comedens mel contra sanctionem patris, nullam admiserat culpam, quia sanctionem ignorabat. Ergo juste occidi non poterat, utpote immunis à culpa et innocens. Neque silentium Dei arguebat culpam esse in Jonatha, sed alias ob causas, quas recensui, contigit; secundo, etiamsi Jonathas sanctionem patris scivisset, tamen transgressio ejus erat levis et exilis; utpote gustus exigui mellis in gravi vel extrema necessitate famis; idque sine gravi scandalo : quare ipse hoc gustatu non merebatur mortem; tertio, licet daremus Jonatham mortaliter in hac comestione peccasse, tamen adhuc melius erat peccanti parcere, quàm eum ut reum punire et occidere. Erat enim Jonathas miles fortissimus, qui causa victoriæ partæ exstiterat. Erat filius regis, illi in regnum successurus. Erat regia indole et moribus; quare longe utilior et pene necessaria erat ejus vita toti Israeli, quàm mors ad sanciendam disciplinam militarem. Unde juramentum hoc Saulis de occidendo non obligabat, quia vergebat in deteriorem partem, ac in nocumentum damnumque grave totius regni. Quocirca merito populus Sauli regi contradixit, nec permisit Jonatham occidi, illique tandem Saul assensus est.

41. Da sanctitatem,] id est, revela nobis sanctam veritatem, scilicet culpam esse in certa persona è populo. Pro toto hoc versu Hebr. habent duntaxat : *Domine Deus Israel, da Tummim;* id est, per Urim et Tummim, occultum reum nobis indica. Sept. Compl. *da manifestationes;* Chald. *venire fac sortem pro veritate,* id est, fac ut sors cadat super peccatorem. Vatabl. *da perfectionem*, id est, sortem veram et perfectam. Habent tamen Sept. Romani hæc omnia, quæ habet hìc editio vulgata; sed videntur esse congesta ex variis interpretationibus rei ejusdem, ut advertunt. Card. Caraffa, Franc. Lucas in Notis, et Serarius hìc.

Quæres : Cur veritas vocatur *sanctitas?* Resp. Quia sanctitas, ut ait S. Dionys. est ipsa puritas. Veritas autem est purissima et sincerissima, ipsaque puritas et sinceritas. Unde de sapientia sive veritate æterna dicitur Sapient. 7. v. 25. *Candor est lucis æternæ, et speculum sine macula,* etc.

Secundo, quia futurorum contingentium et arcanorum cognitio (quæ hìc à Saule quærebatur) adeo sublimis est, ut hominum et Angelorum intellectum transcendat, solique Deo, qui Sanctus sanctorum est, sit propria. *Annuntiate quæ ventura sunt in futurum; et sciemus quia Dii estis vos,* ait Isaias 41. 23.

Tertio, quia oraculum veritatis hìc à Saule quærebatur à sacra persona; puta à Pontifice sacris vestibus, in quibus erant *Urim* et *Tummim*, id est, *illuminationes et perfectiones*, sive ut Noster vertit Exodi 28. 28. *Doctrina et veritas,* induto. Veritas ergo hìc quærebatur à sanctitate, id est, à Deo sanctissimo, per sanctum

ejus Pontificem: jure ergo ipsa vocatur *sanctitas*, q. d. Da, Domine, *Tummim*, id est, per sacrum Pontificem, perque sacrum Ephod et tummim, da sanctum sanctæ veritatis oraculum.

Quarto, quia veritas auctoris qui crimen commiserat, hìc quærebatur, ut Deo offenso per ejus castigationem justamque vindictam satisfieret; itaque sanctitas Dei, quasi læsa exterius, redintegraretur. Quærebatur enim hìc veritas justitiæ, justitia autem est sanctitas. Sensus ergo est, q. d. *Da sanctitatem*, id est, indica nobis, Domine, reum qui te offendit; ut eum juste castigemus et emendemus, itaque tuæ sanctitati offensæ per sanctam vindictam satisfaciamus. Hinc patet indicare reum Superiori, ut is eum corrigat, esse actum sanctitatis, id est, justitiæ et charitatis. Unde in nonnullis religionibus sancitur ut Religiosi suorum sociorum errata et lapsus ad Superiorem deferant, ut is eos emendet. Hìc enim est actus sanctitatis, puta correctionis fraternæ, imo paternæ. Tria enim opera sancta in ea peraguntur: primo, satisfit Deo offenso, qui est actus pœnitentiæ et justitiæ vindicativæ; secundo, lapsus corrigitur et sanctificatur, qui est actus charitatis; tertio, tollitur scandalum, caveturque ne culpa ad alios proserpat, ne scilicet illi vitium, quod à superiore vident non castigari, sed tolerari, sequantur et imitentur; qui est actus justitiæ pariter et charitatis.

Symbolice, Deus qui est prima summaque sanctitas, est pariter prima summaque veritas. Ac Filius Dei, ex vi suæ originis et generationis, est *verbum*, id est, vera notio et intellectio Patris. Unde à S. Joanne sæpe ipse vocatur, *veritas*, ut c. 1. *Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* Et: *Lex per Moysen data est, gratia et veritas per Jesum Christum facta est.*

Ethice, ipsa virtus et sanctitas est ipsa prudentia et veritas practica. Nam quid aliud sunt virtutes nisi lumina veritatis? Hoc enim honestum et sanctum est, quod practice verum est: sive quod conforme est veritati et legi æternæ, quæ est in mente; quodque ipsa recta ratio vere faciendum esse dictat. Hinc S. Joannes in Evangel. cap. 8. de diabolo ait: *ille in veritate*, id est, sanctitate *non stetit*. Et passim ipse, æquè ac S. Paulus, et David in Psalmis jubet ut faciamus *veritatem*, id est, opera virtutis et sanctitatis.

Rursum, quid est veritas, nisi vera fides, spes et charitas? et quid hæc tria sunt, nisi ipsa sanctitas?

Denique Christus ait Pilato se venisse in hunc mundum, ut doceret *veritatem*, scilicet fidei, et morum, id est, veram fidem et sanctitatem. Matth. 27. Veritas ergo est ipsa sanctitas. Unde qui confitetur veritatem, dicitur Deum sanctificare et glorificare. Sic Josue c. 7. v. 19. dixit Achan: *Da gloriam Deo*, id est, confitere tuum furtum, Deumque esse veracem, qui te furti reum per sortem significavit; ut ipsi sanctitas, laus et decus veritatis ab omnibus tribuatur.

Et deprehensus est (per sortem de qua sequitur) Jonathas et Saul], esse in culpa, dedisseque Deo causam silendi et non respondendi: populus autem exivit,] liber et immunis à culpa, q. d. Sors non tetigit populum; sed eum quasi insontem præteriit: tetigit autem Saul et Jonatham, ac tandem Jonatham: quia in re esto solus Jonathas ultimo deprehensus sit, et notatus directe; indirecte tamen et Saul notatus est castigatusque in suo dilectissimo Jonatha; taciteque monitus, ut mitiora deinceps, utiliora et observatu faciliora edicta ederet; nec suis imperiose dominaretur, sed modeste consuleret ut pater: alioqui in iis ipsis, quasi suis filiis puniendus et castigandus.

42. Et ait Saul: Mittite sortem inter me et Jonatham.] Nonnulli censent has sortes, utpote divinatorias, fuisse superstitiosas et illicitas, quia earum divinatio exspectabatur à dæmone. Unde S. Chrysost. hom. 14. ad populum ait dæmonem instigasse Saulem ad captandas has sortes; ut is peccatum peccato adderet, ac juramentum male conceptum pejus impleret; atque parricidium Jonathæ mente destinatum re ipsa patraret. Verum mitius meliusque censent alii, scilicet Saulem has sortes captasse à Deo: nam paulo ante v. 41. Deum invocavit, ut sortem dirigeret, ac per eam reum manifestaret. Quare Deus videtur eum movisse ad has sortes capessendas, easque direxisse, ut reum indicarent Jonatham. Hac enim de causa Deus Sauli, Deum per Pontificem consulenti non respondit, ut daretur occasio sortibus, ut per eas Jonathas deprehenderetur. Ita Abulensis, Serarius et alii. Audi S. Ambr. serm. 36. jam citato: *Denique nec bello finis imponitur, nec regi responsum propheticum datur. Unde intelligimus quòd Saul hostes non tam virtute militum, quàm abstinentia superabat. Denique unius culpa cunctis confertur ignavia, et unius delicto omnibus generatur infirmitas. Deficit enim virtus in exercitu, ut deficit in observatione jejunium. Quod ut peccatum Saul ex ipsa divinitatis offensione cognovit, statim Jonathæ dixit non esse parcendum, sed peccatum admissum effusione ejus sanguinis expiandum.*

Et captus est Jonathas,] ob causas quas superius recensui. Quibus adde, licet nesciret Jonathas patris legem, scire tamen aliquo modo potuit; cum enim videret tam multos quos secum habebat, nihil omnino, etsi valde famentes et fatigatos obvii mellis gustasse facile suspicari potuit causam aliquam subesse quam interrogando facillime intellexisset. v. 27. et 28. Indicat enim textùs ipsius ordo populum ante ipsum ivisse. Ita Serarius. Adjunge in Jonatha hìc voluisse Deum ostendere, quam subditi Superiorum mandata, licet rigidiora et severiora revereri debebant, nec eis obloqui, uti oblocutus erat Jonathas, sed iis humiliter et animose se subdere, ac fortiter illa capessere et exequi. Si quid enim temeritate peccabat Saul, Jonathæ erat non illum traducere apud populum; sed Samuelem certiorem facere, ut eum secreto admoneret et instrueret; sicut in religionibus, provincialium et Visitatorum est admonere Rectores, si quid in subditos nimia austeritate vel lenitate peccent; cum subditorum sit tacere et obedire, ac dicere cum Psalmista: *Propter te mortificamur tota die.*

Rursum, voluit Deus ostendere quam metuendæ sint Saulis, id est, Superiorum execrationes, et ut Theod. ait, *anathemata*, licet leviori de causa irrogata. Ita Theod. Procop. et alii.

43. Et ecce ego morior.] Hebr. *Ego moriar*, id est, occidar à patre. Chald. *Ecce ego obligatus*

ad mortem, q. d. Ego gustavi tantillum mellis; sumne propterea reus mortis? An pro gutta mellis occidar? Miserabili hac voce et lamentatione Jonathas populo movit compassionem, ut se morti eriperet. Aliter Jonathæ animum verbaque explicat Josephus, l. 6. Antiq. c. 7. scilicet, Jonatham id dixisse ex constantia et mortis contemptu : *Saul,* inquit, *jurat eum se occisurum; pluris quàm genus, aut naturam, aut affectus, jusjurandum faciens. Ille, mortis minis non territus, magno ac generoso animo se præbuit. Nihil inquam deprecor, pater; libenter enim hanc mortem fero, quæ te religione solvat; dum prius tam magnificam victoriam videre contigit. Maximum enim mihi fuerit solatium, Palæstinorum insolentiam ab Hebræis esse perdomitam. His omnis multitudo ad dolorem et miserationem flexa est, jurantque non laturos se ut occidatur Jonathas auctor victoriæ : atque ita eum diris patris eripiant, et vota Deo pro juvene faciunt, ut ipsum immunem à peccato faciat.* Verum solet Josephus suorum Hebræorum gesta dictaque ornare et phalerare, ut ea Vespasiano et Romanis ad pompam ostentet.

44. Morte morieris, Jonatha.] Accusat S. Chrys. hom. 14. citata Saulem, quasi parricidam ; excusant Abulensis, Serarius et alii, ut religiosum Abrahæ imitatorem, qui filium morti pro justitia et disciplina militari sancienda devoverit; uti Titus Manlius apud Romanos filium injussu suo pugnantem occidit. *Unde ab hoc Manlio*, ait Gellius l. 9. c. 13, *imperia aspera et immitia, Manliana dicta sunt : quoniam bello postea adversus Latinos, cum esset Consul, filium suum securi percussit, qui speculatum ab eo missus, ne pugnaret interdictus, hostem à quo provocatus fuerat, occidit.* Sed Manlio religiosior fuit Saul, qui Deo offenso filium reum pro victima immolare destinavit. Audi S. Ambros. serm. 36. *Videte quanta apud Saul regem fuerit religionis observantia, qui offensum Deum optavit etiam parricidio mitigare, et quanta sit resoluti culpa jejunii, quæ non nisi sanguinis effusione punitur. Etsi ignorans Jonathas indictum à Patre jejunium, quia resolverit, morti addicitur, qui sciens indictum à Christo resolvit, quid meretur? Ergo, fratres, statutum nobis custodiamus omni observatione jejunium, ut hostes nostros spirituales carnalesque vincamus.*

45. Dixitque populus ad Saul : Ergone Jonathas morietur qui fecit salutem hanc magnam in Israel?] Merito populus Jonatham patris iræ et mortis decreto eripuit, ob causas superius recensitas. Erat enim Jonathas robur, æque ac amor populi.

Quia cum Deo operatus est hodie,] id est, quia per miram Dei opem hodie tantam hostium stragem edidit. Sept. Rom. pro עם *im*, id est, *cum*, alio puncto legentes *am*, id est, *populus*, vertunt : *Populus Dei fecit diem hanc.* Pro quo Complut. pro ελος, id est, *populus*, corrupte legentes ελεος, id est, *misericordia*, vertunt : *Quia misericordiam Dei fecit in hac die.* Porro alio deflectit Chald. *Quia ante Dominum manifestum est*, inquit, *quod in ignorantia fecit hodie.*

47. Et Saul, confirmato regno, super Israel pugnabat per circuitum adversus omnes inimicos, etc., et quocumque se verterat, superabat.] Vide hîc fortitudinem Saulis, et felicitatem illi à Deo datam. Unde patet eum nondum omnino Dei favore et gratia excidisse, etsi posteris ejus Deus regnum jam abstulerat.

49. Fuerunt autem filii Saul, Jonathas et Jessui et Melchisua.] *Jessui* c. 31. 2 et 1. Paral. 8. 33. vocatur *Aminadab* (à Josepho, *Jesus*, ubi et additur quartus ejus filius *Esbaal*, qui alio nomine dictus est *Isboseth.* 2. Reg. 2. 8. Forte is hîc omittitur, quia Sauli fuit superstes, cum cæteri tres cum Saule occubuerint c. 31.

50. Et nomen uxoris Saul Achinoam.] Hæc erat primaria uxor et Regina. Præter hanc Saul habuit concubinam, id est, secundariam uxorem, nomine *Respha*, ex qua genuit *Armoni et Miphiboseth.* 2. Reg. 21.

Abner filius Ner patruelis Saul.] Erat ergo *Cis* pater Saulis, frater *Ner* patris *Abner*; ideoque Saul elegit *Abner* patruelem suum in principem militiæ. Porro *Cis* et *Ner* utpote fratres eumdem habebant patrem nomine *Abiel*, ut patet de *Ner* hoc loco; de *Cis* vero cap. 1.

52. Nam quemcumque viderat Saul virum fortem et aptum ad prælium, sociabat eum sibi.] Idem faciunt magni castrorum duces. Tropol. idem faciat Episcopus et Prælatus. Unde S. Greg. *Eligat*, ait, *doctor milites Christi, eligat fortes, ut, dum carnem fortiter domant, immundos spiritus potenter vincant. Eligat ergo aptos ad prælium; ut, dum inter dona fortitudinis non superbiant, triumphi gloria in cœlestibus sublimentur.*

CAPUT DECIMUM QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Saul, jussus delere Amalec, parcit Agag regi et melioribus jumentis; quare a Samuele increpatur, et regno privatur. Ille v. 20. se excusat, ac tandem frigide ait : Peccavi; ut Samuel honorem regium illi coram populo deferat. Samuel v. 32. jubet Agag regem in frusta concidi, ac jugiter usque ad mortem luget Saulis casum.

1. Et dixit Samuel ad Saul : Me misit Dominus, ut ungerem te in regem su-
per populum ejus Israel, nunc ergo audi vocem Domini. 2. Hæc dicit
Dominus exercituum : Recensui quæcumque fecit Amalec Israel, quomodo
restitit ei in via, cum ascenderet de Ægypto. 3. Nunc ergo vade, et per-
cute Amalec, et demolire universa ejus; non parcas ei, et non concu-
piscas ex rebus ipsius aliquid; sed interfice à viro usque ad mulierem, et
parvulum atque lactentem, bovem et ovem, camelum et asinum. 4. Præ-
cepit itaque Saul populo, et recensuit eos quasi agnos; ducenta millia peditum, et decem
millia virorum Juda. 5. Cumque venisset Saul usque ad civitatem Amalec, tetendit insidias
in torrente. 6. Dixitque Saul Cinæo : Abite, recedite, atque descendite ab Amalec, ne forte
involvam te cum eo; tu enim fecisti misericordiam cum omnibus filiis Israel, cum ascenderent
de Ægypto. Et recessit Cinæus de medio Amalec. 7. Percussitque Saul Amalec, ab Hevila,
donec venias ad Sur, quæ est è regione Ægypti. 8. Et apprehendit Agag regem Amalec
vivum, omne autem vulgus interfecit in ore gladii. 9. Et pepercit Saul, et populus, Agag,
et optimis gregibus ovium et armentorum, et vestibus et arietibus, et universis quæ pulchra
erant, nec voluerunt disperdere ea; quidquid vero vile fuit et reprobum, hoc demoliti sunt.
10. Factum est autem verbum Domini ad Samuel, dicens : 11. Pœnitet me quod constituerim
Saul regem, quia dereliquit me, et verba mea opere non implevit. Contristatusque est Samuel,
et clamavit ad Dominum tota nocte. 12. Cumque de nocte surrexisset Samuel, ut iret ad
Saul mane, nuntiatum est Samueli, eo quod venisset Saul in Carmelum, et erexisset sibi
fornicem triumphalem, et reversus transisset, descendissetque in Galgala. Venit ergo Samuel
ad Saul, et Saul offerebat holocaustum Domino, de initiis prædarum quæ attulerat ex Ama-
lec. 13. Et cum venisset Samuel ad Saul, dixit ei Saul : Benedictus tu Domino, implevi ver-
bum Domini. 14. Dixitque Samuel : Et quæ est hæc vox gregum, quæ resonat in auribus
meis, et armentorum, quam ego audio? 15. Et ait Saul : De Amalec adduxerunt ea; pepercit
enim populus melioribus ovibus et armentis, ut immolarentur Domino tuo; reliqua vero occi-
dimus. 16. Ait autem Samuel ad Saul : Sine me, et indicabo tibi quæ locutus sit Dominus
ad me de nocte. Dixitque ei : Loquere. 17. Et ait Samuel : Nonne, cum parvulus esses in ocu-
lis tuis, caput in tribubus Israel factus es, unxitque te Dominus in regem super Israel, 18. et
misit te Dominus in viam, et ait : Vade, et interfice peccatores Amalec, et pugnabis contra
eos usque ad internecionem eorum. 19. Quare ergo non audisti vocem Domini; sed versus ad
prædam es, et fecisti malum in oculis Domini? 20. Et ait Saul ad Samuelem : Imo audivi vocem
Domini, et ambulavi in via per quam misit me Dominus, et adduxi Agag regem Amalec, et
Amalec interfeci. 21. Tulit autem de præda populus oves et boves, primitias eorum quæ cæsa
sunt, ut immolet Domino Deo suo in Galgalis. 22. Et ait Samuel : Numquid vult Dominus
holocausta et victimas, et non potius ut obediatur voci Domini? Melior est enim obedientia quam
victimæ; et auscultare magis quam offerre adipem arietum; 23. quoniam quasi peccatum ario-
landi est, repugnare, et quasi scelus idololatriæ, nolle acquiescere. Pro eo ergo quod ab-
jecisti sermonem Domini, abjecit te Dominus ne sis rex. 24. Dixitque ad Samuelem : Peccavi,
quia prævaricatus sum sermonem Domini et verba tua, timens populum, et obediens voci eorum.
5. Sed nunc porta, quæso, peccatum meum, et revertere mecum, ut adorem Dominum.

26. Et ait Samuel ad Saul : Non revertar tecum, quia projecisti sermonem Domini, et projecit te Dominus ne sis rex super Israel. 27. Et conversus est Samuel ut abiret; ille autem apprehendit summitatem pallii ejus, quæ et scissa est. 28. Et ait ad eum Samuel : Scidit Dominus regnum Israel à te hodie, et tradidit illud proximo tuo meliori te. 29. Porro triumphator in Israel non parcet, et pœnitudine non flectetur; neque enim homo est ut agat pœnitentiam. 30. At ille ait : Peccavi; sed nunc honora me coram senioribus populi mei, et coram Israel, et revertere mecum, ut adorem Dominum Deum tuum. 31. Reversus ergo Samuel secutus est Saulem, et adoravit Saul Dominum. 32. Dixitque Samuel : Adducite ad me Agag regem Amalec. Et oblatus est ei Agag pinguissimus, et tremens. Et dixit Agag : Siccine separat amara mors? 33. Et ait Samuel : Sicut fecit absque liberis mulieres gladius tuus, sic absque liberis erit inter mulieres mater tua; et in frusta concidit eum Samuel coram Domino in Galgalis. 34. Abiit autem Samuel in Ramatha : Saul vero ascendit in domum suam in Gabaa. 35. Et non vidit Samuel ultra Saul usque ad diem mortis suæ; verumtamen lugebat Samuel Saulem, quoniam Dominum pœnitebat quod constituisset eum regem super Israel.

1. Dominus misit me, non tam per motum localem (non enim Samuel ivit ad Saulem, sed Saul venit ad Samuelem, eum consulturus de asinis) quàm per instinctum internum, ut ungerem te in Regem.] Causas unctionis superius dedi; quibus adde S. Chrysost. hom. 4. in epist. ad Philip. in moral. : *Idcirco*, ait, *sacerdotes, reges et prophetæ ungebantur, quia divinæ benignitatis symbolum habebat oleum;* quanta autem debeat esse benignitas hæc in regibus subjungit dicens : *Si quis Principem laudare velit, nihil illi adeo decorum adscribet; atque misericordiam. Principatus enim proprium est misereri.* Et post multa : *Pretiosum*, inquit, *vir misericors; imo misereri, est Deum esse.*

Porro S. Gregor. : *Rex Saul*, ait, *demoliri Amalecitas præcipitur, ut si mandatum Domini, ejusdem cæde gentis, perfecerit, prioris inobedientiæ nexus enodaret.*

Nunc ergo audi vocem Domini.] Deus jusserat ter delere omnino Amalec; primo, Exodi 17. 14; secundo, Deut. 25. 17; tertio hîc, ut ostenderet quàm ex animo et omnino id vellet fieri; quocirca gravis fuit culpa Saulis, hoc Dei præceptum prævaricantis. Unde Rupert. lib. 1. in Deut. cap. 4 : *Non igitur mirum*, inquit, *aut injustum, quod talem ob culpam irrecuperabiliter projectus est Saul, quia prævaricari ausus est quod ex lege semel atque iterum, imo et tertio, tanta cum gravitate præceptum est.*

Tropol. rex et rector obediat Deo, suisque Superioribus, si velit sibi à subditis obediri. Innuit τὸ *ergo*, q. d. Deus te fecit regem et rectorem : ergo Deo tuo gratus et obediens esto, ac rege juxta ejus voluntatem. Nam ut ait S. Aug. Deum alloquens Soliloq. cap. 18 : *Sicut nulla est hora vel punctum in omni vita mea, quo tuo beneficio non utar; sic nullum debet esse momentum, quo te non habeam ante oculos, in mea memoria; et te non diligam ex omni fortitudine mea.* Audi S. Bern. epist. 42 : *Ut secure præesse possitis, subesse et vos, si cui debetis, non dedignemini. Dedignatio quippe subjectionis, prælatione reddit indignum. Videant in vobis subditi quod redhibeant.* Hoc est quod David Salomoni filio, novo regi præcepit : *Observa*, inquit, *custodias Domini Dei tui, ut ambules in viis ejus, ut custodias cæremonias ejus, et præcepta ejus et judicia et testimonia.* 3. Reg. 2. vers. 3. Quocirca sapienter S. Greg. lib. 1. Dialog. cap. 1 : *Usus quidem*, ait, *rectæ conversationis est, ut præesse non audeat, qui subesse non didicerit; nec obedientiam subjectis imperet quam Prælatis non novit exhibere.*

2. Recensui quæcumque fecit Amalec Israeli.] Chald. *Recordatus sum.* Orig. hom. 19. in Num. *recogitavi.* Hebr. *visitavi;* Septuag. *nunc ego ulciscar.* Deus enim in memoria sua tenacissima recondit peccata hominum, ut suo tempore ulciscatur; nisi ab homine per pœnitentiam deleantur. Audi Jerem. c. 17. 1 : *Peccatum Juda scriptum est stylo ferreo in ungue adamantino, exaratum super latitudinem cordis eorum et in cornibus ararum eorum.* Vide ibi dicta. Sapienter S. August. in Psalm. 102. vers. 8 : *Non sic*, ait, *tibi videatur Deus misericors, ut non videatur et justus.* Et mox : *Cum tibi thesaurizaveris iram in die iræ, nonne experieris justum, quem contempsisti, benignum?* S. Hier. vel quisquis est auctor (multi enim tribuunt Rabano) in illud Thren. 3. 12 : *Tetendit arcum suum. In arcu*, ait, *quanto longius trahitur chorda, tanto de eo districtior exibit sagitta; sic extremi judicii dies quanto longius differtur ut veniat, tanto cum venerit, de illo districtior sententia procedet.*

Causam dat S. Laur. Justin. in ligno vitæ, cap. 4. dicens : *Lento gradu ad vindictam tui procedit ira divina, tarditatemque supplicii gravitate compensat. Altissimus enim est patiens redditor; quia quos diu, ut convertantur, tolerat; non conversos durius damnat : et quanto diutius exspectat, ut emendentur; tanto gravius judicabit, si neglexerint.* Quocirca Psaltes : *Misericordiam*, ait, *et judicium cantabo tibi, Domine.* Psalm. 101. 1.

3. Amalec,] id est, Amalecitæ prognati ab Amalec nepote Esau, qui Hebræorum iter in terram sanctam impedire omnibus modis sunt conati; ideoque cæsi fuere à Josue, Exodi 17. Vide dicta. Mystice, ex Origene et S. Greg. Beda : *Amalec*, inquit, *qui transito mari Rubro, restitit Israeli, ea peccata demonstrat, quæ nobis post undam Baptismi, ne ad promissa cœlestis patriæ regna perveniamus, obsistunt : quæ omnia demoliri, neque eis parcere jubemur.*

Porro *Amalec* hebr. idem est quod *populus lingens;* unde notat gulosos et carnales : item dæmones, ait S. Gregor. : *Nam eorum*, inquit, *est lambere, id est, mentem ad peccandum carnis blandimento delinire; velut enim linguæ tactu lambere ambiunt, cum levibus suggestionibus mentem tangunt.*

INTERFICE A VIRO USQUE AD MULIEREM, ET PARVULUM ET LACTENTEM.] Jusserat Deus, qui est necis vitæque omnium Dominus, deleri plane Amalecitas, non solum homines, sed et jumenta; adeoque eorum memoriam aboleri: hæc autem memoria in posteris (esto ipsi injuriam non fecissent) perdurabat, quare jussit eos funditus exscindi; præsertim quia ipsi parentum odia in Judæos induerat, aliaque eorum peccata imitabantur. Idcirco enim Samuel occidit Agag regem Amalec, dicens versu 33: *Sicut fecit absque liberis mulieres gladius tuus, sic absque liberis erit inter mulieres mater tua.* Parvuli quoque ob peccatum originale rei erant mortis, eisque cita mors erat beneficium potius quàm supplicium; ne si adolescerent, gravius peccarent, ideoque acrius in gehenna punirentur. Unde S. Ambr. lib. 2. de Cain. cap. 9: *Longævitas Caino indulta*, inquit, *vindicta est.* Satius est enim peccatores cito mori, ne culpam et gehennam sibi adaugeant. Unde idem S. Ambr. lib. de interpel. David: *Vivendo*, ait, *damna contrahimus innocentiæ; morte finem erroris adipiscimur. Lucrum ergo morte acquiritur, vitæ autem usu, tanquam miseris debitoribus usurarii nominis, ad reatum fenus augetur.*

Hoc est quod apud Balaam vaticinatus est: *Principium gentium Amalec, cujus extrema perdentur*, Num. 24. 20. Vide ibi dicta. Quocirca S. Chrys. hom. 25. in Genes. quærens cur Deus ætatem hominum ad 120 annos coarctaverit. Resp. id fecisse ex misericordia; ne diutius vivendo, diutius miserias hujus vitæ sentirent, ac cupiditates sectando, gravius peccarent; ideoque acrius punirentur. Et Orig. hom. 1. in Num.: *Bonitatis Dei indicium est*, ait, *inimica scelestis regna destruere, et bellando cum sua gente evertere nationes.*

Propria autem, et potissima causa, cur Deus tam severe jusserit deleri Amalecitas, fuit quod ipsi populum Hebræorum, jam recenter Deo in Sina copulatum, et velut in fide et religione novitium, ac Deum in columna nubis, quasi ducem præeuntem, per omnia sequentem in terram promissam, ab eo avertere; imo totum hoc Dei opus evertere sint conati. Erant enim ipsi posteri Esau, qui proinde videntes tantum Hebræorum exercitum, timebant ne jam impleretur prophetia illa, Genes. 25. 23: *Major serviet minori*, id est, posteri Esau majores servient posteris Jacob minoris; quare timebant ne ab Hebræis sub jugum mitterentur, eisque servire cogerentur. Idcirco quasi pro libertate pugnantes, extrema quæque contra Hebræos tentarunt. Hinc disce quàm graviter ferat puniatque Deus eos, qui novitios in fide vel religione scandalizant, et ab ea avertere satagunt. Ili enim in eis nascentem quasi Deum Christumque occidunt; ac proinde sunt quasi Deicidæ et Christicidæ. Ob hoc ergo scelus jussit Deus Amalecitas cum omnibus suis stirpitus exscindi, ac fieri חרם *cherem*, id est, *anathema*, imo statui seculis omnibus futuris vivum et perenne acris iræ et vindictæ Dei exemplum, instar Sodomæ et Gomorrhæ. Ita Abulensis.

Huc facit terribilis Prætextatæ pœna, quam recenset S. Hier. epist. 7. ad Lætam: *Prætextata*, ait, *nobilissima quondam femina, jubente viro Hymettio, qui patruus Eustochii virginis fuit, habitum ejus cultumque mutavit; et neglectum crinem mundano more texuit, sibi vincere cupiens et virginis propositum, et matris desiderium; et ecce tibi eadem nocte cernit in somnis venisse ad se Angelum, terribili voce minitantem pœnas, et hæc verba frangentem: Tunc ausa es viri imperium præferre Christo! tu caput virginis Dei, tuis sacrilegis attrectare manibus! quæ jam nunc arescent, ut sentias excruciata quid feceris; et finito mense quinto ad inferna duceris. Sin autem perseveraveris in scelere, et marito simul orbaberis et filiis. Omnia per ordinem expleta sunt; et seram miseræ pœnitentiam velox signavit interitus. Sic ulciscitur Christus violatores templi sui, sic gemmas et pretiosissima ornamenta defendit.*

Audi S. Anselm. epist. ad Goffridum: *Si quis separat pretiosum à vili, nempe animam à seculo, erit tanquam os Dei; ille cujus os, et manus extrahat animam adhærentem Deo ad seculum, quid erit? Nonne super eum cadet, quod Dominus dicit: Qui non colligit mecum, dispergit; et qui non est mecum, contra me est.*

Audi et S. Bern. epist. 111. parentes filium Eliam à Religione avocantes acriter objurgantem: *O durum patrem! ô sævam matrem! ô parentes crudeles et impios! imo non parentes, sed peremptores, quorum dolor, salus pignoris, quorum consolatio, mors filii est. Qui me malunt perire cum eis, quàm regnare sine eis. Mira abusio. Domus ardet, ignis instat à tergo, et fugienti prohibetur egredi, evadenti suadetur regredi. Et hæc ab iis, qui in incendio positi sunt, et obstinatissima dementia, et dementissima obstinatione fugere periculum nolunt. Proh furor! Si vos contemnitis mortem vestram, cur etiam appetitis meam? Si, inquam, negligitis salutem vestram, quid juvat etiam persequi meam?* Denique hoc crimen valde exaggerat S. Chrysost. lib. 3. contra vituperat. vitæ monasticæ.

4. ET RECENSUIT EOS QUASI AGNOS,] q. d. Saul recensuit suos milites, sicut pastor recensere et numerare solet suos agnos. Legit Interpres כטלאים *cattelaim*; jam legunt בתלאים *battelaim*, quod Vatabl. accipit ut nomen proprium loci, vertitque: *in Thelaim.* Unde et Septuag. et Joseph. vertunt *in Galgalis*, quasi *Thelaim* fuerit locus vicinus Galgalis, sed iis obscurior. Verum alii accipiunt *telaim*, ut nomen commune significans *agnos.* Unde Chald. vertit: *in agnis Paschalibus.* Rabbini: *Recensuit eos in agnis*; quod sic explicant, quasi quisque miles adduxerit agnum; ut ex agnorum numero constaret numerus militum. Rationem addunt, quod à Deo vetitum erat populum secundum se numerare: quare numeratos hìc esse milites non viritim per se, sed per agnos, quos singuli sigillatim adducebant. Sed hoc frivolum est, æque ac falsum de militibus, hi enim passim in Scriptura numerantur. Sensus ergo est, quem initio dedi.

Porro, apposite milites comparat agnis, ut notet militum tum simplicitatem, facilitatem et obedientiam, quod ut agni sequantur suum regem, tum mansuetudinem, unionem et concordiam, quod sicut agni mansueti gregatim incedunt, et quo unus præit, eò sequuntur et cæteri, sic unirentur et milites Saulis, ut quò ipse præcederet, eò omnes sequerentur. Præclare Tertul. lib. ad Martyres cum diabolo decertantes: *Vos*, inquit, *inveniat munitos et concordia armatos, quia pax vestra, bellum est illi.*

DUCENTA MILLIA.] Minus vere Josephus habet:

Quadraginta millia. Septuag. Correcti : *Quadringenta millia.*

Et decem millia virorum Juda.] Hi seorsim numerantur , quia validiores et bellicosiores erant, inquit Hugo , Abulensis et Dion.

6. Dixitque Saul Cinæo.] Cinæi erant posteri Jethro soceri Moysis ; ideoque ejus et Hebræorum amici ; erantque viri religiosi et pii : quocirca eos ab Amalecitis evocat Saul , ne cum eis communi gentis excidio involvantur. Vide dicta Exodi 18. Judic. 1. 16. et Numer. 29. 21.

Tu enim fecisti misericordiam cum omnibus filiis Israel , cum ascenderent de Ægypto.] Quam, quando et ubi ? Resp. nonnulli , quando Jethro suscepit Mosen fugientem ex Ægypto in Madian , eumque aluit , et filiam Sephoram ei uxorem despondit. Exodi 2. 20. Ita Rabanus, Hugo et Auctor tradit. apud S. Hieron. Verum hæc misericordia facta est soli Moysi , non omnibus filiis Israel ; cum ipsi adhuc degerent in Ægypto , ante egressum ex ea ; hæc autem dicitur facta : *Cum* ipsi *ascenderent* , id est , exirent *de Ægypto.* Secundo , alii aiunt respici hìc ad Jahel Cinæam , quæ occidit Sisaram hostem Judæorum. Judic. 4. vers. 21. Verum hoc factum est non in *ascensu* , id est, exitu Hebræorum ex Ægypto , sed diu post ingressum eorum in Chanaan.

Tertio , ergo et genuine , id factum est quando Hobab filius Jethro , Cinæus venit ad Moysen et Hebræos in deserto peregrinantes , eosque suo consilio direxit , et per omnia adjuvit. Unde Moyses ei volenti in Madian ad suos redire , ait Num. 10. vers. 29 et 31 : *Noli nos relinquere ; tu enim nosti in quibus locis per desertum castra ponere debeamus , et eris ductor noster ;* non ut nobis ostendas viam in Chanaan : hanc enim ostendit Angelus in columna nubis castra præcedens , et viæ dux ; sed ut demonstres nobis ubi in hoc deserto sint fontes ad bibendum, pascua ad pascendum pecora nostra , ligna ad ignem et fabricam. Erat enim desertum hoc vicinum Madian è qua oriundus erat Hobab. Unde desertum hoc ejusque fontes , pascua et sylvas sat norat. Ita Abulensis , Hugo, Dion. Mendoza et alii.

9. Et pepercit Saul et populus Agag ,] vel ex superbia , ut de eo triumpharet , ait Serarius ; vel potius ex avaritia , ut ingens ab eo lytrum , et thesauros absconditos extorqueret , ait Lyran. Uti Hispani ante centum annos , ab Atabaliba rege Americæ capto , pro lytro extorserunt cubicu um auro plenum ; sed cum illud eo usque plenum quousque promiserat , præstare non posset , ab eis occisus est : vel denique ex humana erga regem commiseratione, ait Abulens. Unde Josephus ait Saulem regi Agag vitam condonasse , ob corporis ejus præstantiam , et ob fortunæ regiæ similitudinem ; sed præpostere : Nam Deus versu 3. jusserat eum cum omnibus suis occidi. Inobediens ergo fuit Deo Saul , qui suam cupiditatem vel commiserationem prætulit Dei judicio et præcepto. Unde in eo impleta est prophetia Balaam. Num. 24. 7 : *Tolletur propter Agag rex ejus* (Saul) *et auferetur regnum illius.* Vide ibi dicta.

Et optimis gregibus ovium et armentorum , et vestibus et arietibus et universis quæ pulchra erant (repete pepercit) nec voluerunt disperdere ea : quidquid verbo vile fuit et reprobum , hoc demoliti sunt.] Ecce hìc nova Saulis et populi inobedientia , profecta ex cupiditate et avaritia , quæ excæcabat eorum judicium , ut judicarent satius esse ea servari ad humanos usus , quàm comburi vel demoliri ; esto Deus id præcepisset. Judicium ergo suum Saul Dei judicio et decreto prætulit ; ideoque graviter eum offendit , ejusque iram in se concitavit, ut regno et tandem vita privaretur. Deus enim clare versu 3. præceperat dicens : *Demolire universa ejus ; non parcas ei , et non concupiscas ex rebus ipsius aliquid , sed interfice à viro usque ad mulierem , et parvulum atque lactentem, bovem et ovem , camelum et asinum.* Quid expressius dici juberique poterat ? Nullus ergo hìc tergiversationi vel excusationi erat locus ; sed mera elucet cupiditas et inobedientia. Cupiditas ergo spoliorum et prædæ tam opimæ excæcavit Saulem et populum , ut pejora mactaret , meliora sibi reservaret , æque ac Cain pejora Deo obtulit , meliora sibi arrogavit , ideoque à Deo cum donis suis rejectus est. Genes. 4. Deus enim volebat Amalecitas statui *Cherem* , id est , *anathema* , ac funditus excindi , æque ac fecerat Josue cap. 6. versu 7. Quare sicut Achan ex ea suffurans nonnulla , fuit sacrilegus , ideoque ipse factus est anathema , sic et Saul immemor ipsius Achan , ait Theod. et Procop. Vide hìc miserabilem lapsum Saulis , qui reprobationis ejus causa exstitit ; quia scilicet bene cœperat , sed in cœptis non perseveravit, ideoque periit , cunctaque perdidit. Pathetice S. Bern. epist. 112. juvenem à bene cœptis fervidisque suis desideriis dilabentem , ita deplorat et coarguit : *Doleo super te , fili mi Gaufride , doleo super te , et merito. Quis enim non doleat florem juventutis tuæ quem lætantibus Angelis Deo illibatum obtuleras in odorem suavitatis , nunc à dæmonibus conculcari , vitiorum spurcitiis et seculi sordibus inquinari ? Quomodo qui vocatus eras à Deo , revocantem diabolum sequeris ; et quem Christus trahere cœperat post se , repente pedem ab ipso introitu gloriæ retraxisti ?*

Et vestibus.] Hebr. משנים *misnim* , quod Pagnin. vertit : *Pinguibus* , quasi , *misnim* , per metathesin idem sit, quod משמנים *miscemamim*, id est, *pinguibus.* R. Salomon vertit : *duplicatorum* , id est , qui sunt duplicati carne et pinguedine , id est, *pinguium.* Alii vertunt : *anniculorum* , *à Scana* , id est annus. Noster recte vertit : *duplicium* , scilicet vestium ; hæ enim erant meliores et pulchriores.

11. Pœnitet me quod constituerim Saul regem.] Loquitur antropopathῶς , sive humano more ; nam proprie in Deum , cum ipse sit immutabilis , sapientissimus , futurorum omnium conscius et præscius , æque ac beatissimus , nullus cadit dolor, nulla pœnitentia. Unde v. 29. de eo dicitur : *Porro triumphator in Israel non parcet et pœnitudine non flectetur ; neque enim homo est , ut agat pœnitentiam.* Pœnitet ergo Deum , cum decreta sua ob hominum culpam mutat ; cum beneficia sua retractat , cum dona sua ab ingratis et indignis revocat , v. g. cum Saulem hìc regno , quod ei contulerat , ob inobedientiam ejus spoliat et privat. Ita S. Gregor. Theod. Procop. et alii. Unde S. Hier. in Ezech. cap. 2 : *Electio Judæ et Saulis unctio* , ait , *non arguunt Deum ignorantiæ futurorum , sed præsentium monstrant esse Judicem.* Sic cum Deus diluvio vindicaturus esset peccata hominum ,

dicitur de eo Genes. 6. 6 : *Pœnituit eum quod hominem fecisset in terra. Et tactus dolore cordis intrinsecus : Delebo, ait, hominem quem creavi à facie terræ.* Vide ibi dicta. Præclare S. August. lib. 1. Conf. cap. 4. Deum alloquens : *Amas, ait, nec æstuas ; zelas, et securus es ; pœnitet te, et non doles ; irasceris et tranquillus es ; opera mutas, nec mutas consilium ;* uti mutat homo facti pœnitens. Et Tertul. docens quæ et qualis sit in Deo pœnitentia lib. 2. cont. Marc. cap. 24 : *Nihil,* ait, *aliud intelligitur, quam simplex conversio sententiæ prioris quæ etiam sine reprehensione ejus possit admitti etiam in homine, necdum in Deo, cujus omnis sententia caret culpa. Nam et in græco sono pœnitentiæ nomen, non ex delicti confessione, sed ex animi demutatione compositum est.* Hanc enim significat græce μετανοια, id est, *pœnitentia.*

Contristatusque est Samuel, et clamavit ad Dominum tota nocte,] ut Sauli veniam impetraret, sed frustra ; tum quia Saul manebat in suo scelere obstinatus, eratque impœnitens, imo illud excusabat et defendebat, ut patet vers. 20. et seq. tum quia licet Saulem vere sceleris pœnituisset, Deus quidem illi suam gratiam, sed non regnum restituisset. Jam enim ob secundam ejus inobedientiam tam claram, omnino et irrevocabiliter decreverat eum regno privare, illudque ad Davidem transferre. Hoc enim Deum hac nocte respondisse Samueli narrat ipse Samuel vers. 16 et 17.

12. Cumque de nocte surrexisset Samuel, ut iret ad Saul mane.] Vide hîc et imitare celerem obedientiam, vigilantiam, strenuitatem Samuelis nocte surgentis, ut mane rem peragat. Hæc enim duo tempora, scilicet nox sive vespera, et mane, maxime observanda et ordinanda sunt. Audi F. Barth. de Martyr. Archiep. Braccarensem in insigni suo Doctrinæ spiritualis Compendio c. 27 : *Doce seculares, cum cubitum eunt, hæc meditari; vitam in morte terminari, sicut dies declinavit in noctem ; et corpus exclusa anima in sepulcro collocandum, sicut exuta veste in lecto te collocas ; cum autem mane expergisceris, recogita quàm acute vigilare oporteat in die judicii, ubi hujus seculi nox terminabitur ; accerseris à sepulcro, rursum indues animam, ut coram Deo in judicio stes, operum tuorum omnium rationem redditurus. Hæc consideratio assidue versetur ob oculos, nempe quo pacto te Dominus ab æterno elegerit, quasi quamplurium bonarum actionum instrumentum, ut tuis potentiis, sensibus, ac membris, beneplacitum ejus in multis bonis operibus adimpleres ; post creationem se tibi altius insinuavit, expetitque in te ac per te opera, quibus gloria ejus innotescat exercere ; tu vero quasi refractarium instrumentum, tanto beneficiorum ponderi non cedis, imo resistis, idque curare videris ne voluntas Domini in te perficiatur.*

Nuntiatum est Samueli, eo quod venisset Saul in Carmelum, etc.] Clare Hebræa : *Nuntiatum est Samueli dicendo : Venit Saul in Carmelum ; et statuit sibi manum, et conversus transiit ivitque in Galgala.* Ita Septuag. Chald. Vatablus et alii. Porro *manus* metonymice vocatur insigne opus manus, sive manufactum, puta arcus triumphalis. Vatablus *trophæum*, de relata ab Amalecitis victoria.

13. Benedictus tu Domino,] hoc est, à Domino vel apud Dominum. Chald. *ante Dominum*, q. d. Deus te plurimum diligit, teque magno favore prosequitur, ac suis benedictionibus, id est, donis et beneficiis cumulat. Adulatur Saul Samueli, eum laudando, ut inobedientiam suam abscondat, vel certe os Samueli claudat, ne eum redarguat.

15. Pepercit enim populus melioribus ovibus et armentis, ut immolarentur Domino.] Velat Saul suam inobedientiam per speciem religionis et sacrificii, cum revera ejus causa fuerit avaritia. Nam ut dictum est versu 9, meliora sibi servavit, deteriora occidit ; partem tamen aliquam et prædæ primitias obtulit et immolavit Deo : sed etsi omnia Deo immolasset, inobedientiæ crimen, Deique offensam non evasisset, uti ei in sequent. exprobrat Samuel.

17. Nonne cum parvulus esses in oculis tuis, caput (rex) in tribubus Israel factus es ?] Nota hîc fructum humilitatis. Deus enim ob eam Saulem evexit ad regnum. Ipse enim *humiles exaltat, superbos humiliat,* uti crebro clamat S. Script. Urget S. Gregor. τὸ *in oculis tuis*, q. d. Qui se clare cognoscit, sibi vilescit ; superbia enim oritur ex cæcitate et suî ignorantia. Idem Gregor. hom. 7. in Evang. sic clare et nervose explicat, q. d. : *Cum tu te parvulum aspiceres, ego te præ cæteris magnum feci ; quia vero tu te magnum conspicis, à me parvus æstimaris.* Unde concludit : *Qui sine humilitate virtutes congregat, quasi in vento pulverem portat.*

19. Quare ergo non audisti vocem Domini ?] q. d. Cur non perstitisti in primæva tua humilitate ? sic enim pariter perstitisses in primæva tua obedientia : sed quia elatus ad regnum, defecisti ab humilitate, defecisti pariter ab obedientia, hoc est, superbus indeque inobediens evasisti. Præclare S. Bern. epist. 253 : *Vera,* ait, *virtus finem nescit, tempore non clauditur, charitas nunquam excidit. Nunquam justus arbitratur se comprehendisse, nunquam dicit : Satis est, sed semper esurit sititque justitiam ; ita ut si semper viveret, semper quantum in se est justior esse contenderet, semper de bono in melius proficere totis viribus conaretur ; non enim ad annum, vel ad tempus instar mercenarii, sed in æternum divino se mancipat famulatui, juxta illud : Inclinavi cor meum ad faciendas justificationes tuas in æternum.* Psalm. 118. vers. 112.

Radix ergo lapsus Saulis fuit, quod ipse nimis sui judicii esset tenax, nec illud Dei judicio et voluntati submitteret. Judicabat enim satius esse servare prædam Amalec ad suos suorumque usus, quàm illam disperdere sine fructu. Deus autem judicabat et volebat contrarium. Accessit, imo præcessit avaritia et cupiditas spoliorum tam opimorum ex Amalec. Quare S. Chrysost. ait Saulem esse lapsum, eo quod totum cor suum non tradidisset Deo ; sed partim Deo, partim suis affectionibus et cupiditatibus ; cum è contrario David cor suum totum tradidisset Deo, ideoque esset vir secundum cor Dei : quare eum Deus, amoto Saule, regem creavit.

20. Et ait Saul ad Samuelem : Imo audivi vocem Domini.] Inobedientiæ crimen hîc excusat et defendit Saul ; qua excusatione valde illud adauget, iramque Dei in se confirmat magisque accendit : quod si scelus agnovisset et pœnituisset, veniam consecutus fuisset, licet non regnum, ut dixi.

Et Amalec (Amalecitas) interfeci.] Porro non omnes Amalecitas fuisse interfectos, sed

nonnullos absentes vel fuga lapsos, qui rursum excreverint, patet ex eo quod postea David eosdem invaserit, ut dicitur cap. 29 et 30.

MELIOR EST OBEDIENTIA QUAM VICTIMÆ,] q. d. Melius est facere quod Deus jussit, omissis victimis quas non jussit, quàm, omisso eo quod jussit, offerre victimas voluntarias, aut etiam prohibitas, uti fecit offerens oves et boves Amalecitarum, quos omnes jusserat Deus in bello mactari, non in templo immolari. Illos enim execrabatur quasi anathemata.

Dices : Religio, cujus officium est offerre victimas Deo, præstantior est omnibus virtutibus moralibus ; ergo etiam præstat obedientiæ. Religio enim proxime circa Deum versatur, illique debitum cultum, adorationem et sacrificium defert : obedientia vero versatur circa præcepta Dei et Superiorum, ac illa adimplet. Resp. Religio in se melior majorque est virtus, quàm sit obedientia. Obedientia tamen dicitur melior, quia magis necessaria, et in praxi præponenda religioni. Quod enim Deus jussit, hoc absolute faciendum est, eique obediendum ; actus vero religionis, ut victimæ et sacrificia, sunt liberi; quare obedientiæ cedant oportet. Nam liberum debet cedere necessario, et consilium præcepto. *Melior* ergo *est obedientia quàm victimæ*, hoc est, ut habent Hebr. : *Melius est obedire, quàm victimas offerre ;* victimas vero offerre, est liberum et spontaneum. Ita S. Greg. Theod. Angel. Beda et alii.

Adde : Licet, ratione objecti, religio sit virtus præstantior quàm obedientia ; tamen obedientia etiam libere assumpta, præsertim continua et perpetua, uti fit in monasteriis, in multis præstat religioni. Primo, quia ut ait S. Gregor. 35. Moral. 10 : *Per victimas aliena caro, per obedientiam voluntas propria mactatur.* Quare quantum voluntas hominis excellit oves et boves, tantum obedientia præcellit victimis. Unde S. Bern. lib. de ordine vitæ : *Tanto quisque Deum*, inquit, *citius placat, quanto ante oculos ejus repressa arbitrii superbia, gladio præcepti se immolat.*

Secundo, quia per obedientiam voluntas nostra conformatur voluntati divinæ, quæ est sanctissima, ac norma et regula omnis virtutis et sanctitatis. Quare illi proprie competit, id quod Deus ait per Isaiam cap. 62. 4 : *Vocaberis voluntas mea in ea.*

Tertio, quia obedientia facit voluntatem quasi vivum et perenne Dei sacrificium ; in victimis vero mortua animalium caro Deo offertur. Quocirca obedientia mysticum quidem, sed nobilissimum est holocaustum, quod totum hominem Deo devovet. Unde S. Hieron. in Isaiæ c. 43 : *Non exegi*, ait, *à te oblationes, nec thura quæsivi*, etc. *Sed obedientiam, quæ est sacrificium, de quo David Psalm.* 50. *Sacrificium Deo spiritus contribulatus.* Quare in hoc sacrificio, voluntas quasi victima immolatur et moritur ; sed tamen vivit, ideoque est mortua, simul et viva ; nimirum mortua sibi, et vivens Deo divinæque voluntati. Hæc enim in ea vivit et operatur. Audi S. August. lib. 10. de Civ. cap. 6 : *Ipse homo Dei nomini consecratus ac devotus, in quantum mundo moritur, ut Deo vivat, sacrificium est,* etc. *corpus etiam nostrum cum temperantia castigamus, sic hoc, quemadmodum debemus, propter Deum facimus, ut non exhibeamus membra nostra arma iniquitatis peccato, sed arma justitiæ Deo, sacrificium est. Si ergo corpus, quo inferiore tanquam famulo vel instrumento utitur anima, cum ejus bonus et rectus usus ad Dominum refertur, sacrificium est quanto magis, anima ipsa, cum se refert in Deum, ut igne amoris ejus accensa, formam concupiscentiæ secularis amittat, eique tanquam incommutabili formæ subdita reformetur ; hinc ei placens, quod ex ejus pulchritudine acceperit, fit sacrificium.*

Pressus S. Gregor. hom. 12. in Ezech. : *Qui*, inquit, *sic operantur ea quæ Dei sunt, ut tamen et quædam quæ sunt seculi non relinquant, nimirum sacrificium et non holocaustum offerunt. Qui autem cuncta quæ mundi sunt deserunt, et totam mentem igne divini amoris accendunt, hi nimirum omnipotenti Domino sacrificium et holocaustum fiunt.*

Quocirca S. Thom. 2. 2. q. 186. art. 7. docet statum religiosum non aliud esse quàm holocaustum, eo quod omnia suo Deo tradat ; et qui se huic statui dicarit, is tum interiora, tum exteriora omnia Creatori suo obtulerit. D. Th. sequitur Thomas Waldensis insignis Theologus de Sacrament. tit. 9. cap. 89. ubi vitam religiosam non tantum sacrificium, sed altum sacrificium esse demonstrat ; eo quod actus omnes carnis et mentis per religionis ingressum perenniter Deo consecret.

Denique obedientiam, fidem, spem, charitatem, religionem, cæterasque virtutes secum adducit, uti recte ostendit Hier. Platus lib. 3. de bono status religiosi c. 9. Simili de causa ait Deus: *Misericordiam volo et non sacrificium.* Hinc sanctus Gregor. et ex eo S. Bern. tr. de ordine vitæ : *Sola*, ait, *obedientia virtus est, quæ virtutes cæteras menti inserit insertasque custodit.* Quocirca ut idem alibi ait : *Christus perdidit vitam, ne perderet obedientiam ; factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis.*

Mystice, S. Gregor. : *Victimæ*, ait, *ad magnæ conversationis austeritatem ; holocausta ad compunctionem vitæ secretioris referenda sunt. Melior est enim obedientia quàm victimæ; et auscultare, magis quàm offerre arietum adipem : quia longe altioris est meriti propriam voluntatem alienæ semper voluntati subjicere, quàm magnis jejuniis corpus atterere, aut per compunctionem se in secretiori sacrificio mactare. Quid est enim adeps arietum, nisi pinguis et interna devotio ? Melior est tamen obedientia ; quia qui perfecte voluntatem præceptoris sui implere didicit, in cœlesti regno et abstinentibus et flentibus excellit.*

23. QUONIAM QUASI PECCATUM ARIOLANDI EST REPUGNARE ; ET QUASI SCELUS IDOLOLATRIÆ NOLLE ACQUIESCERE.] Hebr. : *Quia peccatum divinationis est rebellio, et iniquitas Theraphim, abrumpere;* vel avellere se à Dei voluntate et mandato. Vatablus : *Quoniam contumacia est peccatum magiæ, et obfirmare animum, est peccatum idololatriæ.* Nota : loquitur Samuel de inobedientia, non subitanea et transeunte, cujus paulo post hominem pœnitet, ut obediat ; sed de obfirmata et obstinata, ut sit rebellio, qualis erat Saulis. Secundo, proprie loquitur de inobedientia, non generali, qua quis aliquod Decalogi præceptum, similemve legem transgreditur ; sed speciali, qua quis Deo particulatim aliquid per se vel per prophetam à se missum cuipiam jubenti, non vult obedire, uti fecit Saul nolens occidere oves et boves Amalec, quod ei per Samuelem præceperat Deus. Hæc enim inobe-

dientia est propria et præcisa, qua quis Deo non vult obedire, sed jussionem ejus spernit, transgreditur et violat; quæ gravis est injuria et contemptus Dei. Unde Chald. vertit: *Attendere loquelis Prophetarum ejus, bonum est præ pinguedine saginatorum. Nam ut culpæ virorum qui petunt ab ariolo; sic culpa omnis viri, qui rebellat super verba legis Domini; et sicut culpa populi qui errat post errores* (idola), *sic culpa omnis hominis qui addit super loquelas prophetarum.*

Porro, non dicitur hîc quod inobedientia sit magia, vel idololatria, vel illis æqualis culpa; sed quod utrique sit similis. Nam in se gravius crimen est magia vel idololatria, qua quis dæmonem vel idolum, ut Deum consulit et adorat in Dei veri injuriam, quàm sit inobedientia, qua quis jussis Dei duntaxat non obedit. Hæc tamen utrique illi est similis. Nam, ut ait S. Gregor.: *Quasi peccatum ariolandi, est repugnare; quia velut contempto divino altari, ad aras dæmonum responsa percipiunt, dum cordis sui præstigiosis ac superbis adinventionibus credunt, et salubribus Prælatorum consiliis, contraria sentiendo refragantur. Nolle autem acquiescere, idololatriæ sceleri simile dicitur; quia nimirum in inobedientia sua obstinatione nemo persisteret, si propositi sui figmentum in corde, quasi idolum non gestaret. Dum enim agenda in corde concipit, quasi idolum facit. Et dum conceptum mentis propositum se acturum deliberat, quasi ad adorandum simulacrum se inclinat. Quasi ergo scelus idololatriæ est, nolle acquiescere, quia quisquis in propria deliberatione obstinatus est, idcirco foris in majorum contemptum erigitur; quia intus eis quæ fingendo statuit, propositi sui simulacris incurvatur.*

Inobediens ergo est similis ariolo, quia conjectat de voluntate Dei, ex mendacibus rationis et judicii sui conceptibus et figmentis; sicut ariolus conjectat de futuris, ex garritu et volatu avium. Imo voluntati Dei sibi revelatæ et cognitæ suam anteponit, quasi illa sit sapientior et melior divina; ideoque Deo se sapientiorem, prudentiorem et meliorem æstimat. Quare negat Dei omniscientiam, omniprudentiam, omnibonitatem; ideoque tacite negat Deum esse Deum, ac se suumque judicium et volitum facit Deum, suumque idolum.

Et quasi scelus idololatriæ, nolle acquiescere.] Hebr. און ותרפים הפצר *aven uteraphim haptsar*, id est, *iniquitas vel idolum, et theraphim est reniti et repugnare;* sicut enim *idolum* est mendax Deus, *Theraphim* est mendax oraculum; sic inobediens suum judicium et voluntatem præferens divinæ, illud quasi fidum suum idolum colit, illudque quasi suum prudentiæ oraculum, sed falsum et mendax, consulit et sequitur. Porro *τὸ haptsar* varii varie vertunt; Cajet. Marinus et alii vertunt: *Cogere, compellere, vim facere*, q. d. Scelus idololatriæ est, cogere mandatum Domini, illique vim facere, ac illud ad sui cerebri figmentum detorquere, uti fecit Saul, ac facit omnis inobediens. Chald. vertit: *Rebellare*, q. d. Inobediens Deo rebellans similis est idololatræ. Sept. vertunt: *Dolorem et labores inducere;* hos enim sibi suisque creat inobediens. Pagnin. vertit: *Transgredi*, q. d. Inobediens transgreditur Dei jussa sicut idololatra. Alii magis præcise vertunt: *Abrumpere, vi avellere*, q. d. Inobediens pugnans cum Deo est similis gigantibus cum Deo; et Titanibus cum Jove pugnantibus, ut eo de cœlo et solio divinitatis dejecto, se ipsos facerent Deos; qui enim spreta Dei voluntate suam illi adversam sequitur, cum Deo pugnat, et seipsum quasi facit Deum. Sicut enim guloso Deus est venter, luxurioso Venus, ambitioso honor, avaro aurum, sic inobedienti Deus est proprium judicium et propria voluntas; ad hanc enim omnes suas actiones refert, ut huic satisfaciat totis viribus laborat: hanc omnium suorum laborum finem metamque statuit; hanc summum suum esse bonum æstimat, huic se suaque omnia dicat et tradit. Quid hoc est aliud quàm illam suum facere Deum?

Unde moral. S. Bern. lib. de Ordine vitæ: *Cernis, inquit, quantum malum, quod idololatriæ magicisque comparatur artibus. Adolescentes, qui tali repleti sunt malo, subdi senioribus dedignantur; facta vero eorum aut dicta, tumida et erecta cervice non observant, sed dijudicant; non venerando exaltant, sed spernendo subsannant; sed non impune. Inde enim evidenter deficiunt, unde miseri proficere debuerunt.* Causam deinde subjicit: *Hoc autem vult Deus ut homo per hominem doceatur, et minor majori subdatur. Si enim Angelus Angelo imperat, et inter jubentem et obedientem summa manet semper concordia: videat ille quàm graviter peccat, qui debitam exhibere suis majoribus reverentiam non curat.* Et pluribus interjectis hanc obedientiæ palmam assignat: *Sola obedientia est, quæ fidei meritum possidet, sine qua quisque infidelis convincitur, etsi fidelis esse videatur. Hinc per Salomonem dicitur in ostensione obedientiæ: Vir obediens loquetur victorias. Vir quippe obediens victorias loquitur; quia dum alienæ voci humiliter subdimur, nosmetipsos in corde superamus.*

Plura de obedientiæ præstantia dixi alibi, ac præsertim Prov. 21. versu 28. jam citato.

Pro eo ergo quod abjecisti sermonem Domini, abjecit te Dominus, ne sis rex,] quia sprevisti, vel reprobasti verbum Domini, sprevit, vel reprobavit te Dominus, ne sis rex. Justa et congrua est hæc pœna Saulis, ut qui Deo suo subesse noluit, privetur regno ab eo dato, ne quis subditorum ei subsit, sed illi ei rebellent, sicut ipse rebellavit Deo: perinde ac Adam inobediens Deo, comedendo pomum vetitum, sensit animalia, imo membra sua sensusque omnes sibi inobedientes et rebellantes.

Ne sis rex.] Putant nonnulli Saulem hîc à Deo privari regno, ut amplius non fuerit rex, sed Israelis rex fuerit David; nam ipse cap. seq. à Samuele unctus fuit in regem. Favet. S. Chrys. hom. de David cum Goliath, dicens: *Saulem regem putari, Davidem vero esse.*

Melius alii censent Saulem hîc privari regno, quasi in actu primo non secundo, hoc est potestate regia illum dejici, sed permitti tamen ei illius usum et administrationem ad vitam. Aut potius denuntiari ei privationem regni, cujus privationis realis exsecutio paulo post facienda erat in ejus clade et morte: sicut Hæretici aliique similes, lege Ecclesiastica privantur suis bonis, sed tamen iis uti permittuntur, donec hujus pœnæ et sententiæ executio fiat à principe; ut per ejus Fiscalem reipsa confiscentur et fisco addicantur.

Nam Saulem mansisse regem usque ad mortem patet primo, quia ipse eo usque regnum continuo gubernavit, perinde ut fecerat ante; se-

cundo, quia populus eum ut regem suum habuit et coluit; tertio, quia David semper professus Saulem esse regem, se vero ad regnum jus non habere, nisi post ejus mortem. Nec aliud voluit Chrys. dicens Davidem regem esse, scilicet à Deo designatum, ut Sauli abdicato morienti succederet, ac regnum ad posteros transmitteret, in iisque perpetuaret. Denique ipse Samuel, post hanc regni privationem, Sauli honorem regium detulit, eumque ut regem secutus est versu 32; alioqui enim Israel caruisset rege et principe: nec enim David rexit ante mortem Saulis. Quod ergo ait Samuel: *Abjecit te, ne sis rex;* hoc est abjecit te, ne diu in regno perseveres: decrevit enim tibi regnum cum vita brevi auferre, illudque in Davidem transferre; quare non tui, sed Davidis posteri in regnum succedent, eruntque reges continuo Israelis.

24. Dixitque Saul ad Samuelem: Peccavi.] Pœnitentia hæc Saulis non fuit vera et seria, ex vero cordis dolore ob Deum offensum profecta, sed labialis duntaxat et oralis ex metu perdendi regni, et infamiæ publicæ promanans. Hoc enim est quod ipse mentem suam explicans ait versu 30: *Peccavi, sed nunc honora me coram Senioribus populi mei et coram Israel;* ne illi me quasi à Deo per te reprobatum reprobent, et reipsa regno dejiciant. Ita Rupert. in Apoc. c. 2: *Humilitatem primam*, ait, *reliquit Saul, neque pœnitentiam egit; dixit quidem: Peccavi; sed non humiliter dixit aut sensit. Addit enim: Sed nunc honora me; honorem ergo vel gloriam non Dei, sed suam ista confessione mercari voluit, dicendo: Peccavi.*

Et S. Bern. serm. 16. in Cant. *Numquid*, ait, *profuit Sauli, quòd se ad increpationem Samuelis peccasse confessus est? Culpabilis procul dubio fuit illa confessio quæ culpam non diluit. Quomodo enim humilem contemneret confessionem humilitatis magister? et cui humilibus dare gratiam certe ingenitum est, omnino non poterat non placari; si quæ in ore sonuit, in corde radiasset humilitas.*

25. Sed nunc porta, quæso, peccatum meum.] *Porta*, id est, suffer, tolera, dissimula, ignosce, parce, condona. Ita Josephus, Chald. Pagninus, Vatablus et alii.

Et revertere mecum in Galgala v. 12. ut adorem Dominum,] ut coram te et per te sacrificem Domino; itaque populus videat me non projectum à Deo, sed illi tibique esse reconciliatum.

27. Ille autem apprehendit summitatem pallii ejus quæ scissa est.] *Ille*, scilicet Samuel, inquiunt Rabbini nonnulli, apprehendit pallium suum, vel certe pallium Saulis, illudque scidit, ut significaret scissum et separatum ab eo esse regnum. Verum dico, *ille*, scilicet Saul apprehendit pallium Samuelis, illudque renitente Samuele scissum est, ut significaretur scissio et separatio regni à Saule ejusque posteritate. Ita Septuaginta, Josephus et sanctus August. 17. Civit. 7. ubi contendit ex Septuag. hìc prædici regnum à Judæis transferendum ad Christum et Christianos. Sic enim habent Septuaginta: *Scidit Dominus regnum tuum ab Israel de manu tua hodie; et dabit illud proximo tuo magis bono quàm tu. Et scindetur Israel in duo et non revertetur, neque pœnitentiam aget Sanctus Israel.* Nam regnum non est scissum ab Israele, nisi in Christo et per Christum, ait S. August. qui fuit melior Saule, id est, Judæis quorum rex erat Saul: tuncque *scissum est in duo*, quia pars una Judæorum conversa est ad Christum; altera vero mansit obstinata in sua incredulitate et Judaismo. Et hoc Dei decretum erit æternum, ut amplius Judæi non habeant regem et regnum, quia in Deum non cadit facti pœnitentia. Hæc S. August. et recte in sensu allegorico, non litterali. Nam ad litteram, scissum est hìc regnum à Saule, cum datum fuit Davidi, qui erat obedientior et melior Saule: tuncque *regnum scissum est in duo;* quia sola tribus Juda adhæsit Davidi, quasi regi suo, reliquis tribubus Abner dux militiæ regem constituit Isboseth filium Saulis, idque per septem annos, donec occiso Isboseth, omnes tribus Davidem in regem acceptarunt, ut patet 2. Reg. 2. 4. et sequent.

Simili modo Ahias propheta pallium suum scidit in duodecim partes, ac decem partes dedit Jeroboam; hoc symbolo significans eum fore regem decem tribuum, duas vero tribus reliquas, scilicet Juda et Benjamin, adhæsuras Salomoni ejusque filio Roboam 3. Reg. 11. vers. 30. Scissio ergo hæc pallii repræsentabat scissionem regni Salomonis ob ejus idololatriam.

28. Et tradidit,] id est, tradere decrevit: significatur enim actus inchoatus et destinatus, non perfectus. Sic *scidit*, id est, scindere decrevit, *regnum Israel à te*, ut tradat illud *meliori te*, scilicet Davidi.

29. Porro triumphator in Israel non parcet.] Chald. *Decretum est super te à Domino victoriarum Israel*, q. d. Lata est absoluta et irrevocabilis Dei sententia super te, ut priveris regno. Vocat Deum *triumphatorem in Israel*, ut pungat Saulem, q. d. Tu tuis victoriis contra Amalec aliosque hostes superbis et triumphas, ideoque Deo rebellas; sed scito illas victorias non esse tuas, nec tuis viribus partas, sed à Deo tibi concessas. Ipse enim est rex et *triumphator in Israel*, qui pro Israele fideli populo suo pugnans, eum vincere et triumphare facit de hostibus. Hebr. *Et etiam victoria Israel non mentietur*, id est, Deus, qui fuit causa hujus victoriæ et cæterarum Israelis, non retractabit suum dictum de auferendo tibi regno. Ita Noster. Alii: *Non mentietur*, ut scilicet promissionem regni Davidi decretam revocet ac fallat. Vatabl. vero, q. d. Deus virtutem Israeli datam non faciet irritam; Deus non destituet Israelem pristina virtute.

30. At ille ait: Peccavi; sed nunc honora me (quasi regem) coram senioribus populi mei, et coram Israel,] id est, coram reliquo Israelis populo, ne ille me à te spretum spernat et regno spoliet. Vides hìc pœnitentiam Saulis fuisse humanam, et metu regni perdendi extortam. Unde S. Bern. in Declamat. versus finem: *Ad quid*, ait, *tibi hæc honoratio, miser? Hæccine tota erat illa supplicatio: Peccavi, ora Dominum pro me? Merito sane non pepercit, qui intuebatur cor, falsa non poterat supplicatione moveri. Vix adhuc dixerat David: Peccavi; et responsum illi est: Dominus transtulit peccatum tuum à te. Sic nimirum, sic usque hodie dilectissimi, cujus ad alias consolationes mens inhiat, et penitus in caducis et transitoriis non renuit consolari, ipse sibi profecto cœlestis subtrahit gratiam consolationis. Quam si digna devotione, pleno affectu, desideria vehe-*

menti petere, quærere, pulsare satageret; sine dubio petens acciperet, quærens inveniret, pulsanti aperiretur.

Audi sanctum Gregorium hìc l. 6. cap. 2. *Liquet quam pœnitudinem gerat, qui adhuc honorari desiderat. Nam si sui peccati hunc veraciter pœniteret, inhonorari potius quàm honorari concupisceret*, etc. Angelomus quoque : *In eo quod ait : Honora me coram senioribus populi mei; verecundiam passus, ac superbia detentus locutus est; quia timebat honores amittere, et ideo non obtinuit quod petiit, dicens : Peccavi. Quisquis enim sub specie confessionis humanos adhuc honores amittere timet, iste indulgentiam, quam ficta humilitas postulat, à Deo adipisci non valet*, etc.

31. Reversus ergo Samuel secutus est Saulem.] Cessit Samuel Saulis petitioni, ne eum in desperationem vel furorem adigeret; at ut ejus honorem coram populo tueretur, ne is eum sperneret et regno pelleret. Hoc modicum consolationis Sauli indulsit, ut regni privationem lenius ferret, et ne ad pejora delaberetur. Nam, ut ait S. Gregor. *Fortasse si abjectus rex secum ad adorandum Dominum, revertentem prophetam non cerneret, dæmonum simulacra adoraret. Et projicit ergo eum, et cum eo revertitur; quia in potentibus hujus seculi sic est damnanda iniquitas, ut bonum quod habent, exasperati non perdant.* Unde colligit : *Bene ergo Samuel cum abjecto rege revertitur; quia electi prædicatores, seculi potentes, et pro iniquitate percutiunt, et pro exemplo bona agere quædam sinunt.*

Addunt Hebræi apud S. Hieron. Samuelem primum locum Sauli, quasi regi honoris causa dedisse; sed Josephus ait in eo tantum Sauli detulisse honorem, quòd eum non deseruerit.

Quæres quando miserabilis hìc Saulis casus contigerit : Nonnulli censent eum contigisse anno 3 regni Saulis, ex eo quòd cap. 13. v. 1. dicitur ipse duobus annis regnasse super Israel; quod multi intelligunt sic, ut innocenter, juste et probe regnarit per biennium, ac consequenter tertio anno sit lapsus. Verum alius illius loci magis genuinus est sensus, uti ibi dixi.

Alii aliter : probabilis est sententia nostri Saliani, Saulem esse lapsum anno septimo regni sui, ita ut octavo regni ejus anno David à Samuele unctus sit in regem, ut dicitur cap. sequenti; ac deinde Saul adhuc regnarit decem annos. Universim enim regnavit annis octodecim, cum Samuel ante eum judicarit Israel per annos 22. Sic enim anni Saulis et Samuelis simul juncti conflant 40, quos ei tribuit Paulus Actor. 13. Unde sequitur lapsum hunc Saulis accidisse anno 29 à morte Heli, et ab initio principatus Samuelis, qui immediate successit Heli. Sic enim apposite gesta tam præcedentia, quàm sequentia Saulis per hos annos octodecim compartiemur, etsi ex Script. nil certi definiri possit, quid quolibet anno gestum sit. Conjectura ergo hìc opus est.

32. Dixitque Samuel : Adducite ad me Agag regem,] ut quem Saul noluit occidere, ego occidam, itaque Dei voluntatem expleam in vindicta et anathemate Amalecitarum.

Et oblatus est ei Agag pinguissimus et tremens,] præ pinguedine, quasi dicat : Adeo pinguis ut tremulo et vacillanti gressu incederet. Nam Hebr. est *Agag* מעדנות *Maadanoth*, quod Chald. vertit : *Agag deliciosus.* Pagnin. Vatabl. et alii : *Agag deliciarum*, id est, Agag deliciis saginatus et impinguatus, ideoque tremulus. Minus recte ergo nonnulli sic exponunt, quasi dicat : Oblatus est Samueli *Agag cum deliciis*, hoc est gradiens deliciose, incessu regio et superbo. Alii : *Gaudens de morte*, eo quod mortem servituti præferret : vel ut R. Kimchi quòd à Samuele benigno vitam speraret. Alii vertunt : *Cum vinculis.* Ita qui à vulgata discedunt, abeunt in diversa.

Porro Aman hostis Judæorum ab Assuero suspensus, Esther. 3. v. 1. et 10. dicitur fuisse *de stirpe Agag.* Unde ab hoc Agag rege Amalec eum prognatum fuisse censent Joseph. lib. 10. Antiq. c. 6. Hebræi, Chaldæus, Lyranus, Cajetanus, Serarius et Rupertus l. 8. de Victor. Verbi Dei cap. 4. Hinc et Aman Esther. cap. 12. vocatur *Bugæus*, quasi *Benagagæus*, vel *Bengogæus*, id est, *filius Agag* vel *Gog.* Nam Septuag. Numer. 24. 7. *Agag* per apheresim vocant *Gog*, aut *Bugæus*, quasi *Gogæus* : subinde enim littera B mutatur in G, Ezech. 27. 9. *Senes Giblii* vertunt Septuaginta Biblios, et ipsa civitas vocatur Giblus et Beblus, teste S. Hieron. de locis Hebraicis. Ita etiam I in B. cum duellum bellum, duellius bellius, ait Cicero in Oratore. Vide Angelum Caninium in Hellenismis. Esto enim Aman fuerit Macedo, tamen fieri potuit ut aliquis ex Amalec et stirpe Agag migrarit in Macedoniam, ex quo ibidem prognatus sit Aman. Verum potuit alius esse Agag pater vel avus Amani diversus ab Agag rege Amalec; unde nil certi in hac re statui potest. Verisimile tamen est hunc eumdem fuisse, tum quia hìc fuit celebris, nec alius hoc nomine in Scriptura reperitur; tum quia hic fuit superbus, deliciosus et crudelis, æque ac fuit Aman, ut in eum hosce suos mores cum semine transfudisse videatur. Et hoc innuit τὸ *Aman de stirpe Agag.*

Et dixit Agag : Siccine separat amara mors,] quasi dicat : O quàm amara est mihi delicato et in deliciis enutrito ista mors imminens, et quam statu meo regali, opibus, honoribus et deliciis abundanti indigna. Sperabam enim in iisdem quibus assueveram vitam concludere. Ita Abulensis. Hoc est quod ait Eccles. 41. 1. *O mors, quàm amara est memoria tua homini pacem habenti in substantiis suis, viro quieto, et cujus viæ directæ sunt in omnibus!* Vide ibi dicta.

Minus apte ergo Vatablus, Pagninus et alii vertunt : *Recessit à me amaritudo mortis*, quasi Agag generoso et regali animo contemnens mortem id dixerit; aut viso Samuele, ab eo vitam sperarit.

Hebr. enim סר *sar*, id est, *recessit*, in *Cal*, more Hebr. sumitur pro *Hiphil*, id est, pro *recedere facit;* sive ut Noster vertit, *separat.* Sensus ergo est : Itane mihi moriendum est tam amara, misera et violenta morte? Itane separanda est anima à corpore, sensus à deliciis suis, Agag à regno suo? aut ut Serarius vertit : *Declinavit ad me amaritudo mortis*, quasi dicat : Actum est de vita mea, imminet mihi amara et acerba mors.

Tropol. S. Gregor. *Recens conversi*, ait, *dum à solitis suis voluptatibus separantur, dolorem instar mortis sentiunt :* unde hac tentatione pul-

santur : siccine me separat à meis deliciis amara mors penitentiæ et sanctæ vitæ *? Quia in eis*, inquit, *carnalitas sine magna tribulatione minime necatur. Quasi enim visis austeritatibus, quibus subdenda est, dicit menti sensualitas sua : Læta pro tam tristibus spernis ?*

33. ET AIT SAMUEL : SICUT FECIT ABSQUE LIBERIS MULIERES GLADIUS TUUS, SIC ABSQUE LIBERIS ERIT INTER MULIERES MATER TUA,] quasi dicat : Ego matrem tuam te occidendo faciam viduam sine liberis, quia tu multas fecisti viduas necando eorum filios. Nimirum juste occideris, quia injuste alios occidisti. Æterna enim Dei lege sancitum est ut homicida occidatur. Nota deliciosos, qualis erat Agag, sæpe esse crudeles ; quia omnem amorem quem habent sibi ipsis impendunt, ac proinde in alios non nisi odia expromunt ; imo alios fraudant et spoliant, ut plura habeant quibus delicientur. Omnia enim sibi appetunt, aliis nihil.

Figmenta sunt quæ scribit Philo Biblicus, scilicet Deum jussisse Samueli ut Agag regi daret vitæ inducias per sequentem noctem ; qua proinde Agag uxorem suam gravidam effecerit, indeque natus sit filius nomine *Edab*, qui fuerit Amalecites ille, qui Saulem se occidisse asseruit Davidi c. 31. ut per filium Agag justo Dei judicio occisus sit Saul ; eo quòd ipse Agag non occidisset, ut jusserat Deus. Hæc enim est talionis pœna.

ET IN FRUSTA CONCIDIT EUM SAMUEL, non per se, ut vult Serarius, sed per suos, ait Josephus, CORAM DOMINO,] quasi sceleratum in victimam anathematis justitiæ divinæ sacrificans ; idque non ex sævitia, sed ex zelo justæ vindictæ ; qualem habuit Phinees occidens principem fornicantem. Numer. cap. 25. et Elias occidens Sacerdotes Baal 3. Regum cap. 18.

Tropolog. cum superbia et vitiis dimicantes, debemus ea frustatim concidere, et nihil ex eis relinquere, quod novum nobis bellum moveat. Ita Beda.

35. ET NON VIDIT SAMUEL ULTRA SAUL,] id est, non invisit Samuel Saulem amplius, non eum adiit honoris causa, uti fecerat prius, non collocutus est cum eo, non eum direxit, admonuit, reprehendit, uti facere solebat. Hunc esse sensum patet ex Hebræo : nam alioqui postea Samuel vidit Saulem inter prophetas prophetantem c. 19. 24.

LUGEBAT SAMUEL SAULEM ;] quia dolebat Saulem à se unctum, regno, ac Israelem, rege tam forti et felici privari ; atque nesciebat quis et qualis ei successurus esset. Adde : Timebat Saulem non tantum regno, sed et vita ac salute æterna privandum ; licet enim hìc tantum à Deo regno spolietur, tamen τὸ *abjecit*, et Hebr. *reprobavit te Deus*, innuit eum à Deo derelictum, in majora scelera ruiturum, in iisque moriturum ac damnandum, uti reipsa contigisse videtur. Lugebat autem, et simul lugens orabat pro Saule, ut vel regno restitueretur, vel certe in ulteriora mala non decideret. Sperabat enim Dei decretum de abjectione Saulis non esse omnino absolutum et irrevocabile, sed comminatorium, ac precibus flecti mutarique posse. Unde Deus cap. seq. vers. 1. asserit id esse absolutum ; vetatque ne amplius lugeat Saulem, sed ejus loco in regem ungat Davidem.

Nota hìc et imitare misericordiam et charitatem Samuelis erga Saulem sibi Deoque inobedientem. Audi sanctum Gregorium : *Quid est quod luget quem cernere dedignatur ; nisi quia et cum zelo rectitudinis, sancti Doctores habent affectum magnæ charitatis, ipsa autem charitatis magnitudo ostenditur, quia projectum, regem plangere perhibetur ? Quo ergo affectu electorum subditorum peccata plangunt, qui pro projectis reprobis plangere tam affectuose didicerunt ? instantia namque luctus ostenditur, quia subjunctum est : Usquequo tu luges, Saul ?*

CAPUT DECIMUM SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

SAMUEL UNGIT DAVIDEM IN REGEM, UT SAULI MORTUO SUCCEDAT. MOX V. 14. SPIRITUS DEI A SAUL TRANSIT AD DAVIDEM, AC SAULEM EXAGITAT SPIRITUS MALUS, QUEM DAVID PELLIT PULSANDO CITHARAM. UNDE V. 21. EUM DILIGIT SAUL, FACITQUE SUUM ARMIGERUM.

1. DIXITQUE Dominus ad Samuelem : Usquequo tu luges, Saul, cum ego projecerim eum ne regnet super Israel ? Imple cornu tuum oleo, et veni, ut mittam te ad Isai Bethlehemitem ; providi enim in filiis ejus mihi regem.
2. Et ait Samuel : Quo modo vadam ? audiet enim Saul, et interficiet me.
Et ait Dominus : Vitulum de armento tolles in manu tua, et dices : Ad immolandum Domino veni. 3. Et vocabis Isai ad victimam, et ego ostendam tibi quid facias, et unges quemcumque monstravero tibi. 4. Fecit ergo
Samuel, sicut locutus est ei Dominus. Venitque in Bethlehem, et admirati sunt seniores civitatis, occurrentes ei, dixeruntque : Pacificusne est ingressus tuus ? 5. Et ait : Pacificus ; ad
immolandum Domino veni, sanctificamini et venite mecum ut immolem. Sanctificavit ergo
Isai et filios ejus, et vocavit eos ad sacrificium. 6. Cumque ingressi essent, vidit Eliab, et ait :
Num coram Domino est Christus ejus ? 7. Et dixit Dominus ad Samuelem : Ne respicias vul-

tum ejus, neque altitudinem staturæ ejus; quoniam abjeci eum, nec juxta intuitum hominis ego judico : homo enim videt ea quæ parent, Dominus autem intuetur cor. 8. Et vocavit Isai Abinadab, et adduxit eum coram Samuele. Qui dixit : Nec hunc elegit Dominus. 9. Adduxit autem Isai Samma, de quo ait : Etiam hunc non elegit Dominus. 10. Adduxit itaque Isai septem filios suos coram Samuele; et ait Samuel ad Isai : Non elegit Dominus ex istis. 11. Dixitque Samuel ad Isai : Numquid jam completi sunt filii? Qui respondit : Adhuc reliquus est parvulus, et pascit oves. Et ait Samuel ad Isai : Mitte, et adduc eum; nec enim discumbemus prius quam huc ille veniat. 12. Misit ergo, et deduxit eum. Erat autem rufus, et pulcher aspectu, decoraque facie, et ait Dominus : Surge, unge eum, ipse est enim. 13. Tulit ergo Samuel cornu olei, et unxit eum in medio fratrum ejus; et directus est Spiritus Domini à die illa in David, et deinceps; surgensque Samuel abiit in Ramatha. 14. Spiritus autem Domini recessit à Saul, et exagitabat eum spiritus nequam à Domino. 15. Dixeruntque servi Saul ad eum : Ecce spiritus Dei malus exagitat te. 16. Jubeat dominus noster, et servi tui qui coram te sunt, quærent hominem scientem psallere cithara, ut quando arripuerit te spiritus Domini malus, psallat manu sua, et levius feras. 17. Et ait Saul ad servos suos : Providete ergo mihi aliquem bene psallentem, et adducite eum ad me. 18. Et respondens unus de pueris, ait : Ecce vidi filium Isai Bethlehemitem scientem psallere, et fortissimum robore, et virum bellicosum, et prudentem in verbis, et virum pulchrum, et Dominus est cum eo. 19. Misit ergo Saul nuntios ad Isai, dicens: Mitte ad me David filium tuum, qui est in pascuis. 20. Tulit itaque Isai asinum plenum panibus, et lagenam vini et hædum de capris unum, et misit per manum David filii sui Sauli. 21. Et venit David ad Saul, et stetit coram eo; at ille dilexit eum nimis, et factus est ejus armiger. 22. Misitque Saul ad Isai dicens : Stet David in conspectu meo; invenit enim gratiam in oculis meis. 23. Igitur quandocumque spiritus Domini malus arripiebat Saul, David tollebat citharam, et percutiebat manu sua, et refocillabatur Saul, et levius habebat. Recedebat enim ab eo spiritus malus.

1. Usquequo tu luges, Saul (et lugendo oras pro eo restituendo), cum ego projecerim eum, utpote inobedientem, obstinatum et impœnitentem, ne regnet super Israel?] *Cur enim*, ut ait S. Gregor. *projecti persona plangitur, cum melior subrogatur?* Audi sanctum Chrysostomum, hom. 5. de pœnitentia : *Multum exhausit temporis beatus Samuel pro Saule deprecans, noctesque multas transegit insomnes pro delinquentis salute. Deus autem tempus repudians (non enim cum prophetæ oratione peccatoris convenit pœnitentia), dicit ad prophetam : Usquequo tu ploras? usquequo ostendit tempus, ac perseverantiam deprecantis? Et repulit Deus tempus deprecationis prophetæ. Non enim cum justi interventu, regis pœnitentia stetit.* Et sanctus Bernard. sermon. 12. in Cantic. *Samuel, ait, lugebat Saul, qui se quærebat occidere, ad ignem charitatis incalescente pectore liquefactus intus pietatis adeps foras emanabat per oculos.* Subjicit Chrysost. secus fuisse in Davide qui, à Nathan correptus de adulterio et homicidio, serio pœnituit, ideoque ab eo illico audivit : *Transtulit Dominus peccatum tuum.* 2. Reg. 12.

Providi enim in filiis ejus mihi regem,] id est, destinavi unum è filiis Isai creare regem, qui Sauli succedat. Sed cur eum non designat, nec nominat? Causam dat S. Chrysost. in Psal. 50. *Attende*, inquit, *diligenter. Non dixit ad Samuelem : Vade ac Davidem mihi unge; sed vade, unge mihi unum ex filiis Jesse. Ne videlicet idem Davidi accideret, quod prius Josepho; ut enim fratres, cum regem eum fore intellexissent, insidias ipsi struxerunt, eodem modo periculum erat, ne isti quoque idem facinus perpetrarent.* Idem etiam Theodor. expressit q. 37. in Reg. *Nam*, ait, *cum etiam sic facta electione aperuerunt fratres suam invidiam, fratrem conspicati in acie, quid non fecissent, si non facta esset hoc modo?*

4. Admirati sunt Seniores,] et simul perterriti, quòd insolitum erat tantum Prophetam et Judicem solum venire; tum quia ex inopinato, nullo præmonito aderat; unde timebant ne iratum Saulem fugeret, ejusque iram in Bethlehemitas, quasi Samuelem recipientes devolveret; aut ne triste aliquid prænuntiaret. Tropolog. S. Gregor. *Electi Doctores*, inquit, *vix aliquando videri in publico debent, esse frequentes in secreto, negotiis civilibus vacui, spiritualibus pleni.*

Sanctificamini,] id est, sancte vos præparate ad sanctum sacrificium; ad quod vos invito ut ei intersitis : licet solum Isai cum filiis vocarit Samuel ad prandium sacrificii, ut secreto ungeret unum è filiis ejus in regem; unde sequitur :

5. Sanctificavit ergo Isai et filios ejus, et vocavit eos ad sacrificium.] *Sanctificavit*, id est jussit eos sanctificari, sive purificari per secubitum, id est, abstinentiam, perque sparsionem aquæ lustralis : ut si quam irregularitatem legalem contraxissent, illam hac lustratione expiarent. Vide dicta Num. 19. Idem imitati sunt Gentiles juxta illud : *Casta placent Superis, pura cum veste venite.* Et : *Donec me flumine vivo abluero.*

Unde illa lex apud Ciceronem l. 2. de legibus : *Caste deos adeunto.* Hinc argumento à minori ad majus colligit S. Greg. aitque : *Si interesse sacrificiis non audent nisi sanctificati; quid de sacrificantibus censendum? sanctificare enim purgare est. Quantum ergo puros decet esse Pontifices, ubi invitatæ ad sacrificium, non nisi sanctificatæ admittendæ sunt plebes? sanctificatio quippe corporis, pudicitia est; sanctificatio mentis, charitas et humilitas.*

6. Cumque ingressi essent] ad prandium ex peracto Samuelis sacrificio instructum, non enim in sacrificio, utpote publico coram senioribus, sed in prandio coram Isai et fratribus, Samuel secreto unxit Davidem in regem; ne Saul rem intelligeret et utrique, scilicet tam Samueli quàm Davidi, necem machinaretur.

Vidit Eliab, et ait : Num coram Domino est Christus ejus ?] quasi dicat : Samuel Eliab primogenitum Isai stitit et obtulit Domino, eumque interrogavit : Hiccine est, Domine, quem elegisti in regem, ut jubeas eum à me ungi; itaque ipse fiat *Christus*, id est, unctus Domini ?

7. Et dixit Dominus ad Samuelem : Ne respicias vultum ejus (virilem, grandem et elegantem), neque altitudinem staturæ ejus (uti Saul rex ab humero sursum eminebat toti populo), quoniam abjeci eum.] Hebr. מאסתיהו *meastihu*, id est, *reprobavi eum.* Septuag. *Quoniam contempsi eum.* Chald. *elongavi*, scilicet à regno, quasi dicat : Abjeci Eliab, licet primogenitum, pulchrum et procerum, ne sit rex. Ita S. Gregor. Abulensis, Hugo, Lyran. et Dion. Alii, quasi dicat : *Abjeci eum*, id est, *Christum meum*, quem scilicet à te ungi volo in regem; puta Davidem feci abjectum, id est, juvenem et minimum natu inter filios Isai.

Homo enim videt ea quæ parent, Dominus autem intuetur cor.] Hebr. *Homo videt* (et videndo judicat) *secundùm oculos* (juxta apparentiam externorum oculorum), *Deus autem videt* (et videndo judicat) *secundùm cor.* Quare homines sæpe falluntur. *Oculi* enim *et vultus sæpe mentiuntur*, et indicant mentem sapientem vel probam, quæ insapiens est et improba. *Cor* autem, id est, mens et voluntas mentiri et fallere nequit; quia aliud se esse quàm revera sit fingere nequit. Deus ergo est *Cardiagnostes*, id est, cordis inspector, imo Dominus et possessor. Sensus est, quasi dicat : Deus videt cor Davidis melius esse corde Eliab ; esto vultus et forma Eliab melior et grandior sit, quàm vultus et forma Davidis : hac de causa non Eliab, sed Davidi regnum assignabit. Hinc Septuaginta vertunt : *Quoniam homo videbit in faciem ; Deus autem in cor*, puta arcana et intima cordis. Et Chaldæus : *Quia filii hominis vident in oculis suis, et ante Dominum manifestæ sunt cogitationes cordis.*

10. Adduxit itaque Isai septem filios suos.] Habuit ergo Isai, sive Jesse (hæc enim duo nomina apud Hebræos unum idemque sunt), universim octo filios. Nam David absens erat octavus. Dices : 1. Paral. 3. cum Davide numerantur septem duntaxat filii Isai sive Jesse. Resp. ibi non omnes numerari, sed unum prætermitti ob causam nobis incognitam, forte eo quòd octavus genitus sit ex concubina, vel uxore secundaria; sicut c. 14. 49. Saulis filii numerantur tres, et omittitur quartus, scilicet Isboseth, de quo 2. Reg. 2.

Aliter Lyran. Cajet. et Dion. dicunt enim nomen tertii filii fuisse *Nathan* sive *Jonathan;* eumque omitti, eo quòd filius esset adoptivus, non naturalis. Verum de hac ejus adoptione nil uspiam legimus. Hinc liquet Samuelem revelasse Isai Dei consilium de eligendo uno ex filiis ejus in regem, eoque ungendo. Ideo enim Isai omnes filios ordine nativitatis adduxit ad Samuelem, ut videret quem ex eis unum Deus eligeret.

11. Adhuc reliquus est parvulus.] Vide hìc quàm diversa sint judicia Dei et hominum. Isai enim Davidem ut juvenem et minimum, ideoque oves pascentem parvi æstimabat, nec dignum conspectu Samuelis : unde eum non adduxit ; Deus autem eum fratribus omnibus prætulit, regemque creavit. Unde S. Ambros. serm. 18. in Psal. 118. *Patris*, ait, *oves pascebat vili ablegatus obsequio, non est oblatus sacerdoti* (Samueli), *quasi indignus, qui ungeretur in regnum.*

Parvulus.] Hinc et magis ex c. 17. v. 23. 42. 58. multi censent Davidem, cum unctus fuit in regem, ætate puerum exstitisse, imo puerulum, ut ait S. Chrys. in Ps. 50. sic et Josephus, Serarius et alii.

Ex adverso Hebræi in Seder Olam c. 13. censent Davidem hoc tempore fuisse 29 annorum, eo quòd putent Saulem duos duntaxat annos regnasse et vixisse : quo mortuo statim ei successit David, cum esset triginta annorum, ut dicitur 2. Reg. 5. v. 4.

Media sententia est verior, scilicet Davidem, cum unctus fuit, fuisse viginti circiter annorum. Hæc enim ætas apta est regno et media inter pueritiam et virilem ætatem. Probatur primo, quia David v. 18. vocatur *fortissimus robore, vir bellicosus et prudens in verbis.* Ergo facile erat viginti annorum. Secundo, quia ut dixi cap. præced. Saul per inobedientiam parcendo Agag anno septimo regni sui, eo à Samuele privatus est; mox autem anno sequenti, puta octavo Saulis, pro eo jam rejecto unxit Davidem ; Saul autem posthæc regnavit adhuc decem annis : universim enim regnavit 18 annis. Quare cum post decem annos mortuus sit Saul, eique in regnum succedens David, fuerit tunc triginta annorum; dicere oportet eum, hoc anno quo primum secreto unctus est, fuisse 20 annorum. Ita Abulensis, Dionys. Salianus et alii. Adde quòd Saul v. 21. Davidem fecit suum armigerum ; armigeri autem solent esse juvenes, non pueri.

Dices : Quomodo ergo David hìc vocatur parvulus? Resp. quia respectu fratrum omnium erat parvulus, id est, minimus natu, ideoque opilio. Unde pro *parvulus* Hebr. est קטן *katan*, id est, *parvus*, ut vertit Chaldæus. Hinc Septuaginta vertunt : *minor*, id est, *minimus fratrum.* Sic Benjamin vocatur *parvulus*, id est, natu minimus filiorum Jacob, Genes. 43. 29. cum tamen jam tunc genuisset decem filios, ut patet Gen. 46. 21.

Et pascit oves.] Hic olim Patriarchæ et Principes fuere agricolæ et pastores ovium, et ex ovibus didicerunt pascere, regereque homines. Tales fuere Adam, Abel, Abraham, Isaac, Jacob, Joseph, Moses. Tales quoque fuere Romani, de quibus Ovid. l. 1. Fastor.

Jura dabat populis posito modo Prætor aratro,
Pascebatque suas ipse Senator oves.

Vide dicta c. 11. v. 5.

Mitte et adduc eum, nec enim discumbemus priusquam huc ille veniat.] Hinc patet ante prandium unctum fuisse Davidem, tum quia ante prandium res arduæ tractari solent; tum quia prophetæ zelosi, qualis erat Samuel, Dei præcepta urgent, illaque illico ante res alias exsequuntur; tum quia, ut ait S. Gregorius : *In*

observatione jejunii celebranda sunt Sacramenta unctionis. Unde et sancitum est ut non nisi jejuni sacrum chrisma in Confirmatione accipiant.

12. Erat autem rufus.] Hebr. אדמוני *admoni*, id est, *rubicundus*, sanguineus, rufus, quasi esset alter *Adam*, ait Theodor. ideoque typus et figura Christi. Rufi enim sunt pulchri et sæpe insigni indole. Unde Cedrenus scribit Valentinianum Imperatorem habitum Davidi similem, eo quòd rubicundus esset, rufis capillis, oculis cæsiis et pulchris. Rufus enim color accedit ad fulvum, qualis est leonis, qui fortitudine superat omnia animalia, eorumque est rex. Addit Aristoteles in Physiognom. cap. 10. *Quibus color ruber est, acuti sunt; quoniam omnia quæ secundum corpus sunt, à motu calefacta rubescunt.*

Surge, unge eum, ipse est enim] quem in regem elegi, et à te ungi volo. Porro S. Athanas. in vita S. Antonii ait Davidem à Samuele agnitum fuisse ex lætitia vultus, æque ac ex eadem ab omnibus agnoscebatur Antonius inter mille Monachos: *Si quis enim ignarus ejus inter multitudinem Monachorum eum videre desiderasset, nullo indicante cæteris prætermissis ad Antonium currebat, et animæ puritatem agnoscebat ex vultu, et per speculum corporis gratiam sanctæ mentis intuebatur. Nam semper hilarem faciem gerens, liquido ostendebat se de cœlestibus cogitare, sicut Scriptura ait: Corde lætante vultus floret, sed in mœrore continuo tristatur*, ait S. Athanas. Sic Samuel, inquit, agnovit Davidem: *Lætificatos enim habebat oculos et dentes sicut lac candidos.*

Alleg. David fuit typus Christi, qui fuit *rufus*, ait S. Gregor. *quia lancea vulneratus; rufus, quia ex passione rubicundus. Unde et per prophetam ei dicitur: Quare rubrum est indumentum tuum? Rufus quippe exstitit, qui candorem tantæ innocentiæ pretiosi sanguinis rubore coloravit. Pulcher etiam aspectu fuit, quia et resurgendo immortalitatis pulchritudinem induit, et mortales nos ex magna charitate respexit.* Et inferius: *Rufus ergo in seculo fuit, pulcher in paradiso, decora facie perennis in cœlo; potest et omnis hæc trina pulchritudo in hac præsentis vitæ ejus conversatione cognosci. Rufus quippe exstitit; quia ferventer amavit eos pro quibus animam posuit: pulcher aspectu fuit, quia omnia novit; decora facie, quia omnia bona fecit.*

13. Tulit ergo Samuel cornu olei et unxit eum in medio fratrum ejus.] *Non*, ut ait Josephus, *quasi in ipsius aurem insusurrarit Samuel; sed, ut fratres omnes unctionem viderent et intelligerent, idque ut pluris ipsum deinceps facerent, minoreque invidia laborarent, cum sibi eum præferri viderent*, ait Theod. q. 37.

Porro unctus est, non ut statim regnaret, sed ut Sauli morienti in regno succederet. Hinc patet patrem et fratres Davidis cognovisse eum à Samuele ungi in regem. Ita Abulensis, licet id neget Cajetanus. Ter unctus fuit David: primo, hìc privatim; secundo publice, cum factus est rex tribus Juda; tertio, cum factus est rex omnium tribuum 2. Reg. cap. 2. et 5. In Græcis codicibus Psalterii additur Psal. 151. qui de hac unctione agit, ubi David de se ita canit: *Parvus eram in fratribus meis, et junior in domo patris mei; pascebam oves patris mei, etc. Ipse emisit Angelum suum, et tulit me de ovibus patris mei, et unxit me oleo unctionis suæ. Fratres mei pulchri et magni; et non bene sensit in eis Dominus.* Tropolog. S. Gregor. *Cornu olei tollitur*, ait, *ut in excellenti liquore magister Ecclesiæ vir esse studeat magnæ misericordiæ. Oleo ungitur caput regis, quia lucere super candelabrum debet per flammam verbi. Cornu oleum recipit, ut increpando purget, et miserando per blandimentum trahat. Cornu etiam recipit in sublimitate ordinis oleum ad fomenta virtutis. Sed pleno cornu ungitur, ut virtus Pontificis plena doceatur. Cornu namque plenum in unctione sua habet, si tam in virtute misericordiæ, quàm charitatis et verbi perfectus est; plenum etiam cornu in unctione sua habere cognoscitur, cujus omnis potestas per misericordiam dispensatur.* Et post plura: *Oleo quippe in medio aliorum ungitur; quia qui in aliorum exemplum positus est, nullam suî partem habere obscuram debet ut hunc omnes aspiciant, et ab eo lucis exemplum sumant.* Et paucis interjectis: *Vel in medio fratrum ungitur, ut unctum et medium se esse semper arbitretur. Agnoscat ergo dignitatem suam, et vim dignitatis exerceat, quia unctus est; videat se medium, et communis conditionis hominem, ut pares sibi esse eos, quibus eminet, recognoscat. In medio ergo fratrum ungitur, ut si humilis et sublimis, sublimis ordine, humilis æsimatione. In medio idem ungitur, ut se privato amore non diligat, sed ex omni quod præeminet, lucra aliorum quærat.* Atque hìc finit S. Gregorius suam expositionem moralem in lib. Reg.

Et directus est spiritus Domini a die illa in Davide.] Quæres: Quis fuit hic spiritus? Resp. primo, fuit spiritus fortitudinis tum animi, tum corporis, qui eum bellicosum et victoriosum effecit; unde post hanc unctionem David tam leonem et ursum, quàm Goliath gigantem interfecit. Hinc Septuaginta vertunt: *Insiliit in eum spiritus Domini*, sicut insiliit in Samsonem, irruitque, quoties is aliquod heroicum fortitudinis opus aggrediebatur. Ita Lyran. Abul. et Vatabl. qui vertit: *Agitare eum cœpit spiritus Domini.* Chaldæus: *Mansit spiritus fortitudinis à Deo super David.*

Secundo, fuit spiritus animi magni et regii. Sicut enim Deus, Saulem ab asinis vocans ad regnum, ei cor rusticanum mutavit in magnanimum et regium; sic jam eumdem spiritum à Saule transtulit in Davidem, ut qui prius non nisi de ovibus pascendis cogitarat, jam de toto Israele gubernando et propugnando cogitaret: magnos ergo novosque animos, novos spiritus, novas cogitationes, nova consilia, nova desideria et vota illa indidit; hoc enim significat hebr. תצלח *tislach.*

Tertio, fuit spiritus Poeticæ et Musicæ, puta psallendi psalmosque dictandi et canendi: nam ab unctione cœpit psallere et psalmos componere. Ita Abulensis, Dionysius et alii.

Quarto, fuit spiritus prudentiæ, ut in omnibus dictis factisque mire esset prudens, discretus, providus, illaque non se suamque familiam duntaxat, sed et totum regnum sapientissime gubernaret. Unde eamdem à Deo postulavit et obtinuit Salomon Davidis filius 3. Reg. 3. 12. Denique Hebr. *tislach*, quod Noster vertit: *Directus est*, cum Marino et aliis vertas: *Prosperavit*, fortunavit, ad felicem effectum direxit; ut scilicet David omnia prudenter et feliciter conficeret, ac ad optatum finem perduceret.

Quinto, fuit spiritus prophetiæ: David enim fuit propheta, ac in Psalmis non tantum psallit,

sed et prophetat de Christo, Christique vita, morte, Apostolis, Ecclesia, etc. Ita S. Hier. Joseph. et alii.

Porro spiritus hic non pertransiit, sed constanter mansit in David, saltem quoad aliquas ejus operationes. Hoc enim significat τὸ *à die illa et deinceps.* Ita S. Gregorius.

Subito ergo David per unctionem Dei et Samuelis hîc ex abjecto pastorculo ovium, factus est rex fortissimus et prudentissimus, ac Psaltes et propheta divinus : nam si antea aliquid horum habuisset, utique pater et fratres eum non ita abjecissent ad oves, sed pluris fecissent.

In David.] David ab amore nominatus est, quasi *amabilis.* David enim Hebr. idem est quod דוד *dod*, id est, *dilectus*, vel *amor et dilectio*, juxta illud Cant. 1. *Meliores sunt amores tui* (Hebr. דודיך *dodecha*) *vino.* Hinc et Salomon filius ejus idem nomen à Deo accepit, vocatusque est *Iedidia*, id est, *amabilis Domino*, 2. Reg. 12. 25. Porro S. Aug. l. 22. contra Faust. c. 87. et in psal. 34. *David*, ait, *idem est quod manu fortis vel desiderabilis*, ut *David* dicatur quasi די יד *dai iad*, id est, *sufficiens* (hoc est, validus, potens) *manu.*

Audi sanctum Chrysostomum, homilia de David et Goliath, Davidem cum Saule conferentem et præferentem : *Inveni mihi David, virum secundùm cor meum, qui faciet omnem voluntatem meam. O beatum David sanctissimi meritum, quod laudat Deus, prædicat Dominus, judex præfert summus! Dum enim David sanctissimus, homo est secundum cor Dei, quidquid Deus cogitat; gerit, quidquid mente concipit, perficit. Dum enim, inquam, David cordi Dei cor proprium jungit, et menti ejus mentem suam annectit; hoc est, ut quæ vult Deus, velit; et quæ non vult, similiter nolit; sic eum Dominus individuo amore et conjuncta charitate dilexit.* Et paucis interjectis : *Hic ab ovibus ad regnum deligitur, ille à regno ad gladium destinatur. Hunc sancta vita promovit, illum mandatorum despectio reprobavit. David adhuc pastor debellat leonem, interficit ursum; Saul, contemnendo Dominum, malum in se provocat spiritum. Regnat David sanctissimus, sed latenter : Saul, reprobus efficitur evidenter. Hic jam rex est, ille putatur; hic jam obtinet, ille tantummodo dicitur : hic occultam possidet dignitatem, ille habet publicam regni imaginem; à Deo David sancto Spiritu inundatur. Saul vero Spiritu isto deseritur. Denique Saul David persequitur innocentem, David vero traditum sibi, illæsum exhibet peccatorem; ut et in David Spiritus sanctus mitesceret, et in Saule malus spiritus in innocentem sæviret, ut vitæ diversitas, diversa jam merita demonstraret, et causæ istæ hominibus deputarentur non Deo, qui male vel bene gerentibus regnum, aut tollerent, aut conferrent.*

Spiritus autem Domini recessit a Saul,] puta spiritus fortitudinis, bonitatis, prudentiæ, magnanimitatis, animi liberalis et regii, etc.; *recessit à Saul*, ac recidit ipse in primævam suam animi parvitatem, dejectionem, imprudentiam, vilitatem, pusillanimitatem : unde qui prius in bellis erat acer et victor, deinceps exstitit imbellis, ignavus, iners, nec quidquam præclare gessit.

Et exagitabat eum Spiritus nequam a Domino.] Quæres : Quis fuit hic *spiritus nequam exagitans Saulem?* Primo, Hebr. Josephus, Cajetanus, Genebr. in Chron. anno mundi 3066, Delrio lib. 3. Magic. c. 4. censent fuisse atram bilem, sive melancholiam et maniam, quæ Sauli tristes creabat imagines, suspiciones, invidias, mœrores, anxietates, desperationes, furores, deliria, amentias : hæc enim concepit, ex eo quòd vidit se à Deo rejectum et à Samuele regno privatum. Primo probatur, quia Septuag. vertunt : *Suffocabat eum spiritus malus;* Chaldæus, *terruit eum;* Vatablus, *turbavit eum.* Secundo, quia à Josepho spiritus hic vocatur *perturbatio et morbus à dæmone inflictus, qui suffocationes et strangulationes illi creabat.* Tertio, quia hoc spiritu agitatus invidit Davidi successionem in regnum, ideoque eum voluit occidere c. 18. 19. Quarto, quia morbus hic Saulis levabatur per musicam Davidis pulsantis citharam, quia scilicet musica exhilarat, itaque fugat tristitiam.

Porro, quàm malignus sit humor melancholicus docent Galenus, Fernelius et Levinus Lemnius Medic. lib. de Complexionibus sub finem pag. 162. ubi mira melancholicorum phantasmata et curationes recenset. *Primus enim*, ait, *sibi persuaserat nasum sibi excrevisse instar proboscidis elephantis. Medicus farcimen naribus ejus admovit, illudque et tandem ultimam nasi pelliculam cultro abscidit : itaque imaginarium illi nasum avulsit. Secundus credebat ranas et bufones intestina sua perterebrare. Medicus clystere per alvum eum purgavit ac excrementa pelvi excipiens, in eamdem ranas et bufones conjecit. En, inquit, ranæ et bufones ventris tui : scito te jam iis liberatum; itaque phantasma hoc suum illi excussit. Tertius imaginabatur sibi femora esse ex vitro; quare nec sedere, nec quid tangere audebat, ne illa collisa dissilirent. Quartus opinabatur se esse mortuum, ideoque cibum sumere nolebat : jamque ad septem dies jejunus persistebat* (*diem autem septimum inediæ Medici lethalem autumant*) *Medicus personatos quosdam linteaminibus obvolutos in ejus cubiculum immisit, qui se dicerent mortuos, et tamen coram eo laute epularentur. Invitatus ille et voce epulantium, et nidore deliciarum, cœpit gustare et tandem comedere affluentius : peracta autem cœna somnus illi salutaris obrepsit, in eum usum confecto liquamine; itaque ad vitam et mentem rediit.* Hic sensus verus est; sed hoc loco non sufficit.

Secundo, alii censent fuisse Angelum bonum, à Deo Sauli immissum, ad eum affligendum, ut justas ab eo inobedientiæ pœnas exigeret.

Tertio et verius alii censent fuisse diabolum, qui non tantum exterius vexavit Saulem, uti vexavit S. Job; sed etiam interius eum possederit, eumque diris phantasmatibus, tristitiis, mœroribus, anxietatibus, doloribus afflixerit, et per vices exagitarit; hic enim proprie est et vocatur *spiritus nequam* : ab eo ergo possessus fuit Saul, factusque energumenus et dæmoniacus, ita ut per vices ab eo exagitatus deliraret, insaniret, fureret uti audiemus cap. seq. v. 10. et seq. Ita censent Josephus, Rupert. Isidor. Eucher. Lyran. Hugo, Abul. Dion. Vatabl. Serarius, Sanchez hîc, et S. Gregor. lib. 2. Moral. cap. 6. ac Theod. hîc q. 38. *Cum divinus*, inquit, *recessisset spiritus, locum est sortitus malignus spiritus; sic cum Apostolica gratia Judam reliquisset, in eum ingressus est diabolus.*

Porro, *spiritus* hîc vocatur *Domini*, quia à Deo Sauli fuit immissus vel permissus ad castiganda ejus peccata. Sic Paulus 2. Corinth. 2.

fornicarium tradidit Satanæ. Audi S. Gregor. *Ideo idem spiritus et Domini appellatur, et malus: Domini, per licentiam justæ potestatis; malus, per desiderium injustæ potestatis.* Hæc enim potestas, ex parte Dei punientis Saulem per diabolum, erat justa; ex parte vero diaboli tyranni et tyrannice Saulem excruciantis, erat injusta. Diabolus autem in Saulem nil poterat, nisi potestate à Deo accepta, qui illam limitarat, ut tantum et non amplius eum affligere posset, uti fecit in S. Job.

16. PSALLAT MANU SUA, ET LEVIUS FERAS.] Quomodo psallendo fugetur dæmon dicam v. 23.

18. FORTISSIMUM ROBORE ET VIRUM BELLICOSUM.] Rabbini apud S. Hieron. in Quæst. et Lyran. censent Doeg Idumæum, infensum Davidi, hoc dixisse et finxisse, scilicet hostiliter Davidem laudasse, ut illi, dum ante furentem Saulem staret, vitæ periculum crearet; sed necdum Davidis virtus et fama adeo increbuerat, ut eum nosse et odisse posset Doeg. Hinc ergo patet Davidem, accepto in unctione sua spiritu fortitudinis, illico fortitudinem suam eximiam exeruisse ad intuentium stuporem, ac insignia quædam fortitudinis bellicæ opera edidisse: quæ qui viderunt, ad Saulem detulerunt, eique Davidem commendarunt.

19. QUI EST IN PASCUIS.] Vide hîc modestiam Davidis, quî licet jam unctus esset in regem, ac destinatus Saulis successor, tamen illico rediit ad oves suas, factusque est opilio, æque ac Saul unctus licet in regem, rediit tamen ad suos boves et aratra cap. 11. 5.

23. DAVID TOLLEBAT CITHARAM ET PERCUTIEBAT MANU SUA, ET REFOCILLABATUR SAUL, ET LEVIUS HABEBAT;] quia scilicet exhilarabatur musica, itaque minuebatur ejus melancholia, indeque sequentes angores et pravæ animæ passiones. Ad has enim mitigandas vel pellendas mire valet musica. Cassiodorus lib. 2. variarum cap. 40. *Musica*, inquit, *tristitiam noxiam jucundat, tumidos furores attenuat, cruentam sævitiam efficit blandam, excitat ignaviam soporantemque languorem, vigilantibus reddit saluberrimam quietem, sanat mentis tædium bonis cogitationibus semper adversum.*

S. August. lib. 10. Confess. cap. 33. asserit, *Omnes affectus spiritus nostri pro suî diversitate habere proprios modos in voce et cantu, quorum nescio qua occulta familiaritate excitentur.*

Quin et Seneca ex Pythagora lib. 3. de ira cap. 9. *Pythagoras*, inquit, *perturbationes animi lyra componebat. Quis autem ignorat lituos et tubas concitamenta esse; sicut quosdam cantus, blandimenta quibus mens resolvatur?*

Asclepiades medicus πάθη, id est, passiones morbosque animi musica lenire ac sedare consuevit. Timotheus excellens fidicen, fides pulsando Alexandrum Magnum ita concitabat, ut ad arma procurreret. Vide Alexand. ab Alexandro lib. 2. Genial. cap. 17. *Græcorum civitates*, ait Marianus Capella, *sanxerunt ut animorum corporumque morbi ad lyræ modulos curarentur. Unde qui ægris remedia præstabant, olim dicebantur præcinere, inquit Macrobius, et Xenocrates lymphatos carminum modulis à dementia liberavit. Paracelsus ait Ischiaticorum dolores lenibus tibiarum Phrygiæ modulis sedari, tibicinemque modulate canentem viperarum morsibus mederi.*

Atque ut cætera sileam, illud quod Saulis per citharæ pulsum curationi affine est commemorabo. Experientia continua et quotidiana Italos præsertim in Apulia docuit et docet eos quos momordit tarantula et stupefecit, ut lethargo correpti somnum lethalem dormiant, ni evigilent, nulla medicorum arte excitari posse, nisi carmine modulato, quod in varios numeros et harmoniam flectunt, donec illam inveniant, quæ morbo et stupori huic, quasi medela respondeat; illi deinde canendo insistunt: excitatur æger in vigilium et tripudium; saltu sudorem elicit, itaque venenum omne dispellit, ac sibi mentique et sanitati restituitur. Miraculum hoc musicæ et carminis quis non admiretur?

Sed quid potuit musica et cithara Davidis in dæmonem agitantem Saulem? Respondent Platonici, ac eos secuti Cajet. in cap. 2. ad Ephes. August. Niphus lib. 3. de Dæmon. cap. 5. et seq. Eugubinus lib. 8. de perenni Phil. cap. 26. dæmones habere corpus aliquod subtile, ideoque musicam audire, eaque commoveri. Verum hic jam est error. Certum est enim Angelos ac dæmones esse plane incorporeos, ac puros merosque spiritus.

Secundo, aliqui censent Deum posse subjicere, imo de facto subinde subjicere dæmones nonnullis rebus corporeis, v. g. melodiæ, fumo jecoris. Tob. cap. 6. hyperico, rosmarino, etc. Ita Levinus Lemnius et Franciscus Vales. sacræ Philos. cap. 28. *Jecori piscis Tobiæ*, inquit, *virtus supernaturalis tributa est, illuminandi oculos Tobiæ; uti igni inferni tributa est vis torquendi dæmones, et aquæ benedictæ data est vis eosdem fugandi, et animam à culpis abluendi.* Addit Valesius, aitque: *Dicunt Exorcistæ nonnulli pelli dæmones suffitu cornu cervini, et cujusvis stercoris præsertim humani, item ruta et hyperico: duobus prioribus, eo quòd se contemni non ferat dæmon utpote superbissimus. Ego vero*, inquit ipse, *eos venisse in hanc opinionem puto, eo quòd medici omnes testentur illarum rerum suffitu epilepsiam manifestari. Statim ergo ut epilepticus illarum suffitum sentit, epilepsiæ paroxysmo membrorumque omnium agitatione et jactatione corripitur, aut si ejus paroxysmo jam laborat, ingravescit: Exorcistæ vero illi hoc dæmoni tribuunt eumque visitari autumant. Rutam vero et hypericum salutares esse epilepsiæ curandæ patet, ex eo quod flatus abigant, qui cerebrum epilepticorum agitant.* Verum licet certum sit Deum posse subjicere dæmones rei corporeæ, ut musicæ; tamen incertum est an de facto eos illi subjecerit.

Tertio ergo, verius est Davidem psallendo fugasse dæmonem Saulis vi partim naturali, partim supernaturali: naturali, quia musica exhilarat, itaque pellit melancholiam, qua dæmon utebatur ad Saulem cruciandum. Nullus enim humor magis quam hic opportunus est diabolo, ut homines vexet, tentet, incitetque ad mœrorem, invidiam, iram, desperationem. Quare dæmon, qui agit per causas naturales, maxime utitur humore melancholico ad homines adigendum in angores, scrupulos, diffidentias, dissensiones, aversiones, odia, rixas, cædes, etc. Talis fuit lunaticus ille à Christo curatus, qui cum luna crescente melancholia et mania magis agitabatur à dæmone, Matth. 17. 14.

Hinc Franc. Valesius S. Phil. cap. 28. *Dæmo-*

nes, ait, *melancholicos invadunt, aut melancholicos morbos hominibus inferunt; quia melancholicus succus maxime omnium paratus est hominem in insaniam et desperationem adigere : quod maxime nequam illi spiritus exoptant. Humor enim melancholicus cor deprimit, gravat, contristat, ac cerebrum atra fuligine, quasi caligine obnubilat; ut per eam omnia atra, tristia, noxia, inimica, horrida videantur.* Quocirca, qui tentationes diaboli evadere cupit, caveat à melancholia : si à natura vel casu tristitiam habet, contra eam pugnet, omnibusque ejus imaginationibus et suggestionibus, viriliter et constanter resistat, v. g. cum suspiciones, timores, angores, scrupulos ingerit, dicat : Non credo vobis ; vos enim proceditis à meo hoste, scilicet à dæmone et melancholia : falsa sunt, inepta, stulta, quæ mihi repræsentatis ; contraria ergo, quæ vera sunt, apta et prudentia amplectar. Sic enim dicimus illi qui, laborans vertigine, putat omnia verti et gyrare : falleris, amice, nihil gyratur nisi tuum cerebrum ; ejusque vertigine quæ te gyrat, fit ut omnia quæ quiescunt, tibi gyris agitato gyrari videantur. Hinc S. Antonius teste S. Athan. aiebat, *nihil efficacius esse ad vincendos dæmones, quàm lætitiam spiritualem.* Et S. Jacobus epist. cap. 5. 3. *Tristatur aliquis vestrûm? oret : Æquo animo est? psallat.* Hac de causa in officio divino utitur Ecclesia cantu et musica, ut fideles excitet ad devotionem, alacritatem, lætitiam, quibus Deo serviant, diabolo resistant, et ad omne opus virtutis alacres procedant. Id in se expertus S. August. initio conversionis suæ, sic ait lib. 9. Confes. cap. 6. *Quantum flevi in hymnis et canticis tuis, suave sonantis Ecclesiæ tuæ vocibus commotus acriter. Voces illæ influebant auribus meis, et eliquabatur veritas tua in cor meum, et ex ea æstuabat inde affectus pietatis, et currebant lacrymæ, et bene mihi erat cum eis.*

Et S. Basilius in prooemio Psalmorum : *Psalmus*, inquit, *est profligandis dæmonibus ac depellendis quoddam amuletum : Angelicæ tutelæ conciliator, scutum securitatis inter timores nocturnos, diurnorum requies laborum, infantium tutelaris protectio, consistentium in ætatis flore decus et ornamentum, senum solamen. Denique mundus est mulieribus exornandis appositissimus.* Et nonnullis interjectis : *Psalmus est animarum tranquillitas, arbiter ineundæ pacis, cujus annutu exundantes ac tumultuariæ cogitationes se contrahunt et conquiescunt, etc. Psalmus est opus Angelorum, spirituale thymiama.* Atque, ut alios plures prætercam, S. Ambr. Præfat. in Psal. *Psalmus*, inquit, *benedictio populi est, Dei laus, plebis laudatio, plausus omnium, sermo universorum, vox Ecclesiæ, fidei canora confessio, auctoritatis plena devotio, libertatis lætitia, clamor jucunditatis, lætitiæ resultatio. Iracundiam mitigat, sollicitudinem abdicat, mærorem allevat. Nocturna arma, diurna magisteria. Scutum in timore, festum in sanctitate. Imago tranquillitatis, pignus pacis atque concordiæ : citharæ modo ex diversis et disparibus vocibus unam exprimens cantilenam. Diei ortus psalmum resultat, psalmum resonat occasus.*

Hac de causa Elisæus, parans se ad excipiendam à Deo prophetiam, jussit adduci psalten, ut ejus psalmodia mens sua in Deum elevaretur, aptareturque ad illuminationem divinam 4. Reg. 3.

Vis ergo naturalis musices et citharæ Davidis, leniens melancholiam Saulis, consistebat in duobus : primo, quod diverteret ejus phantasiam à tristium rerum cogitatione, ad attendendum lætis musices sonis et canticis. Secundo, quod ipsa voluptas cantus eum exhilararet, itaque melancholiam abigeret vel minueret. Ita Lyran. Abul. Valesius, Sanchez, Serarius et alii.

Verum potior vis hujus citharæ erat supernaturalis, nimirùm quod David citharæ pulsu mentem suam excitabat (æque ac fecit Elisæus, ut dixi), ut ferventius oraret Deum pro Saulis salute : unde Deus eum exaudiens ob Davidis ferventes preces et merita abigebat dæmonem à Saule, et Saulem sibi mentique restituebat. Ita Josephus (qui addit Davidem citharizando psalmos recitasse), Theodor. Lyran. Abulensis, Serarius. Simili modo S. Franciscus Senensium animos in mutua odia à dæmone excitatos, per canticum solis (quod recensui Eccles. 43. v. 2.) sedavit et ad pristinam concordiam redegit.

Allegor. cithara repræsentat crucem Christi ; sicut enim chordæ in cithara distenduntur, sic Christus distensus fuit in cruce. Audi Angelom. *Non enim illius tanta virtus erat, sed mysterium crucis Christi per lignum extensione nervorum mystice gerebatur, in qua etiam passio cantabatur.* Sic et Prosper parte 2. Prædic. cap. 25. Imo Angelomus, Eucherius et Beda censent malum spiritum pulsum à Saule virtute crucis Christi futuræ, cujus typus erat cithara Davidis : sicut Hebræi liberati sunt ab Angelo percutiente et Ægypto per sanguinem Agni Paschalis, qui erat typus sanguinis Christi in cruce immolandi.

Hinc S. August. serm. 3. de Tempore docet citharam repræsentare carnem Christi. Audi eum : *Adhuc citharam respice, ut musicum melos sonis dulcibus reddat, tria pariter adesse videntur : ars, manus et chorda; et tamen unus sonus auditur : ars dictat, manus tangit, resonat chorda. Tria pariter operantur, sed sola chorda personat quod audiatur, nec ars, nec manus sonum reddunt ; sed ea cum chorda pariter operantur : sic nec Pater nec Spiritus sanctus susceperunt carnem; et tamen cum Filio pariter operantur : sonum sola chorda excutit, carnem solus Christus accipit ; operatio in tribus constat, sed quoniam ad solam pertinet chordam soni redditio, sic pertinet ad solum Christum carnis humanæ susceptio.*

Idem August. in Psal. 36. ad illa : *Exurge Psalterium et cithara : In Psalterio*, ait, *chordæ desuper sonum accipiunt, in cithara autem ex inferiore parte ; sic per carnem suam duo genera factorum operatus est miracula et passiones. Miracula desuper fuerunt; passiones de inferiori fuerunt : illa enim quæ fecit miracula, divina fuerunt, sed per corpus fecit, per carnem fecit. Caro ergo divina operans, Psalterium est : Caro humana patiens cithara est. Sonet Psalterium, illuminentur cæci, audiant surdi, stringantur paralytici, ambulent claudi, surgant ægroti, resurgant mortui; iste est sonus Psalterii. Sonet et cithara, esuriat, sitiat, dormiat, teneatur, flagelletur, irrideatur, crucifigatur, sepeliatur.*

Hinc et sancti, qui vel martyrium subierunt, vel carnem mortificarunt et vitiis crucifixerunt, citharizant Deo in citharis suis Apoc. 14. 2. Vide ibi dicta.

Symbol. Rupert. per citharam accipit dulcedinem prædicationis Evangelii : hæc enim sua suavitate ad se rapuit omnes gentes. *Movit Am-*

phion lapides canendo : multo magis saxea corda fregit Christus prædicando.

Tropol. spiritualis cithara est sermo lenis et blandus ; item docta et pia concio vel exhortatio : adhæc psalmodia et oratio, quibus leniuntur et flectuntur ad pietatem duræ , superbæ , iratæ et avaræ hominum mentes, juxta illud Prov. 15. 1 et 4. *Responsio mollis frangit iram , lingua placabilis, lignum vitæ.* Vir mansuetus medicus est cordis. Et Eccli. 6. 5. *Verbum dulce multiplicat amicos , et mitigat inimicos.* Sic de Judæis Christum audientibus ait Lucas cap. 4. 22. *Mirabantur in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore ipsius.* Ita Angelomus : *Cùm sensus potentium , ait, per elationem in furorem vertitur , dignum est ut ad salutem mentis, locutionis nostræ tranquillitate, quasi dulcedine citharæ revocetur.* Idem iisdem verbis habet Eucherius.

Denique qui tam in adversis, quam prosperis Deum laudat, eique gratias agit, hic Deo et hominibus citharizat. Audi S. Aug. in Psal. 32. *Confitere Domino in cithara : sive tibi abundet aliquid, gratias age illi, qui dedit ; sive tibi desit, sive forte damno tibi auferatur aliquid, cithariza securus. Non est enim ille tibi ablatus qui dedit, quamvis tibi ablatum fuerit quod dedit. Etiam sic, inquam, cithariza securus, certus in Deo tuo , tange chordas in corde tuo, et dic tanquam in cithara in inferiore parte bene sonante : Dominus dedit, Dominus abstulit ; sicut Domino placuit, ita factum est, sit nomen Domini benedictum.*

Recedebat enim ab eo spiritus malus.] Videtur ergo dæmon, qui prius ad pulsum citharæ Davidis remiserat de sua sævitia vexandi Saulem , eodem pulsu sæpius iterato et continuato tandem plane victus, à Saule recessisse. Pro *recedebat* enim Hebr. et Græca habent: *recessit*, ideoque Saul jam sanatus Davidem ad patrem Jesse domum remisit. Unde cap. sequenti Saul Davidem ad se redeuntem non agnovit ; sed parta à Davide contra Goliath victoria, audiens populum illi acclamare : *Percussit Saul mille, et David decem millia ;* invidia et odio in eum exardescens, rursum à dæmone agitari cœpit, ut patet cap. 18. 10 ; nec deinceps ab eo liberatus legitur, quia Davidem, quasi æmulum, ejusque citharam amplius non ferebat.

Porro David , à Saule dimissus, ad patrem et oves suas rediit ; non eo quod immineret bellum Sauli à Philisthæis, ut ait Joseph. et Abul. sed quia Saul jam curatus Davide non egebat, ac David magis caulam quàm aulam, id est, vitam privatam quàm aulicam diligebat. Tunc vero, ait Chrysost. hom. in Ps. 50. *David adolescens, civitates quidem ac turbas aufugiens, per eremum vero philosophatus nihil commune secularium habens, non negotiationes, non fenerationes, non aliquid difficile mundi hujus, sed et parva ætate in deserto silentii habitabat ; et sicut in portu tranquillo, in eremo sedens et ovium curam habens, regnum cœleste meditabatur : ac non robore corporis, sed virtute fidei ursos et leones gregem suum invadentes occidebat*, ut ipse ait cap. seq. v. 35 et 36.

CAPUT DECIMUM SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Duellum Davidis cum Goliath, in quo David eum funda v. 49. prostravit, et gladio proprio caput amputavit. Unde fugiunt v. 52. Philisthæi, ac cædunt eos insequentes Hebræi. Denique v. 57. Abner Davidem triumphantem et manu gestantem caput Goliath ad Saulem deducit.

1. Congregantes autem Philisthiim agmina sua in prælium , convenerunt in
Socho Judæ; et castrametati sunt inter Socho et Azeca , in finibus Dom-
mim. 2. Porro Saul et filii Israel congregati venerunt in vallem Terebinthi,
et direxerunt aciem ad pugnandum contra Philisthiim. 3. Et Philisthiim sta-
bant super montem ex parte hac , et Israel stabat supra montem ex altera
parte ; vallisque erat inter eos. 4. Et egressus est vir spurius de castris Phi-
listhinorum, nomine Goliath, de Geth, altitudinis sex cubitorum et palmi ;
5. et cassis ærea super caput ejus, et lorica squamata induebatur. Porro pondus loricæ ejus quin-
que millia siclorum æris erat; 6. et ocreas æreas habebat in cruribus, et clypeus æreus tegebat
humeros ejus. 7. Hastile autem hastæ ejus erat quasi liciatorium texentium; ipsum autem ferrum
hastæ ejus sexcentos siclos habebat ferri, et armiger ejus antecedebat eum. 8. Stansque clamabat
adversum phalangas Israel, et dicebat eis : Quare venistis parati ad prælium ? Numquid ego non
sum Philisthæus, et vos servi Saul ? Eligite ex vobis virum, et descendat ad singulare certamen:
9. si quiverit pugnare mecum, et percusserit me, erimus vobis servi ; si autem ego prævaluero,
et percussero eum , vos servi eritis et servietis nobis. 10. Et aiebat Philisthæus : Ego expro-
bravi agminibus Israel hodie. Date mihi virum , et ineat mecum singulare certamen. 11. Au-
diens autem Saul , et omnes Israelitæ, sermones Philisthæi hujuscemodi, stupebant, et me-
tuebant nimis. 12. David autem erat filius viri Ephratæi, de quo supra dictum est, de Bethlehem

Juda, cui nomen erat Isai, qui habebat octo filios et erat vir in diebus Saul senex, et grandævus inter viros. 13. Abierunt autem tres filii ejus majores post Saul in prælium, et nomina trium filiorum ejus, qui perrexerunt ad bellum, Eliab primogenitus, et secundus Abinadab, tertiusque Samma. 14. David autem erat minimus. Tribus ergo majoribus secutis Saulem, 15. abiit David et reversus est à Saul, ut pasceret gregem patris sui in Bethlehem. 16. Procedebat vero Philisthæus mane et vespere, et stabat quadraginta diebus. 17. Dixit autem Isai ad David filium suum : Accipe fratribus tuis ephi polentæ, et decem panes istos, et curre in castra ad fratres tuos, 18. et decem formellas casei has deferes ad tribunum, et fratres tuos visitabis, si recte agant; et cum quibus ordinati sunt, disce : 19. Saul autem, et illi, et omnes filii Israel in valle terebinthi pugnabant adversum Philisthiim. 20. Surrexit itaque David mane, et commendavit gregem custodi; et onustus abiit, sicut præceperat ei Isai; et venit ad locum Magala, et ad exercitum, qui egressus ad pugnam vociferatus erat in certamine. 21. Direxerat enim aciem Israel, sed et Philisthiim ex adverso fuerant præparati. 22. Derelinquens ergo David vasa quæ attulerat, sub manu custodis ad sarcinas, cucurrit ad locum certaminis, et interrogabat si omnia recte agerentur erga fratres suos. 23. Cumque adhuc ille loqueretur eis, apparuit vir ille spurius ascendens, Goliath nomine, Philisthæus, de Geth, de castris Philisthinorum; et loquente eo hæc eadem verba audivit David. 24. Omnes autem Israelitæ, cum vidissent virum, fugerunt à facie ejus, timentes eum valde. 25. Et dixit unus quispiam de Israel : Num vidisti virum hunc qui ascendit? ad exprobrandum enim Israel ascendit. Virum ergo qui percusserit eum, ditabit rex divitiis magnis, et filiam suam dabit ei, et domum patris ejus faciet absque tributo in Israel. 26. Et ait David ad viros qui stabant secum, dicens : Quid dabitur viro qui percusserit Philisthæum hunc, et tulerit opprobrium de Israel? quis enim est hic Philisthæus incircumcisus, qui exprobravit acies Dei viventis? 27. Referebat autem ei populus eumdem sermonem dicens : Hæc dabuntur viro qui percusserit eum. 28. Quod cum audisset Eliab frater ejus major, loquente eo cum aliis, iratus est contra David, et ait : Quare venisti, et quare dereliquisti pauculas oves illas in deserto? ego novi superbiam tuam, et nequitiam cordis tui; quia ut videres prælium, descendisti. 29. Et dixit David : Quid feci? numquid non verbum est? 30. Et declinavit paululum ab eo ad alium; dixitque eumdem sermonem. Et respondit ei populus verbum sicut prius. 31. Audita sunt autem verba quæ locutus est David, et annuntiata in conspectu Saul. 32. Ad quem cum fuisset adductus, locutus est ei : Non concidat cor cujusquam in eo; ego servus tuus vadam, et pugnabo adversus Philisthæum. 33. Et ait Saul ad David : Non vales resistere Philisthæo isti, nec pugnare adversus eum; quia puer es, hic autem vir bellator est ab adolescentia sua. 34. Dixitque David ad Saul : Pascebat servus tuus patris sui gregem, et veniebat leo vel ursus, et tollebat arietem de medio gregis; 35. et persequebar eos, et percutiebam, eruebamque de ore eorum, et illi consurgebant adversum me, et apprehendebam mentum eorum, et suffocabam, interficiebamque eos. 36. Nam et leonem et ursum interfeci ego servus tuus; erit igitur et Philisthæus hic incircumcisus, quasi unus ex eis. Nunc vadam, et auferam opprobrium populi; quoniam quis est iste Philisthæus incircumcisus, qui ausus est maledicere exercitui Dei viventis? 37. Et ait David : Dominus qui eripuit me de manu leonis, et de manu ursi, ipse me liberabit de manu Philisthæi hujus. Dixit autem Saul ad David : Vade et Dominus tecum sit. 38. Et induit Saul David vestimentis suis, et imposuit galeam æream super caput ejus, et vestivit eum lorica. 39. Accinctus ergo David gladio ejus super vestem suam, cœpit tentare si armatus posset incedere; non enim habebat consuetudinem. Dixitque David ad Saul : Non possum sic incedere, quia non usum habeo; et deposuit ea. 40. Et tulit baculum suum, quem semper habebat in manibus; et elegit sibi quinque limpidissimos lapides de torrente; et misit eos in peram pastoralem, quam habebat secum, et fundam manu tulit, et processit adversum Philisthæum. 41. Ibat autem Philisthæus incedens, et appropinquans adversum David, et armiger ejus ante eum. 42. Cumque inspexisset Philisthæus et vidisset David, despexit eum; erat enim adolescens rufus et pulcher aspectu. 43. Et dixit Philisthæus ad David : Numquid ego canis sum, quod tu venis ad me cum baculo? et maledixit Philisthæus David in diis suis. 44. Dixitque ad David : Veni ad me et dabo carnes tuas volatilibus cœli et bestiis terræ. 45. Dixit autem David ad Philisthæum : Tu venis ad me cum gladio, et hasta, et clypeo, ego autem

venio ad te in nomine Domini exercituum, Dei agminum Israel, quibus exprobrasti 46. hodie, et dabit te Dominus in manu mea, et percutiam te, et auferam caput tuum à te, et dabo cadavera castrorum Philisthiim hodie volatilibus cœli et bestiis terræ, ut sciat omnis terra, quia est Deus in Israel. 47. Et noverit universa Ecclesia hæc, quia non in gladio, nec in hasta salvat Dominus; ipsius enim est bellum, et tradet vos in manus nostras. 48. Cum ergo surrexisset Philisthæus, et veniret, et appropinquaret contra David, festinavit David, et cucurrit ad pugnam ex adverso Philisthæi. 49. Et misit manum suam in peram, tulitque unum lapidem, et funda jecit, et circumducens percussit Philisthæum in fronte, et infixus est lapis in fronte ejus, et cecidit in faciem suam super terram. 50. Prævaluitque David adversum Philisthæum in funda et lapide, percussumque Philisthæum interfecit. Cumque gladium non haberet in manu David, 51. cucurrit, et stetit super Philisthæum, et tulit gladium ejus, et eduxit eum de vagina sua; et interfecit eum, præciditque caput ejus. Videntes autem Philisthiim quod mortuus esset fortissimus eorum, fugerunt. 52. Et consurgentes viri Israel et Juda vociferati sunt, et persecuti sunt Philisthæos usque dum venirent in vallem, et usque ad portas Accaron, cecideruntque vulnerati de Philisthiim in viam Saraim, et usque ad Geth, et usque ad Accaron. 53. Et revertentes filii Israel, postquam persecuti fuerant Philisthæos, invaserunt castra eorum. 54. Assumens autem David caput Philisthæi, attulit illud in Jerusalem; arma vero ejus posuit in tabernaculo suo. 55. Eo autem tempore, quo viderat Saul David egredientem contra Philisthæum, ait ad Abner principem militiæ: De qua stirpe descendit hic adolescens, Abner? Dixitque Abner: Vivit anima tua, rex, si novi. 56. Et ait rex: Interroga tu cujus filius sit iste puer. 57. Cumque regressus esset David, percusso Philisthæo, tulit eum Abner, et introduxit coram Saule, caput Philisthæi habentem in manu. 58. Et ait ad eum Saul: De qua progenie es, ô adolescens? Dixitque David: Filius servi tui Isai Bethlehemitæ ego sum.

4. Et egressus est vir spurius.] Pro *Spurius* Hebr. est בנים *benaim*, quod primo Vatabl. Pagn. Marinus et Rabbini vertunt: *inter duas acies*, quasi dicat; *intermedius*, sequester, duellio, qui scilicet inter duas acies Hebræorum et Philisthinorum medium se interponeret, ac Hebræos provocaret ad duellum secum ineundum.

Secundo, alii *benaim* vertunt: *instar duorum;* Goliath enim tam magnitudine, quam robore par erat duobus. Unde Sept. vertunt: δυνατος, id est, *potens.*

Tertio, recte Noster vertit; *Spurius;* nam *benaim*, cum sit duale, ad verbum idem est quod, *inter duos*, scilicet patres conceptus, cujus scilicet pater est incertus; qui olim S. P. id est, *sine patre*, scilicet *certo*, dicebatur; ideoque *spurius*, ait ex Plutarcho Sigonius in nomin. Romanis. Quia enim furtivi fornicariorum amores solent esse vehementes et ardentes, idcirco totos se suaque in generatione effundunt, ac procreant gigantes et monstra. Hæc enim originis gigantum fuit causa, ut dixi Genes. 6. Audi S. Isidor. lib. 9. Orig. cap. 5. hæc spurio etyma dantem. *Nothus dicitur, qui de patre nobili et matre ignobili gignitur, sicut ex concubina. Est autem hoc nomen græcum, et in latinitate deficit. Huic contrarius est spurius, qui de matre nobili et patre ignobili nascitur. Idem spurius patre incerto, matre vidua genitus: velut, tantum spurii filius, quia muliebrem naturam veteres spurium vocabant, velut* απο του σπορου, *hoc est seminis non patris nomine. Eosdem et favonios appellabant, quia quædam animalia favonio spiritu hausto concipere existimantur. Unde et ii qui non sunt de legitimo matrimonio, matrem potius quàm patrem sequuntur. Latine autem spurii, quasi extra puritatem, id est, quasi immundi.*

Spurius ergo à σπειρειν, id est, *seminare* dicitur, eo quod è patre nil habeat nisi semen.

Porro Rabbini aiunt vel potius fingunt Goliath ex Orpha prognatum, Davidem ex Ruth. Idem asserit Philo in Antiq. Biblicis; sed hic est Pseudophilo et Prudent. in Hammartig. Vide dicta Ruth 1.

Nomine Goliath.] *Goliath* hebr. idem est quod *captivitas, transmigratio, revolutio*, ait Pagnin. Apte: nam ipse, captus et cæsus à Davide, causa fuit quod Philisthæi socii sui caperentur et cæderentur ab Hebræis, itaque victoria et imperium à Philisthæis transmigraret et revolveretur ad Hebræos, primos Philisthæorum dominos.

Altitudinis sex cubitorum et palmi.] Erat enim de stirpe gigantum, ait Nazian. Orat. 30. et Philastr. Hæresi 39.

5. Et lorica squamata induebatur.] Regia legunt: *hamata;* sed legendum cum Roman. Chald. Vatablo et Pagnino, *squamata*, id est, squamis æreis operta et tecta, ait Vatabl. Sept. tamen vertunt: *hamata*, id est, hamis, id est, catenulis contexta, de qua Virgil. 3. Æneid.

Loricam consertam hamis, auroque trilicem.

Porro 2. Reg. v. 19. dicitur Adeodatus Bethlehemites percussisse Goliath Gethæum, *cujus hastile erat quasi liciatorium texentium.* Unde Chald. Raban. Lyran. Glossa et Rabbini per Adeodatum accipiunt Davidem, ut sit eadem historia et pugna cum hac quæ hoc capite describitur.

Melius Josephus, Abul. Serarius et alii censent esse diversam, eo quod 1. Paral. 20. 5. Adeodatus dicatur percussisse fratrem Goliath: quare sicut David percussit Goliath, sic Adeodatus unus ex fortibus militibus Davidis percussit fratrem ejus qui pariter vocabatur *Goliath;*

aut certe dicebatur Goliath, quia proceritate et robore, æque ac superbia et audacia similis erat Goliatho Davidis. Sic vulgo dicimus de viro forti : Iste est alter Samson, vel alter Hercules.

7. Hastile autem hastæ ejus erat quasi liciatorium (Chald. et Vatabl. *quasi jugum*) texentium.] *Licia* vocantur fila quibus in pannis textores implicant et intexunt stamina, idque circa lignum crassum, quod ab *iis liciatorium* dicitur vel *jugum*, eo quod textores telam illi jungant et circa illud convolvant. Unde Ovid. 6. Met. *Tela jugo est juncta.*

8. Eligite ex vobis virum et descendat ad singulare certamen.] Subinde licet bellum vertere in duellum, cum id publica auctoritate fit; ut unius cæde multorum strages redimantur. Sicut Romani bellum cum Albanis verterunt in duellum trium Horatiorum cum tribus Curiatiis, utrimque tergeminis fratribus. Vide Theologos de bello et duello disserentes. Verum Goliath hic inique et ex fastu duellum hoc ambivit, et ad illud singulos Hebræos provocavit, confisus sua proceritate, robore et armatura, putans neminem sibi posse æquari vel resistere : quare merito Deus ejus fastum stravit per Davidem ; uti sæpe in duellis provocantes justo Dei vindicis judicio succumbunt et cæduntur. Sic Radislaus dux Curmiensis, injuste invadens Bohemiam, ejus regem S. Wenceslaum provocavit ad duellum; acceptavit illud rex sanctus, ut bellum duello et populi periculum suo unius redimeret. Dum ergo equum conscendit, vidit ejus adversarius illi ab Angelo hastam porrigi, se vero hac voce cœlesti moneri : *Noli ferire.* Quo viso perterritus, ex equo desiliit, ad pedes S. Wenceslai procidit, veniam petiit, quam ei rex mitis, ad parcendum quàm ad ulciscendum pronior, illico indulsit. Ita habet ejus vita et Æneas Sylvius cap. 15. Bohemiæ. Audi S. Ambr. lib. 1. Offic. cap. 35. *Nunquam David nisi lacessitus bellum intulit. Itaque prudentiam fortitudinis comitem habuit in prœlio. Nam et adversus Goliam, immani mole corporis virum singulari certamine dimicaturus, arma quibus oneraretur respuit. Virtus enim suis lacertis magis quàm alienis integumentis nititur. Deinde eminus, quo gravius feriret ictu lapidis hostem interemit : postea nunquam nisi consulto Domino bellum adorsus est. Ideo in omnibus victor præliis usque ad summam senectam manu promptus, bello adversum Titanas suscepto, ferocibus bellator miscebatur agminibus, gloriæ cupidus, incuriosus salutis.*

13. Abierunt autem tres filii ejus majores post Saul in prælium.] Ergo Saul jam per Davidem citharizantem liberatus erat à spiritu malo : alioqui enim nec ivisset ad prælium, nec Davidem à se demisisset.

17. Accipe fratribus tuis Ephi polentæ,] etc.

18. Et decem formellas casei,] id ést, ut Chald. et Vatabl. *Et decem caseos lactis;* ex lacte enim coagulantur casei in formas rotundas vel quadratas, quæ *formellæ* vocantur.

Alleg. S. August. serm. 197. qui est de Davide et Goliath, totum hoc caput et duellum explicat de Christo duellante cum diabolo : *Isai*, inquit, *gessit typum Dei Patris. Isai misit David ut requireret fratres suos; et Deus Pater misit unigenitum suum, ex cujus persona scriptum est : Narrabo nomen tuum fratribus meis. Ad requirendos enim fratres suos venerat Christus, quando dicebat : Non sum missus nisi ad oves perditas domus Israel.* Et paulo post : *Venit ergo David cum tribus mensuris, et decem formellis casei, ut fratres suos in prælio positos visitaret; quia venturus erat Christus cum Decalogo legis et mysterio Trinitatis, ut genus humanum de potestate Diaboli liberaret.*

Et cum quibus ordinati sunt disce.] Hebr. ערבתם *arubbatam*, id est, *mistionem eorum accipe*, hoc est, cognosce cum quibus misti et sociati sunt. Forte Noster pro ערבתם *arubbatam*, legit vicinum ערכתם *aruecatam*, id est, *ordinem eorum.* Unde vertit : *Cum quibus ordinati sunt disce.* Sept. *Quibus indigeant cognosce.* Chald. *Bonitatem eorum affer.* Pagnin. *Pignus eorum tolle*, id est, redime. Vatabl. *Affer quædam diversi generis* (quasi mista) *quæ illis tradas.*

20. Et venit ad locum Magala.] Locus ita dictus quasi : *Castrorum vallum* à circulari forma ; עגול *agol* enim significat rotundum sive circulum ; vel à curruum ambitu ; hisce enim vallare solent castra, ac currus rotundis sive circularibus aguntur rotis. Unde Septuaginta vertunt : *Et venit in rotunditatem ;* Chald. *venit in castra;* Vatabl. *venit in vallum castrorum.*

26. Quis enim est hic Philisthæus incircumcisus, qui exprobravit acies Dei viventis.] Ecce jam spiritu Dei impellente David parturit monomachiam cum Golia, ut honorem tum Dei, tum Israelis tueatur. Unde S. Ambrosius in psal. 118. Serm. 17. *David*, ait, *perterritis omnibus, allophyli impetum lusit, et singulari certamine summam belli et totius prœlii pondus excepit, virtute sua solus commune crimen refellens et totius retorquens in hostem plebis opprobrium.* Et serm. 18. docet Davidem hìc prælusisse Christo : *Gerebat enim typum ejus*, inquit, *qui quasi despectus venturus esset in terras, et sine legato, sine adjutore, sine nuntio totum populum mundi hujus crucis suæ prœlio liberaret; cui applauderent animæ sanctorum per baptismatis Sacramenta renovatæ, quod verum illum Goliam revelatum nobis ac proditum, verbi sui gladio trucidasset. Jacet igitur verus Golias humilitate Filii Dei stratus; amisit caput quod in multas artes vertebat et fraudes. Psallunt securæ jam animæ, quæ ante peccatorum suorum tormenta deflebant. Dicunt tympanis, hoc est corporibus suis peccato mortuis resultantes : Saul triumphavit in millibus, David in decem millibus. Rex ille durus indignatur, et irascitur diabolus, eo quod canerent juvenculæ, quia duritiæ filius paucos decepit, Christus totum mundum redemit.*

28. Quod cum audisset Eliab frater ejus major, etc., iratus est contra David, etc.,] vel ex prudentia humana arguens Davidis juvenis curiositatem, superbiam et temeritatem, quasi qui monomachiam cum gigante ambiret; vel idipsum faciens ex quadam æmulatione vel invidiola, ait Theodoretus. Unde allegorice S. Augustinus, sermone 197. jam citato : *Frater iste senior*, inquit, *qui David typum Christi gerentem per malitiam increpavit, significavit populum Judæorum, qui per invidiam Christo Domino, qui pro salute humani generis venerat, detraxerunt, et multis frequenter injuriis affecerunt. Quare, inquit, dimisisti oves illas et venisti ad prælium? quasi non tibi videtur per os ejus saluti hominum invidens diabolus loqui : tanquam si diceret Christo : Quare dimisisti nonaginta et novem oves quæ non erraverunt, et ve-*

nisti ut unam requireres quæ perierat, et eam de manu spiritalis Goliæ, id est, de potestate diaboli per crucis baculum liberatam ad ovile proprium revocares. Quare, inquit, dimisisti oves paucas illas?

29. Numquid non verbum est,] q. d. Non quæro bellare, uti me videris arguere quod ea de causa oves deseruerim, sed tantum sermocinor de communi rumore et loquela, quæ in omnium ore circa hunc gigantem versatur. Ita S. Chrysostomus hom. 46. in Gen. *Vide*, ait, *hujus prudentiam et mansuetudinem. Nihil temerarium vel asperum iis loquitur, sed reprimens eorum flammam et demulcens invidiam, inquit : Numquid*, inquit, *vidistis me arma arripere? Numquid vidistis me adordinari cæteris in acie? Tantum videre volui et interrogare : Unde tantum huic insaniæ?*

31. Audita sunt autem verba quæ locutus est David,] inquirens de præmio vincentis Goliam; unde illa audientes cognoscebant ejus animositatem et desiderium duellandi cum Goliath illi à Deo immissum; ideoque rem totam annuntiaverunt Sauli, qui Davidem videns et audiens tanto animo ad duellum cum gigante se offerentem, agnovit in eo aliquid esse cœleste et divinum. Nam, ut ait Sanctus Chrysostomus, hom. de Davide et Saule, David non ex superbia vel temeritate, sed accensus zelo et patriæ charitate ad barbarum cucurrit.

36. Nam et leonem et ursum interfeci.] Allegorice, S. Augustinus serm. 197. *David, id est, Christus tunc leonem et ursum strangulavit, quando ad inferna descendens omnes de eorum faucibus liberavit. Denique audi Prophetam ex persona Domini supplicantem : Erue à framea animam meam, et de manu canis unicam meam, libera me ex ore leonis. Et quia ursus in manu fortitudinem habet, et leo in ore, in istis duabus bestiis idem diabolus figuratus est. Hoc ergo ex persona Christi dictum est, ut unica ejus Ecclesia de manu, id est, de potestate, vel de ore diaboli tolleretur.*

Tropologice, Abbas Pæmen rogatus à quodam tentato spiritu fornicationis ut daret sibi remedium, respondit illud David 1. Regum 17. *Quia leonem quidem percutiebam, nam et ursum frequens suffocabam. Hoc autem ita intelligitur, quia furorem ab animo meo abscindebam, fornicationem autem in laboribus affligebam.* Ita Ruffinus in vitis Patrum. lib. 3. num. 16.

38. Et induit Saul David vestimentis suis.] Videbat enim tantos Davidis animos non posse esse nisi à Deo; illum ergo à Deo agi ad hoc duellum censebat. Hinc patet Davidem procero fuisse corpore ; alioqui enim proceri Saulis vestes et arma illi aptari nequivissent. Minus enim congruum est quod ait Lyranus, Serarius et alii, vestes has dici Saulis, non quod essent ipsius, sed quod ex vestiario ejus essent depromptæ. Pejus Rabbini fingunt Deum vestes Saulis adaptasse corpori Davidis. Fecit hoc Saul, ut Davidem honoraret et animaret ad duellum.

40. Et tulit baculum suum, etc., et elegit sibi quinque limpidissimos lapides de torrente, et misit eos in peram pastoralem,] quali uti solent pastores, ut in ea reculas suas recondant. Minus apte ergo S. Chrysostomus, S. Augustinus et Rupertus pro *peram* vertunt *situlam* sive *mulctram lactis*, in qua pastores solent mulgere lac ex ovibus. Ad quid enim *mulctra* in hoc duello ?

Et processit adversum Philisthæum.] *David hominibus videbatur inermis, sed gladio divinitatis erat armatus*, ait S. Ambrosius, serm. 88.

Allegorice S. Augustinus, serm. 197. *David*, inquit, *gessit typum Christi. Quis enim contra Goliath, id est, diabolum pugnare poterat, antequam Christus Dominus genus humanum de potestate diaboli liberaret ? David enim interpretatur manufortis. Quid eo fortius, fratres, qui universum mundum vicit armatus non ferro, sed ligno? Stabant ergo filii Israel contra adversarios quadraginta diebus. Quadraginta dies propter quatuor tempora et quatuor partes orbis terræ, vitam præsentem significat, in qua contra Goliath et exercitum ejus, id est, contra diabolum et Angelos Christianorum populus pugnare non desinit. Nec tamen vincere posset, nisi verus David Christum cum baculo, id est, cum Crucis mysterio descendisset.* Et post nonnulla : *Venit ergo Christus et alligavit diabolum. Sed dicit aliquis : Si alligatus est, quare adhuc tantum prævalet? Verum est, fratres charissimi, quia multum prævalet, sed tepidis et negligentibus, et Deum in veritate non timentibus dominatur : alligatus est enim tanquam innexus canis catenis, et neminem potest mordere, nisi eum qui se illi mortifera securitate conjunxerit. Jam videte, fratres, quàm stultus est homo ille quem canis in catena positus mordet. Tu, te illi per voluntates et cupiditates seculi noli conjungere, et ille ad te non præsumet accedere; latrare potest, sollicitare potest, mordere omnino non potest nisi volentem. Non enim cogendo, sed suadendo nocet, nec extorquet à nobis consensum, sed petit.* Et mox : *David tulit baculum, Christus portat crucem.*

Tropologice, S. Bernardus, sermone in Dominicam 4. post Pentecosten : per quinque lapides Davidis accipit quinque virtutes, quibus prosternimus Goliath, id est, mentis elationem, nimirum comminationem pœnarum, promissionem præmiorum, dilectionem Dei, imitationem sanctorum, et orationem.

Hinc rursum S. August. in psal. 33. Conc. 1. *Quod David*, ait, *prostravit Goliam, Christus est, qui occidit diabolum. Quid est autem Christus, qui diabolum occidit? humilitas occidit superbiam.* Et mox : *Viam enim nobis fecit per humilitatem, quia per superbiam recesseramus à Deo, redire ad Deum nisi per humilitatem non poteramus, et quem nobis præponeremus ad imitandum non habebamus. Omnis enim mortalitas hominum superbia tumuerat. Et si existeret aliquis humilis vir in spiritu, sicut erant Prophetæ, Patriarchæ, dedignabatur genus humanum imitari humiles homines. Ne ergo dedignaretur homo imitari hominem humilem : Deus factus est humilis : ut vel sic superbia generis humani non dedignaretur sequi vestigia Dei.*

42. Despexit eum : erat enim adolescens rufus et pulcher aspectu.] *Despexit* Goliath Davidem, quia ipse erat adolescens, ac pene inermis et pulcher. Despexit ergo ejus ætatem, arma et pulchritudinem. Æstimabat eum imbellem, eo quod esset tam pulcher. Bellicosi enim solent esse vultu martio et feroci, non eleganti et pulchro. Unde Isidorus Clarius : *Despexit*, inquit, *eum quod non esset vir bellicosus, et pugnis assuetus ; nam cernebat eum juvenem rubicundum, et pulchro aspectu quales Martiales homines esse non solent, quos radii solares et assidua defatigatio deformes reddunt.*

Hinc Tertullianus bellum Messiæ de quo dici-

tur psal. 44. 4. *Accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime*, l. 4. contra Judæos c. 9. probat fore spirituale non corporale, eo quod præcessit v. 3. *Speciosus forma præ filiis hominum. Valde autem*, ait Tertullianus, *absurdum est, si quem ad bellum ense cingebat, ei de tempestivitate decoris et labiorum gratia blandiebatur.* Unde Seneca in Hippolyto : *Quàm grata est*, inquit, *species torva viriliter!* Arist. in Ethicis ait primam pulchritudinis partem esse, *ut corpus aptum sit ad ferendos labores;* additque requiri quamdam in *vultu ferociam, ut hostibus terribilis videatur*, qualem in Alexandro Magno fuisse docet Rhodiginus, l. 9. c. 24. qualem Cicero, l. 1. de Officiis vocat *dignitatem virilem;* ac talem in Davide fuisse, et cum ætate bellisque quæ assidue gessit crevisse non est dubium, ut patet ex hoc conflictu cum Goliath, et magis patebit ex sequentibus. *Præstantissima forma*, ait Euripides, *digna est imperio.* Sicut enim difformitas in Juliano Apostata, ut refert D. Gregorius Nazianzenus, oratione 4. contra illum, et in Caligula, Othone, Galba et similibus, ut refert Tranquillus, non obscure prodidit illos pessimos fore Imperatores, ita plane dignitas et liberalitas formæ eos optime imperaturos præmonstravit. Nam de Julio Cæsare : *Colore fuisse candido, teretibus membris, ore pleniore, vegetisque oculis;* de Augusto : *Forma fuisse eximia, et per omnes ætatis gradus venustissima;* de Tito Vespasiano : *Forma egregia, et cui non minus auctoritatis inesset, quàm gratiæ*, testatur Suetonius in eorum Vitis. Idem de Alexandro scribit Plutarchus. Polybius, l. 4. laudat Philippum Macedoniæ regem, Alexandri parentem ab specie atque egregio aspectu, addens non facile fuisse regem reperire pluribus naturæ dotibus ornatum. Et de Scipione Plutarchus in ejus Vita : *Erat*, ait, *Scipio animo aliisque virtutibus vehementer excellens, sed præstantiori etiam pulchritudine oris, totiusque corporis forma conspicuus, læta, atque hilari fronte, quæ plurimum valent ad gratiam conciliandam.* Pacatus in Panegyr. ad Theodosium : *Augustissima*, inquit, *quæque species plurimum creditur habere è cœlo.* Et subdit : *Virtus tua meruit imperium, sed virtuti addidit forma suffragium; illa præstitit ut oporteret te principem fieri, hæc ut deceret.*

43. Numquid canis ego sum,] quasi dicat, ait S. Chrysostomus, hom. 46. in Genes. *Putasti te adhuc apud oves esse, et canes quosdam persequi; et ita contra me, quasi contra canem instrumentis illis instructus in pugnam venisti? statim experientia disces non tibi cum homine vulgari bellum esse.*

Sed vere Goliath impudentia, infidelitate, spurcitia erat canis; ideoque ut canis lapide percussus est à Davide. Audi S. Paulinum, natali 5.

> Ille gigas pueri funda pastoris obivit,
> Ut canis.

Et maledixit Philisthæus David in diis suis,] dicendo, v. g. : Perdant te dii nostri, percutiat te noster Dagon. Porro David, ait Basil. Seleu. Orat. 15. hinc animos et omen victoriæ capiebat, dicens : *Maledicam inimici linguam victoriæ pignus teneo;* tum quia maledicos punire, tum quia deos Gentium humiliare solet Deus cum suis cultoribus.

45. Dixit autem David ad Philisthæum : Tu venis ad me cum gladio et hasta et clypeo, ego autem venio ad te in nomine Domini exercituum.] Hinc patet Davidem à Deo impulsum suscepisse hoc duellum; alioqui enim temere juvenis giganti, inermis armato, imbellis bellicoso se opposuisset. Ita Josephus, Theodoretus et alii. Deus ergo illi animos æque ac vires indidit, ac spem certam victoriæ. Unde subdit David :

46. Et dabit te Dominus in manu mea,] q. d. Idcirco plane inermis tibi armato occurro, ut ostendam me uno Deo niti, et in eo omnem victoriæ spem reponere, quod scilicet ipse te adeo elatum mea manu percutiet et occidet. *Sic, sic*, ait S. Augustinus, sermone 5. de verbis Apostoli, *aliter non, omnino aliter non prosternitur inimicus. Qui pugnat viribus suis, antequam pugnet ipse prosternitur.* Hæ voces Davidi inermi victoriam et regnum pepererunt. Unde Basil. Seleu. orat. 15. exclamat : *O plenas amoris divini voces, vel ante victoriam potitas victoria! O qui palam fecisti fidem ad pugnam armis non indigere! O qui in te ipso palam fecisti fidei vim! tales animas legere novit gratia : quare et cura gregis distentum vocavit ad regnum.*

Audi S. Chrysostomum, homilia de Davide et Goliath : *David dixit ad eum : Tu venis ad me fidens in gladio, ego in Deo; tu terrenis dimicas, ego cœlestibus pugno; tu, in lancea, ego in fide; tu, in clypeo, ego in pace : tu venis ad me in armorum virtute, ego in potentissimo genitore. Denique in te tua arma vertentur, in te tuus gladius exerctur; Dei est enim hæc pugna, Dei erit et ipsa victoria.*

Porro Josephus 6. Antiq. c. 10. Davidem Goliæ dixisse ait : *Tu me invadis hasta tua confisus, et thorace et gladio; mihi vero pro armatura Deus est, qui te ac tuum exercitum hodie nostris manibus deleturus est.* Nota : τo *mihi vero pro armatura Deus est. Si enim Deus pro nobis, quis contra nos?* Rom. 8.

49. Percussit Philisthæum in fronte : et infixus est lapis in fronte ejus, et cecidit in faciem suam super terram.] Chald. *Percussit Philisthæum super domum oculorum ejus, et infixus est lapis in domo oculorum ejus, et cecidit super nasum in terram.* Ergo Goliath galea sua texerat caput, sed non frontem, præsertim quia Davidem quasi inermem despiciebat; aut si eam texerat, tam valide David roboratus à Deo lapidem vibravit, ut galeam perfringeret.

Hinc patet primo Davidem fuisse insignem fundibularium : petiit autem frontem Goliæ, quia ea perfracta lædebat cerebrum Goliæ, à quo omnis spiritus, motus et sensus manat; itaque fecit eum quasi exanimem et stupidum in terram corruere. Patet secundo ictum hunc Davidis adeo fuisse validum, ut lapis frontem Goliæ terebraret et cerebrum feriret; inde enim quasi motu et sensu destitutus concidit. Ita Abulensis et Prudentius in Psychomachia.

> Trajectumque cavo terebravit vulnere frontem.

Tertio patet primo unius lapidis ictu corruisse. Minus ergo bene Glossa et Hugo censent Goliam ternis lapidibus et ictibus à Davide prostratum fuisse, ut trinam Christi à diabolo tentati repulsam et victoriam repræsentaret. Addit Cald. Rabbini et Philo, vel potius Pseudophilo in Antiq. Biblicis Davidem lapidi quo percussit

Goliath, inscripsisse nomen Dei et Patriarcharum. Verius Panthaleon Cartophylax Ecclesiæ Chonensis hom. de S. Michaele (exstat apud Surium in festo S. Michaelis) asserit Archangelum Michaelem quasi præsidem Synagogæ et protectorem Israelis æque ac Davidis regis per eum percussisse Goliam.

Mystice, S. Augustinus serm. 197. de Tempore : *Videte*, ait, *fratres, ubi David Goliath percusserit, in fronte utique ubi crucis signaculum non habebat. Sicut enim baculus crucis typum habuit, ita etiam et lapis ille de quo percussus est, Christum Dominum figurabat. Ipse est enim lapis vivus, de quo scriptum est : lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli.* Et inferius tropologiam afferens : *Quod vero*, inquit, *in fronte percussus est, hoc significat, quod modo in nostris competentibus exercetur, quia quando Cathecumenus in fronte signatur, spiritalis Goliath percutitur, et diabolus effugatur.*

Idem Augustinus, homilia 31 inter 50 in fine : *Golias*, inquit, *de viribus suis superbus, elatus, inflatus, primo totam victoriam universæ partis suæ in se uno constituit. Et quia omnis superbia habet impudentiam frontis, in ipsa fronte lapide veniente dejectus est. Evacuata est frons quæ habebat impudentiam superbiæ suæ : et vicit frons quæ habebat humilitatem crucis Christi. Propterea et nos signum ipsum crucis in fronte portamus, quia illud intelligimus.* Ita S. Augustinus in ista homilia cujus titulus est : *de Monomachia Davidis et Goliæ.*

Tropologice duellum Davidis cum Golia repræsentat luctam spiritus cum carne, qui scilicet carnem suam lapide austeritatis dejicit, et gladio mortificationis caput illi abscindit ne præsit, sed subsit. Unde S. Chrysost. Goliath vocat *turrim carneam.* Rursum, subigit sibi frontem, quia in fronte animi indoles et passiones, ac præsertim superbia, impudentia et feritas cernitur. Unde Arist. lib. 1. de hist. anim. cap. 8. *Quibus*, ait, *frons magna est, sunt segnes, quibus parva, mobiles; quibus lata, mente moveri idonei; quibus rotunda, iracundi.* Eadem pene ad verbum habet Plinius, l. 11. c. 52. qui et c. 37. addit : *Frons et aliis* (animalibus) *sed homini tantum tristitiæ, hilaritatis, clementiæ, severitatis index.* Denique, spiritus validus subigit sibi cerebrum sub fronte latens, quod est officina omnis pravæ cogitationis et concupiscentiæ.

51. Et tulit gladium ejus, etc. præciditque caput ejus.] David ergo Goliam suo ipsius gladio peremit. Eo gloriosior fuit ejus victoria; licet enim Goliath lapide ictus corruerit in terram, non tamen illico mortuus occubuit, sed tunc demum, cum David illi caput amputavit. Porro Philo, vel potius Pseudophilo in Antiq. Biblicis narrat vel potius fingit Goliam, cum Davidem suum in se gladium stringentem videret, dixisse : *Festina, et interfice me, et exulta. Et dixit ei David : Antequam moriaris aperi oculos tuos, et vide interfectorem tuum qui te interfecit; et respiciens Allophylus vidit Angelum, et dixit : Non solus occidisti me, sed qui tecum aderat, cujus species non est sicut species hominis. Et tunc David abstulit caput ejus ab eo.*

Allegorice, D. August. serm. 197. de Tempore : *Quod*, inquit, *David non habens gladium ascendit super Goliath, et eum proprio interfecit gladio; designatum est quod, in adventu Christi, suo gladio diabolus victus est, qui per nequitiam suam et injustam persecutionem, quam exercuit in Christum, omnium in eum credentium perdidit principatum.*

Denique, unctio Samuelis hîc operabatur ; hoc enim duello et victoria David stravit sibi viam ad regnum, ad quod à Deo destinatus, et à Samuele unctus erat. Unde Salianus et alii censent duellum hoc paulo post unctionem contigisse, scilicet unctum fuisse Davidem anno ætatis 20, qui regni Saulis erat octavus, duellum vero hoc iniisse anno ætatis 22, qui fuit Saulis decimus.

54. Assumens autem David caput Philisthæi attulit illud in Jerusalem.] Prius illud in castra intulit; deinde per urbes circumtulit, ac tandem in Jerusalem velut regni Israelis caput detulit. Quare merito S. Chrysostomus, homil. de Davide cùm Goliam devicit, et congratulans hoc epinicium cecinit : *Quibus ego te laudibus, quibusque gloriis præferam, sancte ac religiose puer, qui innocentia pares, virtute fortes, senes merito prævenisti; qui potuisti, desistentibus cunctis, immanem belluam vincere, hostem prosternere, inimicum populi detruncare? Tu enim, deficiente rege, rex ipse et dignitate et merito exstitisti. In desistentibus fortiter in prælium prosiliisti. Tu, formidanti populo et Goliæ sævitiam molienti, dum fortissime geris, victoriam de hoste Dei populo tradidisti.*

Arma vero ejus posuit in tabernaculo suo,] sed in domo patris sui Jesse, quæ erat in Bethlehem, ac post Saulem rex factus, in regiam suam transtulit. Excipe gladium Goliæ; hunc enim David sacravit Deo et in ejus tabernaculo reposuit, ut esset perenne victoriæ hujus à Deo acceptæ monumentum; inde enim David fugiens Saulem, gladium hunc à Pontifice recepit in urbe Nobe, uti audiemus c. 21. 8. Basil. Seleuc. orat. 15. *Sectum caput*, ait, *cum sectore gladio, victoriæ parenti donatum offert, et cum quæ devicerat, Deo offert, et victoriam arrogat. O qui palam egisti fidem ad pugnam nullis egere armis! O qui in te ipso palam fecisti fidei vim!*

Porro de gladio hoc ait David, psal. 143. 11. *De gladio maligno eripe me.* Nam psalmus hic à Septuag. inscribitur : *Psalmus contra Goliath*; unde et Chald. vertit : *A gladio Goliath eripe me.* Quare David ante duellum psalmum hunc composuisse, eoque Dei opem implorasse videtur; unde mox à Deo animatus, duellum iniit, vicit, triumphavit. Aut potius psalmum hunc, parta victoria, quasi epinicium Deo cecinit. Sic enim orditur : *Benedictus Dominus Deus meus qui docet manus meas ad prælium, et digitos meos ad bellum.* Simile epinicium Davidi cecinit Eccles. c. 47. 4. et seq. ubi et causam victoriæ assignat dicens : *Nam invocavit Dominum omnipotentem.*

55. De qua stirpe descendit hic adolescens ?] Videtur Saul non agnovisse Davidem qui paulo ante fuerat ei familiaris, imo ejus armiger et citharædus. Unde hoc? Respondet Pseudophilo paulo ante citatus : *Angelus*, inquit, *Domini erexit faciem David, et nemo agnoscebat eum. Et videns Saul David, interrogavit eum quis esset; et non erat qui cognosceret eum.* Sed hoc est fabulosum.

Secundo, Cajetanus et Torniellus respondent inter duellum hoc et citharizationem Davidis multos intercessisse annos, quibus vultus Davidis crescentis ita fuerit immutatus, factusque

virilis, ut nec à Saule nec ab Abner fuerit agnitus. Verum contrarium innuit hìc series historiæ, in qua citharizationi illico duellum hoc subjungitur : unde Salianus asserit inter utrumque octodecim menses duntaxat intercessisse.

Tertio, Theodoretus et ex eo Procopius respondent Saulem non agnovisse Davidem, vel quia furibundus cithara ludentem non sentiebat, vel quod invidia stimulante diligenter et accurate cognoscere noluit cujas et quisnam esset. Verum necdum audierat Saul voces populi : *Percussit Saul mille, et David decem millia*, quæ fuit origo invidiæ, atque à Davide citharizante curatus cessantibus furiis non poterat non eum agnoscere et diligere, uti dictum est c. præced. v. 21.

Quarto, Magister histor. Scholast. respondet Saulem propter exagitationem spiritus maligni factum esse labilis memoriæ, ideoque Davidis fuisse oblitum. Idem videtur velle Lyranus. Verum etiamsi hoc non sit improbabile, non tamen omnino satisfacit.

Dico ergo varias hujus ignorationis in Saule fuisse causas : prima, quod David jam grandescens barba vestiebatur, quam prius non habuerat, ait S. Augustinus, adeoque vultu erat jam magis virili quàm juvenili; solent enim juvenes, cum ad virilem ætatem accedunt, paucis mensibus valde in vultu mutari. Secunda, quod David jam vestiebatur habitu pastoritio; veniebat enim ab ovibus, cum in aula Saulis veste usus fuisset aulica. Tertia, quod reges tot habebant aulicos et famulos, totque regni negotia, ut multorum obliviscantur. Abner quoque militiæ præfectus sæpius ab aula aberat et in castris versabatur; unde Davidem vix videre et nosse poterat.

Addunt Lyranus, Dionysius et Vatablus Saulem hìc non quærere quisnam sit David, sed ex qua stirpe et quo patre oriundus, ut sciat an dignus sit cui filiam suam det uxorem, in præmium victoriæ cæsori Goliæ à se promissum v. 25. ideoque Davidem respondere se esse filium Isai Bethlehemitæ, id est, se esse è tribu Juda, quæ erat regalis; Judæ enim Jacob promiserat regnum, sicut Levi Sacerdotium, Gen. 49. Sed jam sciebat Saul Davidem esse filium Jesse Bethlehemithæ; ab eo enim eum sibi mitti poposcerat, c. 16. 22.

CAPUT DECIMUM OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Davidi ob Goliam cæsum populus acclamat : Percussit Saul mille, et David decem millia; quare Saul illi invidens, dolensque eum sibi præferri, cogitat eum occidere. Primo vibrans in eum lanceam, v. 11; secundo per Philisthæos in bello cui eum præfecit, v. 17; tertio v. 25. per filiam suam quam ipsi despondit, poscens ab eo pro illa centum præputia Philisthinorum, sperans illum ab eis tandem aliquando occidendum.

1. Et factum est, cum complesset loqui ad Saul, anima Jonathæ conglutinata
est animæ David, et dilexit eum Jonathas quasi animam suam. 2. Tulitque
eum Saul in die illa, et non concessit ei ut reverteretur in domum patris
sui. 3. Inierunt autem David et Jonathas fœdus; diligebat enim eum quasi
animam suam. 4. Nam exspoliavit se Jonathas tunica qua erat indutus, et
dedit eam David, et reliqua vestimenta sua usque ad gladium et arcum suum,
et usque ad balteum. 5. Egrediebatur quoque David ad omnia quæcumque
misisset eum Saul, et prudenter se agebat; posuitque eum Saul super viros belli, et acceptus
erat in oculis universi populi, maximeque in conspectu famulorum Saul. 6. Porro cum reverteretur
percusso Philisthæo David, egressæ sunt mulieres de universis urbibus Israel, cantantes,
chorosque ducentes in occursum Saul regis, in tympanis lætitiæ, et in sistris. 7. Et præcinebant
mulieres ludentes, atque dicentes : Percussit Saul mille, et David decem millia. 8. Iratus
est autem Saul nimis, et displicuit in oculis ejus sermo iste, dixitque : Dederunt David decem
millia, et mihi mille dederunt; quid ei superest, nisi solum regnum? 9. Non rectis ergo
oculis Saul aspiciebat David à die illa, et deinceps. 10. Post diem autem alteram, invasit
spiritus Dei malus Saul, et prophetabat in medio domus suæ; David autem psallebat manu
sua, sicut per singulos dies; tenebatque Saul lanceam, 11. et misit eam, putans quod configere
posset David cum pariete; et declinavit David à facie ejus secundo. 12. Et timuit Saul
David, eo quod Dominus esset cum eo, et à se recessisset. 13. Amovit ergo eum Saul à se,
et fecit eum tribunum super mille viros; et egrediebatur et intrabat in conspectu populi. 14. In
omnibus quoque viis suis David prudenter agebat, et Dominus erat cum eo. 15. Vidit itaque

Saul quod prudens esset nimis, et cœpit cavere eum. 16. Omnis autem Israel et Juda diligebat David : ipse enim ingrediebatur et egrediebatur ante eos. 17. Dixitque Saul ad David : Ecce filia mea major Merob, ipsam dabo tibi uxorem ; tantummodo esto vir fortis, et præliare bella Domini. Saul autem reputabat, dicens : Non sit manus mea in eum, sed sit super eum manus Philisthinorum. 18. Ait autem David ad Saul : Quis ego sum, aut quæ est vita mea, aut cognatio patris mei in Israel, ut fiam gener regis ? 19. Factum est autem tempus, cum deberet dari Merob filia Saul David, data est Hadrieli Molathitæ uxor. 20. Dilexit autem David Michol filia Saul altera. Et nuntiatum est Saul, et placuit ei. 21. Dixitque Saul : Dabo eam illi, ut fiat ei in scandalum, et sit super eum manus Philisthinorum. Dixitque Saul Ad David : In duabus rebus gener meus eris hodie. 22. Et mandavit Saul servis suis : Loquimini ad David clam me dicentes : Ecce places regi, et omnes servi ejus diligunt te. Nunc ergo esto gener regis. 23. Et locuti sunt servi Saul in auribus David omnia verba hæc. Et ait David: Num parum videtur vobis generum esse regis ? ego autem sum vir pauper et tenuis, 24. et renuntiaverunt servi Saul, dicentes : Hujuscemodi verba locutus est David. 25. Dixit autem Saul : Sic loquimini ad David : Non habet rex sponsalia necesse, nisi tantum centum præputia Philisthinorum, ut fiat ultio de inimicis regis. Porro Saul cogitabat tradere David in manus Philisthinorum. 26. Cumque renuntiassent servi ejus David, verba quæ dixerat Saul, placuit sermo in oculis David, ut fieret gener regis. 27. Et post paucos dies surgens David, abiit cum viris qui sub eo erant. Et percussit ex Philisthiim ducentos viros, et attulit eorum præputia, et annumeravit ea regi, ut esset gener ejus. Dedit itaque Saul ei Michol filiam suam uxorem. 28. Et vidit Saul, et intellexit quod Dominus esset cum David ; Michol autem filia Saul diligebat eum. 29. Et Saul magis cœpit timere David ; factusque est Saul inimicus David cunctis diebus. 30. Et egressi sunt principes Philisthinorum ; à principio autem egressionis eorum, prudentius se gerebat David quam omnes servi Saul, et celebre factum est nomen ejus nimis.

1. Anima Jonathæ conglutinata est animæ David,] q. d. Jonathas intime et tenerrime Davidem dilexit, ita ut videretur anima ipsius glutino affixa, et quasi in unum compacta cum anima Davidis. Amantis enim anima magis est in amato quàm in amante, adeoque amantes unam eamdemque videntur habere animam, mentem et voluntatem. Tales fuere S. August. et amicus ille ejus, quem non nominat, sed ita describit, lib. 4. Confessionum c. 6. *Mirabar enim cæteros mortales vivere, quia ille, quem quasi non moriturum dilexeram, mortuus erat; et me magis, quia ille alter eram, vivere illo mortuo mirabar. Bene quidam dixit de amico suo dimidium animæ meæ. Nam ego sensi animam meam et animam illius unam fuisse animam in duobus corporibus, et ideo mihi horrori erat vita, quia nolebam dimidius vivere ; et ideo forte mori metuebam nè totus ille moreretur, quem multum amaveram.*

Tales quoque fuere S. Basilius et S. Gregor. Nazianzenus. Audi Nazian. orat. 20. in funere S. Basilii : *Una utrique anima videbatur duo corpora ferens. Quod si minor fides iis habenda est, qui omnia in omnibus posita esse dicunt : At nobis certe credendum est, quod uterque in altero, et apud alterum positi eramus.*

Causa fuit similitudo morum et amorum. Jonathas enim, æque ac David, erat candidus, probus, bellicosus et triumphans de Philisthæis, uti jam triumpharat David de Golia. Quare Jonathas cum Davide fœdus amicitiæ perpetuæ iniit et juramento (addit Abulensis immolatione quoque victimarum) firmavit. Idque bis renovavit c. 20 et 23.

Jonathas ergo valde dissimilis fuit patri suo Sauli ; huic enim Davidis virtus et victoria movit invidiam et odium internecinum, Jonathæ vero movit summum amorem.

7. Percussit Saul mille, et David decem millia,] quia David cæso Golia cecidit tota castra Philisthinorum, in quibus erant plusquam decem millia ; hæc enim videndo cæsum esse Goliam, in quo omne suum robur omnemque victoriæ spem collocarant, illico fugerunt, ac fugiendo cæsa sunt ab Hebræis insequentibus c. 17. v. 52. Porro canticum hoc in proverbium abiit, quo utimur cum duos ab insigni virtute laudamus, sed unum alteri præferimus.

Allegorice, S. Augustinus, sermone 197. de Tempore, et ex eo Rupertus, lib. 2. in lib. Regum, cap. 6. *David*, ait, *id est Christus, maledicti hostis* (peccati et diaboli) *caput amputavit, id est, principatum abstulit, et exinde resurgens ex mortuis in Hierusalem cœlestem victor ascendit. Hoc auditu excitatæ per fidem occurrunt animæ nostræ Victori publice et privatim cantantes et ducentes choros lætitiæ. Quid canimus? quid confitemur? Percussit Saul mille, et David decem millia in millibus suis, id est, universitatem peccati destruxit in suis virtutibus : suis, inquam, quia non aliunde petitis.*

Percussit Saul mille, et David decem millia.] Sic Aureliano Imperatore, qui suamet manu Sarmatas 48 interfecerat, et diversis diebus ultra nongentos et quinquaginta, acclamatum est à pueris die festo saltitantibus militariter : *Mille, mille, mille, mille, mille, mille decolavimus ; unus homo mille, mille, mille decolavimus, mille, mille, mille ; vivat, qui mille, mille occidit : tantum vini habet nemo, quantum fundit sanguinis.* Ita refert Theoclius Cæsareorum temporum scriptor apud Vopiscum in Aureliano. Addit Vopiscus : Idem (Aurelianus) apud Ma-

guntiacum tribunus legionis sextæ cum Francos per Galliam vagantes valde afflixisset, iterum de eo facta est cantilena : *Mille Francos, mille Sarmatas occidimus : Mille, mille, mille, mille, mille Persas quærimus.* Similis est illa ad Sponsam acclamatio. Cantic. 4. 8. *Veni de Libano, sponsa mea, veni, coronaberis de capite Amana, de vertice Sanir et Hermon, de cubilibus leonum, de montibus pardorum.*

8. IRATUS EST AUTEM SAUL NIMIS,] tum populo sic acclamanti, tum Davidi acclamato, in eumque invidiam et odium lethale concepit, præsertim quia videbat populum magis favere Davidi, quàm sibi, ac Davidem se meliorem, fortiorem et feliciorem à Deo dirigi; unde conjiciebat in illum transferendum esse regnum, quod Samuel sibi abstulerat. Quare ut regnum sibi suisque posteris assecuraret, omnino statuit occidere Davidem quasi regni sui æmulum; unde ait :

QUID EI SUPEREST NISI SOLUM REGNUM?] q. d. Video Dei gratiam, populi favorem, virtutem et felicitatem bellicam à me transiisse in Davidem : quid superest, nisi ut regnum meum in illum transferatur? Cupido autem regni in regibus est ardentissima; regnum enim est omnis eorum dignitas, gloria, opulentia et felicitas. Qui ergo illud ambit vel aufert, tangit eorum pupillam, imo cor transfigit. Hæc fuit causa odii immanis et perpetui Saulis in Davidem; ideoque pœna culpæ socia mox eum secuta est. Nam rursum invasit eum spiritus malus, à quo David per citharam eum liberarat.

Verum ab hoc odio retrahere Saulem debuisset, ait S. Chrysostomus, homilia de Davide et Saule. Primo, quod vera dicebat populus; vere enim David occidendo Goliam percusserat decem millia hostium, et amplius. Secundo, quod partem victoriæ daret Sauli dicendo : *Percussit Saul mille*, cum illa tota deberetur David. Tertio, quod David ab hac voce populi erat innocens; nec enim eam procurarat, ut sciverat futuram. Quarto, Davidis modestia, qua semper Sauli se obsequentem, subditum et fidelem in bellis præstitit.

9. NON RECTIS ERGO OCULIS, sed limis, acerbis, torvis, invidis, SAUL ASPICIEBAT DAVID A DIE ILLA ET DEINCEPS.

10. POST DIEM AUTEM ALTERAM INVASIT SPIRITUS DEI MALUS SAUL ET PROPHETABAT,] eo modo quo energumeni, epileptici, furiosi et abreptitii dicuntur prophetare et divinare; quia scilicet non loquuntur ex se, sed potius loquitur per eos mania et furia, scilicet diabolus qui eos corripit et exagitat; et quia tales subinde quædam occulta et abdita homini (sed dæmoni nota) pandunt et revelant. Ita Theodoretus, Procopius, Abulensis et Auctor Quæst. apud S. Hieronymum, qui, *prophetabat*, interpretatur, *aliena referebat;* Chald. *insaniebat;* Vatablus, *desipiebat*, id est, insana et stulta loquebatur, uti faciunt insani et furiosi. Est catachresis: quia enim prophetæ sæpe videbantur populo insanire, ac delira et absurda agere vel loqui; hinc et insani ac energumeni, qui emotæ sunt mentis, ac furiis vel dæmonibus aguntur, cum insana et delira agunt dicuntque, prophetare dicuntur; imo Turcæ, epilepticos et lunaticos, ut veros prophetas habent et venerantur, eo quod Mahomet eorum propheta, laborans epilepsia, cum ea correptus fureret, ut morbum hunc apud suos tegeret, dicebat se corripi tunc à Spiritu divino, ab eoque revelationes accipere et prophetare. *Prophetabat* ergo Saul, id est, furebat, bacchabatur, insana agebat et dicebat. Quin et Plato in Timæo, et Plutarchus, libro de Oraculis, enthusiastas qui spiritu malo icti mira dicunt faciuntque, vocant *Prophetas* : ac Cicero orat. pro Sextio *vaticinari et insanire*, dixit. Ita Theodoretus. *Pseudoprophetæ*, inquit, *agitati à malo spiritu sunt similes furore percitis Corybantibus. Hoc passus est etiam Saul vexatus à dæmone.* Sic Seneca ait in Medæa :

> Incerta qualis entheos (*id est, Dei spiritu instincta*)
> cursus tulit.
> Cum jam recepto Mænas insanit Deo.

Et Virgil. lib. 6. Æneid. de Sybilla Æneæ :

> Bacchatur vates, *inquit*, magnum si pectore possit
> Excussisse Deum, tanto magis ille fatigat,
> Os rabidum fera corda domans, fingitque premendo.

Porro Philo Biblicus Saulem hæc de se vere ex spiritu malo prophetasse narrat. *Mansit*, inquit, *Spiritus in Saul, et prophetavit, dicens : Quid seduceris, Saul? aut quem persequeris in vanum? Completum est tempus regni tui. Perge in locum tuum; tu enim morieris, et David regnabit. Nonne tu et filius tuus simul moriemini, et tunc apparebit David regnum?* Atque post hæc subjicit : *Et abiit Saul, et nescivit quæ prophetavit.*

Moral. disce hic diabolicum scelus esse invidiam, ac invidos possideri ac torqueri à diabolo, uti contigit Sauli. Invidia enim propria est diabolo; unde *Invidia diaboli intravit mors in orbem terrarum.* Sapientiæ 2.

DAVID AUTEM PSALLEBAT MANU SUA,] psalterium aut citharam pulsando, ut malum spiritum à Saule abigeret; sed frustra, quia Saule persistente in sua insidia et odio Davidis, perstitit pariter in eo spiritus malus.

TENEBATQUE SAUL LANCEAM,] qua in bellis utebatur, quamque ut regni sui insigne ubique secum circumferebat, vel circumferri curabat, ut alibi regibus præfertur gladius.

11. ET MISIT EAM, PUTANS QUOD CONFIGERE POSSET DAVID CUM PARIETE.] Vide hìc quàm invidia Saulem fecit ingratum, ferum et barbarum in Davidem, cui vitam et regnum debebat ob cæsum Goliam et ob citharizationem. Audi sanctum Chrysostomum, homilia de Davide et Saule: *Per illum vicit rex ac principatum obtinuit, et quam reposuit gratiam! Nam si quis perpendat præclare gestorum magnitudinem, etiamsi rex à suo capite detractam coronam David capiti imposuisset, nunquam parem retulisset gratiam, sed ampliorem debuisset. Hic enim et vitam et regnum illi donavit; ille vero huic regnum tantum erat cessurus.*

Allegorice, sicut David lancea Saulis, sic Christus in cruce lancea militis fuit appetitus; sed David illæsus aufugit; Christus vero ea transfixus ad regnum perrexit. Ita Rupertus, lib. 2. in lib. Reg. cap. 7. *Nam iste quidem*, inquit, *in figura patiens, non confixus fugiendo evasit; ille autem cujus passiones præfigurantur, lancea clavisque confixus quidem est, sed resurgendo evasit.*

Hæc est prima persecutio Saulis contra Davidem, quam multæ aliæ, sed præcipuæ sex consecutæ sunt, quas hoc ordine recenset hìc Rupertus, lib. 2. c. 8. *Prima est*, inquit, *ubi nunc*

mittente Saul lanceam, ut configeret eum cum pariete, declinavit et fugit. Secunda, ubi postquam percussit Philisthæos, plaga magna itidem psallentem nisus est Saul configere; et eo declinante, lancea casso vulnere perlata est in parietem. Tertia, ubi cum fugisset David, et venisset ad Achis regem Geth, interfecit Saul propter illum Sacerdotes Domini. Quarta, ubi nuntiaverunt Ziphei, dicentes: Ecce David latitat apud nos, et surrexit Saul, et persecutus est David in desertum Maon. Cumque desperaret David se posse evadere, nuntius venit ad Saul, dicens: Festina, et veni, quoniam infuderunt se Philisthæi super terram. Quinta, in deserto Engaddi, ubi cum ingressus speluncam fuisset Saul, ut purgaret ventrem, surrexit David, et præcidit oram chlamydis ejus silenter. Sexta, ubi iterum nuntiaverunt Ziphei, dicentes: Ecce David absconditus est in colle Achile, et surrexit David, et descendit in desertum Ziph, ubi cum dormiente illo dixisset Abisai: Conclusit Deus hodie inimicum tuum in manus tuas. Nunc ergo perfodiam eum lancea in terra semel, et secundo opus non erit. Dixit David: Ne interficias eum. Ac deinceps propitius sit mihi Dominus, ne extendam manum meam in Christum Domini. Nunc igitur tolle hastam quæ est ad caput ejus, et scyphum aquæ, etc. Septima, quæ est ultima, ubi ait David in corde suo: Aliquando incidam in una die in manus Saul. Nonne melius est ut fugiam, et salver in terra Philisthinorum, et desperet Saul, cessetque me quærere in cunctis finibus Israel? Fugiam ego manus ejus. Et surrexit David, et abiit ipse et sexcenti viri cum eo ad Achis filium Mahog regem Geth.

Prima persecutio recensetur hîc. Secunda c. 19. 10. Tertia c. 21. 1. et seq. Quarta c. 23. 19. Quinta c. 24. 3. Sexta c. 26. 1. Septima c. 27. 1. Porro idem Rupert. l. 2. c. 10. ostendit Deum singulas persecutiones in Davidis bonum convertisse, ut ex singulis ipse fortior et gloriosior evaserit, ut patet hîc ea quæ singulas persecutiones consecuta sunt legenti; passionis enim comes et assecla est gloria.

Allegor. vero Rupert. c. 8. jam dicto ostendit has septem Davidis persecutiones repræsentasse septem persecutiones, quas Diabolus excitavit contra Christum. Prima fuit, cum Herodes eum cum cæteris infantibus in Bethlehem quæsivit ad necem. Matth. 2. Secunda, cum David citharizans, id est, Christus prædicare incipiens in Nazareth cives offendit, qui eum ejecerunt extra civitatem in montem, ut præcipitarent. Lucæ 4. 29. Tertia, cum Judæis commendans esum carnis suæ, ab eis audivit: *Durus est hic sermo*, ideoque ab eis desertus fuit. Joan. 6. 67. Quarta, cum Principes miserunt suos ministros, ut eum apprehenderent. At illi eo intacto revertentes dixerunt: *Nunquam locutus est homo sicut hic homo*, Joan. 7. 46. Quinta, cum Christo dicente: *Antequam Abraham fieret, ego sum.* Judæi tulerunt lapides ut jacerent in eum, Joan. 8. 58. Sexta, cum Christo asserente: *Ego et pater unum sumus;* Judæi iterum voluerunt eum ut blasphemum lapidare. Joann. 10. 30. Septima, cum eum ceperunt et crucifixerunt. Matth. 26 et 27.

Et declinavit David a facie ejus] lanceæ, ait Rupert. aut potius Saulis vibrantis lanceam, ait Lyran. Abulens. Hugo, Dion. Cajetan. et alii. Τὸ enim, *ejus*, in Hebræo est masculinum, non femininum, ac proinde Sauli non lanceæ congruit.

13. Amovit ergo eum Saul a se,] tanquam æmulum sibi exosum, ne ejus aspectu doleret. Sauli enim invido David, quasi regni æmulus et successor, erat dolor oculorum; ac ne David in aula gratiam sibi aulicorum conciliaret, itaque sensim crescendo se exturbato regnum invaderet.

Et fecit eum tribunum super mille viros,] creavit eum Chiliarcham, quem vulgo jam *Colonellum* vocant; fecit hoc Saul, tum ut onus bellandi à se jam fesso, ignavo et spiritu malo agitato in Davidem rejiceret; tum ut eum hostibus occidendum objiceret, ut patet versu 17.

Et egrediebatur et intrabat in conspectu populi,] quasi dicat: David ubique populo aderat, quasi Dux eum præcedens ad prælium, illoque finito eum victorem domum reducens. Sapienter Velleius lib. 2. Hist. *Ipse* (Dux), inquit, *primus faciat; nam facere recte cives suos princeps optimus faciendo docet; cumque sit imperio maximus, exemplo major est.*

14. In omnibus quoque viis suis David prudenter agebat,] cavens ne Saulem offenderet, et simul ne in manus hostium incideret, sed ab eis victoriam referret.

Et Dominus erat cum eo,] omnes ejus actiones et conatus dirigens, prosperans, et ad felicem exitum perducens.

17. Ecce filia mea major Merob, ipsam dabo tibi uxorem.] Promisit eam Saul Davidi; sed non præstitit; vel quia ficte promisit, vel quia eum pœnituit; timuit enim ne per filiam regiam uxorem David ad regnum evaderet.

Symbolicam causam dat S. Gregor. lib. 5. in lib. 1. Reg. cap. 1. *Quid est*, inquit, *quòd Jacob utramque sororem habere licuit; David autem ad majoris thalamum non pervenit? nisi quia David rex fuit, Jacob vero rex non fuit. Qui ergo regimen animarum suscipit, hunc censura Ecclesiastica gregem deferre, et remotæ vitæ otiis vacare non sinit. Merob* enim Hebr. idem est quod, *à magistro*, ait Pagnin. unde notat vitam contemplativam, cujus magister est Deus et Spiritus sanctus. *Michol* idem est quod, *rivus*, vel, *decursus aquarum;* unde notat vitam communem, qualis est activa: utramque egit David, unde contemplans edidit prophetias et psalmos tam divinos; sed ut significaretur reges altos et ordinarios debere potius activæ vitæ intendere quàm contemplativæ, hinc Davidi Michol obtigit, non Merob.

Saul autem reputabat dicens: Non sit manus mea in eum (non occidam Davidem manu mea, ne infamiam et indignationem populi mihi conflem; populo enim David erat charissimus), sed sit super eum manus Philisthinorum,] ut assidue cum eis præliando tandem aliquando ab eis occidatur, uti optimi Duces et milites pereunt pugnando in bello, sicut nautæ et natatores in aqua natando.

Vide hîc malignitatem et calliditatem invidiæ Saulis qui semper in pejora dilabitur; per inobedientiam enim cecidit in tristitiam, per tristitiam in invidiam, per invidiam in odium implacabile Davidis, quo usque ad mortem vitæ ejus perpetuo insidiatus est, eumque miris modis afflixit. Per odium hoc incidit in Dei derelictionem et desperationem, inde in magiam, consulens diabolum per Pythonissam; inde in suî ipsius homicidium, ut eadem manu qua voluerat occidere Davidem, occideret seipsum.

Nimirum agebat eum suis furiis spiritus malus, sed ita ut post agitationis et furoris paroxismos, Saulem sibi suæque invidiæ et libero arbitrio relinqueret; ad hoc ut liberiùs, ideoque graviùs peccaret. Poetæ, ut idipsum pulchro claroque schemate hominibus repræsentent, fingunt Furias esse Deas infernales invidiæ et scelerum ultrices, quæ assidue sceleratos insectentur et crucient: unde aiunt eas esse filias Acherontis et noctis; utpote quæ secum omnia mala cum cæcitate adducant. Dicunt illas esse tres, scilicet Alecto, Megæram et Tisiphonem. Audi Claudian. libro primo in Ruffinum :

Invidiæ quondam stimulis incanduit atrox
Alecto, placidas late cum cerneret urbes :
Protinus infernas ad limina tetra sorores,
Concilium deforme vocat ; glomerantur in unum
Innumeræ pestes Erebi, livorque secundis
Anxius, et scisso mœrens velamine luctus,
Et timor, et cæco præceps Audacia vultu.

Vide hìc ut David continua et implacabili Saulis invidia fuerit exagitatus, et assidue ad necem destinatus; idque duravit toto reliquo vitæ Saulis tempore, puta per integros octo annos ; tot enim sunt à decimo Saulis anno, quo David Goliam superavit, usque ad annum Saulis 18, quo ipse in prælio misere occubuit.

Quæres : Cur hoc permisit Deus ? Resp. ut Davidis patientiam et virtutem exerceret, acueret, solidaret, perficeret, itaque eum ad regnum disponeret. Audi Basil. Seleuc. Orat. 15. *Ne tibi paradoxum videatur, si David, tantæ cum esset gratiæ Deoque in deliciis, invidiæ jaculis fuerit expositus. Nam cum invidiam perimere Deus potuisset, invidente perempto, sentiendum non est nullam justi rationem, nullam Davidis curam Deum habuisse. Sic enim et Nabal sustulit Deus, Davidi gratificaturus, dum ejus injurias morte vindicavit. Sic ab Absalone commotæ mentis in patrem pœnas exegit Deus ; Davidem tamen Saulis moribus obluctari permittit Deus, ut Athleta ope divina invidentiæ victor evadat. Ut infirmos Deus non permittit invidiæ, sic fortes et strenuos vocat in stadium, quo possint de invidia ipsa triumphare. Aufert infirmum ab invidorum rabie, at fortissimos eò deducit, ubi invidentiæ victores evadant. Hinc Jacob extollit præstantiam Josephi c. 49. Filius accrescens Joseph, filius accrescens et decorus aspectu : filiæ discurrerunt super murum ; sed exasperaverunt eum, et jurgati sunt, inviderunt que illi habentes jacula. Sedit arcus ejus*, etc.

Simili modo Deus exercuit, promovit et perfecit Jacobum per Esau, Moysen per Pharaonem, Isaiam per Manassem, Machabæos per Antiochum, S. Athanasium per Constantium, S. Chrysost. per Eudoxiam, S. Ambros. per Justinam Imperatricem.

18. Ait autem David : Quis ego sum, aut quæ est vita mea (quid in vita præclare gessi) etc. ut fiam gener regis ?] Mira hìc elucet humilitas Davidis ; utpote qui jam rejecto Saule unctus in regem, Goliam prostraverat, eratque dux præliorum, assidue triumphans de Philisthæis ; ac tamen indignum se æstimat matrimonio filiæ Saulis, ut ejus fiat gener. Nimirum certat ipse sua humilitate cum fastu et invidia Saulis, ut illam frangat et superet, ac præsertim ut illi extundat istum aculeum populi acclamantis : *Percussit Saul mille, et David decem millia*, q. d. Sauli : Mi Domine rex, non est quòd te hæc vox moveat vulgi imprudentis, adeo enim me non movet nec extollit, ut ego me minimum servorum tuorum æstimem, et indignum qui fiam tuus gener. Audi S. Chrysost. hom. in hæc Davidis verba : *Quis ego sum ? Quis sum ego, Domine mi, quòd talem gratiam invenerim ante faciem tuam ? Ego enim minimus fui in tribu mea, et elegisti me ex ovibus, et assumpsisti me. Videte quomodo subjunxit humilitati innocentiam, ut cum esset homo, diceret : elegisti me ex ovibus. Demonstravit quia hoc genus pecudis innocens est : significabat enim illum pastorem bonum, qui animam suam ponit pro ovibus suis ; illum agnum Dei qui venturus erat, ut tolleret peccatum mundi. Electus ergo ex ovibus ut pastorem ostenderet, et innocentiam non negaret, dicit : Ego enim minimus fui in tribu mea. Quàm suave est, quàm dulce in auditione veræ confessionis, ut diceret se minimum in tribu sua; non erubuit quod erat, ut esset quod non erat. Confessio ejus adduxit ei non peccatum, sed gloriam et misericordiam.* Subdit deinde Davidem hìc gessisse typum Christi : *Quod dixit : Minimus fui in tribu mea, significabat perfectam Domini humilitatem in mundum venientis, qui formam non ingenui, sed servi assumere voluit. Quid humilius servo ? Tamen hoc Dominus esse dignatus est, ut ex servis liberos faceret, ut servitus ipsius nobis ingenuitatem donaret. Hoc significabat quod dixit : Minimus fui in tribu mea. Eia, nunc erigite mentes genus electum, et nolite esse pigri, neque superbi.*

21. Dixitque Saul ad David : In duabus rebus gener meus eris hodie.] Hebr. et Sept. habent : *in duabus*; unde Hebræi subaudiunt : *uxoribus*, q. d. Duas filias meas tibi addixi, itaque duplici titulo eris meus gener. Nam Merob seniorem filiam meam tibi despondi (esto ob casum occurrentem illa postea tradita sit alteri), ac Michol juniorem nunc tibi despondeo et trado. Pagnin. vero sic explicat : *in duabus*, id est, in una duarum, scilicet in Michol eris meus gener. Sic et Hugo, Dion. Vatablus et alii.

Verum Noster aptius τὸ *in duabus* interpretatur, *rebus* ; nam Hebræi genus femininum usurpant pro neutro quo carent. *In duabus*, hoc est *in duobus*, puta in duobus punctis, sive in duabus conditionibus et rebus. Duæ hæ res sunt : prior, cædes Goliæ ; illum enim occidenti filiam suam promiserat Saul. c. 17. v. 25. posterior, centum præputia Philisthinorum, quæ nunc exegit Saul, ut patet v. 25. Ita Angelom. Sanch. et alii. Sic ait Psaltes : *Unam petii à Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini. Unam*, hoc est unum, sive unam rem.

Aliter Auctor Quæst. apud S. Hieron. Rupert. Hugo, Glossa, Abul. Dion. et alii : *Duæ res*, inquit, *sunt ducenta præputia Philisthinorum* ; hæc enim numeravit David Sauli v. 27. Quare cum Saul pro Michol tantum exegerit centum præputia, videtur pariter pro Merob priore exegisse centum, quasi dicat Saul : Præstitisti mihi, ô David, centum præputia pro Merob ; præsta mihi alia centum, et dabo tibi Michol ; sic Laban pro septem annis servitutis Jacobi substituens Liam, voluit ut alios septem annos sibi serviret pro Rachele. Genes. 29. v. 20 et 27.

Porro olim mariti coemebant uxores, dando pro eis pretium aut dotem vel dona sponsalia, uti ostendi Exodi 4. v. 26. Sic Saul ait hìc Davidi : Non est quod sollicitus sis de dote et pretio,

quo Michol uxorem emas; ista enim, cum sit filia regis, magno pretio æstimanda foret. Nam ego, cum sim rex opulentus, à te paupere pretium non requiro.

25. NON HABET REX SPONSALIA NECESSE.] *Sponsalia* vocat dotem, sive pretium sponsæ jam dictum, ut patet ex Hebr.

NISI TANTUM CENTUM PRÆPUTIA PHILISTHINORUM.] Cur Saul potius petiit præputia, quàm capita Philisthinorum? Resp. ne David afferret capita Hebræorum, fingens illa esse capita Philisthinorum; nam præputia Hebræi in Circumcisione deposuerant: quare si David Sauli præputia afferret, certum erat illa non esse Hebræorum, utpote quibus illa resecta et circumcisa erant, sed Philisthinorum. Ita Theod. et Procop. Adde capita tot asportare fuisse valde difficile, ac regi ea offerre fuisset spectaculum horridum et crudele.

Porro insidiosæ fuere hæ nuptiæ, et hæc conditio. Ideo enim præputia hæc centum petiit Saul, ut David cum centum Philisthæis confligens, ab aliquo eorum occideretur. Ita S. Chrys. homil. de Davide et Saule; S. August. in Psalmum 33; S. Ambros. serm. 18. in Ps. 118. Rursum Saul dedit suam Michol Davidi, ut illa Davidem vel perderet, vel sibi prodefor. Sed Deus Davidi favens utrumque discussit, et in Davidis bonum gloriamque convertit. Nam et David cecidit ducentos Philisthæos magna fortitudine et gloria, ac Michol magis Davidem quàm Saulem dilexit, eumque Saulis manibus eripuit, ut audiemus capite sequenti.

27. ET PERCUSSIT (occidit) EX PHILISTHIIM DUCENTOS VIROS,] ut eorum ducenta præputia offerret Sauli. Saul tantum petierat centum: David vero obtulit ducenta, ut liberalitatem et generositatem suam Sauli ostenderet.

30. ET EGRESSI SUNT PRINCIPES PHILISTHINORUM,] ad præliandum contra Hebræos. Sed cur egressi? Resp. ex antiquo et innato in Hebræos dissidio et odio: illud enim ad continua eos bella excitabat. Adde recentem odii bellique novi causam exstitisse, quod ignominiam in cæde Goliæ contractam, restauratis viribus et copiis delere voluerint. Recentior causa fuit, quòd David ducentos eorum occidisset, et præputia eorum Sauli obtulisset: quod ingens æstimabant ipsi suum esse probrum et ludibrium. Aliam causam dant Rabbini, scilicet quod David, utpote novus sponsus, primo anno nuptiarum abstenturus esset bello, ac uxori et familiæ vacaturus: ac proinde putabant Philisthæi jam tempus esse invadendi Hebræos, utpote quiescente Davide, quem solum timebant. Sic enim sancit Deus Deuteronom. 24. vers. 5. *Cum acceperit homo nuper uxorem, non procedet ad bellum, nec ei quidquam necessitatis injungetur publice: sed vacabit absque culpa domus sua, ut uno anno lætetur cum uxore sua.* Verum hæc lex non vetat novum sponsum ire ad bellum; sed tantum jubet ne quis eum ad bellum, aliudve onus publicum cogat; hoc enim significat τὸ *injungetur*. Quare timere poterant Philisthæi, si arma moverent, illico Davidem utpote Chiliarcham generosum eis occursurum, uti de facto eis occurrit, ut hìc dicitur: sed ipsi martem solitum cum Hebræis tentare voluerunt, sperantes se Davidem tandem aliquando superaturos.

CAPUT DECIMUM NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PRIMO, JONATHAS DAVIDEM SAULI RECONCILIAT. SECUNDO, V. 8. DAVID CÆDIT PHILISTHÆOS; UNDE SAUL INVIDIA ET SPIRITU MALO AGITATUS LANCEA CONATUR EUM CONFIGERE, SED ICTUM DECLINANS EVASIT DAVID. TERTIO, V. 11. SAUL MITTIT SATELLITES QUI DAVIDEM DOMI CAPIANT AD CÆDEM; SED MICHOL UXOR DAVIDEM MONET, ET DIMITTIT POSITO IN LECTO EJUS SIMULACRO. QUARTO, V. 18. DAVID FUGIT AD SAMUELEM; MOX MITTIT SAUL SATELLITES SUOS EODEM, QUI OMNES CUM SAMUELE PROPHETANT, AC TANDEM IPSE QUOQUE SAUL SUOS SEQUENS, CUM SAMUELE EJUSQUE SOCIIS PROPHETAT; UNDE PROVERBIUM: NUM ET SAUL INTER PROPHETAS?

1. LOCUTUS est autem Saul ad Jonatham filium suum, et ad omnes servos suos,
ut occiderent David. Porro Jonathas filius Saul diligebat David valde.
2. Et indicavit Jonathas David, dicens: Quærit Saul pater meus occidere te;
quapropter observa te, quæso, manè, et manebis clam, et absconderis. 3. Ego
autem egrediens stabo juxta patrem meum, et in agro ubicumque fueris;
et ego loquar de te ad patrem meum; et quodcumque videro, nuntiabo
tibi. 4. Locutus est ergo Jonathas de David bona ad Saul patrem suum,
dixitque ad eum: Ne pecces, rex, in servum tuum David; quia non peccavit tibi, et opera
ejus bona sunt tibi valde. 5. Et posuit animam suam in manu sua, et percussit Philisthæum,
et fecit Dominus salutem magnam universo Israeli; vidisti, et lætatus es. Quare ergo peccas
in sanguine innoxio, interficiens David qui est absque culpa? 6. Quod cum audisset Saul,
placatus voce Jonathæ, juravit: Vivit Dominus, quia non occidetur. 7. Vocavit itaque Jonathas David, et indicavit ei omnia verba hæc, et introduxit Jonathas David ad Saul, et fuit

ante eum, sicut fuerat heri et nudiustertius. 8. Motum est autem rursum bellum; et egressus David, pugnavit adversum Philisthiim, percussitque eos plaga magna, et fugerunt à facie ejus. 9. Et factus est spiritus Domini malus in Saul; sedebat autem in domo sua, et tenebat lanceam, porro David psallebat manu sua. 10. Nisusque est Saul configere David lancea in pariete, et declinavit David à facie Saul; lancea autem casso vulnere perlata est in parietem, et David fugit, et salvatus est nocte illa. 11. Misit ergo Saul satellites suos in domum David, ut custodirent eum, et interficeretur mane. Quod cum annuntiasset David Michol uxor sua, dicens: Nisi salvaveris te nocte hac, cras morieris; 12. deposuit eum per fenestram. Porro ille abiit et aufugit, atque salvatus est. 13. Tulit autem Michol statuam, et posuit eam super lectum, et pellem pilosam caprarum posuit ad caput ejus, et operuit eam vestimentis. 14. Misit autem Saul apparitores, qui raperent David, et responsum est quod ægrotaret. 15. Rursumque misit Saul nuntios ut viderent David, dicens: Afferte eum ad me in lecto, ut occidatur. 16. Cumque venissent nuntii, inventum est simulacrum super lectum, et pellis caprarum ad caput ejus. 17. Dixitque Saul ad Michol: Quare sic illusisti mihi, et demisisti inimicum meum ut fugeret? Et respondit Michol ad Saul: Quia ipse locutus est mihi: Dimitte me, alioquin interficiam te. 18. David autem fugiens salvatus est, et venit ad Samuel in Ramatha, et nuntiavit ei omnia quæ fecerat sibi Saul; et abierunt ipse et Samuel, et morati sunt in Naioth. 19. Nuntiatum est autem Sauli à dicentibus: Ecce David in Naioth in Ramatha. 20. Misit ergo Saul lictores, ut raperent David; qui cum vidissent cuneum Prophetarum vaticinantium, et Samuelem stantem super eos, factus est etiam Spiritus Domini in illis, et prophetare cœperunt etiam ipsi. 21. Quod cum nuntiatum esset Sauli, misit et alios nuntios, prophetaverunt autem et illi. Et rursum misit Saul tertios nuntios qui et ipsi prophetaverunt. Et iratus iracundia Saul, 22. abiit etiam ipse in Ramatha, et venit usque ad cisternam magnam, quæ est in Socho, et interrogavit, et dixit: In quo loco sunt Samuel et David? Dictumque est ei: Ecce in Naioth sunt in Ramatha. 23. Et abiit in Naioth in Ramatha, et factus est etiam super eum Spiritus Domini, et ambulabat ingrediens, et prophetabat usque dum veniret in Naioth in Ramatha. 24. Et exspoliavit etiam ipse se vestimentis suis, et prophetavit cum cæteris coram Samuele, et cecidit nudus tota die illa et nocte. Unde et exivit proverbium: Num et Saul inter Prophetas?

1. LOCUTUS EST AUTEM SAUL AD JONATHAM FILIUM SUUM, ET AD OMNES SERVOS SUOS, UT OCCIDERENT DAVID.] Crescente virtute et victoriis Davidis, crescit in eum invidia et odium Saulis. Virtutis enim comes invidia. Quare quem per se non potuit configere, eum per filium Jonatham et servos suos fidissimos, ait Josephus, occidi jubet. Sed omnia superavit Dei providentia protegens Davidem, ac invicta Davidis patientia et prudentia, quæ eum omnibus superiorem, indeque ubique gloriosiorem effecit. Nam Jonathas magis dilexit Davidem quàm patris impium mandatum: imo Sauli mandanti restitit, eique sua efficaci eloquentia Davidis odium eximens, illud in amorem convertit.

5. ET POSUIT ANIMAM SUAM IN MANU SUA,] hoc est, exposuit se suamque vitam evidenti mortis periculo pro te tuoque regno, dum duellum tam impar et formidabile cum gigante Golia iniit. Tunc enim Hebræis videbatur David animam, id est, vitam suam in manu gestare, eamque offerre Goliæ ut eam auferret.

QUARE ERGO PECCAS IN SANGUINE INNOXIO? quasi dicat: Cur peccare proponis? cur destinas et decernis effundere innoxium, imo adeo tibi beneficum sanguinem Davidis; τὸ ergo *peccas*, significat actum destinatum et inchoatum, sed necdum perfectum.

6. QUOD CUM AUDISSET SAUL, PLACATUS VOCE JONATHÆ JURAVIT: VIVIT DOMINUS QUIA NON OCCIDETUR.] Vide hîc quàm efficax fuerit sermo Jonathæ, æque ac patientia, modestia, oratio et virtus Davidis, quæ tam immane odium Sauli excussit, illudque in amorem transtulit. Hæc est Christi et Sanctorum illustris victoria, qua vincendo in bono malum, adversarios vincunt, non eos occidendo, sed ex inimicis amicos efficiendo; quod longe difficilius, gloriosius, et divinius est. Occiditur enim in homine vivo odium et inimicitia, fitque ut in eo vivat amicitia et charitas. Et hoc satagebat peragere David, scilicet non tam ut ipse cædem Saulis evaderet, quàm ut Saulem suæ menti, rationi, amori pristino, et gratiæ Dei restitueret. Quare David fuit hic typus et præcursor Christi; sicut enim David maleficia Saulis ultus est per beneficia, ideoque eadem sua tolerantia et beneficentia superavit, et in suî amorem convertit; sic et Christus cum Pharisæorum et Judæorum odiis certavit incensa sua charitate, ut cum crescerent odia, crescerent pariter ejus miracula, curationes et beneficia: quare odiis hisce eorum, et persecutionibus se vinci non permisit; sed ipse illa divina sua patientia et charitate absorpsit, sustulit, et in se suîque amorem convertit. Hic est apex virtutis et charitatis Christi: quem ipse sancto Stephano, sancto Paulo, aliisque Sanctis illustribus inspiravit. Unde S. Chrysostomus homil. de Davide et Saule, adducens exemplum Medici, qui pro ægroto contra ægritudinem pugnat, ideoque phrenetico etiam eum convicianti et verberanti non irascitur, sed condolens satagit ut ei phrenesim eximat, ita concludit:

Tu quoque igitur medicus esto ei, qui te læsit; unum hoc quære, quo pacto illi morbum adimas. Id quod fecit hic beatus, egestatem præ divitiis, solitudinem præ patria, labores periculaque præ deliciis ac securitate, perpetuum exilium præ terrarum orbe elegit, ut Saulem ab illo in ipsum odio malevolentiaque liberaret. At ne sic quidem melior factus est Saul, sed persequebatur, sed ubique circumibat quærens eum, qui non solùm nihil læserat, sed cum esset læsus, tum maxima, tum innumerabilia pro injuriis bona rependerat. Ac Saul imprudens post incidit in retia Davidis.

8. PERCUSSITQUE EOS PLAGA MAGNA.] Vide ut Deus Davidis patientiam nova de Philisthæis victoria remuneret: sed hæc novam Sauli concitavit invidiam; unde sequitur:

9. ET FACTUS EST SPIRITUS DOMINI MALUS IN SAUL,] quasi dicat: Deus immisit, vel permisit dæmonem invadere Saulem, ut ejus invidiam cruciando castigaret.

10. NISUSQUE EST SAUL CONFIGERE DAVID LANCEA.] Conatus est lancea transfigere Davidem. Vide quàm varium et inconstans sit cor hominis, præsertim impii et invidi, qualis erat Saul; hoc enim cum felle rancoris et odii plane sit imbutum, esto ad tempus melle amoris oblinatur, illico eo evaporante ad felleas suas iras, invidias et noxas inolitas revertitur.

11. MISIT ERGO SAUL SATELLITES SUOS IN DOMUM DAVID, UT CUSTODIRENT EUM (nocte ne per tenebras elaberetur) ET INTERFICERETUR MANE;] ut scilicet mane Davidem domo sua egredientem comprehenderent, et ad Saulem adducerent, ac coram eo ipsum occiderent, ut Saul certo videns occisum Davidem, eum amplius non timeret, quòd regnum sibi auferret. Addit Josephus l. 5. c. 14. et eum secutus Abulens. q. 11 et 12. Saulem constituisse judices, qui Davidem mane ad judicium evocatum capite damnarent: ut scilicet videretur non ex privato Saulis odio, sed justa judicum sententia damnatus et occisus: idque satis S. Script. et rationi videtur consonum. Verùm prior expositio planior et facilior est.

12. DEPOSUIT EUM PER FENESTRAM.] Quia satellites Saulis custodiebant ostia, ut Davidem comprehenderent et necarent: hinc Michol eum per fenestram dimisit. Sic S. Paulus Damasci ab Aretha obsessus, per sportam è muro dimissus evasit. 2. Corinth. 11. Nota hìc fidelitatem, prudentiam et amorem Michol in Davidem maritum. Nam primo, insidias patris ei detexit; secundo, consilium prudens dedit ut noctu aufugeret ne mane occideretur; tertio, operam addidit demittens eum per fenestram; quarto, ejus simulacrum posuit in lecto, de quo mox.

13. TULIT AUTEM MICHOL STATUAM, ET POSUIT EAM SUPER LECTUM, ET PELLEM PILOSAM CAPRARUM POSUIT AD CAPUT EJUS, ET OPERUIT EAM VESTIMENTIS.] Fecit hoc Michol eo fine, ut David haberet spatium fugiendi et evadendi. Simulavit enim Davidem ægrotare et jacere in lecto, ideoque non fugisse. Si enim satellites scivissent eum fugisse, illico fugientem persecuti fuissent, et comprehendissent. Dum autem putant eum domi in lecto jacere, tempus commodum ad eum honeste, modeste, sine trepitu et inopinate comprehendendum, cum scilicet David domo egrederetur, exspectant. Dixit ergo eis Michol Davidem jacere in lecto et ægrotare; hoc enim repræsentabat statua Davidis ab ea in lecto collocata, quam ipsi in cubiculo obscuro eminus intuentes, non statuam, sed Davidem ipsum esse putarunt. Interim Saul misit novos apparitores ad Davidem capiendum, quibus idipsum dixit Michol, scilicet Davidem ægrotare. Quare illi idipsum Sauli renuntiant: atque in hoc itu et reditu, item in deliberatione et consiliis multum temporis insumptum est, quo Davidi fugere licuit.

Pro, *statuam*, Hebr. est תרפים *theraphim*, quod Abulens. vertit: *lignum informe rotundum;* alii vertunt: *idolum*, vel, *oraculum;* alii: *astrolabium* ad cœli influxus recipiendum compositum; sed certum est *theraphim* significare *statuam*, ut vertit noster, scilicet effigiem hominis, puta Davidis, ut censet Theodor. Procop. Vide quæ de theraphim dixi Osee 3. vers. 4. Jud. 18. vers. 4 et 17. Septuag. vertunt κενοταφια, id est *sepulcra inania. Quomodo enim*, ut ait Theodor. *inane sepulcrum videtur quidem habere mortuum, sed non habet; ita etiam quod per vestes erat compositum, videbatur quidem esse David agens animam, sed non erat.*

Pro Hebr. כביר *kebir*, id est, *pellem pilosam*, Joseph. Procop. Theod. et alii multi legentes כבר *caber*, vertunt: *hepar capræ*, quod occisa capra adhuc palpitare et se motitare solet, ait Theodor. et Procop. ut videretur non esse statua, sed verus vivusque homo, puta David respirans; quasi ille videretur ægrotare sub stragulis, ibique trahere et agere animam.

Noster cum Septuag. et Chald. melius vertit: *pellem pilosam;* hanc enim posuit Michol, ut per hosce pilos rufos (in Galaadite enim, quæ vicina est Jerosolymæ, oves et capræ sunt rufi et fulvi coloris, ut dixi Cantic. c. 4. v. 1.) Davidis capillos rufos repræsentaret. Ita Theod. et Abulens. Aut certe ut molli hac pelle ægroti Davidis capitis confovere videretur: unde Vatablus vertit: *cervical*, vel *pulvinar ex pellibus caprarum.* Audi S. Hieron. Epist. 103. ad Marcel. *Venerunt nuntii et ecce* κενοταφια, *in lecto, pro cenotaphiis in Hebræo Teraphim, id est,* μορφωματα (*juxta Aquilæ interpretationem*) *posita sunt, et non jecur caprarum, ut nostri Codices habent, sed pulvillus de caprarum pelle consutus qui, intonsis pilis, caput involuti in lectulo hominis mentiretur.*

14. MISIT AUTEM SAUL APPARITORES QUI RAPERENT DAVID.] Saul videtur jussisse custodibus ut Davidem noctu domi suæ custodirent, mane vero domo egredientem comprehenderent et ad se deducerent occidendum. Verum videns custodes tardare, eo quòd, ut ipse putabat, David domi se contineret, nec egrederetur, moræ impatiens timensque ne David elaberetur, aut (ut suspicax est invidia) ne custodes muneribus vel promissis corrumperet, novos misit apparitores, qui domum Davidis invaderent, indeque Davidem violenta manu ad se abriperent; quòd si resisteret, occiderent.

Porro David in hisce angustiis constitutus composuit recitavitque Psalmum 58. *Eripe me de inimicis meis, Deus meus, et ab insurgentibus in me libera me.* Id patet ex ejus inscriptione, quæ sic habet in versione S. Hieron. *Victori, ut non disperdat David humilem et simplicem, quando misit Saul ut custodirent domum, ut occiderent eum.* Orando ergo et psallendo Dei opem invocavit: qui proinde Saulis consilia discussit, et Davidem salvavit. Idem faciamus nos in peri-

culis et ærumnis, atque simile Dei auxilium experiemur.

Et responsum est (à Michol vel ejus ancillis et famulis) quod David ægrotaret.] Ac simul Michol apparitoribus Saulis non credentibus vel dubitantibus, eminus simulacrum Davidis in obscuro angulo lectoque decumbens ostendit, quod illi ipsum Davidem esse rati, rem totam ad Saulem detulerunt. Mentitur hîc Michol, sed putabat in tali casu ad salvandam Davidis mariti sui vitam, non tantum licitum, sed et honestum, imo necessarium esse mendacium, uti putarunt obstetrices Ægyptiæ, Exodi 1. et Raab Josue 2. aliique permulti etiamnum putant : qua in re errant.

Audi Josephum lib. 6. cap. 14. *Parato lecto tanquam ægrotanti, stragulis jecur capræ recens exemptum subjecit, diluculoque venientibus, quos pater ad Davidem miserat, ostendit lectum opertum, et quòd palpitatione jecoris stragula moveri viderent, maritum ægrum anhelare persuasit, addens totam noctem inquietam eum egisse.* Sed hepar hoc capræ superius ex S. Hieron. rejeci.

18. Ecce David in Naioth in Ramatha.] *Naioth*, ait Adrichomius, locus est in urbe (juxta urbem) Ramatha sive Rama, tribus Benjamin, sex milliaribus distans ab Jerusalem versus Bethel, ubi David et Samuel manserunt, ac Saul prophetavit. Chald. pro *Naioth* vertit : *domus doctrinæ*. Hîc enim erat *Ecclesia*, ut aiunt Septuag. et Joseph. hoc est cœtus et collegium Prophetarum, id est, virorum religiosorum Deo vacantium.

20. Qui cum vidissent cuneum Prophetarum vaticinantium,] id est, laudantium Deum solitis hymnis et psalmis. *Prophetare* enim subinde est quod laudare et psallere. Sic 1. Paral. 25. v. 1. David constituisse dicitur Asaph et Hemam qui *prophetarent* (id est, psallerent) *in citharis et psalteriis.* Simile habetur 2. Paral. 35. 15; vide quæ de his Prophetis dixi c. 10.

Et Samuelem stantem super eos,] quasi dicat : Samuel præsidebat eis quasi eorum præcentor et choragus. Dices : Quomodo ergo dictum est cap. 11. v. ultim. quod Samuel ultra non viderit Saulem usque ad diem mortis suæ ? Respondent Hebræi apud S. Hieron. Samuelem veniente Saule se abscondisse, aut certe Samuelem non vidisse Saulem in habitu regio, uti ante viderat. Saul enim hîc prophetans eo se nudaverat. Sed planius dicimus Samuelem non vidisse, id est invisisse Saulem, uti dixi cap. 15.

Factus est etiam spiritus Domini in illis, et prophetare (psallere) cœperunt etiam ipsi.] Spiritus hic Dei dictavit eis hymnos quos caneret, puta eosdem quos canebat Samuel cum suis, et simul indidit eis affectum canendi, ac modulos vocis ad scite canendum. Fecit hoc Deus in gratiam Davidis, ut eis haberet tempus effugiendi.

Moral. disce hîc quantum valeat bonorum societas, æque ac Sanctorum virtus et merita. Nam hi nebulones vel ministri impii Saulis inter prophetas facti sunt prophetæ, Deumque laudarunt quasi Samuel et David eis suum spiritum afflassent.

24. Et exspoliavit etiam ipse se vestimentis suis,] ita ut esset omnino nudus, aiunt nonnulli. Honestius Angelomus, Lyran. et Abulensis censent Saulem nudasse se exterioribus duntaxat vestimentis regiis, non vero intimis ; quia spiritus Dei non adimit pudorem, ait Vatablus, ut libere Dei laudes deprædicentur : imo spiritus Dei ita Saulem extra se rapuit, ut nesciret quid ageret, ait Aben Ezra. Addit Lyran. Saul, inquit, vestem regiam deposuit, et pro ea vestem religiosam seu divinis laudibus accommodatam, qualem habebat Samuel et Prophetæ, induit : uti faciunt subinde Principes, qui S. Francisci habitum, pietatis ergo assumunt.

Et cecidit (ita lege cum Roman. Sept. non *cecinit*, ut legunt nonnulli) nudus (eo modo quo jam dixi) tota die illa et nocte ;] ut David haberet tempus sufficiens ad fugiendum. Vide hîc quàm miram Deus Davidis sui habuerit providentiam, et quàm miris modis eum servarit ; hoc merebatur Davidis patientia, confidentia, sanctitas. *Cecidit* ergo Saul, quia viribus et sensibus destitutus erat, ait Abulens. Aben Ezra et Vatabl. vel potius, quia Deum, prosternens se in terram, cum cæteris prophetis adorabat. 1. Corinth. 14. Ita Serarius.

Num et Saul inter prophetas ?] Idem de Saule dictum audivimus, c. 10. sed ibi novitas ; hîc autem contrarietas fuit ratio et causa proverbii. Mirabantur enim omnes Saulem Davidi prophetæ tam infestum invidumque subito ita mutatum, ut inter socios ejus prophetaret et ipse, psalleretque.

Addit Auctor mirabilium S. Scripturæ apud S. Augustin. lib. 2. cap. 10. Saulem stricto arcu famulos suos insecutum. Porro S. Aug. in psal. 103. ex hoc loco docet etiam improbis (qualis erat Saul) in ipso subinde actu et æstu improbitatis dari spiritum prophetiæ : hic enim est gratia gratis data, non gratum faciens uti est charitas. *Saul*, ait, *non cum persecutus fuisset, sed cum actu persequeretur Davidem, prophetavit*, etc. *Impleti sunt spiritu prophetiæ qui missi sunt, et prophetaverunt. Sed forte bono illi animo venerant vel ob necessitatem officii sui, vel non facturi quod jussum est. Misit et alios ; hoc in eis factum est, et eorum hoc modo animum interpretemur. Cum illi tardarent, venit ipse furens, anhelans cædem, sanguinem sitiens innocentis sancti, qui etiam ingratus erat, et ipse impletus est spiritu prophetandi et prophetavit. Non ergo se jactent, qui forte sine charitate habuerint hoc munus Dei sanctum sicut sanctum baptismum ; sed videant qualem rationem habituri sint cum Deo, qui sanctis non sancte utuntur. Ex his erunt qui dicturi sunt : In nomine tuo prophetavimus ; non illis dicetur : Mentimini, sed dicetur : Non novi vos ; recedite à me qui operamini iniquitatem ; quia si habeam omnem prophetiam, charitatem autem non habeam, nihil sum. Prophetavit autem et Saul, sed operabatur iniquitatem.*

Sic Balaam prophetavit in ipso actu impietatis, quo persequebatur Hebræos. Numer. c. 22. et seq. æque ac Caiphas persequens adigensque Christum ad necem, prophetavit oportere eum mori pro populo Joan. 11. v. 50.

Moral. vide et mirare hîc Dei in impios etiam obstinatos potentiam, æque ac clementiam et beneficentiam ; utpote quæ eorum cor ita immutet et elevet, ut prophetent ; itaque eos immutat, ut ad se per pœnitentiam redeant ; sed illi in sua pervicacia se obdurantes, cum Dei clementia sua duritie pugnant et certant. Sic enim fecit hîc in Saule. Simile et longe amplius fecit in Saulo ; dum eum adhuc *spirantem minarum et cædis in discipulos Domini*, in

ipso persecutionis itinere et fervore, cœlesti luce et voce siderans illico immutavit, ex Saulo Paulum, ex persecutore Apostolum, ex Pharisæo Doctorem Gentium effecit. Actor. 9. ut de eo, æque ac Saule diceretur : *Num et Saulus inter Prophetas;* imo inter Apostolos? Hæc mutatio dexteræ Excelsi; sed major in Saulo, quàm in Saule. Nam in Saule mansit cor pravum, invidia et odio Davidis occæcatum cum prophetia; in Saulo vero cor ferreum, odio Christi et Christianorum accensum, illo à Deo per miraculum exempto, factum est cor sanctum, cœleste et divinum, insatiabili Christi et Christianorum amore æstuans et flagrans.

CAPUT VIGESIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

David, cum Jonatha de iniquo patris in se odio expostulans, cum eo foedus initum certis pactis renovat et confirmat; quare Jonathas v. 18. promittit ei se patris erga eum animum exploraturum, ac per sagittas ejus amorem vel odium significaturum. Ergo v. 27. Davidem apud patrem excusat; sed pater in eum exardescens lanceam parat; unde v. 36. Jonathas ex condicto odium implacabile patris per sagittas Davidi significat, ac mox eum lacrymis amplexans in pace dimittit.

1. Fugit autem David de Naioth, quæ est in Ramatha, veniensque locutus est coram Jonatha : Quid feci? quæ est iniquitas mea, et quod peccatum meum in patrem tuum, quia quærit animam meam? 2. Qui dixit ei : Absit, non morieris, neque enim faciet pater meus quidquam grande vel parvum, nisi prius indicaverit mihi; hunc ergo celavit me pater meus sermonem tantummodo, nequaquam erit istud. 3. Et juravit rursum Davidi. Et ille ait : Scit profecto pater tuus quia inveni gratiam in oculis tuis, et dicet : Nesciat hoc Jonathas, ne forte tristetur. Quinimmo vivit Dominus, et vivit anima tua, quia uno tantum (ut ita dicam) gradu, ego morsque dividimur. 4. Et ait Jonathas ad David: Quodcumque dixerit mihi anima tua, faciam tibi. 5. Dixit autem David ad Jonatham : Ecce calendæ sunt crastino, et ego ex more sedere soleo juxta regem ad vescendum; dimitte ergo me ut abscondar in agro usque ad vesperam diei tertiæ. 6. Si respiciens requisierit me pater tuus, respondebis ei : Rogavit me David, ut iret celeriter in Bethlehem civitatem suam; quia victimæ solemnes ibi sunt universis contribulibus suis. 7. Si dixerit : Bene; pax erit servo tuo : si autem fuerit iratus, scito quia completa est malitia ejus. 8. Fac ergo misericordiam in servum tuum; quia fœdus Domini me famulum tuum tecum inire fecisti. Si autem est iniquitas aliqua in me, tu me interfice, et ad patrem tuum ne introducas me. 9. Et ait Jonathas : Absit hoc à te; neque enim fieri potest ut, si certe cognovero completam esse patris mei malitiam contra te, non annuntiem tibi. 10. Responditque David ad Jonatham : Quis renuntiabit mihi, si quid forte responderit tibi pater tuus dure de me? 11. Et ait Jonathas ad David : Veni et egrediamur foras in agrum. Cumque exissent ambo in agrum, 12. ait Jonathas ad David : Domine Deus Israel, si investigavero sententiam patris mei crastino vel perendie, et aliquid boni fuerit super David, et non statim misero ad te, et notum tibi fecero; 13. hæc faciat Dominus Jonathæ, et hæc addat. Si autem perseveraverit patris mei malitia adversum te, revelabo aurem tuam, et dimittam te ut vadas in pace, et sit Dominus tecum sicut fuit cum patre meo. 14. Et si vixero, facies mihi misericordiam Domini; si vero mortuus fuero, 15. non auferes misericordiam tuam à domo mea usque in sempiternum, quando eradicaverit Dominus inimicos David, unumquemque de terra; auferat Jonatham de domo sua, et requirat Dominus de manu inimicorum David. 16. Pepigit ergo Jonathas fœdus cum domo David, et requisivit Dominus de manu inimicorum David. 17. Et addidit Jonathas dejerare David, eo quod diligeret illum; sicut enim animam suam, ita diligebat eum. 18. Dixitque ad eum Jonathas : Cras calendæ sunt, et requireris; 19. requiretur enim sessio tua usque perendie. Descendes ergo festinus, et venies in locum ubi celandus es in die qua operari licet, et sedebis juxta lapidem, cui nomen est Ezel. 20. Et ego tres sagittas mittam juxta eum, et jaciam quasi exercens me ad signum. 21. Mittam quoque et puerum, dicens ei : Vade, et affer sagittas. 22. Si dixero puero : Ecce sagittæ intra te sunt, tolle eas; tu veni

ad me, quia pax tibi est, et nihil est mali, vivit Dominus; si autem sic locutus fuero puero: Ecce sagittæ ultra te sunt, vade in pace, quia dimisit te Dominus. 23. De verbo autem quod locuti sumus ego et tu, sit Dominus inter me et te usque in sempiternum. 24. Absconditus est ergo David in agro, et venerunt calendæ, et sedit rex ad comedendum panem. 25. Cumque sedisset rex super cathedram suam (secundum consuetudinem) quæ erat juxta parietem, surrexit Jonathas, et sedit Abner ex latere Saul, vacuusque apparuit locus David. 26. Et non est locutus Saul quidquam in die illo: cogitabat enim quod forte evenisset ei, ut non esset mundus, nec purificatus. 27. Cumque illuxisset dies secunda post calendas, rursus apparuit vacuus locus David, dixitque Saul ad Jonatham filium suum: Cur non venit filius Isai nec heri, nec hodie, ad vescendum? 28. Responditque Jonathas Sauli: Rogavit me obnixe ut iret in Bethlehem, 29. et ait: Dimitte me, quoniam sacrificium solemne est in civitate, unus de fratribus meis accersivit me; nunc ergo si inveni gratiam in oculis tuis, vadam cito, et videbo fratres meos. Ob hanc causam non venit ad mensam regis. 30. Iratus autem Saul adversum Jonatham, dixit ei: Fili mulieris virum ultro rapientis, numquid ignoro quia diligis filium Isai, in confusionem tuam et in confusionem ignominiosæ matris tuæ? 31. Omnibus enim diebus, quibus filius Isai vixerit super terram, non stabilieris tu, neque regnum tuum. Itaque jam nunc mitte, et adduc eum ad me; quia filius mortis est. 32. Respondens autem Jonathas Sauli patri suo, ait: Quare morietur? quid fecit? 33. Et arripuit Saul lanceam ut percuteret eum. Et intellexit Jonathas quod definitum esset à patre suo, ut interficeret David. 34. Surrexit ergo Jonathas à mensa in ira furoris, et non comedit in die calendarum secunda panem. Contristatus est enim super David, eo quod confudisset eum pater suus. 35. Cumque illuxisset mane, venit Jonathas in agrum juxta placitum David, et puer parvulus cum eo, 36. et ait ad puerum suum: Vade, et affer mihi sagittas quas ego jacio. Cumque puer cucurrisset, jecit aliam sagittam trans puerum. 37. Venit itaque puer ad locum jaculi quod miserat Jonathas; et clamavit Jonathas post tergum pueri, et ait: Ecce ibi est sagitta porro ultra te. 38. Clamavitque iterum Jonathas post tergum pueri, dicens: Festina velociter, ne steteris. Collegit autem puer Jonathæ sagittas, et attulit ad dominum suum; 39. et quid ageretur penitus ignorabat; tantummodo enim Jonathas et David rem noverant. 40. Dedit ergo Jonathas arma sua puero, et dixit ei: Vade et defer in civitatem. 41. Cumque abiisset puer, surrexit David de loco qui vergebat ad Austrum, et cadens pronus in terram, adoravit tertio, et osculantes se alterutrum, fleverunt pariter. David autem amplius. 42. Dixit ergo Jonathas ad David: Vade in pace; quæcumque juravimus ambo in nomine Domini, dicentes: Dominus sit inter me et te, et inter semen meum et semen tuum usque in sempiternum. 43. Et surrexit David, et abiit; sed et Jonathas ingressus est civitatem.

3. UNO TANTUM (UT ITA DICAM) GRADU EGO MORSQUE DIVIDIMUR,] quasi dicat: Vicinus sum morti, instat mihi mors parata à patre tuo; tantum deest illi occasio necis meæ patrandæ, illam quærit, illaque data certo me occidet. Sic ægris et senibus instat, mors, ut ab ea uno tantum gradu vel passu distare videantur. Sic navigantes in mari uno tantum palmo, et ut poeta ait, *quatuor digitis*, distant à morte: palmo enim duntaxat limbus navis super mare eminet, quem si mare fluctuans transcendat, eam cum rectoribus submerget. Sic quilibet homo uno gradu distat à morte: si enim vel febri vel peste corripiatur, morietur; imo gutta una aquæ sive catharri nocte in fauces defluens eum suffocabit, uti multis accidere vidimus. Et hæc est vita tam caduca, tam incerta, tam brevis, cui mortales inhiant, et quasi semper duraturæ incumbunt, ut ei opes, honores, delicias sine fine comparent. O quam exigui sunt mortalium termini! ô quam exigui sunt mortalium animi! *Filii hominum, ut quid diligitis vanitatem, et quæritis mendacium?* Cur non vitam præsentem tam fallacem contemnitis, ac futuram beatam et æternam ambitis?

5. ECCE CALENDÆ SUNT CRASTINO, ET EGO EX MORE SEDERE SOLEO JUXTA REGEM AD VESCENDUM: DIMITTE ERGO ME, UT ABSCONDAR IN AGRO USQUE AD VESPERAM DIEI TERTIÆ.] *Calendæ* erat primus dies mensis, qui apud Hebræos non quidem proprie erat festus, sed tamen sacrificiis celebris: vocabaturque Hebr. כודש *Chodes*, id est innovatio Lunæ et mensis, Græce νεομηνία, Latine, *novilunium;* Hebræi enim habebant menses lunares, adeoque novilunium, sive prima dies novæ lunæ et lunationis, erat primus dies mensis, ut dixi Numer. 28. 11, ubi causas hujus rei dedi; quare illo die sacrificium, indeque convivium cum amicis agitabant. Hac de causa David, quasi gener regis, eo die solebat mensæ Saulis accumbere; sed quia eum sibi adeo infensum expertus erat, non fuit ausus ad eum accedere, ne rursus ab eo lancea feriretur. Ait ergo Jonathæ ut animum patris erga se exploret, se interim mutato habitu latitaturum in agro vicino, ut à Jonatha responsum exspectet usque ad diem tertium; ut si primo die Calendarum Jonathas non habeat occasionem agendi cum patre de Davide, aucupetur illam secundo, ac tertio die eamdem sibi significet, ut si videat

patrem mitigatum et odium deposuisse, ad mensam ejus accedat; sin autem, fuga saluti suæ consulat.

Chaldæus ait fuisse calendas mensis secundi, puta Aprilis, et embolismi diem, quo proinde celebrabatur pascha; ut David sic in eo à Saule quæsitus ad necem, fuerit typus Christi in Paschate à Judæis occisi, sed à morte die tertia gloriose resurgentis.

Sic et Romani celebres habebant mensium suorum calendas. *Calendæ* enim, ait Macrobius l. 1. Saturn. c. 16. in fine, *inde sunt dictæ quod in illis Pontifex calata, id est vocata, in Capitolium plebe, quot numero dies à Calendis ad Nonas superessent pronuntiabat, et quintanas quidem, dicto quinquies verbo* καλω, *septimanas, repetito septies, prædicabat.* Græci quoque celebrabant festa επεμηνια, teste Turnebo lib. 3. c. 4.

8. Quia fœdus Domini me famulum tuum tecum inire fecisti.] *Fœdus Domini* vocat fœdus coram Domino, et interposito Domini in juramento fœderali nomine, initum. Item Dei respectu, veneratione et amore sancitum. Dicit hoc David, ut acrius pungat animum Jonathæ ad fœdus servandum, et juxta illud præstandum sibi opem apud patrem; utpote quam non tantum sibi, sed et Deo quasi promissam præstiturus sit.

Si autem est iniquitas aliqua in me, tu me interfice, et ad patrem tuum ne introducas me,] ne ille odio suo inveterato ardens in me sæviat, neque crudeliter excruciet, q. d. Moriar potius manu amica, quam inimica. Sic Phædra apud Senecam ait Hippolyto suo: *Nimis opto amantis immori manibus.* Similiter ait hîc David: Si mortem evadere nequeo, si moriendum mihi sit; malo amica tua manu amicè occumbere, quam inimici hostili et crudeli vindicta discruciari. Sciebat David Jonatham, utpote amicum, id nequaquam facturum: sed utitur hac phrasi ad pathos, ut cor Jonathæ cruciet, ipsumque adigat ad suam causam apud patrem serio et efficaciter peragendam. Ita Abulensis. Sic enim solent amantes amorem amantium stimulando acuere. Similiter Japones suos cognatos vel amicos à rege ad mortem damnatos sua manu obtruncant; ne id fiat per inimicum vel carnificem: hoc enim ipsi infame et probrosum putant.

9. Completam esse patris mei malitiam contra te,] ut plene planeque decreverit te ad necem persequi et occidere.

12. Domine Deus Israel,] subaudi, castiga et vindica me, si fidem Davidi meo datam fefellero. Jonathas enim ex æstu amoris perturbate, interrupte et incise loquitur, uti solent facere amantes. Nam invocat Deum, nec sensum explet, sed per enallagen personæ, mentem et os à Deo ad Davidem adeo à se amatum convertit, dicens:

Et non statim misero ad te, ô David mi! Deinde sensum explet dicens: Hæc faciat Dominus Jonathæ et hæc addat,] quasi dicat: Hisce et hisce pœnis me afficiat, et plures addat pœnasque pœnis accumulet.

13. Revelabo aurem tuam,] quasi dicat: Secreto, sed certo tibi quasi in aurem ingeram et indicabo.

Et sit Dominus tecum, sicut fuit cum patre meo,] ut sicut illum ex humili vilique ad regnum evexit, et tot victoriis cumulavit; ita faciat et tibi. Tacite enim Jonathas hîc Davidi regnum vaticinatur. Audi S. Hieron. hîc in Tradit. *Sit Dominus tecum, sicut fuit cum patre meo, id est, sublime faciat regnum tuum, sicut sublime fecit patris mei regnum. Et si vixero, facias mihi misericordiam Domini; ut scilicet sim secundus in regno tuo; et si mortuus fuero, non auferes misericordiam tuam à domo mea usque in sempiternum.*

Sic et Angelomus, Lyran. Abulensis et Vatabl. idque ita esse patet, ex eo quod Jonathas ait Davidi c. 23. 17. *Et tu regnabis super Israel, et ego ero tibi secundus, sed et pater meus Saul scit hoc.*

14. Et si vixero, facies mihi misericordiam Domini,] id est, coram Domino, Dominique nomine interposito mihi à te in fœdere promissam c. 18. 3. sic enim vocavit *fœdus Domini* v. 8. Alii *Domini*, id est, *Domino gratam et placitam*, ait Pagnin. Aut potius *Domini*, id est, *magnam et insignem*, qualem scilicet solet Dominus suis fidelibus et amicis exhibere: quæ enim Domini sunt magna sunt. Sic dicuntur *Cedri Dei* et *montes Dei*, id est, magni et excelsi. Ita Vatabl. Sanchez et alii.

Porro Hebræa hîc implexa sunt et obscura, et variis varie vertuntur: sed sic optime vertas, ut τὸ ולא *velo*, id est, *et non* quod ter repetitur, legas non assertive, sed interrogative, hoc modo: *Et non*, id est, *Et nonne cum adhuc fuero vivens, nonne, inquam, facies mecum misericordiam Domini? Et nonne, si moriar, non exscindes misericordiam à domo mea?* quasi dicat: Omnino facies, et non exscindes, ut clare vertit Noster. Sic videntur interpretari Septuag. qui pro τὸ *et non*, vertunt: *et si*, hoc est *nonne?* si tamen assertive malis legere, post τὸ *et non*, subaudiendo *tantum;* sic ad verbum verte cum Pagnino et Vatablo: *Et non tantum adhuc me vivente facies mecum misericordiam Domini, et non moriar; sed etiam non abscindes misericordiam tuam à domo mea usque in seculum, nec* (tum quidem) *cum absciderit Dominus inimicos David:* qui sensus in re idem est cum priori; et utrumque clare reddit vulgatus Interpres.

15. Auferat Jonatham de domo sua.] Hæc verba non sunt in Hebræo, sed in Septuag. et Latinis Roman. Sensus est quasi dicat: Si ego Jonathas tibi, ôDavid, fuerim infidus et fœdifragus, precor ut Deus me puniat, et meam familiam posteritatemque auferat et subvertat, utque Deus requirat, ut judicet, vindicet, et ulciscatur inimicos Davidis, et per consequens me meosque, si contra fœdus cum eo initum me ejus hostem ostendero. Ita Abulensis. Jurat enim Jonathas juramento execratorio se fidem Davidi datam servaturum.

16. Et requisivit Dominus de manu inimicorum David.] Interrumpit hîc Auctor libri seriem historiæ et pacti, ut significet ita reipsa evenisse postea, sicut imprecatus fuerat Jonathas: scilicet Deum *requisivisse*, id est, exegisse vindictam de Saule cæterisque inimicis Davidis, qui eum injuste persecuti fuerant et afflixerant. Ita Angelomus, qui et alium sensum affert, nimirum hunc: *Deus requisivit*, id est, rationem exegit ab iis qui noluerunt cum Davide inire fœdus, sicut inierat Jonathas: utpote cum viderent Dominum stare et pugnare cum Davide.

Porro Septuag. Chald. Vatabl. ex Hebræo sic apposite vertunt : *Et requirat Dominus de manu inimicorum David :* sicque exponunt, ut hæc verba sint quasi materia fœderis, quod Jonathas cum Davide iniit, quasi dicat : *Pepigit Jonathas fœdus, cum domo David* dicendo : *Requirat*, id est, castiget et ulciscatur *Dominus* inimicos Davidis, qui eum inique vexant et insectantur, ac consequenter castiget quoque et puniat me meosque, si fidem fallam, eique ex amico fiam inimicus.[1]

19. Requiretur enim sessio tua,] id est locus sessionis tuæ in mensa, quasi dicat : Quæret Saul cur vacuus sit locus sessionis tuæ, id est, cur tu absis à mensa præter solitum. Solebat enim David sæpe, præsertim diebus festis vel celebribus, quales erant Calendæ, quasi gener regis illi in mensa assidere tertio loco; aiunt Septuag. et Josephus. Nam in mensa primus sedebat Saul, secundus à dextris sedebat Jonathas filius, tertius David gener : Abner vero patruelis Saulis et princeps militiæ sedebat secundus à sinistris ex adverso Jonathæ.

Usque perendie,] primo enim die Calendarum Saul faciebat solemne epulum ex victimis pacificis à se Deo immolatis : secundo vero die reliquias consumebat juxta legem, Levit. 7. Quare usque ad tertium diem locus Davidis in mensa Saulis futurus erat vacuus, et causam absentiæ Davidis ex Jonatha quæsiturus erat Saul.

Descendes ergo festinus, et venies in locum ubi celandus es in die qua operari licet,] quasi dicat : Primo die post Calendas venies *in Ezel*, ut ibi lateas; nam ipso die Calendarum *operari*, et consequenter proficisci et magnum iter facere non licet. Licet enim Calendæ sive Neomenia non esset proprie festum à lege indictum, ut eo operari et proficisci vetaret; tamen populus ex devotione et consuetudine Neomeniam ut festum colebat, illoque die ab opere cessabat, ac sacrificiis epulisque vacabat. Ita Abulensis qui citat S. Augustinum dicentem : *Melius facerent Judææ mulieres si in Neomeniis nerent, quàm in his impudice saltarent.* Forte etiam Jonathas non loquitur de Calendis, sed de Sabbato, quod tum occurrebat, quo operari non licebat.

Et sedebis juxta lapidem cui nomen est Ezel.] Hebr. *Hacyel*, hoc est, sedebis juxta certum lapidem qui vocatur *Ezel*, id est, *itinerarius*, ait Pagnin. eo quod itinerantibus in bivio demonstret utriusque viæ exitum, qualis fuit lapis Mercurii : hic enim erat Deus et index viarum. Ita Lyran. et Vatabl. Aut dictus est *itinerarius*, eo quod viatoribus milliaria et distantiam locorum ostendat. Sic enim postea Romani, omnis politiæ æmuli, in celebrioribus viis statuerunt lapides milliarios. Unde illæ phrases : *Primo ab urbe lapide, secundo vel tertio ab urbe lapide ;* hoc est primo, secundo vel tertio ab urbe milliario : Lapides hi etiamnum Romæ nonnullis in locis exstant. Et talis fuisse videtur lapis hic *Ezel.* Audi Adrichomium : Lapis Ezel dicitur à viatoribus seu de ambulatione ; distat à Jerusalem 150 stadiis, et ab Jordane stadiis sexaginta, teste Josepho lib. 5. Antiq. c. 4. Idem lapis vel locus à Septuag. dicitur *Ergab :* causam dicam v. 41.

20. Et jaciam quasi exercens me ad signum,] ut scopum sagitta configam. Ita Septuag. Chald. Aquila, Symmach. Theodor. et alii.

21. Dimisit te Dominus,] liberum scilicet ; liberavit te Deus de manu Saulis, fecitque ut cognito per me ejus in te odio liber aufugeres et abires.

22. De verbo autem quod locuti sumus ego et tu, sit Dominus inter me et te,] testis scilicet, quasi dicat : Soli nos duo hoc fœdus iniimus ; quare nullus ejus est testis nisi Deus, qui unus pro omnibus sufficit, ut jugiter memores nos reddat hujus fœderis coram se initi, adigatque ad illud exacte servandum.

25. Cumque sedisset rex super cathedram suam.] Hinc videtur Saul sedisse ad mensam, non discubuisse : quare mos discumbendi apud Hebræos posterius introductus videtur.

Surrexit Jonathas,] id est, assurrexit venienti Abner honoris causa, ait Vatabl. Porro Chald. vertit : *stetit Jonathas.* Septuag. *prævenit eum Jonathas ;* quia enim cathedra Saulis adhærebat parieti, hinc prius transire debebat Jonathas ad locum suum, quàm Saul sessione sua locum illi ad transeundum occluderet. Aut *surrexit Jonathas*, scilicet ut ad locum suum in mensa pergeret, illumque sedendo occuparet.

26. Nec purificatus.] Hinc videtur quod convivium hoc regis Saulis in Calendis instructum fuerit ex victimis pacificis, hoc est pro pace, prosperitate, et felicitate totius mensis Deo oblatis ; ut scilicet Deus hunc mensem sibi suoque regno faceret faustum et salutarem. Nam immundi poterant vesci communibus cibis, et mensæ regiæ accumbere : nec enim arcebantur communicatione hominum, sed sacrorum, puta ingressu templi. Cogitabat ergo Saul Davidem ex cæde alicujus Philisthæi, aliave simili re contraxisse immunditiem legalem, nec ab ea se adhuc purificasse, ideoque absentare à mensa regis, in qua carnes Deo oblatæ apponebantur, quibus immundi vesci non poterant.

27. Cur non venit filius Isai?] Ecce hîc fel Saulis se exerit : non enim Davidem nomine suo nuncupat; sed contemptim eum vocat *filium Isai*, hominis plebeii.

28. Rogavit me obnixe ut iret in Bethlehem.] Mentitur Jonathas, sed officiose, putans id sibi licere ad excusandum Davidem amicum suum.

30. Fili mulieris virum ultro rapientis,] id est, fili meretricis : hæc enim viros ambit et ad scelus allicit. Sic et Septuag. *Fili*, inquiunt, *puellarum sponte venientium ;* unde videntur legisse נערות *naaroth*, id est, *puellarum* per ר : jam legunt per נעות *naavath.* Unde cum Pagnino vertunt : *Fili perversæ rebellionis ;* hanc enim significat מרדות pro quo Noster cum Septuag. aliis punctis legit *moredoth*, id est, *descendentium ad viros, et ultro se iis ingerentium :* ירד *iarad* enim significat *descendere.* Aut Noster legit *mardot*, id est, *dominantium*, quæ scilicet viris sua illecebra et forma dominantur, à radice *rada*, id est, dominari. Sensus ergo est quasi dicat Saul : Videris mihi, ô Jonatha, non esse filius meus, sed matris adulteræ, eo quod non pareas nec faveas mihi, sed Davidem magis ames quam me, quasi ille vel aliquis ejus cognatus sit pater tuus, non ego, et quasi mater tua non ex me, sed ex Davide te conceperit et ge-

nuerit; ideoque non me, sed Davidis amorem tibi ingenerarit. Unde sequitur :

In confusionem matris tuæ,] quasi dicat : Hoc ipso quod adeo amas Davidem, confundis te et matrem tuam; ostendis enim ipsam non ex me, sed ex amico aliquo Davidis concepisse.

31. Filius mortis est,] id est, reus mortis est, dignus est morte, ideoque à me morti destinatus.

Allegor. Angelomus : *David, inquit, absconditus in agro est; Christus celatus. In mundo (inquit Joannes) erat, et mundus eum non cognovit. Juxta lapidem sedebat, quia in tabulis legis scriptus erat. Eum Saul odio habens et inter epulas sedens filium mortis judicabat : et Judaica plebs, in Paschæ epulis convivans, de nece Christi tractabat.*

41. De loco (lapidis Ezel) qui vergebat ad Austrum.] Hebr. נגב *negab*, id est, *ad Meridiem, sive Austrum.* Porro Sept. retinuerunt nomen *negab*, quasi proprium, sed illud à descriptoribus depravatum est, ut pro *negab*, legatur : *Ergab* vel *Argag*, vel *Argaph*, vel *Annegab*. Audi S. Hieron. in locis Hebr. *Ergab, ad quem locum Jonathas filius Saul veru direxit, militaribus jaculis se exercens. Pro quo Aquila et Symmachus interpretati sunt lapidem, licet Symmachus in alio loco pro hoc* περίμετρον, *id est, ambitum dixerit.*

Porro *veru* S. Hieron. vocat telum vel jaculum, ad veru similitudinem factum æque ac Virgil. 7. Eneid. dicens :

> Et tereti pugnant mucrone veruque Sabello.

Pronus in terram adoravit tertio,] id est, tertio se in terram prostravit, itaque reverentiam Jonathæ exhibuit.

42. Quæcumque juravimus, in nomine Domini,] scilicet rata firmaque sint; vel eorum simus semper memores. Est ellipsis et reticentia mire congruens dolentibus : hi enim ex dolore multa subticent; dolor enim eis os faucesque occludit, ut verba frangant, et sententiam dimidient vel incidant. Tale est illud Christi deflentis excidium Jerusalem : *Si cognovisses et tu.* Lucæ cap. 19. versu 42.

CAPUT VIGESIMUM PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

David fugit ad Achimelech pontificem in Nobe, ab eoque petit et accipit panes propositionis et gladium Goliæ. Inde v. 10. videns in Judæa, utpote Sauli subjecta, se latere non posse, fugit ad Achis regem Geth, apud quem proditus et accusatus, simulat se stultum, itaque liber evadit.

1. Venit autem David in Nobe ad Achimelech sacerdotem; et obstupuit Achimelech, eo quod venisset David. Et dixit ei : Quare tu solus, et nullus est tecum ? 2. Et ait David ad Achimelech sacerdotem : Rex præcepit mihi sermonem, et dixit : Nemo sciat rem, propter quam missus es à me, et cujusmodi præcepta tibi dederim; nam et pueris condixi in illum et illum locum. 3. Nunc ergo si quid habes ad manum, vel quinque panes, da mihi, aut quidquid inveneris. 4. Et respondens sacerdos ad David, ait illi : Non habeo laicos panes ad manum, sed tantum panem sanctum, si mundi sunt pueri, maxime à mulieribus ? 5. Et respondit David sacerdoti, et dixit ei : Equidem, si de mulieribus agitur, continuimus nos ab heri et nudius tertius, quando egrediebamur, et fuerunt vasa puerorum sancta. Porro via hæc polluta est, sed et ipsa hodie sanctificabitur in vasis. 6. Dedit ergo ei sacerdos sanctificatum panem. Neque enim erat ibi panis, nisi tantum panes propositionis, qui sublati fuerant à facie Domini, ut ponerentur panes calidi. 7. Erat autem ibi vir quidam de servis Saul, in die illa, intus in tabernaculo Domini, et nomen ejus Doeg Idumæus, potentissimus pastorum Saul. 8. Dixit autem David ad Achimelech : Si habes hic ad manum hastam, aut gladium ? quia gladium meum, et arma mea non tuli mecum; sermo enim regis urgebat. 9. Et dixit sacerdos : Ecce hic gladius Goliath Philisthæi, quem percussisti in valle Terebinthi, est involutus pallio post Ephod; si istum vis tollere, tolle. Neque enim hic est alius absque eo. Et ait David : non est huic alter similis, da mihi eum. 10. Surrexit itaque David, et fugit in die illa à facie Saul; et venit ad Achis regem Geth; 11. dixeruntque servi Achis ad eum, cum vidissent David : Numquid non iste est David rex terræ? nonne huic cantabant per choros, dicentes : Percussit Saul mille, et David decem millia?
12. Posuit autem David sermones istos in corde suo, et extimuit valde à facie Achis regis Geth.
13. Et immutavit os suum coram eis, et collabebatur inter manus eorum, et impingebat in

ostia portæ, defluebantque salivæ ejus in barbam. 14. Et ait Achis ad servos suos : Vidistis hominem insanum, quare adduxistis eum ad me? 15. An desunt nobis furiosi, quod introduxistis istum, ut fureret me præsente? hiccine ingredietur domum meam?

1. Venit autem David in Nobe ad Achimelech sacerdotem] summum, sive Pontificem. Erat enim *Achimelech* filius Achiæ, filii Achitob, filii Phinees, filii Heli, Pontificis. S. Marcus c. 2. v. 26. ait Davidem venisse ad *Abiathar;* sive quia *Abiathar* filius Achimelechi, patre absente vel ægrotante, vices ejus obibat; sive quia nomen utrumque tam filio quam patri erat commune, uti ibidem ostendi. David initio persecutionis Saulis fugiens, secundo et tertio ad eum rediit, sperans eum sibi reconciliare. At ubi à Jonatha cognovit implacabile ejus contra se odium, fugit, nec amplius ad Saulem rediit.

In Nobe.] Civitas hæc cessit sacerdotibus occasione, ut videtur, Tabernaculi fœderis eò translati. Nam Josue cap. 21. inter urbes sacerdotales non recensetur *Nobe.* Post Josue ergo data fuit sacerdotibus, cum Tabernaculum in illam fuit delatum. Tabernaculo enim deservire debebant sacerdotes. Porro duæ erant urbes dictæ *Nobe*, una in confinio tribus Juda et Benjamin cis Jordanem, altera trans Jordanem in dimidia tribu Manasse. Numer. 32. 42. et Judic. 8. 11. Multi priorem *Nobe* hìc accipiunt : Serarius vero posteriorem, eo quod prior illa vicina esset Gabaa Saulis, David vero hìc vers. 1. dicat se illinc egressum non eodem die, sed ab heri et nudiustertius ; ergo intelligit *Nobe* trans Jordanem sitam ; hæc enim longius distabat à Gabaa ubi habitabant Saul et David.

Nota : Tabernaculum fœderis continens Arcam, quod Moses fabricavit, fuit in Silo, ibique mansit usque dum caperetur Arca à Philisthæis, à quibus post septem menses remissa, collocata fuit Arca in Cariathiarim ; inde translata fuit in domum Obededom ; inde à Davide in Sion : inde à Salomone in templum ab eo erectum. Tabernaculum vero Mosaicum, capta arca, videtur delatum in Nobe ; qua à Saule subversa, ut audiemus cap. sequenti, translatum fuit in Gabaon : inde à Salomone traductum in templum. 3. Reg. 8.

Porro Sacerdotes et Pontifices sacrificia offerebant eo loci, ubi erat Tabernaculum ; quia in eo erat altare holocaustorum ; in quo offerendæ erant victimæ 1. Paralip. 21. 29. subinde tamen Samuel aliique ob graves causas dispensante Deo aliis in locis sacrificarunt ; donec Deus elegit sibi stabilem locum in templo Salomonis.

Dices : David dicitur tetendisse arcæ Tabernaculum in Sion. 2. Reg. 6. 17. Resp. hoc Tabernaculum non fuisse illud priscum à Mose fabricatum, sed novum à Davide in Sion ad honorem Arcæ erectum.

Et obstupuit Achimelech, eo quod venisset David,] quia videbat eum solum et inermem, velut vagum et profugum, ac causam, scilicet iram Saulis ignorabat.

Quare tu solus, et nullus est tecum?] solus enim David fuerat cum Jonatha, ab eoque cognito decreto Saulis de se occidendo, illico solus famelicus et inermis profugerat ad Achimelech, quasi Pontificem. Aliter respondent Lyran. Dion. et Athanas. homil. de Semente, scilicet Davidem dici solum venisse, quia non veniebat comitatus solita frequentia famulorum et militum, sed paucis duntaxat stipatus.

2. Rex præcepit mihi sermonem.] Mentitur David officiose ad tutandam vitam suam : ne scilicet si diceret se fugere Saulem sibi infensum, Achimelech metuens iram Saulis, non auderet panes sibi dare ; rursum ne ipsi Achimelech crearet periculum vitæ apud Saulem. Erat enim ibi Doeg, Sauli addictus, qui nihilominus Achimelech apud Saulem accusavit, ideoque causa fuit cur ab eo tot Sacerdotes occiderentur, ut audiemus capite sequenti.

Et pueris (famulis) condixi in illum et illum locum.] Hinc videtur quod David solus tecta facie, ne agnosceretur à Doeg, ingressus sit ad Achimelech, famulos vero suos jam ante cum à Jonatha discederet, vel per se adiens, vel per Jonatham, ait Abulensis, evocans jusserit se in loco condicto juxta Nobe exspectare : quare ab Achimelech accepisse panes, eosque ad famulos et socios in locum condictum exspectantes detulisse ; omnes enim laborabant ex bidui itinere, inedia et fame : quare omnes ex panibus sanctificatis famem expleverunt, ut ait Christus Matth. 12. 3. quia aliunde panes communes ob metum Saulis habere non poterat. Necessitas enim non habet legem. Ita S. Hier. Hilar. S. Thom. Maldon. In Matth. 12. S. Ambros. et Toletus in Lucæ c. 6. Lyran. Dion. Abulensis et alii hìc. Allegor. Angelomus : *David*, ait, *ad Achimelech solus venit ; et Christus in passione sua solus relictus est. Quod autem ait David, illo et illo in loco condixi pueris meis, hoc indicabat quod Dominus Apostolos suos ante passionem suam informans ait : Postquam resurrexero, præcedam vos in Galilæam. David ab Achimelech quinque panes quæsivit, sed unum accepit : quia in quinque libris Mosaicæ legis unitas retinetur.*

4. Si mundi sunt pueri maxime a mulieribus,] quanto magis in lege nova maritos ab usu uxorum abstinere decet eo die, quo panem non propositionis, sed divinum, puta Eucharistiam sumere volunt? ita Theologi.

5. Et fuerunt vasa puerorum sancta.] *Vasa*, id est corpora, fuerunt munda à mulieribus et impolluta. Sic Apostolus 1. Thessal. 44. jubet ut quisque *vas*, id est corpus, *suum possideat in honore et sanctitate*, id est, puritate. Ita Abulensis. Aliter Vatablus qui per *vasa* accipit vestes, quasi dicat : Vestes habemus puras et mundas, quibus sanctum propositionis panem accipiamus.

Porro via hæc polluta est, sed et ipsa hodie sanctificabitur in vasis.] Hebr. דרך *derech*, id est, *via*, sæpe sumitur pro more, usu et consuetudine : hac enim res teritur, perinde ac pedibus teritur via sæpius repetita. Est metaphora, quasi dicat : *Via hæc*, id est mos hic laicus, immundus et pollutus est ; quod scilicet laici vescantur panibus propositionis, quos non nisi Sacerdotibus ex lege comedere licet : *sed sanctificabitur in vasis.* q. d. Panis hic sanctus non polluetur, sed sancte, id est pure, recipietur in sanctis, id est puris, corporibus nostris, in hac gravi necessitate famis, qua etiam laicis licet panibus sanctis vesci ; quare panis

hic mundus non polluetur nec profanabitur, sed à mundis famentibus munde comedetur. Ita S. Hieron. Lyran. Abulensis; secundo, Vatabl. pro *via hæc*, mallet legi, *panis hic*, quasi dicat: Panis hic pollutus est profanus, eo quod à conspectu Domini et Tabernaculo sit remotus; quare nobis laicis eum comedere licet. Tertio alii, quasi dicat: *Via hæc polluta est* aliis quibusdam inconvenientiis, sed excusabitur propter munditiam à mulieribus. Quarto alii, quasi dicat: Licet *via hæc polluta*, et laica sit, id est, laici negotii causa suscepta; propter tamen vestium corporumque sanctitatem sanctificabitur, id est, in necessitate illa instar sanctæ habebitur; panis iste quasi à mundis comedetur; quinto Angelom. quasi dicat: Mentiendo via et iter polluitur, dum à rege missum me fingo, et hoc necessitate mortis, sed sanctificabitur in illis, quorum causa etiam fugio, quia illorum non solum mei periculi causa mentior: nam ipsi hujus rei causa salvabuntur; prima explicatio uti simplicior, sic et congruentior videtur.

Allegor. Idem Angelomus: *David, ait, per viam pollutam se venisse ad Achimelech professus est, quia et Christus Dominus inter immundas Judæorum actiones, impollutus pertransivit. Quod autem ait: Sed et ipsa hodie sanctificabitur in vasis meis, hoc indicabat quòd sancti Apostoli, qui Domini vasa erant, à contagione Judæorum, fide purgante corda, sanctificabuntur.*

Porro Chaldæus in Bibliis Regiis habet contrarie: *Et ipse non in via polluta fuit ambulans. Ipse*, scilicet panis, quasi dicat: Licet via, id est, consuetudo hæc comedendi, scilicet panem sanctum, à laicis sit polluta; tamen hic et nunc apud nos non erit polluta, ob causam jam dictam. Verum Codices Veneti et Basileenses delent, τὸ *non*, et sic plane consentit Chaldæus cum Hebræo, Septuag. et Latina vulgata.

6. Neque enim erat ibi panis nisi tantum panes propositionis.] Quomodo Achimelech Pontifex in domo sua non habuit panes communes? Resp. Abulensis causam fuisse quòd ipse jam posuerat in mensa panum propositionis panes recentes, ideoque juxta legem veteres sustulerat ad victum suum et suorum; neque coxerat alios, eo quod illi sufficerent. Verum panes propositionis comedere poterant soli (uti dixi Levit. 24.) sacerdotes eorumque filii masculi, non vero feminæ et filiæ: quare pro iis Achimelech debebat habere panes communes, quos Davidi dare poterat et debebat. Quare planius dicas Davidem hic rem suam egisse cum Achimelech non in domo, sed in Tabernaculo, ubi alii non erant panes quam propositionis. David enim simulabat festinationem et urgens negotium, ne fuga ipsius percrebresceret, itaque ipse caperetur vel occideretur à ministris Saulis. Symbol. S. Aug. in Psal. 51. docet Davidem hic non tantum regis, sed et sacerdotis personam figurare, dum panes sanctos sacerdotibus propositos comedit, itaque repræsentare Christum, qui fuit sacerdos æque ac rex.

7. Erat autem ibi vir quidam de servis Saul in die illa, intus in Tabernaculo.] Pro *intus*, Serarius vult legendum *tentus*, hoc est detentus. Sic enim habent Hebræi, Sept. Chald. S. Hier. Vatabl. et alii: nimirum obligatus erat voto, quo voverat se per aliquot dies in Tabernaculo mansurum, ut orationi et legi Dei legendæ et audiendæ vacaret. Ita Rabanus et ex eo Glossa. Aut ut Theod. tenebatur in Tabernaculo, quia torquebatur à quodam dæmone: aut tenebatur morbo, et ideo in tabernaculo orabat, ut eo liberaretur.

Et nomen ejus Doeg Idumæus,] quia in Idumæa habitarat; nam Josephus ait eum fuisse Syrum. Hebræi apud S. Hieron. tradunt eum fuisse armigerum Saulis: qui, Saule se occidente, etiam ipse se occidit cap. 31. sed hoc incertum, et à Rabbinis confictum videtur. Prodidit hic Doeg Davidem et Achimelech Sauli, ut audiemus cap. seq. ideoque fuit typus Judæ proditoris prodentis Christum Judæis. Ita S. Aug. in Psal. 51.

Potentissimus Pastorum Saul,] id est, ut Chald. *Præfectus Pastorum Saulis*, Septuag. vertunt: *Pascens mulas Saulis*; unde hoc ex Sept. traductum in nonnullis codicibus Latinis legitur, æque ac apud Josephum. Verum id recte sustulere Romani, ut ostendit hic Franc. Lucas in Notationibus.

9. Ecce hic gladius Goliath, etc. est involutus pallio post Ephod,] nimirum David gladium hunc quo Goliam truncarat, obtulerat et consecraverat Deo, quasi victoriæ auctori in Tabernaculo. Ita Abulensis, Serarius et alii; licet id neget Lyranus.

Post Ephod,] id est, post locum sive post vestiarium, in quo Ephod et vestes sacerdotales asservabantur, ait Vatabl. Aliter Chald. *Gladius Goliæ*, inquit, *opertus pallio, postquam quæsivit illi in Ephod*, quasi dicat: Gladius hic oblatus fuit Deo per oraculum, quo David consulens Deum per Pontificem indutum Ephod, in quo erant Urim et Tummim, ubi vellet reponi hunc gladium; ab eo audivit illum sibi dicandum in Tabernaculo. Sic et Serarius qui id colligit ex cap. 22. v. 10. 13. 15.

Hinc colligit Abulensis recte in templis dicari Deo gladios, arma, vexilla similiaque anathemata in memoriam et gratitudinem sanitatum, victoriarum, aliorumque beneficiorum à Deo et Sanctis receptorum.

Et ait David: Non est huic alter similis, da mihi eum.] Hinc patet Davidem procero vastoque fuisse corpore; utpote qui gladio Goliæ uteretur et pugnaret.

Allegor. Angelomus: *David*, ait, *Goliæ gladium sustulit; quia et Christus Dominus diaboli arma abstulit. Fortis enim ipse spolia diripuit.*

10. Surrexit itaque David, et fugit in die illa a facie Saul, et venit ad Achis regem Geth.] David dimissis alio famulis solus fugit, et venit ad Achis, ut melius lateret incognitus; ne si cognosceretur tot stragum auctor occideretur, ut patet ex sequenti. Nam Goliath occisus à Davide erat ex *Geth*, cujus Rex erat *Achis*. Porro *Achis* hic in titulo Ps. 33. vocatur *Abimelech*, aut potius *Achimelech*, id est, *Achis rex*, uti vertunt Theodotion, Symmachus, sicque explicat ibidem S. Augustinus.

11. Numquid non iste est David rex terræ,] qui ubique præliatur, vincit et dominatur? aut ut Vatabl. *rex terræ*, id est, hujus regionis nostræ: ad eum enim regnum terræ nostræ pertinere videtur propter devictum Goliath: ea enim lege pugnatum erat, ut victor possideret regionem victi, quasi dicat: Cum ad Davidem regnum tuum videatur pertinere, ô Achis, cur eum in illud non admittis?

12. Posuit autem David sermones istos in corde suo,] cogitans modum et rationem accu-

sationem hanc refellendi vel declinandi, et evadendi tam præsens vitæ periculum. Unde tunc oravit et composuit Ps. 55. in quo petit ab hostibus maledicis liberari, et paulo post dictavit Ps. 33; illius enim hic est titulus : *Davidi cum immutavit vultum suum coram Achimelech, et dimisit eum et abiit.* 1. Reg. 21. Unde videtur David Psalmum hunc dictasse non initio accusationis et periculi, sed postquam ab Achis dimissus liber evasit. Nam Deo pro liberatione gratias agens cecinit : *Benedicam Dominum in omni tempore ;* David enim Goliath Gethæum, multosque alios Gethæos et Philisthinos occiderat, unde eis erat odio ac terrori : Geth enim erat una ex quinque Satrapiis Philisthinorum cujus satrapa, sive rex, id est regulus, erat Achis. *Geth* hebr. idem est quod torcular, idque hìc appositum est. David enim metu Saulis coactus fuit fugere ad Philisthæos conjuratos Israelis et suos hostes; unde ibi quasi in torculari pavoris et angoris pressus fuit. Geth tempore S. Hieron. Diocæsarea dicebatur. Sita est juxta Gazam et Accaron. Ita Adrichomius.

13. Et immutavit os suum coram eis.] Pro *os suum*, Hebr. est טעמו *taamo*, id est, *gustum suum*, hoc est sensum suum, puta mentem suam, hoc est : David, qui prius erat sensatus, finxit se insanum. Ita Vatabl. Secundo Pagnin. vertit : *sermonem suum*, quasi dicat : David immutabat sermonem, maxime quoad pronuntiationem et accentum; ac ne Judæus videretur, alia dialecto et pronuntiatione utebatur. Ita Serarius. Tertio et plane *gustum*, id est, habitum oris et faciei suæ : ore enim et facie ostenditur gustus tum corporis tum mentis; quid scilicet homo gustet, quid ei placeat, quid eum oblectet, quidve ei displiceat, eumque contristet. David ergo *mutavit gustum*, id est, habitum oris et vultus sui, illum detorquendo, contrahendo, dilatando, et in varias formas gestusque os, oculos, nares et labia transformando, uti faciunt stulti, cum quid eis placet, vel displicet.

Alleg. Angelom. *David*, ait, *id est Christus*, *mutavit os suum, dum aliam legem, aliud testamentum, alia præcepta et Sacramenta quàm fuerant legis veteris, in lege nova instituit; præsertim Eucharistiam : mutavit enim ipse sacrificia boum et taurorum in sacrificium Eucharisticum corporis et sanguinis sui.* Ita et S. August. in titulo Ps. 33. qui et addit : *Insanire Christus videbatur Judæis, dum diceret : Nisi manducaveritis carnem meam, et biberitis meum sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Unde dicebant : Durus est hic sermo, et quis potest eum audire?* Joan. 6.

Et collabebatur inter manus eorum.] Hebr. ויתהולל *iitholel*, quod Pagnin. vertit : *insaniebat;* Vatabl. *simulabat se stultum.* Chald. *et stupidus factus est in manu eorum*, scilicet David jactando brachia, divaricando tibias, titubando, et cadendo in terram fingebat se insanum vel epilepticum.

Allegor. Christus collapsus est in manibus Judæorum, quando ab eis crucifixus fuit. Ita Angel. Glossa, et ex ea S. Th. 2. 2. q. 111. art. 1. ad 2. Septuag. vertunt : παρεφερετο εν ταις χερσιν αυτου, id est *delirabat*, id est, *delira faciebat et delirum se fingebat in manibus suis;* παραφορα enim est mentis error et deliratio, teste Galeno et Suida, qui παραφορα quoque appellat Dæmoniacum; ut David hic repræsentet Christum, qui à Judæis habitus est ut delirus et dæmoniacus, ac ab Herode veste alba, quasi stultus, indutus est. Unde et S. August. in ps. 33. qui est de hac re : *Psalmus*, inquit, *ostendit sanam et sobriam ebrietatem.* Idem tamen ibidem vertit : *Ferebatur in manibus suis*, idque aptat Christo, qui in ultima cœna instituens Eucharistiam, eam gestans manibus suis portabat; τὸ enim παρεφερετο proprie dicitur de ferculis, cum in triclinium mensamque inferuntur. *Ferebatur*, ait S. August. *Christus in manibus suis, quando comedens ipsum corpus suum ait : Hoc est corpus meum. Ferebat enim illud corpus in manibus suis.*

Et impingebat in ostia portæ.] Hebr. ויתו *ietau*, quod Chald. vertit : *Lineans super vacuas portæ*, quasi dicat : Recta linea in ostia ferebatur, et arietabat uti faciunt arietes; aut lineas formabat in ostio. Pagnin. *Designabat in ostiis portæ.* Vatabl. *Exaruit unguibus in valvis portarum*, vel *pingebat sive scribebat in ostiis portæ*, sicut fatui in ostiis solent digitis suis pingere, et varias lineas describere.

Porro S. August. in titulo Psal. 33. ex Sept. legit : *Affectabat et tympanizabat ad ostia civitatis*, hoc est, tam crebro et fortiter in ostia impingebat, ut tympanum pulsare videretur, aut tympana et alia ludicra in ostio pingebat.

Allegor. vero S. August. idipsum de Christo crucifixo explicans : *Affectavit*, inquit, *id est, compassus, et miseratus est nos è supremis ; et quoniam qui crucifigitur, in ligno extenditur ; ut autem tympanum fiat, caro, id est, corium in ligno extenditur; dictum est : Et tympanizabat, id est, crucifigebatur, in ligno extendebatur. Affectabat, id est, affectum in nos habebat, ut animam suam poneret pro ovibus suis. Tympanizabat : Quomodo? ad ostium civitatis. Ostium nobis est, quod aperitur ut credamus in Deum. Clauseramus ostia contra Christum, et aperueramus diabolo, contra vitam æternam; clausum cor habebamus, ille autem Dominus Deus noster, quia clausum cor habebamus homines adversus vitam æternam, nec poteramus videre verbum quod vident Angeli, cruce aperiebat corda mortalium, hoc est, tympanizabat ad ostium civitatis.*

Hinc hebr. *ietau*, verti potest : *Delineabat litteram tau*, id est, formabat figuram crucis ; hanc enim exhibet littera *tau*. Denique Septuag. pro *ietau*, videntur legisse : *iatof*, id est, *tympanizabat;* תוף *toph* enim est *tympanum :* ita dictum à sono tympani per onomatopæiam.

Defluebantque salivæ ejus in barbam,] uti fit in epilepticis, phreneticis, stupidis et stultis.

Allegor. id de Christo explicat S. August. in titulo Psal. 33. in fine : *Quid*, inquit, *sunt? Salivæ enim currunt infantibus. Nonne erant tanquam infantilia verba, manducate carnem meam et bibite sanguinem meum? sed ista infantilia verba tegebant virtutem ipsius. Virtus enim in barba intelligitur. Salivæ igitur decurrentes super barbam ejus, quid sunt, nisi verba infirma virtutem ejus tegentia?* Sic quoque Beda, Eucherius, Angelomus et Rabanus, qui more suo S. Augustinum sequuntur.

Quæres an David peccarit fingendo se stultum. Affirmant nonnulli : ratio est, quia ut docet S. Thom. 2. 2. q. 111. art. 1. ad 2. fictio est mendacium non verbi, sed facti ; mendacium autem est peccatum. Unde S. Thom. ibidem ad 2. Davidem non aliter excusat, quàm quod fictio hæc fuerit figuralis; fuit enim figura

Christi, qui cum esset Deus alium se esse quasi simulavit, cum carnem nostram assumpsit, et in ea tot labores et dolores ipsamque crucem subiit.

Mitius, veriusque Abulensis et alii censent Davidem non peccasse; tum quia videtur ad hoc motus à Deo: unde et paulo post recedens ab Achis, Dei instinctu composuit elegantem Psalmum 33. *Benedicam Dominum in omni tempore:* tum quia David impingens in ostia, aliasque actiones deliras faciens, ipso facto non dicebat se esse stultum, sed se id duntaxat simulare ob instans periculum; hoc autem erat verum. Porro sic simulare non est mendacium, sed silentium duntaxat veritatis, sive dissimulatio qua quis aliam quasi personam, alios gestus moresque induit justa de causa, ut tegat veritatem ad evadendum periculum. Sic Samuel finxit se ire ad immolandum in Bethlehem, cum iret ad ungendum Davidem in regem cap. 16. 2. Sic Josue cap. 8. 5. finxit se pavidum fugere cives Hai, ut eos ex urbe eliceret et mactaret. Sic Gedeon Judic. 7. 20. cum trecentis, complosione lagenarum et effulguratione lampadarum, finxit se magnum habere militum numerum, ut Madianitas innumeros consternaret. Idem sensere et fecere Gentiles. Unde Horatius lib. 4. Carm. Ode 12. *Misce*, ait, *stultitiam consiliis brevem. Dulce est desipere in loco.* Et Cato:

> Insipiens esto, cum tempus postulat aut res;
> Stultitiam simulare loco prudentia summa est.

Et Ausonius l. 2. Distichorum. Sic Solon, unus è septem Græcorum sapientibus et Atheniensium legislator, finxit se delirum, ut Atheniensibus persuaderet recuperare Salaminam Insulam. Capitale enim erat ea de re loqui. Ita Plutarch. in Solone. Denique S. Simeon cognomento *salus*, id est, stultus; S. Franciscus (qui se nominabat fatuellum mundi), multique alii Sancti simularunt se stultos: tum ad insignem humilitatem; tum ut docerent honoris mundique contemptum, ac mundi sapientiam meram esse stultitiam. Unde S. Paulus 1. Corinth. 4. *Nos*, inquit, *stulti propter Christum.* Et noster S. Ignatius. *Sis*, ait, *mundo demens, ut sapias Domino;* quia *quod stultum est Dei, sapientius est hominibus.* 1. Cor. 1. 15. Vide ibi dicta.

15. An desunt nobis furiosi?] quia sicut nusquam desunt ægrotantes corpore, sic nec ægri mente: præsertim quia mentis ægritudo et delirium pendet ex ægritudine corporis et cerebri; quod si minimum lædatur, minuatur, vel distorqueatur, creat epilepsias, phreneses, deliria, furores, etc. Fabulantur Rabbini uxorem et filiam regis Achis laborasse delirio.

CAPUT VIGESIMUM SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

David fugit in speluncam Odollam, inde v. 5. monente Gad propheta redit in terram Juda. Audit id Saul suosque incitat ut eum prosequantur, sibique prodant et tradant. Mox v. 9. Doeg accusat Achimelech Pontificem, quod Davidi dederit panes et gladium Goliæ. Quare v. 18. eum cum 85 sociis Doeg jussu Saulis occidit.

1. Abiit ergo David inde, et fugit in speluncam Odollam. Quod cum audissent fratres ejus, et omnis domus patris ejus, descenderunt ad eum illuc.
2. Et convenerunt ad eum omnes, qui erant in angustia constituti, et oppressi ære alieno, et amaro animo et factus est eorum princeps, fuerunt-
que cum eo quasi quadringenti viri. 3. Et profectus est David inde in
Maspha, quæ est Moab; et dixit ad regem Noab: Maneat, oro, pater
meus et mater mea vobiscum, donec sciam quid faciat mihi Deus. 4. Et
reliquit eos ante faciem regis Moab; manseruntque apud eum cunctis diebus, quibus David
fuit in præsidio. 5. Dixitque Gad propheta ad David: Noli manere in præsidio, proficiscere et
vade in terram Juda. Et profectus est David, et venit in saltum Haret. 6. Et audivit
Saul quod apparuisset David, et viri qui erant cum eo. Saul autem, cum maneret in
Gabaa, et esset in nemore quod est in Rama, hastam manu tenens, cunctique servi ejus
circumstarent eum, 7. ait ad servos suos qui assistebant ei: Audite nunc, filii Jemini, numquid omnibus vobis dabit filius Isai agros et vineas, et universos vos faciet tribunos, et centuriones? 8. quoniam conjurastis omnes adversum me, et non est qui mihi renuntiet, maxime
cum et filius meus fœdus inierit cum filio Isai. Non est qui vicem meam doleat ex vobis, nec
qui annuntiet mihi; eo quod suscitaverit filius meus servum meum adversum me, insidiantem
mihi usque hodie. 9. Respondens autem Doeg Idumæus, qui assistebat, et erat primus inter
servos Saul: Vidi, inquit, filium Isai in Nobe apud Achimelech filium Achitob sacerdotem.
10. Qui consuluit pro eo Dominum, et cibaria dedit ei; sed et gladium Goliath Philisthæi
dedit illi. 11. Misit ergo rex ad accersendum Achimelech sacerdotem filium Achitob, et omnem

domum patris ejus sacerdotum qui erant in Nobe, qui universi venerunt ad regem. 12. Et ait Saul ad Achimelech : Audi, fili Achitob. Qui respondit : Præsto sum, Domine. 13. Dixitque ad eum Saul : Quare conjurastis adversum me, tu et filius Isai, et dedisti ei panes et gladium, et consuluisti pro eo Deum, ut consurgeret adversum me, insidiator usque hodie permanens? 14. Respondensque Achimelech regi, ait : Et quis in omnibus servis tuis, sicut David fidelis, et gener regis, et pergens ad imperium tuum et gloriosus in domo tua? 15. Num hodie cœpi pro eo consulere Deum? absit hoc à me; ne suspicetur rex adversus servum suum rem hujuscemodi, in universa domo patris mei; non enim scivit servus tuus quidquam super hoc negotio, vel modicum vel grande. 16. Dixitque rex : Morte morieris, Achimelech, tu et omnis domus patris tui. 17. Et ait rex emissariis qui circumstabant eum : Convertimini et interficite sacerdotes Domini; nam manus eorum cum David est; scientes quod fugisset, et non indicaverunt mihi. Noluerunt autem servi regis extendere manus suas in sacerdotes Domini. 18. Et ait rex ad Doeg : Convertere tu, et irrue in sacerdotes. Conversusque Doeg Idumæus, irruit in sacerdotes, et trucidavit in die illa octoginta quinque viros vestitos Ephod lineo. 19. Nobe autem civitatem sacerdotum percussit in ore gladii, viros et mulieres et parvulos, et lactentes, bovemque et asinum, et ovem in ore gladii. 20. Evadens autem unus filius Achimelech filii, Achitob, cujus nomen erat Abiathar, fuit ad David. 21. Et annuntiavit ei quod occidisset Saul sacerdotes Domini. 22. Et ait David ad Abiathar : Sciebam in die illa quod, cum ibi esset Doeg Idumæus, procul dubio annuntiaret Sauli : Ego sum reus omnium animarum patris tui. 23. Mane mecum, ne timeas; si quis quæsierit animam meam, quæret et animam tuam, mecumque servaberis.

1. ABIIT ERGO DAVID INDE, ET FUGIT IN SPELUNCAM ODOLLAM.] *Odollam* erat vicus in tribu Juda ad dexteram euntibus ex Jerusalem in Hebron. Audi ex S. Hieron. Guilielmo Tyrio et aliis Adrichomium in tribu Juda num. 201. *Spelunca Odollam, in ipsa petra, fuit locus natura tutus, communitus, in quam cum David fugisset à facie Saul, ibique multos angustia et ære alieno oppressos ad se confugientes susciperet, factus est princeps quadringentorum virorum. Habuit eumdem usum spelunca hæc tempore Christianorum : nam Turcæ, cùm ad ea loca populabundi devenissent, fugerunt habitatores vicinorum locorum, et sese cum uxoribus, liberis, armentis et gregibus huc contulerunt.*

Unde apposite *Odollam*, vel ut Hebr. est *Adulain*, idem est quod congregatio, transitus vel præda eorum, ait Pagnin. in nomin. Hebr.

Symbol. Angelomus et Eucherius : Spelunca hæc, inquiunt, repræsentat carnem Christi in qua quasi in spelunca abscondita delituit divinitas Christi; aut sepulcrum Christi, quod testimonium (hoc enim Hebr. significat *Odollam*, ait Beda) fuit Christum esse Deum, cum ipse tertio die ex illo corpus suum redivivum et gloriosum suscitavit.

2. ET CONVENERUNT AD EUM OMNES QUI ERANT IN ANGUSTIA CONSTITUTI, ET OPPRESSI ÆRE ALIENO.] Dices : Quomodo illos admisit David in præjudicium creditorum, ne eos cogere possent ad solvendum sibi debita? Resp. Cajetanus illos cessisse bonis, vel impotentes fuisse ad solvendum : unde ipsa impotentia excusabantur à solvendo, usque dum ad pinguiorem fortunam evaderent, quod futurum erat per societatem et prudentiam Davidis, qui hostium spoliis omnes suos ditavit, ut patet 2. Reg. 2 et 15.

Quod enim David omnes ad se confugientes optime ad omnem justitiam et honestatem instruxerit, patet ex Psalmo 33. quem tum composuit. Hic enim Psalmus ad litteram continet doctrinam quam David ibidem dedit suis sociis et militibus; unde eos alloquens v. 12. ait : *Venite, filii, audite me, timorem Domini docebo vos.* Item ex eo quod David secum habebat Gad prophetam et virum sanctum.

Allegor. David fuit typus Christi, ad quem confugiebant omnes ægri, afflicti, pœnitentes; unde ipse eos advocans ait : *Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos.* Matth. 11. Ita Angelomus.

3. ET PROFECTUS EST DAVID IN MASPHA, QUÆ EST MOAB,] id est, quæ est urbs regionis Moabitidis ad Moabitas, non ad Judæos pertinens. Fugit enim David ex Judæa, utpote Sauli subdita in terram Moab, in quam nil poterat Saul. Porro alia erat *Maspha* in Judæa, ubi Samuel conventum populi egit cap. 7. 6.

MANEAT, ORO, PATER MEUS ET MATER MEA VOBISCUM.] Hinc collige Saulem non solum Davidem, sed et ejus parentes et cognatos persecutum fuisse, vel certe illos persecutionem Saulis metuentes extra Judæam in Moabitidem profugisse.

4. QUIBUS DAVID FUIT IN PRÆSIDIO,] id est, in arce vel loco munito terræ Moab. Hunc enim significat Hebr. מצודה *metsuda.*

5. DIXITQUE GAD PROPHETA, etc. VADE IN TERRA JUDA,] quia mansio Davidis in Juda multis fuit utilis, et plurimum Davidi attulit auctoritatis, ut ad regnum illico à tribu Juda promoveretur, uti re ipsa evenisse audiemus in sequenti. Ita Cajetanus.

ET VENIT IN SALTUM HARET,] qui locus desertus erat, invius et incultus, non nisi sentibus et vepribus perhorrescens. *Nihilominus*, inquit Rabbi Salomon, *divina virtute factus est idem locus abundans fructibus, et animalibus, et irriguus fontibus, ut Davidem et viros ejus non solum sustentaret, sed etiam mirifice recrearet.* Quo alludens David : *Dominus*, inquit, *regit me*, seu ut est in Hebræo : *Pascit me; in loco pascuæ*

ibi me collocavit : super aquam refectionis educavit me. Psal. 22. 1. ubi vides aridas et spinosas vias amantibus commutari in floridas et amœnas.

7. Audite nunc, filii Jemini,] id est, filii Benjamin, contribules, et cognati mei, agite, certate pro me æque ac pro vobis, ne regnum à me vestraque tribu ad tribum Juda et Davidem transferatur.

10. Qui consuluit pro eo Dominum,] per Ephod in quo erant Urim et Tummim, de quibus dixi Exodi 28. 30. Hinc patet Achimelech pro Davide petiisse et accepisse à Deo oraculum, qua via pergere, et quid agere deberet David, et quis rerum suarum futurus esset exitus, prosper, an adversus; licet Hugo putet Doeg id fingere, et mentiri ut majorem iram Sauli contra Davidem et Achimelech concitet : nec enim eum pro Davide consuluisse Deum.

Moraliter. Nota hìc varias, continuas et acres persecutiones, errores, fugas, pericula quibus per decem annos assidue à Saule exagitatus fuit David : idque ob suam virtutem qua Goliath occiderat, et Israelem liberarat. Nam primo, Saul Davidem pulsantem citharam, itaque se liberantem à spiritu malo bis lancea vibrata configere voluit cap. 18. 11. cap. 19. 10. Secundo, eumdem contra Philisthæos misit, ut ab eis occideretur, ibidem v. 17 et 25. Tertio, submisit satellites, qui Davidem domi caperent ad necem; sed Michol eum per fenestram dimisit c. 19. 11. Quarto, David fugit ad Samuelem in Ramatha, ibidem versu 18. Quinto, cap. 20. abiit ad Jonatham qui eum Sauli reconciliare conatus est, sed frustra. Sexto, fugit in Nobe ad Achimelech Pontificem cap. 21. v. 2. Septimo, ex Nobe fugit in Geth ad Achis regem, ibidem versu 10. Octavo, latuit in spelunca Odollam cap. 22. 1. Nono, inde secessit in Maspha urbem Moab, ibidem v. 3. Decimo, inde transiit in saltum Haret, ibidem v. 5. Undecimo, perrexit in Ceilam, eamque à Philisthæis liberavit cap. 23. 1. Duodecimo, abscondit se in monte Ziph, colle Hachila, et deserto Maon, cap. 23. v. 14. 19 et 24. Decimo tertio, delituit in deserto Engaddi c. 24. 1. ubi oram chlamydis Saulis abscidit eo illæso. Decimo quarto, abdidit se in desertum Ziph, ubi scyphum et hastam Sauli dormienti abstulit, eo intacto c. 26. 2. Decimo quinto, fugit ad Achis regem Geth cap. 27. 2. Hi sunt omnes errores et fugæ Davidis, quas ordine suo digessi.

Verum has omnes invicta sua patientia et magnanimitate toleravit et superavit David; ideoque ex singulis fortior et gloriosior evasit; adeoque per has omnes, quasi per totidem gradus ad apicem gloriæ regnumque conscendit.

Alleg. ergo David repræsentavit Christum, qui prædicans, hominesque à morbis animæ et corporis liberans, assiduas persecutiones, contradictiones, convicia, blasphemias Scribarum, Pharisæorum, Pontificum, invicta constantia, æque ac benignitate sustinuit usque ad mortem Crucis; ideoque gloriam et regnum æternum in cœlis non tantum sibi, sed et omnibus fidelibus sanctisque suis peperit et acquisivit.

Tropol. Christum et Davidem imitetur Christianus, ut sibi persuadeat eadem via, scilicet persecutionis et crucis sibi incedendum, si ad culmen sanctitatis, gloriæ et felicitatis æternæ pervenire velit. Æterna enim Dei lege sancitum est : *Omnes qui volunt pie vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur*, 2. Timoth. 3. 12. Sic S. Athanasius per 46 annos persecutiones assiduas ab Arianis passus, vagus et erro totum quasi orbem fugiendo obivit; sed sua heroica virtute de omnibus victor triumphavit. Si ergo ob fidem, pietatem, virtutem, pateris; cogita te esse Davidem, et cum eo animos non demitte, sed attolle, sciens tuum Saulem, tuum persecutorem tibi fabricare coronam gloriæ et diadema regni æterni. Si innocentiâ es Abel, necesse est ut eam probet et exerceat invidus Cain. Si simplicitate es Jacob, oportet ut hirsutus Esau te stimulet. Si castitate es Joseph, oportet ut impudica hera te tentet. Si mansuetudine et generositate es Moses, convenit ut tuus te Pharao exagitet, attollat, perficiat. Audi S. Joan. Apoc. 7. 14. Martyrum sub Antichristo agones et coronas describentem : *Hi sunt qui venerunt de tribulatione magna, et laverunt stolas suas, et dealbaverunt eas in sanguine Agni : ideo sunt ante thronum Dei, et serviunt ei die ac nocte in templo ejus, et qui sedet in throno, habitabit super illos*, etc.

Denique vide hìc quantum malum sit invidia, quæ Saulem assidue torsit, et in tot cædes et scelera adegit, ut tandem ipse sibi mortem conscisceret. Audi S. Cyprianum Saulis et cujuslibet invidi noxas et damno recensentem serm. de Zelo et livore : *Ambitionem zelus excitat, dum cernit quis alium in honoribus auctiorem, zelo excæcante sensus nostros, atque in ditionem suam mentis arcana redigente. Dei timor spernitur, magisterium Christi negligitur, judicii dies non providetur. Inflatur superbia, exacerbatur sævitia, perfidia prævaricatur, impatientia concutitur, furit discordia, ira fervescit, nec se jam potest cohibere vel regere, qui factus est potestatis alienæ. Hinc Dominicæ pacis vinculum rumpitur, hinc charitas fraterna violatur, hinc adulteratur veritas, unitas scinditur, ad hæreses atque ad schismata prosilitur.* Et paucis interjectis invidiam graphice depingens : *Qualis*, inquit, *est animæ tinea, quæ cogitationum tabes, pectoris quanta rubigo, zelare in altero vel virtutem ejus, vel felicitatem, id est, odisse in eo, vel merita propria, vel beneficia divina; in malum proprium bona aliena convertere, illustrium prosperitate torqueri, aliorum gloriam facere suam pœnam, velut quosdam pectori suo admovere carnifices, cogitationibus et sensibus suis adhibere tortores, qui se intestinis cruciatibus lacerent, qui cordis secreta malevolentiæ ungulis pulsent, non cibus talibus lætus, non potus potest esse jucundus, suspiratur semper et ingemiscitur et doletur.*

15. Num hodie cœpi pro eo consulere Deum?] quasi dicat : Jam ante sæpe pro eo, tuo consensu et jussu consului Dominum, cum scilicet David educturus esset tuas copias in prælium, an id futurum esset felici successu, an adverso? non ergo jam primum pro Davide nunc tibi suspecto et exoso, uti ex verbis tuis colligo, cœpi consulere Dominum, q. d. Nesciebam te iram et odium gerere contra Davidem paulo ante tibi adeo amicum et fidelem : quare noli ad culpam et pœnam mihi meæque domui imputare, quod panes et gladium ei dederim : non enim illa dedi ipsi, nisi ut iis ad tuum servitium (quod ipse se exsequi asserebat) uteretur. Nam de tua

in eum offensa hucusque nil omnino scivi nec parvum, nec magnum.

16. DIXITQUE REX: MORTE MORIERIS ACHIMELECH TU ET OMNIS DOMUS PATRIS TUI.] Vide hîc summam crudelitatem, impietatem et barbariem Saulis in insontem Pontificem et Sacerdotes; imo in omnes cives Nobe, quos innoxios trucidari jussit cum omnibus parvulis, feminis et armentis v. 19. Hæc, inquit Theodor. qu. 53. et Cedrenus, Saulis cædes fuit omnibus aliis ejus peccatis magis impia. Unde et Josephus lib. 6. c. ult. inter Saulis mortis causas hanc etiam reponit, et copiose Auth. Trad. apud S. Hieron. lib. 2. Reg. c. 1.

Quare Saul fuit hic typus et præcursor Herodis, occidentis parvulos in Bethlehem propter Christum. Hîc expletum fuit oraculum Dei contra Heli editum, cap. 2. v. 33. Omnes enim hi Sacerdotes erant posteri vel cognati Heli.

17. ET AIT REX EMISSARIIS,] id est, cursoribus, qui quasi satellites Saulis Achimelech et Sacerdotes ex Nobe ad Saulem in Gabaa evocarant et adduxerant.

NAM MANUS EORUM CUM DAVID EST,] q. d. Fovent juvantque Davidem meum hostem et regni æmulum.

NOLUERUNT AUTEM SERVI.] Laudandi sunt hi servi, quod Sauli obedire, et manus suas sanguine Sacerdotum fœdare noluerint. Ita Theod. S. Chrysost. tamen in Psal. 134. reprehendit eos quod positive et efficaciter non egerint causam Sacerdotum apud Saulem, ut eorum cædem impedirent; sicut c. 14. intercesserant pro Jonatha, ejusque necem discusserant. Sed alia erat causa Jonathæ filii Saulis, alia Sacerdotum, quos quasi David faventes certo mactare decreverat Saul.

18. CONVERSUSQUE DOEG (*Doeg* hebr. idem est quod, *sollicitans*: scilicet Saulem ad necem Davidis et Sacerdotum) IDUMÆUS IRRUIT IN SACERDOTES, ET TRUCIDAVIT IN DIE ILLA OCTOGINTA QUINQUE (ita Hebr. Chald. Roman. Septuag. Complut. Minus recte ergo Septuag. Vaticani numerant 305. Theodor. vero pejus numerat 350.) VIROS VESTITOS EPHOD LINEO,] id est, Sacerdotes et Levitas; hi enim gestabant *Ephod lineum*, cum Pontifex gestaret Ephod gemmeum et polymitum.

Ecce Doeg accusator et calumniator Davidis et Achimelech in scelere profecit, fitque ejus et Sacerdotum sacrilegus carnifex, ut crimen quod cœpit perficiat. Ita scelestus ex uno crimine in aliud, ex minori ad majus prolabitur. Porro Angelomus in lib. 2. cap. 21. tradit duos Saulis filios parvulos Armoni et Miphiboseth ex Respha concubina, cum Doego manus illis attulisse, ideoque etiam propterea à Gabaonitis crucifixos.

Quocirca Philo Biblicus asserit Doeg hoc triste à Deo accepisse oraculum: *Ad Doeg Syrum hæc dicit Dominus: Ecce dies veniunt cito, et ascendet vermis igneus in linguam ejus, et tabescere faciet eum, et erit habitatio ejus cum Cain in igne inexstinguibili semper.* Verius est Davidem tunc composuisse Psalm. 51. *Quid gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate? tota die injustitiam cogitavit lingua tua, etc. Propterea Deus destruet te in finem.* Titulus enim illius Psalmi est hic: *In finem intellectus David, cum venit Doeg Idumæus, et nuntiavit Sauli: Venit David in domum Achimelech.* Hinc Doeg, ait Eucherius et Angelomus, fuit typus et præcursor tum Judæ proditoris, tum Antichristi, qui Sacerdotes Christi maximè persequetur, eosque martyrio afficiet.

TRUCIDAVIT IN DIE ILLA OCTOGINTA QUINQUE VIROS.] Asserunt vel potius fabulantur Rabbini, et ex iis Philo Biblicus, hos Sacerdotes et Levitas posteros vel cognatos Heli Pontificis scelera filiorum Heli imitatos esse, ac sacrificia violasse, ideoque neci huic à Deo destinatos.

Verius est Heli ejusque filios sceleratos in hisce suis nepotibus innoxiis fuisse punitos, hîcque impletum esse illud oraculum Dei contra eos, c. 2. 33. *Pars magna domus tuæ morietur, cum ad virilem ætatem venerit.* Nam hi Sacerdotes et Levitæ, à Saule per Doeg interfecti, videntur evasisse martyres; quia occisi sunt pro virtute misericordiæ et charitatis, quam exhibuerant sancto, sed misero, profugo et famelico Davidi, dando ei panes. Sicut enim qui pro castitate occiditur fit martyr; sic et qui pro charitate aliaque virtute trucidatur, martyr est. Unde S. Bachiarius tomo 1. Biblioth. SS. Patrum, Sacerdotes hos pro innocenti Davide occisos in martyrum Catalogum refert, et Beda in Allegoriis non tantum Sacerdotes, sed et omnes cives Nobe ob Davidem trucidatos inter martyres collocat: *Nobe civitas*, inquit, *propter susceptum Davidem cum suis omnibus martyrium passa est.*

19. NOBE AUTEM CIVITATEM SACERDOTUM PERCUSSIT (id est, percuti et occidi jussit, scilicet impius Saul in odium Davidis) IN ORE (in acie) GLADII VIROS ET MULIERES, ET PARVULOS ET LACTENTES, BOVEMQUE ET ASINUM ET OVEM.] Statuit ergo eam in *cherem*, *sive anathema*, quia eam plane exitio excidioque addixit: et rabie et furore in Davidem, quo eum exagitabat spiritus malus, sive diabolus à quo possidebatur et regebatur.

20. EVADENS AUTEM UNUS FILIUS ACHIMELECH, etc., CUJUS NOMEN ABIATHAR, FUGIT AD DAVID.] Hic *Abiathar* patri Achimelech successit in Pontificatu, quo functus est toto tempore Davidis; sed eo privatus à Salomone, eo quod contra ipsum favisset Adoniæ regnum invadenti: ideoque Salomon Pontificatum ab Abiathar, qui erat de familia et posteris Heli et Ithamar, transtulit et reduxit ad Sadoc, qui erat ex posteris Eleazar. 3. Reg. 2.

22. EGO SUM REUS OMNIUM ANIMARUM PATRIS TUI,] quasi dicat: Ego non causa, sed occasio (ita Chald. Hebr. et Septuag.) fui mortis filiorum et cognatorum patris tui; cum scilicet anima, id est vita singulis à Saule sit adempta. Occasio, inquam, sed involuntaria et contra meam intentionem, ideoque sine mea culpa: nam cavi eis eorumque vitæ quantum potui, simulando coram eis me non profugum, sed à Saule missum: unde licet scirem Doeg id Sauli renuntiaturum, tamen probabiliter credebam vel sperabam Saulem Sacerdotibus innoxiis non irasciturum, aut certe tam crudele facinus cædis Sacerdotum non attentaturum. Reus ergo fuit David non formaliter, sed materialiter: quia materiam et occasionem dedit Sauli occidendi eos, sed præter, imo contra mentem suam, necessitate famis adactus. Mortis enim eorum causa propria et directa fuit improbitas Saulis.

CAPUT VIGESIMUM TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

David liberat Ceilam a Philisthæis. Saul id audiens destinat eum ibidem cingere et capere. Quare David, v. 12. consulens Dominum, audit se a Ceilanis tradendum Sauli : quocirca fugit ipse in montem Ziph, ubi eum visitat et confortat Jonathas. Mox, v. 19. Ziphæi indicant Sauli Davidem apud se latere; sequitur ergo eos Saul cum copiis, cingitque Davidem; cumque jam eum capturus esset, nuntius occurrit dicens Philisthæos invasisse Judæam; unde Saul ut eis resistat, Davidem persequi desinit.

1. ET annuntiaverunt David, dicentes : Ecce Philisthiim oppugnant Ceilam et
diripiunt areas. 2. Consuluit ergo David Dominum, dicens : Num vadam, et percutiam Philisthæos istos ? Et ait Dominus ad David : Vade, et
percuties Philisthæos, et Ceilam salvabis. 3. Et dixerunt viri, qui erant cum David, ad eum : Ecce nos hic in Judæa consistentes timemus; quanto
magis si ierimus in Ceilam adversum agmina Philisthinorum ? 4. Rursum
ergo David consuluit Dominum. Qui respondens, ait ei : Surge et vade
in Ceilam; ego enim tradam Philisthæos in manu tua. 5. Abiit ergo David, et viri ejus in
Ceilam, et pugnavit adversum Philisthæos, et abegit jumenta eorum, et percussit eos plaga
magna; et salvavit David habitatores Ceilæ. 6. Porro eo tempore, quo fugiebat Abiathar filius
Achimelech ad David in Ceilam, Ephod secum habens descenderat. 7. Nuntiatum est autem
Sauli, quod venisset David in Ceilam, et ait Saul : Tradidit eum Deus in manus meas, conclususque est introgressus urbem in qua portæ et seræ sunt. 8. Et præcepit Saul omni populo,
ut ad pugnam descenderet in Ceilam; et obsideret David, et viros ejus. 9. Quod cum David
rescisset, quia præpararet ei Saul clam malum, dixit ad Abiathar sacerdotem : Applica Ephod.
10. Et ait David : Domine Deus Israel, audivit famam servus tuus, quod disponat Saul venire
in Ceilam, ut evertat urbem propter me. 11. Si tradent me viri Ceilæ in manus ejus, et si
descendet Saul, sicut audivit servus tuus ? Domine Deus Israel, indica servo tuo. Et ait Dominus : Descendet. 12. Dixitque David : Si tradent me viri Ceilæ, et viros qui sunt mecum
in manus Saul ? Et dixit Dominus : Tradent. 13. Surrexit ergo David et viri ejus quasi
sexcenti, et egressi de Ceila, huc atque illuc vagabantur incerti; nuntiatumque est Sauli quod
fugisset David de Ceila, et salvatus esset; quam ob rem dissimulavit exire. 14. Morabatur
autem David in deserto in locis firmissimis, mansitque in monte solitudinis Ziph, in monte
opaco; quærebat eum tamen Saul cunctis diebus : et non tradidit eum Deus in manibus ejus.
15. Et vidit David quod egressus esset Saul, ut quæreret animam ejus. Porro David erat in
deserto Ziph in silva. 16. Et surrexit Jonathas filius Saul, et abiit ad David in silvam, et confortavit manus ejus in Deo; dixitque ei : 17. Ne timeas, neque enim inveniet te manus Saul
patris mei, et tu regnabis super Israel, et ego ero tibi secundus, sed et Saul pater meus scit
hoc. 18. Percussit ergo uterque fœdus coram Domino, mansitque David in silva; Jonathas
autem reversus est in domum suam. 19. Ascenderunt autem Ziphæi ad Saul in Gabaa, dicentes :
Nonne ecce David latitat apud nos in locis tutissimis silvæ, in colle Hachila, quæ est ad dexteram deserti ? 20. Nunc ergo, sicut desideravit anima tua ut descenderes, descende; nostrum
autem erit ut tradamus eum in manus regis. 21. Dixitque Saul : Benedicti vos à Domino, quia
doluistis vicem meam. 22. Abite ergo, oro, et diligentius præparate, et curiosius agite, et
considerate locum ubi sit pes ejus, vel quis viderit eum ibi; recogitat enim de me quod callide
insidier ei. 23. Considerate et videte omnia latibula ejus, in quibus absconditur; et revertimini
ad me ad rem certam, ut vadam vobiscum : quod si etiam in terram se abstruserit, perscrutabor eum in cunctis millibus Juda. 24. At illi surgentes abierunt in Ziph ante Saul; David
autem et viri ejus erant in deserto Maon, in campestribus, ad dexteram Jesimon. 25. Ivit

ergo Saul et socii ejus ad quærendum eum, et nuntiatum est David, statimque descendit ad petram, et versabatur in deserto Maon: quod cum audisset Saul, persecutus est David in deserto Maon. 26. Et ibat Saul ad latus montis ex parte una; David autem et viri ejus erant in latere montis ex parte altera: porro David desperabat se posse evadere à facie Saul; itaque Saul et viri ejus in modum coronæ cingebant David et viros ejus, ut caperent eos. 27. Et nuntius venit ad Saul, dicens: Festina, et veni, quoniam infuderunt se Philisthiim super terram. 28. Reversus est ergo Saul desistens persequi David, et perrexit in occursum Philisthinorum; propter hoc vocaverunt locum illum Petram dividentem.

1. PHILISTHIIM OPPUGNANT CEILAM.] *Ceilam*, ait S. Hieron. Eusebius et Adrichom. in locis Hebr.: *Civitas est in tribu Juda, quondam sedes David; et nunc villula Ceila ad Orientalem plagam Eleutheropolios pergentibus Hebron, quasi octavo milliario: in qua sepulcrum Habacuc prophetæ demonstratur.*

ET DIRIPIUNT AREAS.] Vatabl. *Horrea*, id est, diripiunt messem et frumenta in areis et horreis reposita.

2. CONSULUIT ERGO DAVID DOMINUM,] per Abiathar Pontificem ad se profugum, ut patet versu 6.

5. ET SALVAVIT DAVID HABITATORES CEILÆ,] quasi contribules et cives suos; erant enim utrique ex tribu Juda. Meruit ergo hìc David coronam civicam liberando cives suos à Philisthæis, ideoque paulo post mortuo Saule David è tribu Juda evectus est ad regnum, 2. Reg. 2.

6. EPHOD SECUM HABENS,] q. d. Abiathar fugiens Saulem venit ad Davidem portans vestem Pontificiam, in qua erat *Ephod* cum Urim et Tummim, ut patre Achimelech jam occiso à Saule, ejus loco in Pontificatum succederet, ac Deum pro Davide per Ephod consuleret.

9. DIXIT (DAVID) AD ABIATHAR SACERDOTEM: APPLICA EPHOD,] id est, explica et indue te Ephod, ut per ejus Urim et Tummim consulas Dominum quid in tanto periculo et tam arcta Saulis persecutione mihi facto sit opus. Hinc *Abiathar* hebr. idem est quod, *pater explorationis vel contemplationis;* quia ipse orando consuluit Dominum, ejusque voluntatem et consilium exploravit pro Davidis salute. Vide hìc pietatem Davidis erga Deum, utpote qui in arctis confugit ad Deum: item erga cives suos Ceilanos, utpote eos liberans à Philisthæis; adhuc erga Saulem, utpote fugiens ejus furorem quasi subditus, nec ei resistens, sed ei parcens, cum eum haberet in manibus cap. 24. 5. Quocirca recte Davidi in virtutibus omnibus consummato hoc tribuas elogium, quod nuper Stephano Battoreo insigni Poloniæ regni assignavit Bonifacius Vannotius in Miscellaneis Epist.

In templo fuit plus quam Sacerdos.
In republica plus quam Rex.
In sententia dicenda, plus quam Senator.
In judicio, plus quam Jurisconsultus.
In exercitu, plus quam Imperator.
In acie, plus quam miles.
In adversis perferendis injuriisque condonandis, plus quam vir.
In publica libertate tuenda, plus quam civis.
In amicitia colenda, plus quam amicus.
In convictu, plus quam familiaris.
In venatione ferisque domandis, plus quam leo.
In tota reliqua vita, plus quam Philosophus.

12. SI TRADENT ME VIRI CEILÆ, etc., IN MANUS SAUL, ET DIXIT DOMINUS: TRADENT,] certo et infallibiter. Talis enim est Dei scientia et præscientia, cum hominum sit incerta et fallibilis; ideoque reipsa sæpe fallat. Hinc colligunt Suarez, Vasquez, Molina, et alii insignes Theologi Deum cognoscere futura contingentia non tantum absoluta, sed etiam conditionata, v. g. quid ego facturus essem, si forem Jerosolymis, Alexandriæ, Antiochiæ, etc., positis talibus et talibus circumstantiis et conditionibus, etiamsi illæ nusquam ponendæ sint reipsa. Sic enim hìc præscivit et prædixit Deus quod Ceilani tradituri essent Davidem, licet contribulem et liberatorem suum, Sauli, ex metu ne ab eo occiderentur, uti occisi fuerant cives Nobe: etsi de facto eum non tradiderint, quia David audiens à Deo se ab eis tradendum, traditionem prævenit et aufugit. Vide dicta Jerem. 38. versu 17. et Matth. 11. 12.

15. PORRO DAVID ERAT IN DESERTO ZIPH IN SILVA.] *Ziph* erat civitas in tribu Juda, sita in monte nemoroso et opaco, dumis et arboribus infructuosis consito; juxta urbem erat ergo *desertum Ziph* nemorosum, saltuosum, feris et ibicibus pervium, antris, et speluncis plenum, et plurimum cavernosum, in quibus David vagabundus et fugitivus à facie Saul latitavit, seseque abscondit. Ita Brocar. Bredenb. et Adrichomius.

16. ET SURREXIT JONATHAS FILIUS SAUL, ET ABIIT AD DAVID IN SILVAM, ET CONFORTAVIT MANUS EJUS IN DEO.] Chaldæus: *in dicto Domini*, quia scilicet Deus dixerat et prædixerat Davidem successurum Sauli in regno, cum eum per Samuelem unxit in regem, quasi dicat: Jonathas jussit Davidem esse bono fortique animo, eo quod Deum haberet tutorem, contra quem Saul nihil poterat. *Manus* ergo hìc significant robur et fortitudinem tum animi, tum corporis; hæc enim manibus exeritur et ostenditur.

19. ASCENDERUNT AUTEM ZIPHÆI AD SAUL,] nuntiantes ei Davidem apud se latere, seque illum in manus ejus tradituros. Vide hìc ut omnes Judæi persequantur Davidem, æque ac persecuti sunt Christum ejus antitypum. Unde tunc David, ad Deum unicum desolatorum asylum confugiens, composuit Psalm. 53: *Deus, in nomine tuo salvum me fac*, etc. *Quoniam alieni insurrexerunt adversum me, et fortes quæsierunt animam meam.* Id ita esse patet ex titulo Psalmi qui sic habet: *In carminibus intellectus David, cum venissent Ziphæi, et dixissent ad Saul: Nonne David absconditus est apud nos?*

23. REVERTIMINI AD ME AD REM CERTAM,] re certo comperta, quam mihi nuntiare possitis, ubi scilicet lateat David, et quomodo à me capi possit: ne incertus vager, et copias frustra educam magno sumptuum impendio, et famæ meæ dispendio.

25. SAUL PERSECUTUS EST DAVID IN DESERTO MAON,] *Maon*, ut ait S. Hieron. in locis Hebr.

et ex co Adrichom. erat civitas in tribu Juda, sita in campestribus ad dexteram Jesimon, contra solis ortum Daromæ : juxta urbem, desertum erat nemorosum et cavernis plenum, in quo delituit David : confine est deserto Carmeli, et deserto Pharan. Quare minus recte nonnulli putant Maon fuisse in Arabia, et Davidem relicta Judæa ob Saulis metum fugisse ad Arabes, idque significare Psalm. 119. vers. 3. cum ait : *Heu mihi ! quia incolatus meus prolongatus est, habitavi cum habitantibus Cedar*, id est, cum Cedarenis sive Agarenis, hoc est, Arabibus.

26. David desperabat se posse evadere a facie Saul,] sua virtute et sapientia ; sperabat tamen se Dei ope evasurum. Sciebat enim se à Deo unctum in regem, ut Sauli in regno succederet.

27. Et nuntius venit ad Saul dicens : Festina et veni, quoniam infuderunt se Philisthiim super terram.] Vide hìc quàm opportune Deus in arctis, suis fidelibus opituletur et è periculis liberet, quod vulgo dicitur : *Deus ex machina.* Unde Philo missus à Judæis ad Caium Imper. ne Judæos cogeret se adorare ut Deum, cum à Caio sperneretur, conversus ad suos dixit : *Confidite, socii; nam tunc vicinum est Dei auxilium, cum deest humanum*, itaque factum ; nam paulo post Caius interiit, ita refert ipse in Legat. ad Caium. Ecce tibi hìc David undique cinctus à Saule, et jamjam ab eo capiendus, à Deo liberatur miro modo, nimirum immittendo Sauli nuntium et cogitationem de Philisthinis arcendis, itaque eum à Davide divertendo, et ad Philisthinos persequendos convertendo. Fecit ergo Deus, perinde ac faciunt Hispani in agitatione tauri : dum enim taurus aliquem furibundus insequitur ut eum laniet, illico à tergo alius taurum stimulo pungit, cogitque taurum retrorsum converti. Ita fecit hìc Deus Sauli, qui quasi taurus furebat in Davidem. Audi sanctum Chrysost. hom. 46. in Genes. : *Maxima securitas et inexpugnabilis murus est gratia Dei. Videamus quomodo David de loco in locum transiens, et quasi erraticus vagans, manu superna munitus fuerit ; Saul autem cum esset in mediis civitatibus, et tantum secum duceret exercitum ; et satellites habens et armigeros, quotidie timebat et tremebat inimicorum insidias.* 1. Reg. 18. v. 12 et 29 : *Et ille quidem, qui solus erat, non indigebat humano præsidio ; hic vero coronatus purpura indutus, illius auxilio indigebat ; et regi opus erat pastoris opera ; et diademate redimito, privati adjumentum.*

CAPUT VIGESIMUM QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

David fugit in desertum Engaddi : insequitur eum Saul ; cumque in spelunca purgaret ventrem, David in ea latens oram chlamydis ejus abscindit. Mox, v. 9. eam Sauli ostentans, cum illo expostulat quod se innoxium injuste persequatur : si enim ei nocere voluisset, in spelunca eum occidisset. Quare, v. 17. Saul compunctus et flens : Justior, inquit, tu es, quam ego ; asseritque ipsum post se regnaturum : quare ab eo juramentum exigit, quod non delebit suam stirpem, itaque eum liberum dimittit.

1. Ascendit ergo David inde, et habitavit in locis tutissimis Engaddi. 2. Cumque reversus esset Saul, postquam persecutus est Philisthæos, nuntiaverunt ei, dicentes : Ecce David in deserto est Engaddi. 3. Assumens ergo Saul tria millia electorum virorum ex omni Israel, perrexit ad investigandum David et viros ejus, etiam super abruptissimas petras quæ solis ibicibus perviæ sunt. 4. Et venit ad caulas ovium quæ se offerebant vianti ; eratque ibi spelunca quam ingressus est Saul, ut purgaret ventrem ; porro David et viri ejus in interiore parte speluncæ latebant. 5. Et dixerunt servi David ad eum : Ecce dies de qua locutus est Dominus ad te : ego tradam tibi inimicum tuum, ut facias ei sicut placuerit in oculis tuis. Surrexit ergo David, et præcidit oram chlamydis Saul silenter. 6. Post hæc percussit cor suum David, eo quod abscidisset oram chlamydis Saul. 7. Dixitque ad viros suos : Propitius sit mihi Dominus, ne faciam hanc rem domino meo, christo Domini, ut mittam manum meam in eum, quia christus Domini est. 8. Et confregit David viros suos sermonibus, et non permisit eos, ut consurgerent in Saul ; porro Saul exsurgens de spelunca, pergebat cœpto itinere. 9. Surrexit autem et David post eum ; et egressus de spelunca, clamavit post tergum Saul, dicens : Domine mi rex. Et respexit Saul post se ; et inclinans se David pronus in terram, adoravit, 10. dixitque ad Saul : Quare audis verba hominum loquentium : David quærit malum adversum te ? 11. Ecce hodie viderunt oculi tui quod tradiderit te Dominus in manu mea in spelunca : et cogitavi ut occiderem te, sed pepercit tibi oculus meus ; dixi enim :

Non extendam manum meam in dominum meum, quia christus Domini est. 12. Quin potius, pater mi, vide et cognosce oram chlamydis tuæ in manu mea; quoniam cum præscinderem summitatem chlamydis tuæ, nolui extendere manum meam in te: animadverte, et vide, quoniam non est in manu mea malum, neque iniquitas, neque peccavi in te; tu autem insidiaris animæ meæ, ut auferas eam. 13. Judicet Dominus inter me et te, et ulciscatur me Dominus ex te; manus autem mea non sit in te. 14. Sicut et in proverbio antiquo dicitur AB IMPIIS egredietur impietas; manus ergo mea non sit in te. 15. Quem persequeris, rex Israel? quem persequeris? canem mortuum persequeris, et pulicem unum. 16. Sit Dominus judex, et judicet inter me et te; et videat, et judicet causam meam, et eruat me de manu tua. 17. Cum autem complesset David loquens sermones hujuscemodi ad Saul, dixit Saul: Numquid vox hæc tua est, fili David? Et levavit Saul vocem suam, et flevit; 18. dixitque ad David: Justior tu es quam ego; tu enim tribuisti mihi bona; ego autem reddidi tibi mala. 19. Et tu indicasti hodie quæ feceris mihi bona, quomodo tradiderit me Dominus in manum tuam, et non occideris me. 20. Quis enim, cum invenerit inimicum suum, dimittet eum in via bona? Sed Dominus reddat tibi vicissitudinem hanc, pro eo quod hodie operatus est in me. 21. Et nunc quia scio quod certissime regnaturus sis, et habiturus in manu tua regnum Israel; 22. jura mihi in Domino, ne deleas semen meum post me, neque auferas nomen meum de domo patris mei. 23. Et juravit David Sauli. Abiit ergo Saul in domum suam; et David et viri ejus ascenderunt ad tutiora loca.

3. SUPER ABRUPTISSIMAS PETRAS QUÆ SOLIS IBICIBUS PERVIÆ SUNT.] *Ibex* est species caprarum sylvestrium: quæ in rupes præruptas aufugit: unde tales venando insectans Maximilianus primus imperator, in rupes invias deductus, cum descendere nequiret, ductu Angeli, ut creditur, descensum reperit: ideoque crucem eò loci in perenne monumentum erigi jussit. Exstat hæc crux juxta Œnipontum, ubi, cum Romam pergerem, illa mihi ostensa fuit. Audi Plinium lib. 8. cap. 53: *Capræ in plurimas species transfigurantur. Sunt capræ, sunt rupicapræ, sunt ibices pernicitatis mirandæ, quamquam onerato capite, vastis cornibus, gladiorumque vaginis, in hæc se librant, ut tormento aliquo rotati, in petras potissimum è monte aliquo in alium transilire quærentes, atque recussu pernicius quo libuerit exsultant.*

4. ET VENIT AD CAULAS OVIUM QUÆ SE OFFEREBANT VIANTI,] id est, viam facienti, itineranti, per viam eunti. Unde Hebr. Chald. et Septuag. habent: *quæ erant in via.*

PORRO DAVID ET VIRI EJUS IN INTERIORE PARTE SPELUNCÆ LATEBANT:] *Clamabo*, inquit David, *ad Deum altissimum, Deum, qui benefecit mihi.* Psalm. 56. v. 3. Chaldæus transfert: *Ad Deum qui accersivit araneam, ut conficeret in ore speluncæ telam propter me;* quasi sic interpretatur, ut David, fugiens Saulem, in speluncam se abdiderit, cujus aditum subitis aranearum telis ita Deus pertexuerit, ut Saul nullum ibi latibulum suspicatus, irritus prælerierit. Quemadmodum et aliquando in lege gratiæ martyrem Felicem in angusto loco latitantem aranearum tela divinitus expansa ab insequentibus hostibus occultavit:

Et aerio cessit vis ferrea filo.

Ait S. Paulinus Natali 5. S. Felicis, qui et apposite concludit:

Sic ubi Christus adest nobis, et aranea muro est.
At cui Christus abest, et murus aranea fiet.

Verum hujus telæ araneæ speluncam Davidis obtegentis fides sit penes Chaldæum. Nam huic telæ Rabbini sua attexunt commenta de musca et insano, quæ refert, et ut fabulosa confutat Abulensis, quæst. 6.

5. ECCE DIES DE QUA LOCUTUS EST DOMINUS AD TE: EGO TRADAM TIBI INIMICUM TUUM.] Ubi et quando ei locutus sit Deus Scriptura nusquam exprimit. Nonnulli censent Deum id dixisse Davidi per Gad prophetam, alii per Nathan, alii per Samuelem, alii ipsimet Davidi id à Deo revelatum ob ejus patientiam arbitrantur, ut ipse animaretur ad majora certamina. Abulens. censet per Nathan id dictum; Serarius per Gad, Sanchez per Samuelem.

SURREXIT ERGO DAVID ET PRÆCIDIT ORAM CHLAMYDIS SAUL SILENTER.] Abulensis putat à Deo levitatem inditam Davidi, et surditatem Sauli, ne audiret et Davidem incedentem et scindentem. Addit Abulensis Davidem surrexisse et ivisse ad Saulem eo animo, ut eum occideret, non autem ut oram chlamydis ejus duntaxat præcideret: sed in hac præcisione Deum illi cor immutasse, ut de voluntate hac, licet non plane deliberata, doleret et pœniteret, et hoc significari illis verbis: *Percussit cor suum David.* Verum Script. ibidem statim addit, *eo quod abscidisset oram chlamydis ejus.* De hac ergo abscissione pœnituit David, non autem de voluntate occidendi Saulem, quam absolute nunquam habuit. Nam semper eam detestatus est, imo capite vigesimo sexto, versu decimo et undecimo, jurat David se nunquam manum extensurum contra Saulem per omnem ejus vitam. Quare hic fuit ordo rei gestæ: Cum socii Davidem incitarent ut Saulem quem in manu habebat occideret, ille sensit quidem primos motus et inclinationem appetitus irascibilis ad eum occidendum; sed appetitu rationali et voluntate deliberata in eos non consensit. Surrexit ergo et ivit ad Saulem, non ea mente determinata ut eum occideret, vel ut oram chlamydis abscinderet, sed anceps animi in itinere deliberaturus et capturus consilium quid factu-

rus esset, cum ad Saulem venisset; quò cum venit, videns oram chlamydis, eam quasi rem levem et primò obviam abscidit. Illico vero ejus conscientia ipsum remordet, quod oram hanc chlamydis regis sui abscidisset, quare mentis oculos Deo illustrante aperiens, vidensque quàm turpe foret regem occidere, firmiter proposuit nec eum occidere, nec in alio quopiam lædere; unde sociis volentibus Saulem occidere fortiter restitit, eosque omnino à cæde et vulnere cohibuit. Hinc, versu 11, ait se cogitasse quidem eum occidere, non autem statuisse, vel decrevisse: τὸ enim *cogitavi* significat simplicem cogitationem et inclinationem appetitus sensitivi, qualem nobis suggerit tentatio iræ et vindictæ, ante ejus examen et liberatum consensum.

6. Post hæc percussit cor suum David, eo quod abscidisset oram chlamydis Saul,] quasi dicat: Conscientia Davidem remordit, quod ausus fuisset regis et Domini sui Saulis vestem conscindere, itaque majestatem regiam temerare. *Cor* enim hìc est idem quod conscientia. Unde *cor* est nominativi casus; *David* vero est accusativi, quasi dicat: *Cor suum*, id est, cor ejus, scilicet Davidis *percussit* ipsum *Davidem;* id est, conscientia pupugit Davidem. Id ita esse patet ex Hebr. et Septuag.: *Bonarum enim mentium*, ait S. Bernardus, *est agnoscere culpam, ubi culpa non est;* absciderat enim David oram chlamydis, non ut Saulem occideret, sed ut benevolentiam suam erga eum demonstraret, qua eum habens in manu sua, ei pepercerat; itaque frangeret pertinax odium Saulis, eumque sibi placatum devinciret, uti de facto fecit. Fabulantur ergo Rabbini, dum aiunt Davidem peccasse abscindendo oram chlamydis Saulis; unde in pœnam ei datum fuisse, ut cum senuisset non posset vestibus calefieri. Mitius Abulensis censet Davidem hìc pœnitere de voluntate occidendi Saulem, quæ illi obrepserat ut audiemus versu 11. Minus tamen recte; causa enim percussionis subditur, dum dicitur: *Eo quod abscidisset oram chlamydis Saul.*

Alleg. Eucherius: *David*, inquit, *abscindens oram chlamydis Saulis significat Christum Judæos non occidisse, sed eis gloriam regni abstulisse; chlamydis enim abscissio regni est amputatio.*

Tropol. S. Greg. 3. part. Pastor. Admon. 5: *Quid*, ait, *per Saul nisi mali rectores, quid per David, nisi boni subditi designantur? Saul igitur ventrem purgare, est pravos præpositos conceptam in corde malitiam, usque ad opera miseri odoris extendere, et cogitata apud se noxia factis exterioribus exsequendo monstrare. Quem tamen David ferire metuit, quia piæ subditorum mentes ab omni se peste obtrectationis abstinentes, præpositorum vitam nullo linguæ gladio percutiant, etiam cum de imperfectione reprehendunt. Qui et si quando pro infirmitate sese abstinere vix possunt, ut extrema quædam atque exteriora præpositorum mala, sed tamen humiliter loquantur quasi oram chlamydis silenter incidunt: quia videlicet dum prælatæ dignitati saltem innoxie et latenter derogant, quasi regis superpositi vestem secant, sed tamen ad semetipsos redeunt, seque vehementissime vel de tenuissima verbi laceratione reprehendunt.* Sic et Eucherius et Angelomus.

7. Propitius sit mihi Dominus, ne faciam hanc rem.] Vide hìc et mirare clementiam et reverentiam Davidis erga Saulem regem quem, licet infensissimum persecutorem habens in manibus, lædere non vult. Unde gloriosior fuit hæc Davidis de Saule victoria, illà quam retulit de Golia. Audi S. Chrysost. homil. 2. de Davide et Saule: *Saul egressus est è spelunca, egressus est autem post illum et David, liberis oculis cœlum intuens, ac tunc temporis magis exsultans, quàm cum Goliath dejecisset, ac barbari caput amputasset. Siquidem hæc illa munificentior erat victoria, hæc magnificentiora spolia, hæc præda illustrior, hoc gloriosius trophæum.* Cujus rei rationem reddit quod illa victoria armis constiterit, hæc virtutibus; et concludit: *Itaque rediit non Barbari illius caput gestans, sed animi commotionem mortificatam, sed iram enervatam; neque hæc spolia reposuit Hierosolymæ, sed in cœlo, inque superna illa civitate; nunc haudquaquam in choris obviam veniebant feminæ, excipientes illum cum laudibus; sed angelicus populus è sublimi applaudebat, admirans ejus philosophiam et humanitatem.* Et paulo post: *Illustriorem tulit victoriam, servato Saule, quàm si illum mactasset. Quod enim tanti pretii lucrifecisset præmium, occiso hoste, quantum nunc tulit illi parcendo?*

Porro τὸ *propitius sit mihi Dominus*, aliqui putant esse juramentum, et esse antiphrasin, quasi dicat: *propitius*, id est, adversus mihi sit Deus omniaque mea disturbet, si manus in regem meum injecero. Planius alii explicant, q. d. Deus mihi sit propitius, ut sua gratia me coerceat, et prohibeat, ne tantum facinus in meum regem committam. Patet ex Hebræo qui habet: *Prohibitio sit mihi à Domino*, id est, ut Chald.: *Absit à me per Dominum;* Pagnin. *Absit mihi à Domino;* Vatabl. *Prohibeat Dominus, ne id faciam*, non permittat, ut id designem.

8. Et confregit David viros suos sermonibus, et non permisit eos ut consurgerent in Saul.] Nota τὸ *confregit*, significat socios Davidis plane animatos et resolutos fuisse ad occidendum Saulem; ita ut David vim eis adhibere debuerit, ut hos eorum animos infringeret. Hebr. enim שסע *scasa*, significat rumpere, findere, frangere, discerpere; unde Vatabl. vertit: *avulsit.* Hinc disce quàm mitis fuerit David et pius in Saulem, ut pro ejus à quo assidue impugnabatur vita, tanta vi et virtute pugnaret; nimirum hoc signum erat animi placidi, excelsi et regii.

Eleganter Seneca lib. 1. de Clementia cap. 5: *Magni*, ait, *animi est proprium, placidum esse, tranquillum, et injurias atque offensiones semper despicere. Muliebre est furere in ira. Ferarum vero, nec generosarum quidem præmordere et urgere projectos. Elephantes, leonesque transeunt quem impulerunt. Ignobilis bestiæ pertinacia est. Non decet regem sæva, nec inexorabilis ira; non multum enim supra eum eminet, cui se irascendo adæquat. At si dat vitam meritis amittere, facit quod nulli nisi rerum potienti licet; vita enim etiam superiori eripitur, nunquam nisi inferiori datur; servare proprium excellentis fortunæ, quæ nunquam magis suspici debet, quàm cum illi contingit idem posse quod Deo, cujus beneficio in lucem edimur, tam boni quàm mali.*

Quæres an David licite potuisset occidere Saulem. Respondet Abulensis q. 11. negative. Ratio ejus est prima, quia David ab hac cæde quasi turpi abhorruit; secunda, quia Saul erat rex, David subditus; cui non licet regem licèt

sævum occidere ; tertia, quia David necdum erat rex, sed privata persona, nemini autem privato, licet privata auctoritate aliquem reum occidere ; ad hoc enim requiritur auctoritas publica. Esto enim David à Samuele unctus esset in regem, id tamen erat ad hoc duntaxat, ut regnaret post mortem Saulis, non autem ipso vivo. Sic et Dionysius.

Alii censent licuisse Davidi Saulem occidere ex eo quod S. Thom. Franc. Victoria, Covarruvias, S. Antonin. Sylvester, Corduba, Navarrus et ex iis Lessius lib. 2. de justitia cap. 9. dub. 8. num. 45. docent invasum posse prævenire invadentem, etiamsi is nondum accedat, sed instructus sit ad invadendum, si aliter non possit mortem evadere, nisi eum præveniendo; talis autem erat hæc invasio quam assidue David sustinebat à Saule, ut naturaliter non posset mortem effugere, nisi eum præveniret. Ut ut est, dico non decuisse, tum quia non decebat Davidem privatum occidere regem Israelis ; tum quia sciebat David se Deo esse curæ, ac Deum præstiturum promissum sibi regnum, ideoque se ab omnibus insidiis Saulis liberaturum : tum quia decebat eum perfectæ patientiæ et mansuetudinis dare exemplum, ut ea sibi conciliaret animos Hebræorum, itaque sibi pararet viam ad regnum ; atque ut esset typus et præcursor Christi, qui noluit Pilato et Caiphæ resistere, sed ab eis permisit se occidi. Ex his patet responsio ad argumenta Abulensis.

9. Et inclinans se David pronus in terram adoravit,] Saulem, quasi dicat : David prosternendo se in terram, summam demissionem, honorem et reverentiam Sauli quasi regi exhibuit. Disce hìc quomodo Prælatos et Superiores, licet impios et infensos, colere et revereri oporteat. Sic enim flectentur ad pietatem et æquitatem, uti hìc flexus fuit Saul à Davide ut fleret, et odium in amorem converteret. Quocirca David tunc dictavit Psalm. 56. in quo Deo gratias agit de suî liberatione, et hostium confusione. Unde ait vers. 4 : *Misit de cœlo et liberavit me ; dedit in opprobrium conculcantes me.* Et versu septimo : *Foderunt ante faciem meam foveam, et inciderunt in eam. Exurge, gloria mea, exurge, psalterium et cithara.* Titulus enim hujus Psalmi est : *In finem cum fugeret David à facie Saul in speluncam.*

11. Ecce hodie viderunt oculi tui, quod tradiderit te Dominus in manu mea in spelunca : et cogitavi ut occiderem te,] id est, surrepsit, vel potius suggesta est mihi à sociis hæc cogitatio de te occidendo. Unde Chald. vertit : *Et dixerunt alii ut occiderem te.* Nam David ipse voluntate deliberata constanter restitit huic cogitationi, et suggestioni sociorum, adeoque vim eis intulit, eosque confregit, ut dixi v. 8.

Dixi enim : Non extendam manum meam in Dominum meum, quia christus Domini est.] *Christus*, id est, unctus in regem à Deo per Samuelem. Duas causas affert David cur non læserit Saulem : prior, quod ipse sit *Dominus* suus ; posterior, quod sit *Christus*, id est, unctus Domini, q. d. Mihi religio fuit tangere eum, quem unctio Dei sibi sacravit. Recte S. August. lib. 2. contra Litteras Petiliani cap. 48 : *David Saulem*, inquit, *propter sacrosanctam unctionem et honoravit vivum, et vindicavit occisum. Et quia vel panniculum ex ejus veste præscidit, percusso corde trepidavit.*

12. Tu autem insidiaris animæ meæ, tu auferas eam.] Singula verba Davidis magnam habent emphasin, ejusque clementiam et virtutem adaugent. Ostendit enim se sua beneficentia certare cum insidiis et maleficentia Saulis, tamque se in ipsum esse beneficum, quàm ipse in se erat sævus et maleficus. S. Chrysost. præter homil. de Davide et Saule scripsit homiliam insignem, cujus titulus est : *Quod David magnificentius erexerit trophæum parcendo Sauli, quàm occidendo Goliath ;* ubi repetens illa quæ citavi versu 7. addit Davidem hìc insignem plagam diabolo, qui non nisi cædes sitit et suscitat, inflixisse : *Ascendit*, inquit, *hoste vulneribus innumeris sauciato ; ut qui licet servasset Saulem, tamen illum revera hostem diabolum multis plagis confixit. Egressus est ergo David è spelunca dexteram illam totius orbis pretio parem, simul cum capite coronatam gestans corona justitiæ et mansuetudinis*, etc.

Idem Chrysost. homilia proxime sequenti docet Davidem hìc martyrii lauream non simplicem, sed multiplicem meruisse ; *Illud*, inquit, *considera, quod ex insidiis Saulis tripla quadruplaque martyrii corona redimitus est. Etenim qui servavit hostem, eum, qui semel, atque iterum, imo frequenter lanceam in caput illius vibrarat, cum esset occidendi potestatem nactus, tamen pepercit. Idque cum sciret post eam præstitam clementiam fore, ut denuo ab illo impeteretur : perspicuum est quod millies coronam meruit animi proposito, millies autem interfectus propter Deum, plurimas tulerit martyrii coronas ; qui quemadmodum et Paulus ait : Quotidie mortuus est propter Deum. Cum enim posset hostem sibi insidiantem è medio tollere, propter Deum noluit; maluit quotidie periclitari, quàm justa cæde à tot mortibus liberari.*

13. Judicet Dominus inter me et te.] Appellat David ad Dei judicium, quia humanum non habebat. Nam Saul, qui debebat esse judex, erat ejus hostis et persecutor. Facit hoc, ut acriter cum Saule expostulet, ostendens persecutionis summam injustitiam ; utque eum terreat et à persequendo avertat, minando Dei judicium et vindictam. Sic S. Athanasius Constantino Imperatori ab Arianis seducto, jubentique ut iret in exilium, dixit : *Judicet Dominus inter me et te, ô Imperator, quia calumniis inimicorum meorum credidisti.* Ita Socrates lib. 1. Histor. cap. 25. et Baron. tom. 3. pag. 426.

Et ulciscatur me Dominus et te.] Videtur David commotior ex passione petere à Deo vindictam de Saule, sed ex primo animi impetu et actu indeliberato, ideoque leviter peccat, ait Abulensis. Nam deliberate noluit Dei vindictam de Saule ; unde audita ejus morte, serio graviterque indoluit. Adde Davidem videri ultionem hanc petere ex recto justitiæ zelo, ut Deus tantum Saulis scelus castiget ad aliorum exemplum, ne pios persequi audeant, ut satisfiat scandalo quod Israeli dederat Saul. Sic enim Moyses Num. 16. Jeremias cap. 17. et David in Psalmis, subinde recte sancteque petunt à Deo justam de impiis vindictam.

14. Sicut et in proverbio antiquo dicitur : Ab impiis egredietur impietas.] Impietas hìc accipi potest simpliciter. Primo, proprie pro ipsa culpa ; secundo metonymice pro ejus pœna, si pro culpa accipias, sensus erit, quasi dicat : Impietas occidendi non egreditur nisi ab impio homicida, qualis es tu, ô Saul, non vero à me,

qui me et hìc et alibi semper pium et observantem erga te cæterosque omnes ostendi; ut hæc gnome pertineat ad illud versu duodecimo: *Vide quoniam non est in manu mea malum, neque iniquitas, neque peccavi in te; tu autem insidiaris animæ meæ.*

Si pro pœna, sensus est quasi dicat: Impios sequitur pœna impietatis suæ; culpam enim comitatur pœna, sicut reum carnifex. Non est ergo opus ut ego manum meam in te, ô Saul, extendam, teque occidam; quia tua impietas, vindicante Deo, te occidet. Occideris enim ab impio, non à me qui pius sum. Nam impius Saul impia sua manu seipsum occidit, fuitque suæ impietatis ultor et carnifex, ut patebit cap. 31.

Proverbium hoc ex usu et ore vulgi petitum directe servit ad hæc tria, ait Cajetan. manifestanda; primo, pietatem Davidis abstinentis à cæde Saulis omnique specie impietatis; secundo, impietatem adulatorum illorum, qui David detrahebant apud Saulem, eumque instigabant ad illius cædem; tertio, ad confutandum ipsum Saulem, qui impie Davidem pium persequebatur.

15. Quem persequeris, rex Israel? canem mortuum persequeris et pulicem unum,] quasi dicat: Hominem vilissimum, abjectissimum, debilissimum, instar canis et pulicis qualis sum ego, persequeris. Ut quid ergo me persequeris? Indignum est rege cum pulice pugnare, sicut indignum fuit Domitiano muscas venari.

17. Dixit Saul: Numquid vox hæc tua est, fili mi David? Et levavit Saul vocem suam et flevit.] Vide hìc quàm efficax fuerit vox Davidis; vide pariter quàm potens fuerit ejus profunda humilitas, et incensa charitas, quæ adamantinum Saulis cor confregit, ac mite placidumque reddidit, ut in lacrymas amoris difflueret. Unde S. Chrysost. hom. jam citata: *Quanta, ait, subito facta est mutatio? qui nunquam sustinuerat illum vel simplici vocare nomine, ipsam etiam appellationem habens, exosam, nunc adoptat eum in cognationem, appellans eum filium. Quid igitur Davide felicius, qui ex homicida fecit patrem, è lupo ovem? qui fornacem iracundiæ multo implevit rore, quique tempestatem vertit in tranquillitatem, quique tumorem omnem iræ exæstuantis animi restinxit? Verba quippe Davidis ingressâ in animum istius efferati totam hanc perfecerunt immutationem.* Ecce hos carbones ignis juxta monitum S. Pauli, Rom. 12. 20. congessit David super caput Saulis, quibus eum ad se redamandum accendit. Subdit deinde Chrysost. exempla quibus ostendat, quàm potens sit vox piorum: *Vox Sanctorum frequenter, et elementa stare fecit, et potestates illorum immutavit. Locutus est tantum Jesu Nave, et constitit sol et luna. Sic et Moyses mare ingressus est, et cessit; sic tres illi pueri ignis vim exstinxerunt hymnis illis suis hac voce. Itidem et Saul ad eamdem vocem incaluit, dicens: Vox tua ista, fili David? Quid igitur David? Servus tuus, Domine, mi rex. Post hæc certamen oritur, et contentio uter alterum majore prosequatur honore. Saul quidem ad cognationem ascivit, filium appellans; David autem dominum eum appellat. Quod autem dicit tale est. Unum, inquit, unum illud quæro, salutem tuam, ac virtutis profectum; filium me appellasti, mihi vero satis est, si me pro famulo habeas, tantum ut iram ponas, tantum ut ne quid de me suspicere mali, neve me ducas hostem aut insidiatorem.*

Inde colligit Chrysost. in nostra potestate esse inimicum nobis reconciliare, si cum Davide nos coram eo humiliemus, et charitatem in eum ostendamus, juxta illud Prov. 15. 1. *Responsio mollis frangit iram. In nobis ergo*, ait Chrysost. *situm est, ut vel exstinguatur ira inimicorum, vel ad majus irritetur incendium, si verbis asperis eum invadamus.* Probat id exemplo ignis quod subjicit; si enim *infles in scintillam ignis, excitas incendium; contra si inspuas, exstinguis, et utrumque tibi in manu est; quoniam utrumque, inquit, ex ore tuo proficiscitur. Idem fit et in inimicitia proximi, si inflatos ac vecordes ingeras sermones; excitas ignem illius, accendis carbones; sin mites ac moderatos admoveas sermones priusquam exardescat, iram omnem exstinxeris.*

18. Justior tu es quam ego.] Pergit S. Chrys. *Vides ut suam ipsius damnat malitiam, ac justi virtutem prædicet, nulloque cogente sese purgat. Idem tu facito cum hostis inciderit in manus tuas; noli accusare illum, sed teipsum purga, ut illum perpellas ad suî ipsius condemnationem. Nam si nos accusamus, exasperatur; si nos excusaverimus, ille reveritus nostram humanitatem, mox seipsum condemnabit.* Et nonnullis interjectis: *Neque enim simpliciter dixit: fecisti mihi bona; sed retribuisti mihi bona. Hoc est pro insidiis, pro cæde, pro malis innumerabilibus, magna mihi rependisti beneficia. At ego ne sic quidem factus sum melior, sed post illa tua beneficia perseveravi in malitia: tu vero nec sic quidem es immutatus, sed constanter tuum obtinuisti morem, nos iterum atque iterum tibi insidiantes beneficiis prosequens. In hisce singulis verbis, quot coronis dignus apparuit David?*

20. Quis enim cum invenerit inimicum suum, dimittet eum in via bona,] sinet eum abire salvum et incolumem: *via* enim *bona* est quæ ducit ad vitam, mala vero, quæ ducit ad mortem. Loquitur Saul ex suo et similium hominum mundanorum ingenio, qui inimicos suos data occasione occidunt. Nam sancti contrarium faciunt, et vincunt in bono malum, uti fecit hìc David. Quem præ aliis imitatus est S. Joannes Gualbertus, qui armatus occurrens inimico inermi, cum ille vitam sibi donari posceret per amorem Christi pro inimicis suis crucifixi, eidem pepercit. Unde ingrediens Ecclesiam oransque ante imaginem Crucifixi, vidit Crucifixum à se caput inclinare, ac quasi applaudere et gratias agere, quod hosti suî amore pepercisset. Quo viso commotus Joannes seculo renuntiavit, et ordinem Vallis umbrosæ instituit sub annum Domini 1020.

Sed Dominus reddat tibi vicissitudinem hanc, pro eo quod hodie operatus es in me,] q. d. Ego non possum tibi retribuere par; retribuat ergo illud tibi Deus. Causam dat sanctus Chrysostomus hom. jam citata dicens: *Quid enim poterat Saul reponere dignum meritis, etiamsi regnum dedisset cum omnibus oppidis? Neque enim oppida modo, et regnum, verum et vitam ipsam donarat illi David; ille vero non habebat alteram vitam, quam rependeret; eosque illum relegat ad Deum, et ab illo manaturis præmiis honorat, pariter et hunc laudans, et universos erudiens, quod tum majora nobis apud Deum præmia reposita sunt, cum pro innumeris beneficiis in hostem collatis diversa recipimus.*

Igitur David hîc, subditus licet, major fuit Saule rege: nil enim ita magnum et magnanimum facit, ut amor inimicorum et injuriæ condonatio. Audi Martinum Dumensem Abbatem, et postea Braccarensem Episcopum anno Domini 572. libr. de quatuor virtutibus cap. 2. *Nil aliud magnum in rebus humanis nisi animus magna despiciens, si magnanimus fueris, nunquam judicabis tibi contumeliam fieri. De inimico dices: Non nocuit mihi, sed animum nocendi habuit; et cum illum in potestate tua videris, vindictam putabis vindicare potuisse; scito enim honestum et magnum vindictæ genus esse, ignoscere.*

Et nunc quia scio quod certissime regnaturus sis.] *Scio*, ex singulari illa Dei erga te cura et providentia, qua te tutatur, measque insidias eludit, ac te in omnibus prosperat facitque hostibus omnibus superiorem, æque ac Israelitis omnibus amabilem et admirabilem ob tuam divinam patientiam et mansuetudinem, qua etiam mihi hosti tuo infensissimo vitam condonasti. Ita Abulensis. Audi sanctum Chrysost. homil. jam citata: *Dic, obsecro, unde istud scis? Penes te sunt pecunia, arma, civitates, equi, milites, breviter universa vis apparatus regii: hic contra desertus ac nudus, nec civitatem, nec domum, nec familiam habens. Unde igitur, te quæso, ista loqueris? Nimirum ex ipsis Davidis moribus. Neque enim nudus, et inermis ac desertus me armatum, tantaque circumvallatum potentia superasset, nisi Deum haberet adjutorem. Porro qui Deum habet faventem omnibus est potentior. Vides ad quantam philosophiam Saul post insidias deductus sit? Vides quî fieri possit ut inimicus omnem expuat malitiam; immutatusque ad meliora sese recipiat? Ne velimus itaque nostram ipsorum salutem per iracundiam devorare.*

22. Jura mihi in Domino, ne deleas semen meum.] Vide quàm Saul rex hîc se submittat Davidi, eique fiat supplex. Unica ergo ratio expugnandi inimicos, eosque amicandi, est humilis et incensa in eos charitas. Audi S. Chrysost. homilia jam citata: *Rex privatum rogat; qui diademate cinctus est, supplicem agit, pro filiis suis obsecrat exulem. Et hoc ipsum arguit virtutem Davidis, quod hostis ausus sit hæc ab hoste petere. Nam quod jusjurandum exigit, non eo faciat, quod diffidat Davidis moribus, sed quod reputet quot malis illum affecisset. Jura mihi te non abolitrum semen meum post me. Hostem filiis suis relinquit tutorem, suasque proles in illius deponit manus; dum his verbis filiorum ac Davidis manus apprehendens, Deum sequestrum inducit.*

Et juravit David Sauli,] nec tantum juravit, sed et plura quàm juraverat præstitit. Ita sanctus Chrysostomus: *Quid igitur,* inquit, *David? Num vel leviter dissimulatione et ironia ad hæc usus est? Nequaquam, sed protinus annuit, quodque petebatur concessit; ac mortuo Saule non modo non occidit illius posteros, sed tum plura præstitit quàm erat pollicitus; siquidem filius ejus, cum esset claudus ac debilis cruribus, in suam ipsius domum induxit, suæque mensæ fecit participem, summo illum honore dignatus, nec erubuit, nec occultavit, nec arbitratus est regiam mensam claudicatione pueri dehonestari, sed decorari potius ac lautiorem fieri. Quotquot enim cum illo discumbebant, abibant magnam philosophiæ doctrinam consecuti.*

Moral. David docet hîc subditos, quàm modeste, humiliter, reverenter, amanter se gerere debeant erga suos principes et prælatos tam seculares quàm Ecclesiasticos, etiam rigidos et molestos, imo iniquos, sævos et tyrannos, ut eos quasi Christos Domini, et in eis quasi vicariis suis Deum ipsum colant et venerentur. In eis enim quasi vivis imaginibus potestas et majestas divina relucet. Sic Moyses veneratus est Pharaonem, Isaias Manassen, Daniel Cyrum, Jeremias Nabuchodonosorem, Jaddo Alexandrum, sanctus Paulus Neronem, sanctus Joannes Domitianum, sanctus Ignatius Trajanum, sancti Cornelius et Cyprianus Valerianum, sancti Sixtus et Laurentius Decium: sanctus Sebastianus Diocletianum, adeoque omnes Romani Pontifices ac Sacerdotes et Christiani à sancto Petro usque ad sanctum Sylvestrum per trecentos annos modeste, et patienter toleravere perpetuas persecutiones et martyria ab Imperatoribus Gentilibus, nec eis restiterunt unquam vel quidquam mali intulerunt; sed fugerunt et abdiderunt se in speluncis et cryptis, quas hodie Romæ cernimus, et veneramur. Hoc est, quod ait Apost. Hebr. 11. *Circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, angustiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus, in solitudinibus errantes, in montibus et speluncis, et cavernis terræ.* Hoc est quod Christianos docet sanctus Petrus Epist. 1. cap. 2. 17. *Deum*, inquit, *timete, regem* (Neronem) *honorificate. Servi, subditi estote in omni timore dominis, non tantum bonis et modestis, sed etiam dyscolis. Hæc est enim gratia, si propter Dei conscientiam sustinet quis tristitias patiens injuste,* etc. *In hoc enim vocati estis; quia et Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia ejus*, etc. *qui cum malediceretur, non maledicebat; cum pateretur, non comminabatur, tradebat autem judicanti se injuste.* Atque hac sua patientia Christiani meruerunt apud Deum, ut ipse Imperatores ad Christum converteret, sicut per sanctum Sylvestrum convertit Constantinum Imperatorem, adeoque Romam totumque orbem effecit Christianum.

Idem faciunt Religiosi suis Superioribus et Rectoribus. Climachus, gradu 4. de obedientia, narrat Religiosum quemdam nomine Abba-Cyrum à Superioribus suis valde exercitum, adeo ut quotidie expelleretur ex mensa, et sæpe incœnatus dormire cogeretur: quæ omnia ille valde patienter tulit, ac roganti Climacho, quomodo illa toleraret, respondit: *Crede mihi, Pater, probant me patres mei, utrum monachus esse cupiam, non autem vere id faciunt, quam ego Patris aliorumque intentionem non ignorans, levissime ac sine ulla molestia omnia tolero. Et ecce decimum quintum jam annum ago, istud cogitans sicut et ipsi, quando monasterium intravi, dixerunt mihi quod usque ad trigesimum annum renuntiantes probare solerent. Et recte quidem pater Joannes. Sine probatione enim aurum non perficitur. Hic igitur egregius Abba-Cyrus secundo anno postquam adveneram, migravit ad Dominum in monasterio hoc, patribus cum deficeret dicens: Gratias ago Domino et vobis, Patres, quod me ad salutem meam tentastis jugiter. Hac enim ex causa immunis à tentationibus dæmonum hactenus mansi. Quem etiam tanquam confessorem, et cum his, qui illic obierunt sanctis dignissime æquissimus pastor sepeliri jussit.*

Ibidem magis mirabilem patientiam et obe-

dientiam recenset cujusdam Achatii, qui à suo sene directore non tantum aspere, sed et crudeliter tractabatur; quotidie enim non solum contumeliis, sed et verberibus afficiebatur: *Ego igitur*, ait Climachus, *obvians illi sæpissime dicebam: Quid est, frater Achati? quomodo tibi est hodie? Ille vero continuo nunc quidem liventem, tumidumque oculum, aliquando vero faciem fractam et cervicem, sæpe ictum caput ostendebat. Ego itaque sciens eum patientiæ operarium, aiebam illi: Bone, sustine viriliter, et proderit tibi. Cum igitur egisset annos novem, sub immiti et acerbo sene, migravit ad Dominum, sepultusque est in Patrum cœmeterio. Post quinque autem dies abiit ad magnum quemdam illic senem Achatii magister, dixitque illi: Frater Achatius mortuus est. Quod cum audisset senior respondit: Vere, senex, non id mihi persuades. Qui ait: Veni et vide. Continuo surrexit senex, venitque cum beati pugilis magistro ad cœmeterium. Clamavit tanquam viveret ad eum qui vere in beata requie vivebat. Dicens, frater Achati: putasne mortuus est? Tum vero gratus ille obediens, etiam post mortem obedientiam ostendens magno illi ita de sepulcro respondit: Et fieri quomodo potest, pater, ut moriatur homo obedientiæ deditus?*

In Vitis Patrum l. 7. 43. Pimenius Abbas, rogans Nesteronem quomodo tam leniter injurias in monasterio toleraret, ab eo audivit: *In principio, quando ingressus sum, dixi cogitationi meæ: Ecce tu et hic asinus estis pares; sicut enim hic asinus vapulat, et non loquitur; injuriatur, et nihil respondet; ita ergo esto et tu, nam sic dicit et psalmus: Ut jumentum factus sum apud te, et ego semper tecum.*

Ibidem Abbas Agathon dixit: *Si vis vivere inter monachos, esto sicut statua lapidea quæ, si injuria afficitur, non irascitur: si laudatur, non extollitur.* Ibidem l. 3. n. 84. ex Ruffino narratur hæc sancti vox: *Porta cœli est injuriarum perpessio.* Ibidem l. 5. cap. 8. num. 2. *Laudatus est*, ait, *quidam frater à monachis apud Abbatem Antonium; ille autem, cum venisset ad eum, tentavit si portaret injuriam, et cum cognovisset quia non posset ferre, dixit eis: Similis est domui quæ à facie quidem ornata est; de retro vero à latronibus despoliata.*

CAPUT VIGESIMUM QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Moritur Samuel. David a Nabal tondente oves petit annonam; ille in eum convicia et contumelias jacit. Quare David iratus jurat se eum cum omnibus suis occisurum. Audit hoc Abigail uxor Nabal, suaque blandiloquentia et munificentia Davidem placat. Post decem dies Deus occidit Nabal, v. 38. David Deo gratias agit, ac duas uxores ducit, Abigail et Achinoam, pro Michol quam Saul ei abstulit, tradiditque Phalti.

1. Mortuus est autem Samuel, et congregatus est universus Israel, et planxerunt eum, et sepelierunt eum in domo sua in Ramatha. Consurgensque David descendit in desertum Pharan. 2. Erat autem vir quispiam in solitudine Maon, et possessio ejus in Carmelo, et homo ille magnus nimis: erantque ei oves tria millia et mille capræ; et accidit ut tonderetur grex ejus in Carmelo. 3. Nomen autem viri illius erat Nabal, et nomen uxoris ejus Abigail; eratque mulier illa prudentissima et speciosa: porro vir ejus durus, et pessimus, et malitiosus: erat autem de genere Caleb. 4. Cum ergo audisset David in deserto, quod tonderet Nabal gregem suum, 5. misit decem juvenes, et dixit eis: Ascendite in Carmelum, et venietis ad Nabal, et salutabitis eum ex nomine meo pacifice. 6. Et dicetis: Sit fratribus meis et tibi pax, et domui tuæ pax, et omnibus, quæcumque habes, sit pax. 7. Audivi quod tonderent pastores tui qui erant nobiscum in deserto: nunquam eis molesti fuimus, nec aliquando defuit quidquam eis de grege, omni tempore quo fuerunt nobiscum in Carmelo. 8. Interroga pueros tuos, et indicabunt tibi. Nunc ergo inveniant pueri tui gratiam in oculis tuis: in die enim bona venimus, quodcumque invenerit manus tua da servis tuis, et filio tuo David. 9. Cumque venissent pueri David, locuti sunt ad Nabal omnia verba hæc ex nomine David, et siluerunt. 10. Respondens autem Nabal pueris David, ait: Quis est David? et quis est filius Isai? hodie increverunt servi qui fugiunt dominos suos. 11. Tollam ergo panes meos, et aquas meas, et carnes pecorum, quæ occidi tonsoribus meis, et dabo viris quos nescio unde sint? 12. Regressi sunt itaque pueri David per viam suam, et reversi venerunt, et nuntiaverunt ei omnia verba quæ dixerat. 13. Tunc ait David pueris suis: Ac-

cingatur unusquisque gladio suo. Et accincti sunt singuli gladiis suis, accinctusque est David ense suo, et secuti sunt David quasi quadringenti viri: porro ducenti remanserunt ad sarcinas. 14. Abigail autem uxori Nabal nuntiavit unus de pueris suis, dicens: Ecce David misit nuntios de deserto, ut benedicerent domino nostro; et aversatus est eos. 15. Homines isti boni satis fuerunt nobis, et non molesti; nec quidquam aliquando periit omni tempore quo fuimus conversati cum eis in deserto. 16. Pro muro erant nobis tam in nocte quam in die, omnibus diebus quibus pavimus apud eos greges. 17. Quam ob rem considera, et recogita quid facias: quoniam completa est malitia adversum virum tuum, et adversum domum tuam, et ipse est filius Belial, ita ut nemo possit ei loqui. 18. Festinavit igitur Abigail, et tulit ducentos panes, et duos utres vini, et quinque arietes coctos, et quinque sata polentæ, et centum ligaturas uvæ passæ, et ducentas massas caricarum, et posuit super asinos. 19. Dixitque pueris suis: Præcedite me; ecce, ego post tergum sequar vos: viro autem suo Nabal non indicavit. 20. Cum ergo ascendisset asinum, et descenderet ad radices montis, David et viri ejus descendebant in occursum ejus, quibus et illa occurrit. 21. Et ait David: Vere frustra servavi omnia quæ hujus erant in deserto, et non periit quidquam de cunctis quæ ad eum pertinebant; et reddidit mihi malum pro bono. 22. Hæc faciat Deus inimicis David, et hæc addat, si reliquero de omnibus quæ ad ipsum pertinent usque mane, mingentem ad parietem. 23. Cum autem vidisset Abigail David, festinavit, et descendit de asino, et procidit coram David super faciem suam, et adoravit super terram, 24. et cecidit ad pedes ejus, et dixit: In me sit, domine mi, hæc iniquitas; loquatur, obsecro, ancilla tua in auribus tuis, et audi verba famulæ. 25. Ne ponat, oro, dominus meus rex cor suum super virum istum iniquum Nabal: quoniam secundum nomen suum stultus est, et stultitia est cum eo; ego autem ancilla tua non vidi pueros tuos, domine mi, quos misisti. 26. Nunc ergo, domine mi, vivit Dominus, et vivit anima tua, qui prohibuit te ne venires in sanguinem, et salvavit manum tuam tibi, et nunc fiant sicut Nabal inimici tui, et qui quærunt domino meo malum. 27. Quapropter suscipe benedictionem hanc, quam attulit ancilla tua tibi domino meo, et da pueris qui sequuntur te dominum meum. 28. Aufer iniquitatem famulæ tuæ: faciens enim faciet Dominus tibi domino meo domum fidelem, quia prælia Domini, domine mi, tu præliaris; malitia ergo non inveniatur in te omnibus diebus vitæ tuæ. 29. Si enim surrexerit aliquando homo persequens te, et quærens animam tuam, erit anima domini mei custodita quasi in fasciculo viventium, apud Dominum Deum tuum: porro inimicorum tuorum anima rotabitur, quasi in impetu et circulo fundæ. 30. Cum ergo fecerit Dominus tibi domino meo omnia quæ locutus est bona de te, et constituerit te ducem super Israel: 31. non erit tibi hoc in singultum, et in scrupulum cordis domino meo, quod effuderis sanguinem innoxium, aut ipse te ultus fueris: et cum benefecerit Dominus domino meo, recordaberis ancillæ tuæ. 32. Et ait David ad Abigail: Benedictus Dominus Deus Israel, qui misit hodie te in occursum meum, et benedictum eloquium tuum, 33. et benedicta tu, quæ prohibuisti me hodie ne irem ad sanguinem, et ulciscerer me manu mea. 34. Alioquin vivit Dominus Deus Israel, qui prohibuit me ne malum facerem tibi: nisi cito venisses in occursum mihi, non remansisset Nabal usque ad lucem matutinam, mingens ad parietem. 35. Suscepit ergo David de manu ejus omnia quæ attulerat ei, dixitque ei: Vade pacifice in domum tuam; ecce audivi vocem tuam, et honoravi faciem tuam. 36. Venit autem Abigail ad Nabal, et ecce erat ei convivium in domo ejus, quasi convivium regis, et cor Nabal jucundum: erat enim ebrius nimis; et non indicavit ei verbum pusillum, aut grande usque mane. 37. Diluculo autem cum digessisset vinum Nabal, indicavit ei uxor sua verba hæc, et emortuum est cor ejus intrinsecus, et factus est quasi lapis. 38. Cumque pertransissent decem dies, percussit Dominus Nabal, et mortuus est. 39. Quod cum audisset David mortuum Nabal, ait: Benedictus Dominus, qui judicavit causam opprobrii mei de manu Nabal, et servum suum custodivit à malo, et malitiam Nabal reddidit Dominus in caput ejus. Misit ergo David, et locutus est ad Abigail, ut sumeret eam sibi in uxorem. 40. Et venerunt pueri David ad Abigail in Carmelum, et locuti sunt ad eam, dicentes: David misit nos ad te, ut accipiat te sibi in uxorem. 41. Quæ consurgens adoravit prona in terram, et ait: Ecce famula tua sit in ancillam, ut lavet pedes servorum domini mei. 42. Et festinavit, et surrexit Abigail, et ascendit super asinum, et quinque puellæ ierunt cum ea, pedissequæ ejus, et secuta est nuntios

David, et facta est illi uxor. 43. Sed et Achinoam accepit David de Jezrael; et fuit utraque uxor ejus. 44. Saul autem dedit Michol filiam suam uxorem David, Phalti filio Lais qui erat de Gallim.

1. MORTUUS EST AUTEM SAMUEL.] Quoto anno regni Saulis mortuus sit non satis liquet. Nam Samuel et Saul junctim præfuerunt Israeli 40 annis: nonnulli hos annos ita distribuunt, ut ex eis 20 dent Samueli et 20 Sauli; alii duos duntaxat ex c. 13. 1. dant Sauli, alii decem, alii octodecim, cæteros Samueli. Alii, verisimilius cum Saliano, Samueli dant annos 22, cæteros octodecim Sauli.

Rursum quot annis post creatum regem Saulem supervixerit Samuel non constat. Probabiliter Salianus opinatur eum supervixisse sedecim annis; ac biennio ante Saulem obiisse anno ætatis suæ 77, cui favent Clemens Alexander, Ruffinus, Beda, Abulensis et Josephus, quos ipse citat. Obiit enim Saul anno regni sui 18.

ET CONGREGATUS EST UNIVERSUS ISRAEL, ET PLANXERUNT EUM ET SEPELIERUNT EUM IN DOMO SUA IN RAMATHA.] Vide hìc amorem et observantiam totius populi erga Samuelem quasi suum Judicem, Prophetam et omnis boni auctorem. Vide pariter luctus pompam, et mortui venerationem. Porro ossa Samuelis sub Arcadio Imper. anno Domini 406, ex Judæa, magna et Imper. et populi pompa et devotione, translata sunt Constantinopolim. Unde S. Hieron. scribens contra Vigilantium (quem nostri Hæretici sequuntur) docet ejus et cæterorum Sanctorum lipsana sive reliquias fidelibus esse venerandas. Audi S. Hieronymum: *Sacrilegus dicendus est nunc Augustus Arcadius, qui ossa B. Samuelis longo post tempore de Judæa transtulit in Thraciam? Omnes Episcopi non solum sacrilegi, sed et fatui judicandi, qui rem vilissimam et dissolutos cineres in serico et vase aureo portaverunt? Stulti omnium Ecclesiarum populi, qui occurrerunt sanctis reliquiis, et tanta lætitia sunt jucundati, quasi præsentem viventemque Prophetam cernerent atque suspicerent, ut de Palæstina usque ad Chalcedonem jungerentur populorum examina, et in Christi laude una voce resonarent?*

ET POSSESSIO EJUS IN CARMELO.] Duo erant montes in Israel dicti *Carmelus.* Unus celebris in tribu Issachar juxta mare distans, à Ptolemaide stadiis 120, vineis, oleis, aliisque arboribus odoriferis abundans, adeo ut in proverbium abierit, ut cum locum fertilem significare velint, dicant eum esse *Carmel* vel *Carmelum:* in hoc versati sunt Elias et Elisæus: ibique Carmelitarum fuit origo 3. Reg. 18. Alter mons, et in monte urbs fuit in tribu Juda, fertilis in pascuis, fructibus et herbis, feraxque vini delicatissimi. In hoc Saul victoria potitus de Amalecitis, fornicem triumphalem erexit 1. Reg. 15. In hoc pariter habitavit et suas possessiones habuit Nabal. Ita S. Hieronymus, Borchardus, Bredenbus, Adrichomius in descriptione terræ sanctæ.

2. ET HOMO ILLE MAGNUS NIMIS,] quasi dicat: Erat præpotens et ditissimus; unde explicans subdit: *Erantque ei oves tria millia et mille capræ.* Olim enim opes sitæ erant in pecudibus et pecoribus; unde ab iis nomen accepit peculium et pecunia, quia *omnis pecuniæ pecus fuit fundamentum*, ait Columella l. 6.

6. OMNIBUS QUÆCUMQUE HABES SIT PAX.] Fuit illo ævo hæc usitata salutatio, qua dicendo: *Pax tibi et tuis*, omne bonum salutato apprecabantur; pax enim vehit secum omnem prosperitatem, fertilitatem, rerum copiam, omneque bonum; sicut his adversa omnia invehit bellum.

8. IN DIE BONA VENIMUS,] quasi dicat: Ad diem lætam venimus, qua tondis oves, ac liberalitatem erga tonsores exerces dando eis splendidum epulum: oramus ergo ut nos egenos et famelicos, quasi tuos vicinos, amicos et defensores, hujus tuæ lætitiæ et epuli facias esse participes. Hilaria celebras illarum, ergo particulam in nos deriva, nosque tecum exhilara.

Bonum enim sæpe sumitur pro læto, hilari, jucundo: sicut *malum* pro tristi et funesto. Unde illud: *Ecce quàm bonum et quàm jucundum habitare fratres in unum.* Psal. 132. 1. Et illud: *Sufficit diei malitia sua*, id est miseria et tristitia sua. Matth. 6.

QUODCUMQUE INVENERIT MANUS TUA, id est, quod habes in promptu, quod commode dare potes, DA NOBIS SERVIS TUIS.]

10. HODIE INCREVERUNT SERVI QUI FUGIUNT DOMINOS SUOS,] quasi dicat: Hodie increvit David, qui est servus Saulis, ut audeat se regi suo opponere, et contra eum exercitum ducere ac regnum ejus ambire. Atrox fuit hæc calumnia et injuria quam Nabal jecit in Davidem.

14. UT BENEDICERENT,] ut salutarent, ut bene et fausta precarentur.

16. PRO MURO ERANT NOBIS,] id est, nos defendebant ab incursu hostium. Jure ergo annonam ab eis poscebat David: cives enim alere debent milites præsidiarios, qui eos eorumque bona contra hostes tutantur et propugnant.

17. COMPLETA EST MALITIA,] id est, malum et vindicta acris à Davide decreta, et plene certoque ab eo concepta imminet tuo viro et domui tuæ.

IPSE EST FILIUS BELIAL,] id est, avarus, ingratus, durus, malitiosus et pessimus, ut dictum est v. 3. *Belial* proprie idem est quod *sine jugo*, effrænis, indomitus; quasi dicat: Nabal cervicosus renuit audire bonas nostras suggestiones de cavenda Davidis vindicta illi parata. Quare idipsum tibi quæ mulier es sapiens et docilis suggerimus, ut illam à te tuaque domo avertas.

18. FESTINAVIT IGITUR ABIGAIL,] ut Davidem iratum adventantem et exitium minitantem sua beneficentia præveniret, et eloquentia leniret: itaque Nabal mariti sui inhumanitatem expiaret. Hinc apte dicta est *Abigail*, id est, *pater exsultationis*, ait Pagnin. quia ipsa exsiliens, exsultationem peperit tam Davidi, quàm toti domui suæ; idque fecit virili prudentia et fortitudine quasi virago, ut non tam mater, quàm pater esse videretur.

QUINQUE SATA POLENTÆ.] *Satum* erat genus mensuræ, continens libras 26, hoc est, uncias 320.

Et centum ligaturas uvæ passæ,] id est, centum fasciculos uvarum siccatarum in furno vel in sole. Alii tamen per *ligaturas uvæ*, accipiunt certas uvarum massas certi ponderis vel mensuræ. Unde Septuaginta vertunt : *Gomor unum uvæ passæ.* Aquila vertit : *Ephi.* Quare Theodoretus hic asserit *Gomor* idem esse quod *Ephi* et *satum*, citatque Ezechielem , sed falso ; nam Ezechielis 45. 11. dicitur : *Ephi et satus æqualia sunt ,* non autem *gomor.* Nam ex Exodi 16. 16. constat *Gomor* fuisse decimam partem *Ephi : Gomor* ergo continebat octo libras , hoc est , uncias 96. *Satum* autem continebat 26 libras , hoc est , uncias 320. *Ephi* vero continebat libras 80, hoc est, uncias 960. Vide dicta de ponderibus et mensuris in fine Pentateuchi. Aliud ergo est *gomor*, aliud *homor*, sive corus ; hic enim continebat libras 800, hoc est, uncias 9600. *Gomor* igitur *uvæ passæ* continebat 96 uncias uvæ passæ. Unde alii Hebr. צמוקים *tsimmukim ,* id est *ligaturas,* vertunt : *Botros*, quod in iis colliguntur grana ; aut quod botri sicci colligentur in massam. Ita Pagninus, Arias , Marinus et alii. Centum enim botri facile ponderant 96 uncias : quisque enim botrus fere ponderat unciam. Huc facit quod 1. Paral. 30. 17. Hebræi dederint illi Ægypto duo *tsimmukim*, id est, duos botros ut videtur : nam *uvæ passæ* et botri sunt quasi bellaria , quæ in fine mensæ pauca apponuntur. Aut potius dicendum est *Gomor* apud Septuaginta non significare determinatam mensuram , sed vas quodlibet commune , quale erat gomor. Sic enim Itali *Barille* vocant omne vas minus. Hic sensus valde planus et appositus est. Nam *ligatura* significat colligationem plurium botrorum ; ut in regno Neapolitano duos pluresve botros colligant simul ad siccandum. Nam pro sexcentis Davidis militibus , valde parum fuissent centum botri. *Unum* ergo *gomor* vocatur hîc unum vas , una massa, una mensura communis uvarum passarum.

Et ducentas massas caricarum ,] id est, ficuum aridarum vel siccatarum ad solem , ex quibus fiunt massæ ficuum , et formæ quasi caseorum.

Hæc faciat Deus inimicis David ,] id est, ipsi Davidi, alioqui enim ridicula esset hæc imprecatio. Est euphemismus. David enim hîc jurat juramento execratorio more vulgi : vulgus autem non audet jurando imprecari mala sibi ipsi, quia anxie timet quod si aliquod malum sibi imprecetur, illud revera sibi eveniet : jurat ergo imprecando malum aliis , sed per alios intelligit se ipsum. Sic ergo David imprecatur malum *inimicis suis*, id est sibi ipsi. Ita Abul. Simili euphemismo, ait Daniel c. 4. 16. regi Nabuchodonosori : *Domine mi, somnium his qui te oderunt, et interpretatio ejus hostibus tuis sit ;* cum tamen sit de ipsomet rege.

Si reliquero de omnibus quæ ad ipsum pertinent usque mane, mingentem ad parietem ,] quasi dicat David : Juro quod omnes in domo Nabal occidam ante auroram ; ita ut nec canem vivum in ea relinquam. Canes enim elevata tibia commingunt parietem , cum cætera animalia mingant in terram. Sic vulgo dicimus : adeo omnes occidit, ut nec felem nec canem vivum reliquerit. Ita Lyranus , Cajetanus , Vatablus. Alii per *mingentem ad parietem ,* intelligunt hominem masculum sive magnum, sive parvum

Unde Chaldæus vertit : *cognoscentem cognitionem*, id est , hominem sive virum cognitione et judicio præditum. Peccavit sine dubio David sic jurando , ut patet v. 31. et magis peccasset, si juramentum reipsa explesset : nam in domo Nabal erant multi , imo omnes, excepto, ipso innocentes. Solus enim Nabal contumeliam fecerat Davidi : nam servis ejus ipsius responsum displicuerat. Unde illud Abigail retulerunt, ut ipsa illud corrigeret ; Nabal tamen merebatur castigari. Unde Theodor. q. 57. ait Davidem juste voluisse Nabalum occidere propter indignissima convicia et contumelias , quibus Davidem actu impetebat. Verum poterat David aliter hæc refutare et compescere : quare non videtur potuisse licite Nabalum occidere ; quia ipse necdum erat rex , ut publica auctoritate posset Nabalum damnare ad mortem. Juravit ergo ex impetu et fervore juvenili et militari , ab ira et cholera abreptus ob injuriæ atrocitatem , sed rediens ad se, sedataque ira pœnituit , manumque à cæde cohibuit, ut patet ex sequentibus.

Sic Aurelianus Imper. Tyanensibus sibi portas occludentibus , iratus dixit : *Canem in hoc oppido non relinquam.* Urbe capta, militibus ex promisso direptionem oppidi flagitantibus , respondit : *Agite , canem negavi me relicturum , canes omnes occidite.* Et sic suæ promissioni satisfecit, et clementer hostes suos tractavit , ait Flavius Vopiscus in Aureliano.

24. In me sit, Domine mi, hæc iniquitas,] quasi dicat : Mihi imputa iniquitatem mariti mei Nabal, non ipsi : ipse enim stultus est, et nescit quid faciat ; me ergo quæ uxor ejus sum, culpa, me puni , ego luam quod ipse peccavit. Hebr. enim est : *In me , ego* (subaudi peccavi) *Domine mi, sit hæc iniquitas.* Aut quasi dicat : Esto peccarim , audi tamen benigne verba, quæ ad meî excusationem et ad tuum commodum eloquar. Ita Vatablus.

25. Ne ponat, oro, Dominus meus rex (à Samuele unctus in regem , etsi necdum regni possessionem adieris) cor suum super virum istum iniquum (*Belial* Hebr. id est, indomitum , effrænem , improbum) Nabal , quoniam secundum nomen suum stultus est.] *Nabal* enim Hebr. idem est quod *stultus*, seu malus et malignus , sive *nebulo ,* quasi dicat : Ne apprehendas, ne cures, ne te affligas , ne irascaris Nabal ob ejus inhumanitatem et convicia quæ in te jecit ; quia ipse vere est *Nabal*, id est, stultus ; nemo autem curat dicteria et probra stulti et amentis ; quia stultus caret ratione instar bruti , et ignorat quid agat et loquatur. *Hebr. Nabal*, ait sanctus Ambros. epist. 35. *Latine insipiens, durus, inhospitalis , inhumanus, ingratus, qui officia nesciret referre.*

Tropol. τὸ *rex* urget sanctus Ambrosius in Psal. 118. serm. 14. quasi dicat : Tu , ô David , rex es ; rege ergo tuas passiones , frena iram, doma vindictam. Nam ut ait sanctus Ambr. *Quicumque proprium corpus subegerit, nec ejus passionibus turbari animam suam rector sui congrua vivacitate permiserit ; is bene regia quadam potestate se cohibens , rex dicitur : Quod regere se noverit, arbiter sui juris sit ; ne non captivus trahatur in culpam, nec præceps feratur in vitium. Hujus anima non perit in æternum ; nec quisquam rapit eam , de manu patris omnipotentis aut filii.*

Manus enim Dei quæ solidavit cœlum, quos tenuerit, non amittit.

26. VIVIT DOMINUS ET VIVIT ANIMA TUA,] quasi dicat : Juro per vitam Dei et per vitam tuam quòd verum dicam, quòdque res ita gesta sit ut dixi, scilicet, quòd non viderim pueros tuos, nec conscia fuerim inhumanitatis à Nabal in te exercitæ.

ET SALVAVIT MANUM TUAM TIBI,] quasi dicat : Deus continuit manum tuam, ne tu per illam te ipsum fœdares cæde et sanguine innocentium filiorum et famulorum meorum.

ET NUNC FIANT SICUT NABAL INIMICI TUI,] quasi dicat : Sicùt Nabal est in tua potestate et misericordia, sic omnes inimici tui tibi subdantur, tuamque gratiam et misericordiam implorare cogantur, uti ego eamdem pro Nabal imploro. Ita Cajet. Aut quasi dicat : Omnes inimici tui æstimentur ut Nabal, stulti et fatui de quibus quid dicant vel agant, nemo sapiens curat vel considerat. Ita Abulensis.

27. SUSCIPE BENEDICTIONEM,] id est, beneficium : sive donum annonæ, quod tibi tuisque attuli.

28. AUFER INIQUITATEM FAMULÆ TUÆ,] quasi dicat : Remitte et condona iniquitatem Nabal mariti mei, quam ego in me transferri cupio, ut illius culpæ pœnam exsolvam.

DOMUM FIDELEM,] id est familiam, stirpem et posteritatem firmam et stabilem ; ut scilicet filii et nepotes ex te progignendi continua serie regnent in Israel, exclusa Saulis posteritate, ob ejus iniquitatem.

MALITIA ERGO NON INVENIATUR IN TE.] *Malitia*, id est, peccatum, et ultio quæ dedecet personam regiam, ad quam à Deo destinatus es, quæque te à regno impediet : omnes enim cupiunt regem clementem et injuriæ immemorem, non memorem et vindictæ cupidum.

29. SI ENIM SURREXERIT ALIQUANDO HOMO PERSEQUENS TE, ET QUÆRENS ANIMAM TUAM, ERIT ANIMA DOMINI MEI CUSTODITA QUASI IN FASCICULO VIVENTIUM APUD DOMINUM DEUM TUUM : PORRO INIMICORUM TUORUM ANIMA ROTABITUR QUASI IN IMPETU ET CIRCULO FUNDÆ,] quasi dicat : Si vitam Nabalo hosti tuo condonas, cum ipse suis in te probris mortem mereatur ; Deus congruam tibi mercedem rependet, ut vicissim vitam tuam contra omnes te persequentes, ac præsertim contra Saulem tueatur, illamque inter tot pericula securam et longævam diutissime conservet : nam res recondita *in fasciculo* sive in ligamine *viventium*, quo scilicet ligantur vitæ seu vivi, ad hoc reconditur ut illæsa servetur inter vivos ; res vero quæ ponitur in funda, ad hoc in ea ponitur, ut funda illud ejiciat et ejaculetur: simili ergo modo Deus rotet quasi in funda vitam inimicorum tuorum, ut animam è corpore eorum expellat et evibret, eosque mori cogat. Ita Cajet. *Fasciculus* ergo *viventium apud Deum*, est Dei providentia et cura, in qua ipse eos, quorum vitam conservat, quasi colligatos habet, ne quis pereat.

Allegor. et tropolog. *Fasciculus viventium* est catalogus, vel potius cœtus et concilium Sanctorum Dei amicorum, et electorum ad vitam æternam (vice versa, *fasciculus morientium* est catalogus damnatorum ad mortem æternam. Hi enim ait Isaias cap. 24. 22. *Congregabuntur in congregatione unius fascis in lacum*) ; lapis vero in funda rotatus, sunt impii et reprobi ejiciendi in gehennam et mortem æternam. Ita Eucherius, Angelomus, Glossa, idque propter quinque analogias. Prima est, quia ut ait Eucherius : *Fasciculus astringitur ut conservetur ; sic enim electi pressuris tribulationum constringuntur, ut iis admoniti per manus redemptoris in perpetuum conserventur ; quia vero reprobi, quo lautiores in vita sunt, eo longius à divinæ visionis gloria projiciuntur ; idcirco lapidi fundæ comparantur : quo videtur allusisse regius vates* Psal. 87. *Ipsi vero de manu tua repulsi sunt.* Secunda, *quæ est ejusdem: Quia sicut fasciculus vinculo quodam et nexu colligatur, ita sanctorum cœtus eadem fide, eadem spe, eodem charitatis vinculo constringitur, et uno eodemque divino præsidio undique cingitur. Tertia, quia sicut fasciculus florum in manu ad oblectationem gestatur; ita electos omnes Deus in manu sua gestat, et virtutum odore, qui ex illis afflatur, continuo delectatur, juxta illud Sapient.* 3. *Justorum animæ in manu Dei sunt ; quamvis sit ibi proprie sermo de protectione, qua Deus sanctos tuetur, unde subditur : Non tanget illos tormentum mortis. Quarta, quia sicut fasciculus non nisi ex certis iisque lectissimis floribus conficitur, ita prædestinatorum numerus ex certis, iisque charitatis, virtutumque cæterarum odore, ac suavitate redolentibus existit.* Quinto, fasciculus notat ordinem gradusque gloriæ Sanctorum : sicut enim in fasce flos uni alteri ordinate inseritur, et unus præ alio emicat ; sic et in cœlo Sancti pro meritis suum tenent locum et ordinem, unusque præ alio dotibus gratiæ et gloriæ resplendet : *Stella enim à stella differt in claritate ; sic et resurrectio mortuorum.* 1. Cor. 15. 41. Hæc plura dixi Amos c. 9. versu 5. ad illa : *Fasciculum suum super terram fundavit. Fasciculus* ergo *viventium* idem est quod *liber vitæ*.

Porro Sebast. Munsterus, licet hæreticus, hìc quippiam notatu dignum affert pro suffragiis defunctorum, veterique ritu orandi pro mortuis : Per *fasciculum*, inquit, *viventium* intelligunt Hebræi solium majestatis, sub quo aiunt justorum animas in seculo alio quiescere. Hinc etiam est, ut in tumbis suis passim insculpant hanc sententiam : *Anima ejus sit in fasciculo viventium ;* sicuti *requiescat anima ejus*, etc. de quibus liber qui inscribitur : *Precationes Judæorum pro defunctis*, quem vertit Genebrardus.

Moral. Nota hìc modos quibus Abigail infregit iram accensam Davidis eumque à cæde cohibuit, quos imitemur, ut furorem furentium quasi injecta aqua restinguamus et sopiamus ; primo enim obtulit Davidi multa et ampla dona quæ negarat Nabal, ideoque Davidi bilem moverat : dona enim iram sopiunt et amorem conciliant ; secundo, summe se humiliavit prosternendo se in terram coram Davide, qua humiliatione extersit superbum Nabal responsum, quo Davidem irritarat ; tertio, rationes affert sapientes et blandas, quibus ostendit Davidi quàm noxia ei futura sit ira et vindicta, quàmque salutaris et commoda ejus oblivio et condonatio, scilicet ; primo, quod Nabal sit stultus, stulti autem dicta et probra sapienti non sunt curanda, sed contemnenda ; secundo, quod ipsa se offerat pro Nabal ad luendam pœnam ; tertio, quod ipsa non viderit servos à Davide ad Nabal missos, nec maledicta Nabal audierit : quare rogat ut sibi domuique suæ in-

nocenti parcat; quarto, quod si vitam Nabalo condonarit, Deus vicissim vitam Davidis contra Saulem cæterosque hostes tutabitur; quinto, quod David prælietur prælia Domini, scilicet ad defendendum Israelem, qui erat populus Dei: quare hoc suum decus non inquinet malitia et ultione privata, nec maculet conscientiam suam puram cæde tot innocentium qui erant in domo Nabal; sexto, quod si iræ suæ indulgeat, populum à se avertet, ne eum in regem acceptet; septimo, quòd hæc vindicta erit ei in singultum et cordolium per omnem vitam, quodque Dei iram provocabit, ut eum puniat pœna talionis, ac domum ejus excindat: sin autem eam condonet et vitam tot innocentium servet, Deum pariter daturum ei domum fidelem ac posteros ejus in vita et in regno perpetuo servaturum.

31. Et cum benefecerit Dominus domino meo, scilicet tibi, ut te ad regnum evehat, recordaberis ancillæ tuæ,] ut scilicet mihi benefacias; videtur præsagire et tacite petere Abigail, ut asciscatur in uxorem Davidis, eique regi fiat regina.

37. Indicavit ei uxor sua verba hæc, et emortuum est cor ejus,] quasi dicat: Timore Davidis attonitus fuit Nabal, et quasi emortuus; ipse enim male sibi conscius audiens justam Davidis contra se iram, metuit ne illam totam in se solum effunderet: putavit enim hac de causa eum pepercisse Abigail et familiæ suæ innocenti, ut caput nocens, id est Nabal, peteret. Simili modo ait Ovidius lib. 1. Tristium Eleg. 3.

Non aliter stupui, quàm qui Jovis ignibus ictus,
Vivit, et est vitæ nescius ipse suæ.

38. Percussit Dominus Nabal,] morbum lethalem ei immisit, qui subitaneam ei mortem afferret.

39. Ad Abigail, ut sumeret eam sibi in uxorem.] David ducens Abigail, repræsentavit Christum, qui sibi Ecclesiam ex gentibus despondit. *Hæc enim, amisso viro cui ante juncta fuerat, transivit ad Christum, censu pio dives, humilitatis et fidei, misericordiæ quoque dotata patrimonio,* etc., *cui sponsus jucunditatem confert et gratiam, emundans eum ab omnibus pulchritudinis ejus impedimentis,* ait S. Ambros. epist. 35. ad Iren. Qui et subdit Achinoam alteram Davidis uxorem significasse synagogam Judæorum. *Achinoam enim*, inquit Ambros. *Hebr. idem est, quod fratris mei commotio: talis autem fuit synagoga, quam nutantem inveniens diabolus, sicut leo diruit, et jucunditatem ejus abstulit: et arescere fecit fructus ejus juxta illud Psalm. 45. Posuisti nos in parabolam gentibus, commotionem capitis in populis.* Aptius tamen Pagnin. in nom. Hebr. *Achinoam*, inquit, *Hebr. idem est quod frater jucunditatis, sive pulchritudinis; aut, frater meus decor sive jucunditas:* quod Judæis ad Christum conversis apte congruit.

41. Ecce famula tua sit in ancillam, ut lavet pedes servorum Domini mei.] Abigail absentem Davidem, quasi præsentem in legatis ab eo missis alloquitur; ejusque se vocat famulam et ancillam: atque hac sua humilitate meruit fieri ejus uxor et regina Israelis. Unde ipsa typus fuit B. Virginis, quæ electa à Deo in sponsam, et à Verbo in ea incarnando in matrem, dixit Gabrieli Archangelo: *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundùm verbum tuum.* Ideoque ipsa ancilla Dei facta est mater Dei. Vere Eccles. c. 26. v. 1. *Mulieris bonæ*, inquit, *beatus vir, numerus enim annorum illius duplex: mulier fortis oblectat virum suum, et annos vitæ illius in pace implebit, pars bona, mulier bona*, etc., et v. 16. *Gratia mulieris sedulæ delectabit virum suum. Gratia super gratiam, mulier sancta et pudorata.* Talis enim fuit Abigail.

44. Saul autem dedit Michol filiam suam uxorem David, Phalti filio Lais.] Tradunt, vel potius more suo fabulantur Rabbini, Phalti non cognovisse Michol, eo quòd gladius inter ipsum et Michol interjaceret, ideoque ipsum mansisse illiberem sine filiis. Alii asserunt id eum fecisse ex studio pietatis et castitatis. Alii alia comminiscuntur: sunt enim ipsi non vasorum, sed opinionum et somniorum figuli.

CAPUT VIGESIMUM SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

David dormienti Sauli parcens, tollensque ejus hastam et scyphum, illaque ostendens Sauli, ac suam innocentiam et clementiam allegans, ejus iram odiumque expugnat, ut dicat: Benedictus tu, fili mi David.

1. Et venerunt Ziphæi ad Saul in Gabaa, dicentes: Ecce, David absconditus est in colle Hachila, quæ est ex adverso solitudinis. 2. Et surrexit Saul, et descendit in desertum Ziph, et cum eo tria millia virorum de electis Israel, ut quæreret David in deserto Ziph. 3. Et castrametatus est Saul in Gabaa Hachila, quæ erat ex adverso solitudinis in via; David autem habitabat in deserto. Videns autem quod venisset Saul post se in desertum, 4. misit exploratores, et didicit quod illuc venisset certissime. 5. Et surrexit David clam, et venit ad locum ubi erat Saul: cumque vidisset locum in quo dormiebat Saul, et Abner filius Ner, princeps militiæ ejus, et Saulem dormientem in tentorio, et reliquum

vulgus per circuitum ejus, 6. ait David ad Achimelech Hethæum, et Abisai filium Sarviæ, fratrem Joab, dicens : Quis descendet mecum ad Saul in castra ? Dixitque Abisai : Ego descendam tecum. 7. Venerunt ergo David et Abisai ad populum nocte, et invenerunt Saul jacentem, et dormientem in tentorio, et hastam fixam in terra ad caput ejus : Abner autem et populum dormientes in circuitu ejus. 8. Dixitque Abisai ad David : Conclusit Deus inimicum tuum hodie in manus tuas ; nunc ergo perfodiam eum lancea in terra semel, et secundo opus non erit. 9. Et dixit David ad Abisai : Ne interficias eum ; quis enim extendet manum suam in christum Domini, et innocens erit ? 10. Et dixit David : Vivit Dominus, quia nisi Dominus percusserit eum, aut dies ejus venerit ut moriatur, aut in prælium descendens perierit : 11. propitius sit mihi Dominus ne extendam manum meam in christum Domini. Nunc igitur tolle hastam quæ est ad caput ejus, et scyphum aquæ, et abeamus. 12. Tulit igitur David hastam, et scyphum aquæ, qui erat ad caput Saul, et abierunt : et non erat quisquam qui videret, et intelligeret, et evigilaret, sed omnes dormiebant, quia sopor Domini irruerat super eos. 13. Cumque transisset David ex adverso, et stetisset in vertice montis de longe, et esset grande intervallum inter eos, 14. clamavit David ad populum, et ad Abner filium Ner, dicens : Nonne respondebis, Abner ? Et respondens Abner, ait : Quis es tu, qui clamas, et inquietas Regem ? 15. Et ait David ad Abner : Numquid non vir tu es ? et quis alius similis tui in Israel ? Quare ergo non custodisti dominum tuum regem ? Ingressus est enim unus de turba, ut interficeret regem dominum tuum. 16. Non est bonum hoc quod fecisti : vivit Dominus, quoniam filii mortis estis vos, qui non custodistis dominum vestrum, christum Domini. Nunc ergo vide ubi sit hasta regis, et ubi sit scyphus aquæ, qui erat ad caput ejus. 17. Cognovit autem Saul vocem David et dixit : Numquid vox hæc tua, fili mi David? Et ait David : Vox mea, domine mi rex. 18. Et ait : Quam ob causam dominus meus persequitur servum suum ? Quid feci ? aut quod est malum in manu mea ? 19. Nunc ergo audi, oro, domine mi rex, verba servi tui : Si Dominus incitat te adversum me, odoretur sacrificium ; si autem filii hominum, maledicti sunt in conspectu Domini : qui ejecerunt me hodie, ut non habitem in hæreditate Domini, dicentes : Vade, servi diis alienis. 20. Et nunc non effundatur sanguis meus in terram coram Domino ; quia egressus est rex Israel, ut quærat pulicem unum, sicut persequitur perdix in montibus. 21. Et ait Saul : Peccavi ; revertere, fili mi David ; nequaquam enim ultra tibi malefaciam, eo quod pretiosa fuerit anima mea in oculis tuis hodie : apparet enim quod stulte egerim, et ignoraverim multa nimis. 22. Et respondens David, ait : Ecce hasta Regis, transeat unus de pueris Regis, et tollat eam. 23. Dominus autem retribuet unicuique secundum justitiam suam et fidem ; tradidit enim te Dominus hodie in manum meam, et nolui extendere manum meam in christum Domini. 24. Et sicut magnificata est anima tua hodie in oculis meis, sic magnificetur anima mea in oculis Domini, et liberet me de omni angustia. 25. Ait ergo Saul ad David : Benedictus tu, fili mi David ; et quidem faciens facies, et potens poteris. Abiit autem David in viam suam, et Saul reversus est in locum suum.

9. QUIS ENIM EXTENDIT MANUM SUAM IN CHRISTUM DOMINI (in Saulem, quia à Deo per Samuelem unctus erat in regem), ET INNOCENS ERIT ?] David ab hac cæde abhorruit, eo quod indecens et indignum ei videretur occidere regem suum à Deo constitutum et unctum : religioni ergo sibi duxit Saulem lædere, ne Deum in eo lædere videretur : ita piæ mentes, et ut ait S. Bern. agnoscunt culpam, ubi non est culpa, ejusque umbram horrescunt.

Moraliter, disce hic à Davide quam prælatos, et principes etiam improbos et nobis adversantes, revereri debeamus, quasi *christos Domini*, nec eos verbo, multo minus verbere lædere. Rursum, quantopere Deus eos quos parat ad magna, ut alios regant, exerceat adversitatibus et persecutionibus. Sic enim per Saulem exercuit Davidem, ut ejus virtutem acueret, dignumque regno efficeret : quare hæ persecutiones Saulis non fuerunt aliud Davidi, quam exercitationes, præparationes et dispositiones ad regnum, idque Saul agnovit dicens v. 25. *Faciens facies, et potens poteris.* Simili modo solent Principes, Episcopi, Rectores, subditos quos ad regimen parant, variis gravibusque imperiis, oneribus, increpationibus, mortificationibus exercere, ut eorum virtutem probent, augeant, perficiant, utque ipsi discant in regimine subditis compati. Nemo enim recte imperat, nisi qui recte paret. Nemo sentit jugum obedientiæ quod aliis imponit, nisi qui prius illud subiit et expertus est ; qui enim illud non subiit, imperiose regit et *dominatur in cleris,* ait S. Petrus. *Bibentes vinum in phialis, et optimo unguento delibuti,* inquit Amos c. 6. 6. *et nihil patiebantur super contritione Joseph.*

11. PROPITIUS SIT MIHI DOMINUS, NE EXTENDAM MANUM MEAM IN CHRISTUM DOMINI.] Quasi dicat :

Precor Deum ut det mihi gratiam et constantiam, ne victus persecutionibus Saulis, eum aliquando velim occidere. Unde Hebr. est : *Prohibeat Dominus ne extendam,* etc.; Chald. *Nefas mihi ab ante Dominum,* etc. ; Oratio est, et ut nonnulli volunt, simul juramentum; quo David jurat se non occisurum Saulem, ut per illud se in bono hoc proposito confirmet, utque Abisai et alios volentes occidere Saulem prorsus ab ejus cæde avertat.

Et scyphum aquæ.] Perperam Castalion et Calvinistæ vertunt : *matulam.* Quæres quis fuerit hic *aquæ scyphus :* Primo, Serarius putat fuisse clepsydram horariam, ad vigilias noctis Sauli indicandas. Nam Julius Cæsar et prisci Duces olim in castris ad illum finem clepsydris utebantur, teste Vegetio l. 3. Veterum enim clepsydræ indicabant horas ex fluxu non arenæ (ut faciunt nostræ), sed aquæ, ut nomen ipsum indicat : Clepsydra enim dicitur quasi κλέπουσα ὕδωρ, id est, suffurans aquam. Erat ergo clepsydra, horologium aquarum horas aquæ fluxu dimetiens ; secundo, Auctor Antiq. Convival. lib. 2. Verisimile est, inquit, Judæorum potum in militia fuisse aquam, non vinum. Unde 1. Samuel, scyphus aquæ ad caput Saulis stetisse dicitur non vini, ut hodie sæpenumero magni viri noctu quoque ad lectum solent habere vini cantharos atque pocula ad potandum, et inexplebili illi suæ siti, quam sibi assidua, immoderataque vini ingurgitatione compararunt, satisfaciendum.

Tertio, planius Josephus : Hic aquæ scyphus, ait, erat ad lavandum ; mane enim et subinde per diem aqua manus et faciem abluere solemus. Judæi vero etiam noctu non raro se lavabant; præsertim si quæ iis pollutio accidisset. Unde Clem. Alexand. l. 4. Strom. c. 7. *Judæi*, inquit, *etiam in lecto purgantur.* Idem Exhort. ad Gentes : *Semper,* inquit, *à cubili lavantur Hebræi.* Idem factitant etiamnum Judæi, adeoque ex eis religiosiores crebro totum corpus abluunt.

12. Quia sopor Domini irruerat super eos.] *Sopor Domini*, id est, sopor magnus et gravis. Ita Chald. sic vocantur *montes Dei et Cedri Dei*, id est, magni et excelsi. Aut melius, *sopor Domini*, est sopor à Domino immissus. Naturaliter enim vix fieri poterat ut in castris tam numerosis omnes omnino etiam vigiles dormirent. Deus ergo fuit qui omnibus soporem immisit in gratiam Davidis. Similem soporem immisit Deus Adæ, cum ex ejus dormientis latere accepit costam, ex eaque formavit Evam, Genes. 2. Vide hic, mirare, et reverere providentiam Dei, qua Davidem et suos contra tot hostium millia tuetur, immittendo omnibus soporem, ut David Saulem omnesque ejus milites mactare posset, si voluisset; atque ejus insignis bonitas et clementia, parcendo Sauli, tam ipsi quam toti populo patefieret, itaque ab eo in regem eligeretur.

13. Cumque transisset David ex adverso et stetisset in vertice montis de longe.] Prudenter id fecit David, ne, si in castris Saulis mansisset, ab aliquo militum ejus occideretur. Secessit ergo in montem, ut fugere posset, si quis eum insecutus fuisset, ut eminus è monte clamans per tota Saulis castra monti subjecta audiretur. Vide hic ut David in omnes formas se transformet, ad Saulem placandum, sanandum et salvandum. Vere Comicus : *Illud nimirum est sapere, si ubicumque opus sit, animum possis flectere.*

Alleg. Eucherius : *Venit*, ait, *David, id est, Christus ad Judæos hostes suos dormientes in sua infidelitate ; non eos occidit, sed tulit ab eis scyphum aquæ, id est, gratiam legis, tulit et sceptrum regale, regni scilicet potestatem, quam pro magno habebant, et unde se protegebant temporaliter, et quam adversus Deum per incredulitatem gerebant. Deinde victor noster David de castris eorum regressus, transcendit in altitudinem montis cœlorum.*

16. Filii mortis estis vos qui non custodistis dominum vestrum.] Erant custodes hi dormientes excusabiles et extra culpam, quia vigilare non erat in eorum potestate et libertate. Nam Deus sopore immisso cogebat eos dormire, ut dictum est v. 12. David autem vocat eos *filios*, id est reos, *mortis*, quia actus hic dormiendi secundum se spectatus damnabilis erat, dignusque morte : unde vigiles qui in castris noctu excubant, si à capitaneo dormientes inveniantur, trucidantur; quia illorum somnus creat periculum evidens totis castris, ne ab hoste invadantur et evertantur.

19. Si Dominus incitat te adversum me, odoretur sacrificium,] hoc est, præsto sum ut occidar, et Deo immoler quasi victima, quæ ipsi placeat velut odor suavitatis sacrificii. Loquitur anthropopatως. Deus enim cum non habeat corpus et nares, proprie non odoratur nidorem sacrificii, sed dicitur odorari metaphorice; quia sicut odor suavis delectat odoratum hominis, sic suavitas sacrificii oblectat Deum. Alii sic exponunt, q. d. *Odoretur sacrificium*, id est, offeram sacrificium pro peccato, si aliquod contra Deum, vel contra te, ô Saul, commisi.

Si autem filii hominum incitant te adversum me, maledicti sunt in conspectu Domini, utpote qui me innocentem et à Deo in regem unctum inique persequuntur, dicentes : Vade, servi Diis alienis.] *Dicentes*, non verbis sed factis, ait Theodor. et Procop. fugando enim Davidem ex Judæa, cogebant eum fugere ad Philisthæos, aliasque gentes à quibus David sollicitabatur ad colendum eorum Deos et idola.

20. Et nunc non effundatur sanguis meus,] quasi dicat : Quia non habes justam causam me persequendi, sed solum te incitant filii hominum in me malevoli et maligni; idcirco tibi supplico ne meum sanguinem innocentem effundas.

Sicut persequitur perdix.] *Persequitur*, passive, hoc est persecutionem patitur. Comparat enim David se pulici et perdici, quæ à venatore quæritur ad necem.

21. Et ignoraverim multa nimis,] id est, non cogitarim tuam innocentiam et benevolentiam erga me.

24. Et sicut magnificata est anima tua hodie in oculis meis, quasi dicat : Sicut vita tua magno æstimata fuit mihi, ut illam tangere et lædere noluerim, cum illam haberem in manu et potestate mea : sic magnificetur anima mea in oculis Domini, ut Deus hanc meæ clementiæ congruam mercedem et talionem rependat, ut vitam meam contra tuos tuorumque et hostium cæterorum insidias illæsam conservet; itaque ostendat se eam valde æstimare et magnifacere, et liberet me de omni angustia.]

25. Faciens facies, et potens poteris.] q. d.

Præclara facies opera et res præclaras geres ac valde potens evades, præsertim cum mihi in regnum succedes. Unde Chald. vertit: *Regnando regnabis, et prosperando prosperabis;* Tig. *Facies et omnino perficies;* Vatabl. *Valendo valebis*, id est, magnis viribus pollebis.

CAPUT VIGESIMUM SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

David fugit ad regem Geth, ab eoque obtinet urbem Siceleg, ex qua assidue prædatum excurrit in hostes Israelis, omnes occidendo, ne quis eum apud Regem accuset.

1. Et ait David in corde suo : Aliquando incidam una die in manus Saul ;
nonne melius est ut fugiam, et salver in terra Philisthinorum, ut desperet
Saul, cessetque me quærere in cunctis finibus Israel ? fugiam ergo manus
ejus. 2. Et surrexit David, et abiit ipse, et sexcenti viri cum eo, ad Achis
filium Maoch, regem Geth. 3. Et habitavit David cum Achis in Geth,
ipse et viri ejus, vir et domus ejus, et David, et duæ uxores ejus, Achinoam
Jezrahelitis, et Abigail uxor Nabal Carmeli. 4. Et nuntiatum est Sauli,
quod fugisset David in Geth, et non addidit ultra quærere eum. 5. Dixit autem David ad
Achis : Si inveni gratiam in oculis tuis, detur mihi locus in una urbium regionis hujus,
ut habitem ibi : cur enim manet servus tuus in civitate regis tecum ? 6. Dedit itaque ei Achis
in die illa Siceleg propter quam causam facta est Siceleg regum Juda, usque in diem hanc.
7. Fuit autem numerus dierum quibus habitavit David in regione Philisthinorum, quatuor men-
sium. Et ascendit David et viri ejus, et agebant prædas de Gessuri, et de Gerzi, et de Ama-
lecitis : hi enim pagi habitabantur in terra antiquitus, euntibus Sur usque ad terram Ægypti.
9. Et percutiebat David omnem terram, nec relinquebat viventem virum et mulierem : tollens-
que oves, et boves, et asinos, et camelos, et vestes, revertebatur, et veniebat ad Achis.
10. Dicebat autem ei Achis : In quem irruisti hodie ? Respondebat David : Contra meridiem
Judæ, et contra meridiem Jerameel, et contra meridiem Ceni. 11. Virum et mulierem non
vivificabat David, nec adducebat in Geth, dicens : Ne forte loquantur adversum nos : Hæc fecit
David, et hoc erat decretum illi omnibus diebus quibus habitavit in regione Philisthinorum.
12. Credidit ergo Achis David, dicens : Multa mala operatus est contra populum suum Israel ;
erit igitur mihi servus sempiternus.

1. Aliquando incidam uno die in manus Saul.] Licet enim ipse à Deo per Samuelem unctus esset in regem, tamen id erat eo casu duntaxat, quo ipse superviveret regi Sauli. Aut putabat David se hac unctione et promissione Dei posse excidere per peccata sua, ut permissu Dei in manus Saul incideret, regnoque et vita excideret, uti exciderat Saul. Ita Abulensis.

2. Et surrexit David et abiit ipse, et sexcenti viri cum eo ad Achis filium Maoch regem Geth,] quæ erat una ex quinque urbibus et satrapiis Philisthinorum. Hic est *Achis*, ad quem antea fugerat David c. 21. ac accusationes Philisthinorum metuens coram eo simulans se stultum liber evaserat. Jam vero idipsum non timuit, eo quod nunc ubique etiam in Philisthæa constaret inveteratum et continuum odium Saulis in Davidem : quare à Davide licet jam cognito nihil sibi metuebat Achis, imo sperabat eo se duce fideli contra Saulem hostem suum usurum.

3. Et habitavit David cum Achis in Geth; ipse et viri ejus, vir et domus ejus,] id est, quisque cum sua uxore et familia. A *Geth*, dicti sunt *Gethæi* fidissimi et fortissimi milites Davidis, quia scilicet eum fugientem in Geth secuti erant, ibique cum eo habitabant, indeque prædatum excurrebant ; nam expresse v. 2. dictum est sexcentos hosce viros ex Judæa cum Davide profugisse in Geth. Erant ergo ipsi origine Judæi, non Gethæi et Philisthini, ut vult Abulensis. Quis enim credat Davidem regem fidelem et sanctum ad suî custodiam accivisse Gethæos Philisthinos, qui erant infideles et jurati Israelis hostes ? Hi ergo Judæi dicuntur *Gethæi*, quia ex Judæa fugientem Davidem secuti sunt in Geth, ibique cum eo habitarunt usque ad mortem Saulis, postquam cum Davide ex Geth redierunt in Judæam, eumque ad regnum promoverunt ac bella ejus gesserunt, uti satis indicatur 2. Reg. 15. 18.

5. Cur enim manet servus tuus in civitate regis tecum ?] Cupiebat David ab Achis ejusque aula separari multis de causis. Prima erat, ut liberius excurrere posset in Philisthæos et Amalecitas, ex eisque agere prædas, quibus se et suos sexcentos milites cum uxoribus sustentaret : has enim agere non poterat in Geth ; id enim rescivisset Achis, ideoque Davidem ut

gentis suæ hostem expulisset vel occidisset; secunda, ut pudori uxorum suarum militumque suorum consuleret : illi enim insidiantur sæpe aulici infideles et luxuriosi, quales erant Philisthini. Tertia, ne milites sui aulicorum fastu invidiaque, gula, luxuria, cæterisque vitiis, ac præsertim infidelitate et idololatria inficerentur.

Verum has causas David non fuit ausus allegare Achis regi, aliam ergo prætexuit; scilicet quod non conveniret exterum et peregrinum, imo oriundum ex gente Judæorum, quæ Philisthæis et Gethæis erat summe infensa et exosa, in regia Gethæorum urbe commorari; præsertim quia facile lites et pugnæ inter milites regis et Davidis exoriri potuissent, atque difficile fuisset Davidi sibi suisque victum comparare in Geth, ubi aula regis omnem annonam ad se trahebat. His rationibus motus Achis dedit Davidi Siceleg, quæ exinde tribui Judæ cessit in possessionem hæreditariam et perpetuam.

6. Dedit ei itaque Achis in die illa Siceleg.] *Siceleg*, sive *Sicelech* urbs primo sorte obtigit tribui Judæ Josue, 15. 31; deinde ei adempta est, et data tribui Simeonis, Josue 19. 5; postea cum in Philisthinorum esset confinio, ab eis fuit occupata, puta à Gethæis et Achis eorum rege, qui proinde eam hìc rursum Davidi cessit, et concessit. Porro *Siceleg* Hebr. idem est quod *angustia sextarii*, ait Pagnin. in Nomin. hebr. idque congrue ad hunc locum. In ea enim resedit David cum suis militibus, laborans angustia victus et potus.

7. Fuit autem numerus dierum, quibus habitavit David in regione Philisthinorum, quatuor mensium.] Hebr. dicitur mansisse *dies et quatuor menses*, hoc est, per annum et quatuor menses. Hebr. enim *jamim*, id est *dies*, in plurali sæpe annum significat, inquit Lyran. Pagnin. Cajetanus et Novatores. Verum alii passim dicunt Davidem tantum mansisse apud Achis quatuor mensibus et aliquot diebus. Hoc enim exigit versio Latina vulgata, itaque censent Abulensis, Serarius, Salianus, Adrichom. Sanchez, Torniellus et alii; qua de re rursum dicam cap. 29. v. 3.

8. Et agebat prædas de Gessuri et de Gerzi et de Amalecitis.] *Gessur* urbs erat in valle (*ge* enim est vallis) trans Jordanem, à qua tota vicina regio dicta est *Gessuri* vel *Jessuri* : quæ quidem regio Israeliticæ terræ quæ trans Jordanem est versus Septentrionem terminus fuit, atque licet dimidiæ tribui filiorum Manasse in possessionem fuerit data, pristini tamen terræ habitatores nunquam inde expulsi fuisse videntur, Josue 13. 13. Erant ergo incolæ *Gessuri*, æque ac *Gerzi* et *Amalecitæ* hostes Israelis, ac proinde David de iis juste agebat prædas. Porro noster Salianus aliam hanc esse censet *Gessuri* à *Gessuri* Manassensium : hæc enim, inquit, erat vicina Amalec, et extra terminos Israelitarum Meridiem versus, cujus nulla in Scriptura, nisi hoc loco fit mentio, sicut nec de *Gerzi*.

9. Nec relinquebat viventem virum et mulierem.] Quæres : Quo jure facit id David? Nam ipse non erat absolutus princeps nec rex, ac per consequens non habebat jus indicendi vel movendi belli. Resp. Davidem à Samuele unctum fuisse in regem, ac à Saule creatum belli contra hostes Israelis ducem; quare auctoritatem bellandi habuisse. Licet enim Saul jam Davidem ex odio privato persequeretur, gratum tamen et ratum habebat tum ipse, tum totus populus, quod David supprimeret et opprimeret Philisthinos, aliosque hostes suos, quos ipse magno labore et periculo subjugare debuisset. Sed quo jure omnes omnino occidit? Resp. eum jus habuisse ex lege Deut. 20. v. 17. et 25. quæ jubet omnes incolas terræ Hebræis à Deo promissæ, etiam parvulos et feminas occidi, eorumque bona diripi : Gessuræi autem et Gerzæi (qui Josue 13. v. 13. vocantur *Machati*, ait Abulensis, licet id neget Salianus) habitabant in terra Judæis promissa, ut patet Josue 13. 13. Amalecitæ autem licet extra eam degerent, tamen eos omnes jusserat Deus occidi, ut audivimus c. 15. David ergo quasi belli Israelis dux à Saule auctoratus, publicam auctoritatem habuit hæc omnia faciendi, Deique jussa exsequendi. Ita Abulensis, Cajetanus et alii.

10. In quem irruisti hodie? Respondebat David : Contra meridiem Judæ,] hoc est contra Judæos meridionales, sive qui habitabant versus meridiem. Mentitur David se in Judæos hostes Achis regis irruisse, cum irruisset in Philisthæos, Chananæos et Amalecitas socios Achis. Nisi sic exponas, quasi dicat David : Irrui contra Philisthæos, qui erant ad meridiem Judæ. Mendacium hoc officiosum erat, quod David necessarium putabat ad tuendam vitam.

Jerameel] urbs erat in tribu Juda, spectans meridiem.

11. Virum et mulierem non vivificabat David,] id est, in vita non conservabat, vivere non sinebat, sed omnes occidebat, ne quis superstes eum quasi hostem apud Achis et Gethæos accusaret.

12. Credidit ergo Achis David.] Mirum fuit ex tot cladibus et cædibus Philisthinorum à Davide editis, nullam permanasse ad aures Achis regis : humanitus vix fieri id poterat; sed Deus qui omnia Davidis opera dirigebat, ita hæc pariter direxit, ut nil resciret Achis. Sicut enim soporem immisit in tota castra Saulis ad salvandum Davidem, c. 26. 12; sic hìc immisit quasi inadvertentiam et cæcitatem in Achis omnesque aulicos, ne scirent Davidem in socios sibi fœderatos irruisse.

CAPUT VIGESIMUM OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Saul instante prælio de ejus eventu sciscitatur Deum; sed eo non respondente consulit Pythonissam, quæ ei suscitat Samuelem, qui v. 16. Sauli ejusque castris perniciem cædemque prædicit.

1. Factum est autem in diebus illis, congregaverunt Philisthiim agmina sua,
ut præpararentur ad bellum contra Israel; dixitque Achis ad David:
Sciens nunc scito quoniam mecum egredieris in castris tu, et viri tui.
2. Dixitque David ad Achis: Nunc scies quæ facturus est servus tuus.
Et ait Achis ad David: Et ego custodem capitis mei ponam te cunctis
diebus. 3. Samuel autem mortuus est, planxitque eum omnis Israel, et
sepelierunt eum in Ramatha urbe sua. Et Saul abstulit magos et hariolos
de terra. 4. Congregatique sunt Philisthiim, et venerunt, et castrametati sunt in Sunam:
congregavit autem et Saul universum Israel, et venit in Gelboe. 5. Et vidit Saul castra Phi-
listhiim, et timuit, et expavit cor ejus nimis. 6. Consuluitque Dominum, et non respondit ei,
neque per somnia, neque per sacerdotes, neque per prophetas. 7. Dixitque Saul servis suis:
Quærite mihi mulierem habentem pythonem, et vadam ad eam, et sciscitabor per illam. Et
dixerunt servi ejus ad eum: Est mulier pythonem habens in Endor. 8. Mutavit ergo habitum
suum; vestitusque est aliis vestimentis, et abiit ipse, et duo viri cum eo, veneruntque ad
mulierem nocte, et ait illi: Divina mihi in pythone, et suscita mihi quem dixero tibi. 9. Et
mulier ad eum: Ecce, tu nosti quanta fecerit Saul, et quo modo eraserit magos et hariolos de
terra; quare ergo insidiaris animæ meæ, ut occidar? 10. Et juravit ei Saul in Domino,
dicens: Vivit Dominus, quia non eveniet tibi quidquam mali propter hanc rem. 11. Dixitque
ei mulier: Quem suscitabo tibi? Qui ait: Samuelem mihi suscita. 12. Cum autem vidisset
mulier Samuelem, exclamavit voce magna et dixit ad Saul: Quare imposuisti mihi? tu es
enim Saul. 13. Dixitque ei rex: Noli timere; quid vidisti? Et ait mulier ad Saul: Deos vidi
ascendentes de terra. 14. Dixitque ei: Qualis est forma ejus? Quæ ait: Vir senex ascendit,
et ipse amictus est pallio. Et intellexit Saul quod Samuel esset, et inclinavit se super faciem
suam in terra, et adoravit. 15. Dixit autem Samuel ad Saul: Quare inquietasti me ut suscita-
rer? Et ait Saul: Coarctor nimis; siquidem Philisthiim pugnant adversum me, et Deus recessit
à me, et exaudire me noluit, neque in manu prophetarum, neque per somnia, vocavi ergo te,
ut ostenderes mihi quid faciam. 16. Et ait Samuel: Quid interrogas me, cum Dominus re-
cesserit à te, et transierit ad æmulum tuum? 17. Faciet enim tibi Dominus sicut locutus est
in manu mea, et scindet regnum tuum de manu tua, et dabit illud proximo tuo David;
18. quia non obedisti voci Domini, neque fecisti iram furoris ejus in Amalec. Idcirco quod
pateris, fecit tibi Dominus hodie. 19. Et dabit Dominus etiam Israel tecum in manus Philis-
thiim: cras autem tu et filii tui mecum eritis; sed et castra Israel tradet Dominus in manus
Philisthiim. 20. Statimque Saul cecidit porrectus in terram; extimuerat enim verba Samuelis,
et robur non erat in eo, quia non comederat panem tota die illa. 21. Ingressa est itaque mulier
illa ad Saul (conturbatus enim erat valde), dixitque ad eum: Ecce obedivit ancilla tua voci
tuæ, et posui animam meam in manu mea, et audivi sermones tuos quos locutus es ad me.
22. Nunc igitur audi et tu vocem ancillæ tuæ, et ponam coram te buccellam panis, ut come-
dens convalescas, et possis iter agere. 23. Qui renuit, et ait: Non comedam. Coegerunt
autem eum servi sui et mulier, et tandem audita voce eorum surrexit de terra, et sedit super
lectum. 24. Mulier autem illa habebat vitulum pascualem in domo, et festinavit, et occidit
eum; tollensque farinam, miscuit eam, et coxit azyma, 25. et posuit ante Saul et ante
servos ejus. Qui cum comedissent, surrexerunt, et ambulaverunt per totam noctem illam.

2. Nunc scies quæ facturus est servus tuus,] David hic ambigue loquitur, ne Achis regem offendat, et se in vitæ periculum inducat. Nam non intendebat (licet id putet Lyran.) ipse vere pugnare cum Achis contra suos Israelitas; impium enim fuisset præliari contra patriam suam, Deique populum: neque se voluit ulcisci de Saule, ut patet ex præced. et seq. unde eo cæso valde de ejus morte indoluit. Ita Abul.

3. Et Saul abstulit magos,] quia id jusserat Deus. Levit. 19. et 20. Fecit id Saul initio regni sui, ait Abulensis, licet Serarius velit id eum fecisse post peccatum suum.

6. Et non respondit ei neque per somnia, neque per sacerdotes.] Hebr. *Neque per Urim*, id est, per Pontificem indutum Rationali in quo erant *Urim*, id est, *illuminationes*, quibus Deus ejus interrogationibus respondebat, et futura de quibus consulebatur prædicebat. Vide dicta Exodi 28. v. 30. Licet enim Abiathar fugisset ad Davidem cum Ephod, quando Saul ejus patrem Achimelech ob datos Davidi panes occidit, cap. 22. 20; tamen alius erat Pontifex cum Ephod in Tabernaculo apud Saulem, per quem ipse Deum consulebat; alioquin enim caruissent Hebræi Pontifice et sacris: nam David cum Abiathar Pontifice, ob metum Saulis, ex Judæa profugerat in Philisthæam ad Achis regem Geth. Noluit Deus respondere Sauli ob ejus inobedientiam et impietatem, qua occiderat Sacerdotes et Davidem persequebatur. Quare Saul, videns se à Deo sperni, confugit ad *Pythonem*, id est, ad diabolum, juxta illud athei:

Flectere si nequeam superos, Acheronta movebo.

Saulem imitatus est Œdipus apud Senecam; qui oraculis aliis frustra tentatis, tandem necromantiam tentavit.

7. Dixitque Saul servis: Quærite mihi mulierem habentem Pythonem,] hoc est dæmonem familiarem, quem Sept. vocant ἐγγαστρίμυθον, id est, ventriloquum, qui scilicet ex ventre mulieris quasi ex utre (hunc enim significat hebr. אוב *ob*; unde Latinum *obba*) loquebatur, dabatque oracula de futuris, cum de iis consuleretur. Hinc Apollo vocatus est *Pythius*, eo quod ederet oracula, ejusque ministri et ministræ vocati sunt *Pythiæ* et *Pythonissæ*. Hinc rursum omnes magi et divini vocati sunt *Pythii*, adeoque *Python* quodlibet divinationis genus significat, sive fiat per necromantiam et suscitationem mortuorum, uti hic fiebat per suscitationem Samuelis, sive per sortilegia, sive per incantationes, sive quo alio modo. Vide dicta Isaiæ 8. 19. et Actor. 16. 16.

Mulierem.] Fabulantur R. Eliezer, R. Kimchi, aliique Rabbini mulierem hanc fuisse matrem Abner, cui Saul ob cognationem pepercerit. Sed errant: nam mater Abner habitabat in sua tribu Benjamin, hæc vero in *Endor*, quæ erat in tribu Issachar. Rursum mater Abner erat matrona nobilis, hæc vero vilis operaria, ait Josephus.

Dices: Saul Pythonissam, id est magam, consuluit; cur ergo v. 3. tales interfecit? Justin. Mart. qu. 57. ad Orthodoxos: *Sustulit*, inquit, *divinatrices, quod hoc facto Deum placaturum se esse ita speraret, ut sententiam suam, quæ eum regno privaret, abrogaret: non quod divinatricum scelus odisset, sed quod regnum amaret.* Quæ ratio vera est, et Saulis ambitioni consentanea. Sed illa est ad rem præsentem congruentior quam Hebræi apud Lyranum tradiderunt. *Saul*, inquiunt, *ea causa sustulit hariolos, quod illi prædicerent ejus familiam evertendam et regnum transferendum ad Davidem.*

11. Samuelem mihi suscita.] Quæres an verus fuerit Samuel quem Pythonissa suscitavit. Multi negant, censentque fuisse dæmonem, sive phantasma, larvam et umbram Samuelis effictam à dæmone. Ita Procop. Theodor. Rupert. Tertul. Cyril. Beda, et alii. Verius alii plures et potiores affirmant, quia sequentia clare id significant, et clarius Ecclesiast. c. 46. 23. ubi inter laudes Samuelis assignat hanc quod post mortem prophetarit: *Exaltavit*, inquit, *de terra vocem suam in prophetia, ad cessare faciendum peccata.* Pluribus idipsum probavi ibidem, et argumenta in contrarium dissolvi. Estque hæc sententia Abulensis, Lyrani, Cajetani, Dion. Serarii hic, et S. Aug. l. de cura pro mortuis c. 15. 5. Basil. ep. 80. Nazianz. orat. 3. Josephi lib. 6. Antiq. c. 15. Justini Dial. contra Tryphonem, S. Ambr. in c. 1. Lucæ, S. Hier. in c. 7. Isaiæ, S. Thomæ. 1. part. q. 89. art. 8. ad 2. Suarez 3. part. tom. 2. disp. 42. sect. 2. Bellar. lib. 2. de Purgat. cap. 6.

Porro non per somnia, sacerdotes et prophetas, sed per Samuelem Deus respondit Sauli, ut tanto magis ille commoveretur et percelleretur, ait Cyr. et Abulensis, dum eum cujus præcepta contempsisset, prædictiones de regno amittendo hactenus non maximi fecisset, sibi jam extrema minitantem audiret.

12. Cum autem vidisset mulier Samuelem.] Prævenit Deus incantationes Pythonissæ, quæ morosæ et longæ esse solent, ne vi earum suscitatus videretur Samuel: statim ergo roganti Sauli stitit Samuelem, qui eum puniret tum ob alia crimina, tum ob hoc magiæ, denuntiatione cladis secuturæ. Ita Abulensis, Cajetanus et alii. Hac de causa turbata mulier *exclamavit*, ut sequitur. Quæres cur id fecerit. Primo, Rabbini: quia, inquiunt, cæteri mortui per magiam et necromantiam evocati, solebant erectis in cœlum pedibus ascendere: Samuel vero capite in cœlum erecto ascendit: sed hæc sunt eorum figmenta. Dico ergo eam turbatam exclamasse, eo quod videret Samuelem suas incantationes prævenisse, et necdum vocatum se sistere: sua enim veneranda et augusta specie perculit Pythonissam; Saul tamen putabat eam exclamare, eo quod agnosceret ipsum esse Saulem, ac ab eo sibi de vita ob magiam metueret: unde jussit eam metum hunc deponere.

Tu es enim Saul.] Quo indicio id Pythonissa cognoverit incertum est. Abulensis putat Samuelem id ei indicasse.

13. Deos vidi ascendentes de terra.] *Deos*, id est, *Deum*. Hebr. enim est *Elohim*, id est, *Deum*, id est, hominem quemdam divinum, puta Samuelem: hunc enim duntaxat vidit, ut patet ex seq. Fabulatur ergo R. Kimchi, dum ait illam duos vidisse (scilicet Mosen et Samuelem: sic et alii Rabbini docent cum Samuele ascendisse Mosen, qui in eodem carcere clausus morabatur; unde in libro Jalcut sic dicitur: *Deos vidi ascendentes de terra. Hinc habetur non fuisse solum Samuelem qui ascendit, sed duos fuisse, unum Samuelem, alterum Mosen, cui Samuel dixit: Forsitan ad judicium vocor; veni ergo mecum, ut testificeris nullum esse verbum in lege*

scriptum, quod non servaverim. Verum hic est Judaismus. Jam enim in morte sua Samuel ut cæteri homines judicatus acceperat suam sententiam, certusque erat de sua felicitate, sicut et alii Patres qui cum eo in limbo versabantur. Rursum in libro *Midras Samuel* dicitur : *Multi justi ascenderunt cum illo.*

15. QUARE INQUIETASTI ME UT SUSCITARER ?] id est, cur fuisti non causa, sed occasio ut suscitarer ? nam propria causa, eaque efficax suscitationis Samuelis erat Deus. Porro Samuel ait se inquietatum à Saule, quia commotus fuit et iratus indignitate modi, quo Saul per magiam eum suscitare conabatur.

19. CRAS AUTEM TU ET FILII TUI MECUM ERITIS,] in altero seculo et vita, puta apud inferos, sed non in eadem inferni parte et loco, q. d. Tu et filii tui moriemini et apponemini ad mortuos, ac mecum eritis in loco statuque mortuorum puta apud inferos, sed dispari sorte et receptaculo : ego enim in limbo sum, tu descendens ad gehennam : *Nec enim ibi Saul manus, ubi Jonathan bonus meruit recipi*, ait Beda. Et S. Aug. loco cit. ait Simplic. *τὸ mecum eris*, ait, *non ad æqualitatem felicitatis, sed ad parem conditionem mortis referatur, quod uterque homo fuerit, et uterque mori potuerit, jamque mortuus mortem vivo prænuntiabat.*

21. INGRESSA EST ITAQUE MULIER.] Hinc probabiliter opinatur Abulensis Pythonissam non fuisse præsentem eo loco et tempore, quo Saul cum Samuele loquebatur, eo quod nollet Saul ut quis se cum eo loquentem audiret : volebat enim secreto cum eo agere, et secreta sua cum eo solo communicare. Recedente ergo Samuele, et finito ejus cum Saule colloquio, ingressa est Pythonissa ad locum in quo erat Saul.

ET POSUI ANIMAM MEAM IN MANU MEA,] id est, exposui me periculo mortis, quasi maga suscitando Samuelem ; sciebam enim Saulem omnes magos occidisse.

CAPUT VIGESIMUM NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

ACHIS DUCIT SECUM DAVIDEM AD PRÆLIUM CONTRA SAULEM ; SED SOCIIS EJUS PHILISTHINIS DE DAVIDIS FIDE DUBITANTIBUS, IDEOQUE CONTRADICENTIBUS, EUM DOMUM REMITTIT.

1. CONGREGATA sunt ergo Philisthiim universa agmina in Aphec ; sed et Israel castrametatus est super fontem qui erat in Jezrahel. 2. Et satrapæ quidem Philisthiim incedebant in centuriis et millibus ; David autem et viri ejus erant in novissimo agmine cum Achis. 3. Dixeruntque principes Philisthiim ad Achis : Quid sibi volunt Hebræi isti ? Et ait Achis ad principes Philisthiim : Num ignoratis David, qui fuit servus Saul regis Israel, et est apud me multis diebus, vel annis, et non inveni in eo quidquam, ex die qua transfugit ad me, usque ad diem hanc ? 4. Irati sunt autem adversus eum principes Philisthiim, et dixerunt ei : Revertatur vir iste, et sedeat in loco suo in quo constituisti eum, et non descendat nobiscum in prælium, ne fiat nobis adversarius, cum præliari cœperimus ; quomodo enim aliter poterit placare dominum suum, nisi in capitibus nostris ? 5. Nonne iste est David, cui cantabant in choris, dicentes : Percussit Saul in millibus suis, et David in decem millibus suis ? 6. Vocavit ergo Achis David, et ait ei : Vivit Dominus, quia rectus es tu, et bonus in conspectu meo ; et exitus tuus, et introitus tuus mecum est in castris ; et non inveni in te quidquam mali, ex die qua venisti ad me, usque in diem hanc ; sed satrapis non places. 7. Revertere ergo et vade in pace, et non offendas oculos satraparum Philisthiim. 8. Dixitque David ad Achis : Quid enim feci, et quid invenisti in me servo tuo, à die qua fui in conspectu tuo usque in diem hanc, ut non veniam, et pugnem contra inimicos domini mei regis ? 9. Respondens autem Achis, locutus est ad David : Scio quia bonus es tu in oculis meis, sicut Angelus Dei ; sed principes Philisthinorum dixerunt : Non ascendet nobiscum in prælium. 10. Igitur consurge mane tu, et servi Domini tui qui venerunt tecum ; et cum de nocte surrexeritis, et cœperit dilucescere, pergite. 11. Surrexit itaque de nocte David ipse et viri ejus, ut proficiscerentur mane, et reverterentur ad terram Philisthiim. Philisthiim ascenderunt in Jezrahel.

3. ET EST APUD ME MULTIS DIEBUS VEL ANNIS.] Hebr. *jam diebus vel jam annis*, hoc est dies aliquot, imo vero annos aliquot. Unde Lyranus, Pagnin. et Novatores putant Davidem pluribus annis mansisse apud Achis. Favent Septuag. qui vertunt : *Mansit apud nos dies*, plurimos scilicet, hic quippe secundus annus est. Secundo, Vatablus et R. David sic exponunt : Fuit apud me multis diebus, id est, quatuor mensibus, quibus æque mihi notus est, ac si plures annos

apud me mansisset. Tertio, Sanchez censet Achis hîc esse mentitum, ad fidem faciendam Philisthæis; idque probabile censet Abulensis et Torniellus. Quarto, planius Salianus respondet Achis respexisse ad primam commorationem Davidis, quæ ante annos sex apud ipsum inchoata fuerat, ut dictum est cap. 27. aut certe computasse finem anni elapsi quo ad se venerat David, et initium anni sequentis sive currentis, quo adhuc secum manebat. Id enim exigunt Septuag. dum vertunt: *Hic quippe secundus annus est;* nam Davidem quatuor tantum menses et aliquot dies mansisse apud Achis diserte dictum est, cap. 27. 7; idque affirmat Josephus, Abulensis, Serarius, Salianus, Tornellius et alii. Videtur ergo David sub finem anni fugisse ad Achis v. g. in novembri vel decembri, ac deinde apud eum mansisse toto januario et februario.

4. Revertatur vir iste.] Nota hîc miram Dei erga suum Davidem providentiam. David enim hîc erat in casu plane periculoso et implexo, ut cogeretur vel Achis regis esse proditor, si in prælio ad Saulem et Hebræos deficeret, vel patriæ et civium suorum esse hostis; si contra eos pugnaret. Sed Deus nodum hunc perplexum ense quasi abscidit. Immisit enim Philisthæis diffidentiam de Davidis fide, et periculi metum quod subibant, si David in prælio ad suos Hebræos terga verteret, cum iisque arma in Philisthæos converteret, uti ante fecerat. Quare jubent illum è prælio recedere, et domum remitti. Fecit id Achis magno cum honore et laude Davidis æque ac ejus utilitate et commodo. David enim è prælio recedens persecutus est Amalecitas, eisque spolia quæ ex sua Siceleg rapuerant, abstulit cum opima ipsorummet præda: quod si mansisset cum Achis, facere nequivisset.

9. Scio quia bonus es tu in oculis meis sicut Angelus Dei,] q. d. Summe mihi gratus es, summe mihi places, imo veneror te *quasi Angelum Dei.* Est comparatio et phrasis Hebræa, qua utuntur cum quempiam valde laudare et extollere volunt. Sic Jacob, ut Esau fratrem sibi ob primogenituram ereptam infensum leniat, ei blanditur dicens: *Vidi faciem tuam quasi viderim vultum Dei,* Genes. 33. 10. Et mulier Thecuitis pro Absalone supplicans Davidi, ait: *Sicut Angelus Domini, sic est dominus meus rex,* 2. Reg. 14. 1.

CAPUT TRIGESIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Amalecitæ succendunt Siceleg et prædas abigunt; eos David cum suis insequitur, et comessantes cædit spoliatque; mox spolia inter eos qui pugnarant, et eos qui ad sarcinas manserant, æqualiter dividit, v. 21. ac eorum partem ad alias Judeæ urbes transmittit.

1. Cumque venissent David et viri ejus in Siceleg die tertia, Amalecitæ impetum fecerant ex parte australi in Siceleg, et percusserant Siceleg, et succenderant eam igni. 2. Et captivas duxerant mulieres ex ea, à minimo usque ad magnum, et non interfecerant quemquam, sed secum duxerant, et pergebant itinere suo. 3. Cum ergo venissent David et viri ejus ad civitatem, et invenissent eam succensam igni, et uxores suas, et filios suos, et filias ductas esse captivas, 4. levaverunt David et populus qui erat cum eo voces suas, et planxerunt donec deficerent in eis lacrymæ. 5. Siquidem et duæ uxores David captivæ ductæ fuerant Achinoam Jezraelites, et Abigail uxor Nabal Carmeli. 6. Et contristatus est David valde; volebat enim eum populus lapidare, quia amara erat anima uniuscujusque viri super filiis suis et filiabus; confortatus est autem David in Domino Deo suo. 7. Et ait ad Abiathar sacerdotem filium Achimelech: Applica ad me ephod; et applicavit Abiathar ephod ad David, 8. et consuluit David Dominum, dicens: Persequar latrunculos hos, et comprehendam eos, an non? Dixitque ei Dominus: Persequere; absque dubio enim comprehendes eos et excuties prædam. 9. Abiit ergo David ipse, et sexcenti viri qui erant cum eo, et venerunt usque ad torrentem Besor, et lassi quidam substiterunt. 10. Persecutus est autem David ipse, et quadringenti viri; substiterant enim ducenti qui lassi transire non poterant torrentem Besor. 11. Et invenerunt virum Ægyptium in agro, et adduxerunt eum ad David, dederuntque ei panem ut comederet, et biberet aquam; 12. sed et fragmen massæ caricarum, et duas ligaturas uvæ passæ. Quæ cum comedisset, reversus est spiritus ejus, et refocillatus est; non enim comederat panem, neque biberat aquam tribus diebus, et tribus noctibus. 13. Dixit itaque ei David: Cujus es tu? vel unde? et quo pergis? Qui ait: Puer Ægyptius ego sum, servus viri Amalecitæ; dereliquit autem me dominus meus, quia ægro-

tare cœpi nudiustertius. 14. Siquidem nos erupimus ad australem plagam Cerethi, et contra Judam, et ad meridiem Caleb, et Siceleg succendimus igni. 15. Dixitque ei David : Potes me ducere ad cuneum istum ? Qui ait : Jura mihi per Deum, quod non occidas me, et non tradas me in manus domini mei, et ego ducam te ad cuneum istum, et juravit ei David. 16. Qui cum duxisset eum, ecce illi discumbebant super faciem universæ terræ, comedentes et bibentes, et quasi festum celebrantes diem, pro cuncta præda, et spoliis quæ ceperant de terra Philisthiim, et de terra Juda. 17. Et percussit eos David à vespera usque ad vesperam alterius diei, et non evasit ex eis quisquam, nisi quadringenti viri adolescentes qui ascenderant camelos, et fugerant. 18. Eruit ergo David omnia quæ tulerant Amalecitæ, et duas uxores suas eruit. 19. Nec defuit quidquam à parvo usque ad magnum, tam de filiis quam de filiabus, et de spoliis, et quæcumque rapuerant, omnia reduxit David. 20. Et tulit universos greges et armenta, et minavit ante faciem suam, dixeruntque : Hæc est præda David. 21. Venit autem David ad ducentos viros qui lassi substiterant, nec sequi potuerant David, et residere eos jusserat in torrente Besor; qui egressi sunt obviam David, et populo qui erat cum eo. Accedens autem David ad populum, salutavit eos pacifice. 22. Respondensque omnis vir pessimus et iniquus, de viris qui ierant cum David dixit : Quia non venerunt nobiscum, non dabimus eis quidquam de præda quam eruimus; sed sufficiat unicuique uxor sua et filii, quos cum acceperint, recedant. 23. Dixit autem David : Non sic facietis, fratres mei, de his quæ tradidit nobis Dominus, et custodivit nos, et dedit latrunculos qui eruperant adversum nos in manus nostras, 24. nec audiet vos quisquam super sermone hoc; æqua enim pars erit descendentis ad prælium, et remanentis ad sarcinas, et similiter divident. 25. Et factum est hoc ex die illa, et deinceps constitutum et præfinitum et quasi lex in Israel usque in diem hanc. 26. Venit ergo David in Siceleg, et misit dona de præda senioribus Juda proximis suis, dicens : Accipite benedictionem de præda hostium Domini. 27. His qui erant in Bethel, et qui in Ramoth ad Meridiem, et qui in Jether, 28. et qui in Aroer, et qui in Sephamoth, et qui in Esthamo, 29. et qui in Rachal, et qui in urbibus Jerameel, et qui in urbibus Ceni, 30. et qui in Arama, et qui in lacu Asan, et qui in Atach, 31. et qui in Hebron, et reliquis qui erant in his locis, in quibus commoratus fuerat David ipse, et viri ejus.

6. Confortatus est David in Domino Deo suo,] id est, resumpsit animum, fretus spe ac fiducia in Deum, ait Vatablus, injecit Deus hoc robur et hanc spem animo Davidis, ut, sperans se Amalecitas cæsurum, eos insequeretur, eisque prædam et Siceleg abactam extorqueret. Quare David animum tam suum quàm sociorum, ad eos insequendum erexit. Ubi ex hebr. vertas : *Confortavit se ipsum David in Domino Deo suo*, sperans scilicet in Dei ope se per illam hostes assecuturum et debellaturum. Ubi enim humana desunt præsidia, ad divina confugere oportet. Sapienter Seneca, epist. 88. *Ego*, inquit, *annum faustum et felicem reddo bonis cogitationibus et animi magnitudine; qui nunquam major est quàm ubi aliena seposuit; et fecit sibi pacem, nihil timendo; fecit sibi divitias, nihil concupiscendo.* Et inferius : *Quare ergo sapiens magnus est, quia magnum animum habet.*

7. Applica ad me Ephod,] Hebr. *adduc ad me Ephod*, ut scilicet eo indutus, per illud ut Pontifex pro me consulas Deum an Amalecitas persequi debeam, necne.

13. Dereliquit autem me Dominus meus, quia ægrotare coepi.] Tropologicè, Eucherius : *Quid est*, ait, *quod Ægyptius Amalecita puer in itinere lassatus residet, nisi quod amator præsentis seculi peccati sui nigredine opertus sæpe ab eodem seculo infirmus despectusque relinquitur, ut cum eo nequaquam currere valeat, sed fractus adversitate torpescat? Hos ergo eligit Deus quos despicit mundus, quia plerumque ipsa despectio hominem revocat ad semetipsum; is enim qui patrem reliquit, et partem substantiæ quam perceperat, prodige expendit, postquam esurire cœpit, in se reversus dixit : Quàm multi mercenarii patris mei abundant panibus!* Et pluribus interjectis : *Quem tamen David invenit, eique cibum et potum præbuit, quia manu fortis Dominus abjecta mundi non despicit, et plerumque eos qui mundum sequi minime valentes quasi in via remanent, ad amoris sui gratiam convertit, eisque verbi sui cibum porrigit, et quasi duces sibi in via dirigit, dum suos etiam prædicatores facit; dum enim Christum peccatorum cordibus inserunt, quasi David super hostes ducunt, qui convivantes Amalecitas, velut David gladio feriunt, qui superbos quosque qui se in mundo despexerunt, Domini virtute prosternunt.*

14. Erupimus ad australem plagam Cerethi.] *Cerethi* erat certa Philisthinorum regio sita ad meridiem ex qua David collegit legiones fortissimas, inde dictas *Cerethim* et *Phelethim*, id est, interfectores et liberatores, quas proinde deinceps secum semper habuit, quasi milites prætorianos et regii corporis custodes, ut patebit 2. Reg. 14. Unde nonnulli censent ab hisce *Cerethim* ortos dictosque esse *Cretes* sive *Cretenses*, ac *Cretam* eorum insulam. Vide dicta Sophon. 2. v. 5.

16. Comedentes et bibentes.] Nota stratagema Davidis, quo cum paucis ex inopinato aggressus plurimos Amalecitas convivantes, omnes cecidit. Simili modo Abraham cum trecentis servis

insecutus quatuor reges, qui ceperant Lot, noctu eos aggressus, dormientes occidit, Gen. 14. 15. Sic Tomyris Regina Scytharum simulans fugam, cum in castris suis mensas opipare instructas reliquisset, sequentem Cyrum et Persas ac convivantes in mensis oppressit ad unum omnes, teste Justino.

24. Æqua enim pars erit descendentis ad prælium, et remanentis ad sarcinas, et similiter divident,] quia æqualiter ad victoriam cooperati sunt; nisi enim ipsi sarcinas præliantium custodiissent, præliantes non vicissent; sed metu perdendi sarcinas timidius pugnassent, et terga hosti vertissent. Hinc patet ducentos qui lassi resederant ad torrentem Besor v. 10. etiam sarcinas sociorum cum Davide ad prælium pergentium custodivisse. Si enim lassi duntaxat substitissent, hæc ratio in eis locum non habuisset. Ita Abulensis, Cajetanus et alii. Simili modo narrat Polybius, lib. 10, Romanos prædam bello acquisitam non iis solis qui prælio interfuerant, sed iis quoque qui castrorum præsidio relicti erant, qui ægroti, qui ministeria publica obibant, divisisse.

25. Et factum est hoc ex die illa et deinceps constitutum.] *Pro deinceps* hebraice est מעלה *mala*, id est, *supra*. Unde Vatablus sic vertit: *Fueratque ab eo die et supra, et posuit illud in statutum et consuetudinem;* idque sic explicat, q. d. Id observatum fuerat ab initio mundi usque in eum diem, et David constituit ab eo die eam legem, quæ consuetudo servatur et hodie quoque in Israel. Verum hanc legem à Davide, non ab Adamo cœpisse significat Noster, Septuaginta et Chaldæus, qui 70 *mala*, id est, *supra*, interpretantur *deinceps*.

26. Misit dona de præda Senioribus Juda.] Nota hîc liberalitatem Davidis, quam illi injecit Deus, ut hac munificentia sibi devinciret animos contribulium suorum, ut ipsi enim in regem sibi mox deligerent. Nam eodem die quo David præliando vicit Amalecitas, et spolia distribuit, Saul prælium cum Philisthæis iniit, in eoque cæsus occubuit, cui proinde mox in regno Judæ successit David Dei consilio, ne Philisthæi victoriam prosecuti totam Judæam vastarent et everterent; eis enim Deus opposuit Davidem in Juda dominantem.

CAPUT TRIGESIMUM PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Philisthini cædunt Hebræos: unde Saul, ne in eorum manus incidat, gladio incumbens seipsum occidit. Mox, v. 9. Philisthini caput Saulis præcisum in Philisthæam mittunt, et arma in templo Astaroth, corpus vero in muro Betsan suspendunt; sed illud inde auferunt viri Jabes Galaad, ac combustum sepeliunt.

1. Philisthiim autem pugnabant adversus Israel, et fugerunt viri Israel ante
faciem Philisthiim, et ceciderunt interfecti in monte Gelboe. 2. Irrueruntque Philisthiim in Saul, et in filios ejus, et percusserunt Jonathan, et
Abinadab, et Melchisua, filios Saul, 3. totumque pondus prælii versum
est in Saul; et consecuti sunt eum viri sagittarii, et vulneratus est vehementer à sagittariis. 4. Dixitque Saul ad armigerum suum: Evagina
gladium tuum, et percute me, ne forte veniant incircumcisi isti, et interficiant me, illudentes mihi. Et noluit armiger ejus; fuerat enim nimio terrore perterritus:
arripuit itaque Saul gladium, et irruit super eum. 5. Quod cum vidisset armiger ejus, videlicet
quod mortuus esset Saul, irruit etiam ipse super gladium suum, et mortuus est cum eo.
6. Mortuus est ergo Saul, et tres filii ejus, et armiger illius, et universi viri ejus in die illa
pariter. 7. Videntes autem viri Israel qui erant trans vallem, et trans Jordanem, quod fugissent viri Israelitæ, et quod mortuus esset Saul, et filii ejus, reliquerunt civitates suas, et
fugerunt; veneruntque Philisthiim, et habitaverunt ibi. 8. Facta autem die altera, venerunt
Philisthiim ut spoliarent interfectos, et invenerunt Saul et tres filios ejus jacentes in monte
Gelboe. 9. Et præciderunt caput Saul, et spoliaverunt eum armis, et miserunt in terram
Philisthinorum per circuitum, ut annuntiaretur in templo idolorum, et in populis. 10. Et
posuerunt arma ejus in templo Astaroth, corpus vero ejus suspenderunt in muro Bethsan.
11. Quod cum audissent habitatores Jabes Galaad, quæcumque fecerant Philisthiim Saul,
12. surrexerunt omnes viri fortissimi, et ambulaverunt tota nocte, 13. et tulerunt cadaver
Saul, et cadavera filiorum ejus, de muro Bethsan; veneruntque Jabes Galaad, et combusserunt ea ibi, et tulerunt ossa eorum, et sepelierunt in nemore Jabes, et jejunaverunt septem
diebus.

2. PERCUSSERUNT JONATHAM ET AMINADAB, ET MELCHISUA FILIOS SAUL.] Id Dei consilio factum, ut, omnibus filiis Saulis occisis, Davidi viam ad regnum complanaret et sterneret : nam Isboseth quartus Saulis filius, domi desidens minus videbatur bellicosus, et regno tot bellis implicito inidoneus.

4. ET IRRUIT SUPER EUM.] Vatablus : *irruit in eum*, eum in pectus adigendo. Hinc patet Saulem seipsum occidisse. Negat hoc Josephus et R. Levi dicentes Saulem conatum quidem se occidere, sed non perfecisse, sive quod lorica armatus esset, sive quod gladium non satis firmasset ; occisum ergo esse ab illo Amalecita qui nuntium mortis Saulis Davidi attulit, dixitque se Saulem occidisse, de quo l. 2. c. 1. Verum hæ sunt fabulæ in honorem Saulis, et gentis Judaicæ à Josepho Judæo confictæ. Clare enim Hebr. Septuag. Chald. et Latina hoc v. 4. et 5. aiunt Saulem irruendo in gladium mortuum fuisse, ac proinde armigerum id videntem, se quoque simili modo interemisse. Ita omnes Interpretes, quin et cæteri Rabbini ; unde R. Radak, p. 46. in Psal. 7. v. 16. *Lacum aperuit et effodit eum, et incidit in foveam quam fecit ;* sic explicat : *Prophetat David*, ait, *moriturum Saulem in gladio suo.* Justum fuit hoc Dei judicium, ut Saul gladium quem injuste strinxerat in Davidem, converteret in seipsum, uti fecit Nero eodem anno, quo SS. Petrum et Paulum occiderat, imo eodem mense Junio recurrente occidens seipsum. *Gladio*, inquit Hugo, *quo Amalecitis contra præceptum Domini pepercerat c.* 15. *merito seipsum occidit ; sic qui potestate pro communi utilitate accepta, aut non utitur, aut abutitur suo se nimirum gladio confodit, quo ab hoste defendi debuerat, hostem potius juvat.* Unde et coram Amalecita cui pepercerat, occidit se, et Amalecites ipsi diadema abstulit, tulitque ad Davidem, ut dicetur cap. seq. v. 13. Ita Trop. in hora mortis passiones et vitia, quæ in vita occidere et mortificare negligis, te affligent, tibique decus, pacem, vitamque præsentem et æternam auferent ; hi enim sunt nostri Amalecitæ.

Quæres an Saul peccarit se occidendo : Negant, imo Saulem ab animi magnitudine, mortisque contemptu, laudant Josephus et Rabbini, quibus favet Lyranus. Hinc R. Isaac Saulem vocat justum : *Saul*, inquit, *David et Salomon justi regnarunt.* Sic Cato se occidit, ne victus in manus Julii Cæsaris veniret, eique fieri supplex cogeretur ; quem idcirco laudat Seneca, l. de divina Providentia : *Licet*, ait, *omnia in unius conditionem concesserint, custodiantur legionibus terræ, classibus maria, et Cæsarianus portas miles obsideat, Cato qua exeat habet. Una manus latam nostram libertatem faciet. Ferrum istud etiam civili bello purum et innoxium bonas tandem ac nobiles edet operas. Libertatem quam patriæ non potuit dare, Catoni dabit. Aggredere animo diu meditatum opus, eripe te rebus humanis.* Vide eumdem, epist. 71, ubi inter cætera ait : *Ille vir magnus est, qui mortem sibi non tantum imperavit, sed invenit.* Quin et ipse Julius Cæsar, accepto nuntio de Catonis morte, fertur dixisse : *Invideo, Cato, gloriæ tuæ, nam et tu invidisti meæ, ne inter mea præclara facinora numeraretur et illud me Catonem servasse.* Sic Brutus et Cassius cæsores Julii Cæsaris victi ab Augusto Julii nepote, mucrone in viscera adacto morte spontanea redemerunt ignominiam, quam sibi à victore irrogandam prævidebant.

Verum hanc sententiam damnat fides orthodoxa, quin et melioris notæ Philosophi, ut Plato in Phædone, Arist. 5. Ethic. c. ult. Vide Lactant. l. 3. c. 18, et l. 6. c. 11. Ratio est, quia homo non est dominus vitæ suæ, sed Deus ; ergo illam sibi, imo Deo eripere nequit. Secundo, quia Deus animam et vitam nobis dedit in custodiam, ut ejus usura ad Dei obsequium et laudem utamur. Tertio, quia Deus cuique statuit diem et modum tam nascendi, quàm moriendi ; ergo illum accelerare vel prætcrire non licet. *Nam ipse solus vitæ et necis potestatem habet*, Sapient. 16. Ratio est, quia Deus solus nobis vitam donavit, quasi ingens et summum donum quod nulla industria comparare sibi potuit homo, nulloque modo ab ipsius consensu pendet. Quare noluit Deus ut ipsa esset in hominis potestate et arbitrio, uti sunt res inferiores, sed illius jus et dominium ipse sibi reservavit. Quarto, quia quinto Decalogi præcepto : *Non occides*, tam, imo magis vetatur ne quis occidat seipsum, quàm alium. Quinto, quia occidens se facit injuriam Reipublicæ ; nam illa invita, velut quoddam ipsius membrum abscindit. Peccat ergo contra justitiam, si non commutativam, certe legalem. Vide S. Augustinum, l. 1. de Civitate à capite 17. usque ad caput 28. Audi eum c. 26. *Hoc dicimus, hoc asserimus, hoc modis omnibus approbamus neminem spontaneam mortem sibi inferre debere velut fugiendo molestias temporales, ne incidat in perpetuas. Neminem propter aliena peccata, ne hoc ipso incipiat habere gravissimum proprium, quem non polluebat alienum. Neminem propter sua peccata præterita propter quæ magis hac vita opus est, ut possint pœnitendo sanari. Neminem velut desiderio vitæ meliori, quæ post mortem speratur, quia reos suæ mortis, melior post mortem vita non suscipit.*

Quin et Cicero, Tuscul. 1. *Vetat*, ait, *dominans ille in nobis Deus injussu hinc nos suo demigrare.* Et Plato in Phædone : *Nefas esse*, dicit, *hominem sibimet manus afferre, nec aliter irasci Deum si id fiat, quàm dominum si quod se mancipiorum occiderit.* Aliisque multis in locis ait *migrare ex hac vita nulli hominum licere injussu Dei. Sumus enim hic omnes velut in acie, loco unicuique suo ab Imperatore Deo assignato ; majorique supplicio afficiendum desertorem vitæ, quàm desertorem militiæ.*

Porro quod Saul, Cato et similes se occiderint ad vitandam servitutem vel infamiam, indicium fuit animi non fortis et magni, sed mollis, pusillanimis, non valentis sustinere illusiones Philisthinorum. Id ipsum ex facto Catonis evincit S. Augustinus, l. 1. de Civitate c. 23. *Amici ejus*, inquit, *etiam docti quidam viri, qui hoc fieri prudentius dissuadebant, imbecillioris quàm fortioris animi facinus esse censuerunt, quo demonstraretur non honestas turpia præcavens, sed infirmitas adversa non sustinens. Hoc et ipse Cato in suo charissimo filio judicavit. Nam si turpe erat sub victoria Cæsaris vivere, cur auctor hujus turpitudinis pater filio fuit, quem de Cæsaris benignitate omnia sperare præcepit ? cur non et illum secum coegit ad mortem ?*

Neque dici potest, inquit Serarius, id Saulem fecisse, ne dedecore Deus afficeretur. Nam ait : *Ne interficiant me illudentes mihi ;* neque ullum

in Deum dedecus redundare poterat, si divinorum præceptorum contemptor à Deo puniretur, hostiumque ludibriis dederetur. Adde quod Saul tanta vi et celeritate mortem sibi consciverit, ut pœnitentiæ tempus habuisse non videatur. Denique ignominiam Philisthinorum non evasit Saul; nam mortuo ejus cadaveri illuserunt, ut patet v. 9 et 10; imo caput Saulis præcisum in templo Dagon, quasi anathema suspenderunt et obtulerunt, ut dicitur 1. Paralip. 10. 10.

Quæres an Saul sit damnatus : Hebræi et Lyranus negant, censentque eum pœnituisse, et esse salvatum. Verum alii passim damnatum asserunt, ac nominatim Eucherius, Beda, Rupertus, Abulensis, Dionysius, Cajetanus, Brugensis, Serarius, Salianus, Sanchez hîc, et S. Bernardus, sermone 26. in Cantica, S. Brigitta, lib. 5. Revelationum, interrog. 13. ad quæst. 1. S. August. l. 2. ad Simpl. quæst. 2. Pineda, lib. 8. de rebus Salomon. c. 1. n. 8.

Ratio est, quia mortuus est in peccato magiæ, qua paulo ante conflictum Pythonissam consuluerat, imo in flagranti delicto quo seipsum occidit, ut pœnitendi nec animum, nec tempus habuerit. Quare cum Achitophel et Juda damnatus videtur. Secus est de Jonatha, qui per omnem vitam præclare se gessit, pugnando pro Israelitis, et Davidem contra Saulem tuendo, ac mortuus est in actu meritorio, præliando scilicet pro patria; unde spoliatus vita et regno terreno, videtur adeptus cœleste et æternum: quare ipse salvatus videtur, et ad Limbum Patrum in sinum Abrahæ descendisse. Ita sanctus Augustinus, Beda, Rabanus, Lyranus, Salianus et alii.

Hæc omnia confirmantur ex 1. Paralip. 10. 13. ubi dicitur : *Mortuus est ergo Saul propter iniquitates suas* (Hebr. et Septuag. *in iniquitatibus suis*), *eo quod prævaricatus sit mandatum Domini, quod præceperat, et non custodierit illud; sed insuper etiam Pythonissam consuluerit, nec speraverit in Domino propter quod interfecit eum, et transtulit regnum ejus ad David filium Isai.*

Unde liquet Saulem maxime occisum fuisse, eo quod per Pythonissam dæmonem consuluisset, ideoque mortem ei accelerasse Deum, qui si id non fecisset, diutius victurus erat. Sic Deus mortem acceleravit Ochosiæ regi ægrotanti, eo quod de sanitate sua consuluisset Beelzebub deum Accaron, 4. Reg. 1. Denique, mortuus est Saul biennio post Samuelem, ait Clemens Alexandrinus, Beda, Josephus, Abulensis, Salianus et alii, ut dixi c. 25. 1. Pius et felix exstitit initio regni, sed impius et infelix in exitu; ut posteris esset in exemplum et speculum, quod omnes, sed præsertim Reges et Principes crebro intuerentur. Quare de Saule dicas quod cecinit Virgilius de Priamo, capta Troja, à Neoptolemo occiso :

Hic finis Priami fatorum; hic exitus illum
Sorte tulit, Trojam incensam et prolapsa videntem
Pergama, tot quondam populis, terrisque superbum
Regnatorem Asiæ; jacet ingens littore truncus,
Avulsumque humeris caput, et sine nomine corpus.

5. QUOD CUM VIDISSET ARMIGER EJUS.] Fabulantur Hebræi armigerum hunc Saulis fuisse Doeg Idumæum, de quo c. 22. 18.

11. QUOD CUM AUDISSENT HABITATORES JABES GALAAD, etc. TULERUNT CADAVER SAUL.] Hoc fecerunt Sauli gratitudinis ergo : Saul enim eos liberarat à Naas rege Ammon, c. 11. v. 1. Unde et juxta numerum dierum induciarum inter ipsos et Naas initarum, jejunarunt, puta septem diebus.

ET COMBUSSERUNT EA.] Hebræi enim regum suorum cadavera comburebant, ne, dum pompa funeris regii multis diebus paratur, illa insepulta terra putrescerent, et à vermibus corroderentur; quod fœtidum et horridum videbatur. Hîc ergo ea de causa cadaver Saulis ante triduum occisi, ideoque fœtentis, combusserunt, ac deinde ossa reliqua in nemore sepelierunt. Sic cadaver Asa regis cum aromatibus combusserunt, 2. Paralip. 16. 4. hoc vero honore combustionis caruit Joram rex, 2. Paralip. 21. 19. Idem ante Saulem fecit Æneas in funere Miseni, de quo Virgil. 6. Æneid. :

Ingentem struxere pyram, cui frondibus atris
Intexunt latera, et ferales ante cupressos
Constituunt, decorantque super fulgentibus armis.

Et inferius :

Aversi tenuere facem, congesta cremantur
Thurea dona, dapes, fuso crateres olivo.
Postquam collapsi cineres et flamma quievit,
Reliquias vino, et bibulam lavere favillam;
Ossaque lecta cado texit Chorineus aheno.

Idem fecere Græci. Unde Lucianus dialog. de Luctu : *Græcus*, inquit, *exurit*, *Persa defodit.* Et Silius Italic. lib. 13.

Cecropidæ ob patriam Mavortis sorte peremptos,
Decrevere simul communibus urere flammis.

Idem secuti sunt Romani. Audi Servium in lib. 3. Æneid. *Romani contra faciebant comburentes cadavera, ut statim anima in generalitatem, id est, in suam rediret naturam.* Respexit huc Ovidius, 10. Trist. El. 4. :

Spiritus hic vacuas prius extenuandus in auras
Ibit, et in tepido deseret ossa rogo :
Quam subeant animo meritorum oblivia nostro, *etc.*

Et Silius Italicus, lib. 10. in funere Pauli :

Hæc Lybys : Atque recens crepitantibus undique flammis,
Æthereas anima exultans evasit in auras.

Causam dat Quintilianus declamat. 10. *Veteres*, inquit, *senserunt corpus in morte resolvi; animam vero flammei vigoris impetum perennitatemque non ex nostro igne sumentem, sed quo sidera volant, et quo sacri torquentur axes inde venire, unde omnium rerum auctorem parentemque spiritum ducimus, nec interire, nec solvi, nec ullo mortalitatis affici fato; sed quoties humani pectoris carcerem effregerit, et exonerata membris mortalibus levi se igne lustraverit, petere sedes inter astra.*

Rursum, Servius in l. 11. Æneid. *Heraclitus*, ait, *qui omnia vult ex igne constare, dicit debere corpora in ignem resolvi; Thales vero, qui confirmat omnia ex humore procreari, dicit obruenda corpora, ut possint humore resolvi.* Censebant ergo illi idcirco cadaver esse comburendum,

ut anima hoc modo à corporis sordibus purgaretur, et ad igneam suam naturam rediret.

Et jejunaverunt septem diebus,] non tantum ob dolorem et luctum, sed etiam ut Saulis animæ suffragarentur; nesciebant enim ipsum se occidisse, et mortuum in peccato mortali, sed bene pieque de ejus salute sperabant. Ita Beda, qui et addit : *Hoc etiam modo pium Christianorum genus deflet eos qui, repugnantes dæmonibus, labuntur in seculo, quod est lubricum; Gelboe enim montes interpretantur lubrici montes.* Vide Bellarminum, l. 1. de Purgatorio, c. 3.

Quoad Synchronismum historiæ profanæ, sub Samuele et Saule regnavit Athenis Codrus, qui ex oraculo audiens Athenienses in prælio fore victores, si ipse in eo occumberet; pro patria se morti cædique obtulit, itaque victoriam et imperium sua morte sancivit; tunc quoque desiit regnum Sicionium et Mycæneum, cœpitque Corinthium. Ita Euseb. in Chron.

COMMENTARIA
IN
LIBRUM SECUNDUM SAMUELIS,
SIVE
REGUM.

LIBER primus descripsit gesta Samuelis, et Saulis regis; hic vero secundus describit gesta Davidis regis. Occasus enim Saulis fuit ortus Davidis. Eodem enim die, quo occidit Saul, exortus est David, quasi novus sol oriens Israeli, qui proinde mox Sauli in regno Judæ successit.

CAPUT PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

DAVID SAULIS MORTEM, OCCISO NUNTIO QUI EUM SE OCCIDISSE DICEBAT, ULCISCITUR; MOX, v. 17. CUM TOTO ISRAELE SOLEMNI POMPA ET CARMINE FUNEBRI EJUS MORTEM LUGET.

1. FACTUM est autem, postquam mortuus est Saul, ut David reverteretur à
cæde Amalec, et maneret in Siceleg duos dies. 2. In die autem tertia,
apparuit homo veniens de castris Saul, veste conscissa, et pulvere con-
spersus caput; et ut venit ad David, cecidit super faciem suam, et ado-
ravit. 3. Dixitque ad eum David : Unde venis ? Qui ait ad eum : De
castris Israel fugi. 4. Et dixit ad eum David : Quod est verbum quod
factum est, indica mihi. Qui ait : Fugit populus ex prælio, et multi cor-
ruentes è populo mortui sunt; sed et Saul et Jonathas filius ejus interierunt. 5. Dixitque David
ad adolescentem qui nuntiabat ei : Unde scis quia mortuus est Saul, et Jonathas filius ejus ?
6. Et ait adolescens qui nuntiabat ei : Casu veni in montem Gelboe, et Saul incumbebat super
hastam suam; porro currus et equites appropinquabant ei, 7. et conversus post tergum suum,
vidensque me vocavit. Cui cum respondissem : Adsum, 8. dixit mihi : Quisnam es tu? Et
aio ad eum : Amalecites ego sum. 9. Et locutus est mihi : Sta super me, et interfice me,
quoniam tenent me angustiæ, et adhuc tota anima mea in me est. 10. Stansque super eum,
occidi illum : sciebam enim quod vivere non poterat post ruinam; et tuli diadema quod erat in
capite ejus, et armillam de brachio illius, et attuli ad te dominum meum huc. 11. Apprehen-
dens autem David vestimenta sua scidit, omnesque viri qui erant cum eo; 12. et planxerunt,
et fleverunt, et jejunaverunt usque ad vesperam super Saul, et super Jonathan filium ejus,
et super populum Domini, et super domum Israel, eo quod corruissent gladio. 13. Dixitque
David ad juvenem qui nuntiaverat ei : Unde es tu? Qui respondit : Filius hominis advenæ
Amalecitæ ego sum. 14. Et ait ad eum David : Quare non timuisti mittere manum tuam ut
occideres christum Domini? 15. Vocansque David unum de pueris suis, ait : Accedens irrue
in eum. Qui percussit illum, et mortuus est. 16. Et ait ad eum David : Sanguis tuus super
caput tuum; os enim tuum locutum est adversum te, dicens : Ego interfeci christum Domini.
17. Planxit autem David planctum hujuscemodi super Saul, et super Jonathan filium ejus
(18. et præcepit ut docerent filios Juda arcum, sicut scriptum est in libro justorum). Et ait :
Considera, Israel, pro his qui mortui sunt super excelsa tua vulnerati. 16. Inclyti, Israel,
super montes tuos interfecti sunt : quo modo ceciderunt fortes? 20. Nolite annuntiare in Geth,
neque annuntietis in compitis Ascalonis, ne forte lætentur filiæ Philisthiim, ne exultent filiæ

incircumcisorum. 21. Montes Gelboe, nec ros nec pluvia veniant super vos, neque sint agri primitiarum; quia ibi abjectus est clypeus fortium, clypeus Saul, quasi non esset unctus oleo. 22. A sanguine interfectorum, ab adipe fortium, sagitta Jonathæ nunquam rediit retrorsum, et gladius Saul non est reversus inanis. 23. Saul et Jonathas amabiles, et decori in vita sua, in morte quoque non sunt divisi; aquilis velociores, leonibus fortiores. 24. Filiæ Israel, super Saul flete, qui vestiebat vos coccino in deliciis, qui præbebat ornamenta aurea cultui vestro. 25. Quomodo ceciderunt fortes in prælio? Jonathas in excelsis tuis occisus est? 26. Doleo super te, frater mi Jonatha decore nimis, et amabilis super amorem mulierum. Sicut mater unicum amat filium suum, ita ego te diligebam. 27. Quomodo ceciderunt robusti, et perierunt arma bellica?

2. In die autem tertia apparuit homo veniens de castris Saul.] Fabulantur Rabbini hunc hominem nuntiantem Davidi mortem Saulis fuisse filium Doeg Idumæi, sicut fingunt Doeg fuisse armigerum Saulis, qui se cum eo occidit, ut dixi lib. 1. 31. v. 4.

8. Amalecites ego sum.] Philo, vel potius Pseudophilo, in Antiq. Biblicis ait Amalecitæ huic nomen fuisse Edab, eumque fuisse filium Agag regis Amalecitarum, quem Samuel interfecerat; et Saulem, audito istum esse Amelecitam filium Agag, dixisse: *Ecce nunc venerunt super me verba Samuelis, quando dixit: Qui natus erit ex Agag, erit tibi in scandalum; vade autem et dic David: Ego occidi inimicum tuum; et dices ei: Hæc dicit Saul, ne memor sis odii mei, et injustitiæ meæ.*

9. Sta super me, et interfice me,] q. d. Incumbe gladio super me, eumque mihi infige, itaque me interfice. Josephus lib. 7. cap. 1 et 2. censet adolescentem hunc dicere verum, quasi Saul præ pavore et debilitate non valens gladio suo se ipsum occidere, advocarit hunc juvenem, qui eum occiderit. Sic et R. Levi. Verum potius sacræ Scripturæ, quam huic juveni, qui Davidi adulatur, credendum est, quæ lib. 1. cap. 31. v. 2 et 31. diserte asserit quod Saul se ipsum occiderit. Mentitur ergo hic juvenis dicens se Saulem occidisse, ut gratiam Davidis per hostem ejus Saulem à se occisum aucupetur, inquiunt Theodoret. Eucher. Procop. Angelom. Lyranus, Abulensis, Serarius, Torniel. Salianus et alii. Vere tamen ipse diadema Saulis detulit ad Davidem, quia peracto prælio, et cæso Saule, sponte vel casu venit in montem Gelboe, ibique Sauli diadema detraxit, inquit Abulensis et Cajetanus.

Quoniam tenent me angustiæ.] Chald. *tremor;* Sept. *tenebræ;* Hebr. שבץ *scabats*, id est, conclusio, constrictio, angustia, tum cordis, tum hostium, qui me undique cingunt. Porro *scabats*, significat quoque vestem ocellatam, quasi ocellis inclusam et conclusam, qualis est lorica reticulata militum, et Ephod pontificis, sicque hîc accipiunt Rabbini; sed varie. Primo enim R. Levi exponit de lorica reticulata Saulis, q. d. Saul: Occide me, quia ego me transfodere nequeo ob loricam reticulatam qua tegor; secundo, alii exponunt de loricis hostium, q. d. Cingunt et constringunt me loricati hostium equites; unde et Tigur. vertit: *Apprehendit me corona*, scilicet equitum; tertio, alii in *Midras* explicant de Ephod pontificis, q. d. Tenent et terrent me sacerdotes, et pontifex Achimelech quos injuste cap. 22. occidi: hi à me pœnas exigunt quasi Saul ex sceleris conscientia cognoverit se adigi ad necem, ob cæsos sacerdotes. Addit Abulensis quæst. 5. Saulem vidisse umbras et spectra sacerdotum vestibus sacerdotalibus indutorum, quæ ipsum terrebant; verum planius Noster *scabats* vertit: *angustiæ*; unde ei consentit Chaldæus et Septuaginta. Hinc et Vatablus vertit: *Apprehendit me tremor*, vel *trepidatio.*

Et adhuc tota anima mea in me est,] q. d. Licet vehementer vulneratus sim à sagittariis, ut dictum est cap. 31. 3. tamen adhuc totus vivo, metuoque ne vivus in manus hostium incidam, illique me probrose excrucient et necent; tu ergo cito transfode et occide me. Alludit ad morem mortuorum: hi enim sensim per partes emoriuntur. Primo enim anima recedit ab oculis, ut non videant; inde ab auribus, ut non audiant; et ita pedetentim recedit à cæteris partibus, donec ipsum cor deserat; quo facto homo plene moritur. Unde Aristot. *Cor*, inquit, *in homine est primum vivens, et ultimum moriens.* Ex adverso oculi sunt ultimum vivens, et primum moriens: in embryone enim, ultimo formantur oculi. Hinc Seneca epist. 30. *Senilis*, ait, *anima in primis labris est, nec magna vi distrahitur à corpore.* Nam, ut ait S. Ambrosius: *Mors senibus præ foribus est, juventus in insidiis.*

14. Ut occideres christum Domini,] puta Saulem, qui à Domino per Samuelem chrismate, sive oleo, unctus erat in regem Israelis, ideoque quasi sacer erat et inviolabilis.

16. Sanguis tuus super caput tuum,] q. d. Sanguinis tui effusionem tibi tuoque capiti imputa, quia fassus es te occidisse Saulem regem: par enim est ut sanguinem Saulis, quem fudisti, tuo sanguine et morte luas. Hæc enim est lex talionis à Deo sancita. Dices: Volenti non fit injuria; Saul autem volebat et rogabat occidi. Resp. primo, Saul non poterat hoc velle, nec poterat hîc cedere jure suo; secundo, esto hîc Sauli volenti occidi proprie non fieret injuria; fiebat tamen injuria Deo, qui erat dominus vitæ Saulis; et reip. cujus caput erat Saul. Ita S. Thom. 3. p. q. 47. art. 6. ad 3.

Quæres an licite David Amalecitam hunc occidi jusserit, cum nondum esset rex, nec haberet auctoritatem regiam. Resp. affirmative. Habuit enim hanc potestatem, quia sciebat post mortem Saulis regnum ad se pertinere ex dispositione Dei. Ad hoc enim in regem unctus erat à Samuele, ut Sauli à Deo rejecto, vel adhuc vivo, ut volunt nonnulli, vel potius morienti, in regno succederet. Ita Abulens. Cajet. Serarius et alii. Adde Davidem à Saule fuisse auctoratum belli ducem, ut contra hostes Israelis pugnaret, eosque occideret: hostis autem

erat hic Amalecita, quia regem Israelis se occidisse fatebatur. Denique jusserat Deus omnes Amalecitas occidi, ut audivimus cap. 15; ac reus ipse Davidem pro rege et judice agnoscebat, utpote ad quem diadema, regiæ dignitatis insigne, detulerat.

18. Et præcepit ut docerent filios Juda arcum.] Chald. *ad jaciendum arcum.* Unde Beda, Lyranus, Abulensis, Vatablus, Salianus, et alii sic exponunt: Præcepit ut docerent filios Juda artem militarem, sive artem sagittandi, quia multus erat tum sagittarum usus; et tribum Juda hoc tempore præsidium esse oportebat totius populi contra victores Philisthæos, q. d. Hortatus est ne desponderent animos in adversis rebus, sed ad futura se bella instruerent, ne, quemadmodum nunc contigerat vinci à Philisthæis arte sagittandi, cum Saul ipse iis vulneratus fuerit, totusque exercitus fusus ac fugatus, ita in posterum eveniret.

Verum, aptius cum Serario, Sanchez et Mariana, per *arcum*, accipias ipsum *planctum*, sive threnum, et carmen funebre Davidis; hujus enim titulus erat *arcus*, eo quòd in eo laudaretur arcus et fortitudo bellica Saulis et Jonathæ. Simili modo Psalmi suos habent titulos à quibus denominantur. Sic apud Græcos Ode quædam dicta est *Harmodium*, quia heroica facta Harmodii celebrat. Aliæ Odæ dictæ sunt *Daphnis* et *Niobe*, quia eos dilaudant. Aliæ vocantur *fistula* et *scutum*, apud Theocritum; sic psalmos et hymnos in Ecclesia cani solito vulgo vocamus: *Te Deum laudamus, Magnificat, Benedictus, De profundis, Miserere,* ab eorum initio et titulo sive argumento. Id ita esse patet primo, quia alioqui nulla est hìc connexio; quid enim arcus faciet ad planctum Davidis? Secundo, quia in LXX. habetur Davidem edidisse non simpliciter threnum, sed threnum hunc, seu, ut Noster, *hujusmodi;* deinde in iisdem nullum aliud nomen quod arcui respondeat, præter threnum. Adhæc subjungitur David ideò dixisse, ut doceret filios Juda; quam rem? ipsum scilicet, quem solum nominarunt, threnum. Tertio, tradidit Josephus Judæos ita diligenter threnos istos didicisse, ut ad sua usque tempora hæserint. Quarto, quia simili modo Jeremias imminente excidio Hierosol. jubet ut filios doceant threnum, et modum plangendi: *Docete,* inquit cap. 9. 20. *filias vestras lamentum, et unaquæque proximum suum planctum.* Tales sunt threni Jeremiæ. Quinto, quia moris fuit hujusmodi carmina docere et discere, ut patet Deut. 17 et 2. Paral. 35. 25. ubi dicitur Jeremias dictasse threnos de morte Josiæ regis: *Cujus,* inquit, *omnes cantores atque cantatrices usque in præsentem diem, lamentationem super Josiam replicant.*

Tropol. S. Hieron. et ex eo Rupert. David, inquit, dixit ut Dominus *doceret filios Juda arcum,* id est, reges Juda doceret fortitudinem, ut fortes et intenti essent in timore Domini, et in præceptis Dei, ne per inobedientiam reges Juda à fortitudine, et timore Domini, sicut Saul, recederent, et eo modo quo ipse perierat perirent. Fortitudo enim deest omnibus qui tentationibus cedunt, et in peccata corruunt; si enim fortiter iis resisterent, non peccarent. Quare qui tentatur, maxime eget fortitudine, quam precibus impetrare debet à Deo.

Sicut scriptum est in libro Justorum.] *Liber justorum,* ait S. Hieron. est *liber Samuelis,* ubi continentur Prophetæ justi, Samuel videlicet, Gad, et Nathan; in quo libro scriptum esse perhibetur, qualiter Saul recedens à timore per inobedientiam suam periit. Verùm incongruum est ut idem liber et auctor citet seipsum; quare alius hic liber esse videtur. Quis et qualis fuerit dixi, Josue 10. 13. In hoc ergo libro totus hic Davidis threnus et epicedium Saulis conscriptus fuit, cujus pars duntaxat hìc recensetur.

Considera, Israel, pro his qui mortui sunt super excelsa (excelsum montem *Gelboe*) tua vulnerati.]

19. Inclyti, Israel, super montes tuos interfecti sunt: quomodo ceciderunt fortes?] Hic versus in re et sensu idem est cum priore. Unde pro his duobus versibus, unus duntaxat est in Hebræo, LXX et Chald. Quare duplex hic versus ortus est ex duplici versione textus Hebraici. Prior ex versione Aquilæ (quam sequitur Procopius), ideoque eum nonnulli codices Vulgatæ editionis, ut Regii, omittunt: posterior ex versione S. Hieron. Hebræa ad verbum habent: *Decus Israelis in excelsis tuis vulneratum est; quomodo corruerunt Heroes?* Ita Vatabl. Alloquitur David terram Israel, q. d. O inclyta terra Israel, in tuo monte Gelboe vulneratus occubuit Saul cum Jonatha, qui erat decus, desiderium et gloria (hæc omnia enim significat צבי *tsebi*) tua; hi duo enim erant invicti tui heroes. Chald. vertit: *Steterunt super Israel, super domum fortitudinum vestrarum elevati sunt occisores, quomodo ceciderunt fortes?* LXX. Romana habent: *Sta, Israel, super mortuos tuos, in excelsis vulneratos; quomodo ceciderunt potentes?* Pro *sta*, Græce est ϛηλασον, q. d. insiste et incumbe fixe in hanc considerationem; Aquila ακριβασον, id est, diligenter expende. Est hoc carmen spiritu militari conscriptum, utpote à Davide milite de robustis militibus Saule et Jonatha.

21. Montes Gelboe, nec fluvia, nec ros veniant super vos, neque (in vobis) sint agri primitiarum] ex quibus fructus nascantur, quorum primitiæ Deo ex lege offerantur. *Montes Gelboe* in longum porrecti ab Occidente in Orientem per undecim leucas, sunt in confinio dimidiæ tribus Manasse et tribus Issachar, quorum initium est ab urbe Jesrahel, et fere usque ad Jordanem pertingunt. Videtur David maledicere et sterilitatem imprecari montibus *Gelboe*, id est, creaturæ irrationali, non quatenus creatura Dei est, sed quatenus illa fuit occasio, et locus tantæ cladis Saulis et Hebræorum; quod non est peccatum. Vide D. Thom. 2. 2. q. 76. art. 2. Audi S. Ambros. lib. 2. de Cain cap. 8. *Natura,* inquit, *ex innocentis soli damnatione, ostendit futura supplicia noxiorum; propter igitur hominum peccata, et ipsa elementa damnantur. Denique David montibus Gelboe perpetuæ sterilitatis pœnam optavit.*

Simili modo Job cap. 3. maledixit diei nativitatis suæ, æque ac Jeremias c. 20. v. 14. eo quod illa sibi tot malorum fuisset occasio et porta: vide ibi dicta. Addit S. Gregor. 4. Moral. c. 4. per montium sterilitatem, homines, puta Judæos, puniri; hi enim sua iniquitate meruerunt ut rex eorum ibidem occideretur.

Verius tamen est Davidem hìc vere et serio montibus Gelboe non maledixisse, nec eis imprecatum fuisse sterilitatem; sed lusisse militariter, ut animi dolorem significaret, q. d. æquum et dignum esset, ut vos, ô montes Gel-

boe, in memoriam tantæ cladis privaremini semper rore et pluvia, ac frugibus et fructibus, eo quòd in vobis hæc clades peracta sit. Ita Abulensis, Cajetanus et alii.

Porro Rabanus et Glossa dicunt hanc exsecrationem fuisse quasi vaticinium, quod reipsa completum sit. Nam montes Gelboe fuisse antea valde fertiles, postea summe steriles; idque sentire videtur S. Ambros. 3. Offic. 9. Certum enim est montes Gelboe multis in locis esse petrosos, aridos et steriles, teste Bredenbachio, Adrichom. et aliis terræ sanctæ Chorographis. Verum alii asserunt montes hos tales fuisse ante Davidem : alii censent sterilitatem hanc eis obtigisse à tempore Eliæ, qui toti Israeli sterilitatem et siccitatem sua imprecatione induxit 3. Reg. 17. 1. Ita Magister hist. Scholast. Porro Abulens. asserit se nosse viros, super quos in monte Gelboe pluvia ceciderit.

Allegor. S. Gregor. 4. Moral. cap. 4. *Gelboe*, inquit, *interpretatur decursus; per Saul autem unctum et mortuum, mors nostri mediatoris exprimitur : non immerito per Gelboe montes superba Judæorum corda signantur, quæ dum in hujus mundi desideriis defluunt, in Christi, id est, uncti, se morte miscuerunt. Et quia in eis unctus Rex corporaliter moritur, ipsi ab omni gratiæ rore siccantur.*

Porro Pagnin. in Nom. Hebr. *Gelboe*, inquit, hebr. idem est quod *acervus tumoris*, vel, *inflationis;* ibi enim cadunt et ruunt impii, uti ruit superbus Lucifer è summo cœlorum, ideoque in Gelboe cæsus est Saul.

Mystice, S. Bernard. serm. 54. in Cant. per *montes Gelboe*, accipit dæmones, item tepidos et irreligiosos ; hi enim sunt aridi et steriles gratiæ et bonorum operum. Audi S. Bernard. *Peccator videbit et irascetur, dentibus suis fremet et tabescet. Quàm miser, cum suspicit cœlos, in quibus innumeros montes intuetur divina claritate fulgentes, divinis laudibus resultantes, sublimes in gloria, abundantes in gratia! Quàm miserior, cum respicit terram, montes nihilominus quamplurimos de populo acquisitionis habentem, fide solidos, spe excelsos, charitate spatiosos, cultos virtutibus, bonorum operum fructibus refertos, de rore cœli, tanquam de saltu sponsi quotidianam capientes benedictionem!*

Pergit deinde S. Bernardus idque exaggerat: *Cum quanto putamus dolore et rancore aspiciat ille cupidissimus gloriæ, istos in circuitu suo tam gloriosos montes, cum se et suos è regione incultos, tenebrosos, bonis omnibus infecundos despiciat, ita ut se sentiat esse opprobrium hominum, et Angelorum qui omnibus exprobrat, secundùm illud in Psalmis : Draco iste quem formasti ad illudendum ei!*

Neque sint agri primitiarum,] id est, fructuum, è quibus Deo seligantur et offerantur primitiæ. Chald. vertit: *challeta* (pro quo Interpres Latinus in Bibliis Regiis perperàm posuit *Halcha*) id est, *placenta* vel collyrida quæ offerebatur quasi fructuum primitiæ.

Quasi non esset unctus oleo,] supple Saul, qui unctus fuit à Samuele in regem. Aliqui τὸ *unctus* referunt ad *clypeus :* unde R. Salomon et Vatabl. censent in creatione regis, non solùm regem, sed et clypeum ejus, solere ungi oleo, ut ex hac unctione fieret lubricus ad excutiendum tela hostium; sed sic omnium militum clypei debuissent ungi, ut recte id confutans argumentatur Abul. qui quoque clypeum regis ungi solitum asserit; sed alia de causa, scilicet ut ejus dignitas æque ac fortitudo bellandi hac unctione repræsentaretur; q. d. Clypeus Saul olim unctus oleo, jam adeo sanguine hostium perunctus est, ut prior illa Dei unctio in eo non appareat ; atque perinde ac si *non esset unctus oleo.* Favet Isaias c. 21. 5. dicens : *Surgite, principes, arripite* (Hebr. *ungite*) *clypeos*, ut scilicet sint politi, tersi et fulgentes. Unde Chald. vertit: *Tergite et lucida facite arma.* Vide ibi dicta.

22. A sanguine interfectorum, ab adipe fortium, sagitta Jonathæ nunquam rediit retrorsum,] sed penetravit corpora hostium etiam fortissima et pinguissima, eosque sanguine suo cruentavit, transfixit et interemit, q. d. Jonathas et Saul suis sagittis et gladiis multum sanguinis elicuerunt et fuderunt, multosque vulnerarunt et occiderunt. Minus recte ergo nonnulli, τὸ *à sanguine interfectorum, ab adipe fortium*, referunt nectuntque cum versu præcedenti, quasi hæc verba dent causam cur pluvia et ros super montes Gelboe descendere non debeant, scilicet ob effusum sanguinem Saulis, Jonathæ et Hebræorum, qui in eis interfecti sunt. Porro Saul facile erat septuaginta annorum, Jonathas plus quam quadraginta ; nam mox frater ejus junior, scilicet Isboseth, Sauli in regno succedens erat quadraginta annorum, ut audiemus cap. 2. vers. 10.

23. In morte quoque non sunt divisi,] q. d. Saulem et Jonatham sicut sociavit vita, ita et mors. Amici enim gaudent simul vivere, et simul mori; quia anima amantis magis est in amico amato, quàm in amante. Sic apud Gallos celebrantur *Soldurii*, quasi fortissimi milites, qui sibi mutuo fidem jurabant in prælio, ut vel vincerent, vel simul incumberent, teste Cæsare l. 3. de Bello Gallico.

Symbol. Ecclesia in officio Ecclesiæ hæc verba adaptat SS. Apostolis Petro et Paulo, qui eodem die, mense et anno à Nerone martyrio laureati sunt: *Gloriosi*, inquit, *principes terræ, quomodo in vita sua dilexerunt se, sic et in morte non sunt separati.*

Aquilis velociores, leonibus fortiores. Est hyperbole, q. d. Saul et Jonathas erant velocissimi et fortissimi. Simile epitaphium suo Daphnidi, id est, Julio Cæsari viginti tribus vulneribus in curia confosso, vel Quintilio Varo, cum tribus legionibus in Germania cæso, dat Virgilius Ecloga 5. ubi inter cætera ita de eo canit :

Daphni tuum pœnos etiam ingemuisse leones
Interitum, montesque feri, sylvæque loquuntur :
Daphnis et Armenias curru subjungere tigres
Instituit, etc.

Et inferius asserit eum in cœlum inter Deos translatum :

Candidus insuetum miratur limen olympi,
Sub pedibusque videt nubes et sidera Daphnis, *etc.*
Semper honos nomenque tuum, laudesque manebunt.

26. Amabilis super amorem mulierum.] *Amorem* accipe vel active, q. d. Quantum mulieres amare solent suos sponsos et filios, tantum ego amavi, te, ô Jonatha ; vel passive, q. d. Quantum mulieres amari solent à sponsis et filiis, tantum et amplius tu mihi eras amabilis in deliciis et dilectus. Ita Theodoretus.

Moral. Vide hîc, mirare et imitare, quàm David tot injuriarum Saulis fuerit immemor, quàmque de ejus, licet sibi inimicissimi, morte non sit gavisus, sed eam tam serio luxerit, et tam eleganti epicedio honestarit, ideoque meruit ei in regnum succedere, ac favorem tribus Juda sibi conciliavit, quæ illicò eum in regem suum unxit. Quocirca S. Chrysost. hom. de virtute et vitiis, docet invidiam Saulis nocuisse ipsi Sauli, non Davidi; ipsa enim Sauli infamiam et necem, Davidi vero gloriam et regnum peperit: *Vulgus*, inquit, *nescit quanto cæteris miseriores habendi sunt, qui, dum aliis nocere existimant, seipsos gladiis transverberant: quod suprema prorsus amentia est, seipsum percutere, et hoc ipsum nescire; sed cum alium injuria credat afficere, tum vero seipsum omnino jugulare.* Id deinde demonstrat exemplo et antithesi Saulis et Davidis: *Nonne hic molestia et iniquo dæmone angebatur; ille autem vel sole clarior erat in trophæis; et qua Deum præcipue colebat, ingenti pietate super æthera notus? Nonne hic tabescebat invidia: ille vero, dum tacite omnia ferret, omnes sibi charitate vinciebat?* Causam subjicit: *Quia hic* (Saul) *milites tremendos armis, ille,* scilicet David, *vero justitiam innumeris legionibus validiorem, sociam sibi et auxiliarem asciverat.* Idem Chrysost. tom. 2. de Saule et Davide. *Si mille,* inquit, *habuissent vitas, an non prompte impendissent pro suo duce, tam ex reverentia quam hosti præstitit, reipsa perspectum habentes, quàm benevolum animum gereret erga suos? Cæterum, qui mitis ac mansuetus est in eos à quibus molestia affectus est, multo magis erit erga benevolos eum affectum gesturus. Quæ profecto res fuit illi maximum securitatis pignus.* Et paulo post: *Davidi,* inquit, *non jam ut homini, sed ut Angelo parebant.* Denique S. Ambrosius in Apolog. Davidis cap. 6. *Inimici,* inquit, *ultus est mortem, flebiliter satis deploravit interitum; et debitum sibi imperium diu distulit, quod sciebat Deo auctore deberi. Quo solo docuit omnes homines ad non prœripiendum regnum, etiamsi debeatur, sed exspectandum, ut suo tempore deferatur.* Utinam hunc virum imitati essent posteri! non tantas bellorum pertulissemus acerbitates.

CAPUT SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

DAVID IN HEBRON UNGITUR REX SUPER TRIBUM JUDA, CÆTERIS VERO UNDECIM TRIBUBUS ABNER V. 8. REGEM CREAT ISBOSETH SAULIS FILIUM. MOX, V. 14. ABNER ET JOAB PER DUODECIM UTRIMQUE MILITES DUELLUM, INDEQUE BELLUM INEUNT, IN QUO VINCUNT JOABITÆ; ASAEL, PERSEQUENS ABNER, V. 19. AB EO HASTA CONFODITUR. DENIQUE JOAB, ROGANTE ABNER NE SE SUOSQUE AD DESPERATIONEM, QUÆ VICTORI PERICULOSA EST, ADIGAT, CANIT RECEPTUI.

1. IGITUR post hæc consuluit David Dominum, dicens: Num ascendam in
unam de civitatibus Juda? Et ait Dominus ad eum: Ascende. Dixitque
David: Quo ascendam? Et respondit ei: In Hebron. 2. Ascendit ergo
David, et duæ uxores ejus, Achinoam Jezraelites, et Abigail uxor Nabal
Carmeli; 3. sed et viros, qui erant cum eo, duxit David singulos cum domo
sua, et manserunt in oppidis Hebron. 4. Veneruntque viri Juda, et unxerunt
ibi David, ut regnaret super domum Juda. Et nuntiatum est David, quod
viri Jabes Galaad sepelissent Saul. 5. Misit ergo David nuntios ad viros Jabes Galaad, dixit-
que ad eos: Benedicti vos Domino, qui fecistis misericordiam hanc cum domino vestro Saul,
et sepelistis eum. 6. Et nunc retribuet vobis quidem Dominus misericordiam et veritatem; sed
et ego reddam gratiam, eo quod fecistis verbum istud. 7. Confortentur manus vestræ, et estote
filii fortitudinis; licet enim mortuus sit dominus vester Saul, tamen me unxit domus Juda
in regem sibi. 8. Abner autem filius Ner, princeps exercitus Saul, tulit Isboseth filium Saul,
et circumduxit eum per castra. 9. Regemque constituit super Galaad, et super Gessuri, et
super Jezrael, et super Ephraim, et super Benjamin, et super Israel universum. 10. Qua-
draginta annorum erat Isboseth filius Saul, cum regnare cœpisset super Israel, et duobus annis
regnavit; sola autem domus Juda sequebatur David. 11. Et fuit numerus dierum quos com-
moratus est David, imperans in Hebron super domum Juda septem annorum et sex mensium.
12. Egressusque est Abner filius Ner, et pueri Isboseth filii Saul, de castris in Gabaon.
13. Porro Joab filius Sarviæ, et pueri David egressi sunt, et occurrerunt eis juxta piscinam
Gabaon. Et cum in unum convenissent, è regione sederunt, hi ex una parte piscinæ, et illi ex
altera. 14. Dixitque Abner ad Joab: Surgant pueri, et ludant coram nobis. Et respondit

Joab : Surgant. 15. Surrexerunt ergo, et transierunt numero duodecim de Benjamin, ex parte Isboseth filii Saul, et duodecim de pueris David. 16. Apprehensoque unusquisque capite comparis sui, defixit gladium in latus contrarii, et ceciderunt simul : vocatumque est nomen loci illius, Ager Robustorum, in Gabaon. 17. Et ortum est bellum durum satis in die illa ; fugatusque est Abner, et viri Israel, à pueris David. 18. Erant autem ibi tres filii Sarviæ, Joab, et Abisai, et Asael ; porro Asael cursor velocissimus fuit quasi unus de capreis quæ morantur in silvis. 19. Persequebatur autem Asael Abner, et non declinavit ad dexteram neque ad sinistram omittens persequi Abner. 20. Respexit itaque Abner post tergum suum, et ait : Tune es Asael ? Qui respondit : Ego sum. 21. Dixitque ei Abner : Vade ad dexteram, sive ad sinistram, et apprehende unum de adolescentibus, et tolle tibi spolia ejus. Noluit autem Asael omittere quin urgeret eum. 22. Rursumque locutus est Abner ad Asael : Recede, noli me sequi, ne compellar confodere te in terram, et levare non potero faciem meam ad Joab fratrem tuum. 23. Qui audire contempsit, et noluit declinare ; percussit ergo eum Abner aversa hasta in inguine, et transfodit, et mortuus est in eodem loco ; omnesque qui transibant per locum illum in quo ceciderat Asael, et mortuus erat, subsistebant. 24. Persequentibus autem Joab et Abisai fugientem Abner, sol occubuit, et venerunt usque ad Collem aquæ ductus qui est ex adverso vallis itineris deserti in Gabaon. 25. Congregatique sunt filii Benjamin ad Abner, et conglobati in unum cuneum, steterunt in summitate tumuli unius. 26. Et exclamavit Abner ad Joab, et ait : Num usque ad internecionem tuus mucro desæviet ? an ignoras quod periculosa sit desperatio ? usquequo non dices populo ut omittat persequi fratres suos ? 27. Et ait Joab : Vivit Dominus, si locutus fuisses, mane recessisset populus persequens fratrem suum. 28. Insonuit ergo Joab buccina, et stetit omnis exercitus, nec persecuti sunt ultra Israel, neque iniere certamen. 29. Abner autem et viri ejus abierunt per campestria, tota nocte illa, et transierunt Jordanem, et lustrata omni Beth-horon venerunt ad castra. 30. Porro Joab reversus, omisso Abner, congregavit omnem populum ; et defuerunt de pueris David decem et novem viri, excepto Asaele. 31. Servi autem David percusserunt de Benjamin, et de viris qui erant cum Abner, trecentos sexaginta, qui et mortui sunt. 32. Tuleruntque Asael, et sepelierunt eum in sepulcro patris sui in Bethlehem ; et ambulaverunt tota nocte Joab et viri qui erant cum eo, et in ipso crepusculo pervenerunt in Hebron.

1. Consuluit David Dominum,] per *Urim*, puta per Abiathar pontificem indutum Rationali, in quo erant *Urim* et *Tummim*, ut sæpius dixi.

In Hebron.] Jubet Deus Davidi ut eat in Hebron, quia ibi, ait Procop. vixerant et sepulti erant Patriarchæ, eratque tum Hebron metropolis tribus Juda ; ut scilicet in ea David consecraretur rex, in eaque consecratus à tota deinde tribu facile ut rex acceptaretur.

3. Et manserunt in oppidis Hebron,] puta in urbibus Hebroni vicinis, et ab Hebrone dependentibus, quæ alibi vocantur *filiæ*.

4. Veneruntque viri Juda, et unxerunt ibi David,] quasi contribulum suum ; maluerunt enim Davidem utpote suæ tribus, regnare, quàm Isboseth filium Saulis, qui erat ex tribu Benjamin. Sciebant enim Jacobum patriarcham tribui Juda regnum assignasse. Genes. 49. 10. Sciebant insuper Davidem jam pridem à Samuele unctum fuisse in regem, tot tantasque de hostibus retulisse victorias : qua de causa multi ex aliis tribubus, deserto Isboseth, ad Davidem transierunt, quorum numerus recensetur, 1. Paralip. cap. 12.

6. Et nunc retribuet vobis quidem Dominus misericordiam et veritatem.] Hebr. *pietatem et fidelitatem*, ut scilicet sicut vos utramque exhibuistis Sauli regi vestro in auferendo et sepeliendo ejus corpore ; sic et utramque vobis rependat Deus, ac vobis se pium et misericordem æque ac fidelem in remuneranda vestra virtute exhibebant. Nota : *Misericordia et veritas* significant omne opus virtutis, tam liberale (qualis est *misericordia*) quàm debitum (qualis est *veritas*) id est, æquitas et fidelitas et justitia.

8. Abner autem filius Ner princeps exercitus Saul (ejusque consobrinus ; nam *Ner* pater *Abner* erat frater Cis, qui erat pater Saulis). Tulit Isboseth filium Saul, et circumduxit eum per castra.] Hebr. est מחנים *Machanaim*, id est *castra*, ut vertit Noster et LXX. Verùm Chald. Serarius et Vatabl. *Machanaim* accipiunt ut nomen proprium loci, in quo Jacob vidit castra Angelorum se contra Esau defendentium, ideoque locum vocavit *Machanaim*, id est, *castra;* Gen. 32. 2. quasi in eodem loco, utpote tam celebri et sancto, in regno unctus sit Isboseth ab Abner ad populi favorem illi conciliandum : unde et ibidem regiam sedem constituit, ait Josephus.

9. Regemque constituit super Galaad, et super Gessuri, etc. et super Israel universum.] Pro *Gessuri* Hebr. LXX. et Chald. legunt, *Assuri*. *Gessuri* erat regio trans Jordanem in Manassensium ditione, sed Manassenses Chananæis in Gessuri degentibus prævalere non potuerunt : unde ex Gessuri quasi Israelis hoste prædas egit David, ut audivimus lib. 1. cap. 27. 8 ; indeque abduxit filiam regis, quam sibi in uxorem ascivit, et ex ea genuit Absalonem, qui proinde occiso Amnon fratre suo Davidis patris iram fu-

giens, se contulit ad regem Gessuri quasi ad avum suum maternum, ut audiemus cap. 3. 3. et cap. 13. 37. Quare Isboseth nomine tenus factus fuit *rex Gessuri*, non reipsa.

Et super Israel,] hoc est, super cæteras undecim tribus. Hic ergo facta est regni Israelis divisio et schisma. David enim creatus fuit rex tribus Juda, Isboseth vero cæterarum undecim; unde et postea schisma hoc renovatum fuit sub Roboam nepote Davidis; huic enim adhæsit sola tribus Juda, cæteræ vero tribus elegerunt sibi regem Jeroboam. Illud dictum est regnum Juda, hoc regnum Israel, nomine communi scilicet majori tribuum patri appropriato.

Porro Abulens. Serarius et alii excusant Isboseth à tyrannide et invasione regni, eo quod illud ipsi hæreditario jure deberetur: licet enim David unctus esset à Samuele in regem, tamen illa unctio occulta erat, nec publicata authentice, ita ut Isboseth teneretur ulli credere, et Davidi regnum paternum cedere. Unde et David cap. 4. 11. eum vocat *virum innoxium*, et ejus cædem ultus est. Similiter excusant Abner cujus pariter necem vindicavit David morte Joab; alioqui enim Abner graviter peccasset procurando Isboseth regnum, si scivisset illud Davidi à Deo esse datum, imo si postea id rescivisset, licite non potuisset Isboseth regem fovere et defendere; sed debuisset eum monere ut Davidi cederet regnum. Porro fabula est R. Salomonis, quod, cum populus Davidem vellet regem, Abner probarit Isboseth deberi regnum ex Genes. 35. 18. ubi Jacob filium à Rachele in partu moriente vocatum *Benoni*, id est, filium doloris, nuncupat *Benjamin*, id est, filium dexteræ. Dextera enim symbolum est regis et regni; Isboseth enim et Saul erant prognati ex Benjamin, David vero ex Juda.

10. Et duobus annis regnavit.] Hinc R. Salomon et Hebræi in *Sederolam* cap. 13. censent Isboseth duobus tantum annis regnasse, ita ut iis exactis illo occiso, undecim tribus caruerint rege per annos quinque cum dimidio, quibus finitis Davidem sibi in regem crearunt.

Sed verius est Isboseth totidem annis regnasse in Israel, quot annis David regnavit in Juda, scilicet annos septem cum dimidio; nam mortuo Isboseth, statim in regnum illi successit David, tamque in Juda quàm in cæteris tribubus omnibus regnavit. Unde et Josephus asserit undecim tribus, statim post cædem Isboseth, sibi in regem elegisse Davidem. Quod ergo hìc dicitur, Isboseth duobus annis regnasse, intellige, tranquille et pacifice, antequam Davidem bello lacesseret; hoc enim fecit post biennium, uti narratur vers. 12. Porro bellum hoc utrimque duravit quinque annos cum dimidio usque ad mortem Isboseth; unde cap. 3. 1. dicitur: *Facta est longa concertatio inter domum Saul, et inter domum David*, puta inter Isboseth et David.

14. Dixitque Abner ad Joab: Surgant pueri (juvenes bellicosi), et ludant coram nobis.] *Ludant* lusu militari et duello, hoc est, duellent inter se. Duellum enim speciem lusus et ludicri spectaculi curiosis spectantibus exhibet: ideoque Romæ populo pugnæ gladiatorum duellantium in amphitheatro quasi ludi exhibebantur. Rursum, duellum vocatur *lusus*, quia in eo duellantes ostendunt quàm sint periti artis gladiatoriæ, quam nobiles quasi lusum exercent, et exercendo addiscunt. Ita Vatabl. Tertio, quia Abner duellum hoc non tam ad victoriam, quàm ad lusum militarem referebat, scilicet ut ostenderet suos milites esse fortiores militibus Davidis et Joab. Ita Joseph. Quarto, quia duellum hoc erat quasi velitatio et prolusio ad bellum et prælium generale, quod illico secutum est, ut patet ex seq. ac forte, inquit, Serarius, et quasi divinatorium quoddam victoriæ indicium, quo Germani uti olim solebant, uti tradit Corn. Tacitus lib. de moribus Germanorum: *Est*, inquit, *et alia observatio auspiciorum, quæ gravium bellorum eventus explorant. Ejus gentis, cum qua bellum est, captivum quomodo interceptum, cum electo popularium suorum patriis quemque armis committunt, victoria hujus vel illius pro præjudicio accipitur.*

Porro peccavit Abner, tum quia volens fortitudinem suam ostentare, æque ac regni Isboseth, primus provocavit Joabum ad duellum et bellum, unde justo Dei judicio in eodem cæsus victusque est; peccavit et Joab, sed minus, quia consensit duello et bello, ac morti injustæ eorum, qui in eo occidendi erant; necdum enim præcesserat justa belli causa, verbi gratia, damna vel injuriæ ab Abner vel Isboseth illatæ. Bellum enim capessere non licet, nisi justa et gravi de causa. Ita Abulensis. Si tamen Abner prior invasisset Joabum, licite potuisset, imo debuisset Joab se ac regem suum Davidem defendere, ac vim vi repellere: sed id non fecit Abner.

16. Apprehensoque unusquisque capite comparis sui.] Josephus, Rabanus et Angelomus, τὸ *unusquisque*, restringunt ad eos qui erant ex parte Joab, hos enim singulos *apprehenso capite comparis sui*, id est, sui antagonistæ ex parte Abner, eos transfodisse, ita ut salvi et victores fuerint Joabitæ, cæsi vero omnes et soli Abneritæ. Verum alii passim τὸ *unusquisque* generatim ut sonat accipiunt, tamque ad Abneritas, quàm ad Joabitas referunt, ita ut omnes ad unum cæsi sint, et utrimque mutuis vulneribus conciderint. Talis fuit Cadmæa pugna. Fabulantur enim Poetæ Cadmum Agenoris filium et Thebarum conditorem, cum vidisset socios à dracone interfectos, draconis dentes secuisse, ex quibus orti se mutuis ictibus confoderent.

17. Et ortum est bellum.] Ecce hìc duellum transit in acre bellum totale; unde ad illud fuit quasi ludus et prælusio, ut dixi.

18. Porro Asael cursor velocissimus fuit.] Joseph. ait Asaelem adeo fuisse velocem, ut non tantum homines, sed et equos cursù superaret, quales etiamnum sunt in Hibernia et India. S. Bachiarius epist. de lapsis: *Asael*, inquit, *velox sicut cervus à Scriptura esse perhibetur, ob hoc, credo, quod incoinquinati corporis puritas donum ei velocitatis indulserat; corpus enim quod corrumpitur aggravat animam.* Sap. 9. 15. et colligit hanc Asaelis puritatem ex eo quod cum cervo, ut ipse legit, comparetur: *Velox*, inquit, *erat sicut cervus, id est, qui non solùm perspicacia mentis, inimici laqueos evitabat, verum etiam serpentum, id est, adversariarum virtutum interfector existit.* Nam cervus et visus acumine excellit, et perpetuas cum serpentibus inimicitias exercet.

Tropol. *Asaeles* sunt, qui procurrunt alacres ad quævis charitatis officia, qualis fuit Carda-

mas, quem S. Paulus epist. 5. ad Amandum, Asaeli comparans, ei dat pedes cervorum. *Nam positus est*, inquit, *in tantæ ministerio charitatis, ut in libertate serviat, in senectute discurrat, et requiem vacationis emeritæ malit in peregrinationis labore quàm in domestica sede consumere; quia pigrorum vias spinis stratas calcare declinat, ne convertatur in ærumnam, dum ei de inertiæ infructuoso otio miseræ sollicitudinis spina configitur. Exultat itaque impiger ad currendam viam, ne illi segne otium conterenti, pedissequa pigrorum inopia tanquam bonus cursor occurrat.*

23. Percussit ergo eum Abner aversa hasta in inguine.] Hebr. in *quinta* scilicet costa ubi resident jecur et fel. Tropol. *Asael* repræsentat nimis ferventes, præcipitantes et furentes, qui non directe sed indirecte, et ex obliquo reprimendi sunt; nam ut ait S. Gregor. 3. p. Pastor. Admonit. 17. et ex eo Angelomus et Eucherius: *Ex mucrone* (directe) *percutere, est impetu apertæ increpationis obviare, aversa vero hasta persequentem ferire, est furentem tranquille ex quibusdam tangere et quasi parcendo superare. Asael autem protinus occubuit, quia commotæ mentes dum parci sibi sentiunt, et tamen responsorum ratione in intimis sub tranquillitate tanguntur, ab eo, quod se erexerant, statim cadunt.* Unde *Abner* hebr. idem est quod *patris lucerna*, qualis est prudentia lenis et mansueta corripientis.

26. An ignoras quod periculosa sit desperatio?] Milites enim desperati acerrime pugnant ut vel vincant, vel, si vincantur, ne inulti moriantur, sed care vitam suam hosti vendant: quare ex desperatione nascitur spes victoriæ, imo desperatio sæpe est causa victoriæ. Quocirca præclari duces hoc habent principium: *Cum desperato ne pugna. Fugienti hosti aureum sterne pontem.* Ita Tryphon, occiso Jonatha, non fuit ausus aggredi paucos ejus socios desperatos. Nam *videntes hi, qui insecuti fuerant, quia pro anima res est illis, reversi sunt*, 1. Machab. 12. 15. Nec Lysias cum multis Judam Machabæum cum paucis invadere sustinuit. Audi Script. ibidem c. 4. 35. *Videns autem Lysias fugam suorum, et Judæorum audaciam, et quòd parati sunt aut vivere aut mori fortiter, abiit Antiochiam, et elegit milites, ut multiplicati rursus venirent in Judæam.* Similia sæpe vidimus in bellis Belgicis. Causam dat Vegetius lib. 3. de re milit. c. 21. *Ex desperatione*, inquit, *crescit audacia; et cum spei nihil sit, sumit arma formido. Ideoque Scipionis laudata sententia est, qui dixit, viam hostibus, qua fugiant, esse muniendam.* Bene Curtius lib. 4. *Effugit*, inquit, *mortem quisquis contempserit: timidissimum quemque consequitur.* Et rursus l. 5. *Ignaviam*, inquit, *necessitas acuit, et sæpe desperatio spei causa est.* Adde Senecam philosophum l. 2. Natural. q. c. 59. *Nullus*, inquit, *perniciosior hostis quàm quem audacem angustiæ faciunt; longeque violentius semper ex necessitate, quàm ex virtute corripimur.* Narrat Justin. l. 20. hist. quindecim millia Locrensium cecidisse centum millia Crotoniensium, causamque subjicit: *Quia*, inquit, *amissa spe victoriæ, in destinatam mortem conspirarunt; tantusque ardor ex desperatione singulos cepit, ut victores se putarent, si non inulti morerentur. Sed dum mori honeste quærunt, feliciter vicerunt.* Hinc est illud Maronis 2. Æneid.

Una salus victis, nullam sperare salutem.

Et illud Sallustianum: *Gravissimi sunt morsus irritatæ necessitatis.*

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Sex Davidis uxores, et totidem filii in Hebron geniti recensentur. Isboseth culpat Abner luxuriæ; ille deficit ad Davidem, cum eoque foedus init, totumque Israelem illi subjicit. Mox, v. 23. Joab Abnerum apud Davidem proditionis insimulat, eumque dolose occidit, sed David eum amare plangit.

1. Facta est ergo longa concertatio inter domum Saul et inter domum David;
David proficiscens, et semper seipso robustior; domus autem Saul de-
crescens quotidie. 2. Natique sunt filii David in Hebron; fuitque primo-
genitus ejus Ammon de Achinoam Jezraelitide. 3. Et post eum Cheleab
de Abigail uxore Nabal Carmeli; porro tertius Absalom, filius Maacha
filiæ Tholmai regis Gessur. 4. Quartus autem Adonias, filius Haggith;
et quintus Saphatia, filius Abital. 5. Sextus quoque Jethraam, de Egla
uxore David; hi nati sunt David in Hebron. 6. Cum ergo esset prælium inter domum Saul et
domum David, Abner filius Ner regebat domum Saul. 7. Fuerat autem Sauli concubina no-
mine Respha, filia Aja. Dixitque Isboseth ad Abner: 8. Quare ingressus es ad concubinam
patris mei? Qui iratus nimis propter verba Isboseth ait: Numquid caput canis ego sum ad-
versum Judam hodie, qui fecerim misericordiam super domum Saul patris tui, et super fratres
et proximos ejus, et non tradidi te in manus David, et tu requisisti in me quod argueres pro
muliere hodie? 9. Hæc faciat Deus Abner, et hæc addat ei, nisi quomodo juravit Dominus

David, sic faciam cum eo, 10. ut transferatur regnum de domo Saul, et elevetur thronus David super Israel, et super Judam à Dan usque Bersabee. 11. Et non potuit respondere ei quidquam, quia metuebat illum. 12. Misit ergo Abner nuntios ad David pro se dicentes: Cujus est terra? et ut loquerentur: Fac mecum amicitias, et erit manus mea tecum, et reducam ad te universum Israel. 13. Qui ait: Optime, ego faciam tecum amicitias; sed unam rem peto à te dicens: Non videbis faciem meam, antequam adduxeris Michol filiam Saul; et sic venies, et videbis me. 14. Misit autem David nuntios ad Isboseth filium Saul, dicens: Redde uxorem meam Michol, quam despondi mihi centum præputiis Philisthiim. 15. Misit ergo Isboseth, et tulit eam à viro suo Phaltiel, filio Lais. 16. Sequebaturque eam vir suus, plorans usque Bahurim; et dixit ad eum Abner: Vade, et revertere. Qui reversus est. 17. Sermonem quoque intulit Abner ad Seniores Israel, dicens: Tam heri quam nudiustertius quærebatis David, ut regnaret super vos. 18. Nunc ergo facite, quoniam Dominus locutus est ad David, dicens: In manu servi mei David salvabo populum meum Israel de manu Philisthiim, et omnium inimicorum ejus. 19. Locutus est autem Abner etiam ad Benjamin. Et abiit, ut loqueretur ad David in Hebron omnia quæ placuerant Israeli et universo Benjamin. 20. Venitque ad David in Hebron cum viginti viris; et fecit David Abner, et viris ejus qui venerant cum eo, convivium. 21. Et dixit Abner ad David: Surgam ut congregem ad te dominum meum regem omnem Israel, et ineam tecum fœdus, et imperes omnibus, sicut desiderat anima tua. Cum ergo deduxisset David Abner, et ille esset in pace, 22. statim pueri David et Joab venerunt, cæsis latronibus, cum præda magna nimis; Abner autem non erat cum David in Hebron, quia jam dimiserat eum, et profectus fuerat in pace. 23. Et Joab, et omnis exercitus qui erat cum eo, postea venerunt; nuntiatum est itaque Joab à narrantibus: Venit Abner filius Ner ad regem, et dimisit eum, et abiit in pace. 24. Et ingressus est Joab ad regem, et ait: Quid fecisti? Ecce venit Abner ad te; quare dimisisti eum, et abiit, et recessit? 25. Ignoras Abner filium Ner quoniam ad hoc venit ad te, ut deciperet te, et sciret exitum tuum et introitum tuum, et nosset omnia quæ agis? 26. Egressus itaque Joab à David, misit nuntios post Abner, et reduxit eum à cisterna Sira, ignorante David. 27. Cumque rediisset Abner in Hebron, seorsum adduxit eum Joab ad medium portæ, ut loqueretur ei in dolo, et percussit illum ibi in inguine, et mortuus est in ultionem sanguinis Asael fratris ejus. 28. Quod cum audisset David rem jam gestam, ait: Mundus ego sum, et regnum meum, apud Dominum, usque in sempiternum, à sanguine Abner filii Ner, 29. et veniat super caput Joab, et super omnem domum patris ejus, nec deficiat de domo Joab fluxum seminis sustinens, et leprosus, et tenens fusum, et cadens gladio, et indigens pane. 30. Igitur Joab et Abisai frater ejus interfecerunt Abner, eo quod occidisset Asael fratrem eorum in Gabaon, in prælio. 31. Dixit autem David ad Joab, et ad omnem populum qui erat cum eo: Scindite vestimenta vestra, et accingimini saccis, et plangite ante exequias Abner; porro rex David sequebatur feretrum. 32. Cumque sepelissent Abner in Hebron, levavit rex David vocem suam, et flevit super tumulum Abner; flevit autem et omnis populus. 33. Plangensque rex et lugens Abner, ait: Nequaquam ut mori solent ignavi, mortuus est Abner. 34. Manus tuæ ligatæ non sunt, et pedes tui non sunt compedibus aggravati; sed sicut solent cadere coram filiis iniquitatis, sic corruisti. Congeminansque omnis populus flevit super eum. 35. Cumque venisset universa multitudo cibum capere cum David, clara adhuc die juravit David, dicens: Hæc faciat mihi Deus, et hæc addat, si ante occasum solis gustavero panem vel aliud quidquam. 36. Omnisque populus audivit; et placuerunt eis cuncta quæ fecit rex in conspectu totius populi. 37. Et cognovit omne vulgus et universus Israel in die illa, quoniam non actum fuisset à rege ut occideretur Abner filius Ner. 38. Dixit quoque rex ad servos suos: Num ignoratis quoniam princeps et maximus cecidit hodie in Israel? 39. Ego autem adhuc delicatus, et unctus rex; porro viri isti filii Sarviæ duri sunt mihi, retribuat Dominus facienti malum juxta malitiam suam.

3. Porro tertius Absalom, filius Maacha filiæ Tholmai regis Gessur.] Vetuerat Deus Hebræis conjugium cum Chananæis, ne earum idololatriam sequerentur: David tamen duxit hic *Maacham filiam regis Gessur* Chananæi, quia ipsa facta est proselyta, et ad Judaismum se convertit, ut tradunt Hebræi apud S. Hieronym. in Tradit. Sic Salmon duxit Rahab Chananæam, et Booz Ruth Moabitidem, Matth. 1. Putant nonnulli Maacha à Davide in prædatione ex Gessuri

fuisse abductam, ac deinde in uxorem acceptam, juxta ritum à Deo præscriptum Deut. 21. 10. licet id neget Abulensis, qui cum Cajetano, Salianoet aliis aliter Davidem excusat, dicendo Deum non vetuisse Judæis connubia cum gentibus omnibus, sed tantum cum illis quæ incolebant terram promissam extra, eam autem fuisse Gessuri : quare hanc *Gessuri* esse aliam à *Gessuri*, quam tribui Manasse attribuit Josue c. 13. v. 11 et 13.

5. Sextus quoque Jethraam de Egla uxore David,] præcipua scilicet et prima ac præ cæteris dilecta. Nam et aliæ jam recensitæ erant uxores Davidis ; unde Sanchez *τὸ uxore* per Zeugma refert ad omnes præcedentes Davidis uxores. Hinc Rabbini, Angelom. Lyran. Cajet. Dion. putant *Eglam* esse *Michol*, quam David valde dilexit: ideoque dictam esse *Eglam*, id est, *vitulam*, quòd juvencula esset et pulchra : sed errant : *Egla* enim fuit fecunda ; *Michol* vero sterilis, cap. 6. 23. adeo ut etiam ab ea adoptati, occisi fuerint 2. Reg. 21. ac de Michol reducta agitur inferius v. 14. Ita Joseph. Abul. Vatabl. Serarius, Sanchez et alii.

8. Quare ingressus es ad concubinam patris mei,] vel libidinis causa, vel ut eam in uxorem ducas, itaque ad regnum aspires, illudque mihi eripias ? Calumniam hanc fuisse, et Abner ab ea fuisse innoxium tradit Josephus in Græco et Vatablus.

Numquid caput canis sum ego adversum Judam hodie ?] Nonnulli, *τὸ caput canis*, sic exponunt, ut Abner non se, sed Isboseth vocet canem, q. d. Numquid ego sum caput et dux hominis vilis et abjecti, qui instar canis est ? puta Isbosethi, qui cum suis vilibus asseclis quasi canibus, allatrat Davidem, ejusque regnum Juda, ac impudenter quasi canis, objicit mihi insonti tam infamem libidinem.

Melius alii censent Abner de se loqui, seseque vocare *caput canis* (nec enim caput à cane separari potest) idque ob libidinem et impudentiam, quam canes capite maxime præ se ferunt, q. d. Numquid ego tam luxuriosus et impudens sum, ut regis et consobrini mei Saulis uxorem vitiarim, cum totis viribus ejus tuumque honorem et regnum propugnare satagam ? Rursum, q. d. Numquid ego sum tam vilis et rixosus, ut sim quasi tuus canis, qui pro tuo regno tuendo jugiter pugnando allatrem Davidem et Judæos ? Ita S. Hieron. in Tradit. Angelom. Abulens. et Vatab. Audi S. Hieron. *Propter te et propter domum patris tui, dicor caput canis esse contra Judam, eo quod non reducam domum Israel ad David quem scio unctum esse regem, et regnaturum super universum Israel. Caput canis* se dicit esse, id est, vilem, eo quod à domo Juda sic haberetur, sicut latratus canis, eo quod princeps esset canum, id est, stultorum hominum.

14. Redde uxorem meam Michol, quam despondi mihi centum præputiis.] David repetiit Michol, tum quia illam diligebat, tum quia illa injuste à Saule ab eo erat ablata, tum quia ipsa erat filia regis Saulis, quam ipse ab eo emerat cæde centum hostium, ut hac ratione per ipsam quasi filiam regis à se care emptam ab Israelitis eveheretur ad regnum, ac libentius ut rex susciperetur ; utpote qui regiæ stirpi jam esset insertus.

18. Quoniam Dominus locutus est ad David (de Davide) dicens : In manu (per manum) servi mei David salvabo populum meum Israel.] Verisimile est id Deum dixisse per Samuelem, cum ipse jussu Dei ipsum unxit in regem, etsi hæc verba superiùs in ejus unctione non sint expressa. Scivit tamen Abner ea Deum dixisse, ex communi sermone et fama quam sensim ipse inaudivit, præsertim cum vidit Deum ubique Davidem prosperare, ac victoriis contra se et Isboseth ornare : quare occasione hujus contumeliæ ab Isboseth acceptæ, statuit Deo parere, ac regnum ab Isboseth ad Davidem transferre.

27. In ultionem sanguinis Asael fratris ejus.] Hæc fuit vera causa cur Joab occiderit Abner, quia scilicet Abner occiderat Asaelem fratrem Joab c. 2. 23. Aliam causam addunt Josephus, Theodor. et Procop. Dionys. Lyran. Serarius et Salianus, scilicet, quia metuebat Joab ne David se amoto Abnerem sibi reconciliatum, utpote insignem belli ducem, castris suis præficeret, uti præfecerat Saul : ut hac ratione omnes milites et Israelita, quibus charus erat Abner, magis sibi devinciret; sciebat enim fore, ait Theod. ut ille præesset exercitui qui universum Israelem adducebat ad regem ; hac enim de causa Joab occidit Amasam c. 20.

Fabulantur Hebræi Joab jussisse Abner, ut se doceret modum, quo se excalceare solebat is qui nolebat ducere uxorem fratris sui sine liberis defuncti ; cumque Abner ei obsequens caput ad calceum inclinaret, dolose à Joab fuisse obtruncatum.

29. Nec deficiat de domo Joab fluxum seminis patiens, et leprosus, et tenens fusum, et cadens gladio, et indigens pane.] Videtur David, quasi propheta, prophetice maledicere Joabo, ejusque posteris, ac prædicere vindictam quam eis Deus ob cæsum Abner illaturus erat; nisi malis cum nonnullis, verba hæc non tam maledictionem sonare, quàm meritum Joab, eum scilicet mereri ut his pœnis castigetur, scilicet eum mereri morbum seminis et lepram, item ignominiam, cædem et pauperiem. Porro *fluxum seminis patiens*, est is qui laborat gonorrhæa, qui morbus est fœdus, et apud Hebræos infamis, ac laborantem faciebat legaliter immundum et irregularem multipliciter, ut patet Levit. 10. Adde : fluxu seminis laborans inutilis est ad generandum, quia semen profundit. Punitur ergo Joab hìc sterilitate et ἀτεκνία, idque congrue et apposite, ut scilicet liberi ejus nullis filiis suis dent vitam, quam ipse Abneri ademerat.

Et leprosus.] Lepra apud Judæos erat frequens, eratque morbus horridus, qui hominem faciebat immundum plane et irregularem. Vide dicta Levit. 13.

Et tenens fusum.] Septuag. σκυτάλην, id est, scuticam, seu flagellum quale gestant bubulci et agasones, vel peram ex corio qualem ferunt mendici, vel virgam et baculum, quem tenent cæci et podagrici, qui morbo pedum laborant, ut in incessu non offendant ad lapides et muros ; unde Aquila vertit : *cæcus*. Verum Proverb. 31. 19. Hebr. פלך *pelech* ; Septuag. Noster, Pagnin. Vatabl. Marinus et alii passim vertunt : *fusum*, uti hìc vertit Noster. Jam Hugo per *fusum* accipit tympanum, quod subinde pulsat leprosus, ut à suî contactu transeuntes arceat, utque eleemosynam postulet. Magister Histor. Scholast. per *fusum* accepit ventilabrum ad abigendas muscas, quæ leprosos infestant : muscæ enim ad carnes saniosas et putridas, quales sunt le-

prosorum, advolant, ut saniem sugant. Verum fusus est proprie instrumentum mulierum, quo nent et fila contorquent, q. d. Quia Joab non ut vir aperto marte, sed occulte et dolose, ut femina occidit Abner; hinc posteri ejus per ignominiam damnantur ad vilia feminarum ministeria, ut tractent fusum et colum, ac mulieribus in filando subserviant, uti fecit mulierosus Sardanapalus rex Assyriorum, teste Justino l. 1. ac subinde faciunt eunuchi, quibus feminarum regiarum cura committitur: imo ut fecit Hercules, qui à filia regis Ætoliæ, quam deperibat, ita effeminatus est, ut ejus jussu fusum torqueret et filaret, uti tradunt vel fabulantur Poetæ. Porro David non occidit Joabum, uti merebatur, quia Joab in manu habebat exercitum, ac potuisset se defendere et rebellare Davidi, uti Abner rebellarat Isbosetho, eique regnum abstulerat. Distulit ergo vindictam, ac moriens Salomoni jussit ut Joabum occideret 3. Reg. 2. 35. Ita Theod. et Josephus qui asserit Joab cum fratre suo plus potuisse in regno, quàm poterat ipse David.

33. Plangensque rex et lugens Abner,] licet antea sibi adversarium et ducem hostium suorum. *Quo facto*, ait S. Ambros. in Apolog. David cap. 7: *Docuit etiam adversariis fidem promissam esse servandam, honorandamque et in hoste virtutem.*

35. Cumque venisset universa multitudo cibum capere cum David.] Hebr. *ut cibaret Davidem pane*, id est, ut cogeret eum comedere. Ita Vatablus; sed melius vertit Noster: *cibum capere cum David*, quia tota civitas cum Davide luxit mortem Abner, ideoque funebre convivium instituit quod Septuag. vocant παραδειπνεῖν, de quo vide Pollucem, Suidam et Athanæum lib. 7. de Dipnosophistis: Judæos enim funebre epulum celebrasse patet, Tobiæ 4. 18. et ex Josepho lib. 2. de bello; et idem factitasse gentiles ex historiis notissimum est. De Christianis res est clarissima. Ita Hebræi, Serarius, Sanchez et alii. Idem liquet ex Jeremia c. 16. 15. et Ezech. cap. 24. 17. Vide hic in Davide hujus ritus, et convivii quo defunctis per alimoniam pauperum suffragabatur, antiquitatem. Huc faciunt Parentalia Romanorum, per quæ parentibus vita functis parentabant.

39. Ego autem adhuc delicatus, et unctus rex,] scilicet ego rex sum tenellus et noviter unctus, ideoque debilis et infirmus in regno et potestate regia, nec in ea firmatus, q. d. Tu, ô Joab, occidendo Abner ducem belli Israelis, creasti mihi periculum, ne totus Israel me regem repudiaret, atque ob hanc cædem me quasi illius secreto conscium à regno in perpetuum excluderet. Alii cum Vatablo vertunt: Ego facilis et clemens sum, licet unctus sum factusque rex; at Joab et Abisai, qui sunt nepotes mei, inclementiores me sunt. Ego enim peperceram Abner, illi autem eum occiderunt; τὸ enim *clemens* directe opponitur τῷ *duri* quod sequitur.

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Baana et Rechab dolose occidunt Isboseth, caputque ejus deferunt ad Davidem, qui pro boni nuntii præmio illis mortem rependit.

1. Audivit autem Isboseth filius Saul, quod cecidisset Abner in Hebron, et
dissolutæ sunt manus ejus, omnisque Israel perturbatus est. 2. Duo autem
viri principes latronum erant filio Saul, nomen uni Baana, et nomen alteri
Rechab, filii Remmon Berothitæ de filiis Benjamin; siquidem et Beroth
reputata est in Benjamin; 3. et fugerunt Berothitæ in Gethaim, fuerunt-
que ibi advenæ usque ad tempus illud. 4. Erat autem Jonathæ filio Saul
filius debilis pedibus; quinquennis enim fuit, quando venit nuntius de Saul
et Jonatha ex Jezrael: tollens itaque eum nutrix sua, fugit; cumque festinaret ut fugeret,
occidit, et claudus effectus est, habuitque vocabulum Miphiboseth. 5. Venientes igitur filii
Remmon Berothitæ, Rechab et Baana, ingressi sunt fervente die domum Isboseth, qui dormie-
bat super stratum suum meridie. Et ostiaria domus purgans triticum, obdormivit. 6. Ingressi
sunt autem domum latenter assumentes spicas tritici, et percusserunt eum in inguine Rechab
et Baana frater ejus, et fugerunt. 7. Cum autem ingressi fuissent domum, ille dormiebat super
lectum suum in conclavi, et percutientes interfecerunt eum; sublatoque capite ejus, abierunt
per viam deserti tota nocte, 8. et attulerunt caput Isboseth ad David in Hebron, dixeruntque
ad regem: Ecce caput Isboseth filii Saul inimici tui, qui quærebat animam tuam; et dedit
Dominus domino meo regi ultionem hodie de Saul, et de semine ejus. 9. Respondens autem
David Rechab, et Baana fratri ejus, filiis Remmon Berothitæ, dixit ad eos: Vivit Dominus,
qui eruit animam meam de omni angustia, 10. quoniam eum qui annuntiaverat mihi, et dixe-
rat: Mortuus est Saul; qui putabat se prospera nuntiare, tenui, et occidi eum in Siceleg, cui

oportebat mercedem dare pro nuntio. 11. Quanto magis nunc cum homines impii interfecerunt virum innoxium, in domo sua, super lectum suum, non quæram sanguinem ejus de manu vestra, et auferam vos de terra? 12. Præcepit itaque David pueris suis, et interfecerunt eos; præcidentesque manus et pedes eorum, suspenderunt eos super piscinam in Hebron: caput autem Isboseth tulerunt, et sepelierunt in sepulcro Abner in Hebron.

2. Duo autem viri principes latronum erant filio Saul] LXX: *Duo viri principes turmarum erant Isboseth filio Saul;* Chald. *Duo viri principes capita duorum exercituum, fuerunt cum filio Saulis;* Vatablus: *Præfecti copiarum. Latrones* ergo hîc vocantur milites, qui huc illuc prædatum excurrere solent (latrones enim proprie dictos non tolerasset rex Isboseth): nam hi hebr. vocantur גדודים gedudim: sic olim Romani per *latrones* intelligebant milites mercenarios, eo quod ut latrones et ex insidiis ad prædandum excurrebant, ait Varro, Festus et Nonius Macellus. Sic Jephte vocatur, *princeps latronum*, id est, militum prædantium, Judic. 11. 3. Forte hi duo fuere duces, sive capitanei, custodiæ regiæ, puta militum prætorianorum, qui Isbosethum stipabant et custodiebant, ut modo faciunt Helvetii: sic enim facilis eis fuit in domum ingressus, et ad Isboseth secretus accessus. Ita Salianus.

3. Et fugerunt Berothitæ,] puta *Baana* et *Rechab* jam dicti; fugerunt autem à facie Isboseth apud quem militarant, ob facinus aliquod commissum, quod Isboseth punire volebat. Ita Rabanus, Abulensis, Serarius et alii. Perperam ergo R. Salomon et Cajetan. per *Berothitas* accipiunt omnes cives et incolas urbis *Beroth*. Cur enim omnes cives fugissent? Et quid fuga eorum facit ad historiam præsentem? Nam quod ait R. Salomon, et ex eo Lyran. eos fugisse mortuo Saule metu Philisthæorum, eo quod eis vicina esset *Beroth*, ex eo refellitur, quod hi duo duces erant militum Isboseth post mortem Saulis, uti dictum est vers. 2.

4. Erat autem Jonathæ filio Saul filius debilis pedibus,] nomine *Miphiboseth*, ut sequitur. Cur hîc inducitur mentio Miphiboseth? Resp. ut significetur ex stirpe Saulis nullum superfuisse masculum regno idoneum: nam *Miphiboseth*, qui solus supererat, erat claudus et deformis, ineptusque ad bella Israelis gerenda; quare mortuo Isboseth (cujus cædes hîc narratur) necessario à stirpe Saulis regnum fuit transferendum ad Davidem. Ita Abul. Aliter Hebræi apud S. Hieron. in Tradit. Raban. Cajet. R. Salomon, et alii respondent, scilicet, Baana et Rechab militasse non sub Isboseth, sed sub Jonatha, quare favisse ejus filio Miphiboseth, et voluisse eum creare regem, ideoque conspirasse in necem Isboseth: sed Miphiboseth conspirationem eorum detulisse ad Isboseth, cujus vindictam illos metuentes fugisse, ac secreto redeuntes eum occidisse, ut Davidis gratiam inirent. Sed hæc mera est conjectura, nullum in Script. habens fundamentum.

5. Qui dormiebat super stratum suum meridie,] uti multi in Italia aliisque regionibus calidis meridiantur, et meridie levem somnum capiunt; nam alioqui sanctio medicorum est: *Somnum fuge meridianum.* Chaldæus hunc somnum vocat, *somnum regum,* dicens: *Et ille* (Isboseth) *dormiens somnum regum;* reges enim vigilantes, qui noctu sæpe pro salute et negotiis regni excubare et noctes ducere insomnes coguntur, somnum captant à meridie. Sicut Epaminondas dux Thebanorum, iis festa et convivia celebrantibus, indeque dormitantibus, excubare solebat, dicens: *Ego contra hostes pervigilo, ut vos secure convivemini;* vere aurea principis sententia. Idem Epaminondas cum quemdam è vigilibus dormientem transfixisset, ideoque nimiæ severitatis argueretur: *Talem*, inquit, *eum reliqui, qualem inveni;* nimirum *vita viventium vigilia, ideoque vita dormientium mors potius est, quàm vita;* unde Christus in Evangelio crebro *vigilare* nos jubet.

Et ostiaria domus purgans triticum (jam trituratum, eximendo lapillos, paleas, etc., ac singula quasi grana seligendo, ut plane sint pura ad delicias) obdormivit,] scilicet ex labore purgandi, æque ac ex æstu fessa in somnum incidit. Pulchram et perutilem hac de re tropologiam affert S. Gregor. l. 1. Moral. c. 18: *Ostiaria*, ait, *triticum purgat, cum mentis custodia discernendo, virtutes à vitiis separat. Quæ si obdormierit, in mortem proprii domini insidiatores admittit; quia cum discretionis sollicitudo cessaverit, ad interficiendum animum malignis spiritibus iter pandit. Qui ingressi spicas tollunt; quia mox bonarum cogitationum germina auferunt, atque in inguine feriunt; quia virtutem cordis delectatione carnis occidunt. In inguine quippe ferire, est vitam mentis delectatione carnis perforare.* Damnum vero dormitantis hujus custodiæ subjicit, dicens: *Nequaquam vero Isboseth iste hac morte succumberet, si non ad ingressum domus mulierem, id est, mollem custodiam ad mentis aditum deputasset. Fortis namque virilisque sensus præponi cordis foribus debet, quem nec negligentiæ somnus opprimat, nec ignorantiæ error fallat. Unde bene et Isboseth appellatus est, qui custode femina hostilibus gladiis nudatur: Isboseth quippe vir confusionis dicitur. Vir autem confusionis est, qui forti mentis custodia munitus non est; quia, dum virtutes se agere æstimat, subintrantia vitia nescientem necant. Tota itaque virtute muniendus est aditus mentis, ne quando eam insidiantes hostes penetrent foramine neglectæ cogitationis. Hinc Salomon ait: Omni custodia serva cor tuum, quoniam ex ipso vita procedit.*

Eadem ad verbum ex S. Gregorio transcripsit Angelomus, Rupertus et Eucherius; unde liquet Eucherium hunc non esse S. Eucherium Lugdunensem Episcopum, qui centum et amplius annis S. Gregorium antecessit; sed Bedam vel quem illius ævi.

Politice discant hîc principes vel per se vel per fidos amicos excubare, præsertim iis temporibus queis cæteri dormiunt, ut meridie et noctu; hæc enim tempore captant hostes, ut incautos invadant et opprimant. Sic Philippus rex Macedonum, pater Alexandri Magni, cum in exercitu dormivisset, experrectus: *Tuto*, ait, *dormivi*, *vigilavit enim Antipater*. Ita Plu-

tarch. in Apopht. Idem cum interdiu dormiret, Græcique ad fores convenientes criminarentur illum, Parmenio eum defendens: *Nolite*, inquit, *admirari si nunc Philippus dormiat; nam quando vos dormiebatis, ille vigilabat.* Vera est enim Platonis sententia, quam recenset Laertius lib. 3: *Nemo dormiens ulla re dignus est;* quia similis est mortuo. Somnus enim est imago mortis, uti aiebat Alexander Magnus, dictitans ex somno se colligere quod esset homo mortalis, non Jovis filius, uti nonnulli adulantes dicebant, teste Plutarcho. Imo sæpe à somno itur in mortem. Unde Gorgias Leontinus sentiens soporem lethalem obrepere, amico percunctanti: *Quo pacto haberet? Somnus*, inquit, *jam incipit me fratri suo* (morti) *commendare.* Ita Ælian. lib. 2.

6. INGRESSI SUNT AUTEM DOMUM LATENTER, ASSUMENTES SPICAS TRITICI,] ut fraus et cædis Isboseth machinatio lateret, si cui vigili occurrerent; videbantur enim esse tritici messores, vel emptores et mercatores, ut vertit Chald. R. Salomon, et alii; unde ex Hebr. vertas: *Ingressi sunt in medium domus accipientium frumenta;* licet Hebræi apud S. Hieron. putent eos gestasse spicas tritici, quod fingerent se eas quasi primitias et munera regi Isboseth oblaturos. Alii, ut spicis faciem tegerent, ne agnoscerentur. Alii censent eos spicas virentes detulisse ostiariæ, ut illa solita purgare triticum, spicas exfollicularet et tereret; itaque faceret polentam quæ priscis erat in deliciis; hoc enim feminarum erat opus. Unde Abigail polentam obtulit Davidi, ut ejus iram leniret lib. 1. c. 25. vers. 18. Ita Sanchez. Quæ conjectura est apposita et verosimilis.

ET PERCUSSERUNT EUM IN INGUINE.] Hebr. *sub quinta*, scilicet costa, quæ est ultima sub qua nihil est osseum, sed venter mollis, ideoque ictui et perforationi lethali opportunus.

11. QUANTO MAGIS NUNC, CÙM HOMINES IMPII INTERFECERUNT VIRUM INNOXIUM, etc.] Isboseth erat hostis et noxius Davidi, cum eoque de regno digladians; David tamen eum vocat *innoxium*, quia censebat eum bona fide existimare, ad se, quasi ad Saulis regis defuncti filium regnum pertinere; nec enim ei liquido constabat illud ex Dei dono ad Davidem esse translatum: licet enim forte audisset Davidem à Samuele unctum in regem, tamen jus Davidis ei non erat liquidum; nam excipere poterat ac dicere Davidem unctum quidem in regem, sed suæ tribus Judæ duntaxat, cæteras ergo tribus ad se spectare; aut, Davidem unctum quidem esse in regem, sed ut regnaret eo casu, quo stirps regia Saulis deficeret ut illi succederet: jam autem hanc stirpem necdum defecisse, sed in se perdurare, quare Davidem non posse, exclusa stirpe regia, regnum suum invadere.

12. INTERFECERUNT EOS.] Fecit id David, ut amoliretur à se suspicionem populi, quod ipse secreto auctor vel conscius fuisset cædis Isboseth. Rursum ut amorem suum erga Saulem et Isboseth, licet sibi inimicos ostenderet; itaque clementiæ et beneficentiæ famam sibi apud omnes tribus conciliaret, quæ magnam regi apud subditos benevolentiam et auctoritatem conciliat. Tertio, ut quasi rex et judex puniret tantum scelus, ac iniquam cædem regis ulcisceretur. Corpus enim regium omnibus inviolabile esse debet.

Porro Theodor. et Abulensis censent Davidem hos regicidas crucifixisse. Josephus lib. 7. c. 2. ait eos exquisitissimis tormentis fuisse affectos; sed nil tale habet Scriptura, quæ innuit eos illico fuisse occisos, ideoque gladio vel lancea confossos, ac mox manus quibus cædem patrarant, et pedes, quibus ad eam contenderant, fuisse præcisos, et suspensos ad perpetuam sceleris memoriam et vindictam.

CAPUT AUTEM ISBOSETH TULERUNT ET SEPELIERUNT IN SEPULCRO ABNER IN HEBRON,] quia Hebron erat locus quasi sanctus, consecratus sepulturæ Abrahæ, Isaac et Jacob, et ut multi volunt, Adæ. Vide dicta Josue 14. 15.

Porro pompam funeris David non exhibuit Isboseth, quam exhibuerat Abner, tum quia Abner in ditione sua erat occisus juxta Hebron, Isboseth vero extra limites regni sui: tum quia Isboseth perpetuo adversatus erat Davidi; Abner vero ab Isboseth transierat ad Davidem, ad eumque cæteras tribus traducere satagebat. Denique cum Abner occideretur, vehemens omnino erat multorum suspicio, Davidis jussu vel nutu, eum fuisse occisum; quare ut hanc suspicionem eis demeret, opus fuit illi summe honorare Abnerem in funere. Ita Abulensis, Salianus et alii.

CAPUT QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Undecim tribus creant sibi unguntque Davidem regem in Hebron. Mox, v. 6. David Jebusæis cæsis extorquet arcem Sion, in qua Hiram curat ædificari domum Davidi; ubi Davidi, v. 13. multiplicat uxores et filios. Denique, v. 18. cædit Philisthæos primo, et secundo, v. 23. dante Deo signum Davidi, sonitum gradientis in cacumine pyrorum.

1. Et venerunt universæ tribus Israel ad David in Hebron, dicentes: Ecce nos, os tuum et caro tua sumus. 2. Sed et heri et nudiustertius, cum esset Saul rex super nos, tu eras educens et reducens Israel; dixit autem Dominus ad te: Tu pasces populum meum Israel, et tu eris dux super Israel. 3. Venerunt quoque et seniores Israel ad regem in Hebron, et percussit cum eis rex David fœdus in Hebron coram Domino; unxeruntque David in regem super Israel. 4. Filius triginta annorum erat David, cum regnare cœpisset, et quadraginta annis regnavit. 5. In Hebron regnavit super Judam septem annis et sex mensibus; in Jerusalem autem regnavit triginta tribus annis super omnem Israel et Judam. 6. Et abiit rex, et omnes viri qui erant cum eo, in Jerusalem ad Jebusæum habitatorem terræ, dictumque est David ab eis: Non ingredieris huc, nisi abstuleris cæcos et claudos dicentes: Non ingredietur David huc. 7. Cepit autem David arcem Sion, hæc est civitas David. 8. Proposuerat enim David in die illa præmium, qui percussisset Jebusæum, et tetigisset domatum fistulas, et abstulisset cæcos et claudos odientes animam David; idcirco dicitur in proverbio: Cæcus et claudus non intrabunt in templum. 9. Habitabit autem David in arce et vocavit eam, Civitatem David; et ædificavit per gyrum à Mello et intrinsecus. 10. Et ingrediebatur proficiens atque succrescens, et Dominus Deus exercituum erat cum eo. 11. Misit quoque Hiram rex Tyri nuntios ad David, et ligna cedrina, et artifices lignorum, artificesque lapidum ad parietes, et ædificaverunt domum David. 12. Et cognovit David quoniam confirmasset eum Dominus regem super Israel, et quoniam exaltasset regnum ejus super populum suum Israel. 13. Accepit ergo David adhuc concubinas et uxores de Jerusalem, postquam venerat de Hebron, natique sunt David et alii filii et filiæ; 14. et hæc nomina eorum qui nati sunt ei in Jerusalem, Samua et Sobab et Nathan, et Salomon, 15. et Jebahar, et Elisua et Nepheg, 16. et Japhia, et Elisama, et Elioda, et Eliphaleth. 17. Audierunt ergo Philisthiim quod unxissent David in regem super Israel, et ascenderunt universi ut quærerent David; quod cum audisset David, descendit in præsidium. 18. Philisthiim autem venientes diffusi sunt in valle Raphaim. 19. Et consuluit David Dominum, dicens: Si ascendam ad Philisthiim? et si dabis eos in manu mea? Et dixit Dominus ad David: Ascende, quia tradens dabo Philisthiim in manu tua. 20. Venit ergo David in Baal Pharasim, et percussit eos ibi, et dixit: Divisit Dominus inimicos meos coram me, sicut dividuntur aquæ. Propterea vocatum est nomen loci illius Baal Pharasim. 21. Et reliquerunt ibi sculptilia sua, quæ tulit David, et viri ejus. 22. Et addiderunt adhuc Philisthiim ut ascenderent, et diffusi sunt in valle Raphaim. 23. Consuluit autem David Dominum: Si ascendam contra Philisthæos, et tradas eos in manus meas? Qui respondit: Non ascendas contra eos, sed gyra post tergum eorum, et venies ad eos ex adverso pyrorum. 24. Et cum audieris sonitum gradientis in cacumine pyrorum, tunc inibis prælium, quia tunc egredietur Dominus ante faciem tuam, ut percutiat castra Philisthiim. 25. Fecit itaque David sicut præceperat ei Dominus, et percussit Philisthiim, de Gabaa usque dum venias Gezer.

1. Et venerunt universæ tribus Israel ad David in Hebron,] ut eum sibi regem crearent communi omnium consensu. Vide 1. Paral. 12. vers. 23. et seq. ubi fuse hîc tribuum adventus et ordo describitur.

Dicentes: Ecce nos, os tuum et caro tua su-

MUS,] hoc est, nos cognati tui sumus, ita Chald. ne enim putaret quis David sanguine contingere tribum Juda duntaxat, ex qua oriundus erat, ideoque eum solius tribus Juda esse regem, hac de causa cæteræ undecim tribus hîc asserunt Davidem quoque suum esse consanguineum; omnes enim tribus erant consanguineæ, eo quod ex duodecim fratribus Patriarchis filiis Jacob prognatæ essent. Hæc est ergo prima ratio, cur David sibi in regem eligant quod ex eis sit ortus, eisque sanguine junctus: sequitur ratio secunda.

2. SED ET HERI ET NUDIUSTERTIUS, CUM ESSET SAUL REX SUPER NOS, TU ERAS EDUCENS ET REDUCENS ISRAEL,] q. d. Tu sub rege Saule magis rexisti populum, quàm Saul, pro eoque feliciter semper pugnasti; par ergo est ut Saule mortuo quasi rex nos regere pergas. Sequitur tertia ratio petita ex Dei decreto et oraculo de Davidis regno per Samuelem edito.

DIXIT AUTEM DOMINUS AD TE: TU PASCES POPULUM MEUM ISRAEL.] *Pasces*, id est reges; hoc enim est Hebr. תרעה *tire* et græcum ποιμανεῖς. Unde sciant reges se debere regere pascendo populum, eo modo quo pastor pascit oves; quocirca Homerus Agamemnonem regem ποιμένα λαῶν, id est, pastorem populorum vocat.

3. PERCUSSIT CUM EIS REX DAVID FOEDUS IN HEBRON CORAM DOMINO, id est, coram toto cœtu et synagoga populi fidelis, sive duodecim tribuum, cui præsidebat Deus; nam arca Dei non erat in Hebron; quare coram ea hoc fœdus sanciri non potuit. Hoc *fœdus* erat mutua promissio, qua David promittebat se fideliter regnum Israel administraturum juxta leges à Deo sancitas Deuter. 17. 16. et seq. Israelitæ vero vicissim promittebant se illi obedientes et fideles fore.

UNXERUNTQUE DAVID IN REGEM SUPER ISRAEL.] David ter unctus est in regem Israel: primo, secreto in domo patris à Samuele; secundo, publice à sola et tota tribu Juda; tertio, hîc ab omnibus tribubus. David fuit typus Christi, qui tripliciter quoque unctus est: primo, gratia unionis personalis, propter quam jus adeptus est in omnes Dei electos, ut eorum princeps et caput; secundo, gratia redemptionis in morte: propter quam *Deus exaltavit illum et donavit ei nomen, quod est super omne nomen;* et reipsa regnare cœpit super patres, quos è subterraneis locis eduxit, et paucos Apostolos atque discipulos; tertio, gratia supremi triumphi: Cum *data est ei omnis potestas in cœlo et in terra;* et Spiritu sancto misso de cœlo, omnes gentes servierunt ei; et impletur illud in dies juxta Psalm. 2: *Postula à me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam et possessionem tuam terminos terræ.* Quin et rex triplici jure fuit; primo, ut Deus: *Rex regum et Dominus dominantium;* secundo, ut homo, filius et successor Davidis regis, unde Nathanael Joan. 1. vers. 49: *Rabbi tu es rex Israel;* et turbæ venturæ erant Joan. 6. vers. 15: *Ut raperent eum et facerent eum regem;* quæ divinitatem ejus non norant: eædemque ingredienti Hierosolymam succlamabant Joan. 12. vers. 13: *Benedictus qui venit in nomine Domini rex Israel;* tertio, ut Homo Deus, ex quo dicebat Matth. 28: *Data est mihi omnis potestas in cœlo et in terra.* Ita Noster, Salianus in Annalib. anno Salomonis 2. num. 98.

4. FILIUS TRIGINTA ANNORUM ERAT DAVID, CUM REGNARE COEPISSET.] *Filius triginta annorum*, id est, vir triginta annorum. Est Hebraismus, quem explicui lib. 1. cap. 11. vers. 1. Hinc patet Davidem fuisse juniorem Jonatha, qui erat quadraginta annorum et amplius, uti ostendi cap. 2. vers. 10. Mirum ergo nonnullos censere Davidem fuisse seniorem Jonatha, quibus favet S. Ambros. lib. 1. Offic. cap. 32. dicens: *David, cum esset prudentior, Jonathæ tamen junioris consiliis acquiescebat.*

Allegorice, David hîc uti et in aliis omnibus typus fuit Christi; audi Angelomum: *Quod David triginta annorum regnare cœpit, præfigurabat quod Dominus noster triginta annorum venit ad baptismum, et incipiebat Evangelium regni prædicare; cujus regnum sempiternum, et potestas ejus alteri non dabitur. Quadragenarius enim numerus, qui ex quaterdenis constat, plenitudinem temporum, et rerum perfectionem significat.* Hoc repræsentavit regnum Davidis, quod fuit quadraginta annorum.

ET QUADRAGINTA ANNIS REGNAVIT,] additis septem mensibus; nam septem annis et sex mensibus regnavit super Judam, deinde triginta tribus annis super totum Israel; nisi dicas hos triginta tres annos non fuisse integros, et defuisse eis sex menses; sic enim præcise regnavit quadraginta annis, mortuusque est anno ætatis septuagesimo. Hebræi apud S. Hieronym. in Tradit. dicunt Davidem regnasse quadraginta annis et sex mensibus; sed hos menses non computari, eo quod David per sex menses Absalomum fugerit, vel morbo laborarit. Planius dicas Script. sæpe numeros integros consignare, et fractiones sive minutias numerorum omittere.

6. ET ABIIT REX ET OMNES VIRI QUI ERANT CUM EO IN JERUSALEM,] ut ex Hebron sedem regni transferret in Jerusalem, eamque faceret regni et synagogæ metropolim. Vide quæ de Jerusalem dixi Judic. 1. et alibi.

NON INGREDIERIS HUC, NISI ABSTULERIS CÆCOS ET CLAUDOS DICENTES: NON INGREDIETUR DAVID HUC.] Quæres: quinam hi cæci et claudi? primo, nonnulli putant fuisse imagines et statuas cæcorum et claudorum effictas in muris, ut per eas significarent Jebusæi, arcem Sion ita esse celsam et munitam, ut ipsis nihil agentibus, à statuis istis defendi posset; secundo, Aben Ezra, R. Salomon cæterique Rabbini censent fuisse duas imagines duorum Patriarcharum, unam Isaaci cæci, alteram Jacobi claudi, ut per eas admonerentur Israelitæ fœderis, quod cum Isaac et Jacob eorum pepigerat Abimelech ipsorum avus, Genes. 26. ac proinde abstinerent à bello et invasione suæ arcis in Sion; tertio, Burgens. censet fuisse idola, quæ Jebusæi quasi Deos tutelares collocarint in muris; quarto, Chald. cæcos et claudos accepit non corporales, sed spirituales: qui scilicet mente cæcutirent et claudicarent; unde vertit: *Peccatores et culpatos;* quinto, et genuine veri et proprie dicti hîc intelliguntur cæci et claudi; tales enim milites, quibus in prælio effossi erant oculi, et tibiæ fractæ, Jebusæi collocarunt in muris et turribus altissimis arcis Sion, præfidentes loci munitioni, ad sarcasmum et hostilem irrisionem Davidis, q. d. Frustra tentas, ô David, oppugnare nostram arcem quæ ita loci natura munita est, ut à solis cæcis et claudis quos in ea vides, defendi possit. Age ergo, si tibi cor est arcem op-

pugnare, vola in ejus muros, et ex eis tolle cæcos et claudos, itaque arcem ingredere et occupa; sed scito, et post cæcos et claudos, nos oculatos pedibusque et manibus valentes tibi occursuros, et te tuosque è muris deturbaturos: ita Joseph. lib. 7. Antiq. cap. 2. Procop. Theodor. Angelomus, Abulensis, Serarius, et alii. Sic Tyrii, ait Lyranus, in muris Tyri munitissimis constituerunt pygmæos, quasi illi soli eos propugnare sufficerent. Ezech. 27. 11. Vide ibi dicta.

Addunt Hebræi apud S. Hieron. in Tradit. et Glossa Jebusæos à Davide vocatos fuisse *cæcos et claudos*, id est, debiles et inermes, ideoque ipsos hoc convicium in Davidem per sarcasmum retorsisse, eique suos cæcos et claudos objecisse, q. d. Posuimus in muris nostris defensores cæcos et claudos, quia tu nos cæcos et claudos vocitas; age ergo, experire an tales simus, et cum cæcis et claudis hisce dimica, ac videbis non nos, sed tuos milites fieri claudos et cæcos; est hoc scomma militare. Addunt alii Jebusæos vocasse Hebræos *cæcos et claudos.* Sic enim Manethon: Lysimachus et alii apud Joseph. lib. 1. contra Appion. conviciantur Moysen et Hebræos ob lepram, scabiem, aliosque morbos à rege fuisse ejectos. Quare Moysen octoginta millia leprosorum, mancorum et mutilorum v. g. cæcorum et claudorum ex Ægypto eduxisse. Scomma ergo hoc in Hebræos detorserunt Jebusæi, q. d. Vos, Hebræi, cum Moyse vestro estis leprosi, mutili, cæci et claudi, ideoque ab Ægyptiis ejecti; vultis ergo occupare arcem nostram Sion? sane nos experiemini valentiores Ægyptiis, qui vos quasi cæcos et claudos facile hinc propulsabimus. Insultarunt ergo Davidi, q. d. Tu cum cæcis et claudis tuis Hebræis non ingredieris huc: facesse ergo hinc, et abi redique ad tuos Ægyptios.

7. Cepit autem David arcem Sion.] Nota: David conviciis Jebusæorum animum non demisit; sed extulit, ac propositis ingentibus præmiis milites incitavit ad arcem Sion invadendam, qui promissis illecti animose in arcem conscenderunt, eamque occuparunt, ac cæcos et claudos ibidem à Jebusæis positos deturbarunt. Porro David anno primo regni sui super totum Israel, qui fuit vitæ ejus trigesimus octavus, cepit Sion et Jerusalem, ac sedem regni ex Hebron in illam transtulit, in illaque regnavit triginta tribus annis, ut dictum est v. 5.

8. Proposuerat enim David in die illa præmium, qui percussisset Jebusæum, et tetigisset domatum fistulas,] id est, tectorum imbrices vel canales, per quos aqua è tectis in terram defluebat, q. d. Proposuit David præmium ei qui primus summitates murorum et canalium Sionis apprehendisset, ac eos transiliens in arcem intrasset. Præmium erat ut is fieret dux et princeps militiæ Davidis. Fecit hoc Joab, qui proinde licet ob cædem Abner mereretur hoc principatu privari, tamen ob superatam arcem Sion, quod scilicet primus in eam, non per cedrum ab Hebræis ad hoc excisam, ut nugantur Hebræi, sed per admotas arci scalas conscendisset, meruit à Davide in principatu hoc suo confirmari, ut patet 1. Paral. 11. vers. 6. Cum enim undique scalæ ab Hebræis arci admoverentur, multique per eas in muros evadere contenderent, Joab omnes superavit, primusque in muros ascendit, ut notam sceleris occisi à se Abner hac generositate et victoria deleret, atque Jebusæos arcis custodes occidit ad unum omnes, excepto unico Areuna, qui Judæis erat amicissimus, ait Josephus. Hic enim Davidi vendidit aream in monte Sion, ad fabricandum in ea templum, de quo cap. 24.

Et abstulisset cæcos et claudos odientes animam David.] Hinc patet veros cæcos et claudos, milites Jebusæos positos fuisse in muris Sionis, quos David per Joab abstulit, et ut aiunt LXX Roman. *pugione occidit.* Objiciebat Marcion Christum non esse filium Davidis, vel certe ab eo esse degenerem, eo quod David occidisset cæcos et claudos quos Christus sanabat. Resp. Tertull. lib. 4. contra Marc. 36. Davidem occidisse Jebusæos cæcos et claudos *odientes animam David;* at cæci et claudi curati à Christo non odiebant, sed amabant Christum, ab eoque visum poscebant. Quare *cæci* illi et *claudi* Jebusæi resistentes Davidi repræsentabant, ait Angelomus, Scribas et Pharisæos, qui spiritualiter erant *cæci;* quia non agnoscebant Christum, et *claudi,* quia ad bona opera erant tardi et inepti, quos proinde Christus redarguit et morte æterna punivit, de quibus ipse ait: *Cæci sunt et duces cæcorum*, Matth. 15. vers. 14. et c. 23. vers. 13: *Væ vobis, Scribæ et Pharisæi hypocritæ, quia clauditis regnum cælorum ante homines; vos enim non intratis, nec introeuntes sinitis intrare.*

Mystice ergo, *cæci et claudi* sunt infideles, hæretici et fideles prave viventes, qui factis negant, quæ se credere profitentur, quique in via Dei claudicant, nunc Deo, nunc mundo servire et placere conantes. Hi non ingrediuntur templum cœleste. Quocirca S. Paulus Hebr. 12. vers. 13. dixit: *Propter quod remissas manus, et soluta genua erigite, et gressus rectos facite pedibus vestris, ut non claudicans quis erret, magis autem sanetur.* Oremus ergo cum Psalte Deum: *Ut non infirmentur vestigia nostra*, Psalm. 17. 17: *Et ut ponat pedes nostros quasi cervorum*, ibidem vers. 34: *Ut viam mandatorum Dei curramus*, Psalm. 118. 32. Sapienter S. Ambrosius serm. 68: *Petrus*, ait, *petra est super quam ædificatur Ecclesia, ideoque sicut in Ecclesia fidei fundamentum continet, ita et in homine membrorum fundamenta confirmat, uti claudo gressum restituit*, Act. 3. 7: *Et ut Christianus non jam trepidus et imbecillis possit super petram Ecclesiæ, sed robustus et fortis incedere.*

Idcirco dicitur in proverbio: Cæcus et claudus non intrabunt in templum.] Hebr. *in domum;* quod Salianus et alii accipiunt de domo, sive palatio Davidis: Vatablus de arce Sion, q. d. Quia cæci et claudi Jebusæi restiterunt Davidi in arce Sion, eumque irriserunt; hinc sanxit David, eisque hanc pœnam statuit, ut nemo eorum deinceps arcem Sion, et domum suam in arce sitam ingrederetur. Verum Noster et LXX domum Dei intelligunt, scilicet *templum.* Porro poterant Hebræi cæci et claudi ingredi templum vetus; nam eos in illo curavit Christus, Matth. 21. vers. 14. David ergo templi ingressu arcuit et prohibuit non Hebræos, sed Jebusæos cæcos et claudos, qui ipsum irriserunt, q. d. Vos Jebusæi cæci et claudi superbe insultastis Davidi, quod ipse nequiret occupare arcem Sionis: idcirco ipse ea occupata vobis incongruam pœnam hoc scomma in vos retorquet, statuitque ne quis vestrùm in arcem Sion, et multo minus in

tabernaculum, vel templum in monte Sion ædificatum ingrediatur; quare vestrum dicterium in proverbium abiit, ut, cum quem stultæ suæ ostentationis meritas dare pœnas, illamque in caput ostentantis retorqueri homines vident, dicant: *Cæcus et claudus non intrabunt in templum*, q.d. Hic jactabundus donum suum, quod superbe ostentabat, perdidit, eoque in pœnam jactantiæ suæ spoliatus est. Idipsum tamen ad litteram dicitur à sacerdotibus, qui, si cæci essent vel claudi, arcebantur ministerio templi Lev. 21. vers. 18. Alii putant hoc proverbium dici de re impossibili, ut, cum quid impossibile quis tentat, dicatur ei: *Cæcus et claudus non intrabunt in templum*, q. d. Rem impossibilem tentas eamque possibilem efficere satagis, sed frustra. Hic fuit primus actus regni Davidis super totum Israel, scilicet occupatio Sionis, ac regii throni translatio ex Hebron in Sion et Jerusalem. Volebat enim Deus in ea statuere caput regni et synagogæ, eo quod Christus Davidis antitypus in eadem erat prædicaturus et erecturus Ecclesiam, ibique regnum suum spirituale inchoaturus; juxta illud Isaiæ cap. 2. vers. 3: *De Sion exibit lex, et verbum Domini de Jerusalem*. Ecclesia enim est *Sion*, id est *specula*, quia per fidem speculatur Deum in terris, et per visionem eumdem speculabitur in cœlis. Et cap. 62. vers. 1: *Propter Sion non tacebo, et propter Jerusalem non quiescam, donec egrediatur ut splendor justus ejus, et Salvator ejus ut lampas accendatur.*

9. Et ædificavit per gyrum a Mello.] De *Mello* et totius Hierosolymæ situ et structura, vide Adrichom. Ariam et Vilalpandum lib. 2. de Templo cap. 2. in Apparatu: præfectus hujus ædificationis fuit Joab 1. Paral. 11.

Porro Chald. Cant. 7. 4. vertit: *Ædificavit arcem Sion, quæ vocatur Migdala de Libnan, id est turris Libani, quia omnis qui steterit in ea potest numerare omnes turres quæ sunt in Damasco.* Melius idem cap. 4. 15. ait ipsam Jerusalem vocari *Libanum*.

Mello.] Hebr. idem est quod plenitudo; unde Hebræi per *Mello* accipiunt locum comitiorum, quia illic congregabatur populus ad consultandum de rebus agendis. Alii intelligunt aggerem qui cingebat arcem. Alii putant fuisse fossam circa arcem, quæ dicta sit *Mello* quod aqua impleretur. Alii autumant *Mello* fuisse summitatem sive verticem montis Sion. Verum dico cum Josepho, Vilalp. Saliano, Sanchez, Richardo, Adrichom. et aliis Chorographis: *Mello* erat vorago ac vallis profunda et lata valde, quæ montem Sion à civitate inferiori discernebat: atque à porta aquarum, Occidentem versus, usque ad portam piscium extendebatur. Ab hac voragine David montem Sion per gyrum ædificavit ac munivit. Hujus concavitatem Salomon, ut commoda esset platea coæquavit (unde etiam *platea portæ aquarum vocatur*), eamque ædificiis ornavit; quæ collapsa ab Ezechia restaurata sunt. Hic Joas rex Juda à suis servis in descensu Sela occisus est; Josephi autem ætate hæc vallis *Tyropœon* appellabatur, in quam, ut scribit, domus creberrimæ desinebant: eratque latissima, et habitationibus hominum frequentissima; verum nunc vorago ipsa tota repleta est, relictis tamen prioris concavitatis vestigiis, indeque dicta est *Mello*, id est plenitudo, eo quod ruderibus, saxis et domibus impleta esset. Hic enim liber scriptus est post fabricam Sionis et templi, cum jam *Mello* esset *Mello*, id est plena.

13. Et concubinas.] *Concubinæ* non erant meretrices et pellices, sed secundariæ uxores, utpote inferioris sortis et status, uti jam sæpius monui. Quocirca harum filii non numerantur 1. Paral. 3. 9.

Porro 1. Paralip. 3. v. 6 et 8. repetitur et bis ponitur *Elisama* unus Davidis filius, quia scilicet David duos habebat filios, quibus idem nomen *Elisamæ* indidit, vel quia, priore mortuo, posteriori idem nomen imposuit, ait Vatablus.

17. Audierunt autem Philisthiim quod unxissent David in regem super Israel, et ascenderunt universi, ut quærerent David,] ut eum initio regni adhuc invalidum et quasi inermem opprimerent, ne viribus auctis et regno confirmato ab eo opprimerentur, uti ab eo oppressi fuerant occiso Goliath 1. Regum 17. et seq. Unde David videns se hostibus cinctum, ad Deum confugit, dictavitque Psalm. 2. *Quare fremuerunt gentes, etc.* ubi ad litteram Philisthæorum contra se conspirationem, allegor. Judæorum et gentium contra Christum et Apostolos conjurationem, suamque et Christi de iis victoriam describit.

Quod cum audisset David, descendit in præsidium,] id est, locum munitum. Ita lxx. puta *in arcem*, ut vertit Chald. et Vatabl. nimirum in arcem Sionis; hæc enim erat munitissima sedes Davidis; juxta quam castrametabantur ejus hostes Philisthæi in valle vicina dicta *Raphaim*. Sic Noster, *præsidium* passim sumit pro arce vel loco munito. Aut potius *præsidium* hoc erat arx munita juxta speluncam Odollam, in quam se recipere solebat David, persequente Saule. Ita Vatabl. et Salianus.

18. Philisthiim autem venientes diffusi sunt in Valle Raphaim.] Vallis, quæ adjacet Hierosolymæ, dicta est *Raphaim*, id est Gigantum, à cæsis ibidem à Josue vel quo alio Gigantibus: lxx vertunt: *in valle Titanum*, id est, Gigantum. Alludunt enim ad fabulam Titanum, quam poetæ mutuati sunt à Gigantibus Genes. 6. Fingunt enim ipsi Gigantes fuisse homines vastissimos et superbissimos, qui cum Jove bellarint, ideoque ab eo fulmine percussi sint.

20. Divisit Dominus inimicos meos sicut dividuntur (disperguntur) aquæ, vase rupto, vel rivis ex torrente in varias fossas deductis. Propterea vocatum est nomen loci illius, Baal Pharasim,] id est habens rupturam vel fracturam, q. d. Vallis fracturarum, vel planities divisionum. Ita Chald. et alii, ubi scilicet Deus divisit et dispersit Philisthæos per arma et milites Davidis. Hujus vallis divisionis meminit Isaias cap. 28. 21.

21. Et reliquerunt ibi sculptilia sua (idola, sive lares, et deos Penates sive tutelares suos) quæ tulit David,] *et combussit*, ut addit Chald. idque diserte dicitur 1. Paralip. 14. v. 12. Lex enim Deut. 7. vers. 25. idola jubebat comburi. Rependit David vicem Philisthæis: hi enim 1. Reg. 5. 2. ceperant arcam fœderis, eamque dicarant Deo suo Dagon.

23. Gyra post tergum eorum, et venies ad eos ex adverso pyrorum.] Hebr. *bechaim* quod Aquila et Noster vertit, *pyrorum*; Pagnin. et

Vatabl. vertunt, *mororum* quæ cum stillant humorem quo turgent, flere videntur; Chald. *arborum*, Septuag. κλαυθμῶνος, id est fletus et plorationis, à rad. בכה *bacha*, id est flevit, vagiit; unde Joseph. 7. Antiq. 4. locum hunc vocat, *sylvam fletus;* quod Hebræi apud S. Hieron. sic explicant, ut locus hic dictus sit *plorationis*, eo quod in eo Philisthæi deplorarint tam suam, quàm suorum idolorum stragem; idola ergo suis cultoribus sunt omnis miseriæ et fletus causa, ait Angelom. Adduntque Davidem irrupsisse in castra Philisthæorum eo loci, ubi erant idola, in quibus Philisthæi maxime confidebant : quare iis illico disturbatis facile reliqua castra disturbasse. Alii censent Philisthæorum idola dici fletus, quòd iis non nisi lacrymis sacrificari oporteret; alii, quòd arbores istæ cum oculis et lacrymis habeant sympathiam ; liquorem enim quasi lacrymas distillant, unde et lacrymari dicuntur.

Porro *Clauthmon* nomen erat loci dicti à fletu, ut docent S. Hieron. Eusebius, Adrichom. in locis Hebr. et alii passim : locus hic erat juxta Hierosolymam in valle Raphaim ad Occidentem, vel, ut S. Hieron. ad Septentrionem. Unde hic videtur esse *locus flentium*, de quo Judic. 2. v. 1. ibi enim Septuag. vertunt κλαυθμῶνα ; vide ibi dicta.

24. Et cum audieris sonitum gradientis in cacumine pyrorum, tunc inibis prælium : quia tunc egredietur Dominus ante faciem tuam.] Per hunc gressum, primo Joseph. et Theodor. intelligunt ipsarum arborum in cacuminibus agitationem, cum nullus flaret ventus. Secundo, Hebræi apud S. Hieron. compactionem et deletionem idolorum per Angelos. Tertio, et genuine : Angeli quasi Dei legati, et duces belli, excitabant fragorem quemdam in verticibus arborum, perinde ac per eos incessissent et processissent ad prælium, pugnaturi cum Davide contra Philisthæos, ut ipsi percellerentur cum à fronte tot et tantos hostes sibi imminere audirent, et à tergo instantem Davidem adverterent; unde Chald. vertit: *Cum audieris vocem clamoris in capitibus arborum, tunc confortaberis ; quia tunc exibit Angelus Domini ad prosperandum ante te, ut occidat castra Philisthæorum.*

Vide hìc mirum Dei à Davide invocati in prælio auxilium et præsidium : voluit enim Deus pro suo Davide pugnans, ut Philisthæi concluderentur hinc pyretis, inde exercitu Davidis, ut ipse strepitu Angelorum, quem ipsi quasi armati progredientes ex adverso Philisthæorum edebant, in pyrorum arboribus, quasi valida hostium manu eos invadente perculsi diffugerent, et in Davidis manus inciderent, ibique partim ab eo, partim ab Angelis Davidis tutelaribus cæderentur. Ita Abulensis et alii. Sed cur Deus signum hoc dedit in sonitu pyrorum, potius quàm amigdalorum, cerasorum, ficuum, etc. Resp. primo, quia juxta Jerusalem in valle Raphaim erat copia pyrorum, adeo ut pyretum hoc dictum sit *vallis pyri*, teste Adrichom. in Descript. Jerusalem, n. 238. Ita Lyran. Secundò, quia pyri celsiores sunt ficubus, cerasis, amygdalis, etc. unde magis conveniebant Angelis, qui ex celsis cœlis in pyros descendebant, ut excelsum et cœlestem strepitum in pyris excitarent, quo Philisthæi percellerentur, cogitantes Angelos è cœlis contra se pugnare. Tertio, quia pyrus est mascula, et masculi saporis, ita ut pomus femina esse videatur; unde repræsentat eos qui masculo sunt animo et virtute, quales sunt Angeli et Apostoli. Quarto, quia *pyrus* dicta est quasi *pyra*, eo quod flammæ similitudinem reddit è lato in acutum tendens, ait Sipontinus. Sic flammei sunt Angeli et Apostoli, juxta illud : *Qui facit Angelos suos spiritus, et ministros suos flammam ignis.* Psalm. 103. 4. Hebr. 1. Quinto, in pyris est proprietas vini, ait Plinius lib. 14. 14. præsertim in falernis ita dictis à potu, quoniam tanta vis succi abundat. Sic Apostoli recepto Spiritu sancto videbantur musto pleni, Actor. 2. æque ac Angeli. Sexto, pyra sunt densa, ideoque ponderosa, adeo ut nonnulla dicantur libralia. Adhæc pyrorum multæ sunt species. Denique *serotina ad hiemem usque ad matrem pendent gelu maturescentia, græca, ampullacea, laurea*, ait Plinius; sic graves, varii et perdurantes, imo æterni sunt Angeli.

Simili modo Angeli ex alto pugnarunt contra Pharaonem pro Moyse, Exodi 14. v. 24. et contra Chananæos pro Josue, cap. 10. 14. et pro Barac contra Sisaram, Judic. 5. 20. et pro Juda Machabæo contra Lysiam, 2. Machab. 11. 8.

Tropol. Angelom. *per sonitum gradientis in cacumine pyrorum*, inquit, *adventum Domini significat super celsitudinem Prophetarum et Apostolorum, virtute divinitatis suæ supergradientem, sicut in Canticis Canticorum scriptum est cap.* 2. *Ecce iste veniet saliens in montibus, transiliens colles. Pyrorum autem cacumina arborum significant summitates. Quid per arbores nisi sublimes patres intelliguntur? in quorum cacuminibus dum sonitus auditur, id est, dum in sublimitate vitæ sonus, flante Spiritu sancto, prædicationis intonuit, David noster virtute suæ divinitatis, qua celsitudinem Sanctorum transcendit, Philisthæos, id est, immundos spiritus superavit.*

25. Percussit eos de Gabaa,] quæ alibi vocatur *Gabaon;* vel certe Gabaa vicina erat Gabaon.

Usque dum venias Gezer,] quæ erat urbs Philisthinorum, ait Joseph. et patet 3. Reg. 9.

CAPUT SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

David arcam foederis religiose solemni pompa ex domo Abinadab transfert in domum Obededom; inde, v. 14. in Sion ludens et saltans coram ea, unde ipsum irridet uxor Michol, v. 20. sed eam arguendo compescit David.

1. CONGREGAVIT autem rursum David omnes electos ex Israel triginta millia. 2. Surrexitque David, et abiit, et universus populus qui erat cum eo de viris Juda, ut adducerent arcam Dei, super quam invocatum est nomen Domini exercituum, sedentis in cherubim super eam. 3. Et imposuerunt arcam Dei super plaustrum novum, tuleruntque eam de domo Abinadab, qui erat in Gabaa; Oza autem et Ahio filii Abinadab minabant plaustrum novum. 4. Cumque tulissent eam de domo Abinadab, qui erat in Gabaa, custodiens arcam Dei Ahio præcedebat arcam. 5. David autem et omnis Israel ludebant coram Domino, in omnibus lignis fabrefactis, et cytharis et lyris et tympanis et sistris et cymbalis. 6. Postquam autem venerunt ad aream Nachon, extendit Oza manum ad arcam Dei, et tenuit eam, quoniam calcitrabant boves, et declinaverunt eam. 7. Iratusque est indignatione Dominus contra Ozam, et percussit eum super temeritate: qui mortuus est ibi juxta arcam Dei. 8. Contristatus est autem David, eo quod percussisset Dominus Ozam, et vocatum est nomen loci illius, Percussio Ozæ, usque in diem hanc. 9. Et extimuit David Dominum in die illa, dicens: Quomodo ingredietur ad me arca Domini? 10. Et noluit divertere ad se arcam Domini in civitatem David; sed divertit eam in domum Obededom Gethæi. 11. Et habitavit arca Domini in domo Obededom Gethæi tribus mensibus; et benedixit Dominus Obededom, et omnem domum ejus. 12. Nuntiatumque est regi David quod benedixisset Dominus Obededom, et omnia ejus, propter arcam Dei. Abiit ergo David, et adduxit arcam Dei de domo Obededom in civitatem David cum gaudio; et erant cum David septem chori, et victima vituli. 13. Cumque transcendissent qui portabant arcam Domini sex passus, immolabat bovem et arietem. 14. Et David saltabat totis viribus ante Dominum; porro David erat accinctus ephod lineo. 15. Et David et omnis domus Israel ducebant arcam testamenti Domini in jubilo et clangore buccinæ. 16. Cumque intrasset arca Domini in civitatem David, Michol filia Saul prospiciens per fenestram vidit regem David subsilientem, atque saltantem coram Domino, et despexit eum in corde suo. 17. Et introduxerunt arcam Domini, et imposuerunt eam in loco suo in medio tabernaculi quod tetenderat ei David; et obtulit David holocausta, et pacifica coram Domino. 18. Cumque complesset offerens holocausta et pacifica, benedixit populo in nomine Domini exercituum. 19. Et partitus est universæ multitudini Israel, tam viro quam mulieri, singulis collyridam panis unam, et assaturam bubulæ carnis unam, et similam frixam oleo; et abiit omnis populus, unusquisque in domum suam. 20. Reversusque est David, ut benediceret domui suæ; et egressa Michol filia Saul in occursum David, ait: Quam gloriosus fuit hodie rex Israel, discooperiens se ante ancillas servorum suorum, et nudatus est, quasi si nudetur unus de scurris. 21. Dixitque David ad Michol: Ante Dominum, qui elegit me potius quam patrem tuum, et quam omnem domum ejus, et præcepit mihi ut essem dux super populum Domini in Israel, 22. et Judam, vilior fiam plus quam factus sum; et ero humilis in oculis meis, et cum ancillis de quibus locuta es, gloriosior apparebo. 23. Igitur Michol filiæ Saul non est natus filius usque in diem mortis suæ.

2. Ut adducerent arcam Dei] ex Gabaa in Sion, tum ut David haberet arcam apud se, et coram ea Deum religiose coleret et invocaret; tum ut magis honoraretur arca et Deus in ea, utpote in urbe regia; tum ut evaderet maximas calamitates, quas Deus Israeli immiserat ob neglecte habitam arcam in Gabaa, ait Josephus, licet id neget Abulensis.

Super quam invocatum est nomen Domini exercituum.] Est Hebraismus, q. d. Quæ vocatur

arca Domini, qui dicebatur sedere super alas Cherubim, sive super propitiatorium, ita ut haberet arcam pro scabello pedum suorum; quia inde Angelus in assumpto corpore de nube pro Deo dabat oracula et responsa. Ita Abulens. Vatablus et alii.

3. Et imposuerunt arcam Dei super plaustrum novum.] Fuit error Davidis ex ignorantia, vel potius Levitarum peccatum; quia arca non debebat vehi plaustro, sed portari humeris sacerdotum vel Levitarum, ut patet Numer. 4. 15. et seq.

Tuleruntque eam de domo Abinadab qui erat in Gabaa.] *Gabaa* erat locus vel collis in urbe Cariathiarim: ibi enim erat domus Abinadab et arca, ut patet 1. Reg. 7. 1.

Minabant, agebant, ducebant plaustrum,] Oza et Ahio fratres, quod Abinadab pater eorum jam erat mortuus, ut ex hoc loco colligitur.

6. Venerunt ad aream Nachon.] Ita Hebr. Aquila, Angelom. et alii, licet Septuag. Romæ correcti habeant *Machor*, pro quo 1. Paral. 13. v. 9. legitur *Chidon*, quia ibidem scutum suum, quo hostes profligavit, Josue cap. 8. vers. 18. posuit, ait S. Hieron. in Tradit. sive quia Nachon erat nomen viri et heri areæ, qui alio nomine vocabatur *Chidon*.

Extendit Oza manum ad arcam Dei, et tenuit eam, quoniam calcitrabant boves.] Oza non erat sacerdos, ut vult Angelom. et Glossa; sed Levita, ut docet S. Hieron. Epist. ad Sabinianum, S. Gregor. 5. Moral. cap. 10. Auctor Mirabilium S. Scripturæ lib. 2. cap. 12. Josephus, Serarius et alii, idque satis liquet ex 1. Paral. 26. 15. Quare mirum est D. Soto in 4. dist. 13. q. 3. cui favet Sanchez, asserere Ozam non fuisse Levitam, sed laicum.

Calcitrabant boves,] id est, calcitrando videbantur dejecturi arcam in terram; Septuag.: *Circumflectebat eam vitulus;* Chald. *Propulerant eam boves.* Vatablus: *Declinabant eam.* R. Kimchi ex R. Jona censet boves ob sanctimoniam arcæ viribus destitutos cœpisse deficere et fatiscere, ut membra et juncturæ eorum viderentur luxari, dissolvi et dividi, eo quod non boves, sed Levitæ deberent humeris suis gestare arcam. Verum 1. Paral. 3. 9. alia causa datur, cum dicitur: *Bos quippe lasciviens paululum inclinaverat eam.*

7. Iratusque est indignatione (id est, vehementer iratus et indignatus est) Dominus, et percussit eum super temeritate.] Quæres quare à Deo occisus sit Oza, cum arcam labantem sustentaret, quod erat officium religiosum? R. Salomon respondet eum percussum ob peccatum Davidis, qui arcam plaustro imposuerat. Sed hoc est improbabile. Rursum Theodoretus ait eum occisum ob prævium aliquod peccatum nobis ignotum et occultum, præsertim quod in eo existens ausus sit tangere arcam, ait Auctor Mirabil. S. Scriptur. lib. 2. cap. 12.

Verum alii certum peccatum assignant; sed varii varium: primo, S. Hieron. epist. 48. hoc dat, quod Oza arcam humeris non portarit, sed plaustro vexerit. Addunt alii quod id fecerit prava Philisthæorum imitatione, de quo lib. 1. cap. 6 et 7. Ita Theod. Procop. Lyranus; secundo, alii apud Abulensem, quod ipse arcam tangeret illo die, quo nocte præcedente cum uxore rem habuerat, ideoque immundus esset et irregularis; nam et Gentilium sacerdotes, dum sacrificabant, debebant esse casti, teste Macrob. lib. 1. Satur. 23; tertio, quod eam tangeret non examinata et expurgata prius conscientia, ait Pacianus in Parænesi; quarto, alii cum Abul. censent eum percussum ob irreverentiam, quod irreverenter tetigerit arcam, idque sine necessitate; levis enim erat boum calcitratio, nam ut dicitur 1. Paral. 13: *Bos, etc., paululum inclinaverat arcam.* Addunt, vel potius fingunt Rabbini, quod arca potius portaret quàm portaretur; quinto, alii, quod arcam tetigerit, cum non esset indutus Ephod et vestibus sacris; sexto et verius, quod Oza non erat sacerdos, sed levita; solis autem sacerdotibus licebat tangere arcam, ut diserte asserit Josephus, qui erat sacerdos, ideoque legis apprime peritus lib. 7. Antiq. cap. 4. ideoque clare exprimitur Num. cap. 4. vers. 15. et cap. 18. vers. 3. ubi jubentur sacerdotes arcam velo obvolvere, et vectes per angulos arcæ immittere, ne videlicet Levitæ arcam humeris portantes, eam contingerent, idque sub pœna mortis. Et hoc est quod dicitur: *Percussit eum super temeritate.* Ita Josephus et Ribera lib. 3. de Templo cap. 3. Addit Serarius Ozam tetigisse arcam nudam: licet enim ipsa obducta esset velis, tamen vela hæc non erant colligata, sed ita superposita, ut huc illuc vento aut plaustri agitatione agitarentur et ventilarentur. Cum ergo boves calcitrarent, inclinarunt in unam partem velamina, sicque accurrens Oza per imprudentiam et incautum zelum nudam arcæ partem tetigit. Ad hoc enim debuissent evocari et adhiberi sacerdotes, qui videntur non affuisse, quia nulli hîc nominantur; idque satis insinuat David 1. Paralip. 15. v. 13. unde Angelom. et Glossa aiunt eum præsumptuose et incaute tetigisse arcam. Salvianus lib. 6. de Providentia: *Oza*, inquit, *ille Levites Dei, ipso in officio inofficiosus fuit, qui injussa præsumpsit.*

Porro Angelom. Abulensis, Dion. et alii censent Ozam illa temporali morte castigatum, æternam evasisse. Denique locus iste vocatus est *Percussio Ozæ* ut sequitur, vel *divisio Ozæ* ut dicitur 1. Paral. 13. vers. 11. *Divisio*, qua scilicet Deus divisit animam Ozæ à corpore, ac Ozam ab hominibus et hujus seculi vita; non autem quod ejus brachium aruerit, et ab humeris, quibus arcam ferre debuerat, sit divisum, ut aiunt Rabbini nonnulli; Auctor Mirabil. S. Script. eum suffocatum asserit.

Allegor. hinc disce quanta puritate et reverentia accedendum sit ad S. Eucharistiam, in qua non est manna terrestre, quod erat in arca, sed cœleste et divinum, imo ipse Christus Deus et homo. Audi S. Pacian. in Parænes.: *Vos appello qui criminibus admissis pœnitentiam recusatis, vos, inquam, post impudentiam timidos, post peccata verecundos, qui cum mala conscientia Dei sancta contingitis, et altare Domini non timetis, qui ad manus sacerdotis in conspectu Angelorum sub fiducia innocentiæ acceditis, etc., tanta infuit cura divinæ providentiæ, ut audaces manus, nec ob auxilium sustineret.* Sic et Angel.

Tropolog. varia hinc documenta eliciunt Patres: primo, S. Dionys. Areop. epist. 8. laicos non debere se miscere rebus sacris; secundo, non esse tangendas virgines, quæ sunt arca spiritalis Christi. Audi S. Hier. epist. 22. ad Eustochium de custodia virgin.: *Obtestor te coram Deo et Christo Jesu, et electis Angelis ejus, ne vasa templi Domini, quæ solis sacerdotibus vi-*

dere concessum est, facile in publicum proferas; ne sacrarium Dei quisquam profanus aspiciat. Oza arcam, quam non licebat tangere, attingens, subita morte prostratus est; neque enim vas aureum et argenteum tam carum Deo fuit, quàm templum corporis virginalis. Præcessit umbra, nunc veritas est. Idem epist. 48. ad Sabinianum sollicitatorem virginis: *Oza Levites*, ait, *arcam Domini quam portare ipse debuerat quasi ruentem sustentare voluit, et percussus est; quid de te futurum putas, qui stantem arcam Domini præcipitare conatus es?* tertio, sacra vasa temere non esse tangenda. Ita S. Ephrem tract. de Sacerdotio tom. 1: quarto, superiorum et sanctorum facta, licet nonnihil à recto declinare videantur, non esse à subditis aliisque judicanda. Audi S. Gregor. lib. 5. Moral. cap. 10: *Quid est*, inquit, *mens justi, nisi arca testamenti? Quæ gestata à bobus calcitrantibus inclinatur: quia nonnunquam etiam qui bene præest, dum subjectorum populorum confusione concutitur, ad dispensationis condescensionem ex sola dilectione permovetur. Sed in hoc quod dispensatorie agitur, inclinatio ipsa fortitudinis casus putatur imperitis. Unde et nonnulli subditi contra hanc manum reprehensionis mittunt, sed à vita protinus ipsa sua temeritate deficiunt. Levites ergo quasi adjuvans manum extendit, sed delinquens vitam perdidit; quia dum infirmi quique fortium facta corripiunt, ipsi à viventium sorte reprobantur.* Deinde sanctis idipsum applicans: *Quid est*, inquit, *justum de sua condescensione velle corrigere, nisi inclinatam arcam superba reprehensionis manu relevare? Quid est justum de incognita locutione reprehendere, nisi motum ejus fortitudinis, errorum lapsum putare? Sed perdit vitam, qui arcam Dei tumide sublevat; quia nequaquam, qui sanctorum corrigere recta præsumeret, nisi de se prius meliora sensisset. Unde recte et Levites idem Oza dicitur, quod videlicet robustus Domini interpretatur; quia præsumptores, quique nisi audaci mente robustos se in Domino crederent, nequaquam meliorum facta vel dicta velut infirma judicarent.*

Symbolice, arca testamenti est S. Scriptura quam reverenter tangere, id est, legere et audire tenemur; et consequenter arca est anima viri in ea eruditi et sancti. Unde S. Antonius de Padua, ob insignem citationem et explicationem S. Script. in prædicando, à Pontifice vocatus fuit *arca testamenti.* Sic et Gennadius in Catalogo Honorati, Episcopi Massiliensis, os vocat *armarium Scripturarum.* Et Cassianus collat. 14. capite 10: *Continua*, inquit, *meditatio Scripturarum mentem facit arcam testamenti.* Et sanctus Hieron. in fine cap. 2. ad Ephes.: *Condatur*, ait, *in nobis arca testamenti, custos legis Domini, et Cherubim scientiæ multitudo, et interiora pectoris nostri in novum vocabulum transeant, dicamurque debir, id est oraculum, sive* λαλητηριον, *id est locutorium.*

Denique arca testamenti est B. Virgo, quæ Christum novi fœderis et testamenti auctorem utero suo complexa mundo peperit: qui hanc irreverenter tangit, utique percutietur à Deo. Sic Nestorius negans illam esse Deiparam percussus fuit, cum lingua ejus blasphema à vermibus erosa computruit. Sic Constantinus Copronymus illam comparans bursæ, quæ exempto auro non nisi vilis est bursa, carbunculo ictus vociferabatur vivum se inexstinguibili igni traditum esse propter Mariam Deiparam, jubens exinde eam honorari ac celebrari ut Deiparam, ait Glycas ex Cedreno. Vide Paulum Diaconum lib. 21. et Zonaram lib. 3. Sic Cajanus mimus, blasphemans B. Virginem, ab eadem in somnis correptus, cum se non corrigeret, manibus et pedibus mane se truncatum reperit, uti refert Joannes Moschus in Prato spirit. cap. 4.

10. Divertit eam in domum Obededom Gethæi.] Erat hæc domus vel in ipsa urbe Jerusalem, vel in loco urbi vicino, ut ait Josephus, qui et addit Obededom initio fuisse pauperem, sed justum; ac Levitam, idque liquet ex 1. Paral. 16. vers. 3. et cap. 16. vers. 15. Dices: Quomodo ergo vocatur hìc *Gethæus*, id est Philisthæus, hoc est, ut Theodor. et Procop. *Allophylus*, id est, alienigena? Resp. gente erat Judæus, sed domo fuit Gethæus, quod in Geth natus sit vel habitarit, sicut Elimelech Judæus habitavit in Moab, Ruth 1. Ita Serarius. Porro *Obededom* hebr. idem est quod *serviens, colens vel operans rubrum*, ait Pagnin. in nom. Hebr. idque apposite, ut rubea et ardens ejus devotio, pietas et charitas denotetur.

Mystice, *Geth* hebr. idem est quod *torcular*, quod significat crucem, in qua Christus vitis vera, ait Eucher. calcari et exprimi dignata est, à qua cunctus gentium populus merito Gethæus appellari potest, cum dicit: *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi;* arca Dei ergo, ipseque Deus requiescit in anima Gethæi, id est, fidelis qui amat crucem et mortificationem.

11. Et benedixit Dominus Obededom, et omnem domum ejus,] id est prosperavit, et magnis opibus rerumque copia subito eum cumulavit. Ita Josephus. Tradunt Hebræi apud S. Hieron. omnes ejus uxores, ancillas et nurus peperisse masculos, animalia vero gemellos.

12. Adduxit (illectus benedictione et felicitate, quam ab arca perceperat Obededom) arcam Dei de domo Obededom in civitatem David,] in Sion, hæc enim à Davide in urbem exstructa, dicta est civitas David, sicut à Romulo condita dictaque est Roma, à Nino Ninive, ab Alexandro Magno Alexandria, ab Antiocho Antiochia, à Seleuco Seleucia, à Ptolemæo Ptolemais, à Constantino Constantinopolis.

Et erant cum David septem chori] musicorum, qui describuntur 1. Paral. 15. scilicet primus, vers. 17; secundus, vers. 18; tertius, vers. 19; quartus, vers. 20; quintus, vers. 21; sextus, vers. 22; septimus, vers. 24; ubi *janitores* vocantur Levitæ illi qui arcam antecedebant et sequebantur, ut turbam submoverent, et Levitis arcæ bajulis iter panderent, item ii qui postea in Sion ostiis tabernaculi et templi in quo erat arca, præficiendi erant.

Et victima vituli.] Addunt Septuag. *et agni*, Hæc verba desunt in Hebr. et Chald. Est enallage numeri: *Victima vituli*, id est, victimæ vitulorum; erant enim plures, ut patet ex sequenti.

13. Cumque transcendissent qui portabant arcam sex passus, immolabat bovem et arietem.] Ecce hìc monitu sacerdotum, qui jam erant præsentes, arca non fuit vecta plaustro, ut factum erat per errorem vers. 3. sed portata humeris Levitarum, puta Caathitarum, uti Deus jusserat Numer. 4. 15.

Immolabat,] in gratiarum actionem sospitatis omnium, quod nemo à Deo perculeretur, uti percussus fuerat Oza, atque in supplicem precem, ut Deus continuaret istam suam erga arcam, presbyteros et comites protectionem et clementiam. Unde 1. Paral. 15. 26. dicitur: *Cumque adjuvisset eum Deus ad ambulandum, immolarunt septem tauros et septem arietes*, videlicet per singulos Levitarum psallentium choros unum taurum et unum arietem. Erant enim septem chori. Quatuordecim ergo victimas obtulerunt, ideoque plura altaria erexerunt, in quibus simul omnes immolarentur, cremato duntaxat adipe, quod ex lege fiebat in hostiis pacificis, quales hæ erant; alioqui enim in tot victimis mactandis, excoriandis, secandis, cremandis nimis longa fuisset tantæ processionis mora. Ita Abulens. Denique Serarius censet ad singulos sex passus has victimas fuisse iteratas. Verum nil tale habet Script. ac sic processio hæc per totum diem, imo per plures dies durare debuisset; magna enim erat distantia à domo Obededom usque ad arcem Sion.

Porro loco citato Paralip. fusius describitur pompa et jubilus hujus processionis et translationis arcæ. Lege illum: hìc tantum obscura quædam, quæ ibi dicuntúr, explicabo. Ibidem ergo vers. 20. dicitur de Levitis: *In nablis arcana cantabant;* quod Abulens. et alii accipiunt sic, q. d. Cantabant arcana mysteria, ideoque voce submissa, ac verbis involutis et obscuris. Germanius noster Sanchez per *arcana* accipit Psalmos, quorum titulus est עלמות *alamoth*, id est, arcana et occulta, quales sunt 9 et 45, qui ita apte solemni huic arcæ translationi congruunt, ut tunc à Davide compositi videantur; unde pro *arcana* in lib. Paral. Hebr. pariter est *alamoth*.

Rursum vers. 21. dicitur: *In citharis pro octava canebant epinicium*, id est, carmen triumphale pro victoriis de Philisthæis à Davide adeptis. Tale carmen sunt Psalmi, qui inscribuntur *victori*, scilicet Deo et Davidi dicatum, quales sunt Psalmi 6 et 11. Horum enim tituli ex Sept. sunt: *In finem pro octava*, ubi Hebr. est למנצח *lamnatseach*, id est, *victori* vel *vincenti*, ut vertit S. Hier. et alii; sed de his plura in Psalmis. Videntur ergo tunc Psalmos jam dictos quasi epinicium cecinisse Deo pro Davidis victoriis. Mox versu 22. dicitur: *Chononias autem princeps Levitarum prophetiæ præerat; prophetiæ*, id est melodiæ; unde explicans subdit: *Ad præcinendum melodiam;* nam prophetare sæpe idem est quod laudare et jubilare Deo. Sic enim Samuel et Saul dicuntur prophetasse lib. 1. c. 19. 24. Cogita quantus fuerat hìc tot instrumentorum et cantorum concentus et harmonia. Inde vers. 26. dicitur: *Cumque adjuvisset Deus Levitas, qui portabant arcam fœderis Domini, immolabantur septem tauri et arietes.* Hebræi τὸ *adjuvisset*, sic explicant, q. d. Deus elevavit arcam super humeros Levitarum, ut illi nullum ejus sentirent onus, sed arca seipsam portare et movere videretur. Verum dico Deum adjuvisse Levitas in gestatione arcæ, quia arca tabulis Decalogi lapideis in se inclusis, æque ac auro quo tegebatur, erat gravis et ponderosa, ac ascensus in montem Sion erat arduus et difficilis: Deus ergo animavit et roboravit Levitas, ut hilariter et fortiter arcam in ipsam Sionis arcem sursum deferrent. Ita Abulensis, Salianus, Sanchez et alii. Redeamus jam ad nostrum textum et versum.

Et arietem.] Hebr. est מריא *meri* quod æque ac בריא *bari* significat animal pingue et saginatum, sive bos, sive ovis sit; hìc nequit esse bos, quia is præcessit: igitur est ovis; unde Septuag. hìc et alibi sæpe vertunt, *agnum*, qui est aries junior.

14. Et David saltabat totis viribus.] Nonnulli codices addunt: *Et David percutiebat in organis armigatis*, id est, ad armos sive humeros ligatis, q. d. In organis portatilibus: quia enim David simul saltabat, et simul organa pulsabat, debebant illa, utpote gravia, ex humero suspendi, ne saltum vel pulsum impediret. Verum hæc verba delenda sunt cum Hebr. Chald. Septuag. Roman. Raban. manuscriptis et aliis passim. Videtur τὸ *armigatis* irrepsisse ex Septuag. qui habent in organis ἡρμοσμένοις, id est, concinnis et concinne modulantibus.

Saltabat (Vatabl. *tripudiabat*) totis viribus (Hebr. et Chald. *in omni fortitudine*) ante Dominum,] id est, ante arcam Domini. Quid fecisset David, si veram Dei arcam, puta S. Eucharistiam, ipsumque in ea Christum Dominum conspexisset? Et quid facere convenit Christianos, cum eamdem in templis consecrari, et per plateas solemniter circumduci conspiciunt? Si David tanta pompa concrepantibus tot musicis instrumentis, concinentibus tot Levitarum choris cum tot victimis totiusque populi concursu et plausu circumtulit arcam, quid nos facere convenit, cum ipse Christus in Eucharistia circumfertur?

Nota et imitare hìc insignem Davidis humilitatem, æque ac devotionis fervorem quo meruit fieri pater Christi; quia in arca typica mentis oculis prospiciebat et honorabat Christum antitypum ex se nasciturum. Ita Eucherius: *Hic*, inquit, *humilitas approbata, superbia damnata et temeritas vindicata monstratur; quia et ipse David coram arca Domini humiliter saltando non erubuit, mox promissionem filii Dei ex sua stirpe nascituri suscipere promeruit; et conjux quæ eamdem illius humilitatem despexit, ejus semine fecundari non merita, perpetuæ sterilitatis pœnam luit.*

Porro S. Ambros. lib. 1. Apolog. Davidis c. 6: *Docuit*, ait, David *contuitum regalis potentiæ non habendum, ubi religione exhibetur officium. Honestum est enim pro religione facere, etsi incongruum sit potestati.* Idem, lib. 4. Epist. 30. ad Sabinum, causam litteralem hujus saltus dat, dicens: *Ludebat enim Domino puer suus, et ideo amplius placuit; quia ita se humiliavit Deo, ut regale post haberet fastigium, et ultimum exhiberet Deo quasi servulus ministerium.* Idem S. Ambr. serm. 25. de sanctis causam hujus saltus sublimem, sed mysticam assignat: *Elatus gaudio*, inquit, *in saltationem prorupit. Prævidebat enim in spiritu Mariam de germine suo Christi thalamo sociandam. Unde ait: Et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo. Ideo ipse præ cæteris prophetiarum auctoribus plus cantavit, quia lætior cunctis per hæc gaudia suos posteros conjugabat; et ad propria vota solito dulcius invitans, docuit nos quid in ipsis nuptiis facere deberemus, cum ille ante nuptias tanta exultatione saltaverit ante arcam. Ergo saltavit Propheta David ante arcam. Arcam autem quid nisi sanctam Mariam dixerimus? Siquidem arca intrinsecus portabat testa-*

menti tabulas, Maria autem ipsius testamenti gestabat hæredem. Illa intra semet legem, hæc Evangelium retinebat. Illa Dei vocem habebat, hæc verbum. Verumtamen arca intus forisque auri nitore radiabat, sed et sancta Maria intus forisque virginitatis splendore fulgebat. Illa terreno ornabatur auro, ista cœlesti. Audi S. Greg. l. 27. moral. c. 27. (cujus dicta ad verbum more suo transcripserunt. Angel. et Eucher. :) *Intueri libet quanta virtutum munera David perceperat, atque in his omnibus quàm forti se humilitate servabat. Quem enim non extolleret ora leonum frangere, ursorum brachia dissipare, despectis prioribus fratribus eligi, reprobato rege ad regni gubernacula ungi, timendum cunctis uno lapide Goliam sternere, à rege proposita exstinctis Allophylis numerosa præputia reportare, promissum tandem regnum percipere, cunctumque Israeliticum populum sine ulla contradictione possidere. Et tamen cum arcam Dei in Jerusalem revocat, quasi oblitus prælatum se omnibus admixtus populis ante arcam saltat. Et quia coram arca saltare, ut creditur, vulgi mos fuerat, Rex se in divino obsequio per saltum rotat.* Et non ita multis interjectis subjicit : *Ego David plus saltantem stupeo, quam pugnantem. Pugnando quippe hostes subdidit, saltando autem coram Domino semetipsum vicit.*

Porro saltus hic Davidis fuit militaris, quasi militis pro arca Dei pugnantis, exultantis et triumphantis. Davidem imitati sunt Salii Romani, qui erant Sacerdotes Martis, sic dicti, quod in portandis ancilibus saltare solerent; saltus enim militem denotat vegetum, expeditum et animosum. Unde Ovidius, libro. 3. Fastorum :

Jam dederint Saliis à saltu nomina dicta.

Hinc et à Virgil. 8. Æneid. *exultantes Salii* appellantur. Audi Livium, lib. 1. *Numa item Salios duodecim Marti gradivo legit, tunicæque pictæ insigne dedit, et super tunicam æneum pectori tegumen, cœlestiaque arma (quæ ancilia nuncupantur) ferre ac per urbem ire canentes carmina cum tripudiis solemnique saltatu jussit.*

Denique noster Serarius hîc : Qui hodie, ait, ad nos veniunt ex Syria, testantur Christianos, qui degunt in illis regionibus, die Resurrectionis Domini, nec non aliis celebribus festis, venire in templum cum lyris et citharis, et Psalmos inter se cantare, ac una saltare, sobrie tamen et modeste; saltare illos aiunt seorsim viros, et seorsim mulieres. Sic in Hispania et India pueri ante Ven. Sacramentum saltando choros et choreas sacras agunt.

Anagogice, S. Ambros. Pigri desidia torpent, fervidi exiliunt ad multa et magna virtutum opera, ut per ea in cœlum transiliant. *Hæc gloriosa*, ait S. Ambros. lib. 4. epist. 30. ad Sabinum, *sapientis saltatio quam saltavit David, et ideo usque ad sedem Christi sublimitate spiritualis saltationis ascendit, ut videret atque audiret dicentem Dominum Domino suo : Sede à dextris meis.* Idem S. Ambros. lib 2. de Pœnitentia c. 6. (tomo 3.) *Totum decet*, inquit, *quidquid defertur religioni, ut nullum obsequium quod proficiat ad cultum et observantiam Christi erubescamus. Non ergo illa deliciarum comes, atque luxuriæ prædicatur saltatio; sed qua unusquisque corpus attollat impigrum, nec humi pigra jacere membra, vel tardis sinat torpere vestigiis. Saltabat spiritualiter Paulus, cum se pro nobis extenderet, et posteriora obliviscens, priora appetens, contenderet ad bravium Christi. Tu quoque, cum ad Baptismum venis, manus elevare; pedes quibus ad æterna conscendas, velociores habere moneris. Hæc saltatio fidei socia, gratiæ comes. Hoc est ergo mysterium : Cantavimus vobis, novi utique canticum Testamenti, et non saltastis, hoc est, non elevastis animum ad spiritalem gratiam*, Lucæ 7. Idem Ambrosius, lib. 6. in Lucam, c. 7. docet hanc Davidis saltationem non fuisse lascivam, scenicam vel histrionicam, sed honestam, modestam et piam. *Est honesta*, ait, *saltatio qua tripudiat animus, et bonis corpus operibus elevatur.*

PORRO DAVID ERAT ACCINCTUS EPHOD LINEO,] sive *byssino*, ut dicitur, 1. Paralip. 15. 27. byssus enim fit ex lino candidissimo et subtilissimo. Nam Ephod polymitum vestis erat solius Pontificis, Exodi 28. 30. Sacerdotes vero et Levitæ vestiebantur Ephod lineo, à quo hoc Davidis, utpote laici, ephod erat diversum.

15. DUCEBANT ARCAM TESTAMENTI DOMINI IN JUBILO, ET IN CLANGORE BUCCINÆ.] Addit Josephus, lib. 8. c. 2. atque : *Ascenduntque illò cum victimis, tam rex quàm universus populus ac Levitæ, libaminibus et multo hostiarum sanguine viam perfundentes, et infinitam vim odoramentorum adolentes, ut circumquaque totus aer suavitate repletus etiam longe remotis sentiretur.* Additque *divino auxilio ita roboratos omnes in hac supplicatione, ut nemo lassesceret, ex quo constans esset omnium opinio, adventare Deum ad inhabitandum recens exstructum ac dicatum sibi locum; nam neque hymnos canentibus, neque choreas ducentibus lassitudo est oborta, dum ad templum pervenirent.*

Allegorice, arca significabat Ecclesiam novi Testamenti militantem, quam Christus in Sione instituit, ad eamque gentes omnes per Apostolos adduxit, et Judæos in fine mundi adducet. Audi Eucherium : *David arcam in civitatem David inducit; quia Dominus, Henoch et Elia prædicantibus, convertet corda patrum in filios. Boves et arietes immolans, hoc est, eos qui arcam Domini triturant, et ovium ejus ducatum gerunt, martyrii sanguine coronans, et ipse quoque suæ incarnationis et passionis exemplum eatenus Judæis non creditum palam manifestans. Hoc enim significat, quod et ipse David accinctus erat Ephod lineo, quod de terra procreatum multiplici labore, ad candorem vestis pervenit, sicque veritatem humanæ carnis inter flagella triumphantis ostendit.*

Anagogice, arca significabat Ecclesiam Beatorum triumphantem, quam Christus in Sionem cœlestem cum triumpho deduxit, præsertim cum ipse in illud gloriose cum omnibus sanctis Patriarchis et Prophetis quadragesimo die post resurrectionem ascendit. Imo arca Testamenti repræsentabat Christi humanitatem gloriosam, in qua quasi arca continebatur et abscondebatur ejus divinitas. Rursum, arca significabat B. Virginem quam verus David, id est, Christus, cum jubilo Angelorum omnium Sanctorum in cœlum deduxit et assumpsit.

17. ET IMPOSUERUNT EAM IN LOCO SUO IN MEDIO TABERNACULI, QUOD TETENDERAT EI DAVID.] Hoc tabernaculum Davidis novum erat, et diversum ab eo quod fabricarat Moyses, Exodi 25. Hoc enim Mosaicum erat in Gabaon. Fuit ergo à Davide erectum in Sion, ut in eo arcam honorifice collocaret, simulque ante illud erexit altare holocaustorum, in quo victimas immolaret ;

nam altare à Moyse fabricatum cum tabernaculo mansit in Gabaon, indeque postea à Salomone translatum est in templum à se erectum, ut patet 1. Paralip. 16. v. 36 et 40.

Et obtulit David holocausta et pacifica coram Domino,] puta coram arca Domini. Porro David tunc dictavit et cani curavit psalmum 28 : *Afferte Domino, filii Dei, afferte Domino filios arietum*, ut patet ex titulo psalmi qui est : *In consummatione tabernaculi.* Tunc pariter constituit Levitas, qui coram arca canerent psalmum: *Confitemini Domino, et invocate nomen ejus*, qui recensetur 1. Paralip. 16. 8. ac conflatus est ex psalmo 104 et 95. ac insuper alios psalmos.

18. Benedixit populo,] puta bene precatus est populo. Verisimile est Abiathar Pontificem in tanta solemnitate pariter benedixisse populo, dicendo : *Benedicat tibi Dominus et custodiat te. Ostendat Dominus faciem suam tibi, et misereatur tuî. Convertat Dominus vultum suum ad te, et det tibi pacem*, uti præscripserat Deus, Num. 6. 23.

19. Et partitus est, etc., singulis collyridam panis unam.] *Collyrida* erat torta panis vel placentæ, cui dulcearia erant mista ad gustus delicias. Audi Rhodiginum, lib. 9. Antiq. cap. 16. *Collyra dicta minuti panes, qui dari pueris consuevere. Alicubi tamen collyria dicuntur talangia; unde et* κολλυρίζειν *verbum, quo in sartagine talangiorum percoctio significatur.*

Et assaturam bubulæ (id est bovinæ; male ergo in Regiis legitur *bubalæ;* non enim de bubalis, sed de bobus hîc est sermo) carnis unam.] Sic et Septuaginta hîc æque ac 1. Paralip. 10. 3. Hebr est אשפר *espar*, quod compositum ex אש *es*, id est, igne (q. d. Assum igne) et פר *par*, id est juvencus; vel, ut Marinus in Lexico, conflatum ex אחד *echad*, id est una, ששה *scissa*, id est sex, et פר *par*, id est juvencus, q. d. una ex sex partibus juvenci; Pagninus vertit : *frustum carnis pulchrum.*

Et similam frixam oleo.] Hebr. אשישה *asisa*, quod Vatablus, Pagninus, Arias, et alii Hebraizantes vertunt : *lagenam vini.* Hanc enim David pro potu eis dedit cum cibo. Verum Noster hîc æque ac Septuaginta, tam hîc, quàm 1. Paralip. 16. v. 3. constanter vertunt : *similam frixam oleo*, quibus utpote priscis et Hebraicæ linguæ peritissimis, magis credendum est, quàm recentioribus conjectantibus. Vide dicta Cantic. 2. 5. et Osee 3. 1. Potum eis ergo non dedit David, sed sivit ut quisque eum domi ad libitum sumeret, vel si dedit, is hîc non exprimitur.

20. Reversusque est David ut benediceret domui suæ,] ut sicut populo bene precatus fuerat, ita bene precaretur suis quoque domesticis qui custodiæ causa in arce remanserant. Rursum, *ut benediceret*, id est, benefaceret largiendo ipsis eadem vel plura munera quæ largitus fuerat singulis è populo ob celebritatem et lætitiam translatæ arcæ. Ita Serarius, Cajetanus, Abulensis et alii.

Et nudatus est quasi si nudetur unus de scurris.] *Nudatus*, non quod David omnino esset nudus; hoc enim indecens et turpe fuisset, sed quod deposuisset extimam vestem regalem ut indueret ephod; perinde ac si hodie rex deposito paludamento vestitus thorace, et caligis duntaxat desuper indueret superhumeralem amictum lineum, itaque in processione vel sacrificio Missæ appareret, ac cum cantoribus superpelliceo vestitis caneret. Ita Cajetanus. Michol erat filia regis Saulis, et uxor regis Davidis; unde indignum putabat regia sua et Davidis majestate, quod ipse saltaret ante arcam. *Nesciebat ipsa*, ait Theodoretus et Procopius, *divini amoris stimulos ; qui magnos etiam ad parva excitant.*

Allegorice Angelomus : David transferens arcam, à Michol irrisus est. *Sic Dominus Jesus Christus*, inquit, *cum testamentum Dei in Ecclesiam suam transferre voluit, hoc est, ex veteri Testamento Evangelica præcepta; velut qui nova conderet, à plebe Judaica comprehensus, atque in cruce suspensus, ludibrium eis fuit. In qua cruce velut nudus eis apparuit, dum potentiam divinitatis suæ illis abscondens, infirmitatem tantum carnis ostendit.*

22. Et ludam et vilior fiam (S. Ambrosius, lib. 1. Apol. Davidis, cap. 6. legit : *Ero nugax ante oculos tuos*) plus quam factus sum; et ero humilis in oculis meis et cum ancillis de quibus locuta es, gloriosior apparebo;] vera enim gloria est humilitas, quæ Davidem et sanctos gloriosos effecit, dum per heroicam demissionis virtutem se inferioribus associant et quasi æquant, cum eisque abjecta et in speciem vilia obeunt ministeria ad Dei honorem et cultum. Audi S. Gregorium (cujus verba transcribunt Eucherius et Angelomus) lib. 27. Moral. cap. ult. ubi Davidis sensa sic explicat : *Vilescere coram hominibus appeto, quia servare me coram Domino ingenuum per humilitatem quæro. Sunt vero nonnulli, qui de semetipsis humilia sentiunt, quia in honoribus positi nil se esse nisi pulverem favillamque perpendunt; sed tamen coram hominibus despecti apparere refugiunt, et contra hoc quod de se interius cogitant, quasi rigida exterius venustate palliantur. Et sunt nonnulli qui viles videri ab hominibus appetunt, atque omne quod sunt, dejectos se exhibendo, contemnunt ; sed tamen apud se introrsus quasi ex ipso merito, ostensæ vilitatis intumescunt, et tanto magis in corde elati sunt, quanto amplius in specie elationem premunt. Quæ utraque unius elationis bella, magna David circumspectione deprehendit, mira virtute superavit.* Probat idipsum dum subjicit : *Quia enim de semetipso intus humilia sentiens honorem exterius non quærit, insinuat dicens : Ludam et vilior fiam. Et quia per hoc quod vilem se exterius præbuit, nequaquam interius intumescit, adjungit : Eroque humilis in oculis meis; ac si dicat : Qualem me exterius despiciens exhibeo, talem me et interius attendo. Quid ergo acturi sunt quos doctrina elevat, si David ex carne sua venturum Redemptorem noverat, ejusque gaudia prophetando nuntiabat, et tamen in semetipso cervicem cordis valida discretionis calce deprimebat, dicens : Eroque humilis in oculis meis.*

Tropolog. S. Bernardus, epist. 87. ad Ogerium : *Ludam*, inquit, *ut illudar. Bonus ludus quo Michol irascitur et Deus delectatur. Bonus ludus, qui hominibus quidem ridiculum, sed Angelis pulcherrimum spectaculum præbet. Bonus, inquam, ludus quo efficimur opprobrium abundantibus et despectio superbis. Nam revera quid aliud secularibus, quàm ludere videmur, cum quod ipsi appetant in hoc seculo, nos per contrarium fugimus ; et quod ipsi fugiunt, nos appetimus.* Et nonnullis interjectis : *Non est hic ludus puerilis; non est de theatro, qui femineis fœdisque anfractibus*

provocet libidinem, actus sordidos repræsentet. Sed est ludus jucundus, honestus, gravis, spectabilis, qui cœlestium spectatorum delectare possit aspectus. Hoc casto et religioso ludo ludebat, qui dicebat : Spectaculum facti sumus Angelis et hominibus. Hoc ludo et nos interim ludamus ut illudamur, confundamur, humiliemur, donec veniat, qui potentes deponit et exaltat humiles, qui nos lætificet, glorificet, in æternum exaltet.

23. IGITUR MICHOL FILIÆ SAUL NON EST NATUS FILIUS USQUE IN DIEM MORTIS SUÆ.] Michol, ait S. Ambrosius, lib. 4. epist. 30. ad Sabinum, *sterilitatis damnata non edidit sobolem regiam ne superbos crearet* sibi similes, utpote superba. Communiter docent interpretes Michol nec ex Davide, nec ex Phalti, nec ex alio viro ullos procreasse liberos. Videtur Michol naturæ fuisse sterilis; nam per undecim annos nupta Davidi hucusque nullos ei dedit filios, quod sterilitatis vitium Deus illi hîc in pœnam irrisionis Davidis confirmavit. Addit Pineda, lib. 7. de Rebus Salomonis, cap. 4. Davidem deinceps ejus usu et copula maritali abstinuisse; sed hoc incertum est.

Dices : Cap. 21. v. 8. numerantur quinque filii Michol. Nugantur Rabbini, dicentes Michol tantum fuisse sterilem eo tempore quo irrisit Davidem. Verius Hebræi prisci apud S. Hieronymum et Abulensem respondent illos filios fuisse ex ipsius sorore Merob, sed ab ipsa adoptatos; Josephus vero non ex Davide, sed ex altero viro susceptos vult. Si enim, aiunt Theodoretus et Procopius, ex Davide et ipsa nati filii fuissent, facilius in reges postea fuissent ascripti, quia et patrem regem et matrem regis filiam habuissent. Sed prior Hebr. responsio est verior, ut patebit capite 21. 8.

Symbolice, Michol repræsentat Paganos, Judæos, Hæreticos, cæterosque impios qui Ecclesiæ fidem, cæremonias, piorumque hominum facta irrident et calumniantur. Ita Eucherius, Angelomus et S. Ambros. lib. 1. Apolog. Davidis c. 6. Unde *Michol* hebr. idem est quod *omnis aqua*, ait Eucherius; aqua autem symbolum est persecutionis et persequentium, qui ut aqua in vitia carnalia diffluunt, ideoque veros, pios et spirituales quasi sibi ex diametro adversos persequuntur.

Denique, sensus Michol fuit sensus Gentilium, qui indignum regum æque ac deorum majestate censebant canere, psallere, choros agere. Tritum est illud : *Jupiter non cantat, nec citharam pulsat.* Philippus rex filium suum Alexandrum Magnum reprehendit, eo quod cantasset. Nero quoque ob cantum male audivit, teste Suetonio. At contrarius fuit in divinis fidelium etiam magnatum zelus et usus. Ut alios taceam, ante centum annos Thomas Morus Angliæ Cancellarius et martyr Davidem imitatus est. Audi quid de eo scribat Thomas Stapletonius in ejus Vita cap. 6. pag. 87. *Sed et in ipsa sua Ecclesia sacerdoti canenti indutus superpelliceum concinebat. Quod cum etiam regni Cancellarius faceret, monitus à Duce Northfolciæ, qui aliquando superveniens eum sic cum superpelliceo in choro canentem deprehenderat, hunc ejus agendi morem Regi haud dubie displiciturum, ut nimis humilem, ac dignitati qua fungeretur minus congruum, respondit : Domino meo regi displicere non potest, quod ipsius Regis Domino obsequium impendo. Jam vero sacerdoti sacrificanti* (*supplens locum idiotæ*) *ad altare ministrabat; et interdum in supplicationibus de more publicis, sed parochiæ suæ, crucem sacerdoti præferebat, vulgaris clerici vel æditui officium facere nihil recusans, nihil detrectans, nihil erubescens, imo vehementer gaudens; quasique cum David tripudians ante arcam Domini et dicens : Vilior fiam plus quàm factus sum, et ero humilis in oculis meis.* Hucusque Stapleton.

CAPUT SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

DAVID DESTINAT FABRICARE TEMPLUM, IDQUE PROBAT NATHAN PROPHETA; SED ADMONITUS A DEO ID REVOCAT, ASSERITQUE NON DAVIDEM, SED FILIUM EJUS SALOMONEM TEMPLUM ÆDIFICATURUM. SECUNDO, DEUS DAVIDI V. 16. PROMITTIT POSTERITATEM CONTINUAM ET REGNUM PERPETUUM.

1. FACTUM est autem cum sedisset rex in domo sua, et Dominus dedisset ei
requiem undique ab universis inimicis suis, 2. dixit ad Nathan prophe-
tam : Videsne quod ego habitem in domo cedrina, et arca Dei posita sit
in medio pellium? 3. Dixitque Nathan ad regem : Omne quod est in corde
tuo, vade, fac, quia Dominus tecum est. 4. Factum est autem in illa
nocte; et ecce sermo Domini ad Nathan, dicens : 5. Vade, et loquere
ad servum meum David : Hæc dicit Dominus : Numquid tu ædificabis
mihi domum ad habitandum? 6. Neque enim habitavi in domo ex die illa qua eduxi filios Israel de
terra Ægypti usque in diem hanc; sed ambulabam in tabernaculo, et in tentorio. 7. Per
cuncta loca quæ transivi cum omnibus filiis Israel, numquid loquens locutus sum ad unam
de tribubus Israel, cui præcepi, ut pasceret populum meum Israel, dicens : Quare non ædificastis mihi domum cedrinam? 8. Et nunc hæc dices servo meo David : Hæc dicit Dominus

exercituum : Ego tuli te de pascuis sequentem greges, ut esses dux super populum meum Israel; 9. et fui tecum in omnibus ubicumque ambulasti, et interfeci universos inimicos tuos à facie tua; fecique tibi nomen grande, juxta nomen magnorum qui sunt in terra. 10. Et ponam locum populo meo Israel, et plantabo eum, et habitabit sub eo, et non turbabitur amplius; nec addent filii iniquitatis ut affligant eum sicut prius, 11. ex die qua constitui judices super populum meum Israel; et requiem dabo tibi ab omnibus inimicis tuis; prædicitque tibi Dominus, quod domum faciat tibi Dominus. 12. Cumque completi fuerint dies tui, et dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum post te, quod egredietur de utero tuo, et firmabo regnum ejus. 13. Ipse ædificabit domum nomini meo, et stabiliam thronum regni ejus usque in sempiternum. 14. Ego ero ei in patrem, et ipse erit mihi in filium : qui si inique aliquid gesserit, arguam eum in virga virorum, et in plagis filiorum hominum. 15. Misericordiam autem meam non auferam ab eo, sicut abstuli à Saul, quem amovi à facie mea. 16. Et fidelis erit domus tua, et regnum tuum usque in æternum ante faciem tuam, et thronus tuus erit firmus jugiter. 17. Secundum omnia verba hæc, et juxta universam visionem istam, sic locutus est Nathan ad David : 18. Ingressus est autem rex David et sedit coram Domino, et dixit : Quis ego sum, Domine Deus, et quæ domus mea, quia adduxisti me hucusque? 19. Sed et hoc parum visum est in conspectu tuo, Domine Deus, nisi loquereris etiam de domo servi tui in longinquum; ista est enim lex Adam, Domine Deus. 20. Quid ergo addere poterit adhuc David ut loquatur ad te? tu enim scis servum tuum, Domine Deus. 21. Propter verbum tuum, et secundum cor tuum fecisti omnia magnalia hæc, ita ut notum faceres servo tuo. 22. Idcirco magnificatus es, Domine Deus, quia non est similis tui, neque est Deus extra te, in omnibus quæ audivimus auribus nostris. 23. Quæ est autem, ut populus tuus Israel, gens in terra propter quam ivit Deus, ut redimeret eam sibi in populum, et poneret sibi nomen, faceretque eis magnalia et horribilia super terram, à facie populi tui, quem redemisti tibi ex Ægypto, gentem, et Deum ejus. 24. Firmasti enim tibi populum tuum Israel in populum sempiternum; et tu, Domine Deus, factus es eis in Deum. 25. Nunc ergo, Domine Deus, verbum quod locutus es super servum tuum, et super domum ejus, suscita in sempiternum, et fac sicut locutus es, 26. ut magnificetur nomen tuum usque in sempiternum, atque dicatur : Dominus exercituum, Deus super Israel. Et domus servi tui David erit stabilita coram Domino, 27. quia tu, Domine exercituum Deus Israel, revelasti aurem servi tui, dicens : Domum ædificabo tibi; propterea invenit servus tuus cor suum ut oraret te oratione hac. 28. Nunc ergo, Domine Deus, tu es Deus, et verba tua erunt vera; locutus es enim ad servum tuum bona hæc. 29. Incipe ergo et benedic domui servi tui, ut sit in sempiternum coram te, quia tu, Domine Deus, locutus es, et benedictione tua benedicetur domus servi tui in sempiternum.

Idem narratur et repetitur 1. Paralip. cap. 17. quod proinde totum huc pertinet.

2. Et arca Dei posita sit in medio pellium.] Tabernaculum enim in quo erat arca tegebatur pellibus arietum rubricatis et ianthinis instar papilionis, Exodi 26. 14. q. d. Hoc indignum videtur, volo ergo ædificare templum magnificum, ut in eo honorifice collocem arcam Dei. Porro David fabricam templi non tantum voluit, sed et vovit, ut patet psalmo 131. v. 2. et seq. Josephus asserit Davidem voluisse ex Dei præcepto; sed errat : nusquam enim Deus præcepit ei ut templum fabricaret, imo volentem inhibuit, ut patet v. 5. Voluit ergo, vovitque David hanc fabricam ex mero ardentique devotionis Deique cultus zelo, qui eum adegerat ut ante arcam coram toto populo totis viribus saltaret, indeque in dies crevit in eo hic zelus, præsertim quia præsente arca ipse majora Dei in se in dies experiebatur beneficia. Quare indignum judicabat ut ipse habitaret in domo cedrina, Deus vero Deique arca degeret in tabernaculo pelliceo et papilione.

Historiam hanc ita narrat Eupolemus apud Eusebium, lib. 9. Præpar. Evang. sub finem: *Cum vellet David templum ædificare Deo, rogavit Deum ut locum ei altaris ostenderet. Ibi ei Angelus apparuit stans super locum ubi altare statuerat Hierosolymis, jussitque ei templum non statuere, quod humano sanguine pollutus esset, multaque bella gessisset. Nomen vero illi fuit Dianathan, eique imperavit ut filio ædificationem permitteret, ipse vero, quæ ad apparatum pertinerent, adornaret.*

3. Dixitque Nathan ad regem : Omne quod est in corde tuo, vade, fac.] Nathan erat propheta Davidi familiaris, et à consiliis, teste S. Epiph. Isidoro et Dorotheo in Vitis Prophetarum; sed quia hîc Deum non consuluit, hinc nec à Deo fuit illustratus, sed erravit; errorem tamen illico admonitus à Deo correxit. Sic Prophetæ subinde loquuntur ex instinctu non Dei, sed judicii et spiritus proprii, imo propter usum prophetiæ putant se loqui ex spiritu Dei, cum loquantur ex suo; tumque errare possunt, et quandoque errant, uti docet Theodoretus hic, et S. Gregorius, homilia 1. in Ezechielem ac 2. Thomas, 2. 2. quæst. 171. art. 5. Causam dat

Angelomus dicens : *Quod omnipotens Deus ex magna pietatis dispensatione disponit, quia dum prophetiæ spiritum aliquando dat, et aliquando subtrahit, prophetantium mentes et elevat in celsitudine, et custodit in humilitate; ut accipientes spiritum, inveniant quid de Deo sint, et rursum prophetiæ spiritum non habentes, cognoscant quid de semetipsis sint.*

5. Numquid tu ædificabis mihi domum?] Volitum votumque Davidis de fabricando templo quoad rem probavit laudavitque Deus, ut religiosum et pium sanctumque, sed non quoad personam. Noluit enim illud à Davide fabricari, sed à Salomone. Causa assignatur 1. Paralip. 22. 8. scilicet quod David continuus in bellis multum effuderat sanguinis : quare indecens erat ut David tanto hominum sanguine cruentatis manibus fabricaret Deo purissimo, mansuetissimo, sanctissimo et clementissimo domum, sive templum. Idipsum ergo voluit fieri à Salomone, qui pace fruens fuit rex pacificus, ideoque typus Christi, qui venit in mundum totus mitis et benignus, ut Ecclesiam fidelium Deo exstrueret, eamque in pace gubernaret, juxta illud : *Factus est in pace locus ejus.* Ita Eucherius, Rupertus et Prosper de promis. par. 2. c. 27.

Tropologice significatur, ait ex S. Gregorio lib. 7. Moral. cap. 16. Angelomus, quod *qui vir sanguinum est, hoc est, qui adhuc carnalibus actibus incubat, templum Deo, sanctam scilicet Ecclesiam, per prædicationis officium construere non debet; seu etiam moraliter innuitur, quod mundus in se esse à vitiis debet, qui aliena curat corrigere; terrena non cogitet ut desideriis infimis non succumbat, quatenus tanto perspicacius aliis fugienda prævideat, quanto hæc ipse per scientiam et vitam verius declinat. Nequaquam pure maculam in membro considerat oculus, quem pulvis gravat; et superjectas sordes tergere non valent manus quæ luctum tenent.*

Simili modo Deus Geizæ duci Hungariæ, qui fuit pater S. Stephani primi Hungarorum regis, volenti ædificare templum idipsum per visionem inhibuit : *Habes* enim, inquit, *manus sanguine pollutas, sed filius tuus Stephanus id faciet, idemque in præmium primus Hungarorum rex coronabitur.* Idem confirmavit S. Stephanus Protomartyr apparens Geizæ, jubensque ut filio nomen suum imponeret, eumque ex se Stephanum vocaret. Hic fuit rex sanctus, qui Hungaros ad Christum convertit. Unde Pontifex Romanus coronam ei regiam mittens : *Ego*, inquit, *sum Apostolicus; Stephanus vero est Hungariæ Apostolus.* Ita habet Vita S. Stephani apud Surium ad diem 20 Augusti.

Anagogice, significatur Ecclesia triumphans in cœlo gloriose ædificanda à Christo pacifico, in summa omnium Beatorum pace et securitate, unione et concordia, æque ac puritate, innocentia et sanctitate.

7. Numquid loquens locutus sum, etc., quare non ædificastis mihi domum cedrinam?] Deus noluit ædificari templum à Josue, Gedeone, vel aliquo alio Judice, quia omnes versati in bellis multum sanguinis fuderunt, fuereque viri sanguinum. Ita Angelomus.

10. Et ponam locum populo meo Israel,] *locum*, scilicet stabilem et felicem; ut scilicet Israelitæ amplius non vagentur, non abducantur captivi, non miseram vitam agant, uti fecere hactenus vexati à Philisthæis, aliisque gentibus. Unde explicans subdit :

Et plantabo eum,] q. d. Instar plantæ et arboris radicatæ firmabo Israelem in Juda, ut in ea firmiter et feliciter conquiescat, ac opulenter et hilariter vivat.

Et habitabis sub eo,] id est, in eo, scilicet loco suo, quasi umbraculo, ut eo undequaque tectus, stabilis et securus permaneat.

11. Prædicitque tibi Dominus, quod domum faciat tibi Dominus,] *domum*, id est, prolem et familiam regiam; illa enim vocatur *domus* antonomastice. Cajetanus per *domum* accipit Messiam, sive Christum quasi hîc Deus promittat Davidi Christum ex se nasciturum. Hoc verum est, at in sensu non litterali, ut vult Abulensis, sed allegorico, quem tamen Deus hîc una cum litterali videtur revelasse et patefecisse Davidi, ut patebit ex sequentibus.

12. Cumque completi fuerint dies tui, etc., suscitabo semen tuum post te,] id est, suscitabo Salomonem ad regnum ut regnet post te; licet enim Salomon jussu Davidis viventis unctus sit in regem, non tamen plene regnavit Davide vivo, sed unctus est ad hoc ut post eum regnaret, eique mortuo in regno succederet.

13. Ipse ædificabit domum nomini meo,] Salomon scilicet, ut patet 2. Paralip. 28. 6. David tamen Salomoni dedit ideam perfectissimam à Deo acceptam totius templi, item maximam auri argentique copiam ad fabricandum templum, ut patet 3. Reg. 8. v. 16 et seq. et 1. Paral. 22. v. 8 et seq. ac 2. Paralip. 33. v. 7.

Allegorice Salomon, id est, Christus, ædificavit Ecclesiam, quasi regnum et thronum Dei sempiternum, illique Deus verus et proprius est pater, ut sequitur. Unde Angelomus, Eucherius, Rupertus censent hæc per hyperbolen dici de Salomone, proprie vero et integre de Christo. Hujus enim thronus absolute est sempiternus, cum Salomonis thronus respective tantum fuerit sempiternus, nimirum respectu suæ gentis duntaxat, quia scilicet semper duravit, quandiu duravit Israelis respublica et regnum.

14. Ego ero ei in patrem, et ipse erit mihi in filium.] Quæres de quo ad litteram hîc Deus loquatur, an de Salomone, an de Christo : Primo, aliqui putant quædam ex hisce quæ hîc dicuntur, ad litteram competere Christo, quædam Salomoni. Ita Theodoretus et Procopius. Secundo, alii omnia ad litteram attribuunt Christo; ille enim est solus verus Dei Filius, et regnum ejus æternum. Ita Angelomus et Glossa. Tertio, Lyranus et Abulensis hæc ad litteram accipiunt tam de Christo quàm de Salomone.

Quarto, Hebræi et multi ex Latinis ad litteram interpretantur de Salomone, allegorice de Christo. Hæc sententia verior est, ut patet ex libro 1. Paralip. c. 28. v. 6. ubi hæc omnia Salomoni expresse attribuuntur : *Salomon*, inquit, *filius tuus ædificabit domum meam; ipsum enim elegi in filium, et ego ero ei in patrem, et firmabo regnum ejus usque in æternum.* Et patet, quia Deus loquitur de eo qui post Davidem erat fabricaturus templum, quod ædificare volebat David, sed prohibitus fuit à Deo. Hic autem non alius fuit, quàm Salomon. Verum, quia Salomon erat typus Christi, qui ædificaturus erat Ecclesiam novam Dei, quæ longe erat potior templo,

idque in spiritu prævidebat Propheta, eoque aciem mentis et spiritus sui intendebat; hinc allegorico, sed potiore sensu hæc dicuntur de Christo: unde nonnulla, quæ hìc dicuntur, tenuiter et inchoate duntaxat competunt Salomoni; plene vero et perfecte Christo, ut τὸ *Ego ero ei in patrem, et ipse erit mihi in filium.* Et: *Firmabo thronum regni ejus usque in sempiternum.* De fide ergo est hunc locum intelligi de Christo. Nam de eo explicat illum S. Paulus, Hebr. 1. 5. ubi fuse eumdem explicui. Unde sanctus Augustinus, libro 17. de Civitate, cap. 8 et 9. asserit hìc quædam dici de Salomone uti erat privata persona; quædam vero uti erat typus Christi. Vide hìc quàm tenere et ardenter dilexerit Deus Salomonem, ut illum præ omnibus sibi asciscat in filium, velitque ejus esse pater, ac paterna in eum officia exercere.

Qui si inique aliquid gesserit, arguam eum in virga virorum, et in plagis filiorum hominum,] quibus scilicet homines solent castigare suos filios, ut eos non occidant, sed emendent, q. d. Castigabo Salomonem, si peccet, paterne ut pater, non severe et rigide ut judex. Rursum, castigabo eum sicut castigare soleo homines, scilicet humano more, pœna humana, temporaria et clementi, puta morbo, fame, bello; non autem sicut castigavi angelos, quos cœlesti regno privavi, et gehennæ in æternum addixi; nec sicut castigavi Saulem, quem abjeci et regno spoliavi irremissibiliter et in æternum. Hinc Burgensis et alii colligunt Salomonem non esse damnatum, sed salvatum; verum hìc proprie non agitur de salute, sed de regno Salomonis perpetuando in posteros, quandiu duratura erat Hebræorum respublica et regnum; unde explicans subdit:

15. Misericordiam autem meam non auferam ab eo, sicut abstuli a Saule, quem amovi a facie mea,

16. Et fidelis erit domus tua et regnum tuum usque in æternum.] *Fidelis* hebr. נאמן *neeman*, id est, firma, stabilis, perennans, æterna, juxta sensum quem dedi v. 13. Et hoc significat Græcum πιστωθήσεται.

Allegorice, de Christi persona hæc dici nequeunt; fuit enim ipsa impeccabilis, sed de ejus membris, puta fidelibus, quos peccantes Deus clementer castigat quasi pater, ut eos emendet.

18. Ingressus est autem David et sedit coram Domino, et dixit: Quis ego sum, Domine?] nimirum sedit in tabernaculo coram arca Dei, non ob desidiam, vel mollitiem, sed ut quietius, secretius, attentius et intentius oraret, totumque cor suum coram Deo effunderet. Ad hæc enim juvat sessio. Ita S. August. loco mox citando, et ex eo Eucherius: *Sedit*, inquit, *sive propter secretam semotis arbitris, sive propter intimum cordis, ubi erat orantis affectus.* Sic S. Bernardus sedendo solebat meditari, tum quia corpore erat infirmo, lasso et debili, tum ut silentius, quietius, devotius et diutius meditaretur. Corpore enim quiescente, quiescit et spiritus, ut libere totus Deo attendat et intendat. Addunt Sanchez et alii Davidem sedisse non in solio aut sede, sed humi in terra et pulvere, idque studio humilitatis æque ac reverentiæ Dei, uti fecit Job cap. 2. v. 8 et 13. Et Jerusalem vastata à Chaldæis, ideoque lugens et pœnitens juxta illud Thren. 1. 1. *Quomodo sedet sola civitas.* Quocirca Josephus ait Davidem in faciem suam procidisse, et statum humi more supplicantis orasse Deum.

Aliam sessionis Davidis causam dat Vatablus, dicens: *Nemini sedenti licebat orare Deum, nisi regi.* Sed hoc falsum est. Nam et Elias qui non erat rex, sedens sub junipero oravit Deum, 3. Reg. 19. 4. et Psal. 136. 1. Hebræi in Babylone captivi plangentes et orantes dicunt: *Illic sedimus et flevimus, dum recordaremur Sion.* Et Moyses Exodi 17. 12. sedens orabat, vincebatque Amalec: sedit ergo David animo magis quàm corpore, tacite et tranquille Dei in se beneficia meditando, et gratias agendo, juxta illud Thren. 3. 28. *Sedebit solitarius, et tacebit; quia levavit super se.* Unde Angelomus: *Sedere coram Domino,* inquit, *est beneficia ejus in humilitate cordis confiteri.*

S. Simplicianus, qui S. Ambrosio in Episcopatu Mediolanensi successit, proposuit hanc quæstionem S. Augustino, cur David tam pius sedendo oraverit, cum fideles genuflexi orare soleant, uti oravit Christus in horto, Matth. 26. et Stephanus in martyrio, Actor. 7. et S. Paulus in ergastulo, Ephes. 3. 14. Cui respondet sanctus Augustinus, lib. 2. ad Simplicianum, quæst. 4. nullum gestum oranti in Lege fuisse præscriptum, sed liberum fuisse quolibet, uti qui cujusque conditioni et devotioni foret accommodus: *Nam et stantes,* inquit, *oramus, sicut scriptum est: Publicanus autem de longinquo stabat, et flexis genibus sicut in Actibus Apostolorum legimus: Et sedentes, sicut ecce David et Elias. Nisi autem jacentes oraremus, non scriptum esset in Psalmis: Lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo. Cum enim quisque orationem quærit, collocat membra sicut ei occurrerit, accommodata pro tempore positi corporis ad movendum animum.* Idem fecere Gentiles: unde rex Ninive pœnitens, prædicante Jona, cap. 3. v. 5. sedit in cinere. Plutarchus in Vita Numæ Pompilii, qui Romulo Romæ in regno successit, pag. 23. scribit Numam sanxisse eos qui Deum adorant in orbem se vertere oportere, deinde vero sedere: quo ritu, inquit, et ratas preces, et in bonis perseverantiam fere significant, vel non esse Deum interpellandum obiter, et cum aliis occupamur, sed cum adest tempus opportunum, quo quiescimus, et ab aliis negotiis, curisque feriamur. Denique Philosophus: *Anima,* inquit, *sedendo fit sapiens.* Subsidentibus enim sessione humoribus, sedantur animæ affectiones, quæ rationem turbant, quibus sedatis clarius mens videt id quod verum sanctumque est. De vario orantium situ rituque fuse disserit Hieron. Mer. lib. 3. de Gymnastica, cap. 3. Denique rerum spiritualium magistri hanc dant orandi regulam: *In orando et meditando ille corporis habitus tenendus est, qui aptus videtur ad excitandam in nobis internam devotionem.*

18. Quis ego sum, Domine Deus, et quæ domus mea, quia adduxisti me hucusque?] ut ex pastore ovium faceres regem populorum, ex paupere divitem, ex vili nobilem, ex incognito celebrem et famosum. Dicant hoc illi, quos Deus ex humili imoque loco ad fastigium dignitatis, v. g. ad Episcopatum, Principatum, Apostolatum, extollit non ipsorum merito, sed gratuito Dei dono. Scripsit in hanc Davidis sententiam homiliam S. Chrysostomus (vel quisquis est auctor; stylus enim indicat fuisse La-

tinum, non Græcum, ac citat S. Cyprianum, (quod insolens est apud S. Chrysostomum), quæ exstat tomo 1. ubi inter cætera ait: *Agnoverat iste sanctus, quod* Genes. 18. *dixit Abraham Deo: Ego sum terra et cinis. Et singuli ita Deo dixerunt, ut forma esset perfectæ humilitatis. Ergo quis sum ego, Domine mi? Ecce se nihil esse dixit, et servum se esse non negavit: quia omnis qui confitetur servitutem, meretur gratiæ libertatem. Ergo dicit: Quis sum ego, Domine mi? Videtis ubique regnare gratiam, ubique pia viscera possidere, cor humile illustrare, benignos sibi redigere, confessores suos ditare.* Et paucis interjectis: *Noverat se pastorem esse ovium, et non genere nobilitatum. Sed quando factus est nobilis, agnovit se ex nihilo fuisse sublevatum; et quia non est oblitus quis natus erat, perseveravit in culmine regali.* Vide quæ dixi Joan. 1. v. 19. ad illa: *Tu quis es?*

19. ISTA ENIM EST LEX ADAM, DOMINE DEUS.] Primo, Angelomus sic explicat, q. d. *Ista est lex hominis, Domine Deus, ut tibi in simplicitate cordis et puritate serviat; et tu facias ei misericordiam tuam, sicut mihi dignatus es facere servo tuo.* Secundo, Vatabl. q. d. Ista conditio et sors regalis est hominis præclari et excellentis, non vilis et abjecti, qualis ego sum. Unde Vatabl. Hebr. תורת *thorat*, id est lex, vertit: *directio;* Chald. vero vertit: *visio*, à rad. ראה *raa*, id est, vidit. Tertio, alii, q. d. *Lex Adæ*, id est hominis, est ut sit mortalis et moriatur. Quid est ergo, ô Domine, quòd me meumque regnum velis esse æternum? *Lex Adæ* est ut sit miser, pauper et abjectus; quid est ergo quòd me tantis opibus et honoribus cumulas? *Quid est homo quia ita magnificas eum?*

Quarto, et genuine, q. d. Tu, Domine, votis meis obsecundasti; imo ea prævenisti. *Lex* enim, id est inclinatio, homini à natura insita ista est, iste communis hominum est mos et usus, ut non putent sibi omnino satisfactum, esto opulenti sint, honorati et felices, nisi etiam de posteris, eorumque felicitate et gloria prospectum sit, quod tu, Domine, mihi facere dignatus es, promittens posteros meos semper fore reges, et continua serie perpetim mihi in regno successuros. Ita Abulensis, Hugo, Cajet. Dion. et alii. Ratio est, quòd homo naturaliter amet suos filios et posteros perpetim gloriosos, ut in iis semper superstes sit, et æternitatem quamdam memoriæ, famæ et gloriæ assequatur. Filii enim sunt quasi pars et membra parentum, qui proinde filios amant ut seipsos, imo magis quàm seipsos.

20. QUID ERGO ADDERE POTERIT ADHUC DAVID, UT LOQUATUR AD TE? TU ENIM SCIS SERVUM TUUM, DOMINE.] *Scis*, id est, cognoscis, curas, amas, dirigis, exaltas, glorificas. Sic enim explicatur 1. Paral. 17. v. 18. cum dicitur: *Quid ultra addere potest David, cum ita glorificaveris servum tuum et cognoveris eum?* Hæc enim Dei cognitio et scientia non est speculativa et arida, sed practica et fecunda, ac proinde Dei amorem et beneficentiam involvit. Sic Apostolus de prædestinatis et electis ad gloriam ait: *Cognovit Dominus, qui sunt ejus*, 2. Timoth. 2. 19. reprobis vero dicet Christus in die judicii: *Nescio vos*, Matth. 25. 12.

21. PROPTER VERBUM TUUM,] q. d. Hæc magnalia mihi præstitisti non propter merita mea, sed ut impleres promissiones tuas, quibus promisisti mihi benefacere, cum per Samuelem me instituisti et unxisti regem.

ITA UT NOTUM FACERES SERVO TUO,] ut scilicet mihi exhiberes hæc magnalia promissa, ut ego illa cognoscerem, imo oculis cernerem et manibus palparem.

ET PONERET SIBI NOMEN,] ut Israel esset et vocaretur populus Dei, quæ est dignitas eximia, ac titulus summi honoris, æque ac utilitatis. Ita Vatabl. Aut, *ut nomen*, id est, famam et gloriam sibi pararet; ita Abulensis.

23. QUEM REDEMISTI TIBI EX ÆGYPTO GENTEM, ET DEUM EJUS,] ut scilicet Israel sit tua gens et populus, ac ut vicissim sis Deus ejus. Unde explicans subdit: *Et tu, Domine Deus, factus es eis in Deum.* Secundo, alii referunt ad τὸ *faceretque eis magnalia et horribilia*, scilicet percutiendo Ægypti hostis eorum *gentem et Deum*, hoc est Deos, q. d. Tu, ô Domine, pro tuis Hebræis pugnans percussisti Ægypti gentem, et deos qui Hebræis adversabantur. Unde recentiores passim cum Chald. ex Hebr. vertunt in ablativo, *gente et Deo ejus.* q. d. Redemisti Israel ex Ægypto, ac consequenter ab Ægyptia gente, et Deo, id est, diis ejusdem gentis. Aut planius referas ad τὸ *faceretque eis magnalia et horribilia super terram*, q. d. Deus pro Hebræis magna et horribilia patravit miracula tum super terram Ægypti et Chanaan, tum super *gentem et Deum*, id est, deos ejusdem. Deus enim multis plagis per Moysen et Josue afflixit tum ipsam terram Ægypti et Chanaan, tum ipsam gentem Ægyptiorum et Chananæorum, tum deos et idola eorum, ea evertendo et confringendo. Ita Sanchez. Hic sensus præ cæteris planior videtur, et magis congruere Hebræo, Chald. et Sept. qui pro *gentem*, habent *gentes* in plurali, quod magis septem gentibus Chananæorum et Ægyptiorum, quàm uni Hebræorum genti congruunt.

Tertio, alii per *Deum* Hebr. *Elohim* intelligunt Moysen, qui à Deo constitutus est Deus Pharaonis æque ac Israelis, utpote ejus legislator et dux vice Dei, Exodi c. 4. 16. et cap. 7. 1. Vide ibi dicta, q. d. Redemisti ex Ægypto gentem Hebræam, et *Deum ejus*, id est, Moysen qui ejus erat princeps, dux et ductor loco Dei.

Quarto, nonnulli per *Deum* sive *Elohim* intelligunt S. Michaelem, qui vice Dei erat dux, custos et præses Israelis. Hic enim, dum Israelitæ captivi in Ægypto ex ea liberarentur et liberi exirent, cum eis egrediens ex Ægypto quasi liberari videbatur.

Quinto, Septuag. pro אלהיו *Elohau*, id est, *Deum ejus*, per metathesin legentes *aholau*, id est, *tabernacula ejus*, vertunt: *Redemisti tibi ex Ægypto gentes et tabernacula ejus.* Hebræi enim ex Ægypto exierunt cum supellectile non tantum sua, sed et Ægyptiorum, quàm commodato, jussu Dei acceperant, ut spoliarent Ægyptum, Exodi 12.

25. SUSCITA.] Hebr. הקם *hacem*, id est, statue, stabili, confirma.

27. REVELASTI AUREM SERVI TUI (hoc est, secreto et quasi in aurem ei dixisti:) INVENIT SERVUS TUUS COR SUUM, scilicet paratum, gratum et alacre, UT ORARET TE ORATIONE HAC,] et orando, pro tot magnalibus sibi præstitis gratias ageret non condignas, sed sibi possibiles. Alii, *invenit cor suum*, id est, invenit consilium, inquiunt, sibi deinceps usui futurum. Idem argumentum gratiarum actionis ob beneficia sibi præstita,

præsertim ob promissa de domo et regno suo perpetuando, ac consequenter de Christo ex se nasciluro, tractat David Psalm. 88. *Misericordias Domini in æternum cantabo ;* atque hac gratitudine meruit hæc promissa à Deo sibi confirmari et augeri.

29. BENEDICETUR DOMUS SERVI TUI IN SEMPITERNUM,] ut semper ex domo et familia mea in regno succedant, ac super Israelem regnent posteri mei, quamdiu durabit Israelis regnum.

Abulensis hîc quæst. ult. tractat quæstionem, an Salomon sit damnatus? et respondet affirmative, idque maxime probat ex eo quòd ipse idola à se erecta moriens non destruxerit, quod utique facere debuisset, et reipsa fecisset, si vere pœnituisset; nam idola hæc trecentis fere post eum annis destruxit Josias rex 4. Reg. 23. Si dicas etiam Asa, Josaphat et Ezechiam pios reges hæc non destruxisse; respondet id eos facere non potuisse, eo quòd idololatria inducta per Salomonem, roborata et aucta fuerit per Jeroboam, qui schisma fecit erectis aureis vitulis quasi idolis in Dan et Bethel. Salomon vero ea destruere poterat et debebat, tum quia erat potentissimus, tum quia nullum habebat æmulum, sed in plena pace omnibus sibi obedientibus regnabat. Idem censent Angelomus et Eucherius 4. Reg. 23. Beda in Allegoriis lib. Regum sub finem, ac Prosper lib. parte 2. Prædict. c. 27. *Salomon*, inquit, *elatus in senio, fornicatus mente et corpore, Domino ipsum deserente, male obiit, metuendum exemplum posteris relinquens, ne felicitate hujus vitæ turbati Christum deserant, qui est suorum æterna felicitas.* Verum moderni Interpretes in Salomonem mitiores sunt, meliusque de ejus salute sperant. Vide dicta Eccl. 47. 22.

CAPUT OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

DAVID A DEO EXCLUSUS A FABRICA TEMPLI, CONVERTIT SE AD BELLA, QUIBUS PACEM ET SPOLIA PARET SALOMONI AD ILLUD FABRICANDUM. QUARE HOC CAPITE QUINQUE EJUS BELLA RECENSENTUR, QUIBUS TOTIDEM GENTES VICINAS SUBJUGAVIT ET TRIBUTARIAS FECIT, SCILICET PRIMO, PHILISTHÆOS, V. 1; SECUNDO MOABITAS, V. 2; TERTIO ADAREZER REGEM SOBA, V. 3; QUARTO SYRIAM DAMASCI, V. 5; QUINTO IDUMÆOS, V. 14. EORUMQUE SPOLIA FECIT ANATHEMATA, DEOQUE CONSECRAVIT.

1. FACTUM est autem post hæc, percussit David Philisthiim, et humiliavit eos, et tulit David Frenum tributi de manu Philisthiim. 2. Et percussit Moab, et mensus est eos funiculo, coæquans terræ; mensus est autem duos funiculos, unum ad occidendum, et unum ad vivificandum: factusque est Moab David serviens sub tributo. 3. Et percussit David Adarezer filium Rohob regem Soba, quando profectus est ut dominaretur super flumen Euphraten. 4. Et captis David ex parte ejus mille septingentis equitibus, et viginti millibus peditum, subnervavit omnes jugales curruum; dereliquit autem ex eis centum currus. 5. Venit quoque Syria Damasci, ut præsidium ferret Adarezer regi Soba; et percussit David de Syria viginti duo millia virorum. 6. Et posuit David præsidium in Syria Damasci, factaque est Syria David serviens sub tributo; servavitque Dominus David in omnibus ad quæcumque profectus est. 7. Et tulit David arma aurea quæ habebant servi Adarezer, et detulit ea in Jerusalem. 8. Et de Bete et de Beroth, civitatibus Adarezer, tulit rex David æs multum nimis. 9. Audivit autem Thou rex Emath quod percussisset David omne robur Adarezer; 10. et misit Thou Joram filium suum ad regem David, ut salutaret eum congratulans, et gratias ageret, eo quod expugnasset Adarezer, et percussisset eum. Hostis quippe erat Thou Adarezer, et in manu ejus erant vasa aurea, et vasa argentea, et vasa ærea; 11. quæ et ipsa sanctificavit rex David Domino cum argento et auro quæ sanctificaverat de universis gentibus quas subegerat. 12. De Syria, et Moab, et filiis Ammon, et Philisthiim et Amalec, et de manubiis Adarezer filii Rohob regis Soba. 13. Fecit quoque sibi David nomen, cum reverteretur capta Syria in valle Salinarum, cæsis decem et octo millibus; 14. et posuit in Idumæa custodes, statuitque præsidium: et facta est universa Idumæa serviens David; et servavit Dominus David in omnibus ad quæcumque profectus est. 15. Et regnavit David super omnem Israel; faciebat quoque David judicium et justitiam omni populo suo. 16. Joab autem filius Sarviæ erat super exercitum: porro Josaphat filius Ahilud erat à commentariis; 17. et Sadoc filius Achitob, et Achimelech filius Abiathar, erant sacerdotes, et Saraias, scriba; 18. Banaias autem filius Joiadæ, super Cerethi et Phelethi; filii autem David sacerdotes erant.

1. Et tulit David frenum tributi de manu Philisthiim.] Heb. est מתגהאמה meteghaamma quod Vatabl. Pagnin. et alii accipiunt, ut nomen proprium urbis, quæ fuit quasi metegha-amma, id est, *frenum* cæterarum urbium vicinarum in Philisthæa. Secundo, alii accipiunt ut nomen appellativum significans *frenum cubiti* (*meteg* enim est frenum, *amma* est cubitus, *ha* est articulus *amma*), indeque *frenum tributi* quod pretium tributi limitatum et definitum sit instar cubiti; *amma* ergo certam pensionem tributi significat. Aquila vertit *frenum aquæductus*, quod per illam urbem aqua per canales et rivos deduceretur in totam Philisthæam, ad eam irrigandam et fecundandam: canali enim aquam ducimus quò volumus, ceu freno equum. Unde et Chald. vertit: *instauratio*, vel, *dispositio et commoditas rivi*.

Tertio, R. Eliezer in *Midras* proprie accipit *frenum* scilicet Isaac Patriarchæ; Isaac enim, inquit, feriens juransque pactum cum Abimelech rege Palæstinorum de non invadenda Philisthæa, Genes. 26. 28. *incidit cubitum unum freni* sive *chami*, id est, capistri asini super quo equitabat, et dedit illis ut esset in manu illorum signum pacti juramenti. Cæterum cum rex David vellet ingredi terram Philisthiim, non poterat propter vim pacti juramenti Isaac. Sed cum ab illis capistrum hoc abstulit (quia scriptum est, et *tulit David frenum*, vel, *chamum cubiti*), tunc accepit terram Philisthinorum. Verum nemo non videt hanc fabellam esse et cerebri Rabbini commentum.

Quarto et genuine, *frenum tributi* vocatur urbs Geth, quæ erat in confinio Judææ et Philisthææ, ideoque per eam Philisthæi frenabant Judæam: David vero illam occupans per eam frenavit Philisthæam. Abstulit ergo hoc frenum à Philisthæis, eodemque frenavit Philisthæos, imponens illi militare præsidium, quod ipsos sub jugo et tributo contineret. Id ita esse liquet ex eo quòd sic hic locus explicatur 1. Paral. 18. 1. ubi dicitur: *Factum est autem post hæc ut percuteret David Philisthiim, et humiliaret eos, et tolleret Geth, et filias ejus* (oppida subjecta) *de manu Philisthiim*. Ita S. Hieron. in Tradit. Sanchez, Serarius et alii. Geth ergo à Davide et Hebræis vocata est *metegamma*, id est, *frenum tributi*, nomine non proprio, sed appropriato; quia ipsa fuit frenum Philisthinorum, cogens illos ad pendendum Davidi tributum.

Denique nonnulli *metegamma* proprie vertunt: *frenum cubiti*, et per illud accipiunt dominium et gubernationem; quia sicut nobis subjicimus id quod cubito imposito metimur et premimus; sic frenamus eos quibus dominamur. Simili catachresi *aurigari* significat regere et imperare; sicut enim auriga freno et flagello regit equos, sic rex imperio suo gubernat populos. Sic Elias ab Elisæo vocatur *auriga Israelis*. *Pater mi*, inquit, *currus Israel, et auriga ejus*, 4. Reg. 2. 12.

2. Et percussit Moab,] scilicet Moabitas, qui Judææ erant ad Orientem, sicut Philisthæi ad Occidentem, Syri vers. 4 et 5. ad Septentrionem, Idumæi vers. 14. ad Meridiem. Per omnes ergo mundi plagas, vicinas gentes subjugando David victricia arma circumtulit. Ubi nota Davidem hisce omnibus præliis interfuisse, imo præfuisse, ideoque feliciter ea confecisse. Multum enim ad celerem dubiorum occurrentium resolutionem, ad facilem rerum decretarum exsecutionem, ad milites animandos, et ad difficultates omnes superandas facit ipsa præsentia et præstantia principis; nam, ut ait Virgilius, *urget præsentia Turni*. Sane Carolus Quintus tot victoriis fuit illustris, quia ipse præliis pene omnibus interfuit et præfuit. Exstat Synesii ad Arcadium Imper. insignis exhortatio, ut ipse bellis intersit, ubi inter alias rationes hanc affert Onosander Strategetæus c. 42. *Si quid*, ait, *subito confici optet imperator, primus ipse manu operi admota conspiciatur. Neque enim militum vulgus adeo potentiorum comminationibus cogitur, atque præstantium dignitate virorum exemplis verecundiam pulsantibus. Conspiciens enim aliquis ducem suum in re attrectanda omnium principem, festinandum esse animadvertit, cessare erubescit, imperatisque non parere veretur: nec jam ut servus aut imperio subditus, sed commilitonis instar ad opus quoque provocatus accedit.*

Et mensus est eos funiculo coæquans terræ,] Primo Theodor. quæst. 23. ad litteram verba, ut sonant, accipit. *Tanta*, inquit, *erat vis victoriæ, et tanta erat multitudo eorum qui capti erant vivi, ut eos numerare non permitteret. Quare jussit eos pronos dejici in terram divisos trifariam, et duas quidem partes occidit, unam vero vivam reservavit.* Secundo, Lyran. et Cajet. hæc accipit de turribus et arcibus Moabitarum, quas David plane dejecit, itaque prostravit, ut eas plane terræ coæquaret. Tertio, alii accipiunt de agris, q. d. David agros, pagos, omniaque loca Moab quasi victor occupavit, et ad libitum suis distribuit, perinde ac agros terræ coæquatos facile funiculo metimur et distribuimus. Aut, q. d. David omnino subjugavit Moabitas sibi, adeo ut posset terram et regionem eorum tanquam suam libere funiculis dimetiri, distribuere, vertere et invertere ad libitum. Ita Angelomus: *Significat*, inquit, *quod tam libera dispositione David regiones Moabitarum hæredibus, quibus vellet, divisit, quasi possessor quilibet agros proprios ad nutum suum ducto huc atque inde funiculo dirimit.*

Quarto et genuine, q. d. David plane Moabitas subegit, humiliavit et prostravit, ita ut ipsi ab eo viderentur dejecti in terram, terræque coæquati, adeo ut ipse eos in terra quasi stratos funiculo dimetiri, distribuere, occidere, vel vivificare posset, ut sequitur. Ita Beda, Serarius, Sanchez et alii. Est metalepsis et metaphora petita ab agricolis, et mensoribus sive geometris, qui terram æquam funiculo demetiuntur, ut tot jugera sementi, tot pascuis, tot vineis, etc. destinent, idque ad libitum; terra enim nulli resistit, et cum sit æqua, facile se mensurari distribuique patitur. Simili enim modo Davidi, quasi victori, omnes Moabitæ subjecti fuere, ut de eis facere posset, quod liberet: unde ipse eos quasi funiculis dimensus est, hoc est, eos in duas sortes distribuit, una sors fuit eorum, quos morti addixit, altera eorum quos in vita servavit. Hinc sequitur:

Mensus autem est duos funiculos, unum ad occidendum, et unum ad vivificandum.] *Mensus est*, id est, mensuram adhibuit duorum funiculorum, sive mensus est Moabitas duobus funiculis; unus fuit funiculus mortis, ut eo quasi mensi, hoc est à Davide designati et damnati, occiderentur: alter vero funiculus fuit vitæ, ut

eo mensi, id est, à Davide designati, vivificarentur, id est, in vita servarentur. Est catachresis vel metalepsis : per *duos funiculos* enim intelligit duas sortes Moabitarum, unam occidendorum, alteram servandorum in vita ; fecit, inquam, pro libito suo quasi victor, sed cum mensura justitiæ et æquitatis, quæ principem victorem decet, ut scilicet magis noxios sibique resistentes occideret ; minus vero noxios, et sese subdentes, in vita servaret. Ita Cajetan. *Funiculus* enim significat hæreditatem et sortem, quia hæc olim non virgis et perticis, uti nunc fit, sed funibus mensurabatur et dividebatur, illisque mensores cuique hæredi suam sortem et portionem admetiebantur.

Tropol. Angelom. David, id est Christus, in die judicii Matth. 25. faciet duas sortes, unam salvandorum et beandorum, alteram damnandorum. Nam ut ait Psaltes Psal. 30. 16. *In manibus tuis sortes meæ.*

Porro Hebræa hìc obscura sunt. Sic enim ad verbum habent: *Mensus est duos funiculos ad occidendum, et plenitudinis funiculum ad vivificandum.* Quæ verba bifariam dispungi exponique possunt. Uno modo, ut ponatur comma post *occidendum*, fiantque tres sortes, q. d. David Moabitas in tres funiculos, sive sortes partesque distribuit, duas addixit morti, tertiam vitæ. Ita Chald. Sept. Theodor. Procop. Joseph. et Græci. Altero, ut comma ponatur post *duos funiculos*, et subaudiatur τὸ *unum*, q. d. David *mensus est duos funiculos*, unum *ad occidendum*, alterum *ad vivificandum*. Hunc sensum ut aptiorem secutus est Noster et Latini, eumque exigit τὸ *plenitudinis*, q. d. David paucos Moabitas morti addixit, longe plures vero in vita servavit. Hoc enim sibi honorificum erat ac utile, ut à vivis tributa exigeret, quæ occisi et mortui præstare non potuissent; funiculus ergo occidendorum fuit imminutus, et exiguus ; vivificandorum vero plenus, magnus et integer, et hoc significat τὸ *plenitudinis* ; hoc enim decebat clementem victorem et principem, qualis erat David. Porro hac de causa *Moab* à Davide plane subacta, ab eo Psalm. 59. v. 10. (tunc enim eum dictavit, ut patet ex ejus titulo) vocatur, *olla spei meæ*, id est, mancipium meum vilissimum, quasi ad res tantum culinarias et ollares aptum. Unde S. Hieron. et Aquila vertunt: *Moab olla lotionis meæ*, in qua scilicet quasi in olla laver; et Chald. *Dum conculcarentur Moabitæ, fædati sunt pedes mei sanguine procerum ejus, sicut in olla lotionis.*

3. ET PERCUSSIT DAVID ADAREZER FILIUM ROHOB, REGEM SOBA,] additur 1. Paral. 18. 3. *regionis Hemath*, id est, Syriæ. A Josepho lib. 7. cap. 5. vocatur, *rex Sophonorum* quæ est Syria cis Euphratem, ait Strabo lib. 16. *Soba* sive *Suba* et *Subal* est pars Syriæ, quæ inter Libanum et Antilibanum ac Hermon interjacet, et Græce Cœlesyria, id est, cava Syria dicitur ob demissam à declivitate montium planitiem, ait noster Christophor. à Castro in Amos cap. 9. v. 17. Κοίλη enim est cavum, idemque Hebr. innuit *Soba*, quod Pagnin. interpretatur *abscondens*, eo quod hæc planities inter montes se abscondat. Potius *Soba* Hebr. idem est quod *tumida*, eo quod *Soba* montibus vicinis elevetur et intumescat, cum ipsa regio interjecta sit campestris, humilis, depressa et concava, utpote altissimis montibus quaquaversum vallata. Verùm *Soba* non est tota Cœlesyria, sed pars ejus duntaxat. Nam Cœlesyria late sumpta multas regiones, imo omnes quæ inter Libanum et Hermon montes interjacent complectitur, ait Ptolemæus. *Soba* ergo erat trans Jordanem, confinis dimidiæ tribui Manasse, pergendo ad Euphratem fluvium. Vide Adrichom. in tabula cosmographica tribus Manasse n. 87. ubi *Soba* collocat juxta Palmiram, ac Amana et Hermon montes ac Trachonitidem regionem, non longe à Damasco. Unde et Salomon, cum ad Palmiram condendam pergeret, huc ducens exercitum, urbem et regionem hanc sibi ascivit. Sed cum in senio à Deo ad idola deflexit, Deus suscitavit Razon fugitivum servum regis *Soba*, qui Israelem infestavit, 3. Regum 11. Postremo Holophernes Judith 5. populabundus per Syriam *Sobal* exercitum traduxit. Ex *Sobal* ortus est Igaal unus ex fortissimis militibus et heroibus Davidis, 2. Regum 23. 36.

QUANDO PROFECTUS EST UT DOMINARETUR SUPER FLUMEN EUPHRATEM.] Hinc patet *Soba* fuisse mediam inter Jordanem et Euphratem, ideoque comprehensam fuisse inter limites terræ promissæ Judæis à Deo assignatæ; hujus enim limites erant mare Mediterraneum ad Occidentem, et Euphrates ad Orientem, ut patet Deut. 1. 7. et cap. 11. 24. Quare quidquid inter mare hoc et Euphratem interjacebat, jure divino ad Judæos pertinebat. Hæc ergo justa belli causa fuit Davidi invadendi *Soba*, tanquam ad se et Judæos pertinentem.

4. Porro τὸ *profectus est*, ambiguum est ; potest enim referri ad Adarezer, uti referunt Dion. et Hugo ; potest quoque referri ad Davidem, uti referunt Abulensis, Vatablus et Mariana.

ET CAPTIS (à Davide) EX PARTE EJUS MILLE SEPTINGENTIS EQUITIBUS.] Tot fuere primarii et præcipui equites ; nam alioqui universim à Davide captæ fuere mille quadrigæ, et septem millia equitum, ut dicitur 1. Paral. 18. 4. Ita Abulens. Aut certe cum Serario per *equites* intellige equitum decurias ; multiplica enim septingentas decurias equitum per decem, habebis septem millia.

SUBNERVAVIT OMNES JUGALES CURRUUM,] hoc est, ut explicatur 1. Paral. 18. 4. *Subnervavit omnes equos curruum, exceptis centum quadrigis, quas reservavit sibi.* Porro *subnervare*, est nervos vel suffragines equorum incidere ut progredi nequeant, et inutiles fiant tam ad bellandum, quàm ad currus trahendum, quod alii, subpernare, vocant. Idem fecit Josue c. 11.

5. VENIT QUOQUE SYRIÆ DAMASCI,] id est, venerunt Syri qui Damascum inhabitabant, quorum rex erat Adad, ait Josephus.

9. AUDIVIT AUTEM THOU (à Josepho vocatur *Thonus*) REX EMATH.] *Emath* dicta est à conditore Amatho, Genes. 10. Eratque duplex, scilicet major, quæ est Antiochia, et minor, quæ est Epiphania. Ita Joseph. S. Hieron. in Locis, Procop. et alii.

10. ET MISIT THOU JORAM FILIUM SUUM, qui 1. Paral. 18. 10. vocatur *Adoram*, ET IN MANU EJUS ERANT VASA AUREA,] q. d. Joram ferebat secum vasa aurea, ut ea quasi munera offerret Davidi ; quæ David destinavit templo à Salomone ædificando, ut patet 3. Reg. 15. 15. 1. Paral. 26. 27. et seq.

13. FECIT QUOQUE DAVID SIBI NOMEN, id est, arcum triumphalem erexit, ait Abul. et Auctor Tradit. apud S. Hieron. Aut, ut Serarius, San-

chez et alii, q. d. David hac victoria magnum sibi nomen et famam comparavit apud omnes gentes.

In valle Salinarum.] Audi Adrichom. in tribu Juda, n. 211. *Vallis Salinarum, seu Salis, hebraice Gemela, aliàs Mela dicta, in qua David percussit octodecim millia Idumæorum, et rediens erexit sibi fornicem triumphalem. Ibidem et Joab duodecim millia delevit, et Amasias decem et viginti Idumæorum millia, atque alia decem millia præcipitavit de rupe et petra Jectehel.* 2. Paral. 25. 4. Reg. 14. Mystice S. Gregor. 3. Mor. 14. *David*, inquit, *valles Salinarum percussit; quia videlicet Redemptor noster suæ districtionis examine, in his qui de illo prava sentiunt, stultitiam immoderati saporis exstinguit*, juxta illud Roman. 12. *non plus sapere quàm oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem.* Vallis ergo Salinarum repræsentat *calorem immoderatæ sapientiæ.* Verba S. Gregor. more suo transcripsere Eucherius et Angelomus.

14. Facta est universa Idumæa serviens David.] Hic impletum est oraculum et benedictio Isaaci dicta Jacobo 27. 29. *Esto Dominus fratrum tuorum, et incurventur ante te filii matris tuæ.* Idumæi enim, ex Esau fratre Jacobi prognati, hic servierunt Davidi ex Jacob descendenti. Ita Procop. et Theodor. Unde tunc David composuit Psalm. 59. ubi inter cætera ait: *In Idumæam extendam calceamentum meum*, id est, Idumæam quasi victor possidebo; subjiciam et calcabo. Adibant enim possessionem impositione calcei, sive calceo calcando rem possessam; unde Chald. vertit: *Super Edom projeci calceum meum;* R. Emmanuel vertit: *In Edom projeci chirothecam meam;* quia, inquit, mos erat regum, cum urbem aliquam munitam obsidebant, ut chirothecam in urbem projicerent, quo significabant se ab urbe non recessuros, nisi ea capta, et chirotheca recepta. Et hoc est, quod dixit Cicero in Philip. *Solet enim ipse cito accipere manicas* (chirothecas) *nec diutius obsidionis metum sustinere.* Hæc ille. Verum Hebr. נעל *naal*, calceum, non chirothecam significat.

Tropolog. David, id est Christus, regnat in Idumæa, id est, rubeis et carnalibus gentium cordibus, dum per gratiam ea efficit spiritualia et cœlestia. Ita S. Augustin. S. Hieron. et alii in Psalmo 59.

16. Josaphat filius Ahilud erat a commentariis,] id est, res gestas Davidis quotidie per diaria scribebat, erat commentator, vel commemorator factorum memorabilium Davidis; hoc enim significat Hebr. מזכיר *mazkir.*

17. Et Sadoc filius Achitob, et Achimelech filius Abiathar erant sacerdotes,] scilicet summi, id est, pontifices. Erant ergo tum ex dispensatione vel conniventia Dei, simul duo Israelis pontifices, scilicet Sadoc et Abiathar. Cum enim Abiathar abnepos Heli, descendens ex Ithamar, metuens iram Saulis 1. Reg. 22. 20. fugisset ad Davidem, Saul cum suis pontificem constituit Sadoc, qui descendebat ex Eleazar seniore filio Aaronis: Sadoc hic postea sub Salomone solus obtinuit pontificatum excluso Abiathar, eo quod ipse cum Adonia novo rege contra Salomonem conspirasset. Sub Davide ergo erant duo pontifices connivente Deo; nam ex lege et prima institutione unus tantum debebat esse pontifex. Ita Abulens. et alii. Ministrabant autem in tabernaculo et munia pontificia obibant successive sive alternis vicibus.

Sadoc filius Achitob.] Alius est hic *Achitob* ab *Achitob* filio Phinees, filii Heli; hic enim ex Ithamar descendit: *Sadoc* vero ex Eleazar, ideoque Sadoc præcipuus et primarius erat pontifex, ut Abiathar videretur ejus concessu pontificatu fungi, esseque quasi ejus vicarius, ut colligitur ex 1. Paral. 16. 39. Hinc et Sadoc hic et alibi Abiatharo præponitur, licet eo ætate esset minor, ut patet 1. Paral. 12. 28. ubi *Sadoc* vocatur *puer egregiæ indolis.*

Achimelech filius Abiathar. Ipse *Abiathar* erat Pontifex, ut patet 2. Reg. 15. 35. Sed *Achimelech filius* patris sui vices obibat; sive ob patris senium vel infirmitatem, sive ob alias graves ejus occupationes, eratque ei proxime in pontificatu successurus. Ita Abulens. Addunt Beda, Theop. et Euthym. in cap. 2. Marci, *Abiathar* fuisse nomen commune familiæ, proprium vero nomen hujus pontificis fuisse *Achimelech.* Idem ergo pontifex ex familia vocabatur *Abiathar*, ex nomine proprio autem *Achimelech*, ut sensus sit, q. d. Achimelech, qui etiam dicitur Abiathar filius Achimelech, qui etiam à familia communi nomine Abiathar dicebatur, erat sacerdos.

18. Banaias autem filius Joiadæ, super Cerethi et Phelethi.] Erant hi fortissimi, fidissimi et prætoriani milites Davidis. Unde *Cerethi* hebr. idem est quod, *excindentes; Phelethi*, idem quod, *liberantes.* Quocirca Josephus eos vocat σωματοφυλακες, id est, corporis regii custodes. Hinc forte à *Cerethis* dicti sunt *Cardaces*, qui erant fortissimi milites apud Persas, teste Strabone lib. 15. Vide dicta Ezech 25. 16. et Sophon. 2. 5.

Filii autem David sacerdotes erant.] *Sacerdotes*, id est, principes et aulæ primarii. Vide 1. Paralip. 18. 17. Vocantur, *primi ad manum regis*, id est, primi ad latus regis; quia illud stipabant, erantque proximi Davidi, quasi filii ab eo educandi et instruendi. Nam primogenitus erat circiter 15 annorum. Ita Salianus. Quocirca sacerdotes hi à Sept. vocantur αυλαρχαι, id est, *aulæ principes*, Palatini; à Chaldæo, *magnates.* Filii enim Davidis, cum non ex Levi, cui addictum erat sacerdotium, sed ex Juda descenderent, non poterant esse sacerdotes proprie dicti. *Sacerdos* ergo hic, per catachresin, idem est quod princeps. Causam sive analogiam affert Forerius in cap. 62. Isaiæ v. 6. quod sacerdos sit minister et familiaris Dei; rex autem est quasi quidam Deus in terra: ejus ergo familiares vocantur sacerdotes. Sic et Pineda Job 12. v. 19. n. 1. Rex, inquit, est quidam Deus; qui ergo regi familiares, ii quidam sacerdotes ejus sunt. Simile est 3. Reg. 4. 5. *Zabud*, inquit, *filius Nathan sacerdos* (id est, Palatinus) *amicus regis.* Addit Glossa l. *sacra loca* ff. de dist. l. 1. l. 8. regem David fuisse sacerdotem, quia scilicet erat propheta pius, qui Psalmos dictavit, et officia canendi inter Levitas distribuit. Sic Christiani omnes sunt sacerdotes, sed mystici, juxta illud: *Vos genus electum, regale sacerdotium.* 1. Petr. 2. et illud: *Fecisti nos Deo nostro regnum et sacerdotes*, Apoc. 5. 10. Unde S. Hieron. dialogo contra Lucifer. *Sacerdotium laici*, inquit, *Baptisma est.* Quia et apud Romanos laici, qui aliquid sacri curabant, vocabantur sacerdotes, esto non sacrificarent. Erant enim apud eos varia

sacerdotum genera, nimirum Flamines, Diales, Martiales, Salii, Quirinales, Pontifices, Reges sacrorum, sacrificuli, Galli. Unde Musarum sacerdos vocatur *poeta* ab Horat. lib. 3. Carm. Hinc et Ovidius lib. 3. Am. *purus musarum*, inquit, *Phœbique sacerdos.* Hinc quoque vates, augures, aruspices à Plutarcho et Homero Iliade α. vocantur ἱερεῖς, id est, sacerdotes. Denique quia olim idem erat sacerdos et princeps uti fuit Job, Abraham, Moyses, etc. hinc Hebr. כוהן *cohen*, id est, *sacerdos*, significat quoque principem.

CAPUT NONUM

SYNOPSIS CAPITIS.

David Miphiboseth filium Jonathæ mensæ suæ convivam facit, eique omnia prædia patris Jonathæ et avi Saulis restituit.

1. Et dixit David : Putasne est aliquis qui remanserit de domo Saul, ut faciam cum eo misericordiam propter Jonatham ? 2. Erat autem de domo Saul, servus nomine Siba, quem cum vocasset rex ad se, dixit ei : Tune es Siba ? et ille respondit : Ego sum servus tuus. 3. Et ait rex : Numquid superest aliquis de domo Saul, ut faciam cum eo misericordiam Dei ? Dixitque Siba regi : Superest filius Jonathæ debilis pedibus. 4. Ubi, inquit, est ? Et Siba ad regem : Ecce, ait, in domo est Machir filii Ammiel in Lodabar. 5. Misit ergo rex David, et tulit eum de domo Machir filii Ammiel de Lodabar. 6. Cum autem venisset Miphiboseth filius Jonathæ filii Saul ad David, corruit in faciem suam, et adoravit. Dixitque David : Miphiboseth ? Qui respondit : Adsum servus tuus. 7. Et ait ei David : Ne timeas, quia faciens faciam in te misericordiam propter Jonatham patrem tuum, et restituam tibi omnes agros Saul patris tui, et tu comedes panem in mensa mea semper. 8. Qui adorans eum, dixit : Quis ego sum servus tuus, quoniam respexisti super canem mortuum similem meì ? 9. Vocavit itaque rex Sibam puerum Saul, et dixit ei : Omnia quæcumque fuerunt Saul, et universam domum ejus, dedi filio domini tui. 10. Operare igitur ei terram tu, et filii tui, et servi tui ; et inferes filio domini tui cibos ut alatur ; Miphiboseth autem filius domini tui comedet semper panem super mensam meam. Erant autem Sibæ quindecim filii, et viginti servi. 11. Dixitque Siba ad regem : Sicut jussisti, domine mi rex, servo tuo, sic faciet servus tuus ; et Miphiboseth comedet super mensam meam, quasi unus de filiis regis. 12. Habebat autem Miphiboseth filium parvulum nomine Micha ; omnis vero cognatio domus Siba serviebat Miphiboseth. 13. Porro Miphiboseth habitabat in Jerusalem, quia de mensa regis jugiter vescebatur ; et erat claudus utroque pede.

1. Propter Jonatham.] Ecce quàm fidus et constans in amicitia Jonathæ fuit David, utpote qui non tantum vivo, sed et mortuo benefaciat, ditando ejus filium. Nam ut ait Theodor. *Qui in hostes benignus erat, amicorum nunquam obliviscebatur ;* et, inquit Joseph. *eorum qui bene unquam ipsi fecissent, memor erat maxime.*

7. Restituam tibi omnes agros Saul patris tui,] quos, antequam fieret rex, habebat ex paterna hæreditate, vel sibi acquisierat ; nam quos rex factus comparavit, quasi bona regia ad successorem regem, puta Davidem, jure communi devoluta sunt.

8. Respexisti super canem mortuum similem mei ?] q. d. Respexisti super canem mortuum, qualis ego sum. Ita Vatabl. se enim assimilat, vocatque canem mortuum, ut se humiliet suamque vilitatem indicet, utpote qui avo et patre mortuis orphanus, imo parvulus, claudus, miser et egens relictus, ac ab omnibus neglectus, spernebatur quasi canis mortuus. Sic nuper adolescens derelictus et miser, rogatus quis esset, respondit se esse filium consiliarii mortui. Chald. vertit : *Respexisti ad virum idiotam, qualis ego sum.* Videtur Miphiboseth hoc tempore fuisse circiter viginti annorum ; nam moriente Saule et Jonatha, erat quinquennis ; adde 15 circiter annos regni Davidis, quibus exactis David ad se Miphiboseth accivit, habebis annos viginti.

9. Dedi filio domini tui,] id est, dedi Miphiboseth, qui est filius Jonathæ olim domini tui.

10. Et inferes filio domini tui.] Hic alius intelligitur dominus, scilicet præsens et vivus, puta Miphiboseth, cum prior, puta Jonathas, de quo versu 9. jam esset mortuus. Sensus ergo est, q. d. Colliges agrorum Saulis fruges *filio domini tui*, hoc est, Michæ filio Miphiboseth : hic enim jam erat dominus Sibæ, *ut alatur*, scilicet Micha cum suis famulis. Nam Miphiboseth pater Michæ alebatur in mensa Davidis, non à Siba, ut sequitur. Ita Sanchez.

11. Dixitque Siba ad regem : Sicut jussisti

DOMINE MI REX, SERVO TUO (mihi), SIC FACIET SERVUS TUUS; ET MIPHIBOSETH COMEDET PANEM SUPER MENSAM MEAM QUASI UNUS DE FILIIS REGIS.] Est hic antilogia; quomodo enim Siba hic dicit Miphiboseth comesturum super mensam suam, cum eum paulo ante mensæ suæ assignavit David? Varii varie hæc conciliant: primo, Abul. et Auctor Tradit. apud S. Hieron. pro *mensam meam*, legunt, *mensam tuam*. Sed Hebr. et Roman. habent *mensam meam*. Secundo, Vatablus, Cajet. Lyran. et alii interjiciunt et repetunt ex vers. 9. *Dixit David*, sic ergo legunt: *Et dixit David: Miphiboseth comedet panem super mensam meam.* Verum τὸ *dixit David*, hîc non est in Hebr. Chald. et Septuag. Tertio, alii accipiunt ut verba Sibæ, sed ita conciliant, q. d. Siba: Miphiboseth cibos ex mensa regis allatos comedet super mensam meam. Verum hoc repugnat versu 13. ubi dicitur Miphiboseth habitasse in Jerusalem, *quia de mensa regis jugiter vescebatur.* Quarto, Septuaginta et Chaldæus vertunt: *Et Miphiboseth comedebat super mensam regis, sicut unus de filiis regis.* Hoc verum est, sed non respondet textui Hebræo et Latino. Quinto, Vatabl. τὸ *et* explicans per *quamvis* sic vertit: *Sicut jussisti, sic faciet servus tuus* (ut scilicet alam Micham, et Miphiboseth quem hactenus alui, mittam ad mensam tuam), quamvis ego ipsum Miphiboseth hucusque in mensa mea aluerim tam splendide, ac si esset unus ex filiis regis; verum hoc dissonat à Vulgata, quæ vertit: *Et Miphiboseth comedet panem super mensam meam.*

Dico ergo τὸ *et*, hîc capi pro *imo*, uti et alibi per auxesim accipitur, q. d. Siba: Sicut jussisti, rex, sic faciet servus tuus, ut alat Micham filium Miphiboseth; quin imo si voles, *Miphiboseth comedet super mensam meam*, q. d. Si voles, ego pergam alere Miphiboseth ipsum tam magnifice, ac si esset filius regis. Ita Sanchez.

Alleg. David, extollens abjectum et claudum Miphiboseth, repræsentat Christum, qui infirma et contemptibilia mundi eligit, ut confundat fortia, 1. Corinth. 1. cum scilicet ipse, ut ait Angelom. *Eum, quem ad seculi ministeria et mundana negotia exercenda, sermone et actione debilem conspicit ad divinum ministerium eligit; quia quem mundus per fastum elationis spernit, hunc Deus propter devotionem humilitatis acquirit. Interpretatur enim Miphiboseth, decor ignominiæ. Is ergo, cujus loquelam et præsentiam superbia mundi despicit, Dei dono utilis ad spiritale ministerium in Ecclesia apparebit.* Et pluribus interjectis: *Suscitat de pulvere egenum, et de stercore erigit pauperem; ut sedeat cum principibus et gloriæ solium teneat. Contemptibiles personas de mundo auferens, possessores virtutum efficit, et scientia spirituali super mensam Scripturarum sanctarum quotidie secum reficit. Unde evenit ut tales sobolem gignant, qui vocetur Micha. Micha enim, quis est, Latine resonat; quia frequenter et in admirationem populi tales veniunt: qui nuper è despectu mundi ablati, gloriosi in Ecclesia Dei dono apparebunt.*

CAPUT DECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

HANON REX AMMON LEGATOS DAVIDIS VESTIBUS ET BARBA MUTILAT; DAVID HANC INJURIAM BELLO ULCISCITUR, AC PER JOAB, REGEM CUM SYRIS PROFLIGAT: REX, V. 15. ADVOCATO ADAREZER, BELLUM REPARAT; SED A DAVIDE RURSUM, MAGIS QUAM ANTE, CÆDITUR.

1. FACTUM est autem post hæc, ut moreretur rex filiorum Ammon, et regnavit Hanon filius ejus pro eo. 2. Dixitque David: Faciam misericordiam cum Hanon filio Naas, sicut fecit pater ejus mecum misericordiam. Misit ergo David, consolans eum per servos suos super patris interitu. Cum autem venissent servi David in terram filiorum Ammon, 3. dixerunt principes filiorum Ammon ad Hanon dominum suum: Putas quod propter honorem patris tui miserit David ad te consolatores, et non ideo ut investigaret, et exploraret civitatem, et everteret eam, misit David servos suos ad te? 4. Tulit itaque Hanon servos David, rasitque dimidiam partem barbæ eorum, et præscidit vestes eorum medias usque ad nates, et dimisit eos. 5. Quod cum nuntiatum esset David, misit in occursum eorum; erant enim viri confusi turpiter valde, et mandavit eis David: Manete in Jericho, donec crescat barba vestra, et tunc revertimini. 6. Videntes autem filii Ammon quod injuriam fecissent David, miserunt, et conduxerunt mercede Syrum Rohob, et Syrum Soba, viginti millia peditum, et à rege Maacha mille viros, et ab Istob duodecim millia virorum. 7. Quod cum audisset David, misit Joab et omnem exercitum bellatorum. 8. Egressi sunt ergo filii Ammon, et direxerunt aciem ante ipsum introitum portæ; Syrus autem Soba, et Rohob, et Istob, et Maacha, seorsum erant in campo. 9. Videns igitur Joab quod præparatum esset adversum se

prælium, et ex adverso et post tergum, elegit ex omnibus electis Israel, et instruxit aciem contra Syrum; 10. reliquam autem partem populi tradidit Abisai fratri suo, qui direxit aciem adversus filios Ammon. 11. Et ait Joab: Si prævaluerint adversum me Syri, eris mihi in adjutorium; si autem filii Ammon prævaluerint adversum te, auxiliabor tibi. 12. Esto vir fortis, et pugnemus pro populo nostro, et civitate Dei nostri; Dominus autem faciet quod bonum est in conspectu suo. 13. Iniit itaque Joab, et populus qui erat cum eo, certamen contra Syros, qui statim fugerunt à facie ejus. 14. Filii autem Ammon videntes quia fugissent Syri, fugerunt et ipsi à facie Abisai, et ingressi sunt civitatem; reversusque est Joab à filiis Ammon, et venit Jerusalem. 15. Videntes igitur Syri quoniam corruissent coram Israel, congregati sunt pariter. 16. Misitque Adarezer, et eduxit Syros qui erant trans fluvium, et adduxit eorum exercitum; Sobach autem, magister militiæ Adarezer, erat princeps eorum. 17. Quod cum nuntiatum esset David, contraxit omnem Israelem, et transivit Jordanem, venitque in Helam; et direxerunt aciem Syri ex adverso David, et pugnaverunt contra eum. 18. Fugeruntque Syri à facie Israel, et occidit David de Syris septingentos currus, et quadraginta millia equitum, et Sobach principem militiæ percussit, qui statim mortuus est. 19. Videntes autem universi reges qui erant in præsidio Adarezer, se victos esse ab Israel, expaverunt et fugerunt quinquaginta et octo millia, coram Israel. Et fecerunt pacem cum Israel, et servierunt eis, timueruntque Syri auxilium præbere ultra filiis Ammon.

2. Sicut fecit pater ejus (Naas) mecum misericordiam,] cum me fugientem Saulem benigne suscepit, et tutatus est. Res gesta in Scriptura non narratur, sed ex traditione eam recenset S. Hieron. in Tradit. (quem sequitur Angelom. Abul. Glossa, Lyran. Sanchez et alii.) *Quando fugit David à facie Achis regis Geth, venit ad Naas regem Ammon, qui fecit cum eo misericordiam, multa impertiens ei bona. De Naas itaque venit in speluncam Odollam, ubi venerunt ad eum pater ejus et mater, et omnis domus ejus. Inde venit ad Moab, et dimisit apud eum patrem et matrem, et omnem domum suam.* Alias Rabbinorum præsertim R. Salomonis solutiones affert Lyranus, sed ab eis confictas, uti ostendit Abulensis.

4. Rasitque dimidiam partem barbæ.] 1. Paral. 19. 4. additur: *Decalvavit, et rasit, et præcidit tunicas eorum.* Triplex ergo fuit hæc ignominia, quam Hanon contra jus gentium legatis Davidis ad se consolandum missis irrogavit. Prima, fuit capitis decalvatio; secunda, barbæ non totius, sed dimidiæ ad ludibrium rasio. Tertia, vestium longarum et ad pedes (more Orientalium) promissarum usque ad nates præcisio, ideoque natium denudatio. Hebræi enim laici non utebantur femoralibus, nisi sacerdotes: quæ omnia tunc temporis erant valde fœda, ignominiosa et infamia, præsertim apud Hebræos; quia eis jusserat Deus *non radere caput nec barbam.* Levit. 21. 5. idque sciebant Ammonitæ, utpote Hebræis vicini, ideoque ad majus dedecus apud suos hanc eis insolentiam irrogarunt, imo apud omnes nationes probrosum est barbam vellere. Unde illud: *Leoni mortuo barbam vellis*, id est, mortuo insultas.

Allegorice Hanon repræsentat Judæos, qui Christo in passione genas vulserunt, Isaiæ 50. 6.

Tropologice Hanon est diabolus, qui subinde benefacere volentibus, barbam abradit, id est, fortitudinis adimit; barba enim virilitatis et fortitudinis est symbolum. Audi Eucherium: *Sicut Hanon, ita et diabolus princeps hujus mundi, plerosque religiosos et prædicantes per subrepentia vitia deturpare consuevit. Qui dum eorum latentia mala, in aperta et flagitiosa perpetrataque luxuria detegit, quasi eorum indumenta usque ad nates abscissa, nudos à dignitate castitatis derelinquit; et in oculis hominum turpia facta, quæ ipse persuaserat, revelat. Et dum pristinam eorum fortitudinem eripit, velut barbam radit. Quos tamen verus David, Dominus scilicet et Salvator noster, clementi respectu, per pœnitentiam, ab indulgentia non excludit, quos et in Jericho, hoc est sub anathemate pœnitentiæ, et opprobrio meliorum residere jubet; donec sacramenta spiritualia, et fortitudinem mentis, quam peccato perdiderant, satisfaciendo recipiant, et sic demum in conspectu ejus stare valeant.* Hæc omnia ad verbum ex Eucherio (verius Beda) transcripsit Angelomus, qui et addit: *Sed Christus vindicat suorum injuriam, cum non solum adversarios suos, nunc per sanctorum suorum victoriam confundit, sed etiam in extremo judicio per justam sententiam, perpetuis ignibus cruciandos tradet.*

9. 10. Instruxit aciem contra Syrum: reliquam autem partem populi tradidit Abisai fratri suo, qui direxit aciem adversus filios Ammon.] Ostendit Joab in hac divisione exercitus insignem belli peritiam. Duces enim belli, cum vident se cingi à fronte et à tergo, dividunt copias, unamque partem hostibus à fronte, aliam vero iis qui à tergo imminent, opponunt. Nec enim iidem milites à fronte et à tergo pugnare possunt; si enim cædant hostes à fronte, cædentur ab hostibus, qui tergo instant. Rursum quod selegerit fortissimos milites, quibus invasit, illicoque stravit Syros; illis enim prostratis, fugit altera acies Ammonitarum quibus instabat Abisai frater Joab. Idem fecit Judas Machabæus, quin et Gentiles, ut Scipio, Annibal, Alexander, etc, ac præ cæteris Claudius Nero, consul Romanus, qui Annibali oppositus, cum audiret Asdrubalem cum novo exercitu 56 millium adventare, ut se cum copiis fratris Annibalis conjungeret, secreto et celerrime Annibale inscio profectus cum selecta suorum manu, se cum

castris Livii Salinatoris socii Consulis conjunxit, itaque inopinato invadens Asdrubalem, cum 56 millibus cecidit, ac victor rediens caput occisi ante Annibalis fratris stationes projecit, itaque eum obstupefecit et perculit, ut de fortuna Carthaginis actum esse diceret, seque in extremum Italiæ angulum ad Brutios contraheret, uti narrat Livius decade 3. in fine l. 7.

18. Et occidit David de Syris septingentos currus, et quadraginta millia equitum.] Dices: 1. Paral. 19. vers. 18. plures numerantur, sic enim habet : *Et interfecit David de Syris septem millia curruum et quadraginta millia peditum.* Resp. liber Paralipomenon, ut patet ex nomine, supplet ea quæ in libris Regum omissa sunt, illa vero quæ et ibi dicta sunt obscurius, explicat clarius. Ergo, quòd dicuntur hîc occisi 700 currus, intellige milites pugnantes è curribus : milites enim occiduntur, non currus ; unde id confirmat liber Paralip. dicens : *Interfecit septem millia curruum*, id est, septem millia militum pugnantium è curribus. Erant igitur currus septingenti, sed militum septem millia erant; quilibet enim currus continebat decem milites. Porro præter quadraginta *millia equitum*, quæ habet liber Regum, liber Paralipomenon addit quadraginta *millia peditum*, ita ut universim tam peditum, quam equitum cæsa sint 80 millia, præter septem millia pugnantium è curribus. Ita Abulensis, Sanchez, Serarius et alii. Denique Josephus asserit bellum hoc Ammoniticum finitum esse, ineunte hieme.

CAPUT UNDECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Lapsus Davidis in adulterium cum Bethsabee, et homicidium Uriæ.

1. Factum est autem, vertente anno, eo tempore quo solent reges ad bella procedere, misit David Joab, et servos suos cum eo, et universum Israel, et vastaverunt filios Ammon, et obsederunt Rabba; David autem remansit in Jerusalem. 2. Dum hæc agerentur, accidit ut surgeret David de strato suo post meridiem, et deambularet in solario domus regiæ; viditque mulierem se lavantem, ex adverso super solarium suum; erat autem mulier pulchra valde. 3. Misit ergo rex, et requisivit quæ esset mulier. Nuntiatumque est ei, quod ipsa esset Bethsabee filia Eliam, uxor Uriæ Hethæi. 4. Missis itaque David nuntiis, tulit eam; quæ cum ingressa esset ad illum, dormivit cum ea : statimque sanctificata est ab immunditia sua, 5. et reversa est in domum suam concepto fœtu. Mittensque nuntiavit David, et ait : Concepi. 6. Misit autem David ad Joab, dicens : Mitte ad me Uriam Hethæum. Misitque Joab Uriam ad David. 7. Et venit Urias ad David. Quæsivitque David quam recte ageret Joab et populus, et quomodo administraretur bellum, et dixit David ad Uriam : Vade in domum tuam, et lava pedes tuos. Et egressus est Urias de domo regis, secutusque est eum cibus regius. 9. Dormivit autem Urias ante portam domus regiæ cum aliis servis domini sui, et non descendit ad domum suam. 10. Nuntiatumque est David à dicentibus : Non ivit Urias in domum suam. Et ait David ad Uriam : Numquid non de via venisti? quare non descendisti in domum tuam? 11. Et ait Urias ad David : Arca Dei et Israel et Juda habitant in papilionibus, et dominus meus Joab, et servi domini mei super faciem terræ manent; et ego ingrediar domum meam, ut comedam et bibam, et dormiam cum uxore mea? per salutem tuam, et per salutem animæ tuæ, non faciam rem hanc. 12. Ait ergo David ad Uriam : Mane hîc etiam hodie, et cras dimittam te. Mansit Urias in Jerusalem in die illa et altera; 13. et vocavit eum David ut comederet coram se et biberet, et inebriavit eum : qui egressus vespere, dormivit in strato suo cum servis domini sui, et in domum suam non descendit. 14. Factum est ergo mane, et scripsit David epistolam ad Joab, misitque per manum Uriæ, 15. scribens in epistola : Ponite Uriam ex adverso belli, ubi fortissimum est prælium, et derelinquite eum, ut percussus intereat. 16. Igitur cum Joab obsideret urbem, posuit Uriam in loco ubi sciebat viros esse fortissimos. 17. Egressique viri de civitate, bellabant adversum Joab, et ceciderunt de populo servorum David, et mortuus est etiam Urias Hethæus. 18. Misit itaque Joab, et nuntiavit David omnia verba prælii, 19. præcepitque nuntio, dicens : Cum compleveris universos sermones belli ad regem, 20. si eum videris indignari, et dixerit : Quare accessistis ad murum, ut præliaremini? an ignorabatis quod multa desuper ex muro tela mittantur?

21. Quis percussit Abimelech filium Jerobaal? nonne mulier misit super eum fragmen molæ de muro, et interfecit eum in Thebes? quare juxta murum accessistis? Dices: Etiam servus tuus Urias Hethæus occubuit. 22. Abiit ergo nuntius, et venit, et narravit David omnia quæ ei præceperat Joab. 23. Et dixit nuntius ad David: Prævaluerunt adversum nos viri, et egressi sunt ad nos in agrum; nos autem facto impetu persecuti eos sumus usque ad portam civitatis. 24. Et direxerunt jacula sagittarii ad servos tuos ex muro desuper, mortuique sunt de servis regis, quin etiam servus tuus Urias Hethæus mortuus est. 25. Et dixit David ad nuntium: Hæc dices Joab: Non te frangat ista res; varius enim eventus est belli: nunc hunc, et nunc illum consumit gladius; conforta bellatores tuos adversus urbem, ut destruas eam, et exhortare eos. 26. Audivit autem uxor Uriæ quod mortuus esset Urias vir suus, et planxit eum. 27. Transacto autem luctu, misit David, et introduxit eam in domum suam, et facta est ei uxor, peperitque ei filium; et displicuit verbum hoc quod fecerat David, coram Domino.

1. Factum est autem, vertente anno eo tempore, quo solent reges ad bella procedere,] scilicet exacta hieme, in vere sequentis anni, puta in Martio, quo Mars dominari solet, et reges ad bella procedere.

Misit David Joab, etc.,] David vero domi remansit, ideoque incidit in adulterium et homicidium; unde Theod. q. 25. *David*, ait, *cum esset in acie, mentemque exerceret in belli cura, ex legibus divinis vitam suam administrabat; parvas autem assecutus inducias, passus est lapsum.* Vide hic quàm bellum, ut negotium præstet otio: negotium Davidem fecit castum, otium adulterum.

Obsederunt Rabba.] Erat hæc urbs potens, regia et metropolis Ammonitarum, ita dicta à magnitudine: *Rabba* enim, vel *Rabbath*, hebraice idem est quod *multa*, id est, magna, per enallagen quantitatis discretæ pro continua: quanquàm vere erat quoque *multa* in numero incolarum et civium. Eadem dicta quoque est *Ammon* vel *Amman*, et *urbs aquarum* cap. 12. v. 27. eo quòd Jaboc torrens eam circumfluat. Denique à Ptolemæo Philadelpho, secundo Ægypti rege qui Biblia ex Hebræo in Græcum per septuaginta Interpretes transferri curavit, subjugata, dicta est *Philadelphia*, quod nomen hucusque retinet.

2. Accidit ut surgeret David de strato suo post meridiem,] somno et cibo pastus distentusque, ideoque in venerem proclivis: hujus enim stimuli sunt deliciæ regales, desidia et somnus: in somno enim fit cibi concoctio, cujus ultima pars est semen; quod enim corpori alendo superfluit, vertitur in semen. Quapropter somnus matutinus castis periculosus est: tunc enim peracta concoctione reliquum alimenti in semen transit, quod venereas cogitationes motusque efficit. Qui ergo student castitati non stertant in multam lucem, sed mane surgant, imo auroram cum philomelis Deum laudando præveniant: ac ituri cubitum se B. Virgini et Angelo Custodi serio commendent, ut nocturnas carnis tentationes et diaboli illusiones impediant: denique cum primum evigilant, illico mentem ad Deum et Christum orando convertant, ut à carnalibus cogitationibus eam avertant; has enim et caro somno adhuc semisopita, et dæmon tentator suscitare solent.

Viditque mulierem se lavantem ex adverso (Domus enim Uriæ erat vicina, et ex adverso palatii Davidis, ut notat Adrichom. in Tabulis Geographicis), super solarium suum, refert hoc ad *vidit*, non ad *mulierem*; nec enim mulier erat super solarium Davidis, sed David ambulans super solarium vidit ex adverso palatii mulierem se lavantem, ut patet ex Hebræo. Minus recte ergo Abulensis censet Davidem vidisse Bethsabee lavantem se super solarium domus Uriæ mariti sui; hoc enim indecorum et incommodum fuisset. Lavabat ergo se vel in domo, ut vult Vatabl. vel in horto ad fontem, qui etiamnum ostenditur, ait Adrichom. et ex eo Serarius et Pineda. Unde Septuag. habent: *Vidit David à solario mulierem lavantem se*; Hebr. *è tecto vidit lavantem.* Hæc fuit nova causa lapsus Davidis, nimirum visio mulieris seminudæ: oculi enim sunt in amore duces; ac proinde impossibile est lascivam cogitationem arcere à mente, nisi ab oculis arceatur lascivus mulieris aspectus. Unde Job. 31. 1. *Pepigi*, ait, *fœdus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de virgine.*

Audi Clement. Alex. l. 3. Pædag. cap. 11. sub medium: *Lascivi autem aspectus, et versatilibus, et tanquam conniventibus oculis intueri, nihil est aliud quàm oculis mœchari, cum per eos cupiditas ineat primæ pugnæ prœludia.* Quin et Cyrus apud Xenophon. lib. 5. Pædiæ: *Ignis*, ait, *tangentes urit, pulchri vero etiam eos qui procul aspiciunt, incendunt, ut amore ardeant.* Sigillatim vero de Davide S. Chrysost. in Ps. 50. *Aperuit*, ait, *in vano oculos, et suscepit ictum sagittæ; audiant curiosi, qui pulchritudines alienas considerant*, etc. Et sanctus August. hom. 21. inter 50. *Sit*, inquit, *casus majorum, tremor minorum*, etc. *Boni viri*, *Ecclesiæ filii*, *et in Christi amore perfecti*, *audientes tam sancti viri ruinam*, *abstinent oculos*, *non eos defigunt in pulchritudine carnis alienæ*, etc. *de longe vidit illam David*, *de qua captus: mulier longe, libido prope; numquid tu fortior Davide, Salomone sapientior? Si illos tam sanctos viros incauta familiaritas mulierum, et perniciosa blandimenta vicerunt; quid de se cogitant illi qui cum extraneis mulieribus, non solum conversari, sed in eadem domo manere nec metuunt, nec erubescunt*, etc. Addit S. Aug. nimiam prosperitatem et abundantiam fuisse Davidi ruinæ causam: *Idcirco*, inquit, *adversus felicitatem acrius vigilandum est.*

Denique Torniellus censet Davidem peccasse cum Bethsabee anno regni sui 15; Salianus vero et Pineda anno regni 19, ætatis vero 49; et hoc verius videtur, uti ostendam cap. 12. 24. Hic

enim annus est septimus climactericus, qui magnam inducit naturæ indeque affectuum morumque mutationem, sicut nonus climactericus est annus 63, qui multis magnam alterationem, ac non paucis mortem affert.

Bethsabee filia Eliam.] Tradunt Hebræi apud S. Hieron. hunc Eliam fuisse filium Achitophel, ideoque Achitophel postea conjurasse cum Absalomo contra Davidem, ut vitium nepti suæ à Davide illatum ulcisceretur. Id probabile esse censet ex Hugone Salianus. Poterat enim Achitophel avus 60 esse annorum, Eliam pater 40, Bethsabee filia 18. Idem censent Abulens. Dion. et alii. Porro *Eliam*, transpositis litteris, *Ammiel* vocatur 1. Paral. 3. 5. *Ammiel* enim Hebr. idem est quod *populus meus Deus : Eliam* vero idem quod *Deus meus populus*. Denique *Eliam filius Achitophel* fuit unus ex triginta fortibus Davidis, æque ac Urias Hethæus, ut patet 2. Reg. 23. 34. et 39. fierique potest ut inde coaluerit affinitas Uriæ cum Eliam, ducta ejus filia in uxorem, quòd uterque esset in cohorte et domo fortium Davidis, ejusque pater Achitophel esset vir sapiens, celebris et consiliarius regis. Tandem Bethsabee (quæ corrupte à Græcis et multis Latinis nominatur *Bersabee*) Hebr. dicitur *Bat Sceba*, id est, filia saturitatis, vel *Bat scua*, id est, filia divitiarum vel salutis, ait Pagn. ac talis evasit, postquam pœnitens Davidis uxor facta, sanctam cum eo egit vitam, imo evasit prophetissa, et Salomonem filium ad omnem pietatem erudivit, uti ostendi Prov. 31. v. 1. et sequent.

Uxor Uriæ Hethæi,] hoc est, Gethæi, inquiunt nonnulli, qui scilicet erat ex fortissimis et antiquissimis militibus Davidis, qui eum in Geth fugientem secuti fuerant, ideoque dicebantur *Gethæi* vel *Hethæi*. *Geth* hebr. significat *torcular*, idque hìc est appositum : nam ibi cum Davide torculari persecutionis Saulis pressus fuit Urias, ac simili, imo majori torculari hic oppressus à Davide. Verius Adrichom. in descriptione tribus Juda, num. 128. *Eth*, inquit, sive *Heth* locus est in regione Hebronis, quem *Ethæi* sive *Hethæi* populi, ab *Ethæo* sive *Hethæo* filio Chanaan orti, incoluerunt : à quibus Abraham speluncam duplicem emit. Ex hoc etiam loco Urias, vir Bethsabee, fuit oriundus, qui Ethæus sive Hethæus, teste Hieronymo, vocitatus est. Hoc, ut dixi, videtur verius. Nam *Geth* et *Gethæus* hebr. scribitur per *ghimel*, *Heth* vero et *Hethæus* per *chet* ; *Heth* autem hebr. idem est quod *pavor*, *terror*, *contritio* : unde *Hethæus* idem est quod *pavorem incutiens*, *terribilis*, *conterens*, qualis fuit Urias vir fortissimus. Ita sentiunt S. Hieron. Adrichom. Salianus et alii. Minus recte ergo Procopius et Theodor. censent Uriam dici Hethæum, quod oriundus esset ex Hethæis, qui erant una ex septem gentibus Chananæorum, quos Hebræi duce Josue expulerunt, sed Uriam ad Judaismum fuisse conversum factumque proselytum : et Abulensis qui putat Uriam dici Hethæum, non quòd esset Hethæus, sed quòd in terra Hethæorum habitasset. Serarius vero putat Uriam dici Hethæum, quod ipse aut ipsius pater contra Hethæos præclari quippiam gessisset, quemadmodum Archias dictus est Samius apud Herodotum l. 3. cum esset alioqui Lacedæmonius. Denique Josephus : *Urias*, inquit, *erat civis Hierosolymitanus magna ob fortitudinem tam apud regem, quàm contribules, gloria. Hierosolymitanus*, intellige habitatione, aut nativitate, quòd ibi natus esset, licet oriundus ex *Heth*, uti dixi.

4. Dormivit cum ea.] Adulterium cum ea commisit. Mirus et profundus fuit hìc sancti regis, Psaltis et Prophetæ Davidis lapsus, qui docet nos in timore et tremore operari salutem nostram. Nam S. Basil. homil. 22. de humilitate, et in Regulis brevior. resp. 81. docet causam lapsus et negationis S. Petri fuisse præsumptionem qua dicebat : *Et si oportuerit me mori tecum, non te negabo. Et si omnes scandalizati fuerint in te, ego nunquam scandalizabor.* Sic et causam lapsus Davidis in homicidium et adulterium fuisse eamdem præsumptionem, quod scilicet semel gratia singulari visitatus dixerit illud Psal. 29. 7. *Ego dixi in abundantia mea : Non movebor in æternum.* Unde mox pœnam subdit : *Avertisti faciem tuam à me, et factus sum conturbatus.* Idem Psal. 118. 67. *Priusquam*, inquit, *humiliarer, ego deliqui ; propterea eloquium tuum custodivi.* Hinc S. Franciscus suis dabat hoc documentum : *Cum gratiam acceperis à Deo, dic : Domine, custodi in me thesaurum tuum, quia ego illius latro sum.* Ita S. Bonav. in ejus Vita cap. de studio orationis. Quocirca S. Columbano adolescenti (ut habetur in ejus Vita c. 2.) pia femina hoc dedit salutis et castitatis monitum : *Reminisceris suasu Evæ Adam dilapsum, Samsonem à Dalila seductum, David à pristina justitia pulchritudine Bethsabeæ corruptum, sapientissimum Salomonem*, etc. *Perge, ô juvenis, perge, evade ruinam, per quam multos comperis corruisse ; declina viam quæ inferi ducit ad valvas.* Nugantur hìc Rabbini in Talmud, qui, ut Davidem excusent à peccato, dicunt Uriam æque ac cæteros milites ad bellum euntes, uxori dedisse libellum repudii ; quare illam jam repudiatam et lege solutam potuisse nubere Davidi ; verum hoc falsum esse liquet, ex eo quod David Uriam è bello accitum jusserit domum ad uxorem suam redire, idque se facturum neget Urias versu 11.

Porro S. Epiphan. in vita Nathan Prophetæ, et ex eo Abulensis asserit Nathan absentem in spiritu prævidisse concupiscentiam Davidis, quare ut ejus peccatum impediret, festinanter perrexisse Hierosolymam ; sed Beliar, vel potius Belial, id est, diabolum ei objecisse remoram, nimirum mortuum quemdam nudum, quem dum sepelit Nathan, David adulterium commisit. Cujus rei fides sit penes S. Epiphan.

Mystice (quod novum et mirum est) Patres plerique adulterium Davidis interpretantur de Christo Ecclesiam gentium sibi desponsante. Unde S. Ambros. lib. 3. in Lucam : *Mysterium*, ait, *in figura, peccatum in historia ; culpa per hominem, Sacramentum per Verbum.* Quasi totum mysterium in eo fuerit, ut Verbum alienam naturam ad suam hypostasin, sicut David alienam uxorem ad suum thalamum conjugarit : Deinde idem typum gesserit Christi Domini Ecclesiam sibi ex Gentibus in sponsam cooptantis. Ita quoque D. Augustin. lib. 22. contra Faustum cap. 87 : *Iste*, inquit, *David graviter scelerateque peccavit ; verumtamen ille desiderabilis omnibus gentibus, adamavit Ecclesiam super tectum se lavantem, id est, mundantem se à sordibus seculi, et domum luteam spiritali contemplatione transcendentem atque calcantem.* Ac

si diceret : Quamvis David alienam sibi uxorem assumendo graviter deliquerit ; tamen Christum Dominum sibi Ecclesiam pro Synagoga desponsantem significavit. Addit S. August. et ex eo Beda, David occidisse Uriam, id est, Christum occidisse diabolum, eique extorsisse sponsam, scilicet Ecclesiam gentium ; tertio, S. Gregor. lib. 3. Moral. cap. 21 : *David, ait, est Christus, Bethsabee est lex vetus, quam Christus ab Uria, id est, à Judæis abstulit sibique conjunxit, quia per se illam prædicari declaravit.* Idem ex sancto Gregorio descripserunt Eucherius, Angelom. Rupert. et alii ; ac similia habet S. Ambros. Apolog. 1. Davidis cap. 3. Pergit S. Gregor. : *Urias ad Joab cum epistolis, ex quibus occidi debeat, mittitur ; quia idem ipse Judaicus populus legem portat, qua convincente moriatur. Dum enim mandata legis retinens, implere renititur, ipse defert judicium, unde damnetur.* Unde concludit : *Quid per factum istud Davide scelestius ? quid Uria mundius dici potest ? Sed rursum per mysterium, quid Davide sanctius, quid Uria infidelius invenitur ? Quando et ille per vitæ culpam, prophetiæ signat innocentiam, et iste per vitæ innocentiam, in prophetia exprimit culpam.*

Verum hæ allegoriæ non sunt propriæ et primæ classis, sed secundæ et impropriæ, quia laxiores sunt, nec ex æquo respondent litteræ et historiæ. Est enim in eis aliqua quidem proportio et analogia, at non per omnia similis, sed in multis dissimilis. Quod enim David fecit cum peccato, hoc Christus fecit ex sanctitate et misericordia. Quare in his allegoriis David non tam spectandus est, ut initio adulterans cum Bethsabee, quàm ut postea eam sibi copulans matrimonio. Sic enim repræsentavit Christum despondentem sibi Ecclesiam ex Gentibus.

Rursum Urias vir fortis, fidelis et pius, non apte repræsentat diabolum, nisi quatenus ipse fuit Hethæus. Si enim per Hethæum accipias Gethæum, oriundum ex Geth, urbe Philisthinorum ; vel Hethæum, id est, oriundum ex Hethæis, qui erant una ex septem gentibus Chananæorum, quas Deus deleri jusserat, uti nonnulli accipiunt ; sic recte Urias repræsentat diabolum, utpote patrem impiorum et infidelium, quales erant Hethæi et Chananæi. Vide nostrum Salmeronem, prolegomeno 9. cap. 10 et 11. Simili modo Osee jussu Dei cap. 1. meretricem duxit in uxorem, ut repræsentaret Deum et Christum, qui in Ecclesia sibi copulavit idololatras, qui antea cum idolis mystice fornicabantur.

Statimque sanctificata est ab immunditia sua,] q. d. Abluit corpus aqua lustrali, ritu legis veteris *sanctificata*, id est, benedicta, itaque emundavit se ab irregularitate legali, contracta ex congressu cum David, juxta legem Levit. 15. 18. verum peccatum, sive culpam adulterii non abluit ; hæc enim non aqua, sed pœnitentia et lacrymis abluenda est.

5. Mittensque nuntiavit David, et ait : Concepi,] q. d. Ait S. Chrysost. in Psalm. 50. *O rex, perii. Et ille ait : quid habes ? Prægnans, inquit, sum. Peccati mei pullulat fructus, accusatorem intrinsecus habeo, in ventre profero proditorem. Si venerit et viderit vir meus, quid dicam, quid loquar ? quam excusationem prætendam ? Inveniet me gravidam, et occidet me.* Unde moraliter infert Chrysostomus : *Videte et admiramini, Fratres, quantum mali sit delictis et peccatis obnoxium fieri. Rex militem timet, et formidat subditum. Imperator coronam capite gestabat, et confusionis opprobria metuebat.*

6. Mitte ad me Uriam Hethæum.] Causa fuit, ait Abulensis, ut David liberaret se infamia adulterii, et Bethsabee à morte, ob idem adulterium ab ea perpetratum : vocavit ergo Uriam, ut is putaretur rem habuisse cum Bethsabee uxore sua, itaque infans quem ex Davide secreto conceperat Bethsabee, putaretur esse filius Uriæ mariti, non Davidis adulteri. Si enim Urias post longiorem temporis moram rediisset uxore gravida vel pariente, omnibus notum fuisset hunc filium non esse Uriæ, sed alicujus adulteri, ac tandem inquisitione facta deprehensus fuisse David adulter esse hujus fœtus parens. Ita S. Chrysost. in Psalm. 50.

11. Et ait Urias (vir robustior spiritu quàm corpore) ad David : Arca Dei et Israel (milites et decem tribus obsidentes Rabba) et Juda habitant in papilionibus.] Hinc patet arcam per Abiathar pontificem ductam fuisse ad castra, et obsidionem Rabba, ut Dei ductu et ope eam expugnarent.

Et ego ingrediar domum meam, ut comedam et bibam, etc., per salutem tuam et per salutem animæ tuæ (juro quod) non faciam rem hanc.] O militem fortem et sanctum, qui tamen indignam sua fide et robore mercedem retulit à Davide, utpote ab eo morti destinatus. Ita pii hìc opprimuntur, ut in futuro Christi judicio exaltentur, beentur et glorificentur coram omnibus Angelis et hominibus. Idem quod Urias, dicat faciatque Christianus generose pro Deo et animarum salute laborans, ac labori succumbens et occumbens, sed oriens quieti et gloriæ beatæ æternitatis. Unde *Urias* hebr. idem est quod, *lux mea Deus*, vel *ignis meus Deus ; Hethæus* idem est quod, *abscissus*, ait S. August. lib. 22. contra Faustum cap. 87.

13. Et inebriavit eum,] ut ebrius domum rediret, et cum uxore dormiret, itaque ipsa ex eo, non ex Davide fœtum concepisse putaretur. Vide hìc ut unum peccatum trahat aliud. En David ut adulterium tegat, procurat fœtum suum supponere Uriæ ; quod erat crimen injustitiæ. Sic hodie adulteræ filios ex adulterio susceptos supponunt et arrogant suis maritis ; itaque fraudem et injustitiam committunt, dum hac suppositione efficiunt ut maritus eos quasi suos alat, et hæredes instituat cum damno verorum filiorum ; ad cujus damni restitutionem tenentur adulteræ, quia ejus causam dederunt. Rursum David, ut hanc fœtus suî suppositionem adornet, Uriam inebriat, quod tertium fuit ejus peccatum. Nam, ut ait S. August. serm. 231. de Temp. : *Qui alterum cogit, ut se plus quàm opus est, bibendo inebriet ; minus malum ei erat, si carnem ejus vulneraret, quàm ejus animæ per ebrietatem noceret.* Et inferius ait eum sacrificare diabolo. Et S. Ambros. Apolog. 2. David cap. 3 : *Oculis, ait, excitatur libido, sed ebrietate succenditur ; Noe ebriatus est, et qui non inebriatus est diluvio, inebriatus est vino.*

14. Scripsit David epistolam ad Joab, misitque per manum Uriæ, quibus scribebat Joab, ut curaret Uriam ab Ammonitis occidi. Unde *litteræ Uriæ* æque ac *Bellerophontis* apud Lucianum, abierunt in proverbium, ac de iis dicuntur, qui litteras sui damni necisve causas per-

ferunt. Opinatur noster Sanchez ex hisce litteris Uriæ Gentiles finxisse fabulam Bellerophontis, quod scilicet ipse acceptis commendatitiis à Præto rege litteris ad Jobathan (quod nomen alludit ad Joab hìc) in mortem præcipitatus sit. Sic ex Moyse cum Deo loquente acceperunt fabulam Minois cum Jove colloquentis; ex Samsone, fabulam Herculis, aliaque plura similia, teste Clemente Alexand. lib. 2. Strom. Fuit hoc quartum et gravissimum Davidis peccatum, quo ut celaret adulterium ac adultera secure et jugiter frueretur, curavit occidi Uriam militem fortissimum, sibique fidissimum, ne scilicet ipse post bellum domum rediens, vidensque uxorem gravidam vel parientem, sciens se cum ea rem non habuisse, eam ut adulteram traduceret, imo occideret, neve ipsa ad suì tutelam Davidem auctorem prolis conceptæ Uriæ assignaret et proderet. Porro homicidium Davidis valde aggravavit modus hic, quo eum occidit, qui fuit fraudulentus et proditorius: *Sic ex vitio vitium gignitur*, ait Isidor. *Sicut David non evitavit adulterium, perpetravit et homicidium.* Vide hìc rursum quàm libido, sibi blanda, aliis sit sæva et crudelis; ut enim suæ voluptati sola indulgeat, alios ea excludens, ablegat vel occidit. Mystice Rupert. lib. 11. de Divin. Offic. cap. 1: *Tulit David uxorem*, inquit, *Uriæ Ethæi, ipsumque Uriam fecit occidi ferentem in manu sua scriptam mortis suæ sententiam; grave quidem committens piaculum secundùm rem gestam, sed grande præsignans mysterium per Christum regem vitæ, manu fortem atque desiderabilem, suo tempore peragendum*, etc., Rursum D. Thom. præfat. in epist. Canon: *Litteras mortis suæ*, ait, *portant viri litterati qui sciunt et docent, et non faciunt. Istæ sunt litteræ sine sigillo, id est, scientia sine vita, et ideo non creditur ei.*

16. Posuit Uriam in loco, ubi sciebat viros esse fortissimos.] Addit Joseph. Joab Uriæ commendasse fidem et strenuitatem, ut usque ad mortem pro Davide et Israele pugnaret, ac socios Uriæ secreto monuisse ut eum in pugna desererent, atque ab hostibus cingi cædique permitterent. Quid hac re magis proditorium aut scelestum dici fingique potest? Porro S. Hieron. lib. 1. contra Jovinianum asserit Davidem propter homicidium Uriæ à Deo prohibitum ædificatione templi, sed graviores ejus pœnas audiemus cap. seq.

17. Et mortuus est etiam Urias.] Ecce hìc consummatum Davidis ingrati homicidium, cujus indignitatem graphice depingit et exaggerat Abulensis hìc quæst. 5. in cap. 12. Porro permisit Deus tam graviter labi Davidem; primo, ut eum humiliaret, ut scilicet ipse sciret se, licet per gratiam esset sanctus Propheta, et Psalmographus, tamen per naturam esse hominem fragilem et proclivem in peccata, uti sunt cæteri. Unde ipse idipsum jam lapsus confitetur in Psal. 50. *Ecce*, inquit, *in iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea.* Secundo, ut in ejus lapsu et erectione Deus suam justitiam æque ac misericordiam ostenderet; justitiam in peccati castigatione, misericordiam in culpæ condonatione: sicut quo major est morbus vel vulnus, eo major medici curantis peritia et efficacia ostenditur, ait S. Chrysost. in Psalm. 50; tertio, ad aliorum exemplum, ut omnes à Davide lapso discant cavere lapsus occasiones, ac præsertim incautos feminarum aspectus. Audi S. Ambros. Apol. 2. David cap. 3. *Non te vincat concupiscentia formæ, si non vis vinci; non congrediare peccatis, ne de te vitia coronentur: neque capiaris oculis, neque abripiaris palpebris. Vilis tibi mulier videtur ad pretium, sed fortis ad vitium: quæ virorum pretiosas animas capit.* Probat id ex Proverb. cap. 6. *Ligabit quis ignem in sinu, vestimenta autem non comburet? vel ambulabit quis super carbones ignis, pedes autem non comburet? Cave ergo et tu ne intra sinum tuæ mentis ignem libidinis et amorem accendas.* Et inferius: *Si David infirmus, tu fortis? si Salomon lapsus est, tu immobilis? si Paulus primus peccatorum, tu potes primus esse sanctorum?* Quarto, ut, si nos labi contingat, non desperemus, sed cum Davide pœnitendo resurgamus, ac lapsus sit nobis stimulus ad majorem rigorem et virtutem. Unde S. August. homil. 21. inter 50. *Multi*, ait, *cadere volunt cum David, et nolunt surgere cum David*, etc. *Audiant, qui non ceciderunt, ne cadant: audiant qui ceciderunt, ut surgant. Peccatum cum desperatione certa mors*, etc. Et S. Prosper lib. 2. de Prædict. cap. 26. *David*, ait, *positus est in exemplum fidelibus, ut discant magis timere prospera, quam formidare adversa. Periculosum enim est animæ dimitti in voluptatibus suis, dicente Domino: Ecce quem diligo castigo*, Proverb. 3. 10. Apoc. 3. 19.

Vide S. Ambros. in duabus Apologiis quas pro Davide conscripsit, ubi priore lib. cap 2. sic ait: *Sancti sicubi forte, ut homines, corruerunt naturæ magis fragilitate quam peccandi libidine; acriores ad currendum resurgunt, pudoris stimulo majora reparantes certamina; ut non solum nullum attulisse æstimetur lapsus impedimentum, sed etiam velocitatis incentiva cumulasse.* Et nonnullis interjectis: *Propositi enim ad imitandum nobis sunt, et ideo curatum est ut et ipsi aliquando laberentur. Nam si inoffensum à vitiis inter tot lubrica hujus seculi curriculum peregissent, dedissent nobis occasionem infirmioribus æstimandi, cujusdam superioris naturæ ac divinæ fuisse, ut delictum recipere, et culpæ consortium habere non possent.* Unde post pauca concludit: *Præteriit igitur paulisper illos Dei gratia, ut nobis ad imitationem vita eorum fieret disciplina, et sicut innocentiæ, ita et pœnitentiæ magisterium de eorum actibus sumeremus. Ergo, dum lapsus eorum lego, consortes etiam illos infirmitatis agnosco: dum credo consortes, imitandos esse præsumo.*

26. Planxit eum,] Uriam maritum suum. Planctus hic apud Hebræos erat septem dierum, ut ait Eccles. cap. 22. v. 13. Romani tamen, et postea Christiani Imper. ut Gratianus et Theodosius, statuerunt uxori annum ad lugendum mortem mariti, ita ut non nisi exacto anno luctus, posset alteri nubere. Causam dedi Eccles. 22. Verum nec David nec Hebræi exspectabant annum, unde mox à morte Uriæ duxit Bethsabee, sicut mox à morte Nabal duxit Abigail lib. 1. Reg. 25. 39.

27. Facta est ei uxor, peperitque ei filium.] Filius ergo hic conceptus fuit in adulterio, sed natus in matrimonio, cum scilicet David Bethsabee, mortuo Uria, duxisset in uxorem. Qua in re peccavit David, quod scilicet eam cum qua adulterium commiserat, occiso marito, illico duxerit in uxorem, tacite approbando prius adulterium et homicidium. Unde sequitur:

Et displicuit verbum hoc quod fecerat David,

Domino.] Fuit ergo hoc quintum Davidis peccatum: Judæis enim vetitum erat ducere illam, quam adulterio polluissent; non tamen erat irritum cum ea matrimonium, uti jam est apud Christianos, ut patet Extr. *de eo, qui uxorem duxit, quam polluit per adulterium.* Unde cap. seq. Nathan arguit Davidem, non tantum quod occiderit Uriam, sed etiam quod occisi uxorem à se adulterio maculatam duxerit; sic enim ait v. 9. *Uriam Hethæum percussisti gladio, et uxorem illius accepisti in uxorem tibi.* Et versu 10. *Non recedet gladius de domo tua usque in sempiternum, eo quod despexeris me, et tuleris uxorem Hethæi, ut esset uxor tua.* Videtur enim David pulchritudine Bethsabee illectus, eam concupisse in uxorem, ideoque occidisse Uriam. Nonnulli tamen cum Saliano Davidem excusant, quod illam duxerit, ut ejus famæ, pudori et vitæ consuleret, ne ut adultera lapidaretur; atque ut injuriam Uriæ illatam repararet, uxorem ejus honorando, et sibi in reginam asciscendo, ejusque liberos, si quos reliquerat sibi arrogando. Verum hos fines postea intendisse, sibique præfixisse videtur David, cùm cap. seq. à Nathan hac de re reprehensus, pœnituit; animumque adulterinis Bethsabee amoribus imbutum in castum conjugii ejus usum commutavit. Nam hucusque concupiscentiæ suæ obsecutus videtur: nec enim ullum dedit pœnitentiæ signum, nisi postquam correptus fuit à Nathan, ut audiemus cap. seq.

CAPUT DUODECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

David a Nathan correptus poenitet; Deus percutit ejus filiolum, v. 15. cui vitam flendo et jejunando flagitat David, sed frustra; quare David ex Bethsabee generat Salomonem Deo dilectum. Denique, v. 27. David expugnat Rabbath, ejusque cives atrociter trucidat.

1. Misit ergo Dominus Nathan ad David; qui cum venisset ad eum, dixit ei:
Duo viri erant in civitate una, unus dives, et alter pauper. 2. Dives ha-
bebat oves, et boves plurimos valde. 3. Pauper autem nihil habebat om-
nino, præter ovem unam parvulam, quam emerat et nutrierat, et quæ
creverat apud eum cum filiis ejus simul, de pane illius comedens, et de
calice ejus bibens, et in sinu illius dormiens; eratque illi sicut filia.
4. Cum autem peregrinus quidam venisset ad divitem, parcens ille sumere
de ovibus et de bobus suis, ut exhiberet convivium peregrino illi qui venerat ad se, tulit
ovem viri pauperis, et præparavit cibos homini qui venerat ad se. 5. Iratus autem indignatione
David adversus hominem illum nimis, dixit ad Nathan: Vivit Dominus, quoniam filius mortis
est vir qui fecit hoc. 6. Ovem reddet in quadruplum, eo quod fecerit verbum istud, et non
pepercerit. 7. Dixit autem Nathan ad David: Tu es ille vir; hæc dicit Dominus Deus Israel:
Ego unxi te in regem super Israel, et ego erui te de manu Saul, 8. et dedi tibi domum domini
tui, et uxores domini tui in sinu tuo, dedique tibi domum Israel et Juda; et si parva sunt ista,
adjiciam tibi multo majora. 9. Quare ergo contempsisti verbum Domini, ut faceres malum
in conspectu meo? Uriam Hethæum percussisti gladio, et uxorem illius accepisti in uxorem
tibi, et interfecisti eum gladio filiorum Ammon. 10. Quam ob rem non recedet gladius de domo
tua usque in sempiternum, eo quod despexeris me et tuleris uxorem Uriæ Hethæi, ut esset
uxor tua. 11. Itaque hæc dicit Dominus: Ecce, ego suscitabo super te malum de domo tua,
et tollam uxores tuas in oculis tuis, et dabo proximo tuo, et dormiet cum uxoribus tuis in
oculis Solis hujus. 12. Tu enim fecisti abscondite; ego autem faciam verbum istud in conspectu
omnis Israel, et in conspectu Solis. 13. Et dixit David ad Nathan: Peccavi Domino. Dixitque
Nathan ad David: Dominus quoque transtulit peccatum tuum; non morieris. 14. Verum-
tamen quoniam blasphemare fecisti inimicos Domini, propter verbum hoc, filius qui natus es
tibi, morte morietur. 15. Et reversus est Nathan in domum suam. Percussit quoque Domi-
nus parvulum quem pepererat uxor Uriæ David, et desperatus est. 16. Deprecatusque est David
Dominum pro parvulo; et jejunavit David jejunio, et ingressus seorsum, jacuit super terram.
17. Venerunt autem seniores domus ejus, cogentes eum ut surgeret de terra; qui noluit, nec
comedit cum eis cibum. 18. Accidit autem die septima ut moreretur infans; timueruntque servi
David nuntiare ei quod mortuus esset parvulus; dixerunt enim: Ecce, cum parvulus adhuc

viveret, loquebamur ad eum, et non audiebat vocem nostram, quanto magis si dixerimus: Mortuus est puer, se affliget? 19. Cum ergo David vidisset servos suos mussitantes, intellexit quod mortuus esset infantulus; dixitque ad servos suos: Num mortuus est puer? Qui responderunt ei: Mortuus est. 20. Surrexit ergo David de terra, et lotus unctusque est; cumque mutasset vestem, ingressus est domum Domini, et adoravit, et venit in domum suam, petivitque ut ponerent ei panem, et comedit. 21. Dixerunt autem ei servi sui: Quis est sermo quem fecisti? Propter infantem, cum adhuc viveret, jejunasti et flebas; mortuo autem puero, surrexisti, et comedisti panem. 22. Qui ait: Propter infantem, dum adhuc viveret, jejunavi et flevi; dicebam enim: Quis scit si forte donet eum mihi Dominus, et vivat infans? 23. Nunc autem quia mortuus est, quare jejunem? Numquid potero revocare eum amplius? ego vadam magis ad eum; ille vero non revertetur ad me. 24. Et consolatus est David Bethsabee uxorem suam, ingressusque ad eam, dormivit cum ea; quæ genuit filium, et vocavit nomen ejus Salomon, et Dominus dilexit eum. 25. Misitque in manu Nathan prophetæ, et vocavit nomen ejus: Amabilis Domino, eo quod diligeret eum Dominus. 26. Igitur pugnabat Joab contra Rabbath filiorum Ammon, et expugnabat urbem regiam. 27. Misitque Joab nuntios ad David, dicens: Dimicavi adversum Rabbath, et capienda est urbs Aquarum. 28. Nunc igitur congrega reliquam partem populi, et obside civitatem, et cape eam, ne, cum à me vastata fuerit urbs, nomini meo ascribatur victoria. 29. Congregavit itaque David omnem populum, et profectus est adversum Rabbath; cumque dimicasset, cepit eam. 30. Et tulit diadema regis eorum de capite ejus, pondo auri talentum, habens gemmas pretiosissimas, et impositum est super caput David. Sed et prædam civitatis asportavit multam valde; 31. populum quoque ejus adducens serravit, et circumegit super eos ferrata carpente, divisitque cultris et traduxit in typo laterum; sic fecit universis civitatibus filiorum Ammon. Et reversus est David, et omnis exercitus in Jerusalem.

1. Misit ergo Dominus Nathan ad David.] Vide quàm cæcus per peccatum evaserit David. Nam per novem menses quibus Bethsabee ex eo conceptum fœtum utero gestavit et peperit, quasi Dei et sui oblitus, non cogitavit quanta scelera adulterii et homicidii commisisset, sed securus voluptatibus cum Bethsabee indulgebat. Idcirco Deus ejus miserens misit ad eum Nathan, qui scelerum gravitatem ei ostenderet, ac pœnas a Deo decretas denuntiaret.

Nathan hic alius fuit à Nathan filio Davidis, et fratre Salomonis, utpote parvulo, et forte necdum genito. Hic enim Nathan fuit Propheta familiaris Davidi, cum quo negotia sua tractare, ejusque consilia sequi solebat David: ideoque meruit hìc ab eo corripi, et à via gehennæ in semitam salutis reduci. David enim ita diligebat Nathan, ut ab eo unum filiorum suorum vocarit Nathan, ut ait Genebrardus.

Duo viri erant in civitate.] Nathan sapienter non aperte, sed per ambages orditur correptionem ut regis animum amoribus sopitum et superbum à somno peccatorum excitet. Festivam ergo ei proponit parabolam, per quam gratiose ei sceleris sui enormitatem ostendit, ne, si clare idipsum faceret, rex excandesceret, et correptionem sperneret, diceretque, ait S. August. homil. 21. inter 50. *Tu cum sis pauper et humilis, quomodo ausus es mihi loqui Regi?* Quare sermonem inducit, quasi de alio aliquo, non de Davide ageret: ut David alium videretur damnare, non seipsum; unde Græci codices nonnulli hìc præfigunt: *Renuntia*, vel *responde mihi judicium*. Usus est ergo parabola, ut suo seipsum judicio rex damnaret, neque ipsum irritaret: *Ad secandum et sanandum vulnus cordis ejus, ferramentum fecit Deus de lingua ejus*, inquit August. homil. 21. *Sed velut prudens medicus ferrum tegebat*, parabolico scilicet velamento.

Porro hìc est sensus, et hæc applicatio Parabolæ: *Duo viri*, sunt David et Urias; ille dives, hic pauper; David multas habebat oves, id est, uxores; Urias unicam, scilicet Bethsabee: hanc ei ademit David per adulterium, itaque gravem ei intulit injuriam, ac seipsum reum fecit mortis præsentis et æternæ. Ita Abulensis et alii.

5. Filius mortis est vir qui hoc fecit,] q. d. Reus est mortis. Vox enim *filius*, Hebræis cum jungitur genitivo pœnæ vel præmii, idem est quod *reus*, vel *dignus*. Sic filius mortis, iræ, gehennæ, est reus mortis, iræ, gehennæ: filius vitæ, gloriæ, resurrectionis, idem est quod dignus vita, gloria, resurrectione.

6. Ovem reddet in quadruplum.] Hæc enim restitutio furi ovis indicitur, Exodi 22. 1. Vide ibi dicta.

8. Et dedi tibi domum Domini tui, et uxores Domini tui in sinu tuo.] Pro *uxores* Hebr. est נשים *nascim*, quod non tantum uxores, sed et feminas quaslibet significat. *Feminæ* autem, id est, *filiæ* Saulis fuere Merob et Michol quas Deus Davidi dedit uxores: Merob enim à Saule fuit desponsata Davidi, licet postea per fraudem Saul illi eamdem abstulerit. Rursus Hebræi tradunt Eglam uxorem Davidis, fuisse prius uxorem Saulis, æque ac Respham: sed hoc refutat Abulensis hìc quæst. 3. Denique hìc non tam significatur actus, quàm jus et potestas, quod scilicet David succedens Sauli in regno, habuerit jus in ancillas et uxores Saulis, ut posset eas, si vellet, sibi matrimonio copulare. Ita Lyran. Abulensis et alii.

10. Quamobrem non recedet gladius de domo

TUA USQUE IN SEMPITERNUM,] non absolute, sed respective, scilicet respectu domus Davidis et Israelis, q. d. Quandiu durabit tua regia stirps, et quandiu durabit regnum Israelis, faciam ut gladius semper incumbat tibi, domuique tuæ, nec ab ea recedat, q. d. Tu gladio Ammonitarum Uriam occidisti, idcirco in pœnam non unus, sed multi è filiis et posteris tuis gladio occidentur. Ita factum : nam ex filiis Davidis occisi quatuor, scilicet hic parvulus versu 15, Ammon, Absalom, et Adonias, et forte plures alii. Deinde posteri Davidis excepto Salomone continua cum hostibus gessere bella, in quibus multi Israelitæ, et prognati ex Davide et fratribus ejus occisi sunt. Ita Abulen. Salian. et alii.

11. ECCE EGO SUSCITABO SUPER TE MALUM DE DOMO TUA,] ut scilicet Absalom filius tuus persequatur te. Nam ut ait S. Chrysost. in Psal. 3. *Unde est fons peccati, illinc est plaga supplicii; quia ergo à præcepto Domini exul fugitivusque fuerat, propterea filium fugiebat.* Et mox : *Nisi peccatorum scintillas occultasset, domus non conflagraret.* Morale deinde documentum subdit, eos, qui in juventute cum mulieribus peccarunt, postea incidere in uxores molestas et rixosas, à quibus præterita libido per Deum castigatur, juxta illud Ecclesiast. 7. 27. *Qui autem peccator est, capietur ab illa*, quasi ab amorum antidoto, quod peccatorum malos humores consumat. Audi Chrysost. *Uxor tecum bellum gerit, ingresso tanquam fera occurrit, linguam tanquam gladium acuit. Res quidem valde molesta ac difficilis, quod auxiliatrix adversaria facta est : teipsum tamen examina, numquid in juventute in mulierem novi quid attentaris, et quod mulieri à te vulnus inflictum est, curetur per mulierem, et alienum ulcus propria uxor chirurgi officio fungens medicetur; et quamvis quæ secet ignores, novit tamen Deus medicus. Ipse enim ea tanquam ferro adversus te usus est; et quemadmodum ferrum nescit quid agat, futuram autem per ferrum medelam novit medicus; ita etiam licet ignoret uxor quæ ferit, et maritus qui feritur, causam ictus, Deus tamen ut medicus novit quid conferat.*

12. EGO AUTEM FACIAM, etc., IN CONSPECTU SOLIS.] Absalom enim publice in solario coram toto Israel violavit uxores patris sui, cap. 16. 22. nimirum sic congrua talione solarium supplicii correspondit solario adulterii, unde David prospexit et concupivit Bethsabee. Atque parum hoc est: Insuper respondit solo solario, vel potius meridianus sol vespertino jam tempori, cum post meridiem David deambulavit in solario. Dictum enim est illi : *Tu fecisti abscondite ; ego autem faciam verbum istud in conspectu Israel, et in conspectu solis.* Ergo adulterio nullum est operimentum, sed Deus illud licet occultum in lucem educit et propalat, sicut propalavit hic omnibus non tantum Israelitis, sed et gentibus, adeoque seculis futuris mœchiam et cædem Davidis. Quanta ergo erit confusio adulteris et sceleratis in die judicii, ubi coram omnibus Angelis et hominibus Christus cujusque crimina patefaciet, arguet et damnabit?

13. ET DIXIT DAVID AD NATHAN : PECCAVI DOMINO,] in Dominum, contra Dominum idque coram Domino, eo vidente et intuente, esto coram hominibus idipsum celarim et absconderim. Hoc verbum, *peccavi*, breve est; sed ex intimo cordis sinu profectum, ac profundo humilitatis, compunctionis, pœnitentiæ, religionis et charitatis sensu refertum, uti liquet ex Psalm. 50. quem tum dictavit: *Miserere mei, Deus*, ubi inter cætera ait : *Tibi soli peccavi, et malum coram te feci.*

Quocirca hanc Davidis vocem, *peccavi*, Patres examinantes, mirifice exaggerant et celebrant. Primo, S. Ambr. Apol. 1. David cap. 2. *Ille*, inquit, *rex tantus et potens, ne exiguo quidem momento manere penes se delicti passus est conscientiam : sed præmatura confessione, atque immenso dolore reddidit peccatum suum Domino. Quem mihi nunc facile reperias honoratum ac divitem, qui, si arguatur alicujus culpæ reus, non moleste ferat? At ille regio clarius imperio, tot divinis probatus oraculis, cum à privato homine corriperetur ; quod graviter deliquisset : non indignatus infremuit, sed confessus ingemuit.* Idem S. Ambros. ibidem c. 4. *Peccavit David*, inquit, *quod solent reges: sed pœnitentiam gessit, flevit, ingemuit, quod non solent reges. Confessus est culpam, obsecravit indulgentiam, humi stratus deploravit ærumnam, jejunavit, oravit, confessionis suæ testimonium in perpetua secula vulgato dolore transmisit. Quod erubescunt facere privati, rex non erubuit confiteri. Qui tenentur legibus, audent suum negare peccatum, dedignantur rogare indulgentiam, quam petebat qui nullis legibus tenebatur humanis. Quod peccavit, conditionis est ; quod supplicavit, correctionis. Lapsus communis, sed specialis confessio. Culpam itaque incidisse, naturæ est; diluisse, virtutis.* Idem rursus c. 9. sic ait: *Quidquid personuerit, quidquid increpuerit, culpa ei propria semper occurrit; quidquid fuerit dictum aut lectum, in se dictum putat : quidquid intenderit, se nutu, se oculis, signari putat: si epuletur, si cogitet, si oret, ac deprecetur, ante oculos ejus semper est error proprius : et momentis omnibus culpa pulsat conscientiam ; nec quiescere, nec oblivisci sinit : velut gravis censor exagitat se terrore perpetuo.* Causam subdit Ambros. *Bonæ mentis est vulnus sentire peccati. Nam qui expertes doloris sunt, non sentiunt vulneris acerbitatem : quod est immedicabilis ægritudinis. Qui autem aliquo dolore punguntur, sicut doloris sensu non carent, ita etiam non carent sanitatis profectu. Ubi enim doloris sensus, ibi etiam sensus est vitæ.* Denique S. Ambros. Exhortat. ad pœnitent. *Peccavi in tribus syllabis*, ait, *flamma sacrificii ad cœlum ascendit.*

Secundo, S. Augustin. lib. 22. contra Faustum c. 66. *Hic est*, inquit, *pœnitentiæ sacrificium;* et cap. 67. *Cordis ejus*, inquit, *profunda cernebat spiritus Dei, quando correptus per prophetam dixit: Peccavi, continuoque ad hoc verbum audire meruit, quod acceperit veniam : ad quam rem, nisi ad sempiternam salutem? neque enim prætermissa est in illo secundùm comminationem, flagelli paterni disciplina; ut et confessus in æternum liberaretur, et afflictus temporaliter probaretur.* Si dicas etiam Saulem et Judam proditorem dixisse, *peccavi*, nec tamen ita pœnituisse, ut veniam sint adepti. Resp. S. August. *In simili voce, quam sensus humanus audiebat, dissimile pectus erat, quod divinus oculus discernebat.* Idem Augustin. homil. 21. inter 50. *Audi*, inquit, *Davidem clamantem, et simul clama: audi gementem, et congemisce : audi flentem, et collacrymare.* Unde liquet Davidem ex vehementia doloris interni prorupisse in profusas lacrymas, gemitus et singultus, qui vocem illi interciperent, ut non

aliud effari posset, quam τὸ *peccavi Domino.* Id ita esse liquet ex Psal. 6. 7. ubi ait: *Lavabo per singulas noctes lectum meum* (in quo scelus commisi) *et lacrymis meis stratum meum rigabo,* ubi pro, *Lavabo*, Hebr. est אשחה *asche*, id est, *natare faciam,* q. d. Tot fundam lacrymas non tantum nunc, sed per omnem deinceps vitam, ut iis lectus sceleris conscius obruatur, imo innatet.

Unde tertio, S. Chrysost. in Psalm. 6. et homil. 77. ad populum: *Ne consideres,* ait, *quod cecidit ut torpeas; sed quantum postea lacrymarum fuderit, quantum pœnitentiæ noctes jungens diebus, fontes emittens lacrymarum, lectum lacrymis abluens, saccum indutus,* etc.

Quarto, Salvianus lib. 2. de Gubern. Dei. *Agnoscit,* inquit, *David reus culpam, humiliatur, compungitur, confitetur, luget, pœnitet, gemmas regias abdicat, crepantia auro textili indumenta deponit, purpura exuitur, diademate exoneratur, corde et cultu mutatur, totum regem cum ornatibus suis abjicit, jejunio exugitur, ariditate siccatur, fletu effunditur, solitudine carceratur.*

Quinto, S. Hilarius in Psalm. 118. lit. Pe. ult. *Exitus aquarum: David,* inquit, *tunc cum Nathan propheta arguente crimen suum recognovit et flevit; nunc quoque non desinit veræ pœnitentiæ lacrymis facti veteris crimen abluere, dicens: Exitus aquarum transierunt oculi mei: fontes scilicet lacrymarum suarum fontes fluminum esse transgressos. Hæc enim pœnitentiæ vox est lacrymis orare, lacrymis ingemiscere, et per hanc confidentiam dicere: Lavabo per singulas noctes lectum meum, et lacrymis meis stratum meum rigabo. Hæc venia peccati est fonte fletuum flere, et largo lacrymarum imbre madefieri.*

Dixitque Nathan ad David: Dominus quoque transtulit peccatum tuum.] Pro *transtulit* Hebr. est העביר *heibir*, id est, transire fecit, id est, amovit, *abstulit*, ut vertunt Septuag. hìc, ac Noster, et alii passim. Zachar. 3. 4. et Psalm. 118. v. 39. Hinc patet quanta fuerit in Davide doloris vehementia, utpote cui dicenti: *peccavi,* Deus statim peccatum remiserit. Ita S. Ambros. Apol. 1. David cap. 2. *Maturitas veniæ,* inquit, *profundam fuisse regis pœnitentiam declaravit, quæ tanti erroris offensam traduxerit.* Idem docet S. August. lib. 22. contra Faustum cap. 67. imo ipse David Psal. 50. dicens: *Sacrificium Deo spiritus contribulatus; cor contritum et humiliatum, Deus, non despicies.* Unde liquet contritionem perfectam, quæ scilicet ex amore Dei super omnia procedit, delere peccata omnia quamvis gravissima, uti fuere adulterium et homicidium Davidis: ita nimirum ut Deus contrito illico omnem culpam et pœnam æternam condonet, eamque in pœnam temporariam commutet: hanc enim ad disciplinam et satisfactionem pœnitenti luendam esse, uti luit hìc David, docent S. Ambros. et August. jam citati, ac S. Gregor. 9. Moral. 27. *Delinquenti,* ait, *Dominus nequaquam parcet, quia delictum sine ultione non deserit. Aut enim ipse hoc loco in se pœnitens punit, aut hoc Deus cum homine vindicans percutit.* Vide Bellarm. de Pœnit. lib. 4. cap. 2. 3. 4.

Quocirca S. Ambros. Theodosium Imp. arguens, quod ex ira tot millia Thessalonicensium ob dejectam uxoris suæ statuam occidisset, cum ille diceret Davidem quoque peccasse cæde Uriæ, subjecit: *Qui secutus es errantem, sequere pœnitentem.* Et revera secutus est. Nam injunctam sibi ab Ambrosio pœnitentiam humiliter suscepit et explevit. Vide S. Ambros. in orat. de funere Theodosii, ac Bellarm. lib. de principe Christiano in vita Theodosii sub finem.

Non morieris.] Hinc videtur quod Deus, per Nathan intentans Davidis domui pœnam gladii usque in sempiternum, etiam in ipsum Davidem tulerit sententiam mortis, decreveritque ut ipse quoque gladio Ammonitarum vel Absalonis, etc., occideretur, sicut eodem occiderat Uriam: hæc enim est lex talionis, ut qui alium occidit, occidatur, Exodi 21. versu 23. sed ob eximiam ejus pœnitentiam, pœnam hanc mitigarit, condonando scilicet ei vitam, dicendo: *Non morieris;* ac simul temperando et minuendo alias cædes, quas domui ejus per gladium se immissurum comminatus fuerat. Ita Serarius, Abulensis, Lyranus, Cajetanus.

14. Verumtamen, quoniam blasphemare fecisti inimicos Domini,] ut dicerent: Ecce quam scelesti sunt Israelitæ Dei cultores, ac imprimis eorum rex et propheta David. Hæccine est sanctitas populi Dei? hæccine pietas regum et prophetarum? Certe nostri dii tales non sunt, nec nos tales esse patiuntur.

Disce hic quàm grave sit peccatum scandali, præsertim quo fideles infidelibus dant occasionem blasphemandi Deum. Audi Salvianum lib. 4. de Gubern. Dei sub finem, explicantem τὸ *quia blasphemare fecisti: Deposito diademate, projectis gemmis, exutis purpuris, remota omni splendoris regii dignitate, cum pro his omnibus solitarius, gemens, clausus, sacco squalidus, fletu madidus, cinere sordidatus; vitam parvuli sui tot lamentationum suffragiis peteret, et piissimum Deum tanta precum ambitione pulsaret: sic rogans et obsecrans obtinere non potuit, cum tamen, quod fortissimum petentibus adjumentum est, impetraturum se, quod sic à Deo peteret credidisset. Ex quo intelligi potest, quod nullum penitus majoris piaculi crimen est, quam blasphemandi causam gentibus dare. Quicumque enim sine blasphemia aliorum graviter erraverit, sibi tantum affert damnationem; qui autem alios blasphemare fecerit, multos secum præcipitat in mortem; et necesse erit ut sit pro tantis reus, quantos secum traxerit in reatum.* Et nonnullis interjectis: *Qui vero blasphemare alios peccans fecerit, necesse est peccatum hujus supra criminis humani esse mensuram; quia per convicia plurimorum, inæstimabilem Deo facit injuriam. Hoc autem, ut dixi, malum peculiariter tantum Christianorum est, quia per eos tantum blasphematur Deus, qui bona dicunt, et mala faciunt: qui, ut scriptum est, Deum verbis confitentur, et factis negant.* Addunt S. Hieron. et Procop. Davidem dedisse occasionem Ammonitis, Philisthæis, etc. invadendi se suumque regnum, utpote qui jam se divina gratia et favore per tantum scelus privasset.

Filius, qui natus est tibi, morte morietur,] id est, certo et irremissibiliter morietur, ut sicut ipse sceleris tui fuit objectum, sic et ejusdem sit piaculum. Fuit hæc pœna temperata clementia. Nam cessit in bonum infantis, utpote qui in innocentia mortuus, salvus evasit; alioqui forte instar patris peccaturus et

damnandus; atque ipsius Davidis, utpote adulterium ejus, morte infantis quasi obliterans et sepeliens, uti docet Theodoret. sic enim consultum fuit famæ et honori Davidis; filium enim ex adulterio genitum, quasi dedecus ipsius Deus sustulit, ac pro eo alium legitimum et longe præstantiorem dedit scilicet Salomonem. Addunt nonnulli Davidem ipsum tunc gravi morbo ad castigandam ejus libidinem fuisse percussum à Deo; id enim ipse significat Psal. 6. qui est primus pœnitentialis, quem proinde mox à peccati pœnitentia composuisse videtur, dum ait: *Domine, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me. Miserere meî, quoniam infirmus sum: sana me, Domine, quoniam conturbata sunt ossa mea.* Et Psal. 37. *Non est sanitas in carne mea à facie iræ tuæ: non est pax ossibus meis.* Ita Salianus.

23. Nunc autem quia mortuus est, quare jejunem?] nec enim eum à morte revocare potero, nec à pœnis Purgatorii liberare, utpote qui in innocentia mortuus nullas sustinet; secus est de Absalomo, cujus mortem planxit David inconsolabiliter, quia in peccato parricidii erat mortuus, ideoque damnatus ad gehennam. Ita S. Hieron. epist. 24.

24. Et consolatus est David Bethsabee.] Tradunt Hebræi Bethsabee, metuentem ne et aliæ proles similiter morerentur, statuisse abstinere consortio Davidis, sed Davidem hunc metum ei exemisse, promittendo ex Deo primum ejus fœtum fore vitalem et felicissimum. Ita Pineda et Salianus.

Quæ genuit filium, et vocavit (non mater Bethsabee, ut vult Abulensis, sed ipse pater David, ait Serar. Cajetan. et alii, ut patet ex masculino ויקרא *vaucra*, idque jussu Dei, et oraculo Dei edito per Nathan Prophetam 1. Paral. 22. 9.) nomen ejus Salomon,] id est *pacificus*, quia scilicet jam David Deo per pœnitentiam reconciliatus, pacem et veniam sui peccati acceperat; unde signum pacis Deus dederat ei hunc filium, qui toto tempore regni sui futurus erat pacificus, ideoque typus Christi, qui est *pax nostra.* Rursum *pacificus,* id est, dives, felix omniumque rerum copia (hanc enim Hebr. significat pax) abundans, aït Abulensis, Pineda et alii. Audi Deum 1. Paralip. 22. 9. *Filius qui nascetur tibi erit vir quietissimus; faciam enim eum requiescere ab omnibus inimicis suis per circuitum: et ob hanc causam* (Salomon, id est) *pacificus vocabitur, et pacem, et otium dabo in Israel cunctis diebus ejus.* Notat S. Hieron. in Tradit. in Genes. cap. 17. in veteri Testamento quatuor, antequam nascerentur, à Deo nomen accepisse, scilicet Ismael, Isaac, Salomonem, et Josiam.

Et Dominus dilexit eum,] prævenit eum Deus sua gratia, et donis, quia destinabat eum successorem Davidis, fabricatorem templi, et typum Christi. Unde pergit Deus loco Paralip. jam citato: *Ipse ædificabit domum nomini meo, et ipse erit mihi in filium, et ego ero illi in patrem, firmaboque solium regni ejus super Israel in æternum.* Vide dicta cap. 7.

25. Misitque in manu Nathan (id est per Nathan: *manus* enim significat medium, vel instrumentum) Prophetæ, et vocavit nomen ejus, Amabilis Domino.] Hebr. ידידיה *Iedidia*, quod Aquila, teste Theodor. et Procop. vertit: *in Domino:* Symmachus vero, *segregatus ad regnum;* sed clarum est hebraice peritis significare, *amabilis Domino*, ut vertit Noster, Septuag. Vatabl. Chald. Pagnin. et alii. Abulensis censet hoc nomen esse appellativum, Pineda vero proprium, ita ut puer hîc propria nomina habuerit duo, scilicet Salomon et Iedidia. Utrumque concilia dicendo, Iedidia esse nomen commune quidem, sed à Deo appropriatum Salomoni.

Apposite *Iedidia*, puta *Salomon*, fuit filius David, quasi dilectus dilecti; *David* enim *dilectum* significat, sed *Iedidia* amplius, scilicet *dilectum Dei* vel *à Deo.*

Nota primo: Ex hoc loco v. 24. liquet quod Salomon paulo post mortem infantis ex adulterio concepti genitus sit, adeoque ei successerit, ut luctum matris leniret, et aboleret. Unde sequitur Salomonem fuisse primogenitum Davidis ex Bethsabee. Ita Pineda, Salianus, Serarius et alii.

Dices: Salomon ultimo loco ponitur inter filios Bethsabee 1. Paralip. 3. 6. ubi dicitur: *Nati sunt ei* (Davidi) *filii Simmaa, et Sobab, et Nathan, et Salomon; quatuor de Bethsabee.* Respondent aliqui tres priores, scilicet Simmaa, Sobab et Nathan, non fuisse filios Davidis, sed Uriæ prioris mariti, quos ipse ex Bethsabee uxore sua genuerit. Ita Abulensis, Lyran. Vatabl. Torniellus, Hugo et alii. Sed hoc repugnat textui, qui habet: *nati sunt ei,* scilicet Davidi, qui præcessit. Item quod Lucas genealogiam Christi cap. 3. deducat ex Davide per Nathan; quod falsum esset, si Nathan foret filius Uriæ, non Davidis. Quare dicendum ibi non servari ordinem temporis, et nativitatis, uti nec alibi subinde. Sic enim Genes. 49. alio ordine recensentur et benedicuntur filii Jacob à patre, quàm ab eo geniti sint Genes. 29 et 30. Sic etiam in filiis Thare ordo generationis non servatur, ut dixi Genes. 11. 26. Ita Theodor. Procop. Cajet. Pineda, Salianus et alii.

Nota secundo: Ex hoc loco patet illico post mortem infantis conceptum fuisse Salomonem. Hoc enim exigit v. 24. Ubi dicitur: *Et consolatus est David Bethsabee uxorem suam* (lugentem infantis sui mortem), *ingressusque ad eam, dormivit cum ea; quæ genuit filium, et vocavit nomen ejus Salomon.* Quare perperam nonnulli inter mortem infantis et nativitatem Salomonis quadriennium interponunt.

Nota tertio: Hinc probabiliter colligitur Salomonem conceptum fuisse anno 50 ætatis Davidis, qui fuit regni ejus vigesimus, natum vero anno 51 ætatis Davidis, qui fuit regni ejus 21. Nam David mortuus est anno 40 regni sui. Tuncque successit ei Salomon, qui erat circiter viginti annorum, ut liquet ex eo quod jam tum genuerat Roboam filium, qui ei in regno successit: quia mortuus est Salomon anno regni sui 40, tumque succedens ei Roboam erat 41 annorum, ut dicitur 3. Reg. 14. 12. Quare necesse est ut Roboam uno anno ante regnum Salomonis ab eo genitus sit. Ita fere Pineda, Salianus et alii, licet alii aliter sentiant, et varii varie. Hæc magis patebunt 3. Reg. 1.

Quocirca accipe verisimilem hanc de Davide chronotaxin Saliani et aliorum.

David anno ætatis 49, qui fuit regni 19, in æstate peccavit cum Bethsabee, ex qua anno sequenti in vere natus est filius: quo, post paucos dies, mortuo, mox Bethsabee de Davide

concepit Salomonem, quem post novem menses peperit anno Davidis 51, qui fuit regni ejus 21.

Eodem anno quo natus est Salomon, paulo post ejus natalem, Deus in pœnam adulterii Davidis permisit ejus filiam Thamar violari à fratre Ammon, ut audiemus cap. seq.

Post biennium ab hac violatione, scilicet anno Davidis 53, qui fuit regni 23, Ammon ab Absalomo fratre germano, et uterino Thamar, occisus est, ut patet cap. 13. v. 23.

Absalom ob fratrem Ammonem à se occisum fugit ad avum suum maternum regem Gessur, et apud eum mansit exul tribus annis puta usque ad annum Davidis 56, qui fuit regni ejus 26, ut patet c. 13. v. 38.

Finiente hoc anno Davidis 56, Joab Absalomum Davidi reconciliavit per mulierem Thecuitem, sed ita ut Absalom non sit permissus videre faciem patris per biennium, ut patet cap. 14. 28.

Post hoc biennium, nimirum anno Davidis 58, qui fuit regni 28, Absalom per Joab inductus est ad Davidem, qui osculando eum sibi reconciliavit.

Absalom cœpit, anno sequente qui fuit Davidis 59, ambire regnum, et patri machinari mortem; quare captavit, sibique devinxit animos plurium Hebræorum per omnes tribus: quo facto, anno proximo qui fuit Davidis 60, regni 30, Absalon publicum bellum in patrem movit, in quo ipse cæsus est et suspensus, ac tribus lanceis à Joab confossus occubuit, ut patebit c. 18. v. 14.

David deinde vixit adhuc et regnavit annis decem; mortuus est enim anno ætatis 70, regni 40; cui successit Salomon annum agens vigesimum, qui regnavit annis 40, mortuusque est agens annum sexagesimum; junior cæteris illius ævi, quia libido ejus corpus exhauserat, ut cito senesceret et deficeret.

26. Expugnabat (id est, expugnare satagebat, acriter oppugnabat: nam postea à Davide expugnata et v. 29. significatur ergo hîc actus non perfectus, sed inchoatus) urbem regiam.] *Rabbath,* sive Philadelphia. Sic dicitur psal. 128. v. 1. *sæpe expugnaverunt*, id est oppugnarunt, *me*, unde sequitur: *Etenim non potuerunt*, id est non prævaluerunt, *mihi.*

27. Et capienda est urbs aquarum.] Sept. et Chald. *et cepi urbem aquarum.* Unde Cajet. et Serar. opinantur urbis Rabbath duas fuisse partes, unam interiorem, alteram exteriorem, quæ dicta sit *urbs aquarum*, quam ceperit Joab; sed interiorem capiendam reservarit Davidi. Verum versio Vulgata, quæ habet, *capienda est* (et hoc exigit *vau* conversivum in Hebr. quod est in ונכד *vegam;* hoc enim vertit præteritum in futurum) contrarium indicat, scilicet Joab non cepisse quidquam, sed totam urbem capiendam reservasse Davidi; quare *urbs aquarum* non est alia quàm *Rabbath.* Ita Joseph. Lyranus, Hugo, Abulensis, Dionysius et alii.

Dices, 1. Paral. dicitur: *Percussit Joab Rabba.* Resp. *Percussit,* quia, ut paulo ante ibidem præcessit, Joab vastavit totam regionem circumcirca et multos civium Rabba occidit, ac tandem advocato Davide eam cepit. Tota enim virtus et laus expugnatæ et vastatæ urbis Rabba debebatur Joab, licet ipse ex modestia laudem hanc dederit Davidi; sed cur *Rabbath* vocatur *urbs aquarum?* Respondet Abulensis: eo quod alluatur Tigri et Euphrate, sicut iisdem alluitur Haran sive Charræ in Mesopotamia, et Babylon in Chaldæa. Verum Tigris et Euphrates longe absunt à Philadelphia. Aliter respondent nonnulli cum Lyrano, scilicet, quod urbs hæc sita esset in locis palustribus, ideoque aquis abundaret. Verum dico cum Serario, Saliano, Adrichom. et aliis, causam esse quod Philadelphiam circumfluat torrens Jacob, qui ortus ex Arabiæ montibus regionem Ammonitarum terminat, et in Jordanem influit, uti docet S. Hieronymus in Locis Hebraicis. Porro Ammonitæ his aquis præfidentes putabant urbem esse inexpugnabilem, ideoque Joab et Hebræos obsidentes contempserunt, eorumque obsidionem per annum sustinuerunt.

28. Nunc igitur, etc., cape eam, ne, cum a me vastata fuerit urbs, nomini meo ascribatur victoria.] Mirare hîc fidelitatem et modestiam ducis Joab, qui refutans gloriam urbis mox capiendæ sibi debitam, quam belli duces adeo ambire solent, eam in solidum transcribit in regem suum Davidem.

Unde tropolog. discant Christiani gloriam suorum operum, licet heroicorum, totam resignare in Davidem verum, id est, in Christum et Deum, quia ipse eorum est causa totalis; licet enim homo per naturam et liberum arbitrium ea libere operetur, tamen tota dignitas eorumdem est à gratia Christi. Opus enim charitatis v. g. libertatem habet ab homine, quod scilicet sit opus liberum non coactum vel necessarium, sed à Christi gratia habet quod sit supernaturale, Deo gratum, et meritorium gloriæ æternæ. Soli Christo ergo debetur ejus decus, laus et gloria. Hoc est quod ipse ait: *Gloriam meam alteri non dabo*, Isaiæ 48. 11. Ipse enim totam utilitatem, meritum et præmium operis boni liberaliter donat homini operanti; omnem vero ejus gloriam sibi reservat. Unde 24 seniores *mittebant coronas suas ante thronum, dicentes: Dignus es, Domine Deus noster, accipere gloriam, et honorem, et virtutem quia tu creasti omnia,* Apocal. 4. 10. ac consequenter creasti ipsum liberum arbitrium nostrum, eique vim cooperandi gratiæ tribuisti, ac gratia tua præveniente illud et excitasti ad bene operandum, ac operanti per gratiam cooperantem cooperatus es. Dicamus ergo cum Psalte, cum quid boni agimus: *Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam*, psal. 113. Unde allegorice Angelomus: *Dux David*, inquit, *contra hostes bellum agit, cum ordo sanctorum prædicatorum, contra mundi potentes, scutum fidei opponit. Sed finis certaminis et triumphus belli ad regem Christum solummodo defertur; quia ipsi omnis potestas et potentia regni ascribitur. Deus est enim* (*secundum Apostolum*) *qui operatur in nobis et velle et perficere, et ipse triumphat non semper in Christo Jesu.*

30. Et tulit diadema regis eorum (Hebr. *Melchom*, id est, *idoli*, sive Dei eorum qui habebat formam מלך *melech*, id est, *regis*) pondo (habens in pondere, sive ponderans) auri talentum] Audi 1. Paralip. 20. 2. *Tulit David coronam Melchom de capite ejus, et invenit in ea auri pondo talentum, et pretiosissimas gemmas, fecitque sibi inde diadema*, puta ex parte ejus; totum enim auri pondus, puta talentum David capite suo gestare non potuisset. Talentum enim Hebræorum continebat libras 125, uti ostendi tractatu de Mensuris in fine Pentateuchi. Quis

rex ferret in capite coronam 125 librarum? partem ergo talenti David impendit coronæ suæ, reliquum vero in alia templi vel palatii sui ornamenta distribuit. Nisi quis dicat Davidem hoc diadema non gestasse in capite, sed supra caput alligari vel affigi jussisse in throno et conopeo regio, ut capiti sedentis Davidis in throno jugiter immineret, quod sat est verisimile.

Allegorice Angelomus: *Coronam*, inquit, *regis populi hostilis David de capite tulit, et diadema inde sibi formavit, cum Redemptor noster ex contraria potestate regnum auferens sibimet insigne decorum paravit. Quæ autem melius corona David intelligitur, quàm conventus populi Catholici? quæ caput nostrum regem videlicet Christum, corde credulo nobiliter ambit, et digne conversans decenter coronat? Omnis enim sanctorum labor, et certamen atque victoria, ad honorem cœlestis regis refertur; quia ipse est, cui omne genu flectitur cœlestium, et terrestrium atque infernorum; et omnis lingua confitetur, quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris.* Hucusque Angelomus.

31. POPULUM QUOQUE EJUS ADDUCENS SERVAVIT, ET CIRCUMEGIT SUPER EOS FERRATA CARPENTA,] quæ scilicet rotis ferreis et dentatis ad frumentum è spicis excutiendum instructa erant, ait sanctus Hieronymus in Amos, c. 1. Unde 1. Paralip. 20. 3. dicitur: *Et fecit super eos tribulas, et trahas, et ferrata carpenta transire, ita ut dissecarentur et contererentur*, juxta illud Virgilii Georg. 1.

Tribulæque trahæque et iniquo pondere rastri.

Sic Damasceni *trituraverunt in plaustris ferreis Galaad.* Amos, 1. 3.

ET TRADUXIT IN TYPO LATERUM.] Vatabl. *Conjecit eos in fornacem lateritiam*, vel *calcariam*, in qua scilicet coquuntur lateres vel calx, ut in ea ustularentur. Sic et Serarius, Sanchez et alii. Hebr. enim מלבן *malben* (pro quo perperam Cajetanus legit מלכן *malchen*) significat *laterificinam*, hoc est locum ubi fiunt lateres. Verum quia duplex est hic locus: nam primo lateres formantur ex luto in area, deinde coquuntur in fornace; hinc incertum est, ait Marinus in Lexico, an *malben* priorem locum, an posteriorem significet: plures censent priorem significare, q. d. Sicut in loco ubi ex argilla formantur lateres, massa limosa cum paleis identidem à figulis finditur, ut fiat debita commistio, et diversæ materiæ unio, ex qua formantur lateres; ita David Ammonitas instar massæ limosæ dissecuit, et crebris gladiorum ictibus discidit et laceravit. Hoc exigit Vulgata, vertens: *in typo laterum; typus* enim vel significat similitudinem (q. d. instar laterum) vel potius officinam, formam et formationem laterum, q. d. Sicut in officina lateritia formantur lateres, crebro massam limosam traducendo, id est volvendo, subigendo, calcando, adæquando, miscendo, findendo, scindendo; sic pariter David Ammonitas in area, et forte officina lateritia *traduxit*, id est, volutavit, subegit, calcavit, discidit et dissecuit. Ita S. Hieron. in Tradit. *Divisit*, inquit, *eos cultris sicut lateres dividi solent, qui ex paleis et luto conficiuntur.* Sic et Angelomus, Lyranus et alii. Explicat enim τὸ *divisitque eos cultris*, et omnia præcedentia laterationem significant, non ustionem. Accedit Chald. qui vertit, teste Pagnino in Lexico: *Serravit*, vel *raptavit*, vel *laceravit eos in plateis*, id est, laterificinis; has enim Chald. vocat *plateas*, eo quod in eis ordinate ponantur strata laterum, uti ponuntur et ordinantur lapides in pavimento platearum; unde figuli suos lateres in quadrum dispositos ita ordinant ut plateas facere videantur. Accedunt Septuaginta, qui vertunt: *transire fecit*, vel *traduxit eos*, δια του πλινθιου. (perperam Complut. et alii legunt πληθιου, quod Græce nihil significat, licet ipsi vertunt, *aciem*) id est, per laterificinam. Addit Theodoretus in c. 21. πλιθιον significare quoque aciem quadratam, sicut quadrantur lateres: quasi David coegerit Ammonitas transire per hanc Hebræorum aciem, ut ab ea hastis et gladiis confoderentur, quod Galli dicunt: *Passer par les piques.*

Porro noster Sanchez censet Davidem hæc fecisse ante peccati sui pœnitentiam, quo tempore David in fermento erat, et in medio peccatorum æstu alius à seipso, quique libentius suis affectibus, quantumcumque immoderate profusis, quàm Dei voluntati serviebat. Quare putat Davidem in hac suppliciorum acerbitate gravissimum commisisse peccatum. Verum alii censent Davidem hæc fecisse eo ordine, quo hîc narratur, scilicet post pœnitentiam (in ejus enim mercedem et præmium hanc Davidi victoriam dedisse videtur Deus), ideoque eum à peccato sævitiæ excusant, eo quod atrocibus hisce suppliciis castigare debuerit atroces injurias et opprobria, legatis suis ex amicitia missis contra omne jus gentium irrogata, item alia, quæ Naas pater Hanon Galaaditis erat comminatus, scilicet effossionem oculorum, lib. 1. c. 11. quodque Ammonitæ crebro invasissent Judæam, ac Hebræis sæpe bellum movissent, ac vicinas gentes et reges ad inferendum Davidi bellum concitassent. Ita Theodoretus, Cajetanus et Salianus, qui et addit: Dicamus quoque cum Lyrano et Dionysio hæc supplicia non toti populo, sed aliquibus de singulis civitatibus illata fuisse; iis videlicet qui auctores fautoresve fuerant injuriæ et contumeliæ Davidis legatis illatæ; quorum quia vestes medias ignominiose dissecuerant, medii serris dissecari meruerunt; et quia cultris et novaculis eorum capita abraserant, jure cultris et gladiis capita aut aliis etiam membris truncati. Quod si curribus, ut fieri solet, vel trahis impositos legatos circumduxerant, et aulicis totique populo deridendos exhibuerant, ferratis curribus et carpentis merito substerni et conteri potuerunt. Et cum Ammonitæ in suis sacrificiis deo Moloch, sive Melchom, offerendis crudelissimi fuissent, ut qui suos infantes per ignem traducere, vel inter brachia candentis idoli concremare soliti essent, ut ait David Kimchius, merito et ipsi per incensam fornacem traducti, aut in eam etiam conjecti fuerunt.

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

AMNON VIM INFERT THAMAR ; QUARE AB ABSALOMO FRATRE THAMAR INVITATUS AD CONVIVIUM, V. 23. IN EODEM OCCIDITUR. MOX, V. 34. ABSALOM FUGIT AD AVUM SUUM MATERNUM REGEM GESSUR.

1. FACTUM est autem, post hæc, ut Absalom filii David sororem speciosissimam vocabulo Thamar, adamaret Amnon filius David, 2. et deperiret eam valde, ita ut propter amorem ejus ægrotaret ; quia cum esset virgo, difficile ei videbatur ut quippiam inhoneste ageret cum ea. 3. Erat autem Amnon amicus, nomine Jonadab, filius Semmaa fratris David, vir prudens valde. 4. Qui dixit ad eum : Quare sic attenuaris macie, fili regis, per singulos dies ? cur non indicas mihi ? Dixitque ei Amnon : Thamar sororem fratris mei Absalom amo. 5. Cui respondit Jonadab : Cuba super lectum tuum, et languorem simula ; cumque venerit pater tuus ut visitet te, dic ei : Veniat, oro, Thamar soror mea, ut det mihi cibum, et faciat pulmentum ut comedam de manu ejus. 6. Accubuit itaque Amnon, et quasi ægrotare cœpit ; cumque venisset rex ad visitandum eum, ait Amnon ad regem : Veniat, obsecro, Thamar soror mea, ut faciat in oculis meis duas sorbitiunculas, et cibum capiam de manu ejus. 7. Misit ergo David ad Thamar domum, dicens : Veni tu domum Amnon fratris tui, et fac ei pulmentum. 8. Venitque Thamar in domum Amnon fratris sui ; ille autem jacebat : quæ tollens farinam commiscuit, et liquefaciens, in oculis ejus coxit sorbitiunculas. 9. Tollensque quod coxerat, effudit, et posuit coram eo, et noluit comedere ; dixitque Amnon : Ejicite universos à me. Cumque ejecissent omnes, 10. dixit Amnon ad Thamar : Infer cibum in conclave, ut vescar de manu tua. Tulit ergo Thamar sorbitiunculas quas fecerat, et intulit ad Amnon fratrem suum in conclave. 11. Cumque obtulisset ei cibum, apprehendit eam, et ait : Veni, cuba mecum, soror mea. 12. Quæ respondit ei : Noli, frater mi, noli opprimere me, neque enim hoc fas est in Israel ; noli facere stultitiam hanc. 13. Ego enim ferre non potero opprobrium meum, et tu eris quasi unus de insipientibus in Israel ; quin potius loquere ad regem, et non negabit me tibi. 14. Noluit autem acquiescere precibus ejus ; sed prævalens viribus oppressit eam, et cubavit cum ea. 15. Et exosam eam habuit Amnon odio magno nimis ; ita ut majus esset odium quo oderat eam, amore quo ante dilexerat. Dixitque ei Amnon : Surge, et vade. 16. Quæ respondit ei : Majus est hoc malum quod nunc agis adversum me, quam quod ante fecisti, expellens me. Et noluit audire eam ; 17. sed vocato puero qui ministrabat ei, dixit : Ejice hanc à me foras, et claude ostium post eam. 18. Quæ induta erat talari tunica ; hujuscemodi enim filiæ regis virgines vestibus utebantur. Ejecit itaque eam minister illius foras, clausitque fores post eam. 19. Quæ aspergens cinerem capiti suo, scissa talari tunica, impositisque manibus super caput suum, ibat ingrediens, et clamans. 20. Dixit autem ei Absalom frater suus : Numquid Amnon frater tuus concubuit tecum ? sed nunc, soror, tace : frater tuus est ; neque affligas cor tuum pro hac re. Mansit itaque Thamar contabescens in domo Absalom fratris sui. 21. Cum autem audisset rex David verba hæc, contristatus est valde, et noluit contristare spiritum Amnon filii sui, quoniam diligebat eum, quia primogenitus erat ei. 22. Porro non est locutus Absalom ad Amnon, nec malum nec bonum ; oderat enim Absalom Amnon, eo quod violasset Thamar sororem suam. 23. Factum est autem post tempus biennii, ut tonderentur oves Absalom in Baalhasor, quæ est juxta Ephraim, et vocavit Absalom omnes filios regis ; 24. venitque ad regem, et ait ad eum : Ecce tondentur oves servi tui ; veniat, oro, rex cum servis suis ad servum suum. 25. Dixitque rex ad Absalom : Noli, fili mi, noli rogare ut veniamus omnes, et gravemus te. Cum autem cogeret eum, et noluisset ire, benedixit ei. 26. Et ait Absalom : Si non vis venire, veniat, obsecro, nobiscum saltem Amnon frater meus. Dixitque ad eum rex : Non est necesse ut vadat tecum. 27. Coegit itaque

Absalom eum, et dimisit cum eo Amnon et universos filios regis. Feceratque Absalom convivium quasi convivium regis. 28. Præceperat autem Absalom pueris suis, dicens: Observate cum temulentus fuerit Amnon vino, et dixero vobis: Percutite eum, et interficite; nolite timere, ego enim sum qui præcipio vobis, roboramini, et estote viri fortes. 29. Fecerunt ergo pueri Absalom adversum Amnon sicut præceperat eis Absalom. Surgentesque omnes filii regis ascenderunt singuli mulas suas, et fugerunt. 30. Cumque adhuc pergerent in itinere, fama pervenit ad David, dicens: Percussit Absalom omnes filios regis, et non remansit ex eis saltem unus. 31. Surrexit itaque rex, et scidit vestimenta sua, et cecidit super terram; et omnes servi illius qui assistebant ei, sciderunt vestimenta sua. 32. Respondens autem Jonadab filius Semmaa fratris David, dixit: Ne æstimet dominus meus rex quod omnes pueri filii regis occisi sint; Amnon solus mortuus est, quoniam in ore Absalom erat positus ex die qua oppressit Thamar sororem ejus. 33. Nunc ergo ne ponat dominus meus rex super cor suum verbum istud, dicens: Omnes filii regis occisi sunt, quoniam Amnon solus mortuus est. 34. Fugit autem Absalom, et elevavit puer speculator oculos suos, et aspexit; et ecce populus multus veniebat per iter devium ex latere montis. 35. Dixit autem Jonadab ad regem: Ecce filii regis adsunt; juxta verbum servi tui sic factum est. 36. Cumque cessasset loqui, apparuerunt et filii regis: et intrantes levaverunt vocem suam, et fleverunt; sed et rex et omnes servi ejus fleverunt ploratu magno nimis. 37. Porro Absalom fugiens, abiit ad Tholomai filium Ammiud regem Gessur. Luxit ergo David filium suum cunctis diebus. 38. Absalom autem cum fugisset, et venisset in Gessur, fuit ibi tribus annis. 39. Cessavitque rex David persequi Absalom, eo quod consolatus esset super Amnon interitu.

1. Factum est autem, post hæc, ut Absalom filii David sororem speciosissimam, vocabulo Thamar, adamaret Amnon filius David.] Ergo erat *Thamar* soror Amnon agnata, puta ex eodem patre Davide, sed ex alia matre; Amnon enim natus erat ex Achinoam Jezraelitide. Eadem Thamar soror erat germana Absalomi ex eodem patre Davide, et eadem matre, scilicet Tholmai filia regis Gessur, ut dictum est cap. 3. v. 2. ideoque Absalom sororis suæ germanæ stuprum ultus est cæde Amnon fratris sui. Porro *Thamar* hebr. idem est quod *palma: Absalom* (quem concise et corrupte multi nominant Absalon) *patris pax; Amnon fidelis et stabilis:* quare hæc nomina non nisi per antiphrasin dictis personis competunt, sicut bellum dicitur, quasi minime bellum et pulchrum. Amnon enim fuit infidelis et instabilis: Absalom turbavit regnum Davidis, Thamar vitium passa est, quod palma invicta non patitur.

2. Ita ut propter amorem ejus ægrotaret.] Hic morbus amoris à medicis vocatur ἔρως, id est, amor quo homo totus languescit, macrescit, marcescit, contabescit ex amoris vehementia. Hoc morbo laborabat sponsa Canticorum, 2. v. 5. dicens: *Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo.* Vide ibi dicta. Simili morbo, sed carnali laborabat Antiochus Seleuci regis filius ex amore Stratonices novercæ suæ contabescens, idque præ pudore exprimere non audens. Causam hanc morbi deprehendit Erasistratus medicus, cum ad introitum Stratonices videret Antiochum languentem rubore perfundi, et spiritu increbrescere, eaque egrediente pallere, et excitatiorem anhelitum reciprocare, protinusque rem Seleuco patri exposuit, qui Stratonicem concessit filio, ut eum in vita servaret, teste Appiano in Syriacis, et Valerio Maximo, lib. 6. cap. 7. Eumdem morbum diabolus immisit sanctimoniali cuidam, ut se morituram clamaret, nisi ad eam veniret Benedictus Monachus, id est, dæmon quidam, qui speciem monachi assumpserat, seque vocabat Benedictum; quam S. Equitius suis precibus et meritis sanitati, menti et castitati restituit, uti narrat S. Gregorius, lib. 1. Dialog. c. 4.

Cum esset virgo,] quæ domi à patre Davide in Gynecæo, vel potius Parthenone inter cæteras virgines filiasque regis magna cura et custodia servabatur.

13. Loquere ad regem, et non negabit me tibi.] Existimabat puella simplex et ignara legis id posse fieri; licitum enim esse conjugium inter fratrem et sororem, si illa duntaxat esset agnata ex alia scilicet matre, uti erat Thamar; hoc enim licitum esse censuit R. Salomon apud Lyranum; sed erravit. Lex enim Levit. 18. v. 17. expresse omne conjugium inter fratres et sorores, etiam ex altero duntaxat parente, vetat sub pœna mortis. Certe, si Thamar idipsum scivit, hanc excusationem suæ violationi prætexit, ut tempus redimeret, et ex periculo tam evidenti elaberetur, ac manus Amnon amore furentis evaderet, ut innuit Josephus et asserit Serarius.

14. Oppressit eam.] Ecce stuprum Amnonis vim inferentis sorori suæ. Permisit hoc Deus ad castigandum adulterium Davidis patris. Amnon enim fuit filius Davidis primogenitus, eique dilectissimus, qui patris libidinem secutus vitiavit suam sororem. Hinc discant parentes esse casti, ut filios exemplo magis quàm verbo doceant castitatem. Si enim sint incesti, filii eorum incestus imitabuntur.

15. Et exosam eam habuit Amnon odio magno nimis.] Naturalis ratio hujus odii, ait Cajetanus, à philosophis redditur, quod in tanto amore multa fiat seminis effusio, quæ valde alterat et immutat dispositionem et temperiem interiorum humorum, et consequenter affectus mutat in contrarium, puta amorem in odium, quia sentiunt damna ingentia sui amoris et libidinis

effusæ. Audi Aristot. lib. 4. problem. 11. *Cur adolescentuli, cum primo concumbere incipiunt quibuscum fuerint congressi, eas re peracta odio habent? An quod mutatio summa exstiterit, sequentis tristitiæ memores, eam fugiunt tanquam sontem, ad quam sese applicuerunt?* Idem ibidem, prob. 6. *Cur*, inquit, *omnium maxime animantium homo, postquam concubuit, dissolvitur et languescit? An quod semen proportione sui corporis plurimum emittit?*

Addit Abulensis ex peculiari Dei providentia et castigatione id factum esse, et fieri solitum, ut scilicet ad illum amorem, qui excessive irrationabilis est, excessivum odium consequatur; ut hac ratione peccanti pœna congrua detur per opposita. Dei enim statutum est, ut illi qui valde inique agunt, sibi ipsis nullo etiam puniente pœna sint. Unde S. Augustinus in Confessiones: *Jussisti, Domine, et sic est, ut pœna sibi sit omnis inordinatus animus.* Idem de Verbis Domini secundum Matth. serm 14. *Unicuique sua cupiditas*, ait, *tempestas est.*

Similes amantium conversiones in odia extrema necesque mutuas recensentur passim in Tragicis, uti apud Senecam in Medea, quæ amasium suum Jasonem postea ita odit, ut in ejus vindictam communes filios ipso cernente, nec tamen impedire valente, jugularit. Atque has pœnas Poetæ vocant *Furias*, quia ex furentibus cogitationibus promanant. Sic Semiramis amasios suos, et inter eos filium suum atrociter occidit. Vide Abulensem in fine cap. fuse disserentem de vi et proprietatibus amoris. Aliam odii causam comminiscuntur Rabbini, scilicet quod Thamar stupro Amnon resistens, cum eo luctando ejus genitalia ita læserit, ut ea debuerint abscindi; sed hæc cerebri Rabbinici crassæ sunt imaginationes et figmenta.

16. QUÆ RESPONDIT EI : MAJUS EST HOC MALUM QUOD NUNC AGIS ADVERSUM ME, QUAM QUOD ANTE FECISTI, EXPELLENS ME,] tum quia expulsio hæc erat publica et infamis, cum violatio fuisset secreta et occulta; tum quia probrosa expulsio augebat dolorem ex violatione conceptum; cum enim Amnon debuisset eam à se violatam solari, eique blandiri, hostiliter et ignominiose expulit eam; tum quia Thamar sperabat quod Amnon vitium sibi illatum tegeret, vel illud celando, vel se in uxorem ducendo: jam autem expulsa videbat et vitium publicari, et conjugium suum ab Amnone refutari; tum denique quia per hanc expulsionem cernebat se ab omnibus contemnendam et repudiandam, ut nullus eam sibi postularet uxorem. Putabant enim plerique Amnon vitium aliquod in ea deprehendisse, ob quod eam ita inhumaniter expulisset. Quare quisque, hoc vitium fugiens, eam spernebat; unde ipsa domi mœsta et desolata contabuit, ut dicitur v. 20.

19. IMPOSITISQUE MANIBUS SUPER CAPUT SUUM,] ut præ pudore manibus velaret faciem, in qua est sedes verecundiæ.

20. SED NUNC, SOROR, TACE : FRATER TUUS EST,] q. d. Gravior esset injuria, si ab extraneo, vel homine vili oppressa fuisses: jam autem violata es à filio regis primogenito, fratreque tuo, à quo cavere non debebas. Quare facile scient omnes te non consensisse, sed vi oppressam à filio regis, cui omnia licent. Hac ergo cogitatione solare et mitiga dolorem tuum. Ita Abulensis.

21. NOLUIT CONTRISTARE SPIRITUM AMNON FILII SUI.] Hæc verba non sunt in Hebr. Chald. et Septuag. Peccavit David non corrigendo, nec castigando Amnon filium suum de hoc tam infami stupro, præsertim cum Lex Levitici 20. 17. id jubeat. Quare justo Dei judicio inde secuta sunt tot tantaque mala, damnaque tam Davidi quàm Amnoni : nam hic occisus vitam perdidit, ille pene regnum cum vita amisit, ulciscente sororis suæ violationem Absalomo. Ita Abulensis, qui censet Davidem debuisse Amnonem ob stuprum morte punire, uti sancit lex; licet Cajetanus eum excuset à tam gravi punitione, eo quod crimen esset occultum, nec ullo teste probari posset. Adde quod Amnon esset primogenitus, hæres et successor in regnum, ideoque in vita ob publicum reipublicæ bonum servandus, et mitiori pœna castigandus.

23. FACTUM EST AUTEM POST TEMPUS BIENNII.] Hinc patet cædem Amnon contigisse biennio post stuprum ab eo illatum Thamar : tam cito Dei vindicta persecuta est scelestum et incestum, eumque vita et regno privavit. Erat enim primogenitus, et Davidi in deliciis, ideoque in ejus regnum successurus.

24. ECCE TONDENTUR OVES SERVI TUI.] Absalom ergo filius regis erat pecorarius, curamque habebat ovium et pecorum, uti et cæteri principes illius ævi candidi et simplicis.

25. BENEDIXIT EI,] q. d. David Absalomo bene precatus est, itaque eum dimisit, dicendo, v. g. Vade in pace. Unde Vatablus vertit : *Valedixit ei.*

29. FUGERUNT,] timentes ne occiderentur, uti Amnon; quasi Absalom solus cuperet esse superstes, ut patri in regnum succederet, ne quis alius fratrum præferretur. Sicut Turca, cum habet prolem, omnes fratres occidit, ne ipsi regnum invadant.

32. QUONIAM IN ORE ABSALOM ERAT,] q. d. Amnon erat in Absalomi oculis et ore, ut frequenter de ultione stupri ab eo sorori suæ illati loqueretur. Quod enim est in corde, hoc ebullit in os.

37. ABSALOM FUGIENS ABIIT AD THOLOMAI FILIUM AMMIUD REGEM GESSUR.] Fugit ergo ad avum suum maternum; ipse enim erat filius filiæ Tholomai regis Gessur, uti dictum est capite 3. v. 3. Hic enim nepotem suum recepit, et tutatus est, eo quod ipse Thamar neptis pariter suæ stuprum ultus fuisset cæde Amnon stupratoris.

38. FUIT IBI TRIBUS ANNIS.] Hinc patet chronotaxis rerum tunc gestarum, quam assignavi c. 12. 25.

CAPUT DECIMUM QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

JOAB PER THECUITIS BLANDILOQUENTIAM ABSALOMUM RECONCILIAT DAVIDI, SED ITA UT IPSE EUM AD CONSPECTUM NON ADMITTAT. DEINDE, V. 25. DESCRIBITUR ABSALOMI PULCHRITUDO, CÆSARIES, PROLES AC SUCCENSIO SEGETUM JOAB; QUA RE EXCITUS JOAB EUM AD DAVIDIS OSCULUM ADMITTI PROCURAT.

1. INTELLIGENS autem Joab, filius Sarviæ, quod cor regis versum esset ad Absalom, 2. misit Thecuam, et tulit inde mulierem sapientem, dixitque ad eam : Lugere te simula, et induere veste lugubri, et ne ungaris oleo, ut sis quasi mulier jam plurimo tempore lugens mortuum, 3. et ingredieris ad regem, et loqueris ad eum sermones hujuscemodi. Posuit autem Joab verba in ore ejus. 4. Itaque cum ingressa fuisset mulier Thecuitis ad regem, cecidit coram eo super terram, et adoravit, et dixit : Serva me, rex. 5. Et ad eam rex : Quid causæ habes? Quæ respondit : Heu! mulier vidua ego sum; mortuus est enim vir meus. 6. Et ancillæ tuæ erant duo filii qui rixati sunt adversum se in agro, nullusque erat qui eos prohibere posset; et percussit alter alterum, et interfecit eum. 7. Et ecce consurgens universa cognatio adversum ancillam tuam, dicit : Trade eum qui percussit fratrem suum, ut occidamus eum pro anima fratris sui quem interfecit, et deleamus hæredem; et quærunt exstinguere scintillam meam quæ relicta est, ut non supersit viro meo nomen, et reliquiæ super terram. 8. Et ait rex ad mulierem : Vade in domum tuam, et ego jubebo pro te. 9. Dixitque mulier Thecuitis ad regem : In me, domine mi rex, sit iniquitas, et in domum patris mei; rex autem et thronus ejus sit innocens. 10. Et ait rex : Qui contradixerit tibi, adduc eum ad me, et ultra non addet ut tangat te. 11. Quæ ait : Recordetur rex Domini Dei sui, ut non multiplicentur proximi sanguinis ad ulciscendum, et nequaquam interficiant filium meum. Qui ait : Vivit Dominus, quia non cadet de capillis filii tui super terram. 12. Dixit ergo mulier : Loquatur ancilla tua ad dominum meum regem verbum. Et ait : Loquere. 13. Dixitque mulier : Quare cogitasti hujuscemodi rem contra populum Dei, et locutus est rex verbum istud, ut peccet, et non reducat ejectum suum? 14. Omnes morimur, et quasi aquæ dilabimur in terram, quæ non revertuntur; nec vult Deus perire animam, sed retractat cogitans ne penitus pereat qui abjectus est. 15. Nunc igitur veni, ut loquar ad dominum meum regem verbum hoc, præsente populo. Et dixit ancilla tua : Loquar ad regem si quomodo faciat rex verbum ancillæ suæ. 16. Et audivit rex, ut liberaret ancillam suam de manu omnium qui volebant de hæreditate Dei delere me, et filium meum simul. 17. Dicat ergo ancilla tua, ut fiat verbum domini mei regis sicut sacrificium. Sicut enim Angelus Dei, sic est dominus meus rex, ut nec benedictione nec maledictione moveatur; unde et Dominus Deus tuus est tecum. 18. Et respondens rex, dixit ad mulierem : Ne abscondas à me verbum quod te interrogo. Dixitque ei mulier : Loquere, domine mi rex. 19. Et ait rex : Numquid manus Joab tecum est in omnibus istis? Respondit mulier, et ait : Per salutem animæ tuæ, domine mi rex, nec ad sinistram, nec ad dextram est, ex omnibus his quæ locutus est dominus meus rex; servus enim tuus Joab ipse præcepit mihi, et ipse posuit in os ancillæ tuæ omnia verba hæc. 20. Ut verterem figuram sermonis hujus, servus tuus Joab præcepit istud; tu autem, domine mi rex, sapiens es sicut habet sapientiam Angelus Dei, ut intelligas omnia super terram. 21. Et ait rex ad Joab : Ecce placatus feci verbum tuum; vade ergo, et revoca puerum Absalom. 22. Cadensque Joab super faciem suam in terram adoravit et benedixit regi, et dixit Joab : Hodie intellexit servus tuus quia inveni gratiam in oculis tuis, domine mi rex; fecisti enim sermonem servi tui. 23. Surrexit ergo Joab et abiit in Gessur, et adduxit Absalom in Jerusalem. 24. Dixit autem rex : Revertatur in domum suam, et faciem meam non videat. Reversus est itaque Absalom in domum suam, et faciem regis non vidit. 25. Porro

sicut Absalom, vir non erat pulcher in omni Israel, et decorus nimis; à vestigio pedis usque ad verticem non erat in eo ulla macula. 26. Et quando tondebat capillum (semel autem in anno tondebatur, quia gravabat eum cæsaries), ponderabat capillos capitis sui ducentis siclis, pondere publico. 27. Nati sunt autem Absalom filii tres, et filia una nomine Thamar, elegantis formæ. 28. Mansitque Absalom in Jerusalem duobus annis, et faciem regis non vidit. 29. Misit itaque ad Joab, ut mitteret eum ad regem, qui noluit venire ad eum. Cumque secundo misisset, et ille noluisset venire ad eum, 30. dixit servis suis: Scitis agrum Joab juxta agrum meum, habentem messem hordei; ite igitur, et succendite eum igni. Succenderunt ergo servi Absalom segetem igni. Et venientes servi Joab, scissis vestibus suis, dixerunt: Succenderunt servi Absalom partem agri igni. 31. Surrexitque Joab, et venit ad Absalom in domum ejus, et dixit: Quare succenderunt servi tui segetem meam igni? 32. Et respondit Absalom ad Joab: Misi ad te obsecrans ut venires ad me, et mitterem te ad regem, et diceres ei: Quare veni de Gessur? melius mihi erat ibi esse; obsecro ergo ut videam faciem regis; quod si memor est iniquitatis meæ, interficiat me. 33. Ingressus itaque Joab ad regem nuntiavit ei omnia; vocatusque est Absalom et intravit ad regem, et adoravit super faciem terræ coram eo; osculatusque est rex Absalom.

1. Cor regis versum esset ad Absalom,] tum quia ipse erat tertius ab eo genitus filius, ideoque proximus ferè ut succederet ei in regnum, tum quia ipse erat pulcher et spec e regia, uti dicitur v. 25. tum quia justam habuerat ex parte cædis occasionem, scilicet stuprum sorori suæ illatum, cujus pudicitiæ vindex exstiterat. Hoc enim apud omnes magnæ ducebatur laudi, censebaturque opus heroicum. Unde Gentiles celebrant Lucretiam, quæ à Sexto Tarquinio Tarquinii Superbi regis filio per vim violata, ob dolorem et amorem pudicitiæ sese confodit. Qua de causa Tarquinius cum suis urbe pulsus est, et pro regibus consules surrogati sunt Junius Brutus et L. Collatinus Lucretiæ maritus. Vide Valer. Max. lib. 6. 1. ubi inter alia hoc memorabile recenset: *Virginius*, inquit, *plebeii generis, sed patricii vir spiritus, ne probro contaminaretur domus sua, proprio sanguini non pepercit. Nam cùm Appius Claudius decemvir filiæ ejus virgini stuprum, potestatis viribus fretus pertinacius expeteret, deductam in foro puellam occidit: pudicæque interemptor, quam corruptæ pa'er esse maluit.*

2. Misit Thecuam, et tulit inde mulierem sapientem.] *Thecua* erat urbs in monte sita, uberrimis abundans pascuis, distans à Bethlehem sex millibus passuum, à Jerusalem vero novem. Ita S. Hieron. Adrichom. et alii. Hinc fabulantur R. Salomon et R. David mulieres et viros Thecuæ fuisse cæteris sapientiores; eo quod Thecua sit fertilis olearum et olivarum: regiones enim oleis fertiles gignere sapientes; uti eadem Thecua genuit Amos et Habacuc Prophetas: imo Rabbini asserunt Thecuitem hanc fuisse aviam Amos Prophetæ, sed nullo id argumento, nisi hoc quod uterque ortus sit ex Thecua, probant.

6. Ancillæ tuæ erant duo filii qui rixati sunt, etc., et percussit alter alterum.] Hebræi, et ex eis Rabanus et Angelomus, censent hanc non esse fabulam, sed veram historiam, quæ mulieri huic, ejusque duobus filiis contigerit, quam ipsa ex pari applicarit Absalomo et Amnoni. Verum cæteri passim censent esse fabulam ad rem apposite confictam, idque satis indicat ipsa narratio.

Porro prudenter utitur parabola hac, qua rex contra seipsum sententiam proferret, ut, postquam indicasset servandum esse filium mulieris qui occiderat fratrem, ex hac lata à se sententia animadverteret, servandum quoque sibi esse Absalomum qui fratrem Amnonem occiderat. Simili parabola usus est Nathan, c. 12. qua Davidi persuasit adulterii sui pœnitentiam. Disce hìc, cum magnates, divites, potentes, superbos sibique præfidentes de quopiam vitio corripere cupis, illis non loqui in secunda, sed in tertia persona; quasi non ipsos, sed tertium aliquem hujus vitii reum arguere velis. Sic enim ipsi eam æquanimiter ferent, ac sagaciter conjicient id de se dici, sed corripientem ex modestia et verecundia non audere se nominare, quòd vulgo dicitur: *Vapulet canis, ut leo metuat et sapiat.*

7. Et quærunt exstinguere scintillam meam, quæ relicta est,] id est, filium unicum, qui mihi relictus est, ut sit scintilla, qua meam virique mei familiam pene exstinctam reaccendam, redintegrem et propagem. Sicut enim consumpto igne relinquuntur favillæ et scintillæ sub cinere, ex quibus ignis per sulphurata reaccendi et resuscitari possit; sic exstinctis filiis cæteris ultimus relinquitur, quasi scintilla, ex qua familiæ propago suscitetur, ac nomen et memoria conservetur. Sic Cicero *scintillas belli* vocat belli reliquias. Nota appositam metaphoram. Anima enim et vita comparatur igni, quia ipsa in calore, qui igni est proprius, consistit. Rursus sicut ignis ignem inflammando, sic homo hominem gignendo propagat; tertio, quia sicut ignis lucet et splendet, sic et vita; quarto, sicut una lucerna deficiens accendit aliam, in qua quasi superstes lucet et fulget, sic et homo moriens, in filio quasi superstes manet et vivit: in filio enim videtur parens, sicut in imagine videtur exemplar; unde illud Psal. 131. 17. *Illud producam cornu David, paravi lucernam Christo meo.* Eadem metaphora usi sunt Gentiles, ut per lucernam vel lampadem quam in cursu alter alteri succedenti tradebat, significarent propaginem generationis et vitæ. Unde Lucretius:

Et quasi cursores vitaï lampada tradunt.

Sic Plato lib. 6. de Legibus ait *oportere cives operam dare generandæ proli, ut vitam quam ipsi à majoribus accepere posteris tradant, quasi lampada ardentem, in qua ipsi luceant.*

8. VADE IN DOMUM TUAM, ET EGO JUBEBO PRO TE,] q. d. Curabo filium tuum servari, tibique reddi incolumem. Quæres an justum sit hoc Davidis judicium; quia lex Dei jubebat homicidam occidi, multo magis fratricidam, qualis erat hic. Resp. Lex jubebat occidi homicidam publicum, cujus scilicet homicidium publice in judicio per testes probari poterat. Nam lex Deuter. 17. vers. 6. jubet ne quis occidatur, nisi duobus testibus convictus. Hic autem erat fratricidium secretum, cui nullus interfuerat testis, ut dictum est vers. 6. Quare hic juridice damnari occidique non poterat. Ita Vatabl. Rursum lex jubebat occidi homicidam voluntarium, non vero repentinum et casualem, qui scilicet absque ullo præcedente odio, casu aliquem occiderat (uti erat hìc), unde ad eum salvandum Numer. 35. 11. Deus constituerat urbes refugii, ut ad illas confugiendo maneret illæsus et supplicii expers. Ita Cajetan. et alii.

9. IN ME, DOMINE MI REX, SIT INIQUITAS, ET IN DOMUM PATRIS MEI: REX AUTEM ET THRONUS EJUS SIT INNOCENS.] Dicit hoc Thecuitis amice blandiendo Davidi, ut illi omnem eximat scrupulum condonationis homicidii, ipsumque in ea plane confirmet ac reconciliet Absalomo fratricidæ, q. d. Si quid in hac condonatione peccatum est, opto ut peccati hujus pœna non in te, ô rex, sed in me meamque domum tota devolvatur. Nolim enim in te propter me quidquam mali recidere; sed oro Deum ut illud omne in meum caput reflectat. Sic Rebecca filio suo Jacob timenti patris maledictionem, si se ipsi pro Esau fratre substitueret, respondit: *In me sit ista maledictio, fili mi.* Gen. 27. v. 13. Et Pilato trepidanti ad Christi condemnationem, Judæi, ut eum ad illam animarent, succlamarunt: *Sanguis ejus super nos, et super filios nostros.* Matth. 27.

13. ET LOCUTUS EST REX VERBUM ISTUD UT PECCET,] scilicet *contra populum Dei*, ut præcessit. Thecuitis hæc post parabolam descendit ad ejus scopum, ut scilicet rex eam applicet Absalomo fratricidæ, eique cædem condonet: quare novas hìc rationes affert et multiplicat, quibus Davidem ad ei parcendum impellat. Prima est hæc, q. d. Absalom post Amnonem quasi proximus est ut tibi in regnum succedat, eumque populus amat, et optat ut succedat; consule ergo posteritati tuæ, consule regno tuo, consule populo tuo, ut scilicet ei idoneum hæredem tuum et successorem conserves, qualis est Absalom: alioqui peccabis et in te et in populum tuum, quod eum tanto principe, quantus est Absalom, privaris. Alii τὸ *ut peccet*, sic explicant, q. d. Nisi Absalomum illico revoces, idololatriæ et aliorum peccatorum eris ei occasio. Ipse enim exsul degit apud avum suum maternum regem Gessur, qui est idololatra, æque ac ejus aulici, qui Absalomum ad suam idololatriam cæteraque sua vitia pellicere satagunt.

14. OMNES MORIMUR, ET QUASI AQUÆ DILABIMUR IN TERRAM, QUÆ NON REVERTUNTUR.] Est hæc secunda Thecuitis ratio, ut David Absalomo det veniam, q. d. Vita hominum fluxa est et evanida: Amnon, etiamsi non esset occisus, æque tamen debuisset brevi mori, uti omnes morimur; Absalom quoque brevi morietur: non ergo quærenda est à te cædis vindicta, et mors Absalomi, quam ipsa natura eidem brevi irrogabit, q. d. Quam, ô rex, de Absalomo ultionem quæris? mortemne? at jam moritur. *Omnes enim morimur, et quasi aquæ dilabimur.* Hebr. habent: *Omnes morimur, et instar aquæ in terram effusæ, quæ rursum colligi et congregari nequit*, subaudi dilabimur et diffluimus in mortem, et terram ex qua plasmati sumus, q. d. Omnes quasi flumina præcipiti cursu devolvimur in mare mortis et sepulcri, quæ est *domus æternitatis* nostræ, Eccles. 12. 5. Rursum anima nostra brevi in morte exibit è corpore, nec in illud revertetur ante generalem resurrectionem, ait Vatabl. aut potius *aquas* hìc intellige non fluminis, sed pluviæ; hæ enim in terram dilapsæ colligi nequeunt, q. d. Sicut terra absorbet pluviam, ut nil ex ea remaneat, quod rursum congregari et colligi possit: ita quoque vita nostra et corpus in mortem et terram, ex qua formatum est, redit, ut reverti et rursum colligi, animæque vitaliter uniri nequeat, nisi super naturam per Dei omnipotentiam, quam ipse ostendet in communi omnium resurrectione. Comparat ergo vitam nostram aquæ non fluminis pertranseunti, sed pluviæ delabenti in terram, ibique absorptæ et evanescenti, q. d. Amnon jam mortuus est, nec potest revocari ad vitam, sicut nec aqua effusa rursum colligi potest, ait Procopius: utquid ergo Absalomum persequeris, nisi ut mortem morti, et dolorem dolori tuo addas? brevi enim Absalom quoque morietur, et instar aquæ dilabetur in terram, nec ad vitam revocari poterit.

NEC VULT DEUS PERIRE ANIMAM.] Est hæc tertia ratio petita ab imitatione clementiæ Dei, quæ sæpe ad preces vel peccatorum, vel sanctorum pro peccatoribus orantium mitigat, vel revocat sententiam mortis contra eos latam.

17. UT FIAT VERBUM DOMINI MEI REGIS, SICUT SACRIFICIUM,] quod in odorem suavitatis Deo offertur, q. d. Sicut sacrificium pro peccato oblatum, Deo est gratissimum; sic hoc votum meum pro Absalomi peccato condonando, tibi, ô rex, oblatum sit, quæso, pariter gratissimum. Tu enim es quasi Deus noster terrestris, et quasi numen quoddam Israelis. Noster legit cum Septuag. למנחה *lemincha*, id est, *in sacrificium;* jam cum Chaldæo aliis punctis legunt *limnucha*, id est, in requiem; unde vertunt, q. d. Jubeat rex Absalomum esse in quiete et salvum.

SICUT ENIM ANGELUS DEI, SIC EST DOMINUS MEUS REX, UT NEC BENEDICTIONE, NEC MALEDICTIONE MOVEATUR.] Thecuitis adulando captat Davidis benevolentiam, q. d. Libere loquar, quia humanitas tua, ô rex, instar Angeli omnia tranquille audit, tam mala quam bona, nec laudibus vel vituperiis minisque flectitur, sed sincere de omnibus judicat, uti spero quod hìc pro me judicabit, scilicet decere clementiam tuam, ut Absalomo filio parcat.

19. NUMQUID MANUS JOAB TECUM EST?] q. d. Numquid opera et directione Joab hæc omnia agis et dicis.

NEC AD SINISTRAM, NEC AD DEXTERAM EST,] q. d. Non est aliud quam quod sagacissime es odora-

tus, scilicet me hæc omnia agere instinctu Joab.

21. Ecce placatus feci verbum tuum,] ut parcam Absalomo, eumque ab exsilio ad me revocem. Quæres an peccarit David parcendo Absalomo homicidæ, cum lex jubeat homicidas occidi. Resp. Cajetan. leges generatim decernere quod communiter et regulariter agendum est, singulares autem casus prudentiæ Principis relinqui. Talis erat hìc: erat enim fratricidium à filio regis commissum, qui fugerat ad avum suum regem Gessur Gentilem. Quare periculum erat ne avus juvaret Absalomum quasi nepotem suum, itaque post mortem Davidis bella orirentur de successione in regnum inter filios Davidis, quæ ut vitaret David, sapienter pepercit Absalomo.

25. Porro sicut Absalom, vir non erat pulcher in omni Israel,] q. d. Erat pulcherrimus omnium Israelitarum. Meminit hìc Script. pulchritudinis Absalomi incidenter, ut innuat quam ob causam ipse omnibus fuerit acceptus et gratiosus, utque tropol. indicet quam vana sint omnia bona hujus vitæ, et quam malis permista. Absalom enim pulcherrimus corpore erat, aterrimus mente, ideoque in mortem funestissimam incidit, nimirum, sicut ait S. August. lib. 22. de Civit. ut ostendatur hujus vitæ dulcedinem amaritudinibus et ærumnis respersam esse, ut alia vita quæratur, quæ nulla amaritudine perturbatur. Vide Abulensem hìc q. 20. aliis exemplis id illustrantem.

Porro eximia hæc corporis pulchritudo arguebat animæ deformitatem. Natura enim omnem suam vim exeruerat in exornando corpore; unde animam inornatam reliquerat, ut patet ex ejus ambitione. Et solet Deus sua bona partiri. Unde mulieribus dat pulchritudinem, viris judicium, juvenibus robur, senibus prudentiam. Audi S. Chrysost. homil. in illud: *Utinam tolerassetis*, 2. Corinth. 11. *Quid enim*, inquit, *ape utilius, quid pavone pulchrius? quid formica sapientius? Et apis dulcedinem in se habet, pavo vero solummodo in pennis est, non in fructu decorus; formica vero contemptibilis hominibus, sed magistra virtutum est.* Idem præclare homil. 37. in Genes. sub finem: *Hoc*, inquit, *studium in ornando corpore internam indicat deformitatem: et hujus deliciæ illius manifestam faciunt famem; et hujus vestium sumptus, illius indicat nuditatem. Impossibile enim est aliquam agere curam animæ, et tanti facere corporis pulchritudinem et ornatum.* Et S. Hieron. epist. ad Furiam loquens de Magdalena: *Meretrix*, inquit, *illa in Evangelio baptizata lacrymis suis, non habuit crispantes mitras*, etc. *Quanto fœdior, tanto pulchrior.* Et paulo post: *Ornatus*, inquit, *iste non Domini est; velamen istud Antichristi est. Quæ fiducia erigit ad cœlum vultus, quos conditor non agnoscit.*

26. Semel autem in anno tondebatur, quia gravabat eum cæsaries.] Hebr. *A fine dierum in dies tondebatur*, id est, quotannis, sive anno recurrente, tondebatur. Ita Cajetan. Arias, Pagnin. Vatabl. et alii. Perperam ergo Hebræi apud S. Hieron. vertunt: *Tondebatur de triginta in triginta diebus*, id est, singulis mensibus. Perperam quoque Joseph. l. 7. Antiq. cap. 8. ait: *Cujus capitis tanta erat cæsaries, ut ex octo diebus tonderi potuisset.* Ut hanc absurditatem tegeret Galenius Josephi ex Græco in Latinum interpres, ex se hæc substituit: *Tanta fuit ejus cæsaries, ut intra octavum quemque mensem ad ducentos siclos, hoc est ad quinque pondo accresceret;* quod pariter falsum est, et Script. hoc loco repugnat. Porro Absalom gestabat comam per annum, non quod Nazareus esset, ut volunt Rabbini, sed quod pulchritudinis et comæ esset studiosus. Unde et in pœnam ex ea suspensus occubuit c. 18.

Ponderabat capillos capitis sui ducentis siclis.] Narratur hìc capillorum multitudo, ad designandam Absalomi pulchritudinem; ad hanc enim non parum facit pulchra coma, et cæsaries densa. Porro siclus erat moneta ponderans quatuor drachmas, hoc est dimidiam unciam: quare siclus, si erat argenteus, erat ejusdem pretii et ponderis, cujus nunc sunt Romæ 4 Julii, et in Hispania 4 Regales Hispanici: sin aureus esset, pendebat et valebat 4 coronatos Francicos quorum quisque valet duodecim Julios, sive Regales. Ducenti ergo sicli ponderabant centum uncias, quæ faciunt octo libras cum quatuor unciis, si libram accipias communem duodecim unciarum. Unde nonnulli apud Abulensem et Lyran. quos sequitur noster Sanchez et Salianus, censentes hoc pondus comæ esse nimium, pro pondere substituunt pretium, quasi coma Absalomi fuerit flava, densa et rutilans, ideoque à feminis ad capillaturam sibi ex ea faciendam expetita, ac tanti æstimata, ut venderetur ducentis siclis argenti, qui faciunt octoginta aureos Romanos, quorum quisque continet decem Julios. Verum hoc refutant Lyran. et Abulensis quasi pretium injustum, improbabile, et rem ineptam muliebribus ornamentis, nec Script. comam Absalomi commendat à colore, quod fuerit flava et rutila, sed à pondere. Et sane illa sententia videtur vim facere et torquere verba Script. nam Hebr. שקל *sakal* non significat *appretiabatur*, vel *vendebatur*, sed *ponderabat*, uti vertit Noster, Septuag. Chald. Joseph. Vatabl. Pagnin. Cajet. et alii passim.

Neque hoc pondus comæ mirum videri debet, tum quia illud, ut rem raram et novam hìc recenset Script. tum quia erat pondus comæ totius anni; coma autem Absalomi erat densa, gravis, crebra et promissa, quæ toto anno succrescens facile in fine anni ponderabat octo libras, quod pondus Absalom sentiebat quidem, ideoque gravabatur, et ut se onere levaret, tondebatur: minus tamen sentiebat, quàm si pondus aliquod extrinsecum octo librarum capiti suo imposuisset; quia hæc coma erat capiti ei connaturalis, unde facile ab anima capitis sustentabatur. Sic enim non sentimus pondus corporis, quod est plus quam 50 librarum, quia anima illud informans, idipsum quasi suum, sibique intime unitum sustentat: unde cum anima separata est à corpore, sentitur ipsum pondus corporis sive cadaveris, ut vix ab homine robusto portari possit.

27. Nati sunt autem Absalom filii tres.] Hi omnes statim ante patrem mortui sunt. Unde Absalom cap. 18. v. 18. sine liberis fuisse dicitur. Ita Theodor.

Et filia una nomine Thamar elegantis formæ.] Verisimile est nomen hoc ei inditum à Thamar amita et sorore Absalomi: imo Sanchez opinatur filiam hanc aliud nomen proprium habuisse, scilicet *Maacha*, cognominatam vero fuisse *Thamar*, id est, palmam, ab elegantia et

pulchritudine. Tradunt enim Hebræi et Joseph. l. 7. cap. 8. quos sequitur Sanchez hîc et Abulensis cap. 14. v. 20. hanc *Thamar* esse *Maacha*, quæ fuit uxor Roboam et mater Abiæ. Hæc enim 2. Par. 11. v. 20. vocatur filia Absalom. Videtur ergo Absalom natus ex Maacha filia regis Gessur, ut dictum est cap. 3. 3. nomen matris suæ Maacha indidisse filiæ suæ, quæ ob speciem cognominata sit *Thamar*. Joseph tamen inferius agens de Roboam et Abia lib. 8. cap. 3. asserit hanc Thamar filiam Absalomi fuisse non Maacha, sed matrem Maacha, quæ fuit uxor Roboam et mater Abiæ. Alii tamen censent quod Absalom, qui 2. Paral. 11. versu 20. vocatur pater Maacha uxoris Roboam, alius et diversus sit ab hoc Absalomo filio Davidis : nam idem 2. Paral. 13. v. 2. vocatur *Uriel de Gabaa. Nomen matris ejus* (Abiæ) inquit, *Michaia* (sive *Maacha*, vel, ut Josephus vocat *Micha*), *filia Uriel de Gabaa*. Atqui Gabaa erat tribus Benjamin. Ergo Absalom hîc pater Maacha qui alio nomine dictus est *Uriel*, fuit ex tribu Benjamin. Hic autem Absalom pater Thamar, filius Davidis, fuit ex tribu Juda. Ergo diversus est ab Absalomo, qui fuit pater Maacha, et alio nomine dictus est Uriel. Ita sentit Salianus et Abulensis qui sententiam suam revocat 2. Paral. 11. q. 20, et in c. 13. q. 6. Si quis, Josephum l. 8. c. 3. sequens, diceret Maacha non esse Thamar, sed filiam Thamar, ad hoc argumentum respondere posset Thamar hanc fuisse filiam Absalomi filii Davidis, ac nupsisse Uriel Benjamitæ, ex eoque genuisse Maacha, quæ fuit uxor Roboam et mater Abiæ: quare Maacha hanc 2. Paral. 11. 20. dici *filiam*, id est, *neptem* Absalomi. Et hoc omnia adæquat, ideoque valde est verosimile, uti dicam l. 3. c. 15. v. 2 et 10.

CAPUT DECIMUM QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

ABSALOM SOLLICITAT POPULUM, CUM EOQUE CONJURAT CONTRA DAVIDEM IN HEBRON; QUARE DAVID CUM SUIS V. 14. FUGIT, AC V. 24. SACERDOTES SE SEQUENTES CUM ARCA REMITTIT IN URBEM. DENIQUE, V. 30. ASCENDENS MONTEM OLIVETI, NUDIS PEDIBUS, FLENS ET APERTO CAPITE, CHUSAI REMITTIT IN URBEM, UT DISSIPET CONSILIUM ACHITOPHEL.

1. IGITUR post hæc fecit sibi Absalom currus, et equites, et quinquaginta viros qui præcederunt eum. 2. Et mane consurgens Absalom, stabat juxta introitum portæ, et omnem virum qui habebat negotium ut veniret ad regis judicium, vocabat Absalom ad se, et dicebat: De qua civitate es tu? Qui respondens aiebat : Ex una tribu Israel ego sum servus tuus. 3. Respondebatque ei Absalom : Videntur mihi sermones tui boni et justi. Sed non est qui te audiat constitutus à rege; dicebatque Absalom : 4. Quis me constituat judicem super terram, ut ad me veniant omnes qui habent negotium, et juste judicem ? 5. Sed et cum accederet ad eum homo, ut salutaret illum, extendebat manum suam, et apprehendens, osculabatur eum. 6. Faciebatque hoc omni Israel venienti ad judicium, ut audiretur à rege, et sollicitabat corda virorum Israel. 7. Post quadraginta autem annos, dixit Absalom ad regem David : Vadam, et reddam vota mea quæ vovi Domino in Hebron. 8. Vovens enim vovit servus tuus, cum esset in Gessur Syriæ, dicens : Si reduxerit me Dominus in Jerusalem, sacrificabo Domino. 9. Dixitque ei rex David : Vade in pace. Et surrexit, et abiit in Hebron. 10. Misit autem Absalom exploratores in universas tribus Israel, dicens : Statim ut audieritis clangorem buccinæ, dicite : Regnavit Absalom in Hebron. 11. Porro cum Absalom ierunt ducenti viri de Jerusalem vocati, euntes simplici corde, et causam penitus ignorantes. 12. Accersivit quoque Absalom Achitophel Gilonitem consiliarium David, de civitate sua Gilo. Cumque immolaret victimas, facta est conjuratio valida, populusque concurrens augebatur cum Absalom. 13. Venit igitur nuntius ad David, dicens : Toto corde universus Israel sequitur Absalom. 14. Et ait David servis suis, qui erant cum eo in Jerusalem : Surgite, fugiamus ; neque enim erit nobis effugium à facie Absalom : festinate egredi, ne forte veniens occupet nos, et impellat super nos ruinam, et percutiat civitatem in ore gladii. 15. Dixeruntque servi regis ad eum : Omnia quæcumque præceperit Dominus noster rex, libenter exsequemur servi tui. 16. Egressus est ergo rex, et universa domus ejus, pedibus suis ; et dereliquit rex decem mulieres concubinas ad custodiendam domum. 17. Egressusque rex et omnis Israel pedibus suis, stetit procul à domo ; 18. et universi servi ejus ambulabant juxta eum, et le-

giones Cerethi et Phelethi, et omnes Gethæi, pugnatores validi, sexcenti viri qui secuti eum fuerant de Geth pedites, præcedebant regem. 19. Dixit autem rex ad Ethai Gethæum : Cur venis nobiscum ? revertere, et habita cum rege, quia peregrinus es, et egressus es de loco tuo. 20. Heri venisti, et hodie compelleris nobiscum egredi ? ego autem vadam quo iturus sum ; revertere, et reduc tecum fratres tuos, et Dominus faciet tecum misericordiam et veritatem, quia ostendisti gratiam et fidem. 21. Et respondit Ethai regi, dicens : Vivit Dominus, et vivit dominus meus rex ; quoniam in quocumque loco fueris, domine mi rex, sive in morte, sive in vita, ibi erit servus tuus. 22. Et ait David Ethai : Veni, et transi ; et transivit Ethai Gethæus, et omnes viri qui cum eo erant, et reliqua multitudo. 23. Omnesque flebant voce magna, et universus populus transibat ; rex quoque transgrediebatur torrentem Cedron, et cunctus populus incedebat contra viam quæ respicit ad desertum. 24. Venit autem et Sadoc sacerdos et universi Levitæ cum eo, portantes arcam fœderis Dei, et deposuerunt arcam Dei ; et ascendit Abiathar, donec expletus esset omnis populus qui egressus fuerat de civitate. 25. Et dixit rex ad Sadoc : Reporta arcam Dei in urbem ; si invenero gratiam in oculis Domini, reducet me, et ostendet mihi eam et tabernaculum suum. 26. Si autem dixerit mihi : Non places, præsto sum, faciat quod bonum est coram se. 27. Et dixit rex ad Sadoc sacerdotem : O Videns, revertere in civitatem in pace ; et Achimaas filius tuus, et Jonathas filius Abiathar, duo filii vestri, sint vobiscum. 28. Ecce ego abscondar in campestribus deserti, donec veniat sermo à vobis indicans mihi. 29. Reportaverunt ergo Sadoc et Abiathar arcam Dei in Jerusalem, et manserunt ibi. 30. Porro David ascendebat clivum Olivarum, scandens et flens, nudis pedibus incedens, et operto capite, sed et omnis populus, qui erat cum eo, operto capite ascendebat plorans. 31. Nuntiatum est autem David, quod et Achitophel esset in conjuratione cum Absalom ; dixitque David : Infatua, quæso, Domine, consilium Achitophel. 32. Cumque ascenderet David summitatem montis in quo adoraturus erat Dominum, ecce occurrit ei Chusai Arachites, scissa veste, et terra pleno capite. 33. Et dixit ei David : Si veneris mecum, eris mihi oneri ; 34. si autem in civitatem revertaris, et dixeris Absalom : Servus tuus sum, rex ; sicut fui servus patris tui, sic ero servus tuus, dissipabis consilium Achitophel. 35. Habes autem tecum Sadoc et Abiathar sacerdotes ; et omne verbum quodcumque audieris de domo regis, indicabis Sadoc et Abiathar sacerdotibus. 36. Sunt autem cum eis duo filii eorum, Achimaas filius Sadoc, et Jonathas filius Abiathar ; et mittetis per eos ad me omne verbum quod audieritis. 37. Veniente ergo Chusai amico David in civitatem, Absalom quoque ingressus est Jerusalem.

1. IGITUR POST HÆC FECIT SIBI ABSALOM CURRUS,] quasi ambiens regnum, præsertim quia mortuo Amnone primogenito, secundo etiam Cheliab vel mortuo, vel minus apto ad regnum, ipse tertio loco genitus c. 3. 2. videbatur proximum habere jus ad regnum. Adde Absalomum fuisse superbum : nam ambivit regnum, vivente adhuc patre, illudque ipsi armis et vi extorquere conatus est : quæ fuit insignis ejus tum arrogantia, tum injustitia, tum impietas. Unde S. Chrys. hom. de Absalomo tom. 1. *Perdidit*, ait, *consilium Absalom, dum parricidio cupit mercari imperium.* Et inferius ostendit eum fratricidio addidisse parricidium, saltem mente destinatum, atque hoc fuisse pœnam illius : *Dum*, inquit, *in Absalom fratris occisi facinus non vindicatur, in parricidium patris recidivum facinus iteratur.* Nimirum hæc inter alias fuit pœna à Deo inflicta Davidi ad puniendum ejus adulterium et homicidium. Prima enim pœna fuit mors infantis ex adulterio nati ; secunda, Amnonis incestus, et stuprum Thamar ; tertia, Amnonis cædes per Absalomum ; quarta, fuit Absalomi rebellio. Ambitio enim hominem excæcat, illique rationem eripit, uti eripuit Lucifero, de quo S. Bern. serm. 2. de verbis Isaiæ : *Miser*, inquit, *ipse qui sine Deo esse maluit, quàm sub Deo.* Idem fit iis qui ambiunt prælaturas. Unde S. Bern. epist. 42. *Curritur*, inquit, *in clero passim ab omni ætate et ordine, à doctis pariter et indoctis, ad ecclesiasticas Curas, tanquam sine curis jam quisque victurus sit, cum ad Curas pervenerit.*

7. POST QUADRAGINTA AUTEM ANNOS DIXIT ABSALOM AD REGEM.] Nonnulli ex Josepho pro *quadraginta* legunt, *quatuor.* Sic enim habet Josephus lib. 7. Antiq. cap. 8. *Absalom quarto post reconciliationem anno oravit patrem, ut Hebronem adiret.* Josephum sequitur Theodoret. Hugo, Abulensis, Adrichom. et alii, qui putant hanc rebellionem Absalomi contigisse quarto anno post ejus reconciliationem, qui fuit regni Davidis 32, ut patet ex dictis cap. 12. 24. Verum Hebræa, Chald. Septuag. constanter habent *quadraginta*, non *quatuor*, itaque legunt S. Hieron. Angelom. Glossa, Lyran. Cajetanus, Dion. cæterique Interpretes prisci et moderni. Sed dissentiunt unde hi 40 anni computandi sint. Nam Vatablus numerat eos ab eo tempore, quo Hebræi à Samuele petierunt regem, quod ipse factum putat anno decimo principatus Samuelis. Sed errat in calculo; plures enim exinde fluxere anni ; secundo, S. Hieronymus in Tradit. computat ab eo tempore, quo Saul occidit

sacerdotes in Nobe, turbamque evertit. Alii numerant à morte Saulis, alii à cæde Goliath, alii à nativitate Absalomi. Verum numerus annorum non respondet.

Dico ergo hos 40 annos computandos esse à prima unctione Davidis in regem, facta à Samuele 1. Reg. 16. 13. Hæc enim facta est, cum David ageret annum vigesimum; inde computa annos hos 40, pervenies ad annum ætatis Davidis sexagesimum, quo facta est Absalomi conjuratio, cum David in regno ageret annum trigesimum (regnum enim adiit agens annum trigesimum) post quem adhuc decem annis regnavit, mortuusque est anno ætatis 70. Ita Torniellus, Salvianus, Emm. Sa, Paulus Burgens. Abulensis et alii.

Unde opinantur nonnulli Absalomum hoc prætextu suam tyrannidem et rebellionem excusasse, quod sicut pater suus David Sauli socero suo Deo inobedienti, ideoque impie et tyrannice imperanti à Deo surrogatus esset, unctusque à Samuele in regem anno ætatis suæ 20, sic pariter jam ipse patri impie et tyrannice imperanti, ac præsertim cum Bethsabee adulteranti, et Uriam occidenti, pari jure et modo succederet. Unde et Semei Davidi Absalomum fugienti idem improperavit.

Ex dictis sequitur Absalomum, cum bellum movit Davidi, fuisse fere triginta annorum. Nam rebellavit, cum David in regno ageret annum trigesimum. Ipse autem sub initium regni Davidis ab eo genitus est, ut patet cap. 3. 3.

10. Regnavit Absalom in Hebron,] quia in Hebron natus erat Absalom cap. 3. 3. ubi pariter pater David regnare cœperat, et sacrificia obtulerat. Hebron enim ob sepultos in ea Patriarchas habebatur locus sanctissimus, et ab Israelitis frequentabatur : hic ergo Absalomi fuit prætextus, et hæc commoditas sceleris et conjurationis conflandæ. Ita Abulensis. Vide Absalomi scelus, tyrannidem et parricidium exaggerantem S. Chrysost. hom. de Absalomo tom. 1. vel quisquis ejus est auctor; nam styli Latini elegantia, et vocum allusiones indicat auctorem fuisse Latinum, non Græcum.

13. Toto corde universus Israel sequitur Absalom.] Causam dat Abulensis q. 19. primam, quod Absalom apud populum erat gratiosus, ejusque corda sollicitaret, suaque humanitate sibi devinxerat, ut patet ex dictis initio capitis. Secundam causam assignat, punitionem Dei : Deus enim hac ratione volebat implere pœnam Davidi intentatam cap. 12. 11. Quare objecit menti populi dotes, et gratiam Absalomi, vitia vero Davidis, cæteraque quæ in eo displicebant vulgo : quo factum ut vulgus, novitatis appetens, Davidem fastidiret, et novum regem Absalomum ambiret. Objecit hæc ei Deus ob bonos fines à se intentos, sed prævidebat populum iis abusurum ad rebellandum Davidi, idque permittere decrevit ad punienda Davidis peccata. Vide dicta Exodi 7. 3.

14. Et ait David, etc. : Surgite, fugiamus.] Causam fugæ dat S. Chrys. in Psal. 3. quem tunc David dictavit invocans Deum in tanta persecutione, ut patet ex ejus titulo : *Fugiebat*, ait, *David filium suum, quoniam castitatem fugerat ; fugiebat filium, quoniam matrimonium pudicum violaverat. Fugiebat filium, quoniam legem Dei, quæ dicit : Non occides, Non adulterabis, fugerat. Quoniam enim alienam agnam in domum suam introduxerat, et ejus pastorem interfecerat, qui erat è domo sua agnus, pastorem cornu petebat. Alienæ domui bellum intulit, sed ex domo sua in ipsum bellum incitatur*, etc.

Moraliter, disce hîc quàm vanum sit quod parentes glorientur in filiis suis, quàmque verum illud : *Heroum filii, noxæ.* Nam sæpe filii sunt degeneres, et parentum hostes. En tibi David tres genuit filios, quorum primus Amnon incestu sororem violavit; secundus Absalom fuit fratricida et parricida : tertius Salomon fuit idololatra, et plane mulierosus. Quod mystice Judæis applicat S. Ambr. lib. 1. Apolog. David cap. 3. *Genuit David*, inquit, *duos filios, unum incestum, alium parricidam, eo quòd incestus et Parricidalis populus* (Judæorum) *affixo patibulo crucis, carnem proprii jugulaturus esset auctoris.*

17. Et legiones Cerethi et Phelethi.] Quænam istæ fuerint dixi c. 8. v. 28.

Et omnes Gethæi.] Erant hi milites, non Philisthini, sed Judæi, qui in omni persecutione Saulis Davidi adhæserant. Dicti sunt *Gethæi*, quod Davidem ex Judæa in Geth urbem Philisthinorum fugientem secuti fuerant, ibique multo tempore cum eo habitarant. Ita Abulensis.

20. Heri venisti, et hodie compelleris nobiscum egredi ?] Hinc videtur quod Ethai fuerit Philisthæus, scilicet Gethæus, atque paulo ante ex Geth migrarit Hierosolymam, factusque sit proselytus, ut Davidi se sociaret. Plura de eo disputat Abulensis, sed conjectando.

Dominus faciet tecum misericordiam et veritatem (id est æquitatem, fidelitatem), quia ostendisti gratiam et fidem,] q. d. Opto oroque ut Deus tibi rependat gratiam et fidem quam mihi exhibuisti, ut scilicet sit in te misericors, et constans in benefaciendo, sicut tu mihi fuisti.

23. Rex quoque transgrediebatur torrentem Cedron.] David hîc fugiens Absalomum transivit torrentem Cedron, ut per montem Oliveti fugeret in desertum, ibique se absconderet. Unde fuit typus Christi, qui fugiens Judam proditorem et Judæos, eumdem torrentem transivit. Absalom enim, ait Eucher. fuit typus Judæ proditoris. Hinc et *Absalom* hebr. idem est quod *patris pax*, scilicet simulata et ficta ; quia pater Christus pacem habuit, quam Judas non habuit, sed simulavit, cum scilicet cum osculando ab eo proditus est Judæis.

25. Reporta arcam Dei in urbem,] scilicet in locum suum honorificum, à me illi erectum et ornatum, ne cum me exule exulare cogatur.

26. Si autem dixerit mihi : Non places, præsto sum] ad ei obsequendum ut regno ejiciar, et exul vagusque per orbem oberrem, ac fiam pauper et inops, ut etiam victum mendicare cogar. Vide hîc miram Davidis humilitatem, obedientiam et resignationem, qua meruit in regnum restitui, magisque quàm antea exaltari. Davidem imitatus Ferdinandus II, modernus Imperator, cum nuper undique ab hostibus cingeretur, et quasi ad manticam redigeretur, totum se Deo resignavit, et paratum ad imperium relinquendum, imo ad fortunam tenuissimam et paupertatem subeundam ultro se obtulit, ideoque sereno ac tran-

quillo semper animo æque ac vultu omnes hostium incursus sustinuit et superavit; quare à Deo tot victoriis ornari, ac tot beneficiis donis et gratiis, quales cernimus et miramur, cumulari meruit.

27. O VIDENS, REVERTERE,] q. d. O sacerdos, ô pontifex, revertere in urbem, ut ei æque ac mihi prosis. Pontifex enim vocatur *Videns*, id est, Propheta, quia indutus rationali, in quo erat Urim et Tummim, Deum consulens excipiebat ejus oracula, eaque edicebat et prophetabat.

30. PORRO DAVID ASCENDEBAT CLIVUM OLIVARUM,] scilicet montem Oliveti, cujus pars erat hic clivus, sive collis. Eò ascendit, tum ut per eum fugiens Absalomum, iret in desertum ibique lateret. Absalom enim veniebat in Jerusalem ex Hebron, quæ erat ad Meridiem, mons vero Oliveti erat ad Orientem; tum ut in monte olivarum, id est, oleis et olivis abundante, Deum adoraret, ut dicitur v. 31. Deique opem et misericordiam (cujus symbolum est oliva et oleum) in tanto discrimine imploraret. Solebant enim prisci ad Orientem versi adorare ob causas quas recensui, Ezech. 8. 16. Mons olivarum autem erat ad Orientem Hierosolymæ; tum denique ut esset typus Christi, qui in eodem monte Oliveti patrem orans cum lacrymis, et sudans sanguinem, inchoavit passionem et redemptionem nostram, ideoque ex eodem monte post 40 dies à resurrectione gloriosus in cœlum ascendit. Audi S. Cyrill. Hierosolym. catechesi 2. de pœnitentia: *Cum*, inquit, *Absalom adversus illum*, id est Davidem, *arma cepit; quamvis multæ illi ad fugam viæ paterent, per montem tamen olivarum fugere maluit, firma invocans mente liberatorem illum qui istinc cœlos ascensurus erat.*

SCANDENS ET FLENS, NUDIS PEDIBUS INCEDENS ET OPERTO CAPITE.] Hebræi enim æque ac postea Romani nudo capite incedebant quasi liberi et expediti; in luctu vero caput operiebant et tegebant, ut patet cap. 19. v. 4. et Jerem. c. 24. et seq. *Luxit*, ait, *Judæa*, etc. *et afflicti operuerunt capita sua.* Vide hîc miram Davidis humilitatem, pœnitentiam, patientiam qua flens, nudipes et tecto capite lugens fugam capessit, itaque populum se sequentem ad idem faciendum suo exemplo compellit; quia

Regis ad exemplum totus componitur orbis.

Nimirum sciebat David sibi non tam cum Absalomo, quàm cum Deo rem esse: eum itaque prius hisce pœnitentiæ armis expugnare decrevit; Deo enim expugnato exarmatus erat Absalom. Audi Salvianum lib. 2. de Providentia: *Jam si addenda est et ipsius fugæ facies, quale illud fuit, cum tantus Rex et tanti nominis cunctis Regibus altior, mundo major, omnes admodum suos, cum paucissimis suis fugeret, in comparatione dudum suî egestuosus, in comparatione suî solus, fugiens cum metu, cum dedecore; cum luctu, operto, inquit Scriptura, capite, et nudis pedibus incedens, super istis prioris status à seipso exulans, pene jam post se vivens, dejectus usque in servorum suorum, vel, quod grave est, contumeliam, vel quod gravius misericordiam: ut vel Siba eum pasceret, vel maledicere Semei publice non timeret. Ita Dei judicio à se aliter effectus, ut ei, quem timuerat totus orbis, unus in faciem insultaret inimicus.*

Addit S. Chrysost. homil. 3. in Matth. Davidem non tantum in tantis ærumnis patientem fuisse, sed et Deo gratias egisse: *Cum illum tyrannum*, inquit, *fratricidam et parricidam pro se regnantem videret, nec sic quidem scandalum mente concepit. Sed si, inquit, hoc visum fuerit Deo, me quidem errare semper et exulare, illum vero regnare, amplector atque suspicio, et habeo pro innumeris, quæ mihi à Deo inferuntur, tribulationibus gratiam. Longe aliter, quàm plurimi impudentes pariter et arrogantes: qui, cum ne minimam quidem partem de illius virtute possideant, si quos videant prospere agentes, se vero parvam sufferre mæstitiam, animas suas non metuunt mille vulnerare blasphemiis.*

31. QUOD ACHITOPHEL ESSET IN CONJURATIONE.] Causam dant Hebræi, quod Achitophel ulcisci voluerit vitium nepti suæ à Davide illatum: Bethsabee enim erat filia Eliam filii Achitophel. Vide dicta c. 11. v. 3.

INFATUA, QUÆSO, DOMINE, CONSILIUM ACHITOPHEL.] Erat enim ipse vir valde prudens et magni consilii. Porro Deus varios habet modos infatuandi prudentum consilia, idque sine peccato; v. g. objiciendo alia consilia, alias cogitationes, alias rationes et modos, qui prima fronte videantur magis commodi et speciosi, ac tegendo eorumdem incommoda, difficultates et pericula. Ex adverso vero objiciendo alterius boni consilii, quod à prudentibus suggeritur, difficultates et incommoda, ac tegendo ejus utilitatem et commoda. Sic fecit hîc Deus. Effecit enim ut Chusai, amicus secretus Davidis, opponeret se consilio prudenti Achitophelis, illudque suis rationibus everteret. Effecit enim ut Absalomo ejusque asseclis magis probaretur noxium consilium Chusai, quàm utile Achitophelis, ut patebit c. seq. Tò *infatua* alludit ad nomen *Achitophel;* hoc enim hebr. idem est quod, *frater meus res insulsa,* ait Pagninus, vel *frater meus ruina*, ait Angelomus et Pagninus.

Sic experimur in nobis, nos una re et ratione aliquando moveri, aliàs eadem non moveri, quia ejus vis et efficacia aliquando nobis speciosa videtur, aliàs non videtur; vel ex alia et alia corporis mentisque dispositione, vel ex instinctu Angeli, dæmonis, vel alicujus socii et amici.

Plura tunc dixit David, si non ore, certe corde, quæ postea in Psalmo 54. conjecta sunt. Huc enim spectant illa in eo: *Elongavi fugiens et mansi in solitudine.* Et: *Si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem utique. Tu vero* (ô Achitopel mihi domesticus et à consiliis) *homo unanimis, dux meus, et notus meus, qui simul mecum dulces capiebas cibos*, pro quo S. Hieron. vertit: *qui simul habuimus dulce secretum.* Deus ergo perfidiæ Achitophel fidem Chusai, quæ illam superavit, opposuit.

CAPUT DECIMUM SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Siba occurrit Davidi fugienti cibos offerens. Mox, v. 5. Semei maledicit Davidi; unde Abisai eum ad necem deposcit, sed vetat David. Inde, v. 15. Absalom Jerusalem ingreditur, ac concubinas patris publice violat.

1. Cumque David transisset paululum montis verticem, apparuit Siba puer Miphiboseth in occursum ejus, cum duobus asinis qui onerati erant ducentis panibus, et centum alligaturis uvæ passæ, et centum massis palatharum, et utre vini. 2. Et dixit rex Sibæ : Quid sibi volunt hæc? Responditque Siba : Asini, domesticis regis ut sedeant; panes et palathæ, ad vescendum pueris tuis; vinum autem, ut bibat si quis defecerit in deserto. 3. Et ait rex : Ubi est filius domini tui? Responditque Siba regi : Remansit in Jerusalem, dicens : Hodie restituet mihi domus Israel regnum patris mei. 4. Et ait rex Sibæ : Tua sunt omnia quæ fuerunt Miphiboseth. Dixitque Siba : Oro ut inveniam gratiam coram te, domine mi rex. 5. Venit ergo rex David usque Bahurim; et ecce egrediebatur inde vir de cognatione domus Saul, nomine Semei, filius Gera, procedebatque egrediens, et maledicebat. 6. Mittebatque lapides contra David, et contra universos servos regis David; omnis autem populus, et universi bellatores, à dextro et à sinistro latere regis incedebant. 7. Ita autem loquebatur Semei, cum malediceret regi : Egredere, egredere, vir sanguinum, et vir Belial. 8. Reddidit tibi Dominus universum sanguinem domus Saul; quoniam invasisti regnum pro eo, et dedit Dominus regnum in manu Absalom filii tui; et ecce premunt te mala tua, quoniam vir sanguinum es. 9. Dixit autem Abisai filius Sarviæ regi : Quare maledicit canis hic mortuus domino meo regi? vadam, et amputabo caput ejus. 10. Et ait rex : Quid mihi et vobis est, filii Sarviæ? dimittite eum, ut maledicat; Dominus enim præcepit ei ut malediceret David : et quis est qui audeat dicere quare sic fecerit? 11. Et ait rex Abisai, et universis servis suis : Ecce filius meus, qui egressus est de utero meo, quærit animam meam, quanto magis nunc filius Jemini? dimittite eum, ut maledicat juxta præceptum Domini; 12. si forte respiciat Dominus afflictionem meam, et reddat mihi Dominus bonum pro maledictione hac hodierna. 13. Ambulabat itaque David et socii ejus per viam cum eo. Semei autem per jugum montis ex latere contra illum gradiebatur, maledicens, et mittens lapides adversum eum, terramque spargens. 14. Venit itaque rex, et universus populus cum eo lassus, et refocillati sunt ibi. 15. Absalom autem et omnis populus ejus ingressi sunt Jerusalem, sed et Achitophel cum eo. 16. Cum autem venisset Chusai Arachites amicus David ad Absalom, locutus est ad eum : Salve, rex; salve, rex. 17. Ad quem Absalom : Hæc est, inquit, gratia tua ad amicum tuum? quare non ivisti cum amico tuo? 18. Responditque Chusai ad Absalom : Nequaquam; quia illius ero quem elegit Dominus, et omnis hic populus et universus Israel, et cum eo manebo. 19. Sed ut et hoc inferam, cui ego serviturus sum? nonne filio regis? sicut parui patri tuo, ita parebo et tibi. 20. Dixit autem Absalom ad Achitophel : Inite consilium quid agere debeamus. 21. Et ait Achitophel ad Absalom : Ingredere ad concubinas patris tui, quas dimisit ad custodiendam domum; ut cum audierit omnis Israel quod fœdaveris patrem tuum, roborentur tecum manus eorum. 22. Tetenderunt ergo Absalom tabernaculum in solario, ingressusque est ad concubinas patris sui coram universo Israel. 23. Consilium autem Achitophel, quod dabat in diebus illis, quasi si quis consuleret Deum, sic erat omne consilium Achitophel, et cùm esset cum David, et cùm esset cum Absalom.

1. Apparuit Siba puer Miphiboseth.] *Puer*, id est, servus et curator, qui omnia bona Miphiboseth curabat et administrabat. Improbus hic servus inhians heri sui claudi et miseri prædiis, ut ea à Davide obtineret, è Jerusalem egressus, imo antegressus Davidem fugientem, ex villa quapiam heri sui, occurrit Davidi cum annona copiosa, crimen falsum perduellionis hero suo imponens, ut patet c. 19. v. 26.

Palatharum,] id est carycarum, sive ficuum aridarum, Heb. *fructuum æstivorum.*

2. Dicens : Hodie restituet mihi domus Israel

REGNUM PATRIS MEI] Jonathæ et avi Saulis. Impudens et inepta fuit hæc Sibæ in herum suum Miphiboseth calumnia, tum quia ipse, utpote claudus et elumbis, ineptus erat ad regnum; tum quia de eo in regem evehendo nemo cogitabat : nam omnes Absalomum sequebantur ut eum regem crearent : quare jure servum hunc ut iniquum et mendacem apud Davidem accusat herus Miphiboseth c. 19. 26.

4. TUA SINT OMNIA, QUÆ FUERUNT MIPHIBOSETH.] Nimis cito David credidit Sibæ criminanti suum herum Miphiboseth : ideoque eum ut ingratum suis prædiis privavit, eaque dedit avaro Sibæ, qui illa ambiebat. Quare peccavit David, cum temere Miphiboseth innocentem et inauditum ac miserabilem, atque amantissimi Jonathæ sui filium bonis omnibus spoliavit, eaque in Sibam ejus servum maledicum transtulit; ideoque permisit Deus ut hanc injustitiam gravissima ab alio servo injuria compensaret, nimirum ut Semei servus malediceret Davidi suo principi. Postulabat enim divina justitia ut qui unum servum injuste locupletarat, per alterum gravissime castigaretur. Discant hîc principes non temere credere suis servis, dum alios criminantur, ut in eorum opes vel officium succedant. Credula est principum suspicio et ambitio, ubi de eorum honore agitur, uti hîc agebatur de regno Davidis, cui nisi prudenter et fortiter ipsi principes resistant, facile se in falsitatem et injustitiam adduci sinent. Unde S. Bernard. lib. 1. de Consider. in fine : *Cujus*, inquit, *callidissimæ vulpeculæ* (nimis facilis credulitatis, quæ datur calumniæ) *magnorum neminem comperi satis cavisse versutias. Inde eis ipsis pro nihilo iræ multæ, indeque innocentium frequens addictio, inde præjudicia in absentes.* Pressius et magis ad rem præsentem Auctor imperfecti apud S. Chrysostom. homil. 2. *Rex*, inquit, *quidquid adversus regnum suum putaverit, totum verum æstimat. Animus ejus semper suspectus est, regni zelo repletus. Dum omnia timet, omnia suspicatur, facile credit, quidquid fuerit suspicatus. Sicut vir, si zelet uxorem, aut uxor virum, omnem auditionem turpem credit de illo, etsi non sit auditio digna et idonea ut credatur, tamen fidem auditionis zelus commendat.*

5. NOMINE SEMEI.] S. Hieronym. in Tradit. ait hunc Semei esse Nabath patrem Jeroboam, qui schisma fecit à Roboam nepote Davidis : eique decem Tribus abstulit, seque earum regem effecit 3. Reg. 11. et seq. Verum id falsum esse liquet, ex eo quod Semei fuerit filius Jemini, ideoque de Tribu Benjamin, ac cognatus Saulis, ut hîc dicitur. Jeroboam vero ejusque pater Nabath fuere ex Tribu Ephraim, ut patet 3. Reg. 11. 26. Ita Abul. et alii.

Dices : Semei cap. 19. 20. ait se esse ex domo Joseph ; Josephi autem filius erat Ephraim : ergo Semei erat ex Tribu Ephraim. Resp. Joseph ibi significare omnes decem Tribus quarum una erat Benjamin, ex qua prognatus erat Semei, de quo plura ibidem.

ET MALEDICEBAT MITTEBATQUE LAPIDES CONTRA DAVID.] Hebræi tradunt Semei quinque atrocia maledicta et convicia in Davidem conjecisse : vocitasse enim eum primo adulterum, secundo Moabitam, tertio homicidam, quarto leprosum, quinto abominabilem ; idque colligunt ex 3. Reg. cap. 1. v. 8. uti ibidem ostendam. Fuit magna hæc Semei protervia, impietas, impudentia, calumnia, audacia, maledicentia æque ac imprudentia et stultitia : poterat enim et debebat cogitare Davidem, vel quem ex ejus asseclis tantam improbitatem cæde ejus ulturum, uti eamdem ultus est Salomon : sed ira et furor eum excæcavit, ut malum hoc sibi obventurum non prospiceret, nec metueret, ideoque non caveret.

10. ET AIT REX : QUID MIHI ET VOBIS EST, FILII SARVIÆ ?] q. d. Quid mihi cum vestra indignatione et contentione contra Semei ? nolo illam mihi adscribi, nolo illius esse particeps.

DIMITTITE EUM, UT MALEDICAT.] Mira hîc Davidis tantæ injuriæ tolerantia elucet. Audi S. Ambr. lib. 1. de Davide cap. 6. *Quàm moraliter*, inquit, *docuit quòd injuriarum tempora, examina probationum sint. Exercetur bonus athleta conviciis, exercetur laboribus et periculis, ut dignus sit cui deferatur corona justitiæ.* Unde mox citans hæc Davidis verba : *Quid mihi et vobis, etc.* exclamat : *O altitudo prudentiæ ! O altitudo patientiæ! O devorandæ contumeliæ grande inventum ! Ecce verborum contumelia parricidii levavit ærumnam. Quis secum talem non compenset injuriam, ut quem homo læsit, eum Deus meliorum retributione soletur ?*

Aurea est sententia S. Basilii serm. contra irascentes, in editione Basileensi : *Neque*, inquit, *in solitudinibus Echo sic integra ad eum, qui vocem emisit, refracta est, velut contumeliæ ad conviciatorem revertuntur.* Similis est Tertull. lib. de Patientia cap. 8. *Si parum*, inquit, *æquanimiter audiam dictum aliquod in me protervum aut nequam, reddam et ipse amaritudinis vicem necesse est, aut cruciabor impatientia muta. At qui hujusmodi dictis aures obstruxerit ab utroque incommodo eripietur, neque loquens maledicet, neque tacens affligetur.* Ita David suas aures obstruebat : *Ego autem*, inquit, *sicut surdus non audiebam, et sicut mutus non aperiens os suum ; et factus sum sicut homo non audiens, et non habens in ore suo redargutiones.* Psal. 37. v. 14 et 15.

DOMINUS ENIM PRÆCEPIT EI, UT MALEDICERET DAVID.] David, sui adulterii et homicidii conscius, ex humilitate et pœnitentia cogitabat Deum misisse Semei (etiamsi res se aliter haberet) eique jussisse ut hæc scelera sibi exprobraret, itaque eum pro meritis castigaret : Semei ergo fuisse quasi lictorem Dei ; sed quod Deus volebat ex justa vindicta, hoc Semei fecit ex injusto odio et malevolentia, ac plura quàm Deus jusserat in eum scelera congessit per calumniam, quorum reus non erat David. Sic τὸ *præcepit* active et proprie accipitur.

Secundo τὸ *præcepit* improprie et permissive accipi potest pro *permisit*, vel potius pro *decrevit permittere* hanc maledictionem, *eamque positive ordinavit* ad meam pœnam et supplicium. Deus enim videns Semei infensum Davidi, quod à Saule cognato suo regnum ad se transtulisset, ideoque propensum ad ei expulso et fugitivo maledicendum, ex proposito voluit permittere ut hæc ejus malevolentia in opus maledicentiæ exiret, idque directe et positive ordinavit ad hunc finem, ut scilicet Davidis peccata per eam castigarentur et punirentur. Unde pro *præcepit*, Hebr. et Septuag. habent, *dixit*, id est, decrevit, statuit, ordinavit, scilicet permittere hanc malignitatem, ut per eam me pro peccatis affligat, q. d. Ego peccatis meis hæc et plura

commerui; maledictio hæc est justa scelerum meorum vindicta mihi à Deo decreta et irrogata: quare me eamdem patienter tolerare, et de manu Dei suscipere oportet, uti filius peccans patienter et amanter suscipit flagellationem patris: Deus enim utitur impiorum impietate, quasi tortore ad piorum errata puniendum. Sic *præcipere* vel *mandare* accipitur pro *ordinare* sive *jubendo* sive *permittendo*, Matth. 19. v. 7. *Moyses mandavit dare libellum repudii; mandavit*, id est, permisit repudiare uxorem, sed id permittens, mandavit ut non repudietur nisi per libellum publica auctoritate judicis conscriptum. Sic 1. Reg. 13. 14. dicitur Deus *præcepisse*, id est, ordinasse Davidi ut regeret Israel; et corvis *mandasse*, id est, ordinasse ut pascerent Eliam, 3. Reg. 17. 4. alioqui enim corvi, cum careant ratione, præcepti proprii sunt incapaces. Sic 3. Reg. 22. 22. Deus dæmoni volenti decipere regem Achab ait: *Egredere, et fac ita*, id est, permitto ut ita facias. Impii enim ita pendent et reguntur à Dei providentia, ut non possint quidquam agere nisi habeant ejus *placet*, hoc est permissionem non negativam, sed positivam. Sicut in Rep. non possunt degere usurarii et meretrices, nisi habeant *placet*, et permissionem positivam principis et aulæ terrestris. Et hoc significat, τὸ *præcepit*, id est, ordinavit. Ita S. Ambros. Apolog. David cap. 6. *Non accusat Dominum*, inquit, *quasi auctorem injuriæ, sed magis laudat, quòd patiatur nos minora perpeti, ut majorem veniam peccatorum adipiscamur.* Et S. Bernard. serm. 34. *Prorsus*, ait, *vir secundùm cor Dei, qui de corde Dei ferebat sententiam. Sæviebat lingua maledica, et ille intendebat quid in occulto ageret Deus. Vox maledicentis in auribus, et animus inclinabat se ad benedictionem. Numquid in ore blasphemi Deus? Absit; sed eo usus est ad humiliandum David. Nec latuit Prophetam, quippe cui incerta et occulta sapientiæ suæ manifestaverat Deus. Et ideo dicit: Bonum mihi quia humiliasti me.*

Tropol. imitemur Davidem qui, cum malediceretur à Semei, cogitabat de peccatis suis, quibus id meritus erat, ideoque patienter idipsum tulit. Ita S. Gregor. 31. Moral. 17. *Tunc*, ait, *illata convicia bene toleramus, cum in secreto mentis ad mala perpetrata recurrimus, et majora nos meritos videmus.* Dicat ergo patiens et pœnitens sibi: Ego Deum lethaliter offendi; ego meritus sum in æternum ardere in gehenna, subsannari et cruciari à dæmonibus. Non feram ergo verbulum hoc maledicum et mordax? Imo vero patiar verba quælibet et quantalibet, potius quam verbera. Verba enim aurem feriunt, verbera pulsant dorsum. Audi S. Chrysost. in Psalm. 38. 2. *Cum maledictis me incesseret Semei, peccatum à me commissum revocavi in memoriam, considerans quòd propter ipsum maledictis appetor et punior, et regia expulsus, fuga cogor meæ saluti consulere.* Et Theodor. *Conviciis*, inquit, *affectus, peccati memini, et stimulis è peccato emissis configebar, reputans hanc esse causam, cur ego maledictis afficiar, et tyrannide opprimar, et à regiis domibus exactus fugere cogar.* Accedit S. Greg. l. 31. Moral. c. 17. *David*, inquit, *exsurgentem contra se filium fugiens, reduxit ad animum malum quod perpetravit, et æquanimiter pertulit quod audivit, et contumeliosa verba non tam convicia quàm adjutoria, credidit, quibus se purgari, sibique misereri posse judicavit. Leve quippe videtur quòd injuria percutimur, dum in actione nostra perspicimus, quia pejus est quod meremur; sicque fit ut contumeliis gratia magis quàm ira debeatur.* Hæc ad verbum ex S. Greg. transscripserunt Eucherius (verius Beda) et Angelomus. Audi denique S. Ambr. lib. 1. Offic. cap. 6. *Ibat*, inquit, *tanquam mutus et humiliatus, ibat tacens: nec movebatur, cum vir appellaretur sanguinis, qui erat conscius propriæ mansuetudinis. Non ergo movebatur conviciis, qui abundabat bonorum operum conscientia. Itaque is qui cito injuria movetur, facit se dignum videri contumelia, dum vult ea indignus probari. Melior est itaque qui contemnit injuriam, quàm qui dolet. Qui enim contemnit, quasi non sentiat, ita despicit: qui autem dolet, quasi senserit, torquetur.*

Dices: S. Aug. lib. de gratia et lib. arb. c. 20. ait: *Deus voluntatem Semei vitio suo malam in hoc peccatum maledicendi Davidi inclinavit.* Ergo positive fuit auctor maledictionis et peccati, quod absit. Resp. *inclinavit*, id est, inclinatam ad maledicendum tenuit, direxit, frenavit, et impedivit ne in alium quàm Davidem sese exsereret, ac permisit ut in eum omne rancoris virus sui effunderet. Sicut qui leonem ligatum catena manu tenet, cum objectis variis canibus non permittit eum in illos insilire, sed tantum in certum aliquem molossum, tuncque funem laxat, eumque dimittit ut eum invadat, cum eoque duellet, hic dicitur leonem immisisse in molossum, etiamsi active et positive non immiserit, sed tantum laxato fune dimiserit et permiserit ut molossum aggrederetur: simili modo Deus hìc egit cum Semei, agitque cum ejus similibus. Unde subdit S. August. *Dixit Deus Semei, ut malediceret Davidi, id est, cor ejus malum misit vel dimisit.* Tantum enim vult S. Aug. docere corda hominum etiam impiorum et malevolorum esse in manu Dei, eaque ita concludi et coerceri, ut non nisi ad id quod ipse voluerit, convertantur, nec aliò quàm quò ei libuerit ferri et erumpere nequeant; Deum enim eis uti ad puniendos illos, quos ille punire voluerit. Hinc cap. 23. S. August. τὸ *Deus obdurat*, exponit, *obdurari permittit* Pharaonem et similes reprobos, additque non Deum, sed liberum eorum arbitrium proprie et positive seipsum obdurare. Denique addit cap. 20. Deum hæc operari in cordibus impiorum per Angelos bonos vel malos. Boni hæc mala operantur indirecte et objective, mali, directe et impulsive.

11. Ecce filius meus qui egressus est de utero meo, quærit animam meam.] Tunc Psalmum 3. composuit David, eoque Dei opem invocavit dicens: *Domine, quid multiplicati sunt qui tribulant me?* Ubi S. Chrysost. *Qui ex me genitus est*, inquit, *contra me est, sed tu es pro me. Mea mecum viscera bellum gerunt, meus populus. Post Absalomum meus contra me armatur exercitus. Oves meæ lupi facti sunt, et leones agni, et canes rabie perciti, agnelli, et cornu petentes tauri, arietes; non propter meipsum afficior tristitia, sed illorum doleo exitium.*

12. Si forte respiciat Dominus.] S. Ambros. lib. 1. de offic. cap. 48. notat hìc tres rationes, quibus David probat sibi tolerandam esse hanc Semei maledicentiam. *Vide*, inquit, *quomodo et humilitatem et justitiam et prudentiam emerendæ à Domino gratiæ reservaverit. Primo dicit: Ideo maledicit mihi, quia Dominus dixit illi ut*

maledicat; habes humilitatem, quia ea quæ divinitus imperabantur, æquanimiter quasi servulus ferenda arbitrabatur. Iterum dixit : Ecce filius meus, qui exivit de ventre meo, quærit animam meam. Habes justitiam; si enim à nostris graviora patimur, cur indigne ferimus quæ inferuntur ab alienis? Tertio ait : Dimitte illum ut maledicat, quoniam dixit illi Dominus; ut videat humiliationem meam et retribuat mihi Dominus pro maledicto hoc. Nec jam solum convicianlem pertulit, sed etiam lapidantem, et sequentem illæsum reliquit, quin etiam post victoriam petenti veniam, libenter ignovit. Quod eo inserui, ut Evangelico Spiritu sanctum David non solum inoffensum, sed etiam gratum fuisse convicianti docerem, et delectatum potius quàm exasperatum injuriis; pro quibus mercedem sibi reddendam arbitrabatur.

21. Ingredere ad concubinas patris tui.] Quinta est hæc pœna Davidis, illaque congrua culpæ. Sicut enim ipse violaverat secreto Bethsabee; sic Absalom violavit ejus concubinas, id est, secundarias uxores, non secreto, sed publice in conspectu totius populi; quæ magna fuit impudentia, impietas et libido. Dedit Absalomo hoc consilium vafer, sed impius Achitophel, ejusque causam subjecit dicens :

Ut, cum audierit omnis Israel quod fœdaveris patrem tuum, roborentur tecum manus eorum,] ut scilicet sciant te implacabile contra patrem odium concepisse, itaque excludatur omnis spes et timor reconciliationis cum eo, atque hac ratione confirmentur et roborentur in conspiratione tua contra ipsum promovenda et perficienda. Multi enim prudentes metuebant se jungere Absalomo, eo quod cogitarent : Absalom quasi filius facile reconciliabitur patri, idque curabit pater; sed ipse tunc suam iram et vindictam in nos convertet et evomet. At jam videntes eum violasse uxores patris, judicabant eum esse irreconciliabilem patri, ideoque roborabantur in sua cum eo contra patrem conjuratione. Ita Theod. *Timens*, inquit, *Achitophel ne natura eos* (Davidem et Absalomum) *rursus conjungeret, deinde si fieret conciliatio, pœnas daret proditionis, extremam illam suggerebat iniquitatem, ut reconciliationi nullus pateret aditus. Statim autem dedit pœnas illius impiæ et nefariæ suasionis : et quoniam in patrem armavit filium, ipse rursus in se armavit manus, et iis laqueum collo injiciens miserrimum sustinuit finem. Nam cum ad rerum finem prævidendum esset idoneus, non admissa ejus suasione Davidis futuram credidit victoriam; et timens proditionem sua manu de se sumpsit supplicium.*

22. Tetenderunt ergo Absalom (in Dativo) tabernaculum in solario,] hoc est in tabulato sive tecto (tecta enim in Judæa erant plana quasi tabulata) ut à toto populo conspici posset; populus enim videbat concubinas ingredientes tabernaculum, et post eas sequentem Absalomum, uti faciunt fornicatores sequentes suas pellices in fornicibus; actum vero ipsum turpem non videbat, quia tabernaculum velabatur cortinis : alioqui enim res hæc fuisset nimis impudens et populo exsecrabilis, uti idcirco fuit Cynicorum secta, quorum parens fuit Diogenes, qui ob caninam hanc inverecundiam dictus est Cynicus, id est, caninus.

Ingressusque est ad concubinas patris sui coram universo Israel.] Audi Salvianum lib. 2. de Providentia : *Impurior nescias, an cruentior filius; quia interficere patrem non potest parricidio, fœdat incestu, et quidem incestu præter incesti nefas, per industriam accumulandi sceleris elato; cum utique facinus, quod etiam secreta abominabile facerent, persecutor parentis publice perpetraret : scilicet ut feralissimo crimine non pater tantum absconsus deformaretur, cum oculi etiam totius orbis publico fœdarentur incestu.*

23. Consilium autem Achitophel, etc. quasi si quis consuleret Deum,] id est, habebatur ab omnibus prudentissimum et divinum, q. d. Consilium Achitophel æstimabatur quasi oraculum. Nimirum homo versipellis et impius accommodabat se tempori et personis, ac Davidi pio pia dabat consilia, Absalomo autem impio, impia : quæ prudentia erant secundùm diabolum, at non secundùm Deum. Erant enim apposita ad vovendam ejus ambitionem et tyrannidem, sed opposita virtuti, pietati et obedientiæ, quam filius debet patri. Sic et hodie in aulis Principum non desunt consiliarii, qui ad omnem ventum auramque Principis se suaque consilia inflectant, ut cum probo sint probi, cum improbo improbi. Notus fuit nuper in Anglia Consiliarius magni nominis, qui cum Maria Regina Catholica erat Catholicus, fingebatque se mire devotum et pium; ac succedente Elisabetha in fide heterodoxa larvam detraxit, gessitque se ut hæreticum, et Catholicos persecutus est : idem tamen volebat haberi à Catholicis Catholicus. Cupiebat enim audire politicus, et omnibus placere, omniumque gratiam inire. Unde cum quidam è patribus Societatis nostræ (qui mihi hæc in Belgio olim narravit) in Anglia captus ab eo secretò rogaretur, quid Transmarini et principes Catholici de se sentirent, argute, sed apposite vereque respondit : Domine, ipsi asserunt te imitari orbes inferiores cœlorum qui sequuntur motum primi mobilis; sic enim te sequi nutum motumque Reginæ. Talis quoque fuit Volsæus ille, qui Henrico VIII ut ejus libidini assentaretur, repudii Catharinæ uxoris, indeque omnium Angliæ malorum fuit causa. Unde justo Dei judicio in Henrici VIII indignationem incidit, misereque periit dicens : *Quia magis placere studui Regi quàm Deo, hinc juste Dei iram incurri, et regis gratiam amisi*, uti refert Sanderus in schismate Anglicano. Utinam nostri Achitopheles, ejus exitum intuentes, ejusdem mores et consilia politica detestarentur, ac ejus suspendio saperent, ne similem mortem præsentem et æternam sibi consciscerent !

CAPUT DECIMUM SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Achitophel vafrum utileque consilium dat Absalomo; sed illud dissipat Chusai, qui illud v. 15. curat renuntiari Davidi, ut sibi fuga consulat, transeatque Jordanem. Quare v. 22. transit eum David, sequitur Absalom. Mox v. 27. Sobi, Machir et Berzellai annonam castris Davidis inferunt.

1. Dixit ergo Achitophel ad Absalom : Eligam mihi duodecim millia virorum,
et consurgens persequar David hac nocte. 2. Et irruens super eum (quip-
pe qui lassus est, et solutis manibus) percutiam eum; cumque fugerit
omnis populus qui cum eo est, percutiam regem desolatum. 3. Et redu-
cam universum populum, quomodo unus homo reverti solet; unum enim
virum tu quæris, et omnis populus erit in pace. 4. Placuitque sermo ejus
Absalom, et cunctis majoribus natu Israel. 5. Ait autem Absalom : Vo-
cate Chusai Arachiten, et audiamus quid etiam ipse dicat. 6. Cumque venisset Chusai ad
Absalom, ait Absalom ad eum : Hujuscemodi sermonem locutus est Achitophel : Facere de-
bemus, an non? quod das consilium? 7. et dixit Chusai ad Absalom : Non est bonum consi-
lium, quod dedit Achitophel hac vice. 8. Et rursum intulit Chusai : Tu nosti patrem tuum,
et viros qui cum eo sunt, esse fortissimos et amaro animo, veluti si ursa raptis catulis in saltu
sæviat, sed et pater tuus vir bellator est, nec morabitur cum populo. 9. Forsitan nunc latitat
in foveis, aut in uno, quo voluerit, loco; et cum ceciderit unus quilibet in principio, audiet
quicumque audierit, et dicet : Facta est plaga in populo qui sequebatur Absalom. 10. Et for-
tissimus quisque, cujus cor est quasi leonis, pavore solvetur; scit enim omnis populus Israel
fortem esse patrem tuum, et robustos omnes qui cum eo sunt. 11. Sed hoc mihi videtur
rectum esse consilium; congregetur ad te universus Israel, à Dan usque Bersabee, quasi
arena maris innumerabilis, et tu eris in medio eorum. 12. Et irruemus super eum in quocum-
que loco inventus fuerit, et operiemus eum, sicut cadere solet ros super terram et non relin-
quemus de viris qui cum eo sunt, ne unum quidem. 13. Quod si urbem aliquam fuerit ingres-
sus, circumdabit omnis Israel civitati illi funes, et trahemus eam in torrentem, ut non
reperiatur ne calculus quidem ex ea. 14. Dixitque Absalom, et omnes viri Israel : Melius est
consilium Chusai Arachitæ consilio Achitophel; Domini autem nutu dissipatum est consilium
Achitophel utile, ut induceret Dominus super Absalom malum. 15. Et ait Chusai Sadoc et
Abiathar sacerdotibus : Hoc et hoc modo consilium dedit Achitophel Absalom, et senioribus
Israel; et ego tale et tale dedi consilium. 16. Nunc ergo mittite cito, et nuntiate David dicen-
tes : Ne moreris nocte hac in campestribus deserti, sed absque dilatione transgredere; ne forte
absorbeatur rex, et omnis populus qui cum eo est. 17. Jonathas autem et Achimaas stabant
juxta fontem Rogel; abiit ancilla et nuntiavit eis; et illi profecti sunt, ut referrent ad regem
David nuntium; non enim poterant videri, aut introire civitatem. 18. Vidit autem eos quidam
puer, et indicavit Absalom; illi vero concito gradu ingressi sunt domum cujusdam viri in Ba-
gurim, qui habebat puteum in vestibulo suo, et descenderunt in eum. 19. Tulit autem mu-
lier, et expandit velamen super os putei, quasi siccans ptisanas; et sic latuit res. 20. Cum-
que venissent servi Absalom in domum, ad mulierem dixerunt : Ubi est Achimaas et Jonathas?
Et respondit eis mulier : Transierunt festinanter, gustata paululum aqua. At hi qui quærebant,
cum non reperissent, reversi sunt in Hierusalem. 21. Cumque abiissent, ascenderunt illi de
puteo, et pergentes nuntiaverunt regi David, et dixerunt : Surgite, et transite cito fluvium,
quoniam hujusmodi dedit consilium contra vos Achitophel. 22. Surrexit ergo David et omnis
populus qui eum eo erat, et transierunt Jordanem, donec dilucesceret; et ne unus quidem
residuus fuit, qui non transisset fluvium. 23. Porro Achitophel, videns quod non fuisset factum
consilium suum, stravit asinum suum, surrexitque et abiit in domum suam et in civitatem suam;

et disposita domo sua, suspendio interiit, et sepultus est in sepulcro patris sui. 24. David autem venit in castra, et Absalom transivit Jordanem, ipse et omnes viri Israel cum eo. 25. Amasam vero constituit Absalom pro Joab super exercitum; Amasa autem erat filius viri, qui vocabatur Jetra de Jesraeli; qui ingressus est ad Abigail filiam Naas, sororem Sarviæ, quæ fuit mater Joab. 26. Et castrametatus est Israel cum Absalom in terra Galaad. 27. Cumque venisset David in castra, Sobi filius Naas de Rabbath filiorum Ammon, et Machir filius Ammihel de Lodabar, et Berzellai Galaadites de Rogelim, 28. obtulerunt ei stratoria, et tapetia, et vasa fictilia, frumentum, et hordeum, et farinam, et polentam, et fabam, et lentem, et frixum cicer, 29. et mel, et butyrum, oves, et pingues vitulos, dederuntque David, et populo qui cum eo erat, ad vescendum; suspicati enim sunt populum fame et siti fatigari in deserto.

1. Persequar David.] Erat hoc utile consilium. Si enim Achitophel fugientem Davidem è vestigio, cum lecto milite fuisset insecutus, utique eum inermem, desertum et imparatum oppressisset: at cum, suadente Chusai, interjecta fuit mora, David undique subditos ad se convocavit, armavit, in aciem disposuit, itaque confligens cum rudi populo Absalomi eum prostravit. Celeritas enim in bellis plurimum valet. Unde illud Julii Cæsaris: *Veni, vidi, vici.* Et illud Caroli V: *Veni, vidi, sed vicit Christus.* Audi ipsum Cæsarem contra Pompeium dimicantem, apud Lucanum, lib. 1:

> Dum trepidant nullo firmatæ robore partes,
> Tolle moras: semper nocuit differre paratis.

Cum enim, ut narrat Plutarchus in Apopht. Rom., Pompeius instructam aciem apud Pharsalum inibi consistere, et hostem operiri jussisset; Cæsar dixit illum errasse, qui vim, impetum ac divinum afflatum animorum ad incursionem paratorum mora relaxasset.

9. Forsitan nunc latitat in foveis,] q. d. Etiamsi invadamus castra Davidis, ut suadet Achitophel; forte non inveniemus eum, quia ipse sese in antris absconderit; scit enim se à te quæri, nec tibi posse resistere. Differamus ergo donec totum Israelem congregemus, qui eum distributis aciebus per omnes montes, valles, sylvas, antra et speluncas perscrutentur, obsideant et capiant.

11. Congregetur ad te universus Israel.] Non hoc volebat Chusai, sed id suæ sententiæ prætexuit, ut daretur mora Davidi ad fugiendum et comparandum prælium. Politice discant hìc principes rebellionem et seditionem omni ratione et modo esse præcavendam, curandumque ne oriatur; si autem jam orta sit et conflata, injiciendas ei esse moras et remoras; tum quia furor populi et animorum ardor tempore languescit et subsidit; tum quia princeps contra illam interim se munire et armare potest, ac consilia multa captare ad eam discutiendam. Multis id exemplis demonstrare possem. Unum tantum afferam Fabii maximi, qui à mora quam tumultuantibus, ac præsertim Annibali ad prælia ferventi et ardenti injiciebat, cognominatus est *Cunctator*, de quo illud:

> Unus homo nobis cunctando restituit rem.

Ipse enim, ut ait Plutarchus in ejus Vita: *Cum hostes intelligeret difficultate laborare stipendii, cunctandum censuit Romanis, nec pugnandum cum homine qui exercitum haberet multis ad id ipsum duratum præliis; cæterum submittenda sociis auxilia, oppidaque in potestate tenenda, dum vigor ille per se Annibalis, sicut flamma exigua et levi excitata vi marcesceret.* Audi rursum quid eo scribat Julius Frontinus, lib. 6. Stratag. cap. 1: *Fabius Maximus non ignarus Gallos et Samnites primo impetu prævalere, suorum autem infatigabiles spiritus inter moras decertandi etiam incalescere, imperavit militibus ut contenti essent primo congressu sustinere, ut hostem mora fatigarent; quod ubi successit, admoto etiam subsidio suis, in prima acie universis viribus oppressum fudit hostem.* Sic Chusai hìc injiciens moras rebellioni Absalomi, eam dissipavit.

13. Circumdabit omnis Israel civitati illi funes.] Est hyperbole significans magnitudinem virium et exercitus, q. d. Tantum populi numerum, tantas copias colligemus, ut possimus funibus civitatem circumdare (ut ita loquar) et trahere in ruinam.

14. Domini autem nutu dissipatum est consilium Achitophel utile.] Qua ratione id fecerit Deus, dixi c. 14. v. 31.

15. Et ait Chusai, Sadoc et Abiathar sacerdotibus,] scilicet summis, hoc est Pontificibus; erant ergo tunc duo Pontifices, scilicet Sadoc descendens ex Eleazar primogenito Aaronis filio, et Abiathar descendens ex Heli et Ithamar juniore Aaronis filio: quare potior et dignior erat Sadoc, unde priore loco semper ponitur ante Abiathar, causam dedi superius.

17. Non enim poterant videri, aut introire civitatem,] q. d. Achimaas et Jonathas exploratores Davidis, non audebant palam ingredi urbem, neque ostentare Jerosolymæ; quia portæ ejus arcte à vigilibus custodiebantur, à quibus fuissent agniti captique: idcirco missa est ad eos ancilla, quæ ad eos dicta factaque Chusai deferret, ut ipsi eadem renuntiarent Davidi.

18. Vidit autem eos quidam puer.] Hebræi apud S. Hieron. tradunt hunc puerum fuisse filium ancillæ, quæ nuntium à Pontificibus perferebat ad eorum filios Jonathan et Achimaas, ut ipsi idipsum referrent Davidi: verum incertum est quis fuerit hìc puer; grandior enim fuit, utpote qui idipsum retulit Absalomo, ut ejus gratiam iniret, nec verisimile est eum voluisse accusare matrem suam, eamque in periculum vitæ conjicere.

19. Quare siccans ptisanas.] *Ptisana* vox Græca est, significans hordeum vel triticum decorticatum; πτισσω enim est purgo, decortico, tundo. Fit enim ptisana ex aliis frugibus, ait Dioscor. lib. 2. Apud Columellam, *ptisana* est pultis genus ex farina hordeacea, cui maxi-

ma restaurandarum virium vis inest et nutriendi ; ejus cremor sive succus datur febricitantibus. Vulgo medici *Ptisanam* vocant hordeum à gluma separatum, in aqua decoctum, qui potus est saluberrimus, cujus laudes Hippocrates integro volumine conscripsit. Causas dat Plinius lib. 22. cap. 25 : *Quoniam ptisana*, inquit, *lubrica ex facili hauriretur, quoniam sitim arceret, quoniam in alvo non intumesceret, quoniam facile redderetur, et assuetis hic solus cibus in febri bis die posset dari.*

21. Surgite et transite cito fluvium,] Jordanem. Hoc consilium Davidi dat Chusai, quia licet ipse evertisset consilium Achitophelis suadentis Absalomo, ut illico persequeretur Davidem, tamen verebatur ne Absalom urgente Achitophele et sociis mutaret mentem, et illico milites post Davidem submitteret ad eum capiendum.

23. Porro Achitophel videns quod non fuisset factum consilium suum, etc., suspendio interiit,] ne scilicet à Davide caperetur, et quasi proditor suspenderetur ; prævenit ergo et redemit suspendium infame et violentum suspendio spontaneo et voluntario. Ipse enim, ut erat prudens et sagax, prævidebat Davidem bellicosum ex mora sibi data collecturum validas copias, ac rebellem Absalomum debellaturum. Ita Procop. Theodor. et alii. Vide hîc quàm verum istud : *Malum consilium consultori pessimum.*

Symbol. Achitophel proditor Davidis, fuit typus Judæ proditoris, qui pariter laqueo se suspendit, ait Angelom. et Rupert.

Porro Elias in Thisbi Hebr. יחנק *iechanec* vertit, *suffocatus est ;* unde putat catarrho fuisse suffocatum. Verum Septuag. Joseph. Noster et alii constanter vertunt, asseruntque eum se suspendisse ; huc enim eum adegit mala conscientia, desperatio et justa numinis vindicta, ut ipse sibi fauces strangularet, quibus impium consilium dederat, et dominum suum Davidem prodiderat. Unde videntur ipsi legisse in Cal active יחנק *iechanac*, id est, *strangulavit se*, licet jam legant passive in niphal *iechanec*, id est *strangulatus est.* Verum Chald. Vatabl. Pagnin. Lyran. Abulens. et alii legentes licet *iechanec*, vertunt tamen active, *strangulavit se*, sive *strangulatus est à seipso ;* significatur enim actio reciproca sive passio, quam agens sibi ipsi infert. Audi Josephum, lib. 7. Antiq. cap. 9 : *Convocatis omnibus domesticis exposuit eis quæ Absalomo consuluerat, addens, quia non persuasisset certo se brevi fore periturum. Davidem enim omnino superiorem hoc bello fore, et amissum regnum recepturum esse. Præstat igitur, inquit, magno animo, ut virum ingenuum decet, è vita exire, quàm Davidi ob filio navatam contra eum operam excarnificandum se præbere.*

24. David autem venit in castra.] Hebr. et Septuag. : *Venit in Mahanaim*, id est in urbem quæ dicta est *Mahanaim*, id est *castra*, eo quod Jacob fugiens fratrem Esaü ibidem vidisset duas acies, et quasi duo castra Angelorum pro se contra fratrem dimicantium. Genes. 32. 1. Ideoque David fugiens Absalomum filium in eamdem urbem secessit, sperans Deum ibidem sibi affore, sicut affuerat avo suo Jacobo, uti reipsa affuisse audiemus cap. sequenti. Adde : *Mahanaim* erat urbs munitissima æque ac pulcherrima, ut docet Adrichom. in tribu Gad, sita in Galaadite.

Tropol. discant à Davide hîc Duces in periculis et præliis niti Angelorum tutelarium et præsidum ope, eamque invocare ; ipsi enim victoriam conciliant, uti hîc conciliarunt David ; qua de re plura dixi Daniel, cap. 10 ; Josue, c. 1 et 10, et Judic. 5.

Et Absalom transivit Jordanem,] non statim, sed post aliquot dies, ut suaserat Chusai, quibus David paravit copias ad ei resistendum ; unde tres validas acies instruxit, quibus debellavit Absalomum, ut audiemus cap. 18, vers. 1 et seq.

25. Amasa autem erat filius viri, qui vocabatur Jetra (vel *Jether*) de Jesraeli,] 1. Paral. 2. 17. vocatur hic *Jether Ismaelites.* Unde noster Sanchez suspicatur in Hebr. hîc pro ישראלי *iisraeli*, id est Israelites, legendum ישמעלי *iismaeli*, id est Ismaelites : facile enim littera ר altera vicina מ supponi potuit. Verum omnes Codices Hebræi, Chaldæi, Græci, Latini constanter hoc loco habent *Israelites*, vel *Jesraelitis*, non *Ismaelites.* Quocirca aliter respondet Vatablus et alii, scilicet Jether fuisse Ismaelitem origine, Israelitem vero fide et religione, quod ab Ismaelitis transierit ad Israelitas, factusque sit proselytus per circumcisionem et professionem legis Mosaicæ; aut Jether origine fuisse Israelitem, sed vocari Ismaelitem habitatione, quod in Arabia habitarit. Rursum Hebræi apud S. Hieron. censent Jether dici Ismaelitem, eo quod ejus filius Amasa, opera Ismaelis imitatus, David fugientem nequaquam est comitatus ; quod ejus peccatum à Joab Amasam occidente deletum est, ideoque Jether hoc loco vocatur Israelites. Verum hæc symbolica sunt figmenta.

Dico ergo Jether origine et genere fuisse Ismaelitem, sed migrasse in Judæam, nimirum in Jesrael, ibique factum proselytum et circumcisum. Id patet ex versione Vulgata, quæ hoc loco eum vocat *Jetra de Jesraeli.* Ergo domus ejus erat in Jesrael vel Jesraeli. Nam quod nonnulli cum Vatablo censent eum hîc vocari *Israelitem*, id nimis commune et generale est, nec eum à cæteris discriminat. Omnes enim qui hîc nominantur, erant Israelitæ. Pro *Israel* ergo aliis punctis cum Nostro legendum *Jesrael* vel *Jesraeli ;* ubinam hic locus vel urbs fuerit, non constat. Probabiliter Adrichom. in Descript. tribus Juda num. 169, eam ponit in tribu Juda : *Jezrael*, inquit, *sive Jesraeli*, *de qua Josue cap.* 15, 17 *et* 19, *nomen accepit à Jezrael filio Ephrata aut Ethan. Ex hoc fuit Achinoam uxor Davidis, mater Amnon quem ob stuprum cum Thamar occidit Absalom. Fuit etiam hæc patria fortissimi viri Amasæ principis militiæ Absalom.* Hæc Adrichom. Tantum obstat quod Jezrael hæc scribatur per *Zain* et *Ain*, hîc vero *Jesraeli* scribatur per *Schin* et *Aleph.* Verum hæ litteræ affines sunt, et inter se commutabiles. Alia est ergo hæc *Jezrael* à *Jezrael*, urbe regali et metropoli et decem tribuum, quæ erat terminus tribus Manasse et Issachar, sita in pede montis Gelboe ad Occidentem, in qua Jezabel uxor Achab curavit lapidari Naboth, ut ejus vineam occuparet, ideoque ibidem ipsa à Jehu occisa projecta est canibus devoranda, 4. Reg. 4. 8. 9. et seq.

Qui *Jetra* vel *Jether*) ingressus est (quasi

maritus vel concubinus) AD ABIGAIL FILIAM NAAS (ex eaque genuit Amasam) SOROREM SARVIÆ, QUÆ FUIT MATER JOAB.) *Sarvia* et *Abigail* erant sorores Davidis, Sarvia fuit mater Joab, Abigail mater Amasæ; quare David erat avunculus tam Joab quàm Amasæ; ipsi vero inter se erant consobrini, ut patet 1. Paralip. 2. 13. Atque idcirco eorum matres hìc nominantur non patres, ut significetur eos per matres fuisse nepotes Davidis. *Abigail* ergo vocatur hìc filia *Naas*, id est *Jesse* sive *Isai*, qui fuit Pater Davidis: hic enim alio nomine vocatus est *Naas*, cujus nominis causam symbolicam dant Hebræi apud S. Hieron. in Tradit. hìc Jesse, inquiunt, vocatus est *Naas* Hebr. נחש *nachas*, id est, *coluber*, eo quod nullum admisisse mortiferum perhibetur peccatum, nisi id quod originaliter de serpente antiquo contraxit. Talis ergo meruit esse pater Davidis Regis, indeque Christi.

27. CUMQUE VENISSET DAVID IN CASTRA, (Hebr. et Septuag. *in Mahanaim*) SOBI FILIUS MAAS DE RABBATH FILIORUM AMMON.] Audi S. Hieron. in Tradit.: *Iste Sobi fuit filius Naas regis, cum quo pugnavit Saul. Ipse etiam Naas fecit misericordiam cum David, quando fugit à facie Saul; quo mortuo dixit David: Faciam misericordiam cum Hanon sicut fecit pater ejus Naas mecum. Interempto vero à David Hanon, qui ei in decalvandis servis suis injuriam fecerat, constitutus est ab eodem David in loco fratris, iste Sobi qui ad David legitur cum cæteris venisse, et stratoria, et tapetia, et vasa fictilia, et cætera, quæ dicuntur, ei obtulisse.* Atque hinc factum est ut David suo filio Salomoni uxorem dederit Naaman Ammonitidem, 3. Reg. 14. 21. quæ videtur soror aut filia fuisse hujus Sobi, ex qua Salomon genuit Roboam anno Davidis ultimo, nimirum cum Naama prius facta esset proselyta, atque ad Judaismum vel sincere vel ficte et simulate conversa, de quo 3. Reg. 14.

CAPUT DECIMUM OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

DAVID TRES INSTRUIT ACIES, AC TRES EARUM DUCES, QUIBUS CONFLIGIT CUM COPIIS ABSALOMI, EASQUE PROSTERNIT. FUGIT ABSALOM, V. 9. SED CONDENSÆ QUERCUI CAPILLIS IMPLICITUS ADHÆSIT, IBIQUE SUSPENSUS A JOAB TRIBUS LANCEIS CONFODITUR. INDE V. 17. IN FOSSAM CADAVER PROJICITUR, ET LAPIDIBUS OBRUITUR. MOX V. 21. JOAB VICTORIÆ NUNTIUM MITTIT AD DAVIDEM; ILLE AUDIENS OCCISUM ABSALOMON, INCONSOLABILITER LAMENTATUR, ET VICTORIAM FUNESTAT.

1. IGITUR considerato David populo suo, constituit super eos tribunos, et centuriones, 2. et dedit populi tertiam partem sub manu Joab, et tertiam partem sub manu Abisai, filii Sarviæ fratris Joab, et tertiam partem sub manu Ethai, qui erat de Geth, dixitque rex ad populum: Egrediar et ego vobiscum. 3. Et respondit populus: Non exibis; sive enim fugerimus, non magnopere ad eos de nobis pertinebit, sive media pars ceciderit è nobis, non satis curabunt; quia tu unus pro decem millibus computaris; melius est igitur ut sis nobis in urbe præsidio. 4. Ad quos rex ait: Quod vobis videtur rectum, hoc faciam. Stetit ergo rex juxta portam; egrediebaturque populus per turmas suas, centeni, et milleni. 5. Et præcepit rex Joab, et Abisai, et Ethai, dicens: Servate mihi puerum Absalom. Et omnis populus audiebat præcipientem regem cunctis principibus pro Absalom. 6. Itaque egressus est populus in campum contra Israel, et factum est prælium in saltu Ephraim. 7. Et cæsus est ibi populus Israel ab exercitu David, factaque est plaga magna in die illa, viginti millium. 8. Fuit autem ibi prælium dispersum super faciem omnis terræ, et multo plures erant quos saltus consumpserat de populo, quam hi quos voraverat gladius in die illa. 9. Accidit autem ut occurreret Absalom servis David, sedens mulo; cumque ingressus fuisset mulus subter condensam quercum et magnam, adhæsit caput ejus quercui; et illo suspenso inter cœlum et terram, mulus, cui insederat, pertransivit. 10. Vidit autem hoc quispiam, et nuntiavit Joab, dicens: Vidi Absalom pendere de quercu. 11. Et ait Joab viro, qui nuntiaverat ei: Si vidisti, quare non confodisti eum cum terra, et ego dedissem tibi decem argenti siclos, et unum balteum? 12. Qui dixit ad Joab: Si appenderes in manibus meis mille argenteos, nequaquam mitterem manum meam in filium regis: audientibus enim nobis præcepit rex tibi, et Abisai, et Ethai, dicens: Custodite mihi puerum Absalom. 13. Sed et si fecissem contra animam meam audacter, nequaquam hoc regem latere potuisset, et tu stares ex adverso. 14. Et ait Joab: Non sicut tu vis, sed aggrediar eum coram te. Tulit ergo tres lanceas in manu sua, et infixit eas in corde Absalom; cumque adhuc palpitaret hærens in

quercu, 15. cucurrerunt decem juvenes armigeri Joab, et percutientes interfecerunt eum. 16. Cecinit autem Joab buccina, et retinuit populum, ne persequeretur fugientem Israel, volens parcere multitudini. 17. Et tulerunt Absalom et projecerunt eum in saltu, in foveam grandem, et comportaverunt super eum acervum lapidum magnum nimis, omnis autem Israel fugit in tabernacula sua. 18. Porro Absalom erexerat sibi, cum adhuc viveret, titulum qui est in Valle regis; dixerat enim : Non habeo filium, et hoc erit monimentum nominis mei. Vocavitque titulum nomine suo, et appellatur Manus Absalom, usque ad hanc diem. 19. Achimaas autem filius Sadoc, ait : Curram, et nuntiabo regi, quia judicium fecerit ei Dominus de manu inimicorum ejus. 20. Ad quem Joab dixit : Non eris nuntius in hac die, sed nuntiabis in alia : hodie nolo te nuntiare, filius enim regis est mortuus. 21. Et ait Joab Chusi : Vade, et nuntia regi quæ vidisti. Adoravit Chusi Joab, et cucurrit. 22. Rursus autem Achimaas filius Sadoc dixit ad Joab : Quid impedit si etiam ego curram post Chusi ? Dixitque ei Joab : Quid vis currere, fili mi ? non eris boni nuntii bajulus. 23. Qui respondit : Quid enim si cucurrero ? Et ait ei : Curre. Currens ergo Achimaas per viam compendii, transivit Chusi. 24. David autem sedebat inter duas portas; speculator vero, qui erat in fastigio portæ super murum, elevans oculos, vidit hominem currentem solum. 25. Et exclamans indicavit regi, dixitque rex: Si solus est, bonus est nuntius in ore ejus. Properante autem illo, et accedente propius, 26. vidit speculator hominem alterum currentem, et vociferans in culmine, ait : Apparet mihi alter homo currens solus. Dixitque rex : Et iste bonus est nuntius. 27. Speculator autem : Contemplor, ait, cursum prioris, quasi cursum Achimaas filii Sadoc, et ait rex : Vir bonus est, et nuntium portans bonum venit. 28. Clamans autem Achimaas, dixit ad regem : Salve, rex, et adorans regem coram eo pronus in terram, ait : Benedictus Dominus Deus tuus qui conclusit homines qui levaverunt manus suas contra dominum meum regem. 29. Et ait rex : Estne pax puero Absalom ? Dixitque Achimaas : Vidi tumultum magnum, cum mitteret Joab servus tuus, ô rex, me servum tuum; nescio aliud. 30. Ad quem rex : Transi, ait, et sta hic. Cumque ille transisset, et staret, 31. apparuit Chusi et veniens ait : Bonum apporto nuntium, domine mi rex; judicavit enim pro te Dominus hodie de manu omnium qui surrexerunt contra te. 32. Dixit autem rex ad Chusi : Estne pax puero Absalom ? Cui respondens Chusi : Fiant, inquit, sicut puer, inimici domini mei regis, et universi qui consurgunt adversus eum in malum. 33. Contristatus itaque rex ascendit cœnaculum portæ, et flevit. Et sic loquebatur vadens: Fili mi Absalom, Absalom fili mi, quis mihi tribuat ut ego moriar pro te, Absalom fili mi, fili mi Absalom ?

5. Servate mihi puerum Absalom.] Certat hic Davidis pietas paterna cum impietate hostili Absalomi, in flagranti parricidali ejus scelere et prælio. Audi S. Chrysost. homil. de Absalom. tom. 1 : *Inde dementia contra genitorem exsurgit, hinc clementia, ut parricidæ parcatur, exposcit. Inde furor, hinc pietas operatur. Inde insania, hinc misericordia interponitur. Inde crudelitas, hinc bonitas ostentatur. Parricida non læsus insanit. David læditur et mitescit. Debellatur ab impietate pietas, nec movetur pietas patris, nec gladio vincitur, nec terrore mutatur. Parricida nec ratione frangitur, nec imminenti interitu deterretur.*

6. Et factum est prælium in saltu Ephraim.] Saltus hic non erat in tribu Ephraim, hæc enim habitabat cis Jordanem; exercitus autem uterque transierat Jordanem in Galaaditen, uti dictum est cap. præced. vers. 2. 4. Erat ergo hic saltus trans Jordanem, in tribu Gad juxta urbem Mahanaim, in quam se receperat David, non longe à mari Galilææ : vide Adrichomii tabulas geographicas. Dictus est *Ephraim* ab aliquo eventu; sive quod esset oppositus tribu Ephraim; sive quod tribus hæc eo pabulatum mitteret sua pecora; sive quod prælium aliquod in eo commisisset. Ita Abulens. Vatabl. et alii.

8. Et multo plures erant, quos saltus consumpserat.] *Saltus*, id est feræ saltus : puta leones, lupi, tigrides in saltu latitantes, quod arguit divinam hanc fuisse vindictam, ait sanctus Hieron. Cajet. Angelom. Rursum *saltus*, id est præcipitia et fossæ saltus occultæ, in quas corruerunt fugientes. Ita Abulensis, Vatablus et alii.

9. Adhæsit caput ejus quercui.] Sept. : *Implicatum est caput ejus in arbore;* Chald. : *El apprehensum est caput ejus in quercu;* Vatabl. : *Detentum est caput ejus à quercu;* Hebr. : *Adhæsit cæsaries ejus in ramis perplexis quercus.* Densi ergo et promissi capilli Absalomi, densis et implexis ramis quercus impliciti adhæserunt. Per crines ergo, in quibus gloriatus erat Absalom, punitur et suspenditur. Ita Abulens. et Joseph. Addit Cajet. caput ejus detentum fuisse inter duos ramos, nimirum capite plectitur, qui illud superbe contra patrem efferre voluerat. Audi sanctum Chrys. homil. de Absalom, tom. 1 : *Inseritur ramis, obligatur lignis, transfixo gutture colligatus. Pendens jam mortuus ab hominibus invenitur, quem jam nec cœlum potuit conspicere vivum, nec terra ulterius sustinere. O nefandum meritum parricidæ! Injuriam patris, non pugnantis gladius, non hostilis manus, non jaculan-*

tis ictus defendit, sed vindicant ligna, arbor ulciscitur, rami defendunt.

ET ILLO SUSPENSO INTER COELUM ET TERRAM, MULUS, CUI INSEDERAT, PERTRANSIVIT.] Septuag. : *Et suspensus est in arbore inter cœlum et terram, etc.* Sic et Chald. Adverte hîc supplicium justa Dei vindicta sceleri Absalomi per omnia commensum ; patris solium affectavit ; thronus ei datur patibulum. Diademate coronari ambivit, en corona ejus fuit coma capitis arbori implexa. Sceptrum optavit, en sibi lanceæ tres pro triplici sceptro quibus confoditur. Satellitium regium concupivit, idipsum ei præstant armigeri Joab. Supplicium ergo ei versum est in sepulcrum et criminis epitaphium. Audi Chrys. hom. in Psalm. : *Absalom Davidem aggressus est, occisus à Joab, et in alto ligno suspensus est, qui adversus patrem erigebatur ; et ab arbore detinebatur, qui cum radice pugnabat ; et vinctus erat à ramo ramus, qui erat à paterna affectione abruptus ; et capite tenebatur, qui genitoris caput auferre contendebat ; et tanquam fructus pendebat ab arbore, qui naturæ agricolam volebat exscindere ; et in corde jaculo confossus est, illic occisus, ubi cædem parabat. Et tunc videri poterat spectaculum admirabile. Mulo enim equitans ex pilorum coma, à coma arboris tenebatur, et coma tenebat comâ Tyrannum, illic eum contundens, ubi diadema paternum gestare contendebat.* Causam deinde cur suspensus sit Absalom, subjicit : *Poterat ergo videri Absalom suspensus in medio cœli et terræ. Cœlum eum non admittebat. Si enim primum insurrectorem ejecit diabolum, quomodo ipsum insurrectorem secundum admisisset? Terra eum adversabatur, non ferens pollui passibus parricidæ. Si enim Dathan devoravit, qui contra Mosen erat locutus, et os suum aperuit adversus eum qui os improbe aperuerat ; quomodo potuisset ferre pedes currentes adversus genitorem?*

11. QUARE NON CONFODISTI EUM CUM TERRA,] ut in terram decideret, ibique confossus exspiraret, patet ex Hebræo.

14. TULIT ERGO TRES LANCEAS (breviores, unde Septuag. vertunt, *tria jacula* ; Chald. *tria tela* ; Vatabl. *tria spicula* ; hæc enim significat Hebr. שבטים *scebatim*) ET INFIXIT EAS IN CORDE ABSALOM,] ut cor fictum et duplex imo triplex, quo coram patre exterius simularat obedientiam, interius vero foverat regni ambitionem et rebellionem ; cor, inquam, proditorium triplici telo confoderet. Causam hanc dat sanctus Chrysost. loco jam citato, dicens : *In cor excordis tres sagittas infixit, illic eum feriens, ubi erat receptaculum iniquitatis, et cum in arbore sublimis penderet, pulchrum epitaphium ei David cecinit : Vidi impium superexaltatum et elatum tanquam cedros Libani ; et transivi, et ecce non erat.* Idem Chrysost. in Psalm. 7. tom. 1 : *Et ut scias quod factum est, non fuisse humanæ industriæ, sed totum fuisse divini judicii, capilli et lignum eum alligarunt, et brutum eum animal tradidit, et pro fune quidem coma, pro ligno autem arbor exstitit. Pro milite autem eum adduxit mulus. Considera autem (id quod est admirabile), cum hæc passus est, nemo suorum ad eum accedere ausus est, cum tantum fuisset spatium. Hoc autem Deus providerat, ut neque detraheretur, nec vinctus ad patrem afferretur, quoniam paterna viscera ei parci velle ultra modum indicaverant ; et quod est admirabilius, qui patrem ei reconciliavit, is ipsum interfecit, propemodum instans vehemens accusator : sed is quidem eum occidit, Deus autem tulit sententiam.* Probat id ex Psalm. Davidis : *Quod enim è superis lata sit sententia, audi quomodo id ipse ostenderit. Cum enim dixisset : Et in verticem ipsius iniquitas ejus descendet, dicit : (Confitebor Domino secundum justitiam ejus, et psallam nomini Domini altissimi.) Gratias agam, inquit, non aliorum gaudens cædibus, sed Dei sententiam suscipiens.*

Mystice Glossa : *Arbor Absalomi*, ait, *significat patibulum gehennæ ; tres lanceæ triplicem damnatorum pœnam, scilicet ignis, vermis, et carentiæ visionis beatificæ.* Porro peccavit Joab occidendo Absalom, quia eum occidit contra præceptum regis jubentis eum servari ; quare non habebat auctoritatem et jus eum occidendi, ait Abulens. qui opinatur hac de causa Davidem ei abstulisse ducatum et regimen exercitus, cap. 19. vers. 13. Excusat tamen Joab Cajetan. quod ipse dictum Davidis de servando Absalomo acceperit, non ut præceptum, sed ut monitum et desiderium aut pietatis paternæ indicium. Rursum, quod eum occiderit ardore prælii ex zelo vindictæ tanti sceleris et parricidii. Denique quod metueret, si ei parceretur, eum redintegraturum bellum, vel alias patri suo insidias moliturum : timebat etiam Joab sibi, ne ab Absalomo occideretur.

Quæres an Absalom sit damnatus? Nonnulli negant ; nam lanceis confossus non statim exspiravit ; habuit ergo tempus pœnitendi. Verum in flagranti delicto confossus, nec animum, nec consilium, nec rationem de Deo et sua salute cogitandi videtur habuisse ; sed vulneribus oppressus, sopita sepultaque mente videtur infelicem animam exhalasse, esseque damnatus. Ita censent S. August. lib. 3. de doctrin. Christ. cap. 21. et lib. 22. contra Faustum cap. 66. Silvian. lib. 2. de Provid. S. Chrysost. homil. 69 et 70. ad Popul. S. Bern. serm. 26. in Cant. Theod. Procop. et alii hîc. Nam, ut ait S. Augustin. : *Justum est hoc Dei judicium, ut peccator qui in vita oblitus est Dei, in morte obliviscatur et sui.* Simile prorsus scelus fuit Chramni filii Clotharii regis Franciæ, qui patri rebellans simili vindicta occubuit ; de quo audi Gregorium Turon. lib. 4. histor. Franc. cap. 20 : *Ibat Clotharius tanquam novus David contra Absalomum filium pugnaturus, plangens atque dicens : Respice, Domine, de cœlo, et judica causam meam, quia injuste à filio injurias patior ; respice et judica juste ; illudque impone judicium quod quondam inter Absalomum et patrem ejus David posuisti. Confligentibus igitur pariter ; Britannorum comes terga vertit, ibique et cecidit : denique Chramnus fugam iniit, naves in mari paratas habens ; sed dum uxorem et filias suas liberare voluit, ab exercitu patris oppressus, captus atque ligatus est. Quod cum Clothario regi nuntiatum fuisset, jussit eum cum uxore et filiabus igni consumi, inclusisque in tugurio cujusdam pauperculæ, Chramnus super scamnum extensus orario suggillatus est, et sic postea super eos incensa casula, cum uxore et filiabus interiit.*

16. RETINUIT POPULUM NE PERSEQUERETUR FUGIENTEM ISRAEL. Politicum enim præceptum est, ut in rebellione universali capita plectantur ; parcatur vero multitudini, ne princeps suis subditis destituatur, ac rex sit sine regno. Ita Moyses principes, qui populo fuerant duces ad

cultum Beelphegor, suspendit, populo vero pepercit, Num. 25. 4. Idem fecit Joab in seditione Seba, ut audiemus cap. 20. Sic et Elias occidit sacerdotes Baal, qui populum fovebant in idololatria, 3. Reg. 18. 40.

Idem fecere Gentiles (unde lex Lycurgi fuit : *Hostem fugientem noli trucidare ;* testis est Polyan. l. 1.), præsertim Romani. Ut alios taceam, illustre est quod refert Livius Decade 1. de Tarquinio ultimo Roman. rege, à quo cum Sextus Tarquinius ejus filius ad Gabinos transfugisset, misit filius ad patrem nuntium sciscitatum quid à se fieri vellet. At pater non verbo, sed facto respondit : nam inambulans per hortum summa papaverum capita discussit. Id à nuntio audiens filius, intellexit patrem velle ut primores Gabinorum è medio tolleret; quod cum reipsa fecisset, filius cæteram plebem facile sibi patrique subjecit. Ovidius lib. 2. Fastor. eamdem referens historiam pro papaveribus ponit lilia :

Et virga, *inquit*, lilia summa metit.

17. PROJECERUNT EUM IN FOVEAM GRANDEM, ET COMPORTAVERUNT SUPER EUM ACERVUM LAPIDUM ;] ut hoc acervo eum ejusque scelus, nomen et memoriam obruerent, et æterna oblivione æque ac infamiæ nota sepelirent : quippe qui, ut ait S. Hieron., sceleratissimus erat, et geminæ neci obnoxius ; scilicet qui et patrem contra legis præceptum valde dehonorarit, et turpidinem ejus revelarit, violando publice ejus concubinas.

18. DIXERAT ENIM : NON HABEO FILIUM, ET HOC ERIT MONIMENTUM NOMINIS MEI.] Audivimus c. 14, vers. 27. Absalomum tres habuisse filios, et unam filiam. Ergo hi filii jam mortui erant, vel certe Absalom hoc monumentum erexit antequam eos genuisset. Ita Abulens. Cajet. Dion. Unde Chald. vertit : *Non habebat filium superstitem.* Aliter Rabbini et Lyran. qui censent Absalomum reliquisse filios post se, sed ineptos ad regnandum, vel mox morituros ob patris rebellionem. Audi eorum historiam, vel potius fabellam ; quam refert S. Hieronym. in Tradit. : *Tradunt Hebræi, quod depositus de quercu, petierit sibi inducias, antequam perimeretur, ut faceret sibi titulum ob memoriam suî, eo quod non haberet filium talem, qui regno dignus esset ; putabat enim filios suos non solum regno indignos, verum etiam ob peccatum suum, quod in patrem gesserat, præsenti vita indignos, in quo titulo manum dicitur defixisse, et figuram manus suæ expressisse, et ob hoc, titulum hoc modo vocari.*

ET HOC ERIT MONIMENTUM NOMINIS MEI.] Exstat etiamnum hic Absalomi titulus, sive monumentum, *in valle Regis*, vers. 18, id est in valle Josaphat, cum nomine sepulcri ejusdem, quod floribus in summo sculptis exornatur, uti scribit testis oculatus Zuallardus lib. 3. peregrinationis suæ die secunda. Audi Adrichom. in Descript. Hierusalem, num. 227. Monumentum sive manus Absalom, columna erat et statua marmorea cum inscriptione, duobus ab Hierosolyma stadiis distans, quam Absalom vivus sibi in monumentum in valle regia erexerat. Ubi etiamnum turris et magnus lapidum exstat acervus qui quotidie magis ac magis augetur. Nam pagani et peregrini illac transeuntes pro more habent, ut quisque lapidem in eum projiciat, et quasi juxta legem vindicantes ipsius adversus David patrem suum rebellionem, hujusmodi maledictione illum exsecrentur : *Maledictus sit parricida Absalom ; et quicumque injuste parentes suos persequuntur, maledicti sint in æternum.* Hinc patet titulum sive monumentum Absalomi fuisse columnam marmoream, cui insistebat statua ejusdem ; unde Josephus ait fuisse statuam. Alii vocant ædificium. Vatabl. nuncupat arcum triumphalem vel pyramidem, ex eaque colligit Absalomum fuisse superbum et ambitiosum, nimisque avidum laudis et gloriæ, ideoque pro monumento hoc superbo repensum ei fuisse vilem rudemque acervum lapidum.

ET APPELLATUR MANUS ABSALOM.] *Manus*, id est, monumentum manu operaque Absalomi excitatum. Est metonymia. Tropol. Ambitiosi, uti erat Absalom, erigunt sibi titulos et pyramides, ut nomen suum æternent, illosque vocant *manus* suas, dicentes : *Manus nostra excelsa fecit hoc.* Ita Dion.

Simile sepulcrum habuit Ruffinus, celebris ille Imperatoris Tutor, qui proinde ipsum, et per ipsum orbem totum regebat : sed postea ambiens imperium, à militibus periit ; de quo Claudianus lib. 2. contra Ruffinum ita canit :

Triviis calcandus spargitur ecce
Qui sibi pyramidas, qui non cedentia templis
Ornatura suos exstruxit culmina Manes.
Et qui Sidonio velari credidit ostro,
Nudus pascit aves ; jacet en, qui possidet orbem,
Exiguæ telluris inops, et pulvere raro
Per partes tegitur, nusquam totusque sepultus.

25. SI SOLUS EST, BONUS EST NUNTIUS.] Signum enim est meos esse victores, ac victos hostes persequi ; si enim mei cæsi victique essent, utique iste non solus veniret, sed multi cum eo fugientes se reciperent in urbem, ut vitam salvarent.

33. FILI MI ABSALOM.] Flebat David mortem non tam præsentem, quam æternam Absalomi, quod in flagranti delicto parricidii occisus foret ; unde metuebat, imo credebat eum esse damnatum. Porro S. Chrysost. homil. de Absalom Davidi respondet, ejusque lamenta inhibet dicendo : *Quid plangis, gloriose pater, quid lamentaris, quasi Absalom quod ausus est, comprobares ? Quid fles scelestum, quasi eum parricidium perpetrare volueris : plangis gloriam victoris exercitus, si fletur hostis interitus, nec lætitia esse poterit in victoria, si parricidæ plangitur pœna. Ille tuus non fuit filius, qui sic violavit paternos affectus. Ille tuus dici non meruit, qui jus patris sanctissimi violavit. Te non contempserunt exercitus, non duces, quibus parci scelesto mandasti, sed illa arbor, illa te primum ulta est ; illa defendit, illa læsi patris injuriam, quæ te non audierat, vindicavit.* Et paulo post, causam subjicit dicens : *Novo enim supplicio debuit interire, qui seculo novum scelus per patris exitium voluit inferre.*

Denique paternus affectus in filium licet sceleratum urgebat Davidem. Nam, ut ait Quintil. declam. 322 : *Pater erat ; nunquam hi affectus in tantum vincuntur, ut non ad naturam suam tandem revertantur.*

CAPUT DECIMUM NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

David luget mortem Absalomi ; mox v. 9. Israel et tribus Juda Davidem in regnum
reducit ; occurrit ei Semei, v. 16. veniam maledicentiæ petens, eique parcit
David ; et Miphiboseth v. 24. excusans suam tarditatem , et Siba servum suum
accusans. Denique v. 31. Berzellai invitatus a Davide se per servum excusat,
et loco sui Chamaam filium substituit.

1. NUNTIATUM est autem Joab quod rex fleret et lugeret filium suum , 2. et
versa est victoria in luctum in die illa omni populo ; audivit enim populus
in die illa dici : Dolet rex super filio suo. 3. Et declinavit populus in die
illa ingredi civitatem , quomodo declinare solet populus versus et fugiens
de prælio. 4. Porro rex operuit caput suum et clamabat voce magna : Fili
mi Absalom ; Absalom fili mi, fili mi. 5. Ingressus ergo Joab ad regem
in domum , dixit : Confudisti hodie vultus omnium servorum tuorum , qui
salvam fecerunt animam tuam , et animam filiorum tuorum et filiarum tuarum, et animam
uxorum tuarum , et animam concubinarum tuarum. 6. Diligis odientes te, et odio habes dili-
gentes te, et ostendisti hodie, quia non curas de ducibus tuis et de servis tuis ; et vere cog-
novi modo, quia si Absalom viveret, et omnes nos occubuissemus, tunc placeret tibi. 7. Nunc
igitur surge , et procede , et alloquens satisfac servis tuis ; juro enim tibi per Dominum , quod
si non exieris , ne unus quidem remansurus sit tecum nocte hac , et pejus erit hoc tibi , quam
omnia mala quæ venerunt super te , ab adolescentia tua usque in præsens. 8. Surrexit ergo
rex et sedit in porta , et omni populo nuntiatum est quod rex sederet in porta ; venitque uni-
versa multitudo coram rege ; Israel autem fugit in tabernacula sua. 9. Omnis quoque populus
certabat in cunctis tribubus Israel , dicens : Rex liberavit nos de manu inimicorum nostrorum ,
ipse salvavit nos de manu Philistinorum , et nunc fugit de terra propter Absalom. 10. Absa-
lom autem, quem unximus super nos, mortuus est in bello ; usquequo siletis, et non reducitis
regem ? 11. Rex vero David misit ad Sadoc et Abiathar sacerdotes , dicens : Loquimini ad
majores natu Juda , dicentes : Cur venitis novissimi ad reducendum regem in domum suam ?
(Sermo autem omnis Israel pervenerat ad regem in domo ejus.) 12. Fratres mei vos, os
meum , et caro mea vos, quare novissimi reducitis regem ? 13. Et Amasæ dicite : Nonne os
meum , et caro mea es ? Hæc faciat mihi Deus , et hæc addat, si non magister militiæ fueris
coram me omni tempore pro Joab. 14. Et inclinavit cor omnium virorum Juda , quasi viri
unius , miseruntque ad regem, dicentes : Revertere tu, et omnes servi tui. 15. Et reversus
est rex ; et venit usque ad Jordanem , et omnis Juda venit usque in Galgalam , ut occurreret
regi , et traduceret eum Jordanem. 16. Festinavit autem Semei filius Gera filii Jemini de
Bahurim , et descendit cum viris Juda in occursum regis David , 17. cum mille viris de Ben-
jamin, et Siba puer de domo Saul ; et quindecim filii ejus, ac viginti servi erant cum eo ; et
irrumpentes Jordanem , ante regem , 18. transierunt vada , ut traducerent domum regis ,
et facerent juxta jussionem ejus : Semei autem filius Gera prostratus coram rege , cum jam
transisset Jordanem, 19. dixit ad eum : Ne reputes mihi, Domine mi , iniquitatem , neque
memineris injuriam servi tui in die qua egressus es , Domine mi rex , de Jerusalem , neque
ponas rex in corde tuo. 20. Agnosco enim servus tuus peccatum meum ; et idcirco hodie pri-
mus veni de omni domo Joseph , descendique in occursum domini mei regis. 21. Respondens
vero Abisai filius Sarviæ dixit : Numquid pro his verbis non occidetur Semei , quia maledixit
Christo Domini ? 22. Et ait David : Quid mihi , et vobis filii Sarviæ ? cur efficimini mihi hodie
in Satan ? Ergone hodie interficietur vir in Israel ? An ignoro hodie me factum regem super
Israel ? 23. Et ait rex Semei : Non morieris. Juravitque ei. 24. Miphiboseth quoque
filius Saul descendit in occursum regis , illotis pedibus, et intonsa barba , vestesque
suas non laverat à die qua egressus fuerat rex , usque ad diem reversionis ejus in pace.

25. Cumque Jerusalem occurrisset regi, dixit ei rex : Quare non venisti mecum Miphiboseth ? 26. Et respondens ait : Domine mi rex, servus meus contempsit me; dixique ei ego famulus tuus, ut sterneret mihi asinum, et ascendens abirem cum rege; claudus enim sum servus tuus. 27. Insuper et accusavit me servum tuum ad te dominum meum regem; tu autem domine mi rex, sicut angelus Dei es, fac quod placitum est tibi. 28. Neque enim fuit domus patris mei, nisi morti obnoxia domino meo regi; tu autem posuisti me servum tuum inter convivas mensæ tuæ; quid ergo habeo justæ querelæ? aut quid possum ultra vociferari ad regem ? 29. Ait ergo ei rex : Quid ultra loqueris? fixum est quod locutus sum; tu et Siba dividite possessiones. 30. Responditque Miphiboseth regi : Etiam cuncta accipiat, postquam reversus est dominus meus rex pacifice in domum suam. 31. Berzellai quoque Galaadites, descendens de Rogelim, traduxit regem Jordanem, paratus etiam ultra fluvium prosequi eum. 32. Erat autem Berzellai Galaadites senex valde, id est octogenarius, et ipse præbuit alimenta regi, cum moraretur in Castris, fuit quippe vir dives nimis. 33. Dixit itaque rex ad Berzellai : Veni mecum, ut requiescas securus mecum in Jerusalem. 34. Et ait Berzellai ad regem : Quot sunt dies annorum vitæ meæ, ut ascendam cum rege in Jerusalem? 35. Octogenarius sum hodie; numquid vigent sensus mei ad discernendum suave, aut amarum ? aut delectare potest servum tuum cibus et potus? vel audire possum ultra vocem cantorum atque cantatricum ? quare servus tuus sit oneri domino meo regi ? 36. Paululum procedam famulus tuus ab Jordane tecum : non indigeo hac vicissitudine, 27. sed obsecro ut revertar servus tuus, et moriar in civitate mea, et sepeliar juxta sepulcrum patris mei et matris meæ. Est autem servus tuus Chamaam, ipse vadat tecum, Domine mi rex, et fac ei quidquid tibi bonum videtur. 38. Dixit itaque ei rex : Mecum transeat Chamaam, et ego faciam ei quidquid tibi placuerit, et omne quod petieris à me impetrabis. 39. Cumque transisset universus populus et rex Jordanem, osculatus est rex Berzellai, et benedixit ei : et ille reversus est in locum suum. 40. Transivit ergo rex in Galgalam, et Chamaam cum eo; omnis autem populus Juda traduxerat regem, et media tantum pars affuerat de populo Israel. 41. Itaque omnes viri Israel concurrentes ad regem dixerunt ei : Quare te furati sunt fratres nostri viri Juda, et traduxerunt regem et domum ejus Jordanem, omnesque viros David cum eo ? 42. Et respondit omnis vir Juda ad viros Israel : Quia mihi propior est rex, cur irasceris super hac re ? numquid comedimus aliquid ex rege, aut munera nobis data sunt? 43. Et respondit vir Israel ad viros Juda, et ait : Decem partibus major ego sum apud regem, magisque ad me pertinet David quam ad te; cur fecisti mihi injuriam, et non mihi nuntiatum est priori, ut reducerem regem meum ? Durius autem responderunt viri Juda viris Israel.

3. Et declinavit populus, etc.] Hebr. et Chald. habent : *Et furatus est sese populus in die illa ut intraret in urbem, sicut se furantur populi, qui pudefacti sunt, dum fugiunt in prœlio*, et terga vertunt hosti. *Furatus est*, hoc est furtim se subduxit, furtim ingressus est urbem; non cum triumpho, ut victores solent, sed ut illi qui fuga elapsi sunt et victi.

5. Confudisti (Vatabl. *pudefecisti*) hodie vultus omnium servorum tuorum qui salvam fecerunt animam tuam,] qui scilicet pugnando pro te salvarunt vitam tuam, quam tibi eripere satagebat hostis et proditor Absalom, cujus tu mortem hodie luges, quasi malles nos omnes victos occubuisse, ut ille foret superstes et victor.

11. Sermo autem omnis Israel (qui præcessit de reconciliatione et reductione regis) pervenerat ad regem in domo ejus,] q. d. Ideo liberius David accersivit et per modum amicæ querelæ accusavit suos contribules et tribum Juda, quod tarde venirent ad se reducendum in regnum, essentque hac in re novissimi, eo quod sciret cæteras tribus Israel communi consensu decrevisse se reducere. Quare hæc verba cum Romanis parenthesi includenda sunt. Subdunt Complut. *quia dixerat rex : Sic dicitis ad populum;* sed hæc verba delenda sunt cum Hebr. Chald. et Romanis.

12. Quare novissimi reducitis regem ?] Tribus Juda, ac præsertim cives Hierosolymæ Davide fugiente Absalomum cum exercitu magno venientem acceptarant, eique urbem et arcem Sion tradiderant, quam ille firmo militum præsidio munierat; quare male sibi conscii, quod scilicet Davidem offendissent, ac metuentes præsidium Absalomi arcem Sionis occupans, non audebant Davidem revocare. David ergo omnes benigne ad se invitat, vocans eos suos consanguineos, et impunitatem pollicens, ut se in urbem et regnum reciperent.

13. Et Amasæ dicite : Nonne os meum et caro mea es?] Erat enim Amasa filius Abigail, quæ erat soror Davidis, uti dictum est c. 17. 25.

Hæc faciat mihi Deus, et hæc addat, si non magister militiæ fueris coram me omni tempore pro Joab,] id est, loco et vice Joab, inquit Abul. Dion. et alii. Perperam Lyran. τὸ *pro Joab* interpretatur *sub Joab*, quasi Amasa Joabo fuerit subditus. Erat Amasa dux exercitus Absalomi : quare eum ad se revocare satagit David, pro-

mittens ei ducatum exercitus sui, loco Joab; sciebat enim ab Amasa pendere exercitum Absalomi, et præsertim milites qui erant in arce Sion, indeque urbem Hierosolymam, omnesque ejus cives; quare eum sibi promisso honoris amplissimo præmio devincire satagit David, ut ipse ad se omnem Absalomi exercitum, Hierosolymam, totamque tribum Juda reduceret; quod et reipsa Amasa præstitit. Amasa ergo finem rebellioni imposuit, omnesque Israelitas Davidi reconciliavit, quòd sine eo David tarde et difficile, nec nisi periculoso bello confecisset. Addunt Rabbini Davidem ducatu exercitus spoliasse Joab, eo quòd ipse Absalomum contra jussum suum occidisset, uti dixi cap. 18. 14. Addit Theodor. aitque: *David audaciam Joab perpetuo odio habuit; tolerabat autem propter ejus ingenium et prudentiam, et suspectum eum habens ne quid novi in eum moliretur.*

14. Et inclinavit (scilicet Amasa, vel, ut alii, Sadoc pontifex) cor omnium virorum Juda, quasi viri unius,] ut unanimiter et communi omnium consensu revocarent regem suum Davidem.

17. Et Siba puer de domo Saul,] id est, *Sibæ* servus Miphiboseth, qui ex Jonatha erat nepos Saulis. Prævenit Siba suum herum Miphiboseth, ut Davidis gratiam conservaret, ac ut David eum sibi fideliorem quam Miphiboseth existimaret, itaque donationem bonorum Miphiboseth sibi ab eo factam confirmaret.

20. Idcirco hodie primus veni de domo Joseph,] id est, de decem Tribubus Israelis, quarum caput erat Tribus Ephraim, qui erat filius Joseph: nam alioqui Semei oriundus erat ex Tribu Benjamin, non ex Ephraim vel Joseph, uti dixi cap. 16. 5. Opponit ergo domum Joseph domui Juda, hoc est Israel, sive decem Tribus opponit Tribui Juda. Rursum *domus Joseph* potest accipi domus Ephraim, Benjamin et Manasse: hæc enim unum habebant vexillum, unamque aciem in castris duodecim Tribuum, ut patet Num. 7. v. 18 et 22.

22. Cur efficimini mihi hodie in Satan?] q. d. Cur mihi meæque clementiæ, commodis et gloriæ adversamini? *Satan* enim Hebr. idem est quod, *adversarius.* Unde Christus Petro ait Matth. 16. 23. *Vade post me, Satana,* id est, noli mihi adversari, sed sequere me euntem ad mortem et crucem. Inde diabolus vocatus est *Satanas*, quia summus et juratus est fidelium hostis.

23. Et ait rex Semei: Non morieris,] id est, non occideris à me hodie, nec quamdiu ego vivam, ne lætum hunc reditus mei diem tua cæde funestem; utque hac clementiæ specie omnes Israelitas perduellionis reos, ideoque sibi pariter necem à me metuentes, ad me revocem. Respicit enim David ad Abisai, qui illico volebat occidere maledicum Semei; unde illum retundens ait: *Ergone hodie interficietur vir in Israel?* quare fidem Semei datam non fefellit David, cum moriens jussit Salomoni ut eum commodo aliquo prætextu occideret 3. Reg. 2. Potuit enim David, gratiam veniamque dans Semei, illam limitare ad libitum suum: nam gratiam magnam ei præstitit, quod non illico, ut urgebat Abisai, eum occiderit, imo per omnem vitam eum intactum reliquerit. Ergo quod in vita pepercerit Semei, opus fuit magnæ clementiæ: quod vero in morte jusserit eum occidi, opus fuit justitiæ et justæ castigationis. Rex scelestos punire debet: nec enim tam effrons ejus maledicentia, tamque atrox in regiam majestatem injuria relinqui debuit impunita ad aliorum exemplum; ne scilicet quis auderet deinceps tale quid in Salomonem et alios reges perpetrare. Ita Abulensis quæst. 26. ubi fuse aliorum sententias refutat, ac præsertim illam Cajetani dicentis Semei à Salomone occisum esse non ob maledicentiam in Davidem, sed ob novum peccatum, quo Jordanem contra præceptum Salomonis transierat. Hoc enim falsum est: nam vera causa necis Semei fuit maledicentia; prætextus vero fuit transitus Jordanis à Salomone vetitus: hoc enim est quod David recensens maledicentiam Semei mandat Salomoni, dicens: *Juravi per Dominum, dicens: Non te interficiam gladio; tu noli pati eum esse innoxium.* 3. Reg. 2. 9. Ecce hìc clare explicat David quid juraverit et promiserit Semei, nimirum quòd ipse non interficeret eum gladio, non autem quòd Salomon sibi succedens eum non interficeret; imo voluit, intendit et jussit ut ipse eum morte puniret.

24. Miphiboseth quoque filius Saul descendit in occursum regis, illotis pedibus.] Sic et Chald. Septuag. vero: *Non curavit pedes suos;* Hebr. est: *Non fecit pedes suos;* Pagnin. *Non aptaverat pedes suos.* Solebant enim Judæi, quia ex complexione olent æque ac Arabes instar hircorum (unde Judæi à Poetis et vulgo *fœtentes* vocabantur), corpus et præsertim pedes utpote pejus olentes crebro lavare, maxime quia multi in Judæa, quasi regione calida, incedebant nùdis pedibus, aut non nisi solea tectis, uti incessit Christus et Apostoli; pedes ergo, incedendo per lutum et pulverem, sordidabant, quare eos sæpe abluere oportebat.

Minus recte ergo Hebr. apud S. Hieron. et Angelom. pro *illotis*, vertentes: *Infectis pedibus*, per eos intelligunt, *ligneos pedes*, quos sibi fecerit Miphiboseth pro veris quibus carebat, vel quibus ægre uti poterat, utpote debilibus et claudis. Septuag. addunt: *Neque fecerat ungues*, id est, non præsecuerat ungues in signum luctus ob exilium Davidis, ut squalidus et hirtus appareret.

Vestesque suas non laverat;] interiores intellige, puta lineas, quæ carni adhærent, uti sunt camisiæ; hæ enim lavari solent, non vero extimæ et laneæ.

27. Tu autem Domine mi rex, sicut angelus Dei es,] q. d. Tu sapientissimus es, et prudentissime judicas et statuis; quare fac de me quod *placitum est tibi:* quidquid enim statueris, accipiam quasi de manu angeli ut sapientissime et optime factum.

29. Tu et Siba dividite possessiones.] Nonnulli censent Davidem, ob speciosas rationes Sibæ, dubitasse an illi, an Miphiboseth credere deberet, ideoque sententiam dimidiasse; sed videtur David cognovisse innocentiam Miphiboseth, tum ex ejus sordibus et illuvie, quæ nullam habebant speciem affectati regni, quod ipsi impegerat servus Siba; tum quia Siba accusator qui erat præsens, ut patet versu 17, nil ad objecta sibi à Miphiboseth respondit. Unde multi putant Davidem hìc peccasse injustitia, quod innocenti Miphiboseth abstulerit dimidium bonorum, illudque dederit Sibæ ejus criminatori: nimis enim facile et temere ei suum herum accusanti crediderat, ejusque donis illectus

bona heri sui tradiderat cap. 16. v. 4. Quare ex verecundia, ne videretur errasse, noluit in totum revocare primam sententiam à se latam; sed eam æque ac bona dimidiavit; dimidium scilicet relinquendo Miphiboseth, dimidium vero dando Sibæ. Ita Abulensis, Cajet. et alii. Qua in re amicitiam et fidem datam Jonathæ patri Miphiboseth videtur violasse. Probabile tamen est, quod suspicatur Abulens. quæst. 30, damnum hoc Miphiboseth Davidem alia donatione vel beneficio compensasse.

Porro Hebræi apud S. Hieron. et ex eis Angelom. et Glossa censent in pœnam hujus injustitiæ Davidis Deum regnum ipsius paulo post divisisse in Roboam et Jeroboam, ei dando decem Tribus, Roboam vero relinquendo solam Tribum Judæ; adeoque tradunt quòd, cum David dixit: *Tu et Siba, dividite possessiones,* audita sit vox è cœlo: *Roboam et Jeroboam regnum divident.* Verum alia hujus divisionis et schismatis fuit causa, nimirum idololatria Salomonis, ut audiemus lib. 3. cap. 11. Imo ob merita Davidis Deus reliquit Roboamo Tribum Juda, alioqui eam cum cæteris illi ablaturus, ut patet 3. Reg. cap. 11. v. 32.

Etiam cuncta accipiat.] Dixit hoc Miphiboseth suboffenso in Davidem animo; unde S. Hier. et Angelom. Dixit hoc, inquiunt, non gratulanti animo, sed insultanti, et quasi contra Dominum murmuranti, quod Dominus Davidem in pace reduxisset; ideoque Miphiboseth 1. Paral. cap. 9. v. 40. vocatur *Meribbaal,* id est, litigans cum Domino; verum non videtur Miphiboseth voluisse insultare Davidi, et murmurare contra Deum, sed amariori corde hæc dixisse.

35. Octogenarius sum hodie, numquid vigent sensus mei?] In senio enim, ut ait Eccles. c. 12. v. 3. *Tenebrescunt videntes per foramina*, puta oculi, *et obsurdescunt omnes filiæ carminis,* scilicet aures, *et dissipatur capparis,* nimirum appetitus, in cujus locum succedit ciborum, voluptatum, et rerum omnium fastidium; unde Solon *senectutem* aiebat esse *vitæ hiemem*, sicut ejusdem ver est juventus. Diogenes rogatus: *Quid est senectus? Est,* inquit, *vita brumalis, tempestatibus obnoxia.* Alexis poeta senex, rogatus quid ageret, respondit: *Pedetentim morior,* significans senes non tam vivere, quàm lente mori. Vide dicta Eccles. 12.

37. Est autem servus tuus Chamaam,] scilicet filius meus, q. d. Meus filius Chamaam pro me senio confecto comitabitur te, et quæ mihi beneficia rependere cogitabas, in illum confer. Quod illi feceris, mihi feceris. Ita Abulensis, Cajetan. et alii. Mystice S. Hieronym. et ex eo Angelom. *Chamaam,* inquit, *interpretatur suspirans: quamdiu enim cum patre permansit, suspirans vocatus est; postquam vero in doctrinam David regis transiit, non Chamaam sed Chamaan, quod interpretatur fidelis, appellatus est.*

43. Decem partibus ego major sum,] quia in Israele erant decem Tribus; in Juda vero una duntaxat, dando Judæ Tribum Benjamin, ait Theod. et S. Hieronym. Ecce ex hoc jurgio cœpit dissensio inter Juda et Israel, quæ sub Roboam in apertum schisma erupit, imo capite sequenti seditionem Sebæ concitavit. Unde hæc narratio sternit viam ad bellum, quod per Israel Seba movit contra Judam et Davidem. Moral. disce in hac superba Judæ cum Israel rixa, quàm verum sit istud Proverb. cap. 15. v. 1. *Responsio mollis frangit iram, sermo durus suscitat furorem.*

CAPUT VIGESIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Seba seditionem movet contra Davidem, qui ei opponit Amasam, quem Joab dolo occidit. Seba v. 14. Abelam occupat, obsidet eam Joab, cives caput Sebæ præscindunt, traduntque Joab; quare ille per cædem Sebæ sopita seditione victor ad Davidem redit.

1. Accidit quoque ut ibi esset vir Belial, nomine Seba, filius Bochri, vir Jemineus, et cecinit buccina, et ait: Non est nobis pars in David, neque hæreditas in filio Isai; revertere in tabernacula tua, Israel. 2. Et separatus est omnis Israel à David, secutusque est Seba filium Bochri; viri autem Juda adhæserunt regi suo à Jordane usque Jerusalem. 3. Cumque venisset rex in domum suam in Jerusalem, tulit decem mulieres concubinas, quas dereliquerat ad custodiendam domum, et tradidit eas in custodiam, alimenta eis præbens: et non est ingressus ad eas, sed erant clausæ usque in diem mortis suæ in viduitate viventes. 4. Dixit autem rex Amasæ: Convoca mihi omnes viros Juda in diem tertium, et tu adesto præsens. 5. Abiit ergo Amasa ut convocaret Judam, et moratus est extra placitum quod ei constituerat rex. 6. Ait autem David ad Abisai: Nunc magis afflicturus est nos Seba filius Bochri quam Absalom; tolle igitur servos domini tui, et persequere eum, ne forte inveniat civitates munitas, et effugiat nos. 7. Egressi sunt ergo cum eo viri Joab, Cerethi quoque et Phelethi, et omnes

robusti exierunt de Jerusalem ad persequendum Seba filium Bochri. 8. Cumque illi essent juxta lapidem grandem, qui est in Gabaon, Amasa veniens occurrit eis. Porro Joab vestitus erat tunica stricta ad mensuram habitus sui, et desuper accinctus gladio dependente usque ad illa, in vagina, qui fabricatus levi motu egredi poterat, et percutere. 9. Dixit itaque Joab ad Amasam : Salve, mi frater. Et tenuit manu dextera mentum Amasæ, quasi osculans eum. 10. Porro Amasa non observavit gladium quem habebat Joab, qui percussit eum in latere, et effudit intestina ejus in terram, nec secundum vulnus apposuit, et mortuus est; Joab autem, et Abisai frater ejus, persecuti sunt Seba filium Bochri. 11. Interea quidam viri, cum stetissent juxta cadaver Amasæ, de sociis Joab, dixerunt : Ecce qui esse voluit pro Joab comes David. 12. Amasa autem conspersus sanguine, jacebat in media via. Vidit hoc quidam vir quod subsisteret omnis populus ad videndum eum, et amovit Amasam de via in agrum, operuitque eum vestimento, ne subsisterent transeuntes propter eum. 13. Amoto ergo illo de via, transibat omnis vir sequens Joab ad persequendum Seba filium Bochri. 14. Porro ille transierat per omnes tribus Israel in Abelam, et Bethmaacha; omnesque viri electi congregati fuerant ad eum. 15. Venerunt itaque et oppugnabant eum in Abela, et in Bethmaacha, et circumdederunt munitionibus civitatem, et obsessa est urbs; omnis autem turba, quæ erat cum Joab, moliebatur destruere muros. 16. Et exclamavit mulier sapiens de civitate : Audite, audite, dicite Joab : Appropinqua huc, et loquar tecum. 17. Qui cum accessisset ad eam, ait illi : Tu es Joab ? Et ille respondit : Ego. Ad quem sic locuta est : Audi sermones ancillæ tuæ. Qui respondit : Audio. 18. Rursumque illa : Sermo, inquit, dicebatur in veteri proverbio : Qui interrogant, interrogent in Abela, et sic perficiebant. 19. Nonne ego sum quæ respondeo veritatem in Israel, et tu quæris subvertere civitatem, et evertere matrem in Israel ? Quare præcipitas hæreditatem Domini ? 20. Respondensque Joab, ait : Absit, absit hoc à me, non præcipito, neque demolior. 21. Non sic se habet res, sed homo de monte Ephraim Seba, filius Bochri cognomine, levavit manum suam contra regem David; tradite illum solum, et recedemus à civitate. Et ait mulier ad Joab : Ecce caput ejus mittetur ad te per murum. 22. Ingressa est ergo ad omnem populum, et locuta est eis sapienter, qui abscissum caput Sebæ filii Bochri projecerunt ad Joab, et ille cecinit tuba, et recesserunt ab urbe unusquisque in tabernacula sua, Joab autem reversus est Jerusalem ad regem. 23. Fuit ergo Joab super omnem exercitum Israel, Banaias autem filius Joiadæ super Cerethæos et Phelethæos. 24. Aduram vero super tributa, porro Josaphat filius Ahilud à commentariis. 25. Siva autem, scriba; Sadoc vero et Abiathar, sacerdotes. 26. Ira autem Jairites erat sacerdos David.

1. Seba filius Bochri vir Jemineus,] scilicet de Tribu Benjamin qui ægre ferebat regnum à Saule et Tribu sua Benjamin translatum ad Davidem et Tribum Juda; unde videtur hic Seba fuisse unus è ducibus Absalomi contra Davidem, ac forte primus post Amasam.

Non est nobis pars in David,] q. d. Tribus Juda, in fine capitis præcedentis, et dictis et factis luculenter ostendit Davidem, quasi contribulem, ad se, non ad nos qui sumus Israel, sive decem Tribus, pertinere, nullaque parte esse nostrum, sed totum esse suum. Abeamus ergo singuli in nostra tabernacula et domos, ac Davidem tanquam alienum, ad nos non pertinentem, abjiciamus. Sexta fuit hæc pœna Davidis, scilicet rebellio decem Tribuum, concitata per Sebam, cujus initium et occasio fuit tum rebellio Absalomi, cum quo paulo ante conspirarant decem Tribus, necdum plane exstincta, tum jurgium decem Tribuum cum Tribu Juda, eo quod ipsa sola cæteris non vocatis Davidem Hierosolymam in regnum reduxisset. Contendebant enim de primatu, quia Juda prætendebat se esse principem tribuum omnium, præsertim quia David rex oriundus erat ex Juda : cæteræ vero Tribus decem sese Judæ præferebant, eo quod numero essent potiores, et decuplo plures. Ac pupugit illas quod David cap. præced. v. 11. Sadoc et Abiathar misisset ad solam Tribum Juda, ut se in regnum reduceret, non vero ad cæteras Tribus; unde ipse eis videbatur in Tribum Judæ esse plus æquo propensior, illamque cæteris omnibus anteferre.

Politice hinc discant principes et reges cavere et sopire æmulationem nationum diversarum quas regunt, ut omnibus similem affectum, curam et providentiam demonstrent, nec unam alteri præferant, sed eas pari benevolentia prosequantur, itaque eas et sibi et invicem uniant. Aristot. in politicis hæc duo principia rectæ gubernationis tradit : Primum, ut princeps omnium sibi subditorum diligentem habeat curam, omnibusque provideat, et neminem negligat; secundum, ut sit omnibus par et æquabilis, nec unam gentem alteri, aut principem unum alteri anteponat; sed se singulis indifferentem et æquum exhibeat. Si enim majorem affectum uni quàm alteri ostendat, alteri iram et invidiam movebit, imo schismata, seditiones et rebelliones concitabit. Exemplum quod imite-

tur, est Deus, de quo Plutarch. in Moral. *Ut Deus*, inquit, *in cœlo pulcherrimum ac jucundissimum suî simulacrum constituit solem; sic in rep. principem qui prudentia, justitia, benignitate se erga omnes repræsentet.* Sicut igitur sol non est alius pauperi, alius diviti, sed omnibus communis, ita princeps personam spectare non debet, sed omnibus se communem exhibere.

Cyrus apud Xenophontem ait similia esse boni pastoris et boni regis officia: sicut ergo pastor æqualem omnium ovium habet curam, sic et rex eamdem habeat omnium subditorum.

Alexander Magnus, ut Persas devictos sibi devinciret, eorum vestitum assumpsit, cum eisque matrimonia suorum instituit, ut scirent se sibi esse curæ et cordi æque ac Macedones.

Themistocli, teste Plutarcho, hoc vir sapiens dedit monitum: *Bene principatum geres Athenis, si cunctis communis esse velis et mansuetus.*

Singularis hac in re fuit Carolus V qui, cum tam diversis nationibus imperaret, singulis tamen se parem, imo patrem exhibebat, ut Hispanis videretur esse Hispanus, Italis Italus, Germanis Germanus, Gallis Gallus, Belgis Belga. Sane viri prudentes censent hujus moniti neglectum, originem et occasionem dedisse bellis Belgicis, quæ jam 70 annis durant, imo flagrant magis quàm unquam.

5. Abiit ergo Amasa, ut convocaret Judam,] ut scilicet ipse quasi dux exercitus pro Joab à Davide constitutus, per milites è Tribu Juda Davidi et sibi adhærentes rebellionem Sebæ in suo ortu comprimeret et suffocaret, ne, si ei daretur tempus, adeo cresceret, ut separari non posset. Vidi ego in Belgio viginti duas militum regiorum rebelliones ob tardatam stipendii solutionem, quarum nonnullæ statim suppressæ sunt misso contra paucos rebellantes exercitu, et capitibus earum plexis, cæteræ vero pleræque data temporis mora ita crevere, ut urbem aliquam occupantes et munientes, factæ sint inexpugnabiles, et hostibus ipsis nocentiores et formidabiliores; adeo ut Princeps integrum stipendium illico eis exhibere, et omnia eorum postulata concedere coactus fuerit, cum magno Belgii damno.

Simili modo crevere hæreses: nam, ut ait S. Hieron., Arius Alexandriæ scintilla fuit, quæ quia non statim exstincta est, in flammam erupit, quæ totum orbem populata est. Unde *ingemuit totus orbis, et Arianum se esse miratus est*, ait idem contra Luciferum.

6. Ait autem David ad Abisai,] quia Amasa, qui abierat convocaturus ex Juda exercitum, ultra triduum sibi à Davide præscriptum morabatur, nec redibat, timens David ne Seba se roboraret contra eum, illico præmisit Abisai fratrem Joab cum parte copiarum, quæ ad manum erat, ut illum persequeretur.

8. Qui fabricatus levi motu egredi poterat et percutere.] Hebr. *qui egrediebatur et cadebat*, hoc est, qui ita fabricatus erat, ut levi motu è vagina educi posset, et quasi ex ea excidebat, ut scilicet Joab dextra apprehendens mentum Amasæ, quasi eum osculaturus, sinistra gladium breviorem sive pugionem levi motu è vagina educeret, eoque Amasam inscium dolose confoderet. Hebræi varie hæc vertunt et explicant; sed sensum clare reddidit Noster. Causa cædis fuit, quòd Joab indigne ferret Amasam sibi à Davide prælatum, ac se amoto, creatum exercitus ducem: quam ipse magnam æstimabat ignominiam, æque ac injuriam; ideoque Amasam licet consobrinum suum occidit. Discant hîc principes caute duces suos loco movere, nec nisi specie honoris, quasi altius eos evecturi. Peccavit graviter Joab occidendo Amasam, ideoque David moriens jussit Salomoni, ut eum occideret. Amasa tamen justas quoque perfidiæ suæ pœnas dedit, quod in Davidem avunculum suum rebellasset, et rebellantium dux exstitisset.

9. Et tenuit manu dextera mentum Amasæ, quasi osculans eum.] Hic enim priscus erat mos salutandi. Audi Plinium lib. 11. cap. 5. *Antiquis Græcis in supplicando mentum attingere mos erat.* Hinc de Thebi quæ supplicabat Jovi ait Homerus, Iliade 1: *Dextra apprehendit mentum, et supplex allocuta est Jovem.* Mentum enim mentis indicium, hinc mentum ab eminendo dicitur, quod gulæ colloque emineat: hinc et mentum soli homini datum, nulli alteri animali, teste Plinio lib. 11. cap. 37.

11. Ecce qui esse voluit pro Joab comes David,] scilicet Davidis in bello vicarius et Capitaneus generalis. Aliter ex Hebr. vertit Vatabl. et alii, nimirum: *Qui favet ipsi Joab, quique Davidi, sequatur ipsum Joab*, et cum eo persequatur rebellem Seba.

15. Oppugnabant eum in Abela, et in Bethmaacha.] *Et*, significat, *id est;* nam *Abela* alio nomine vocabatur *Beth*, id est domus, *Maacha:* nec enim Seba erat in duabus urbibus, sed in una quam obsedit Joab. Audi Adrichom. pag. 101. num. 2. *Abela*, quæ et *Abel Bethmaacha*, sive, Abel Domus Maacha; Josepho *Abelmachea;* Hieron. *Bethmacha;* aliis vero *Abelmaacha* et *Machanedam* vocatur: insignis ac munita, superioris Galilææ urbs est, ac Israelitarum metropolis, sita in Tribu Nephtalim, in planitie regionis Berim, non procul à Cæsarea Philippi, à Jordane autem sexaginta stadiis distans. Ad quem usque Davidici exercitus dux Joab persecutus est perduellem Sebam.

18. Sermo, inquit, dicebatur in veteri proverbio: Qui interrogant, interrogent in Abela, et sic perficiebant.] Ita Romana, licet Regia legant: *proficiebant.* Hebræa hîc concisa sunt et obscura, ideoque varie à variis vertuntur.

Primo, Vatabl. et Hebræi apud S. Hieron. vertunt: *Interrogando interrogabant, et finiebant*, q. d. Olim oppugnantes aliquam urbem interrogabant eam juxta legem Deuter. 20. 10. an conditiones pacis accipere vellet, seseque dedere: Si tu, ô Joab, nunc idem hîc fecisses, jam bellum finivisses; urbs enim hæc parata est conditiones pacis accipere: semper enim Davidi fuit fidelis et subdita. Alii aliter.

Verum Noster clare et germane vertit, q. d. Nostra urbs *Abela* ab olitanis temporibus habita fuit domicilium virorum sapientum, gymnasium et quasi oraculum sapientiæ, ut, si quid in religione, in moribus, in rebus agendis esset ambiguum et difficile, id ad Abelanos sapientes resolvendum deferrent, et quidquid ipsi resolvissent, id exsequebantur, et *perficiebant*, idque felici et optimo successu: hoc enim innuit et involvit τὸ *perficiebant*, q. d. Cur ergo tu, ô Joab, audes oppugnare hanc urbem quæ est oraculum fidei et sapientiæ? patet ex seq. Ita Angel. Abul. Cajet. et alii.

19. Nonne ego sum quæ respondeo veritatem in Israel?] Septuag. Hebr. *Ego pacificans fideles Israel*, vel ut vertunt Septuag. *Ego sum pacifica de firmamentis Israel.* Loquitur mulier in persona suæ urbis et patriæ, scilicet *Abelæ*, q. d. Ego *Abela* sum quæ Israelitarum dubia et lites omnes decido, itaque litigantes pacifico, dum eis veritatem veramque dubii resolutionem *respondeo*, q. d. Ego *Abela* abundo viris sapientibus et prudentibus, sumque doctorum Academia, ideoque quasi mater et universitas, à qua omnis Israel documenta et consilia petat. Pete ergo tu quoque, ô Joab, ab ea consilia, et illico bellum finies. Porro Vatabl. et Pagnin. vertunt: *Ego sum ex pacificis et fidelibus Israel*, q. d. Ego semper in fide Davidis perstiti, cum eoque fui pacifica : cur ergo me evertere conaris? Sic Sylla, cognomento felix, hæc duo maxima fortunæ munera existimavit. Primum, amicitiam Metelli pii; secundum, quod non delevisset Athenas quas occuparat, sed urbi pepercisset, utpote Academiæ sapientiæ. Ita Plutarchus in Apoph. Roman.

Sic Attila postulante S. Leone pepercit Romæ, quasi gymnasio veræ fidei et religionis. Sic et Gensericus, rex Gothorum, ad preces ejusdem S. Leonis Romam occupans licet, ab incendio tamen, ignominiis et cædibus abstinuit, ut habet Vita S. Leonis.

Et tu quæris, etc. evertere matrem in Israel,] matrem scilicet et altricem sapientiæ, religionis et virtutis. Tales enim sunt Academiæ orthodoxæ, qualis erat *Abela*, et qualis ante Davidem tempore Josue fuit urbs *Dabir*, id est, oraculum et *Cariath Sepher*, id est, urbs litterarum, Josue 15. 15.

Quare fabella est R. Salomonis et Rabbinorum priscorum apud S. Hieron. qui aiunt, vel potius fingunt, mulierem hanc fuisse *Saram* filiam Aser, de qua Genes. 46. 17. quæ fuerit prophetissa, et Jacob revelarit Joseph filium vivere et regnare in Ægypto, quæque ostenderit Moysi locum in quo condita erant ossa Joseph in Ægypto, ut ea inde transferret in Chanaan, idque non aliunde probant quàm ex his ejus verbis : *Ego sum quæ respondeo veritatem in Israel*, quæ sane inanis et frivola est probatio, præsertim quia *Sara* jam dicta debuisset esse septingentorum annorum : tot enim fluxere ab Aser filio Jacob usque ad Davidem.

22. Et locuta est eis sapienter] dicendo, ut ait Josephus : *Vultis, mali, male perire cum liberis ac conjugibus propter hominem malum et ignotum, eumque pro Davide, cujus tanta in vos exstant beneficia, regnare? Speratis unam urbem tam valido exercitui resistere posse?*

26. Ira autem Jairites erat sacerdos David.] *Sacerdos*, scilicet proprie dictus, per quem David sua sacrificia Deo offerebat. Sicut hodie reges suos habent sacellanos, qui pro eis et coram eis Missas celebrent. Ita Theodor. et Abul. q. d. Sacellanorum Davidis primus et præcipuus erat *Ira*, aut *sacerdos*, id est, intimus cubicularius, et primus consiliarius Davidis, quomodo filii Davidis dicuntur fuisse *sacerdotes* 2. Reg. cap. 8. v. 17. Ita Vatabl. et Lyran. Unde Chald. pro *sacerdos* vertit : *princeps*, scilicet familiaris et peculiaris amicus Davidis.

CAPUT VIGESIMUM PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Posteri Saulis, ob occisos ab eo contra datam fidem Gabaonitas, jussu Dei crucifiguntur. Mox, versu 15. quatuor Davidis contra Philisthæos bella recensentur.

1. Facta est quoque fames in diebus David tribus annis jugiter, et consuluit
David oraculum Domini. Dixitque Dominus : Propter Saul, et domum
ejus sanguinum, quia occidit Gabaonitas. 2. Vocatis ergo Gabaonitis, rex
dixit ad eos : (Porro Gabaonitæ non erant de filiis Israel, sed reliquiæ
Amorrhæorum, filii quippe Israel juraverant eis, et voluit Saul percutere
eos zelo, quasi pro filiis Israel et Juda.) 3. Dixit ergo David ad Gabao-
nitas : Quid faciam vobis? et quod erit vestri piaculum, ut benedicatis
hæreditati Domini? 4. Dixeruntque ei Gabaonitæ : Non est nobis super argento et auro
quæstio, sed contra Saul, et contra domum ejus; neque volumus ut interficiatur homo de
Israel. Ad quos rex ait : Quid ergo vultis ut faciam vobis? 5. Qui dixerunt regi : Virum qui
attrivit nos et oppressit inique, ita delere debemus, ut ne unus quidem residuus sit de stirpe
ejus in cunctis finibus Israel. 6. Dentur nobis septem viri de filiis ejus, ut crucifigamus
eos Domino in Gabaa Saul, quondam electi Domini. Et ait rex : Ego dabo. 7. Pepercitque
rex Miphiboseth filio Jonathæ filii Saul, propter jusjurandum Domini, quod fuerat inter Da-
vid et inter Jonathan filium Saul. 8. Tulit itaque rex duos filios Respha filiæ Aia, quos pepe-
rit Sauli, Armoni, et Miphiboseth, et quinque filios Michol filiæ Saul, quos genuerat Ha-
drieli filio Berzellai, qui fuit de Molathi, 9. et dedit eos in manus Gabaonitarum, qui cruci-

fixerunt eos in monte coram Domino, et ceciderunt hi septem, simul occisi in diebus messis primis, incipiente messione hordei. 10. Tollens autem Respha filia Aia cilicium, substravit sibi supra petram, ab initio messis, donec stillaret aqua super eos de cœlo, et non dimisit aves lacerare eos per diem neque bestias per noctem. 11. Et nuntiata sunt David quæ fecerat Respha, filia Aia, concubina Saul. 12. Et abiit David, et tulit ossa Saul, et ossa Jonathæ filii ejus à viris Jabes Galaad, qui furati fuerant ea de platea Bethsan, in qua suspenderant eos Philisthiim cum interfecissent Saul in Gelboe, 13. et asportavit inde ossa Saul, et ossa Jonathæ filii ejus : et colligentes ossa eorum qui affixi fuerant, 14. sepelierunt ea cum ossibus Saul et Jonathæ filii ejus in terra Benjamin, in latere, in sepulcro Cis patris ejus, feceruntque omnia quæ præceperat rex, et repropitiatus est Deus terræ post hæc. 15. Factum est autem rursum prælium Philisthinorum adversum Israel, et descendit David, et servi ejus cum eo, et pugnabant contra Philisthiim. Deficiente autem David, 16. Jesbibenob, qui fuit de genere Arapha, cujus ferrum hastæ trecentas uncias appendebat, et accinctus erat ense novo, nisus est percutere David. 17. Præsidioque ei fuit Abisai filius Sarviæ, et percussum Philisthæum interfecit. Tunc juraverunt viri David, dicentes : Jam non egredieris nobiscum in bellum, ne exstinguas lucernam Israel. 18. Secundum quoque bellum fuit in Gob contra Philisthæos; tunc percussit Sobocai de Husati, Saph de stirpe Arapha de genere gigantum. 19. Tertium quoque fuit bellum in Gob contra Philisthæos, in quo percussit Adeodatus filius Saltus polymitarius Bethlehemites Goliath Gethæum, cujus hastile hastæ erat quasi licitatorium texentium. 20. Quartum bellum fuit in Geth, in quo vir fuit excelsus, qui senos in manibus pedibusque habebat digitos, id est, viginti quatuor, et erat de origine Arapha. 21. Et blasphemavit Israel; percussit autem eum Jonathan filius Samaa fratris David. 22. Hi quatuor nati sunt de Arapha in Geth, et ceciderunt in manu David, et servorum ejus.

1. Facta est quoque fames in diebus David tribus annis.] Immisit Deus hanc famem toti Israeli, quia rex ejus Saul Gabaonitas inique occiderat. Rex autem est publica persona, et remp. repræsentat. Quod ergo rex peccat, hoc resp. peccat; ideoque publicum regis peccatum publica fame castigavit Deus.

Et consuluit David oraculum Domini,] per Sadoc, vel Abiathar Pontificem, indutum Rationali in quo erant Urim et Tummim quasi oraculum, ut dixi Exodi 28. 30.

Dixitque Dominus : Propter Saul et domum ejus sanguinum; quia occidit Gabaonitas,] q. d. Fames hæc immissa est in pœnam peccati, eo quòd Saul ejusque familia multum sanguinem injuste effuderit. Hinc peccatum hoc sanguine expiandum erit, ac familia occidens erit occidenda.

Filii quippe Israel (Josue et principes Hebræorum, ut dictum est, Josue 9.) juraverant eis] se eos, licet Amorrhæos, non occisuros; sed in suam rempublicam admissuros, ut aquatores et lignatores.

2. Et voluit Saul eos percutere zelo, quasi pro filiis Israel et Juda. Zelus hic Saul fuit, quod vellet Gabaonitarum domos, vicos et prædia adjicere Tribui Judæ cæterisque Tribubus, quibus à Deo assignata erant, quasi Josue contra legem et jussum Dei Gabaonitis pepercisset, itaque Judæ et Judæis hæreditatem eis à Deo datam ademisset. Sed insipiens et stultus fuit hic zelus; tum quia erat contra fidem Gabaonitis à Josue et Hebræis datam; tum quia Gabaonitæ in coloniam æque ac religionem et fidem Hebræorum sponte transibant, quibus proinde Deus volebat parci; tum quia Gabaonitæ oppida et prædia sua cesserant Hebræis, eorumque erant servi, atque hac servitute vitam ab eis redemerant, ut dixi, Josue cap. 9. Quare in hoc zelo Saulis verum fuit istud : *Summum jus, summa injuria.* Porro cum Saul occideret Gabaonitas, David eum fugiens latebat in sylvis et antris, et si forte id postea rescivit, sibi persuasit injuriæ huic morte Saulis et filiorum fuisse satisfactum; unde de ulteriore satisfactione non cogitavit, donec Deus pacato jam ejus regno illam ab eo hoc loco exegit. Quare minus recte Lyranus et Abulensis censent hanc famem in diebus Davidis contigisse, eo quòd ipse injustitiam hanc Saulis non castigasset.

3. Ut benedicatis hæreditati Domini,] ut scilicet bene precemini Israeli; itaque Deus ab eo avertat famem triennalem, quam eidem propter vos induxit.

5. Virum (Saulem) qui attrivit nos et oppressit inique, ita delere debemus, ut ne unus quidem residuus sit de stirpe ejus.] Novem supererant è stirpe Saulis, scilicet Miphiboseth ejusque filius, quinque filii Michol ex Hadriele, et duo filii Saul ex Respha concubina. Hos omnes sibi ad necem dedi initio postularunt Gabaonitæ; sed videntes Davidem intercedere pro Miphiboseth ejusque filio, utpote prognato ex Jonatha, cui David amicitiam et fidem juraverat, idcirco utrique pepercerunt, et reliquos septem ad crucem postularunt.

Quæres an æqua et justa fuerit hæc eorum postulatio : Respondeo partim fuisse justam, eo quòd nonnulli ex posteris Saulis cooperati fuissent ei in cæde Gabaonitarum; hoc enim significatur v. 1. ubi familia Saulis vocatur *domus sanguinum :* partim iniquam, quia verisimile est aliquos ex posteris Saulis fuisse à cæde Gabaonitarum immunes et innocentes, qui proinde pro peccato patris vel cognatorum jure humano non poterant occidi. Nam, ut ait Ezechiel, cap. 18. *Filius non portabit iniquitatem patris,* sed *anima quæ peccaverit, ipsa morietur.* Nullus

enim princeps vel rex potest filium condemnare ad mortem propter peccatum patris solius; unde in nullo fidelium tribunali filius pro patre occiditur. Dico fidelium; nam apud infideles et barbaros, uti apud Japones, patre peccante non solum ipse, sed et filii ejus plectuntur. Quare postulatio hæc Gabaonitarum aliquid habet rancoris, vindictæ et furoris insolentis, barbari et Turcici: nisi dicas ipsos non ex se, sed ex Dei instinctu, id postulasse, idque innuitur versu 9. cum dicitur: *Qui crucifixerunt eos in monte coram Domino*, et versu 6. ubi ipsi aiunt: *Ut crucifigamus eos Domino;* Septuaginta: *Et placabimus in illis Dominum;* Chaldæus: *Et suspendemus illos ante Dominum*, quasi anathemata, catharmata et piacula Israelis. Nam ex parte Dei justa et sancta fuit hæc postulatio. Deus enim idcirco famem hanc immiserat Israeli, ut pro peccati Saulis piaculo occiderentur ejusdem posteri; cum ipse Saul jam utpote mortuus plecti et occidi non posset. Deus enim omnium tam nocentum quàm innocentum vitæ et mortis est Dominus; quare potest patres nocentes punire in filiis innocentibus, juxta illud Deut. 5. 9. *Ego sum Dominus Deus tuus, Deus æmulator* (Septuag. *Zelotes*) *reddens iniquitatem patrum super filios in tertiam et quartam generationem.* Vide ibi dicta.

Deus ergo volebat hìc plectere Saulem in filiis, multis de causis. Prima est, ut ostenderet quantum sibi displiceret oppressio pauperum Gabaonitarum facta à Saule, et violatio juramenti eis à Josue præstiti; ostenderet, inquam, per publicum et infame supplicium posterorum Saulis, nimirum eos crucifigendo. Secunda, ut indicaret quàm profundum in Saulem odium concepisset, utpote cujus stirpem funditus vellet exscindi, ut jure dixerit Miphiboseth: *Neque enim fuit domus patris mei nisi morti obnoxia Domino Deo.* Tertia, ut daret exemplum futuris seculis, quo patres à suî offensa et sceleribus cohiberet, q. d. Quod feci Sauli hosti meo, ejus familiam exscindendo, hoc faciam cuilibet regi, principi, et privato, ut, si ipse me offendat, non solum ipsum, sed ejus filios posterosque omnes affligam et disperdam, uti hoc seculo sæpe factum vidimus; Deum scilicet ob peccata parentum antiquissimas et nobilissimas familias plane avertisse et succidisse. Quarta, ut consuleret quieti publicæ, ne inter Saulis et Davidis posteros bella civilia suscitarentur, qualia fuerant inter Davidem et Isboseth filium Saulis. Denique filiis innocentibus non fiebat injuria; tum quia Deus vitæ eorum erat dominus; tum quia ob peccatum originale omnes sumus rei mortis; tum quia ipsi alia propria habebant peccata, ob quæ juste morte et cruce puniri à Deo poterant; hanc enim apud ipsum merebantur.

8. TULIT ITAQUE REX DUOS FILIOS RESPHA.] Non peccavit David tradendo filios Saulis, etiam innocentes Gabaonitis ad crucem, quia videbat hanc esse Dei voluntatem, qui idcirco famem Israeli immiserat. Conformabat igitur se voluntati divinæ, quæ justissima et sanctissima erat ob causas datas v. 5. Fecit ergo hoc David monitu Dei, et ut videtur, habito oraculo per pontificem et Urim, de quo v. 1. fecit, inquam, tanquam executor justitiæ Dei, qui peccata punit in tertiam et quartam generationem. Saul enim mortuus non poterat puniri nisi in filiis; ac proinde hìc justitiæ Dei satisfieri non poterat, nisi occidendo ejus filios. Sed hæc principibus, magistratibus, et justitiæ humanæ imitari non licet; quia ipsum caput nocens plectere debent, non vero ejus filios et posteros. Ita Abulensis, Cajetanus et alii.

ET QUINQUE FILIOS MICHOL FILIÆ SAUL, QUOS GENUERAT HADRIELI.] Erant hi filii non Michol, sed Merob sororis Michol, quos Michol, utpote carens prolibus in filios adoptarat; Merob enim fuit uxor Hadrielis, Michol vero Davidis. Quare cum dicitur: *Quos genuerat Hadrieli*, intellige ejus soror Merob, in cujus locum Michol eos adoptans successerat. Alii censent *Merob* alio nomine vocatam fuisse *Michol.* Cajetanus vero putat esse mendum, et pro *Michol* substituendum, *Merob.* Verum omnes codices Hebræi, Græci, Latini, habent *Michol*, non *Merob.* Chald. tamen habet: *Et quinque filios Merob, quos educaverat Michol filia Saul*, quia eos adoptarat, ut dixi.

9. QUI CRUCIFIXERUNT EOS IN MONTE CORAM DOMINO,] nimirum ad placandum Dominum, vel in honorem Domini, ut ejus justitiæ vindicativæ, et offensæ à Saule et familia ejus factæ per hanc familiæ ejus crucifixionem, quasi per publicum piaculum, et hostiam pro peccato satisfieret. Ubi nota honorari et glorificari Deum exsecutione justitiæ. Dum enim sontes plectuntur, elucet Dei plectentis justitia et sanctitas, utpote qui peccata et peccatores odit, et impunitos esse non sinit. Hinc Deut. 13. 16. jubet Deus idololatras sibi comburi cum tota urbe. *Consumes*, inquit, *omnia Domino Deo tuo.*

IN MONTE,] scilicet in colle Gabaa, quæ fuerat patria et sedes Saulis, ut eo loco puniretur peccatum, ubi à Saule fuerat commissum, omnesque idipsum ex loco supplicii colligerent.

INCIPIENTE MESSIONE HORDEI,] id est, sub initium veris in Paschate, ut indicetur eos in cruce quasi piaculum mansisse per plures menses, ut patebit ex sequenti.

10. TOLLENS AUTEM RESPHA (duorum crucifixorum mater, et cæterorum cognata) CILICIUM, SUBSTRAVIT SIBI SUPRA PETRAM, AB INITIO MESSIS, DONEC STILLARET AQUA SUPER EOS DE COELO,] ut scilicet ipsa manens cubansque in cilicio, jugiter custodiret filiorum cadavera, ne ab avibus, canibus et feris laniarentur. Intellige ipsam non solam mansisse, sed cum famulis et famulabus, ait Cajetanus.

DONEC STILLARET.] Jusserat David corpora hæc famis et peccati expiatoria manere in cruce, donec Deus ostenderet se placatum per pluviam, quam hactenus negando, sterilitatem et famem Israeli immiserat, itaque se iratum ostenderat. Unde non comprehenditur hic casus lege Deut. 21. 23. præcipiente ut crucifixi eadem die sepeliantur. Ibi enim agitur de eo qui ob proprium scelus crucifigitur in pœnam; hìc vero de iis qui ob alienam et publicam culpam, ideoque totius populi fiunt piaculum ad reducendam pluviam et fertilitatem. Ita Abulensis et alii. Unde Josephus ait: *Confestimque, pluente Deo, terra posito squalore ad pristinam fertilitatem rediit.* Porro tradunt Hebræi corpora hæc mansisse in cruce per sex menses, scilicet à Martio ad Septembrem: tunc enim in Palæstina pluviæ incipiunt, quæ per æstatem cessarunt. Vide hìc ergo et mirare pietatem et patientiam Resphæ, qui tandiu sub dio immota perstitit perdia et pernox, ut filiorum corpora intacta servaret. Hæc sunt viscera pietatis maternæ.

Mystice, Respha est pia sollicitudo sanctorum Pastorum et Patrum spiritualium, qui filios quos Christo genuerunt, mundo crucifixos custodiunt, eisque succurrunt rigore jejunii et instantia precum, donec misericordiam Dei impetrent super eos de cœlo, compescendo pravos homines, nec non malignos spiritus, ne pravis suggestionibus eos de cruce rapiant, lacerent et devorent. Ita Angelomus. Hinc *Respha* hebr. idem est quod *pruna*, vel *carbo ignitus*, qui ardentis amoris est symbolum; aut *pavimentum* in quo ipsa se affligens pro filiis cilicio incubabat.

12. ET ABIIT DAVID, ET TULIT OSSA SAUL.] David excitatus exemplo pietatis Resphæ, quæ tam sedulo corpora filiorum suorum custodivit, curavit eorum æque ac Saulis et Jonathæ ossa colligi, et honorifice sepeliri in sepulcro Cis patris ejus; ut ostenderet se injuriarum sibi à Saule illatarum esse immemorem, ac illi pro tantis maleficiis eximia beneficia rependere; qui est actus heroicæ charitatis.

15. FACTUM EST AUTEM RURSUM PRÆLIUM.] Deinceps recensentur quatuor Davidis contra Philisthæos prælia, quæ eo ordine, quo hìc narrantur, contigisse videntur. Hoc enim exigit simplex historiæ narratio, licet alii putent hìc non servari ordinem temporis, sed quædam anterius, quædam posterius accidisse; sed quod dixi verius est, itaque censent Josephus, Severus Sulpitius, Sigonius, Lyranus, Abulensis, Cajetanus, Serarius, Vatablus, Dionysius, Adricomius, Salianus.

DEFICIENTE AUTEM DAVID,] cum scilicet David jam senescens, pugnans in prælio, labore, æstu, fame et siti fatigatus deficeret viribus, nec posset vim hostium ingruentium sustinere amplius; tunc irruit in eum Jesbibenob gigas de stirpe Rapha, sive Raphaim, id est, gigantum, prognatorum ex primo gigante Rapha (*Arapha* enim idem est quod *Rapha*). Hebr. enim הרפה *Harapha*, ubi prima littera ה *he* non est radicalis, sed servilis, gerens vicem articuli sive pronominis demonstrativi, sed Davidi succurrit Abisai, et gigantem occidit. Audi Theodoretum in manuscripto : *Quî factum est ut David deficeret in acie? Senex erat, vincebat autem animi alacritate corpus. Cum autem in conflictu multum sustinuisset laborem, erat enim primus in acie pugnans, defessus est, ac defecit non ferens laborem. Cum autem in periculum venisset, ne occideretur ab eo qui primus pugnabat inter alienigenas, præter opinionem servatus est, cum eum protexisset Abisai, et maximum illum hostem interemisset.*

17. NE EXSTINGUAS LUCERNAM ISRAEL,] hoc est, splendorem et gloriam Israelis, qualis erat rex David : Chald. *ne pereat tecum regnum Israel.*

19. IN QUO PERCUSSIT ADEODATUS FILIUS SALTUS POLYMITARIUS BETHLEHEMITES GOLIATH GETHÆUM.] Per *Adeodatum* multi cum Chaldæo intelligunt Davidem, qui à Deo est datus Israeli ad ejus salutem (Sic sanctus Augustinus filium suum vocavi *Adeodatum*). David enim fuit Bethlehemites, et occidit Goliath. Ita Hebræi apud sanctum Hieronymum; Angelomus, Lyranus, Glossa, Rabanus, Rupertus, Hugo, Dionysius et alii. Audi S. Hieronymum : *Adeodatus ipse est David. Idcirco dicitur Adeodatus, quia à Deo est electus in regnum. Filius Saltus, quia de saltu, ubi oves pascebat, est eductus. Polymitarius, quia de genere Beseleel mater ejus fuit. Bethlehemites, quia Noemi et Ruth tempore ubertatis reversæ sunt in Bethlehem.*

Verum melius Vatablus, Abulensis, Pagninus, Cajetanus, Serarius, Sanchez, Salianus et alii censent *Adeodatum*, Hebr. *Elchanan*, fuisse alium à Davide. Hic enim bella recensentur, quæ David post initum regnum, imo jam senex gessit : illa autem Davidis cum Goliath pugna, non bellum fuit, sed duellum ante regnum à Davide juvene susceptum. *Adeodatus* hic fuit *filius Saltus;* Hebr. *filius Iare*, ubi *Iare* est nomen proprium patris Adeodati, ut vertunt Sept. Vatabl. Chald. et alii. *Iare* autem Hebr. significat *saltum*, vel sylvam ; unde Noster vertit *filius Saltûs.* Pater enim Adeodati dictus est *Iare*, id est sylva, vel saltus, eo quòd natus sit in sylva, vel quòd in sylva versari et venari consueverit. Τὸ igitur *Saltus* est nomen proprium patris Adeodati, ideoque majuscula littera scribendum, uti habent Romana. *Adeodatus* vocatur *polymitarius.* Hebr. *gregim*, id est, *textorum*, quia scilicet oriundus erat ex textoribus, aut potius quia ipse unus erat ex textoribus, qui *polymita*, id est licia variegata contexunt, indeque faciunt pannos et vestes *polymitas*, hoc est, variorum colorum et liciorum.

Idem occidit *Goliath Gethæum*, hoc est, fratrem Goliath gigantis quem occidit David, ut expresse dicitur 1. Paralip. 20. 5. Frater ergo Goliath pariter vocatus est *Goliath;* aut potius vocatur *Goliath*, eo quod proceritate, robore et viribus similis esset Goliæ quem stravit David. Sic vulgo de viro eximie forti dicimus : Iste est alter Hercules, vel alter Samson. Unde Josephus eum vocat Palæstinorum robustissimum.

21. PERCUSSIT AUTEM EUM JONATHAN FILIUS SAMAA FRATRIS DAVID.] Hebræi apud S. Hieronymum censent hunc *Jonathan* esse Nathan prophetam. *Jonathan*, inquit S. Hieron. *ipse est Nathan propheta, qui habuit duos fratres Joel et Jonadab. Idcirco ei hìc nomen patris ponitur, quia inter præliatores describitur. Ubi vero de prophetia ejus scribitur, non ei annotatur pater, eo quòd pater ejus propheta non fuerit.* Verum, longe verius, imo mihi certum est *Jonathan* non fuisse Nathan prophetam, nec Adeodatum, de quo v. 19. ut volunt alii, sed ab utroque diversum. Addit Josephus : *Hoc prælium cum gente* (Philisthæa) *fuit ultimum, non ausa postea se contra Israelitas movere.*

22. HI QUATUOR NATI SUNT DE ARAPHA IN GETH.] Multi censent *Arapham* esse *Orpham*, socrum Noemi et cognatam Ruth, ideoque Goliath quem occidit David fuisse filium Orphæ. Ita Hebr. Philo Biblicus et Prudentius in Hamartigenia ; verum id refutavi, Ruth cap. 1. v. 4. quibus adde *Arapha* non esse feminam, ut innuit Serarius et Sanchez, sed virum, nimirum *Rapha*, à quo orti dictique sunt *Raphaim* gigantes, q. d. Hi quatuor gigantes jam dicti nati sunt ex primo illo potenteque gigante *Rapha*, qui proinde per antonomasiam præposito articulo *He* dictus est *Harapha*, q. d. Ille gigas, ille Titan. Id ita esse patet, primo ex aliis Scripturæ locis ubi *Raphaim* dicuntur nati ex Rapha gigante, ut Genes. 14. 5. Josue 12. 4, et c. 13. 12. Secundo, quia Scriptura in assignanda stirpe et familia filiorum assignat eorum patres, non matres; et hoc significat τὸ *de genere Arapha.* Tertio, quia Septuag. Romana vertunt : *qui erat de posteris* του ραφαι, id est, *viri Raphæ* : του enim est masculinum, et

virum significat. Regia habent των γόγαντων, id est gigantum, et Τιτανων, id est *Titanum*. Ita quoque Josephus, Chaldæus et alii. Denique, qui hîc vocatur *Arapha*, 1. Paralip. 20. v. 4. 6 et 7. vocatur *Rapha*, à quo *Raphaim* sunt prognati.

Hi quatuor, etc., ceciderunt in manu (per manum, robur et pugnam) David et servorum ejus ;] licet enim David neminem horum per se occiderit, occidit tamen omnes per suos servos et milites jam dictos. Quod enim miles facit, hoc dux facit. Adde Davidem hos milites erudivisse, eisque exemplo præivisse occidendo Goliath gigantem. Ita Eucherius et alii. Hoc enim Davidis factum secuti ejus milites, alios gigantes occiderunt.

CAPUT VIGESIMUM SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Hoc caput continet Hymnum, sive Psalmum Eucharisticum, quo David post bella, parta plena pace de tot victoriis Deo gratias agit. Porro hic Psalmus inter Psalmos ponitur, estque in ordine 17. Quare ibidem commodius loco suo, quasi Psalmus inter Psalmos explicabitur.

1. Locutus est autem David Domino verba carminis hujus, in die qua liberavit eum Dominus de manu omnium inimicorum suorum, et de manu Saul, 2. et ait :

† Dominus petra mea, et robur meum, et salvator meus.

3. Deus fortis meus, sperabo in eum ; scutum meum, et cornu salutis meæ; elevator meus, et refugium meum, salvator meus, de iniquitate liberabis me.

4. Laudabilem invocabo Dominum ; et ab inimicis meis salvus ero.

5. Quia circumdederunt me contritiones mortis ; torrentes Belial terruerunt me.

6. Funes inferni circumdederunt me ; prævenerunt me laquei mortis.

7. In tribulatione mea invocabo Dominum, et ad Deum meum clamabo; et exaudiet de templo suo vocem meam, et clamor meus veniet ad aures ejus.

8. Commota est et contremuit terra; fundamenta montium concussa sunt, et conquassata, quoniam iratus est eis.

9. Ascendit fumus de naribus ejus, et ignis de ore ejus vorabit ; carbones succensi sunt ab eo.

10. Inclinavit cœlos, et descendit; et caligo sub pedibus ejus.

11. Et ascendit super cherubim, et volavit; et lapsus est super pennas venti.

12. Posuit tenebras in circuitu suo latibulum ; cribrans aquas de nubibus cœlorum.

13. Præ fulgore in conspectu ejus, succensi sunt carbones ignis.

14. Tonabit de cœlo Dominus ; et excelsus dabit vocem suam.

15. Misit sagittas, et dissipavit eos; fulgur, et consumpsit eos.

16. Et apparuerunt effusiones maris, et revelata sunt fundamenta orbis, ab increpatione Domini, ab inspiratione spiritus furoris ejus.

17. Misit de excelso, et assumpsit me; et extraxit me de aquis multis.

18. Liberavit me ab inimico meo potentissimo, et ab his qui oderant me ; quoniam robustiores me erant.

19. Prævenit me in die afflictionis meæ, et factus est Dominus firmamentum meum.

20. Et eduxit me in latitudinem; liberavit me, quia complacui ei.

21. Retribuet mihi Dominus secundum justitiam meam ; et secundum munditiam manuum mearum reddet mihi.

22. Quia custodivi vias Domini, et non egi impie, à Deo meo.

23. Omnia enim judicia ejus in conspectu meo; et præcepta ejus non amovi à me.

24. Et ero perfectus cum eo; et custodiam me ab iniquitate mea.

25. Et restituet mihi Dominus secundum justitiam meam; et secundum munditiam manuum mearum, in conspectu oculorum suorum.

26. Cum sancto sanctus eris; et cum robusto perfectus.

27. Cum electo electus eris; et cum perverso perverteris.

28. Et populum pauperem salvum facies; oculisque tuis excelsos humiliabis.

29. Quia tu lucerna mea Domine; et tu Domine illuminabis tenebras meas.

30. In te enim curram accinctus; in Deo meo transiliam murum.

31. Deus, immaculata via ejus, eloquium Domini igne examinatum; scutum est omnium sperantium in se.

32. Quis est Deus præter Dominum; et quis fortis præter Deum nostrum?

33. Deus qui accinxit me fortitudine; et complanavit perfectam viam meam.

34. Coæquans pedes meos servis, et super excelsa mea statuens me.

35. Docens manus meas ad prælium, et componens quasi arcum æreum brachia mea.

36. Dedisti mihi clypeum salutis tuæ; et mansuetudo tua multiplicavit me.

37. Dilatabis gressus meos subtus me; et non deficient tali mei.

38. Persequar inimicos meos, et conteram; et non convertar donec consumam eos.

39. Consumam eos et confringam, ut non consurgant; cadent sub pedibus meis.

40. Accinxisti me fortitudine ad prælium; incurvasti resistentes mihi subtus me.

41. Inimicos meos dedisti mihi dorsum; odientes me, et disperdam eos.

42. Clamabunt, et non erit qui salvet; ad Dominum, et non exaudiet eos.

43. Delebo eos ut pulverem terræ; quasi lutum platearum comminuam eos atque confringam.

44. Salvabis me à contradictionibus populi mei; custodies me in caput gentium; populus, quem ignoro, serviet mihi.

45. Filii alieni resistent mihi, auditu auris obedient mihi.

46. Filii alieni defluxerunt, et contrahentur in angustiis suis.

47. Vivit Dominus, et benedictus Deus meus; et exaltabitur Deus fortis salutis meæ.

48. Deus qui das vindictas mihi, et dejicis populos sub me.

49. Qui educis me ab inimicis meis, et à resistentibus mihi elevas me; à viro iniquo liberabis me.

50. Propterea confitebor tibi Domine in gentibus; et nomini tuo cantabo.

51. Magnificans salutes regis sui, et faciens misericordiam christo suo David, et semini ejus in sempiternum.

CAPUT VIGESIMUM TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Recensentur ultima Davidis dicta ac v. 8. ejus heroes, nimirum tres ejus fortissimi milites, eorumque heroica facinora, ac v. 24. cæteri ejus triginta Fortes numerantur. Confer hoc caput cum. 1. Paral. 11. ubi alio ordine et methodo idem catalogus Fortium Davidis texitur.

1. Hæc autem sunt verba David novissima. Dixit David filius Isai : Dixit vir,
cui constitutum est de christo Dei Jacob, egregius psaltes Israel : 2. Spi-
ritus Domini locutus est per me, et sermo ejus per linguam meam. 3. Di-
xit Deus Israel mihi, locutus est Fortis Israel, dominator hominum,
justus dominator in timore Dei. 4. Sicut lux auroræ, oriente sole
mane absque nubibus rutilat, et sicut pluviis germinat herba de terra.
5. Nec tanta est domus mea apud Deum, ut pactum æternum iniret
mecum, firmum in omnibus atque munitum. Cuncta enim salus mea, et omnis voluntas; nec
est quidquam ex ea quod non germinet. 6. Prævaricatores autem quasi spinæ evellentur uni-
versi, quæ non tolluntur manibus. 7. Et si quis tangere voluerit eas, armabitur ferro et
ligno lanceato, igneque succensæ comburentur usque ad nihilum. 8. Hæc nomina fortium
David. Sedens in cathedra sapientissimus princeps inter tres, ipse est quasi tenerrimus ligni
vermiculus, qui octingentos interfecit impetu uno. 9. Post hunc, Eleazar filius patrui ejus
Ahohites inter tres fortes, qui erant cum David quando exprobraverunt Philisthiim, et con-
gregati sunt illuc in prælium. 10. Cumque ascendissent viri Israel, ipse stetit et percussit
Philisthæos, donec deficeret manus ejus, et obrigesceret cum gladio; fecitque Dominus salu-
tem magnam in die illa, et populus qui fugerat, reversus est ad cæsorum spolia detrahenda.
11. Et post hunc, Semma filius Age de Arari, et congregati sunt Philisthiim in statione;
erat quippe ibi ager lente plenus. Cumque fugisset populus à facie Philisthiim, 12. stetit ille
in medio agri, et tuitus est eum, percussitque Philisthæos, et fecit Dominus salutem magnam.
13. Nec non et ante descenderant tres qui erant principes inter triginta, et venerant tempore
messis ad David in speluncam Odollam, castra autem Philisthinorum erant posita in Valle
gigantum. 14. Et David erat in præsidio; porro statio Philisthinorum tunc erat in Bethlehem.
15. Desideravit ergo David, et ait : O si quis mihi daret potum aquæ, de cisterna quæ est in
Bethlehem juxta portam! 16. Irruperunt ergo tres fortes castra Philisthinorum, et hauserunt
aquam de cisterna Bethlehem, quæ erat juxta portam, et attulerunt ad David; at ille noluit
bibere, sed libavit eam Domino, 17. dicens : Propitius sit mihi Dominus, ne faciam hoc;
num sanguinem hominum istorum qui profecti sunt, et animarum periculum bibam? Noluit
ergo bibere, hæc fecerunt tres robustissimi. 18. Abisai quoque frater Joab filius Sarviæ,
princeps erat de tribus; ipse est qui levavit hastam suam contra trecentos, quos interfecit, nomi-
natus in tribus, 19. et inter tres nobilior, eratque eorum princeps, sed usque ad tres primos
non pervenerat. 20. Et Banaias filius Joiadæ viri fortissimi, magnorum operum, de Cabseel;
ipse percussit duos leones Moab, et ipse descendit, et percussit leonem in media cisterna in
diebus nivis. 21. Ipse quoque interfecit virum Ægyptium, virum dignum spectaculo, haben-
tem in manu hastam; itaque cum descendisset ad eum in virga, vi extorsit hastam de manu
Ægyptii, et interfecit eum hasta sua : 22. hæc fecit Banaias filius Joiadæ. 23. Et ipse nomi-
natus inter tres robustos, qui erant inter triginta nobiliores; verumtamen usque ad tres non
pervenerat; fecitque eum sibi David auricularium à secreto. 24. Asael frater Joab inter triginta,
Elehanan filius patrui ejus de Bethlehem, 25. Semma de Harodi, Elica de Harodi, 26. Heles
de Phalti, Hira filius Acces de Thecua, 27. Abiezer de Anathoth, Mobonnai de Husati,
28. Selmon Ahohites, Maharai Netophatites, 29. Heled filius Baana, et ipse Netophatites,

Ithai filius Ribai de Gabaath filiorum Benjamin, 30. Banaia Pharathonites, Heddai de Torrente Gaas, 31. Abialbon Arbathites, Azmaveth de Beromi, 32. Eliaba de Salaboni, filii Jassen, Jonathan, 33. Semma de Orori, Aiam filius Sarar Arorites, 34. Eliphelet filius Aasbai filii Machati, Eliam filius Achitophel Gelonites, 35. Hesrai de Carmelo, Pharai de Arbi, 36. Igaal filius Nathan de Soba, Bonni de Gadi, 37. Selec de Ammoni, Naharai Berothites armiger Joab filii Sarviæ, 38. Ira Jethrites, Gareb et ipse Jethrites, 39. Urias Hethæus. Omnes triginta septem.

HÆC AUTEM SUNT VERBA DAVID NOVISSIMA,] quia, ut ait S. Hieronymus in Tradit. *post psalterium et cætera metra hoc metrum composuisse dicitur.* Addit Chaldæus dici *novissima*, quia prophetiam continent de Christo in novissima et ultima mundi ætate nascituro, juxta illud S. Joannis, epist. 1. cap. 2. 18 : *Filioli, novissima hora est;* et illud Pauli : *Novissime diebus istis locutus est nobis in filio,* Hebr. 1. 2. Addit tertio Lyranus dici *novissima,* quia memoriæ maxime commendanda, uti sunt apud filios novissima parentum monita.

DIXIT VIR, CUI CONSTITUTUM EST DE CHRISTO DEI JACOB.] Primo, plane sic de Christo exponas, q. d. Dixit David, cui facta est promissio de Messia, sive *Christo* ex se nascituro, qui est *Christus Dei* veri quem coluit *Jacob* Patriarcha, quia unctus est à Deo in summum mundi regem et pontificem. Secundo, de ipso Davide, q. d. Dixit David qui constitutus est, ut esset *christus Dei,* id est, rex à Deo unctus, qui regeret posteros *Jacob,* sive populum Israel. Unde Septuaginta vertunt : *Dixit vir, quem suscitavit Dominus in christum Dei;* sic et Chald. Vatabl. et alii. Tertio, Hebræi apud S. Hieronymum in Tradit. vertunt : *Dixit vir, cui constituta est scala christo Dei Jacob,* idque sic explicant, q. d. *Scala eidem christo Dei Jacob, id est Davidi, constituta est, per quam conscenderet ad Deum; eo quod idem scilicet confessus sit se peccasse Domino.* Unde additur τὸ *Jacob*, q. d. Scala Davidis similis est scalæ Jacob, Genesis 28. per quam nimirum ipse vidit ascendentes Angelos ad Deum scalæ innixum, ut per eam repræsentaretur Filii Dei descensus in terram et carnem, per Jacob et Davidem, qui futuri erant ejus parentes, ut eos cæterosque homines peccato Adæ aliisque propriis perditos redimeret, et per pœnitentiam salvaret. *Scala* ergo peccatoris est pœnitentia et confessio; per hanc enim ad Deum in cœlum conscendit.

Primus sensus planissimus est, eumque exigit τὸ *de Christo*, vel ut Hebr. est *super Christum,* et τὸ *dixit*, pro quo Hebr. נאם *neum*, id est dictum, effatum, sermo certus et irrefragabilis, oraculum.

EGREGIUS PSALTES ISRAEL.] *Egregius* Hebr. נעים *naim,* id est pulcher, speciosus, suavis, jucundus. Tales enim sunt Psalmi quos David composuit, et cani jussit à Levitis in Israel; unde iidem canuntur in Ecclesia Christiana per omnia secula, loca et templa, ipsique sunt exsultatio Ecclesiæ et fidelium.

2. SPIRITUS DOMINI LOCUTUS EST PER ME, ET SERMO EJUS PER LINGUAM MEAM,] supple, insonuit, q. d. Deus locutus est per me, ac per meam linguam, quasi organum et instrumentum, Psalmos dictavit, juxta illud : *Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis*, Psalm. 44. q. d. Ego non ex me meoque ingenio et sensu, sed afflatu numinis, Deo psallere, Deumque hymnis et psalmis laudare didici et docui.

3. DIXIT DEUS, etc., JUSTUS DOMINATOR IN TIMORE DEI.] Pagninus : *dominator timoris Dei,* q. d. Deus est *dominator* eorum qui timent Deum, sive eorum quos invenit fundatos *in timore Dei ;* hos enim ita provide, benigne et amanter regit ac gubernat, ut cæterorum quasi immemor videatur.

Quæres quid dixit Davidi Deus : Respondeo : Ea quæ dicta sunt v. 1 et 2. ac quæ dicentur v. 4. et seq. ac præsertim oraculum de Christo ex eo nascituro. Unde Chald. vertit : *Dixit quod constitueret mihi regem ; ipse est Messias, qui futurus est ut surgat, et dominetur in timore Dei.* Aliter vertit Vatablus, nimirum : *Dixit Deus : Dominator super homines justus sit, dominator habeat timorem Dei,* q. d. Deus prædixit me Davidem fore dominatorem, id est regem, justum et timentem Deum.

4. SICUT LUX AURORÆ, ORIENTE SOLE, MANE ABSQUE NUBIBUS RUTILAT.] Primo, Lyranus, q. d. Sicut lux auroræ resplendet, sic Deus clare mihi Davidi locutus est, et revelavit futura. Secundo et melius, Chaldæus, Abulensis et alii, q. d. Sicut lux auroræ rutilat, subaudi, sic rutilabit regnum meum (Davidis) et, ut v. 5. sequitur, domus mea et aliorum justorum, eritque splendida, fecunda, et gloriosa instar solis.

ET SICUT PLUVIIS (irrigata) GERMINAT HERBA DE TERRA,] subaudi, sic germinabit et fecunda erit domus et posteritas mea, uti explicat versus sequens. Ex quo liquet ad litteram Davidem hìc de se suaque stirpe loqui ; allegorice vero et præcipue de Christo ex stirpe sua nascituro; Christi enim ortus fuit ex cœlesti gratia Spiritus sancti, eoque irrorante B. Virgo concepit et peperit Christum, juxta illud : *Virtus Altissimi obumbrabit tibi.* Et : *Visitavit nos Oriens ex alto,* Lucæ 1.

Mystice, Angelomus : *Aurora,* inquit, *est Ecclesia, quæ oriente sole, hoc est, Christo resurgente à mortuis, absque nubibus rutilat, id est, absque peccato infidelitatis resplendet in miraculis. Pluvia est evangelica prædicatio : herba credentem significat populum, terra vero Ecclesiam.*

Tropologice, idem Angelomus : *Qui,* inquit, *in timore Domini dominationem in subditis exercet, lucis opera per solem justitiæ illuminata profert; nec in eis aliquid remanebit obscurum, sed imbre cœlestis gratiæ irrigatus, germina virtutum in carne vivens fructificat.*

5. NEC TANTA EST DOMUS MEA APUD DEUM UT PACTUM ÆTERNUM INIRET MECUM,] q. d. Ego et domus mea non sumus tam magni, tantique meriti, ut ob illud Deus mecum iniret pactum, mihique promitteret *domum*, id est, posteritatem et stirpem regiam perpetuandam usque ad Christum, indeque in æternum; Christus enim omnium hominum dignitatem, et merita longe trans-

cendit. Hoc ergo pactum iniit mecum Deus ex mera sua misericordia, gratia et liberalitate, qua me unum è toto mundo eligere voluit, ut Christi generationi subservirem.

Cuncta enim salus mea, et omnis voluntas,] repete, in omnibus firma est et munita, aut uti præcessit, aut, impletur et germinat, ut sequitur, q. d. Cuncta mihi ad salutem proficiunt, omniaque mihi ad votum et voluntatem Deo prosperante succedunt.

Nec est quidquam ex ea (ita lege cum Romanis, non *eo*) quod non germinet,] q. d. Quidquid ego volo, hoc Deus secundat, omnesque actiones, desideria et intentiones meæ prospere proficiunt et succrescunt instar germinis è terra pluviis irrigata frondose erumpentis; persistit enim in metaphora germinis, unde Chaldæus vertit: *Omnes indigentiæ meæ, et omnes petitiones meæ ante ipsum factæ sunt.* Sic S. Dominicus dictabat se à Deo impetrare quidquid peteret. Idem dixere alii sancti eximii; Deus enim *voluntatem timentium se faciet*, Psal. 144. 17.

6. Prævaricatores autem quasi spinæ evellentur universi,] à Deo, vel in hac vita, vel in die judicii, ubi eos è terra ejiciet in abyssum gehennæ.

7. Quæ non tolluntur manibus. Et si quis tollere voluerit eas, armabitur ferro et ligno lanceato, igneque succensæ comburentur.] Significat impios quasi spinas, mollis correctionis esse incapaces, et contactum eorum esse aculeatum; ac proinde non blande, sed rigide, cum eis agendum ut ferro succidantur, vel igne comburantur: sicut qui spinas vult tollere, non manibus eas evellit, ne iis pungatur; sed manus armat *ferro* quo eas succidat, vel *ligno lanceato;* Vatabl. *hastili lancea*, quo eas abigat et amoveat, ne ab iis lædatur: denique non tollet eas, sed igne comburet. Sic Deus succidet domos impiorum, easque igne gehennæ succendet; me autem meamque et cæterorum justorum domum prosperabit et perpetuabit.

Usque ad nihilum.] Hebr. *in habitaculo suo*, id est, in stirpe sua exurentur, et quasi ad nihilum redigentur, q. d. Omnino peribunt, si non in hac vita, saltem in futura. Paraphrastice et eleganter hæc omnia à versu 4. hucusque vertit Chaldæus justisque et sanctis, qualis erat David adaptat: *Beati*, inquit, *eritis vos, justi; fecistis vobis facta bona, quia vos futuri estis, ut luceatis in luce gloriæ vestræ sicut splendor auroræ, qui ambulat et constat; et sicut sol qui splendet absque nubibus in splendore gloriæ suæ. Ecce sicut ager qui exspectat in annis siccitatis, ut descendat pluvia super terram.* Deinde antithesin impiorum sanctis opponit: *Improbi*, ait, *factores peccati erunt similes spinis, quæ in ortu suo molles ad eruendum, et omnis filius hominis parcit super eis, et sinit eas; procedunt et invalescunt usquequo non sit possibile appropinquare ad eas manu; et sic omnis homo qui incipit appropinquare ad peccata progredientia et se roborantia super se usquequo operiant eum tanquam vestis ferrea; non* (quia Chaldæus putat negationem præcedentem hìc esse repetendam) *prævalent illi in lignis hastarum et lancearum: ideo non est necesse ultio eorum in manu hominis, sed in igne incendendo incendetur, cum apparuerit domus judicii magni, ut sedeat super solium judicii ad judicandum seculum.*

8. Hæc nomina fortium David.] Additur 1. Paralip. 11. v. 10. *Qui adjuverunt eum, ut rex fieret super omnem Israel.* Porro hi fortes habitabant in domo una quæ, Nehemi 3. 16. vocatur *domus fortium*, ubi etiam quasi in palæstra athletæ et pugiles, exercitii causa, digladiationibus certabant, ait ex Lyrano Adrichomius, qui eam sitam ait in monte Sion juxta palatium Davidis, ibique eamdem graphice depingit. Texitur hìc catalogus fortium militum sive heroum Davidis, primo, ad historiæ integritatem, ut scilicet constet qui fuerint milites et duces, per quos David prælia tanta confecit, et tot victorias obtinuit; secundo, ut virtuti eorum hæc laus detur, quæ omnes ad fortitudinem eorum imitandam excitet. Allegorice, ut hi fortes Davidis repræsentent Christi Apostolos et viros Apostolicos per quorum heroica facta ipse suæ fidei subegit totum orbem. Tropologice, ut eorum exemplo animentur fideles ad fortiter certandum contra carnem, mundum et dæmones. *Regnum enim cœlorum vim patitur, et violenti rapiunt illud*, Matth. 11. Cœlum enim sublime est et forte, quare à fidelibus mente sublimioribus et fortioribus expugnandum est. Igitur cœlum est civitas fortium, in qua nemo imbellis et imbecillis admittitur, juxta illud Isaiæ 26. 1: *Urbs fortitudinis nostræ Sion salvator, in ea ponetur murus, et antemurale.* In vita S. Astionis et Epicteti Martyrum, qui acerba pro Christo tormenta fortissime tolerarunt, nil aliud ingeminantes, quàm *Christianismus,* refertur, quod Vigilantius Astionis mortem parentibus adhuc infidelibus nuntiarit parabolice, dicens eum in remotam regionem migrasse, in qua felicissime viveret. Rogavit mater, dixitque: *Quæ est regio illa, quo perrexit dulcissimus meus et unicus Astion?* Vigilantius respondit: *Regio robustorum, seu fortium virorum*, quam deinde ex Apocal. cap. 21. graphice depingit; ac tandem explicans illam esse cœlum, ad quod per martyrium transierit fortis Astion, parentes ejus ad Christi fidem convertit. Abbas Athanasius in Prato spiritali apud Joannem Moschum, capite 130. narrat se in ecstasi ab Angelo ductum ad cœlum, cumque pulsans illud ingredi vellet, audiisse ab ostiario: *Non huc ingredietur quispiam in negligentia degens; sed, si intrare vultis, abite, certate, nihil æstimantes vanitates seculi.* Hinc in cœlo canunt Beati: *Transivimus per ignem et aquam, et duxisti nos in refrigerium.*

Ite nunc, fortes, ubi celsa magni
Duxit exempli via; quid inertes
Terga nudatis? superata tellus
Sidera donat.

Ait Boetius, lib. 4. de Consolat. metro 7. Vide dicta Apocal. 3. v. 21.

8. Sedens in cathedra sapientissimus princeps inter tres.] Quis hic? David rex, inquiunt Hebræi apud S. Hieronym. Chald. Eucher. Lyran. Rupert. Dion. Vatabl. Alii putant esse Joab ducem exercitus. Verum dico: Hic sedens non est David, sed *Jesbaam,* primus fortium Davidis. Id ita esse clare liquet tam ex Septuag. qui hìc vertunt: *Jesbaab filius Techmani, primus trium hic;* tum ex 1. Paralip. 11. v. 11. ubi clare dicitur: *Iste numerus robustorum David; Jesbaam filius Hachamoni princeps inter triginta;* tum ex Josepho qui eum vocat *Issemum*, vel ut mendose legit Abulensis *Eusebium* filium Achimac. Recensentur enim hìc fortes Davidis, quorum princeps fuit *Jesbaam.* Ita Beda, Angelomus,

Abulensis, quæst. 10. Hugo, Glossa, Cajetanus, Arias, Serarius, Sanchez, Salianus. Ubi nota primo : *Jesbaam* hebr. significat *sedens in populo;* quod hîc dicitur, *sedens in cathedra,* quasi cæteris dignior; et fortium princeps : *τὸ* ergo שב בשבת *Josceb basscebeth*, id est, *sedens in cathedra*, est nomen tam proprium, idemque quod *Jesbaam,* quàm appellativum ; quia vere Jesbaam erat sedens in cathedra, quasi dux et princeps militum. Secundo, *Jesbaam* qui hîc dicitur *sapientissimus,* 1. Paralip. 11. 11. vocatur *filius Hachamoni,* id est *sapientis,* tum quia pater ejus vocabatur *Hachamoni,* id est *sapiens* per excellentiam; tum quia ipse Jesbaam erat sapientissimus, ut vere filius sapientis et sapientiæ vocari posset, ideoque apposite pater ejus vocatus fuit *Hachamoni,* id est *sapiens;* quare *τὸ filius sapientis,* hîc tam ut nomen proprium, quàm ut appellativum accipiendum est, æque ac *τὸ sedens in cathedra.*

Tertio *Jesbaam*, qui hîc dicitur *princeps inter tres,* nimirum primos et omnium fortissimos, 1. Paralip. 11. dicitur *princeps inter triginta;* quia ipse erat primus fortium omnium Davidis, qui erant triginta.

Ipse (Jesbaam sive sedens in cathedra) est quasi tenerrimus ligni vermiculus.] Hebr. *ipse Adino Haetsni,* quod Septuaginta, Pagninus et Vatablus retinent ut nomen proprium, vertuntque *Adino Hesnita,* vel *Adino Hasoneus,* ut *Jesbaam* nomine proprio vocatus sit *Adino*, ex patria vero *Hesnita*, ex virtute et dignitate denique cognominatus sit *Jesbaam,* id est, *sedens in cathedra.* Secundo, Noster *τὸ Adino Haetsni,* æque ac *τὸ sedens in cathedra,* accipit vertitque ut appellativum significans ad verbum, *delicatus lignaceus,* hoc est, *tenerrimus ligni vermiculus.* Laudatur enim *Jesbaam* hîc à tribus egregiis animi corporisque dotibus, scilicet primo à sapientia; secundo, ab humilitate et mansuetudine, qua se æstimabat et gerebat ut ligni vermiculum, id est ut teredinem, qui, licet tener et vilis, tamen rodendo sensim durum terit exeditque lignum, indeque dictus est *teredo,* ait Angelomus. Tertio, à robore, quod 800 occiderit. q. d. *Jesbaam* amicis erat facilis, mitis et benignus, quasi vermiculus; sed idem hostibus erat terribilis ut leo. Ita Eucherius, Lyranus, Abulensis et Beda in Allegoriis.

Tropologice, sancti qui in sapientia et virtute eminent, apud se et alios sunt humillimi et mansuetissimi, quasi vermiculi; iidem tamen contra vitia et dæmones sunt fortissimi instar leonum.

Qui octingentos interfecit impetu uno.] Ergo errat Josephus, qui pro octingentis ponit nongentos. Dices primo : 1. Paralip. 11. numerantur tantum trecenti. Respondeo : Jesbaam una vice occidisse 800, alia 300; sic ut universim occiderit 1100. Allegorice, Jesbaam fuit typus Christi *qui uno impetu,* id est sermonis imperio, legionem expulit dæmonum, Lucæ 8. 30. ait Angelomus, imo in cruce superavit omnes dæmones, omnia peccata, mortem et infernum. Audi Rupertum, lib. 2. c. 38. *In Christo fuit spiritus humilitatis quasi tenerrimus ligni vermiculus, quo duce quasi vermem, et non hominem, se conteri perpessus est : in hoc verbum Dei est in unam eamdemque personam unitum homini, quod et fortitudo ejus est, in qua percussit octingentos impetu uno; mortuus enim semel spoliavit inferos, et nunc sedens in cathedra omnes judicaturus est, vivos et mortuos. Quis omnium fortium angelorum aut hominum hucusque pervenit? Fuerunt post eum tres fortissimi, videlicet Apostoli primi prædicatores Trinitatis, quorum fortitudinem, et nominibus propriis tres illi primi ordinis fortes pulchre exprimunt.* Hi tres Apostoli sunt, SS. Petrus, Jacobus et Joannes.

9. Post hunc, filius patrui ejus.] Hebr. *filius Dodo,* quod Vatabl. Pagninus et alii accipiunt ut nomen proprium, quasi *Dodo* fuerit pater Eleazari. Noster vero cum Septuag. accipit ut appellativum, vertitque *patrui ejus*, scilicet Jesbaam jam dicti, q. d. Jesbaam et Eleazar erant filii duorum fratrum, ideoque inter se consobrini. Primus ergo fortium fuit Jesbaam, secundus Eleazar, tertius Semma, de quo v. 11. Et hic fuit primus fortium ternio, de quo, cum de aliis minus fortibus est sermo, dicitur : *Verumtamen usque ad tres non pervenerat*, ut patet v. 23. Fuit deinde secundus fortium ternio, de quo v. 18. Post hos duos fortium terniones v. 24. numerantur alii triginta fortes.

Et congregati sunt illuc,] ubi erat David, scilicet in *Phesdomin*, ut dicitur 1. Paralip. 11. v. 13.

10. Cumque ascendissent (id est, fugissent ut patet ex 1. Paralip. 11. nimirum cæteri milites), tunc ipse, Eleazar, stetit,] una cum Jesbaam, et fugavit totum exercitum Philisthinorum. Unde sequitur.

Percussit Philisthæos, donec deficeret manus ejus, et obrigesceret cum gladio.] *Obrigesceret*, stupore et spasmo, ait Vatabl. Experimur enim nimio labore et fatigatione manus contrahi ac stupere, ut explicari nequeant : stupor ergo manum Eleazar astrinxit gladio, ut ab eo amoveri non posset. Minus recte Josephus, lib. 7. cap. 10. ait manus ejus adhæsisse capulo ob sanguinem ab eo confusum in gladio concrescentem, manumque Eleazari sibi astringentem. Nec enim cruor ita concrescit, ut manum gladio astringat.

11. Et post hunc Semma.] Tertius hic est in primo ternione fortium.

Erat quippe ibi ager lente plenus,] quem scilicet Philistini succendere vel deprædari volebant, sed fugientibus cæteris, tutatus est eum Semma. Ita Abulensis.

13. Necnon et ante descenderant tres, qui erant principes inter triginta.] Putant nonnulli hos tres non esse tres fortes primi ternionis jam recensitos, sed tres proxime sequentes, qui secundum ternionem fortium constituebant, nimirum Abisai (hic enim ad Davidem venit in speluncam Odollam, 1. Regum, 22.) Banaiam et Jonathan; ut sensus sit, q. d. Antequam tres primi fortes, scilicet Jesbaam, Eleazar et Semma, Philisthæos in agro sternerent; alii tres fortes, scilicet Abisai, Banaias et Jonathan Davidi sitienti aquam è cisterna Bethlehem per media hostium castra attulerunt. Ita Hebræi apud S. Hieron. Verum melius Josephus, lib. 7. cap. 10. Serarius, Salianus et alii hoc factum referunt ad tres primos, sive primi ordinis fortes, q. d. Præter particularia horum trium heroum facta, quæ quisque eorum sigillatim gessit, uti jam recensui, hi tres heroes simul juncti jam ante penetrarant castra Philisthinorum, et hauserant aquam de cisterna Bethlehem, eamque sitienti Davidi attulerant.

14. Et David erat in præsidio,] hoc est in loco munito, puta in arca et spelunca *Odollam*, de qua sermo præcessit, licet Joseph. et Abulensis per *præsidium* intelligant Jerusalem, et arcem Sion, cui vicina est Bethlehem.

15. O si quis mihi daret potum aquæ, de cisterna quæ est in Bethlehem.] Audi Joseph. *Dixit ad suos David : O quam bonam aquam habemus in patria mea, maxime in cisterna portæ vicina! O si quis eam mihi afferret ! id certe mallem quam multum argenti accipere.* Omnes enim amant fontes et bona patriæ suæ : patria autem Davidis erat Bethlehem. Verum Davidis, utpote cordati regis desiderium, magis ferebatur in ipsam Bethlehem, quam in aquam ejus ; nimirum optabat ipse patriam suam è manibus Philisthinorum extorqueri, et sibi ac Israeli reddi. Porro tres fortes audito hoc Davidis desiderio, ut suam in eum fidem et promptitudinem ostenderent, ipso inscio, et, ut mox patuit, invito, per medios hostes hanc aquam ei attulerunt.

At ille noluit bibere : sed libavit eam Domino,] ne aquam bibens videretur sudorem et sanguinem suorum heroum, quo comparata erat, bibere et haurire, ac ne militi sitienti eamdem aquam appetendi desiderium injiceret, sed ut sitiens doceret illos secum tolerare sitim. Idem fecit Julius Cæsar et Alexander Magnus, teste Curtio, lib. 7. qui in aquæ penuria, et communi militum siti, oblatam sibi aquam noluit bibere. *Tunc*, ait Curtius, *poculo pleno, sicut oblatum est, reddito. Nec solus*, inquit, *bibere sustineo, nec tam exiguum dividere possum omnibus.* Sic et Cato ad suos milites ait apud Lucan. lib. 9.

Fatoque pericula vestra
Prætentate meo, sitiat quicumque bibentem
Viderit.

Et paulo ante :

O quibus una salus placuit mea castra secutis
Indomita cervice mori, componite mentes
Ad magnum virtutis opus, summosque labores.

Quare David hîc heroicum actum elicuit non unius, sed multarum virtutum. Primo, mortificationis : nam, ut ait Angelom. *in sacrificium Domini effusa aqua conversa est, quia culpam concupiscentiæ mactavit per pœnam reprehensionis suæ;* secundo, satisfactionis pro peccatis. Nam, ut ait S. Gregor. lib. 9. Registri, Ep. 39. *Licebat ei bibere, si voluisset; sed quia illicita se fecisse meminerat laudabiliter et à licitis abstinebat. Et qui prius pro culpa sua morientium militum sanguinem fundi non timuit, postmodum si aquam biberet, etiam viventium militum sanguinem se fudisse judicavit, dicens : Num sanguinem istorum hominum qui profecti sunt, et animarum periculum bibam ?* Tertio, bonæ ædificationis et exempli. Nam, ut ait Eucherius : *Vicit naturam, ut sitiens non biberet, et exemplum de se præbuit, quo omnis exercitus disceret sitim tolerare.* Addit S. Ambr. Apol. 1. Davidis, c. 7. *Exercuit etiam subditos ad virtutis officium, ut etiam per pericula regali imperio voluntarii milites obtemperarent. Quod autem noluit bibere, declaravit probandorum militum se imperasse gratia, non sitis victum necessitate; prospexisse etiam ne cui regum bibendi usus alienis periculis quæreretur. Postremo, piæ vulnus conscientiæ deprecatum, eo quod aqua tot virorum quæsita sanguine, suavitatem bibendi habere non posset, quæ propositæ mortis horrore constaret.*

Allegoricam causam S. Ambros. ibidem assignat : *Sitiebat David*, inquit, *non aquam de lacu qui est in Bethlehem, sed oriundum ex virgine Christum spiritu prævidebat. Volebat ergo bibere non aquam fluminis, sed potum gratiæ spiritalis : hoc est, non aquarum sitiebat elementum, sed sanguinem Christi. Denique non bibit oblatam aquam, sed Domino libavit, significans sitire se Christi sacrificium, non naturæ fluentum : illud sacrificium, in quo esset remissio peccatorum ; illum sitire se fontem æternum, non qui periculis quæreretur alienis; sed pericula aliena depelleret.* Eadem ex Ambros. habet et transcripsit Eucherius, Beda et Angelomus. Quocirca Methodus, Orat. in Hypapantem, Deiparam ita alloquitur : *Tu Bethlehemitica illa Cisterna, quam velut vitæ refocillatricem David desideravit, ex qua immortalitatis poculum cunctis emanavit !*

18. Abisai quoque frater Joab, filius Sarviæ, princeps erat e tribus fortibus,] secundi gradus et ordinis. Nam in primo ordine et ternione, primique tres fortissimi erant Jesbaam, Eleazar et Semma. Ad quos nemo alius pervenit, ut sequitur. Hîc ergo describuntur tres fortes secundi ordinis, et primis jam dictis proximi; secundum ergo hunc fortium ternionem constituebant Abisai, Banaias et Jonathan : de Abisai constat hoc loco : de Banaia vero v. 20 et 23. et clare 1. Paralipom. 11. 24. Banaias enim pollebat robore, æque ac consilio, unde præerat legionibus Cerethi et Phelethi, eratque secretarius Davidis, ut patet vers 23. De tertio Jonathan, est dubium. Nam Abulensis, quæst. 26. censet tertium esse Asaelem fratrem Joab, de quo v. 24. hic enim ibidem ponitur primus inter triginta, id est, fortior et præstantior cæteris triginta fortibus. Serarius vero censet tertium esse Joiadam patrem Banaiæ : Joiada enim v. 20. vocatur *vir fortissimus.* Alii censent esse Sobochai de quo cap. 21. v. 18. Alii esse Joab ex v. 24. Melius noster Salianus et Sanchez censent tertium esse Jonathan filium Samaa fratris Davidis. Hic enim unum gigantem, imo duos interfecit, uti dictum est cap. 21. v. 19 et 21. si credimus Hebræis, qui dicunt Jonathan eumdem esse cum Adeodato ; sed verius est esse diversum. Nam *Elehanan*, id est *Adeodatus*, ponitur non inter tres, sed inter triginta fortes, 1. Paralip. 11. v. 26. æque ac Sobochai v. 29. quare superest solus Jonathan ex cap. 21. v. 19. qui cum Abisai et Banaia constituat secundum ternionem fortium, ideoque diversus est à Jonathan filio Sage Ararithæ qui pariter 1. Paralip. 11. v. 34. inter triginta fortes numeratur. Porro Hebræi apud S. Hieron. in Tradit. Rupert. lib. 2. cap. 37. et Lyran. censent tres hosce fortes secundi ordinis esse tres illos, qui tres, imo quatuor gigantes interfecerunt, cap. 21. nimirum Abisai, Sobochai et Adeodatum sive Jonathan ; putant enim ipsi hos duos ultimos non fuisse duos, sed unum eumdemque. *Jonathan* enim Hebr. idem est quod Latine *Adeodatus :* quæ sententia est probabilis, sed prior probabilior; nam *Adeodatus* Hebr. vocatur *Elehanan*, non *Jonathan*, fuitque filius *Jaare*, id est *Saltus*, ut dicitur cap. 21. 19. Jonathan vero fuit filius Samaa, ut ibidem dicitur, v. 21.

Sed usque ad tres primos non pervenerat,]

q. d. Abisai non erat ex primo ternione fortium, sed ex secundo, in eoque erat primus.

Mystice : Tres fortes Davidis sunt tres ejus eximiæ virtutes, scilicet sapientia, humilitas et fortitudo, quas celebratas audivimus v. 8. Ita Angelomus. Unde Rupert. lib. 2. cap. 37. Tò *usque ad tres primos non pervenerat,* sic exponit, q. d. *Quamvis Abisai inter tres fortes Davidis nobilior, et eorum princeps fuerit, tamen nec fortitudo ejus fortitudini Davidis, nec sapientia ejus sapientiæ Davidis, nec humilitas ejus humilitati Davidis coæquari potuit :* multo minus Sanctorum sanctitas sanctitati Christi, à quo dimanat, comparari potest.

Porro David hìc non numeratur, quia rex ; nec Joab, quia militum et fortium dux, licet Rupert. lib. 2. cap. 37. censeat Joab, etsi fortissimum, non nominari, eo quod ipse inique occiderit Abner et Amasam. Ita et Abulensis.

20. Ipse (Banaias) percussit duos leones Moab,] leones enim Moabitici fortiores et ferociores sunt Indicis, æque ac sunt Punici : uti ex Alberto et Avicenna docet Gesnerus, tract. de leone, lib. 1. Unde in Hebr. hi leones vocantur *Ariel,* id est *leones Dei,* id est magni, vasti et sævi; quæ enim Dei sunt, magna sunt. Nonnulli per *duos leones* accipiunt duos duces fortissimos, qui idcirco *leones Moab* vocentur, quod Moabitis opem tulerint, cum à Davide oppugnarentur, 2. Reg. 8. 2. Ita Hebræi apud S. Hieron. Joseph. Glossa, Lyran. Cajet.

Et percussit leonem in media cisterna in diebus nivis.] Rem gestam ita narrat Joseph. *Cum ningeret, leo in quemdam puteum illapsus est, cujus os quod angustum esset, videbat brevi fore, ut id nivibus oppleretur. Atque ideo deplorato exitu et salute, rugire cœpit. Banaias autem forte fortuna iter faciens accurrit ad rugitum bestiæ, et cum descendisset in puteum, repugnantem ictu baculi, quem gerebat, exanimavit.*

In diebus nivis.] Addit hoc ad commendandam Banaiæ fortitudinem, quod tempore nivis, quo maxime ob famem et prædæ defectum sævire etiam in homines solent leones, leonem occiderit. Leo enim cum sit calidissimus, et igneus tempore nivis et frigoris robustissimus est; homo vero frigori contrahitur et obtorpescit.

Porro Hebr. apud S. Hieron. et ex iis Rupert. lib. 2. cap. 37. per *leonem* intelligunt Joab, quem jussu Salomonis occidit Banaias, 3. Reg. 2. 29. idque, inquit, *in media cisterna, id est in domo Domini, ubi cornu altaris tenebat. Cisterna ideo dicitur, quia, sicut aqua cisternæ immunditiam aufert, ita etiam nihilominus hæc cisterna, id est, sanctuarium Domini peccata expiabat : in diebus nivis, quia per mortem peccatum expiavit.* Verum hoc symbolicum est.

23. Qui erant inter triginta (de quibus v. 24.) nobiliores,] q. d. Banaias *inter triginta* fortes erat *primus,* ut dicitur 1. Paral. 11. 24.

24. Asael frater Joab inter triginta.] Præter duos terniones fortium jam recensitos, hìc subjungit tertium, sed decuplo majorem, continentem scilicet cæteros triginta fortes, qui tamen cum sex jam dictis non erant coæquandi, quorum primus erat Asael. *Triginta* præcise sunt triginta duo, ut patet numeranti; sed Scriptura numeros integros assignat, quales sunt denarii vel simplices, vel duplicati, aut triplicati, uti sunt triginta.

Elehanan] hic videtur esse *Adeodatus* de quo cap. 21. 19. ille enim ibidem in Hebr. vocatur *Elehanan,* fuitque Bethlehemites.

Filius patrui ejus,] scilicet Asaelis, q. d. Asael et Elehanan erant filii duorum fratrum, ideoque consobrini. Hebr. est *Dodo,* quod ut nomen proprium retinent Sept. 1. Paral. 11.

Mystice Rupert. lib. 2. cap. 38. per primum ternionem fortium Davidis accipit Apostolos, qui fuerunt fortissimi; nam totum orbem subegerunt Christo : per secundum ternionem fortium accipit Martyres. Causam subdit : *Post Apostolos quippe, martyres incedunt pugnatores ejusdem Trinitatis : fortes quidem et ipsi, ut merito totum in illis glorietur regnum David, id est omnis Ecclesia Christi, veruntamen inferiores Apostolis. Post illos ordinantur et alii triginta fortes, omnes videlicet gloriosi ejusdem sanctæ et individuæ Trinitatis confessores, fideliter credendo, et præcepta Decalogi fortiter adimplendo, facti insignes, ac proinde nos infirmiores ac plebeios, magni David milites, meritis præcipuis protegere valentes.*

32. Filii Jassen, Jonathan.] *Filii,* id est ex filiis, ait Serarius; vel *filii,* id est *filius.* Est enallage numeri. Sic Genes. 46. 23. dicitur, *filii Dan Husim,* quia Dan unicum tantum habebat filium, scilicet *Chusim.* Ita Cajet. Verius Emmanuel, et ex eo Serarius, censent τὸ בני ישן *Bene Iassen,* id est *filii Iassen,* ut vertit Noster, esse nomen proprium hujus viri et herois, unde illud nomen proprium ei non datur, sed tantum à patria cognominatur *Gezonites,* 1. Paral. 11. 33. Nam *Jonathan* qui sequitur, diversus est *à Bene Iassen.* Ibidem enim mox vocatur Jonathan, filius Sage, *Ararites,* non *Gezonites.*

34. Eliam filius Achitophel.] Hic *Eliam* fuit pater Bethsabee uxoris Uriæ, et postea Davidis, uti tradunt Hebræi.

39. Urias Hethæus.] Audi Rupert. lib. 2. c. 39: *Triginta fortium ultimus positus erat Urias Ethæus, videlicet propter id quod sequitur : et addidit furor Domini irasci contra Israel. Jam enim ultio facta fuit in David, et in domo ejus : in populo vero, qui noluit resistere David in perimendo Uria Ethæo, necdum ultio divina facta fuerat.* Ex S. Hieron. hausit id Rupert. æque ac Angelomus, Hugo ac Abul. Verum aliam pestis causam afferam cap. sequenti.

Omnes triginta septem.] Sunt enim triginta duo fortes, deinde quinque (nam sextus non nominatur) fortissimi, in primis duobus ternionibus jam recensitis, quibus additis fiunt universim triginta septem. Josephus numerat 38. quia insuper addit Joab. Porro 1. Paral. 11. plures numerantur : nam post 37 hìc recensitos, et ultimum Uriam, alios sedecim adjungit, quia liber Paral. supplet ea quæ in libris Regum subticentur. Præcipui ergo fortes Davidis fuere 37 qui hìc recensentur; sed præter illos fuere alii fortitudine quoque præstantes, qui in Paral. adduntur. Hi enim socii fuere Davidis fidelissimi, ac venerunt ad eum à Saule profugum, eumque *adjuverunt,* ut fieret rex super totum Israel, ut ibi dicitur c. 11. v. 10. unde expleto horum 37 fortium numero dicitur ibidem, v. 42 : *Adina filius Siza Rubenites, princeps Rubenitarum, et cum eo triginta,* q. d. *Adina* princeps erat Rubenitarum, non omnium, sed illorum triginta quos secum ducebat, esto illi non essent è numero triginta fortium,

Allegor. Hi fortes Davidis repræsentant Heroes

Christi, qui non tantum pro se, sed et pro aliis tuendis, salvandisque fortiter decertant. Ita Eucher. *Domus fortium* ergo est Ecclesia Christi tum militans, tum triumphans, ut dixi v. 8. Hinc ejus caput est Roma, quæ Hebr. idem est quod *excelsa;* Græce vero idem quod ρώμη, id est *robur* et fortitudo (unde et Roma primitus vocabatur *Valentia*), quia Romana Ecclesia fortiter semper cum suo Pontifice contra errores et hæreses omnes decertavit, easque profligavit, juxta promissum Christi, Matth. 16 : *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam. Et tibi dabo claves regni cælorum, etc.* Via ergo ad cœlum et felicitatem æternam est fides, doctrina et virtus Ecclesiæ Romanæ; per hanc enim pergimus ad Jerusalem et Romam cœlestem. Unde in vita S. Dunstani Cantuar. Episcopi legimus, eum à Cherubinis et Seraphinis invitatum in cœlum ipso die Ascensionis Christi, cum ipsi dicerent : *Eia paratus esto, præsto sis hinc nobiscum Romam venire et coram summo Pontifice* (Christo) *sanctus, sanctus, sanctus, in æternum cantare.* Quare moriens sursum cum lecto è terra in altum elevatus est, ac ad circumstantes ait : *Vos videtis quo vocor, si vultis mecum ire, ite via qua incessi ;* via scilicet fortitudinis, generose certando contra cupiditates et tentationes universas.

Symbol. Ab hisce Davidis fortibus Gentiles mutuati sunt suos heroes, quibus Poeta : *Salvete* inquit, *Heroes Deum genus.* Qualis fuit Hercules, qui in Gadibus suis statuit columnas, cum hoc lemmate : *Nihil ultra.* De quo Propertius, lib. 4 :

> Auditisne aliquem, tergo qui sustulit orbem
> Ille ego sum, Alciden terra recepta vocat.

Hinc finxerunt Argonautas, et heroica eorum facinora : scilicet quod Jason cum 54 heroibus in navi dicta Argo navigarit Colchos ad auferendum vellus aureum; quorum præcipui fuere Castor, Pollux, Typhis, Hercules, etc., de quibus Virgilius, Ecloga 4 :

> Alter erit tum Typhis, et altera quæ vehat Argo
> Delectos Heroas.

Vide Diodor. lib. 4, et Hyginum Fabul. 14.

Porro tales futuros Christi discipulos prædixit Sibylla Cumana, cujus versus Virgil. loco citato ad Pollionem exercitus ducem adulando transtulit; sed revera illi non nisi Christo congruunt; sic enim de eo inter cætera canit;

> Te duce si qua manent sceleris vestigia nostri,
> Irrita perpetua solvent formidine terras.
> Ille Deum vitam accipiet, divisque videbit
> Permixtos heroas, et ipse videbitur illis.

Et inferius :

> Cara Deum soboles, magnum Jovis incrementum.

CAPUT VIGESIMUM QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Deus ob numeratum a Davide populum iratus, trium poenarum optionem Davidi offert, scilicet famis, belli et pestis. David pestem elegit; quare illa ingruens 70 millia occidit. Mox, v. 17. David orat ut a populo in se poena transferatur, ac in area Areuna sacrificat; itaque Deum sibi populoque reconciliat.

1. Et addidit furor Domini irasci contra Israel, commovitque David in eis
dicentem : Vade, numera Israel et Judam. 2. Dixitque rex ad Joab prin-
cipem exercitus sui : Perambula omnes tribus Israel à Dan usque Bersabee,
et numerate populum, ut sciam numerum ejus. 3. Dixitque Joab regi :
Adaugeat Dominus Deus tuus ad populum tuum, quantus nunc est, iterum-
que centuplicet in conspectu domini mei regis; sed quid sibi dominus meus
rex vult in re hujuscemodi ? 4. Obtinuit autem sermo regis verba Joab, et
principum exercitus; egressusque est Joab, et principes militum, à facie regis, ut numerarent
populum Israel. 5. Cumque pertransissent Jordanem, venerunt in Aroer ad dexteram urbis
quæ est in valle Gad; 6. et per Jaser transierunt in Galaad, et in terram inferiorem Hodsi,
et venerunt in Dan silvestria. Circumeuntesque juxta Sidonem, 7. transierunt prope mœnia
Tyri, et omnem terram Hevæi et Chananæi, veneruntque ad meridiem Juda in Bersabee;
8. et lustrata universa terra, affuerunt post novem menses et viginti dies in Jerusalem.
9. Dedit ergo Joab numerum descriptionis populi regi, et inventa sunt de Israel octingenta
millia virorum fortium qui educerent gladium, et de Juda quingenta millia pugnatorum.
10. Percussit autem cor David eum, postquam numeratus est populus, et dixit David ad
Dominum : Peccavi valde in hoc facto; sed precor, Domine, ut transferas iniquitatem servi

tui, quia stulte egi nimis. 11. Surrexit itaque David mane, et sermo Domini factus est ad Gad prophetam, et Videntem David, dicens: 12. Vade, et loquere ad David: Hæc dicit Dominus: Trium tibi datur optio, elige unum quod volueris ex his, ut faciam tibi. 13. Cumque venisset Gad ad David, nuntiavit ei, dicens: Aut septem annis veniet tibi fames in terra tua; aut tribus mensibus fugies adversarios tuos, et illi te persequentur; aut certe tribus diebus erit pestilentia in terra tua. Nunc ergo delibera, et vide quem respondeam ei qui me misit, sermonem. 14. Dixit autem David ad Gad: Coarctor nimis; sed melius est ut incidam in manus Domini (multæ enim misericordiæ ejus sunt) quam in manus hominum. 15. Immisitque Dominus pestilentiam in Israel, de mane usque ad tempus constitutum, et mortui sunt ex populo, à Dan usque ad Bersabee, septuaginta millia virorum. 16. Cumque extendisset manum suam Angelus Domini super Jerusalem ut disperderet eam, misertus est Dominus super afflictione, et ait Angelo percutienti populum: Sufficit; nunc contine manum tuam: erat autem Angelus Domini juxta aream Areuna Jebusæi. 17. Dixitque David ad Dominum, cum vidisset Angelum cædentem populum: Ego sum qui peccavi, ego inique egi; isti qui oves sunt, quid fecerunt? vertatur, obsecro, manus tua contra me et contra domum patris mei. 18. Venit autem Gad ad David in die illa, et dixit ei: Ascende, et constitue altare Domino in area Areuna Jebusæi. 19. Et ascendit David juxta sermonem Gad, quem præceperat ei Dominus. 20. Conspiciensque Areuna, animadvertit regem et servos ejus transire ad se; 21. et egressus adoravit regem prono vultu in terram, et ait: Quid causæ est ut veniat dominus meus rex ad servum suum? Cui David ait: Ut emam à te aream, et ædificem altare Domino et cesset interfectio quæ grassatur in populo. 22. Et ait Areuna ad David: Accipiat et offerat dominus meus rex, sicut placet ei; habes boves in holocaustum, et plaustrum, et juga boum in usum lignorum. 23. Omnia dedit Areuna rex regi, dixitque Areuna ad regem: Dominus Deus tuus suscipiat votum tuum. 24. Cui respondens rex, ait: Nequaquam ut vis, sed emam pretio à te, et non offeram Domino Deo meo holocausta gratuita. Emit ergo David aream et boves, argenti siclis quinquaginta; 25. et ædificavit ibi David altare Domino, et obtulit holocausta et pacifica; et propitiatus est Dominus terræ, et cohibita est plaga ab Israel.

1. Et addidit furor Domini irasci contra Israel.] Quæres cur, et ob quod peccatum Israelis? Resp. Theodor. eo quod Israel cum Absalomo contra Davidem regem suum rebellasset. Sed ob hoc peccatum cæsa sunt viginti millia et amplius, cap. 18. licet forte hæc pœna tantæ culpæ non suffecerit, nec satisfecerit. Secundo, Lyran. et Cajetan. respondent fuisse peccatum, quo Israel cum Seba conspiravit contra Davidem: in hac enim conspiratione solus Seba punitus est; populo ergo à Deo castigatio hæc fuit reservata. Tertio, Abul. censent insuper alia fuisse populi peccata, qualia sæpe grassari solent in Rep.

Commovitque David in eis dicentem (ut diceret et juberet Joabo): Vade, numera filios Israel et Juda.) *Commovit* Deus Davidem, non per se suggerendo ei, et dicendo: *Vade et numera populum* (sic enim incitasset eum ad peccatum, quod facere nequit), sed permittendo diabolo ad id parato, et anhelanti, ut Davidem ad superbam hanc populi numerationem incitaret. Deus ergo indirecte, diabolus vero directe excitavit Davidem ad hanc numerationem, uti expresse dicitur 1. Paral. 21. 1. *Consurrexit*, inquit, *Satan contra Israel, et concitavit David, ut numeraret Israel.* Tribuitur tamen hìc idipsum Deo, ut ostendatur justo Dei judicio contigisse, ut permitteretur peccare David in numerando populum, hoc fine ut puniretur populus. Deus enim ita manu sua continet diabolos et malos homines, ut, licet ardeant ad malefaciendum, tamen nusquam erumpere possint, nisi quo ipsos, ut eant, miserit, vel positive ipse permiserit ad peccatorum castigationem. Atque hæc positiva Dei permissio vocatur actio et commotio, ut dixi cap. 16. 10, ubi dicitur *Deus præcepisse Semei, ut malediceret Davidi.*

Hinc sapienter advertit S. Gregorius, lib. 29. Moral. cap. 14. subditos non debere irasci principibus, cum in aliquem errorem vel vitium labuntur, sed lapsus causam sibi suisque peccatis ascribere. *Ille*, inquit, *Deo attestante laudatus, ille supernorum mysteriorum conscius, David Propheta, tumore repentinæ elationis inflatus, populum numerando peccavit; et tamen vindictam populus, David peccante, suscepit. Cur hoc? quia videlicet secundùm meritum plebium disponuntur corda rectorum. Justus vero judex peccantis vitium ex ipsorum animadversione corripuit, ex quorum causa peccavit. Sed quia ipse scilicet sua voluntate superbiens, à culpa alienus non fuit, vindictam culpæ etiam ipse suscepit. Nam ira sæviens, quæ corporaliter populum perculit, rectorem quoque populi intimo cordis dolore prostravit.* Unde concludit subjiciens: *Certum vero est quod ita sibi invicem et rectorum merita connectantur et plebium, ut sæpe ex culpa pastorum deterior fiat vita plebium, et sæpe ex plebium merito mutetur vita pastorum. Sed quia rectores habent judicem suum, magna cautela subditorum est; non temere vitam judicare regentium.* Eadem ad verbum ex S. Gregor. transcripsit Angelomus et Eucherius, vel potius Beda. Nam S. Eucherius ætate antecessit S. Gregorium, Beda vero secutus est.

NUMERATE POPULUM, UT SCIAM NUMERUM EJUS.] Scriptura, præcedenti cap. 23, recensuerat fortes et heroes Davidis; nunc ipse David cæterum populum sibi subditum numerari jubet, ut sciat quot et quantos ipse habeat subditos, quotque ex iis apti sint ut in milites conscribantur, indeque sciat suum robur, quot scilicet milites in aciem educere possit. Peccavit tamen, quia id fecit ex vanitate et superbia. Audi S. August., lib. 22 contra Faust., cap. 66: *Ibi in gregem sibi commissum tanta dilectio pastoralis, ut pro eis ipse vellet mori, quando populo numerato, peccatum elationis ejus, sic punire placuit Deo, ut eumdem numerum minueret morte multorum, cujus multitudine cor regis fuerat superbia pertentatum. In quo occulto judicio Deus, apud quem non est iniquitas, et quos noverat indignos hac vita, subtraxit huic vitæ; et in illo qui de hominum copia se extulerat, tumorem animi humani, ejusdem copiæ diminutione sanavit.* Peccatum ergo Davidis fuit superbia. Aliud peccatum assignant Joseph. Cajet. et Abul. scilicet quod in hac numeratione et censu neglecta fuit lex Exod. 30. v. 13. quæ jubet ut in censu quisque solvat dimidium siclum. Verum nulla hujus neglectus fit hîc mentio. Adde, licet David solvi jussisset dimidium siclum lege præscriptum, populusque eum solvisset, peccasset tamen David, cogens sua numeratione populum ad solvendum dimidium siclum hunc sine causa; secus fuisset si David justam habuisset populi numerandi causam: v. g. si volens proficisci ad bellum, et scire numerum eorum qui militare vel arma ferre possent, censuisset populum: vel si tributum fuisset toti populo imponendum ob causam publicam, tunc enim non peccasset.

Simili modo Romani faciebant lustrum, et censum omnium provinciarum, singulaque hominum capita numerabant et describebant: tum ut scirent quàm numerosæ essent provinciæ, quotque milites dare possent; tum ut censum ab eis exigerent, uti fecit Augustus, in plena orbis pace jubens describi totum orbem sibi subditum, eique censum indicens, in qua descriptione et censu natus est Christus, qui, ut ait S. Gregor., suos fideles numerat et describit in beata æternitate, Lucæ 2. 1.

3. ET INVENTA SUNT DE ISRAEL OCTINGENTA (perperam Josephus habet *nongenta*) MILLIA VIRORUM FORTIUM.] Igitur pueri et feminæ non fuerunt numerati. Dices 1. Paralip. 21. vers. 5. dicitur: *Omnis numerus Israel mille millia et centum millia virorum.* Ergo fuere trecenta millia amplius. Resp. Hebræi apud S. Hieron. hîc tantum recenseri vivos: in Paralip. vero tam vivos quàm mortuos, nimirum qui peste à Deo percussi mortui sunt, unde colligunt ipsi peste mortuorum numerum fuisse trecenta millia; sed repugnat Script. quæ hîc v. 15. numerat duntaxat 70 millia.

Secundo, alii respondent hîc non numerari tribum Benjamin et Levi; in Paral. vero numerari, ideoque trecenta millia amplius recenseri, Verum in lib. Paralip. post numerum undecim centenorum millium, illico subditur Levitas et Benjaminitas non fuisse numeratos. Ergo illi nec hîc, nec in Paral. numerantur.

Dico igitur duplicem hîc fuisse descriptionem, sive censum Israelis: prior fuit, qua principes exercitus per singula oppida et vicos in privatis libris singulorum nomina describebant; et juxta hanc descriptionem fuere undecim centena millia populi numerata, ut habet liber Paralip. posterior fuit qua ex privatis hisce catalogis sive libris singulorum nomina transcribebantur in librum majorem, quem habebat Joab, ut eum traderet regi, itaque in fastos et Annales publicos referrentur, et horum numerus fuit tantum octingentorum millium, ut hîc dicitur. Causa fuit, partim quod Joab invitus hanc descriptionem perageret, ideoque in ea regi transcribenda moras necteret, ut sedaret fastum regis: partim, quod sæviente peste à Deo immissa inhibita et incisa fuerit hæc transcriptio, quare omittuntur in ea trecenta millia jam dicta. Id liquet ex 1. Paral. 27. 24. *Joab,* inquit, *cœperat numerare, nec complevit* (unde nec Benjamin nec Levi numeravit) *quia super hoc ira* (pestis) *irruerat in Israel, et idcirco numerus eorum, qui fuerant recensiti, non est relatus in fastos regis David.* Scriptor vero Paral. ex privatis catalogis illa trecenta millia addidit et supplevit.

ET DE JUDA QUINGENTA MILLIA PUGNATORUM,] qui scilicet apti erant ad ferenda arma et pugnandum, ut præcessit, esto actu non essent milites et pugnatores. Dices 1. Paralip. 21. 5. numerantur duntaxat 470 millia ex Juda. Resp. Abulens. ibi non numerari eos qui ex Juda familiæ et militiæ Davidis erant ascripti, eo quod illos David apud se jam haberet in numerato: hos autem fuisse triginta millia, quæ juncta cum 470 millibus faciunt quingenta millia. Ita Abulens. et Lyran. Aliter alii respondent, nimirum, primo Hebræi apud S. Hieron. et ex eis Angelomus, aiunt noluisse Joab summam integram, quæ erat 500 millium, tradere Davidi, ne ipse ex sua tribu Juda tam numerosa superbiret; unde decerpsisse ex eis triginta millia.

Secundo, alii asserunt triginta hæc millia fuisse proselytorum, id est Gentilium ad Judaismum conversorum, qui se tribui Judæ aggregarunt, ideoque illa hîc non numerari.

Tertio, Serarius respondet hic selectiores tantum numerari eosque fuisse 470 millia: In Paralip. vero omnes omnino, et eos fuisse 500 millia.

Quarto, Salianus: tribus Juda, inquit, secundum antiquos suos terminos hîc æstimatur; intra quos tribus Dan et Simeon, quasi in sinum Judæ receptæ sunt; idque confirmatur ex eo quod Joab cum suis dicitur venisse ad meridiem Juda, in Bersabee, cum tamen constet id oppidum fuisse in tribu Simeonis, non Judæ.

10. PERCUSSIT AUTEM COR DAVID EUM,] q. d. Conscientia Davidis momordit, dictavitque ei quod male egisset numerando populum ex superbia et præsumptione. Josephus addit *Gad* prophetam aliosque Davidi ostendisse quod in hac numeratione peccasset, ac hunc conscientiæ scrupulum ei movisse.

UT TRANSFERAS INIQUITATEM,] ut scilicet eam auferas, remittas et condones.

12. TRIUM TIBI DATUR OPTIO.] *Trium,* scilicet cladium et calamitatum, nimirum pestis, famis et belli; quodcumque enim ex his tribus elegeris, demet et demetet numerum hunc ingentem Israelis, in quo tu quasi rex superbis et gloriaris, itaque sternet tuam superbiam. Ita S. August., lib. 22. contra Faustum, cap. 66.

13. Aut septem annis veniet tibi fames.] Pro *septem* 1. Paralip. 21. 12. dicitur *tribus*, quia prior propositio Dei et Gad prophetæ continebat *septem :* sed hanc deinde Deus petente Gad aut Davide mitigavit et redegit ad tres annos, sicut numerum 50 justorum in Sodoma ob preces Abrahæ diminuit et redegit ad decem, Gen. 18. Unde Joseph. Origen. Ambros. Theodor. et alii tres tantum annos famis Davidi propositos asserunt.

14. Melius est ut incidam in manus Domini (multæ enim misericordiæ ejus sunt) quam in manus hominum.] Bellum ergo hominum, puta Philisthinorum, Syrorum et Ammonitarum deprecatur; de cætero David resignat se Deo, ut vel famem, vel pestem infligat. Sed urgente Gad propheta, ut alterum horum definite eligeret, elegit pestem, nam Septuag. addunt : *Et elegit sibi David mortem*, id est pestem quam vulgo *mortem*, sive mortalitatem, appellamus. Idem tradit Josephus, qui et aliam causam hujus electionis Davidis assignat, quem audi : *Rex cogitans quod si famem peteret, sui magis quàm aliorum rationem habuisse videri posset, quandoquidem ipsi nihil periculi esset; multum frumenti in horreis habenti, illis non item. Quòd si per tres menses ab hoste vinci elegisset, sic quoque sibi consuluisse, qui arces et fortissimam circa se cohortem haberet : optavit malum regnantibus æque ac regnatis commune, in quo omnibus par metus immineret, præfatus, melius esse incidere in manus Dei, quàm in manus hominum.* Sic et Theod. Abulens. et Cajet. David ergo eligens *incidere in manus Dei*, videtur elegisse pestem : hæc enim est plaga, qua homines percutit manus Dei, ait Lyran. et Vatabl.; nam fames sæpe non proxime à Deo, sed ab hostium deprædatione, vel terræ siccitate, vel aeris intemperie oritur.

Dices, Daniel. 13. 23. contrarium David elegit Susanna dicens : *Melius est mihi absque opere incidere in manus vestras, quàm peccare in conspectu Domini.* Responsio est facilis : Susanna enim loquitur de eo qui incidit in manus hominum per pœnam, ut ab eis occidatur; hoc enim satius est quàm incidere in manus Dei per culpam, puta per fornicationem, ad quam ipsa à senibus urgebatur, q. d. Satius est occidi ab hominibus, quàm peccare in Deum : cædes enim hominum temporalis est; offensa vero et vindicta Dei est æterna : quare præstat offendere homines, quàm Deum. At vero David loquitur de pœna, non de culpa, q. d. Satius est puniri à Deo, quàm ab homine, puta ab hoste : hic enim sæpe sævus est et implacabilis; Deus autem misericors, et pœnitentia placatur. Hinc S. Chrysost. hom. 29. in Ep. ad Rom. ostendit Davidem fuisse bonum pastorem, quia juxta Christi Domini sententiam, Joan. 10, v. 11, animam suam dabat pro ovibus suis : *Propterea,* inquit, *in optione suppliciorum illorum non famem elegit, non hostilem persecutionem; sed immissam à Domino mortem, per quam sperabat alios quidem fore securos; sed vero ante reliquos omnes è medio tollendum.* Unde ait : *Ego sum qui peccavi : ego inique egi : isti qui oves sunt, quid fecerunt? Vertatur, obsecro, manus tua contra me.* Nam, ut bene D. Chrysost. addit, *vellicabantur viscera ipsius cadentibus illis, tanquam si genuini necarentur filii.* Unde S. Ambr. Apolog. 1, David cap. 7 : *Quo facto,* inquit (id est, oratione pro subditis), *statim dignus sacrificio judicatus est, qui absolutione æstimabatur indignus.* Et inferius : *Nec mirum*, inquit, *si tali oblatione pro populo, peccati sui adeptus est veniam; cum Moyses offerendo se Domino pro plebis errore, etiam plebis peccata deleverit.*

15. Immisitque Dominus pestilentiam in Israel, de mane usque ad tempus constitutum.] Septuag. *à mane usque in horam prandii.* Chald. *à tempore quo mactatur juge* (sacrificium) *usquequo adoleatur*, id est usquequo adolendo plene comburatur, quod erat sub tempus prandii. Sic et Josephus. Hinc multi putant pestem hanc durasse tantum per sex horas : tot enim sunt à mane ad prandium. Ita Theodoretus : *Trium dierum*, inquit, *mortem Deus minabatur, sex autem horis solam mortem intulit. Si dies numerentur cum noctibus, invenitur pars solum duodecima minarum illata esse populo. Ita Deus benignus et clemens majoribus quidem usus est minis peccatores terrens, minis autem longe minora infert supplicia.* Idem Ambros. in Psal. 37. *Qui proposuerat*, inquit, *mortem triduo exercere in terra : ne unum quidem diem passus est prætertre, sed ad horam prandii libenter indulsit, et, ut verbo Scripturæ utar, habuit pœnitentiam super malitiam.* Et aliquanto post : *Vide*, inquit, *Domini gratiam, quod et ipse à proposita conditione deflexit. Numquid aliquod miserationis est crimen, quia plus minatur, et minus exigit, qui in remuneratione præmiorum sua promissa custodit, in exactione pœnarum præscriptum remordet?* Alii, ut Lyranus, Rupertus, Vatablus, Sanchez per *tempus constitutum* accipiunt tempus statum sacrificii vespertini, quo scilicet vespere alter agnus Deo offerebatur in juge sacrificium, quasi vi istius sacrificii cessarit pestis : Hebr. enim מועד *moed*, significat *tempus statum*, quale est festorum et sacrificiorum. Verum simplicius et aptius, per *tempus constitutum* accipias triduum à Deo constitutum plagæ pestis v. 13. Ita Abulensis qui in idipsum ratione confirmat : Quia, inquit, si nulla prius facta fuisset mentio temporis quo durare deberet pestilentia, esset divinationi locus, et nominato mane quo cœpit pestis, posset intelligi durasse ad tempus vespertini sacrificii à lege definiti; præsertim cum eo tempore David sacrificasse videatur. At cum paulo ante dictum fuerit, triduo duraturam, moxque dicatur durasse ad tempus constitutum, vis utique affertur Scripturæ, si tempus constitutum, alio quam ad prædictum triduum referatur, ita quoque Cajetanus, Dionysius, Salianus et alii, qui censent pestem hanc durasse per duos integros dies, et per partem diei tertiæ, donec Deus dixit Angelo percutienti : *Sufficit*, versu 16.

Et mortui sunt ex populo, etc., septuaginta millia virorum.] Perperam ergo Rabbini numerant trecenta millia, ut dixi versu 9.

16. Cumque extendisset manum suam Angelus Domini (hinc patet Angelum hunc infligentem pestem fuisse bonum, non malum. Sic bonus Angelus cremavit Sodomam Genesis 19; idem magis patet versu 17, ubi David ab Angelo veniam precatur) super Jerusalem ut disperderet eam, misertus est Dominus.] Hinc patet Angelum prius peste percussisse cæteras tribus, ex eisque occidisse 70 millia, ac tandem tertio die percussisse quoque Hierosolymam multosque in ea necasse : nam et Hierosolymitæ peccarant in Deum, conspirando cum Absolomo contra

Davidem suum regem, aliisque pluribus peccatis.

Et ait Angelo percutienti populum : Sufficit.] Hinc colligitur Deum, antequam oraret David, ex spontanea misericordia jussisse Angelo, ut plagam pestemque sisteret. Porro Angelus hîc infligebat Israelitis pestem, *applicando eorum corpori et cordi aliquid valde pestiferum*, ait Abulensis, *quod subito corrumperet viscerà, idque sine sensu, sicut non sentitur aer infectus cum attrahitur; et quia illud quod applicabat Angelus, erat magis corruptum quam aer qui in tempore pestilentiæ attrahitur, velocius et insensibilius homines cadebant, tanquam nullum habuissent languorem.* Hinc vocatur pestis hæc *gladius*; tum quia qui percutiebantur peste ab Angelo, sentiebant quasi ictum gladii; tum quia in Scriptura omne quod pungit, cruciat, affligit, per catachresin vocatur gladius. Simile contigit in peste Romana, quæ Pelagium Pontif. sustulit, ad quam sedandam S. Gregorius publicas Litanias ad Basilicam S. Petri instituit, ipseque gestabat imaginem B. Mariæ à S. Luca depictam, de qua audi Baronium anno Christi 590 : *Tunc vero et mirandum istud accidisse tradunt, ut cum pervenisset procedendo Gregorius ad molem Hadriani Tiberi adjacentem, in signum reconciliati numinis, visus fuit Angelus nudatum gladium in vaginam reponere, eoque symbolo morbum cessasse, significare voluisse*, quemadmodum (ut superius ex eodem Gregorio, Dialog. lib. 4. cap. 36 dictum est) per sagittas visas cœlitus lapsas idem fuerat divinitus præmonstratus.

Simile factum in peste illa universali per Orientem, imo per totum orbem, quæ contigit anno Christi 594 qui fuit 18 Justiniani Imperat. de qua ita scribit Procop. lib. 2. de Bello Persico, et ex eo Baronius: *Phantasmata dæmonum multis humana specie visa sunt : quot enim in ipsa inciderent, percuti se ab aliquo viro putabant, morbusque subito irruebat. Nonnulli ab initio verbis sanctis ac aliis (ut poterant) supplicationibus eum avertere frustra quærebant : ac tanquam lymphati seu spiritu maligno agitati, amicos vocantes minime audiebant : in locis quoque angustis coercebantur. Nonnullis vero in somnis hæc eadem accidebant.* Et inferius : *Tribus igitur mensibus hujuscemodi lues Constantinopoli prævaluit, et ab initio quidem pauci, deinde in singulos dies quinque sæpius etiam decem millia efferebantur : adeo ut plures etiam divites, ministris jam omnibus exstinctis curatorum penuria magis, quam morbo perirent, et insepulti manerent.* Remedium fuit imploratum B. Virginis auxilium, quo lues exstincta est, unde in memoriam tanti beneficii Græci instituerunt Festum υπαπαντης, id est occursus Domini, quod nos festum Purificationis B. Virginis nuncupamus, die 2 Februarii. Vide Baron. in Mart. et in Annalibus anno Christi 544 in fine. Similis pestis contigit anno Domini 605, de qua ita Regino in Chronico : *Tunc*, ait, *visibiliter multis apparuit quod bonus et malus Angelus noctu per civitatem pergerent, et ex jussu boni Angeli malus Angelus, qui videbatur venabulum manu ferre, quoties de venabulo ostium domus cujuscumque percussisset, tot de eadem domo sequenti die homines interirent.* Idem prorsus Romæ contigisse sub Agathone Pontif. anno Domini 689, iisdem verbis, quibus utitur Regino (unde suspicio est unum idemque ab utroque narrari, sed alio anno consignari), scribit Paulus Diaconus, l. 6. c. 5., et Anastasius Bibliothec. in Agathone, atque ex iis Baron. anno Christi jam dicto, qui et addunt : *Tunc per revelationem cuidam dictum est, quod pestis ipsa prius non quiesceret, quam in basilica quæ B. Petri ad vincula dicitur, S. Sebastiani martyris altarium poneretur. Factumque est, et delatis ad urbem Romam beati Sebastiani martyris reliquiis, mox ut in jam dicta basilica altarium constitutum est, pestis ipsa quievit.* Hucusque Paulus : *Exstat adhuc integrum ipsum altare, nec non ejusdem sancti martyris imago inciso opere expressa. Sed ex hoc propagata ad posteros religio est, ut pestis tempore voti causa imago ejusdem sancti Sebastiani diversis in locis pingi soleret, sed et in ejus memoriam altaria erigi, imo etiam et Ecclesias fabricari. Eadem de tempore et peste habet Anastasius in Agathone Pontif.* Hæc Baronius.

17. Dixitque David ad Dominum, cum vidisset Angelum cædentem populum : Ego sum qui peccavi.] Angelus jam jussu Dei stiterat plagam; quo facto, ostendit tamen se Davidi vultu truci et igneo, cum stricto gladio, quasi minans adhuc populum ferire : quare territus David cum suis supplex in terram procidit, petiitque populo veniam et impetravit. Ita Abulensis, Salianus et alii. Hebræi tradunt Davidem ex hac visione et dolore populi percussi perculsum incurrisse morbum incurabilem. Quare ipsum ad Deum ingemuisse : *Miserere meî, quoniam infirmus sum*, Psalm. 6. 3. *Infirmum se appellat*, inquit Lyranus *juxta sententiam veterum Rabbinorum, qui ex visione Angeli percutientis populum pro numeratione prædicta fuit ita perterritus, ut de cætero languidus remaneret : adeo ut nullis vestibus calefieret, ut 3. Reg. 1. v. 1. dicitur. Aiunt Hebræi*, inquit Hieronymus, *Sadoc sacerdotem infulatum Dominum deprecatum fuisse et imitatum fuisse patrem suum Aaron, et illius preces et devotionem Dominum vidisse et misertum fuisse.*

Ego sum qui peccavi,] scilicet numerando populum, à quo peccato immunis erat populus, qui tamen reus ob alia scelera ab eo commissa, quæ hîc castigare volebat Deus. Considerent hîc, admirentur et imitentur Principes et Prælati profundam humilitatem, pœnitentiam et charitatem Davidis pro populo supplicantis, et pœnam ab eo in se transferri postulantis. Audiant S. Ambrosius in Apol. Davidis, cap. 7: *Quam illud admirabile quod Angelo ferienti plebem se obtulit. Hoc facto statim dignus sacrificio judicatus est, qui absolutione æstimabatur indignus. Nec mirum, cum et Moyses offerendo se Domino pro plebis errore, etiam plebis errata deleverit.* Eadem pene Theod. q. 37. *Digna*, ait, *sunt admiratione ipsa verba regis, ignorans causam, suum peccatum vocavit, quod fuerat factum; et ut in suum genus justa ferretur sententia*, *supplicavit, utens verbis boni pastoris, imitans Filium suum et Dominum, qui animam suam posuit pro ovibus.* Additur 1. Paralip. 21. 16: *Et ceciderunt tam ipse* (David) *quam majores natu vestiti ciliciis, proni in terram.* Sic S. Carolus Borromæus ad avertendam pestem, aliasque clades in publica supplicatione nudis pedibus, fune in collum injecto, bajulans crucem processit.

18. Ascende (in montem Moria, qui est pars montis Sion) et constitue altare Domino in area Areuna Jebusæi,] quia ob Angelum gladio minantem adhuc erat pestis metus, imo reli-

quiæ. Licet enim Deus dixisset Angelo : *Sufficit*, ut neminem ulterius peste inficeret; tamen qui jam ab eo peste infecti fuerant, non erant sanati. Jubet ergo Gad propheta Davidi Dei instinctu, ut altare erigat, ut libertatem à se concessam confirmet. Alii tamen ex hoc loco censent necdum cessasse Angelum à percussione et inflictione pestis, ideoque pestem necdum cessasse, nec Deum adhuc dixisse Angelo : *Sufficit*, sed id dixisse post preces et sacrificium Davidis. Quamvis enim jam ante id narrarit Scriptura, versu 16, tamen id fecisse videtur per anticipationem, qua voluit prius complere narrationem gestorum et dictorum inter Deum et Angelum; deinde subdere media prævía ad id à Deo ordinata, scilicet supplicationem et victimam Davidis, quibus placatus Deus dixit Angelo : *Sufficit*, stititque pestem. Hæc expositio est probabilis, eique favet quod ait David versu 21 : *Et cesset interfectio quæ grassatur in populo;* et versu 25 : *Et propitiatus est Dominus terræ, et cohibita est plaga ab Israel.* Ita Cajetanus.

In area Areuna Jebusæi.] Fuit *Areuna* princeps Jebusæorum, unde versu 23. in Hebræo vocatur *rex*, fuitque amicus et familiaris Davidis, quare videtur factus proselytus, et ad Judaismum Deumque verum conversus. Ita Abulensis, Dionysius, Salianus. Porro, qui ab Hebræis vocabatur *Areuna*, id est *collectio*, vel *arca*, à Jebusæis paululum inflexo nomine dictus est *Ornan*, ut patet 1. Paral. 21. 18. Hinc Vatablus putat eum fuisse regem Jebusæorum, antequam Jerusalem à Davide caperetur, qua capta factum Davidi tributarium. Idem docet S. August. serm. 198. de Tempore, Serarius et alii.

Quæres cur aream hanc Areunæ præ aliis elegit Deus ad sacrificium? Respond. primo, quia hæc area erat in monte Moria, ubi olim ante 850 annos Abraham jussus fuit à Deo immolare filium suum, Genes. 22. Secundo, quia in eodem loco decreverat Deus à Salomone ædificari templum, cujus hîc quasi specimen et præludium à Davide jaci darique voluit. Id patet 2. Paral. 3. 1. ubi dicitur: *Et cœpit Salomon ædificare domum Domini in Jerusalem, in monte Moria, qui demonstratus fuerat Davidi patri ejus, in loco quem paraverat David in area Ornan Jebusæi.* Symbolice, significare voluit Deus in *area Jebusæi*, id est, in regione Gentilium à vero Davide et Salomone, id est Christo, templum, id est, Ecclesiam Catholicam verorum Israelitarum et Abrahæ filiorum per fidem, ex vivis fidelium lapidibus ædificandam fore. Ita Angelomus, et S. August. serm. 198. de Temp.

Tropologice, idem Angelomus : *Areuna*, inquit, *interpretatur arca, et Ornan Latine resonat lumen nobis. Bene ergo cum Deum pro offenso, quo peccavit, placare vellet, altare jubetur in area Areuna vel Ornan construere, ut inde unusquisque conjiciat, quia aliter divinitas ab homine placari non potest, nisi in arca cordis, per lumen rectæ fidei et veræ dilectionis, altare illi devotæ humilitatis constituat, in quo sacrificium piæ confessionis ac laudis Deo acceptabile offerat. Quod recte per eumdem Prophetam in Psalmis manifestatur, ubi dicitur ex persona Domini : Sacrificium laudis honorificabit me. Et iterum : Sacrificium, inquit, Deo spiritus contribulatus, cor contritum et humiliatum Deus non spernit.*

Allegorice, David hîc sacrificans in area Areunæ iramque Dei placans, et pestem sedans, typus erat Christi, qui eodem in loco (Calvariæ enim mons vicinus est monti Moriæ ejusque quasi pars et jugum) seipsum in hostiam pro peccato Patri immolaturus, iram ejus erat placaturus, mortemque præsentem et æternam à nobis ablaturus.

21. Et cessit interfectio.] Nesciebat David Deum dixisse Angelo percutienti : *Sufficit :* imo post hoc dictum Angelus apparuit Davidi stricto gladio quasi minans percutere, unde David putabat eum revera adhuc percutere; imo nonnulli putant eum revera adhuc percussisse, uti dixi versu 18; idque satis innuit Scriptura dicens ad preces et sacrificium Davidis Deum placatum sustulisse pestem hîc v. ult. et 1. Paral. 21. ubi post sacrificium Davidis subditur versu 27: *Præcepitque Dominus Angelo, et convertit gladium in vaginam.* Ut ut est, certum est ante preces et sacrificium Davidis, necdum Deum fuisse reconciliatum, sed per Angelum stricto gladio adhuc minitatum populo; verum per preces et hostias Davidis plene fuisse placatum, ac jussisse Angelo ut gladium fulminantem in vaginam reconderet.

24. Emit ergo David aream et boves argenti siclis quinquaginta.] Dices : 1. Paral. 21. 25. dicitur : *Dedit ergo David Ornan pro loco siclos auri justissimi ponderis sexcentos.* Facilis et plana est communis responsio, Davidem pro area altaris et bobus dedisse siclos argenteos 50, ut hîc dicitur : at vero postea pro tota area Areunæ ut in ea à Salomone fabricaretur templum illud orbis miraculum, dedisse siclos aureos sexcentos. Ita S. Hieronymus, Glossa, Lyranus, Hugo, Dionysius, Cajetanus, Salianus, Serarius et alii.

Aliter respondent Andr. Masius in Josue, c. 7. versu 24. Alcazar. de ponderibus et mensuris propos. 22. p. 60. Vilalpando tom. 3. pag. 414. scilicet hos 50 siclos vocari *argenti*, id est pecuniæ (Hebræi enim æque ac Franci pecuniam vocant *argentum*), revera tamen fuisse aureos. Jam 50 sicli aurei valent 600 siclos argenti; una enim libra, drachma vel uncia auri valet duodecim argenteos, teste Platone in Hipparcho. Quare siclos sexcentos, quorum sit mentio in Paralip. fuisse argenteos, eos tamen vocari auri, quia in auro persoluti sunt, nam ut dixi 50 sicli aurei dati à Davide valent sexcentos siclos argenteos. Hic sensus subtilis est et profundus, eique favent Hebræi, Septuag. et Chald. quæ hoc loco habent : *Emit boves, etc., in argento* (id est pecunia) *siclis quinquaginta*, scilicet aureis, qui valent 600 argenteos, uti fusius in fine Pentateuchi dixi tr. de Ponderibus. Verum hic sensus dure et difficulter applicatur versioni Vulgatæ, quæ habet hoc loco : *Emit*, etc., *argenti siclis quinquaginta.* Quare prior sensus uti communior, ita simplicior et clarior est.

25. Et propitiatus est Dominus terræ.] Signum hujus propitiationis fuit ignis à Deo è cœlo missus, qui hostias Davidis consumpsit et quasi ad Deum, cui offerebantur, assumpsit. Id patet ex 1. Paral. 21. 26. ubi dicitur : *Et exaudivit eum in igne de cœlo super altare holocausti.* Sic Deus ostendit sibi placere sacrificia Abelis, non Caini, Aaronis, non Nadab, Eliæ, non sacerdotum Baal, per ignem è cœlo in eorum victimas missum, Gen. 4. 4. Levit. 9. 24. 3. Reg. 18. 29.

Simul hoc ignis signo ostendit Deus velle se eodem loco erigi à Salomone templum, in quo hostiæ sibi offerrentur, et igne cœlesti cremarentur, idque David populo nuntiavit, cum, ut dicitur 1. Paralip. 22. 1, ait: *Hæc est domus Dei, et hoc est altare in holocaustum Israel.* Unde mox latomos, ferrum, ligna, cæteramque materiam ad fabricam templi necessariam comparavit, ut ibidem subditur. Audi Josephum lib. 7. cap. 20: *David autem cum animadvertisset se exauditum, et gratum fuisse sacrificium, decrevit totum illum locum, altare universi populi appellare, et Deo templum ibi exædificari. Quam ejus vocem Deus in futurum ratam esse voluit. Mox enim Propheta ad eum misso, illic templum exstruendum prædixit à filio, quem regni successorem esset relicturus.* Jam autem idipsum Deus revelaverat Davidi volenti ædificare templum, ut dictum est cap. 7. scilicet se velle in monte Moria et Sion ædificari templum, sed hoc ipsum David hîc populo annuntiavit, et locum ab Areuna emit 600 siclis, ut patet ex loco Paralip. jam citato. Ita Pineda lib. de Salomone cap. 5. num. 31. et ex eo Salianus.

Hic terminantur acta politica Davidis, quæ scilicet spectant bella et regimen populi. Acta enim Ecclesiastica, et spiritualia hîc omittuntur, uti sunt compositio Psalmorum; distributio Levitarum et sacerdotum, ad sacrificandum et psallendum, præparatio auri, argenti, æris, ferri, operarum ad fabricam templi, quæ proinde supplentur et fuse enarrantur 1. Paralip. cap. 23. usque ad finem libri. Insuper in eodem libro, cap. 27. recensentur nomina præfectorum tum exercitus, tum tribuum, ac cæterorum officialium Davidis.

Hîc ergo finitur liber secundus Regum, qui totus continet Acta et gesta politica Davidis, ab inito regno usque ad finem vitæ. Ea per singulos ipsius annos apposite et probabiliter (nil enim certi hîc definiri potest) distribuunt noster Salianus, Torniellus, Gordonus cæterique Chronologi, ex quibus hæc pauca sed præcipua accipe.

Anni Davidis.	*Anni Samuelis.*	*Anni Saulis.*
Primus: nascitur David	undecimo anno Samuelis Judicis	Saul agros colit et pascit asinos.
Anno ætatis 13, David pascit oves,	qui fuit 23 annus Samuelis Judicis,	quo Hebræi petunt regem. Saul creatur rex, et varia bella feliciter conficit.
Anno 20, à Samuele in regem privatim ungitur.	Samuel Saulem regno privat.	Saul à dæmone vexatur.
Anno 22, duellat cum Goliat eique caput amputat.	Samuel pergit judicare.	Saul Davidi invidet.
Anno 23, fit tribunus et gener Saulis.		
Anno 24, fugit ad Samuelem in Naioth	Samuel prophetat.	Saul prophetat.
Anno 25, fugit in Ceilam: latet in deserto Engaddi.	Samuel luget lapsum Saulis.	Saul occidit sacerdotes in Nobe.
Anno 28, parcit Nabalo, et ducit Abigail.	Samuel moritur.	Saul persequitur Davidem.
Anno 30, vindicat cladem Siceleg: audit mortem Saulis.		Saul se occidit in Gelboe.
Anno 31, David creatur ungiturque rex Juda in Hebron.		Decem tribuum regem Abner constituit Isboseth Saulis filium.
Anno 38, ab omnibus tribubus rex creatur.		Isboseth dolose occiditur.
Anno 39, arcem Sionis expugnat, in eaque regni sedem locat.		
Anno 42, transfert Arcam in Sion, ante eam saltat, accipit oraculum de nascituro Salomone.		

Anno 43 et seq. bello superat Philisthæos, Ammonitas, Syros, Idumæos.

Anno 48, Hanon regem Ammon ob violatos legatos castigat et subjugat.

Anno 50, Bethsabee violat, et Uriam occidit.

Anno 51, à Nathan correptus pœnitet.

Anno 52, nascitur Salomon. Amnon violat sororem suam Thamar.

Anno 54, Absalom occidit Amnon, fugitque in Gessur.

Anno 59, Absalom post quatuor annos exsilii à regno, et duos ab aula patris, plane pleneque reconciliatur Davidi.

Anno 61 ætatis, qui fuit regni 31, Absalom regnum invadit, fugit David, prælium parat, cum Absalomo confligit et vincit; Absalom fugiens, capillis arbori implectitur, et tribus lanceis à Joab configitur.

Anno 63 ætatis, qui fuit regni 33, ob famem à Deo immissam David Gabaonitis tradit septem Saulis filios crucifigendos.

Anno 64 ætatis, qui fuit regni 34, quatuor bella cum Philisthæis, cæsis totidem eorum gigantibus feliciter conficit. Narrantur cap. 21. v. 15 et sequentibus.

Anno 67 ætatis, qui fuit regni 37, lustrum agit totius populi : quare Deus immissa peste 70 millia occidit ; sed David supplicans et sacrificans in area Areuna Dei iram et pestem sedat.

Anno 69 ætatis, qui fuit regni 39, David Salomoni agenti annum ætatis 19, uxorem dat Naamam Ammonitidem, ex qua ipse eodem anno generat Roboam, qui ei post 40 annos in regno successit.

Anno 70 ætatis, qui fuit regni 40, David Salomonem regem constituit, ac paulo post moritur, qui fuit a mundo condito annus 2929, ante Romam conditam 270, ante Christi ortum 1021, juxta tabulam Chronologicam quam præfixi Pentateucho. Hanc annorum Davidicorum seriem digessimus ex Annalibus Saliani, Gordoni et Tornielli, qui omnes eum anno ætatis 70 mortuum docent. Synchroni autem reges ei fuerunt : Codrus quidam apud Athenienses annis aliquot, inde Medon annis 20 postque eum Acastus : apud Assyrios, Dercilus ac post eum Eupales; apud Latinos Sylvius : Ixion apud Corinthios, ut ex Eusebio colligere est ; atque in his liber secundus Regum terminatur.

COMMENTARIA

IN

LIBRUM TERTIUM REGUM.

ARGUMENTUM.

Libro primo Regum audivimus acta duorum ultimorum Judicum, scilicet Heli Pontificis et Samuelis prophetæ, ac gesta Saulis primi regis Israelis. Continet ergo primus liber chronologiam octoginta annorum: nam Heli præfuit Israeli annis 40, totidem Samuel et Saul simul. Hisce actis intexuntur gesta Davidis in adolescentia, antequam crearetur rex, nimirum unctio ejus in regem facta à Samuele, duellum cum Goliath, bellum cum Philisthæis, fugæ et latebræ cum eum persequeretur Saul.

Libro secundo Regum audivimus acta Davidis, ab inito regno usque ad ejus finem et mortem, quod fuit spatium 40 annorum; tot annis enim regnavit David.

Sequuntur jam duo libri ultimi, scilicet tertius et quartus Regum, qui gesta Salomonis cæterorumque Davidis posterorum Regum omnium enarrant, usque ad captivitatem Babylonicam, in qua à Nabuchodonosor et Chaldæis eversa est Jerusalem, Judæique traducti sunt in Babylonem, quod fuit spatium 430 annorum. Tot ergo annorum historia Regum Israelis his duobus libris pertexitur, ideoque hi duo libri ab Hebræis proprie Regum, à Græcis, Regnorum vocantur, cum priores duo libri Samuelis appellentur.

Accipe horum Regum Ordinem, æque ac temporis quo regnarunt seriem.

1. Salomon regnavit	40 annis,	3. Reg. 11. v. 42.
2. Roboam ejus filius	17 annis,	3. Reg. 14. v. 21.
3. Abia	3 annis,	3. Reg. 15. v. 2.
4. Asa	41 annis,	3. Reg. 15. v. 10.
5. Josaphat	25 annis,	3. Reg. 22. v. 42.
6. Joram	8 annis, sed tribus cum patre, ac post eum solus quinque annis.	4. Reg. 8. v. 17.
7. Ochozias	uno anno partim cum patre, partim solus,	4. Reg. 8. v. 26.
8. Athalia	6 annis,	4. Reg. 11. v. 4.
9. Joas	40 annis,	4. Reg. 12. v. 1.
10. Amasias	29 annis,	4. Reg. 24. v. 2.
11. Azarias, sive Ozias	52 annis,	4. Reg. 15. v. 2.
12. Joatham	16 annis,	4. Reg. 15. v. 33.
13. Achaz	16 annis,	4. Reg. 16. v. 2.
14. Ezechias	29 annis,	4. Reg. 18. v. 2.
15. Manasses	55 annis,	4. Reg. 21. v. 1.
16. Amon	2 annis,	4. Reg. 21. v. 19.
17. Josias	31 annis,	4. Reg. 22. v. 1.
18. Joachaz	tribus mensibus,	4. Reg. 23. v. 31.
19. Joakim	11 annis,	4. Reg. 23. v. 36.
20. Joachin	tribus mensibus,	4. Reg. 24. v. 8.
21. Sedecias	11 annis,	4. Reg. 24. v. 18.

Collige hos omnes annos et invenies 430, quos dixi hisce duobus libris pertractari.

Porro plerique horum regum fuere impii, pauci tamen pii, scilicet Josaphat, Joatham, Ezechias, Josias.

Rursum duodecim præcessere Romulum et Romam; hæc enim condi cœpit sub annum undecimum Joatham. Unde sequitur primos undecim reges præcessisse initium Olympiadum. Olympiades enim celebrari et computari cœperunt sub annum 40 Azariæ sive Oziæ: quare Olympiades 23 annis præcedunt conditionem Romæ, uti omnes Chronologi fatentur. Vide tabulam chronologicam quam præfixi Pentateucho. Favet S. Hieronymus, qui in cap. 1. Isaiæ, versu 1. asserit Ezechiam regnare cœpisse anno 12 Romuli: ergo Romulus Romæ regnare cœpit anno 4 Achaz, qui fuit pater Ezechiæ. Illo

igitur anno jam condita Roma ; nimirum sub annum undecimum Joatham illa condi cœpit, duravitque ejus fabrica per septem vel octo annos, ita ut finita sit sub annum quartum Achaz, ac tum in ea regnare cœpit Romulus. Eusebius tamen paulo posterius hæc consignat, nimirum initium Olympiadum collocat anno 49 Azariæ, conditionem Romæ anno 5 Achaz. Alii aliter, sed exiguo paucorum annorum discrimine.

Auctorem libri tertii et quarti Regum fuisse Jeremiam, qui eos ex antiquis Annalibus et Diariis collegerit, censent Procopius, Isidor. Abulensis et R. Moyses Kimchi, quos citat Sixtus Senensis, lib. 1. unde et caput ultimum Jeremiæ idem est cum cap. ultimo lib. 4. Regum. Verum hac de re dixi in procemio, lib. 1.

Denique quia sub Roboam regnum Israelis, sive duodecim tribuum, scissum et divisum est in duo, nam decem tribus constituerunt sibi regem Jeroboam ; sola vero tribus Juda cum Benjamin adhæsit regi Roboam : unde hoc regnum ejusque reges vocantur Juda, cæteri vero vocantur reges Israel sive duodecim tribuum, quorum pariter gesta his duobus ultimis Regum libris recensentur ; hinc eorum pariter ordinem et tempus quo regnarunt subjiciam. Præfuerunt ipsi decem tribubus per annos 256. Nam cœperunt anno 1 Roboam, et destiterunt anno 6 Ezechiæ, quo, ut dicitur 4 Reg. 18. 10, Samaria et regnum Israel eversum est à Salmanazar rege Assyriorum, ac decem tribus abductæ sunt in Assyriam. Quare hæc decem tribuum captivitas Assyriaca præcessit captivitatem Babylonicam, in qua Juda et Benjamin abductæ sunt in Babylonem anno ultimo Sedeciæ, annis 134.

Primus igitur Rex Israel sive decem tribuum fuit :

1. Jeroboam, qui regnavit	22 annis,	3. Reg. 14. v. 20.
2. Nadab	2 annis,	3. Reg. 15. v. 25.
3. Baasa	24 annis,	3. Reg. 15. v. 33.
4. Ela	2 annis,	3. Reg. 16. v. 8.
5. Zambri	septem diebus,	3. Reg. 16. v. 15.
6. Amri	12 annis,	3. Reg. 16. v. 23.
7. Achab	22 annis,	3. Reg. 16. v. 29.
8. Ochozias	2 annis,	3. Reg. 22. v. 52.
9. Joram	12 annis,	4. Reg. 3. v. 1.
10. Jehu	28 annis,	4. Reg. 10. v. 36.
11. Joachaz	17 annis,	4. Reg. 13. v. 1.
12. Joas	16 annis,	4. Reg. 13. v. 10.
13. Jeroboam	41 annis,	4. Reg. 14. v. 23.
14. Zacharias	sex mensibus,	4. Reg. 15. v. 8.
15. Sellum	uno mense,	4. Reg. 15. v. 13.
16. Manahem	10 annis,	4. Reg. 15. v. 17.
17. Phaceia	2 annis,	4. Reg. 15. v. 23.
18. Phacee	20 annis,	4. Reg. 15. v. 27.
19. Osee	9 annis,	4. Reg. 17. v. 1.

Addendum est interregnum undecim annorum quod inter Zachariam et Jeroboam intercessit, uti ostendam lib. 4. Reg. c. 15. v. 8.

Denique hi reges Israel ad unum omnes impii fuere, utpote schismatici et idololatræ.

CAPUT PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

DAVIDI SENI FRIGIDO QUÆRITUR UXOR PUELLA. MOX, V. 5. ADONIAS AMBIT INVADITQUE REGNUM ADJUTUS AB ABIATHAR PONTIFICE ET JOAB MILITUM DUCE. VERUM DAVID AD PRECES BETHSABEE, V. 30. JUBET PER SADOC PONTIFICEM, NATHAN PROPHETAM ET BANAIAM DUCEM UNGI ET CORONARI REGEM SALOMONEM. QUARE ADONIAS FUGIT AD ALTARE; SED EUM SALOMON DOMUM SUAM REMITTIT.

1. Et rex David senuerat, habebatque ætatis plurimos dies; cumque operiretur vestibus, non calefiebat. 2. Dixerunt ergo ei servi sui: Quæramus domino nostro regi adolescentulam virginem, et stet coram rege, et foveat eum, dormiatque in sinu suo, et calefaciat dominum nostrum regem. 3. Quæsierunt igitur adolescentulam speciosam in omnibus finibus Israel, et invenerunt Abisag Sunamitidem, et adduxerunt eam ad regem. 4. Erat autem puella pulchra nimis, dormiebatque cum rege, et ministrabat ei; rex vero non cognovit eam. 5. Adonias autem filius Haggith elevabatur, dicens: Ego regnabo. Fecitque sibi currus et equites, et quinquaginta viros qui currerent ante eum. 6. Nec corripuit eum pater suus aliquando, dicens: Quare hoc fecisti? Erat autem et ipse pulcher valde, secundus natu post Absalom. 7. Et sermo ei cum Joab filio Sarviæ, et cum Abiathar sacerdote, qui adjuvabant partes Adoniæ. 8. Sadoc vero sacerdos, et Banaias filius Joiadæ, et Nathan propheta, et Semei et Rei, et robur exercitus David, non erat cum Adonia. 9. Immolatis ergo Adonias arietibus et vitulis, et universis pinguibus, juxta Lapidem zoheleth, qui erat vicinus Fonti rogel, vocavit universos fratres suos filios regis, et omnes viros Juda servos regis. 10. Nathan autem prophetam, et Banaiam, et robustos quoque, et Salomonem fratrem suum, non vocavit. 11. Dixit itaque Nathan ad Bethsabee matrem Salomonis: Num audisti, quod regnaverit Adonias filius Haggith, et dominus noster David hoc ignorat? 12. Nunc ergo veni, accipe consilium à me, et salva animam tuam, filiique tui Salomonis. 13. Vade, et ingredere ad regem David, et dic ei: Nonne tu, domine mi rex, jurasti mihi ancillæ tuæ, dicens: Salomon filius tuus regnabit post me, et ipse sedebit in solio meo? quare ergo regnat Adonias? 14. Et adhuc ibi te loquente cum rege, ego veniam post te, et complebo sermones tuos. 15. Ingressa est itaque Bethsabee ad regem, in cubiculum; rex autem senuerat nimis, et Abisag Sunamitis ministrabat ei. 16. Inclinavit se Bethsabee, et adoravit regem. Ad quam rex: Quid tibi, inquit, vis? 17. Quæ respondens, ait: Domine mi, tu jurasti per Dominum Deum tuum ancillæ tuæ: Salomon filius tuus regnabit post me, et ipse sedebit in solio meo. 18. Et ecce nunc Adonias regnat, te, Domine mi rex, ignorante. 19. Mactavit boves, et pinguia quæque, et arietes plurimos, et vocavit omnes filios regis, Abiathar quoque sacerdotem, et Joab principem militiæ; Salomonem autem servum tuum non vocavit. 20. Verumtamen, Domine mi rex, in te oculi respiciunt totius Israel, ut indices eis, quis sedere debeat in solio tuo, domine mi rex, post te. 21. Eritque cum dormierit dominus meus rex cum patribus suis, erimus ego et filius meus Salomon peccatores. 22. Adhuc illa loquente cum rege, Nathan propheta venit. 23. Et nuntiaverunt regi, dicentes: Adest Nathan propheta. Cumque introisset in conspectu regis, et adorasset eum pronus in terram, 24. dixit Nathan: Domine mi rex, tu dixisti: Adonias regnet post me, et ipse sedeat super thronum meum? 25. Quia descendit hodie, et immolavit boves, et pinguia, et arietes plurimos, et vocavit universos filios regis, et principes exercitus, Abiathar quoque sacerdotem: illisque vescentibus, et bibentibus coram eo, et dicentibus: Vivat rex Adonias! 26. Me servum tuum, et Sadoc sacerdotem, et Banaiam filium Joiadæ, et Salomonem famulum tuum, non vocavit. 27. Numquid à domino meo rege exivit hoc verbum, et mihi non indicasti servo tuo, quis

sessurus esset super thronum domini mei regis post eum ? 28. Et respondit rex David, dicens : Vocate ad me Bethsabee. Quæ cum fuisset ingressa coram rege, et stetisset ante eum, 29. juravit rex, et ait : Vivit Dominus, qui eruit animam meam de omni angustia, 30. quia sicut juravi tibi per Dominum Deum Israel, dicens : Salomon filius tuus regnabit post me, et ipse sedebit super solium meum pro me, sic faciam hodie. 31. Summissoque Bethsabee in terram vultu, adoravit regem, dicens : Vivat dominus meus David in æternum ! 32. Dixit quoque rex David : Vocate mihi Sadoc sacerdotem, et Nathan prophetam, et Banaiam filium Joiadæ. Qui cum ingressi fuissent coram rege, 33. dixit ad eos : Tollite vobiscum servos domini vestri, et imponite Salomonem filium meum super mulam meam, et ducite eum in Gihon. 34. Et ungat eum ibi Sadoc sacerdos, et Nathan propheta, in regem super Israel ; et canetis buccina, atque dicetis : Vivat rex Salomon ! 35. Et ascendetis post eum, et veniet, et sedebit super solium meum, et ipse regnabit pro me, illique præcipiam ut sit dux super Israel et super Judam. 36. Et respondit Banaias, filius Joiadæ, regi, dicens : Amen ; sic loquatur Dominus Deus domini mei regis. 37. Quomodo fuit Dominus cum domino meo rege, sic sit cum Salomone et sublimius faciat solium ejus à solio domini mei regis David. 38. Descendit ergo Sadoc sacerdos, et Nathan propheta, et Banaias filius Joiadæ, et Cerethi, et Phelethi, et imposuerunt Salomonem super mulam regis David, et adduxerunt eum in Gihon. 39. Sumpsitque Sadoc sacerdos cornu olei de tabernaculo, et unxit Salomonem ; et cecinerunt buccina, et dixit omnis populus : Vivat rex Salomon ! 40. Et ascendit universa multitudo post eum, et populus canentium tibiis et lætantium gaudio magno, et insonuit terra à clamore eorum. 41. Audivit autem Adonias, et omnes qui invitati fuerant ab eo, jamque convivium finitum erat ; sed et Joab, audita voce tubæ, ait : Quid sibi vult clamor civitatis tumultuantis ? 42. Adhuc illo loquente, Jonathas filius Abiathar sacerdotis venit ; cui dixit Adonias : Ingredere, quia vir fortis es, et bona nuntians. 43. Responditque Jonathas Adoniæ : Nequaquam ; dominus enim noster rex David regem constituit Salomonem, 44. misitque cum eo Sadoc sacerdotem, et Nathan prophetam, et Banaiam filium Joiadæ, et Cerethi, et Phelethi, et imposuerunt eum super mulam regis. 45. Unxeruntque eum Sadoc sacerdos et Nathan propheta regem in Gihon, et ascenderunt inde lætantes, et insonuit civitas ; hæc est vox quam audistis. 46. Sed et Salomon sedet super solium regni. 47. Et ingressi servi regis benedixerunt domino nostro regi David, dicentes : Amplificet Deus nomen Salomonis super nomen tuum, et magnificet thronum ejus super thronum tuum. Et adoravit rex in lectulo suo ; 48. et locutus est : Benedictus Dominus Deus Israel, qui dedit hodie sedentem in solio meo, videntibus oculis meis. 49. Territi sunt ergo, et surrexerunt omnes qui invitati fuerant ab Adonia, et ivit unusquisque in viam suam. 50. Adonias autem timens Salomonem, surrexit, et abiit, tenuitque cornu altaris. 51. Et nuntiaverunt Salomoni, dicentes : Ecce Adonias timens regem Salomonem, tenuit cornu altaris, dicens : Juret mihi rex Salomon hodie, quod non interficiat servum suum gladio. 52. Dixitque Salomon : Si fuerit vir bonus, non cadet ne unus quidem capillus ejus in terram ; sin autem malum inventum fuerit in eo, morietur. 53. Misit ergo rex Salomon, et eduxit eum ab altari, et ingressus adoravit regem Salomonem ; dixitque ei Salomon : Vade in domum tuam.

1. ET REX DAVID SENUERAT.] Erat 70 annorum, quæ etiam tum erat periodus et terminus communis vitæ humanæ, ut ipse ait Psalm. 89. 10. dicens : *Dies annorum nostrorum in ipsis, septuaginta anni ;* qui etiamnum est terminus vitæ hominis : quare ab ætate Davidis huc usque (quod est spatium 2600 annorum) vix decrevit hominum ætas et vita.

2. CUMQUE OPERIRETUR VESTIBUS NON CALEFIEBAT.] Fabulantur Rabbini hanc pœnam à Deo inflictam fuisse Davidi ; eo quod ipse in spelunca clam resecuisset vestem Saulis regis sui se persequentis, 1. Reg. 24. Alii causam frigiditatis assignant quod à parentibus senibus et frigidis ultimo loco esset genitus. Verum Scriptura hìc causam dat ætatem senilem : *Habebat*, ait, *ætatis plurimos dies ;* atque illos in continuis ærumnis, bellis, laboribus expenderat, viresque exhauserat. Addit Abul. eum morbo fuisse afflictum.

3. QUÆSIERUNT IGITUR ADOLESCENTULAM.] Hujus historiæ naturalem medicam causam dat Galenus et Franc. Valesius Medicus Philippi I. Regis Hispan. Causam moralem assignat S. Hieron. Tropologicam S. Prosper. Audi Valesium sacræ Philosophiæ cap. 29. Suaserunt, inquit, Davidi adolescentulam potius quàm vinum aut vestes pelliceas accipere, quia ille calor humanus in substantia est simillimus calori hominis naturali, ejusque gradum non superat. Unde Galenus, lib. 7. Methodi, ubi imbecillitatem frigidi et sicci ventris curat, ait : *Ex iis vero quæ*

extrinsecus applicantur, boni habitus puellus una sit accubans, ut semper abdomen ejus contingat; quod, ut ait Valesius, in ea ætate Davidis effectum est, qua non potuerit virginem cognoscere; alioqui multo magis eum læsisset congressus et copula maritalis, quàm contulisset admotio adolescentulæ. Sic Rudolphus Habspurgensis, primus Austriacæ familiæ Imperator, solebat, inquit Serarius ex Cuspin. filiolas nobilium et principum, etiam uxores, ipsis præsentibus caste osculari, quod hectica febre et senio confectus diceret se suaveolentes spiritus ex earum ore haurire. Hæc ergo est litteralis et communis expositio Abul. Dion. Lyran. Serarii, Saliani, Sanchez, etc.

Moralem dat causam S. Hier. epist. 2. ad Nepotianum: *Nonne*, ait, *tibi videtur, si occidentem sequaris litteram, vel figmentum esse de mimo vel atellanarum ludicra? frigidus senex obvolvitur vestimentis, et nisi complexu adolescentulæ non tepescit. Vivebat adhuc Bethsabee; supererat Abigail, et reliquæ uxores ejus, et concubinæ, quas Scriptura commemorat; omnes quasi frigidæ repudiantur, et in unius tantum grandævus calescit amplexibus. Abraham multo David senior fuit, et tamen vivente Sara aliam non quæsivit uxorem; Isaac duplices David annos habuit, et cum Rebecca jam vetula nunquam friguit.* Ubi adverte S. Hieronymum, æque ac Angelomum et alios, elevare hîc, et quasi evertere sensum litteralem, qui omnino loco fundamenti statuendus est: quare hisce verbis tantum significant litteralem ut minus utilem hîc obiter prætereundum esse, ac morali, qui præcipuus est, inhærendum, quem sic assignat ibidem S. Hieron.: *Quæ est igitur ista Sunamitis uxor et virgo, tam fervens ut frigidum calefaceret, tam sancta ut calentem ad libidinem non provocaret? Exponat Salomon sapientissimus patris sui delicias, et pacificus bellatoris viri narret amplexus. Posside sapientiam, posside intelligentiam. Ne obliviscaris ac ne declinaveris à verbis oris mei, neque derelinquas illam, et apprehendet te; ama illam, et servabit te. Principium sapientiæ, posside sapientiam, et in omni possessione tua posside intelligentiam; circumda illam, et exaltabit te; honora illam, et amplexabitur te, ut det capiti tuo coronam gratiarum. Corona quoque deliciarum proteget te; omnes quoque virtutes corporis mutantur in senibus, et crescente sola sapientia decrescunt cætera.*

Probat idipsum ex etymo nominis *Abisag* et *Sunamitis*, dum post plura subjicit: *Sed et ipsius nominis Abisag sacramentum, sapientiam senum indicat ampliorem; interpretatur enim pater meus superfluus, vel patris mei rugitus: verbum superflui ambiguum est, sed in præsenti loco virtutem sonat, quod amplior sit in senibus, et redundans ac larga sapientia. In alio autem loco superfluus, quasi non necessarius ponitur. Abisag autem, id est rugitus, proprie nuncupatur; quod ut maris fluctus resonat, et, ut ita dicam, de pelago veniens fremitus auditur. Ex quo ostenditur abundantissimum, et ultra humanam vocem divini sermonis in senibus tonitruum commorari. Porro Sunamitis in lingua nostra coccinea dicitur, ut significet calere sapientiam, et divina lectione fervere; quod licet Dominici sanguinis indicet Sacramentum, tamen et fervorem ostendit sapientiæ:* unde optando concludit: *Amplexetur me modo sapientia; et Abisag nostra, quæ nunquam senescit, in meo requiescat sinu. Impolluta est, virginitatisque perpetuæ et quæ in similitudinem Mariæ, cum quotidie generet semperque parturiat, incorrupta est. Hinc reor dixisse Apostolum: Spiritu ferventes.*

Hæc omnia ad verbum ex S. Hieron. transcripsit Angelomus, qui et addit: Hinc Dominus ait Lucæ 12: *Ignem veni mittere in terram, et quid volo nisi ut ardeat? qui discipulorum corda succendens cogebat dicere: Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via et aperiret nobis Scripturas? Hanc siquidem puellam amplecti ac diligere debemus, quæ sapientiam significat senum ampliorem; non pueriles declamationes, et sapientium flosculos dialecticorum, ac verborum lenocinia.* Deinde idipsum probat exemplis Philosophorum: *Si enim Cato*, inquit, *Romani generis disertissimus (ut quidam doctorum protulit), octogenarius jam et senex Græcas litteras nec erubuerit, nec discere desperaverit; et si certe, ut aiunt, Homerus refert, quod de lingua Nestoris jam vetuli et pene decrepiti dulcior melle oratio fluxerit; et sapiens quidam Græciæ, cum completis centum et septem annis se cerneret mori, dixisse fertur, dolere quod tunc egrederetur è vita, quando sapere cœpisset; Plato etiam octogesimo anno scribens mortuus est; Socrates septuaginta et novem annos in docendi scribendique labore complevit: quanto magis, calescente corporis juventute inter bella corporis et inter incentiva vitiorum sapientiam ediscere debemus; ut in senectute etiam frigescentibus, in sinu mentis nostræ requiescat, et foveat dormiatque nobiscum, imo cibum spiritalis intelligentiæ nobis ministret! Potest nimirum etiam ista mulier contemplativæ vitæ gestare figuram, quam omnes perfecti incredibili amore complectentes, in ejus dilectione flammescunt.* David ergo ducit Abisag, quæ sapientiam senilis ætatis propriam repræsentat. Nam *Abisag*, interprete D. Hieronymo proxime citato, idem est quod *abundans* et quod *rugitus*. *In senibus autem*, inquit, *abundantissimum et ultra humanam vocem divini sermonis tonitruum commoratur.*

Tropologicam causam dat S. Prosper lib. 2. Prædestinat. cap. 27. Abisag, ait, significat animam Dei gratia castitatis calore succensam, quæ frigidas in fide potentias, ut membra regis magni suo accendit affectu.

Symbolicam dat Angelomus et Rupertus: David, inquiunt, id est Christus, mortua et rejecta veteri Synagoga Judæorum, despondit sibi adolescentulam Abisag, id est Ecclesiam novam Christianorum: *Et tanto ardore fidei in ejus dilectione caluit, ut propter illius amorem variis periculis se ultro committeret, et ad ultimum pro ejus nomine mori non recusaret.*

4. Erat autem puella pulchra nimis.] Physici tradunt, ait Dionys. puellas virgines calidiores esse corruptis quæ pepererunt, pulchras quoque plus movere appetitum, et adducendo hilaritatem calorem naturalem exsuscitare; etiam citra venereum congressum. Plura hac de re vide apud Abulens. quæst. 4 et 5.

Dormiebatque cum rege, et ministrabat ei.] Quæres an Abisag fuerit uxor Davidis, an ancilla? Uxorem fuisse negat Abulens. cap. 2. q. 23. probatque primo, quia si fuisset uxor Davidis, Adonias ejus filius non potuisset, nec ausus fuisset eam sibi poscere uxorem: hoc

enim vetitum est, Levit. 18. 7. quod tamen ipse fecit, cap. 2. vers. 17.

Secundo, quia David frigidus impotens erat ad copulam conjugalem; ergo inhabilis ad contrahendum matrimonium.

Verum Abisag fuisse uxorem Davidis passim docent cæteri Interpretes, ut S. Hieronym. Procop. Theodor. Angelom. Lyran. Dionys. Serarius, Cajetan. Salianus et Pineda, lib. 5. de Salomone, cap. 1. numer. 4. Hoc enim insinuat Scriptura cum ait: *Dormiebatque cum rege*, etc., *et non cognovit eam;* q. d. Poterat eam cognoscere ut maritus, sed reipsa non cognovit, utpote frigidus et inhabilis ad generandum. Adde, honestas hoc exigebat, ut non dormiret cum muliere, nisi quæ esset uxor; ut scilicet periculum tentationis et adulterii evitaret, si tentatio copulæ in præsentia virginis tam pulchræ eum invasisset.

Ad primum argumentum Abulens. respondet Cajetan. legem illam Levitici, ut filius non ducat uxorem patris, intelligi de ea quæ perfecte fuit uxor, nimirum quæ per copulam matrimonium cum eo consummavit: aut certe Adoniam fuisse legis hujus ignarum, eo quod esset laicus, et juvenis aulicus, regisque filius; qui non tam legem quàm regnum spectabat, ideoque Abisag petiit uxorem, ut per eam quasi patris uxorem et reginam in regnum evaderet, patrique succederet; quod non potuisset sperare, si Abisag Davidis fuisset ancilla duntaxat, non uxor. Verum hac de re plura dicam c. 2. v. 17.

Ad secundum resp. Davidem non fuisse natura frigidum aut impotentem ad copulam, imo potuisse uti actu conjugali; hoc enim insinuat Scriptura cum ait: *Et non cognovit eam;* quasi dicat: Potuit eam cognoscere, at reipsa non cognovit, ne ei virginitatem adimeret, sed conservaret. Multi enim frigidæ complexionis potentes sunt ad actum conjugii. Unde in senibus, et sterilibus, non est impotentia impediens et irritans matrimonium.

Pro quo nota. In senibus, qui ita frigidi et exhausti sunt, ut nec natura nec arte juvari possint ad emittendum semen, nullum est matrimonium si quod ineant; at vero in senibus, qui seminare possunt, licet non generare, eo quod semen eorum ineptum sit ad generandum, validum est matrimonium, uti docet Sylvester v. *Matrimonium*, Scotus et Domin. de Soto in 4. tract. de Matrimon. Sanchez et alii: sed hoc vitium et impotentia seminandi rara est Unde Ecclesia ordinarie concedit senibus etiam decrepitis facultatem contrahendi matrimonium. Vide nostrum Thomam Sanchez, tract. de Matrimon. lib. 7. disp. 92. num. 19. et seq. imo Navarrus, Vega et alii opinantur semper in senibus valere contractum matrimonii, eo quod ipsi retineant potentiam intrinsecam seminandi, et per accidens sit, quod illa senio impediatur ne in actum exire queat. Sed verius est, quod ait Sanchez et alii, ad matrimonium requiri veram et propriam potentiam ad copulam conjugalem, quæ fit per seminationem.

5. Adonias autem filius Haggith elevabatur dicens: Ego regnabo,] quia ipse licet esset quartus Davidis filius, mortuis tamen jam tribus primis Davidis filiis, erat ejus primogenitus; unde jure primogenituræ videbatur ad eum regnum spectare; sed quia illud superbe ambivit et præpropere adiit, idcirco eodem excidit, illudque Salomon animi sui modestia meruit obtinere, ad se translata primogenituræ dignitate et honore. Unde S. Ambros. Apolog. 1. de David. c. 5: *Eousque*, inquit, *præcavit David, ut cum Adoniam filium regnum sibi usurpare comperisset, conventus, non eum qui præripere gestiebat, sed eum qui exspectaret, eligeret.* Sciebat enim Salomoni deberi regnum ex Dei ordinatione et decreto; hoc enim ei Deus revelarat, lib. 2. cap. 7. vers. 12. ideoque David Bethsabee jurarat quod ejus filium Salomonem ad regnum eveheret.

10. Et Salomonem fratrem suum non vocavit,] utpote suum in regno æmulum. Sciebat enim ei à Davide et à Deo promissum esse regnum, ideoque illud ei præripere satagebat.

21. Erimus ego et filius meus Salomon peccatores,] quasi dicat: Ego et Salomon habebimur, et ab Adonia puniemur ut peccatores et rebelles, eo quod ipsi regnum invadenti non consenserimus. Rursum *peccatores* ob adulterium, quod olim tecum commisi; hujus enim peccati infamia ab Adonia renovabatur et exaggerabatur, ut Salomonem regno privaret, dicendo populo: Cavete ne Salomonem, utpote adulteræ filium, ideoque infamem vobis regem creetis. Ita Cajetan. Unde S. Hieron. in Tradit. legit: *Erimus manzeres*, id est, habebimur spurii et infames.

36. Sic loquatur Dominus Deus,] q. d. Approbet et confirmet Deus id quod tu loqueris, scilicet ut Salomon tibi in regno succedat.

39. Sumpsitque Sadoc sacerdos cornu olei de Tabernaculo (erat ergo oleum hoc sacrum, quo ungendus et consecrandus erat rex Salomon,] et unxit Salomonem.] Nota. Unctio regum Juda ordinarie videtur facta à Pontifice oleo sancto. Id probatur, quia de Davide dicitur: *Oleo sancto meo unxi eum*, Psalm. 88. vers. 21. Idem patet de Salomone, quem hîc unxit Sadoc oleo tabernaculi quod erat sanctum. Erant enim reges quasi christi Domini, utpote vice Dei duces et rectores populi Dei fidelis et sancti. Extraordinarie tamen à Propheta aliqui uncti sunt, et tum subinde usi videntur oleo non tabernaculi, sed alio communi, quod tamen à Propheta benedictum videtur, v. g. si à templo, ubi erat hoc oleum, longius abesset, uti Elias aberat agens in Samaria et monte Carmelo, cum misit Eliseum ut ungeret Hazael Damasci, et Jehu in Ramoth Galaad; imo communiter reges Israel, utpote schismatici et hostes Juda, videntur uncti oleo non tabernaculi, quod erat in Jerusalem, sed alio. Sic Absalom 2. Regum cap. 19. v. 10. unctus est, sed non oleo sancto, utpote in rebellione absente Pontifice, et fugiente eum David. Josue quoque non fuit unctione, sed impositione manuum consecratus à Mose dux populi, Numer. cap. 27.

Porro David, ait Abulens. in prima unctione non fuit à Samuele unctus oleo sancto, quia privata fuit hæc unctio; et si Saul illam rescisset, omnes male mulctasset: nec in secunda, cum à tribu Juda fuit unctus in Hebron; quia tunc tabernaculum, in quo erat oleum sanctum, erat in Gabaon, ubi regnabat Isboseth hostis Davidis: sed in tertia, cum à toto Israele fuit unctus acceptusque in regem.

Denique alio oleo ungebantur reges, alio Pontifices et sacerdotes; reges enim oleo simplici, sacerdotes vero oleo composito ex aro-

matibus, scilicet ex myrrha, cinnamomo, casia, calamo, quæ oleo olivarum miscebantur, ut patet Exodi cap. 30. vers. 23 et 31 ac 32. ubi hoc oleum vocatur sanctum, vetaturque sub pœna capitis ne quis laicus eo ungatur. Quare rex eo ungi non poterat, sed oleo laico et vulgari, quod tamen dicebatur sanctum, quia è sancto tabernaculo acceptum, et certo aliquo ritu sanctificatum ad ungendum regem fidelem, qui populo Dei imperaret, à Pontifice consecrato adhibebatur. Longe ergo sanctior erat consecratio Sacerdotum, quàm Regum, ut patet ex ejus ritu, qui describitur toto capite 29. Exodi et 8. Levitici. Ita censent Oleaster, Cajet. Ystella et Lipoman. in Exodi 30. et favet S. Augustin. q. 135. in Exodum ac Lorinus in Psal. 88. vers. 21. Contrarium tamen opinantur Rabbini, quos citat et sequitur Genebrardus in Psalm. 88. vers. 21. Lyran. Dionys. hîc et Isidorus, lib. 3. de Offic. cap. 25. qui censent eodem oleo unctos fuisse Davidem et Salomonem eorumque posteros, quo ungebantur Pontifices. Aiunt enim ex Samuelis et prophetarum illius seculi consilio dispensatum fuisse in lege id vetante, Exodi c. 30. 31 et 32. cum regibus Davidicæ familiæ, in Christi Domini ex ea orituri gratiam, cujus spiritualis et divinæ unctionis illa exterior typus fuit, et cujus tum illi, tum postea etiam reges omnes cognoscerent se vicarios et ministros esse. Addit Isidorus eos idcirco cognominatos esse Christos, quia eodem chrismate quo Sacerdotes ungerentur, ut ideo nefas esset illos tangere, Psalm. 104. vers. 15. Idem censet Pineda, lib. 2. de Salomone, cap. 6. et Barradius tom. 2. lib. 3. cap. 41. Verum hi omnes nituntur traditione Hebræorum, quæ sæpe falsa est et fallax, præsertim hoc loco, ubi fingit dispensationem legi Dei directe contrariam. Quare prior sententia, uti S. Scripturæ conformior, sic et verior est.

Denique hac unctione significabatur regem debere induere misericordiam, cæterasque virtutes, quæ oleo repræsentantur, seque debere subditorum esse medicum, ut ait Isaias cap. 3. 7. Vide de Christianorum Regum unctione nostrum Joannem Azor. tom. 2. Instit. mor. lib. 10. cap. 5. q. 1. art. 3. et lib. 11. cap. 5. q. 3.

Quæres quot annorum erat Salomon cum unctus fuit in regem? Hebræi tradunt eum fuisse duodecim annorum. Hebræos secutus est S. Ignatius Epist. ad Magnesianos, S. Hieronym. Epist. 132. ad Vitalem, Euseb. lib. 9. de Præpar. cap. 4. Clemens Roman. lib. 2. Constit. Apost. cap. 1. Cedrenus, Zonaras, Abulens. et Senarius. Rursum Josephus ait Salomonem regem creatum anno ætatis 14. Severus Sulpitius vero anno 16. Josephus enim lib. 8. cap. 2. in fine ait Salomonem vixisse 94 annis, regnasse 80; cœpit ergo regnare anno ætatis 14. Sed hic manifestus est error.

Dico igitur Salomonem, cum rex creatus est, fuisse viginti annorum. Probatur, quia jam uxorem duxerat, et ex ea genuerat Roboam; hic enim, cum post 40 annos ei in regnum successit, erat 41 annorum; ergo uno antequam pater regnaret, ab eo genitus fuit. Quod enim Rabbini et eorum sequaces dicunt, Salomonem genuisse Roboam anno ætatis duodecimo, incredibile est, et communiter habetur impossibile. Et quis credat sapientissimum Davidem uxorem dedisse Salomoni non nisi duodeni?

Secundo, quia David eum vocat virum c. 2. 9. dicens: *Vir sapiens es, ut scias quæ facies ei.*

Tertio, quia Salomon mortuus est senex, et in senectute corruptus fuit à feminis. Ergo fuit tunc circiter 60 annorum. Ipse autem 40 annis regnavit. Igitur creatus est rex anno ætatis vigesimo. Ita Lyran. Torniellus, Gordonus, Salianus, Pineda, lib. 8. cap. 4. et alii, qui censent Salomonem ineuntem regnum fuisse 20 vel plurium annorum. Natus ergo est Salomon paulo post adulterium Davidis, cum ipse ageret annum ætatis quinquagesimum, ut ostendi 2. Regum, cap. 12. 24. Si enim regnare cœpisset anno 12, mortuus esset anno 52: quæ ætas est virilis, non senilis.

Dices: 1. Paral. 29. vers. 1. Salomon vocatur *puer*. Resp. *puer*, id est juvenis, ut vertunt Septuag. quia respectu templi tam magnifici quod fabricare debebat Deo, erat instar pueri ad tantum opus.

39. Et dixit omnis populus: Vivat rex Salomon!] Hinc patet Salomonem publice unctum, et à toto populo acceptum in regem illico reipsa regnare cœpisse, ac Davidem jam senio fessum regnum regnique administrationem in eum transtulisse. Id docent sequentia. Nam mox Salomon ut rex Adoniæ pepercit, eumque domum remisit. Unde S. Ambros. lib. 3. in Lucam. S. Augustin. lib. 17. de Civitat. cap. 8. S. Hieronym. Epist. 132. Severus Sulpitius et alii asserunt Salomonem vivente adhuc patre regnare cœpisse; ac diserte Josephus, lib. 7. c. 10. in fine: *Deducto*, inquit, *deinde in regiam Salomone, et in solio paterno collocato, ex ea die in posterum obedientes ei fuerunt.*

Symbol. Rupert.: *Vivente adhuc patre*, inquit, *rex Salomon constituitur; quia profecto Deus Pater, qui Christum constituit Regem hæredem universorum, nunquam mortuus, nunquam est moriturus.*

Porro ita David transtulit regnum in Salomonem; ut tamen ipse auctoritatem et jus regium, æque ac onus curamque regni non deposuerit, sed usque ad mortem retinuerit, ita tamen ut Salomonem secum regnare permiserit, et in eum multa regni negotia transmiserit. Id patet ex cap. 2. ubi David moriens multa mandata dat Salomoni.

45. Unxeruntque eum Sadoc sacerdos (summus, scilicet Pontifex) et Nathan Propheta regem in Gihon.] Gihon erat mons, et in eo fons vicinus monti Calvariæ, in quo Christus crucifixus *regnavit à ligno Deus*, ut ex Septuag. canit Ecclesia. Unde in cruce hunc ei Pilatus dedit titulum: *Jesus Nazarenus rex Judæorum.* Hoc ergo Christi ex se nascituri regnum præfiguravit hîc Salomon unctus in Gihon: Salomon enim, id est pacificus rex, expressus fuit typus Christi, qui est *Pax nostra, qui fecit utraque unum*, Ephes. 2. 14: scilicet tam Judæos quàm gentes in seipso uniens et reconcilians Deo. Porro Salomonis nomen sibi usurparunt Turcarum Imperatores, à Salomone dicti Selymi et Solimanni; Germanorum Friderici (*fridericus* enim Germanice idem est quod *pacis dives*); Græcorum Irene et Irenæi.

Denique bis unctus fuit Salomon: primo, hic coram tribu Juda subito et tumultuarie, ut à regno excluderet Adoniam; secundo, publice

coram toto Israele, ut is eum regem acceptaret, quem ad hoc paulo ante mortem convocavit David, quando et Sadoc unctus est in pontificem, ut expresse dicitur 1. Paral. 29. vers. 22. Cœpit regnare Salomon anno mundi 2930, ante Romam conditam anno 269, ante ortum Christi 1020, juxta tabulam Chronologicam quam præfixi Pentateucho.

47. ET INGRESSI SERVI REGIS BENEDIXERUNT DOMINO NOSTRO REGI DAVID DICENTES : AMPLIFICET DEUS NOMEN SALOMONIS SUPER NOMEN TUUM, ET MAGNIFICET THRONUM EJUS SUPER THRONUM TUUM.] Sciebant hoc Davidi non fore invidiosum, sed gratum et optatum. Optant enim parentes ut filii opibus et gloria crescant, ac à se relicta superent. Crescente enim gloria filii crescit et gloria patris. Porro voto huic populi respondit eventus : Salomon enim Davidem regni amplitudine, opibus, deliciis, magnificentia, sapientia et gloria superavit, at non virtute et sanctitate, saltem in senecta. Sic Honorio Imper. accinit Claudian. in quarto ejus Consulatu :

Aspice, completur votum, jam natus adæquat
Te meritis, et quod magis est optabile, vincit.

Et Sidonius Apollinaris, lib. 8. Epistol. 7. Audaci Præfecto : *Deum posco*, inquit, *ut te filii consequantur, aut, quod magis decet velle, transcendant.* Vide Senecam, l. 3. de Beneficiis, c. 36 et 37. ubi et varia filiorum exempla recenset, qui parentes suos virtute et beneficiis vicerunt, ac posteros ut idem faciant adhortatur, additque : *Felices qui vicerint, felices qui vincentur.* Et causam dat : *Natura enim gloriosa virtus est, et anteire priores cupit.*

Porro 1. Paral. 29. 24. additur : *Sed et universi principes, et potentes, et cuncti filii regis David dederunt manum, et subjecti fuerunt Salomoni regi.* Hebr. habetur : *Dederunt manum sub Salomone rege.* Vulgata exponendo addidit : *Subjecti fuerunt*, ut illa porrectio manus fuerit in signum subjectionis; secundo, *dederunt manum*, id est, data manu fidelitatem promiserunt Salomoni, ait Lyran; tertio, *dederunt manum*, in signum gratulationis et exsultationis; congratulantes scilicet Salomoni fratri suo de adepto regno.

ET ADORAVIT REX IN LECTULO SUO,] q. d. David Deum adorans laudavit eique gratias egit, quod dedisset sibi ante mortem videre successorem filium Salomonem, sedentem in throno regio cum tanto populi applausu.

52. SI FUERIT VIR BONUS, NON CADET NE UNUS QUIDEM CAPILLUS EJUS IN TERRAM,] q. d. Si Adonias deinceps probe, fideliter et obedienter se erga me gesserit, ut me regem agnoscat, nec quid rebellionis contra me moliatur, condonabo ei quod regnum invaserit, nec quid mali ei inferam. Sin autem rursum per artes et insidias regnum ambiverit, puniam eum pro meritis. Et quia hoc fecit Adonias, ideo à Salomone occisus est, ut audiemus cap. seq.

53. VADE IN DOMUM TUAM,] sunt verba Salomonis Adoniæ suboffensi, ejusque ambitionem castigantis, ac minitantis si quid novi moliatur justum supplicium, q. d. Ego tibi, ô Adonia, hac vice ambitionem tuam et injuriam mihi illatam condono; sed si deinceps quid tale attentaris, scito me hujus injuriæ memorem fore, ac te pro utraque acrius castigaturum. Vade ergo in domum tuam, ibi quiesce, et res tuas age, nec te publicis regni mei negotiis immisceas, alioqui justam meam vindictam experieris.

CAPUT SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

DAVID MORITURUS ULTIMA SALOMONI DAT MONITA. PRIMUM, UT DEI PRÆCEPTA OBSERVET; SIC ENIM IN REGNO FORE FELICEM; SECUNDUM, UT SCELERA JOAB ET SEMI CASTIGET; TERTIUM, UT FILIIS BERZELLAI SIBI BENEFICI GRATIAM REPENDAT. DENIQUE MORTUO DAVIDE REGNAT SALOMON, V. 11. QUI ADONIAM PETENTEM ABISAG SIBI DARI IN UXOREM JUBET OCCIDI. MOX, V. 26. ABIATHAR PONTIFICEM CUM ADONIA CONSPIRANTEM ABLEGAT IN ANATOTH, ET V. 28. MANDAT TRUCIDARI JOAB; DENIQUE, V. 36. SEMEI SUA JUSSA VIOLANTEM NECARI IMPERAT.

1. APPROPINQUAVERUNT autem dies David ut moreretur, præcepitque Salomoni
filio suo, dicens : 2. Ego ingredior viam universæ terræ; confortare et
esto vir. 3. Et observa custodias Domini Dei tui, ut ambules in viis ejus,
ut custodias cæremonias ejus, et præcepta ejus, et judicia, et testimonia,
sicut scriptum est in lege Moysi; ut intelligas universa quæ facis, et
quocumque te verteris; 4. ut confirmet Dominus sermones suos quos lo-
cutus est de me, dicens : Si custodierint filii tui vias suas, et ambulaverint
coram me in veritate, in omni corde suo, et in omni anima sua, non auferetur tibi vir de
solio Israel. 5. Tu quoque nosti quæ fecerit mihi Joab filius Sarviæ, quæ fecerit duobus prin-
cipibus exercitus Israel, Abner filio Ner, et Amasæ filio Jether, quos occidit, et effudit san-
guinem belli in pace, et posuit cruorem prælii in balteo suo, qui erat circa lumbos ejus, et

in calceamento suo quod erat in pedibus ejus. 6. Facies ergo juxta sapientiam tuam, et non deduces canitiem ejus pacifice ad inferos. 7. Sed et filiis Berzellai Galaaditis reddes gratiam, eruntque comedentes in mensa tua; occurrerunt enim mihi quando fugiebam à facie Absalom fratris tui. 8. Habes quoque apud te Semei filium Gera filii Jemini de Bahurim, qui maledixit mihi maledictione pessima, quando ibam ad castra; sed quia descendit mihi in occursum cum transirem Jordanem, et juravi ei per Dominum, dicens: Non te interficiam gladio; 9. tu noli pati eum esse innoxium. Vir autem sapiens es, ut scias quæ facies ei, deducesque canos ejus cum sanguine ad inferos. 10. Dormivit igitur David cum patribus suis, et sepultus est in civitate David. 11. Dies autem quibus regnavit David super Israel, quadraginta anni sunt: in Hebron regnavit septem annis; in Jerusalem, triginta tribus. 12. Salomon autem sedit super thronum David patris sui, et firmatum est regnum ejus nimis. 13. Et ingressus est Adonias filius Haggith ad Bethsabee matrem Salomonis. Quæ dixit ei: Pacificusne est ingressus tuus? Qui respondit: Pacificus. 14. Addiditque: Sermo mihi est ad te. Cui ait: Loquere. Et ille: 15. Tu, inquit, nosti quia meum erat regnum, et me præposuerat omnis Israel sibi in regem; sed translatum est regnum, et factum est fratris mei; à Domino enim constitutum est ei. 16. Nunc ergo petitionem unam precor à te, ne confundas faciem meam. Quæ dixit ad eum: Loquere. 17. Et ille ait: Precor ut dicas Salomoni regi (neque enim negare tibi quidquam potest) ut det mihi Abisag Sunamitidem uxorem. 18. Et ait Bethsabee: Bene, ego loquar pro te regi. 19. Venit ergo Bethsabee ad regem Salomonem, ut loqueretur ei pro Adonia; et surrexit rex in occursum ejus, adoravitque eam, et sedit super thronum suum; positusque est thronus matri regis, quæ sedit ad dexteram ejus. 20. Dixitque ei: Petitionem unam parvulam ego deprecor à te; ne confundas faciem meam. Et dixit ei rex: Pete, mater mea; neque enim fas est ut avertam faciem tuam. 21. Quæ ait: Detur Abisag Sunamitis Adoniæ fratri tuo uxor. 22. Responditque rex Salomon et dixit matri suæ: Quare postulas Abisag Sunamitidem Adoniæ? postula ei et regnum; ipse est enim frater meus major me, et habet Abiathar sacerdotem, et Joab filium Sarviæ. 23. Juravit itaque rex Salomon per Dominum, dicens: Hæc faciat mihi Deus, et hæc addat, quia contra animam suam locutus est Adonias verbum hoc. 24. Et nunc vivit Dominus, qui firmavit me, et collocavit me super solium David patris mei, et qui fecit mihi domum, sicut locutus est, quia hodie occidetur Adonias. 25. Misitque rex Salomon per manum Banaiæ filii Joiadæ, qui interfecit eum, et mortuus est. 26. Abiathar quoque sacerdoti dixit rex: Vade in Anathoth ad agrum tuum, equidem vir mortis es; sed hodie te non interficiam, quia portasti arcam Domini Dei coram David patre meo, et sustinuisti laborem in omnibus in quibus laboravit pater meus. 27. Ejecit ergo Salomon Abiathar, ut non esset sacerdos Domini, ut impleretur sermo Domini quem locutus est super domum Heli in Silo. 28. Venit autem nuntius ad Joab, quod Joab declinasset post Adoniam, et post Salomonem non declinasset; fugit ergo Joab in tabernaculum Domini, et apprehendit cornu altaris. 29. Nuntiatumque est regi Salomoni, quod fugisset Joab in tabernaculum Domini, et esset juxta altare; misitque Salomon Banaiam filium Joiadæ, dicens: Vade, interfice eum. 30. Et venit Banaias ad tabernaculum Domini, et dixit ei: Hæc dicit rex: Egredere. Qui ait: Non egrediar, sed hic moriar. Renuntiavit Banaias regi sermonem, dicens: Hæc locutus est Joab, et hæc respondit mihi. 31. Dixitque ei rex: Fac sicut locutus est, et interfice eum, et sepeli, et amovebis sanguinem innocentem qui effusus est à Joab, à me, et à domo patris mei. 32. Et reddet Dominus sanguinem ejus super caput ejus, quia interfecit duos viros justos, melioresque se; et occidit eos gladio, patre meo David ignorante, Abner filium Ner principem militiæ Israel, et Amasam filium Jether principem exercitus Juda: 33. et revertetur sanguis illorum in caput Joab, et in caput seminis ejus in sempiternum. David autem et semini ejus, et domui et throno illius, sit pax usque in æternum à Domino. 34. Ascendit itaque Banaias filius Joiadæ, et aggressus eum interfecit, sepultusque est in domo sua in deserto. 35. Et constituit rex Banaiam filium Joiadæ pro eo super exercitum, et Sadoc sacerdotem posuit pro Abiathar. 36. Misit quoque rex, et vocavit Semei, dixitque ei: Ædifica tibi domum in Jerusalem, et habita ibi; et non egredieris inde huc atque illuc. 37. Quacumque autem die egressus fueris, et transieris torrentem Cedron, scito te interficiendum: sanguis tuus erit super caput tuum. 38. Dixitque Semei regi: Bonus sermo, sicut locutus est

dominus meus rex, sic faciet servus tuus. Habitavit itaque Semei in Jerusalem diebus multis. 39. Factum est autem post annos tres, ut fugerent servi Semei ad Achis filium Maacha regem Geth; nuntiatumque est Semei, quod servi ejus issent in Geth. 40. Et surrexit Semei, et stravit asinum suum, ivitque ad Achis in Geth ad requirendum servos suos, et adduxit eos de Geth. 41. Nuntiatum est autem Salomoni quod isset Semei in Geth de Jerusalem, et rediisset. 42. Et mittens vocavit eum, dixitque illi: Nonne testificatus sum tibi per Dominum, et prædixi tibi: Quacumque die egressus, ieris huc et illuc, scito te esse moriturum? Et respondisti mihi: Bonus sermo quem audivi. 43. Quare ergo non custodisti jusjurandum Domini, et præceptum quod præceperam tibi? 44. Dixitque rex ad Semei: Tu nosti omne malum cujus tibi conscium est cor tuum, quod fecisti David patri meo: reddidit Dominus malitiam tuam in caput tuum. 45. Et rex Salomon benedictus, et thronus David erit stabilis coram Domino usque in sempiternum. 46. Jussit itaque rex Banaiæ filio Joiadæ, qui egressus, percussit eum, et mortuus est.

2. Ego ingredior viam universæ terræ,] id est omnium terrigenarum, sive hominum omnium in terra habitantium, q. d. Ego tendo ad mortem, uti cæteri homines qui terram incolunt, ut à terra è qua psalmatus sum in terram et pulverem redeam. Est metonymia significans idem quod alibi dicitur: *Ego ingredior viam universæ carnis*, id est viam mortis, quam ingrediuntur omnes qui carne constant. Salubris est hæc mortis et sepulcri memoria, juxta illud Eccles. 7. 40: *In omnibus operibus memorare novissima tua, et in æternum non peccabis.* Et cap. 14. 12: *Memor esto quoniam mors non tardat*, etc., *testamentum enim hujus mundi est*, quod omnis homo *morte morietur*. Simili modo S. Antonius moriturus, teste S. Athanasio, ait discipulis: *Ego quidem, filioli, secundùm eloquia Scripturarum, patrum gradior viam. Jam enim Dominus me invitat, jam cupio videre cœlestia, sed vos, ô viscera mea, admoneo, ne tanti temporis laborem repente perdatis. Hodie vos religiosum studium arripuisse arbitramini, et cœpta voluntatis fortitudo succrescat.* Et S. Paulus primus Eremita sub mortem Dei instinctu visitatus à S. Antonio, teste S. Hieron. *En*, inquit, *quem tanto labore quæsisti, putridis senectute membris operit inculta canities. En vides hominem pulverem mox futurum.* Et paulo post: *Quia dormitionis meæ tempus advenit, et quod semper cupiebam, dissolvi et esse cum Christo, peracto cursu superest mihi corona justitiæ; tu missus es à Domino, qui humo corpusculum meum tegas, imo terræ terram reddas.* Et S. Maria Ægyptiaca ad Zosimam: *Sepeli*, inquit, *Abba Zosima miseræ Mariæ corpusculum. Redde terræ quod suum est, et pulveri adjice pulverem. Ora tamen Dominum pro me.* Et Barlaam ad Josaphat: *Non jam*, inquit, *charissime fili, nos in hac vita eadem domus ac mensa conjunget. Jam enim ultimam patrum meorum viam ingredior. Quocirca tibi faciendum est, ut per mandatorum divinorum observationem, atque in hoc loco ad extremum usque vitæ diem commorationem, tui erga me amoris specimen exhibeas; sic nimirum vitæ tuæ rationes instituens quemadmodum didicisti, nec unquam abjectæ atque ignavæ animæ meæ memoriam intermittens. Multum itaque vale, atque in Christo delectare et exsulta; quoniam terrena et interitui obnoxia cum sempiternis et ab interitu alienis bonis commutasti, ac propinqua est operum tuorum merces, ac jam jamque adest qui mercedem refert.* Ita Damascenus in eorum historia.

3. Et observa custodias Domini Dei tui.] *Custodias*, id est, præcepta quæ Deus à te et cæteris observari et custodiri jussit. Patet ex sequent. *Custodiæ* ergo vocantur hìc res custodiendæ, per metonymiam.

Ut intelligas universa quæ facis,] hoc est, ut intelligenter et prudenter agas quæcumque ages; hoc enim significat Hebr. תשכיל *baskel:* unde Chald. vertit, *ut prospera reddas omnia quæ feceris;* alii, *ut felix sis in omnibus quæ agis.* Qui enim prudenter sua agit, hic prospere ea agit. Prudentia enim est mater prosperitatis et felicitatis, sicut imprudentia infelicitatis.

5. Et effudit sanguinem belli (qui scilicet poterat esse causa belli) in pace, et posuit cruorem prælii in balteo suo, etc., et in calceamento suo,] q. d. Joab proditorie occidit Abner et Amasam, præ se ferens amicum et arctum adeo eorum complexum, ut in complexu hoc dolose eos transfodiens, balteus et calcei ejus sanguine cæsorum tingerentur. Ita Lyran. Vatabl. et alii: vocat autem hunc sanguinem *belli et prælii*, quia periculum belli erat ex hac cæde; ne scilicet totus Israel Davidi rebellaret, velletque ulcisci proditoriam hanc cædem suorum ducum Abner et Amasæ factam à Joab, ideoque David eum hìc jubet occidi. Rursum τὸ *belli* alludit ad bellum, in quo juste Abner occidit Asaelem fratrem Joab, cujus necem proinde Joab ultus est cæde Abneris, q. d. Joab ulcisci voluit sanguinem fratris sui Asaelis occidendo Abner, sed perperam et inique. Nam Abner juste in bello occidit Asaelem; Joab autem inique et proditorie occidit Abner in pace, cum Abner jam reconciliatus esset Davidi, imo totum Israel ad eum reduceret. Quare Joab Abnerem et Amasam in pace occidit quasi in prælio, adeoque pacem proditorie convertit in prælium, quo prælians et gladium stringens utrumque fraudulenter occidit, cum ipsi putarent se esse in pace, omniaque sibi cum David et Joab esse pacifica, ob pacem cum eo initam, idque præ se ferret Joab utrumque dolose complexans et osculans, quæ magna fuit Joabi fraus, injustitia et perfidia.

6. Facies ergo juxta sapientiam tuam (ut quæsita commoda occasione, et justo prætextu eum punias), et non deduces canitiem ejus pacifice ad inferos,] q. d. Non sines eum senem pacifice in lecto mori, sed violenta morte plectes; nam ante Christum omnes morientes descendebant ad inferos, saltem ad limbum pa-

trum. Lex enim talionis à lege naturæ divina et humana lata est, ut, qui alium occidit, occidatur.

Dices : Cur David non occidit Joab, sed id mandavit Salomoni? Resp. Quia cum Joab occidit Abnerem et Amasam, David non habebat potentiam et vires ad id sufficientes. Necdum enim in regno erat plane confirmatus, sed metuebat Joab, ne is contra se Israelem concitaret, uti paulo ante concitarat Abner ; postea vero David bellis continuis implicitus id facere non potuit, præsertim quia Joabo egeba ; nec enim alium habebat tam idoneum quem castris præficeret. Mandavit ergo id Salomoni, qui plena pace potiebatur, ideoque plena dignitate et auctoritate pollebat. Ita Josephus. Aliam causam, cur David jusserit occidi Joab, affert Theodoretus, quia timuit, inquit, ne is solita usus malitia despiceret juventutem Salomonis, et vel eum per speciem benevolentiæ interficeret, sicut prædictos occiderat ; vel apertam instrueret aciem, et divideret Israelem intrudendo regem Adoniam, cui favebat, qui regni spem non plane abjecerat, ut sequentia declarabunt.

8. QUI MALEDIXIT MIHI MALEDICTIONE PESSIMA.] Septuag. ὀδυνηρὸν, id est *dolorosa*, Chald. *amara ;* Hebr. est נמרצת *nimrescet*, quod Hebræi apud S. Hieronym. sic explicant, ut per quinque litteras, quibus hæc vox constat, quinque convicia quæ Semei jecit in Davidem, significentur. Nimirum per primam *nun* significet נואף *Noeph*, id est adulter, propter adulterium cum Bethsabee ; per secundam *mem* מואבי Moabi, id est Moabita, eo quod David ex ignobili Ruth Moabitide genus duceret ; per tertiam *resh*, רוצח *rothseach*, id est homicida, propter Uriam et tot alios è medio sublatos ; per quartam *tsade*, צרוע *tsarva*, id est leprosus, eo quod David jam non aliter ejectus ex urbe videretur quam soleant leprosi, quorum consortium omnes horrent et exsecrantur ; per quintam *tau*, תועבה designatur *tohaba*, quod abominabile significat.

NON TE INTERFICIAM GLADIO.] Hinc patet Davidem cum dixit Semei : *Non morieris*, non plenam ei dedisse veniam et impunitatem, sed limitatam et restrictam ad tempus vitæ Davidis, q. d. Ego non interficiam te, per omnem vitam meam tibi condonabo vitam ; sed post mortem meam cave tibi, quia Salomon filius meus meo instinctu quæret occasionem tuum scelus et maledictum castigandi : cum enim hæc promissio non sit debita, sed gratuita et liberalis, ex mente promittentis interpretanda et limitanda est, ait Abulensis. Commendat ergo David hic Salomoni justitiam in omnes, sed præsertim in maleficos, quos ipse hucusque clementer vivere permiserat, ut nunc ipse satisfaceret justitiæ ; quæ in sua clementi permissione tacite intelligebatur, juxta illud Psalm. 71. 1. *Deus judicium tuum regi da, et justitiam tuam filio regis.*

10. DORMIVIT IGITUR DAVID CUM PATRIBUS SUIS, ET SEPULTUS EST IN CIVITATE DAVID.] puta in Sion *dormivit*. S. Scriptura mortem vocat somnum, ob fidem et spem resurrectionis. Nam in die judicii à morte quasi è somno evigilabimus ad vitam æternam. Hinc pia fidelium consuetudo habet, ut cum quis moritur dicant : *Obdormivit in Domino.*

Porro Josephus in fine lib. 7. Davidi hoc dat elogium quasi epitaphium : David fuit *vir optimus et omnibus virtutibus præditus, quas regem tot gentium incolumitati prospicientem habere oportebat. Nam fortis erat, ut nemo alius : et in certaminibus pro subjectorum tutela susceptis primus se periculis objiciebat, exemplo suo militem ad præclara facinora excitans, et non tanquam dominus pro imperio ad officium cogens. Idem in consiliis prudentissimus, et egregie callens quid in præsens quidve in futurum conduceret. Ad hæc sobrius, mitis, benignus erga calamitosos, justus, humanus : quæ quidem præcipuæ sunt regum virtutes, nec in tanta potestate unquam ab æquitate deflexit, nisi quod ad Uriæ uxorem attinet. Tantas præterea divitias reliquit, quantas nullus alius rex, vel Hebræorum, vel aliarum gentium.*

De sepultura deinde ejusdem hæc illico subjicit : *Sepelivit eum Salomon Hierosolymis magnifice, præter solemnia illa in regum funeribus, illatis etiam in monumentum ejus maximis divitiis, quarum magnitudinem facile sit conjectare ex hoc quod dicemus. Nam post annos* MCCC *Hyrcanus pontifex oppugnatus ab Antiocho cognomine Pio, Demetrii filio, volens pecuniam ei dare, ut abducto exercitu obsidionem solveret, nec valens aliunde sumere, aperta cella monumenti Davidis, et prolatis inde tribus talentorum millibus, eorumque parte Antiocho numerata, oppugnationis periculo se exemit, sicut et alibi indicavimus. Ac rursum post multos annos elapsos Herodes rex alia cella aperta magnam pecuniam sustulit : ad loculos tamen, qui regum cineres continebant, neuter eorum pervenit. Singulari enim arte ita erant sub terram conditi, ut ab ingredientibus monumentum inveniri nequirent.* Verum horum fides sit penes Josephum : tot enim talentorum multitudo in sepulcrum defossa videtur pene incredibilis; ac cellæ eam ægre capere potuissent. Porro 1. Paral. 29. 28. de Davide dicitur: *Et mortuus est in senectute bona, plenus dierum, et divitiis, et gloria.* Fuit enim ipse regum omnium idea et exemplar, ideoque in omnibus fere typus Christi, uti per singula fuse ostendit noster Salianus anno mundi 3021, numer. 92. et seq. Vide elogia Davidis Eccles. 47. v. 2. et seqq. ubi eadem explicui.

17. UT DET MIHI ABISAG SUNAMITIDEM UXOREM.] Fuerat Abisag uxor Davidis regis : unde eam postulat Adonias filius Davidis, ut per eam quasi reginam evadat ad regnum, et à populo sibi favente acclametur rex. Consilium hoc Adoniæ suggessisse Joab, qui ejus partes fovebat, eratque vir sagax et callidus, censent Theodor. Hugo, Abulensis, Dionysius; Joab enim sibi à Salomone metuebat, et merito, uti mox patebit.

Quæres : Quomodo Adonias ausus est petere uxorem patris sui, cum id vetetur Levit. 18. 7? Resp. Josephus, Cajetan. et Serarius, ibi tantum vetari ne quis uxorem ducat illam quæ cognita est à patre. Abisag autem non fuit cognita à Davide, sed mansit virgo. Unde ejus matrimonium illa Levit. lege non fuisse vetitum. Ut ut est, Adonias hujus legis ignarus videtur putasse hoc matrimonium esse licitum, aut certe amore pulchritudinis Abisag, et ambitione regnandi excæcatus illam parvipendit.

Porro an jure naturæ licitum ratumque sit matrimonium filii ducentis uxorem patris, variæ sunt Doctorum sententiæ. Nam noster Tho-

mas Sanchez lib. 7. de imped. matrimon. disp. 66. docet matrimonium in primo gradu affinitatis in linea recta, puta soceri cum nuru, vel socrus cum genero, non esse irritum jure naturæ, ideoque esse dispensabile. Probat, quia tale fuisset matrimonium Adoniæ cum Abisag uxore patris sui Davidis. Si enim hoc fuisset irritum, utique Adonias non postulasset illam sibi in uxorem. Citat Sanchez in hanc sententiam S. Thomam, Alensem, Abulensem, Gabrielem, Tapperum, et plures alios.

Ex adverso Bellarm. lib. 1. de Matrim. c. 28. docet matrimonium tale esse irritum juræ naturæ et indispensabile, quia nunquam in eo dispensatum legimus. Est enim plane contra honestatem naturalem et pudorem paternum maternumque. Idem tenet P. Ægidius Coninck, qui ex Josepho à Costa lib. 6. Indic. cap. 21. narrat Paulum IV. Pontifex cum concilio Limensi ita decidisse, scilicet ut Indi Peruani, qui matrimonium contraxerant cum noverca vel cum nuru, non admitterentur ad Baptismum, nisi prius solverent tale matrimonium, velut jure naturæ irritum. Ad Abisag, respondet Bellarmin. primo, illam non fuisse uxorem Davidis; non enim in Script. vocatur uxor, sed tantum calefactrix senis; secundo, si fuit uxor, Adoniam illicite petiisse uxorem, utpote contra legem, Levit. 18. vers. 7 et 15. ideoque juste à Salomone jussum occidi: plus enim hic valere debet sententia Salomonis regis sapientissimi, quam postulatio Adoniæ. Hanc sententiam sequitur Paludanus, Sotus, Valentia, Navarr. Covarruv. Sylvester, Vasquez et plurimi alii, quos citat Sanchez loco citato et Ægidius Coninck, disput. 32. de Imped. matrimon. dubio 4. conclus. 3.

Problema ergo est, an matrimonium soceri cum nuru, vel generi cum socru sit jure naturæ irritum. Utrimque enim sunt graves auctores, his, et quidem pluribus asserentibus, illis negantibus. Utraque ergo sententia probabilis est, et utramque in praxi sequi potest Pontifex, ut in eo vel dispenset, si justa prægnansque causa subsit; vel dispensationem neget, sicut hucusque negavit (et quidem adhuc recenter his diebus, quibus Romæ versor) ob rei indecentiam; certe publicum hujus dispensationis non exstat exemplum, quod sciam.

Illud certum est apud omnes matrimonium hoc jure naturæ vetari, ac multo magis lege veteri, ut patet Levit. 18. 15. et c. 20. 14. et Deut. 27. vers. 20. Quare Adonias volens hanc legem violare, juste à Salomone repelli et plecti potuit ac debuit, præsertim quia per hoc tacite ambiebat regnum.

Multo magis jure naturæ vetitum et irritum est, ideoque indispensabile matrimonium in primo gradu consanguinitatis lineæ rectæ, ut si pater velit ducere filiam, vel mater suum filium, uti omnes doctores docent. Quocirca ab Ecclesia colitur et celebratur S. Dymphna, quæ cum esset filia regis Hiberniæ, ab eo ob formam in conjugem appetita, cum ipsa id constanter abnueret, à patre gladio obtruncata pro castitate Martyr occubuit, cujus sanctitatem Deus multis illustravit, et etiamnum illustrat miraculis; unde magnus energumenorum et maniacorum ad sepulcrum ejus (quod Geelæ in Brabantia exstat) est concursus, uti oculis meis conspexi.

Infamis igitur et porcina fuit responsio illius aulici et adulatoris, qui Henrico VIII, Angliæ regi, volenti ducere Annam Bolenam (quam ejus esse filiam spuriam vehemens erat suspicio) rogatus quod et quale peccatum foret, si quis matrem cognosceret et ejus filiam, respondit: Tale, ac si quis pullum comedat cum gallina. Sed Deus contrarium ostendit, cum Henricum totamque Angliam ob hoc conjugium gravissime afflixit, omnemque Henrici prosapiam funditus exstinxit. Ita Sanderus, lib. 1. de Schism. Anglic.

19. ET SURREXIT REX IN OCCURSUM EJUS, ADORAVITQUE EAM,] se ei inclinando, et reverentiam filialem exhibendo. Privatim enim eam excepit et honoravit ut matrem. Nam, ut ait Taurus Philosophus apud Gellium, lib. 2. c. 2: *Privatim inter filium magistratum et patrem privatum publici honores cessant, naturales et genuini exoriuntur.* Secus faciendum in publico. Unde Gellius ibidem laudat filium Fabii Maximi, qui Consul existens, ac patri Proconsuli in publica via occurrens, jussit eum ex equo descendere; atque Fabius imperio filii paruit, eumque collaudavit, cum imperium, quod populi esset, retineret.

Hinc apud Persas filio coram matre sedere non licebat, nisi illa annuente. Unde Alexander Magnus Darii matrem Sisigambim, quam colebat ut matrem, sic alloquitur apud Curtium, lib. 5: *Quoties ad te veni, donec ut considerem annueres, restiti.*

20. PETE, MATER MEA: NEQUE ENIM FAS EST UT AVERTAM FACIEM TUAM.] Hebr. *reverti faciem tuam*, id est, ut te, tuamque faciem confundam et pudore afficiam negando quod postulas. Cum enim quid alicui negatur, ille confusus faciem suam retrahit, avertit, et domum redit. Promittit Salomon omnia se concessurum, quæ mater postulabit; intellige, si æqua et utilia postulet: non autem si sibi matrique noxia, uti erat de danda Abisag uxore Adoniæ.

Si Salomon omnia matris postulata implet, multo magis Christus concedit matri suæ omnia quæ pro nobis supplicando petit. Illam ergo adeamus, et per illam omnia impetrabimus. Nec enim Christus confundet et pudefaciet faciem matris suæ, uti sæpe inculcat S. Bernardus; nec enim ipsa aliquid petit aut petere potest, quod sit præter dignitatem filii et suam.

22. POSTULA EI ET REGNUM,] q. d. Si postulas Abisag dari uxorem Adoniæ, postulas ei regnum. Ipse enim ambit uxorem patris nostri regis Davidis, ut per eam quasi reginam elevetur in celsitudinem regiam, fiatque rex; præsertim quia ad hoc ei auxiliantur Abiathar Pontifex, et Joab dux militiæ. Ita Rupertus et alii.

25. MISITQUE REX SALOMON PER MANUM BANAIÆ,] hoc est, misit Banaiam, ut per manum ejus occideretur Adonias. Est hebraismus. Cajetan. asserit Salomonen peccasse temeritate judicii, quod unico judicio fratrem læsæ majestatis damnarit, nisi tamen id moris fuerit. At vel unicum, ait Serarius, si id certum sit, hodie sufficiat, præsertim ubi periculum est regi, ne regno ab æmulo privetur, uti hic erat. Adde Salomonem hic punivisse primam regni invasionem factam ab Adonia, qua se curaverat ungi et coronari regem. Licet enim Salomon illam

ei condonasset, tamen id fecit sub conditione, si deinceps sibi foret fidelis, ac domi quiete se continens nullam deinceps ambitionis et affectati regni de se daret suspicionem; quod si illam daret, puniretur non tantum ob suspicionem, sed et ob invasionem regni præteritam. Adonias autem postulans Abisag uxorem, justam dedit Salomoni occasionem suspicandi ipsum rursus ambire regnum. Cur enim inverecunde et arroganter contra legem naturæ et divinam postulat reginam uxorem patris sui, nisi ut per eam thronum patris occupet, fiatque rex? quare jure merito plexus est à Salomone. Timebat enim Salomon eum, utpote ambitiosum et inquietum, semper res novas moliturum, et ad regnum jure primogenituræ sibi debitum aspiraturum: quare se eo vivente nunquam in regno fore securum. Occidit ergo eum ut sibi securitatem et regno quietem pareret. Vide hîc rursum quam David infelix fuerit in filiis. Amnon enim vitiavit Thamar, Absalom eum occidit et patri rebellavit, Adonias ambivit regnum, ideoque à fratre interemptus est. Fuit hæc pœna, et pœnitentia Davidi ob adulterium et homicidium Uriæ à Deo inflicta, 2. Reg. 12. 10. dicente: *Quamobrem non recedet gladius de domo tua.* En modica brevisque voluptas quantas ei peperit clades, ac quantarum calamitatum post se syrma caudamque protraxit.

26. Abiathar quoque sacerdoti (pontifici) dixit rex: Vade in Anathoth ad agrum tuum, equidem vir mortis es,] q. d. Mereris occidi, quia contra me conspirasti cum Adonia, eumque in regem unxisti. Ego tamen te non occidam, quia pontifex Davidi patri meo fidelis exstitisti; sed tantum à Jerusalem te ablegabo, ne in ea rursum res novas inter fratres et cives meos contra me moliaris. Vade ergo ad agrum tuum in Anathoth, ibique quiesce et res tuas age, nec rebus meis et regni te deinceps immisce. Porro hoc ipso Salomon indirecte exauctoravit et privavit Abiathar pontificatu, quia pontifex debebat residere Jerosolymis, ut sacerdotes in templo ministrantes dirigeret, Synagogæ et concilio Sanhedrim præsideret, regi foret à consiliis, populum doceret, etc. Quare ablegato Abiathar, Salomon surrogavit ei Sadoc.

27. Ut impleretur sermo Dei, quem locutus est super domum Heli in Silo.] 1. Reg. 2. 30. ubi Deus minatur Heli et posteris ejus privationem vitæ, æque ac pontificatus, additque vers. 35: *Et suscitabo mihi sacerdotem fidelem*, scilicet Sadoc. Igitur Salomon vir sapiens usus hac occasione rebellionis Abiathar, ex Dei instinctu has ejus contra Heli minas, hocque ejus de Sadoc in pontificatum restituendo promissum implevit, itaque pontificatum à familia Ithamar et Heli, ex qua erat Abiathar, ad primævam et genuinam Eleazar stirpem, ex qua erat Sadoc, reduxit. Fecit hoc in pœnam peccatorum tum Heli, tum Abiathar; hic enim reus erat capitis et læsæ majestatis, quia faverat Adoniæ contra Salomonem, qui à Deo et à patre Davide constitutus erat rex: quare eum ejecit in exsilium, sed honestum; misit enim eum in patriam ad prædia sua, ut ibi vitam, quam ei condonabat, quiete traduceret. Nemo ergo hinc concludat Imperatores et Reges habere jus in Pontifices, ut eos creare et exauctorare possint. Nam Salomon exauctoravit Abiathar auctoritate non sua, sed Dei. Deus enim primitus Aaroni, indeque Eleazaro quasi primogenito, ejusque posteris pontificatum assignarat. Inde deviavit pontificatus ad Heli, qui erat ex Ithamar, jussit ergo Deus eum reduci ad familiam Eleazar, puta ad Sadoc; idque fecit Salomon instinctu jussuque Dei, non ut Rex, sed ut Propheta, ut divinæ justitiæ exsecutor, uti ostendit Bellarm. lib. 2. de Pontif. cap. 29. Adde, nunc in lege nova longe sanctior et sublimior est pontificatus, quam fuerit in lege veteri: quare etiamsi tunc pontifex fuisset subditus regi, ut censet Abulensis, jam tamen non est, quia Pontifex est jam vicarius Christi, qui est Rex regum, et Dominus dominantium. Vide dicta Numer. 27. 21.

28. Venit autem nuntius ad Joab, (eo) quod Joab declinasset post Adoniam, et post Salomonem non declinasset,] ita legendum cum Hebr. Chald. Septuag. Romanis et cæteris: perperam ergo in regiis et aliis nonnullis legitur: *Venit autem nuntius ad Salomonem.* Sensus est q. d. Venit nuntius ab Joab, nuntians ei occisum esse Adoniam, ut ipse qui faverat Adoniæ, et cum eo contra Salomonem conjurarat, fuga sibi consuleret, ne ipse quoque ut socius et particeps conjurationis Adoniæ occideretur à Salomone.

Post Salomonem,] ita legendum cum Septuag. Roman. et cæteris. At vero Hebr. et Chald. jam habent, *post Absalomem*, quod Vatabl. sic explicat, q. d. Joab etsi initio fuerit Davidi fidelis, nec declinarit post Absalomem; tamen postea fuit infidelis, quia cum Adonia conjuravit contra Salomonem, qui à Davide constitutus erat rex. Alii censent Salomonem vocari Absalomem, eo quod Absalom Hebr. idem sit quod *pater pacis:* Salomon vero idem sit quod *pacificus*, ideoque pater et arbiter pacis. Sic Ochosias per metathesin dictus est Joachaz.

Verisimilius est Hebræa et Chald. moderna esse corrupta, ac S. Hieron. in Hebræo pro *post Absalomem*, legisse *post Salomonem.* Sic enim legerunt Septuag. et antithesis id exigit. Ita Sanchez.

30. Non egrediar.] Sperabat Joab quod loci sanctitas eum tutaretur, nec Salomonis religio permitteret eum ibidem occidi, ideoque eo egredi noluit. Sed eum fefellit opinio: ob scelerum enim atrocitatem ibidem occisus est.

31. Fac sicut locutus est, et interfice eum,] in Tabernaculo, ex quo Joab egredi non vult, sed in eo occidi et mori. Homicida enim voluntarius, qualis erat Joab, dolose occidens Abner et Amasam, non gaudebat impunitate et immunitate loci sacri, juxta illud: *Si quis per industriam occiderit proximum suum et per insidias, ab altari meo evelles eum, ut moriatur*, Exodi 21. 14. Multo magis id sancitum est lege, non divina, sed humana in novo Testamento, in qua Christiani sanctiores esse debent Judæis, et ab homicidio spontaneo magis alieni. Vide c. *inter alia*, de Immunitate Ecclesiarum, ac Franc. Suarez, tract. de Immunit. Ecclesiast. c. 9 et 10. Porro tunc non erat lata lex quod Tabernaculum pollueretur cæde humana, sicut jam lata est ut Ecclesia Christiana, in qua commissa est cædes, censeatur polluta, iterumque debeat benedici. Nec juste, ait Salianus, fuso sanguine profanari poterat altare illud, quod perpetuo solebat sanguine cruentari: tota loci violatio

consistebat in vi, quæ directe loci privilegium irritabat; inde enim Asyla dici certum est, quod ab eorum quasi sinu reos abstrahere non liceret. Ideoque recte credidit Salomon perinde esse Joabum ad aram occidere, vel eum inde extractum alibi jugulare; utrovis enim modo locus violabatur, nisi legis dispensatio intervenisset, quæ hîc ob scelerum enormitatem non requirebatur, ut dixi.

44. REDDIDIT DOMINUS MALITIAM TUAM IN CAPUT TUUM,] q. d. Fecit Deus ut pœna malitiæ et maledictionis, qua maledixisti patri meo Davidi, in caput tuum noxium recideret. Ita enim omnia disposuit, ut tu pœnam mortis à me tibi propositam, si Jordanem transires, acceptans, tua te sententia condemnaris, et transeundo Jordanem reum mortis effeceris. Duplici ergo titulo Semei reus erat mortis. Primo, quod Jordanem contra præceptum Salomonis sub pœna mortis datum et à se acceptatum transgressus esset. Ita Theodor. Josephus, Serarius et alii. Secundo, quod Davidi maledixisset, et hoc maxime hîc punire ex patris præcepto intendebat Salomon; sed tamen quia David pater per omnem suam vitam ei veniam dederat, noluit Salomon eam à patre datam simpliciter mutare, sed honesta conditione limitare, quam quia violavit Semei, hinc Salomon veniam patris abrogavit, ac Semei culpam et pœnam revocavit.

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

SALOMON POSTULANS A DEO SAPIENTIAM IMPETRAT. MOX, V. 16. LITEM DUARUM PUERPERARUM DE FILIO VIVENTE LITIGANTIUM MIRA SAGACITATE DIRIMIT, ITAQUE SUMMAM SIBI AUCTORITATEM ET GRATIAM APUD OMNES CONCILIAT.

1. CONFIRMATUM est igitur regnum in manu Salomonis, et affinitate conjunctus est Pharaoni regi Ægypti; accepit namque filiam ejus, et adduxit in civitatem David, donec compleret ædificans domum suam, et domum Domini, et murum Jerusalem per circuitum. 2. Attamen populus immolabat in excelsis; non enim ædificatum erat templum nomini Domini usque in diem illum. 3. Dilexit autem Salomon Dominum, ambulans in præceptis David patris sui, excepto quod in excelsis immolabat, et accendebat thymiama. 4. Abiit itaque in Gabaon, ut immolaret ibi; illud quippe erat excelsum maximum: mille hostias in holocaustum obtulit Salomon super altare illud in Gabaon. 5. Apparuit autem Dominus Salomoni per somnium nocte, dicens: Postula quod vis ut dem tibi. 6. Et ait Salomon: Tu fecisti cum servo tuo David patre meo misericordiam magnam, sicut ambulavit in conspectu tuo in veritate, et justitia, et recto corde tecum: custodisti ei misericordiam tuam grandem, et dedisti ei filium sedentem super thronum ejus, sicut est hodie. 7. Et nunc, Domine Deus, tu regnare fecisti servum tuum pro David patre meo; ego autem sum puer parvulus, et ignorans egressum et introitum meum. 8. Et servus tuus in medio est populi quem elegisti, populi infiniti, qui numerari et supputari non potest præ multitudine. 9. Dabis ergo servo tuo cor docile, ut populum tuum judicare possit, et discernere inter bonum et malum; quis enim poterit judicare populum istum, populum tuum hunc multum? 10. Placuit ergo sermo coram Domino, quod Salomon postulasset hujuscemodi rem. 11. Et dixit Dominus Salomoni: Quia postulasti verbum hoc, et non petisti tibi dies multos, nec divitias, aut animas inimicorum tuorum, sed postulasti tibi sapientiam ad discernendum judicium, 12. ecce feci tibi secundum sermones tuos, et dedi tibi cor sapiens et intelligens, in tantum ut nullus ante te similis tuî fuerit, nec post te surrecturus sit. 13. Sed et hæc quæ non postulasti, dedi tibi: divitias scilicet, et gloriam, ut nemo fuerit similis tuî in regibus cunctis retro diebus. 14. Si autem ambulaveris in viis meis, et custodieris præcepta mea, et mandata mea, sicut ambulavit pater tuus, longos faciam dies tuos. 15. Igitur evigilavit Salomon, et intellexit quod esset somnium; cumque venisset Jerusalem, stetit coram arca fœderis Domini, et obtulit holocausta, et fecit victimas pacificas, et grande convivium universis famulis suis. 16. Tunc venerunt duæ mulieres meretrices ad regem, steteruntque coram eo; 17. quarum una ait: Obsecro, mi Domine, ego et mulier hæc habitamus in domo una, et peperi apud eam in cubiculo. 18. Tertia autem die postquam ego peperi, peperit et hæc; et eramus simul, nullusque alius nobiscum in domo, exceptis nobis duabus. 19. Mortuus est autem filius mulieris hujus nocte, dormiens

quippe oppressit eum. 20. Et consurgens intempestæ noctis silentio, tulit filium meum de latere meo ancillæ tuæ dormientis, et collocavit in sinu suo; suum autem filium, qui erat mortuus, posuit in sinu meo. 21. Cumque surrexissem mane ut darem lac filio meo, apparuit mortuus: quem diligentius intuens clara luce, deprehendi non esse meum quem genueram. 22. Responditque altera mulier: Non est ita ut dicis; sed filius tuus mortuus est, meus autem vivit. E contrario illa dicebat: Mentiris; filius quippe meus vivit, et filius tuus mortuus est. Atque in hunc modum contendebant coram rege. 23. Tunc rex ait: Hæc dicit: Filius meus vivit, et filius tuus mortuus est. Et ista respondit: Non; sed filius tuus mortuus est, meus autem vivit. 24. Dixit ergo rex: Afferte mihi gladium. Cumque attulissent gladium coram rege, 25. Dividite, inquit, infantem vivum in duas partes, et date dimidiam partem uni, et dimidiam partem alteri. 26. Dixit autem mulier cujus filius erat vivus ad regem (commota sunt quippe viscera ejus super filio suo): Obsecro, Domine, date illi infantem vivum, et nolite interficere eum. E contrario illa dicebat: Nec mihi nec tibi sit, sed dividatur. 27. Respondit rex, et ait: Date huic infantem vivum, et non occidatur; hæc est enim mater ejus. 28. Audivit itaque omnis Israel judicium quod judicasset rex, et timuerunt regem, videntes sapientiam Dei esse in eo ad faciendum judicium.

1. Affinitate conjunctus est Pharaoni regi Ægypti: accepit namque filiam ejus] in uxorem. Eupolemus apud Eusebium, l. 9. de Præpar. cap. ult. asserit Pharaonem hunc fuisse eum, qui cognominatus est Vaphres, qui diversus est, et longe anterior Pharaone Vaphres, sive Ephree, vel Apries, qui fuit nepos Pharaonis Nechao occisoris Josiæ regis Juda, ultimusque Pharaonum, utpote à Nabuchodonor victus et subactus, uti dixi Jerem. 44. v. 30.

Voluit Salomon per hoc matrimonium devincire sibi Pharaonem, utpote regem vicinum et potentem, cujus ope regnum suum stabiliret, illudque contra Chaldæorum, Assyriorum, Medorum, etc., vim et potentiam tueretur.

Porro licitum fuit hoc matrimonium fidelis cum infideli, tum quia Deus expresse tantum vetuerat Judæis ne ducerent in uxores filias Chananæorum, à quibus majus perversionis et idololatriæ periculum, non autem cæterarum gentium, etsi id quoque sibi non placere ob simile periculum satis ostendebat, ut patebit cap. 11. 1. tum quia verisimile est Ægyptiam hanc sponsam Salomonis ad judaismum esse conversam: quo facto licitum erat eam ducere; hoc enim permittit Deus Deuter. 21. vers. 20. et sequent. Sic enim Salomon jam duxerat Naaman Ammonitidem, et David filiam Tholmai regis Gessur, et Booz Ruth Moabitidem, et Salmon Raab Jeruchuntinam, et Joseph filiam Putipharis Ægyptii, et Moyses filiam Jethro Madianitidem. Ita Abulens. Pineda, Serarius, Salianus, Sanchez et alii. Minus recte ergo Hebræi in Sederolam, Theodor. et Procop. censent Salomonem peccasse ducendo alienigenam, eo quod Deus id vetuisset Exod. 34. et Deuteron. 7. 3.

Putant Hebræi harum nuptiarum Salomonis cum filia Pharaonis Epithalamium concini in Cantico canticorum; sed errant, uti in Cant. ostendi. Fateor tamen ibidem ad eas alludi, ut cum ait Cant. 1. 8: *Equitatui meo in curribus Pharaonis assimilavi te.* Et cap. 3. 11: *Egredimini, et videte, filiæ Sion, regem Salomonem in diademate, quo coronavit eum mater sua in die desponsationis illius;* quæ licet ad litteram competant nuptiis Christi cum Ecclesia, alludunt tamen ad connubium Salomonis cum Ægyptia, quod illarum fuit typus.

Denique Salomonem hanc Ægyptiam duxisse anno regni sui primo, vivente adhuc Davide, opinatur Josephus, Serarius et Sanchez, licet Abulens. Cedrenus et Salianus in annum tertium id conferant.

Donec compleret ædificans domum suam.] Salomon enim post ædificatum templum domum propriam ædificavit filiæ Pharaonis, de qua cap. 7. 8. interim locum ei assignavit in palatio suo, quod erat in arce Sion.

2. Attamen populus immolabat in excelsis: non enim ædificatum erat templum.] Quæres quænam fuerint hæc excelsa, quorum tam crebra in libris Regum et Prophetarum fit mentio? Resp. Excelsa erant luci, sive sylvæ et nemora in excelsis montibus, collibus et umbrosis recessibus consita, in quibus gentes pleræque solebant sacella et altaria erigere; teste Homero, Virgilio et aliis, qui docent veteres in nemoribus sepulcra suis defunctis exstruxisse, in quibus primo parentalia celebrabant, sive parentabant heroibus populi, ac mox iisdem quasi diis sacrificare cœperunt. Id fecerunt, tum quia loca excelsa cæteris altiora sunt et viciniora cœlo, ideoque plus venerationis apud rudem populum obtinent. Unde *altare* dictum est ab altitudine, quasi *alta ara*, in qua altissimo Deo sacrificatur: et Græcum βωμος, id est altare, dictum est ab Hebræo במה *Bama*, id est excelsum; quanquam altare proprie non erat excelsum. Nam Scriptura 4. Reg. 23. 15. distinguit inter altare et excelsum, sed potius altare erat in excelso, scilicet colle aut monte. Rursum nemora, quia condensa et silentia, sacrum quemdam horrorem Gentibus injiciebant, qui superstitiose censebant ibi habitare deos, quos Satyros et Faunos quasi sylvarum deos nuncupant. Unde templa dicta sunt fana à Faunis; nisi malis à fando, id est oracula dando, nomen sortita. Tertio, sylvæ copiosam suppeditant lignorum materiam ad fabricandum sacella, altaria et strues pyrarum, quibus victimæ comburantur, idcirco in iis excelsa erigebant.

Denique sylvæ, quia frondosæ et amœnæ,

excitabant Gentiles ut in eis sacra sua carnalia, quibus Baccho per symposia et crapulam, Veneri et Priapo per luxuriam serviebant, exercerent.

Sic Cyrus et Persæ, teste Xenophonte, lib. 8. sacrificabant in locis excelsis. Idem de aliis docet Apollonius, lib. 2. de Romanis. Idipsum constat ex Capitolio, in quo colebant Jovem Capitolinum. Audi Virgil. lib. 8. Æneid.:

Hinc ad Tarpeiam sedem et Capitolia ducit,
Aurea nunc, olim sylvestribus horrida dumis.
Jam tum relligio pavidos terrebat agrestes
Dira loci: jam tum sylvam, saxumque tremebant.
Hoc nemus; hunc inquit frondoso vertice collem
(Quis Deus incertum est) habitat Deus; Arcades ipsum
Credunt se vidisse Jovem.

Idem Virgil. Ecloga 7. arbores proprias, quas Gentiles diis suis in his lucis sacrabant, ita recenset:

Populus Alcidæ gratissima, vitis Iaccho (*Baccho*),
Formosæ myrtus Veneri, sua Laurea Phœbo.
Phyllis amat corylos.

Chananæos pariter in excelsis lucis sylvisque suos deos coluisse patet ex eo quod Deus crebro jubeat Hebræis ut illas succendant et exstirpent, ut patet Exodi 34. 13. Deuteron. 7. 5. et c. 12. versu 2. et c. 16. 21. quibus locis directe quidem et expresse vetat Deus ne excelsa habeant talia qualia habebant Chananæi, in quibus scilicet suos deos falsos colebant; indirecte tamen vetat quoque ne sibi pariter in excelsis sylvis et lucis sacrificent, sed tantum in Tabernaculo et altari ad id à se destinato, et à Moyse fabricato, ac præsertim in templo mox à Salomone fabricando.

Excelsa ergo Hebræorum, de quibus in libris Regum et Prophetarum crebra est mentio, erant duplicis generis. Una in quibus instar Gentium colebant earum deos et idola. Hæc manifeste erant illicita, quia idolis dicata in Dei veri injuriam. Unde in ea gravissime invehuntur et detonant Prophetæ, ut Jerem. cap. 7. 31. Ezechiel, c. 6. 3. Osee, 10. 8. Hinc Salomon gravissime peccavit, quod in gratiam uxorum suarum Gentilium earum diis et idolis fecerit lucos et excelsa, ibique eos adorarit, quæ proinde Ezechias rex dissipavit, Manasses ejus filius impius restituit, Josias funditus abolevit.

Altera excelsa erant, in quibus Hebræi, non idolis, sed Deo vero sacrificabant. Sic Gedeon in excelsa petra sacrificium Deo obtulit, Judic. 6. 26. Idem fecit Samuel in excelso, 1. Reg. 9. 19. et Salomon hîc sacrificavit in excelso Gabaon, id est in Tabernaculo Moysis, quod tum situm erat in excelso et frondoso colle Gabaon.

Porro Deus hæc secunda excelsa non amabat ob periculum gentilismi et idololatriæ; tolerabat tamen, donec ædificaretur fixum et stabile Templum à Salomone in Jerusalem; nam ante illud Tabernaculum Moysis erat mobile, et ab uno loco transportabatur in alium, imo separatum erat ab altari, ut superius dixi. Unde multis incommodum erat et difficile in eo sacrificare, ideoque alio loco excelso suas hostias immolabant.

Hinc pii reges, ut Asa et Josaphat, permiserunt excelsa Deo vero erecta: vel si illa erant idolis statuta, permiserunt ea, quia ob inveteratam populi idololatrantis consuetudinem, metuentes ejus seditionem et rebellionem, illa impedire et tollere non potuerunt. Verius tamen est, quod censet Abulens. quæst. 2 et 5. hos reges tantum permisisse excelsa, in quibus Deo vero sacrificabatur, non idolis; quæ tamen non permiserunt reges pientiores, sed everterunt; scilicet David, Ezechias et Josias, qui proinde soli è cæteris regibus Juda dicuntur non peccasse, Eccles. 49. 5. Porro quod Samuel in Ramatha, Bethlehem, aliisque in locis sacrificavit, 1. Reg. cap. 16. vers. 4 et 5. ac Elias in monte Carmelo, 3. Reg. 18. 23. et David in area Ornan, 2. Reg. ult. 18. credendum est id eos fecisse ob graves et urgentes causas, idque ex Dei instinctu et dispensatione, ut patet de Davide loco citato.

Hac de causa, ut scilicet excelsa omnia tollerentur, voluit Deus à Salomone ædificari templum, in eoque solo sibi sacrificari, ut in uno templo servaretur unitas religionis et Judaismi, ac Judæi plane arcerentur à profanis et excelsis sacrificiis Gentilium. Idem ante templum jusserat Deus fieri in Tabernaculo à Moyse fabricato, Levit. 17. vers. 3 et 4. vide ibi dicta.

3. Excepto quod in excelsis (Deo vero dicatis de quibus jam dixi) immolabat.] Hinc Theod. Proc. Abulens. et Ribera, l. 1. de Templo, c. 2. censent ante fabricam templi in excelsis sacrificare fuisse illicitum, et peccatum saltem veniale, eo quod hîc carpatur Salomon quod in excelsis immolarit, esto in cæteris dilexerit Dominum, et præcepta ejus servarit. Hebræi tamen, Lyran. Serarius et alii censent id fuisse licitum, non quasi Deo absolute gratum, sed tanquam ab eo concessum et permissum, donec ædificaretur templum firmum et stabile. Sic et S. August. quæst. 36. in Judic.: *Deus*, ait, *consuetudinem populi sui, quæ præter ejus Tabernaculum, tamen non diis alienis offerebant, sed Domino Deo suo; sustinebat potius quam vetabat, etiam sic exaudiens offerentes.* Post templi vero fabricam excelsa fuere illicita, ideoque David, Ezechias et Josias ea sustulerunt, licet Asa, Amasias et Josaphat ea tolerarint metu majoris mali, ne scilicet si excelsa Dei tollerentur, populus ad excelsa deorum et Gentium, hoc est ad idola deflecteret. Unde de iis dicitur: *Fecit rectum ante conspectum Domini, etc., verumtamen excelsa non abstulit;* cap. 15. vers. 11. et 14, etc.

4. Abiit itaque in Gabaon ut immolaret ibi,] quia in Gabaon erat Tabernaculum et altare Moysis, unde ibi immolare licebat, ideoque mox vocatur excelsum magnum, id est maximum et religiosissimum, licet Arca fœderis non esset in Gabaon, sed è Cariathiarim à Davide translata in Sion, ut diserte dicitur 2. Paral. 1. vers. 4 et 5. Nota hîc pietatem Salomonis, qui regnum auspicatur à cultu et invocatione Dei; obtulit enim mille hostias, ut sequitur, ideoque à Deo obtinuit sapientiam tantam, quantam nulli unquam concessit Deus.

5. Apparuit autem Dominus Salomoni per somnium nocte dicens: Postula quod vis ut dem tibi.]

Quæres quale fuerit hoc Salomonis somnium, et an in eo habuerit usum arbitrii, ut libere postularit à Deo sapientiam, ideoque eam impetrarit?

Quæstio hæc est problema. Multi enim affir-

mant, multi negant, et utrique pro se rationes afferunt probabiles.

Primo ergo nonnulli censent hoc somnium fuisse naturale, ex speciebus diurnis noctu in somnis naturaliter recurrentibus; aut naturaliter à Deo immissum, ad hoc ut sciretur sapientiam omnibus hominibus, sed præsertim regibus et principibus ad sapienter gubernandum præ aliis rebus expetendam esse, utpote ad bonum regimen summe necessariam. Ita Abulens. Quia enim Salomon in Gabaon orans et sacrificans per diem crebro et instanter à Deo flagitarat sapientiam, hinc effecit Deus ut naturaliter noctu ipsi eædem cogitationum species recurrerent; ut scilicet Salomon dormiens videretur sibi postulare sapientiam, Deumque illam ipsi annuere, juxta illud Claudiani:

Omnia quæ sensu volvuntur sensa diurno,
Tempore nocturno reddit amica quies.

Idemque docet Aristot. lib. de Somniis et Hippocr. lib. de Insomniis.

Si dicas postulationem hanc Salomonis placuisse Deo, ac ipsum per eam reipsa impetrasse sapientiam, respondent illam postulationem in somnis per se non placuisse Deo, quia erat actus somniantis, non libere postulantis; sed ob aliam Salomonis ejusdem in vigilia sapientiæ postulationem, ex qua illa in somnis ortum habuit, et quasi effectus ex causa, naturaliter profluxit. Ita S. Thomas 1. 2. q. 113. art. 3. ad 2: *Salomon*, ait, *dormiendo non meruit sapientiam, nec accepit, sed in somno declaratum est quòd per præcedens desiderium ei à Deo sapientia infunderetur.* Idem repetit de veritate, quæst. 28. art. 3. et 2. 2. quæst. 154. art. 5. ad 1. Favet S. August. lib. 12. de Genesi ad Litter. cap. 15. quem citat S. Thom. Item. S. Bonav. in 2. dist. 15. q. 6. num. 72. Alensis in 4. quæst. 101. membro 3. art. 3. Richardus quodl. 1. quæst. 17. Sanchez, Salianus, Serar. Pineda libr. 3. de Salomone cap. 8. Pererius libr. 1. in Daniel. quæst. 7.

Probatur primo, quia Salomon dormiebat, eratque in somnio; omnia ergo hæc non revera, sed per somnium ei repræsentabantur.

Secundo, quia versu 15. diserte ait Script.: *Evigilavit Salomon, et intellexit quòd esset somnium.*

Verum contraria sententia non minus est probabilis, imo validiores affert rationes, nimirum somnium hoc non fuisse naturale, sed divinum, ac proprie à Deo (licet natura quoque et naturalibus per diem cogitationibus Salomonis Deo subservientibus) immissum, ideoque non tam fuisse somnium, quàm visionem propheticam vel extasin, qualis fuit somnus Adæ, cum ex ejus costa Deus formavit Evam, quem Septuag. vocant extasin; in eo enim Adam Deo revelante cognovit Christi incarnationem, et Ecclesiæ ex ejus latere formationem, uti docent S. August. S. Thomas, Rupert. et alii passim. Tale quoque fuit somnium Abrahæ Genes. 15. 12. in quo Deus Abrahæ revelavit, et promisit magnam posteritatem et Chananææ possessionem. Tale quoque fuit somnium Josephi de futuro suo principatu in Ægypto Genes. 37. 5. et Jacobi Genes. 28. 12. ubi Deus in somnis idem ei promisit quod Abrahæ, imo plura.

Probatur primo, quia hoc diserte significat Script. cum ait: *Apparuit autem Dominus Salomoni per somnium nocte, dicens.* Ergo fuit hæc vera Dei apparitio et locutio, quam Salomon excepit, uti Prophetæ excipiebant Dei oracula per visiones tam nocturnas, quàm diurnas; Ergo non fuit somnium commune et naturale.

Secundo, quia sequens prolixa narratio recenset historiam veram, non somniatam. Ait enim Deus revera loquens Salomoni: *Postula quod vis, ut dem tibi;* ac Salomon respondet prolixe, postulatque sapientiam, ac hujus postulationis suæ multas et graves causas affert, idque tam sapienter et prudenter, ut vigilans prudentius loqui non potuisset. Ex qua narratione, et ex longo Salomonis sermone ad Deum constat ipsum habuisse perfectissimum discursum et judicium, cum consideratione divinæ majestatis, et beneficiorum ejus, et propriæ infirmitatis ac necessitatis in illo regio statu, in quo erat constitutus; et ex hoc perfecto discursu ac judicio petitionem illam Deo proposuisse, et ideo illi placuisse.

Tertio, quia versu 11. Deus Salomoni præmium hujus suæ postulationis tam sapientis et sanctæ largitur, et votis ejus annuit dicens: *Quia postulasti verbum hoc, etc., ecce feci tibi secundùm sermones tuos,* nec tantum hoc, sed et longe plura adjicit, scilicet divitias, gloriam, longævitatem et magnificentiam præ omnibus regibus: quæ omnia ut revera, et non per somnium gesta fuse et accurate narrat Script. ut vix alio torqueri possint, ac omne somnium superent et transcendant. Et hoc voluit Script. dicens, versu 15: *Evigilavit Salomon et intellexit quòd esset somnium,* scilicet non humanum, sed divinum, uti eo versu ostendam.

Quarto, quia revera Deus in somno hoc Salomoni indidit sapientiam, ut significat Script. nec enim aliud tempus, quo eam acceperit Salomon, reperire vel assignare possumus; ergo pariter revera Salomon in somno oravit, petiitque sapientiam; nam per orationem eam impetravit, ut dicitur vers. 11 et 12: *Ecce,* inquit, *feci secundùm sermones tuos, et dedi tibi cor sapiens.* Ita sentit Lyran. Dionys. Salmeron. tom. 3. tract. 22. Anton. Fernandius lib. de Visionibus Præludio 7. num. 8 et seq. Hugo, Glossa, Consalvus Cervantes in Sapien. cap. 7. versu 7. ac fuse et solide Suarez tomo 2. de Relig. lib. 2. de Orat. cap. 19. ubi docet primo, Deum in somno posse elevare intellectum et phantasiam ad perfectum usum rationis, et ad plenum judicium de veritate sive speculativa sive practica, idque fecisse in somno Adami Genes. 2. Posse enim Deum ita confortare et clarificare phantasiam, et vapores omnes, qui illam in somno impediunt, depellere, ut vere res non tantum apprehendere, sed et recte de iis judicare possit, conservatis interim sensibus externis in eadem dispositione, quam in somno naturali habent. Accedit S. Ambros. in Psalm. 118. Octonario 18. in fine, ubi asserit Salomonem *orasse* tunc et *promeruisse.* Imo, Octonario 2. versu 2. addit: *Ex toto corde exquirens Deum sapientiam postulavit, et quia non opes sibi regias, sed divinæ manus gratiæ depoposcit, accipere meruit sapientiæ disciplinam.* Tertull. etiam lib. 4. contra Marcion. cap. 15. aperte sentit habuisse tunc Salomonem liberam electionem, dicens: *Quæ permissa sibi optione, maluit ea postulare, quæ sciebat Deo grata, sapientiam, meruit etiam divitias consequi.* Ad eum modum loquitur Eucher.

quæst. 2. in 3. librum Reg. dicens Salomonem deprecatum esse Deum, etc.

Denique 2. Paralip. 1. vers. 7. ubi eadem hæc historia narratur, nulla somnii fit mentio: *Ecce*, inquit, *in ipsa nocte apparuit ei Deus.* Fuit ergo somnium hoc vera Dei apparitio et visio, qualem habuere cæteri Prophetæ.

In hanc quoque sententiam tandem propendent S. Bonavent. Allensis et Richardus locis jam citatis, dum addunt Salomonem ex divino privilegio potuisse in somnis uti ratione et mereri, atque S. Thom. qui 1. 2. q. 113. art. 3. ad 2. secundam dat responsionem, dicens: *Vel potest dici quod ille somnus non fuit naturalis, sed somnus prophetiæ, secundùm quod dicitur Num.* 12. *Si quis fuerit inter vos propheta Domini, per somnium aut in visione loquar ad eum. In quo casu aliquis usum liberi arbitrii habet.*

Dices: Somnus impedit usum rationis et liberi arbitrii, quia in somno sopiuntur, et quasi ligantur sensus et phantasia, sine quibus ratio non potest libere operari. Resp. naturaliter, et in somno naturali hoc verum est, at non in supernaturali et divino, quale fuit hoc Salomonis. In eo enim Deus Prophetis infundere potest species sine conversione ad phantasmata somnum non impedientes, sicut nec visionem in Christo somnus impediebat, qui de se ait Cant. 5. 2: *Ego dormio et cor meum vigilat.* Sic et B. Virginem dormientem libere Deum amasse, itaque meruisse censet S. Bernardinus et alii, idque probabile judicat Suarez 3. p. q. 37. art. 4. disp. 18. sect. 2. Aut potius Deus Adæ, Salomoni et Prophetis ita roborabat et clarificabat phantasiam in somnis, ut libere intelligere, eligere et operari possent, ut paulo ante dixi ex Suarez. Hoc enim magis est homini connaturale.

Porro totum hoc somnium Deus Salomoni immisit per Angelum, qui Deum repræsentabat, ac nominatim Deum filium ex Salomonis stirpe incarnandum, uti docent S. Chrysostom. homil. 16. in Acta, S. Leo, S. Ambros. Tertull. Origen. Theophyl. Euseb. Clemens, Niceph. et alii, quos citat Pineda lib. 3. de rebus Salomonis cap. 8. num. 4.

Quæres: Cur ergo hæc visio Salomoni exhibita est per noctem, non per diem? Resp. causa litteralis est, quia per diem Salomon occupatus fuerat in immolatione mille hostiarum. Unde tunc indispositus erat ad hanc visionem; per hostias tamen hasce se disposuit, et dignum reddidit ad visionem hanc recipiendam; quare in præmium suæ pietatis hanc visionem nocte sequenti, utpote quiescens, à Deo accepit.

Symbolica causa fuit, quia Deus, licet in se sit lux summa et infinita, mens tamen creata, præsertim humana, ad eam caligat; sicut oculus caligat et hebetatur ad intuitum solis. Quare Deus sanctis, præsertim veteris Testamenti, ut Abrahæ, Mosi, Jacobo apparebat noctu, vel in caligine. Unde S. Dionys. lib. de Mystica Theolog. docet eum qui Deum vult contemplari, ingredi debere cum Mose in caliginem, qua Deus tegitur et velatur.

Mystice S. Gregor. lib. 2. Moral. cap. 2. notat noctem signum esse mali ominis et infelicis exitus: *Non rediturus*, inquit, *ad veniam Judas, quod ad traditionis perfidiam nocte exiisse perhibetur, dicente Joanne cap.* 13: *Erat autem nox. Et iniquo diviti dicitur, Lucæ* 12: *Hac nocte repetent animam tuam abs te; anima quippe quæ ad tenebras ducitur, non in die repeti, sed in nocte memoratur. Hinc est quod Salomon, qui sapientiam non perseveraturus accepit, in somnis hanc et nocte accepisse describitur.* Hæc Gregor. ex quo Rupert. Eucherius et alii eadem descripserunt.

Addit Rupert. carpitque Salomonem, quod sapientiam, non sanctitatem petierit: *Tamen in eo*, inquit, *reprehensibilis est, quod data sibi optione, tam prona ad dandum largitate Domini bonum illud, quod verum et summum est, non postulavit.*

Verum hoc bonum includitur in sapientia, quam postulavit Salomon, uti docet S. Ambros. in Psalmo 118. ad illa: *In toto corde meo exquisivi te.* Unde Sapient. 9. Salomon postulans à Deo sapientiam ait: *Ut sciam quid acceptum sit coram te omni tempore;* de quo mox plura.

7. Ego autem sum puer parvulus,] q. d. Sum valde juvenis, rudis et inexpertus, ideoque quasi puer ad tantum onus, scilicet ad regimen tanti populi Israelis, ex me inidoneus; Salomon enim hoc tempore erat viginti annorum, ut superius dixi; unde explicans subdit.

Ignorans egressum et introitum meum.] Est Hebraica phrasis significans omnes hominis actiones, q. d. Nescio quo modo me gerere debeam in administratione tanti regni. Unde 2. Paralip. 1. 10. ait: *Da mihi sapientiam et intelligentiam, ut ingrediar et egrediar coram populo tuo*, quasi ejus rex et pastor. Chald. vertit: *Non ego scio egredi nec ingredi.* Alludit ad puerum (quem se vocavit) qui, docente matre, discit egredi et ingredi in domum.

9. Dabis ergo servo tuo cor docile,] id est, doctrinam excipiens, quod scilicet doctrinam, id est, prudentiam et sapientiam, à te audiat et in se hauriat, puta cor prudens, intelligens et sapiens: Hebr. est *cor audiens*, quod nimirum audiat et accipiat sapientiam. Unde 2. Paral. 1. 10. hoc explicans ait: *Da mihi sapientiam et intelligentiam.* Et hîc versu 11. respondens ei Deus dicit: *Postulasti tibi sapientiam, etc.*

Porro Salomon postulans hîc sapientiam proprie postulat prudentiam, qua sapienter tam se quàm totum populum regere possit, ut scilicet prudenter omnes suas actiones instituat, tum privatas, tum publicas, juxta legem et voluntatem Dei. Unde Sapient. 9. 4. et 10. explicans hanc suam sapientiæ postulationem ait: *Da mihi sedium tuarum assistricem sapientiam, etc., ut mecum sit, et mecum laboret, ut sciam quid acceptum sit apud te.* Causam subdit v. 17. dicens: *Sensum tuum quis sciet, nisi tu dederis sapientiam, et miseris spiritum sanctum tuum de altissimis?* Vide ibi dicta. Sapientia enim in libris Sapientialibus præcipue practicam sive ethicam significat, quæ docet nos sapienter, id est juste sancteque vivere, quæ proinde Sapient. 10. vocatur *scientia Sanctorum*, et Lucæ 1: *Prudentia justorum.* Deus tamen, qui suorum preces superat et vota, longe ampliorem sapientiam Salomoni concessit, ut jam dicam.

12. Dedi tibi cor (id est mentem) sapiens et intelligens. (Chald. *et considerans;* Septuag. *et peritum*) in tantum ut nullus ante te similis tui fuerit, nec post te surrecturus sit.] 2. Paral. 1. 12. dicitur: *Sapientia et scientia data sunt tibi.* Per quæ primo: intellige Ethicam et Politicam, ad gubernandum tam se quàm po-

pulum ; hanc etiam præcipue postulabat Salomon ; secundo, Physicam, Medicinam, Logicam, Rhetoricam, Poeticam, Mathematicam, Architectonicam (hac enim egebat ad fabricandum templum), omnesque scientias et artes naturales. Hæ enim ab Hebræis vocantur Sapientia, ut patet Exodi 31. 3. Nam de his ipse ait Sapient. 7. 17 : *Ipse enim dedit mihi horum, quæ sunt, scientiam veram, ut sciam dispositionem orbis terrarum, et virtutes elementorum, initium et consummationem et medietatem temporum, vicissitudinum permutationes et commutationes temporum, anni cursus et stellarum dispositiones, naturas animalium et iras bestiarum, vim ventorum et cogitationes hominum, differentias virgultorum, et virtutes radicum, et quæcumque sunt absconsa et improvisa didici : omnium enim artifex docuit me sapientia ;* tertio, sapientiam et prudentiam supernaturalem fidei mysteriorum, imo et donum prophetiæ. Salomonem enim eximium fuisse Theologum patet ex ejus Proverbiis et Sapientia : Prophetam quoque exstitisse patet Proverb. 30. versu 1. Vide ibi dicta. Horum ergo omnium scientiam infusam à Deo hac nocte accepit Salomon, idque in gradu valde intenso, ut eorum oblivisci non posset. Ita Abulens. Serarius, Pineda, Salianus et alii. Addit Josephus Salomonem à Deo didicisse exorcismos ad conjurandum expellendumque dæmones, et alia plura, quorum meminit Origen. tractat. 35. in Matth. Justinus Dialog. de Veritate Christianæ Relig. Epiphan. in hæresi Ebronitarum. Vide Baronium anno Christi 56, et Sixtum Senensem in Biblioth. verbo *Salomon.* Unde nonnulli putant Salomoni indictam gratiam gratis datam, ad componendum exorcismos, quibus pelleretur dæmon. Addidit Josephus Salomonem incantationes ad morbos abigendos composuisse, quod est magicum ; sed Josephus per incantationes forte accepit preces, quas postea vulgus superstitiose vertit in incantationes vel carmina magica.

Addunt, vel potius fabulantur Rabbini Salomonem cognovisse garritus avium, latratus canum, cæterarumque bestiarum voces et sermocinationes intellexisse. Verum, quis intelligat brutorum voces, quæ ratione et intellectu carent ? frustra ergo id de se jactitant magi.

Ut nullus ante te similis tui fuerit.] Salomon ergo sapientia superavit non tantum Trismegistum, Orpheum, Homerum, Platonem, Solonem, Lycurgum, Aristotelem, omnesque Græcorum, Ægyptiorum, Chananæorum, etc., Sapientes, utpote quorum sapientia fuerit studio acquisita, cum Salomoni fuerit à Deo immediate infusa ; sed etiam Abraham, Moysen, Davidem, Adamum, saltem post lapsum. Etsi enim hi certis in rebus excelluerint ut Abraham in eminenti fide, Moyses in accipiendis à Deo legibus, David in psalmis dictandis, tamen Salomon eos superavit amplitudine sapientiæ, quia omnem omnino complexus est, ac Christum Dominum, ejusque sapientiam, unionemque cum S. Ecclesia, ad vivum tam verbis quàm factis expressit.

Nec post te surrecturus sit.] Hinc recte infert Abulensis Salomonem sapientiorem fuisse non tantum Adamo et Moyse, sed etiam Prophetis et Apostolis, solumque Christum excipit, ejusque matrem B. Virginem, licet de ea dubitet Suarez tomo 2. disput. 18. sect. 5. Idem asserit S. Hieron. in cap. 3. Ephes. 8 : *Salomonem*, inquit, *omnibus Apostolis sapientiorem fuisse, ut retro Patriarchis vox divina pollicita est, qui de se ipso quoque loquitur confidenter ; Deus docuit me sapientiam, et intellectum sanctorum cognovi.* Sapient. 7. Intellige in rebus naturalibus et politicis ; nam in mysteriis fidei et Evangelii Salomone sapientior erat Paulus et Apostoli. Lyran. tamen, Dionys. et Pererius lib. 5. in Genes. q. 3. censent hìc Salomonem dici sapientiorem omnibus, sed ita ut pauci aliqui excipiantur, scilicet Apostoli, etc. Alii sic limitant: *Nullus similis tuî*, scilicet in regibus ; sed hoc nimis est arctum. Alii cum Serario melius sic : *Nullus*, scilicet eorum qui humano studio suaque industria sapientes evaserunt, *similis* erit *tuî*, qui eam accepisti à Deo infusam ; quare hic non fieri comparationem cum Adamo, B. Virgine et Apostolis, quorum sapientia fuit à Deo infusa. Vide Pinedam lib. 3. de Salom. cap. 8. qui et addit Salomoni cum sapientia datum fuisse spiritum sanctum, id est, majorem gratiam et sanctitatem ; hanc enim ipse in sapientia et cum sapientia præcipue postulabat. Audi Remigium, qui ad illud Coloss. 2. 9 : *In ipso habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter*, sic scribit : *Aliter habitat in singulis electorum, aliter in Christo ; quia illis datur spiritus ad mensuram, in illo autem pleniter habitat. Habitavit enim in Salomone per sapientiam, in Daniele per castitatem, in Prophetis per sanctitatem, in Moyse per mansuetudinem ; in Christo vero per omnem virtutem et innocentiam.*

13. Sed et hæc, quæ non postulasti, dedi (id est, dare decrevi et illico sensim dabo) tibi, divitias scilicet et gloriam, ut nemo fuerit similis tui in regibus cunctis retro diebus.] Hinc Abulens. putat Salomonem superasse opibus et gloria Nemrod, Ninum, Saulem, Davidem, cæterosque Reges anteriores, non autem posteriores, qui Salomonem secuti sunt, uti fuit Alexander Magnus, Julius Cæsar, Augustus. Verum Serarius et alii melius censent Salomonem omnibus omnino regibus tam futuris, quàm præteritis anteferri, omnesque superasse opibus et gloria. Nam 2. Paralip. 1. v. 12. clare dicitur : *Divitias autem et substantiam et gloriam dabo tibi, ita ut nullus in regibus, nec ante te nec post te fuerit similis tibi ;* ubi ex Hebræo vertas : *Et gloriam quæ non fuit sic* (similis) *regibus ante et post te non erit sic*, id est, similis tuî.

Moral. disce hìc quantum bonum Deique donum sit sapientia, quàmque cæteris omnibus anteferendum, imo cætera omnia secum adducat, atque illud comparari oratione magis quàm studio. Auctor enim datorque sapientiæ est Deus, qui est pater luminum. Jacobi 1. vers. 5 et 7. Vide ibi dicta ; et S. August. Præfat. in lib. 1. de Doctrina Christi.

15. Igitur evigilavit Salomon, et intellexit quod esset somnium.] Vatablus et alii exponunt, q. d. Evigilans Salomon recordatus est sui somnii, sive se somniasse de sapientia, puta non fuisse rem veram, sed somnium fugax, mendax et evanidum. Verum hoc dici nequit : Salomon enim vere hic adeptus est sapientiam, ut patet ex verbis Script. vers. 12 : *Dedi*, inquit, *tibi cor sapiens et intelligens, etc.*, quare hìc

sensus directe adversatur S. Scripturæ eamque elidit et evertit.

Dico igitur : *Evigilans Salomon intellexit quòd esset somnium*, scilicet non naturale, sed supernaturale et divinum, puta visio realiter et efficaciter unà cum re ipsa, scilicet cum sapientia à Deo immissa sibique indita. Unde Hebr. Septuag. et Chald. habent : *Igitur evigilavit Salomon, et ecce somnium;* scilicet consecutum est effectum suum, ac verum apparuit, q. d. Salomon evigilans vidit revera se sapientem effectum sicuti somniarat, id est, sicut dormiens per visum divinum viderat. Vidit enim omnium rerum species menti suæ sese ingerentes et obvolitantes, quibus clare res quaslibet perspiciebat, quas ante non cognoverat; intellexit ergo somnium hoc fuisse reale et verum, utpote supernaturale, et à Deo simul cum re somniata immissum. Unde mox intricatam meretricum litem sapientissime diremit, ac cætera omnia sapientissime administravit, ut patet ex sequenti. Ita Suarez, Serarius, Pineda.

Similia somnia non somniata et falsa, sed realia et vera exstant in S. Script. ut cum S. Petrus, ab Angelo liberandus è carcere, jubebatur se vestire et exire, *existimabat se visum videre*, et somniare, Actor. 12. 9. et tamen vere se vestiebat et exibat. Sic Hebræi è Babylone liberati, redeuntes in Jerusalem, dicunt : *In convertendo Dominus captivitatem Sion facti sumus sicut consolati;* Hebr. *sicut somniantes*, q. d. Adeo lætus, novus, mirus et inexspectatus fuit nobis reditus ab exilio in patriam, ut videretur esse somnium, ut non revera redire, sed reditum somniare nos putaremus. Sic Salomon hîc evigilans videbatur sibi somniasse ; sed mox vidit somnium versum esse in rem veram. Sic sanctus Hieron. in somnio correptus à Deo quòd Ciceronem præ S. Script. legeret, audiensque : *Ciceronianus es, non Christianus*, acriter vapulavit et flagellatus est, non per somnium, sed reipsa. Audi eum Epist. 18. ad Eustochium : *Nec vero sopor ille fuerat, aut vana somnia, quibus sæpe deludimur; testis est tribunal illud ante quod jacui : testis judicium triste, quod timui. Ita mihi nunquam contingat in talem incidere quæstionem. Liventes fateor habuisse me scapulas, plagas sensisse post somnum, et tanto dehinc studio divina legisse, quanto non ante moralia legeram.*

Cumque venisset (ex Gabaon, ubi à Deo postulaverat sapientiam et impetraverat) Jerusalem, stetit coram arca foederis Domini, et obtulit holocausta,] in gratiarum actionem pro tanto sapientiæ dono sibi à Deo indito. Arca enim erat in Sion; Tabernaculum vero et altare in Gabaon, uti dictum est versu 4.

16. Tunc venerunt duæ mulieres meretrices ad regem,] Deo ita disponente ad Israeli patefaciendam Salomonis sapientiam illi paulo ante ab eo inditam, per solertem litis meretricum diremptionem. Pro *meretrices*. Hebr. est זונות *zonot*, quod Chald. vertit : *tabernarias* sive cauponas; *zona* enim, sive meretrix, dicitur illa quæ meretur prostituendo vel edulia, vel operas, vel corpus, qualis est caupona, lotrix, sartrix, textrix, purpuraria quæ arte et opificio suo victum lucratur. Et tales has duas fuisse censet noster Sanchez, quia meretrices proprie dictæ vix suscipiunt filios ob vagum concubitum et seminum commistionem : nam cuilibet se prostituunt; secus est de concubinis, quæ uni soli amasio adhærent; hæ enim concipiunt perinde ut uxores.

Verum S. Gregor. Ambros. Prosper, Pineda, Salianus et alii passim censent has duas fuisse meretrices proprie dictas, ut vertunt Septuag. et Noster; idque arguit quod maritorum nulla hîc fit mentio, sed ipsæ per se litem contestantur. Meretrices enim, quia sunt avaræ, cupidæ, impudentes, iracundæ, hinc pariter sunt litigiosæ, imo multarum litium, rixarum, duellorum, cædium et bellorum causa, uti experientia quotidiana docet.

19. Dormiens quippe oppressit eum,] quia scilicet volvendo se incubuit super infantem, eumque mole corporis sui suffocavit. Quocirca Jure Canonico vetatur ne matres cum infantibus dormiant, ob periculum oppressionis eorumdem, ut patet 2. q. 5. Can. *Consuluit.*

Contendebant coram rege,] quia deerant testes, aliæque probationes et indicia; hinc vocis et clamoris contentione more suo certabant inter se hæ mulierculæ.

Allegor. duæ hæ mulieres repræsentant Synagogam Judæorum, et Ecclesiam Christianorum, quæ inter se contendunt de puero Jesu et Messia vivo et vero; sed Salomon, id est, Christus, litem dirimit dicens Matth. 10 : *Non veni pacem mittere, sed gladium.* Veni enim dividere legem et gratiam, Judæos et Christianos, fideles et infideles, uti pulchre docet S. Hieron. Epist. 131. ad Ruffinum, ubi et addit Salomonem hoc judicium peregisse anno ætatis suæ duodecimo, hoc enim regnare cœpisse; sed superius ostendi id factum anno ætatis vigesimo.

Rursum repræsentant Ecclesiam Catholicam, et hæresim Arianam, Nestorianam, et cæteras, quæ Christum dividunt in duos, ut alius in eo sit Deus, alius homo, ac veros fideles qui sunt vivi Ecclesiæ filii, sibi arrogare, et ad suam hæresim pertrahere, ideoque perdere et interimere satagunt. Ita S. August. serm. 200. de Temp. : *Impia*, ait, *et crudelis hæresis clamat ut dividatur. Quid est dividatur, nisi non Filius æqualis sit Patri? dum enim Filio subtrahit æqualitatem, et bonum omnipotentemque denegavit Patrem. Deus enim Pater, si potuit filium sibi similem gignere et noluit, non est bonus; si voluit, et non potuit, non est omnipotens.* At vera mater, scilicet Ecclesia Catholica, clamat : *Date illi puerum, et nolite dividere eum. Filius meus est, sed melius apud illam migret natus, migret totus, tamen apud me maneat maternus affectus. Date illi puerum, non auferantur vota membrorum, illius integritas non dividatur, ne mihi pietas auferatur. Quod dicit : Date illi puerum et nolite dividere, ecce et ego dico : Totum posside, et noli dividere Deum.* Hæc ad verbum ex sancto August. transcripsit Angelom. Eucher. vel potius Beda, et S. Prosper. lib. de Prædict.

Tropol. S. Gregor. lib. 21. Moral. cap. 8. per duas has mulieres accipit veros et falsos doctores; veri enim et boni discipulorum salutem, falsi et mali suam gloriam et lucra quærunt, cum discipulorum perditione. *Quia nimirum*, ait S. Gregor. *magistri vigilantes quidem scientia, sed vita dormientes, auditores suos, quos per vigilias prædicationis nutriunt, dum quod dicunt facere negligunt, per somnum torporis occidunt, et negligendo opprimunt, quos alere verborum lacte videbantur. Unde plerumque dum ipsi repre-*

hensibiliter vivunt et habere discipulos vitæ laudabilis nequeunt, alienos sibi attrahere conantur: quatenus dum bonos se habere sequaces ostendunt, apud judicia hominum excusent mala quæ agunt, et quasi per subditorum vitam mortiferam tegant negligentiam. Unde illic mulier filium, quia exstinxit proprium, quæsivit alienum: sed tamen veram matrem Salomonis gladius invenit; quia videlicet cujus fructus vivat, vel cujus intereat, extremo examine ira districti judicis demonstrat. Solerter deinde advertendum monet S. Gregor. *quod vivens filius prius dividi præcipitur, ut soli postmodum matri reddatur; quia in hac vita quasi partiri conceditur vita discipuli, dum ex illa nonnunquam alter apud Deum meritum, alter vero apud homines laudem habere permittitur. Sed falsa mater eum quem non genuit, occidi non metuit; quia arrogantes magistri et charitatis ignari, si plenissimum nomen laudis ex alienis discipulis consequi nequeunt, eorum vitam crudeliter insequuntur. Invidiæ enim face succensi, nolunt aliis vivere, quos se conspiciunt non posse possidere.* Eadem ex S. Gregorio transcripsit Angelomus et Eucherius.

Symbolice, S. Ambros. lib. 3. de Virgin. *Duæ*, ait, *mulieres sunt fides et tentatio, quæ postquam posteritatem suam carnalis vitio conversationis et somno mentis amisit, posteritatis fructus auferre conatur alienæ. Itaque dum tentatio litigat, fides fluctuat, donec machæra Christi latentes distinguat affectus. Quæ est hæc machæra Christi? illa de qua scriptum est: Gladium veni mittere in terram. Est enim gladius de quo scriptum est: Et tuam ipsius animam pertransibit gladius. Quis autem sit hic gladius, quæ machæra, cognosce: Verbum, inquit, acutum et validum, et penetrabilius omni gladio acutissimo, penetrans usque ad divisionem animæ et spiritus artuumque et medullarum.*

25. Dividite, inquit, infantem vivum in duas partes, et date dimidiam partem uni, et dimidiam partem alteri.] Dixit hoc Salomon non serio ut ferens sententiam, sed simulate, ut exploraret in utra resideret maternus affectus, ut illi filium vivum adjudicaret; nec enim alia probatio, aut aliud medium litem hanc decidendi suppetebat. Nam à natura insita est matri arcanus erga prolem suam amor et commiseratio, cujus expers est illa quæ non est mater. Naturam ergo hic interrogavit Salomon, et illa respondens matrem genuinam suo affectu monstravit. Nam, ut ait S. Ambros. lib. 3. de Spiritu Sancto cap. 7: *Consideravit* Salomon *quòd vera mater plus consuleret filio quàm solatio, et gratiam juri, non gratiæ jura præferret. At vero illa quæ matris simularat affectum, vincendi studio cæca parvi duceret ejus exitium, in quo nesciret pietatis dispendium. Itaque vir ille spiritalis qui dijudicaret omnia (spiritalis enim dijudicat omnia) naturam in affectibus quæsivit, quæ latebat in vocibus, et pietatem interrogavit ut proderet veritatem. Vicit itaque mater charitatis affectu, quæ fructus est spiritus.*

Dices: Matri veræ injiciebatur hic metus iniquus dissectionis filii. Resp. id necessarium erat hoc loco et tempore ad bonum matris; ut scilicet hac ratione perpetua lite cum sua æmula, et jugi periculo perdendi filium liberaretur, quod longe majus ei erat malum. Quare melius erat illam modico tempore hunc metum pati, ut per eum mater esse agnosceretur, eique filius suus redderetur.

Simili indicio veritatem veramque matrem vel patrem explorarunt et deprehenderunt Imperatores. Claudius enim Cæsar, ait Sueton. in ejus Vita cap. 15, *Feminam non agnoscentem filium suum, dubia utrimque argumentorum fide, ad confessionem compulit, indicto matrimonio juvenis;* eo enim negato, quod horrebat natura, filium agnovit. Claudius igitur matrem negantem quemdam juvenem, qui vere ei filius erat, proprium filium esse coegit ad confessionem veritatis, indicto ei cum ipso juvene matrimonio. Carolus item Magnus certus quòd vel pater vel filius, quos captos detinebat, quemdam occidisset, incertus tamen uter eorum id fecisset, jussit utrumque suspendi. At cum pater, qui vere dereliquerat, nullam videret redemptionis spem, fassus est et agnovit propriam culpam, et ita filium ab imminente supplicio liberavit. Ita ex Vita Caroli refert Joannes Molanus Doctor Lovan. lib. 1. de fide hæret. servanda cap. 8. et Mart. Delrio tom. 2. disquis. Magic. lib. 4. in præamb. ex Andræa Barbatio in cap. *Præsenti*, de Probatione.

Tertio, hoc Salomonis judicium imitatus est Alphonsus, rex Aragonum, qui, ut scribit Anton. Panorm. in ejus gestis lib. 2. cap. 39. cum serva quædam ex hero suo concepisset, et filium peperisset, ideoque ex lege Hispaniensi ad libertatem proclamaret; herus vero, ne matre cum filio privaretur, negaret puerum ex se natum, decrevit ut infans sub hasta venderetur; cumque uni qui majus pretium obtulerat infans traderetur, pater pietate naturali victus à lacrymis temperare non potuit, et suum esse filium fassus est. Quare rex et patri filium, et debitam matri libertatem illicò adjudicavit.

Huc pertinet judicium Ariopharnis regis Thraciæ, qui, cum tres Cimmeriorum regis filii de paterno regno altercarentur, jussit patris cadaver è sepulcro extractum arbori alligari, et eos arcu contendere, ut qui patris cor transfigeret, ei in regno succederet. Primogenitus guttur transfixit, secundus pectus; tertius junior, sed pientior, noluit in cor patris jaculari, dicens impium esse cor patris transfigere. Itaque huic Thrax regnum adjudicavit. Hoc exemplum recenset Theatrum vitæ humanæ vol. 7. l. 4. post initium, ac auctorem citat Diodorum lib. 20. Sed Diodorus præter nomina Ariopharnis et filiorum regis Cimmeriorum nil tale habet; quare mihi idipsum de fide historica suspectum, et mythicum videtur.

26. Dixit autem mulier cujus erat filius vivus ad regem (commota sunt quippe viscera ejus super filio suo): Obsecro, Domine, date illi infantem vivum, et nolite interficere eum. E contrario illa dicebat: Nec mihi, nec tibi sit, sed dividatur.] Hinc patet hanc non tantum falsam fuisse matrem, sed etiam invidia et odio laborasse in veram matrem, ideoque petiisse ut ejus filius occideretur, sicut suus erat mortuus; alioqui enim petiisset sibi servari infantem, cum mater vera illum ei dari à rege postularet, ne filius suus occideretur. Voluit ergo ut filius ejus moreretur, sicut ejus filius erat mortuus. Ita Abul. Audi S. Ambr. l. 3. de Virg. *Quo audito, illa quæ petebat alienum non solùm acquievit, sed etiam divisionem parvuli depoposcit, nullo affectu commota materno. Illa quæ suum sciebat infantem, non vinci metuens, sed orbari; nec jam solatio suo proprio, sed pignori suo consulens orare oc-*

cepit, ut incolumis magis puer traderetur alienæ, quàm sectus in partes matri propriæ redderetur. Unde Salomon qui non majestate divina, sed argumentis ut homo interiorem interrogabat affectum, illi potius judicavit parvulum esse reddendum, quàm verammatrem dolor proprius prodidisset; illamvero quam morituri parvuli misericordia non movebat, exortem pronuntiavit esse naturæ, quam exortem vidit esse pietatis. Veritas ergo non latuit, sed tamen per simulationem alterius fluctuavit: diuque etiam bona mater eventu hæsit ambiguo, dum judicii periclitatur incerto.

Tropol. S. Gregor. 21. Moral. c. 8. per duas has mulieres accipiens falsos et veros doctores: *Perversa mulier*, inquit, *clamat: Nec meus sit, nec istius. Ut enim diximus, quos sibi obsequi non vident ad gloriam temporalem, eos aliis invident videre per veritatem. Vera autem mater satagit ut ejus filius saltem apud extraneam sit, et vivat; quia concedunt veraces magistri ut ex eorum discipulis alii quidem magisterii laudem habeant, si tamen integritatem vitæ iidem discipuli non amittant. Per quæ pietatis viscera hæc eadem vera mater agnoscitur, quia omne magisterium in examine charitatis approbatur; et sola recipere totum meruit, quæ quasi totum concessit; quia fideles præpositi pro eo quod ex bonis discipulis suis non solùm aliis laudem non invident, sed utilitatem eis etiam profectus exorant, ipsi et integros et viventes filios recipiunt, quando in supremo examine ex eorum vita perfectæ retributionis gaudia consequuntur.*

Simili modo, sed dissimili affectu, et dispari effectu mater Antonini Caracallæ et Gætæ Cæsarum, ait Herodianus, ut eos discordes et imperium dividentes uniret, se ab illis dividi postulavit, ut uterque eorum suî partem in suo regno haberet. Sed frustra; Caracalla enim metuens fratrem suum Gætam, utpote populo gratum, eum in sinu matris occidit, atque ut scelus velamine pietatis tegeret, eum inter Divos retulit dicens: *Ut non sit vivus, sit Divus.*

27. Respondit rex et ait: Date huic infantem vivum, et non occidatur; hæc est enim mater ejus.] Natura enim et naturalis compassio certo indicat hanc esse matrem. Vide hîc solertiam et sapientiam Salomonis. *Itaque non immerito*, ait S. Ambros. lib. 2. de Offic. cap. 8. *æstimatus est intellectus Dei in eo esse, in quo occulta sunt Dei. Quid autem occultius quàm internorum viscerum testimonia, in quæ sapientis intellectus, velut quidam pietatis descendit arbiter, et velut quamdam genitalis alvi vocem eruit, qua maternus patuit affectus qui elegerat filium suum vel apud alienam vivere, quàm in conspectu matris necari. Sapientiæ igitur fuit latentes distinguere conscientias, ex occultis eruere veritatem, et velut quadam machæra, ita spiritus gladio penetrare non solùm uteri, sed etiam animæ et mentis viscera. Justitiæ quoque, ut quæ suum necaverat, alienum non tolleret, sed vera mater reciperet suum. Denique etiam Scriptura hoc pronuntiat: Audivit, inquit, omnis Israel hoc judicium quod judicavit rex; et timuerunt à facie regis, eo quòd intellectus Deo in eo esset ut faceret justitiam.*

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Recensentur v. 1. Officiales et Principes Salomonis; et v. 7. Præfecti annonæ 12 per singulas Tribus. Mox, v. 20. Israelis pax et felicitas, ac Salomonis quotidianæ impensæ, regni amplitudo, opulentia, magnificentia, præsertim equorum et curruum. Denique, v. 29. ejus sapientia, parabolæ, carmina et libri.

1. Erat autem rex Salomon regnans super omnem Israel, 2. et hi principes
quos habebat: Azarias filius Sadoc sacerdotis; 3. Elihoreph et Ahia filii
Sisa scribæ; Josaphat filius Ahilud à commentariis; 4. Banaias filius
Joiadæ super exercitum; Sadoc autem, et Abiathar sacerdotes. 5. Azarias
filius Nathan, super eos qui assistebant regi; Zabud filius Nathan sacerdos, amicus regis; 6. et Ahisar præpositus domus, et Adoniram filius
Abda super tributa. 7. Habebat autem Salomon duodecim præfectos super
omnem Israel, qui præbebant annonam regi et domui ejus; per singulos enim menses in anno,
singuli necessaria ministrabant. 8. Et hæc nomina eorum: Benhur, in monte Ephraim; 9. Bendecar, in Macces, et in Salebim, et in Bethsames, et in Elon, et in Bethanan; 10. Benheseth
in Aruboth: ipsius erat Socho, et omnis terra Epher; 11. Benabinadab, cujus omnis Nephath
dor, Taphet filiam Salomonis habebat uxorem; 12. Bana filius Ahilud regebat Thanac et Mageddo et universam Bethsan, quæ est juxta Sarthana subter Jezrael, à Bethsan usque Abelmehula è regione Jecmaan; 13. Bengaber in Ramoth Galaad; habebat Avothiair filii Manasse in
Galaad; ipse præerat in omni regione Argob, quæ est in Basan, sexaginta civitatibus magnis

atque muratis, quæ habebant seras æreas; 14. Ahinadab filius Addo præerat in Manaim; 15. Achimaas in Nephthali; sed et ipse habebat Basemath filiam Salomonis in conjugio; 16. Banaa filius Husi, in Aser, et in Baloth; 17. Josaphat filius Pharue in Issachar. 18. Semei filius Ela, in Benjamin; 19. Gaber filius Uri, in terra Galaad, in terra Sehon regis Amorrhæi et Og regis Basan, super omnia quæ erant in illa terra. 20. Juda et Israel innumerabiles, sicut arena maris in multitudine, comedentes, et bibentes, atque lætantes. 21. Salomon autem erat in ditione sua habens omnia regna à flumine terræ Philisthiim usque ad terminum Ægypti, offerentium sibi munera, et servientium ei cunctis diebus vitæ ejus. 22. Erat autem cibus Salomonis per dies singulos, triginta cori similæ, et sexaginta cori farinæ, 23. decem boves pingues, et viginti boves pascuales, et centum arietes, excepta venatione cervorum, caprearum, atque bubalorum, et avium altilium. 24. Ipse enim obtinebat omnem regionem quæ erat trans flumen, à Thaphsa usque ad Gazan, et cunctos reges illarum regionum; et habebat pacem ex omni parte in circuitu. 25. Habitabatque Juda et Israel absque timore ullo, unusquisque sub vite sua, et sub ficu sua, à Dan usque Bersabee, cunctis diebus Salomonis. 26. Et habebat Salomon quadraginta millia præsepia equorum currilium, et duodecim millia equestrium. 27. Nutriebantque eos supradicti regis præfecti; sed et necessaria mensæ regis Salomonis, cum ingenti cura præbebant in tempore suo. 28. Hordeum quoque et paleas equorum et jumentorum, deferebant in locum ubi erat rex, juxta constitutum sibi. 29. Dedit quoque Deus sapientiam Salomoni, et prudentiam multam nimis, et latitudinem cordis, quasi arenam quæ est in littore maris. 30. Et præcedebat sapientia Salomonis sapientiam omnium Orientalium et Ægyptiorum, 31. et erat sapientior cunctis hominibus, sapientior Ethan Ezrahita, et Heman, et Chalcol, et Dorda filiis Mahol; et erat nominatus in universis gentibus per circuitum. 32. Locutus est quoque Salomon tria millia parabolas, et fuerunt carmina ejus quinque et mille. 33. Et disputavit super lignis, à cedro quæ est in Libano usque ad hyssopum quæ egreditur de pariete, et disseruit de jumentis, et volucribus, et reptilibus, et piscibus. 34. Et veniebant de cunctis populis ad audiendam sapientiam Salomonis, et ab universis regibus terræ qui audiebant sapientiam ejus.

4. Sadoc autem et Abiathar sacerdotes,] scilicet summi, id est, Pontifices. Dices: Salomon jam ablegarat Abiathar, cumque pontificatu privarat cap. 2. 27. Resp. recensentur hîc omnes officiales Salomonis, sive qui jam tum erant, sive qui fuerant, sive qui futuri erant, ut patebit vers. 11 et 15. Voluit enim eos omnes Script. hic simul enumerare. Nominat ergo Abiathar, quia is tempore Davidis fuerat pontifex, eumque ut sibi fidelem David Salomoni commendarat; sed quia ipse cum Adonia contra Salomonem conspirarat, hinc eum Salomon pontificatu privavit. Ita Abulensis. Alii respondent Abiathar ab exilio à Salomone revocatum, non ad pontificatum, sed ad simplex sacerdotium, uti Deus minando prædixerat ejus abavo Heli 1. Reg. 36. *Futurum est ut quicumque remanserit in domo tua, etc., dicat: Dimitte me ad unam partem sacerdotalem.* Ita Theodoretus et Procopius. Tertio, Serarius respondet Abiathar vocari sacerdotem, quia fuerat sacerdos.

5. Zabud filius Nathan sacerdos,] id est, princeps intimus regi, ut vertunt Septuag. Sic filii David vocantur sacerdotes, id est, aulæ principes et proximi regi 2. Reg. 8. versu ultimo.

11. Taphetn filiam Salomonis habebat uxorem.] Est prolepsis, necdum enim eam habebat, sed postea habuit. Nam Salomon hoc tempore erat duntaxat 20 annorum circiter. Unde non poterat habere filiam quæ esset nubilis. Idem dico de Achimaas, qui alteram habuit Salomonis filiam vers. 15. Recensentur enim hîc omnes officiales et principes Salomonis simul, sive qui tum erant, sive qui postea facti sunt, uti dixi versu 4.

20. Juda et Israel innumerabiles sicut arena maris,] q. d. Tempore Salomonis crevit Tribus Juda et cæteræ undecim Tribus Israelis in innumerabilem quasi multitudinem: eratque tum summa rerum omnium abundantia, ita ut omnes in suis opibus et deliciis gauderent et exultarent. Allegor. regni Salomonis felicitas repræsentavit felicitatem summam regni Christi in Ecclesia per gratiam, in cœlo per gloriam.

21. Salomon autem erat in ditione sua habens omnia regna a flumine terræ Philisthiim, usque ad terminum Ægypti.] Quæres quodnam sit *flumen terræ* Philisthiim: Primo, Gaspar Sanchez censet esse mare Palæstinorum; huic enim adjacent Philisthini. Secundo, Abul. censet esse Rinocoluræ rivum, qui disterminat Philisthæam ab Arabibus. Tertio, alii censent esse Jordanem, vel potius originem Jordanis in Libano; ubi oriuntur duo rivi Jor et Dan, qui mox confluentes faciunt Jordanem. Verum dico flumen hoc esse Euphratem. Nam τὸ *terra Philisthiim* non est referendum ad τὸ *flumine*, ut patet ex Hebræo (in Hebræo enim est נהר *nahar* in absoluto, non *nehar*, uti esse deberet in regimine genitivi, si regeret genitivum terræ) sed ad τὸ *regna*, q. d. Salomon obtinebat omnia regna terræ Philisthiim, à flumine, id est, quæ interjacent à flumine Euphrate usque ad terram Philisthiim inclusive, sive Sa-

lomon obtinebat omnia regna regionum inchoando à flumine Euphrate usque ad terram Philisthiim. Maluit dicere *terræ*, quàm *usque ad terram*; tum ut indicet in terra Philisthinorum non fuisse finitum regnum Salomonis, sed per illam extensum usque ad fines Ægypti, q. d. à flumine tendendo per terram Philisthiim usque ad fines Ægypti; tum quia loquitur concise, et ex aliis Script. locis quasi pervulgatis, concise terminos regni Salomonis à Deo promissos consignat. Script. enim terminos terræ Sanctæ Judæos promissis assignat flumen Euphratem ab Oriente, et Philisthæam ab Occidente, Ægyptum à Meridie. Hoc enim promiserat Deus Abrahæ Genes. 15. 18. dicens: *Semini tuo dabo terram hanc à fluvio Ægypti usque ad fluvium magnum Euphratem.* Itaque se explicat Auctor hujus libri Regum mox v. 24. dicens: *Ipse enim obtinebat omnem regionem, quæ erat trans flumen, à Thaphsa usque ad Gazan*, quæ est ultima satrapia Philisthinorum. Ita clare non tantum intelligit, sed et legit S. August. in quæst. in Josue, quæst. 21. *Et erat dominans*, inquit, *in omnibus regibus à flumine usque ad terram Philisthiim, et usque ad fines Ægypti. Ecce ubi impletum est, quod in Genesi Deus ad Abraham loquens promittens que prædixerat. A flumine quippe hìc intelligitur ab Euphrate.* Neque enim de Jordane hìc accipi potest, cum et citra Jordanem et ultra Jordanem jam terras Israelitæ obtinerent etiam ante regnum Salom. Sic et Chald. *A Perath* (id est, Euphrate), inquit, *terræ Philisthiim usque ad fines Ægypti.* Sic et Benedictus: *A flumine terræ*, inquit, id est, *usque ad terram Philisthiim.* Et Isidorus Clarius: *A flumine usque ad terram Philisthiim.* Sic et Lyranus ac Mariana. Vatablus: *A flumine et terræ Palæstinorum usque ad Ægyptum.* Dat enim hìc tres terminos regni Salomonis, scilicet Euphratem ab Oriente, Philisthinos ab Occidente, et Ægyptum à Meridie, ut dixi.

22. Erat autem cibus Salomonis (hoc est aulæ, sive aulicorum, puta principum, assectarum et famulorum Salomonis) triginta cori similæ et sexaginta cori farinæ, decem boves pingues, et viginti boves pascuales (aliti et saginati in pascuis) et centum arietes.] Hinc patet multitudo eorum quos alebat Salomon, ejusque magnificentia.

Simila est flos, sive albior et purior farina tritici, ex qua fit panis similiganeus et delicatus, de qua Martial. lib. 13.

Non poteris similæ dotes numerare nec usus.

Et Plinius lib. 18. c. 10. *Similago ex tritico fit laudatissima. Ex Africo justum est è modiis redire semimodios, et pollinis sextarios quinque. Ita enim appellant in tritico, quod florem in siligine.* Unde Seneca Epist. 119. *Utrùm panis hic*, inquit, *plebeius, an similiganeus ad naturam nihil pertinet.* Sic nobiles comedunt panem similiganeum, plebeii et rustici triticeum et siligineum. Porro *corus* est mensura continens modios Romanos triginta. Vide dicta de Mensuris in fine Pentateuchi.

Excepta venatione cervorum, caprearum atque bubalorum.] *Bubalus* hic non est is quem vulgus *Buffalum* vocat, animal stolidum et pauperum cibus, cum hìc inter delicias cervorum et caprearum venatione captas ponatur. Unde bubalum esse à caprearum genere asserit Oppianus lib. 2. de venatione. Et Plinius lib. 8. ait *Africam gignere bubalos, vituli cervive potius similitudine, bobus autem sylvestribus imperitum vulgus nomen bubalorum imponere.* Hebr. est יחמור *iachmur*, quod R. Jona vertit: *capram magnam;* Tigurina, *ibicem;* alii, *damam;* alii, *hircum sylvestrem.*

24. Ipse enim obtinebat omnes regiones trans flumen a Thaphsa usque ad Gazan.] Thaphsa opponitur hìc Gazæ; unde videtur sita fuisse juxta Euphratem. Hic enim limitabat regnum Salomonis ad Orientem, sicut Gaza ad Occidentem. Nonnulli suspicantur Thaphsa esse illam quæ Tharsacus dicitur à Ptolemæo, Strabone, Xenophonte et Stephano. Alia fuit Thaphsa cis Jordanem, cujus incolas Manahem occidit 4. Reg. 15. 16. Hinc videtur Salomon regnasse ultra flumen, scilicet ultra Euphratem, ac partem Mesopotamiæ obtinuisse, à Thaphsa scilicet usque ad Gazam.

26. Et habebat Salomon quadraginta millia præsepia equorum currilium, et duodecim millia equestrium,] hoc est, habebat 40 millia equorum in præsepiis. Sic enim explicatur 2. Paralip. 9. 25. *Habuit*, inquit, *Salomon quadraginta millia equorum in stabulis, et curruum equitumque* (tum ad pompam, tum ad bellum), *duodecim millia.* Est hypallage: *Habebat præsepia equorum*, id est, habebat equos in præsepiis, sive in equilibus. Aut certe per *præsepia*, intellige septa, quæ in equili cuique equo ad manducandum assignantur; præsepium enim commune in varia septa, quæ cuique equo deputantur, dividitur, ut unus equus ab alio sive muro exiguo, sive trabe interjecta separetur, ne equi vicini septum et pabulum invadat, cum eoque pugnet et calcitret. Ita Vatablus.

Porro 2. Paral. 9. 25. in Hebr. jam est: *Habebat Salomon quatuor millia præsepium*, quia scilicet in quolibet præsepi sive equili habebat decem equos, uta ut universim haberet 40 millia equorum currilium, ut vertit Noster et Sept. Nam quatuor millia multiplicata per decem faciunt 40 millia. Ita Vatablus.

Curriles equi vocantur, qui currus trahunt, equestres qui equitem sustinent. Currilibus tot opus habuit Salomon ad vehendum suas reginas, quas habuit 700 et concubinas, id est, secundarias uxores, quas habuit trecentas. Item ad annonam, aquam, ligna, lapides, etc. ad fabricam templi et palatiorum suorum convehenda. Equestribus ad milites et equites, item ad principes et famulos honorarios, qui in iis se honoris et magnificentiæ causa stiparent et comitarentur.

Censent nonnulli Salomonem in copia tot equorum peccasse contra legem Deut. 17. 16. *Cum fuerit constitutus rex, non multiplicabit sibi equos*, sed magis peccavit in causa, scilicet in multiplicatione tot reginarum et uxorum, tantoque fastu et pompa regia, quam alere debebat populus. Unde et murmuravit contra Roboam Salomonis filium, imo ab eo defecit ad Jeroboam, ut audiemus cap. 12. versu 4. Abulensis tamen excusat Salomonem à peccato, saltem graviore, quòd bona intentione id fecerit, et ob necessitatem, idque in rerum omnium abundantia et summa opulentia. Volebat enim Deus in Salomone suam et Israelis gloriam et magnificentiam toti mundo ostendere.

29. Dedit quoque Deus sapientiam Salomoni,

ET PRUDENTIAM MULTAM NIMIS, ET LATITUDINEM (Chald. *dilatationem*) CORDIS, QUASI ARENAM, QUÆ EST IN LITTORE MARIS.] *Latitudinem cordis* vocat magnificentiam et magnanimitatem, puta cor regium, amplum, magnificum, magnanimum; ad tantum regimen ac tanta onera et opera, fabricarum præsertim, magno animo sustinenda et superanda, ut sicut arena plurima est latissime se porrigit, sic et cor Salomonis plurima etiam minutissima complecteretur, et ad omnia quæ mente concipiebat opere exsequendum sese extenderet. Parum enim prodest multa mente concipere et intelligere, nisi adsit virtus et strenuitas ad ea in praxim redigendum.

31. SAPIENTIOR ETHAN.] Hic Ethan fuit insignis poeta et musicus, ut patet. 1. Paralip. 15. 19. unde et Psalm. 88. hoc titulo prænotatur: *Intellectus Ethan.*

32. LOCUTUS EST (dictavit et scribi fecit) QUOQUE SALOMON TRIA MILLIA PARABOLAS.] Partem earum habemus in Proverbiis, ubi à c. 10. incipiunt parabolæ, et se porrigunt ad libri finem per versus 658 qui totidem quasi continent parabolas.

ET FUERUNT CARMINA EJUS QUINQUE ET MILLE.] Vatabl. *quinque super mille.* Sic et Hebr. Chald. et Joseph. q. d. Liber Odarum Salomonis continebat mille odas et quinque. Septuag. vero vertunt: *Erant carmina ejus quinque millia.* Hinc patet Salomonem fuisse poetam, Poesis prisca Hebræorum interdicit: nec jam numeros carminis in psalmis, aliisque carminibus advertimus, nisi in rythmo.

33. ET DISPUTAVIT SUPER LIGNIS A CEDRO QUÆ EST IN LIBANO, USQUE AD HYSSOPUM QUÆ EGREDITUR DE PARIETE,] hoc est à maximis usque ad minimas. *Hyssopum* hîc intellige parietariam, quam nonnulli apud Abulensem vocant origanum vel spartum. Levinus Lemnius, capite 26. de herbis et Pineda vocant adianthum, Serarius saturtiam, quæ idcirco Arabice nuncupatur *tsatar.*

ET DISSERUIT DE JUMENTIS, ET VOLUCRIBUS, ET REPTILIBUS, ET PISCIBUS.] Verisimile est hæc olim in libris fuisse conscripta, uti de iisdem nuper fuse scripsit Ulysses Aldrovandus, Conradus Gesnerus, Gulielmus Rondeletius, Julius Scaliger et alii. Verum hæc omnia pene interciderunt tot seculorum intervallo, præsertim quia tum non erat typographia, sed pauca exemplaria manuscripta duntaxat, quæ facile intereunt. Sic et interciderunt omnia Patriarcharum et Sapientum Hebræorum, Ægyptiorum, Chaldæorum, Arabum, Græcorum scripta ante Moysen, cujus fere solius ex prisco illo ævo libri et scripta exstant. Addit Abulensis Dei providentia eos interiisse, eo quod nimis curiosa continerent, vel quòd nos tanta scientiarum luce, quam ipse per revelationem acceperat, indigni essemus. Glossa censet eos combustos fuisse à Chaldæis; Eusebius vero et ex eo Glycas, ab Ezechia rege.

Hinc patet Salomonem tum privatim suos, tum publice omnes docuisse Physicam et scientiam rerum naturalium, hoc enim significat τὸ *disputavit* et *disseruit.* Ad hoc enim ipse ædificavit scholam sive academiam in monte Sion, in qua ipse docebat, ut dixi Proverb. 9. v. 1. unde ab eo suam doctrinam hauserunt Pythagoras, Socrates, Plato, Aristotel. teste Eusebio, S. Ambrosio, Clemente, Alexandro et aliis.

Addit Psellus Salomonem scripsisse libros de gemmis, et geniis sive dæmonibus evocandis, certo loco affigendis, et ad opera cogendis. Sed et magi nonnulli proferunt Salomonis incantationes, claviculam et annulum; verum hæc magica sunt et Salomone indigna. Vide Pinedam.

CAPUT QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PACISCITUR SALOMON CUM HIRAM DE LIGNIS ET OPERARIIS AD FABRICAM TEMPLI.

1. MISIT quoque Hiram rex Tyri servos suos ad Salomonem; audivit enim
quod ipsum unxissent regem pro patre ejus, quia amicus fuerat Hiram
David omni tempore. 2. Misit autem Salomon ad Hiram, dicens: 3. Tu
scis voluntatem David patris mei, et quia non potuerit ædificare domum
nomini Domini Dei sui propter bella imminentia per circuitum, donec
daret Dominus eos sub vestigio pedum ejus. 4. Nunc autem requiem dedit
Dominus Deus meus mihi per circuitum; et non est satan, neque occur-
sus malus. 5. Quamobrem cogito ædificare templum nomini Domini Dei mei, sicut locutus
est Dominus David patri meo, dicens: Filius tuus, quem dabo pro te super solium tuum,
ipse ædificabit domum nomini meo. 6. Præcipe igitur ut præcidant mihi servi tui cedros de
Libano, et servi mei sint cum servis tuis; mercedem autem servorum tuorum dabo tibi quam-
cumque petieris: scis enim quomodo non est in populo meo vir qui noverit ligna cædere sicut
Sidonii. 7. Cum ergo audisset Hiram verba Salomonis, lætatus est valde et ait: Benedictus

Dominus Deus hodie, qui dedit David filium sapientissimum super populum hunc plurimum.
8. Et misit Hiram ad Salomonem, dicens: Audivi quæcumque mandasti mihi; ego faciam omnem voluntatem tuam in lignis cedrinis et abiegnis. 9. Servi mei deponent ea de Libano ad mare, et ego componam ea in ratibus in mari, usque ad locum quem significaveris mihi, et applicabo ea ibi; et tu tolles ea, præbebisque necessaria mihi, ut detur cibus domui meæ.
10. Itaque Hiram dabat Salomoni ligna cedrina, et ligna abiegna, juxta omnem voluntatem ejus. 11. Salomon autem præbebat Hiram coros tritici viginti millia in cibum domui ejus, et viginti coros purissimi olei; hæc tribuebat Salomon Hiram per singulos annos. 12. Dedit quoque Dominus sapientiam Salomoni, sicut locutus est ei; et erat pax inter Hiram et Salomonem, et percusserunt ambo fœdus. 13. Elegitque rex Salomon operarios de omni Israel, et erat indictio triginta millia virorum. 14. Mittebatque eos in Libanum, decem millia per menses singulos vicissim, ita ut duobus mensibus essent in domibus suis; et Adoniram erat super hujuscemodi indictione. 15. Fueruntque Salomoni septuaginta millia eorum qui onera portabant, et octoginta millia latomorum in monte, 16. absque præpositis qui præerant singulis operibus, numero trium millium et trecentorum, præcipientium populo, et his qui faciebant opus. 17. Præcepitque rex ut tollerent lapides grandes, lapides pretiosos, in fundamentum templi, et quadrarent eos, 18. quo dolaverunt cæmentarii Salomonis et cæmentarii Hiram; porro Giblii præparaverunt ligna et lapides ad ædificandam domum.

1. MISIT QUOQUE HIRAM REX TYRI SERVOS SUOS AD SALOMONEM,] ut ei quasi novo regi de inauguratione gratularetur. Litteras Hiram et Salomonis ex Archivis Tyriorum acceptas recenset Josephus et Eupolemus apud Eusebium, lib. 9. de Præpar. Earum titulus est: *Suron Salomoni Regi magno salutem*, ubi vocat eum regem magnum, quasi regem regum, ob sapientiam æque ac opes et potentiam. Hiram enim Hebr. et à Septuag. vocatur *Chiram* vel *Churam*, quasi Chirom vel Tyrom, id est Tyriorum rex, ait Serarius. A Phœnicibus Hiram vocatur *Surom* (Tyrus enim Hebr. dicitur שור *sor*, id est petra, quia in rupe sita. Unde *Sarranum ostrum* vocatur Tyria purpura), à Theophylo Antiocheno Hieromus et Hieromenus, cujus filiam Salomoni nupsisse asserit Tatianus. A Josepho, l. 8. Antiq. cap. 2. et lib. 1. contra Apionem vocatur Iromus Abibali filius.

4. ET NON EST SATAN,] q. d. Non est adversarius, non est mihi hostis, cum quo bella geram, vel qui me à fabrica templi impediat.

7. BENEDICTUS DOMINUS DEUS HODIE QUI DEDIT DAVID FILIUM SAPIENTISSIMUM.] Hinc videtur quòd Hiram partim ex familiaritate cum Davide, partim ex sapientia et felicitate Salomonis cognoverit Deum verum, quem ipsi colebant. Vocat enim eum *Jehova* (ut habent Hebr.) quod est nomen proprium Dei, Moysis et Hebræorum. Hincquoque strenue cooperatus est Salomoni ad fabricam Templi Dei veri, mittendo tot millia operariorum, ligna, lapides; quod utique non fecisset, si ipse putasset Deum Salomonis non esse verum, sed falsum; pro templo enim ædificasset idolum. Simile fecit Seleucus rex Asiæ 2. Machab. 3. v. 3. Antea enim Hiram coluerat Herculem et Astartem deos Tyriorum, eisque templa ædificarat, uti asserit Josephus, lib. 1. contra Apion. Forte etiam Hiram cum hisce diis suis patriis simul coluit Deum Hebræorum, uti fecerunt Assyrii translati in Samariam, ut audiemus lib. 4. cap. 17.

Hinc Eucherius et Angelomus allegor. per Hiram intelligunt reges Gentium, ut Constantinum, Theodosium, Gratianum, Carolum, qui Christum et Apostolos in ædificanda et propaganda Ecclesia adjuverunt. Unde et Hiram vel Chiram Hebr. idem est quod *vita excelsus*, aut *vitæ celsitudo*; vel *principatus*, aut *nobilitas*, aut *candor eorum*, ait Pagnin. in Nominib. Hebr.

10. ITAQUE HIRAM DABAT SALOMONI LIGNA CEDRINA, ET LIGNA ABIEGNA,] scilicet cedros et abietes. Addit lib. 2. Paral. 2. 8: *Ligna arceuthina*, id est juniperina, ut vertunt Septuag. scilicet juniperos quæ ibi in magnam altitudinem et crassitiem excrescunt, ut inde fiant trabes pro fabricis. Licet enim David ligna reliquamque materiam ad fabricam templi præpararit, ut dicitur 1. Paralip. 22. 14. tamen hæc non suffecerunt Salomoni, majora, et plures fabricas palatiorum suorum meditanti. Ita Abul.

Allegor. Eucher. et Angel. *Conversa Gentilitas*, inquit, *misit ad Christum viros quosdam, et secundum seculum claros, sed securi Dominicæ increpationis, de monte suæ superbiæ jam dejectos et humiliatos, qui ad normam evangelicæ veritatis instituti, in ædificatione Ecclesiæ pro suo quisque merito vel tempore collocarentur. Misit etiam artifices: quia conversos ad veram sapientiam philosophos, qui gratia eruditionis populis quoque regendis jure præponerentur, Domino Gentilitas obtulit, qualis fuit ipsis Apostolorum temporibus Dionysius Areopagita, qualis deinceps Doctor suavissimus et fortissimus Martyr Cyprianus, aliique quamplurimi. Misit et aurum, quod in eadem pene significatione accipitur, quia nimirum viros sapientia et ingenio præclaros ostendit, pro quibus cunctis oblationibus Gentilitas à Deo dona exspectat gratiæ cœlestis.*

11. SALOMON AUTEM PRÆBEBAT HIRAM COROS TRITICI VIGINTI MILLIA.] Tyrus enim tunc erat insula et undique cincta mari, ut in ea nec seri nec meti posset. Unde Hiram petens à Salomone triticum in suâ epistola apud Josephum ait: *Tritico indigemus, quippe insulares sumus:* postea vero Tyrus à Nabuchodosor per tredecim annos obsessa, comportatis in mare terræ aggeribus, ut adiri et expugnari posset, facta est Peninsula, ut dixi Ezech. 29. v. 17 et 18. et Isaiæ, 23. 10.

13. Elegitque rex Salomon operarios de omni Israel, et erat indictio triginta millia virorum.] Per *operarios* intellige primarios et artifices, vel præfectos operum. Nam, ut dicitur cap. 9. 22. *de filiis Israel non constituit Salomon servire quemquam, sed erant viri bellatores, et ministri ejus, et principes, et duces, et præfecti curruum et equorum.*

15. Fueruntque Salomoni septuaginta millia eorum qui onera portabant, et octoginta millia latomorum in monte,] hoc est lapicidarum, qui lapides ex monte sive rupe exciderent. Hi enim non erant Israelitæ, uti jam dixi; sed proselyti, ut patet 2. Paralip. 2. v. 17 et 18. Proselyti igitur hi erant Gabaonitæ, cæterique Chananæi Hebræis subjecti, et ad judaismum conversi. Proselytorum ergo onera portantium et latomorum in fabrica templi erant universim 150 millia, Hebræorum vero triginta millia, ut dictum est v. 13. quæ adde 150 millibus, fient 180 millia. His adjice Tyrios et Sydonios, quos Salomon ab Hiram postularat, ipseque ei submiserat, ut patet v. 6 et 9. ac Ægyptios, quos Pharao socer Salomonis ei destinarat, evadent ducenta millia et amplius eorum qui laborarunt in fabrica templi; imo, si credimus Eupolemo apud Eusebium, lib. 9. de Præpar. evadent trecenta et quadraginta millia : Eupolemus enim asserit Hiram misisse Salomoni octoginta milla Tyriorum, ac Pharaonem totidem millia Ægyptiorum, qui juncti faciunt 160 millia, quæ si addas 180 millibus à Salomone destinatis, fient 340 millia. Verum hic numerus videtur nimius et quasi incredibilis. Unde nonnulli opinantur errorem esse in numeris Eupolemi vel Eusebii, ut octoginta millia irrepserint pro octo vel octodecim millibus. Sub latomis, id est lapicidis, intellige lignorum cæsores; sed hìc latomi soli numerantur, quia erant plures lapicidæ quam lignicidæ. Sic sub onera portantibus intellige aurigas, nautas, muliones, agasones, etc.

16. Absque præpositis, etc., numero trium millium et trecentorum.] Dices : 2. Paral. 2. numerantur tria millia et sexcenti. Resp. Ex sexcentis erant trecenti, qui ipsis præpositis præerant, quos addit et supplet liber Paralip. Ita Vatabl. Dion. Cajet. et Salianus.

17. Ut tollerent lapides grandes, lapides pretiosos, in fundamentum templi.] Ergo hi lapides pretiosi non erant adamantes, carbunculi, smaragdi, sed marmorei : hi enim sunt duri et fortes, ut in fundamenta mittantur ibique fabricam omnem sustineant. Porro marmor est magni pretii et varii generis. Aliud enim dicitur ophites, eo quod habeat maculas instar serpentum : ὄφις enim est serpens. Aliud dicitur porphyrites, quod rubeat, ac candidis punctis dispungatur. Aliud est Parium et album, aliud nigrens, aliud viride. Aliud dicitur sphengites, quod splendet et tralucet.

18. Porro Giblii præparaverunt ligna et lapides.] Putant nonnulli fabros hos dictos Giblios ab Hebr. גבול *gebul*, id est terminus, quod dolando lapides eos eleganti figura terminarent. Verum dico Giblios sive Biblios (littera enim *g* subinde commutatur cum littera *b*) dici ab urbe Biblo, de qua Adrichom. p. 185. n. 11. *Biblus*, inquit, *sive Byblos, et Biblium, olim Eve seu Evæa, nunc Gibel, Giblec et Bibleth dicta, inclyta Phœnices civitas est, quæ Hebraice Gebal et Gobel; incolæ vero ejus Biblii seu Giblii in sacris litteris vocantur. Hæc versus Aquilonem à Cane fluvio tribus, contra Austrum vero à civitate Botro quatuor milliaribus super mare sita, ab Evæo sexto filio Chanaan fundata scribitur, de qua in tertio Regum libro hoc modo legimus. Porro Biblii præparaverunt (Salomoni) ligna et lapides ad ædificandam domum Domini.* Denique in Biblo erant Adonidis templa, ait Strabo, lib. 16. Hodie Gaeta dicitur.

CAPUT SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Salomon fabricat templum.

1. Factum est ergo quadringentesimo et octogesimo anno egressionis filiorum
Israel de terra Ægypti, in anno quarto, mense Zio (ipse est mensis secundus), regni Salomonis super Israel, ædificari cœpit domus Domino.
2. Domus autem quam ædificabat rex Salomon Domino, habebat sexaginta cubitos in longitudine, et viginti cubitos in latitudine, et triginta
cubitos in altitudine. 3. Et porticus erat ante templum viginti cubitorum
longitudinis, juxta mensuram latitudinis templi, et habebat decem cubitos latitudinis ante faciem templi. 4. Fecitque in templo fenestras obliquas. 5. Et ædificavit
super parietem templi tabulata per gyrum, in parietibus domus per circuitum templi et oraculi,
et fecit latera in circuitu. 6. Tabulatum quod subter erat, quinque cubitos habebat latitudinis,
et medium tabulatum sex cubitorum latitudinis, et tertium tabulatum septem habens cubitos
latitudinis. Trabes autem posuit in domo per circuitum forinsecus, ut non hærerent muris
templi. 7. Domus autem cum ædificaretur, de lapidibus dolatis atque perfectis ædificata est;
et malleus, et securis, et omne ferramentum, non sunt audita in domo cum ædificaretur.

8. Ostium lateris medii in parte erat domus dextræ, et per cochleam ascendebant in medium cœnaculum, et à medio in tertium. 9. Et ædificavit domum, et consummavit eam; texit quoque domum laquearibus cedrinis. 10. Et ædificavit tabulatum super omnem domum quinque cubitis altitudinis, et operuit domum lignis cedrinis. 11. Et factus est sermo Domini ad Salomonem, dicens: 12. Domus hæc quam ædificas, si ambulaveris in præceptis meis, et judicia mea feceris, et custodieris omnia mandata mea gradiens per ea, firmabo sermonem meum tibi, quem locutus sum ad David patrem tuum. 13. Et habitabo in medio filiorum Israel, et non derelinquam populum meum Israel. 14. Igitur ædificavit Salomon domum, et consummavit eam. 15. Et ædificavit parietes domus intrinsecus tabulatis cedrinis, à pavimento domus usque ad summitatem parietum, et usque ad laquearia, operuit lignis cedrinis intrinsecus, et texit pavimentum domus tabulis abiegnis. 16. Ædificavitque viginti cubitorum ad posteriorem partem templi tabulata cedrina, à pavimento usque ad superiora, et fecit interiorem domum oraculi in Sanctum sanctorum. 17. Porro quadraginta cubitorum erat ipsum templum pro foribus oraculi. 18. Et cedro omnis domus intrinsecus vestiebatur, habens tornaturas et juncturas suas fabrefactas, et cælaturas eminentes: omnia cedrinis tabulis vestiebantur, nec omnino lapis apparere poterat in pariete. 19. Oraculum autem in medio domus, in interiori parte fecerat, ut poneret ibi arcam fœderis Domini. 20. Porro oraculum habebat viginti cubitos longitudinis, et viginti cubitos latitudinis, et viginti cubitos altitudinis, et operuit illud, atque vestivit auro purissimo; sed et altare vestivit cedro. 21. Domum quoque ante oraculum operuit auro purissimo, et affixit laminas clavis aureis. 22. Nihilque erat in templo quod non auro tegeretur; sed et totum altare oraculi texit auro. 23. Et fecit in oraculo duos cherubim de lignis olivarum, decem cubitorum altitudinis. 24. Quinque cubitorum ala cherub una, et quinque cubitorum ala cherub altera; id est, decem cubitos habentes, à summitate alæ unius usque ad alæ alterius summitatem. 25. Decem quoque cubitorum erat cherub secundus; in mensura pari, et opus unum erat in duobus cherubim; 26. id est, altitudinem habebat unus cherub, decem cubitorum, et similiter cherub secundus. 27. Posuitque cherubim in medio templi interioris; extendebant autem alas suas cherubim, et tangebat ala una parietem, et ala cherub secundi tangebat parietem alterum: alæ autem alteræ in media parte templi se invicem contingebant. 28. Texit quoque cherubim auro. 29. Et omnes parietes templi per circuitum sculpsit variis cælaturis et torno, et fecit in eis cherubim et palmas, et picturas varias, quasi prominentes de pariete, et egredientes. 30. Sed et pavimentum domus texit auro intrinsecus et extrinsecus. 31. Et in ingressu oraculi fecit ostiola de lignis olivarum, postesque angulorum quinque. 32. Et duo ostia de lignis olivarum; et sculpsit in eis picturam cherubim, et palmarum species, et anaglypha valde prominentia; et texit ea auro; et operuit tam cherubim quam palmas, et cætera auro. 33. Fecitque in introitu templi postes de lignis olivarum quadrangulatos, 34. et duo ostia de lignis abiegnis altrinsecus, et utrumque ostium duplex erat, et se invicem tenens aperiebatur. 35. Et sculpsit cherubim, et palmas, et cælaturas valde eminentes; operuitque omnia laminis aureis opere quadro ad regulam. 36. Et ædificavit atrium interius tribus ordinibus lapidum politorum, et uno ordine lignorum cedri. 37. Anno quarto fundata est domus Domini in mense Zio, 38. et in anno undecimo, mense Bul (ipse est mensis octavus) perfecta est domus in omni opere suo, et in universis utensilibus suis, ædificavitque eam annis septem.

IDEA TEMPLI.

Templum Salomonis fuit instar Tabernaculi Moysis: Tabernaculum enim erat quasi templum mobile Hebræorum peregrinantium in deserto; templum vero erat quasi tabernaculum fixum et stabile eorumdem quiete habitantium in terra promissa. Quare sicut Deus ideam tabernaculi dedit Moysi Exodi cap. 25. et seq. sic et idem templi fabricandi dedit Davidi, ut is eam traderet Salomoni, ut patet 1. Paral. 28. 19. Templum ergo æque ac Tabernaculum proprie duas habebat partes, una anterior dicebatur Sanctum, altera posterior dicebatur Sanctum sanctorum, id est sanctissimum, uti est chorus in templis nostris. In Sancto erant tria, scilicet primo, candelabrum septiceps totidem lucernis impositis lucens. Secundo, mensa panum propositionis, continens duodecim panes, quos duodecim Tribus offerebant Deo in gratiarum actionem, quasi protestantes se in terra promissa ali à Deo. Tertio, altare thymiamatis

vicinum et obversum Sancto sanctorum, in quo quotidie mane et vespere immolabatur thymiama Deo residenti in Sancto sanctorum. Jam in Sancto sanctorum erat arca fœderis cum suo operculo, id est Propitiatorio, sustinens duos Cherubinos, qui junctis alis exhibebant quasi sedem et thronum Deo inde danti oracula et responsa de iis, quæ ab eo sciscitabatur pontifex indutus Rationali *Urim* et *Tummim*. Nam in Sanctum sanctorum nemo ingredi poterat nisi pontifex, in Sanctum vero nemo nisi sacerdos: quia pro populo ante Sanctum adjectum fuit atrium sub dio, quod erat quasi populi sive laicorum templum, ut in eo orarent et sacrificia spectarent.

Atrium hoc erat duplex. Prior enim ejus pars vicina Sancto cedebat sacerdotibus: in eo enim erat altare holocaustorum, in quo sacerdotes victimas immolabant, ac labrum sive mare æneum, in quo sacerdotes tam se quam victimas abluebant. Posterior et remotior à Sancto atrii pars cedebat laicis, qui inde spectabant sacrificia quæ fiebant in atrio sacerdotum; unde ab eo distinguebatur muro alto tres cubitos duntaxat, ita ut laici ultra eum spectare possent sacerdotes eorumque actiones. In hoc atrio Christus docuit. Nam in Sanctum ingredi non poterat, eo quod non esset sacerdos Leviticus. In atrium utrumque nemo ingredi poterat nisi mundus. Quare pro immundis et Gentilibus Herodes adjecit tertium atrium, quod erat extimum et remotissimum à Sancto, ac separatum ab atrio Judæorum mundorum.

Porro ad muros vel latera horum atriorum erant exedræ, quæ et gazophylacia et pastophoria dicuntur, hoc est cubicula sacerdotum, et supellectilium templi, ut vestium sacrarum, quas hic induebant sacerdotes, ac deinde exuebant et reponebant.

Templum majus et magnificentius erat Tabernaculo. Tabernaculum enim longum erat cubitis triginta (Sanctum enim longum erat cubitis viginti, Sanctum sanctorum decem), totidem altum; latum vero decem cubitis. Quare tam in Tabernaculo, quam in templo, Sanctum erat quadrangulum, quia duplo longius erat quam latius; Sanctum sanctorum vero erat quadratum, quia tam latum erat quam longum. Templum autem longum erat sexaginta cubitis (Sanctum enim longum erat quadraginta cubitis, Sanctum sanctorum vero viginti), latum erat viginti cubitis, altum triginta usque ad primam contignationem; inde vero sursum per tabulata extendebatur ad nonaginta cubitos, ita ut universim in altitudine haberet centum et viginti cubitos.

Rursum in Tabernaculo unum erat candelabrum et una mensa, in templo vero erant decem mensæ et totidem candelabra.

Insuper atria in templo majora erant quam in Tabernaculo. Erant enim atria quasi amplissimæ areæ, partim sub dio apertæ et patentes, partim porticibus ad latera contectæ, unde et porticus nominantur, ut tempore pluviæ ad eas se recipere posset populus. Ad atrium sacerdotum ingressos quoque fuisse Levitas, eo quod ipsi sacerdotibus in immolatione victimarum subservirent, censent Theodor. q. 22. Angelomus, cap. 1. et Serarius, qui idem censet de Nathinæis; hi enim plurima ligna et aquas comportare debebant ad tot victimarum immolationem, quæ fiebat in atrio sacerdotum; Joannes Budinius, lib. 1. de Gloria Christi Domini, cap. 5. unicum atrium sacerdotum fuisse vult quatuor stadiorum, ita ut nimirum totus templi ambitus quinque stadiorum fuerit; Adrichomius, lib. de Jerusalem, n. 101. dicit atrium profanum fuisse quatuor stadiorum.

Allegor. templum repræsentabat Ecclesiam militantem; anagogice triumphantem in cœlis; tropologic. animam sanctam, quæ per fidem in hac vita, et per speciem in altera, Deum facie ad faciem contemplatur, et hac contemplatione beatur.

Fuse et accurate templi fabricam describunt Josephus, lib. 8. Antiq. cap. 2. Pineda, lib. 5. de Rebus Salomonis; Franc. Ribera, lib. de Templo; Joannes Baptista Vilalpando, Abulensis, Arias Montanus, Christianus Adrichomius, Richardus de S. Victore, Cajetanus. Mysticam templi explicationem fuse affert Beda libris tribus de Tabernaculo; Eucherius, Angelom. Rupertus et Franc. Ribera, lib. 5. de Templo. Vide etiam, si libet, quæ annotavi Exodi 25. et seq. ubi Tabernaculum, omnesque ejus partes tam ad litteram quam mystice explicui. Multa quoque addidi Ezechielis, cap. 40. et seq.

Magnificentia templi quanta et quam eximia fuerit ex variis conjici potest. Primo, quod templum fuerit opus Salomonis, qui fuit rex sapientissimus, opulentissimus et magnificentissimus.

Secundo, quod templum factum sit ad ideam non hominis, sed Dei ipsius, qui illam dedit Davidi, ut eam traderet Salomoni, uti dixi. Volebat enim Deus ut Judæis et hominibus rudibus, qui Deum et divina æstimare et ponderare nesciunt, divina majestas in templi magnificentia repræsentaretur, ut ex illa discerent eum æstimare, revereri et admirari. Hanc causam dat Salomon 2. Paralip. 2. v. 5. dicens: *Domus quam ædificare cupio magna est. Magnus est enim Deus noster super omnes deos.*

Tertio, ex eo quod templum hoc ab omnibus habitum sit orbis miraculum. Insuper parietes et laquearia ejus tegebantur auro, ita ut omnia reniterent auro, et intrantium oculos fulgor undique occurrens perstringeret, ait Josephus, lib. 8. cap. 2.

Quarto, ex numero operariorum et præfectorum: laborarunt enim in eo ducenta hominum millia et amplius, per septem continuos annos, uti ostendi cap. 5. 15.

Quinto, ex opibus ad templi fabricam Salomoni relictis. Reliquit enim ei pater David, ut dicitur 1. Paralip. 22. v. 14. centum millia talentorum auri, quæ ad nostram monetam redacta faciunt mille et ducentos milliones. Millionem voco decies centena millia aureorum. Insuper reliquit ei mille millia talentorum argenti, quæ tantumdem efficiunt, puta mille et ducentos milliones auri. Libra enim una auri olim valebat decem libras argenti. Universim ergo reliquit ei bis mille et quadringentos milliones aureorum, præter æs, ligna, lapides, cæteramque fabricæ materiam innumeram. Unde 1. Paralip. 22. v. 14. additur: *Æris vero et ferri non est pondus: vincitur enim numerus magnitudine.*

Sexto, *malleus et securis, et omne ferramentum non sunt audita in domo cum ædificaretur.* Addit Josephus in fine lib. 15. *toto tempore* quo

templum struebatur, nunquam interdiu pluisse, noctu tantum imbribus descendentibus, ne interrumperetur ædificatio, licet Josephus ibi proprie loquatur de templo Herodis.

Septimo, Hebræi decem mira et quasi miracula templi recensent, penes quos sit fides. Primum, *nunquam abortivit mulier propter carnis nidorem in sanctuario. Secundum, nunquam fœtuit caro sanctuarii. Tertium, neque conspecta fuit musca in domo mactationis. Quartum, non accidit casus nocturnus sacerdoti magno in die expiationis. Quintum, non exstinxerunt pluviæ ignem qui erat in strue lignorum. Sextum, non vicit ventus columnam fumi. Septimum, non repertum ullum vitium in Gomer, nec in duobus panibus, nec in panibus facierum. Octavum, stabant coarctati et adorabant dilatati. Nonum, nunquam læsit aliquem serpens et scorpio in Jerusalem. Decimum, nec dixit homo socio suo: Angustior mihi est locus quàm ut possim pernoctare Hierosolymis.*

1. FACTUM EST ERGO QUADRINGENTESIMO ET OCTOGESIMO ANNO EGRESSIONIS FILIORUM ISRAEL DE TERRA ÆGYPTI, IN ANNO QUARTO, MENSE ZIO (IPSE EST MENSIS SECUNDUS) REGNI SALOMONIS SUPER ISRAEL, ÆDIFICARI COEPIT DOMUS DOMINO.] Perperam ergo Josephus ab exitu Hebræorum usque ad fabricam templi numerat annos 592, (sic enim legendum in Josepho ostendit Ribera, lib. 1. de Templo, cap. 1, non 612, uti jam habent Codices Latini Josephi) ac Beda numerat annos 490, Sulpitius 588, Theophilus 602, Cedrenus 672, Philastrius 713, Serarius hîc in cap. 7. numerat annos 680. Hæc enim omnia repugnant huic loco, ubi Hebr. Septuag. Chald. et Latina constanter numerant annos duntaxat 480, quorum computum præcise per annos Judicum assignavit Judic. cap. 3. v. 13. Ubi nota Septuag. Roman. hîc habere annos 440, duntaxat, sed non numerant annos 40, quibus Hebræi peregrinati sunt in deserto; quare egressum ex Ægypto completum intelligunt, et sub eo comprehendunt ingressum in terram promissam, qui contigit anno quadragesimo ab egressu ex Ægypto. Verum Septuag. Complut. et Regia habent ut Noster et Hebr. scilicet annos 480.

Cœpit igitur Salomon ædificare templum anno quarto regni sui, mense secundo; perfecit vero illud anno undecimo, mense octavo, ut dicitur v. 37. Unde sequitur ædificationem hanc durasse septem annos, et septem menses præcise. Sed Scriptura septem menses quasi quid minutum subticet, et integrum annorum duntaxat numerum assignat. Cœpit ergo templum fabricari anno mundi 2933, qui fuit à diluvio annis 1276, ante Christi nativitatem anno 1017, juxta tabulam Chronologicam, quam præfixi Pentateucho.

Porro Josephus ait fabricatum fuisse templum anno 12 Hiram regis Tyri, indeque numerat 143 annos usque ad ædificationem Carthaginis, quam fecit Dido ex Tyro navigans in Africam. Sed error irrepsit in computu Josephi, nam non 143, sed 125 duntaxat fluxere anni, uti ex regum Tyri, qui Hiram successere, annorum numero, quem recenset Josephus, arithmetice demonstrat Salianus anno mundi 3166 in fine quo ipse Carthaginem conditam asserit, qui fuit annus decimus Joas regis Juda, et 28 Elisei Prophetæ, licet varii varie hac de re scribant.

Porro, cur hîc numerentur anni fabricæ templi ab egressu Hebræorum ex Ægypto, causam dant Beda, Abulens. et ex eis Pineda, lib. 5. cap. 5. quod tunc primum suum populum redigeret Deus sub forma reipubl. ac certis ritibus, certisque sanctæ religionis et fidei legibus communiret. Ideo ubi illiusmet religionis templum amplissimum atque sanctissimum ædificabatur, et cujus erectione et opportunitate alia vel altaria vel loca religiosa cessare debebant; denique maximum incrementum religio et respub. perceptura erant, oportuit ejusdemmet religionis et reipublicæ initia designari.

Locus fabricæ templi describitur 2. Paralip. 3. v. 1. ubi dicitur: *Et cœpit Salomon ædificare domum Domini in Jerusalem in monte Moria* (ubi Abraham jussus fuit immolare Isaac, Genes. 22.), *qui demonstratus fuerat David patri ejus, in loco quem paraverat David in area Ornan Jebusæi.* Hinc et Christus ibidem, puta in monte Calvariæ, qui pars est montis Moria, crucifixus seipsum victimam Deo obtulit pro mundi salute. Hoc enim adumbrabat immolatio Isaac, et victimarum omnium in templo. Denique templum ædificatum fuit in loco pertinente ad Tribum Benjamin, uti omnes Interpretes docent, et patet Deuter. 33. v. 12. Sic et Plato, lib. 7. Polit. et Aristot. lib. 6. de legibus docent in montibus ædificanda esse templa, ut eminus sint conspicua, et cœlo Deoque viciniora.

Rursum 2. Paralip. 3. v. 3. dicitur Salomon *ædificasse longitudinis cubitos sexaginta in mensura prima*, id est, ante distinctionem Sancti à Sancto sanctorum, prima mensura longitudinis totius templi fuit sexaginta cubitorum, quæ mensura deinde distincta et divisa est eo modo, ut ex ea Sanctum haberet 40 cubitos, reliquos vero viginti haberet Sanctum sanctorum. Ita Vatabl. aliter Abulens. Prima mensura templi, inquit, fuit longitudo, quia primo in longum ædificarunt utrumque templi parietem, deinde in latum parietes transversos.

IN MENSE ZIO,] jam legunt Hebræi *in mense zif*, quia pro ו *vau* vocali cum puncto *cholem*, legunt *vau* consonantem sine puncto. Idem mensis Hebr. dicitur איר *iiar* ab אור *or*, id est lux, splendor. Unde Chald. vertit, *in mense apertionis sive splendoris florum*, eo quod isto mense germina et flores se aperiant, eorumque viror et decor tunc splendescat.

IPSE EST MENSIS SECUNDUS,] qui partim respondet nostro Aprili, partim Maio, sicut primus Hebræorum mensis dictus Nisan, partim respondet nostro Martio, partim Aprili, quod tempus est aptissimum ad fabricam.

2. DOMUS (templum) AUTEM, etc., HABEBAT SEXAGINTA CUBITOS IN LONGITUDINE, ET VIGINTI CUBITOS IN LATITUDINE, ET TRIGINTA CUBITOS IN ALTITUDINE.] Dices: 2. Paralip. 4. v. dicitur: *Porro altitudo centum viginti cubitorum erat.* Resp. altitudo templi usque ad primam contignationem, sive usque ad primum tabulatum, erat triginta cubitorum, uti hîc dicitur: altitudo vero ejusdem usque ad summam contignationem, sive usque ad summum tectum et pinnaculum, erat 120 cubitorum, ut in lib. Paralip. dicitur. Erat enim quasi aliud ædificium supra templum; ubi repositi fuere templi thesauri, donaria, vota, item vetus Tabernaculum Moysis, et Davidis altare, etc. Ita Eucherius, Angelomus, Abul. et passim Interpretes.

Vide Riberam, lib. 1. de Templo, cap. 5. et Vilalpandum, pag. 267. Hic etiam latuit Joas puer, et postea rex, ait Cajetan. fugiens Athaliam occidentem filios regis, 4. Regum 11. 3. Tanta altitudo et moles templi sustentabatur crassis parietum muris, quibus incumbebat. Muri quoque fulciebantur per suas parastadas (vulgo *pilastres*) et antherides, de quibus vide Vilalpandum.

Porro ex templo hoc ad tabulata conscendebatur per cochleam, de qua vers. 8. *Et per cochleam*, inquit, *ascendebant in medium cœnaculum* (tabulatum) *et à medio in tertium.*

Denique cum Judæi post reditum ex Babylone templum à Chaldæis combustum reædificarunt, ad sexaginta duntaxat cubitos altitudinis illud evexerunt, eo quod Cyrus vetaret altius erigi, timens ne Judæi rebellantes ex templo facerent arcem, ut patet 1. Esdræ 6. et ex Josepho.

Allegor. Angelomus : *Longitudo domus Dei*, inquit, *longanimitatem designat Ecclesiæ, quia in exsilio peregrinationis ejus patienter adversa quæque tolerat, donec ad patriam quam exspectat perveniat. Latitudo insinuat charitatem, quæ dilatato sinu mentis non solum amicos in Deo, sed et inimicos diligere gaudet propter Deum : donec veniat tempus, quando sive ad pacem suam conversis, sive funditus omnibus exstinctis inimicis, cum solis gaudeat amicis in Deo. Altitudo spem denuntiat futuræ retributionis, cujus intuitu libenter infirma quæque, sive quæ demulcent, sive quæ adversantur, contemnit : usque dum utrisque transcensis sola mereatur videre bona Domini in terra viventium.*

3. Et porticus erat ante templum viginti cubitorum longitudinis, juxta mensuram latitudinis templi : et habebat decem cubitos latitudinis ante faciem templi,] ita scilicet, ut hi decem cubiti latitudinis porticus adjungerentur non latitudini, sed longitudini templi, quia latitudo porticus erat minor, utpote decem cubitorum duntaxat, quam latitudo templi, quæ erat viginti cubitorum, quare ei jungi et adæquari non poterat : adjuncta est ergo longitudini templi. Eadem vero erat longitudo porticus, quæ latitudo templi, scilicet viginti cubitorum; quare illa huic adjuncta et adæquata fuit : latitudo vero porticus, quæ erat decem cubitorum, adjuncta fuit longitudini templi, quæ erat sexaginta cubitorum; ita ut adjuncta latitudine porticus, templum cum porticu haberet septuaginta cubitos in longitudine et viginti cubitos in latitudine. Ita Ribera et alii.

Erat hæc porticus templi vestibulum ad elegantiam et magnificentiam, æque ac ad usum addita Sancto, sive anteriori parti templi. Id imitati sunt Christiani primi, qui suis templis iisdem de causis adjecere porticus, quales videre est Romæ in Basilica S. Petri, S. Mariæ Majoris, S. Joannis Lateranensis, S. Laurentii, S. Cæciliæ, etc. idque ad multiplicem usum. In porticibus enim manebant excommunicati, pœnitentes, catechumeni, quibus templum ingredi et Missam audire fas non erat. Item pauperes, mendicantes et peregrini, qui à prandio vel noctu basilica clausa, in porticu orabant et pernoctabant. Ad hæc, qui in templo litteras et nuntios accipiebant de rebus domesticis vel secularibus, è templo, ubi illa expedire et tractare non decebat, egrediebantur in porticum, ibique ea peragebant. In porticu etiam parabantur sedes, scamna, ornamenta, cæteraque inferenda in templum.

Porro templum, inquit Angelomus et Eucher. *erat conversum ad Orientem, sicut et Tabernaculum, habebatque ostium porticus ab Oriente contra ostium templi, juxta quod historicus Judæorum Josephus apertissime docet, ita ut sol æquinoctialis oriens directis radiorum suorum lineis per ostia, porticus videlicet, et templi, et oraculi arcam testamenti perfundere posset.*

Unde Allegor. per porticum hanc significantur sancti, qui Christum præcesserunt, puta Patriarchæ et Prophetæ, qui orientem huic mundo solem justitiæ primi susceperunt, et nascenti in carne Domino testimonium, sive vivendo, sive prædicando, sive nascendo, sive etiam moriendo, præbuerunt, ait Angelom. et Eucher.

Denique nonnulli censent hanc esse porticum Salomonis, in qua docuerunt Christus et Apostoli. Ita Abulens. Titelm. Jansen. cap. 93. Concord. Evangel. sed hallucinantur : hæc enim porticus erat vicina Sancto ante atrium sacerdotum, in quorum neutrum ingredi licebat Christo et Apostolis, eo quod non essent sacerdotes veteris legis. Vide quæ de porticu Salomonis dixi Actor. 3. 11.

4. Fecitque in templo fenestras obliquas.] Hebr. שקפים אטמים *scekuphim atumim*, id est, *aspicientes clausas*, hoc est, ut Chald. *intrinsecus apertas, extrinsecus clausas*, puta introrsum latiores, extrorsum angustiores (forte etiam cancellis obductas : unde Septuag. vertunt, *cancellatas vel reticulatas*) ideoque *obliquas*, ut vertit Noster, ut videlicet plus luminis admitterent : quia ut docent Optici sive Perspectivi : in obliquis hisce fenestris radii solares venientes forinsecus intersecant se in superficie extima fenestræ, ubi est locus angustior, ac deinde dilatantur, et longe lateque se per domum dispergunt (unde Symmach. pro *obliquas*, vertit *sagittarias*, quæ scilicet lucem quasi sagittam emittunt); sic enim lux solis in domum intrat per modum pyramidis inversæ. Ita S. Hieron. in cap. 40. Ezech. Ribera, lib. 1. de Templo, cap. 13. Eucher. Angelom. et alii. Audi S. Hier. in cap. 41. Ezech. : *Fenestræ quoque erant factæ in modum retis, instar cancellorum, ut non speculari lapide, nec vitro, sed lignis interrasilibus et vermiculatis clauderentur* (*pro quibus in Hebraico obliquas fenestras habes*), *quæ in tribus tantum erant partibus templi, ad dexteram videlicet, et ad sinistram, et post tergum, id est, ad Meridiem, et ad Aquilonem, et ad Occidentem. Orientalis autem pars non habebat fenestras, quia ipse introitus clarum immittebat lumen intrinsecus, et cuncta interiora templi januarum lumine complebantur, ita ut per singulas fenestras et cancellorum foramina intro quis posset aspicere.*

Hæ fenestræ erant in Sancto duntaxat. Nam Sanctum sanctorum carebat fenestris ad sui reverentiam : Deus enim habitat in caligine nobis invisibili : per ostium tamen lux aliqua immittebatur in Sanctum sanctorum. Vide dicta Levit. 16. 13.

Allegor. hæ fenestræ obliquæ repræsentant sanctos Doctores, per quos Deus fideles docet et illuminat, *qui*, ut ait Angelomus, *dum ea*

quæ in occulto vident publice fidelibus pandunt; quasi suscepto lumine solis fenestræ, juncta templi penetralia replent. Unde bene eædem fenestræ obliquæ, id est intus latiores, fuisse perhibentur, quia nimirum necesse est, ut, quisquis jubar supernæ contemplationis vel ad momentum perceperit, mox sinum cordis amplius castigando dilatet, atque ad majora capessenda solerti exercitatione se præparet. Vide dicta Ezech. 41. v. 17.

5. ET ÆDIFICAVIT SUPER PARIETEM TEMPLI TABULATA PER GYRUM, IN PARIETIBUS DOMUS PER CIRCUITUM TEMPLI (id est Sancti) ET ORACULI (id est Sancti sanctorum, ex quo Deus dabat oracula) ET FECIT LATERA IN CIRCUITU.] Describit hîc cellas ædificatas circa templum: hoc enim significat τὸ *fecit latera in circuitu.* Erant enim hæ cellæ laterales templo, illudque lateraliter ambiebant per tria latera, sive per tres mundi plagas, scilicet ad Occidentem, Meridiem et Septentrionem. Nam plaga ad Orientem, ubi erat ostium et ingressus, cellas in circuitu habere non poterat. Quod ergo ait, *super parietem*, idem est quod juxta parietem, vel circa parietem templi. Simili enim modo de Christo dicitur Lucæ 4. 39: *Stans super*, id est juxta *illam, imperavit febri.* Et Psalm. 136. 1. *Super*, id est juxta, *flumina Babylonis sedimus et flevimus*, etc. Sensus ergo est, q. d. Salomon ædificavit juxta et circa tres parietes templi spectantes ad tres mundi plagas ordinem quemdam cellarum, eumque circumcirca interna tabulata erexit et divisit, idque fecit tum ob pulchritudinem, tum ob firmitatem et custodiam templi. In his enim cellis poterant orare sacerdotes, et in ipsum templum per fenestras inspicere. In iisdem cellis reponebantur divitiæ templi. Unde illæ à Sept. vocantur *apothecæ*, et à Nostro 1. Paral. 28. 11. *cellaria.* Patet ex Josepho, 8. Antiq. c. 2.

ET FECIT LATERA IN CIRCUITU.] *Latera* vocat tabulata cellarum, ut patet ex Hebr. et Sept. Hæc enim latera explicat dum subdit: *Tabulatum quod subter erat quinque cubitos habebat latitudinis, et medium tabulatum sex cubitorum latitudinis, et tertium tabulatum septem habens cubitos latitudinis:* ubi pro *tabulatum* Hebr. et Sept. habent *latus.* Tabulata ergo vocat *latera*, tum quia lateraliter circuibant tria templi latera, tum potius quia unum super aliud lateraliter exstabat et prominebat, ac superius erat latius quàm inferius, unde Chald. vocat *appendices.*

Sensus ergo est, q. d. Hæ cellæ, sive ordines cellarum, habebant tria latera, id est tria tabulata circumcirca, quorum latus sive tabulatum infimum erat quinque cubitorum latitudinis; secundum vero sex, tertium autem septem cubitorum; hoc est, tres erant ordines cellarum in tribus earum tabulatis, quorum secundus ordo erat latior primo, et tertius latior secundo ob trabes exstantes, de quibus mox subdit: *Trabes autem posuit*, etc. Ita Salianus, Ribera, Cajetan. et alii.

Porro hujus inæqualitatis tabulatorum causa fuit angustia areæ in monte Moria: hæc enim fecit ut imæ cellæ essent angustæ: quare superiores oportuit facere latiores per trabes prominentes. Ita Ribera.

6. TRABES AUTEM POSUIT IN DOMO PER CIRCUITUM FORINSECUS, UT NON HÆRERENT MURIS TEMPLI.] *Trabes*, id est, capita trabium ultra parietes, quibus incumbebant, exstantia et prominentia: Unde Hebr. vocantur מִגְרָעוֹת *migrot*, id est *deficientia*, quia scilicet non pertingebant ad vicinum parietem templi, sed ab eo deficiebant, erantque capita trabium exstantia duntaxat. Sensus est, q. d. Fecit ut trabes ultra suum parietem porrigerentur et exstarent per sua capita, ut in iis imponerentur tigna transversa, itaque tabulata superiora fierent majora, et majorem haberent latitudinem quàm tabulata inferiora. Neque enim hæ trabes et tabulata hærebant muris templi, sed cellæ hæ earumque tabulata distantes erant, licet parvo intervallo, à parietibus templi. Unde necesse est ut cellæ hæ habuerint fenestras è regione fenestrarum templi, ut in eas lumen suum transmitterent. Hinc patet cellas et tabulata hæc non fuisse prominentia ex ipso templo, uti voluit Beda, Angelom. Lyran. et Abulens. sed fuisse separata à muro templi, uti diserte hîc asserit Scriptura.

Porro in imo ordine, sive in pavimento, quod suo tabulato tegebatur, erant cellæ sive cubicula 14, totidem in secundo ordine, sive in medio tabulato, totidem in tertio sive supremo, ita ut universim essent 42 cellæ, quæ omnes erant perviæ, ita ut ex una sine ostio transiretur in aliam, et inde in sequentem, etc.; licet Josephus asserat in singulis ordinibus triginta fuisse cellas sive domunculas, quæ quinque habebant cubitos in longitudine et totidem in latitudine. Sed errat in hoc, uti et in pluribus aliis, Josephus, uti ostendit Salianus.

Tropologice, tres cellarum ordines sive tria earum tabulata, notant tres status et gradus fidelium in Ecclesia, scilicet imum conjugatorum, medium sive secundum continentium, tertium et summum virginum. Ita Beda, Rupertus et alii. Vide dicta Ezechielis, 41. 7.

7. DOMUS (templum) AUTEM CUM ÆDIFICARETUR, DE LAPIDIBUS DOLATIS ATQUE PERFECTIS (qui scilicet jam dolati et perfecti erant in monte Libano vel alibi, antequam in Sion ad fabricam templi adducerentur) ÆDIFICATA EST, ET (id est, idcirco) MALLEUS, ET SECURIS, ET OMNE FERRAMENTUM NON SUNT AUDITA IN DOMO CUM ÆDIFICARETUR,] quia, ut dixit, jam lapides dolati erant; unde nec malleo, nec securi, nec ferro ad eos dolandos et aptandos opus erat, sed tantum calce ad eos inter se conglutinandos, idque ad fabricæ reverentiam, ac ne Salomonis et cæterorum fabricam spectantium aures strepitu malleatorum et ferratorum offenderentur. Fabulantur Rabbini malleum non auditum in templo, eo quod Hebræi sanguine vermiculi, quem ipsi *Joanni* vocant, lapides secuerint. Theodoretus, quæst. 21 et 22. Procopius et Glycas opinantur omnes lapides Deo ita disponente sic fuisse in montibus natos vel excisos, ut ferro non esset opus. Verius Lyranus, Abulensis et Ribera, lib. 1. de Templo, cap. 12. respondent non fuisse auditum malleum vel securim, scilicet ad dolandum vel secandum lapides, quia jam in monte dolati et secti erant, ut dixi.

Anagogice, templum hîc repræsentat cœlum, ubi nulla erit passio vel afflictio, quia, ut ait Eucherius et Angelomus, *hîc tundimur adversitatibus, et disciplina veritatis exercemur, ut illic locis juxta meritum congruis disponamur, et castigatione cessante solo amoris glutino quo ad invicem copulemur, uno impleti spiritu perfundamur. Hîc enim foris tundimur, ut illic sine repre-*

hensione inveniamur. Hic malleus, hic securis, hic omnia tunsionum resonant ferramenta: in domo autem Dei nulli ictus audiuntur, quia in æterna patria omnes jam percussionum strepitus conticescunt.

Hoc est quod canit Ecclesia in Dedicatione Ecclesiæ: *Tunsionibus, pressuris expoliti lapides suis coaptantur locis, per manus artificis disponuntur permansuri sacris ædificiis.*

8. OSTIUM LATERIS MEDII IN PARTE ERAT DOMUS DEXTRÆ: ET PER COCHLEAM ASCENDEBANT IN MEDIUM CŒNACULUM, ET A MEDIO IN TERTIUM.] Describitur hic cochlea per quam ascendebatur in tabulata, tum ipsius templi, tum cellarum templi adjacentium, de quibus dictum est versu 5. et seq. ac cochleæ ostium, quod erat in ipso pariete templi. Paries enim templi crassus erat novem vel decem cubitus. Unde in eo fieri poterat cochlea sine damno parietis, uti Romæ in Basilica S. Petri aliisque, imo in columna Trajani, æque ac Antonini videmus cochleas, per quas ab imo in summum per 185 gradus intrinsecus ascenditur. Vocat hoc *ostium lateris medii*, id est, tabulati medii; quia per hoc ostium ejusque cochleam ascendebatur in medium, sive secundum tabulatum tam templi, quàm cellarum, et ex secundo in tertium sive summum; nam infima pars templi, æque ac cellarum, non egebat cochlea nec ascensu, eo quòd sita esset in ipso pavimento. Hoc ergo ostium cum sua cochlea erat *in parte domus dextræ*, id est, in muro templi dextro, hoc est Meridionali; nam spectantibus ad Orientem Meridies est ad dexteram, Septentrio ad sinistram. In Meridionali ergo templi pariete et muro erat hæc cochlea, ejusque ostium, quæ ab imo assurgebat per gradus usque ad summum tam templi, quàm cellarum fastigium. Triplex enim erat cellarum, ut dixi, æque ac templi, ordo et tabulatum: scilicet infimus, medius et summus. De ostio infimi ordinis et tabulati nil hìc dicitur, quia illud erat in terra; unde non egebat ascensu et gradibus cochleæ. *In parte* ergo *domus dextræ*, hoc est, in crassitie parietis Meridionalis ipsius templi, ex imo, sive ex pavimento, surgebat cochlea cum suo ostio, ascendebatque intra crassitiem parietis sive muri usque ad medium, hoc est secundum tabulatum sive ordinem cellarum (unde patet cellas has, licet à templo separatas, per cochleam tamen ipsi fuisse conjunctas; erant enim illi vicinæ) templo vicinarum, et ex secundo protendebatur et ascendebat ad tertium et supremum tabulatum sive ordinem cellarum. Sufficiebat autem unum ostium et unus ingressus in singula tabulata, quia cellæ erant perviæ, ut dixi. Ita Cajetanus, Ribera, lib. 1. de Templo, cap. 15. et alii.

Porro an una fuerit, eademque cochlea, qua ad ipsa templi tabulata, et simul ad tabulata cellarum templo vicinarum ascendebatur, an vero duæ, non plane liquet. Verisimile est duas fuisse. Primo, quia in Hebræo pro cochlea est לולים *lulim*, in plurali, id est, cochleæ. Secundo, quia hoc erat commodius, et ad majorem templi majestatem. Tertio, quia id insinuat Josephus, lib. 8. cap. 2. qui crebro in templo versabatur. Ita Salianus. Una ergo cochlea ascendebatur in tabulata templi, altera in tabulata cellarum.

Tropologice, cochlea ascendens in gyrum significat non nisi per tortuosam laborum et dolorum viam ad perfectionem virtutis, et ad gloriam Beatorum in cœlum conscendi. Ita Eucherius et Angelomus, cujus rei appositum exstat visum in Vita S. Perpetuæ quæ, per scalam cultris obsitam, vidit Satyrum in carcere socium suum in cœlum ascendere, ac per hanc visionem accepit omen martyrii. Ita habet Vita ejus apud Surium die 7 Martii.

10. ET ÆDIFICAVIT TABULATUM SUPER DOMUM QUINQUE CUBITIS ALTITUDINIS.] Videtur hoc intelligendum de tabulatis cellarum; nam tabulatum templi erat altum 90 cubitis, ut dixi: imo videtur loqui de summo duntaxat cellarum tabulato, ait Abulensis et Cajetanus; nam Josephus asserit totam altitudinem cellarum fuisse sexaginta cubitorum.

15. ET ÆDIFICAVIT PARIETES DOMUS INTRINSECUS TABULATIS CEDRINIS.] *Ædificavit*, id est, texit, vestivit, ornavit; nam parietes ædificati erant ex lapidibus: lapides deinde vestivit tabulis cedrinis, sicut pavimentum vestivit tabulis abietum sive abiegnis, ut sequitur. Id ita esse patet ex v. 18. ubi explicans, ait: *Omnia cedrinis tabulis vestiebantur, nec omnino lapis apparere poterat in pariete.*

16. ÆDIFICAVITQUE VIGINTI CUBITORUM AD POSTERIOREM PARTEM TEMPLI TABULATA CEDRINA,] q. d. Sicut texit priorem partem templi tabulis cedrinis, uti jam dixi v. 15; sic et iisdem texit posteriorem partem templi, id est Oraculum, sive Sanctum sanctorum, ex quo Deus dabat oracula. Describitur enim hìc Sanctum sanctorum, quod erat interior sive posterior pars templi, habebatque in longitudine viginti cubitos, totidem in latitudine, sed triginta in altitudine, ut et reliqua templi sive Sancti pars; totum enim templum erat altum triginta cubitos, ut dictum est versu 2. Dicitur tamen hìc tantum ad viginti cubitos ædificatum; quia videlicet ad viginti cubitos duntaxat à pavimento sursum tectum fuit tabulis è cedro (ut hac parte tabulatum videretur esse quadratum, uti fuerat in tabernaculo Moysis); reliquis vero decem cubitis in altum assurgebat nudus paries sive murus. Ita Ribera, lib. 1. de Templo, cap. 6. Nonnulli tamen putant Sanctum sanctorum tantum habuisse viginti cubitos in altitudine, sicut totidem habebat in longitudine et latitudine, ut perfecte esset quadrum, sive quadratum totumque fuisse obtectum tabulis cedrinis; Sanctum vero solum habuisse triginta cubitos altitudinis, et proinde decem cubitis altius fuisse Sancto sanctorum, sicut Romæ in multis templis tribuna, sive chorus, demissior est reliquo templo. Cui sententiæ favet hic versus, qui viginti cubitos assignat Sancto sanctorum, et quod deforme fuisset, si ejus pars una fuisset tecta cedro, altera vero nuda.

Verius videtur Sanctum sanctorum per omnia quadratum fuisse quoad tabulatum cedrinum, assurrexisse tamen ultra hoc tabulatum ad decem cubitos, ut absolute esset altum triginta cubitos, uti erat Sanctum; sed tabulato huic viginti cubitorum tabulis cedrinis obtecto tam in Sancto, quàm in Sancto sanctorum impositam fuisse fornicem cedrinam, quæ cœlorum formam imitaretur et repræsentaret: fornix autem hæc ascendebat ad decem cubitos, qui supra viginti reliquos exstabant usque ad tabulatum, uti solide ostendit Vilalpandus in

capite 41. Ezechielis, Azor. lib. 6. cap. 53. nec aliud vult Ribera, lib. 1. de Templo cap. 6. et Barradius, tom. 2. lib. 12. cap. 13.

Et fecit interiorem domum oraculi in Sanctum sanctorum,] q. d. Fecit ut interior domus, quæ oraculum dicebatur, esset Sanctum sanctorum, hoc est, sanctissima templi pars. Hæc enim nunc vocatur oraculum, nunc interior domus, nunc secundum Tabernaculum, nunc Sanctum sanctorum.

17. Porro quadraginta cubitorum erat ipsum templum præ foribus oraculi,] q. d. Anterior pars templi, quæ erat ante oraculum sive Sanctum sanctorum, quodque dicebatur Sanctum, habebat quadraginta cubitos in longitudine.

Porro fores oraculi, sive Sancti sanctorum, erant magnæ, semperque apertæ : unde capita vectium arcæ fœderis prominentia, et velo tecta prope stantibus apparebant, sive quia velum erat transparens, sive potius quia ultra velum prominebant. Hinc et velo hoc scisso in passione Christi apparuerunt Sancta sanctorum : alioqui enim si fores oraculi fuissent clausæ, illa non patuissent. Ita Ribera, lib. 1. c. 6.

19. Oraculum (Sanctum sanctorum) autem in medio domus (id est, in ipsa domo, sive in ipso templo) fecerat.] Non enim oraculum erat in medio, sed in fine templi: est hebraismus.

20. Sed et altare vestivit cedro.] Intellige altare thymiamatis, quod erat in Sancto obversum Sancto sanctorum, ut ex eo fumus thymiamatis ascenderet ad Deum residentem super arcam in Sancto sanctorum. Hinc videtur quòd Salomon fecerit novum altare thymiamatis; illud enim dicitur vestisse tabulis cedrinis, quas deinde auro texit, v. 21. perinde ac fabricavit novam mensam Panum propositionis, novumque candelabrum majus; nam Mosaica minora erant et viliora, quàm ut congruerent magnitudini et magnificentiæ templi sui novi; quare Salomon illa è templo removit, et cum Tabernaculo Moysis reposuit in tabulatis. Id ita esse clare liquet ex cap. 7. v. 48. ut ibi ostendam.

21. Et affixit laminas clavis aureis,] quod sine malleo et sonitu vix fieri poterat. Quod ergo dixit v. 7. malleum, securim et ferrum non esse audita in templo, intellige quoad scindendum vel dolandum, ut ibidem præcessit, non autem quoad affigendum clavos; hi enim, cum essent plurimi, malleo affigendi erant, ait Ribera lib. 1. cap. 12, nisi quis dicat vertiles fuisse clavos et vertilia foramina, quibus inserendi erant, ut sola eorum gyratione sine malleatione suis locis infigerentur. Sic enim cyzici, ait Plinius, lib. 36. 15. *Buleuterium* (domus concilii) *ædificatum est sine clavo ferreo, ita disposita consummatione, ut eximantur trabes sine fulturis, ac reponantur.*

23. Et fecit in oraculo (in Sancto sanctorum) duos Cherubim de lignis olivarum.] Ita Hebr. Chald. et cætera. Perperam ergo Regia et Complut. habent: *de lignis cupressinis;* quare illud delent Septuaginta, Romana.

Nota : Duo Cherubim jussu Dei à Moyse fabricati, Exodi 25. v. 18, erant duæ statuæ habentes speciem et formam imberbis et alati juvenis; significabant enim Angelos Deum stipantes. Arca enim fœderis erat quasi cista, cujus operculum erat propitiatorium : propitiatorio insistebant erecti duo Cherubini, qui alas extendentes et jungentes, iis quasi solium, in quo sederet Deus, ita ut arcam haberet pro scabello pedum suorum, exhibebant; quare positi erant eo situ, perinde ac si duo homines vultibus in se mutuo conversis sese invicem aspiciant, seque manibus quasi alis teneant et complectantur.

Arcam hanc cum propitiatorio et Cherubinis (hæc enim à se invicem divelli non poterant) posuit Salomon in Sancto sanctorum ; ibi enim ea collocari jusserat Deus Moysi. Salomon vero ad majestatem arcæ, propitiatorii et Cherubim Mosaicorum, in templo suo addidit duos alios Cherubinos longe majores, qui arcam cum Cherubinis suis (utpote exiguis et vix tres cubitos altis) suo corpore et alis velarent, et quasi umbella tegerent et obumbrarent : quare vultibus suis respiciebant arcam et Orientem, sed tergo murum Sancti sanctorum et Occidentem. Porro alium situm habebant et diversum à situ Cherubim quos fabricarat Moses ; Mosaici enim erant supra arcam, alis expansis utrinque se mutuo prensantes et complectentes : hi vero Salomonis consistebant pedibus erectis in pavimento Sancti sanctorum, unusque stabat juxta alterum in eodem latere quasi ejus collatero : stabat autem uterque alis in longum exporrectis, ita ut unus extremitate alæ suæ attingeret extremitatem alæ alterius Cherubim, altera vero extremitate alterius alæ attingeret parietem templi ; quare unus extremitate alæ suæ attingebat unum templi parietem, alter vero extremitate alæ suæ attingebat alterum templi, puta Sancti sanctorum, parietem. Quæque enim ala erat quinque cubitorum : quare duæ alæ unius Cherubim erant cubitorum decem, et totidem cubitorum erant alæ binæ alterius Cherubim ; quare utræque expansæ erant viginti cubitorum, quæ erat longitudo æque ac latitudo Sancti sanctorum ; hoc enim longum erat viginti cubitis, et totidem latum. Ita Beda, Abulensis, Adrichom. Ribera et alii.

Hinc Deus ex propitiatorio ad interrogata Pontificis respondens, dansque oracula, dicebatur sedere super Cherubim, id est, sapientissimos spiritus, et Angelos etiam Cherubinos longe scientia transcendere eosque quasi pedibus premere. Hinc etiam Deus hìc vocatur Dominus *Sabaoth*, id est, exercituum, scilicet Angelorum, quos plurimos habet et quasi innumerabiles, eosque sapientissimos et potentissimos.

Anagogice, Sanctum sanctorum repræsentabat cœlum empyreum ; arca, Ecclesiam beatam, sive homines beatos; propitiatorium aureum, humanitatem Christi gloriosam ; Cherubini duo, Angelos sanctos summe concordes in Dei obsequio et laude. His deitas nobis invisibilis eminet et insidet, ac beatis tam Angelis, quàm hominibus summa inter se charitate flagrantibus, quod binario numero et faciebus Cherubinorum ad se invicem conversis significatur, videndum fruendumque se exhibet, hacque gloriosa visione eos in æternnm beat. Ita Beda, Angelomus et ex iis Ribera, lib. 2. de Templo, cap. 7. Vide quæ de Cherubinis dixi Exodi 25. 18. Ezechiel 1. v. 5. et seq. et Apocal. 4. v. 6 et 7. quamquam hi Cherubini Salomonis ab illis Mosaicis et Ezechielis tam forma et statura, quàm situ et habitu fuerint diversi, ut patet ex dictis. Ex hisce perspicua sunt ea quæ sequuntur usque ad v. 29.

Decem cubitorum altitudinis,] q. d. Duo Cherubini erant alti quindecim pedes; cubitus enim

est sesquipes. Erant ergo gigantea magnitudine. Quis enim gigas est quindecim pedum ? idque ut magnitudinem ac majestatem, tum Angelicam, tum divinam repræsentarent.

24. DECEM CUBITOS HABENTES A SUMMITATE ALÆ UNIUS USQUE AD ALÆ ALTERIUS SUMMITATEM.] *Summitatem* vocat extremitatem, q. d. Extremitas unius alæ Cherubini distabat ab extremitate alterius alæ decem cubitis ; singulæ enim alæ erant quinque cubitorum, eratque utraque in rectum exporrecta ; quare sub alis corpus sive dorsum Cherubini inter alas interjacens intellige : alioqui enim plusquam decem cubitorum fuisset distantia, ut patet. Ita Abulensis.

27. POSUITQUE CHERUBIM IN MEDIO TEMPLI INTERIORIS (puta oraculi sive Sancti sanctorum) ; EXTENDEBANT AUTEM ALAS SUAS CHERUBIM, ET TANGEBAT ALA UNA PARIETEM, ET ALA CHERUB SECUNDI TANGEBAT PARIETEM ALTERUM : ALÆ AUTEM ALTERÆ IN MEDIA PARTE TEMPLI SE INVICEM CONTINGEBANT.] Cherubini enim expandebant alas suas per totam oraculi latitudinem, ita ut unus Cherub alæ unius extremitate tangeret parietem oraculi Meridionalem ; alter vero alæ unius extremitate tangeret parietem oppositum Septentrionalem. Latitudo enim oraculi erat viginti cubitorum, et totidem cubitorum erant quatuor alæ duorum Cherubinorum ; quæque enim ala erat quinque cubitorum : quare hi duo Cherubini in medio oraculi tangebant se invicem per duas extremitates aliarum duarum alarum, illisque velabant arcam cum propitiatorio et Cherubinis Moysaicis illi insistentibus, ita ut arca interciperetur duabus alis Cherubim super arcam à Moyse extensis, quasi sub umbella, ait Josephus, lib. 8. cap. 4. Cherubinos enim à Moyse ex auro fabricatos fuisse cum arca in templo à Salomone repositos, sub alis duorum Cherubinorum majorum ab eo fabricatorum docent Beda, Abulensis, Cajetanus et alii. Et ipsa Cherubinorum cum arca connexio idipsum poscit.

Porro, 2. Paralip. 3. 13. additur : *Ipsi* (duo Cherubini Salomonis) *autem stabant erectis pedibus, et facies eorum erant versæ ad exteriorem domum,* hoc est, ad Sanctum. Unde liquet situs horum Cherubinorum, scilicet eos locatos fuisse à Salomone ad extimum parietem Sancti sanctorum ; ita ut faciebus suis respicerent tam arcam, quæ erat ante se, quàm Sanctum faciei suæ obversum, ut videlicet Pontificem per Sanctum ingredientem in Sanctum sanctorum, æque ac populum ante Sanctum in atrio orantem obverso vultu comiter respicerent et quasi salutarent. Vultu ergo respiciebant Orientem ; tergo vero Occidentem. Nam Sanctum erat ad Orientem ; Sanctum sanctorum vero, præsertim ejus extima pars, fuit extremus murus ad Occidentem. Ita Ribera, lib. 2. cap. 6. et alii.

Denique Judæi conversi ad Sanctum sanctorum, ut adorarent Deum in eo residentem, convertebantur ad Occidentem ; Christiani vero erant conversi ad Orientem ; unde et templa eorum spectant Orientem, ob causas quas alibi dixi. Vide Bellarminum, lib. 3. de Sanctis, cap. 6. Sic et Vitruvius, lib. 4. cap. 5, docet Gentiles eò unde terra illuminatur, id est, ad ortum solis, templa sua exstruxisse.

29. ET OMNES PARIETES TEMPLI PER CIRCUITUM SCULPSIT VARIIS CÆLATURIS, ET TORNO,] id est, tornatura sive opere tornatili, quo per tornum res in figuram orbicularem tornantur et rotundantur ; sub torno tamen quamvis cælaturam et sculpturam accipe. Unde Vatablus vertit : *cælaturis et sculpturis. Tornus* enim subinde idem est quod cœlum sive scalprum, puta instrumentum quo res cælantur et sculpuntur. Sic enim Virgilius, Ecloga 3, vitem torno elaboratam dicit, cum constet vitem non esse rotundam, sed figuræ variantis. Et Horatius, lib. de Arte, asserit carmina *tornari,* id est, poliri et perfici, dum ait :

Et male tornatos incudi reddere versus.

Ita Sanchez ; unde explicans subdit :

ET FECIT IN EIS CHERUBIM, q. d. Sculpsit in parietibus templi effigies Cherubinorum jam dictorum, ET PALMAS, figuras palmarum, ET PICTURAS VARIAS.] Hebr. *apertiones florum.* Chald. *liliorum.*

30. SED ET PAVIMENTUM DOMUS (templi) TEXIT AURO INTRINSECUS ET EXTRINSECUS,] hoc est, tam in Sancto sanctorum, quàm in Sancto. Sanctum enim erat extrinsecus, sive exterior domus ; Sanctum sanctorum vero erat intrinsecus, sive interior domus, uti dixi. Igitur Salomon pavimentum templi totius stravit tabulis abiegnis, quas deinde auro texit, æque ac parietes templi obduxit tabulis cedrinis, quas deinde auro vestivit. Ita Vatablus, Sanchez et alii.

31. ET IN INGRESSU ORACULI FECIT OSTIOLA DE LIGNIS OLIVARUM, POSTESQUE ANGULORUM QUINQUE.

32. ET DUO OSTIA DE LIGNIS OLIVARUM, ET SCULPSIT IN EIS PICTURAM CHERUBIM, ET PALMARUM SPECIES, ET ANAGLYPHA VALDE PROMINENTIA,] q. d. Salomon in ingressu oraculi, id est, Sancti sanctorum, fecit duo *ostiola,* id est, parva ostia ex eisdem lignis eaque pentagona, id est, quinque angulos et totidem postes habentia ; atque in eis exsculpsit effigies Cherubinorum, palmarum et *anaglypha.* Anaglypha vox est græca, significans imagines et picturas è superficie parietis tabulæ vel ostii exstantes et prominentes. Hæc de ostiis Sancti sanctorum, nunc de ostiis Sancti hæc subdit.

33. FECITQUE IN INTROITU TEMPLI POSTES DE LIGNIS OLIVARUM QUADRANGULATOS.

34. ET DUO OSTIA DE LIGNIS ABIEGNIS ALTRINSECUS : ET UTRUMQUE OSTIUM DUPLEX ERAT, ET SE INVICEM TENENS APERIEBATUR,] q. d. Salomon in ingressu Sancti fecit postes quadrangulos ex olea, eisque annexuit duo ostia ex abiete, *altrinsecus ;* ita scilicet ut unum ostium esset ex uno latere, alterum ab altero priori respondens et obversum.

ET UTRUMQUE OSTIUM DUPLEX ERAT, ET SE INVICEM TENENS APERIEBATUR,] q. d. Utrumque ostium erat plicatile, et habebat vertebras, quibus una pars tenebat aliam, erantque in eis quasi duæ plicaturæ, ut vertunt Septuag. Hebr. *erant duæ,* גלילים *gelilim,* id est, valvæ volubiles sive convolviles.

Addit Josephus huic ostio Sancti etiam appensum fuisse velum, simile velo quod appensum erat Sancto sanctorum. Cæterum porticus, quæ erat ante Sanctum, nullum habebat velum, sed tota patebat anterius, et sine ulla contignatione surgebat in altitudinem 120 cubitorum, quæ erat altitudo templi : latera ejus duntaxat claudebant parietes. Erat enim hæc porticus quasi vestibulum additum templo ad ejus decorem, majestatem et venerationem augendam.

Nota : Tres erant partes templi præcipuæ. Prima hebraice vocabatur דביר *debir,* vel, ut

Septuag. afferunt, *dabir*, id est, oraculum, puta Sanctum sanctorum. Secunda hebr. vocabatur היכל *Hechal*, id est templum, puta Sanctum. Tertia, אולם *ulam*, id est, atrium, de quo v. 36. Duo priora habebant tectum, non acuminatum, sed planum, ut in eo ambulare possent; sic enim cæteræ domus in Palæstina erant planæ, sed circumcirca habebant septum sive murum exiguum, juxta legem Deuter. 22. v. 8, ne quis in tecto inambulans incaute ex tecto in terram laberetur et collideretur. In Sanctum sanctorum solus ingrediebatur Pontifex, idque semel in anno, scilicet in festo Expiationis, Levit. 16; in Sanctum vero cæteri sacerdotes, in atrium populus: unde in eo docuit Christus et Apostoli. Igitur Sanctum sanctorum erat ultima, intima et sacratissima pars templi, post quam sequebatur Sanctum, post Sanctum porticus, post porticum atrium sacerdotum, post hoc atrium laicorum mundorum, post hoc ultimum erat atrium immundorum et Gentilium.

36. Et ædificavit atrium interius tribus ordinibus lapidum politorum, et uno ordine lignorum cedri.] *Ulam*, sive atrium jam dictum erat duplex, scilicet interius vicinum Sancto, quod erat atrium sacerdotum et Levitarum, in eoque erat altare holocaustorum, in quo sacerdotes immolabant victimas. Alterum atrium erat exterius, in quo populus et laici versabantur, orabant et spectabant sacrificia, quæ fiebant in atrio sacerdotum, ideoque erat amplissimum, et plura stadia ambitu suo complectebatur, ut tantam populi multitudinem caperet: unde 2. Paralip. 4. v. 9. vocatur *basilica grandis*. Atrium utrumque erat sub dio, tum ut fumus tot victimarum in aerem exhalaret, tum quia erat amplissimum, ut tegi non posset; habebat tamen ad latera porticus tectas, ut ad eas populus se tempore pluviæ et æstus reciperet.

Atrium hoc laicorum, sive populi Israel, non tantum à parte anteriore, ut putat Ribera, sed ex tribus partibus sive plagis mundi, ambiebat atrium sacerdotum, scilicet ab Oriente, Meridie et Septentrione: nam ab Occidente atrium sacerdotum claudebatur Sancto et Sancto sanctorum. Ita Josephus, Theodoretus, Serarius, Salianus, Vilalpandus. Hinc atrium laicorum in septem quadra vel quadratas areas, ut Vilalpandus et Salianus, erat distributum; quare in eis erat locus feminarum separatus à viris, honestatis et castitatis causa, uti Romæ fit in templis plerisque. Porro nulli Gentili, sed solis Judæis, iisque mundis, licebat ingredi atrium laicorum. Quare pro immundis Herodes, vel ipse Salomon, ut vult Vilalpandus, pag. 206, adjecit tertium atrium, sive porticum Gentium; quia Josephus docet Salomonem implesse voraginem Mello, eamque extimo muro cinxisse, alioqui enim inde in voraginem labi potuissent. Hic ergo murus fuit atrii Gentium, de quo et Ezechiel, c. 40. 5. Ex quo patet murum hunc fuisse quadratum et in quolibet latere longum fuisse sexcentos cubitos, id est, ut Josephus ait, habuisse stadium cum dimidio. Stadium enim continet 400 cubitos: murus autem atrii Israel, separans illud ab atrio Gentium, erat 500 cubitorum in longitudine à quolibet latere.

Ex hoc tertio Gentium atrio gradibus ascendebatur ad secundum atrium Israel sive Judæorum, eratque intermedium vallum lapideorum cancellorum tres cubitos altum, cui inscriptum erat: *Ne quis Gentilis illud transiret sub pœna mortis.* Ita Josephus. Hinc intelligimus illud Actorum 21. v. 28. quomodo et cur murmurarint Judæi contra S. Paulum, eo quòd putarent ipsum Trophimum socium suum, qui erat Gentilis, induxisse in templum, hoc est, in atrium Israel. Atria hæc multas habebant portas, inter quas una erat nomine Speciosa, Actorum 3. 2.

Tribus ordinibus lapidum politorum, et uno ordine lignorum cedri,] q. d. Ædificavit Salomon inter atrium sacerdotum et atrium laicorum murum tres cubitos altum, teste Josepho, ne laici ingredi possent atrium sacerdotum; sed sacrificia, quæ in eo fiebant ultra murum, conspicerent: atque hic murus habebat tres ordines lapidum politorum, quorum alter alteri impositus erat, et super omnes lapidum ordines imposuit ordinem unum lignorum è cedro.

Atrium sacerdotum erat altius atrio laicorum, ut sacerdotes in eo celsiores essent populo, et ab eo digna afficerentur reverentia; sic et atrium laicorum altius erat atrio Gentium: quare ex atrio Gentium ad atrium Israel ascendebatur septem gradibus; ex atrio vero Israel ad atrium sacerdotum octo gradibus, inde ad Sanctum decem gradibus, uti docet Vilalpandus, p. 248. et patet Ezech. 40. 6. Quare ab atrio Gentium ad Sanctum ascensus erat graduum 25, sed usque ad atrium sacerdotum quindecim, in quibus decantabant quindecim psalmos graduum sive Graduales, ut tradunt Hebræi, S. Hieronymus et alii.

Intra hæc atria, puta in ipsis porticibus atriorum, ad eorum muros vel latera erant exedræ, 1. Paralip. 28. v. 12. Exedra autem dicebatur cubiculum columnis fultum et epistyliis pluribus, in quibus vacua erant spatia, quibus prospectus erat in viam. In his exedris partim manebant sacerdotes eo tempore quo ministrabant in templo, qui hic vestes sacras induebant et exuebant, partim servabatur supellex, oblationes et dona templi; unde et vocabantur *gazophylacia*, quia in eis servabatur gaza, id est, opus templi, in eisque erant arcæ, in quas populus pecuniam, quam templo offerebat, injiciebat. Hinc intelligimus illud Joannis 8. v. 20. *Et hæc verba locutus est Jesus in gazophylacio, docens in templo;* gazophylacium enim nunc exedram, nunc arcam vel cistam quæ gazam continet, significat.

Hæ exedræ dicebantur quoque *pastophoria*, uti vertunt Septuaginta à παςος, id est, thalamus; quia habitabant in eis sacerdotes, cùm templo deservirent: qui ideo vocabantur pastophori. Ita S. Hieron. l. 7. in Isaiam.

Allegor. atrium repræsentat vitam incipientium Deo servire, Sanctum vitam proficientium, Sanctum sanctorum vero perfectorum; unde in atrio erat altare holocaustorum, quod significat mortificationem cupiditatum, et mare æneum sive lavacrum, quod symbolum est pœnitentiæ. Vide dicta Exodi 26. initio capitis.

37. Anno quarto (regni Salomonis) fundata est domus Domini.] Ad templi fundamenta, ait Vilalpandus, lib. 4. c. 71. et sequenti, pertinent subterranea loca plurima opere firmissimo constructa, et superioribus operibus accurate respondentia, ubi cryptoporticus, et culinæ, et gazophylacia, horrea, cellæ vinariæ, et oleariæ, exedræ, officinæ, et id genus alia loca, quæ

adeo ampla fuerunt atque capacia, ut in illa inferri possent ac conservari omnes primitiæ ac decimæ totius Israelis, ut suis temporibus multis sacerdotum ac Levitarum millibus distribui possent.

Similia videmus Romæ in cryptis priscis Martyrum, Pontificum et fidelium, adeo ut Roma subterranea non tantum urbis, sed et orbis sit miraculum.

38. ET IN ANNO UNDECIMO (Salomonis) MENSE BUL (ita legendum cum Hebr. Septuag. et Rom. male ergo Regia habent Elal) IPSE EST MENSIS OCTAVUS,] qui nostro partim Octobri, partim Novembri respondet. Hebræi enim mensibus utebantur lunaribus; nos vero solaribus. October dicitur בול *bul* à נבל *nabal*, id est, defluere, quod in Octobri defluant folia, et depluant imbres. Ita Serarius. Chaldæus vertit : *Mense quo congregantur novæ fruges.*

ÆDIFICAVITQUE EAM ANNIS SEPTEM.] Adde, et septem mensibus, ut patet computanti à secundo mense quarti anni Salomonis usque ad mensem octavum anni undecimi ejusdem ; sed Scriptura integros numeros annorum consignat, minutias omittit.

Allegorice, Radulphus in Præfat. lib. 17. in Levitic. Templum Salomonis, inquit, septem annis et septem mensibus constructum est, quia à Christi adventu usque ad ejus reditum ad judicium per septiformem Spiritus gratiam Ecclesia construitur, donec in fine consummetur; idque fiet toto hoc seculo, quod septem dierum cursu peragitur, ait Eucherius; sic et Angelomus.

CAPUT SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

SALOMON ÆDIFICAT DOMUM SUAM, ET DOMUM REGINÆ, ET DOMUM SALTUS LIBANI ; MOX, V. 15. FABRICAT DUAS COLUMNAS, AC V. 23. MARE ÆNEUM, ET V. 38. DECEM LUTERES, CÆTERAQUE VASA TEMPLI.

1. DOMUM autem suam ædificavit Salomon tredecim annis, et ad perfectum
usque perduxit. 2. Ædificavit quoque domum saltus Libani centum cubitorum longitudinis, et quinquaginta cubitorum latitudinis, et triginta cubitorum altitudinis ; et quatuor deambulacra inter columnas cedrinas : ligna quippe cedrina exciderat in columnas. 3. Et tabulatis cedrinis vestivit totam cameram, quæ quadraginta quinque columnis sustentabatur. Unus autem ordo habebat columnas quindecim 4. contra se invicem
positas, 5. et è regione se respicientes, æquali spatio inter columnas, et super columnas quadrangulata ligna in cunctis æqualia. 6. Et porticum columnarum fecit quinquaginta cubitorum
longitudinis et triginta cubitorum latitudinis, et alteram porticum in facie majoris porticus et
columnas, et epistylia super columnas. 7. Porticum quoque solii in qua tribunal est, fecit ;
et texit lignis cedrinis à pavimento usque ad summitatem. 8. Et domuncula, in qua sedebatur
ad judicandum, erat in media porticu, simili opere. Domum quoque fecit filiæ Pharaonis
(quam uxorem duxerat Salomon) tali opere, quali et hanc porticum. 9. Omnia lapidibus pretiosis, qui ad normam quamdam atque mensuram tam intrinsecus quam extrinsecus serrati
erant, à fundamento usque ad summitatem parietum, et extrinsecus usque ad atrium majus.
10. Fundamenta autem de lapidibus pretiosis, lapidibus magnis decem sive octo cubitorum.
11. Et desuper lapides pretiosi æqualis mensuræ secti erant, similiterque de cedro. 12. Et
atrium majus rotundum, trium ordinum de lapidibus sectis, et unius ordinis de dolata cedro,
necnon et in atrio domus Domini interiori, et in porticu domus. 13. Misit quoque rex Salomon, et tulit Hiram de Tyro, 14. filium mulieris viduæ de tribu Nephthali, patre Tyrio,
artificem ærarium et plenum sapientia, et intelligentia et doctrina ad faciendum omne opus ex
ære. Qui cum venisset ad regem Salomonem, fecit omne opus ejus. 15. Et finxit duas columnas æreas, decem et octo cubitorum altitudinis columnam unam, et linea duodecim cubitorum
ambiebat columnam utramque. 16. Duo quoque capitella fecit, quæ ponerentur super capita
columnarum, fusilia ex ære : quinque cubitorum altitudinis capitellum unum, et quinque
cubitorum altitudinis capitellum alterum ; 17. et quasi in modum retis, et catenarum sibi invicem miro opere contextarum. Utrumque capitellum columnarum fusile erat : septena versuum
retiacula in capitello uno, et septena retiacula in capitello altero. 18. Et perfecit columnas,
et duos ordines per circuitum retiaculorum singulorum, ut tegerent capitella quæ erant super

summitatem malogranatorum; eodem modo fecit et capitello secundo. 19. Capitella autem, quæ erant super capita columnarum, quasi opere lilii fabricata erant in porticu quatuor cubitorum. 20. Et rursum alia capitella in summitate columnarum desuper juxta mensuram columnæ contra retiacula; malogranatorum autem ducenti ordines erant in circuitu capitelli secundi. 21. Et statuit duas columnas in porticu templi; cumque statuisset columnam dexteram, vocavit eam nomine Jachin: similiter erexit columnam secundam, et vocavit nomen ejus Booz. 22. Et super capita columnarum opus in modum lilii posuit, perfectumque est opus columnarum. 23. Fecit quoque mare fusile decem cubitorum à labio usque ad labium, rotundum in circuitu: quinque cubitorum altitudo ejus, et resticula triginta cubitorum cingebat illud per circuitum. 24. Et sculptura subter labium circuibat illud decem cubitis ambiens mare: duo ordines sculpturarum striatarum erant fusiles. 25. Et stabat super duodecim boves, è quibus tres respiciebant ad Aquilonem, et tres ad Occidentem, et tres ad Meridiem, et tres ad Orientem; et mare super eos desuper erat, quorum posteriora universa intrinsecus latitabant. 26. Grossitudo autem luteris trium unciarum erat: labiumque ejus, quasi labium calicis, et folium repandi lilii, duo millia batos capiebat. 27. Et fecit decem bases æneas, quatuor cubitorum longitudinis bases singulas, et quatuor cubitorum latitudinis, et trium cubitorum altitudinis. 28. Et ipsum opus basium interrasile erat; et sculpturæ inter juncturas. 29. Et inter coronulas et plectas, leones, et boves et cherubim; et in juncturis similiter desuper; et subter leones et boves, quasi lora ex ære dependentia. 30. Et quatuor rotæ per bases singulas, et axes ærei; et per quatuor partes quasi humeruli subter luterem fusiles, contra se invicem respectantes. 31. Os quoque luteris intrinsecus erat in capitis summitate: et quod forinsecus apparebat, unius cubiti erat totum rotundum, pariterque habebat unum cubitum et dimidium; in angulis autem columnarum variæ cælaturæ erant: et media intercolumnia, quadrata non rotunda. 32. Quatuor quoque rotæ, quæ per quatuor angulos basis erant, cohærebant sibi subter basim: una rota habebat altitudinis cubitum et semis. 33. Tales autem rotæ erant, quales solent in curru fieri: et axes earum, et radii, et canthi, et modioli, omnia fusilia. 34. Nam et humeruli illi quatuor per singulos angulos basis unius, ex ipsa basi fusiles et conjuncti erant. 35. In summitate autem basis erat quædam rotunditas dimidii cubiti, ita fabrefacta, ut luter desuper posset imponi, habens cælaturas suas, variasque sculpturas ex semetipsa. 36. Sculpsit quoque in tabulatis illis quæ erant ex ære, et in angulis, cherubim, et leones, et palmas, quasi in similitudinem hominis stantis, ut non cælata, sed apposita per circuitum viderentur. 37. In hunc modum fecit decem bases, fusura una, et mensura, sculpturaque consimili. 38. Fecit quoque decem luteres æneos: quadraginta batos capiebat luter unus, eratque quatuor cubitorum: singulos quoque luteres per singulas, id est, decem bases, posuit. 39. Et constituit decem bases, quinque ad dexteram partem templi, et quinque ad sinistram; mare autem posuit ad dexteram partem templi contra Orientem ad Meridiem. 40. Fecit ergo Hiram lebetes, et scutras, et hamulas, et perfecit omne opus regis Salomonis in templo Domini. 41. Columnas duas, et funiculos capitellorum super capitella columnarum duos: et retiacula duo, ut operirent duos funiculos qui erant super capita columnarum. 42. Et malogranata, quadraginta in duobus retiaculis: duos versus malogranatorum in retiaculis singulis, ad operiendos funiculos capitellorum, qui erant super capita columnarum. 43. Et bases decem, et luteres decem super bases. 44. Et mare unum, et boves duodecim subter mare. 45. Et lebetes, et scutras, et hamulas: omnia vasa, quæ fecit Hiram regi Salomoni in domo Domini, de aurichalco erant. 46. In campestri regione Jordanis fudit ea rex in argillosa terra, inter Socholh et Sartham. 47. Et posuit Salomon omnia vasa, propter multitudinem autem nimiam non erat pondus æris. 48. Fecitque Salomon omnia vasa in domo Domini, altare aureum, et mensam, super quam ponerentur panes propositionis, auream; 49. et candelabra aurea, quinque ad dexteram, et quinque ad sinistram, contra oraculum, ex auro puro; et quasi lilii flores, et lucernas desuper aureas, et forcipes aureos; 50. et hydrias, et fuscinulas, et phialas, et mortariola, et thuribula, de auro purissimo; et cardines ostiorum domus interioris Sancti sanctorum, et ostiorum domus templi, ex auro erant. 51. Et perfecit omne opus quod faciebat Salomon in domo Domini, et intulit quæ sanctificaverat David pater suus, argentum et aurum, et vasa, reposuitque in thesauris domus Domini.

1. DOMUM AUTEM SUAM ÆDIFICAVIT SALOMON TREDECIM ANNIS.] Tres domos hisce tredecim annis ædificavit Salomon, scilicet domum suam, domum filiæ Pharaonis reginæ, et domum saltus Libani, ut patet v. 2 et 8; has enim tres domos fuisse distinctas patet ex seq. Itaque censent Lyran. Abul. Cajetan. Dionys. Hugo, Vatabl. et alii passim. Hæ tamen tres domus 3. Reg. 9. 10 et 2. Paral. 8. 1. vocantur una domus, quia erant contiguæ et connexæ, ita ut non tam tres domus, quàm tres partes vel tria membra unius ejusdemque domus esse viderentur. Sic enim palatium regis vel Pontificis plures in se habitationes, et quasi plura palatia comprehendit. Ita Josephus, Vilalpandus, Pineda et alii.

Porro sicut David domum suam regiam ædificavit in Occidentali parte montis Sion juxta templum, sic Salomon suum palatium ædificavit in Orientali parte ejusdem montis Sion juxta templum, tum ut templum totumque montem Sion hisce duabus domibus, quasi duabus arcibus muniret, tum ut ex iis urbem Jerusalem eis subjectam defenderet, ut in officio contineret, tum ut facile templum adire, Deoque litare et sacrificare posset.

TREDECIM ANNIS.] Pluribus annis, ideoque tardius ædificata est regia quàm templum; hoc enim septem annis perfectum fuit, ut dictum est c. 6. 37. Causa prima fuit devotio et fervor Salomonis urgentis opus templi, quasi domus Dei; secunda, quia ad templi fabricationem materiam omnem et sumptus jam ante præparaverat David; tertia, quia populus fabricam templi ardentius juvit et promovit. Ita Joseph. Adde Salomonem his tredecim annis tres domos ædificasse, scilicet suam, reginæ, et saltus Libani. Ita Abulensis.

2. ÆDIFICAVIT QUOQUE DOMUM SALTUS LIBANI.] Erat hæc domus ad elegantiam, amœnitatem et recreationem comparata. Sed cur dicitur *saltus*, sive sylva *Libani?* Resp. primo, quia erat in loco sylvoso montis Sion, ac instar Libani arboribus et viridariis cincta. Nam *saltus* proprie dicitur densior sylva et invia, quòd ibi arbores saliant, in quo æstivare et pasci pecudes solent, ait Valla l. 4. Unde 2. Paralipom. 9. 16. ubi nos habemus *posuitque ea* (scuta) *rex in armamentario, quod erat consitum nemore;* Hebr. et Sept. habent: *Posuit scuta in domo saltus Libani.* In hac enim domo Salomon reposuit arma militaria, ibique erat ejus armamentarium. Secundò, quia domus hæc constructa erat ex lignis Libani. Ita Abulens. et Serarius. Tertio, quia suis nemoribus, amœnitate, viriditate, umbra speciem Libani referebat. Quarto, quia multitudine columnarum cedrinarum cedros Libani imitabatur. Ita Theodoret. Quinto, quia ex ea prospici poterat Libanus, ejusque aura et frigus tempore æstivo captari et excipi. Ita Arias. Unde Josephus et Chald. eam vocant domum refrigerii. Perperam ergo Guilielmus Tyri Episcopus lib. 18. Belli sacri censet hanc domum dici *saltus Libani,* quod in monte Libano foret ædificata. Sita enim erat in Jerusalem et in monte Sion.

ET QUATUOR DEAMBULACRA INTER COLUMNAS CEDRINAS.] Nota: domus saltûs Libani inferne, sive sub se habebat hæc quatuor deambulacra, ita videlicet ut inferne in longum porrecti essent tres ordines columnarum intercepti inter duos parietes domus; inde enim spatiis intermediis necessario exsurgebant quatuor deambulacra. Quisque autem columnarum ordo habebat quindecim columnas in longum, æqualiter ex adverso columnarum aliorum duorum ordinum dispositas, ita ut inter tres columnarum ordines duo essent ambulacra, atque tertium foret inter unum columnarum ordinem et parietem domus ex uno latere, quartum vero inter alium columnarum ordinem et parietem ex altero adversoque latere. Quare hæc ambulacra tam longa erant, quàm erat ipsa domus. Vide Abulensem quæst. 2. et seq.

3. ET TABULATIS CEDRINIS VESTIVIT TOTAM CAMERAM.] *Cameram* vocat fornicem; hæc enim fit opere concamerato, estque ipsa domus concameratio.

6. ET PORTICUM COLUMNARUM FECIT QUINQUAGINTA CUBITORUM LONGITUDINIS, ET TRIGINTA CUBITORUM LATITUDINIS.] Ita videlicet ut longitudo porticus hujus annecteretur latitudini domus saltus Libani, quæ etiam erat quinquaginta cubitorum: latitudo vero porticus annecteretur longitudini domus ejusdem transversim: unde fiebat ut domus centum cubitorum longitudinis, additis hisce 30 cubitis latitudinis porticus, evaderet longa 130 cubitos.

ET ALTERAM PORTICUM IN FACIE MAJORIS PORTICUS,] q. d. Salomon *in facie,* id est, ante hanc porticum majorem adhærentem domui saltus (erat enim porticus hæc domus ipsius quasi introitus et vestibulum) fecit aliam minorem porticum, ad majoris porticus proportionatam gradationem, decus et ornamentum.

7. PORTICUM QUOQUE SOLII IN QUA TRIBUNAL EST FECIT.] Est hæc tertia porticus, non vestibularis, sed judiciaria, ideoque non domui saltus Libani annexa, uti duæ priores jam dictæ, sed separata, et per se consistens, non longe tamen ab aliis duabus, et à domo saltus Libani dissita. Hæc porticus vocatur *solii,* quia in ea erat solium Salomonis regale et judiciarium, statuis leonum circumseptum, de quo c. 10. 18. Ita Abulensis et Pineda.

8. ET DOMUNCULA, IN QUA SEDEBATUR AD JUDICANDUM, ERAT IN MEDIA PORTICU,] q. d. In tertia hac porticu erat domuncula, in qua erat solium sive thronus Salomonis jam dictus, juxta quem et circa quem humiliores erant throni sive sedes, in quibus sedebant consiliarii et principes cum Salomone judicaturi, quasi ejus assessores: ex quibus omnibus conflabatur judiciale tribunal, pluribus judicum sedibus constans, quod domuncula quadam claudebatur, et quasi tegebatur, ut assessores cum Salomone de re quapiam inter se secreto consultaturi, vel sententiam dictaturi, semoti essent à litigantibus, et à populo, qui circumcirca in porticu ambulabat, vel ad judicium veniebat. Quare domuncula hæc fuit minor quædam ædicula, compacta ex cedro, et undecumque clausa, ut contineret solum regem cum suis consiliariis, habens tamen suum ostium, per quod litigantes aliique jus suum vel gratiam quampiam postulantes ad solium regis accederent, et ab eo vel jus vel gratiam flagitarent et impetrarent. Habens etiam fenestras plures, ut iis apertis rex sententiam pronuntians, vel jus dicens, aut quid aliud promulgans à toto populo videri et audiri posset. Erat enim hoc quasi prætorium Salomonis. Ita Lyran. Dion. Salianus et Pineda l. 7. de Rebus Salom. c. 7.

DOMUM (palatium) QUOQUE FECIT FILIÆ PHA-

RAONIS,] quasi primariæ suæ uxori et reginæ. Causa datur 2. Paral. 8. 11. ubi dicitur : *filiam vero Pharaonis transtulit de civitate David in domum quam ædificaverat ei. Dixit enim rex : Non habitabit uxor mea in domo David regis Israel, eo quòd sanctificata sit, quia ingressa est in eam arca Domini.*

9. OMNIA LAPIDIBUS PRETIOSIS,] scilicet facta erant è marmore, vel pario, vel porphyretico, vel ophite, sive serpentino, etc. ; nimis enim pretiosum fuisset in domo tam vasta omnia ex gemmis, scilicet ex smaragdis, carbunculis, adamantibus, etc. fabricare. *Lapis* ergo *pretiosus* vocatur hîc marmor pretiosum.

ET EXTRINSECUS (male quidam legunt, *intrinsecus*) USQUE AD ATRIUM MAJUS.] Hinc patet, præter tres porticus jam dictas, fuisse in domibus hisce Salomonis atrium majus, de quo v. 12; porticus enim ex eodem lapide pretioso sive marmore factæ videntur, ex quo ipsa domus, ut hic locus insinuat.

11. SIMILITERQUE DE CEDRO,] q. d. Cedri adhibitæ ad fabricam domorum Salomonis æquali mensura sectæ et aptatæ sunt, sicut secti erant lapides pretiosi earumdem.

12. ET ATRIUM MAJUS ROTUNDUM (in domibus Salomonis jam dictis vers. 9.) subaudi fabricavit Salomon, TRIUM ORDINUM DE LAPIDIBUS SECTIS, ET UNIUS ORDINIS DE DOLATA CEDRO : NEC NON IN ATRIO DOMUS DOMINI INTERIORI, ET IN PORTICU DOMUS,] q. d. Sicut Salomon in atrio templi interiori, id est, in atrio sacerdotum, fecit murum habentem tres ordines lapidum sectorum, et unum de dolata cedro, ut hoc muro separaret atrium interius sacerdotum ab atrio exteriori laicorum, uti dictum est. c. 6. 36 ; sic prorsus idem fecit in atriis domorum à se ædificatarum, et in porticu.

Dices : Atrium sacerdotum æque ac laicorum erat quadratum, ut dixi cap. 6. 36. quomodo ergo hîc dicitur rotundum? Resp. Erat quadratum constans septenis areis quadratis ; dicitur tamen rotundum, quia circumcirca cinctum erat tribus ordinibus lapidum jam dictis. Unde pro *rotundum* Hebr. סביב *sabib*, id est, circumcirca, sive in circuitu, qui circuitus hic erat quadratus, non rotundus. Ita Pineda l. 5. c. 16. in fine.

14. MISIT QUOQUE REX SALOMON, ET TULIT HIRAM DE TYRO FILIUM MULIERIS VIDUÆ DE TRIBU NEPHTHALI, PATRE TYRIO.] Τὸ *de tribu Nephthali* refer non ad *mulieris viduæ*, sed ad *Hiram* artificem. Hic enim fuit ex tribu Nephthali, ut patet ex Hebræo, Chald. et Septuag. mater vero ejus fuit ex tribu Dan, ut dicitur 2. Paral. 2. 13.

Dices : Quomodo ergo pater Hiram dicitur fuisse Tyrius? Resp. Hiram gente erat Judæus, puta Nephthalita ; sed habitatione et exercitio artis erat Tyrius. Tyri enim habitabat, ibique artem affabre laborandi didicerat et exercuerat. Ita S. Hieron. Hebræi, Lyran. Cajetanus et alii. Sic S. Paulus vocatur *Tharsensis*, quia Tharsi erat natus et educatus, cùm gente et genere esset Hebræus.

15. ET FINXIT DUAS COLUMNAS ÆREAS,] Booz et Jachin. Hæ duæ columnæ templi fuse hîc describuntur usque ad v. 23.

DECEM ET OCTO CUBITORUM ALTITUDINIS COLUMNAM UNAM.] Intellige quoad stipitem sive scapum columnæ ; nam 2. Paralip. 3. 15. dicitur quælibet columna fuisse 35 cubitorum, scilicet addendo quoque et supputando quantitatem basis, capitis et coronæ, qua in apice ornabatur. Ita Abulens. Lyran. et Cajetan. Verum hæc in justa architecturæ proportione non possunt ascendere ad tantam altitudinem, ut ipsi columnæ pene æquentur. Quare melius alii respondent quod utraque columna simul juncta erat 35 cubitorum ; licet enim universim esset 36 cubitorum (nam bis octodecim faciunt 36), tamen in utraque medius cubitus insertus erat suo capitello, in eoque absconditus non apparebat. Ita Vatabl. et Ribera lib. 2. de Templo c. 12. Tertio, et verisimillime, Vilalpandus lib. 5. c. 5. et ex eo Salianus respondent singulas columnas cum basi sua fuisse septemdecim cubitorum cum dimidio, seclusa plintho quæ absolvit decimum octavum. Seclusionis autem plinthi causa fuit, quòd reliqua columna cum sua basi cava foret, quam propterea oportuit super solidam plinthum inniti, ideoque seorsim à columna plinthum fundi ; plinthus enim est ultima pars basis, quæ spiris subjacet, ita dicta quòd πλινθον, id est laterem, forma sua repræsentet (unde et Gallice vocantur *plinthes*); plinthus enim est exæquata latitudine velut tabula. Unde et apud Vitruvium lib. 3. cap. 2. spirarum plinthides sunt plinthi basium. Plinthus ergo, id est ima pars basium, hîc non computatur, quia hanc architectus prudenter solidam fundere voluit, ut totum opus columnæ, quæ cava erat, firmius sustentaret et contineret : utraque igitur columna simul juncta erat 35 cubitorum seclusa plintho, quia quælibet erat alta septemdecim cubitos cum dimidio ; hos enim duplica, et habebis 35 cubitos.

ET LINEA DUODECIM CUBITORUM AMBIEBAT COLUMNAM UTRAMQUE.] Hebr. *Et filum duodecim cubitorum circuibat columnam secundam ;* si secundam, ergo et primam : erant enim hæ duæ columnæ omnino æquales et pares. Per *lineam*, vel, ut Hebr. est, *filum*, intellige mensuram ; filo enim mensuramus rerum crassitiem, q. d. Columnæ hæ in ambitu et crassitie habebant mensuram duodecim cubitorum : *linea* ergo notat peripheriam, sive circumferentiam. Jam Vilalpandus et ex eo Salianus volunt non unam, sed *utramque* columnam simul junctam habuisse hanc duodecim cubitorum mensuram, ita ut dimidia pars lineæ sive fili 12 cubitorum ambiret unam columnam, altera pars fili alteram : sic ut una columna fuerit crassa sex cubitos, et totidem altera, ac consequenter utraque simul crassa fuerit 12 cubitos ; hoc enim exigit symmetria et proportio, ut cum quælibet columna esset alta 18 cubitis, crassa non esset nisi sex cubitis ; altitudo enim est tripla ad crassitiem.

Verum unamquamque columnam crassam fuisse 12 cubitos diserte docent Josephus et Jeremias cap. 52. 21. ubi columnas has à Chaldæis Jerusalem vastantibus abductas describens ait : *Funiculus duodecim cubitorum circuibat eam*, scilicet columnam unam. Sic et Septuag. hîc : *Et perimetrum*, inquiunt, *duodecim cubitorum filum ambiebat eam* (columnam primam) ; *et sic columna secunda*, scilicet erat pariter 12 cubitorum, etc. et Chald. *Et filum*, inquit, *duodecim cubitorum ambiebat illam, et sic fecit columnæ secundæ.* Erant ergo hæ non tam columnæ ad symmetriam et proportionem architectonicam columnarum fabricatæ, quàm moles et

turres, vel arces quædam ingentes æneæ ad templi magnificentiam et munimen erectæ. Sic Romæ columna Trajana (æque ac alia Antonini Imper.) est crassissima instar turris, adeo ut plures viri expansis brachiis eam in circuitu complecti nequeant. Unde et intrinsecus continet cochleam, qua per gradus ab imo ad summum conscenditur. Denique prisci alias fabricarum suarum rationes et proportiones spectabant, diversas ab iis quas spectavit Vitruvius et posteriores architecti. Ita Sanchez, Vatablus, Pagninus et alii.

Porro addit Jeremias columnas has intrinsecus cavas fuisse, ita tamen ut crassitudo æris extrinsecus esset quatuor digitorum in circuitu. Unde Vilalpandus l. 5. cap. 37. hasce mensuras justa proportione in sua opinione librans, censet singulas hasce columnas ponderasse quinque talentorum millia, utramque vero decem talentorum millia. Addit Eupolemus apud Eusebium, Salomonem totas columnas vestisse auro ad crassitudinem digiti unius. Unde colligit Vilalpandus in columnis his auro vestiendis expensos fuisse 95 milliones.

Denique, si columna in circuitu habebat 12 cubitos crassitiei, ergo in circuitu sive circuli hujus diametro habebat 4 cubitos; diameter enim est tertia pars peripheriæ sive circuli; circulus enim continet diametrum ter, et insuper septimam ejus partem; quare inter diametrum et circulum illa est proportio, quæ est inter septem et viginti duo. Ita Abulensis, Ribera, Vatablus. Porro in proportione et symmetria crassitiei ad altitudinem spectatur crassities non tam circuli, vel circuitus, quàm diametri. Cum ergo columna hæc in diametro crassa fuerit duntaxat 4 cubitos, alta vero 18 cubitos, fuit ea proportio inter crassitiem et altitudinem, quæ est inter 4 et 18, quæ satis est æqua et congrua. Columnarum enim proportiones ab hominum dimensionibus et proportionibus desumptæ sunt. Videmus autem inter homines alios esse graciles, sed altos, alios vero crassos et breves; quia quod natura dat crassitiei, hoc demit altitudini; his ergo similis fuit hæc columna crassa et brevis. Adde columnam hanc præter 18 cubitos sui scapi sive stipitis, insuper habuisse 5 cubitos capitelli, qui juncti 18, faciunt 23: ergo columna quælibet alta erat 23 cubitis.

17. Et quasi in modum retis et catenarum, etc.] q. d. Capitella hæc cingebantur fasciis quibusdam æneis (ait Josephus) in modum retis sive catenarum, quæ habebant per intervalla aperturas quasi annulos et cancellos, per quos capitellorum elegantia (erant enim liliata, ait Joseph. sive habebant formam liliorum) appareret.

Septena versuum retiacula in capitello uno,] q. d. Hæ fasciæ jam dictæ septies circuibant capitella singula, ita ut quasi septem fasciarum versus sive ordines et gyros efficerent: versus ergo vocat gyros.

18. Et perfecit columnas, et duos ordines per circuitum retiaculorum singulorum, ut tegerent capitella,] q. d. Singula capitella, et consequenter singulæ columnæ, habebant duo retiacula, sive duplicem coronam reticulatam et cancellatam, quæ instar retis ambiebat capitellum, illudque tegebat et ornabat. Ita Sanchez. Melius Ribera per *duos ordines retiaculorum* accipit duos ordines malogranatorum ex retiaculis dependentium. Id patet ex Hebræo et Septuag. qui habent: *Duo ordines malogranatorum æneorum retibus contexti, opus pensile, ordo super ordinem;* et ex Josepho, qui ait: *Dependebant inde duæ series malorum punicorum ducentorum numero.* Sensus ergo est, q. d. Singuli septeni versus, sive gyri, retiaculi utriusque columnæ habebant duos ordines malogranatorum; centum enim malogranata in medio singulorum versuum sive gyrorum interposita et quasi inserta erant, ut patet 2. Paralipom. cap. 3. v. 16. reliqua vero centum malogranata ex iisdem versibus sive gyris alterne suspensa dependebant, *ita ut bini ordines malogranatorum singulis retiaculis jungerentur,* ut dicitur 2. Paralip. c. 4. v. 13.

Ut tegerent capitella, quæ erant super summitatem malogranatorum,] q. d. Fecit hæc duo retiacula, ut tegerent et circumdarent capitellum, quæ retiacula in septenos versus, sive gyros, distributa erant super summitatem malogranatorum: nam superior versus, sive gyri pars, erat super summitatem malogranatorum appensorum, sive ex gyro inferne dependentium. Ita Ribera l. 2. c. 14.

Additur 2. Paralip. 3. 16: *Nec non* fecit *quasi catenulas in Oraculo,* q. d. Hæ fasciæ catenarum, sive hæc retiacula catenata erant talia, qualia erant illa quæ fabricata erant in Oraculo, sive in Sancto sanctorum. Ita Ribera l. 2. 14. Aliter Cajetan. *Fecit,* ait, *catenas in Oraculum,* id est, ad mysterium et significationem, scilicet ut catenæ illæ significarent, et tacite loquerentur futuram regni illius sive Israelis captivitatem.

Eodem modo fecit et capitello secundo,] puta in capitello secundæ columnæ.

19. Capitella autem, quæ erant super capita columnarum, quasi opere lilii, fabricata erant in porticu quatuor cubitorum.] Locus hic totus valde obscurus et implexus est: unde à variis varie exponitur; sed ut breviter et clare eum explices: Nota, quælibet harum duarum columnarum habebat tria capitella; primum et imum erat, quod proxime stipiti, sive stylo et scapo columnæ erat impositum: unde proprie vocatur *epistylium,* 2. Paralipom. cap. 4. vers. 12. eratque altum tres cubitos, ut dicitur 4. Regum ultim. vers. 17. Secundum capitellum erat imo, sive epistylio, impositum, ac tegebatur retiaculo jam dicto, in quo visebantur duo ordines malogranatorum; supra hoc secundum exstabat tertium capitellum. Ita Ribera.

Hoc v. 19. describitur capitellum imum, sive epistylium. Sensus ergo est, q. d. In duabus hisce columnis capitella ima, quæ erant super capita columnarum, id est, quæ summitati scapi sive stipitis columnarum incumbebant, ideoque *epistylia* vocantur, erant fabricata in formam lilii, idque *in porticu quatuor cubitorum,* id est, ita ut versus porticum, hoc est in latum, non vero in altum, essent 4 cubitorum; nam in altum erant trium duntaxat cubitorum, ut dixi. Unde Septuag. pro *in porticu* vertunt: *juxta vestibulum.* De secundo capitello jam dictum est vers. 16. et seq. nam circa illud erat retiaculum habens duos ordines malogranatorum. De tertio, sive summo, capitello dicetur versu proximo. Sic Vitruvius, et ex eo Architecti columnis triplex imponunt capitellum, nimirum epistylium, zophorum et coronicem. Epistylium est capitellum, quod proxime stylo, sive scapo, columnæ imponitur. Zophorus est illud

quod inter epistylium et coronicem interponitur, quod pulvinatis sæpe figuris visitur ornamentisque diversis instructum. Galli vocant *la frize ;* sicut hic capitellum secundum quasi zophorus retiaculis septenorum gyrorum ac duobus ordinibus malogranatorum ornabatur. Coronicem vocant ipsam coronidem capitelli.

Vilalpandus censet tria hæc capitella simul juncta fuisse quinque cubitorum, ut dicitur v. 16; ita ut epistylium fuerit trium cubitorum, ut habetur 4. Reg. ultim. 17 ; zophorus vero duorum cubitorum, coronis denique unius. Alii tamen illos quinque cubitos soli secundo capitello, utpote quod solum habebat retiaculum, attribuunt, cui addunt tres cubitos epistylii, et aliquot coronicis. Verum sic capitellum fuisset in quantitate dimidium columnæ ; hæc enim erat 18 duntaxat cubitorum. Quare ut inter capitella et columnam congrua sit proportio, potius dicendum videtur omnia capitella non excessisse mensuram quinque cubitorum ; hæc enim proportionem architectonicam habent cum columna 18 cubitorum.

20. Et rursum alia capitella in summitate columnarum desuper, juxta mensuram columnæ contra retiacula.] Hic agitur de tertio, sive summo capitello, quod erat quasi coronis columnæ addita, *contra retiacula,* id est, super retiacula et è regione retiaculorum, quod capitellum erat *juxta mensuram columnæ,* id est, habebat eamdem crassitiem, quam columna, scilicet duodecim cubitorum.

Malogranatorum autem ducenti ordines erant in circuitu capitelli secundi ;] hoc enim secundnm capitellum, ut dixi, ambiebatur retiaculo, ex quo dependebant centum malogranata, et totidem inserta sive interposita erant ; quodque enim retiaculnm habebat ducenta malogranata. Altera ergo columna pariter in suo secundi capitelli retiaculo habebat totidem malogranata, puta ducenta. Ergo utrisque junctis erant universim 400 malogranata ex ære fabrefacta, ut dicitur v. 42 et 2. Paralipom. 4. v. 13. Porro dependentia malogranata præcise fuerunt tantum 96, sed Script. numerat centum, ut numerum integrum sive plenum assignet, et sorte quatuor reliqua erant quidem, sed tecta non apparebant. Hoc est enim quod dicitur Jerem. c. ult. 23. *Et fuerunt malogranata nonaginta sex dependentia et omnia malogranata centum retiaculis circumdabantur,* hoc est, illa quæ interposita erant retiaculis, erant centum ; dependentia vero præcise non erant centum, sed 96. Ita Ribera, lib. 1. de Templo c. 14.

21. Et statuit duas columnas in porticu templi,] quæ scilicet porticus erat templi vestibulum, ideoque erat ante Sanctum, nimirum interjecta inter Sanctum et atrjum sacerdotum, de qua cap. 6. 3 ; ita ut una columna uni portæ porticus, altera alteri astaret. Ita Vilalpand. In primo, inquit, vestigio sanctuarii eas constituit ab utroque latere portæ aulæ sanctæ. Sic et Salianus, Adrichomius et alii. Male ergo nonnulli has columnas statuunt ante atrium sacerdotum, alii ante atrium laicorum.

Cumque statuisset columnam dexteram, vocavit eam nomine Jachin ; similiter erexit columnam secundam (à sinistris) et vocavit nomen ejus Booz.] *Jachin* Hebr. idem est quod *directio et rectitudo,* à rad. כון *cun,* id est, dirigere. Unde Septuag. 2. Paral. 3. ult. vertunt Κατόρθωσις, id est, correctio, directio, recta affectio. *Booz.* Hebr. idem est quod *in eo fortitudo.* Unde Septuag. vertunt, ἰσχύς, id est, vis et robur. Nonnulli, ut Beda, Abulens. Vatabl. Ribera, censent Salomonem idem significasse duobus hisce nominibus *Jachin* et *Booz,* scilicet optare se infirmitatem et stabilitatem templi. Nam etiam *Jachin* subinde significat firmitatem et fortitudinem. Melius Cajetanus et alii hæc duo distinguunt, ac per *Jachin,* id est directionem, accipiunt prudentiam et sapientiam ; per *Booz* vero fortitudinem et firmitatem ; ut Salomon per *Jachin* significarit templum hoc miro artificio et sapientia esse elegantissime fabricatum ; per *Booz* vero fortissime fundatum, munitum et stabilitum : utque iisdem nominibus suum desiderium et votum patefecerit, q. d. Utinam Deus meum hoc templum, quasi suum Jachin dirigat, ac quasi suum Booz roboret, ut à nullo hoste, à nullo fulmine dejiciatur ! Utinam Deus diutissime hoc meum, imo suum templum tueatur, dirigat et confirmet !

Rursum dextra columna *Jachin,* ait Cajetan. significabat directivum imperium tum Dei circa omnes creaturas et homines, sed maxime Israelitas eorumque templum, tum regum regnique Israel : unde utraque columna coronata erat. Sinistra vero columna *Booz* significabat fortitudinem ad exsequendum ea, quæ per *Jachin,* id est, per directivum imperium prudenter sunt ordinata ; utrumque enim in Deo est Deique providentia, quæ sapienter et fortiter omnia gubernat ; utrumque quoque regibus est necessarium. Utrumque ergo Salomon Deo est gratulatus, ac simul optavit et petiit ut utrumque Deus in templi et populi regnique custodia ostenderet, sibique et suis successoribus ad bene regendum eadem communicaret.

Allegor. columnæ hæ templi significant Ecclesiæ sapientiam æque ac firmitatem ; ipsa enim est columna et firmamentum veritatis, uti huc alludens ait Apostolus 1. ad Timoth. cap. 3. 15. Vide ibi dicta. Quare Jachin repræsentat Doctores et Rectores Ecclesiæ; hi enim alios docent et dirigunt in viam virtutis et salutis ; Booz significat Martyres virosque fortes. Unde S. Hieronymus, Beda, Eucherius et Angelom. Columnæ, inquiunt, sunt Apostoli et Doctores, quia cotemplatione ad superna sunt erecti, ac fortes fide et opere. Sunt duæ, quia Judæos et Gentiles fulciunt. Sunt ante fores templi, ut utrosque in templum, id est, in cœlum inducant. Rursum sunt duæ ita dispositæ, ut nobis in prosperis et adversis ingressum patriæ cœlestis ante oculos mentis jugiter habendum esse doceant, ut nec adversis dejiciamur, nec prosperis extollamur, sed inter utraque constantes in fide et virtute ad cœlum tendamus. Ita auctores citati. Linea 12 cubitorum, ait Beda, norma est Apostolicæ institutionis. Columnæ capitellum imponitur, quia *qui perseveraverit usque ad finem, et legitime certaverit, coronabitur,* sicut ait Apostolus : nam qui certat in agone, non coronatur nisi legitime certaverit. Altitudo capitelli quinque cubitorum est ; quia corona pro quinque sensuum voluptatibus animose contemptis atque superatis redditur. Fascia cingens capitellum beatitudo est, quam Theologi accidentalem vocant : septies illud cingit, quia plurimis ex rebus hæc beatitudo oritur, et mul-

tæ sunt causæ gaudendi; septem enim pro multis ponitur.

Insuper quilibet sancti in fide eminentes virtute columnæ sunt, æneæ propter firmitatem in bonis operibus, erectæ per intentionem, altæ per contemplationem, striatæ seu excavatæ per mortificationem, qua pravas appetitiones coercent et sese per carnis macerationem extenuant, quæ excavatio potest etiam ad humilitatem referri. Secundo, duo capitella duo sunt testamenta, quorum meditationi et observationi Doctores sancti et animo subduntur et corpore. Tertio, species catenarum et similitudo retis in capitellis, varietas est virtutum spiritualium in sanctis. Quarto, malogranata ducenta magnam et multiplicem eorum charitatem, unionem, concordiam, zelum significant. Quinto, capitella in florem lilii desinebant. Quid enim per lilium nisi æterna felicitas, et immortalitatis floribus redolens amœnitas designatur, in quam Sancti omnes tandem desinunt, eamdemque cum aliis prædicant, quasi in summo ostentant et promerendam proponunt. Ita Angelom. et Beda: *Quid*, inquiunt, *per lilia nisi supernæ claritas patriæ atque immortalitatis floribus redolens paradisi designatur amœnitas?* Plura minutiora vide apud Riberam l. 2. de Templo c. 15.

22. Et super capita columnarum opus in modum lilii posuit,] q. d. Toti operi columnarum et capitellorum quasi coronidem imposuit lilium, sive formam lilii ex eodem ære fabrefacti, tum ut decorem templi ostenderet, tum ut ejus florem à Deo postularet, ut scilicet in eo floreret pietas et Dei cultus purus et castus. Lilium enim puritatis et virginitatis est symbolum, æque ac gloriosæ resurrectionis Christi et Sanctorum, juxta illud quod Martyribus accinit Ecclesia in Officio Ecclesiastico: *Sanctorum velut aquilæ juventus renovabitur, et florebunt sicut lilium in Civitate Domini.* Et tempore Paschali: *Sancti tui, Domine, florebunt sicut lilium, et sicut odor balsami erunt ante te, Alleluia.* Et illud Sponsi: *Ego flos campi et lilium convallium*, Cantic. 2. v. 1. Vide ibi dicta; et Eccles. 39. 19. et Osee 14. 6. ubi multa de symbolis liliorum dixi. Salomon ergo lilium imponens templo præsentavit Christi, B. Virginis, et Sanctorum puritatem, splendorem, felicitatem et gloriam æternam; templum enim fuit figura cœli, ac cœlestis conversationis, resurrectionis, et gloriæ.

Tropolog. quilibet fidelis et sanctus indiget columna duplici, ut fiat templum Dei, scilicet Jachin, id est, prudenti rectaque directione ad decernendum id quod agendum est; et Booz, id est, fortitudine ad illud exsequendum. Prudentia enim præit quasi lux, viam virtutis et sanctitatis ostendens, unde dexteram occupat: fortitudo vero sequitur quasi sinistra, ut id quod prudentia faciendum ostendit, fortiter in opus conferat. Utraque est opus Salomonis, id est, Christi; quare ab eo supplicibus et assiduis precibus cuilibet est flagitanda. Neutra enim sola sufficit; sed si utraque jungatur, omnia perficit, omnia superat, hominemque ad culmen sanctitatis et in cœlum evehit; Spiritus sanctus enim nos dirigere debet in viam salutis, ac deinde roborare, ut eam per tot hostes, tentationes, difficultates constanter prosequamur. Unde Salomon Prov. 3. 6. *In omnibus viis tuis*, inquit, *cogita illum, et ipse diriget gressus tuos.* Et parens ejus David crebro in Psalmis idipsum postulat, ut Psalm. 118. v. 5. *Utinam dirigantur viæ meæ ad custodiendas justificationes tuas!* Et v. 133. *Gressus meos dirige secundùm eloquium tuum.* Psalm. 26. v. 11. *Dirige me in semitam rectam.* Psalm. 89. 17. *Opus manuum nostrarum dirige.* Ad Josue vero ait Deus cap. 1. v. 6. 7 et 9. *Confortare et esto robustus* ad debellandos Chananæos, *noli metuere et noli timere, quoniam tecum est Dominus Deus tuus in omnibus ad quæcumque perrexeris.* Et ad David: *Brachium meum confortabit eum.* Psalm. 88. 22.

23. Fecit quoque mare fusile decem cubitorum a labio usque ad labium, rotundum in circuitu.] *Mare* vocat concham ingentem, quæ magnam vim aquarum capiebat, ad manus et pedes sacerdotum (hi enim nudis pedibus ministrabant in templo) aqua inde profluente abluendum. Unde v. 26 et 31. vocatur *luter*, id est, lavacrum à fine et usu, sed à capacitate hîc vocatur *mare*, idque *fusile*, id est, fusum ex ære. Erat *rotundum*: unde diameter ejus erat decem cubitorum à labio usque ad labium, id est, ab uno extremo peripheriæ usque ad aliud ei oppositum; altitudo ejus erat quinque cubitorum.

Rursum insistebat duodecim bobus ex ære fabrefactis, qui vultibus suis respiciebant quatuor mundi plagas. Adde: huic mari sive conchæ insculptæ erant effigies Cherubim, leonum, boum et palmarum. Denique mare hoc erat in atrio sacerdotum juxta altare holocaustorum, ac respondebat labro æneo, quod Moyses fecit ex speculis mulierum in Tabernaculo, Exodi 30. 18. ubi ostendi labrum hoc æque ac mare non tam repræsentasse baptismum, ut volunt Eucherius et Angelomus (erat enim labrum hoc æque ac mare non ante atrium, sed in ipso atrio) quàm pœnitentiam, quæ fidelibus præmittenda est sacrificio et sacramento Eucharistiæ, uti docet S. Gregor. homil. 17. in Evang. ac Beda l. 3. de Tabernac. c. ult. Vide Riberam singula applicantem lib. 2. de Templo cap. 17. Concha hæc vasta et plena aquis, ideoque vocata *mare*, significat amaram et magnam debere esse contritionem et pœnitentiam peccatoris, quæ flumina lacrymarum si non ex oculis, certe ex corde profundat, juxta illud: *Magna est velut mare contritio tua.* Thren. 2. 13.

Et resticula (Hebr. קו *kaf*, id est, linea; Chald. *filum*, quod Noster vocat *resticulam*, id est, parvam restem sive feniculum mensorium) triginta cubitorum cingebat illud per circuitum,] q. d. Mare hoc, sive concha ænea funiculo triginta cubitorum circumcirca cingi et mensurari poterat, hoc est, in ambitu vel circuitu continebat triginta cubitos. Circuitus enim sive circumferentia circuli est triplex ad diametrum: quare cum diameter hujus conchæ fuerit decem cubitorum, ut dixi, sequitur ejus peripheriam sive circuitum fuisse triginta cubitorum.

Notat Abulensis circuitum præcise fuisse triginta cubitorum et unius cum dimidio, quia circuitus continet diametrum ter, et insuper septimam diametri partem: sed Script. more suo minorem numerum omittit et supprimit. Hinc Josephus ait hanc concham fuisse semi orbis, vel potius, ut Græce est, hemisphærii forma et specie.

24. Et sculptura subter labium circuibat illud decem cubitis ambiens mare,] q. d. In

summitate continuo post labium maris vel conchæ erat sculptura quædam cingens mare, non totum, sed quasi tertiam ejus partem, quæ erat decem cubitorum; hæc autem sculptura erant duo ordines sculpturarum striatarum, de quibus proxime sequitur. Ita Ribera. Aliter Cajet. et Abul. qui per *subter labium* intelligunt imam partem conchæ, quæ erat decem cubitorum, ita ut sculptura hæc totam illam ambierit.

Duo ordines sculpturarum striatarum erant fusiles,] q. d. Sculptura jam dicta erant duo ordines sculpturarum striatarum ex ære fuso. *Striatarum*, ita legendum cum Hebr. et Roman. non *histriatarum*, ut legunt codices Regii, nec *historiatarum*, quasi ibi depictæ essent historiæ, ut legunt voluntque alii. *Striatarum* ergo, hoc est habentium strias : striæ autem sunt canaliculi aut sulci, qui per lignum aut æs ducuntur ad elegantiam, ita ut una pars emineat, altera subsidat, quales videmus Romæ in columnis basilicæ S. Petri ex ære fusis. Ita Ribera et alii, quin et Vitruvius lib. 6. cap. ult. Unde Apuleius *striatam frontem* vocat contractam caperatamque, et quasi sulcos facientem præ tristitia.

25. Et stabat super duodecim boves,] qui anteriori suî parte, id est, faciebus suis terni respiciebant quaternas mundi plagas, sed posteriori suî parte latitabant, id est, abscondebantur sub concha quam sustinebant. Allegor. 12 boves sunt duodecim Apostoli, qui jussu Christi fidem et pœnitentiam per omnes mundi plagas prædicarunt.

26. Grossitudo autem luteris trium unciarum erat.] *Luteris*, id est, lavacri; Græce enim λουω, est lavo : unde λουτηρ est lavacrum. *Luteris* ergo, id est, maris ænei jam dicti, ut patet ex Hebr. Chald. et Septuag. Frustra ergo Adrichom. luterem à mari æneo distinguit, ac luterem ponit ad Septentrionem, mare vero æneum ad Meridiem in atrio sacerdotum, ita ut inter utrumque medium fuerit altare holocaustorum; in lutere enim ablutas fuisse victimas, in mari æneo vero ipsos sacerdotes. Verum ad utramque sufficiebat mare æneum cum decem luteribus, de quibus v. 27. Sensus igitur est, q. d. Maris ænei crassities erat trium unciarum, id est, quatuor digitorum, sive palmi, ut vertunt Septuag. hoc est trium pollicum, quæ est quarta pars pedis, sive palmaris crassitudo : nam uncia est duodecima pars pedis, pes autem sedecim digitos continet; tres ergo unciæ sunt quarta pars pedis, puta quatuor digiti. Hoc est, quod dicitur 2. Paral. 4. 5. *vastitas*, id est, crassities *ejus habebat mensuram palmi.*

Labiumque ejus quasi labium calicis, et folium repandi lilii,] q. d. Labium sive labrum maris ænei erat quasi labium calicis, et quasi repandum, id est, apertum recurvumque lilium. *Repandum* enim idem est quod recurvum et sinuosum, quodque retrorsum patet. Sic cervix repanda est incurva : pectus vel dorsum repandum est incurvum. Unde Plinius lib. 14. 22. *Ad hæc pertinet*, inquit, *pectorosa cervicis repandæ ostentatio.*

Mystice, Eucherius et Angelomus : *Per labium calicis*, inquiunt, *gustus Dominicæ passionis, per folium repandi lilii patefacta claritas resurrectionis ipsius exprimitur.* Utraque enim in lavacro baptismi et pœnitentiæ abluimur. Nam ut ait Eucherius : Christus, *qui ante passionem quidem suam quasi clausum adhuc lilium fuit : cum signis miraculorum quæ fecit clarus homo refulsit, post resurrectionem vero et ascensionem suam repandum se lilium supernæ patriæ civibus exhibuit, quòd in assumpta humanitate potentiam divinæ claritatis, quam habuit apud Patrem priusquam mundus esset, ostendit. Unde in amoris Cantico lilii se vocabulo designare voluit dicens : Ego flos campi et lilium convallium. Labium ergo maris in quo sacerdotes lavabantur, quasi labium fuit calicis, et folium repandi lilii : quia lavacrum salutare quo membra summi sacerdotis efficimur, in fide nos sacrosanctæ passionis ejus à peccatorum omnium labe purificat, ac purificatos ad visionem gloriæ ipsius perennis intromittit.*

Duo millia batos capiebat.] Batus, ephi et metreta æqualia sunt, suntque decima pars cori, Ezech. 45. v. 11. Scilicet erat mensura continens tres modios : corus enim continebat decies amplius, nimirum 30 modios. Batus erat mensura liquidorum, sicut ephi aridorum, continens tantum quantum amphora Romana, scilicet 48 sextarios, hoc est aquæ uncias 960, uti multis probat Alcazar tract. de Mensuris propos. 14. licet Vilalpandus longe majorem faciat batum. Dices : 2. Paral. 4. 5. dicitur mare æneum continuisse *tria millia metretas*, id est, batos. Resp. cum Vilalpando, Alcazario et aliis, batum fuisse duplicem, majorem et minorem, major erat sesquialter alterius, ut duo majores æquarent tres minores. Jam Vilalpandus censet batum majorem continuisse 108 sextarios, minorem 72. Alcazar vero tract. de Mensuris prop. 14. censet hos batos non fuisse communes, sed extraordinarios et minores, adeoque batum hunc fuisse tantum decimam partem bati; rursum hos batos fuisse duplices, nimirum majorem et minorem, ita scilicet ut major esset sesquialter minoris. Decima autem pars bati est gomer, sive assaron, qui continet 96 uncias, hoc est, octo libras duodecim unciarum. Quare putat Alcazar mare æneum continuisse Romanas amphoras, 208 cum Vilalpandus ei tribuat amphoras Romanas 4500. Verum uti hæc mensura Vilalpandi est nimis magna et immanis, ita illa Alcazarii est nimis exigua, et exilior, quàm ut mare vocari possit. Quare ab ordinaria et vulgari mensura bati recedendum non esse censeo, dicoque batum hîc accipi communem, qui æqualis erat amphoræ Romanæ, continens 48 sextarios et uncias 960, quæ faciunt libras 80. Quare mare hòc continens duo millia batorum continebat bis mille amphoras Romanas, hoc est sextariorum nonaginta sex millia, librarum aquæ vero centum et sexaginta millia. Hi sunt bati majores bis mille, qui æquivalent batis minoribus ter mille : habent se enim sicut duo ad tria; quare batus minor continebat duntaxat 640 uncias, quæ faciunt 52 libras et 4 uncias, ut patet proportionem utriusque supputanti et inter se conferenti.

Aliter respondent Cajetan. et Ribera, scilicet mare æneum cepisse duo millia batorum duntaxat, si communi modo moderate tantum implebatur; sin vero ad summum omnino apicem, cepisse tria millia batorum, et hoc significare Hebr. מחזיק *machazig*, 2. Paralip. 4. 5. *machazig* enim idem est quod *fortificante*, id est, fortiter planeque implenti capiebat tria millia batorum. Peripheria enim superior, quia erat

amplissima, exiguo suo limbo paucorum digitorum facile capiebat mille batos. Liber enim Paralip. est supplementum libri Regum; supplet enim τα παραλιπομενα, id est, quæ in eis relicta et omissa sunt. Unde sæpe majorem recenset numerum. Ita Vatablus.

27. Et fecit decem bases æneas] pro decem luteribus, qui his basibus sustinebantur. Id patet ex v. 38. et 2. Paral. 4. 6. ubi dicitur: *Fecit quoque conchas decem, et posuit quinque à dexteris, et quinque à sinistris, ut lavarent in eis omnia quæ in holocaustum oblaturi erant: porro in mari sacerdotes lavabantur.* Luteres ergo erant magnæ conchæ, sive labra et pelves, in quibus sacerdotes abluebant victimas jam excoriatas, et carnes earum dissectas, ut lotæ imponerentur altari holocaustorum ad eas Deo offerendum et cremandum; in mari æneo vero soli sacerdotes lavabant suas manus et pedes: licet enim Nathinæi victimas immolandas prius abluissent in probatica piscina, antequàm inducerentur in templum, tamen illi animalia integra et viva abluebant: quare in templo, id est, in atrio rursum à sacerdotibus eadem jam mactata et dissecta à sanguine et sordibus abluenda erant, ut pura offerrentur Deo in altari. Quocirca mare æneum erat in medio luterum, ac quinque luteres habebat à dextris, quinque à sinistris. Ita Ribera. Quisque autem luter capiebat quadraginta batos, ut dicitur v. 38. Idem habet Josephus in versione Ruffini: male enim Gelenius pro batis substituit congios.

Quatuor cubitorum longitudinis bases singulas, et quatuor cubitorum latitudinis, et trium cubitorum altitudinis.] Erant ergo bases luterum quadratæ, quia latæ quatuor cubitos, totidem longæ: quare ex quaternis tabulis æneis inter se junctis conflatæ et compactæ fuerunt, ideoque juncturæ hæ, ut non apparerent, tectæ fuerunt sculpturis variis, ut sequitur:

28. Et ipsum opus basium interrasile erat et sculpturæ inter juncturas.

29. Et inter coronulas et plectas, leones, et boves et Cherubim; et in juncturis similiter desuper; et subter leones et boves, quasi lora ex ære dependentia.] Locus hic implexus est et difficilis. Omissis variis variorum explicationibus, ut breviter et clare rem totam expediam. Nota primo, *opus interrasile* vocari, quod inter tabulas lineas, aureas vel æneas planas et quasi rasas protuberat, exstat et eminet, ut in conchis exstant et eminent capita leonum, hominum et boum, etc. Unde Hebr. est מסגרות *misgerot*, id est, *clausuræ*, vel ut Vatabl. *cincturæ*. *Clausuras* Hebr. vocant sculpturas exstantes et eminentes, quia hæ quasi claudunt et terminant tabulam planam et rasam, puta spatia intermedia tabulæ plana. Unde Noster opus hoc interrasile, id est, sculpturas has vocat *coronulas* et *plectas*, tum quia coronulis et floribus aliisque rebus contextis et implexis cingebantur, tum quia ipsæ sculpturæ sive effigies sculptæ vocantur coronæ et coronamenta, id est, ornamenta, quia tabulam vel rem cui adduntur coronant et ornant. Quocirca pro his omnibus est hebraice una vox *misgerot*, quam Noster vertit nunc *opus interrasile*, nunc *sculpturas*, nunc *coronulas*, nunc *plectas*. Quædam enim erant in modum coronæ rotundæ, quædam alia figura et forma implexæ, quæ *plectæ* dicebantur. Hæ ergo quatuor voces idem hic significant. Possunt tamen per *plectas* accipi juncturæ ipsæ tabularum, uti est in Hebræo, ut plecta derivetur à πλεκω, id est, plico, concinno, necto, jungo: nam inter juncturas tabularum erant hæ sculpturæ.

Nota secundo, pro *juncturas* hebr. est שלבים *scelabbim*, quod Pagnin. vertit: *vestes*; Marinus, *gradus*; Vatabl. *prominentias*; sed credendum est Nostro ac Septuag. qui constanter vertunt: *juncturas*, ac Chald. qui vertit: *commissuras*. Unde Exodi 26. 17. Noster et alii passim vertunt: *incastraturas*.

Hebræa ergo ad verbum sic habent: *Et hoc opus basis, clausuræ eis, et clausuræ inter juncturas, et super* (id est, juxta vel inter) *clausuras, quæ erant inter juncturas, leones, boves et cherubim. Et super* (id est, juxta vel inter) *juncturas sic desuper: et subter leonibus et bobus copulationes, opus descensionis. Clausuras*, ut dixi, vocat sculpturas leonum, boum et cherubim, etc. quæ tegebant juncturas tabularum ænearum, ne apparerent esse compactæ, sed viderentur esse continuæ, et ex eodem ære productæ, sive ut non multæ, sed una integra, et solida tabula esse videretur. Sensus ergo est, q. d. Salomon sculpsit in basibus decem luterum varias sculpturas, ut illis tegeret juncturas tabularum ænearum, inter quas sculpturas eminebant sculpturæ leonum, boum et Cherubinorum. Itaque fecit has sculpturas et effigies tam inter juncturas superiores et altiores, quæ erant desuper, quàm inter inferiores quæ erant subter: addiditque sub leonibus et bobus copulationes, id est, lora quædam inter se copulata et connexa dependentia, id est, deorsum tendentia; hoc est enim *opus descensionis*, quod habent Hebræa. Apposite sculpsit hæc lora, quia boves et leones loris alligari et copulari solent. Ita Ribera lib. 2. de Templo cap. 18.

30. Et quatuor rotæ per bases singulas,] q. d. Singulæ bases impositæ erant quatuor rotis, ut huc illuc rotari et moveri viderentur.

Et per quatuor partes quasi humeruli subter luterem fusiles, contra se invicem respectantes,] q. d. Erant in basibus luterum partes quædam exstantes, quibus quasi humeris luteres sustentabantur, ex ære fusæ, et sibi invicem obversæ.

31. Os quoque luteris intrinsecus erat in capitis summitate,] q. d. Os luteris, id est, ipsa superior pars basis, cui luter, sive concha luteris imponebatur, erat concava instar oris, ut ei luter pariter concavus apte inseri posset, eratque in capitis summitate, hoc est, erat in summitate basis. Sic enim Auctor se explicat versu 35.

Et quod forinsecus apparebat, unius cubiti erat totum rotundum, pariter quæ habebat unum cubitum et dimidium.] Id clare explicat Josephus dicens lib. 8. cap. 2. *Qua parte effigies leonum et aquilarum sic erant adaptatæ, ut connatas putares, intervenientibus inter eas palmarum arbusculis. Atque hæc rotunditas habebat altitudinis cubitum et dimidium, sed dimidius cubitus tegebatur cælaturis, et tantum cubitus apparebat.*

In angulis autem columnarum variæ cælaturæ erant.] Nam, ut ait Josephus, tabulæ basium cum essent quadratæ in angulis habebant columnas, id est, columellas quasdam ad elegantiam, quibus latera basium utrimque inse-

rebantur et quasi incastrabantur; et hæ habebant suas sculpturas quibus ornabantur.

Et media intercolumnia quadrata, non rotunda.] *Intercolumnia* vocat ipsos scapos, sive stipites basium, qui inter columnas in angulis annexis quasi medii intercedebant, q. d. Ipse scapus basium quadratus erat, non rotundus. Hebr. et Chald. *Ipsæ clausuræ*, id est, sculpturæ, *erant quadratæ, non rotundæ. Clausuras*, sive sculpturas, vocat ipsas bases sculptas et effigiatas.

33. Tales autem erant rotæ,] q. d. Tales erant rotæ basium, ut viderentur posse rotari et moveri, cum reipsa essent fixæ, nec rotari possent: et idcirco habebant omnia quæ habent rotæ veræ et rotabiles, scilicet suos axes, radios, canthos et modiolos. Modiolus in rota vocatur ipse nodus sive centrum rotæ, ex quo oriuntur radii, qui inde perducuntur ad canthum, id est, ad peripheriam sive circumferentiam exteriorem rotæ.

35. Varias sculpturas ex semetipsa,] id est, non addititias, sed quasi agnatas et simul cum ipsa, ut ex ipsa basi fusæ viderentur.

36. Sculpsit quoque in tabulatis illis quæ erant ex ære,] q. d. Sculpsit super summas tabulas basium effigies leonum, palmarum, etc. *Tabulata* enim *ex ære* vocat ipsas tabulas æneas inter se connexas et contabulatas.

38. Fecit quoque decem luteres.] Ecce hi sunt luteres, quorum bases huc usque descripsit.

39. Mare (æneum) autem posuit ad dexteram partem templi contra Orientem ad Meridiem,] q. d. Ita posuit mare æneum ad Meridiem, ut tamen verteretur ad Orientem, q. d. Non plane obversum erat Meridiei, sed ei parti Meridiei, quæ nonnihil declinat et vergit ad Orientem.

Denique mari æneo et decem luteribus ad abluendum victimas, adde ex Aristæa lib. de Septuag. Interpret. post initium, fuisse in templo occulta receptacula aquarum, quæ ad diluendum sanguinem jugulatarum hostiarum funduntur, quarum fluxus tam assiduus, inquit, est, ut perennis fons videatur. Et ad hoc sunt juxta aræ basim frequentes aperturæ solis ministris cognitæ. Sed mirabilius est, et fere inenarrabile subterraneorum conceptaculorum magnitudo, quæ ad quinque usque stadia per circuitum templi cuncta penetrat. Plumbeæ ad ea fistulæ quacumque per muros et templi solum, quibus omnia abluantur mundenturque, descendunt. De hisce superius quoque mentionem feci.

Allegor. et Tropolog. luteres decem idem significant quod mare æneum, nimirum multiplicem et crebram pœnitentiam qua in hac vita fragili ob multiplices lapsus et labendi pericula indigemus, Quadraginta bati, quos singuli luteres capiunt, significant dies 40 Quadragesimæ, qui omnes pœnitentiæ sunt addicti. Cætera vide apud Eucherium, Angelomum et Riberam lib. 2. de Templo cap. 19, qui minutim singula applicant.

Primus hoc seculo pœnitentiæ sacramentum negavit et sustulit Martin. Lutherus; quare ipse non fuit luter, nec lotor, sed luteus et lutulentus, imo pollutor et profanator sacrorum, utpote suis poculis, ventri et Veneri totus indulgens, iisque corpus et animam conspurcans quasi *sus lota in volutabro luti*, ut ait S. Petrus epist. 2. cap. 2. v. 22.

40. Fecit ergo Hiram lebetes, et scutras, et hamulas.] Pro *scutras* hebr. est יעים *iaim*, quod Chald. et recentiores vertunt: *scopas;* Sept. *calfactoriola;* alii vertunt: *fuscinas, phialas, thuribula;* S. Hieron. nunc *scutras, forcipes, tridentes*, nunc *trullas et creagras* vertit. Nomina enim Hebræa sunt polysema, et multa significant. *Scutra* genus est vasis profundi et circularis, cujus diminutivum et scutella: quare aliud est *scutra*, aliud *scruta*, licet Calepinus hæc duo pro eodem habeat. *Scruta* enim sunt usu attritæ vestes, jumentorum soleæ, clavi refixi, sulphurata, vitrorum fragmenta, cæteraque similia, quæ vilissimi proxenetæ venalia habent, quos *scrutarios* appellant, quales Romæ videmus Judæos, de qualibus ait Horat. lib. 2. epist. 7.

Vilia vendentem tunicato scruta popello.

Scutra ergo vel *scuta* est scutella magna, ita à scuto dicta, quod instar scuti rotunda sit et concava. Hinc Lucilius lib. 6. ait: *Scutam* (scutellam) *ligneolam cerebro inflixit.* Et Papias: *Scutra*, ait, *vas æneum æquale fundo, latum et apertum desuper.* Et Priscianus in fine lib. 3. *A scuto*, ait, *dicitur scutula et scutella, quasi parva scuta vel scutra.* Scutra enim litteram *r* mutuatur *à scetra, quæ est scutum loreum sine ligno, quo utuntur Afri et Mauritani*, ait Isidor. lib. 18. Etymol. cap. 12. de quo Poeta: *Lævam scetra tegit.* Porro diminutiva *r* simplicis mutant in *l;* sic à mitra diminutivum fit mitella, à capra capella, à sacrum sacellum, ab ager agellus, à piger pigellus, à miser misellus.

Hamulæ, Hebr. מירקות *miraskoth*, sunt vasa sparsoria vel infusoria, quibus aqua, vel vinum, vel thus spargitur et funditur. Radix enim זרק *zarac* significat spargere, aspergere, quales sunt ampullæ, quibus in missa aqua et vinum in calicem spargitur et infunditur. Sept. vertunt *phialas;* Chald. *pelves.* S. Hieron. hic *hamulas*, alibi *phialas*, alibi *thuribula.* Audi Columellam:

Aut habilem lymphis hamulam, Bacchove lagenam.

42. Ad operiendum funiculos capitellorum.] *Funiculos* vocat spiras orbiculares, quæ capitello incisæ ipsum in orbem circuibant et ornabant. Unde Hebr. est גלות כתורת *gulloth ketoreth*, id est, *convolvolæ coronæ*, Septuag. *vertibilia;* Chald. *vasa rotunda coronarum;* Vatab. *globos coronatos. Funiculos capitellorum* ergo, vocat media capitella, eo quod in modum funis spiras et gyros haberent; hæc enim Hebr. vocantur *gulloth ketoret*, quasi revolutiones coronæ, vel capita suis spiris in gyrum circumdata et coronata.

45. Omnia vasa quæ fecit Hiram (nam alii artifices fabricarunt vasa ex auro et argento, etc.) de aurichalco erant.] Hebr. de *ære* ממרט *memorat*, id est, terso et polito, hoc est optimo, ut vertit Chald. et Septuag. quod *aurichalcum* vocatur, quia rubet et fulget ut aurum. Vide dicta Ezech. 1. 27. et Apocal. 1. 15.

Porro, *Hiram* 2. Paral. 2. 13. à rege Tyri vocatur *pater meus*, quia scilicet rex eum ob præstantiam artis colebat ut patrem: *pater* enim Hebræis sæpe significat magistrum, ducem, præsidem, præfectum. Sic Joseph à Pharaone

vocabatur *pater*, ob præstantiam prudentiæ et providentiæ tempore famis. Genes. 45. v. 8. Sic 4. Regum 13. 14. Rex Israel Eliseum vocat *patrem*, quia eum ut Prophetam et magistrum reverebatur. Porro Josephus his vasis multa alia adjicit : primo, mensarum aurearum, super quibus instrumenta varia essent, numerum extendit ad 10000. Secundo, phialarum et spondiorum aureorum 20000, argentearum 40000 ; candelabrorum 10000 ; œnochoarum 80000 ; phialarum aurearum 100000, argentearum 200000 ; lancium aurearum 50000, argentearum 160000 ; craterum aureorum 60000, argenteorum 120000 ; metrorum seu mensurarum Moysis, Hin et Assaron aurearum 20000, argentearum 40000 ; thuribulorum quibus thus adoleretur aureorum 20000, argenteorum 40000. Quibus vero ad altare holocaustorum ignis auferretur, aureorum 50000, stolarum Hierarchicarum pro sacerdotum principibus 10000 ; pro sacerdotibus aliis 10000 ; tubarum 20000, organorum musicorum, nablorum et cinyrarum ex electro 30000.

48. Fecitque Salomon omnia vasa aurea in domo Domini : altare aureum, etc.] puta altare thymiamatis in Sancto, ante Sanctum sanctorum, de quo dixi Exodi 30. 1. Hinc patet Salomonem fecisse novum altare thymiamatis in Sancto pro veteri à Moyse fabricato, illudque vetus Moysis reposuisse in tabulato Sancti. Salomon enim omnia vasa templi nova fecit, excepta arca cum propitiatorio et cherubim : in arca enim servabatur lex in tabulis lapideis, digito Dei scripta. Arcam ergo à Moyse factam reposuit in templo, nec novam fabricavit ; cætera vero omnia innovavit. Unde sequitur :

49. Et mensam super quam ponerentur panes propositionis (novam fabricavit pro vetere à Moyse facta) et candelabra aurea, quinque ad dexteram et quinque ad sinistram.] Moyses unum duntaxat fecit candelabrum ex auro septiceps, sive habens septem calamos et totidem lucernas ; sed Salomon pro uno hoc fabricavit quinque. De mensa hac panum et de candelabro fuse dixi Exodi 25. 23 et 31. Quare hîc ea non repetam.

Forcipes,] hoc est emunctoria, ait Abulensis et Vatabl. *forceps* enim est instrumentum, quo forvum, id est, calidum tenetur, ait Festus, quod non solum forcipibus, quibus ignem struimus, sed et emunctoriis, quibus favillas lucernarum et candelarum capimus et carpimus, convenit.

50. Mortariola] sunt vasa proprie, in quibus pilo teruntur quæ solvenda sunt, ait Nonius Marcellus. Unde S. Isidor. lib. 4. Etymol. cap. 11. *Mortaria*, inquit, *dicuntur quòd ibi jam semina in pulverem redacta et mortua condiantur*. Verum hoc loco Hebr. est כפות *cappoth*, quæ vox significat vascula curva (כפף *caphaph* enim significat curvare) et concava, in quibus thus vel incensum vel quippiam tale reponitur. Ita Vatabl. et alii. Unde Septuag. vertunt: *phialas;* Chald. et Vatabl. *chochlearia. Mortariola* ergo sunt parva mortaria ; itaque vocantur vasa instar mortariorum curva et concava.

51. Quæ sanctificaverat David,] id est, quæ David dicaverat, destinaverat et quasi consecraverat Deo in usum templi. Septuag. : *Intulit Salomon sancta* (Hebr. et Chald. : *sanctitates*) *David patris sui.* Quæ enim Deo dicantur, adeo sunt sancta, ut sint quasi ipsæ sanctitates.

Nota : In templo nil videri poterat præter marmor, cedrum, aurum, argentum ; ut discas in anima sancta et religiosa dicataque Deo, nil nisi purum, solidum et pretiosum reperiri debere.

CAPUT OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Dedicatio templi, in qua supplicat Salomon Deo, ut orantes in illo, vel versus illud exaudiat.

1. Tunc congregati sunt omnes majores natu Israel cum principibus Tribuum, et duces familiarum filiorum Israel, ad regem Salomonem in Jerusalem ut deferrent arcam fœderis Domini, de civitate David, id est, de Sion.
2. Convenitque ad regem Salomonem universus Israel in mense Ethanim, in solemni die, ipse est mensis septimus. 3. Veneruntque cuncti senes de Israel, et tulerunt arcam sacerdotes, 4. et portaverunt arcam Domini, et tabernaculum fœderis, et omnia vasa Sanctuarii, quæ erant in tabernaculo ; et ferebant ea sacerdotes et levitæ. 5. Rex autem Salomon, et omnis multitudo Israel, quæ convenerat ad eum, gradiebatur cum illo ante arcam, et immolabant oves et boves absque æstimatione et numero. 6. Et intulerunt sacerdotes arcam fœderis Domini in locum suum, in oraculum templi, in Sanctum sanctorum, subter alas Cherubim. 7. Siquidem Cherubim expandebant alas super locum arcæ, et protegebant arcam et vectes ejus desuper. 8. Cumque eminerent vectes et apparerent summitates eorum foris Sanctuarium ante oraculum, non apparebant ultra extrinsecus, qui et fuerunt ibi usque in præsentem diem. 9. In arca autem non erat aliud, nisi duæ tabulæ lapideæ, quas posuerat in ea Moyses in Horeb, quando pepigit

Dominus fœdus cum filiis Israel, cum egrederentur de terra Ægypti. 10. Factum est autem, cum exissent sacerdotes de Sanctuario, nebula implevit domum Domini, 11. et non poterant sacerdotes stare et ministrare propter nebulam; impleverat enim gloria Domini domum Domini. 12. Tunc ait Salomon : Dominus dixit ut habitaret in nebula. 13. Ædificans ædificavi domum in habitaculum tuum, firmissimum solium tuum in sempiternum. 14. Convertitque rex faciem suam, et benedixit omni Ecclesiæ Israel; omnis enim Ecclesia Israel stabat. 15. Et ait Salomon : Benedictus Dominus Deus Israel, qui locutus est ore suo ad David patrem meum, et in manibus ejus perfecit, dicens : 16. A die qua eduxi populum meum Israel de Ægypto, non elegi civitatem de universis tribubus Israel, ut ædificaretur domus, et esset nomen meum ibi; sed elegi David ut esset super populum meum Israel. 17. Voluitque David pater meus ædificare domum nomini Domini Dei Israel; 18. et ait Dominus ad David patrem meum : Quod cogitasti in corde tuo ædificare domum nomini meo, bene fecisti, hoc ipsum mente tractans. 19. Verumtamen tu non ædificabis mihi domum, sed filius tuus, qui egredietur de renibus tuis, ipse ædificabit domum nomini meo. 20. Confirmavit Dominus sermonem suum quem locutus est; stetique pro David patre meo, et sedi super thronum Israel, sicut locutus est Dominus; et ædificavi domum nomini Domini Dei Israel. 21. Et constitui ibi locum arcæ, in qua fœdus Domini est, quod percussit cum patribus nostris, quando egressi sunt de terra Ægypti. 22. Stetit autem Salomon ante altare Domini in conspectu Ecclesiæ Israel, et expandit manus suas in cœlum, 23. et ait : Domine Deus Israel, non est similis tui Deus in cœlo desuper, et super terram deorsum : qui custodis pactum et misericordiam servis tuis, qui ambulabant coram te in toto corde suo. 24. Qui custodisti servo tuo David patri meo quæ locutus es ei : ore locutus es, et manibus perfecisti, ut hæc dies probat. 25. Nunc igitur, Domine Deus Israel, conserva famulo tuo David patri meo quæ locutus es ei, dicens : Non auferetur de te vir coram me, qui sedeat super thronum Israel; ita tamen si custodierint filii tui viam suam, ut ambulent coram me sicut tu ambulasti in conspectu meo. 26. Et nunc, Domine Deus Israel, firmentur verba tua quæ locutus es servo tuo David patri meo. 27. Ergone putandum est quod vere Deus habitet super terram? si enim cœlum, et cœli cœlorum te capere non possunt, quanto magis domus hæc quam ædificavi? 28. Sed respice ad orationem servi tui, et ad preces ejus, Domine Deus meus; audi hymnum et orationem quam servus tuus orat coram te hodie, 29. ut sint oculi tui aperti super domum hanc nocte ac die, super domum de qua dixisti : Erit nomen meum ibi, ut exaudias orationem quam orat in loco isto ad te servus tuus; 30. ut exaudias deprecationem servi tui et populi tui Israel, quodcumque oraverint in loco isto, et exaudies in loco habitaculi tui in cœlo, et cum exaudieris, propitius eris. 31. Si peccaverit homo in proximum suum, et habuerit aliquod juramentum quo teneatur astrictus, et venerit propter juramentum coram altari tuo in domum tuam, 32. tu exaudies in cœlo; et facies, et judicabis servos tuos, condemnans impium, et reddens viam suam super caput ejus, justificansque justum, et retribuens ei secundum justitiam suam. 33. Si fugerit populus tuus Israel inimicos suos (quia peccaturus est tibi), et agentes pœnitentiam et confitentes nomini tuo, venerint, et oraverint, et deprecati te fuerint in domo hac, 34. exaudi in cœlo et dimitte peccatum populi tui Israel, et reduces eos in terram quam dedisti patribus eorum. 35. Si clausum fuerit cœlum, et non pluerit propter peccata eorum, et orantes in loco isto, pœnitentiam egerint nomini tuo, et à peccatis suis conversi fuerint propter afflictionem suam, 36. exaudi eos in cœlo, et dimitte peccata servorum tuorum, et populi tui Israel, et ostende eis viam bonam per quam ambulent, et da pluviam super terram tuam quam dedisti populo tuo in possessionem. 37. Fames si oborta fuerit in terra, aut pestilentia, aut corruptus aer, aut ærugo, aut locusta, vel rubigo, et afflixerit eum inimicus ejus portas obsidens, omnis plaga, universa infirmitas, 38. cuncta devoratio, et imprecatio, quæ acciderit omni homini de populo tuo Israel, si quis cognoverit plagam cordis sui, et expanderit manus suas in domo hac, 39. tu exaudies in cœlo in loco habitationis tuæ, et repropitiaberis, et facies ut des unicuique secundum omnes vias suas, sicut videris cor ejus (quia tu nosti solus cor omnium filiorum hominum), 40. ut timeant te cunctis diebus quibus vivunt super faciem terræ quam dedisti patribus nostris. 41. Insuper et alienigena, qui non est de populo tuo Israel, cum venerit de terra longinqua propter nomen tuum (audietur enim nomen tuum magnum, et manus tua

fortis, et brachium tuum 42. extentum, ubique), cum venerit ergo, et oraverit in hoc loco, 43. tu exaudies in cœlo, in firmamento habitaculi tui, et facies omnia pro quibus invocaverit te alienigena, ut discant universi populi terrarum nomen tuum timere, sicut populus tuus Israel, et probent quia nomen tuum invocatum est super domum hanc quam ædificavi. 44. Si egressus fuerit populus tuus ad bellum contra inimicos suos, per viam, quocumque miseris eos, orabunt te contra viam civitatis quam elegisti, et contra domum quam ædificavi nomini tuo, 45. et exaudies in cœlo orationes eorum, et preces eorum, et facies judicium eorum. 46. Quod si peccaverint tibi (non est enim homo qui non peccet), et iratus tradideris eos inimicis suis, et captivi ducti fuerint in terram inimicorum longe vel prope, 47. et egerint pœnitentiam in corde suo in loco captivitatis, et conversi deprecati te fuerint in captivitate sua, dicentes: Peccavimus, inique egimus, impie gessimus; 48. et reversi fuerint ad te in universo corde suo, et tota anima sua, in terra inimicorum suorum, ad quam captivi ducti fuerint; et oraverint te contra viam terræ suæ, quam dedisti patribus eorum, et civitatis quam elegisti, et templi quod ædificavi nomini tuo: 49. exaudies in cœlo, in firmamento solii tui, orationes eorum, et preces eorum, et facies judicium eorum: 50. et propitiaberis populo tuo qui peccavit tibi, et omnibus iniquitatibus eorum, quibus prævaricati sunt in te; et dabis misericordiam coram eis qui eos captivos habuerint, ut misereantur eis. 51. Populus enim tuus est, et hæreditas tua, quos eduxisti de terra Ægypti, de medio fornacis ferreæ, 52. ut sint oculi tui aperti ad deprecationem servi tui et populi tui Israel, et exaudias eos in universis pro quibus invocaverint te. 53. Tu enim separasti eos tibi in hæreditatem de universis populis terræ, sicut locutus es per Moysen servum tuum, quando eduxisti patres nostros de Ægypto, Domine Deus. 54. Factum est autem, cum complesset Salomon orans Dominum omnem orationem et deprecationem hanc, surrexit de conspectu altaris Domini; utrumque enim genu in terram fixerat et manus expanderat in cœlum. 55. Stetit ergo, et benedixit omni Ecclesiæ Israel voce magna, dicens: 56. Benedictus Dominus, qui dedit requiem populo suo Israel, juxta omnia quæ locutus est: Non cecidit ne unus quidem sermo, ex omnibus bonis quæ locutus est per Moysen servum suum. 57. Sit Dominus Deus noster nobiscum, sicut fuit cum patribus nostris, non derelinquens nos, neque projiciens. 58. Sed inclinet corda nostra ad se, ut ambulemus in universis viis ejus, et custodiamus mandata ejus, et cæremonias ejus, et judicia quæcumque mandavit patribus nostris. 59. Et sint sermones mei isti, quibus deprecatus sum coram Domino, appropinquantes Domino Deo nostro die ac nocte, ut faciat judicium servo suo, et populo suo Israel per singulos dies; 60. ut sciant omnes populi terræ, quia Dominus ipse est Deus, et non est ultra absque eo. 61. Sit quoque cor nostrum perfectum cum Domino Deo nostro, ut ambulemus in decretis ejus, et custodiamus mandata ejus, sicut et hodie. 62. Igitur rex, et omnis Israel cum eo, immolabant victimas coram Domino. 63. Mactavitque Salomon hostias pacificas, quas immolavit Domino, boum viginti duo millia, et ovium centum viginti millia; et dedicaverunt templum Domini rex et filii Israel. 64. In die illa sanctificavit rex medium atrii quod erat ante domum Domini; fecit quippe holocaustum ibi, et sacrificium, et adipem pacificorum, quoniam altare æreum, quod erat coram Domino, minus erat, et capere non poterat holocaustum, et sacrificium, et adipem pacificorum. 65. Fecit ergo Salomon in tempore illo festivitatem celebrem, et omnis Israel cum eo, multitudo magna ab introitu Emath usque ad Rivum Ægypti, coram Domino Deo nostro, septem diebus et septem diebus, id est, quatuordecim diebus. 66. Et in die octava dimisit populos: qui benedicentes regi, profecti sunt in tabernacula sua lætantes, et alacri corde super omnibus bonis quæ fecerat Dominus David servo suo, et Israel populo suo.

2. In mense Ethanim, in solemni die, ipse est mensis septimus.] Male nonnulli legunt, *Bethanim.* Legendum enim cum Hebr. Septuag. et Roman. *Ethanim,* id est *fortium,* quia hoc mense septimo fructus sunt *fortes,* id est maturi, ac cum frugibus collecti reponuntur in horrea, quibus cor hominis et vita confirmatur et roboratur, ait Vatabl. vel propter crebra festa quæ mense septimo celebrabantur, quibus à *fortibus* et piis Deus colebatur: festa enim quasi roborant homines in pietate et Dei cultu; ita Cajetan. vel quia eo mense manifestatur fortitudo et sanitas hominnm, quæ maxime tentatur ægritudinibus autumni, cum folia defluunt, et hominum vires sole recedente deficiunt. Mensis ergo septimus, sive *Tisri,* vocatur *Ethanim,* hisce de causis, ac partim respondet nostro Septembri, partim Octobri, eratque olim

primus mensis anni vulgaris, antequam Deus primum mensem anni sacri constitueret *Nisan*, sive Martium vel Aprilem, ob celebritatem Paschæ, Exodi 12. v. 2. unde Chald. hoc loco vertit: *Congregatus est Israel in mense quem veteres vocabant mensem primum, et nunc ipse est mensis septimus.*

Dices: Templum perfectum est mense octavo, ut dictum est cap. 6. vers. ult. quomodo ergo dicitur hîc dedicatum mense septimo? Respondet Abulensis, Salianus et alii, templum cum fuit dedicatum, fuisse quidem perfectum quoad partes principales, non tamen habuisse omnimodam suam perfectionem, sed hanc post dedicationem illi additam, ita ut mense octavo omnino fuerit perfectum. Voluisse enim Salomonem anticipare omnimodam perfectionem ob solemnitatem festi Tabernaculorum in mense septimo, ut in illa coram toto populo templum suum dedicaret.

Aliter respondet Serarius, scilicet dilatam fuisse dedicationem in annum sequentem, mensemque ejus septimum, ut interim parietes melius siccarentur, et cætera omnia ad dedicationem necessaria plenius compararentur; quare dedicatum esse templum anno 12 regni Salomonis mense septimo.

In solemni die,] id est in festo Tabernaculorum, ait Abulensis. Verum id dici nequit: nam hoc festum incipiebat die 15 mensis septimi; hîc autem celebrata est dedicatio templi per 14 dies, ut patet v. 65. qua peracta dimissus est populus die 23 ejusdem mensis, ut patet 2. Paralip. 7. 10. jam à die 15 mensis usque ad diem 23 non intercedunt 14 dies, sed octo duntaxat. Ergo dies solemnis hîc intelligitur festum hoc dedicationis, quod ob hanc dedicationem magnificentissimam fuit solemnissimum. Ita Vatabl. Torniellus, Serarius, Salianus, qui censent festum hoc dedicationis incidisse in diem octavum mensis septimi, sive *Ethanim*: inde enim usque ad diem 23 quo perfecta fuit dedicatio, intercedunt 14 dies de quibus v. 65. Igitur in 14 hisce diebus includitur festum Tabernaculorum, quod erat solemnissimum, et incipiebat die 15 mensis septimi, durabatque per septem dies: unde eodem tenebantur omnes masculi ex toto Israele adire templum juxta legem Deuteron. 16. 16. quare hanc temporis festique occasionem studio captavit Salomon, ut solemnior esset dedicatio majorique populi frequentia celebraretur.

Alleg. dedicatio templi significabat dedicationem Ecclesiæ, et cujuslibet templi Christiani, de qua vide nostrum Martinum de Roa, lib. de Natali die, cap. 21.

Tropolog. significabat dedicationem animæ sanctæ, præsertim B. Virginis, de qua vide Petrum Damiani, serm. 2. de Nativitate B. Virginis, ubi illam cum templo Salomonis comparat. Quomodo anima fiat domus et templum Dei, docet Philo, lib. de Cherubim; S. Macarius, homil. 1 et 10. S. Bernardus, serm. de dedicat.

4. Et portaverunt arcam Domini sacerdotes,] sicut eamdem tulerant tempore Davidis in Sion 2. Reg. 6. sed major fuit pompa Salomonis, quàm Davidis.

Et tabernaculum fœderis,] scilicet fabricatum à Mose; hoc enim proprie dicitur *fœderis.* Ita Josephus, Ribera, Abulensis, Serarius, Vilalp. Sanchez et alii, licet Salianus et Emmanuel Sà, intelligant tabernaculum quod David fabricarat arcæ fœderis in Sion. Nam tabernaculum Moysis non erat in Sion, sed in Gabaon. Verum non est dubium illud ex Gabaon fuisse à Salomone translatum in Sion, indeque in templum. Adde utrumque tabernaculum tam Moysis quàm Davidis, à Salomone fuisse translatum in templum, perinde ac cætera omnia vasa sacra à Moyse fabricata, præsertim altaria in templum translata sunt, id est in tabulatum templi, idque prudenti consilio, ne scilicet alibi quàm in templo, Dei cultus celebraretur, itaque caveretur periculum superstitionis et idololatriæ, ait Cajetan.

6. Et intulerunt arcam in oraculum templi, hoc est, in Sanctum sanctorum subter alas Cherubim,] quos scilicet Salomon novos fabricarat, altosque decem cubitos, ut arcam, quæ alta erat cubitum unum cum dimidio duntaxat, velarent, alisque suis tegerent.

9. In arca autem non erat aliud nisi duæ tabulæ lapideæ.] Hac de re affatim dixi Hebr. 9. v. 4 et 5.

10. Nebula implevit domum Domini.] Nebula enim Deus se suamque gloriam repræsentabat et simul velabat. Caligo enim Deitatis est velamentum, æque ac sacramentum. Significat enim eam hominibus esse invisibilem et inaccessam.

11. Et non poterant sacerdotes stare et ministrare propter nebulam,] tum ob reverentiam divinæ majestatis se ostendentis per nebulam; tum quia nebula hæc sensibilior offendebat oculos sacerdotum, eorumque aciem obtundebat et hebetabat. Ita Cajetan.

Impleverat enim gloria Domini domum Domini.] Nebulam vocat *gloriam Domini*, quia ipsa erat index et symbolum gloriæ Domini, ut dixi: ideoque erat lucida et splendida. Ita Cajetan. Nebula hæc, inquit, et nebula, et caligo, et gloria Domini appellatur. Ex quibus nominibus colligitur, quod erat nebula per modum caliginis lucidæ, et ratione lucis appellatur gloria, seu potius honor Domini; ratione vero formæ appellatur caligo; ratione autem materiæ, nebula: erant enim velut vapores nebulosæ caliginis cum splendore, et propterea sensibiliter offendebant oculos sacerdotum ministrantium in altari.

12. Dominus dixit: Ut habitaret in nebula.] Dixit hoc Lev. 16. 13. ubi jubet Deus pontifici ut non nisi thurificando ingrediatur Sanctum sanctorum, idque ad hoc, ut vapor et nebula thymiamatis operiat propitiatorium, ac Deum in eo residentem; ne si pontifex eum videat, fulgore et terrore divinitatis exanimetur et moriatur. Idem dixit Ps. 103. 3: *Qui ponis nubem ascensum tuum.* Et Ps. 17. 10: *Caligo sub pedibus ejus.* Et v. 12: *Posuit tenebras latibulum suum.* Hinc Deus Moysi et Hebræis loquebatur per caliginem, Exodi 24. 16. Deut. 4 et 5.

13. Firmissimum solium tuum.] Hebr. *directionem ad solium tuum.* Officium templi, ait Cajet. manifestatur esse, non præstare Deo habitationem, sed præbere hominibus directionem mentis eorum, ad solium divinum sempiternum, quod in cœlis est: ad dirigendos siquidem homines in Deum, qui creavit cœlos et terram, regitque universum, effectum est templum.

22. Stetit autem Salomon ante altare (holocaustorum). Stetit ergo inter altare et populum à tribus lateribus circumfusum. Additur 2.

Paralip. 6. 13. eum stetisse in suggesto æreo, ibidem pro persona regis collocato, ut videretur ab universo populo, IN CONSPECTU (Hebr. *è regione totius*) ECCLESIÆ ISRAEL,] faciem siquidem versus altare et sanctuarium ad occidentem habens (in qua etiam plaga erant sacerdotes ac Levitæ) populus autem per tres alias plagas Orientis, Meridiei, et Septentrionis erat. Sic enim incœpit facere quod faciendum ab aliis in hac subjuncta oratione docuit; videlicet quod versa facie ad templum preces Deo funderentur.

Porro Salomon orationem hanc fudit quasi rex Israelis, ideoque diadema gerebat in capite. Unde Chald. Cantic. 3. vers. 11. cum per ferculum Salomonis intellexisset ejus templum, pro eo quod Noster, Septuag. et Hebr. habent: *Egredimini et videte, filiæ Sion, regem Salomonem in diademate*, etc. sic vertit: *Quando venit Salomon rex, ut faceret deductionem domus sanctuarii, præco egressus est in fortitudine, et sic ait: Egredimini et videte, habitatores provinciarum terræ Israel et populus Sion, diadema et coronam, qua coronaverunt domus Israel regem Salomonem in die dedicationis sanctuarii; et lætatus est in lætitia solemnitatis tabernaculorum, quam fecit rex Salomon in tempore illo 14 diebus.* Et cap. 4. vers. 1. addit: *Et in illo die obtulit rex Salomon mille holocausta, et suscepta est cum beneplacito oblatio ejus coram Domino; irruit vox de cœlis et ait: Quam pulcher est cœtus Israel, et quam pulchri sunt principes congregationis et sapientes habitantes in concilio: quia ipsi semper illuminant populum domus Israel*, etc. Videant hic reges et principes miram pietatem Salomonis, qua ipse rex quasi sacerdos et pontifex templum à se fabricatum Deo dicat et consecrat; ac supplicat, ut Deus orantium in eo preces exaudiat, totique populo benedicit, ideoque à Deo exauditur, ac miraculosa caligine et igne de cœlo in victimas delapso decoratur. Imitentur eum principes, et similiter à Deo benedicentur.

ET EXPANDIT MANUS SUAS IN COELUM,] flexitque genua, ut dicitur 2. Paralip. 6. vers. 13. ut hoc gestu testaretur reverentiam et devotionem suam erga Deum Deique templum; ac populum ad eamdem exemplo suo excitaret. Salomonem imitati sunt primi Christiani, qui flexis genibus et elevatis in cœlum manibus orabant, cujus cæremoniæ varias causas ex Patribus recensui 1. Timoth. 2. 8. ad illa: *Levantes puras manus.*

SI ENIM COELUM ET COELI COELORUM (id est, summi, vastissimi et capacissimi cœli) TE CAPERE NON POSSUNT, QUANTO MAGIS DOMUS HÆC QUAM ÆDIFICAVI,] non capiet te. Deus enim est immensus, ideoque est ubique, et omnia implet, ac ultra omnia per immensa vacui spatia extenditur, ideoque mille et milliones infinitos novorum mundorum in iis creare potest. Idem dixere philosophi, unde Aratus;

> Jupiter est quodcumque vides: Jovis omnia plena.

Et Æschylus apud Clement. Alexandrinum libro 5. Stomatum:

> Jupiter est æther, est terra,
> Cœlumque et omnia Jupiter, et si quid supra.

Et Orpheus ibidem;

> Oceani ad fines expansa est, et manus illi
> Undique dextera, sub pedibus subjectaque terra est.

29. ERIT NOMEN MEUM IBI,] q. d. in domo mea ero præsens: ibi colar, illic respondebo, illic preces exaudiam, operabor mirabilia, et gloriam meam ostendam. Hinc rursum: *Nomen meum erit ibi*, id est, ipsum ex nomine meo vocabitur *templum Domini*, juxta illud: *Domus mea, domus orationis vocabitur*, Matth. 21. 13.

31. SI PECCAVERIT HOMO IN PROXIMUM SUUM, ET HABUERIT ALIQUOD JURAMENTUM.] q. d. Si quis vocatus ad templum ut juret, ibidem jurarit se non peccasse in proximum, nec rem ejus abstulisse vel læsisse. q. d. Salomon: O Domine, oro et supplico ut in templo hoc ostendas veritatem vel falsitatem juramenti, ut videlicet pejerantem in templo punias quasi sacrilegum et profanantem domum tuam, ut omnibus pateat, quanta religio et reverentia templo tuo debeatur, quamque in eo tu sis præsens, et virtutem tuam spiritalem ostendas. Ita enim phrasis hæc explicatur 2. Paral. 6. v. 22 et 23. Ita Abulensis. Sic olim suspecti de aliquo crimine ducebantur ad oratorium S. Stephani, ut ibi juramento se purgarent: nam si falsum jurabant, illico à Deo puniebantur; cujus rei exempla recenset S. Aug. lib. 22. de Civit. cap. 8. Idem fiebat pejerantibus in templo S. Martini ad ejus reliquias, uti narrat Gregor. Turonens. lib. 8. cap. 16.

38. CUNCTA DEVOTATIO (perperam nonnulli legunt *devoratio*) ET IMPRECATIO.] Hebr. *Omnis oratio et supplicatio quæ facta fuerit à quocumque homine*, in templo, etc. Sic et Septuag. ac Chald. *Devotatio* enim est oratio et voti nuncupatio, et hæc vox olim fuit in usu, uti ex Apuleio et Cicerone ostendi Prov. 20. 25. ad illa: *Ruina est homini devorare*, vel ut legunt Beda, Lyran. et alii *devotare, sanctos.*

Imprecatio vero idem est quod *precatio*: ponitur enim nomen compositum pro simplici: minus genuine ergo per eam accipit anathematismum S. August. quæst. 21.

SI QUIS COGNOVERIT PLAGAM CORDIS SUI,] id est, si quis acrem animi dolorem senserit, eumque oratione coram te effuderit in templo, tu exaudies et ab eo liberabis eum.

43. NOMEN TUUM INVOCATUM EST SUPER DOMUM HANC,] q. d. Domus hæc vocatur domus tua.

45. FACIES JUDICIUM EORUM, [id est, jus eis dices et facies, ulciscendo injurias eis factas, ipsosque liberando ab oppressoribus injustis et violentis.

48. ET ORAVERINT TE CONTRA VIAM TERRÆ SUÆ, etc., ET CIVITATIS QUAM ELEGISTI, ET TEMPLI,] q. d. Si Judæi extra Judæam apud gentes constituti te oraverint faciem suam convertentes ad terram suam, puta ad Jerusalem et templum. Sic Daniel, cap. 6. 10. *in Babylone captivus contra Jerusalem tribus temporibus in die flectebat genua sua.* Et Psaltes, psal. 133. v. 2: *In noctibus*, inquit, *extollite manus vestras in Sancta*, id est, versus templum sanctum. Quin et Turcæ hodie in suis Moschæis orantes superstitiose convertunt se ad Meridiem, ut respiciant versus Mecham et suum Mahometem ibi sepultum.

50. DABIS MISERICORDIAM CORAM EIS.] Hebr. *Dabis eos in misericordias.* q. d. Conciliabis eis gra-

tiam apud hostes, ut ab eis misericordiam consequantur, ac misericorditer tractentur et liberentur.

54. Utrumque enim genu in terram fixerat.] Notent hoc nobiles delicatuli et gloriosuli, qui orant uno genu in terra fixo, altero elevato quasi pugnaturi cum Deo, ni concedat quod petunt. Rex regum Salomon orans ecce utrumque flexit genu, et utrasque manus in cœlum expandit, atque hoc gestu supplex perstitit toto tempore prolixæ orationis suæ: et nos viles pauperesque homunculi dedignabimur utrumque genu flectere, ut uno supplicare Deo, altero minari eidem videamur?

55. Benedixit omni ecclesiæ Israel,] q. d. Bene precatus est toti cœtui, sive conventui populi Israel.

59. Sint sermones mei, etc., appropinquantes Domino.] q. d. Sit Dominus jugiter memor hujus orationis meæ, quam ad eum pro futuris posteris seculisque effudi. Ita Vatabl.

60. Quia Dominus ipse Deus, et non ultra est absque eo.] q. d. Non est alius Deus præter eum, sed ipse unus et solus est Deus verus.

61. Sicut et hodie,] subaudi, facitis, ut ita quoque faciatis in posterum, ut perfecto corde Deum ametis, ejusque mandata universa custodiatis. Additur 2. Paral. 6. 41: *Nunc igitur consurge, Domine Deus, in requiem tuam, tu et arca fortitudinis tuæ:* ut scilicet super arcam residens requiescas in templo hoc à me tibi fabricato; vocat *Arcam fortitudinis*, quia per eam Deus Jerichuntem et Chananæam duce Josue fortiter expugnavit. Pergit Paralip.: *Sacerdotes tui, Domine Deus, induantur salutem*, ut undique sint sani et salvi, ac salute quasi veste circumquaque induantur, et cingantur, ut eam quoque aliis præsertim laicis, impertiri valeant: *Domine Deus, ne averteris faciem Christi*, q. d. Ne meas, puta Salomonis, qui sum tuus Christus, id est, rex Israelis à te unctus et creatus, preces jam recensitas, ô Domine, avertas, sed exaudias et adimpleas: stimulum adhibet concludens: *Memento misericordiarum* (Hebr. חסדי *chasde*, id est, *pietatum*) *David servi tui*, q. d. Concede mihi quod peto propter merita Davidis patris mei, qui fuit vir pietatum et misericordiarum, tam active quam passive, quia opera misericordiæ multa et præclara in Saulem cæterosque Israelitas exhibuit, ideoque vicissim à te, Domine, magnam misericordiam et gratiam consecutus est.

Porro Deum exaudisse orationem Salomonis patebit cap. sequenti, v. 2. Nota hìc, Deum magis exaudire orationes quæ in templo quasi in domo sua fiunt, quàm quæ alibi, ob causas quas recensui 1. Timoth. 2. v. 1 et 2.

63. Mactavitque Salomon hostias pacificas (quæ pro pace, id est, salute et felicitate sua et populi tam obtenta quàm deinceps obtinenda offerebantur juxta legem Levit. 3.), boum viginti duo millia, et ovium centum viginti millia.] Vide hìc rursum Salomonis pietatem et magnificentiam in cultu Dei.

64. In die illa sanctificavit rex medium atrii quod erat ante domum Domini.] q. d. Illo die dedicationis templi Salomon per pontificem et sacerdotes dedicavit mediam partem atrii sacerdotum, quæ erat ante Sanctum, ut in ea multa erigerentur altaria ad tot millia victimarum in eis offerenda. Unum enim altare à Deo præscriptum Exodi 27. vers. 1. omnia hæc capere non poterat. Quare necessitas præsens excusavit Salomonem à peccato, ut non faceret contra Dei legem vetantem erigi aliud altare, præsertim quia simul offerebat in altari à Deo præscripto victimas tot quot illud capere poterat, cæteras vero obtulit in altaribus juxta illud in atrio sacerdotum à se erectis: unde tunc totum atrium sacerdotum, vel potius dimidia ejus pars erat quasi unum altare. Ita Abulensis.

Deinceps vero Salomon in templo hoc quotidie sacrificia obtulit; sed plura et majori solemnitate ter in anno, scilicet in Paschate, Pentecoste, et festo Tabernaculorum, ut patet 2. Paral. 8. v. 13.

65. Fecit ergo Salomon in tempore illo festivitatem celebrem, etc., septem diebus, et septem diebus.] Priores septem dies fuere dedicationis templi, posteriores septem festi Tabernaculorum. Ita Abulensis, Cajetanus et alii.

Denique in hac dedicatione Levitæ et Cantores ac 120 sacerdotes concinebant tam voce, quàm tubis, cymbalis, organis, citharis, psalteriis, cæterisque musicis instrumentis personabant, ut dicitur 2. Paralip. 5. 11. Fabulantur Rabbini eo tempore portas templi sponte fuisse clausas, cumque cantaretur Psalmus 131, sponte apertas. Miracula vero quæ tunc contigerunt fuere, quod Deus igne cœlesti omnes victimas consumpserit, et suam majestatem ostenderit in nube splendida et gloriosa. Audi 2. Paralip. 7. 1: *Cumque complesset Salomon fundens preces, ignis descendit de cœlo, et devoravit holocausta et victimas: et majestas Domini implevit domum. Nec poterant sacerdotes ingredi templum Domini, eo quod implesset majestas Domini templum Domini. Sed et omnes filii Israel videbant descendentem ignem, et gloriam Domini super domum: et corruentes proni in terram super pavimentum stratum lapide, adoraverunt, et laudaverunt Dominum, quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia ejus.*

CAPUT NONUM

SYNOPSIS CAPITIS.

Deus apparet Salomoni, promittitque ei thronum æternum si in lege sua ambulet; sin autem, minatur ei regni templique exterminium. Mox, v. 10. Salomon offert Hiram regi Tyri 20. civitates; inde, v. 17. ædificat munitque varias urbes, ac omnes Chananæos reliquos sibi facit tributarios. Denique v. 26. classem mittit in Ophir, quæ ei affert 420 talenta.

1. Factum est autem, cum perfecisset Salomon ædificium domus Domini, et ædificium regis, et omne quod optaverat et voluerat facere, 2. apparuit ei Dominus secundo, sicut apparuerat ei in Gabaon. 3. Dixitque Dominus ad eum : Exaudivi orationem tuam et deprecationem tuam quam deprecatus es coram me; sanctificavi domum hanc, quam ædificasti, ut ponerem nomen meum ibi in sempiternum, et erunt oculi mei et cor meum ibi cunctis diebus. 4. Tu quoque si ambulaveris coram me, sicut ambulavit pater tuus, in simplicitate cordis, et in æquitate, et feceris omnia quæ præcepi tibi, et legitima mea, et judicia mea servaveris, 5. ponam thronum regni tui super Israel in sempiternum, sicut locutus sum David patri tuo, dicens : Non auferetur vir de genere tuo de solio Israel. 6. Si autem aversione aversi fueritis vos et filii vestri, non sequentes me, nec custodientes mandata mea, et cæremonias meas, quas proposui vobis, sed abieritis et colueritis deos alienos, et adoraveritis eos, 7. auferam Israel de superficie terræ quam dedi eis; et templum quod sanctificavi nomini meo, projiciam à conspectu meo, eritque Israel in proverbium, et in fabulam cunctis populis. 8. Et domus hæc erit in exemplum : omnis qui transierit per eam stupebit, et sibilabit, et dicet : Quare fecit Dominus sic terræ huic, et domui huic ? 9. Et respondebunt : Quia dereliquerunt Dominum Deum suum, qui eduxit patres eorum de terra Ægypti, et secuti sunt deos alienos, et adoraverunt eos, et coluerunt eos; idcirco induxit Dominus super eos omne malum hoc. 10. Expletis autem annis viginti postquam ædificaverat Salomon duas domos, id est domum Domini, et domum regis 11. (Hiram rege Tyri præbente Salomoni ligna cedrina et abiegna, et aurum juxta omne quod opus habuerat), tunc dedit Salomon Hiram viginti oppida in terra Galilææ. 12. Et egressus est Hiram de Tyro, ut videret oppida quæ dederat ei Salomon, et non placuerunt ei, 13. et ait : Hæccine sunt civitates quas dedisti mihi, frater ? Et appellavit eas terram Chabul, usque in diem hanc. 14. Misit quoque Hiram ad regem Salomonem centum viginti talenta auri. 15. Hæc est summa expensarum quam obtulit rex Salomon ad ædificandam domum Domini, et domum suam, et Mello, et murum Jerusalem, et Heser, et Mageddo, et Gazer. 16. Pharao rex Ægypti ascendit, et cepit Gazer, succenditque eam igni; et Chananæum, qui habitabat in civitate, interfecit, et dedit eam in dotem filiæ suæ uxori Salomonis. 17. Ædificavit ergo Salomon Gazer, et Bethoron inferiorem, 18. et Baalath, et Palmiram in Terra solitudinis. 19. Et omnes vicos, qui ad se pertinebant, et erant absque muro, munivit, et civitates curruum et civitates equitum, et quodcumque ei placuit ut ædificaret in Jerusalem, et in Libano, et in omni terra potestatis suæ. 20. Universum populum, qui remanserat de Amorrhæis, et Hethæis, et Pherezæis, et Hevæis, et Jebusæis, qui non sunt de filiis Israel : 21. Horum filios, qui remanserant in terra, quos scilicet non potuerant filii Israel exterminare : fecit Salomon tributarios, usque in diem hanc. 22. De filiis autem Israel non constituit Salomon servire quemquam, sed erant viri bellatores, et ministri ejus, et principes, et duces, et præfecti curruum et equorum. 23. Erant autem principes super omnia opera Salomonis præpositi quingenti quinquaginta, qui habebant subjectum populum, et statutis operibus imperabant. 24. Filia autem Pharaonis ascendit de civitate David in domum suam, quam ædificaverat ei Salomon : tunc ædificavit Mello. 25. Offerebat

quoque Salomon tribus vicibus per annos singulos holocausta, et pacificas victimas, super altare quod ædificaverat Domino, et adolebat thymiama coram Domino : perfectumque est templum. 26. Classem quoque fecit rex Salomon in Asiongaber, quæ est juxta Ailath in littore maris Rubri, in Terra Idumææ. 27. Misitque Hiram in classe illa servos suos viros nauticos et gnaros maris, cum servis Salomonis. 28. Qui cum venissent in Ophir, sumptum inde aurum quadringentorum viginti talentorum detulerunt ad regem Salomonem.

2. Apparuit ei Dominus secundo, sicut apparuerat ei (primo) in Gabaon,] scilicet apparuit ei *nocte*, ut dicitur 2. Paralip. 7. 12. in somnis : sic enim ei apparuerat in Gabaon cap. 3. 4.

3. Sanctificavi domum hanc,] id est *elegi locum istum mihi in domum sacrificii*, ut exponitur 2. Paral. 7. 12.

Ut ponerem nomen meum ibi in sempiternum,] quamdiu scilicet templum erit et subsistet, vocabitur domus Domini, ibique ego me meamque præsentiam, gratiam et gloriam ostendam.

Et erunt oculi mei et cor meum ibi cunctis diebus,] q. d. Conjiciam oculos in domum meam, ipsaque erit mihi cara, cordi et curæ.

4. Tu quoque si ambulaveris coram me, sicut ambulavit pater tuus in simplicitate (Hebr. בתום *betom*, id est *in integritate;* Chald. *in veritate ;* Septuag. *in sanctitate*) cordis et in æquitate.] Hebr. ביושר *beioscer*, id est *in rectitudine :* hoc est, si integro vero, sancto et perfecto corde mihi servieris, ut totum cor mihi tradas, nec illud dividas, ut ejus partem unam mihi alteram idolis et cupiditatibus tradas. Deus enim totum cor, totumque amorem nostrum poscit, juxta illud : *Diliges Dominum Deum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota fortitudine tua*, Deut. 6. 5. vide ibi dicta. Unde explicans subdit :

Et feceris omnia quæ præcepi tibi, et legitima (leges) mea, et judicia (jura et leges judiciales à me latas) mea servaveris.

6. Si autem aversione aversi fueritis,] à me meaque lege.

7. Auferam Israel de superficie terræ, quam dedi eis : et templum quod sanctificavi (dicavi) nomini meo projiciam,] uti jam ob occisum Christum videmus Judæos toto orbe errones et vagos, et templum eorum excisum. Sic et Christianos ad hæresim aliaque scelera dilabentes Deus sæpius punivit, et etiamnum punit, excidio gentis et regni, ac templa et monasteria succendi evertique sinit.

10. Expletis autem annis viginti (ab inchoata templi fabrica, puta anno 24 regni Salomonis) postquam ædificaverat Salomon duas domos, id est domum Domini, et domum regis, etc.

11. Tunc dedit Salomon Hiram viginti oppida in terra Galilææ.] Quæres an licite Salomon has urbes ab Israele abalienaverit, et tradiderit Hiram regi Tyri gentili? Resp. illum licite non potuisse illas in æternum abalienare, ut faceret terram Phœnicum, quia injuriam fecisset Israelitis contra legem Dei, qui illas eis assignarat et dederat. Rursum Hiram Galilæos hos pertraxisset ad sua idola et gentilismum. Quare non tradidit Hiramo absolutum plenumque earum dominium, sed tantum usumfructum, ut scilicet Hiram ex eis redditus et jura, quæ Salomon percipere solebat, reciperet, donec expensas suas pro Salomone factas compensaret; vel certe usque ad vitam suam, ut eo mortuo redirent ad regnum et reges Israelis. Ita Abulensis, Serarius, Salianus et alii.

13. Et appellavit eas terram Chabul.] *Chabul* Phœnicum lingua, ait Josephus, lib. 8. c. 5. significat *non placens*, vel displicens. Ita Abulensis, Cajetanus et alii : Hebræorum vero lingua חבל *chebel* significat *compedes*, inde *Chabul* significat *terram tenacem* et lutosam, quæ gradientes remoratur, eisque quasi compedes injicit, ut vix progredi queant. Ita R. David, Vatabl. et Pagnin. Posset quoque *chabul* per metathesin deduci à כלב *keleb*, id est canis, q. d. *Terra canina*, vilis et spurca instar canis; unde Josephus ait Hiram noluisse has urbes acceptare, itaque eas mansisse Israeli.

15. Hæc est summa expensarum, quam obtulit rex Salomon ad ædificandam domum Domini, et domum suam, et Mello, et murum Jerusalem, et Hezer, etc.] q. d. Hæc est causa vel materia tot expensarum et sumptuum, quos fecit Salomon; nimirum fabrica templi, domus suæ, Mello, etc. In his enim fabricis maximas expensas fecit, et ærarium suum opulentissimum exhausit. Hebr. enim est : *Hoc est verbum tributi*, id est, hæc est ratio et causa tributi tanti, quod Salomon populo indixit (ob quod populus murmuravit, et à Roboam ad Jeroboam defecit), nimirum, ut ex eo fabricaret templum et tot urbes. Fabrica enim opes etiam regias et maximas exhaurit. Ita Vatabl. Serarius, Sanchez et alii.

Posset, secundo, cum Septuag. verti : *Hæc est summa distributionis*, in quam scilicet Salomon suas opes tantaque tributa distribuit et expendit, ut *summa expensarum* sit summa rerum, in quas expensæ sunt factæ, nimirum fabrica templi et tot urbium. Nam alioqui propriè nulla summa tributorum vel opum Salomonis hîc texitur.

Et dedit eam in dotem filiæ suæ uxori Salomonis.] Jam ante cum nuberet Salomoni, dederat ei dotem. *In dotem* ergo, id est in augmentum dotis. Unde Hebr. habent : *Dedit ei* שלוחים *scilluchim ;* Septuag. αποςολας, id est *missilia*, scilicet munera, hoc est, *dedit ei dono*, ut vertit Chald.

18. Et Palmiram.] Hebr. et Septuag. *Thamor*, id est *Palma*. Videtur ergo urbs hæc dicta *Palmira*, à palmarum copia, et palmetis ibidem abundantibus, ait S. Hieron. in Ezech. cap. 47 et 48. Sita erat trans Jordanem in finibus Israel pertinebatque ad dimidiam Tribum Manasse, distans à Damasco 27 millibus passuum. Ædificavit eam ergo Salomon ibidem tanquam in extremo imperii sui limite, et validissimis mœnibus cinxit; postea ab Hadriano Imper. restaurata dicta fuit *Hadrianopolis*. Ab hac urbe celebri tota regio et solitudo vicina dicta est *Palmirena*. Vide Adrichom. pag. 92. num. 73.

21. Fecit Salomon tributarios,] scilicet Chananæos omnes, qui residui erant in Judæa, quos Hebræi non potuerant exterminare. Quæres an peccarit hîc Salomon? nam Deus jusserat omnes Chananæos occidi. Resp. Abulensis non peccasse, quia nec David pater ejus illos occiderat: unde vel Deum in lege sua dispensasse, vel potius tunc legem non obligasse, eo quod tunc cessaret omne periculum, quod timebatur Israeli à Chananæis, ne scilicet ipsi Hebræos ad sua idola pellicerent: jam enim erant omnino à Davide et Salomone suppressi, ut id facere et capita elevare non auderent. Rursum metuere poterat Salomon, ne, si ipse omnes Chananæos occideret, Philisthini, aliæque gentes, in vindictam simili modo omnes Judæos apud se degentes trucidarent, imo ipsi bellum moverent. Adde legem jubentem occidi Chananæos maxime pertinuisse ad Chananæos, qui tempore Josue vivebant et deinceps, cum expugnanda et possidenda erat terra, ut indicatur hoc versu. Ita Cajetan. et alii.

26. Classem quoque fecit rex Salomon.] Pineda censet Salomonem hanc classem instruxisse initio regni, ad colligendum aurum pro fabrica templi. Verum hoc abunde jam ante compararat David: unde Salianus opinatur ipsum hanc classem adornasse post fabricam templi anno regni sui 24, idque colligit ex vers. 10. quod intellige de classibus posterioribus et majoribus. Nam ante fabricam templí pro ejus æque ac palatiorum urbiumque ædificandarum immani sumptu, eum hanc classem instruxisse ad aurum comparandum, liquet ex cap. 10. 12. ubi dicitur Salomon ex lignis thyinis allatis ex Ophir fecisse fulcra domus Domini et domus regiæ.

27. Gnaros maris.] Tyrii enim et Phœnices, utpote accolæ maris, in arte nautica et navigatione omni ævo apud omnes gentes fuere celebres.

28. Qui cum venissent in Ophir sumptum inde aurum quadringentorum viginti talentorum, detulerunt ad regem Salomonem.] Quæres quæ et ubi sit Ophir? Nonnulli putant fuisse Angolam, in qua sunt Æthiopes, qui in mancipia adducti sunt Salomoni, uti et hodie inde adducuntur in Hispaniam. Alii censent fuisse Malacam, alii Sefalam, alii cum Eugubino imam Persiam, alii Africam.

Duæ sententiæ sunt probabiliores. Prior, Ophir esse regnum Peru in india Occidentali, tum quia ibi est aurum plurimum et laudatissimum, quod inde quotannis fere in Hispaniam exportatur; tum quia Ophir per metathesin litterarum est Peru; tum quia aurum Ophir vocatur aurum פרוים *Peruaim*, id est duarum Peru, scilicet minoris et majoris. 2. Paralip. 3. 7. Ita Vatabl. Arias, Genebr. et alii, qui censent novum orbem à Salomone fuisse apertum et cognitum.

Posterior et communior sententia est Ophir fuisse in India Orientali, adeoque plures ejus auriferas regiones complecti, uti auream Chersonesum, ita dictam ab auri copia; Sumatram et Taprobanam, Pegu, Ceylam, aliasque Indiæ Orientalis regiones auriferaces. Ita Sanchez, Serarius, Salianus, Gaspar Varerius, lib. de Ophir. Josephus Acosta, lib. 1. de natura novi orbis, c. 13 et 14. Favent Josephus, Hesychius, Theodor. Procop. et S. Hier. Epist. 140 ad Principiam, qui *Ophir* dictum asserit ab *Ophir* filio Heber, Gen. 10. v. 29.

Probatur primo, quia hæc classis solvebat ex Asiongaber sita in mari Rubro, sive in sinu Arabico: ex hoc autem facilis, directa et vicina est navigatio per promontorium Comorinense in Sumatram et Taprobanam, utpote directe ei objacentem, ut patet ex tabulis cosmographicis; longissima vero, et plane periculosa et anfractuosa fuisset navigatio ex mari Rubro in Peru: oportuisset enim vel per Orientem gyrare totam Indiam Orientalem, Malacam, Japones et Sinas, ibique reflectere iter in Americam: vel certe per Occidentem circumnavigare promontorium Bonæ-Spei totamque Africam ac Oceanum vastissimum; inde per Brasiliam, Patagones, Chili et fretum Magellanicum tendere in Peru: longe autem facilior et vicinior in Peru fuisset navigatio ex Joppe et Tyro, puta ex mari Mediterraneo, uti hodie est ex Hispali in Hispania.

Secundo, quia tunc incognitus erat usus magnetis: quare suos cursus navigantes metiebantur polo et stellis polaribus: unde littora vicina legebant, nec audebant transire Gades (ubi Hercules suas columnas, quasi navigationis terminum, quem nemo transire auderet, fixit) multo minus lineam æquinoctialem. Hinc Gades habitæ sunt extremus terræ terminus, ipsis etiam Tyriis, uti testatur Strabo, lib. 3. Diodor. lib. 5, Paterculus, lib. 1. Unde vetus Proverbium: *Ad Gades.* Apud Petr. Apianum 1. Antiq. exstat hoc Gadibus monumentum: *Heliodorus insanus Carthaginensis ad extremum orbis sarcophago testamento, me hîc condi jussi, ut viderem si quis me unquam insanior, ad me visendum ad hæc usque loca penetraverit.*

Tertio, si India Occidentalis, et navigatio in eam à Salomone fuisset reperta et trita, utique mansisset ejus memoria et continuatio: auri enim cupido ad eam omnes excitasset. Jam autem nulla ejus exstat memoria, imo ante Americum Vespucium (unde dicta est America) terra illa ab omnibus habita fuit ut nova et incognita. Accedit, quod ex sinu Arabico sive mari Rubro, crebra tum erat Tyriorum aliorumque in Indiam Orientalem navigatio, uti ex priscis auctoribus ostendit Pineda.

Quarto, quia Sumatra, Taprobana et loca vicina abundant auro præstanti, gemmis, lignis thyinis, ebore, aliisque rebus pretiosis quæ in Ophir et Tharsis esse dicuntur cap. 10. v. 11 et 22. cum Peru careat lignis thyinis, simiis, pavonibus, ebore et elephantis, teste Josepho Acosta loco citato, qui in Peru vixit per 15 annos. Accedit, quod Maffæus, lib. 16. hist. Indic. scribat Pegusios ex majorum traditione stirpem suam referre ad Judæos exsules, à Salomone damnatos ad aurifodinas Ophirinas, missosque ad aurum in Peru locisque vicinis effodiendum. Porro ab Ophir aurum præstans vocatur Ophirisium, indeque obrizum, ait S. Hieron. loco citato.

Quinto, Ophir dicta est ab Ophir filio Jectam, ut nepote Heber. Porro frater Ophir dictus est Hevila, amboque incoluerunt Indiæ et plagæ Orientalis regiones ad Gangem fluvium, quæ ipsorum nominibus appellatæ, fuere auri et gemmarum feracissimæ.

Hinc patet responsio ad argumenta prioris sententiæ. Adde, Ophir nomine suo tam ad Peru alludere quàm ad Africam, quasi Africa sit Ophirica, sive Africa. Nam in Ophir prima littera est Aleph, quæ est in Africa. Unde Sep-

tuag. et Joseph. pro *Ophir* vertunt, *Sophir* vel *Sofira*, quam nonnulli putant esse Sofalam, quæ est Africæ regio, per quam è mari Rubro venientes navigant in Sumatram cæteramque Indiam Orientalem. De auro *Peruaim* dicam 2. Paral. 3. 7. Denique nomen Peru fuit incognitum, imo etiamnum Peruanis ignotum est: Hispani enim nuper illud isti regioni indiderunt à flumine quodam ibidem sito, cui nomen est Peru, teste Acosta et aliis.

Denique cur Salomon rex sapientissimus, relictis opibus Indiæ Orientalis sibi vicinæ, iisque præstantissimis, quæsivisset eas in India Occidentali remotissima, ubi navigatio erat periculosissima; si quis tamen omnino velit Ophir esse Peru, dicat partem hujus classis navigasse in Peru, aliam in Sumatram et Indiam Orientalem, sicut nunc ex divisione Pontificis Alexandri VI. Lusitani navigant in Indiam Orientalem, Hispani eis vicini in Occidentalem. Plura de Ophir vide apud Pinedam, lib. 4. de Rebus Salomonis cap. 16.

Aurum Quadringentorum viginti talentorum,] supplet lib. 2. Paralip. cap. 8. 18. more suo, numeratque 450 talenta. Mystice, Salomon hac navigatione repræsentavit, imo viam aperuit Hispanis et Lusitanis in Indiam, tum ut aurum, tum potius ut Indorum animas omni auro pretiosiores Christo qui verus est Salomon, acquireret.

CAPUT DECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Regina Saba visit Salomonem, ejusque sapientiam et magnificentiam admiratur. Mox v. 14. recensentur Salomonis annui redditus et opes; ac v. 18. thronus eburneus, v. 22. classis in Tharsis, atque v. 26. equites et equitatus.

1. Sed et Regina Saba, audita fama Salomonis in nomine Domini, venit ten-
tare eum in ænigmatibus. 2. Et ingressa Jerusalem multo cum comitatu,
et divitiis, camelis portantibus aromata, et aurum infinitum nimis, et gem-
mas pretiosas, venit ad regem Salomonem, et locuta est ei universa quæ
habebat in corde suo. 3. Et docuit eam Salomon omnia verba quæ propo-
suerat: non fuit sermo qui regem posset latere, et non responderet ei.
4. Videns autem regina Saba omnem sapientiam Salomonis, et domum
quam ædificaverat, 5. et cibos mensæ ejus, et habitacula servorum, et ordines ministrantium,
vestesque eorum, et pincernas, et holocausta quæ offerebat in domo Domini: non habebat
ultra spiritum. 6. Dixitque ad regem: Verus est sermo quem audivi in terra mea, 7. super
sermonibus tuis et super sapientia tua: et non credebam narrantibus mihi, donec ipsa veni, et
vidi oculis meis, et probavi quod media pars mihi nuntiata non fuerit: major est sapientia et
opera tua, quam rumor quem audivi. 8. Beati viri tui, et beati servi tui, qui stant coram te
semper, et audiunt sapientiam tuam. 9. Sit Dominus Deus tuus benedictus, cui complacuisti,
et posuit te super thronum Israel, eo quod dilexerit Dominus Israel in sempiternum, et consti-
tuit te regem, ut faceres judicium et justitiam. 10. Dedit ergo regi centum viginti talenta auri,
et aromata multa nimis, et gemmas pretiosas: non sunt allata ultra aromata tam multa, quam
ea quæ dedit regina Saba regi Salomoni. 11. (Sed et classis Hiram, quæ portabat aurum de
Ophir, attulit ex Ophir ligna thyina multa nimis, et gemmas pretiosas. 12. Fecitque rex de
lignis thyinis fulcra domus Domini, et domus regiæ, et cytharas lyrasque cantoribus: non sunt
allata hujuscemodi ligna thyina neque visa usque in præsentem diem). 13. Rex autem Salomon
dedit reginæ Saba omnia quæ voluit et petivit ab eo: exceptis his quæ ultro obtulerat ei munere
regio. Quæ reversa est, et abiit in terram suam cum servis suis. 14. Erat autem pondus auri,
quod afferebatur Salomoni per annos singulos, sexcentorum sexaginta sex talentorum auri:
15. excepto eo quod afferebant viri qui super vectigalia erant, et negotiatores universique
scruta vendentes, et omnes reges Arabiæ, ducesque terræ. 16. Fecit quoque rex Salomon du-
centa scuta de auro purissimo, sexcentos auri siclos dedit in laminas scuti unius. 17. Et tre-
centas peltas ex auro probato: trecentæ minæ auri unam peltam vestiebant: posuitque eas rex
in domo saltus Libani. 18. Fecit etiam rex Salomon thronum de ebore grandem: et vestivit
eum auro fulvo nimis. 19. Qui habebat sex gradus: et summitas throni rotunda erat in parte
posteriori: et duæ manus hinc atque inde tenentes sedile: et duo leones stabant juxta manus

singulas. 20. Et duodecim leunculi stantes super sex gradus hinc atque inde : non est factum tale opus in universis regnis. 21. Sed et omnia vasa, quibus potabat rex Salomon, erant aurea : et universa supellex domus saltus Libani de auro purissimo : non erat argentum, nec alicujus pretii putabatur in diebus Salomonis ; 22. quia classis regis per mare cum classe Hiram semel per tres annos ibat in Tharsis, deferens inde aurum, et argentum, et dentes elephantorum, et simias, et pavos. 23. Magnificatus est ergo rex Salomon super omnes reges terræ, divitiis et sapientia. 24. Et universa terra desiderabat vultum Salomonis, ut audiret sapientiam ejus, quam dederat Deus in corde ejus. 25. Et singuli deferebant ei munera, vasa argentea et aurea, vestes, et arma bellica, aromata quoque, et equos et mulos, per annos singulos. 26. Congregavitque Salomon currus et equites, et facti sunt ei mille quadringenti currus, et duodecim millia equitum : et disposuit eos per civitates munitas, et cum rege in Jerusalem. 27. Fecitque ut tanta esset abundantia argenti in Jerusalem, quanta et lapidum : et cedrorum præbuit multitudinem, quasi sicomoros quæ nascuntur in campestribus. 28. Et educebantur equi Salomoni de Ægypto, et de Coa. 29. Negotiatores enim regis emebant de Coa, et statuto pretio perducebant. 30. Egrediebatur autem quadriga ex Ægypto sexcentis siclis argenti, et equus centum quinquaginta. Atque in hunc modum cuncti reges Hethæorum et Syriæ equos venumdabant.

1. Sed et regina Saba, audita fama Salomonis in nomine Domini (hoc est, audita fama de mira Salomonis sapientia illi à Deo indita, deque ejus stupendis fabricis et operibus quæ faciebat *in nomine*, id est, ope et virtute *Domini :* nam τὸ *in nomine Domini*, referendum ad *fama,* non ad *venit,* ut patet ex Hebræo), venit tentare eum in ænigmatibus,] ut per ænigmata obscura et intricata probaret ejus sapientiam.

Quæres : Cujus erat, et ex qua regione venit hæc regina ?

Nota : Ex S. Hieron. in Tradit. in Genes. duplex est Saba; una est civitas Arabiæ Felicis, et tum scribitur per litteram *schin*, unde ejus incolæ dicti sunt *Sabæi* (juxta illud :

India mittit ebur, molles sua thura Sabæi),

à *Saba* filio Regma ejus fundatore, Genes. 10. 7. Altera Saba est in Æthiopia, quæ scribitur per litteram *samech*, vel ei æquipollentem *sin*, fundata et appellata à Saba filio Chus, Genes. 10. v. 7. ex quo orti videntur Abyssini, quorum rex est Preto-Joannes. Hæc fuit Æthiopiæ metropolis, et postea à Cambyse nomine sororis suæ vocata est Meroe, teste Josepho, lib. 2. Antiq. cap. 10. et Strabone, lib. 16 et 17. Utriusque fit mentio Psalm. 71. v. 10. *Reges Arabum et Saba dona adducent.* Hebr. enim est *Reges* שבא *Saba,* id est Arabiæ) et סבא *Seba* (id est Æthiopiæ) *dona offerent.*

Jam nonnulli censent reginam hanc venisse ex Saba, quæ est in Arabia Felice; hæc enim abundat thure et aromatibus ; et quia *Saba* hìc scribitur per *schin*. Ita censent Cajetanus, Eugubinus, Pererius, Gagneius, Baronius, Suarez, et alii quos citat et sequitur Pineda, lib. 5. de Rebus Salomonis, cap. 14. num. 5 et 6.

Alii vero passim censent reginam hanc venisse ex Saba, quæ est in Æthiopia.

Probant primo, quia regina hæc venit ex finibus terræ, ut ait Christus Matth. 12. v. 42. Ergo non venit ex Arabia, hæc enim vicina est Judææ ; sed ex Æthiopia quæ longissime ab ea distat. Secundo, quia Æthiopia præ Arabia auro abundat, aliudque nihil fere quam aurum mercatui exponit, ait Genebr. in Psalm. 71. Eadem thurifera et aromatica est. Tertio, quòd in Æthiopia feminæ dominari soleant ; unde ejus reginæ communi nomine vocabantur *Candaces*, ut patet Act. 8. et ex Plinio, l. 6. 29. Quarto, quòd illa sit apud Æthiopes, sive Abyssinos, continua et constans traditio de qua mox plura. Rursum, quòd regina hæc à Christo vocetur *regina Austri.* Æthiopia autem Judææ est ad Austrum, cum Arabia potius sit ei ad Orientem. Adhæc, cum vocatur *regina Austri,* videtur latissime per totam quasi Meridionalem plagam regnasse, qualis est vasta Æthiopia, non parva Arabia. Quinto, quia ab hac Regina Æthiopes acceperunt Circumcisionem à Salomone, ac cognitionem S. Script. cultumque veri Dei Israelis; unde Eunuchus Candacis reginæ Æthiopum in curru veniens Hierosolymam Deum adoraturus, legebat Isaiam Prophetam, quando ad eum accessit Philippus, eumque in fide Christi instruxit. Act. 8. Hic enim primus è Gentibus factus est Christianus, et Christi fidem in Æthiopia propagavit. Unde de eo cecinit Psaltes : *Æthiopia præveniet manus ejus Deo,* Psal. 67. 32. Atque hujus rei typus fuit hæc regina : sicut enim ipsa prima ex longinqua regione venit ad Salomonem ut ejus sapientiam audiret ; sic et Æthiopia prima venit ad Christi fidem et cultum. Ita censent hoc loco Josephus, Rabanus, Abulensis, Hugo, Dion. item Maldon. Toletus, Jans. Baradius, Franc. Lucas in Matth. 12. S. Hier. in Isaiæ 43. Orig. hom. 2. in Cantic. S. Aug. serm. 152. de Temp. ait, *venisse à partibus Æthiopiæ*, Nazianz. orat. 40. appellans *Æthiopum Reginam;* Nyssenus, hom. 7. in Cantica, vocans *Æthiopissam, dicensque eam transmisisse magnum quod intercedebat spatium, ut ad Salomonem accederet.*

Dices : Saba hìc scribitur per *schin ;* ergo notat eam quæ est in Arabia. Resp. Rabbinos male hìc posuisse punctum in dextro cornu, itaque fecisse *schin*, cum ponendum esset in sinistro, legendumque *sin.*

Porro, Regina hæc à Josepho vocatur *Nicaule,* à Rabbinis in libro Juchasin *Nicolaa,* à Damiano Goes in legatione Æthiopica, *Maqueda.* Addit Josephus ab hac regina fuisse in Judæam primùm allatam opobalsami radicem, quod tamen verisimile haud videri alibi dicetur. Addit Glycas eam fuisse Sibyllam, et de dignoscendis puellorum et puellarum faciebus ænigma proposuisse.

Fabulantur nonnulli reginam hanc prædixisse in Cedrone suspendendum (Christum) qui Salomone foret sapientior. Vide Gretserum, lib. 1. de Cruce, cap. 4.

Causa adventus ejus fuit, ut audiret disceretque sapientiam Salomonis, ut ait Christus Matt. 12. v. 42. Hinc sapienter S. Bernard. scribens ad Hierosolymæ reginam, epist. 189. ipsi reginam hanc imitandam proponit: *Regina Austri*, ait, *venit audire sapientiam Salomonis, ut regi disceret et sic regeret; alioqui bene non regis, si bene non regeris.* Unde Cassiodor. lib. 10. Epist. ult. Amalesventham (id est cœli filiam) Gothorum reginam, sapientia et pietate insignem, comparat cum regina Saba.

Allegor. Sicut regina Saba ex Æthiopia venit ad Salomonem, ut ab eo disceret sapientiam; sic Ecclesia è Gentibus venit ad Christum, ut hauriret scientiam salutis. Ita Eucherius, Angelomus, Beda et S. Bernard. serm. 22. in Cantic. S. Ambros. lib. 2. Offic. cap. 10. S. Gregorius in Psal. 7. pœnit. vers. 7. Prosper. lib. 2. de Prædict. c. 27. Idem satis insinuat Christus dicens Matth. 12. *Regina Austri venit à finibus terræ audire sapientiam Salomonis; et ecce plus quam Salomon hic.* Vide præ cæteris Eucherium, lib. 3. in libros Regum ante finem. Imo Hebræi in *Berescit Rabba*, id est, in Genesi magna, ad illud cap. 25. 6. *Emisit eos ad Orientalem plagam*, censent reginam hanc venisse ad Salomonem, eo quòd, ex fama tantæ sapientiæ et virtutum ejusdem, suspicaretur ipsum esse Messiam sive Christum, idque significare *τὸ in nomine Dei venit*, etc. Ita refert Galatinus, lib. 8. cap. 3.

5. Non habebat ultra spiritum,] q. d. Extra se rapta est præ admiratione et stupore, ait Vatabl. Allegor. S. Greg. in psal. 7. pœn. v. 7. per reginam hanc accipiens Ecclesiam: *Electorum Ecclesia*, inquit, *de Gentibus congregata, cognita Christi gratia et Evangelicæ doctrinæ inventis magistris, abjecto superbiæ spiritu, omnique elationis fastu deposito, didicit de seipsa diffidere, et in regis sui misericordia magna sperare.*

8. Beati viri tui, et beati servi tui, qui stant coram te semper, et audiunt sapientiam tuam.] Id verius est in Christo Salomonis antitypo, uti docet ipse Lucæ 11. v. 31. Anagog. id verissimum erit in cœlo, ubi *videbimus Deum deorum in Sion*, et *non habebimus ultra spiritum* præ admiratione gloriæ, *quam oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit.* Ita Angelom. *Et revera*, ait Eucher. *id quod parat Deus diligentibus se, fide non comprehenditur, spe non attingitur, caritate non capitur, desideria et vota transgreditur; acquiri potest, æstimari non potest. Videbit homo merita sua insuspicabili retributionum largitate succrescere, habebit de perceptione fructum, non habebit de satietate fastidium.*

11. Attulit ex Ophir ligna thyina.] Hebr. *almugim*, vel *algumim*, de quibus dixi Apoc. 10. 12. Chald. vertit: *ligna coraliorum*, quæ sub aquis speciem habent ligni tanquam frutices, sed cum ad aerem educuntur, durescunt in lapidem. Vatabl. vertit: *lignum Brasilicum*; alii, *Ebenum*; Sept. vertunt: *πελεκητά*, id est, *dolata.* Angelomus: *Thyina ligna*, ait, *sunt imputribilia et spinosa in similitudinem albæ spinæ.* Noster et Septuag. *pinea* vertunt, 2. Paral. 2. 8. Hìc Noster vertit *thyina*, quia hæc ignota ligna quæ Hebr. vocantur *almugim*, similia erant lignis ex *thyia*, arbore de qua sic scribit Plinius lib. 3. 16. *Theophrastus, qui primus à Magni Alexandri ætate scribit quæ circa urbis Romæ quadringentesimum quadragesimum gesta sunt annum, magnum jam huic arbori honorem tribuit, memoratas referens ex ea templorum veterum contignationes.* Transversas intelligit trabes, qualia etiam fulcra domus Domini explicantur; ex quo valde proceram fuisse arborem liquet. Additque *quamdamque immortalitatem materiæ in rectis contra vitia omnia incorruptæ. Radice nihil crispius, nec aliunde pretiosiora opera.* Ita Plinius ex Theophr. Unde recte colligas instrumenta musica ex hac arbore confecta. Theophrastus autem ipse ait hanc arborem in Ægypto nasci circa Ammonis delubrum, et in Cyrenæa regione, cupresso similem ramis et foliis, et trunco, et fructu, maxime vero sicut cupressum sylvestrem. Ita Theophr. lib. 5. cap. 5.

Porro 2. Paralip. 2. 8. adduntur à Nostro et Septuag. *ligna arceuthina*, id est *juniperina*; recentiores *abiegna*: ברוש *beros*; enim est *abies*; quia Hebræa nomina multis rebus competunt, pluresque res significant.

12. Fecitque rex de lignis thyinis fulcra domus Domini.] Per *fulcra* intellige trabes. Additur 2. Paralip. 9. 11. ex iisdem thyinis Salomonem fecisse gradus in domo Domini.

13. Quæ reversa est.] Postquam omnia Salomonis facta dictaque lustrasset, ideoque multos menses, vel annum, ut volunt nonnulli, cum eo mansit; familiariter et crebro cum eo agens et colloquens, imo, ut multi tradunt, ex eo concipiens filium. Adeo enim indubitatum est apud Æthiopes, quòd eorum Imperatores originem ducant à Salomone, et regina Saba, ut res sit apud eos sine controversia, de qua omnes eorum libri pleni inveniuntur. Et propterea Imperatores eorum *Israelitæ* dicuntur, eoque nomine gloriantur. Et ne aliquando regnum ad alios hæreditate pervenire possit, in monte Guixen-Amba asservari solent filii Imperatorum, ut, deficiente prole mascula quæ Imperatori præsenti succedat, inde Imperatorem accipere possint.

Historiam vero reginæ Saba, et qua ratione prolem susceperit à Salomone, ita narrant antiquissimi libri, qui in Ecclesia *Agsum* asservantur. Narraverat mercator quidam Tamarin nomine, reversus ab Hierosolymis, reginæ Saba quam viderat et audierat Salomonis gloriam et sapientiam: illa vero tanto regem visendi studio exarsit, ut statim de capessenda via agere cœperit, tandemque patriam ac regnum relinquens, Hierosolymam profecta est magno suorum procerum comitatu et pompa vere regia stipata, adeo ut vel in ipsis Hierosolymis admirationi fuerit. Ibi à Salomone magnificentissime excepta, et post septem menses edocta jam de vero unius Dei cultu, et de iis omnibus quæ scire optarat, cum regressum ad patriam et regnum pararet, à Salomone ad cœnam lautissimam invitata in ejus palatio pernoctavit, et à Salomone prolem concepit, quam postea transactis novem mensibus et quinque diebus in lucem edidit, cum jam regni sui fines ingrederetur.

Filius ex ea natus in libris qui asservantur in Ecclesia *Agsum* plura habet nomina, nimirum *Bainelehequem*, *Ebnaalehaquem*, *Ebnehaquem*, *Menilehec*, quod ultimum nomen frequentius

auditur vulgo inter Æthiopes. Et idem valet in lingua antiqua atque, *assimilatur illi :* reliqua nomina idem valent ac, *filius sapientis.* Is grandior factus matrem de patre suo sæpius interrogavit, tandemque annum 22 agens re cognita, ab ea precibus impetravit ad Salomonem eundi facultatem, ductusque à mercatore illo Tamarin, cum magno comitatu et apparatu Hierosolymam pervenit, ibique à patre exceptus, cognitus est esse ejus filius.

Cum ad matrem redire vellet, jussit eum Salomon in regem Æthiopiæ solitis insignibus rite inaugurari, ac proinde introductus in templum per Sadoc et Joas sacerdotes, unctusque est manu propria filii principis Salomonis, vocatusque fuit *David* nomine avi sui; et acclamante universo populo : *Vivat rex,* ductus est per civitatem mula regia vectus. Post hæc discessit ad matrem, cumulatus muneribus à patre acceptis, secumque filium sacerdotis Sadoc, Zachariam nomine, duxit : in domum suam introduxit ea omnia officia, quæ in domo Salomonis in usu erant, quorum aliqua ii Imperatores adhuc retinent.

Fingunt Æthiopes secum asportasse cum Zacharia prædicto ipsam quoque arcam Domini, quam ipsi *Sionem* vocant : nisi dicas arcam aliam similem illi Mosaicæ et Salomonicæ fabricatam, eique datam fuisse.

Exceptus à matre in regem evectus fuit, et inde mos introductus creandi in regem filios regis, cum antea non nisi virgines, quæ semper innuptæ remanserant, reginæ creari solerent, qualis post Christum fuit Candaces regina, Actor. 8. 27.

Hæc omnia tradit P. Emmanuel Paz è Societate nostra, qui multos annos in Æthiopia vixit, adeoque nuper ejus Imperatorem ad orthodoxam fidem convertit, in Historia Æthiopiæ, quam diligenter et exacte conscripsit, qui et addit reginam Saba natam in regno Tigri, quod in Abyssia est primarium, eamque vocari reginam *Meridiei.* Habui historiam hanc ejus manu scriptam Romæ à R. P. Assistente Lusitaniæ.

Eadem tradunt rerum Æthiopicarum historici, ut Damianus Goes, Victorius, Franc. Alvarez, Barrius, Abrahamus Ortelius, ac Genebrar. in Chronol. anno mundi 3150, et Maluenda de Antichristo, lib. 5. cap. 13; esto illa fabulosa æstiment Thomas Bozius, lib. 21. de Signis Ecclesiæ cap. 1. et Pineda, lib. 5. de rebus Salomonis, cap. 14. num. 46. Fieri potest ut Æthiopes historiæ huic plura addiderint fabulosa; sed tamen rem ipsam scilicet Abyssinos Imper. oriundos esse à Salomone et regina Saba, tot seculorum traditione continua apud Æthiopes receptam certamque, uti mihi Romæ asseruere Abyssini sacerdotes orthodoxi, durum est negare, præsertim cum Salomon trecentas habuerit concubinas, et septingentas uxores, quibus, si una hæc regina Saba inseratur vel addatur, quid erit incommodi ? potuit enim eam uti cæteras uxorem ducere, ut per eam, ejusque et suos posteros fidem cultumque unius veri Dei apud Æthiopes induceret et firmaret; per filium enim spurium id rite et efficaciter fieri non poterat. Favet quòd Imperatori Abyssinæ pro stemmate sit *leo stans et manu tenens erectam crucem ;* leo enim fuit stemma Davidis et tribus Juda, Genes. 49.9. crux est stemma Christi et Christianorum. Denique Preto Janes, sive Abyssinus Imperator, hos sibi usurpat titulos, quos ex priscis Æthiopum monumentis recenset Ortelius in Theatro, tabula 68, suntque hi :

David supremus meorum regnorum à Deo unice dilectus,
Columna fidei, ortus ex stirpe Juda,
Filius David, filius Salomonis, filius columnæ Sionis,
Filius ex semine Jacob, filius magnus Mariæ,
Filius Nahu secundùm carnem,
Filius Sanctorum Petri et Pauli secundùm gratiam,
Imperator superioris et majoris Æthiopiæ,
Et amplissimarum jurisdictionum et terrarum;
Rex Goæ, Caffates, Fatigar, Angotæ, Baru,
Baliguanzæ, Adeæ, Vanguæ, Goiamæ,
Ubi Nili fontes, Amaræ, Biguamedri, Ambeæ, Vagunci,
Tigremahon, Sabaim patriæ reginæ Sabæ,
Barnagassi; et dominus usque in Nubiam,
Quæ in Ægyptum extenditur.

Denique à Salomone per reginam Saba Abyssini acceperunt circumcisionem aliosque Judaicos ritus, quam etiamnum unà cum Baptismo usurpant.

Favet tempus : nam venit regina Saba ad Salomonem anno regni ejus 24, ut patet versu 10; cum Salomon jam in mulieres pronus, uxores sibi multiplicaret, ac videret reginam hanc tot naturæ dotibus instructam ad Judaismum conversam, optare illi connubio jungi, ut ex eo prolem honoratam, sapientem et fidelem conciperet : sicut de illa Thalestri Amazonum regina scribit Justinus, l. 12. occurrisse Alexandro cum trecentis millibus mulierum, viginti quinque dierum inter infestissimas gentes itinere confecto, ex rege liberos quæsituram; post triginta igitur dies utero pleno discessisse.

14. ERAT AUTEM PONDUS AURI, QUOD AFFEREBATUR SALOMONI (ex Ophir, Tharsis et aliunde quàm ex tributis, hæc enim mox excipiuntur) PER ANNOS SINGULOS SEXCENTORUM SEXAGINTA SEX TALENTORUM AURI,] quæ faciunt octo milliones aureorum coronatorum Francicorum, exceptis octo eorumdem millibus : jam octo milliones coronatorum Franc. faciunt 24 million. florenorum Belgicorum; unus enim coronatus Francicus valet tres florenos Brabanticos, sive Belgicos; licet enim initio ex Ophir tantum allata sint Salomoni 420 talenta, ut dictum est cap. 9. 28; tamen paulatim crescente cura, et numero fossorum, plura allata fuere. Imo Vilalpan. tom. 2. lib. 5. cap. 46. et Pineda, lib. 4. cap. 6. in fine, censent pro immensis sumptibus fabricæ templi, palatiorum et urbium Salomonem triplicem misisse classem, quarum singulæ tertio quoque anno redirent confecto cursu; singulis tamen annis una rediret, et primam quidem classem quadringenta et viginti auri talenta devexisse, alteram quadringenta quinquaginta, tertiam vero crescente hominum industria, et fossorum multitudine, auri cupiditate etiam, sexcenta et plura talenta reportasse, uti hîc dicitur : nam 450 talentorum secundæ classis mentio est 2. Paral. 8. 18; sicut 420 talenta primæ classi assignantur 3. Reg. 9. 28. Favet Anastasius Sinaita, lib. 10. Hexam. dicens classem Salomonis singulis annis rediisse ex Tharsis.

15. EXCEPTO EO QUOD AFFEREBANT VIRI QUI SUPER VECTIGALIA ERANT,] Septuag. *Absque tributis subditorum et mercatorum, qui negotiabantur.* Hinc patet tributa et vectigalia Salomonis excludi à sexcentis sexaginta sex talentis jam dictis;

ideoque illa ei allata fuisse ex Ophir et Tharsis, etc. Ita Salianus. Porro tributa hæc ingentia erant, adeo ut propterea populus contra Roboam rebellarit, ut audiemus cap. 12.

Et negotiatores,] quos Salomon misit ad emendum et comparandum aurum, vel qui partem auri à se comparati Salomoni pendebant pro tributo.

Et scruta (ita legendum cum Roman. non *scuta*, uti legunt Lyran. Abulens. Hugo et alii) vendentes,] qui scilicet non tantum res veteres, sed et novas minutim per ulnas et libras divendebant, quos Galli *les merciers*, id est merciarios vocant, qui merces quascumque particulatim distrahunt. Hebr. est : *ex negotiatione aromatariorum;* q. d. Salomon ex minimis etiam mercibus et institoribus, quales sunt aromatarii, colligebat tributum. Nam, ut aiebat Vespasian. Imper. *lucrum ex qualibet re licet sordida bene olet*, quia *dulcis odor lucri.*

Et omnes reges Arabiæ ducesque terræ,] id est, *satrapæ terrarum*, ut dicitur 2. Paral. 9. 14. Puta principes et præfecti terrarum Judææ vicinarum.

Ex his omnibus patet quantæ et quàm immensæ fuerint opes Salomonis : Deus enim in sinum ejus aurum et argentum undequaque congerere videbatur; et ipse sua sapientia mille modos illud congerendi excogitabat. Vide Pinedam, lib. 4. de Salomone cap. 19. et Vilalpand. tom. 2. lib. 5. cap. 44. usque ad cap. 54. ubi docet Salomonis opes majores fuisse quàm fuerint Imperatorum Assyriorum, Babyloniorum, Medorum, Græcorum, Romanorum, cæterorumque omnium.

Hæc munera reges obtulerunt Salomoni ob ejus divinam sapientiam et virtutem, optantes ab eo instrui et dirigi, imo se et sua regna, ait Severus Sulpitius, Salomoni regenda offerebant; idque satis innuitur versu 23.

Salomon hic fuit typus Christi, de quo cecinit David Psalm. 71. 9 : *Coram illo procedent Æthiopes.* Et : *Reges Tharsis et insulæ munera offerent; reges Arabum et Saba dona adducent. Et adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes servient ei.*

16. Fecit quoque rex Salomon ducenta scuta,] lib. 2. Paralip. cap. 9. vers. 15. pro scutis ponuntur *hastæ*, sed hastæ vocantur scuta acuminata instar hastarum ; sic etiamnum sunt clypei hastati, id est, umbonem et cuspidem habentes, tamque valent ad protegendum corpus, quàm ad hostem transfigendum. Idipsum ostendit Vilalpandus, pagina 527. ex Polybio qui ait *umbone posse averti vehementiores hostium ictus;* et ex Suetonio, qui in Julio Cæsare, cap. 68. ait eodem posse *impelli hostem*, imo *sterni*, ut ait Livius, lib. 10. Et hoc significat Hebr. צנה *tsinna* à radice צנן *tsanan*, id est, *acuere* et *esse acutum.* Unde Noster *tsinna*, nunc vertit *scutum*, nunc *hastam*, nunc *loricam*, nunc *contum.* Sic et Septuag. Vide Pinedam, lib. 5. Salom. cap. 6. num. 1.

Sexcentos auri siclos dedit in laminas scuti unius.] Siclus est semuncia ; sexcenti sicli ergo sunt sexcentæ semunciæ, quæ faciunt libras 25. Quare hæc scuta æque ac peltæ non tam ad bellandum (quis enim miles cum armis ferret scutum 25 librarum) quàm ad magnificentiam et ostentationem fabricata sunt. Unde ea Salomon reposuit in domo saltus Libani, ut sequitur.

17. Trecentes peltas.] Scutum est clypeus magnus totum pene tegens hominem ; *pelta* est clypeus brevior, habens formam lunæ corniculatæ. Unde Virgil. 1. Æneid. :

> Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis.

Trecentæ minæ auri unam peltam vestiebant.] Mina Hebræa continet 60 siclos, id est 30 uncias, puta duas libras cum media : *Trecentæ minæ auri* ergo faciunt libras 750.

Verum quia hoc pondus in pelta videtur enorme, hinc nonnulli per *minam* hìc intelligunt siclum, cujus mentio facta est v. præced. nam hoc versu in Hebr. similis prorsus est sermo ; sicut enim ibi dixit quodlibet scutum fuisse sexcentorum aureorum, scilicet siclorum (pondus enim sicli apud Hebræos erat usitatissimum), sic hìc ait quamlibet peltam fuisse trecentorum aureorum, scilicet siclorum. Sic et Josephus *minam* pro siclo usurpat, cum ait Josephum à fratribus venditum viginti minis, hoc est siclis argenti. Hinc Septuag. et Chald. pro *trecentis siclis* vertunt, *tres minæ* (unde suspicari quis posset Nostrum qui sequi solet Septuag. vertisse *tres* non *triginta*); porro mina Romana æque ac Attica continebat siclos 25, hoc est 100 drachmas, puta centum aureos. Aureus enim habet pondus unius drachmæ; quare tres minæ Atticæ pendent valentque trecentos aureos. Melius, ut dixi, per trecentos aureos, intelligas siclos, quorum quisque pendebat ; et valebat quatuor drachmas, hoc est quatuor aureos.

18. Fecit etiam rex Salomon thronum de ebore grandem, et vestivit eum auro fulvo nimis,] tum ut in eo quasi rex magnifice, velut in solio regali consideret ; tum ut in eo suorum lites causasque quasi judex decideret (judicum enim est sedere in soliis) ut omnibus eum videre, audire et consulere cupientibus, aures et responsa daret.

Allegor. Salomon hìc repræsentavit potestatem judiciariam datam à Deo Christo, qua homo est, ejusque solium gloriosum, in quo residebit in die judicii, judicabitque *omnes Tribus terræ.* Ita Rupert. Eucher. et Angelom. Audi Eucherium : *Thronus eburneus æterni judicii potestatem auro divinitatis fulgentem, quam Dominicus homo à Patre accepit figuram gestasse non dubium est. Sex gradus hujus throni omnem creaturam visibilem et invisibilem, quæ sex diebus facta est et Christo Domino à Patre subjecta, typice demonstrabant. Quod autem ipse thronus in posteriore suî parte rotundus esse describitur, hoc procul dubio datur intelligi ; quia præsens mundus, qui per metas temporum volvitur, in sua extremitate à Domino sit judicandus. At vero duodecim leunculi per sex gradus bini stantes, sanctorum Apostolorum liniabant potestatem, quibus dictum est à Domino : Sedebitis super duodecim thronos, judicantes duodecim Tribus Israel.*

Symbol. thronus hic significat B. Virginem, ex qua verus Salomon, puta æterna Dei Sapientia, carnem assumpsit, in eaque quasi in throno suo ebore puriore, leonibus fortiore, et auro per charitatem fulgentiore ad novem menses consedit ; unde ipsa ab Ecclesia in litaniis vocatur et invocatur *thronus Salomonis.* Ita Lyran. Hìc B. Petrus Damiani egregium sermonem de hoc throno Salomonis habuit in Nativit. B. Virginis, ubi illum Virgini eleganter ac-

commodat et subjicit: *Fecit*, inquit, *thronum, uterum videlicet intemeratæ Virginis in quo sedit illa Majestas. Hanc sessionem filii et probavit et cognovit Pater, ipso dicente: Tu cognovisti sessionem meam.* Et: *Thronus tuus Deus in seculum seculi.* Et: *Thronus iste sicut sol in conspectu tuo.* Et post pauca: *Et vox de throno exivit dicens: Laudem dicite Deo nostro, omnes sancti ejus. Et ex throno*, inquit, *hoc est ex Virgine laus Angelorum prorumpit et hominum; quia, dum hic restituitur, ille resarcitur, utrique gratiarum debent devotionem. Nosti quidnam dicat qui sedet in throno? Ecce nova facio omnia. Felix thronus in quo sedit dominator dominus, in quo et per quem non solum omnes, sed etiam omnia renovantur.* Et post nonnulla: *Quid grandius Virgine Maria, quæ magnitudinem summæ divinitatis intra sui ventris clausit arcanum? Attende Seraphim, et in illius superioris naturæ supervola dignitatem, et videbis quidquid majus est, minus Virgine, solumque opificem opus istud supergredi.* Vide plura apud eumdem, ubi singula throni hujus applicat B. Virgini.

19. Et duo leones stabant.] Leo enim erat insigne tribus Juda, Davidis et Salomonis ob robur et regnum, Genes. 49. v. 5. ita et Christi eorum antitypi, Apoc. cap. 5. vers. 5. Vide ibi dicta. Symbol. leo notat vigilantiam (leo enim apertis oculis dormit) et fortitudinem, quam debet habere rex et Judex, ut vires impiorum retundat et frangat. Vide Eccles. cap. 7. vers. 6: *Noli*, inquit, *quærere fieri judex, nisi valeas virtute irrumpere iniquitates, ne forte extimescas faciem potentis, et ponas scandalum in æquitate tua.* Vide ibi dicta.

21. Non erat argentum, scilicet in vasis et supellectile Salomonis, quia hæc tota erat ex auro; vel potius, *non erat*, scilicet in æstimatione. Unde explicans subdit: nec alicujus pretii putabatur,] nam alioqui vers. 22. addit ex Tharsis Salomoni allatum fuisse tam argentum, quàm aurum,

22. Quia classis regis per mare cum classe Hiram semel per tres annos ibat in Tharsis, deferens inde aurum et argentum, et dentes elephantorum (ebur), et simias, et pavos.

Quæres an hæc classis Salomonis navigans in Tharsis sit eadem cum classe navigante in Ophir, de qua vers. 11. Putant nonnulli fuisse unam eamdemque: *Ophir* enim et *Tharsis* vocari immensum mare, vastissimas regiones et valde peregrinas, qualis est India sive Orientalis sive Occidentalis. Ita Josephus Acosta, lib. 1. de Novo orbe, capite 14, et alii. Hi ergo per *Ophir* et *Tharsis* accipiunt mare Indicum, ejusque emporia ad quæ navigarit classis Salomonis solvens ex Asiongaber sita in mari Rubro, uti ex eadem solvens classis Josaphat navigavit *in Tharsis*, id est in Indiam Orientalem, uti dicitur 2. Paralip. 20. 36. Idem insinuat Josephus Hebræus.

Planius alii censent fuisse duas classes; nam illa ibat in *Ophir*, hæc in *Tharsis;* illa ex Ophir afferebat aurum Ophirinum et ligna thyina; hæc ex Tharsis aurum et argentum, ebur, simias et pavos: illa quotannis ibat in Ophir, ut patet versu 14. Hæc semel in triennio ibat in Tharsis, ut hîc dicitur; illa solvebat ex Asiongaber sita in sinu Arabico: hæc ex Joppe sita ad mare Mediterraneum; quare per *Tharsis* accipe hic mare Mediterraneum. Tharsis enim fuit filius Javan, Genes. 10. 4. Qui primus post diluvium incoluit Ciliciam, cujus metropolis est *Tharsus;* inde mare vicinum, et tandem reliquum mare Mediterraneum dictum est *Tharsis;* Cilices enim olim hoc toto fere dominabantur. Sic Jonas, cap. 1. versu 3: *Fugit in Tharsis*, id est in mare Mediterraneum. Ita Ribera ibidem, Salianus et alii.

Hæc ergo classis solvens ex Tyro, vel ex Joppe, navigabat *in Tharsis*, id est, in vicinum sibi mare Mediterraneum, variaque littora, portus et emporia tum Africæ, tum Europæ, tum Asiæ, ut Arabiæ, Anatoliæ, Græciæ, Dalmatiæ, Galliæ, Italiæ, Hispaniæ, Mauritaniæ, Cypri, Cretæ, Siciliæ, Sardiniæ, Cycladum, etc. Mare huic adjacentia obibat, et quidquid alicubi præclarum pretiosumque erat, pro Salomone coemebat. Quare multis stationibus usa, non nisi tertio anno, ut ait Josephus, domum redibat. Quod si quis velit eam ex mari Mediterraneo ulterius perrexisse in Oceanum, et navigasse in Brasiliam, Peru et Mexico, uti modo faciunt Hispani, non repugnabo, ac facilius id concesserim de hac classe, quàm de altera navigante in Ophir; hæc enim triennium impendebat in itu et reditu, illa vero in Ophir unum annum duntaxat.

Porro nova est opinio Pinedæ, lib. 4. de Salomone, cap. 14, ubi multis argumentis probare contendit *Tharsis* esse Tartessum, et Hispaniam Bæticam, ubi est sita Hispalis, vulgo *Sevilla*, quæ olim auro abundabat, ut patriæ suæ hoc decus Salomonicæ classis arroget. Censet ergo ipse unam duntaxat eamdemque fuisse Salomonis classem, quæ ex Asiongaber sita in sinu Arabico, sive mari Rubro, solvens, primo navigarit in Oceanum, ac per promontorium Bonæ-Spei omnia Africæ littora Gades usque circumvecta, venerit *in Tharsis*, id est Tartessum et Hispalim; inde rediens, eadem Africæ littora relegens navigarit in Indiam Orientalem, puta in Taprobanam et Sumatram, indeque tertio demum anno in portum Asiongaber, ex quo solverat, redierit.

Verum sic prius debuisset hæc classis ex Tharsis redire in Asiongaber, ibique merces suas in Tharsis et Tartesso comparatas exponere, ac deinde in Ophir, id est in Sumatram, navigare. Cur enim merces in Tharsis comparatas novæ longæque navigationis in Indiam et Sumatram periculo exposuisset, cum facile eas exponere posset in Asiongaber, quæ nautis ex Tharsis sive ex Tartesso tendentibus in Indiam necessario præternaviganda erat? Sane fuisset hæc periculosa nimis, ut videtur, temeraria et imprudens navigatio, qua tot pretiosæ merces credebantur navi et mari infido, cum in portum vicinum secure deponi possent.

27. Fecitque ut tanta esset abundantia argenti in Jerusalem, quanta et lapidum.] Est hyperbole, q. d. Fecit ut maxima esset abundantia argenti, qualis est lapidum. Nam alioqui lapidum major erat copia quàm argenti.

28. Negotiatores enim regis emebant (equos) de Coa, et statuto pretio perducebant.] Pro, *de Coa*, Hebr. est מקוה quod Noster et Septuag. accipiunt, ut nomen proprium loci punctantque et legunt מִקּוֹה *miccoa*, vertuntque: *de Coa*, licet in Septuag. corrupte legatur, *de Ecuc* vel *Thecuc.* Videtur *Coa* fuisse urbs vel regio occidentalis Ægypti in qua erat equorum negotiatio

celeberrima, de qua Stephanus Byzantius. Ita Serarius.

Chaldæus vero aliis punctis legens מִקְוֵה *micue*, vertit: *Collectio mercatorum regis emebant collectionem pretio.* Chaldæum secuti R. David, R. Salomon, R. Joseph, et R. Levi apud Pagnin. varie exponunt; sed omnium summa hæc est, multitudinem mercatorum dato pretio ex Ægypto eduxisse multitudinem vel byssi, vel telæ, vel equorum, vel aliarum rerum. Sed standum est versioni S. Hieron. et Septuag. Nonnulli putarunt *Coam* esse Goam, quæ est sedes proregis regis Lusitaniæ in India Orientali; sed hæc longissime abest ab Ægypto et Jerosolymis.

Porro dignitatem et magnificentiam regis maxime consistere in satellitum, equitum, curruum numero et pompa, ex Athenæo, Æliano, Xenophonte et aliis docet Brissonius, lib. 1. de Regno Persarum. Unde Julianus Apostata, *cum removisset fastum palatii, contemptibile reddidit imperium*, ait Socrates, lib. 3. Hist. cap. 1. et Cassiod. lib. 6. Tripart. cap. 1; sed hac in re, uti et in aliis omnibus modus servandus est.

29. Egrediebatur autem quadriga ex Ægypto sexcentis siclis argenti, et equus centum quinquaginta.] *Quadriga*, id est, quatuor equi qui currum sive quadrigam trahunt. Quisque enim equus stabat 150 siclis: quatuor ergo equi stabant sexcentis siclis; quocirca ipse currus sive quadriga, alio pretio comparanda erat, ita Abulens. Siclus argenti est semuncia, sive quatuor drachmæ argenti, puta quatuor Julii Romani, sive quatuor regales Hispanici, qui faciunt florenum Brabanticum sive Belgicum. Sexcenti sicli igitur sunt sexcenti floreni Brabantic.

Atque in hunc modum cuncti reges Hethæorum et Syriæ equos venumdabant.] Recte vertit noster Interpres. Nam articulus *lamed* præfixus, licet ordinarie sit nota dativi, tamen subinde est nota ablativi, idemque valet quod *à*, *ex*, *de*. Unde sic ex Hebræo vertas: *Et sic de cunctis regibus Hethæorum et Syrorum per manus eorum exibant*, id est, vendebantur Salomoni.

Porro Septuag. Chald. et Rabbini, *lamed* accipientes ut notam dativi, contrarie vertunt: *Sic* (600 siclis) *educebant ex Ægypto* equos *cunctis regibus Hethæorum et Syrorum;* vide Abulensem qui egregie Vulgatam versionem hic propugnat.

Denique tanta rerum omnium opulentia, felicitas et gloria à Deo data fuit Salomoni ob ejus sapientiam et virtutem, ut omnes Israelitæ eamdem imitarentur ob spem eorumdem præmiorum: ideoque Deo vero servirent, non idolis, videntes Deum verum majora dare soli Salomoni, quàm omnia idola suis cultoribus. Israelitæ enim crassi et rudes non nisi terrena capiebant et sapiebant, uti et modo faciunt posteri eorum Judæi.

Secundo, ut reges Syrorum, Ægyptiorum, Arabum, imo totius mundi incitarentur ad colendum Deum Salomonis, ut similem magnificentiam à Deo adipiscerentur, qualem adeptus erat Salomon, uti fecit regina Saba, aliique reges cordati.

Tertio, ut in Salomone daret specimen et tenuem ideam felicitatis et gloriæ æternæ, quam suis electis ab æterno præparavit in cœlo.

Quarto, ut ostenderet in Salomone quàm vana esset omnis opulentia et gloria hujus mundi, utpote quæ mox cum ipso Salomone instar fumi evanuit, ut dicerent: *Sic transit gloria mundi.* Quare veram felicitatem et gloriam sitam esse in bonis cœlestibus et æternis, ut ea homines ambirent; idque clare ostendit Deus in Salomone, cujus felicitas mera fuit infelicitas, uti jam patebit; gloria enim ejus mox facta est ingloria, et fama infamia, ac opulentia paupertas; nam filius ejus Roboam, amissis decem tribubus Israel, unam solam tribum Juda ægre retinuit.

CAPUT UNDECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Salomon senex, a mulieribus alienigenis illectus, colit earum idola. Quare v. 11. Deus minatur ei regni amissionem, ac v. 14. adversarium ei suscitat Adad Idumæum, et v. 23. Razon Syrium; denique v. 26. Jeroboam Hebræum, cui Deus per Ahiam scindentem pallium in duodecim partes, quarum decem dedit eidem, promittit regnum decem tribuum, ita ut solæ duæ reliquæ, scilicet Juda et Benjamin, adhæreant filio Salomonis, scilicet Roboam.

Rex autem Salomon 1. adamavit mulieres alienigenas multas, filiam quoque Pharaonis, et Moabitidas, et Ammonitidas, Idumæas, et Sidonias, et Hethæas, 2. de gentibus super quibus dixit Dominus filiis Israel: Non ingrediemini ad eas, neque de illis ingredientur ad vestras; certissime enim avertent corda vestra ut sequamini deos earum. His itaque copulatus est Salomon ardentissimo amore. 3. Fueruntque ei uxores quasi reginæ septingentæ et concubinæ trecentæ, et averterunt mulieres cor ejus. 4. Cumque jam esset senex, depravatum est cor ejus per mulieres, ut sequeretur deos alienos: nec erat cor ejus perfectum cum Domino Deo suo, sicut cor David patris ejus. 5. Sed colebat

Salomon Astarthen deam Sidoniorum, et Moloch idolum Ammonitarum. 6. Fecitque Salomon quod non placuerat coram Domino, et non adimplevit ut sequeretur Dominum, sicut David pater ejus. 7. Tunc ædificavit Salomon fanum, Chamos idolo Moab, in monte qui est contra Jerusalem et Moloch idolo filiorum Ammon. 8. Atque in hunc modum fecit universis uxoribus suis alienigenis, quæ adolebant thura, et immolabant diis suis. 9. Igitur iratus est Dominus Salomoni, quod aversa esset mens ejus à Domino Deo Israel, qui apparuerat ei secundo, 10. et præceperat de verbo hoc ne sequeretur deos alienos, et non custodivit quæ mandavit ei Dominus. 11. Dixit itaque Dominus Salomoni : Quia habuisti hoc apud te, et non custodisti pactum meum, et præcepta mea quæ mandavi tibi, disrumpens scindam regnum tuum, et dabo illud servo tuo. 12. Verumtamen in diebus tuis non faciam, propter David patrem tuum : de manu filii tui scindam illud, 13. nec totum regnum auferam, sed tribum unam dabo filio tuo, propter David servum meum, et Jerusalem quam elegi. 14. Suscitavit autem Dominus adversarium Salomoni, Adad Idumæum de semine regio, qui erat in Edom. 15. Cum enim esset David in Idumæa, et ascendisset Joab princeps militiæ ad sepeliendum eos qui fuerant interfecti, et occidisset omne masculinum in Idumæa (16. sex enim mensibus ibi moratus est Joab et omnis Israel, donec interimeret omne masculinum in Idumæa), 17. fugit Adad ipse, et viri Idumæi de servis patris ejus cum eo, ut ingrederetur Ægyptum : erat autem Adad puer parvulus. 18. Cumque surrexissent de Madian, venerunt in Pharan, tuleruntque secum viros de Pharan, et introierunt Ægyptum ad Pharaonem regem Ægypti, qui dedit ei domum, et cibos constituit, et terram delegavit. 19. Et invenit Adad gratiam coram Pharaone valde, in tantum ut daret ei uxorem, sororem uxoris suæ germanam Taphnes reginæ. 20. Genuitque ei soror Taphnes Genubath filium, et nutrivit eum Taphnes in domo Pharaonis : eratque Genubath habitans apud Pharaonem cum filiis ejus. 21. Cumque audisset Adad in Ægypto dormisse David cum patribus suis, et mortuum esse Joab principem militiæ, dixit Pharaoni : Dimitte me, ut vadam in terram meam. 22. Dixitque ei Pharao : Qua enim re apud me indiges, ut quæras ire ad terram tuam? At ille respondit : Nulla ; sed obsecro te ut dimittas me. 23. Suscitavit quoque ei Deus adversarium Razon filium Eliada, qui fugerat Adarezer regem Soba dominum suum ; 24. et congregavit contra eum viros, et factus est princeps latronum, cum interficeret eos David : abieruntque Damascum, et habitaverunt ibi, et constituerunt eum regem in Damasco. 25. Eratque adversarius Israeli cunctis diebus Salomonis ; et hoc est malum Adad, et odium contra Israel, regnavitque in Syria. 26. Jeroboam quoque filius Nabath, Ephrathæus, de Sareda, servus Salomonis, cujus mater erat nomine Sarva, mulier vidua, levavit manum contra regem. 27. Et hæc est causa rebellionis adversus eum, quia Salomon ædificavit Mello, et coæquavit voraginem civitatis David patris sui. 28. Erat autem Jeroboam vir fortis et potens ; vidensque Salomon adolescentem bonæ indolis et industrium, constituerat eum præfectum super tributa universæ domus Joseph. 29. Factum est igitur, in tempore illo, ut Jeroboam egrederetur de Jerusalem, et inveniret eum Ahias Silonites propheta in via, opertus pallio novo : erant autem duo tantum in agro. 30. Apprehendensque Ahias pallium suum novum, quo coopertus erat, scidit in duodecim partes. 31. Et ait ad Jeroboam : Tolle tibi decem scissuras ; hæc enim dicit Dominus Deus Israel : Ecce ego scindam regnum de manu Salomonis, et dabo tibi decem tribus. 32. Porro una tribus remanebit ei, propter servum meum David, et Jerusalem civitatem quam elegi ex omnibus tribubus Israel ; 33. eo quod dereliquerit me, et adoraverit Astarthen deam Sidoniorum, et Chamos deum Moab, et Moloch deum filiorum Ammon ; et non ambulaverit in viis meis, ut faceret justitiam coram me, et præcepta mea, et judicia sicut David pater ejus. 34. Nec auferam omne regnum de manu ejus, sed ducem ponam eum cunctis diebus vitæ suæ, propter David servum meum, quem elegi, qui custodivit mandata mea et præcepta mea. 35. Auferam autem regnum de manu filii ejus, et dabo tibi decem tribus. 36. Filio autem ejus dabo tribum unam, ut remaneat lucerna David servo meo cunctis diebus coram me in Jerusalem civitate, quam elegi ut esset nomen meum ibi. 37. Te autem assumam, et regnabis super omnia quæ desiderat anima tua, erisque rex super Israel. 38. Si igitur audieris omnia quæ præcepero tibi, et ambulaveris in viis meis, et feceris quod rectum est coram me, custodiens mandata mea, et præcepta mea, sicut fecit David servus meus : ero tecum, et ædificabo tibi domum fidelem quomodo ædificavi David domum, et tradam tibi Israel. 39. Et affligam semen

David super hoc, verumtamen non cunctis diebus. 40. Voluit ergo Salomon interficere Jeroboam : qui surrexit et aufugit in Ægyptum ad Sesac regem Ægypti, et fuit in Ægypto usque ad mortem Salomonis. 41. Reliquum autem verborum Salomonis, et omnia quæ fecit, et sapientia ejus : ecce universa scripta sunt in Libro verborum dierum Salomonis. 42. Dies autem, quos regnavit Salomon in Jerusalem super omnem Israel, quadraginta anni sunt. 43. Dormivitque Salomon cum patribus suis, et sepultus est in civitate David patris sui, regnavitque Roboam filius ejus pro eo.

1. Rex autem Salomon adamavit mulieres alienigenas multas,] gentiles scilicet et Chananæas, quæ suos deos et idola colebant, et ad eadem colenda Salomonem maritum suum induxerunt. Vide hìc quàm periculosum sit uxores ducere infideles, vel hæreticas.

2. De gentibus super quibus dixit Dominus filiis Israel : Non ingrediemini ad eas.] Lex ista exstat Exodi 34. 16, loquiturque duntaxat de Chananæis, ut ibidem patet, quales erant Sidoniæ et Hethææ : quare peccavit Salomon contra legem eas ducendo. Alias aliarum gentium feminas in uxores duci lex permittebat Hebræis, dummodo illæ prius abjuratis idolis ad Deum verum, et religionem Hebræorum converterentur. In hoc quoque peccavit Salomon, quia duxit eas persistentes in sua idololatria ; unde ab eis ad idola colenda pertractus est. Ita Abulensis.

3. Fueruntque ei uxores quasi reginæ septingentæ et concubinæ trecentæ,] id est universim mille. *Reginæ* vocantur primariæ uxores, quæ regum et principum erant filiæ, ideoque regio cultu et nomine utebantur : *concubinæ* erant secundariæ uxores, utpote plebeiæ, licet S. Hieron. Epist. 132. eas vocet *scorta.*

Miserabilis fuit hic lapsus Salomonis viri sapientissimi et sanctissimi, quo in sex gravia scelera prolapsus est : primum ejus scelus fuit, quod contra legem duxerit alienigenas et idololatras ; secundum, quod nimis multas, puta mille. Lex enim Deuter. 17. 17. jubebat regi dicebatque : *Non habebit uxores plurimas ;* tertium, quod eis potestatem fecerit colendi sua idola, imo eis delubra in monte Oliveti ædificarit ; quartum, quod ipse eadem adorarit ; quintum, quod suo exemplo multos Hebræos ad eadem colenda impulerit ; sextum, quod immania tributa populo indixerit, quia ad tot reginas ornandas, et magnifice alendas, immensis opibus erat opus. Et hoc est grave jugum, de quo cap. sequenti apud Roboam filium queruntur Hebræi, ideoque ab eo schisma faciunt. In Salomone videre est quàm verum sit illud vetus dictum :

Vestis pulchra, jocus, potus, cibus, otia, somnus,
Enervant mentem luxuriamque fovent.

Et averterunt mulieres cor ejus ;] à Deo vero ad idola mentem et voluntatem ejus deflexerunt.

4. Cumque jam esset senex, depravatum est cor ejus per mulieres, ut sequeretur deos alienos.] Hinc patet Salomonem vere coluisse idola ; quare mirum est id ipsum hìc negare Robertum Stephanum : nam id ipsum affirmat S. Iren. lib. 4. cap. 45. Justin. Dial. contra Tryphon. Tertull. lib. 5. contra Marcion. S. Basil. Epist. ad Chelid. S. August. 14. Civit. cap. 11. Adoravit ea autem, non quod in eis aliquid inesse divinitatis censeret, sed ut suis concubinis morem gereret. Audi S. August. lib. 11. de Genesi ad litteram, cap. 42 : *Ita Salomon vir tantæ sapientiæ, numquidnam credendum est quod in simulacrorum cultu credidit esse aliquid utilitatis ? sed mulierum amori ad hoc malum trahenti resistere non evaluit, faciens quod sciebat non esse faciendum, ne suas, quibus deperibat atque diffluebat, mortiferas delicias contristaret.* Confirmat idipsum exemplo Adæ, dum subdit : *Ita et Adam, posteaquam de ligno prohibito seducta mulier manducavit, eique dedit ut simul ederent, noluit eam contristari, quam credebat posse sine suo solatio contabescere ; si ab ejus alienaretur animo, et omnino illa interire discordia. Non quidem carnis victus concupiscentia, quam nondum senserat in resistente lege, membrorum legi mentis suæ : sed amicali quadam benevolentia, qua plerumque fit ut offendatur Deus, ne homo ex amico fiat inimicus ; quod eum facere non debuisse, divinæ sententiæ justus exitus indicavit.*

5. Sed colebat Salomon Astarthen deam Sidoniorum.] Hæc erat Venus de qua dixi Judic. 2. 13.

Et Moloch,] sive *Melchom*, cui filios concremando immolabant, de quo dixi Levit. 18. 21. Unde et Salomonem eidem filium vel filios suos immolasse et concremasse censet Pineda et Salianus.

7. Tunc ædificavit Salomon fanum Chamos.] *Chamos* est Κῶμος deus temulentiæ, puta Bacchus ; unde ab eo dicta est comessatio. Vide dicta Rom. 13. 13. ad illa : *Non in comessationibus.*

Causa tanti lapsus fuit nimia Salomonis prosperitas, opulentia, deliciæ et libidines. Proxima causa fuere uxores, quas ardentissime amabat ; hæ enim eum dementarunt juxta illud : *Vinum et mulieres faciunt apostatare sapientes.*

Disce hìc quàm cavendæ sint feminæ ; amor earum enim est insuperabilis, et quidvis licet pretiosissimum et scelestissimum ab amasiis extorquet : fuge ergo illas, quia nec sapientior es Salomone, nec fortior Samsone, nec sanctior Davide, qui omnes per feminas ceciderunt. Sapienter Eucher. hic : *Admonendi sunt*, inquit, *quibus hoc seculum prosperatur, qui nullis adversitatibus hujus mundi feriuntur, quod Salomon post acceptam sapientiam usque ad idololatriam cecidisse describitur, quia nihil in hoc mundo, priusquàm caderet, adversitatis habuisse memoratur ; sed concessa sapientia eum funditus deseruit, eo quod eum nulla saltem minima tribulationis disciplina custodivit, nisi posquam Deum deseruit, et se à Deo desertum esse cognovit.*

Et S. Bernard. l. 2. de Consider. ad Eugenium sub finem : *Adverte*, ait, *quàm rarus semper exstiterit, qui non vel modice in prosperitate animam relaxaverit, à suâ custodia et disciplina. Quando hoc incautis non fuit ad disciplinam, quod ignis ad ceram, quod solis radius ad nivem vel glaciem ? Sapiens David, sapiens Salomon fuit ; sed*

blandientibus nimis secundis rebus alter ex parte, alter ex toto desipuit. Magnus qui incidens in adversa, non excidit vel parum à sapientia. Nec minor cui præsens felicitas arrisit, non irrisit. Quamquàm facilius inveneris qui sapientiam retinuerunt contraria sibi fortuna, quàm qui propitia non perdiderunt.

11. QUIA HABUISTI HOC APUD TE,] quia in animum tuum induxisti à me apostatare et colere idola; aut, quia in te inventum est scelus apostasiæ et idololatriæ.

SCINDAM REGNUM TUUM (in duo, scilicet in regnum Juda et Israel, sive decem Tribuum), ET DABO ILLUD SERVO TUO] Jeroboam, quem creabo regem Israelis c. 12.

13. TRIBUM UNAM DABO FILIO TUO,] *unam*, scilicet præter suam, q. d. Præter Tribum Juda, ex qua quia ortus est David, hinc ipsa nepotum ejus propria censetur, adjiciam et unam aliam Tribum, scilicet Benjamin. Ita Abulensis, vel ut Cajetanus, Tribus Juda et Benjamin censebantur una eademque, et vocabantur *regnum Juda.*

Porro Abulensis, Torniellus et Salianus censent Deum hæc dixisse Salomoni, non per se nec per Angelum, eo quod eo indignus esset Salomon, sed per Ahiam Silonitem, de quo v. 29. Pineda tamen l. 3. c. 2. n. 5. censet Deum hîc per se tertio apparuisse Salomoni; hoc enim simpliciter verba significant, cum dicitur vers. 11: *Dixit itaque Dominus Salomoni.* Denique Salomon nil Deo respondit; unde videtur in suo scelere perstitisse.

Quæres an Salomon sit damnatus, an salvatus: Problema hoc est priscum. Damnatum censent Tertull. l. 2. de Præscript. c. 2. Cyprian. Epist. 7. S. August. 17. de Civit. c. 8. et 20. S. Chrysost. serm. de Pœnit. Beda in l. 3. Regum c. 6. Raban. in lib. 4. Reg. cap. 23. Isidor. de vita et morte Proph. cap. 24. Lyranus, Abulensis et alii hîc.

Ratio est prima, quia Scriptura, commemorans ejus lapsum tam gravem, non adjicit ejus pœnitentiam, sicut adjicit in lapsu Davidis. Secundo, quia ipse sua delubra idolis ædificata non destruxit: nam ea destruxit tandem Josias. Respondent aliqui ipsum ea obserasse, vel destruxisse usque ad rudera, quæ ab impiis reædificata, vocantur *excelsas Salomonis;* sed id dicunt, non probant. Tertio, quia ad hoc videtur Deus Salomonem in hac vita cumulasse omnibus bonis, ut ejus merita remuneraretur in hac vita, et scelera puniret in futura juxta illud Abrahæ ad divitem epulonem: *Fili, recordare quia recepisti bona in vita tua, et Lazarus similiter mala; nunc autem hic consolatur, tu vero cruciaris.* Quarto, quia amor ardens feminarum longa consuetudine roboratus pene est insuperabilis; talis autem fuit Salomonis, qui tot suis amasiis perdite amatis undique cingebatur, ut etiamsi pœnitere vellet, non posset. Huc facit, quod ante paucos annos in Italia uni è nostra Societate contigit. Vocabatur ille ut concubinario cuidam in morte adesset. Adfuit et totis viribus eum ad pœnitentiam hortatus est, ut amoribus illicitis valediceret, nunc blandiendo, nunc minando instans Dei judicium et gehennam. Sed et concubina flens rogabat eum ut pœniteret, et moriendo animæ saluti consuleret; omnia frustra surdo cecinerunt. Ille enim dixit se nec velle nec posse amicam tamdiu dilectam abdicare. Quare impœnitens miseram exhalavit animam.

Ex adverso eum pœnituisse et salvatum esse opinantur Rabbini veteres, et ex eis S. Hieron. S. Gregor. Thaumaturgus, Rupertus, Pineda, Salianus, Barradius, Serrarius, Sanchez, Delrio et alii, qui asserunt eum post lapsum scripsisse Ecclesiasten, in quo quasi pœnitens se vanis amoribus et idolis vacasse exclamat: *Vanitas vanitatum, et omnia vanitas.* Hoc argumentum foret validum, si constaret Ecclesiasten à Salomone scriptum post lapsum, non ante, qua de re dixi proœmio in Ecclesiasten: nam dicta et scripta ejus recensita sunt initio libri hujus cap. 4. et 5. ante lapsum; lapsus vero ejus in senio demum hoc cap. 11. narratur.

Probant primo, quia Deus 2. Reg. 7. promiserat Davidi se Salomonem, si peccaret, correpturum *in virga virorum*, qua scilicet homines castigari solent, ut emendentur.

Secundo, quia Proverbiis 24. 23. Septuaginta addunt: *Novissime ego quoque egi pœnitentiam, respexique ut eligerem disciplinam.*

Tertio, quia Salomon fuit *Ididia*, id est *dilectus Deo,* Christi typus et scriptor canonicus tot sacrorum librorum. Pluribus id probat Pineda lib. 8. de Rebus Salomonis cap. 1. sect. 6. Meam sententiam aperui Eccl. 47. vers. 22. ad illa: *Dedisti maculam in gloria tua.* Romæ concionator quidam insignis publice inter concionandum asseruit, nuper cuidam sanctæ personæ revelatum esse, Salomonem ad hæc usque tempora acres pœnas in purgatorio subiisse, at jam iis absolutum abiisse in cœlum. Sed hæ revelationes examinandæ sunt, nec feminis eas asserentibus facile credendum.

14. SUSCITAVIT AUTEM DOMINUS ADVERSARIUM SALOMONI ADAD IDUMÆUM,] ab Austro, sicut ab Aquilone hostem ei suscitavit Rason, v. 23. Hæc pœna à Deo inflicta fuit Salomoni adhuc viventi; prior, scilicet regni scissio, eidem irrogata est post mortem.

Quomodo Deus suscitet Israeli et fidelibus hostes exposui, Judic. 3. 8.

Porro Pineda lib. 7. c. 18. num. 7. censet has Dei minas de regni scissione Salomoni intentatas anno regni ejus 32, ut reliquis octo annis maximas molestias et animo et corpore sustineret. Idem tamen, in sua Chronologia, hanc objurgationem ad finem anni 37 Salomonis refert. Trigesimo octavo vult suscitatos Salomoni adversarios, trigesimo nono ipsum resipuisse, quadragesimo denique defunctum esse: quæ videtur plurimum rationi consentanea distributio, ait Salianus.

15. ET ASCENDISSET JOAB AD SEPELIENDUM EOS QUI FUERANT INTERFECTI.] Probabile est, quod censet Cajetanus, tunc accidisse ut præsidiarii Davidis relicti in Idumæa à se subacta, post ejus obitum cæsi sint ab Idumæis: itaque Joab ivisse eò ad illos sepeliendos, et ad vindicandam illorum necem: unde omnes Idumæorum masculos occidisse, exceptis forte parvulis, qui excipiuntur lege Deuter. 20. 14.

21. DIXIT PHARAONI: DIMITTE ME UT VADAM IN TERRAM MEAM.] Hæc videtur fuisse series historiæ quam Script. hîc paucis convolvit. Adad ex semine regio Idumææ puer fugit, vel potius à servis abductus est in Ægyptum, cum David vastaret Idumæam. In Ægypto gratiam invenit apud Pharaonem, adeo ut Pharao ei sororem

conjugis suæ dederit uxorem. Hic, audiens Davidem vastatorem Idumææ mortuum, petiit à Pharaone veniam redeundi in suum Idumææ regnum, quam Pharao tandem concessit. Anno ergo Salomonis tertio in Idumæam rediit, trigesimum circiter, ut ait Abulensis, agens annum, ubi cum bona venia Salomonis, interventu Pharaonis, qui utrumque sibi affinitate conjunxerat, videtur in Idumæa regnasse tributarius eadem lege ac conditione tributi, quam imposuerat David; nihil enim ab eo tempore in Idumæa mutatum aut turbatum invenitur. Hic, ultimis Salomonis annis, videns eum effeminatum, infatuatum et contemptibilem factum, tributum ei negavit, ac rebellans se suamque Idumeam in libertatem vindicavit. Ita Abulens. Salianus et alii.

23. SUSCITAVIT QUOQUE EI DEUS ADVERSARIUM RASON,] qui, ut sequitur, factus princeps latronum, constituit se regem Damasci. Justa congruaque fuit hæc pœna, ut Salomoni Deo rebellanti rebellarent pariter tam subditi quàm bello subacti. Sic Deus peccatori suscitat adversarios, qui eum stimulent, et ad Deum redire cogant.

25. ERATQUE (Rason) ADVERSARIUS ISRAELI CUNCTIS DIEBUS SALOMONIS : ET HOC EST MALUM ADAD, ET ODIUM CONTRA ISRAEL, REGNAVITQUE IN SYRIA.] Josephus, Cajetanus et alii sic exponunt, q. d. Adad junxit se cum Razon, ac ejus ope roboratus rebellavit Salomoni, fecitque se regem Syriæ. Sed aberrant: nam Syriæ, puta Damasci, regem se fecit Razon, ut dictum est. v. præced. Adad. vero, ut filius regis Idumææ, in sua Idumæa regnavit. Sensus ergo est, q. d. Razon fuit adversarius Israelis et Salomonis, sicque adauxit malum hostilitatis Adad contra Israel, *regnavitque in Syria*, scilicet ipse Razon, non autem Adad. Unde Chald. vertit: *Et fuit* (Razon) *adversarius Israeli cunctis diebus Salomonis*, *et cum malo quod fecit Hadad*, *rebellavit in Israel*, *et regnavit super Aram*, id est Syriam, q. d. Razon cum Hadad rebellavit Salomoni, et afflixit Israelem, fecitque se regem Syriæ. Ita Vatablus, Pineda et Salianus. Id clare significant Septuaginta Romana, quæ hæc verba transponunt junguntque v. 22. ubi sic legunt: *Et reversus est Ader in terram suam, hoc est malum quod fecit Ader, et aggravavit, sive afflixit Israel, et regnavit in terra Edom :* Pro ארם *Aram* enim legerunt, אדם *Edom ;* litteræ enim ד et ר sunt persimiles, ut una sæpe pro alia substituatur; sicut hîc pro *Adad* Septuag. legunt *Ader*. Concludit ergo Script. jungendo duos Salomonis hostes, Adad scilicet et Razon, ac tertium maximumque addendo v. seq. nimirum Jeroboam. Denique utraque sententia conciliari potest, dicendo Adad primo regnasse in Idumæa, deinde ex ea, utpote montosa ac sterili migrasse in Syriam, utpote divitem et fertilem, ac mortuo Razon rebellionis socio successisse ei in regno Syriæ. Nam ejus filius Benadad fuit rex Syriæ, ut patet 3. Reg. 20. 1. imo ab Adad cæteri reges Syriæ post eum dicti sunt Benadad, id est, filii et successores Adad, ideoque infesti Israeli. Ita S. Hieron. cap. 1. Amos, Rabbini et Vatabl. 4. Reg. 6. 28.

26. JEROBOAM QUOQUE FILIUS NABATH, EPHRATHÆUS.] Hic tertius fuit hostis Salomonis. Hebræi apud S. Hieron. in Tradit. censent *Nabath* esse *Semei*, qui maledixit Davidi, ideoque occisus est à Salomone, quare ejus filium Jeroboam grave, et quasi ex patre ingenitum in Davidem et Salomonem odium concepisse, ideoque ei rebellasse. Verum errant: nam Semei erat ex Tribu Benjamin; Jeroboam verò erat *Ephrathæus*, id est, ex Tribu Ephraim quæ Tribus fuit arrogans, æmula Judæ, et avida imperii. Unde in Jeroboamo illud occupavit, tenuitque pene toto tempore regum Israel. Pluribus exemplis Ephraimitarum arrogantiam et turbulentum ingenium ostendit Salianus anno mundi 3057. num. 22.

MULIER VIDUA.] Ita Hebr. Chald. Septuag. hic; sed cap. seq. Septuag. Rom. habent: *mulier fornicaria*, sive *meretrix ;* et sic legit Lucifer Calarit. l. de Regibus Apostaticis.

LEVAVIT MANUM CONTRA REGEM,] postquam ab Ahia Propheta decem pallii scissuras, et per eas regni decem Tribuum promissionem à Deo accepit, ut sequitur; tunc enim videtur sollicitasse decem Tribus per revelationem hujus prophetiæ, ut à Salomone tam duro tributorum exactore ad se quasi mitiorem futurum deficerent: forte etiam aperte rebellavit Salomoni, et regnum invasit, uti hæc verba insinuant. Ita Joseph. Pineda et Salianus; licet etiam ante Ahiæ prophetiam Jeroboam rebellasse censeant Abul. et Torniellus.

Qua in re peccavit: Deus enim hîc ei tantum per Ahiam promisit regnum decem Tribuum, non autem illud reipsa ipsi nunc dedit, sed demum post mortem Salomonis sub Roboam. Quare inique et injuste Jeroboam contra Salomonem regem suum insurrexit. Ita Abulensis. Sicut cum Samuel secreto unxit Davidem in regem, non eo ipso dedit ei jus ad regnum, sed ut regnaret post mortem Saulis: unde David, vivente Saule, nihil circa regnum attentavit.

Denique opinatur Salianus Jeroboam pariter nil contra Salomonem attentasse, sed tantum dici *levasse manum contra regem*, eo quòd ab Ahia designatus sit rex contra Salomonem, et designationem hanc Ahiæ acceptarit. Vulgi enim sermone qui regnum alicujus, licet sibi oblatum, acceptat, dicitur regi rebellare; Serarius vero ait eum *levasse manum* contra Salomonem, quia eam levavit contra Roboam Salomonis filium. Verum eum aliquid mox contra Salomonem molitum esse hac phrasi proprie significat Script. idque confirmat subdens: *Et hæc est causa rebellionis adversus eum.* Rebellavit ergo ipse Salomoni. Unde Josephus lib. 8. c. 2. *His*, ait, *Prophetæ verbis erectus ad spes magnas Jeroboamus, cum esset alioqui inquieto et ambitioso ingenio, quamprimum in suam provinciam pervenit, non immemor præsagii prophetici, sollicitare populum cœpit, ut Salomone deficeret, ipsique principatum deferret.* Josephum sequuntur Torniellus, Pineda, Abulensis et alii.

31. TOLLE TIBI DECEM SCISSURAS,] ut per hoc cognoscas *te* sub Roboam è duodecim Tribubus Salomonis regno sublaturum, et tibi arrogaturum decem Tribus Israel, ut mox explicat Ahias.

Symbolice, hæ decem scissuræ significabant regnum, decem Tribuum in decem familias sibi invicem succedentes, fore scindendum, ac decies dividendum, ait Rupertus. Hic enim fuit ordo et successio Regum Israel sive decem Tribuum. Primam scissuram decem Tribuum à

duabus fecit Jeroboam. *Hujus filium*, ait Rupertus lib. 5. cap. 4, *nomine Nadab percussit Baasa. Hæc secunda Israel scissura regni est. Ejusdem Baasa filium Hela occidit Zambri, regnavitque pro eo. Zambri se in palatio incendit obsidente Amri, qui et pro eo regnavit. Post hunc regnavit Achab; et post eum filius ejus Ochozias, et post eum frater ejus Joram. Sed istum occidit Jehu, regnavitque pro eo usque ad quartam generationem. Quintum ab illo percussit Sellum, regnavitque pro eo. Sed et istum percussit Manahem, regnavitque pro eo. Filium quoque ejus Phaceiam percussit Phacee filius Romeliæ, regnavitque pro eo. Sed et contra istum conjuravit Ozee, percussitque eum et interfecit, regnavitque pro eo. Contra istum ascendit rex Assyriorum et transtulit Israel in Assyrios. Hæc decima fuit scissura. Nam in Jeroboam prima, in Baasa secunda, in Zambri tertia, in Amri quarta, in Jehu quinta, in Sellum sexta, in Manahem septima, in Phacee filio Romeliæ octava, in Ozee nona, in rege Assyriorum, qui divisos à Deo et David rege suo, divisit etiam loco, transferendo in Assyrios, recte computatur decima.*

Tropologice, Jeroboam primus schismatichus notat hæreticos, qui Ecclesiam suam hæresi discindunt, ac præsertim principes, qui ut regnum sui regis orthodoxi invadant, hæresim inducunt ac hæreticos in auxilium vocant, uti fecit Jeroboam (idem factum vidimus in Belgio) qui idcirco regnum perdidit, uti Deus hìc ei prædicendo comminatur. Hinc apposite, ait Angelomus: *Jeroboam Hebr. interpretatur dijudicans populum; nam et hæretici dijudicare populum videntur, cum erroris sui sequacem faciunt.* Tunc enim fit illud: *Tolle tibi decem scissuras.* Sic et Rupertus lib. 5. cap. 5. Eucher. Beda et alii.

32. PORRO UNA TRIBUS, Juda cum Benjamin sibi associata, REMANEBIT EI,] scilicet Salomoni, puta Roboam Salomonis filio et successori.

36. UT REMANEAT LUCERNA DAVID SERVO MEO.] *Lucerna* vocatur Davidis regis posteritas, non qualiscumque, sed regalis, splendida et gloriosa. Sicut enim lux solis se propagans, novam in aere spargit lucem, et sicut candela vel lucerna una ascendit aliam, et hæc aliam et aliam; sic pariter David rex genuit Salomonem regem, et Salomon genuit Roboam regem, et ita de cæteris ejus posteris. *Lucerna* ergo appellatur hìc successio regia posterorum Davidis, quæ erat quasi lucerna, et quasi residuum quoddam lucis, id est, splendoris et gloriæ Davidis refulgens in Jerusalem. Ita Cajetanus.

38. ÆDIFICABO TIBI DOMUM FIDELEM,] id est, familiam regalem, continuam et stabilem, ut scilicet posteri tui in regno decem Tribuum continua serie succedant. Mirum est quod Jeroboam et Principes ei similes non credant hisce Dei, qui prima est veritas, verbis et promissis; sed contrariis modis per impietatem, fraudes et scelera conentur sibi parare regni regiæque sobolis stabilitatem; quo fit ut Deum contra se concitent, itaque ab eo funditus evertantur, uti contigit Jeroboam, omnibusque regibus Israel ejus successoribus.

39. ET AFFLIGAM SEMEN DAVID SUPER HOC,] id est, propter hoc, scilicet propter te, si mihi fueris fidelis, q. d. Si mihi fideliter servieris, te exaltabo, et posteros Davidis æmulos tuos humiliabo et deprimam.

VERUMTAMEN NON CUNCTIS DIEBUS.] Rabbini in Sederolam, cap. 15, hoc referunt ad regnum Asa regis Juda, qui valde regnum Juda evexit. Salianus et alii referunt ad Ezechiam; nam ejus anno sexto decem Tribus abductæ sunt in Assyriam, tuncque desiit regnum, et reges decem Tribuum æmuli regum Juda. Mystice, hoc maxime impletum est à Messia, puta à Christo, qui quasi Davidis filius rursum regnavit super totum Israel, universumque orbem, ab eoque colitur ut Deus, Messias, et Rex regum. Ita Cajetanus, Abulensis, Serarius et alii. Unde à Christo in cœlum ascensuro quærebant discipuli: *Domine, si in tempore hoc restitues regnum Israel?* Act. 1.

Porro Deus tam serio Jeroboam inculcat veram suî religionem et cultum, quia prævidebat eum schisma facturum à Deo et templo propter regnum, cum tamen Deus vellet per eum schisma à Salomone in Dei cultu factum resarcire. At cur Deus id præsciens nihilominus eum regem constituit? Respondeo, ut puniret populum, eique impio similem, scilicet impium daret regem, æque ac jam ante eidem dederat impium Saulem, ait Rupertus et ex eo Salianus. Populus enim jam magna ex parte erat corruptus, tam regis imitatione, quàm propria malitia, ad quam eum pellexit otium, deliciæ, et rerum omnium abundantia. Volens ergo Deus castigare populum impium, dedit regem Jeroboam, qui populi cupidinibus et desideriis ad idola colenda obsequeretur, itaque tot calamitatum, et tandem extremi excidii eidem fieret causa, juxta illud Job, 34. 30. *Qui regnare facit hypocritam* (id est impium) *propter peccata populi.*

40. VOLUIT ERGO SALOMON (re intellecta, quod scilicet Ahias Jeroboamo detulisset regnum decem Tribuum) INTERFICERE JEROBOAM,] quasi regni sui æmulum et invasorem. Addit Chald. Cant. 8. v. 12. eum quoque voluisse occidere Ahiam, eo quòd ipse regnum detulisset, ideoque Ahiam pariter fugisse in Ægyptum; sed de Ahia nil habet hìc Scriptura: est tamen id probabile. Nam delicati sunt reges, et quoslibet etiam sanctos, qui alios reges inducere satagunt, persequuntur, ut perduellionis reos; qui enim tangit regnum, tangit pupillam eorum. Verum hæc magna, ait Dionysius, fuit Salomonis excæcatio, ambitio et impatientia, quasi vellet et posset impedire propositum Dei de regni divisione.

41. IN LIBRO VERBORUM (id est, factorum vel gestorum) SALOMONIS,] puta in Diariis, Chronicis et Annalibus Salomonis.

43. DORMIVITQUE (somno mortis) SALOMON CUM PATRIBUS SUIS,] anno ætatis 60, aiunt Lyranus, Abulensis, etc. Narrant Zonaras et Cedrenos ejus sepulcrum sub Hadriano Imperatore dissiliisse ac concidisse, eamque rem motus et tumultus Judaicos portendisse. Sic et Dio, in Hadriano lib. 69. de Judæorum desertione tractans, ob quam omnes fere ab eo interempti sunt, et tota Judæa desolata: *Id eis*, inquit, *antequam bellum gereretur, fuerat denuntiatum ex eo quod monumentum Salomonis, quem illi summa reverentia colunt, sua sponte divisum corruerat.*

Figuram et formam Salomonis ex Cant. 5. 10. *Dilectus meus candidus et rubicundus*, etc. Ita colligit Pineda, lib. 6. c. 4, et ex eo Salianus. Salomon fuit colore candido et rubicundo, na-

tura calida et humida, sed paulo calidiore, cæsarie densa; capillis aurescentibus, et modice crispantibus, sicut elatæ palmarum; oculi justæ magnitudinis, implentes orbem suum, splendentes ac cæsii, leni placidoque intuitu; genæ efflorescentes atque hilares, sicut lilia mixta rosis; labia ejus tenuia et mollia, ut rubentia Syriæ lilia; os ipsum afflans suavis odoris halitum; manus delicatæ, molles, articulatæ, quasi torno politæ; digiti longiores, deductiora brachia; pectus et thorax candida, velut pixis eburnea, moderatæ magnitudinis et formæ; crura illius quasi columnæ marmoreæ, vel Pariæ candidissimæ; pedes sicut bases aureæ elaboratissimæ, mediocri magnitudine; incessus firmus et constans; statura procera et erecta; vox suavissima: dignus qui speciosum forma præ filiis hominum repræsentaret. Sed pleraque horum supervenientes anni vitiaque Salomoni ademerunt; ac præsertim effusa libido atque morbi, mœrores et angores ob idololatriam illi à Deo in senio immissi; unde Ecclesiast. c. 47. ejus elogia hac flebili catastrophe threnoque concludit: *Et inclinasti femora tua mulieribus; potestatem habuisti in corpore tuo, dedisti maculam in gloria tua, profanasti semen tuum inducere iracundiam ad liberos tuos, et incitari stultitiam tuam, ut faceres imperium bipartitum.* Vide ibi dicta.

Sub annum regni Salomonis vigesimum natus est Homerus, poeta Græcorum sapientissimus, quem passim imitatus et Latino versu consectatus est Virgilius Latinorum poetarum princeps. Quare de Homeri natali loco certant septem Græciæ urbes, nimirum *Smyrna, Rhodus, Colophon, Salamin, Ius, Argus, Athenæ.* Imo Ietas, id est, incolæ insulæ Io, Homero aram excitasse, eique quasi Deo sacrificasse, testatur Gellius, lib 3. c. 11. Homero coævus et suppar fuit Hesiodus. Ita decuit ut sub Salomone Hebræorum, imo mortalium omnium, sapientissimo, sapientia apud Græcos nasceretur; indeque ad Latinos transferretur. Ita ex S. Cyrillo, lib. 7. contra Julianum, et aliis Salianus anno Salomonis vigesimo, qui fuit ab excidio Trojæ annus 168, ante Romam conditam 160; tunc quoque regnabat in Latio sextus rex Sylvius, Æneæ Sylvii filius, ac Dido condidit Carthaginem, ait Eusebius in Chronico.

Denique Josephus lib. 8. cap. 3. hoc Salomoni epitaphium ponit: *Moritur Salomon regum omnium felicissimus, opulentissimus et prudentissimus, excepto peccato, ad quod à mulieribus jam senescens pertractus est.* Jam ante proclamarat, totique mundo concionatus erat Salomon: *Vanitas vanitatum et omnia vanitas*, et tamen vanitas vanaque species mulierum eum in senio dementavit, vanumque reddidit, ut seipsum fecerit summum vanitatis speculum. Evanuit enim ejus sapientia, evanuit ejus sanctitas, evanuit ejus potentia, evanuit ejus felicitas et gloria, evanuit denique sanitas et vita præsens, utinam non æterna! Quid est homo etiam sapientissimus, ditissimus, potentissimus, si Deum deserat, et à Deo deseratur? utique non est aliud quàm mancipium vanitatis, imago stultitiæ, præda mortis, ærumnarum abyssus. Oh! si Salomoni liceret ad vitam redire, qualem ageret pœnitentiam, qualem institueret vitam, quid mortalibus inclamaret! utique illud S. Salvii à morte ad vitam revocati apud Gregorium Turonensem, lib. 7. Histor. cap. 1. *Audite, filii Adæ, et intelligite, quia nihil est quod cernitis in hoc mundo; sed omnia vanitas. Omnia ergo ut vana contemnite, ut veram gloriam Dei mereamini adipisci in cœlo.* Vana sunt sceptra, vanæ tiaræ, vana Venus, vanæ opes, vana vina, vanus orbis universus. *O curas hominum, ô quantum est in rebus inane!* Nil verum, nil bonum, nil magnum, nisi æternum. Æterna cogitate, æterna ambite, ut Deus vos beet in æternum, per omnia secula seculorum. Amen.

CAPUT DUODECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Populus a Roboam poscit tributorum gravium Salomonis relaxationem: ille negat et duriora minatur; quare decem Tribus, eo relicto, regem sibi creant Jeroboam: parat contra eas bellum Roboam, v. 21; sed revocat eum Deus per Semeiam prophetam. Mox v. 27. Jeroboam metuens ne populus, veniens ad templum, rediret pariter ad Roboam, vitulos aureos quasi idola erigit in Dan et Bethel.

1. Venit autem Roboam in Sichem: illuc enim congregatus erat omnis Israel ad constituendum eum regem. 2. At vero Jeroboam filius Nabat, cum adhuc esset in Ægypto profugus à facie regis Salomonis, audita morte ejus, reversus est de Ægypto. 3. Miseruntque et vocarunt eum: venit ergo Jeroboam, et omnis multitudo Israel, et locuti sunt ad Roboam, dicentes: 4. Pater tuus durissimum jugum imposuit nobis; tu itaque nunc imminue paulolum de imperio patris tui durissimo, et de jugo gravissimo quod imposuit nobis, et serviemus tibi. 5. Qui ait eis: Ite usque ad tertium diem, et revertimini ad me. Cumque abiisset populus, 6. iniit consilium rex Roboam cum senioribus, qui assistebant coram

Salomone patre ejus, cum adhuc viveret, et ait : Quod datis mihi consilium, ut respondeam populo huic. 7. Qui dixerunt ei : Si hodie obedieris populo huic, et servieris, et petitioni eorum cesseris, locutusque fueris ad eos verba lenia, erunt tibi servi cunctis diebus. 8. Qui dereliquit consilium senum, quod dederant ei, et adhibuit adolescentes, qui nutriti fuerant cum eo et assistebant illi. 9. Dixitque ad eos : Quod mihi datis consilium, ut respondeam populo huic, qui dixerunt mihi : Levius fac jugum quod imposuit pater tuus super nos? 10. Et dixerunt ei juvenes qui nutriti fuerant cum eo : Sic loqueris populo huic, qui locuti sunt ad te, dicentes : Pater tuus aggravavit jugum nostrum, tu releva nos. Sic loqueris ad eos : Minimus digitus meus grossior est dorso patris mei. 11. Et nunc pater meus posuit super vos jugum grave, ego autem addam super jugum vestrum : pater meus cecidit vos flagellis, ego autem cædam vos scorpionibus. 12. Venit ergo Jeroboam, et omnis populus ad Roboam die tertia, sicut locutus fuerat rex, dicens : Revertimini ad me die tertia. 13. Responditque rex populo dura, derelicto consilio seniorum, quod ei dederant. 14. Et locutus est eis secundùm consilium juvenum, dicens : Pater meus aggravavit jugum vestrum, ego autem addam jugo vestro ; pater meus cecidit vos flagellis, ego autem cædam vos scorpionibus. 15. Et non acquievit rex populo ; quoniam adversatus fuerat eum Dominus, ut suscitaret verbum suum, quod locutus fuerat in manu Ahiæ Silonitæ, ad Jeroboam filium Nabat. 16. Videns itaque populus quod noluisset eos audire rex, respondit ei, dicens : Quæ nobis pars in David? vel quæ hæreditas in filio Isai ? Vade in tabernacula tua Israel, nunc vide domum tuam David. Et abiit Israel in tabernacula sua. 17. Super filios autem Israel, quicumque habitabant in civitatibus Juda, regnavit Roboam. 18. Misit ergo rex Roboam Aduram, qui erat super tributa, et lapidavit eum omnis Israel, et mortuus est. Porro rex Roboam festinus ascendit currum, et fugit in Jerusalem : 19. recessitque Israel à domo David, usque in præsentem diem. 20. Factum est autem cum audisset omnis Israel, quod reversus esset Jeroboam, miserunt, et vocaverunt eum congregato cœtu, et constituerunt eum regem super omnem Israel, nec secutus est quisquam domum David præter tribum Juda solam. 21. Venit autem Roboam Jerusalem, et congregavit universam domum Juda, et tribum Benjamin, centum octoginta millia electorum virorum bellatorum, ut pugnarent contra domum Israel, et reducerent regnum Roboam filio Salomonis. 22. Factus est autem sermo Domini ad Semeiam virum Dei, dicens : 23. Loquere ad Roboam filium Salomonis regem Juda, et ad omnem domum Juda, et Benjamin, et reliquos de populo, dicens : 24. Hæc dicit Dominus : Non ascendetis, neque bellabitis contra fratres vestros filios Israel ; revertatur vir in domum suam, à me enim factum est verbum hoc. Audierunt sermonem Domini, et reversi sunt de itinere, sicut eis præceperat Dominus. 25. Ædificavit autem Jeroboam Sichem in monte Ephraim, et habitavit ibi ; et egressus inde ædificavit Phanuel. 26. Dixitque Jeroboam in corde suo : Nunc revertetur regnum ad domum David. 27. Si ascenderit populus iste ut faciat sacrificia in domo Domini in Jerusalem : et convertetur cor populi hujus ad dominum suum Roboam regem Juda, interficientque me, et revertentur ad eum. 28. Et excogitato consilio fecit duos vitulos aureos, et dixit eis : Nolite ultra ascendere in Jerusalem ; ecce dii tui, Israel, qui te eduxerunt de terra Ægypti. 29. Posuitque unum in Bethel, et alterum in Dan. 30. Et factum est verbum hoc in peccatum : ibat enim populus ad adorandum vitulum usque in Dan. 31. Et fecit fana in excelsis, et sacerdotes de extremis populi, qui non erant de filiis Levi. 32. Constituitque diem solemnem in mense octavo, quinta decima die mensis, in similitudinem solemnitatis, quæ celebrabatur in Juda. Et ascendens altare, similiter fecit in Bethel, ut immolaret vitulis quos fabricatus fuerat : constituitque in Bethel sacerdotes excelsorum quæ fecerat. 33. Et ascendit super altare quod extruxerat in Bethel, quinta decima die mensis octavi, quem finxerat de corde suo ; et fecit solemnitatem filiis Israel, et ascendit super altare, ut adoleret incensum.

1. Venit autem Roboam in Sichem.] *Sichem* enim erat locus Patriarcharum incolatu et sepultura celebris, et quasi sacer; unde illic conventum egit Josue, cap. ult. 1. Abimelech Judic. cap. 9. 1. 1. Igitur hìc Israelitæ comitia regni celebrant in Sichem, ut ibidem Roboam sibi regem creent. . . . .

4. Pater tuus durissimum jugum imposuit nobis.] Salomon enim ad suam et mille uxorum suarum magnificentiam in vestitu, mensa, famulis, equis et curribus sustentandam, immania populo tributa imposuerat, à quibus ex parte liberari hìc jure suo postulat populus.

7. Si hodie obedieris populo, etc. locutusque

FUERIS AD EOS VERBA LENIA, ERUNT TIBI SERVI CUNCTIS DIEBUS.] Prudentissimum fuit hoc senum consilium, quia utilissimum tum ad tollendam populi exacerbationem contra Salomonem et Roboam, tum ad expressionem ejus sublevandam. Nimia enim tributa exsugunt subditorum opes, spiritum et sanguinem, ac subinde vitam : quare iis eorumque tributis et servitiis privat se rex, dum eos iisdem opprimit. Commoditas enim subditorum est bonum et commoditas principum ; quare lenitas et clementia est summa dos principum, qua subditos sibi conciliant, ut regi se sinant, et ad omnia principis sui jussa exsequenda faciles se præbeant. Prudentia politica ergo dictat ut à lenitate auspiceris regnum, ac lenitate tibi subditos devincias ; postea jam tibi devinctis onera necessaria facile impones. Notum est illud Lucani :

> Nil pudet assuetos sceptris : mitissima sors est
> Regnorum sub rege novo.

Longum enim imperium robur sibi comparavit et auctoritatem, æque ac audaciam quidlibet imperandi; recens vero sensim lenitate hæc tria sibi comparare debet.

Audi S. Hieronymum, epist. 62, Episcopi cujusdam clementiam in subditos celebrantem : *Amari*, inquit, *parens et Episcopus debet, non timeri. Antiqua sententia est : Quem metuit quis, odit; quem odit, periisse cupit. Unde et in nostris litteris cum initia parvulorum in timore consistant; perfecta dilectio foras mittit timorem. Non quæris monachos tibi esse subjectos, et ideo magis subjectos habes. Tu offers osculum, illi colla submittunt ; exhibes militem, et ducem impetras ; quasi unus in pluribus es, ut sis unus ex pluribus. Cito indignatur libertas, si opprimitur. Nemo plus impetrat à libero quàm qui servire non cogit. Novimus canones Ecclesiasticos, non ignoramus ordines singulorum, et lectione et quotidianis exemplis multa didicimus, multa usque ad hanc ætatem experti sumus. Qui scorpionibus cædit, et lumbis patris habere se putat digitos crassiores, cito regnum mansueti David dissipat. Certe Romanus populus ne in rege quidem superbiam tulit. Dux ille Israelitici exercitus, qui decem plagis afflixerat Ægyptum, et ad cujus imperium cœlum et terra et maria serviebant inter cunctos homines, quos tunc terra generavit mansuetissimus prædicatur; et ideo per quadraginta annos obtinuit principatum; quia potestatis superbiam lenitate et mansuetudine temperabat. Lapidabatur à populo, et pro lapidantibus rogabat, quia potius deleri ipse vult de libro Dei, ne commissus sibi grex pereat; cupiebat enim illum imitari pastorem, quem sciebat etiam errantes oves suis humeris portaturum : Pastor, inquit, bonus ponit animam suam pro ovibus suis.*

8. QUI DERELIQUIT CONSILIUM SENUM, ET ADHIBUIT ADOLESCENTES, QUI NUTRITI FUERANT CUM EO.] Vide hìc stultitiam et fastum Roboam, qui maturo senum consilio spreto, sequitur juvenilem et stolidam adolescentum sententiam, ideoque subditos offendit, avertit, et ad Jeroboam sibi regem creandum adegit. Vide ergo hìc vanitatem à Salomone prædictam, in ipsomet impletam; quam describit Eccles. c. 2. v. 18. dicens : *Rursus detestatus sum omnem industriam meam, qua sub sole studiosissime laboravi, habiturus hæredem post me ; quem ignoro utrum sapiens, an stultus futurus sit, et dominabitur in laboribus meis, quibus desudavi et sollicitus fui; et est quidquam tam vanum?*

Audi Spartianum in Severo : *Reputanti mihi, Diocletiane Auguste, neminem prope magnorum virorum optimum et utilem filium reliquisse satis claret. Denique aut sine liberis viri interierunt, aut tales habuerunt plerique, ut melius fuerit de rebus humanis sine posteritate decedere.*

Hebræorum est gnome : sicut bona sunt quatuor, scilicet opes, scientia, senum consilium, animus demissus ; sic ex adverso quatuor sunt mala eis contraria, scilicet paupertas, ignorantia, juvenile consilium, et animus superbus, quæ Rempublicam, æque ac privatum quemque evertunt ; uti Romanum imperium eversum est per juvenes imprudentes et arrogantes. Hinc in porticu tabernæ meritoriæ, in qua olim alebantur veterani et emeriti milites, olim hæc carmina litteris aureis descripta erant :

> Roma vetus, veteres dum te rexere Quirites,
> Nec bonus immunis, nec malus ullus erat.
> Defunctis patribus successit parva juventus,
> Cujus consilio præcipitata ruis.

Vide Ciceronem libro de Senectute, Plutarchum in Nicia, et Thucydidem libro 6. Hac de causa Augustus Cæsar, teste Suetonio, consiliarios habuit graves et senes, Agrippam et Mecœnatem, quorum consiliis tanta et tam præclara gessit; unde iis mortuis in infamiam ob filiæ libidines prolapsus ingemuit, dictitans sibi hanc infelicitatem non fuisse obventuram, si Agrippa et Mecœnas vixissent.

Crœsus Lydorum rex nimia felicitate ebrius, Solonis senis sapientissimi monita negligens, ac juvenibus ipsius potentiæ adulantibus aures præbens, dum Cyri imperium perdere conatur, suum perdidit. Itaque sublatus in pyram, ut illic vivus cremaretur, inclamato Solonis nomine, et re tota detecta, singularem victoris Cyri clementiam expertus est, uti refert Herodotus, libro 1.

Si Xerces patrui sui senis Artabani prudentia consilia, quàm juveniles Mardonii adulationes audire maluisset, utique Græcos bello tot centenorum millium non lacessivisset, nec è Græcia summa cum infamia fugere coactus fuisset, teste Herodoto, libro 7.

Dionysius Siciliæ Tyrannus, si Platonis senis sapientissimi consiliis obtemperasset, acceptum à patre imperium liberis suis firmius reliquisset; at quia ipsi juvevum adulationes anteposuit, regno dejectus, compulsus est fieri ludimagister.

Feliciter imperasset Nero, si seni Senecæ et Burrhi consiliis perpetuo, ut cœperat, paruisset. At dum eis primo rejectis, deinde interfectis, juvenis juvenum adulantium voces sequitur, sibi acceleravit exitium, et perpetuam apud posteros ob tot flagitia et dedecora infamiam peperit. Ita Suetonius in ejus Vita.

Quocirca sapienter Cornelius Tacitus : *Adulatio*, inquit, *perpetuum malum principum, quorum opes sæpius assentatio quàm hostis evertit.* Et reges abundant omnibus rebus in aula, excepta veritate. Quid Neronem castissime educatum crudelem fecit? Adulatio. Quid Cæsarem contra patriam rebellare fecit? Adulatio. Quid Roboam tyrannum reddidit? Adulatio. In aula

igitur unus Clytus præferendus sexcentis Aristippis. Vere Ovidius :

Agmen adulantum media procedit in aula.

10. Minimus (Hebr. קטני *katanni*, id est, parvus, sive minimus, scilicet) digitus meus grossior est dorso patris mei,] est adagium, q. d. Ego multo sum fortior et excellentior patre meo; ego majorem habeo majestatem et magnificentiam præ illa quam habuit pater : quare majora vobis imponam tributa et onera, quàm imposuerit pater meus Salomon. Unde Chald. vertit : *Debilitas mea fortior est robore patris mei ;* Septuag. *Parvitas mea grossior est dorso patris mei;* Vatabl. *Exiguum meum crassius erit lumbis patris mei.* Ecce ut faustus Roboam faciat stolidum et stultum.

14. Ego cædam vos scorpionibus,] id est *flagris aculeatis*, ut vertit Vatabl. Vox hæc dignior est carnifice, quàm rege.

16. Quæ nobis pars in David, vel quæ hæreditas in filio Isai ?] q. d. Quæ nobis est communio, quæ societas, quæ spes et utilitas in Davidis stirpe, puta in Roboam, ut eum nobis regem creemus? q. d. Nulla : non ergo illum nobis regem constituamus. Contemptim Davidem vocant *filium Isai*, sive Jesse, q. d. David fuit vir plebeius et pauper, utpote filius Jesse civis nostri : nos eum eveximus in Regem, ut nos protegeret; jam autem Roboam ejus nepos ob Davidis nomen insolescens, nos non protegit, sed laniat et diripit. Cur eum igitur nobis regem statuamus, eo quod sit è familia Davidis, cum recenter illa à nobis ad regnum sit promota. Deprimamus ergo eum cum sua familia, ac redigamus in ordinem, et ad statum pristinum vitæ plebeiæ reducamus, atque ex alia familia modestiorem et benigniorem nobis regem eligamus.

Nunc vide domum tuam David.] Chaldæus : *Nunc regna super viros domus tuæ David;* Septuaginta : *Nunc pasce* (id est, rege) *domum tuam David.* q. d. Tu, ô Roboam, fili Davidis, rege tuos contribules, puta tribum Juda ; nos decem Tribus de alio clementiore nobis providebimus.

19. Recessitque Israel a Domo David,] pro Roboam creans sibi regem Jeroboam.

Quæres an decem Tribus licite fecerint schisma, seque separarint à Roboam, qui erat legitimus regni hæres et Salomonis successor. Respondet Abulensis id licite eos fecisse ; quia ipsi, inquit, liberi erant : Roboam vero volebat eos in servitutem redigere; poterant ergo ab eo recedere; populus enim vel respublica regem creans illi dat imperium et jus regendi. Ergo illa idipsum ei potest auferre vel minuere, si is eo abutatur in populi perniciem; populus enim non absolute, sed certis conditionibus se principi regendum tradit, quasi si princeps non servat, potest eum abdicare. Hæc Abulensis de quibus alibi dicendum. Verius dicas id factum esse ex voluntate et decreto Dei, ut patet v. 24.

Præclare monet Principem Cornelius Tacitus, lib. 4. Annal. *Dura,* inquit, *vectigalia populo non imponant; nimia enim in exigendo tributo severitas, et nimium ipsum tributum impositum movet subditos frequenter ad seditionem.*

20. Præter tribum Juda solam.] Adde, et Benjamin ; hæc enim unita cum Juda unum cum eo constituit regnum.

26. Dixitque Jeroboam in corde suo : Nunc revertetur regnum ad domum David.]

27. Si ascenderit populus iste ut faciat sacrificia in domo Domini in Jerusalem.] Timuit Jeroboam ne populus, vadens Jerusalem ad templum, rediret pariter ad regem Roboam regnantem in Jerusalem, diceretque : Volumus adhærere Jerosolymæ et templo ; ergo et regi ejus Roboam : hinc jussit ne quis adiret Jerusalem et templum, sed ut in Dan et Bethel vitulis à se erectis omnes sacrificarent. Videbatur hoc ejus consilium politice prudens, et ad regnum suum statumque politicum tuendum salutare ; sed revera fuit imprudens et perniciosum, statumque et regnum ejus prorsus labefactavit et evertit. Hoc enim ei comminatus erat Deus, *in cujus manu sunt omnium jura regnorum*, et ita contigit : nam quia Jeroboam, ad schisma regni sui tuendum, fecit schisma pariter in religione et fide, idcirco *deleta est* universa ejus *domus* et familia *de superficie terræ*, ut dicitur cap. 13. Regnavit enim ipse 22 annis duntaxat cum multis doloribus et incommodis. Successit ei filius Nadab, qui vix per biennium regnavit, et à servo suo Baasa regno et vita privatus est, qui mox omnem familiam Jeroboam adeo exstinxit, ut ne unus quidem ex ea fuerit superstes, uti jam ante idipsum ei per Ahiam prophetam Deus comminatus fuerat : quæ omnia patent 3. Reg. 15. v. 25. et seq. Fuit ergo ipse stolidus æque ac impius, quòd Deo promittenti stabilitatem regni in posteris suis, si sibi soli serviret, non crediderit. Esto enim populus ejus ivisset in Jerusalem adoratum Deum in templo; tamen Deus populum ipsi subjectum et obedientem fecisset, impedivissetque ne ad Roboam rediret; hoc enim expresse ei promiserat, ac mille modos id præstandi in mente et manu habebat. Talia fere sunt consilia politicorum et Machiavellistarum (quorum iste Jeroboam clarissimum est exemplar), qui religionem faciunt servire politicæ, et talem fidem et religionem amplectuntur, qualem regno vel obtinendo, vel retinendo, vel augendo, aliisque scopis sibi propositis putant aptiorem. Etsi enim eorum consilia initio videantur speciosa et utilia, tamen plerumque successu temporis maximis difficultatibus principes involvunt, et eis perniciem afferunt ita disponente divina providentia, quæ omnibus hominum consiliis dominatur. Audiant ipsi Nazianz. in laudem S. Athanasii, Orat 21. *Constantius Imperator*, inquit, *de tribus in morte doluit : primo, quod propinquis suis necem intulisset ; secundo, quod Julianum apostatam Imperatorem nominasset; tertio, quod novis fidei dogmatibus studuisset, simulque cum his vocibus è vita dicessit. Princeps enim, religionem roborando, ab ea quoque roboratur.* Jeroboam in schismate secuti sunt Donatistæ de quibus S. August. Epist. 171. *Donatistæ*, ait, *Episcopum contra Episcopum ordinaverunt, altare contra altare erexerunt*, idque *in civitate Carthaginensi, in capite Africæ*, sicut Jeroboam erexit altare contra altare.

Denique veram religionem, Deique cultum et pietatem, regni et reipublicæ esse fundamentum docet S. Augustinus, lib. 1. de Civitate et seq. S. Ambros. de Fide ad Gratianum, sanctus Cyrillus ad reginas, quin et Philosophi. Audi Platonem, lib. 4. de Legibus : *Ante omnia Deum invocemus, ut civitatem nostram stabiliamus, obsecremusque ut nos exaudiat, et nobis*

propitius sit atque benignus, ad nos veniat et leges ipse nos doceat, nostramque civitatem adornet. Et Mercurium Trimegistum apud Rhodig. libro 9. c. 19. *Est hominis mensura ante omnes religio, quam sequitur bonitas; ea domum tunc videtur esse perfecta, si etiam cupiditatem omnium alienarum rerum despectui habeat virtute munita. Unusquisque pietate, religione, prudentia, cultu et veneratione Dei clarescit, quasi oculis vera ratione perspecta, et fiducia credulitatis suæ eatenus inter homines præstans, quatenus astra reliqua sol luminis majestate agnoscitur præcellere.*

Pythagoræ sententia est, accedendo ad Deum effici unumquemque optimum. Xenophon. lib. 8. Pediæ Cyri, Cambysem filio suo Cyro ad Astiagen avum proficiscenti, ita loquentem facit : *Hoc unum præcipue commendo, idque tanquam pretiosum thesaurum à patre donatum in tua memoria perpetuo recondi cupio : Dei esto amicus, in eumdem pius, nihilque aggrediaris nisi Dei numine implorato; imbecilla enim est et hebes mortalium natura, nil Dei sapientiam latet; omnia ex sententia iis cedant, quibus illa præsto est.* Quæ paterna admonitio tam alte filii animo insedit, ut non absque admiratione passim lectoribus inculcet Xenophon, qua pietate Cyrus deos coluerit, et quo studio ac diligentia operam dederit, ut eos votis, precibus, sacrificiis placaret. Cicero, Oratione de Aruspicum republica : *Quàm,* inquit, *volumus, licet P. C. ipsi nos amemus, tamen nec numero Hispanos, nec robore Gallos, nec calliditate Pœnos, nec artibus Græcos, nec denique hoc ipso hujus gentis ac terræ domestico nativoque sensu Italos ipsos ac Latinos, sed pietate ac religione atque hac sapientia quod deorum immortalium numine omnia regi gubernarique perspeximus, omnes gentes nationesque superavimus.* Valerius Maximus, lib. 1. c. 1. *Omnia,* ait, *post religionem ponenda semper nostra civitas duxit, etiam in quibus summæ majestatis conspici decus voluit, quapropter non dubitarunt sacris imperia servire; ita se humanarum rerum futura regimen existimantia, si divinæ potentiæ bene atque constanter fuissent fàmulata.* Et eodem in loco : *Non mirum igitur, si pro ejus imperio augendo custodiendoque pertinax deorum indulgentia semper excubuit, quod tam scrupulosa cura parvula quoque momenta religionis examinare videtur, quia nunquam remotos ab exactissimo cultu cæremoniarum oculos habuisse nostra civitas existimanda est.*

Porro omnia præcepta regibus danda his duobus concluduntur : Memento quòd es homo ; memento quòd est Deus, judex et vindex. Prius ad refrenandam eorum potentiam, posterius ad voluntatem pertinet.

28. Fecit duos vitulos aureos.] Fecit Jeroboam vitulos potius quàm arietes vel equos : quia vitulum aureum patres Judæorum conflarant et adorarant in deserto, idque ad similitudinem Apis, quam specie vituli vel bovis coluerant in Ægypto, Exodi 32. 4. Vide ibi dicta. Unde contra hos vitulos detonat Osee, cæterique Prophetæ. Hinc enim iisdem verbis hìc utitur Jeroboam, quibus usi erant majores ejus, Exodi 32. dicendo : *Hi sunt dii tui Israel, qui te eduxerunt de terra Ægypti.* De his multa dixi in Osee et Prophetis. Rursum, Jeroboam fugiens Salomonem ivit in Ægyptum ad Sesac regem, ibique vidit coli (et forte ipse ad conciliandam sibi gratiam Sesac, coluit) Apin specie vituli : unde mortuo Salomone rediens in Judæam, faciensque schisma à Juda et Jerusalem, erexit vitulos aureos quos viderat coli in Ægypto, ut Ægyptiorum auxiliis fretus resisteret Roboamo et Judæis.

29. Posuitque unum in Bethel, et alterum in Dan,] quasi in duobus regni sui limitibus : Bethel enim erat limes Israelis ad Meridiem, Dan vero ad Austrum. Rursum, Bethel erat locus celebris, et sacer ob visionem Dei in scala exhibitam Jacobo patriarchæ. Genes. 32. indeque dicta est *Bethel,* id est, *Domus Dei;* sed Jeroboam, ex *Bethel,* id est, *Domo Dei,* fecit *Bethaven,* id est, *domum iniquitatis,* et idoli, ut ait Osee. Bethel nunc ponitur in tribu Benjamin, nunc in tribu Ephraim; unde multi putant duas fuisse Betheles, atque hìc intelligi eam quæ est in Ephraim : hujus enim rex erat Jeroboam. Alii tamen cum Adrichomio unam eamdemque censent fuisse Bethel, quæ nunc Benjamin, nunc Ephraim attribuitur, eo quod sita esset in confinio utriusque tribus, aut quod hæc una ex Benjamin adhæserit Jeroboam permiseritque apud se collocari hoc idolum vituli.

30. Et factum est verbum hoc (id est, res hæc, est metonymia) in peccatum,] q. d. Occasione horum vitulorum Jeroboam totus Israel lapsus est in idololatriam, illosque ut deos suos adoravit. Quare gravissime peccavit Jeroboam peccato non tantum idololatriæ, sed et scandali; quia causa fuit cur totus Israel deinceps usque ad suî excidium, vitulos hos quasi idola et deos suos coluerit per annos 256, quibus novemdecim reges Jeroboam secuti, ejus vitulos coluerunt.

31. Et fecit fana (vitulorum et idolorum delubra, non sacra, sed profana et sacrilega) in excelsis,] montibus et collibus, in quibus idololatræ solebant idola sua collocare et adorare.

Et sacerdotes de extremis populi,] q. d. Non ex tribu Levi, ut statuerat Deus, sed ex qualibet alia vilissimos homines constituit sacerdotes suorum vitulorum et idolorum. Ita profanantes religionem profanant cætera omnia. Sed id decebat vilissimos vitulos, ut vilissimos haberent sacerdotes. Fuit ergo hoc justum Dei judicium. Sic et hæretici hoc ævo ministros suæ hæresis insipientis constituerunt cerdones, sutores, apostatas, et quisquilias hominum. Dignum tali patella operculum.

Sane Aristot. ex mero lumine naturæ et philosophiæ lib. 7. Politic. cap. 9. præcipit ut homines viles non constituantur sacerdotes, propter honorem qui religioni et majestati divinæ debetur.

Vide ergo unum eumdemque utrobique spiritum diaboli, qui, quia contemptor sacrorum, ea omnia ad vilitatem traducit, ut irrideat et omnibus irridenda proponat, utque eos sensim deducat ad atheismum, ut nihil credant, negentque animæ immortalitatem, gehennam et omne numen, uti hoc ævo multos hæreticos fieri videmus atheos, ut sapienter advertit et annotavit Card. Hosius.

Audi Tertull. lib. de Præscript. adversus hæreticos cap. 41. *Ordinationes eorum temerariæ, leves, inconstantes, nunc neophytos collocant, nunc seculo obstrictos, nunc apostatas nostros, ut gloria eos obligent quia veritate non possunt. Nusquam facilius proficitur, quam in castris rebellium, ubi ipsum esse illic, promoveri est. Itaque alius hodie Episcopus, cras alius : hodie Dia-*

conus, qui cras lector : hodie presbyter, qui cras laicus : nam et laicis sacerdotalia munera injungunt.

32. Constituitque diem solemnem in mense octavo, quinta decima die mensis in similitudinem solemnitatis quæ celebrabatur in Juda,] scilicet festi Tabernaculorum, quod Judæi ex Dei decreto celebrabant die 15 mensis septimi; sed Jeroboam ex proprio cerebro illud transtulit in diem 15 mensis octavi, ne videretur Judæos sequi, sed ipse esse auctor novi festi æque ac novæ religionis et novorum deorum, sed ridiculorum, scilicet vitulorum. Quid enim stolidius vitulo? utique non aliud, nec alius quam is, qui vitulos irrationales ut rationales habet, ac eis rationem, providentiam et divinitatem attribuit.

33. Et ascendit super altare ut adoleret incensum.] Vide hic ut Jeroboam ex uno peccato schismatis, labatur in profundum scelerum. Arrogat enim hic sibi non tantum regnum, sed et pontificatum, seseque facit pontificem et caput Ecclesiæ. Nam ut pontifex, adolet incensum, festa instituit, sacerdotes consecrat, fana ædificat. Ita Josephus. Quare in Jeroboam recte torqueas illud Senesii Episcopi, Epist. 101. ad Pylæmenem : *Alia ratione in foro vere ditescere non licet, nisi cuncta et divina et humana jura confundas, et pro ingenuo veterator evadas.*

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Propheta altari Jeroboam scissionem, et excidium per Josiam regem intentat. Jubet eum capi Jeroboam, sed manus ipsius exarescit, quam illi veniam precanti restituit propheta, qui contra jussum Dei comedens cum alio propheta in Bethel, rediens domum a leone occiditur.

1. Et ecce vir Dei venit de Juda in sermone Domini in Bethel, Jeroboam
stante super altare, et thus jaciente. 2. Et exclamavit contra altare in ser-
mone Domini et ait : Altare, altare, hæc dicit Dominus : Ecce filius nas-
cetur domui David, Josias nomine, et immolabit super te sacerdotes ex-
celsorum, qui nunc in te thura succendunt, et ossa hominum super te in-
cendet. 3. Deditque in illa die signum, dicens : Hoc erit signum quod lo-
cutus est Dominus : Ecce altare scindetur, et effundetur cinis qui in eo
est. 4. Cumque audisset rex sermonem hominis Dei quem inclamaverat contra altare in Bethel,
extendit manum suam de altari dicens : Apprehendite eum. Et exaruit manus ejus, quam exten-
derat contra eum, nec valuit retrahere eam ad se. 5. Altare quoque scissum est, et effusus est
cinis de altari, juxta signum quod prædixerat vir Dei in sermone Domini. 6. Et ait rex ad virum
Dei : Deprecare faciem Domini Dei tui, et ora pro me, ut restituatur manus mea mihi. Oravit-
que vir Dei faciem Domini, et reversa est manus regis ad eum, et facta est sicut prius fuerat. 7.
Locutus est autem rex ad virum Dei : Veni mecum domum ut prandeas, et dabo tibi munera.
8. Responditque vir Dei ad regem : Si dederis mihi mediam partem domus tuæ, non veniam te-
cum, nec comedam panem, neque bibam aquam in loco isto. 9. Sic enim mandatum est mihi in
sermone Domini præcipientis : Non comedes panem, neque bibes aquam, nec reverteris per
viam qua venisti. 10. Abiit ergo per aliam viam, et non est reversus per iter quo venerat in
Bethel. 11. Prophetes autem quidam senex habitabat in Bethel, ad quem venerunt filii sui, et
narraverunt ei omnia opera quæ fecerat vir Dei illa die in Bethel : et verba quæ locutus fue-
rat ad regem narraverunt patri suo. 12. Et dixit eis pater eorum : Per quam viam abiit? Osten-
derunt ei filii sui viam per quam abierat vir Dei, qui venerat de Juda. 13. Et ait filiis suis :
Sternite mihi asinum. Qui cum stravissent, ascendit. 14. Et abiit post virum Dei, et invenit
eum sedentem subtus terebinthum : et ait illi : Tune es vir Dei qui venisti de Juda? Respondit
ille : Ego sum. 15. Dixitque ad eum: Veni mecum domum, ut comedas panem. 16. Qui ait :
Non possum reverti, neque venire tecum : nec comedam panem, neque bibam aquam in loco isto.
17. Quia locutus est Dominus ad me in sermone Domini dicens : Non comedes panem et non
bibes aquam ibi, nec reverteris per viam qua ieris. 18. Qui ait illi : Et ego propheta sum si-
milis tui, et angelus locutus est mihi in sermone Domini, dicens : Reduc eum tecum in domum
tuam, ut comedat panem, et bibat aquam. Fefellit eum. 19. Et reduxit secum : comedit ergo
panem in domo ejus, et bibit aquam. 20. Cumque sederent ad mensam, factus est sermo Do-

mini ad prophetam, qui reduxerat eum. 21. Et exclamavit ad virum Dei, qui venerat de Juda, dicens : Hæc dicit Dominus : Quia non obediens fuisti ori Domini, et non custodisti mandatum quod præcepit tibi Dominus Deus tuus. 22. Et reversus es, et comedisti panem, et bibisti aquam, in loco in quo præcepit tibi ne comederes panem, neque biberes aquam, non inferetur cadaver tuum in sepulcrum patrum tuorum. 23. Cumque comedisset et bibisset, stravit asinum suum prophetæ, quem reduxerat. 24. Qui cum abiisset, invenit eum leo in via, et occidit : et erat cadaver ejus projectum in itinere : asinus autem stabat juxta illum, et leo stabat juxta cadaver. 25. Et ecce viri transeuntes viderunt cadaver projectum in via, et leonem stantem juxta cadaver. Et venerunt, et divulgaverunt in civitate, in qua prophetes ille senex habitabat. 26. Quod cum audisset propheta ille, qui reduxerat eum de via, ait : Vir Dei est, qui inobediens fuit ori Domini, et tradidit eum Dominus leoni, et confregit eum, et occidit juxta verbum Domini quod locutus est ei. 27. Dixitque ad filios suos : Sernite mihi asinum. Qui cum stravissent, 28. et ille abiisset, invenit cadaver ejus projectum in via, et asinum et leonem stantes juxta cadaver : non comedit leo de cadavere, nec læsit asinum. 29. Tulit ergo prophetes cadaver viri Dei, et posuit illud super asinum, et reversus intulit in civitatem prophetæ senis ut plangeret eum. 30. Et posuit cadaver ejus in sepulcro suo, et planxerunt eum : Heu! heu! mi frater. 31. Cumque planxissent eum, dixit ad filios suos : Cum mortuus fuero sepelite me in sepulcro, in quo vir Dei sepultus est : juxta ossa ejus ponite ossa mea. 32. Profecto enim veniet sermo, quem prædixit in sermone Domini contra altare quod est in Bethel, et contra omnia fana excelsorum, quæ sunt in urbibus Samariæ. 33. Post verba hæc non est reversus Jeroboam de via sua pessima, sed econtrario fecit de novissimis populi sacerdotes excelsorum : quicumque volebat, implebat manum suam, et fiebat sacerdos excelsorum. 34. Et propter hanc causam peccavit domus Jeroboam, et eversa est, et deleta de superficie terræ.

1. ET ECCE VIR DEI (propheta à Deo missus ad nascentem idololatriam Jeroboam castigandam et comprimendam) VENIT DE JUDA (ex Judæa) IN SERMONE (instinctu et jussu) DOMINI IN BETHEL.] Propheta hic à Josepho *Jadon* vocatur, à S. Hieronym. 2. Paral. 10. *Jaddo;* ab Hugone, Lyran. Dion. Serarius et Sanchez *Addo*, qui 2. Paral. 9. 29. dicitur scripsisse gesta Salomonis in visione quam habuit contra Jeroboam. Verum cum noster hic propheta statim à visione et prophetia sua contra Jeroboam occisus sit à leone, non videtur habuisse tempus et vitam ad scribenda gesta Salomonis, uti habuit Addo, qui insuper scripsit gesta Abiæ filii et successoris Roboam, ut patet 2. Paral. 13. 22. quare non potuit esse is de quo hoc cap. utpote qui initio regni Roboam occisus est. Addit S. Hieron. et Glossa in cap. 1. Zachar. v. 1. Addo hunc fuisse avum Zachariæ prophetæ, qui ibidem nominatur. Verum inter Addo hunc et Zachariam hunc fluxere anni plusquam quadringenti. Verisimilius est quod ait Epiphan. in Vitis Prophetarum sub initium, prophetam hunc fuisse *Joam* (quem Theodor. et Glycas vocant *Joel*) qui ibidem ejus vitam ex hoc 13. cap. describit. Denique Tertull. libro de Jejuniis contra Psychicos, cap. 16. eum vocat *Semeiam.* Sic et Clemens Alex. lib. 1. Strom. cap. 1. eum nuncupat *Semeiam* filium Amame.

2. ALTARE, ALTARE, HÆC DICIT DOMINUS : ECCE FILIUS NASCETUR DOMUI DAVID, JOSIAS NOMINE, ET IMMOLABIT (mactabit) SUPER TE SACERDOTES EXCELSORUM.] Edita est hæc prophetia de Josia rege trecentis annis ante ejus nativitatem, simulque ejus nomen est editum, scilicet quod vocaretur *Josias*, id est *salus Dei*, quia ipse idola evertens, fidem veri Dei ejusque salutem omnibus attulit. Sic Isaias, cap. 45. v. 1. ducentis annis ante Cyrum ejus nomen edidit, et de eo plura præclara vaticinatus est, quæ Judæis postea ostendentes Cyro, ab eo liberationem è Babylone obtinuerunt, teste Josepho.

3. HOC ERIT SIGNUM, QUOD LOCUTUS EST DOMINUS : ECCE ALTARE SCINDETUR.] Signum hoc edidit propheta, non sub Josia, sed hoc ipso tempore cum Jeroboam in eum extenderet manum, ut dicitur v. 5.

4. ET EXARUIT MANUS EJUS.] Audi S. Chrysost. homil. 4. in verba Isaiæ : *Christus*, inquit, *cum ipse quidem in faciem colaphis cæderetur, in servum qui colaphum impegerat, nihil durius fecit : Jeroboam vero cum extenta manu conaretur apprehendere prophetam, à quo coarguebatur, manus illi exaruit. Per hæc te erudiens, ut quæ tibi ipsi invehuntur cum mansuetudine feras; quæ vero in Dominum ingeruntur, multa cum vehementia ulciscaris.*

6. ET REVERSA EST MANUS REGIS AD EUM.] Causam dat S. Ambros. lib. 2. de Virg. ad finem : *Rogavit*, inquit, *veniam, statimque manus ejus, quæ aruerat sacrilegio, sanata est religione. Tam maturum in uno misericordiæ divinæ, et indignationis exemplum exstitit, ut sacrificanti subito dextera adimeretur, pœnitenti venia daretur.*

Porro Propheta hic tria insignia miracula patravit : primo enim, scidit altare, ut Jeroboam videret illud à Deo velut sibi exosum, scindi et disrumpi : secundo, manus ejus contra prophetam extensam obriguit; tertio, illa per preces prophetæ sanata est. Et tamen Jeroboam hæresiarcha à sua hæresi et idololatria non resipuit, sed in ea mansit obfirmatus et obduratus. Mira ergo fuit ejus cæcitas, durities et malignitas.

9. NON COMEDES PANEM, NEQUE BIBES AQUAM, NEC REVERTERIS PER VIAM QUA VENISTI.] Jusserat

hoc prophetæ Deus ad detestationem idololatriæ, ut ipso facto ostenderet Bethelitas idololatras adeo esse detestabiles, et à Deo quasi excommunicatos; ut nullam fidelibus cum eis cibi vel potus, imo nec viæ communionem habere velit. Jussit ergo eum in reditu aliam inire viam, quasi via in Bethel ob ejus idola esset polluta et exsecranda, nec ullo modo revisenda. Adeo severe vetuit Deus ei comedere in Bethel, ut, si à Jeroboam conjectus fuisset in carcerem, debuisset potius mori fame, quam cibum à Bethelitis oblatum sumere. Figura hæc erat Ecclesiasticæ censuræ et excommunicationis, qua Ecclesia vetat cum excommunicatis communicare et cibum sumere, ut illi bonorum consortio exclusi confundantur et resipiscant. Ita S. Cyprian. Epist. 75. Lucifer Calarit. lib. de non conveniendo cum hæreticis, et ex eis Rupertus, lib. 5. cap. 6. et Abulensis hìc q. 8. quare hoc eis maleficium non est, sed beneficium, uti fuit ipsi Jeroboam, de quo Josephus : *Rex, ait, miratus viri continentiam, eo magis de se cœpit esse sollicitus, ex iis quæ viderat et audierat, parum felicem rerum suarum exitum augurans.*

11. Prophetes autem quidam senex habitabat in Bethel.] Chald. *Propheta falsus nomine Michal*, etc. Josephus quoque eum vocat *pseudoprophetam.* Sic et S. Gregor. Rupert. Angelom. Eucher. Lyran. Hugo, Dionys. Cajet. et alii. Unde nonnulli opinantur eum fuisse idololatram et vatem diaboli. Abulensis vero fidelem fuisse putat, sed malum et impium. Verum id redarguunt sequentia, arguuntque eum fuisse fidelem et prophetam Dei, non pseudoprophetam, eò quod, ut ait Theodor. *Deus per ipsum prædixerit homini Dei, id quod esset eventurum, et quod crediderit ea quæ prædicta fuerant de Josia, et quod filiis suis mandarit, ut, cum decessisset, se cum ejus corpore sepelirent.* Quæ omnia ostendunt eum fuisse fidelem et pium. Vocatur ergo à S. Gregorio, Ruperto et aliis jam citatis *pseudopropheta*, id est mendax propheta, quia mentitus est, dicendo sibi ab angelo revelatum esse Deum velle ut secum cibum sumeret. Theodoreto consentit S. August. mox citandus. S. Hieron. Serarius, Torniellus, Salianus et alii.

18. Angelus locutus est mihi in sermone (jussu) Domini, dicens : Reduc eum tecum in domum tuam, ut comedat panem.] Mentitur hìc propheta, ut alium prophetam ad prandium deducat. Videbat enim eum de via fessum, famescentem et sitientem nolle in Bethel comedere nec bibere, sed jejunum redire : quare motus compassione, ex studio hospitalitatis virum Dei ad hospitium suum invitat, et per mendacium quasi compellit. Sic subinde viros religiosos carnibus vinoque abstinentes decipiunt seculares, ut carnes liquatas sub oleribus absconditas comedant. Cum agerem in Belgio, exstitit quidam eremita ob simplicitatem cognominatus Joannes Simplex, qui in monasterium B. Virgini dicatum veniens, vinum à procuratore oblatum recusavit, dicens se profiteri jugem à vino abstinentiam. Unde procurator eum fallens : Dabimus ergo tibi, inquit, lac B. Virginis nostræ, jussitque ei aliud vinum suavius apponi : Bibe, inquit, lac à B. Virgine tibi propinatum loco vini quod respuis. Quod ille ut gustavit valde exhilaratus : Utinam, inquit, in eremo nostra tale lac haberemus, cum vinum non bibamus.

Verum fuit intempestiva et imprudens prophetæ hujus hospitalitas; nam alteri prophetæ mortem peperit; sed id ipse ignorabat : quare venialiter tantum peccavit; atque officiosum fuit ejus mendacium duntaxat, non perniciosum.

Porro permisit id Deus, ut prophetiæ suæ veritatem prophetæ ipsius inobedientis, et contra jussum suum in Bethel cibum sumentis morte sanciret, ut ex ea cognosceret Jeroboam, eum verum fuisse prophetam à Deo missum, ac minas ab eo sibi intentatas vere obventuras.

Nota : Josephus quem sequitur Glossa, et Abulensis censent hunc prophetam ex malo dolo invitasse prophetam, ut eum faceret mendacem vel perderet. Audi Glossam : *Iste pseudopropheta princeps erat sacerdotum, et valde à rege colebatur tanquam divinus; timens autem ne per sermonem viri Dei Rex ab idolorum cultura recederet, et se tanquam maleficum interficeret, excogitavit ut virum Dei deciperet satis acute agens ut dum transgrederetur præceptum Dei, illius iram incurreret; sicut postea fecit, cum magis homini quam Deo credidit; ac per hoc monstrarentur esse falsa, quæ prædixit; sicque regi persuadere posset sicut fecit.* Verum prius quod dixi, longe verius est.

19. Fefellit eum et reduxit secum : comedit ergo panem in domo ejus.] Peccavit hìc propheta, quia nimis facile et temere credidit alteri prophetæ mentienti Deum revocasse suum præceptum ei datum de non comedendo in Bethel : debuisset enim magis eum, ejusque oraculum suo contrarium examinare. Cum enim Deus ipse ipsimet clare jussisset non comedere in Bethel, non debebat credere alteri prophetæ, dicenti Deum hoc præceptum revocasse. Poterat enim et debebat cogitare : Deus mentiri nequit; hic homo mentiri et fallere potest ; cur ergo Deo meo relicto credam homini mendaci? cur pro certo incertum et dubium amplectar? Certo enim mihi constat, Deum absolute mihi vetasse comedere in Bethel : quare hic homo dicens contrarium à Deo esse decretum, utique de fraude, et de mendacio suspectus est. Nam, ut notat Abulensis Deus omnia quæ præceptis ejus supervenire possunt, prævidet et præcogitat. Quare in ejus præceptis non est utendum interpretatione et epiikia : secus est in mandatis hominum : qui omnia futura prævidere nequeunt, ideoque patiuntur epiikiam.

Fuit tamen hoc ejus peccatum veniale duntaxat, quia prophetam credidit esse veracem non mendacem. Unde ob peccatum à leone quidem occisus est; sed corpus ejus quasi sancti à leone integrum intactumque servatum est. Ita S. August. mox citandus. Eucherius, Angelom. Cajet. Salianus, Serarius et alii.

Cumque sederent ad mensam, factus est sermo Domini ad prophetam, qui reduxerat eum.] Propheta in mensa peccans per inobedientiam, comedensque contra jussum Domini, in mensa pariter punitur, et à Deo sententiam mortis accipit, idque ab hospite suo, puta à propheta qui eum seduxerat et invitarat, *ut inde pœnam veraciter sumeret, unde culpam negligenter admisit*, ait S. Greg. et ex eo Eucherius et Angelomus.

24. Qui cum abiisset, invenit eum leo in via

ET OCCIDIT,] puta suffocavit, vel morsu interemit; at non devoravit, sed corpus integrum servavit: ita punitus fuit à Deo propheta, ut Jeroboam ex hac ejus punitione cognosceret ipsum verum fuisse prophetam. Ipse enim inter alia dixerat sibi à Deo mandatum ne comederet in Bethel, ut ostenderet quam odisset Bethel. Nota. Deus hìc peccatum veniale duntaxat punit morte, quia ipse summus est vitæ necisque omnium Dominus; secus est de principe et judice, qui debet peccata pro suî merito proportionaliter punire, gravia graviter, levia leviter. Unde lex humana peccata venialia morte punire nequit. Sic Deus Moysen ob peccatum veniale incredulitatis punivit morte in deserto, Num. 20. Sic uxor Loth, quia respexit retro, quod tantum veniale fuit peccatum, exanimata est, et in statuam salis conversa, Genes. 19. Ita Cassian. collat. 7. cap. 25. et S. Thom. 3. p. q. 8. art. 2. ad 3.

Moral. S. Chrysost. in Ps. 3: *Sicut*, inquit, *canis aut quælibet fera, quam homo beneficiis cicuravit, sibique in omnibus obsequentem reddidit, si vultum simulet alienum, aut proprium mutet vel obscuret fuligine, puta, aut cœno, aut colore non proprio, non minus illum allatrat morsuque appetit domesticus canis, aut lacerat mansuefactus leo, quam si esset alienus. Sic*, inquit Chrysost. *quia propheta iste per inobedientiam vultum fuligine fœdaverat, non agnovit leo tanquam dominum suum, atque ideo tanquam alienum interfecit. Longe aliter sese leones habuere cum Daniele, cum tamen essent in lacu famelici, quia in eo talem invenerunt speciem et vultum, qualem venerari et osculari jussi sunt : neque enim fœdaverat aut mutaverat faciem fuligine peccati, sicut hic propheta, qui vultui prius puro ac candido, inobedientiæ stercus aut cœnum aspersit.*

Rursum, S. Hieron. lib. 2. contra Jovin. *Qui*, inquit, *jejunus miracula fecerat, pransus illico saturitatis pœnas luit.* Denique S. Brigidæ, lib. 5. Revel. Inter 14. q. 1. quærenti cur subinde justi mala morte, injusti bona morte moriantur? Christus respondit: *Quandoque justis flebilis exitus contingit ad majus eorum meritum, ut qui semper per vitam in virtutibus fuere solliciti, per mortem contemptibilem liberi evolent ad cœlum;* atque exemplum affert hujus prophetæ à leone occisi.

ASINUS AUTEM STABAT JUXTA ILLUM, ET LEO STABAT JUXTA CADAVER,] quasi custos cadaveris viri sancti, æque ac asini ipsius: quare prædo factus est prædæ suæ custos. Hic ergo Deus prophetæ sanctitatem ostendit : nam, ut ait Theodor. *eum honoravit post mortem, quia occisorem* (leonem) *ei induxit custodem : hac quidem ratione honorans ut prophetam; illa vero puniens ut transgressorem, et eos qui nunc sunt terrens, ut ne parva quidem Dei mandata despiciant.* Pergit Theodor. et post eum Procop. ex hoc loco ostendere quantam Deus corporum sanctorum habeat curam, ut etiam leones eis custodes apponat. Leo ergo qui fuit carnifex vivi, factus est defensor mortui, ut qui pro inobedientia cæsus cernebatur, pro pœnitentia salvus crederetur. Ita Lyran. pœnitens enim pro culpa, mortem à Deo immissam patienter excepit.

Audi S. August. lib. de cura pro mort. cap. 7. *Hactenus enim voluit Dominus servum suum plectere, qui non sua contumacia spreverat præceptum ejus implere, sed aliena decipiente fallacia obedire se credidit, quando non obedivit. Neque enim putandum est ita fuisse interemptum morsu bestiæ, ut ad supplicium tartareum ejus deinde anima raperetur; quandoquidem ipsum ejus corpus, idem leo qui occiderat custodivit, jumento etiam, quo vehebatur, illæso, et simul cum illa immani fera intrepida præsentia ad sui domini funus astante. Quo mirabili signo apparet, hominem Dei coercitum potius temporaliter usque ad mortem quam punitum esse post mortem.*

Audi et S. Gregor. 4. Dial. 24. *Stetit leo juxta asinum, et non comedit de cadavere. Ex qua re ostenditur, quòd peccatum inobedientiæ in ipsa fuerit morte laxatum, quia idem leo, quem viventem præsumpsit occidere, contingere non præsumpsit occisum. Qui enim occidendi ausum habuit, de occisi cadavere comedendi licentiam non accepit : quia is qui culpabilis in vita fuerat, punita inobedientia erat jam justus ex morte. Leo ergo qui prius peccatoris vitam necaverat, custodivit postmodum cadaver justi.*

Eadem ex S. Greg. transcripserunt Eucher. et Angelom. qui et addunt morale documentum, neminem se alicujus virtutis æstimare debere, licet quid fortiter gesserit : nam hic propheta permissus est labi et occidi, qui gloriabatur se regem Jeroboam contempsisse et increpasse. Simile exemplum S. Eremitæ ob levem culpam à Deo lethali morbo percussi, et tamen multa miracula patrantis recenset Cassianus, collat. 7. cap. 26.

29. TULIT ERGO PROPHETES CADAVER VIRI DEI,] ut honorifice sepeliret et de more plangeret, præsertim, quia ipse necis ejus per mendacium fuerat causa. Unde ex sequentibus liquet prophetam hunc fuisse fidelem et pium, qui per præposteram hospitalitatem seduxerat prophetam. Quare Josephus, lib. 8. Antiq. cap. 3. valde à narratione S. Script. discrepat et aberrat, dum ait quòd pseudopropheta hic regem Jeroboam minis et miraculis prophetæ territum volentemque ab idolis resipiscere, in idololatria confirmarit, ac miracula prophetæ apud eum elevarit et confutarit. *Aiebat enim*, inquit Josephus, *præ lassitudine manum ejus obtorpuisse dum altari inferret victimas, ac deinde post quietem, vigorem pristinum recepisse. Altare quoque recentis etiam tum structuræ, quòd tot ac tantarum victimarum molem non ferret, disruptum concidisse. Postremo vatis mortem indicat, à leone esse necatum : adeo nihil divinum, nec in vita, nec in verbis ejus fuisse. His dictis regi persuasit, et mentem ejus à Deo et justis ac piis operibus in totum aversam, in extremam impietatem præcipitavit. In tantum enim posthac contra omne jus ac fas debacchatus est, ut nihil aliud quæreret quam quomodo indies magis ac magis semetipse novis sceleribus superaret.* Verum hæc à narratione S. Scriptur. in seq. aliena sunt et quasi contraria.

ET REVERSUS INTULIT IN CIVITATEM PROPHETÆ SENIS,] id est in civitatem suam, puta in Bethel, ut patet vers. 32. ipse enim erat *propheta senex*, qui eum suo mendacio seduxerat, ideoque eum à leone occisum sepelivit et planxit.

31. CUM MORTUUS FUERO, SEPELITE ME IN SEPULCRO, IN QUO VIR DEI (propheta à leone occisus) SEPULTUS EST.] Id jussit hoc fine, ne ossa sua cremarentur à Josia : omnia enim cæterorum, utpote idololatrarum, sepulcra effodit, et ossa in Bethel combussit Josias, ex-

cepto sepulcro prophetæ, qui contra Jeroboam hic detonuerat, et Josiam ejus idola et idololatras eversurum prædixerat, ut patet lib. 4. Reg. cap. 23. quare in ejus sepulcro sua quoque ossa sepeliri voluit, ut ossa ejus servarentur intacta.

33. QUICUMQUE VOLEBAT IMPLEBAT MANUM SUAM,] oleo et victimis, curando scilicet manus suas ab alio sacerdote inungi, seque consecrari, ac manu sua victimas in consecratione offerri solitas offerendo. Unde sequitur : et hoc ritu FIEBAT SACERDOS EXCELSORUM, id est vitulorum, qui in excelso monte Bethel erecti adorabantur. Jeroboam enim expulit Levitas et sacerdotes Aaronicos, qui proinde cum cæteris Israelitis fidelibus idola Jeroboam detestantibus profugerunt in Jerusalem ad Roboam, ejusque regnum firmarunt, ut dicitur 2. Paralip. 11. v. 13.

34. ET PROPTER HANC CAUSAM PECCAVIT DOMUS JEROBOAM, peccatum grande idololatriæ, quia scilicet vitulos aureos erexit, ad eosque adorandos compulit totum populum ET (idcirco) EVERSA EST ET DELETA DE SUPERFICIE TERRÆ,] quasi de terra funditus abrasa, ut nemo ex ea remaneret superstes, ut patet cap. seq. v. 10.

Nota hìc veram causam interitus et excidii familiarum etiam regalium, qualis fuit Jeroboam, esse idololatriam, hæresin, et scelera cætera ex ea consequentia; idque toto hoc libro, et quarto sequenti, per exempla omnium regum Israel, qui Jeroboam in idololatria vitulorum æque ac in regno secuti sunt, ostenditur. Ubi mira eorum cæcitas liquet, quod cum audirent hasce Dei minas, ac reipsa eas in Jeroboam cæterisque antecessoribus suis impleri viderent, ipsi tamen quasi dementati, eorum idololatriam secuti sint; ideoque ipsi pariter cum suis familiis à Deo excisi sint.

CAPUT DECIMUM QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

UXOR JEROBOAM ADIENS AHIAM PROPHETAM PRO SALUTE FILII, DIRAS AB EO DEI MINAS EXCIPIT. MOX V. 29. RELIQUA GESTA TAM JEROBOAM, QUAM ROBOAM RECENSENTUR.

1. IN tempore illo ægrotavit Abia filius Jeroboam. 2. Dixitque Jeroboam
uxori suæ : Surge, et commuta habitum, ne cognoscaris quod sis uxor Je-
roboam : et vade in Silo, ubi est Ahias propheta, qui locutus est mihi,
quod regnaturus essem super populum hunc. 3. Tolle quoque in manu
tua decem panes, et crustulam, et vas mellis, et vade ad illum : ipse enim
indicabit tibi quid eventurum sit puero huic. 4. Fecit ut dixerat uxor Je-
roboam : et consurgens abiit in Silo, et venit in domum Ahiæ : at ille non
poterat videre, quia caligaverant oculi ejus præ senectute. 5. Dixit autem Dominus ad Ahiam :
Ecce uxor Jeroboam ingreditur ut consulat te super filio suo qui ægrotat, hæc et hæc loqueris ei.
Cum ergo illa intraret, et dissimularet se esse quæ erat, 6. audivit Ahias sonitum pedum ejus
introeuntis per ostium, et ait : Ingredere, uxor Jeroboam : quare aliam te esse simulas? ego au-
tem missus sum ad te durus nuntius. 7. Vade et dic Jeroboam : Hæc dicit Dominus Deus
Israel : Quia exaltavi te de medio populi, et dedi te ducem super populum meum Israel. 8. Et
scidi regnum domus David, et dedi illud tibi, et non fuisti sicut servus meus David, qui custodi-
vit mandata mea, et secutus est me in toto corde suo, faciens quod placitum esset in conspectu
meo. 9. Sed operatus es mala super omnes qui fuerunt ante te, et fecisti tibi deos alienos et
conflatiles, ut me ad iracundiam provocares, me autem projecisti post corpus tuum. 10. Idcirco
ecce ego inducam mala super domum Jeroboam, et percutiam de Jeroboam mingentem ad pa-
rietem, et clausum, et novissimum in Israel : et mundabo reliquias domus Jeroboam, sicut
mundari solet fimus usque ad purum. 11. Qui mortui fuerint de Jeroboam, in civitate, come-
dent eos canes : qui autem mortui fuerint in agro, vorabunt eos aves cœli : quia Dominus locu-
tus est. 12. Tu igitur surge et vade in domum tuam : et in ipso introitu pedum tuorum in ur-
bem morietur puer. 13. Et planget eum omnis Israel, et sepeliet : iste enim solus inferetur de
Jeroboam in sepulcrum, quia inventus est super eo sermo bonus à Domino Deo Israel, in domo
Jeroboam. 14. Constituit autem sibi Dominus regem super Israel, qui percutiet do-
mum Jeroboam in hac die, et in hoc tempore : 15. et percutiet Dominus Deus Is-
rael, sicut moveri solet arundo in aqua : et evellet Israel de terra bona hac, quam dedit pa-
tribus eorum, et ventilabit eos trans flumen : quia fecerunt sibi lucos, ut irritarent Dominum.
16. Et tradet Dominus Israel propter peccata Jeroboam, qui peccavit, et peccare fecit Israel.
17. Surrexit itaque uxor Jeroboam, et abiit, et venit in Thersa : cumque illa ingrederetur li-

men domus, puer mortuus est, 18. et sepelierunt eum. Et planxit eum omnis Israel juxta sermonem Domini, quem locutus est in manu servi sui Ahiæ prophetæ. 19. Reliqua autem verborum Jeroboam, quomodo pugnaverit, et quomodo regnaverit, ecce scripta sunt in Libro verborum dierum regum Israel. 20. Dies autem, quibus regnavit Jeroboam, viginti duo anni sunt : et dormivit cum patribus suis : regnavitque Nadab filius ejus pro eo. 21. Porro Roboam, filius Salomonis, regnavit in Juda. Quadraginta et unius anni erat Roboam, cum regnare cœpisset : decem et septem annos regnavit in Jerusalem civitate, quam elegit Dominus ut poneret nomen suum ibi ex omnibus tribubus Israel. Nomen autem matris ejus Naama Ammanitis. 22. Et fecit Judas malum coram Domino, et irritaverunt eum super omnibus quæ fecerant patres eorum in peccatis suis quæ peccaverunt. 23. Ædificaverunt enim et ipsi sibi aras, et statuas, et lucos, super omnem collem excelsum, et subter omnem arborem frondosam. 24. Sed et effeminati fuerunt in terra, feceruntque omnes abominationes gentium, quas attrivit Dominus ante faciem filiorum Israel. 25. In quinto autem anno regni Roboam, ascendit Sesac rex Ægypti in Jerusalem, 26. et tulit thesauros domus Domini, et thesauros regios, et universa diripuit : scuta quoque aurea, quæ fecerat Salomon : 27. pro quibus fecit rex Roboam scuta ærea, et tradidit ea in manum ducum scutariorum et eorum qui excubabant ante ostium domus regis. 28. Cumque ingrederetur rex in domum Domini, portabant ea qui præeundi habebant officium, et postea reportabant ad armamentarium scutariorum. 29. Reliqua autem sermonum Roboam, et omnia quæ fecit, ecce scripta sunt in Libro sermonum dierum regum Juda. 30. Fuitque bellum inter Roboam et Jeroboam cunctis diebus. 31. Dormivitque Roboam cum patribus suis, et sepultus est cum eis in civitate David : nomen autem matris ejus Naama Ammanitis : et regnavit Abiam filius ejus pro eo.

1. ÆGROTAVIT ABIA FILIUS JEROBOAM,] puniente Deo idololatriam Jeroboam per morbum et mortem filii.

COMMUTA HABITUM (ut deposita regali veste plebeiam induas, abeasque sola sine comitatu), NE COGNOSCARIS QUOD SIS UXOR JEROBOAM,] ne scilicet Ahias, qui mihi regnum detulit cum obligatione servandi veram fidem, cultumque Dei, videns me erexisse vitulos aureos in idola, te et me acriter objurget aut repellat, nec responso dignetur. Hanc uxorem Septuag. Roman. asserunt fuisse sororem Reginæ Ægypti natu majorem, eamque vocant *Ano;* Lucifer Calarit. de Regibus apostaticis vocat *Annam.* Ita Serarius et Salianus.

3. ET CRUSTULAM.] Chald. *et placentas ;* Septuag. *et collyria;* Vatabl. *dulciarios panes*, Gallice *des gauffres :* nam solebant illis imprimere formam quamdam in qua erant foramina. Hebr. enim נקדים *nickudim* significat *punctata*, puta liba vel crustulas punctis notatas et distinctas. Regina hæc munera non regia, sed plebeia et rusticana (qualem se simulabat) offert, scilicet panes, placentas, vas mellis.

6. EGO AUTEM MISSUS SUM AD TE DURUS NUNTIUS,] ut denuntiem filium, pro quo me consulis moriturum, et alias longe majores clades Dei jussu infligam : quia Jeroboam Deo fuit durus et refractarius; duro autem nodo durus quærendus est cuneus.

10. ET PERCUTIAM DE DOMO JEROBOAM MINGENTEM AD PARIETEM,] id est omnem masculum : soli enim masculi ad parietem mingunt, ait Elias in Thisbi. Aut potius q. d. Occidam omne vivens in domo Jeroboam, usque ad canem, ut ne canem vivum in ea relinquam : soli enim canes elevata tibia parietem aqua sua conspergunt. q. d. Ne canibus quidem parcam. Ita Theodor. Vatabl. Serarius.

ET CLAUSUM,] id est, carcere conclusum, vel domi abditum.

ET NOVISSIMUM,] id est ultimum, qui scilicet usque ad finem belli relictus fuerit, q. d. Reliqui omnes tandem peribunt. Aut *novissimum*, id est, vilissimum, abjectissimum. Hac phrasi utitur Scriptura cum omnes omnino vult significare, q. d. Delebo omnes reliquias et quisquilias tuæ familiæ. Simili modo Deus occidit omnes primogenitos Ægypti, *à primogenito Pharaonis usque ad primogenitum captivæ quæ erat in carcere,* Exodi 12. 29.

ET MUNDABO (scopabo, scopis everram, evertam) RELIQUIAS DOMUS JEROBOAM, SICUT MUNDARI SOLET FIMUS (Chald. *stercus*) USQUE AD PURUM,] ut nil fimi remaneat, sed totum domus pavimentum sit purum.

12. IN IPSO INTROITU PEDUM TUORUM IN URBEM MORIETUR PUER,] ut pateat à Deo per me mortem filio intentatam et immissam ob tua et tui mariti idola, ideoque gravius doleatis, quòd vestri filii fueritis quasi parricidæ. Sic Valens Imper. morbum filio suo ob Arrianismum immissum depulit per preces S. Basilii; at mox vocans Arrianos ad eum visendum, eumdem perdidit.

13. ILLE ENIM SOLUS INFERETUR DE JEROBOAM IN SEPULCRUM, QUIA INVENTUS EST SUPER EO SERMO BONUS A DOMINO.] Aliqui putant filium hunc aliquid boni gessisse, ob quod meruerit apud Deum sepulturam, v. g. quod fideles euntes in Jerusalem ad adorandum Deum in templo, ire permiserit. Ita Rabbini. Verum filius hic erat puer, ut dictum est v. 12. Melius alii non filii, sed alicujus domestici meritis id attribuunt; hoc enim significat τὸ *in domo Jeroboam*, q. d. Aliqui è familia Jeroboam nonnulla bona fecerunt, ob quæ Deus eos remunerabitur hac mercede, ut filius hic Jeroboam sepultura digna donetur. Ita Vatablus.

14. CONSTITUIT (constituere decrevit) AUTEM SIBI DOMINUS REGEM ISRAEL (Baasa servum Jeroboam) QUI PERCUTIET DOMUM JEROBOAM IN HAC DIE, ET IN HOC TEMPORE,] hoc est brevi, post paucos dies, post modicum tempus. Pro *in hoc tempore*, Hebr. ad verbum habent : *Et quid? etiam nunc.* q. d. Quin imo ex nunc, ex hoc instanti incipiam percutere Jeroboam occidendo filium ejus parvulum ægrotantem. Aliter Vatabl. q. d. *Quid nunc?* id est, quantula et quam parva est hæc pœna et tribulatio, præ illis quæ regi Jeroboam parantur in futurum, puta in gehenna? Aliter quoque Chald. qui vertit: *Exterminabit domum Jeroboam, eum qui vivit hodie, et etiam qui gignetur ex nunc et ultra.*

15. ET PERCUTIET DOMINUS DEUS ISRAEL, SICUT MOVERI SOLET ARUNDO,] q. d. Deus percutiet regem Jeroboam, ejusque populum Israel assidue ab omnibus partibus undequaque, sicut assidue ab omnibus ventis agitatur arundo, ut nulla ei sit requies, sed continuis hostium incursionibus, deprædationibus, præliis conquassetur, donec cadat et intereat.

Rursum, VENTILABIT, id est, in omnem ventum disperget, ac per quatuor mundi ventique plagas dissipabit EOS (Israelitas) TRANS FLUMEN,] scilicet Euphratem, qui erat terminus terræ Judæis promissæ. Id reipsa præstitit, cum sub Osee ultimo rege decem tribus abductæ sunt à Salmanasar in Assyriam anno 6 Ezechiæ regis, uti audiemus c. 16 et 17.

QUIA FECERUNT SIBI LUCOS, puta sylvas arboribus consitas, umbrosas, amœnas et nemorosas, in quibus more Gentium sua colebant idola, quibus hosce lucos dicabant. Unde in iis comessando, inebriando, fornicando serviebant Baccho et Priapo, ut patet cap. 15. v. 13. Causas alias lucorum affert Plinius, lib. 12. c. 1 : *Hæc*, ait, *fuere quondam numinum templa, priscoque ritu simplicia rura; etiam nunc Deo præcellentem arborem dicant : nec magis auro fulgentia atque ebore simulacra, quam lucos et in iis silentia ipsa adoramus. Arborum genera numinibus suis dicata, perpetuo servantur, uti Jovi esculus, Apollini laurus, Minervæ olea, Veneri myrtus, Herculi populus. Quin et sylvanos faunosque et dearum genera sylvis, ac sua numina non secus ac cœlo attributa credimus.*

Causas vero cur Deus lucos adeo vetuerit, recenset Philo, lib. de Monarch. *Primo*, inquit, *quoniam verum Dei templum non amœnitates postulat, sed severam castimoniam. Deinde quia non est fas illuc importare quæ faciunt ad virorem arborum, hoc est brutorum et hominum excrementa. Tertio, quia sylvestris materiæ nullus est usus, cum sit, ut poetæ loquuntur, telluris inutile pondus : fructiferæ autem arbores parum cordatos et pios ab intentione animi religioneque sacris debita retraherent. Præterea condensa sylvarum maleficis conveniunt ex latebris securitatem et insidiarum occasionem quærentibus : at patentia et oculis exposita loca, quæ introgressi et videri ab aliis et videre alios possunt, sacris maxime apta sunt et accommodata.*

16. ET TRADET DOMINUS ISRAEL (hoc est Israelem, puta decem tribus in manus hostium, scilicet Assyriorum), PROPTER PECCATA JEROBOAM.] Nota hic quatuor plagas gravissimas, quibus Deus castigavit idololatriam publicam Jeroboam; primo enim prædicit filium ejus puerum moriturum; secundo, ipsum periturum cum omnibus posteris, idque cum infamia, ut careant sepultura atque à canibus et feris lanientur; tertio, regnum à Jeroboam, ejusque familia ad alium regem transferendum; quarto, totum populum in captivitatem abducendum.

19. RELIQUA AUTEM VERBORUM (id est, factorum; est Metonymia) JEROBOAM, etc., SCRIPTA SUNT IN LIBRO VERBORUM (factorum) DIERUM REGUM ISRAEL,] puta in Annalibus, Chronicis et Diariis, in quibus scribebantur gesta regum populique Israel per singulos dies. Aliqui putant hunc librum esse librum Paralipomen. sed errant, quia hic liber citatur in libro Paralip. quare ante librum Paralipom. æque ac ante libros Regum (nam in iis hic et alibi citatur) conscriptus est. Vide Abulens. Proœm. in lib. Paralipom.

21. PORRO ROBOAM,] finitis gestis Jeroboam primi Regis Israel, transit ad gesta Roboam primi regis Juda.

UT PONERET NOMEN SUUM IBI.] *Nomen*, id est nominis sui cognitionem, fidem, cultum, adorationem æque ac celebritatem, famam, gloriam, miracula, oracula, etc. In Jerusalem enim erat templum, sacerdotes, pontifices et prophetæ, qui populum in Dei fide cultuque instruerent et promoverent.

NOMEN AUTEM MATRIS EJUS NAAMA AMMANITIS,] nimirum soror aut filia Sobi, quem David loco Hanon bello victi regem Ammonitarum constituerat, qui proinde ut arctius sibi Davidem devinciret, petiit ut Naama daretur uxor Salomoni filio Davidis, ut dixi 2. Reg. 17. 27. Concessit id David, eo quod Naama ad Judaismum se converti velle diceret; sed Vatabl. et Emman. Sà, aliique suspicantur fictam et simulatam fuisse ejus conversionem, adeoque ipsam in corde mansisse gentilem, et deorum suorum cultricem; imo ad eorum cultum Roboam filium suum traduxisse : atque hanc fuisse causam invalescentis in Juda idololatriæ. Idcirco enim statim hic subdit Scriptur. *Et fecit Judas malum coram Domino, etc. Ædificaverunt enim et ipsi sibi aras, et statuas, et lucos.* Discant hic Principes quam periculosum sit et Deo ingratum ducere filias infidelium vel hæreticornm, licet dicant se velle ad fidem converti : hoc enim dicunt ob spem regni vel principatus; quia difficile est ut hæresim, quam à puero imbiberunt, serio ex animo eradicent. Hinc et David ducens Maacha filiam regis Gessur, et ex ea genuit Absalomem. At qualis fuit Absalom? utique fratricida et patricida, quia in necem patris cum toto Israele conjuravit. Porro Absalomis filia vel neptis fuit Maacha, quæ hoc nomen ab avia, puta matre Absalomis accepit, fuitque uxor Roboam, atque aviæ idololatriam et scelera imitata, facta est ipsa, vel potius ejus soror aut neptis, princeps et sacerdotissa sacrorum Priapi, quam proinde Asa filius loco movit, ut audiemus cap. seq. v. 13. Propago ergo idololatriæ æque ac hæresis (uti ex S. Hieron. ostendi 2. Timoth. 3. 6.) facta est per feminas, utpote novitatis amantes et in suo sensu pertinaces.

22. ET FECIT JUDAS MALUM,] puta idola, quæ antonomastice vocantur *malum*, sive *peccatum*, quia ipsa summum sunt scelus. Nota Roboam primus tribus regni sui annis, cum sua tribu Juda in fide et cultu veri Dei perstitit : sed iis elapsis illam deseruit, variasque effeminatorum spurcitias permisit : qua de causa Deus in eum

anno regni sui quinto immisit Sesac regem Ægypti, qui Jerosolymam cepit et spoliavit, quæ omnia patent ex seq. et ex 2. Paral. cap. 11. v. 17. et cap. 12. Causa idololatriæ fuit partim mater Roboam, puta Naama jam dicta, partim uxor Maacha, de qua v. 21. partim vicinia idololatrarum: omnes enim Gentes in circuitu, ac præsertim decem tribus Israel colebant idola, ac multæ ex eis florebant pace, opibus, deliciis, atque Judæos sibi vicinos illiciebant ad sua idola colenda, promittentes eis à diis suis similem rerum abundantiam.

24. Sed et effeminati fuerunt in terra.] q. d. Idololatræ permittente Roboam constituerunt lupanaria; non tantum meretricum, sed et puerorum meritoriorum, seu scortorum masculorum, catamitorum, ad præposteram et exsecrandam libidinem, qualia constituit impius Simon, 2. Machab. c. 4. v. 9.

Ecce fructus idololatriæ, æque ac hæresis, est libido, eaque infamis et horrenda; hac enim coli volunt spurci dæmones, quos in idolis adorabant, ut homines ad omnem spurcitiam omneque scelus impellant, ad Dei creatoris sui injuriam, æque ac ad ejus offensam et vindictam concitandam.

25. In quinto autem anno regni Roboam (puniente Deo ejus apostasiam et idololatriam) ascendit Sesac rex Ægypti in Jerusalem,] cum sexaginta millibus equitum et peditatu innumerabili ex Ægyptiis, Libyis, Troglodytis et Æthiopibus collecto, ut dicitur 2. Paral. 12. 3. *Sesac* Herodotus apud Josephum vocat *Sesostrim*, à Diodoro lib. 1. vocatur *Sesoosis*, qui et addit columnas ab eo in Palæstina erectas, quibus insculpta erant genitalia muliebria, ut notaret incolarum libidinem, et per eam effeminationem et ignaviam, quasi qui virilitatem amisissent, ac pavidi instar feminarum non fuissent ausi arma capere, et sibi resistere. Videtur hic Sesac cognatus fuisse Roboam: nam ejus pater Salomon duxerat filiam Pharaonis, cujus in regno Ægypti *Sesac* videtur fuisse successor et filius.

26. Et tulit thesauros domus Domini, etc.] Sesac diripuit Jerusalem, non tamen eam evertit, tum quia in Jerusalem inventa sunt opera bona pœnitentiæ, scilicet religionis, deprecationis, sacrificiorum, eleemosynarum, quibus viri pii eversionem deprecati sunt à Deo 2. Paralip. 12. 12. tum quia rex Roboam videns Sesac vastare Judæam, cum suis resipuit dicens: *Justus est Dominus*, ut dicitur 2. Paral. 12. 6. ubi et additur: *Cumque vidisset Dominus quod humiliati essent, factus est sermo Domini ad Semeiam dicens: Quia humiliati sunt, non disperdam eos, daboque eis pauxillum auxilii*, et non *stillabit furor meus super Jerusalem per manum Sesac. Verumtamen servient ei, ut sciant distantiam servitutis meæ, et servitutis regni terrarum:* quid scilicet intersit inter servire Deo, et servire homini, puta Sesac regi. Deus enim suos servos ditat et exaltat; Sesac vero deprimit et spoliat. Denique ibidem de Roboam v. 14. dicitur: *Fecitque malum, et non præparavit cor suum ut quæreret Dominum.*

CAPUT DECIMUM QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Impio Roboam succedit filius impius Abiam, huic pius filius Asa, qui v. 12. aufert idola et effeminatos, ac Maacha matrem suam sacerdotissam Priapi. Asæ pio succedit pius filius Josaphat, v. 24. Jeroboam vero impio regi Israel succedit impius filius Nadab, quem Baasa occidit, totamque ejus familiam succidit.

1. Igitur in octavo decimo anno regni Jeroboam filii Nabat, regnavit Abiam
super Judam. 2. Tribus annis regnavit in Jerusalem: nomen matris ejus
Maacha filia Abessalom. 3. Ambulavitque in omnibus peccatis patris sui,
quæ fecerat ante eum: nec erat cor ejus perfectum cum Domino Deo suo,
sicut cor David patris ejus. 4. Sed propter David dedit ei Dominus Deus
suus lucernam in Jerusalem, ut suscitaret filium ejus post eum, et statue-
ret Jerusalem. 5. Eo quod fecisset David rectum in oculis Domini, et non
declinasset ab omnibus quæ præceperat ei cunctis diebus vitæ suæ, excepto sermone Uriæ
Hethæi. 6. Attamen bellum fuit inter Roboam et Jeroboam, omni tempore vitæ ejus. 7. Re-
liqua autem sermonum Abiam, et omnia quæ fecit, nonne hæc scripta sunt in Libro verborum
dierum regum Juda? Fuitque prælium inter Abiam et inter Jeroboam. 8. Et dormivit Abiam
cum patribus suis, et sepelierunt eum in civitate David: regnavitque Asa filius ejus pro eo. 9.
In anno ergo vigesimo Jeroboam regis Israel regnavit Asa rex Juda, 10. et quadraginta et
uno anno regnavit in Jerusalem. Nomen matris ejus Maacha, filia Abessalom. 11. Et fecit Asa
rectum ante conspectum Domini, sicut David pater ejus: 12. et abstulit effeminatos de terra,
purgavitque universas sordes idolorum, quæ fecerant patres ejus. 13. Insuper et Maacham ma-

trem suam amovit, ne esset princeps in sacris Priapi, et in luco ejus, quem consecraverat : subvertitque specum ejus, et confregit simulacrum turpissimum, et combussit in torrente Cedron.
14. Excelsa autem non abstulit. Verumtamen cor Asa perfectum erat cum Domino cunctis diebus suis : 15. et intulit ea quæ sanctificaverat pater suus, et voverat in domum Domini, argentum et aurum, et vasa. 16. Bellum autem erat inter Asa et Baasa regem Israel, cunctis diebus eorum. 17. Ascendit quoque Baasa rex Israel in Judam, et ædificavit Rama, ut non posset quispiam egredi vel ingredi de parte Asa regis Juda. 18. Tollens itaque Asa omne argentum et aurum, quod remanserat in thesauris domus Domini, et in thesauris domus regiæ, dedit illud in manus servorum suorum : et misit ad Benadad filium Tabremon filii Hezion, regem Syriæ, qui habitabat in Damasco, dicens : 19. Fœdus est inter me et te, et inter patrem meum et patrem tuum : ideo misi tibi munera, argentum et aurum : et peto ut venias, et irritum facias fœdus quod habes cum Baasa rege Israel, et recedat à me. 20. Acquiescens Benadad regi Asa, misit principes exercitus sui in civitates Israel, et percusserunt Ahion et Dan, et Abeldomum Maacha, et universam Cenneroth, omnem scilicet Terram Nephthali. 21. Quod cum audisset Baasa, intermisit ædificare Rama, et reversus est in Thersa. 22. Rex autem Asa nuntium misit in omnem Judam, dicens : Nemo sit excusatus, et tulerunt lapides de Rama et ligna ejus, quibus ædificaverat Baasa, et exstruxit de eis rex Asa Gabaa Benjamin, et Maspha. 23. Reliqua autem omnium sermonum Asa, et universæ fortitudines ejus, et cuncta quæ fecit, et civitates quas exstruxit, nonne hæc scripta sunt in Libro verborum dierum regum Juda? Verumtamen in tempore senectutis suæ doluit pedes. 24. Et dormivit cum patribus suis, et sepultus est cum eis in Civitate David patris sui. Regnavitque Josaphat filius ejus pro eo. 25. Nadab vero filius Jeroboam regnavit super Israel anno secundo Asa regis Juda : regnavitque super Israel duobus annis. 26. Et fecit quod malum est in conspectu Domini, et ambulavit in viis patris sui et in peccatis ejus, quibus peccare fecit Israel. 27. Insidiatus est autem ei Baasa filius Ahiæ de domo Issachar, et percussit eum in Gebbethon, quæ est urbs Philisthinorum : siquidem Nadab et omnis Israel obsidebant Gebbethon. 28. Interfecit ergo illum Baasa in anno tertio Asa regis Juda, et regnavit pro eo. 29. Cumque regnasset, percussit omnem domum Jeroboam : non dimisit ne unam quidem animam de semine ejus, donec deleret eum juxta verbum Domini, quod locutus fuerat in manu servi sui Ahiæ Silonitis, 30. propter peccata Jeroboam, quæ peccaverat, et quibus peccare fecerat Israel : et propter delictum, quo irritaverat Dominum Deum Israel. 31. Reliqua autem sermonum Nadab, et omnia quæ operatus est, nonne hæc scripta sunt in Libro verborum dierum regum Israel? 32. Fuitque bellum inter Asa, et Baasa regem Israel cunctis diebus eorum. 33. Anno tertio Asa regis Juda, regnavit Baasa filius Ahiæ, super omnem Israel, in Thersa, viginti quatuor annis. 34. Et fecit malum coram Domino, ambulavitque in via Jeroboam, et in peccatis ejus, quibus peccare fecit Israel.

1. Igitur in octavo decimo anno Jeroboam filii Nabat (regis Israel) regnavit Abiam (filius Roboam) super Judam.

2. Tribus annis regnavit.] Dices : V. 9. Abia dicitur mortuus anno vigesimo Jeroboam, ergo non tribus, sed duobus tantum annis regnavit: nam ab anno 18 ad 20, sunt tantum duo anni. Resp. numerandum hîc esse annum 18 eumque fuisse primum regni Abiam, secundum vero fuisse 19, tertium vero 20 regni Jeroboam. Ita Abulens. Cajetan. Salianus et alii. Ubi nota in chronologia annum subinde à principio, subinde à fine computari : quocirca unus annus additus vel demptus in Chronologia nullam facit diversitatem. Porro Abulensis hîc tres alios modos conciliandi diversam chronologiam assignat, valde utiles et notandos.

Primus est per Synecdochen, qua pars anni, mensis, vel diei ponitur pro integro anno, mense, vel die. Sic Christus dicitur tribus diebus fuisse in sepulcro, quia per partem diei primæ et tertiæ fuit in sepulcro; solo autem die secundo integro in eodem mansit.

Secundus, quod aliquando numerentur anni, quibus filius regnavit cum patre, aliquando vero anni quibus solus ipse regnavit post patrem.

Tertius, quod quandoque interregnum jungitur annis sequentis regis vel judicis, uti ostendi Judic. cap. 3. quandoque non. Eosdem modos tradit Richardus de S. Victor. tractat. de Concordia temporum regum Juda.

Nomen matris ejus Maacha, filia Abessalom.] id est *Absalom*, ut dicitur 2. Paral. 11. 21. Hebr. enim *Abisalom*, idem est quod *Absalom*. Quare vix dubitandum est, quin Absalom hic sit filius Davidis, de quo lib. 2. crebra facta est mentio : nec enim alium legimus Absalom. Ideo ergo Absalom hîc nominatur, quia ipse ex gestis ejus recensitis lib. 2. toti Israel fuit notissimus. Quare *Maacha* hæc eadem est cum *Thamar* : hanc enim solam filiam genuit Absalom, ut patet 2. Reg. 14. 27. Ita censent Hebræi, Josephus, Lyran. Cajetan. Sanchez et alii. Minus recte ergo Abulensis et Salianus censent alium esse hunc Absalom ab Absalome filio Davidis.

Dices : 2. Paral. 13. 2. hæc *Maacha* vocatur *Michaia filia Uriel de Gabaa.* Resp. Cajetan. Absalom fuisse binomium, alioque nomine vocatum esse *Uriel,* forte ob pulchritudinem, quod adeo esset pulcher, ut Angelus videretur, dicique posset *Uriel,* id est *lux* et *splendor Dei;* aut certe Absalom fuisse patrem naturalem Maachæ; Urielem vero ejusdem fuisse patrem legalem: quod difficile est concipere, cum nullus Davidis filius legatur vocatus *Uriel,* cui quasi fratri sine liberis defuncto Absalom semen suscitare debuerit.

Posset planius dici Maacham dici *filiam*, id est *neptem* Absalomis, more Scripturæ quo nepotes vocantur *filii.* Videtur enim Thamar Absalomis unica filia nupsisse Urieli, ex eoque genuisse Maacham hanc Roboami uxorem, et Abiæ matrem. Id variis conjecturis confirmatur. Nam Uriel hic fuit de Gabaa, quæ erat urbs in tribu Benjamin, fuit ergo ipse Benjaminita; ergo Uriel non est Absalom : hic enim erat de tribu Juda, æque ac David.

Secundo, quia Thamar videtur fuisse hoc tempore grandævior, quam ut nuberet Roboamo. Nata est enim facile 12 vel 13 annis ante mortem Davidis (nam pater ejus Absalom occisus est novem annis ante mortem Davidis, uti dixi in Chron. Davidis sub finem, lib. 2. Reg.) Adde annos 40 regni Salomonis, habebis 52 annos vitæ Thamar. Esto enim Roboam eam videatur duxisse ante mortem Salomonis : nam ex ea genuit Abiam, qui post triennium moriens regni successorem reliquit filium Asa. Roboam autem regnavit 17 annis duntaxat: quare Abia à Roboam ante initum regnum genitus videtur, ut eo moriente esset plusquam 17 annorum : nam post triennium moriens reliquit filium Asa jam grandævum, et habilem ad regnum. Esto, inquam, id itá sit; tamen non videtur diu ante mortem Salomonis eam duxisse, eo quod illam duxerit tertio loco, ut patet 2. Paral. 11. 20. filii enim regum ante regnum et ante mortem patris, non solebant multiplicare uxores.

Tertio, quia hæc semper vocatur *Maacha*, nunquam Thamar, ergo non fuit ipsa Thamar, sed Thamaris filia.

Quarto, quia hìc v. 10. de Asa filio Abiæ idem dicitur quod hìc de Abia, scilicet : *nomen matris ejus Maacha filia Abessalom.* Hæc ergo Maacha vel fuit eadem cum Maacha matre Abiæ, ut dicatur *mater,* id est *avia* Asa; vel certe fuit ejus soror junior, ait Cajetan. ut posset duci ab Asa filio Abiæ. Ergo Maacha non fuit Thamar, utpote quæ nullam sororem habuit, sed fuit unica filia Absalomis : fuit ergo Maacha filia Thamaris.

Quinto, id diserte asserit Josephus, qui cum prius Maacham vocasset filiam Absalomis, mox libro 8. cap. 3. eamdem vocat Absalomis neptem, scilicet ex Uriele et Thamar progenitam.

3. Ambulavitque in omnibus peccatis patris sui,] colendo idola Roboami, permittendo effeminatos, etc. hos cum idolis sustulit filius ejus Asa, ut sequitur.

4. Dedit ei Dominus Deus suus lucernam (id est prolem gloriosam et regiam, scilicet) ut suscitaret filium ejus post eum (ut Asa filius ei in regno succederet) et (per eum) statueret Jerusalem,] stabiliendo eam in fide et cultu veri Dei, itaque pariter stabiliendo ejus pacem, opes et regnum.

5. Excepto sermone (id est re et facto, puta homicidio) Uriæ Hethæi.] Dices : David multa alia peccata commisit, ut dum ex superbia numeravit populum, quod peccatum Deus punivit peste et morte 70 millium hominum, 2. Reg. 24. 15. dum voluit occidere Nabal, omnesque ejus domesticos, 1. Reg. 25. vers. 21. dum Miphiboseth innocenti partem dimidiam facultatum ademit, 2. Regum 19. vers. 29. Verum hæc peccata nec tam gravia fuerunt, quam fuit adulterium et homicidium Uriæ, nec tam certa et à vulgo taxata; quin imo habebant velum et prætextum aliquem honestatis et justitiæ, saltem apud homines, qui proinde ea vel excusabant, vel non æstimabant. Hoc vero peccatum contra Uriam ab omnibus habitum fuit ut injustum, enorme et infame; ideoque Deus qui peccata tanta et tam scandalosa non sinit impunita, acriter illud punivit. Ob hoc enim omnia mala Davidi acciderunt, eique dictum est à Deo, quod nunquam recederet gladius à domo ipsius, idque ita accidisse reipsa hìc ostendit, dum subdit inter Roboam et Jeroboam æque ac Abiam perpetua fuisse bella, cædes et spoliationes. Ita Abulensis, Cajetan. et alii.

6. Attamen bellum fuit inter Roboam et Jeroboam omni tempore vitæ ejus,] q. d. Deus ob merita Davidis voluit ei dare *lucernam,* id est, posteritatem regiam, scilicet Salomonem, Roboam et Abiam; sed tamen ob eorum peccata, præsertim idololatriæ, fecit ut perpetua haberent bella cum Jeroboam.

7. Fuitque prælium inter Abiam et inter Jeroboam.] Illud enarratur fuse 2. Paralip. 13. ubi dicitur Abiam in aciem eduxisse 400 millia, Jeroboam vero 800 millia, cumque hi utpote plures, illos cingerent, ipsos invocasse Deum, ac ejus ope ex 800 millibus cecidisse 500 millia.

10. Nomen matris ejus Maacha filia Abessalom,] id est Absalom filii Davidis. *Filia,* id est neptis, ut liquet. Hæc enim Maacha mater Asæ, vel est eadem cum Maacha matre Abiæ, ut vult Lyran. et Serar. ut dicatur *mater*, id est avia Asæ, sicut vers. 3. David dicitur Abiæ *pater*, id est avus; vel potius ejus soror junior, ex eadem matre Thamar Absalomis filia genita, ut ex Cajetan. dixi v. 2. aut certe ejus neptis. *Maacha* Hebr. idem est quod compressio, attritio, fixio, ait Pagnin. Videtur hoc nomen commune fuisse reginis sive filiabus regum Gessur : unde filia regis Gessur, quam duxit David, vocata est *Maacha,* quæ fuit mater Absalomis, indeque Thamar filia Absalomis suam filiam, quæ nupsit Roboamo, vocavit *Maacha,* ac ejus sororem, quæ nupsit Abiæ, vocavit quoque *Maacha :* hanc enim tam Hebr. quam Septuag. Noster et Josephus constanter vocant matrem Asæ. Simili modo S. Paula, Melania, Macrina S. Basilii amita, Eudoxia, Constantia, suum nomen ad filias ac neptes transmiserunt.

Porro nominatur hìc Maacha *mater,* vel avia Asæ, ut Asæ insignis virtus et religio ostendatur, quod à tam impia matre educatus, tamen tam pius evaserit, adeoque ipsam matrem à sacerdotio idolorum amoverit. Sic Plinius, lib. 7. Epist. laudat Quadratum juvenem, quod in deliciis aviæ degens, viveret tamen severissime.

13. Insuper et Maacham matrem suam amovit, ne esset princeps (sacerdotissa prima) in sacris Priapi.) Hebr. ad verbum est: *Ne esset domina, quia fecit idolum horrendum:* ubi Septuag. Chald. Vatabl. Pagnin. et alii τὸ *ne esset domina*, exponunt, *ne esset regina*, ne regeret regnum. Unde et Noster 2. Paralip. 15. 16. vertit: *Sed et Maacham matrem Asa regis de augusto deposuit imperio, eo quod fecisset in luco simulacrum Priapi.* Hic tamen vertit: *Ne esset princeps in sacris Priapi;* hic enim principatus sacrorum Priapi apud Judæos et idololatras erat augustum imperium, et summa dignitas, ut אשר *ascer*, id est *quia, quod*, capiatur pro באשר *baascer*, id est, *in eo quod fecit idolum*, puta in cultura suo Priapi. Pro *Priapi* Hebr. est מפלצת *miphletset;* id est *tremor*, horror; sic vocatus Priapus, tum quia pingebatur vel sculpebatur turpi et horrenda forma; tum quia horrore suo terrorem incutiebat furibus et avibus volentibus deprædari hortos, quorum ipse erat Deus et tutor; unde illud Horatii, lib. 1. satyra 8. de Priapo:

> Deus inde ergo furum aviumque
> Maxima formido.

Hinc et ab Hebr. *miphletset*, Priapus Latine dictus est *Phallus* et *Mutinus:* sic enim eum appellat Juven. satyra 6. Virgilius et Ovidius. Ita Serar. Vatabl. et Sanchez. Fuit ergo Maacha obscena et sacrilega, imo obscenitatis et sacrilegii princeps, ac meretricum et scortorum regina, ideoque suo Priapo sacravit lucum; quia libido, utpote pudenda, quærit lucos, id est sylvas umbrosas, et tenebras, quibus suam turpitudinem tegat. Unde *lucus* dicitur per antiphrasin, eo quod luce careat, sitque opacus. Ita Eucherius.

Porro Hebræi coluerunt Priapum nomine *Beelphegor*, quasi Deum obscenitatis, ritibus et actibus obscenissimis. Vide dicta Numer. 25. 3. Fecit autem hæc Asa initio regni, cum esset pene puer; eo major fuit ejus zelus et pietas. Quocirca Deus hunc Asæ zelum renumeratus est: primo, pace felici et longa; secundo, ædificatione multarum urbium; tertio, victoria illustri, qua decies centena millia Æthiopum prostravit 2. Paral. 14. 7.

14. Excelsa autem non abstulit.] Abulensis per *excelsa* accipit templa à Salomone exstructa idolis, quæ manserunt usque ad Josiam, qui ea evertit; qua in re, inquit, non peccavit Asa, nec Josaphat, nec Ezechias, quia templa hæc jam eviluerant, erantque clausa, nec in eis colebantur idola: quare cum jam non essent amplius scandalosa, permissa sunt ad futuram rei gestæ memoriam.

Melius Cajetan. per *excelsa* intelligit templa in montibus et locis excelsis Deo vero dicata, in quibus Israelitæ Deo vero sacrificabant, quæ licet à Deo essent vetita, prudenter tamen ea permisit Asa, ne populi delectatio et consuetudo immolandi in excelsis eum abduceret à cultu Dei ad idololatriam: zelosi tamen reges, quales fuere Ezechias et Josias, eadem sustulerunt: quanquam dici posset Asa peccasse, quod excelsa permiserit, sicut in pluribus aliis peccavit, uti jam dicam.

Verumtamen cor Asa perfectum erat cum Domino cunctis diebus suis.] *Perfectum*, intellige in fide et cultu unius veri Dei, ac in extirpatione idololatriæ; nam in aliis multis peccavit Asa, ut cum ægrotans non speravit in Domino, sed confisus est in arte medicorum, de quo mox. Item cum diffidens Deo vasa sacra dedit regi Syriæ v. 18. ad evadendum bellum regis Israel. Rursum, cum prophetam se increpantem conjecit in nervum, id est *in carcerem* et vincula, multosque è populo interfecit, 2. Paral. 16. 10. Vide Abulensem, quæst. 18.

15. Et intulit ea quæ sanctificaverat (id est dicaverat, consecraverat), pater suus, et voverat in domum Domini.

18. Aurum quod remanserat in thesauris domus Domini (aurum templi), etc., misit ad Benadad.] Peccavit hac in re Asa, tum quod aurum templi usurparit et alienarit; tum quod magis in Benadad impio, quam in Deo spem reposueris: ideoque increpitus est à propheta, 2. Paral. 15. 1.

23. Verumtamen in tempore senectutis suæ doluit pedes.] Res hæc fusius narratur 2. Paral. 16. 12. *Ægrotavit*, inquit, *Asa anno trigesimo nono regni sui, dolore pedum* (podagra) *vehementissimo, et nec in infirmitate sua quæsivit Dominum, sed magis in medicorum arte confisus est;* ideoque mortuus: unde illico subjungitur: *Dormivitque cum patribus suis, et mortuus est anno quadragesimo primo regni sui.*

CAPUT DECIMUM SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Jehu filius Hanani Propheta Baasæ regi Israel minatur exitium, ideoque ab ejus filio Ela occiditur : hinc v. 9. Ela à Zambri regno et vita mulctatur. Mox v. 16. Zambri obsessus ab Amri se cum domo succendit. Inde v. 24. Amri rex creatus ædificat Samariam. Denique v. 29. Amri morienti succedit impius Achab cum sua Jezabele. Additur v. ult. Hiel ædificasse Jericho, ideoque filios omnes amisisse.

1. Factus est autem sermo Domini ad Jehu filium Hanani contra Baasa, dicens : 2. Pro eo quod exaltavi te de pulvere, et posui te ducem super populum meum Israel, tu autem ambulasti in via Jeroboam, et peccare fecisti populum meum Israel, ut me irritares in peccatis eorum. 3. Ecce ego demetam posteriora Baasa, et posteriora domus ejus : et faciam domum tuam sicut domum Jeroboam filii Nabat. 4. Qui mortuus fuerit de Baasa in civitate, comedent eum canes : et qui mortuus fuerit ex eo in regione, comedent eum volucres cœli. 5. Reliqua autem sermonum Baasa, et quæcumque fecit, et prælia ejus nonne hæc scripta sunt in Libro verborum dierum regum Israel? 6. Dormivit ergo Baasa cum patribus suis, sepultusque est in Thersa : et regnavit Ela filius ejus pro eo. 7. Cum autem in manu Jehu filii Hanani prophetæ verbum Domini factum esset contra Baasa, et contra domum ejus, et contra omne malum, quod fecerat coram Domino, ad irritandum eum in operibus manuum suarum, ut fieret sicut domus Jeroboam : ob hanc causam occidit eum, hoc est, Jehu filium Hanani, prophetam. 8. Anno vigesimo sexto Asa regis Juda, regnavit Ela filius Baasa super Israel in Thersa duobus annis. 9. Et rebellavit contra eum servus suus Zambri, dux mediæ partis equitum : erat autem Ela in Thersa bibens, et temulentus, in domo Arsa præfecti Thersa. 10. Irruens ergo Zambri, percussit et occidit eum, anno vigesimo septimo Asa regis Juda, et regnavit pro eo. 11. Cumque regnasset, et sedisset super solium ejus, percussit omnem domum Baasa, et non dereliquit ex ea mingentem ad parietem, et propinquos et amicos ejus. 12. Delevitque Zambri omnem domum Baasa, juxta verbum Domini, quod locutus fuerat ad Baasa in manu Jehu prophetæ. 13. Propter universa peccata Baasa, et peccata Ela filii ejus, qui peccaverunt, et peccare fecerunt Israel provocantes Dominum Deum Israel in vanitatibus suis. 14. Reliqua autem sermonum Ela, et omnia quæ fecit, nonne hæc scripta sunt in Libro verborum dierum regum Israel? 15. Anno vigesimo septimo Asa regis Juda, regnavit Zambri septem diebus in Thersa : porro exercitus obsidebat Gebbethon urbem Philisthinorum. 16. Cumque audisset rebellasse Zambri, et occidisse regem, fecit sibi regem omnis Israel Amri, qui erat princeps militiæ super Israel in die illa in castris. 17. Ascendit ergo Amri, et omnis Israel cum eo, de Gebbethon, et obsidebant Thersa. 18. Videns autem Zambri quod expugnanda esset civitas, ingressus est palatium, et succendit se cum domo regia, et mortuus est, 19. in peccatis suis, quæ peccaverat faciens malum coram Domino, et ambulans in via Jeroboam, et in peccato ejus, quo fecit peccare Israel. 20. Reliqua autem sermonum Zambri, et insidiarum ejus, et tyrannidis, nonne hæc scripta sunt in Libro verborum dierum regum Israel? 21. Tunc divisus est populus Israel in duas partes : media pars populi sequebatur Thebni filium Gineth, ut constitueret eum regem : et media pars Amri. 22. Prævaluit autem populus qui erat cum Amri, populo qui sequebatur Thebni filium Gineth : mortuusque est Thebni, et regnavit Amri. 23. Anno trigesimo primo Asa regis Juda, regnavit Amri super Israel, duodecim annis : in Thersa regnavit sex annis. 24. Emitque montem Samariæ à Somer duobus talentis argenti : et ædificavit eum, et vocavit nomen civitatis, quam exstruxerat, nomine Semer domini montis, Samariam. 25. Fecit autem Amri malum in conspectu Domini, et operatus est nequiter super omnes qui fuerunt ante eum. 26. Ambulavitque

in omni via Jeroboam filii Nabat, et in peccatis ejus quibus peccare fecerat Israel : ut irritaret Dominum Deum Israel in vanitatibus suis. 27. Reliqua autem sermonum Amri et prælia ejus quæ gessit, nonne hæc scripta sunt in libro verborum dierum regum Israel? 28. Dormivitque Amri cum patribus suis, et sepultus est in Samaria : regnavitque Achab filius ejus pro eo. 29. Achab vero filius Amri regnavit super Israel anno trigesimo octavo Asa regis Juda. Et regnavit Achab filius Amri super Israel in Samaria viginti et duobus annis. 30. Et fecit Achab filius Amri malum in conspectu Domini, super omnes qui fuerunt ante eum. 31. Nec suffecit ei ut ambularet in peccatis Jeroboam filii Nabat : insuper duxit uxorem Jezabel filiam Ethbaal regis Sidoniorum. Et abiit, et servivit Baal, et adoravit eum. 32. Et posuit aram Baal in templo Baal, quod ædificaverat in Samaria, 33. et plantavit lucum : et addidit Achab in opere suo, irritans Dominum Deum Israel, super omnes reges Israel qui fuerunt ante eum. 34. In diebus ejus ædificavit Hiel de Bethel, Jericho : in Abiram primitivo suo fundavit eam, et in Segub novissimo suo posuit portas ejus : juxta verbum Domini, quod locutus fuerat in manu Josue filii Nun.

2. Tu autem ambulasti in via Jeroboam,] q. d. Tu secutus es ejus idololatriam, et coegisti populum ad adorandum vitulos aureos à Jeroboam in idola erectos.

3. Et faciam domum tuam sicut domum Jeroboam,] q. d. Sicut per te funditus excidi familiam Jeroboam ob idololatriam vitulorum, sic ob eamdem stirpitus evertam tuam progeniem per Zambri, tuo filio Elæ rebellantem, vers. 9. Mira fuit perversitas et stoliditas regum Israel, quod, cum viderent jussu Dei plane everti familias regum præcedentium ob cultum vitulorum, imo ipsi easdem everterent, ipsi tamen eosdem vitulos colerent, et colendos proponerent populo, ne ad templum, et Asa regem Jerusalem rediret; esto reclamarent prophetæ, et excidium eis minarentur, nimirum diabolus et ambitio regnandi excæcabat, et dementabat eos. Hinc justo Dei judicio factum est ut omnes sibi invicem fuerint carnifices : Baasa enim fuit carnifex filiorum Jeroboam, Zambri fuit carnifex filiorum Baasæ, Zambri vero carnifex fuit Amri : sic apud Romanos Julius Cæsar sustulit Pompeium, Julium Brutus et Cassius, hos Augustus. Mox Neronem ad necem adegit Senatus, Galbam Otho, Othonem Vitellius, Vitellium Vespasianus, Titum Domitianus, Domitianum Nerva et Trajanus, uti narrat Sextus Aurelius Victor in Epitome Cæsarum; ecce hìc verum illud Juvenalis :

> Ad generum Cereris (*Plutonem*) sine cæde et sanguine pauci
> Descendunt reges, et sicca morte tyranni.

Unde de Galba dixit Tacitus : *Omnium consensu capax imperii nisi imperasset.* De Vespasiano vero : *Solus imperantium*, inquit, *mutatus in melius.* Sed hac de re fusior erit sermo vers. 31. in Achab.

5. Scripta sunt in libro verborum dierum regum Israel,] puta in Diariis et Annalibus Regum Israel, ut superius dixi.

7. Ob hanc causam occidit eum,] puta ob prophetiam, qua Elæ idololatræ intentabat excidium. Fuit ergo Jehu hic vere propheta æque ac martyr, ac prophetia eum martyrem effecit.

9. Et rebellavit contra eum servus suus Zambri.] Nota hic justa Dei judicia in reges infideles et idololatras; quia enim Ela rebellavit Deo summo Domino suo; hinc justa Dei vindicta ei vicissim rebellavit servus et chiliarcha suus Zambri : sicut Ela occidit Jehu prophetam Dei, sic et ipse occisus est à Zambri Dei nutu.

18. Videns autem Zambri quod expugnanda esset civitas, ingressus est palatium, et succendit se cum domo regia.] Nimirum Zambri tyrannus ambiens aulam, invenit urnam, ac ascendens in regiam resiliit in pyram. Idem fecit Sardanapalus ultimus rex Assyriorum, qui in Ninive obsessus ab Arbaco militiæ suæ Præfecto, ne in ejus manus veniret, rogum in regia ingentem exstruxit, quo aurum et argentum omne, et quidquid erat regiæ supellectilis congessit. Tum concubinis et Eunuchis in domunculam, quam in medio pyræ exstruxerat, conclusis, se regiamque cum illis omnibus absumpsit incendio. Ita Diodorus, Justinus, Strabo, et cæteri passim. Sic uxor Asdrubalis capta à Scipione incensaque Carthagine, dextra lævaque tres filios mortem non recusantes trahens, *incendio se flagrantis patriæ objecit*, ait Valerius Maxim. lib. 2. cap. 2. Sic Numantini per 14 annos à Romanis obsessi, cum fame deficerent, maluerunt se suaque omnia incendere, quàm Scipioni se tradere. Vide Florum, lib. 2.

22. Mortuusque est Thebni,] occisus à factione adversa Amri, teste Josepho. Addunt Septuag. fratrem quoque Thebni occisum, nomine Joramum.

23. Anno trigesimo primo Asa regis Juda regnavit Amri super Israel.] Licet enim Amri occiso Zambri, à populo acclamatus sit rex anno 27 Asæ, uti dictum est vers. 15 et 16, tamen regni æmulum habuit Thebni, cum quo colluctatus est per quinque annos, donec eo mortuo solus regnavit, quod factum anno 31 Asæ, ut hìc dicitur. Ita Abulens. Richard. de S. Victore, Torniellus, Salianus et alii. Unde explicans subdit : Super Israel regnavit duodecim annis : cœpit enim regnare mortuo Zambri anno 27 Asæ, ut dictum est vers. 15 et 16. mortuus est autem anno 38 Asæ, ut dicitur vers. 29. jam à 27 anno Asæ usque ad 38 sunt 12 anni inclusive. Vide hìc, ut Deus prolonget regna piorum regum, abbreviet vero impiorum. Ecce tibi Asa 41 annis regnavit in Juda, quibus annis octo reges successive regnarunt in Israel, scilicet Jeroboam, Nadab, Baasa, Ela, Zambri, Thebni,

Amri et Achab, quorum omnium ortus et occasus (excepto Achab) vidit Asa.

IN THERSA REGNAVIT SEX ANNIS.] *Thersa* ante Amri erat metropolis et regia regum Israel. Quare in ea regnavit Amri quinque annis, quibus cum Thebni de regno contendit; eo vero mortuo, anno sexto regni sui ex Thersa regiam transtulit in Samariam, quam ædificavit, ut sequitur, ibique regnavit aliis sex annis, hoc est universim, tam in Thersa quàm in Samaria, 12 annis, uti dictum est. Causa translationis fuit, quòd Zambri regiam in Thersa secum combussisset, moxque urbs capta ab Amri, spoliata et vastata fuisset, ut dictum est v. 18; rursum, quòd Samaria ob montem cui insidebat, munitior foret: unde ipsa diu hostium postea eam obsidentium insultus sustinuit. Ita Salianus. His ergo de causis Amri ex Thersa regnum et regiam transtulit in Samariam.

24. EMITQUE MONTEM SAMARIÆ A SOMER (nomen est viri, qui erat dominus montis), DUOBUS TALENTIS ARGENTI.] Talentum Hebræum continebat tria millia siclorum, sive mille quingentas uncias (siclus enim est semuncia), quæ faciunt 12 millia drachmarum. Drachma argenti est Julius Romanus, sive Regalis Hispanicus, quare talentum argenti continebat tria millia florenorum Brabanticorum, sive Francorum Gallicorum, quæ faciunt aureos Romanos mille ducentos: ergo duo talenta argenti faciunt 6 millia florenorum Brabant. quæ conficiunt bis mille et quadringentos aureos.

ET VOCAVIT NOMEN CIVITATIS, QUAM EXSTRUXERAT, NOMINE SEMER (vel Somer) DOMINI MONTIS SAMARIAM.] Putant aliqui prius Samariam fuisse ædificatam, nam nominis Samariæ mentio facta est cap. 13. v. 32; sed hîc urbi veteri ab Amri adjunctum fuisse montem vicinum, et civitatem eousque extensam, ac totam deinde vocatam Samariam. Ita Sanchez. Alii vero putant urbem totam primitus ædificatam ab Amri, ac nominatam Samariam: quare c. 13. per anticipationem vocari Samariam, eo quod postea cum Auctor libri hæc scribebat vocata sit Samaria. Hæc est celebris illa metropolis regum Israel, contra quam detonat Isaias cæterique prophetæ.

31. ET ABIIT ET SERVIVIT BAAL.] *Baal*, sive *Bal*, *Bel* et *Belus*, est Jupiter Belus, puta *Nemrod*. Nemrod enim est Belus, qui fuit pater Nini primi regis Assyriorum, à quo condita et appellata fuit *Ninive*, cujus uxor fuit Semiramis. Nemrod ergo dictus est *Baal*, id est dominus, fuitque auctor idololatriæ sub annum trecentesimum à diluvio, ut dixi Gen. 10. 9. Unde ab eo cæteri deinceps gentium dii et idola dicta, vel agnominata sunt *Baal* vel *Baalim*. Unde Abulens. in lib. 4. Reg. cap. 3. q. 3. censent Baal hunc Sidoniorum et Tyriorum fuisse Herculem; hic enim apud eos magno in honore fuit. Unde Hiram rex Tyri tempore Salomonis eidem statuam erexit, teste Josepho, l. 8. c. 2. Hinc in Tyro quinquennales ludi Herculi celebrabantur, ut patet 2. Machab. 4. 18: ergo idolis et vitulis Jeroboam adjunxit idolum Baal sive Jovis belli, quod more gentis suæ Sidoniæ colebat Jezabel ejus uxor.

Tropol. hinc disce quàm Deo invisa, ideoque infelix sit impietas, nimirum quòd continua et funestissima sit tragœdia impiorum principum vita: pauca ex dictis c. 12. 15. 16. et l. 4. c. 9. 10. 11. 15. hæc tragica accipe.

Postquam occupavit regnum Israel Jeroboam propter delictum Salomonis, vindicatum per eum in persona Roboam filii ejus, translatis decem tribubus in Jeroboam, regnavit et filius ejus in Israel. Vindicta in persona filii successit, et ipse cum omni semine et domo Nabat erasus fuit per regem novum Baasa. Baasa Tyranni finita potestas in filio Ela, qui necatus cum omni semine per Zambri ejus servum. Zambri tantum per septem dies regnavit, et obsessus ab Amri, coactus se in palatio comburere sustulit regiam progeniem. Amri et Achab stirpem sustulit Jehu, servus Joram regis, qui erat ex progenie Achab. Advenit autem in quarta generatione vindicta super progeniem Jehu, juxta verbum Domini; et ideo Zacharias, qui ex Jehu descenderat, obtruncatus est à servo suo, nomine Sellum, qui tantum regnavit pro eo in Israel per unum mensem, occisus pariter à Manahen filio Gadi in Thersa, qui regnavit pro eo decem annis in Israel, et post eum Phaceia filius ejus biennio tantum; nam eum occidit Phaceas filius Romeliæ dux ejus; sed et hunc occidit Oseas filius Ela, hic autem translatus cum populo in Assyrios. Sic Saladinus, ait Æmilius, l. 6, domito Oriente tandem mortuus, et omnes ejus filii à patruo eorum necati; uno evadente tantum è manibus Sephadmi patrui. Vetus est dictum, tyrannos principes quàm rarissime senescere, propter varia pericula quibus involvuntur, et quàm ægerrime communem livoris et periculi sortem possunt evadere, et paucissimi omnino fuerunt qui suo fato seu morte naturali perierunt. Quare et Saturninus apud Flavium Vopiscum cum à suis purpura esset indutus: *Nescitis*, inquit, *amici, quid mali sit imperare. Nam et gladii tela cervicibus nostris impendent, imminent hastæ, undique spicula, ipsi custodes timentur, ipsi comites formidantur: non cibus pro voluptate, non iter pro auctoritate, non bella pro judicio, non arma pro studio. Adde, quòd omnis ætas in imperio reprehenditur; senex est quispiam, inhabilis videtur: si juvenis, inest furor. Nam quòd imperatorem me cupitis, in mortis necessitatem me trahitis; sed habeo solatium hoc mortis, solus perire non potero.* Subit mentem quod Ælianus lepide refert de tyrannis ex Æsopi scriptis: si quis suem comprehendat eam vociferari, idque non temere. Etenim cum nec lanam portet, neque quidquam aliud ejus generis statim conjectura mortem augurari, scientem seipsam usui et esui esse capientibus. Similes autem videre suibus tyrannos, qui semper in suspicionibus et metu versantur, cum sciant, sicut sues, suam vitam solam omnibus deberi. Ita Ælianus, l. 9. var. histor.

34. IN DIEBUS EJUS ÆDIFICAVIT HIEL DE BETHEL, JERICHO; IN ABIRAM PRIMITIVO SUO FUNDAVIT EAM, ET IN SEGUB NOVISSIMO SUO POSUIT PORTAS EJUS: JUXTA VERBUM DOMINI, QUOD LOCUTUS FUERAT IN MANU JOSUE.] Josue evertens Jericho statuit eam anathema, ac maledixit ei qui illam reædificare vellet, dicens c. 6. v. 26: *Maledictus vir coram Domino, qui suscitaverit et ædificaverit urbem Jericho. In primogenito suo fundamenta illius jaciat, et in novissimo liberorum ponat portas ejus.* Quare nemo usque ad tempora Achab ausus fuit reædificare Jericho, tunc autem id ausus fuit Hiel illectus fertilitate loci. Jericho enim erat fecundissima et amœnissima, adeoque sola proferebat balsamum. Addit hoc Scriptura,

ut indicet quanta fuerit sub Achab scelerato idololatra Dei et prophetarum oblivio, ac quàm corrupti mores avaritia : hæc enim stimulavit Hiel ad reædificandum Jericho contra jussum Josue ; rursum ut ejus punitione terreret Achab et idololatras. Si enim Hiel ob reædificatam Jericho contra jussum Josue, mulctatus est filiis omnibus, multo magis filiis omnibus se mulctandum à Deo cogitare debebat Achab, qui in Dei injuriam Baalem suum pro Deo coli volebat.

In Abiram primogenito suo fundavit eam, et in Segub novissimo suo posuit portas ejus,] q. d. Hiel jaciens fundamenta Jericho, statim perdidit filium suum primogenitum, nomine *Abiram ;* deinde pergens illam ædificare, ex ordine perdidit cæteros usque ad ultimum *Segub*, quem amisit dum portas urbis locaret. Quantum ergo crescebat Jericho, tantum decrescebat familia Hiel ; adeoque ipsa perfecta, plane hæc exstincta est, *mira pertinacia*, ait Rupert. *fulciente conditoris nomen, ut totum cum effectu perderet genitoris honorem.* Ubi mira apparet Hielis cæcitas, avaritia et ambitio, qui, cum videret in se impleri minas Josue, ac sensim filios suos omnes emori, ab ædificatione tamen urbis non destitit, malens eam perficere cum amissione omnium filiorum, quàm illa omissa filios in vita retinere; forte etiam hoc fecit, ut placeret impio Achab, eique ostenderet se, æque ac ipsum, esse Dei et prophetarum ejus contemptorem.

Tropol. Eucher. *Ille, inquit, qui postquam in Ecclesia habitum religionis assumpserat, ad agenda scelera quæ ei Dominus Jesus in die baptismatis condonaverat, redit, quasque ipse anathematizaverat diaboli pompas, luxuriose vivendo repetit ; cum errorum dogmata, vel gentilium fabulas, veritati Ecclesiasticæ, qua imbutus est, quasi de Bethel egrediens ruinas Jericho resuscitat. Meritoque talis coram Domino maledictus, et primum filiorum in fundatione nefariæ civitatis, et novissimum in portarum positione amittit, quia et fundamenta fidei, à quibus bona ædificia inchoare, et claustra bonæ actionis, quibus perfici debuerat, perdit.* Eadem ad verbum habet Angelomus.

CAPUT DECIMUM SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Elias inducit Israeli siccitatem et sterilitatem. Unde jussu Dei in torrente Carith se abscondit, pasciturque a corvis. Mox v. 10. in Sarephta viduæ farinam in hydria, et oleum in lecytho multiplicat. Denique v. 17. filium ejus mortuum, expandens se super eum, ad vitam revocat.

1. Et dixit Elias Thesbites de habitatoribus Galaad ad Achab : Vivit Dominus
Deus Israel, in cujus conspectu sto, si erit annis his ros et pluvia, nisi
juxta oris mei verba. 2. Et factum est verbum Domini ad eum, dicens :
3. Recede hinc, et vade contra Orientem, et abscondere in torrente Carith,
qui est contra Jordanem, 4. et ibi de torrente bibes : corvisque præcepi
ut pascant te ibi. 5. Abiit ergo, et fecit juxta verbum Domini : cumque
abiisset, sedit in torrente Carith qui est contra Jordanem. 6. Corvi quoque
deferebant ei panem et carnes mane, similiter panem et carnes vesperi, et bibebat de torrente.
7. Post dies autem siccatus est torrens : non enim pluerat super terram. 8. Factus est ergo
sermo Domini ad eum dicens : 9. Surge, et vade in Sarephta Sidoniorum, et manebis ibi :
præcepi enim ibi mulieri viduæ ut pascat te. 10. Surrexit, et abiit in Sarephta. Cumque venisset ad portam civitatis, apparuit ei mulier vidua colligens ligna, et vocavit eam, dixitque ei :
Da mihi paululum aquæ in vase, ut bibam. 11. Cumque illa pergeret ut afferret, clamavit post
tergum ejus dicens : Affer mihi, obsecro, et buccellam panis in manu tua. 12. Quæ respondit :
Vivit Dominus Deus tuus, quia non habeo panem nisi quantum pugillus capere potest farinæ in
hydria, et paululum olei in lecytho : en colligo duo ligna, ut ingrediar et faciam illum mihi et
filio meo, ut comedamus, et moriamur. 13. Ad quam Elias ait : Noli timere, sed vade, et
fac sicut dixisti : verumtamen mihi primum fac de ipsa farinula subcinericium panem parvulum, et affer ad me : tibi autem et filio tuo facies postea. 14. Hæc autem dicit Dominus Deus
Israel : Hydria farinæ non deficiet, nec lecythus olei minuetur, usque ad diem in qua Dominus
daturus est pluviam super faciem terræ. 15. Quæ abiit, et fecit juxta verbum Eliæ : et comedit ipse, et illa, et domus ejus : et ex illa die, 16. Hydria farinæ non defecit, et lecythus olei
non est imminutus, juxta verbum Domini, quod locutus fuerat in manu Eliæ. 17. Factum est
autem post hæc, ægrotavit filius mulieris matris familias, et erat languor fortissimus, ita ut

non remaneret in eo halitus. 18. Dixit ergo ad Eliam : Quid mihi et tibi, vir Dei ? ingressus es ad me, ut rememorarentur iniquitates meæ, et interficeres filium meum ? 19. Et ait ad eam Elias : Da mihi filium tuum. Tulitque eum de sinu ejus, et portavit in cœnaculum ubi ipse manebat, et posuit super lectulum suum. 20. Et clamavit ad Dominum, et dixit : Domine Deus meus, etiam ne viduam, apud quam ego utcumque sustentor, afflixisti ut interficeres filium ejus? 21. Et expandit se, atque mensus est super puerum tribus vicibus, et clamavit ad Dominum, et ait : Domine Deus meus, revertatur, obsecro, anima pueri hujus in viscera ejus. 22. Et exaudivit Dominus vocem Eliæ : et reversa est anima pueri intra eum, et revixit. 23. Tulitque Elias puerum, et deposuit eum de cœnaculo in inferiorem domum, et tradidit matri suæ, et ait illi : En vivit filius tuus. 24. Dixitque mulier ad Eliam : Nunc in isto cognovi, quoniam vir Dei es tu, et verbum Domini in ore tuo verum est.

1. Et dixit Elias Thesbites de habitatoribus Galaad ad Achab.] Quæres primo cur Deus suscitarit Eliam, eumque miserit ad Achab ? Resp. ut ejus æque ac Jezabelis ardorem in propaganda idololatria reprimeret et restingueret, ac Israelem in vera unius Dei fide et religione conservaret, ideoque eum armavit zelo et spiritu fortitudinis admirabili, ut solus ipse se opponeret tyrannis, sacerdotibus et idololatris omnibus. Sic Pharaone opprimente fideles Hebræos, Deus suscitavit Moysen, qui se illi opponeret, et populum ex ejus servitute educeret. Sic Jeroboam vitulos pro diis erigenti opposuit Ahiam prophetam, Manassi Isaiam, Antiocho Machabæos. Sic toti orbi pene Arriano unum opposuit Athanasium fidei Orthodoxæ Atlantem, Pelagianis S. Augustinum, Nestorianis S. Cyrillum, Iconomachis S. Joannem Damascenum, Albigensibus S. Dominicum, Lutheranis et Calvinistis S. Ignatium et similes. Fuit ergo Elias (quod S. Bernard. scribit Eugenio Pontifici in fine, lib. 4. de Consider.) *forma justitiæ, sanctitatis speculum, pietatis exemplar, assertor veritatis, fidei defensor, doctor Israelis, magister insipientium, refugium oppressorum, pauperum advocatus, judex viduarum, oculus cæcorum, lingua mutorum, ultor scelerum, malorum metus, bonorum gloria, virga potentium, malleus tyrannorum, regum pater, sal terræ, orbis lumen, propheta Altissimi, præcursor Christi, Christus Domini, Deus Achab, Baalitarum terror, idololatrarum fulmen.*

Quæres secundo quid significet Elias. Resp. *Elias* Hebr. dicitur אליהו *Eliahu*, id est *Deus Domini*, vel potius *Deus meus Dominus*, ait Pagnin. aut q. d. *El ja hu*, id est, *potens est Deus ipse. El* enim est nomen Dei, quà fortis est et potens ad omnia debellandum ; *ja* est abbreviatum *Jehova ; hu* est *ipse.* Eliæ enim officium fuit ostendere Achab et Israeli non Baal, sed Deum Israelis esse verum Deum, fortem, et omnipotentem omnium Dominum. Ita S. Hier. Angelom. et alii. Unde Hebræi censent Eliæ nomen sumptum ex illa populi ad Eliam acclamatione : *Dominus ipse est Deus, Dominus ipse est Deus*, cap. 18. vers. 39. nam antea eum vocatum fuisse *Iaberscyth*, tradunt iidem in Genesi Magna, cap. 27. Hinc S. Hieron. Michææ, cap. 5 : *Elias*, inquit, *idem est quod Dominus Deus.*

Audi S. Isidor. lib. 7. Orig. c. 8 : *Elias interpretatur Dominus Deus. Ex futuri ergo præsagio sic vocatur. Nam dum altercaretur in sacerdotio cum quadringentis sacerdotibus Baal, invocato nomine Domini, descendit ignis de cœlo super holocaustum. Quod cum vidisset omnis populus, cecidit in faciem suam et ait : Dominus ipse est Deus. Ex hac ergo causa tale prius nomen accepit, pro eo quòd per eum postea cognoverit populus Dominum Deum : idem et fortis Dominus interpretatur, vel propterea quòd interfecit eosdem sacerdotes, vel propterea quòd Achabi adversitatem toleravit.*

Rursum, *Elias* idem est quod *fortis Domini*, ait S. Hieron. vel *Deus Domini*, ait Pagnin. quia sicut Moyses à Domino constitutus est Deus Pharaonis, Exodi 7. vers. 1. sic ab eodem Elias constitutus est Deus Achabi et Jezabelis : sicut enim Moyses decem plagas cœlestes et terrestres infligens Pharaoni, coegit eum dimittere Hebræos ; sic et Elias omnia elementa commovit per stupenda miracula, quasi eorum esset Deus et Dominus, quibus Achab et Baalitas perculit, imo occidit.

Aliam causam tropologicam dat S. Ambros. lib. 1. de Cain, c. 2. ubi Eliam hisce elogiis ornat : *Victor passionum*, inquit, *nec ullis captus illecebris, qui omnem istam secundùm corpus habitationem cœlestis puritate conversationis obduxerat, mentem regens, carnem subjiciens et regia quadam auctoritate castigans, nomine Dei vocatus est, ad cujus similitudinem se perfectæ virtutis ubertate formaverat, et ideo non legimus de eo sicut de cæteris, quia deficiens mortuus est.* Deo enim persimilis est, qui ab omni vitio purus et sanctus est. Audi S. Dionys. epist. ultim. ad S. Joannem Evangelistam, quæst. 10 : *Quicumque viri studiosi sunt, ab omni quidem rerum corporearum voluptate abducuntur ; liberi autem ab omnibus malis, Deique amore impulsi, omnium bonorum pacem diligunt et sanctimoniam; atque ab hac vita principium futuræ faciunt, cum inter homines Angelorum vitam imitentur cum omni animi tranquillitate, Dei nominis appellatione digni, cum benignitate cæterisque virtutibus*, etc. Rursum, Eliæ competit fortitudo Dei, quam depingens Isaias, cap. 25. 4. ait : *Factus es fortitudo pauperi, fortitudo egeno in tribulatione sua, spes à turbine, umbraculum ab æstu ; spiritus enim robustorum quasi turbo impellens parietem. Sicut æstus in siti tumultum alienorum humiliabis, et quasi calore sub nube torrente propaginem fortium marcescere facies.* Simili enim fortitudine Elias dejecit Achab, Jezabelem et Baalitas, juxta illud Eccles. 48. 2 : *Irritantes illum* (Eliam) *invidia sua, pauci facti sunt ; non enim poterant sustinere præcepta Domini.* Et paulo post : *Qui dejecisti reges ad perniciem, et confregisti facile potentiam ipsorum, et gloriosos de lecto suo.*

Porro Beda, et Angelom. in l. 4. Regum, c. 23. quin et S. Chrysost. hom. 3. de Elia asserunt *Eliam* dici quasi ηλιον, id est solem, eo quòd ipse fuerit sol Israelis et curru igneo vectus sit in cœlum, indeque à poetis fingi solem vehi curru igneo, quem quia Phaethon solis filius regere nescivit, hinc se et orbem combussit, de quo plura lib. 4. c. 2. Hæc per allusionem dicuntur; constat enim *Elias* esse nomen Hebræum, non Græcum. Simili modo Nazianzen. Hebraicum nomen *pascha* derivat à Græco πάσχω, id est patior, quod in paschate passus sit Christus.

Quæres tertio quæ fuerint eximiæ virtutes et dotes Eliæ, quibus debellavit idololatriam? Resp. Prima ejus dos fuit vitæ innocentia, austeritas et sanctitas. Audi S. Isidor. lib. de Ortu et Interitu Prophet. c. 35: *Elias*, inquit, *sacerdos magnus atque propheta, habitator solitudinis, fide plenus, devotione summus, in laboribus fortis, industria solers, excellenti ingenio præditus, in exercitatione disciplinæ rectus, in sancta meditatione assiduus, metuque mortis intrepidus.*

Secunda Eliæ dos fuit solitudo et contemplatio. Secedens enim in Carmelum vacabat orationi et contemplationi, ibique Eliseum et alios discipulos collegit quasi auctor vitæ monasticæ et eremiticæ. Unde Carmelitæ suum nomen et institutum ab Elia in monte Carmelo accepisse profitentur, de quo plura c. 18.

Tertia fuit ejus dicendi et arguendi libertas, qua inter cætera ait Achab regi et Jezabeli in faciem, quòd venundati sunt sub peccato, et quòd Deus omnem eorum stirpem exscindet, quòdque canes lingent sanguinem Jezabelis, c. 21. 20.

Quarta, invicta animi patientia et fortitudo, qua omnes regum et idololatrarum persecutiones generose sustinuit et superavit, imo omnes sacerdotes Baal occidit, c. 18.

Quinta, zelus honoris et cultus divini, qui eum ad omnia certamina cum rege et Baalitis ineunda compulit, unde ipse ad Deum ait: *Zelo zelatus sum pro Domino Deo exercituum, quia dereliquerunt pactum tuum filii Israel*, etc., *prophetas tuos occiderunt gladio, derelictus sum ego solus, et quærunt animam meam*, cap. 19. 14. Hinc Elias à nonnullis vocatur Angelus; ac de Joanne Baptista ait Angelus, quòd præcedet Christum *in spiritu et virtute Eliæ*, Lucæ 1. Hinc raptus est Elias, ut præcurrat Christum ad judicium, certetque contra Antichristum, à quo proinde occidetur, et martyrio laureabitur Jerosolymæ; sed tertia die coram toto populo gloriose à morte resurget et conscendet in cœlum, uti dixi Apocal. 11. 3. Denique vide elogia Eliæ apud Eccles. cap. 48. 1: *Surrexit*, inquit, *Elias quasi ignis, et verbum ejus quasi facula ardebat.* Vide ibi dicta. Fuit enim Elias totus igneus et fulmineus.

Hinc allegor. Elias fuit typus Christi, qui vere fuit *Elias*, id est *Dominus Deus.* Christus enim, instar Eliæ, magna certamina habuit de fide Messiæ cum Scribis et Pharisæis, ac continuas ab eis persecutiones sustinuit, tandemque mortem crucis, sed ab ea die tertia gloriosus resurrexit, et die 40 in cœlum conscendit. Ita Angelom. Eucher. Rupert. et alii.

Denique Elias fuit Dux et Princeps Prophetarum cæterorum: atque hac de causa unà cum Moyse legislatore apparuit in Transfiguratione Christi, eique nomine omnium prophetarum testimonium perhibuit, quòd ipse verus esset Messias ab eis prophetatus, Matth. 17.

Thesbites,] oriundus ex *Thesba* vel *Thesbe* vico, sito in tribu Gad inter Jaaba et Saron, ait Adrichom. in Descript. terræ Sanctæ. Hinc S. Epiphan. Dorotheus, Isodorus, Metaphrastes et alii in Vita Eliæ docent Eliam natum in Thesbe, quæ Arabiæ est contermina. Audi S. Epiphan.: *Elias ex Thesbis erat è continente Arabiæ: morabatur autem in Galaad, quoniam Thesbis erant ædes sacerdotibus consecratæ ac destinatæ.* Sed clarius Metaphrastes: *Elias*, inquit, *à sacerdotibus* (Hierosolymitanis scilicet, ad quos de visione consulendos Sobachus parens profectus est) *appellatus est Thesbites, eo quòd esset domus, quæ sorte obtigerat sacerdotibus, in qua is habitabat, virtutem exercens ab adolescentia, et flammeam efficiens animam per ignem spirantem Spiritus sancti gratiam.*

Falluntur ergo Abulens. Hugo, Lyran. qui censent Eliam oriundum ex urbe Thebe, in qua occubuit Abimelech Gedeonis filius, Judic. 9. 50. Thebe enim erat in tribu Ephraim juxta Sichem; Thesbe vero patria Eliæ erat trans Jordanem in Galaadite, puta in tribu Gad. Quare Elias videtur fuisse Gaddita, indeque nascendo viriles, fortes et militares hausisse spiritus. Tales enim erant Gadditæ juxta illud Genesis 49. 19: *Gad accinctus* (hoc enim Hebr. significat *Gad*) *præliabitur ante eum, et ipse accingetur retrorsum.*

Porro, *Thesbites* Hebr. idem est quod *captivans*, vel *convertens*, ait Angelom. et alii. Elias enim captivavit et *convertit cor patris in filios, et cor filiorum ad patres eorum*, ut ait Malach. cap. 4. v. 6. De nativitate et educatione Eliæ hæc habet Dorotheus in ejus Vita: *Cum nasciturus esset Elias, pater ejus Sabacha vidit illum ab angelis albicantibus salutari, et igne tanquam fasciis involvi, et flamma ignis veluti cibo ali, et Hierosolymam profectus, rem istam indicavit, dictumque illi est ex oraculo, ne timeret; fore enim ut puer nasciturus in luce habitaret, et quæ diceret, firmam sententiam haberet, indicaretque Israelem in gladio et igne.* Eadem habet S. Epiphan. et Metaphrastes in Vita Eliæ. Hinc Eliam perpetuam coluisse virginitatem consentiunt Patres, scilicet S. Hier. l. 1. contra Jovin. et ad Eustoch. de Custod. Virg. Ambros. l. 1. de Virg. Idem asserit S. Chrysost. l. de Virgin. t. 5. S. Ephrem non uno loco: pulchre paræn. 1. tomo 2. fol. 90. ait: *Donum optimum monachi est virginitas, curru ipsum ad cœlum cum Elia vehens;* et fol. 91: *Elias te sua pelle caprina cooperiens in cœlos introducet.*

Virgines quoque vel cælebes fuisse Eliseum cæterosque Eliæ discipulos, non est dubium; quin et ex ipsis plura pro vera Dei religione à Jezabele occisos martyrii lauream adeptos esse, satis liquet ex cap. 18. 13.

Porro Elias non videtur fuisse sacerdos, ait Abulens. Sanchez et alii, quia non oriundus ex Levi, sed ex Gad: unde et Scriptura nusquam eum vocat sacerdotem, uti vocat Jeremiam et Zachariam patrem Joannis Baptistæ. S. Epiphan. tamen, S. Isidorus et alii eum vocant sacerdotem, ortumque ex Levi, quia Levitæ et sacerdotes, cum propriam non haberent possessionem, spargebantur per omnes tribus, ut eas in fide et

Dei cultu erudirent. Poterat ergo in tribu Gad nasci Elias Levita.

Denique Hebræi censent Eliam esse Phinees, filium Eleazari filii Aaron; sed errant, ut ostendi Numer. 25.

De habitatoribus Galaad.] Migravit Elias à patria sua Thesbe in vicinam Galaaditim. Cur? Resp. Primo, quia Galaaditæ tunc valde corruptis erant moribus, idololatræ et homicidæ. Ivit ergo ad eos Elias, ut ipsos per se et suos discipulos ad meliorem frugem revocaret. Id liquet ex Osee propheta, qui sub Ozia rege paulo post Eliam prophetavit, ac 6. 8. sic ait: *Galaad civitas operantium idolum, supplantata sanguine. Et quasi fauces virorum latronum, particeps sacerdotum, in via interficientium pergentes de Sichem.* Vide ibi dicta.

Rursum, Galaad erat ferax resinæ, opobalsami et aliorum aromatum, ex quibus conficiuntur emplastra et medicinæ ad curandos morbos et vulnera. Hinc repræsentat prophetas, qui quasi medici spiritales animarum vulnera et ægritudines curant. Hoc est, quod ait Jeremias, cap. 8. 22: *Numquid resina non est in Galaad, aut medicus non est ibi? Quare ergo non est obducta cicatrix filiæ populi mei?* Unde ibi Chaldæus Paraphrastes vertit: *Desiderabam doctrinam Eliæ prophetæ, qui fuit de Galaad, cujus verba erant medicinæ.* Elias ergo et Eliseus, uti in Carmelo, Bethel, Jericho, Galgalis; sic et in Galaad commorati sunt, ut incolas ad verum Dei cultum traducerent, ut *ubi superabundavit delictum, superabundaret gratia*, Rom. 5. 20. Ideoque hisce in locis Collegia discipulorum, qui proinde *filii prophetarum* vocantur, instituit: unde ad eos spectat illud Cant. 4. 1: *Capilli tui sicut greges caprarum, quæ ascenderunt de monte Galaad.* Hac de causa Elias rapiendus in cœlum, Collegia hæc in Bethel, Jericho, Galgalis, etc., obivit, 4. Regum 22. ut suis discipulis valediceret, eosque in aspero vitæ eremiticæ et cœnobiticæ studio prosequendo confirmaret. Ita Abulensis.

Vivit Dominus Deus Israel, in cujus conspectu sto, si erit annis his ros et pluvia, nisi juxta oris mei verba.] Non dubium est Eliam zelo æstuantem prius Achab regem monuisse de abdicando cultu Baal, et colendo Deo vero: sed cum ille surdas adhiberet aures, Elias à verbis ad verbera venit, ac totam terram percussit sterilitate, ut Achab et idololatræ discerent non Baal, uti ipsi putabant, sed Deum verum dare pluviam, messem, cæteraque terræ bona, ideoque ad hæc obtinenda eum invocarent, non Baal; ait ergo: *Vivit Dominus*, id est, juro per vitam Dei quòd non erit pluvia fecundans terram, nisi juxta meum beneplacitum, quando scilicet egò precibus meis cœlum ad pluendum aperiam, sicut nunc illud precibus meis clausi; Eliam enim precibus hæc omnia à Deo impetrasse docet Jacobus in Epist. c. 5. 17. *Elias*, inquit, *homo erat similis nobis passibilis: et oratione oravit ut non plueret super terram, et non pluit annos tres et menses sex. Et rursum oravit, et cœlum dedit pluviam, et terra dedit fructum suum.*

In cujus conspectu sto.] Septuag. *cui astiti coram eo*; Chald. *ante quem ministro*, q. d. Ego semper mente Deum habeo præsentem, conorque illum amare, laudare, revereri, eique per omnia placere, ideoque illum invocavi et invoco, ut mihi hanc potestatem sistendi laxandique pluvias, ad evertendum cultum Baal, concedat uti de facto concessit. Nec enim Elias juraret ita fore, nisi Deus ei id concessisset, eumque fecisset quasi Dominum aeris. Unde exclamat Eucherius: *Magna vis propheticæ dignitatis, humanus sermo est, divinus effectus. In terris homo loquitur, et imperio ejus cœlestes obediunt potestates. Commovit omnem creaturam unus sermo prophetæ, et miro modo humi sonans aera cœlumque concussit, turbatus est humani ministerii ordo, et à seculis instituta elementorum harmonia contabuit, cum sicco humidum, calido frigidum negaretur: sed elementa pœnam suam læta suscipiunt, dummodo vel in salute hominum, vel in honore proficiat conditoris.*

Si erit annis his ros et pluvia.] Hebr. *si* idem est quod *non.* Causam dat Auctor Mirabil. Script. lib. 2. cap. 15: *Quatenus*, inquit, *qui Deum per mala in terra exacerbassent, cœli clementia et aeris commoditate carerent.*

Nisi juxta oris mei verba,] ut nulla futura sit pluvia, nisi quando ego verbis et precibus meis illam adduxero. Concionatorie S. Chrysost. hom. 1. de Elia, ait eum ex rigido zelo vindicandi idololatriam, noluisse Deo (utpote quem misericordem, facile precibus flectendum ad dandam veniam et pluviam sciebat) relinqui, sed sibi reservari; utpote qui jam mentem obfirmarat de non danda idololatris venia, nec pluvia. Quare ipsum tamdiu precibus Deum fatigasse, donec id ei concederet, quo obtento constanter et severe edixisse: Juro per Deum, quòd non pluet nisi quando ego voluero: non volam autem nisi sacerdotibus Baalitis occisis, et cultu Baal subverso, ut patet c. 18. 41. Hæc S. Chrysost. qui homil. 2. graphice hæc depingens ait: *Cum Elias propheta sanctissimus populum prævaricatum aspiceret, cumque Baal et lucos despecto Domino coli à sacrilegis pervideret; cumque creatore despecto figmentis sese nemoribusque omnis populus addixisset; zelo Dei commotus Judæam terram siccitatis sententia, et pluviarum sterilitate addixit. Tunc subito anhelat terra, siccatur cœlum, sitiunt omnes, fontes arescunt, omnis humor ima petit, supera deserit, aer fervet, serenitas torquet, tranquillitas pœna est, æstuant nocte dies, dies arescunt, sata torrentur, arbusta ægrotant, etc., iram Dei universa creatura testatur.*

3. Abscondere in torrente Carith.] Quæret enim te, quasi sterilitatis auctorem rex Achab; et si invenerit, occidet. Fuge ergo et late, ne in tuum caput siccitatis causa revolvatur. *Torrens Carith* descendit de montibus Ephraim juxta urbem Phaselum, unde juxta eum multæ erant cavernæ et speluncæ, in quas se abdere poterat Elias. Hic ergo latuit per triennium siccitatis, pastus à corvis. Unde in ejus memoriam S. Helena ibidem ecclesiam exstruxit, teste Niceph. lib. 8. cap. 30. *Carith* Hebr. idem est quod *excisio, succisio*, quia hîc Elias terræ germina et sata per ariditatem à se inductam succidit. Unde S. Chrysost. homil de Petro et Elia, ait Eliam igneum ardorem et quasi febrim terræ induxisse: *Vix dum*, ait, *exierat sermo ejus, cum subito mutatur aer, cœlum æneum factum, idemque sermo in terræ viscera tanquam febris incubuit. Et è vestigio exaruerunt omnia, omnia solitudine ac vastitate horruerunt, herbæ siccatæ sunt, plantæ simul et arbores tum frugiferæ, tum steriles.*

Meminit hujus sterilitatis et famis Menander, historicus Gentilis, apud Josephum, lib. 8. c. 7. sed mutile et imperfecte, more Gentilium cum de rebus judaicis loquuntur. Ait enim famem hanc durasse uno tantum anno, cum S. Jacobus, cap. 5. 17. asserat eam durasse tres annos et sex menses. Videtur hæc fames tantum fuisse in Israele; ejus enim idololatriam Elias puniebat. Quare quod Lucæ 4. 25. dicitur eam fuisse *in omni terra*, accommode accipe, scilicet *in omni terra* Achab regi subjecta, et peccatis idololatriæ ejus contaminata.

4. Corvisque præcepi,] id est, instar præcipientis ordinavi, et instinctum hunc eis indidi, ut tibi afferant panem. Ita Cajet.

6. Corvi quoque deferebant panem et carnes mane, similiter panem et carnes vesperi.] Corvus est avis vorax, inhumana, maligna; illa ergo usus est Deus ad cibandum Eliam, ut ostenderet se omnibus animalibus imperare, eorumque indolem mutare et convertere eò quò lubet, ac sanctis, qualis erat Elias, omnes creaturas Deo jubente servire et obsequi. Sic corvi offerebant quotidie dimidium panem ad S. Paulum primum eremitam, integrum vero adveniente S. Antonio. Unde ad eum conversus S. Paulus ait: *Eia Dominus nobis prandium misit vere pius, vere misericors. Sexaginta anni sunt, cum accipio quotidie dimidii panis fragmentum, nunc ad adventum tuum militibus suis Christus duplicavit annonam.* Ita S. Hieron. in Vita S. Pauli. S. Benedictus vero corvo, qui hora prandii ad se venire et cibum è manu sua sumere solebat, jussit panem veneno infectum à Florentio invido sibi submissum tollere, et in locum, ubi à nemine inveniri posset, asportare: cui obediens corvus idipsum præstitit, uti refert S. Gregor. lib. 2. Dial. c. 8. hujus corvi progenies etiamnum superest, ac à Benedictinis continuo alitur in monte Cassino.

Porro quòd corvis potius quàm aliis avibus Deus usus sit, causa litteralis fuit, quòd corvi ament loca solitaria, ac præsertim torrentes, eo quòd siccissimæ, et calidissimæ sint naturæ. Unde Prov. 30. 17. dicitur: *Oculum qui subsannat patrem*, etc., *effodiant eum corvi de torrente.*

Corvis ergo, quasi maxime obviis avibus, usus fuit ad alendum Eliam in torrente Carith, ut ex corvo cibum, ex torrente potum in tanta omnium siccitate caperet. Aqua enim ad potum sufficit estque potus maxime naturalis, quo ante Noe omnes prisci usi sunt.

Tropolog. vide hic, et reverere miram Dei in suos fideles providentiam; corvi enim Deo instigante quotidie bis apportabant panem et carnes Eliæ, scilicet mane ad prandendum, et vespere ad cœnandum. Angeli autem hos panes et carnes apparabant, ideoque meliores et sapidiores erant nostris, qui à pistoribus et cocis apparantur, juxta illud Psalm. 77. 25: *Panem Angelorum manducavit homo;* mox eosdem corvis ad Eliam deferendos dabant, eosque continebant ne illos attingerent, ac impellebant ut ad Eliam intactos deferrent. Nam ut in Vita S. Onuphrii legimus, Deus et Angeli singularem habent curam eremitarum, qualis erat Elias, eo quòd ipsi omnia deseruerint, et ab omnibus sint deserti, juxta illud: *Tibi derelictus est pauper, et orphano tu eris adjutor,* Psalm. 9. 14. Quocirca S. Basil. homil. 8. in divites avaros: *Carmelus,* ait, *mons sublimis ac desertus Eliam habuit, cui viaticum cibusque fuit spes in Deo; et cum ita viveret, fame tamen exstinctus non est, sed avium rapacissimi corvi cibum ei attulere, et qui alienas solebant escas invadere, viro justissimo ministri fuere: naturæ quoque obliti, in pane carneque ei afferendis Dominico præcepto paruerunt.*

Et carnes.] Deus ergo non tantum panes ad vitam necessarios, sed etiam carnes ad lautitiam pro obsonio Eliæ submittebat. Quærit Abulens. quid comederit Elias diebus jejuniorum, quibus non licet vesci carnibus? ac respondet eum comedisse quidquid corvi afferebant; Deus enim mittendo carnes ad Eliam, hoc ipso cum eo in jejunio dispensabat, volebatque ut eas comederet, ac dono suo tam liberali frueretur, ne frustra eas misisse videretur.

Allegor. S. Prosper. lib. 2. de Prædict. et Promiss. cap. 28: *Panis Eliæ,* inquit, *est corpus Christi, quod Judæi ut corvi gentibus ministrarunt, carnem in crucis ligno decoctam gentibus præparantes, ac ut corvi una et raucisona voce clamantes ad Pilatum: Crucifige, crucifige eum.*

Aliter S. August. Serm. 101. de Tempor. ubi omnia gesta Eliæ allegor. applicat Christo et Ecclesiæ: *B. Elias,* inquit, *typum habuit Domini Salvatoris. Sicut enim Elias à Judæis persecutionem passus est, ita et verus Elias Dominus noster ab ipsis Judæis reprobatus est et contemptus. Elias reliquit gentem suam, et Christus deseruit synagogam. Elias abiit in deserto, et Christus venit in mundum. Elias in deserto corvis ministrantibus pascebatur, et Christus in deserto mundi hujus gentium fide reficitur. Corvi enim illi, qui beato Eliæ jubente Domino ministrabant, gentium populum figurabant. Propterea et de gentium Ecclesia dicitur: Nigra sum, sed formosa, filiæ Jerusalem. Unde nigra? Ecce in iniquitatibus conceptus sum, et in delictis peperit me mater mea. Unde formosa? Asperges me hyssopo, et mundabor; lavabis me, et super nivem dealbabor.* Et mox: *Vere Ecclesia gentium corvis similis erat, quando viventem Dominum contemnebat, et ante acceptam gratiam, velut morticinis cadaveribus, idolis ministrabat.*

Symbol. Auctor. Mirabil. S. Scriptur. apud S. August. lib. 2. cap. 17: *A corvis,* ait, *ministrari prophetæ præcipitur, ut scilicet culpam, quam in diluvio commiserat in terra, purgare avis illa videretur, dum ut fidelis minister efficitur Eliæ, qui negligens et fallax erat ante Noe. Præterea quoque in hoc ministerio illud etiam ostenditur, qualiter homo si non peccasset, etiam infructuosorum animalium nunc ministeriis uteretur. Unde vero eas carnes et panes ille corvus detulerit, ipse viderit qui tale officium committebat. In quo tamen intuendum est, quòd ex aliquorum hominum scientium aut nescientium industria corvi hæc acciperent, qui coctos panes et carnes quaslibet qualitercumque præparabant.*

9. Vade in Sarephta Sidoniorum.] Urbs hæc sita erat inter Tyrum et Sidonem in via publica, non procul à littore maris, et ab Eleuthero fluvio, duobus milliaribus distans à Sidone. Dicta est *Sarephta*, id est *conflatoria*, à צרף *tsaraph*, id est *conflare;* quod in ea essent officinæ conflatoriæ vasorum ex ære, ferro aliisque metallis.

Jubet ergo Deus Eliam extra Israelis fines et Achab persecutoris sui dominium, abire in di-

tionem Sidoniorum, ut ibi sub rege gentili secure et quiete degeret. Hinc allegor. Elias significat Christum, qui persecutionem patiens à Judæis, Evangelium suum transtulit ad gentes, uti explicat ipse Christus Lucæ 4. 25.

Audi Auctorem Mirabil. S. Script. lib. 2. c. 18: *Idcirco ad Sarephtam Sidoniorum saturandus propheta mittitur, ut per illum bona et fidelis vidua pasceretur. Ne vero quem moveat, quod Sidoniorum terra hanc eamdem plagam pariter cum Israel perpessa erat, dum inde Jezabel persecutrix prophetarum, et totius vindictæ et facinoris causa, Sidoniorum regis filia paternam originem ducebat.*

Præcepi enim ibi mulieri.] *Præcepi*, id est ordinavi, disposui, providi; non enim proprie Deus præceperat viduæ, cum ei non esset locutus, imo vidua petenti Eliæ frustum panis, negavit se illud habere, v. 12. Si quis tamen contendat Deum revelasse viduæ adventum Eliæ, ac jussisse ut eum exciperet et pasceret eo modo quo Elias postulaturus erat, non repugnabo. Fuit hæc mulier gentilis, utpote Sidonia, sed religiosa et devota, ait S. Chrysost. homil. 3. de Elia, et Abul. q. 24.

12. Et colligo duo ligna, ut faciam (coquam) illum mihi et filio meo, ut comedamus et moriamur,] q. d. Postquam modicum hoc farinæ comederimus, moriemur fame, quia non habemus aliud quod comedamus.

Allegor. S. August. Serm. 101. de Temp. notat *duo ligna* significare crucem Christi; in ea enim sunt duo ligna, scilicet unum erectum, alterum transversum. *Ideo*, inquit August. *duo ligna colligebat, quia in typo Eliæ Christum excipiebat. Duo ligna volebat colligere, quia crucis mysterium desiderabat cognoscere. Crux enim Domini Salvatoris duobus lignis aptata est, ideo duo ligna colligebat vidua illa, quia in illum qui in duobus lignis pependit creditura erat Ecclesia. Dixit ergo vidua illa: Colligo duo ligna ut faciam cibum mihi et filio meo, et manducabimus, et moriemur. Verum est, fratres dilectissimi, nemo in Christum crucifixum credere merebitur, nisi huic seculo moriatur; nam quicumque corpus Christi digne manducare voluerit, necesse est ut moriatur præteritis, et vivat futuris.*

Et filio meo,] sic et Chald. hoc enim est Hebr. לבני *libni*. Verum Septuag. aliis punctis legentes לבנו *lebanai*, vertunt, *filiis meis*; significant ergo eam plures habuisse filios, quibus panem eripuit, ut daret Eliæ. Eo major fuit ejus virtus. Ita Eucher.

13. Verumtamen mihi primum fac de ipsa farinula subcinericium panem,] qui scilicet sub cinere festinato citoque coquitur, ut præsenti urgentique fami Eliæ statim succurreret. Sic Abraham Angelis festinantibus coxit panes subcinericios, Genes. 18. 6.

Mystice Eucherius: *Panis subcinericius*, inquit, *est pœnitentium satisfactio, juxta illud Psal.* 101: *Quia cinerem sicut panem manducabam, et potum meum cum fletu temperabam; his enim satisfactionibus Dominus se pasci hortatur.*

Mihi primum fac.] Causam dat S. Prosper. p. 2. Prædict. c. 29: *Ut misericordia*, ait, *primum occupet locum, quam præire ante faciem Dei Script. testatur; ex ipso enim omnis copia.* Sic S. Ludovicus rex Franciæ priusquam ipse pranderet, centum pauperibus prandium dabat.

15. Quæ abiit, et fecit juxta verbum Eliæ.] Mira fuit hujus viduæ fides, obedientia, liberalitas, ut modicum farinæ sibi ad vitam necessarium daret Eliæ qui famem hanc induxerat. Unde exclamat Eucherius: *O magnificum mulieris animum, ô immutabile mentis propositum, ô vere venerabile per secula factum! poculum petit, mox offert: et quod regibus jam forsitan deerat, quod divites non habebant, hoc vidua ex abundantia erogabat. Pascit pane, quæ cum filio die postero erat moritura, nec habere se negat; sed fatetur simpliciter, nec metuit prodere veritatem, et non tam postulanti, quàm quodammodo exigenti omnem causam pandit in medium; quantitatem victus, et numerum personarum, ut non tam hospitem velit habere quàm judicem.* Et inferius: *Erat in illo tempore spectaculum angelis hominibusque gratissimum, quòd inter gentes in terra profana vidua mulier tam tunc esset filia Abrahæ multo hospitalior ipso parente, multo humanior fidei genitore. Erat quidem Abraham hospitalis, et erga peregrinos magno detentus affectu; sed erat vere opulentus, erat dives.* Et paulo post: *Studio humanitatis omnem vim despexit naturalis affectus, non de se, non de parvulis sollicita; nihil eam à mentis proposito revocavit, nec proprii sexus infirmitas, nec materna erga parvulos viscera pietatis; occidit in se naturæ officia hospitalitatis intuitu, et effectus est devotus erga hospitem matris animus filiorum crudele sepulcrum.*

16. Et ex illa die hydria farinæ non defecit, et lecythus olei non est imminutus,] non per rarefactionem, sed additionem novæ farinæ et olei continuam, ait Abulens. Unde ex eo deinceps sustentata fuit vidua cum filio, quin et Elias ipse, ut patet v. 20. Merebatur hoc fides et sanctitas Eliæ, item obedientia et eleemosyna viduæ, qua modicum farinæ quod habebat, dederat Eliæ. Ita S. Prosper. lib. 2. de Prædict. et Promiss. cap. 29. quem audi: *Sic anima fœneratur Deum, sic dum dat in necessitate, sibi consulit ad salutem. Sic repletur anima quæ corpore abscedente Domino, castigantem diligens, unius tori fidem pudico amore custodit, sacramento farris et olei unctione munita, secura exspectans gratam pluviam, cum ei dixerit Dominus: Euge, serve bone, quia in modico fuisti fidelis, intra in gaudium Domini tui.*

Audi et Eucherium liberalitatem et virtutem hujus viduæ admirantem, et hoc elogio remunerantem: *Facta est igitur manus viduæ perenne torcular, et mola jugiter fundens. Ecquid dico mulieris manum? In verbo prophetæ tota domus viduæ piorum cellarium facta est. Non ibi ros, non pluvia, non veris aura, non callidi soles, non nimbus necessarius, non aratrum, non agricola, non colonus, sed omnia et in omnibus sermo prophetæ affatim viduæ ministrabat.* Pascentem se viduam pavit Elias.

Audi S. Hieron. Epist. 10. ad Furiam: *Recordemur viduæ Sarephtanæ, quæ et suæ et filiorum saluti Eliæ prætulit famem; ut in ipsa nocte moritura cum filio superstitem hospitem relinqueret, malens vitam perdere, quàm eleemosynam; et in pugillo farinæ seminarium sibi messis Dominicæ præparavit. Farina seritur, et olei capsaces nascitur: in Judæa frumenti est penuria; granum enim tritici ibi mortuum fuerat, et in gentium vidua olei fluenta manabant.* Simili modo S. Euthymius (cujus sanctitas toti orbi sub Justiniano Imper. inclaruit), farina in monasterio deficiente, illam multiplicavit, dicens: *Bono estote animo;*

quantum enim egentibus impertitis, duplum nobis Dominus elargietur. Spero enim quòd sicut olim hydria farinæ non defecit, ita nunc minime sit defectura. Ita Eustachius in ejus Vita, et ex eo Baronius, anno Christi 564. Pari ratione Masymas Anachoreta, instar Eliæ, in duobus doliis pro pauperibus multiplicavit frumentum, et oleum ut refert Theodor. in Histor. Religiosa cap. 14. quem audi: *Hospitum autem et pauperum tam alacri animo curam gerebat, ut patefaceret portas omnibus qui aderant. Dicitur enim habuisse duo dolia: unum quidem frumenti, alterum vero olei. Ex his semper quidem suppeditabat omnibus egentibus: habebat autem ea semper plena benedictione, quæ data est viduæ Sarephtanæ, et immissa fuerat in hæc dolia. Ipse enim Dominus omnes opes effundit in omnes eos qui ipsum invocant; et sicut illius hydriam, et guttam jussit scaturire, præbens manipulos seminum hospitalitatis, ita etiam huic viro admirabili exhibuit suppeditationem, quæ ex æquo respondebat ejus animi alacritati.*

Similia sæpe fecit S. Joannes Eleemosynarius Archiepiscopus Alexandrin. teste Leontio in ejus Vita. Unde ejus axioma erat: *Quo plura erogo in pauperes, eo plura semper et majora à Deo recipio.* Unde S. Basil. homil. de Eleemosyna eum comparat puteo, vel fonti qui quo plus aquæ effundit, eo amplius aquæ ebulientis admittit, et recipit. Vide S. Chrysost. hom. cui titulus: *Quod eleemosyna sit ars omnium quæstuosissima.*

Allegor. hydria farinæ significabat panem Eucharistiæ, qui quotidie à fidelibus comeditur, nec tamen consumitur, aut deficit unquam. Ita Lanfrancus, Algerus et alii scribentes contra Berengarium.

Quod locutus fuerat in manu Eliæ,] id est per Eliam; manus enim est instrumentum instrumentorum; unde notat causam instrumentalem; talis enim respectu Dei fuit Elias.

17. Ægrotavit filius mulieris matris familias,] puta viduæ jam dictæ; hæc enim mortuo marito erat sola mater familias. Permisit, vel immisit hunc morbum Deus puero hoc fine, ut mortuus ab Elia suscitaretur; itaque Eliæ fides et virtus apud Achab et Baalitas splendesceret. Ita Eucher. et alii. Audi S. August. ad Simplic. quæst. 5: *Non malefaciendi causa mortificavit filium ejus, sed exhibendi miraculi ad gloriam nominis sui, quo tantum prophetam, et tunc viventibus, et posteris commendaret. Sicut dicit Dominus, non ad mortem mortuum fuisse Lazarum, sed ut glorificaretur Deus in Filio, et ideo consequentia probant, et ipsa etiam fiducia, qua credidit Elias non ad hoc illud contigisse, ut acerbo luctu ejus hospita affligeretur, sed potius ad hoc factum esse, ut Deus magnificentius ostenderet viduæ, qualem Dei famulum suscepisset.*

Nonnulli censent hunc viduæ filium suscitatum ab Elia fuisse Jonam prophetam. *Tradunt Hebræi*, inquit S. Hieron. in præfat. in Jonam, *hunc esse filium viduæ Sarephtanæ, quem Elias propheta mortuum suscitavit, matre postea dicente ad eum: Nunc cognovi quia vir es tu, et verbum Dei in ore tuo est veritas; et ob hanc causam etiam ipsum puerum sic vocatum. Amathi enim in nostra lingua veritatem sonat, et ex eo quod verum Elias locutus est, ille qui suscitatus est filius esse dicitur veritatis.* Sic ipse, utique recitando non probando. Jonas enim Hebræus erat, hic vero filius erat Sidonius. Vide dicta proœmio in Jonam.

18. Ingressus es ad me, ut rememorarentur iniquitates meæ, et interficeres filium meum,] q. d. Num venisti ad me, ô Elia, tanquam minister Elohim, id est, Dei summi judicis et vindicis, ut ad tuum ingressum puniar morte filii? Videbat enim ipsa Eliam quasi ministrum Dei punire scelera et scelestos, ut cum toti Israeli ob cultum Baal induxit sterilitatem et famem. Est enim naturalis quasi antipathia inter sanctitatem et iniquitatem, ac inter sanctos et iniquos, ut una prædominans aliam excludat et quasi interimat. Sic Eliæ severa sanctitas, et sancta severitas videbatur hìc elidere omnem iniquitatem familiæ viduæ, ac in ejus punitionem occidere viduæ filium. Notat Theodor. humilitatem, et pœnitentiæ spiritum in hac vidua, quod mortem filii suis peccatis ascribat; ideoque meruit eum resuscitari. Audi Theodor. hìc quæst. 52: *Sunt*, inquit, *admiratione digna verba viduæ: Tuo, inquit, lumine aperta sunt mea peccata, quæ occulta erant. Non dixit: Fuisti mihi malum auspicium; mala conciliavit mihi tuus adventus; sed potius suis peccatis tribuit quod acciderat. Tantum enim ei profuit prophetæ doctrina:* quasi præ humilitate doluerit, se prophetam in domum suam indigne suscepisse.

21. Et expandit se, atque mensus est super puerum.] Hebr. יתמודד *iitmoded*, id est, *seipsum admensus est* (est enim conjugationis *Hitpael*, quæ notat actionem reflexam agentis in seipsum); super puerum commensus est, et coæquavit seipsum puero, scilicet os suum ori pueri, manibus manus, pectus pectori, tibias tibiis, pedes pedibus applicando, et quoad fieri poterat per contractionem coæquando. Unde Chald. vertit: *Coarctavit se super puerum;* Sept. *Inflavit puero ter;* Vatabl.; *Incubuit puero.*

Quæres: Cur id fecit Elias? Resp. Variæ fuere causæ. Prima ethica et pathetica, ut ostenderet eximium suum in viduam et filium ejus amorem, indeque dolorem de ejus morte. Quos enim summe diligimus, hos amplexamur, arcteque complectimur, nec nos ab eis avelli patimur, quasi eis nostras vires, spiritum, et vitam inspirare velimus. Sic S. Ambros. Orat. funebri in obitu fratris sui Satyri, idem se illi fecisse commemorat: *Nihil*, inquit, *mihi profuit ultimos hausisse anhelitus, nihil flatus meos inspirasse morienti.*

Secunda physica causa fuit, ait Abul. quod Elias hoc suo in puerum incubitu, et insufflatione volebat corpus ejus ex morte frigidum calefacere, itaque disponere ad animam, vitamque recipiendam, sicut disponit mater corpus embryonis in utero, ut Deus, deinde jam calefacto et disposito, infundat animam rationalem; hoc enim est opus solius Dei, matris vero opus est materiam disponere. Sic gallina ova incubando calefacit, ut deinde in pullos formentur, et animentur.

Tertia symbolica, ut ostenderet quàm ardua et difficilis res esset mortuum è morte suscitare ad vitam. Unde idem fecit Eliseus imitans Eliam magistrum suum, 4. Reg. 4. 34. Rursum, ut liqueret quanta esset distantia inter miracula Eliæ et Christi; Elias enim laboriose se fatigando et sudando suscitavit mortuum; Christus vero facillime solo jussu, et verbo, utpote mortis vitæque Dominus.

Quarta theologica, ut sancti corporis sui contactu cadaver pueri Deo commendaret, ait

Serarius. Corpora enim sanctorum non tantum viva sunt, sed et vivifica; adeo ut corpus Elisei jam mortui mortuum suscitarit quondam à latronibus occisum, qui in sepulcrum Elisei projectus, dum sacra ejus ossa tetigisset, divina virtute revixit, uti narratur 4. Reg. 13. 20. Aliam magisque propinquam causam dat Abulensis : Elias, ait, ter puero incubuit; nam primo ei incubuit orans Deum, ut eum resuscitaret : sed cum id videret non fieri, secundo incumbens puero, oravit ferventius. Verum cum nec tum quidem surgeret puer, tertio eidem incumbens oravit ardentissime, sicque tandem vitam puero impetravit. Idem fecit Eliseus. Idem nos imitari et facere convenit. Deus enim in rebus arduis vult sæpius et ardentius rogari, ut illud ferventibus, et zelo quasi armatis et inflammatis precibus ab eo extorqueamus. Hoc enim res meretur, sicque crescit nostra devotio, virtus, et meritum. Atque hic est fructus perseverantiæ et orationis perseverantis, se seque intendentis, et ardentis.

Quinta mathematica; ut enim corpus majus æquetur minori, debet illud amplecti, ac vicissim minus majori se subjiciat, oportet. Id patet in circulo minori incluso in majori. Hic enim subjicit se majori; unde major eum amplectitur et proportionaliter sibi æquat, quia uterque idem centrum ambit, et ad illud circumcirca gyrat, ita ut nulla linea diametralis à majori circulo ad centrum duci possit, nisi illa prius circulum minorem intermedium secet et pertranseat. Quare nulla pars in circulo majori assignari potest, cui non pars similis et proportionaliter æqualis in minori respondeat. Quare docemur, quod ut inferiores Superioribus uniantur, et quasi adæquentur, necesse sit ut Superiores ad inferiores se per amorem inclinent, eosque complectantur; inferiores vero Superioribus debita obedientia, et subordinatione se submittant et substernant. Hæ ergo sunt duæ virtutes sublimes, quæ omnia complanant, adæquant et uniunt, nimirum charitas et humilitas. Sicut Elias charitate amplexans puerum, et puer naturaliter se submittens Eliæ, ei se quasi adæquavit, itaque ab eo animam, spiritum et vitam recepit.

Allegoricam et præcipuam causam dat sanctus Prosper, parte 2. Prædict. cap. 31. scilicet, ut Elias suo gestu repræsentaret mysterium Incarnationis, quo Dei Filius suam deitatem commensus est, et quasi coæquavit nostræ humanæ naturæ, quam assumpsit, ut per eam nos peccato mortuos vivificaret : *Elias et post eum Eliseus*, ait Prosper, *ut mortuum parvulum suscitaret, juvenilia membra contexit. Et Dominus Jesus seipsum exinanivit formam servi accipiens; parvum se illi parvo coaptavit, ut efficeret istud corpus humilitatis nostræ conforme corpori gloriæ suæ. Jacens subter se frigidum suo calore succendit; similiter et noster Salvator Dominus mundum, à cujus calore non est jam qui se abscondat. Insufflavit ille tertio jacenti, ut trina confessio infunderetur credenti; sic suscitatus est mortuus, dum à morte perpetua justificatus est impius.*

Unde Chald. vertit : *Coarctavit se super puerum;* Septuag. : *Insufflavit ter in puerum.* Sicut enim gallina incubat ovis, totamque se super ea expandit, et quasi commensurat, ut ea calefaciat et vivificet; sic et Deitas Christi se expandit super totam humanitatem nostram, eique quasi seipsam admensa est et coæquavit, ut eam frigidam calefaceret, exanimem animaret, mortuam vivificaret; singula enim hominis membra omnesque animæ potentiæ per peccatum spiritaliter erant mortuæ, frigidæ, aridæ et exanimes; quare in singulas Deitas incumbens, insufflavit in eas, et inhalavit spiritum gratiæ et vitæ spiritualis. Tertio autem Elias incubuit puero eique seipsum coarctando admensus est, quia Christus tertio seipsum coarctavit, et commensus est humanæ naturæ, scilicet primo in utero; secundo, in præsepio : tertio, in cruce : itaque mortuum genus humanum vivificavit, eique spiritum charitatis, paupertatis et patientiæ inspiravit, et *cum clamore valido ac lacrymis preces offerens, exauditus est pro sua reverentia.* Ita Lyran. Angelom. Eucher. Salianus.

Audi S. August. serm. 201. de Temp. : *Filius viduæ defunctus jacebat, quia filius Ecclesiæ, id est populus Gentium, multis peccatis et criminibus mortuus est. Orante Elia filius viduæ suscitatur, veniente Christo filius Ecclesiæ, id est populus Christianus, de carcere mortis reducitur; Elias inclinatur; in oratione, et vivificatur viduæ filius; et Christus procumbit in passione, et suscitatur populus Christianus.* Et post nonnulla : *Nam quod tribus vocibus inclinatur, mysterium Trinitatis ostenditur. Viduæ enim filium, id est populum Gentium, nec solus Pater sine Filio, nec Pater et Filius sine Spiritu sancto; sed tota Trinitas suscitavit. Denique hoc etiam in Sacramento Baptismatis demonstratur, dum tertia vice vetus homo mergitur, ut novus surgere mereatur.* Hoc igitur est verbum abbreviatum, de quo Apostolus, Rom. 9. 28: *Ut quod cœlo non capiebatur præsepio caperetur;* ait S. Cyprianus, l. 2. contra Judæos, cap. 3. nimirum Verbum infans, puer sapiens, Deus lactens.

Tropologica causa fuit ut ostenderet Elias virum zelosum et charitate flagrantem, qui convertere satagit animas vitiis et concupiscentiis mortuas, debere per magnam compassionem, commiserationem, et zelum iis quasi se coæquare et commetiri, ut eis frigidis et torpentibus spiritum vitæ inhalet; peccator enim est quasi cadaver mortuum et frigidum; quare ingenti et crebro concionatoris, confessarii, et monitoris ardore opus est, ut calorem pœnitentiæ et devotionis ei aspiret, quo ad vitam gratiæ à Deo recipiendam se disponat. Sic enim ignis frigidum lignum prius calefacit, ut deinde illud igniat : et gallina ova diu calefacit, ut animentur. Ita faciebat Paulus dicens : *Factus sum infirmus infirmis, ut infirmos lucrifaciam. Omnibus omnia factus sum, ut omnes facerem salvos,* 1. Corinth. 9. 22. Et : *Quis infirmatur, et ego non infirmor? Quis scandalizatur, et ego non uror?* 2. Corinth. 11. 29. Et : *Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis,* Galat. 4. 19.

Anagogica causa fuit ut significaret Christum in resurrectione commensurum, et quasi coæquaturum nos suæ gloriæ et corpori glorioso, juxta illud : *Reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ*, Philip. 3. vers. 21.

22. Et reversa est anima pueri intra eum.] *Reversa*, scilicet è limbo. Hinc patet animæ ho-

minis immortalitas. Hic puer est primus ab origine mundi à morte ad vitam suscitatus; nec enim alium eo priorem suscitatum legimus. Ita Cajetan. Denique cœnaculum, sive locus in quo Elias hunc puerum è morte suscitavit, etiamnum ostenditur, ait Adrichom. in Sarephta.

CAPUT DECIMUM OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Elias sistit se regi Achab, et non se, sed ipsum suis idolis turbasse Israelem asseverat. Mox v. 21. miraculo evocationis ignis e coelo in victimam certat cum prophetis Baal, vincensque jubet omnes mactari. Denique v. 41. pluviam Israeli a se siccitate damnato indeque fecunditatem restituit.

1. Post dies multos factum est verbum Domini ad Eliam, in anno tertio, di-
cens : Vade, et ostende te Achab, ut dem pluviam super faciem terræ.
2. Ivit ergo Elias, ut ostenderet se Achab : erat autem fames vehemens in
Samaria. 3. Vocavitque Achab Abdiam dispensatorem domus suæ : Abdias
autem timebat Dominum valde. 4. Nam cum interficeret Jezabel prophe-
tas Domini, tulit ille centum prophetas, et abscondit eos quinquagenos et
quinquagenos in speluncis, et pavit eos pane et aqua. 5. Dixit ergo Achab
ad Abdiam : Vade in terram ad universos fontes aquarum, et in cunctas valles, si forte possi-
mus invenire herbam, et salvare equos et mulos, et non penitus jumenta intereant. 6. Divise-
runtque sibi regiones, ut circuirent eas : Achab ibat per viam unam, et Abdias per viam alte-
ram seorsum. 7. Cumque esset Abdias in via, Elias occurrit ei : qui cum cognovisset eum,
cecidit super faciem suam, et ait : Num tu es, domine mi, Elias? 8. Cui ille respondit : Ego.
Vade, et dic domino tuo : Adest Elias. 9. Et ille: Quid peccavi, inquit, quoniam tradis me
servum tuum in manu Achab, ut interficiat me? 10. Vivit Dominus Deus tuus, quia non est
gens aut regnum, quo non miserit dominus meus te requirens? et respondentibus cunctis :
Non est hìc : adjuravit regna singula et gentes, eo quod minime repereriris. 11. Et nunc tu
dicis mihi : Vade, et dic domino tuo : Adest Elias. 12. Cumque recessero à te, Spiritus Do-
mini asportabit te in locum quem ego ignoro : et ingressus nuntiabo Achab, et non inveniens te,
interficiet me : servus autem tuus timet Dominum ab infantia sua. 13. Numquid non indicatum
est tibi domino meo, quid fecerim cum interficeret Jezabel prophetas Domini, quod abscondе-
rim de prophetis Domini centum viros, quinquagenos et quinquagenos in speluncis, et paverim
eos pane et aqua? 14. Et nunc tu dicis : Vade, et dic domino tuo : Adest Elias : ut interficiat
me? 15. Et dixit Elias : Vivit Dominus exercituum, ante cujus vultum sto, quia hodie appa-
rebo ei. 16. Abiit ergo Abdias in occursum Achab, et indicavit ei : venitque Achab in occur-
sum Eliæ. 17. Et cum vidisset eum, ait : Tune es ille qui conturbas Israel? 18. Et ille ait :
Non ego turbavi Israel, sed tu, et domus patris tui, qui dereliquistis mandata Domini, et secuti
estis Baalim. 19. Verumtamen nunc mitte, et congrega ad me universum Israel in monte
Carmeli, et prophetas Baal quadringentos quinquaginta, prophetasque lucorum quadringentos,
qui comedunt de mensa Jezabel. 20. Misit Achab ad omnes filios Israel, et congregavit pro-
phetas in monte Carmeli. 21. Accedens autem Elias ad omnem populum, ait : Usquequo
claudicatis in duas partes? si Dominus est Deus, sequimini eum : si autem Baal, sequimini
illum. Et non respondit ei populus verbum. 22. Et ait rursus Elias ad populum : Ego remansi
propheta Domini solus : prophetæ autem Baal quadringenti et quinquagenta viri sunt.
23. Dentur nobis duo boves et illi eligant sibi bovem unum, et in frusta cædentes, ponant super
ligna, ignem autem non supponant : et ego faciam bovem alterum, et imponam super ligna,
ignem autem non supponam. 24. Invocate nomina deorum vestrorum, et ego invocabo nomen
Domini mei : et Deus qui exaudierit per ignem, ipse sit Deus. Respondens omnis populus
ait : Optima propositio. 25. Dixit ergo Elias prophetis Baal : Eligite vobis bovem unum, et
facite primi, quia vos plures estis : et invocate nomina deorum vestrorum ignemque non suppo-
natis. 26. Qui cum tulissent bovem, quem dederat eis, fecerunt : et invocabant nomen Baal

de mane usque ad meridiem, dicentes : Baal, exaudi nos. Et non erat vox, nec qui responderet : transiliebantque altare quod fecerant. 27. Cumque esset jam meridies, illudebat illis Elias, dicens : Clamate voce majore : Deus enim est, et forsitan loquitur, aut in diversorio est, aut in itinere, aut certe dormit, ut excitetur. 28. Clamabant ergo voce magna, et incidebant se juxta ritum suum cultris et lanceolis donec perfunderentur sanguine. 29. Postquam autem transiit meridies, et illis prophetantibus venerat tempus quo sacrificium offerri solet, nec audiebatur vox, nec aliquis respondebat, nec attendebat orantes ; 30. dixit Elias omni populo : Venite ad me. Et accedente ad se populo, curavit altare Domini quod destructum fuerat. 31. Et tulit duodecim lapides juxta numerum tribuum filiorum Jacob, ad quem factus est sermo Domini, dicens : Israel erit nomen tuum. 32. Et ædificavit de lapidibus altare in nomine Domini : fecitque aquæductum, quasi per duas aratiunculas, in circuitu altaris, 33. et composuit ligna : divisitque per membra bovem, et posuit super ligna. 34. Et ait : Implete quatuor hydrias aqua et fundite super holocaustum et super ligna. Rursumque dixit : Etiam secundo hoc facite. Qui cum fecissent secundo, ait : Etiam tertio idipsum facite. Feceruntque tertio. 35. Et currebant aquæ circum altare, et fossa aquæductus repleta est. 36. Cumque jam tempus esset ut offerretur holocaustum, accedens Elias propheta, ait : Domine Deus Abraham, et Isaac, et Israel, ostende hodie quia tu es Deus Israel, et ego servus tuus, et juxta præceptum tuum feci omnia verba hæc. 37. Exaudi me, Domine, exaudi me : ut discat populus iste, quia tu es Dominus Deus, et tu convertisti cor eorum iterum. 38. Cecidit autem ignis Domini, et voravit holocaustum, et ligna, et lapides, pulverem quoque, et aquam quæ erat in aquæductu lambens. 39. Quod cum vidisset omnis populus, cecidit in faciem suam, et ait : Dominus ipse est Deus, Dominus ipse est Deus. 40. Dixitque Elias ad eos : Apprehendite prophetas Baal, et ne unus quidem effugiat ex eis. Quos cum apprehendissent, duxit eos Elias ad torrentem Cison, et interfecit eos ibi. 41. Et ait Elias ad Achab : Ascende, comede, et bibe : quia sonus multæ pluviæ est. 42. Ascendit Achab, ut comederet et biberet : Elias autem ascendit in verticem Carmeli, et pronus in terram posuit faciem suam inter genua sua, 43. et dixit ad puerum suum : Ascende, et prospice contra mare. Qui cum ascendisset, et contemplatus esset, ait : Non est quidquam. Et rursum ait illi : Revertere septem vicibus. 44. In septima autem vice, ecce nubecula parva quasi vestigium hominis ascendebat de mari. Qui ait : Ascende, et dic Achab : Junge currum tuum et descende, ne occupet te pluvia. 45. Cumque se verteret huc atque illuc, ecce cœli contenebrati sunt, et nubes, et ventus, et facta est pluvia grandis. Ascendens itaque Achab abiit in Jezrahel: 46. et manus Domini facta est super Eliam, accinctisque lumbis currebat ante Achab, donec veniret in Jezrahel.

1. In anno tertio,] siccitatis et famis ab Elia inductæ Israeli.

3. Abdias autem timebat Dominum valde.] Hebræi, Lyran. et Rupert. putant hunc *Abdiam* esse Abdiam prophetam, qui inter minores prophetas ordine est quartus. Addit Lyran. Abdiam merito hujus beneficentiæ in prophetas à Deo in præmium accepisse donum prophetiæ : S. Epiphan. vero lib. de Prophetis censet Abdiam hunc fuisse quinquagenarium illum qui, lib. 4. cap. 1. Eliæ supplex mortem effugit. Sed hunc Abdiam ab utroque esse diversum, ostendi proœmio in Abdiam.

4. Tulit ille centum prophetas, et abscondit eos.] Abulens. putat Prophetas hosce fuisse prophetas proprie dictos. Planius Lyran. et Cajetan. censent eos fuisse viros religiosos, qui, abdicatis curis terrenis seorsim simul habitantes divinis laudibus insistebant, uti faciunt jam Cœnobitæ. Simili modo legimus 1. Reg. 19. 20. chorum prophetarum non tantum vocali cantu, sed et musicis instrumentis una cum Samuele et Saule laudasse Deum. Sic Heman, et Idithun cantores dicuntur *prophetasse*, id est, cecinisse psalmos in citharis et psalteriis, 1. Paral. 25.

18. Non ego turbavi Israel, sed tu, et domus patris tui, qui dereliquistis mandata Domini, et secuti estis Baalim,] puta idola, et deos gentium. Vide hic libertatem Eliæ qua Achab regi culpam, causamque siccitatis et famis à se inductæ in faciem objectat. Idem fecere Lucifer Calar. S. Athanas. et S. Hieron. in Epistolis, et libris scriptis ad Constantium Imper. Arrianum.

19. Congrega ad me universum Israel in monte Carmeli, et prophetas Baal quadringentos quinquaginta, prophetasque lucorum quadringentos.] Petiit hoc Elias, ut omnes occideret ; ac iis occisis excideret pariter idola Baal, et *lucorum*, id est, aliorum deorum qui in sylvis et lucis colebantur. Fuere ergo universi m pseudoprophetæ, sive pseudodoctores hæresis et idololatriæ 850, quos omnes Elias partim per se, partim per populum interemit. Esto enim soli subinde Baalitæ quasi præcipui nominen-

tur, tamen cæteros quoque fuisse interemptos patet cap. 19. versu 1.

23. Et ego faciam alterum bovem,] *faciam*, id est, sacrificabo. Summum enim et nobilissimum opus, quod facit homo, est sacrificium. Sic Virgilius :

> Cum faciam (*id est, sacrificabo*) vitulo pro frugibus, ipse venito.

24. Deus, qui exaudierit per ignem ipse sit Deus,] qui scilicet ignem in hostiam sibi oblatam è cœlo demiserit. Hic enim hoc ipso ostendet se ignis æque ac cœli esse Dominum, ac sacrificium illud esse suum, id est, verum et divinum. Solebat enim Deus in igne apparere, ac per ignem è cœlo missum absumere sacrificia sibi oblata, uti fecit in sacrificio Abelis Genes. 4. 4. Aaronis Levit. 9. 24. Salomonis 2. Paralip. 7. 1. Davidis 1. Paralip. 21. 20. Gedeonis Judic. 6. 21. Manue Judic. 13. 20. et aliorum. Ignis enim repræsentat majestatem Dei. Unde Deuter. 4. 24. Moyses ait Hebræis : *Dominus Deus tuus ignis consumens est.* Ignis enim symbolum est castitatis et puritatis, æque ac efficacitatis divinæ, uti per 17 analogias ostendi Levit. 9. 23. Hinc et Spiritus sanctus in specie ignis descendit in Apostolos die Pentecostes Actor. 2. Vide ibi dicta.

Et hæc populus sciebat, atque illa tum ex Scripturis, tum ex Levitis audierat; unde statim succlamavit, dixitque : *Optima propositio ;* miraculo enim hæc lis de Deo vero decidenda erat, uti hîc Eliæ suggessit Deus, eo quod Achab, Jezabel et Baalitæ in cultu Baal essent obstinati, nec ullas rationes in contrarium ad aures admitterent.

26. Qui cum tulissent bovem, quem dederat eis, fecerunt,] id est, immolarunt Baal. Tradunt, vel potius more suo fabulantur (teste Lyrano et Abulensi) Rabbini bovem hunc fugisse à Baalitis ad Eliam, quasi qui dedignaretur immolari Baal, velletque ab Elia immolari Deo vero, ut hoc prodigio adverteret populus Baal non esse Deum, et ad Deum verum, quem colebat Elias, rediret.

Transiliebant altare quod fecerant.] Sic et Septuag. sed Hebr. et Chald. habent : *quod fecerat*, scilicet Elias, ait Serarius et Sanchez, qui censent Baalitas insultasse hîc altari Eliæ, illudque saltando diruisse, ideoque paulo post Eliam versu 30. illud restaurasse. Favet Chald. qui vertit : *Insaniebant super aram, quam fecerat*, scilicet Elias. Verum vers. 30. contrarium potius significat, scilicet Eliam necdum erexisse suum altare.

Quare Vatablus, Hebr. *quod fecerat*, exponit subaudiendo *unus eorum*, scilicet Baalitarum, vel eorum dux, *rex Achab.* Saltabant ergo Baalitæ inconditi quasi amentes, ut vertit Chald. cum viderent Baal à se invocatum non respondere; tum ex pudore et anxietate, ne ab Elia male mulctarentur, uti reipsa eis mox contigit; tum ut Baalem anxio hoc suo transultu placarent, commoverent et quasi cogerent ad respondendum : hoc enim gestu significabant suum erga Baalem ejusque altare studium, et devotionem, quasi qui cuperent ipsimet fieri victimæ, et in altari immolare se Baali, ideoque lanceolis se incidentes, sanguine suo altare cruentabant, ut sequitur. Similes saltus et gestus inconditos more bacchantium edebant Corybantes, Luperci, et Salii apud Romanos. Ita Salianus, Vatablus et alii.

27. Et forsitan loquitur,] colloquitur cum aliquo, ut ad vestras preces attendere nequeat.

Aut in diversorio est,] ut comedat, bibat, et epuletur. Putabant enim Gentiles deos instar hominum manducare et potare, ac vesci nectare et ambrosia. Unde Homerus Iliad. *a.* inducit Jovem, apud Ægyptios et Æthiopes, epulantem cum aliis diis.

28. Incidebant se juxta ritum suum cultris et lanceolis,] ut Baali se suumque sanguinem litarent, et offerrent, itaque eum flecterent ad respondendum. Idem fecêre Syri, Græci et Romani, teste Apuleio lib. 8, Luciano in Dea Syria, Plutarcho lib. de Superstitione. Audi Lactantium lib. 1. de falsa relig. cap. 21 : *Alia virtutis* (sacrificia) *quam eamdem Bellonam vocant, in quibus ipsi sacerdotes non alieno, sed suo cruore sacrificant. Sectis namque humeris, et utraque manu districtos gladios exerentes currunt, efferuntur, insaniunt.* De hac Tibullus, ubi feminam sacrificantem induxit :

> Ipsa bipenne suos cædit violenta lacertos,
> Sanguineque effuso spargit inepta Deam.
> Statque latus præfixa veru, stat saucia pectus,
> Et canit eventus quos Dea magna movet.

Nimirum dæmon æmulus Dei, et invidus homini, divinis honoribus gaudet, ideoque humano sanguine sibi quasi Deo litari vult; itaque simul homines sibi exosos excruciat, vulnerat et sæpe necat.

29. Et illis (*Baalitis*) prophetantibus,] id est, Baalem laudantibus et invocantibus. Chald. *insanientibus.*

30. Curavit (Elias) altare (Domini) quod destructum fuerat.] Abulensis q. 27. putat hoc altare primitus erectum à Saule 1. Reg. 15. 12 ; sed Saul ibi erexit fornicem triumphalem, non altare. Dico ergo Eliam, ut populum avocaret ab altari, et cultu Baal, jam ante instinctu Dei erexisse altare in monte Carmelo, et ad illud populum convocasse, ut in eo Deo vero sacrificaret : quare Jezabelem, et Baalitas Eliæ indignantes hoc ejus altare destruxisse; Eliam vero illud hîc rursum erexisse, et instaurasse.

31. Et tulit duodecim lapides juxta numerum tribuum filiorum Jacob.] Duodecim filii Jacob per suos filios, nepotes, et abnepotes constituerunt 12 tribus Israel. Fecit hoc Elias, ut ostenderet se Deum verum colere, illique sacrificare, quem coluerat Jacob, cæterique Patriarchæ, et prisci Israelitæ, ac proinde præsentes quoque Israelitas, utpote eorum posteros, debere iisdem vestigiis insistere, ac eumdem Deum colere. Unde subditur :

Ad quem factus est sermo Domini, dicens : Israel erit nomen tuum.] Apposite, q. d. Sicut Jacob luctans cum Deo (id est, Angelo Dei vicario,) eumque volentem vincens, vocatus est Israel, id est, dominans Deo Genes. 32; sic pariter vos, si Patriarchæ vestri Jacobi fidem et cultum veri Dei imitati fueritis, fietis veri Israelitæ, id est, dominantes Deo, ac omnia quæ ab eo postulaveritis impetrabitis : quod ut faciatis, ecce ישרה אל *iisra el*, id est, *dominabitur Deus* in hoc meo sacrificio, per ignem è cœlo in illud missum, ac Baalitas prosternet : licet enim et ipsi ope sui Baal, id est, dæmonis

potuissent ignem è cœlo in bovem suum demittere (hoc enim faciet Antichristus ope dæmonis Apocalyp. 13. 13.); tamen sciebat Elias, ex Dei revelatione, Deum id non permissurum, ut Baalem confunderet, et se solum Deum verum ostenderet.

32. Fecitque aquæductum quasi per duas aratiunculas, in circuitu altaris,] scilicet quasi per duos sulcos, sive per duo spatia, quæ arari poterant. Ita Hebræo significatur aquæductus fuisse tantus, ut caperet duo sata. Habet enim: *Juxta domum*, id est, saccum vel mensuram *duorum satorum seminis*; q. d. Fecit alveum vel areolam excavatam circum altare tantam, ut caperet saccum continentem duo sata, id est, duos modios seminis. Ita Vatabl. Male ergo quidam sic exponit, q. d. Fecit tantum alveum, quantus est in quo seminantur, duo sata. Sic enim alveus hic fuisset major alveo Tiberis vel Rheni. Satum enim est mensura Hebræa capiens tantum, quantum modius apud Romanos. Jam modius, dum seminatur, integrum agrum implet. Porro Hebræi *domum* vocant saccum vel vas quodlibet, quod semen aliamve rem continet.

Fecit hoc Elias, tantumque aquæ circa altare effudit, ne quis putaret eum sub altari abscondisse ignem, ac proinde ignem ab eo è cœlo evocatum, non è cœlo descendisse, sed in terra ab eo absconditum, inde in altare more suo ascendisse. Audi S. Chrysost. homil. de Petro et Elia, quam ex Metaphraste recitat Surius die 1. Augusti: *Attende quid dicturus sum, vidi enim ipse quod dicam. In idolorum altaribus foramina quædam sunt ex inferiore parte altaris, et fovea quædam obscura; descendunt autem erroris artifices in foveam illam, et ex foraminibus ignem sufflant ad sacrificium conficiendum, ita ut multi decepti ignem illum cœlestem existiment esse. Ne igitur et Elias in suspicionem veniret, quod et ipse aliquid tale machinatus esset, aquam effudit, ut aquâ illâ nulla esse infra altare foramina ostenderet; ubi enim aqua foramen invenerit, illic aqua non consistit, sed per foramina ipsa defluat necesse est.*

Fabulatur R. Salomon Eliam, cum tantum alveum aqua in hydria allata implere non posset, fecisse ut pars aquæ ex hydria à se effusæ manus suas attingeret, itaque novo miraculo ex Eliæ manibus, quasi è duobus fontibus aquas largissimas emanasse, quæ totum alveum implerent, ideoque 4. Reg. 3. 11. dici ab Eliseo in Eliæ manus aquam effusam.

38. Cecidit autem ignis Domini, et voravit holocaustum,] quasi cibum Dei. Victimæ enim sunt quasi cibus Dei. Scribit Josephus libr. 8. Antiq. cap. 13. locum hunc igne Dei consumptum usque ad sua tempora perdurasse. Vide dicta Isaiæ 64. 2. ad illa: *Aquæ arderent igni.*

39. Quod cum vidisset omnis populus, cecidit in faciem suam, et ait: Dominus ipse est Deus, Dominus ipse est Deus.] Hebr.: *Jehova ipse est Elohim, Jehova ipse est Elohim*, q. d. יהוה *Jehova* qui primus hoc nomen suum indicavit Moysi Exodi 6. 3, ac hoc nomine ab eo et cæteris Israelitis invocatus est, ipse est solus, verusque Elohim, id est Deus, et Numen omnia gubernans, cœlum et terram moderans, à quo proinde nos, cæterique homines omnem alimoniam, omneque bonum exspectare, et postulare debemus; אלהים *Elohim* enim significat Deum, quatenus habet providentiam rerum omnium, omniaque regit, judicat et vindicat. Hinc Hebræi dicunt sumptum nomen Eliæ, sive, ut Hebr. vocatur, אליהו *Eliahu* qui prius vocabatur *Jaberscuah*. *Eliahu* enim idem est, quod אל יה הו *El Ia hu*, id est, *fortis Deus ipse.* Jam *El* est abbreviatum *Elohim*, *Ia* est contractum *Jehova*, *hu* est *ipse*. Sic מכבי *Machabi*, id est, *Machabæi* nomen à Juda et fratribus sumptum est ex illo Exodi 15, מי כמוך באלים יהוה *Mi camocha Baelim Jehova*, id est: *Quis similis tuî in fortibus, Domine?* Hoc enim velut insigne et emblema suæ pugnæ et victoriæ præferebant Machabæi, nullam in sua fortitudine spem, sed totam in Deo collocantes. Elias enim Dei ope fortior evasit Achabo, Jezabele, et Baalitis, non tantum passive, eorum persecutiones fortiter sustinendo, sed active, omnes mactando; sic S. Liduina, quæ in morbis plurimis et acerbissimis per annos 30, et amplius admirabile fuit patientiæ speculum, hoc nomen quasi omen futuræ patientiæ accepit. *Liduina* enim Belgice id est, quod *lata patientia*, uti habet ejus Vita in initio apud Surium, tom. 7. die 14. Aprilis. Sic Mars Græce dictus est αρης, quòd naturam habeat αρρατον, id est infractam, invictam, et immutabilem, ait Plato in Cratilo. Unde ad hoc etymon alludens Virgil.:

Infractos adverso Marte Latinos,

nuncupat. Sic *Agamemnon*, ait Plato, hoc nomen accepit ob laborum, quos perpessurus erat, tolerantiam; decem enim annis obsidens Trojam multa perpessus est. Unde Αγαμεμνων dictus quasi αγαν μενων, id est, *valde manens* in obsidione Trojæ. Sic *Elias* Athleta divinus idem est, quod *fortis Domini*, vel *fortis Dominus*, in eo ejusque operibus.

Notat Benjamin in Itinerario, in Carmelo antrum Eliæ adhuc visi, altarisque diruti vestigia; cujus locus circularis fuerit, diametro fere cubitorum quatuor.

40. Apprehendite prophetas Baal,] et lucorum, puta universim 850, ut dixi vers. 19. quos omnes Elias jussu Dei, ut ipse ait vers. 36, præcepit occidi; quia ipsi erant antistites, doctores et auctores idololatriæ, ideoque blasphemi in Deum, quos Deus per Moysen jusserat occidi; ita Abulensis et alii. Audi Auctorem de Mirabil. S. Script. libr. 2: *Quippe quia Elias erat in ea lege, quæ dicit Levit. cap. 24. blasphemum non patieris vivere. Nullus hominum idolum colit, nisi Dei blasphemus exstiterit. Ac per hoc, qui idololatriæ cultores mactaverat, blasphemos et sacrilegos de terra purgabat.* Et S. Basil. hom. 20. de Ira: *Illum qui tanquam pharmaco, ad ea quæ oportet, ira utitur, Dominus minime condemnat. Moyses omnium hominum mansuetissimus, vituli idololatriam damnans, Levitarum manus in cædem fratrum armavit. Phinees justa contra publice fornicantes ira, ut oportebat, usus, protinus utrumque trucidavit. Samuel regem Amalec justa ira in medium trahens occidit. Sic itaque fit ira sæpenumero bonarum actionum ministra. Elias vero zelotes quinquaginta supra quadringentos turpitudinis sacerdotes, et quadringentos sacrorum nemorum comedentes de mensa Jezabel, justa sapientique indignatione in totius Israel utilitatem, ut morte mulctarentur, effecit.*

Duxit eos ad torrentem Cison (ubi Barac cecidit Sisaram cum suis copiis Judic. 4. v. 7.) et interfecit eos ibi,] ne terra sancta eorum

scelesto sanguine pollueretur, neve eorum cadavera aerem inficerent, idcirco ea devolvit in *torrentem Cison*, nec in terra, sed in aquis decurrentibus sepelivit.

41. Et ait Elias ad Achab : Ascende, comede et bibe, quia sonus multæ pluviæ est,] q. d. Jam peracta est juxta vindicta de impiis idololatris Deo injuriis; quare Deus jam quasi placatus reconciliari cupit Israeli, ac pluviam et fecunditatem illi denegatam restituere. Quocirca nunc mihi Deus revelavit pluviam mox venturam, imo ego eam video quasi venientem, ac sonitum venti vel tonitrui, qui ingentem pluviam præire solet, videor mihi audire : nullum enim adhuc signum pluviæ in aere apparebat, ut patet ex sequentibus : *Ascende* ergo, ô Achab, *comede*, *bibe*, et exulta ob tam lætum pluviæ et fertilitatis nuntium, quod tibi affero.

42. Elias autem ascendit in verticem Carmeli, et pronus in terram posuit faciem suam inter genua sua,] ut attentius et ardentius oraret Deum pro pluvia ab ea promissa, ut eam statim exhiberet. Hic enim gestus significabat humilitatem, et attentionem orantis Eliæ, et Dei misericordiam, toto affectu implorantis : hoc enim situ est embryo in ventre matris, eoque quasi tacite suam miseriam ostendens, implorat Dei misericordiam, ut se in lucem educat. Audi S. Isidor. lib. 11. Orig. cap. 1 : *Genua sunt commissiones femorum et crurum, et dicta genua, eo quòd sint in utero genis opposita; cohærent enim sibi, et cognata sunt oculis lacrymarum indicibus et misericordiæ : nam à genis genua dicuntur. Denique complicatum gigni formarique hominem dicunt, ita ut genua sursum sint; quibus oculi formentur, ut cavi et reconditi fiant. Ejus genua comprimit arcta gena : inde est quod homines, dum ad genua se prosternunt, statim lacrymantur. Voluit enim eos natura uteri materni remorari, ubi, quasi in tenebris considebant, antequàm ad lucem pervenirent.* Hoc ipsum dixit Aristot. lib. 7. de Histor. animal. cap. 8 : *Homo in semet conglobatus sic gestatur, ut nasus inter genua, aures extra genua habeat.*

Porro Abulensis hinc colligit Eliam, ab hoc tempore quo in monte Carmelo cœlitus ignem devoravit, eoque Baalitas prostravit, habitationem suam in eodem ad memoriam tanti beneficii et miraculi deinceps fixisse, atque eodem confluxisse ad ipsum plures viros religiosos, qui se totos Deo, orationi, et divinis rebus, laudibusque tradebant. Quos post Christum imitati sunt; qui in eodem monte religiose Deum coluerunt; indeque orta est antiqua, et sancta Carmelitarum religio, et familia. Unde septem Summi Pontifices Sixtus IV, Joannes XXII, Julius III, Pius V, Gregorius XIII, Sixtus V, et Clemens VIII, in Bullis huic Ordini concessis, de professoribus hujus sacri instituti ita loquuntur : *Tanquam religionis speculum, et exemplar claritate fulgentes, sanctorumque prophetarum Eliæ et Elisei, et aliorum patrum, qui montem sanctum Carmeli juxta Eliæ fontem habitarunt, successionem hæreditariam tenentes.* Unde et Sixtus huic Religioni concessit, ut Eliam Et Eliseum tanquam suæ institutionis patronos coleret, dies festos in eorum honorem celebrando, propriaque officia in eorum memoriam recitando, quod et ipsa Religio studiose servat, et in ipso officio nomen et solemnitatem patroni Eliæ tribuunt.

Hinc et Niceph. lib. 8. c. 3. asserit Helenam, Magni Constantini matrem, in Carmelo templum ædificasse Eliæ prophetæ. Sane tempore Eliæ et Elisei in Carmelo fuisse oratorium, vel synagogam, ad quam festis diebus populus conveniret tum orationis causa, tum ut Eliam, Eliseum, et similes concionatores audiret, satis significatur, lib. 4. Reg. 4. 23; idque ibidem docent Lyranus, Abulensis et alii. Porro etiamnum Carmelitæ Eliæ festum solemne celebrant die 20 julii, quo die Elias Martyrologio Romano ascriptus est. Vide Suarez, lib. 2. de Relig. capite 10.

Exstat in Biblioth. Patrum, tom. 4. editionis tertiæ Coloniensis, p. 725, liber Joannis XLIV, Jerosolymorum Episcopi ad Caprasium de institutione monachi, in quo Carmelitarum institutum per omnia ab Elia derivatum ostenditur, quem librum nonnulli recentiores vetustum esse autumant, auctoremque faciunt Joannem Jerosolymitarum Episcopum, qui vixit tempore S. Hieron. et ab eo velut Origenista notatus est; sed id multis refutant Doctores Colonienses in præfat. libri, ac Baronius, tom. 5, anno Christi 444, et Bellarm. de Script. Eccles. pag. 95, qui censent stylum esse hominis Latini, et posteriorum temporum.

Denique Salomon montis hujus meminit Cantic. 7. 15. dicens : *Caput tuum ut Carmelus.* Vide ibi dicta. Porro *Carmeli* nomen apte repræsentat statum Religionis, tum quia hic piis institutis et meritis abundat, sicut Carmelus frugibus et fructibus; tum quia *Carmel* hebr. idem est quod *scientia circumcisionis*, scilicet mortificationis, passionum, cupiditatum, et affectuum terrenorum, quæ discitur in Religione, quasi in propria hujus rei schola.

Quamobrem jure S. Hieron. hos omnes quos diximus, veteris Testamenti *monachos* vocat, idemque alio loco seipsum monachis annumerans : *Noster*, inquit, *princeps Elias, noster Eliseus, nostri duces filii Prophetarum;* quod iisdem pene verbis dicit Isidorus, lib. 2. c. 15, qui in libro de Ecclesiasticis officiis hunc utrumque et cæteros Prophetas *monachorum* appellat *principes.* Ad quos etiam accedit aperte Cassianus, l. 1. c. 2, qui ab iis ait monasticæ professionis primordia esse fundata. Elias enim sine uxore, sine liberis, sine familia castam cælibemque semper egit vitam; in tanta insuper paupertate, ut vestium loco, zona pellicea amictus describatur; victum autem modo à vidua, modo à corvo quasi mendicatum acciperet.

Hinc et S. Chrysost. ait hom. 2. ad populum : *Quid, dic mihi, Elia pauperius? sed propterea omnes divites vincebat, quoniam pauper erat; ipsam vero paupertatem ex mentis opulentia elegit, etc., rex pauperis indigebat, et verbis nihil plus quàm meloten habentis inhiabat.*

Addit Adrichom. in Carmelo : In hoc monte spelunca est et fons, ubi habitabant Elias, et Eliseus, et filii Prophetarum; postea habitaverunt (et etiamnum habitant) ibi Fratres Carmelitæ; unde et originem et nomen habent.

43. Prospice contra mare] Mediterraneum; inde enim in terra sancta nubes et pluviæ ex maris vaporibus exoriri solent. Sciebat Elias ex Dei revelatione mox venturam pluviam; sed ut regem et populum eam avidissime exspectantem solaretur, et in pluviæ spe confoveret, utique appareret à Deo per preces Eliæ hanc

pluviam singulari dono dari ; hinc mittit puerum septies, ut in mare signum pluviæ, puta nubes prospectet, illudque, cum apparuerit, sibi populoque renuntiet.

44. Ecce nubecula parva quasi vestigium (pedis) hominis ascendebat de mari.] Hebr. *parvula quasi vola hominis;* Vatabl. *ad magnitudinem volæ hominis;* Chald. *Nubes parva sicut vola manus hominis ascendit de Occidente,* id est, de mari Mediterraneo; hoc enim est ad Occidentem Judææ.

Nota : vola tam de pedibus quam de manibus dicitur ; Hebr. enim כף *caph,* id est *vola,* proprie est curvitas, sive concavitas tam pedum, quam manuum, imo et cochlearum, aliarumque rerum curvarum; Chald. hìc accipit volam manus : Noster vero *volam pedum.* Unde vertit : *vestigium hominis;* idque congruentius : videbatur enim Deus hìc in nube, quasi pedibus descendere ad dandam Israeli pluviam, et terram fecundandam.

Allegor. S. August. serm. 201. de Temp. *Elias,* inquit, *figuram habuit Domini Salvatoris. Elias oravit et sacrificium obtulit, et Christus pro universo mundo seipsum immaculatum sacrificium tradidit. Elias oravit in monte Carmeli et Christus in monte Oliveti. Elias oravit, ut pluvia in terram veniret, et Christus, ut in cordibus humanis gratia divina descenderet. Quod autem Elias dixit ad puerum suum : Vade, et considera septies; septiformem sancti Spiritus gratiam, quæ danda erat Ecclesiæ, designabat. Et quia ipse dixit se vidisse nubeculam parvulam ascendentem de mari, mundi carnem Christi figurabat, quæ in mari istius nascitura erat.* Probat idipsum ex Evangelio, dum subdit : *Quamobrem ne forte aliquis dubitet, nubem illam vestigium hominis habuisse dixit, illius utique hominis, qui dixit : Quem dicunt homines esse filium hominis? sicut ergo orante Elia, post tres annos et sex menses pluvia de cœlo descendit : ita et in adventu Salvatoris tribus annis et sex mensibus, quibus prædicare dignatus est, pluvia verbi Dei totum mundum feliciter irrigavit. Et sicut tunc in adventu Eliæ omnes sacerdotes idolorum interfecti sunt, et deleti; ita in adventu veri Eliæ, id est, Domini nostri Jesu Christi observatio sacrilega Paganorum destructa est.* Eadem ex S. August. transcripsere Beda, Angelomus, Eucherius.

Simile et quasi parallelum Eliæ fuit Aniani Episcopi factum. Cum enim Attila rex Hunnorum obsideret Aureliam ad Ligerim, Anianus cives hortatus est ut sperarent in Deum, ejusque opem implorarent; quod cum illi humi prostrati fecissent, tum ad eos conversus dixit : *Prospicite de muris num subsidium adveniat.* Putabat enim Aetium adventare. Prospicientes autem neminem viderunt. At ille : *Orate iterum cum fide; vos enim hodie Dominus liberabit.* Et cum fecissent : *Prospicite iterum,* inquit. Nemine autem apparente, dixit illis : *Si cum fide orabitis, Dominus sine dubio nobis aderit.* Illi vero cum fletu magno misericordiam Dei invocare cœperunt. Inde ex sancti Episcopi præcepto de integro prospicientes, nebulam quasi de terra surgentem viderunt; quod renuntiantibus dixit : *Atqui hoc Domini auxilium est.* Hunnis proinde id oppidum invadentibus, tanta vis aquæ de cœlo decidit, ut coacti sint in castra reverti. Sequenti die trementibus et fatiscentibus assiduis jam ictibus arietum muris, ecce Aetius Valentiani III. Dux, et Theodoricus Gothorum rex, ac Thorismundus filius ejus cum suis quisque exercitibus prodierunt, commissoque certamine Attilam ab urbe propulerunt. Hæc ita acta Gregorius Thuronensis refert. lib. 2. cap. 7.

46. Et manus Domini facta est super Eliam, accinctisque lumbis currebat ante Achab.] *Manus,* id est, vis, virtus, alacritas, agilitas ad currendum : q. d. Deus dedit robur, vires et alacritatem Eliæ, ut licet ipse esset jejunus, fessus, et debilis ex longa concertatione cum Baalitis, item ex prolixa oratione, sacrificio et impetratione pluviæ, tamen curreret, imo præcurreret currum Achab, qui concitatis equis procurrebat, ut pluviam evaderet. *Currebat* ergo Elias, ut Achab et Israelitæ agnoscerent auctore Deo datam esse pluviam per preces Eliæ : item ut officium honorarium præstaret regi suo Achab, eum stipando, præeundo, et præcurrendo.

CAPUT DECIMUM NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

JEZABEL MINATUR MORTEM ELIÆ; ILLE FUGIT AC SUB JUNIPERO PASTUS AB ANGELO, PERGIT IN MONTEM HOREB: IBI V. 10. ROGATUR A DEO QUID IBI AGAT, QUERITUR PROPHETAS OCCISOS, SE QUOQUE POSCI AD NECEM; MOX DEUS, EI APPARENS IN SIBILO AURÆ TENUIS, JUBET UT UNGAT HASAEL IN REGEM SYRIÆ, ET JEHU IN REGEM SAMARIÆ, AC ELISEUM IN PROPHETAM SIBI SUCCESSURUM; IDIPSUM MOX EXEQUITUR V. 19. AC PROJECTO IN ELISEUM PALLIO ILLUM SIBI SOCIUM ADOPTAT.

1. NUNTIAVIT autem Achab Jezabel omnia quæ fecerat Elias, et quo modo
occidisset universos prophetas gladio. 2. Misitque Jezabel nuntium ad
Eliam, dicens: Hæc mihi faciant dii, et hæc addant, nisi hac hora cras
posuero animam tuam sicut animam unius ex illis. 3. Timuit ergo Elias,
et surgens abiit quocumque eum ferebat voluntas; venitque in Bersabee
Juda et dimisit ibi puerum suum. 4. Et perrexit in desertum, viam unius
diei. Cumque venisset, et sederet subter unam juniperum, petivit animæ
suæ ut moreretur, et ait: Sufficit mihi, Domine, tolle animam meam; neque enim melior sum
quam patres mei. 5. Projecitque se et obdormivit in umbra juniperi; et ecce Angelus Domini
tetigit eum, et dixit illi: Surge, et comede. 6. Respexit, et ecce ad caput suum subcinericius
panis, et vas aquæ: comedit ergo, et bibit, et rursum obdormivit. 7. Reversusque est Angelus
Domini secundo, et tetigit eum, dixitque illi: Surge, comede; grandis enim tibi restat via.
8. Qui cum surrexisset, comedit, et bibit, et ambulavit in fortitudine cibi illius, quadraginta
diebus et quadraginta noctibus, usque ad montem Dei Horeb. 9. Cumque venisset illuc, mansit in spelunca; et ecce sermo Domini ad eum, dixitque illi: Quid hic agis, Elia? 10. At ille
respondit: Zelo zelatus sum pro Domino Deo exercituum, quia dereliquerunt pactum tuum
filii Israel; altaria tua destruxerunt, prophetas tuos occiderunt gladio, derelictus sum ego
solus, et quærunt animam meam ut auferant eam. 11. Et ait ei: Egredere, et sta in monte
coram Domino; et ecce Dominus transit, et spiritus grandis et fortis subvertens montes, et
conterens petras ante Dominum: non in spiritu Dominus, et post spiritum commotio; non in
commotione Dominus. 12. Et post commotionem ignis: non in igne Dominus, et post ignem
sibilus auræ tenuis. 13. Quod cum audisset Elias, operuit vultum suum pallio, et egressus
stetit in ostio speluncæ, et ecce vox ad eum dicens: Quid hic agis, Elia? Et ille respondit:
14. Zelo zelatus sum pro Domino Deo exercituum, quia dereliquerunt pactum tuum filii Israel;
altaria tua destruxerunt, prophetas tuas occiderunt gladio, derelictus sum ego solus, et quærunt animam meam ut auferant eam. 15. Et ait Dominus ad eum: Vade, et revertere in viam
tuam per desertum in Damascum; cumque perveneris illuc, unges Hazael regem super Syriam.
16. Et Jehu filium Namsi unges regem super Israel: Eliseum autem filium Saphat, qui est de
Abelmeula, unges prophetam pro te. 17. Et erit: quicumque fugerit gladium Azael,
occidet eum Jehu; et quicumque fugerit gladium Jehu, interficiet eum Eliseus. 18. Et
derelinquam mihi in Israel septem millia virorum, quorum genua non sunt incurvata ante
Baal, et omne os quod non adoravit eum osculans manus. 19. Profectus ergo inde Elias,
reperit Eliseum filium Saphat, arantem in duodecim jugis boum, et ipse in duodecim jugis
boum arantibus unus erat: cumque venisset Elias ad eum, misit pallium suum super illum.
20. Qui statim relictis bobus cucurrit post Eliam, et ait: Osculer, oro, patrem meum et matrem meam, et sic sequar te. Dixitque ei: Vade, et revertere; quod enim meum erat, feci
tibi. 21. Reversus autem ab eo, tulit par boum, et mactavit illud, et in aratro boum coxit
carnes, et dedit populo, et comederunt: consurgensque abiit, et secutus est Eliam, et ministrabat ei.

3. TIMUIT ERGO ELIAS (furorem et potentiam Jezabelis, de quo v. 4. vide Abulens. q. 3.) DIMISIT PUERUM,] scilicet famulum, ut solus secretus fugeret et lateret.

4. PERREXIT IN DESERTUM, etc. CUMQUE VENISSET, ET SEDERET SUBTER UNAM JUNIPERUM.] *Juniperus* enim amat loca calida et sicca; unde abundat in Syria, ac præsertim in deserto. Unde Plinius lib. 16. cap. 30. *Junipero*, ait, *eadem virtus quæ cedro.* Et c. 40. *Cariem vetustatemque non sentiunt cupressus, cedrus, ebenus, lotus, buxus, taxus, juniperus.* Hinc baccæ juniperi sunt calidæ, robustæ, et efficaces ad stomachum calefaciendum, siccandum, et roborandum instar piperis et sinapis. Talis est vir zelosus, de quo vere dicas illud Arabum adagium: *Præstat granum piperis* (vel juniperi) *decem peponibus.* Zelosus enim instar parvi piperis, vel juniperi, si frangatur, vel confricetur, ignes amoris divini exhalat, quibus auditores ad bonum stimulat, pungit, accendit.

Apposite ergo sub juniperi umbra quievit Elias; juniperi enim baccæ, quæ ardent instar piperis, repræsentant ardorem et zelum Eliæ; sed hic temperandus erat umbra patientiæ et humilitatis: juniperus enim, cum sit parva, parvam humilemque dat umbram. Talis fuit *Juniperus* unus è primis sociis S. Francisci, de quo in Annalibus Waddingi ita legimus, anno Domini 1210, num. 35. *Suæ etiam tunc aggregavit* (S. Franciscus) *Sodalitati B. Juniperum tantæ humilitatis, et simplicitatis virum, ut ab imperito vulgo fatuus crederetur. Incredibilia pene videntur quæ fecit, et dixit ad imam suî dejectionem, nec alius quisquam tam honoris avidus, quam hic vituperii. Proinde cum ab aliquo afficeretur opprobriis, fimbrias pauperis lacernæ expandens dicebat ei: Amice, projicias huc liberaliter, imple gremium lapidibus istis pretiosis, imple, ne timeas: injurias et opprobria, lapides appellans pretiosos. Quando redibat domum, hujusmodi secum habebat sermonem: O inutilis frater! qua fronte redis ad patres? quo te admittent titulo? certe si hospitii gratia te sub tecto colligant, et panem arctum et aquam brevem dederint, rem magnam et tuis meritis majorem præstabunt: juste certe te repellent tanquam sua indignum societate. Ejus simplicitatem S. Franciscus admirans, adstantibus dicebat: Utinam, fratres, de hujusmodi Juniperis integram sylvam haberemus!* alludens ad nominis etymologiam et proprietatem, quia teste B. Isidoro, ut cinis Juniperi diutissime accensos ejusdem ligni carbones servat, sic hic in sacro pectore accensum servabat amorem. Et sicut Juniperus est obsita aculeis, et secundum Hieron. semper floret, semper novos affert fructus, et nunquam deponit virorem suum: sic hic pœnitentiæ compunctione et asperitate fovebat in se divinæ charitatis viriditatem. Pro *Juniperum* Hebr. est רתם *rothem*, quod retinentes Septuag. vertunt *Ratham*, ut habent Complutens. vel *Rathmon*, ut habent Romana; hinc aliqui putarunt *Rathmon* esse *rhamnum.* Audi S. Methodium tract. de Castitate apud Photium in bibliotheca: *Rhamnus virginitatem denotat* (quia enim aculeatus est et pungit, hinc denotat vitam asperam et mortificationem, quæ parens est, et nutrix castitatis): *Rhamnus enim arbor casta est, et fortasse ex simili quadam cum virgine natura stirps hæc* ἁγνος *appellatur; rhamnus quidem propter robur et fortitudinem contra voluptates:* ἁγνος *vero, quod omni ex parte casta et pura sit. Unde et Eliam ferant à facie Jezabelis mulieris fugientem ad rhamnum primum venisse, atque exauditum fuisse, cibumque accepisse; quia fugientibus stimulum carnis et feminam et voluptatem, perfugium et tegumentum castitatis lignum germinavit, quod ab auctore virginitatis Christo plantatum est eis, qui virginitatem complectuntur.* Sicque explicat illud, Judic. 9. 14. *Dixerunt omnia ligna ad rhamnum: Veni et impera super nos;* quia cum ficus, id est lex naturæ in paradiso, et vitis, id est lex naturæ data Noe post diluvium, qui reperit vitem et vinum, ac olea, id est lex Moysis et Prophetarum (hi enim ungebantur oleo,) fœtentia hominum vulnera curare nequivissent: *Misit quarto Deus rhamnum, id est castitatem, quæ illis imperaret, quæ voluptatibus superatis, etiam in reliquum tempus illis interminata est, quod nisi sibi parerent omnes, et sincere ad se accederent, futurum, ut omnes flammis absumerentur: nullam enim post hanc aliam legem secuturam, sed judicium et ignem. Hinc cœpit homo justitiam colere, Deoque constanter per fidem adhærere, et se à diabolo sejungere.* Hucusque S. Methodius.

Allegor. Rupertus, lib. 5. capite 10, per juniperum accipit sanctam et vivificam Dei crucem, ad quam confugit fidelis, dum timore, aliave tentatione pulsatur; illic ambit mortem, illic optat commori Christo, quia ejus cruci totum se subjicit, optatque ei configurari et concrucifigi.

PETIVIT ANIMÆ SUÆ (id est *sibi*, est Hebraismus,) UT MORERETUR.] Unde tantus pavor, tanta consternatio in Elia, qui paulo ante impavidus certarat cum Achab et Baalitis, eosque superaverat? Resp. primo, quia subduxit Deus illi robur à se inditum, ut agnosceret Elias illud fuisse donum Dei, se vero ex natura sua timidum, uti sunt alii homines. Hac de causa solet Deus sanctos, qui præclara gesserunt, objicere timoribus et tentationibus, ut eos conservet in humilitate, ne efferantur, sed cogantur ad Deum recurrere. Ita S. Chrysost. homil. de Elia et Petro, quæ exstat apud Surium die prima Augusti: *Deus*, inquit, *declarare voluit miracula illa, quæ ostensa fuerant, non ab Elia, sed à sua ipsius potentia facta fuisse. Vide quid faciat, quo tempore Deus ipse operabatur. Reges, Principes et populi Eliæ succumbebant; cum vero Deus abscessisset, etiam mulier una prophetæ illi terribilis visa est. Abscessit Deus, et natura humana redarguta fuit.* Et paulo post: *Non uno, aut altero, sed quadraginta diebus aufugit, et ad regionem omnino desertam se contulit, non nutrimentum, non cibum aliquem secum ferens; nam tanquam ebrius præ metu, cætera nihil curabat, sed desertas tantum regiones sequebatur.* Idem pene hic habent Angelom. et Rabanus: *Sancti*, inquiunt, *viri sublevante spiritu ad summa rapiuntur; quamdiu vero in hac vita sunt, ne superbiant, tentationibus reprimuntur.*

Addit S. Chrysost. Deum voluisse hoc metu punire crudelitatem Eliæ, qua 800 pseudoprophetas occiderat. Verum hoc est improbabile, cum hoc fecerit jussu Dei ex zelo, ad tollendam idololatriam.

Secundo, quia Jezabel videns prophetas suos omnes ab Elia occisos furebat contra Eliam, ad eum dirissime excarnificandum, et habebat

in manu Achab regem maritum suum, per quem poterat innumeros milites in Eliam immittere. Quare magis timuit Elias Jezabelem, quàm Achab et Baalitas. Nam ut ait Eccles. cap. 25. 23 : *Non est caput nequius super caput colubri, et non est ira super iram mulieris.* Unde S. Ambrosius, Epist. 23, graviores ait esse tentationes mulierum, quàm virorum, utpote quibus viri fortes victi prostratique sint. Sic et S. Bernardus, Serm. 64. inter parvos. Hinc S. Petrus, qui pugnarat contra totam cohortem, et Malcho aurem amputarat, timuit ancillam, ejusque metu Christum negavit.

Ut moreretur.] Dices : Elias fugiebat Jezabel volentem se occidere, fugiebat ergo mortem. Cur ergo eamdem hic optat? Resp. primo, quia in fuga ejusque difficultatibus, et viæ ærumnis crevit labor, indeque dolor, et mœror Eliæ, qui ita eum depressit, ut optaret mortem ad ærumnas tot tantasque evadendas, quam prius fugerat. Sic videmus eos qui pestem mortemque evaserunt, si postea in graviores tribulationes et pericula incidant, optare dicereque : Utinam mortuus fuissem cum sociis, utinam pestis me cum cæteris abstulisset! Tales fuere Græci, qui capta Troja redeuntes, acerrima tempestate jactati optarunt se in obsidione Trojæ occubuisse :

Quid fata possunt? invidet Pyrrhus patri ;
Ajaci Ulysses, Hectori Atrides minor :
Priamo Agamemnon. Quisquis ad Trojam jacet
Felix putatur, *ait Seneca in Agamemnone.*

Secunda et potior causa fuit, quòd Elias timeret occidi à Jezabele, non quòd mortem metueret, sed ne videretur superatus et victus à Jezabele, et cum ipso vera Dei religio. Jezabel enim jactasset se occidisse Eliam, et cum eo supplantasse Dei fidem et cultum. Optat ergo à Deo sibi mortem immitti, ne illa à Jezabele inferatur non tam sibi, quàm Dei cultui, et religioni. Sic Herodias occidit S. Joannem Baptistam Eliæ antitypum, et Eudoxia, S. Chrysostomum. Vide S. Petrum Damiani, tom. 2. serm. 2. de S. Vitali.

Allegor. Elias repræsentat hìc infirmitatem Christi paventis in horto. Ita Rupert. lib. 5. c. 10.

Sufficit mihi, Domine, huc usque vixisse, ac tot tantisque beneficiis à te ornatum fuisse. Sufficit mihi vicisse Achab, et pseudoprophetas occidisse. Tolle (ergo) animam meam,] ne eam tollat Jezabel cum meo æque ac tuo dedecore et infamia.

Neque enim melior sum quam patres mei,] tum prisci Abraham, Isaac, Jacob, etc., tum proximi, nimirum prophetæ jam ante à Jezabele occisi quos ego ut me seniores et patres, imo ut Martyres veneror.

5. Projecitque se et obdormivit in umbra juniperi,] ex lassitudine itineris, et ex mœrore animi. Porro umbra juniperi exilis est, cum juniperus pro frontibus spinas habeat, et noxia. Nam ut ait Virgil. Ecloga 10 : *Juniperi gravis umbra ;* quare umbra hæc potius capitis dolorem et mœrorem in Elia auxit, quàm minuit. Unde umbra hæc typus est humanorum præsidiorum quæ, cum vana sint et noxia, ad eam tamen confugiunt homines, dum potius ad Dei Christique umbram et protectionem, velut utilem et solidam confugere deberent cum sponsa, quæ ait Cantic. 2. 3 : *Sub umbra illius quem desideraveram sedi ; et fructus ejus dulcis gutturi meo.* Et cum Jerem. Thren. 4. 20 : *Spiritus oris nostri Christus Dominus captus est in peccatis nostris, cui diximus : In umbra tua vivemus in Gentibus. Christus* enim, ut ait S. Bernardus serm. 2. super missus est, *parvulos ad se confugientes sub umbra alarum suarum protegere non desinit, sive ab æstu carnalium desideriorum, sive à facie impiorum qui eos afflixerunt. Bona et desiderabilis umbra sub alis Jesu, ubi tutum est fugientibus refugium, gratum sessis refrigerium.* Hinc rursum Jerem. cap. 17. 5 : *Maledictus*, inquit, *homo qui confidit in homine, etc. Erit enim quasi myricæ in deserto ; et non videbit, cum venerit, bonum. Benedictus vir qui confidit in Domino.*

7. Grandis tibi restat via,] usque in montem Horeb, ut ibi videas et audias Deum v. 11. uti vidit et audivit Moyses. Sic cuique fideli grandis restat via ad culmen sanctitatis et perfectionis, et grandior via restat in cœlum empyreum.

8. Ambulavit in fortitudine cibi illius quadraginta diebus et quadraginta noctibus usque ad montem Dei Horeb.] Hinc patet huic cibo et pani admirandam à Deo inditam fuisse virtutem, ut Eliæ vires sufficerent ad iter agendum sine alio alimento per 50 dies et noctes. Unde Auctor Mirabil. S. Scripturæ, lib. 2. 19, asserit panem hunc mirabiliter factum manibus Angelorum, licet Abulensis naturalem et communem putet fuisse, cui Deus hanc vim ad confortandum Eliam indiderit, ut àlio cibo non indigeret.

Tropologiam totius historiæ habet S. Bernard. toto Serm. 64. inter parvos.

Allegor. per panem hunc Eliæ Patres accipiunt Eucharistiam, cujus virtute per 40 dies, id est per totam vitam, quæ nobis est tempus jejunii et pœnitentiæ, ambulamus *ad montem Dei Horeb*, ut scilicet videamus *Deum deorum in Sion.* Ita Paschasius Radbertus lib. de Sanguine et Corpore Domini, cap. 10. Algerus, lib. 2. de Sacramento Altaris, cap. 1. Rupert. lib. 5. c. 10. R. Samuel Maroch. lib. de Adventu Messiæ, c. 20,

Anagog. panis hic repræsentat suavissimam refectionem sanctorum in cœlo, per quam non 40 diebus, sed per omnem æternitatem sine cibo sani, fortes, læti et gloriosi permanebunt. Ita Rupertus.

Quadraginta diebus,] sine alio cibo, ideoque jejunus. Paucorum dierum iter est à Bersabee usque in montem Horeb, scilicet quatuor, vel quinque ; præsertim cum Elias tam nocte quàm die ambularet, et timor ei adderet alas, ait Serarius. Unde patet eum metu, pavore, mœrore et angore perculsum, vagabundum incessisse, huc illucque divertendo, quò eum voluntas ferebat, non autem rectum tenuisse iter ; ac forte nec sibi in animo præfixisse viæ terminum, scilicet ire in Horeb. Ita Abulensis.

Nota hìc Eliam jejunasse 40 diebus, æque ac fecit Moyses, et postea Christus, cujus imitatione Ecclesia instituit jejunium Quadragesimæ.

Scripsit S. Ambros. lib. de Elia et jejunio, in quo ostendit commoda jejunii, aufertque varia hac de re è sacra Scriptura exempla, æque ac nocumenta ebrietatis et intemperantiæ.

Horeb.] *Horeb* est mons Sinai, uti ostendi Exodi 17. vers. 6, in quo Moyses legem à Deo accipiens cum eo collocutus est, Exodi 19. ut scilicet in eodem Elias pro lege Dei patiens et pug-

nans, cum eodem colloqueretur, et modum ad eam propugnandam ab eo acciperet.

9. Mansit in spelunca.] In hac spelunca (ut videtur) Moyses à Deo obtectus Exodi 33. 22. vidit tergum et gloriam Dei pertranseuntis, ideoque in illa eamdem vidit hìc Elias, sed alio schemate. Moyses enim vidit in specie ingentis lucis, et splendoris; Elias vero in specie sibili auræ tenuis: ita R. Salomon, Lyran. et alii. Hinc spelunca hæc priscis fuit in magna veneratione, adeoque Josephus lib. 2. Antiq. cap. 12. tradit, ante Moysis ætatem, locum illum ita antiquis visum esse sacrum, ut pastores religione quadam prohiberentur greges ad illum montem appellere, quia ibi divinum esse aliquid suspicabantur.

Symbol. S. Gregor. lib. 2. in Ezech. homil. 13; *Elias*, ait, *cum vocem Domini secum loquentis audiret, in speluncæ suæ ostio stetisse describitur, et faciem velasse; quia cum per contemplationis gratiam vox supernæ intelligentiæ fit in mente, totus homo jam intra speluncam non est, quia animam carnis cura non possidet, sed stat in ostio, quia mortalitatis angustias exire meditatur. Sed jam qui in ostio speluncæ consistit, et verba Dei in aure cordis percipit, necesse est ut faciem velet; quia dum per supernam gratiam ad altiora intelligenda ducimur, quanto sublimius levamur, tanto semper per humilitatem nosmetipsos intellectu nostro premere debemus, ne conemur plus sapere, quàm oportet sapere.* Et nonnullis interjectis: *Aurem enim intendere, et faciem operire, est vocem interioris substantiæ audire per mentem, et tamen ab omni specie corporea oculos cordis avertere, ne quid sibi in illa corporale animus fingat, quæ ubique tota, et ubique circumscripta est.*

10. Zelo zelatus sum pro Domino Deo exercituum,] ut tollerem cultum Baal et idolorum, et ideo 850 eorum antistites occidi. Rursum verti potest cum Vatablo: *Mira zelotypia teneor pro Domino Deo*, q. d. Crucior in honorem Dei quadam quasi zelotypia, et quasi sustinerem Dei personam; crucior, cum videam synagogam, quæ sponsa est Dei, ab eo deficere, et ad Baal quasi ad adulterum transire.

Altaria tua destruxerunt.] Præter altare enim à Deo constitutum in templo Jerosolymæ, multi ab ea remoti in montibus vicinis altaria Deo vero erexerant, quæ vocabantur *excelsa*, in iisque sacrificabant, quæ licet Deo minus placerent, tamen ipse ea spiritu hæretico et impio, quasi illa essent Dei falsi, non veri, everti nolebat. Ita Abulensis et Serarius.

11. Et ait (Angelus Dei vicarius) ei: Egredere et sta in monte coram Domino; et ecce Dominus transit, et spiritus grandis et fortis subvertens montes, et conterens petras ante Dominum: non in spiritu Dominus, et post spiritum commotio; non in commotione Dominus, et post commotionem ignis: non in igne Dominus et post ignem sibilus auræ tenuis.] Hebr. *sibilus*, vel *vox tacita*, sive submissa et gracilis. Septuag. addunt κἀκεῖ κύριος, id est, *et ibi* (in sibilo) *Dominus*.

Nota finem et scopum hujus visionis fuisse, ut Deus Eliam ira, tædio, et dolore ob licentiam, impunitatem, et scelera Jezabelis, et Baalitarum succensum consolaretur, mitigaret et erudiret. Primo ergo ipsius oculis et sensibus offert ventum validissimum, adeo ut is videretur subversurus montes, et contriturus petras; mox ingentem terræ motum; deinde ignem ardentem et flagrantem, q. d. Mihi, ô Elia, venti, terra, ignes, adeoque omnia elementa, omnesque creaturæ mediæ, summæ, et imæ ad manum sunt, ut idololatras et Jezabelem perdam; at hic modus providentiæ et clementiæ meæ non est ordinarius et usitatus, nec congruus; ideoque nolo eo uti, unde ait: *Non in eo Dominus.* Quarto denique loco Deus auribus Eliæ offert lenem auram, sive spiritum, et sibilum repræsentantem se, et suam clementiam ac providentiam; spiritus enim hic lenis significat Dei patientiam, et longanimitatem ad punienda peccata, quam imitari et induere debeat Elias, et quivis vir Apostolicus. Ita S. Iren. lib. 4. contra hæres. cap. 37: *Docebatur*, ait, *propheta turbatior et concitatior ad vindictam mitius agere.* Et Tertull. lib. de Patientia, cap. 15: *Sedet in throno spiritus ejus* (id est Dei) *mitissimi et mansuetissimi, qui non turbine glomeratur, non nubilo livet, sed est teneræ serenitatis apertus, et simplex, quem tertio vidit Elias; nam ubi Deus, ibi et alumna ejus, patientia scilicet.* Et S. Macarius, homil. 6: *Ecce*, inquit, *vox auræ tenuis et in ea Dominus. Liquet ergo quod quies Domini sita est in pace, et tranquillitate.* Et Theodor. quæst. 57: *Per hoc*, ait, *ostendens quod lenitas, benignitas et clementia sola est Deo grata; unumquodque autem aliorum attrahit hominum improbitas.* S. Chrysostomus homil. 1. de Elia in fine asserit ideo Deum cito rapuisse Eliam, ne, si diutius viveret, igne et zelo ejus perderetur orbis, sed in zelum severum Eliæ severior est Chrysost. Sic et Procop.

Secundo, hic lenis spiritus sive sibilus detulit vocem Dei ad Eliam, qua Deus eum nimis perturbatum, pusillanimem, putantemque se unicum superesse Dei cultorem, et prophetam, erudivit; unde ait: *Reliqui mihi septem millia virorum, qui non curvaverunt genua ante Baal.* Roman. 11. 4.

Tertio, spiritus hic subtilis significabat Dei virtutem, efficacitatem, et vindictam omnia penetrantem. Unde indicavit Eliæ modum vindictæ in Baalitas exercendæ per Hazael, Jehu et Elisæum, non per ventum, terræ motum, et ignem. Ita Cajetan. et Antonius Fernandius in visionibus veteris Testamenti, visione 9.

Igitur spiritus hic lenis simul erat subtilis et acer. Deus enim Deique sapientia, et providentia operatur, et castigat tam fortiter, quàm suaviter. Igitur Deus hac visione non volebat Eliæ zelum vindictæ improbare, sed moderari duntaxat, ut non fieret ex ira, et perturbatione animi, qualis erat in Elia; sed ex lenitate, et amore justitiæ. Unde mox eidem vindictæ rationem, et modum præscribit, scilicet ut ungat in regem Hazael, et Jehu, ac Elisæum in prophetam, ut ipsi eamdem peragant.

Porro hæc omnia per Angelos, utpote Dei administros, ut ait Apostolus Hebr. 1. ult. facta sunt. Unde Chald. vertit: *Ecce gloria Domini revelatur, et ante eum erat exercitus Angelorum venti disrumpentium montes, et confringentium petras ante Dominum: non erat in exercitu Angelorum venti majestas Domini, et post exercitum Angelorum venti erat exercitus Angelorum commotionis* (excitantium terræ motum): *non erat in exercitu Angelorum commotionis majestas Domini; et post exercitum commotionis, exercitus*

Angelorum ignis; non erat in exercitu Angelorum ignis majestas Domini; et post exercitum Angelorum ignis vox canentium in silentio, quasi demulcentium Eliæ animum mœrentem et perturbatum.

Symbolice hac visione significabatur Dei natura et majestas quæ non est ventus, nec terra, nec ignis, nec aliud corpus, sed subtilissimus, mitissimus et purissimus spiritus. Hæc ergo Dei apparitio fuit quasi *scintillatio divinitatis*, ut loquitur Tertul. quæ suî reverentiam à nobis extorquet. Rursum, significatur hîc Dei indoles, cui propria est lenitas et clementia. Tonat Deus, fulminat, fulgurat, concutit montes, sed id quodammodo facit invitus et *tactus dolore cordis intrinsecus*, quia proprium est illius miserere et parcere; atque ideo non inhabitare dicitur in turbine et igne, quia hæc aliquid sonant horribile, et humanis commodis importunum, sed in aura tenui, quæ recreat et reficit laborantem spiritum, ait Sanchez ex Theodor. Sic et S. Gregorius, lib. 5. Moralium, cap. 26. cujus verba mox recitabo.

Allegorice repræsentabatur Christi Salvatoris in mundum venturi spiritus fore diversus, et adversus spiritui Moysis, Eliæ, et legis veteris. Deus enim in Horeb, sive Sina, dans legem Moysi, audiri fecit tonitrua, micare fulgura, ignes coruscare, montem tremere, Exodi 19 et 20; ut duros Judæos suî suæque legis metu percelleret. Idem fecit hîc Elias, cum per eum violatam legem, suîque cultum restaurare vellet. At vero cum Filius Dei in carnem descendit, venit in spiritu lenitatis et mansuetudinis, juxta illud Isaiæ 42. 1. quod citat Matth. cap. 12. 19: *Non contendet, neque clamabit, neque audiet aliquis in platea vocem ejus; arundinem quassatam non confringet, et linum fumigans non exstinguet.* Unde, cum Joannes et Jacobus vellent ut Christus in Samaritanos eum non recipientes instar Eliæ è cœlo vibraret ignes et fulmina, ipse eos repressit, dixitque: *Nescitis cujus spiritus estis. Filius hominis non venit animas perdere, sed salvare.* Lucæ 9. 55. Ita S. Irenæus, lib. 4. cap. 37: *Domini*, inquit, *adventus significabatur post legem, quæ data est per Moysen, mitis et tranquillus, et regni ejus mitis, et mansueta requietio.* Et Rupert.: *Non in variis*, inquit, *Judæorum captivitatibus erat finis, nondum venerat Messias; sed in spiritu auræ lenis, id est, occultus et secretus fuit ejus adventus, quem quasi de aura tenui, id est de Spiritu S. Maria Virgo concepit.* Hunc spiritum lenitatis Christus commendavit, et impressit S. Petro, Paulo, cæterisque Apostolis et fidelibus. Unde hic est spiritus legis gratiæ et novi Testamenti, qui longe potentior et efficacior est spiritu timoris, et terroris veteris Testamenti. Huc facit Apologus de Euro vento validissimo certante cum sole, uter esset potentior, uter scilicet viatori pallium excuteret. Sane non excussit Eurus, imo viator Euro flante magis pallio se involvit, ut Euro resisteret; sed illud ei suo ardore et calore sudorem ei excutiens extorsit sol: simili modo plus valet, plus potest lenitas quàm violentia; plus amor quàm timor; plus ardor quàm terror. Recitat fusius hunc Apologum B. Petrus Damiani, lib. 1. epist. 16. ad Alexandrum II Pont. additque: *Si Roboam senum consiliis acquiescens populo mitia respondisset, totum Israel sui juris imperio subdisset; sed quia coævorum suorum superbiæ credit, divisis à se decem tribubus, sublimem regni potentiam humilem fecit. Rhinoceros etiam qui rabida persequentium canum ora celerrima pernicitate contemnit, capi se gremio blandæ virginis non pavescit.*

Porro S. Gregorius, lib. 5. Moral. cap. 25. explicans illud Job, cap. 4: *Et vocem quasi auræ lenis audivi: Quid*, inquit, *per vocem auræ lenis nisi Spiritus sancti cognitio designatur. Qui tamen super Apostolos veniens per exteriorem sonum, tanquam per vehementem demonstratur, cum dicitur: Factus est repente de cœlo sonus tanquam advenientis spiritus vehementis. Sanctus enim Spiritus cum se notitiæ humanæ imbecillitatis insinuat, et sonitu vehementis spiritus, et voce auræ lenis exprimitur; quia scilicet veniens et vehemens est et lenis; lenis, quia notitiam suam quatenus cognosci utcumque valeat nostris sensibus temperat vehemens, quia, quantumlibet hanc temperet, adventu tamen suo infirmitatis nostræ cæcitatem illuminando perturbat.*

Tropolog. significatur hîc primo, modus quo Deus pœnitentes et perfectionis studiosos exercet et disponit, ut eos ad perfectionem suamque familiaritatem perducat. Primo enim eos terrore mortis, judicii, et gehennæ quasi vento validissimo, terræ motu, et igne percellit, compungit, ciet lacrymas, ac deinde ut spiritus auræ lenis eos mulcet, adoptat, recreat, et ad altum contemplationis verticem sustollit. Audi S. Gregorium, 5. Moral. 26: *Spiritus ante Dominum evertit montes, et petras conterit, quia pavor qui ex adventu ejus irruit, et altitudinem cordis nostri dejicit, et duritiam liquefacit; sed spiritui commotionis, et igni non inesse Dominus dicitur; esse vero in sibilo auræ tenuis non negatur. Quia nimirum mens cum in contemplationis sublimitate suspenditur, quidquid perfecte conspicere prævalet Deus non est. Cum vero subtile aliquid conspicit, hoc est quod de incomprehensibili substantia æternitatis. Quasi enim sibilum tenuis auræ percipimus, cum saporem incircumscriptæ veritatis contemplatione subita degustamus.*

Idem præstitit Deus Eliæ, dum eum, post terrores, luctas et pugnas cum Baalitis, curru igneo rapuit in cœlum, ubi aura leni, id est plena pace mentis et corporis fruitur. Simili modo ergo, qui tentationibus agitatur, non demittat animum; sed sciat ei successurum *spiritum auræ lenis*, id est consolationem, quietem et gaudium.

Secundo, traditur hîc forma, ait Sanchez, viris Apostolicis et Prælatis, quæ in corrigendis, aut puniendis divinæ legis transgressoribus servari debeat; nempe ut illa imitetur, quæ maxime sunt in rerum natura violenta, ventum nimirum, qui concutit atque subvertit montes; et ignem, qui consumit et dissipat omnia, idque celeritate incredibili, neque suavitatem assumat tenuis et refrigerantis auræ, donec Deum advenire videat, quem antecedunt quasi stratores viarum, et præcursores ad parandum hospitium, ventus, commotio, ignis.

13. Quod cum audisset Elias.] Audiebat enim ventum valide perstrepentem, terræ motum locum conquassantem, auram tenuem sibilantem; ignem vero partim audiebat, utpote stridentem, partim vero videbat, utpote lucentem.

Operuit vultum suum pallio,] ut Deo se hisce signis ostendenti reverentiam exhiberet, quasi indignus qui in eum aspiceret, eumque contueretur.

14. Prophetas tuos occiderunt gladio (quia sese opponebant cultui Baal), derelictus sum ego solus (propheta et zelator veræ religionis, qui me valide eidem oppono), et quærunt animam meam,] ut me occidant; me ergo occiso nullus supererit propheta, nullus zelator, qui tuum cultum propugnet, et Baalitis sese opponat. Actum ergo est de vera religione, de tuo cultu, de tota Synagoga; omnia occupat impia Jezabel; ubique coliturBaal; ubique exundat perfidia et idololatria. Hæc est causa mei doloris et mœroris, meæ fugæ et exilii, ut mori optem potius quàm vivere, et videre tanta mala gentis meæ et populi Dei. Ita Elias mœrore, ira et zelo confectus.

15 et 16. Unges Hazael regem super Syriam, et Jehu filium Namsi unges regem super Israel: Eliseum autem, etc., unges prophetam pro te,] uti hi ultionem justam de Baalitis, quam tu, ô Elia, adeo desideras, reipsa peragant. Unde in Eliæ laudibus dicitur Eccles. 48, versu 8: *Qui ungis reges ad pœnitentiam*, id est, ad pœnam et ultionem impiorum, ut sint divini cultus vindices. *Unges regem*, id est regem designabis, regnum ei deferes. Est catachresis; quia enim unctione creabantur reges, hinc *ungere* est regem creare. Nam Hazael non fuit unctus ab Elia, sed designatus rex ab Eliseo, quem ad eum misit Elias: Jehu vero in regem Israel unctus fuit ab uno Elisei discipulo, ut patet 4. Reg. 8. 13 et seq. Itaque Elias hæc jussa Dei exsecutus fuit per Eliseum, quem idcirco jussu Dei sibi subrogavit. Sic Eliseum non legimus unctum, sed immisso ab Elia in eum pallio designatum prophetam, versu 19. Ita Theod. Raban. Dion. Abulens. Salianus.

Sanchez tamen τὸ *unges* propriè accipit, censetque omnes hos tres ab Elia fuisse unctos, licet id Scriptura factum non narret. Ideo enim videtur Elias jussu Dei rediisse per desertum in Damascum, quæ longior et inamœnior erat via, ut ibi Hazaelem in regem ungeret; esto enim Hazael postea rursum ab alio unctus sit, tamen nil prohibet eum prius ab Elia fuisse unctum. Sic enim David et Saul bis uncti fuere. Hæc sententia probabilis est, atque hunc versum proprie ad litteram accipit.

Qui est de Abelmeula.] Erat hæc urbs in tribu Manasse cis Jordanem. Fuit ergo Eliseus de tribu Manasse, sicut Elias de tribu Gad. Ita S. Hieronym. Salianus, Adrichom. et alii; licet S. Epiphan. et Isidor. in vita Elisei dicant eum fuisse oriundum ex tribu Ruben, qui et addunt in ortu Elisei mugiisse unum è vitulis aureis, quos conflavit Jeroboam, et illius mugitum auditum fuisse Hierosolymis, et ex eo Sacerdotem quemdam prudentem conjectasse, eo die aliquem esse natum, qui futurus esset sculptilibus omnibus atque idolis exterminium.

17. Et erit, quicumque fugerit gladium Hazael, occidet eum Jehu.] Quomodo Hazael et Jehu occiderint idololatras, audiemus in sequentibus.

Et quicumque fugerit gladium Jehu interficiet eum Eliseus,] gladio non corporali, sed spirituali, puta gladio linguæ, qua eos acriter redarguet minabiturque mortem præsentem, et æternam, inquit Angelom. Rabanus et Hugo. Planius accipias hæc de gladio et morte corporali; illo enim idololatras occiderunt Hazael et Jehu, quibus hìc Eliseus comparatur. Eliseus enim occidit 42 pueros idololatrarum filios sibi insultantes, dicentesque: *Ascende, calve*, 4. Regum 2. ac verisimile est eum, instar Eliæ magistri sui, juxta hoc oraculum plures alios idololatras interfecisse, etsi Scriptura id non commemoret. Ita Abulens. Lyran. Cajetan. Sanchez et alii.

18. Et derelinquam mihi in Israel septem millia virorum, quorum genua non sunt curvata ante Baal.] Opponit Deus septem millia illi, quod dixerat Elias versu 14: *Derelictus sum ego solus*, q. d. Falleris, Elia, non es solus. En Eliseus tibi accedit: en septem millia virorum Deicolarum, quæ *derelinquam*. Hebr. הישארתי *hisarti*, id est, remanere faciam, reservabo, custodiam, ne à Jezabel occidantur, aut pervertantur, et ad cultum Baal traducantur.

Et omne os quod non adoravit eum, osculans manus,] repete *derelinquam*, id est, custodiam et in vita conservabo. Sensus totius versus est, q. d. Et custodiam septem millia virorum qui non flexerunt genua ante Baal, nec osculando manum eum adorarunt: erat enim hoc duplex genus adorationis, genuflexio et osculatio manus. *Osculans manus*, Hebr. *osculans eum*, scilicet Baal, ut eum osculo hoc salutet et adoret, quasi suum Deum et Dominum. Noster vertit: *osculans manus*, ut notet ritum modumque adorandi, qui erat osculari manum idoli, vel manum propriam eo ritu et gestu quasi oscularetur manum idoli, utpote remoti, vel longè positi. Hunc ritum insinuat Job, cap. 31. 26: *Si vidi solem, cùm fulgeret, et lunam incedentem clarè, et lætatum est in abscondito cor meum, et osculatus sum manum meam ore meo.* Hujus consuetudinis externi quoque meminerunt Plin. lib. 28. cap. 2: *Inter adorandum dexteram ad osculum referimus.* Minutius in Octavio: *Cæcilius, simulacro Serapidis viso, ut vulgus superstitiosus solet, manum ori admovens, osculum labiis impressit.*

19. Reperit Eliseum filium Saphat arantem in (cum) duodecim jugis boum.] Erat ergo Eliseus agricola locuples, utpote qui haberet duodecim juga boum, iisque agrum ingentem coleret. Nam boves hos ipsius fuisse patet ex vers. ult. ubi ipse par boum mactavit pro epulo, quo suis valedixit.

Et ipse in duodecim jugis boum arantibus unus erat.] Nam quodque jugum boum, sive par boum suum habebat aurigam et aratorem; quare duodecim erant hìc juga boum, et pariter duodecim aratores, è quibus unus erat Eliseus.

Misit pallium suum super illum,] ut eum vocaret ad se sequendum, eumque faceret sibi socium suique instituti participem, uti jam novitiis in Religione datur pallium, sive vestis ejusdem Religionis. Simili modo olim sponsus, sponsam sibi adoptans, tegebat eam pallio suo. Unde illud Ruth ambientis nuptias Booz, c. 3. v. 9: *Expande pallium tuum super famulam tuam*; et illud Ezech. 16. 8: *Expandi amictum meum super te.* Hac ergo cæremonia institutus est Eliseus propheta socius et successor Eliæ, ejusque cor omninò à Deo immutatum est, atque ex laico factus est Religiosus, ex agricola Propheta, ex idiota theodidactos. Unde statim re-

liquit boves, domum, parentes, et secutus est Eliam. Addit Sanchez eum fuisse unctum ab Elia; hoc enim jusserat Deus, v. 16. Unctio, inquit, Eliseum fecit Prophetam (hic enim ungi solebat); pallium autem, Eliæ contubernalem et monachum.

20. Quod enim meum erat, feci tibi,] q. d. Ego non nisi pallio te tetigi; sed Deus cor tuum tetigit, illudque ex carnali fecit spirituale et cœleste, ut omnia relinquas, et alacer me sequaris, certesque ut ego cum idololatris.

21. Tulit par boum et mactavit illud, et in aratro boum coxit carnes, et dedit populo et comederunt.] Eliseus, quia festinabat et gestiebat illico sequi Eliam, idcirco usus est aratro pro lignis, ad coquendum carnes boum. Dedit ergo typum et exemplum nobis, ut Dei vocationem illico, resolute et constanter sequamur, uti notant Cajetan. et Abulens. Celebravit enim convivium quo suis valedixit, ut ostenderet se boves, aratrum, agrum, omniaque derelinquere, ac lætum sequi Eliam. Hinc colligit Abulensis eum fuisse juvenem et αγαμον, id est, sine uxore et cælibem: alioqui enim petiisset ab Elia facultatem salutandi tam uxorem et filios, quam patrem et matrem. Rursum Eliseus, ait Abulens. nihil voluit sibi reliquum manere in seculo, ut liber et expeditus transiret totus ad Dominum: idcirco aratrum et boves consumpsit, qua in re exemplum dedit Religiosis, ut idem faciant. Hinc et S. Ignatius, epist. ad Philadelph. Eliseum asserit fuisse cælibem et virginem: nimirùm Eliseus Dei vocantis instinctu jam superior erat omni terrena cupiditate. Nam, ut ait S. Cyprian. tract. de Oratione Domin. ad illa: *Adveniat regnum tuum: Qui renuntiavit jam seculo, major est et honoribus ejus et regno; et ideo qui se Deo et Christo dedicat, non terrena, sed cœlestia regna desiderat;* imo Deum ipsum, *quia in illo regnaturi sumus.* Et S. Ambros. lib. 6. de Sacram. cap. 5: *Si Deus in nobis regnat, locum habere adversarius non potest. Culpa non regnat, peccatum non regnat; sed regnat virtus, regnat pudicitia, regnat devotio.*

CAPUT VIGESIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Benadad rex Syriæ obsidet Samariam et Achab; sed ab eo Dei ope cæditur. Unde v. 23. dicens Deum Israel esse Deum montium, in valle reparat bellum, in qua rursum Dei ductu profligatur; captusque ab Achab veniam vitamque contra jussum Dei impetrat, v. 35. Achab a Propheta vulnerato redarguitur, auditque se simili modo vulnerandum, imo occidendum, eo quod Benadad dignum morte liberum dimiserit.

1. Porro Benadad rex Syriæ congregavit omnem exercitum suum, et triginta
duos reges secum, et equos, et currus: et ascendens pugnabat contra
Samariam, et obsidebat eam. 2. Mittensque nuntios ad Achab regem
Israel in civitatem, 3. ait: Hæc dicit Benadad: Argentum tuum, et aurum
tuum meum est; et uxores tuæ, et filii tui optimi, mei sunt. 4. Respon-
ditque rex Israel: Juxta verbum tuum, domine mi rex, tuus sum ego, et
omnia mea. 5. Revertentesque nuntii, dixerunt: Hæc dicit Benadad, qui
misit nos ad te: Argentum tuum, et aurum tuum, et uxores tuas, et filios tuos dabis mihi.
6. Cras igitur hac eadem hora mittam servos meos ad te, et scrutabuntur domum tuam, et
domum servorum tuorum; et omne quod eis placuerit, ponent in manibus suis, et auferent.
7. Vocavit autem rex Israel omnes seniores terræ, et ait: Animadvertite, et videte, quoniam in-
sidietur nobis; misit enim ad me pro uxoribus meis, et filiis, et pro argento et auro; et non
abnui. 8. Dixeruntque omnes majores natu, et universus populus, ad eum: Non audias, neque
acquiescas illi. 9. Respondit itaque nuntiis Benadad: Dicite domino meo regi: Omnia propter
quæ misisti ad me servum tuum in initio, faciam; hanc autem rem facere non possum.
10. Reversique nuntii retulerunt ei. Qui remisit, et ait: Hæc faciant mihi dii, et hæc addant, si
suffecerit pulvis Samariæ pugillis omnis populi qui sequitur me. 11. Et respondens rex Israel,
ait: Dicite ei: Ne glorietur accinctus æque ut discinctus. 12. Factum est autem, cum audisset
Benadad verbum istud, bibebat ipse et reges in umbraculis, et ait servis suis: Circumdate
civitatem. Et circumdederunt eam. 13. Et ecce propheta unus accedens ad Achab regem Israel,
ait ei: Hæc dicit Dominus: Certe vidisti omnem multitudinem hanc nimiam? ecce ego tra-
dam eam in manu tua hodie, ut scias quia ego sum Dominus. 14. Et ait Achab: Per quem?

Dixitque ei : Hæc dicit Dominus : Per pedissequos principum provinciarum. Et ait : Quis incipiet præliari? Et ille dixit : Tu. 15. Recensuit ergo pueros principum provinciarum, et reperit numerum ducentorum triginta duorum ; et recensuit post eos populum, omnes filios Israel, septem millia : 16. et egressi sunt meridie. Benadad autem bibebat temulentus in umbraculo suo, et reges triginta duo cum eo, qui ad auxilium ejus venerant. 17. Egressi sunt autem pueri principum provinciarum in prima fronte. Misit itaque Benadad. Qui nuntiaverunt ei, dicentes : Viri egressi sunt de Samaria. 18. Et ille ait : Sive pro pace veniunt, apprehendite eos vivos ; sive ut prælientur, vivos eos capite. 19. Egressi sunt ergo pueri principum provinciarum, ac reliquus exercitus sequebatur. 20. Et percussit unusquisque virum, qui contra se veniebat ; fugeruntque Syri ; et persecutus est eos Israel. Fugit quoque Benadad rex Syriæ in equo cum equitibus suis. 21. Nec non egressus rex Israel, percussit equos et currus, et percussit Syriam plaga magna. 22. (Accedens autem propheta ad regem Israel, dixit ei : Vade, et confortare, et scito, et vide quid facias; sequenti enim anno rex Syriæ ascendet contra te). 23. Servi vero regis Syriæ dixerunt ei : Dii montium sunt dii eorum, ideo superaverunt nos ; sed melius est ut pugnemus contra eos in campestribus, et obtinebimus eos. 24. Tu ergo verbum hoc fac : Amove reges singulos ab exercitu tuo, et pone principes pro eis ; 25. et instaura numerum militum qui ceciderunt de tuis, et equos secundum equos pristinos, et currus secundum currus quos ante habuisti : et pugnabimus contra eos in campestribus, et videbis quod obtinebimus eos. Credidit consilio eorum, et fecit ita. 26. Igitur postquam annus transierat, recensuit Benadad Syros, et ascendit in Aphec, ut pugnaret contra Israel. 27. Porro filii Israel recensiti sunt, et acceptis cibariis profecti ex adverso, castraque metati sunt contra eos, quasi duo parvi greges caprarum : Syri autem repleverunt terram. (28. Et accedens unus vir Dei, dixit ad regem Israel : Hæc dicit Dominus : Quia dixerunt Syri : Deus montium est Dominus, et non est Deus vallium ; dabo omnem multitudinem hanc grandem in manu tua, et scietis quia ego sum Dominus). 29. Dirigebantque septem diebus ex adverso hi atque illi acies, septima autem die commissum est bellum : percusseruntque filii Israel de Syris centum millia peditum in die una. 30. Fugerunt autem qui remanserant in Aphec, in civitatem : et cecidit murus super viginti septem millia hominum, qui remanserant. Porro Benadad fugiens ingressus est civitatem in cubiculum quod erat intra cubiculum. 31. Dixeruntque ei servi sui : Ecce audivimus quod reges domus Israel clementes sint; ponamus itaque saccos in lumbis nostris, et funiculos in capitibus nostris, et egrediamur ad regem Israel : forsitan salvabit animas nostras. 32. Accinxerunt saccis lumbos suos, et posuerunt funiculos in capitibus suis, veneruntque ad regem Israel, et dixerunt ei : Servus tuus Benadad dicit : Vivat, oro te, anima mea. Et ille ait : Si adhuc vivit, frater meus est. 33. Quod acceperunt viri pro omine; et festinantes rapuerunt verbum ex ore ejus, atque dixerunt : Frater tuus Benadad. Et dixit eis : Ite, et adducite eum ad me. Egressus est ergo ad eum Benadad, et levavit eum in currum suum. 34. Qui dixit ei : Civitates, quas tulit pater meus à patre tuo, reddam, et plateas fac tibi in Damasco, sicut fecit pater meus in Samaria, et ego fœderatus recedam à te. Pepigit ergo fœdus, et dimisit eum. 35. Tunc vir quidam de filiis prophetarum dixit ad socium suum in sermone Domini : Percute me. At ille noluit percutere. 36. Cui ait : Quia noluisti audire vocem Domini, ecce recedes à me, et percutiet te leo. Cumque paululum recessisset ab eo, invenit eum leo, atque percussit. 37. Sed et alterum inveniens virum, dixit ad eum : Percute me. Qui percussit eum, et vulneravit. 38. Abiit ergo propheta, et occurrit regi in via, et mutavit aspersione pulveris os et oculos suos. 39. Cumque rex transisset, clamavit ad regem, et ait : Servus tuus egressus est ad præliandum comminus ; cumque fugisset vir unus, adduxit eum quidam ad me, et ait : Custodi virum istum ; qui si lapsus fuerit, erit anima tua pro anima ejus, aut talentum argenti appendes. 40. Dum autem ego turbatus huc illucque me verterem, subito non comparuit. Et ait rex Israel ad eum : Hoc est judicium tuum, quod ipse decrevisti. 41. At ille statim abstersit pulverem de facie sua, et cognovit eum rex Israel quod esset de prophetis. 42. Qui ait ad eum : Hæc dicit Dominus : Quia dimisisti virum dignum morte de manu tua, erit anima tua pro anima ejus, et populus tuus pro populo ejus. 43. Reversus est igitur rex Israel in domum suam, audire contemnens, et furibundus venit in Samariam.

1. PORRO BENADAD REX SYRIÆ, etc., PUGNABAT CONTRA SAMARIAM.] *Benadad* idem est quod *Ben Adad*, id est filius Adad, ait Josephus, l. 8. c. 8. nimirum rebellis illius Idumæi, qui, debellata à Davide Idumæa, fugit in Ægyptum, indeque mortuo Davide rediens, animos regnumque resumens, rebellavit Salomoni, cap. 11. versu 25. Ideoque paternam indolem, et odium contra Israelem fovens, graviter et continuo eum afflixit. Unde, cap. 11. versu 25. de eo dictum et prædictum est : *Hoc est malum Adad, et odium contra Israel.*

Politice, disce hìc quàm rebellio obstinata Principum sit periculosa, et in filios per multa secula derivetur. Experiuntur idipsum Hispani in Hollandia. Rebellio ergo in suo principio vel succidenda, vel concilianda est juxta illud : *Principiis obsta.*

3. HÆC DICIT BENADAD (ad Achab, ejusque populum Israel) : ARGENTUM TUUM, ET AURUM TUUM MEUM EST,] non jure, sed potestate et imperio; quia ego illud habere volo et deposco, qui te sum potentior, ut mihi resistere nequeas. Erant enim res Achab et Israelis afflictæ, ita ut in aciem educere non posset nisi septem millia, versu 15. Hìc ergo incipit Deus punire Achab et Israelitas ob cultum Baal.

5. REVERTENTESQUE NUNTII (missi à Benadad obsidente Samariam ad Achab in ea obsessum), DIXERUNT :]

6. CRAS IGITUR HAC EADEM HORA MITTAM SERVOS MEOS AD TE, ET SCRUTABUNTUR DOMUM TUAM, etc.] Est hæc nova Benadad petitio, qua petit ab Achab ut permittat à suis diripi non tantum regiam, sed et totam Samariæ civitatem, ait Josephus, ut scilicet spoliet urbem, et pretiosissima quæque ex ea ad libitum auferat.

10. HÆC FACIANT MIHI DII, etc., SI SUFFECERIT PULVIS SAMARIÆ PUGILLIS OMNIS POPULI, QUI SEQUITUR ME,] q. d. Juro me deleturum totam Samariæ urbem, itaque eam eversurum, ut nec parum pulveris in ea remaneat, sed quidquid in ea est auferatur in pugillis exercitus mei numerosissimi. Unde Chald. vertit : *Si suffecerit pulvis Someron* (Samariæ) *ut feratur soleis plantarum pedum populi qui mecum erit.* Ita Abulens. Est hyperbole, et proverbialis locutio, quo gloriosus Benadad in 32 regibus se sequentibus, et copiis innumeris superbiens, jactat, juratque se Samariam eversurum, spoliaturum et rasurum, ut nihil in ea rapina dignum remaneat. Nec enim tam curiosi vel otiosi erant ejus milites, ut omnem pulverem è Samaria, quam ut omnes thesauros, et omnia pretiosa ex ea efferrent. Aurum enim quærebant, non arenam.

11. NE GLORIETUR ACCINCTUS ÆQUE UT DISCINCTUS.] Est adagium, q. d. Ne canas triumphum ante victoriam : *accinctus* enim miles vadit ad prælium; parta vero victoria se discingit, arma ponit, et spoliis hostilibus incubat. Unde Chald. : *Ne laudet*, inquit, *se expeditus, et descendens in prælium, sicut vir qui vincit et ascendit* (victor) *ex eo;* Vatabl. : *Ne glorietur qui initurus est prælium perinde ac is qui jam vicit.*

23. SERVI VERO REGIS SYRIÆ (Benadad) DIXERUNT EI : DII MONTIUM SUNT DII EORUM, IDEO SUPERAVERUNT NOS; SED MELIUS EST UT PUGNEMUS CONTRA EOS IN CAMPESTRIBUS, ET OBTINEBIMUS EOS,] q. d. Victi sumus à Samaritis montanis, quia pugnavimus in Samariam, quæ sita est in monte, ideoque in tutela est deorum qui montibus et montanis præsunt; descendamus ergo in valles, ubi dii vallium nobiscum erunt, ut montanos et deos montium in vallibus superemus. Ita isti stolidi putabant Deum Hebræorum esse Deum montium duntaxat. Sed unde hic eorum error et stulta persuasio? Resp. ex multis conglobatis, nimirum primo, quia Moses Hæbræorum Dux in monte Sina cum Deo collocutus ab eo legem acceperat. Secundo, quia in monte Sion erectum à Salomone erat templum, in quo Deus habitabat. Tertio, quia Hebræi Deum colebant in excelsis, scilicet collibus. Quarto denique, et quod maxime ad præsentem cladem facit, quia Syri in monte Samariæ hanc stragem ab Israelitis acceperant. Hæc fuit Gentilium superstitio, ut montibus Deas Oreades, id est montanas, sylvis sylvanos, mari marinos, ut Neptunum, etc., præficerent, de quibus S. August., lib. 4. de Civit. cap. 8. ubi eos montium jugis Jugatinum Deum, Collibus Collatinam, Vallibus Valloniam Deam præfecisse asserit. De iisdem canit Ovidius, lib. 1. Fastor. eosque sic loquentes inducit :

> Dii sumus agrestes, et qui dominantur in altis
> Montibus, imperium est in sua tecta Jovi.

24. TU ERGO VERBUM HOC FAC : AMOVE REGES SINGULOS AB EXERCITU TUO, ET PONE PRINCIPES PRO EIS,] qui scilicet belli sint periti, et in rebus bellicis experti, non vero quieti et deliciis assueti, uti sunt reges, quique spe gloriæ et honoris à te adipiscendi fortius pugnent. Ita Abulens. Hos enim significat Hebr. פחות *pachot*, id est *Duces;* Chald. *Imperatores.*

28. QUIA DIXERUNT SYRI : DEUS MONTIUM EST DOMINUS (Hebr. *Jehova*, id est, Deus Israelitarum) ET (idem *Jehova*) NON EST DEUS VALLIUM; DABO OMNEM MULTITUDINEM HANC GRANDEM IN MANU TUA,] ut ostendam me tam esse vallium Deum, quàm montium, utque tu, ô Achab, me Deum verum agnoscas et colas, non vero Baal.

30. PORRO BENADAD FUGIENS INGRESSUS EST CIVITATEM (Aphec jam dictam) IN CUBICULUM, QUOD ERAT INTRA CUBICULUM,] id est, in intimum et secretissimum cubiculum, ut ibi se absconderet.

31. PONAMUS ERGO SACCOS IN LUMBIS NOSTRIS,] quasi serviles vestes, et luctus ac pœnitentiæ indices, ut iis profiteamur nos pœnitere facti, quod scilicet Israeli bellum moverimus, eique quasi victori nos victos in servitutem dedamus.

ET FUNICULOS IN CAPITIBUS NOSTRIS,] ut profiteamur nos reos esse mortis, meritosque esse restim et laqueum, qui fauces nobis recludat nosque strangulet. Audi Josephum : *Illi induti saccos, et restibus capita redimiti, qui priscus apud Syros supplicandi mos fuit, Achabum adeunt, et salutis tantum gratiam petere Adadum significant, deditittium ejus in perpetuum futurum.*

32. SI ADHUC VIVIT, FRATER MEUS EST.] Putabat Achab ex tanta hostium strage occubuisse Benadad. Unde audiens eum cladi superstitem, de tanta victoria exsultans, ejus misertus, inconsulte et temere in hanc vocem erupit : *Si adhuc vivit, frater meus est.* q. d. Charus mihi erit ut frater, tractabo eum quasi fratrem. Solent reges se mutuo fratres vocare. Hoc dictum Achab servi Benadad ex ore ejus illico rapuerunt, acceperuntque ut omne vel augurium, quasi illud verbum amicum quod ipsi exciderat, signum esset misericordiæ et salvationis Benadad, quem proinde statim ad Achab adduxerunt, ille-

que eum supplicem, ut dicto staret, quasi fratrem excepit, et in currum suum sustulit : sed paulo post pœnas hujus temeritatis dedit, cùm, bellum renovante Benadad, in eo Achab occubuit, ut dicetur cap. ult.

Symbolice Benadad est typus diaboli, qui semper fideles et sanctos persequitur, nunc vi, nunc fraude et dolo. Quare qui cum eo pacem vel fœdus init, uti fecit Achab, certo certius ab eodem evertetur. Ita Eucher.

34. Plateas fac tibi in Damasco] in quibus jus et judices, item forum rerum venalium ac vectigalia constituas in signum subjectionis, q. d. Partem urbis meæ regiæ, scilicet Damasci, tibi concedam, ut ostendam illam tibi æque ac mihi esse subjectam, imo me tibi esse subditum, ideoque pendere hoc tributum. Ita Abulensis, Cajetanus et Vatablus.

35. Tunc vir quidam de filiis Prophetarum.] Josephus censet hunc fuisse Prophetam Michæam, qui cap. ult. Achab exitium prædixit. Idem tradit Glycas, et Hebræi in Sederolam, et colligitur ex cap. ult. v. 26. ubi pro *tollite* Hebr. est והשיבהו *vahascibehu*, id est, facite eum redire. Verum res incerta est. Unde Serarius et alii censent hunc alium fuisse à Michæa, ideoque non nominari.

Dixit ad socium suum in sermone Domini (ex oraculo et jussu Dei) : Percute me,] ut proprii capitis mei vulnere repræsentem Achab regi vulnus ipsius, quod parcendo Benadad accepit in anima sua, ac vulnus populi, quod scilicet populus totus accepit in Achab rege quasi capite suo, ac tertio vulnus, quod tam Achab quam populus accipiet, cum à Benadad reparante bellum occidetur, ut patebit, c. ult. et l. 4. c. 6. v. 8. et seq. Ita Cajetan. Addit Abulens. aliam causam hujus vulneris, scilicet ut per illud Propheta ab Achab non agnosceretur, sed videretur esse miles, itaque accessum haberet ad eum, eique parabolam hanc vulneris exponeret : si enim fuisset agnitus, noluisset eum Achab idololatra audire. Tertia et potissima causa hujus percussionis et vulneris fuit exemplum ; ut scilicet Deus, in propheta hoc tam percutiente quam percusso, daret exemplum et speculum perfectæ obedientiæ. Unde credendum est, ait Abulens. quod paulo post Deus hoc vulnus supernaturaliter curarit, ita ut ne cicatrix quidem ejus remaneret, idque ad hoc, ut ostenderet quanti meriti sit pura et simplex obedientia, quàmque ex adverso Deo exosa sit inobedientia, cum propter eam, illum qui Prophetam percutere noluerat, leoni mactandum objecerit. Audi S. Chrysost. orat. 1. contra Judæos sub initium : *Qui percussit Prophetam, evasit incolumis : qui pepercit, dedit pœnas; nimirum ut intelligeres in jussis divinis non oportere curiosum esse, examinareque rerum quæ præcipiuntur naturam, sed nihil aliud quam obtemperare. Etenim ne prior ille veritus parceret Prophetæ, non dixit illi simpliciter : Percute me, sed addidit : In verbo Domini, hoc est, Deus præcipit, ne quære ulterius. Rex est qui hanc præscribit legem : Reverere jubentis auctoritatem, summaque cum animi promptitudine obtempera. At id facere non sustinuit, eoque pœnas dedit gravissimas, suoque exemplo secuturos adhortans, ut quidquid præceperit Deus, per omnia obtemperarent, moremque gererent in posterum.*

Denique R. Salomon et Lyranus volunt Prophetæ hujus sanguinem pro populi Israelitici peccatis satisfecisse, ne cum Achabo periret cap. ult. sed populus ille victus est, et pro eo satisfacere istiusmodi plaga non potuit, nec voluit Propheta.

42. Quia dimisisti virum dignum morte,] Benadad regem Syriæ, qui reus erat mortis tum ob continuum odium et bellum contra Israelitas, tum præcipue ob blasphemiam, qua dixit me esse Deum montium, non vallium ; hæc enim valde Deum irritavit, ut patet v. 28. Ita Hebræi, Rupert. Lyran. Dion. et alii.

Erit anima tua pro anima ejus.] Occideris pro Benadad quem occidere debuisti.

Et populus tuus pro populo ejus] occidetur pro Syris Benadad subjectis, quos occidere debuit. Ita reipsa contigit, ut audiemus capite ultimo.

Est hoc exemplum neglectæ justitiæ justæque vindictæ notandum, alteque infigendum mentibus Regum et Judicum : *Homicida es, eo quòd hostem dimiseris*, ait S. Chrysost. loco citato.

Reversus est igitur Rex Israel (Achab) in domum suam, audire contemnens.] Addit Josephus lib. 8. Antiq. cap. 8. eum adeo indignatum, ut Prophetam incarcerarit : fuisse enim Michæam existimat; quem ab eo incarceratum audiemus, cap. ult. Ita Hugo, Dion. et alii.

CAPUT VIGESIMUM PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Achab petit vineam a Naboth; ille negat : unde Jezabel eum per falsos testes quasi blasphemum lapidari curat, agrumque ejus Achabo tradit. Quocirca v. 17. mittit Deus Eliam, qui Achab et Jezabeli exitium denuntiet, quodque canes lingent sanguinem eorum in agro Naboth. Quo audito, poenitet Achab v. 27; quare Deus ab eo in filium poenam comminatam transfert.

1. Post verba autem hæc, tempore illo vinea erat Naboth Jezrahelitæ, qui
erat in Jezrahel, juxta palatium Achab regis Samariæ. 2. Locutus est
ergo Achab ad Naboth, dicens : Da mihi vineam tuam, ut faciam mihi
hortum olerum, quia vicina est, et prope domum meam, daboque tibi pro
ea vineam meliorem; aut si commodius tibi putas, argenti pretium, quanto
digna est. 3. Cui respondit Naboth : Propitius sit mihi Dominus, ne dem
hæreditatem patrum meorum tibi. 4. Venit ergo Achab in domum suam
indignans, et frendens super verbo quod locutus fuerat ad eum Naboth Jezrahelites, dicens :
Non dabo tibi hæreditatem patrum meorum. Et projiciens se in lectulum suum, avertit faciem
suam ad parietem et non comedit panem. 5. Ingressa est autem ad eum Jezabel uxor sua,
dixitque ei : Quid est hoc, unde anima tua contristata est? et quare non comedis panem?
6. Qui respondit ei : Locutus sum Naboth Jezrahelitæ; et dixi ei : Da mihi vineam tuam, accepta
pecunia; aut, si tibi placet, dabo tibi vineam meliorem pro ea. Et ille ait : Non dabo tibi
vineam meam. 7. Dixit ergo ad eum Jezabel uxor ejus : Grandis auctoritatis es, et bene regis
regnum Israel. Surge, et comede panem, et æquo animo esto; ego dabo tibi vineam Naboth
Jezrahelitæ. 8. Scripsit itaque litteras ex nomine Achab; et signavit eas annulo ejus, et misit
ad majores natu et optimates qui erant in civitate ejus, et habitabant cum Naboth. 9. Littera-
rum autem hæc erat sententia : Prædicate jejunium, et sedere facite Naboth inter primos
populi, 10. et submittite duos viros filios Belial contra eum, et falsum testimonium dicant :
Benedixit Deum et regem : et educite eum, et lapidate, sicque moriatur. 11. Fecerunt ergo
cives ejus majores natu et optimates, qui habitabant cum eo in urbe, sicut præceperat eis
Jezabel, et sicut scriptum erat in litteris quas miserat ad eos : 12. prædicaverunt jejunium et
sedere fecerunt Naboth inter primos populi. 13. Et adductis duobus viris filiis diaboli, fecerunt
eos sedere contra eum; at illi, scilicet ut viri diabolici, dixerunt contra eum testimonium coram
multitudine : Benedixit Naboth Deum et regem; quam ob rem eduxerunt eum extra civitatem,
et lapidibus interfecerunt. 14. Miseruntque ad Jezabel, dicentes : Lapidatus est Naboth et
mortuus est. 15. Factum est autem, cum audisset Jezabel lapidatum Naboth, et mortuum, lo-
cuta est ad Achab : Surge, et posside vineam Naboth Jezrahelitæ, qui noluit tibi acquiescere,
et dare eam accepta pecunia : non enim vivit Naboth, sed mortuus est. 16. Quod cum audisset
Achab, mortuum videlicet Naboth, surrexit, et descendebat in vineam Naboth Jezrahelitæ, ut
possideret eam. 17. Factus est igitur sermo Domini ad Eliam Thesbiten, dicens : 18. Surge,
et descende in occursum Achab regis Israel, qui est in Samaria : ecce ad vineam Naboth descendit,
ut possideat eam; 19. et loqueris ad eum, dicens : Hæc dicit Dominus : Occidisti, insuper et pos-
sedisti. Et post hæc addes : Hæc dicit Dominus : In loco hoc, in quo linxerunt canes sanguinem
Naboth, lambent quoque sanguinem tuum. 20. Et ait Achab ad Eliam : Num invenisti me inimi-
cum tibi? Qui dixit : Inveni, eo quod venundatus sis, ut faceres malum in conspectu Domini.
21. Ecce ego inducam super te malum, et demetam posteriora tua, et interficiam de Achab min-
gentem ad parietem, et clausum et ultimum in Israel. 22. Et dabo domum tuam sicut domum
Jeroboam filii Nabat, et sicut domum Baasa filii Ahia : quia egisti, ut me ad iracundiam pro-
vocares, et peccare fecisti Israel. 23. Sed et de Jezabel locutus est Dominus, dicens : Canes

comedent Jezabel in agro Jezrahel. 24. Si mortuus fuerit Achab in civitate, comedent eum canes : si autem mortuus fuerit in agro, comedent eum volucres cœli. 25. Igitur non fuit alter talis sicut Achab, qui venundatus est, ut faceret malum in conspectu Domini : concitavit enim eum Jezabel uxor sua, 26. et abominabilis factus est, in tantum ut sequeretur idola, quæ fecerant Amorrhæi, quos consumpsit Dominus à facie filiorum Israel. 27. Itaque cum audisset Achab sermones istos, scidit vestimenta sua, et operuit cilicio carnem suam, jejunavitque et dormivit in sacco, et ambulavit demisso capite. 28. Et factus est sermo Domini ad Eliam Thesbiten dicens: 29. Nonne vidisti humiliatum Achab coram me? quia igitur humiliatus est meì causa, non inducam malum in diebus ejus, sed in diebus filii sui inferam malum domui ejus.

1. Vinea erat Naboth.] *Naboth* hic fuit vir probus, ut patet ex sequentibus. Unde *Naboth* Hebr. idem est quod *propheticæ*, vel *loquelæ fructus*, ait ex S. Hier. Pagninus. Vineam ejus, quia sibi vicinam, concupivit Achab : inexplebilis enim est divitum avaritia et cupiditas; qua de re in hoc caput insignem tractatum scripsit S. Ambrosius de Naboth, sive de Nabuthe, in quo acriter perstringit divites avaros et rapaces, qualis erat Achab; unde cap. 2 : *O dives, ait, nescis quàm pauper sis, quàm inops tibi ipsi videaris, qui te divitem dicis! quanto plus habueris, plus requiris; et quanquam acquisieris, tamen tibi adhuc indiges. Inflammatur lucro avaritia, non restinguitur. Quasi gradus quosdam cupiditas habet, quo plures ascenderit, eo ad altiora festinat, unde sit gravior ruina lapsuro.* Et post nonnulla : *Denique docet nos Scriptura divina quàm misere egeat, mendicet abjecte. Rex Achab in Israel erat, et pauper Naboth. Ille regni opibus affluebat, iste angusti soli cespitem possidebat : nihil pauper de possessionibus divitis concupivit, rex sibi egere visus est, quia vineam habebat pauper vicinus. Quis igitur tibi pauper videtur? qui contentus est suo, an qui concupiscit alienum? Alter certe pauper censu videtur, alter est pauper effectu.*

2. Da mihi vineam tuam.] Hæc verba urget egregie S. Ambr. cap. 2. jam dicto : *Quæ*, inquit, *vox alia est stipem publice postulantis, nisi : Da mihi, hoc est : Da mihi, quia egeo; da mihi, quia aliud vivendi subsidium habere non possum; da mihi, quia non est mihi panis ad victum, nummus ad potum, sumptus ad alimentum, ad indumentum substantia; da mihi, quia tibi Dominus dedit unde largiri debeas, mihi non dedit; da mihi; nisi tu dederis, habere non potero; da mihi, quia scriptum est : Date eleemosynam. Hæc quàm abjecta, quàm vilia.*

3. Ut faciam mihi hortum olerum.] Notat S. Ambr. cap. 3. regis avari impudentiam. *Hæc erat igitur*, inquit, *omnis insania, hic omnis furor, ut spatium vilibus oleribus quæreretur. Non tam ergo ipsi cupitis quasi utile possidere, sed alios vultis excludere. Major vobis cura de pauperum spoliis, quàm de vestris emolumentis. Injuriam vestram putatis, si quid pauper habeat, quod dignum possessione divitis æstimetur. Damnum vestrum creditis, quidquid alienum est.*

Propitius sit mihi Dominus.] Hebr. *Prohibeat Dominus*, id est absit; Septuag. : *Non mihi fiat à Domino*; Chald. *Absit mihi à Domino.*

Ne dem hæreditatem patrum meorum tibi,] q. d. Hæreditas à parentibus consignata mihi conservanda est, non tam ut mea, quam ut eorum hæreditas : hanc enim memoriam et reverentiam filius debet parentibus, ut eorum bona tueatur, et ad posteros transmittat. Porro idem S. Ambr., cap. 3. jam citato : *Quasi contagionem quamdam*, inquit, *suî, pecuniam esse divitis arbitretur; quasi dicat : Pecunia tua tecum sit in perditionem; ego autem hæreditatem patrum meorum non possum vendere.*

Tropol. vinea est anima, quæ est tota hæreditas nostra; quare cave ne eam vili pretio voluptatis, vel honoris vendas diabolo, morti et gehennæ. Unde S. Ambr. exhort. ad Virgines, per vineam accipit virginitatem, per Jezabel concupiscentiam, per Naboth Christum : *Vinea*, inquit, *quidam fructus virginalis est; conjugia velut olerum plantaria sunt, in quibus frequens zelus est : et ideo olera herbarum cito cadunt atque marcescunt, nisi finem imponat senectus, aut ad perfectum vehat continentia. Non veniat ergo in vos Achab, qui concupiscat vineam vestram delere et exstinguere : nec veniat in vos Jezabel vanum illud et seculare profluvium; hoc enim significatur vocabulo vana et vacua redundantia, sed veniat Nabuthe, qui venit à Patre, sicut indicat nominis ipsius interpretatio, qui vineam sanguine defendat suo, et pro ea mortem offerat. Hic est qui lapidatus pro nobis est, pro nobis mortuus, pro nobis falsis appetitus testimoniis.*

4. Et non comedit panem,] ex ira et tristitia, quod Naboth ejus cupiditati restitisset, atque eum quasi contempsisset. Audi S. Ambr. cap. 6 : *Non manducavit panem suum, quoniam quærebat alienum. Etenim divites magis alienum panem quàm suum manducant qui raptu vivunt, et rapinis sumptum exercent suum. Aut certe non manducavit panem suum, volens se morte mulctare, quòd ei aliquid negaretur.* Et eleganter, cap. 6 : *Ditem*, inquit, *dicunt Gentiles inferorum præsulem, arbitrum mortis. Ditem appellant et divitem, quòd nisi mortem dives inferre non noverit, cui regnum de mortuis, cui sedes inferi sint. Quid est enim dives, nisi quidam inexplebilis gurges divitiarum, inexplebilis auri fames? Quo plus hauserit, plus inardescit.* Et nonnullis interjectis : *Dulcis enim somnus servi, etsi modicum vel multum edat; at satiato divitiis non est, qui eum sinat dormire : excitat eum cupiditas, exagitat cura pervigil aliena rapiendi, torquet invidia, mora vexat, sterilitas proventuum infecunda perturbat, sollicitat abundantia.*

7. Dixit ergo ad eum Jezabel uxor ejus.] Impio marito Jezabel fuit impientior, avaro avarior, crudeli crudelior, rapace rapacior, cupido cupidior. Unde S. Ambr. cap. 9. docet Jezabel esse typum avaritiæ, quæ divitibus promittit contra justitiam possessionem, quam desiderant. Ipsa enim Achab et Israeli fuit fax et incentrix idololatriæ et malorum omnium quasi furia quædam inferni, ut patet versu 25.

9. Prædicate (*indicite*) jejunium,] ut sceleri

(puta cædi injustæ Naboth) prætexatis speciem pietatis et zeli Dei ; jubet enim Jezabel indici jejunium, ut per illud quasi per publicam populi pœnitentiam expietur blasphemia Naboth, quam illi falso impingi curabat. Blasphemia enim erat Hebræis horrenda ; unde, ea audita, vestes scindebant, aliaque publici doloris et detestationis rei tam indignæ signa edebant.

10. BENEDIXIT (Naboth) DEUM ET REGEM.] *Benedixit*, id est, maledixit. Est euphonismus per antiphrasin : quia enim blasphemia res est adeo horrenda ; hinc eam Judæi ne nominare quidem audebant, sed eam significabant per contrarium, puta per benedictionem et laudem : ita S. Hier. epist. 34. ad Julianum.

13. ET LAPIDIBUS INTERFECERUNT.] Blasphemus enim lapidibus obruendus erat ex lege Levit. 24. 16. Additur 4. Reg. 9. 26. filios Naboth quoque fuisse interfectos, ut sic vinea eorum ab iis ad Achab transiret, quasi, deficiente hærede, hæres foret rex.

Simili modo Eudoxia uxor Arcadii Imper. ambiens vineam Callitropes viduæ, S. Chrysostomum, qui viduæ causam agebat, in exilium egit, et per mille ærumnas itinerum, famis, sitis, militum eum vexantium, etc., ad mortem adegit ; ut vere S. Chrysost. non tantum sit Confessor, sed et Martyr ; utpote pro justitia injuste occisus, non una morte, sed centum.

Allegor. Naboth fuit typus Christi, qui à Scribis et Pharisæis ambientibus ejus vineam, id est Synagogam, per falsos testes accusatus blasphemiæ, quòd se diceret filium Dei, ideoque occisus est juxta parabolam vineæ, quam hac ipsa de re eis objecit Christus, Matth. 21. versu 23. Scribarum enim de Christo vox est versu 38 : *Hic est hæres ; venite, occidamus eum, et habebimus hæreditatem ejus.* Hinc et canes, id est Gentiles (hos enim Judæi despiciebant quasi canes) Romani, duce Tito et Vespasiano, linxerunt sanguinem Judæorum Christicidarum, in eodem loco, puta Jerosolymæ et in eodem tempore, scilicet in Paschate, quo ipsi occiderant Christum. Ita Angelomus.

15. SURGE, ET POSSIDE.] Hebr. רש *resch*, id est *hæredita*, scilicet titulo confiscationis ; quia Naboth accusatus erat criminis læsæ Majestatis tam divinæ, quàm regiæ, ideoque condemnatus. Quare vinea ejus à Jezabele fisco regis Achab fuit addicta.

19. OCCIDISTI, INSUPER ET POSSEDISTI.] Occidisti Naboth, ut ejus vineam invaderes et possideres, itaque iniquæ cædi iniquam possessionem addidisti : quare lege talionis tu pariter occideris, et vineam omniaque amittes, tamque possessione, quàm vita privaberis.

IN LOCO HOC, IN QUO LINXERUNT CANES SANGUINEM NABOTH, LAMBENT QUOQUE SANGUINEM TUUM.] Id ita reipsa per congruam justamque Dei vindictam contigisse narratur, cap. 22. 38. Dices : Ibi dicitur quòd canes linxerint sanguinem Achab in Samaria, at vero Naboth sanguinem canes linxerunt in Jezrahel, ubi occisus est. Resp. Jezrahel pertinuisse ad Samariam, quæ erat metropolis et caput totius regni Israel. Idem ergo locus hic intelligendus est in genere, non in individuo. Ita Abulens. Lyran. Vatabl. Aliter respondent Hebræi, scilicet arma Achab sanguine ejus tincta abluta fuisse in Piscina Jezrahel, cum eò ad armamentarium deferrentur : quare tunc canes sanguinem ejus ablutum linxisse ; sed id confutat Abulens. ex eo quod c. 22. 38. prophetia hæc impleta dicatur, cum ejus sanguinem linxerunt canes in Samaria, pro qua perperam Josephus substituit Jezrahel. Posset quoque dici Deum mitigasse et revocasse hanc pœnam ob pœnitentiam Achab, uti insinuatur versu 29.

Denique planius et plenius Salianus et Sanchez censent id impletum in Joram filio Achab : hic enim occisus est in agro Jezrahel. Sanguis enim sæpe significat filios ; hi enim ex sanguine parentum gignuntur ; unde illud Anchisæ de Julio Cæsare :

Projice tela manu, sanguis meus,

Hoc est, ô fili mi Jule, Æneid. 6. Idipsum probatur tum ex vers. 29, ubi Deus mitigans pœnam hanc Achabo intentatam ob ejus pœnitentiam, ait se illam ab Achab translaturum in ejus filium Joram, tum ex lib. 4. Regum, cap. 9. vers. 25 et 26. ubi occiso Joram jussit Jehu ejus cadaver projici in agrum Naboth lingendum et vorandum canibus, ut hæc de eo Dei prophetia impleretur.

Sic Aristobulus primus è Machabæis Judæorum rex occidit fratrem Antigonum, sed justo Dei judicio doloribus excruciatus vomuit sanguinem, qui eòdem loci effusus est, quo ipse fratris sanguinem effuderat. Unde ipse ingemiscens exclamavit ait, Joseph. 13. Antiq. 19 : *Ergo non latet Deum, inquit, meum impium et sceleratum facinus, quando tam cito reposcor ad pœnas cognati sanguinis. O corpus impudens, quousque retinebis animam, quam materni simul ac fraterni manes flagitant? cur non semel eam reddis, ne sic per partes opus sit libare meum sanguinem, atque ita parentare oppressis per nefas et parricidium ? Vix ea fatus erat, cum exhalavit animam uno tantum anno in regno exacto.*

20. EO QUOD VENUMDATUS SIS, UT FACERES MALUM.] *Venumdatus*, quasi servus additus peccato. Unde Cajetan. : *venumdatus*, inquit, id est traditus peccato ; nam quod venditur, traditur ementi quasi Domino, q. d. Tu, ô Achab, tua mala voluntate totus addictus es peccato, quasi ad nihil aliud venditus vel locatus sis quàm ad peccandum. Alludit ad servos, qui ad certa opera se elocant, iisque totos se addicunt : sic enim Achab seipsum addixerat non tantùm idolis, sed et suæ Jezabeli, ut quasi servus ab ea ageretur ad omne scelus ; ita Abulens. Sensus ergo est, q. d. Tu, ô Achab, revera non es rex nec Israelita, id est liber, et ingenuæ conditionis, sed mancipium Baal et Jezabelis ; quia iis te totum addixisti et mancipasti, ut eis per omnia obsequaris, ac facias quidquid ipsi volunt. Causa fuit, quod Ithobaal rex Tyri et pater Jezabelis, ideoque socer Achab, esset sacerdos Asthartes, ut ait Josephus, lib. 1. contra Apionem, ac nomine suo profiteretur cultum Baal ; ideo enim dictus est *Ithobaal*, vel, ut Noster vertit, cap. 16. 31 : *Ethbaal.* Hic ergo pater Baali et Astarthæ addictissimus, imo consecratus sacerdos, suam impietatem et idololatriam transfudit in filiam suam Jezabel, et in maritum ejus Achab ; unde Josephus, lib. 9. cap. 7 : *Baal, ait, Tyriorum Deus erat quem Achabus in gratiam Ithobalis Tyriorum et Sidoniorum regis, soceri sui coluit, templo ei Samariæ dedicato, et prophetis cum reliquo cultu assignatis.*

Intuere hic et admirare libertatem Eliæ, qui

Achab regem in faciem objurgat, eique objectat quòd sit peccati mancipium, adeoque extremam perniciem denuntiat. Sic S. Athanasius, S. Hilarius, et Lucifer Calaritan. acriter objurgant Constantinum Imper. Arianum, eumque vocant Herodem, Neronem, et Antichristum. Eorum verba recitavi Apocal. 11. v. 5.

Tropol. vide hìc quàm vilis, miser et infelix sit peccator, qui instar Achab ob modicam voluptatem, imo ob unum aureum, vendit se suamque animam diabolo, eamque ut mancipium tradit suæ cupiditati, ut fiat pabulum mortis et fomentum gehennæ.

21. Demetam posteriora tua,] id est, posteritatem tuam funditus exscindam.

27. Scidit vestimenta sua.] Videtur hæc Achab pœnitentia fuisse ex metu pœnæ, non ex amore justitiæ, ideoque servilis, imperfecta, et extorta; unde non videtur Deus ei condonasse culpam, sed pœnam tantum distulit, eamque ab eo in filium transtulit, ut dicitur v. 29. Ita Lyran. Dionys. Cajetan. imo S. Greg. hom. 19. in Ezech.: *In quibus verbis*, ait, *pensandum est quomodo ei in electis suis mœror amaritudinis placeat, qui amittere timent Deum, si sic ei et reprobi pœnitentia placuit, quia timebat perdere præsens seculum; aut quomodo eis grata sit spontanea afflictio pro culpis in eis qui placent, si hæc ad tempus placuit et in eis qui displicebant.*

Veram tamen et seriam fuisse hoc tempore Achab pœnitentiam censent Abulensis, Hugo, Vatabl. Sanchez, Serarius, imo S. Chrysos. epist. ad Theodorum (Mopsuestenum) lapsum, ubi ait: *Achab, perturbatus ipsius sceleris immanitate, pœnituit, et cilicio circumdatus facinus suum flevit, atque ita erga se Domini misericordiam provocavit, ut à cunctis eum absolverit peccatis. Sic enim ait Deus ad Eliam: Vidisti quomodo compunctus est Achab à facie mea, quia flevit in conspectu meo, non inducam mala in diebus ejus.*

Sic quoque S. Ambros. lib. de Nabuthe, c. 17. ac Tertull. lib. 4. contra Marcion. cap. 10. Quæ sententia pariter probabilis est, eamque insinuat id quod Deus ait ad Eliam, vers. 29: *Nonne vidisti humiliatum Achab?* etc. Nec obstat quòd Achab post pœnitentiam mox ad pristina scelera redierit. Erat enim homo levissimus, ait Theod. et totus à sua Jezabele agebatur. Sic enim hodie multi vere pœnitent, sed mox data occasione, in sua solita peccata relabuntur.

Utramque sententiam concilies, dicendo pœnitentiam Achab fuisse veram attritionem, at non assurrexisse ad contritionem charitate formatam. Serio enim de peccatis doluit ob imminentes sibi clades ab Elia intentatas; at non doluit de iis amore Dei, quòd scilicet eum, qui est summum bonum, offendisset. Quare pœnam evasit, at culpam non delevit, nec justificatus est: quæ sententia videtur verissima et sanctæ Scripturæ summe consentanea. Quare perperam Calvinus censet hanc Achab pœnitentiam fuisse fictam.

29. Quia igitur humiliatus est mei causa, scilicet meî non tam amore, quàm metu et timore; unde et temporalem tantum veniam et præmium ei rependo, scilicet, non inducam malum in diebus ejus, sed in diebus filii sui.] Quare jure exclamat S. Hieron. Epist. 30. ad Oceanum: *O felix pœnitentia, quæ ad se Dei traxit oculos; quæ furentem Dei sententiam confesso errore mutavit!* Loquitur autem de pœnitentia Achab.

CAPUT VIGESIMUM SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Achab regi eunti ad bellum pseudoprophetæ prædicunt victoriam, Michæas vero Prophetæ exitium. Quare in prælio Achab sagitta transfixus occumbit, canesque lingunt sanguinem ejus. Mox v. 41. describuntur gesta Josaphat regis Juda, ejusque classis missa in Ophir. Denique ei morienti v. 51. succedit filius Joram, Achab vero succedit filius Ochozias.

1. Transierunt igitur tres anni absque bello inter Syriam et Israel. 2. In anno autem tertio, descendit Josaphat rex Juda ad regem Israel. 3. Dixitque rex Israel ad servos suos: Ignoratis quod nostra sit Ramoth Galaad, et negligimus tollere eam de manu regis Syriæ; 4. et ait ad Josaphat: Veniesne mecum ad præliandum in Ramoth Galaad? 5. Dixitque Josaphat ad regem Israel: Sicut ego sum, ita et tu; populus meus, et populus tuus, unum sunt: et equites mei, equites tui. Dixitque Josaphat ad regem Israel: Quære, oro te, hodie sermonem Domini. 6. Congregavit ergo rex Israel prophetas, quadringentos circiter viros, et ait ad eos: Ire debeo in Ramoth Galaad ad bellandum, an quiescere? Qui responderunt: Ascende, et dabit eam Dominus in manu regis. 7. Dixit autem Jasaphat: Non est hìc propheta Domini quispiam, ut interrogemus per eum? 8. Et ait rex Israel ad Josaphat: Remansit vir unus, per quem possumus interrogare Dominum; sed ego odi eum, quia non prophetat mihi bonum, sed malum Michæas filius Jemla. Cui Josaphat ait:

Ne loquaris ita, rex. 9. Vocavit ergo rex Israel eunuchum quemdam, et dixit ei : Festina adducere Michæam filium Jemla. 10. Rex autem Israel, et Josaphat rex Juda, sedebant unusquisque in solio suo, vestiti cultu regio, in area juxta ostium portæ Samariæ, et universi prophetæ prophetabant in conspectu eorum. 11. Fecit quoque sibi Sedecias filius Chanaana cornua ferrea, et ait : Hæc dicit Dominus : His ventilabis Syriam, donec deleas eam. 12. Omnesque prophetæ similiter prophetabant, dicentes : Ascende in Ramoth Galaad, et vade prospere, et tradet Dominus in manus regis. 13. Nuntius vero, qui ierat ut vocaret Michæam, locutus est ad eum, dicens : Ecce, sermones prophetarum ore uno regi bona prædicant; sit ergo sermo tuus similis eorum, et loquere bona. 14. Cui Michæas ait : Vivit Dominus, quia quodcumque dixerit mihi Dominus, hoc loquar. 15. Venit itaque ad regem, et ait illi rex : Michæa, ire debemus in Ramoth Galaad ad præliandum, an cessare? Cui ille respondit : Ascende, et vade prospere, et tradet eam Dominus in manus regis. 16. Dixit autem rex ad eum : Iterum atque iterum adjuro te, ut non loquaris mihi nisi quod verum est, in nomine Domini. 17. Et ille ait : Vidi cunctum Israel dispersum in montibus, quasi oves non habentes pastorem, et ait Dominus : Non habent isti dominum ; revertatur unusquisque in domum suam in pace. 18. Dixit ergo rex Israel ad Josaphat : Numquid non dixi tibi, quia non prophetat mihi bonum, sed semper malum ? 19. Ille vero addens, ait : Propterea audi sermonem Domini : Vidi Dominum sedentem super solium suum, et omnem exercitum cœli assistentem ei à dextris et à sinistris ; 20. et ait Dominus : Quis decipiet Achab regem Israel, ut ascendat, et cadat in Ramoth Galaad ? Et dixit unus verba hujuscemodi, et alius aliter. 21. Egressus est autem spiritus, et stetit coram Domino, et ait : Ego decipiam illum. Cui locutus est Dominus : In quo ? 22. Et ille ait : Egrediar, et ero spiritus mendax in ore omnium prophetarum ejus. Et dixit Dominus : Decipies et prævalebis ; egredere, et fac ita. 23. Nunc igitur ecce dedit Dominus spiritum mendacii in ore omnium prophetarum tuorum, qui hìc sunt, et Dominus locutus est contra te malum. 24. Accessit autem Sedecias filius Chanaana, et percussit Michæam in maxillam, et dixit : Mene ergo dimisit Spiritus Domini, et locutus est tibi ? 25. Et ait Michæas : Visurus es in die illa, quando ingredieris cubiculum, intra cubiculum ut abscondaris. 26. Et ait rex Israel : Tollite Michæam, et maneat apud Amon principem civitatis, et apud Joas filium Amelech. 27. Et dicite eis : Hæc dicit rex : Mittite virum istum in carcerem, et sustentate eum pane tribulationis, et aqua angustiæ, donec revertar in pace. 28. Dixitque Michæas : Si reversus fueris in pace, non est locutus in me Dominus. Et ait : Audite, populi omnes. 29. Ascendit itaque rex Israel, et Josaphat rex Juda, in Ramoth Galaad. 30. Dixit itaque rex Israel ad Josaphat : Sume arma, et ingredere prælium, et induere vestibus tuis; porro rex Israel mutavit habitum suum, et ingressus est bellum. 31. Rex autem Syriæ præceperat principibus curruum triginta duobus, dicens : Non pugnabitis contra minorem et majorem quempiam, nisi contra regem Israel solum. 32. Cum ergo vidissent principes curruum Josaphat, suspicati sunt quod ipse esset rex Israel, et impetu facto pugnabant contra eum, et exclamavit Josaphat. 33. Intellexeruntque principes curruum quod non esset rex Israel, et cessaverunt ab eo. 34. Vir autem quidam tetendit arcum, in incertum sagittam dirigens, et casu percussit regem Israel inter pulmonem et stomachum. At ille dixit aurigæ suo : Verte manum tuam, et ejice me de exercitu, quia graviter vulneratus sum. 35. Commissum est ergo prælium in die illa, et rex Israel stabat in curru suo contra Syros, et mortuus est vespere : fluebat autem sanguis plagæ in sinum currus, 36. et præco insonuit in universo exercitu antequam sol occumberet, dicens : Unusquisque revertatur in civitatem, et in terram suam. 37. Mortuus est autem rex, et perlatus est in Samariam : sepelieruntque regem in Samaria, 38. et laverunt currum ejus in piscina Samariæ, et linxerunt canes sanguinem ejus, et habenas laverunt, juxta verbum Domini, quod locutus fuerat. 39. Reliqua autem sermonum Achab, et universa quæ fecit, et domus eburnea quam ædificavit, cunctarumque urbium quas extruxit, nonne hæc scripta sunt in Libro sermonum dierum regum Israel? 40. Dormivit ergo Achab cum patribus suis, et regnavit Ochozias filius ejus pro eo. 41. Josaphat vero filius Asa regnare cœperat super Judam anno quarto Achab regis Israel. 42. Triginta quinque annorum erat cum regnare cœpisset, et viginti quinque annis regnavit in Jerusalem : nomen matris ejus Azuba filia Salai. 43. Et ambulavit in omni via Asa patris sui, et non declinavit ex ea : fecitque quod rectum erat in conspectu Domini. 44. Verumtamen excelsa non abstulit : adhuc enim po-

pulus sacrificabat, et adolebat incensum in excelsis. 45. Pacemque habuit Josaphat cum rege Israel. 46. Reliqua autem verborum Josaphat, et opera ejus, quæ gessit, et prælia, nonne hæc scripta sunt in Libro verborum dierum regum Juda? 47. Sed et reliquias effeminatorum, qui remanserant in diebus Asa patris ejus, abstulit de terra. 48. Nec erat tunc rex constitutus in Edom. 49. Rex vero Josaphat fecerat classes in mari, quæ navigarent in Ophir propter aurum: et ire non potuerunt, quia confractæ sunt in Asiongaber. 50. Tunc ait Ochozias filius Achab ad Josaphat: Vadant servi mei cum servis tuis in navibus. Et noluit Josaphat. 51. Dormivitque Josaphat cum patribus suis, et sepultus est cum eis in Civitate David patris sui: regnavitque Joram filius ejus pro eo. 52. Ochozias autem filius Achab regnare cœperat super Israel, in Samaria, anno septimo decimo Josaphat regis Juda, regnavitque super Israel duobus annis. 53. Et fecit malum in conspectu Domini, et ambulavit in via patris sui et matris suæ, et in via Jeroboam filii Nabat, qui peccare fecit Israel. 54. Servivit quoque Baal, et adoravit eum, et irritavit Dominum Israel, juxta omnia quæ fecerat pater ejus.

3. Dixitque Josaphat ad regem Israel: Sicut ego sum, ita et tu.] Hebr. *Sicut ego, sicut tu*, hoc est, ego sum, sicut tu, et tu es sicut ego. Hebræi enim in comparatione repetunt τὸ *sicut*, vel ita: Sensus ergo est, q. d. Quod tu facturus es, faciam et ego: si tu eas in bellum contra Syros, ibo et ego; omnia erunt nobis communia, et communis quoque erit belli alea et periculum. Causa datur 2. Paralip. 18. 1. quod Josaphat erat regi Achab affinitate conjunctus; nam Athaliam filiam Achab dederat filio suo Joram uxorem, ideoque ipse Achabum hic invisit, et cum eo ivit ad bellum. Qua in re peccavit præbendo auxilium, et amicitiam fovendo cum impio Achab, ideoque pene in prælio fuit occisus, ut dicitur v. 32. Hinc et revertens à bello, obvium habuit Jehu prophetam, qui eum graviter increpuit dicendo: *Impio præbes auxilium, et his qui oderunt Dominum, amicitia jungeris; et idcirco iram quidem Domini merebaris; sed bona opera inventa sunt in te*, etc. Ubi vides quàm Deo displiceant connubia et fœdera cum impiis quàmque eadem toti regno sint periculosa. Nam impia Athalia exstinxit omne semen regium, id est, omnes suos ex Joram filios et nepotes, unico Joas excepto et abscondito, ut ipsa sola regnaret, 4. Regum 11. v. 1. Eadem de causa, naves quas misit Josaphat cum navibus Ochosiæ filii Achab in Tharsis confractæ sunt, ut dicitur 2. Paralip. 20. 37. Ibi enim Eleazar propheta ad Josaphat dixit: *Quia habuisti fœdus cum Ochozia, percussit Dominus opera tua, contritæque sunt naves, nec potuerunt ire in Tharsis.* E contrario Deus benedicit et prosperat connubia et fœdera cum probis et sanctis, ac sancti suam sanctitatem et felicitatem suis conjugibus et fœderatis aspirant, uti aspiravit Abraham Hethæis, Genes. 23. 6. Jacob Labano, Genes. 30. 27. Joseph Putiphari, Genes. 39. 3. Moses Hebræis quos ex Ægypti servitute eduxit, Exodi 12. Samuel Davidi, David Sauli, etc. Hoc est quod sanxit Apostolus, 2. Corinth. 6. 14. dicens: *Nolite jugum ducere cum infidelibus. Quæ enim participatio justitiæ cum iniquitate? Aut quæ societas luci ad tenebras? Quæ autem conventio Christi ad Belial? aut quæ pars fideli cum infideli? quis autem consensus templo Dei cum idolis? vos enim estis templum Dei vivi.*

5. Quære, etc., sermonem Domini,] oraculum a Deo per Prophetam aliquem: an felix sit futurus belli eventus, an infelix; si enim sit felix, ibimus ad illud; sin infelix, domum redibimus.

6. Congregavit ergo rex Israel (Achab) prophetas quadringentos,] non Dei, sed Baal sive dæmonis, ideoque pseudoprophetas, idololatras et hæreticos. Hinc Lucifer Calarit. lib. 1. de Apostat. Regibus notat principes hæreticos suis adhærere pseudoprophetis, id est, Prædicantibus hæreticis, ac veros Dei Prophetas despicere, imo persequi et occidere, uti fecere Constantius, Valens, Julianus et alii, qui proinde à suis Arianis seducti misere perierunt.

Ascende, et dabit eam Dominus in manu regis,] puta tuam, ô Achab. Diabolus ab his pseudoprophetis per auguria, et sortilegia eis consueta consultus de belli eventu, victoriam promittit, sed mentitur. Quare ipse decipit prophetas, et hi decipiunt Achab, eumque nimis sibi credentem in decipulam cædis quasi murem inducunt.

7. Dixit autem Josaphat: Non est hic Propheta Domini quispiam, ut interrogemus per eum?] Josaphat erat veri Dei cultor; quare displicuit ei, quod Achab prophetas Baal, ipsumque Baal, hoc est, dæmonem consuluisset, nec eis utpote mendacibus credidit. Petiit ergo quæri verum Dei Prophetam ejusque oraculum suscitari et sequi.

8. Michæas.) Est hic alius et diversus à Michæa, qui inter minores Prophetas numeratur sextus, imo hic eum præcessit 150 annis; hic enim prophetavit sub Josaphat et Achab, ille vero sub Joatham et Achaz: hic in Israel, ille in Juda.

15. Ascende, et vade prospere, et tradet eam Dominus in manus regis.] Primo Cajetanus censet Michæam id dixisse antequam à Deo oraculum accepisset, ideoque aliis Prophetis assensum fuisse, errasse, et falsum prædixisse; at mox adjuratum à rege, à Deo illustratum, verum oraculum de regis nece à Deo accepisse et pronuntiasse.

Secundo, Dionysius ait hanc responsionem esse ambiguam, tamque de Benadad rege Syriæ hoste regis Achab, quàm de ipso Achab accipi posse. Sic enim dæmon consultus ambigue respondendo fefellit Crœsum, dicens:

Crœsus Halym penetrans, magnam disperdet opum vim.

Et Pyrrhum, dicens, teste Ennio:

Aio te Æacida Romanos vincere posse.

Vide Ciceronem, libro 2. de Divinitate.

Tertio, Theodoretus et Lyranus censent Michæam hîc nil asserere, sed ut ostendat se non odisse regem Achab, ut ipse putabat, optare illi duntaxat prosperum belli successum, ut *tradet* idem sit quod, *opto ut tradat.*

Quarto et genuine, Michæas hîc loquitur ironice, q. d. Quandoquidem, ô Achab, prophetæ tui tibi victoriam spondent, tuque eis credis, vade ad prælium; illi enim dicunt te victorem rediturum. Experire ergo eorum oraculum, quia mihi meoque non credis. Ego enim scio te in prælio periturum; sed illud nolo tibi edicere, quia tu indignus es qui audias à Deo veritatem, cum mendacem Baalem consulas, ejusque oracula mendacia audire malis, quàm mea ex Deo vero verissima. Ita Abulensis, Vatablus, Sanchez, Serarius.

16. Iterum atque iterum adjuro te.] Videbat rex ex vultu, gestu, et modo dicendi Michæam non serio, sed figurate et ironice loqui. Adjurat ergo eum, ut non nisi veritatem verumque oraculum serio ex animi sui sensu depromat.

17. Vidi cunctum Israel dispersum in montibus, quasi oves non habentes pastorem.] Prædicit Michæas Israelis fugam, et mortem regis Achab, eumque occidendum in prælio, q. d. *pastor*, id est, rex occidetur; quare ejus subditi et milites, quasi oves sine pastore è prælio montis Samariæ diffugient.

19. Vidi Dominum sedentem super solium suum, et omnem exercitum coeli assistentem ei a dextris et a sinistris.] A dextris erant Angeli, à sinistris diaboli; unde inde exivit is qui dixit v. 22. *Egrediar, et ero spiritus mendax, in ore omnium Prophetarum ejus.* Sic Job 1. *Cum filii Dei* (Angeli) *assisterent coram Domino, affuit inter eos et Satan.* Ubi S. Gregorius, lib. 2. Moral. cap. 16, citans hanc Michææ visionem: *A dextera ergo Dei*, inquit, *et sinistra Angelorum exercitus stat, quia et voluntas electorum spirituum divinæ pietati concordat, et reproborum sensus suæ malitiæ serviens judicio districtionis ejus obtemperat.*

Nota hanc visionem Michææ non fuisse rem veram vereque gestam, sed imaginariam: Deus enim in imaginatione Michææ pingebat hanc speciem et formam concilii, ut videretur sibi videre Deum cum Angelis et dæmonibus consultantem de modo decipiendi regem Achab. Nec enim vere Deus concilium cum Angelis, multo minus cum dæmonibus celebrat, neque cum eis consultat, utpote qui sciat certissimo omnes modos rei conficiendæ, quique sint futuri efficaces et habituri effectum, qui non. *Quis enim consiliarius ejus fuit?* Roman. 11. 34. Idem patet ex Angelorum dissensione et ignorantia, quæ hîc tacite inducitur, cum eorum omnium sententiis dæmonis consilium præferatur, versu 22.

Igitur fuit imaginaria et symbolica hæc visio, à Deo immissa Prophetæ, ut per eam rex Achab intelligeret se decipi à suis pseudoprophetis victoriam promittentibus, idque fieri Deo permittente et disponente ad justam ejus castigationem et interitum. Accommodat enim Deus se suumque oraculum Achab regis captui et conceptui. Ita Serarius, Sanchez et alii.

20. Et ait Dominus: Quis decipiet Achab?] Illa Dei inquisitio præter demerita et scelera Achab, quibus meruit decipi et perire, duo significat: Prius, quod decipere alienum est à Deo. Unde Deus illud hîc inquirit quasi idipsum non habeat in se, nec inter divina illud reperiatur; sed in cœtu dæmonum, qui hîc inter se agitabant consilium de modo decipiendi Achab: unde Deus eos in hac visione interrogans inducitur, q. d. Quis ex vobis, ô dæmones, decipiet Achab? scio enim vos hac de re agitare consilium.

Posterius, quod ipsum decipere dæmonum fuerit exacte cognitum et ordinatum à Deo ad Achab punitionem; Deus enim volebat punire Achab, ideoque permisit eum consulere dæmonem per suos pseudoprophetas, ac dæmoni permisit mentiri et decipere Achab, promittendo victoriam in prælio, quo ipse erat occidendus. Ita S. August. quæst. 44. in lib. Judicum. Unde Theodoretus et Procopius docent hîc significari divinam voluntatem fuisse causam exitii Achab; hæc enim voluit Achabi impietatem punire, ideoque nonnulla ejus peccata, quæ tamen libere fiunt, permisit, nimirum ut consuleret suos magos; eisque crederet, itaque deciperetur et periret. Hæc duo, ait Cajetanus, significat ista Dei inquisitio. Nam alioqui Deus proprie nihil inquirit, cum omnia perfecte perspiciat et sciat. Loquitur ergo hîc Scriptura anthropopathως, sive humano more; quia homines in re dubia et futura inquirunt, et consultant de modo congruo rei peragendæ.

Et dixit unus verba hujuscemodi, et alius aliter.] Varii modi decipiendi Achab ab adstantibus non tam Angelis, quàm dæmonibus in symbolica hac visione Deo suggesti narrantur, qui in particulari non recensentur, quia iis uti noluit Deus. In genere tamen referuntur, ut pateat omnes modos decipiendi à Deo esse cognitos, et in promptu ad manum, ut iis exsequatur decretum suæ providentiæ, et vindictæ de occidendo impio Achab. Ita Cajetanus.

21. Egressus est autem spiritus,] q. d. Obtulit se Domino ad decipiendum Achab Diabolus quispiam; hujus enim officium est mentiri et decipere: hoc enim facere nequeunt Angeli boni, ideoque veraces et fideles. *Neque enim*, ut ait S. Gregor. 2. Moral. 16, *fas est credere bonum spiritum fallaciæ deservire voluisse, ut diceret: Egrediar, et ero spiritus mendax in ore omnium Prophetarum ejus; sed quia Achab ex præcedentibus peccatis dignus erat, ut tali debuisset deceptione damnari, quatenus qui sæpe volens ceciderat in culpam, quandoque nolens caperetur ad pœnam. Occulta justitia licentia malignis spiritibus datur, ut quos volentes in peccati laqueo strangulant, in peccati pœnam etiam nolentes trahant.* Idem docet S. August. lib. 83. quæst 4. 53.

22. Egrediar, et ero spiritus mendax in ore omnium Prophetarum ejus,] q. d. Suggeram mendacium et mendax promissum omnibus pseudoprophetis Achab, ut illi uno ore regi promittant victoriam in prælio, cum ipse in eodem sit necandus. Porro Philastrius, lib. de Hæresibus, hæresi de Pythonissa hæc addit, incertum unde: *Et ait immundus spiritus ad Dominum: Faciam me quasi Angelum lucis, et verba similia eloquar, et ducam eum in prælium, et ibi eum deseram, et sic morietur. Et ait Dominus: Vade, sic facies.* Rursum, S. Epiphanius, hæresi 25. *Spiritus*, inquit, *erroris est velut flatus in tibia, diversis modis unumquemque stolidum concitans adversus veritatem; nam et ipsa tibia imitamen-*

tum est draconis, per quem locutus est diabolus et decepit Evam.

Et dixit Dominus : Decipies, et prævalebis ; egredere, et fac ita,] verba sunt Dei non jubentis, sed permittentis diabolo parato decipere, ut decipiat Achab. Sic Christus ait Judæ : *Quod facis fac citius*, Joan. cap. 13. 27, id est, permitto ut illico me prodas.

23. Nunc igitur ecce dedit Dominus spiritum mendacii in ore omnium Prophetarum tuorum.] *Dedit* laxando dæmoni habenas, non impediendo, sed volenti decipere permittendo deceptionem. Dæmon enim neminem decipere vel tentare potest, nisi positive id ei permittat Deus. Quare sicut qui leonem fune ligatum manu tenet, si funem laxet, ut leo aliquem invadat et occidat, dicitur is qui funem laxavit eum occidisse, sic et Deus dicitur *dare spiritum mendacii*, cum funem laxat diabolo eique paratissimo ad mentiendum permittit ut mentiatur, et decipiat. Hisce enim phrasibus significat Scriptura altissimam Dei providentiam ita sua manu continere omnium hominum voluntates, tam malorum quàm bonorum, ut nihil omnino velle aut agere possint, nisi quod Deus permiserit.

24. Percussit Michæam in maxillam,] quæ ignominiosa et probrosa est percussio, ut dixi Thren. 3. 30.

25. Visurus es in die illa, quando ingredieris cubiculum intra cubiculum (id est, intimum, obstrusissimum cubiculum, quoniam non invenies locum in quo possis esse tutus à metu Syrorum hostium) ut abscondaris.]

27. Sustentate eum pane tribulationis, et aqua angustiæ,] vel afflictionis. Vatablus : *Qualis afflictis dari solet*, q. d. Sustentate eum exiguo pane, et exigua aqua. Chald. *pane qui erit in afflictione*, id est, non ad saturitatem, sed ad necessitatem tantum, ut vivere possit, nec fame vel siti moriatur.

28. Audite, populi omnes,] hoc meum oraculum illudque notate, ut cum illud vere evenire videritis, me verum prænuntiasse fateamini.

30. Dixit itaque rex Israel ad Josaphat, etc.: Induere vestibus tuis,] regiis et solitis quasi belli dux, ut animos militibus addas ad fortiter pugnandum.

Porro rex Israel (Achab) mutavit habitum suum,] ac deposito regio induit plebeium gregarii militis. Fecit hoc Achab non ad honorandum Josaphat, quasi ipse esset imperator, et belli dux (esto id ipse coram Josaphat simularet), sed ex terrore prophetiæ Michææ. Esto enim non plane crederet eum vera dicere, scilicet se occidendum in prælio; tamen idipsum timuit, præsertim accedente præcepto regis Syriæ, quo jusserat ut omnes sui in unum Achab arma converterent. Hoc enim præceptum videtur ei innotuisse. Porro Josephus addit id eum fecisse ut facilius et certius prophetiam Michææ eluderet, et falsam fuisse ostenderet, cum mutato habitu, et in ultimo agmine positus, procul esset à gladiis et ictibus hostium, ut nihil ei de vulnere et morte metuendum videretur.

31. Non pugnabitis, etc., nisi contra regem Israel solum,] puta contra Achab, ut eum solum occidatis vel capiatis ; ille enim est fax belli. Josaphat enim sequitur eum ut comes ducem. Quare illo sublato, auferetur omne bellum. Rursum, jussit hoc rex Syriæ instinctu Deï, ut videtur, volentis Achab impium punire et trucidare. Unde Josephus addit solum Achab in prælio occubuisse, idque prædixisse Michæam.

34. Vir autem quidam tetendit arcum, in incertum sagittam dirigens, et casu percussit regem Israel.] Fuit hic casus fortuitus respectu militis Syri sagittam ex arcu jacientis, ac respectu Dei non fuit casus, sed destinatus ictus ; Deus enim per Angelos direxit hanc sagittam, ut non alium feriret, quàm impium Achab. Sic Julianus Apostata, quasi novus Achab, idolorum cultum restituens, cœlesti telo, ait Nazianzenus, Orat. 2. in Julianum, in bello Persico ictus occubuit anno Domini 363, nimirum à S. Mercurio Martyre confossus, ut ex Helladio docet Damasc. Orat. 1. de Imagin. Nicephorus, lib. 10. cap. 35. et alii; ideoque fremens et frendens manum sanguine suo implens, eumque in aerem jaciens : *Vicisti*, inquit, *Galilæe* (ita ipse Christum per contemptum vocabat), teste Theodoreto, lib. 3. cap. 20. Porro occisus est Julianus eodem die, quo ipse anno præcedente SS. Joannem et Paulum S. Constantiæ Constantini Magni filiæ primicerios occiderat, et martyrio coronarat, nimirum die 26 Junii, uti solerter advertit Baronius.

Inter pulmonem et stomachum.] Hebr. חשרין
בין דבקים ובין *ben debakim uben hassirian*, quod Rabbini vertunt : *inter juncturas, et thoracem;* Chaldæus : *inter juncturas loricæ;* Noster; 2. Paralip. 18. 33, vertit: *inter cervicem et scapulas.* Utrumque verum est, ait Abulensis; nam sagitta hæc adunca intravit inter cervicem et scapulas Achabi, exiit vero inter stomachum et pulmonem ejusdem : hìc ergo sagittæ exitus; in Paralip. vero ejusdem ingressus narratur.

38. Et laverunt currum ejus in piscina Samariæ (perperam Josephus habet ; *Iezare* vel *Iezrael*), et linxerunt canes sanguinem ejus, et habenas laverunt, juxta verbum Domini.] Pro *habenas*, Hebr. est זונות *zonoth*, quod Septuaginta et Josephus vertunt : *meretrices. Meretrices*, inquiunt, *lotæ sunt in sanguine ejus.* Josephus vero : *Meretrices posthac ex eo fonte aquabantur*, quia istæ *noctem flumine purgant, dum mane se lavant*, ait ex Procopio et Theodoreto Serarius. Chald. et Rabbini vertunt : *arma*, adduntque hæc relata esse in armamentarium, quod erat in Jezrael; ibique canes sanguinem iis inhærentem linxisse, itaque ad amussim impletum esse Eliæ oraculum.

Verum Noster optime vertit : *habenas.* Agitur enim hìc de curru, ejusque habenis sanguine Achab cruentatis, ideoque lautis in piscina Samariæ; unde canes ibidem eum linxisse. Atque sic impleta est prophetia Eliæ non per omnia, sed ex parte; quoad omnia vero impleta est in cæde Ochosiæ filii Achab, ut dixi c. 21. v. 19.

39. Domus eburnea.] Quomodo domus fiant ex ebore dixi Amos 3. ad illa : *Peribunt domus eburneæ.*

42. Nomen matris ejus Azuba.] In libris Regum nominatur crebro eorum mater, quia à matre pendet educatio prolium, vel in bonum, vel in malum; et qualis est mater, talis est proles. Ita Spartani fortes fuerunt in bellis et laboribus, quia matres habebant, quæ ex instructione Lycurgi, laboribus et duritiei se et proles assue-

faciebant. Unde Gorgon Leonidæ uxor dicenti sibi cuidam : *Vos solæ Spartanæ vestris viris imperatis*, respondit : *Quia solæ etiam viros parimus*. Ita Plutarchus in Apophtheg. Clarius exemplum est in S. Wenceslao duce Bohemiæ, ejusque fratre Boleslao; ille enim à pia avia Ludmilla pie educatus, pius et sanctus effectus est: hic ab impia matre Dabronucia impie enutritus, impius et fratricida evasit : nam ut regnum occuparet, S. Wenceslaum occidit, sed Martyrem effecit, uti habet Vita S. Wenceslai, quam ex Ænea Sylvio recenset Surius, die 28 Septembris. Hoc est quod ait Apostolus : *Quod si delibatio sancta est, et massa; et si radix sancta, et rami*. Rom. 11. 16. Sic Machabæa, S. Symphorosa, S. Felicitas, tres inquam matres et heroinæ, septem filiis suis fuere duces ad martyrium.

44. VERUMTAMEN EXCELSA NON ABSTULIT.] Dices : 2. Paralip. 17 6. dicitur ea abstulisse. Resp. Non abstulit ea initio regni, ne seditionem populi contra se concitaret; sed in progressu, cum sat regnum suum firmasset. Unde in Paralip. additur : *cum sumpsisset audaciam*. Aut abstulit ea, sed non ita, quin rursum succreverint ex nimia populi ad illa propensione, ut insinuatur 2. Paralip. 20. 33. Denique Lyranus et alii respondent Josaphat sustulisse *excelsa* idolis erecta, permisisse verò excelsa Deo vero dicata. Hæc responsio uti planior, ita verior est. Nam cum Script. dixisset 2. Paralip. 17. 6. Josaphat sustulisse *excelsa et lucos*, scilicet idololatricos, postea c. 20. 33. subjicit : *Verumtamen excelsa*, scilicet Deo vero dicata, sed ab eo vetita, *non abstulit*.

46. RELIQUA AUTEM VERBORUM (id est, rerum et factorum; est metonymia in hisce libris frequens) JOSAPHAT, etc., NONNE HÆC SCRIPTA SUNT IN LIBRO VERBORUM DIERUM REGUM JUDA ?] Nimirum in Chronicis et Diariis in quibus *verba*, id est, gesta regum Juda per singulos dies descripta erant.

Plurima enim heroica facta Josaphat hîc brevitatis studio sublicentur, è quibus nonnulla recensentur 2. Paralip. cap. 17. 2. ubi celebratur zelus Josaphat in cultu Dei propagando, et in erudiendo populo, ideoque gloria illi in præmium à Deo retributa. Rursum eodem libro, cap. 19. narratur quòd ipse in Juda reformarit tribunalia, ac Judices constituerit Levitas, aliosque viros pios et incorruptos. Ad hæc cap. 20. recensetur insignis victoria, quam ipse sua pietate et prece à Deo contra Ammon et Moab obtinuit, ubi inter alia v. 12. orans ait : *In nobis quidem non est tanta fortitudo, ut possimus huic multitudini resistere quæ irruit super nos. Sed cum ignoremus quid agere debeamus, hoc solum habemus residui, ut oculos nostros dirigamus ad te*. Quocirca Deus suscitavit prophetam Jahaziel, qui ait v. 17. *Confidenter state, et videbitis auxilium Domini super vos*. Fidens ergo ipse castra præcessit, sed ita ut præmitteret cantores Deum laudantes et concinentes : *Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in æternum misericordia ejus*. Cumque hi cœpissent canere, Deus hostium insidias convertit in ipsosmet, ut se invicem invaderent, et mutua se cæde truncarent. Unde ad unum omnes perierunt, ac supervenit Josaphat cum suis ad spolia eis detrahenda.

48. NEC ERAT TUNC REX CONSTITUTUS IN EDOM,] quia Idumæa subacta à Davide regebatur ab ejus Præfectis; sed mox, sub Joram filio Josaphat, *recessit Edom, ne esset sub Juda; et constituit sibi regem*, ut dicitur 4. Reg. 8. 20.

49. QUÆ NAVIGARENT IN OPHIR.] Ubi sit Ophir dixi c. 9. 28.

CONFRACTÆ SUNT IN ASIONGABER,] quia fœderatæ et junctæ erant classi impii regis Israel, nimirum Ochoziæ filii Achab, ut dicitur 2. Paralip. 20. 37. Unde Ochozias, videns naves suas confractas, petiit à Josaphat ut sui servi irent cum servis Josaphat in ejus navibus; sed id noluit Josaphat, ut sequitur; nimirum quia timebat eamdem vel pejorem Dei vindictam ob societatem cum impio Ochozia.

51. DORMIVITQUE JOSAPHAT CUM PATRIBUS SUIS, ET SEPULTUS EST CUM EIS IN CIVITATE DAVID,] puta in Sion; mausolæum tamen ipsi erectum est in valle, quæ inde dicta est *Josaphat*, quæ sita est inter Jerusalem et montem Oliveti, ubi fiet judicium universale, uti ex Beda et aliis dixi, Joelis 3. 2.

Hîc finitur liber tertius Regum, qui complectitur historiam Regum Juda per annos 126. Salomon enim regnavit annis 40, Roboam 17, Abia 3, Asa 41, Josaphat 25; junge hos omnes, habebis annos 126.

Denique quoad synchronismum historiæ Gentilium, hæc tradit Eusebius in chron. Genebr. Salianus et alii. Tempore Josaphat imperavit in Israel Achab, et Ochozias illius filius; in Assyria Orphratanes; in Lacedæmone Archelaus; Athenis Mechades; Corinthi Agelas; apud Latinos Capetus Sylvius, et Tiberinus Sylvius, qui fluvio Tibri nomen dedit, cum prius vocaretur Albula, et Agrippa Sylvius; in Ægypto Nepher, Cheras, Amenophis, Osochor, Spinaces.

COMMENTARIA

IN

LIBRUM QUARTUM REGUM.

ARGUMENTUM.

HEBRÆI hunc librum jungunt libro tertio, et cum eo unum efficiunt. Verum Latini aptius dividunt, et hîc quartum inchoant. Hic enim cœpit prolapsus regni Juda, quod, sub Salomone cæterisque hucusque regibus, fuerat forte, amplum et opulentum. Porro libro primo Regum audivimus gesta Heli, Samuelis et Saulis per 80 annos, libro secundo gesta Davidis regis per 40 annos, libro tertio gesta Salomonis, Roboam, Abiæ, Asæ et Josaphat, per annos 126; jam vero hoc libro quarto audiemus gesta Joram, Ochoziæ, Athaliæ, Joas, Amasiæ, Oziæ, Joatham, Achaz, Ezechiæ, Manassis, Amon, Josiæ, Joachaz, Joakim, Joachin et Sedeciæ per annos 304, ex Davide recta generationis serie successive descendentium; quibus in Israele sive in decem Tribubus regnarunt Ochozias filius Achab, Joram, Jehu, Joachas, Joas, Jeroboam, Zacharias, Sellum, Manahem, Phaceia, Phacee et Osee, sub quo desiit regnum Israel anno sexto Ezechiæ, cum totus ejus populus à Salmanasar abductus est in Assyriam, ut audiemus c. 18. 10. Regnum vero Juda desiit anno ultimo Sedeciæ, cum ejus populus abreptus fuit à Nabuchodonosor in captivitatem Babylonicam, ut audiemus capite ultimo.

CAPUT PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

OCHOZIÆ ÆGROTANTI, ET DE SANITATE PER NUNTIOS CONSULENTI BEELZEBUB, ELIAS PER EOSDEM MORTEM DENUNTIAT : MOX V. 9. DUOS QUINQUAGENARIOS AB EO AD SE CAPIENDUM MISSOS, IGNE COELESTI CUM 50 MILITIBUS COMBURIT; TERTIO VERO SIBI SUPPLICI PARCIT AC CUM EO OCHOZIAM ADIT, EIQUE NECEM INTENTAT. MORITUR ERGO OCHOZIAS, EIQUE SUCCEDIT FRATER JORAM.

1. PRÆVARICATUS est autem Moab in Israel, postquam mortuus est Achab.
2. Ceciditque Ochozias per cancellos cœnaculi sui, quod habebat in Samaria, et ægrotavit; misitque nuntios, dicens ad eos : Ite, consulite Beelzebub deum Accaron, utrùm vivere queam de infirmitate mea hac. 3. Angelus autem Domini locutus est ad Eliam Thesbiten, dicens: Surge, et ascende in occursum nuntiorum regis Samariæ, et dices ad eos : Numquid non est Deus in Israel, ut eatis ad consulendum Beelzebub deum Accaron?
4. Quam ob rem hæc dicit Dominus : De lectulo, super quem ascendisti, non descendes, sed morte morieris. Et abiit Elias. 5. Reversique sunt nuntii ad Ochoziam. Qui dixit eis : Quare
reversi estis? 6. At illi responderunt ei : Vir occurrit nobis, et dixit ad nos : Ite, et revertimini ad regem, qui misit vos, et dicetis ei : Hæc dicit Dominus : Numquid, quia non erat Deus in Israel, mittis ut consulatur Beelzebub deus Accaron? Idcirco de lectulo, super quem ascendisti, non descendes, sed morte morieris. 7. Qui dixit eis : Cujus figuræ et habitus est vir ille,
qui occurrit vobis, et locutus est verba hæc? 8. At illi dixerunt : Vir pilosus, et zona pellicea accinctus renibus. Qui ait : Elias Thesbites est. 9. Misitque ad eum quinquagenarium principem,
et quinquaginta qui erant sub eo. Qui ascendit ad eum; sedentique in vertice montis, ait : Homo

Dei, rex præcepit ut descendas. 10. Respondensque Elias, dixit quinquagenario : Si homo
Dei sum, descendat ignis de cœlo, et devoret te, et quinquaginta tuos. Descendit itaque ignis
de cœlo, et devoravit eum, et quinquaginta qui erant cum eo. 11. Rursumque misit ad eum
principem quinquagenarium alterum, et quinquaginta cum eo. Qui locutus est illi : Homo Dei,
hæc dicit rex : Festina, descende. 12. Respondens Elias ait : Si homo Dei ego sum, descendat
ignis de cœlo, et devoret te, et quinquaginta tuos. Descendit ergo ignis de cœlo, et devoravit
illum, et quinquaginta ejus. 13. Iterum misit principem quinquagenarium tertium, et quinqua-
ginta qui erant cum eo. Qui cum venisset, curvavit genua contra Eliam, et precatus est eum,
et ait : Homo Dei, noli despicere animam meam, et animas servorum tuorum qui mecum sunt.
14. Ecce descendit ignis de cœlo, et devoravit duos principes quinquagenarios primos, et quin-
quagenos qui cum eis erant ; sed nunc obsecro ut miserearis animæ meæ. 15. Locutus est autem
Angelus Domini ad Eliam, dicens : Descende cum eo, ne timeas. Surrexit igitur, et descendit
cum eo ad regem, 16. et locutus est ei : Hæc dicit Dominus : Quia misisti nuntios ad consulendum
Beelzebub deum Accaron, quasi non esset Deus in Israel, à quo posses interrogare sermonem,
ideo de lectulo, super quem ascendisti, non descendes, sed morte morieris. 17. Mortuus est
ergo juxta sermonem Domini, quem locutus est Elias, et regnavit Joram frater ejus pro eo,
anno secundo Joram filii Josaphat regis Judæ : non enim habebat filium. 18. Reliqua autem
verborum Ochoziæ, quæ operatus est, nonne hæc scripta sunt in libro sermonum dierum regum
Israel ?

1. Prævaricatus est Moab in Israel,] id est, ut vertit Chaldæus, Moabitæ rebellarunt Israeli, puta Ochoziæ filio Achab, qui regnabat in Israel. Cum enim viderent Achab in prælio cæsum, et exercitum ejus dissipatum, ac Ochoziam juvenem, animos sumpserunt, et ei, cui hucusque subjecti fuerant, rebellarunt, negando tributum, sibique proprium regem constituerunt : sicut sub idem tempus Idumæi à Davide subacti rebellarunt Joram regi Juda, ut audiemus cap. 8. Ita Abulensis.

2. Cecidit que Ochozias (filius Achab rex Israel) per cancellos cœnaculi sui,] id est, per fenestras cancellatas et reticulatas tabulati, inquit Pagninus, Vatablus et alii. Aut *cœnaculum* vocat solarium sive tectum, quod in Palæstina erat planum, ut in eo ambulare, cœnare, dormire possent. Porro hoc tectum circumcirca cingebatur lorica sive muro, ne quis incaute ex eo laberetur juxta legem Deuteronomii 22. 8. Murus hic reticulatus et cancellatus erat, ex quo, fatiscentibus vel ruptis cancellis, lapsus est Ochozias. Ita Sanchez.

Tropologice, Eucherius ; *Ochozias, inquit, rex Samariæ, qui se à domo David separavit, et per cancellos decidit, hoc significare videtur: quòd hæretici, sive schismatici, etsi aliquam bonæ actionis arcem conscendere videntur, quia tamen compagem Ecclesiæ unitatis non habent, quasi patentibus et non solidis laterum præsidiis, semper ad vitiorum infirma relabuntur, dum divino destituti auxilio suæ pertinaciæ fastu intereunt.*

Consulite Beelzebub deum Accaron.] Septuag. *Consulite Baal muscam, deum Accaron.* Josephus : *Consulite Myodis (id enim Deo nomen erat) oraculum :* μυια est musca, inde *Myodes* est deus muscarum, qui scilicet invocabatur ad abigendas muscas, quibus abundabant Accaronitæ ob solum humidum et calidum, ex maris vicinia. Idem dicebatur Jupiter απομυος, teste Pausania, lib. 5, et Plinio lib. 29. cap. 6. ubi *Myodem* vocat *Acharem*, forte quia in Accarone, ut hîc dicitur, colebatur. Simili modo colebatur deus Smintheus, ad abigendos mures; hos enim Cretenses vocant Sminthas; et Parnopius ad abigendas parnopas, id est culices, vel, ut alii volunt, locustas, teste Pausania in Atticis. Gentiles enim rebus omnibus deos præficiebant, adeoque colebant Febrim, Cloacinam, Pavorem et Pallorem quasi numina, teste S. August. libro 4, de Civit. c. 16 et 23. Sic *Beelzebub* Hebr. idem est quod *Baal* sive *Beel* et *Bel* זבוב *Zebub*, id est, *musca*, vel *Baal Musca*, ut vertunt Septuaginta; idolum enim hoc instar muscæ erat efformatum, ait Nazianz. lib 2. contra Julianum, et Theodor. quæst. 3. Hinc et Philastrius inter hæreses numerat *Myolatras*, id est, muscæ adoratores, sive *Muscaccaronitas*, hæresi 13. Vide dicta Matthæi 10. 25. Quibus adde nonnullos cum Serario sentire, quòd *Beelzebub* sive *Myodes*, id est, *Deus muscæ*, fuerit libidinis deus, aut dea quæpiam, ob impudicitiam et libidinem quæ in muscis notatur; unde Lucianus in Encomio muscæ tradit olim fuisse meretrices, quæ *muscæ* vocabantur. Insuper dii (dæmones) omnes propter multitudinem, insolentiam, impudicitiam, mordacitatem, sordes, fœtorem, muscæ vocari possunt : unde hoc seculo dæmon specie magnæ muscæ vel crabronis involans in eum, qui relicta fide orthodoxa Anabaptismum profitebatur, illico eum quasi possidens, S. Script. peritum efficiebat, eumdemque hac peritia privabat, si ab Anabaptismo ad fidem rediret, uti oculati testes narrant. Rursum dæmones *muscæ* vocantur, quia, ut ait, lib. de Sacrificiis, Lucianus, *victimarum sanguini muscarum instar inhiarent. Adde, in Gentilium vates, muscæ instar dæmones quandoque involasse, ut oracula ederent ; quemadmodum Sacerdotale Romanum tradit eum interdum ad energumenos obsidendum accedere. Hinc igitur apud Judæos, qui contemptus et detestabilis erat, vocatur Beelzebub, Matth.* 10. *Ipse dæmonum princeps, Matth.* 12. *tanquam omnium salacissimus, impudentissimus, contemptissimus,* ait Serarius; aut quia *Myodes* erat

Jupiter ἀπόμυος, ut dixi; Jupiter autem est deorum omnium primus et princeps.

Tropologice, colunt Beelzebub, id est, deum muscam vel muscarum, impudentes, luxuriosi, insolentes, inquieti, litigiosi. Audi S. Gregor. libro 18. Moral. cap. 25. explicantem quartam Ægypti plagam, quæ fuit muscarum, Exodi 8. 21. *Ægyptus, quæ hujus mundi speciem tenet, muscis percutitur. Musca enim nimis insolens et inquietum animal est. In qua, quid aliud, quàm insolentes curæ desideriorum carnalium designantur? Unde aliàs dicitur: Muscæ morientes perdunt suavitatem unguenti; quia cogitationes superfluæ, quæ assidue in animo carnalia cogitante et nascuntur et deficiunt; eam suavitatem qua unusquisque intrinsecus per spiritum est, perdunt; quoniam integritate ejus perfrui non permittunt. Ægyptus ergo muscis percutitur; quia eorum corda qui terrenam vitam diligunt, dum desideriorum suorum inquietudinibus feriuntur, turbis cogitationum carnalium ad ima depressa sunt, et ad quietis intimæ desiderium non levantur. Unde cum ope pietatis ad cor veritas venit, prius ab eo cogitationum carnalium æstu ejicit, et post in eo virtutum dona mira disponit.* Plura de muscarum symbolis dixi Eccles. 10. 1. ad illa: *Muscæ morientes perdunt suavitatem unguenti.*

4. QUAMOBREM (quia scilicet relicto Deo consulisti Beelzebub) etc., MORTE MORIERIS.] Elias intentat mortem Ochoziæ ob consultum dæmonem; quod notent ii qui consulunt divinos et magos; hos enim Deus plectet morte æterna et sæpe temporali. Sic enim Saul occisus est in prælio, eo quòd consuluisset Pythonissam, 1. Reg. 28. 16. Sic Achab telo confossus est, quòd à pseudoprophetis Baal eventum belli esset sciscitatus, lib. 3. Regum capite ultimo. Est enim hæc consultatio scelus grave, et Deo valde injurium; quia per illud præscientia futurorum et divinatio adimitur ejus divinitati, cui propria est, ac traditur diabolo. Unde Deus ostendit quàm aciter hanc suî contumeliam sentiat, dum eam tam atrociter castigat.

8. VIR PILOSUS ET ZONA PELLICEA ACCINCTUS.] Incedebat enim Elias intonsus, prolixa barba et capillis, hispido vestitu et piloso, puta melote, sive pelle ovina vel caprina intonsa circumdatus, et zona pellicea accinctus, id est, corio non apparato, sed adhuc piloso et villoso, quasi eremita mundi contemptor, et paupertatis priscæque simplicitatis amator. Vide Cassianum, lib. 1. Instit. c. 1. Fabulatur R. Eliezer c. 31. zonam hanc Eliæ fuisse ex pelle illius arietis, quem pro Isaac immolavit Abraham, Genes. 22.

9. HOMO DEI (ironice ita eum vocat, q. d. O Elia, qui te vocas jactasque virum Dei) REX PRÆCEPIT UT DESCENDAS] ex vertice montis Carmeli ad nos, ut te quasi captivum deducamus ad regem Ochoziam, cui mortem prænuntiasti, ut hujus funesti oraculi rationem reddas, et pœnas luas. Itaque quinquagenarius hic peccavit primo impietate, quia impietati Ochoziæ volentis Eliam castigare consensit, ejusque fuit administer. Secundo, fastu, quia imperiose et superbe quasi regii mandati executor jussit eum descendere; ideoque ab Elia, imo à Deo igne cœlesti sideratus occubuit.

10. RESPONDENSQUE ELIAS DIXIT QUINQUAGENARIO: SI HOMO DEI SUM, DESCENDAT IGNIS DE COELO ET DEVORET TE ET QUINQUAGINTA TUOS.] Elias titulum ironicum sibi datum, serium efficit, eumque in caput dicentis per seriam vindictam retorquet. Unde nota: pro *Dei* Hebr. est, *Elohim*, quæ vox significat Deum quà judicem et vindicem, q. d. Si ego sum minister *Elohim*, id est, summi judicis et vindicis, ut tu ironice dixisti, ipse *Elohim* me, ut suum ministrum, defendat, ac puniat tuam insolentiam et violentiam, qua me ejus ministrum vis capere, et ad regem invitum pertrahere. Hæc enim violentia in Deum ipsum, qui meus est herus et Dominus, redundat. Quare hanc suî, imo Dei injuriam Elias ultus est, spiritu vehementi ignem è cœlo devocans. Idem faciet in fine mundi cum Enoch, decertans contra Antichristum ejusque asseclas: unde Apocal. 11. 5. de utroque dicitur: *Et si quis voluerit eos nocere, ignis exiet de ore* (jussu) *eorum, et devorabit inimicos eorum*, et Eccles. cap. 48. 1. *Surrexit Elias propheta, quasi ignis, et verbum ipsius quasi facula ardebat*, et v. 3. *Dejecit ignem de cœlo ter.* Vide ibi dicta.

Symbolice, S. Ambrosius, lib. de iis qui mysteriis initiantur c. 9, cum Elia comparat sacerdotem consecrantem Eucharistiam. Sicut enim Elias igne cœlesti consumpsit quinquagenarium cum suis, sic sacerdos vi divina verborum Christi consumit substantiam panis et vini, illamque in Christi corpus convertit: nam, ut ait Lanfrancus contra Bereng. *Si tantum valuit sermo Eliæ, ut ignem de cœlo deponeret; non valebit Christi sermo, ut species mutet elementorum?*

11. FESTINA, DESCENDE.] Impudentior fuit hic secundus Pentacontarchus priore; tum quia audito ejus supplicio non resipuit, tum quia auxit impudentiam, addendo: *festina;* ideoque eadem pœna plexus, ac igne cœlesti consumptus est.

14. OBSECRO UT MISEREARIS ANIMÆ MEÆ.] Hic tertius duorum præcedentium supplicio territus, et sapientior factus, fit supplex Eliæ: unde non audet petere dicereque ut descendat, sed misericordiam postulat, ut scilicet sibi parcat, et dicat quid sibi facto sit opus: quid scilicet regi renuntiare debeat. Quare ei Elias non tantum pepercit, sed et monente Angelo ultro se comitem ad regem adjunxit.

17. REGNAVIT (in Israel) JORAM FRATER EJUS PRO EO, ANNO SECUNDO JORAM FILII JOSAPHAT REGIS JUDÆ,] qui scilicet cum patre Josaphat adhuc vivente, sed eunte cum Achab ad pugnam contra Syros, ideoque absente, regnabat in Jerusalem, de quo cap. 3. v. 1. Cæso enim Achab in bello, illico successit ei in regnum filius Ochozias, et eo primo regni sui anno è morbo moriente, frater ejus Joram.

CAPUT SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

ELIAS CURRU IGNEO RAPITUR IN COELUM ; SUCCLAMAT EI ELISEUS : PATER MI ! CURRUS ISRAEL ET AURIGA EJUS. MOX V. 14. PALLIO ELIÆ DIVIDENS JORDANEM, SICCO PEDE EUM PERTRANSIT. INDE V. 19. AQUAS PESSIMAS IMMISSO SALE PERSANAT. DENIQUE V. 23. PUEROS 42 SIBI INSULTANTES : ASCENDE, CALVE, IMMISSIS DUOBUS URSIS DILACERAT.

1. FACTUM est autem, cum levare vellet Dominus Eliam per turbinem in cœ-
lum, ibant Elias et Eliseus de Galgalis. 2. Dixitque Elias ad Eliseum :
Sede hîc, quia Dominus misit me usque in Bethel. Cui ait Eliseus : Vivit
Dominus, et vivit anima tua, quia non derelinquam te. Cumque descen-
dissent Bethel, 3. egressi sunt filii prophetarum, qui erant in Bethel, ad
Eliseum, et dixerunt ei : Numquid nosti quia hodie Dominus tollet domi-
num tuum à te ? Qui respondit : Et ego novi, silete. 4. Dixit autem Elias
ad Eliseum : Sede hîc, quia Dominus misit me in Jericho. Et ille ait : Vivit Dominus, et vivit
anima tua, quia non derelinquam te. Cumque venissent Jericho, 5. accesserunt filii propheta-
rum, qui erant in Jericho, ad Eliseum, et dixerunt ei : Numquid nosti quia Dominus hodie tollet
dominum tuum à te ? Et ait : Et ego novi, silete. 6. Dixit autem ei Elias : Sede hîc, quia Do-
minus misit me usque ad Jordanem. Qui ait : Vivit Dominus, et vivit anima tua, quia non de-
relinquam te. Ierunt igitur ambo pariter, 7. et quinquaginta viri de filiis prophetarum secuti
sunt eos, qui et steterunt econtra, longe : illi autem ambo stabant super Jordanem. 8. Tulit-
que Elias pallium suum, et involvit illud, et percussit aquas quæ divisæ sunt in utramque par-
tem, et transierunt ambo per siccum. 9. Cumque transissent, Elias dixit ad Eliseum : Postula
quod vis ut faciam tibi, antequam tollar à te. Dixitque Eliseus : Obsecro ut fiat in me duplex spi-
ritus tuus. 10. Qui respondit : Rem difficilem postulasti ; attamen si videris me, quando tollar à
te, erit tibi quod petisti : si autem non videris, non erit. 11. Cumque pergerent, et incedentes
sermocinarentur : ecce currus igneus, et equi ignei diviserunt utrumque ; et ascendit Elias per
turbinem in cœlum, 12. Eliseus autem videbat, et clamabat : Pater mi, pater mi ! currus
Israel et auriga ejus. Et non vidit eum amplius : apprehenditque vestimenta sua, et scidit illa in
duas partes. 13. Et levavit pallium Eliæ, quod ceciderat ei : reversusque stetit super ripam Jor-
danis, 14. et pallio Eliæ, quod ceciderat ei, percussit aquas, et non sunt divisæ, et dixit : Ubi
est Deus Eliæ etiam nunc ? percussitque aquas, et divisæ sunt huc atque illuc, et transiit Eli-
seus. 15. Videntes autem filii prophetarum, qui erant in Jericho econtra, dixerunt : Requievit
spiritus Eliæ super Eliseum. Et venientes in occursum ejus, adoraverunt eum proni in terram,
16. dixeruntque illi : Ecce, cum servis tuis sunt quinquaginta viri fortes, qui possunt ire, et
quærere dominum tuum, ne forte tulerit eum spiritus Domini, et projecerit eum in unum mon-
tium, aut in unam vallium. Qui ait : Nolite mittere. 17. Coegeruntque eum, donec acquiesce-
ret, et diceret : Mittite. Et miserunt quinquaginta viros : qui cum quæsissent tribus diebus, non
invenerunt. 18. Et reversi sunt ad eum ; at ille habitabat in Jericho, et dixit eis : Numquid non
dixi vobis : Nolite mittere ? 19. Dixerunt quoque viri civitatis ad Eliseum : Ecce habitatio civi-
tatis hujus, optima est, sicut tu ipse, domine, perspicis; sed aquæ pessimæ sunt, et terra sterilis.
20. At ille ait : Afferte mihi vas novum, et mittite in illud sal. Quod cum attulissent, 21. egres-
sus ad fontem aquarum, misit in illum sal, et ait : Hæc dicit Dominus : Sanavi aquas has, et non
erit ultra in eis mors, neque sterilitas. 22. Sanatæ sunt ergo aquæ usque in diem hanc, juxta
verbum Elisei, quod locutus est. 23. Ascendit autem inde in Bethel, cumque ascenderet per
viam, pueri parvi egressi sunt de civitate, et illudebant ei, dicentes : Ascende, calve; ascende,
calve. 24 Qui cum respexisset, vidit eos, et maledixit eis in nomine Domini ; egressique sunt
duo ursi de saltu, et laceraverunt ex eis quadraginta duos pueros. 25. Abiit autem inde in mon-
tem Carmeli, et inde reversus est in Samariam.

SEDE HIC.] Elias ex modestia et humilitate voluit occultare suum raptum, ideoque Eliseum à se dimittere. Dona enim Dei, quæ pertinent ad aliqualem, inquit Abulensis, personæ excellentiam, occultari debent, ne homines videantur in eis gloriari; quia Dei est ea manifestare, uti hîc manifestavit raptum Eliæ per filios prophetarum. Quocirca Elias non tam præcipit, quàm hortatur Eliseum, dicens: *sede*, id est, mane *hîc;* non est necesse ut me comiteris. Verum Eliseus sapienter ab Eliæ latere discedere noluit, ut ejus benedictionis fieret particeps, et zeli spiritusque hæres; unde ait:

VIVIT DOMINUS, ET VIVIT ANIMA TUA (id est, juro per vitam Dei et animæ tuæ) QUIA (quod) NON DERELINQUAM TE.] Hinc liquet Deum Eliseo revelasse Eliam propediem rapiendum fore, illique suggessisse ut caveret, ne eum desereret.

3. EGRESSI SUNT FILII PROPHETARUM.] Erant hi discipuli Eliæ, Elisei, aliorumque prophetarum, qui quasi viri religiosi totos se dabant Deo: quorum multa jam erant collegia in Galgalis, Bethel, Jericho, Carmelo, etc. ab Elia et aliis instituta, ideoque Elias ante raptum ea hîc visitavit, ut suos alumnos in vera fide, et aspero vitæ eremiticæ instituto confirmaret, ultimaque salutis et perfectionis monita eis daret, et Eliseum successorem suum promulgaret. Exhortationem Eliæ ad eos graphice hîc repræsentat Salianus. Porro inter eos erant aliqui veri prophetæ, qui hîc raptus Eliæ revelationem à Deo acceperunt, eamque Eliseo et aliis revelarunt, ut patet ex sequenti.

7. ILLI AUTEM (Elias et Eliseus) STABANT SUPER, id est juxta, JORDANEM,] ut eum Elias divideret, et sicco pede transiret.

9. OBSECRO UT FIAT IN ME DUPLEX SPIRITUS TUUS.] *Duplex*, id est, duplo major, aiunt nonnulli cum Theodor. q. 7. et Græcis. Accedit B. Petrus Damiani serm. 2. de nativit. S. Joannis Baptistæ: *In Eliseo*, ait, *fuit duplex Eliæ spiritus, non meritorum cumulo, sed exhibitione miraculorum; quia 24 miracula fecit, cum Elias fecerit 12 duntaxat*, licet alii pauciora numerent. Unde Anastasius Nicænus qu. 55. numerat Eliæ signa septem, Elisei vero 14. Accedit et S. Ambr. serm. 2. de Eliseo, qui exclamat: *O hæreditas pretiosa, in qua plus hæredi relinquitur quàm habetur; plus consequitur qui accipit, quàm possideret qui largitur! Pretiosa plane hæreditas, quæ, dum à patre transfertur ad filium, meritorum quodam fenore duplicatur! Igitur Elias, cum simplicem sanctitatis ipse haberet spiritum, Eliseo duplicem dereliquit. Mirum ergo in modum plus Elias gratiæ dimisit in terris, quàm secum portavit ad cœlos: et licet ipse ad altiora totus transfertur corpore, apud filium tamen majore manet sanctitate.* Alii: *duplex*, inquiunt, respectu tertiæ partis residuæ; ita ut si spiritus Eliæ in tres divideretur partes, Eliseus postularet sibi duas, idque videtur innuere; *os duorum*, quod est in Hebr. Unde Pagninus vertit: *Fiat mensura duarum partium de spiritu tuo super me.* Melius alii τὸ *duplex* tribuunt Eliæ, q. d. Oro, ô Elia, ut *tuus spiritus duplex*, id est, multiplex, validus et eximius, in me derivetur; ut, te abeunte, ego quasi filius tibi in spiritu tuo eximio, quasi in hæreditate spirituali succedam, eodemque zelo, quo tu, cultum veri Dei contra Baalitas propugnem. Unde Angelomus: *Spiritus duplex*, inquit, *est spiritus prophetiæ et miraculorum.* Probatur id primo ex Hebræo qui habet: *Os duorum in spiritu tuo fiat mihi;* primogenitus enim duplicem habebat portionem hæreditatis paternæ, cæteri vero filii simplicem et unam duntaxat, q. d. Peto ut ego quasi primogenitus tuus, ô Elia, tibi in utroque tuo spiritu succedam. Secundo, quia Eccles. 48. versu 4. dicitur de Elia: *Quis poterit gloriari ut Elias?* Ergo ille majori fuit spiritu, quàm Eliseus; tertio, quia ibidem versu 13. dicitur: *Et in Eliseo completus est spiritus ejus.* Vide ibi dicta.

10. SI VIDERIS ME, QUANDO TOLLAR A TE, ERIT TIBI QUOD PETISTI: SI AUTEM NON VIDERIS, NON ERIT.] Ratio hujus conditionis à Deo et Elia propositæ Eliseo fuit, ut magis accenderet Elisei desiderium et studium, itaque eum præpararet ad tantum spiritus Eliæ duplicis donum, utque ipsius Eliæ preces crescerent pro Eliseo, proque hoc spiritu ei impetrando, ad ipsius et totius Israelis bonum. Erat enim uterque incertus an Eliseo præsente raperetur Elias, ut ejusdem spiritus hæres et successor fieret. Ita S. Chrysostom. hom. 1. in Acta; qui et addit Eliam hîc præfigurasse Christum, qui non statim post resurrectionem misit Spiritum in Apostolos, sed voluit prius eos videre suam ascensionem in cœlum, indeque decimo die, puta in festo Pentecostes, misit in eos Spiritum sanctum, ut ad eum per plures dies se compararent.

11. ECCE CURRUS IGNEUS, ET EQUI IGNEI DIVISERUNT UTRUMQUE.] Non erat hic currus vere igneus, sic enim adussisset Eliam; sed habebat formam et speciem ignis, sicut habent meteora in aere formata. Erant enim revera Angeli qui, assumentes formam ignis, sursum vectabant Eliam, juxta illud: *Qui facis Angelos tuos spiritus, et ministros tuos ignem urentem*, Psal. 103. 4. Fuit ergo hic ignis aer crassior, splendens, rubensque ut ignis, ait Abulensis. q. d. 17. Serarius et alii. Hic ergo currus igneus ab Angelis ex nubibus fuit formatus, quo Elias, quasi triumphator et civis cœli, raptus est in altum. *Igneus enim currus congruebat igneo Eliæ animo, ad eum vehendum in cœlum*, ait S. Chrys. hom. 1. de Elia. Item officio ad quod Elias reservatur, videlicet ad præveniendum secundum Christi ad judicium adventum. Plures alias hujus currus raptusque causas litterales, allegoricas, tropologicas et anagogicas recensui Eccles. 48. 9. ad illa: *Qui receptus es in turbine ignis, in curru equorum igneorum.* Porro Elias hoc curru igneo non tantum de Achab, Jezabele et idololatris, sed et de morte, ipsoque igne triumphavit: fuit enim hic currus triumphi, uti fuit currus Cherubim, Ezechielis 1. Ait noster Prado ibidem, q. d. Par est ut tu, ô Elia, qui in vita imperaveras igni in cœlo, jam ab igne quasi ejus imperator et triumphator veharis in cœlum: unde patet quàm inepte dicat R. Kimchi, Eliam in sphæra ignea ab igne fuisse consumptum. Audi S. Ambr. serm. 2. de Eliseo: *Elias magister Elisei nonne Angelis ducentibus raptus ad cœlum est, et quadriga ignea impositus quasi in quodam triumpho victor ascendit? Victor enim exstiterat non gentium barbarorum, sed secularium voluptatum. Siquidem graviores inimici sunt pravi mores, quàm hostes infesti: ut facilius intelligamus hoc tempore malignitatem hostium vinci posse, quàm morum.*

ET ASCENDIT ELIAS PER TURBINEM IN COELUM.] Sept. *Et assumptus est Elias in commotione usque ad cœlum.* Chald. *Ad summitatem cœlorum.* Ec-

cles. 48. 9. habetur : *Qui receptus es in turbine ignis.* Græce εν λαιλαπι, id est, *procella ignea.* Videtur ergo Deus emisisse fulgetra, coruscationes et fulgura, similesque igneas procellas, quæ Eliam raperent et veherent in cœlum. Unde Vatabl. ibidem vertit: *Qui procella ignea sublatus sis in curru equorum ardentium.* Sic ergo Elias turbine sive vento impellente, curru igneo vehente, et Angelo auriga utrumque moderante, vectus est in cœlum, ait Abul. Vatabl. Serar. Salianus et alii. Audi S. Ambr. in symb. Apost. sub finem : *Enoch translatus est*, inquit, *ne videret mortem similiter, et Elias in corpore isto positus, curru igneo, id est, Angelorum subvectione, qui sunt spiritus et flamma ignis, qui faciunt voluntatem Dei, in illa commotione usque ad cœlum assumptus est.* Auctor mirabilium Scripturæ lib. 2. cap. 22. *Jam jamque Elias igneo curru receptus velut ad cœlum, considerante Eliseo, rapitur.* Rursum Ambr. lib. de Nabuthe cap. 14. *Cum reciperetur Elias, et curru quasi ad cœlum ferretur, clamavit ad eum Eliseus : Pater, pater, agitator Israel, et eques ejus ; hoc est, qui populum Domini bono ductu regebas, constantiæ merito hos accepisti currus, hos equos ad divina currentes, quia moderatorem te humanarum mentium Dominus comprobavit. Ideo tanquam boni auriga certaminis, victor æterno præmio coronaris.*

In cœlum.] Septuag. v. 1. vertunt : *quasi in cœlum.* Hinc primo nonnulli censent Eliam vere raptum in cœlum, non aereum, sed æthereum, ibique quasi cœlitem degere. Ita Dorotheus in synopsi cap. de vita Eliæ. S. Hieron. in cap. 9. Amos, S. Ambr. l. de Paradiso, c. 3. Alcimus lib. 4. et Serar. Secundo alii censent Eliam raptum *in cœlum*, id est, in aerem, indeque traductum in paradisum terrestrem ; in illum enim raptus fuit Enoch, Eccles. 48. 7. Ita Iren. lib. 5. cap. 5. S. Justin. qu. 85. Isidor. lib. de ortu et obitu Sanctor. cap. 5. S. Thom. 1. p. qu. 102. art. 2. Tertio alii censent Eliam ductum in secretam aliquam terræ regionem. Ita S. Greg. hom. 29. in Evang. et Rupertus lib. 3. de Trinit. c. 33. Quarto, certius alii dicunt incertum esse Eliæ et Enoch locum. Ita S. Chrys. hom. 22. in ep. ad Hebr. ibique Theoph. et Œcum. S. Aug. de gratia Christi c. 2 et 3. S. Cypr. de montibus Sion et Sina, Theodor. q. 45. in Genes. sive ergo in terra, sive in äere sit Elias, vitam agit quietam et sanctam, in jugi Dei contemplatione, uti ex S. August. ostendi Genes. 5. 22.

Ex hoc Eliæ raptu in cœlum, Poetas accepisse fabulas de solis quadriga asserit Beda q. 37. et S. Chrys. hom. 1. de Elia : ubi docet *Eliam* dici quasi ηλιον, id est, solem, imo ab *Elia* solem dictum esse ηλιον.

Anagog. raptus Eliæ fuit expressus typus ascensus Christi in cœlum, uti docet S. Bern. serm. 3 et 6. de Ascens. ac S. Greg. hom. 29. in Evang. quem audi : *In cœlum aereum Elias sublevatus est, ut in secretam quamdam terræ regionem repente duceretur, ubi in magna jam carnis et spiritus quiete viveret, quousque ad finem mundi redeat, et mortis debitum solvat. Ille etenim mortem distulit, non evasit. Redemptor autem noster, quia non distulit, superavit ; eamque resurgendo consumpsit, et resurrectionis suæ gloriam ascendendo declaravit.* Deinde Christi ascensum præfert raptui Eliæ, subjiciens : *Notandum quoque est quod Elias in curru legitur ascendisse ; ut videlicet aperte demonstraretur, quia homo purus adjutorio indigebat alieno. Per Angelos quippe facta illa et ostensa sunt adjumenta : quia nec in cœlum quidem aereum per se ascendere poterat, quem naturæ suæ infirmitas gravabat. Redemptor autem noster non curru, non Angelis sublevatus legitur : quia is qui fecerat omnia nimirum super omnia sua virtute ferebatur. Illo etenim revertebatur, ubi erat : et inde redibat, ubi remanebat ; quia cum per humanitatem ascenderet in cœlum, per divinitatem suam et terram pariter continebat et cœlum.* Et nonnullis interjectis : *Nam Enoch translatus, Elias vero ad cœlum subvectus esse memoratur ; ut veniret postmodum, qui nec translatus, nec subvectus cœlum æthereum suâ virtute penetraret.*

Addit deinde in hisce tribus sensim crevisse castitatem et sanctimoniam usque ad summum: *Translatus namque est Enoch*, inquit, *et per coitum genitus, et per coitum generans. Raptus est Elias per coitum genitus, sed non per coitum generans. Assumptus vero est Dominus, neque per coitum generans, neque per coitum generatus.*

Denique Elias et Enoch jam sunt æternitatis candidati, et paradisi (sive illius primi, de quo Genes. 2. sive alterius similis aut melioris) coloni, confirmati in gratia, ait Franc. Suarez : ac licet non videant Deum, nec sint Beati, multa tamen à Deo lumina et solatia hauriunt; versantur enim quasi *in atrio domus Domini.* Unde crebrius ab Angelis, quàm cæteri mortales visitantur, cum eisque colloquuntur. Hinc et vivunt ex verbo Dei, sine cibo et potu corporeo. Deus enim eos conservat incorruptos (æque ac vestes eorum, uti servavit vestes Hebræorum per 40 annos in deserto) sanos, vegetos, alacres, et de suo gradu, statu et officio gaudentes et exultantes. Juges enim agunt gratias Deo, quod soli ipsi duo ex tot millibus hominum electi sint, qui in fine mundi pro Christo contra Antichristum certaturi sint, ac gentes et Judæos conversuri, tandemque martyrio glorioso coronandi, quique fidem et spem resurrectionis sua translatione, incorruptione et longævitate hominibus persuadeant, et reipsa repræsentent.

An sint in statu merendi necne, problema est. Affirmant Abulensis qu. 24. Viegas in cap. 11. Apoc. com. 5. Malvenda lib. 9. de Antichristo cap. 5. Henriquez lib. ult. de fine hominis, c. 23. et alii. Ratio est, quia adhuc sunt viatores, ac cum differatur eorum beatitudo, quæ aliis eorum coævis jam pridem data est, videtur hujus dilationis vice eis concessa facultas augendi sua merita. Negant Franc. Suarez tom. 2. in 3. p. disp. 55. sect. 1. Pererius l. 7. in Genes. disp. de Enoch. qu. 5. Gabriel Vasquez 1. 2. disp. 216. cap. 1. et alii. Ratio est, quod raptus eis reputetur quasi mors, in qua cessat omne meritum : et quia alioqui ipsi continue augendo sua merita per tot annorum millia, omnes sanctos gratia et gloria superarent, excepta B. Virgine.

12. Eliseus autem videbat et clamabat : Pater mi, pater mi ! currus Israel et auriga ejus.] Hebr. *Currus Israel et equites ejus*; Septuaginta : *Et eques ejus*, q. d. Vale, ô Elia, pater mi, qui eras totum robur Israelis, ac magis Israelem juvabas tuo zelo et oratione, quam magna curruum et equitum multitudo. Ita Procop. Vatabl. Cajetan. et alii.

Unde Chald. vertit: *Magister mi, magister mi, qui melior eras Israeli oratione tua curribus et equitibus.* Sic et Joas rex, visitans Eliseum morientem, ei succlamavit cap. 13. v. 14. *Pater mi! currus Israel et auriga ejus.* Talis enim post Eliam fuit Eliseus.

Tropolog. Elias, id est, doctor et prædicator mores populi corrigens, currus est; quia eum tolerando portat: auriga, quia eum exhortando agitat. Audi S. Greg. lib. 2. in Ezech. hom. 21. *Quid est, quod Elias currus Israel et auriga dicitur, nisi quia auriga agitat, currus portat? Doctor ergo qui mores populi et per patientiam sustinet, et sacri eloquii verbis docet, et currus dicitur et auriga. Currus, quia tolerando portat; auriga, quia exhortando agitat. Currus, quia mala sustinet; auriga, quia populum bonis admonitionibus exercet.* Hinc et S. Cyril. in Collectan. *Currus*, inquit, *significat excelsam et illuminatam vitæ rationem Eliæ.* Rursum S. Ambros. lib. de Isaac, c. 8. *Currus*, inquit, *est anima sancta; auriga et agitator est Christus; equi sunt quatuor, prudentia, temperantia, fortitudo, justitia; hi animam ad cœlum evehunt. Velociores*, inquit, *prudentia tardat, justitia admonet flagello proprio segniores; temperantia mansuetiores, fortitudo duriores reddit: novit copulare discordes, ne forte currum suum dissipent. Itaque licet intelligibili spectaculo videre unamquamque animam cum summo certamine ad cœlum rapi, festinantes equos, qui priores perveniant ad bravium Christi, quorum prius imponatur palma cervicibus. Isti sunt equi subjecti fidei jugo, adstricti vinculo charitatis, justitiæ frenis, retinaculis sobrietatis.*

Politice: *currus Israel et auriga ejus*, est princeps, qui sustinet quasi currus onera Reip. et populi, ac dirigit, ut auriga, jugales: aurigatur, et præsidet, et simul bajulat et portat. Princeps et prælatus ergo sit ut mater, quæ regit et portat infantem. Hinc princeps Hebr. dicitur: נשיא *nasu*, q. d. portitor, bajulus, qui populi onera levat. Sic Isaiæ 9. de Christo dicitur: *Cujus imperium super humerum ejus.*

Moraliter hic significatur quòd, si te totum divino imperio subdideris, facile à tuis subditis debita obsequia impetrabis. Elia per turbinem in cœlum abeunte, exclamat de terra Eliseus: *Pater mi, pater mi! currus Israel et auriga ejus.* Currum appellat simul et aurigam; currum, qui regitur; et aurigam, qui regit: ut ostenderet eum optimi principis munia explevisse, quod non solum alios prudenter regeret, sed etiam seipsum ab ipso Deo regi facile pateretur. Unde Lyran. in Commentario Morali ad 1. Regum 9. *Currus*, inquit, *qui ducitur, hic ponitur primo; et auriga, qui ducit, secundo: ad ostendendum quod ille bene ducit regendo, qui primo fuit ductilis in obediendo.*

Quæres quo anno, mense et die Elias sit raptus in cœlum. Resp. raptus est ante finem regni Josaphat: nam ejus gesta hucusque audivimus, et audiemus cap. seq. ubi post Eliæ raptum, coram eo prophetavit Eliseus. Videtur ergo raptus paulo post mortem Ochoziæ regis Israel, quam ipse ei prædixerat cap. 1; post illam enim statim ejus raptus hoc cap. 2. subjungitur. Mortuus est autem Ochozias anno regni sui secundo, qui fuit regni Josaphat annus 18, et filii ejus Joram cum patre regnantis secundus, ut patet hoc libro cap. 3. vers. 17. et lib. 3. cap. ult. vers. 52. Unde Salian. Genebrardus et alii asserunt Eliam raptum sub annum 19 regni Josaphat, qui fuit à creato mundo, ait Salian. annus 3139, post raptum Enoch 2162, ante Christi ortum, 914. Hisce fere consentiunt Hebræi in Seder Olam, Joseph. Abulensis, Torniellus, Serar. et alii. Hoc ergo anno Christi 1638. Elias à raptu suo àgit annum 2552. Inde Syri, cum longam et felicem alicui vitam precantur, optant ei Eliæ annos et vitam. Vivit enim adhuc Elias et vivet usque ad finem mundi, quando pro Christo certans contra Antichristum ab eo martyrio laureabitur. Raptus est Elias mense Julio, ac die ejus vigesima: illa enim die raptus ejus consignatur in Martyrologio Romano et Menologio Græcorum: quin et Græci in honorem Eliæ templa erexerunt, ut docet Baron. in Martyrol. ad diem 20. Julii. Quoto anno vitæ suæ raptus sit Elias præcise definiri nequit. Cœpit ipse prophetare paulo post initium regni Josaphat, ait Salian. anno ejus tertio, vel quarto, ut vult Torniellus: raptus est anno ejus 19, quare per sedecim annos prophetavit. Adde his triginta annos, et plures quos habebat cum cœpit prophetare (nemini enim ante annum ætatis trigesimum apud Hebræos prophetare licebat), habebis ut minimum annos Eliæ ante raptum 46. Denique Elias in multis fuit typus Christi, ut ostendunt Patres, præsertim S. Cyprian. lib. de Spiritu sancto, et S. Augustin. serm. 201. de temp. atque ex iis exacte noster Salian. anno mundi 3139, num. 33. et seqq.

Successit Eliæ Eliseus dignus tanto magistro discipulus, annos natus 40, qui sub sex regibus Juda scilicet sub Josaphat, Joram, Ochozia, Athalia, Joas, et Amasia (quibus synchroni et coævi fuerunt Jehu, Joachas et Joas regnantes in Israel) prophetavit per annos 66, mortuusque est anno ætatis 106, qui fuit annus Amasiæ regis octavus, mundi 3204, ante Christum 849, uti ex S. Cyrillo l. 1 contra Julian. et Clemente Alex. lib. 1. Strom. docet Salian. anno mundi jam dicto, scholio 1. Porro S. Epiphan. in vita Elisei ait, eo die quo natus est Eliseus, vitulum aureum à Jeroboam conflatum, vocem edidisse tam sonoram, ut audiretur Jerosolymis, qua significabatur illo die natum esse infantem, qui vitulos aureos cæteraque idola everteret.

APPREHENDITQUE (Eliseus) VESTIMENTA SUA, ET SCIDIT ILLA IN DUAS PARTES,] in signum luctus, quod tanto magistro, scilicet Elia, per ejus raptum foret orbatus. Hic enim raptus erat instar mortis Eliseo: privabat enim eum solita instructione, colloquio et consolatione Eliæ. Vestis scissione ergo Eliseus luxit Eliæ abitum, indeque suam orbitatem et solitudinem.

13. ET LEVAVIT PALLIUM ELIÆ, QUOD CECIDERAT EI,] quod scilicet Elias ascendens dimittebat Eliseo, ad sui memoriam, ac ad Elisei solatium et auxilium. Abulensis censet hoc pallium fuisse cilicinum ex pilis camelorum, uti fuit vestis S. Joannis Baptistæ. Verisimilius Serar. et alii censent fuisse meloten, id est, vestem factam ex pelle ovina. Nam Septuag. vertunt: *Et tulit melotem Eliæ, quæ ceciderat super eum.*

ET NON SUNT DIVISÆ.] Sic et Sept. Hæc tamen verba desunt in Hebr. et Chald. sed subintelliguntur: ideo enim Eliseus secundo percussit aquas, quia prima percussione non fuerant divisæ. Noluit enim Deus in prima aquas dividi, ne novus propheta Eliseus ex patrato miraculo superbiret de novo suo spiritu, sed per preces

ad Deum recurreret. Rursus ut sciret se hanc aquarum divisionem, cæteraque miracula secutura, non suis, sed Eliæ meritis obtinere. Ita Abulensis et Cajetanus.

14. UBI EST DEUS ELIÆ ETIAM NUNC?] Hebr. et Sept. *etiam ipse*, qui scilicet semper idem est, fidelis, omnipotens, et servos suos se invocantes exaudiens. *Non quòd Deum putaret absentem, sed quia præsentiam ejus in beneficiis requirebat*, ait S. Ambr. in Psal. 37. Unde Chald. vertit: *Suscipe petitionem meam, Domine Deus Eliæ etiam ipse.* Hoc est primum Elisei miraculum, scilicet quod pallio Eliæ percutiens Jordanem, eum diviserit et sicco pede transierit. Nota: pro *etiam ipse*, Hebr. est אף הוא *aph hu*, quam vocem Hebræam retinent Sept. vertuntque ἀφφω (quam proinde perperam Theodor. accipit ut Græcam vertitque *occultum*), quasi illud sit nomen proprium Dei. Dei enim nomen est illud: *Ipse est qui fecit nos, ipse fecit cœlum et terram, ipse est Dominus Deus noster;* הוא *hu* enim derivatur ab היה *haia:* quare idem est quod *Jehova*, sive ὁ ὤν, id est, *qui est*, Exodi 3. v. 6.

19. AQUÆ PESSIMÆ SUNT ET TERRA STERILIS.] quia scilicet terra hæc juxta aquas pessimas est sita; unde in Hebr. et Chald. est: *terra orbatrix*, sive *terra orbat*, vel perimit, scilicet semina in se jacta, per suam amaritiem vel putredinem. Quocirca sanatis ab Eliseo aquis, sanata et fecundata pariter fuit terra: alioqui enim ager Jerichuntis erat fertilis et dives; tantum ergo aqua salsuginosa terræ sibi vicinæ nocebat, eamque sterilem reddebat. Porro Aristot. in Polit. docet in fundandis urbibus et domibus duo maxime esse spectanda, scilicet an aer sit bonus, et aquæ salubres; aqua enim in potu, et aer in respiratione penetrant intima hominis, itaque ea bene vel male afficiunt, ac sanitatem vel morbum mortemque conciliant.

20. AFFERTE MIHI VAS NOVUM, ET MITTITE IN ILLUD SAL.] Vasis novitas significabat per preces et merita Elisei deinceps fore novitatem aquarum et terræ, ut ex sterili fieret fertilis. Quare videtur Eliseus vas totum cum sale in fontem immersisse, ut asserit Joseph. S. Ambros. Beda, Angelom. et Eucher.

21. EGRESSUS AD FONTEM AQUARUM, MISIT IN ILLUM SAL, ET AIT: HÆC DICIT DOMINUS: SANAVI AQUAS ISTAS.] Videntur enim aquæ istæ, si non salsæ, certe putres et olidæ fuisse, ideoque convenienter salem adhibuit, licet miraculo, aquarum tantum perpurgarit, et perpurgatas tam diu conservarit, ut ait cap. 34. Sacræ Philos. Franc. Vallesius. Imitatur hoc Ecclesia in benedictione salis et aquæ, cum benedicitur aqua lustralis, dum orat ut aqua sic benedicta sit salus mentis et corporis. Ita Abulensis.

FONTEM.] Hinc patet non omnes aquas Jerichuntis fuisse pravas, sed hujus fontis duntaxat quem fuse describit Joseph. multaque addit more suo amplificando et Romanorum auribus accommodando. Audi eum lib. 5. de bello cap. 4. *Hunc fontem aliquando ferunt non solum terræ atque lignorum fructus, sed etiam feminarum partum, obtundere solitum, cunctaque pariter morbo ac peste corrumpere; postea vero mansuevisse, contraque saluberrimum ac feracissimum esse factum ab Eliseo quondam propheta, qui Eliæ notus fuerat atque successerat. Receptus enim hospitio ab Hierichuntinis habitatoribus, quod humaniores eos expertus erat, ipsos et omnem illam regionem perpetua gratia remuneratus est: progressusque ad fontem, lagenam fictilem salis plenam in profluentem aquam misit. Juxta deinde ad cœlum dextram tendens, fontique invergens blanda libamina, ipsum quidem precabatur ut fluenta leniret, ac dulciores aquarum venas aperiret. Deum vero, ut fecundioribus auris flumina temperaret, orabat; tamque ubertatem fructuum quàm successionem prolis daret indigenis, nec eos genitrix filiorum aqua deficeret, quoad justi manerent. Ad has preces ex disciplina manibus quoque multa operatus, fontem immutavit: et qui antea causa erat his orbitatis ac famis, idem victus ac fecunditatis auctor est effectus.* Et nonnullis interjectis: *Optimos autem in ea paradisos ac densissimos educat, palmarumque irriguarum genera, tam sapore quàm nominibus varia; quarum pinguissimæ calcibus pressæ plurimum mellis emittunt, non multum alio melle deterius: quamquam et mellis altrix est illa regio, et opobalsami ferax, qui omnium carissimus est fructus ibi nascentium; itemque cyprum et mirobolanum gignit: ut qui divinum esse illum tractum dixerit, non erraverit, ubi et larga et optima generantur, quæ sunt carissima. Sed nec in aliis ei fructibus aliqua facile toto orbe regio certaverit: adeo multiplicatum quod satum est, reddit. Cujus rei causa mihi videtur esse aquarum vis læta et aeris calor.* Ubi ridicule, si non impie, Josephus asserit Eliseum precatum esse fontem et cœlum ut mansuesceret et dulcesceret; nimirum voluit se accommodare Romanis Gentilibus, qui superstitiose fontes et cœlum precabantur, imo subinde ut numina adorabant. Porro quod ait aquas has steriles fecisse feminas, colligit ex textu Hebræo hîc, qui habet terram fuisse משכלת *mescacheleth*, id est, *orbatricem*, quod directe de terræ fructibus dicitur. Josephus autem idipsum extendit ad feminas; hæ enim proprie dicuntur orbæ, dum filiis orbantur. Josephum secutus S. Ambr. serm. 2. de Eliseo: *Videte*, ait, *quanta Elisei sint merita, cujus prima in civitate hospitalitas, magna est filiorum fecunditas. Dum enim sterilitatem avertit aquarum, successionem largitur hæredum.* Censet ergo ipse cum Josepho Eliseum non tantum terræ, sed et feminis sterilibus fecunditatem dedisse. Pergit Ambr. *Non enim hoc facto unum Eliseus sanavit hominem, aut unius domus præstitit medicinam, sed totius civitatis populum reparavit. Si enim tardius hoc fecisset, interveniente sterilitate, senescentibus cunctis civitas sine habitatore remansisset. Igitur Eliseus, dum curavit aquam, curavit et plebem: et dum fontem benedixit undarum, fontem quemdam indulsit animarum. Nam sicut sanctificatione ejus de occultis terræ venis aqua sana prodivit, ita de occultis vulvæ visceribus soboles sana processit. Non enim sola tantum fluenta benedixit Eliseus, quæ fontium jam gremio tenebantur, sed et illa quæ humido terræ solo adhuc indiscreta, paulatim erant in posterum defluxura.*

Tropol. S. Ambr. serm. 87. qui est de Eliseo per sal accipit Christum et Apostolos, qui suo sapientiæ sale condierunt et fecundum effecerunt totum orbem: *Sterilis civitas*, ait, *fuit Ecclesia ante Christi adventum; at ubi venit Christus velut vas fictile assumens corpus humanum, sanavit aquarum vitia, id est, resecavit sacrilegia populorum; et statim Ecclesia, quæ erat sterilis, cœpit esse fecunda insperso sale, id est, Apostolis de quibus dicitur: Vos estis sal terræ.* Sic et

Beda in quæst. qui per sal accipit sapientiam Christi: Eliseus enim fuit typus Christi tam factis quàm nomine proprio; *Eliseus* enim Hebr. idem est quod *salus Dei*, vel *Deus Salvator*. Ita ex Beda Eucher. et Angelom. Eliseus, inquiunt, vasi indidit sal, illudque in aquam immittens; itaque eam sanans et fecundans significabat quod omnes aquæ, id est, omnes populi, antea virtutibus steriles, per Christi incarnationem, fecunditatem et benedictionem accepturi essent. Hinc in nomine *Elisa*, id est, *Eliseus* continetur nomen Jesu: *Elisa* enim idem est quod *El Jesua*, id est, *Deus*, vel *potens* (omnipotens) *Jesus*. Paulo aliter S. Aug. lib. contra Fulgentium Donatistam non longe ante finem, per fontem Elisei accipit Jordanem, in quo baptizatus Christus aquas baptismi salutares effecit: *Eliseus*, ait, *est Christus Salvator, qui aquarum sterilitatem, id est, gentium infecunditatem discussa morte sanavit. Accepit vas fictile, hoc est corpus fragilitatis humanæ: sal misit, id est, sapientia divina replevit. In aquam projecit, hoc est, in Jordanem descendit: aquas suo descensu sanavit, id est, gentes suo adventu redemit, et maritante sermone, Ecclesiam ex gentibus congregavit, et in fœtus uberes longe lateque diffudit.*

23. Ascendit autem inde Eliseus in Bethel,] ubi Jeroboam rex alterum ex vitulis suis aureis quasi idolum constituerat, ut contra illud depugnaret.

Pueri parvi egressi sunt de civitate, illudebant ei dicentes: Ascende, calve.] Calvities est capitis capillatio, ideoque deformitas, sicut ejus pulchritudo et quasi corona est cæsaries et coma; præsertim apud Syros et Palæstinos, ubi, utpote in regione calida et sicca, plerique omnes comati sunt, densosque et duros habent capillos. Unde Ovidius:

> Turpe pecus mutilum, turpis sine gramine campus,
> Et sine fronde frutex, et sine crine caput.

Et Aristot l. 5. de gener. animal. asserit in homine idem esse calvescere, quod in avibus deplumari, aut in arboribus frondes defluere. Hinc olim Romani servis caput radebant; et Caligula Imper., ait Suetonius in ejus vita cap. 35, adolescentulos pulchros et comatos, quoties sibi occurrerent, occipitio raso deturpabat ad ludibrium. Ex adverso quantus capitis decor sit coma ostendit S. Ambr. l. 6. Hexam. c. 9. *Ipse autem vertex*, ait, *capitis quàm suavis et gratus! quàm speciosa cæsaries, quàm reverenda in senibus, quàm veneranda in sacerdotibus, quàm terribilis in bellatoribus, quàm decora in adolescentibus, quàm compta in mulieribus, quàm dulcis in pueris!* Deinde addit quod proxime Aristoteles: *Ex arboribus licet quæ humani sit gratia capitis æstimare. In capite arboris omnis est fructus; ibi omnis est pulchritudo: tolle arbori comam, tota arbor ingrata est.*

Hoc ergo puerorum in Eliseum probrum et convicium: *Ascende, calve*, partim physicum est, partim ethicum. Physicum, quia exprobrant ei vitium naturæ, puta calvitiem; ethicum, quia tacite exprobrant ei libidinem. Calvi enim à multis habentur luxuriosi. Unde illud Juvenalis Satyra 4. de Domitiano Imper. luxurioso et crudeli:

> Cum jam semianimum laceraret Flavius orbem
> Ultimus, et calvo serviret Roma Neroni.

Et illud Suetonii de Julio Cæsare: *Urbani, servate uxores, mœchum calvum deducimus.* Imo Plinius et Aristoteles propriam calvitiei causam assignant libidinem: Plinius enim lib. 11. cap. 37. sic ait: *Defluvium eorum* (pilorum) *in muliere rarum, in spadonibus non visum, nec in ullo ante Veneris usum.* Idem tamen ibidem ait: *Quædam animalia naturaliter calvent, sicut struthio, cameli, et servi aquatici.* Aristot. lib. 5. de gener. anim. cap. 3. *Nemo*, inquit, *antequam coire incipiat, calvescit; sed à venereo coitu potius evenit, scilicet iis qui sua natura sunt eo propensiores.* Causam subdit: *Cum enim cerebrum frigidissimum omnium corporis partium sit, tum rei venereæ usus refrigerat, quo fit ut calor cerebro ad producendos in capite pilos deficiat, itaque fiat calvities.* Et mox; *Qui semen ferunt, ea ipsa ætate calvescunt, qua semen emittunt.* Verum hi auctores sic explicandi sunt, quod velint calvitiem in multis oriri ex nimia venere, non tamen in omnibus; rursus, quod proni in venerem citius calvescant quàm alii; insuper quod nemo calvescat, antequam potens sit semen emittere, hoc est ante pubertatem. Sic Aristotelem explicat Cardanus lib. 4. de sanitate tuenda, c. 15. Nam etiam castos calvescere patet experientia, ut Eliseus fuit calvus, quem tamen S. Ignatius ep. ad Philadelph. Virginibus annumerat. Alloqnens enim virgines, sic ait: *Virgines, solum Christum præ oculis habete, et ejus Patrem in animabus vestris, illuminatæ à Spiritu sancto. Memor sum sanctitatis vestræ sicut Eliæ, sicut Jesu Nave, sicut Melchisedech, sicut Elisei, sicut Jeremiæ, sicut Joannis Baptistæ, sicut dilectissimi discipuli* (*S. Joannis*), *sicut Timothei, sicut Titi, sicut Evodii, sicut Clementis, et eorum qui in castitate de vita exierunt; non detraho autem cæteris beatis qui nuptiis copulati fuerunt, quorum nunc non memini.* Avicenna docet calvitiem in nonnullis esse hæreditariam affectionem, ideoque calvescere, quia à calvis progeniti sunt, sicut vice versâ Æthiopes et ab eis progeniti ob magnum calorem vix calvescunt. Sic constat alios senio, alios morbo, alios continuo intensoque studio, alios profunda meditatione, etc., hæc enim cerebrum desiccant et debilitant, calvescere. Variis enim ex causis potest caput infrigidari, cerebrum debilitari et contrahi, ac cranium capitis siccitate durari, quæ tres sunt calvitiei causæ, ut docet Aristot. Galenus 14. Meth. cap. 18. cæterique medici. Unde S. Thomas Aquinas ex parte fuit calvus ob continuum contentumque studium, qui tamen perpetim fuit virgo, imo virginitatis zona ab Angelis cinctus, ut habet ejus vita. Porro alii prisci et moderni calvitiem æque ac canitiem non probrum, sed decus senectutis æstimant, imo calvos olim habitos fuisse pulchros, quasi lunæ splendenti similes, ideoque eos à luna adamari docet vetus ille versus:

> Mavors imberbes et calvos, luna, adamasti.

Idem docet Lucian. cujus verba recitat Robertus Titius l. 3. controvers. c. 17. Lucianus enim agens de hominibus, qui fabulose in luna habitare dicuntur: *Pulcher*, inquit, *apud illos habetur calvus, et sine coma, comatos autem abominantur. Apud eos vero, qui cometas inhabitant stellas, comati contra formosi habentur.* Unde etiam factum puto, ut calvi à Synesio *lunulæ* nuncupentur, nisi quis malit hujus appellatio-

nis causam ad splendorem cranii depilis referre, quod lucet instar lunæ: certe de Isocrate dicterium commemoratur, quod per calvam ejus cerebrum eluceret. Valerius quidem Maximus, de Æschylo poeta loquens, ait: *In Sicilia mœnibus urbis, in qua morabatur, egressus aprico in loco resedit; super quem aquila testudinem ferens, elusa splendore capitis (erat enim capillis vacuum), perinde atque lapidi eam illisit.* Itaque Petronius arbiter epigrammate quodam calvariam ridere dixit, id est, splendescere; id enim interdum significat vox illa, sicut apud Horatium: *Ridet argento domus.* Denique Nicetas Choriates agens de Duca: *Cæterum Ducas,* inquit, *cujus ante meminimus, illi adstans, detracto capite pileo, orabat ut sibi diadema imponeretur, calvitio ostenso, quod instar plenæ lunæ relucebat.*

Denique nonnulli putant Eliseum non natura vel ætate et senio, sed pro religiosorum et Nazaræorum ritu caput rasisse, ideoque fuisse calvum, id est, rasum. Sicut illius illorumque veterum exemplo in nova lege Pontifices, Sacerdotes et Monachi per tonsuram Ecclesiasticam orbiculariter raso, et quasi calvo sunt capite, tum ut Christi coronam spineam repræsentent, tum ut mundo valedicentes, totos se Deo dedicent, uti olim fecere Nazaræi: ab eis enim tonsuram hanc acceptam esse tradit S. Isidor. lib. de divinis officiis in Conc. Aquisgran. cap. 1. quem audi: *Tonsuræ Ecclesiasticæ usus à Nazaræis, ni fallor, exortus est; qui prius crine servato, denuo post vitæ magnam continentiam, devotione completa, caput radebant, et capillos in ignem sacrificii ponere jubebantur; scilicet ut perfectionem devotionis suæ Domino consecrarent. Hujus ergo exempli usus ab Apostolis introductus est, ut qui divinis cultibus mancipati, Domino consecrantur, quasi Nazaræi, id est, Sancti Dei, crine præciso innoventur. Hoc quoque et Ezechieli prophetæ jubetur, dicente Domino: Tu, fili hominis, sume tibi gladium acutum, et duces super caput tuum et barbam. Videlicet quia ipse Sacerdotali genere Deo in ministerio sacrificationis serviebat. Hoc et Nazaræos Priscillam et Aquilam in actis Apostolorum primos fecisse legimus; Paulum quoque Apostolum, et quosdam discipulorum Christi, qui hujusmodi cultu imitandi exstiterunt. Est autem clericis tonsura signum quoddam quod in corpore figuratur, et in anima agitur: scilicet ut hoc signo et religione vitia resecentur, et criminibus carnis nostræ quasi crinibus exuamur, utque inde innovatis sensibus, ut comis rudibus, enitescamus; exspoliantes nos, juxta Apostolum, veterem hominem cum actis suis, induentes novum, qui renovatur in agnitione Dei; quam renovationem in mente oportet fieri, sed in capite demonstrari, ubi ipsa mens noscitur habitare. Quod vero detonso capite superius; inferius circuli corona relinquitur; sacerdotium regnumque Ecclesiæ in eis existimo figurari.*

Quare sicut hæretici jam Sacerdotes et Monachos irrident, vocantque rasos et calvos, juxta illud unius ex ipsis: *Turba Sacerdotum vertice rasa caput:* sic quoque hi pueri, à parentibus hæreticis et idololatris instructi, videntur Eliseum ejusque discipulos Nazaræos, indeque eremitas, ideoque capite tonsos et rasos, per ludibrium vocasse calvos. Hi enim pueri erant Bethelitarum idololatrarum, vitulum aureum colentium filii, teste S. Augustino cujus verba mox citabo. Eliseo ergo quasi viro religioso illudentes succlamarunt: *Ascende, calve,* scilicet in montem nostræ urbis Bethel, aut etiam, ascende in aerem, uti ascendit magister tuus Elias, q. d. Rapiat et auferat te malus aliquis genius in auras, uti abstulit Eliam magistrum tuum: sequere discipulus magistrum, ut nobis desinas esse molestus; nec amplius nos ob cultum vituli aurei castiges et objurges. Ita S. Justinus in qu. 80. ad Orthodoxos: *Proscindendæ,* inquit, *per detractionem Eliæ assumptionis gratia proferebant, perinde ac si dicerent: Abripiat te quoque spiritus, et in juga montium invia inaccessa abjiciat, quemadmodum illum adjecit, ut itidem à te liberemur, sicut ab illo liberati sumus.*

Porro vocantur hi pueri parvi, quia non erant adolescentes, sed pueri novem vel decem annorum, ideoque doli et culpæ capaces, ut patet tum ex ipsa petulanti et maledica irrisione, tum ex ejus acerrima punitione.

Alleg. Judæi Christo à se depilato et corona spinea coronato illuserunt, dicentes: Ascende in crucem. Unde S. Bern. serm. 1. ad milites templi c. 1. ait: *Ascendit itaque crucem calvus noster, mundo pro mundo expositus, et revelata facie ac discooperta fronte purgationem peccatorum faciens, probrosæ et austeræ mortis tam non erubuit ignominiam, quàm nec pœnam exhorruit, ut nos ab opprobrio sempiterno eriperet, restitueret gloriæ. Nec mirum; quid enim erubesceret, qui ita lavit nos à peccatis, non quidem ut aqua diluens, et retinens sordes, sed veluti solis radius desiccans et retinens puritatem? Est quippe Dei sapientia ubique attingens propter munditiam suam.*

22. Qui cum respexisset, vidit eos, et maledixit eis in nomine Domini,] id est, imprecatus est eis à Deo justam punitionem et vindictam. Fecit hoc Eliseus ex justo religionis zelo: primo, quia dum servi et prophetæ Dei irridentur, Deus ipse irridetur. Ita S. Thom. 2. 2. quæst. 108. art. 1. ad 4. Secundo, magis parentes quàm pueros punire voluit; parentes enim idololatræ pueris instillabant suam idololatriam, et contemptum veri Dei, ejusque prophetarum. Nam ut ait S. August. serm. 204. de Tempor. *Rem parentibus instigantibus fecisse pueri contumeliosi credendi sunt. Neque enim illi clamarent, si parentibus displiceret.* Et S. Justinus quæst. 80. citata: *Deus,* ait, *puerorum clade parentes flagellavit, ac simul posteros monuit ut in vero Dei cultu, modestia et probitate filios suos educent, ne similiter castigentur.* Unde S. Gregor. lib. 4. Dial. cap. 18. narrat parvulum quemdam blasphemare solitum è sinu patris à dæmonibus abreptum: *Quatenus,* inquit, *reatum suum pater ejus agnosceret, qui parvuli filii animam negligens, non parvulum peccatorem gehennæ ignibus nutrivisset.* Addit Auctor mirabil. S. Script. lib. 2. cap. 22. forte pueros istos à parentibus vitulo aureo et idolis fuisse consecratos. Tertio, Eliseus bene consuluit pueris; effecit enim ne impunitate deteriores fierent, ait Theod. quæst. 13. Si enim diutius vixissent, sceleratiores et idololatræ parentum doctrina et exemplo evasissent, ideoque gravius damnandi.

Egressique sunt duo ursi de saltu, et laceraverunt ex eis quadraginta duos pueros.] Apposite ursos immisit Deus ad devorandos pueros ante ora patrum, ut quos ad informandos pue-

ros imitari neglexerant, eosdem experirentur in illorum internecione lictores. Ostendit enim hosce parentes, qui in formandis filiis fuerant socordes, imo impii, ursis esse pejores. Ursi enim informes fœtus suos lambendo formant et figurant, teste Plinio, lib. 8. cap. 36. et lib. 10. cap. 63. Unde S. Ambr. *Ursa*, ait, *partus suos* (lambendo) *ad suî effingit similitudinem, tu filios tuos instruere similes tui non potes?*

Allegor. Abulensis, Serar. et alii passim: Eliseus, inquiunt, ascendens in montem, est Christus montem Calvariæ ascendens, ibique crucifixus; illuserunt ei 42 pueri, id est, Judæi dicentes: *Si tu es Christus Dei filius, descende de cruce.* Maledixit eis Christus ordinando eis in pœnam, excidium Jerusalem, ut scilicet post quadraginta annos ab ascensu suo in *Bethel*, id est, *in domum Dei*, puta in cœlum, de sylva gentium venirent duo ursi, scilicet Titus et Vespasianus, qui eos lacerarent et perderent. Ita Angelom. Eucher. Beda, Rupert. et S. Hier. in tit. Psalm. 46. *Eliseus*, ait, *figuram Christi tenet; pueri, Judæorum qui dixerunt: Ave, rex Judæorum: ursi proprie dæmones intelliguntur; quia devoraverunt corda illorum, ideoque Psalmus ille inscribitur pro filiis Core, qui sunt filii Calvi.* Et S. August. lib. 12. contra Faustum cap. 35. *Eliseo*, ait, *pueros insultantes et clamantes: Calve, calve, bestiæ comedunt; pueruli, stultitia deridentes Christum in loco Calvariæ crucifixum, invasi à dæmonibus pereunt.*

Tropolog. Origenes homil. 4. in Ezech. per duos ursos accipit dæmones et bestias vitiorum, quæ in animam peccatricem immittuntur. Denique Marcion hæresiarcha, ut probaret Moysen Christo, et vetus Testamentum novo contrarium, illudque à malo et crudeli Deo, hoc à bono et benigno editum: Christus, inquit, jubet nos esse ut parvulos; at vero Deus ille vetus immisit ursos in parvulos Eliseum irridentes: hic ergo illi est contrarius. Resp. Tertull. lib. 4. contra Marc. cap. 23. *Satis impudens antithesis, cum tam diversa committit, parvulos et pueros; innocentem adhuc ætatem, et judicii jam capacem, quæ conviciari poterat, ne dicam blasphemare. Quia ergo justus Deus, nec pueris impiis pepercit, exigens majori ætati honorem, et utique magis à minore. Quia vero bonus adeo diligit parvulos, ut apud Ægyptum bene fecerit obstetricibus protegentibus partus Hebræos, periclitantes edicto Pharaonis. Ita et hæc affectio Christi cum Creatore est.*

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

ELISEUS EXERCITUI REGIS ISRAEL SITI LABORANTI DAT AQUAM, ET VICTORIAM CONTRA MOAB. UNDE VERSU 26. REX MOAB UNDIQUE CIRCUMSESSUS FILIUM SUUM IMMOLAT; QUARE REX ISRAEL INDIGNANS AB EO RECEDIT.

1. JORAM vero filius Achab regnavit super Israel in Samaria anno decimo octavo
Josaphat regis Judæ, regnavitque duodecim annis. 2. Et fecit malum co-
ram Domino, sed non sicut pater suus et mater: tulit enim statuas Baal,
quas fecerat pater ejus. 3. Verumtamen in peccatis Jeroboam filii Nabat,
qui peccare fecit Israel, adhæsit, nec recessit ab eis. 4. Porro Mesa rex
Moab nutriebat pecora multa, et solvebat regi Israel centum millia agno-
rum, et centum millia arietum, cum velleribus suis. 5. Cumque mortuus
fuisset Achab, prævaricatus est fœdus quod habebat cum rege Israel. 6. Egressus est igitur rex
Joram in die illa de Samaria, et recensuit universum Israel. 7. Misitque ad Josaphat regem Juda,
dicens: Rex Moab recessit à me, veni mecum contra eum ad prælium. Qui respondit: Ascen-
dam; qui meus est, tuus est: populus meus, populus tuus; et equi mei, equi tui. 8. Dixit-
que: Per quam viam ascendemus? At ille respondit: Per desertum Idumææ. 9. Perrexerunt
igitur rex Israel, et rex Juda, et rex Edom, et circuierunt per viam septem dierum, nec erat
aqua exercitui, et jumentis quæ sequebantur eos. 10. Dixitque rex Israel: Heu, heu, heu, con-
gregavit nos Dominus tres reges, ut traderet in manus Moab. 11. Et ait Josaphat: Estne hic
propheta Domini, ut deprecemur Dominum per eum? Et respondit unus de servis regis Israel:
Est hic Eliseus filius Saphat, qui fundebat aquam super manus Eliæ. 12. Et ait Josaphat: Est
apud eum sermo Domini. Descenditque ad eum rex Israel, et Josaphat rex Juda, et rex Edom.
13. Dixit autem Eliseus ad regem Israel: Quid mihi et tibi est? vade ad prophetas patris tui, et
matris tuæ. Et ait illi rex Israel: Quare congregavit Dominus tres reges hos, ut traderet eos in
manus Moab? 14. Dixitque ad eum Eliseus: Vivit Dominus exercituum, in cujus conspectu
sto, quod si non vultum Josaphat regis Judæ erubescerem, non attendissem quidem te, nec res-

pexissem. 15. Nunc autem adducite mihi psaltem. Cumque caneret psaltes, facta est super eum manus Domini, et ait : 16. Hæc dicit Dominus : Facite alveum torrentis hujus fossas et fossas. 17. Hæc enim dicit Dominus : Non videbitis ventum, neque pluviam, et alveus iste replebitur aquis, et bibetis vos, et familiæ vestræ, et jumenta vestra. 18. Parumque est hoc in conspectu Domini : insuper tradet etiam Moab in manus vestras. 19. Et percutietis omnem civitatem munitam, et omnem urbem electam, et universum lignum fructiferum succidetis, cunctosque fontes aquarum obturabitis, et omnem agrum egregium operietis lapidibus. 20. Factum est igitur mane, quando sacrificium offerri solet, et ecce aquæ veniebant per viam Edom, et repleta est terra aquis. 21. Universi autem Moabitæ audientes quod ascendissent reges, ut pugnarent adversum eos, convocaverunt omnes qui accincti erant balteo desuper, et steterunt in terminis. 22. Primoque mane surgentes, et orto jam sole ex adverso aquarum, viderunt Moabitæ econtra aquas rubras quasi sanguinem. 23. Dixeruntque : Sanguis gladii est; pugnaverunt reges contra se, et cæsi sunt mutuo ; nunc perge ad prædam Moab. 24. Perrexeruntque in castra Israel : porro consurgens Israel, percussit Moab ; at illi fugerunt coram eis. Venerunt igitur qui vicerant, et percusserunt Moab. 25. Et civitates destruxerunt, et omnem agrum optimum, mittentes singuli lapides, repleverunt : et universos fontes aquarum obturaverunt ; et omnia ligna fructifera succiderunt, ita ut muri tantum fictiles remanerent : et circumdata est civitas à fundibulariis, et magna ex parte percussa. 26. Quod cum vidisset rex Moab, prævaluisse scilicet hostes, tulit secum septingentos viros educentes gladium, ut irrumperent ad regem Edom, et non potuerunt. 27. Arripiensque filium suum primogenitum, qui regnaturus erat pro eo, obtulit holocaustum super murum : et facta est indignatio magna in Israel, statimque recesserunt ab eo, et reversi sunt in terram suam.

1. Joram vero filius Achab regnavit super Israel in Samaria anno decimo octavo Josaphat regis Juda.] Dices : Hic versus pugnare videtur cum versu 17. cap. 1, ubi dicitur Joram rex Israel cœpisse regnare anno secundo Joram filii Josaphat, qui utique post patrem Josaphat regnavit : quomodo ergo hìc dicitur cœpisse regnare anno 18 Josaphat ? Resp. Joram in Juda regnare cœpisse cum patre Josaphat anno 17 regni ejus : quare annus 18 Josaphat fuit annus secundus regni Joram filii ejus, quo Joram filius Achab cœpit regnare in Israel. Josaphat enim pergens ad bellum cum Achab contra Syros, ut dictum est capite ultimo lib. 3, surrogavit sibi filium Joram, eumque constituit regem in Juda, tum ne se absente regnum destitueretur rege, tum ne careret successore, si contigisset ipsum in bello mori, uti sæpe fit. Ita Abulens. Cajetan. Salian. et alii.

Disputat hìc Abulensis quæst. 21. an deceat religiosos, qualis erat Eliseus, in aulis Principum versari, ac respondet decere, si sint magnæ solidæque prudentiæ et virtutis, uti erant Elias et Eliseus quos Deus ad reges mittebat, ut eos in Dei cultu erudirent, vitia castigarent, sana consilia suggererent. Sic Plutarchus scripsit libellum hoc titulo : *Maxime cum principibus viris philosopho esse disputandum.* Unde Pericles usus est Anaxagora, Dionysius Tyrannus Siciliæ Platone, Pythagora Principes Italiæ, Cato Athenodoro, Scipio Panætio. Cæterum ad castra magis religiosos probatæ virtutis mitti expedit, ut milites instruant, coerceant, sacramenta ministrent; unde multi militum per eos salvantur, qui sine eis damnarentur, ut patet ex missionibus castrensibus in Belgio, Germania, Italia, Gallia, etc. Adde religiosorum exempla sanctitatis, preces et sacrificia multum prodesse exercitibus, uti profuit hìc Eliseus. Cæterum Religiosi, qui honoris, libertatis vel vanitatis causa aulas ambiunt, tam aulas quàm seipsos perdunt, ac religionum Superioribus magnas creant molestias, ut satius esset eos esse seculares, quàm religiosos, ut experientia docet.

2. Tulit enim statuas Baal,] scilicet abstulit et amovit è Samaria et regno Israel idola et cultum Baal; quia viderat patrem suum Achab ob ejus cultum in prælio cæsum.

3. Verumtamen in peccatis Jeroboam, etc. adhæsit,] colendo vitulos aureos à Jeroboam erectos, et populum ad eorum cultum impellendo, ne à se deficeret ad Josaphat regem Juda, si Jerosolymam ejus metropolim ad colendum verum Deum in templo adiret. Magna fuit regum Israel judicii perversitas, cæcitas et obstinatio in sustentandis hisce vitulorum idolis, ideoque omnes perierunt et excisi sunt.

5. Cumque mortuus fuisset Achab prævaricatus est fœdus,] hoc est, rex Moab rebellavit, ut vertit Chald. Joramo regi Israel, eique solitum tributum negavit ; quia eum ob juventutem, et ob cæsum in prælio Achab patrem contempsit.

8. Per desertum Idumææ.] Imprudens fuit hoc responsum et consilium. *Desertum* enim est locus aridus, ubi desunt aquæ pro tantis copiis, quantæ erant in tribus exercitibus, scilicet regis Juda, regis Israel, et regis Edom : unde milites mox siti laborarunt et defecerunt, ut sequitur. Permisit id Deus, ut puniret Joram regem Israel idololatram, utque viam sterneret ad miraculum abundantiæ aquarum dandæ per se et Eliseum ; ut ex eo rex agnosceret se esse verum Deum, ac idola vitulorum abdicaret.

11. Est hic Eliseus, etc. qui fundebat aquam super manus Eliæ,] id est, qui Eliæ quasi minister serviebat : ministrorum enim est fundere aquas super manus dominorum, cum eas mane vel ante prandium abluunt.

13. Quid mihi et tibi est,] quasi dicat : Quæ

mihi societas vel communio est tecum? Tu enim colis vitulos aureos, ego verò verum Deum : *Vade* ergo *ad prophetas patris tui*, puta sacerdotes et cultores vitulorum, quos hucusque in consilium adhibuisti : illos etiam nunc consule, cum tibi oraculum et consilium in rebus naturaliter desperatis dare non poterunt; unde in iis confugis ad me et ad Deum verum, quem hucusque sprevisti. Mira fuit hìc dicendi et regem arguendi libertas in Eliseo, digna tanto propheta, et viris Apostolicis imitanda, cum ab hæreticis principibus ad temporalia commoda evocantur. Vide hac de re exempla Mosis, Eliæ, Pauli aliorumque, quæ recenset S. Gregorius 7. Moral. 15.

14. VIVIT DOMINUS (id est, juro per Dominum) IN CUJUS CONSPECTU STO (quem ut mihi præsentem semper in mente habeo, revereor, colo et amo, æque ac magister meus Elias, à quo hoc didici) QUOD SI NON VULTUM JOSAPHAT REGIS JUDA (qui mecum Deum verum colit) ERUBESCEREM, NON ATTENDISSEM QUIDEM TE, NEC RESPEXISSEM,] sed despexissem, nec te dignatus essem responso, multo minus oraculo, quia tu Deum meum negligis et despicis. Qui enim Deum habet præsentem nullius præsentiam timet aut curat. Quocirca Sextus Philosophus in sententiis (quæ falso Sixti Pontif. nomine impressæ exstant) numer. 293 : *Ad omnia quæ agis*, inquit, *Deum invoca testem.* Et numer. 278 : *Exordium in agendo à Deo sume. Ore autem prius Deum habeto et mente quàm respires.* Et num. 277. *Sapientum animæ insatiabiles sunt in amore Dei.* Et num. 304. *Particeps Dei est vir sapiens.* Et num. 430. *Sapiens mens speculum est Dei.* Et num. 368. *Optime honorat Deum, qui mentem, quoad potest, similem Deo facit.*

15. NUNC AUTEM (in honorem et auxilium fidelis piique regis Josaphat) ADDUCITE MIHI PSALTEM,] qui instrumentum musicum manu pulset (hunc enim significat Heb. מנגן *menaggen*); unde Chald. vertit : *Adducite mihi virum, qui norit psallere cithara.* Jussit Eliseus *psaltem* psallere, ut sono suavi et harmonia Musices, animum nonnihil indignatione in regem Israel commotum colligeret, sedaret, eumque in Deum orando sustolleret, et ad recipiendam à Deo prophetiam disponeret. Fuit enim hic Psaltes Levita, ait Theodor. qui Psalmos pios à Davide compositos psallere solebat. Ita Rupert. Abulens. et alii. Audi S. Gregor. homil. 1. in Ezech. *Cum eum* (Eliseum) *Josaphat de futuris requireret, et prophetiæ ei spiritus deesset, psaltem fecit applicari, ut prophetiæ ad hunc spiritus per laudem psalmodiæ descenderet, atque ejus animum de venturis repleret. Vox enim psalmodiæ, cum per intentionem cordis agitur, per hanc omnipotenti Domino ad cor iter paratur, ut intentæ menti, vel prophetiæ mysteria, vel compunctionis gratiam infundat.* Sic S. Franciscus, audiens harmoniam lyræ, mente in Deum sustollebatur. Idem de se fatetur S. Augustinus in Confession. dum audiret psalmodiam.

CUMQUE CANERET PSALTES, FACTA EST SUPER EUM MANUS (id est, operatio et illustratio) DOMINI,] q. d. Canente et personante psalte, Deus Elisei mentem illustravit, eique futura revelavit, ac aquam victoriamque promisit. Sic sæpe de Ezech. et aliis prophetis, dum prophetant, dicitur : *Facta est super eum manus Domini*, hoc est Deus ei lumen propheticum indidit.

16. FACITE ALVEUM TORRENTIS HUJUS FOSSAS ET FOSSAS,] quasi dicat: Facite multas et profundas fossas in alveo hujus torrentis, ut iis excipiatis copiam aquarum, quam Deus mox daturus est vobis.

20. FACTUM EST IGITUR MANE, QUANDO SACRIFICIUM OFFERRI SOLET,] ut intelligamus, ait Cajet. virtutem sacrificii matutini, quod jugiter ex lege mane Deo offerebat Josaphat in templo, cooperatam esse ad hoc miraculum.

ET ECCE AQUÆ (adductæ per Angelos) VENIEBANT PER VIAM EDOM,] in castra Josaphat et regum sociorum, ut ex iis sitim restinguerent.

22. PRIMOQUE MANE SURGENTES, ET ORTO JAM SOLE EX ADVERSO AQUARUM, VIDERUNT MOABITÆ È CONTRA AQUAS RUBRAS, QUASI SANGUINEM,] ex reflexione radiorum solis matutini, qui ob vapores nocturnos, per quos transparebant, rubri videbantur, sicut iidem rubri videntur, cum transeunt per vitrum rubrum; rubri quoque nobis apparent, cum è nube vel terra ad oculum repercutiuntur. Hæc enim est ratio optica, ut patet ex perspectiva et ex quotidiana experientia. Unde Hebr. est : *Sol illuminavit super aquas, et viderunt aquas rubras.* Et Joseph. *Aquæ*, inquit, *videbantur rubræ, eo quòd illo tempore* (mane) *maxime aqua radiis solis icta rutilat.* Non ergo vere rubræ erant aquæ, sed ob radiorum reflexionem rubræ apparebant. Ita Abul. et alii. Porro hac aquarum rubedine decepti Moabitæ, putarunt illas sanguine hostium inter se dimicantium rubricari, ideoque in eos irruentes ab eis cæsi sunt ad internecionem.

25. ITA UT MURI TANTUM FICTILES REMANERENT.] Hebr. est : *Donec dimitterent lateres ejus in pariete chareseth*, id est, *fictili*, sive laterítio, scilicet ex lateribus fabricato. Ita Sept. Pagnin. et alii. Secundo, Rabbini et Vatablus vertunt : *Duntaxat in Kir Haresch reliquos fecerunt lapides ejus*, quasi *Kir Haresch* fuerit primaria civitas Moab, quæque lateritios habebat muros, ad quam proinde cæteris omnibus ab Hebræis vastatis, rex Moab cum suis profugerat; unde de ea mox subdit : *Et circumdata est civitas à fundibulariis;* utraque ergo versio consonat, utraque vera est, ut dixi Isaiæ 16. 7. Et Jerem. 48. 31.

27. ARRIPIENSQUE FILIUM SUUM PRIMOGENITUM, etc. OBTULIT HOLOCAUSTUM SUPER MURUM,] tum ut Dii placati hoc tam dilecto et insigni holocausto tutarentur murum, tum ut Israelitis murum obsidentibus commiserationem moveret, dum viderent regem, ad tantas angustias redactum, ut filium suum primogenitum immolaret, itaque eum obsidere, et persequi desinerent, eoque relicto domum redirent, uti et fecerunt. Hoc etiam in extremis angustiis facere solitos reges Phœnicum, ut rem dilectissimam, scilicet filium, Deo suo sacrificarent, tradit Porphyr. apud Euseb. lib. 4. de Præpar. cap. 7. *Phœnices*, inquit, *ubi gravius sive bello, sive fame, sive etiam æstu laborarent, necessariorum suorum aliquem Saturno communibus addictum suffragiis immolabant : cujusmodi exemplorum plena est Phœnicum historia, quam Phœnicia lingua Sanchoniatho conscripsit*, etc. Ita Joseph. Theodor. Procop. Abulen. et alii.

Porro R. Salomon et cum eo alii nonnulli בני *beno*, id est, *filium suum*, vertentes : *filium*

ejus, regis Edom scilicet, fabulantur regem Moab erumpentem ex urbe cum 700 viris filium ejus Edom cepisse, eumque in urbem captivum duxisse; quare regem Edom, ut filium liberaret, obsidionem deseruisse, ac indignatum regi Israel obsidionem pertinacius urgenti ab eo recessisse; eo vero abeunte, regem Moab filium ejus captivum super murum mactasse et immolasse. Verum hoc non habet speciem verisimilitudinis.

Et facta est indignatio magna in Israel, statimque recesserunt ab eo,] q. d. Israelitæ indignati sunt ob tam crudele et indignum facinus, quod scilicet rex Moab filium suum immolasset, ideoque miserti sunt ejus, cum viderent eum ad tantam necessitatem et miseriam redactum, ut filium suum immolaret. Ita Joseph. *Reges vero*, inquit, *hoc viso, tantam necessitatem miserati, et humanarum vicissitudinum memores, soluta obsidione, domum quisque suam reversi sunt.* Eum secutus Theodor. *Cum Moabitæ*, inquit, *funditus de medio tollerentur, tentavit quidem fugere rex eorum. Postquam autem valida et strenua cohors ei non permisit filium primogenitum et regni successorem, in quadam turre obtulit in holocaustum. Hæc cum conspexisset multitudo hostium, miserata est casum illum, et solvit obsidionem.* Ita quoque Abulens. Serar. Vatabl. Salian. et alii. Quocirca Moabitæ postmodum ossa regis Idumææ exhumarunt et incenderunt (eo quod ipse regem eorum ad immolandum filium suum compulisset), ut ait Amos, cap. 2. 1. Vide ibi dicta. Audi nunc aliorum sententias. Primo R. Salomon et ex eo Lyranus censent regem Moab Deum verum in tanta necessitate invocasse eique sacrificasse, eo quod nec homines nec Dii eum ex illa eripere possent, ad illudque impulsum fuisse exemplo Abrahæ, qui immolare volens Isaac filium Deo, mire illi placuit magnaque ab eo dona recepit. Verum Abraham id fecit jussu Dei, sine quo id fuisset illicitum, imo homicidium et parricidium. Ita Abulensis et Burgensis. Adde: rex Moab non colebat Deum verum, sed idola, id est, dæmonem qui eum impellebat ad hoc scelus; dæmon enim humano sanguine sibi litato delectatur, eumque à suis cultoribus exigit, ideoque eis persuadet se, cum offensus est, talibus hostiis placari, et inductas calamitates avertere, ac optata bona largiri.

Secundo, Burgensis ait regem Moab consuluisse suos sacerdotes, cur Hebræi adeo fortes forent et felices, illosque respondisse, eo quod ipsi colerent Deum Moloch, illique suos filios immolarent et concremarent; regem ergo voluisse eos imitari, et Deum simili filii victima in tantis angustiis sibi conciliare. Verum Moloch erat Deus Ammonitarum, Moabitarum vero erat Chamos, quem sacerdotes regi Moab, ut proprium et domesticum commendasse, non est dubium. Addit Burgen. indignationem magnam, cujus hîc fit mentio, non fuisse hominum, puta Israelitarum, sed Dei: Deus enim, inquit, indignabatur Israelitis, quod ipsi immolando filios idolo Moloch, Moabitis dedissent exemplum idem faciendi. Sic et Lyran. indignationem Dei accipit, non Israelitarum. Ait enim Deum indignatum Hebræis, eo quod Angelus ei repræsentaret peccata Hebræorum, eaque graviora esse ostenderet sceleribus Moabitarum; idcirco Deum immisisse pestem in castra Hebræorum, ut coacti fuerint deserere obsidionem urbis Moab.

Tertio, Cajetan. et ex eo Pererius in cap. 22. Genes. num. 105. indignationem Israelitarum contra se invicem intelligit, et ejus causam et modum sic explicat: Quia, inquit, causa iræ narratur holocaustum primogeniti regis, et effectus illius, narratur recessus ab oppugnatione regis Moab; intelligere licet Israelitas idololatras, viso illo holocausto, cooperante diabolo, magni pendisse illud, et desperasse de victoria adversus regem, munitum præsidio tanti holocausti. Quocirca commoti sunt ad iram contra Israelitas volentes persistere in bello: denique magnitudo iræ vicit, et fecit recessum à bello. Intellige tamen recessum hunc esse factum, renovato fœdere cum rege Moab de tributo dando regi Israel; ita ut finem suscepti belli recessus non abstulerit.

Hæc sententia duabus prioribus est verisimilior; sed prima, quam initio assignavi, est verisimillima.

Denique sacrilegum et execrabilem hunc filios in gravi calamitate immolandi ritum imitati sunt Carthaginenses, utpote à Phœnicibus (quorum hic ritus fuit proprius, ut paulo ante dixi) oriundi. Carthago enim fuit Tyriorum colonia. Audi Q. Curtium, lib. 4. *Sacrum multis seculis intermissum repetendi auctores quidam erant, ut ingenuus puer Saturno immolaretur: quod sacrilegium verius quàm sacrum Carthaginenses à conditoribus traditum, usque ad excidium urbis suæ fecisse dicuntur.* Et Diodorus lib. 20. historiæ de Carthaginensibus loquens sic ait: *Dicebant autem Saturnum illis iratum fuisse, quoniam prius ipsi excellentiores ex filiis suis sacrificabant. Postea vero clam emptis infantibus, atque educatis, liberorum loco immolabant.* Unde Imilce Annibalis uxor, cum Aspar filius ejus esset mactandus, apud Silium Italicum in calce lib. 4. Punicorum sic lamentatur:

Sit satis ante aras cæsos vidisse juvencos;
Aut si velle nefas superis fixumque sedetque,
Me me, quæ genui vestris absumite votis,
Cur spoliare juvat Lybicas has indole gentes?

Porro in sacrilegum et parricidale hoc sacrificium detonant Patres, ut Tertull. Apolog. cap. 9. Cyrill. lib. 4. contra Julian. Lactant. lib. 1. de falsa religione, cap. 1. S. August. lib. 7. de Civitat. cap. 19. Theodor. lib. 7. de Providentia.

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

ELISEUS PRIMO VIDUÆ PAUPERI OLEUM MULTIPLICAT. 2. V. 8. SUNAMITIDI HOSPITÆ SUÆ STERILI FILIUM IMPETRAT, EUMQUE MORTUUM AD VITAM REVOCAT. 3. V. 38. OLLAM COLOCYNTHIDARUM AMARISSIMAM INJECTA FARINA DULCORAT. 4. V. 42. PANES PER MIRACULUM MULTIPLICAT, UT CENTUM VIRIS SUFFICIANT.

1. MULIER autem quædam de uxoribus prophetarum clamabat ad Eliseum, dicens : Servus tuus vir meus mortuus est ; et tu nosti quia servus tuus fuit timens Dominum ; et ecce creditor venit ut tollat duos filios meos ad serviendum sibi. 2. Cui dixit Eliseus : Quid vis ut faciam tibi ? Dic mihi, quid habes in domo tua ? At illa respondit : Non habeo ancilla tua quidquam in domo mea, nisi parum olei, quo ungar. 3. Cui ait : Vade, pete mutuo ab omnibus vicinis tuis vasa vacua non pauca. 4. Et ingredere, et claude ostium tuum, cùm intrinsecus fueris tu, et filii tui : et mitte inde in omnia vasa hæc ; et cùm plena fuerint, tolles. 5. Ivit itaque mulier, et clausit ostium super se, et super filios suos : illi offerebant vasa, et illa infundebat. 6. Cumque plena fuissent vasa, dixit ad filium suum : Affer mihi adhuc vas. Et ille respondit : Non habeo. Stetitque oleum. 7. Venit autem illa, et indicavit homini Dei. Et ille : Vade, inquit, vende oleum, et redde creditori tuo ; tu autem, et filii tui, vivite de reliquo. 8. Facta est autem quædam dies, et transibat Eliseus per Sunam : erat autem ibi mulier magna, quæ tenuit eum ut comederet panem ; cumque frequenter inde transiret, divertebat ad eam ut comederet panem. 9. Quæ dixit ad virum suum : Animadverto quod vir Dei sanctus est iste, qui transit per nos frequenter. 10. Faciamus ergo ei cœnaculum parvum, et ponamus ei in eo lectulum, et mensam, et sellam et candelabrum, ut, cum venerit ad nos, maneat ibi. 11. Facta est ergo dies quædam, et veniens divertit in cœnaculum, et requievit ibi. 12. Dixitque ad Giezi puerum suum : Voca Sunamitidem istam. Qui cùm vocasset eam, et illa stetisset coram eo, 13. dixit ad puerum suum : Loquere ad eam : Ecce, sedulè in omnibus ministrasti nobis, quid vis ut faciam tibi ? numquid habes negotium, et vis ut loquar regi, sive principi militiæ ? Quæ respondit : In medio populi mei habito. 14. Et ait : Quid ergo vult ut faciam ei ? Dixitque Giesi : Ne quæras ; filium enim non habet, et vir ejus senex est. 15. Præcepit itaque ut vocaret eam : quæ cùm vocata fuisset, et stetisset ante ostium, 16. dixit ad eam : In tempore isto, et in hac eadam hora, si vita comes fuerit, habebis in utero filium. At illa respondit : Noli quæso, domine mi, vir Dei, noli mentiri ancillæ tuæ. 17. Et concepit mulier, et peperit filium in tempore, et in hora eadem qua dixerat Eliseus. 18. Crevit autem puer. Et cùm esset quædam dies, et egressus isset ad patrem suum, ad messores, 19. ait patri suo : Caput meum doleo, caput meum doleo. At ille dixit puero : Tolle, et duc eum ad matrem suam. 20. Qui cùm tulisset, et duxisset eum ad matrem suam, posuit eum illa super genua sua usque ad meridiem, et mortuus est. 21. Ascendit autem et collocavit eum super lectulum hominis Dei, et clausit ostium ; et egressa, 22. vocavit virum suum, et ait : Mitte mecum, obsecro, unum de pueris, et asinam, ut excurram usque ad hominem Dei, et revertar. 23. Qui ait illi : Quam ob causam vadis ad eum ? hodie non sunt Calendæ, neque Sabbatum. Quæ respondit : Vadam. 24. Stravitque asinam, et præcepit puero. Mina, et propera, ne mihi moram facias in eundo : et hoc age quod præcipio tibi. 25. Profecta est igitur, et venit ad virum Dei in montem Carmeli ; cumque vidisset eam vir Dei econtra, ait ad Giezi puerum suum : Ecce Sunamitis illa. 26. Vade ergo in occursum ejus, et dic ei : Rectène agitur circa te, et circa virum tuum, et circa filium tuum ? Quæ respondit : Rectè. 27. Cumque venisset ad virum Dei in montem, apprehendit pedes ejus, et accessit Giezi ut amoveret eam. Et ait homo Dei : Dimitte illam ; anima enim ejus in amaritudine est, et Dominus celavit à me, et non indicavit

mihi. 28. Quæ dixit illi : Numquid petivi filium à domino meo ? numquid non dixi tibi : Ne illudas me ? 29. Et ille ait ad Giezi : Accinge lumbos tuos, et tolle baculum meum in manu tua, et vade. Si occurrerit tibi homo, non salutes eum : et si salutaverit te quispiam, non respondeas illi ; et pones baculum meum super faciem pueri. 30. Porro mater pueri ait : Vivit Dominus, et vivit anima tua, non dimittam te. Surrexit ergo, et secutus est eam. 31. Giezi autem præcesserat ante eos, et posuerat baculum super faciem pueri, et non erat vox, neque sensus : reversusque est in occursum ejus, et nuntiavit ei, dicens : Non surrexit puer. 32. Ingressus est ergo Eliseus domum, et ecce puer mortuus jacebat in lectulo ejus : 33. ingressusque clausit ostium super se, et super puerum ; et oravit ad Dominum. 34. Et ascendit, et incubuit super puerum : posuitque os suum super os ejus, et oculos suos super oculos ejus, et manus suas super manus ejus ; et incurvavit se super eum, et calefacta est caro pueri. 35. At ille reversus, deambulavit in domo, semel huc atque illuc : et ascendit, et incubuit super eum ; et oscitavit puer septies, aperuitque oculos. 36. At ille vocavit Giezi, et dixit ei : Voca Sunamitidem hanc. Quæ vocata, ingressa est ad eum. Qui ait : Tolle filium tuum. 37. Venit illa, et corruit ad pedes ejus, et adoravit super terram : tulitque filium suum, et egressa est, 38. et Eliseus reversus est in Galgala. Erat autem fames in terra, et filii prophetarum habitabant coram eo, dixitque uni de pueris suis : Pone ollam grandem, et coque pulmentum filiis prophetarum. 39. Et egressus est unus in agrum ut colligeret herbas agrestes : invenitque quasi vitem silvestrem, et collegit ex ea colocynthidas agri, et implevit pallium suum, et reversus concidit in ollam pulmenti : nesciebat enim quid esset. 40. Infuderunt ergo sociis, ut comederent ; cumque gustassent de coctione, clamaverunt, dicentes : Mors in olla, vir Dei. Et non potuerunt comedere. 41. At ille : Afferte, inquit, farinam. Cumque tulisset, misit in ollam, et ait : Infunde turbæ, ut comedant ; et non fuit amplius quidquam amaritudinis in olla. 42. Vir autem quidam venit de Baalsalisa deferens viro Dei panes primitiarum, viginti panes hordeaceos, et frumentum novum in pera sua. At ille dixit : Da populo, ut comedat, 43. responditque ei minister ejus : Quantum est hoc, ut apponam centum viris ? Rursum ille ait : Da populo, ut comedat ; hæc enim dicit Dominus : Comedent, et supererit. 44. Posuit itaque coram eis : qui comederunt, et superfuit juxta verbum Domini.

1. Mulier autem quædam.] Joseph. lib. 9. c. 2. quem sequuntur Hebræi, Theodor. Lyran. Abul. et alii, asserit hanc mulierem fuisse uxorem Abdiæ dispensatoris Achab. 3. Reg. 18. 3. illamque hoc beneficium et miraculum multiplicati olei obtinuisse ab Eliseo, ob merita et eleemosynas mariti sui, qui in persecutione Jezabelis absconderat et aluerat centum prophetas Domini. Deus enim liberalitatem liberalitate remunerat, ac in misericordes summe misericors est, juxta illud : *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur*, Matth. 5.

2. Et ecce creditor venit.] Hebræi tradunt hunc creditorem fuisse Joram regem Israel, qui pecunias dederit Abdiæ, quas ille erogarit in alendis secreto centum prophetis, ideoque illas ab uxore ejus jam à rege repeti. Verum id confutat Abulens. q. 4.

Ut tollat duos filios meos ad serviendum sibi.] Solebant Hebræi filios vendere aut servos abducere pro debitis parentum, ut patet Matth. 18. 25. et Isaiæ 50. v. 1. Idem olim fecere Romani, teste Dionysio Halicarn. lib. 2. et Athenienses, teste Plutarcho in Solone : quin et Christiani, ut patet ex lege 2. de patribus qui filios distraxerunt, lib. 4. Cod. tit. 43. Quod et suo tempore factum graviter queritur et deplorat S. Ambr., lib. de Job cap. 8.

Nisi parum olei quo ungar.] Sic et Septuag. Hebr. est, *nisi lecythus olei.* Noster et Septuag. addunt : *Quo ungar*, id est, quo semel duntaxat ungi possim, ut significent modicum esse vas, et modicum esse olei. Olei enim usus proprie est ad unctionem, quæ apud Hebræos erat usitata et frequens. Alii cum Sanchez, *quo ungar*, scilicet post mortem illico, quæ mihi ob famem imminet. Moris enim Hebræis æque ac gentibus erat mortuos ungere ante sepulturam.

3. Pete mutuo ab omnibus vicinis tuis vasa vacua non pauca.] Ego enim efficiam ut omnia oleo impleantur; et quo plura vacua attuleris, eo plura oleo plena recipies. Tropol. significatur cor vacuandum esse à cupiditatibus terrenis, ut Deus illud oleo gratiæ suæ impleat. Audi S. Bernard. serm. 6. de Ascens. *Unde spiritualis gratiæ inopia tanta quibusdam, cum aliis copia tanta exuberet ? Profecto nec avarus, nec inops est gratiæ distributor ; sed ubi vasa vacua desunt, stare oleum necesse est. Undique se ingerit amor mundi cum consolationibus, imo desolationibus suis, observat aditus; per fenestras irruit, mentem occupat ; sed non ejus qui dixit : Renuit consolari anima mea ; memor fui Dei, et delectatus sum. Præoccupatum nempe secularibus desideriis animum delectatio sancta declinat : nec misceri poterunt vera vanis, æterna caducis, spiritualia corporalibus, summa imis, ut pariter sapias quæ sursum sunt, et quæ super terram.* S. Greg. vero hom. 3. in Ezech. per oleum accipit doctrinam quæ per doctores in vacuas hominum mentes effunditur. *Quia dum*, inquit, *ab unius ore doctoris, parvum quid de amore divinitatis multorum vacuæ mentes audiunt, exuberante gratia, unguento divini amoris usque ad summum replentur. Etiam multorum*

nunc corda, quæ prius fuerant vacua vascula, unguento spiritus plena sunt quæ ex paucitate olei solummodo infusa videbantur. Unde S. August. serm. 206. de Temp. docet viro Apostolico quærenda esse *vasa vacua*, id est, homines instructione indigentes; in quos oleum doctrinæ infundat : sic enim illa crescentibus hominibus crescet.

4. Et claude ostium tuum,] tum ne quis superveniens tuam infusionem olei in vasa interturbet, vel remoretur et sistat; tum ut miraculum hoc et beneficium sit secretum, utque videas solum Deum illud operari, nec ullum hominem ei cooperari; tum ut sola oleo fruaris, ne quis quippiam ex eo postulet aut decerpat. Mystice S. Aug. serm. 206. de Temp. *Significatur*, inquit, *ut unusquisque eleemosynam clauso ostio faciat, id est, pro solo Dei amore, non ideo ut laudetur ab hominibus, sed ut apud Deum invenire gratiam mereatur. Qui enim pro laude humana eleemosynam facit, aperto ostio facit, quia apertum omnibus patet. Qui vero pro sola vita æterna, et pro remissione peccatorum bona opera fecerit, etiamsi publice faciat, clauso ostio fecit; quia de illa eleemosyna non hoc quærit quod videtur, sed quod non videtur : laus enim humana videtur, æternum præmium non videtur.*

5. Illi offerebant vasa, et illa infundebat ;] infundendo ergo crescebat oleum. Angeli enim continuo aliud et aliud oleum lecytho suggerebant et indebant, donec omnia vasa implerentur, quo facto stetit oleum, subducente se Angelo. Allegor. S. August. serm. 206. de Temp. *In oleo*, ait, *misericordia intelligitur. Ergo viduæ illi ideo debitum creverat, quia oleum misericordiæ peccando perdiderat. Considerate, fratres: Defecit oleum et debitum crevit. Crevit oleum, et periit debitum. Creverat cupiditas, et periit charitas; redit charitas, et periit iniquitas. Veniente vero Eliseo Christo Domino vidua, hoc est Ecclesia, per augmentum olei, id est, donum gratiæ et misericordiæ, vel charitatis pinguedine de peccatorum debito liberatur.*

Tropol. idem S. August. ibidem per oleum accipit charitatem, quæ erogando non minuitur, sed suî diffusione semper accrescit. *Considerate*, inquit, *fratres charissimi, quamdiu vidua illa oleum in vasculo proprio habuit, nec sibi sufficiebat, nec debitum reddere poterat. Verum est, charissimi. Qui se solum diligit, nec sibi sufficit, nec peccatorum suorum debitum reddit. Cum vero in alienis vasculis, id est, omnibus vicinis et propinquis, et omnibus omnino hominibus cæperit oleum charitatis infundere, tunc et sibi sufficere, et ab omnibus se debitis poterit liberare. Et vere, fratres, talis est natura sancti amoris, et veræ charitatis, ut erogando crescat, et quantum in aliis plus expenditur, tantum in se abundantius cumuletur.* Idem confirmat ex antithesi cibi et olei, sive charitatis : *Cibum corporis si volueris egenti tribuere, ad præsens, quod illi dederis, tu habere non poteris. Panem charitatis si dederis centum hominibus, integer manet. Si universo mundo largiri volueris, tibi nihil deficit, imo non solum non deficit, sed omnium illorum quibus largitus fueris, lucrum tibi multipliciter crescit. Verbi gratia : Unum panem charitatis habebas; si nemini dedisses, ipsum solum haberes. Mille hominibus dedisti, mille panes acquisisti.* Rationem à priori subjicit : *Quia tanta est possessio charitatis, ut et singulis tota sit, et omnibus integra esse possit. Ergo et aliis dedisti, et tu nihil penitus perdidisti; imo non solum non perdidisti, sed sicut jam dixi, quidquid aliis à te collatum est, tu centupliciter acquisisti.* Unde subdit quærendos esse homines pane corporali vel spirituali egentes, ut eis charitatem exhibentes, faciamus eam tam in nobis, quàm in ipsis continuo crescere. Eadem habent et ex S. August. transcripsere Eucher. Angelom. Beda, Rupert. et alii.

8. Transibat Eliseus per Sunam : erat autem ibi mulier magna,] tum opibus et fama, scilicet opulenta, honorata, celebris; tum probitate et pietate. Unde Chald. vertit : *Ibi erat mulier timens peccata.* Fabulatur R. Salomon Sunamitidem hanc fuisse sororem Abisag Sunamitidis, quæ Davidi seni data est uxor, ad eum calefaciendum 3. Reg. 1: nam à morte Davidis usque ad Eliseum, fluxere plusquam 80 anni. Quare hæc mulier debuisset excedere annum ætatis centesimum.

9. Animadverto quod vir Dei sanctus est iste.] Id advertebat ex Elisei modestia, abstinentia, gravitate, sermone, precatione assidua, aliisque virtutibus heroicis. Quare fabulatur R. Salomon id illam cognovisse, ex eo quod mensæ quam toties straverat Elisæo, nunquam musca insedisset, vel quid sordidum inhæsisset.

10. Faciamus ergo ei cœnaculum parvum,] Hebr. et Chald. *Cœnaculum muri parvi muri*, id est, ex muro et solida fabrica, non vero ex levibus asseribus : vel ut Vatabl. *muri*, id est, muro conclusum et septum, ac semotum ab aliis domus partibus, ut quiete et secreto ibi solus degat, oret et meditetur Eliseus.

Et ponamus ei in eo lectulum et mensam et sellam et candelabrum,] scilicet nil nisi præcise necessarium : sciebat enim Eliseum paupertatis studiosum pulvinaria, tapetes, aliaque ornamenta, quasi superflua non admissurum.

13. In medio populi mei habito,] q. d. Ego pacifice inter meos cives et vicinos vivo, omnes amo, et ab omnibus amor : quare nulla mihi cum quopiam lis est, ut pro ea regis vel principis opem implorare debeam; imo si ea egerem, cives mei me juvarent, et pro me regem interpellarent : omnibus enim nota et chara sum.

16. In tempore isto (q. d. proximo anno sub hoc idem tempus) habebis in utero filium.]

Noli mentiri ancillæ tuæ.] *Mentiri*, non formaliter : sciebat enim Eliseum virum sanctum nolle illam fallere et contra mentem loqui, ut falso ei promitteret filium; sed materialiter, q. d. Utinam verus, non falsus reipsa accidat sermo tuus ! utinam sermo tuus non sit tantum apprecatio benevola, sed et efficax prophetia, ut revera sequente anno nascatur mihi filius !

17. Et concepit mulier, et peperit filium.] Tropol. audi ex vitis Patrum, lib. 6. cap. 1. de contemplatione : *Dixit aliquando senex : Sunamitis Eliseum suscepit, eo quòd non haberet affectum cum aliquo homine. Dicitur Sunamitis personam habere animæ, Eliseus spiritus sancti : quacumque ergo hora recedit anima à seculari confusione et perturbatione, adveniet ei spiritus Dei, et tunc poterit parere, cum sit sterilis.*

23. Quam ob causam vadis ad eum? hodie non sunt calendæ (scilicet Neomenia, quæ erat

prima dies lunæ et mensis, ideoque quasi festa Hebræis) NEQUE SABBATUM.] Hinc liquet, ait Abulensis q. 30, Vatabl. Serar. et alii, solere Hebræos festis diebus Eliseum aliosque sanctos prophetas adire, ut ejus exhortationes et pia monita exciperent, utque ejus preces et benedictionem poscerent.

QUÆ RESPONDIT : VADAM,] q. d. Omnino ire ad Eliseum cupio, opto et destino. Causam subticet, ne maritus, audiens filium unicum mortuum, dolore exanimetur.

24. MINA.] Duc asinum, et me in asino ad Eliseum.

26. RECTENE AGITUR CIRCA TE? etc. QUÆ RESPONDIT : RECTE.] *Recte*, licet enim filius meus sit mortuus magno meo dolore, tamen scio eum mortuum ex voluntate et decreto Dei quæ rectissima et sanctissima est. Aut quia mox *recte* mecum agetur : omnino enim confido eum à te resuscitandum. Sic de puella mortua ait Christus : *Non est mortua, sed dormit*, quia scilicet ego eam mox à morte suscitabo, ut non tam esse mortua, quàm dormire videatur, Lucæ 8. Sunamitis autem hoc prætexit apud Giezi, ut per eum pateat sibi accessus ad Eliseum, qui virgo et castus vitans consortia feminarum, si audisset ejus filium jam mortuum, ad eum suscitandum misisset suum servum Giezi, uti et reipsa postmodum fecit.

27. APPREHENDIT PEDES EJUS, ET ACCESSIT GIEZI, UT AMOVERET EAM.] Sciebat enim Giezi Elisei humilitatem, religionem et castitatem, ut nollet tangi et hoc pedum tactu honorari, et quasi adorari à femina.

29. TOLLE BACULUM MEUM.] Hinc Eliseum gestasse baculum, ideoque priscos monachos eum gestasse docet Cassianus, lib. 1. Instit. cap. 9, additque mysticam ejus significationem, dicens: *Cujus gestatio spiritualiter monet, nunquam debere eos inter tot oblatrantes vitiorum canes, et invisibiles nequitiarum spiritualium bestias, inermes incedere ; de quibus Beatus David liberari postulans dicit : Ne tradas, Domine, bestiis animam confitentem tibi ; sed irruentes eas retundere crucis signaculo, ac longius propulsare, atque adversus se sævientes, jugi memoria Dominicæ passionis, et imitatione illius mortificationis exstinguere.*

SI OCCURRERIT TIBI HOMO, NON SALUTES EUM.] Causa fuit prima, ne Giezi salutando obvios, cum eisque colloquendo moras in via necteret, sed illico puerum apposito baculo suscitaret, antequam maritus eum esse mortuum resciscceret, q. d. ait S. August. serm. 106. de Temp. *Ita velociter ambula, ut nullis fabulis occupari aut retardari præsumas.* Secunda, ut res maneret secreta. Tertia, quia Giezi, ait Theodor. et Procop. erat laudis avidus, unde obviis gloriando dixisset : Meus herus Eliseus misit me ut suscitem mortuum, ideoque id facturus ad eum pergo ; quare hac jactatione offendisset Deum, itaque impedivisset miraculum, nec Deus per eum puerum suscitasset. Quarta, ut Giezi vitaret omnem oculorum auriumque distractionem, totumque se disponeret per preces ad tanti miraculi patrationem. Ita Cajetan. Abulens. et S. Ambros. in cap. 10. Lucæ, lib. 7. ad illa : *Neminem salutaveritis : Festinato enim*, inquit, *jubebat eum contendere, ut celebrandæ resurrectionis exsequeretur officium, ne, confabulatione alicujus obvii, mandato deflecteretur à munere. Ergo et hìc non salutationis officium aufertur, sed obstaculum impediendæ devotionis aboletur : ut, quando divina mandantur, paulisper sequestrentur humana,*

31. POSUERAT BACULUM SUPER FACIEM PUERI, ET NON ERAT VOX NEQUE SENSUS.] Allegoricam causam dat S. Aug. serm. 106. de Temp. dicens : *Puer iste* (Giezi) *typum habuit beati Moysi. Misit enim eum Deus cum baculo in Ægyptum ; sed baculus sine Christo flagellare Ægyptum potuit, de originali vel actuali peccato liberare, vel resuscitare non potuit. Nihil enim, dicente Apostolo, ad perfectum adduxit lex. Opus erat ut qui baculum miserat, ipse descenderet. Baculus sine Eliseo nihil valebat, quia crux sine Christo nihil poterat.* S. Petrus per baculum à se missum è morte suscitavit S. Maternum suum discipulum, et primum Trevirensem Episcopum, ut habet ejus vita, et S. Macedonius per baculum suum suscitavit Theodoretum pene exanimem, uti ipse refert in Philotheo, cap. 3.

PUER NON SURREXIT.] Cur ? Rationem reddit Rabbi Salomon apud Lyran. *Hoc*, inquit, *fuit propter demeritum Giezi, qui non servavit præceptum Elisei, sed occurrentibus sibi hominibus jactanter dicebat se missum ad suscitandum mortuum.* Indignus enim est qui miracula faciat, qui de illis faciendis gloriatur. Hoc profecto et prævidit et præcavit Elisæus dicens ad puerum quem mittebat : *Si occurrerit tibi homo, non salutes eum ; et si salutaverit te quispiam, non respondeas illi.* Nam ut recte Theod. q. 17. *Sciebat*, inquit, *eum esse honoris cupidum et causam dicturum ; inanem autem gloriam fore impedimento ne faciat miraculum.* Aliam causam dat R. Eliezer c. 33. *Ridebat*, inquit, *Giezi dicendo obviis : Credisne baculum istum vitam restituere ?*

34. ET INCUBUIT SUPER PUERUM, POSUITQUE OS SUUM SUPER OS EJUS, etc.] Franciscus Valesius sacræ Philosoph. c. 85. Si liceret dicere, inquit, puerum non fuisse omnino mortuum, sed syncopen passum, naturalis fuisset hæc Elisæi curatio : nam syncope correpti, exstinctione naturalis caloris periclitantur mori, solentque fotu et calefactione (maxime anhelitus humani ; is enim calor congener est et vitalis) revocari. Rursum discurrebat Eliseus, ut suum calorem puero infundendum excitaret : is enim maxime exercitio excitatur ; unde mox per eum sibi incumbentem excipiens, cœpit oscitare, calore jam incipiente flatum agitare et discutere, et crescente vigore et spiritibus animalibus moveri, aperti sunt oculi, et deinde aliorum sensuum instrumenta, et puer ad officia vitæ revocatus est. Verum ex narratione S. Script. clare liquet puerum vere fuisse mortuum, non syncopen passum : incubuit ergo puero Eliseus easdem ob causas, ob quas Elias magister suus similì mortuo incubuerat, quas recensui 3. Reg. 17. 21.

Allegorica et præcipua causa fuit, ut Eliseus uti nomine, ita et facto repræsentaret Filii Dei incarnationem, in qua ipse carnem nostram induit, et quasi os ori, manus manibus, pedes pedibus accommodavit. Ita S. Augustinus sermone 11. de verbis Apostoli : *Quid*, inquit, *significavit mortuus puer, nisi Adam* (et peccatorem Adæ filium per peccata mortuum) ? *posuit baculum supra mortuum, non surrexit. Si enim data esset lex quæ posset vivificare, omnino ex lege esset justitia. Non ergo potuit lex vivificare.*

Venit ipse grandis ad parvulum. Salvator ad salvandum, vivus ad mortuum, venit ipse. Et quid fecit? Juvenilia membra contraxit, tanquam seipsum exinaniens, ut formam servi susciperet. Juvenilia ergo membra contraxit, parvum se parvo coaptavit; ut efficeret corpus humilitatis nostræ conforme corpori gloriæ suæ. Itaque in ipso typo Christo prophetice expresso suscitatus est mortuus, tanquam justificatus est impius. Rursum idem S. August. serm. 106. de Temp. *Venit*, inquit, *Eliseus et ascendit in cœnaculum, quia venturus erat Christus, et ascensurus crucis patibulum. Inclinavit se Eliseus, ut puerum resuscitaret; humiliavit se Christus, ut mundum in peccatis jacentem erigeret. Misit Eliseus oculos super oculos, manus super manus. Videte, fratres, quantum se vir ille perfectæ ætatis contraxit, ut parvulo mortuo et jacenti congrueret. Quod enim Eliseus in puero præfiguravit, hoc in toto genere humano Christus implevit. Audi Apostolum dicentem: Humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem. Quia parvuli eramus, parvulum se fecit. Quia mortui jacebamus, prius se medicus inclinavit; quia et revera fratrem nemo potest jacentem erigere, si se noluerit inclinare. Quod autem puer oscitavit septies, septiformis gratia sancti Spiritus ostenditur, quæ humano generi, ut resuscitetur in adventu Christi, tribuitur.* Eadem ex S. August. habent Eucher. Angelom. Beda, Rupert. et alii. Audi quoque S. Ambros. tom. 2. in cap. 4. Ecclesiastæ Exhort. ad Clericos, qui hæc de Christo in cruce se nobis commensurante, calefaciente et vivificante explicat: *Christus nobis commortuus est, ut nos calefaceret, qui ait: Ignem veni mittere in terram. Mortuus eram; sed quia in baptismate commortuus Christo sum, accepi lumen vitæ à Christo. Et qui in Christo moritur, per Christum calefactus vitæ et resurrectionis vaporem accipit. Frigidus erat puer, calefacit eum Eliseus spiritu suo, dedit ei vitæ calorem. Condormivit ei, ut eum calor quietis ejus, qui in symbolo consepultus ei fuerat, excitaret. Frigidus itaque est, qui non moritur in Christo. Calefieri non potest, cui ignis ardens non appropinquat. Invalescere non potest alteri, qui secum non habet Christum.* Audi denique S. Bernardum serm. 16. in Cant. *Oculis suis tetigit meos, interioris hominis frontem claris luminaribus ornans, fide et intellectu. Ori meo junxit suum, et mortuo signum pacis impressit; quoniam, cum adhuc peccatores essemus, reconciliavit nos Deo, justitiæ mortuos. Os ori applicuit, iterato inspirans in faciem meam spiraculum vitæ; sed sanctioris, quàm primo. Nam primo quidem in animam viventem creavit me; secundo, in spiritum vivificantem reformavit me. Manus suas meis superposuit, exemplum præbens bonorum operum, formam obedientiæ; aut certe manus suas misit ad fortia, ut doceret manus meas ad prælium, et digitos meos ad bellum. Et oscitavit puer septies, quia septies in die laudem dicere consuevit.* Psalm. 118.

Symbol. B. Petrus Damiani lib. de contemptu seculi, cap. 28. *Is*, inquit, *quem terroris virga suscitare non poterat, per amoris spiritum ad vitam redit, dumque se parvulo accommodavit et composuit, facile erexit et suscitavit.* Rursum Eliseus hìc symbolum dedit Eucharistiæ, in qua Christus ut ait S. Cyrill. totum se nobis commiscet, ac quasi oculos oculis, os ori, manus manibus, animam animæ nostræ applicat; id quod pulchra specie per visum repræsentatum fuit Ruperto Abbati Tuitiensi: cum enim ipse à Superiore juberetur capessere sacerdotium, putaretque se tanto gradu indignum, per visum vidit Christum crucifixum se ad amplexum invitantem. Quare Rupertus, Christum arctissime amplexus et osculatus, narrat Christum, quo profundius oscula admitteret, divinum os suum apertum, et hians præbuisse: simul etiam factum esse ut, inter eos amplexus, tum divino amore majorem in modum inflammaretur, tum etiam sacerdotii, quod antea fugiebat, desiderium sibi inspirari senserit; quod, simul ac illuxit, cum suo Abbati indicasset, paulo post cum omnium gaudio exsecutum esse. Adjungit etiam aliud, quo post eum ordinem susceptum, non minus sit confirmatus. Nam jacenti in lectulo, hominis species apparuit de cœlo labens, capite obvoluto, quasi agnosci nollet, eaque se ita in eum tota dimisit, ut caput capiti, pedes pedibus, reliqua membra cum omnibus membris intime commisceret: quin etiam ipsam animæ substantiam modo quodam, qui verbis exprimi non posset, ita pervaderet, atque imprimeret, et quidem citius et profundius, quàm mollissima cera signo imprimatur. Addit vero, quod facile credi possit, secutam esse tantam tamque incredibilem jucunditatem ac suavitatem, ut nisi ea celeriter à Deo inhibita esset, is quasi torrens voluptatis sine dubitatione animam de corpore abstracturus fuerit. Hoc, uti narravi, de seipso refert ipse Rupert. lib. 12. in Matth. pag. 162. et ex eo Hier. Platus l. 1. de bono status relig. c. 37.

Tropol. qui vult proximos peccato mortuos ad vitam gratiæ revocare, eorum infirmitati se accommodet oportet, ac per excessum charitatis os ori, manus manibus, linguam linguæ quasi applicet. Idem faciat religiosus, ut tam aliis religiosis, quàm secularibus, quoad licet, per omnia se accommodet, ut faciebat Apostolus, dicens: *Omnibus omnia factus sum, ut omnes lucrifacerem.* Est enim in religione summa omnium unio, concordia, familiaritas, opitulatio, uti ex sancto Basilio, Chrysost. et aliis docet Platus, lib. 1. de bono status religiosi, cap. 27. et 28.

34. Et incurvavit se super eum,] contrahendo membra sua magna, ut ea quasi adæquaret parvis membris pueri. Addunt Septuag. *et inflavit super eum*, id est, halitu suo afflando calefecit puerum. Unde sequitur:

Et calefacta est caro pueri,] ut videlicet per calorem disponeretur ad animationem et vitam: sicut ergo mater disponit embryonem in utero, calefaciendo, ad animam illi à Deo infundendam, sic fecit et Eliseus hìc. Voluit enim Deus eum miraculum hoc operari eo modo, qui naturæ esset conformis. Simili modo Deus, Adamum efformans in hominem viventem, *inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ.* Genesis 2.

35. At ille reversus deambulabat in domo semel huc atque illuc,] ut ambulando excitaret tum majorem calorem, quem puero deinde incumbendo aspiraret, tum majorem fervorem orandi pro pueri resuscitatione. Alleg. Eliseus ambulans repræsentabat Christum ambulantem per Judæam, et ubique semina Evangelii spargentem. Ita Eucherius.

Et oscitavit puer septies, aperuitque oculos.] Vatablus et alii: *sternutavit.* Septuag. *Con-*

fortatus est. Cum enim puer capite laborasset, ut dictum est v. 19, videtur caput habuisse oppletum humoribus, qui spirituum vitalium meatus occupantes, eum suffocarunt. Quare jam per Eliseum calore, vita et vigore ei redditis, caput confortatum, sternutando expulit humores se gravantes: ita cerebrum purgavit, puerumque perfectæ sanitati reddidit.

Et collegit ex ea colocynthidas.] *Colocynthis* est cucurbita agrestis, qua medici utuntur, ut pituitam vehementer expurgent; estque amarissima, unde vocatur *fel terræ*, ait Vallesius S. Philos. c. 36. additque: non tantum amara est, sed et perniciosa; adeo ut si supra quatuor obolos etiam emendata sumatur, possit super purgationes et exulcerationes ventris et mortem afferre, atque adeo admota exterius enecet fœtus. Hinc disce studium paupertatis. Audi Theodor. *Quod autem vita prophetarum*, inquit, *nullas habuerit possessiones docet historia. Nam qui erat eorum primus* (Eliseus), *nunc quidem eos excepit convivio olerum agrestium: nunc autem panes hordeaceos viginti apposuit centum viris, eosque ab aliis allatos. Eis autem tantam benedictionem impertiit, ut et illos centum satiaret, et post satietatem superessent permulti.*

Mors in olla,] q. d. Pulmentum hujus ollæ amarissimum est et pessimum, ut videatur esse venenum mortiferum. Tropol. *mors est in olla* deliciarum mundi, quæ gulam et venerem provocant, ideoque varios morbos ac mortem præsentem et æternam accersunt; amaræ sunt ergo, ut colocynthides. Aliter S. Bernard. uti mox dicam.

41. Afferte, inquit, farinam.] Farina enim, quia glutinosa et leniens instar amyli, ait Vallesius, colocynthidarum mordacitatem et acrimoniam temperat; unde prudenter adhibita hîc fuit ab Eliseo, licet potissima causa correctionis pulmenti fuerit virtus divina et miraculosa. Simili modo in lepra Naaman curanda, aliquid juvit aqua Jordanis cap. 5. et in ulcere Ezechiæ sanando, aliquid juverunt Isaiæ ficus, c. 20. v. 7; quia extergunt et discutiunt tumores, si fiat cataplasma ex eis et farina hordeacea vel triticea. Ita Vallesius et Serar. licet contrarium sentiant Angelomus et alii, scilicet hæc non juvisse, sed potius obfuisse, ut ostenderetur curationem hanc fieri non vi naturali, sed supernaturali et divina.

Infunde turbæ.] Notat Theod. q. 19. filios prophetarum nil proprii possedisse, sed vixisse in communi, ut jam faciunt religiosi.

Tropol. S. Bernardus serm. 65. inter parvos: *Prælatus ex debito officii sui apponit subjectis ollam grandem herbas agrestes continentem, id est, admonitionem de gravibus disserentem, acerbitate refertam, sed tamen igne sancti Spiritus succensam. Subditi ergo perhorrescentes sermonum austeritatem, clamant: Mors in olla, et non possunt gustare. Sapiens igitur dispensator non affert, imo afferri jubet farinam; quoniam non præbet, sed hortatur habere caritatem, cujus condimento redduntur dulcia, quæ prius videbantur amara. Potest namque prædicator monita salutis auribus circumstantium insonare; sed nemo nisi solus Deus valet saporem caritatis palato cordis infundere.*

43. Ut apponam coram viris centum.] Eliseus hîc miraculose multiplicans panes repræsentat Christum, qui his paucis panibus pavit plura hominum millia. Mystice singula hæc adaptantem prædicatoribus, vide Angelomum.

CAPUT QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Eliseus liberat Naaman a lepra, eamque immittit avaro et Simoniaco Giezi.

1. Naaman, princeps militiæ regis Syriæ, erat vir magnus apud dominum
suum, et honoratus: per illum enim dedit Dominus salutem Syriæ; erat
autem vir fortis et dives, sed leprosus. 2. Porro de Syria egressi fuerant
latrunculi, et captivam duxerant de terra Israel puellam parvulam: quæ
erat in obsequio uxoris Naaman. 3. Quæ ait ad dominam suam: Utinam
fuisset dominus meus ad prophetam, qui est in Samaria! profecto curasset
eum à lepra quam habet. 4. Ingressus est itaque Naaman ad dominum
suum, et nuntiavit ei, dicens: Sic et sic locuta est puella de terra Israel. 5. Dixitque ei rex
Syriæ: Vade, et mittam litteras ad regem Israel. Qui cum profectus esset, et tulisset secum
decem talenta argenti, et sex millia aureos, et decem mutatoria vestimentorum, 6. detulit
litteras ad regem Israel, in hæc verba: Cum acceperis epistolam hanc, scito quod miserim ad
te Naaman servum meum, ut cures eum à lepra sua. 7. Cumque legisset rex Israel litteras,
scidit vestimenta sua, et ait: Numquid Deus ego sum, ut occidere possim, et vivificare; quia
iste misit ad me, ut curem hominem à lepra sua? animadvertite, et videte quod occasiones
quærat adversum me. 8. Quod cum audisset Eliseus vir Dei, scidisse videlicet regem Israel

vestimenta sua, misit ad eum, dicens : Quare scidisti vestimenta tua? veniat ad me, et sciat esse prophetam in Israel. 9. Venit ergo Naaman cum equis et curribus, et stetit ad ostium domus Elisei; 10. misitque ad eum Eliseus nuntium, dicens : Vade, et lavare septies in Jordane, et recipiet sanitatem caro tua, atque mundaberis. 11. Iratus Naaman recedebat, dicens : Putabam quod egrederetur ad me, et stans invocaret nomen Domini Dei sui, et tangeret manu sua locum lepræ, et curaret me. 12. Numquid non meliores sunt Abana et Pharphar, fluvii Damasci, omnibus aquis Israel, ut laver in eis, et munder? Cum ergo vertisset se, et abiret indignans, 13. accesserunt ad eum servi sui, et locuti sunt ei : Pater, et si rem grandem dixisset tibi propheta, certe facere debueras; quanto magis quia nunc dixit tibi : Lavare, et mundaberis? 14. Descendit, et lavit in Jordane septies juxta sermonem viri Dei, et restituta est caro ejus, sicut caro pueri parvuli, et mundatus est. 15. Reversusque ad virum Dei cum universo comitatu suo, venit, et stetit coram eo, et ait : Vere scio quod non sit alius Deus in universa terra, nisi tantum in Israel. Obsecro itaque ut accipias benedictionem à servo tuo. 16. At ille respondit : Vivit Dominus, ante quem sto, quia non accipiam. Cumque vim faceret, penitus non acquievit. 17. Dixitque Naaman : Ut vis, sed, obsecro, concede mihi servo tuo, ut tollam onus duorum burdonum de terra; non enim faciet ultra servus tuus holocaustum aut victimam diis alienis, nisi Domino. 18. Hoc autem solum est, de quo depreceris Dominum pro servo tuo, quando ingredietur dominus meus templum Remmon, ut adoret, et illo innitente super manum meam, si adoravero in templo Remmon, adorante eo in eodem loco, ut ignoscat mihi Dominus servo tuo pro hac re. 19. Qui dixit ei : Vade in pace. Abiit ergo ab eo electo terræ tempore. 20. Dixitque Giezi puer viri Dei : Pepercit dominus meus Naaman Syro isti, ut non acciperet ab eo, quæ attulit; vivit Dominus, quia curram post eum, et accipiam ab eo aliquid. 21. Et secutus est Giezi post tergum Naaman; quem cum vidisset ille currentem ad se, desiliit de curru in occursum ejus, et ait : Rectene sunt omnia? 22. Et ille ait : Recte, dominus meus misit me ad te, dicens : Modo venerunt ad me duo adolescentes de monte Ephraim, ex filiis prophetarum; da eis talentum argenti, et vestes mutatorias duplices. 23. Dixitque Naaman : Melius est ut accipias duo talenta. Et coegit eum, ligavitque duo talenta argenti in duobus saccis, et duplicia vestimenta, et imposuit duobus pueris suis, qui et portaverunt coram eo. 24. Cumque venisset jam vesperi, tulit de manu eorum, et reposuit in domo, dimisitque viros, et abierunt. 25. Ipse autem ingressus, stetit coram domino suo. Et dixit Eliseus : Unde venis, Giezi? Qui respondit : Non ivit servus tuus quoquam. 26. At ille ait : Nonne cor meum in præsenti erat, quando reversus est homo de curru suo in occursum tui? Nunc igitur accepisti argentum, et accepisti vestes, ut emas oliveta, et vineas, et oves, et boves, et servos, et ancillas. 27. Sed et lepra Naaman adhærebit tibi, et semini tuo usque in sempiternum. Et egressus est ab eo leprosus quasi nix.

2. De Syria egressi fuerant latrunculi,] id est, milites ad prædandum hostilem terram Israel : sic milites olim vocabantur *latrones*, ob causas quas superius dedi; nunc sæpe non tantum vocantur, sed reipsa sunt latrones.

Captivam duxerant puellam parvulam,] per quam Deus Naaman principem Syriæ sanavit tum corpore, tum mente, ut fieret fidelis et Dei cultor. Sic sub Constantino Imperatore femina Christiana captiva assiduis suis precibus, jejuniis et pietatis exercitiis Iberos ad Christi fidem traduxit, teste Niceph. l. 8. c. 34.

5. Et decem mutatoria vestimentorum,] ut ea offerret Eliseo, qui iis uteretur, cum vestem quotidianam mutare vellet. Vestes elegantiores et pretiosiores intelligit, quibus utimur in publico et diebus solemnibus, inquit Vatablus.

6. Ut cures eum a lepra,] ut cures eum à lepra liberari per prophetam, quem audio apud te esse thaumaturgum. Nec enim rex noverat Eliseum, ideoque non ad eum, sed ad regem Israel sibi notum scribit, ut per Eliseum curet Naaman sanari.

7. Numquid ego sum Deus?] Rex Israel crude accipit verba regis Syriæ : nec enim sciebat quid puella regi Syriæ de Eliseo dixisset, quòdque rex non per se, sed per Eliseum peteret curari Naaman à lepra. Unde suspicatus est regem sibi insidiari, bellumque meditari, et hanc belli occasionem prætexere.

10. Misitque ad eum Eliseus nuntium.] Cur ipse Eliseus non ivit ad Naaman, ut eum quasi principem honorifice exciperet? Respondent primo Theodor. et Procop. quòd legis adeo studiosus esset Eliseus, ut ne immundi quidem hominis aspectum, multo minus contactum ferre vellet, ut scilicet intelligeremus quàm eorum mores et consuetudinem defugere oporteat, quos graviorum scelerum infidelitatis et hæreseos lepra inquinat.

Secundo, et verius, ut ostenderet se ab aula et aulicis abstractum, Deo soli quasi religiosum vacare, ideoque parvi facere principum

præsentiam, famulos, equos et pompam, quæ mundus admiratur. Non ergo id fecit ex superbia, utpote qui, *non solum se conspici, sed teneri etiam à muliere permisit*, cap. 4. ait S. Gregor. 7. Mor. cap. 15. qui et sub initium capitis celsitudinem animi in Eliseo similibusque sanctis deprædicans ait: *Cuncta quippe quæ foris eminent, occultis eorum obtutibus per despectum jacent. Nam super se interius rapti in alio animum figunt; et quæque in hac vita patiuntur, quasi longe infra labentia atque à se aliena conspiciunt; atque, ut ita dixerim, dum mente extra carnem fieri decertant, pene ipsa quæ tolerant, ignorant. In horum profecto oculis quid temporaliter eminet, altum non est. Nam velut in magni vertice montis siti præsentis vitæ gaudia plene despiciunt: seque ipsos per spiritalem celsitudinem transcendentes, subjecta sibimet intus vident, quæcumque per carnalem gloriam foris tument. Unde et nullis contra veritatem potestatibus parcunt: sed quos attolli per elationem conspiciunt, per spiritus auctoritatem premunt.*

Sic sanctus Antonius, salutatus à Constantino Magno per litteras, vix voluit respondere; respondit tamen coactus pene à discipulis, eique monita salutis dedit, teste sancto Athanasio.

Tertio, voluit Eliseus miraculi et sanitatis futuræ magnitudinem augere, dum per famulum internuntium illud peragit, ait Abulensis; idque non contactu, sed solo verbo, ait Auctor mirabil. S. Scripturæ, libr. 2. c. 28.

11. Putabant quod egrederetur ad me, et stans invocaret nomen Domini Dei sui, et tangeret manu sua locum lepræ, et curaret me.] Loquitur Naaman ex sensu principum gentilium superborum, qui ex suo judicio præfignnt sibi modum patrandi miraculi; sed Deus, volens eos humiliare, alium ejus modum præscribit, ut discant Deo se suumque judicium submittere, ac à Deo legem accipere, non dare, illique simpliciter per omnia obedire.

12. Numquid non meliores sunt Abana et Pharphar fluvii Damasci?] Audi Benjamin in itinerario: *Urbs ipsa Damascus maxima, atque pulcherrima est, muris cincta; regio vero tota hortis et paradisis instructissima, ex singulis lateribus quindena continens milliaria. Nusquam aliàs in tota terra fructifera urbis huic similis visitur, quam duo flumina ex Hermone monte delapsa beant, Amma et Pharphar: sita est enim urbs sub Hermone monte, Amma urbem ipsam influit, cujus aquæ per tubos in omnes magnatum domos, atque etiam in fora et plateas deducuntur; estque regio ipsa negotii omnium terrarum frequens. Pharphar vero urbem ipsam præterfluens, hortos et paradisos omnes irrigat.*

13. Pater, etsi rem grandem dixisset tibi propheta, certe facere debueras; quanto magis quia (quod) nunc dixit tibi: Lavare et mundaberis.] Benignus in famulos instar patris erat Naaman, adeo ut ab eis *pater* vocaretur, et ut pater amaretur, qui proinde benevole consilium salutare illi suggesserunt, quod ipse placide audivit et acceptavit. Sic et Eliseus Eliam magistrum suum vocabat patrem, dicens: *Pater mi, currus Israel et auriga ejus.* Sic etiamnum Hollandi natura sua benigni suos heros et dominos vocant: **Vaer**, id est, pater.

14. Descendit et lavit septies in Jordane.] Cur septies? ut septenarius numerus, qui universitatis numerus censetur, demonstraret omnia scelera capitalia, quæ septem numerantur; et in omne tempus, quod septem hebdomadæ diebus circumfertur, penitus ex animis eradicanda. Tertull. libr. 4. contra Marc. c. 9. nationum, ait: *Quæ septem maculis capitalium delictorum inhorrent. Quapropter septies, quasi per singulos titulos, in Jordane lavit; simul et ut totius hebdomadis caneret expiationem, quia unius lavacri vis et plenitudo Christo soli dicabatur, facturo in terris sicut sermonem compendiatum, ita et lavacrum.*

Secundo septies, ut significetur perfecta corporis et animi ablutio et sanitas: illa enim constat elementis quatuor, eorumque justa temperie producitur; hæc vero invocato S. Trinitatis nomine in baptismo peragitur. Ita Theodoret. et Procopius.

Tertio, septena lotio septem Ecclesiæ Christi Sacramenta adumbrat, quibus omnis peccati lepra abstergitur; hæc ergo sunt quasi septem baptismata et ablutiones animæ.

Et mundatus est.] Ecce hìc est fructus simplicis obedientiæ. Sic Constantinus Magnus à lepra purgatus est aqua baptismi collati à sancto Sylvestro, non vi aquæ, nec etiam vi baptismi præcise (Baptismi enim effectus est abluere peccata animæ, non lepram corporis), sed quia aqua hæc *divinæ voluntatis et propheticæ jussionis instrumentum fuit*, ut ait sanctus Ambrosius.

Allegor. lotio Naaman in Jordane significat primo baptismum, qui lavat lepram animæ. Hic enim in Jordane, dum Christus in eo baptizatus est, ad hoc quasi consecratus fuit. Secundo, pœnitentiæ; Jordanis enim Hebr. idem est quod *fluvius judicii*, quod in Sacramento pœnitentiæ peragitur. Ita Angelomus, Prosper et alii. Audi S. Ambr. lib. 4. cap. 4. Lucæ: *Disce spiritalia Sacramenta signari. Corporis remedium petitur, mentis acquiritur. Abluitur caro, affectus diluitur. Non enim magis corporis, quàm mentis lepram video fuisse mundatam: quando post baptismum veteris erroris colluvione detersa, negat se diis alienis hostias, quas spoponderat Domino, litaturum.*

15. Obsecro itaque ut accipias benedictionem a servo tuo,] scilicet munera quæ tibi attuli v. 5. Hæc enim ab Hebræis vocantur, *benedictio*, quia signa sunt amoris et benevolentiæ. Adde: hæc *benedictio* est realis, idemque quod *benefactio.* Sic benedicere Dei est efficax, idemque quod benefacere.

16. Vivit Dominus ante quem sto, quia non accipiam,] q. d. Esto sim cum meis discipulis in summa egestate et paupertate, tamen juro me tua munera non accepturum, ut ostendam hoc miraculum non esse meum, sed Dei; utque illud me pure ex amore Dei, non ob munera patrasse demonstrem; utque tu discas servos Dei, non munera hominum, sed Dei ambire.

Idem fecit S. Hilarion. Audi quid de Oriono à legione dæmonum per eum liberato in ejus vita scribat S. Hieron. *Curatus*, ait, *cum uxore et liberis, venit ad monasterium, plurima quasi gratiam redditurus, dona afferens. Cui sanctus: Non legisti*, inquit, *quid Giezi, quid Simon passi sint; quorum alter accepit pretium, alter obtulit: ut ille venderet gratiam Spiritus sancti, hic*

mercaretur ? Cumque Orionus flens diceret : Accipe, et da pauperibus, respondit : Tu melius potes tua distribuere, qui per urbes ambulas, et nosti pauperes ; ego, qui mea reliqui, cur aliena appetam?

Perfecta ergo sanctitas munera quælibet et quantalibet refutat, uti fecit Abraham Gen. 14. 22. de quo S. Ambros. lib. 1. de Abraham c. 3. *Quantum*, inquit, *est illud, quod de præda victoriæ nihil voluit contingere, nec oblatum sumere? Minuit enim fructum triumphi mercedis susceptio, et beneficii arrodit gratiam. Plurimum enim refert utrum pecuniæ, an gloriæ dimicaveris.*

Hinc à Deo audire meruit : *Ego protector tuus sum et merces tua magna nimis.* Gen. 15. v. 1. Ubi S. Ambr. citatus : *Quoniam*, inquit, *sibi mercedem ab homine non quæsivit, à Deo accepit.* Hinc Eliseus hîc fuit typus Christi jubentis Apostolis : *Gratis accepistis, gratis date*, ait S. August. sermone 208 de Temp.

17. Obsecro, concede mihi servo tuo, ut tollam onus burdonum duorum de terra] Israel. *Burdonum*, id est *mulorum*, ut vertit Chald. Septuag. Vatabl. Pagninus et alii. Hebr. enim פרד *Pered* est *mulus*, ac forte à *Pered* dictus est burdo, litteram P in vicinam labialem B commutando. Fit in Digest. lib. 32. t. 49. mentio *Burdonum*, ubi male Accursius baculos intelligit, qui Gallice *bourdons* vocantur. Unde Cujacius lib. 11. Observat. cap. 16. *burdones* asserit esse mulos, qui manni et burici vocantur, geniti ex asino et equa, vel equo et asina ; ideoque Hebr. dicuntur *peradim*, id est, divisi, separati, quod divisæ et diversæ à suis genitoribus sint speciei : פרד *parad* enim est dividere, separare. Sensus est, q. d. Concede ut possim tollere de terra tua tantum quantum possunt ferre duo *burdones*, id est, muli, ut ex ea quasi sancta erigam in patria mea altare Deo Israel, quem solum verum esse Deum ex hoc miraculo sanationis meæ agnosco, veneror et amo. Unde verisimile est Naaman circum altare erexisse templum vel sacellum, in eoque cum tota familia sua Deum coluisse, ac multos alios ad illum ibi colendum induxisse. Potuisset Naaman ex terra Syriæ altare erigere. Israeliticam tamen optavit, quòd eam, uti monet Theodoret. q. 19. Abulens. quæst. 22, sanctam crederet, quam præ cæteris Deus elegisset, in qua populum templumque suum collocasset, quæ tot sanctissimorum virorum domiciliis et virtutibus celebraretur.

Nota hunc locum pro cultu reliquiarum Sanctorum, nam votum Naaman probavit Eliseus propheta Dei.

Non enim faciet servus tuus holocaustum aut victimam diis alienis nisi (sed tantum) Domino.] Hebr. *Jehova*, qui verus et unicus est Moysis et Israelis Deus. Huc ecce Naamanum perduxit Elisei sanctitas, et munerum despicientia. Unde sanctiorem, ait Mendoza in lib. 1. Reg. cap. 12. v. 4. judicavit terram illam, in qua numerum cupiditas sepelitur, quàm illam aquam in qua corporum lepra expiatur. Ob eam rationem sananti lepram Eliseo obtulit aurum, tanquam medico : repudianti aurum obtulit preces, tanquam Deo : neque propria auctoritate, sed illius obtenta prius facultate, terræ portionem ausus est exportare.

18. Hoc autem solum est, de quo depreceris Dominum pro servo tuo, quando ingredietur Dominus meus (rex Syriæ) templum Remmon, ut adoret, et illo innitente super manum meam, si adoravero in templo Remmon, adorante eo in eodem loco, ut ignoscat mihi Dominus servo tuo pro hac re.

19. Qui dixit ei : Vade in pace.] Gregor. de Valentia tract. de fide et fidei professione disp. 1. quæst. 3. puncto 2. ad 3. censet hanc petitionem Naaman continere rem illicitam, scilicet professionem idololatriæ ; Naaman enim cooperatum fuisse idololatriæ regis in adoratione idoli Remmon, ideoque Eliseum non annuere nec directe respondere, sed permittere, id est, negative se habere, quia videbat eum hoc tempore incapacem correctionis, ad deponendam hanc idololatriæ simulationem, ideoque illam in aliud tempus distulisse, ac pro hac vice suffecisse ei, quod Naamanum ad veri Dei cognitionem perduxisset. Verum si Naamam cooperabatur idololatriæ, debuisset Eliseus eum hac de re docere nec dissimulare. Nam ex eo quod ait : *Vade in pace*, omnino colligebat Naaman Eliseum suæ petitioni annuere, et concedere ut, rege adorante, adoraret et ipse in templo Remmon ; quare Eliseus fovisset et confirmasset Naaman in sua idololatria, quod absit.

Pejus Priscillianistæ, quos sequitur Machiavellus, dicebant licitum esse simulare exterius hæresim vel idololatriam, dummodo in animo veram fidem retineas; unde aiebant : *Jura, perjura, secretum prodere noli.* Mitius, perperam tamen Adrianus in 4. quæst. 1. de Baptismo resp. ad 5. asserit licitum esse extrinsecus simulare idololatriam, si absit scandalum, nec instet præceptum confitendi fidem.

Nota ergo adorationem hanc Naaman non fuisse proprie dictam : sic enim fuisset impia et idololatrica; sed in propriam, scilicet incurvationem corporis, vel genuflexionem obsequii causa, ut scilicet regem ex officio sibi commisso fulciret et sustentaret in templo, uti et alibi facere consueverat; quod facere non poterat, nisi, rege genuflectente, ipse pariter genuflecteret. Est catachresis. Id patet ex Hebr. שחה *sacha*, quod proprie significat, curvare vel incurvare se, uti vertit hîc Arias. Alia ergo fuit adoratio regis, alia Naaman ; rex enim proprie adorabat idolum suum Remmon : Naaman vero adorabat improprie, id est, curvabat se, ut regi suo se curvanti accommodaret, eumque sustentaret et honoraret. Erat ergo hæc ejus adoratio non religiosa, sed politica et civilis ; sicut *Abraham adoravit*, id est, reverentiam exhibuit, *filios Heth*, Gen. 23. 7. et Jacob *adoravit*, id est, veneratus est filium suum Joseph principem Ægypti. Hebr. 11. 21.

Solebat enim rex Syriæ, cum incederet, aut se quacumque de causa prosterneret, inniti aut manibus, aut humeris Naaman : quare necesse erat ut sese Naaman ad regis motum, atque habitum accommodaret. Ex quo fiebat ut cum stante staret, cum incedente incederet, et procedente ipse quoque procederet. Hoc enim si omisisset, incivilis et rusticus, imò infidelis habitus fuisset.

Dices : Naaman cooperabatur regi adoranti Remmon ; ergo cooperabatur ejus idololatriæ. Resp. negando consequentiam. Cooperabatur enim regi ad actionem naturalem, scilicet ad

curvationem corporis duntaxat, non autem ad moralem, vel ad intentionem regis, quæ erat curvando se adorare Remmon. Sic nobiles, ait Cajetanus, comitantes suum regem euntem ad concubinam, non peccant; quia non comitantur eum, ut vadat ad fornicandum et peccandum, sed absolute ut vadat quocumque libuerit: comitantur enim eum duntaxat honoris et obsequii causa, ceu famuli dominum suum.

Sensus ergo Naaman fuit, q. d. Peto, ô Elisee, facultatem ut, curvante se rege in templo Remmon ad eum adorandum, liceat et mihi regem sustentanti curvare me, non ad adorandum Remmon, sed ut hoc obsequium et servitium regi meo præstem, ad quod ex officio meo teneor, tam in templo quàm alibi, ne gradu et dignitate apud regem excidam. Rex enim innititur super me; quare quocumque ipse se flectit, et vertit, ego pariter me vertere et flectere debeo. Erat ergo actus hic curvandi adiaphorus et indifferens, eratque cultus non sacer, sed civilis et politicus. Nam sustentare regem sive stantem, sive ambulantem, sive genuflectentem per se est actus observantiæ; per accidens vero est, quod contingat eum sustentari, dum ille coram idolo incurvatur. Id enim non est idolo, sed regi reverentiam exhibere.

Dices secundo: Naaman dabat scandalum aulicis; putabant enim ipsi eum adorare cum rege idolum Remmon. Resp. nullum fuit scandalum, tum quia sciebant Naaman ex officio teneri ad sustinendum regem in hac corporis curvatione, nec aliud prætendere; tum quia Naaman publice abdicarat idola, et profitebatur cultum veri Dei Israelis, eique altare et sacellum erexerat, in quo totam suam familiam Deum verum secum adorare compellebat. Ita Abul. Lyran. Burgen. Cajet. Serar. Sanchez, Salianus hìc, et Suarez de fide, tract. 1. disp. 14. sect. 4. n. 8.

Quin et Tertull. lib. de Idololatria cap. 15. in fine: *Sed quoniam*, inquit, *ita malis circumdedit seculum idololatria, licebit adesse in quibusdam, quæ nos homini, non idolo officiosos habent. Plane ad sacerdotium et sacrificium vocatus non ibo* (*proprium enim idoli officium est*), *sed neque consilio, neque sumptu aliave opera in hujusmodi fungar. Si propter sacrificium vocatus assistam, ero particeps idololatriæ: si me alia causa conjungit sacrificanti, ero tantum spectator sacrificii.*

Porro hac in re circumspecte agendum est: una enim circumstantia subinde speciem facti mutat, et quod erat licitum, facit illicitum; ut si rex velit suos famulos cogere ad idololatriam, ideoque eos compellat secum ire ad templum, ut secum idolum adorent, ut fecit Julianus apostata. Unde Valentinianus dux militiæ postea imperator Julianum quidem euntem ad idolorum fanum, honoris causa comitatus est; sed cum ibidem sacrificus idololatra roscidis quibusdam frondibus eum aspersisset, ipse illi alapam impegit conviciisque eum proscidit, ac partem vestis in quam asperginis illius gutta ceciderat, abscidit. Quocirca ipse ob Christianam fidem à Juliano militia exutus, et in exilium actus hac sua in fide constantia meruit Juliano post Jovianum in imperio succedere. *Qui ergo omnia pietati posthabuit, omnia consecutus est munere pietatis*, ait Baronius anno Christi 364.

Sic S. Serg. et Bacchus primicerii Maximiani Imp. comitati sunt eum sacrificaturum Jovi usque ad januas templi; sed illud ingredi noluerunt. Causam rogati, dixerunt se religione prohiberi; se enim Christianos esse, nec Jovem, sed Deum verum colere. Qua de causa excruciati gloriosum obiere martyrii agonem die 7 octobris: quia nimirum tunc asseclæ imperatoris solebant injicere thus thuribulo in honorem idoli, et idolo acclamare, aliisque signis et modis cooperari idololatriæ imperatoris. Adde, tunc flagrante imperatorum in Christianos persecutione, signum idolorum cultus erat astare sacrificiis. Denique sub decem primis imper. fideles persequentibus, Christiani ferventes erant, et quamlibet idololatriæ speciem et umbram horrebant et cavebant.

Porro Naaman hic factus est veri Dei cultor, non tamen Judæus vel proselytus, quia non fuit circumcisus; quare legem Moysis servare non tenebatur, uti ad eam æque ac ad circumcisionem obligabantur omnes Judæi, tanquam Abrahæ, Isaac et Jacob posteri: mansit ergo Naaman gentilis, et Deum verum colebat, uti colebant patres omnes ante diluvium in statu legis naturæ. Vide S. Augustinum, sermone 207 de Temp. qui est de Naaman Syro.

Remmon.] Nonnulli censent Remmon esse Jovem summum deorum, itaque dici quasi רם *ram*, id est, *excelsum*, utpote altitonantem. Melius Serarius, Sanchez et alii censent esse Venerem, tum quia Venus erat dea Syriæ, tum quia Syri Venerem faciebant tam deum quàm deam, teste Macrobio; tum quia *Remmon* Hebr. significat *malum punicum*. Veneri autem poma præsertim aurea et punica, ob pulchritudinem et seminum fecunditatem sacra fuisse testantur Theocritus, Virgilius, Lucianus et Ovidius, lib. 10. Metamorph. Vide Pererium Hieroglyph. lib. 54. Sic Romani colebant Pomonam, quasi deam pomorum, teste sancto Augustino, libro 3. Civitatis 24.

Abiit ergo ab eo electo tempore.] Chald. et Pagnin. *Abiit ab eo milliare terræ;* Septuag. *In spatio terræ;* Isidorus: *Quasi per stadium terræ;* Vatablus: *Jugerum agri;* Cajetanus ex R. David: *Prandio terræ*, id est, tanto spatio Naaman abierat ab Elisæo, cum ad eum venit Giezi petens munera, quantum durante prandio confici potest scilicet milliare. Et huic expositioni vulgatam versionem accommodat Sanchez, ut *electum tempus* vocetur milliare; milliare enim est communis et electa hominum mensura, quam scilicet omnes communi consensu elegerunt ad demetiendum locorum spatia et distantias.

Verum Noster, Genes. 35. 16, vertit: *verno tempore;* alibi vertit: *tempus viridationis.* Ergo *tempus electum* est tempus vernum quo omnia virent. Ita Rupertus: addit hoc Scriptura, ut significet Eliseum prudenter Naamano præscripsisse lotionem in Jordane, ex eo quod erat tempus vernum; tunc enim, tepente aura, lotiones corpori salutares sunt, cum in hyeme ob frigus sint noxiæ. Rursum, ut significet lætiorem hanc à lepra curationem accidisse Naamano, ex tempore, utpote qui acciderit in vere, cum omnia florent et lætitiam homini as-

pirant, lætissimum ergo ipsum rediisse domum. Vide dicta Genes. 35. 16.

20. VIVIT DOMINUS, QUIA CURRAM POST EUM, ET ACCIPIAM AB EO ALIQUID,] q. d. Juro per Deum quòd petam à Naaman aliquod antidoton, sive munus pro sanitate ei data à meo magistro Eliseo. Hinc patet Giezi proprie non fuisse Simoniacum, quia miraculosam sanitatem Naamano non vendidit pretio, nec de eo cum ipso pactus est; sed post gratis ei datam ab Eliseo sanitatem, munus aliquod ab eo petiit: Simoniacus vero primus fuit Simon magus, qui à sancto Petro emere voluit pretio Spiritum sanctum, Actorum 8; unde ab eo hoc peccatum nomen *Simoniæ* accepit. Peccavit tamen graviter Giezi: Primo, quod inscio et invito Eliseo hoc munus à Naaman petierit et acceperit; secundo, quod mentitus sit Eliseum id petere; tertio, quod Eliseo hanc notam cupiditatis inusserit, quæ multum ejus sanctitati et honori derogabat. Ipse enim respuens munera Naaman ab eo habitus fuit ut vir divinus, et propheta cœlestis: jam vero petens munera videri ei potuit homo egens et cupidus, ac similis pseudoprophetis, qui pro suis vaticiniis accipiebant munera. Quare poterat Naaman deficere à fide quam conceperat de Deo vero, ex sanctitate et integritate Elisei. Unde valde verisimile est Eliseum effecisse, ut Naaman nesciret Giezi se inscio munera hæc ab eo petiisse, ideoque à se lepra punitum, ut hac ratione integitas sua in munerum contemptu Naamano constaret; itaque ille in opinione quam de eo conceperat, ac vera in Deum fide confirmaretur. Quarto, Giezi peccavit furto, quia Naaman munera hæc mittebat Eliseo, pro quo ea Giezi petebat; Giezi autem illa in suos usus convertere destinabat. Unde ea abscondit versu 24. ne quid Eliseus de iis sciret. Quocirca mox Eliseus illi exprobrat, versu 16: *Accepisti argentum*, inquit, *ut emas oliveta et vineas.* Quinto, peccavit simonia mentali; animum enim habuit simoniacum: petiit enim munera à Naaman intuitu sanitatis miraculose illi ab Eliseo collatæ, quasi hæc merces et hoc pretium Eliseo pro sanitate deberetur. Unde S. Ambrosius, lib. de Dignitate sacerdotali cap. 4. ait simoniacos esse sectatores Giezi et Simonis Magi, ideoque lepram simoniæ adhærere eorum non corporibus, sed mentibus.

26. NONNE COR MEUM IN PRÆSENTI (præsens) ERAT, QUANDO REVERSUS EST HOMO (Naaman) DE CURRU SUO IN OCCURSUM TIBI.] *Cor*, id est, mens et oculi mentis meæ à Deo supernaturaliter elevati et adjuti fuere, ut absentem et remotam tuam munerum à Naaman acceptionem, quasi præsentem cognoscerent et cernerent, q. d. Putabas me absentem, cum munera petiisti: at ego spiritu tibi præsens eram; mentis enim intuitu vidi omnia quæ fecisti. Multo ergo magis, ait S. Augustinus lib. 22. Civit. 19, Sancti in cœlis absentia et remota quæ in terra fiunt, cernere possunt.

Simili modo S. Benedictus vidit absentia multa, uti narrat S. Gregorius, 2. Dialog. cap. 13. 18. 19. Unde addit S. Gregor. eum habuisse spiritum Elisei.

26. ACCEPISTI ARGENTUM, etc. UT EMAS OLIVETA ET VINEAS, ET OVES, ET BOVES, ET SERVOS, ET ANCILLAS.] Talentum argenti continebat sex millia siclorum argenti, hoc est, sex millia florenorum Brabanticorum sive Francorum, ut vocant Galli: quare duo talenta quæ accepit Giezi valebant duodecim millibus Francorum, quæ faciunt quatuor millia coronatorum Francicorum: quorum quisque continet duodecim Julios sive Regales; hac summa autem illo ævo, cum omnia essent vili pretio, ac rarum foret argentum, poterant emi hæc omnia. Alii disjunctive explicant, q. d. Ut emas, vel oliveta, vel vineas, vel oves et boves. Hinc videtur quòd Eliseus munera hæc sibi à Naaman per Giezi missa, ipsi Giezi concesserit et dederit, ne ipse injuste ea possidens continue peccaret.

27. SED ET LEPRA NAAMAN ADHÆREBIT TIBI ET SEMINI TUO USQUE IN SEMPITERNUM,] non absolute, ut patet, sed q. d. ad longissimum et immemorabile tempus, v. g. per trecentos annos, sive in tertiam et quartam generationem, Exodi 34. 7. Ita Serarius, Abulensis, Sanchez et alii.

Argentum ergo quod inique accepit Giezi fuit veneno infectum et pestiferum, instar vestium nummorumque quibus in domo peste infecta pestis adhæréscit, ut ea accipientem invadat et inficiat. Sic enim lepra Naaman, quasi adhæsisset argento, infecit Giezi illud recipientem, eumque leprosum effecit.

Quare deinceps Giezi cum Eliseo versatus non est, sed ut leprosus hominum consortium ex lege Levitica 13 et 14. vitare debuit: nec enim eum Eliseus legis studiosissimus ad se admisisset. Ita Abulensis, quæst. 10. quod ergo Giezi cap. 8. cum rege Joram collocutus dicitur, eique miracula Elisei narrasse, id videtur contigisse antequam percussus esset lepra; unde Abulensis, Serarius, Salianus et alii censent hìc esse hysterologiam, ac Giezi lepram, et consequenter Naamani ad Eliseum adventum et sanationem, posterius contigisse, scilicet anno ultimo regni Joram, cum paulo post ipse occisus est à Jehu: si quis tamen ordinem S. Scripturæ retinere velit, dicat oportet Giezi pœnitentiam egisse, sicque Deum et Eliseum placasse, lepramque à se, si non à posteris omnibus repulisse, ait Serarius, itaque jam mundatum collocutum esse cum rege Joram.

CAPUT SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Eliseus ferrum securis in aqua mersum ad lignum, quasi ad suum manubrium, enatare facit : inde v. 8. consilia secreta regis Syriæ revelat regi Israel. Mox v. 14. milites Syros ad se capiendum missos excæcat, ducitque ad regem Israel, eosque vetat percuti, imo cibo refici jubet. Denique v. 24. rex Syriæ obsidet Samariam, eamque ad extremam famem redigit. Quare rex Israel Eliseum ad necem deposcit, sed ille legatis regis ostium occludi præcipit.

1. Dixerunt autem filii prophetarum ad Eliseum : Ecce locus in quo habi-
tamus coram te angustus est nobis. 2. Eamus usque ad Jordanem, et
tollant singuli de sylva materias singulas, ut ædificemus nobis ibi locum
ad habitandum. Qui dixit : Ite. 3. Et ait unus ex illis : Veni ergo et tu
cum servis tuis. Respondit : Ego veniam. 4. Et abiit cum eis. Cumque
venissent ad Jordanem cædebant ligna. 5. Accidit autem ut cum unus
materiam succidisset, caderet ferrum securis in aquam ; exclamavitque
ille, et ait : Heu, heu, heu, domine mi, et hoc ipsum mutuo acceperam. 6. Dixit autem homo
Dei : Ubi cecidit? At ille monstravit ei locum. Præcidit ergo lignum, et misit illuc ; natavitque
ferrum, 7. et ait : Tolle. Qui extendit manum, et tulit illud. 8. Rex autem Syriæ pugnabat
contra Israel, consiliumque iniit cum servis suis, dicens : In loco illo et illo ponamus insidias.
9. Misit itaque vir Dei ad regem Israel, dicens : Cave ne transeas in locum illum, quia ibi
Syri in insidiis sunt. 10. Misit itaque rex Israel ad locum quem dixerat ei vir Dei, et præoccu-
pavit eum, et observavit se ibi non semel neque bis. 11. Conturbatumque est cor regis Syriæ
pro hac re; et convocatis servis suis, ait : Quare non indicatis mihi quis proditor mei sit apud
regem Israel? 12. Dixitque unus servorum ejus : Nequaquam, Domine mi rex, sed Eliseus pro-
pheta, qui est in Israel, indicat regi Israel omnia verba quæcumque locutus fueris in conclavi
tuo. 13. Dixitque eis : Ite, et videte ubi sit, ut mittam, et capiam eum. Annuntiaveruntque
ei dicentes : Ecce in Dothan. 14. Misit ergo illuc equos, et currus, et robur exercitus : qui
cum venissent nocte, circumdederunt civitatem. 15. Consurgens autem diluculo minister viri
Dei, egressus, vidit exercitum in circuitu civitatis, et equos, et currus; nuntiavitque ei, dicens :
Heu, heu, heu, domine mi, quid faciemus? 16. At ille respondit : Noli timere ; plures enim
nobiscum sunt quam cum illis. 17. Cumque orasset Eliseus, ait : Domine, aperi oculos hujus,
ut videat. Et aperuit Dominus oculos pueri, et vidit : et ecce mons plenus equorum, et cur-
ruum igneorum, in circuitu Elisei. 18. Hostes vero descenderunt ad eum ; porro Eliseus
oravit ad Dominum, dicens : Percute, obsecro, gentem hanc cæcitate. Percussitque eos Domi-
nus, ne viderent, juxta verbum Elisei. 19. Dixit autem ad eos Eliseus : Non est hæc via, neque
ista est civitas ; sequimini me, et ostendam vobis virum quem quæritis. Duxit ergo eos in Sa-
mariam ; 20. cumque ingressi fuissent in Samariam, dixit Eliseus : Domine, aperi oculos isto-
rum, ut videant. Aperuitque Dominus oculos eorum, et viderunt se esse in medio Samariæ.
21. Dixitque rex Israel ad Eliseum, cum vidisset eos : Numquid percutiam eos, pater mi?
22. At ille ait : Non percuties ; neque enim cepisti eos gladio et arcu tuo, ut percutias : sed
pone panem et aquam coram eis, ut comedant et bibant, et vadant ad dominum suum. 23. Ap-
positaque est eis ciborum magna præparatio, et comederunt, et biberunt, et dimisit eos, abie-
runtque ad dominum suum, et ultra non venerunt latrones Syriæ in terram Israel. 24. Factum
est autem post hæc, congregavit Benadad rex Syriæ universum exercitum suum, et ascendit,
et obsidebat Samariam. 25. Factaque est fames magna in Samaria : et tamdiu obsessa est,
donec venundaretur caput asini octoginta argenteis, et quarta pars cabi stercoris columbarum
quinque argenteis. 26. Cumque rex Israel transiret per murum, mulier quædam exclamavit ad

eum, dicens : Salva me, domine mi rex. 27. Qui ait : Non te salvat Dominus; unde te possum salvare? de area, vel de torculari? Dixitque ad eam rex : Quid tibi vis? Quæ respondit : 28. Mulier ista dixit mihi : Da filium tuum, ut comedamus eum hodie, et filium meum comedemus cras. 29. Coximus ergo filium meum, et comedimus. Dixitque ei die altera : Da filium tuum ut comedamus eum. Quæ abscondit filium suum. 30. Quod cum audisset rex, scidit vestimenta sua, et transibat per murum. Viditque omnis populus cilicium quo vestitus erat ad carnem intrinsecus. 31. Et ait rex : Hæc mihi faciat Deus, et hæc addat, si steterit caput Elisei filii Saphat super ipsum hodie. 32. Eliseus autem sedebat in domo sua, et senes sedebant cum eo. Præmisit itaque virum; et antequam veniret nuntius, ille dixit ad senes : Numquid scitis quod miserit filius homicidæ hic ut præcidatur caput meum? videte ergo, cum venerit nuntius, claudite ostium, et non sinatis eum introire : ecce enim sonitus pedum domini ejus post eum est. 33. Adhuc illo loquente eis, apparuit nuntius qui veniebat ad eum. Et ait : Ecce, tantum malum à Domino est; quid amplius exspectabo à Domino?

1. DIXERUNT AUTEM FILII PROPHETARUM AD ELISEUM : ECCE LOCUS IN QUO HABITAMUS CORAM TE (nos regente, docente et dirigente, quasi nostro duce et magistro) ANGUSTUS EST NOBIS,] quia indies crescebat discipulorum ad eos et ad Eliseum confluentium, ac religiosam vitam ambientium numerus, ob eorum vitæ sanctitatem et famam virtutis.

2. EAMUS USQUE AD JORDANEM, ET TOLLANT SINGULI DE SYLVA MATERIAS SINGULAS, UT ÆDIFICEMUS] tuguria in quibus tanta multitudo religiosorum habitet. Vide hîc priscorum religiosorum paupertatem, laborem et unanimitatem. Audi Theodoretum : *Chorus prophetarum extremam amplectebatur* (ultro et voluntarie) *paupertatem, non enim habebant domos, sed utebantur tuguriis. Quamobrem à magno illo propheta supplices petierunt, ut abiret cum ipsis ligna secantibus ad ea construenda. Tanta autem utebantur paupertate, ut ne securim quidem sustinerent possidere.* Et S. Hieronymum, Epist. 4. ad Rustic. : *Filii prophetarum,* ait, *quos monachos in veteri Testamento legimus, ædificabant sibi casulas prope fluenta Jordanis, et turbis urbium derelictis, polenta et herbis agrestibus victitabant.* Idem prorsus fecere monachi et eremitæ post Christum, tempore S. Antonii, S. Basilii, S. Hieronymi : unde juxta Jordanem ædificabant sibi casulas et tuguria, ut patet ex Vitis Patrum. Hinc et ipse S. Hieronymus per S. Paulam quinque ædificavit monasteria, ad quæ Romanam nobilitatem evocavit, atque uni eorum ipse præeerat. Quocirca Franc. Suarez, tomo 3. de Religione, lib. 3. c. 1. n. 6 et seq. ex S. Ignatio, Hieronymo, Ambrosio et Damasceno, docet hos filios, id est, discipulos prophetarum fuisse typum et præludium Religiosorum novi Testamenti, ac instar eorum coluisse castitatem, paupertatem et obedientiam, sed sine voto.

5. HEU, HEU, HEU, DOMINE MI.] Tropologice, Eucherius : *Recte,* inquit, *is qui ferrum amiserat, clamabat : Heu, heu, heu, Domine mi, et hoc ipsum mutuo acceperam. Habent enim hoc electi proprium, si quando in eis sua scientia furtiva vanæ gloriæ culpa subripitur, ad cor velociter redeunt, et quidquid in se ante districti judicis oculos damnabile inveniunt, lacrymis insequuntur. Qui flentes non solum caute inspiciunt quæ male commiserunt, sed ex accepto munere, quæ reddere etiam bona debuerant.*

6. DIXIT AUTEM HOMO DEI (Eliseus Dei servus) : UBI CECIDIT FERRUM? AT ILLE MONSTRAVIT EI LOCUM; PRÆCIDIT ERGO LIGNUM ET MISIT ILLUC, NATAVITQUE FERRUM.] Idem prorsus Gotho cuidam pauperi præstitit S. Benedictus, qui, ut ait S. Gregorius, 2. Dialog. cap. 6. *accessit ad locum* (ad lacum in quem ceciderat ferrum ex falce), *tulit de manu Gothi manubrium, et misit in lacum : et mox ferrum de profundo rediit, atque in manubrium intravit. Qui statim ferramentum Gotho reddidit, dicens : Ecce, labora, et noli contristari.*

Quæres an verum hîc fuerit miraculum. Asserit Valles. S. Phil. c. 37. dicens Deum ferro gravitatem detraxisse et indidisse levitatem, ut è fundo enatando ferretur in altum. Verum dico non fuisse hîc proprie dictum miraculum, quod omnem naturæ et naturalium causarum vim excedat oportet, ut à solo Deo patrari possit. Omnia enim hæc facta sunt per Angelum, qui lignum ab Eliseo præcisum et in manubrium adaptatum apprehendit, in fundum aquæ detulit, ferro inseruit, in altum extulit, et securim ibi fluitantem sustentavit, donec eam lignator apprehenderet. Ita Abulensis.

Allegorice, Tertullianus, libro contra Judæos, c. 13. per aquas Jordanis accipit baptismum; per lignum, crucem Christi; per ferrum, dura peccatorum corda. *Quid,* inquit, *manifestius hujus ligni Sacramento? quòd duritia hujus seculi mersa in profundo erroris, et à ligno Christi, id est, passionis ejus in baptismo liberatur; ut quod perierat olim per lignum in Adam, id restitueretur per lignum Christi.* Sic et S. Ambros. l. 2. de Sacram. c. 2. *Ecce,* inquit, *aliud genus baptismatis. Quare? Quia omnis homo ante baptismum quasi ferrum premitur atque demergitur. Ubi baptizatus fuerit, non tanquam ferrum, sed tanquam jam levior fructuosi ligni species levatur.* Et mox : *Vides ergo quòd in cruce Christi omnium hominum levatur infirmitas.* Et Theodoretus, quæst. 19 : *Hoc,* inquit, *præfiguravit Servatoris nostri dispensationem; quomodo enim lignum quidem, quod est levissimum, fuit demersum, quod est autem gravissimum, nempe ferrum, supernatavit; ita divinæ naturæ descensus effecit, ut humana natura ascenderet.*

S. Augustinus vero, serm. 210. de Tempore, per fluvium accipit fluentes voluptates et concupiscentias, ex quibus nos mersos liberat Eliseus, id est, Christus per lignum crucis. *Securis illa,* inquit, *in profundo jacebat, quia genus humanum in omnium criminum abyssum infelici ruina corruerat, sicut scriptum est : Infixus sum in limo profundi. Et iterum : Deveni in altitudi-*

nem maris, et tempestas demersit me. Fluvius enim ille, ubi securis cecidit, significat præterfluentem et fugitivam, et in abyssum descendentem voluptatem, vel luxuriam seculi hujus. Fluvius enim à fluendo nomen accepit. Et quia omnes peccatores transitoriis voluptatibus inhærentes, fluere dicuntur, ideo securis illa in fluvio et in limo jacebat oppressa. Pergit deinde ad Eliseum, id est, Christum Salvatorem: *Veniens vero Eliseus misit lignum, et natavit ferrum. Quid est lignum mittere, et ferrum in medium producere, nisi patibulum crucis ascendere, et de profundo inferni humanum genus erigere, ac de omnium peccatorum limo per crucis mysterium liberare? postquam vero natavit ferrum, misit manum Propheta, et recepit illud, et rediit ad utiles usus domini sui. Ita et de nobis factum est, dilectissimi fratres, qui de manu Domini superbiendo cecideramus, per crucis lignum iterum ad manum vel ad potestatem Domini redire meruimus. Et ideo quantum possumus, cum ipsius adjutorio laboremus, ne iterum superbiendo de manu Domini corruamus.*

S. Irenæus autem, lib. 5. cap. 17, per ferrum accipit firmum Dei verbum, quod per lignum (comedendo ex ligno scientiæ boni et mali à Deo vetito, Genes. 3.) negligenter amiseramus, nec inveniebamus, sed per lignum crucis Christi recepimus. *Quòd autem securis similis sit verbo Dei*, inquit, *docet Joannes Baptista dicens: Jam autem securis ad radicem arborum posita est*, Matthæi 3.

Tropologice, Angelomus: *Ferrum in manubrio*, inquit, *donum intellectus in corde est; ligna vero per hoc cædere, est prave agentes increpare; quod nonnunquàm dum fluxe agitur, dum lapsus vanæ gloriæ in accepta eadem scientia non vitatur, ferrum in aqua perditur, quia ex dissoluto opere intelligentia fatuatur. Quam profecto intelligentiam ad hoc novimus dari, ut ante dantis oculos ex bona actione debeat restitui. Unde recte is, qui ferrum amiserat, clamabat: Heu, heu, heu, Domine mi, et hoc ipsum mutuum acceperam.* Idem iisdem verbis habet Eucherius ac pene Rupertus.

Anagogice Beda: Sicut ferrum aquis mersum Eliseus reduxit ad manubrium, sic Christus corpus suum aquis passionis et mortis demersum revocavit ad vitam. Idem faciet nobis in communi omnium resurrectione. Corpus enim nostrum instar ferri est durum, grave, frigidum, ferruginosum, et pronum ut in abyssum ruat; sed Christus ferro huic contrarias dotes corporis gloriosi inseret, illudque quasi igniet, ut sit clarum, agile, leve, subtile, impassibile, gloriosum.

12. Dixitque unus servorum ejus.] Abulensis putat hunc fuisse Naaman, quem Eliseus à lepra curarat; sed videtur incredibile quòd ipse Eliseum sibi tam beneficum regi prodiderit, uti sub initium capitis 8. fatetur Abulensis.

Eliseus propheta qui est in Israel, indicat regi Israel omnia verba quæcumque locutus fueris in conclavi tuo.] Spiritus enim prophetiæ est cognoscere tam arcana, absentia et remota, quàm futura prædicere. Utrumque enim eamdem virtutem requirit, scilicet opem et revelationem divinam.

16. Noli timere: plures enim nobiscum sunt, quam cum illis.] *Plures*, nimirum Angeli, qui pro Deo et sanctis ejus, quasi cœlestes acies innumeræ et fortissimæ militant, ob quas ipse vocatur *Deus Sabaoth*, id est *exercituum*, juxta illud psalmi 23: *Immittet* (Hebr. חנה *chone*, id est, *castrametabitur*) *Angelus Domini in circuitu timentium eum.* Sic de Jacob fugiente Esau dicitur, Genes. 32. v. 1. *Fueruntque ei obviam Angeli Dei, quos cum vidisset, ait: Castra Dei sunt hæc.* Sic Angeli pugnarunt pro Mose et Hebræis contra castra Pharaonis in mari Rubro, Exodi 14. Unde S. Ambrosius, sermone 1. de Eliseo: *Divinus timor*, inquit, *terrorem à nobis expellit hostilem. Arma autem hæc nostra sunt, quibus nos Salvator instruxit: oratio, misericordia atque jejunium. Jejunium enim melius quàm murus tuetur; misericordia facilius liberat quàm rapina, oratio longius vulnerat quàm sagitta. Sagitta enim non nisi proxime conspectum percutit adversarium, oratio autem etiam longius positum vulnerat inimicum.* Et paulo post: *Mira res! plures è cœlo defensores meretur sanctitas, quàm in terris oppugnatores adduxit improbitas.* Causam subdit: *Scire enim debet quòd adversarii meritis magis quàm virtute vincuntur, et non tam virtute quàm sanctitate superantur; sicut sanctus Eliseus hostes suos non armis superabat, sed oratione vincebat.*

17. Et aperuit Dominus oculos pueri.] *Non mirum*, ait S. Ambrosius, sermone de Eliseo, *si oratio aperuit oculos, ut videret exercitus; non mirum, inquam, si novos inserit oculos, qui nova promeretur auxilia. Aut cur non aciei producat obtutum, qui acies instruxerat Angelorum? Cur, inquam, non oratione sua hebetudinem pupillarum detergeret, qui meritis suis caliginem nubium penetravit? Necessario ergo S. Eliseus hoc facto ministro formidoloso præstitit securitatem, cui jam refuderat claritatem.*

Et ecce mons plenus equorum, et curruum igneorum, in circuitu Elisei.] Angeli hos equos et currus specie ignis ex aere et nubibus ac radiis solis, apposite ad ignis colorem exhibendum per eas transparentibus efformarunt, ut Eliseo suam cœlestem naturam igneamque celeritatem, fortitudinem, vim et efficaciam repræsentarent, uti repræsentarant Eliæ in ejus raptu. Spiritus enim Eliæ successor et hæres fuit Eliseus; in eo ergo impletum fuit illud Dei promissum: *Ego ero ei, ait Dominus, murus ignis in circuitu, et in gloria ero in medio ejus*, Zachar. 2. 5. Vide ibi dicta. Causam dat S. Ambros. sermone 2. de Eliseo. *Quid mirum*, ait, *si is auxilia meretur è cœlo cujus animus semper in cœlo est, sicut ait Apostolus: Nostra autem conversatio in cœlis est. Ergo si nostra conversatio in cœlis est, et cœlestium conversatio potest esse nobiscum, hoc est, ut qui vita vivimus, Angelorum recte consortium mereamur. Est ergo sancte viventibus quædam inter se cognatio, conjunctio atque societas, nec interest utrum in cœlis maneant, an in terris; Angelici sint habitus vel humani, dummodo in iis sit eadem vita vel sanctitas. Conversatio enim connectit, quos separat elementum, et diversis licet corporibus dividantur, iisdem tamen actibus conjunguntur. Atque ideo fit ut sancti sibi quodam consortio cohærentes, à se invicem non discedant, et modo Angeli ad terras veniant, modo homines ad cœlestia transferantur, ac profectu meliore quibus vita communis est, incipiant illis vivendi etiam elementa esse communia.*

18. Percute, obsecro, gentem hanc cæcitate.] Septuag. ἀορασία, id est, *avidentia*, ut scilicet videntes non videant, nec advertant. Hinc ea

percussi hic Syri Eliseum quidem et civitatem videbant, sed non agnoscebant nec advertebant. Simili cæcitate et aorasia percussi sunt cives Sodomæ, invadentes domum Lot, Genes. 19. Audi S. Ambrosium, sermone de Eliseo : *Tunc igitur oravit Eliseus, et omnem hostilem exercitum cæcitate percussit. Non mirum si adversariis cæcitatem intulit, qui famulo largitus est claritatem; et si hostibus aufert visum, qui ministro præstat aspectum. Ubi sunt qui dicunt, plus quàm preces sanctorum, hominum arma posse? Ecce una oratio Elisei totum exercitum vulneravit, et unius prophetæ meritis omnis est hostium numerus captivatus. Quæ catervæ regum, quæ turba militum talem victoriam perpetrarunt, ut ita hostes prosternerent, ut de illis nullus occumberet? Hæc est vera, hæc incruenta victoria, ubi sic adversarius vincitur, ut de vincentibus nemo lædatur.*

19. Dixit autem ad eos Eliseus : Non est hæc via, neque est ista civitas.] Abulensis putat Eliseum hic officiose mentitum. Videbant enim Syri civitatem Dothain in qua, vel juxta quam tunc degebat Eliseus quem quærebant : hoc autem videtur negare Eliseus, dicens : *Neque ista est civitas*, quam quæritis. Excusat Eliseum Lyran. dicens eum locutum esse non de civitate Dothain, in qua tunc degebat, sed de Samaria ubi habebat domum et fixerat sedem, ut patet v. 32. Non enim respondet hic Eliseus ad quæsita Syrorum, utpote quæ nihil interrogarant, sed ad mentem eorum, quasi dicat : Quæritis Eliseum, ô Syri! venite mecum, ego ostendam vobis viam in Samariam, in qua ipse habitat, ibique ego eum vobis ostendam, faciamque ut agnoscatis quem modo præsentem quidem habetis, sed tamen percussi aorasia non cognoscitis. Nolebat enim ab eis agnosci in Dothain, sed in Samaria, ut eos ad regem deduceret, et convivio exciperet. In hisce autem verbis nullum fuit mendacium, sed celatio veritatis duntaxat, quæ licita est, et sæpe necessaria; si enim veritatem aperuisset, dixissetque : *Ego sum Eliseus quem quæritis*, non potuisset eos tradere regi Israel, nec suam in eos potentiam æque ac beneficentiam ostendere. Quòd si Syri rogarint Eliseum : Quæ est via in Dothain, ubi est Eliseus? uti nonnulli censent, idque responsio Elisei subindicat, non tenebatur Eliseus ad eorum, utpote hostium, mentem respondere, sed ad propriam et suam, scilicet hanc non esse Samariam patriam suam, ubi Eliseum, quem quærebant, erant agnituri, ut dixi.

22. Non percuties,] id est, non occides Syros quos ad te perduxi : *Si enim occidantur*, ait Theodoretus, *non cognoscetur magnitudo miraculi; sin autem pervertantur ad eum qui misit, ille quoque discet Dei nostri potentiam.*

Sed pone panem et aquam coram eis, ut comedant et bibant.] Noluit Eliseus Syros, licet hostes, occidi à rege Israel, sed benigne et laute tractari, ut eos charitate superaret et ex inimicis amicos faceret, ut deinceps terram Israel non invaderent nec prædarentur; quod et fecerunt victi ab Eliseo, tum potentia, tum potius amore. Vide S. Chrysostomum (vel quisquis est auctor : styli enim elegantia arguit fuisse Latinum non Græcum), hom. de Eliseo et Syrorum insidiis detectis, tomo 1, ubi inter cætera ait de Syris : *Mirantur et stupent sibi pro morte victum, pro interitu cibum, convivium pro pœna parari.* Et inferius : *Fit tunc propheta sanctissimus gloriosus in suis, gloriosior in alienis. Exhibet suis signa virtutum, et alienis causas exhibet gloriarum. Docuit prior inimicos foveri, docuit primus debere hostibus parci, docuit adversariis pro pœna epulas exhiberi.* Deinde docet Eliseum fuisse typum Christi; unde subjicit : *O Dominum Christum, et in veteribus novum, et in novis exemplis veterem figuratum! Eliseus sanctissimus claudit visum, et reserat; cæcos efficit, et illuminat; aspectum adimit, et condonat; persequentibus adimit, et se sequentibus tribuit; cæcos efficit alienos, et videntes efficit in civitate inclusos. Qui captivare prophetam venerant, excæcantur; et qui capti jam fuerant, oculantur. Hujus utriusque veritas completur, ut et figura Christi, et exemplum futuri populi monstrarentur; ut jam fierent ex alienis proprii, ex inimicis amici, et ex hostibus sui. Dimittit Eliseus exercitus istos ad suos : dimittit, inquam, tot prædicatores quot habuit hostes; tot relatores virtutum, quot homines hostium.* Denique concludit, dicens quod tunc temporis defuit, postmodum completum esse per Apostolos in Pentecoste et deinceps, dicente Script. psal. 18 : *In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum.*

23. Et ultra non venerunt latrones Syriæ in Israel,] scilicet vivente Eliseo, sive ad longum tempus; nam postea rursum venisse liquet ex sequenti. Hic fuit fructus beneficentiæ Elisei in prædones Syros, uti jam dixi. Ita S. Chrysost. hom. 1. de Eliseo.

25. Donec venundaretur caput asini octoginta argenteis,] hoc est 80 siclis, puta 80 florenis Brabanticis, sive 80 Francis. *Argenteus* enim erat siclus, licet nonnulli putent fuisse dimidium sicli duntaxat, et sic 80 argentei essent 40 Franci. Aliqui per *caput asini* accipiunt totum asinum, ut sit synecdoche, qua caput significat totum corpus vel animal, ut cum dicimus : Quid sibi vult istud *caput* hominis, vel istud insanum *caput?* id est, iste homo. Simplicius alii accipiunt solum caput asini; hoc enim arguit ingentem fuisse famem, et asinus magno præ cæteris animalibus est capite, si proportio ad reliquum corpus spectetur. Sic cum Annibal Casilinum obsideret, mus unus vendebatur ducentis denariis, teste Valerio Maximo lib. 7. cap. 6.

Et quarta pars cabi stercoris columbini quinque argenteis.] *Cabus* sive chœnix erat mensura victus diurni, continens quatuor libras et quinque uncias, ut dixi in fine Pentateuchi : quarta pars cabi ergo erat libra cum uncia, puta tredecim unciæ. Lyranus, Hugo et Dionysius per *stercus* intelligunt grana frumenti, quæ in columbarum gurgulione vel ventriculo inveniuntur. Verum alii simpliciter *stercus* ut sonat accipiunt. Unde Josephus et Theodoretus censent stercus hoc columbinum fuisse pro sale; habet enim vim acrem et causticam, teste Galeno. Planius alii stercus columbæ censent fuisse pro edulio, tum quia fit ex granis aliisque cibis purioribus, tum quia humidius est, et rebus integrioribus constat; unde homini est edule. Addit Plinius, lib. 29. cap. 6, fimum columbarum ex aceto valere ad curandas agilopas, albugines et cicatrices, ac lib. 30. cap. 4. ad faucium asperitates et distillationes leniendas. Insuper, margaritas, quæ contra cardiacos et melancholicos affectus celebrantur, et quarum siccitate innata, corporum redundantiæ consu-

muntur, puriores reddit. Ita enim scribit lib. de Gemmis, cap. 13. Franc. Ruæus. Est apud Vogesum in Lotharingia montem, amnis margaritarum ferax; verum non usque adeo splendidæ sunt: mirum tamen, quòd quæ per genesin gratia in eis desideratur, per columbas resarcitur; quæ scilicet devoratas, puriores tandem eas cum fæcibus reddunt, restituuntque, ait Serarius et ipse Lotharingus.

27. QUI AIT: NON TE SALVAT DOMINUS; UNDE TE POSSUM SALVARE? DE AREA VEL TORCULARI?] hoc est, ut Vatablus vertit: *Quandoquidem Dominus tibi non fert opem; unde ego tibi ferrem opem? de horreone an de torculari?* q. d. Cum Dominus famem hanc toti urbi immiserit, nisi ipse tibi in ea succurrerit, ego tibi succurrere nequeo; quia non habeo frumentum in horreo, nec vinum in torculari, q. d. Mihi ipsi deest panis et vinum ad victum. Unde Chald. vertit: *Ni salvet te Dominus, unde salvabo te?* Hinc et Regia in Vulgata editione sic legunt; *Non, salvet te Dominus*, q. d. Non ego, sed Dominus te salvet et pascat, quia ego non habeo cibum quem tibi dem.

Aliter Josephus, Abulensis et Sanchez: Rex, inquit, ob famem et ob importunam interpellationem mulieris iratus, indignanter respondit: *Non te salvet Deus*, q. d. Deus te affligat. Sic Gentiles irati mala imprecantes dicebant: *Dii te perdant! Dii tibi male faxint!* Unde Vatablus sic quoque vertit: *Dispereas, quare quæris à me cibum, cum me scias omni cibo carere?*

29. COXIMUS ERGO FILIUM MEUM, ET COMEDIMUS.] Barbarum fuit hoc epulum quod matri extrema fames extorsit, ut matrem se oblita fieret mactatrix et voratrix filii. Simile accidit in obsidione Jerosolymæ sub Tito, teste Josepho; ac ultimis hisce annis, Succo Germaniam populante, multi fame adacti carnes humanas vorarunt. Permisit Deus Samaritas ad hæc extrema adigi, primo, ad puniendum eorum schisma et idololatriam; secundo, ut illustrior fieret sua ex iis liberatio, et Elisei illam promittentis prophetia. Sic Deus permittit homines subinde ad ipsa mortis limina pervenire, ut eo ferventius Deum invocent, ac Deus eos exaudiens majorem ab eis gratiarum actionem et laudem referat. Quare in rebus naturaliter desperatis maxime sperandum est in Deo, qui illis solet succurrere juxta illud: *Deus ex machina.* Audi S. August. serm. 211. de Temp. *Natum convertit in cibum, quem Deus condidit in solatium. Sed postquam ad funestas epulas ventum esset, altera mulier alteram exhortatur: Recipe, inquit, recipe, miseranda mater, in viscera filium nuper visceribus procreatum; esto tui nati sepulcrum, esto ejus corporis diversorium; esto ejus, ut ita dixerim, monumentum; intra te paululum comestus infans redeat, qui per famem vivere jam jamque non poterat; recipiat nunc comestum uterus, quem vivum ediderat partus; repetat habitaculum mortuus, unde nuper exierat vivus.*

30. VIDITQUE OMNIS POPULUS CILICIUM QUO VESTITUS ERAT (rex) AD CARNEM INTRINSECUS.] Rex hic, licet impius et idololatra, censuit pœnitentia et cilicio placandum esse Deum: pientior ergo fuit nostris hæreticis, qui cuticulam curantes, respuunt cilicia, eaque superstitioni addicunt. Vide hìc quàm antiquus sit usus cilicii in pœnitentia. Sic rex Ninives cum toto populo vestivit se sacco (cilicio) seditque in cinere, Jonæ 3. 6. Itaque excidium sibi à Deo per Jonam comminatum pœnitendo evasit. Sic rex Arianus cilicium induit, eoque et precibus Deum placavit, teste Salviano, lib 7. Porro longe antiquior est usus cilicii: primus enim eo usus legitur Jacob Patriarcha, audiens filium suum Joseph à bestia devoratum, Genes. 37. 34. ubi multa de usu cilicii dixi.

31. ET AIT REX: HÆC MIHI FACIAT DEUS, ET HÆC ADDAT: SI STETERIT CAPUT ELISEI FILII SAPHAT SUPER IPSUM HODIE,] q. d. Hodie amputabo caput Eliseo, eo quòd ipse suaserit nobis sustinere hanc in Samaria obsidionem, promittendo Dei in ea solvenda auxilium, cum in ea extremam famem patiamur, simusque desperati; sine eo enim tempestive composuissemus cum rege Syriæ nos obsidente, itaque famem hanc evasissemus, quam Eliseus videt et dissimulat, nec suis precibus avertere satagit. Ita Theodoretus.

32. NUMQUID SCITIS QUOD MISERIT FILIUS HOMICIDÆ (scilicet Joram rex Israel, qui *filius* est Achabi *homicidæ;* Achab enim occidit Naboth) HUC UT PRÆCIDATUR CAPUT MEUM,] q. d. Joram patrissat et imitatur patrem suum; sicut enim Achab pater ejus occidit Naboth, sic ipse me vult occidere, æque ac ipse occidit sex fratres suos, ut dicitur 2. Paral. 21. 3. et seq.

VIDETE ERGO CUM VENERIT NUNTIUS, CLAUDITE OSTIUM, ET NON SINATIS EUM INTRARE. ECCE ENIM SONITUS PEDUM DOMINI EJUS POST EUM EST,] q. d. Rex ipse nuntium à se missum ad me occidendum illico subsequitur, mandati sui pœnitens, illudque revocans. Ita Josephus, q. d. Ne timeatis resistere nuntio regis, quia rex eumdem statim revocabit; adeo enim festinus eum sequitur, ut videat sonitum pedum ejus festinantis audire. Hinc patet Eliseum suasisse regi ne Samariam dederet Syris, sed à Domino speraret auxilium et subsidium. Fuit hic rex Joram filius Achab, qui ei successit; ejus enim acta hìc describuntur usque ad cap. 8. v. 24. ubi mors ejus narratur. Igitur Joram præcipitanter ex cholera miserat nuntium ad occidendum Eliseum; sed mox subsidente cholera ad se reversus pœnituit; quare metuens ne nuntius Eliseum occideret, ut jusserat, illico nuntium secutus accurrit, ut cædem inhiberet. Sciebat enim Eliseum esse prophetam, virum sanctum et beneficum Samariæ, atque aliàs sæpe ejus oracula fidelia et verissima esse expertus erat: ut de hoc quoque, de obsidione inquam solvenda, vix dubitare posset. Ita diserte Josephus, Theodoretus et Abulensis.

CAPUT SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PRÆDICIT ELISEUS SAMARIAM OBSIDIONE ET FAME CRASTINO DIE LIBERANDAM; ITA FIT. DEUS ENIM, TERROREM PER SPECTRA HOSTIUM IMMITENS SYRIS, EOS IN FUGAM AGIT. UNDE HEBRÆI EORUM CASTRA PRÆDANTUR, ET ANNONÆ FIT COPIA.

1. DIXIT autem Eliseus: Audite verbum Domini: Hæc dicit Dominus: In tem-
pore hoc cras modius similæ uno statere erit, et duo modii hordei statere
uno in porta Samariæ. 2. Respondens unus de ducibus super cujus manum
rex incumbebat, homini Dei, ait: Si Dominus fecit etiam cataractas in
cœlo, numquid poterit esse quod loqueris? Qui ait: Videbis oculis tuis,
et inde non comedes. 3. Quatuor ergo viri erant leprosi juxta introitum
portæ: qui dixerunt ad invicem: Quid hic esse volumus donec moriamur?
4. Sive ingredi voluerimus civitatem, fame moriemur: sive manserimus hic, moriendum nobis
est; venite ergo, et transfugiamus ad castra Syriæ: si pepercerint nobis, vivemus; si autem
occidere voluerint, nihilominus moriemur. 5. Surrexerunt ergo vesperi, ut venirent ad castra
Syriæ. Cumque venissent ad principium castrorum Syriæ, nullum ibidem repererunt. 6. Siqui-
dem Dominus sonitum audiri fecerat in castris Syriæ, curruum et equorum et exercitus pluri-
mi; dixeruntque ad invicem: Ecce mercede conduxit adversum nos rex Israel reges Hethæorum
et Ægyptiorum, et venerunt super nos. 7. Surrexerunt ergo, et fugerunt in tenebris et dere-
liquerunt tentoria sua, et equos et asinos in castris; fugeruntque, animas tantum suas salvare
cupientes. 8. Igitur cum venissent leprosi illi ad principium castrorum, ingressi sunt unum ta-
bernaculum, et comederunt et biberunt: tuleruntque inde argentum, et aurum, et vestes, et
abierunt, et absconderunt; et rursum reversi sunt ad aliud tabernaculum, et inde similiter au-
ferentes absconderunt. 9. Dixeruntque ad invicem: Non recte facimus; hæc enim dies boni
nuntii est. Si tacuerimus et noluerimus nuntiare usque mane, sceleris arguemur: venite, eamus
et nuntiemus in aula regis. 10. Cumque venissent ad portam civitatis, narraverunt eis, dicen-
tes: Ivimus ad castra Syriæ, et nullum ibidem reperimus hominem, nisi equos et asinos alliga-
tos, et fixa tentoria. 11. Ierunt ergo portarii, et nuntiaverunt in palatio regis intrinsecus.
12. Qui surrexit nocte, et ait ad servos suos: Dico vobis quid fecerint nobis Syri; sciunt quia
fame laboramus, et idcirco egressi sunt de castris, et latitant in agris, dicentes: Cum egressi
fuerint de civitate, capiemus eos vivos, et tunc civitatem ingredi poterimus. 13. Respondit au-
tem unus servorum ejus: Tollamus quinque equos, qui remanserunt in urbe (quia ipsi tantum
sunt in universa multitudine Israel, alii enim consumpti sunt), et mittentes explorare poterimus.
14. Adduxerunt ergo duos equos, misitque rex in castra Syrorum, dicens: Ite et videte.
15. Qui abierunt post eos usque ad Jordanem; ecce autem omnis via plena erat vestibus et vasis,
quæ projecerant Syri cum turbarentur: reversique nuntii indicaverunt regi. 16. Et egressus
populus diripuit castra Syriæ; factusque est modius similæ statere uno, et duo modii hordei
statere uno, juxta verbum Domini. 17. Porro rex ducem illum, in cujus manu incumbebat,
constituit ad portam: quem conculcavit turba in introitu portæ, et mortuus est juxta quod
locutus fuerat vir Dei, quando descenderat rex ad eum. 18. Factumque est secundùm sermo-
nem viri Dei, quem dixerat regi, quando ait: Duo modii hordei statere uno erunt, et modius
similæ statere uno, hoc eodem tempore cras in porta Samariæ; 19. quando responderat dux
ille viro Dei, et dixerat: Etiamsi Dominus fecerit cataractas in cœlo, numquid poterit fieri
quod loqueris? Et dixit ei: Videbis oculis tuis, et inde non comedes. 20. Evenit ergo ei sicut
prædictum fuerat, et conculcavit eum populus in porta, et mortuus est.

1. IN TEMPORE HOC (hac hora) CRAS MODIUS SIMILÆ UNO STATERE ERIT,] id est, vendetur uno siclo, hoc est uno Franco Gallico, puta quatuor Juliis, sive Regalibus, q. d. Cras summa erit

frumenti abundantia, per quam omnis Samariæ inopia et fames tolletur, omniaque vili pretio comparabuntur.

Allegor. *Benadad* est diabolus, qui obsidebat Samariam, id est, Ecclesiam veterem, faciebatque ut esset magna fames spiritalis verbi Dei, ac salutis rerumque cœlestium. Venit Eliseus, id est Christus, qui per se et Apostolos ubique prædicando, hanc famem sustulit, fecitque ut ubique sint doctores, qui prædicent verbum Dei, quique doceant viam salutis, virtutis et perfectionis. Ita Eucherius et Angelomus.

2. Si Dominus fecerit etiam cataractas in cœlo,] ut per eas depluat triticum, sicut depluerunt aquæ in diluvio Noe, et manna in deserto, Exodi 16 : *Numquid poterit esse quod loqueris?* q. d. Impossibile est ut in tanta rerum inopia tanta fiat subito copia, ut tam vili pretio vendatur triticum, unusque modius comparetur uno statere.

Videbis oculis tuis, et inde non comedes,] quia à turba populi opprimeris in porta : idque fiet justo Dei judicio ob tuam incredulitatem, qua hoc meo ex Deo oraculo non credis ; quia videris putare hoc factum esse impossibile etiam Deo, cui omnia sunt possibilia. Quare negas Deo suam omnipotentiam. Ita Abulensis.

6. Siquidem Dominus sonitum audiri fecerat in castris Syriæ curruum et equorum] hostilium se invadentium ; itaque Syros terrefecit, ut consternati fugerent, et Samariam relinquerent liberam. Ita Joseph. Vide hîc ut ludat in humanis divina potentia rebus. Poterat enim in Syros immittere Angelos, qui illico omnes trucidarent ; poterat fulgetris eos siderare ; poterat igne cœlesti, milleque aliis modis eos perdere. Sed noluit, voluitque eorum superbiam deprimere per inanem sonitum, per falsam imaginationem, per ridiculum metum, quo perculi timebant, ubi non erat timor, ac projectis rebus omnibus fugiebant, ut vitam duntaxat servarent. Similem timorem panicum hostium plurimorum contra se venientium, immisit Deus in castra Madian, quando Gedeon cum trecentis militibus lagenas flammantes complodentibus, et tubis concrepantibus, ea invasit. Judic. 7. 19.

13. Tollamus quinque equos qui remanserunt in urbe, quia ipsi tantum sunt in universa multitudine Israel,] puta in tota Samaria, quæ est caput et metropolis regni Israel, sive decem Tribuum. Legit Interpres בכל *bechal*, id est, *in universa;* jam pro ב legunt affine כ. ככל *kechal*, id est, *sicut universa*. Unde Chald. Pagnin. Vatabl. vertunt : *Ecce illi sunt sicut universa multitudo Israel*, q. d. Sicut totus populus in Samaria macer et fame confectus est, sic et hi qui residui sunt in ea quinque equi, macilenti et fame confecti sunt.

17. Quem conculcavit turba in introitu portæ,] quia porta erat angusta, et turba ingens : quæ fame rabida quasi furebat ad cibum, qui erat in castris Syrorum ; unde ipse dux portæ volens hanc turbam moderari, et in partes dividere, ne se mutuo comprimeret, ab eadem violenter irrumpente oppressus et contritus est : ita Elisei oraculum per omnia verum certumque fuit.

CAPUT OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Eliseus prædicit famem septennem, et v. 7. Benadad regi Syriæ mortem. Hazaeli vero regnum ejus : inde v. 17. describuntur gesta Joram filii Josaphat regis Juda, ac v. 25. gesta Ochoziæ filii Joram.

1. Eliseus autem locutus est ad mulierem, cujus vivere fecerat filium, dicens :
Surge, vade tu et domus tua, et peregrinare ubicumque repereris ; voca-
vit enim Dominus famem, et veniet super terram septem annis. 2. Quæ
surrexit, et fecit juxta verbum hominis Dei ; et vadens cum domo sua, pe-
regrinata est in terra Philisthiim diebus multis. 3. Cumque finiti essent
anni septem, reversa est mulier de terra Philisthiim, et egressa est ut in-
terpellaret regem pro domo sua, et pro agris suis. 4. Rex autem loqueba-
tur cum Giezi puero viri Dei, dicens : Narra mihi omnia magnalia quæ fecit Eliseus. 5. Cum-
que ille narraret regi quo modo mortuum suscitasset, apparuit mulier, cujus vivificaverat filium,
clamans ad regem pro domo sua, et pro agris suis. Dixitque Giezi : Domine mi rex, hæc est
mulier, et hic est filius ejus, quem suscitavit Eliseus. 6. Et interrogavit rex mulierem : quæ
narravit ei. Deditque ei rex eunuchum unum, dicens : Restitue ei omnia quæ sua sunt, et uni-
versos reditus agrorum, à die qua reliquit terram usque ad præsens. 7. Venit quoque Eliseus
Damascum, et Benadad rex Syriæ ægrotabat ; nuntiaveruntque ei, dicentes : Venit vir Dei huc.
8. Et ait rex ad Hazael : Tolle tecum munera, et vade in occursum viri Dei, et consule Domi-
num per eum, dicens : Si evadere potero de infirmitate mea hac ? 9. Ivit igitur Hazael in oc-

cursum ejus, habens secum munera, et omnia bona Damasci, onera quadraginta camelorum. Cumque stetisset coram eo, ait : Filius tuus Benadad rex Syriæ misit me ad te, dicens : Si sanari potero de infirmitate mea hac ? 10. Dixitque ei Eliseus : Vade, dic ei : Sanaberis; porro ostendit mihi Dominus quia morte morietur. 11. Stetitque cum eo, et conturbatus est usque ad suffusionem vultus ; flevitque vir Dei. 12. Cui Hazael ait : Quare dominus meus flet ? At ille dixit : Quia scio quæ facturus sis filiis Israel mala. Civitates eorum munitas igne succendes, et juvenes eorum interficies gladio, et parvulos eorum elides, et prægnantes divides. 13. Dixitque Hazael : Quid enim sum servus tuus canis, ut faciam rem istam magnam ? Et ait Eliseus : Ostendit mihi Dominus te regem Syriæ fore. 14. Qui cum recessisset ab Eliseo venit ad dominum suum. Qui ait ei : Quid dixit tibi Eliseus ? At ille respondit : Dixit mihi : Recipies sanitatem. 15. Cumque venisset dies altera, tulit stragulum, et infudit aquam, et expandit super faciem ejus : quo mortuo, regnavit Hazael pro eo. 16. Anno quinto Joram filii Achab regis Israel, et Josaphat regis Juda, regnavit Joram filius Josaphat rex Juda. 17. Triginta duorum annorum erat, cum regnare cœpisset, et octo annis regnavit in Jerusalem. 18. Ambulavitque in viis regum Israel, sicut ambulaverat domus Achab : filia enim Achab erat uxor ejus, et fecit quod malum est in conspectu Domini. 19. Noluit autem Dominus disperdere Judam, propter David servum suum, sicut promiserat ei, ut daret illi lucernam, et filiis ejus cunctis diebus. 20. In diebus ejus recessit Edom, ne esset sub Juda, et constituit sibi regem. 21. Venitque Joram Seira, et omnes currus cum eo ; et surrexit nocte, percussitque Idumæos, qui eum circumdederant, et principes curruum, populus autem fugit in tabernacula sua. 22. Recessit ergo Edom ne esset sub Juda, usque ad diem hanc. Tunc recessit et Lobna in tempore illo. 23. Reliqua autem sermonum Joram, et universa quæ fecit, nonne hæc scripta sunt in Libro verborum et dierum regum Juda ? 24. Et dormivit Joram cum patribus suis, sepultusque est cum eis in Civitate David, et regnavit Ochozias filius ejus pro eo. 25. Anno duodecimo Joram filii Achab regis Israel, regnavit Ochozias, filius Joram regis Judæ. 26. Viginti duorum annorum erat Ochozias, cum regnare cœpisset, et uno anno regnavit in Jerusalem : nomen matris ejus Athalia filia Amri regis Israel. 27. Et ambulavit in viis domus Achab, et fecit quod malum est coram Domino, sicut domus Achab : gener enim domus Achab fuit. 28. Abiit quoque cum Joram filio Achab, ad præliandum contra Hazael regem Syriæ in Ramoth Galaad et vulneraverunt Syri Joram : 29. qui reversus est, ut curaretur, in Jezrahel ; quia vulneraverant eum Syri in Ramoth, præliantem contra Hazael regem Syriæ. Porro Ochozias filius Joram, rex Juda, descendit invisere Joram filium Achab in Jezrahel, quia ægrotabat ibi.

1. VOCAVIT (voce, id est, jussu suo adducet) ENIM DOMINUS FAMEM, ET VENIET SUPER TERRAM SEPTEM ANNIS.] Est hysterologia ; hæc enim prophetia Elisei de fame septennii, anterius facta est, scilicet ante quinque vel sex annos ; hîc autem recensetur, eo quod mulieri hospitæ suæ, cui hanc famem prædixerat Eliseus, post famis septennium in terram suam reverienti contigerint ea quæ hîc v. 5. et sequent. narrantur. Idem confirmatur ex eo quod Giezi hîc v. 4. colloquatur cum rege. Ergo necdum erat leprosus ; leprosi enim arcebantur hominum commercio. Ergo hæc contigerunt ante adventum et sanationem Naaman ; tunc enim Giezi percussus est lepra, uti superius dixi. Ita Torniellus, Salianus et alii.

7. VENIT QUOQUE ELISEUS DAMASCUM (quæ erat metropolis Benadad regis Syriæ), ET BENADAD REX SYRIÆ ÆGROTABAT] in Damasco. Benadad paulo post solutam obsidionem Samariæ, ex terrore et mœrore hunc morbum, in quo mortuus est, incurrit. Audi Josephum lib. 9. cap. 2. *Rex autem Syrorum Damascum reversus incolumis, ubi cognovit divinitus immisso terrore, se unà cum exercitu in fugam conjectum, et vanum fuisse, quod de adventu hostium crediderant, ratus omnino adversum se habere Numen per animi ægritudinem in morbum etiam corporis incidit.* Nimirum voluit Deus Benadad, qui tot clades Israeli intulerat, morbo et morte punire, ideoque Eliseum misit Damascum, qui Hazaeli ejus mortem prædiceret, eumque regni successorem declararet.

9. HABENS SECUM MUNERA ET OMNIA BONA DAMASCI, ONERA QUADRAGINTA CAMELORUM.] Obtulit tot tantaque munera Hazael Eliseo pro salute Benadad regis sui; sed certum est Eliseum ea non acceptasse ; tum quia ipse Benadad non sanavit, sed ejus mortem prædixit : tum quia ipse constanter refutavit cap. 5. munera Naaman quem à lepra curarat, ac Giezi ea acceptantem lepra punivit. Ita Abulensis et alii.

10. VADE, DIC EI : SANABERIS. PORRO OSTENDIT MIHI DOMINUS, QUIA MORTE MORIETUR.] Est hic locus difficilis ; nam videtur Eliseus jubere Hazaeli mendacium, ut scilicet dicat Benadad regi eum sanandum, cum mox esset moriturus. Primo, Rabbini et ex eis Abulensis legunt contrarie, scilicet, *non sanaberis* ; nam pro לו *lo*, per vau, hoc est, *ei*, legunt לא *lo* per aleph, hoc est, *non.* Verum Chald. Septuag. et Latini omnes Codices legunt affirmative : *sanaberis*. Secundo, alii

respondent Eliseum ironice locutum, quasi dicat, scilicet sanaberis, speras te sanandum; sed erras: nam non sanaberis, sed morieris.

Tertio et genuine, *sanaberis*, scilicet quantum ex parte morbi, q. d. morbus tuus non est lethalis, ex morbo hoc non morieris, quod erat verum; nam non morbus, sed vis Hazaelis occidit et suffocavit Benadad. Ita Cajet. Serar. Salianus et alii.

13. QUID ENIM SUM SERVUS TUUS CANIS, UT FACIAM REM ISTAM MAGNAM?] Hazael negat se esse canem, non tantum quoad vilitatem, sed etiam et potius, quoad impudentiam et feritatem caninam, quasi dicat, ego non sum tam impudens, barbarus et ferus, ut instar canis sæviam in viscera humana, eaque devorem. Cur ergo tu, ô Elisee, asseris, mihique dicis: *Parvulos eorum elides, et prægnantes divides?* Ita tum quidem sentiebat Hazael; sed factus rex Syriæ sensum mutavit, fecitque quod hîc prædicit Eliseus, quodque ipse hîc abominatur. Honores enim mutant mores, sed raro in meliores. Causam subdit:

OSTENDIT MIHI DOMINUS TE REGEM SYRIÆ FORE,] q. d. tu fies rex Syriæ, ideoque factus rex innatum Syrorum in Israelitas odium indues ut *eorum parvulos elidas et prægnantes dividas*, uti prædixi. Odium hoc cœpit ab Adad, dum Salomoni rebellavit, fecitque se regem Syriæ, illudque ex eo quasi patre suxit filius Benadad, ac ex eo cæteri reges Syriæ. Vide dicta 3. Reg. 11. vers. 14. Hac regni prædictione audacior factus Hazael regem Benadad suffocavit, ejusque regnum occupavit, ut sequitur: ac immemor et ingratus Eliseo, hostem se fecit Israeli, in eumque sæviit, implevitque barbariem ab Eliseo sibi prædictam.

15. TULIT STRAGULUM, ET INFUDIT AQUAM, ET EXPANDIT SUPER FACIEM EJUS.] Addunt Hebr. Chald. et Septuag. *et mortuus est*, quod Noster expressit, subdens: *Quo mortuo regnavit Hazael.* Videtur Benadad æstu febrili æstuans petiisse aquam ad se refrigerandum: porrexit illam ei in stragulo aqua madefacto Hazael, itaque vel per imprudentiam, vel potius per dolum distillante continuo ex stragulo aqua in os et fauces Benadad, eum suffocavit, ut ei in regno succederet. Addit Serarius, aquam hanc et stragulum fortasse venenato quopiam humore fuisse infectum: sicut de Herculis Dejaniræa veste tradunt veteres, ac de Othonis III. Imperat. Ladislai Hungarorum regis, et Solymanni tunica. Josephus ait simpliciter strangulatum fuisse: ita nimirum Deus punivit Benadad ob sævitiam in Israelitas exercitam. Porro Benadad videtur regnasse 56 annos; tot enim intercedunt ab anno 17, Asa regis Juda, quo Benadad regnare cœpit, ut patet 3. Reg. 15. vers. 18. usque ad primum annum regni Hazaelis. Ita Salianus. Nonnulli tamen putant plures reges in Syria intercessisse, omnesque dictos fuisse *Benadad*, id est, filios et successores Adad, primi regis Syriæ. Unde Hebræi tradunt, *Benadad* fuisse nomen commune regum Syriæ. Denique Josephus lib. 11. Antiq. cap. 2. asserit tam Benadad quàm Hazael apud Syros in summa esse veneratione, imo *utrumque divinis honoribus coli*, et utriusque effigiem quotidianis pompis honorari, tum propter aliam beneficentiam, tum quia magnifice templis extructis Damascum ornatiorem reddiderint.

16. ANNO QUINTO JORAM FILII ACHAB REGIS ISRAEL, REGNAVIT JORAM FILIUS JOSAPHAT REX JUDA,] scilicet solus post mortem patris Josaphat. Objicies, id videtur factum anno septimo Joram, non quinto; nam c. 3. v. 1. dictum est, quod Joram rex Israel cœperit regnare anno 18. Josaphat regis Juda; Josaphat autem regnavit annis 25: ab anno autem 18 ad 25, sunt septem anni, post quos moriente Josaphat successit ei filius Joram. Respondent Lyran. et Cajetan. Joram filium Achab regnasse post mortem Achab cum Ochozia fratre primogenito per biennium: scilicet ab anno 18 Josaphat, usque ad annum ejus vigesimum, quo mortuus est Ochozias, tumque solus regnare cœpit Joram ejus frater junior. Ergo quod hîc dicitur: *anno quinto Joram*, intellige à tempore, quo Joram solus post fratris mortem regnare cœpit, quod fuit anno Josaphat vigesimo; verum obstat quod dicitur 3. Reg. ultimo, 32. scilicet Ochoziam in Israel regnare cœpisse anno 17 Josaphat, ac mortuum anno 18 ejusdem, nam per biennium duntaxat regnavit: quare cum Ochozias sit mortuus anno Josaphat 18, eique statim frater Joram successerit, hinc sequitur Joram cœpisse regnare anno 18 Josaphat, non vigesimo. Melius Abulensis respondet non esse numerandum annum 18 Josaphat, eo quod illo expleto cœperit regnare Joram; nec 19, eo quod sub finem ejus cœperit regnare, nec 25, eo quod is fuerit imperfectus: ablatis autem his tribus annis manent ab anno 18 Josaphat, ad annum ejusdem 25 duntaxat anni quinque integri, de quibus hîc dicitur: *Anno quinto Joram filii Achab*, etc. *regnavit Joram filius Josaphat*, scilicet post mortem Josaphat, qui anno 25 regni sui mortuus est; tunc enim successit ei filius Joram.

Optime Richardus de S. Victore in conciliatione lib. Reg. et Paralipom. Arias in Daniele, Salian. Torniellus, Sanchez et Serar. hîc respondent Joram regem Juda, bis à patre nuncupatum fuisse regem, ob duo ejus bella, scilicet primo, anno 17 Josaphat, quo ipse cum Achab iturus erat ad bellum contra Syros 3. Reg. 22. tumque videtur Joram à Josaphat patre duntaxat regis titulum accepisse, ut si quid mali in bello accidisset, sibi succederet Joram. Secundo, post sex annos, scilicet anno 23, Josaphat quo ipse in bellum contra Moabitas profectus est, ut dictum est hoc lib. cap. 3. tunc enim Josaphat rursum Joram filium declaravit regem, et regni administrationem se absente eidem tradidit, indeque numerandi sunt anni octo, quibus dicitur regnasse Joram; ita scilicet, ut tribus annis Joram regnarit cum Josaphat patre vivente, quatuor vero cæteris post mortem patris: octavus vero et ultimus fuerit imperfectus, ideoque non numeretur. Quare licet nonnulli censeant Joram post mortem patris Josaphat regnasse octo annis, tamen verius est quod dixi, nimirum ipsum quatuor integris annis duntaxat, et quinto incompleto regnasse post mortem Josaphat, cum eo vero vivente tribus ultimis ejus annis regnasse, id patet ex c. 9. vers. 29. ubi Ochozias filius Joram regis Juda, mortuo Joram patre, dicitur cœpisse regnare anno undecimo Joram regis Israel: jam computa annos ab anno quinto Joram regis Israel, usque ad annum ejus undecimum, habebis annos duntaxat quinque integros, quibus solis alter Joram post mortem patris Josaphat regnavit in Juda.

Vice versa cum cap. 1. vers. 17. dicitur Joram rex Israel regnare cœpisse anno secundo Joram filii Josaphat regis Juda, intellige annum secundum ab eo tempore, quo Joram primum à patre Josaphat ituro contra Syros titulum regis accepit, quod fuit anno Josaphat 17. Unde secundus Joram filii Josaphat annus incidit in annum 18 Josaphat, quo cœpit regnare Joram filius Achab in Israel.

18. AMBULAVITQUE (Joram filius Josaphat rex Juda) IN VIIS REGUM ISRAEL (colendo idola eorum) SICUT AMBULAVERAT DOMUS ACHAB. FILIA ENIM ACHAB ERAT UXOR EJUS,] nomine Athalia; hæc enim fuit uxor Joram, et mater Ochoziæ, ut patet v. 26.

19. UT DARET ILLI LUCERNAM,] id est, stirpem et prosapiam regiam, scilicet nepotum sibi invicem continuo in regno Juda succedentium.

21. VENITQUE JORAM REX SEIRA,] id est, in Idumæam. Hæc enim sicut ab Esau fundatore, qui alio nomine vocatus est *Edom*, dicta fuit *Idumæa*, sic ab eodem qui pariter vocatus est *Seir*, id est pilosus, hirsutus, dicta est *Seira*.

23. RELIQUA AUTEM SERMONUM (id est rerum et gestorum) JORAM, ET UNIVERSA QUÆ FECIT, NONNE HÆC SCRIPTA SUNT IN LIBRO VERBORUM DIERUM REGUM JUDA,] puta in Diariis et annalibus regum Juda? Nota, hîc tacentur multa de Joram, quæ proinde supplentur in lib. 2. Paralipom. cap. 21. ubi v. 3. Josaphat rex dicitur filiis suis, qui erant fratres Joram, dedisse *pensitationes* (male nonnulli legunt: *pensationes*), id est, annuos redditus. Rursum, quod Joram omnes fratres suos numero sex occiderit, ut solus secure regnaret. Insuper, quod Elias jam raptus (ante novem annos) ad eum miserit litteras ex paradiso, quibus ei ob hæc fratricidia et ob idololatriam minatus est Dei vindictam, quæ mox ei obvenit; nam Deus percussit eum morbo insanabili, ita ut viscera egereret; filios quoque ejus omnes occidit per Philisthæos et Arabes, unico excepto Ochozia, qui licet minimus natu, ei successit, idque in pœnam talionis, ut sicut ipse fratres suos occiderat, sic et filii ejus occiderentur. Addit Joseph, uxores ejus fuisse occisas. Ita Barbari isti justo Dei judicio cæde filiorum regis, regiorum fratrum manibus parentarunt: nec tamen dixit rex insipiens in corde suo: *Justus es, Domine, et rectum judicium tuum.*

25. ANNO DUODECIMO JORAM FILII ACHAB REGIS ISRAEL, REGNAVIT OCHOZIAS FILIUS JORAM REGIS JUDÆ.] Dices, cap. seq. vers. 29. dicitur Ochozias regnare cœpisse anno undecimo Joram, non duodecimo. Resp. cœpit anno undecimo regnare cum patre Joram, qui erat in tormentis sui morbi; sequenti autem anno, qui est duodecimus, mortuo patre solus regnavit in Juda. Ita Abulens. Sanchez, Salianus et alii.

26. VIGINTI DUORUM ANNORUM ERAT OCHOZIAS, CUM REGNARE COEPISSET.] Dices 2. Paralipomen. 22. 3. dicitur fuisse 42 annorum? Resp. hæc antilogia est perdifficilis et quasi irreconciliabilis, quam discutiam suo loco in lib. Paralipomen.

NOMEN MATRIS EJUS ATHALIA, FILIA AMRI,] id est, neptis Amri; erat enim Athalia filia Achab, ut dictum est vers. 18. Achab autem erat filius Amri. Sic Matth. 1. 8. Ozias dicitur filius Joram, cum ejus fuerit nepos, imo trinepos; omittuntur enim ibi tres generationes, et tres filii intermedii, scilicet Ochozias, Joas et Amasias, eo quod Joram miscuisset se stirpi impiæ Achab, et cum sua uxore Athalia filia Jezabelis, idololatriam invexisset in regnum Juda.

Aliter respondent Hebræi apud S. Hieron. in Tradit. et Cajetanus scilicet, Athaliam vere fuisse filiam Amri, dici tamen filiam Achab, vel imitatione, vel nutritione, quòd ab Achab sit educata, ideoque ejus idololatriam imitata.

27. GENER ENIM DOMUS ACHAB FUIT.] Ochozias ergo videtur duxisse filiam Joram filii Achab, sicut Joram pater Ochoziæ duxerat Athaliam filiam Achab, aut certe duxisse filiam fratris, aut sororis Joram; ideo enim dicitur, *gener domus Achab*, quia scilicet socer ejus fuit Joram, vel frater Joram: nimirum tota hæc impietatis et idololatriæ propago invecta fuit in regnum Juda per impiam Jezabel; hujus enim filia fuit Athalia, ac neptis ejus fuit uxor Ochoziæ, quarum utraque à Jezabele, quæ unius erat mater, alterius avia, educata ejus impietatem et mores gentilitios imbibit. Vide hîc quàm periculosum et noxium sit ducere uxores infideles vel hæreticas.

CAPUT NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

ELISEUS MITTIT UNUM È SUIS, QUI UNGAT JEHU IN REGEM ISRAEL, UT FAMILIAM ACHAB DELEAT; UNGIT ILLE JEHU: ID EX JEHU INTELLIGENTES PRINCIPES EUM REGEM CREANT. JEHU ERGO REX FACTUS PERGIT IN JEZRAHEL, IBIQUE OCCIDIT JORAM REGEM ISRAEL, ET OCHOZIAM REGEM JUDA, AC JEZABELEM EX DOMO PRÆCIPITARI JUBET, QUAM DEINDE CANES DEVORANT JUXTA ORACULUM ELIÆ.

1. ELISEUS autem Prophetes vocavit unum de filiis prophetarum, et ait illi:
Accinge lumbos tuos, et tolle lenticulam olei hanc in manu tua, et vade
in Ramoth Galaad. 2. Cumque veneris illuc, videbis Jehu filium Josa-
phat filii Namsi: et ingressus suscitabis eum de medio fratrum suorum, et
introduces in interius cubiculum. 3. Tenensque lenticulam olei, fundes
super caput ejus, et dices: Hæc dicit Dominus: Unxi te regem super
Israel. Aperiesque ostium, et fugies, et non ibi subsistes. 4. Abiit ergo
adolescens puer prophetæ in Ramoth Galaad, 5. et ingressus est illuc: ecce autem principes
exercitus sedebant, et ait: Verbum mihi ad te, ô princeps. Dixitque Jehu: Ad quem ex omni-
bus nobis? At ille dixit: Ad te, ô princeps. 6. Et surrexit et ingressus est cubiculum: at ille
fudit oleum super caput ejus, et ait: Hæc dicit Dominus Deus Israel: Unxi te regem super po-
pulum Domini Israel, 7. et percuties domum Achab domini tui, et ulciscar sanguinem servo-
rum meorum prophetarum, et sanguinem omnium servorum Domini, de manu Jezabel. 8. Per-
damque omnem domum Achab: et interficiam de Achab mingentem ad parietem, et clausum et
novissimum in Israel. 9. Et dabo domum Achab, sicut domum Jeroboam filii Nabat, et sicut
domum Baasa filii Ahia. 10. Jezabel quoque comedent canes in agro Jezrahel, nec erit qui se-
peliat eam. Aperuitque ostium et fugit. 11. Jehu autem egressus est ad servos domini sui: qui
dixerunt ei: Rectene sunt omnia? quid venit insanus iste ad te? Qui ait eis: Nostis hominem,
et quid locutus sit. 12. At illi responderunt: Falsum est, sed magis narra nobis. Qui ait eis:
Hæc et hæc locutus est mihi, et ait: Hæc dicit Dominus: Unxi te regem super Israel. 13. Fes-
tinaverunt itaque, et unusquisque tollens pallium suum posuerunt sub pedibus ejus, in simili-
tudinem tribunalis, et cecinerunt tuba, atque dixerunt: Regnavit Jehu. 14. Conjuravit ergo
Jehu filius Josaphat filii Namsi contra Joram: porro Joram obsederat Ramoth Galaad, ipse et
omnis Israel, contra Hazael regem Syriæ: 15. et reversus fuerat ut curaretur in Jezrahel prop-
ter vulnera, quia percusserant eum Syri, præliantem contra Hazael regem Syriæ. Dixitque
Jehu: Si placet vobis, nemo egrediatur profugus de civitate, ne vadat, et nuntiet in Jezrahel.
16. Et ascendit, et profectus est in Jezrahel: Joram enim ægrotabat ibi: et Ochozias rex Juda
descenderat ad visitandum Joram. 17. Igitur speculator qui stabat super turrim Jezrahel, vidit
globum Jehu venientis, et ait: Video ego globum. Dixitque Joram: Tolle currum, et mitte
in occursum eorum, et dicat vadens: Rectene sunt omnia? 18. Abiit ergo qui ascenderat cur-
rum, in occursum ejus, et ait: Hæc dicit rex: Pacatane sunt omnia? Dixitque Jehu: Quid tibi
et paci? transi, et sequere me. Nuntiavit quoque speculator, dicens: Venit nuntius ad eos, et
non revertitur. 19. Misit etiam currum equorum secundum; venitque ad eos, et ait: Hæc di-
cit rex: Numquid pax est? Et ait Jehu: Quid tibi et paci? transi, et sequere me. 20. Nuntiavit
autem speculator, dicens: Venit usque ad eos, et non revertitur: est autem incessus quasi in-
cessus Jehu filii Namsi, præceps enim graditur. 21. Et ait Joram: Junge currum. Junxerunt-
que currum ejus: et egressus est Joram rex Israel, et Ochozias rex Juda, singuli in curribus
suis, egressique sunt in occursum Jehu, et invenerunt eum in agro Naboth Jezrahelitæ. 22. Cum-
que vidisset Joram Jehu, dixit: Pax est Jehu? At ille respondit: Quæ pax: adhuc fornicationes
Jezabel matris tuæ, et veneficia ejus multa vigent. 23. Convertit autem Joram manum suam,

et fugiens ait ad Ochoziam : Insidiæ, Ochozia. 24. Porro Jehu tetendit arcum manu, et percussit Joram inter scapulas; et egressa est sagitta per cor ejus, statimque corruit in curru suo. 25. Dixitque Jehu ad Badacer ducem : Tolle, projice eum in agro Naboth Jezrahelitæ : memini enim quando ego et tu sedentes in curru sequebamur Achab patrem hujus, quod Dominus onus hoc levaverit super eum, dicens : 26. Si non pro sanguine Naboth, et pro sanguine filiorum ejus, quem vidi heri, ait Dominus, reddam tibi in agro isto, dicit Dominus. Nunc ergo tolle, et projice eum in agrum, juxta verbum Domini. 27. Ochozias autem rex Juda videns hoc, fugit per viam domus horti : persecutusque est eum Jehu, et ait : Etiam hunc percutite in curru suo : et percusserunt eum in ascensu Gaver, qui est juxta Jeblaam : qui fugit in Mageddo, et mortuus est ibi. 28. Et imposuerunt eum servi ejus super currum suum, et tulerunt in Jerusalem : sepelieruntque eum in sepulcro cum patribus suis in Civitate David. 29. Anno undecimo Joram filii Achab, regnavit Ochozias super Judam, 30. venitque Jehu in Jezrahel. Porro Jezabel introitu ejus audito, depinxit oculos suos stibio, et ornavit caput suum, et respexit per fenestram 31. ingredientem Jehu per portam, et ait : Numquid pax potest esse Zambri, qui interfecit dominum suum ? 32. Levavitque Jehu faciem suam ad fenestram, et ait : Quæ est ista ? et inclinaverunt se ad eum duo vel tres eunuchi. 33. At ille dixit eis : Præcipitate eam deorsum; et præcipitaverunt eam, aspersusque est sanguine paries, et equorum ungulæ conculcaverunt eam. 34. Cumque introgressus esset, ut comederet, biberetque, ait : Ite, et videte maledictam illam, et sepelite eam : quia filia regis est. 35. Cumque issent et sepelirent eam, non invenerunt nisi calvariam, et pedes, et summas manus. 36. Reversique nuntiaverunt ei. Et ait Jehu : Sermo Domini est, quem locutus est per servum suum Eliam Thesbiten, dicens : In agro Jezrahel comedent canes carnes Jezabel, 37. et erunt carnes Jezabel sicut stercus super faciem terræ in agro Jezrahel; ita ut prætereuntes dicant : Hæccine est illa Jezabel ?

1. Vade in Ramoth Galaad.] Jam enim urbs illa post regis Joram eam obsidentis vulnus capta erat vel tota, vel ejus pars, ait Abulens. Sanchez et Serar. idque patet ex v. 15.

2. Suscitabis eum de medio fratrum suorum,] id est, ut Vatabl. *jube ut surgat è medio fratrum*, id est, principum collegarum suorum; qui enim hîc fratres, paulo post vocantur principes.

Et introduces in interius cubiculum,] ut secreto eum ungas in regem : ne si publice id facias, seditio concitetur à Jorami regis asseclis et fautoribus, ideoque ubi eum secreto unxeris, statim *fugies, et non ibi subsistes.*

6. Unxi te.] Hæc videtur fuisse secunda unctio Jehu : nam prima facta videtur ab Elia ; hoc enim ei jusserat Deus 3. Reg. 19. 15. ideoque eum ire jusserat in Damascum, ut ibi ungeret Hazael in regem Syriæ, ac deinde in Samariam, ut ungeret Jehu in regem Israel : sed prima illa Eliæ unctio fuit prævia et prognostica regni; hæc vero secunda facta ab Eliseo fuit regni collatio, ejusque in regem creatio. Ita Cajetan. Historic. Scholast. Sanchez, et alii.

11. Quid venit iste insanus ad te.] Vide hìc ut principes idololatræ, hominesque militares prophetam rideant, vocentque *insanum* et fanaticum. Vita enim prophetarum aspera, vestitus horridus, sermo propheticus eis videbatur esse insania, ac prophetæ videbantur eis insanire; erant enim quasi emotæ mentis, et altiori numinis spiritu afflati. Unde Plato in Phædone : *Quidam*, ait, *divino beneficio sunt insani, ut prophetæ et Sibyllæ*, et Cicero lib. 2. de divinit. *Quid habet auctoritatis furor iste, quem divinum vocatis, ut quæ sapiens non videt, ea videat insanus, et is qui humanos sensus amiserit, divinos assecutus sit, et vaticinari idem sit quod insanire. Animalis enim homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei.* 1. Corinth. 2 et 3. Idem et magi faciebant prophetæ diaboli, qui gestus inconditos edebant, et furere videbantur : unde de Sibylla ab Ænea consulta ita canit Virg. l. 6. Æneid.

Non vultus, non color unus ;
Non comptæ mansere comæ : sed pectus anhelum,
Et rabie fera corda tument, majorque videri
Nec mortale sonans, afflata est numine quando
Jam propiore Dei.

Nostis hominem, et quid locutus sit,] q. d. nostis eum insanum esse, ac proinde insana locutum, ideoque non credenda, nec à me enarranda. Id dicit Jehu, ne si se revera ab eo unctum dicat in regem, sibi creet periculum : ne scilicet aliquis vel pro Joram pugnans, vel Jehu regnum invidens, eum invadat et occidat. *Percunctantibus autem illis*, inquit Joseph. *qua de causa venisset juvenis, et insanum videri dicentibus: Recte, inquit, conjecturam facitis, nam insani verba locutus est. Illis vero magis etiam sibi exponi quid esset orantibus, regnum populi sibi à Deo delatum, ait illum dixisse.*

12. At illi dixerunt : Falsum est, sed magis narra nobis,] q. d. non insana, sed seria et magni momenti locutus est propheta, cupimusque omnino ut ea nobis enarres. Unde Chald. vertit : *Falsum tu dicis, indica nunc nobis.* Suspicati sunt Dei instinctu, id quod res erat, scilicet Jehu à propheta accepisse regni oraculum, illudque ab eo extorquere satagunt, unde sequitur.

13. Festinaverunt itaque, et unusquisque tollens pallium suum (vestem extimam) posuerunt sub pedibus ejus in similitudinem tribunalis.] Sept. *super ascensum graduum ;* Vatabl. *in fastigio graduum*, id est, in supremo gradu, nimirum summo et eminentissimo loco, q. d.

loco excelso vestibus suis erexerunt ei quasi thronum regium, ut in eo velut rex sederet: hoc enim ritu eum regem crearunt.

Nimirum ad vocem Prophetæ, quam à Jehu audierant principes, hi et milites divinitus excitati regnum ei detulerunt, ideoque gradus aliquos opere tumultuario construxerunt, quos palliis suis quasi aulæis constraverunt, et in summo eorum Jehu collocarunt, eique acclamarunt: *Regnavit Jehu*, q. d. rex noster est Jehu, vivat ergo et regnet prospere per multos annos. Sic Plutarchus scribit de Catone Uticensi in ejus vita, stratas esse à militibus vestes per ea loca, quæ ipse pedibus calcaturus erat: quod honoris genus refert Imperatoribus impendi solere. Et in Deorum suorum quibusdam sacris, dum illos festa pompa traducerent, vestes sterni solitas esse scribit idem Plutarchus in Alcibiade.

Idem de sacris Junonis tradit Athenæus lib. 12. cap. 9. Sic et Christo quasi Messiæ regi, solemni pompa ingredienti Jerusalem in die Palmarum, turba viam stravit et palmis et vestibus, Matthæi 21.

18. Quid tibi et paci,] q. d. non pacem veho, sed bellum; conjuravi enim contra tuum regem Joram, ut eum occidam regnumque ejus occupem.

21. Et egressus est Joram rex Israel, et Ochozias rex Juda, etc. in occursum Jehu; et invenerunt eum in agro Naboth Jesrahelitæ.] Justum congruumque fuit hoc Dei judicium, qui eos congregavit in agrum Naboth ut in eo cæderentur, in quo Achab pater eorum, Naboth vinea sua spoliarat et occiderat, uti ipse per Eliam eidem prædixerat 3. Reg. 21. 23.

22. Adhuc fornicationes Jezabel matris tuæ, et veneficia ejus multa vigent,] puta idololatria et magia Jezabelis; idololatria enim est fornicatio mystica, qua quis relicto Deo sponso, adhæret idolis, quasi adulteris. Eadem est magia, quia sacerdotes idolorum sunt magi; consulunt enim dæmonem, et ab eo oracula accipiunt. Dicit hoc Jehu, q. d. Ego ex parte Dei judicis venio, ut puniam idololatriam et magiam tuam, tuæque matris Jezabelis.

25. Quod Dominus onus hoc levaverit super eum.] *Onus* vocatur prophetia minax et onerosa, qua Deus per Eliam prædixerat posteros Achab ob ejus scelera occidendos 3. Reg. 21. 23.

27. Etiam hunc percutite,] ad exterminium domus Achab à Deo prædictum et decretum. Erat enim Ochozias rex Juda, ex parte matris Athaliæ, nepos Achab, ejusque scelera et idololatriam imitabatur.

Dices, 2. Paralipom. cap. 22. vers. 9. dicitur Ochozias fugisse et latuisse in Samaria? Resp. hac vice fugit et latuit in Samaria, sed ut ibidem additur, in Samaria postea deprehensus, deductus est ad Jehu in Gaver, ibique percussus fugit in Mageddo, ibique mortuus est. Ita Lyranus.

29. Anno undecimo Joram filii Achab regis Israel regnavit Ochozias super Judam.] *Regnavit*, id est, regnare cœpit, et vix uno anno regnavit; nam anno duodecimo Joram unà cum eo occisus est à Jehu.

30. Porro Jezabel introitu ejus (Jehu regicidæ) audito, depinxit oculos suos stibio,] non ad illiciendum Jehu in sui amorem. Erat enim vetula, et sciebat Jehu esse juratum suum hostem, sed ad animositatem ostentandam, quasi quæ non timeret nec curaret Jehu; unde eum increpuit vocavitque domini sui (Joram regis) interfectorem, ut eum percelleret: putabat enim quòd Jehu in se, utpote feminam et reginam, non auderet manus injicere, nec ejus sanguine se cruentare. Quod si auderet, volebat animose et nobiliter mori, quasi mortem contemnens. Hæc est vanitas seculi et secularium, æque ac mulierum vanitas est stibium et purpurissa, quam proinde Magdalena, dum pœnituit, despexit; nam ut ait S. Hieron. Epist. ad Furiam: *Non habuit crispantes mitras, nec stridentes calceolos, nec orbes stibio fuliginatos.* Unde S. Cypr. tract. de Opere et Eleemosyna: *Unge oculos tuos*, inquit, *non stibio diabolico, sed collyrio Christi.*

31. Numquid pax potest esse Zambri, qui interfecit dominum suum,] quasi dicat, quæ pax et societas potest esse cum Jehu, qui est quasi alter Zambri tyrannus. Sicut enim Zambri occidit Ela regem suum 3. Reg. 16. 10. ejusque regnum invasit, sic Jehu occidit Joram regem suum, ejusque regnum invadit.

37. Et erunt carnes Jezabel sicut stercus.] Alludit ad Etymon nominis Jezabel. *Jezabel* enim Hebr. idem est quod אי זבל *e zebel*, id est, *ubi stercus? Zebel* enim Chaldaice, Syriace et Arabice idem est quod *stercus.* Aut *Jezabel* idem est quod י זבל *i zebel*, id est, *insula sterquilinii, vel væ sterquilinio*, ait Pagnin. unde nonnulli putant à *zebel*, id est, *stercus diabolum* per contemptum vocari *zabulum*, id est, *stercorarium*, ac Græcos Beelzebub vocare *Beelzebub*, quasi *Deum stercoris;* stercori enim insidet *zebub*, id est, *musca.* Porro S. Ambrosius exhortat. ad virgin. *Jezabel*, inquit, *idem est quod vanitatis profluvium, vel vana et vacua redundantia, qualis est in avaritia, ambitione, omnique concupiscentia, cujus idea est Jezabel.*

Hæccine est illa Jezabel,] q. d. Itane fortuna vices commutans Jezabelem ex summo gloriæ in imum ignominiæ prostravit? Erat illa decor et pulchritudo orbis: jam putet ut sordidum stercus. Erat illa regum uxor et mater, imo domina et rectrix: en tibi jam à canibus laniatur. Erat illa terror Eliæ et prophetarum, imo totius Israelis: ecce jam illa ungulis equorum calcatur.

Notat S. Chrys. hom. 25. in Epist. ad Roman. Jezabelem gravius punitam esse, quàm Achab, qui in bello sagitta confixus decore occubuit, eo quod Jezabel fuerit ei omnis mali occasio, imo suggestrix et incentrix: *Jezabel*, ait, *majores pœnas dedit, quàm Achab vineæ raptor: ipsa quippe universum istud negotium texuerat, regique lapsus occasionem dederat.*

Sic B. Francisc. Borgia nuper Dux Gandiæ, cum Isabellæ uxoris Caroli V defunctæ corpus ad regium sepulcrum Granatam deferret, illud adeo deforme, fœdum et horridum conspexit, ut non agnosceret, nec auderet jurare, hoc esse corpus imperatricis. Quare illud contentis oculis intuens et admirans: *Hæccine*, inquit, *est Isabella mundi Imperatrix?* Hæccine sapiens et sancta illa Isabella gaudium Hispaniæ, decus imperii, spes orbis? ubi nuperus ille vultus decor, ubi oculorum splendor, ubi coronæ regiæ majestas? Itane caro ejus versa est in putredinem, decor in fœtorem, splen-

dor in horrorem? Quare Deo mentem illuminante, attente considerans quanta esset regum regnorumque et omnium bonorum mundi vanitas, eis valedicere, et soli Deo servire decrevit, ac Societatem Jesu ingressus, rarum virtutum omnium, tam religiosis, quàm secularibus, quin et principibus ac regibus dedit exemplar, ut patet ex ejus vita.

CAPUT DECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Jehu occidit septuaginta filios Achab, et quadraginta duos fratres Ochoziæ, ac per dolum omnes cultores Baal, unde meruit progeniem in regno usque in quartam generationem. Idem tamen coluit vitulos aureos Jeroboam, ideoque domus ejus tandem excisa est.

1. Erant autem Achab septuaginta filii in Samaria: scripsit ergo Jehu litteras,
et misit in Samariam, ad optimates civitatis, et ad majores natu, et ad nu-
tritios Achab, dicens: 2. Statim ut acceperitis litteras has, qui habetis
filios domini vestri, et currus, et equos, et civitates firmas, et arma,
3. eligite meliorem, et eum qui vobis placuerit de filiis domini vestri, et
eum ponite super solium patris sui, et pugnate pro domo domini vestri.
4. Timuerunt illi vehementer, et dixerunt: Ecce duo reges non potuerunt
stare coram eo, et quomodo nos valebimus resistere? 5. Miserunt ergo præpositi domus, et
præfecti civitatis, et majores natu, et nutritii ad Jehu, dicentes: Servi tui sumus, quæcumque
jusseris faciemus, nec constituemus nobis regem: quæcumque tibi placent, fac. 6. Rescripsit
autem eis litteras secundo, dicens: Si mei estis, et obeditis mihi, tollite capita filiorum domini
vestri, et venite ad me hac eadem hora cras in Jezrahel. Porro filii regis, septuaginta viri, apud
optimates civitatis nutriebantur. 7. Cumque venissent litteræ ad eos, tulerunt filios regis, et
occiderunt septuaginta viros, et posuerunt capita eorum in cophinis, et miserunt ad eum in
Jezrahel. 8. Venit autem nuntius, et indicavit ei, dicens: Attulerunt capita filiorum regis. Qui
respondit: Ponite ea ad duos acervos juxta introitum portæ usque mane. 9. Cumque diluxisset,
egressus est, et stans dixit ad omnem populum: Justi estis: si ego conjuravi contra dominum
meum, et interfeci eum, quis percussit omnes hos? 10. Videte ergo nunc quoniam non cecidit
de sermonibus Domini in terram, quos locutus est Dominus super domum Achab, et Dominus
fecit quod locutus est in manu servi sui Eliæ. 11. Percussit igitur Jehu omnes, qui reliqui
erant de domo Achab in Jezrahel, et universos optimates ejus, et notos, et sacerdotes, donec
non remanerent ex eo reliquiæ. 12. Et surrexit, et venit in Samariam: cumque venisset ad Ca-
meram pastorum in via, 13. invenit fratres Ochoziæ regis Juda, dixitque ad eos: Quinam estis
vos? Qui responderunt: Fratres Ochoziæ sumus, et descendimus ad salutandos filios regis, et
filios reginæ. 14. Qui ait: Comprehendite eos vivos. Quos cum comprehendissent vivos, jugula-
verunt eos in cisterna juxta Cameram, quadraginta duos viros, et non reliquit ex eis quemquam.
15. Cumque abiisset inde, invenit Jonadab filium Rechab in occursum sibi, et benedixit ei. Et
ait ad eum: Numquid est cor tuum rectum sicut cor meum cum corde tuo? Et ait Jonadab:
Est. Si est, inquit, da manum tuam. Qui dedit ei manum suam. At ille levavit eum ad se in
currum: 16. dixitque ad eum: Veni mecum, et vide zelum meum pro Domino. Et impositum
in curru suo, 17. duxit in Samariam. Et percussit omnes, qui reliqui fuerant de Achab in Sa-
maria usque ad unum, juxta verbum Domini, quod locutus est per Eliam. 18. Congregavit ergo
Jehu omnem populum, et dixit ad eos: Achab coluit Baal parum, ego autem colam eum am-
plius. 19. Nunc igitur omnes prophetas Baal, et universos servos ejus, et cunctos sacerdotes
ipsius, vocate ad me: nullus sit qui non veniat, sacrificium enim grande est mihi Baal: quicum-
que defuerit, non vivet. Porro Jehu faciebat hoc insidiose, ut disperderet cultores Baal. 20. Et
dixit: Sanctificate diem solemnem Baal. Vocavitque, 21. et misit in universos terminos Israel,
et venerunt cuncti servi Baal, et non fuit residuus ne unus quidem qui non veniret. Et ingressi

sunt templum Baal : et repleta est domus Baal, à summo usque ad summum. 22. Dixitque his qui erant super vestes : Proferte vestimenta universis servis Baal. Et protulerunt eis vestes. 23. Ingressusque Jehu, et Jonadab filius Rechab, templum Baal, ait cultoribus Baal : Perquirite et videte, ne quis forte vobiscum sit de servis Domini, sed ut sint servi Baal soli. 24. Ingressi sunt igitur ut facerent victimas et holocausta : Jehu autem præparaverat sibi foris octoginta viros, et dixerat eis : Quicumque fugerit de hominibus his, quos ego adduxero in manus vestras, anima ejus erit pro anima illius. 25. Factum est autem, cum completum esset holocaustum, præcepit Jehu militibus et ducibus suis : Ingredimini, et percutite eos, nullus evadat. Percusseruntque eos in ore gladii, et projecerunt milites et duces : et ierunt in civitatem templi Baal, 26. et protulerunt statuam de fano Baal, et combusserunt. 27. Et comminuerunt eam. Destruxerunt quoque ædem Baal, et fecerunt pro ea latrinas usque in diem hanc. 28. Delevit itaque Jehu Baal de Israel. 29. Verumtamen à peccatis Jeroboam filii Nabat, qui peccare fecit Israel, non recessit, nec dereliquit vitulos aureos, qui erant in Bethel, et in Dan. 30. Dixit autem Dominus ad Jehu : Quia studiose egisti quod rectum erat, et placebat in oculis meis, et omnia quæ erant in corde meo fecisti contra domum Achab : filii tui usque ad quartam generationem sedebunt super thronum Israel. 31. Porro Jehu non custodivit ut ambularet in lege Domini Dei Israel in toto corde suo : non enim recessit à peccatis Jeroboam, qui peccare fecerat Israel. 32. In diebus illis cœpit Dominus tædere super Israel : percussitque eos Hazael in universis finibus Israel, 33. à Jordane contra Orientalem plagam, omnem Terram Galaad, et Gad, et Ruben, et Manasse, ab Aroër, quæ est super Torrentem Arnon, et Galaad, et Basan. 34. Reliqua autem verborum Jehu, et universa quæ fecit, et fortitudo ejus, nonne hæc scripta sunt in Libro verborum dierum regum Israel ? 35. Et dormivit Jehu cum patribus, sepelieruntque eum in Samaria : et regnavit Joachaz filius ejus pro eo. 36. Dies autem, quos regnavit Jehu super Israel, viginti et octo anni sunt, in Samaria.

1. Erant autem Achab septuaginta filii,] non ex sola Jezabele, sed ex aliis multis uxoribus ab eo procreati.

Ad nutritios Achab,] id est, ut Septuag. *ad nutritios filiorum Achab*, scilicet ad primates, qui septuaginta filios Achab enutrierant.

4. Ecce duo reges (Joram rex Israel, et Ochozias rex Juda, utrumque enim occidit Jehu), non potuerunt stare coram eo,] id est resistere illi, unde sequitur :

Et quomodo nos (privati et plebeii) valebimus resistere ?

5. Miserunt ergo præpositi domus,] qui scilicet præerant palatio regio, quod Amri ædificarat in Samaria, in quo habitarat Achab, ejusque filius Joram, occisus à Jehu.

7. Occiderunt septuaginta viros.] Non peccavit Jehu jubendo occidi septuaginta filios Achab, quia id fecit jussu Dei, qui summus vitæ tam nocentum quàm innocentum est Dominus, eo quod essent filii nocentis Achab, cujus utpote nequissimi semen omne, omnemque stirpem funditus delere volebat Dominus : verisimile enim est inter hos septuaginta aliquos fuisse minores et innocentes, nec idololatriæ Achab capaces vel participes. Peccarunt tamen Samaritæ, quod hoc mandatum Jehu de eis occidendis executi sint, non ut ministri Judicis, sed timore Jehu, quem nesciebant esse regem à Deo electum, et ab Eliseo unctum, ideoque nesciebant eum esse Judicem Israelis, ac habere à Deo potestatem occidendi hos filios Achab. Forte etiam peccavit Jehu jubendo eis hoc facinus, si prius non satis eis probavit suam auctoritatem, et jus regni sibi à Deo datum, nisi ipsi illud aliunde facile scire potuerint. Ita Abulensis.

Et posuerunt capita eorum in cophinis.] Apposite ad culpam Achab qui in cophinis collegerat uvas ex vinea Naboth à se occisi : idcirco igitur in pœnam peccati filiorum ejus capita in cophinis deferuntur ad Jehu. In eo ergo punitur tum ipse, tum filii, in quo peccarant.

8. Ponite ea ad (Chald. in) duos acervos juxta introitum portæ usque mane,] ut totus populus ingrediens et exiens per portam, videat hoc justum Dei judicium contra domum Achab, itaque ab ejus idololatria et cultu Baal recedat.

9. Justi estis,] id est, justam Dei vindictam implestis, licet inscii et non cogitantes. Cogitabant enim implere jussum Jehu de eis occidendis, non autem jussum Dei.

Si ego conjuravi contra dominum meum (Joram regem Israel), et interfeci eum, quis percussit omnes hos ?] q. d. non ego, sed vos, esto meo jussu meîque metu, q. d. Ex hac ultione patet manifeste vindicta Dei contra domum impiam Achab; quod scilicet Deus tam me quàm vobis usus sit ad illam peragendam. Nam ego licet occiderim Joram, non tamen potuissem occidere septuaginta ejus fratres, nisi Deus immisisset vobis meî metum, ut me jubente eos occideretis. Alioqui enim potuissetis meo jussui resistere, aut vi, aut honesta excusatione, aut filios hos Achab, quos occidistis, abscondendo, vel aliò amandando. Deus ergo vobis mentem eripuit, ne id faceretis, sed eos occideretis.

11. Percussit igitur Jehu omnes qui reliqui erant de domo Achab.] *Omnes*, id est fere omnes, quia pauci iique fere pauperes, abjecti et imbelles fuere relicti. Remansere quoque fra-

tres Ochoziæ regis Juda, prognati ex Athalia filia Achab, quos paulo post occidit vers. 14. Remansit quoque Joas, qui Ochoziæ patri in regno Judæ successit. Simili modo dixit Script. nullum relinquendum ex domo Jeroboam, Baasa, Ela, etc. quia digniores omnes sublati, et pauci vilesque relicti fuere.

13. FRATRES OCHOZIÆ,] id est filii fratrum Ochoziæ, ut explicatur 2. Paral. 22. 9. nam fratres Ochoziæ fuere occisi ab Arabibus 2. Paral. 21. 17.

DESCENDIMUS AD SALUTANDOS FILIOS REGIS,] scilicet Ochoziæ regis Israel, ejusque uxoris et reginæ.

14. JUGULAVERUNT EOS,] quasi posteros impii Achab, ex impia matre Athalia. Fecit id Jehu instinctu Dei, unde ait ad Jonadab : *Vide zelum meum pro Domino.* Ita Abul.

JUXTA CAMERAM] *pastorum*, ut dictum est vers. 12. Chald. *Ad domum congregationis pastorum*, Hebr. *ad domum ligationis*, in qua scilicet oves ligabantur ad tondendum, q. d. in tonstrina ovium. Ita Pagn. Forte tondebantur tum ibidem oves, ideoque de more læta instruebantur convivia, ad quæ invitati fuere hi filii fratrum Ochoziæ, ibique inter epulas occisi, uti in similibus occisus fuit Amnon à fratre suo Absalom. 2. Reg. 13.

15. INVENIT JONADAB FILIUM RECHAB IN OCCURSUM SIBI, ET BENEDIXIT EI,] scilicet bene precatus est ei, salutavit eum dicendo more Hebræo: *pax tibi.* Hic *Jonadab* est ille qui laudatur Jeremiæ cap. 35. 6. ubi Jeremias propinans vinum Rechabitis, posteris et discipulis Jonadab, audit ab eis : *Non bibemus vinum, quia Jonadab filius Rechab pater noster præcepit nobis dicens : Non bibetis vinum vos, et filii vestri usque in sempiternum, et domum non ædificabitis, et sementem non seretis, et vineas non plantabitis, nec habebitis; sed in tabernaculis habitabitis cunctis diebus vestris, ut vivatis diebus multis super faciem terræ, in qua vos peregrinamini.*

Joannes Jerosolym. lib. de Institut. monach. c. 25. asserit hunc *Jonadab* fuisse Elisei discipulum, ejusque vitæ religiosæ vestigia, excepta continentia, sectatum esse cum suis filiis et nepotibus. Rechabitæ hi fuere Cinæi, posteri Jethro Madianitæ, soceri Mosis. Vide dicta Jeremiæ 35. v. 6.

NUMQUID EST COR TUUM RECTUM SICUT COR MEUM CUM CORDE TUO,] q. d. amasne me sincere et ex animo, sicut ego amo te. Hinc videtur Jehu ante regnum fuisse probus, utpote amicus et familiaris Jonadabo viro probo et religioso. Amicitia enim non coalescit inter probos et improbos, poscit enim sibi similes.

ET IMPOSITUM IN CURRU SUO DUXIT IN SAMARIAM,] ut auctoritatem sibi apud Samaritas nomenque probitatis conciliaret per Jonadabum sibi socium, quem omnes habebant pro viro integro et sancto, ut hac ratione facilius perageret cædem Baalitarum, quam moliebatur, nec aliquis resistere auderet.

18. ACHAB COLUIT BAAL PARUM, EGO AUTEM COLAM EUM AMPLIUS.] Mentitur Jehu, sed officiose, et ad bonum finem, ut omnes cultores Baal in unum colligat et mactet, quod Deus ei jusserat, quodque alia ratione perfici vix poterat. Unde ipse putabat hoc mendacium sibi esse licitum, imo necessarium, honestum et pium. Ita Theodor. et Procop.

Licet enim hoc ejus mendacium ex genere suo esset perniciosum, quia erat simulatio imo professio idololatriæ, ideoque scandalum publicum, uti docet S. Thom. 2. 2. q. 111. art. 1. ad 2. Franc. Suarez tract. 1. de fide disp. 14. sect. 4. n. 9. Gregor. de Valentia tract. de fide disp. 1. q. 3. puncto 2. imo S. August. lib. contra mendacium cap. 2. hoc Jehu mendacium vocat impium, ideoque eum non pro illa simulatione, sed pro obedientia, quia jussu Dei occidit posteros Achab, à Deo fuisse laudatum et remuneratum asserit, additque : *Visum est quibusdam Catholicis Priscillianistas se debere simulare, ut eorum latebras penetrarent ; quod ego prohibens*, ait August. *scripsi librum contra mendacium.*

Tamen multa sunt quæ Jehu excusant, et hoc ejus mendacium potius officiosum quàm perniciosum fuisse ostendant. Primum est, intentio loquentis, nimirum quod illud dixerit non serio, non enim intendebat colere Baal, sed ficte et simulate ut omnes cultores Baal in unum colligeret, et collectos omnes quasi victimas divinæ justitiæ mactaret, ut Deus ei jusserat ; quod alias facere nequivisset. Unde sanctus Hieron. in cap. 2. Epist. ad Galat. omnino excusat Jehu, docetque utilem esse simulationem, et quandoque exhibendam, dummodo caveatur mendacium : *Utilem*, ait Hier. *simulationem assumendam esse in tempore, Jehu regis nos docet exemplum.* Idem censet Abulens. Cajet. et alii, imo Adrianus in 4. q. 1. de Baptismo in resp. ad 5. ait licere celare fidem per professionem falsæ religionis, si justa subsit causa : quod tamen alii passim improbant et refellunt, ac merito.

Secundum, quod simulatio et fictio hæc Jehu brevissimo tempore durarit ; unde exiguum fuit scandalum: nam mox visuri erant universi animum loquentis plane contrarium : moram ergo modici temporis Jehu pro nihilo reputavit.

Tertium, quod non jusserit vel exhortatus sit Baalitas ad sacrificandum Baal, sed tantum dixerit : *Ego colam eum amplius :* qua voce tantum intendit occasionem dare Baalitis, ut animum suum aperirent, et malitiam idololatriæ mente conclusam proderent, ut illam deinde ipse succideret. Sic medici dant pharmaca, quæ humores pravos commoveant, ut eos deinde emicantes expellant, itaque homini sanitatem restituant. Sic principes mittunt exploratores ad hostes, qui se eorum amicos simulent, ut eorum consilia resciscant, principibus renuntient ; uti fecit Chusai transfugiens ad Absalomem, ibique dissipans consilia Achitophelis 2. Reg. 15. vers. 14. Sic heri explorant fidem servorum et ancillarum, hinc inde ponendo nummos, ut videant an ipsi eos auferant et furentur, an vero fideliter ad herum referant. Hi ergo dant quidem occasionem furti ; non tamen ad illud incitant vel invitant.

Dices, Jehu implicite suo exemplo invitavit Baalitas ad sacrificandum Baal. Resp. Jehu non invitavit, sed occasionem tantum eis dedit sacrificandi (uti jam dixi de heris) quam sciebat illos arrepturos, idque permisit, ut quod ipsi quotidie faciebant privatim, hoc jam facerent publice, itaque se detegerent, ut ab eo puniri plectique possent. Satius enim erat unum actum

sacrificii publicum permittere ad redimenda tot privata eorum sacrilegia. Satius erat sinere eos publice semel idola colere, quam privatim millies et millies, ut hac permissione idololatriam Baal funditus excinderet.

Quartum, quia magna tunc erat rerum et religionis perturbatio: alii enim colebant Baal, alii vitulos aureos, alii Melchom, alii Chamos, alii Deum verum: quare exiguum fuit hoc Jehu scandalum: quisque enim libere colebat quod volebat. Addunt nonnulli Jehu ambigue fuisse locutum, et per Baal intellexisse Deum verum: hic enim verus est *Baal*, id est omnium Dominus; aut potius per Baal intellexisse dæmonem, q. d. Achab coluit Baal, id est dæmonem, victimis animalium: ego amplius eum colam, sed materialiter tantum, victimis hominum, quia Baalitas mactabo et offeram illi non quasi Deo, sed quasi Dei archicarnifici, qui mere delectatur sanguine et morte hominum impiorum, ut animas eorum abripiat in tartara: magnum enim festum egit dæmon in mactatione idololatrarum, quam fecit Jehu, eosque quasi victimas suas lætissime acceptavit.

Quintum, quia Jehu erat homo militaris; militari ergo sensu et astu hoc militare stratagema adinvenit, ad perdendos simul et semel omnes Baalitas, Dei æque ac suos hostes: quare non studuerat casibus conscientiæ, sed quod zelus honoris Dei et militaris industria ad detegendos hostes, ut ex inopinato eos opprimeret, illi suggerebat, hoc bona fide peregit, idque præsente, juvante, et ut videtur probante Jonadab viro probo, prudente et religioso.

Denique Jehu à Domino laudatus et remuneratus fuit v. 30.

Simili modo Constantius imperator Constantini Magni pater, ut agnosceret quinam in familia sua essent veri et cordati Christiani, qui fictii vel timidi, et inconstantes, edixit ut qui deos colere vellent, in aula manerent, pristinisque honoribus fruerentur; qui vero id facere nollent, aula excederent. Mox omnes eos qui se deos colere velle dicebant, aula ejecit; cæteros in ea retinuit, causamque dedit: *Quomodo*, inquit, *mihi fidi erunt, qui Deo perfidi fuerunt?* Ita refert Eusebius libr. 1. de vita Constantini cap. 9. et 10. et Sozom. lib. 1. cap. 6.

19. Sacrificium enim grande est mihi Baal,] q. d. Volo grande et solemne sacrificium offerre Baal, ideoque volo Baalitas omnes esse præsentes. Hoc simulabat Jehu, sed vere intendebat ipsosmet Baalitas quasi victimas mactare Deo, eosque offerre dæmoni, quasi Dei carnifici, qui eorum utpote sui cultorum erat dominus et possessor, ideoque eos secum abrepturus erat in gehennam.

20. Sanctificate diem solemnem Baal,] hoc est, indicite diem festum et sanctum, quo solemniter colamus Baal: sed vos, ô Baalitæ, coletis eum formaliter victimis boum, ego vero eum colam materialiter duntaxat mactando et tradendo vos ipsos quasi victimas dæmoni, cui vosmetipsos dicastis, et quasi servos addixistis. Et vere solemne festum egit tum dæmon, cum tot idololatrarum quasi servorum suorum à Jehu cæsorum animas et corpora rapuit. Vocati ergo venerunt ad festum solemne non epuli, sed macelli sui. Sic diabolus in morte Lutheri indixit solemne festum dæmonibus sibi subditis, adeoque omnes circumquaque convocavit ad ejus animam cum triumpho deducendam ad tartara. Id fassi sunt dæmones, qui energumenos possidebant Geilæ, quæ civitas est in Brabantia inter Antverpiam et Lovanium, ubi sancta Dympna, virgo et martyr, à suo patre rege Hyberniæ pro virginitate occisa requiescit, et multis miraculis præsertim in energumenis à dæmone liberandis resplendet, uti oculis meis olim conspexi, cum sanctæ hujus virginis lipsana sacra visitarem. Geilæ, inquam, eo die quo mortuus est Lutherus, omnes energumeni à dæmonibus fuere liberi; sed postero die rursus ab iisdem possessi et exagitati. Rogati dæmones causam, dixere, se pridie convocatos ad magni amici sui Martini Lutheri funus, illi interfuisse ac festum agitasse: principem enim ipsorum et archidæmonem præcepisse, ut universi spiritus maligni ad sui prophetæ et fidelis cooperarii Lutheri exequias confluerent: congruere enim ut qui quamplurimos ad inferos deduxisset, à quamplurimis ad eosdem solemniter deduceretur. Uti inter alios narrat Tilmanus Bredenbachius lib. 7. Collat. sacr. cap. 39. qui et addit innumerabilem corvorum horrendum in modum crocitantium copiam (erant illi dæmones) cadaver Lutheri supervolitasse, illudque Islebio Witenbergam ad sepulcrum usque comitatam fuisse. Simile festum egerunt dæmones in morte Udonis Magdeburgensis præsulis, uti idem Bredenbac. lib. 8. cap. 14. ex Nauclero, Fulgosio, P. Canisio fuse enarrat.

21. Et venerunt cuncti servi Baal.] *Servos* vocat devotos Baal, præsertim sacerdotes, ut patet vers. 19. unde et vers. seq. jussit eis dari vestes, scilicet sacerdotales et sacras: nec enim videntur omnes omnino, qui Baal adorabant, venisse, aut templo uno capi potuisse. Sic Actor. 17. 4. *colentes*, vocantur viri pii et religiosi Deum pie colentes. Abul. tamen censet omnes omnino profitentes cultum Baal vocatos venisse ad diem solemnem Baal: licet enim tempore Achab fuerint illi in magno numero, tamen paulo post agente Josaphat rege pio, multi ex eis ad cultum unius veri Dei redierunt.

Et repleta est domus Baal, a summo usque ad summum,] scilicet ab extremo in extremum. Septuag. *Et repleta est domus super os;* Chald. *ex angulo in angulum.*

22. Proferte vestimenta universis servis Baal,] scilicet sacerdotalia vel sacra, qualibus utebantur Levitæ et Nathinæi, sive ministri sacerdotum: non ergo dedit eis vestes laicas in præmium. Hæc enim magna multis fuisset idololatriæ et peccati illecebra, ut pro vestibus se cultores Baal esse mentirentur. Addit Abul. Jehu eis victimas ad sacrificium suppeditasse et invitasse ad sacrificandum, idque sine culpa. Verum id dici nequit: invitare enim ad sacrificandum idolo, culpa est et scelus, quocumque fine id fiat. Suffecit ergo Jehu, quod eis paratos ad sacrificandum permitteret sacrificare.

23. Sed ut sint servi Baal soli.] *Nolle se dicens*, ait Josephus, *ut sacris eorum alienus ac prophanus nullus se ingerat?* Prudenter id providit Jehu, ne quis innocens Deique cultor, sed soli nocentes Baalitæ mactarentur.

24. Anima ejus erit pro anima illius.] *In-*

terminatus, ait Josephus, *quicumque aliquem eorum elabi permiserit, vicarium pro illo moriturum.*

25. Factum est autem cum completum esset holocaustum.] Hebræus, Chaldæus et Septuaginta Roman. habent in singulari: *Cum consummasset*, scilicet summus sacerdos Baal. Septuaginta Regia et Complut. habent in plurali: *Et factum est ut compleverunt facientes holocaustum:* utrumque verum; plures enim in pluribus altaribus plura offerebant holocausta.

Et projecerunt (cadavera eorum) milites et duces] Jehu.

Et ierunt in civitatem templi Baal, 26. et protulerunt statuam de fano Baal, et combusserunt.] Videtur civitas quædam proprie fuisse dicata Baal, è cujus templo statuam Baal eduxerunt et combusserunt. Vatablus et Salianus per *civitatem* intelligunt civitates, ut sit Enallage numeri, quasi dicat: Jussu missuque Jehu iverunt in quaslibet civitates Israel, ex eisque eduxerunt idola Baal et combusserunt; idque eos fecisse valde est probabile; nam ut sequitur: *Delevit itaque Jehu Baal de Israel:* quod non fecisset si in una tantum civitate eum delevisset. Denique posset esse Hypallage: *Ierunt in civitatem templi*, id est ierunt in templum civitatis: templum enim hoc ab Achab in Samaria ædificatum erat vastum et amplum, habens varia domicilia annexa instar parvæ civitatis, quasi dicat: Postquam in templo cæsi sunt omnes et soli cultores Baal, Jehu cum suis ingressus est ipsum templum, ac statuam Baal eduxit et combussit. Unde Septuaginta Regia et Complut. non habent τὸ *civitatem*, sed tantum *ierunt usque ad templum Baal*, idque valde huic loco est appositum et congruum.

29. Verumtamen a peccatis (à vitulis aureis adorandis) Jeroboam, etc. non recessit.] Mira fuit hæc Jehu et cæterorum regum Israel vel cæcitas vel fatuitas, quod cum viderent se jussu Dei delere domos Achab, aliorumque regum ob idolorum culturam, ipsi tamen eadem si non numero, certe specie coluerint; ideoque eamdem Dei manum vindicem senserunt, ac cum posteris excisi sunt. Causa fuit politica, quod metuerent, ne si rediret populus ad Deum adorandum in Jerusalem, rediret pariter ad stirpem Davidis et reges regnantes in Juda. Sed vanus fuit hic eorum metus: Deum enim vadem habebant: ille enim promiserat, si se solum colerent, regnum eis fore stabile, et propagandum in posteros per multa secula.

30. Quia studiose egisti, etc. filii tui usque ad quartam generationem sedebunt super thronum Israel:] promisso Dei respondit eventus: nam Jehu regnavit 28 annis, huic successit filius Joachaz per 17 annos, huic filius Joas per sedecim, huic filius Jeroboam per 41, huic filius Zacharias per sex menses.

Porro Hebræi censent prophetam hæc promittentem Jehu fuisse Jonam prophetam quartum è minoribus. Verum Jonas non floruit sub Jehu, sed sub Jeroboam ab nepote Jehu. Quare melius Nicephorus in Chron. et Salian. censent prophetam hunc fuisse Eliseum, qui primitus unxerat Jehu in regem, ut dictum est c. 9. v. 1 et 2.

Videtur Jehu statim post cæsos Baalitas et eversum Baal, hanc promissionem à Deo in præmium accepisse, licet Abulens. censeat id factum postquam Jehu cœpit colere vitulos, ideoque à Deo limitari hanc promissionem ad quartam generationem. Sed cultum vitulorum punivit mox Deus per Hazael regem Syriæ invadentem terram Israel, uti illico subditur: tunc ergo non præmii, sed punitionis fuit tempus.

Denique contra idola et vitulos Jehu misit Deus prophetas, qui sua oracula et minas in eum, et Israelem illi in scelere applaudentem dictarent et scriberent; quorum primus fuit Osee, qui cœpit prophetare sub Jehu, vel paulo post Jehu. Unde cap. 1. 4. ait: *Adhuc modicum, et visitabo sanguinem Jezrahel super domum Jehu*, et cap. 7. 1: *Cum sanare vellem Israel, revelata est iniquitas Ephraim*, puta Jehu et decem Tribuum, quarum caput erat Ephraim. Causam subdit populi in idola pronitatem consuetudine firmatam, quæ Jehu idololatriam fovit et promovit. Unde alt. vers. 3: *In malitia sua lætificaverunt regem*, etc., *quievit paululum civitas à commistione fermenti, donec fermentaretur totum*, etc. *Quia applicaverunt quasi clibanus cor suum, cum insidiaretur eis.* Vide ibi dicta.

32. Percussitque eos Hazael in universis finibus Israel,] urbes cremando, juvenes occidendo, parvulos elidendo, prægnantes dissecando, uti eis prædixerat Eliseus cap. 8. vers. 12.

CAPUT UNDECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

ATHALIA, EXSTINCTO SEMINE REGIO, REGNAT: OCCIDIT EAM JOIADA PONTIFEX, AC REGEM CONSTITUIT JOAS OCHOZIÆ FILIUM.

1. ATHALIA vero mater Ochoziæ, videns mortuum filium suum, surrexit, et interfecit omne semen regium. 2. Tollens autem Josaba filia regis Joram, soror Ochoziæ, Joas filium Ochoziæ, furata est eum de medio filiorum regis, qui interficiebantur, et nutricem ejus, de triclinio: et abscondit eum à facie Athaliæ, ut non interficeretur. 3. Eratque cum ea sex annis clam in domo Domini: porro Athalia regnavit super terram. 4. Anno autem septimo misit Joiada, et assumens centuriones et milites, introduxit ad se in templum Domini, pepigitque cum eis fœdus: et adjurans eos in domo Domini ostendit eis filium regis: 5. et præcepit illis, dicens: Iste est sermo, quem facere debetis: 6. Tertia pars vestrûm introeat sabbato, et observet excubias domus regis. Tertia autem pars sit ad portam Sur: et tertia pars sit ad portam, quæ est post habitaculum scutariorum: et custodietis excubias domus Messa. 7. Duæ vero partes è vobis, omnes egredientes sabbato, custodiant excubias domus Domini circa regem. 8. Et vallabitis eum, habentes arma in manibus vestris: si quis autem ingressus fuerit septum templi, interficiatur: eritisque cum rege introeunte et egrediente. 9. Et fecerunt centuriones juxta omnia, quæ præceperat eis Joiada sacerdos: et assumentes singuli viros suos, qui ingrediebantur sabbatum, cum his qui egrediebantur sabbato, venerunt ad Joiadam sacerdotem. 10. Qui dedit eis hastas, et arma regis David, quæ erant in domo Domini. 11. Et steterunt singuli habentes arma in manu sua, à parte templi dextera, usque ad partem sinistram altaris et ædis, circum regem. 12. Produxitque filium regis, et posuit super eum diadema, et testimonium: feceruntque eum regem, et unxerunt: et plaudentes manu, dixerunt: Vivat rex. 13. Audivit autem Athalia vocem populi currentis: et ingressa ad turbas in templum Domini, 14. vidit regem stantem super tribunal juxta morem, et cantores, et tubas prope eum, omnemque populum terræ lætantem, et canentem tubis: et scidit vestimenta sua, clamavitque: Conjuratio, conjuratio. 15. Præcepit autem Joiada centurionibus, qui erant super exercitum, et ait eis: Educite eam extra septa templi, et quicumque eam secutus fuerit, feriatur gladio. Dixerat enim sacerdos: Non occidatur in templo Domini. 16. Imposueruntque ei manus, et impegerunt eam per viam introitus equorum, juxta palatium, et interfecta est ibi. 17. Pepigit ergo Joiada fœdus inter Dominum, et inter regem, et inter populum, ut esset populus Domini, et inter regem et populum. 18. Ingressusque est omnis populus terræ templum Baal, et destruxerunt aras ejus, et imagines contriverunt valide: Mathan quoque sacerdotem Baal occiderunt coram altari. Et posuit sacerdos custodias in domo Domini. 19. Tulitque centuriones, et Cerethi et Phelethi legiones, et omnem populum terræ, deduxeruntque regem de domo Domini: et venerunt per viam portæ scutariorum in palatium, et sedit super thronum regum. 20. Lætatusque est omnis populus terræ, et civitas conquievit: Athalia autem occisa est gladio in domo regis. 21. Septemque annorum erat Joas, cum regnare cœpisset.

1. ATHALIA VERO MATER OCHOZIÆ, VIDENS MORTUUM FILIUM SUUM (Ochoziam occisum à Jehu, cap. 9. versu 27,) SURREXIT (erexit se), ET INTERFECIT OMNE SEMEN REGIUM,] scilicet omnes Ochoziæ regis filiique sui filios, ideoque nepotes suos cæterosque ex regibus prognatos. *Athalia* impia filia fuit impii Achab et Jezabelis, nupta Joram filio Josaphat regi Juda, ex eoque genuit Ochoziam: quare videns Ochoziam filium suum occisum à Jehu, invasit regnum, et omnes filios regis, quorum ipsa erat avia, interfecit. Mira fuit et barbara hæc ejus feritas et impietas, qua quasi altera Medea (cujus tragœdiam vide apud Senecam) suos filios, id est nepotes jugulavit. Fecit hoc partim ex rabie et furia, partim ambitione, ut sola nomine proprio, non quasi

avia et tutrix nepotum, libere regnaret; partim ex invidia, ut eversa familia Achab et Jezabelis, quorum ipsa erat filia, everteret pariter domum Davidis, cui ipsa posteritatem et propagationem regni invidebat. Ita Josephus. Addit Theodoret.: *Athalia*, inquit, *impia et tyrannica voluit omne genus Davidis, tanquam pium, radicitus extinguere, ut arrepto imperio populum suum impietatem doceret.* Addunt alii, ut se totis regni viribus armaret contra Jehu, qui domum Achab everterat, ejusque eversionem, bellum vel necem Jehu inferendo, ulcisceretur. Athaliæ similis fuit Drahomira impia et idololatra mater S. Wenceslai regis Bohemiæ et martyris, quæ fratrem ejus Boleslaum in Wenceslai necem impulit; sed castigavit eam Deus: nam vivam terra absorpsit, uti fusius ex Æenea Sylvio et aliis enarravi, Gen. cap. 4.

Sub Athalia floruit Lycurgus, qui paulo post ex Minois legibus, quas ille Cretensibus dederat, aliisque, leges dedit Lacedæmoniis; floruit enim Lycurgus ante Solonem et Draconem circa annum à capta Troia 290, ante Romam conditam anno 150, ante Olympiades anno 125, ante Christum anno 900, ait ex Clemente et Eusebio Salianus anno mundi 3153.

2. Tollens autem Josaba filia regis Joram, soror Ochoziæ, Joas filium Ochoziæ, furata est eum, etc., et abscondit eum a facie Athaliæ, ut non interficeretur.] Josephus, lib. 9. Antiq. cap. 7. asserit Josabam fuisse uxorem Joiadæ Pontificis, ideoque Joiadam quasi avunculum Joas, et quasi Pontificem eum in regnum restituisse. Errat ergo Philo, vel potius Pseudo-Philo in breviario temporum, quem secuti sunt Joannes Annius et Joannes Lucidus, dicens, in Ochozia defecisse stirpem Salomonis, quotquot enim eum sequuntur, descendere ex Nathan non ex Salomone; nam diserte Joas hic vocatur filius Ochoziæ, qui ex Salomone, non ex Nathan descendit. Frivolum ergo est quod iidem addunt, idcirco Joas, Amasiam et Ochoziam omitti in genealogia Christi, Matth. 1. quod in Ochozia defecerit stirps Salomonis.

6. Tertia pars vestrum introeat sabbato (domum Domini sive templum), et observet custodias domus regis,] id est custodiat portam templi vergentem ad regiam. Ita Abulens. Cajet. et alii. Divisit Joiada milites in tres partes, ut tria loca necessaria ad novi regis tutelam, et ad Athaliæ comprehensionem custodirent. Porro militum horum majorem partem Joiada assumpsit ex Levitis, quibus ipse præerat quasi Pontifex, ut conjuratio foret secretior et tutior; si enim seculares assumpsisset, utique id statim rescivisset Athalia, eosque oppressisset. Hinc et sabbato detinuit Levitas, qui vice sua hebdomadaria perfuncti, de more domum suam erant redituri, ut majorem ex eis militum numerum conflaret. Hinc quoque Centuriones quinque assumpsit ex Levitis, qui reliquos Levitas per urbes Juda sparsos ad se congregarent, nimirum Azariam filium Jeroham, Ismael filium Johanan, Azariam filium Obed, Maasiam filium Adaiæ, et Elisaphat filium Zechri, ut dicitur 2. Paral. 23. 1. Porro Levitæ hi sine armis veniebant ad templum, quasi in eo ministraturi: sed Joiada Pont. ibidem dabat eis hastas, lanceas, clypeos et peltas, ut ibidem dicitur versu 9. et hic 10.

6. Et tertia pars sit ad portam, quæ est post habitaculum scutariorum.] Hæc est porta, qua à domo Domini sive à templo descendebatur in regiam, ut patet, v. 3. quæ 2. Paral. 23. 20. vocatur *superior*.

7. Duæ vero partes è vobis, omnes egredientes sabbato, custodiant excubias domus Domini circa regem.] Nota, singulis sabbatis ministros, puta sacerdotes et Levitas, in templo ad ministrandum mutari solitos, ut per hebdomadas successive singuli sua vice ministrarent, juxta ordinem à Davide præscriptum 1. Paralip. 24. 3. et seq. utrosque ergo, hoc est utriusque septimanæ, scilicet unius finientis, et alterius inchoantis ministros detinuit Joiada, et novos quidem ingredientes ad ministerium templi, in tres partes sive classes divisit, singulisque portam unam custodiendam demandavit, veteres vero sive egredientes, in duas partes distribuit, quæ novum regem Joas puerum custodirent, ut hoc versu dicitur. Ita Abulensis.

8. Si quis autem ingressus fuerit septum templi, interficiatur.] Arctissime enim hic servanda erat disciplina militaris custodiæ, ne vel ordines turba affluente turbarentur, vel Athalia milites sive ministros suos immitteret, qui puerum regem interciperent, aut occiderent.

12. Produxitque filium regis, et posuit super eum diadema (coronavit eum in regem), et testimonium.] Pro *diadema* Hebr. est נזר *nezer*, pro quo Septuag. vertunt ἁγίασμα, id est *sanctificationem*, per quam Theodoret. intelligit *chrisma*; verum de chrismate et unctione Joas paulo post sequitur, ac *nezer* significat *diadema*, sive coronam regiam, quam Septuaginta vocant *sanctificationem*, quia illa in sancto templo asservabatur, ut regi fideli Israelis, quasi à Deo electo et sanctificato imponeretur. Ita Abulensis. Per *testimonium* Pagnin. et Vatablus intelligunt vestem regiam, puta purpuram sive paludamentum purpureum. Melius alii accipiunt Deuteronomium: hoc enim regi novo dari jusserat Deus Deuteronom. 17. v. 18 et 19, ut rex ex eo disceret officii sui esse et Deum pie colere, et subditos benevole instar parentis regere. Ita Abulens. Cajetan. et alii, ac S. Hieron. in lib. 2. Paralipom. Id ita esse patet ex 2. Paralipom. 23. v. 11. ubi sic clare explicatur: *Dederunt*, inquit, *in manu ejus tenendam legem.* Hæc enim cæremonia in auguratione regis erat præscripta à Deo Deuter. 17. Lex enim, sive Deuteronomium (id est secunda lex, hoc est legis repetitio facta à Moyse in Deuteron.), vocatur *testimonium*, scilicet voluntatis divinæ, quia in ea edicebat et protestabatur Deus, quid ab Hebræis vellet fieri. Hæc omnia jure egit Joiada, tum quia avunculus erat pueri Joas cui regnum debebatur, ideoque quasi ejus tutor, curare debebat ut illud ab Athalia, quæ invaserat, auferretur, et Joas regi restitueretur, ac vice Joas sui pupilli illud administrare tenebatur; tum quia erat Pontifex, ad quem deficiente rege vel principe spectabat cura uti Synagogæ, sic et Reipubl. Itaque illius erat curare, ut Athalia hostis Israelis, quæ Rempub. simul et religionem evertebat, à regno amoveretur, et alius princeps sive rex, cui illud jure competebat, crearetur, qui utramque conservaret et promoveret.

14. Populum terræ,] id est plebem, hæc enim vilis est, et *in terram* quasi abjecta, ac in terrena projecta.

16. Et impegerunt eam,] id est impactis manibus vi extraxerunt eam extra templum, ut foris eam occiderent, ne templum cæde et sanguine tam impiæ mulieris polluerent.

19. Cerethi et Phelethi,] quinam hi fuerint dixi, lib. 2. cap. 8. Hebr. est *duces et cursores*, id est milites expeditos, uti sunt velites. Noster nominavit: *Cerethi et Pheleti*, quia hi erant prætoriani et fortissimi milites, qui in hoc facinore maxime erant necessarii.

20. Occisa est gladio in domo regis,] id est juxta domum, sive palatium regis, ut dictum est v. 16. Congrue ibi cæditur, ubi peccarat; invaserat enim palatium et regnum. Quare verum non est quod ait Josephus, lib. 9. cap. 7. Athaliam protractam fuisse ad torrentem Cedron, ibique occisam; fieri tamen potuit, ut cadaver occisæ in torrentem Cedron projiceretur.

Athaliæ et Jezabeli similis in impietate æque ac Numinis vindicta tempore S. Gregorii Magni Pontificis fuit Brunichildis multorum regum Franciæ mater et avia. Hæc enim ut perpetuo regnaret, ac regina moreretur, Theodoricum regem, cujus ipsa erat avia, concubinarum amoribus implexum detinebat, ideoque S. Columbanum eum redarguentem Gallia expulit ac Desiderium Viennensem et Delfinum Lugdunensem Episcopos occidit, atque decem reges sua opera et consilio extinxit; sed tandem à Clothario rege capta, ac camelo primo imposita et circumducta ludibrium fuit toti populo, deinde indomiti equi caudæ per capillos alligata, raptataque, calcibus equi dispersum fuit ejus cerebrum, reliqua vero membra per aspera saxa, sentes et rupes protracta, discerpta fuere, uti ex Aimoino narrat Baronius anno Christi 614.

CAPUT DUODECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Joas rex restaurat templum, mox v. 18. redimit bellum et excidium Jerosolymæ auro tam sacro quam profano misso ad Hazael bellum molientem. Denique v. 20. a servis suis occiditur.

1. Anno septimo Jehu, regnavit Joas: et quadraginta annis regnavit in Jerusalem, nomen matris ejus Sebia de Bersabee. 2. Fecitque Joas rectum coram Domino cunctis diebus, quibus docuit eum Joiada sacerdos. 3. Verumtamen excelsa non abstulit: adhuc enim populus immolabat, et adolebat in excelsis incensum. 4. Dixitque Joas ad sacerdotes: Omnem pecuniam sanctorum, quæ illata fuerit in templum Domini à prætereuntibus, quæ offertur pro pretio animæ, et quam sponte et arbitrio cordis sui inferunt in templum Domini: 5. accipiant illam sacerdotes juxta ordinem suum, et instaurent sartatecta domus, si quid necessarium viderint instauratione. 6. Igitur usque ad vigesimum tertium annum regis Joas non instauraverunt sacerdotes sartatecta templi. 7. Vocavitque rex Joas Joiadam pontificem et sacerdotes, dicens eis: Quare sartatecta non instauratis templi? nolite ergo amplius accipere pecuniam juxta ordinem vestrum, sed ad instaurationem templi reddite eam. 8. Prohibitique sunt sacerdotes ultra accipere pecuniam à populo, et instaurare sartatecta domus. 9. Et tulit Joiada pontifex gazophylacium unum, aperuitque foramen desuper, et posuit illud juxta altare ad dexteram ingredientium domum Domini, mittebantque in eo sacerdotes, qui custodiebant ostia, omnem pecuniam, quæ deferebatur ad templum Domini. 10. Cumque viderent nimiam pecuniam esse in gazophylacio, ascendebat scriba regis, et pontifex, effundebantque, et numerabant pecuniam, quæ inveniebatur in domo Domini: 11. et dabant eam juxta numerum atque mensuram, in manu eorum qui præerant cæmentariis domus Domini: qui impendebant eam in fabris lignorum, et in cæmentariis iis, qui operabantur in domo Domini, 12. et sartatecta faciebant: et in iis, qui cædebant saxa, et ut emerent ligna, et lapides, qui excidebantur, ita ut impleretur instauratio domus Domini, in universis quæ indigebant expensa ad muniendam domum. 13. Verumtamen non fiebant ex eadem pecunia hydriæ templi Domini, et fuscinulæ, et thuribula, et tubæ, et omne vas aureum et argenteum, de pecunia quæ inferebatur in templum Domini; 14. iis enim qui faciebant opus, dabatur ut instauraretur templum Domini: 15. et non fiebat ratio iis hominibus, qui accipiebant pecuniam ut distribuerent eam artificibus, sed in fide tractabant eam. 16. Pecuniam vero pro delicto, et pecuniam pro peccatis, non inferebant in templum Domini, quia sacerdotum erat. 17. Tunc

ascendit Hazael rex Syriæ, et pugnabat contra Geth, cepitque eam: et direxit faciem suam ut ascenderet in Jerusalem. 18. Quam ob rem tulit Joas rex Juda omnia sanctificata, quæ consecraverant Josaphat et Joram et Ochozias, patres ejus reges Juda, et quæ ipse obtulerat: et universum argentum, quod inveniri potuit in thesauris templi Domini, et in palatio regis: misitque Hazaeli regi Syriæ, et recessit ab Jerusalem. 19. Reliqua autem sermonum Joas, et universa quæ fecit, nonne hæc scripta sunt in Libro verborum dierum regum Juda? 20. Surrexerunt autem servi ejus, et conjuraverunt inter se, percusseruntque Joas in domo Mello in descensu Sella. 21. Josachar namque filius Semaath, et Jozabad filius Somer, servi ejus, percusserunt eum, et mortuus est: et sepelierunt eum cum patribus suis in Civitate David, regnavitque Amasias filius ejus pro eo.

3. VERUMTAMEN EXCELSA NON ABSTULIT,] timore populi in illa propensi, ne ille seditionem moveret. Vide quæ de excelsis dixi superius, lib. 3. Reg. cap. 3. v. 2.

4. OMNEM PECUNIAM SANCTORUM,] id est sanctificatorum, sive consecratorum; q. d. omnem pecuniam Deo oblatam et consecratam accipiant sacerdotes, etc.

A PRÆTEREUNTIBUS.] Hebr. *à transeunte*, scilicet in numerum et censum, id est ab omni qui numeratur, solvitque censum. Ad hunc enim tenebantur soli illi qui attigerant vel excesserant annum vigesimum. Exodi 30. 14.

QUÆ OFFERTUR PRO PRETIO ANIMÆ,] id est pro censu suo. Jusserat enim Deus, ut quisque Hebræus in censu pro capite suo solveret dimidium siclum, id est duos Julios sive duos regales. Hoc *pretium* vocatur *animæ*, id est vitæ sive hominis viventis, tum quia Hebræi qui toti erant Deo dicati, hoc pretio quasi vitam ab eo redimebant; tum quia solvendo hoc pretium, à Deo tacite postulabant et impetrabant, ut Deus eis vitam prorogaret, eamque faceret longam, sanam et prosperam, uti dixi Exodi 30. 12.

5. ET INSTAURENT SARTA TECTA DOMUS] Dei scilicet templi, ut scilicet restaurent quæ longitudine temporis vetustate consumpta, corrosa et ruinosa sunt, quæque Athalia demolita est et abstulit. Nam ut dicitur 2. Paral. 24. 7: *Athalia impiissima, et filii ejus destruxerunt domum Dei, et de universis quæ sanctificata fuerant in templo Dei ornaverunt fanum Baalim.*

7. QUARE SARTA TECTA NON INSTAURATIS TEMPLI?] Dupliciter peccabant sacerdotes: primo, quod negligentes essent in exigenda pecunia pro censu debita templo ex lege Exodi 30. v. 12; secundo, quod eam non in sartatecta templi, sed in alios ac subinde in privatos et proprios usus expenderent. Quare jure cum eis expostulavit rex Joas, eisque hoc colligendæ et servandæ pecuniæ pro templi fabrica officium abstulit, eosque pecuniam in gazophylacium inferre præcepit, v. 9.

8. PROHIBITIQUE SUNT SACERDOTES,] non inviti sed volentes et consentientes. Unde pro *prohibiti sunt.* Hebr. est יאותו *ieotu*, id est *consenserunt*, voluerunt, annuerunt. Chald. *contenti fuerunt;* quia, ut ait Josephus, sciebant multos è populo esse difficiles ad solvendum censum, ac neminem libenter argentum erogare.

13. VERUMTAMEN NON FIEBANT EX EADEM PECUNIA HYDRIÆ TEMPLI DOMINI, ET FUSCINULÆ, ET THURIBULA, etc.,] quamdiu scilicet durabat restauratio templi: hæc enim utpote magis necessaria præire debebat; qua peracta reliquum pecuniæ expensum est in hydrias, aliaque vasa templi, ut patet 2. Paral. 24. Ita Abulens. Cajet. et alii.

15. ET NON FIEBAT RATIO, etc.,] q. d. non exigebatur ratio et computus à receptoribus pecuniæ, quia sciebant omnes quod IN FIDE TRACTABANT EAM,] quod scilicet omnia expenderent in fabricam templi, et nihil in proprios usus decerperent. Ita Chald. Vatabl. et alii.

16. PECUNIAM VERO PRO DELICTO, ET PECUNIAM PRO PECCATIS, NON INFEREBANT IN TEMPLUM DOMINI, QUIA SACERDOTUM ERAT.] Vatablus: *Pecunia quæ supererat empta victima pro delicto vel peccatis, non inferebatur in ædem Domini, quod sacerdotum esset.* Qui enim longe à templo habitabant, non victimam, sed pecuniam mittebant ad unum è sacerdotibus, qui victimam emebat, et quod reliquum erat pecuniæ empta victima, id cedebat in utilitatem sacerdotum. Ita Vatablus. Abulensis vero sic explicat, quasi hîc agatur de delicto et peccato contra sacerdotem admisso, ut si quis abstulisset id quod de victimis ad sacerdotem pertineret; tunc enim præter illatum damnum, et victimam pro illo peccato, quintam etiam partem insuper in pecunia debuit offerre sacerdoti. Audi legem Levit. 5. v. 15: *Anima si prævaricans cæremonias, per errorem, in his quæ Domino sunt sanctificata peccaverit, offeret pro delicto suo arietem immaculatum de gregibus, qui emi potest duobus siclis, juxta pondus sanctuarii: ipsumque quod intulit damnum restituet, et quintam partem ponet supra, tradens sacerdoti.* Idem de delicto sancitur Num. 5. v. 6. Quid intersit inter *delictum* et *peccatum* dixi Levit. 7. v. 1.

17. TUNC ASCENDIT HAZAEL REX SYRIÆ, etc., ET DIREXIT FACIEM SUAM, UT ASCENDERET IN JERUSALEM.] Quia Deus per Hazael castigare volebat Joas regem, qui post mortem Joiadæ depravatus à consiliariis Athaliæ, deflexit ad idola, ideoque occidit Zachariam filium Joiadæ, eo quod eum de idololatria argueret. Atque ob hanc cædem sacrilegam Joas ipse cæsus est à famulis suis, et regia sepultura caruit; quæ omnia fuse narrantur 2. Paralip. 24. Porro ad hanc idololatrarum castigationem peragendam, jusserat Deus Eliæ, ut Hazael ungeret in regem Syriæ 3. Reg. 19. 16.

18. QUAM OB REM TULIT JOAS REX JUDA OMNIA SANCTIFICATA, QUÆ CONSECRAVERANT JOSAPHAT, etc. ET UNIVERSUM AURUM, QUOD INVENIRI POTUIT IN THESAURIS TEMPLI DOMINI, ET IN PALATIO REGIS: MISITQUE HAZAEL REGI SYRIÆ, ET RECESSIT AB JERUSALEM.] Ab hoc exemplo colligi ait Cajetan. quod pecunia et thesauri Ecclesiarum licite impenduntur pro redimenda vexatione populi, qualis erat hîc obsidio Jerusalem; simul tamen

cum toto thesauro regio. Iniquum enim esset inchoare lytrum ab expilatione Ecclesiarum: sed ubi publicus regiusque thesaurus non sufficit, Ecclesiarum opes subvenire et supplere debent. Hæc Cajetan. Audi S. Ambros. lib. 2. offic. c. 28, tres casus recensentem, in quibus licet vasa sacra in laicos usus convertere: *Sane si quis in sua derivat emolumenta, crimen est; sin vero pauperibus erogat, captivum redimit, misericordia est. Nemo enim potest dicere, cur pauper vivit? nemo potest queri, quia captivi redempti sunt; nemo potest accusare, quia templum Dei ædificatum est; nemo potest indignari, quia humandis fidelium reliquiis spatia laxata sunt; nemo potest dolere, quia in sepulturis Christianorum requies defunctorum est. In his tribus generibus vasa Ecclesiæ etiam initiata confringere, conflare, vendere licet.* Quæ S. Ambr. verba transcripta sunt in jus Canonicum, exstantque 12. q. 2. *c. aurum*, §. *nemo potest.*

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Regnant in Israel successive Joachaz, Joas et Jeroboam. v. 14. moriens Eliseus victoriam triplicem contra Syros regi Joas promittit, ac v. 21. jam mortuus mortuum contactu ossium suorum suscitat. Denique v. 24. moritur Hazael, cui succedit Benadad filius, quem tertio pugnando vincit Joas juxta oraculum Elisei.

1. Anno vigesimo tertio Joas filii Ochoziæ regis Juda, regnavit Joachaz filius Jehu super Israel in Samaria decem et septem annis. 2. Et fecit malum coram Domino, secutusque est peccata Jeroboam filii Nabat, qui peccare fecit Israel, et non declinavit ab eis. 3. Iratusque est furor Domini contra Israel, et tradidit eos in manu Hazael regis Syriæ, et in manu Benadad filii Hazael cunctis diebus. 4. Deprecatus est autem Joachaz faciem Domini, et audivit eum Dominus: vidit enim angustiam Israel, quia attriverat eos rex Syriæ: 5. et dedit Dominus salvatorem Israeli, et liberatus est de manu regis Syriæ, habitaveruntque filii Israel in tabernaculis suis sicut heri et nudiustertius. 6. Verumtamen non recesserunt à peccatis domus Jeroboam, qui peccare fecit Israel, sed in ipsis ambulaverunt: siquidem et lucus permansit in Samaria. 7. Et non sunt derelicti Joachaz de populo nisi quinquaginta equites, et decem currus, et decem millia peditum: interfecerat enim eos rex Syriæ, et redegerat quasi pulverem in tritura areæ. 8. Reliqua autem sermonum Joachaz, et universa quæ fecit, et fortitudo ejus, nonne hæc scripta sunt in Libro sermonum dierum regum Israel? 9. Dormivitque Joachaz cum patribus suis, et sepelierunt eum in Samaria: regnavitque Joas filius ejus pro eo. 10. Anno trigesimo septimo Joas regis Juda, regnavit Joas filius Joachaz super Israel in Samaria sedecim annis, 11. et fecit quod malum est in conspectu Domini, non declinavit ab omnibus peccatis Jeroboam filii Nabat, qui peccare fecit Israel, sed in ipsis ambulavit. 12. Reliqua autem sermonum Joas, et universa quæ fecit, et fortitudo ejus, quomodo pugnaverit contra Amasiam regem Juda, nonne hæc scripta sunt in Libro sermonum dierum regum Israel? 13. Et dormivit Joas cum patribus suis: Jeroboam autem sedit super solium ejus. Porro Joas sepultus est in Samaria cum regibus Israel. 14. Eliseus autem ægrotabat infirmitate, qua et mortuus est: descenditque ad eum Joas rex Israel, et flebat coram eo, dicebatque: Pater mi, pater mi, currus Israel, et auriga ejus. 15. Et ait illi Eliseus: Affer arcum, et sagittas. Cumque attulisset ad eum arcum, et sagittas, 16. dixit ad regem Israel: Pone manum tuam super arcum. Et cum posuisset ille manum suam, superposuit Eliseus manus suas manibus regis, 17. et ait: Aperi fenestram orientalem. Cumque aperuisset, dixit Eliseus: Jace sagittam. Et jecit. Et ait Eliseus: Sagitta salutis Domini, et sagitta salutis contra Syriam: percutiesque Syriam in Aphec, donec consumas eam. 18. Et ait: Tolle sagittas. Qui cum tulisset, rursum dixit ei: Percute jaculo terram. Et cum percussisset tribus vicibus, et stetisset, 19. iratus est vir Dei contra eum, et ait: Si percussisses quinquies, aut sexies, sive septies, percussisses Syriam usque ad consumptionem: nunc autem tribus vicibus percuties eam. 20. Mortuus est ergo Eliseus, et sepelierunt eum. Latrunculi autem de Moab venerunt in terram in ipso

anno. 21. Quidam autem sepelientes hominem, viderunt latrunculos, et projecerunt cadaver in sepulcro Elisei. Quod cum tetigisset ossa Elisei, revixit homo, et stetit super pedes suos. 22. Igitur Hazael rex Syriæ afflixit Israel cunctis diebus Joachaz, 23. et misertus est Dominus eorum, et reversus est ad eos propter pactum suum, quod habebat cum Abraham, et Isaac, et Jacob: et noluit disperdere eos, neque projicere penitus, usque in præsens tempus. 24. Mortuus est autem Hazael rex Syriæ, et regnavit Benadad filius ejus pro eo. 25. Porro Joas filius Joachaz tulit urbes de manu Benadad filii Hazael, quas tulerat de manu Joachaz patris sui jure prælii, tribus vicibus percussit eum Joas, et reddidit civitates Israel.

1. ANNO VIGESIMO TERTIO JOAS FILII OCHOZIÆ REGIS JUDA, REGNAVIT JOACHAZ FILIUS JEHU SUPER ISRAEL.] Tempore Joas regis Juda, scilicet anno regni ejus decimo conditam esse Carthaginem Romæ æmulam à Didone, quæ ex Tyro, regnante Pygmalione, navigavit in Africam, eamque condidit, tradit Josephus ex Tyriorum annalibus l. 1. contra Appionem, quem sequuntur Torniellus, Gordonus, Salianus, Scaliger, licet alii alio tempore conditam velint. Sunt enim ea de re variæ variorum sententiæ. Juxta hanc sententiam Carthago condita est centum et triginta annis ante Romam. Rursus anno decimo quarto Joas, Lycurgus leges dedit Spartanis, quæ Gentiles celebrant, sed Christianis legibus longe sunt inferiores; nam et mulieribus luxuriose vivere, et adulterari, atque pueris et adolescentibus furari permittunt, ut scilicet fiant callidi, utque quisque rem suam diligentius custodiat. Quare eas improbat, culpatque Aristot. lib. 2. de Repub. cap. 9. Eodem anno 14 Joas, cœperunt certamina Olympica, indeque nominatæ et computatæ Olympiades, institutæ vel potius instauratæ ab Iphito rege Elidis, qui Lycurgo fuit coævus; uti ex Plutarch. in Lycurgo, Aristot. et Pausania docet Salianus. Nomina tamen victorum in Olympicis cœpta fuere describi post 27 Olympiades, nimirum Olympiade 28, in qua primus victor describitur Coræbus: quare communiter ab hac 28 Olympiade numerantur Olympiades, ac vigesima vocatur prima, quæ juxta computum Saliani incidit in annum Joatham regis Juda primum, qui fuit annus mundi 3278, ante Christum 775, licet alii aliter hos annos assignent; nusquam enim major sententiarum diversitas, quàm in chronologia.

5. ET DEDIT DOMINUS SALVATOREM ISRAEL.] Quis hic salvator? Aliqui censent fuisse Angelum præsidem et tutelarem Israelis, qui pro eo contra Syros pugnarit et vicerit, uti pugnavit Angelus pro Ezechia contra Sennacherib, occidens 185 millia Assyriorum. Alii volunt fuisse hominem et ducem certum à Deo missum, sed in Scriptura innominatum, ideoque nobis incognitum et incertum. Melius alii censent fuisse Eliseum, ita Cajetan. aut certe Joas regem Israel ab Eliseo confortatum, qui tertio Syros superavit, ut sequitur. Quare toto tempore Joachaz afflictus fuit Israel à Syris, ut dicitur v. 22. Post Joachaz vero succedens Joas Syros depressit, et Israeli libertatem restituit. Unde Joachaz orans Deum pro salute Israelis, eam impetravit pro tempore regni, non sui sed filii sui Joas. Ita Abulensis.

7. ET NON SUNT DERELICTI JOACHAZ DE POPULO NISI QUINQUAGINTA EQUITES.] Hic versus confirmat id quod jam dixi: quare connectendus est cum versu 3, et ponendus ante versum 4, ubi per Hyperbaton interjicitur deprecatio Joachaz, ejusque exauditio, ac promissio liberationis faciendæ per Joas. Ita Sanchez.

ET REDEGERAT QUASI PULVEREM IN TRITURA AREÆ,] id est Hazael comminuit et contrivit Israelitas, sicut comminui et conteri solet gluma et pulvis in area. Ita Abulensis.

8. ET FORTITUDO EJUS,] Joachaz licet victus ab Hazaele, utpote potentiore, fortiter tamen in præliis se gessit, et defendit se quoad potuit.

14. ELISEUS AUTEM ÆGROTABAT INFIRMITATE QUA ET MORTUUS EST: DESCENDITQUE AD EUM REX ISRAEL (Joas), ET FLEBAT CORAM EO, DICEBATQUE: PATER MI, CURRUS ISRAEL ET AURIGA EJUS:] q. d. Tu, ô Elisee, meus et Israelis es pater, utpote qui me meumque regnum magis defendebas, quàm magna equitum et curruum multitudo; tu ergo vivens quasi auriga, aurigabas et regebas regnum Israel; nunc te moriente, quis me meosque contra Hazael et Syros defendet? Idem succlamabat Eliseus Eliæ dum in cœlum raperetur, cap. 2. v. 12. vide ibi dicta.

16. DIXIT AD REGEM ISRAEL: PONE MANUM TUAM SUPER ARCUM. ET CUM POSUISSET ILLE MANUM SUAM, SUPERPOSUIT (perperam Regia legunt *supposuit*) ELISEUS MANUS SUAS MANIBUS REGIS,] ut significaret suum illi auxilium affuturum, etiamsi absentis, imo vita functi; Deum enim propter merita sua ei daturum victoriam; ac se in limbo pro ea Deum oraturum certoque impetraturum. Post mortem ergo viva erat vis et virtus Elisei, ac mira quæ solebat dum viveret, etiam mortuus operabatur. Ita Abulensis, Cajetan. et alii. Unde discant hæretici Sanctos, præsertim post Christum in cœlo regnantes per Deum esse potentes, ut nobis eos invocantibus opitulari possint et velint.

Discant hîc principes et cæteri hominum, quantum sanctorum virorum oratio et merita prosint, ac nisi ipsi manus suas manibus et operibus nostris apponant, frustra nos laborare.

Tropol. Doctor ori prædicationis admoveat manum operationis bonæ, ut quod docet verbo, doceat primus exemplo. Sic efficax erit prædicatio, et auditoribus persuadebit quod prædicat. Ita Angelom. et Eucher.

17. APERI FENESTRAM ORIENTALEM (ut jacias sagittam victricem contra Syros, qui Israeli sunt ad Orientem). CUMQUE APERUISSET, DIXIT ELISEUS: JACE SAGITTAM; ET JECIT, ET AIT ELISEUS: SAGITTA SALUTIS DOMINI, ET SAGITTA SALUTIS CONTRA SYRIAM,] q. d. Oro Deum ut tuas tuorumque militum sagittas (quas hac mea sagitta ejusque jactu repræsento) et arma, pugna et prælia secundet, dirigat et roboret, ut Syros feriant, mactent et subjiciant; nec tantum id oro, sed idipsum ut propheta ex ore Dei tibi

prænuntio, et de Syris victoriam promitto; unde subdit:

PERCUTIESQUE SYRIAM IN APHEC.] Alludit ad veterum ritum, qui bellum hostibus denuntiabant, et prælium inchoabant jacta in terram hostilem sagitta vel telo, uti fecerunt Romani, teste Servio in illud Turni apud Virgil. 9, Æneidos:

> En, ait, et jaculum intorquens emittit in auras
> Principium pugnæ.

Idem fecere Græci; unde mox ut Persidem attigit *primus Alexander* (Magnus), *jaculum velut in terram hostilem jecit*, ait Justinus lib. 2. Vide Gellium lib. 16. 14. et Alexand. ab Alexand. lib. 4. Genial. cap. 3.

Tropol. Angelomus: *Cum exemplis suis*, inquit, *Dominus actiones Doctorum dirigit et confortat, orientalem fenestram aperire mandat, et jacere sagittam, quia lumine scientiæ et veræ doctrinæ, suos hortatur primum illustrari, et sicut jacula verborum mittere.* Et paulo post: *Sagitta salutis Domini, et sagitta salutis contra Syriam; percutiesque Syriam in Aphec, donec consumas eam. Sagitta ergo salutis Domini, est prædicatio sancta, cum decenter exhibetur et spiritualium hostium certissima interfectio, si perseveranter agitur. Nec fas est ut aliquando dispensator verbis Dei segniter torpeat, cui jussum est ut gregis Domini curam habeat; quia multum obest devotis auditoribus, si inertia prævalet Doctoribus. Dicit enim Propheta: Clama, ne cesses.* Sic et Eucherius.

IN APHEC.] Aphec urbs erat in tribu Issachar hostium clade celebris; nam regem Aphec Josue occidit: *In hac Philisthæi posuerunt castra, pugnaturi contra Israel, postea contra Saul, ibidem etiam Syri pugnaverunt contra Achab regem Israel, quando dixerunt: Dii montium sunt dii eorum, pugnemus contra eos in vallibus et campestribus, et obtinebimus eos; ubi et Benadad rex Syriæ victus est*, ait Adrichomius.

DONEC CONSUMAS EAM,] subaudi nisi tu impedias, uti factum est. Nam Joas, ter tantum percutiens terram, ter tantum percussit Syros, qui utique sæpius et ad consumptionem eos delevisset, si sæpius terram percussisset, ut patet versu 19.

19. SI PERCUSSISSES QUINQUIES, AUT SEXIES, AUT SEPTIES, PERCUSSISSES SYRIAM USQUE AD CONSUMPTIONEM.] Illa erat voluntas et decretum Dei qui ita libere disposuerat et decreverat, ut Joas toties percuteret Syriam, quoties percussisset terram; quod decretum Dei sciebat Eliseus, sed jussu Dei noluit indicare regi Joas, ut illius permitteretur arbitrio toties percutere quoties vellet, terram. Si enim Joas scivisset decretum Dei, utique sæpius terram sagitta percussisset.

Simili modo victoriam Josue contra Amalec Deus alligavit extensioni manuum et orationi Moysis, Exodi 17, versu 11; et ejusdem Josue victoriam contra Chananæos allegavit elevationi clypei Josue, 8. versu 18. Porro quod Joas ter tantum percusserit terram, ideoque ter tantum Syros percusserit, ejus peccatis et culturæ vitulorum attribuit Abulensis. Mirum enim fuit et indignum regem, toties monitum ab Eliseo, ejusque miracula cernentem, imo victorias contra Syros Dei ope nanciscentem, non reliquisse cultum vitulorum, ac ad veri Dei sibi tam benefici venerationem se totum transtulisse. Verisimile est eum coluisse Deum verum, quem per Eliseum agnoverat, et simul Deos patrios, scilicet vitulos aureos Jeroboam. Utrosque enim coluit pater ejus Joachas, ut patet v. 4 et 6. Hinc in eum eique similes reges Israel detonans Deus per Osee, cap. 10. 2, ait: *Divisum est cor eorum, nunc interibunt.*

20. MORTUUS EST ERGO ELISEUS, ET SEPELIERUNT EUM.] Morienti affuisse Joas regem, ac filios prophetarum discipulos suos jam per totum Israelem propagatos, ultimaque ab eo sanctitatis et religiosæ vitæ monita accepisse non est dubium. Affuisse quoque Amos prophetam, Amasiæ regis fratrem et Isaiæ patrem, asserunt Hebræi in Seder Olam. Prophetavit Eliseus circiter 66 annos sub sex regibus Israel, scilicet sub Achab, Ochozia, Joram, Jehu, Joachaz et Joas. Vixit centum annis et amplius, in religiosa disciplina octoginta, mortuusque est anno mundi 2304, ait Salianus, Amasiæ regis Juda anno octavo, Joas regis Israel anno decimo, ante Christum anno 849. Ascriptus est catalogo Sanctorum in Martyrolog. Roman. die 14 Junii, ubi sic legimus: *Samariæ in Palæstina S. Elisei prophetæ, cujus sepulcrum dæmones perhorrescere scribit S. Hieron.* Audi S. Hieron. scribentem in principium Abdiæ prophetæ: *Abdiæ sepulcrum cum Mausolæo Elisei, et Joannis Baptistæ in Sebaste venerationi habetur, quæ olim Samaria.* Idem in epitaphio Paulæ addit; illic variis dæmones rugere cruciatibus, et ante sepulcra sanctorum ululare homines more luporum, fremere more leonum, sibilare instar serpentum, mugire boatu taurorum. Refert Cedrenus in Leone magno Imper. Elisei reliquias Alexandriam translatas fuisse.

Hinc Julianus apostata, ossa Elisei et Baptistæ cum brutorum ossibus commiscens, exurere voluit, ut habet S. Artemii vita apud Lipomanum.

Elogia Elisei vide Eccles. 48. 13: *In Eliseo*, ait, *completus est spiritus ejus* (Eliæ), *in diebus suis non pertimuit principem, et in potentia nemo vicit illum;* vide ibi dicta. Denique Eliseo in prophetia mox successit Osee, qui sub Ozia filio Amasiæ regis Juda prophetavit, Isaias, Amos, Jonas, cæterique prophetæ majores et minores.

21. QUOD CUM TETIGISSET OSSA ELISEI, REVIXIT HOMO:] Mira Elisei virtus et sanctitas quod mortuus mortuum ad vitam suscitarit. Fuit ipse hac in re typus Christi, cujus in cruce mortui gratia et meritorum contactu omnes resurgemus. Ita Angelom. Eucherius et alii. Hinc Eliseo Eccles. hoc dat elogium, cap. 48. 14: *Et mortuum prophetavit corpus ejus. Prophetavit*, id est, miraculum fecit suscitando mortuum. Miracula enim erant opera *Prophetarum*, id est, virorum et Doctorum sanctorum Israelis.

CAPUT DECIMUM QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Gesta Amasiæ filii Joas regis Juda, ac bellum ejus cum Joas rege Israel in quo Amasias victus captusque est, ac Jerusalem spoliata : qui tandem a suis occisus filium reliquit successorem Azariam, sicut Joas regi Israel successit filius Jeroboam, et huic filius Zacharias.

1. In anno secundo Joas filii Joachaz regis Israel, regnavit Amasias filius Joas
regis Juda. 2. Viginti quinque annorum erat, cum regnare cœpisset : vi-
ginti autem et novem annis regnavit in Jerusalem, nomen matris ejus
Joiadam de Jerusalem. 3. Et fecit rectum coram Domino, verumtamen
non ut David pater ejus. Juxta omnia, quæ fecit Joas pater suus, fecit :
4. nisi hoc tantum, quod excelsa non abstulit ; adhuc enim populus immo-
labat, et adolebat incensum in excelsis. 5. Cumque obtinuisset regnum, per-
cussit servos suos, qui interfecerant regem patrem suum. 6. Filios autem eorum qui occiderant,
non occidit, juxta quod scriptum est in Libro legis Moysi, sicut præcepit Dominus, dicens : Non
morientur patres pro filiis, neque filii morientur pro patribus ; sed unusquisque in peccato suo
morietur. 7. Ipse percussit Edom in Valle Salinarum decem millia, et apprehendit petram in
prælio, vocavitque nomen ejus Jectehel usque in præsentem diem. 8. Tunc misit Amasias nun-
tios ad Joas filium Joachaz, filii Jehu regis Israel, dicens : Veni, et videamus nos. 9. Remisit-
que Joas rex Israel ad Amasiam regem Juda, dicens : Carduus Libani misit ad cedrum quæ est
in Libano, dicens : Da filiam tuam filio meo uxorem. Transieruntque bestiæ saltus quæ sunt in
Libano, et conculcaverunt carduum. 10. Percutiens invaluisti super Edom, et sublevavit te cor
tuum : contentus esto gloria, et sede in domo tua ; quare provocas malum, ut cadas tu et Judas
tecum ? 11. Et non acquievit Amasias : ascenditque Joas rex Israel, et viderunt se, ipse et
Amasias rex Juda, in Bethsames oppido Judæ. 12. Percussusque est Juda coram Israel, et
fugerunt unusquisque in tabernacula sua : 13. Amasiam vero regem Juda, filium Joas filii
Ochoziæ, cepit Joas rex Israel in Bethsames, et adduxit eum in Jerusalem ; et interrupit murum
Jerusalem, à porta Ephraim usque ad portam anguli, quadringentis cubitis. 14. Tulitque omne
aurum et argentum, et universa vasa quæ inventa sunt in domo Domini, et in thesauris regis,
et obsides, et reversus est in Samariam. 15. Reliqua autem verborum Joas quæ fecit, et forti-
tudo ejus qua pugnavit contra Amasiam regem Juda, nonne hæc scripta sunt in Libro sermo-
num dierum regum Israel ? 16. Dormivitque Joas cum patribus suis, et sepultus est in Samaria
cum regibus Israel : et regnavit Jeroboam filius ejus pro eo. 17. Vixit autem Amasias, filius
Joas, rex Juda, postquam mortuus est Joas filius Joachaz regis Israel, quindecim annis.
18. Reliqua autem sermonum Amasiæ, nonne hæc scripta sunt in Libro sermonum dierum re-
gum Juda ? 19. Factaque est contra eum conjuratio in Jerusalem : at ille fugit in Lachis. Mise-
runtque post eum in Lachis, et interfecerunt eum ibi. 20. Et asportaverunt in equis, sepultus-
que est in Jerusalem cum patribus suis in Civitate David. 21. Tulit autem universus populus
Judæ Azariam annos natum sedecim, et constituerunt eum regem pro patre ejus Amasia.
22. Ipse ædificavit Ælath, et restituit eam Judæ, postquam dormivit rex cum patribus suis.
23. Anno quinto decimo Amasiæ filii Joas regis Juda, regnavit Jeroboam filius Joas regis Juda
in Samaria, quadraginta et uno anno : 24. et fecit quod malum est coram Domino. Non recessit
ab omnibus peccatis Jeroboam filii Nabat, qui peccare fecit Israel. 25. Ipse restituit terminos
Israel ab introitu Emath, usque ad mare solitudinis, juxta sermonem Domini Dei Israel, quem
locutus est per servum suum Jonam filium Amathi prophetam qui erat in Geth, quæ est in
Opher. 26. Vidit enim Dominus afflictionem Israel amaram nimis, et quod consumpti essent
usque ad clausos carcere, et extremos, et non esset qui auxiliaretur Israeli. 27. Nec locutus

est Dominus ut deleret nomen Israel de sub cœlo, sed salvavit eos in manu Jeroboam filii Joas. 28. Reliqua autem sermonum Jeroboam, et universa quæ fecit, et fortitudo ejus qua præliatus est, et quomodo restituit Damascum et Emath Judæ in Israel, nonne hæc scripta sunt in Libro sermonum dierum regum Israel? 29. Dormivitque Jeroboam cum patribus suis regibus Israel, et regnavit Zacharias filius ejus pro eo.

1. In anno secundo Joas filii Joachaz regis Israel regnavit Amasias.] Dices : Hoc videtur repugnare capiti præcedenti, versu 10, ubi dicitur Joas rex Israel regnare cœpisse anno 37 Joas regis Juda qui 40 annis regnavit; cui mortuo demum successit filius Amasias ; ergo Amasias non secundo, sed quarto anno Joas regis Israel regnare cœpit. Respond. Joas rex Israel regnare cœpit anno 37 Joas regis Juda, sed cum patre suo Joachaz ; ac post biennium mortuo patre solus regnare cœpit anno 39 Joas regis Juda, ab eoque anno hìc anni ejus numerantur. Quare moriente Joas rege Juda anno sequente, puta 40 regni sui, qui erat annus secundus Joas regis Israel, quo solus post patrem Joachaz regnavit, Amasias patri Joas in Juda succedens ibidem regnare cœpit solus anno secundo Joas regis Israel.

2. Nomen matris ejus Joadan.] Multas rationes hìc congerit Abulensis cur in lib. Regum regibus Juda semper addantur nomina matrum, nunquam autem regibus Israel; potissima est, quòd regnum Juda potius erat, et celebrius templo veroque Dei cultu, et Messia ex eo nascituro. Adde regnum Israel fuisse schismaticum et idololatricum, Juda vero legitimum et divinum.

3. Et fecit rectum coram Domino,] quia scilicet Amasias initio regni solum Deum verum coluit.

Verumtamen non ut David pater ejus,] qui non tantum idola non coluit, sed nec ea subditos colere permisit; quod tamen fecit Amasias, permittens populum immolare in excelsis, quod 2. Paralip. 25. 2. dicitur : *Fecitque bonum in conspectu Domini, verumtamen non in corde perfecto.*

Juxta omnia quæ fecit Joas pater suus fecit,] quia sicut Joas vivente Joiada Pontifice solum Deum coluit, eo verò mortuo deflexit ad idola; sic fecit et Amasias ejus filius, qui sub finem declinavit ad Deos Idumæorum, ut patet 2. Paral. 25. 14.

4. Nisi tantum quod excelsa non abstulit,] hæc verba non ad proxime præcedentia : *Juxta omnia quæ fecit Joas pater ejus*, quia Joas quoque excelsa non abstulit; sed ad superiora : *Et fecit rectum coram Domino*, referenda sunt, q. d. Amasias recte Deum coluit, sed non recte permisit populum in excelsis immolare. Quare illa verba (*juxta omnia quæ fecit Joas pater suus, fecit*) parenthesin continent, ut advertit Sanchez, et quasi parenthesin inclusa à sequentibus sejungenda sunt.

7. Ipse percussit Edom in valle Salinarum.] Idumæi enim rebellarant Judæis ante sexaginta annos, scilicet à sexto anno Joram regis Juda, usque ad duodecimum Amasiæ (aiunt Hebræi in Seder Olam), qui eos rursum debellavit et Judæ servire coegit. Vide 2. Paral. 21. 8. et c. 25. 11. Porro post hanc victoriam Amasias lapsus est in idololatriam, coluitque Deos Idumæorum, ideoque cæsus captusque est à Joas rege Israel, ut dicitur 2. Paralipom. 25. v. 20.

Et apprehendit petram in prælio,] id est, cepit rupem hostium celsam et munitam, ex qua præcipitavit alia decem millia Idumæorum, ut dicitur 2. Paralip. 25. 12. Ita Cajetanus Sic Gabaitæ cæsi fugerunt ad petram Remmon, Judic. 20. 4.

Alii per *petram* accipiunt *Petram*, Arabiæ urbem, quæ postea à Ptol. Philadelpho restaurata dicta est *Philaldelphia.*

Vocavitque nomen ejus Jectehel,] id est *obedientia* vel *exspectatio Dei*, ut Noster vertit Gen. 49. 10, ut nossent omnes quod Amasias ex Dei mandato æque ac auxilio vicerat et punierat rebelles Idumæos. Ita Cajetan. Aliter Vatabl. Vocavit eam *Jectehel*, inquit, quia sic vocabatur is qui eam expugnavit. Pagn. *Jectehel* vertit : *congregatio Dei.*

8. Tunc (cum gestiens et exultans, imo se exaltans de victoria Idumæorum putaret se pari modo domiturum Israelitas) misit Amasias nuntios ad Joas (regem Israel) dicens : Veni et videamus nos] in prælio, id est, duellemus et præliemur ut videamus uter sit fortior : ita Chald. *Veni*, inquit, *excipiamus ad invicem facies in bello*, id est, veni et statuto die confligamus. Vatablus : *Age, spectemus nos mutuo coram.*

Hebræi, teste Vatablo, censent causam belli fuisse, quòd, ut narratur 2. Paralip. 25, Amasias conductos à se milites ex Israel contra Idumæos jussu prophetæ dimiserit ; illi dimissi indignantes spoliarunt regnum Judæ ; spolia ergo hæc à Joas, et Israelitis bello repetere voluisse Amasiam. Verum nil tale indicat Scriptura; quin potius Joas Amasiæ objicit, quod victoria de Idumæis elatus, ex fastu se provocet ad prælium. Audi Joseph. lib. 9. cap. 10 : *Amasias felicitatem suam, cujus tamen auctorem Deum non agnoscebat, non capiens, sed fastu inflatus, scripsit Joæ regi Israelitarum, ut ipsius imperata faceret cum populo suo, sicut antehac idem populus majoribus ejus Davidi et Salomoni paruit; quod si nolit ultro facere officium, bello esse decernendum de Imperii juribus.* Sic et Abulensis Histor. Scholast. Salianus et alii. Sperabat Amasias se victorem fore, eo quod propheta sibi dixisset 2. Paral. 25. Deum non esse cum Israele : sed idem cogitare debebat de se, utpote jam apostata et colente Deos Idumæorum, præsertim quia Deus voluerat regnum Israel dividi à regno Juda, ut audivimus, lib. 3. cap. 12 et seq. Quare Amasias, volens rursum illud sibi unire et subjicere, faciebat contra voluntatem Dei, ideoque in bello succubuit.

9. Carduus Libani misit ad cedrum quæ est in Libano, dicens : Da filiam tuam filio meo uxorem. Transieruntque bestiæ saltus quæ sunt in Libano, et conculcaverunt carduum.] Hoc apologo Joas retundit fastum Amasiæ provocantis se ab bellum. Contemptim enim Amasiam vocat *carduum* humilem, vilem et aculeatum. *Libani* tamen, quia ipse ex Judæa et semine regio erat oriundus ; se vero vocat *cedrum* excelsam, nobilem et pretiosam, quam humilis *carduus*,

id est Amasias, vix queat aspicere, multo minus ei se viribus æquare, ut dicere audeat: *Da filiam tuam filio meo uxorem*, q. d. Regnum tuum Israel junge et subde regno meo Juda, uti olim sub Davide ei junctum et quasi conjugio copulatum fuit.

TRANSIERUNTQUE BESTIÆ SALTUS QUÆ SUNT IN LIBANO.] Ita vocat milites suos Israelitas (per *Libanum* enim intelligit totam Palæstinam, scilicet tam Israel quàm Judam) fortes et feroces quasi leones, ET CONCULCAVERUNT CARDUUM,] scilicet conculcabunt te, ô Amasia, capient et spoliabunt. Ita factum est, uti hîc minatus et ominatus est Joas; quia Deus per eum volebat castigare superbiam, æque ac idololatriam Amasiæ, ut dicitur 2. Paralipom. 25. 12.

Unde apologo huic hoc epimythium addit Josephus lib. 9. cap. 10: *Hoc exemplum,* ait, *te moneat ne majora quàm par est appetas; neve propter recentem ex Amalecitis* (potius Idumæis) *victoriam elatus, et te et regnum tuum incertæ committas aleæ.*

Similis apologus est Judic. 9. 10. ubi Joatham filius Gedeonis Abimelech tyrannum comparat rhamno, bonos vero principes ficui, viti et oleæ. Vide ibi dicta.

13. AMASIAM VERO REGEM JUDA, etc., CEPIT JOAS REX ISRAEL.] Ecce hîc impletur apologus Joas: sic enim merentur puniri, qui alios bello lacessunt. Sic videmus non raro eos, qui alios provocant ad duellum, in eo succumbere et occidi, Deo eorum audaciam et superbiam castigante.

17. VIXIT AUTEM AMASIAS, etc., POSTQUAM MORTUUS EST JOAS VIGINTI QUINQUE ANNIS.] Corrige cum Roman. Chald. et Septuag. 15 *annis*, uti habetur 2. Paral. 25. 25.

19. ET INTERFECERUNT EUM.] Justum hoc fuit Dei judicium, ut sicut Joas pater deflectens ad idola occisus fuit à suis, sic et Amasias filius ejus ad eadem declinans à suis conjuratis necaretur, ut patet 2. Paral. 25. v. 27. Probabiliter tamen Salianus et alii opinantur eum ante mortem pœnituisse, et pie in unius veri Dei cultu obiisse.

25. IPSE RESTITUIT TERMINOS ISRAEL AB INTROITU EMATH USQUE AD MARE SOLITUDINIS, JUXTA SERMONEM DOMINI DEI ISRAEL, QUEM LOCUTUS EST PER SERVUM SUUM JONAM FILIUM AMATHI.] Hinc patet Jonam prædixisse Jeroboam regi, quod ipse restituturus esset Israeli urbes illas, quas Syri ei ademerant ab Emath usque ad mare Mortuum, etsi hoc oraculum in prophetia Jonæ non exstet. Est autem *Emath* in tribu Nephthalim, contigua Syris, non longe à Damasco, quæ Syriæ erat caput. *Emath* erat ingressus et quasi porta in terram sanctam. Eadem postea ab Antiocho Epiphane in ea regnante dicta est *Epiphania*, vide dicta Amos 6. versu 2. Audi nunc Josephum, lib. 9. cap. 11: *Jeroboamo propheta Jonas prædixit, quòd devictis Syris ditionem suam esset amplificaturus, prolatis ejus terminis ad Septentrionem usque ad Amatham urbem: ad Meridiem vero usque ad Asphaltitem lacum; his enim olim terminis Chananæa terra finiebatur, juxta Josue Imperatoris definitionem. Quo oraculo excitatus Jeroboamus totos eos tractus ademptos Syris ad suum regnum addidit, nihil fallente Jonæ vaticinio.*

Hinc patet Jonam prophetam prophetasse sub Jeroboam rege Israel, et Azaria, sive Ozia rege Juda, ac proinde coævum fuisse Isaiæ (quem Hebræi Amasiæ regis fratrem, vel fratris filium fuisse tradunt, teste S. Hieron.) Osee, Joeli, Amos et Nahum. Quare non recte Abulensis censet Jonam hunc esse diversum à Jona qui est quartus inter minores Prophetas.

28. QUOMODO RESTITUIT DAMASCUM ET EMATH JUDÆ IN ISRAEL.] Quomodo erant hæ civitates Judæ in Israel? aliud enim erat regnum Judæ, aliud Israel. Omissis Abulensis et aliorum sententiis, dico breviter Davidem has urbes cepisse et attribuisse suæ tribui Judæ; quia ipse ex ea erat oriundus, indeque hæ urbes, licet extra sortem Judæ sitæ, vocabantur tamen Judæ. Diviso autem regno Israel à regno Judæ, urbes hæ utpote vicinæ cesserunt Israeli; sensus ergo est, q. d. Jeroboam fecit ut Damascus et Emath à Davide subjugatæ, et tribui Judæ attributæ, sed deinde à Syris occupatæ, restituerentur Israeli, cujus ipse erat rex, ac aliis civitatibus Judæ, quæ erant in ditione Israelis, rursum annumerarentur, uti à Davide annumeratæ fuerant, q. d. Jeroboam fecit ut Damascus et Emath olim subactæ et tributariæ Davidi, jam sibi et Israeli forent tributariæ. Ita Salianus et Sanchez.

29. DORMIVITQUE (naturali morte defunctus est) JEROBOAM CUM PATRIBUS SUIS. Dices: Amos cap. 7. versu 11. dicitur: *In gladio morietur Jeroboam.* Resp. hæc verba non esse Amos, sed Amasiæ pseudoprophetæ qui, ut Amos prophetam traduceret apud Jeroboam, mentitur et fingit Amos id dixisse. Non enim dixerat Amos: *In gladio morietur Jeroboam*, sed, *consurgam super domum Jeroboam in gladio*, scilicet occidendo non ipsum Jeroboam, sed filium ejus Zachariam.

CAPUT DECIMUM QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Regnat Azarias in Juda, succedit ei filius Joathan. In Israel regnant successive Jeroboam, Zacharias, Sellum, Manahem, Phaceia, Phacee, et ultimus Osee. Nam Phul et Theglathphalasar reges Assyriorum invadunt Israelem, et partem ejus transferunt in Assyriam.

1. Anno vigesimo septimo Jeroboam regis Israel, regnavit Azarias filius Amasiæ regis Juda. 2. Sedecim annorum erat cum regnare cœpisset, et quinquaginta duobus annis regnavit in Jerusalem : nomen matris ejus Jechelia de Jerusalem. 3. Fecitque quod erat placitum coram Domino, juxta omnia quæ fecit Amasias pater ejus. 4. Verumtamen excelsa non est demolitus : adhuc populus sacrificabat, et adolebat incensum in excelsis. 5. Percussit autem Dominus regem, et fuit leprosus usque in diem mortis suæ, et habitabat in domo libera seorsum : Joatham vero filius regis gubernabat palatium, et judicabat populum terræ. 6. Reliqua autem sermonum Asariæ, et universa quæ fecit, nonne hæc scripta sunt in Libro verborum dierum regum Juda ? 7. Et dormivit Azarias cum patribus suis ; sepelieruntque eum cum majoribus suis in civitate David, et regnavit Jonathan filius ejus pro eo. 8. Anno trigesimo octavo Azariæ regis Juda, regnavit Zacharias filius Jeroboam super Israel in Samaria sex mensibus; 9. et fecit quod malum est coram Domino, sicut fecerant patres ejus : non recessit à peccatis Jeroboam filii Nabat, qui peccare fecit Israel. 10. Conjuravit autem contra eum Sellum filius Jabes : percussitque eum palam, et interfecit, regnavitque pro eo. 11. Reliqua autem verborum Zachariæ, nonne hæc scripta sunt in Libro sermonum dierum regum Israel ? 12. Iste est sermo Domini, quem locutus est ad Jehu, dicens : Filii tui usque ad quartam generationem sedebunt super thronum Israel, factumque est ita. 13. Sellum filius Jabes regnavit trigesimo nono anno Azariæ regis Juda : regnavit autem uno mense in Samaria. 14. Et ascendit Manahem filius Gadi et Thersa : venitque in Samariam, et percussit Sellum filium Jabes in Samaria, et interfecit eum regnavitque pro eo. 15. Reliqua autem verborum Sellum, et conjuratio ejus per quam tetendit insidias, nonne hæc scripta sunt in Libro sermonum dierum regum Israel ? 16. Tunc percussit Manahem Thapsam et omnes qui erant in ea, et terminos ejus de Thersa ; noluerant enim aperire ei : et interfecit omnes prægnantes ejus, et scidit eas. 17. Anno trigesimo nono Azariæ regis Juda, regnavit Manahem filius Gadi super Israel decem annis in Samaria. 18. Fecitque quod erat malum coram Domino : non recessit à peccatis Jeroboam filii Nabat, qui peccare fecit Israel cunctis diebus ejus. 19. Veniebat Phul rex Assyriorum in terram, et dabat Manahem Phul mille talenta argenti, ut esset ei in auxilium, et firmaret regnum ejus. 20. Indixitque Manahem argentum super Israel cunctis potentibus et divitibus, ut daret regi Assyriorum quinquaginta siclos argenti per singulos : reversusque est rex Assyriorum, et non est moratus in terra. 21. Reliqua autem sermonum Manahem, et universa quæ fecit, nonne hæc scripta sunt in Libro sermonum dierum regum Israel ? 22. Et dormivit Manahem cum patribus suis, regnavitque Phaceia filius ejus pro eo. 23. Anno quinquagesimo Azariæ regis Juda, regnavit Phaceia filius Manahem super Israel in Samaria biennio ; 24. et fecit quod erat malum coram Domino : non recessit à peccatis Jeroboam filii Nabat, qui peccare fecit Israel. 25. Conjuravit autem adversus eum Phacee filius Romeliæ, dux ejus, et percussit eum in Samaria in turre domus regiæ, juxta Argob, et juxta Arie, et cum eo quinquaginta viros de filiis Galaaditarum, et interfecit eum, regnavitque pro eo. 26. Reliqua autem sermonum Phaceia, et universa quæ fecit, nonne hæc scripta sunt in Libro sermonum dierum regum Israel ? 27. Anno quinquagesimo secundo Azariæ regis Juda, regnavit Phacee filius Romeliæ super Israel in Samaria viginti annis. 28. Et fecit quod erat malum coram Domino : non recessit à peccatis Je-

roboam filii Nabat, qui peccare fecit Israel. 29. In diebus Phacee regis Israel venit Theglathphalasar rex Assur, et cepit Aion, et Abel Domum, Maacha et Janoe, et Cedes, et Asor, et Galaad, et Galilæam, et universam terram Nephthali : et transtulit eos in Assyrios. 30. Conjuravit autem, et tetendit insidias Osee filius Ela contra Phacee filium Romeliæ, et percussit eum, et interfecit : regnavitque pro eo vigesimo anno Joatham filii Oziæ. 31. Reliqua autem sermonum Phacee, et universa quæ fecit, nonne hæc scripta sunt in Libro sermonum dierum regum Israel? 32. Anno secundo Phacee, filii Romeliæ regis Israel, regnavit Joatham filius Oziæ regis Juda. 33. Viginti quinque annorum erat, cum regnare cœpisset, et sedecim annis regnavit in Jerusalem : nomen matris ejus Jerusa, filia Sadoc. 34. Fecitque quod erat placitum coram Domino : juxta omnia quæ fecerat Ozias pater suus, operatus est. 35. Verumtamen excelsa non abstulit; adhuc populus immolabat, et adolebat incensum in excelsis : ipse ædificavit portam domus Domini sublimissimam. 36. Reliqua autem sermonum Joatham, et universa quæ fecit, nonne hæc scripta sunt in Libro verborum dierum regum Juda? 37. In diebus illis cœpit Dominus mittere in Judam Rasin regem Syriæ, et Phacee filium Romeliæ. 38. Et dormivit Joatham cum patribus suis, sepultusque est cum eis in Civitate David patris sui, et regnavit Achaz filius ejus pro eo.

1. Anno vigesimo septimo Jeroboam regis Israel, regnavit (regnare cœpit) Azarias Amasiæ filius regis Juda.] Azarias hic alio nomine dictus est Ozias. *Azarias* enim hebraice idem est quod *auxilium Dei;* Ozias, idem quod *fortitudo Dei:* ubi autem est auxilium Dei, ibi est fortitudo. Deus enim est fortissimus et potentissimus. Unde 2. Paral. 26. v. 7. de eo dicitur : *Et adjuvit eum Deus contra Philisthiim, et contra Arabes, et contra Ammonitas*, etc. Ex hoc loco Franc. Ribera in Amos, c. 1. v. 1, censet interregnum fuisse tredecim annorum inter Amasiam et Azariam, eo quod Azarias trimulus esset moriente patre Amazia. Id probat, quod anno decimo quinto Amasiæ, uti dictum est c. præc. v. 23, cœpit regnare Jeroboam, cujus anno vigesimo septimo, uti hic dicitur, cœpit regnare Azarias. Amazias autem regnavit annis viginti novem. Ergo 29 ejus annus fuit decimus quartus Jeroboami. Ergo vacavit regnum Juda ab anno 14 Jeroboami usque ad 27 ejusdem, puta per spatium tredecim annorum. Verum resp. annum hunc 27 Jeroboam esse annum 27, ab eo tempore quo Jeroboam simul cum patre Joas regnare cœpit; nam regni, quo ipse post patrem solus regnavit, erat hic annus decimus quartus duntaxat, quo Amasias moriens anno regni sui vigesimo nono, successorem reliquit Azariam filium. Id ita esse liquet ex 2. Paral. 25. v. 25. ubi Amasias, post mortem Joas, dicitur vixisse quindecim annis. Mortuus est ergo anno 14 finiente, et 15 inchoante Jeroboami, qui Joas patri immediate successit. Ita Salian. Cajet. et alii. Fugienda enim hic sunt interregna, ne chronologiæ series continua turbetur, et incerta dubiaque reddatur. Unde Eusebius, Joseph. et alii passim regno et annis Amasiæ immediate subjiciunt, et connectunt regnum et annos Azariæ.

2. Et quinquaginta duobus annis regnavit.] Tempore Azariæ vixit Sardanapalus, quem Gentiles Historici ultimum collocant regem Assyriorum, aiuntque eum utpote effeminatum ab Arbace Mediæ præfecto obsessum in Ninive, ibi seipsum cum gaza regia concremasse. Quare Arbacem se fecisse regem Mediæ sub annum Azariæ decimum, regnante apud Latinos Proca Sylvio, apud Corinthios Agemone, apud Spartanos legislatore Lycurgo. Ita Eusebius, Diodorus, Justinus, Ptolemæus, Strabo, et ex eis Torniellus, Salianus, Gordonus, Samerius et alii.

Verum paulo post restituta est Ninive ejusque regnum; nam, ut mox audiemus, paulo post sub eodem Azaria regnavit Phul rex Assyriorum, cui successit Theglathphalasar, huic Salmanasar, huic Sennacherib, huic Asarrhaddon, sub quo ob cæsos paulo ante Assyrios, Ezechiam et Jerusalem obsidentes, ab Angelo, Ben Merodach Babylonius caput erexit, seque regem Babylonis effecit, qui fuit avus Nabuchodonosoris primi monarchæ Babyloniorum. Omnes enim hi reges jam nominati vocantur reges Assyriorum, non Babyloniorum, nec ante Baladan quispiam in Script. rex Babylonis nuncupatur.

Videtur ergo Phul Assyrius cum Arbace præfecto divisisse Sardanapali imperium, ut Arbaces Mediæ et Persidi, Phul vero Assyriæ et Babyloniæ dominaretur; ita ex Metasthene Annii Genebrardus, Torniellus, Samerius, Gordonus, Salianus et alii.

Huic chronologiæ consentit tempus prophetiæ Jonæ, qui, ut audivimus cap. præcedenti vers. 25, prophetavit sub Jeroboam, cui coævus fuit Azarias. Jonas ergo missus à Deo Sardanapali et Ninivitarum luxum et luxuriam castigavit. Pœnituit Sardanapalus cum Ninivitis, sed non multo post in solita vitia relapsi, ab Arbace Medo obsessi et vastati fuere, ut dixi in Jona.

5. Percussit autem Dominus regem (Azariam) et fuit leprosus,] quia scilicet ipse usurpabat munus Pontificis, adolendo incensum super altare thymiamatis, quod erat in Sancto, ut dicitur 2. Paral. 26. v. 16. de quo ibidem plura.

8. Anno trigesimo octavo Azariæ regis Judæ regnavit Zacharias filius Jeroboam super Israel.] Hic fuit abnepos Jehu; unde Jehu stirps regia finita fuit in Zacharia, quasi in quarta generatione, uti ei promiserat Deus, cap. 10. vers. 30: *Anno trigesimo octavo Azariæ*, scilicet ex eo tempore quo ipse regnare cœpit cum patre Amasia; nam ex eo tempore quo post patrem solus regnavit Azarias, erat hic annus 26 vel 27. Si ergo annos 38 Azariæ numeres ab anno 18 Amasiæ patris ejus, quo ipse eum in regnum socium ascivit, annus hic Azariæ 38

erit 41 Jeroboami regis Israel, quippe qui anno 15 Amasiæ patris Azariæ solus regnare cœperit. Hic enim annus quadragesimus primus fuit ultimus Jeroboam : unde, eo moriente, successit ei filius Zacharias per sex menses. Verum quia Azarias post patrem Amasium solus regnavit 52 annis qui hîc sigillatim consignantur : nam vers. 37. numeratur annus Azariæ 39, et vers. 23. annus 50, et vers. 27. annus 52 et ultimus, ut sic consequens certaque chronologia temporum per annos regum Juda contexatur : hinc melius cum Richardo à S. Victore, Lyrano, Abulense et aliis dicemus Jeroboam regem Israel mortuum esse anno vigesimo septimo Azariæ regis Judæ : inde per undecim annos, scilicet usque ad annum 38 Azariæ fuisse interregnum, et regnum Israel caruisse rege; eo quod Zacharias filius Jeroboam, vel propter ætatem teneriorem, vel propter rebellionem subditorum, vel aliam ob causam prævalere et regnum patris obtinere non posset. Ratio est, quod 41 anni Jeroboami computandi sint ab anno decimo quinto Amasiæ, ita ut cum Amasia qui 29 annis regnavit Jeroboam regnarit annis quatuordecim ; quare reliquos 27 annos (regnavit enim Jeroboam 41 annis) regnare debuit cum Azaria filio Amasiæ, ita ut mortuus sit anno vigesimo septimo Azariæ, tumque successerit ei filius Zacharias. Itaque cum hîc dicitur de aliquo regum Juda, quod tot annis regnarit, intellige solus post patrem; quia per reges Juda chronologia hîc texitur, quæ alioqui foret incerta et ambigua, verum alias cum dicitur : tali anno regnavit talis rex, præsertim in Israel, accipi potest non de regno ; sed de corregno, quo scilicet non solus, sed cum patre regnavit.

Nota : Sub Azaria cœpere computari Olympiades, sed quoto ejus anno id factum variant Chronologi. Eusebius lib. 3. de Præparat. et in chronico initium Olympiadum collocat anno 50 Azariæ ac consequenter urbis Romæ initium, cum eam Romulus condidit anno Achaz quarto vel quinto : nam initium Olympiadum antecedit initium Romæ 23 annis, uti omnes Historici et Chronologi consentiunt. Jam adde duos annos Azariæ (regnavit enim 52 annis] et sedecim filii ejus Joatham, ac quinque Achaz habebis annos 23 quos quærimus.

Alii Olympiades cœpisse censent anno quarto vel quinto Azariæ. Serarius anno 47 ejusdem. Pererius libr. 11. in Danielem, quasi anno octavo Achaz. Torniellus, Salianus et alii anno 52 Azariæ, vel potius anno primo Joatham, quia Azariæ patri successit. Exigua enim est hæc paucorum annorum in tanta temporum priscorum intercapedine differentia. Juxta tabulam chronologicam quam præfixi Pentateucho, cœperunt Olympiades anno quadragesimo Azariæ; Roma vero condita est anno decimo vel undecimo Joatham, de quo v. 33.

Porro ante Olympiades nihil apud Historicos profanos Græcos et Latinos est certum, sed omnia incerta et confusa : unde hoc seculum ipsi vocant μυθικόν, id est, fabulosum; post eas vero, æque ac post conditam Romam, omnia suis annis inde deductis assignari cœperunt, uti testatur Eusebius lib. 10. de Præpar. cap. 3. et Censorinus lib. 10. de die natali cap. 21. Olympias autem spatium erat quatuor annorum, quod intererat inter duos ludos Olympicos, qui Jovi Olympio totius Græciæ concursu, quarto quolibet anno, apud Pisam et Elidem ob memoriam diei intercalaris celebrabantur sub initium æstatis, sive solstitii æstivi, à luna undecima usque ad decimam sextam, teste Livio, Censorino et aliis. Audi Solynum Polyhistor. cap. 2. *Certamen Olympicum (quod olim Hercules in honorem atavi sui materni Pelopis ediderat, in omni genere certaminum victor) jam pridem intermissum Iphitus Elidensis instauravit post excidium Trojæ anno 408. Roma deinde condita, incipiente Olympiade 7 post excidium Trojæ annno 433.* Idem scribunt Diodorus Siculus, Dionysius Halicarnasseus, Eratosthenes apud Clementem Alexandrinum, et ex his alii.

Et ascendit Manahem de Thersa] quam nomine regis sui Zachariæ obsidebat, ait Josephus, et occiso in Samaria Sellum, qui occiderat Zachariam regem, rapuit imperium ; cumque Thersam rediisset, nec Thersenses eum ut regem admitterent, in eos sæviit, et maxime in Thapsenses discindendo prægnantes in ea, ut dicitur v. 16.

16. Et terminos ejus de Thersa,] nam ager urbis Thapsæ pertingebat usque ad Thersam, ait Vatablus.

Et scidit eas,] hoc est, dissecuit prægnantes, ut fœtum educeret, ait Abulensis. Magna fuit hæc crudelitas et barbaries.

19. Veniebat Phul rex Assyriorum.] Hic est *Phul*, qui alio nomine *Belochus* dicitur, qui cum Arbace Medo Sardanapalum in Ninive per biennium obsedit, coegitque ut exstructa in regia pyra altissima, in eam se cum uxoribus et filiis ac mille myriadibus auri et decem mille myriadibus argenti injiceret et concremaret. Duravit incendium ad quindecim dies. In eo desiit monarchia Assyriorum, quæ à Belo usque ad Sardanapalum stetit annis mille trecentis. Porro Phul cum Arbace divisit monarchiam, ac sibi servavit Assyriam et Babyloniam; Arbaci concessit Mediam et Persiam. Porro *Phul* hebraice idem est quod *faba*, ait Pagnin. sicut Romæ à faba cognominati sunt *Fabii*, inter quos eminuit Fabius Maximus Romæ liberator, et Annibalis domitor. Notat Scaliger regum Assyriorum et Babyloniorum nomina alia esse simplicia, ut Phul, Asar, Theglath ; alia composita, ut Theglathphalasar componitur ex tribus, scilicet ex Theglath, Phul, et Aser. Salmanasar componitur ex Salman et Asar, et Asarhaddon conflatur ex Asar et Haddon. Nabuchodonosor ex Nabo, qui erat Deus Babyloniorum, Chad, et Netser. Vide ibi dicta Isaiæ 46. v. 1.

Et dabat Manahem Phul mille talenta argenti, ut esset ei in auxilium] contra rebelles Thersæ, Thapsæ, etc. ut dictum est versu 14. Hæc fuit occasio cur Theglathphalasar successor Phulis invaserit Israelem, eumque abduxerit in Assyriam, ut dicetur v. 29. Phul ergo vocatus in auxilium fuit à Manahem, non à Thersensibus, ut scribit Josephus.

29. In diebus Phacee venit Theglathphalasar rex Assur.] Qui fuit filius Phulis de quo v. 19. ideoque dictus est Phul, Assar, vel Theglath Phul-Assar. Hic ecce vastavit Israelem, ac ex eo quinque tribus in Assyriam abduxit, nimirum incolas *Galaad*, scilicet Rubenitas, Gadditas, et dimidiam Tribum Manasse; et *Galilææ*, puta Zabulonitas et Nephthalitas, de quibus Isaias cap. 9. vers. 1. cum paulo ante vocatus in auxilium ab Achaz rege Juda, contra Rasin regem

Syriæ, et Phacee regem Israel, venisset Damascum, et occisis illis regibus, ut dicitur cap. seq. vers. 6 et 7. ipsum quoque Achaz, à quo vocatus fuerat, oppressit, ejusque ditionem expilavit, 2. Paralip. 28. vers. 8. Hoc ipsum paulo ante Isaias cap. 7. vers. 17. ipsi Achaz prædixerat. Hæc ergo fuit prima Israelis, id est, decem Tribuum captivitas. Hinc apposite *Theglathphalasar* Hebr. (cui affinis est lingua Assyriaca et Chaldaica) idem est quod *captivitas mirabilis ligationis*, ait Pagnin. in nomin. Hebr.

30. Regnavitque pro eo (puta Osee pro Phacee) vigesimo anno Joathan filii Oziæ.] Dices: Joatham tantum sedecim annis regnavit, ut dicitur vers. 33; quis est ergo hic annus ejus vicesimus? Resp. Fuit vicesimus ab eo tempore quo Joatham regnare cœpit cum patre Azaria : hic enim à Deo percussus lepra, ideoque à contubernio hominum separatus, regni regimen permisit Joatham filio suo, ut dictum est versu 5. Ita Cajetanus et alii. Dices : Osee non potuit regnare cum Joatham; nam Phacee cui successit Osee fuit superstes Joathamo per tres annos, ut patet hic versu 27. collato cum versu 1. cap. seq. Resp. Osee cœpisse regnare et invadere regnum Phacee, vivente Joatham, tandemque eo mortuo, post aliquot annos eum omnino superasse, et occidisse anno quarto Achaz regis Juda, tumque solum plene regnasse. Ita Cajetanus. Secundo, melius Hebræi in Seder Olam, Abulen. Genebrard. Torniellus, Salianus, sic exponunt : *vicesimo anno Joatham*, id est, qui vicesimus futurus erat Joatham solius post patrem regnantis, si ipse adhuc vixisset, qui ante quadriennium erat mortuus. Erat ergo hic annus vigesimus ex quo Joatham regnare cœpit; sed quia ipse sedecim tantum annis regnavit, hinc revera hic erat annus quartus Achaz, qui successit Joatham; sed maluit Scriptura nominare Joatham quam Achaz, quia necdum Achazi mentionem fecerat. Porro Scriptura annos Osee bifariam numerat; primo, ab hoc anno quarto Achaz, uti hîc fit; secundo, ab hoc anno Achaz duodecimo, uti fit 4. Reg. 17. versu 1. Ratio est, quod prioribus octo annis Osee non fuerit rex pacificus, sed cum familia Phacee adhuc luctans, aut Assyriorum potius servus quam rex, aut aliis de causis à regno impeditus. Itaque ab anno quarto Achaz precario magis quam pleno jure regnabat. Ita Abulens. Serar. Salianus et alii jam citati. Denique hic annus vigesimus tam erat regni Phacee (hic enim 20 annis regnavit) finientis quam Joathami inchoantis. Joatham enim, si vixisset illo anno, inchoasset annum regni 20; ipse enim cœpit regnare anno secundo Phacee, ut sequitur.

32. Anno secundo Phacee, etc., regnavit Joatham filius Osiæ regis Juda;] Phacee enim cœpit regnare anno 52 et ultimo Osiæ : quare hic primus fuit regni Phacee annus; secundus fuit quo mortuo Ozia successit ei Joatham, qui sexdecim annis regnavit : quare 17 anno Phacee, mortuo Joatham, successit ei filius Achaz, ut dicitur cap. seq. vers. 1; quia nimirum ultimus annus Joatham non fuit integer, sed dimidiatus, ita ut 17 Phacee fuerit simul ultimus Joathami morientis, et Achazi ei succedentis. Quocirca unus annus additus vel demptus in chronologia nullam facit differentiam; quia anni dimidiati nunc numerantur, nunc non numerantur.

Porro, *Joatham*, ait Auctor Imperf. hom. 1. in Matth. *interpretatur perfectus, vel dominus immaculatus. Et vere perfectus fuit hic Joatham, et quantum ad reges se præcedentes dominus immaculatus; quia fecit quod placitum erat Deo, et nulla reprehensio ejus legitur in scriptura regnorum.*

33. Sedecim annis regnavit] probe et pie; unde præ aliis laudatur à Scriptura et à Josepho. Tempore Joatham prophetavit Isaias et Michæas, ut patet ex ejus titulo. Anno undecimo Joatham, Romulus agens annum ætatis 18 urbis Romæ fundamenta jecit 21 die Aprilis (unde hic dies deinceps quasi Romæ natalis quotannis celebratus est) ipsis scilicet Palilibus, hoc est, festo Palis Deæ pastorum, quæ pro felici pecorum partu illa die ab eis colebatur. Hinc enim vocatum est Palilia vel Parilia. Factum id est Olympiadis sextæ anno tertio, ut vult Varro; vel quarto, ut vult Cato, et eum secuti Cicero, Plinius, Tacitus, Gellius, Censorinus, Eusebius, S. Augustinus, Orosius, et Cardinal. Baronius. Quare Olympiades antecedunt Romam 23 annis, ut dixi : tot enim annos conficiunt sex Olympiades jam dictæ; quælibet enim quatuor continet annos. Hoc computu Olympiadum initium assignandum est anno 40 Azariæ, uti dixi, et juxta eumdem Roma condita est anno 751 ante nativitatem Christi.

Alii, quia paulo tardius vel serius hoc initium Olympiadum assignant; hinc consequenter tardius vel serius assignant fabricam Romæ. Unde Torniellus et Salianus, quia initium Olympiadum combinant cum primo anno Joatham, hinc Romæ initium combinant cum anno octavo vel nono Achaz. Sed in re tam antiqua post tot secula exigua est hæc temporis differentia.

Hîc illud Propertii :

> Urbi festus erat, dixêre Palilia patres.
> Hinc primus cœpit mœnibus esse dies.

Hinc quoque S. Hieronymus in cap. 1. Isaiæ. v. 1. ait Ezechiam regnare cœpisse anno duodecimo Romuli : primus ergo Romuli annus incidit in quartum annum Achaz, cum scilicet ipse Romæ fundamenta jaciens anno undecimo Joatham, ejusdem fabricam per septem vel octo annos sequentes perfecisset, ac solium regale in ea erexisset anno quarto Achaz. Sic et S. Augustinus libro 18. Civit. cap. 22. *Quem* (Ezechiam), inquit, *constat optimum et piissimum regem Romuli regnasse temporibus.*

CAPUT DECIMUM SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

REGNAT ACHAZ FILIUS JOATHAM : CONTRA EUM CONSPIRANT REGES SYRIÆ ET ISRAEL. ILLE INVOCAT THEGLATHPHALASAR IPSIQUE INGENS PONDUS AURI ET ARGENTI MITTIT : QUI INVOCATUS SYRIAM ET ISRAELEM VASTAT. INTERIM ACHAZ IDOLA COLIT, ET TEMPLUM PROFANAT.

1. ANNO decimo septimo Phacee filii Romeliæ, regnavit Achaz filius Joatham
regis Juda. 2. Viginti annorum erat Achaz, cum regnare cœpisset; et sede-
cim annis regnavit in Jerusalem : non fecit quod erat placitum in conspectu
Domini Dei sui, sicut David pater ejus. 3. Sed ambulavit in via regum
Israel; insuper et filium suum consecravit, transferens per ignem secun-
dùm idola Gentium : quæ dissipavit Dominus coram filiis Israel. 4. Immo-
labat quoque victimas, et adolebat incensum in excelsis, et in collibus, et
sub omni ligno frondoso. 5. Tunc ascendit Rasin rex Syriæ, et Phacee filius Romeliæ rex
Israel, in Jerusalem ad præliandum : cumque obsiderent Achaz, non valuerunt superare eum.
6. In tempore illo restituit Rasin rex Syriæ, Ailam Syriæ, et ejecit Judæos de Aila; et Idumæi
venerunt in Ailam, et habitaverunt ibi usque in diem hanc. 7. Misit autem Achaz nuntios ad
Theglathphalasar regem Assyriorum, dicens : Servus tuus, et filius tuus ego sum; ascende, et
salvum me fac de manu regis Syriæ, et de manu regis Israel, qui consurrexerunt adversum me.
8. Et cum collegisset argentum et aurum, quod inveniri potuit in domo Domini, et in the-
sauris regis, misit regi Assyriorum munera. 9. Qui et acquievit voluntati ejus : ascendit enim
rex Assyriorum in Damascum, et vastavit eam; et transtulit habitatores ejus Cyrenen. Rasin
autem interfecit. 10. Perrexitque rex Achaz in occursum Theglathphalasar regi Assyriorum in
Damascum, cumque vidisset altare Damasci, misit rex Achaz ad Uriam sacerdotem exemplar
ejus, et similitudinem juxta omne opus ejus. 11. Exstruxitque Urias sacerdos altare : juxta om-
nia quæ præceperat rex Achaz de Damasco, ita fecit sacerdos Urias, donec veniret rex Achaz de
Damasco. 12. Cumque venisset rex de Damasco, vidit altare, et veneratus est illud : ascendit-
que et immolavit holocausta, et sacrificium suum; 13. et libavit libamina, et fudit sanguinem
pacificorum, quæ obtulerat super altare. 14. Porro altare æreum, quod erat coram Domino, et
transtulit de facie templi, et de loco altaris, et de loco templi Domini; posuitque illud ex latere
altaris ad Aquilonem. 15. Præcepit quoque rex Achaz Uriæ sacerdoti, dicens : Super altare
majus offer holocaustum matutinum, et sacrificium vespertinum, et holocaustum regis et sacri-
ficium ejus, et holocaustum universi populi terræ et sacrificia eorum, et libamina eorum : et
omnem sanguinem holocausti, et universum sanguinem victimæ super illud effundes; altare
vero æreum erit paratum ad voluntatem meam. 16. Fecit igitur Urias sacerdos, juxta omnia
quæ præceperat rex Achaz. 17. Tulit autem rex Achaz cælatas bases, et luterem qui erat de-
super; et mare deposuit de bobus æreis qui sustentabant illud, et posuit super pavimentum
stratum lapide. 18. Musach quoque sabbati, quod ædificaverat in templo, et ingressum regis
exterius convertit in templum Domini, propter regem Assyriorum. 19. Reliqua autem ver-
borum Achaz, quæ fecit, nonne hæc scripta sunt in Libro sermonum dierum regum Juda?
20. Dormivitque Achaz cum patribus suis, et sepultus est cum eis in Civitate David, et
regnavit Ezechias filius ejus pro eo.

3. FILIUM SUUM CONSECRAVIT (idolo Meloch) TRANSFERENS PER IGNEM.] Nota dupliciter : Ammonitæ et Hebræi filios suos consecrabant idolo Meloch, primo, eos igne comburendo : ritum modumque recensui, Levit. 18. 21; secundo, traducendo eos per ignem, tum ut eos igne expiarent à peccatis et immunditiis, tum ut hoc ritu eos idolo Meloch initiarent et dedicarent. Ritum describit Theodoretus : *Vidi*, inquit, *in aliquibus civitatibus semel in anno accendi rogos, et trans*

eos saltare aliquos, non solum pueros, sed etiam viros; infantes autem per flammam ferri à matribus. Videbatur autem istud quædam esse expiatio, et purgatio. Existimo autem hoc quoque fuisse Achazi peccatum. Quare Theodoretus et ex eo Salianus censent Achaz filium non combussisse, sed traduxisse tantum per ignem, itaque eum lustrasse, et dicasse idolo. Unde 2. Paralip. 28. vers. 3. dicitur: *Et lustravit filios suos in igne.* Ex quo loco liquet Achaz non unum, sed plures, et forte omnes filios hoc ritu lustrasse; nec enim verisimile est eum plures vel omnes combussisse; successit enim ei in regno filius Ezechias.

Josephus tamen et ex eo Abulensis et Adrichomius censent eum filium suum immolasse et cremasse idolo Meloch. Lyranus censet eum utrumque fecisse, scilicet unum è filiis cremasse, alios traducendo per ignem lustrasse. Porro non dubium est plures Judæos hoc exemplo Achaz regis sui excitatos filios suos consecrasse Meloch.

7. Misit autem Achaz nuntios ad Theglathphalasar,] ut se adjuvaret contra Rasin regem Syriæ, et Phacee regem Israel, ideoque misit omne aurum et argentum tam templi, quàm palatii sui. Peccavit hac in re Achaz, eo quòd Deus per Isaiam cap. 7. v. 4. ipsi opem promisisset contra Rasin et Phacee; sed ipse diffisus Deo, fisus est regi Theglathphalasar, ideoque ab eodem spoliatus et oppressus est. Audi 2. Paralip. 28. v. 19. *Humiliaverat enim Dominus Judam propter Achaz regem Juda, eo quòd nudasset eum auxilio, et contemptui habuisset Dominum. Adduxitque contra eum Theglathphalasar regem Assyriorum, qui et afflixit eum, et nullo resistente vastavit. Igitur Achaz, spoliata domo Domini et domo regum ac principum, dedit regi Assyriorum munera, et tamen nihil ei profuit. Insuper et tempore angustiæ suæ auxit contemptum in Dominum, ipse per se rex Achaz, immolavit diis Damasci victimas percussoribus suis, et dixit: Dii regum Syriæ auxiliantur eis, quos ego placabo hostiis, et aderunt mihi, cum è contrario ipsi fuerint ruinæ ei, et universo Israel.*

9. Transtulit habitatores ejus (Damasci) Cyrenen,] non illam quæ est in Æthiopia, nec illam quæ est in Africa, sed in Cyrenen quæ est in media. Unde Josephus ait Damascenos translatos in Mediam.

10. Cumque vidisset altare Damasci] egregia forma, materia et arte elaboratum, placuit ei; unde jussit Uriæ Pontifici, ut ad ejus ideam simile fieri curaret Hierosolymis in templo, loco altaris à Salomone fabricati. An altare hoc idolis (uti Damasceni) erexerit, iisque sacrificarit Achaz, an verò Deo vero, Scriptura non exprimit; verisimile tamen est cum idolis illud erexisse; quia illa colebat ipse æque ac Damasceni, eisque ubique aras erigi jubebat, ut iniret gratiam Theglathphalasar, eumque sibi devinciret colendo ejus deos et idola, sed frustra: idcirco enim ab eo expilatus et subactus est, ut dixi. Ita Abulensis et alii.

11. Exstruxitque Urias sacerdos altare.] Peccavit Urias Pontifex, impium hoc altare erigens, malens placere regi Achaz quàm Deo: secus fecit S. Ambrosius; nam ut ipse refert lib. 5. Epist. 32. *Cum esset impositum ut Ecclesiæ vasa jam traderemus Imperatori, hoc responsi reddidi; me, si de meis aliquid posceretur, aut fundus, aut domus, aut aurum, aut argentum; id quod mei juris esset, libenter offerre, templo Dei nihil posse decerpere, nec tradere illud, quod custodiendum, non tradendum acceperim. Deinde consulere me etiam Imperatoris saluti, quia nec mihi expedit tradere, nec illi accipere. Accipiat enim vocem liberi sacerdotis, si vult sibi esse consultum, recedat à Christi injuria, et absit à me ut tradam Christi hæreditatem, et hæreditatem Dionysii, qui in exilio, fidei causa, defunctus est, hæreditatem Eustorgii confessoris, hæreditatem Miroclis atque omnium retro fidelium Episcoporum.*

14. Porro altare æreum (à Salomone fabricatum) quod erat coram Domino (id est, coram Sancto, et Sancto sanctorum, in quo residebat Deus dans oracula) transtulit] per contemptum, ut dicitur 2. Paralip. 28. v. 19 et 22; quia Achaz fuit impiissimus, ideoque contemptor Dei, ejusque altaris et templi. Idcirco enim altare Dei suo loco movit, illique suum Damascenum substituit, ac altare Dei ad latus sui altaris, quasi vicarium et precarium in angulo collocavit.

15. Super altare majus (quod ego amoto Salomonico, instar altaris Damasceni erigi curavi) offer holocaustum.]

17. Et posuit super pavimentum.] Fecit Achaz hæc omnia ad contemptum, ut dixi, altaris (huic enim luteres et mare æneum subserviebant), utque illud ad usus suos, puta ad sacrificia foret inutile; itaque Judæi non in eo, Deo vero, sed in suo idolis sacrificare cogerentur.

18. Musach quoque sabbati quod ædificaverat in templo.] Repete ex v. præced. *tulit*, et *deposuit*, hoc est, sustulit et defecit. Quid fuerit *Musach* variæ sunt sententiæ; sed duæ probabiliores: prior, *Musach* hebraice idem est quod *opertorium* sive *tectum*; significat ergo vel solium opertum, in quo sabbato aliisque festis diebus sedebant reges, ut sacrificiis interessent ac legem Dei audirent; unde cap. 23. v. 3. *gradus* vocatur, ut vult R. Salomon. Hinc Septuaginta vertunt: *fundamentum cathedræ sabbatorum*, per quod videntur accipere basin cui imponebatur cathedra regis, cum veniret sabbato ad templum oraturus et legem auditurus, Ezech. 46. 1. *Musach sabbati* ergo hebraice significat tentorium sabbatinum conopæo splendido coopertum, quod erat juxta atrium sacerdotum, sed extra illud, in quo rex sabbato et festis sedebat spectans sacrificia. Et hoc est tribunal in quo sedit Joas, cum creatus est rex à Joiada Pontifice, 4. Regum 11. v. 14; aut certe, *Musach* significat *pulpitum*, ut vertit Vatablus, sive suggestum opertum et tectum, in quo sedebant Levitæ et sacerdotes, dum legem et prophetas populo interpretabantur, ut vult Villalpandus, uti fecit Esdras Nehem. 8. v. 4. Posterior sententia est, quod *Musach* erat tegmen, puta velum vel tabulatum paratum pro Levitis aliisque templi custodibus, qui singulis sabbatis per vices munia sacra obibant in templo, ait Vatablus. Aut *Musach* erat locus contectus in atrio populi, ut sub illo tuti ab æstu, pluvia et ventis degerent homines, qui ad templum oraturi vel legem audituri confluebant. Unde Marinus in Lexico *Musach* vertit *porticum*. Omnes hi sensus probabiles sunt; impius enim Achaz videtur hæc sustulisse. Unde 2. Paralip. 20. 24. dicitur clausisse templum Domini. Verum, quia *Musach sabbati* pertinere videtur ad egressum *regis*, qui hoc eodem versu continetur; hinc

alius sensus quem mox subjiciam videtur probabilior.

ET INGRESSUM REGIS EXTERIUS CONVERTIT IN TEMPLUM DOMINI PROPTER REGEM ASSYRIORUM.] Primo, nonnulli sic explicant, q. d. Achaz profanavit templum, cum illud fecit esse quasi vestibulum regii sui palatii, ut in illud non pateret aditus nisi per templum, ut scilicet ipse esset tutior à rege Assyriorum, qui templum prius expugnare debuisset, antequam pergeret ad expugnationem palatii. Verum alia ex parte quæ templo non adjacebat, poterat oppugnari palatium, et facilius expugnari quàm templum.

Secundo, Theodoretus et Lyranus censent Achaz obstruxisse iter quo è palatio ibatur ad templum, hoc fine ut rex Assyriorum intelligeret ipsum plane deseruisse Deum verum Deique cultum, ut ejus deos sequeretur et coleret. Favet Chald. qui pro *convertit*, vertit: *avertit* (*convertere enim* est aliò, vel in contrariam partem vertere). Hebr. est הסב *heseb*, id est, *circuire fecit*, ut nimirum si quis è regia in templum ire vellet, magno circuitu descendere cogeretur, ex monte Sion, et trajicere totum Ophel, ut veniret ad radices montis Moria, indeque in templum 900 gradibus ascenderet, ut hæc molestia tam longi circuitus et molesti ascensus, eos qui erant regis familiæ, à templo adeundo avocaret, ait Salianus. Verum τὸ *convertit in templum*, non avertere, sed vertere in templum, significat. Unde tertio planius sic nonnulli exponunt, q. d. Achaz vestibulum palatii sui, per quod ibatur in templum, quodque erat extra templum, adjecit templo, fecitque ut quod prius erat exterius templo, jam esset intra templum, ut sic imitaretur regem Assyriorum, qui palatium habebat ita innexum templo ut pars templi esse videretur; quæ erat quædam templi vilitas et profanatio. Sic enim fiebat ut in palatium ingredi nemo posset nisi per templum. Ita Vatablus.

Denique, hic videtur maxime obvius et congruus totius hujus versiculi esse sensus, ut per *Musach sabbati* accipiamus tentorium et conopæum in quo rex sedebat in sabbatis et festis in atrio laicorum, sed primo loco vicinissimus atrio sacerdotum, ut proxime spectaret sacrificia et audiret hymnos quos canebant sacerdotes et Levitæ in suo atrio, ut patet Ezechiel. 46. v. 1. Nemini enim laico, ne regi quidem, atrium sacerdotum ingredi fas erat, sed solis sacerdotibus et Levitis. Achaz vero in gratiam regis Assyriorum, qui vile et indecorum sibi esse existimabat foris stare cum vili plebe, *Musach* hoc, sive tentorium, *convertit in templum Domini*, id est, diruto muro intermedio junxit atrio sacerdotum, ut vicinum esset Sancto et Sancto sanctorum, ut jam non inter laicos et plebem, sed inter sacerdotes rex uterque consistere vel considere posset, quasi separatus à vulgo et sacerdotibus annumeratus, ut proxime omnia sacra quæ sacerdotes peragebant tam in atrio, quàm in Sancto, cerneret et audiret. Porro, quia ad hoc regis *Musach*, sive tentorium et tribunal ingressus patebat ex ipsa domo regia per intermedia atria; hinc Achaz hunc quoque ingressum qui domus suæ regiæ pars erat, qua rex è regia ad *Musach* descendebat, quæ idcirco hic vocatur *ingressus regis*, quæque quasi domus laica antea erat extra atrium sacerdotum, jam dejecto septo intermedio intra ipsum atrium sacerdotum concluderetur, cum eoque pertingeret usque ad Sanctum et Sanctum sanctorum. Hunc sensum exigit τὸ *convertit in templum Domini*, quod tam ad *ingressum regis*, quàm ad *Musach sabbati* pertinet. Ita Gaspar Sanchez ex R. Salomone, Lyranus et alii; nec improbat Abulensis qui tamen aliam expositionem adjicit, dicens duas fuisse è regia vias ad templum, unam patentem et publicam, per quam spectante populo rex ibat ad templum, alteram occultam et clausam, per quam rex secreto, cum videri nollet, adibat templum : publicam viam clausit Achaz, ut regi Assyriorum (cujus gratiam ambiebat) videretur patriæ religionis desertor, et idolorum ejus cultor; occultam vero servavit, ut per eam occulte templum ingredi posset, nec regem Assyriorum, utpote id ignorantem offenderet, ideoque de eo hic dici quòd *ingressum regis exterius converterit in templum Domini propter regem Assyriorum.* Ita Abulensis. Verum obstat quòd ingressus hic ad templum jam ante erat; quare nequit dici quòd Achaz eum converterit in templum Domini.

Minus vere quoque Glossa, quem sequuntur Dyonisius et Hugo, censet *Musach sabbati* fuisse ædificium in templi vestibulo, in quod reges sabbatis ad templum venientes eleemosynas conjicerent : *Musach* ergo fuisse gazophylacium regum, sicut *Corbona* erat gazophylacium laicorum.

CAPUT DECIMUM SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

OSEE ULTIMUS REGNAT IN ISRAEL : ILLO ENIM NEGANTE TRIBUTUM SALMANASAR RELIQUAS QUINQUE TRIBUS ISRAELIS TRANSFERT IN ASSYRIAM, AC ASSYRIOS COLONOS MITTIT IN SAMARIAM, QUI IN EA TAM DEO ISRAELIS, QUAM SUIS DIIS ET IDOLIS SERVIUNT.

1. ANNO duodecimo Achaz regis Juda, regnavit Osee filius Ela in Samaria su-
per Israel novem annis. 2. Fecitque malum coram Domino ; sed non sicut
reges Israel, qui ante eum fuerant. 3. Contra hunc ascendit Salmanasar
rex Assyriorum, et factus est ei Osee servus, reddebatque illi tributa.
4. Cumque deprehendisset rex Assyriorum Osee, quod rebellare nitens
misisset nuntios ad Sua regem Ægypti, ne præstaret tributa regi Assyrio-
rum sicut singulis annis solitus erat, obsedit eum, et vinctum misit in car-
cerem. 5. Pervagatusque est omnem terram : et ascendens Samariam, obsedit eam tribus
annis. 6. Anno autem nono Osee, cepit rex Assyriorum Samariam, et transtulit Israel in Assy-
rios : posuitque eos in Hala, et in Habor, juxta fluvium Gozan, in civitatibus Medorum.
7. Factum est enim, cum peccassent filii Israel Domino Deo suo, qui eduxerat eos de terra
Ægypti, de manu Pharaonis regis Ægypti, coluerunt deos alienos. 8. Et ambulaverunt juxta
ritum Gentium, quas consumpserat Dominus in conspectu filiorum Israel, et regum Israel,
quia similiter fecerant. 9. Et offenderunt filii Israel verbis non rectis Dominum Deum suum :
et ædificaverunt sibi excelsa in cunctis urbibus suis, à Turre custodum usque ad Civitatem mu-
nitam. 10. Feceruntque sibi statuas et lucos in omni colle sublimi, et subter omne lignum
nemorosum : 11. et adolebant ibi incensum super aras in morem Gentium, quas transtulerat
Dominus à facie eorum; feceruntque verba pessima irritantes Dominum. 12. Et coluerunt
immunditias, de quibus præcepit eis Dominus ne facerent verbum hoc. 13. Et testificatus est
Dominus in Israel et in Juda, per manum omnium Prophetarum et Videntium, dicens : Rever-
timini à viis vestris pessimis, et custodite præcepta mea, et cæremonias, juxta omnem legem
quam præcepi patribus vestris, et sicut misi ad vos in manu servorum meorum Prophetarum.
14. Qui non audierunt, sed induraverunt cervicem suam juxta cervicem patrum suorum, qui
noluerunt obedire Domino Deo suo. 15. Et abjecerunt legitima ejus, et pactum quod pepigit
cum patribus eorum, et testificationes quibus contestatus est eos : secutique sunt vanitates,
et vane egerunt ; et secuti sunt Gentes, quæ erant per circuitum eorum, super quibus præce-
perat Dominus eis, ut non facerent sicut et illæ faciebant. 16. Et dereliquerunt omnia præ-
cepta Domini Dei sui : feceruntque sibi conflatiles duos vitulos et lucos, et adoraverunt uni-
versam militiam cœli; servieruntque Baal, 17. et consecraverunt filios suos, et filias suas, per
ignem : et divinationibus inserviebant et auguriis, et tradiderunt se ut facerent malum coram
Domino, ut irritarent eum. 18. Iratusque est Dominus vehementer Israeli, et abstulit eos à
conspectu suo, et non remansit nisi tribus Juda tantummodo. 19. Sed nec ipse Juda custo-
divit mandata Domini Dei sui : verum ambulavit in erroribus Israel, quos operatus fuerat.
20. Projecitque Dominus omne semen Israel, et afflixit eos, et tradidit eos in manu diripien-
tium, donec projiceret eos à facie sua : 21. ex eo jam tempore, quo scissus est Israel à domo
David, et constituerunt sibi regem Jeroboam filium Nabat : separavit enim Jeroboam Israel à
Domino, et peccare eos fecit peccatum magnum. 22. Et ambulaverunt filii Israel in universis
peccatis Jeroboam quæ fecerat : et non recesserunt ab eis, 23. usquequo Dominus auferret
Israel à facie sua, sicut locutus fuerat in manu omnium servorum suorum Prophetarum : trans-
latusque est Israel de terra sua in Assyrios, usque in diem hanc. 24. Adduxit autem rex Assy-
riorum de Babylone, et de Cutha, et de Avah, et de Emath, et de Sepharvaim : et collocavit
eos in civitatibus Samariæ pro filiis Israel, qui possederunt Samariam, et habitaverunt in urbi-
bus ejus. 25. Cumque ibi habitare cœpissent, non timebant Dominum : et immisit in eos

Dominus leones, qui interficiebant eos. 26. Nuntiatumque est regi Assyriorum, et dictum : Gentes, quas transtulisti, et habitare fecisti in civitatibus Samariæ, ignorant legitima Dei terræ; et immisit in eos Dominus leones, et ecce interficiunt eos, eo quod ignorent ritum Dei terræ. 27. Præcepit autem rex Assyriorum, dicens : Ducite illuc unum de sacerdotibus, quos inde captivos adduxistis, et vadat, et habitet cum eis; et doceat eos legitima Dei terræ. 28. Igitur cum venisset unus de sacerdotibus his, qui captivi ducti fuerant de Samaria, habitavit in Bethel, et docebat eos quomodo colerent Dominum. 29. Et unaquæque Gens fabricata est deum suum : posueruntque eos in fanis excelsis, quæ fecerant Samaritæ, Gens et Gens in urbibus suis, in quibus habitabat. 30. Viri enim Babylonii fecerunt Sochothbenoth : viri autem Chutæi fecerunt Nergel, et viri de Emath fecerunt Asima. 31. Porro Hevæi fecerunt Nebahaz et Tharthac. Hi autem qui erant de Sepharvaim comburebant filios suos igni, Adramelech et Anamelech diis Sepharvaim, 32. et nihilominus colebant Dominum. Fecerunt autem sibi de novissimis sacerdotes excelsorum, et ponebant eos in fanis sublimibus. 33. Et cum Dominum colerent, diis quoque suis serviebant juxta consuetudinem Gentium, de quibus translati fuerant Samariam; 34. usque in præsentem diem morem sequuntur antiquum : non timent Dominum; neque custodiunt cæremonias ejus, judicia, et legem, et mandatum quod præceperat Dominus filiis Jacob, quem cognominavit Israel. 35. Et percusserat cum eis pactum, et mandaverat eis, dicens : Nolite timere deos alienos, et non adoretis eos, neque colatis eos, et non immoletis eis; 36. sed Dominum Deum vestrum, qui eduxit vos de terra Ægypti in fortitudine magna, et in brachio extento, ipsum timete, et illum adorate, et ipsi immolate. 37. Cæremonias quoque, et judicia, et legem, et mandatum quod scripsit vobis, custodite ut faciatis cunctis diebus, et non timeatis deos alienos. 38. Et pactum, quod percussit vobiscum, nolite oblivisci : nec colatis deos alienos, 39. sed Dominum Deum vestrum timete, et ipse eruet vos de manu omnium inimicorum vestrorum. 40. Illi vero non audierunt, sed juxta consuetudinem suam pristinam perpetrabant. 41. Fuerunt igitur Gentes istæ timentes quidem Dominum, sed nihilominus et idolis suis servientes : nam et filii eorum, et nepotes, sicut fecerunt patres sui, ita faciunt usque in præsentem diem.

1. ANNO DUODECIMO ACHAZ REGIS JUDA REGNAVIT OSEE FILIUS ELA IN SAMARIA.] Hic annus 12 Achaz erat octavus post mortem Phacee; Phacee enim regnavit 20 annis, et mortuus est anno quarto Achaz, ut patet ex dictis cap. 16. v. 1. Quare fuit hîc interregnum 8 annorum in Israel, scilicet ab anno quarto Achaz, quo mortuus est Phacee, usque ad annum duodecimum Achaz, quo Phacee successit Osee. Videtur ergo regnum Osee in Israel interruptum armis vel Syrorum, vel æmulæ familiæ Phacee, ait Abulensis quæst. 17, per octo annos, donec octavo anno Osee iterum viribus resumptis cœpit regnare anno 12 Achaz. Ita Richardus de S. Victore in concordia annorum regum Israel et Juda, Cajetanus et alii. Vide dicta cap. 15. 30.

2. FECITQUE MALUM (Israeli solitum, scilicet colendo vitulos aureos à Jeroboam ibidem erectos, quasi deos penates sive Israeli proprios et patrios) CORAM DOMINO, SED NON SICUT REGES QUI ANTE EUM FUERANT;] quia, ut tradunt Hebræi in Seder Olam cap. 22, Osee licet ipse coleret vitulos aureos, permisit tamen suis qui vellent ire in Jerusalem, ibique adorare Deum Judæorum in templo, quod cæteri reges Israel non permiserant, imo per dispositos à se custodes, euntes intercipiebant. Hinc Osee permisit Israelitas ab Ezechia invitatos Jerosolymam ad celebrandum Pascha, eòdem pergere, ut patet 2. Paralip. 30. v. 11 et 18.

3. CONTRA HUNC ASCENDIT SALMANASAR] filius Theglathphalasar filii Phulensis. Genebrardus putat Salmanasar esse eum qui à Ptolemæo Nabonassar vocatur. Verum Salmanasar fuit Assyrius, Nabonassar vero Chaldæus, ut nomina ipsa indicant. Ita Serarius. Quare Nabonassar fuit Baladan, de quo c. 20. v. 12.

ET FACTUS EST EI OSEE SERVUS, REDDEBATQUE ILLI TRIBUTA] per quinque vel sex annos, quibus exactis negavit tributum, fretus ope regis Ægypti. Quare Salmanasar invasit Israelem, ac Osee vinxit, et Samariam per tres annos obsedit, ac anno tertio cepit; qui fuit annus nonus et ultimus Osee, quo Salmanasar reliquas quinque Tribus Israelis abduxit in Assyriam et Mediam, sicut Theglathphalasar pater ejus ante quatuordecim annos quinque viciniores Tribus eòdem abduxerat. Fuit hæc secunda plenaque captivitas Israelis, sive decem Tribuum, ex qua nunquam redierunt, facta anno sexto Ezechiæ regis Juda, idque ut testimonio esset Christum exspectatum esse Messiam sibi jam olim ex libris veteris Testamenti, ait Cajetanus; nulla enim spes eis restat restituendi regni terreni, cum plane sint dissipati et dispersi, sed tantum spes regni spiritualis, et salutis æternæ quam attulit Christus omnibus gentibus quæ in eum credere volunt. Porro tunc ex Israel in Assyriam abductus fuit Tobias; erat enim ipse ex tribu Nephthali : quare ejus historia hîc subnectenda est; hoc enim tempore sub Salmanasar contigit.

6. POSUITQUE EOS IN HALA ET HABOR JUXTA FLUVIUM GOZAN, IN CIVITATIBUS MEDORUM.] Josephus ait abductos in Mediam et Persidem. Scaliger censet translatos ad Colchos et Iberos. Ego vero, ait Genebrardus, puto veterem Tartariam esse

ad desertum Belgiam in Orientis Septentrionalis angulo, è qua illi sub annum Christi 1200, duce Cignis erumpentes, cum antea ignoti essent, et loco et nomine, imperium Cham Tartarorum, quod hodie memoratur, constituerunt. Nam in Hebræorum annalibus apud R. Salomonem in 27. Isaiæ, decem Tribus in Oriente fuerunt perditæ, ibique facile amplexæ sunt Mahometismum : quòd jam ab ævo circumciderentur, et corrupta quadam Mosaycæ religionis specie tinctæ essent. Confirmat id Genebrardus, ex eo quòd hordæ quædam apud Tartaros nomina Dan, et Nephthalim et Zabulon retinuisse dicuntur, aliaque apud eos exstare legis et rerum Hebraicarum monumenta : ut non mirum sit Russiam, Sarmatiam, Livoniam et Moscoviam Judæis abundare, qui etiam nunc, sicut et in Europa, patriæ superstitionis retinentissimi sunt. Addit Genebrardus plerosque in Americam penetrasse; nam ibi sepulcra subterranea cum litterarum Hebraicarum inscriptionibus esse reperta, et eam profectionem indicari 4. Esdræ 13. v. 40. *Hæ sunt decem Tribus*, inquit, *quæ captivæ factæ sunt de terra sua in diebus Osee regis, quem captivum duxit Salmanasar rex Assyriorum, et transtulit eos trans flumen, et translati sunt in terram aliam*, etc. Denique censet Genebrardus hanc Israelitarum per Orientem et Septentrionem dispersionem et quasi infusionem Judæorum, fabulæ quòd Caspiis montibus clausi teneantur, occasionem dedisse. Hìc ergo finitur regnum Israel sive decem Tribuum, quod à primo eorum rege Jeroboam, qui fecit schisma à Roboam rege Juda, stetit per annos 256, hæcque est Assyriaca captivitas, quæ Babylonicam in qua abducta est tribus Juda, et excisa Jerusalem sub Sedecia rege, præcessit annis 134.

Porro multi hanc captivitatem prævidentes fugerant in alias provincias, multi etiam veri Dei cultores migrarunt in tribum Juda, eique se junxerunt, ut patet ex sequenti.

9. Et irritaverunt filii Israel verbis non rectis Dominum.] *Verbis*, id est, rebus et operibus, puta idololatriis et superstitionibus. *Verbum* enim sæpe in Scriptura significat rem verbo significatam per metonymiam, uti hìc v. 11.

A Turre custodum usque ad Civitatem munitam.] *Turrim custodum*, vocat turrim rusticanam, quæ erigitur in agris et vineis, ut in ea degant custodes, qui uvas, fructus et segetes custodiant, q. d. Israelitæ statuerunt idola in locis et municipiis tam parvis quàm magnis, scilicet tam in pagis et villis, quàm in oppidis et urbibus munitis. Ita Vatablus.

11. Feceruntque verba (id est opera) pessima,] uti jam dixi.

13. Et testificatus (protestatus) est Dominus in Israel et in Juda per manum omnium prophetarum;] tunc enim Deus misit prophetas, scilicet Osee, Isaiam, Joelem, Amos, Abdiam et Michæam, ut patet ex eorum proœmio. Nam sub Azaria, sive Ozia rege cœpit prophetare Osee et Isaias, qui ex parte Dei protestati sunt Israeli et Judæ de injuria et impietate in Deum commissa, quòd scilicet relicto Deo colerent idola, ac de ejus castigatione, quòd scilicet Deus eos per Assyrios vastaret, et captivos abduceret; hanc enim eis comminati et vaticinati sunt.

15. Et secuti sunt gentes quæ erant per circuitum.] Ecce hæc fuit Israelitis occasio et causa idololatriæ, quòd scilicet per commercium, connubia, et familiaritatem cum gentibus vicinis, earum mores et superstitiones didicerint et imbiberint. Sic nostro seculo Germania, Gallia, Suecia, Dania, Anglia, Scotia, etc., à vicina Saxonia Saxonis Lutheri hæresim imbiberunt per mutua commercia, præsertim mercatorum hæreticorum.

16. Et adoraverunt universam militiam cœli,] puta solem, lunam, luciferum cæteraque astra, quæ sunt quasi *militia* et ordinata acies Dei, quæ semper circumit, et stationes suas obit, militatque Deo ac ejus jussu in infideles et impios vibrat procellas, tonitrua et fulmina.

20. Projecitque Dominus omne semen Israel (scilicet tam decem Tribuum, quàm Tribus Juda, de qua sermo præcessit), donec projiceret eos a facie sua,] id est, donec plene et irrevocabiliter eos à se abjiceret. Notent hìc Judæi, scilicet se plane à Deo abjectos et projectos esse, ut suæ gentis è captivitate, quam per 1600 annos patiuntur, liberationem, et Synagogæ restitutionem sperare non debeant, sed cæteris gentibus immixti et permixti, cum eis in Christum credere debeant, si à servitute tam temporali quàm æterna liberari velint.

24. Adduxit autem rex Assyriorum viros de Babylone.] Hinc patet Salmanasar dominatum fuisse non tantum Assyriæ, sed et Babyloni : nam inde colonos transtulit in Samariam.

Et de Cutha.] Hinc coloni hi translati in Samariam dicti sunt Cuthæi, sicut à Samaria dicti sunt Samaritani. Quare ipsi fuere Babylonii et Assyrii, non vero Judæi vel Israelitæ.

26. Ignorant legitima Dei terræ,] id est, ignorant ritum et cæremonias, quibus legitime coli vult Deus Samariæ : idcirco enim ipse iratus immisit in eos leones, ut præcessit.

30. Viri enim Babylonii fecerunt Sochoth Benoth] quasi suum simulacrum et idolum. Notat Vatablus voces has esse Syriacas et Chaldaicas, atque hæc significare : *Succhoth Benoth* idem est quod *gallinæ cum pullis suis*. *Nergel* est *gallus gallinaceus*. *Asima* est *hircus sylvestris*. *Nebahaz* est *canis*, eo quòd latrare soleat, aut iratus exerat dentes. *Tharthac* est *asinus*. *Adramelech et Anamelech* est *mulus et asinus*. Vide et mirare hìc stoliditatem Cuthæorum sive Samaritarum, qui stolidissima animalia, uti sunt mulus, equus et asinus, pro diis coluerunt : permisit hoc Deus, ut ostenderet in quæ absurda numina incidunt illi qui verum Dei numen deserunt.

33. Et cum Dominum colerent, diis quoque suis serviebant.] Nova fuit hæc Cuthæorum stultitia, quòd Deum cum idolis suis colerent, quasi Deus esset Dominus terræ Israel, quam ipsi incolebant; idola vero essent dii patrii suarum terrarum, ex quibus abducti erant in Samariam.

41. Fuerunt igitur gentes istæ timentes (adorantes, sacrificantes, colentes) quidem Dominum, nihilominus et idolis suis servientes. Nam filii eorum et nepotes, sicut fecerunt patres eorum, ita faciunt usque in præsentem diem.] Hi ergo sunt Cuthæi sive Samaritæ vel Samaritani, qui simul colebant Deum Israel cum idolis gentium, ideoque Judæis Deum solum colentibus fuere exosi quasi anathemata, ut patet ex Samaritana cum Christo colloquente, Joannis 4. Ex tota enim gentium deorum et religionum colluvie et permistione, religionem quamdam

ex multis compactam, quasi centonem monstrosum effecere. Quare errores varios habuere, quos recenset S. Epiphanius, Philastrius et alii in eorum hæresi. A Judæis mutuati sunt circumcisionem, sabbati cultum, cæremonias à Moyse præscriptas. Solum enim Moysis Pentateuchum admittebant, cæteros vero prophetas et hagiographas spernebant. Ab aliis gentibus mutuati sunt eorum idola, ritus gentilitios, superstitiones, etc. Addit Philastrius, et ex eo Gabriel Prateolus in hæresi Samaritanorum, eos 1° judicium futurum non exspectare ; 2° resurrectionem mortuorum negare ; 3° animæ immortalitatem inficiari ; 4° Jesum esse Christum Dei Filium à prophetis promissum non credere; 5° S. Epiphanius, hæresi 9. sub medium : *Habent*, inquit, *alias quasdam dementiæ consuetudines antiquas, quòd videlicet urina se proluunt, ubi ab externis venerint, polluti nimirum. Et quòd in aquam se unà cum vestibus immergunt, ubi contigerint alium ex alia gente.* De aliis Samaritanorum erroribus vide Epiphanium, hæresi 10. 11. 12. 13. Porro Samaritæ, cum Judæis omnia prospere succederent, volebant esse Judæi, cum sinistre eos aversabantur, instar vespertilionis Æsopici, qui cum avibus volebat esse avis propter alas quas habet, cum muribus mus; corpore enim est mus, sed alis avis. Unde Josephus lib. 11. Antiq. c. 8. et lib. 12. c. 7. scribit Samaritas, cum viderent Alexandrum Magnum Judæis amicum, factasse se esse Judæos, et eamdem cum eis religionem colere : cum vero Antiochum Epiphanem eis infensum et infestum conspicerent, negasse se esse Judæos, eosque aversatos esse.

CAPUT DECIMUM OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Regnat Ezechias, idola subvertit, rebellat regi Sennacherib, qui v. 17. mittit Rabsacem. Hic Deum blasphemat, et Ezechiæ insultat, suadetque Judæis ut se dedant Sennacherib.

1. Anno tertio Osee filii Ela regis Israel, regnavit Ezechias filius Achaz regis
Juda. 2. Viginti quinque annorum erat, cum regnare cœpisset ; et viginti
novem annis regnavit in Jerusalem : nomen matris ejus Abi filia Zachariæ.
3. Fecitque quod erat bonum coram Domino, juxta omnia quæ fecerat
David pater ejus. 4. Ipse dissipavit excelsa, et contrivit statuas, et succidit
lucos, confregitque serpentem æneum quem fecerat Moyses : siquidem
usque ad illud tempus filii Israel adolebant ei incensum ; vocavitque nomen
ejus Nohestan. 5. In Domino Deo Israel speravit : itaque post eum non fuit similis ei de cunctis
regibus Juda, sed neque in his qui ante eum fuerunt ; 6. et adhæsit Domino, et non recessit à
vestigiis ejus, fecitque mandata ejus, quæ præceperat Dominus Moysi. 7. Unde et erat Dominus cum eo, et in cunctis, ad quæ procedebat, sapienter se agebat. Rebellavit quoque contra
regem Assyriorum, et non servivit ei. 8. Ipse percussit Philisthæos usque ad Gazam, et omnes
terminos eorum, à Turre custodum usque ad Civitatem munitam. 9. Anno quarto regis Ezechiæ, qui erat annus septimus Osee filii Ela regis, ascendit Salmanasar rex Assyriorum in Samariam, et oppugnavit eam, 10. et cepit. Nam post annos tres, anno sexto Ezechiæ, id est,
nono anno Osee regis Israel, capta est Samaria : 11. et transtulit rex Assyriorum Israel in
Assyrios, collocavitque eos in Hala et in Habor fluviis Gozan in civitatibus Medorum ; 12. quia
non audierunt vocem Domini Dei sui, sed prætergressi sunt pactum ejus : omnia, quæ præceperat Moyses servus Domini, non audierunt, neque fecerunt. 13. Anno quarto decimo regis
Ezechiæ, ascendit Sennacherib rex Assyriorum ad universas civitates Juda munitas, et cepit
eas. 14. Tunc misit Ezechias rex Juda nuntios ad regem Assyriorum in Lachis, dicens : Peccavi, recede à me; et omne quod imposueris mihi feram. Indixit itaque rex Assyriorum
Ezechiæ regi Judæ trecenta talenta argenti, et triginta talenta auri. 15. Deditque Ezechias
omne argentum quod repertum fuerat in domo Domini, et in thesauris regis ; 16. in tempore
illo confregit Ezechias valvas templi Domini, et laminas auri, quas ipse affixerat, et dedit eas
regi Assyriorum. 17. Misit autem rex Assyriorum Tharthan, et Rabsaris et Rabsacen, de
Lachis ad regem Ezechiam, cum manu valida, Jerusalem : qui cum ascendissent, venerunt
Jerusalem, et steterunt juxta aquæductum piscinæ superioris, quæ est in via Agrifullonis.
18. Vocaveruntque regem : egressus est autem ad eos Eliacim filius Helciæ, præpositus do-

mus, et Sobna scriba, et Joahe filius Asaph à commentariis. 19. Dixitque ad eos Rabsaces: Loquimini Ezechiæ: Hæc dicit rex magnus, rex Assyriorum: Quæ est ista fiducia, qua niteris? 20. Forsitan inisti consilium, ut præpares te ad prælium. In quo confidis, ut audeas rebellare? 21. an speras in baculo arundineo atque confracto Ægypto, super quem, si incubuerit homo, comminutus ingredietur manum ejus, et perforabit eam? sic est Pharao rex Ægypti omnibus qui confidunt in se. 22. Quod si dixeritis mihi: In Domino Deo nostro habemus fiduciam; nonne iste est cujus abstulit Ezechias excelsa et altaria, et præcepit Judæ et Jerusalem: Ante altare hoc adorabitis in Jerusalem? 23. Nunc igitur transite ad Dominum meum regem Assyriorum, et dabo vobis duo millia equorum, et videte an habere valeatis ascensores eorum? 24. Et quomodo potestis resistere ante unum satrapam de servis domini mei minimis? An fiduciam habes in Ægypto propter currus et equites? 25. Numquid sine Domini voluntate ascendi ad locum istum, ut demolirer eum? Dominus dixit mihi: Ascende ad terram hanc, et demolire eam. 26. Dixerunt autem Eliacim filius Helciæ, et Sobna, et Joahe, Rabsaci: Precamur ut loquaris nobis servis tuis Syriace, siquidem intelligimus hanc linguam; et non loquaris nobis Judaice, audiente populo, qui est super murum. 27. Responditque eis Rabsaces, dicens: Numquid ad dominum tuum, et ad te misit me dominus meus, ut loquerer sermones hos, et non potius ad viros, qui sedent super murum, ut comedant stercora sua, et bibant urinam suam vobiscum? 28. Stetit itaque Rabsaces, et exclamavit voce magna Judaice, et ait: Audite verba regis magni, regis Assyriorum. 29. Hæc dicit rex: Non vos seducat Ezechias; non enim poterit eruere vos de manu mea. 30. Neque fiduciam vobis tribuat super dominum, dicens: Eruens liberabit nos Dominus, et non tradetur civitas hæc in manu regis Assyriorum. 31. Nolite audire Ezechiam. Hæc enim dicit rex Assyriorum: Facite mecum quod vobis est utile, et egredimini ad me; et comedet unusquisque de vinea sua, et de ficu sua, et bibetis aquas de cisternis vestris: 32. donec veniam, et transferam vos in terram quæ similis est terræ vestræ, in terram fructiferam, et fertilem vini, terram panis et vinearum, terram olivarum, et olei ac mellis, et vivetis, et non moriemini. Nolite audire Ezechiam qui vos decipit, dicens: Dominus liberavit nos. 33. Numquid liberaverunt dii Gentium terram suam de manu regis Assyriorum? 34. Ubi est deus Emath, et Arphad? ubi est deus Sepharvaim, Ana et Ava? numquid liberaverunt Samariam de manu mea? 35. Quinam illi sunt in universis diis terrarum, qui eruerunt regionem suam de manu mea, ut possit eruere Dominus Jerusalem de manu mea? 36. Tacuit itaque populus, et non respondit ei quidquam: siquidem præceptum regis acceperant, ut non responderent ei. 37. Venitque Eliacim filius Helciæ, præpositus domus, et Sobna scriba, et Joahe filius Asaph à commentariis, ad Ezechiam, scissis vestibus, et nuntiaverunt ei verba Rabsacis.

2. Viginti quinque annorum erat, cum regnare cœpisset.] Dices: Ex capite præcedenti liquet quod Achaz vixerit duntaxat triginta sex annis; ergo Achaz genuit Ezechiam anno ætatis undecimo: nam cum ipse mortuus est anno ætatis trigesimo sexto, succedens ei Ezechias erat 25 annorum; tolle enim 25 à 36, remanent anni undecim. Consequentiam admittit Cajetanus, Sanchez et S. Hieronymus, Epistola 132. ad Vitalem, ubi pluribus exemplis id fieri posse probat. Abulensis tamen censet Achaz fuisse quatuordecim annorum, cum genuit Ezechiam; quia, inquit, in Scriptura tacentur anni ejus incompleti. Erat enim Achaz, inquit Abulensis, cum cœpit regnare, viginti annorum scilicet completorum, et unius incompleti, quem Scriptura non numerat. Rursum sedecim annis regnavit, scilicet completis, insuper decimo septimo incompleto: quare mortuus est anno ætatis trigesimo octavo. Ezechias quoque erat tantum 24 annorum completorum, cum regnare cœpit; sed inchoarat annum 25.

4. Confregitque serpentem æneum quem fecerat Moyses (ad sanandum eos qui à serpentibus morsi erant, Numer. 21. 8.); siquidem usque ad illud tempus filii Israel adolebant ei incensum] tanquam numini benefico, utpote qui patres eorum curasset à morsu serpentum. Addit Philastrius Episcopus Brixiensis coævus S. Ambrosio, lib. de hæresibus cap. 21, Ezechiam jussisse deleri et ferro radi; penitusque exscindi impressiones sive insculptiones quasdam quas Judæorum populus faciebat in lapide quodam magno, velut obelisco, qui in templo, loco columnæ erectus erat: ex quo tollentes diversas formulas velut quarumdam litterarum, et in lamina ponentes in collo bajulabant, quibus incantationes quasdam et maleficia exercebant, atque percolebant ea velut tutamina quædam, in pectore suo illa portantes, quæ Dominus in lege passim fieri vetuerat, quod paganæ cæcitatis hæc esset impietas.

Vocavitque nomen ejus Nohestan,] id est, *æneulum*, scilicet ex parvo, vili et tinnulo ære conflatum. *Nohestan* enim est nomen diminutivum, quo utitur Ezechias ad simulacri contemptum, q. d. Quid putatis, ô Judæi, parum æris vilis sordidique habere divinitatem? Erratis, nil in

eo est numinis; nil magni ; nam non est aliud quàm modica objecti nigrique æris portio. Addit Anastasius Nicænus ex Eusebio : *Libros*, inquit, *Salomonis qui scripti erant de Proverbiis, et odis in quibus tractabatur de natura plantarum et omni genere animalium, et de curatione omnium morborum, de medio sustulit Ezechias; propterea quòd morborum medelas inde acciperet populus, et nihili facerent, à Deo petere curationes.*

5. In Domino Deo Israel speravit,] ideoque dicitur v. 7. *Unde et erat Dominus cum eo, et in cunctis, ad quæ procedebat, sapienter se agebat.* Unde et apposite vocatus est *Ezechias* hebr. חזקיהו *Chiskiahu*, id est, *fortitudo mea Dominus*, ait Pagninus, quasi hoc ejus fuerit lemma et symbolum.

Non fuit similis ei,] Ezechiæ, quoad hoc scilicet, quòd abstulerit excelsa et serpentem æneum confregerit, quæ alii reges omnes ante eum permiserant. Nam alioqui David videtur religiosior et sanctior fuisse Ezechia : David enim vir fuit secundum cor Dei, cui proinde à Deo facta est promissio de Christo ex se nascituro; adeoque David à Deo statutus est in exemplar quod imitarentur, regibus omnibus ex eo nascituris. Ita Abulensis. Vel certe est hyperbole, q. d. Adeo pius et zelosus in Dei cultu tuendo fuit Ezechias, ut vix videatur habuisse parem vel similem. Idem dicitur de Abraham, Ecclesiast. 44. 20. *Non est*, inquit, *inventus similis illi in gloria : qui conservavit legem Excelsi.* Vide ibi dicta.

7. Rebellavit quoque contra regem Assyriorum,] cui se pater ejus Achaz subjecerat pendebatque tributum, quod negavit Ezechias, indignum reputans regem Juda fidelem servire regi infideli, confidensque in Deo, quòd ipse se ab hac servitute liberaret, uti et fecit, per miraculosam victoriam.

8. A turre custodum] rusticana, ut dixi cap. 17. 9.

11. Collocavitque eos in Hala et in Habor fluviis Gozan in civitatibus Medorum.] Pro *fluviis*, Serarius et alii censent legendum *fluvii*. Unde Vatablus vertit : *juxta fluvium Gozan*, et sic vertit Noster, cap. 17. 6. Hebr. enim est. נהר *nehar*, id est, *fluvii*, in singulari; aut certe fluvii vocantur urbes adjacentes fluviis per metonymiam ; nam in urbibus habitant homines, non in fluviis, nisi apud Sinas, ubi tanta est hominum copia, ut terra eos non capiat : quare multi in pontibus et navibus fluminum habitare coguntur, teste nostro Nicolao Trigaultio in historia Chinensi.

13. Anno quartodecimo regis Ezechiæ ascendit Sennacherib,] qui jam Salmanasar patri vita functo, in regno Assyriorum successerat. Ascendit autem contra Judam, eo quòd Ezechias rebellasset et tributum negasset, v. 7. Id factum est ex Dei providentia, qui, non obstante pietate Ezechiæ, volebat punire tribum Juda, ob idololatriam et scelera ab ea commissa.

17. Misit autem rex Assyriorum.] Nota hîc perfidiam Sennacherib qui, acceptis ab Ezechia trecentis argenti talentis, et triginta auri, nihilominus mittit contra eum exercitum, qui proinde ab Angelo cæsus est, ac dum aliena invasit, sua domi amisit.

Quæ est in via agrifullonis.] Ita dictus est ager, quod in eo fullones aqua piscinæ pannos abluerent.

25. Dominus dixit mihi : Ascende ad terram hanc, et demolire eam.] Mentitur Rabsaces se Dei jussu invadere Judæos, ut eos terreat, et ad deditionem compellat. Ita Abulensis.

Reliqua hujus capitis transcripta sunt ex Isaiæ cap. 36, ubi ea explicui : Isaias enim fuit internuntius inter Deum et Ezechiam, eique victoriam contra Sennacherib prædixit et promisit.

36. Præceptum regis (Ezechiæ) acceperant, ut non responderent ei.] Cur? Respondet primo S. Cyrillus Alexandrinus in cap. Isaiæ citatum : *Quia*, inquit, *imperitis sermonibus, et fastui barbarico, linguæque contra Deum petulanti illacrymari potius, quàm reclamare oportuit.* Respondet secundo Procopius ad locum citatum Regum : *Nihil*, inquit, *ad blasphemias istas responderi passus est pius rex, ne ad majores provocaret.* Respondet tertio Abulensis, ibid. quæst. 44. *Quia ad honorem*, inquit, *regis pertinebat, quod negotia fierent prudenter, ordinate, et cum maturatione ; si autem quilibet de populo posset respondere Rabsaci, sicut vellet; esset quædam deordinatio magna, et posset irridere Rabsaces deordinationem quam habebat Ezechias in subditis et negotiis suis.*

CAPUT DECIMUM NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Isaias prædicit Ezechiæ victoriam de Sennacherib : quare Angelus ex ejus castris cædit 185 millia.

1. Quæ cum audisset Ezechias rex, scidit vestimenta sua, et opertus est sacco, ingressusque est domum Domini. 2. Et misit Eliacim præpositum domus, et Sobnam scribam, et senes de sacerdotibus, opertos saccis, ad Isaiam prophetam filium Amos. 3. Qui dixerunt : Hæc dicit Ezechias : Dies tribulationis, et increpationis, et blasphemiæ, dies iste : venerunt filii usque ad partum, et vires non habet parturiens. 4. Si forte audiat Dominus Deus tuus universa verba Rabsacis, quem misit rex Assyriorum dominus suus, ut exprobraret Deum viventem, et argueret verbis, quæ audivit Dominus Deus tuus : et fac

orationem pro reliquiis, quæ repertæ sunt. 5. Venerunt ergo servi regis Ezechiæ ad Isaiam. 6. Dixitque eis Isaias : Hæc dicetis domino vestro : Hæc dicit Dominus : Noli timere à facie sermonum, quos audisti, quibus blasphemaverunt pueri regis Assyriorum me. 7. Ecce, ego immittam ei spiritum, et audiet nuntium, et revertetur in terram suam, et dejiciam eum gladio in terra sua. 8. Reversus est ergo Rabsaces, et invenit regem Assyriorum expugnantem Lobnam : audierat enim quod recessisset de Lachis. 9. Cumque audisset de Tharaca rege Æthiopiæ, dicentis : Ecce, egressus est ut pugnet adversum te : et iret contra eum, misit nuntios ad Ezechiam, dicens : 10. Hæc dicite Ezechiæ regi Juda : Non te seducat Deus tuus in quo habes fiduciam : neque dicas : Non tradetur Jerusalem in manus regis Assyriorum. 11. Tu enim ipse audisti quæ fecerunt reges Assyriorum universis terris, quomodo vastaverunt eas : num ergo solus poteris liberari ? 12. Numquid liberaverunt dii Gentium singulos, quos vastaverunt patres mei, Gozan videlicet, et Haran, et Reseph, et filios Eden, qui erant in Thelassar ? 13. Ubi est rex Emath, et rex Arphad, et rex civitatis Sepharvaim, Ana, et Ava ? 14. Itaque cum accepisset Ezechias litteras de manu nuntiorum, et legisset eas, ascendit in domum Domini, et expandit eas coram Domino. 15. Et oravit in conspectu ejus, dicens : Domine Deus Israel, qui sedes super Cherubim, tu es Deus solus regum omnium terræ, tu fecisti cœlum et terram. 16. Inclina aurem tuam, et audi : aperi, Domine, oculos tuos, et vide : audi omnia verba Sennacherib, qui misit ut exprobraret nobis Deum viventem. 17. Vere, Domine, dissipaverunt reges Assyriorum Gentes, et terras omnium. 18. Et miserunt deos eorum in ignem : non enim erant dii, sed opera manuum hominum ex ligno et lapide, et perdiderunt eos. 19. Nunc igitur, Domine Deus noster, salvos nos fac de manu ejus, ut sciant omnia regna terræ, quia tu es Dominus Deus solus. 20. Misit autem Isaias filius Amos ad Ezechiam, dicens : Hæc dicit Dominus Deus Israel : Quæ deprecatus es me super Sennacherib rege Assyriorum, audivi. 21. Iste est sermo, quem locutus est Dominus de eo : Sprevit te, et subsannavit te, virgo filia Sion : post tergum tuum caput movit, filia Jerusalem. 22. Cui exprobrasti et quem blasphemasti ? contra quem exaltasti vocem tuam, et elevasti in excelsum oculos tuos ? contra sanctum Israel. 23. Per manum servorum tuorum exprobrasti Domino, et dixisti : In multitudine curruum meorum ascendi excelsa montium in summitate Libani, et succidi sublimes cedros ejus, et electas abietes illius. Et ingressus sum usque ad terminos ejus, et saltum carmeli ejus 24. ego succidi. Et bibi aquas alienas, et siccavi vestigiis pedum meorum omnes aquas clausas. 25. Numquid non audisti quid ab initio fecerim ? Ex diebus antiquis plasmavi illud, et nunc adduxi : eruntque in ruinam collium pugnantium civitates munitæ. 26. Et qui sedent in eis, humiles manu, contremuerunt et confusi sunt, facti sunt velut fœnum agri, et virens herba tectorum, quæ arefacta est antequam veniret ad maturitatem. 27. Habitaculum tuum, et egressum tuum, et introitum tuum, et viam tuam ego præscivi, et furorem tuum contra me. 28. Insanisti in me, et superbia tua ascendit in aures meas : ponam itaque circulum in naribus tuis, et camum labiis tuis, et reducam te in viam, per quam venisti. 29. Tibi autem, Ezechia, hoc erit signum : Comede hoc anno quæ repereris : in secundo autem anno, quæ sponte nascuntur : porro in tertio anno seminate et metite ; plantate vineas, et comedite fructum earum. 30. Et quodcumque reliquum fuerit de domo Juda, mittet radicem deorsum, et faciet fructum sursum. 31. De Jerusalem quippe egredientur reliquiæ, et quod salvetur de monte Sion : zelus Domini exercituum faciet hoc. 32. Quam ob rem hæc dicit Dominus de rege Assyriorum : Non ingredietur urbem hanc, nec mittet in eam sagittam, nec occupabit eam clypeus, nec circumdabit eam munitio. 33. Per viam, qua venit, revertetur : et civitatem hanc non ingredietur, dicit Dominus. 34. Protegamque urbem hanc, et salvabo eam propter me, et propter David servum meum. 35. Factum est igitur in nocte illa, venit Angelus Domini, et percussit in castris Assyriorum centum octoginta quinque millia. Cumque diluculo surrexisset, vidit omnia corpora mortuorum : et recedens abiit, 36. Et reversus est Sennacherib rex Assyriorum, et mansit in Ninive. 37. Cumque adoraret in templo Nesroch deum suum, Adramelech et Sarasar filii ejus percusserunt eum gladio, fugeruntque in terram Armeniorum, et regnavit Asarhaddon filius ejus pro eo.

Hoc caput pariter transcriptum est ex Isaiæ c. 37. ubi illud explicui.

34. PROPTER DAVID.] Quæres : Cur non dixit : *Propter Ezechiam et Isaiam,* quorum sine dubio preces Deo gratissimæ exstiterunt ? Optime Glycas 2. parte Annalium citatus in Glossa : *Hæc*

verba, inquit, ita divinitus prolata sunt, ne putaret Ezechias orationem suam, justitiæ causa, qua præditus erat, exauditam esse.

37. Et regnavit Asarhaddon filius ejus pro eo.] Genebrardus in Chronol. Pererius, Arias Montanus, et Serarius in cap. 1. Judith versu 1. censent *Asarhaddon* esse Sardanapalum, primo quia sicut Sardanapalus à gentilibus Historicis ponitur ultimus rex et monarcha Assyriorum, sic et à Script. ultimus Assyriorum rex ponitur *Asarhaddon:* post eum enim nominantur Baladan Merodach, Nabuchodonosor, Evelmerodach et Balsasar, qui omnes fuere principes et reges Babyloniorum. Secundo, quia Sardanapali nomen videtur conflatum ex Asar et Don vel Haddon addito nomine Phul; ergo est idem cum Asarhaddon. Tertio, quia quæ de eversione Ninives futura per eluvionem Tigris fluvii prædicant Jonas et Nahum, ea sub Sardanapalo contigisse testatur Diodorus.

Verum Eusebius, Torniellus, Salianus, cæterique Chronologi Sardanapalum anterius collocant, scilicet sub Azaria rege Juda: tunc enim prophetavit Jonas, et Sardanapalo excidium Ninives prædixit, ut dixi cap. 15. 2. et Jonæ cap. 3. v. 6. et seq.

CAPUT VIGESIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Ezechias æger invocans Deum per Isaiæ ficus sanatur, signumque accipit, reversionem umbræ in horologio: mox v. 12. Merodach rex Babylonis mittit legatos ad Ezechiam, quibus ipse omnes suos thesauros ostendit, ideoque ab Isaia audit illos omnes a Babyloniis diripiendos.

1. In diebus illis ægrotavit Ezechias usque ad mortem: et venit ad eum Isaias
filius Amos, propheta, dixitque ei: Hæc dicit Dominus Deus: Præcipe do-
mui tuæ: morieris enim tu, et non vives. 2. Qui convertit faciem suam
ad parietem, et oravit Dominum, dicens: 3. Obsecro, Domine, memento,
quæso, quomodo ambulaverim coram te in veritate, et in corde perfecto,
et quod placitum est coram te, fecerim. Flevit itaque Ezechias fletu magno.
4. Et antequam egrederetur Isaias mediam partem atrii, factus est sermo
Domini ad eum, dicens: 5. Revertere, et dic Ezechiæ duci populi mei: Hæc dicit Dominus Deus David patris tui: Audivi orationem tuam, et vidi lacrymas tuas: et ecce sanavi te, die tertio ascendes templum Domini. 6. Et addam diebus tuis quindecim annos: sed et de manu regis Assyriorum liberabo te, et civitatem hanc, et protegam urbem istam propter me, et propter David servum meum. 7. Dixitque Isaias: Afferte massam ficorum. Quam cum attulissent, et posuissent super ulcus ejus, curatus est. 8. Dixerat autem Ezechias ad Isaiam: Quod erit signum, quia Dominus me sanabit, et quia ascensurus sum die tertia templum Domini? 9. Cui ait Isaias: Hoc erit signum à Domino, quod facturus sit Dominus sermonem, quem locutus est: Vis ut ascendat umbra decem lineis, an ut revertatur totidem gradibus? 10. Et ait Ezechias: Facile est, umbram crescere decem lineis: nec hoc volo ut fiat, sed ut revertatur retrorsum decem gradibus. 11. Invocavit itaque Isaias propheta Dominum, et reduxit umbram per lineas, quibus jam descenderat in horologio Achaz retrorsum decem gradibus. 12. In tempore illo misit Berodach Baladan, filius Baladan, rex Babyloniorum, litteras et munera ad Ezechiam: audierat enim quod ægrotasset Ezechias. 13. Lætatus est autem in adventu eorum Ezechias, et ostendit eis domum aromatum, et aurum et argentum, et pigmenta varia, unguenta quoque et domum vasorum suorum, et omnia quæ habere poterat in thesauris suis. Non fuit quod non monstraret eis Ezechias in domo sua, et in omni potestate sua. 14. Venit autem Isaias propheta ad regem Ezechiam, dixitque ei: Quid dixerunt viri isti? aut unde venerunt ad te? Cui ait Ezechias: De terra longinqua venerunt ad me, de Babylone. 15. At ille respondit: Quid viderunt in domo tua: Ait Ezechias: Omnia quæcumque sunt in domo mea, viderunt: nihil est quod non monstraverim eis in thesauris meis. 16. Dixit itaque Isaias Ezechiæ: Audi sermonem Domini: 17. Ecce dies venient, et auferentur omnia, quæ sunt in domo tua, et quæ condiderunt patres tui usque in diem hanc, in Babylonem: non remanebit quidquam, ait Dominus. 18. Sed et de filiis tuis qui egredientur ex te, quos generabis, tollentur,

et erunt eunuchi in palatio regis Babylonis. 19. Dixit Ezechias ad Isaiam : Bonus sermo Domini, quem locutus es : sit pax et veritas in diebus meis. 20. Reliqua autem sermonum Ezechiæ, et omnis fortitudo ejus, et quomodo fecerit piscinam, et aquæ ductum, et introduxerit aquas in civitatem, nonne hæc scripta sunt in Libro sermonum dierum regum Juda? 21. Dormivitque Ezechias cum patribus suis, et regnavit Manasses filius ejus pro eo.

Hoc caput transcriptum quoque est ex Isaiæ cap. 38 et 39, ubi illud explicui. Multa de Ezechiæ pietate et zelo religionis adduntur 2. Paral. cap. 29 et 30 et 31. Unde meruit ipse à Deo obtinere victoriam contra Sennacherib, et sanitatem miraculosam, in qua Deus ei adjecit 15 annos vitæ.

12. In tempore illo misit Berodach Baladan, filius Baladan.] *Baladan* fuit primus princeps Babyloniorum : eorum enim nomen hucusque non audivimus, sed Assyriorum duntaxat. Quare videtur quod Baladan præfectus Babyloniæ, vel potius filius ejus Merodach Baladan videns Sennacherib (cui ipse erat subditus et vectigalis) et Assyriorum copias ab Angelo cæsas in Judæa, ejusque vires attritas, jugum excusserit, seque principem absolutum et regem Babyloniorum effecerit, imo Asarhaddonem regno et vita privarit sub annum Ezechiæ vigesimum sextum, ut vult Salianus; tuncque defecit regnum Assyriorum : unde deinceps in Scriptura nulli reges Assyriorum nominantur, sed omnes Babyloniorum, quorum primus fuit Baladan. Unde *Baladan* Hebr. idem est quod *sine Domino*, ait Pagnin. Porro Baladan patrem non esse Salmanasar regem Assyriorum, ut vult Genebrardus, sed Nabonassar, qui à Ptolemæo in Almagesto ponitur primus princeps Babyloniorum, censent ex Eusebio, Beroso, Josepho, Scaliger, Serarius, Bellarminus, Torniellus, Salianus in Chronol. unde ab eo constituta fuit æra Nabonassarea, à qua Babylonii cæterique annos suos computant deinceps, sicut Persæ à Cyro, Græci ab Alexandro, Romani ab Augusto. Hinc Chaldaice dictus est *Baladan* à *Bal* et *Haddon*. *Bal* enim sive *Bel* et *Baal*, erat *Nemrod* sive Jupiter, Belus, primus post diluvium turris Babel conditor, ut dixi Genes. 10. qui (vel cujus socius) alio nomine dictus est *Nabo*, id est, prophetia vel divinatio, uti dixi Isaiæ cap. 46. versu 1. ad illa : *confractus est Bel, contritus est Nabo.* Nam ut ait Tertullianus Apolog. 20. *Testimonium divinitatis est veritas divinationis:* Dei enim proprium est divinare, præscire, et prædicere futura, juxta illud Isaiæ 41. versu 23. *Annuntiate quæ ventura sunt..., et sciemus quia dii estis vos.* Hinc à Nabo Deo et Assar conflatus est dictusque Nabonassar. Rursum filius Baladan, sive Nabonassar fuit hic *Merodach* sive Berodach, qui primus se regem Babylonis nuncupavit misitque legatos ad Ezechiam. Merodacho successit filius Ben Merodach, uti asserunt Eusebius lib. 9. de Præparat. Berosus apud Josephum, Methasthenes Annii, Josephus, Scaliger lib. 5. de Emendat. tempor. Torniellus, Salianus et alii, qui Baladan tribuunt 27 annos, Merodach 52, Ben Merodach 44, qui in unum conflati faciunt 123; unde Chronologi à Nabonassar usque ad Nabopolassar, quem Berosus vocat Nabolassar, qui Ben Merodacho successit, fuitque Nabuchodonosor senior, uti asserunt Eusebius, Berosus, Scaliger, Bellarminus, Torniellus, Salianus et alii, numerant annos 123. Nabuchodonosori seniori post annos regni 19 defuncto successit Nabuchodonosor junior, cognomento Magnus, qui Jerusalem cepit, et Judæos in Babylonem abduxit, ac monarchiam ab Assyriis ad Babylonios transtulit, regnavitque annis 45, cui successit filius Evel Merodach, alio nomine dictus Balsasar, per 34 annos, ut dixi Daniel 5. v. 1. Hæc chronologia virorum eruditorum est probabilis, licet alii aliam assignent in nonnullis à jam dicta differentem. Nil enim certi de temporibus tam antiquis, et historia certa carentibus asseri potest. Vide dicta Ezechielis 1. sub initium. Denique qui privatus dictus est Baladan, assumpto imperio, vocatus est Nabonassar Baladan; filius vero ejus vocatus est Merodach Baladan. Porro primum annum Nabonassar multi cum Ptolemæo assignant anno primo vel secundo octavæ Olympiadis, sive anno trigesimo ab initio Olympiadum, quem Torniellus contendit esse annum regis Achaz 13; conditæ verò Romæ sextum, Scaliger et Serarius volunt esse annum Achaz nonum, Salianus Achaz decimum quartum; alii malunt esse annum Joatham nonum. Nil enim certi in re tam incerta statui potest. Rursum Ptolemæus ab anno primo Nabonassar numerat annos 123, usque ad annum primum Nabopolassar, quem Eusebius, Berosus, Josephus, Scaliger, Salianus et alii censent esse Nabuchodonosorem seniorem. Alii vero censent esse juniorem, qui cognominatus est Magnus, et Judæos in Babylonem abduxit. Nec enim Monarcham tam potentem videtur omisisse Ptolemæus. Difficile enim est et subinde impossibile historicos profanos adaptare, et per omnia adæquare historiæ sacræ Scripturæ, mox tamen eam illi adæquabo.

Porro Merodach inchoans regnum Babylonis misit legatos ad Ezechiam, quia audierat eum idem jugum regis Assyriorum excussisse, quod ipse excusserat, ut cum eo fœdus iniret, junctisque viribus Assyrio resisterent.

Ad extremum hos chronologiæ limites, et quasi canones ex Ptolemæo et aliis statuunt, figuntque Scaliger, Serarius, Salianus et alii.

1. Nabonassari annus primus incidit in annum primum octavæ Olympiadis, sive in annum vigesimum nonum ab initio Olympiadum. Id patet ex eo quod Ptolemæus asserat Alexandrum Magnum mortuum esse anno 424 Nabonassaris. Constat autem Alexandrum mortuum esse anno primo Olympiadis 114, à quo anno ad superiora regrediendo, primus Nabonassaris in primum octavæ Olympiadis necessario incidit. Nam 113 Olympiades faciunt annos 452, à quibus si demas septem Olympiades jam devolutas, id est annos 28, reliqui erunt 424, qui à primo Nabonassaris usque ad mortem Alexandri fluxere.

2. Hinc sequitur annum primum Nabonassari esse sextum à Roma condita : hæc enim condita est in fine Olympiadis sextæ, sive anno

23 ab initio Olympiadum ; ab hoc autem initio annus primus Nabonassari est 29 ; jam 29 annus posterior est 23 sex annis, ut liquet.

3. Annus 151 ab initio Olympiadum est annus primus Nabopolassar, hoc est Nabuchodonosoris senioris, qui fuit pater Nabuchodonosoris Magni, sive primi Monarchæ Chaldæorum.

4. Annus Nabonassar 122 est annus primus Nabopolassar: ita Scaliger et Serarius; negant tamen hoc Salianus et Torniellus, qui annum primum Nabonassaris consignant anno 13 vel 14 Achaz, annum vero primum Nabopolassar anno 13 Josiæ; jam à 14 Achaz ad 13 Josiæ fluxere anni centum et unus duntaxat, non centum viginti duo.

Juxta hos canones ita horum omnium anni annis regum Juda assignandi et combinandi videntur, ut initium Olympiadum assignemus anno 40 Azariæ; Romæ conditionem, anno 10 vel 11 Joatham, annum primum Nabonassaris anno 15 Joatham, annum primum Nabopolassaris sive Nabuchodonosoris senioris, anno 18 Josiæ. Nam ab anno 40 Oziæ usque ad decimum Joatham sunt 23 anni. Inde ad 15 Joatham sunt anni sex, inde ad 18 Josiæ fluxere anni 122, inde ad annum quintum à captivitate Joachim, sunt anni triginta, quando cœpit prophetare Ezechiel, ut ipse ait cap. 1. v. 1. Videtur enim Nabuchodonosor senior cœpisse quidem regnum in Babylone moliri anno 13 Josiæ, sed anno 18 Josiæ absolute regnasse, tumque cum Cyaxare rege Medorum obsedisse Niniven, ad evertendam monarchiam Assyriorum, quam paulo post reipsa cepit et evertit Nabuchodonosor junior senioris filius, itaque monarchiam ab Assyriis ad se et Chaldæos transtulit, uti ostendi Nahum 2. v. 1.

CAPUT VIGESIMUM PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

MANASSES IMPIUS REGNAT ET IDOLA RESTITUIT, AC PROPHETAS OCCIDIT. SUCCEDIT EI V. 18. IMPIUS FILIUS AMON, QUI POST BIENNIUM A SUIS OCCIDITUR, SUCCEDENTE SIBI FILIO PIO JOSIA.

1. DUODECIM annorum erat Manasses cum regnare cœpisset, et quinquaginta
quinque annis regnavit in Jerusalem : nomen matris ejus Haphsiba. 2. Fe-
citque malum in conspectu Domini, juxta idola Gentium quas delevit
Dominus à facie filiorum Israel. 3. Conversusque est, et ædificavit excelsa,
quæ dissipaverat Ezechias pater ejus : et erexit aras Baal, et fecit lucos
sicut fecerat Achab rex Israel, et adoravit omnem militiam cœli, et coluit
eam. 4. Extruxitque aras in domo Domini, de qua dixit Dominus : In
Jerusalem ponam nomen meum. 5. Et extruxit altaria universæ militiæ cœli in duobus atriis
templi Domini. 6. Et traduxit filium suum per ignem : et ariolatus est, et observavit auguria,
et fecit pythones, et aruspices multiplicavit, ut faceret malum coram Domino, et irritaret
eum. 7. Posuit quoque idolum luci, quem fecerat, in templo Domini, super quod locutus est
Dominus ad David, et ad Salomonem filium ejus : In templo hoc, et in Jerusalem, quam elegi
de cunctis tribubus Israel, ponam nomen meum in sempiternum. 8. Et ultra non faciam com-
moveri pedem Israel de terra, quam dedi patribus eorum : si tamen custodierint opera omnia
quæ præcepi eis, et universam legem quam mandavit eis servus meus Moyses. 9. Illi vero non
audierunt : sed seducti sunt à Manasse, ut facerent malum super Gentes, quas contrivit Dominus
à facie filiorum Israel. 10. Locutusque est Dominus in manu servorum suorum Prophetarum,
dicens : 11. Quia fecit Manasses rex Juda abominationes istas pessimas super omnia quæ fece-
runt Amorrhæi ante eum, et peccare fecit etiam Judam in immunditiis suis ; 12. propterea hæc
dicit Dominus Deus Israel : Ecce ego inducam mala super Jerusalem et Judam, ut quicumque
audierit, tinniant ambæ aures ejus. 13. Et extendam super Jerusalem funiculum Samariæ et
pondus domus Achab : et delebo Jerusalem, sicut deleri solent tabulæ : et delens vertam, et
ducam crebrius stylum super faciem ejus. 14. Dimittam vero reliquias hereditatis meæ, et tra-
dam eas in manus inimicorum ejus : eruntque in vastitatem, et in rapinam cunctis adversariis
suis : 15. eo quod fecerint malum coram me, et perseveraverint irritantes me, ex die qua
egressi sunt patres eorum ex Ægypto, usque ad hanc diem. 16. Insuper et sanguinem in-
noxium fudit Manasses multum nimis, donec impleret Jerusalem usque ad os : absque peccatis
suis, quibus peccare fecit Judam, ut faceret malum coram Domino. 17. Reliqua autem sermo-

num Manasse, et universa quæ fecit, et peccatum ejus quod peccavit, nonne hæc scripta sunt in Libro sermonum dierum regum Juda? 18. Dormivitque Manasses cum patribus suis, et sepultus est in horto domus suæ, in horto Oza : et regnavit Amon filius ejus pro eo. 19. Viginti duorum annorum erat Amon cum regnare cœpisset : duobus quoque annis regnavit in Jerusalem; nomen matris ejus Messalemeth filia Harus de Jeteba. 20. Fecitque malum in conspectu Domini, sicut fecerat Manasses pater ejus. 21. Et ambulavit in omni via, per quam ambulaverat pater ejus : servivitque immunditiis, quibus servierat pater ejus, et adoravit eas, 22. et dereliquit Dominum Deum patrum suorum, et non ambulavit in via Domini. 23. Tetenderuntque ei insidias servi sui, et interfecerunt regem in domo sua. 24. Percussit autem populus terræ omnes qui conjuraverant contra regem Amon : et constituerunt sibi regem Josiam filium ejus pro eo. 25. Reliqua autem sermonum Amon quæ fecit, nonne hæc scripta sunt in Libro sermonum dierum regum Juda? 26. Sepelieruntque eum in sepulcro suo in horto Oza; et regnavit Josias filius ejus pro eo.

7. Posuit quoque idolum luci, quem fecerat, (idolum in luco ante à se constructo positum, jam luco sculptili circumdatum, posuit) in templo.] q. d. Manasses prius construxerat lucum sive sylvam diis sacram, in eoque collocarat idolum, quod deinde ex luco transtulit in templum; sed quia lucum cum idolo transferre non poterat, hinc loco luci, fecit simulacrum sive similitudinem luci ex auro, argento vel ære, in eoque posuit idolum, illudque cum luco transtulit in templum, ut ibidem jam non Deus in templo, sed dæmon in luco coleretur. Unde utrumque postea destruxit Josias Manassis nepos cap. 23. vers. 6 et 7.

10. Locutusque est Dominus in manu servorum suorum Prophetarum,] scilicet per Osee, Amos, Joelem, Nahum, Jonam, Abdiam, ac maxime Isaiam Manassis socerum, qui proinde à Manasse serra lignea dissectus Christi in ligno crucifixi fuit typus, ut dixi proœmio in Isaiam, ac plures alios prophetas, adeo ut Joseph. lib. 10. cap. 4. asserat, *ex eorum numero per singulos dies aliquem supplicio à Manasse affectum fuisse.*

13. Extendam super Jerusalem funiculum Samariæ.] *Funiculus* mensorius metaphorice significat eamdem pœnæ mensuram : q. d. Qua mensura punivi, vastavi et abduxi è Samaria Israelitas in Assyriam, eadem puniam, vastabo, et abducam Judæos è Jerusalem in Babylonem : sicut enim fuerunt pares in culpa et idololatria, sic pares erunt in pœna et captivitate. Est metaphora à fabris, qui utuntur ferro sive funiculo, quem extendunt plumbi massa, ut juxta illud ad perpendiculum fabricam construant, vel constructam diruant et destruant. q. d. Ego Jerusalem destruam, et quasi funiculo ad solum coæquabo, sicut solet faber domos diruere, et per funiculum mensorium terræ coæquare et complanare; unde explicans idipsum per aliam similitudinem ceræ declarat, dicens : *Delebo Jerusalem, sicut deleri solent tabulæ; et delens vertam, et ducam crebrius stylum super faciem terræ.* q. d. Delebo Jerusalem sicut deleri solent litteræ in tabula ex cera exaratæ. Solebant enim olim, ante inventionem chartæ, scribere in tabulis cera obductis, et in ea stylo quasi calamo litteras efformare. Quare stylus hic inferne acutus erat : superne vero obtusus, ut eodem litteras in cera scriptas cum vellent obducerent, et cera complanata alias in illa litteras pingerent; si ergo una vox vel littera duntaxat delenda foret, id faciebant uno alterove styli per ceram ductu; sin plures, pluribus ductibus; sin omnes, omnibus ductibus, donec erasis litteris pura et complanata restitueretur cera. Ita fecit hic Deus in excidio Judææ et Jerosolymæ. Nam primo induxit in eam stylum hostilem regis Babylonis, cum ex ea Manassen, et primores regni in Babylonem captivos abduxit. 2. Paralip. 33. v. 11. Secundo, cum Pharao Nechao Josiam, qui tota erat Judæorum spes, occidit, ejusque filium Joachaz in Ægyptum abripuit cap. 23. versu 33. Tertio, cum Nabuchodonosor Joakim fratrem Joachaz cepit et vinxit. Quarto, cum idem Joachin filium Joakim cum magno nobilium et populi numero in Babylonem transmisit. Quinto et ultimo, cum idem Sedeciam ultimum regem cum reliquis abduxit, urbemque et templum concremavit.

Sensus ergo est : *Extendam super Jerusalem funiculum;* q. d. Non tantum urbem demoliar, sed fundamenta refodiam, eaque terræ quasi per funiculum admetiens coæquabo, ut nullum sit reliquum ejus vestigium, neque delineatio prima illius; non secus ac fieri solet, cum tabellæ ceratæ, lineæ vel characteres delentur.

Pro *tabulæ* Hebr. est. צלחת *tsallachat,* quod passim vertunt scutella, frixorium, lebes, caldaria. Unde Vatabl. sic vertit : *Detergam Jerusalem, sicut quis patinam detergit et eam vertit.* Sicque explicat : q. d. Repurgabo Jerusalem ab hominibus sceleratis, quos ubi fugavero, invertam illam, uti inverti solet à rusticis scutella expurgata. Noster vero Hieron. Prado in Ezech. cap. 5. versu 11. sic vertit, et exponit : *Abstergam Jerusalem, ut mundari solet caldarium abstersione et verti super faciem suam.* Id est, ut solet, cum probe extersum est, converti dorsum in faciem, ut nil lustramenti fiat reliquum, sed ad ultimam guttam distillet in terram : sic mundabo Jerusalem abstergens ex ea omnes incolas et domos, eamque à fundamentis evertens.

16. Insuper et sanguinem innoxium fudit Manasses multum nimis,] præsertim eorum qui suæ impietati resistebant, illumque de ea arguebant, uti erant Isaias cæterique Prophetæ; ità ut quotidie aliquem è Prophetis occideret, ait Joseph. Hinc apposite vocatus est *Manasses*, id est, *ab insurgente vel ex oblivione*, ait Auctor imperf. Homil. 1. in Matth. *Providentia enim Dei sic eum dispensavit vocari; quia obliturus fuerat*

omnem conversationem patris sui sanctam, et omnia beneficia Dei pro merito ejus collata in ipsum, et stimulatus ab insurgente diabolo, qui solet insurgere super genus humanum ad evertendum, gesturus omnia quæ Deum ad iracundiam provocarent. Addit idem Auctor de Manasse quid novi et miri, aitque: *Denique cum ægrotasset Ezechias in tempore quodam, et venisset ad eum Esaias Propheta visitandum, vocavit Ezechias filium suum Manassen, et cœpit ei mandare, quod debeat Deum timere, quomodo regere regnum, et alia multa. Et dixit ad eum Esaias: Vere quia non descendunt verba tua in cor ejus, sed et meipsum oportet per manum ejus interfici. Quod audiens Ezechias volebat filium suum interficere, dicens: Quia melius est me sine filio mori, quam talem filium relinquere, qui et Deum exasperet, et sanctos ejus persequatur. Tenuit autem eum vix Esaias propheta, dicens: Irritum faciat Deus consilium tuum hoc, videns Ezechiæ religionem, quia plus amabat Deum, quàm filium suum.* Verum hæc videtur Rabbinorum fabella. Nam ægrotante Ezechia necdum natus erat Manasses, quia post morbum Ezechias supervixit 15 annos, eique deinde morienti succedens Manasses erat duodecim annorum. Natus est ergo Manasses tertio à morbo et sanitate recuperata Ezechiæ patris sui anno.

18. Dormivitque (somno mortis) cum patribus suis.] Nota 2. Paralip. 33. v. 11. narratur pœna à Deo inflicta Manassi, scilicet captivitas in Babylone, indeque seria ejus pœnitentia et conversio ad Deum.

Porro Manasses in Babylonem abductus videtur à Merodach Baladan: hic enim tunc in Babylone regnabat: unde huic Ezechias pater Manassis opes suas ostenderat, ideoque eum illexerat ad eas abripiendas; quod et futurum ei prædixit Deus cap. 20. 17. atque idipsum paulo post præstitit, dum effecit ut Manasses ob sua scelera, per eumdem Baladan cum gaza regia in Babylonem vinctus abduceretur. Ita Bellarmin. Salianus et alii. Dicitur tamen Manasses captus à rege Assyriorum, vel quia Babylonii vocantur Assyrii, vel quia Merodach vectigalis fuit Asarhaddon regi Assyriorum, cujus postea jugum excussit.

Et sepultus est in horto domus suæ, in horto Oza.] ubi scilicet Oza occisus est à Deo, eo quod temere tetigisset arcam titubantem 2. Reg. 6. 8. Hic hortus erat prope Jerusalem, et regiis hortis copulatus, in quo Manasses Babylone rediens regium sibi Mausolæum construxit, atque in eo ipse et filius ejus Amon sepulti sunt.

20. Fecitque malum.] Ita Script. vocat idololatriam, quasi malum malorum summum; nam ut ait Sapiens c. 14. 27. *Infandorum idolorum cultura, omnis mali causa est, et initium, et finis.* Imitatus est Amon patrem Manassen peccantem, sed non pœnitentem. Addit Glycas eum dixisse: *Pater meus à puero multa scelera fecit, ac in senecta pœnitentiam egit; quare et ego in hac ætate pro animi libidine me geram, et deinceps ad Dominum me convertam.* Quocirca Deus hanc ejus præfidentiam cita morte punivit: nam post biennium à suis servis occisus est. Audi S. Clementem lib. 2. Constit. Apost. cap. 23. *Talis*, inquit, *exstitit Amon filius Manassis de qua ait Scriptura: Decepit se Amon mala cogitatione transgressionis, et dixit: Pater meus multa peccata ab adolescentia commisit, et cum senex esset, commisisse pœnituit; et nunc ego ambulabo, ut expetit anima mea, et postea convertam me ad Dominum; et egit improbe coram Domino super omnes natos ante se, et delevit eum Deus celeriter ex terra ejus bona, et servi impetum in eum fecerunt, et domi ejus interfecerunt, et regnavit duobus tantum annis.*

Notent hoc juvenes, qui in juventute voluptuantur et luxuriantur, eamque dicant diabolo, promittentes se senectam dicaturos Deo: nam plerique talium variis humanæ vitæ casibus intercipiuntur et moriuntur, justeque Dei judicio ad senectam indeque ad vitæ emendationem et salutem æternam non pertingunt.

CAPUT VIGESIMUM SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Pius Josias pie regnat, ac repertum Deuteronomium studiose perlegit, auditque ab Holda prophetissa supplicia, quæ in eo Deus impiis comminatur non sibi, sed filiis suis obventura.

1. Octo annorum erat Josias cum regnare cœpisset, triginta et uno anno regnavit in Jerusalem: nomen matris ejus Idida, filia Hadaia de Besecath. 2. Fecitque quod placitum erat coram Domino, et ambulavit per omnes vias David patris sui: non declinavit ad dexteram, sive ad sinistram. 3. Anno autem octavo decimo regis Josiæ, misit rex Saphan filium Aslia, filii Messulam, scribam templi Domini, dicens ei: 4. Vade ad Helciam sacerdotem magnum, ut confletur pecunia, quæ illata est in templo Domini, quam collegerunt janitores templi à populo, 5. deturque fabris per præpositos domus Domini: qui et distribuant eam his qui operantur in templo Domini, ad instauranda sarta tecta templi, 6. tignariis videlicet et cæmentariis, et iis qui interrupta componunt: et ut emantur ligna, et

lapides de lapicidinis, ad instaurandum templum Domini. 7. Verumtamen non supputetur eis
argentum quod accipiunt, sed in potestate habeant, et in fide. 8. Dixit autem Helcias Pontifex
ad Saphan scribam : Librum Legis reperi in domo Domini : deditque Helcias volumen Saphan,
qui et legit illud. 9. Venit quoque Saphan scriba ad regem, et renuntiavit ei quod præceperat,
et ait : Conflaverunt servi tui pecuniam, quæ reperta est in domo Domini : et dederunt ut distri-
bueretur fabris à præfectis operum templi Domini. 10. Narravit quoque Saphan scriba regi,
dicens : Librum dedit mihi Helcias sacerdos. Quem cum legisset Saphan coram rege, 11. et
audisset rex verba Libri Legis Domini, scidit vestimenta sua. 12. Et præcepit Helciæ sacerdoti,
et Ahicam filio Saphan, et Achobor filio Micha, et Saphan scribæ, et Asaiæ servo regis, dicens :
13. Ite et consulite Dominum super me, et super populo, et super omni Juda, de verbis voluminis
istius quod inventum est : magna enim ira Domini succensa est contra nos : quia non audierunt patres
nostri verba libri hujus, ut facerent omne quod scriptum est nobis. 14. Ierunt itaque Helcias
sacerdos, et Ahicam, et Achobor, et Saphan, et Asaia, ad Holdam prophetidem, uxorem
Sellum, filii Thecuæ, filii Araas custodis vestium, quæ habitabat in Jerusalem in Secunda : locu-
tique sunt ad eam. 15. Et illa respondit eis : Hæc dicit Dominus Deus Israel : Dicite viro, qui
misit vos ad me : 16. Hæc dicit Dominus : Ecce, ego adducam mala super locum istum, et su-
per habitatores ejus, omnia verba Legis, quæ legit rex Juda : 17. quia dereliquerunt me, et
sacrificaverunt diis alienis, irritantes me in cunctis operibus manuum suarum : et succendetur
indignatio mea in loco hoc, et non extinguetur. 18. Regi autem Juda, qui misit vos ut con-
suleretis Dominum, sic dicetis : Hæc dicit Dominus Deus Israel : Pro eo quod audisti verba
voluminis, 19. et perterritum est cor tuum, et humiliatus es coram Domino, auditis sermo-
nibus contra locum istum et habitatores ejus, quod videlicet fierent in stuporem et maledictum :
et scidisti vestimenta tua, et flevisti coram me, et ego audivi, ait Dominus : 20. idcirco colli-
gam te ad patres tuos, et colligeris ad sepulcrum tuum in pace, ut non videant oculi tui omnia
mala, quæ inducturus sum super locum istum.

1. OCTO ANNORUM ERAT JOSIAS, CUM REGNARE COEPISSET.] Hoc nomen ei impositum fuit à Deo prædictum ante 327 annos; tot enim fluxere à Roboam et Jeroboam usque ad Josiam, 3. Reg. 13. 2. Josias enim Hebr. dicitur quasi יה שי *ia scai*, id est, *Dei munus* vel oblatio, aut quasi יה אש *ia es*, id est, *Dei ignis*, ob ejus zelum et ignita sacrificia, et quia idololatras igne combussit. Audi Auctorem operis imperfecti apud Chrys. hom. 1. in Matth. *Josias interpretatur hostia Domino, vel salus Domino. Providentia autem Dei secundùm quod futurus fuerat Josias, dispensavit ei nomen imponi, ubi est hostia Domino, aut salus Domini : quoniam vere in illo fuit hostia Domini. Tale enim sacrificium obtulit Domino Deo, quale nec ante eum aliquis regum, nec post eum. Et ipse fuit hostia Deo secundùm quod mandat Apostolus : Ut exhibeatis corpora vestra hostiam vivam, sanctam, Deo placentem. Et ipse fuit populi sui in tempore suo à Deo salus.* Et inferius : *Tertius enim Josias est, cujus nomen prophetatum est priusquàm nasceretur. Hi tres sunt : Samson, Josias, Joannes.*

5. AD INSTAURANDA SARTA TECTA TEMPLI.] Josias in templi instauratione imitatus est suum proavum Joas regem Juda, ejusque methodum in instauratione secutus est.

7. NON SUPPUTETUR EIS ARGENTUM,] id est, non exigatur ab eis ratio et computus, sed fidei eorum omnis pecunia et sumptus credatur, quod Joas alia phrasi jusserat cap. 12. v. 15. dicens : *Non fiebat ratio iis hominibus, qui accipiebant pecuniam ut distribuerent eam artificibus, sed in fide tractabant eam.*

8. LIBRUM REGIS REPERI IN TEMPLO DOMINI,] puta Deuteronomium, ut ait Chrysost. homil. 9. in cap. 2. Matth. S. Athanas. Epist. ad Marcel. et Abulensis; vel totum Pentateuchum, ut ait Josephus, qui adjungit illud repertum in gazophylacio, dum ex eo acciperent aurum pro sartis templi tectis. Nimirum tempore impii Manassis, qui 55 annis regnavit, per tot annorum spatia adeo neglecta fuit lex, et profanatus Dei cultus, ut *liber legis*, tanquam res noviter inventa scribatur, ait Cajetanus. Addit Lyran. ex R. Salomone impium Achaz, qui Manassis erat avus, combussisse libros legis, ne ab eis violatæ legis et idololatriæ argueretur. Quare sacerdotes clam librum legis abscondisse in muro templi à se perfosso et occluso : cæmentarios autem, dum jussu Josiæ sartatecta templi instaurarent, invenisse librum, eumque detulisse ad Pontificem, et hunc ad regem Josiam.

14. IERUNT ITAQUE, HELCIAS SACERDOS, etc. AD HOLDAM PROPHETIDEM, UXOREM (Septuaginta Sixtini habent, *matrem*) SELLUM.] Hunc *Sellum* Hebræi tradunt fuisse avunculum patris Jeremiæ. Cur non ierunt ad Jeremiam, qui tum prophetabat? Forte quia ab urbe aberat. Addit S. Hieron. lib. 2. contra Pelagianos, in eo quod consulitur mulier, occultam regis, sacerdotum et omnium virorum reprehensionem esse, quod nullus virorum sanctus potuerit reperiri, qui posset futura prædicere. Denique *Holda* hæc et senio, et prudentia, et sanctitate, et oraculis apud omnes erat celebris et venerabilis, æque ac Debbora Judic. 4. et Anna mater Samuelis 1. Reg. 2.

QUÆ HABITABAT IN JERUSALEM IN SECUNDA,] scilicet in ea urbis parte quæ vocabatur *Secunda*

civitas, juxta secundum (erant enim universim tres muri) urbis murum, ac juxta portam secundam, sive mediam, quæ vocabatur *piscium*, per quam ibatur in templum, unde per eam Chaldæi invaserunt Jerosolymam et templum. Ita S. Hieron. loco jam citato, Vilalpandus, Ribera, Salian. Serar. et alii. Vide Adrichcm. in descript. Jerusalem. Chaldæus pro *Secunda* vertit *domum doctrinæ*, id est scholam; Vatabl. *locum dignitatis secundæ à templo*, quo loco dabatur opera eruditioni et doctrinæ. In eo enim habitabant prophetæ et doctores, ac inter eos Rechabitæ. Hinc et Thalmud dividitur in Misnam et Gemaram. *Misna* enim *secundam* significat, quasi prima sit lex Moysis, secunda sit legis Thalmudica repetitio et explicatio.

CAPUT VIGESIMUM TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Josias sancit foedus inter Deum et populum, ideoque abolet idola, fana, aruspices, equos solis, excelsa, vitulos aureos Jeroboam, ac v. 21. solemne Pascha celebrat. Denique v. 29. occiditur in prælio a Pharaone Nechao, qui Josiæ Joachaz filium, deinde eo abducto Joakim ejus fratrem regem substituit.

1. ET renuntiaverunt regi quod dixerat. Qui misit: et congregati sunt ad eum
omnes senes Juda et Jerusalem. 2. Ascenditque rex templum Domini, et
omnes viri Juda, universique qui habitabant in Jerusalem cum eo sacer-
dotes et prophetæ, et omnis populus à parvo usque ad magnum: legitque
cunctis audientibus omnia verba libri fœderis, qui inventus est in domo
Domini. 3. Stetitque rex super gradum: et fœdus percussit coram Domino,
ut ambularent post Dominum, et custodirent præcepta ejus, et testimonia,
et cæremonias, in omni corde, et in tota anima, et suscitarent verba fœderis hujus, quæ scripta
erant in libro illo: acquievitque populus pacto. 4. Et præcepit rex Helciæ pontifici, et sacerdo-
tibus secundi ordinis, et janitoribus, ut projicerent de templo Domini omnia vasa, quæ facta
fuerant Baal, et in luco, et universæ militiæ cœli; et combussit ea foris Jerusalem in Convalle
Cedron, et tulit pulverem eorum in Bethel. 5. Et delevit aruspices, quos posuerant reges Juda
ad sacrificandum in excelsis per civitates Juda, et in circuitu Jerusalem: et eos, qui adolebant
incensum Baal, et Soli, et Lunæ, et duodecim signis, et omni militiæ cœli. 6. Et efferri fecit
lucum de domo Domini foras Jerusalem in Convalle Cedron, et combussit eum ibi, et redegit
in pulverem, et projecit super sepulcra vulgi. 7. Destruxit quoque ædiculas effeminatorum,
quæ erant in domo Domini, pro quibus mulieres texebant quasi domunculas luci. 8. Congre-
gavitque omnes sacerdotes de civitatibus Juda: et contaminavit excelsa, ubi sacrificabant
sacerdotes, de Gabaa usque Bersabee; et destruxit aras portarum in introitu ostii Josue prin-
cipis civitatis, quod erat ad sinistram portæ civitatis. 9. Verumtamen non ascendebant sacer-
dotes excelsorum ad altare Domini in Jerusalem: sed tantum comedebant azyma in medio fra-
trum suorum. 10. Contaminavit quoque Tophet, quod est in Convalle filii Ennom: ut nemo
consecraret filium suum aut filiam per ignem, Moloch. 11. Abstulit quoque equos, quos dede-
rant reges Juda, Soli, in introitu templi Domini juxta exedram Nathaumelech eunuchi, qui
erat in Pharurim: currus autem Solis combussit igni. 12. Altaria quoque, quæ erant super
tecta cœnaculi Achaz, quæ fecerant reges Juda, et altaria quæ fecerat Manasses in duobus
atriis templi Domini, destruxit rex, et cucurrit inde, et dispersit cinerem eorum in Torrentem
Cedron. 13. Excelsa quoque, quæ erant in Jerusalem ad dexteram partem Montis offensionis,
quæ ædificaverat Salomon rex Israel Astaroth idolo Sidoniorum, et Chamos offensioni Moab,
et Melchom abominationi filiorum Ammon, polluit rex. 14. Et contrivit statuas, et succidit
lucos: replevitque loca eorum ossibus mortuorum. 15. Insuper et altare, quod erat in Bethel,
et excelsum quod fecerat Jeroboam filius Nabat, qui peccare fecit Israel: et altare illud, et
excelsum destruxit, atque combussit, et comminuit in pulverem, succenditque etiam lucum.
16. Et conversus Josias, vidit ibi sepulcra, quæ erant in monte: misitque et tulit ossa de
sepulcris, et combussit ea super altare, et polluit illud juxta verbum Domini, quod locutus
est vir Dei, qui prædixerat verba hæc. 17. Et ait: Quis est titulus ille, quem video? Respon-

deruntque ei cives urbis illius : Sepulcrum est hominis Dei, qui venit de Juda, et prædixit verba hæc, quæ fecisti super altare Bethel. 18. Et ait : Dimittite eum, nemo commoveat ossa ejus. Et intacta manserunt ossa illius, cum ossibus prophetæ, qui venerat de Samaria. 19. Insuper et omnia fana excelsorum, quæ erant in civitatibus Samariæ, quæ fecerant reges Israel ad irritandum Dominum, abstulit Josias : et fecit eis, secundum omnia opera quæ fecerat in Bethel. 20. Et occidit universos sacerdotes excelsorum, qui erant ibi super altaria : et combussit ossa humana super ea : reversusque est Jerusalem. 21. Et præcepit omni populo, dicens : Facite Phase Domino Deo vestro, secundum quod scriptum est in libro fœderis hujus. 22. Nec enim factum est Phase tale à diebus judicum, qui judicaverunt Israel, et omnium dierum regum Israel, et regum Juda, 23. sicut in octavo decimo anno regis Josiæ factum est Phase istud Domino in Jerusalem. 24. Sed et pythones, et ariolos, et figuras idolorum, et immunditias, et abominationes, quæ fuerant in terra Juda et Jerusalem, abstulit Josias : ut statueret verba legis, quæ scripta sunt in Libro quem invenit Helcias sacerdos in templo Domini. 25. Similis illi non fuit ante eum rex, qui reverteretur ad Dominum in omni corde suo, et in tota anima sua, et in universa virtute sua, juxta omnem legem Moysi : neque post eum surrexit similis illi. 26. Verumtamen non est adversus Dominus ab ira furoris sui magni, quo iratus est furor ejus contra Judam : propter irritationes, quibus provocaverat eum Manasses. 27. Dixit itaque Dominus : Etiam Judam auferam à facie mea, sicut abstuli Israel : et projiciam civitatem hanc, quam elegi, Jerusalem, et domum de qua dixi : Erit nomen meum ibi. 28. Reliqua autem sermonum Josiæ, et universa quæ fecit, nonne hæc scripta sunt in Libro verborum dierum regum Juda ? 29. In diebus ejus ascendit Pharao Nechao rex Ægypti, contra regem Assyriorum, ad flumen Euphraten, et abiit Josias rex in occursum ejus : et occisus est in Mageddo, cum vidisset eum. 30. Et portaverunt eum servi sui mortuum de Mageddo : et pertulerunt in Jerusalem, et sepelierunt eum in sepulcro suo. Tulitque populus terræ Joachaz filium Josiæ : et unxerunt eum, et constituerunt eum regem pro patre suo. 31. Viginti trium annorum erat Joachaz cum regnare cœpisset, et tribus mensibus regnavit in Jerusalem : nomen matris ejus Amital, filia Jeremiæ de Lobna. 32. Et fecit malum coram Domino, juxta omnia quæ fecerant patres ejus. 33. Vinxitque eum Pharao Nechao in Rebla, quæ est in terra Emath, ne regnaret in Jerusalem : et imposuit mulctam terræ centum talentis argenti, et talento auri. 34. Regemque constituit Pharao Nechao Eliacim filium Josiæ pro Josia patre ejus : vertitque nomen ejus Joakim. Porro Joachaz tulit, et duxit in Ægyptum, et mortuus est ibi. 35. Argentum autem et aurum dedit Joakim Pharaoni cum indixisset terræ per singulos, ut conferretur juxta præceptum Pharaonis : et unumquemque juxta vires suas exegit, tam argentum quam aurum de populo terræ, ut daret Pharaoni Nechao. 36. Viginti quinque annorum erat Joakim cum regnare cœpisset : et undecim annis regnavit in Jerusalem : nomen matris ejus Zebida filia Phadaia de Ruma. 37. Et fecit malum coram Domino, juxta omnia quæ fecerant patres ejus.

3. STETITQUE REX SUPER GRADUS,] super quos erectum erat sedile regium quasi solium ; unde 2. Paralip. 34. 31. vocatur *tribunal*, in quo et Joas ante Josiam simile fœdus inter Deum et populum pepigit, 4. Reg. 11. v. 14, æque ac Salomon 2. Paral. 6. 12. Et hoc videtur esse *Musach sabbati*, ut dixi, cap. 16. 18. Porro Josias adjuravit populum, ut fœdus hoc exacte servaret, ut dicitur 2. Paralip. 34. 32. Simili modo primum populi cum Deo fœdus sancivit Moyses, Exodi 24, cum variis cæremoniis quæ illud populo magis inculcarent.

ET SUSCITARENT VERBA FOEDERIS.] *Suscitare* est à morte ad vitam excitare ; verba autem legis et fœderis divini jam per idola Manassis à multis erant oblivioni tradita, et quasi mortua ; quare Josias ea populo prælegens et inculcans, videtur ea quasi à morte ad vitam, vel certe è somno quasi dormientia ad vigiliam suscitasse.

4. ET PRÆCEPIT REX HELCIÆ PONTIFICI ET SACERDOTIBUS SECUNDI ORDINIS,] id est minoribus, qui maximo sacerdoti, puta Helciæ Pontifici suberant. Ita Abulensis, Vatabl. Sanchez et alii, licet alii per secundum ordinem intelligant secundam classem. Erant enim sacerdotes à Davide juxta familias in varias classes distributi.

ET TULIT PULVEREM EORUM (idolorum et vasorum eis dicatorum, ideoque à se combustorum) IN BETHEL,] ut scilicet nec pulvis tam impius remaneret in terra Juda, quæ erat sancta : *Bethel* enim erat locus profanatus ab idololatria Jeroboam, qui fuit primus rex Israel. Ita Cajet.

7. DESTRUXIT QUOQUE ÆDICULAS EFFEMINATORUM,] scilicet scortorum masculorum Veneri et Priapo dicatorum, uti easdem destruxit Aza, lib. 3. cap. 15. v. 12 et 13.

PRO QUIBUS MULIERES TEXEBANT (è liciis, filis vel ramis) QUASI DOMUNCULAS LUCI,] ut iis quasi cortinis et peristromatis suam obscœnitatem velarent et tegerent effeminati, in luce quem erexerant in templo, ad infandas libidines.

8. ET CONTAMINAVIT EXCELSA,] scilicet templa

et fana profana in locis excelsis erecta, profanando, destruendo, sordibus et ossibus mortuorum, ut dicitur versu 14, implendo; unde explicans subdit.

Et destruxit aras.] Quæ et qualia fuerint *excelsa* dixi, lib. 3, cap. 3, v. 2.

9. Verumtamen non ascendebant sacerdotes excelsorum ad altare Domini in Jerusalem, sed tantum comedebant azyma in medio fratrum suorum,] q. d. Josias non permisit sacerdotes illos, qui impie vel illicite in excelsis sacrificarant, ire in Jerusalem ac ministrare in templo, utpote impuris idolorum vel superstitionum victimis pollutos: sed tamen permisit eos ali azymis aliisque cibis quibus cæteri sacerdotes et Levitæ sibi à populo oblatis vescebantur. Ita Abulensis et alii.

10. Contaminavit quoque Topheth.] Locus erat in *Gehennom*, id est in valle filiorum Ennom, juxta Jerusalem, in quo parentes filios suos cremabant idolo Moloch, ac ne eorum vagitus audirentur, pulsabant תף *toph*, id est *tympanum*; unde locus dictus est *Topheth*. Vide dicta Isaiæ 30. 33, et Jeremiæ 7, versu 31. Hunc ergo locum cum idolo Moloch, cui sacer erat, Josias *contaminavit*, id est profanavit, destruxit et ossibus implevit fimoque.

11. Abstulit quoque equos, quos dederant reges Juda Soli.] Qui et quales erant hi Solis equi? Resp. Persæ aliæque gentes Solem ob eximium fulgorem, pulchritudinem et utilitatem colebant ut Deum, eumque vocabant *Mithram et Apollinem*, eique dicabant *equos*, partim pictos et sculptos, partim veros et vivos, eo quod equus animalium velocissimus repræsentet Solis motum velocissimum, testis est Xenophon, lib. 8. Cyropædiæ; Herodot. lib. 1, in fine; Justin. lib. 1, et alii. Unde Ovidius, 1 Fastor.:

> Placat equo Persis radiis Hyperiona cinctum,
> Ne detur celeri victima tarda Deo.

Hinc Poetæ fabulantur Solem quadriga vehi, quam trahant quatuor equi celerrimi, nimirum, ut ait Ovidius 2. Metamorph.:

> Pirois, Eous et Æthon,
> Solis equi, quartusque Phlegon.

Per quos Abulensis significari putat quatuor anni et diei partes.

Solis simulacrum et idolum ita pingit Macrobius, lib. 1 Saturn. cap. 30: *Nunc vero*, inquit, *eumdem Jovem Solemque esse, tum ex ipso sacrorum ritu, tum ex habitu dignoscitur. Simulacrum enim aureum specie imberbi instat dextra elevata cum flagro in aurigæ modum, læva tenet fulmen et spicas. Quæ cuncta Jovis Solisque potentiam consociatam demonstrant. Hujus templi religio etiam divinatione præpollet, quæ ad Apollinis potestatem refertur, qui idem atque Sol est. Vehitur enim simulacrum Dei Heliopolitani ferculo veluti vehuntur in pompa ludorum Circensium deorum simulacra, et subeunt plerumque provinciæ proceres, raso capite, longi temporis castimonia puri, feruntur que divino spiritu non suo arbitrio, sed quo Deus propellit vehentes.* Subdit Macrobius hinc Deum à Syris vocari *Adad*, id est *unum*, quia unus est Sol æque ac Deus in mundo. Idem, lib. 1, in Som. Scipion.: *Cicero*, inquit, *asserit quod Sol sit dux, et princeps, et moderator luminum reliquorum, quem Heraclitus fontem cœlestis lucis appellat. Dux ergo est, quia omnes luminis majestate præcedit. Princeps, quia ita eminet, ut propterea quod talis solus appareat, sol vocetur. Moderator reliquorum dicitur, quia ipse cursus eorum recursusque certa definitione spatii moderatur.* Et mox: *Mens mundi appellatur, ut Physici eum cor cœli vocaverunt, eo quod Sol diem et noctem dein, veris clementem temperiem, torridum cancri ac leonis æstum, mollitiem autumnalis auræ, vim frigoris inter utramque temperiem, omnia hæc Solis cursus et ratio dispensat. Jure ergo cor cœli dicitur, per quem fiunt omnia quæ divina ratione fieri videmus.* Quæres secundo: Quo ritu colebant Solem per equos? Primo, Histor. Scholast. censent Judæos hisce equis et curru repræsentasse currum et equos igneos, quibus Elias quasi ἥλιος, id est Sol, raptus est in cœlum, ut audivimus, cap. 2. Sic Eucher. et Angelom., qui et addunt: *Audientes Græci ab Israelitis quod Elias curru igneo, et equis sit igneis ad cœlestia translatus, vel certe hoc ipsum inter alia depictum in pariete videntes crediderunt, vicinia decepti nominis, Solis hic transitum per cœlos esse designatum; et miraculum divinitus factum Dei, mutarunt in argumentum erroris, humana stultitia commentatum. Quos imitati ipsi Judæi sategerunt, ne in aliquo gentilium stultissimis minus stulti apparerent.* Secundo, melius Rabbi Salomon: Summo mane, inquit, orienti Soli obviam ducebant equos, ut eum salutarent, eique reverentiam exhiberent. Carpit hoc Abulensis, sed immerito; nam equus Cyri ante Solis ortum ei ad pompam sacrificii obviam prodiisse testatur Xenophon, cujus verba mox recitabo. Sic et Romani Solem orientem salutabant, quos redarguit S. Leo, serm. de Epiphan. et idipsum facere solitum Socratem testatur Plato et Plutarchus, qui inde natum proverbium asserit: *Plures adorant Solem orientem quàm occidentem.* Unde nonnulli putant equos hos Solis fuisse illos, quibus vehebantur ii qui Solem orientem salutabant et colebant.

Tertio, Abulensis vult equos hos pictos vel sculptos cum curru ante Solis statuam suspensos fuisse, vel eam currui impositam ab equis tractam fuisse.

Quarto, ipsos equos vivos Soli mactabant et sacrificabant. Causam dat Herodotus, lib. 1, quod Deorum pernicissimo vellent mortalium etiam omnium pernicissimum immolare. Audi Xenophontem, lib. 8, ubi Cyri è Babylone capta triumphantem egressum describit: *Cum palatii portæ apertæ fuissent, primo agebantur ipsi Jovi tauri pulcherrimi quaterni, et aliis quibusdam diis, quos Magi delegissent. Post boves vero equi, ut Soli sacrificium existerent. Post hos autem currus educebatur candidus jugum habens aureum, coronatus Jovi sacer. Post hunc educebatur Solis currus, candidus et coronatus similiter uti superior. Post hunc etiam alius tertius currus educebatur, cujus equi strati erant puniceis amictibus, et post eum viri sequebantur, qui in magno quodam foco ignem portarent.* Hinc *Cyrus* Persice idem est quod Sol, ait Plutarch. in Artaxerxe Mnemone. Sic Philostratus in Heroicis scribit Palamedem Græcis jussisse, ut orienti Soli equum candidum mactarent.

Hunc ergo Solis quasi Dei cultum à gentibus vicinis hausere Judæi. Porro equos hos vivos fuisse liquet ex eo quòd Josias dicitur eos abs-

tulisse non combussisse ; currum vero Solis combussisse, non abstulisse ; si enim equi ex ligno, ære vel auro picti sculptique fuissent, utique eos cum curru combussisset. Porro hi Solis equi erant *juxta exedram Nathanmelech Eunuchi. Nathan melech* Hebr. idem est quod *donum regis.* Sic ergo vocabatur hic Eunuchus, ut significaretur quanti ab illis fieret esse Solis cultorem et aurigam. Cum enim ipse esset horum equorum stabularius duntaxat et stabuli præfectus, vocabatur tamen augusto nomine : *Nathan melech*, id est *donum regis.* Septuag. vertunt : *juxta gazophylacium Nathan Eunuchi regis.* Alii vertunt : *De exedra Nathan melech Eunuchi ;* sicque expliquant, q. d. De exedra sive curru Solis, qui dicitur *Nathan melech*, id est donans rex ; Sol enim est rex qui omnia donat ; idem est *Eunuchus*, qui imberbis, utpote juvenis semper fortis et agilis. Hinc et custodem hujus simulacri Solis voluerunt esse *Eunuchum*, id est imberbem ; quia talis est Sol. Ita Vilalpan. lib. 3, cap. 32, in cap. 40, Ezech. p. 221. Porro *exedra* erat locus, versu 3, cubiculum in quo sunt sedes, ut fiat hominum consessus ; qualia multa erant juxta templum pro sacerdotibus, levitis et aliis.

Tropolog. Docet nos Josias, quod idola et equos Solis, id est effrenos impetus animi, domare et destruere debeamus.

Allegor. et anagog. Josias repræsentat Christum, qui in die judicii omnem impietatem destruet ; nil enim coinquinatum sinet ingredi in cœlum. Ita Angelom.

13. Ad dextram partem Montis defensionis,] id est montis Oliveti, qui ab idolis et fanis in eo à Salomone erectis, dictus est *offensionis.* Idola enim et idolorum cultus sunt summa Dei injuria et offensio. Unde mox additur :

Et Chamos offensioni (id est, idolo Deum offendenti) Moab.] Hinc idolum in Scriptura vocatur *offensio.* Ita Eucherius et Angelomus.

14. Replevitque loca ossibus mortuorum.] Hisce enim locus idolis sacer profanabatur, contaminabatur, fiebatque vilis, immundus et horridus, præsertim apud Judæos, qui ex ossium et cadaverum contactu immunditiam legalem contrahebant. Sic et Gentiles ossa et cadavera insepulta horrebant. Audi Virgilium, 6 Æneid.

Præterea jacet exanimum tibi corpus amici,
Heu! nescis, totamque incestat funere classem.

15. Insuper et altare quod erat in Bethel, et excelsum quod fecerat Jeroboam (scilicet fanum in quo collocarat idola sua, puta vitulos aureos, ut à toto Israele colerentur), destruxit.] Licet enim Bethel esset in Israel, non in Juda ubi regnabat Josias, tamen Israelitis jam à Salmanasar ex Israele in Assyriam abductis, regeque et regno eorum everso videbatur terra Israel ad pristinum dominum, puta ad Davidis familiam et Josiam regem Juda redire ; præsertim quia Deus id Josiam in Bethel facturum ante trecentos annos prædixerat et promiserat, lib. 3. cap. 13. 2, atque hoc ipso jus et potestatem id faciendi Josiæ dederat, imo ordinaverat et jusserat, ut id faceret.

17. Quis est titulus ille, quem video ?] *Titulus* erat sepulcrum prophetæ contra Jeroboam et vitulos aureos in Bethel collocatos vaticinantis, et eorum hoc excidium per Josiam futurum prædicentis. Vocatur *titulus*, quia erat aliquo signo insignitum, ut Josias sciret ibi sepultum esse prophetam veri Dei cultorem, ideoque illi parceret. Quale hoc signum fuerit Scriptura non explicat. Fabulatur R. Salomon ex ossibus prophetæ succrevisse herbas visu elegantes, odore fragrantes, usu salubres, ex quibus Josias collegerit illa ossa esse viri sancti et prophetæ. Melius alii suspicantur fuisse signum crucis, aut nomen Jehova, aut quid simile.

20. Et occidit sacerdotes excelsorum, qui erant ibi super altaria.] Abeuntibus enim Assyriis Samariam vastantibus, multi Israelitæ profugi et exsules ad suas sedes redierunt, ibique, ut ante, sua idola in excelsis coluerunt ; ideoque sacerdotes ad iis sacrificandum constituerunt, quos proinde Josias zelator honoris divini occidit, et quasi victimas in illis ipsis altaribus justitiæ divinæ mactavit et consecravit.

Et combussit ossa humana super ea.] Ossa tum sacerdotum à se occisorum, tum priorum, quæ è sepulcris extraxit, et in altari combussit, sicque altare contaminavit et polluit. Hoc enim prædictum erat à propheta illo, qui à leone occisus est, lib. 3. cap. 13. versu 10 : *Exclamavit*, inquit, *vir Dei contra altare in sermone Domini, et ait : Altare, altare, hæc dicit Dominus : Ecce filius nascetur domui David Josias nomine, et immolabit super te sacerdotes excelsorum, qui nunc in tethura succendunt, et ossa hominum super te incendet.* Hinc patet mortuos ob scelera posse plecti cadaverum exustione, publica infamia et ignominia. Unde cum in quinta Synodo universali quæsitum esset an liceret olim defunctos anathemate ferire ? Eutychius Episcopi Amaseni à responsis, neque concilio, neque deliberatione ulla eam rem egere dixit : propterea quòd et Josias rex non tantum viventes dæmonum sacerdotes olim jugularit, sed et eorum, qui longo ante tempore sepulti fuerant, sepulcra effoderit. Ita Nicephor. lib. 17. histor. 27.

21. Facite Phase,] id est, immolate agnum Paschalem, cæterasque victimas Paschales, quæ per septem dies azymorum in lege offerri jubentur, Num. 28. v. 16 et seq.

Allegor. Josias instituens *Phase* solemnissimum, typus fuit Jesu Christi, qui instituit Eucharistiam, imo seipsum fecit *Phase*, id est agnum Paschalem, juxta illud Pauli 2. Corinth. 5 : *Pascha nostrum immolatus est Christus. Itaque epulemur in azymis sinceritatis et veritatis.*

25. Similis ille non fuit ante eum rex,] nimirum quoad omnimodam idololatriæ tam in Israele quàm in Juda excisionem, ac religionis reformationem, qua in re Josias omnes antecessores suos, etiam Ezechiam, superavit; nam alioqui absolute Josia melior et sanctior videtur fuisse David, ait Abulensis.

29. In diebus ejus ascendit Pharao Nechao (id est claudus) rex Ægypti contra regem Assyriorum,] ut ulcisceretur injurias Ægypto à Sennacherib illatas, et spolia ab eo ablata repeteret, præsertim quia videbat à clade castris Sennacherib ab Angelo in Judæa illata, res Assyriorum in pejus ire, eisque rebellasse Medos et Babylonios. Perrexit ergo Pharao cum castris ad Euphratem et Niniven, spe illius potiundæ; sed quia transeundum erat per Judæam, occurrit illi Josias, metuens ne Judæam invaderet

et spoliaret; ac licet Pharao assereret se nil contra Josiam et Judæam moliri, tamen Josias ei non credens, instruxit contra eum aciem, in qua dum audacius et incautius præliatur, à sagittariis confixus occubuit. Porro Abulensis omnino à culpa excusat Josiam, quod vereretur Pharaonem, si ingrederetur Judæam, aliquid contra eam machinaturum, imo eam occupaturum, ut expelli non posset. Scriptura tamen 2. Paral. 35. 22. innuit eum aliqua temeritate peccasse: licet enim non teneretur Pharaoni dicenti verum, scilicet se à Deo alio mitti, credere; tamen prius debebat Deum consulere, antequam bellum tam anceps et periculosum aggrederetur; ita Cajet. ideoque permisit Deus eum succumbere et occidi.

Et occisus est in Mageddo.] Licet enim *Mageddo* esset in sorte Manasse et Israel, non Juda cui præerat Josias, tamen Josias illam quoque terram habuit sibi subjectam, ob causam quam dedi, versu 15. Cui aliam adjungit Abulensis, scilicet quod Israelitæ reliqui à captivitate Salmanasar junxerint se regno Judæ, ac Josiam pro rege suo acceptarint, ut juncti Judæis fortiores essent, ac facilius Syris, Ægyptiis, aliisque hostibus circumjacentibus resisterent.

Cum vidisset eum,] scilicet in prælio, hoc est cum eum præliando cepisset. Sic videre per Catechresin sumitur pro præliari, cap. 14. 8: *Veni et videamus nos*, id est veni et pugnemus.

Porro mirabile fuit judicium Dei, quod permiserit regem tam pium in justa piaque Israelis defensione occidi: nam occiso Josia interiit tota Israelis spes, ac regnum Davidis et Judæ excisum est. Nimirum *judicia Dei abyssus multa.* Voluit Deus tollere Josiam, ne videret mala gentis suæ, scilicet excidium regni et templi ob peccata Judæorum jam à Deo decretum. Causam aliam affert S. Justin. quæst. 79. ad Orthod. nimirum, quòd Josias *jusso prophetæ non paruerit, qui ei ex mandato Dei dixerat, ut ne progrederetur ad obviandum regi Ægypti in bellum, sicut ait Hieremias. Quapropter ut eum purum à peccatis ex hac vita reciperet Dominus Deus, ideo permisit illum inobedientiæ ejus ferro Ægyptio pœnas exsolvere: ad posterorum hominum documentum, ut prophetis immorigeri non essent, tum autem ut illud discerent: Si justus vix salvatur, impius et peccator ubi comparebit?* Hucusque Justinus.

Verum hæc prophetia Jeremiæ nusquam exstat, quod sciam. Allegor. Josias in flore ætatis pro suis pugnans, fuit typus Jesu Christi pro hominum salute à Judæis occisi anno ætatis suæ 34. Plura de pietate et zelo Josiæ audiemus 2. Paral. 34 et seq. Elogium Josiæ habet Eccles. cap. 49. v. 1 et seq. Simili modo permisit Deus S. Ludovicum conantem terram sanctam Saracenis eripere, ab eis capi, ac secundo redeuntem peste mori, ut discamus regna terræ parvi pendere, ac ambire regnum cœleste, gloriosum et æternum, uti aiebat S. Ludovicus, in omni sua infelicitate Deum laudans, eique gratias agens; unde moriens, in cœlum suspiciens canebat illud Psalm. 5: *Introibo in domum tuam, Domine, adorabo ad templum sanctum tuum, et confitebor nomini tuo.* Ita habet ejus vita apud Surium, die 25 Augusti.

30. Tulitque populus terræ Joachaz filium Josiæ: et unxerunt eum.] *Joachaz* licet ætate junior, erat enim 23 annorum, et tribus tantum mensibus regnavit, cum mox successit ei frater senior Joakim, qui 25 erat annorum, prælatus tamen in regno est seniori Joakim, sive quòd animosior et bellicosior foret; unde Pharao timens eum deposuit et substituit Joakim; sive quòd Joakim timens Pharaonem regnum detractarit. Pharao enim victo cæsoque Josia, arrogabat sibi jus constituendi reges in Judæa, ut patet ex seq.

33. Vinxitque eum Pharao,] Pharao cæso Josia perrexit contra Assyrios, ac re bene gesta victor rediens Judæam reliquam subjugavit, ideoque amoto Joachaz quem populus constituerat regem, constituit Joakim, ac mulctam centum talentorum argenti Judææ quasi à se subactæ imposuit; bellum enim hoc cruentum fuit, utpotè in quo Joachaz et Judæi multos Ægyptios vulnerarint et occiderint, ut indicat Ezechiel, cap. 19. v. 4; vide ibi dicta, æque ac Jerem. cap. 22. v. 10 et seq. ac timebat Pharao Joachaz, ne rursum rebellaret.

34. Vertitque nomen ejus Joakim.] Moris erat regibus et principibus bello subactis nomen mutare, novumque indere in signum subjectionis, ut patet Daniel. 1. Adde *Joakim* idem esse quod *Eliakim*, utrumque enim Hebr. significat *Deus firmabit:* Dei enim nomen tam est *El*, id est fortis, quàm *ia*, quod est abbreviatum *Jehova.*

37. Et fecit malum coram Domino, id est coluit idola, insuper avare expilavit subditos, fuitque superbus et ambitiosus, ideoque occisus à Chaldæis, *sepultura asini sepultus est;* hoc est insepultus est, in sterquilinium projectus est instar asini, uti docet Jerem. cap. 22. 13 et seq. Vide ibi dicta.

CAPUT VIGESIMUM QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Regnat Joakim, et post eum filius Joachin v. 6. quem Nabuchodonosor abduxit in Babylonem, eique substituit Sedeciam patruum, v. 17.

1. In diebus ejus ascendit Nabuchodonosor rex Babylonis, et factus est ei Joa-
kim servus tribus annis : et rursum rebellavit contra eum. 2. Immisitque
ei Dominus latrunculos Chaldæorum, et latrunculos Syriæ, et latrunculos
Moab, et latrunculos filiorum Ammon : et immisit eos in Judam, ut disper-
derent eum, juxta verbum Domini, quod locutus fuerat per servos suos
prophetas. 3. Factum est autem hoc per verbum Domini contra Judam, ut
auferret eum coram se propter peccata Manasse universa quæ fecit, 4. et
propter sanguinem innoxium, quem effudit, et implevit Jerusalem cruore innocentium ; et ob
hanc rem noluit Dominus propitiari. 5. Reliqua autem sermonum Joakim, et universa quæ
fecit, nonne hæc scripta sunt in Libro sermonum dierum regum Juda, et dormivit Joakim cum
patribus suis : 6. et regnavit Joachin filius ejus pro eo. 7. Et ultra non addidit rex Ægypti, ut
egrederetur de terra sua : tulerat enim rex Babylonis à rivo Ægypti usque ad fluvium Euphra-
ten, omnia quæ fuerant regis Ægypti. 8. Decem et octo annorum erat Joachin cum regnare
cœpisset, et tribus mensibus regnavit in Jerusalem : nomen matris ejus Nohesta filia Elnathan
de Jerusalem. 9. Et fecit malum coram Domino, juxta omnia quæ fecerat pater ejus. 10. In
tempore illo ascenderunt servi Nabuchodonosor regis Babylonis in Jerusalem, et circumdata
est urbs munitionibus. 11. Venitque Nabuchodonosor rex Babylonis ad civitatem cum servis
suis, ut oppugnarent eam. 12. Egressusque est Joachin rex Juda ad regem Babylonis, ipse et
mater ejus, et servi ejus, et principes ejus, et eunuchi ejus, et suscepit eum rex Babylonis anno
octavo regni sui. 13. Et protulit inde omnes thesauros domus Domini, et thesauros domus
regiæ : et concidit universa vasa aurea, quæ fecerat Salomon rex Israel in templo Domini juxta
verbum Domini. 14. Et transtulit omnem Jerusalem, et universos principes, et omnes fortes
exercitus decem millia, in captivitatem ; et omnem artificem, et clusorem : nihilque relictum
est, exceptis pauperibus populi terræ. 15. Transtulit quoque Joachin in Babylonem et matrem
regis, et uxores regis, et eunuchos ejus, et judices terræ duxit in captivitatem de Jerusalem in
Babylonem. 16. Et omnes viros robustos septem millia, et artifices, et clusores mille, omnes
viros fortes et bellatores : duxitque eos rex Babylonis captivos in Babylonem. 17. Et constituit
Matthaniam patruum ejus pro eo : imposuitque nomen ei Sedeciam. 18. Vigesimum et primum
annum ætatis habebat Sedecias cum regnare cœpisset, et undecim annis regnavit in Jerusalem :
nomen matris ejus erat Amital, filia Jeremiæ de Lobna. 19. Et fecit malum coram Domino,
juxta omnia quæ fecerat Joakim. 20. Irascebatur enim Dominus contra Jerusalem et contra
Judam, donec projiceret eos à facie sua : recessitque Sedecias à rege Babylonis.

1. In diebus ejus ascendit Nabuchodonosor rex Babylonis, et factus est ei Joakim servus (subjectus et tributarius) tribus annis, et rursum rebellavit,] anno quarto regni sui. Fusius hæc narrat Josephus, lib. 10. cap. 7. et sequent. ubi recenset quomodo Ægyptii cum Babyloniis, devictis Assyriis, de imperio decertarint. Primo enim Ægyptii, occiso Josia, subjugarunt Syriam ; deinde revertentes in Judæam, amoto Joachaz, regem constituerunt Joakim, qui spe Ægyptii auxilii tributum, quod Babyloniis tribus annis dederat, quarto anno dare recusavit. Quare contra eum venit Nabuchodonosor eodem anno, eumque in Babylonem abduxit, ubi eumdem promittentem tributum in Jerusalem remisit. Stetit Joakim in fide septem annis ; sed octavo anno, qui fuit regni sui undecimus, rursum rebellavit. Quare à militibus Nabuchodonosoris intercepta Jerusalem in ea captus et occisus est, suffecto ei filio Joachin. Verum cum Nabuchodonosor metueret ne Joachin filius patrem Joakim in rebellione imitaretur, ejusque necem ulcisceretur, eum cepit duxitque in Babylonem, eique in regnum

substituit Sedeciam patruum, qui etiam nutavit in fide et subjectione Nabuchodonosori promissa, fretus inani spe auxilii Ægyptiaci; qua de causa sæpius à Jeremia admonitus et increpitus fuit, tandemque rebellans à Nabuchodonosore in Jerusalem obsessus fuit; cumque Ægyptii ei vellent succurrere, à Nabuchodonosore prohibiti et fugati sunt. Cepit Nabuchodonosor ergo Jerusalem, et in ipsa Sedeciam, eumque excæcavit et filios ejus occidit, ac quinto post anno Ægyptum invasit et subegit, et Pharaonem ejus regem trucidavit. Vide etiam Jeremiam, cap. 22. v. 13 et seq. et Auctorem de Mirab. S. Scripturæ apud S. August. tom. 3. lib. 2. cap. 9.

Porro hic quartus annus Joakim fuit primus regni Nabuchodonosoris, quo ipse Joakim cum Daniele et aliis nobilibus abduxit in Babylonem. Post octo deinde annos, puta anno regni Joakim undecimo et ultimo, eo occiso abduxit ejus filium Joachin cum omnibus principibus, militibus et civibus Jerosolymæ, ut dicitur c. 24. 14. unde ab hoc anno undecimo Joakim, qui fuit octavus Nabuchodonosoris, numerandi sunt anni 70 captivitatis Babylonicæ; nam Nabuchodonosor post abductum Joachin regnavit annis 36, deinde ejus filius Evelmerodach, sive Balsasar, annis 34 qui simul juncti faciunt 70. Balsasari successit Cyrus rex Persidis, qui expletis jam 70 captivitatis annis, Babylonem capiens et Balsasarem occidens, Judæos è Babylone liberavit. Vide dicta Jeremiæ 29, v. 10.

2. Immisitque ei Dominus latrunculos Chaldæorum.] *Latrunculi* vocantur milites qui grassantur, et prædatum excurrunt quasi latrunculi. Hos misit Nabuchodonosor, ut cum Syris, Moabitis et Ammonitis juncti interciperent Jerusalem, ac Joakim rebellantem caperent et occiderent; quod et fecerunt, uti jam dixi.

Et regnavit Joachin filius ejus pro eo.] Nota. Differunt Joakim pater, et Joachin filius, sive Jeconias et Jechonias, Matth. 1. Pater enim Joakim scribitur Hebr. per litteram *Coph* et *Mem;* filius vero Joachin scribitur per *Caph* et *Nun. Joakim* Hebr. idem est quod *Deus firmabit; Joachin* vero, quod *Deus præparabit* vel *diriget.* Joachin sive Jechonias à Jeremia, cap. 22. 24. in Hebræo decurtatur, vocatur *Conias*, id est *præparatus*, scilicet ad interitum.

8. Decem et octo annorum erat Joachin, cum regnare cœpisset.] Dices: 2. Paral. ult. v. 9. dicitur anno octavo regnasse. Resp. Anno 18 solus post patrem regnavit, anno vero octavo cœpit cum patre Joakim regnare. Videtur enim Joachin anno tertio vel quarto Joakim patris sui declaratus Rex, cum scilicet Nabuchodonosor patrem cepit, et abduxit in Babylonem. Ita Abulensis.

Et tribus mensibus regnavit.] Quomodo ergo 2. Paral. ult. v. 10. dicitur post annum abductus à Nabuchodonosore? Resp. Cajet. fluxisse aliquot menses interregni inter Joakim et Joachin antequam Joachin assumeret regnum. Aliam responsionem afferam 2. Paral. ult. 10.

12. Egressusque est Joachin,] suadente Jeremia, ut se traderet Nabuchodonosori, ut patet Jerem. 38. 2 et seq. ideoque ductus est quidem in Babylonem, sed post Nabuchodonosoris mortem ab ejus filio Evelmerodach è carcere liberatus fuit, et summo honore affectus anno post hunc trigesimo septimo, ut habetur cap. sequent. v. 27.

14. Et transtulit omnem Jerusalem,] id est omnes cives et incolas Jerusalem. Fuit hæc secunda captivitas. Prima enim facta est ante octo annos, anno quarto Joakim, cum ipse rebellans abductus est cum primoribus in Babylonem, uti dixi v. 1; secunda fuit hæc, qua Joachin cum suis principibus et militibus, ac cum Ezechiele Propheta abductus fuit; tertia et extrema facta est post undecim annos, scilicet ultimo anno Sedeciæ, quo Jerusalem cum templo à Nabuchodonosore capta et eversa est, ut dicetur cap. sequenti.

Et omnem artificem et clusorem,] id est *inclusorem*, ut vertit Noster, Jerem. 24. 1. per quem S. Hieron. ibidem accipit eum qui gemmas pretiosis metallis includit, et palis annulorum aureorum illigat. Melius alii intelligunt eos qui castra metandi sunt periti, noruntque ea vallis quasi claustris suis includere, æque ac urbes vallare et munire. Ita Vatabl. Sanchez et alii. Unde Chald. vertit: *janitores*, id est, urbium custodes et clausores portarum. Agitur enim hîc de militibus et fortibus, quos Chaldæi abstulerunt Judæis, ne iterum rebellarent, æque ac fecere Philisthæi, 1. Reg. 13. 19. Ita Angel. Sic per *artificem* intellige *fabrum*, uti vertit Noster, Jerem. 24. 1. eum scilicet qui enses aliaque arma fabricat. Eadem arte utitur diabolus, dum viros zelosos à Republ. amovere satagit, ut eam præsidio destitutam pessumdet.

17. Et constituit Matthaniam patruum ejus (scilicet Joachin, ideoque fratrem Joakim), imposuitque ei nomen Sedeciam,] ut scilicet ipse nomine suo semper admoneretur fidem et subjectionem quam promiserat Nabuchodonosori servare; *Sedecias* enim Hebr. idem est quod *justitia mea Deus.* Ita Cajet. Josias pius rex filiis suis pia nomina imposuit, quæ eos admonerent pietatis in Deum. Unde unum appellavit *Joachaz*, id est, *Dei apprehensio* vel *possessio*, ut quoties audiret se nominari, cogitaret se à Deo apprehendi et possideri; alterum vocavit *Heliakim*, id est *Dei firmitas*, ut cogitaret se non nisi à Deo firmari; tertium vocavit *Matthaniam*, id est *donum Dei*, vel juxta Syrum *exspectatio*, ut in omnibus adversis ad Dominum quasi ad asylum confugeret; sed omnes obliti Dei æque ac nominis sui, ad idola confugerunt, ideoque Deo vindicante perierunt.

CAPUT VIGESIMUM QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

NABUCHODONOSOR CAPIT JERUSALEM; SEDECIAM EXCÆCATUM CUM POPULO IN BABYLONEM ABDUCIT, TEMPLUM SUCCENDIT.

1. FACTUM est autem anno nono regni ejus, mense decimo, decima die men-
sis, venit Nabuchodonosor rex Babylonis, ipse et omnis exercitus ejus in
Jerusalem, et circumdederunt eam; et exstruxerunt in circuitu ejus mu-
nitiones. 2. Et clausa est civitas atque vallata, usque ad undecimum an-
num regis Sedeciæ, 3. nona die mensis; prævaluitque fames in civitate,
nec erat panis populo terræ. 4. Et interrupta est civitas; et omnes viri
bellatores nocte fugerunt, per viam portæ, quæ est inter duplicem murum
ad hortum regis (porro Chaldæi obsidebant in circuitu civitatem), fugit itaque Sedecias per
viam quæ ducit ad campestria solitudinis. 5. Et persecutus est exercitus Chaldæorum regem,
comprehenditque eum in planitie Jericho; et omnes bellatores, qui erant cum eo, dispersi
sunt, et reliquerunt eum. 6. Apprehensum ergo regem duxerunt ad regem Babylonis in Re-
blatha; qui locutus est cum eo judicium. 7. Filios autem Sedeciæ occidit coram eo, et oculos
ejus effodit, vinxitque eum catenis, et adduxit in Babylonem. 8. Mense quinto, septima die
mensis, ipse est annus nonus decimus regis Babylonis: venit Nabuzardan princeps exercitus,
servus regis Babylonis, in Jerusalem. 9. Et succendit domum Domini, et domum regis, et
domos Jerusalem, omnemque domum combussit igni. 10. Et muros Jerusalem in circuitu
destruxit omnis exercitus Chaldæorum, qui erat cum principe militum. 11. Reliquam autem po-
puli partem, quæ remanserat in civitate, et perfugas qui transfugerant ad regem Babylonis,
et reliquum vulgus transtulit Nabuzardan princeps militiæ. 12. Et de pauperibus terræ reliquit
vinitores et agricolas. 13. Columnas autem æreas, quæ erant in templo Domini, et bases, et
mare æreum, quod erat in domo Domini, confregerunt Chaldæi, et transtulerunt æs omne in
Babylonem. 14. Ollas quoque æreas, et trullas, et tridentes, et scyphos, et mortariola, et
omnia vasa ærea, in quibus ministrabant, tulerunt. 15. Nec non et thuribula et phyalas; quæ
aurea, aurea; et quæ argentea, argentea, tulit princeps militiæ: 16. id est, columnas duas,
mare unum, et bases quas fecerat Salomon in templo Domini: non erat pondus æris omnium
vasorum. 17. Decem et octo cubitos altitudinis habebat columna una; et capitellum æreum
super se altitudinis trium cubitorum; et retiaculum, et malogranata super capitellum columnæ,
omnia ærea; similem et columna secunda habebat ornatum. 18. Tulit quoque princeps militiæ
Saraiam Sacerdotem primum, et Sophoniam Sacerdotem secundum, et tres janitores. 19. Et
de civitate eunuchum unum, qui erat præfectus super bellatores viros; et quinque viros de his,
qui steterant coram rege, quos reperit in civitate; et Sopher principem exercitus, qui proba-
bat tyrones de populo terræ; et sexaginta viros è vulgo, qui inventi fuerant in civitate.
20. Quos tollens Nabuzardan princeps militum, duxit ad regem Babylonis in Reblatha. 21. Per-
cussitque eos rex Babylonis, et interfecit eos in Reblatha in terra Emath, et translatus est
Juda de terra sua. 22. Populo autem qui relictus erat in terra Juda, quem dimiserat
Nabuchodonosor rex Babylonis, præfecit Godoliam filium Achicam filii Saphan. 23. Quod
cum audissent omnes duces militum, ipsi et viri qui erant cum eis, videlicet quod
constituisset rex Babylonis Godoliam; venerunt ad Godoliam in Maspha, Ismahel filius
Nathaniæ, et Johanan filius Caree, et Saraia filius Thanehumeth Nethophathites, et Jezonias
filius Maachati, ipsi et socii eorum. 24. Juravitque Godolias ipsis et sociis eorum, dicens:
Nolite timere servire Chaldæis: manete in terra, et servite regi Babylonis, et bene erit vobis.
25. Factum est autem in mense septimo, venit Ismahel filius Nathaniæ, filii Elisama de semine
regio, et decem viri cum eo; percusseruntque Godoliam, qui et mortuus est; sed et Judæos
et Chaldæos, qui erant cum eo in Maspha. 26. Consurgensque omnis populus à parvo usque ad
magnum, et principes militum, venerunt in Ægyptum, timentes Chaldæos. 27. Factum est

vero in anno trigesimo septimo transmigrationis Joachin regis Juda, mense duodecimo, vigesima septima die mensis; sublevavit Evilmerodach rex Babylonis, anno quo regnare cœperat, caput Joachin regis Juda de carcere. 28. Et locutus est ei benigne; et posuit thronum ejus super thronum regum, qui erant cum eo in Babylone. 29. Et mutavit vestes ejus, quas habuerat in carcere, et comedebat panem semper in conspectu ejus cunctis diebus vitæ suæ. 30. Annonam quoque constituit ei sine intermissione, quæ et dabatur ei à rege per singulos dies, omnibus diebus vitæ suæ.

Hoc caput idem prorsus est cum cap. ultimo Jeremiæ, ubi illud explicui: Jeremias enim toti huic cladi interfuit, et eam impedire conatus fuit, ut patet ex ejus prophetiis, sed frustra. Vide Abul. hîc q. ult. seriem singularem Jeremiæ prophetiarum cum serie gestorum Regum horum combinantem. Vide et chronotaxim quam Jeremiæ præfixi.

4. Interrupta est civitas,] crebris scilicet ictibus arietum hostilium, unde ex ea fugerunt cives per occultam viam et exitum. Ita Abulens. et Vatabl. licet Cajetanus velit murum ruptum fuisse ab ipsis civibus, ut per rupturam effugerent.

6. Locutus est cum eo judicium,] id est, judicio cum eo disceptavit, justeque eum condemnavit dicendo: Tu fidem mihi datam fregisti et rebellasti, juste ergo mereris à me excæcari. Alia addit R. Salomon, sed more suo fabulatur.

8. Septima die mensis.] Jerem. cap. ult. habet *decima die*: utrumque sic concilia, quod die septima venerit Jerusalem, sed decima combusserit templum. Ita Cajet. Aut potius die septima discessit ex Reblatha, ubi erat Nabuchodonosor, et die decima (tridui enim est iter), pervenit in Jerusalem.

11. Reliquum vulgus transtulit Nabuzardan princeps militiæ.] Septuag. vertunt *archimagirus*, id est *princeps coquorum*, Hebr. *princeps mactantium*; Chald. *magister homicidarum*; unde per eum S. Greg. mystice accipit gulam, quæ templum animæ nostræ evertit. Audi eum 3. p. Pastor. Admonit. 20: *Princeps cocorum destruxit muros Jerusalem. Princeps namque cocorum venter est, cui magna cura obsequium à cocis impenditur, ut ipse delectabiliter cibis impleatur. Muri autem Jerusalem virtutes sunt animæ, ad desiderium supernæ pacis elevatæ. Cocorum igitur princeps muros Jerusalem dejicit; quia dum venter ingluvie extenditur, virtutes animæ per luxuriam destruuntur.* Quocirca Abbas Pœmen in Vitis Patr. *Nisi*, ait, *Nabuzardan princeps coquorum venisset, templum Dei non arsisset; hoc est, nisi desiderium gastrimargiæ irrepsisset, anima libidine non conflagrasset.* Angelomus vero per *Nabuzardan* intelligit diabolum, qui omnia fidelium bona diripere satagit.

14. Trullas,] non cæmentarias, sed *trullas*, id est, opercula ollarum, dicta *trulla*, ait Abulensis, à trudendo, quia trudit, id est claudit ollam, ut *trullis* sit quasi *trusilis*: *trullas* enim Noster jungit ollis. Nam in Hebr. Chald. et Septuag. nulla vox trullis respondet.

Verum prisci auctores per *trullam* accipiunt vas fundens aquam. Ita Nonius Marcellus: *Trulleum*, inquit, *quo manus perluuntur*. Titin. Setina: *Sapientia*, inquit, *gubernator torquet navem, haud valentia: cocus, magnum ahenum quando fervit, paulula confutat trua.* Varro l. 4: *Trulla*, ait, *à similitudine truæ, quæ quod magna, et hæc pusilla ut trulla. Hinc Græcè τρύβλιον, nos trullam. Trulla, quæ à culina in lavatrinam aquam fundunt. Trua, quod travolat ea aqua, ab eodem est appellatum.* Varro ergo trullam dictam putat à travolando, Nonius Marcellus vero à terendo quasi terulam, Isidorus autem à trudendo. Audi eum, l. 19. Origen. c. 18: *Trullæ nomen factum, eo quod trudit et detrudit, id est, includit calce vel luto lapides.*

Allegoria et tropologia hîc est facilis et apposita. Jerusalem enim est Ecclesia, æque ac anima fidelis per fidem contemplans Deum; idola sunt res creatæ et vanæ, quas contra Dei legem ambit, v. g. idolum avari est aurum, luxuriosi libido, superbi honor. Nabuchodonosor est diabolus, qui capta Jerusalem, id est anima, ejus regem Sedeciam, id est mentem (*Sedecias* enim Hebr. idem est quod *justitia Dei*, quam mens cogitare, timere et imitari debet), excæcat: inde eam gratiis bonisque omnibus dispoliat, templumque, id est, omnem Dei timorem cultumque exurit, ac deinde captivam libertate sua privat, vinctamque deducit in Babylonem, id est, in extremam rerum omnium confusionem, qualis est in anima cupiditatibus suis subdita, præsertim dum in gehennam conjicitur. Verum antequam id fiat, multas ex hac captivitate liberat Cyrus, id est Christus. Ita Angelomus et Eucherius.

27. Factum est vero in anno trigesimo septimo transmigrationis Joachin.] Fuit ergo Joachin in carcere Babylonio quamdiu superstes fuit Nabuchodonosor per 37 annos: eo vero mortuo, Evilmerodach patri succedens Joachin liberavit et exaltavit. Causam dedi Jeremiæ 52, sub finem capitis.

SYNCHRONISMUS REGUM JUDA, PROPHETARUM, REGUM ET HEROUM GENTILIUM.

Salomoni synchronos, sive coævus fuit Nathan propheta, Hiram rex Tyri, Hesiodus, et Homerus Græcorum Salomon.

Roboamo coævus fuit Ahias propheta, ac Jeroboam primus rex Israel, et Laosthenes rex Assyriorum.

Asæ coævus fuit Jehu propheta, ac Baasa rex Israel et Ophratæus rex Assyriorum.

Tempore Josaphat floruit Elias propheta, qui curru igneo raptus est in cœlum.

Sub Joram prophetavit Eliseus per sexaginta sex annos, mortuusque est sub Amasia rege.

Sub Joas vixit Joiada Pontifex, ejusque filius Zacharias martyr. In Israel successive regnarunt Jehu, qui domum Achab succidit, Joachaz et Joas.

Amasiæ regis frater fuit Amos, pater Isaiæ prophetæ. Isaias ergo avum habuit Joas regem, patruum vero Amasiam : hoc tempore Lycurgus leges dedit Spartanis.

Tempore Azariæ sive Oziæ cœpit prophetare Isaias, ac prophetavit per sexaginta annos sub Ozia, Joatham, Achaz, Ezechia et Manasse regibus; prophetarunt tunc quoque Osee, Joel, Amos, Jonas et Abdias. Sub annum 40 Azariæ cœperunt computari Olympiades, sive anni Iphyti regis, qui eas instituit. Olympiades antecedunt Romæ conditionem annis 23. Quare sub annum decimum Joatham Roma condita est à Romulo, qui primus in ea regnavit annis 36. Huic successit Numa Pompilius per annos 44; huic Tullus Hostilius per annos 32; huic Ancus Martius per annos 24; huic Tarquinius Priscus per annos 38; huic Servius Tullius per annos 44; huic Tarquinius Superbus per annos 25.

Sub Joatham prophetarunt Nahum et Michæas. Sub idem tempus Sardanapalus, obsessus in Ninive ab Arbace Mediæ præfecto, seipsum cum regia totaque gaza combussit. Quare Arbaces Mediæ se regem fecit; Baladan vero, qui alio nomine dictus est Nabonassar, Babyloniam occupavit, à quo constituta est Æra Nabonassaræa, quæ incipit ab anno 15 Joatham.

Sub Achaz capta est Damascus ab Assyriis, ac Teglathphalasar eorum rex dimidiam partem decem tribuum Israel in Assyriam abduxit.

Ezechiæ coævus fuit Merodach filius Baladan, sive Nabonassaris primi regis Babylonis, et Salmanasar rex Assyriorum, qui Israelem, id est, decem tribuum reliquias, ac inter eas Tobiam in Assyriam abduxit. Item filius ejus Sennacherib, qui obsidens Jerosolymam ab Angelo fugatus est cæsis 185 millibus.

Tunc quoque floruit Sibylla Erythræa, teste sancto Augustino lib. 18. de Civit. cap. 23. Manasses Isaiam prophetam sibi consanguineum lignea serra dissecuit. Tunc floruit apud Lydos Gyges, qui Canduale occiso regnum obtinuit: ejus pronepos fuit Crœsus, quem Cyrus prælio vicit et subjugavit. Tunc quoque in Ægypto regnavit Pammetichus, cujus filius Nechao Josiam superavit et occidit. Tunc quoque claruit Thales Milesius, unus è septem Græciæ sapientibus, ac successive cæteri sex sapientes. Sub Manasse quoque Romæ regnavit Numa Pompilius, floruit Sibylla Samia. Tunc pariter historiam Judith contigisse multi opinantur.

Sub Josia cœpit prophetare Jeremias, ac tempore Joakim, Joachin et Sedeciæ prophetavit per 45 annos, tandemque in Ægypto à Judæis lapidibus obrutus, martyr occubuit. Sub eodem prophetavit Baruch, Sophonias et Holda prophetissa. Romæ regnarunt Tullus Hostilius et Ancus Martius. Floruere Aristomenes, Phalaris tyrannus, Zeleucus legislator, Terpander musicus, Sappho et Stesichorus poetæ. Anno quarto Joakim cœpit regnare Nabuchodonosor, qui monarchiam ab Assyriis ad Chaldæos transtulit, ac Jerusalem cum templo evertit et Judæos in Babylonem abduxit, ac Ægyptum subjugavit, et Pharaonem Nechao, qui Pharaonum fuit ultimus, trucidavit, ut dixi Jerem. 44. 30.

Sub Joachin et Sedecia prophetavit in Babylone Ezechiel per annos 22, cui successit Daniel, qui usque ad centesimum annum vixit et prophetavit. Vide dicta in prooemio Jeremiæ, Ezechielis et Danielis.

Hoc tempore in Media regnabat Cyaxares, cui successit filius Astyages, et huic nepos ex filia Cyrus, qui Babylonem cum Dario Medo avunculo suo cepit, et monarchiam à Chaldæis ad Persas transtulit, ac Judæos ex Babylone liberos in Judæam remisit.

Tunc quoque floruere Draco Atheniensium legislator, æque ac Solon, Epimenides philosophus, qui teste Laertio Athenis aram erexit *Ignoto Deo*, de qua Paulus Actor. 17. Ita Anaximenes, Xenophanes, Anacharsis philosophus, Arion musicus, Æsopus Fabularum dictator, Sibylla Cumæa, quæ Tarquinio regi Roman. novem libros oraculorum obtulit pretio 300 aureorum : cumque is illud abnueret, Sibylla magnam eorum partem combussit ac pro paucis reliquis tantumdem exegit et obtinuit, uti narrat Plinius, Solinus, Gellius, Servius et alii. Hæc Eusebius, Torniellus, Gordonus, Salianus, cæterique Chronologi.

Audi sanctum Augustinum, lib. 18. de Civit. cap. 25 : *Regnante apud Hebræos Sedecia, et apud Romanos Tarquinio Prisco, qui successerat Anco Martio, ductus est captivus in Babyloniam populus Judæorum, eversa Jerusalem, et templo illo à Salomone constructo. Eo tempore Pittacus Mitylenæus unus de septem sapientibus fuisse perhibetur : et quinque cæteros, qui ut septem numerantur, Thaleti quem supra commemoravimus, et huic Pittaco adduntur, eo tempore fuisse scribit Eusebius, quo captivus Dei populus in Babylonia tenebatur. Hi sunt autem Solon Atheniensis, Chido Lacedæmonius, Periander Corinthius, Cleobulus Lyndus, Bias Prienæus. Eo captivitatis Judaicæ tempore et Anaximander, et Anaximenes, et Xenophanes physici claruerunt. Tum et Pythagoras, ex quo cœperunt appellari philosophi.*

COMMENTARIA

IN LIBRUM PRIMUM

PARALIPOMENON.

SANCTUS Hieronymus, epist. ad Paulinum quæ Bibliis præfigitur : *Paralipomenon liber*, inquit, *id est, Instrumenti veteris* επιτομη, *tantus ac talis est, ut absque illo si quis scientiam Scripturarum sibi voluerit arrogare, seipsum irrideat. Per singula quippe nomina, juncturasque verborum, et prætermissæ in Regum libris tanguntur historiæ, et innumerabiles explicantur Evangelii quæstiones.*

Ergo hic liber est epitome sive compendium gestorum Regum Juda, non vero Regum Israel, utpote schismaticorum et idololatrarum. Hebr. inscribitur דברי הימים *dibre Haiamin*, id est *verba dierum*, q. d. Diarium, sive Chronicon breviter gesta Davidis et posterorum Regum Juda, quasi per singulos dies, id est, per singula tempora et secula enarrans. A Septuag. inscribitur hic liber παραλιπομενων, id est, *relictorum* sive *residuorum*, ut ait S. Hieron. epist. ad Domnionem, quod ea quæ in Libris Regum omissa sunt, suppleat et historice recenseat. Multa tamen repetit, quæ in Libris Regum audivimus. Quare iis omissis, paucis quæ huic libro relicta et propria sunt, explicabo. Nonnulla enim quæ ibi strictim dicta sunt, hic fusius pertractantur; quædam etiam ibi obscurius scripta, hic clarius explicantur.

Auctor sive compendiator, ut censent Rabbini, Lyran. Sixtus Senensis, Driedo et alii, fuit Esdras, qui ex publicis Annalibus sive Diariis eum conscripsit. Id ita esse colligunt ex eo, quòd ultima verba Libri Paralipomenon eadem plane sint cum primis libris Esdræ. Vide dicta in præfatione in Libros Regum. Sic et quæ c. 9. v. 2. et seq. dicuntur eadem sunt cum iis quæ habet Esdras, lib. 2. cap. 11. Similia plura in ipso libri decursu notabo. Denique Catalogi genealogiarum et personarum, qui decem primis capitibus fuse hîc texuntur, similes sunt Catalogis Esdræ, cap. 2, cap. 8, cap. 12 et seq.

CAPUT PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

RECENSETUR GENEALOGIA ADÆ USQUE AD ABRAHAM EJUSQUE POSTEROS, PRÆSERTIM IDUMÆOS, QUORUM REGES ET DUCES ENARRANTUR V. 35. ET SEQ.

1. ADAM, Seth, Enos, 2. Cainan, Malaleel, Jared, 3. Henoch, Mathusale,
Lamech, 4. Noe, Sem, Cham et Japheth. 5. Filii Japheth : Gomer,
et Magog, et Madai, et Javan, Thubal, Mosoch, Thiras. 6. Porro
filii Gomer : Ascenez et Riphath, et Thogorma. 7. Filii autem Javan :
Elisa et Tharsis, Cethim et Dodanim. 8. Filii Cham : Chus, et Mes-
raim, et Phut, et Chanaan. 9. Filii autem Chus : Saba, et Hevila,
Sabatha, et Regma, et Sabathacha. Porro filii Regma : Saba, et Dadan.
10. Chus autem genuit Nemrod : iste cœpit esse potens in terra. 11. Mesraim vero genuit
Ludim, et Anamim, et Laabim, et Nephthuim. 12. Phetrusim quoque et Casluim : de qui-
bus egressi sunt Philisthiim, et Caphtorim. 13. Chanaan vero genuit Sidonem primogenitum
suum, Hethæum quoque, 14. et Jebusæum, et Amorrhæum, et Gergesæum, 15. Hæveum-
que et Aracæum, et Cinæum ; 16. Aradium quoque, et Samaræum, et Hamathæum. 17. Filii
Sem : Ælam, et Assur, et Arphaxad, et Lud, et Aram, et Hus, et Hul, et Gether, et
Mosoch; 18. Arphaxad autem genuit Sale, qui et ipse genuit Heber. 19. Porro Heber nati
sunt duo filii, nomen uni Phaleg, quia in diebus ejus divisa est terra, et nomen fratris ejus
Jectan. 20. Jectan autem genuit Elmodad, et Saleph, et Asarmoth, et Jare. 21. Adoram

quoque, et Huzal, et Decla, 22. Hebal etiam, et Abimael, et Saba, necnon, 23. et Ophir, et Hevila, et Jobab : omnes isti filii Jectan. 24. Sem, Arphaxad, Sale, 25. Heber, Phaleg, Ragau, 26. Serug, Nachor, Thare, 27. Abram, iste est Abraham. 28. Filii autem Abraham, Isaac et Ismahel. 29. Et hæ generationes eorum. Primogenitus Ismahelis, Nabaioth, et Cedar, et Adbeel, et Mabsam, 30. et Masma, et Duma, Massa, Hadad, et Thema, 31. Jetur, Naphis, Cedma : hi sunt filii Ismahelis. 32. Filii autem Ceturæ concubinæ Abraham, quos genuit : Zamran, Jecsan, Madan, Madian, Jesboc, et Sue. Porro filii Jecsan : Saba et Dadan. Filii autem Dadan : Assurim, et Latussim, et Laomim. 33. Filii autem Madian : Epha et Epher, et Henoch, et Abida, et Eldaa : omnes hi, filii Ceturæ. 34. Genuit autem Abraham Isaac : cujus fuerunt filii, Esau et Israel. 35. Filii Esau : Eliphaz, Rahuel, Jehus, Jhelom, et Core. 36. Filii Eliphaz : Theman, Omar, Sephi, Gathan, Cenez, Thamna, Amalec. 37. Filii Rahuel, Nahath, Zara, Samma, Meza. 38. Filii Seir : Lotan, Sobal, Sebeon, Ana, Dison, Eser, Disan. 39. Filii Lotan : Hori, Homam. Soror autem Lotan fuit Thamna. 40. Filii Sobal : Alian, et Manahath, et Ebal, Sephi, et Onam. Filii Sebeon : Aia et Ana. Filii Ana : Dison. 41. Filii Dison : Hamram, et Eseban, et Jethran, et Charan. 42. Filii Eser : Balaan, et Zavan, et Jacan. Filii Disan : Hus et Aran. 43. Isti sunt reges, qui imperaverunt in Terra Edom, antequam esset rex super filios Israel : Bale filius Beor, et nomen civitatis ejus Denaba. 44. Mortuus est autem Bale, et regnavit pro eo Jobab filius Zare de Bosra. 45. Cumque et Jobab fuisset mortuus, regnavit pro eo Husam de Terra Themanorum. 46. Obiit quoque et Husam, et regnavit pro eo Adad, filius Badad, qui percussit Madian in Terra Moab : et nomen civitatis ejus Avith. 47. Cumque et Adad fuisset mortuus, regnavit pro eo Semla de Masreca. 48. Sed et Semla mortuus est, et regnavit pro eo Saul de Rohoboth, quæ juxta amnem sita est. 49. Mortuo quoque Saül, regnavit pro eo Balanan filius Achobor. 50. Sed et hic mortuus est, et regnavit pro eo Adad : cujus urbis nomen fuit Phau, et appellata est uxor ejus Meetabel filia Matred filiæ Mezaab. 51. Adad autem mortuo, duces pro regibus in Edom esse cœperunt : dux Thamna, dux Alva, dux Jetheth, 52. dux Oolibama, dux Ela, dux Phinon, 53. dux Cenez, dux Theman, dux Mabsar, 54. dux Magdiel, dux Hiram, hi duces Edom.

PRIMA decem capita non nisi genealogias continent, quia in eis exacti erant Hebræi, tum ad 12 tribuum distinctionem, tum propter Christum, ut constaret eum ex Abraham, Davide, et tribu Juda natum. Verum quia hæc decem capita parvum habent usum, nec nisi nomina genitorum recensent, hinc ea paucis expediam. Ubi nota nomina propria virorum et feminarum in hoc libro sæpe esse alia et diversa à nominibus, quæ iisdem personis dantur in Genesi, cæterisque libris. Ratio est quod Hebræi erant Polyonomi, et plura habebant nomina. Exempli instar sit, quod filii Benjamin Genes. cap. 46. vers. 21. nominentur, *Bela et Bechor, et Asbel, et Gera, et Naaman, et Echi, et Ros, et Mophim, et Ophim, et Ared* : hìc vero cap. 8. vers. 1. nominantur *Bale, Asbel, Ahara, Nohaa, Rapha*; ac cæteri tacentur; quandoque etiam idem nomen aliter et aliter mutatione unius alteriusve litteræ inflectitur et pronuntiatur. Rursum hìc non omnes filii recensentur, sed magis celebres et clari. Multi ergo hisce decem capitibus reticentur. Sic c. 7. v. 6. tres tantum recenset filios Benjamin, cum Genes. 46. 21. decem numerentur.

1. ADAM, SETH, ENOS, CAINAN, etc., q. d. Adam genuit Seth, Seth genuit Enos, Enos genuit Cainan, et ita consequenter de cæteris quos subnectit; studio enim brevitatis omittit τὸ *genuit*, ne illud in singulis repetere cogatur : quare nomina tantum generantium et genitorum assignat.

3. NOE (subaudi genuit) SEM, CHAM ET JAPHETH,] ut dictum est Genes. c. 6. et seq. ubi hæc omnia explicui.

32. CETURÆ CONCUBINÆ ABRAHAM.] Concubina hìc vocatur non pellex, sed secundaria uxor, quæ non erat mater familias : unde ejus filii non succedebant in hæreditatem patris.

36. THAMNA, AMALEC.] Putant nonnulli τὸ *Thamna* esse genitivi casus, quia Genes. c. 36. v. 12. dicitur Esaü ex Thamna concubina genuisse Amalec. Verum alia vel alius est Thamna, à Thamna Geneseos; illa enim fuit concubina Esaü, hæc vero ejus filia vel filius; ut patet ex Hebr. et Septuag. qui habent : *et Thamna, et Amalec.*

38. FILII SEIR.] Alius est hic Seir ab Esaü, qui pariter cognominatus est *Seir*, id est *pilosus*; quia erat hirsutus : ille enim fuit filius Abrahæ et Isaac, ejusque filii ab hisce Seir diversi, recensiti sunt vers. 35. Hic vero non fuit ex posteris Abrahæ et Isaac, sed gente fuit Horræus, qui ante Esaü Idumæam occupavit, cujus genealogia texitur Genesis 36. vers. 20. Hoc loco vero ad hoc tantum inducitur, ut cognoscatur prosapia Thamna, ex qua genitus est Amalec.

43. ISTI (qui sequuntur) SUNT REGES QUI IMPERAVERUNT IN TERRA EDOM,] cum sceptro, diademate et potestate regia. Nota. Sicut Hebræi primo habuere judices quasi duces à Josue usque ad Saül, deinde reges à Saüle usque ad Sedeciam et captivitatem Babylonicam, ac post eam rur-

sum duces à Sorobabele usque ad Machabæos; sic et Idumæi primo habuere duces usque ad Bale, deinde reges à Bale usque ad mortem secundi Adadæ, mox rursum duces à Thamna usque ad Hiram, ut patet v. 51 et 52.

44. MORTUUS EST AUTEM BALE PRIMUS REX EDOM, ET REGNAVIT PRO EO JOBAB FILIUS ZARE.] Tunc ergo regnum non erat hæreditarium, nec in eo patri succedebat filius, sed is qui erat dignior. Bale enim primo regi Idumææ successit Jobab, qui erat filius Zare, non Bale. Hic *Jobab* est *Job* speculum patientiæ, ut dixi Genes. 36. 31. Job ergo fuit secundus rex Idumææ, ejus abavus Esaü tantum dux ejusdem fuerat; Esaü enim genuit Raguel, Raguel genuit Zare, Zare genuit Jobab, sive Job.

CAPUT SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

GENEALOGIA JUDÆ PATRIARCHÆ USQUE AD ISAI SIVE JESSE, QUI FUIT PATER DAVIDIS EJUSQUE FRATRUM ET SORORUM.

1. FILII autem Israel: Ruben, Simeon, Levi, Juda, Issachar, et Zabulon, 2. Dan, Joseph, Benjamin, Nephthali, Gad, et Aser. 3. Filii Juda: Her, Onan, et Sela. Hi tres nati sunt ei de filia Sue Chananitide. Fuit autem Her primogenitus Juda, malus coram Domino, et occidit eum. 4. Thamar autem nurus ejus peperit ei Phares et Zara. Omnes ergo filii Juda, quinque. 5. Filii autem Phares: Hesron et Hamul. 6. Filii quoque Zaræ: Zamri, et Ethan, et Eman; Calchal quoque, et Dara, simul quinque. 7. Filii Charmi: Achar, qui turbavit Israel, et peccavit in furto anathematis. 8. Filii Ethan: Azarias. 9. Filii autem Hesron qui nati sunt ei: Jerameel, et Ram, et Calubi. 10. Porro Ram genuit Aminadab, Aminadad autem genuit Nahasson, principem filiorum Juda. 11. Nahasson quoque genuit Salma, de quo ortus est Booz. 12. Booz vero genuit Obed, qui et ipse genuit Isai. 13. Isai autem genuit primogenitum Eliab, secundum Abinadad, tertium Simmaa, 14. quartum Nathanael, quintum Raddai, 15. sextum Asom, septimum David, 16. quorum sorores fuerunt, Sarvia, et Abigail. Filii Sarviæ: Abisai, Joab, et Asael, tres. 17. Abigail autem genuit Amasa, cujus pater fuit Jether Ismahelites. 18. Caleb vero filius Hesron accepit uxorem nomine Azuba, de qua genuit Jerioth: fueruntque filii ejus Jaser, et Sobab et Ardon. 19. Cumque mortua fuisset Azuba, accepit uxorem Caleb, Ephrata: quæ peperit ei Hur. 20. Porro Hur genuit Uri: et Uri genuit Bezeleel. 21. Post hæc ingressus est Hesron ad filiam Machir patris Galaad, et accepit eam cum esset annorum sexaginta: quæ peperit ei Segub. 22. Sed et Segub genuit Jair, et possedit viginti tres civitates in Terra Galaad. 23. Cepitque Gessur et Aram, oppida Jair; et Canath, et viculos ejus sexaginta civitatum: omnes isti, filii Machir patris Galaad. 24. Cum autem mortuus esset Hesron, ingressus est Caleb ad Ephrata. Habuit quoque Hesron uxorem Abia, quæ peperit ei Ashur patrem Thecuæ. 25. Nati sunt autem filii Jerameel primogeniti Hesron, Ram primogenitus ejus, et Buna, et Aram, et Asom, et Achia. 26. Duxit quoque uxorem alteram Jerameel, nomine Atara, quæ fuit mater Onam. 27. Sed et filii Ram primogeniti Jerameel, fuerunt Moos, Jamin, et Achar. 28. Onam autem habuit filios, Semei, et Jada. Filii autem Semei: Nadab, et Abisur. 29. Nomen vero uxoris Abisur, Abihail, quæ peperit ei Ahobban, et Molid. 30. Filii autem Nadab fuerunt, Saled, et Apphaim. Mortuus est autem Saled absque liberis. 31. Filius vero Apphaim Jesi: qui Jesi genuit Sesan. Porro Sesan genuit Oholai. 32. Filii autem Jada fratris Semei: Jether, et Jonathan. Sed et Jether mortuus est absque liberis. 33. Porro Jonathan genuit Phaleth et Ziza. Isti fuerunt filii Jerameel. 34. Sesan autem non habuit filios, sed filias et servum Ægyptium nomine Jeraa. 35. Deditque ei filiam suam uxorem: quæ peperit ei Ethei. 36. Ethei autem genuit Nathan, et Nathan genuit Zabad. 37. Zabad quoque genuit Ophlal, et Ophlal genuit Obed. 38. Obed genuit Jehu, Jehu genuit Azariam, 39. Azarias genuit Helles, et Helles genuit Elasa. 40. Elasa genuit Sisamoi, Sisamoi genuit Sellum,

41. Sellum genuit Icamiam, Icamia autem genuit Elisama. 42. Filii autem Caleb fratris Jerameel: Mesa primogenitus ejus, ipse est pater Ziph: et filii Maresa patris Hebron. 43. Porro filii Hebron, Core, et Taphua, et Recem, et Samma. 44. Samma autem genuit Raham, patrem Jercaam, et Recem genuit Sammai. 45. Filius Sammai, Maon: et Maon pater Bethsur. 46. Epha autem concubina Caleb peperit Haran, et Mosa, et Gezez. Porro Haran genuit Gezez. 47. Filii autem Jahaddai Regom, et Joathan, et Gesan, et Phalet, et Epha, et Saaph. 48. Concubina Caleb Maacha, peperit Saber, et Tharana. 49. Genuit autem Saaph pater Madmena, Sue patrem Machbena,* et patrem Gabaa. Filia vero Caleb, fuit Achsa. 50. Hi erant filii Caleb, filii Hur, primogeniti Ephrata, Sobal pater Cariathiarim. 51. Salma pater Bethlehem, Hariph pater Bethgader. 52. Fuerunt autem filii Sobal patris Cariathiarim, qui videbat dimidium requietionum. 53. Et de cognatione Cariathiarim, Jethrei, et Aphuthei, et Semathei, et Maserei. Ex his egressi sunt Saraitæ et Esthaolitæ. 54. Filii Salma, Bethlehem et Netophathi, Coronæ domus Joab, et Dimidium requietionis Sarai. 55. Cognationes quoque scribarum habitantium in Jabes, Canentes atque Resonantes, et in tabernaculis commorantes. Hi sunt Cinæi, qui venerunt de Calore patris domus Rechab.

3. Fuit Her primogenitus Juda,] quem ob scelus mollitiei et pollutionis occidit Deus, ut dixi Gen. 38. 7.

7. Achar.] Hic est Achan, qui furto suo turbavit castra Hebræorum, ideoque dictus est *Achar*, id est *turbator*. Vide dicta Josue 7.

9. Ram.] Hic est *Aram* pater Aminadab, Matth. 1. qui per aphæresim vocatur *Ram*.

15. Septimum David.] Quomodo 1. Reg. 16. 10. non septem, sed octo numerantur filii Jesse, ibidem explicui.

16. Filii Sarviæ, Abisai, Joab et Asael.] Hinc videtur quod Abisai fuerit senior Joab fratre suo duce exercitus Davidis.

31. Sesan autem genuit Oholai, filiam non filium, ut patet v. 34.

52. Qui videbat dimidium requietionum.] Quis hic? Primo S. Hieronymus, lib. 1. contra Pelag. ait fuisse prophetam: prophetæ enim vocabantur *Videntes*, id est, prævidentes et prædicentes futura, q. d. Sobal erat *videns*, id est, prophetabat; sed ex dimidio duntaxat, id est, non plane et perfecte videbat cœlestia, ubi est locus requietionis, hoc est perfectæ quietis.

Secundo, Vatabl. quasi dicat: Sobal videbat et contemplabatur, id est, curam gerebat vel princeps erat dimidii loci, qui Hebr. vocabatur *Hammenucholh*, id est *requietionum*, forte à fertilitate agri et amœnitate loci: *videre* enim est esse principem; principis enim est suos circumspicere, lustrare et contemplari, ut iis de omnibus prospiciat. Princeps ergo est *videns*, ut quasi Argus centoculus omnia inspiciat.

Tertio, alii per *requietionem* accipiunt sepulcrum; in ea enim post mortem requiescit corpus usque ad resurrectionem communem futuram in die judicii. Unde Benedictus in suis Bibliis v. 54. ubi nos habemus: *Dimidium requietionis Sarai*, vertit, vel potius explicat, *qui possidebat dimidium sepulcri Saræ* (uxoris Abrahæ), et quatuor Patriarcharum, scilicet Adæ, Abrahæ, Isaac et Jacob; quod sepulcrum erat in Hebron.

Quarto, noster Sanchez per *requietionem* accipit regionem in qua quis habitat, quamque quiete quasi dominus possidet: unde de Italia sic ait Æneas apud Virgilium, libro 8 Æneid.

Hic locus urbis erit requies et certa laborum.

Nam *videre* sive cernere hæreditatem dicimur, cum eam adimus, occupamus et possidemus; ut sensus sit, quasi dicat: Sobal *videbat*, id est, quasi propriam possidebat, et tam *oculis* quàm manibus usurpabat dimidiam partem regionis in qua requieverant, seu quiete habitarant parentes ejus: et hanc dimidiam partem hæreditatis *Sobal* transcripsit filiis suis. Eadem phrasis recurrit iterum post duos versus; et eadem phrasi dicitur de *Issachar*, Genes. c. 49. v. 15: *Vidit requiem, quod esset bona*, id est (ut per epexegesim mox additur), vidit *terram* requietioni seu inhabitationi suæ assignatam, *quod esset optima*. Psalm. quoque 131. vers. 8: *Surge, Domine, in requiem tuam*. Et v. 14: *Hæc requies mea in seculum seculi, hîc habitabo*.

Quinto et genuine, τὸ *Qui videbat dimidium requietionum* est nomen proprium filii Sobal, quasi dicat: Filii Sobal quasi patris fuere hi duo, scilicet *Cariathiarim* (itaque forte vocatus, quod in sylvis: hæ enim Hebr. vocantur יערים *iearim*: quasi in urbe habitaret, venationi deditus), הרה חצי המנחות *haroe chasi hammenuchot*, id est, *videns dimidium requietionum*; ita vocatus, quod dimidiam Sobal patris *requietionem*, id est, habitationem sive regionem et hæreditatem possideret; alteram enim dimidiam possidebat ejus frater Cariathiarim. Id ita esse patet primo, quia Septuag. nomina Hebraica (licet vitio scriptorum corrupta) retinent quasi propria. Secundo, quia Romani codices τὸ *Qui videbat* scribunt per majusculum Q, quasi nomen proprium. Tertio, quia simili modo fere omnia sequentia, scilicet *Coronæ domus, Canentes, Resonantes, in tabernaculis commorantes. Qui venerunt de Calore*, sunt nomina propria, uti mox patebit. Quarto, quia eadem prorsus ratione v. 54. unus Salmæ filius vocatur *Dimidium requietionis Sarai*, de quo mox.

54. Filii Salma, Bethlehem et Netophathi, Coronæ domus Joab, et Dimidium requietionis Sarai.] Benedictus vertit: *Qui possidebat dimidium sepulcri Saræ* et quatuor Patriarcharum. Verum *Sarai* hîc non est *Sara* uxor Abrahæ; nam Sarai hîc in Hebr. scribitur per litteras *Tsade* et

Ain, Sara vero scribitur per *Schin* et *He*. Sensus ergo est, q. d. Salma quatuor genuit filios, scilicet 1. Bethlehem, 2. Netophathi, 3. qui vocabatur Hebr. *Aterot beth Joab*, id est, Coronæ domus Joab, 4. cui nomen *Dimidium requietionis Sarai*. Hæc enim omnia esse nomina propria patet ex Septuag. qui nomina Hebræa ut propria retinent, et quia hic nomina filiorum Salma recensentur. Cur duo ultimi ita vocati sint, incertum est: forte quia pater Salma optabat ut tertius fieret *corona*, id est, decus et gloria domus Joab, ac quartus occuparet *dimidium requietionum*, id est, regionum et possessionum Sarai.

55. COGNATIONES QUOQUE SCRIBARUM (Legis peritorum) HABITANTIUM IN JABES, CANENTES ATQUE RESONANTES, ET IN TABERNACULIS COMMORANTES.] Hæc quoque esse nomina propria liquet ex Hebræo et ex Roman. qui omnia hæc majusculis litteris prænotant, et ex Septuag. qui nomina Hebræa ut propria retinent, vertuntque, *et populi Sopherim* (id est scribarum) *habitantium Jabis*, *Tarathim*, *Samathim*, *Sachathim*. Sensus ergo est, q. d. *Cognationes*, Hebr. משפחות *mispachoth*, id est, familiæ scribarum (puta Cinæorum, ut sequitur) ex Salma descendentium erant tres, scilicet *Tarathim*, id est *Canentes*; *Samathim*, id est *Resonantes*; et *Sachatim*, id est, *in tabernaculis habitantes*; quia vere Cinæi Dei laudes canebant et resonabant; nec in urbibus, sed in tabernaculis habitabant, ut dixi Jerem. c. 35. v. 2.

HI SUNT CINÆI (puta posteri Jethro soceri Moysis ex quibus prognati sunt Rechabitæ, ut dixi Judic. c. 1. v. 16. Ex. c. 18. v. 1 et seqq.), QUI VENERUNT DE CALORE PATRIS DOMUS RECHAB.] Hinc patet Rechabitas fuisse Cinæos, eosdem quoque fuisse Scribas, Psaltes et Cantores, qui psalmos et hymnos Deo canerent. Sed quid est τὸ *de Calore*? Primo Dion. Carthus. *de Calore*, inquit, hoc est de semine quod est calidum. Verum dico τὸ *Calore* esse nomen proprium, quare Roman. id scribunt per majusculum C, ac Septuag. retinent nomen Hebr. *Hemath*. Unde secundo, Vatabl. vertit: *Qui venerunt de Hemath patre domus Rechab*, q. d. Cinæi prognati sunt de Hemath, qui fuit pater familias Rechabitarum. Verum quia Noster vertit: *patris* in genitivo, non *patre* in ablativo, hinc tertio, melius per *Hemath* accipias urbem hoc nomine celebrem in Scriptura, scilicet *Epiphaniam*, ita dictam ab Antiocho Epiphane. Et favet quod non dicat, *qui nati sunt*, sed *qui venerunt de Hemath*, q. d. Cinæi venerunt de *Emath*, id est *Epiphania*, quæ urbs fuit sedes et patria domus, id est familiæ *Rechab*, sive Rechabitarum. Dices: Cur ergo Noster nomen *Emath* non retinet, sed vertit *Calore*? Resp. Id facit more suo, ut significet etymon *Emath* congruere huic loco: *Emath* enim Hebr. significat *calorem*. Significat ergo Cinæos hosce apposite venisse de *Emath*, quæ urbs nomine suo significat *calorem*, ut innuat Cinæos hosce imitatos fuisse *calorem*, id est, zelum et fervorem devotionis, qui fuerat in patre eorum *Rechab*. Ita Lyran. et Hugo. Sic Roma olim dicta fuit Valentia, teste Solino in Polyhist. Græce enim ῥώμη idem est quod robur, valor et valentia. Romani enim erant valentes et Valentini, utpote qui orbem sibi subjugarunt. Similes allusiones sunt Michææ, c. 1. v. 10: *In domo pulveris* (Hebr. in *Aphra* urbe Benjamin; *Aphra* enim significat *pulverem*) *pulvere vos conspergite*. Et v. 11: *Et transite vobis habitatio pulchra*. Hebr. *habitatrix Sappir*, id est pulchræ Samariæ; et vers. 12: *Quæ habitat in amaritudinibus*. Hebr. *in Maroth* urbe. Vide ibi dicta.

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

RECENSENTUR FILII DAVIDIS, EJUSQUE NEPOTES REGES JUDA CUM SUIS FILIIS ET FILIABUS.

1. DAVID vero hos habuit filios, qui ei nati sunt in Hebron primogenitum Amnon ex Achinoam Jezrahelitide, secundum Daniel de Abigail Carmelitide, 2. tertium Absalom filium Maacha filiæ Tholmai regis Gessur, quartum Adoniam filium Aggith, 3. quintum Saphatiam ex Abital, sextum Jethraham de Egla uxore sua. 4. Sex ergo nati sunt ei in Hebron, ubi regnavit septem annis, et sex mensibus. Triginta autem et tribus annis regnavit in Jerusalem. 5. Porro in Jerusalem nati sunt ei filii, Simmaa, et Sobab, et Nathan, et Salomon, quatuor de Bethsabee filia Ammiel, 6. Jebaar quoque, et Elisama, 7. et Eliphaleth, et Noge, et Nepheg, et Japhia, 8. nec non Elisama, et Eliada, et Elipheleth, novem: 9. omnes hi, filii David, absque filiis concubinarum: habueruntque sororem Thamar. 10. Filius autem Salomonis, Roboam: cujus Abia filius genuit Asa. De hoc quoque natus est Josaphat. 11. Pater Joram: qui Joram genuit Ochoziam, ex quo ortus est Joas: 12. et hujus Amasias filius genuit Azariam. Porro Azariæ filius Joathan 13. procreavit Achaz patrem Ezechiæ, de quo natus est Manasses. 14. Sed et Manasses genuit Amon patrem Josiæ.

15. Filii autem Josiæ fuerunt, primogenitus Johanan, secundus Joakim, tertius Sedecias, quartus Sellum : 16. de Joakim natus est Jechonias et Sedecias. 17. Filii Jechoniæ fuerunt, Asir, Salathiel, 18. Melchiram, Phadaia, Senneser, et Jecemia, Sama, et Nadabia. 19. De Phadaia orti sunt Zorobabel et Semei. Zorobabel genuit Mosollam, Hananiam, et Salomith sororem eorum : 20. Hasaban quoque, et Ohol, et Barachian, et Hasadian, Josabhesed, quinque. 21. Filius autem Hananiæ, Phaltias pater Jeseiæ, cujus filius Raphaia, hujus quoque filius, Arnan, de quo natus est Obdia, cujus filius fuit Sechenias. 22. Filius Secheniæ, Semeia : cujus filii, Hattus, et Jegaal, et Baria, et Naaria, et Saphat, sex numero. 23. Filius Naariæ, Elioënai, et Ezechias, et Ezricam, tres. 24. Filii Elioënai, Oduia, et Eliasub, et Pheleia, et Accub, et Johanan, et Dalaia, et Anani, septem.

1. David vero hos habuit filios.] Hæc et sequentia explicui 2. Reg. 3. v. 2. et seq.

5. Quatuor de Bethsabee,] nonnulli censent tres priores, scilicet *Simmaa*, *Sobab* et *Nathan*, fuisse Uriæ filios, quos postea David sibi adoptavit, ut injuriam adulterii et homicidii Uriæ factam compensaret : quartum vero, scilicet Salomonem, fuisse unicum Davidis ex Bethsabee filium, eo quod Salomon Proverb. c. 4. v. 3. dicat se fuisse *unigenitum coram matre sua*. Verum melius alii censent hos omnes fuisse Davidis filios, Salomonem vero dici *unigenitum*, id est, unice dilectum à matre, uti dixi Proverb. c. 4. 3.

Filia Ammiel.] *Ammiel* alio nomine dictus est *Eliam*, qui fuit filius Achitophel et unus è triginta fortibus, sive heroibus Davidis, 2. Regum 23. 24.

15. Primogenitus (Josiæ) Johanan, secundus Joakim, tertius Sedecias, quartus Sellum.] *Johanan* cita morte defunctus est, et forte cum Josia patre in prælio occisus : unde Josiæ in regno successit Joachaz, deinde Joakim, tertio Sedecias. Joachaz hic fuit binomius : alio enim nomine vocatus est *Sellum*, fuitque tertio loco à Josia genitus. Cum enim Joachaz regnare incipiens esset 18 annorum, Joakim post tres menses ei succedens erat 25 annorum, cui post undecim regni annos succedens Sedecias erat 21 annorum duntaxat. Dices : Cur ergo ultimus hic ponitur *Sellum*, id est *Joachaz*, cum revera junior omnium fuerit Sedecias ? Resp. Causa est, quod Joachaz tribus tantum mensibus regnarit, post quos à Pharaone captus, abductus est in Ægyptum ; Joakim vero regnavit undecim annis, et totidem Sedecias, vide dicta Jerem. c. 22. v. 11. Joachaz ergo quartus fuit non ætate, sed regni dignitate, vel potius indignitate, et brevitate. Nam ætate primus Josiæ filius fuit Johanan, 2. Joakim, 3. Joachaz, sive Sellum, 4. Sedecias.

17. Filii Jechoniæ fuerunt Azir.] Octo hic filii Jechoniæ recensentur : ipse tamen vocatur sterilis, Jerem. 22. 30. quia nullus ei in regno successit, ut ibidem explicat Jeremias.

19. De Phadaia orti sunt Zorobabel et Semei.] Alius est hic Zorobabel à Zorobabele atavo Christi, Matth. 1. Ejus tamen fuit patruelis : nam iste, Matth. 1. fuit filius Salathielis. Nonnulli tamen censent unum eumdemque esse Zorobabel, qui natura fuerit filius Phadaiæ, adoptione vero Salathielis. Sed hi consequenter dicere debent aliquem filiorum Zorobabel qui hic recensentur, alio nomine vocatum fuisse Abiud : nam, Matth. 1. Zorobabel dicitur genuisse Abiud. Unde Mariana opinatur Hananiam qui hic sequitur, alio nomine vocatum fuisse Abiud.

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Posteri Judæ et Simeonis, eorumque victoriæ et facinora heroica.

1. Filii Juda : Phares, Hesron, et Charmi, et Hur, et Sobal. 2. Raja vero filius Sobal genuit Jahath, de quo nati sunt Ahumai, et Laad : hæ cognationes Sarathi. 3. Ista quoque stirps Etam : Jezrahel, et Jesema, et Jedebos. Nomen quoque sororis eorum, Asalelphuni. 4. Phanuel autem pater Gedor, et Ezer pater Hosa. Isti sunt Filii Hur primogeniti Ephrata patris Bethlehem. 5. Assur vero patri Thecuæ erant duæ uxores, Halaa, et Naara. 6. Peperit autem ei Naara, Oozam ; et Hepher, et Themani, et Ahastari. Isti sunt filii Naara. 7. Porro filii Haala, Sereth, Isaar, et Ethnan. 8. Cos autem genuit Anob, et Soboba, et cognationem Aharehel filii Arum. 9. Fuit autem Jabes inclytus

præ fratribus suis, et mater ejus vocavit nomen illius Jabes, dicens : Quia peperi eum in dolore. 10. Invocavit vero Jabes Deum Israel, dicens : Si benedicens benedixeris mihi, et dilataveris terminos meos, et fuerit manus tua mecum, et feceris me à malitia non opprimi. Et præstitit Deus quæ precatus est. 11. Caleb autem frater Sua genuit Mahir, qui fuit pater Esthon. 12. Porro Esthon genuit Bethrapha, et Phesse, et Tehinna patrem urbis Naas : hi sunt viri Recha. 13. Filii autem Cenez, Othoniel, et Saraia. Porro filii Othoniel, Hatath, et Maonathi. 14. Maonathi genuit Ophra, Saraia autem genuit Joab patrem Vallis artificum : ibi quippe artifices erant. 15. Filii vero Caleb, filii Jephone, Hir, et Ela, et Naham. Filii quoque Ela : Cenez. 16. Filii quoque Jaleleel : Siph, et Zipha, Tiria, et Asrael. 17. Et filii Ezra, Jether, et Mered, et Epher, et Jalon, genuitque Mariam, et Sammai, et Jesba patrem Esthamo. 18. Uxor quoque ejus Judaia, peperit Jared patrem Gedor, et Heber patrem Socho; et Icuthiel patrem Zanoë. Hi autem filii Bethiæ filiæ Pharaonis, quam accepit Mered. 19. Et filii uxoris Odaiæ sororis Naham patris Ceila, Garmi, et Esthamo, qui fuit de Machati. 20. Filii quoque Simon`, Amnon, et Rinna filius Hanan, et Thilon. Et filii Jesi, Zoheth, et Benzoheth. 21. Filii Sela, filii Juda : Her pater Lecha, et Laada pater Maresa, et cognationes domus operantium byssum in domo juramenti. 22. Et qui stare fecit Solem, virique Mendacii, et Securus, et Incendens, qui principes fuerunt in Moab, et qui reversi sunt in Lahem. Hæc autem verba vetera. 23. Hi sunt figuli habitantes in Plantationibus, et in Sepibus, apud regem in operibus ejus, commoratique sunt ibi. 24. Filii Simeon : Namuel et Jamin, Jarib, Zara, Saül. 25. Sellum filius ejus, Mapsam filius ejus, Masma filius ejus. 26. Filii Masma : Hamuel filius ejus, Zachur filius ejus, Semei filius ejus. 27. Filii Semei sedecim, et filiæ sex : fratres autem ejus non habuerunt filios multos, et universa cognatio non potuit adæquare summam filiorum Juda. 28. Habitaverunt autem in Bersabee, et Molada, et Hasarsuhal, 29. et in Bala, et in Asom, et in Tholad, 30. et in Bathuel, et in Horma, et in Siceleg, 31. et in Bethmarchabot, et in Hasarsusim, et in Bethberai, et in Saarim : hæ civitates eorum usque ad regem David. 32. Villæ quoque eorum : Etam, et Aen, Remmon, et Thochen, et Asan, civitates quinque. 33. Et universi viculi eorum per circuitum civitatum istarum usque ad Baal : hæc est habitatio eorum, et sedium distributio. 34. Mosobab quoque et Jemlech : et Josa filius Amasiæ, 35. et Joël, et Jehu filius Josabiæ filii Saraiæ filii Asiel, 36. et Elioënai, et Jacoba, et Isuhaia, et Asaia, et Adiel, et Ismiel, et Banaia, 37. Ziza quoque filius Sephei filii Allon filii Idaia filii Semri filii Samaia. 38. Isti sunt nominati principes in cognationibus suis, et in domo affinitatum suarum multiplicati sunt vehementer. 39. Et profecti sunt ut ingrederentur in Gador usque ad Orientem vallis, et ut quærerent pascua gregibus suis. 40. Inveneruntque pascuas uberes et valde bonas, et terram latissimam et quietam et fertilem, in qua ante habitaverant de stirpe Cham. 41. Hi ergo venerunt, quos supra descripsimus nominatim, in diebus Ezechiæ regis Juda : et percusserunt tabernacula eorum, et habitatores qui inventi fuerant ibi, et deleverunt eos usque in præsentem diem : habitaveruntque pro eis, quoniam uberrimas pascuas ibidem repererunt. 42. De filiis quoque Simeon abierunt in montem Seir viri quingenti, habentes principes Phaltiam et Naariam et Raphaiam et Oziel filios Jesi : 43. et percusserunt reliquias, quæ evadere potuerant, Amalecitarum, et habitaverunt ibi pro eis usque ad diem hanc.

1. Filii Juda : Phares, Hesron et Charmi, etc.] *Filii*, id est posteri : nam Judas genuit Phares, Phares genuit Hesron, Hesron genuit Charmi, etc. *Filii* ergo hîc vocantur nepotes et pronepotes, qui longa serie à Juda descendunt. Scopus enim auctoris hoc libro fuit, nominare viros virtute vel familia ampla celebres, qui à Juda vel alio quopiam Patriarcha prognati sunt.

4. Ephratha patris Bethlehem.] *Patris*, id est principis, ait Vatabl. sic enim servi Naaman eum vocant patrem, 4. Reg. 5. Alii tamen censent Bethlehem esse nomen filii *Ephratæ*, non urbis ita dictæ. Sic enim c. 2. 54. *Bethlehem* vocatur *filius Salma.*

5. Assur vero patri (id est principi) Thecuæ,] ait Vatablus. Alii tamen censent *Assur* proprie fuisse patrem filii, cui nomen erat *Thecua.*

9. Vocavit nomen illius Jabes, dicens : quia peperi eum cum dolore.] *Jabes* enim Hebr. dolorem significat. Videtur hic Jabes fuisse filius Aram qui præcessit, frater Abarelis, vers. 8. et Othonielis, vers. 13. Est metathesis sive transpositio litterarum ; dicitur enim *Jabes.* Hebr. *Jaabes* pro *Jaaseb :* nam עצב *oseb* est dolor, ut sequitur. Ita Pagninus. Sic pro *kebes*, id est *agnus*, dicitur *keseb*, scilicet pro כבש dicitur כשב.

14. Saraia autem genuit Joab patrem (id est

principem) VALLIS ARTIFICUM.] *Ideo*, ait S. Hieron. *dicitur pater Vallis artificum, quia de filiis ejus fuere architecti ad ædificandam domum Domini.*

21. IN DOMO JURAMENTI.] Hebr. *Esbaa* est nomen proprium significans *juramentum;* unde Septuag. vertunt : *In domo Aseba.* Noster his decem capitibus sæpe nomina Hebræa propria non retinet, sed vertit eorum significata, quia in significatis putat latere aliquod mysterium, vel allusionem rei vel personæ congruam. Adde sæpe Latinos nomina propria Græcorum vel Hebræorum vertere in Latina idem significantia. Sic pro *Theodosius* vel *Theodorus*, dicunt, *Adeodatus;* pro *Chrysostomus*, *aureum os;* pro *Anna, Gratia;* pro *Salomon*, *Pacificus;* pro *Jesus, Salvator;* pro *Gregorius, Vigilantius ;* pro *Macarius*, *Felix ;* pro *Nicon*, *Victor.*

22. ET QUI STARE FECIT SOLEM, VIRIQUE MENDACII, SECURUS ET INCENDENS.] Omnia hæc sunt nomina propria, quorum significata Noster vertendo reddidit. Septuag. vero, Pagnin. Vatabl. et alii nomina Hebr. ut propria retinent, vertuntque : *Joacim quoque et viri Chozeba et Joas et Saraph, qui dominati sunt in Moab. Joacim* enim, vel ut Hebr. est *Jokim*, idem est quod *qui stare fecit*, scilicet solem. *Chozeba* idem est quod *mendacium; Joas* est *securus ; Saraph* est *incendens*, q. d. Omnes hi jam nominati, sunt filii et nepotes qui descendunt à Juda per Selam, licet Hebræi velint eos per Phares descendere.

Audi eos apud sanctum Hieronymum in Tradit. : *Qui stare fecit solem, redit ad progeniem Phares de quo ortus est David, opportunum judicans progeniem Juda, de qua tribus regia orta est, in David terminare. Tradunt enim Hebræi hunc fuisse Elimelech, virum Noemi, patrem Mahalon et Chelion, in cujus tempore sol steterit, propter prævaricatores legis, ut tanto miraculo viso converterentur ad Dominum Deum suum. Quod quia facere contempserunt, idcirco fames invaluit, et ille qui in tribu Juda prior videbatur, famis inopia cum uxore et filiis, non solum patria pelleretur ; sed etiam in eadem peregrinatione cum filiis moreretur. Viros autem Mendacii esse Mahalon et Chelion, qui hic Securus et Incendens appellantur, et de quibus dicitur, quod principes fuerint in Moab, eo quod uxores Moabitidas duxerint ; in Hebræo expressius ponitur, et ab eruditis illius linguæ didicimus, ut non principes, sed mariti dicantur. Quod vero sequitur : Quæ reversæ sunt in Lehem, Noemi et Ruth demonstrat, quæ in* לחם *Lehem, id est panem, post inopiam famis audita ubertate panis, in Bethlehem reversæ sunt. Et quia hæc historia in Libro Ruth scribitur, idcirco subsequitur : Hæc autem verba vetera.*

Hebræos sequuntur Lyran. Glossa, Abulens. Hugo, Dion. Fevardentius in cap. 1. Ruth, Baradius in Matth. 1., qui dicunt *Elimelech* fuisse virum sanctissimum, ideoque dum videret suos cives ad idola deflectere, rogasse Deum ut sisteret solem, eoque portento terreret idololatras, et ad se compelleret.

Verum hanc esse Rabbinorum fabulam liquet : primo, quia hic agitur de posteris Selæ, *Elimelech* autem fuit ex posteris Phares. Secundo, quia Joacim, vel ut Hebr. est יוקים *Jokim*, tantum significat *sistens, stare faciens, confirmans;* unde nonnulli ex Rabbinorum fabula adjecerunt in margine τὸ *solem*, quod postea in textum irrepsit, ait Serarius in Josue c. 10. q. 25. Aut potius, quia Josue eo quod stiterit solem, ab Hebræis cognominatus est *Jokim*, id est, *stare faciens* et sistens, scilicet *solem :* hinc *Jokim* ex vulgi usu significabat idem quod *qui stare fecit solem*, ut vertit Noster. Omnia enim exemplaria habent τὸ *solem.* Hic enim *Jokim* ponitur inter *filios*, id est posteros Selæ; unde potuit post Josue vixisse : si autem vixit ante, certe Esdras qui hæc scripsit, vixit post Josue, à quo *Jokim* significat eum *qui stare fecit solem.* Tertio, quia Biblia Romæ correcta pro : *quæ reversæ sunt*, corrigit, *qui reversi sunt in Lechem.* Jam autem Chelion et Mahalon non sunt reversi in Bethlehem, sed in Moab mortui. Quarto, quia *viri Mendacii*, alii sunt à *Securus* et *Incendens*, ut patet ex copula *et*, quæ inter utrumque interjicitur, et diversa jungit. Quinto, quia *Elimelech* non est *Joacim* vel *Jokim*, nec significat, *qui stare fecit solem*, sed *Deus rex* vel *Dei mei rex :* nec *Mahalon* significat *securum*, sed *infirmum* et ægrum, aut *qui chorum agit* fistulamque inflat : *Chelion* vero non significat *incendentem*, sed *confectum* et perfectum, et eum *qui totus columbinus est.* Sexto, Mahalon et Chelion non fuerunt principes in Moab, utpote externi et peregrini, pauperes et famelici. Septimo, rem tantam non tacuisset liber Ruth, qui famem et vitam Elimelech, Mahalon et Chelion enarrat. Denique res tota insulsa Rabbinorum traditione nititur, quam S. Hieron. (vel quisquis est auctor) nude more suo retulit, sed non approbavit. Ita Cajetan. Serarius, Salianus, Sanchez et alii passim. Nulla ergo miraculosa solis statio inducenda est, præter illam quæ enarratur facta sub Josue, c. 10. et sub Ezechia, Isaiæ 36. Quare hic *Jokim* videtur fuisse vir insignis, qui heroica fortitudinis opera ediderit, ut videretur esse quasi alter Josue, qui solem stitit, ideoque æque ac Josue vocatus est Jokim, id est *Stator solis*, etsi revera ipse solem non stiterit, uti stitit Josue. Sic hodie vocantur Hercules, Samsones, Julii, Alexandri, Pompeii, Scipiones, ut priscos illos heroes sic nominatos imitentur, etsi heroica eorum facta non patrarint. Porro quod *Jokim* Hebræis ex usu vulgi significaret *statorem solis*, liquet ex Rabbinis jam citatis apud S. Hieronymum qui putantes *Jokim* esse *Elimelech*, inde commenti sunt ipsum stitisse solem.

Simili modo Jupiter Romanis nuncupatus est *Jokim* sive *stator*, scilicet aciei fugientis, eo quod stare fecisset Romanos in fugam à Samnitibus versos. Audi Cicer. Orat. antequam iret in exsilium : *Jupiter stator, quem vere hujus imperii statorem majores nostri nominaverunt, cujus in templo hostilem impetum Catilinæ repuli à muris, cujus templum à Romulo victis Sabinis in Palatii radice cum victoria est collocatum.* Et Ovidius, l. 4. Fastorum :

> Tempus idem statoris erit quod Romulus olim
> Ante Palatini condidit ora jugi.

Sic *Jokim* vel *Joakim*, ait Pagn. componi potest ex *Jehova* abbreviato, et יקים *Jakim*, ut significet *Deus statuat*, vel *Deus stator*, scilicet solis ad preces Josue.

ET QUI REVERSI SUNT IN LAHEM,] hoc est *in Bethlehem*, quæ per aphæresim vocatur *Lahem*, vel *Lehem*, sicut 1. Paral. 20. 5. *Adeodatus* in

Hebr. vocatur *Lehemites*, id est *Bethlehemites*, ut vertit Noster; sic c. 2. v. 9. *Aram* vocatur *Ram*, et *Jechonias* vocatur *Chonias* Jerem. cap. 22. vers. 24.

HÆC AUTEM VERBA VETERA,] q. d. Hæc sunt nomina prisca priscorum Heroum. Ita Vatablus.

23. HI SUNT FIGULI (male nonnulli legunt *singuli*) HABITANTES IN PLANTATIONIBUS ET IN SEPIBUS APUD REGEM IN OPERIBUS EJUS.] Vatablus : *Isti sunt figuli illi habitantes in Nathaim et Gedera cum rege in opere ejus.* Locorum sunt nomina ab hortis et sepibus, q. d. Isti sunt *figuli* illi clari qui habitabant in *Nathaim* et *Gedera*, scilicet inter *plantas* et *sepes*, nimirum qui versabantur in hortis apud regem Davidem, ut opera ejus regia adjuvarent, ideoque apud eum magno fuere in pretio. Hæc Vatabl. sic et Pagninus.

40. IN QUA ANTE HABITAVERANT DE STIRPE CHAM,] id est Chananæi; hi enim prognati sunt ex Chanaan filio Cham filii Noe. Sensus est, q. d. Simeonitæ crescente numero filiorum suæ tribus, cum arcte habitarent, præsertim in medio tribus Juda, quæ in schismate facto sub Roboam suas urbes à Simeonitis recepit; hac de causa Chananæos vicinos, qui post Josue in terra sancta restiterant, nec ab Hebræis expelli potuerant, invaserunt, eorumque urbes, agros et pascua occupaverunt initio regni Ezechiæ : sed modico tempore iis gavisi sunt, nam anno sexto Ezechiæ cum reliquis novem tribubus à Salmanasar captivi abducti sunt in Assyriam, 4. Reg. 17. 6. et cap. 18. vers. 10.

CAPUT QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

FILII, ID EST POSTERI TRIBUS RUBEN, GAD ET DIMIDIÆ MANASSE RECENSENTUR, QUI PARITER VICINOS CHANANÆOS SUIS REGIONIBUS EJECERUNT SUB JOATHAM REGE; SED MOX SUB EZECHIA OB IDOLOLATRIAM PRIMI ABDUCTI SUNT IN ASSYRIAM.

1. FILII quoque Ruben primogeniti Israel (ipse quippe fuit primogenitus ejus :
sed cùm violasset thronum patris sui, data sunt primogenita ejus filiis Jo-
seph, filii Israel, et non est ille reputatus in primogenitum. 2. Porro
Judas, qui erat fortissimus inter fratres suos, de stirpe ejus principes ger-
minati sunt : primogenita autem reputata sunt Joseph), 3. filii ergo Ruben
primogeniti Israel : Enoch, et Phallu, Esron, et Carmi. 4. Filii Joël :
Samia filius ejus, Gog filius ejus, Semei filius ejus, 5. Micha filius ejus,
Reia filius ejus, Baal filius ejus, 6. Beera filius ejus, quem captivum duxit Telgathphalnasar
rex Assyriorum, et fuit princeps in tribu Ruben. 7. Fratres autem ejus, et universa cognatio
ejus, quando numerabantur per familias suas, habuerunt principes, Jehiel et Zachariam.
8. Porro Bala filius Azaz, filii Samma, filii Joël, ipse habitavit in Aroër usque ad Nebo et
Beelmeon. 9. Contra Orientalem quoque plagam habitavit usque ad introitum eremi, et flumen
Euphraten. Multum quippe jumentorum numerum possidebant in Terra Galaad. 10. In diebus
autem Saül præliati sunt contra Agareos, et interfecerunt illos, habitaveruntque pro eis in
tabernaculis eorum, in omni plaga, quæ respicit ad Orientem Galaad. 11. Filii vero Gad è
regione eorum habitaverunt in Terra Basan usque Selcha : 12. Joel in capite, et Saphan se-
cundus : Janai autem, et Saphat, in Basan. 13. Fratres vero eorum secundum domos cogna-
tionum suarum, Michael, et Mosollam, et Sebe, et Jorai, et Jachan, et Zie, et Heber,
septem. 14. Hi filii Abihail, filii Huri, filii Jara, filii Galaad, filii Michael, filii Jesesi, filii
Jeddo, filii Buz. 15. Fratres quoque filii Abdiel, filii Guni, princeps domus in familiis suis.
16. Et habitaverunt in Galaad, et in Basan, et in viculis ejus, et in cunctis suburbanis Saron,
usque ad terminos. 17. Omnes hi numerati sunt in diebus Joathan regis Juda, et in diebus
Jeroboam regis Israel. 18. Filii Ruben, et Gad, et dimidiæ tribus Manasse, viri bellatores,
scuta portantes et gladios, et tendentes arcum, eruditique ad prælia quadraginta quatuor millia
et septingenti sexaginta, procedentes ad pugnam. 19. Dimicaverunt contra Agareos : Ituræi
vero, et Naphis, et Nodab, 20. præbuerunt eis auxilium. Traditique sunt in manus eorum
Agarei, et universi qui fuerant cum eis, quia Deum invocaverunt cum præliarentur : et exau-
divit eos, eo quod credidissent in eum. 21. Ceperuntque omnia quæ possederant, camelorum

quinquaginta millia, et ovium ducenta quinquaginta millia, et asinos duo millia, et animas hominum centum millia. 22. Vulnerati autem multi corruerunt, fuit enim bellum Domini. Habitaveruntque pro eis usque ad transmigrationem. 23. Filii quoque dimidiæ tribus Manasse, possederunt terram à finibus Basan usque Baal, Hermon, et Sanir, et montem Hermon, ingens quippe numerus erat. 24. Et hi fuerunt principes domus cognationis eorum, Epher, et Jesi, et Eliel, et Ezriel, et Jeremia, et Odoia, et Jediel, viri fortissimi et potentes, et nominati duces in familiis suis. 25. Reliquerunt autem Deum patrum suorum, et fornicati sunt post deos populorum terræ, quos abstulit Deus coram eis, 26. et suscitavit Deus Israel spiritum Phul regis Assyriorum, et spiritum Telgathphalnasar regis Assur : et transtulit Ruben, et Gad, et dimidiam tribum Manasse, et adduxit eos in Lahela, et in Habor, et Ara, et fluvium Gozan, usque ad diem hanc.

1. Data sunt primogenita ejus (Ruben) filii Joseph,] scilicet *Ephraim* et *Manasse.* Primogenitus enim habebat duplicem portionem hæreditatis paternæ (cum cæteri fratres singuli haberent singulas), uti sancitur Deuter. cap. 21. vers. 16. et hanc debebat habere Ruben, utpote primogenitus Jacob ; sed ob ejus incestum illa translata est ad Joseph, qui per duos filios jam dictos duplicem terræ sanctæ portionem obtinuit. Rursum primogenito competebat jus sacerdotii, et hoc à Ruben translatum est ad Levi : ad hæc jus primatus et regni, et hoc delatum est Judæ. Vide dicta Gen. 49.

12. Joel in capite,] hoc est *Joel* fuit *caput* et princeps tribus Gad, ut patet ex Hebræo et Græco ; secundus post Joel fuit Saphan, tertius Janai et Saphat, qui Basanitidem occuparunt. Fuere hi non filii, sed nepotes Gad, ut patet Gen. 46. v. 16.

17. In diebus Jeroboam regis Israel.] Hic *Jeroboam* non fuit primus ille rex Israel, qui schisma fecit à Roboam, sed longe posterior, scilicet abnepos Jehu ; hic enim coævus fuit Joatham regi Juda.

19. Dimicaverunt contra Agareos,] id est contra Saracenos, qui ab Agar ancilla Abraham dicti sunt *Agarei.* Porro Agareis præbuere auxilium Ituræi, Nephissæi et Nodabæi (ut habent Hebr. et Septuaginta) contra Rubenitas ; sed turpiter ab eis, utpote Deum invocantibus cæsi, bonisque et agris spoliati sunt, ut sequitur.

CAPUT SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Filii, id est posteri Levi, atque ex iis cantores et ministri templi a Davide constituti. Nominatim vero enumerantur posteri Aaronis sacerdotes, urbesque sacerdotales et refugii.

1. Filii Levi : Gerson, Caath, et Merari. 2. Filii Caath : Amram, Isaar, Hebron, et Oziel. 3. Filii Amram : Aaron, Moyses, et Maria : filii Aaron : Nadab et Abiu, Eleazar et Ithamar. 4. Eleazar genuit Phinees, et Phinees genuit Abisue. 5. Abisue vero genuit Bocci, et Bocci genuit Ozi. 6. Ozi genuit Zaraiam, et Zaraias genuit Meraioth. 7. Porro Meraioth genuit Amariam, et Amarias genuit Achitob. 8. Achitob genuit Sadoc, et Sadoc genuit Achimaas. 9. Achimaas genuit Azariam, Azarias genuit Johanan. 10. Johanan genuit Azariam : ipse est qui sacerdotio functus est, in domo quam ædificavit Salomon in Jerusalem. 11. Genuit autem Azarias Amariam, et Amarias genuit Achitob. 12. Achitob genuit Sadoc, et Sadoc genuit Sellum. 13. Sellum genuit Helciam, et Helcias genuit Azariam. 14. Azarias genuit Saraiam, et Saraias genuit Josedec. 15. Porro Josedec egressus est, quando transtulit Dominus Judam et Jerusalem per manus Nabuchodonosor. 16. Filii ergo Levi : Gerson, Caath, et Merari. 17. Et hæc nomina filiorum Gerson : Lobni et Semei. 18. Filii Caath : Amram, et Isaar, et Hebron, et Oziel. 19. Filii Merari : Moholi et Musi. Hæ autem cognationes Levi secundum familias eorum. 20. Gersom, Lobni filius ejus, Jahath filius ejus, Zamma filius ejus, 21. Joah filius ejus, Addo filius ejus, Zara filius ejus, Jethrai filius ejus. 22. Filii Caath, Aminadab filius ejus, Core filius ejus, Asir filius ejus,

23. Elcana filius ejus, Abiasaph filius ejus, Asir filius ejus, 24. Thahath filius ejus, Uriel filius ejus, Ozias filius ejus, Saül filius ejus. 25. Filii Elcana : Amasai et Achimoth 26. et Elcana. Filii Elcana : Sophai filius ejus, Nahath filius ejus, 27. Eliab filius ejus, Jeroham filius ejus, Elcana filius ejus. 28. Filii Samuel, primogenitus Vasseni, et Abia. 29. Filii autem Merari, Moholi; Lobni filius ejus, Semei filius ejus, Oza filius ejus, 30. Sammaa filius ejus, Haggia filius ejus, Asaia filius ejus. 31. Isti sunt, quos constituit David super cantores domus Domini, ex quo collocata est arca : 32. et ministrabant coram tabernaculo testimonii, canentes donec ædificaret Salomon domum Domini in Jerusalem : stabant autem juxta ordinem suum in ministerio. 33. Hi vero sunt qui assistebant cum filiis suis, de filiis Caath, Heman cantor filius Johel, filii Samuel, 34. filii Elcana, filii Jeroham, filii Eliel, filii Thohu, 35. filii Suph, filii Elcana, filii Mahath, filii Amasai, 36. filii Elcana, filii Johel, filii Azariæ, filii Sophoniæ, 37. filii Thahath, filii Asir, filii Abiasaph, filii Core, 38. filii Isaar, filii Caath, filii Levi, filii Israel. 39. Et frater ejus Asaph, qui stabat à dextris ejus, Asaph filius Barachiæ, filii Samaa, 40. filii Michael, filii Basaiæ, filii Melchiæ, 41. filii Athanai, filii Zara, filii Adaia, 42. filii Ethan, filii Zamma, filii Semei, 43. filii Jeth, filii Gersom, filii Levi. 44. Filii autem Merari fratres eorum, ad sinistram, Ethan filius Cusi, filii Abdi, filii Maloch, 45. filii Hasabiæ, filii Amasiæ, filii Helciæ, 46. filii Amasai, filii Boni, filii Somer, 47. filii Moholi, filii Musi, filii Merari, filii Levi. 48. Fratres quoque eorum Levitæ, qui ordinati sunt in cunctum ministerium tabernaculi domus Domini. 49. Aaron vero, et filii ejus adolebant incensum super altare holocausti et super altare thymiamatis, in omne opus Sancti sanctorum : et ut precarentur pro Israel, juxta omnia quæ præceperat Moyses servus Dei. 50. Hi sunt autem filii Aaron : Eleazar filius ejus, Phinees filius ejus, Abisue filius ejus, 51. Bocci filius ejus, Ozi filius ejus, Zarahia filius ejus, 52. Meraioth filius ejus, Amarias filius ejus, Achitob filius ejus, 53. Sadoc filius ejus, Achimaas filius ejus. 54. Et hæc habitacula eorum per vicos atque confinia, filiorum scilicet Aaron, juxta cognationes Caathitarum : ipsis enim sorte contigerant. 55. Dederunt igitur eis Hebron in terra Juda, et suburbana ejus per circuitum : 56. agros autem civitatis, et villas, Caleb filio Jephone. 57. Porro filiis Aaron dederunt civitates ad confugiendum, Hebron, et Lobna et suburbana ejus, 58. Jether quoque et Esthemo cum suburbanis suis, sed et Helon et Dabir cum suburbanis suis, 59. Asan quoque et Betsemes et suburbana earum. 60. De tribu autem Benjamin, Gabee et suburbana ejus, et Almath cum suburbanis suis, Anathoth quoque cum suburbanis suis : omnes civitates, tredecim, per cognationes suas. 61. Filiis autem Caath residuis de cognatione sua, dederunt ex dimidia tribu Manasse in possessionem urbes decem. 62. Porro filiis Gersom per cognationes suas, de tribu Issachar, et de tribu Aser, et de tribu Nephthali, et de tribu Manasse in Basan, urbes tredecim. 63. Filius autem Merari per cognationes suas, de tribu Ruben, et de tribu Gad, et de tribu Zabulon, dederunt sorte civitates duodecim. 64. Dederunt quoque filii Israel Levitis civitates, et suburbana earum : 65. dederuntque per sortem, ex tribu filiorum Juda, et ex tribu filiorum Simeon, et ex tribu filiorum Benjamin, urbes has quas vocaverunt nominibus suis, 66. et his qui erant de cognatione filiorum Caath, fueruntque civitates in terminis eorum de tribu Ephraim. 67. Dederunt ergo eis urbes ad confugiendum, Sichem cum suburbanis suis in monte Ephraim, et Gazer cum suburbanis suis, 68. Jecmaan quoque cum suburbanis suis, et Bethoron similiter, 69. necnon et Helon cum suburbanis suis, et Gethremmon in eumdem modum. 70. Porro ex dimidia tribu Manasse, Aner et suburbana ejus, Baalam et suburbana ejus : his videlicet, qui de cognatione filiorum Caath reliqui erant. 71. Filiis autem Gersom, de cognatione dimidiæ tribus Manasse, Gaulon in Basan et suburbana ejus, et Astharoth cum suburbanis suis. 72. De tribu Issachar, Cedes et suburbana ejus, et Dabereth cum suburbanis suis, 73. Ramoth quoque et suburbana ejus, et Anem cum suburbanis suis. 74. De tribu vero Aser : Masal cum suburbanis suis, et Abdon similiter, 75. Hucac quoque et suburbana ejus, et Rohob cum suburbanis suis. 76. Porro de tribu Nephthali, Cedes in Galilæa et suburbana ejus, Hamon cum suburbanis suis, et Cariathaim et suburbana ejus. 77. Filiis autem Merari residuis, de tribu Zabulon, Remmono et suburbana ejus, et Thabor cum suburbanis suis : 78. trans Jordanem quoque ex adverso Jericho contra Orientem Jordanis, de tribu Ruben, Bosor in solitudine cum suburbanis suis, et Jassa cum suburbanis suis, 79. Cademoth quoque et suburbana ejus, et Mephaat cum

suburbanis suis. 80. Nec non et de tribu Gad, Ramoth in Galaad et suburbana ejus, et
Manaim cum suburbanis suis, 81. sed et Hesebon cum suburbanis suis, et Jezer cum subur-
banis suis.

3. Filii Aaron: Nadab et Abiu,] qui adolentes ignem alienum à Deo occisi sunt, Levit. 10. v. 2. superfuere ergo soli duo *Eleazar* et *Ithamar*; Eleazar fuit senior ideoque Araoni successit in pontificatu, ejusque posteri usque ad Ozi, de quo mox.

5. Bocci genuit Ozi.] Post hunc *Ozi*, Pontifex factus est Heli, qui erat abnepos Ithamar, non Eleazar: Heli successere quatuor ejus posteri, quorum ultimus fuit Abiathar, qui à Salomone ob conjurationem cum Adonia contra se factam pontificatu privatus fuit, suffecto in ejus locum Sadoc, qui erat ex posteris Eleazar: unde pontificatus mansit in ejus posteris usque ad captivitatem Babylonicam. Quare quatuor medii, qui hìc nominantur ab Ozi usque ad Sadoc, scilicet *Zaraias*, *Meraioth*, *Amarias* et *Achitob*, non fuere pontifices; cæteri vero post Sadoc fuere.

14. Azarias autem genuit Zaraiam.] *Azarias* hìc fuit animosus ille Pontifex, qui restitit Oziæ, sive Azariæ regi volenti offerre incensum, eumque è templo ejecit, uti dicitur lib. 2. cap. 26. Filius *Azariæ* fuit *Zaraias*, qui Pontifex fuit post patrem usque ad excidium Jerosolymæ et templi, ac cum septuaginta primoribus Judæorum à Nabuchodonosore occisus est, ut dictum est l. 4. eg. c. ult. v. 18. Filius *Saraiæ* fuit *Josedec*, qui abductus in Babylonem ex ea Judæos captivos abduxit cum Zorobabele duce anno primo Cyri; filius *Josedec* fuit *Josue* sive *Jesus* Pontifex, qui cum Zorobabele templum instauravit, ut dicitur 1. Esdræ 5. 2. uti eidem jusserat Deus per Zachariam, c. 3.

22. Core filius ejus.] Hic est *Core*, qui Moysi rebellans vivus à terra dehiscente cum suo absorptus fuit; sed filii ejus innocentes à Deo per miraculum illæsi servati sunt, qui proinde hìc recensentur. Ex quibus fuit *Elcana* pater Samuelis Prophetæ, ut patet vers. 27. 34. et 37.

28. Filii Samuel,] qui fuit filius *Elcana* proxime v. 27. nominati. Ideo enim proxime post eum nominatur, ut indicaretur ejus fuisse filius. Ita Vatablus.

Primogenitus Vasseni et Abia.] Dices: 1. Reg. 8. 2. dicitur *nomen filii ejus* (Samuelis) *primogeniti, Joel; et nomen secundi, Abia*; resp. *Joel* fuisse binomium, et alio nomine vocatum *Vasseni*. Aut certe *Joel* hìc excidit, et *Vasseni*, Hebr. ושני id est *et secundus Abia;* unde Septuag. clare vertunt: *Et filii Samuel primogenitus ejus Joel et secundus Abia.* Hi sunt qui degeneres à Samuele occasionem dederunt populo petendi regem, unde Samuel regem eis dedit Saülem, 1. Reg. 8.

54. Hæc habitacula,] q. d. Hæ sunt sacerdotum urbes eis à Josue assignatæ, c. 21. ubi fere eodem ordine recensentur quo hìc.

CAPUT SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Filii, id est posteri Issachar, Benjamin, Nephthali, Manasse, Ephraim et Aser.

1. PORRO filii Issachar: Thola, et Phua, Jasub, et Simeron, quatuor. 2. Filii
Thola: Ozi et Raphaia, et Jeriel, et Jemai, et Jebsem, et Samuel, prin-
cipes per domos cognationum suarum. De stirpe Thola viri fortissimi nu-
merati sunt in diebus David, viginti duo millia sexcenti. 3. Filii Ozi:
Izrahia, de quo nati sunt Michael, et Obadia, et Johel, et Jesia, quinque
omnes principes. 4. Cumque eis per familias et populos suos accincti ad
prælium, viri fortissimi, triginta sex millia: multas enim habuerunt uxores,
et filios. 5. Fratres quoque eorum per omnem cognationem Issachar, robustissimi ad pugnan-
dum, octoginta septem millia numerati sunt. 6. Filii Benjamin: Bela, et Bechor, et Jadiel, tres.
7. Filii Bela: Esbon, et Ozi, et Oziel, et Jerimoth, et Urai, quinque principes familiarum,
et ad pugnandum robustissimi: numerus autem eorum, viginti duo millia et triginta quatuor.
8. Porro filii Bechor: Zamira, et Joas, et Eliezer, et Elioënai, et Amri, et Jerimoth, et
Abia, et Anathoth, et Almath: omnes hi, filii Bechor. 9. Numerati sunt autem per familias
suas principes cognationum suarum, ad bella fortissimi, viginti millia et ducenti. 10. Porro
filii Jadihel: Balan. Filii autem Balan: Jehus, et Benjamin, et Aod, et Chanana, et Zethan,

et Tharsis, et Ahisahar : 11. omnes hi filii Jadihel, principes cognationum suarum, viri fortissimi : decem et septem millia et ducenti, ad prælium procedentes. 12. Sepham quoque et Hapham filii Hur : et Hasin filii Aher. 13. Filii autem Nephthali : Jasiel, et Guni, et Jeser, et Sellum, filii Bala. 14. Porro filius Manasse, Esriel : concubinaque ejus Syra peperit Machir patrem Galaad. 15. Machir autem accepit uxores filiis suis Happhim et Saphan : et habuit sororem nomine Maacha : nomen autem secundi, Salphaad, natæque sunt Salphaad filiæ, 16. et peperit Maacha uxor Machir filium, vocavitque nomen ejus, Phares : porro nomen fratris ejus, Sares; et filii ejus Ulam, et Recen. 17. Filius autem Ulam, Badan. Hi sunt filii Galaad, filii Machir, filii Manasse. 18. Soror autem ejus Regina peperit Virum decorum, et Abiezer, et Mohola. 19. Erant autem filii Semida, Ahin, et Sechem, et Leci, et Aniam. 20. Filii autem Ephraim : Suthala, Bared filius ejus, Thahath filius ejus, Elada filius ejus, Thahath filius ejus, hujus filius Zabad, 21. et hujus filius Suthala, et hujus filius Ezer et Elad : occiderunt autem eos viri Geth indigenæ, quia descenderant ut invaderent possessiones eorum. 22. Luxit igitur Ephraim pater eorum multis diebus, et venerunt fratres ejus ut consolarentur eum. 23. Ingressusque est ad uxorem suam ; quæ concepit, et peperit filium, et vocavit nomen ejus Beria, eo quod in malis domus ejus ortus esset : 24. filia autem ejus fuit Sara, quæ ædificavit Bethoron inferiorem et superiorem, et Ozensara. 25. Porro filius ejus Rapha, et Reseph, et Thale, de quo natus est Thaan, 26. qui genuit Laadan : hujus quoque filius Ammiud, qui genuit Elizama, 27. de quo ortus est Nun, qui habuit filium Josue. 28. Possessio autem eorum et habitatio Bethel cum filiabus suis et contra Orientem Noran, ac Occidentalem plagam Gazer et filiæ ejus, Sichem quoque cum filiabus suis, usque ad Aza cum filiabus ejus. 29. Juxta filios quoque Manasse, Bethsan et filias ejus, Thanach et filias ejus, Mageddo et filias ejus, Dor et filias ejus : in his habitaverunt filii Joseph, filii Israel. 30. Filii Aser : Jemna, et Jesua, et Jessui, et Baria, et Sara soror eorum. 31. Filii autem Baria : Heber, et Melchiel : ipse est pater Barsaith. 32. Heber autem genuit Jephlat, et Somer, et Hotham, et Suaa sororem eorum. 33. Filii Jephlat : Phosech, et Chamaal, et Asoth : hi filii Jephlat. 34. Porro filii Somer : Ahi, et Roaga, et Haba, et Aram. 35. Filii autem Helem fratris ejus : Supha, et Jemna, et Selles, et Amal. 36. Filii Supha : Sue, Harnapher, et Sual, et Beri, et Jamra, 37. Bosor, et Hod, et Samma, et Salusa, et Jethran, et Bera. 38. Filii Jether : Jephone, et Phaspha, et Ara. 39. Filii autem Olla : Arec, et Haniel, et Resia. 40. Omnes hi filii Aser, principes cognationum, electi atque fortissimi duces ducum : numerus autem eorum ætatis quæ apta esset ad bellum, viginti sex millia.

3. Filii Ozi.] *Filii*, id est *filius* ; unus enim tantum nominatur, scilicet *Izrahia*, eo quod ejus solius, velut eximii, prosapiam deinceps pertexere voluerit Esdras : verisimile enim est Ozi plures habuisse filios, sed minus claros. Certum enim est hisce decem capitibus multorum posterorum Patriarcharum nomina reticeri : prolixum enim et quasi infinitum fuisset omnes enumerare. Quare aliqui tantum illustriores hic recensentur, cæteri reticentur. Sic Genesis 46. 23. dicitur : *Filii Dan, Husim. Filii*, id est *filius* ; unum enim duntaxat habuit, à quo tota Tribus Dan propagata est. Est enallage numeri. Recenset enim omnes Patriarcharum filios, quorum unum duntaxat habuit Dan.

6. Filii Benjamin : Bela et Bechor et Jadiel tres.] Tres hi fuere illustriores : nam universim fuere decem, qui recensentur Genes. 46. 21.

18. Soror autem ejus Regina peperit Virum decorum.] Hebr. *Et soror ejus Molechet peperit Isehod.* Ita Septuaginta, Pagninus, Vatabl. et alii ; sed Noster nomina propria per significata more suo transtulit : *Molechet* enim significat *reginam*, *Isehod* vero *virum decorum*. Vide dicta c. 4. v. 22. et 23.

21. Occiderunt autem eos (filios Ephraim primogeniti Joseph) viri Geth indigenæ, quia descenderant ut invaderent possessiones eorum.] Verisimile est Pharaonem Josepho, quem ob famem depulsam Ægypto præfecerat, in ea possessiones aliquas donasse, præsertim in ejus finibus, et terra Gessen quam fratribus ejus ad pecora alenda assignaverat. Joseph vero moriens has possessiones reliquit filio suo Ephraim; Ephraim autem illas tradidit filiis suis ; sed eos occiderunt Ægypto vicini Gethæi, et possessiones eorum occuparunt, et hoc est quod hic dicitur. Meminit hujus cædis Chaldæus Paraphrastes, Cant. 2. v. 7. sed veris multa fabulosa more suo admiscet.

24. Filia autem ejus fuit Sara, quæ ædificavit Bethoron.] *Filia*, id est neptis vel potius proneptis : nec enim filia Ephraim habitans cum eo in Ægypto potuit ædificare *Bethoron*, et duas alias urbes, quæ erant in Chanaan.

CAPUT OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Posteri Benjamin plenius recensentur, ut deinde pertexatur genealogia Saulis, v. 33.

1. Benjamin autem genuit Bale primogenitum suum, Asbel secundum, Ahara tertium, 2. Nohaa quartum, et Rapha quintum. 3. Fueruntque filii Bale Addar, et Gera, et Abiud, 4. Abisue quoque et Naaman, et Ahoë, 5. sed et Gera, et Sephuphan, et Huram. 6. Hi sunt filii Ahod, principes cognationum habitantium in Gabaa, qui translati sunt in Manahath. 7. Naaman autem, et Achia, et Gera ipse transtulit eos, et genuit Oza, et Ahiud. 8. Porro Saharaim genuit in regione Moab, postquam dimisit Husim et Bara uxores suas. 9. Genuit autem de Hodes uxore sua Jobab, et Sebia, et Mosa, et Molchom, 10. Jehus quoque, et Sechia, et Marma. Hi sunt filii ejus, principes in familiis suis. 11. Mehusim vero genuit Abitob, et Elphaal. 12. Porro filii Elphaal, Heber, et Misaam, et Samad: hic ædificavit Ono, et Lod, et filias ejus. 13. Baria autem et Sama principes cognationum habitantium in Aialon: hi fugaverunt habitatores Geth. 14. Et Ahio, et Sesac, et Jerimoth, 15. et Zabadia, et Arod, et Heder, 16. Michael quoque, et Jespha, et Joha, filii Baria. 17. Et Zabadia, et Mosollam, et Hezeci, et Heber, 18. et Jezamari, et Jezlia, et Jobab, filii Elphaal, 19. et Jacim, et Zechri, et Zabdi, 20. et Elioenai, et Selethai, et Eliel, 21. et Adaia, et Baraia, et Samarath, filii Semei. 22. Et Jespham, et Heber, et Eliel, 23. et Abdon, et Zechri, et Hanan, 24. et Hanania, et Ælam, et Anathothia, 25. et Jephdaia, et Phanuel, filii Sesac, 26. et Samsari, et Sohoria, et Otholia, 27. et Jersia, et Elia, et Zechri, filii Jeroham. 28. Hi patriarchæ, et cognationum principes, qui habitaverunt in Jerusalem. 29. In Gabaon autem habitaverunt Abigabaon, et nomen uxoris ejus Maacha: 30. filiusque ejus primogenitus Abdon, et Sur, et Cis, et Baal, et Nadab, 31. Gedor quoque, et Ahio, et Zacher, et Macelloth: 32. et Macelloth genuit Samaa: habitaveruntque ex adverso fratrum suorum in Jerusalem cum fratribus suis. 33. Ner autem genuit Cis, et Cis genuit Saül. Porro Saül genuit Jonathan, et Melchisua, et Abinadab, et Esbaal. 34. Filius autem Jonathan, Meribbaal: et Meribbaal genuit Micha. 35. Filii Micha, Phithon, et Melech, et Tharaa, et Ahaz, 36. et Ahaz genuit Joada: et Joada genuit Alamath, et Azmoth, et Zamri: porro Zamri genuit Mosa, 37. et Mosa genuit Banaa, cujus filius fuit Rapha, de quo ortus est Elasa, qui genuit Asel. 38. Porro Asel sex filii fuerunt his nominibus, Ezricam, Bocru, Ismael, Saria, Obdia, et Hanan: omnes hi filii Asel. 39. Filii autem Esec fratris ejus, Ulam primogenitus, et Jehus secundus, et Eliphalet tertius. 40. Fueruntque filii Ulam viri robustissimi, et magno robore tendentes arcum: et multos habentes filios, ac nepotes, usque ad centum quinquaginta. Omnes hi, filii Benjamin.

7. Naaman autem, et Achia, et Gera (supple, sunt filii Abod, quos v. præcedenti me recensiturum promisi): ipse (scilicet *Gera*, qui proxime præcessit) transtulit eos,] scilicet Ahoditas ex Gabaa in Manahath, ut dictum est v. 6. Idemque Gera *genuit Oza et Ahiud*, ac tertium *Saharaim* existens *in regione Moab*, ut sequitur v. 8. ad quam Gera migravit forte cum Elimelech famis causa, Ruth 1.

28. Qui habitaverunt in Jerusalem.] Jerusalem enim spectabat ad tribum Benjamin, quæ eamdem cessit Judæ, ut ex illa ejiceret Jebusæos, ut dixi Josue 18. et Judic. 1.

29. In Gabaon autem habitaverunt Abigabaon, etc.] id est *pater Gabaon*, scilicet princeps Gabaon, cujus nomen proprium erat *Jehiel*, ut dicitur cap. seq. vers. 35. qui fuit pater Cis patris Saülis, ut sequitur. Dices: Quomodo ergo vers. 33. dicitur Ner fuisse pater Cis et avus Saülis? Resp. *Jehiel* alio nomine dictum fuisse *Ner*, id est *lucerna*, eo quod ipse ut lucerna toti familiæ præfulgeret. Ita Emmanuel Sà et Mariana, licet alii putent *Jehiel* fuisse patrem *Ner*, cujus filius fuit *Cis*, nepos *Saül*, idque colligunt ex cap. sequent. vers. 36. ubi *Jehiel* dicitur genuisse *Ner*; sed ibidem di-

citur *Jehiel* genuisse *Cis;* quare *Ner* ibidem non fuit pater, sed frater *Cis*, cui *Ner* pater suum nomen imposuit.

33. Esbaal.] Hic alio nomine dictus est *Isboseth*, qui fuit quartus Saulis filius, et Davidis antagonista 2. Reg. 2. 8.

34. Filius autem Jonathan, Meribbaal.] *Meribbaal* est *Miphiboseth;* hic enim unicus fuit filius Jonathæ, ac pater Michæ, ut sequitur. Porro *Miphiboseth* vocatur *Meribbaal*, id est, *litigans cum domino*, vel *Meribaal*, id est, *rebellans domino:* qua de causa ita vocatus sit nescitur. Hebræi apud sanctum Hieronymum in Tradit. causam dant, quòd murmurarit contra Dominum, qui Davidem in regnum reduxerat, eo quòd David sibi bona ademisset, eaque Sibæ servo suo se calumnianti dedisset, 2. Reg. 19. 29. Verum hoc plane incertum est. Alii ita dictum volunt, quod idola Baal destruxerit: hac enim de causa Gedeon vocatus est *Jerobaal*, id est, *litigator cum Baal*, Judic. 6. 32. Verisimilius est eum vocatum *Meribbaal*, eo quod cum servo suo Siba, falso se de affectato regno apud Davidem accusante, non quasi cum servo, sed quasi cum hero et domino litigare, imo hæreditatem suam (ita jubente Davide) dividere coactus sit. Hæc enim insignis ei fuit injuria et vilipensio.

CAPUT NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Recensentur primores Judæorum, qui è Babylone redierunt in Jerusalem cum Sacerdotibus, Levitis et Nathinæis; item Benjaminitæ, ac parentes et posteri Saulis.

1. UNIVERSUS ergo Israel dinumeratus est, et summa eorum scripta est in Libro
Regum Israel, et Juda: translatique sunt in Babylonem propter delictum
suum. 2. Qui autem habitaverunt primi in possessionibus et in urbibus
suis: Israel, et Sacerdotes, et Levitæ, et Nathinæi. 3. Commorati sunt in
Jerusalem de filiis Juda, et de filiis Benjamin, de filiis quoque Ephraim,
et Manasse. 4. Othei filius Ammiud, filii Amri, filii Omrai, filii Bonni,
de filiis Phares filii Juda. 5. Et de Siloni: Asaia primogenitus, et filii ejus.
6. De filiis autem Zara: Jehuel, et fratres eorum, sexcenti nonaginta. 7. Porro de filiis Ben-
jamin: Salo filius Mosollam, filii Oduia, filii Asana: 8. et Jobania filius Jeroham: et Ela
filius Ozi, filii Mochori: et Mosollam filius Saphatiæ, filii Rahuel, filii Jebaniæ, 9. et fratres
eorum per familias suas, nongenti quinquaginta sex. Omnes hi, principes cognationum per
domos patrum suorum. 10. De sacerdotibus autem: Jedaia, Joiarib, et Jachin. 11. Azarias
quoque filius Helciæ, filii Mosollam, filii Sadoc, filii Maraioth, filii Achitob, pontifex domus
Dei. 12. Porro Adaias filius Jeroham, filii Phassur, filii Melchiæ: et Maasai filius Adiel, filii
Jezra, filii Mosollam, filii Mosollamith, filii Emmer, 13. fratres quoque eorum principes per
familias suas, mille septingenti sexaginta, fortissimi robore ad faciendum opus ministerii in
domo Dei. 14. De Levitis autem: Semeia filius Hassub, filii Ezricam, filii Hasebia, de filiis
Merari. 15. Bacbacar quoque carpentarius, et Galal, et Mathania filius Micha, filii Zechri,
filii Asaph: 16. et Obdia filius Semeiæ, filii Galal, filii Idithun: et Barachia filius Asa, filii
Elcana, qui habitavit in atriis Netophati. 17. Janitores autem: Sellum, et Accub, et Telmon,
et Ahimam, et frater eorum Sellum princeps, 18. usque ad illud tempus, in porta regis ad
Orientem, observabant per vices suas de filiis Levi. 19. Sellum vero filius Core, filii Abiasaph,
filii Core, cum fratribus suis, et domo patris sui, hi sunt Coritæ super opera ministerii, custo-
des vestibulorum tabernaculi: et familiæ eorum per vices castrorum Domini custodientes in-
troitum. 20. Phinees autem filius Eleazari, erat dux eorum coram Domino. 21. Porro Zacha-
rias filius Mosollamia, janitor portæ tabernaculi testimonii. 22. Omnes hi electi in ostiarios per
portas, ducenti duodecim: et descripti in villis propriis: quos constituerunt David, et Samuel
Videns, in fide sua, 23. tam ipsos, quam filios eorum, in ostiis domus Domini, et in taber-
naculo, vicibus suis. 24. Per quatuor ventos erant ostiarii, id est, ad Orientem, et ad Occi-
dentem, et ad Aquilonem, et ad Austrum. 25. Fratres autem eorum in viculis morabantur,
et veniebant in sabbatis suis de tempore usque ad tempus. 26. His quatuor Levitis creditus erat

omnis numerus janitorum, et erant super exedras, et thesauros domus Domini. 27. Per gyrum quoque templi Domini morabantur in custodiis suis : ut cum tempus fuisset, ipsi mane aperirent fores. 28. De horum genere erant et super vasa ministerii : ad numerum enim et inferebantur vasa, et efferebantur. 29. De ipsis, et qui credita habebant utensilia sanctuarii, præerant similæ, et vino, et oleo, et thuri, et aromatibus. 30. Filii autem sacerdotum unguenta ex aromatibus conficiebant. 31. Et Mathathias Levites, primogenitus Sellum Coritæ, præfectus erat eorum quæ in sartagine frigebantur. 32. Porro de filiis Caath fratribus eorum, super panes erant propositionis, ut semper novos per singula sabbata præpararent. 33. Hi sunt principes cantorum per familias Levitarum, qui in exedris morabantur, ut die ac nocte jugiter suo ministerio deservirent. 34. Capita Levitarum, per familias suas principes, manserunt in Jerusalem. 35. In Gabaon autem commorati sunt pater Gabaon Jehiel, et nomen uxoris ejus Maacha. 36. Filius primogenitus ejus Abdon, et Sur, et Cis, et Baal, et Ner, et Nadab, 37. Gedor quoque, et Ahio, et Zacharias, et Macelloth. 38. Porro Macelloth genuit Samaan : isti habitaverunt è regione fratrum suorum in Jerusalem, cum fratribus suis. 39. Ner autem genuit Cis : et Cis genuit Saul : et Saul genuit Jonathan, et Melchisua, et Abinadab, et Esbaal. 40. Filius autem Jonathan, Meribbaal : et Meribbaal genuit Micha. 41. Porro filii Micha, Phiton, et Melech, et Tharaa, et Ahaz. 42. Ahaz autem genuit Jara, et Jara genuit Alamath, et Azmoth, et Zamri. Zamri autem genuit Mosa. 43. Mosa vero genuit Banaa : cujus filius Raphaia genuit Elasa, de quo ortus est Asel. 44. Porro Asel sex filios habuit his nominibus, Ezricam, Boccru, Ismahel, Saria, Obdia, Hanan. Hi sunt filii Asel.

1. UNIVERSUS ERGO ISRAEL DINUMERATUS EST] à Davide 2. Reg. 24.

TRANSLATIQUE SUNT IN BABYLONEM.] Hucusque ergo Esdras recensuit Hebræos, qui captivitatem Babylonicam antecesserunt : deinceps vero recensebit eos qui ex ea redierunt, et post eam vixerunt; ubi nota multos ex Israel, id est, decem Tribubus post schisma transmigrasse in Jerusalem : tum quia horrebant schisma factum à Jeroboam, volebantque priscam Judæorum religionem sequi, et colere Deum in templo; tum quia cum decem Tribus à Theglathphalasar et Salmanasar abductæ sunt in Assyriam, multi ex eis fugerunt in Jerusalem, et Judæis sese associarunt. Hi cum Judæis postea abducti sunt in Babylonem, indeque post 70 annos cum eisdem redierunt in Jerusalem; et hoc est quod hic dicitur. Unde subdit :

2. QUI AUTEM HABITAVERUNT PRIMI (prius) IN POSSESSIONIBUS ET URBIBUS SUIS : nimirum ISRAEL (id est, Israelitæ), ET SACERDOTES, ET LEVITÆ, ET NATHINÆI,] habitantes scilicet cum Judæis in Judæa, indeque cum eis translati in Babylonem ; soluta deinde captivitate cum eis pariter in Jerusalem et Judæam ad pristinas suas possessiones et urbes redierunt, in eisque habitarunt, ut ante fecerant. Quocirca,

3. COMMORATI SUNT IN JERUSALEM DE FILIIS JUDA, ET DE FILIIS BENJAMIN, DE FILIIS QUOQUE EPHRAIM ET MANASSE.] Hos deinde enumerat, dicens :

4. OTHEI FILIUS AMMIUD, etc.] Porro *Nathinæi*, id est, *donati*, et oblati templo, fuere Gabaonitæ, qui ob fraudem admissam à Josue deputati sunt templo, damnati scilicet, ut ad illud aquam et ligna comportarent. Vide dicta Josue 9. 23. et 2. Esdræ 11. v. 1. et seq. ubi iidem recensentur.

5. ET DE SILONI :] subaudi, filiis. *Siloni* erat vir celebris, oriundus ex tribu Juda, verum non ex Phares vel Zare, ut ex hoc loco patet, sed ex Sela descendens. Nam hi tres soli fuere Judæ filii superstites, quia Her et Onan à Deo occisi sunt. Genes. 38.

16. IN ATRIIS. Hebr. *in villis*, quæ nuncupabantur NETOPHATI.]

18. USQUE AD ILLUD TEMPUS (scilicet à prima ostiariorum templi institutione, usque ad eversionem templi per Chaldæos) OBSERVABANT, Hebr. *excubabant*, hi Levitæ, PER VICES SUAS ; tum in aliis templi portis, tum maxime IN PORTA REGIS AD ORIENTEM,] id est, in porta orientali templi, quæ vicina erat palatio regis, per quam proinde rex templum introire solebat, quæ exinde dicebatur : *Porta regis*.

22. OMNES HI ELECTI IN OSTIARIOS, etc. DESCRIPTI IN VILLIS PROPRIIS.] Habitabant enim Levitæ aliqui in Jerusalem; alii vero per alias urbes, vicos et villas erant distributi. Unde v. 25. dicitur : *In viculis morabantur;* certis tamen temporibus, quibus per vices ministrare debebant in templo, veniebant in Jerusalem. Has autem eorum ministrandi vices et ordines CONSTITUERUNT DAVID, et ante eum, SAMUEL, VIDENS sive Propheta, idque IN FIDE SUA, hoc est in potestate et auctoritate sibi à Deo et Rep. ad id faciendum credita et commissa. Secundo, *in fide sua*, Vatabl. *propter fidem ipsorum; fidem*, id est, fidelitatem ; quia scilicet sciebat eos fideles esse et fore, ac fideliter hoc munus obituros. Tertio, per *fidem*, accipias officium fidele, id est, firmum, stabile, perpetuum et irrevocabile, q. d. David et Samuel constituêre hosce ostiarios *in fide*, hoc est fideles, id est, firmos, stabiles ; ut scilicet officium ostiariorum *fideliter*, id est, stabiliter et perpetim exercerent. Ita Vatablus. Hoc enim significat Hebr. באמונתם *beemunatham*, id est, *in fide*, sive *in stabilitate ipsorum*.

33. QUI IN EXEDRIS (id est, cubiculis et aulis templo annexis) MORABANTUR,] ut jugiter canendis Dei laudibus, hymnis et psalmis vacarent, utque populum in lege Dei erudirent. Unde et *Synagogæ* sunt appellatæ.

35. In Gabaon autem.] Transit à Levitis ad Benjaminitas, ut ad Saulem primum regem Israelis, deinde eo amoto ad Davidem descendat; Davidis enim causa hæc omnia scribuntur, quia ejus familia regia perduravit usque ad captivitatem Babylonicam, imo usque ad Machabæos; sed tum non regia, sed Ducali auctoritate præfuit populo.

CAPUT DECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Rex Saul, ob peccata a Deo rejectus, una cum filiis a Philisthæis occiditur. Ejus caput in templo Dagon suspenditur, reliquum corpus a Jabesitis sepelitur.

1. Philisthiim autem pugnabant contra Israel, fugeruntque viri Israel Palæsthinos; et ceciderunt vulnerati in monte Gelboe. 2. Cumque appropinquassent Philisthæi persequentes Saul, et filios ejus, percusserunt Jonathan, et Abinadab, et Melchisua, filios Saul. 3. Et aggravatum est prælium contra Saul, inveneruntque eum sagittarii, et vulneraverunt jaculis. 4. Et dixit Saul ad armigerum suum : Evagina gladium tuum, et interfice me; ne forte veniant incircumcisi isti, et illudant mihi. Noluit autem armiger ejus hoc facere, timore perterritus : arripuit ergo Saul ensem, et irruit in eum. 5. Quod cum vidisset armiger ejus, videlicet mortuum esse Saul, irruit etiam ipse in gladium suum, et mortuus est. 6. Interiit ergo Saul, et tres filii ejus, et omnis domus illius pariter concidit. 7. Quod cum vidissent viri Israel, qui habitabant in campestribus, fugerunt : et Saul ac filiis ejus mortuis, dereliquerunt urbes suas, et huc illucque dispersi sunt; veneruntque Philisthiim, et habitaverunt in eis. 8. Die igitur altero detrahentes Philisthiim spolia cæsorum, invenerunt Saul, et filios ejus jacentes in monte Gelboë. 9. Cumque spoliassent eum, et amputassent caput, armisque nudassent, miserunt in terram suam, ut circumferretur, et ostenderetur idolorum templis, et populis : 10. arma autem ejus consecraverunt in fano dei sui, et caput affixerunt in templo Dagon. 11. Hoc cum audissent viri Jabes Galaad, omnia scilicet quæ Philisthiim fecerant super Saul, 12. consurrexerunt singuli virorum fortium, et tulerunt cadavera Saul et filiorum ejus : attuleruntque ea in Jabes, et sepelierunt ossa eorum subter quercum quæ erat in Jabes, et jejunaverunt septem diebus. 13. Mortuus est ergo Saul propter iniquitates suas, eo quod prævaricatus sit mandatum Domini quod præceperat, et non custodierit illud; sed insuper etiam pythonissam consuluerit, 14. nec speraverit in Domino : propter quod interfecit eum, et transtulit regnum ejus ad David filium Isai.

Gesta hujus capitis audivimus 1. Reg. ult. ubi ea explicui.

10. Arma autem ejus consecraverunt in fano dei sui] Astaroth, ut dicitur 1. Reg. ult. 31. *Astaroth* erat Venus, quæ nunc ut Dea, nunc ut Deus colebatur.

Caput affixerunt in templo Dagon,] quasi sic Dagoni adscribentes victoriam, ideoque caput cæsi Saulis regis, velut nobilissimum spolium eidem offerentes.

14. Nec speravit in Domino.] Hæc fuit prima peccati Saulis causa, quòd nimirum diffisus Deo, utpote quem per inobedientiam offenderat, fisus fuerit diabolo, eumque per Pythonissam advocarit.

CAPUT UNDECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

David ungitur in regem Israelis, ac Jebusæos ex arce Sion expellit. Mox, v. 10. ad finem nomina et heroica facta fortium ejus recensentur.

1. Congregatus est igitur omnis Israel ad David in Hebron, dicens : Os
tuum sumus, et caro tua. 2. Heri quoque, et nudiustertius cum adhuc
regnaret Saul, tu eras qui educebas, et introducebas Israel ; tibi enim
dixit Dominus Deus tuus : Tu pasces populum meum Israel, et tu eris
princeps super eum. 3. Venerunt ergo omnes majores natu Israel ad regem
in Hebron, et iniit David cum eis fœdus coram Domino : unxeruntque eum
regem super Israel, juxta sermonem Domini, quem locutus est in manu
Samuel. 4. Abiit quoque David, et omnis Israel, in Jerusalem. Hæc est Jebus, ubi erant
Jebusæi habitatores terræ. 5. Dixeruntque qui habitabant in Jebus ad David : Non ingredieris
huc. Porro David cepit arcem Sion, quæ est Civitas David, 6. dixitque : Omnis qui percusserit
Jebusæum in primis, erit princeps et dux. Ascendit igitur primus Joab filius Sarviæ, et factus
est princeps. 7. Habitavit autem David in arce, et idcirco appellata est Civitas David. 8. Ædi-
ficavitque urbem in circuitu à Mello usque ad gyrum, Joab autem reliqua urbis exstruxit. 9. Pro-
ficiebatque David vadens et crescens, et Dominus exercituum erat cum eo. 10. Hi principes
virorum fortium David, qui adjuverunt eum ut rex fieret super omnem Israel, juxta verbum
Domini, quod locutus est ad Israel. 11. Et iste numerus robustorum David : Jesbaam filius
Hachamoni princeps inter triginta : iste levavit hastam suam super trecentos vulneratos una
vice. 12. Et post eum Eleazar filius patrui ejus Ahohites, qui erat inter tres potentes. 13. Iste
fuit cum David in Phesdomim, quando Philisthiim congregati sunt ad locum illum in prælium ;
et erat ager regionis illius plenus hordeo, fugeratque populus à facie Philisthinorum. 14. Hi
steterunt in medio agri, et defenderunt eum : cumque percussissent Philisthæos, dedit Dominus
salutem magnam populo suo. 15. Descenderunt autem tres de triginta principibus ad petram,
in qua erat David, ad speluncam Odollam, quando Philisthiim fuerant castrametati in valle
Raphaim. 16. Porro David erat in præsidio, et statio Philisthinorum in Bethlehem. 17. Deside-
ravit igitur David, et dixit : O si quis daret mihi aquam de cisterna Bethlehem, quæ est in porta!
18. Tres ergo isti per media castra Philisthinorum perrexerunt, et hauserunt aquam de cisterna
Bethlehem, quæ erat in porta, et attulerunt ad David ut biberet : qui noluit, sed magis libavit
illam Domino, 19. dicens : Absit ut in conspectu Dei mei hoc faciam, et sanguinem istorum
virorum bibam ; quia in periculo animarum suarum attulerunt mihi aquam. Et ob hanc causam
noluit bibere : hæc fecerunt tres robustissimi. 20. Abisai quoque frater Joab ipse erat princeps
trium, et ipse levavit hastam suam contra trecentos vulneratos, et ipse erat inter tres nomina-
tissimus, 21. et inter tres secundos inclytus, et princeps eorum : verumtamen usque ad tres
primos non pervenerat. 22. Banaias filius Joiadæ viri robustissimi, qui multa opera perpetrarat,
de Cabseel : ipse percussit duos ariel Moab ; et ipse descendit, et interfecit leonem in media
cisterna tempore nivis. 23. Et ipse percussit virum Ægyptium, cujus statura erat quinque cubi-
torum, et habebat lanceam ut liciatorium texentium : descendit igitur ad eum cum virga, et
rapuit hastam, quam tenebat manu, et interfecit eum hasta sua. 24. Hæc fecit Banaias filius
Joiadæ, qui erat inter tres robustos nominatissimus, 25. inter triginta primus, verumtamen ad
tres usque non pervenerat : posuit autem eum David ad auriculam suam. 26. Porro fortissimi
viri in exercitu, Asahel frater Joab, et Elchanan filius patrui ejus de Bethlehem. 27. Sammoth
Arorites, Helles Phalonites. 28. Ira filius Acces Thecuites, Abiezer Anathothites. 29. Sobbo-
chai Husathites, Ilai Ahohites. 30. Maharai Netophathites, Heled filius Baana Netophathites.

31. Ethai filius Ribai de Gabaath filiorum Benjamin, Banaia Pharathonites. 32. Hurai de Torrente Gaas, Abiel Arbathites, Azmoth Bauramites, Eliaba Salabonites. 33. Filii Assem Gezonites, Jonathan filius Sage, Ararites, 34. Ahiam filius Sachar, Ararites, 35. Eliphal filius Ur. 36. Hepher Mecherathites, Ahia Phelonites. 37. Hesro Carmelites, Naarai filius Asbai. 38. Joel frater Nathan, Mibahar filius Agarai. 39. Selec Ammonites, Naarai Berothites armiger Joab filii Sarviæ. 40. Ira Jethræus, Gared Jethræus. 41. Urias Hethæus, Zabad filius Oholi. 42. Adina filius Siza Rubenites princeps Rubenitarum, et cum eo triginta: 43. Hanan filius Maacha, et Josaphat Mathanites. 44. Ozia Astarothites, Samma et Jehiel filii Hotam Arorites. 45. Jedihel filius Samri, et Joha frater ejus Thosaites, 46. Eliel Mahumites, et Jeribai et Josaia filii Elnaem, et Jethma Moabites, Eliel, et Obed, et Jasiel de Masobia.

Priorem partem audivimus 2. Reg. 3. v. 9. et toto c. 5. posteriorem eodem l. c. 23. v. 8. et seq. ubi ea explicui.

2. Tu pasces,] id est, tu reges. Rex enim est pastor populorum, uti de Agamemnone ait Homerus.

22. Ipse (Banaias) percussit duos Ariel Moab, [id est, duos leones Moab, ut dicitur 2. Reg. 23. 20. Vocantur hi *Ariel*, id est, *leones Dei*, hoc est maximi et robustissimi. Hebræi, Josephus, Lyranus, Glossa et Cajetanus censent hos duos fuisse duces Moabitarum fortissimos, et sævissimos instar leonum. Verum alii simpliciter *leones*, ut sonant, accipiunt. Vide dicta 2. Reg. 23. 20.

25. Posuit autem eum David ad auriculam suam,] id est, fecit eum sibi secretarium, intimumque consiliarium et monitorem, qui eum de agendis commoneret, omniaque quæ ei facienda erant, suggereret, uti faciunt Romæ Cardinalibus *Auditores*, quos vocant.

CAPUT DUODECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Recensentur ii qui Davidem, cum fugeret Saulem, secuti sunt; et ii qui primi venerunt ad eum in Hebron, ut eum ungerent in regem.

1. Hi quoque venerunt ad David in Siceleg, cum adhuc fugeret Saul filium Cis, qui erant fortissimi et egregii pugnatores, 2. tendentes arcum, et utraque manu fundis saxa jacientes, et dirigentes sagittas: de fratribus Saul ex Benjamin. 3. Princeps Ahiezer, et Joas, filii Samaa, Gabaathites, et Jaziel, et Phallet filii Azmoth, et Baracha, et Jehu Anathothites. 4. Samaias quoque Gabaonites fortissimus inter triginta et super triginta. Jeremias, et Jeheziel, et Johanan, et Jezabad Gaderothites, 5. et Eluzai et Jerimuth, et Baalia, et Samaria, et Saphatia Haruphites. 6. Elcana, et Jesia, et Azareel, et Joezer, et Jesbaam de Carehim: 7. Joela quoque, et Zabadia, filii Jeroham de Gedor. 8. Sed et de Gaddi transfugerunt ad David, cum lateret in deserto, viri robustissimi, et pugnatores optimi, tenentes clypeum et hastam: facies eorum quasi facies leonis, et veloces quasi capreæ in montibus: 9. Ezer princeps, Obdias secundus, Eliab tertius, 10. Masmana quartus, Jeremias quintus, 11. Ethi sextus, Eliel septimus, 12. Johanan octavus, Elzebad nonus, 13. Jeremias decimus, Machbanai undecimus. 14. Hi de filiis Gad principes exercitus: novissimus centum militibus præerat, et maximus, mille. 15. Isti sunt qui transierunt Jordanem mense primo, quando inundare consuevit super ripas suas; et omnes fugaverunt qui morabantur in vallibus ad Orientalem plagam, et Occidentalem. 16. Venerunt autem et de Benjamin, et de Juda, ad præsidium in quo morabatur David, 17. egressusque est David obviam eis, et ait: Si pacifice venistis ad me ut auxiliemini mihi, cor meum jungatur vobis, si autem insidiamini mihi pro adversariis meis, cum ego iniquitatem in manibus non habeam, videat Deus patrum nostrorum, et judicet. 18. Spiritus vero induit Amasai principem inter triginta, et ait: Tui sumus, ó David, et tecum, fili Isai, pax, pax tibi, et pax adjutoribus tuis: te enim adju-

vat Deus tuus. Suscepit ergo eos David, et constituit principes turmæ. 19. Porro de Manasse transfugerunt ad David, quando veniebat cum Philisthiim adversus Saul, ut pugnaret: et non dimicavit cum eis; quia inito consilio remiserunt eum principes Philisthinorum, dicentes: Periculo capitis nostri revertetur ad dominum suum Saul. 20. Quando igitur reversus est in Siceleg, transfugerunt ad eum de Manasse, Ednas, et Jozabad, et Jedihel, et Michael, et Ednas, et Jozabad, et Eliu, et Salathi, principes millium in Manasse. 21. Hi præbuerunt auxilium David adversus latrunculos: omnes enim erant viri fortissimi, et facti sunt principes in exercitu. 22. Sed et per singulos dies veniebant ad David ad auxiliandum ei, usque dum fieret grandis numerus, quasi exercitus Dei. 23. Iste quoque est numerus principum exercitus, qui venerunt ad David, cum esset in Hebron, ut transferrent regnum Saul ad eum, juxta verbum Domini. 24. Filii Juda portantes clypeum et hastam, sex millia octingenti expediti ad prælium. 25. De filiis Simeon, virorum fortissimorum ad pugnandum, septem millia centum. 26. De filiis Levi, quatuor millia sexcenti. 27. Joiada quoque princeps de stirpe Aaron, et cum eo tria millia septingenti. 28. Sadoc etiam puer egregiæ indolis, et domus patris ejus, principes viginti duo. 29. De filiis autem Benjamin fratribus Saul, tria millia: magna enim pars eorum adhuc sequebatur domum Saul. 30. Porro de filiis Ephraim viginti millia octingenti, fortissimi robore, viri nominati in cognationibus suis. 31. Et ex dimidia tribu Manasse, decem et octo millia, singuli per nomina sua venerunt ut constituerent regem David. 32. De filiis quoque Issachar viri eruditi, qui noverant singula tempora ad præcipiendum quid facere deberet Israel, principes ducenti: omnis autem reliqua tribus eorum consilium sequebatur. 33. Porro de Zabulon qui egrediebantur ad prælium, et stabant in acie instructi armis bellicis, quinquaginta millia venerunt in auxilium, non in corde duplici. 34. Et de Nephthali, principes mille: et cum eis instructi clypeo et hasta, triginta et septem millia. 35. De Dan etiam præparati ad prælium, viginti octo millia sexcenti. 36. Et de Aser egredientes ad pugnam, et in acie provocantes, quadraginta millia. 37. Trans Jordanem autem de filiis Ruben, et de Gad, et dimidia parte tribus Manasse, instructi armis bellicis, centum viginti millia. 38. Omnes isti viri bellatores expediti ad pugnandum, corde perfecto venerunt in Hebron, ut constituerent regem David super universum Israel: sed et omnes reliqui ex Israel uno corde erant, ut rex fieret David. 39. Fueruntque ibi apud David tribus diebus comedentes et bibentes; præparaverant enim eis fratres sui. 40. Sed et qui juxta eos erant, usque ad Issachar, et Zabulon, et Nephthali, afferebant panes in asinis, et camelis, et mulis, et bobus, ad vescendum: farinam, palathas, uvam passam, vinum, oleum, boves, arietes, ad omnem copiam; gaudium quippe erat in Israel.

2. De fratribus Saul ex Benjamin,) puta de cognatis Saul et Benjaminitis; Saul enim erat ex tribu Benjamin. Mirum hoc fuit, et quasi miraculum, quo Deus honestavit Davidem exulem et profugum, ut multi ex tribu Benjamin et cognati Saulis, eum quàm Saulem regem eum persequentem, sequi maluerint: nimirum Deus pugnabat pro Davide contra Saulem, ac Davidis innocentia, modestia et sanctitas omnes ad se alliciebat, quos Saul sua superbia, insolentia et pravitate à se avertebat. Hinc et tria millia Benjaminitarum maluerunt sequi Davidem, quàm Isboseth Saulis filium, ut dicitur versu 29.

6. De Carehim,] id est, ut habent Hebræi et Sept. *de Coritis*, sive de posteris Core.

8. De Gaddi, id est, de tribu Gad, sive de Gadditis.

15. Isti sunt qui transierunt Jordanem mense primo (Nisan sive Paschali, qui nostro partim Martio, partim Aprili respondet), quando inundare consuevit super ripas suas: et omnes fugaverunt,] q. d. Isti sunt Gadditæ, qui heroico animo et virtute Jordanem à Josue divisum primi ingredi ausi sunt, ac Chananæos ex adversa ripa consistentes, et transitum Hebræorum prohibere conantes invaserunt, et in fugam compulerunt.

22. Quasi exercitus Dei,] id est, quasi exercitus maximus; Dei enim maximi omnia sunt maxima.

28. Sadoc etiam puer egregiæ indolis.] Hic videtur esse Sadoc Pontifex, quem Saul occiso Abimelech, qui erat ex Heli et Ithamar, Pontificem constituit. Vocatur *puer*, quia illo tempore erat junior; unde postea vixit toto tempore Davidis, et pontificatu simul cum Abiathar functus est. Deinde à Salomone amoto Abiathar, solus Sadoc Pontifex ab eodem auctoratus mansit. Licet enim Joiada versu præcedenti vocetur *princeps*, ipse tamen non erat Pontifex, sed *princeps*, id est, dux agminis militaris, quod è sacerdotibus et Levitis ad Davidem deducebat.

32. De filiis quoque Issachar viri eruditi, qui noverant singula tempora ad præcipiendum quid facere deberet Israel, principes ducenti.] Vatablus: *principes gnari occasionum*, id est, scientes quo tempore quidve gerendum esset captatis occasionibus, v. g. quòd hoc tempore, quo à Philisthæis cæsus erat Saul cum totis castris, rex creandus esset David, utpote bello assuetus et victoriosus, ideoque terror Philisthi-

norum ad compescendam eorum ex recenti victoria superbiam et audaciam, quòdque jam tempus advenisset quo promissio regni facta à Deo Davidi implenda foret. Nullus enim erat alius, qui rebus Israelis jam adeo prolapsis et afflictis succurrere, easque restaurare posset, nisi David : quare hi principes suaserunt populo non tantum suæ Tribus, sed et aliarum, ut Davidem crearent regem. Erant ergo hi eruditi in scientia, sive intelligentia temporum, id est, occasionum, ut habent Hebr. quæ est scientia practica ad vitam humanam utilissima, adeoque in ea consistit vera et perfecta prudentia, tum ethica, tum œconomica, tum politica, uti docet Salomon, Eccles. c. 3. et seq. *Omnia tempus habent : tempus*, inquit, *nascendi, et tempus moriendi. Tempus occidendi, et tempus sanandi. Tempus flendi, et tempus ridendi. Tempus custodiendi, et tempus abjiciendi. Tempus belli, et tempus pacis, etc.* Et cap. 8. 6. *Omni negotio tempus est, et opportunitas.* Secundo, *scientia temporum* hìc accipi potest physica et astrologica. Erant enim Issachariani agricolæ, ideoque observabant temporum mutationes, aerisque et ventorum commoditates, ut scirent quando foret tempus seminandi, quando metendi, quando plantandi, quando navigandi. Hæc enim scientia agricolis est necessaria, teste Virgilio in Georgic. Hanc autem scientiam temporum partim continua observatione et usu, scilicet, ex prognosticis ventorum, siderum, etc., continue observatis didicerant Issachariani, ait Abulensis et Sanchez; partim ex vicinis Phœnicibus, puta Tyriis et Sidoniis (ad quos illi suas segetes, vinum et oleum deferebant, ut illi per mare eas ad vicinas insulas deveherent et divenderent) hauserant. Phœnices enim, quia accolæ maris, vacabant navigationi et mercimoniis, ideoque observabant astrorum et temporum vicissitudines, ut scirent quando, quo modo et ubi foret navigandum. Unde Plinius, lib. 8. cap. 56, Phœnicibus quasi proprium inventum tribuit siderum observationem in navigando, et Aratus in Phœnom.

Phœnicas, *inquit*, Cynosura regit sulcantibus æquor.

Et ex eo Cicero, lib. 1. Academ. *Ego*, inquit, *et magnus quidem sum opinator, et meas cogitationes sic dirigo, non ad illam parvulam Cynosuram, qua fidunt duce nocturna Phœnices in altum, ut ait Aratus, eoque directius gubernant, quòd eam tenent*,

Quæ cursu inferiore brevi convertitur orbe.

Sed ad Helicen et clarissimos Septentriones, id est, rationes has latiore specie, non ad tenue climatas; eo fit ut errem, et vager latius. Hinc Tibullus :

Prima ratem ventis tradere docta Tyrus.

Tertio, S. Hieronymus per *scientiam temporum*, accipit scientiam computus Ecclesiastici, v. g. quando celebrandum sit Pascha, Pentecoste, cæteraque festa, quid quolibet festo faciendum et offerendum sit. Erant enim Issachariani, in quieta suæ agriculturæ vita, studio sapientiæ et religionis dediti. Unde Moyses, Deuteron. 33. 18. hanc eis benedictionem impertit : *Et Issachar in tabernaculis suis*, scilicet quietè agriculturæ et mercaturæ vacabit. *Populos vocabunt ad montem*, puta ad templum in monte Sion, ut in eo Deum piè colat. *Erant* enim ipsi, ait S. Hieronymus, *doctores, computatores et magistri, sive ad festivitates, sive ad cætera.* Refutat hoc Abulensis quòd agricolæ non soleant vacare studiis, sed immerito : nam contrarium sæpe fieri videmus, et olim ita fiebat. Certe agricolæ multi filios habent doctos et doctores, ego quoque filius agricolæ sum.

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

DAVID ARCAM E CARIATHIARIM REDUCENS, CORAM EA PSALLIT ET SALIT. OZA ARCAM TANGENS OCCIDITUR. ARCA DIVERTENS IN DOMUM OBEDEDOM, EAM BENEDICIT.

1. VENIT autem consilium David cum tribunis, et centurionibus, et universis
principibus, 2. et ait ad omnem cœtum Israel : Si placet vobis, et à Domino
Deo nostro egreditur sermo quem loquor, mittamus ad fratres nostros
reliquos in universas regiones Israel, et ad sacerdotes, et Levitas, qui
habitant in suburbanis urbium, ut congregentur ad nos, 3. et reducamus
arcam Dei nostri ad nos : non enim requisivimus eam in diebus Saul. 4. Et
respondit universa multitudo ut ita fieret : placuerat enim sermo omni po-
pulo. 5. Congregavit ergo David cunctum Israel, à Sihor Ægypti, usque dum ingrediaris
Emath, ut adduceret arcam Dei de Cariathiarim. 6. Et ascendit David, et omnis vir Israel, ad
collem Cariathiarim, qui est in Juda, ut afferret inde arcam Domini Dei sedentis super cheru-
bim, ubi invocatum est nomen ejus. 7. Imposueruntque arcam Dei super plaustrum novum, de
domo Abinadab : Oza autem, et frater ejus, minabant plaustrum. 8. Porro David, et universus
Israel, ludebant coram Deo omni virtute in canticis, et in citharis, et psalteriis, et tympanis,

et cymbalis, et tubis. 9. Cum autem pervenissent ad Aream Chidon, tetendit Oza manum suam, ut sustentaret arcam : bos quippe lasciviens paululum inclinaverat eam. 10. Iratus est itaque Dominus contra Ozam, et percussit eum, eo quod tetigisset arcam : et mortuus est ibi coram Domino. 11. Contristatusque est David, eo quod divisisset Dominus Ozam : vocavitque locum illum : Divisio Ozæ, usque in præsentem diem. 12. Et timuit Deum tunc temporis, dicens : Quomodo possum ad me introducere arcam Dei? 13. Et ob hanc causam non adduxit eam ad se, hoc est, in Civitatem David; sed avertit in domum Obededom Gethæi. 14. Mansit ergo arca Dei in domo Obededom tribus mensibus : et benedixit Dominus domui ejus, et omnibus quæ habebat.

5. Asihor Ægypti.] *Sihor* Hebr. שיחור *Sichor*, id est, *niger*, vocatur Nilus, quòd aqua ejus, quia limosa et turbida, videatur esse nigra. Unde à Græcis vocatur μελας, id est, *niger*; verum, quia Nilus longe abest à Judæa, melius per *Sihor* accipias rivum juxta *Rhinocoluram*, qui est terminus Australis Judææ, et alibi *torrens Ægypti* vocatur, de quo dixi Num. 34. 5.

7. Oza autem et frater ejus.] 2. Reg. 6. 3. habetur : *Oza et Ahio;* sed *Ahio* Hebr. idem est quod *frater ejus*, vereque hic *Ahio* erat frater Ozæ: uterque enim erat filius Abinadab, ut ibi dicitur.

Chidon] alio nomine vocabatur *Nachon*, ut patet 2. Reg. 6. 6.

CAPUT DECIMUM QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Hiram mittit ad Davidem ligna et artifices, qui ei domum ædificent. David multiplicat uxores et filios, ac v. 9. coedit Philisthæos in valle Raphaim, et iterum v. 14. cum Deus veniret ei in auxilium ex adverso pyrorum.

1. Misit quoque Hiram rex Tyri nuntios ad David, et ligna cedrina, et artifices parietum lignorumque, ut ædificarent ei domum. 2. Cognovitque David quod confirmasset eum Dominus in regem super Israel, et sublevatum esset regnum suum super populum ejus Israel. 3. Accepit quoque David alias uxores in Jerusalem : genuitque filios, et filias. 4. Et hæc nomina eorum, qui nati sunt ei in Jerusalem : Samua, et Sobad, Nathan, et Salomon, 5. Jebahar, et Elisua, et Eliphalet. 6. Noga quoque, et Napheph, et Japhia. 7. Elisama, et Baaliada, et Eliphalet. 8. Audientes autem Philisthiim eo quod unctus esset David in regem super universum Israel, ascenderunt omnes ut quærerent eum : quod cum audisset David, egressus est obviam eis. 9. Porro Philisthiim venientes diffusi sunt in valle Raphaim. 10. Consuluitque David Dominum, dicens : Si ascendam ad Philisthæos, et si trades eos in manu mea? Et dixit ei Dominus : Ascende, et tradam eos in manu tua. 11. Cumque illi ascendissent in Baalpharasim, percussit eos ibi David, et dixit : Divisit Deus inimicos meos per manum meam, sicut dividuntur aquæ; et idcirco vocatum est nomen illius loci Baalpharasim. 12. Dereliqueruntque ibi deos suos, quos David jussit exuri. 13. Alia etiam vice Philisthiim irruerunt, et diffusi sunt in valle. 14. Consuluitque rursum David Deum, et dixit ei Deus : Non ascendas post eos, recede ab eis, et venies contra illos ex adverso pyrorum. 15. Cumque audieris sonitum gradientis in cacumine pyrorum, tunc egredieris ad bellum. Egressus est enim Deus ante te, ut percutiat castra Philisthiim. 16. Fecit ergo David sicut præceperat ei Deus, et percussit castra Philisthinorum, de Gabaon usque Gazera. 17. Divulgatumque est nomen David in universis regionibus, et Dominus dedit pavorem ejus super omnes gentes.

Hoc caput explicui 2. Reg. 5.

2. Cognovitque David, quod confirmasset eum Dominus in regem Israel,] ex eo quòd videret omnes Israelitas ultro et communi consensu

eum in regem acceptasse, seque illi subjecisse, ac suam opem et operam ei liberaliter obtulisse; Hiram quoque et vicinos reges, se ut regem Israel honorare, amare et timere.

14. VENIESQUE CONTRA EOS (non directe, sed castra eorum circumeundo, à tergo scilicet) EX ADVERSO PYRORUM.] Cur hoc? Respondent Hebræi apud S. Hieron. Angelom. et Hist. Scholastica, eo quòd ibi Philisthæi collocassent sua idola, idque putarent eum locum esse tutissimum et munitissimum : Deus ergo, ut ostenderet idola nihil esse et nihil posse, jubet Davidem ex ea parte quasi infirmissima, et expugnatu facillima, castra hostium invadere, promittens ei certam tam de idolis, quàm de idololatris victoriam.

CAPUT DECIMUM QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

DAVID ARCAM CUM POMPA DEDUCIT IN SION, AC CORAM EA SALTANDO EXSULTAT. IDCIRCO DESPICIT EUM UXOR MICHOL, SED A DEO STERILITATE CASTIGATUR.

1. FECIT quoque sibi domos in Civitate David ; et ædificavit locum arcæ Dei, tetenditque ei tabernaculum. 2. Tunc dixit David : Illicitum est ut à quocumque portetur arca Dei nisi à Levitis, quos elegit Dominus ad portandum eam, et ad ministrandum sibi usque in æternum. 3. Congregavitque universum Israel in Jerusalem, ut afferretur arca Dei in locum suum, quem præparaverat ei ; 4. necnon et filios Aaron, et Levitas. 5. De filiis Caath, Uriel princeps fuit, et fratres ejus centum viginti. 6. De filiis Merari, Asaia princeps ; et fratres ejus ducenti viginti. 7. De filiis Gersom, Joël princeps ; et fratres ejus centum triginta. 8. De filiis Elisaphan, Semeias princeps; et fratres ejus ducenti. 9. De filiis Hebron, Eliel princeps; et fratres ejus octoginta. 10. De filiis Oziel, Aminadab princeps; et fratres ejus centum duodecim. 11. Vocavitque David Sadoc et Abiathar sacerdotes, et Levitas, Uriel, Asaiam, Joël, Semeiam, Eliel, et Aminadab; 12. et dixit ad eos : Vos qui estis principes familiarum Leviticarum, sanctificamini cum fratribus vestris; et afferte arcam Domini Dei Israel ad locum qui ei præparatus est : 13. ne ut à principio, quia non eratis præsentes, percussit nos Dominus, sic et nunc fiat, illicitum quid nobis agentibus. 14. Sanctificati sunt ergo Sacerdotes, et Levitæ, ut portarent arcam Domini Dei Israel. 15. Et tulerunt filii Levi arcam Dei, sicut præceperat Moyses juxta verbum Domini, humeris suis, in vectibus. 16. Dixitque David principibus Levitarum, ut constituerent de fratribus suis cantores in organis musicorum, nablis videlicet, et lyris, et cymbalis, ut resonaret in excelsis sonitus lætitiæ. 17. Constitueruntque Levitas : Heman filium Joël, et de fratribus ejus, Asaph filium Barachiæ ; de filiis vero Merari, fratribus eorum, Ethan filium Casaiæ, 18. et cum eis fratres eorum : in secundo ordine, Zachariam, et Ben, et Jaziel, et Semiramoth, et Jahiel, et Ani, et Eliab, et Banaiam, et Maasiam, et Mathathiam, et Eliphalu et Maceniam, et Obededom, et Jehiel, janitores. 19. Porro cantores, Heman, Asaph, et Ethan, in cymbalis æneis concrepantes. 20. Zacharias autem, et Oziel, et Semiramoth, et Jahiel, et Ani, et Eliab, et Maasias, et Banaias, in nablis arcana cantabant. 21. Porro Mathathias, et Eliphalu, et Macenias, et Obededom, et Jehiel, et Ozaziu, in citharis pro octava canebant epinicion. 22. Chonenias autem princeps Levitarum prophetiæ præerat, ad præcinendam melodiam ; erat quippe valde sapiens. 23. Et Barachias, et Elcana, janitores arcæ. 24. Porro Sebenias, et Josaphat, et Nathanael, et Amasai, et Zacharias, et Banaias, et Eliezer, sacerdotes, clangebant tubis coram arca Dei : et Obededom, et Jehias, erant janitores arcæ. 25. Igitur David, et omnes majores natu Israel, et tribuni, ierunt ad deportandam arcam fœderis Domini de domo Obededom, cum lætitia. 26. Cumque adjuvisset Deus Levitas, qui portabant arcam fœderis Domini, immolabantur septem tauri, et septem arietes. 27. Porro David erat indutus stola byssina, et universi Levitæ qui portabant arcam, cantoresque, et Chonenias princeps prophetiæ inter cantores : David autem etiam indutus erat ephod lineo. 28. Universusque Israel deducebant arcam fœderis Domini in jubilo, et sonitu buccinæ,

et tubis, et cymbalis, et nablis, et citharis concrepantes. 29. Cumque pervenisset arca fœderis Domini usque ad Civitatem David, Michol filia Saül prospiciens per fenestram vidit regem David saltantem atque ludentem, et despexit eum in corde suo.

13. QUIA NON ERATIS PRÆSENTES.] Hinc colligunt nonnulli Ozam percussum à Deo, quòd ipse, cum non esset sacerdos, tetigerit arcam. Sacerdotum enim erat eam tangere et humeris portare. Vide dicta 2. Reg. 6. Alii, ex τὸ *sanctificamini*, colligunt Ozam percussum eo quòd maculam aliquam contraxisset, nec ab ea se ante arcæ contactum expiasset et sanctificasset. Verum τὸ *sanctificamini* ad sacerdotes pertinet, qui arcam tangere non poterant, nisi prius ab omni immunditie legali se purgassent et sanctificassent, alioqui percutiendi à Deo perinde ac Oza, et tantum hoc vult hìc David.

20. IN NABLIS ARCANA CANTABANT,] puta psalmos, qui Hebr. inscribuntur *Olamoth*, id est *arcana* et occulta, qualis est psalm. 9 et 45. Qui duo psalmi ita huic loco sunt appositi, ut de hac arcæ translatione videantur esse à Davide compositi. Porro *Nablum* erat instrumentum musicum, quod ventriculo, quasi utriculo (נבל *nebel* enim est *uter*) excipiebat aerem, et eumdem per fistulam cum harmonia emittebat, sine inflatu cujusquam. Unde eo utens vocabatur *Utricularius* et *Ascaules*; ἀσκὸς enim est uter.

21. IN CITHARIS PRO OCTAVA CANEBANT EPINICION,] q. d. Canebant psalmos qui inscribuntur Hebr. על שמינית *al sceminith*, id est, super *octava* vel *pro octava*, sive quod octo vocibus, sive quod octachordo, v. g. cithara octo chordis instructa (aliæ enim erant tetrachordæ, aliæ heptachordæ, aliæ decachordæ) canendi forent; *scemina* enim sunt octo, vide dicta 2. Reg. 6. 13.

Pro *epinicion*, Hebr. est נצח *netsach*, quod Vatabl. vertit: *ad prævalendum*, id est, ad elevandum vocem, ita ut vincantur alii cantores, qualis nunc est in Alto sive Superiore; canens enim Altum elevatione vocis superat Tenorem, Contra-tenorem et Bassum. Melius Noster vertit: *Epinicion*, id est, *carmen triumphale*, sive *pro victoria*. Vide dicta 2. Reg. 6. 13.

22. CHONENIAS AUTEM, PRINCEPS LEVITARUM, PROPHETIÆ PRÆERAT AD PRÆCINENDAM MELODIAM.] Pro *prophetiæ* Hebr. est משא *massa*, id est *elevatio*, *assumptio*, indeque *onus elevatum*, et in humeros assumptum, indeque *prophetia tristis et onerosa* per metaphoram; unde primo, aliqui hìc vertunt: *Chonenias præerat oneri et oneratis*; eo quòd ipsi incumberet munus erudiendi arcæ bajulos, qua ratione progredi deberent, interquiescere, vices mutare, etc.

Secundo, alii vertunt: *Præerat prophetiæ*, id est, præscribebat cantoribus prophetias quas canerent. Cantores enim subinde vocantur *Prophetæ*, et *prophetare* idem est quod canere, et laudare Deum. Sic Saül *prophetabat*, id est, canebat Dei laudes, 1. Reg. 10. 5.

Tertio, Hebræi apud S. Hieronymum in Tradit. *præerat prophetiæ*, hoc est, inquiunt, prophetiæ melodias et verba cantoribus ad memoriam revocabat.

Quarto, optime Septuag. vertunt: *Erat princeps in elevatione*; Vatablus: *in exaltatione vocis*, q. d. Chonenias erat *præcentor*, et altiore voce intonabat, præibatque melodiam psalmi cantandi, quam inde cæteri cantores prosequebantur, ut faciunt Cantores et Præfecti musices in choro. Id ita esse patet ex eo quòd Noster explicans, subdit: *ad præcinendam melodiam*, ubi Hebr. est idem nomen משא *massa* quod paulo ante Noster vertit: *prophetiæ*; hæc ergo non aliud erat quàm melodia.

ERAT QUIPPE VALDE SAPIENS.] Hebr. מבין *mebin*, id est *intelligens*, hoc est musices, et canendi peritissimus. Tales enim decet esse præcentores.

26. CUMQUE ADJUVISSET DEUS LEVITAS,] ut nullum in portanda arca sentirent onus, aiunt Rabbini. Verum hoc est fabula. Audi Lyranum ex Hebræis apte ad rem præsentem: *Dicunt*, inquit, *Hebræi quòd istud adjutorium intelligitur per hoc, quòd arca portabat seipsam, hoc est, quòd divina virtute sic portabatur, quòd Levitæ portatores nullum pondus sentiebant; et pro illo miraculo facta fuit immolatio.* Verum dico: Deus adjuvit eos animando, vires et præsertim amorem suggerendo, ut libenter bajularent arcam, ideoque onus vix sentirent. Quare illud miraculum non tam fuit potestatis, quàm charitatis. Hæc enim efficiebat ut illud onus, alioqui gravissimum, amantibus levissimum videretur. Addit Josephus illos qui cantando, et saltando, et pulsando musica instrumenta præibant arcam, quamvis totam diem in eo labore extraherent, nullam tamen ex suo labore defatigationem sensisse. Amor enim, quo illi divino oraculo famulabantur, non sinebat ut minuerentur vires, sed potius ut in singulas horas vegetiores redderentur.

27. PORRO DAVID ERAT INDUTUS STOLA BYSSINA,] scilicet ephod lineo, quod alibi *byssinum* vocatur; byssus enim est linum subtilius et delicatius.

CAPUT DECIMUM SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

David, collocata arca in tabernaculo Sionis, victimas offert; inde populo benedixit, eique epulum largitur. Mox Levitis sua circa arcam ministeria distribuit, ac versu 8. cantico Deum laudat.

1. ATTULERUNT igitur arcam Dei, et constituerunt eam in medio tabernaculi
quod tetenderat ei David : et obtulerunt holocausta et pacifica coram Deo.
2. Cumque complesset David offerens holocausta et pacifica, benedixit
populo in nomine Domini. 3. Et divisit universis per singulos, à viro usque
ad mulierem, tortam panis, et partem assæ carnis bubalæ, et frixam oleo
similam. 4. Constituitque coram arca Domini de Levitis qui ministrarent,
et recordarentur operum ejus, et glorificarent atque laudarent Dominum
Deum Israel : 5. Asaph principem, et secundum ejus Zachariam; porro Jahiel, et Semira-
moth, et Jehiel, et Mathathiam, et Eliab, et Banaiam, et Obededom : Jehiel super organa
psalterii et lyras; Asaph autem ut cymbalis personaret : 6. Banaiam vero et Jaziel sacer-
dotes, canere tuba jugiter coram arca fœderis Domini. 7. In illo die fecit David principem ad
confitendum Domino Asaph, et fratres ejus.

8. Confitemini Domino, et invocate nomen ejus : notas facite in populis adinventiones ejus.

9. Cantate ei, et psallite ei : et narrate omnia mirabilia ejus.

10. Laudate nomen sanctum ejus : lætetur cor quærentium Dominum.

11. Quærite Dominum, et virtutem ejus : quærite faciem ejus semper.

12. Recordamini mirabilium ejus, quæ fecit signorum illius, et judiciorum oris ejus.

13. Semen Israel servi ejus : filii Jacob electi ejus.

14. Ipse Dominus Deus noster : in universa terra judicia ejus.

15. Recordamini in sempiternum pacti ejus, sermonis quem præcepit in mille generationes,

16. Quem pepigit cum Abraham, et juramenti illius cum Isaac.

17. Et constituit illud Jacob in præceptum : et Israel in pactum sempiternum.

18. Dicens : Tibi dabo terram Chanaan, funiculum hæreditatis vestræ.

19. Cum essent pauci numero, parvi et coloni ejus.

20. Et transierunt de gente in gentem, et de regno ad populum alterum.

21. Non dimisit quemquam calumniari eos, sed increpavit pro eis reges.

22. Nolite tangere christos meos : et in prophetis meis nolite malignari.

23. Cantate Domino, omnis terra : annuntiate ex die in diem salutare ejus.

24. Narrate in gentibus gloriam ejus, in cunctis populis mirabilia ejus.

25. Quia magnus Dominus, et laudabilis nimis : et horribilis super omnes deos.

26. Omnes enim dii populorum, idola : Dominus autem cœlos fecit.

27. Confessio et magnificentia coram eo : fortitudo et gaudium in loco ejus.

28. Afferte Domino, familiæ populorum, afferte Domino gloriam et imperium.

29. Date Domino gloriam nomini ejus, levate sacrificium, et venite in conspectu ejus : et adorate Dominum in decore sancto.

30. Commoveatur à facie ejus omnis terra : ipse enim fundavit orbem immobilem.

31. Lætentur cœli, et exsultet terra, et dicant : In nationibus Dominus regnavit.

32. Tonet mare, et plenitudo ejus : exsultent agri, et omnia quæ in eis sunt.

33. Tunc laudabunt ligna saltus coram Domino : quia venit judicare terram.

34. Confitemini Domino, quoniam bonus : quoniam in æternum misericordia ejus.

35. Et dicite : Salva nos, Deus salvator noster : et congrega nos, et erue de gentibus, ut
confiteamur nomini sancto tuo, et exultemus in carminibus tuis.
36. Benedictus Dominus Deus Israel ab æterno usque in æternum; et dicat omnis populus :
Amen, et hymnum Domino.
37. Reliquit itaque ibi coram arca fœderis Domini, Asaph et fratres ejus, ut ministrarent
in conspectu arcæ jugiter, per singulos dies, et vices suas. 38. Porro Obededom, et fratres
ejus sexaginta octo : et Obededom filium Idithun, et Hosa, constituit janitores; 39. Sadoc
autem sacerdotem, et fratres ejus sacerdotes, coram tabernaculo Domini in excelso, quod
erat in Gabaon, 40. ut offerrent holocausta Domino super altare holocautomatis jugiter,
mane et vespere, juxta omnia quæ scripta sunt in lege Domini, quam præcepit Israeli. 41. Et
post eum Heman, et Idithun, et reliquos electos, unumquemque vocabulo suo ad confiten-
dum Domino : quoniam in æternum misericordia ejus. 42. Heman quoque et Idithun canentes
tuba, et quatientes cymbala, et omnia musicorum organa, ad canendum Deo; filios autem
Idithun fecit esse portarios. 43. Reversusque est omnis populus in domum suam; et David,
ut benediceret etiam domui suæ.

8. Confitemini Domino.] David jussit Asaph et socios canere hunc hymnum Deo in gratiarum actionem, quòd arcam (et in ea Deum residentem) transtulisset in suam arcem Sion, ut Deum in ea quasi semper præsentem, protegentem, dirigentem et roborantem, penes se haberet. Porro hic hymnus conflatus est ex psalmo 104 usque ad versum 23, ubi deinceps conflatur ex psalmo 95. Porro paulo aliter hìc recensetur, quàm illis psalmis contineatur; quia David videtur eum primo hìc rudi forma dictasse, deinde eum in Psalterio magis expolivisse et eliminasse. Psalmus est, et ad Psalterium pertinet; quare ibidem, quasi loco sibi proprio eum explicabo. Interim paucis hìc annotabo ea, in quibus à psalmis citatis differt.

11. Quærite Dominum et virtutem ejus.] Legit Interpres עזו *azzo*, id est, *virtutem* sive *fortitudinem ejus*, id est, arcam in qua Deus suam potentiam ostendit, per eam debellando Jericho et Chananæos. Invitat enim David omnes, ut ad arcam veniant, et coram ea Deum adorent. Septuaginta vero, aliis punctis legentes עזו *azu* in imperativo *Cal*, vertunt psalm. 104. v. 5 : *Confirmamini*, id est *confirmabimini*. Deus enim vos confirmabit et roborabit, ut nullus hostis, nulla adversitas, nulla tentatio vobis prævalere valeat.

21. Non dimisit quemquam calumniari eos.] Vatablus : *vim facere eis;* Hebr. enim עצר *azar* et *calumniari* et *vim facere* significat. Unde Septuag. Psalm. 104. 15. vertunt : *Non reliquit hominem nocere eis.*

27. Confessio (Septuag. *laus*) et magnificentia coram eo : fortitudo et gaudium in loco ejus.] Vatablus : *Celebritas et magnificentia est coram ipso, potentia et hilaritas in loco ejus.* At psalm. 95. v. 6. Septuag. vertunt : *Confessio et pulchritudo in conspectu ejus; sanctimonia et magnificentia in sanctificatione ejus.* Hebr. *in sanctuario ejus*, puta in arca, et tabernaculo arcæ à Davide erecto.

28. Afferte Domino gloriam et imperium.] Hebr. : *et fortitudinem.* Sensus horum duorum versuum est, q. d. Exhibete Deo in tabernaculo hoc coram arca *confessionem*, id est, laudem et *magnificentiam*, id est, magnificam magnificorum ejus operum prædicationem, quæ Deum *magnificat*, id est magnum, imo maximum esse demonstrat; item *fortitudinem et gaudium*, ut scilicet celebretis fortia ejus facta, quibus pro Israele pugnavit; itaque nobis gaudendi et triumphandi materiam dedit.

29. Adorate Dominum in decore sancto.] Hebr. *in decore sanctitatis*, id est sanctæ arcæ. Vatablus : *in splendido et magnifico sanctuario;* at psal. 95. 9 : *Adorate*, inquit, *Dominum in atrio sancto ejus.*

32. Tonet mare et plenitudo ejus.] Vatablus : *Reboet mare, et quidquid in eo est*, puta omnes pisces, gemmæ, margaritæ, etc.; fluctus enim maris in tempestate inter se collisi boatum et quasi tonitruum edunt. At psal. 95. 12. habetur : *Commoveatur* (contremiscat coram Dei majestate et omnipotentia) *mare et plenitudo ejus.* Rursum, tonat mare cum vapores in altum emittit, qui in nubibus conclusi et collisi, dum vi erumpunt, tonitrua et fulmina concitant. Tonet ergo mare, ut Dei Creatoris sui potentiam ostendat, impiosque ejus metu percellat.

39. Sadoc autem Sacerdotem (Pontificem) et fratres ejus Sacerdotes (minores) coram tabernaculo Domini quod erat in Gabaon.] *Sadoc* functus erat pontificatu coram Saule, postquam ille occidisset Achimelech Pontificem. Tunc enim filius Achimelech, scilicet Abiathar fugit ad Davidem. Quare Pontifex apud Saülem erat Sadoc; apud Davidem vero Abiathar. Mortuo vero Saüle, David noluit abrogare pontificatum Sadoc, sed ita inter eos divisit ut Abiathar pontificatu fungeretur in Jerusalem ubi erat arca; Sadoc vero in Gabaon, ubi erat tabernaculum à Moyse fabricatum.

CAPUT DECIMUM SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

DAVID, VOLENS ÆDIFICARE TEMPLUM, AUDIT A NATHAN FABRICAM HANC SALOMONI EJUS FILIO A DEO RESERVARI, AC SIBI IDCIRCO LONGAM IN REGNO POSTERITATEM PROMITTI. QUARE AMPLAS DEO AGIT GRATIAS.

1. CUM autem habitaret David in domo sua, dixit ad Nathan prophetam :
Ecce ego habito in domo cedrina ; arca autem fœderis Domini sub pelli-
bus est. 2. Et ait Nathan David : Omnia, quæ in corde tuo sunt, fac; Deus
enim tecum est. 3. Igitur nocte illa factus est sermo Dei ad Nathan,
dicens : 4. Vade, et loquere David servo meo : Hæc dicit Dominus : Non
ædificabis tu mihi domum ad habitandum. 5. Neque enim mansi in domo
ex eo tempore quo eduxi Israel, usque ad diem hanc ; sed fui semper mu-
tans loca tabernaculi, et in tentorio 6. manens cum omni Israel. Numquid locutus sum saltem
uni judicum Israel, quibus præceperam ut pascerent populum meum, et dixi : Quare non
ædificatis mihi domum cedrinam ? 7. Nunc itaque sic loqueris ad servum meum David : Hæc
dicit Dominus exercituum : Ego tuli te, cum in pascuis sequereris gregem, ut esses dux po-
puli mei Israel. 8. Et fui tecum quocumque perrexisti ; et interfeci omnes inimicos tuos coram
te, fecique tibi nomen quasi unius magnorum, qui celebrantur in terra. 9. Et dedi locum populo
meo Israel : plantabitur, et habitabit in eo, et ultrà non commovebitur : nec filii iniquitatis
atterent eos, sicut à principio, 10. ex diebus quibus dedi judices populo meo Israel, et humi-
liavi universos inimicos tuos. Annuntio ergo tibi quod ædificaturus sit tibi Dominus domum.
11. Cumque impleveris dies tuos ut vadas ad patres tuos, suscitabo semen tuum post te,
quod erit de filiis tuis : et stabiliam regnum ejus. 12. Ipse ædificabit mihi domum ; et firmabo
solium ejus usque in æternum. 13. Ego ero ei in patrem, et ipse erit mihi in filium : et mi-
sericordiam meam non auferam ab eo, sicut abstuli ab eo qui ante te fuit. 14. Et statuam eum
in domo mea, et in regno meo, usque in sempiternum : et thronus ejus erit firmissimus in
perpetuum, 15. juxta omnia verba hæc, et juxta universam visionem istam, sic locutus est
Nathan ad David. 16. Cumque venisset rex David, et sedisset coram Domino, dixit : Quis
ego sum, Domine Deus, et quæ domus mea, ut præstares mihi talia ? 17. Sed et hoc parum
visum est in conspectu tuo, ideoque locutus es super domum servi tui etiam in futurum : et
fecisti me spectabilem super omnes homines, Domine Deus. 18. Quid ultra addere potest
David, cum ita glorificaveris servum tuum, et cognoveris eum ? 19. Domine, propter famu-
lum tuum juxta cor tuum fecisti omnem magnificentiam hanc, et nota esse voluisti universa
magnalia. 20. Domine, non est similis tui ; et non est alius Deus absque te, ex omnibus
quos audivimus auribus nostris. 21. Quis enim est alius, ut populus tuus Israel, gens una in
terra, ad quam perrexit Deus, ut liberaret, et faceret populum sibi, et magnitudine sua at-
que terroribus ejiceret nationes à facie ejus, quem de Ægypto liberarat? 22. Et posuisti populum
tuum Israel tibi in populum usque in æternum, et tu, Domine, factus es Deus ejus. 23. Nunc
igitur, Domine, sermo quem locutus es famulo tuo, et super domum ejus, confirmetur in
perpetuum, et fac sicut locutus es. 24. Permaneatque et magnificetur nomen tuum usque in
sempiternum, et dicatur : Dominus exercituum Deus Israel, et domus David servi ejus per-
manens coram eo. 25. Tu enim, Domine Deus meus, revelasti auriculam servi tui, ut ædificares
ei domum : et idcirco invenit servus tuus fiduciam, ut oret coram te. 26. Nunc ergo, Domine,
tu es Deus : et locutus es ad servum tuum tanta beneficia. 27. Et cœpisti benedicere domui
servi tui, ut sit semper coram te : te enim, Domine, benedicente, benedicta erit in per-
petuum.

Hoc caput explicui 2. Reg. 7.

9. Et dedi locum populo meo Israel, in Chananæa, expulsis prioribus ejus incolis, scilicet impiis Chananæis, in qua plantabitur,] id est, firmiter habitabit instar plantæ et arboris solide in terra sua radicatæ, ut ab ea non divellatur, nec in servitutem redigatur à Madianitis, Ammonitis, Moabitis, Syris, Philisthæis, uti redactus fuit sæpius tempore Judicum, ut sequitur : intellige et subaudi conditionem solitam, si videlicet Israel me ut Deum suum colat, nec ad idola vitiaque deflectat; unde quia post Davidem ab ea deflexit, hinc merito à Deo tandem traditus fuit in prædam Gentibus, præsertim Assyriis et Babyloniis.

25. Revelasti auriculam servi tui,] id est, benevole et secreto mihi, utpote amico tuo, revelasti, et quasi in aurem dixisti magnifica bona quæ mihi promisisti, quæque hîc subtexo.

CAPUT DECIMUM OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Recensentur Davidis bella et victoriæ de Philisthæis, Moabitis, Syris, Idumæis, Ammonitis et Amalecitis, ac v. 15. officiales ejusdem.

1. Factum est autem post hæc ut percuteret David Philisthiim, et humiliaret eos, et tolleret Geth, et filias ejus, de manu Philisthiim, 2. percuteretque Moab, et fierent Moabitæ servi David, offerentes ei munera. 3. Eo tempore percussit David etiam Adarezer regem Soba regionis Hemath, quando perrexit ut dilataret imperium suum usque ad flumen Euphraten. 4. Cepit ergo David mille quadrigas ejus, et septem millia equitum, ac viginti millia virorum peditum, subnervavitque omnes equos curruum, exceptis centum quadrigis quas reservavit sibi. 5. Supervenit autem et Syrus Damascenus, ut auxilium præberet Adarezer regi Soba; sed et hujus percussit David viginti duo millia virorum. 6. Et posuit milites in Damasco, ut Syria quoque serviret sibi, et offerret munera. Adjuvitque eum Dominus in cunctis, ad quæ perrexerat. 7. Tulit quoque David pharetras aureas, quas habuerant servi Adarezer, et attulit eas in Jerusalem. 8. Necnon de Thebath et Chun, urbibus Adarezer, æris plurimum, de quo fecit Salomon mare æneum, et columnas, et vasa ænea. 9. Quod cum audisset Thou rex Hemath, percussisse videlicet David omnem exercitum Adarezer regis Soba, 10. misit Adoram filium suum ad regem David, ut postularet ab eo pacem et congratularetur ei, quod percussisset et expugnasset Adarezer : adversarius quippe erat Thou Adarezer. 11. Sed et omnia vasa aurea, et argentea, et ænea, consecravit David rex Domino, cum argento et auro quod tulerat ex universis gentibus, tam de Idumæa, et Moab, et filiis Ammon, quam de Philisthiim et Amalech. 12. Abisai vero filius Sarviæ percussit Edom in valle Salinarum, decem et octo millia : 13. et constituit in Edom præsidium, ut serviret Idumea David; salvavitque Dominus David in cunctis, ad quæ perrexerat. 14. Regnavit ergo David super universum Israel, et faciebat judicium atque justitiam cuncto populo suo. 15. Porro Joab filius Sarviæ erat super exercitum, et Josaphat filius Ahilud à commentariis. 16. Sadoc autem filius Achitob, et Ahimelech filius Abiathar, sacerdotes : et Susa, scriba. 17. Banaias quoque filius Joiadæ super legiones Cerethi, et Phelethi : porro filii David, primi ad manum regis.

Hoc caput idem est cum capite 8. lib. 2. Reg. ubi illud exposui.

12. In valle Salinarum,] ubi erant salinæ in quibus conficiebatur sal. Audi Adrichomium in descript. tribus Judæ, num. 211. *Vallis Salinarum* seu *salis*, hebraice *Gemela*, aliàs *Mela dicta; in qua David percussit octodecim millia Idumæorum, et rediens erexit sibi fornicem triumphalem. Ibidem et Joab duodecim millia delevit; et Amasias decem vel viginti Idumæorum millia, atque alia decem millia præcipitavit de rupe et petra Jecteel.* Vide 2. Reg. 8. Psal. 58. 59. 1. Paral. 18. 2. Paral. 25. 4. Reg. 14. Hier. in Genes. 14. in loc. Heb. in 2. Reg. 8. et 1. Paral. 18. Fuit ergo hæc vallis Idumæis exitialis et, ut ita dicam, fatalis.

18. Ahimelech filius Abiathar] hebr. est *Abimelech;* Sept. *Achimelech.* Affines enim et vicinæ sunt Hebraicæ litteræ ב et כ. Porro *Ahimelech* hîc est genitivi casus : nam Abiathar filius Ahimelech erat sacerdos, id est, Pontifex Davidis unà cum Sadoc; nisi malis hunc Ahimelech fuisse filium Abiatharis, qui pro parente sene vel aliis occupato, subinde cum Sadoc pontificatu functus sit, uti fecere filii Heli et Samuelis, 1. Reg. 2. 12. et cap. 8. 1. Idque ita factum esse satis colligitur ex c. 24. v. 6.

CAPUT DECIMUM NONUM

SYNOPSIS CAPITIS.

HANON REX AMMON, LEGATOS DAVIDIS DETURPANS, ILLUDIT : QUARE DAVID BELLO EUM INVADIT, AC CUM SYRIS EI AUXILIANTIBUS PROSTERNIT.

1. ACCIDIT autem ut moreretur Naas rex filiorum Ammon, et regnaret filius ejus pro eo. 2. Dixitque David : Faciam misericordiam cum Hanon filio Naas; præstitit enim mihi pater ejus gratiam. Misitque David nuntios ad consolandum eum super morte patris sui. Qui cum pervenissent in terram filiorum Ammon, ut consolarentur Hanon, 3. dixerunt principes filiorum Ammon ad Hanon : Tu forsitan putas quod David honoris causa in patrem tuum miserit qui consolentur te, nec animadvertis quod, ut explorent, et investigent, et scrutentur terram tuam, venerint ad te servi ejus. 4. Igitur Hanon pueros David decalvavit, et rasit, et præcidit tunicas eorum à natibus usque ad pedes, et dimisit eos. 5. Qui cum abiissent, et hoc mandassent David, misit in occursum eorum (grandem enim contumeliam sustinuerant) et præcepit ut manerent in Jericho, donec cresceret barba eorum, et tunc reverterentur. 6. Videntes autem filii Ammon, quod injuriam fecissent David, tam Hanon, quam reliquus populus, miserunt mille talenta argenti ut conducerent sibi de Mesopotamia, et de Syria Maacha, et de Soba, currus et equites. 7. Conduxeruntque triginta duo millia curruum, et regem Maacha cum populo ejus. Qui cum venissent, castrametati sunt è regione Medaba. Filii quoque Ammon, congregati de urbibus suis, venerunt ad bellum. 8. Quod cum audisset David, misit Joab et omnem exercitum virorum fortium : 9. egressique filii Ammon, direxerunt aciem juxta portam civitatis; reges autem, qui ad auxilium ejus venerant, separatim in agro steterunt. 10. Igitur Joab, intelligens bellum ex adverso et post tergum contra se fieri, elegit viros fortissimos de universo Israel, et perrexit contra Syrum. 11. Reliquam autem partem populi dedit sub manu Abisai fratris sui, et perrexerunt contra filios Ammon. 12. Dixitque : Si vicerit me Syrus, auxilio eris mihi; si autem superaverint te filii Ammon, ero tibi in præsidium. 13. Confortare et agamus viriliter pro populo nostro, et pro urbibus Dei nostri : Dominus autem, quod in conspectu suo bonum est, faciet. 14. Perrexit ergo Joab, et populus qui cum eo erat, contra Syrum ad prælium et fugavit eos. 15. Porro filii Ammon videntes quod fugisset Syrus, ipsi quoque fugerunt Abisai fratrem ejus, et ingressi sunt civitatem : reversusque est etiam Joab in Jerusalem. 16. Videns autem Syrus quod cecidisset coram Israel, misit nuntios, et adduxit Syrum, qui erat trans fluvium : Sophach autem, princeps militiæ Adarezer, erat dux eorum. 17. Quod cum nuntiatum esset David, congregavit universum Israel, et transivit Jordanem, irruitque in eos, et direxit ex adverso aciem, illis contra pugnantibus. 18. Fugit autem Syrus Israel; et interfecit David de Syris septem millia curruum, et quadraginta millia peditum, et Sophach exercitus principem. 19. Videntes autem servi Adarezer se ab Israel esse superatos, transfugerunt ad David, et servierunt ei : noluitque ultra Syria auxilium præbere filiis Ammon.

4. DECALVAVIT.] Hebr. יגלח *iegallech*, id est, *rasit*, scilicet dimidiam capitis comam et barbam, ut dicitur 2. Reg. 10. 4.

7. CONDUXERUNTQUE TRIGINTA DUO MILLIA CURRUUM,] id est, equitum ex curribus falcatis depugnantium. Est metonymia; ponitur enim continens pro contento, puta currus pro milite curuli. Atque olim sæpe singuli milites potentiores suum habebant currum, sicut equites suum habent equum ex quo depugnant : patet ex v. 10.

18. INTERFECIT DAVID DE SYRIS SEPTEM MILLIA CURRUUM,] id est, militum ex curribus depugnantium, vel certe equorum currus trahentium : nam currus ipsi comburi queunt, at non interfici.

CAPUT VIGESIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

DAVID AMMONITAS TRIBULIS ET SERRIS COMMINUIT; MOX V. 4. TRIBUS PRÆLIIS PHILISTHÆOS SUPERAT, ET TRES GIGANTES OCCIDIT.

1. FACTUM est autem post anni circulum, eo tempore quo solent reges ad bella procedere, congregavit Joab exercitum et robur militiæ, et vastavit terram filiorum Ammon; perrexitque et obsedit Rabba: porro David manebat in Jerusalem, quando Joab percussit Rabba, et destruxit eam. 2. Tulit autem David coronam Melchom de capite ejus, et invenit in ea auri pondo talentum, et pretiosissimas gemmas, fecitque sibi inde diadema: manubias quoque urbis plurimas tulit; 3. populum autem, qui erat in ea, eduxit: et fecit super eos tribulas, et trahas, et ferrata carpenta transire, ita ut dissecarentur et contererentur; sic fecit David cunctis urbibus filiorum Ammon, et reversus est cum omni populo suo in Jerusalem. 4. Post hæc initum est bellum in Gazer adversum Philisthæos, in quo percussit Sobochai Husathites, Saphai de genere Raphaim, et humiliavit eos. 5. Aliud quoque bellum gestum est adversus Philisthæos, in quo percussit Adeodatus filius Saltus Bethlehemites fratrem Goliath Gethæi, cujus hastæ lignum erat quasi liciatorium texentium. 6. Sed aliud bellum accidit in Geth, in quo fuit homo longissimus, senos habens digitos, id est, simul viginti quatuor: qui et ipse de Repha fuerat stirpe generatus. 7. Hic blasphemavit Israel, et percussit eum Jonatham filius Samaa fratris David. Hi sunt filii Rapha in Geth, qui ceciderunt in manu David et servorum ejus.

2. Hoc caput idem est cum cap. 10 et 11. lib. 2. Reg. ubi illud explicui.

TULIT AUTEM DAVID CORONAM MELCHOM.] Hebr. *Malcham* מלכם, id est *regis eorum*, scilicet Ammonitarum. Ita et Septuag. nam *corona* idolorum, qualis erat Melchom, comburenda erat cum ipsis idolis, uti jubetur Deut. 7; quare ex ea coronam regalem sibi fabricare nequibat David

CAPUT VIGESIMUM PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

DAVID, NUMERANS POPULUM, DEUM AD IRAM PROVOCAT, AC EX TRIBUS POENIS A DEO OBLATIS PESTEM ELIGIT: QUÆ PROINDE IMMISSA MULTOS È MEDIO TOLLIT; SED TANDEM DAVID, ORATIONE ET SACRIFICIO DEUM PLACANDO, EAM SOPIT.

1. CONSURREXIT autem Satan contra Israel, et concitavit David, ut numeraret Israel. 2. Dixitque David ad Joab et ad principes populi: Ite, et numerate Israel à Bersabee usque Dan, et afferte mihi numerum ut sciam. 3. Responditque Joab: Augeat Dominus populum suum centuplum, quàm sunt; nonne, domine mi rex, omnes servi tui sunt? quare hoc quærit dominus meus, quod in peccatum reputetur Israeli? 4. Sed sermo regis magis prævaluit; egressusque est Joab, et circuivit universum Israel; et reversus est Jerusalem. 5. Deditque Davidi numerum eorum quos circuierat; et inventus est omnis numerus Israel, mille millia et centum millia virorum educentium gladium; de Juda autem quadringenta septuaginta millia bellatorum. 6. Nam Levi et Benjamin non numeravit, eo quod

Joab invitus exsequeretur regis imperium. 7. Displicuit autem Deo quod jussum erat, et percussit Israel. 8. Dixitque David ad Deum : Peccavi nimis ut hoc facerem ; obsecro, aufer iniquitatem servi tui, quia insipienter egi. 9. Et locutus est Dominus ad Gad Videntem Davidis, dicens : 10. Vade, et loquere ad David, et dic ei : Hæc dicit Dominus : Trium tibi optionem do ; unum, quod volueris, elige, et faciam tibi. 11. Cumque venisset Gad ad David, dixit ei : Hæc dicit Dominus : Elige quod volueris : 12. aut tribus annis famem, aut tribus mensibus te fugere hostes tuos, et gladium eorum non posse evadere ; aut tribus diebus gladium Domini, et pestilentiam versari in terra, et angelum Domini interficere in universis finibus Israel : nunc igitur vide quid respondeam ei, qui misit me. 13. Et dixit David ad Gad : Ex omni parte me angustiæ premunt ; sed melius mihi est, ut incidam in manus Domini, quia multæ sunt miserationes ejus, quam in manus hominum. 14. Misit ergo Dominus pestilentiam in Israel, et ceciderunt de Israel septuaginta millia virorum. 15. Misit quoque angelum in Jerusalem, ut percuteret eam ; cumque percuteretur, vidit Dominus, et misertus est super magnitudine mali ; et imperavit angelo, qui percutiebat : Sufficit, jam cesset manus tua. Porro angelus Domini stabat juxta aream Ornan Jebusæi. 16. Levansque David oculos suos, vidit angelum Domini stantem inter cœlum et terram, et evaginatum gladium in manu ejus, et versum contra Jerusalem ; et ceciderunt, tam ipse quam majores natu vestiti ciliciis, proni in terram. 17. Dixitque David ad Deum : Nonne ego sum, qui jussi ut numeraretur populus ; ego, qui peccavi ; ego qui malum feci : iste grex quid commeruit ? Domine Deus meus, vertatur, obsecro, manus tua in me, et in domum patris mei ; populus autem tuus non percutiatur. 18. Angelus autem Domini præcepit Gad, ut diceret Davidi ut ascenderet, exstrueretque altare Domino Deo in area Ornan Jebusæi. 19. Ascendit ergo David juxta sermonem Gad, quem locutus ei fuerat ex nomine Domini. 20. Porro Ornan cum suspexisset, et vidisset angelum, quatuorque filii ejus cum eo, absconderunt se ; nam eo tempore terebat in area triticum. 21. Igitur cum veniret David ad Ornan, conspexit eum Ornan, et processit ei obviam de area, et adoravit eum pronus in terram. 22. Dixitque ei David : Da mihi locum areæ tuæ, ut ædificem in ea altare Domino ; ita ut quantum valet argenti accipias, et cesset plaga à populo. 23. Dixit autem Ornan ad David : Tolle, et faciat dominus meus rex quodcumque ei placet ; sed et boves do in holocaustum, et tribulas in ligna, et triticum in sacrificium : omnia libens præbebo. 24. Dixitque ei rex David : Nequaquam ita fiet, sed argentum dabo quantum valet ; neque enim tibi auferre debeo, et sic offerre Domino holocausta gratuita. 25. Dedit ergo David Ornan pro loco siclos auri justissimi ponderis sexcentos. 26. Et ædificavit ibi altare Domino ; obtulitque holocausta, et pacifica, et invocavit Domino, et exaudivit eum in igne de cœlo super altare holocausti. 27. Præcepitque Dominus angelo, et convertit gladium suum in vaginam. 28. Protinus ergo David, videns quod exaudisset eum Dominus in area Ornan Jebusæi, immolavit ibi victimas. 29. Tabernaculum autem Domini, quod fecerat Moyses in deserto, et altare holocaustorum, ea tempestate erat in excelso Gabaon. 30. Et non prævaluit David ire ad altare, ut ibi obsecraret Deum ; nimio enim fuerat in timore perterritus, videns gladium angeli Domini.

12. Aut tribus annis famem,] 2. Reg. 24. v. 13. dicitur : *Aut septem annis famem*, nimirum prima oblatio Dei facta Davidi fuit septem annorum, sed Davide tantam moram deprecante Deus pœnam moderatus est, et ad tres annos redegit. Sic Genes. 18. Deus à quinquaginta justis descendit ad decem, quos si invenisset in Sodoma, ei pepercisset, ac Ezechieli, cap. 4. deprecanti pro fimo humano, concedit bovinum in cibum.

18. Ornan,] 2. Reg. 24. 23. paululum inflexo nomine vocatur *Areuna*, idemque *rex*, id est regulus sive princeps inter Jebusæos.

CAPUT VIGESIMUM SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

David omnem materiam præparat ad fabricam templi, ejusque idæam a Deo acceptam tradit Salomoni; ac illum hortatur ut Deum semper religiose colat, atque monet principes ut eum in fabrica adjuvent.

1. Dixitque David : Hæc est domus Dei, et hoc altare in holocaustum Israel.
2. Et præcepit ut congregarentur omnes proselyti de terra Israel, et constituit ex eis latomos ad cædendos lapides et poliendos, ut ædificaretur domus Dei. 3. Ferrum quoque plurimum ad clavos januarum, et ad commissuras atque juncturas præparavit David : et æris pondus innumerabile.
4. Ligna quoque cedrina non poterant æstimari, quæ Sidonii et Tyrii deportaverant ad David. 5. Et dixit David : Salomon filius meus puer parvulus est et delicatus; domus autem, quam ædificari volo Domino, talis esse debet ut in cunctis regionibus nominetur : præparabo ergo ei necessaria. Et ob hanc causam ante mortem suam omnes præparavit impensas. 6. Vocavitque Salomonem filium suum : et præcepit ei ut ædificaret domum Domino Deo Israel. 7. Dixitque David ad Salomonem : Fili mi, voluntatis meæ fuit ut ædificarem domum nomini Domini Dei mei, 8. sed factus est sermo Domini ad me, dicens : Multum sanguinem effudisti, et plurima bella bellasti ; non poteris ædificare domum nomini meo, tanto effuso sanguine coram me; 9. filius qui nascetur tibi, erit vir quietissimus; faciam enim eum requiescere ab omnibus inimicis suis per circuitum ; et ob hanc causam Pacificus vocabitur ; et pacem et otium dabo in Israel cunctis diebus ejus. 10. Ipse ædificavit domum nomini meo, et ipse erit mihi in filium, et ego ero illi in patrem; firmaboque solium regni ejus super Israel in æternum. 11. Nunc ergo, fili mi, sit Dominus tecum, et prosperare, et ædifica domum Domino Deo tuo, sicut locutus est de te. 12. Det quoque tibi Dominus prudentiam et sensum, ut regere possis Israel, et custodire legem Domini Dei tui. 13. Tunc enim proficere poteris, si custodieris mandata et judicia, quæ præcepit Dominus Moysi ut doceret Israel : confortare et viriliter age, ne timeas neque paveas. 14. Ecce ego in paupertate mea præparavi impensas domus Domini, auri talenta centum millia, et argenti mille millia talentorum : æris vero et ferri non est pondus; vincitur enim numerus magnitudine, ligna et lapides præparavi ad universa impendia. 15. Habes quoque plurimos artifices, latomos, et cæmentarios, artificesque lignorum, et omnium artium ad faciendum opus prudentissimos. 16. In auro et argento et ære et ferro, cujus non est numerus. Surge igitur, et fac, et erit Dominus tecum. 17. Præcepit quoque David cunctis principibus Israel, ut adjuvarent Salomonem filium suum. 18. Cernitis, inquiens, quod Dominus Deus vester vobiscum sit, et dederit vobis requiem per circuitum, et tradiderit omnes inimicos vestros in manus vestras, et subjecta sit terra coram Domino, et coram populo ejus. 19. Præbete igitur corda vestra et animas vestras, ut quæratis Dominum Deum vestrum, et consurgite, et ædificate sanctuarium Domino Deo, ut introducatur arca fœderis Domini, et vasa Domino consecrata, in domum, quæ ædificatur nomini Domini.

1. Hæc est domus Dei,] q. d. Hoc loco, puta in *area Ornan*, quæ est in monte Moria, jubet Deus condi templum.

5. Salomon puer parvulus est,] q. d. Salomon respectu tantæ tamque magnificæ fabricæ templi, est instar pueri parvuli : nam alioqui erat ipse jam viginti annorum.

14. Auri talenta centum millia, hoc est duodecim cum dimidio milliones librarum auri, quæ faciunt mille et ducentos milliones aureorum Francicorum; tantumdem reliquit ei in argento, scilicet mille millia talenta argenti,] quæ faciunt totidem, scilicet mille et ducentos milliones aureorum Francicorum; olim enim

una libra auri valebat decem libras argenti : universim ergo reliquit ei bis mille et quadringentos milliones aureorum. Vide dicta de monetis et mensuris in fine Pentateuchi. Immensa et pene incredibilis videtur hæc auri et argenti summa, sed Deo nihil est impossibile, nihil difficile; quare ei facile fuit omnem hanc copiam Davidi suggerere ad fabricam tam magnifici templi; unde ipse volens templum hoc à Chaldæis exustum restaurari per Zorobabel et Judæos, pauperes eos ad fabricam animat dicens: *Meum est argentum, et meum est aurum*, Aggæi 2. 9. Sic S. Franciscus Assisias, et alter de Paula, ille Minorum, hic Minimorum fundator, uterque pauper jussi à Deo templum ædificare, illud ædificarunt Deo, ad illud sumptus per eleemosynas piorum spondente et præstante. Multo magis si à Deo vocemur, ut templum mysticum perfectionis in anima nostra vel proximorum fabricemus alacriter de ejus ope confisi idipsum præstemus. Deus enim aderit, viresque et animos dabit: *Domini* enim *est terra et plenitudo ejus*, atque, ut ait S. Leo : *Juste instat præcepto, qui prævenit auxilio.*

Porro noster Vilalpandus sub finem tomi 2. in Ezechielem per plura capita censet Davidem tantas opes collegisse partim ex vectigalibus, partim ex Ophir, partim ex hostium spoliis et tributo, partim ex annuo Israelis censu, quo quisque pendebat quotannis templo dimidium siclum juxta legem, Exodi 30. 13. Quocirca Israelitæ etiam extra Judæam degentes, per totum orbem dispersi, hanc capitationem quotannis mittebant Jerosolymam ; cumque eorum ingens esset numerus, ingentem conflabant auri summam.

Addit Vilalpandus Davidem et Salomonem annuo reditu et opibus superasse tributa et opes Romanorum, Chaldæorum, Persarum, omniumque regum et monarcharum.

Dices : Quomodo ergo David hoc versu ait hæc se collegisse *in paupertate?* Resp. Primo, quia hæc omnia præ Dei dignitate et majestate erant parva et pauca. Secundo, *in paupertate*, id est in multo labore et afflictione. Tertio et maxime, quia, ut sequitur, hæc omnia erant Dei ; quare Davidis non erant, quia ipse ex se pauper erat, et nihil habebat nisi quod à Deo acceperat.

Ad universa impendia.] Hebr. et Chald. habent : *Et super hæc adde.* Septuaginta : *Et appone in his.* Vatablus : *Quibus tu adjicere poteris.* Unde Salomon et populus his quæ reliquit David, multa donaria addidere ad fabricam templi tam magnificam magnificentius instruendam et adornandam.

CAPUT VIGESIMUM TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

David sub mortem Salomonem regem designat, ac Levitas in suas classes distribuit, eisque sua officia partitur ; Levitis quoque filios, id est posteros Moysis, annumerat.

1. EGITUR David senex et plenus dierum, regem constituit Salomonem filium
suum super Israel. 2. Et congregavit omnes principes Israel, et Sacerdo-
tes atque Levitas. 3. Numeratique sunt Levitæ à triginta annis, et supra,
et inventa sunt triginta octo millia virorum. 4. Ex his electi sunt, et dis-
tributi in ministerium domus Domini, viginti quatuor millia; præpo-
sitorum autem et judicum sex millia. 5. Porro quatuor millia janitores;
et totidem psaltæ canentes Domino in organis, quæ fecerat ad canendum.
6. Et distribuit eos David per vices filiorum Levi, Gerson videlicet, et Caath : et Merari.
7. Filii Gerson : Leedan, et Semei. 8. Filii Leedan : princeps Jahiel, et Zethan, et Joël,
tres. 9. Filii Semei : Salomith, et Hosiel, et Aran, tres: isti principes familiarum Leedan.
10. Porro filii Semei, Leheth, et Ziza, et Jaus, et Baria : isti filii Semei, quatuor. 11. Erat
autem Leheth prior, Ziza secundus : porro Jaus et Baria non habuerunt plurimos filios, et id-
circo in una familia, unaque domo, computati sunt. 12. Filii Caath ; Amram et Isaar, Hebron,
et Oziel, quatuor. 13. Filii Amram : Aaron, et Moyses. Separatusque est Aaron ut ministra-
ret in Sancto sanctorum, ipse et filii ejus in sempiternum, et adoleret incensum Domino secun-
dum ritum suum, ac benediceret nomini ejus in perpetuum. 14. Moysi quoque hominis Dei filii
annumerati sunt in tribu Levi. 15. Filii Moysi : Gersom, et Eliezer. 16. Filii Gersom : Su-
buel primus. 17. Fuerunt autem filii Eliezer : Rohobia primus; et non erant Eliezer filii alii.
Porro filii Rohobia multiplicati sunt nimis. 18. Filii Isaar : Salomith primus. 19. Filii Hebron:
Jeriau primus, Amarias secundus, Jahaziel tertius, Jecmaam quartus. 20. Filii Oziel : Micha

primus, Jesia secundus. 21. Filii Merari: Moholi, et Musi. Filii Moholi: Eleazar, et Cis. 22. Mortuus est autem Eleazar, et non habuit filios, sed filias; acceperuntque eas filii Cis fratres earum. 23. Filii Musi: Moholi, et Eder, et Jerimoth, tres 24. Hi filii Levi in cognationibus et familiis suis, principes per vices, et numerum capitum singulorum, qui faciebant opera ministerii domus Domini, à viginti annis et supra. 25. Dixit enim David: Requiem dedit Dominus Deus Israel populo suo, et habitationem Jerusalem usque in æternum. 26. Nec erit officii Levitarum ut ultra portent tabernaculum, et omnia vasa ejus ad ministrandum. 27. Juxta præcepta quoque David novissima, supputabitur numerus filiorum Levi à viginti annis et supra. 28. Et erunt sub manu filiorum Aaron in cultum domus Domini, in vestibulis, et in exedris, et in loco purificationis, et in sanctuario, et in universis operibus ministerii templi Domini. 29. Sacerdotes autem, super panes propositionis, et ad similæ sacrificium, et ad lagana azyma, et sartaginem, et ad torrendum et super omne pondus atque mensuram. 30. Levitæ vero, ut stent mane ad confitendum et canendum Domino: similiterque ad vesperam, 31. tam in oblatione holocaustorum Domini, quam in sabbatis et Calendis et solemnitatibus reliquis, juxta numerum, et cæremonias uniuscujusque rei, jugiter coram Domino. 32. Et custodiant observationes tabernaculi fœderis, et ritum sanctuarii, et observationem filiorum Aaron fratrum suorum, ut ministrent in domo Domini.

Nota. David Levitas ita distribuit. Erat numerus Levitarum 38 millium; ex eis David 24 millia deputavit ministerio templi, sex alia millia fecit præpositos et judices, v. 4; unde patet Levitas hosce fuisse judices, et quasi senatores ac Patres conscriptos; quatuor millia janitores. Deinde alia quatuor millia constituit cantores et musicos: confla hos omnes numeros in unum, et invenies 38 millia jam dicta.

Nota secundo: David insuper constituit 24 ordines sacerdotum, qui sibi per vices succederent ad ministrandum in templo; quisque enim ordo per septimanam ministrabat. Unde, Lucæ 1. 9. dicitur de Zacharia: *Exiit de sorte ut poneret incensum;* erat enim Zacharias *de vice Abia,* quæ ordine erat octava. Hæ vices et ordines sacerdotum recensentur capite sequenti. Porro David cuique ordini sacerdotum attribuit ordinem unum Levitarum qui eis ministrarent, et per omnia subservirent; unde tot erant ordines Levitarum, quot sacerdotum ministrantium templo, scilicet 24. Totidem (scilicet 24) ordines constituit Levitarum psallentium tam voce quàm instrumentis musicis, quorum quisque sua vice et sub suo sacerdotum ordine psallebat, ut patet cap. 25. psallebant autem non tantum in sabbatis, Calendis, omnique alia festivitate, sed et quotidie in omni sacrificio holocaustorum, ut patet v. 31. Hinc sequitur quemlibet sacerdotem æque ac Levitam vis tantum in anno ministrasse in templo; nam erant eorum 34 classes, quarum quælibet per hebdomadam in templo serviebat. Quare in 24 hebdomadis quisque una tantum hebdomada ministrabat; iis vero duplicatis bis: ergo in 48 hebdomadibus (quot complectitur annus additis quatuor) bis, hoc est, duabus hebdomadis duntaxat quisque ministrabat.

Porro fecit hæc David non tam ut rex (hic enim non habet jus in sacerdotes et sacra) quàm ut propheta. Rursum, non fecit hæc per se, sed per Pontifices Sadoc et Ahimelech, ut audiemus capite sequenti, v. 3. idque jacta sorte, ut ibidem dicitur, v. 5 et 32.

11. Jaus et Baria non habuerunt plurimos filios,] q. d. Hi duo simul non habuerunt plures filios quàm unus solus ex jam recensitis; quare hi duo unam tantum classem constituerunt, cum alii singuli singulas constituerent.

13. Separatusque est Aaron,] q. d. A Deo per Moysen electus est Aaron, ut ipse ejusque posteri primogeniti essent summi Sacerdotes sive Pontifices; cæteri vero non primogeniti essent minores sacerdotes. Unde Pontifices soli ingrediebantur Sanctum sanctorum; cæteri vero sacerdotes adolebant thymiama in altari thymiamatis, quod erat in Sancto ante Sanctum sanctorum.

14. Moysi quoque hominis (amici) Dei filii annumerati sunt in tribu Levi.] Mira fuit Moysis resignatio et humilitas, qua se submisit ordinationi Dei statuentis, ut principatum populi transferret in Josue, filios vero suos non sacerdotibus sed Levitis annumeraret. Nam sacerdotium à Deo addictum erat posteris Aaronis, qui erat frater senior Moysis.

24. Filii Levi a viginti annis et supra.] David bis numeravit Levitas, scilicet primo, v. 3. *à triginta annis et supra;* secundo, hìc *à viginti annis et supra.* Ratio fuit, quia primitus à Deo per Moysen statutum erat, ut Levitæ à trigesimo ætatis anno et deinceps servirent tabernaculo, eo quòd eorum officium esset portare supellectilem Tabernaculi per desertum, in quo continue peregrinabantur, ad quod ætas valida et robusta, qualis est triginta annorum, requirebatur. David vero cessante hoc onere, ædificato jam templo, et Israele quiescente in Terra sancta, statuit hoc versu ut à vigesimo anno numerentur, et servire incipiant; nimirum ut prioribus senioribus jam recensitis, et in suas ministrantium, janitorum, præpositorum, judicum, cantorum, classes distributis in rebus minoribus subserviant. Hanc rationem dat hìc David, v. 26.

29. Sacerdotes autem.] Hæc verba non sunt in Hebr. nec in Græco; quare officia quæ hìc subnectuntur, competunt tam Levitis quàm sacerdotibus, quia scilicet Levitarum erat illa parare, sacerdotum vero parata jam Deo offerre in sacrificium.

Et super omne pondus et mensuram,] tum quia Sacerdotum et Levitarum erat omnia Deo offerenda mensurare, an scilicet justum pondus

à lege præscriptum haberent, tum quia eorum erat asservare justas rerum mensuras et pondera in templo, ut si per fraudem aliquorum in populo illa vitiarentur et minuerentur, vel augerentur, ad mensuras et pondera templi restituerentur et corrigerentur.

CAPUT VIGESIMUM QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Distribuuntur sacerdotes in 24 classes, ac cuique sua Levitarum classis ad subserviendum in sacrificio assignatur.

1. Porro filiis Aaron hæ partitiones erant : filii Aaron : Nadab, et Abiu, et
Eleazar, et Ithamar. 2. Mortui sunt autem Nadab et Abiu ante patrem
tuum absque liberis : sacerdotioque functus est Eleazar, et Ithamar. 3. Et
divisit eos David, id est, Sadoc de filiis Eleazari, et Ahimelech de filiis
Ishamar, secundum vices suas et ministerium. 4. Inventique sunt multo
plures filii Eleazar in principibus viris, quàm filii Ithamar. Divisit autem
eis, hoc est filiis Eleazar, principes per familias sedecim : et filiis Ithamar
per familias et domos suas octo. 5. Porro divisit utrasque inter se familias sortibus ; erant enim
principes sanctuarii, et principes Dei, tam de filiis Eleazar, quam de filiis Ithamar. 6. De-
scripsitque eos Semeias filius Nathanael scriba Levites, coram rege et principibus, et Sadoc sa-
cerdote, et Ahimelech filio Abiathar, principibus quoque familiarum sacerdotalium et Leviti-
carum : unam domum, quæ cæteris præerat, Eleazar : et alteram domum, quæ sub se habebat
cæteros, Ithamar. 7. Exivit autem sors prima Joiarib, secunda Jedei, 8. tertia Harim, quarta
Seorim, 9. quinta Melchia, sexta Maiman, 10. septima Accos, octava Abia, 11. nona Jesua,
decima Sechenia, 12. undecima Eliasib, duodecima Jacim, 13. tertia decima Hoppha, decima
quarta Isbaab, 14. decima quinta Belga, decima sexta Emmer, 15. decima septima Hezir,
decima octava Aphses, 16. decima nona Pheteia, vigesima Hezechiel, 17. vigesima prima
Jachin, vigesima secunda Gamul, 18. vigesima tertia Dalaiaü, vigesima quarta Maaziaü.
19. Hæ vices eorum secundum ministeria sua, ut ingrediantur domum Domini, et juxta ritum
suum sub manu Aaron patris eorum : sicut præceperat Domiuus Deus Israel. 20. Porro filio-
rum Levi, qui reliqui fuerant, de filiis Amram erat Subael, et de filiis Subael, Iehedeia.
21. De filiis quoque Rohobiæ princeps Jesias. 22. Isaari vero filius Salemoth, filiusque Sale-
moth Jahath : 23. filiusque ejus Jeriaü primus, Amarias secundus, Jahaziel tertius, Jecmaan
quartus. 24. Filius Oziel, Micha ; filius Micha, Samir. 25. Frater Micha, Jesia ; filiusque
Jesiæ, Zacharias. 26. Filii Merari : Moholi et Musi. Filius Oziaü : Benno. 27. Filius quoque
Merari : Oziaü, et Soam, et Zachur, et Hebri. 28. Porro Moholi filius Eleazar, qui non
habebat liberos. 29. Filius vero Cis, Jerameel. 30. Filii Musi : Moholi, Eder, et Jerimoth,
isti filii Levi secundum domos familiarum suarum. 31. Miseruntque et ipsi sortes contra fra-
tres suos filios Aaron, coram David rege, et Sadoc, et Ahimelech, et principibus familiarum
Sacerdotalium et Leviticarum, tam majores, quam minores omnes sors æqualiter dividebat.

3. Et divisit eos David, id est Sadoc de filiis Eleazari, et Ahimelech de filiis Ithamar, secundum vices suas,] scilicet divisit omnes sacerdotes posteros Eleazar et Ithamar in 24 classes. Divisit, inquam, David non per se, sed per duos Pontifices, scilicet per Sadoc qui erat ex posteris Eleazar, et per Ahimelech qui erat ex posteris Ithamar. Ad Pontificem enim spectabat hæc sacerdotum distributio, non ad regem.

5. Porro divisit utrasque inter se familias sortibus,] ne quis queri posset se inique postpositum, et alterum ex favore antepositum, sed omnes pari jure et conditione censerentur : quare sorte res acta est, et sors cuique suum ordinem et vicem assignavit.

Erant enim principes sanctuarii.] Erant 24 familiæ sacerdotales, et quæque suum habebat principem, puta primogenitum, qui in vice sua omnibus præerat, omniaque in templo dirigebat ; quare erat ipse summus classis suæ Sacerdos, ideoque vocabatur Pontifex. Erant ergo 24 Pontifices sive principes Sacerdotum, de qui-

bus in Evangeliis crebra est mentio; sed his omnibus eminebat et præerat summus Pontifex, scilicet Sadoc.

6. AHIMELECH FILIO ABIATHAR.,] Hinc videtur quòd Abiathar Pontifex ægrotans, aut aliis occupatus vices suas demandarit filio Ahimelech, ut ipse cum Sadoc Pontifice assisteret, et distribueret has 24 sacerdotum classes.

10. OCTAVA ABIA.] Ex hac fuit Zacharias pater Joannis Baptistæ; quare certum est eum non fuisse summum Pontificem. Pontifex enim non habebat vicem, sed omnibus præerat. An Zacharias fuerit Pontifex, id est, princeps et primogenitus suæ familiæ Abia, ut vult S. Dionysius, cœlestis Hierarchiæ cap. 4. item an fuerit ex posteris Eleazar, an verò ex posteris Ithamar, incertum est.

26. FILIUS OZIAU BENNO,] et cæteri qui recensentur v. 27, uti jam dicam.

27. FILIUS MERARI, OZIAU.] Hæc verba parenthesi intercipienda videntur; nam sequentes, scilicet : *Soam et Zachur et Hebri*, sunt filii *Oziaü*. Id patet ex Hebr. et Chald. qui sic habent : *Filii Merari de Oziaü, vel per Oziaü, Benno et Soam et Zachur et Hebri*. Quia enim dixerat : *Filius Oziaü Benno*, et non dixerat cujus filius esset *Oziaü*; hinc idipsum explicat subdens : *Filius Merari Oziaü* ; deinde reliquos præter Bennonem jam nominatum, Oziaü filios prosequitur, dicens :

ET SOAM ET ZACHUR ET HEBRI.] Nam Merari filios, scilicet *Moholi et Musi*, jam recensuit v. 26. Ita Vatablus, Pagninus et alii.

31. MISERUNTQUE ET IPSI SORTES CONTRA FRATRES SUOS,] scilicet ex opposito vel contraposito *fratrum*, id est cognatorum suorum; et, ut vertit Vatablus : *è regione fratrum suorum*. Septuag. *sicut fratres eorum*, q. d. Sicut sacerdotes posteri Aaronis divisi in 24 classes sortem jecerant; quo quisque ordine in tabernaculo ministraret, sic etiam Levitæ vices ministrandi jacta sorte acceperunt.

CAPUT VIGESIMUM QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

NUMERANTUR 24 CLASSES LEVITARUM AD CANENDUM, PSALLENDUM ET CITHARIZANDUM DEPUTATORUM.

1. IGITUR David et magistratus exercitus, segregraverunt in ministerium filios Asaph, et Heman, et Idithun; qui prophetarent in citharis, et psalteriis, et cymbalis, secundum numerum suum dedicato sibi officio servientes. 2. De filiis Asaph : Zacchur, et Joseph, et Nathania, et Asarela, filii Asaph : sub manu Asaph prophetantis juxta regem. 3. Porro Idithun : filii Idithun, Godolias, Sori, Jeseias, et Hasabias, et Mathathias, sex, sub manu patris sui Idithun, qui in cithara prophetabat super confitentes et laudantes Dominum. 4. Heman quoque : filii Heman, Bocciaü, Mathaniaü, Oziel, Subuel, et Jerimoth, Hananias, Hanani, Eliatha, Geddelthi, et Romemthiezer, et Jesbacassa, Mellothi, Othir, Mahazioth; 5. omnes isti filii Heman Videntis regis in sermonibus Dei, ut exaltaret cornu : deditque Deus Heman filios quatuordecim, et filias tres. 6. Universi sub manu patris sui ad cantandum in templo Domini distributi erant, in cymbalis, et psalteriis, et citharis, in ministeria domus Domini juxta regem : Asaph videlicet, et Idithun, et Heman. 7. Fuit autem numerus eorum cum fratribus suis, qui erudiebant canticum Domini cuncti doctores, ducenti octoginta octo. 8. Miseruntque sortes per vices suas ex æquo tam major quam minor, doctus pariter, et indoctus. 9. Egressaque est sors prima Joseph, qui erat de Asaph. Secunda Godoliæ, ipsi et filiis ejus, et fratribus ejus duodecim. 10. Tertia Zachur, filiis et fratribus ejus duodecim. 11. Quarta Isari, filiis et fratribus ejus duodecim. 12. Quinta Nathaniæ, filiis et fratribus ejus duodecim. 13. Sexta Bocciaü, filiis et fratribus ejus duodecim. 14. Septima Isreela, filiis et fratribus ejus duodecim. 15. Octava Jesaiæ, filiis et fratribus ejus duodecim. 16. Nona Mathaniæ, filiis et fratribus ejus duodecim. 17. Decima Semeiæ, filiis et fratribus ejus duodecim. 18. Undecima Azareel, filiis et fratribus ejus duodecim. 19. Duodecima Hasabiæ, filiis et fratribus ejus duodecim. 20. Tertia decima Subael, filiis et fratribus ejus duodecim. 21. Quarta decima Mathathiæ, filiis et fratribus ejus duodecim. 22. Quinta decima Jerimoth, filiis et fratribus ejus duodecim. 23. Sexta decima Hananiæ, filiis et fratribus ejus duodecim. 24. Septima decima Jesbacassæ, filiis et fratribus ejus duodecim. 25. Octava

decima Hanani, filiis et fratribus ejus duodecim. 26. Nona decima Mellothi, filiis et fratribus ejus duodecim. 27. Vigesima Eliatha, filiis et fratribus ejus duodecim. 28. Vigesima prima Othir, filiis et fratribus ejus duodecim. 29. Vigesima secunda Geddelthi, filiis et fratribus ejus duodecim. 30. Vigesima tertia Mahazioth, filiis et fratribus ejus duodecim. 31. Vigesima quarta Romemthiezer, filiis et fratribus ejus duodecim.

1. MAGISTRATUS EXERCITUS,] id est, principes tam politici quàm Ecclesiastici; *exercitus* enim vocatur totus populus tam laicorum quàm Levitarum ob multitudinem; erant enim multi et constipati, iique per ordines quasi acies dispositi, uti sunt milites in exercitu. Magistratus Levitarum, cap. 24. 6. vocantur *principes Sanctuarii.*

QUI PROPHETARENT (id est, qui canerent laudarentque Deum) IN CITHARIS SECUNDUM NUMERUM SUUM DEDICATO SIBI OFFICIO SERVIENTES,] q. d. quilibet in sua vice tanto numero canebant, quanto ad canendum destinati erant; una enim familia numerosior unum cantorum ordinem constituens plures habebat cantores, quàm illa quæ pauciores in se domesticos continebat. Hebr. est *viri operis in ministerio suo*, id est viri diligentes, et scite fungentes munere suo, q. d. Isti omnes fuere musici peritissimi, inquit Vatabl.

SUB MANU (sub regimine et directione) ASAPH PROPHETANTIS (canentis Dei laudes) JUXTA REGEM] scilicet in arce Sion coram arca, juxta sedem Davidis, ubi nimirum ipsi sedere, et Dei laudibus interesse solebat. Nam verisimile est alios cantores fuisse deputatos ad canendum in Tabernaculo Moysis, quod erat in Gabaon; unde aliqui, ut utrosque comprehendant, explicant τὸ *juxta regem*, q. d. Juxta regis præscriptum et distributionem, ut hi in Sion, illi in Gabaon canerent.

3. FILII IDITHUN GODOLIAS, SORI, SESEIAS, ET HASABIAS, ET MATHATHIAS, SEX.] Recensiti hìc sunt quinque duntaxat, ut patet eos numeranti. Deest ergo sextus, quem verisimile est esse *Semeiam*, qui nominatur v. 17. in decima sorte; Semeias enim non nominatur inter filios Asaph nec inter filios Heman. Fuit ergo filius Idithun; horum trium enim filii hìc describuntur, ut patet v. 1.

5. OMNES ISTI FILII HEMAN VIDENTIS REGIS IN SERMONIBUS DEI.] *Heman* vocatur *Videns*, id est propheta, hoc est cantor divinarum laudum apud Davidem. *In sermonibus Dei,* id est cum Dei sermones, id est, res et laudes canerentur, q. d. David in aula et mensa habebat suos symphoniacos, qui profana canebant ad regis honestam recreationem; hic vero Heman curabat duntaxat sacra cani in Tabernaculo, cum David divinis officiis vacaret. *Sermones* ergo *Dei* erant psalmi, hymni et cantica divinarum laudum.

UT EXALTARET CORNU,] id est, ut canendo exaltaret magnitudinem, magnificentiam, et immensam majestatem, sapientiam, misericordiam, potentiam, clementiam et beneficentiam Dei. Ita Abulensis. Secundo, et magis præcise, q. d. Heman curabat cani psalmos, in quibus David orat, et prædicit exaltandum *cornu*, id est regnum, potentiam, et gloriam tam imperii sui, quàm antitypi Christi. Hoc enim audire Davidi erat gratissimum et desideratissimum. Unde crebro in psalmis de *hac cornu exaltatione*, agit. Hinc Vatablus sic vertit: *Qui erat regis videns in verbis divinis ut erigeretur cornu;* idque sic explicat, q. d. Heman prophetavit de Davide quòd assequeretur magnam famam et gloriam. *Cornu* enim significat dignitatem et gloriam, item robur et vires, ac si dicatur, ad exaltandam dignitatem et potentiam regiam. Asaph enim et Idithun canebant alios psalmos, qui ad populum erudiendum et consolandum spectabant, eumque ad pietatem et ad Deum secum laudandum excitabant.

7. QUI ERUDIEBANT CANTICUM,] id est *doctores*, ut sequitur, qui docebant reliquos scite canere et psallere tam voce, quàm instrumentis musicis.

8. DOCTUS PARITER ET INDOCTUS, q. d. Æque peritus canendi ac imperitus, æque doctor ac discipulus, q. d. David distribuit cantores in 24 classes, et cuique classi dedit duodecim magistros musices peritos, qui cæteros docerent canere, eosque in cantu dirigerent et perficerent. Quocirca magistri hi universim fuere 288, ut dictum est v. 7. Multiplica enim 24 per 12, resultabit numerus 288.

CAPUT VIGESIMUM SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

RECENSENTUR ORDINES ET CLASSES LEVITARUM, QUI ERANT JANITORES TEMPLI; AD HÆC CUSTODUM THESAURORUM TAM TEMPLI QUAM REGIS.

1. DIVISIONES autem janitorum : de Coritis Meselemia, filius Core, de filiis
Asaph. 2. Filii Meselemiæ : Zacharias primogenitus, Jadihel secundus,
Zabadias tertius, Jathanael quartus, 3. Ælam quintus, Johanan sextus,
Elioenai septimus. 4. Filii autem Obededom : Semeias primogenitus,
Jozabad secundus, Joaha tertius, Sachar quartus, Nathanael quintus,
5. Ammiel sextus, Issachar septimus, Phollathi octavus : quia benedixit
illi Dominus. 6. Semei autem filio ejus nati sunt filii, præfecti familiarum
suarum : erant enim viri fortissimi. 7. Filii ergo Semeiæ : Othni, et Raphael, et Obed, Elzabad,
fratres ejus viri fortissimi : Eliu quoque, et Samachias. 8. Omnes hi, de filiis Obededom :
ipsi, et filii, et fratres eorum fortissimi ad ministrandum, sexaginta duo de Obededom. 9. Porro
Meselemiæ filii, et fratres eorum robustissimi, decem et octo. 10. De Hosa autem, id est,
de filiis Merari : Semri princeps (non enim habuerat primogenitum, et idcirco posuerat eum
pater ejus in principem), 11. Helcias secundus, Tabelias tertius, Zacharias quartus, omnes
hi filii, et fratres Hosa, tredecim. 12. Hi divisi sunt in janitores, ut semper principes custo-
diarum, sicut et fratres eorum, ministrarent in domo Domini. 13. Missæ sunt ergo sortes ex
æquo, et parvis, et magnis, per familias suas, in unamquamque portarum. 14. Cecidit ergo
sors Orientalis, Selemiæ. Porro Zachariæ filio ejus, viro prudentissimo, et erudito sortito obtigit
plaga Septentrionalis. 15. Obededom vero et filiis ejus ad Austrum : in qua parte domus erat
seniorum concilium. 16. Sephim et Hosa ab Occidentem juxta portam, quæ ducit ad viam
ascensionis : custodia contra custodiam. 17. Ad Orientem vero Levitæ sex, et ad Aquilonem
quatuor per diem : atque ad Meridiem similiter in die quatuor : et ubi erat concilium, bini et
bini. 18. In cellulis quoque janitorum ad Occidentem quatuor in via, binique per cellulas.
19. Hæ sunt divisiones janitorum, filiorum Core et Merari. 20. Porro Achias erat super
thesauros domus Dei, et vasa sanctorum. 21. Filii Ledan, filii Gersonni : de Ledan principes
familiarum, Ledan et Gersonni, Jehieli. 22. Filii Jehieli : Zathan et Joel fratres ejus, super
thesauros domus Domini. 23. Amramitis, et Isaaritis, et Hebronitis, et Ozihelitis. 24. Subael
autem filius Gersom, filii Moysi, præpositis thesaurus. 25. Fratres quoque ejus Eliezer, cujus
filius Rahabia, et hujus filius Isaias, et hujus filius Joram, hujus quoque filius Zechri, et hujus
filius Selemith. 26. Ipse Selemith, et fratres ejus, super thesauros sanctorum, quæ sanctificavit
David rex, et principes familiarum, et tribuni, et centuriones, et duces exercitus, 27. de bellis,
et manubiis præliorum, quæ consecraverant ad instaurationem et supellectilem templi Domini.
28. Hæc autem universa sanctificavit Samuel Videns, et Saül filius Cis, et Abner filius Ner, et
Joab filius Sarviæ : omnes qui sanctificaverant ea per manum Selemith, et fratrum ejus.
29. Isaaritis vero præerat Chonenias, et filii ejus, ad opera forinsecus super Israel ad docendum
et judicandum eos. 30. Porro de Hebronitis Hasabias, et fratres ejus viri fortissimi, mille
septingenti, præerant Israeli trans Jordanem contra Occidentem, in cunctis operibus Domini,
et in ministerium regis. 31. Hebronitarum autem princeps fuit Jeria, secundum familias et
cognationes eorum. Quadragesimo anno regni David recensiti sunt, et inventi snnt viri fortis-
simi in Jazer Galaad, 32. fratresque ejus robustioris ætatis, duo millia septingenti principes
familiarum. Præposuit autem eos David rex Rubenitis, et Gadditis, et dimidiæ tribui Manasse,
in omne ministerium Dei et regis.

5. QUIA BENEDIXIT ILLI (Obededom) DOMINUS] ob arcam quam domi suæ religiose habuit, et sedulo custodivit, 2. Reg. 6. Hac de causa ipse cæteros Levitas filiorum numero, æque ac robore tum corporis tum animi superavit, unde v. 8. dicitur : *Omnes hi de filiis Obededom : ipsi et filii et fratres eorum fortissimi ad ministrandum 62 de Obededom.*

10. NON ENIM HABUERAT PRIMOGENITUM,] q. d. Hosa tunc temporis non habebat primogenitum , quia is jam erat mortuus; quare ejus loco constituit principem familiæ suæ *Semri*, qui erat secundo genitus.

12. HI DIVISI SUNT IN JANITORES, UT SEMPER PRINCIPES CUSTODIARUM , etc., MINISTRARENT IN DOMO DOMINI.] Erat ergo magna Janitorum horum dignitas ; primo, quia ipsi erant *principes custodiarum*. q. d. Sicut prætoriani milites præsunt custodiæ regis et domus regiæ, sic hi janitores præerant custodiæ et custodibus omnibus domus Dei, scilicet templi. Secundo, quia iidem præerant custodiæ thesauri tam templi quam regis, ut patet vers. 20, 26 et 30. Item sartis tectis templi, vers. 27. Tertio, quia ex iis creabantur populi doctores, præfecti, et judices in causis tam sacris quam profanis , ut patet vers. 29, 30 et 32.

14. SELEMIÆ.] Hic est ille qui v. 1. et seq. vocatur *Meselemias*. Ille enim decurtate ad brevitatem vocatur *Selemias*, sicut *Jechonias* à Jerem. 22. vocatur *Chonias*.

15. IN QUA PARTE DOMUS ERAT SENIORUM CONCILIUM,] q. d. In parte Australi templi erat locus summi concilii , quod *Sanhedrim* dicebatur, et 72 primoribus , quasi senatoribus constabat. vide dicta Num. 11.

16. QUÆ DUCIT AD VIAM ASCENSIONIS] qua ascendebatur in montem Sion, et in tabernaculum ibidem erectum ; ac deinde in templum in eodem à Salomone fabricatum.

CUSTODIA CONTRA CUSTODIAM.] Vatabl. *Custodia è regione custodiæ*, q. d. Una excubiarum custodia respondebat alteri ex adverso positæ. Videtur enim hæc porta templi Occidentalis præ cæteris duplicem habuisse custodiam, ob majorem in ea populi frequentiam, ideoque majus in ea tumultus periculum. Id ita esse liquet ex v. 18.

18. IN CELLULIS QUOQUE JANITORUM AD OCCIDENTEM QUATUOR IN VIA, BINIQUE PER CELLULAS,]q. d. Ad portam templi Occidentalem, *in cellulis janitorum*, excubabant *quatuor* Levitæ janitorum principes, *in via* ascensionis, de qua dictum est vers. 16. ac insuper *bini alii* principes, *per cellulas* statas excubitorum distributi agebant excubias cum Levitis minoribus sibi subditis. Hinc vides plures et majores fuisse excubias ad portam Occidentalem, quam ad cæteras templi, ut dixi.

29. AD OPERA FORINSECUS,]puta ad ligna et lapides cædendos et poliendos, ad vineas, prata , et agros templi colendos, etc.

CAPUT VIGESIMUM SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

RECENSENTUR 12 PRINCIPES, QUI VICISSIM PER 12 ANNI MENSES PRÆERANT 24 MILLIBUS MILITUM. INSUPER PRINCIPES SINGULARUM TRIBUUM, AC OFFICIALES DAVIDIS, TUM QUI DOMI REBUS DOMESTICIS, TUM QUI FORIS EJUS VINEIS, AGRIS, BOBUS, CAMELIS, OVIBUS PRÆERANT.

1. FILII autem Israel secundum numerum suum, principes familiarum, tribuni, et centuriones, et præfecti, qui ministrabant regi juxta turmas suas, ingredientes et egredientes per singulos menses in anno, viginti quatuor millibus singuli præerant. 2. Primæ turmæ in primo mense Jesboam præerat filius Zabdiel, et sub eo viginti quatuor millia. 3. De filiis Phares, princeps cunctorum principum in exercitu mense primo. 4. Secundi mensis habebat turmam Dudia Ahohites, et post se alter nomine Macelloth, qui regebat partem exercitus viginti quatuor millium. 5. Dux quoque turmæ tertiæ in mense tertio, erat Banaias filius Joiadæ sacerdos : et in divisione sua viginti quatuor millia. 6. Ipse est Banaias fortissimus inter triginta, et super triginta, præerat autem turmæ ipsius Amizabad filius ejus. 7. Quartus, mense quarto, Azahel frater Joab, et Zabadias filius ejus post eum : et in turma ejus viginti quatuor millia. 8. Quintus, mense quinto, princeps Samaoth Jezerites : et in turma ejus viginti quatuor millia. 9. Sextus, mense sexto, Hira filius Acces Thecuites : et in turma ejus viginti quatuor millia. 10. Septimus, mense septimo, Helles Phallonites de filiis Ephraim : et in turma ejus viginti quatuor millia. 11. Octavus, mense octavo, Sobochai Husathites de stirpe Zarahi : et in turma ejus viginti quatuor millia. 12. Nonus, mense nono, Abiezer Anathothites de filiis Jemini : et in turma ejus viginti quatuor millia. 13. Decimus, mense decimo, Mara, et ipse Netophathites de stirpe Zarai : in turma ejus viginti quatuor millia. 14. Unde-

cimus, mense undecimo, Banaias Pharathonites de filiis Ephraim: et in turma ejus viginti quatuor millia. 15. Duodecimus, mense duodecimo, Holdai Netophathites, de stirpe Gothoniel: et in turma ejus viginti quatuor millia. 16. Porro tribubus præerant Israel, Rubenitis, dux Eliezer filius Zechri: Simeonitis, dux Saphatias filius Maacha: 17. Levitis, Hasabias filius Camuel: Aaronitis, Sadoc: 18. Juda, Eliu frater David: Issachar, Amri filius Michael: 19. Zabulonitis, Jesmaias filius Abdiæ: Nephthalitibus, Jerimoth filius Ozriel: 20. filiis Ephraim, Osee filius Ozaziu; dimidiæ tribui Manasse, Joel filius Phadaiæ: 21. et dimidiæ tribui Manasse in Galaad, Jaddo filius Zachariæ; Benjamin autem, Jasiel filius Abner. 22. Dan vero, Ezrihel filius Jeroham: hi principes filiorum Israel. 23. Noluit autem David numerare eos à viginti annis inferius: quia dixerat Dominus ut multiplicaret Israel quasi stellas cœli. 24. Joab filius Sarviæ cœperat numerare; nec complevit: quia super hoc ira irruerat in Israel: et idcirco numerus eorum qui fuerant recensiti, non est relatus in fastos regis David. 25. Super thesauros autem regis fuit Azmoth filius Adiel. His autem thesauris, qui erant in urbibus, et in vicis, et in turribus, præsidebat Jonathan filius Oziæ. 26. Operi autem rustico, et agricolis qui exercebant terram, præerat Ezri filius Chelub: 27. vinearumque cultoribus, Semeias Romathites: cellis autem vinariis, Zabdias Aphonites. 28. Nam super oliveta et ficeta, quæ erant in campestribus, Balanan Gederites: super apothecas autem olei, Joas. 29. Porro armentis, quæ pascebantur in Saron, præpositus fuit Setrai Saronites: et super boves in vallibus, Saphat filius Adli: 30. super camelos vero, Ubil Ismahelites: et super asinos, Jadias Meronathites. 31. Super oves quoque, Jaziz Agareus. Omnes hi, principes substantiæ regis David. 32. Jonathan autem patruus David, consiliarius, vir prudens et litteratus: ipse et Jahiel filius Hachamoni erant cum filiis regis. 33. Achitophel etiam consiliarius regis, et Chusai Arachites amicus regis. 34. Post Achitophel fuit Joiada filius Banaiæ, et Abiathar. Princeps autem exercitus regis erat Joab.

Nota. Sicut David duobus capitibus præced. Sacerdotes æquè ac Levitas, in 24 classes distribuit, quæ vicissim Deo in templo hebdomadatim deservirent; sic hic reliquum populum, puta Israelitas ad bellum idoneos, in 12 classes distribuit, et cuique classi suum præficit principem, ut singulæ classes vicissim semel in anno per mensem Regi et Reipub. ad bellum deserviant, ut scilicet vicissim 24 millia armatorum cum suo duce sibi sint præsto ad omnem bellicam expeditionem. Fuit hæc politica et prudens Davidis sanctio; tum ut hac ratione omnes subditos exerceret in armis, ut discerent belligerare; tum ad suî regnique tutelam. Cum enim Israelitæ pauci undique hostibus cingerentur, scilicet Philistæis, Idumæis, Ammonitis, Arabibus, Ægyptiis, necessum fuit eis semper paratos esse ad bellum. Ne ergo subita hostium irruptione opprimerentur, statuit David, ut 24 millia semper in armis pro regis regnique custodia excubarent, et hostibus irruentibus illico occurrerent. Hoc autem subditis non erat grave, quia uno tantum mense in anno quisque cum armis in aciem prodire debebat, reliquis vero mensibus domi res suas curabat. Rursum, hac ratione parcebatur exactionibus pecuniarum, quæ ingentes pro exercitu conscribendo et alendo indici solent. Nam quisque suo mense, quo in exercitu armatus comparere debebat, seipsum alebat. Hac ratione effecit, ut semper ad manum haberet numerosum militem, eumque recentem et veteranum, ut quibusvis et quantisvis hostibus resistere posset: quia pro numero hostium poterat tot millia ex singulis classibus evocare quos opus erat. Denique totus Israelis populus distributus in duodecim classes bellatorum, constabat quasi totidem exercitus validos: quæque enim classis constabat 24 millibus armatorum, suumque habebat ducem sive principem, quorum quilibet hìc ordine suo recensetur. Dux autem quilibet suum habebat vicarium, qui ei ægrotanti vel aliis occupato succederet, et classem ejus in aciem duceret regeretque, ut patet vers. 4 et 7. Sic Romani olim rerum domini multas semper legiones in armis habebant, easque per provincias distribuebant, ut eas in officio et obedientia continerent, ac provinciarum sumptibus alebant. Sic Chinenses semper in armis habent centum millia militum, qui contra Tartaros excubant, ne Chinam invadant.

4. Et post se alter nomine Macelloth,] q. d. *Dudiæ*, qui dux erat secundæ turmæ, absenti vel impedito datus fuit vicarius *Macelloth*, qui ejus vice turmam duceret, uti jam dixi.

7. Et Zabadias filius ejus post eum,] q. d. *Asaheli* principi quartæ turmæ datus fuit vicarius ejus filius *Zabadias*.

16. Porro tribubus præerant.] Hìc recensentur singularum duodecim tribuum principes, qui erant earum primogeniti. At vero militiæ principes non erant hi primogeniti, sed viri animo, robore et scientia militari præstantes, ideoque à Davide selecti.

31. Quia super hoc ira (Dei) irruerat super Israel,] Deus enim ob numeratum à Davide populum, immisit pestem quæ 70 millia absumpsit. Vide dicta 2. Reg. ult.

34. Post Achitophel fuit Joiada filius Banaiæ, et Abiathar.] q. d. *Achitopheli* consiliario Davidis vitâ per laqueum functo successit *Joiada et Abiathar* Pontifex, qui Davidi fuêre ab intimis consiliis.

CAPUT VIGESIMUM OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

David convocatos regni Principes æque ac Salomonem hortatur, ut Dei leges exacte custodiant : inde vers. 11. Salomoni dat ideam templi, omniumque ejus partium et vasorum, quam coelitus a Deo acceperat.

1. CONVOCAVIT igitur David omnes principes Israel, duces tribuum, et præ-
positos turmarum, qui ministrabant regi : tribunos quoque et centuriones,
et qui præerant substantiæ et possessionibus regis, filiosque suos cum eunu-
chis, et potentes, et robustissimos quosque in exercitu Jerusalem.
2. Cumque surrexisset rex, et stetisset, ait : Audite, me fratres mei et
populus meus : Cogitavi ut ædificarem domum, in qua requiesceret arca
fœderis Domini, et scabellum pedum Dei nostri : et ad ædificandum
omnia præparavi. 3. Deus autem dixit mihi : Non ædificabis domum nomini meo, eo quod sis
vir bellator, et sanguinem fuderis. 4. Sed elegit Dominus Deus Israel me de universa domo
patris mei, ut essem rex super Israel in sempiternum : de Juda enim elegit principes : porro de
domo Juda, domum patris mei ; et de filiis patris mei, placuit ei ut me eligeret regem super
cunctum Israel. 5. Sed et de filiis meis (filios enim mihi multos dedit Dominus) elegit Salo-
monem filium meum, ut sederet in throno regni Domini super Israel, 6. dixitque mihi :
Salomon filius tuus ædificabit domum meam, et atria mea : ipsum enim elegi mihi in filium, et
ego ero ei in patrem. 7. Et firmabo regnum ejus in æternum, si perseveraverit facere præcepta
mea, et judicia, sicut et hodie. 8. Nunc ergo coram universo cœtu Israel, audiente Deo nostro,
custodite, et perquirite cuncta mandata Domini Dei nostri, ut possideatis terram bonam, et
relinquatis eam filiis vestris post vos usque in sempiternum. 9. Tu autem Salomon fili mi, scito
Deum patris tui, et servito ei corde perfecto, et animo voluntario : omnia enim corda scrutatur
Dominus, et universas mentium cogitationes intelligit. Si quæsieris eum, invenies : si autem
dereliqueris eum, projiciet te in æternum. 10. Nunc ergo quia elegit te Dominus ut ædificares
domum Sanctuarii, confortare, et perfice. 11. Dedit autem David Salomoni filio suo descrip-
tionem porticus, et templi, et cellariorum, et cœnaculi, et cubiculorum in adytis, et domus
propitiationis, 12. nec non et omnium quæ cogitaverat atriorum, et exedrarum per circuitum in
thesauros domus Domini, et in thesauros sanctorum, 13. divisionumque Sacerdotalium et
Leviticarum, in omnia opera domus Domini, et in universa vasa ministerii templi Domini.
14. Aurum in pondere per singula vasa ministerii. Argenti quoque pondus pro vasorum et
operum diversitate. 15. Sed et in candelabra aurea, et ad lucernas eorum, aurum pro mensura
uniuscujusque candelabri et lucernarum. Similiter et in candelabra argentea, et in lucernas
eorum, pro diversitate mensuræ, pondus argenti tradidit. 16. Aurum quoque dedit in mensas
propositionis pro diversitate mensarum : similiter et argentum in alias mensas argenteas. 17. Ad
fuscinulas quoque, et phialas, et thuribula, ex auro purissimo, et leunculos aureos, pro quali-
tate mensuræ pondus distribuit in leunculum et leunculum. Similiter et in leones argenteos
diversum argenti pondus separavit. 18. Altari autem, in quo adoletur incensum, aurum puris-
simum dedit : ut ex ipso fieret similitudo quadrigæ cherubim extendentium alas, et velantium
arcam fœderis Domini. 19. Omnia, inquit, venerunt scripta manu Domini ad me, ut intelli-
gerem universa opera exemplaris. 20. Dixit quoque David Salomoni filio suo : Viriliter age, et
confortare, et fac : ne timeas, et ne paveas : Dominus enim Deus meus tecum erit, et non
dimittet te ; nec derelinquet, donec perficias omne opus ministerii domus Domini. 21. Ecce
divisiones Sacerdotum et Levitarum, in omne ministerium domus Domini assistunt tibi, et
parati sunt, et noverunt tam principes quam populus facere omnia præcepta tua.

1. Cum Eunuchis.] Eunuchi olim præerant aulæ regiæ, ac præsertim gynecæo; hinc quilibet præfecti aulæ sive palatini vocantur *Eunuchi*, ut dixi Genes. 37, 36.

2. Et scabellum Dei nostri.] Ita vocatur arca fœderis, quia super arcam exstantes Cherubini junctis alis sedem quasi Deo exhibebant, ita ut arca subjecta esset quasi scabellum pedum ejus, ut dixi Exodi 25.

4. De Juda enim elegit principes.] Hebr. Chald. et Sept. habent in singulari, *principem;* sed *principem*, hoc est *principes* sibi continua serie succedentes, juxta illud Genes. 49. 10. *Non auferetur sceptrum de Juda, et dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est*, nimirum Messias, sive Christus de Juda et Davide nasciturus.

9. Tu autem Salomon fili mi, scito Deum.] *Scito*, id est cognosce Deum, ut scilicet firmiter credas, sæpeque cogites et æstimes immensam Dei majestatem, potentiam, justitiam, bonitatem; ut hæc cognitio crebraque cogitatio et meditatio te impellat ad jugiter eum colendum, timendum et amandum.

11. Domus Propitiationis,] id est, Sancti sanctorum; in eo enim erat propitiatorium supra arcam, ex quo Deus propitius Pontifici oracula, et populo beneficia præstabat.

12. Thesauros sanctorum.] Intelligit gazophylacia, sive æraria in quibus pecunia Deo oblata et sanctificata, id est consecrata, asservabatur.

13. Divisionumque sacerdotalium et leviticarum.] Ita vocat 24 classes in quas divisi erant Sacerdotes et Levitæ, de quibus dixit cap. 23 et 24.

17. Leunculos aureos, etc., et in leones argenteos.] Horum leunculorum et leonum nulla facta est mentio in descriptione templi 3. Reg. cap. 7 et 8. quare incertum est quo loco et ad quem usum collocati sint. Porro Septuag. Vatabl. Pagnin. et Abul. pro כפיר *Kephir*, id est *leunculus*, legentes כפיר *cappor*, vertunt: *crateres* aut *ciathos*.

18. Altari autem in quo adoletur incensum (puta altari thymiamatis, quod erat in Sancto obversum Sancto sanctorum) aurum purissimum dedit, ut (Hebr. Sept. et Latina Regia habent: *et ut*) ex eo fieret similitudo quadrigæ Cherubim extendentium alas, et velantium arcam fœderis Domini.] Quæres: Quæ et qualis fuit hæc *quadriga Cherubim?* an eadem cum Cherubinis Moysaicis et Salomonicis, qui recensentur 3. Reg. c. 7 et 8. Noster Hieronym. Prado in caput 1. Ezech. pag. 35. censet esse eosdem. Ait enim Salomonem ex biga Cherubinorum à Mose factorum, fecisse quadrigam, quia duobus Cherubinis Moysis adjecit duos alios; itaque ex biga fecit quadrigam. Addidit enim plaustrum cum rotis, cui arca imponeretur. Ita Prado.

Verum dico aliam prorsus esse hanc quadrigam aliosque Cherubinos ab iis duobus quos Moyses fabricavit, et aliis duobus quos iisdem adjecit Salomon, 3. Reg. capit. 7 et 8. Patet id primo, quia illi erant juxta arcam in Sancto Sanctorum; hi vero facti sunt in Sancto super altare thymiamatis, uti hîc dicitur.

Secundo, quia hîc Script. ait Salomonem eos fecisse *in similitudinem;* ergo non erant iidem, sed similes Cherubinis arcæ.

Tertio, quia Cherubini Salomonis additi Mosaicis non faciebant quadrigam, nec unum quid; sed ab eis prorsus erant disparati. Nam Moysaici supra arcam positi vultus sibi obvertebant, seque mutuo alis quasi manibus expansis complectebantur; Salomonici vero positi erant ad latus arcæ, ut eam cum Cherubinis Mosaicis velarent et tegerent: ac uterque eorum erat ex eodem latere, expandendo alas per totam Sancti sanctorum longitudinem, ita ut unus Cherub ala sua extima tangeret parietem Meridionalem, alter vero ala sua extima tangeret parietem Septentrionalem Sancti sanctorum. Ergo non poterant facere quadrigam, sed tantum unum latus quadrigæ, sive currus.

Quarto, de plaustro cum rotis cui insisteret arca, quod astruit Prado, nihil uspiam habet Scriptura.

Dico ergo Cherubinos non tantum circa arcam, sed etiam in altari thymiamatis fuisse fabricatos, de iisque hîc agi. Erant illi similes Cherubinis arcæ. Sicut enim isti alis expansis junctisque velabant arcam, ita hi alis expansis junctisque velabant altare thymiamatis, ut sedem sive solium quasi præberent Deo, ac Deus iis insidens videretur excipere fumum thymiamatis qui ei adolebatur in altari.

Dicitur *quadriga* Hebr. מרכבה *merkaba*, id est *currus*, non quod essent quatuor Cherubini; erant enim bini duntaxat, quorum uterque sese invicem vultu obverso respicientes, duabus alis expansis, et cum alis alterius ex adverso positi conjunctis, faciebant quadrum sive quadratum, itaque quasi *quadrigam*, id est currum quadratum. Ita Abul.

Sensus ergo est, q. d. David dedit *aurum purissimum*, ut ex eo fabricaretur altare thymiamatis, et in eodem currus Cherubim, similis currui Cherubim velantium arcam fœderis, quem fabricarat Moyses. Hunc sensum exigunt Hebræa, quæ pro *ut*, habent: *et ut*.

Quid Cherubini ad litteram et mystice significarent, fuse dixi Exodi 25. Ezech. 1. et Apocal. 4.

19. Omnia, inquit, venerunt scripta manu Domini ad me, ut intelligerem universa opera exemplaris.] Deus ergo in tabula descripsit totam ideam templi illamque per manus Angeli tradidit Davidi, ut is eamdem traderet Salomoni, qui juxta eam templum ædificaret. Similem ideam tabernaculi Deus tradidit Moysi, Exodi 25. 40. *Inspice*, inquit, *et fac secundum exemplar quod tibi in monte* (Sinai) *monstratum est. Exemplar* enim sive *paradigma*, ut vertunt Sept. vocat ideam, sive delineationem tabernaculi templi, tum exemplarem, tum litteralem et verbalem, ut scilicet litteris et verbis scriptis explicaret ipsam ideæ delineationem, quæ alioqui cum esset obscura et involuta, ex solo intuitu vix à Davide intelligi potuisset. Quare ut ipse et Salomon eam intelligerent Deus verbis eamdem explicuit, scribendo litteris expressis: Ita facies Sanctum, ita Sanctum sanctorum, ita atrium, ita altare utrumque, ita candelabrum, ita mensam panum propositionis, idque ex tali materia, tali forma, tanta altitudine. Et hoc est, quod hîc ait David: *Venerunt scripta manu Domini ad me, ut intelligerem universa opera exemplaris*. Ita Abul.

CAPUT VIGESIMUM NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Recensentur impensæ a Davide præparatæ ad fabricam templi : item ea quæ illis adjecere princeps et populus. Mox v. 22. Salomon secundo publice ungitur in regem, ac David plenus dierum et meritorum moritur.

1. Locutusque est David Rex ad omnem Ecclesiam : Salomonem filium meum
unum elegit Deus, adhuc puerum et tenellum : opus namque grande est,
neque enim homini præparatur habitatio, sed Deo. 2. Ego autem totis
viribus meis præparavi impensas domus Dei mei. Aurum ad vasa aurea, et
argentum in argentea, æs in ænea, ferrum in ferrea, ligna ad lignea : et
lapides onychinos, et quasi stibinos, et diversorum colorum, omnemque
pretiosum lapidem, et marmor Parium abundantissime : 3. et super hæc
quæ obtuli in domum Dei mei de peculio meo aurum et argentum, do in templum Dei mei,
exceptis his quæ præparavi in ædem sanctam. 4. Tria millia talenta auri de auro Ophir : et
septem millia talentorum argenti probatissimi, ad deaurandos parietes templi. 5. Et, ubicum-
que opus est aurum de auro, et ubicumque opus est argentum de argento, opera fiant per manus
artificum : et si quis sponte offert, impleat manum suam hodie, et offerat quod voluerit Domino.
6. Polliciti sunt itaque principes familiarum, et proceres tribuum Israel, tribuni quoque et
centuriones, et principes possessionum regis. 7. Dederuntque in opera domus Dei auri talenta
quinque millia, et solidos decem millia : argenti talenta decem millia, et æris talenta decem et
octo millia : ferri quoque centum millia talentorum. 8. Et apud quemcumque inventi sunt
lapides, dederunt in thesauros domus Domini, per manum Jahiel Gersonitis. 9. Lætatusque
est populus, cum vota sponte promitterent, quia corde toto offerebant ea Domino : sed et
David rex lætatus est gaudio magno. 10. Et benedixit Domino coram universa multitudine, et
ait : Benedictus es, Domine Deus Israel, patris nostri ab æterno in æternum. 11. Tua est,
Domine, magnificentia, et potentia, et gloria, atque victoria : et tibi laus : cuncta enim quæ
in cœlo sunt, et in terra, tua sunt : tuum, Domine, regnum, et tu es super omnes principes.
12. Tuæ divitiæ, et tua est gloria : tu dominaris omnium, in manu tua virtus et potentia : in
manu tua magnitudo, et imperium omnium. 13. Nunc igitur, Deus noster, confitemur tibi, et
laudamus nomen tuum inclytum. 14. Quis ego, et quis populus meus, ut possimus hæc tibi uni-
versa promittere? tua sunt omnia : et quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi. 15. Peregrini
enim sumus coram te, et advenæ, sicut omnes patres nostri. Dies nostri quasi umbra super terram,
et nulla est mora. 16. Domine Deus noster, omnis hæc copia, quam paravimus ut ædificaretur
domus nomini sancto tuo, de manu tua est, et tua sunt omnia. 17. Scio, Deus meus, quod
probes corda, et simplicitatem diligas, unde et ego in simplicitate cordis mei lætus obtuli uni-
versa hæc : et populum tuum, qui hic repertus est, vidi cum ingenti gaudio tibi offerre donaria.
18. Domine Deus Abraham, et Isaac, et Israel, patrum nostrorum, custodi in æternum hanc
voluntatem cordis eorum, et semper in venerationem tui mens ista permaneat. 19. Salomoni
quoque filio meo da cor perfectum, ut custodiat mandata tua, testimonia tua, et cæremonias
tuas, et faciat universa : et ædificet ædem, cujus impensas paravi. 20. Præcepit autem David
universæ Ecclesiæ : Benedicite Domino Deo nostro. Et benedixit omnis Ecclesia Domino Deo
patrum suorum : et inclinaverunt se, et adoraverunt Deum, et deinde regem. 21. Immolave-
runtque victimas Domino : et obtulerunt holocausta die sequenti, tauros mille, arietes mille,
agnos mille, cum libaminibus suis, et universo ritu abundantissime in omnem Israel. 22. Et
comederunt, et biberunt coram Domino in die illo cum grandi lætitia. Et unxerunt secundo
Salomonem filium David. Unxerunt autem eum Domino in principem, et Sadoc in pontificem.

23. Seditque Salomon super solium Domini in regem pro David patre suo, et cunctis placuit, et paruit illi omnis Israel. 24. Sed et universi principes, et potentes, et cuncti filii regis David dederunt manum, et subjecti fuerunt Salomoni regi. 25. Magnificavit ergo Dominus Salomonem super omnem Israel : et dedit illigloriam regni, qualem nullus habuit ante eum rex Israel. 26. Igitur David filius Isai regnavit super universum Israel. 27. Et dies, quibus regnavit super Israel, fuerunt quadraginta anni : in Hebron regnavit septem annis, et in Jerusalem annis triginta tribus. 28. Et mortuus est in senectute bona, plenus dierum, et divitiis, et gloria, et regnavit Salomon filius ejus pro eo. 29. Gesta autem David regis priora, et novissima, scripta sunt in Libro Samuelis Videntis, et in Libro Nathan prophetæ, atque in volumine Gad Videntis : 30. universique regni ejus, et fortitudinis, et temporum, quæ transierunt sub eo, sive in Israel, sive in cunctis regnis terrarum.

2. Quasi stibinos,] id est, similes stibio, quo mulieres faciei fucum inducunt, ut videantur esse formosiores quam sint. Unde Hebr. est *lapides fuci*, qui scilicet intuentibus facerent fucum, ut in iis apparerent miræ et elegantes variarum rerum formæ, quæ tamen revera in eis non erant, quales sunt quos appellant *Agates*, in quibus arborum, avium, insularum natantium, et quarumlibet regum effigies quasi expictæ apparent, quæ oculatissimos etiam decipiunt, ut vere putent illas ibidem existere; hi ergo sunt lapides *stibini* sive *fuci*, qui fucum faciunt oculis, eosque suis imaginibus quas repræsentant, deludunt.

Et marmor Parium,] ex Paro insula una ex Cycladibus, quod est album et præstantissimum. Tò *parium* non est in Hebræo, sed in Septuag. et Nostro, quia marmor hoc à Davide ad Dei templum paratum, fuit selectum et optimum, quale est Parium.

Exceptis his quæ præparavi in ædem sanctam,] q. d. Præter illa quæ ex spoliis hostium et regnis subactis præparavi et congessi ad fabricam templi, quæ summam faciunt centum millium talentorum auri, et mille millium talentorum argenti, ut dictum est cap 22. 14. insuper in eamdem domus Dei mei fabricam ex meo peculio do ea, quæ jam pridem obtuli et promisi, nimirum tria millia talentorum auri ex Ophir allati, ideoque præstantissimi, etc.

5. Impleat manum suam] auro et donis quæ liberaliter vult offerre Deo pro fabrica templi.

6. Principes possessionum regis,] scilicet præfecti vineis, agris, armentis, ovibus, cæterisque opibus Davidis.

17. In simplicitate cordis mei lætus obtuli.] Hebr. *in rectitudine cordis.* Sept. *in justitia*, q. d. Obtuli hæc *simplici*, id est, sincero, recto et candido corde, et purissima intentione, non aliud spectans vel intendens quam Dei honorem et gloriam. Hoc enim omnino dignum et justum est.

21. Immolaveruntque victimas,] tum holocausta, tum pacificas è quibus comedere et epulari poterant laici; unde ex his omnes epulati sunt. Subdit enim :

Abundantissime in omnem Israel,] q. d. Tot victimæ abunde suffecerunt, ut ex iis omnes Israelitæ tunc præsentes laute epularentur.

Et unxerunt secundo Salomonem,] prius enim privatim coram paucis unctus fuerat, 3. Reg. 1. vers. 39. hìc ergo secundo ungitur publicè, ut omnes sciant eum esse regem Israelis, ac ut talem revereantur et colant. Hac de causa David convocavit totum populum, ut Salomon iterum præsente universo Israele et approbante ungeretur.

Et Sadoc in Pontificem.] Quia Sadoc fuerat Pontifex à Saüle designatus, Abiathar vero succedens Achitob et Heli pontificibus apud Davidem functus fuerat pontificatu; hinc nonnulli Saülis hostes et Davidis asseclæ, nolebant Sadoc recipere ut Pontificem : quare David jubet eum ungi in Pontificem, ut omnes eum ut talem accepteut et honorent. Noluit enim David Sadoc privare suo gradu, quem apud Saülem per tot annos habuerat, quique ei jure debebatur, eo quod esset ex posteris Eleazar, qui erat primogenitus Aaronis, ideoque ei in pontificatu successor.

COMMENTARIA

IN LIBRUM SECUNDUM

PARALIPOMENON.

CAPUT PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

SALOMON OBLATIS VICTIMIS IN GABAON, PETIT A DEO SAPIENTIAM, ET IMPETRAT CUM MAXIMIS OPIBUS ET GLORIA, POMPAQUE EQUITUM ET CURRUUM.

1. CONFORTATUS est ergo Salomon filius David in regno suo, et Dominus
Deus ejus erat cum eo, et magnificavit eum in excelsum. 2. Præcepitque
Salomon universo Israeli, tribunis, et centurionibus, et ducibus, et judi-
cibus omnis Israel, et principibus familiarum, 3. et abiit cum universa
multitudine in Excelsum Gabaon, ubi erat tabernaculum fœderis Dei, quod
fecit Moyses famulus Dei in solitudine. 4. Arcam autem Dei adduxerat
David de Cariathiarim, in locum quem præparaverat ei, et ubi fixerat illi
tabernaculum, hoc est in Jerusalem. 5. Altare quoque æneum, quod fabricatus fuerat Bese-
leel filius Uri filii Hur, ibi erat coram tabernaculo Domini: quod et requisivit Salomon, et
omnis Ecclesia. 6. Ascenditque Salomon ad altare æneum, coram tabernaculo fœderis Domini,
et obtulit in eo mille hostias. 7. Ecce autem in ipsa nocte apparuit ei Deus, dicens: Postula
quod vis, ut dem tibi. 8. Dixitque Salomon Deo: Tu fecisti cum David patre meo misericor-
diam magnam; et constituisti me regem pro eo. 9. Nunc ergo, Domine Deus, impleatur sermo
tuus, quem pollicitus es David patri meo; tu enim me fecisti regem super populum tuum mul-
tum, qui tam innumerabilis est, quam pulvis terræ. 10. Da mihi sapientiam et intelligentiam, ut
ingrediar et egrediar coram populo tuo: quis enim potest hunc populum tuum digne, qui tam
grandis est, judicare? 11. Dixit autem Deus ad Salomonem: Quia hoc magis placuit cordi
tuo, et non postulasti divitias, et substantiam, et gloriam, neque animas eorum qui te oderant,
sed nec dies vitæ plurimos; petisti autem sapientiam et scientiam, ut judicare possis populum
meum, super quem constitui te regem, 12. sapientia et scientia data sunt tibi: divitias autem et
substantiam et gloriam dabo tibi, ita ut nullus in regibus nec ante te, nec post te fuerit similis
tui. 13. Venit ergo Salomon ab Excelso Gabaon in Jerusalem coram tabernaculo fœderis, et
regnavit super Israel. 14. Congregavitque sibi currus et equites, et facti sunt ei mille quadrin-
genti currus, et duodecim millia equitum: et fecit eos esse in urbibus quadrigarum, et cum rege
in Jerusalem. 15. Præbuitque rex argentum et aurum in Jerusalem quasi lapides, et cedros
quasi sycomoros, quæ nascuntur in campestribus multitudine magna. 16. Adducebantur autem
ei equi de Ægypto, et de Coa, à negotiatoribus regis, qui ibant, et emebant pretio 17. quadri-
gam equorum sexcentis argenteis, et equum centum quinquaginta: similiter de universis regnis
Hethæorum, et à regibus Syriæ, emptio celebrabatur.

Hoc caput usque ad vers. 13. explicui lib. 3. Reg. cap. 3. cætera vero cap. 10. v. 26.

5. ALTARE QUOQUE ÆNEUM,] id est altare holocaustorum, in quo cremabantur victimæ, quod proinde *erat æneum;* alterum enim altare thymiamatis, in quo Deo adolebatur incensum, erat aureum.

REQUISIVIT,] proficiscendo in Gabaon, ubi erat altare æneum, ut in eo offerret mille victimas.

10. Ut ingrediar et egrediar coram populo,] ut quasi rex populum ducam et reducam', quocumque opus est, sicut pastor oves ad pascua educit, et vespere ad caulam reducit.

11. Coram tabernaculo foederis.] Hebr. '*de coram tabernaculo;* Septuag. *à facie tabernaculi*, hoc enim erat in Gabaon, à quo discedens Salomon redibat in Jerusalem.

CAPUT SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Salomon ad templi fabricam destinat 70 millia bajulorum, et 80 millia latomorum : paciscitur cum Hiram de insigni architecto lignisque transmittendis.

1. Decrevit autem Salomon ædificare domum nomini Domini, et palatium
sibi. 2. Et numeravit septuaginta millia virorum portantium humeris, et
octoginta millia qui cæderent lapides in montibus, præpositosque eorum
tria millia sexcentos. 3. Misit quoque ad Hiram regem Tyri, dicens : Sicut
egisti cum David patre meo et misisti ei ligna cedrina ut ædificaret sibi
domum, in qua et habitavit : 4. sic fac mecum, ut ædificem domum nomini
Domini Dei mei, ut consecrem eam ad adolendum incensum coram illo,
et fumiganda aromata, et ad propositionem panum sempiternam, et ad holocautomata mane, et
vespere, sabbatis quoque, et neomeniis, et solemnitatibus Domini Dei nostri in sempiternum,
quæ mandata sunt Israeli. 5. Domus enim, quam ædificare cupio, magna est : magnus est enim
Deus noster super omnes deos. 6. Quis ergo poterit prævalere, ut ædificet ei dignam domum ?
si cœlum, et cœli cœlorum capere eum nequeunt : quantus ego sum, ut possim ædificare ei
domum ? sed ad hoc tantum, ut adoleatur incensum coram illo. 7. Mitte ergo mihi virum eru-
ditum, qui noverit operari in auro, et argento, ære, et ferro, purpura, coccino, et hyacintho,
et qui sciat sculpere cælaturas, cum his artificibus, quos mecum habeo in Judæa et Jerusalem,
quos præparavit David pater meus. 8. Sed et ligna cedrina mitte mihi, et arceuthina, et pinea,
de Libano : scio enim quod servi tui noverint cædere ligna de Libano, et erunt servi mei cum
servis tuis, 9. ut parentur mihi ligna plurima. Domus enim, quam cupio ædificare, magna est
nimis, et inclyta. 10. Præterea operariis, qui cæsuri sunt ligna, servis tuis dabo in cibaria
tritici coros viginti millia, et hordei coros totidem, et vini viginti millia metretas, olei quoque
sata viginti millia. 11. Dixit autem Hiram rex Tyri per litteras, quas miserat Salomoni : Quia
dilexit Dominus populum suum, idcirco te regnare fecit super eum. 12. Et addidit, dicens :
Benedictus Dominus Deus Israel, qui fecit cœlum et terram, qui dedit David regi filium sapien-
tem et eruditum et sensatum atque prudentem, ut ædificaret domum Domino, et palatium sibi.
13. Misi ergo tibi virum prudentem et scientissimum Hiram, patrem meum, 14. filium mulieris
de filiabus Dan, cujus pater fuit Tyrius, qui novit operari in auro et argento, ære, et ferro, et
marmore, et lignis, in purpura quoque et hyacintho, et bysso, et coccino : et qui scit cælare
omnem sculpturam et adinvenire prudenter quodcumque in opere necessarium est, cum artifici-
bus tuis, et cum artificibus domini mei David patris tui. 15. Triticum ergo, et hordeum, et
oleum, et vinum, quæ pollicitus es, domine mi, mitte servis tuis. 16. Nos autem cædemus ligna
de Libano, quot necessaria habueris, et applicabimus ea ratibus per mare in Joppe : tuum autem
erit transferre ea in Jerusalem. 17. Numeravit igitur Salomon omnes viros proselytos, qui erant
in terra Israel, post dinumerationem, quam dinumeravit David pater ejus, et inventi sunt cen-
tum quinquaginta millia, et tria millia sexcenti. 18. Fecitque ex eis septuaginta millia, qui
humeris onera portarent, et octoginta millia, qui lapides in montibus cæderent : tria autem
millia et sexcentos præpositos operum populi.

Hoc caput exposui lib. 3. Reg. cap. 5.

2. Numeravit septuaginta millia virorum.] Hi non erant Israelitæ, sed proselyti, ut patet v. 17.

Præpositos,] qui dirigerent, et simul urgerent operarios ad fabricam templi accelerandam, et concinne adornandam : hoc enim significat Hebraice נצח *natsach*.

13. Hiram patrem meum,] quem scilicet ego ob virtutem, sapientiam et industriam, veneror ut patrem. Vide dicta 3. Reg. 7. vers. 13. Hebr. Septuag. et Chaldaic. habent *Hiram patris mei*, subaudi, architectum et famulum.

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Salomon magnificum exstruit templum et ante illud duas collocat columnas, Joachin et Booz.

1. Et cœpit Salomon ædificare domum Domini in Jerusalem in monte Moria, qui demonstratus fuerat David patri ejus, in loco quem paraverat David in area Ornan Jebusæi. 2. Cœpit autem ædificare mense secundo, anno quarto regni sui. 3. Et hæc sunt fundamenta, quæ jecit Salomon, ut ædificaret domum Dei, longitudinis cubitos in mensura prima sexaginta, latitudinis cubitos viginti. 4. Porticum vero ante frontem, quæ tendebatur in longum juxta mensuram latitudinis domus, cubitorum viginti : porro altitudo centum viginti cubitorum erat : et deauravit eam intrinsecus auro mundissimo. 5. Domum quoque majorem texit tabulis ligneis abiegnis, et laminas auri obrizi affixit per totum : sculpsitque in ea palmas, et quasi catenulas se invicem complectentes. 6. Stravit quoque pavimentum templi pretiosissimo marmore, decore multo. 7. Porro aurum erat probatissimum, de cujus laminis texit domum, et trabes ejus, et postes, et parietes, et ostia : et cælavit cherubim in parietibus. 8. Fecit quoque domum Sancti sanctorum : longitudinem juxta latitudinem domus, cubitorum viginti : et latitudinem similiter viginti cubitorum : et laminis aureis texit eam, quasi talentis sexcentis. 9. Sed et clavos fecit aureos, ita ut singuli clavi siclos quinquagenos appenderent : cœnacula quoque texit auro. 10. Fecit etiam in domo Sancti sanctorum cherubim duos, opere statuario : et texit eos auro. 11. Alæ cherubim viginti cubitis extendebantur, ita ut una ala haberet alterius quinque, et tangeret parietem domus : et altera quinque cubitos habens, alam tangeret alterius cherub. 12. Similiter cherub alterius ala, quinque habebat cubitos, et tangebat parietem : et ala ejus altera quinque cubitorum, alam cherub alterius contingebat. 13. Igitur alæ utriusque cherubim expansæ erant, et extendebantur per cubitos viginti : ipsi autem stabant erectis pedibus, et facies eorum erant versæ ad exteriorem domum. 14. Fecit quoque velum ex hyacintho, purpura, cocco, et bysso : et intexuit ei cherubim. 15. Ante fores etiam templi duas columnas, quæ triginta et quinque cubitos habebant altitudinis : porro capita earum, quinque cubitorum. 16. Nec non et quasi catenulas in oraculo, et superposuit eas capitibus columnarum : malogranata etiam centum, quæ catenulis interposuit. 17. Ipsas quoque columnas posuit in vestibulo templi, unam à dextris, et alteram à sinistris : eam, quæ à dextris erat, vocavit Jachin ; et quæ ad lævam, Booz.

Hoc caput explicui 3. Reg. 6.

1. In monte Moria,] in quo olim Abraham filium suum Isaac Deo obtulerat, Genes. 22. 14. unde in eodem Christus antitypus se in eodem holocaustum Deo obtulit pro mundi salute. Calvariæ enim mons pars est, vel appendix montis Moria.

3. Longitudinis cubitos in mensura prima,] quia secunda mensura fuit, qua hi 60 cubiti divisi et dimensi sunt in duas sectiones, scilicet ut ex eis Sanctum haberet 40 cubitos, reliquos vero 20 haberet Sanctum sanctorum. Vide dicta lib. 3. Reg. c. 6. v. 1. sub finem.

5. Domum majorem (ita vocat *Sanctum*, quod erat majus Sancto sanctorum) texit tabulis abiegnis,] ex abiete, sed immixtis *laquearibus cedrinis*, ut dicitur 3. Reg. 6. 9.

7. Porro aurum erat probatissimum.] Hebr. *erat aurum Paruaim*, scilicet effossum ex loco dicto *Ophir*, et per aphæresim *Paruaim*, vel ut Septuag. vertunt : *aurum ex Pharuaim*. Sic et Pagnin. Vatabl. Arias, Marinus, et alii qui pu-

tant *Paruaim* esse *Peru*. Videtur enim utrobique esse eadem vox eædemque litteræ. Dici vero *Paruaim* in duali, quia regio *Peru* est duplex, major scilicet et minor. Verum nomen *Peru* tunc erat incognitum, et etiamnum indigenis *Peru* est ignotum. Inditum est enim isti regioni nuper ab Hispanis, à flumine vicino quodam ita dicto, uti testatur Josephus Acosta, qui in *Peru* vixit quindecim annis, lib. 1. de novo orbe, cap. 14.

Marinus in Lexico scribit nonnullos *Paruaim* deducere à *par*, id est *juvencus*, eo quod aurum *Paruaim* rubeat ut sanguis juvenci.

Melius dicas *Ophir* et *Paruaim* esse in India Orientali, esseque Sumatram, Taprobanam, Pegu, et alias ibidem auriferas regiones, quæ à Salomone et Hebræis nuncupatæ sint *Ophir*, et *Paruaim* à rad. פרה *para*, id est *fructificavit*, eo quod summe sint frugiferæ et auri feracissimæ. Hæ voces quoque alludunt ad אפר *Epher*, id est *cinis*, eo quod massæ terreæ, è quibus liquatur aurum, habeant colorem cinereum; sicut rubrica, è qua liquatur ferrum, habet colorem terræ rubræ. Alludit quoque ad פאר *pear*, id est *decus*, splendor, q. d. Sub *Epher*, id est *cinere*, latet *pear*, id est *aurum decorum*, fulgidum et splendidum. Vide dicta 3. Reg. 9. v. ult.

10. In oraculo,] id est, sicut in oraculo. Erant enim hæ catenulæ in columnis, similes catenulis oraculi, sive Sancti sanctorum.

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Salomon fabricat altare holocaustorum, mare fusile, duas conchas aureas, decem candelabra aurea, mensas, phialas, cæteraque vasa templi.

1. Fecit quoque altare æneum viginti cubitorum longitudinis, et viginti cubitorum latitudinis, et decem cubitorum altitudinis. 2. Mare etiam fusile decem cubitis à labio usque ad labium, rotundum per circuitum : quinque cubitos habebat altitudinis, et funiculus triginta cubitorum ambiebat gyrum ejus. 3. Similitudo quoque boum erat subter illud, et decem cubitis quædam extrinsecus cælaturæ, quasi duobus versibus alvum maris circuibant. Boves autem erant fusiles; 4. et ipsum mare super duodecim boves impositum erat, quorum tres respiciebant ad Aquilonem, et alii tres ad Occidentem : porro tres alii Meridiem, et tres qui reliqui erant Orientem, habentes mare superpositum : posteriora autem boum erant intrinsecus sub mari. 5. Porro vastitas ejus habebat mensuram palmi, et labium illius erat quasi labium calicis, vel repandi lilii : capiebatque tria millia metretas. 6. Fecit quoque conchas decem : et posuit quinque à dextris, et quinque à sinistris, ut lavarent in eis omnia quæ in holocaustum oblaturi erant : porro in mari sacerdotes lavabantur. 7. Fecit autem et candelabra aurea decem, secundum speciem qua jussa erant fieri : et posuit ea in templo, quinque à dextris, et quinque à sinistris. 8. Nec non et mensas decem : et posuit eas in templo, quinque à dextris, et quinque à sinistris : phialas quoque aureas centum. 9. Fecit etiam atrium sacerdotum, et basilicam grandem : et ostia in basilica, quæ texit ære. 10. Porro mare posuit in latere dextro contra Orientem ad Meridiem. 11. Fecit autem Hiram lebetes, et creagras, et phialas : et complevit omne opus regis in domo Dei : 12. hoc est, columnas duas, et epistilia, et capita, et quasi quædam retiacula, quæ capita tegerent super epistilia. 13. Malogranata quoque quadraginta, et retiacula duo, ita ut bini ordines malogranatorum singulis retiaculis jungerentur, quæ protegerent epistilia, et capita columnarum. 14. Bases etiam fecit, et conchas, quas superposuit basibus : 15. mare unum, boves quoque duodecim sub mari, 16. et lebetes, et creagras, et phialas. Omnia vasa fecit Salomoni Hiram pater ejus in domo Domini ex ære mundissimo. 17. In regione Jordanis fudit ea rex in argillosa terra, inter Sochot et Saredatha. 18. Erat autem multitudo vasorum innumerabilis, ita ut ignoraretur pondus æris. 19. Fecitque Salomon omnia vasa domus Dei, et altare aureum, et mensas, et super eas panes propositionis : 20. candelabra quoque cum lucernis suis, ut lucerent ante oraculum juxta ritum ex auro purissimo : 21. et florentia quædam, et lucernas, et forcipes aureos : omnia de auro mundissimo facta sunt. 22. Thymiamateria quoque, et thuribula, et phialas, et mortariola, ex auro purissimo. Et ostia cælavit templi interioris, id est, in Sancta sanctorum : et ostia templi forinsecus aurea. Sicque completum est omne opus quod fecit Salomon in domo Domini.

Hoc caput explicui 3. Reg. 7.

2. Funiculus triginta cubitorum.] Funiculum vocat circulum, sive peripheriam maris æneí, quæ erat 30 cubitorum, scilicet triplo major diametro ejusdem.

3. Similitudo quoque boum erat subter illud, etc.,] q. d. Præter duodecim boves æneos, quibus mare fusile incumbebat, erant in anteriore maris parte per spatium decem cubitorum (quæ erat tertia peripheriæ pars : tota enim erat triginta cubitorum) alia boum capita eminentia ad elegantiam ; forte etiam ut per illa quasi epistomia aqua educeretur. Porro hæc capita erant, *duobus versibus.* Hebr. *duobus ordinibus* distincta ; unus enim ordo erat infra labium, alter versus fundum. Erantque *fusilia*, Hebr. *fusa in fusuras ejus*, scilicet maris, q. d. Hæc capita non erant forinsecus adjecta et appacta mari, sed cum ipso mari primitus fusorio opere fusa.

9. Fecit atrium sacerdotum et basilicam grandem,] id est, ut habent Hebr. et Septuag. *atrium magnum*, in quo populus orabat, quæ erat subdialis area undique porticibus cincta, ut tempore pluvio iis tegeretur populus, eo se recipiens : quæ porticus triplici columnarum ordine, et triplici contignatione distinguebantur. Porro hoc atrium populi cingebat et ambiebat à tribus lateribus atrium sacerdotum, eratque quasi templum populi. Hinc Hebr. dicitur *azara*, id est *adjutorium*, quia Deum ibi orans populus ejus auxilium sentiebat, in hujus divini adjutorii exemplum ; in eo Deus, quin et gentiles asylum constituerunt; et forte ex *azer azirum*, et inde *asylum* dictum est. Testis est Strabo, lib. 14. et Cicero, 3. in Verrem, Ephesi Dianæ templum id juris habuisse, ut ad illud confugientes mancipia vinculis et servitute solverentur. Quin et Ælian. lib. 11. de animal. 6. et Gyrald. syntag. 15. de diis gentium, memorant in Parthenio monte delubrum fuisse Panis, ibique locum nomine Aulam omnibus animalibus fuisse velut asylum, quem leones et lupi, dum feras insectabantur, adire non auderent, sed repente subsisterent feris relictis. Sicut ferunt in Dianæ Ætoliæ loco canes, dum feras insequuntur, ubi ad locum confugerint, ab insectatione quiescere. Quæ omnia, ait, Vilalpandus in Ezech. tom. 2. p. 202. dæmonis figmenta, ad æmulandam Deo opem in templis sibi dicatis demonstratam excogitata sunt. Sic Barbari quasi à Deo territi templis abstinuerunt, ait S. August. lib. 1. Civit. Dei cap. 2. 3. 4. 6.

21. Et florentia quædam.] Hebr. *et flores*, v. g. rosarum, liliorum, gariophyllorum, etc.: erant hi flores ex auro fabrefacti.

CAPUT QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Salomon vasa sacra cum donariis in templum, ac arcam fœderis in Sanctum sanctorum inducit : Deus per nebulam in eodem gloriam suam ostendit.

1. Intulit igitur Salomon omnia quæ voverat David pater suus, argentum,
et aurum, et universa vasa posuit in thesauris domus Dei. 2. Post quæ
congregavit majores natu Israel, et cunctos principes tribuum, et capita
familiarum de filiis Israel in Jerusalem, ut adducerent arcam fœderis Do-
mini de Civitate David, quæ est Sion. 3. Venerunt itaque ad regem omnes
viri Israel in die solemni mensis septimi. 4. Cumque venissent cuncti senio-
rum Israel, portaverunt Levitæ arcam, 5. et intulerunt eam, et omnem
paraturam tabernaculi. Porro vasa sanctuarii quæ erant in tabernaculo, portaverunt Sacerdotes
cum Levitis. 6. Rex autem Salomon, et universus cœtus Israel, et omnes qui fuerunt congre-
gati ante arcam, immolabant arietes, et boves absque ullo numero : tanta enim erat multitudo
victimarum. 7. Et intulerunt Sacerdotes arcam fœderis Domini in locum suum, id est, ad oracu-
lum templi in Sancta sanctorum subter alas cherubim : 8. ita ut cherubim expanderent alas suas
super locum, in quo posita erat arca, et ipsam arcam tegerent cum vectibus suis. 9. Vectium autem,
quibus portabatur arca, quia paululum longiores erant, capita parebant ante oraculum : si
vero quis paululum fuisset extrinsecus, eos videre non poterat. Fuit itaque arca ibi usque in
præsentem diem. 10. Nihilque erat aliud in arca, nisi duæ tabulæ, quas posuerat Moyses in
Horeb, quando legem dedit Dominus filiis Israel egredientibus ex Ægypto. 11. Egressis autem
Sacerdotibus de sanctuario (omnes enim Sacerdotes, qui ibi potuerant inveniri sanctificati sunt :
nec adhuc in illo tempore vices, et ministeriorum ordo inter eos divisus erat), 12. tam Levitæ
quam cantores, id est, et qui sub Asaph erant, et qui sub Eman, et qui sub Idithun, filii, et

fratres eorum, vestiti byssinis, cymbalis, et psalteriis, et citharis concrepabant, stantes ad Orientalem plagam altaris : et cum eis Sacerdotes centum viginti canentes tubis. 13. Igitur cunctis pariter, et tubis, et voce, et cymbalis, et organis, et diversi generis musicorum concinentibus, et vocem in sublime tollentibus; longe sonitus audiebatur, ita ut cum Dominum laudare cœpissent et dicere : Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in æternum misericordia ejus; impleretur domus Dei nube, 14. nec possent Sacerdotes stare et ministrare propter caliginem. Compleverat enim gloria Domini domum Dei.

Caput hoc exposui 3. Reg. 8.

9. Vectium autem, etc.] Sensus est, q. d. Vectes quibus portabatur arca, longiores erant, non oraculo, sed ipsa arca; quare apparebant sacerdotibus qui stabant in Sancto, ad fores Oraculi, sive Sancti sanctorum; si quis vero extrinsecus, id est, extra fores Oraculi remotius constitisset, eos videre non poterat.

Fuit itaque arca ibi usque in præsentem diem] quo scilicet hæc scripsit ille, qui Diaria sive Chronica Regum Juda conscripsit, ex quibus hos Libros Paralipomenon conscripsit et concinnavit Esdras. Nam tempore ipsius Esdræ arca non erat in templo, utpote jam à Chaldæis exusto, sed ante urbis templique excidium arca à Jeremia translata fuit in locum incognitum, ut dicitur 2. Machab. 2. v. 4.

10. Nihilque erat in arca, nisi duæ tabulæ.] Quomodo urna cum manna, et Deuteronomium dicantur fuisse in arca, explicui Hebr. 9. 4.

11. Nec aduc in illo tempore (dedicationis templi) vices et ordo inter Sacerdotes divisus erat] Hebr. *non observabatur*, sicut exactè observatus fuit post templi dedicationem. Ad hanc enim ob victimas plurimas in ea sacrificandas non sufficiebant Sacerdotes et Levitæ, quorum vices ministrandi erant ista hebdomade; sed convocati omnes confluxere ex toto Israele quotquot venire potuerunt.

CAPUT SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Salomon populo benedicit, ac Deo gratias agit, quod promissa David de fabrica templi in se complesset, eumque obsecrat ut vota orantium in templo exaudiat.

1. Tunc Salomon ait : Dominus pollicitus est ut habitaret in caligine : 2. ego autem ædificavi domum nomini ejus, ut habitaret ibi in perpetuum. 3. Et convertit rex faciem suam, et benedixit universæ multitudini Israel (nam omnis turba stabat intenta) et ait : 4. Benedictus Dominus Deus Israel, qui quod locutus est David patri meo, opere complevit dicens : 5. A die, qua eduxi populum meum de Terra Ægypti, non elegi civitatem de cunctis tribubus Israel, ut ædificaretur in ea domus nomini meo; neque elegi quemquam alium virum, ut esset dux in populo meo Israel, 6. sed elegi Jerusalem, ut sit nomen meum in ea, et elegi David, ut constituerem eum super populum meum Israel. 7. Cumque fuisset voluntatis David patris mei, ut ædificaret domum nomini Domini Dei Israel, 8. dixit Dominus ad eum : Quia hæc fuit voluntas tua, ut ædificares domum nomini meo, bene quidem fecisti hujuscemodi habere voluntatem : 9. sed non tu ædificabis domum, verum filius tuus, qui egredietur de lumbis tuis, ipse ædificabit domum nomini meo. 10. Complevit ergo Dominus sermonem suum, quem locutus fuerat : et ego surrexi pro David patre meo, et sedi super thronum Israel, sicut locutus est Dominus : et ædificavi domum nomini Domini Dei Israel. 11. Et posui in ea arcam, in qua est pactum Domini, quod pepigit cum filiis Israel. 12. Stetit ergo coram altari Domini ex adverso universæ multitudinis Israel, et extendit manus suas. 13. Siquidem fecerat Salomon basim æneam, et posuerat eam in medio basilicæ, habentem quinque cubitos longitudinis, et quinque cubitos latitudinis, et tres cubitos altitudinis : stetitque super eam : et deinceps flexis genibus contra universam multitudinem Israel, et palmis in cœlum levatis, 14. ait : Domine Deus Israel, non est similis tui, Deus, in cœlo et in terra : qui custo-

dis pactum et misericordiam cum servis tuis, qui ambulant coram te in toto corde suo : 15. qui præstitisti servo tuo David patri meo quæcumque locutus fueras ei : et quæ ore promiseras, opere complesti, sicut et præsens tempus probat. 16. Nunc ergo, Domine Deus Israel, imple servo tuo patri meo David quæcumque locutus es, dicens : Non deficiet ex te vir coram me, qui sedeat super thronum Israel : ita tamen si custodierint filii tui vias suas, et ambulaverint in lege mea, sicut et tu ambulasti coram me. 17. Et nunc, Domine Deus Israel, firmetur sermo tuus, quem locutus es servo tuo David. 18. Ergone credibile est ut habitet Deus cum hominibus super terram? Si cœlum et cœli cœlorum non te capiunt, quanto magis domus ista, quam ædificavi? 19. Sed ad hoc tantum facta est, ut respicias orationem servi tui, et obsecrationem ejus, Domine Deus meus, et audias preces quas fundit famulus tuus coram te; 20. ut aperias oculos tuos super domum istam diebus ac noctibus, super locum, in quo pollicitus es ut invocaretur nomen tuum, 21. et exaudires orationem quam servus tuus orat in eo : et exaudias preces famuli tui, et populi tui Israel. Quicumque oraverit in loco isto, exaudi de habitaculo tuo, id est, de cœlis, et propitiare. 22. Si peccaverit quispiam in proximum suum, et jurare contra eum paratus venerit, seque maledicto constrinxerit coram altari in domo ista : 23. tu audies de cœlo, et facies judicium servorum tuorum, ita ut reddas iniquo viam suam in caput proprium, et ulciscaris justum, retribuens ei secundum justitiam suam. 24. Si superatus fuerit populus tuus Israel ab inimicis (peccabunt enim tibi) et conversi egerint pœnitentiam, et obsecraverint nomen tuum, et fuerint deprecati in loco isto, 25. tu exaudies de cœlo, et propitiare peccato populi tui Israel, et reduc eos in terram quam dedisti eis, et patribus eorum. 26. Si clauso cœlo, pluvia non fluxerit propter peccata populi, et deprecati te fuerint in loco isto, et confessi nomini tuo, et conversi à peccatis suis, cum eos afflixeris, 27. exaudi de cœlo, Domine, et dimitte peccata servis tuis et populi tui Israel, et doce eos viam bonam, per quam ingrediantur : et da pluviam terræ, quam dedisti populo tuo ad possidendum. 28. Fames si orta fuerit in terra, et pestilentia, ærugo, et aurugo, et locusta, et bruchus, et hostes vastatis regionibus portas obsederint civitatis, omnisque plaga et infirmitas presserit : 29. si quis de populo tuo Israel fuerit deprecatus, cognoscens plagam et infirmitatem suam, et expanderit manus suas in domo hac, 30. tu exaudies de cœlo, de sublimi scilicet habitaculo tuo, et propitiare, et redde, unicuique secundum vias suas, quas nosti eum habere in corde suo (tu enim solus nosti corda filiorum hominum) : 31. ut timeant te, et ambulent in viis tuis cunctis diebus, quibus vivunt super faciem terræ quam dedisti patribus nostris. 32. Externum quoque, qui non est de populo tuo Israel, si venerit de terra longinqua, propter nomen tuum magnum, et propter manum tuam robustam, et brachium tuum extentum, et adoraverit in loco isto, 33. tu exaudies de cœlo firmissimo habitaculo tuo, et facies cuncta, pro quibus invocaverit te ille peregrinus, ut sciant omnes populi terræ nomen tuum, et timeant te sicut populus tuus Israel : et cognoscant, quia nomen tuum invocatum est super domum hanc, quam ædificavi. 34. Si egressus fuerit populus tuus ad bellum contra adversarios suos per viam in qua miseris eos, adorabunt te contra viam, in qua civitas hæc est, quam elegisti, et domus, quam ædificavi nomini tuo : 35. tu exaudies de cœlo preces eorum, et obsecrationem, et ulciscaris. 36. Si autem peccaverint tibi (neque enim est homo qui non peccet) et iratus fueris eis, et tradideris hostibus, et captivos duxerint eos in terram longinquam, vel certe quæ juxta est, 37. et conversi in corde suo, in terra, ad quam captivi ducti fuerant, egerint pœnitentiam, et deprecati te fuerint in terra captivitatis suæ, dicentes : Peccavimus, inique fecimus, injuste egimus ; 38. et reversi fuerint ad te in toto corde suo, et in tota anima sua, in terra captivitatis suæ, ad quam ducti sunt, adorabunt te contra viam terræ suæ, quam dedisti patribus eorum, et urbis, quam elegisti, et domus, quam ædificavi nomini tuo : 39. tu exaudies de cœlo, hoc est, de firmo habitaculo tuo, preces eorum, et facias judicium, et dimittas populo tuo, quamvis peccatori : 40. tu es enim Deus meus : aperiantur, quæso, oculi tui, et aures tuæ intentæ sint ad orationem quæ fit in loco isto. 41. Nunc igitur consurge, Domine Deus, in requiem tuam, tu et arca fortitudinis tuæ : Sacerdotes tui, Domine Deus, induantur salutem, et sancti tui lætentur in bonis. 42. Domine Deus, ne averteris faciem christi tui : memento misericordiarum David servi tui.

Hoc caput explicui 3. Reg. 8. 12.

13. Fecerat Salomon basim æneam] per modum suggestus altioris, in quo sedens docensque, vel genuflectens et orans audiretur à toto populo circumstante. Unde addit:

In medio basilicæ,] id est, in medio atrii populi, ut dixi cap. 4. 9.

28. Ærugo et aurugo] vitia sunt segetum, cum illæ instar æris et auri rubiginem et quasi icterum, ictericumque colorem contrahunt, ut contabescant et exinaniantur.

41. Consurge, Domine, in requiem tuam,] ut in templo hoc, quod à me fieri jussisti, nobiscum et inter nos quiescas, habitesque jugiter. *Requies* ergo Dei est templum; ibi enim colitur ipse precibus, votis, sacrificiis, etc.

Tu et arca fortitudinis tuæ;] in arca enim Deus ostendere solebat suam potentiam et fortitudinem, cum ad ejus præsentiam Jordanem divisit, Jerichuntis muros prostravit, Chananæos, Philisthæos, aliosque hostes Israelis debellavit.

Sacerdotes tui, Domine Deus, induantur salutem,] ut planè pleneque sint sani et salvi, ut et laicos salvare queant. *Salutem* intelligit tum corporalem, tum potius spiritualem, nimirum justitiam et sanctitatem. Alludit enim ad Psalm. 131. 9. *Sacerdotes tui induantur justitiam*, id est, justitia et vitæ sanctitate ita abundent, ut ea quasi veste undique ambiri cingique videantur.

42. Ne avertas faciem christi tui,] id est, meî ipsius, qui à te factus sum *christus*, id est unctus in regem, q. d. Ne me à te creatum regem, et facie supplici in cœlum ad te intenta orantem repellas; ne me meamque faciem et orationem spernas, et pudore suffundas.

CAPUT SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Deus igne e coelo misso victimas Salomonis inflammat, eique revelat se ejus preces exaudisse, ut orantes in templo pro qualibet necessitate exaudiat.

1. Cumque complesset Salomon fundnes preces, ignis descendit de cœlo, et devoravit holocausta et victimas : et majestas Domini implevit domum.
2. Nec poterant sacerdotes ingredi templum Domini, eo quod implesset majestas Domini templum Domini. 3. Sed et omnes filii Israel videbant descendentem ignem, et gloriam Domini super domum : et corruentes proni in terram super pavimentum stratum lapide, adoraverunt, et laudaverunt Dominum : Quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia ejus.
4. Rex autem, et omnis populus, immolabant victimas coram Domino. 5. Mactavit igitur rex Salomon hostias, boum viginti duo millia, arietum centum viginti millia : et dedicavit domum Dei rex, et universus populus. 6. Sacerdotes autem stabant in officiis suis; et Levitæ in organis carminum Domini, quæ fecit David rex ad laudandum Dominum : Quoniam in æternum misericordia ejus, hymnos David canentes per manus suas : porro Sacerdotes canebant tubis ante eos, cunctusque Israel stabat. 7. Sanctificavit quoque Salomon medium atrii ante templum Domini; obtulerat enim ibi holocausta et adipes pacificorum : quia altare æneum, quod fecerat, non poterat sustinere holocausta, et sacrificia, et adipes. 8. Fecit ergo Salomon solemnitatem in tempore illo septem diebus, et omnis Israel cum eo, Ecclesia magna valde, ab introitu Emath usque ad Torrentem Ægypti. 9. Fecitque die octavo collectam, eo quod dedicasset altare septem diebus, et solemnitatem celebrasset diebus septem. 10. Igitur in die vigesimo tertio mensis septimi dimisit populos ad tabernacula sua, lætantes atque gaudentes super bono, quod fecerat Dominus Davidi, et Salomoni, et Israeli populo suo. 11. Complevitque Salomon domum Domini, et domum regis, et omnia quæ disposuerat in corde suo, ut faceret in domo Domini, et in domo sua, et prosperatus est. 12. Apparuit autem ei Dominus nocte, et ait : Audivi orationem tuam, et elegi locum istum mihi in domum sacrificii. 13. Si clausero cœlum, et pluvia non fluxerit, et mandavero et præcepero locustæ, ut devoret terram, et misero pestilentiam in populum meum : 14. conversus autem populus meus, super quos invocatum est nomen meum, deprecatus me fuerit, et exquisierit faciem meam, et egerit pœnitentiam à viis suis pessimis : et ego exaudiam de cœlo, et propitius ero peccatis eorum, et sanabo terram eorum.
15. Oculi quoque mei erunt aperti, et aures meæ erectæ ad orationem ejus, qui in loco isto

oraverit. 16. Elegi enim, et sanctificavi locum istum, ut sit nomen meum ibi in sempiternum, et permaneant oculi mei, et cor meum, ibi cunctis diebus. 17. Tu quoque si ambulaveris coram me, sicut ambulavit David pater tuus, et feceris juxta omnia quæ præcepi tibi, et justitias meas judiciaque servaveris : 18. suscitabo thronum regni tui, sicut pollicitus sum David patri tuo, dicens : Non auferetur de stirpe tua vir, qui sit princeps in Israel. 19. Si autem aversi fueritis, et dereliqueritis justitias meas, et præcepta mea, quæ proposui vobis, et abeuntes servieritis diis alienis, et adoraveritis eos, 20. evellam vos de terra mea, quam dedi vobis : et domum hanc, quam sanctificavi nomini meo projiciam à facie mea, et tradam eam in parabolam, et in exemplum cunctis populis. 21. Et domus ista erit in proverbium universis transeuntibus, et dicent stupentes : Quare fecit Dominus sic terræ huic, et domui huic ? Respondebuntque : Quia dereliquerunt Dominum Deum patrum suorum qui eduxit eos de Terra Ægypti, et apprehenderunt deos alienos et adoraverunt eos, et coluerunt : idcirco venerunt super eos universa hæc mala.

Hoc caput explicui 3. Reg. 8 et 9.

2. MAJESTAS] Hebr. כבוד *cabod*, id est *gloria*, puta caligo sive nubes splendida et gloriosa, Dei invisibilis majestatem et gloriam repræsentans.

6. SACERDOTES AUTEM STABANT IN OFFICIIS SUIS. Hebr. per *custodias suas*, scilicet divisi in suas turmas, per officia singulis à Davide imposita. Sic et stabant Levitæ IN ORGANIS CARMINUM, hoc est cum instrumentis musicis, etc. hymnos CANENTES PER MANUS SUAS] manibus scilicet pulsando instrumenta musica, quibus psallebant hymnos et carmina, puta psalmos à Davide ad Deum laudandum compositos.

CAPUT OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

SALOMON SUUM PALATIUM MULTASQUE URBES ÆDIFICAT ; RELIQUIAS CHANANÆORUM SUBJUGAT ; SANCIT VICTIMAS STATAS IMPENSIS REGIS SACRIFICANDAS ; SACERDOTUM ET LEVITARUM OFFICIA JUXTA DAVIDIS DESCRIPTIONEM DISTRIBUIT ; MISSA CLASSE IN OPHIR, INDE RECIPIT 450 AURI TALENTA.

1. EXPLETIS autem viginti annis, postquam ædificavit Salomon domum Domini et domum suam : 2. civitates, quas dederat Hiram Salomoni, ædificavit, et habitare ibi fecit filios Israel. 3. Abiit quoque in Emath Suba, et obtinuit eam. 4. Et ædificavit Palmiram in deserto, et alias civitates munitissimas ædificavit in Emath. 5. Exstruxitque Bethoron superiorem, et Bethoron inferiorem, civitates muratas habentes portas et vectes et seras : 6. Balaath etiam et omnes urbes firmissimas, quæ fuerunt Salomonis, cunctasque urbes quadrigarum, et urbes equitum, omnia quæcumque voluit Salomon atque disposuit, ædificavit in Jerusalem et in Libano, et in universa terra potestatis suæ. 7. Omnem populum, qui derelictus fuerat de Hethæis, et Amorrhæis, et Pherezæis et Hevæis, et Jebusæis, qui non erant de stirpe Israel : 8. de filiis eorum, et de posteris, quos non interfecerant filii Israel, subjugavit Salomon in tributarios, usque in diem hanc. 9. Porro de filiis Israel non posuit ut servirent operibus regis : ipsi enim erant viri bellatores et duces primi, et principes quadrigarum et equitum ejus. 10. Omnes autem principes exercitus regis Salomonis fuerunt ducenti quinquaginta, qui erudiebant populum. 11. Filiam vero Pharaonis transtulit de Civitate David, in domum quam ædificaverat ei. Dixit enim rex : Non habitabit uxor mea in domo David regis Israel, eo quod sanctificata sit : quia ingressa est in eam arca Domini. 12. Tunc obtulit Salomon holocausta Domino super altare Domini, quod exstruxerat ante porticum, 13. ut per singulos dies offerretur in eo juxta præceptum Moysi in sabbatis et in calendis, et in festis diebus, ter per annum, id est, in solemnitate azymorum, et in solemnitate hebdomadarum, et in solemnitate tabernaculorum. 14. Et constituit juxta dispositionem David patris sui, officia

Sacerdotum in ministeriis suis : et Levitas in ordine suo, ut laudarent, et ministrarent coram Sacerdotibus, juxta ritum uniuscujusque diei : et janitores in divisionibus suis per portam et portam : sic enim præceperat David homo Dei. 15. Nec prætergressi sunt de mandatis regis, tam Sacerdotes quam Levitæ, ex omnibus quæ præceperat, et in custodiis thesaurorum. 16. Omnes impensas præparatas habuit Salomon, ex eo die quo fundavit domum Domini usque in diem quo perfecit eam. 17. Tunc abiit Salomon in Asiongaber, et in Ailath ad oram maris Rubri, quæ est in Terra Edom. 18. Misit autem ei Hiram per manus servorum suorum naves, et nautas gnaros maris, et abierunt cum servis Salomonis in Ophir, tuleruntque inde quadringenta quinquaginta talenta auri, et attulerunt ad regem Salomonem.

Hoc caput explicui 3. Reg. 9. v. 10. et seq.

2. CIVITATES QUAS DEDERAT (id est, reddiderat) HIRAM SALOMONI.

17. ABIIT SALOMON (vel in persona vel per suos ministros et officiales) IN ASIONGABER.] Hic portus est maris Rubri, ex quo in Indiam Orientalem facilis et vicinus est trajectus; unde colligas *Ophir* fuisse in India Orientali, non Occidentali, scilicet in Pegu, non in Peru. Nec enim in Peru, sed in Pegu inveniuntur simiæ, pavones, ebur, gemmæ, aromata, ligna thyina, quæ classis hæc Ophirina detulit ad Salomonem. Portus hic à Josepho, lib. 3. Antiq. cap. 6. appellatur *Berenice*, à S. Hieron. *Effia*, hodie *Suez* vocatur.

CAPUT NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

REGINA SABA VENIT AD SALOMONEM. REDDITUS ANNUI SALOMONIS, HASTÆ, SCUTA, CÆTERAQUE SUPELLEX AUREA, SOLIUM EX EBORE INTERTEXTUM AURO, MORS ET SEPULTURA.

1. REGINA quoque Saba, cum audisset famam Salomonis, venit ut tentaret
eum in ænigmatibus in Jerusalem, cum magnis opibus, et camelis qui
portabant aromata, et auri plurimum, gemmasque pretiosas. Cumque ve-
nisset ad Salomonem, locuta est ei quæcumque erant in corde suo. 2. Et
exposuit ei Salomon omnia quæ proposuerat : nec quidquam fuit, quod non
perspicuum ei fecerit. 3. Quæ postquam vidit, sapientiam scilicet Salomo-
nis, et domum quam ædificaverat, 4. nec non et cibaria mensæ ejus, et habi-
tacula servorum, et officia ministrorum ejus, et vestimenta eorum, pincernas quoque et vestes
eorum, et victimas quas immolabat in domo Domini : non erat præ stupore ultra in ea spiritus.
5. Dixitque ad regem : Verus est sermo, quem audieram in terra mea de virtutibus et sa-
pientia tua. 6. Non credebam narrantibus, donec ipsa venissem, et vidissent oculi mei, et
probassem vix medietatem sapientiæ tuæ mihi fuisse narratam : vicisti famam virtutibus tuis.
7. Beati viri tui, et beati servi tui, qui assistunt coram te omni tempore, et audiunt sapientiam
tuam. 8. Sit Dominus Deus tuus benedictus, qui voluit te ordinare super thronum suum, re-
gem Domini Dei tui. Quia diligit Deus Israel, et vult servare eum in æternum, idcirco posuit
te super eum regem ut facias judicia atque justitiam. 9. Dedit autem regi centum viginti ta-
lenta auri, et aromata multa nimis, et gemmas pretiosissimas : non fuerunt aromata talia ut
hæc, quæ dedit regina Saba regi Salomoni. 10. Sed et servi Hiram cum servis Salomonis attu-
lerunt aurum de Ophir, et ligna thyina et gemmas pretiosissimas : 11. de quibus fecit rex, de
lignis scilicet thyinis gradus in domo Domini, et in domo regia, citharas quoque et psalteria
cantoribus : nunquam visa sunt in Terra Juda ligna talia. 12. Rex autem Salomon dedit reginæ
Saba cuncta quæ voluit, et quæ postulavit, et multo plura quam attulerat ad eum : quæ re-
versa, abiit in terram suam cum servis suis. 13. Erat autem pondus auri, quod afferebatur
Salomoni per singulos annos, sexcenta sexaginta sex talenta auri : 14. excepta ea summa,

quam legati diversarum gentium, et negotiatores afferre consueverant, omnesque reges Arabiæ, et satrapæ terrarum, qui comportabant aurum et argentum Salomoni. 15. Fecit igitur rex Salomon ducentas hastas aureas de summa sexcentorum aureorum, qui in singulis hastis expendebantur : 16. trecenta quoque scuta aurea trecentorum aureorum, quibus tegebantur singula scuta ; posuitque ea rex in armamentario, quod erat consitum nemore. 17. Fecit quoque rex solium eburneum grande, et vestivit illud auro mundissimo. 18. Sex quoque gradus, quibus ascendebatur ad solium, et scabellum aureum, et brachiola duo altrinsecus, et duos leones stantes juxta brachiola, 19. sed et alios duodecim leunculos stantes super sex gradus ex utraque parte : non fuit tale solium in universis regnis. 20. Omnia quoque vasa convivii regis erant aurea, et vasa domus saltus Libani ex auro purissimo. Argentum enim in diebus illis pro nihilo reputabatur : 21. siquidem naves regis ibant in Tharsis cum servis Hiram, semel in annis tribus ; et deferebant inde aurum et argentum, et ebur, et simias, et pavos. 22. Magnificatus est igitur Salomon super omnes reges terræ præ divitiis et gloria. 23. Omnesque reges terrarum desiderabant videre faciem Salomonis, ut audirent sapientiam quam dederat Deus in corde ejus, 24. et deferebant ei munera, vasa argentea, et aurea, et vestes, et arma, et aromata, equos et mulos, per singulos annos. 25. Habuit quoque Salomon quadraginta millia equorum in stabulis, et curruum equitumque duodecim millia, constituitque eos in urbibus quadrigarum, et ubi erat rex in Jerusalem. 26. Exercuit etiam potestatem super cunctos reges, à flumine Euphrate usque ad terram Philisthinorum, et usque ad terminos Ægypti. 27. Tantamque copiam præbuit argenti in Jerusalem quasi lapidum : et cedrorum tantam multitudinem velut sycomororum, quæ gignuntur in campestribus. 28. Adducebantur autem ei equi de Ægypto, cunctisque regionibus. 28. Reliqua autem operum Salomonis priorum et novissimorum scripta sunt in verbis Nathan Prophetæ et in libris Ahiæ Silonitis, in visione quoque Addo Videntis, contra Jeroboam filium Nabat. 30. Regnavit autem Salomon in Jerusalem super omnem Israel quadraginta annis. 31. Dormivitque cum patribus suis, et sepelierunt eum in Civitate David : regnavitque Roboam filius ejus pro eo.

Hoc caput explicui 3. Reg. 10.

5. De virtutibus tuis.] Hebr. Septuaginta et Chald. *de verbis tuis*, id est, de tuis rebus à te patratis, vel ad te spectantibus.

16. In armamentario quod erat consitum (circumdatum nemore,] id est, *in domo saltus Libani*, ut vertunt Septuag. Porro trecenti et sexcenti aurei scutorum et hastarum fuere sicli, quorum quisque pendebat et valebat quatuor drachmas, id est, quatuor coronatos, uti ostendi 3. Reg. 10. v. 16.

21. In Tharsis.] Hebræi mare indeque transmarinas regiones vocabant *Tharsis*; præsertim longinquas, sibique ignotas, uti erat Ophir et India. Vide dicta 3. Reg. 9. 28. et Jonæ 1. 3.

CAPUT DECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Roboam sua duritie populum a se avertit; unde sola tribus Juda ei adhæsit, cæteræ vero decem tribus regem sibi crearunt Jeroboam.

1. Profectus est autem Roboam in Sichem : illuc enim cunctus Israel convenerat, ut constituerent eum regem. 2. Quod cum audisset Jeroboam filius Nabat, qui erat in Ægypto (fugerat quippe illuc ante Salomonem), statim reversus est. 3. Vocaveruntque eum, et venit cum universo Israel, et locuti sunt ad Roboam, dicentes : 4. Pater tuus durissimo jugo nos pressit, tu leviora impera patre tuo, qui nobis imposuit gravem servitutem, et paululum de onere subleva, ut serviamus tibi. 5. Qui ait : Post tres dies revertimini ad me. Cumque abiisset populus, 6. iniit consilium cum senibus, qui ste-

terant coram patre ejus Salomone, dum adhuc viveret, dicens : Quid datis consilii ut respondeam populo ? 7. Qui dixerunt ei : Si placueris populo huic, et leniveris eos verbis clementibus, servient tibi omni tempore. 8. At ille reliquit consilium senum, et cum juvenibus tractare cœpit, qui cum eo nutriti fuerant, et erant in comitatu illius. 9. Dixitque ad eos : Quid vobis videtur? vel respondere quid debeo populo huic, qui dixit mihi : Subleva jugum quod imposuit nobis pater tuus? 10. At illi responderunt ut juvenes, et nutriti cum eo in deliciis, atque dixerunt : Sic loqueris populo, qui dixit tibi : Pater tuus aggravavit jugum nostrum, tu subleva ; et sic respondebis eis : Minimus digitus meus grossior est lumbis patris mei. 11. Pater meus imposuit vobis grave jugum, et ego majus pondus apponam : pater meus cecidit vos flagellis ; ego vero cædam vos scorpionibus. 12. Venit ergo Jeroboam, et universus populus ad Roboam die tertio, sicut præceperat eis. 13. Responditque rex dura, derelicto consilio seniorum ; 14. locutusque est juxta juvenum voluntatem : Pater meus grave vobis imposuit jugum, quod ego gravius faciam : pater meus cecidit vos flagellis, ego vero cædam vos scorpionibus. 15. Et non acquievit populi precibus : erat enim voluntatis Dei, ut compleretur sermo ejus, quem locutus fuerat per manum Ahiæ Selonitis ad Jeroboam filium Nabat. 16. Populus autem universus, rege duriora dicente, sic locutus est ad eum : Non est nobis pars in David, neque hæreditas in filio Isai. Revertere in tabernacula tua, Israel ; tu autem pasce domum tuam, David. Et abiit Israel in tabernacula sua. 17. Super filios autem Israel, qui habitabant in civitatibus Juda, regnavit Roboam. 18. Misitque rex Roboam Aduram, qui præerat tributis, et lapidaverunt eum filii Israel, et mortuus est : porro rex Roboam currum festinavit ascendere, et fugit in Jerusalem. 19. Recessitque Israel à domo David, usque ad diem hanc.

Hoc caput audivimus 3. Reg. 11. Vide ibi dicta.
15. Erat enim voluntatis Dei.] Hebr. *erat causatum à Deo.* Volebat Deus dividere Israelem decemque Tribus adimere Salomoni, ad castigandam illius idololatriam, easque dare Jeroboam, ideoque permisit Roboam tam durè et stultè populo respondere; unde sciebat futurum ut populus se à Roboam subduceret, et ad Jeroboam confugeret, quod ipse intendebat.

CAPUT UNDECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Roboam, volens armis subjugare decem Tribus, prohibetur a Semeia propheta. Multi sacerdotes, Levitæ et fideles, relicto Jeroboam idololatra, in Jerusalem transmigrant. Roboam ex multis uxoribus multas procreat proles.

1. Venit autem Roboam in Jerusalem, et convocavit universam domum Juda et Benjamin, centum octoginta millia electorum atque bellantium, ut dimicaret contra Israel, et converteret ad se regnum suum. 2. Factusque est sermo Domini ad Semeiam hominem Dei, dicens : 3. Loquere ad Roboam filium Salomonis regem Juda, et ad universum Israel, qui est in Juda et Benjamin. 4. Hæc dicit Dominus : Non ascendetis, neque pugnabitis contra fratres vestros : revertatur unusquisque in domum suam, quia mea hoc gestum est voluntate. Qui cum audissent sermonem Domini, reversi sunt, nec perrexerunt contra Jeroboam. 5. Habitavit autem Roboam in Jerusalem, et ædificavit civitates muratas in Juda. 6. Exstruxitque Bethlehem, et Etam, et Thecue. 7. Bethsur quoque, et Socho, et Odollam, 8. necnon et Geth, et Maresa, et Ziph, 9. sed et Aduram, et Lachis, et Azeca, 10. Saraa quoque, et Aialon, et Hebron, quæ erant in Juda et Benjamin, civitates munitissimas. 11. Cumque clausisset eas muris, posuit in eis principes, ciborumque horrea, hoc est, olei et vini. 12. Sed et in singulis urbibus fecit armamentarium scutorum et hasta-

rum; firmavitque ea summa diligentia, et imperavit super Judam et Benjamin. 13. Sacerdotes autem et Levitæ, qui erant in universo Israel, et venerunt ad eum de cunctis sedibus suis, 14. relinquentes suburbana et possessiones suas, et transeuntes ad Judam et Jerusalem : eo quod abjecisset eos Jeroboam, et posteri ejus, ne sacerdotio Domini fungerentur. 15. Qui constituit sibi sacerdotes excelsorum, et dæmoniorum, vitulorumque quos fecerat. 16. Sed et de cunctis tribubus Israel, quicumque dederant cor suum ut quærerent Dominum Deum Israel, venerunt in Jerusalem ad immolandum victimas suas coram Domino Deo patrum suorum. 17. Et roboraverunt regnum Juda, et confirmaverunt Roboam filium Salomonis per tres annos; ambulaverunt enim in viis David et Salomonis, annis tantum tribus. 18. Duxit autem Roboam uxorem Mahalath, filiam Jerimoth, filii David : Abihail quoque filiam Eliab filii Isai, 19. quæ peperit ei filios, Jehus, et Somoriam, et Zoom. 20. Post hanc quoque accepit Maacha filiam Absalom, quæ peperit ei Abia, et Ethai, et Ziza, et Salomith : 21. amavit autem Roboam Maacha filiam Absalom, super omnes uxores suas, et concubinas : nam uxores decem et octo duxerat, concubinas autem sexaginta, et genuit viginti octo filios, et sexaginta filias. 22. Constituit vero in capite Abiam filium Maacha, ducem super omnes fratres suos : ipsum enim regem facere cogitabat, quia sapientior fuit, et potentior super omnes filios ejus, et in cunctis finibus Juda et Benjamin, et in universis civitatibus muratis : præbuitque eis escas plurimas, et multas petivit uxores.

1. Electorum atque bellantium,] id est, *electorum bellatorum.* Est hendiadys. Hebr. בחורים *bachurim*, et electos, et juvenes significat. Juvenum enim sunt bella, senum consilia, ut ait ille.

11. Posuit in eis principes,] id est, belli duces, cum commeatu sufficienti, ut vicini hostis, scilicet Jeroboami antagonistæ sui insultus sustinere possent. Erant enim civitates limitaneæ, in confinio Judæ et Israelis.

14. Eo quod abjecisset eos Jeroboam,] id est, privasset eos officio sacerdotali et Levitico, eo quod nollent suis vitulis quasi idolis, sed Deo vero deservire.

17. Ambulaverunt enim in viis David et Salomonis;] intellige, antequàm Salomon in senio à Deo ad idola apostataret.

22. Constituit Abiam in capite,] id est, caput et principem cæterorum fratrum, qui erant 28, eo quod ipse, licèt ætate esset junior, prudentia tamen, vigore et industria omnes superaret.

23. Et potentior super omnes filios ejus, et in cunctis finibus Juda et Benjamin, et in universis civitatibus muratis;] repete, *potentior* fuit Abia. q. d. Abia occupavit cunctos limites regni, omnesque civitates muratas et munitas, itaque se omnium dominum effecit ac potentem, utpote cui omnes limites regni omnesque urbes munitæ parerent.

Præbuitque eis (civitatibus muratis et regni finibus) escas plurimas (ne hostes eas obsidere, et fame ad deditionem cogere possent), et multas petivit uxores,] scilicet Abia sibi ipsi, ut ex eis multos gigneret filios, quibus suum regnum stabiliret et roboraret, ne à fratribus suis invadi posset. Hunc sensum exigit nostra versio, æquè ac Septuag. qui pro, *potentior super omnes filios*, vertunt : *Profecit super omnes filios ejus, et in cunctis finibus Juda*, etc.

Porro, ex Hebræo aliter verti potest cum Pagnino, Vatablo, Marino et aliis, nimirum sic : *Dispersit* (Roboam) *omnes filios suos super omnes fines Juda et Benjamin, et per omnes civitates munitas;* ut scilicet ipsi separati forent ab invicem, nec capita conferre possent; ut simul contra Abiam juniorem, quem omnibus prætulerat, conspirare possent, juxta illud politicum et tyrannicum Machiavelli præceptum : *Si vis regnare, divide.* Atque ut sorte sua contenti viverent, nec de regno cogitarent, *præbuit eis escas plurimas, et dedit eis multitudinem uxorum*, ut ventri et veneri vacantes, in delicioso otio torperent et consenescerent. Idem facit Turcarum Imperator fratribus suis, donec prolem habeat; qua habita, fratres occidit, ne imperium invadant.

CAPUT DUODECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Roboam et Judæi post tres annos a Deo ad idola desciscunt. Quare a Sesac rege Ægypti spoliantur et subjugantur. Morienti Roboam succedit Abia.

1. Cumque roboratum fuisset regnum Roboam et confortatum, dereliquit legem Domini, et omnis Israel cum eo. 2. Anno autem quinto regni Roboam, ascendit Sesac rex Ægypti in Jerusalem (quia peccaverant Domino) 3. cum mille ducentis curribus, et sexaginta millibus equitum : nec erat numerus vulgi quod venerat cum eo ex Ægypto, Libyes scilicet, et Troglodytæ et Æthiopes. 4. Cepitque civitates munitissimas in Juda, et venit usque in Jerusalem. 5. Semeias autem propheta ingressus est ad Roboam, et principes Juda, qui congregati fuerant in Jerusalem, fugientes Sesac, dixitque ad eos : Hæc dicit Dominus : Vos reliquistis me, et ego reliqui vos in manu Sesac. 6. Consternatique principes Israel et rex dixerunt : Justus est Dominus. 7. Cumque vidisset Dominus quod humiliati essent, factus est sermo Domini ad Semeiam, dicens : Quia humiliati sunt, non disperdam eos, daboque eis pauxillum auxilii, et non stillabit furor meus super Jerusalem per manum Sesac : 8. verumtamen servient ei, ut sciant distantiam servitutis meæ, et servitutis regni terrarum. 9. Recessit itaque Sesac rex Ægypti ab Jerusalem, sublatis thesauris domus Domini, et domus regis, omniaque secum tulit, et clypeos aureos quos fecerat Salomon, 10. pro quibus fecit rex æneos, et tradidit illos principibus scutariorum, qui custodiebant vestibulum palatii. 11. Cumque introiret rex domum Domini, veniebant scutarii, et tollebant eos, iterumque referebant eos ad armamentarium suum. 12. Verumtamen quia humiliati sunt, aversa est ab eis ira Domini, nec deleti sunt penitus : siquidem et in Juda inventa sunt opera bona. 13. Confortatus est ergo rex Roboam in Jerusalem, atque regnavit : quadraginta autem, et unius anni erat cum regnare cœpisset, et decem et septem annis regnavit in Jerusalem, urbe quam elegit Dominus, ut confirmaret nomen suum ibi, de cunctis tribubus Israel : nomen autem matris ejus Naama Ammanitis. 14. Fecit autem malum, et non præparavit cor suum ut quæreret Dominum. 15. Opera vero Roboam prima et novissima scripta sunt in Libris Semeiæ prophetæ, et Addo Videntis, et diligenter exposita, pugnaveruntque adversum se Roboam et Jeroboam cunctis diebus. 16. Et dormivit Roboam cum patribus suis, sepultusque est in Civitate David. Et regnavit Abia filius ejus pro eo.

2. Sesac rex Ægypti,] qui *Sesostris* ab Herodoto lib. 2. et Diodoro lib. 2. (quos citat Josephus lib. 8. cap. 4.) nuncupatur, quique, ut iidem referunt, quando imbelles et mulierosos vicerat, trophæum mulierosum erigebat, ac reges à se victos solebat currui suo triumphali jungere, ut se super reges esse, imo super omnes homines ostenderet. Causam belli hanc fuisse suspicantur noster Samerius et Salianus, quòd Jeroboam, qui Salomonis iram fugiens in Ægypto duxerat cognatam vel filiam Sesac, post mortem Salomonis rediens, rexque Israelis creatus, sollicitarit cognatum vel socerum suum Sesac, ut imbellem, mulierosum et pavidum Roboam invaderet, ne ipse Jeroboam à Roboam invaderetur, et regno novo spoliaretur, sed potius ejus regnum suo adjiceret, et Sesaci soceri sui dono possideret. Certiorem causam dat Scriptura, scilicet apostasiam et idololatriam Roboami et Judæorum : hanc enim Deus per Sesac punire destinabat. Addunt Herodotus et Diodorus Sesac è Jerusalem victa perrexisse ad reliquam Asiam eamque sibi subjugasse, ac terra marique tam multa occupasse, ut Alexandrum Magnum superarit.

3. Troglodytæ] populi sunt Æthiopiæ, quæ adjacet Ægypto, cujus rex erat Sesac, *nullarum opum domini*, ait Mela lib. 1. *strident magis quam loquantur, specus subeunt, aluntur que serpentibus.* Hebr. vocantur סכיים *suckym*, id est, *latibula, et antra habitantes :* Græcè τρωγλοδυται, id est, cavernas subeuntes et incolentes, τρωγλη enim est foramen, nidus, caverna. Audi Aristot. lib. 8, de histor. anim. cap. 12. *Grues ex Scythicis campis ad paludes Ægypto superiores, unde Nilus profluit, veniunt ; quo in loco pugnare cum Pygmæis dicuntur : non enim id fabula est, sed certè genus tum hominum, tum etiam equorum pusillum, ut dicitur, est, deguntque in cavernis; undè nomen*

Troglodytæ à subeundis cavernis accepere. Verum hæc de Pygmæis cum gruibus pugnantibus communis olim fuit opinio per traditionem accepta, sed fabulosa, uti ostendi Ezech. 27. v. 11. Quare minus rectè nonnulli Troglodytas putant esse Arabes in tabernaculis habitantes, ideoque vagabundos qui Nomades vocantur. Constat enim eos fuisse Æthiopes.

7. NON STILLABIT FUROR MEUS SUPER JERUSALEM,] scilicet ulterius per continuas cædes, rapinas et strages, quas parat Sesac. Vide hîc quàm cito placatur Deus ad pœnitentiam qualem qualem Roboami et Judæorum. Nam vel non veram et seriam, vel non firmam et stabilem fuisse pœnitentiam patet, ex eo quod instinctu matris suæ Naamæ Ammonitis, ideoque idololatræ, reversus sit ad idola, ut dicitur versibus 13 et 14.

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

ABIA REX JUDA PIUS DE IMPIO JEROBOAM TRIUMPHAT, CÆSIS QUINGENTIS MILLIBUS ISRAELITARUM, AC EX 14 UXORIBUS 38 FILIOS GENERAT.

1. ANNO octavo decimo regis Jeroboam, regnavit Abia super Judam. 2. Tribus
annis regnavit in Jerusalem, nomenque matris ejus Michaia, filia Uriel de
Gabaa : et erat bellum inter Abiam et Jeroboam. 3. Cumque iniisset Abia
certamen, et haberet bellicosissimos viros, et electorum quadringenta
millia : Jeroboam instruxit econtra aciem octingenta millia virorum, qui et
ipsi electi erant, et ad bella fortissimi. 4. Stetit ergo Abia super montem
Semeron, qui erat in Ephraim, et ait : Audi, Jeroboam, et omnis Israel :
5. Num ignoratis quod Dominus Deus Israel dederit regnum David super Israel in sempiternum,
ipsi et filiis ejus in pactum salis ? 6. Et surrexit Jeroboam filius Nabat, servus Salomonis filii
David, et rebellavit contra dominum suum. 7. Congregatique sunt ad eum viri vanissimi, et
filii Belial ; et prævaluerunt contra Roboam filium Salomonis : porro Roboam erat rudis, et
corde pavido, nec potuit resistere eis. 8. Nunc ergo vos dicitis quod resistere possitis regno
Domini, quod possidet per filios David, habetisque grandem populi multitudinem, atque vitulos
aureos quos fecit vobis Jeroboam in deos. 9. Et ejecistis Sacerdotes Domini, filios Aaron,
atque Levitas ; et fecistis vobis Sacerdotes sicut omnes populi terrarum : quicumque venerit, et
initiaverit manum suam in tauro debobus, et in arietibus septem, fit sacerdos eorum qui non
sunt dii. 10. Noster autem Dominus, Deus est, quem non relinquimus, Sacerdotesque ministrant Domino de filiis Aaron, et Levitæ sunt in ordine suo. 11. Holocausta quoque offerunt
Domino per singulos dies mane et vespere, thymiama juxta legis præcepta confectum, et proponuntur panes in mensa mundissima, estque apud nos candelabrum aureum, et lucernæ ejus,
ut accendantur semper ad vesperam : nos quippe custodimus præcepta Domini Dei nostri, quem
vos reliquistis. 12. Ergo in exercitu nostro dux Deus est, et Sacerdotes ejus, qui clangunt
tubis, et resonant contra vos : filii Israel, nolite pugnare contra Dominum Deum patrum vestrorum, quia non vobis expedit. 13. Hæc illo loquente, Jeroboam retro moliebatur insidias. Cumque ex adverso hostium staret, ignorantem Judam suo ambiebat exercitu. 14. Respiciensque
Judas vidit instare bellum ex adverso et post tergum, et clamavit ad Dominum : ac Sacerdotes
tubis canere cœperunt. 15. Omnesque viri Juda vociferati sunt : et ecce illis clamantibus, perterruit Deus Jeroboam, et omnem Israel qui stabat ex adverso Abia et Juda. 16. Fugeruntque
filii Israel Judam : et tradidit eos Deus in manu eorum. 17. Percussit ergo eos Abia et populus
ejus, plaga magna : et corruerunt vulnerati ex Israel quingenta millia virorum fortium.
18. Humiliatique sunt filii Israel in tempore illo, et vehementissime confortati filii Juda, eo
quod sperassent in Domino Deo patrum suorum. 19. Persecutus est autem Abia fugientem
Jeroboam, et cepit civitates ejus, Bethel et filias ejus, et Jesana cum filiabus suis, Ephron
quoque et filias ejus : 20. nec valuit ultra resistere Jeroboam in diebus Abia, quem percussit

Dominus, et mortuus est. 21. Igitur Abia, confortato imperio suo, accepit uxores quatuordecim : procreavitque viginti duos filios, et sedecim filias. 22. Reliqua autem sermonum Abia, viarumque et operum ejus, scripta sunt diligentissime in Libro Addo Prophetæ.

2. Michaia filia Uriel.] Vide dicta 3. Reg. 15. v. 2.

4. Stetit Abia super montem,] ut ejus oratio ab omnibus Israelitis circumcirca castra metantibus audiri posset. Est autem hæc ejus oratio pia et efficax, qua multis rationibus eis persuadere conatur, ut relicta novitia religione et rege, ad avitum Deum regnumque David in Jerusalem redeant: ac præsertim quod ipse habeat Deum pugnantem pro se, quem ipsi, utpote idololatræ, habeant adversum. q. d. Insanè agitis, si contra Deum pugnare vultis. Lege eam et expende.

5. In pactum salis,] id est in pactum firmum, stabile et æternum. Sal enim res à putredine integras salvasque conservat: hinc sal est symbolum æternitatis, ut dixi Levit. 2. v. 12. Addit noster Sanchez, aitque : Constat hoc pactum de regno in Davidis familia perpetuo esse conditionatum, nempe si Davidis progenies pactum servet, Psalm. 88. v. 30. Dedit itaque Deus regnum Davidis domui cum grano salis, nempe si à fide, quam integram servare debuit, non deficiat, aut si ipsa Davidis progenies salem adhibeat, neque percussum fœdus corrumpi atque tabescere permittat.

9. Quicumque initiaverit. (Hebr. et Septuag. *impleverit*) manum suam in tauro de bobus (Hebr. *in juvenco filio bovis*) et in arietibus septem, fit sacerdos eorum qui non sunt dii,] q. d. Sicut falsos habetis Deos, sic et falsos sacerdotes; non enim Deus elegit eos, ut elegit Aaronem et posteros ejus; sed quicumque, licet vilis et sceleratus, manibus suis offerendo taurum et septem arietes consecrarit suas manus, hoc ipso fit sacerdos idolorum, puta vitulorum aureorum. Nota: *implere manum*, Hebr. idem est quod, *consecrare sacerdotem.* Nam manus implendo victimis, easque manibus suis offerendo consecrabat se sacerdotem. Hoc enim ritu fiebat sacerdotis consecratio, ut patet Levit. 8.

11. Proponuntur panes in mensa mundissima, etc.] Ex hoc loco et seq. ubi non nisi unius mensæ et unius candelabri fit mentio, colligit Torniellus Sesacum regem Ægypti, cùm expilaret thesauros templi, ex *denis mensis et denis candelabris*, quæ rex Salomon collocarat in templo, non reliquisse nisi unam mensam unumque candelabrum, eoque Judæos deinceps contentos fuisse, sicut fuerant antequam templum à Salomone excitaretur.

20. Quem percussit Dominus, et mortuus est.] Quem, scilicet Jeroboam, de eo enim sermo proxime præcessit; Jeroboam enim post duos tresve annos miserè interiit. Hebræi vero in Seder Olam non Jeroboam, sed ipsum Abiam intelligunt, quem aiunt ingratum fuisse Deo, nec dignas egisse gratias pro tanta victoria, ideoque paulo post obiisse, nec nisi triennium regnasse, ac biennio ante Joroboam esse vita functum. Verum hoc non satis consentit cum eo quod proxime subditur : *Igitur Abia, confortato imperio suo, accepit uxores* 14, etc.

CAPUT DECIMUM QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Abiæ succedit filius Asa, qui excisa idololatria confortatus a Deo Zaram regem Æthiopum cum mille militum millibus profligat.

1. Dormivit autem Abia cum patribus suis, et sepelierunt eum in Civitate David : regnavitque Asa filius ejus pro eo, in cujus diebus quievit terra annis decem. 2. Fecit autem Asa quod bonum et placitum erat in conspectu Dei sui, et subvertit altaria peregrini cultus, et excelsa, 3. et confregit statuas, lucosque succidit : 4. et præcepit Judæ ut quæreret Dominum Deum patrum suorum, et faceret legem, et universa mandata ; 5. et abstulit de cunctis urbibus Juda aras, et fana, et regnavit in pace. 6. Ædificavit quoque urbes munitas in Juda, quia quietus erat, et nulla temporibus ejus bella surrexerant, pacem Domino largiente. 7. Dixit autem Judæ : Ædificemus civitates istas, et vallemus muris, et roboremus turribus, et portis, et seris, donec à bellis quieta sunt omnia, eo quod quæsierimus Dominum Deum patrum nostrorum, et dederit nobis pacem per gyrum. Ædificaverunt igitur, et nullum in exstruendo impedimentum fuit. 8. Habuit autem Asa in exercitu suo portantium scuta et hastas de Juda trecenta millia, de Benjamin vero scutariorum et sagittariorum ducenta octoginta millia, omnes isti viri fortissimi. 9. Egressus est autem contra eos Zara

Æthiops cum exercitu suo, decies centena millia, et curribus trecentis ; et venit usque Maresa.
10. Porro Asa perrexit obviam ei, et instruxit aciem ad bellum in valle Sephata , quæ est juxta
Maresa ; 11. et invocavit Dominum Deum , et ait : Domine , non est apud te ulla distantia ,
utrum de paucis auxilieris, an in pluribus ; adjuva nos, Domine Deus noster : in te enim , et in
tuo nomine habentes fiduciam, venimus contra hanc multitudinem. Domine, Deus noster tu es ,
non prævaleat contra te homo. 12. Exterruit itaque Dominus Æthiopes coram Asa , et Juda :
fugeruntque Æthiopes. 13. Et persecutus est eos Asa, et populus qui cum eo erat, usque
Gerara : et ruerunt Æthiopes usque ad internecionem , quia Domino cædente contriti sunt, et
exercitu illius præliante. Tulerunt ergo spolia multa, 14. et percusserunt civitates omnes per
circuitum Geraræ : grandis quippe cunctos terror invaserat ; et diripuerunt urbes , et multam
prædam asportaverunt. 15. Sed et caulas ovium destruentes, tulerunt pecorum infinitam mul-
titudinem et camelorum , reversique sunt in Jerusalem.

2. REX ASA SUBVERTIT ALTARIA PEREGRINI CULTUS (quo gentiles colebant suos deos et idola) ET EXCELSA.] Dices : 3. Reg. 15. 14. de Asa dicitur : *Non abstulit excelsa.* Resp. excelsa alia erant idolis, alia Deo vero dicata : illa sustulit Asa, hæc non. Rursum, *excelsa*, scilicet altaria simulacra et lucos idolorum sustulit Asa, non vero templa omnia eisdem à Salomone dicata; hæc enim posteà sustulit Josias, 4. Reg. 23. 13.

5. ET ABSTULIT, etc. FANA] scilicet Baal, Astaroth, cæterorumque Deorum. Hebr. est חמנים *Chammonim* vel *Hammonim*, quod proprie significat *solaria*, id est delubra, vel altaria Solis, sive Ammonis. Inde enim punicè dictus est Ammon, sive Jupiter Ammonius, id est Sol, ab Hebr. חמה *chamma* vel *hamma*, id est Sol, ita dictus à calore : חמם *chamam* enim significat calefacere. Vide dicta Ezech. 6. v. 6.

9. EGRESSUS EST AUTEM (sub annum decimum quintum regni Asa, ut colligitur ex cap. seq. v. 10; ita Salianus) CONTRA EOS ZARA ÆTHIOPS CUM EXERCITU SUO (continente) DECIES CENTENA MILLIA.] *Æthiops* : Torniellus et alii apud Genebr. per Æthiopiam hîc accipiunt Madianitidem, ex qua oriunda uxor Moysis vocatur *Æthiopissa*, Num. 12. Ratio eorum est quod Æthiopes proprie dicti longe absint à Judæa. Verum melius Serarius, Sanchez, Salianus et alii, veram Æthiopiam, quæ sub Ægypto est, accipiunt. Hæc enim adjacet Ægypto, ideoque Judææ vicina est : et forte Zara tam fuit rex Ægypti, quàm Æthiopiæ ; idque probatur primo, quia cap. 16. 8. hi ipsi vocantur *Æthiopes* et *Libyes ;* erant ergo vere Æthiopes, qui sunt in Africa et Libya, non vero Madianitæ, qui sunt in Asia. Secundo, quia Asa hoc prælio ab hostibus recuperavit omnia spolia, quæ Sesac rex Egypti ante 26 annos sub Roboam ex Judæa abstulerat. Ergo hostes hi fuere Ægyptii, eisque vicini Æthiopes. Unde Septuag. sub finem cap. 14. eos vocant *Alimazones*, vel ut alii volunt, *Amazones*, quos ex Lybia esse docet hîc Theodor. lib. 3.

13. ET RUERUNT ÆTHIOPES USQUE AD INTERNECIONEM, QUIA DOMINO CÆDENTE CONTRITI SUNT, ET EXERCITU ILLIUS (Asæ regis, vel Dei puta Angelorum exercitu) PRÆLIANTE] pro Asa et Juda Deum et sanctos Angelos invocante.

CAPUT DECIMUM QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

AZARIAS PROPHETA VATICINATUR ISRAELEM MULTO TEMPORE PRIVANDUM VERI DEI CULTU, LEGE ET SACERDOTIO. CUJUS ORACULO COMMOTUS ASA REX IDOLA FUNDITUS EXTIRPAT, ET MATREM SUAM SACERDOTIO PRIAPI ABDICAT.

1. AZARIAS autem filius Oded, facto in se spiritu Dei, 2. egressus est in oc-
cursum Asa, et dixit ei : Audite me, Asa et omnis Juda et Benjamin :
Dominus vobiscum , quia fuistis cum eo. Si quæsieritis eum, invenietis; si
autem dereliqueritis eum , derelinquet vos. Transibunt autem multi dies in
Israel absque Deo vero , et absque sacerdote , doctore , et absque lege.
4. Cumque reversi fuerint in angustia sua ad Dominum Deum Israel , et
quæsierint eum, reperient eum. 5. In tempore illo non erit pax egredienti,
et ingredienti , sed terrores undique in cunctis habitatoribus terrarum ; 6. pugnabit enim gens
contra gentem, et civitas contra civitatem , quia Dominus conturbabit eos in omni angustia.
7. Vos ergo confortamini, et non dissolvantur manus vestræ : erit enim merces operi vestro.

8. Quod cum audisset Asa, verba scilicet et prophetiam Azariæ filii Oded prophetæ, confor-
tatus est, et abstulit idola de omni terra Juda, et de Benjamin, et ex urbibus quas ceperat,
montis Ephraim, et dedicavit altare Domini quod erat ante porticum Domini. 9. Congrega-
vitque universum Judam et Benjamin, et advenas cum eis de Ephraim, et de Manasse, et de
Simeon : plures enim ad eum confugerant ex Israel, videntes quod Dominus Deus illius esset
cum eo. 10. Cumque venissent in Jerusalem mense tertio, anno decimo quinto regni Asa,
11. immolaverunt Domino in die illa de manubiis et præda quam adduxerant, boves septin-
gentos, et arietes septem millia. 12. Et intravit ex more ad corroborandum fœdus, ut quære-
rent Dominum Deum patrum suorum in toto corde, et in tota anima sua. 13. Si quis autem,
inquit, non quæsierit Dominum Deum Israel, moriatur, à minimo usque ad maximum, à viro
usque ad mulierem. 14. Juraveruntque Domino voce magna in jubilo, et in clangore tubæ, et
in sonitu buccinarum, 15. omnes qui erant in Juda cum exsecratione : in omni enim corde suo
juraverunt, et in tota voluntate quæsierunt eum, et invenerunt; præstititque eis Dominus re-
quiem per circuitum. 16. Sed et Maacham matrem Asa regis ex augusto deposuit imperio, eo
quod fecisset in luco simulacrum Priapi : quod omne contrivit, et in frusta comminuens com-
bussit in torrente Cedron. 17. Excelsa autem derelicta sunt in Israel : attamen cor Asa erat
perfectum cunctis diebus ejus. 18. Eaque quæ voverat pater suus, et ipse, intulit in domum
Domini argentum, et aurum, vasorumque diversam supellectilem. 19. Bellum vero non fuit
usque ad trigesimum quintum annum regni Asa.

3. Transibunt multi dies in Israel absque Deo, doctore et lege,] id est, absque cura et cultu veri Dei, doctoris et legis divinæ. Tangit præsens tempus, quo Jeroboam cultum vitulorum aureorum in Israelem induxit; nam eum in hoc vitulorum cultu secuti sunt omnes posteri ejus, omnesque ad unum reges Israel, quos ex regibus Juda imitati sunt Joram, Ochozias, Athalia, Achaz, Manasse, Joakim et Sedecias, idola pro Deo avito et vero colentes.

4. Cumque reversi fuerint in angustia sua ad Dominum Israel, etc., invenient eum.] Sic Deum invenit pœnitens Achab, et Joas cui Eliseus trinam de Syris victoriam prædixit, ac pœnitens Manasse, item pius Ezechias, Josias et similes.

10. Mense tertio,] Sivan, quo celebrabant Pentecosten, ut indicet hoc festo ipsos Deum invocantes, ejus ope tantam victoriam adeptos esse, ideoque ei in gratiarum actionem manubias hostium obtulisse. Sic vice versa Constantinopolis à Turca expugnata est in Pentecoste, eo quod Græci impie sentirent de Spiritu sancto, cujus hoc est festum, docerentque eum non procedere à Patre et Filio.

17. Cor autem Asæ erat perfectum cum Domino cunctis diebus ejus,] quoad verum Dei cultum, q. d. Asa per omnem vitam coluit Deum verum; nunquam vero ad idola deflexit, uti deflexerunt alii. Nam alioqui Asa in aliis peccavit, et Deum graviter offendit, ut patebit cap. seq. v. 7. 10 et 12.

19. Usque ad trigesimum quintum (ita legendum est cum Hebr. Septuag. Romanis; non, *usque ad trigesimum*, uti legunt aliqui) annum regni Asa,] hoc est regni Juda, quod in morte Salomonis à regno Israelis per schisma Jeroboam direptum, tunc proprie cœpit, ut scilicet primus annus Roboam fuerit primus annus regni Juda, prout regnum Juda proprium fuit et distinctum à regno Israelis, quod tum pariter cœpit sub primo rege Jeroboam. Ita Hebr. Sanchez, Salian. Torniellus et alii; id magis patebit cap. seq. versu 1.

CAPUT DECIMUM SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

REX ASA, PERCULSUS EXERCITU BAASÆ REGIS ISRAEL, OPEM POSCIT A BENADAD REGE SYRIÆ. QUA DE CAUSA INCREPITUS AB HANANI PROPHETA, EUM INCARCERAT : MOX PODAGRA MORITUR ANNO REGNI 41.

1. ANNO autem trigesimo sexto regni ejus ascendit Baasa rex Israel in Judam,
et muro circumdabat Rama, ut nullus tutè posset egredi et ingredi de
regno Asa. 2. Protulit ergo Asa argentum et aurum de thesauris domus
Domini, et de thesauris regis, misitque ad Benadad regem Syriæ, qui ha-
bitabat in Damasco, dicens : 3. Fœdus inter me et te est, pater quoque
meus et pater tuus habuere concordiam ; quam ob rem misi tibi argentum
et aurum, ut, rupto fœdere quod habes cum Baasa rege Israel, facias eum
à me recedere. 4. Quo comperto, Benadad misit principes exercituum suorum ad urbes Israel :
qui percusserunt Ahion, et Dan, et Abelmain, et universas urbes Nephthali muratas. 5. Quod
cum audisset Baasa, desiit ædificare Rama, et intermisit opus suum. 6. Porro Asa rex
assumpsit universum Judam, et tulerunt lapides de Rama, et ligna quæ ædificationi præpara-
verat Baasa, ædificavitque ex eis Gabaa et Maspha. 7. In tempore illo venit Hanani propheta
ad Asa regem Juda, et dixit ei : Quia habuisti fiduciam in rege Syriæ, et non in Domino Deo
tuo, idcirco evasit Syriæ regis exercitus de manu tua. 8. Nonne Æthiopes et Libyes multo
plures erant, quadrigis et equitibus, et multitudine nimia : quos, cum Domino credidisses,
tradidit in manu tua? 9. Oculi enim Domini contemplantur universam terram, et præbent for-
titudinem his qui corde perfecto credunt in eum. Stultè igitur egisti, et propter hoc ex præ-
senti tempore adversum te bella consurgent. 10. Iratusque Asa adversus Videntem, jussit eum
mitti in nervum : valde quippe super hoc fuerat indignatus, et interfecit de populo in tem-
pore illo plurimos. 11. Opera autem Asa, prima et novissima, scripta sunt in Libro Regum Juda
et Israel. 12. Ægrotavit etiam Asu, anno trigesimo nono regni sui, dolore pedum vehemen-
tissimo, et nec in infirmitate sua quæsivit Dominum, sed magis in medicorum arte confisus est.
13. Dormivitque cum patribus suis; et mortuus est anno quadragesimo primo regni sui.
14. Et sepelierunt eum in sepulcro suo quod foderat sibi in Civitate David : posueruntque
eum super lectum suum, plenum aromatibus et unguentis meretriciis, quæ erant pigmentario-
rum arte confecta, et combusserunt super eum ambitione nimia.

1. ANNO AUTEM TRIGESIMO SEXTO EJUS (Asæ) ASCENDIT BAASA.] Dices : Baasa jam erat mortuus à decennio, scilicet anno 25 regni Asæ, ut patet 3. Reg. 16 v. 8; nam anno 36 Asæ regnabat in Israel Amri, 3 Reg. 16. 22. Respondet primo Cajetan. Joannes Lucidus, Adrichom. in Chronol. Joannes Annius cum suo pseudophilone, et Melchior Canus, lib. 11. de locis c. 5. ad 12. arg. hîc mendum irrepsisse, et pro 36 legendum 26, vel potius 16. Nec hoc mirum, quia hæc res non spectat ad fidem, nec ad bonos mores. Verum omnes Codices Hebræi, Chaldæi, Græci, Latini constanter habent 36, non 26. Atqui in omnibus Codicibus esse mendum, est dicere in Scriptura esse mendum, quod absit. Secundo, Lyran. Vatabl. et Genebr. respondent annos Asæ dupliciter numerari : primo, ab inito regno; secundo, ab illo memorabili bello et victoria Æthiopica. Hinc ergo 36 anni regni Asæ esse 26 ejusdem à bello Æthiopico, quo Baasæ morienti dicitur successisse filius Ela, 3. Reg. 16. versu 8. Verum hoc est turbare totam S. Scripturæ chronologiam : sic enim pariter anni sequentium regum, scilicet Zambri, Amri, Achab, qui regnarunt cum Asa, etc., numerandi forent à bello Æthiopico, quod nemo dixerit ; tertio, alii dicunt hos annos 36 esse annos vitæ Asæ, non regni. Verum obstat quod expresse dicatur : *Anno autem* 36 *regni*, non vitæ ; unde Abulensis respondet aliam hîc quærendam esse solutionem, quam ipse se nescire profitetur ; quarto et verius dicas hos 36 annos esse regni Judæ ; quare computandos esse à primo anno Roboam, qui primus fuit rex Juda, cum Israel, id est decem Tribus, regem sibi creavere Jeroboam. Tunc enim facta est nova

Aera, ac multi annos computare cœperunt ab hoc insigni schismate. Tunc enim institutum est regnum Juda, æque ac regnum Israel; unde hic passim anni regum Israel numerantur juxta annos regum Juda sibi conregnantium. Igitur, Roboam primus rex Juda regnavit 17 annis, mox Abia tribus annis, denique Asa sedecim: adde hos omnes, habebis 36 quos quærimus. Quare hic annus 36 regni Juda præcise fuit decimus sextus regni Asæ. Instabis: Hi 36 anni hîc vocantur non regni Juda, sed regni Asæ. Resp. idem est regnum Asæ quod regnum Juda, nam Asa aliud non habuit regnum quàm Juda. Quare dum computas annos regni Juda, computas annos Asæ, qui illi præerat, et cujus erat hoc regnum. Ita Seder Olam sive Chron. Hebræorum, Torniellus, Salian. et Azor. tom. 1. Instit. mor. lib. 6. cap. 55. q. 3. Sic Absalom dicitur anno 40 petiisse à David veniam eundi in Hebron, 2. Reg. 15. 7. non utique anno 40 Davidis (nam trigesimus ejus tantum agebatur), sed 40 ab institutione regni in Israel, puta anno primo Saulis regis, cum publice unctus est à Samuele, qui regnum Davidis decem annis antecesserat. Initium enim alicujus regni nota est insignis, ut inde chronologia ducatur.

Circumdabat Rama, quæ erat in faucibus confinium regni Juda, ut proinde nullus tute posset egredi et ingredi de regno Asa.]

7. Idcirco evasit Syriæ regis exercitus,] q. d. Si confisus in Deo ejus opem invocasses, non autem Benadad regis Syriæ; eum, utpote perpetuum Judæ hostem, æque ac Baasa regem Israel vicisses, sicut vicisti Zaram regem Æthiopiæ, qui multo numerosiore milite Judæam invadebat.

10. Interfecit de populo plurimos,] qui Hanani prophetæ innocentiam injuste ab Asa in carcere affligi dolebant, ideoque ejus tyrannidem liberius incusabant.

12. Dolore pedum vehementissimo.] Hebr. et Græce additur *usque ad supra*: cum enim podagræ humor dolorque caput invadit, est vehementissimus, et celerem mortem affert. Unde Pagninus vertit: *Usque ad verticem fuit ægrotatio ejus.*

Sed magis in medicorum arte confisus est.] Notant Procopius et Theodoretus, quæst. 45, *medicos* vel accipi hîc pro incantatoribus et magicis impostoribus, vel pro veris medicis. Si priore modo, patet cur peccarit. Quemadmodum, lib. 30. cap. 1. docet Plinius Magiam et Medicinam unà fere copulari; et lib. 29. c. 1: *Quid*, ait, *venenorum fertilius, aut unde testamentorum plures insidiæ? jam vero et adulteria, etc., quàm è medicina?* Sicque, apud Latinos, *medicamenta* pro *venenis* interdum sumuntur, ut apud Græcos pharmaca, Nonio teste; videatur et idem Plinius, lib. 26. cap. 4. Si posteriore modo, dupliciter peccare potuit; primo, nimiam spem in iis ponendo, prætermissa Domini Dei ope. Nam et ideo Salomonis de remediis librum revulsum ab Ezechia referunt Cedrenus et Suidas, quod populus Deo, non invocato et neglecto, malorum inde sanationem peteret; secundo, præpostere ipsorum opem quærendo, ante scilicet placationem, et auxilium quæsitum à Deo, prout explicat Ecclesiasticus, cap. 38. versu 9 et seq. ac jubet Innocentius III de pœnitentiis et remissionibus cap.: *Cum infirmitas.* Ita Serarius.

14. Plenum aromatibus et unguentis meretriciis.] Græce *myrepsicis*, id est *aromatariis*; unde Serarius pro *meretriciis* suspicatur legendum *myrepsicis*. Verum *meretriciis* habent omnia Hebr. et Latina: *meretriciis* ergo idem est quod suavissimis, et ut Vatabl. vertit, *delicatissimis*; qualibus utuntur meretrices, ut fœtorem corporis, ac præsertim halitus, quem stupris confectæ quasi putida cadavera exhalant, iis obducant et contegant, juxta illud:

> Posthume non bene olet, qui bene semper olet.

Vox *meretriciis* notat nimias odorum et aromatum hîc fuisse delicias, nimiumque luxum et pompam; unde subdit dicens: *ambitione nimia.*

Et combusserunt super eum,] ut cadaveri regi honorem et cultum civilem exhiberent, et ab eo fœtorem putredinemque depellerent. Non enim cadaver ipsum cum aromatibus, ut vult Vatablus, sed aromata juxta cadaver combusserunt, uti multis ostendit Sanchez.

Notant Hebræi apud S. Hieron. in Tradit. hæc aromata super vel ad tumulum ipsius combusta fuisse; imo et vestes, idque reverentiæ et honoris causa; quemadmodum apud Virgilium 6 Æneid.: *Congesta cremantur Thurea dona;* et apud Plinium, lib. 13. capite 1. Homerum et alios. Sic in morte Aristobuli à se submersi adhibet etiam unguenta et aromata plura Herodes apud Josephum, et in Herodis ipsius funere Archelaus apud eumdem. Ipsum adhuc viventem Asam implevisse sepulcrum suum unguentis, Azarias, lib. 3. cap. ult. fol. 183, ac Rabbini quidam alii scribunt. Quin et unguenta à fidelibus offerri solita ad sepulcra martyrum docet S. Paulinus Natali 6. S. Felicis, dum ita canit:

> Ut vibrent tremulas funalia pendula flammas.
> Martyris hi tumulum studeant profundere nardo,
> Et medicata pio referant unguenta sepulcro.

Idem testatur Prudentius Peristeph. Hymno 11 in Hippolyto, dicens:

> Oscula perspicuo figunt impressa metallo:
> Balsama diffundunt, fletibus ora rigant.

Et S. Gregorius, lib. 7. Indict. 2. Epist. 53. scribens ad Secundinum: *Aloem vero*, inquit, *thymiama, styracem et balsamum sanctorum martyrum corporibus offerenda, latore præsentium deferente, transmisimus.*

CAPUT DECIMUM SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

ASÆ SUCCEDIT PIUS JOSAPHAT, IDEOQUE DIVES ET ARMIS POTENS : HIC V. 7. MITTIT DOCTORES PER TOTUM REGNUM, QUI POPULUM LEGEM DEI DOCEANT; V. 11. VECTIGALES EI FIUNT PHILISTHÆI ET ARABES; V. 14. MILITES ET DUCES EJUSDEM RECENSENTUR.

1. REGNAVIT autem Josaphat filius ejus pro eo, et invaluit contra Israel.
2. Constituitque militum numeros in cunctis urbibus Juda, quæ erant
vallatæ muris. Præsidiaque disposuit in terra Juda, et in civitatibus
Ephraim, quas ceperat Asa pater ejus. 3. Et fuit Dominus cum Josaphat,
quia ambulavit in viis David patris sui primis : et non speravit in Baalim,
4. sed in Deo patris sui, et perrexit in præceptis illius, et non juxta pec-
cata Israel. 5. Confirmavitque Dominus regnum in manu ejus, et dedit
omnis Juda munera Josaphat : factæque sunt ei infinitæ divitiæ, et multa gloria. 6. Cumque
sumpsisset cor ejus audaciam propter vias Domini, etiam excelsa et lucos de Juda abstulit;
7. tertio autem anno regni sui, misit de principibus suis Benhail, et Obdiam, et Zacha-
riam, et Nathanael, et Michæam, ut docerent in civitatibus Juda : 8. et cum eis Levitas,
Semeiam, et Nathaniam, et Zabadiam, Asel quoque et Semiramoth, et Jonatham, Adoniam-
que et Thobiam, et Thobadoniam, Levitas, et cum eis Elisama et Joram Sacerdotes; 9. do-
cebantque populum in Juda, habentes librum legis Domini, et circuibant cunctas urbes Juda,
atque erudiebant populum. 10. Itaque factus est pavor Domini super omnia regna terrarum,
quæ erant per gyrum Juda, nec audebant bellare contra Josaphat. 11. Sed et Philisthæi Josa-
phat munera deferebant, et vectigal argenti; Arabes quoque adducebant pecora arietum septem
millia septingenta, et hircorum totidem. 12. Crevit ergo Josaphat, et magnificatus est usque
in sublime : atque ædificavit in Juda domos adinstar turrium, urbesque muratas. 13. Et multa
opera paravit in urbibus Juda : viri quoque bellatores, et robusti erant in Jerusalem. 14. Quo-
rum iste numerus per domos atque familias singulorum : In Juda principes exercitus, Ednas
dux, et cum eo robustissimi viri trecenta millia. 15. Post hunc Johanan princeps, et cum eo
ducenta octoginta millia. 16. Post istum quoque Amasias filius Zechri, consecratus Domino,
et cum eo ducenta millia virorum fortium. 17. Hunc sequebatur robustus ad prælia Eliada, et
cum eo tenentium arcum et clypeum ducenta millia. 18. Post istum etiam Jozabad, et cum eo
centum octoginta millia expeditorum militum. 19. Hi omnes erant ad manum regis, exceptis
aliis quos posuerat in urbibus muratis, in universo Juda.

6. CUMQUE SUMPSISSET COR EJUS AUDACIAM PROPTER VIAS DOMINI,] q. d. Josaphat audacem faciebat pietas, religio et custodia legis divinæ, ut neminem subditorum vel hostium timeret, sed fisus Deo audacter excelsa et lucos succideret, quæ alii pii reges, timentes populi offensam vel rebellionem, toleraverant et permiserant. Hebr. et Septuag. habent : *Et exaltatum est cor ejus in viis Domini*, q. d. Nihil habuit potius, quàm ut observaret mandata Domini, ait Vatab. vel potius, q. d. Josaphat magnos et excelsos ex Deo Deique cultu concepit animos, adeo ut neminem veritus et imperterritus excelsa aboleret, aliaque heroica opera pro promovendo Dei honore et gloria animo destinaret. Vide hîc quid faciat pietas piaque intentio, quæ nil timet, et omnia audet Deo secundante. Talis fuit hoc ævo Pius V Pontifex, qui Deo nixus reges non timuit, sed regum, imo et Turcarum fuit terror et flagellum. Sanctitas enim omnibus est terrori, æque ac venerationi.

7. MISIT DE PRINCIPIBUS SUIS,] scilicet principes aulæ suæ, qui suo jussu abolitis idolis, verum unius Dei cultum et custodiam legis Mosaicæ restituerent. Quocirca misit cum eis Levitas ac Sacerdotes, ut docerent populum leges Domini. Insignis hic fuit zelus regis Josaphat, quem olim imitati sunt S. Stephanus Hungarorum primus rex, S. Ludovicus Francorum, S. Wenceslaus dux Bohemorum, et nostro ævo reges Hispaniæ et Lusitaniæ, qui magnis impensis Indias utrasque subjugarunt, ut earum incolas ad veri Dei cognitionem et cultum per viros religiosos traducerent.

12. ÆDIFICAVIT (per urbes et castella) IN JUDÆA DOMOS AD INSTAR TURRIUM.] Hebr. *palatia* tam excelsa et munita ut turres viderentur. Fecit hoc ad Judææ tum ornatum, tum munimen. Sicut Burgundiones contra incursum Wandalorum, Alanorum, Gothorum, etc., ædificarunt πυργους, id est *burgos* et turres; indeque *Burgundiones* sunt appellati.

16. AMASIAS CONSECRATUS DOMINO.] Hebr. המתנדב *hammitnaddab*, id est ut Vatablus, qui sponte se obtulit Domino, hoc est, militiæ sacræ se devovit, ut pugnaret pro Deo Deique cultu contra idola et idololatras, ac pro fideli et pio rege suo Josaphat. Similes olim fuere milites Templi sive Templarii, qui militiæ sacræ se devoverunt pro tutela terræ sanctæ et templi Jerosolymitani. Vide S. Bernardum in serm. ad milites Templi.

18. ET CUM EO CENTUM OCTOGINTA MILLIA.] Universim Josaphat sub signis habuit undecies centena et sexaginta bellatorum millia, Deo eum prosperante: quia præter tribus Judæ et Benjamin potentes et numerosas sibi subditas, multi ex decem Tribubus avitæ religionis studiosi et prosperitate Josaphat illecti ad Jerusalem transfugerunt, ut dictum est cap. 15. 9.

CAPUT DECIMUM OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

JOSAPHAT FILIO SUO JORAM UXOREM DAT FILIAM IMPII REGIS ACHAB, CUM EOQUE PERGIT AD PRÆLIUM, IN EOQUE JUXTA ORACULUM MICHÆÆ ACHAB OCCIDITUR.

1. FUIT ergo Josaphat dives et inclytus multum, et affinitate conjunctus est
Achab. 2. Descenditque post annos ad eum in Samariam : ad cujus adven-
tum mactavit Achab arietes et boves plurimos, ipsi et populo qui venerat
cum eo ; persuasitque illi ut ascenderet in Ramoth Galaad. 3. Dixitque
Achab rex Israel ad Josaphat regem Juda : Veni mecum in Ramoth
Galaad. Cui ille respondit : Ut ego, et tu ; sicut populus tuus, sic et
populus meus : tecumque erimus in bello. 4. Dixitque Josaphat ad regem
Israel : Consule, obsecro, impræsentiarum sermonem Domini. 5. Congregavit igitur rex Israel
prophetarum quadringentos viros, et dixit ad eos : In Ramoth Galaad ad bellandum ire debe-
mus an quiescere ? At illi : Ascende, inquiunt, et tradet Deus in manu regis. 6. Dixitque Josa-
phat : Numquid non est hic prophetes Domini, ut ab illo etiam requiramus ? 7. Et ait rex
Israel ad Josaphat : Est vir unus à quo possumus quærere Domini voluntatem ; sed ego odi
eum, quia non prophetat mihi bonum, sed malum omni tempore : est autem Michæas filius
Jemla. Dixitque Josaphat : Ne loquaris, rex, hoc modo. 8. Vocavit ergo rex Israel unum de
eunuchis, et dixit ei : Voca cito Michæam filium Jemla. 9. Porro rex Israel, et Josaphat rex
Juda, uterque sedebant in solio suo, vestiti cultu regio : sedebant autem in area juxta portam
Samariæ, omnesque prophetæ vaticinabantur coram eis. 10. Sedecias vero filius Chanaana fecit
sibi cornua ferrea, et ait : Hæc dicit Dominus : His ventilabis Syriam, donec conteras eam.
11. Omnesque prophetæ similiter prophetabant atque dicebant : Ascende in Ramoth Galaad et
prosperaberis, et tradet eos Dominus in manu regis. 12. Nuntius autem, qui ierat ad vocan-
dum Michæam, ait illi : En verba omnium prophetarum uno ore bona regi annuntiant ; quæso
ergo te ut sermo tuus ab eis non dissentiat, loquarisque prospera. 13. Cui respondit Michæas :
Vivit Dominus, quia quodcumque dixerit mihi Deus meus, hoc loquar. 14. Venit ergo ad re-
gem. Cui rex ait : Michæa, ire debemus in Ramoth Galaad ad bellandum, an quiescere ? Cui
ille respondit : Ascendite ; cuncta enim prospera evenient, et tradentur hostes in manus vestras.
15. Dixitque rex : Iterum atque iterum te adjuro, ut mihi non loquaris, nisi quod verum est,
in nomine Domini. 16. At ille ait : Vidi universum Israel dispersum in montibus, sicut oves
absque pastore ; et dixit Dominus : Non habent isti dominos ; revertatur unusquisque in domum
suam in pace. 17. Et ait rex Israel ad Josaphat : Nonne dixi tibi quod non prophetaret iste
mihi quidquam boni, sed ea quæ mala sunt ? 18. At ille : Idcirco, ait, audite verbum Domini :
Vidi Dominum sedentem in solio suo, et omnem exercitum cœli assistentem ei à dextris et à

sinistris. 19. Et dixit Dominus : Quis decipiet Achab regem Israel, ut ascendat et corruat in Ramoth Galaad ? Cumque diceret unus hoc modo et alter alio, 20. processit spiritus, et stetit coram Domino, et ait : Ego decipiam eum. Cui Dominus : In quo, inquit, decipies? 21. At ille respondit : Egrediar, et ero spiritus mendax in ore omnium prophetarum ejus. Dixitque Dominus : Decipies, et prævalebis ; egredere, et fac ita. 22. Nunc igitur, ecce Dominus dedit spiritum mendacii in ore omnium prophetarum tuorum, et Dominus locutus est de te mala. 23. Accessit autem Sedecias filius Chanaana, et percussit Michææ maxillam, et ait : Per quam viam transivit Spiritus Domini à me, ut loqueretur tibi ? 24. Dixitque Michæas : Tu ipse videbis in die illo, quando ingressus fueris cubiculum de cubiculo ut abscondaris. 25. Præcepit autem rex Israel, dicens : Tollite Michæam, et ducite eum ad Amon principem civitatis, et ad Joas filium Amelech, 26. et dicetis : Hæc dicit rex : Mittite hunc in carcerem, et date ei panem modicum, et aquæ pauxillum, donec revertar in pace. 27. Dixitque Michæas : Si reversus fueris in pace, non est locutus Dominus in me. Et ait : Audite, omnes populi. 28. Igitur ascenderunt rex Israel et Josaphat rex Juda in Ramoth Galaad. 29. Dixitque rex Israel ad Josaphat : Mutabo habitum, et sic ad pugnam vadam, tu autem induere vestibus tuis. Mutatoque rex Israel habitu, venit ad bellum. 30. Rex autem Syriæ præceperat ducibus equitatus sui, dicens : Ne pugnetis contra minimum, aut contra maximum, nisi contra solum regem Israel. 31. Itaque cum vidissent principes equitatus Josaphat, dixerunt : Rex Israel est iste. Et circumdederunt eum dimicantes ; at ille clamavit ad Dominum, et auxiliatus est ei, atque avertit eos ab illo. 32. Cum enim vidissent duces equitatus, quod non esset rex Israel, reliquerunt eum. 33. Accidit autem ut unus è populo sagittam in incertum jaceret, et percuteret regem Israel inter cervicem et scapulas; at ille aurigæ suo ait : Converte manum tuam, et educ me de acie, quia vulneratus sum. 34. Et finita est pugna in die illo ; porro rex Israel stabat in curru suo contra Syros usque ad vesperam, et mortuus est occidente sole.

1. Hoc caput explicui lib. 3. Reg. capite ultimo.

Affinitate conjunctus est Achab,] ejus filiam Athaliam dando uxorem filio suo Joram, ut patet cap. 21. v. 6. Hoc unicum fuit peccatum Josaphat, quòd societatem et connubium miscuerit cum impio Achab. Athalia enim filia Achab idololatriam in Judæam invexit, adeoque occisis omnibus regis filiis, seipsam reginam effecit.

20. Processit spiritus] nequam, scilicet diabolus. Fabulantur Rabbini hunc spiritum fuisse animam Naboth injuste à Jezabele lapidati, quasi illa hîc se vindicarit, curaritque Achab à pseudoprophetis seduci, ut iret ad prælium in quo erat occidendus.

25. Et ad Joas filium Amelech :] sic et Pagnin. Hebr. בן המלך *ben hammelech*, quod Sept. proprie vertunt : *filium regis*. Unde videtur hic Joas fuisse filius Achab, qui, proficiscens in bellum contra Syros, huic filio suo custodiam Samariæ commiserit.

27. Audite, omnes populi,] ac notate singula oraculi mei verba, ut, cum paulo post videritis singula impleri, sciatis me à Deo missum hæc prædixisse ; ideoque Achabo necem non casu, sed Deo vindice obtigisse ; ut ab ejus idolis et sceleribus caveatis, et ad Deum Juda redeatis.

34. Rex Israel stabat in curru suo contra Syros usque ad vesperam,] licet enim Achab esset vulneratus, perstitit tamen in curru, ut suis in pugna contra Syros animos adderet, donec vespere eum cum sanguine spiritus et vita defecit.

CAPUT DECIMUM NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

JEHU PROPHETA ARGUIT JOSAPHAT, QUOD CUM IMPIO ACHAB FOEDUS INIERIT; UNDE JOSAPHAT ZELUM CULTUS DIVINI ADAUGET, AC JUDICES DE SERVANDA JUSTITIA, SACERDOTES ET LEVITAS DE POPULO PIE ERUDIENDO ADMONET.

1. REVERSUS est autem Josaphat rex Juda in domum suam pacifice in Jerusalem. 2. Cui occurrit Jehu filius Hanani Videns, et ait ad eum: Impio præbes auxilium, et his qui oderunt Dominum amicitia jungeris, et idcirco iram quidem Domini merebaris; 3. sed bona opera inventa sunt in te, eo quod abstuleris lucos de terra Juda, et præparaveris cor tuum ut requireres Dominum Deum patrum tuorum. 4. Habitavit ergo Josaphat in Jerusalem: rursumque egressus est ad populum de Bersabee usque ad montem Ephraim, et revocavit eos ad Dominum Deum patrum suorum. 5. Constituitque judices terræ in cunctis civitatibus Juda munitis per singula loca, 6. et præcipiens judicibus: Videte, ait, quid faciatis; non enim hominis exercetis judicium, sed Domini: et quodcumque judicaveritis, in vos redundabit. 7. Si timor Domini vobiscum, et cum diligentia cuncta facite: non est enim apud Dominum Deum nostrum iniquitas, nec personarum acceptio, nec cupido munerum. 8. In Jerusalem quoque constituit Josaphat Levitas, et sacerdotes, et principes familiarum ex Israel, ut judicium et causam Domini judicarent habitatoribus ejus. 9. Præcepitque eis, dicens: Sic agetis in timore Domini fideliter, et corde perfecto. 10. Omnem causam quæ venerit ad vos fratrum vestrorum, qui habitant in urbibus suis inter cognationem et cognationem, ubicumque quæstio est de lege, de mandato, de cæremoniis, de justificationibus: ostendite eis, ut non peccent in Dominum, et ne veniat ira super vos, et super fratres vestros: sic ergo agentes non peccabitis. 11. Amarias autem sacerdos et pontifex vester in his, quæ ad Deum pertinent, præsidebit: porro Zabadias filius Ismahel, qui est dux in domo Juda, super ea opera erit, quæ ad regis officium pertinent: habetisque magistros Levitas coram vobis, confortamini, et agite diligenter, et erit Dominus vobiscum in bonis.

2. IMPIO PRÆBES AUXILIUM, ET HIS QUI ODERUNT DOMINUM AMICITIA JUNGERIS,] et affinitate, dando filiam impii Achab, scilicet Athaliam, uxorem filio tuo Joram. Hoc enim indignum est, ut scilicet eos faciamus nobis amicos, qui Dei sunt hostes, et quorum Deus est hostis; nisi necessitas aut magna utilitas cogat, æque ac periculosum, ut patuit ex eventu. Athalia enim pervertit Joram et Judæos. Unde David, Psalm. 138. 21, profitetur se hostem hostium Dei: *Nonne*, inquit, *qui oderunt te, Domine, oderam, et super inimicos tuos tabescebam? Perfecto odio oderam illos, et inimici facti sunt mihi.* Quocirca subjungit Deus per Jehu prophetam:

ET IDCIRCO IRAM (castigationem et vindictam acrem) QUIDEM DOMINI MEREBARIS; SED BONA OPERA INVENTA SUNT IN TE,] scilicet pietatis, et zeli in evertenda idololatria, et tuendo promovendoque Dei cultu, ob quæ Deus tibi omnem culpam, æque ac pœnam condonat.

6. NON ENIM HOMINIS EXERCETIS JUDICIUM, SED DOMINI,] q. d. Non tam mei, quam Dei estis vicarii, à Deo scilicet per me constituti estis judices populi sui, ut eum juste sancteque judicetis; quare ipse à vobis rationem justitiæ vel præstitæ, vel neglectæ severam exiget, ac pro meritis præmiabit, vel puniet. Cogitent hoc sæpeque ruminent principes et judices; scilicet se Dei judicium exercere, ac proinde coram Deo ita vere et sincere judicent, sicut Deus ipse judicaret, et sicut judicandum esse ipse eis ostendet in die judicii. Qui hoc cogitat, nec favore, nec amicitia, nec donis, nec minis à recto justitiæ tramite inflecti se sinit. Nam ut subdit:

NON EST ENIM APUD DOMINUM DEUM NOSTRUM INIQUITAS,] id est, ut Septuag. *injustitia*; Hebr. עולה *aula*, id est *perversitas*, sive perversio et eversio justitiæ, ut vel personas, vel munera accipiat, ut sequitur. Ita Vatablus.

CAPUT VIGESIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

JOSAPHAT MOABITAS, AMMONITAS ET SYROS NON TAM ARMIS, QUAM ORATIONE ET JEJUNIO SUPERAT ET SPOLIAT. DENIQUE V. 35. ELEAZAR PROPHETA ARGUIT JOSAPHAT OB FOEDUS CUM OCHOZIA IMPIO REGE ISRAEL INITUM, IDEOQUE NAVES UTRIUSQUE ITURAS IN THARSIS CONFRACTAS ESSE ASSERIT.

1. POST hæc congregati sunt filii Moab, et filii Ammon, et cum eis de Ammonitis ad Josaphat, ut pugnarent contra eum. 2. Veneruntque nuntii et indicaverunt Josaphat, dicentes : Venit contra te multitudo magna, de his locis quæ trans mare sunt, de Syria ; et ecce consistunt in Asasonthamar, quæ est Engaddi. 3. Josaphat autem, timore perterritus, totum se contulit ad rogandum Dominum, et prædicavit jejunium universo Juda. 4. Congregatusque est Judas ad deprecandum Dominum : sed et omnes de urbibus suis venerunt ad obsecrandum eum. 5. Cumque stetisset Josaphat in medio cœtu Juda, et Jerusalem, in domo Domini ante atrium novum, 6. ait : Dominus Deus patrum nostrorum, tu es Deus in cœlo, et dominaris cunctis regnis Gentium ; in manu tua est fortitudo, et potentia, nec quisquam tibi potest resistere. 7. Nonne tu Deus noster interfecisti omnes habitatores terræ hujus coram populo tuo Israel, et dedisti eam semini Abraham amici tui in sempiternum? 8. Habitaveruntque in ea, et exstruxerunt in illa sanctuarium nomini tuo, dicentes : 9. Si irruerint super nos mala, gladius judicii, pestilentia, et fames, stabimus coram domo hac in conspectu tuo, in qua invocatum est nomen tuum, et clamabimus ad te in tribulationibus nostris, et exaudies salvosque facies. 10. Nunc igitur ecce filii Ammon, et Moab, et mons Seir, per quos non concessisti Israel ut transirent, quando egrediebantur de Ægypto, sed declinaverunt ab eis, et non interfecerunt illos : 11. è contrario agunt, et nituntur ejicere nos de possessione quam tradidisti nobis. 12. Deus noster, ergo non judicabis eos? In nobis quidem non est tanta fortitudo, ut possimus huic multitudini resistere, quæ irruit super nos. Sed cum ignoremus quid agere debeamus, hoc solum habemus residui, ut oculos nostros dirigamus ad te. 13. Omnis vero Juda stabat coram Domino, cum parvulis, et uxoribus, et liberis suis. 14. Erat autem Jahaziel filius Zachariæ, filii Banaiæ, et filii Jehiel, filii Mathaniæ, Levites de filiis Asaph, super quem factus est Spiritus Domini in medio turbæ. 15. et ait : Attendite, omnis Juda, et qui habitatis Jerusalem, et tu rex Josaphat : Hæc dicit Dominus vobis : Nolite timere, nec paveatis hanc multitudinem ; non est enim vestra pugna, sed Dei. 16. Cras descendetis contra eos : ascensuri enim sunt per clivum nomine Sis, et invenietis illos in summitate torrentis, qui est contra solitudinem Jeruel. 17. Non eritis vos qui dimicabitis, sed tantummodo confidenter state, et videbitis auxilium Domini super vos, ô Juda et Jerusalem : Nolite timere, nec paveatis ; cras egrediemini contra eos, et Dominus erit vobiscum. 18. Josaphat ergo et Juda, et omnes habitatores Jerusalem, ceciderunt proni in terram coram Domino, et adoraverunt eum. 19. Porro Levitæ de filiis Caath et de filiis Core laudabant Dominum Deum Israel voce magna in excelsum. 20. Cumque mane surrexissent, egressi sunt per desertum Thecue; profectisque eis, stans Josaphat in medio eorum, dixit : Audite me, viri Juda, et omnes habitatores Jerusalem : credite in Domino Deo vestro, et securi eritis; credite prophetis ejus, et cuncta evenient prospera. 21. Deditque consilium populo, et statuit cantores Domini, ut laudarent eum in turmis suis, et antecederent exercitum, ac voce consona dicerent : Confitemini Domino, quoniam in æternum misericordia ejus. 22. Cumque cœpissent laudes canere, vertit Dominus insidias eorum in semetipsos, filiorum scilicet Ammon, et Moab, et montis Seir, qui egressi fuerant ut pugnarent contra Judam, et percussi sunt. 23. Namque filii Ammon

et Moab consurrexerunt adversum habitatores montis Seir, ut interficerent et delerent eos : cumque hoc opere perpetrassent, etiam in semetipsos versi, mutuis concidere vulneribus. 24. Porro Juda, cum venisset ad speculam quæ respicit solitudinem, vidit procul omnem late regionem plenam cadaveribus, nec superesse quempiam, qui necem potuisset evadere. 25. Venit ergo Josaphat, et omnis populus cum eo, ad detrahenda spolia mortuorum : inveneruntque inter cadavera variam supellectilem, vestes quoque, et vasa pretiosissima, et diripuerunt, ita ut omnia portare non possent, nec per tres dies spolia auferre præ prædæ magnitudine. 26. Die autem quarto congregati sunt in Valle benedictionis : etenim quoniam ibi benedixerant Domino, vocaverunt locum illum Vallis benedictionis usque in præsentem diem. 27. Reversusque est omnis vir Juda, et habitatores Jerusalem, et Josaphat ante eos, in Jerusalem cum lætitia magna, eo quod dedisset eis Dominus gaudium de inimicis suis. 28. Ingressique sunt in Jerusalem cum psalteriis, et citharis, et tubis in domum Domini. 29. Irruit autem pavor Domini super universa regna terrarum, cum audissent quod pugnasset Dominus contra inimicos Israel. 30. Quievitque regnum Josaphat, et præbuit ei Deus pacem per circuitum. 31. Regnavit igitur Josaphat super Judam, et erat triginta quinque annorum, cum regnare cœpisset : viginti autem et quinque annis regnavit in Jerusalem, et nomen matris ejus Azuba filia Selahi. 32. Et ambulavit in via patris sui Asa, nec declinavit ab ea, faciens quæ placita erant coram Domino. 33. Verumtamen excelsa non abstulit, et adhuc populus non direxerat cor suum ad Dominum Deum patrum suorum. 34. Reliqua autem gestorum Josaphat priorum et novissimorum scripta sunt in verbis Jehu filii Hanani, quæ digessit in Libros regum Israel. 35. Post hæc iniit amicitias Josaphat rex Juda cum Ochozia rege Israel, cujus opera fuerunt impiissima. 36. Et particeps fuit ut facerent naves, quæ irent in Tharsis : feceruntque classem in Asiongaber. 37. Prophetavit autem Eliezer filius Dodau de Maresa ad Josaphat, dicens : Quia habuisti fœdus cum Ochozia, percussit Dominus opera tua, contritæque sunt naves, nec potuerunt ire in Tharsis.

1. Filii Ammon et cum eis de Ammonitis,] hoc est de Idumæis; hi enim, ne viderentur contra Judæos fratres suos pugnare, vocabant se Ammonitas. Ita Auctor Tradit. apud S. Hieron. hic : *Ammonitas*, ait, *Idumæos vult intelligi, qui ob reverentiam paterni nominis* (Esau, qui erat frater Jacob patris Idumæorum), *nolebant in pristino habitu arma movere contra Israel; sed transfigurabant se in habitum Ammonitarum.*

2. De his locis quæ sunt trans mare,] scilicet Mortuum, sive lacum Asphaltidem, illoque trajecto castra metantur in Engaddi,] puta in limitibus regni Juda; Syria enim separabatur à Juda mari Mortuo, ait Vatablus.

5. Atrium novum,] scilicet innovatum, vel de novo templo adjectum : cum enim Salomon amplissima fecisset templi atria, ut totum populum 12 tribuum caperet; deinde vero decem tribubus fecissent schisma à Roboam et templo, hinc multæ atrii partes, utpote vacuæ fuere occlusæ, vel ad alios usus deputatæ. At vero sub Josaphat crescente multitudine fidelium, et populi tam Juda, quàm eorum qui è decem tribubus transfugerant ad Juda, necessum fuit earum aliquas rursum aperiri et innovari, ut tantum populum caperent; et hoc est : *Atrium novum*, id est innovatum, et de novo usibus templi et populi accommodatum.

12. Sed cum ignoremus quid agere debeamus, hoc solum habemus residui, ut oculos nostros dirigamus ad te.] Nota hoc Josaphat consilium piissimum et utilissimum : *Cum* ergo *omni humano auxilio destitueris, vicinum est divinum*, ut aiebat Philo legat. ad Caium, si illud invoces; Dei enim proprium est in arctis succurrere, ac desperata restituere : ibi enim maxime suam clementiam et potentiam ostendit. Hoc ergo opus, uti divinitati est congruum, sic et Deo proprium.

13. Omnis Juda stabat coram Domino cum parvulis, et uxoribus, et liberis suis.] Ecce hic patet antiquitas Litaniæ sive Orationis publicæ et communis, qua in publica calamitate publice omnes cujusvis sexus et ætatis conveniunt; ut unanimi voce, et quasi una omnium comploratione Dei misericordiam et opem implorent, Deoque quasi vim faciant : *Hæc, enim, vis grata est Deo*, ait Tertull. in Apol. Idem fecere Ninivitæ, Jonæ 3. 5. et Machabæi 2. Machab. 3. v. 18 et seq. ac Judæi tempore Judith capite 4. v. 9. Et hoc est quod faciendum monet Joel capite 16 : *Coadunate senes, congregate parvulos et sugentes ubera.* Idem fecit S. Gregor. in peste quæ Romam et Italiam populabatur. Indixit enim publicas omnium ordinum Litanias, easque in varias classes distribuit, ac omnibus Dei opem inclamantibus, Deus pestem stitit, ut habet ejus vita.

33. Verumtamen excelsa non abstulit.] *Excelsa* Deo vero dicata intellige; nam excelsa idolorum abstulit, ut dictum est. Causam subdit :

Et adhuc populus non direxerat cor suum ad Dominum,] scilicet perfecte et totaliter; nam adhuc immolabat Deo in excelsis, cum Deus jussisset ut in solo templo Jerosolymæ sibi sacrificaretur.

34. Scripta sunt in verbis Jehu filii Hanani, qui digessit in libros Regum Israel,] puta in libros Chronicorum sive Diariorum, quibus

conscripsit gesta regum Israel. Hinc patet Jehu esse auctorem, saltem ex parte, libri toties citati, scilicet chronicorum regum Israel, eumque diversum esse ab hoc libro Paralipomenon, cum in eo hîc citetur.

36. NAVES QUÆ IRENT IN THARSIS.] Vide dicta cap. 9. 21. Nota ex hoc loco Deum sæpe piorum principum conatus frustrari, eo quod impiorum regum vel militum ope utantur. Ideo enim contrivit naves pii Josaphat, quod junctæ essent navibus Ochoziæ impii regis Israel. Simili modo Deus per prophetam jussit Amasiæ, impios Israelitas, licet centum talentis argenti jam conductos, ab exercitu domum remittere, c. 25. v. 6.

CAPUT VIGESIMUM PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PIO JOSAPHAT SUCCEDIT IMPIUS FILIUS JORAM QUI FRATRES SUOS ET NONNULLOS PRINCIPUM OCCIDIT. QUARE ELIAS AD EUM LITTERAS E PARADISO MITTIT, QUIBUS EI GRAVEM MORBUM MORTEMQUE, AC TOTI REGNO CLADEM DENUNTIAT, QUÆ OMNIA REIPSA EVENERUNT.

1. DORMIVIT autem Josaphat cum patribus suis, et sepultus est cum eis in
Civitate David : regnavitque Joram filius ejus pro eo. 2. Qui habuit fratres,
filios Josaphat, Azariam, et Jahiel, et Zachariam, et Azariam, et Mi-
chaël, et Saphatiam, omnes hi, filii Josaphat regis Juda. 3. Deditque eis
pater suus multa munera argenti, et auri, et pensitationes, cum civitati-
bus munitissimis in Juda : regnum autem tradidit Joram, eo quod esset
primogenitus. 4. Surrexit ergo Joram super regnum patris sui : cumque se
confirmasset, occidit omnes fratres suos gladio, et quosdam de principibus Israel. 5. Triginta
duorum annorum erat Joram cum regnare cœpisset : et octo annis regnavit in Jerusalem.
6. Ambulavitque in viis regum Israel, sicut egerat domus Achab : filia quippe Achab erat uxor
ejus, et fecit malum in conspectu Domini. 7. Noluit autem Dominus disperdere domum
David, propter pactum quod inierat cum eo : et quia promiserat ut daret ei lucernam, et filiis
ejus omni tempore. 8. In diebus illis rebellavit Edom, ne esset subditus Judæ, et constituit
sibi regem. 9. Cumque transisset Joram cum principibus suis, et cuncto equitatu qui erat se-
cum, surrexit nocte, et percussit Edom qui se circumdederat, et omnes duces equitatus ejus.
10. Attamen rebellavit Edom, ne esset sub ditione Juda, usque ad hanc diem : eo tempore et
Lobna recessit ne esset sub manu illius. Dereliquerat enim Dominum Deum patrum suorum :
11. insuper et excelsa fabricatus est in urbibus Juda, et fornicari fecit habitatores Jerusalem, et
prævaricari Judam. 12. Allatæ sunt autem ei litteræ ab Elia propheta, in quibus scriptum erat :
Hæc dicit Dominus Deus David patris tui : Quoniam non ambulasti in viis Josaphat patris tui,
et in viis Asa regis Juda, 13. sed incessisti per iter regum Israel, et fornicari fecisti Judam,
et habitatores Jerusalem, imitatus fornicationem domus Achab, insuper et fratres tuos, domum
patris tui, meliores te, occidisti : 14. ecce Dominus percutiet te plaga magna, cum populo
tuo, et filiis, et uxoribus tuis, universaque substantia tua; 15. tu autem ægrotabis pessimo
languore uteri tui, donec egrediantur vitalia tua paulatim per singulos dies. 16. Suscitavit ergo
Dominus contra Joram spiritum Philisthinorum, et Arabum, qui confines sunt Æthiopibus,
17. et ascenderunt in terram Juda, et vastaverunt eam, diripueruntque cunctam substantiam,
quæ inventa est in domo regis, insuper et filios ejus, et uxores : nec remansit ei filius, nisi Joa-
chaz, qui minimus natu erat. 18. Et super hæc omnia percussit eum Dominus alvi languore
insanabili. 19. Cumque diei succederet dies, et temporum spatia volverentur, duorum annorum
expletus est circulus : et sic longa consumptus tabe, ita ut egereret etiam viscera sua, languore
pariter et vita caruit. Mortuusque est in infirmitate pessima, et non fecit ei populus secundum
morem combustionis, exsequias, sicut fecerat majoribus ejus. 20. Triginta duorum annorum
fuit, cum regnare cœpisset, et octo annis regnavit in Jerusalem. Ambulavitque non recte, et
sepelierunt eum in Civitate David : verumtamen non in sepulcro regum.

4. Occidit omnes fratres suos gladio, et quosdam de principibus,] forte eo quod ipsi se ejus novæ religioni et idololatriæ opponerent. Quod si ita est, ipsi revera occubuerunt ut martyres.

7. Lucernam,] id est, successionem stirpis regiæ et splendidæ. Vide Psal. 131. v. 17.

10. Attamen rebellavit Edom.] Idumæa scilicet excussit jugum impii Joram regis Juda; tuncque impleta est prophetia Jacob, Genes. 27. 40. prædicentis quod Esaü excuteret jugum Jacob, puta quod Idumæi excuterent jugum Judæorum.

Eo tempore et Lobna recessit.] Urbs erat prisca in tribu Juda, q. d. Non tantum exteri Idumæi, sed et subditi Lobnenses impio Joram, licet regi suo, rebellarunt. Audi Adrichom. in description. tribus Juda, n. 176. *Lebna* quæ et *Lobna* et *Labana*, urbs Levitarum fortis et munita, non longe à Lachis dissita, habuerat priscis temporibus regem; quo interfecto, Josue etiam ipsam expugnavit. Postquam ad Monarchiam devenisset status Judæorum, propter impietatem regis Joram filii Josaphat defecit ab eo Lebna; tandem obsessa fuit à Sennacherib rege Assyriorum. Nunc villa est in regione Eleutheropolitana, quæ appellatur *Lobna*, de qua scribit Isaias, ut auctor Hieronymus. Quidam hanc ponunt in tribu Dan.

12. Allatæ autem sunt ei litteræ ab Elia propheta.] Quæres: Quænam, quales, quando et quomodo ab Elia scriptæ et missæ sunt hæ litteræ? Nota Eliam jam pridem è terra raptum fuisse curru igneo in cœlum. Nam tempore Josaphat, qui fuit pater hujus Joram, florebat et prophetabat Eliseus, qui Eliæ jam rapto successit, ut patet 4. Reg. 3. vers. 11. Quod enim Cajet. censet alium hunc esse Eliam, et diversum à Thesbite, non habet speciem verisimilitudinis, et nove sine fundamento dicitur. Tale quoque est, quod ait Vatabl. per Eliam hìc intelligi Eliseum, eo quod ipsi spiritus Eliæ insedisset. Alii ut Emmanuel Sà opinantur Eliam ante raptum has litteras scripsisse, et dedisse Eliseo vel alicui simili, ut eas post raptum suum traderet regi Joram. Verum alii passim censent Eliam ex paradiso, vel loco in quo ipse post raptum degit cum Enoch, has litteras misisse, sive per Angelum forma humana indutum, sive per Eliseum aliumve prophetam, vel virum fidelem, ad regem Joram. Itaque sicut in Transfiguratione Christi apparuit Petro, Jacobo et Joanni Elias cum Moyse, sic et idem apparuit hìc alicui viro, eique litteras à se scriptas ad Joram perferendas dedit. Ita Hebræi in Seder Olam, c. 17. Lyran. Serar. Sanchez, Bellarm. et Salian. qui censent has litteras datas ab Elia nono anno post raptum; raptum enim fuisse anno 19 Josaphat qui deinde adhuc sex annos regnavit, scilicet usque ad annum 25; litteras vero has fuisse datas anno tertio vel quarto Joram, quod scilicet ipse solus post patrem Josaphat vita functum regnabat. Scripsit autem ex paradiso, ut magis percelleret impium Joram et converteret, utque ostenderet quantam ipse et Sancti, etiam post hanc vitam, hominum fidelium præsertim, habeant curam. Idem censent Genebr. lib. 1. chronol. Josephus Acosta, lib. 3. de Noviss. Temp. cap. 7. Aben Ezra et Petrus Figuerius in cap. 4. Malachiæ; Thomas Malvenda, lib. 9. de Antichristo, c. 2. Porro hisce litteris Elias graviter increpat Joram, quod à Deo æque ac religione patris sui Josaphat desciverit, quodque fratres suos quasi parricida occiderit, ac eidem minatur triplicem plagam: scilicet primo, publicam bonorum tam ipsius regis quàm regni populique expilationem, æque ac uxorum et filiorum ejus rapinam, quam mox intulerunt Philisthæi, Arabes et Æthiopes, ut dicitur v. 16. Secundo, gravem morbum et longam duorum annorum tabem, ita ut viscera egerat, itaque in doloribus et fœtoribus infelicem animam exhalet, v. 18. Tertio, quod carebit honore regiæ sepulturæ. Hanc tertiam pœnam non exprimit Elias, sed hæc è duabus prioribus, atque ex infami ejus vita et morte consecuta est, ut patet v. 19.

17. Nisi Joachaz.] Hic est qui inverso nomine dictus est *Ochozias*. Hic enim solus superstes Joram patri in regno successit, ut patet cap. seq. v. 1. Ita Beda.

19. Et non fecit ei populus secundum morem combustionis, exsequias, sicut fecerat majoribus ejus,] comburendo, non cadaver regis (illud enim sepeliebatur in sepulcro David et Salomonis, vel proprio ad hoc magnifice quasi mausolæo erecto), sed juxta cadaver, aromata et unguenta pretiosa; idque *ambitione* et pompa *magna* factum est Asæ avo Joram, cap. 16. v. 14. Vide dicta Jerem. 34. v. 5.

CAPUT VIGESIMUM SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Impio Joram succedit filius impius Ochozias, quem cum Joram rege Israel occidit Jehu. Athalia uxor Joram omnes filios Ochoziæ occidit, unico Joas parvulo excepto, quem Josabeth amita furtim neci subtraxit. Sola ergo regnat Athalia.

1. Constituerunt autem habitatores Jerusalem Ochoziam filium ejus minimum, regem pro eo : omnes enim majores natu, qui ante eum fuerant, interfecerant latrones Arabum, qui irruerant in castra : regnavitque Ochozias filius Joram regis Juda. 2. Quadraginta duorum annorum erat Ochozias cum regnare cœpisset, et uno anno regnavit in Jerusalem, et nomen matris ejus Athalia filia Amri. 3. Sed et ipse ingressus est per vias domus Achab : mater enim ejus impulit eum ut impie ageret. 4. Fecit igitur malum in conspectu Domini, sicut domus Achab : ipsi enim fuerunt ei consiliarii post mortem patris sui, in interitum ejus. 5. Ambulavitque in consiliis eorum. Et perrexit cum Joram filio Achab rege Israel, in bellum contra Hazael regem Syriæ in Ramoth Galaad : vulneraveruntque Syri Joram. 6. Qui reversus est ut curaretur in Jezrahel : multas enim plagas acceperat in supradicto certamine. Igitur Ochozias filius Joram rex Juda, descendit ut inviseret Joram filium Achab in Jezrahel ægrotantem. 7. Voluntatis quippe fuit Dei adversus Ochoziam, ut veniret ad Joram : et cum venisset et egrederetur cum eo adversum Jehu filium Namsi, quem unxit Dominus ut deleret domum Achab. 8. Cum ergo everteret Jehu domum Achab, invenit principes Juda, et filios fratrum Ochoziæ, qui ministrabant ei, et interfecit illos. 9. Ipsum quoque perquirens Ochoziam, comprehendit latitantem in Samaria : adductumque ad se occidit, et sepelierunt eum : eo quod esset filius Josaphat qui quæsierat Dominum in toto corde suo, nec erat ultra spes aliqua, ut de stirpe quis regnaret Ochoziæ. 10. Siquidem Athalia mater ejus, videns quod mortuus esset filius suus, surrexit, et interfecit omnem stirpem regiam domus Joram. 11. Porro Josabeth filia regis tulit Joas filium Ochoziæ, et furata est eum de medio filiorum regis, cum interficerentur : absconditque eum cum nutrice sua in cubiculo lectulorum : Josabeth autem, quæ absconderat eum, erat filia regis Joram, uxor Joiadæ Pontificis, soror Ochoziæ, et idcirco Athalia non interfecit eum. 12. Fuit ergo cum eis in domo Dei absconditus sex annis, quibus regnavit Athalia super terram.

1. Ochoziam.] Hic est qui inverse vocatus est *Joachaz*, c. præcedenti, v. 17.

2. Quadraginta duorum annorum erat Ochozias, cum regnare cœpisset.] Grandis est hic quæstio et antilogia ; nam 4. Regum c. 8. v. 26. dicitur : *Viginti duorum annorum erat Ochozias cum regnare cœpisset ;* quia ut præcessit, Joram cœpit regnare cum 32 esset annorum, regnavitque 8 annis, mortuusque est anno ætatis 40, ait Josephus ; mox successit ei filius Ochozias, ergo is non potuit esse 42 annorum, alioqui enim biennio fuisset senior patre suo Joram, qui mortuus est anno ætatis quadragesimo ; fuit igitur tum Ochozias 22 annorum.

Primo, Hebræi in Seder Olam, cap. 17. quos sequitur Genebr. et Serar. respondent hos 42 annos computandos esse ab anno sexto Amri, qui fuit avus maternus Ochoziæ, cujus mores et idola ipse secutus est : Amri enim in Samaria à se condita, et in metropolim regni Israel erecta, solus regnare cœpit anno sexto regni sui, regnavitque in ea octo annis ; successit ei Achab filius, qui cum Ochozia filio regnavit 22 annis ; huic successit Joram pariter filius per 12 annos ; anno autem ejus duodecimo et ultimo cœpit regnare in Juda hic Ochozias filius Joram, eodemque anno cum Joram rege Israel occisus est à Jehu: jam adde annos 8 Amri, 22 Achab, 12 Joram, habebis 42 quos quærimus. Videntur enim Israelitæ Æram constituisse ab initio regni Samariæ, ab eoque annos numerasse, uti numerant Historici à Roma condita. Sic Absalom dicitur post 40 annos, scilicet à prima unctione Davidis in regem computandos, rebellasse Davidi, 2. Reg. 15. 7. Verum obstat, quod hi 42 anni dicantur esse Ochoziæ, non regni Samariæ. Unde Hebr. clare habent : *Filius 42 annorum erat Ochozias, cum regnare cœpisset.*

Adde: Ochozias erat rex Juda, cur ergo annos ejus computaret Scriptura à regno Samariæ diverso, imo ei adverso?

Secundo, S. Hieron. in Tradit. Glossa, Lyranus, Hugo, Dion. Gordonus, Mendoza, Vatabl. et Franc. Suarez, 3. p. tom. 1. disp. 6. sect. 1. respondent Joram cœpisse regnare anno ætatis 32, cum Josaphat patre, ac cum eo regnasse viginti annis; deinde eo mortuo solum regnasse octo annis, qui octo solùm numerantur, quia pertinent ad chronologiæ computationem; quare mortuum esse anno ætatis non 40, ut ait Josephus, sed 60; ita ut Ochozias filius ei succedens fuerit 42 annorum, qui tamen 3. Reg. 8. 26. dicitur fuisse 22 annorum, quia scilicet ipse cum patre Joram 20 annis regnavit; quare quando cum eo regnare cœpit, erat 22; patre vero post 20 annos mortuo, cum Ochozias solus regnavit, fuit 42 annorum.

Verum sic Josaphat debuisset generare Joram anno ætatis suæ octavo; Josaphat enim cœpit regnare anno ætatis 35, ac regnavit 25 annis mortuusque est sexagenarius; adde quinque, vel ut alii octo annos, quibus post ejus mortem regnavit Joram, fient anni Josaphat 68, ex quibus 42 tribuendi sunt Ochoziæ, ac octodecim circiter Joram patri ejus, cum eum genuit, qui juncti faciunt 60; quare octo tantum anni supererunt Josaphato, quos ipse habuerit cum genuit Joram, quod est impossibile. Omitto quod isti auctores dicunt simul tres reges regnasse, scilicet avum Josaphat, filium Joram, et nepotem Ochoziam per 20 annos; quod novum est et insolitum.

Tertio, Sanchez et alii, ut hoc argumentum evitent, dicunt Joram cum patre Josaphat regnasse octo annis, post ejus mortem vero regnasse 20 annis; sed infeliciter, utpote morbo insanabili à Deo percussum, ideoque Ochoziam filium regnum pro patre ægro et tabido administrasse, ideoque hos viginti annos includi hìc in 42 annis Ochoziæ. Itaque Ochoziam, quando cum patre Joram regnare cœpit, fuisse 22 annorum; quando vero eo post 20 annos mortuo, solus regnavit, fuisse 42 annorum.

Verum obstat primo, quod Joram pater biennio tantum hoc morbo laborarit, ut dicitur 2. Paral. 21. 19. Secundo quod sic viginti anni jam dicti debuissent dici regni Ochoziæ, non vitæ, ut chronologia annorum regni, quibus quisque rex in Juda regnavit, continua serie pertexeretur; alioqui enim hi viginti anni chronologiæ regni Juda deerunt: quocirca nemo Chronologorum eos enumerat, quod signum est eos non exstitisse. Tertio et maxime, quod anni Joram regis Juda ejusque filii Ochoziæ, includantur in annis Joram regis Israel, uti patet 4. Reg. 8. 16 et 25. et cap. 9. v. 27 et 29. Joram autem rex Israel cœpit regnare anno 18 Josaphat, regnavitque duodecim annis, ut dicitur 4. Reg. 3. 1. regnavit ergo septem annos post mortem Josaphat; hic enim regnavit 25 annis. Mortuus est igitur tam Joram rex Israel, quàm Joram rex Juda, ejusque filius Ochozias, anno septimo post mortem Josaphat. Ergo nullus eorum potuit regnare viginti annis post mortem Josaphat: quare Ochozias non potuit tunc esse quadraginta duorum annorum. Ita Cajetanus, Salianus et alii.

Quarto ergo Cajet. Bellarm. in manuscripta Concordia annorum regum Israel et Juda, quam penes me habeo, Torniellus, Salianus, Mariana, Scaliger et alii censent hìc esse mendum, pro 42 substituendos 22 annos. Sic enim clare dicitur 4. Reg. 8. 26. 22 *annorum erat Ochozias, cum regnare cœpisset*, et sic habent hoc loco Sept. Romæ correcti. *Viginti*, inquiunt, *annorum erat Ochozias;* et in Notis additur alios codices habere: *Viginti duorum annorum.* Ac facile in Hebr. pro עשרים *Esrim*, id est *viginti*, irrepsisse potuit *arbaim*, id est 40; facilius in cip hris irrepsit error, ut pro כב id est 22, positum sit מב id est 42, ait Mariana; nam ב et מ characterе sunt affines. Atque hæc videtur origo fuisse mendi. Fateor omnes Codices Hebræos et Latinos hoc loco habere 42, non 22; sed argumenta cogunt ut pro 42 reponatur 22. Nulla enim alia solutio solida hìc afferri potest; neque Interpretes, sed ipsa S. Scriptura corrigit seipsam à descriptoribus vitiatam, scilicet Liber Regum corrigit Librum Paralipomenon in annis jam dictis, Scriptorum vitio corruptis. Plura in editione vulgata à Romanis correcta sunt et plura corrigi possent, uti ipsi Correctores in præfatione fatentur, atque error in numeris facile contingit, nec spectat ad fidem vel bonos mores. Sic multi demunt Cainan à serie generationum in genealogia Christi, cum tamen constanter habeant omnia exemplaria Græca, Latina, Syra, Arabica, etc. Lucæ 3. 36. Denique hoc loco pro 42 *annorum*, Syrus habet: 22 *annorum erat Ochozias.* Sic quoque habet Arabicus uterque, scilicet Antiochenus, sive montis Sinai, et Alexandrinus, sive Cophticus, uti mihi Romæ asseveravit Illustrissimus Dominus Sergius Risius Maronita Archiepiscopus Damascenus.

Athalia filia Amri.] *Filia*, id est neptis. Erat enim filia Achab qui erat filius Amri, ut patet c. præcedent. v. 6 et 4. Reg. 8. 18.

10. Interfecit omnem stirpem regiam,] scilicet omnes filios filii sui Ochoziæ regis, quos ipse multos ex multis uxoribus (uti tum regibus mos erat) susceperat. Occidit ergo omnes suos ex filio Ochozias nepotes, ut iis quasi hæredibus regni sublatis, ipsa sola quasi avia libere et impune regnaret. Vide ad quanta parricidia feminam adegerit regnandi cupido et libido.

11. Porro Jozabeth filia regis Joram (non ex Athalia, sed ex alia uxore) furata est eum (Joas) de medio filiorum regis cum interficerentur,] *quem inter cæsorum fratrum cadavera*, ait Josephus, *opinione Athaliæ mortuum nutricis opera ablatum furtim domi suæ abdidit, et solo marito* (Joiada Pontifice) *conscio sex annis abscondit in templo in cubiculo lectulorum*, id est in una exedra, sive cubiculo, ubi erat triclinium in quo vescebantur Sacerdotes et Levitæ, qui vice sua illa hebdomade deserviebant templo. Tales enim exedræ plurimæ erant circa templum, ideoque et ipse *templum*, id est templi appendices vocantur.

Reliqua hujus capitis exposui 4. Reg. 9.

CAPUT VIGESIMUM TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

JOIADA PONTIFEX JOAS SEPTENNEM IN REGEM UNGIT, ATHALIAM EJUS AVIAM REGNANTEM OCCIDIT, DEI CULTUM RESTITUIT, ARAS ET DELUBRA BAAL EVERTIT.

1. ANNO autem septimo confortatus Joiada, assumpsit centuriones, Azariam
videlicet filium Jeroham, et Ismahel filium Johanan, Azariam quoque
filium Obed, et Maasiam filium Adaiæ, et Elisaphat filium Zechri : et iniit
cum eis fœdus. 2. Qui circumeuntes Judam, congregaverunt Levitas de
cunctis urbibus Juda, et principes familiarum Israel, veneruntque in Jeru-
salem. 3. Iniit ergo omnis multitudo pactum in domo Dei cum rege : dixit-
que ad eos Joiada : Ecce filius regis regnabit, sicut locutus est Dominus
super filios David. 4. Iste est ergo sermo quem facietis : 5. Tertia pars vestrum qui veniunt ad
sabbatum, Sacerdotum, et Levitarum, et janitorum, erit in portis : tertia vero pars ad domum
regis : et tertia ad portam, quæ appellatur Fundamenti : omne vero reliquum vulgus sit in atriis
domus Domini. 6. Nec quispiam alius ingrediatur domum Domini, nisi Sacerdotes et qui minis-
trant de Levitis : ipsi tantummodo ingrediantur, quia sanctificati sunt : et omne reliquum vulgus
observet custodias Domini. 7. Levitæ autem circumdent regem, habentes singuli arma sua :
(et si quis alius ingressus fuerit templum, interficiatur) sintque cum rege et intrante et egre-
diente. 8. Fecerunt ergo Levitæ, et universus Juda, juxta omnia quæ præceperat Joiada Pon-
tifex, et assumpserunt singuli viros qui sub se erant, et veniebant per ordinem sabbati, cum
his qui impleverant sabbatum, et egressuri erant : siquidem Joiada Pontifex non dimiserat abire
turmas, quæ sibi per singulas hebdomadas succedere consueverant. 9. Deditque Joiada Sacer-
dos centurionibus lanceas, clypeosque et peltas regis David, quas consecraverat in domo Do-
mini. 10. Constituitque omnem populum tenentium pugiones, à parte templi dextra, usque ad
partem templi sinistram coram altari, et templo, per circuitum regis. 11. Et eduxerunt filium
regis, et imposuerunt ei diadema, et testimonium, dederuntque in manu ejus tenendam legem,
et constituerunt eum regem : unxit quoque illum Joiada Pontifex, et filii ejus : imprecatique sunt
ei, atque dixerunt : Vivat rex. 12. Quod cum audisset Athalia vocem scilicet currentium atque
laudantium regem, ingressa est ad populum in templum Domini. 13. Cumque vidisset regem
stantem super gradum in introitu, et principes, turmasque circa eum, omnemque populum
terræ gaudentem, atque clangentem tubis, et diversi generis organis concinentem, vocemque
laudantium, scidit vestimenta sua, et ait : Insidiæ, insidiæ. 14. Egressus autem Joiada Pontifex
ad centuriones, et principes exercitus, dixit eis : Educite illam extra septa templi, et interficiatur
foris gladio. Præcepitque Sacerdos ne occideretur in domo Domini. 15. Et imposuerunt cervi-
cibus ejus manus : cumque intrasset portam equorum domus regis, interfecerunt eam ibi.
16. Pepigit autem Joiada fœdus inter se, universumque populum, et regem, ut esset populus
Domini. 17. Itaque ingressus est omnis populus domum Baal, et destruxerunt eam : et altaria
ac simulacra illius confregerunt : Mathan quoque sacerdotem Baal interfecerunt ante aras.
18. Constituit autem Joiada præpositos in domo Domini, sub manibus Sacerdotum et Levita-
rum, quos distribuit David in domo Domini ut offerrent holocausta Domino, sicut scriptum est
in lege Moysi, in gaudio et canticis juxta dispositionem David. 19. Constituit quoque janitores
in portis domus Domini, ut non ingrederetur eam immundus in omni re. 20. Assumpsitque
centuriones, et fortissimos viros ac principes populi, et omne vulgus terræ, et fecerunt descen-
dere regem de domo Domini et introire per medium portæ superioris in domum regis, et collo-
caverunt eum in solio regali. 21. Lætatusque est omnis populus terræ, et urbs quievit : porro
Athalia interfecta est gladio.

Hoc caput explicui 4. Reg. 11.

1. Anno autem septimo confortatus (à Deo) Joiada.] Fuit hic Pontifex magni animi et virtutis, qui regiam stirpem in regnum restituit, vixitque 130 annos, 2, Paralipomen. 24. 15. Nonnulli cum nostro Henrico Samerio in chronol. putant eum non fuisse summum Pontificem, sed principem Sacerdotum in tribu Juda, scilicet eorum qui dispersi erant per tribum Juda, ejusque curam gerebant. Ratio eorum est, quod in Catalogo summorum Pontificum, qui exstat 1. Paral. 6 et 1. Esdræ 7. 1. et apud Joseph. 10. Antiq. cap. 11. non nominetur Joiada. Verum chronicon Hebr. Joiada collocat in numero summorum Pontificum. Rursum Joseph. eum vocat αρχιερεα, et Scriptura eum vocat Pontificem et *principem Sacerdotum*, id est summum Pontificem. Accedit ratio quod ipse regem Joas in regnum restituerit et regem unxerit; hoc autem erat munus summi Pontificis. Rursum mandata et imperia quæ ipse hìc dat omnibus Sacerdotibus, Levitis, totique populo in custodiendo rege et templo arguunt eum fuisse summum omnium Pontificem. Porro nec Joseph. nec Script. 1. Paralip. 6 et 1. Esdræ 7. 1. omnes recenset Pontifices, sed aliquos omittit; nam à rege Josaphat usque ad Josiam, quod fuit spatium 238 annorum, numerant tantum quatuor Pontifices, scilicet Achitob, Meraioth, Sadoc et Sellum; quorum quisque debuisset 59 annos fungi Pontificatu, quod est incredibile. Joiada ergo et alii nonnulli omissi sunt, eo quòd non esset ex Eleazaro primo Aaronis filio, qui jure primogenituræ debebatur Pontificatus progeniti. Forte etiam Joiada, uti et multi alii, aliud habuit nomen. Unde nonnulli putant eum qui à Josepho inter Pontifices ponitur, vocaturque *Sedeas*, esse Joiadam, et sequentem *Julum* esse Zachariam filium Joiadæ. Zachariam enim patri Joiadæ in Pontificatu successisse censent Abulensis, Torniellus et alii, licet chronicon Hebr. quod sequitur Genebr. et Salian. asserat Joiadæ successisse Pedaiam. Joiada ergo restituit religionem æque ac regnum Judæ, ideoque à Joas rege post mortem sepultus est in sepulcro regum. Unde chronicon Hebr. hoc Joiadæ dat Epitaphium et elogium: *Senuit Joiada plenus dierum, et mortuus est cum esset* 130 *annorum. Nempe oriente in diebus Salomonis labe* (idololatriæ) *et ruina natus est simul Joiada qui eam corrigeret.* Natus est enim Joiada sub annum regni Salomonis 35, mortuus vero anno 28 Joas regis Juda. Ita Salianus.

5. Qui veniunt ad sabbatum,] ut sabbato vicem hebdomadæ suæ ad serviendum in templo inchoent; Judæi enim à sabbato hebdomadam inchoabant, sicut nos à Dominica, et eodem recurrente illam finiebant.

6. Reliquum vulgus (tum Levitarum, tum populi fidelis) observet custodias Domini,] id est, fungatur officio suo in atrio domus Domini, sive templi; scilicet ut si quis tumultus oriatur ex militibus quos Athalia submiserit ad occidendum Joas, ipsi eos sistant, impediant et repellant. Idcirco enim jusserat vers. 5. dicens: *Reliquum vulgus sit in atriis domus Domini;* puta in atrio, quod erat quasi templum laicorum, ac in varia minora atria erat divisum. Voluit enim Joiada novellum regem puerum, non tantum Levitarum, sed et populi fidelis præsidio communiri, ne quæ ei vis aut fraus fieret ab Athalia avia impia.

20. Portæ superioris.] Hæc erat porta templi, quæ ducebat ad regis palatium. Dicitur *superior*, quia altior erat regia, ex qua in inferiori loco constituta per hanc portam in templum ascendebatur, patet 4. Reg. 11. v. 6 et 19. Eadem porta vers. 5. vocatur, *fundamenti*, quia in ipsis fundamentis templi, id est in Mello erecta; ita Vilalp. p. 219. hæc præ cæteris jussa fuit custodiri, quia per hanc Athalia ex regia ventura erat in templum cum suo milite et satellite.

CAPUT VIGESIMUM QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Joas rex sub Joiada Pontifice rite Deum colit; at eo mortuo deflectens ad idola, ideoque reprehensus a Zacharia filio Joiadæ, eum in atrio templi lapidat et necat. Quare anno sequenti Deus Judæam Syris spoliandam tradit, et Joas regem per ejus famulos occidit.

1. Septem annorum erat Joas cum regnare cœpisset: et quadraginta annis
regnavit in Jerusalem, nomen matris ejus Sebia de Bersabee. 2. Fecit-
que quod bonum est coram Domino cunctis diebus Joiadæ Sacerdotis.
3. Accepit autem ei Joiada uxores duas, è quibus genuit filios et filias.
4. Post quæ placuit Joas ut instauraret domum Domini. 5. Congregavit-
que Sacerdotes, et Levitas, et dixit eis: Egredimini ad civitates Juda, et
colligite de universo Israel pecuniam ad sarta tecta templi Dei vestri, per
singulos annos, festinatoque hoc facite. Porro Levitæ egere negligentius. 6. Vocavitque rex
Joiadam principem, et dixit ei: Quare tibi non fuit curæ, ut cogeres Levitas inferre de Juda

et de Jerusalem pecuniam, quæ constituta est à Moyse servo Domini, ut inferret eam omnis multitudo Israel in tabernaculum testimonii ? 7. Athalia enim impiissima, et filii ejus destruxerunt domum Dei; et de universis, quæ sanctificata fuerant in templo Domini, ornaverunt fanum Baalim. 8. Præcepit ergo rex, et fecerunt arcam, posueruntque eam juxta portam domus Domini forinsecus. 9. Et prædicatum est in Juda et Jerusalem, ut deferrent singuli pretium Domino, quod constituit Moyses servus Dei super omnem Israel in deserto. 10. Lætatique sunt cuncti principes, et omnis populus : et ingressi contulerunt in arcam Domini, atque miserunt ita ut impleretur. 11. Cumque tempus esset ut deferrent arcam coram rege per manus Levitarum (videbant enim multam pecuniam), ingrediebatur scriba regis, et quem primus Sacerdos constituerat : effundebantque pecuniam quæ erat in arca : porro arcam reportabant ad locum suum : sicque faciebant per singulos dies, et congregata est infinita pecunia, 12. quam dederunt rex et Joiada his qui præerant operibus domus Domini : at illi conducebant ex ea cæsores lapidum, et artifices operum singulorum, ut instaurarent domum Domini : fabros quoque ferri et æris, ut quod cadere cœperat, fulciretur. 13. Egeruntque hi qui operabantur industrie, et obducebatur parietum cicatrix per manus eorum, ac suscitaverunt domum Domini in statum pristinum, et firmiter eam stare fecerunt. 14. Cumque complessent omnia opera, detulerunt coram rege et Joiada reliquam partem pecuniæ : de qua facta sunt vasa templi in ministerium, et ad holocausta, phialæ quoque, et cætera vasa aurea et argentea : et offerebantur holocausta in domo Domini jugiter cunctis diebus Joiadæ. 15. Senuit autem Joiada plenus dierum, et mortuus est cum esset centum triginta annorum, 16. sepelieruntque eum in Civitate David cum regibus, eo quod fecisset bonum cum Israel, et cum domo ejus. 17. Postquam autem obiit Joiada, ingressi sunt principes Juda, et adoraverunt regem; qui delinitus obsequiis eorum, acquievit eis. 18. Et dereliquerunt templum Domini Dei patrum suorum, servieruntque lucis et sculptilibus, et facta est ira contra Judam et Jerusalem propter hoc peccatum. 19. Mittebatque eis prophetas ut reverterentur ad Dominum, quos protestantes, illi audire nolebant. 20. Spiritus itaque Dei induit Zachariam filium Joiadæ Sacerdotem, et stetit in conspectu populi, et dixit eis : Hæc dicit Dominus Deus : Quare transgredimini præceptum Domini, quod vobis non proderit, et dereliquistis Dominum ut derelinqueret vos ? 21. Qui congregati adversus eum, miserunt lapides juxta regis imperium in atrio domus Domini. 22. Et non est recordatus Joas rex misericordiæ, quam fecerat Joiada pater illius secum, sed interfecit filium ejus. Qui cum moreretur, ait : Videat Dominus, et requirat. 23. Cumque evolutus esset annus, ascendit contra eum exercitus Syriæ : venitque in Judam et Jerusalem, et interfecit cunctos principes populi, atque universam prædam miserunt regi in Damascum. 24. Et certe cum permodicus venisset numerus Syrorum, tradidit Dominus in manibus eorum infinitam multitudinem, eo quod dereliquissent Dominum Deum patrum suorum : in Joas quoque ignominiosa exercuere judicia. 25. Et abeuntes dimiserunt eum in languoribus magnis : surrexerunt autem contra eum servi sui, in ultionem sanguinis filii Joiadæ Sacerdotis, et occiderunt eum in lectulo suo, et mortuus est : sepelieruntque eum in Civitate David, sed non in sepulcris regum. 26. Insidiati vero sunt ei, Zabad filius Semmaath Ammanitidis, et Jozabad filius Semarith Moabitidis. 27. Porro filii ejus, ac summa pecuniæ quæ adunata fuerat sub eo, et instauratio domus Dei, scripta sunt diligentius in Libro Regum : regnavit autem Amasias filius ejus pro eo.

Hoc caput explicui 4. Reg. 12.

22. Qui (Zacharias) cum moreretur, ait : Videat Dominus et requirat.] *Videat*, scilicet meam innocentiam et probitatem, qua ex officio meo (erat enim Pontifex) regem idola colentem reprehendo. *Videat* pariter regis impietatem et ingratitudinem, qua me filium Joiadæ Pontificis, et avunculi sui, cui vitam et regnum debet, ingrate, injuste et impie interficit. *Et requirat*, ut meam necem tantaque scelera justo judicio puniat et ulciscatur. Dixit hoc Zacharias ex zelo justitiæ, qui fuit spiritus Eliæ et veteris Testamenti. At in novo Christus et Apostoli à Judæis occisi non vindictam, sed veniam à Deo occisoribus precabantur. Unde Christus in cruce : *Pater*, inquit, *ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt*, Matth. 27. et S. Stephanus cum lapidaretur, ut hîc Zacharias : *Domine*, inquit, *ne statuas illis hoc peccatum*, Actor. 7.

Exaudivit Deus orationem Zachariæ ; unde Joas et Judæos multipliciter punivit ; nam primo, ut sequitur, anno proxime sequenti Hazael rex Syriæ cum paucis copiis immensam Judæorum multitudinem cecidit, ac thesauros templi æque ac palatii regii in Syriam abripuit.

Secundo, in Joas regem ignominiosa exercuit

judicia, ut dicitur vers. 24. exprobrans illi suam ingratitudinem et perfidiam, ac probris variisque ignominiis, atque, ut videtur, plagis eum afficiens, qualibus Sedeciam perfidum affecit Nabuchodonosor, 4. Reg. 25.

Tertio, ex hisce probris et plagis, ac ex nova Dei castigatione Joas incidit in morbum gravem, qui ei dolores et languores magnos creavit, v. 25.

Quarto, servi ejus contra eum conjurarunt, eumque decumbentem in lecto mactarunt *in domo Mello*, quæ vicina erat palatio. Addit Joseph. hos conjuratos fuisse amicos Zachariæ, unde v. 25. sic dicuntur eum occidisse *in ultionem sanguinis Zachariæ, filii Joiadæ.* Denique S. Hieron. S. Thom. Abulens. Jansen. Maldon. Barradius et alii censent hunc esse Zachariam, cujus necem Judæis exprobrat Christus, eisque excidium minatur dicens : *Ut veniat super vos omnis sanguis, etc., à sanguine Abel justi usque ad sanguinem Zachariæ filii Barachiæ, quem occidistis inter templum et altare,* Matth. 23. vide ibi dicta. Denique ob templum cæde et sanguine hujus Zachariæ pollutum, deinceps defecisse in templo oracula et responsa divina tradit S. Epiphan. in vita Zachariæ, et ex eo Genebr. in Chronol.

CAPUT VIGESIMUM QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Amasias rex ulciscitur necem patris sui Joas, ac Idumæos prælio superat; sed in idololatriam prolapsus a Joas rege Israel profligatur, capitur et spoliatur, atque a suis in Lachis trucidatur.

1. Viginti quinque annorum erat Amasias cum regnare cœpisset, et viginti novem annis regnavit in Jerusalem, nomen matris ejus Joadan de Jerusalem. 2. Fecitque bonum in conspectu Domini : verumtamen non in corde perfecto. 3. Cumque roboratum sibi videret imperium, jugulavit servos, qui occiderant regem patrem suum, 4. sed filios eorum non interfecit, sicut scriptum est in Libro legis Moysi, ubi præcepit Dominus dicens : Non occidentur patres pro filiis, neque filii pro patribus suis, sed unusquisque in suo peccato morietur. 5. Congregavit igitur Amasias Judam, et constituit eos per familias, tribunosque et centuriones in universo Juda et Benjamin : et recensuit à viginti annis supra, invenitque trecenta millia juvenum, qui egrederentur ad pugnam, et tenerent hastam et clypeum. 6. Mercede quoque conduxit de Israel centum millia robustorum, centum talentis argenti. 7. Venit autem homo Dei ad illum, et ait : O rex, ne egrediatur tecum exercitus Israel : non est enim Dominus cum Israel, et cunctis filiis Ephraim : 8. quod si putas in robore exercitus bella consistere, superari te faciet Deus ab hostibus : Dei quippe est adjuvare et in fugam convertere. 9. Dixitque Amasias ad hominem Dei : Quid ergo fiet de centum talentis, quæ dedi militibus Israel ? Et respondit ei homo Dei : Habet Dominus unde tibi dare possit multo his plura. 10. Separavit itaque Amasias exercitum, qui venerat ad eum ex Ephraim, ut reverteretur in locum suum : at illi contra Judam vehementer irati reversi sunt in regionem suam. 11. Porro Amasias confidenter eduxit populum suum, et abiit in Vallem salinarum, percussitque filios Seir decem millia. 12. Et alia decem millia virorum ceperunt filii Juda, et adduxerunt ad præruptum cujusdam petræ, præcipitaveruntque eos de summo in præceps, qui universi crepuerunt. 13. At ille exercitus, quem remiserat Amasias ne secum iret ad prælium, diffusus est in civitatibus Juda, à Samaria usque ad Bethoron, et interfectis tribus millibus, diripuit prædam magnam. 14. Amasias vero post cædem Idumæorum, et allatos deos filiorum Seir, statuit illos in deos sibi, et adorabat eos, et illis adolebat incensum. 15. Quamobrem iratus Dominus contra Amasiam, misit ad illum prophetam, qui diceret ei : Cur adorasti deos qui non liberaverunt populum suum de manu tua ? 16. Cumque hæc ille loqueretur : respondit ei : Num consiliarius regis es ? quiesce ne interficiam te. Discedensque propheta, Scio, inquit, quod cogitaverit Deus occidere te, quia fecisti hoc malum, et insuper non acquievisti consilio meo. 17. Igitur Amasias rex Juda, inito pessimo consilio, misit ad Joas filium Joachaz filii Jehu, regem Israel, dicens : Veni, videamus nos mutuo. 18. At ille remisit nuntios, dicens :

Carduus, qui est in Libano, misit ad cedrum Libani, dicens: Da filiam tuam filio meo uxorem; et ecce bestiæ, quæ erant in silva Libani, transierunt, et conculcaverunt carduum. 19. Dixisti: Percussi Edom, et idcirco erigitur cor tuum in superbiam; sede in domo tua, cur malum adversum te provocas, ut cadas et tu, et Juda tecum? 20. Noluit audire Amasias, eo quod Domini esset voluntas ut traderetur in manus hostium propter deos Edom. 21. Ascendit igitur Joas rex Israel, et mutuos sibi præbuere conspectus: Amasias autem rex Juda erat in Bethsames Juda; 22. corruitque Juda coram Israel, et fugit in tabernacula sua. 23. Porro Amasiam regem Juda filium Joas filii Joachas cepit Joas rex Israel in Bethsames, et adduxit in Jerusalem, destruxitque murum ejus à porta Ephraim usque ad portam anguli, quadringentis cubitis. 24. Omne quoque aurum et argentum, et universa vasa quæ repererat in domo Dei, et apud Obededom, in thesauris etiam domus regiæ, necnon et filios obsidum, reduxit in Samariam. 25. Vixit autem Amasias filius Joas rex Juda, postquam mortuus est Joas filius Joachaz rex Israel, quindecim annis. 26. Reliqua autem sermonum Amasiæ priorum et novissimorum scripta sunt in Libro regum Juda et Israel. 27. Qui, postquam recessit à Domino, tetenderunt ei insidias in Jerusalem. Cumque fugisset in Lachis, miserunt, et interfecerunt eum ibi. 28. Reportantesque super equos, sepelierunt eum cum patribus suis in Civitate David.

Hoc caput explicui 4. Reg. 14.

6. Mercede quoque conduxit de Israel centum millia robustorum, centum talentis argenti.] Talentum argenti continebat tria millia siclorum argenteorum, id est, tria millia florenorum Brabanticorum, quorum quisque continet quatuor Julios Romanos, sive quatuor Regales Hispanicos. Quare centum talenta argenti faciunt trecenta millia florenorum Brabant. quæ, si in centum millia Israelitarum hoc pretio conductorum æqualiter distribuas, cuique militi obvenient tres floreni Brabantici, sive duodecim Julii, quod illo ævo, cum rara esset pecunia, et annona vili pretio, ingens erat et magnæ æstimationis. Quare immerito nonnulli censent hæc talenta fuisse auri, cum Scriptura expresse dicat ea fuisse argenti.

7. Venit autem homo Dei,] propheta à Deo missus. Hebr. in Seder Olam tradunt prophetam hunc fuisse Amos, qui erat frater Amasiæ regis et pater Isaiæ prophetæ, idque probat ex Isaiæ 37. 2. ubi S. Hieron. legit: *Ad Isaiam filium Amos prophetæ*, sicque olim legebatur; licet jam Hebr. Septuag. et Romani constanter legant: *Ad Isaiam filium Amos prophetam.*

O rex, ne egrediatur tecum exercitus Israel: non enim est Dominus cum Israel,] utpote hostibus suis, et idola, puta vitulos aureos colentibus. Discant hîc reges et principes Christiani non quærere auxilia principum vel militum hæreticorum, Turcarum, aliorumque infidelium; quia, si id faciant, Deum habebunt hostem, eumque vindicem sentient, uti sensit Josaphat, cujus naves confregit Deus, eo quod junctæ essent navibus impii Ochoziæ regis Israel, cap. 20. 37.

Causam dat noster Salianus anno mundi 3208. numer. 6. Nolebat, inquit, Dominus impios et infideles conjungi cum fidelibus. Itaque, licet utrisque seorsim pro mirabili sua providentia faveret, daretque victoriam; conjunctos tamen non raro perculit, victosque reddidit. Erat Josaphat cum Achabo 3. Reg. 22, cum hic occisus est, et ille ingens adiit vitæ discrimen. Erat item cum Joramo, cum exercitus siti pene enecti, tantum non Moabitarum præda facti sunt, 4. Reg. 3. Ochozias aderat Joramo in Ramoth Galaad, cum Joramus multis vulneribus à Syris affectus est, moxque rex uterque à Jehu interfectus est, 4. Regum 8. versu 28. Ergo ne nunc quidem conjunctis se affuturum ait, imo cladem et interitum utrisque minatur; separatis autem victoriam dedit. Nam mox Amasias victor extitit contra Idumæos, et Joas contra Amasiam, et Jeroboam contra Syros. Denique maluit Deus, et ex Deo Amasias rex perdere centum talenta argenti, imo ab Israelitis dimissis spoliari Judæam, ut patet versu 13. quàm eos in societatem belli admittere.

15. Cur adorasti deos?] Audi Josephum plenius rem gestam enarrantem: *Quamobrem à propheta conventus est mirari se dicente, si hos Deos crederet qui cultoribus suis nihil opis afferre valuerint; neque eos ab Hebræorum vi tutos præstiterint, sed tanquam ad se non pertinentes cædi, et captivos trahi passi sint. Quin et ipsos belli jure abductos inter reliquam captivorum turbam, Hierosolymam pervenisse. Rex, his verbis ad iram percitus, jussit illum hac de re esse quietum, minatus supplicium, si negotiis alienis miscere se pergeret. Tum ille, si quidem quieturum dixit, Deum tamen ultorem hujusmodi novitatibus non defore.*

16. Non acquievisti consilio meo.] *Consilio autem ejus acquiesceret*, ait S. Hieron. in Tradit. *si eos igne combureret, vestimenta disrumperet, cinerem super caput spargeret, et totum se pœnitentiæ daret. Hoc enim consilium illi prophetes dederat;* sed quia non acquievit, hinc propheta libere et audacter illi denuntiat:

Scio quod cogitaverit Deus occidere te,] ac revera occidit, ut patet v. 27. Auctor enim librorum Paralipom. hoc fine eos conscripsit, ut ex felici piorum regum, et infelici impiorum exitu, ostendat felicitatem regum et regnorum consistere in vera religione, veroque Dei cultu, infelicitatem vero in ejus neglectu.

CAPUT VIGESIMUM SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

OZIAS SIVE AZARIAS DEUM COLENS SUPERAT PHILISTHÆOS, ARABES ET AMMONITAS : UNDE SUPERBIENS VOLENSQUE THYMIAMA ADOLERE IN TEMPLO, A DEO LEPRA PERCUTITUR, IDEOQUE REGNUM ADMINISTRAT FILIUS EJUS JOATHAM.

1. OMNIS autem populus Juda, filium ejus Oziam annorum sedecim, constituit
regem pro Amasia patre suo. 2. Ipse ædificavit Ailath, et restituit eam di-
tioni Juda, postquam dormivit rex cum patribus suis. 3. Sedecim annorum
erat Ozias, cum regnare cœpisset, et quinquaginta duobus annis regnavit
in Jerusalem : nomen matris ejus Jechelia de Jerusalem. 4. Fecitque quod
erat rectum in oculis Domini, juxta omnia quæ fecerat Amasias pater
ejus. 5. Et exquisivit Dominum in diebus Zachariæ intelligentis et videntis
Deum : cumque requireret Dominum, direxit eum in omnibus. 6. Denique egressus est et
pugnavit contra Philisthiim, et destruxit murum Geth, et murum Jabniæ, murumque Azoti :
ædificavit quoque oppida in Azoto, et in Philisthiim. 7. Et adjuvit eum Deus contra Philis-
thiim, et contra Arabes, qui habitabant in Gurbaal, et contra Ammonitas. 8. Appendebant-
que Ammonitæ munera Oziæ ; et divulgatum est nomen ejus usque ad introitum Ægypti
propter crebras victorias. 9. Ædificavitque Ozias turres in Jerusalem super portam anguli, et
super portam vallis, et reliquas in eodem muri latere, firmavitque eas. 10. Exstruxit etiam
turres in solitudine, et effodit cisternas plurimas, eo quod haberet multa pecora, tam in cam-
pestribus, quam in eremi vastitate : vineas quoque habuit et vinitores in montibus, et in car-
melo : erat quippe homo agriculturæ deditus. 11. Fuit autem exercitus bellatorum ejus, qui
procedebant ad prælia sub manu Jehiel scribæ, Maasiæque doctoris, et sub manu Hananiæ,
qui erat de ducibus regis. 12. Omnisque numerus principum per familias virorum fortium,
duorum millium sexcentorum. 13. Et sub eis universus exercitus, trecentorum et septem
millium quingentorum : qui erant apti ad bella et pro rege contra adversarios dimicabant.
14. Præparavit quoque eis Ozias, id est, cuncto exercitui clypeos, et hastas, et galeas, et
loricas, arcusque et fundas ad jaciendos lapides. 15. Et fecit in Jerusalem diversi generis
machinas quas in turribus collocavit, et in angulis murorum, ut mitterent sagittas, et
saxa grandia : egressumque est nomen ejus procul, eo quod auxiliaretur ei Dominus, et
corroborasset illum. 16. Sed cum roboratus esset, elevatum est cor ejus in interitum
suum, et neglexit Dominum Deum suum : ingressusque templum Domini, adolere voluit incen-
sum super altare thymiamatis. 17. Statimque ingressus post eum Azarias sacerdos, et cum eo
Sacerdotes Domini octoginta viri fortissimi, 18. restiterunt regi, atque dixerunt : Non est tui
officii, Ozia, ut adoleas incensum Domino, sed Sacerdotum, hoc est, filiorum Aaron, qui con-
secrati sunt ad hujusmodi ministerium ; egredere de sanctuario, ne contempseris : quia non re-
putabitur tibi in gloriam hoc à Domino Deo. 19. Iratusque Ozias, tenens in manu thuribulum,
ut adoleret incensum, minabatur Sacerdotibus. Statimque orta est lepra in fronte ejus coram
Sacerdotibus, in domo Domini super altare thymiamatis. 20. Cumque respexisset eum Azarias
pontifex, et omnes reliqui Sacerdotes, viderunt lepram in fronte ejus, et festinato expulerunt
eum. Sed et ipse perterritus, acceleravit egredi, eo quod sensisset illico plagam Domini.
21. Fuit igitur Ozias rex leprosus usque ad diem mortis suæ, et habitavit in domo separata
plenus lepra, ob quam ejectus fuerat de domo Domini. Porro Joatham filius ejus rexit domum
regis, et judicabat populum terræ. 22. Reliqua autem sermonum Oziæ priorum et novissimo-
rum scripsit Isaias filius Amos propheta. 23. Dormivitque Ozias cum patribus suis, et sepe-
lierunt eum in agro regalium sepulcrorum, eo quod esset leprosus : regnavitque Joatham filius
ejus pro eo.

9. Zachariæ videntis et intelligentis.] Hic Zacharias propheta fuit quasi pædagogus Oziæ regis, eumque religiose Deum colere docuit. At quis fuit hic Zacharias? Audi S. Hieron. hic in Tradit. *Zacharias, filius Zachariæ filii Joiadæ, qui post mortem patris natus posthumus, patris nomen sortitus est, intelligens et videns dicebatur: intelligens propter sacerdotium, videns propter prophetiam.* Sic ipse. Hebræi tamen et Græci legunt: *intelligentis in visionibus Dei.* Si igitur post mortem patris natus est Zacharias, potuit hoc tempore annum agere supra trigesimum, natus scilicet 36 regni Joas. Habuisse videtur hic Zacharias filiam nomine Abiam, quæ nupsit regi Achaz, qui ex ea genuit Ezechiam regem, quod etiam in eum locum affirmat Hieronymus, nec repugnat ætas. Nullum porro propheticum ejus scriptum extat: nam qui legitur penultimus in minoribus prophetis, facile trecentis abhinc annis distat. Ita Salianus anno mundi 3227. num. 3. Cajet. Dion. et alii.

10. Turris in solitudine,] ita vocantur villæ et domus rusticanæ, turribus ad custodiam frugum fructuumque et agrorum instructæ: in quibus reponuntur agrorum fructus, et pecora stabulantur, quæ alibi *castella* dicuntur. Sic Christus discurrebat per vicos et *castella*, id est, per rusticorum villas et pagos, prædicans regnum Dei.

16. Cum roboratus esset, elevatum est cor ejus in interitum suum, et neglexit Dominum Deum suum.] Hæc verba D. Chrysostom. homilia 3. de verbis Isaiæ, expendens, notat in iis non solum Oziæ superbiam, sed etiam superbiæ causam indicari. *Cum,* inquit, *roboratus esset,* seu ut legit ipse: *Cum potens esset, elevatum est cor ejus;* ut nimia potentia nimiam genuisse superbiam ostenderetur. *Non ferebat,* inquit, (nempe rex Ozias) *principatus magnitudinem; sed quemadmodum ex edacitate nascitur inflatio, ex inflatione gignitur febris; deinde ex febri plerumque mors: itidem et hic ex actionum eminentia nata est superbia, mox ex superbia nata est appetentia rerum ipsi non congruentium.* Sicut ergo Amasias pater ex devicta Idumæa amicos sumpsit insolentes et fatuos provocando ad bellum regem Israelis, ideoque victus, captus et spoliatus est; sic et Azarias filius ejus ex victoriis tot hostium intumescens, sacerdotale munus sibi arrogare præsumpsit, voluitque Deo adolere thymiama; sed illico à Deo humiliatus, regno et regia pulsus, ob lepram infelicem usque ad mortem traxit spiritum.

18. Non est tui officii, Ozia.] Audi S. Chrys. homil. 4. de verbis Isaiæ: *Vide,* inquit, *libertatem; vide mentem servire nesciam; vide linguam cœlos attingentem; vide libertatem incoercibilem; vide hominis corpus et Angeli mentem; vide humi ingredientem, et in cœlo versantem,* etc.

19. Statimque orta est lepra in fronte ejus;] lepra enim erat supplicium sacrilegorum, et eorum qui Pontifici et sacerdotibus resistebant et rebellabant, uti fecit hîc Azarias.

Addit Joseph. lib. 9. cap. 11. duas alias prodigiosas Dei plagas Oziæ et Judææ inflictas: *Et ecce tibi,* inquit, *ibi terra vehementer concutitur, fissoque superne templo, radius solis os regis ferit, quod è vestigio lepra contactum est: accessit huic et aliud prodigium, quod eodem terræ motu, ante urbem in loco qui dicitur Eroge, dimidium montis ad Occidentem vergentis revulsum, per quatuor stadia volutum, objectu demum Orientalis montis constitit, obstructa via publica, et oppressis ruina hortis regiis.*

Tertiam plagam addunt S. Hier. Cyrill. Orig. et Chrysost. in Isaiæ cap. 6. 1. ad illa verba: *In anno quo mortuus est Ozias, vidi Dominum;* scilicet Deum ob peccatum Oziæ, cui nonnulli primores consenserant, privasse Judæos suis oraculis, prophetiis et spiritu, usque ad mortem Oziæ. Vide ibi dicta.

Denique Hebræi in Seder Olam putant Oziam lepra percussum anno 27 regni sui, quo et contigit terræ motus, de quo Amos cap. 1. 1. Verum id dici nequit; nam tunc necdum natus erat Joatham qui, patre Ozia lepra percusso, gubernavit regnum. Nam Joatham natus est anno 28 Oziæ; id patet ex eo quòd, patre moriente anno regni 52, Joatham erat 25 annorum, ut dicitur 4. Reg. 15. 33. Igitur probabiliter Salian. putat Oziam lepra percussum anno regni sui 49, quo natus est Joathamo filius Achaz, et eodem Manahen rex Israel mortuus est. Favet Abulens. qui Oziam quatuor vel quinque annos leprosum vixisse censet. Porro S. Hieron. in 2. Paral. 29. asserit Oziam lepra percussum eo anno quo mortuus est, qui fuit regni ejus 52. Peccavit Ozias dupliciter: primo, quòd ausus sit ingredi Sanctum, quò solis sacerdotibus ingredi licebat; secundo, quòd adoleverit thymiama quasi sacerdos, cum esset laicus, ac Pontifici obsistenti comminatus sit mortem, ut ait Joseph. quia ergo invasit sacerdotium, idcirco amisit regnum per lepram: prima tamen sententia (quod scilicet lepra percussus sit anno 27 regni sui) probabilis est, uti ostendi Amos 1. 1. potuit enim regnum administrari per optimates, donec Joatham nasceretur et adolesceret.

Discant hîc reges non invadere jura Pontificum et sacerdotum, ne à Deo percutiantur, uti percussus est Ozias: qua de re passim exempla funesta suggerit Baronius in suis Annalibus.

22. Reliqua autem sermonum Oziæ, etc. scripsit Isaias.] Historia hæc Isaiæ temporum injuria interiit. Nam in prophetia bis tantum Oziæ meminit, scilicet cap. 6. 1. jam citato, et cap. 14. 28. Ubi Philisthæos ob mortem Oziæ domitoris sui exultantes compescens: *Ne,* inquit, *lœteris Philisthœa omnis tu, quoniam comminuta est virga percussoris tui* (Oziæ)*; de radice enim colubri egredietur regulus,* scilicet Ezechias Oziæ pronepos, qui tanto acrius vos cruciabit, quanto acrius cruciat morsus reguli, quàm colubri.

23. Sepelierunt eum in agro regalium sepulcrorum, eo quod esset leprosus.] Leprosi enim, uti in vita, sic et in morte à consortio cæterorum separantur: lepra enim etiam cadavera inficit et consumit. Hæc est quinta Oziæ sacerdotium invadentis pœna, quod extra sepulcra regum, juxta tamen illa, sepultus sit, sive extra urbem, sive in urbe, puta in Sion civitate David.

CAPUT VIGESIMUM SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

JOATHAM PIUS DE AMMONITIS TRIUMPHAT, EISQUE ANNUUM VECTIGAL INDICIT : SUCCEDIT EI IMPIUS FILIUS ACHAZ.

1. VIGINTI quinque annorum erat Joatham, cum regnare cœpisset, et sedecim annis regnavit in Jerusalem : nomen matris ejus Jerusa filia Sadoc. 2. Fecitque quod rectum erat coram Domino, juxta omnia quæ fecerat Ozias pater suus, excepto quod non est ingressus templum Domini, et adhuc populus delinquebat. 3. Ipse ædificavit portam domus Domini excelsam, et in muro Ophel multa construxit. 4. Urbes quoque ædificavit in montibus Juda, et in saltibus castella et turres. 5. Ipse pugnavit contra regem filiorum Ammon, et vicit eos, dederuntque ei filii Ammon in tempore illo centum talenta argenti, et decem millia coros tritici, ac totidem coros hordei : hæc ei præbuerunt filii Ammon, in anno secundo et tertio. 6. Corroboratusque est Joatham, eo quod direxisset vias suas coram Domino Deo suo. 7. Reliqua autem sermonum Joatham, et omnes pugnæ ejus, et opera, scripta sunt in Libro regum Israel et Juda. 8. Viginti quinque annorum erat, cum regnare cœpisset, et sedecim annis regnavit in Jerusalem. 9. Dormivitque Joatham cum patribus suis, et sepelierunt eum in Civitate David : et regnavit Achaz filius ejus pro eo.

2. EXCEPTO QUOD NON EST INGRESSUS TEMPLUM DOMINI,] ad adolendum thymiama, uti fecerat pater ejus Ozias, q. d. Joatham imitatus est patris pietatem, at non temeritatem qua adolevit incensum, quod erat munus sacerdotum.

ET ADHUC POPULUS DELINQUEBAT,] more solito sacrificando in excelsis. Inveteratum fuit hoc malum et commune populi; quare Joatham veritus ejus offensam et rebellionem illud auferre ausus non fuit. Joseph. lib. 9. cap. 11. hoc Joathamo dat elogium : *Nulla ei virtus defuit erga Deum pio, justo erga homines, et reip. studioso.*

3. IPSE ÆDIFICAVIT (instauravit, auxit, ornavit) PORTAM DOMUS DOMINI EXCELSAM,] scilicet Orientalem per quam à fronte erat introitus in templum, quæ erat primaria et celsissima.

ET IN MURO OPHEL :] erat hæc turris in Jerusalem adeo excelsa, ut in culmine ejus aspiciendo caligarent oculi. *Ophel* enim Hebr. significat caliginem. Vide dicta Isaiæ 32. 14. Audi Adrichom. in descript. Jerusalem num. 55. Ophel, quam Josephus Ophlam nominat, erat turris enormi altitudine, quasi nubi caput inserens, atque arx munita, firmo muro cincta, templo propinqua, extra murum tamen, qui habitationem sacerdotum claudebat. In hujus muro Joatham rex multa construxit. Atque Manasses eousque urbis muros reparavit. In hac habitabant Nathinæi. In hanc fugiens Manahemus tyrannus captus est et occisus. Hanc eamdem Titi milites combusserunt.

CAPUT VIGESIMUM OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Ob idola et scelera Achaz Deus Judæam diripiendam tradit 1° Syris; 2° Israelitis, qui ex Juda ceciderunt 120 millia bellatorum : sed prædam, monente propheta, remiserunt; 3° Idumæis; 4° Philisthæis. Impio Achaz succedit pius filius Ezechias.

1. Viginti annorum erat Achaz, cum regnare cœpisset; et sedecim annis regna-
vit in Jerusalem : non fecit rectum in conspectu Domini sicut David pater
ejus ; 2. sed ambulavit in viis regum Israel, insuper et statuas fudit Baalim.
3. Ipse est, qui adolevit incensum in valle Benennom, et lustravit filios
suos in igne juxta ritum gentium, quas interfecit Dominus in adventu filio-
rum Israel. 4. Sacrificabat quoque, et thymiama succendebat in excelsis
et in collibus, et sub omni ligno frondoso. 5. Tradiditque eum Dominus
Deus ejus in manu regis Syriæ, qui percussit eum, magnamque prædam cepit de ejus imperio,
et adduxit in Damascum : manibus quoque regis Israel traditus est, et percussus plaga grandi.
6. Occiditque Phacee, filius Romeliæ, de Juda centum viginti millia in die uno, omnes viros
bellatores : eo quod reliquissent Dominum Deum patrum suorum. 7. Eodem tempore occidit
Zechri, vir potens ex Ephraim, Maasiam filium regis, et Ezricam ducem domus ejus, Elcanam
quoque secundum à rege. 8. Ceperuntque filii Israel de fratribus suis ducenta millia mulierum,
puerorum, et puellarum, et infinitam prædam : pertuleruntque eam in Samariam. 9. Ea tem-
pestate erat ibi propheta Domini, nomine Obed, qui egressus obviam exercitui venienti in
Samariam, dixit eis : Ecce iratus Dominus Deus patrum vestrorum contra Juda, tradidit eos
in manibus vestris, et occidistis eos atrociter, ita ut ad cœlum pertingeret vestra crudelitas.
10. Insuper filios Juda et Jerusalem vultis vobis subjicere in servos et ancillas, quod nequaquam
facto opus est : peccatis enim super hoc Domino Deo vestro. 11. Sed audite consilium meum,
et reducite captivos quos adduxistis de fratribus vestris, quia magnus furor Domini imminet
vobis. 12. Steterunt itaque viri de principibus filiorum Ephraim, Azarias filius Johanan, Bara-
chias filius Mosollamoth, Ezechias filius Sellum, et Amasa filius Adali, contra eos qui veniebant
de prælio, 13. et dixerunt eis : Non introducetis huc captivos, ne peccemus Domino. Quare vultis
adjicere super peccata nostra, et vetera cumulare delicta? grande quippe peccatum est, et ira
furoris Domini imminet super Israel. 14. Dimiseruntque viri bellatores prædam, et universa
quæ ceperant coram principibus et omni multitudine. 15. Steteruntque viri quos supra me-
moravimus, et apprehendentes captivos, omnesque qui nudi erant, vestierunt de spoliis : cum-
que vestissent eos, et calceassent, et refecissent cibo ac potu, unxissentque propter laborem,
et adhibuissent eis curam : quicumque ambulare non poterant, et erant imbecillo corpore, im-
posuerunt eos jumentis, et adduxerunt Jericho Civitatem palmarum ad fratres eorum, ipsique
reversi sunt in Samariam. 16. Tempore illo misit rex Achaz ad regem Assyriorum, postulans
auxilium. 17. Veneruntque Idumæi, et percusserunt multos ex Juda, et ceperunt prædam
magnam. 18. Philisthiim quoque diffusi sunt per urbes campestres, et ad meridiem Juda : ce-
peruntque Bethsames, et Aialon, et Gaderoth, Socho quoque, et Thamnan, et Gamzo, cum
viculis suis, et habitaverunt in eis. 19. Humiliaverat enim Dominus Judam propter Achaz re-
gem Juda, eo quod nudasset eum auxilio, et contemptui habuisset Dominum. 20. Adduxitque
contra eum Telgathphalnasar regem Assyriorum, qui et afflixit eum, et nullo resistente vasta-
vit. 21. Igitur Achaz, spoliata domo Domini, et domo regum ac principum, dedit regi Assy-
riorum munera, et tamen nihil ei profuit. 22. Insuper et tempore angustiæ suæ auxit contemp-
tum in Dominum, ipse per se rex Achaz, 23. immolavit diis Damasci victimas percussoribus

suis, et dixit: Dii regum Syriæ auxiliantur eis, quos ego placabo hostiis, et aderunt mihi, cum è contrario ipsi fuerint ruinæ ei, et universo Israel. 24. Direptis itaque Achaz omnibus vasis domus Dei, atque confractis, clausit januas templi Dei, et fecit sibi altaria in universis angulis Jerusalem. 25. In omnibus quoque urbibus Juda exstruxit aras ad cremandum thus, atque ad iracundiam provocavit Dominum Deum patrum suorum. 26. Reliqua autem sermonum ejus, et omnium operum suorum priorum et novissimorum scripta sunt in Libro regum Juda et Israel. 27. Dormivitque Achaz cum patribus suis, et sepelierunt eum in civitate Jerusalem: neque enim receperunt eum in sepulcra regum Israel. Regnavitque Ezechias filius ejus pro eo.

Hoc caput explicui 4. Reg. 16.

5. REGIS SYRIÆ.] Fuit hic Rasin, qui à Deo creatus est rex, ut esset flagellum regni Juda, ejusque idola et scelera castigaret.

15. CUMQUE VESTISSENT EOS ET CALCEASSENT ET REFECISSENT CIBO.] Vide hîc insignem Israelitarum in Judæorum, licet hostium suorum, captivos humanitatem et misericordiam, omnibus Christianorum principibus et ducibus propositam, ut eam imitentur. Sic enim vicissim Dei misericordiam in se provocabunt, si in hostes à se captos sint clementes; nimirum, *clementia plus potest, quàm violentia,* ut aiebat Antigonus rex Macedon. apud Plutarch. in Apophtheg. adeo ut Darius optarit Alexandri Magni clementiam, utque is, licet hostis, sibi in regno succederet. Sic in hostes clementes fuere Julius Cæsar, Augustus, Vespasianus, Titus, Aurelianus.

23. IMMOLAVIT DIIS DAMASCI VICTIMAS PERCUSSORIBUS SUIS, ET DIXIT: DII REGUM SYRIÆ AUXILIANTUR EIS, QUOS EGO PLACABO HOSTIIS, ET ADERUNT MIHI, CUM È CONTRARIO IPSI FUERINT RUINÆ EI, ET UNIVERSO ISRAEL.] Dii enim hi erant dæmones, qui non nisi nocere student Israeli, id est, populo fideli. Similis fuit stultitia Romanorum Gentilium, qui hostium suorum Deos invocabant, ut evocati à terra hostili Romam commigrarent, ac Romanis victoriam de hostibus darent, uti refert S. Augustinus lib. 4. de Civitate.

24. CLAUSIT JANUAS TEMPLI,] ut nemo in eo Deum adorare, eique sacrificare posset; sed omnes cogerentur ire ad fana idolorum et Deorum suorum, ad eos invocandum. Fuit hæc malitia et nequitia Achaz insignis, quam nemo alius patrasse legitur.

CAPUT VIGESIMUM NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

EZECHIAS DEI CULTUM A PATRE ACHAZ SUBLATUM RESTITUIT, UNA CUM SACERDOTIBUS, LEVITIS ET CANTORIBUS, AC PLURIMIS VICTIMIS DEUM HONORAT.

1. IGITUR Ezechias regnare cœpit, cum viginti quinque esset annorum, et viginti novem annis regnavit in Jerusalem: nomen matris ejus Abia, filia Zachariæ. 2. Fecitque quod erat placitum in conspectu Domini, juxta omnia quæ fecerat David pater ejus. 3. Ipse anno et mense primo regni sui, aperuit valvas domus Domini, et instauravit eas: 4. adduxitque Sacerdotes atque Levitas, et congregavit eos in plateam Orientalem. 5. Dixitque ad eos: Audite me, Levitæ, et sanctificamini, mundate domum Domini Dei patrum vestrorum, et auferte omnem immunditiam de sanctuario. 6. Peccaverunt patres nostri, et fecerunt malum in conspectu Domini Dei nostri, derelinquentes eum: averterunt facies suas à tabernaculo Domini, et præbuerunt dorsum. 7. Clauserunt ostia quæ erant in porticu, et exstinxerunt lucernas, incensumque non adoleverunt, et holocausta non obtulerunt in sanctuario Deo Israel. 8. Concitatus est itaque furor Domini super Judam et Jerusalem, tradiditque eos in commotionem, et in interitum, et in sibilum, sicut ipsi cernitis oculis vestris. 9. En, corruerunt patres nostri gladiis; filii nostri, et filiæ nostræ, et conjuges captivæ ductæ sunt, propter hoc scelus. 10. Nunc ergo placet mihi ut ineamus fœdus cum Domino Deo Israel: et avertet à nobis furorem iræ suæ. 11. Filii mei, nolite negligere: vos elegit Dominus ut stetis coram eo, et ministretis illi, colatisque eum et cremetis ei incensum. 12. Surrexerunt ergo Levitæ: Mahath filius Amasai, et Joel filius Azariæ, de filiis Caath; porro de filiis Merari, Cis filius Abbi, et Azarias filii Jalaleel. De filiis autem Gersom, Joah filius Zemma, et Eden

filius Joah. 13. At vero de filiis Elisaphan, Zamri et Jahiel. De filiis quoque Asaph, Zacharias et Mathanias: 14. necnon de filiis Heman, Jahiel et Semei; sed et de filiis Idithun, Semeias et Oziel. 15. Congregaveruntque fratres suos, et sanctificati sunt; et ingressi sunt juxta mandatum regis et imperium Domini, ut expiarent domum Dei. 16. Sacerdotes quoque ingressi templum Domini ut sanctificarent illud, extulerunt omnem immunditiam, quam intro repererant in vestibulo domus Domini, quam tulerunt Levitæ, et asportaverunt ad torrentem Cedron foras. 17. Cœperunt autem prima die mensis primi mundare, et in die octavo ejusdem mensis ingressi sunt porticum templi Domini, expiaveruntque templum diebus octo, et in die sexta decima mensis ejusdem, quod cœperant impleverunt. 18. Ingressi quoque sunt ad Ezechiam regem, et dixerunt ei: Sanctificavimus omnem domum Domini, et altare holocausti, vasaque ejus, necnon et mensam propositionis cum omnibus vasis suis. 19. Cunctamque templi supellectilem, quam polluerat rex Achaz in regno suo, postquam prævaricatus est: et ecce exposita sunt omnia coram altare Domini. 20. Consurgensque diluculo Ezechias rex, adunavit omnes principes civitatis, et ascendit in domum Domini: 21. obtuleruntque simul tauros septem, et arietes septem, agnos septem, et hircos septem pro peccato, pro regno, pro sanctuario, pro Juda, dixitque sacerdotibus filiis Aaron ut offerrent super altare Domini. 22. Mactaverunt igitur tauros, et susceperunt sanguinem sacerdotes, et fuderunt illum super altare; mactaverunt etiam arietes, et illorum sanguinem super altare fuderunt, immolaveruntque agnos, et fuderunt super altare sanguinem. 23. Applicuerunt hircos pro peccato, coram rege et universa multitudine, imposueruntque manus suas super eos; 24. et immolaverunt illos Sacerdotes, et asperserunt sanguinem eorum coram altare pro piaculo universi Israelis: pro omni quippe Israel præceperat rex ut holocaustum fieret, et pro peccato. 25. Constituit quoque Levitas in domo Domini, cum cymbalis, et psalteriis, et citharis, secundùm dispositionem David regis, et Gad Videntis, et Nathan Prophetæ: siquidem Domini præceptum fuit, per manum prophetarum ejus. 26. Steteruntque Levitæ tenentes organa David, et Sacerdotes tubas. 27. Et jussit Ezechias ut offerrent holocausta super altare: cumque offerrentur holocausta, cœperunt laudes canere Domino, et clangere tubis, atque in diversis organis, quæ David rex Israel præparaverat, concrepare. 28. Omni autem turba adorante, cantores et ii qui tenebant tubas, erant in officio suo, donec compleretur holocaustum. 29. Cumque finita esset oblatio, incurvatus est rex, et omnes qui erant cum eo, et adoraverunt. 30. Præcepitque Ezechias et principes Levitis, ut laudarent Dominum sermonibus David, et Asaph Videntis: qui laudaverunt eum magna lætitia, et incurvato genu adoraverunt. 31. Ezechias autem etiam hæc addidit: Implestis manus vestras Domino, accedite, et offerte victimas, et laudes in domo Domini. Obtulit ergo universa multitudo hostias, et laudes et holocausta, mente devota. 32. Porro numerus holocaustorum, quæ obtulit multitudo, hic fuit: Tauros septuaginta, arietes centum, agnos ducentos. 33. Sanctificaveruntque Domino boves sexcentos, et oves tria millia. 34. Sacerdotes vero pauci erant, nec poterant sufficere ut pelles holocaustorum detraherent: unde et Levitæ fratres eorum adjuverunt eos, donec impleretur opus, et sanctificarentur Antistites: Levitæ quippe faciliori ritu sanctificantur, quam Sacerdotes. 35. Fuerunt ergo holocausta plurima, adipes pacificorum et libamina holocaustorum: et completus est cultus domus Domini. 36. Lætatusque est Ezechias, et omnis populus, eo quod ministerium Domini esset expletum. De repente quippe hoc fieri placuerat.

1. Nomen matris ejus (Ezechiæ) Abia filia Zachariæ,] qui fuit filius Zachariæ senioris Pontificis et martyris, quem occidit Joas rex Juda cap. 24. 21. Abia ergo filia hujus junioris Zachariæ, qui Oziam regem in veri Dei cultu continuit, de quo cap. 26. 5. fuit uxor Achaz et mater Ezechiæ, quæ eum in omni pietate et Dei timore erudivit, ideoque hîc nominatur, ut indicetur Ezechiam suam virtutem et zelum cum lacte suxisse à matre. Ita S. Hieron. in Tradit. Salianus et alii.

4. Platea Orientalis,] ita dicta, quod obversa esset portæ Orientali templi.

15. Ut expiarent domum Domini,] puta atrium sacerdotum, quod eorum erat templum; nam in Sanctum nemini ingredi fas erat nisi sacerdoti, sicut in Sanctum sanctorum soli Pontifici. Unde et hîc soli sacerdotes asseruntur *ingressi templum et sanctificasse*, id est, expurgasse illud ab idolis, eorumque superstitione; sordes hasce exportantes *in vestibulo*. Septuag. *in vestibulum*, ex quo deinde Levitæ illas efferebant, et projiciebant in torrentem Cedron.

17. Cœperunt autem prima die mensis primi (Nisan, id est, in Martio) mundare,] q. d. Primis octo diebus mensis Nisan expurgarunt

atria et cubicula sacerdotum et Levitarum, quæ eis erant annexa, deinde posterioribus octo diebus expurgarunt ipsum templum, sive Sanctum.

24. Et pro peccato,] ut scilicet offerretur hostia pro peccato, juxta ritum præscriptum Levit. 4.

30. Sermonibus David et Asaph videntis,] id est, prophetæ : *sermones* vocat Psalmos, quos hinc liquet partim à Davide, partim ab Asaph esse compositos, uti sunt duodecim illi qui Asaph inscribuntur.

31. Implestis (id est, consecrastis) manus vestras Domino,] id est, consecrastis vos sacerdotes, implendo manum oleo et victimis.

33. Sanctificaveruntque Domino boves sexcentos,] q. d. Dicarunt, obtulerunt et donarunt Deo et templo boves sexcentos, et oves ter mille, ut ex illis aliæ offerrentur in holocaustum, aliæ pro peccato, aliæ in victimas pacificas.

34. Antistites,] id est, sacerdotes : hi enim Levitis imperabant quasi Antistites. De ritu consecrandi sacerdotes, vide Levit. 8. Ex hoc versu colligitur sacerdotum fuisse victimam jugulare, excoriare, dividere, altari imponere, cremare. In necessitate vero excoriationem et cætera sequentia communicata fuisse et permissa Levitis. Ita Cajetan. ac prior pars satis liquet ex Levit. 1. v. 5.

CAPUT TRIGESIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Ezechias per totam Judæam, ac per decem Tribus mittit nuntios, qui omnes invitent ad solemne Phase celebrandum, idque factum summa celebritate per 14 dies.

1. Misit quoque Ezechias ad omnem Israel et Judam : scripsitque epistolas ad Ephraim et Manassen, ut venirent ad domum Domini in Jerusalem, et facerent Phase Domino Deo Israel. 2. Inito ergo consilio regis et principum, et universi cœtus Jerusalem, decreverunt ut facerent Phase mense secundo. 3. Non enim potuerant facere in tempore suo, quia sacerdotes, qui possent sufficere, sanctificati non fuerant, et populus nondum congregatus fuerat in Jerusalem. 4. Placuitque sermo regi et omni multitudini. 5. Et decreverunt ut mitterent nuntios in universum Israel, de Bersabee usque Dan, ut venirent, et facerent Phase Domino Deo Israel in Jerusalem : multi enim non fecerant sicut lege præscriptum est. 6. Perrexeruntque cursores cum epistolis ex regis imperio, et principum ejus, in universum Israel et Judam, juxta id quod rex jusserat, prædicantes : Filii Israel, revertimini ad Dominum Deum Abraham, et Isaac, et Israel : et revertetur ad reliquias quæ effugerunt manum regis Assyriorum. 7. Nolite fieri sicut patres vestri et fratres, qui recesserunt à Domino Deo patrum suorum, qui tradidit eos in interitum, ut ipsi cernitis. 8. Nolite indurare cervices vestras, sicut patres vestri : tradite manus Domino, et venite ad sanctuarium ejus, quod sanctificavit in æternum : servite Domino Deo patrum vestrorum, et avertetur à vobis ira furoris ejus. 9. Si enim vos reversi fueritis ad Dominum, fratres vestri et filii habebunt misericordiam coram dominis suis, qui illos duxerunt captivos, et revertentur in terram hanc; pius enim et clemens est Dominus Deus vester, et non avertet faciem suam à vobis, si reversi fueritis ad eum. 10. Igitur cursores pergebant velociter de civitate in civitatem, per terram Ephraim et Manasse usque ad Zabulon illis irridentibus et subsannantibus eos. 11. Attamen quidam viri ex Aser, et Manasse, et Zabulon, acquiescentes consilio, venerunt Jerusalem. 12. In Juda vero facta est manus Domini, ut daret eis cor unum, ut facerent juxta præceptum regis et principum, verbum Domini. 13. Congregatique sunt in Jerusalem populi multi, ut facerent solemnitatem azymorum, in mense secundo : 14. et surgentes destruxerunt altaria, quæ erant in Jerusalem, atque universa, in quibus idolis adolebatur incensum, subvertentes, projecerunt in torrentem Cedron. 15. Immolaverunt autem Phase quarta decima die mensis secundi. Sacerdotes quoque atque Levitæ, tandem sanctificati, obtulerunt holocausta in domo Domini : 16. Steteruntque in ordine suo, juxta dispositionem et legem Moysi hominis Dei : sacerdotes

vero suscipiebant effundendum sanguinem de manibus Levitarum, 17. eo quod multa turba sanctificata non esset : et idcirco immolarent Levitæ Phase, his qui non occurrerant sanctificari Domino. 18. Magna etiam pars populi de Ephraim, et Manasse, et Issachar, et Zabulon, quæ sanctificata non fuerat, comedit Phase, non juxta quod scriptum est : et oravit pro eis Ezechias, dicens : Dominus bonus propitiabitur 19. cunctis, qui in toto corde requirunt Dominum Deum patrum suorum : et non imputabit eis quod minus sanctificati sunt. 20. Quem exaudivit Dominus, et placatus est populo. 21. Feceruntque filii Israel, qui inventi sunt in Jerusalem, solemnitatem azymorum septem diebus in lætitia magna, laudantes Dominum per singulos dies : Levitæ quoque et Sacerdotes, per organa, quæ suo officio congruebant. 22. Et locutus est Ezechias ad cor omnium Levitarum, quæ habebant intelligentiam bonam super Domino, et comederunt septem diebus solemnitatis, immolantes victimas pacificorum, et laudantes Dominum Deum patrum suorum. 23. Placuitque universæ multitudini ut celebrarent etiam alios dies septem : quod et fecerunt cum ingenti gaudio. 24. Ezechias enim rex Juda præbuerat multitudini mille tauros, et septem millia ovium : principes vero dederant populo tauros mille, et oves decem millia : sanctificata est ergo Sacerdotum plurima multitudo. 25. Et hilaritate perfusa omnis turba Juda, tam Sacerdotum et Levitarum, quam universæ frequentiæ, quæ venerat ex Israel; proselytorum quoque de terra Israel, et habitantium in Juda. 26. Factaque est grandis celebritas in Jerusalem, qualis à diebus Salomonis filii David regis Israel in ea urbe non fuerat. 27. Surrexerunt autem Sacerdotes atque Levitæ benedicentes populo : et exaudita est vox eorum : pervenitque oratio in habitaculum sanctum cœli.

2. Mense secundo.] Hoc enim jubetur Num. 9. 10. ut scilicet qui mense primo, ob immunditiem aliudve impedimentum non potuerunt celebrare Phase, illud celebrent mense secundo.

3. Sacerdotes qui possent sufficere sanctificati (id est consecràti) non fuerant;] ut enim essent Sacerdotes, possentque sacrificare, debebant prius consecrari Sacerdotes eo ritu qui præscribitur Levit. 8.

15. Tandem sanctificati.] Hebr. *pudore suffusi sunt;* quod in tanta populi alacritate tardi fuissent in sua sanctificatione et purificatione, unde illico se sanctificarunt et mundarunt.

16. Sacerdotes vero suscipierant effundendum sanguinem de manibus Levitarum,] omnis enim sanguis victimæ à Sacerdote in terram effundi debebat Deo, ut significaretur ipsum esse dominum necis et vitæ omnium. *De manibus Levitarum,* qui tum ex dispensatione sacrificabant, eo quod Sacerdotes consecrati, qui forent mundi, pauciores essent, quàm ut possent tot victimas sacrificare : juvabant ergo eos Levitæ, ac victimas mactabant, et sanguinem effluentem dabant Sacerdotibus, ut ii juxta altare eum effunderent.

17. Eo quod multa turba (Sacerdotum) sanctificata (ab irregularitate et immunditia legali per lustrationem lege præscriptam Num. 19. expurgata) non esset : et idcirco immolarent Levitæ Phase his, qui non occurrebant sanctificari Domino.] Septuag. *qui non poterant purificacri Domino;* qui scilicet aliis occupati tarde veniebant ut *sanctificarentur,* hoc est, ab immunditia legali expiarentur. Nota : *Phase* significat 1. agnum Paschalem, qui in paschate Deo sacrificabatur; 2. victimas Paschales, quæ per septem dies paschalis Deo immolabantur : quæ immolatio competebat solis Sacerdotibus. Agni vero Paschalis immolatio competebat cuique patri familias, qui quoad hoc retinebat primævum jus sacerdotale, primitus annexum primogenituræ, et cuilibet patri familias in sua familia, si tamen is mundus esset; quod si is immundus et pollutus foret, tunc Levitæ ejus loco agnum immolabant, uti hìc dicitur, æque ac 1. Esdræ, c. 6. v. 10. Immundi quoque non poterant comedere de agno Pascali aliisque victimis; sed quia hìc erat publica solemnitas, et religionis lapsæ restauratio, ac magnus immundorum numerus, hinc cum eis pariter dispensatum fuit ut ex eis comederent, Ezechia pro eis Deum deprecante, ut sequitur. Vide dicta Exodi 12. v. 6. Ob necessitatem ergo quam pariebat paucitas Sacerdotum qui mundi erant, et ob multitudinem et devotionem populi ex toto Israele concurrentis, ac ob copiam victimarum immolandarum, dispensatum videtur cum Levitis, ut non tantum Agnum Paschalem, sed et alias victimas sacrificarent : hoc est enim quod diserte dicitur vers. 15 : *Sacerdotes quoque atque Levitæ tandem sanctificati obtulerunt holocausta in domo Domini.* Crediderim tamen Sacerdotes solos mactasse victimas, hoc est eas in Dei honorem jugulasse, occidisse, et sanguinem effudisse, in quo proprie consistebat ratio sacrificii, quodque facile erat et parvæ operæ; deinde à se occisas victimas tradidisse Levitis, ut ipsi eis pestem detraherent, abluerent, in frusta conciderent, et concisas in altari rite disponerent, ac subjecto igne concremarent. Ad omnia enim hæc non sufficiebat Sacerdos immolans; quare Levitarum ope et opera uti cogebatur, uti dixi Levit. 1. vers. 3. Unde pro *obtulerunt holocausta,* Hebr. est ויאביו *iabiu,* id est *intulerunt,* ut vertunt Septuag. Vatabl. Pagnin. *holocausta in domum Domini,* et sic factum est in solemni Phase, quod post aliquot annos celebravit Josias, cap. 35. v. 11. ubi dicitur : *Et immolatum est Phase, asperseruntque Sacerdotes manu sua sanguinem* (in altari

ut moris erat), *et Levitæ detraxerunt pelles holocaustorum.*

Denique patres familias qui erant immundi, cedebant Levitis immolationem agni Paschalis; ipsi tamen ex eodem quoque comedebant ob festi lætissimam solemnitatem. Major enim requirebatur munditia in immolatione agni, quàm in ejus comestione; sicut nunc major requiritur puritas in Sacerdote celebrante, quàm in laico communicante; præsertim quia hi immundi tam cito non poterant purificari, atque accedebat ad sacrum agni epulum magna devotione interna, quam Deus magis requirit et respicit, quàm externam lustrationem.

MAGNA PARS POPULI QUÆ SANCTIFICATA (id est, ab immunditia legali expiata et mundata) NON FUERAT, COMEDIT PHASE.] Hebræi apud S. Hieronymus tradunt multos ex eis qui immundi comederant Phase, à Deo plaga cœlitus immissa fuisse occisos; sed orante Ezechia, et populi ignorantiam ac piam intentionem allegante, Deum reliquis pepercisse, et idcirco v. 20. asseri Deum eum exaudivisse, et populo placatum esse.

QUEM EXAUDIVIT DOMINUS,] per signum aliquod sensibile, v. g., mittens ignem è cœlo, qui victimas Ezechiæ combureret, uti fecit Abelo, Genes. 4; Aaroni, Levit. 8 et 9. ac Salomoni, 3. Reg. 8. nisi enim fuisset hìc sensibile signum, immundi nec securc, nec tanta lætitia ex Phase comedissent. Ita Cajet.

22. ET LOCUTUS EST EZECHIAS AD COR OMNIUM LEVITARUM (eis blandiendo eosque laudando, eo quòd haberent...) INTELLIGENTIAM BONAM SUPER DOMINO,] id est, eo quòd periti essent sui officii, puta in canendis Deo psalmis intelligentes et accurati. Aliter Cajet. Locutus est eis, inquit, verba penetrantia ad cor, ut curam populi instruendi susciperent et continuarent.

CAPUT TRIGESIMUM PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

JUDÆI IN TOTA JUDÆA ET IN RELIQUIS QUINQUE ISRAELIS TRIBUBUS IDOLA, ARAS ET LUCOS EVERTUNT; EZECHIAS TEMPLI OFFICIA ET ORDINES RESTITUIT.

1. CUMQUE hæc fuissent rite celebrata, egressus est omnis Israel, qui inventus fuerat in urbibus Juda, et fregerunt simulacra, succideruntque lucos, demoliti sunt excelsa et alteria destruxerunt, non solùm de universo Juda et Benjamin, sed et de Ephraim quoque et Manasse, donec penitus everterent: reversique sunt omnes filii Israel in possessiones et civitates suas.
2. Ezechias autem constituit turmas Sacerdotales et Leviticas per divisiones suas, unumquemque in officio proprio, tam Sacerdotum videlicet quam Levitarum ad holocausta et pacifica, ut ministrarent et confiterentur, canerentque in portis castrorum Domini. 3. Pars autem regis erat, ut de propria ejus substantia offerretur holocaustum, mane semper et vespere. Sabbatis quoque, et Calendis, et solemnitatibus cæteris, sicut scriptum est in lege Moysi. 4. Præcepit etiam populo habitantium Jerusalem, ut darent partes Sacerdotibus et Levitis, ut possent vacare legi Domini. 5. Quod cum percrebuisset in auribus multitudinis, plurimas obtulere primitias filii Israel frumenti, vini, et olei, mellis quoque, et omnium, quæ gignit humus, decimas obtulerunt. 6. Sed et filii Israel et Juda, qui habitabant in urbibus Juda, obtulerunt decimas boum et ovium, decimasque sanctorum, quæ voverant Domino Deo suo: atque universa portantes, fecerunt acervos plurimos. 7. Mense tertio cœperunt acervorum jacere fundamenta, et mense septimo compleverunt eos. 8. Cumque ingressi fuissent Ezechias et principes ejus, viderunt acervos, et benedixerunt Domino ac populo Israel. 9. Interrogavitque Ezechias Sacerdotes et Levitas, cur ita jacerent acervi. 10. Respondit illi Azarias Sacerdos primus de stirpe Sadoc, dicens: Ex quo cœperunt offerri primitiæ in domo Domini, comedimus, et saturati sumus, et remanserunt plurima, eo quod benedixerit Dominus populo suo: reliquiarum autem copia est ista quam cernis. 11. Præcepit igitur Ezechias ut præpararent horrea in domo Domini. Quod cum fecissent, 12. intulerunt tam primitias quam decimas, et quæcumque voverant, fideliter. Fuit autem præfectus eorum Chonenias Levita, et Semei frater ejus, secundus, 13. post quem Jahiel, et Azarias, et Nahath, et Azael, et Jerimoth, Jozabad quoque, et Eliel, et Jesmachias, et Mahath, et Banaias, præpositi sub manibus Choneniæ, et Semei fratris ejus, ex imperio Ezechiæ regis et Azariæ Pontificis domus Dei, ad quos omnia pertinebant. 14. Core vero filius Jemna Levites et janitor Orientalis portæ,

præpositus erat iis quæ sponte offerebantur Domino, primitiisque et consecratis in Sancta sanctorum. 15. Et sub cura ejus Eden, et Benjamin, Jesue, et Semeias, Amarias quoque et Sechenias, in civitatibus Sacerdotum, ut fideliter distribuerent fratribus suis partes, minoribus atque majoribus : 16. exceptis maribus ab annis tribus et supra, cunctis qui ingrediebantur templum Domini, et quidquid per singulos dies conducebat in ministerio, atque observationibus juxta divisiones suas, 17. Sacerdotibus per familias, et Levitis à vigesimo anno et supra, per ordines et turmas suas, 18. universæque multitudini, tam uxoribus, quam liberis eorum utriusque sexus, fideliter cibi, de his quæ sanctificata fuerant, præbebantur. 19. Sed et filiorum Aaron per agros, et suburbana urbium singularum dispositi erant viri, qui partes distribuerent universo sexui masculino de Sacerdotibus et Levitis. 20. Fecit ergo Ezechias universa quæ diximus in omni Juda : operatusque est bonum et rectum et verum coram Domino Deo suo, 21. in universa cultura ministerii domus Domini, juxta legem et cæremonias, volens requirere Deum suum in toto corde suo : fecitque et prosperatus est.

2. In portis castrorum Domini,] id est in portis templi; in templo enim erant turmæ Sacerdotum et Levitarum in suos ordines, quasi acies militares distributi, ut ibi viderentur esse castra, acies et exercitus Dei, ut patet Num. 4. et seq. ubi Levitæ dicuntur egredi et ingredi ad militiam templi. Unde Ecclesia vocatur *castrorum acies ordinata*, Cant. 6. 9.

3. Pars autem regis erat,] q. d. Ezechias rex has partes, hæc munia circa templi ministeria sibi assumpsit, ut ipse suppeditaret sumptus pro jugi sacrificio, aliisque victimis, populus vero aleret Sacerdotes et Levitas (eorum enim reditus ab Achaz et aliis impiis regibus erant dispersi et dissipati) *ut possent vacare legi Domini*, ut scilicet expediti à cura procurandi alimenta, toti vacarent suo officio et templi ministerio.

6. Decimas sanctorum quæ voverant Domino.] Hebr. *Decimas sanctitatum* (id est, rerum sanctarum) *quæ erant sanctificatæ Deo*, q. d. Obtulerunt omnium suarum rerum decimas, quæ ex lege jubentur *Deo sanctificari*, id est consecrari et offerri, Num. 18. vers. 8. et seq. insuper decimas alias lege non præceptas, sed quas ipsi ultro *Deo sanctificarant*, id est *voverant*, dicarant et destinarant, ut vertit Noster, q. d. Præter decimas lege præscriptas, ipsi insuper ex devotione et liberalitate alias addiderunt, quas Deo dicarant et voverant, Numer. 18. 14.

7. Cœperunt acervorum jacere fundamenta,] id est, cœperunt colligere primos acervos; quæ enim prima sunt, quasi sequentium sunt fundamenta. Ita Vatabl.

11. Ut præpararent horrea.] Septuag. *pastophoria*, id est exedras sive cubicula, in quibus quasi horreis servarentur primitiæ, decimæ, aliæque res templo oblatæ.

14. Consecratis in Sancta sanctorum,] ut scilicet sint sanctissima, quia eas templo et Deo sanctissimo dedicastis; primitiæ enim non offerebantur in Sancto sanctorum, sed ante atrium Sacerdotum. Simili phrasi vers. 6. vocavit *decimas sanctorum*, id est, decimas Deo sanctificatas, hoc est consecratas et oblatas.

16. Exceptis maribus ab annis tribus et supra,] hoc est, præter pueros trium annorum, quibus quoque sicut et aliis omnibus, usque ad annum vigesimum præbebantur alimenta, q. d. Non tantum majoribus, qui templo deserviebant, sed et pueris triennibus, imo anniculis et in cunis jacentibus; quin et feminis et puellis parvulis necessaria vitæ liberaliter à Præfectis subministrabantur; ut Sacerdotes et Levitæ eos alendi cura non distraherentur, sed toti vacarent Deo et templo : tanta erant rerum oblatarum abundantia, tanta populi offerentis liberalitas, tanta Ezechiæ regis providentia, pietas et devotio.

19. Per agros,] q. d. Ezechias sicut providit Levitis in Jerusalem agentibus, sic et providit de annona iis qui extra Jerusalem per agros et alias urbes dispersi erant.

CAPUT TRIGESIMUM SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Sennacherib invadit Judæam ; Ezechias cum Isaia Deum invocat ; ille mittit Angelum, qui cædit 180 millia Assyriorum. Quare fugit Sennacherib, et a filiis occiditur. Inde intumescens Ezechias v. 24. morbo percutitur, sed ab Isaia curatur, ac post multa præclare gesta moritur, et successorem relinquit filium impium Manassen.

1. Post quæ et hujuscemodi veritatem, venit Sennacherib rex Assyriorum, et
ingressus Judam, obsedit civitates munitas, volens eas capere. 2. Quod
cum vidisset Ezechias, venisse scilicet Sennacherib, et totum belli impe-
tum verti contra Jerusalem, 3. Inito cum principibus consilio, virisque
fortissimis, ut obturarent capita fontium, quæ erant extra urbem : et hoc
omnium decernente sententia, 4. congregavit plurimam multitudinem, et
obturaverunt cunctos fontes, et rivum qui fluebat in medio terræ, dicentes :
Ne veniant reges Assyriorum, et inveniant aquarum abundantiam. 5. Ædificavit quoque, agens
industrie, omnem murum, qui fuerat dissipatus, et exstruxit turres desuper, et forinsecus alte-
rum murum : instauravitque Mello in Civitate David, et fecit universi generis armaturam et
clypeos ; 6. constituitque principes bellatorum in exercitu : et convocavit universos in platea
portæ civitatis, ac locutus est ad cor eorum dicens : 7. Viriliter agite, et confortamini : nolite
timere : nec paveatis regem Assyriorum, et universam multitudinem, quæ est cum eo : multo
enim plures nobiscum sunt, quam cum illo. 8. Cum illo enim est brachium carneum : nobis-
cum Dominus Deus noster, qui auxiliator est noster, pugnatque pro nobis. Confortatusque est
populus hujuscemodi verbis Ezechiæ regis Juda. 9. Quæ postquam gesta sunt, misit Senna-
cherib rex Assyriorum servos suos in Jerusalem (ipse enim cum universo exercitu obsidebat
Lachis) ad Ezechiam regem Juda, et ad omnem populum qui erat in urbe, dicens : 10. Hæc
dicit Sennacherib rex Assyriorum : In quo habentes fiduciam sedetis obsessi in Jerusalem ?
11. Num Ezechias decipit vos, ut tradat morti in fame et siti, affirmans quod Dominus Deus
vester liberet vos de manu regis Assyriorum ? 12. Numquid non iste est Ezechias, qui destruxit
excelsa illius, et altaria, et præcepit Juda et Jerusalem, dicens : Coram altari uno adorabitis,
et in ipso comburetis incensum ? 13. An ignoratis quæ ego fecerim, et patres mei, cunctis
terrarum populis ? numquid prævaluerunt dii gentium, omniumque terrarum, liberare regionem
suam de manu mea ? 14. Quis est de universis diis gentium quas vastaverunt patres mei, qui
potuerit eruere populum suum de manu mea, ut possit etiam Deus vester eruere vos de hac
manu ? 15. Non vos ergo decipiat Ezechias, nec vana persuasione deludat, neque credatis ei.
Si enim nullus potuit deus cunctarum gentium atque regnorum liberare populum suum de manu
mea, et de manu patrum meorum, consequenter nec Deus vester poterit eruere vos de manu
mea. 16. Sed et alia multa locuti sunt servi ejus contra Dominum Deum, et contra Ezechiam
servum ejus. 17. Epistolas quoque scripsit plenas blasphemiæ in Dominum Deum Israel, et
locutus est adversus eum : Sicut dii gentium cæterarum non potuerunt liberare populum suum
de manu mea : sic et Deus Ezechiæ eruere non poterit populum suum de manu ista. 18. Insuper
et clamore magno, lingua Judaica, contra populum qui sedebat in muris Jerusalem, personabat,
ut terreret eos, et caperet civitatem. 19. Locutusque est contra Deum Jerusalem, sicut adver-
sum deos populorum terræ, opera manuum hominum. 20. Oraverunt igitur, Ezechias rex, et
Isaias filius Amos prophetes, adversum hanc blasphemiam, ac vociferati sunt usque in cœlum.
21. Et misit Dominus Angelum, qui percussit omnem virum robustum et bellatorem, et prin-
cipem exercitus regis Assyriorum : reversusque est cum ignominia in terram suam. Cumque
ingressus esset domum dei sui, filii qui egressi fuerant de utero ejus, interfecerunt eum gladio.
22. Salvavitque Dominus Ezechiam et habitatores Jerusalem de manu Sennacherib regis Assy-

riorum, et de manu omnium, et præstitit eis quietem per circuitum. 23. Multi etiam deferebant hostias et sacrificia Domino in Jerusalem, et munera Ezechiæ regi Juda: qui exaltatus est post hæc coram cunctis gentibus. 24. In diebus illis ægrotavit Ezechias usque ad mortem, et oravit Dominum: exaudivitque eum, et dedit ei signum. 25. Sed non juxta beneficia, quæ acceperat, retribuit, quia elevatum est cor ejus: et facta est contra eum ira, et contra Judam et Jerusalem. 26. Humiliatusque est postea, eo quod exaltatum fuisset cor ejus, tam ipse, quam habitatores Jerusalem: et idcirco non venit super eos ira Domini in diebus Ezechiæ. 27. Fuit autem Ezechias dives, et inclytus valde, et thesauros sibi plurimos congregavit argenti, et auri, et lapidis pretiosi, aromatum, et armorum universi generis, et vasorum magni pretii. 28. Apothecas quoque frumenti, et vini, olei, et præsepia omnium jumentorum, caulasque pecorum, 29. et urbes ædificavit sibi: habebat quippe greges ovium et armentorum innumerabiles, eo quod dedisset ei Dominus substantiam multam nimis. 30. Ipse est Ezechias, qui obturavit superiorem fontem aquarum Gihon, et avertit eas subter ad Occidentem Urbis David: in omnibus operibus suis fecit prospere quæ voluit. 31. Attamen in legatione principum Babylonis, qui missi fuerant ad eum, ut interrogarent de portento, quod acciderat super terram, dereliquit eum Deus ut tentaretur, et nota fierent omnia quæ erant in corde ejus. 32. Reliqua autem sermonum Ezechiæ, et misericordiarum ejus, scripta sunt in visione Isaiæ filii Amos prophetæ, et in Libro regum Juda et Israel. 33. Dormivitque Ezechias cum patribus suis, et sepelierunt eum super sepulcra filiorum David: et celebravit ejus exsequias universus Juda, et omnes habitatores Jerusalem: regnavitque Manasses filius ejus pro eo.

Hoc caput explicui Isaiæ 36. 37 et 38.

1. POST QUÆ ET HUJUSCEMODI VERITATEM VENIT SENNACHERIB,] q. d. Post hæc ab Ezechia vere gesta, et à me vere enarrata, Deus volens probare, exercere et perficere pietatem, virtutem et confidentiam Ezechiæ, quam habebat in Deum, permisit ut veniret Sennacherib, ac Judæam invaderet.

4. RIVUM (fontem Gihon, ut patet v. 30.) QUI FLUEBAT IN MEDIO TERRÆ,] scilicet illius quæ adjacebat Jerosolymæ, q. d. Ezechias aquas, ac præsertim fontem Gihon partim obturavit, ut castra Sennacherib siti conficeret; partim perfodiendo rupem, in puteos urbis avertit, ut obsessi Judæi haberent aquam ad potum et cæteros usus. Vide dicta Eccli. 48. 19.

21. MISIT DOMINUS ANGELUM.] Hanc historiam Herodotus in Eutorpe depravavit, dicens Sennacherib Ægyptum invasisse, sed à sacerdote Vulcani fugatum per inductos mures, qui arcus et arma Assyriorum corrodebant; nam pro Judæa supponit Ægyptum, pro Ezechia sacerdotem, pro Deo Vulcanum, pro Angelo mures. Porro Sennacherib ipse in tanta suorum clade solus pene, *idcirco servatus est*, ait S. Hieron. in cap. 30. Isaiæ, *ut sciret potentiam Dei et blasphemantium ora comprimeret, fieretque testis illius majestatis, quam paulo ante contempserat. Pharao quoque in decem Ægypti servatur plagis, ut novissimus pereat: quod et iste passus est.* Oportebat hominem puniri gravissima jactura maximi florentissimique exercitus, et divitiarum maximarum; quam jacturam non sensisset, si momento cum suis periisset. Oportebat incredibilem apud suos subire ignominiam, cujus aut culpa, aut imperitia, tanta strages regnum potentissimum perculisset. Oportebat denique longe illum acerbiore morte, et modis omnibus exercenda consumi: multis quippe, ut apparet, gladiorum ictibus confodiendus erat, et à filiis, et in loco divinitati consecrato. Ita Salianus. Non dubium in hac clade ab Angelo cæsum, et magis excruciatum fuisse Rabsacen, utpote in Deum blasphemum, et in Ezechiam maledicum: porro opimis tot cæsorum Assyriorum spoliis ditati sunt Ezechias et Judæi.

FILII (Adramelech et Sarazar) INTERFECERUNT EUM GLADIO.] Causam dat R. Salomon et ex eo Lyran. quod Sennacherib ad placandos deos tantæ stragis auctores, voluerit eis immolare hosce duos filios; sed illi id subodorati patrem prævenerunt et necarunt. Porro Sennacherib, accepta clade in Judæa, fugit rediitque in suam Niniven, ubi sæviit in Judæos, multosque occidit; adeo ut Tobias eos sepeliens, bonis omnibus exutus mortem fugiendo evaserit, à qua fuga post dies 45 Sennacherib à filiis occisus est; quæ omnia narrantur Tobiæ, cap. 1. v. 21. et seq. Eamdem R. Salomonis causam tradit S. Hieron. in Tradit. Eamdemque ex textu Hebræo Tobiæ, c. 1. refert Serarius, ac Geneb. in Chronol.

Aliam causam afferunt Lyran. et Abulens. in lib. 4. Reg. cap. 15. q. 31. scilicet Sennacherib occisum esse à duobus filiis senioribus, quoniam pater eis postpositis, Assar Addonem minorem natu successorem regni esse vellet. Cujus electionis causam refert Historia Scholastica in amorem, quo Sennacherib matrem Assarhaddonis prosequebatur. Quæ fuisse putatur causa, cur pridem Roboam, Abiam filium Maacha reliquis filiis suis antetulerit, ut patet 2. Paralipomenon, 11. 21.

Verior certiorque causa est, quam affert Theodor. in 4. lib. Reg. dicens: *Quoniam adversus Deum, qui ipsum fecerat, rabie fuerat percitus, ab iis qui ex ipso procreati fuerant, fuit interfectus.*

31. DE PORTENTO,] retrocessionis solis et umbræ in Horologio Achaz, de quo fuse egi Isaiæ 38.

CAPUT TRIGESIMUM TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

MANASSES OB IDOLOLATRIAM ET SCELERA VINCTUS IN BABYLONEM TRADUCITUR, UBI POENITENS REGNO RESTITUITUR, ET DEI CULTUM RESTAURAT. SUCCEDIT EI IMPIUS FILIUS AMON, AC HUIC PIUS FILIUS JOSIAS.

1 DUODECIM annorum erat Manasses cum regnare cœpisset, et quinquaginta
quinque annis regnavit in Jerusalem. 2. Fecit autem malum coram Do-
mino, juxta abominationes gentium, quas subvertit Dominus coram filiis
Israel : 3. et conversus instauravit excelsa, quæ demolitus fuerat Ezechias
pater ejus : construxitque aras Baalim, et fecit lucos, et adoravit omnem mi-
litiam cœli, et coluit eam. 4. Ædificavit quoque altaria in domo Domini,
de qua dixerat Dominus : In Jerusalem erit nomen meum in æternum.
5. Ædificavit autem ea cuncto exercitui cœli, in duobus atriis domus Domini. 6. Transireque
fecit filios suos per ignem in Valle Benennom : observabat somnia, sectabatur auguria, maleficis
artibus inserviebat, habebat secum magos, et incantatores : multaque mala operatus est coram
Domino, ut irritaret eum. 7. Sculptile quoque et conflatile signum posuit in domo Dei, de qua
locutus est Deus ad David, et ad Salomonem filium ejus, dicens : In domo hac et in Jerusalem,
quam elegi de cunctis tribubus Israel, ponam nomen meum in sempiternum. 8. Et moveri non
faciam pedem Israel de terra, quam tradidi patribus eorum : ita duntaxat si custodierint facere
quæ præcepi eis, cunctamque legem et cæremonias, atque judicia per manum Moysi. 9. Igitur
Manasses seduxit Judam, et habitatores Jerusalem, ut facerent malum super omnes gentes, quas
subverterat Dominus à facie filiorum Israel. 10. Locutusque est Dominus ad eum, et ad popu-
lum illius, et attendere noluerunt. 11. Idcirco superinduxit eis principes exercitus regis Assy-
riorum : ceperuntque Manassen, et vinctum catenis atque compedibus duxerunt in Babylonem.
12. Qui postquam coangustatus est, oravit Dominum Deum suum : et egit pœnitentiam valde
coram Deo patrum suorum. 13. Deprecatusque est eum, et obsecravit intente : et exaudivit
orationem ejus, reduxitque eum Jerusalem in regnum suum : et cognovit Manasses quod Domi-
nus ipse esset Deus. 14. Post hæc ædificavit murum extra civitatem David, ad Occidentem Gihon
in convalle, ab introitu portæ piscium per circuitum usque ad Ophel, et exaltavit illum vehe-
menter : constituitque principes exercitus in cunctis civitatibus Juda munitis : 15. et abstulit
deos alienos, et simulacrum de domo Domini, aras quoque, quas fecerat in monte domus
Domini, et in Jerusalem, et projecit omnia extra urbem. 16. Porro instauravit altare Domini,
et immolavit super illud victimas, et pacifica, et laudem : præcepitque Judæ ut serviret Domino
Deo Israel. 17. Attamen adhuc populus immolabat in excelsis Domino Deo suo. 18. Reliqua
autem gestorum Manasse : et obsecratio ejus ad Deum suum : verba quoque Videntium, qui
loquebantur ad eum in nomine Domini Dei Israel, continentur in sermonibus regum Israel.
19. Oratio quoque ejus et exauditio, et cuncta peccata atque contemptus, loca etiam in quibus
ædificavit excelsa, et fecit lucos et statuas, antequam ageret pœnitentiam, scripta sunt in sermo-
nibus Hozai. 20. Dormivit ergo Manasses cum patribus suis, et sepelierunt eum in domo sua :
regnavitque pro eo filius ejus Amon. 21. Viginti duorum annorum erat Amon cum regnare
cœpisset, et duobus annis regnavit in Jerusalem. 22. Fecitque malum in conspectu Domini,
sicut fecerat Manasses pater ejus, et cunctis idolis, quæ Manasses fuerat fabricatus, immolavit
atque servivit. 23. Et non est reveritus faciem Domini, sicut reveritus est Manasses pater
ejus : et multo majora deliquit. 24. Cumque conjurassent adversus eum servi sui, interfecerunt
eum in domo sua. 25. Porro reliqua populi multitudo, cæsis iis qui Amon percusserant,
constituit regem Josiam filium ejus pro eo.

3. Adoravit omnem militiam coeli,] puta Solem, Lunam, cæteraque sidera quæ quasi milites Dei ordinata acie incedunt, ac pro Deo, cum opus est, pugnant, vibrantque in hostes tonitrua et fulmina. Ita S. Hieron.

10. Locutusque est Dominus ad eum,] non per se, sed per Isaiam, aliosque Prophetas. 4. Reg. 21. 10.

11. Vinctum catenis duxerunt in Babylonem.] Manassi in carcere dabatur parvus panis ex furfuribus, parvo pondere, et parva mensura aquæ cum aceto, ut viveret, aiunt quidam Codices Græci hic, et Auctor imperfecti, hom.1.in Matth. et S. Clemens, lib. 2. constit. cap. 22.

16. Immolavit super illud victimas (holocausta et hostias pro peccato) et pacifica (id est hostias pro pace, id est salute tum sua, tum populi) et laudem.] Hebr. תודע *toda*, id est, hostias eucharisticas, in Dei laudem, et gratiarum actionem pro libertate recepta, ait Cajet. et Vatabl.

19. Oratio quoque ejus.] Exstat oratio Manassis pœnitentis pia et proba, sed non habet auctoritatem Canonicæ Script. ideoque in calcem Bibliorum rejecta est.

Scripta sunt in sermonibus Hozai.] Hebræi apud S. Hieron. censent *Hozai* esse Isaiam prophetam. Septuag. *Hosai* accipiunt ut nomen non proprium, sed appellativum, vertuntque: *videntium*, id est prophetarum. Sic et Vatabl.

CAPUT TRIGESIMUM QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Josias omnem idololatriam succidit, Dei templum cultumque instaurat, ac foedus novum inter Deum et populum sancit.

1. OCTO annorum erat Josias cum regnare cœpisset, et triginta et uno anno
regnavit in Jerusalem. 2. Fecitque quod erat rectum in conspectu Domini,
et ambulavit in viis David patris sui: non declinavit neque ad dextram,
neque ad sinistram. 3. Octavo autem anno regni sui, cum adhuc esset
puer, cœpit quærere Deum patris sui David: et duodecimo anno postquam
regnare cœperat, mundavit Judam et Jerusalem ab excelsis, et lucis,
simulacrisque et sculptilibus. 4. Destruxeruntque coram eo aras Baalim:
et simulacra, quæ superposita fuerant, demoliti sunt: lucos etiam, et sculptilia succidit atque
comminuit, et super tumulos eorum, qui eis immolare consueverant, fragmenta dispersit.
5. Ossa præterea Sacerdotum combussit in altaribus idolorum, mundavitque Judam et Jerusa-
lem. 6. Sed et in urbibus Manasse, et Ephraim, et Simeon, usque Nephthali, cuncta subvertit.
7. Cumque altaria dissipasset, et lucos, et sculptilia contrivisset in frustra, cunctaque delubra
demolitus esset de universa terra Israel, reversus est in Jerusalem. 8. Igitur anno octavo-decimo
regni sui, mundata jam terra, et templo Domini, misit Saphan filium Eseliæ, et Maasiam
principem civitatis, et Joha filium Joachaz à commentariis, ut instaurarent domum Domini Dei
sui. 9. Qui venerunt ad Helciam Sacerdotem magnum: acceptamque ab eo pecuniam, quæ illata
fuerat in domum Domini, et quam congregaverant Levitæ, et janitores, de Manasse, et
Ephraim, et universis reliquiis Israel, ab omni quoque Juda, et Benjamin, et habitatoribus
Jerusalem, 10. tradiderunt in manibus eorum qui præerant operariis in domo Domini, ut
instaurarent templum, et infirma quæque sarcirent. 11. At illi dederunt eam artificibus, et
cæmentariis, ut emerent lapides de lapicidinis, et ligna ad commissuras ædificii, et ad contig-
nationem domorum, quas destruxerant reges Juda. 12. Qui fideliter cuncta faciebant. Erant
autem præpositi operantium, Jahath et Abdias de filiis Merari, Zacharias et Mosollam de filiis
Caath, qui urgebant opus: omnes Levitæ scientes organis canere. 13. Super eos vero, qui ad
diversos usus onera portabant, erant scribæ, et magistri de Levitis janitores. 14. Cumque
efferrent pecuniam, quæ illata fuerat in templum Domini, reperit Helcias Sacerdos Librum
legis Domini per manum Moysi. 15. Et ait ad Saphan scribam: Librum legis inveni in domo
Domini: Et tradidit ei. 16. At ille intulit volumen ad regem, et nuntiavit ei dicens: Omnia
quæ dedisti in manu servorum tuorum, ecce complentur. 17. Argentum, quod repertum est in
domo Domini, conflaverunt: datumque est præfectis artificum, et diversa opera fabricantium.
18. Præterea tradidit mihi Helcias Sacerdos hunc librum. Quem cum rege præsente recitasset,

19. audissetque ille verba legis, scidit vestimenta sua : 20. et præcepit Helciæ, et Ahicam filio Saphan, et Abdon filio Micha, Saphan quoque scribæ, et Asaæ servo regis, dicens : 21. Ite, et orate Dominum pro me, et pro reliquiis Israel et Juda, super universis sermonibus Libri istius, qui repertus est : magnus enim furor Domini stillavit super nos, eo quod non custodierint patres nostri verba Domini, ut facerent omnia quæ scripta sunt in isto volumine. 22. Abiit ergo Helcias, et hi qui simul à rege missi fuerant, ad Oldam prophetidem, uxorem Sellum filii Thecuath, filii Hasra custodis vestium : quæ habitabat in Jerusalem in secunda : et locuti sunt ei verba quæ supra narravimus. 23. At illa respondit eis : Hæc dicit Dominus Deus Israel : Dicite viro, qui misit vos ad me : 24. Hæc dicit Dominus : Ecce ego inducam mala super locum istum, et super habitatores ejus cunctaque maledicta quæ scripta sunt in Libro hoc, quem legerunt coram rege Juda. 25. Quia dereliquerunt me, et sacrificaverunt diis alienis, ut me ad iracundiam provocarent in cunctis operibus manuum suarum, idcirco stillabit furor meus super locum istum, et non exstinguetur. 26. Ad regem autem Juda, qui misit vos pro Domino deprecando, sic loquimini : Hæc dicit Dominus Deus Israel : Quoniam audisti verba voluminis, 27. atque emollitum est cor tuum, et humiliatus es in conspectu Dei, super his quæ dicta sunt contra locum hunc, et habitatores Jerusalem, reveritusque faciem meam, scidisti vestimenta tua, et flevisti coram me : ego quoque exaudivi te, dicit Dominus. 28. Jam enim colligam te ad patres tuos, et infereris in sepulcrum tuum in pace : nec videbunt oculi tui omne malum, quod ego inducturus sum super locum istum, et super habitatores ejus. Retulerunt itaque regi cuncta quæ dixerat. 29. At ille convocatis universis majoribus natu Juda et Jerusalem, 30. ascendit in domum Domini, unaque omnes viri Juda et habitatores Jerusalem, Sacerdotes et Levitæ, et cunctus populus à minimo usque ad maximum. Quibus audientibus in domo Domini, legit rex omnia verba voluminis: 31. et stans in tribunali suo, percussit fœdus coram Domino, ut ambularet post eum, et custodiret præcepta, et testimonia, et justificationes ejus in toto corde suo, et in tota anima sua, faceretque quæ scripta sunt in volumine illo, quod legerat. 32. Adjuravit quoque super hoc omnes, qui reperti fuerant in Jerusalem et Benjamin : et fecerunt habitatores Jerusalem juxta pactum Domini Dei patrum suorum. 33. Abstulit ergo Josias cunctas abominationes de universis regionibus filiorum Israel : et fecit omnes, qui residui erant in Israel, servire Domino Deo suo. Cunctis diebus ejus non recesserunt à Domino Deo patrum suorum.

3. Duodecimo anno, etc., mundavit Juda,] id est mundare cœpit; nam mundationem hanc perfecit post sex annos, anno regni sui 18, ut dicitur vers. 8.

5. Ossa præterea sacerdotum (idolorum, v. g., vitulorum aureorum) combussit in altaribus idolorum,] scilicet ut contactu et combustione cadaverum hominum tam impiorum altaria ipsa contaminarentur, infamarentur, et horrori forent, ne quis deinceps in iis victimas idolis immolaret.

15. Inveni librum legis in domo Domini.] Genebr. in Chronol. censet fuisse hoc exemplar, quod à Moyse vel ab alio eo vivo scriptum fuerat, et in sanctuario positum ante 800 annos, ut propterea majori devotione acceptum et majori fructu lectum fuerit. Porro non est dubium alibi in Judæos, et in aliis provinciis apud Judæos pios et doctos exstitisse plures libros legis : incredibile ergo videtur quod nonnulli aiunt, omnes libros S. Script. cum templo à Chaldæis fuisse combustos, ac ab Esdra ex memoria restitutos.

28. Infereris in sepulcrum tuum in pace.] Dices : Josias in prælio occisus est à Pharaone Nechao; ergo non pacifice, sed violenta morte occubuit. Resp. pacem non privatam Josiæ, sed publicam Reip. hìc intelligi ; vivente enim Josia et moriente, Judæa gaudebat pace et rerum abundantia; at post mortem ejus invasa fuit à variis gentibus, præsertim Babyloniis, qui illam sub Sedecia filio Josiæ funditus everterunt. Hunc esse sensum liquet ex sequentibus, ubi sic se Scriptura explicat.

CAPUT TRIGESIMUM QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

JOSIAS CELEBRAT PHASE SOLEMNE ; IDEM PHARAONI OCCURRENS IN PRÆLIO OCCIDITUR SUMMO OMNIUM LUCTU, SED PRÆCIPUE JEREMIÆ.

1. FECIT autem Josias in Jerusalem Phase Domino, quod immolatum est
quarta decima die mensis primi : 2. et constituit Sacerdotes in officiis suis,
hortatusque est eos ut ministrarent in domo Domini. 3. Levitis quoque,
ad quorum eruditionem omnis Israel sanctificabatur Domino, locutus est :
Ponite arcam in sanctuario templi, quod ædificavit Salomon filius David
rex Israel; nequaquam enim eam ultra portabitis : nunc autem ministrate
Domino Deo vestro, et populo ejus Israel. 4. Et præparate vos per domos
et cognationes vestras, in divisionibus singulorum, sicut præcepit David rex Israel, et descripsit
Salomon filius ejus. 5. Et ministrate in sanctuario per familias turmasque Leviticas, 6. et
sanctificati immolate Phase : fratres etiam vestros, ut possint juxta verba quæ locutus est Do-
minus in manu Moysi facere, præparate. 7. Dedit præterea Josias omni populo, qui ibi fuerat
inventus in solemnitate Phase, agnos et hædos de gregibus et reliqui pecoris triginta millia,
boum quoque tria millia, hæc de regis universa substantia. 8. Duces quoque ejus, sponte quod
voverant, obtulerunt, tam populo, quam Sacerdotibus et Levitis. Porro Helcias, et Zacharias,
et Jahiel, principes domus Domini, dederunt Sacerdotibus ad faciendum Phase pecora commix-
tim duo millia sexcenta, et boves trecentos. 9. Chonenias autem, et Semeias, etiam Nathanael,
fratres ejus, necnon Hasabias, et Jehiel, et Jozabad, principes Levitarum, dederunt cæteris
Levitis ad celebrandum Phase quinque millia pecorum, et boves quingentos. 10. Præparatum-
que est ministerium, et steterunt sacerdotes in officio suo : Levitæ quoque in turmis, juxta regis
imperium. 11. Et immolatum est Phase : asperseruntque Sacerdotes manu sua sanguinem, et
Levitæ detraxerunt pelles holocaustorum, 12. et separaverunt ea ut darent per domos, et
familias singulorum, et offerrentur Domino, sicut scriptum est in Libro Moysi : de bobus quoque
fecerunt similiter, 13. et assaverunt Phase super ignem, juxta quod in lege scriptum est ; paci-
ficas vero hostias coxerunt in lebetibus, et cacabis, et ollis, et festinato distribuerunt universæ
plebi : 14. sibi autem et Sacerdotibus postea paraverunt ; nam in oblatione holocaustorum et
adipum usque ad noctem Sacerdotes fuerunt occupati : unde Levitæ sibi et sacerdotibus filiis
Aaron paraverunt novissimis. 15. Porro cantores filii Asaph stabant in ordine suo, juxta præ-
ceptum David, et Asaph, et Heman, et Idithun, prophetarum regis ; janitores vero per portas
singulas observabant, ita ut nec puncto quidem discederent à ministerio : quam ob rem et fratres
eorum Levitæ paraverunt eis cibos. 16. Omnis igitur cultura Domini rite completa est in die
illa, ut facerent Phase, et offerrent holocausta super altare Domini, juxta præceptum regis
Josiæ. 17. Feceruntque filii Israel, qui reperti fuerant ibi, Phase in tempore illo, et solemni-
tatem azymorum septem diebus. 18. Non fuit Phase simile huic in Israel à diebus Samuelis Pro-
phetæ : sed nec quisquam de cunctis regibus Israel fecit Phase sicut Josias, Sacerdotibus, et
Levitis, et omni Judæ, et Israel qui repertus fuerat, et habitantibus in Jerusalem. 19. Octavo
decimo anno regni Josiæ hoc Phase celebratum est. 20. Postquam instauraverat Josias templum,
ascendit Nechao rex Ægypti ad pugnandum in Charcamis juxta Euphratem : et processit in
occursum ejus Josias. 21. At ille, missis ad eum nuntiis, ait : Quid mihi et tibi est, rex Juda ?
non adversum te hodie venio, sed contra aliam pugno domum, ad quam me Deus festinato
præcepit : desine adversum Deum facere, qui mecum est, ne interficiat te. 22. Noluit Josias
reverti, sed præparavit contra eum bellum, nec acquievit sermonibus Nechao ex ore Dei :
verum perrexit ut dimicaret in campo Mageddo. 23. Ibique vulneratus à sagittariis, dixit pueris

suis : Educite me de prælio, quia oppido vulneratus sum. 24. Qui transtulerunt eum de curru in alterum currum, qui sequebatur eum more regio, et asportaverunt eum in Jerusalem, mortuusque est, et sepultus in mausoleo patrum suorum : et universus Juda et Jerusalem luxerunt eum : 25. Jeremias maxime, cujus omnes cantores atque cantatrices, usque in præsentem diem, lamentationes super Josiam replicant, et quasi lex obtinuit in Israel : Ecce scriptum fertur in lamentationibus. 26. Reliqua autem sermonum Josiæ et misericordiarum ejus, quæ lege præcepta sunt Domini, 27. opera quoque illius prima et novissima, scripta sunt in Libro regum Juda et Israel.

3. Ponite arcam in sanctuario templi.] Tradunt Hebræi apud S. Hieron. arcam è Sancto sanctorum ablatam esse tempore Manassis vel Amon, ne simul cum eorum idolis consisteret in templo. Quare translatam esse in domum Sellum, qui erat avunculus Jeremiæ, et maritus Oldæ prophetissæ cap. 34. versu 22; nunc vero idolis ablatis à Josia arcam templo locoque suo fuisse restitutam. Quo facto Josias ait Levitis : *Nequaquam eam ultra portabitis*, id est, arcam amplius è templo non exportabitis; quare deinceps vos coram arca *ministrate Domino*, ac simul, *populo ejus Israel*, ut populum in lege cultuque Dei instruatis et dirigatis.

Ad faciendum Phase, etc., boves trecentos.] Hinc patet *Phase* significare non tantum Agnum Paschalem, sed et boves, cæterasque victimas quæ in paschate Deo immolabantur.

11. Asperseruntque sacerdotes manu sanguinem,] in altari holocaustorum, uti lege erat præscriptum. Omnis enim sanguis Deo debebatur, ideoque effundebatur in altari vel juxta altare. Altare enim repræsentabat Deum.

Et Levitæ detraxerunt pelles holocaustorum,] ut deinde sacerdotes carnes in frusta concisas altari imponerent, et subjecto igne Deo cremarent.

12. Et separaverunt ea,] scilicet holocausta (ut habent Hebr.) jam dicta; ut illa integre *offerrentur Domino*, et tota cremarentur. *Separaverunt*, inquam, holocausta à cæteris victimis, ut eas *darent* (id est distribuerent) *per domos et familias singulorum;* ut scilicet singuli eas offerrent Deo in victimas pacificas, ac deinde ex eisdem epulum sacrum instruerent, et convivia celebrarent. Patet ex dictis vers. 7. et seq.

15. Asaph et Heman et Idithun prophetarum regis,] id est, Cantorum Davidis. Prophetæ enim vocantur Cantores, qui Deo laudes et Psalmos canebant. Ita Hebr. apud S. Hier. Erant tamen aliqui ex eis veri prophetæ, uti Asaph, qui instinctu Dei plures Psalmos composuit et dictavit.

21. Contra aliam pugno domum,] scilicet contra regem Assyriorum, ut patet 4. Reg. 23. 29. Abulensis in 4. Reg. cap. 23. q. 41 et 42. censet *aliam domum*, sive aliam familiam, aliumque regem, contra quem se pergere dicit Pharao, fuisse Adadremmon regem Syriæ, Josiæ fœderatum, ideoque Josiam prohibuisse Pharaonem transitu per Judæam, ut suo amicique regno consuleret. Id hausit Abulensis ex Herodoto lib. 2. sub finem, qui ait regem Ægypti nomine *Necum* filium Esammitichi conflixisse cum Syris, et in Magdalo victoria potitum : ubi videntur nomina esse corrupta, ut *Necum* ponatur pro *Nechao*, Syri pro Assyriis, Magdalo pro Mageddo. Verum et sententia est improbabilis : tum quia nemo hujus Adadremmon regis Syriæ meminit; tum quia Pharao pergebat contra Assyrios habitantes juxta Euphratem, non contra Syros habitantes juxta Libanum.

Alii censent Pharaonem perrexisse proprie contra regem Assyriorum; verum nec hoc dici potest; nam Asarhaddon filius Sennacherib, post cladem patris ab Angelo acceptam in Judæa, tantum decem annis regnavit, ac cum eo et in eo quasi ultimo rege desiit regnum Assyriorum sub annum Ezechiæ regis Juda 25, qui hunc annum 31 et ultimum Josiæ antecessit nonaginta annis. Quare deficiente Asarhaddon et regno Assyriorum (unde post Asarhaddon in Script. nulli nominantur reges Assyriorum, sed Babyloniorum duntaxat), surrexit regnum Chaldæorum per Merodach, cui successit Ben-Merodach, huic Nabopolassar, qui alio nomine dictus est Nabuchodonosor senior, qui dominabatur Assyriis æque ac Babyloniis; unde nunc Assyriorum, nunc Babyloniorum rex vocatur. Atque hic est contra quem pugnavit Pharao Nechao, cum occidit Josiam, ac videtur eum superasse. Unde hanc patris sui cladem ulturus ejus filius Nabuchodonosor junior cognomento Magnus, qui Judæam, Asiam, multaque alia subegit, seseque fecit Monarcham, invasit Ægyptum, conflixit cum Nechao, eumque occidit, ac Ægyptum occupavit, uti eidem prædixerat Jeremias cap. 46. et Ezechiel cap. 29. Vide ibi dicta. Ita Salianus et alii. Plura hac de re dixi 4. Reg. 24. 1.

Ad quam me Deus festinato ire præcepit,] per oraculum Jeremiæ non scriptum, sed viva voce editum, quod ipse Jeremias per nuntium Pharaoni significavit, ut tradunt Hebræi apud S. Hier. Unde et S. Justin. q. 89. ad Orthodoxos docet Josiam ideo occisum, eo quod monitis Jeremiæ, ut Pharaoni sese non opponeret, minime paruerit.

24. Mortuusque est,] non in Jerusalem, ut vult Josephus, sed in Mageddo occisus; unde eum mortuum transtulerunt in Jerusalem, ut in sepulcro regum sepelirent.

25. Et quasi lex obtinuit in Israel,] q. d. Mos apud Israelitas obtinuit adeo fixus et certus, ut instar legis esse videretur; ut scilicet cantores et cantatrices, dum ob lugubrem aliquem casum funebre vel triste carmen vel næniam canere volunt, usurpent canantque lamentationem Jeremiæ de morte Josiæ, quam si nosse cupis : *Ecce scriptum fertur in lamentationibus* Jeremiæ : Jeremias enim in Threnis sub finem videtur lugere mortem Josiæ, ut censet Chald. Joseph. Hebr. apud S. Hieron. Lyran. Abulensis et Hugo; quamvis, ut ibi dixi, verius sit Threnos Jeremiæ de morte Josiæ alios fuisse ab ejus Threnis qui exstant in S. Scriptura : quare Threni de morte Josiæ injuria temporum interciderunt.

CAPUT TRIGESIMUM SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PATRI JOSIÆ SUCCEDIT FILIUS JOACHAZ, QUEM NECHAO IN ÆGYPTUM ABDUCIT. HUIC SUCCEDIT FRATER JOAKIM, HUIC FILIUS JOACHIN, HUIC PATRUUS SEDECIAS, QUI OMNES CUM MAJORE POPULI PARTE IN BABYLONEM ABDUCUNTUR A NABUCHODONOSOR. HIC ENIM JERUSALEM CUM TEMPLO SUCCENDIT, UT JUDÆA MANSERIT DESOLATA USQUE AD ANNUM PRIMUM CYRI PRIMI PERSARUM MONARCHÆ.

1. TULIT ergo populus terræ Joachaz filium Josiæ, et constituit regem pro
patre suo in Jerusalem. 2. Viginti trium annorum erat Joachaz, cum
regnare cœpisset, et tribus mensibus regnavit in Jerusalem. 3. Amovit
autem eum rex Ægypti, cum venisset in Jerusalem, et condemnavit terram
centum talentis argenti, et talento auri. 4. Constituitque pro eo regem,
Eliakim fratrem ejus, super Judam et Jerusalem : et vertit nomen ejus
Joakim ; ipsum vero Joachaz tulit secum, et abduxit in Ægyptum.
5. Viginti quinque annorum erat Joakim, cum regnare cœpisset, et undecim annis regnavit in
Jerusalem : fecitque malum coram Domino Deo suo. 6. Contra hunc ascendit Nabuchodonosor
rex Chaldæorum, et vinctum catenis duxit in Babylonem. 7. Ad quam et vasa Domini transtulit,
et posuit ea in templo suo. 8. Reliqua autem verborum Joakim, et abominationum ejus, quas
operatus est, et quæ inventa sunt in eo, continentur in Libro regum Juda et Israel. Regnavit
autem Joachin filius ejus pro eo. 9. Octo annorum erat Joachin, cum regnare cœpisset, et tribus
mensibus, ac decem diebus regnavit in Jerusalem, fecitque malum in conspectu Domini.
10. Cumque anni circulus volveretur, misit Nabuchodonosor rex, qui adduxerunt eum in Baby-
lonem, asportatis simul pretiosissimis vasis domus Domini. Regem vero constituit Sedeciam
patruum ejus super Judam et Jerusalem. 11. Viginti et unius anni erat Sedecias, cum regnare
cœpisset, et undecim annis regnavit in Jerusalem. 12. Fecitque malum in oculis Domini Dei
sui, nec erubuit faciem Jeremiæ Prophetæ, loquentis ad se ex ore Domini. 13. A rege quoque
Nabuchodonosor recessit, qui adjuraverat eum per Deum : et induravit cervicem suam et cor,
ut non reverteretur ad Dominum Deum Israel. 14. Sed et universi principes sacerdotum, et
populus prævaricati sunt inique juxta universas abominationes Gentium, et polluerunt domum
Domini quam sanctificaverat sibi in Jerusalem. 15. Mittebat autem Dominus Deus patrum suo-
rum ad illos per manum nuntiorum suorum, de nocte consurgens, et quotidie commonens : eo
quod parceret populo et habitaculo suo. 16. At illi subsannabant nuntios Dei, et parvipendebant
sermones ejus, illudebantque Prophetis, donec ascenderet furor Domini in populum ejus, et
esset nulla curatio. 17. Adduxit enim super eos regem Chaldæorum, et interfecit juvenes
eorum gladio in domo Sanctuarii sui : non est misertus adolescentis, et virginis, et senis, nec
decrepiti quidem, sed omnes tradidit in manibus ejus. 18. Universaque vasa domus Domini,
tam majora quam minora : et thesauros templi, et regis, et principum transtulit in Babylonem.
19. Incenderunt hostes domum Dei, destruxeruntque murum Jerusalem, universas turres
combusserunt, et quidquid pretiosum fuerat demoliti sunt. 20. Si quis evaserat gladium, ductus
in Babylonem servivit regi et filiis ejus, donec imperaret rex Persarum, 21. et compleretur
sermo Domini ex ore Jeremiæ, et celebraret terra sabbata sua : cunctis enim diebus desolationis
egit sabbatum, usque dum complerentur septuaginta anni. 22. Anno autem primo Cyri regis
Persarum, ad explendum sermonem Domini, quem locutus fuerat per os Jeremiæ, suscitavit
Dominus spiritum Cyri regis Persarum, qui jussit prædicari in universo regno suo, etiam per
Scripturam, dicens : 23. Hæc dicit Cyrus rex Persarum : Omnia regna terræ dedit mihi Do-
minus Deus cœli, et ipse præcepit mihi ut ædificarem ei domum in Jerusalem, quæ est in
Judæa : quis ex vobis est in omni populo ejus? sit Dominus Deus suus cum eo, et ascendat.

6. Et vinctum (Joakim) catenis duxit in Babylonem,] scilicet anno tertio regni Joakim in Babylone res suas componens, et fœdus cum eo renovans, solitumque tributum promittens, ab eo liber demissus est in Jerusalem, ubi anno undecimo regni sui rursum rebellans, à Chaldæis occisus est, ut dixi Jerem. 22. 19.

8. Et quæ inventa sunt in eo.] Lyran. Abulensis. q. 39. in c. 25. lib. 4. Reg. Vatabl. Magister histor. Scholastic. Pererius lib. 1. in Danielem, sub initium, et alii ex Hebræis referunt in cadavere hujus regis inventas fuisse quasdam notas impressas, et quædam stigmata inusta in honorem Deorum suorum, quorum ipse adhuc vivens se stigmaticum servum profitebatur. Quid miserius et infelicius, quàm regem diademate coronatum eò se abjecisse, ut stigmaticum diaboli mancipium redderetur? Contra vero Divus Paulus: *De cætero*, inquit, *nemo mihi molestus sit; ego enim stigmata Domini Jesu in corpore meo porto.* Galat. 6. v. 17.

9. Octo annorum erat Joachin, cum regnare cœpisset,] scilicet cum patre Joakim qui anno secundo regni sui filium Joachin octennem regem creavit, et regni socium adscivit, adeoque cum eo decem annis regnavit. Causa fuit, quod vereretur, si quid humanitus sibi accidisset, Sedeciam excluso puero Joachin invasurum regnum. Jam tum enim videbatur meditari rebellionem, ut jugo Chaldæorum se eximeret; quod fecit anno tertio regni, ideoque eodem anno à Chaldæis abductus est in Babylonem; unde tunc successit ei filius Joachin novem vel decem annorum: sed pater Joakim, rebus in Babylone compositis, illico rediit, ac alios octo annis cum filio regnavit: quibus exactis anno undecimo regni sui rursus rebellans, interemptus est à Chaldæis: unde tunc solus plano et pleno jure regnans successit ejus filius Joachin, qui jam octodecim erat annorum, ac tribus tantum mensibus regnavit, quibus exactis abductus est et ipse in Babylonem à Chaldæis, qui ei substituerunt Sedeciam patruum. Ita Abulensis, Salian. Torniellus et alii.

10. Cum anni circulus volveretur.] Hebr. *In revolutione anni*; cum scilicet, anno currente finiente vel finito, novus annus inchoaretur à mense Nisan, q. d. cum annus currens tenderet ad finem, sive in fine anni abductus est Joachin in Babylonem, quod fuit tertio mense regni sui: cœpit enim ipse regnare non in initio anni, sed tribus mensibus ante finem anni, v. g. in Novembri vel Decembri. Nam Hebræi annum inchoabant à Nisan, id est Martio.

13. Qui adjuraverat eum per Deum,] ut sibi fidem datam et subjectionem promissam servaret, minans ei Dei judicis vindictam, si illam violaret; ideoque pro *Matthania*, vocavit eum, *Sedeciam*, id est, *justitiam Dei*, ut hujus semper eum memorem redderet, 4. Reg. 24. 17.

15. De nocte consurgens.] Hebr. *manicando*, id est mane, tempestive, sollicite eos admonuit, instar boni patrisfamilias, qui mane suos famulos instruit, et dirigit ad opus diurnum.

Eo quod parceret (id est quod parcere cuperet et summe optaret) populo;] sed cum is monita Dei sperneret, ei non pepercit, et Chaldæis vastandum tradidit.

16. Et esset nulla curatio,] q. d. Et nulla esset spes curationis et emendationis vitæ, eo quod Judæi in idololatria et sceleribus suis essent obfirmati.

21. Et celebraret terra sabbata sua,] id est feriaretur et quiesceret ab oratione, qua sulcatur, occatur, seritur, metitur, etc. quibus terra agitari, et quasi vexari solet.

Cunctis enim diebus desolationis egit sabbatum,] id est, inculta quievit, agens quasi sabbati otium. Notant Hebræi Judæos violasse festum sabbati, illudque profanasse operibus servilibus et illicitis, ideoque Deum in pœnam eos è Judæa abduxisse, ut ipsa ageret sabbatum sibi à Judæis negatum per 70 annos.

Usque dum complerentur septuaginta anni.] Cur fuere captivitatis Judæorum in Babylone anni 70, non 80, non 90, non centum? Causam dat Theod. Levit. 26. 34. ad illa: *Placebunt terræ sabbata sua cunctis diebus solitudinis suæ, eo quòd non requieverit in sabbatis vestris, quando habitabatis in ea.* Sic enim ait: *Septuaginta annos servierunt in Babylone; atqui à regno Saulis usque ad captivitatem numerantur anni 490, quorum septimam partem faciunt septuaginta. Hoc ergo vult dicere: Septuaginta annos terra manebit inculta, et non seminata, vobis terram alienam incolentibus, propterea quod una cum reliquis etiam sabbatis præceptum transgressi estis*, q. d. Terra Judææ juxta legem septimo anno arari non poterat, sed quiescebat et suum agebat *sabbatum*, id est otium et quietem, quam quia vos (multi vestrûm), ô Judæi, ei abstulistis ex avaritia, septimo anno eam arantes ut fructus meteretis, idcirco Deus quietem ei debitam restituet in 70 annis captivitatis vestræ, quibus illa colonis suis destituta quiescat: 70 enim sabbata ei ademistis, totidem ergo ei reddet Deus. Nam in 490 annis qui ab initio regni Saulis (si ei demus annos viginti, ac alios viginti Samueli, qui juncti faciunt 40, de quibus Actor. 13. 21.) usque ad ultimum annum Sedeciæ duxerunt, pariter fluxerunt 70 sabbata terræ: hæc enim septimo quolibet anno suum ex lege exigebat sabbatum. Septimus enim annus in 490 annis recurrit septuagies: multiplica enim 70 per 7, invenies 490. Eadem causa hîc insinuatur dum dicitur: *Et celebraret terra sabbata sua: cunctis enim diebus desolationis egit sabbatum usque dum complerentur* 70 *anni*.

Rursum, Hebræi per sua scelera varia et multa contaminarunt Judæam, quæ erat terra sancta per 490 annos: unde Deus totidem annos pœnitentiæ et captivitatis potuisset eis injungere; sed noluit, et pœnam imminuit; ut è septem annis unum tantum pœnitentiæ eis assignaret, quo pariter terra sabbatizaret: quare dedit eis annos 70 captivitatis: hi enim septies in 490 continentur, ut his 70 annis terra quiescens et quasi sabbatum agens, à sceleribus 490 annorum in ea à Judæis commissis expiaretur, et præsertim ab idololatria, quæ in ea diu, sed per 70 annos acrius et ardentius viguit.

Alia causa litteralis fuit, quod Chaldæorum monarchia durarit per 70 annos; Chaldæi autem Judæorum fuere hostes et flagella Dei, qui eos in Babylonem abduxerunt, ibique toto tempore monarchiæ suæ detinuerunt: quo finito in anno 70, surrexit Cyrus Chaldæorum hostis et Judæorum: amicus, qui Chaldæos evertit, et monarchiam ad Persas transtulit, ideoque Judæos è Babylone liberavit. Rursum hi 70 anni desolationis respondent 70 hebdomadibus Da-

nielis cap. 9, quibus exactis venturus erat Christus, cujus typus fuerat Cyrus, qui eos à servitute peccati et diaboli liberaret, ac Jerusalem cœlesti restitueret.

Prima et potissima causa fuit Dei ita decernentis voluntas, et judiciorum ejus profundorum abyssus. Hanc causam dat Esdras lib. 4. c. 3, ubi narrat se anno trigesimo desolationis Jerusalem in Babylone coram Deo questum esse, quare tamdiu Judæos fideles suos in Babylone captivos detineret, et inter alia se Deo dixisse v. 27. *Tradidisti civitatem tuam in manibus inimicorum tuorum. Numquid meliora faciunt qui habitant Babylonem, et propter hoc dominabitur Sion?* Et rursum : *Factum est cum venissem huc, et vidissem impietates quarum non est numerus, et delinquentes multos vidit anima mea hoc* 30 *anno.* Ac Urielem Angelum ei respondisse cap. 4. dixisseque : *Vade, pondera mihi ignis pondus, ac mensura mihi flatum venti, aut revoca mihi diem quæ præteriit.* Quod cum Esdras fieri non posse diceret, urget Angelus : *Si*, inquit, *interrogarem te quantæ sunt habitationes in corde maris, aut venæ in principio abyssi,* unde scilicet aquæ indesinenter scaturiunt, vel venæ pluviarum in cœlo, *aut qui sunt exitus paradisi, diceres mihi fortassis : In abyssum non descendi, neque in infernum adhuc, neque in cœlum unquam ascendi. Nunc autem non interrogavi te nisi de igne, et vento et die per quem transisti, et à quibus separari non potes, et non respondisti mihi de eis, et quomodo poteris capere Altissimi vias?*

Tropologica causa fuit, quam dat S. Hier. Jerem. 29. 10. quòd septuagenarius numerus sit symbolum pœnitentiæ, quam tota hac vita agere debemus, ut ad cœlestem gloriam perveniamus. Nam, ut dicitur Psal. 89. *Dies annorum nostrorum, in ipsis* 70 *anni.* Hinc et Ecclesia à Septuagesima commemorando lapsum Adami et posterorum, inchoat tempus luctus et pœnitentiæ. Denique voluit Deus per 70 annos, omnes senes Judæorum vitiis suis assuetos et in iis inveteratos emori, ac novam sobolem succrescere, quam per Esdram, Danielem, Jesum, Zorobabel, et alios in pietate et vero Dei cultu efformatam in terram sanctam reduceret, ut dixi Jerem. 29. 10.

22. ANNO AUTEM PRIMO CYRI.] Hæc ad verbum repetuntur lib. sequenti Esdræ initio primi capitis, ubi ea quasi suo loco explicabo. Hinc colligunt Interpretes Esdram esse lib. Paralipomenon auctorem. Ejus enim finis idem plane est cum principio Esdræ.

PROŒMIUM

IN SECUNDUM

HISTORIALIUM SACRÆ SCRIPTURÆ TOMUM.

Post libros Josue, Judicum, Ruth, et Paralipomenon priore opere expositos, pergo ad alterum Historialium Sacræ Scripturæ Codicum tomum, qui complectitur libros Esdræ, Nehemiæ, Tobiæ, Judith, Esther et Machabæorum.

Esdras sacerdos, propheta, scriba et doctor, totiusque Scripturæ sacræ vel deperditæ in vastitate Babylonica ex memoria dictator et restaurator, ut multi sentiunt; vel ut verius alii, vitiatæ corrector, et elegantiori charactere Hebræo, quo nunc utimur, descriptor, cum Nehemia sacerdote, Helciæ filio, et Artaxerxis Persarum regis pincerna, reducem è captivitate populum numerans et templi et murorum restaurationem consignans et perficiens: *Omnisque illa turba populi redeuntis in patriam* (ait S. Hieron.) *et descriptio Sacerdotum, Levitarum Israelis, Proselytorum aliud in cortice proferunt, aliud in medulla retinent;* scilicet alleg. significant institutionem Ecclesiæ novæ, veteri Synagoga abolita; tropol. mysticæ Ecclesiæ, et templi in anima per peccatum violati et disjecti, per gratiam, pœnitentiam, omnisque virtutis officia, reparationem; anagog. constructionem novæ illius et cœlestis Jerusalem, quam vivis coloribus depingit S. Joannes Apoc. 15.

Tobias vitæ conjugalis speculum, maritum, conjugem, filium, sui quemque muneris admonet et erudit. Ad hæc quomodo in exilio et adversis retinenda sit pietas et charitas, quæ Angelorum natura, quæ species, quæ partes, quæ vita et sollicita custodia edocet.

Judith viduarum typus, viduis castitatis poculum propinat, quæ sapientissima fortitudine pudicitiæ gratiam, et ab hostibus victoriam velut abstinentiæ præmium tulit: quæ ut ait Ambr. de viduis, nec cibo maculata, nec adulterio, non minus servatæ continentiæ ex hostibus revexit trophæum, quàm patriæ liberatæ: et ex sobrietate casta, manu quidem solum Holophernem vicit, sed consilio omnium aliorum ebriorum ejus stravit exercitum. Tanti dux femina facti.

Esther uxoris castæ, modestæ, religiosæ et sapientis erga infidelem maritum et regem, piæ vero et industriæ in suos cives omnes numeros explet, et in Ecclesiæ typo (verbis utor S. Hier.) populum liberat de periculo, et interfecto Aman, qui interpretatur iniquitas, partes convivii, et diem celebrem mittit in posteros.

Machabæi fortitudine bellica, æque ac pietate et zelo excellunt, atque pauci numero ardenti prece Deum invocantes, ingentes hostium profligant exercitus, et divinæ victoriæ trophæa figunt æternitati.

Hæc singulorum argumenta in principio obiter quasi in synopsi collecta, ô lector, accipe, quæ fusius suis quibusque locis explicabo.

Porro ex hisce libris protocanonici sunt Esdras et Nehemias, utpote qui semper tam ab Hebræis quàm à Christianis habiti sint Canonici: Tobias vero, Judith, Esther et Machabæorum libri duo sunt Deuterocanonici, sive secundi ordinis et gradus, utpote de quorum auctoritate olim à nonnullis fuit dubitatum, postea tamen ab Ecclesia in Canonem librorum S. Scripturæ sunt relati.

COMMENTARIA

IN

ESDRAM ET NEHEMIAM.

PROLOGUS ET ARGUMENTUM.

Esdras et Nehemias, *ait S. Hieron. Epist. ad Paulinum, quæ Bibliis præfigitur,* adjutor videlicet et consolator à Domino in unum volumen coarctatur; instaurant templum, muros exstruunt civitatis, omnisque illa turba populi redeuntis in patriam, et descriptio Sacerdotum, Levitarum Israelis, Proselitorum, ac per singulas familias murorum ac turrium opera divisa, aliud in cortice præferunt, aliud retinent in medulla.

UBI nota: duplex fuit captivitas Hebræorum. Prior Israëlis sive decem Tribuum, quæ à Salmanasar abductæ sunt in Assyriam, fuitque perpetua, de qua 4. Reg. 17. et Tobiæ 1. v. 1. Altera, quæ priore fuit posterior annis 134, quâ reliquæ duæ tribus Juda et Benjamin à Nabuchodonosor ductæ sunt in Babylonem, 4. Reg. ult. De hujus secundæ ex Babylone post 70 captivitatis annos in Jerusalem reductione hîc agitur, ut ita pertexatur continuo quasi filo historia gentis Judaicæ æque ac Synagogæ, sive Ecclesiæ Dei.

Primus et secundus Esdræ sunt Scriptura Canonica, nec de eorum fide dubitavit quisquam. Exstant enim Hebraice, suntque in canone Hebræorum; tertius vero et quartus sunt apocryphi, ut suo loco dicam.

Auctor libri primi est Esdras, secundi Nehemias, ut patet ex utriusque titulo, æque ac narrationis decursu. Dicitur tamen Liber Nehemiæ, Esdræ secundus, partim quod contineat ea quæ simul ab Esdra et Nehemia gesta sunt; partim quod olim apud Hebræos et Græcos Nehemias et Esdras unus tantum erant liber. Ita Sixtus Senensis et Bellarm. de Script. Eccles. in Nehemia, et S. Hieronym. Epist. citata, Lyran. Dion. et alii; licet S. Athanas. in Synopsi, et Isidor. l. 6. Etymol. c. 2. tam secundum, quàm primum librum censeant scriptum ab Esdra.

Quæres primo: Quis fuit Esdras? Resp. fuisse filium Saraiæ summi Pontificis, qui in excidio Jerusalem cum aliis primoribus occisus est à Nabuchodonosor, anno undecimo Sedeciæ, 4. Reg. 25. 18 et 21. Id ita esse patet ex c. 7. v. 1. ubi Esdras suam genealogiam recensens ait: *Esdras filius Saraiæ, filii Azariæ* (qui fuit Pontifex sub Ozia rege Juda, ut patet 2. Paral. 26. v. 20.) *filii Helcia, filii Sellum, filii Sadoc*, etc. Qui omnes recensentur in catalogo Pontificum 2. Paral. 6. v. 12 et 14. ubi et additur: *Saraias genuit Josedec. Porro Josedec egressus est, quando transtulit Dominus Judam et Jerusalem per manus Nabuchodonosor*. Unde sequitur Esdram, ex eodem patre Saraia genitum, fuisse fratrem Josedec, qui fuit Pontifex in captivitate, cui successit filius Jesus Pontifex pariter, qui cum Zorobabel duce Judæos è Babylone reduxit in Jerusalem. Imo Hebræi apud S. Hier. in Tradit. in l. Paralip. et Sixtus l. 1. Biblioth. in Esdra, putant Esdram eumdem esse cum Josedec (habuisse enim duo nomina) ideoque fuisse Pontificem. Unde et lib. 3. Esdræ cap. ultim. pleno et absoluto jure Pontificio in dirimendis matrimoniis Israëlitarum, etiam Sacerdotum cum uxoribus alienigenis, uti videtur. Verum hoc dici nequit; nam si Esdras fuit Josedec Pontifex, ergo Jesus filius Josedec in Babylone non fuit Pontifex: vivebat enim tum Esdras. Dicendum ergo Josedec fuisse fratrem seniorem Esdræ, ideoque Pontificem, cui in Babylone mortuo successit filius Jesus, qui proinde quasi Pontifex cum Zorobabel populum è Babylone reduxit. Hoc enim non fecisset Jesus, sed Esdras, si ipse fuisset Josedec Pontifex.

Rupertus et alii opinantur Esdram fuisse Malachiam Prophetam, quorum rationes fuse recensui et confutavi proœmio in Malachiam. Vixit tamen Esdras cum Malachia, et idem pene cum eo argumentum tractat: quæ fuit occasio suspicandi fuisse unum eumdemque.

Quæres secundo an Esdras fuerit propheta. Videtur negare S. Aug. l. 18. de Civit. c. 36. dicens: *Esdras magis rerum gestarum scriptor est habitus, quàm propheta.*

Verum dico Esdram non tantum fuisse historiographum, æque ac scribam, sive legis doctorem, sed et prophetam. Patet, quia instinctu divino scripsit hunc librum quasi Canonicam Scripturam, ac, ut multi volunt, libros Paralipomenon, et caput 36 Geneseos, ac caput ultimum Deuteronomii; hoc enim continet mortem Mosis, quam ipse Moses, utpote jam mortuus, scribere non potuit, imo S. August. lib. 18. de Civit. c. 36. etc. S. Isidor. libro 6. Etym. c. 2. censent Esdram quoque auctorem esse libri Esther. Porro non minus, imo majus prophetiæ donum est, libros sacros ex Deo conscribere, quam futura prædicere. Denique Esdras toto hoc libro narrat Judæos jussu Cyri è Babylone in Jerusalem redeuntes cœpisse restaurare urbem cum templo, sed adversariorum calumniis impeditos, coactos desistere.

Quæres tertio an Esdras restaurarit S. Scripturam? Multi censent libros omnes veteris Testamenti à Chaldæis cum Templo fuisse exustos: ac ab Esdra ex memoria potius divina, quàm humana restauratos. Id enim fuse narrare vi-

detur lib. 4. Esdræ c. 14. qui liber à S. Augustino, Cypriano, Athanasio, Clemente Alexand. et aliis subinde citatur quasi canonicus. Unde ex libro hoc hanc sententiam hausere Tertul. l. de habitu muliebri, c. 8. *Jerosolymis*, inquit, *Babylonicâ expugnatione deletis omne instrumentum Judaicæ litteraturæ per Esdram constat restauratum.* D. Iren. l. 3. c. 25. ubi de miraculoso consensu Sept. Interpretum: *Non est mirabile*, inquit, *Deum hoc in eis operatum, quando in ea captivitate populi, quæ facta est à Nabuchodonosor, corruptis Scripturis, et post* 70 *annos Judæis descendentibus in regionem suam, deinde temporibus Artaxerxis regis Persarum inspiravit Esdræ sacerdoti tribus Levi præteritorum Prophetarum omnes rememorare sermones, et restituere populo eam legem quæ data esset per Moysem.* Idem iisdem verbis asserit Euseb. l. 5. Histor. c. 8. S. Hier. contra Helvidium: *Sive*, inquit, *Moysem dicere volueris auctorem Pentateuchi, sive Esdram ejusdem instauratorem operis, non recuso.* Clemens Alex. lib. 1. Strom. *Zorobabel*, ait, *cum adversarios vicisset sapientiâ, emit à Dario renovationem Jerusalem, et cum Esdra redit in patriam, per quem facta est populi redemptio: et divinitus inspiratorum eloquiorum recensio et renovatio.*

S. Basil. Ep. ad Chilonem: *Esdras*, ait, *omnes divinos libros ex mandato Dei eructavit.* Idem habet Theodor. præfat. in Psalmos, Isid. l. 6. Etymol. c. 3. Rabanus l. de instit. Cler. c. 54. Leontius, qui clarius id narrat l. contra sectas Actione 2. in fine (exstat tom. 4. Biblioth. SS. Patrum). *Hunc reditum*, inquit, *descripsit Esdras, qui cum Jerosolymam venisset, omnesque libros id temporis, quo in captivitatem abducti fuerant, reperiisset exustos, ex memoria depromptos illos* 22 *libros, quos supra recensuimus, in litteras retulisse perhibetur.*

Idem probat Leo Castrius præfat. in Isaiam c. 4. scilicet Esdram libros legis ex memoria restaurasse. Nec hoc mirum. Mirabilius est quod de S. Antonio Patavino legimus, eum totam S. Scripturam calluisse, adeo ut à Pontifice *Arca Testamenti* sit cognominatus. *Ita enim utriusque instrumenti paginas memoria plane affixas habebat, ut instar Esdræ potuerit, si sic res postulasset, omnes integras divinas litteras in integrum de sua memoria, etiam codicibus omnibus prorsus abolitis, restituere*, ait Auctor vitæ ejus.

Verum etsi hæc sententia ob tantam Patrum auctoritatem videatur probabilis, longe tamen probabilior, et ex ratione certa est sententia contraria, scilicet nec libros omnes sacros à Chaldæis exustos, nec ab Esdra ex memoria restitutos.

Probatur primo, quia Chaldæos exussisse hos libros nusquam legimus: et esto exussissent omnes qui erant Jerosolymæ (quod est incredibile), tamen exurere non potuerunt eos qui per totam Judæam, imo per totum orbem manibus Judæorum, præsertim scribarum et Rabbinorum, assidue terebantur, ac in Synagogis legebantur.

Secundo, quia Daniel cap. 9. ait se anno primo Darii intellexisse numerum septuaginta annorum, de quibus scripserat Jeremias Propheta. Habebat ergo Prophetiam Jeremiæ ac cæterorum Prophetarum, eamque lectitabat.

Tertio, quia Prophetiam Isaiæ c. 45. de Cyro ostensam fuisse à Judæis, ideoque illum sibi benevolum reddidisse testis est Josephus l. 11. c. 1. *Hoc*, inquit, *Cyrus cognovit ex lectione libri, qui Isaiæ Prophetias continet, ducentis et decem annis ante ipsius ætatem conscriptas.*

Ad librum 4. Esdræ respondeo illum esse apocryphum. Adde quod illo libro nihil dicitur de sacris libris Mosis aut Prophetarum restauratis, sed tantum per 40 dies à quinque viris ducentos et quatuor libros fuisse descriptos, quorum septuaginta servandi essent et tradendi sapientibus, reliqui autem palam proponendi, ut à dignis et indignis legerentur; quæ cum libris de quibus agimus nihil habent commune. Plura vide apud Bellarm. tomo 1. lib. 2. c. 1. et Pererium Præfatione in Genesim, c. 7.

Ad Patres respondeo plerosque non aliud voluisse, quàm Esdram libros sacros indigestos in rectum ordinem digessisse, et in lectiones (quæ Hebr. פרשיות *Perasioth* vocant, et successive in Synagogis legunt) divisisse: Ad hæc, errata, quæ vitio descriptorum multa irrepserant, correxisse, librosque pristinæ puritati et nitori restituisse, idque scientia non tam acquisita, quam cœlitus infusa. Unde Esdræ 8. 8. Septuag. aiunt Esdram legisse ea quæ in illis libris scripta erant, *in scientia Domini*, id est, per scientiam à Deo infusam.

Denique Esdras, quæ in libris singulis deerant, supplevit. Unde multi censent eum assistente Spiritu S. Mosi addidisse cap. 34. Deuter. eoque Mosis mortem et sepulturam descripsisse; idem fecisse Josue c. ult. ac Jeremiæ c. ult. ubi regnum Evilmerodach et exaltatio Jechoniæ narratur: hanc enim scribere nequivit Jeremias, utpote jam mortuus. Simili modo videtur supplevisse finem Tobiæ et Judith: liber enim Judith scriptus putatur à Joachim Pont. qui ante Judith vitâ functus est. Sic Esdras addidisse videtur, *τὸ usque ad præsentem diem*, ubicumque id dicitur, quod toties inseritur et iteratur: ita Salianus anno mondi 3621. numer. 10. et Beda lib. 2. Alleg. in Esdram.

Addunt S. Hieron. in Prologo Galeato, et Euseb. in Chron. anno mundi 4740, Esdram invenisse novas litteras Hebraicas, quibus etiamnum utimur, et priscas reliquisse Samaritanis, ut Judæi nullum cum eis, ne litterarum quidem, haberent commercium.

Addunt alii puncta (quæ Hebræis sunt loco vocalium) ab Esdra fuisse inventa, sed errant: hæc enim non fuere tempore Septuag. Interpretum, qui Esdrâ ducentis annis fuere posteriores, nec tempore S. Hier. qui nongentis; sed paulo post eum à Rabbinis adinventa sunt in Tiberiade urbe Galilææ, post Christum natum anno 476, ut ex Elia in Massareth docet Genebrardus sub annum mundi 4573.

Quæres quarto quo tempore historia Esdræ et Nehemiæ contigerit. Resp. eo tempore quo, finitis 70 annis captivitatis, Judæi è Babylone per Cyrum liberati fuere. Liber Esdræ ergo continet ea quæ circa hanc liberationem contigere ab anno primo monarchiæ Cyri usque ad annum septimum Artaxerxis regis, quo Esdras è Babylone cum aliis Sacerdotibus et Levitis rediit in Jerusalem, ut patet c. 7, quod est spatium 73 annorum. Liber vero Nehemiæ reædificationem urbis Jerosolymæ ab anno 7 usque ad annum 32 ejusdem Artaxerxis, ut patet c. 13. 6, quod est spatium 25 annorum. Hinc duo hi libri scripti sunt Hebraice, sed immixtis multis vocibus Chaldaicis. Hebræi enim in Babylone linguam

Hebraicam corruperunt, et cum Chaldæa commiscuerunt. Epistolas quoque regum Babylonis eadem lingua qua ab eis scriptæ fuere, scilicet Chaldæa, recenset c. 4. 5. 6. 7; qua de causa Daniel quoque suum librum partim Hebraice, partim Chaldaice conscripsit.

Hinc liquet Esdram valde longævum fuisse, et vitam prorogasse ad 132 annos. Vixit enim usque ad annum septimum Artaxerxis, ut patet c. 7. 8. Nam cum pater ejus Saraias occisus sit anno undecimo Sedeciæ, necesse est ut ipse eodem saltem anno jam fuerit natus, vel posthumus. Porro ab undecimo Sedeciæ ad primum Cyri fluxere 60 anni. His adde tres annos Cyri, sex Cambysis, 36 Darii Hystaspis, 27 Artaxerxis, habebis annos 132, quot necesse est vixisse Esdram, ac forte pluribus vixit. Nescimus enim quousque postea vitam prorogarit, nescimus etiam quoto anno ante mortem patris sit natus.

Esdræ et Nehemiæ synchroni et coævi fuere è Prophetis Jeremias, Baruch, Daniel, Aggæus, Zacharias, Malachias; è stirpe regia, Jechonias, Salathiel et Zorobabel; è Pontificibus Saraias pater Esdræ, Josedec ejusdem frater, et Jesus nepos. Hoc tempore collecta fuit Synagoga sive Synodus magna, in qua editus fuit Canon librorum sacræ Scripturæ, cui præsederunt Esdras, Nehemias, Daniel, Mardochæus, Zorobabel et Jesus filius Josedec, in qua pariter actum est de libris sacræ Scripturæ emendandis, ac in suas sectiones et capita dividendis, cujus rei cura data fuit Esdræ. Ita tradunt Hebræi.

Tempore Esdræ floruit monarchia Chaldæorum sub Nabuchodonosor, Evilmerodach, Baltassar: in Media regnarunt Cyriaxares et Astyages; in Perside Cyrus, Cambyses, Darius, Xerxes et Artaxerxes. Romæ, expulsis regibus, surrogati sunt primi consules, Junius Brutus et Lucius Collatinus. In Græcia floruere Historici, Poetæ et Philosophi, Herodotus, Pindarus, Simonides, Anacreon, Aristoxenes, Archilocus, Alcæus, Sappho, Arion, Sophocles, Euripides, Permenides, Empedocles, Socrates, atque è Sybillis Cumana et Hellespontica. Ita Euseb. Torniel. Geneb. Salianus et alii.

Porro quia crebra in hisce libris, æque ac in lib. Judith et Esther, mentio facienda est regum Persarum, ad quos monarchia à Cyro, capta Babylone, translata fuit; hinc eorum seriem et annos hîc subjungam: magnam enim lucem libris his affert.

SERIES PRISCORUM REGUM PERSARUM.

Primus fuit Cyrus, Astyagis regis Medorum ex filia Mandane nepos, ac filius Cambysis regis Persarum, ait Xenophon: qui triginta annos regnavit, sed tribus ultimis tantum fuit monarcha, quibus Judæos Babylone liberavit; ut monarcha ergo regnavit 3 annis.

Secundus, Cambyses Cyri filius, qui patre Cyro contra Scythas (ubi et periit) proficiscente, in Perside imperavit per biennium; mortuo vero patre regnavit 6 annis.

Hunc Esdras c. 4. vocat Assuerum, ac v. 7. et 8. Artaxerxem. Hic fabricam templi à Cyro permissam impedivit, c. 4. 23.

Tertius, Smerdes magus, regnavit 7 mensibus.

Quartus, Darius filius Histaspis, hinnitu equi creatus rex, regnavit 36 annis.

Hic dedit Judæis facultatem perficiendi templi, Esdræ 6. v. 7. Nonnulli putant Darium hunc fuisse maritum Esther, quare historiam Mardochæi et Aman suspensi sub eo contigisse; sed in prooemio Esther idipsum examinabo.

Quintus fuit Xerxes, filius Darii, qui regnavit 20 annis.

Sub hoc multi putant contigisse historiam Judith: de quo ibidem agam.

Sextns fuit Artaxerxes manu una longiore cognominatus Longimanus, filius Xerxis, qui anno septimo regni Esdram, et anno 20 Nehemiam remisit ad restaurandam Jerusalem: unde ab eo incipiunt 70 hebdomades Danielis, cap. 9, quæ finiuntur in Christo. Hic regnavit 40 annis.

Septimus fuit Darius, filius nothus Artaxerxis jam dicti. Hic regnavit 19 annis.

Octavus, Xerxes secundus, qui regnavit 2 mensibus.

Nonus, Logdianus, qui regnavit 8 mensibus.

Decimus, Artaxerxes, cognomento Mnemon, id est memor, à memoriæ præstantia. Fuit hic Darii Nothi filius, et regnavit 43 annis.

Undecimus, Artaxerxes Ochus, 23 annis.

Duodecimus, Arses vel Arsames Ochi filius, 3 annis.

Decimus tertius, Darius Arsis filius, cognomento Codomannus, 6 annis.

Septimo enim anno regno et vita spoliatus fuit ab Alexandro Magno, qui monarchiam à Persis ad Græcos transtulit.

Regnarunt ergo hi reges in Perside per 227 annos, sed à monarchia Cyri ducentos duntaxat. Cyrus enim factus est monarcha anno 27 regni sui.

Allegor. in hac Judæorum liberatione per Cyrum significata fuit liberatio humani generis è captivitate diaboli facta per Christum. Tropologice liberatio Christianorum ab Ethnicis oppressorum facta à Constantino, Theodosio, Carolo Magno, etc.; item liberatio animæ fidelis et pœnitentis, quæ in dies fit à viris Apostolicis. Vide Bedam tomo tertio, qui allegoriam tam in Esdram, quàm in Nehemiam conscripsit.

Accipe nunc seriem Pontificum Judæorum, qui regibus jam dictis fuere coævi et synchroni.

SERIES PONTIFICUM JUDÆORUM A CAPTIVITATE BABYLONICA AD ALEXANDRUM MAGNUM ET PTOLOMÆUM PHILADELPHUM.

1. Saraias, vel ut Josephus, Sareas, filius Azariæ Pontificis. Hunc, capta Jerosolyma, Nabuchodonosor occidit cum 70 Primoribus, 4. Reg. ultim. 18.

2. Josedec Saraiæ filius, translatus in Babylonem, illic Pontificem egit toto tempore captivitatis usque ad Cyrum, 1. Paral. 6. 15.

3. Josue vel Jesus, filius Josedec. Hic cum Zorobabele Judæos è Babylone in Jerusalem sub Cyro reduxit, et templum reædificavit, Esdræ 3. 2.

4. Joacim, filius Josue, Pontificatum gessit sub Dario Hystaspis et Xerxe, Nehem. 12. 10.

5. Eliasib, filius Joacim, Pontifex fuit sub Artaxerxe Longimano, Nehem. 3. 1. et c. ult. v. 4. et 6.

6. Joiada, filius Eliasib, Pontifex sub Dario Notho Longimani filio, Nehem. 12. 10.

7. Jonathan, filius Joiadæ, Pontifex sub Artaxerxe Mnemone Darii Nothi filio, Nehem. 12. 11.

8. Jeddoa vel Jaddo, filius Jonathan, Nehem. 12. 11. Hic occurrit Alexandro Magno, eumque Judæis offensum reconciliavit, teste Josepho l. 11. Antiq. in fine. Jaddi frater fuit Manasse, primus Pontifex Samaritanorum in monte Garizim. Vide Josephum, l. 11. Antiq. c. 7.

9. Onias primus filius Jaddi, Pontifex sub Ptolomæo Lagi, primo post Alexandrum rege Ægypti, teste Josepho, Eusebio et aliis.

10. Simon Oniæ filius, cognomento justus, cujus elogia describit Eccles. c. 50.

11. Eleazarus Simonis frater et Oniæ filius. Hic misit 70 Interpretes ad Ptolomæum Philadelphum secundum Ægypti regem : qui sacram Scripturam ex Hebræo in Græcum converterunt, teste Josepho, Aristæa, Eusebio et aliis.

CAPUT PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Cyrus Deum Israelis agnoscit, ideoque Judæis e Babylone in Judæam remigrandi dat facultatem, ac Præfectis mandat ut eos in reædificanda urbe et templo, sua ope et opibus adjuvent; sacra vasa e templo a Chaldæis ablata restituit. Quare Judæi læti cum Levitis in patriam redeunt.

1. In anno primo Cyri regis Persarum, ut compleretur verbum Domini ex ore Jeremiæ, suscitavit Dominus Spiritum Cyri regis Persarum; et traduxit vocem in omni regno suo, etiam per Scripturam, dicens : 2. Hæc dicit Cyrus rex Persarum : Omnia regna terræ dedit mihi Dominus Deus cœli, et ipse præcepit mihi ut ædificarem ei domum in Jerusalem, quæ est in Judæa. 3. Quis est in vobis de universo populo ejus ? Sit Deus illius cum ipso. Ascendat in Jerusalem, quæ est in Judæa, et ædificet domum Domini Dei Israel, ipse est Deus qui est in Jerusalem. 4. Et omnes reliqui in cunctis locis ubicumque habitant, adjuvent eum viri de loco suo, argento et auro, et substantia, et pecoribus, excepto quod voluntarie offerunt templo Dei, quod est in Jerusalem. 5. Et surrexerunt principes patrum de Juda et Benjamin et Sacerdotes, et Levitæ, et omnis cujus Deus suscitavit spiritum, ut ascenderent ad ædificandum templum Domini quod erat in Jerusalem. 6. Universique qui erant in circuitu, adjuverunt manus eorum in vasis argenteis et aureis, in substantia et jumentis, in supellectili, exceptis his quæ sponte obtulerant. 7. Rex quoque Cyrus protulit vasa templi Domini, quæ tulerat Nabuchodonosor de Jerusalem, et posuerat ea in templo Dei sui. 8. Protulit autem ea Cyrus rex Persarum per manum Mithridatis filii Gazabar, et annumeravit ea Sassabasar principi Juda. 9. Et hic est numerus eorum : Phialæ aureæ triginta, phialæ argenteæ mille, cultri viginti novem, scyphi aurei triginta. 10. Scyphi argentei secundi quadringenti decem : vasa alia mille. 11. Omnia vasa aurea et argentea, quinque millia quadringenta : universa tulit Sassabasar, cum his qui ascendebant de transmigratione Babylonis in Jerusalem.

1. In anno primo Cyri regis Persarum,] quo scilicet Cyrus monarchiam à Chaldæis ad Persas transtulit. Fuit ergo hic Cyri annus primus non regni Persici, sive quo ipse primo creatus rex cœpit regnare in Perside, indeque triginta totos annos regnavit, uti volunt Euseb. et Africanus in Chronico, S. Hier. in c. 1. Zachar. Pererius in Daniel. c. 5 et alii; sed fuit annus hic Cyri primus monarchiæ et regni Babylonici, quo scilicet ipse superato Baltasare, et capta eversaque Babylone, monarchiam à Chaldæis ad se et Persas transtulit. Non potuit enim Judæos eripere è Babylone, et Chaldæorum manibus, nisi iis superatis et victis. Patet id clare ex verbis Cyri v. 2.

dicentis : *Omnia regna terræ dedit mihi Dominus.* Undè l. 3. Esdræ c. 6. v. 17. dicitur : *In primo anno, regnante Cyro rege Babyloniæ, scripsit Cyrus rex domum hanc ædificare,* etc.; licet enim Darius Medus, Cyri avunculus, dicatur capta Babylone successisse in ejus regnum, Daniel. cap. 5. v. ult. tamen Darius, utpote senex, totum regimen concessit nepoti suo Cyro, juveni animoso, ac eodem anno vita functus eidem totum cessit imperium. Quare Cyrus eodem anno primo monarchiæ suæ, qui fuit septuagesimus et ultimus captivitatis Judæorum in Babylone, inde eosdem liberavit.

Nota ex Herodoto, Justino, Eusebio, Josepho et aliis, Cyrum cœpisse regnare in Perside sola Olympiade 55; et inde universi regni ejus anni numerantur triginta : sensim vero ultra Persidem propagasse imperium, tandemque Babylonem expugnasse, et Chaldæorum monarchiam evertisse, seque fecisse monarcham; ac tum solvit captivitatem Judæorum in Babylone, cum jam expleti essent 70 anni captivitatis, de quibus vaticinatus erat Jerem. cap. 25 et 29. Fecit hoc autem Cyrus anno 27 Persici sui regni, adeoque virisimilius est eum deinceps tres duntaxat annos, capta Babylone, monarcham regnasse; id enim docet Seder Olam, sive Chronicon Hebræorum, ac passim Hebræi, ac Lyranus in Daniel. Vatabl. in c. 1. Daniel. et alii, quin et Josephus l. 11. Ant. c. 2. Undè Daniel, summatim annos Cyri per ejus gesta pertexens, ultra tertium non progreditur.

Nec obstat Xenophon l. 8. Cyropædiæ, ubi septem annos tribuit principatui Cyri. Unde Bellarm. Torniellus, Salianus et Ribera in Zachar. 1. n. 33. putant Cyrum septem annos regnasse ut monarcham ; quia illi libri à Xenophonte scripti sunt, non tam ad fidem historiæ, quàm ad efformandam in Cyro veri principis effigiem. Rursum ille principatus Cyri septennis accipi posset à subjugata per eum non Babylone, sed Asia. Denique magis credendum est l. 3. Esdræ 5. v. ult. quàm Xenophonti. Ibi enim sat expresse dicitur Cyrum per biennium tantum regnasse à cœpta reædificatione templi, quæ, ut patet hoc capite, facta est statim à soluta captivitate, scilicet anno secundo monarchiæ Cyri : hoc enim secundo anno cœpisse Judæos reædificare templum diserte docet Esdras hìc c. 3. v. 8; ac. 4. v. 6. narrat templi fabricam illico à Cuthæis fuisse impeditam omnibus diebus Cyri. Idem clarius docet Josephus l. 11. c. 2, ubi ait Cuthæos eam impedivisse, Cyro nesciente, utpote in aliis negotiis occupato, ac præsertim bello Massagetico, in quo et interiit. Unde et c. 3. narrat Esdras templi fabricam, à Cyro primo suæ monarchiæ anno concessam, per novem annos fuisse suspensam, scilicet per duos annos reliquos Cyri, et per sex quibus regnavit Cambyses ejus filius, cui successit Darius Hystaspis, qui anno secundo regni sui eamdem redintegravit. Non ergo septem annis supervixit Cyrus, uti opinantur nonnulli. Quomodo enim Cyrus, Judæis ità benevolus, per septem annos Cuthæorum objecta in templi fabrica impedimenta nescisset, aut tulisset? Quomodo Judæi, ac præsertim Daniel, Cyrum per se aut per legatos de tota re non informassent ? Denique Herodotus, Justinus, Berosus et alii scribunt Cyrum, post captam Babylonem, postremum bellum contra Lydos, qui rebellaverant, gessisse, ac demum Massagetico prælio occubuisse. Quæ omnia triennio fecisse Cyrum credibile est ; erat enim ipse bellicosissimus, et quietis impatiens.

Quæres : Unde nomen suum accepit Cyrus ? quidque significat ? Primo, Strabo l. 15. Cyrum nomen accepisse putat à flumine *Cyro*. Secundo, Vilalpandus part. 1. Appar. l. 3. c. 2. pag. 137. censet Cyrum dictum à *Cyno*, id est cane, qui eum fingitur nutrivisse, ut sit Cyrus quasi κυνεος, id est, *caninus*. Nam, ut narrat Herod. in Clio, Astyages Cyri avus Cyrum infantem tradidit Harpago, ut eum exponeret et perderet, eo quod ex oraculo audisset ab eo sibi auferendum regnum. Harpagus tradidit eum Mithridati bubulco Astyagis, cujus uxor vocabatur Græca lingua *Cyno* (κυων), id est canis, Medica, *Spaco*. Nam canem Medi *spaca* appellant. Unde Cyrus crescens commemorabat se ab uxore bubulci fuisse educatum, semper eam laudibus prosequens, ita ut in omni ejus sermone esset Cyno. Quod nomen accipientes ejus parentes, ut divinitus videretur Persis filius fuisse servatus, divulgarunt à cane Cyrum, cum esset expositus, fuisse educatum. Undè hæc fabula emanavit. Hæc Hærodotus. Hinc et Trogus Cyrum à cane educatum tradit. Verum non ait Herod. à *Cyno* dictum esse Cyrum : et *Cyrus* Persicum videtur nomen, non Græcum. Unde Just. l. 1. *Nutrici,* inquit, *sparcon postea nomen fuit, quia canem Persæ sic vocant* (eo quod in sylvis Cyrum à cane lactatum alendum sibi assumpsisset); *puer deinde cum esset, inter pastores Cyri nomen accepit :* ubi nullam Cyno, quasi inde dictus sit Cyrus, mentionem facit. Tertio, Suidas in voce *Cyrus : Cyrus,* ait, *Græce est* κυρος, *id est Princeps, Rex, quod per lusum inter adolescentes regni auctoritatem (quod Græcis est* κυρος) *adeptus est. Darium Persæ vocarunt cauponem, ob tributa imposita; Cambysen, dominum; Cyrum, patrem. Nam ille quidem vendebat omnia : Cambyses sævus erat et temerarius; Cyrus clemens et populi commodorum studiosus.* Hæc Suidas ; sed rursus ipse græcum Cyro dat etymon, non persicum. Quarto ergo et verius Plut. in vita Artaxerxis Mnemonis : *Cyrus,* inquit, *Persice idem est quod sol;* hunc enim ut numen colebant Persæ, æque ac Cyrum monarcham suum : unde Jeremias Cyrum vocat liberatorem quasi solem Judæorum.

Cur Cyrus sive rex compareţur soli, apposite per octodecim analogias ostendi Isaiæ 41, v. 1. Hinc ferunt Cyrum in somnis vidisse solem apud pedes suos adstantem, eumque cum Cyrus vellet apprehendere, solem aufugisse, idque tertio : rogati divini quidnam hoc portenderet, responderunt portendi Cyrum per triginta annos regnaturum. Cyrus ergo inter reges gentium interque Persas effulsit quasi sol, tum sapientia, tum justitia, tum temperantia, tum magnanimitate, tum liberalitate, adeoque *omnium regiarum virtutum fuit exemplum,* inquit Xenophon. Audi Ciceronem lib. 1. de Divin. ex Dionysio Persico : *Cum dormienti ei* (Cyro) *sol ad pedes visus esset, ter eum scribit frustra appetivisse manibus, cum se convolvens sol elaberetur et abiret, ei magos dixisse* (*quod genus sapientum et doctorum habebatur in Persis*) *ex triplici appetitione solis, triginta annos Cyrum regnaturum esse, portendi; quod ita contigit, nam ad septuagesimum pervenit, cum quadraginta natus annos regnare cœpisset.*

Porro *Cyrus* Hebraice idem est quod *tanquam*

hæres regnorum et opum Babylonis et mundi, à rad. ירש *iaras*, id est, *hæreditavit; Caph* enim initiale est nota similitudinis, significans: *sicut, tanquam*. Aut *Cyrus* idem est quod, *quasi pauper*, à rad. רש *ras*, id est, *pauper;* quia ex se erat pauper, sed à Deo factus est dives. Rursum in morte occisus à Tomyri, factus est pauper. Tunc enim Cyrus factus est Irus, imo Iro pauperior. Ita Pagninus in nom. Hebr.

Græce vero *Cyrus* idem est quod *auctoritate pollens, dominus, imperans, legislator*; κῦρος enim est *auctoritas, principatus, potestas, arbitrium, dominium*; et κυρόω est *authentico, ratum facio, firmo, confirmo, obtineo, vim et pondus addo, constituo, decerno*.

Denique, Cyrus ducentis annis prior fuit Alexandro Magno, Socrate, Platone, Aristotele; nam *sub Cyro floruit Thales præceptor Anaximandri, hic Anaximenis, hic Anaxagoræ, hic Periclis; Anaxagoræ vero temporibus Xenophanes et Pythagoras fuerunt,* ait Euseb. l. 10. de Præpar. in fine.

Genuinum ergo Cyri etymon est persicum, significans solem, ait Brissonus l. 1. de regno Persarum, quem alii sequuntur.

Idem asserit Ctesias; scribens enim de uxore Darii Nothi: *Peperit*, inquit, *ei alterum filium regina, et impositum est ei nomen à sole Cyrus*. Refellit hoc Scaliger l. 6. de Emend. temp. quia, ait, *Cyrus* Hebr. scribitur *Cores;* ac sol Persice vocatur *Coresed*. *Cores* vero Persice significat cibum et alimoniam. Verum magis credendum est priscis Plutarcho et Ctesiæ, qui à primis Persis id acceperunt, quàm uni moderno Scaligero, præsertim quia *Cores* Persicum videtur acceptum ab Hebræo *Cheres*, id est, *sol*. Adde *Cores* idem esse quod *Coresed*, dempta ultima littera D. Adde quoque quod κῦρος idem est quod princeps, caput; *ros* enim Hebr. et Chald. est *caput*, *ku* Persice est *princeps;* unde vocatur κυαξάρης *Cyaxares*, q. d. *princeps Ares*. Ita Scaliger. l. 6. Sic *Mithri* (unde *Mithridates*) dicitur à *Mither*, comparativo gradu, hoc est μείζων, sive *major* (Hebr. enim יתר *iatar* significat superesse, excellere, *esse majorem*), et sumitur pro Dynasta sive Domino. Hinc solem vocarunt *Mithra*, id est, *Dominum, Principem*. Ità Scaliger ibidem.

Allegorice Cyrus fuit typus Christi, qui est sol justitiæ. Tropologice Cyrus est rex, antistes, doctor, et quilibet sapiens et sanctus, qui quasi sol sapientiæ et virtutis toto orbe resplendet.

Suscitavit Dominus spiritum (id est cor, mentem, voluntatem) Cyri regis, et traduxit (Cyrus) vocem (præconis) in omni regno suo etiam per scripturam,] puta per epistolas scriptas quaquaversum missas: q. d. Excitavit Deus affectum et voluntatem Cyri ad Judæorum liberationem, ac Jerusalem et templi restaurationem, objiciendo ejus menti regna et beneficia sibi à Deo Hebræorum collata, oracula de eo pronuntiata, aliaque divinitatis signa, è quibus Cyrus agnovit verum Deum Hebræorum, ac immittendo ejus voluntatis pias affectiones ad opus hoc fabricæ moraliter bonum et pium reipsa exsequendum, ut hac ratione per eum vera Dei Ecclesia in Israele conservaretur, et juxta morem pristinum publico Dei in templo ejus cultu coalesceret. Hæc Deus operatus est interius in mente Cyri, sed exterius valde eum excitavit per oraculum ab Isaia de Cyro editum, c. 44. ult. etc. 45, 1. ubi et Cyri nomen enuntiat, et eum vocat suum Christum, eidemque promittit se subjugaturum gentes, ac divitem potentemque effecturum. Audi Isaiam: *Qui dico Cyro: Pastor meus es, et voluntatem meam complebis. Qui dico Jerusalem: Ædificaberis, et templo fundaberis*. Et rursum c. 45. 1. *Hæc dicit Dominus Christo meo Cyro, cujus apprehendi dexteram, ut subjiciam ante faciem ejus gentes, et dorsa regum vertam. Ego ante te ibo, et gloriosos terræ humiliabo. Et dabo thesauros tibi absconditos, etc.*, *ut scias quia ego Dominus, qui voco nomen tuum, Deus Israel, propter servum meum Jacob, et Israel electum meum*, ut scilicet tu, ô Cyre, Judæis et Israelitis posteris Jacobi meis fidelibus benefacias, et templum ædifices. Hanc prophetiam Judæi, præsertim Daniel propheta, qui familiaris, imo conviva fuit tam Cyro, quàm Dario Medo, ostendit Cyro; itaque eumdem ad Deum Israelis agnoscendum venerandumque ac ad Israeli benefaciendum allexit, uti docet Josephus l. 11, c. 1. et Theod. in c. 1. Danielis, præsertim quia Isaias hæc de Cyro prædixerat ducentis annis ante Cyri ortum. Id ipsum esse patet ex epistola Cyri, quam subdit hìc Esdras.

2. Omnia regna terræ dedit mihi Dominus.] Cyrus hac epistola confitetur se agnoscere Deum verum Israelis, eique omnia sua regna accepta refert. Ad hæc asserit eumdem Deum sibi mandasse, ut templum Jerosolymæ reædificet; quare id reædificari præcipit, cunctosque tam Israelitas, quàm alios sibi subditos, ad ejus fabricam promovendam exhortatur et impellit. Vide hìc in Cyro impleri illud Prov. 21. 1. *Cor regis in manu Domini, quocumque voluerit, inclinabit illud*.

Omnia regna.] Intellige accommode *omnia*, id est, pleraque omnia, plurima; aut *omnia*, scilicet quæ subjecta fuere monarchiæ Chaldæorum: q. d. Deus me fecit monarcham, ideoque omnia regna subjecta Chaldæis cum monarchia ad me transtulit. Sic Lucæ 2. 1. dicitur: *Exiit edictum à Cæsare Augusto, ut describeretur universus orbis*, nimirum Augusto et Romano imperio subjectus. Nam Indi multique alii non subjecti, non fuere descripti. Porro Xenophon l. 1. ait Cyrum subjugasse Syros, Assyrios, Arabes, Cappadoces, Phryges, Lydos, Cares, Phœnices, Babylonios, Bactrianos, Cilices, Indos, Paphlagones, Sacos, Mariandynos, Cyprios, Ægyptios, et alias plurimas gentes quas formidine nominis sui et terrore concutiebat, et simul benevolentia sapientiaque alliciebat, ut ab eo gubernari optarent. Audi Cyrum ducibus et militibus præcipientem apud Xenophontem, l. 1. *Dux*, ait, *nunquam cesset aut prodesse sibi, aut nocere hostibus: difficile est enim vel unum hominem alere otiosum, difficilius totam domum, sed omnium difficillimum universum exercitum otiosum alere; itaque exercitum cessare nunquam decet. Imperator sedulus et non cessator efficiet ut et milites commeatu abundent, et eorum corpora valetudine sint firmissima*. Hinc et Cyrus cibum non sumebat, nisi prius corpus exercuisset et sudasset. Aiebat enim tum cibum suavissime sapere ac corpus exercitio roborari, et ad labores quosvis assuefieri. Ita Xenophon.

Ipse præcepit mihi ut ædificarem ei domum (templum) in Jerusalem.] *Præcepit*, id est præordinavit, decrevit, et hoc ipso tacite *præcepit*, per Isaiam, cap. 44. ult. cujus verba paulo ante recitavit. Inde enim Cyrus intellexit voluntatem

Dei esse, ut ipse restauraret templum à Chaldæis combustum, quam voluntatem ipse hìc vocat præceptum.

3. QUIS EST IN VOBIS DE UNIVERSO POPULO EJUS (qui scilicet cupit è Babylone redire in Jerusalem)? SIT DEUS ILLIUS CUM IPSO. ASCENDAT IN JERUSALEM, ET ÆDIFICET DOMUM DOMINI DEI:] q. d. Quicumque Judæi vel Israelitæ sunt in regno meo, qui cupiunt remigrare in suam Judæam, age, congregentur in unum, ut simulè captivitate in patriam redeant: ego enim eis plenam do facultatem redeundi, urbemque et templum reædificandi: imo eis apprecor Dei sui favorem et opem ad id perficiendum. Nam IPSE EST DEUS, QUI EST IN JERUSALEM; Vatabl. *qui est verus ille ac solus Deus*: q. d. Non est alius Deus verus, quàm Deus, quem Israelitæ coluerunt et colunt in Jerusalem. Cyrus ergo hìc profitetur se agnoscere Deum Judæorum esse verum Deum, cæteros Gentium Deos non esse veros, vel certe esse minoris dignitatis et potestatis, ac Deo Hebræorum subjectos, quos Plato et Philosophi vocabant semideos. Unde Xenophon l. 8. Cyrip. asserit Cyrum quoque Deos gentium coluisse, ac jam moriturum habuisse somnium, quo invitabatur ut ad Deos ascenderet: quare eum adorasse invocasseque Jovem et Solem, ac multa de animi immortalitate, quod post mortem ad Deos esset transiturus, locutum expirasse.

4. ET OMNES RELIQUI IN CUNCTIS LOCIS UBICUMQUE HABITANT, ADJUVENT EUM VIRI DE LOCO SUO, ARGENTO ET AURO:] q. d. Reliqui Judæorum, qui in Babylone aliisve locis sedes fixerunt, uxores duxerunt, liberos procrearunt, agros coemerunt, ut non possint vel nolint illis dimissis redire in Jerusalem, hi adjuvent eos, qui redire cupiunt argento et auro, tum ad viaticum tam longi itineris, tum ad urbis templique restaurationem.

VIRI DE LOCO SUO,] id est, quisque in loco et de loco suo, puta de agris et domibus suis suppeditet id quod habet. Cyrus ergo hìc Judæos in Babylone remanentes, redeuntibus in Jerusalem quasi vectigales constituit. Rursum *omnes reliqui* non solum Judæi, sed et cæteri populi meæ ditioni subjecti similiter adjuvent redeuntes in Jerusalem, præsertim Præfecti provinciarum, quos Josephus *amicos regios* vocat. Unde hi ex hoc Cyri edicto juverunt Judæos regredientes, ut patet v. 6. cap. 3. v. 7.

EXCEPTO QUOD VOLUNTARIE OFFERUNT TEMPLO DEI.] Τὸ *excepto*, vox est augentis et confirmantis: q. d. Scio multos jam mente designasse, et animo destinasse certa dona, quæ ipsi cupiunt offerre templo: illa ergo non veto, sed laudo et confirmo, cupioque offerri; sed præter hoc volo ut quisque insuper alia adjungat, quæ redeuntibus serviant pro viatico, et urbis domorumque reædificatione, atque ad alias multiplices necessitates et usus. Unde nonnulli censent Cyrum taxasse pretium, quod quisque ad eos conferre deberet, sicut postea fecere Darius et Artaxerxes Cyri successores; imo Cyrum decrevisse ut templum ex regio ærario suoque sumptu ædificaretur, patet c. 6. 4. Unde pro *excepto quod voluntarie offerunt*, Hebr. est *cum munere spontaneo*: q. d. Cum oblatione quam sponte offerunt templo, dabunt etiam alia pro viatico, etc. Ita Vatabl. Pagninus et alii.

5. ET SURREXERUNT PRINCIPES PATRUM DE JUDA ET BENJAMIN.] *Principes patrum* sunt principes familiarum; quæque enim familia suum habebat caput et patrem: sed diversæ familiæ ab uno capite descendentes suum habebant principem et quasi Patriarcham.

7. REX QUOQUE CYRUS PROTULIT VASA TEMPLI DOMINI, QUÆ TULERAT NABUCHODONOSOR.] Fuere ea numero 5400, ut dicitur v. 11; quæ omnia à Chaldæis sacrilege ablata, et dicata suo idolo Belo, Cyrus restituit Deo et templo.

8. PER MANUM MITHRIDATIS FILII GAZABAR.] Τὸ *filii* non est in Hebræo nec in Græco. Unde Vatabl. Pagnin. Marinus, Cajet. et alii vertunt: *Per manum Mithridatis thesaurarii;* Joseph. *Per Mithridatem ærarii regii præfectum. Agaza* enim dicitur *gazabar*, id est *thesaurarius*, ut patet c. 7. 21, ubi Noster vertit: *Arcæ custodibus.* Nisi dicas Nostrum subaudisse בן *ben*, id est *filii*, et τὸ *Gazabar* fuisse nomen commune, sed officio proprium, sicut vulgo eum, qui gazæ principis præest, vocamus thesaurarium, quasi hoc nomen sit ei non ex baptismo, sed ex officio proprium, in quo sæpe filii parentibus succedunt. Porro *Mithridates* componitur ex *Mithri*, id est *major*, dynasta, princeps, et דת *dath*, id est *legis*, q. d. dynasta legem ferens, et jus dictans.

ET ANNUMERAVIT EA SASSABASAR PRINCIPI JUDA.] Hoc est, Zorobabeli, nepoti Jechoniæ regis ex patre Salathiel. Ità Josephus, Lyran. Dionys. Vatabl. Mariana, Torniellus, Salianus, et alii. Quare tam pater Salathiel, quam avus Jechonias, hoc anno primo Cyri videntur vita fuisse functi: nam deinceps eorum nulla fit mentio, sed semper Zorobabelis, quasi ducis Juda. Porro Salathiel filio nascenti indidit nomen *Zorobabel*, id est, *peregrinus in Babylone*, eo quòd in Babylonica captivitate eum genuerit; sed cum Evilmerodach è carcere eduxit avum ejus Jechoniam, eumque mensæ suæ regiæ convivam effecit, Zorobabeli mutatum est nomen, ut vocaretur *Sassabasar*, id est, *gaudens in tribulatione.* Ita Euseb. lib. 11. de Præpar. c. 3 et 4; *sas* enim est *gaudens, ba* significat *in, shar* significat *tribulatione.* Rursum Pagnin. in nomin. Hebr. *Sessabasar* interpretatur, *sex in tribulatione; ses* enim significat *sex*, vel *byssum.* Hebræi enim tradunt eum sic appellatum quod in sex tribulationibus steterit fortis et constans, ut in eo impletum sit illud Job. 5. 19. *In sex tribulationibus liberabit te, et in septima non tanget te malum.*

Ubi nota olim Hebræis, Chaldæis, Persis, Phœnicibus aliisque gentibus Orientalibus familiare fuisse peregrinis mutare nomina, illisque dare patria et propria gentis suæ cui inserebantur; patria, inquam, certum quid et personæ appositum significantia, uti fecit Adam indens rebus nomina naturæ earum apposita, Genes. 2. 19. ut nomina essent quasi omina rei naturam, virtutem aut proprietatem aliquam præsentem aut futuram significantia. Sic Daniel c. 1. Hebræa nomina Ananias, Azarias, Misael in Babylone à Chaldæis commutata sunt in Chaldæa Sidrach, Misach, Abdenago. Sic. c. 2. 63. Hebræus Nehemias à Chaldæis Chaldaice nuncupatus est Athersata. Idem de Græcis docet Plato in Cratylo. Quocirca Euseb. lib. 11. de Præpar. c. 3 et 4. ex hoc argumentum sumit pro exquisita Hebræorum sapientia, quod scilicet sacra

Script. hominum propriorum significatione et vi utatur.

10. SCYPHI ARGENTEI SECUNDI,] *secundi* scilicet ordinis et generis qui nimirum censebantur secundo loco, tam pretio quàm pulchritudine : primi enim ordinis erant scyphi aurei ; secundi vero argentei.

CAPUT SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

CATALOGUS REDEUNTIUM CUM ZOROBABEL IN JERUSALEM, ITEM MUNERUM ET DONORUM AD TEMPLI FABRICAM OBLATORUM.

1. Hi sunt autem provinciæ filii, qui ascenderunt de captivitate, quam transtulerat Nabuchodonosor rex Babylonis in Babylonem, et reversi sunt in Jerusalem et Judam, unusquisque in civitatem suam. 2. Qui venerunt cum Zorobabel, Josue, Nehemia, Sarahia, et Rahelaia, Mardochai, Belsan, Mesphar, Beguai, Rehum, Baana, numerus virorum populi Israel. 3. Filii Pharos, duo millia centum septuaginta duo. 4. Filii Sephatia, trecenti septuaginta duo. 5. Filii Area, septingenti septuaginta quinque. 6. Filii Phahath Moab, filiorum Josue : Joab, duo millia octingenti duodecim. 7. Filii Ælam, mille ducenti quinquaginta quatuor. 8. Filii Zethua, nongenti quadraginta quinque 9. Filii Zachai, septingenti sexaginta. 10. Filii Bani, sexcenti quadraginta duo. 11. Filii Bebai sexcenti viginti tres. 12. Filii Azgad, mille ducenti viginti duo. 13. Filii Adonicam, sexcenti sexaginta sex. 14. Filii Beguai, duo millia quinquaginta sex. 15. Filii Adin, quadringenti quinquaginta quatuor. 16. Filii Ather, qui erant ex Ezechia, nonaginta octo. 17. Filii Besai, trecenti viginti tres. 18. Filii Jora, centum duodecim. 19. Filii Hasum, ducenti viginti tres. 20. Filii Gebbar, nonaginta quinque. 21. Filii Bethlehem, centum viginti tres. 22. Viri Netupha, quinquaginta sex. 23. Viri Anathoth, centum viginti octo. 24. Filii Azmaveth, quadraginta duo. 25. Filii Cariathiarim, Cephita, et Beroth, septingenti quadraginta tres. 26. Filii Rama et Gabaa, sexcenti viginti unus. 27. Viri Machmas, centum viginti duo. 28. Viri Bethel et Hai, ducenti viginti tres. 29. Filii Nebo, quinquaginta duo. 30. Filii Megbis, centum quinquaginta sex. 31. Filii Ælam alterius, mille ducenti quinquaginta quatuor. 32. Filii Harim, trecenti viginti. 33. Filii Lod, Hadid, et Ono, septingenti viginti quinque. 34. Filii Jericho, trecenti quadraginta quinque. 35. Filii Senaa, tria millia sexcenti triginta. 36. Sacerdotes : Filii Jadaia in domo Josue, nongenti septuaginta tres. 37. Filii Emmer, mille quinquaginta duo. 38. Filii Pheshur, mille ducenti quadraginta septem. 39. Filii Harim mille decem et septem. 40. Levitæ : Filii Josue et Cedmihel filiorum Odoviæ, septuaginta quatuor. 41. Cantores : Filii Asaph, centum viginti octo. 42. Filii Janitorum : filii Sellum, filii Ater, filii Telmon, filii Accub, filii Hatita, filii Sobai : universi centum triginta novem. 43. Nathinæi : filii Siha, filii Hasupha, filii Tabbaoth. 44. Filii Ceros, filii Siaa, filii Phadon, 45. filii Lebana, filii Hagaba, filii Accub. 46. Filii Hagab, filii Semlai, filii Hanan, 47. filii Gaddel, filii Gaher, filii Raia. 48. Filii Rasin, filii Necoda, filii Gazam. 49. Filii Aza, filii Phasea, filii Besee. 50. Filii Asena, filii Munim, filii Nephusim. 51. Filii Bacbuc, filii Hacupha, filii Harhur. 52. Filii Besluth, filii Magida, filii Harsa. 53. Filii Bercos, filii Sisara, filii Thema. 54. Filii Nasia, filii Hatipha. 55. Filii servorum Salomonis, filii Sotai, filii Sopheret, filii Pharuda. 56. Filii Jala, filii Dercon, filii Geddel. 57. Filii Saphatia, filii Hatil, filii Phochereth, qui erant de Asebaim, filii Ami. 58. Omnes Nathinæi, et filii servorum Salomonis, trecenti nonaginta duo. 59. Et hi qui ascenderunt de Thelmala, Telharsa, Cherub, et Adon, et Emer : et non potuerunt indicare domum patrum suorum et semen suum, utrum ex Israel essent. 60. Filii Dalaia, filii Tobia, filii Necoda, sexcenti quinquaginta duo. 61. Et de filiis Sacerdotum, filii Hobia, filii Accos, filii Berzel-

lai, qui accepit de filiabus Berzellai Galaaditis uxorem, et vocatus est nomine eorum. 62. Hi quæsierunt scripturam genealogiæ suæ, et non invenerunt, et ejecti sunt de sacerdotio. 63. Et dixit Athersatha eis, ut non comederent de Sancto Sanctorum, donec surgeret sacerdos doctus atque perfectus. 64. Omnis multitudo quasi unus quadraginta duo millia trecenti sexaginta, 65. exceptis servis eorum, et ancillis, qui erant septem millia trecenti triginta septem: et in ipsis cantores atque cantatrices, ducenti. 66. Equi eorum septingenti triginta sex, muli eorum ducenti quadraginta quinque; 67. cameli eorum quadringenti triginta quinque, asini eorum, sex millia septingenti viginti. 68. Et de principibus patrum, cum ingrederentur templum Domini, quod est in Jerusalem, sponte obtulerunt in domum Dei ad exstruendam eam in loco suo. 69. Secundum vires suas dederunt impensas operis, auri solidos sexaginta millia, et mille, argenti mnas quinque millia, et vestes sacerdotales centum. 70. Habitaverunt ergo Sacerdotes, et Levitæ, et de populo, et cantores et janitores, et Nathinæi, in urbibus suis, universusque Israel in civitatibus suis.

1. Hi sunt autem Provinciæ filii,] q. d. Hi sunt Judæi, qui in provincia Babylonis nati vel educati, ex ea remigrarunt in pristinam patrum sedem, puta in Jerusalem. Filii enim Provinciæ vocantur, qui in ea ex advenis nati, vel educati diu habitavere. Hæc enim phrasis significat nativitatem vel incolatum, ait Vatabl. Unde alii per filios intelligunt incolas. Sic vocantur *filii Sion*, *filii Orientis*, *filiæ Jerusalem*, etc., *filii*, id est, *incolæ*. Porro *Provincia* intelligitur Babylonia tum potens et dominans, sicut per Urbem nunc omnes intelligunt Romam: licet Beda per *Provinciam* hìc intelligat Judæam; ad hanc enim pertinebant, inquit, Judæi è Babylone in eam redeuntes, quasi filii Ecclesiæ.

Et reversi sunt in Jerusalem,] ita tamen ut manerent Cyro et Persis quasi servi dominis subditi, et tributarii, ut liquet c. 4. 13 et 2. Esdræ 6. 36. Unde reges Persarum eis constituebant principes, uti Zorobabelem hìc v. 2. et c. 5. 14. ac Esdram, et Nehemiam c. 7. 14. et l. 2, c. 5. 14.

2. Qui venerunt cum Zorobabel,] Duce et Josue Pontifice, qui alio nomine dictus est *Jesus filius Josedec*, ut patet Zachar.

Mardochæi.] Multi censent hunc esse Mardochæum patruum Esther, qui redierit in Judæam, ut possessiones paternas recuperaret, ac deinde reversus sit in Persidem, ubi sedem figere destinarat.

Numerus virorum populi Israel,] scilicet revertentis è Babylone in Jerusalem est iste quem subjicio. Israel hìc ponitur pro Juda et Benjamin; soli enim Judæi et Benjaminitæ redeuntes hìc numerantur. Alibi, cum Israel opponitur Judæ, significat decem Tribus, quæ à Juda et Benjamin schisma facientes, regem sibi crearunt Jeroboam; illis enim abductis in Assyriam, ibique plane dispersis, et quasi eversis, Israelis nomen et decus rediit et remansit in Juda; hæc enim duodecim Tribuum fuit nobilissima, imo regia. Sic dicitur Psalm. 113. 2. *Facta est Judæa sanctificatio ejus: Israel potestas ejus. Israel*, id est, *Judæa;* in Psalmis enim crebro posterius hemistichium explicat ac confirmat prius, ut cum dicitur: *Deus, in adjutorium meum intende; Domine, ad adjuvandum me festina.* Et Isaiæ 48. *Audite*, ait, *hæc domus Jacob, qui vocamini nomine Israel, et de aquis Juda existis*, id est, qui de fonte ac stirpe Juda propagati estis.

6. Filii Phahath Moab.] Est nomen proprium viri. Vatabl. vertit: *filii Ducis* (Chald. enim פחת *pachat* significat *ducem*) *Moab.* Ita cognominatus est, quod in Moab victoriam aliquam sit adeptus, aut quid præclare gesserit. Filiorum Josue Joab, *etc.* q. d. Hi filii Phahat Moab, descendentes et progeniti ex filiis Josue et Joab (hi enim duo erant viri illo ævo celebres et charissimi) fuere 2812. Unde Vatablus vertit: *filiorum Ducis Moab de filiis Josue et Joab* 2812.

20. Filii Gebbar nonaginta quinque,] ita legendum cum Hebr. Septuag. et Rom. male ergo nonnulli legunt, *nongenti.*

21. Filii Bethlehem 123. Filii,] id est cives et incolæ, ut dixi v. 1. sive ex civibus et incolis *Bethlehem* oriundi. Hucusque enim per patresfamilias distinxit capita; deinceps vero usque ad vers. 31. per urbes distinguit, forte quia patres erant ignoti vel obscuri.

Dices: Judæi jam per 70 annos fuerant in Babylone, unde plerique qui ex Bethlehem aliisque urbibus erant abducti, jam erant mortui, filii vero eorum erant nati in Babylone, etc. Resp. ita esse, sed tamen iidem vocantur filii Bethlehem; quia à Bethlehemitis, qui ex Bethlehem venerant, erant progeniti. Aut certe Judæi in Babylone in suos vicos et pagos distributi, eis nomina Bethlehem aliarumque Judææ urbium indiderunt, ut se in exilio memoriâ patriæ suæ solarentur, ut jam Hispani in Peru et Mexico urbibus suis indunt nomina urbium Hispaniæ; ut vocantur Granata, Corduba, Vallisoletum, etc. Simili modo Helenus Priami filius, Trojâ eversâ fugiens, urbem novam condens, nuncupavit eam Trojam. Audi Virg. 3. Æneid.

> Procedo, et parvâm Trojam simulataque magnis
> Pergama, et arentem Xanthi cognomine rivum
> Agnosco, scææque amplector limina portæ.

Ita Sanchez.

31. Filii Ælam.] Alius est hic Ælam ab illo v. 7; sed mirum utrumque pares numerasse filios nepotes, scilicet 1254.

36. Sacerdotes.] Hucusque laicos è tribu Juda et Benjamin recensuit, nunc recenset Sacerdotes, et v. 40. Levitas, et v. 43. Nathinæos templi servos. Ait ergo: Sacerdotes: filii Jadaia in domo Josue,] id est, qui erant de domo et familia Josue, puta filii, et nepotes Jesu filii Josedec Pontificis, erant num. 973; *Jadaia* enim

fuit ex posteris Jesu et Josedec, ut patet 1. Paral. 9. 10.

43. NATHINÆI,] id est *donati*, scilicet templi ministerio à Josue; erant enim hi Gabaonitæ (ideoque Chananæi, non Judæi) qui ob fraudem suam ad hoc opus damnati fuere. Vide dicta Josue 9.

58. OMNES NATHINÆI, ET FILII SERVORUM SALOMONIS;] sicut Josue Gabaonitas, sic Salomon alios bello captos vel proselytos templo donavit. Hi vocantur *servi Salomonis :* unde ex eis multi ab eo addicti fuere fabricæ templi, 2. Paral. 2. 17.

59. HI QUI ASCENDERUNT DE THELMALA, THELHARSA, CHERUB, ET ADON, ET EMER.] Nomina sunt urbium Chaldææ, è quibus multi emigrarunt in Judæam. Hi non potuerunt probare se oriundos esse ex Judæis, ut sequitur :

61. FILII BERZELLAI, QUI (Berzellai) ACCEPIT DE FILIABUS BERZELLAI GALAADITIS (Sacerdotis) UXOREM, ET VOCATUS EST NOMINE EORUM (scilicet Sacerdotum,] q. d. Hic Berzellai duxit uxorem filiam Berzellai sacerdotis, et per illam vocatus est *Sacerdos*, id est, ortus ex genere sacerdotali; sed cum id ex publicis Genealogiarum libris probare non posset, tam ipse, quàm filii ejus à sacerdotio rejecti fuere, donec Deus consuleretur.

63. ET DIXIT ATHERSATHA.] Hic est Nehemias, inquit Lyran. Cajet. et Vatabl. idque liquet ex Nehem. 7. 64. Ubi idem narratur, quod hîc. Unde videtur hæc historia contigisse posterius sub Nehemia, et Nehem. 8. 9. ubi dicitur : *Dixit autem Nehemias* (*ipse est Athersatha*), id est, *pincerna Regis*, ita à Chaldæis vocatus à verbo Chaldæo, *tersa*, id est *aluit*, et *scata*, id est *bibit*, q. d. *alens potu* regem, hoc est pincerna regis : loquitur hîc Nehemias de se in tertia persona, æque ac c. 12. 26; sed in libro Nehemiæ, ipse de se loquitur semper in prima persona. Unde nonnulli putarunt alium esse Nehemiam, qui fuit Esdræ socius, à Nehemia, qui inducitur lib. 2. Esdræ ejusque est auctor. De Athersatha rursum dicam Nehemiæ 8. 9.

UT NON COMEDERENT DE SANCTO (cibo) SANCTORUM,] id est, victimarum Deo sanctificatarum, id est, oblatarum et sacrificatarum, hoc est, ut non comederent de sacrificiis pro peccato oblatis, aut armum dextrum è victimis pacificis : hæ enim cedebant solis sacerdotibus; quales se esse hi probare non poterant.

DONEC SURGERET SACERDOS DOCTUS ATQUE PERFECTUS.] Hebr. *Sacerdos cum Urim et Tummim :* q. d. Donec sacerdos aliquis summus vestibus Pontificalibus, in quibus erant Urim et Tummim, indutus, consulens Deum, ab eo perfecte doceretur an hi essent ex genere sacerdotali, an non. Est ergo metonymia.

Nota : *Urim et Tummim* inscripta vel intexta erant Rationali Pontificis. *Urim* Hebr. significat illuminationes; *Tummim*, perfectiones : quia sacerdos summus, Pontificalibus indutus, perfecte illuminatur à Deo circa ea, de quibus eum consulebat, ut patet num. 27. 21. Allegorice significabatur Christus Pontifex, per quem lux et veritas facta est, Joan. 1. Tropolog. per hæc duo admonebatur tum Pontifex, tum populus, studere veritati doctrinæ, et perfectioni vitæ : atque per hæc duo anagog. aspirare ad lumen gloriæ, et perfectam Dei fruitionem et amorem.

64. OMNIS MULTITUDO QUASI UNUS 42360.] Hæc est summa eorum, qui cum Jesu et Zorobabel in Judæam redierunt, quam tamen non invenies, si sigillatim numeros singularum familiarum hîc assignatos per additionem computes : invenies enim duntaxat 29818; quare ut summam hîc positam expleas, addendi sunt 12542 : quem conflant illi, qui ex decem tribubus cum tribu Juda et Benjamin redierunt in Jerusalem ; sed hîc non recensentur. Porro hi ipsi eodem fere modo, demptis pauculis, numerantur Nehem. c. 7. v. 6. et alii.

65. ET IN IPSIS CANTORES ATQUE CANTATRICES DUCENTI.] *Cantores* templo adhibebantur ad canendos Psalmos, *cantatrices* ad laicas cantiones, v. g. ad canendum in funeribus, nuptiis, conviviis, etc., significatur lætissimus fuisse Hebræorum à Babylone reditus, ut præ gaudio canerent et jubilarent ; juxta oraculum Isaiæ c. 66. *Adducent omnes fratres vestros de cunctis gentibus donum Domino in equis, et in quadrigis, et in lecticis et in mulis, et in carrucis ad montem sanctum Jerusalem.* Et Psalmo 125 : *In convertendo Dominus captivitatem Sion, facti sumus sicut consolati* (Hebr. *sicut somniantes*, id est ita exultantes, ut videremur somniare reditum, non autem vere redire in patriam). *Tunc repletum est gaudio os nostrum, et lingua nostra exultatione.*

66. EQUI EORUM 736,] ita Hebr. et Romani. Male ergo aliqui legunt, *sexcenti.*

68. CUM INGREDERENTUR TEMPLUM DOMINI.] Templum jam erat à Chaldæis exustum. Templum ergo hîc vocatur locus, in quo steterat templum, quia is sacer erat, ac sacrificiis et divino cultui à Deo destinatus. Unde Judæi mox in eo altare erexerunt, in eoque sacrificarunt, ut patet Jerem. c. 41. et 5. Baruch. 1. 10.

69. AURI SOLIDOS SEXAGINTA MILLIA ET MILLE,] hoc est, sexaginta et unum millia : ita legunt Hebr. et Rom. Alii, pro *sexaginta millia*, legunt: *quadraginta millia;* tot enim numerantur Nehem. 7. 5. de quo ibidem plura. Diversitas hæc orta videtur ex transpositione ciphrarum obvia et facili : nam lx sunt 60; xl vero sunt 40. Vide Franc. Lucam fuse hac de re disserentem in notat. 79.

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Jesus Pontifex, et Zorobabel Dux cum populo redeuntes in Jerusalem exstruunt altare, in eo sacrificant; celebrant festum Tabernaculorum, et novi templi fundamenta jaciunt.

1. Jamque venerat mensis septimus, et erant filii Israel in civitatibus suis: congregatus est ergo populus quasi vir unus in Jerusalem. 2. Et surrexit Josue filius Josedec et fratres ejus Sacerdotes, et Zorobabel filius Salathiel, et fratres ejus, et ædificaverunt altare Dei Israel, ut offerrent in eo holocautomata, sicut scriptum est in lege Moysi viri Dei. 3. Collocaverunt autem altare Dei super bases suas, deterrentibus eos per circuitum populis terrarum, et obtulerunt super illud holocaustum Domino mane et vespere. 4. Feceruntque solemnitatem Tabernaculorum, sicut scriptum est: et holocaustum diebus singulis per ordinem secundum præceptum, opus diei in die suo. 5. Et post hæc holocaustum juge, tam in Calendis, quam in universis solemnitatibus Domini, quæ erant consecratæ, et in omnibus in quibus ultro offerebatur munus Domino. 6. A primo die mensis septimi cœperunt offerre holocaustum Domino: porro templum Dei nondum fundatum erat. 7. Dederunt autem pecunias latomis et cæmentariis: cibum quoque, et potum, et oleum Sidoniis Tyriisque, ut deferrent ligna cedrina de Libano ad mare Joppe, juxta quod præceperat Cyrus rex Persarum eis. 8. Anno autem secundo adventus eorum ad templum Dei in Jerusalem, mense secundo, cœperunt Zorobabel filius Salathiel, et Josue filius Josedec, et reliqui de fratribus eorum Sacerdotes, et Levitæ, et omnes qui venerant de captivitate in Jerusalem, et constituerunt Levitas à viginti annis et supra, ut urgerent opus Domini. 9. Stetitque Josue et filii ejus, et fratres ejus, Cedmiel et filii ejus, et filii Juda, quasi vir unus, ut instarent super eos qui faciebant opus in templo Dei: filii Henadad, et filii eorum, et fratres eorum Levitæ. 10. Fundato igitur à cæmentariis templo Domini, steterunt Sacerdotes in ornatu suo cum tubis: et Levitæ filii Asaph in cymbalis, ut laudarent Deum per manus David regis Israel. 11. Et concinebant in hymnis et confessione Domino: Quoniam bonus, quoniam in æternum misericordia ejus super Israel. Omnis quoque populus vociferabatur clamore magno in laudando Dominum, eo quod fundatum esset templum Domini. 12. Plurimi etiam de Sacerdotibus et Levitis, et Principes patrum, et Seniores, qui viderant templum prius cum fundatum esset, et hoc templum in oculis eorum, flebant voce magna: et multi vociferantes in lætitia, elevabant vocem. 13. Nec poterat quisquam agnoscere vocem clamoris lætantium, et vocem fletus populi; commixtim enim populus vociferabatur clamore magno, et vox audiebatur procul.

1. Jamque venerat mensis septimus.] Hebr. vocatus *Tisri*, qui nostro partim Septembri, partim Octobri respondet. Hebræi enim utebantur mensibus lunaribus, quos singulæ lunæ lunationes efficiunt. Hinc videtur quod Judæi Babylone discesserint initio veris, anno primo Cyri, et post quatuor menses itineris pervenerint in Jerusalem mense Julio, ac mox erexerint altare, seque præpararint ad festum Tabernaculorum, cæteraque mense septimo celebranda. Simili modo Esdras septimo anno Artaxerxis primo die mensis primi discessit Babylone, et primo die mensis quinti pervenit in Jerusalem, ut audiemus capite septimo, v. 1.

2. Et surrexit Josue (sive Jesus) filius Josedec (qui mortuo patre Josedec, ei in Pontificatu successerat, eratque Esdræ ex fratre nepos; Esdras enim erat frater Josedec), et Zorobabel filius Salathiel,] filii Jeconiæ, qui mortuo avo et patre, successit in ducatum populi. Hi duo ergo duces fuere populi reducis in Jerusalem: Jesus in Ecclesiasticis, Zorobabel in Politicis.

4. Feceruntque solemnitatem (id est celebrarunt festum *Tabernaculorum*, sive *Scenopegiæ*, die 15 mensis septimi per septem dies) et ho-

LOCAUSTUM DIEBUS SINGULIS PER ORDINEM SECUNDUM PRÆCEPTUM, OPUS DIEI IN DIE SUO,] q. d. Obtulerunt tot quotidie per totam festi octavam victimas, quot et quales, qualique ritu eas offerri præceperat Deus, Num. 29.

5. ET POST HÆC HOLOCAUSTUM JUGE,] de quo dixi Num. 28. 3.

8. ANNO AUTEM SECUNDO ADVENTUS EORUM AD TEMPLUM (ad locum in quo steterat templum jam à Chaldæis exustum) DEI IN JERUSALEM, MENSE SECUNDO COEPERUNT reædificare templum.

10. FUNDATO IGITUR A CÆMENTARIIS TEMPLO (id est jactis jam templi fundamentis) UT LAUDARENT DEUM PER MANUS DAVID,] id est, per opera Davidis, puta per Psalmos à Davide compositos, et per musica instrumenta ab eo concinne instituta ad Dei laudes in templo concinendas.

11. EO QUOD FUNDATUM ESSET TEMPLUM,] id est, eo quod fundamenta templi jam essent jacta, sed necdum parietes erecti, ut patet ex sequent.

12. FLEBANT VOCE MAGNA,] quod templi novi fundamenta non responderent magnitudini et majestati prioris templi, quodque ejus ruinas circumquaque conspicerent: vicissim tamen gaudebant de novi templi reædificatione, deque suo in patriam reditu, ac Cyri benevolentia, sed præsertim de Deo prius irato jam sibi reconciliato: quare fletus hic gaudio miscebatur, ac voces flentium et exsultantium commistæ harmoniam efficiebant mistam planctu et jubilo.

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

SAMARITANI PER PRÆFECTOS PERSARUM IMPETRATO A CAMBYSE CYRI SUCCESSORE RESCRIPTO, IMPEDIUNT FABRICAM URBIS ET TEMPLI.

1. AUDIERUNT autem hostes Judæ et Benjamin, quia filii captivitatis ædificarent templum Domino Deo Israel: 2. et accedentes ad Zorobabel, et ad principes patrum, dixerunt eis: Ædificemus vobiscum, quia ita ut vos quærimus Deum vestrum: ecce nos immolavimus victimas à diebus Asor Haddan regis Assur, qui adduxit nos huc. 3. Et dixit eis Zorobabel, et Josue, et reliqui principes patrum Israel: Non est vobis et nobis ut ædificemus domum Deo nostro, sed nos ipsi soli ædificabimus Domino Deo nostro, sicut præcepit nobis Cyrus rex Persarum. 4. Factum est igitur, ut populus terræ impediret manus populi Judæ, et turbaret eos in ædificando. 5. Conduxerunt autem adversus eos consiliatores, ut destruerent consilium eorum omnibus diebus Cyri regis Persarum, et usque ad regnum Darii regis Persarum. 6. In regno autem Assueri, in principio regni ejus, scripserunt accusationem adversus habitatores Judæ et Jerusalem. 7. Et in diebus Artaxerxis scripsit Beselam Mithridates, et Thabeel, et reliqui, qui erant in consilio eorum, ad Artaxerxem regem Persarum: epistola autem accusationis scripta erat Syriace, et legebatur sermone Syro. 8. Reum Beelteem, et Samsai scriba, scripserunt epistolam unam de Jerusalem Artaxerxi regi, hujuscemodi: 9. Reum Beelteem, et Samsai scriba, et reliqui consiliatores eorum, Dinæi, et Apharsathachæi, Terphalæi, Apharsæi, Erchuæi, Babylonii, Susanechæi, Dieüi, et Ælamitæ, 10. et cæteri de Gentibus, quas transtulit Asenaphar magnus et gloriosus: et habitare eas fecit in civitatibus Samariæ, et in reliquis regionibus trans Flumen in pace: (11. Hoc est exemplar epistolæ, quam miserunt ad eum) Artaxerxi regi, servi tui, viri qui sunt trans Fluvium, salutem dicunt. 12. Notum sit regi, quia Judæi, qui ascenderunt à te ad nos, venerunt in Jerusalem civitatem rebellem et pessimam, quam ædificant, exstruentes muros ejus, et parietes componentes. 13. Nunc igitur notum sit regi quia, si civitas illa ædificata fuerit, et muri ejus instaurati, tributum, et vectigal, et annuos reditus non dabunt; et usque ad reges hæc noxa perveniet. 14. Nos autem memores salis, quod in palatio comedimus, et quia læsiones regis videre nefas ducimus, idcirco misimus et nuntiavimus regi, 15. ut recenseas in libris historiarum patrum tuorum, et invenies scriptum in commentariis: et scies quoniam urbs illa, urbs rebellis est, et nocens regibus et provinciis, et bella concitantur in ea ex diebus antiquis: quam ob rem et civitas ipsa destructa est. 16. Nuntiamus nos regi, quoniam si civitas illa ædificata fuerit, et muri ipsius ins-

taurati, possessionem trans Fluvium non habebis. 17. Verbum misit rex ad Reum Beelteem, et Samsai scribam, et ad reliquos qui erant in concilio eorum habitatores Samariæ, et cæteris trans Fluvium, salutem dicens et pacem. 18. Accusatio, quam misistis ad nos, manifeste lecta est coram me, 19. et à me præceptum est: et recensuerunt, inveneruntque, quoniam civitas illa à diebus antiquis adversum reges rebellat, et seditiones, et prælia concitantur in ea: 20. nam et reges fortissimi fuerunt in Jerusalem, qui et dominati sunt omni regioni quæ trans Fluvium est: tributum quoque et vectigal et reditus accipiebant. 21. Nunc ergo audite sententiam: Prohibeatis viros illos, ut urbs illa non ædificetur, donec si forte à me jussum fuerit. 22. Videte ne negligenter hoc impleatis, et paulatim crescat malum contra reges. 23. Itaque exemplum edicti Artaxerxis regis lectum est coram Reum Beelteem, et Samsai scriba, et consiliariis eorum: et abierunt festini in Jerusalem ad Judæos, et prohibuerunt eos in brachio et robore. 24. Tunc intermissum est opus domus Domini in Jerusalem, et non fiebat usque ad annum secundum regni Darii regis Persarum.

1. Hostes Judæ,] scilicet Samaritani, sive incolæ Samariæ perpetui Judæorum inimici, ut patet v. 2. et 10. De his dixi 4. Reg. 17. 24.

Filii captivitatis,] id est, Judæi nuper captivi, et jam ex captivitate reversi.

2. Asor Haddan.] Hic est Asar Haddan filius Sennacherib, ultimus rex Assyriorum, de quo 4. Reg. 19. v. ult.

3. Non est vobis et nobis (societas et communio in hac templi fabrica) ut vobiscum conjuncti ædificemus domum Deo nostro,] quia vos estis schismatici, imo hæretici et idololatræ: nam cum Deo nostro et vero colitis idola, quæ coluistis in Assyria, ex qua traducti estis in Samariam. Noluerunt ergo Judæi Samaritas habere in fabrica socios. Primo, quia ipsi erant hæretici: unde disce quàm communionem cum hæreticis fugere debeamus, præsertim in rebus sacris et Sacramentis. Secundo, quia ipsi erant hostes Judæorum; unde fraudem in fabrica committere potuissent, ut pro templo idolum fabricarent. Tertio, ne Samaritæ templum quasi à se fabricatum sibi vendicarent, aut certe ejus partem habere vellent, in eoque suas superstitiones et idolorum cultus celebrarent. Quarto, ne malo dolo arenam pro calce, ac terram pro lapidibus fabricæ immiscerent, itaque fabrica templi ruinas ageret, ac tandem rueret.

4. Populus terræ.] Samaritani jam dicti, accolæ et incolæ terræ vicinæ, puta Samariæ.

5. Conduxerunt (pretio et donis) consiliatores,] id est consiliarios, puta Persarum in Samaria, Syria et Judæa præfectos ac quæstores, ut vivente Cyro, quem sciebant favere fabricæ urbis et templi, tarde et parce suppeditarent sumptus, aliisque dolis et malis artibus opus impedirent. Mortuo autem anno sequente Cyro, Cambysem ejus filium aggressi, ad eum scripserunt litteras quibus Judæos ut pacis turbatores, et seditiosos accusabant; itaque ab eo rescriptum impetrarunt, quo jubebantur Judæi à fabrica supersedere. Ubi nota epistolas tam Regum quàm Præfectorum hoc c. et c. seq. v. 6. et 7. in textu Hebræo, proprio ipsorum idiomate scilicet Chaldæo scribi, non Hebræo. Idem fit in Daniele. Præsertim quia Hebræi nuper in Babylone captivi ibidem linguam Chaldæam didicerant, ac inde redeuntes, in illam declinarunt, atque avitam linguam Hebræam cum Chaldæa commiscuerunt: ex qua commistione orta est lingua Syro-Hebræa, vel Chaldæo-Hebræa, quam alii Jerosolymitanam vocant. Sic lingua latina à Gothis cum Gothica commista peperit nobis linguam Hispanicam, Italicam, Francicam.

Dices: Cur Judæi non recurrerunt ad Cyrum sibi faventem, eique fraudes et dolos Samaritarum et Præfectorum detexerunt? Resp. Quia teste Josepho Cyrus domo abierat, profectus in bellum contra Lydos rebellantes, ac deinde contra Schytas, ubi et anno sequenti interiit. Cyro ergo absente, domi regebat Cambyses; cujus consiliarios muneribus corruperunt Samaritæ, ut templi fabricam impedirent. Fuit autem hoc per biennium, ut habet liber 3. Esdræ, c. 5. vers. ultim. ex quo liquet octo annos, qui vulgo dantur regno Cambysis, inchoandos esse ab eo tempore, quo patre Cyro apud Lydos et Massagetas occupato, ipse rebus imperii domi præerat. Nam post biennium occiso Cyro, solus Cambyses regnavit sex annos duntaxat. Vide Josephum.

6. In regno autem Assueri,] id est Cambysis. Ita Josephus, et patet ex præced. hic enim patr. Cyro in regno successit. Nota: Assuerus Chaldaice, Persice Artaxerxes, erat commune nomen regum Persarum et Babyloniorum, sicut Ægyptiorum regum commune nomen erat Pharao, et postea Ptolemæus, ac Romanorum Cæsar. Id ita esse patet ex hoc capite, ac ex Esther 1. v. 1. collato cum c. 13. 1. et c. 16. 1. Assuerus vel, ut Chaldaice dicitur, Achasueros deducitur ab *achas*, id est *magnus*, et *ros*, id est *caput*, hoc est *magnum caput*, scilicet magnus rex et princeps. Unde iisdem fere litteris in aliam linguam transumptis, mutatis tamen vocalibus Græce vocatur Ὀξυάρης *Oxyares*, id est *acer Mars*, martius, bellicosus: et Xerxes, quæ vox Græce, ait Herodot. l. 6. significat bellatorem; *Artaxerxes* autem, *magnum bellatorem*. Unde Scaliger, sect. 6. p. 2. aliique linguarum periti asserunt hæc nomina fere idem esse, idemque significare, *scilicet Oxyares*, *Ochosoaerces*, *Ochsoarses*, *Xerxes*, *Assuerus*, *Arxaxes*, *Artaxerxes*, vel ut Persæ pronuntiant *Xextes*, *Artaxestes*, vel *Artaxata*: ita enim hîc est in Hebræo, v. 3.

7. In diebus Artaxerxis.] Est idem Cambyses, qui Chaldaice dictus est *Assuerus*, Persice *Artaxerxes*, uti jam dixi ex Septuaginta. Unde τὸ *Artaxerxes* non est in Hebræo. Id ita esse pa-

tet ex Septuag. Quæ enim hîc dicuntur scripta ad Assuerum, ibi leguntur ad Artaxerxem data; imo nonnulli Codices hîc v. 6. sic habent: *In regno autem Assueri, ipse est Artaxerxes* (ita Complut. idque patet ex fine capitis ult.), *usque ad Darium;* solus enim Cambyses post Cyrum legitimus rex usque ad Darium intercessit. Idem patet ex Josepho : Esdras enim descripturus, ait Cajet. modum quo Præfecti ad regem scripserunt, more Hebræo resumit tempus quo scripserunt, nominando eumdem alio nomine, scilicet Persico, quod ipse epistolis suis præfigere solebat. Videtur enim Esdras ex publicis chronicis et diariis Persarum, epistolam Samaritanorum descripsisse cum suo titulo qui erat : *Et in diebus Artaxerxis*, ita ut quem Esdras vocat *Assuerum*, chronica Persica vocarent nomine Persico *Artaxerxem.* Aliter Christ. à Castro in c. 1. Aggæi sub initium, qui censet Assuerum esse Cambysem, Artaxerxem vero esse Smerdem magum, qui Cambysi successit, et se per fraudem in regnum intrusit. Pejus Scaliger censet Assuerum esse Xerxem ; Artaxerxem vero esse Longimanum Xerxis filium, de quo plura v. 24. Similis resumptio sermonis est Marci 15. v. 8. et 9. et sæpe alibi.

Cambyses fuit Judæorum hostis, unde ab eis vocabatur secundus Nabuchodonosor, teste Eusebio in Chronico : erat enim Cambyses deorum contemptor, sacrilegus et parricida : nam fratrem proprium interfecit, ait Justinus, sororem vero duxit in uxorem, quam deinde interemit. Unde justa numinis vindicta seipsum occidit; insilienti enim in equum vagina gladii excidit, unde nudatus gladius in ejus femur infixus est, ex quo vulnere paulo post obiit, ait Herodotus et Justinus.

Notat Cajet. quod licet Samaritæ sub Cyro per consiliarios impedierint ædificationem templi ex sumptibus publicis et regiis, non tamen Judæos à fabrica cessasse ; sed in illa perrexisse ex privatis propriisque sumptibus : unde hoc quoque impediverunt litteris ad Cambysem datis.

8. Beelteem,] est nomen officii significans *præfectum rationis*, vel *magistrum sapientiæ*, ait Lyran. Arias vero vult esse nomen proprium, et significare *possessorem saporis*, vel *gustus*, vel *rationis*, vel *eloquii :* מאם *tuam* enim Hebr. et Chald. *teem* est *sapor*, *gustus*, et metaphorice *sapientia;* Hebr. *Baal* et Chald. *beel* est *Dominus*, *præfectus*, *præses ;* igitur *Beelteem*, vel ut Hebræi pronuntiant *Baaltaam*, idem est quod *præses rationis et consilii*, quod agitabatur in Senatu et concilio, hoc est *Cancellarius :* hujus enim erat ad regem facta omnia referre, eaque scripto tabulis publicis consignare, et suâ manu, sigilloque obsignare. Ita Josephus.

10. Asenaphar.] Hic est Asarhaddon, vel Sennacherib, vel quis alius ex ejus cognatis, vel agnatis.

13. Si muri (civitatis Jerusalem, quam Judæi ædificant) instaurati fuerint, tributum, etc. non dabunt,] quia confisi suis muris rebellabunt, et in libertatem (cujus sunt avidissimi) se asserent. Hinc patet Judæos, licet è Babylone liberos, mansisse tamen Cyro et Persis vectigales et tributarios. Rursum Cyrum Judæis facultatem dedisse non tantum templi, sed et urbis reædificandæ.

14. Nos autem memores salis, quod in palatio comedimus,] q. d. Nos memores sumus alimoniæ et *salarii* (hoc enim à *sale* est dictum) quod nobis in aula dedisti, ut gratum erga te nos alentem animum ostendamus, monemus te de periculo, quod tibi à fabrica urbis Jerusalem imminet, ut eam impedias. Sic Pythagoras hoc Symbolo : *Salem et mensam ne prætereas*, suos gratitudinis admonebat, quasi dicat : In rebus prosperis ne memoriâ excidat gratitudo debita amicis, qui sui salis et mensæ participem te fecerunt. Sal enim notat convivium, quia in eo omnia sale condiuntur, ut sapiant. Hebr. est, *Quoniam sale palatii saliti sumus.* Ita Septuag. id est, quoniam in palatio tuo educati sumus. Potest quoque verti : *Sale templum salivimus*, id est, omnino illud destruximus ; olim enim cum locum aliquem desolare vellent, seminabant in eo sal.

24. Tunc intermissum est opus domus Domini (fabrica templi) in Jerusalem, et non fiebat usque ad annum secundum regni Darii regis Persarum.

Quæres : Quis fuit hic Darius ? Scaliger et Severus Sulpitius, l. 2. histor. censent esse Darium Nothum, qui fuit filius nothus sive spurius Artaxerxis Longimani, ac post eum regnavit 19 annis. Contendit enim Scaliger Assuerum, cujus mentio facta est v. 6., esse Xerxem ; Artaxerxem vero de quo v. 7. esse Longimanum Xerxis filium ; Darium de quo hoc v. esse Nothum ; Artaxerxem, qui c. 7. 1. misit Esdram et Nehemiam in Jerusalem, esse Artaxerxem cognomento Mnemonem, Darii Nothi filium et successorem. Quare sub Dario Notho ædificatum fuisse templum, urbem vero Jerusalem sub Artaxerxe Mnemone, atque ab anno secundo Darii Nothi inchoandas esse 70 hebdomades, quæ fluxere usque ad ortum Christi, de quibus Daniel c. 9. Ita Scaliger, qui dum unus ipse acrem omnium Chronologorum agit Aristarchum, omnes vicissim in se acriores provocat Aristarchos. Nam sub Dario non Notho, sed Hystaspis filio, qui Cambysi successit, ædificatum esse templum et urbem, patet ex communi Chronologorum, Interpretum et Doctorum consensu. Secundo, ex Josepho, qui id expresse docet. Tertio, ex lib. 3. Esdræ, c. 4. 43. ubi Darius hic vovit ædificare templum, si rex fieret, de quo mox plura. Quarto, quia juxta Scaligerum à Cyro, et à soluta captivitate Babylonica usque ad instaurata mœnia Jerusalem, fluxissent anni 144; tot enim sunt à Cyro usque ad Darium Nothum : quod licet admittat Scaliger, repugnat tamen Aggæus, cap. 2. 4. ubi illi qui primitus è Jerusalem in Babylonem captivi abducti fuerant, adhuc superstites, videntes novam novi Zorobabelis templi fabricam, eam præ templo priori Salomonis, quasi parvi vel nullius pretii habuerunt. A combusto autem templo Salomonis per Chaldæos, usque ad Darium Nothum fluxere anni 176, ait ipse Scaliger. Quis, quæso, illo ævo vitam prorogabat ad annum 176? Rursum, si Esdras missus fuit ab Artaxerxe Mnemone in Jerusalem, ergo Esdras vixit ducentos fere annos : genitus est enim à Saraia Pontifice, qui occisus est à Chaldæis anno primo captivitatis Babylonicæ. Insuper Zorobabel, et Jesus filius Josedec, qui sub Cyro præfuerunt reductioni captivitatis, et postea interfuerunt huic reædificationi templi sub Dario, fuissent 130 aut 140 annorum, cum tamen libro 3. Esdræ

c. 3. v. 4. Zorobabel vocetur *adolescens unus è custodibus Darii.* Fuit ergo hic Darius non Nothus, sed Hystaspis. Ita Josephus, l. 11. Antiq. c. 4. Euseb. in Chron. S. Hieron. in cap. 9. Daniel. Bellarmin. Genebr. Torniellus, Salianus, et passim Recentiores. Argumenta Scaligeri solvam Nehemiæ, c. 12. 10. et c. 13. 28; vult enim ipse Sanaballat, de quo ibi agitur, fuisse coævum Jaddo Pontifici et Alexandro Magno, sed falso. Anno ergo secundo Darii Hystaspis resumpta est templi fabrica per annos novem intermissa, ac sexto ejusdem anno fuit absoluta, scilicet fabrica Sancti et Sancti sanctorum; nam atrium sive exterior pars templi, et per consequens totum templum quoad omnia consummatum fuit anno 6 Darii, ut habet Josephus, l. 11. c. 4. 46. Porro, causa quæ Darium movit ad reædificandum templum, fuit Zorobabel, qui Dario fuit aulicus gratissimus et in deliciis, eique adhuc principi suggessit, ut votum faceret de ædificando templo si crearetur rex: creatus propositâ quæstione: *Quid esset omnium fortissimum?* cum unus dixisset esse vinum, alius esse mulieres, tertius esse regem, Zorobabel dixit esse veritatem, de eaque re tam sapienter et eleganter disseruit, ut Darius jusserit eum petere quicquid vellet: quo audito Zorobabel ita orsus est l. 3. Esdræ, c. 4. 43: *Memor esto voti tui, quod vovisti, ædificare Jerusalem in die qua regnum accepisti, et omnia vasa quæ accepta sunt ex Jerusalem remittere, quæ separavit Cyrus, quando mactavit Babyloniam, et voluit remittere ea ibi. Et tu vovisti ædificare templum quod incenderunt Idumæi, quando exterminata est Judæa à Chaldæis. Et nunc hoc est quod postulo, Domine, et quod peto: hoc est, majestas, quod à te postulo, ut facias votum quod vovisti regi cœli ex ore tuo. Tunc surgens Darius rex osculatus est illum, et scripsit epistolas ad omnes dispensatores et præfectos et purpuratos, ut deducerent eum, et eos qui cum illo erant omnes ascendentes ædificare Jerusalem. Et omnibus Præfectis qui erant in Syria, et Phœnice, et Libano scripsit epistolas, ut traherent ligna cedrina à Libano in Jerusalem, ut ædificarent cum eis Civitatem.*

Denique *Darius* Persice significat φρόνιμον, idest *prudentem*, ait Hesychius. Prudentia enim et providentia est prima dos regis, ad rite gubernandum; unde Herodotus, lib. 1. sub finem hoc de eo Cyri contra Schytas (ubi et periit) tendentis somnium recenset: *Videbatur Cyrus in somniis cernere maximum natu filiorum Hystaspis habentem in humeris alas, quarum altera Asiam, altera Europam inumbraret. Erat ex Hystaspi Achæmenidæ Arsamenis filio, ex liberis natu maximus Darius tunc ferme vigesimum ætatis annum agens, in Perside relictus, quod non maturus militiæ esset. Experrectus Cyrus visum suum intra se retractabat. Quod cum ei magni momenti videretur, vocato Hystaspi, remotis arbitris, inquit: Filius tuus Hystaspes mihi atque regno meo insidiari deprehensus est.*

Addidit deinde se id rescivisse ex somnio jam dicto, quod Hystaspi enarravit.

Quapropter tu, ait, *celerrime in Persidem revertere, facitoque ut cum ego subactis Massagetis illuc rediero, filium tuum mihi sistas ad causam dicendam.*

Sed occisus Cyrus successorem reliquit Cambysem, cui successit Darius. Hinc *Darius* Græce idem est quod *coercitor*, ait Herodot. l. 6. δαρήσεται enim idem est quod *vapulabit*, à δέρω, id est *cædo*, *verbero*, *excorio*. Hebr. vero *Darius* idem est quod *investigator*, à rad. דרש *daras*, id est, *quæsivit*, *investigavit*: hoc enim est opus prudentis, qualis erat *Darius*, qui Persice idem est quod *prudens*: aut *Darius* idem est quod *generatio et duratio*: דור enim est *generatio et duratio*. Apte: Darii enim stirps duravit in imperio Persico usque ad Darium Ochum.

CAPUT QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

AGGÆUS ET ZACHARIAS PROPHETÆ HORTANTUR JUDÆOS UT FABRICAM TEMPLI RESUMANT; QUA DE RE DARIUM REGEM CONSULUNT EJUS PRÆFECTI, AN ID EI PLACEAT.

1. PROPHETAVERUNT autem Aggæus Propheta et Zacharias filius Addo, prophetantes ad Judæos, qui erant in Judæa et Jerusalem, in nomine Dei Israel. 2. Tunc surrexerunt Zorobabel filius Salathiel, et Josue filius Josedec, et cœperunt ædificare templum Dei in Jerusalem, et cum eis prophetæ Dei adjuvantes eos. 3. In ipso autem tempore venit ad eos Thathanai, qui erat dux trans Flumen, et Stharbuzanai, et consiliarii eorum: sicque dixerunt eis: Quis dedit vobis consilium ut domum hanc ædificaretis, et muros ejus instauraretis? 4. Ad quod respondimus eis, quæ essent nomina hominum auctorum ædificationis illius. 5. Oculus autem Dei eorum factus est super senes Judæorum, et non potuerunt inhibere eos. Placuitque ut res ad Darium referretur, et tunc satisfacerent adversus accusationem illam. 6. Exemplar epistolæ, quam misit Thathanai dux regionis trans Flumen, et Stharbuzanai, et

consiliatores ejus Arphasachæi, qui erant trans Flumen, ad Darium regem. 7. Sermo, quem miserant ei, sic scriptus erat : Dario regi pax omnis. 8. Notum sit regi isse nos ad Judæam provinciam, ad domum Dei magni, quæ ædificatur lapide impolito, et ligna ponuntur in parietibus, opusque illud diligenter exstruitur, et crescit in manibus eorum. 9. Interrogavimus ergo senes illos, et ita diximus eis : Quis dedit vobis potestatem ut domum hanc ædificaretis, et muros hos instauraretis ? 10. Sed et nomina eorum quæsivimus ab eis, ut nuntiaremus tibi : scripsimusque nomina eorum virorum, qui sunt principes in eis. 11. Hujuscemodi autem sermonem responderunt nobis, dicentes : Nos sumus servi Dei cœli et terræ, et ædificamus templum, quod erat exstructum ante hos annos multos, quodque rex Israel magnus ædificaverat et exstruxerat. 12. Postquam autem ad iracundiam provocaverunt patres nostri Deum cœli, tradidit eos in manus Nabuchodonosor regis Babylonis Chaldæi, domum quoque hanc destruxit, et populum ejus transtulit in Babylonem. 13. Anno autem primo Cyri regis Babylonis, Cyrus rex proposuit edictum ut domus Dei hæc ædificaretur. 14. Nam et vasa templi Dei aurea et argentea, quæ Nabuchodonosor tulerat de templo, quod erat in Jerusalem, et asportaverat ea in templum Babylonis, protulit Cyrus rex de templo Babylonis, et data sunt Sassabasar vocabulo, quem et principem constituit, 15. dixitque ei : Hæc vasa tolle, et vade, et pone ea in templo, quod est in Jerusalem, et domus Dei ædificetur in loco suo. 16. Tunc itaque Sassabasar ille venit et posuit fundamenta templi Dei in Jerusalem, et ex eo tempore usque nunc ædificatur, et necdum completum est. 17. Nunc ergo, si videtur regi bonum, recenseat in bibliotheca regis, quæ est in Babylone, utrumnam à Cyro rege jussum fuerit ut ædificaretur domus Dei in Jerusalem, et voluntatem regis super hac re mittat ad nos.

1. ZACHARIAS FILIUS ADDO.] *Filius*, id est nepos, ut patet Zachar. 1. v. 1. Hebræi enim nepotes quoslibet vocant filios, ut patet Matth. 1. 1. Judith, 8. 1. et alibi.

5. OCULUS AUTEM DEI,] q. d. Divinæ providentiæ, gratiæ et favoris (hujus enim signum et symbolum est oculus benignus, quo Deus Judæos respexit) erga Judæos opus fuit, quod ipse Thathanai Præfecto hanc mentem injecerit, ut non impediret templi urbisque fabricam, licet necdum consuluisset Darium, imo ut scriberet apposite Dario ad utilitatem Judæorum, ac Darius lectis ejus litteris concesserit templum restaurari. Nullus enim hostium Judæis se opponebat, ac Darius in Judæos fuit benevolus opera Zorobabelis, qui erat aulicus Darii, ut dixi. Similis phrasis est c. 7. v. 6. et Exodi 12. 36. et Numer. 6. 25.

Nota : S. Script. Deo dat oculos, aures, brachia, pedes, non vere et proprie, ut voluerunt Anthropomorphitæ censentes Deum habere corpus (quod etiam sensisse videtur Tertul. licet eum excuset Pamelius), teste S. Epiphan. et S. August. in eorum hæresi ; sed metaphorice, ut humano captui se accommodet, ac per humanas actiones et membra Dei attributa significet, scilicet per oculos, quod omnia videat ; per aures, quod omnia audiat ; per brachia, quod omnia possit ; per pedes, quod sit summe stabilis, constans et æternus. Ita S. Eucherius de formulis spirital. cap. 2.

11. REX ISRAEL MAGNUS,] sapientiâ, opibus, imperio, famâ et gloriâ, puta Salomon.

15. HÆC VASA TOLLE, ET VADE, ET PONE EA IN TEMPLO, QUOD EST IN JERUSALEM, ET DOMUS DEI ÆDIFICETUR.] Est hysteronproteron, sive ordo præposterus : prius enim erat ædificanda domus Dei sive templum, antequam in ea vasa à Chaldæis ablata reponi possent : ita Cajet. aut certe per templum intellige locum, et gazophylacium vicinum templo jam exusto : in hoc enim inserebantur et servabantur vasa et dona templi.

17. IN BIBLIOTHECA REGIS.] Chald. בבית גנזיא *bebet quinzaia*, id est, ut Septuag. *in domo thesaurorum*, vel gazæ regiæ ubi erat Bibliotheca non philosophorum, sed librorum, et scripturarum archivum maxime ad opes, expensas (v. g. quas Cyrus fecerat in templum, c. 6. 8.), census et ad rem nummariam pertinentium. Ita Vatabl. ita pariter servabantur authentica exemplaria legum et decretorum regiorum.

CAPUT SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

DARIUS SUIS SUMPTIBUS JUXTA DECRETUM CYRI PERFICIT TEMPLUM, QUOD ANNO SEXTO, MAGNA POPULI LÆTITIA, MULTIS VICTIMIS CONSECRATUR : MOX CELEBRATUR PHASE PER SEPTEM DIES.

1. NUNC Darius rex præcepit : et recensuerunt in bibliotheca librorum, qui
erant repositi in Babylone, 2. et inventum est in Ecbatanis, quod est
castrum in Medena provincia, volumen unum, talisque scriptus erat in
eo commentarius : 3. Anno primo Cyri regis : Cyrus rex decrevit ut do-
mus Dei ædificaretur, quæ est in Jerusalem, in loco ubi immolent hos-
tias, et ut ponant fundamenta supportantia altitudinem cubitorum sexa-
ginta, et latitudinem cubitorum sexaginta, 4. ordines de lapidibus
impolitis tres, et sic ordines de lignis novis : sumptus autem de domo regis dabuntur. 5. Sed
et vasa templi Dei aurea et argentea, quæ Nabuchodonosor tulerat de templo Jerusalem, et
attulerat ea in Babylonem, reddantur et referantur in templum in Jerusalem in locum suum,
quæ et posita sunt in templo Dei. 6. Nunc ergo Thathanai dux regionis, quæ est trans
Flumen, Stharbuzanai, et consiliarii vestri Apharsachæi, qui estis trans Flumen, procul rece-
dite ab illis, 7. et dimittite fieri templum Dei illud à duce Judæorum, et à senioribus eorum,
ut domum Dei illam ædificent in loco suo. 8. Sed et à me præceptum est, quid oporteat fieri
à presbyteris Judæorum illis, ut ædificetur domus Dei, scilicet ut de arca regis, id est de
tributis quæ dantur de regione trans Flumen, studiose sumptus dentur viris illis, ne impe-
diatur opus. 9. Quod si necesse fuerit, et vitulos, et agnos, et hœdos in holocaustum Deo
cœli, frumentum, sal, vinum, et oleum, secundum ritum Sacerdotum, qui sunt in Jerusa-
lem, detur eis per singulos dies, ne sit in aliquo querimonia. 10. Et offerant oblationes Deo
cœli, orentque pro vita regis et filiorum ejus. 11. A me ergo positum est decretum : Ut
omnis homo qui hanc mutaverit jussionem, tollatur lignum de domo ipsius, et erigatur, et
configatur in eo; domus autem ejus publicetur. 12. Deus autem, qui habitare fecit nomen
suum ibi, dissipet omnia regna, et populum qui extenderit manum suam, ut repugnet et
dissipet domum Dei illam, quæ est in Jerusalem. Ego Darius statui decretum, quod studiose
impleri volo. 13. Igitur Thathanai dux regionis trans Flumen, et Stharbuzanai, et consiliarii
ejus, secundum quod præceperat Darius rex, sic diligenter exsecuti sunt. 14. Seniores autem
Judæorum ædificabant, et prosperabantur juxta prophetiam Aggæi prophetæ, et Zachariæ
filii Addo, et ædificaverunt et construxerunt, jubente Deo Israel, et jubente Cyro, et Da-
rio, et Artaxerxe, regibus Persarum : 15. et compleverunt domum Dei istam, usque ad diem
tertium mensis Adar, qui est annus sextus regni Darii regis. 16. Fecerunt autem filii Israel,
Sacerdotes et Levitæ, et reliqui filiorum transmigrationis dedicationem domus Dei in gaudio.
17. Et obtulerunt in dedicationem domus Dei, vitulos centum, arietes ducentos, agnos qua-
dringentos, hircos caprarum pro peccato totius Israel duodecim, juxta numerum tribuum Israel.
18. Et statuerunt Sacerdotes in ordinibus suis, et Levitas in vicibus suis, super opera Dei in
Jerusalem, sicut scriptum est in libro Moysi. 19. Fecerunt autem filii Israel transmigrationis
Pascha, quartadecima die mensis primi. 20. Purificati enim fuerant Sacerdotes et Levitæ
quasi unus : omnes mundi ad immolandum Pascha universis filiis transmigrationis, et fratribus
suis Sacerdotibus, et sibi. 21. Et comederunt filii Israel, qui reversi fuerant de transmigra-
tione, et omnes qui se separaverant à coinquinatione Gentium terræ ad eos, ut quærerent Do-
minum Deum Israel. 22. Et fecerunt solemnitatem azymorum septem diebus in lætitia, quo-
niam lætificaverat eos Dominus, et converterat cor regis Assur ad eos, ut adjuvaret manus
eorum in opere domus Domini Dei Israel.

2. In Ecbatanis.] Hebr. *in Achmata ;* litteræ enim *beth* et *mem* sunt labiales , ideoque sæpe commutantur , et una pro alia substituitur.

In Medena.] Hebr. *Madal* , id est *Media ;* sive regno Medorum, quod à Persis jam erat subjugatum , et in Provinciam redactum.

3. Altitudinem cubitorum sexaginta.] Prius templum Salomonis erat duplo altius , erat enim altum 120 cubitis ; sed noluit Cyrus novum hoc tam alte exstrui, ne Judæi ex eo arcem facerent et rebellarent.

Et latitudinem cubitorum 60.] Per latitudinem hîc accipit extensionem , sive ea fiat in longum , sive in latum. Ita Chald. vetat enim templum extendi quaquaversum ultra 60 cubitos. Unde Lyran. *Latitudinem ,* inquit , hoc est *longitudinem ;* longitudo enim templi , id est Sancti et Sancti sanctorum, erat cubitorum 60; latitudo vero viginti. Ita Ribera , lib. primo de templo , cap. 27.

5. Posita sunt in templo ,] id est , ponenda sunt in templo ædificando. Septuag. *ut ponantur.* Melius, proprie *posita sunt in templo ,* id est , in gazophylacio templi , ut dixi , cap. 5. 15. Narrat enim Darius edictum Cyri jam esse expletum. Cyrus enim præceperat vasa reponi in templo : Darius jam narrat esse reposita , juxta ejus præceptum.

14. Ædificaverunt , etc. , jubente Cyro , et Dario, et Artaxerxe.] Hoc refer non ad ædificationem templi in se , puta Sancti et Sancti sanctorum ; hæc enim perfecta est anno sexto Darii , versu 15. sed ad consummationem atriorum et ornamentorum templi , et ad prosperitatem oblationum , donorum et celebritatum templi : hæc enim perfecta est sub Artaxerxe. Rursum templi fabrica consummata fuit sub Dario , urbis vero Jerusalem sub Artaxerxe.

Quæres : Quis fuit hic Artaxerxes , de quo hîc et cap. 7 et seq.? Nonnulli putant esse Xerxem ; hic enim fuit Darii Hystaspis filius , eique in regno successit. Neque enim apparet ratio cur Esdras omiserit Xerxem , et per saltum à Dario avo transiliat ad nepotem Artaxerxem Longimanum ; præsertim cum celeberrimus fuerit hic Xerxes , utpote qui undecies centena millia militum duxit in aciem contra Græcos , ac copiis suis terras , classibus maria stravit, ideoque prius fuit terror Græciæ , sed mox ludibrium , cum victus pene solus fugere coactus est. Unde Xerxem specialim descripsit Daniel , c. 11. v. 1. Adde : Xerxes optime in Judæos fuit affectus , ut narrat Josephus , lib. 11. Antiq. cap. 5. quare videtur ipse fabricam templi promovisse. Denique Esdras jam plane grandævus et senex , non videtur post tempora Xerxis idoneus fuisse tam arduæ legationi in Jerusalem , de qua cap. 7. v. 6. Unde Josephus ait Esdram senem sub Xerxe vita functum non multo post reformatam Rempub. Quocirca in hac reformatione clauditur hic liber gestorum Esdræ.

Verum alii passim probabilius censent Artaxerxem hunc esse Longimanum Xerxis filium : primo , quia non Xerxes , sed Longimanus proprie ab omnibus historicis vocatur Artaxerxes ; secundo , idem liquet ex continuatione hujus historiæ cum historia Nehemiæ , quæ olim unus erat liber cum hoc Esdræ. Nam qui hîc dicitur Artaxerxes , et qui cap. 7. anno septimo regni sui misit Esdram in Jerusalem , idem Nehemiæ, c. 2. v. 5. dicitur eodem misisse Nehemiam anno regni sui vigesimo : ille autem qui misit Nehemiam , fuit Longimanus , ut ibi patebit. Causa cur Esdras Xerxem omiserit , est quod ille totus occupatus bello Græco , non cogitarit de Judæis et templo , nec quid opis ad hoc eis contulerit. Porro Josephus confundit Xerxem cum Artaxerxe , nam Xerxi dat 28 annos , cum constet eum nonnisi viginti annos regnasse ; quare cæteri octo anni dandi sunt Artaxerxi. De nomine *Artaxerxis* dixi c. 2. 6. quibus adde, quod *Artaxerxes*, Hebr. et Chald. dicitur *Artachsasta* , quod Hebr. idem est quod *fervor gaudii* , ait Pagnin. à רתח *ratach* , id est *fervere* et *bullire* , et שש *sas* quod *gaudere.* Aut idem est quod *lumen festinans ponere* , et sic derivatur ab איר *or* , id est *lux*, et *chas* , id est *festinare* , et שח *sach* , id est *ponere.* Denique causa cur Artaxerxes tam benevolus fuerit Judæis , fuit Esther , quam multi putant ejus fuisse uxorem ; ideoque ab eo suspensus fuit Aman , Mardochæus vero exaltatus. Sed hoc examinabo proœmio in Esther.

15. Mensis Adar.] Hic est mensis duodecimus et ultimus Hebræorum , qui nostro partim Februario , partim Martio respondet.

Qui est annus sextus Darii regis.] Igitur anno sexto Darii pars interior templi , quæ proprie vocabatur *templum*, in quod solis Sacerdotibus ingredi fas erat , perfecta est ; sed anno nono Darii omnes templi partes tam interiores quàm exteriores , puta atria , porticus , aliaque templi ornamenta perfecta fuere. Ita Josephus , Ribera , Pererius , et alii.

20. Quasi unus ,] scilicet unanimi consensu , quasi omnes fuissent vir unus , unum idemque habentes cor et animum.

21. Qui se separaverant a coinquinatione gentium.] Qui relicto Gentilismo facti proselyti , per circumcisionem initiati erant Judaismo.

22. Et converterat cor regis Assur ad eos.] Hic est Darius rex Persarum , qui dicitur *rex Assur* , quia Assyrii olim rerum Domini et monarchæ , æque ac Babylonii à Cyro subacti , jam suberant monarchiæ Persarum ac Dario.

CAPUT SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

ARTAXERXES MITTIT ESDRAM IN JERUSALEM, UT JUDÆOS VISITET, INSTRUAT, DIRIGAT ET REGAT.

1. POST hæc autem verba, in regno Artaxerxis regis Persarum, Esdras filius
Saraiæ, filii Azariæ, filii Helciæ, 2. filii Sellum, filii Sadoc, filii Achitob,
3. filii Amariæ, filii Azariæ, filii Maraioth, 4. filii Zarahiæ, filii Ozi,
filii Bocci, 5. filii Abisue, filii Phinees, filii Eleazar, filii Aaron Sacer-
dotis ab initio. 6. Ipse Esdras ascendit de Babylone, et ipse scriba velox
in lege Moysi, quam Dominus Deus dedit Israel : et dedit ei rex, secun-
dum manum Domini Dei ejus super eum, omnem petitionem ejus. 7. Et
ascenderunt de filiis Israel, et de filiis Sacerdotum, et de filiis Levitarum, et de cantoribus,
et de janitoribus, et de Nathinæis, in Jerusalem, anno septimo Artaxerxis regis. 8. Et vene-
runt in Jerusalem mense quinto, ipse est annus septimus regis. 9. Quia in primo die mensis
primi cœpit ascendere de Babylone, et in primo die mensis quinti venit in Jerusalem, juxta
manum Dei sui bonam super se. 10. Esdras enim paravit cor suum, ut investigaret legem
Domini, et faceret et doceret in Israel præceptum et judicium. 11. Hoc est autem exemplar
epistolæ edicti, quod dedit rex Artaxerxes Esdræ Sacerdoti, scribæ erudito in sermonibus et
præceptis Domini, et cæremoniis ejus in Israel. 12. Artaxerxes rex regum Esdræ Sacerdoti,
scribæ legis Dei cœli doctissimo, salutem. 13. A me decretum est, ut cuicumque placuerit in
regno meo de populo Israel, et de Sacerdotibus ejus, et de Levitis, ire in Jerusalem, tecum
vadat. 14. A facie enim regis, et septem consiliatorum ejus, missus es, ut visites Judæam et
Jerusalem in lege Dei tui, quæ est in manu tua : 15. et ut feras argentum et aurum, quod rex
et consiliatores ejus sponte obtulerunt Deo Israel, cujus in Jerusalem tabernaculum est.
16. Et omne argentum et aurum quodcumque inveneris in universa provincia Babylonis, et
populus offerre voluerit, et de Sacerdotibus quæ sponte obtulerint domui Dei sui, quæ est in
Jerusalem, 17. libere accipe, et studiose eme de hac pecunia vitulos, arietes, agnos, et sacri-
ficia, et libamina eorum, et offer ea super altare templi Dei vestri, quod est in Jerusalem.
18. Sed et si quid tibi et fratribus tuis placuerit, de reliquo argento et auro ut faciatis juxta
voluntatem Dei vestri facite. 19. Vasa quoque, quæ dantur tibi in ministerium domus Dei tui,
trade in conspectu Dei in Jerusalem. 20. Sed et cætera, quibus opus fuerit in domum Dei tui,
quantumcumque necesse est ut expendas, dabitur de thesauro, et de fisco regis, 21. et à me.
Ego Artaxerxes rex, statui atque decrevi omnibus custodibus arcæ publicæ, qui sunt trans Flu-
men, ut quodcumque petierit à vobis Esdras Sacerdos, scriba legis Dei cœli, absque mora
detis, 22. usque ad argenti talenta centum, et usque ad frumenti coros centum, et usque ad
vini batos centum, et usque ad batos olei centum, sal vero absque mensura. 23. Omne, quod
ad ritum Dei cœli pertinet, tribuatur diligenter in domo Dei cœli : ne forte irascatur contra
regnum regis, et filiorum ejus. 24. Vobis quoque notum facimus de universis Sacerdotibus, et
Levitis, et cantoribus, et janitoribus, Nathinæis, et ministris domus Dei hujus, ut vectigal,
et tributum, et annonas, non habeatis potestatem imponendi super eos. 25. Tu autem Esdra,
secundum sapientiam Dei tui, quæ est in manu tua, constitue judices et præsides, ut judicent
omni populo qui est trans Flumen, his videlicet qui noverunt legem Dei tui, sed et imperitos
docete libere. 26. Et omnis qui non fecerit legem Dei tui, et legem regis diligenter, judicium
erit de eo, sive in mortem, sive in exsilium, sive in condemnationem substantiæ ejus, vel certe
in carcerem. 27. Benedictus Dominus Deus patrum nostrorum, qui dedit hoc in corde regis,
ut glorificaret domum Domini, quæ est in Jerusalem, 28. et in me inclinavit misericordiam

suam coram rege et consiliatoribus ejus, et universis principibus regis potentibus : et ego confortatus manu Domini Dei mei, quæ erat in me, congregavi de Israel principes qui ascenderent mecum.

1. Post hæc verba,] post hæc acta et gesta.

Esdras (scriptor hujus libri) filius Saraiæ,] Pontificis occisi à Chaldæis, et frater Josedec, ac patruus Jesu Pontificis.

6. Ipse Scriba velox in lege Moysi,] q. d. Esdras legis Mosaicæ erat peritissimus, in eaque docenda et explicanda promptissimus ; *scriba* ergo idem est quod *legis peritus* vel *legis doctor*. Nota : Sicut Græci olim suos sapientes vocabant Philosophos, Chaldæi Magos, Galli Druydas, Indi Brachmanes, Gymnosophistas; ita Judæi suos Doctores vocabant סופרים *Sopherim*, quod Septuag. vertunt γραμματεῖς; Noster *scribas* à ספר *sepher*, id est *littera* vel *scriptura*, q. d. *Litterati*, aut *scribæ*, eo quod circa S. Litteras describendas, docendas, explicandas versarentur. Scribarum enim officium erat S. Scripturam incorruptam servare, correctæ ejus descriptioni invigilare, illam interpretari tum scripto, tum viva voce : inde responsa conscribere, tractatus conficere, variis modis eam enarrare, etc. ; ita S. Epiphanius, Hæresi 15. Unde *sepher*, id est *scriba*, derivari potest à ספר *saphar*, id est *enarrare, recensere*, ut *sopher* sit idem quod *enarrator legis ; sed* Noster et Septuaginta ad etymon *sepher* respexerunt, ut dixi : sic Grammatici olim nuncupati sunt qui γράμματα, id est litteras, versabant, et obscuras dubiasque poetarum sententias explicabant. Omne enim Judæorum studium erat in sacris litteris ; nam profanas et gentiles vix norant. Ita Jansen. Toletus, Maldon. et alii, ubi agunt de legisperitis cum quibus Christus crebro disseruit. Inter hos scribas eminuit Esdras, ut dixi in Proœmio. Hinc Elias Germ. in Thisbi : Scribæ, ait, sunt sapientes, qui alio nomine vocantur magistri : *sopher* ergo idem est quod *Rabbi, Rab, Rabban.* Idem innuit S. Hieron. Epist. 152.

Ascendit de Babylone,] in Jerusalem.

Et dedit ei rex (Artaxerxes) secundum manum Domini Dei ejus super eum, omnem petitionem ejus.] *Manus* significat favorem et operationem, qua Deus faciebat Esdram gratiosum regi, ait Cajet. ut rex ei concederet quicquid peteret. Non dubium autem Esdram petiisse à rege, ut Jerusalem restauraretur, et muris cingeretur, ideoque illud impetrasse. Unde ab hoc anno septimo Artaxerxis, et ab hac regis concessione, multi inchoant septuaginta hebdomades, usque ad Christum, ut dixi Daniel. 9.

7. Anno septimo Artaxerxis.] A sexto anno Darii, quo absolutum et dedicatum fuit templum, usque ad annum septimum Artaxerxis, qui Darii ex filio Xerxe fuit nepos, fluxere anni 57. Quare Esdras tunc erat grandævus et plusquam centenarius, sed fortis adhuc et vegetus, Deo eum sustentante ad commodum populi, ut eum in lege Domini erudiret et expoliret. Unde sequitur:

9. Esdras enim præparavit cor suum, ut investigaret legem Domini,] ut scilicet eam cognosceret, et plane perspectam haberet, et deinde, faceret, id est opere adimpleret, et denique doceret in Israel præceptum et judicium,] quid scilicet lex fieri, vel non fieri præcipiat, quidque per eam sit justum, vel injustum (hoc enim discernere, est *judicium*), licitum, vel illicitum. Disce hîc ab Esdra ordinem docendi esse hunc, primo ut plene discas ; secundo, ut quod didicisti, prior ipse facias et opere impleas ; tertio, ut idem alios doceas. Sic Christus *cœpit* primo *facere*, deinde *docere*, Act. 1. 1.

13. A facie (id est, jussu et auctoritate), Regis et septem consiliatorum ejus.] Persarum enim reges habebant septem summos principes et consiliarios. Unde congrue ad hunc numerum deinceps in Scriptura similiter nominantur septem Angeli primarii quasi principes Dei ; *Septem viri aulæ cœlestis.* Nam, ut ait Arist. (vel quisquis est Auctor, lib. de mundo post medium), *majestas et gubernatio regum Persarum fuit imago divinæ majestatis et providentiæ.* Vide dicta Apoc. 1. 4. ad illa : *Et à septem Spiritibus.*

Ut visites Judæam in lege Dei tui.] Rex ergo hic constituit Esdram visitatorem Judæorum sibi subjectorum, ut videat an ipsi observent legem Dei, et sicubi ab ea aberrent, eos erudiat, corrigat et castiget.

20. Dabitur de thesauro regis.] Vide hîc pietatem regum Gentilium, scilicet Artaxerxis, qui æque ut Cyrus et Darius, ex suo ærario præstitit sumptus necessarios ad templi ministeria.

24. Ut vectigal, etc., non habeatis potestatem imponendi super eos.] Hinc patet Judæos fuisse servos et tributarios Persarum ; sed rex eorum hîc ab omni tributo similive onere publico immunes facit Sacerdotes, Levitas, cæterosque templi ministros. Quod notent Principes Christiani.

25. Tu autem Esdra, etc., constitue Judices et præsides ut judicent omni populo,] ut lites dissidentium in populo juridice definiant, et judicialiter decidant.

26. Et omnis qui non fecerit legem, etc., judicium erit de eo sive in mortem.] Ecce hîc rex dat Esdræ, et judicibus ab eo è populo constituendis, potestatem necis in prævaricatores, quam Judæis negarunt Romani : illam enim duntaxat Pilato, cætertsque suis præsidibus concesserunt. Unde Judæi, dicente Pilato, ut ipsi Christum secundum legem judicarent, responderunt : *Nobis non licet interficere quemquam*, Matth. 27.

CAPUT OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

RECENSENTUR PER FAMILIAS JUDÆI, QUI CUM ESDRA È BABYLONE REDIERUNT IN JUDÆAM. ITEM VASA, MUNERA, HOSTIÆ QUAS DEO OBTULERUNT.

1. Hi sunt ergo principes familiarum, et genealogia eorum, qui ascenderunt mecum in regno Artaxerxis regis de Babylone. 2. De filiis Phinees, Gersom. De filiis Ithamar, Daniel. De filiis David, Hattus. 3. De filiis Secheniæ, filiis Pharos, Zacharias : et cum eo numerati sunt viri centum quinquaginta. 4. De filiis Phahath Moab, Elioënai filius Zarehe, et cum eo ducenti viri. 5. De filiis Secheniæ, filius Ezechiel, et cum eo trecenti viri. 6. De filiis Adan, Abed filius Jonathan, et cum eo quinquaginta viri. 7. De filiis Alam, Isaias filius Athaliæ, et cum eo septuaginta viri. 8. De filiis Saphatiæ, Zebedia filius Michael, et cum eo octoginta viri. 9. De filiis Joab, Obedia filius Jahiel, et cum eo ducenti decem et octo viri. 10. De filiis Selomith, filius Josphiæ, et cum eo centum sexaginta viri. 11. De filiis Bebai, Zacharias filius Bebai, et cum eo viginti octo viri. 12. De filiis Azgad, Johanan filius Eccetan, et cum eo centum et decem viri. 13. De filiis Adonicam, qui erant novissimi : et hæc nomina eorum : Elipheleth, et Jehiel, et Samaias, et cum eis sexaginta viri. 14. De filiis Begui, Uthai et Zachur, et cum eis septuaginta viri. 15. Congregavi autem eos ad fluvium, qui decurrit ad Ahava, et mansimus ibi tribus diebus, quæsivique in populo, et in Sacerdotibus de filiis Levi, et non inveni ibi. 16. Itaque misi Eliezer, et Ariel, et Semeiam, et Elnathan, et Jarib, et alterum Elnathan, et Nathan, et Zachariam, et Mosollam principes : et Joiarib, et Elnathan sapientes. 17. Et misi eos ad Eddo, qui est primus in Chasphiæ loco, et posui in ore eorum verba, quæ loquerentur ad Eddo, et fratres ejus Nathinæos, in loco Chasphiæ, ut adducerent nobis ministros domus Dei nostri. 18. Et adduxerunt nobis per manum Dei nostri bonam super nos, virum doctissimum de filiis Moholi, filii Levi filii Israel, et Sarabiam et filios ejus et fratres ejus decem et octo, 19. et Hasabiam, et cum eo Isaiam de filiis Merari, fratresque ejus et filios ejus viginti. 20. Et de Nathinæis, quos dederat David et principes ad ministeria Levitarum, Nathinæos ducentos viginti : omnes hi suis nominibus vocabantur. 21. Et prædicavi ibi jejunium juxta fluvium Ahava, ut affligeremur coram Domino Deo nostro, et peteremus ab eo viam rectam nobis et filiis nostris, universæque substantiæ nostræ. 22. Erubui enim petere à rege auxilium et equites, qui defenderent nos ab inimico in via, quia dixeramus regi : Manus Dei nostri est super omnes qui quærunt eum in bonitate : et imperium ejus, et fortitudo ejus, et furor super omnes qui derelinquunt eum. 23. Jejunavimus autem, et rogavimus Deum nostrum per hoc : et evenit nobis prospere. 24. Et separavi de principibus Sacerdotum duodecim, Sarabiam, et Hasabiam, et cum eis de fratribus eorum decem. 25. Appendique eis argentum, et aurum, et vasa consecrata domus Dei nostri, quæ obtulerat rex et consiliatores ejus, et principes ejus, universusque Israel eorum qui inventi fuerant : 26. et appendi in manibus eorum argenti talenta sexcenta quinquaginta, et vasa argentea centum, auri centum talenta : 27. et crateres aureos viginti, qui habebant solidos millenos, et vasa æris fulgentis optimi duo, pulchra ut aurum. 28. Et dixi eis : Vos sancti Domini, et vasa sancta, et argentum et aurum quod sponte oblatum est Domino Deo patrum nostrorum, 29. vigilate et custodite, donec appendatis coram principibus Sacerdotum, et Levitarum, et ducibus familiarum Israel in Jerusalem, in thesaurum domus Domini. 30. Susceperunt autem Sacerdotes et Levitæ pondus argenti, et auri, et vasorum, ut deferrent Jerusalem in domum Dei nostri. 31. Promovimus ergo à flumine Ahava, duodecimo die mensis primi, ut pergeremus Jerusalem : et manus Dei nostri fuit super nos, et liberavit nos de manu ini-

mici, et insidiatoris in via. 32. Et venimus Jerusalem, et mansimus ibi tribus diebus. 33. Die
autem quarta appensum est argentum, et aurum, et vasa in domo Dei nostri, per manum
Meremoth filii Uriæ Sacerdotis, et cum eo Eleazar filius Phinees, cumque eis Jozabed filius
Josue, et Noadaia filius Bennoi Levitæ, 34. juxta numerum et pondus omnium : descriptumque
est omne pondus in tempore illo. 35. Sed et qui venerant de captivitate filii transmigrationis,
obtulerunt holocautomata Deo Israel, vitulos duodecim pro omni populo Israel, arietes nonaginta
sex, agnos septuaginta septem, hircos pro peccato duodecim : omnia in holocaustum Domino.
36. Dederunt autem edicta regis satrapis, qui erant de conspectu regis, et ducibus trans
Flumen, et elevaverunt populum et domum Dei.

1. QUI ASCENDERUNT MECUM.] Hinc patet Esdram hunc catalogum scripsisse, ipsumque esse hujus libri auctorem.

13. QUI ERANT NOVISSIMI,] id est, qui ultimo loco Esdræ se associarunt, ut cum eo redirent in Jerusalem.

17. ET MISI EOS AD EDDO, QUI EST PRIMUS (princeps) IN CHASPHIÆ LOCO.] *Chasphia* erat pagus, vel vicus in Babylone, in quo habitabant Judæi separati à Chaldæis, cujus pagi vel vici princeps erat *Eddo*.

21. ET PRÆDICAVI (id est, indixi et promulgavi commune) JEJUNIUM, etc., UT PETEREMUS AB EO VIAM RECTAM,] ut scilicet Deus via recta nos salvos et incolumes per tot hostes, pericula et anfractus deduceret in Jerusalem, omniaque nostra prosperaret.

23. ROGAVIMUS DEUM NOSTRUM PER HOC.] Hebr. et Septuag. : *Pro hoc*, vel *propter hoc*, ut scilicet propter hoc jejunium dirigeret et prosperaret iter nostrum; quod et fecit : nam EVENIT NOBIS PROSPERE.] Vide hìc quàm apud Deum potens sit oratio armata jejunio, ut videatur Deo vim inferre ad concedendum id quod petitur.

27. ET CRATERES AUREOS 20 QUI HABEBANT (pondus, id est ponderabant) SOLIDOS MILLENOS.] Hebr. et Septuag. *drachmas mille*.

35. OBTULERUNT HOLOCAUTOMATA.] Holocaustum proprie erat sacrificium, quo tota victima in honorem Dei cremabatur; sed hìc latius sumitur pro qualibet hostia, etiam pro peccato oblata, ut sequitur. Vide dicta Levit. 1 et seq.

36. ET ELEVAVERUNT POPULUM,] q. d. Satrapæ et præfecti Persarum *exaltarunt* Judæos suo patrocinio, favore, ope et opibus, promovendo fabricam templi, animando, adjuvando, annonam præbendo, munera offerendo, uti eis præceperat Artaxerxes c. præcedenti.

CAPUT NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

ESDRAS DELICTUM POPULI (QUOD GENTILITIAS DUXISSENT UXORES), VESTES LACERANDO, ET CRINES VELLENDO DEPLORAT : DEUMQUE OBSECRAT, UT IRAM A POPULO AVERTAT.

1. POSTQUAM autem hæc completa sunt, accesserunt ad me principes, dicen-
tes : Non est separatus populus Israel, Sacerdotes et Levitæ, à populis
terrarum, et abominationibus eorum, Chananæi videlicet, et Hethæi, et
Pherezæi, et Jebuzæi, et Ammonitarum, et Moabitarum, et Ægyptio-
rum, et Amorrhæorum : 2. tulerunt enim de filiabus eorum sibi et filiis
suis, et commiscuerunt semen sanctum cum populis terrarum : manus
etiam principum et magistratuum fuit in transgressione hac prima. 3. Cum-
que audissem sermonem istum, scidi pallium meum et tunicam, et evelli capillos capitis mei et
barbæ, et sedi mœrens. 4. Convenerunt autem ad me omnes, qui timebant verbum Dei Israel,
pro transgressione eorum qui de captivitate venerant, et ego sedebam tristis usque ad sacrifi-
cium vespertinum : 5. et in sacrificio vespertino surrexi de afflictione mea, et scisso pallio et
tunica, curvavi genua mea, et expandi manus meas ad Dominum Deum meum, 6. et dixi :
Deus meus, confundor et erubesco levare faciem meam ad te : quoniam iniquitates nostræ mul-
tiplicatæ sunt super caput nostrum, et delicta nostra creverunt usque ad cœlum, 7. à diebus
patrum nostrorum : sed et nos ipsi peccavimus graviter usque ad diem hanc, et in iniquitatibus
nostris traditi sumus ipsi, et reges nostri, et Sacerdotes nostri, in manum regum terrarum, et
in gladium, et in captivitatem, et in rapinam, et in confusionem vultus sicut et die hac. 8. Et

nunc quasi parum et ad momentum facta est deprecatio nostra apud Dominum Deum nostrum, ut dimitterentur nobis reliquiæ, et daretur nobis paxillus in loco sancto ejus, et illuminaret oculos nostros Deus noster, et daret nobis vitam modicam in servitute nostra, 9. quia servi sumus, et in servitute nostra non dereliquit nos Deus noster, sed inclinavit super nos misericordiam coram rege Persarum, ut daret nobis vitam et sublimaret domum Dei nostri, et exstrueret solitudines ejus, et daret nobis sepem in Juda et Jerusalem. 10. Et nunc quid dicemus, Deus noster, post hæc? quia dereliquimus mandata tua, 11. quæ præcepisti in manu servorum tuorum prophetarum, dicens : Terra, ad quam vos ingredimini ut possideatis eam, terra immunda est, juxta immunditiam populorum, cæterarumque terrarum, abominationibus eorum qui repleverunt eam ab ore usque ad os in coinquinatione sua. 12. Nunc ergo filias vestras ne detis filiis eorum, et filias eorum ne accipiatis filiis vestris, et non quæratis pacem eorum, et prosperitatem eorum, usque in æternum : ut confortemini, et comedatis quæ bona sunt terræ, et hæredes habeatis filios vestros usque in seculum. 13. Et post omnia quæ venerunt super nos in operibus nostris pessimis, et in delicto nostro magno, quia tu, Deus noster, liberasti nos de iniquitate nostra, et dedisti nobis salutem sicut est hodie, 14. ut non converteremur, et irrita faceremus mandata tua, neque matrimonia jungeremus cum populis abominationum istarum. Numquid iratus es nobis usque ad consummationem ne dimitteres nobis reliquias ad salutem? 15. Domine Deus Israel, justus es tu : quoniam derelicti sumus, qui salvaremur sicut die hac. Ecce coram te sumus in delicto nostro; non enim stari potest coram te super hoc.

2. Tulerunt enim de filiabus eorum sibi] uxores. Nota : Deus Exodi 34. et Deuter. 7. 3. præceperat Judæis ne uxores ducerent Chananæas, quæ incolebant terram sanctam à Judæis occupandam, idque ob periculum perversionis; ne scilicet ab idololatris uxoribus pellicerentur ad colendum idola, ut insinuat Nehemias cap. ult. v. 24 et 26. Idem judicium erat de Ammonitis, Moabitis, Ægyptiis, etc. : intellige nisi uxores prius abjectis idolis ad Deum verum et Judaismum se converterent; tunc enim licebat eas ducere, uti Salomon duxit Rahab, et Booz duxit Ruth.

Causam peccati Lyran. et Glossa assignant hanc, quod Judæi venientes in Jerusalem, videntes uxores suas ex labore et ærumnis itineris macilentas, rugosas et deformes, eas contempserint, ideoque duxerint è vicinis gentibus juvenculas, vegetas et speciosas.

Manus etiam Principum et Magistratuum fuit in transgressione hac prima,] quasi dicat : In hoc opere ducendi uxores gentiles, primi fuere principes, qui alios ab hoc scelere avertere et compescere debuissent. Manus enim adhibetur operi ut illud operemur; atque manu juncta manui solet dari fides mutua mariti et uxoris.

7. Sicut et die hac,] cernimus, experimur et sentimus plagas jam dictas, quibus Deus dorsa nostra assidue verberat, et peccata nostra flagellat.

8. Et nunc quasi parum et ad momentum facta est (grata et exaudita) deprecatio nostra apud Dominum, q. d. Parvum quiddam et parvo, ut verendum est, tempore duraturum deprecatione nostra obtinuimus à Deo, ut scilicet liceret nobis è Babylone redire in patriam. Unde Septuag. vertunt : *Et nunc ut parum mansuefactus est nobis Dominus.* Timebat enim Esdras ne ob conjugia hæc cum Gentilibus inita, Deus rursum iratus reditum in Jerusalem revocaret, impediret, et aliis ærumnis involveret.

Et daretur nobis paxillus in loco sancto ejus,] ita lege cum Hebr. Septuaginta, Roman. non, *pax illius*, q. d. *Et daretur nobis paxillus*, id est, modica firmitas (*paxillis* enim et clavis figebant tabernacula, trabes et ligna, ut firma consisterent) habitationis nostræ in Jerusalem. Unde Septuag. pro *paxillus*, vertunt firmamentum. Ita Cajetan. Vatablus et alii. Symbolice, *paxillus* significat principes et magistratus è gente Judaica : ab his enim pendebat populus, sicut vas vel trabs pendet à paxillo, ut dixi Isaiæ 22. 23. ad illa Dei de Eliacim Pont. : *Et figam illum paxillum in loco fideli, et erunt in solium gloriæ domui patris ejus.* Esdras ergo pro magno beneficio computat, quod Artaxerxes Judæis dederit è gente sua principes et magistratus, qui eos secundum leges et instituta patria regerent, et in vero Dei cultu promoverent; si enim Persas dedisset, parum illi Dei cultum conservare curassent. Et hoc beneficio illuminaret, id est recrearet, lætificaret (sicut enim tenebræ tristitiæ, sic lux lætitiæ est symbolum et causa) oculos nostros Deus noster : et daret nobis vitam modicam in servitute nostra.] *Vitam*, intellige jucundam, liberam et lætam; nam vivere in mœrore et servitute, mors potius est quàm vita. Adde quod tradit Xenophon, libro 7. Cyropædiæ, Cyrum, cum capta Babylone Persæ sævirent in cives, præcepisse ut parcerent et vitam darent eis qui loquerentur lingua Syriaca, id est Judaice : hanc enim mentem ei indidit Deus in gratiam Judæorum.

9. Et exstrueret solitudines,] ita vocat ruinas et domos desolatas in Jerusalem, quæ jam restaurabantur : Et daret nobis sepem (ita lege cum Roman. non *spem*, ut legunt alii,) id est munimen, tutelam et securitatem à Samaritis, aliisque hostibus qui nunc sub Cambyse fabricam urbis et templi impediverunt; idque factum est per favorem Artaxerxis, tam benevoli tamque potentis monarchæ.

11. Qui repleverunt eam ab ore usque ad os in coinquinatione sua,] id est, impleverunt eam ab omni parte, sicut vas impletur ab ore ad os, id est, ab una extremitate usque ad aliam aceto, aliove liquore. Addit Sanchez : *Os*, ait, mensuram denotat, quia mensura omnis maxi

me liquidorum orificium habet, quod est in vase summum, et ubi magna est alicujus liquoris abundantia, ex uno vase jam pleno in aliud per canalem transfunditur, et inde rursus in aliud, donec omnia vasa ad summum expleantur. Quo dicendi modo multæ provinciæ significantur plenæ abominatione gentilitia.

12. NUNC ERGO,] sunt verba Dei prohibentis, ne quis ducat uxorem gentilem.

ET NON QUÆRATIS PACEM EORUM ET PROSPERITATEM EORUM,] q. d. Ne curetis, ametis, quæratis prosperitatem Gentium vicinarum, quæ pace fruentes abundant opibus et deliciis, ut propterea cupiatis cum eis fœdus et matrimonia inire; sed potius Deo vestro servite in terra vestra, ab eoque prospera omnia petite et exspectate. Secundo, q. d. Non sitis solliciti de Gentium vicinarum pace et prosperitate, ut de ea gaudeatis; et si illa eis auferatur, doleatis; nolo enim vos cum eis amicitiam inire, et matrimonia jungere, sed potius cupio vos ab eis esse aversos et inimicos, ut eos conculcetis, evertatis et exscindatis, ut jussit Deus, Exodi c. 23. versu 32.

13. ET POST OMNIA QUÆ VENERUNT SUPER NOS IN OPERIBUS (id est propter opera : est enim כי pretii sive meriti) NOSTRIS PESSIMIS, ET IN DELICTO NOSTRO,] magno idololatriæ, quo sub Salomone, Manasse, Jechonia, etc., relicto Deo coluimus idola gentium; QUIA TU DEUS NOSTER LIBERASTI NOS è captivitate Babylonica, in quam ob peccata nostra incideramus, ET DEDISTI NOBIS SALUTEM (libertatem, ut salvi rediremus in Jerusalem) SICUT EST HODIE, id est, sicut hodie factum cernimus, gaudemus et gratulamur; idque, Domine, fecisti hoc fine, ut tanto beneficio tuo illecti.

14. NON CONVERTEREMUR,] ad pristina idola et vitia. Nota : Τὸ *ki*, id est *quia*, hîc non sumitur proprie ut significet causam, sed improprie idque dupliciter; primo ut sit particula nil significans, sed per pleonasmum redundans, et ornatus causa duntaxat addita : sic enim Hebræi sæpe usurpant τὸ כי *ki*, præsertim cum gravem vel eximiam, vel valde desideratam aut gratam significare volunt, ut Joan. 4. ubi Christus ait Samaritanæ : *Bene dixisti, quia non habeo virum;* id est me non habere virum. Et Osee, cap. 10. v. 35 : *Quia luxit super eum populus.* Et cap. eodem, v. 3 : *Quia nunc dicent : Non est rex nobis.* Et psalm. 17. quater particula כי *ki* Hebr. ad ornatum ponitur, et *quoniam* latine, quæ illi respondet, quæ idem valet quod *quia*, versu 31. 32. 33. 35. Quare sensus erit : Post hæc omnia, quæ propter nostra opera scelerata pertulimus, tu Deus noster liberasti nos. Ita Sanchez.

Secundo, magis nervose Vatabl. pro *quia* vertit *tamen.* Hebr. enim *ki*, id est *quia*, sæpe est adversarium et sumitur pro *sed*, *tamen*, *verumtamen*, ut Isaiæ 36 : *Numquid parturiet terra in una die? quia parturivit et peperit Sion;* id est, non poterit parere uno die terra; verumtamen poterit Sion. Psalm. 36. cum dixisset David de justis : *Non confundentur in tempore malo;* subjicit de impiis : *Quia peccatores peribunt;* id est, verumtamen peccatores peribunt. Et psalm. 13. cum dixisset de peccatoribus : *Trepidaverunt timore, ubi non erat timor;* de justis statim subjicit : *Quoniam Dominus in generatione justa est;* id est, verumtamen Deus cum justis erit et ideo non timebunt.

Sic et hîc; unde Vatabl. vertit : *Posteaquam vero omnia hæc venerunt super nos propter opera nostra mala, et propter ingentia delicta nostra; tu tamen, ô Deus noster, pepercisti, ne nos deprimeres ob iniquitates nostras.* Admiratur enim Esdras immensam Dei in Judæos clementiam, quod eos ob tanta scelera in Babylone non dereliquerit, nec plane disperdiderit, sed pepercerit; quin et novis magnisque donis auxerit, nimirum libertate, reditu in patriam, restautione urbis et templi; adeo ut beneficiis suis cum ipsorum ingratitudine et maleficiis certasse videatur. Hæc est divina clementia omnem humanam superans, et Deo soli propria.

NUMQUID IRATUS ES NOBIS USQUE AD CONSUMMATIONEM (ut nos plane disperderes et consumeres) NE DIMITTERES NOBIS RELIQUIAS AD SALUTEM?] ne scilicet ex tot millibus Judæorum salvares paucos aliquos, quasi populi reliquias? q. d. Minime gentium : licet enim tu id optimo jure nobis facere potuisses ob nostra scelera, tamen noluisti. Vicit enim tua clementia tuam justitiam, ut non tantum paucas reliquias, sed multa millia Judæorum tam in Judæa quàm in Babylone salvaris, et in vita conservaris, quæ pristinum Israelis ac Reipublicæ, et Ecclesiæ tuæ decus et splendorem quasi emortuum suscitabunt, et redivivum gloriosumque exhibebunt.

15. DOMINE DEUS ISRAEL, JUSTUS ES TU: QUONIAM DERELICTI SUMUS QUI SALVAREMUR SICUT DIE HAC,] apparet et ab omnibus cernitur, q. d. Multi quidem è nobis perierunt ob peccata, quia justo tuo judicio eos condemnasti; non pauci tamen in vita superstites derelicti sunt qui salvarentur : qua in re excessum quemdam justitiæ fecisti, ut justissimus sis et dicaris, eo quod non omnes perdideris, uti juste poteras; sed multos salvaris, ut justitiam tuam clementia magna temperares; imo justitia tua sineret se vinci à tua clementia, aut potius ipsa se converteret in clementiam, faceretque ut clementia justitiæ locum occuparet. Hic enim est excessus justitiæ, cum justitia locum suum cedit clementiæ, imo in eam se commutat et transformat.

ECCE CORAM TE SUMUS IN DELICTO NOSTRO,] q. d. Reos nos tibi sistimus gravissimi delicti, scilicet quod uxores gentilitias duxerimus.

NON ENIM STARI POTEST CORAM TE SUPER HOC,] q. d. Non potest hoc ulla ratione negari, excusari, velari, vel defendi; Hebr. : *Non enim est stare coram te super hoc;* quin in judicio causa cadamus, judicemurque peccatores, ingrati, et rei læsæ divinæ majestatis. Quare præ pudore vultum velamus, imo in terram projicimus, flagitantes gratiam et misericordiam tuam. Talis debet esse pœnitentium sensus et oratio, pudor et contritio.

CAPUT DECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

ESDRAS MANDAT DIMITTI UXORES GENTILITIAS; DESIGNANTUR PRÆFECTI QUI HOC MANDATUM EXSEQUANTUR; RECENSENTUR II QUI GENTILITIAS DUXERANT.

1. Sic ergo orante Esdra, et implorante eo, et flente, et jacente ante templum
Dei, collectus est ad eum de Israel cœtus grandis nimis virorum, et mu-
lierum, et puerorum, et flevit populus fletu multo. 2. Et respondit Seche-
nias filius Jehiel de filiis Ælam, et dixit Esdræ : Nos prævaricati sumus
in Deum nostrum, et duximus uxores alienigenas de populis terræ : et
nunc, si est pœnitentia in Israel super hoc, 3. percutiamus fœdus cum
Domino Deo nostro, ut projiciamus universas uxores, et eos qui de his nati
sunt, juxta voluntatem Domini, et eorum qui timent præceptum Domini Dei nostri : secundum
legem fiat. 4. Surge, tuum est decernere, nosque erimus tecum : confortare, et fac. 5. Sur-
rexit ergo Esdras, et adjuravit principes Sacerdotum et Levitarum, et omnem Israel, ut face-
rent secundum verbum hoc, et juraverunt. 6. Et surrexit Esdras ante domum Dei, et abiit ad
cubiculum Johanan filii Eliasib, et ingressus est illuc, panem non comedit, et aquam non bibit:
lugebat enim transgressionem eorum qui venerant de captivitate; 7. et missa est vox in
Juda et in Jerusalem omnibus filiis transmigrationis, ut congregarentur in Jerusalem : 8. et
omnis qui non venerit in tribus diebus juxta consilium principum et seniorum, auferetur universa
substantia ejus, et ipse abjicietur de cœtu transmigrationis. 9. Convenerunt igitur omnes viri
Juda et Benjamin in Jerusalem tribus diebus, ipse est mensis nonus, vigesimo die mensis : et
sedit omnis populus in platea domus Dei, trementes pro peccato, et pluviis. 10. Et surrexit
Esdras Sacerdos, et dixit ad eos : Vos transgressi estis, et duxistis uxores alienigenas, ut adde-
retis super delictum Israel. 11. Et nunc date confessionem Domino Deo patrum vestrorum et
facite placitum ejus, et separamini à populis terræ, et ab uxoribus alienigenis. 12. Et respondit
universa multitudo, dixitque voce magna : Juxta verbum tuum ad nos, sic fiat. 13. Verumta-
men quia populus multus est, et tempus pluviæ, et non sustinemus stare foris, et opus non est
diei unius vel duorum (vehementer quippe peccavimus in sermone isto), 14. constituantur prin-
cipes in universa multitudine : et omnes in civitatibus nostris qui duxerunt uxores alienigenas,
veniant in temporibus statutis, et cum his seniores per civitatem et civitatem, et judices ejus,
donec avertatur ira Dei nostri à nobis super peccato hoc. 15. Igitur Jonathan filius Azahel, et
Jaasia filius Thecue, steterunt super hoc, et Mesollam, et Sebethai Levites adjuverunt eos :
16. feceruntque sic filii transmigrationis. Et abierunt Esdras Sacerdos, et viri principes
familiarum, in domos patrum suorum; et omnes per nomina sua, et sederunt in die primo men-
sis decimi ut quærerent rem. 17. Et consummati sunt omnes viri, qui duxerant uxores alieni-
genas, usque ad diem primam mensis primi. 18. Et inventi sunt de filiis Sacerdotum qui duxe-
rant uxores alienigenas. De filiis Josue filii Josedec, et fratres ejus, Maasia, et Eliezer, et Jarib,
et Godolia. 19. Et dederunt manus suas ut ejicerent uxores suas, et pro delicto suo arietem de
ovibus offerrent. 20. Et de filiis Emmer, Hanani, et Zebedia. 21. Et de filiis Harim, Maasia,
et Elia, et Semeia, et Jehiel, et Ozias. 22. Et de filiis Pheshur, Elioënai, Maasia, Ismael,
Nathanael, Jozabed, et Elasa. 23. Et de filiis Levitarum, Josabed, et Semei, et Celaia, ipse
est Calita, Phataia, Juda, et Eliezer. 24. Et de cantoribus, Eliasib. Et de janitoribus, Sel-
lum, et Tellem, et Uri. 25. Et ex Israel, de filiis Pharos, Remeia, et Jezia, et Melchia, et Mia-
min, et Eliezer, et Melchia, et Banea. 26. Et de filiis Ælam, Mathania, Zacharias, et Jehiel,
et Abdi, et Jerimoth, et Elia. 27. Et de filiis Zethua, Elioënai, Eliasib, Mathania, et Jeri-
muth, et Zabad, et Aziza. 28. Et de filiis Bebai, Johanan, Hanania, Zabbai, Athalai. 29. Et

de filiis Bani, Mosollam, et Melluch, et Adaia, Jasub, et Saal, et Ramoth. 30. Et de filiis Phahath Moab, Edna, et Chalal, Banaias, et Maasias, Mathanias, Beseleel, Bennui, et Manasse. 31. Et de filiis Herem, Eliezer, Josue, Melchias, Semeias, Simeon, 32. Benjamin, Maloch, Samarias. 33. Et de filiis Hasom, Mathanai, Mathatha, Zabad, Eliphelet, Jermai, Manasse, Semei. 34. De filiis Bani, Maaddi, Amram, et Vel, 35. Baneas, et Badaias, Cheliau, 36. Vania, Marimuth, et Eliasib, 37. Mathanias, Mathanai, et Jasi, 38. et Bani, et Bennui, Semei, 39. et Salmias, et Nathan, et Adaias, 40. et Mechnedebai, Sisai, Sarai, 41. Ezrel, et Selemiau, Semeria, 42. Sellum, Amaria, Joseph. 43. De filiis Nebo, Jehiel, Mathathias, Zabad, Zabina, Jeddu, et Joel, et Banaia. 44. Omnes hi acceperant uxores alienigenas; et fuerunt ex eis mulieres quæ pepererant filios.

1. Sic ergo orante Esdra et implorante (Dei misericordiam), et flente, et jacente ante templum.] Fecit hoc Esdras, ut populum ad pœnitentiam inveterati abusus ducendi alienigenas, sua oratione et fletu impelleret; ipse enim confitetur et deflet hîc peccatum non suum, sed populi, ejusque personam et peccatum in se suscipit (æque ac fecit Christus, cujus Esdras hîc est typus), ideoque publicam orationem instituit, cum gemitu et lacrymis prostratus in terram, et jacens ante templum, quasi indignum se existimans qui templum ingrederetur, ibique oraret; utque ante templum orans et plorans, ut habent Septuag. à toto populo circumfuso audiretur.

2. Et nunc si est pœnitentia in Israel super hoc.] Hebr. et Septuag.: *Si est spes*, scilicet Deum per pœnitentiam placandi. *Pœnitentia* enim est dolor de peccatis cum spe veniæ impetrandæ. Qui enim non habet spem veniæ non pœnitet, sed desperat instar Judæ. Quare pœnitentia includit spem remissionis peccati.

3. Percutiamus fœdus cum Domino Deo nostro, ut projiciamus universas uxores (alienigenas), et eos qui de his nati (ne natorum intuitus et amor nos sollicitet ad revocandas eorum matres alienigenas. Verum cum hi sint filii nostri, impium et inhumanum foret eos omnino abjicere: quare abjiciamus eos non plane et absolute, sed) juxta voluntatem Domini, et præceptum eorum qui timent Dominum,] ut scilicet modum abjiciendi, quem viri sapientes et timentes Deum nobis præscripserint, exsequamur.

5. Et juraverunt] se uxores alienigenas absolute et omnino dimissuros; filios vero ex eis procreatos non absolute, sed juxta consilium Esdræ et sapientum Deum timentium à se ablegaturos. Sapientes autem hunc modum præscripserunt, ut filios à se et domo sua amandarent ad Collegia et pædagogia ad hoc instituta et instituenda, ut in iis à viris prudentibus erudirentur in vera Dei fide, timore et cultu, ac in bonis moribus. Ita Cajet.

Magna fuit hæc resolutio Judæorum, plane seria pœnitentia, et juramentum valde arduum. Jurant enim se uxores suas, quibus ardore magno tot annos agglutinati fuerant, quasque amabant ut viscera sua, abjecturos, ut Dei voluntati legique satisfaciant. Idem facturos de prolibus, quos ut sua membra, imo ut vivas suî imagines, ac ut alteros se, utpote in quibus post mortem superstites futuri, et in hominum memoria continue victuri erant, abjecturos et spem posteritatis quasi succisuros, q. d. Malumus placere Deo, quàm uxoribus et filiis nostris; malumus gratiam Dei, quàm uxorum. Deum enim amamus supra omne amabile: quare ut ejus amori, religioni et legi obsequamur, illos à Deo nobis dilectos abdicabimus, et quasi membra nostra à nobis dissecabimus. Imitabimur Abraham patrem nostrum, qui unicum suum Isaac Deo immolare voluit.

Nota: Nonnulli cum Bellarmino, lib. 1. de Matrim. c. 23. censent hæc matrimonia Judæorum cum alienigenis fuisse irrita et nulla, eo quod lex Exod. 23. et Deuter. 7. vetans illa, videatur eadem pariter irritare et annullare. Probabilius Cajet. et alii censent illa lege fuisse duntaxat vetita, non autem irrita. Lex enim nil tale exprimit, quo significet illa esse nulla. Dissolvit tamen ea Esdras, quia in lege connubia solvi poterant per libellum repudii Judæis permissum, ac proinde hoc casu debebant solvi, utpote contra legem inita, et vetita ob opericulum idololatriæ.

6. Et surrexit Esdras ante domum Dei, et abiit ad cubiculum Johanan filii Eliasib.] Hic *Eliasib* fuit Pontifex, ac filius Joacim. Hæc enim fuit series Pontificum illius ævi: Saraia occiso à Chaldæis successit filius Josedec, huic Jesus, huic Joacim, huic Eliasib, ut patet Nehem. cap. 12. v. 22. videtur ergo Joacim jam fuisse mortuus, ut ei successerit Eliasib, uti asserit Josephus, lib. 11. cap. 5. et Euseb. in Chron. Certe anno Artaxerxis vigesimo Eliasib fuisse Pontificem, liquet Nehem. 3. v. 1.

7. Et missa est vox in Juda] q. d. Missus est præco qui sua voce omnes Judæos citaret, et convocaret in Jerusalem sub pœna excommunicationis et confiscationis bonorum, ut audirent mandatum Esdræ et principum de dimittendis uxoribus gentilitiis. Porro sub Juda et Benjamin intellige cæteros Israelitas, qui se tribui Judæ aggregarant sub Duce Zorobabele et Jesu Pontifice.

9. Ipse est mensis nonus, vigesimo die mensis.] Nota: Hebræi utebantur mensibus non solaribus ut nos, sed lunaribus. Una enim lunatio sive unus lunæ per Zodiacum cursus, unum constituebat mensem. Porro primus mensis erat is cujus novilunium proximius erat æquinoctio verno, quo modo incidit sub diem 21 Martii: tunc enim liberati fuerunt Hebræi ex Ægypto per primam celebrationem Paschæ et Agni Paschalis in mense primo. Primus hic mensis vocabatur *Nisan*, qui respondebat nostro partim Martio, partim Aprili. Vide dicta Exodi 12. Nonus ergo mensis, de quo hîc, vocabatur *Casleu*, qui respondebat nostro partim Novembri, partim Decembri. Ordo enim mensium Hebræorum est hic: Nisan, Jiar, Sivan, Tammuz, Ab, Elul, Tisri, Merchesvan, Casleu,

Tevet, Sabat, Adar. Ita Geneb. in Calendario Hebræorum.

ET SEDIT OMNIS POPULUS IN PLATEA DOMUS DEI, TREMENTES PRO PECCATO ET PLUVIIS,] q. d. Tremebant interius ex conscientia sceleris eos exagitante, quod scilicet uxores gentilitias duxissent, contra legem Dei : tremebant pariter exterius ob pluvias et frigora; erat enim November.

11. ET NUNC DATE CONFESSIONEM DOMINO DEO.] Hebr. *Date* תודה *todhah*, id est, *confessionem*, *laudem*, *gloriam*, q. d. Pœniteat vos, ac confitemini Domino reatum peccati vestri, cum serio et efficaci satisfactionis et emendationis proposito, repudiandi scilicet uxores alienigenas. Hæc enim confessio et pœnitentia vestra valde Deum laudabit et glorificabit. Nam primo testabitur ipsum esse justum, vos vero peccatores; secundo, subdet vos Deo Deique voluntati et legi; tertio, abdicabit à vobis periculum idololatriæ; quarto, separabit vos quasi fideles et sanctos à contactu et contaminatione infidelium et immundorum. Vide dicta Josue 7. 19; ubi Josue ait ad Achan : *Fili, da gloriam Deo*.

CONSTITUANTUR PRINCIPES,] qui exsequantur edictum jam editum, ac curent ut singuli, qui uxores alienigenas duxerunt, eas dimittant. Hinc videtur edictum hoc exsecutioni mandatum fuisse, ac singulos partim sponte, partim coactos à principibus dimisisse uxores gentilitias; id enim factum esse expresse narrat Josephus, lib. 11. cap. 5. ac lib. 3. Esdræ cap. 9. 36. Negat tamen hoc Cajet. aitque Esdram non prævaluisse, ut id posset exsequi ob multitudinem resistentium, qui uxoribus suis agglutinati erant, sed id perfecisse post decem annos Nehemiam, cap. 13. 23 : *In diebus*, inquit, *illis vidi Judæos ducentes uxores Azotidas, Ammonitidas, Moabitidas; et filii eorum ex media parte loquebantur Azotice, et nesciebant loqui Judaice, et loquebantur juxta linguam populi et populi.*

Verum hic locus non convincit. Dici enim potest, estque valde probabile, Judæos post tot promissiones, juramenta, lacrymas et gemitus rediisse ad vomitum, ac easdem uxores alienigenas revocasse, vel alias similes duxisse. Nam diserte totus populus hoc loco consensit Esdræ in alienigenarum repudium, ut patet versu 12 ubi dicitur : *Et respondit universa populi multitudo*, *dixitque voce magna : Juxta verbum tuum ad nos* (sicut locutus es et edixisti nobis) *sic fiat.*

17. ET CONSUMMATI SUNT (plane et plene numerati, annotati, et in catalogum redacti sunt) OMNES VIRI, QUI DUXERUNT UXORES ALIENIGENAS.] Unde eorum nomina deinceps fuse recensentur etiam sacerdotum; quæ res indicat magnam fuisse tunc morum corruptionem, ut sacerdotes quoque pervaserit. Porro, *sicut populus, sic sacerdos*, ait Isaias cap. 24. 2.

44. OMNES HI ACCEPERUNT UXORES ALIENIGENAS, ET FUERUNT EX ILLIS MULIERES QUÆ PEPERERANT FILIOS.] Pro *pepererant*, Hebraice est ישימו *iasimu*, id est, *posuerunt;* quod nonnulli sic explicant, q. d. Mulieres nonnullæ alienigenæ filios suos, quos ex Judæis conceperant, exposuerunt arbitrio et voluntati judicum, ut ejicerent eos, aut retinerent. Verum hæc res non spectabat ad mulieres, sed ad maritos, et ad judices, qui hic cum viris, non cum uxoribus, rem et causam egerunt. Igitur *mulieres ponere filios* idem est quod *parere filios*, ut vertit Noster, Septuag. Vatabl. et alii.

LIBER NEHEMIÆ.

ARGUMENTUM.

Nehemias primitus, ut patet Esdræ 1. 63, ante Esdram (qui sub Artaxerxe rediit), sub Cyro cum Zorobabele et populo, Babylone reversus fuerat in Jerusalem, ut eam cum templo reædificaret. Unde eum ibi invenit Esdras, ut patet Esdræ 1. c. 8. 9; verum cum Samaritani sub Cambyse Cyri filio fabricam urbis et templi impedirent per novem annos, Nehemias regressus est cum Zorobabele Babylonem, fuitque pincerna Artaxerxis; unde anno ejus vigesimo facultate ab eo impetrata restaurandæ urbis, rediit secundo in Jerusalem, eamque instauravit, et muris undique cinxit, spatio duodecim annorum, scilicet ab anno 20 Artaxerxis usque ad annum 32 ejusdem, ut patet cap. 13. 6; quo facto, tertio rediit Babylonem, indeque tertio reversus est in Jerusalem, ibique paulo post mortuus. Audi Josephum, lib. 11. cap. 5. in fine: *Post hæc*, inquit, *et alia multa honesta et laude digna opera, Nehemias jam senex defunctus est. Vir ad virtutem et justitiam natus, et in populares suos beneficentissimus, relicto sempiterno sui monumento in Hierosolymitanis mœnibus.*

Zorobabel autem in Babylone mansit, ibique mortuus est, ut tradunt Hebræi in Seder Olam, et lib. 3. Esdræ cap. 3. 4 et 6.

Quæres: Quis et qualis fuit Nehemias? Severus Sulpitius, S. Isidorus et Sixtus Senensis in Nehemia censent eum fuisse de tribu Juda. Verum sacerdotem eum fuisse, ideoque oriundum ex tribu Levi, liquet 2. Machab. 2. 21. Porro fuit ipse aulicus Artaxerxis, imo pincerna; unde ab eo obtinuit facultatem urbem reædificandi, idque fecit magno labore, magnaque fortitudine assidue certando cum hostibus fabricam impedientibus. Artaxerxes hic fuit Longimanus Xerxis filius, sub quo Pontifex Judæorum erat Eliasib filius Joacim, nepos Jesu Nehemiæ familiaris et adjutor. Porro, Nehemias præter hunc librum scripsit alium de rebus quæ Judæis post reditum in Jerusalem contigerunt, cujus fit mentio 2. Machab. 2. 13: *Inferebantur autem in descriptionibus et commentariis Nehemiæ hæc eadem; et ut construens Bibliothecam congregavit de regionibus libros et Prophetarum, et David, et Epistolas Regum, et de donariis.*

Quæres secundo an hic Nehemias sit idem cum Nehemia, cujus meminit Esdras, cap. 2 et seq. Nonnulli censent esse diversum: probant primo, quia ille Esdras fuit unus è ducibus redeuntium è captivitate sub Cyro; quare tunc erat viginti annorum ut minimum. A primo autem anno Cyri usque ad annum 32 Artaxerxis Longimani, ad quem Nehemias hic noster pervenit, ut patebit cap. 13. 6, fluxere 96. Quare tunc Nehemias erat ut minimum centum et sedecim annorum, ac proinde ineptus ad officium pincernæ Artaxerxis, multo ineptior ad laboriosam istam legationem, et profectionem è Jerusalem in Persidem ad Artaxerxem, de qua cap. 13. 6; secundo, quia Nehemias hìc passim de se loquitur in prima persona: de Nehemia autem Esdræ socio loquitur Script. in tertia persona, ut patet cap. 7. v. 65 et cap. 8. v. 9; tertio, quia Nehemias hic vidit Jaddum qui fuit Pontifex, et occurrit Alexandro Magno, ut innuitur cap. 12. 11; debuisset ergo Nehemias esse ducentorum annorum (tot enim sunt ab Esdra et Cyro usque ad Alexandrum) et amplius.

Verum plures censent unum eumdemque esse Nehemiam, non duos, idque videtur verius. Nam Nehemias tam in hoc libro, quàm in libro Esdræ, vocatur Athersatha. Audi lib. 1. cap. 8. 9: *Dixit autem Nehemias (ipse est Athersatha) et Esdras sacerdos;* secundo, quia quod de Athersatha, id est Nehemia, dicitur 1. Esdræ cap. 2. v. 63, scilicet eum præcepisse ut sacerdotes incerti et dubii non comederent de victimis sanctificatis, donec oraculo pontificis constaret ipsos esse veros sacerdotes; idem prorsus de eodem dicitur Nehem. cap. 7. versu 65; tertio, quia hic Nehemias cap. 7. 7. dicitur cum Zorobabel et Josue, sive Jesu filio Josedec, sub Cyro, venisse in Jerusalem; quarto, quia c. 8. 9. Nehemias cum Esdra interpretatus est legem populo. Ergo unus fuit Nehemias idemque Esdræ socius, eo tamen junior. Ita Salianus, Sanchez et alii.

Ad primum resp. Nehemiam fuisse longævum, adeoque fortem et vegetum à Deo in multam senectam conservatum, in commodum populi, ut Jerusalem reædificaret, et civium causam apud Artaxerxem ageret. Sic et Esdras fuit 132 annorum et amplius, ut in prooemio Esdræ ostendi.

Ad secundum resp. Nehemias hujus libri est auctor, ideoque hìc subinde loquitur de se in prima persona, et non semper; nam in tertia persona de se loquitur, cap. 7. v. 7 et v. 7. ac. cap. 8. v. 9.

Ad tertium respondebo, cap. 12. v. 11.

Allegor. Nehemias fuit typus Christi tam nomine quàm re: Nehemias enim Hebr. idem est quod consolator Dei; quia ipse à Deo missus est ad solatium populi, ut eum roboraret in reædificanda Jerusalem. Sic Christus à Patre missus est in carnem, ut consolaretur lugentes in Sion, ait Isaias cap. 62, utque Ecclesiam veterem labantem restauraret, et in novam sanctamque transformaret, adeoque ut singulorum Christianorum animas faceret urbes, imo templa Dei: ita Beda, Glossa, alii atque S. Hieron. Epist. ad Paulinum, cujus verba recitavi prooemio in Esdram.

Rursum Nehemias fuit uti genere et stirpe, sic et vitæ sanctitate magnisque animi dotibus illustris, ideoque Artaxerxi percarus, imo pincerna; sic et Christus ex Davide, Salomone,

cæterisque regibus Judæ oriundus fuit Sanctus sanctorum et Sapiens sapientium, imo *plenus gratiæ et veritatis.* Joan. 1. Luc. 2.

Tertio Nehemias ingenti labore et zelo Jerusalem reædificavit, ac Rempublicam fidelium optimis legibus communivit, atque pro ea contra Samaritanos assidue certavit, nec ullum pro ea periculum defugit, nullam fatigationem recusavit, adeoque ter Babylonem vel Persidem adiit, ter in Jerusalem rediit, licet jam grandævus et senex. Sic Christus divino zelo accensus ædificavit Ecclesiam tam militantem, quàm triumphantem, eamque sanctissimis præceptis et consiliis Evangelicis ornavit et stabilivit; ac pro ea et animarum salute nullum laborem aut periculum detrectavit, sed totam vitam omnesque vires pro ejus salute impendit, ac tandem infamem et atrocem crucis mortem subiit. Idem imitentur Prælati, Principes, Pastores, Sacerdotes, Religiosi et Fideles zelosi. Simili modo Esdras pro Israelis bono bis Babylonem adiit, bis in Jerusalem rediit. Carolus Magnus quater, ait Eginhardus in ejus vita, Romam venit, ut Pontifici et Ecclesiæ Romanæ contra Longobardos aliosque hostes auxiliaretur. Unde Imperator, anno Domini 800, creari, et à Leone III Pontifice coronari meruit Romæ in Basilica S. Petri ipso festo Nativitatis Christi, ait Anastasius Biblioth. et ex eo Baronius, anno Christi 800. Sanctus Ludovicus bis expeditionem in Terram sanctam suscepit: ac licet in priore captus maleque acceptus fuisset, secundo tamen reversus peste exercitum invadente vitam in eadem posuit, ac moriens filiis posterisque ultimum hoc dedit monitum, ut pro Dei gloria et Ecclesiæ salute ac tutela nullum discrimen reformidarent, nullum laborem detrectarent; sed, si opus sit, sanguinem vitamque in tam glorioso opere profunderent, ideoque se eis exemplo præivisse, ac lætum alacremque in causa tam pia mori. Lege ejus Vitam.

CAPUT PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

NEHEMIAS, AUDITIS JUDÆORUM IN JUDÆA ÆRUMNIS, LUGET ET GEMIT, AC JEJUNIIS ET PRECIBUS DEI OPEM IMPLORAT.

1. VERBA Nehemiæ filii Helchiæ. Et factum est in mense Casleu, anno vigesi-
mo, et ego eram in Susis castro. 2. Et venit Hanani unus de fratribus
meis, ipse et viri ex Juda: et interrogavi eos de Judæis qui remanserant
et supererant de captivitate, et Jerusalem. 3. Et dixerunt mihi: Qui re-
manserunt, et relicti sunt de captivitate ibi in provincia, in afflictione
magna sunt, et in opprobrio: et murus Jerusalem dissipatus est, et portæ
ejus combustæ sunt igni. 4. Cumque audissem verba hujuscemodi, sedi, et
flevi, et luxi diebus multis: jejunabam, et orabam ante faciem Dei cœli. 5. Et dixi: Quæso,
Domine Deus cœli fortis, magne atque terribilis, qui custodis pactum et misericordiam cum his
qui te diligunt, et custodiunt mandata tua: 6. fiant aures tuæ auscultantes, et oculi tui aperti,
ut audias orationem servi tui, quam ego oro coram te hodie, nocte et die, pro filiis Israel servis
tuis; et confiteor pro peccatis filiorum Israel, quibus peccaverunt tibi: ego et domus patris mei
peccavimus, 7. vanitate seducti sumus, et non custodivimus mandatum tuum, et cæremonias
et judicia quæ præcepisti Moysi famulo tuo. 8. Memento verbi quod mandasti Moysi servo
tuo, dicens: Cum transgressi fueritis, ego dispergam vos in populos; 9. et si revertamini ad
me, et custodiatis præcepta mea, et faciatis ea, etiamsi abducti fueritis ad extrema cœli, inde
congregabo vos, et reducam in locum quem elegi, ut habitaret nomen meum ibi. 10. Et ipsi
servi tui, et populus tuus, quos redemisti in fortitudine tua magna, et in manu tua valida.
11. Obsecro, Domine, sit auris tua attendens ad orationem servi tui, et ad orationem servorum
tuorum, qui volunt timere nomen tuum: et dirige servum tuum hodie, et da ei misericordiam
ante virum hunc; ego enim eram pincerna regis.

1. VERBA NEHEMIÆ.] Loquitur enim hîc Nehemias, suaque facta pro Judæis enarrat et enarrando conscribit. Unde liquet eum hujus libri esse auctorem. Nota: Nehemias sub Cyro cum Zorobabele Judæos è Babylone reduxerat in Jerusalem: mox cum Cambyses Cyri filius urbis templique fabricam impediret, rediit in Babylonem, ac sua industria, sanctitate et obsequio Artaxerxem regem sibi et Judæis devinxit.

IN MENSE CASLEU (qui nostro partim Novembri, partim Decembri respondet) ANNO VIGESIMO] Artaxerxis, non Mnemonis, ut vult Scaliger et

Pererius, sed Longimani, ut passim docent Interpretes.

Et ego eram in Susis castro.] Susa erant sedes et regia Artaxerxis regumque Persarum, ita dicta à liliis, et liliorum fertilitate. *Susan* enim est lilium. Vide dicta Daniel 8. 2. Hæc urbs erat munitissima, ideoque vocatur castrum.

2. Et venit Hanani unus de fratribus meis,] id est, contribulibus meis, puta oriundus ex tribu Levi, è qua ego descendo.

3. Et murus Jerusalem dissipatus est, et portæ ejus combustæ sunt igni] à Chaldæis, 4. Reg. ult. 10. Verum hoc jam pridem sciebat, imo viderat Nehemias, cum sub Cyro rediit in Jerusalem. Quare videntur Judæi sub Dario Hystaspis ædificantes templum, simul urbem, muros et portas levi opere instaurasse. Ubi enim habitassent tuta et secura tot millia Levitarum, et sacerdotum templo servientium, et civium è Babylone reducum, nisi in Jerusalem muris cincta et portis clausa? Hic apparet quòd, post reditum Nehemiæ è Jerusalem in Babylonem, Samaritæ aliique hostes Judæorum Jerusalem invaserint, muros dissiparint, et portas combusserint, idque Hanani hìc nuntiat Nehemiæ, qui id audiens ingemuit, et patriæ suæ, cujus erat amantissimus, calamitatem deploravit. Videntur enim multi Judæorum, qui è Babylone in Jerusalem redierant, cum viderent urbis desolationem et hostium crebros insultus, rediisse in Babylonem, ideoque hostibus facile fuit muros urbis dissipare, et portas comburere: templum non item, quia hoc erat instar arcis et à paucis Judæis pro aris et focis pugnantibus strenue defendebatur.

2. Extrema cœli,] id est, extremas terræ regiones; quæ enim in horizonte nostro extremæ sunt, videntur contingere cœli curvi et rotundi extremitatem. Ita judicat vulgi oculus, cujus sensui subinde S. Scriptura se conformat. Septuag. vertunt: *In summitate fundamenti cœli*, id est ab ea parte, ubi videtur cœlum fundari, ac quasi inniti et incumbere extremitati terræ. Sic dicitur Deuter. 30. 4. *Si ad cardines cœli*, id est, ad extrema terræ, quæ videntur esse quasi cardines sustinentes cœlum, *fueris dissipatus, inde te retrahet.*

10. Quos redemisti,] ex Ægyptia servitute, ac deinceps sæpe è jugo Philisthinorum, Ammonitarum, Madianitarum, etc., ut patet ex libro Judicum et Regum.

11. Et da ei (mihi Nehemiæ) misericordiam ante virum hunc] Artaxerxem regem, cujus ego pincerna sum, ut ab eo impetrem quod data occasione postulare desidero, scilicet restaurationem Jerosolymæ.

CAPUT SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Nehemias ab Artaxerxe impetrat facultatem redeundi in Jerusalem, ejusque muros instaurandi: cui rei strenue insistit, frustra hostibus eum impedire conantibus.

1. Factum est autem in mense Nisan, anno vigesimo Artaxerxis regis: et
vinum erat ante eum, et levavi vinum, et dedi regi; et eram quasi lan-
guidus ante faciem ejus. 2. Dixitque mihi rex: Quare vultus tuus tristis
est, cum te ægrotum non videam? non est hoc frustra, sed malum nescio
quod in corde tuo est. Et timui valde, ac nimis; 3. et dixi regi: Rex, in
æternum vive; quare non mœreat vultus meus, quia civitas domus sepul-
crorum patris mei deserta est, et portæ ejus combustæ sunt igni? 4. Et
ait mihi rex: Pro qua re postulas? Et oravi Deum cœli, 5. et dixi ad regem: Si videtur regi
bonum, et si placet servus tuus ante faciem tuam, ut mittas me in Judæam, ad civitatem se-
pulcri patris mei, et ædificabo eam. 6. Dixitque mihi rex, et regina quæ sedebat juxta eum:
Usque ad quod tempus erit iter tuum, et quando reverteris? Et placuit ante vultum regis, et
misit me: et constitui ei tempus. 7. Et dixi regi: Si regi videtur bonum, epistolas det mihi ad
duces regionis trans Flumen, ut traducant me, donec veniam in Judæam: 8. et epistolam ad
Asaph custodem saltus regis, ut det mihi ligna, ut tegere possim portas turris domus, et mu-
ros civitatis, et domum quam ingressus fuero. Et dedit mihi rex juxta manum Dei mei bonam
mecum. 9. Et veni ad duces regionis trans Flumen, dedique eis epistolas regis. Miserat autem
rex mecum principes militum, et equites. 10. Et audierunt, Sanaballat Horonites, et Tobias
servus Ammanites: et contristati sunt afflictione magna, quod venisset homo, qui quæreret
prosperitatem filiorum Israel. 11. Et veni Jerusalem, et eram ibi tribus diebus, 12. et surrexi
nocte ego, et viri pauci mecum, et non indicavi cuiquam quid Deus dedisset in corde meo ut

facerem in Jerusalem, et jumentum non erat mecum, nisi animal cui sedebam. 13. Et egressus sum per portam vallis nocte, et ante fontem draconis, et ad portam stercoris, et considerabam murum Jerusalem dissipatum, et portas ejus consumptas igni. 14. Et transivi ad portam fontis, et ad aquæductum regis, et non erat locus jumento cui sedebam, ut transiret. 15. Et ascendi per torrentem nocte, et considerabam murum, et reversus veni ad portam vallis, et redii. 16. Magistratus autem nesciebant quo abiissem, aut quid ego facerem : sed et Judæis et sacerdotibus, et optimatibus, et magistratibus, et reliquis qui faciebant opus, usque ad id loci nihil indicaveram. 17. Et dixi eis : Vos nostis afflictionem in qua sumus, quia Jerusalem deserta est, et portæ ejus consumptæ sunt igni ; venite, et ædificemus muros Jerusalem, et non simus ultra opprobrium. 18. Et indicavi eis manum Dei mei quod esset bona mecum, et verba regis, quæ locutus esset mihi, et aio : Surgamus, et ædificemus. Et confortatæ sunt manus eorum in bono. 19. Audierunt autem, Sanaballat Horonites, et Tobias servus Ammanites, et Gosem Arabs, et subsannaverunt nos, et despexerunt, dixeruntque : Quæ est hæc res quam facitis ? numquid contra regem vos rebellatis ? 20. Et reddidi eis sermonem, dixique ad eos : Deus cœli ipse nos juvat, et nos servi ejus sumus ; surgamus et ædificemus : vobis autem non est pars, et justitia, et memoria in Jerusalem.

1. Factum est autem in mense Nisan anno vigesimo Artaxerxis] Longimani; hic enim (non vero Xerxes pater ejus, cui proinde perperam hoc ascribit Josephus) 32 annis et amplius regnavit, ut dicitur c. 13. 6. Ita Julius Africanus, S. Hieronymus, Augustinus, Eusebius, Chrysostomus, Theodoretus, Beda, Rupertus et alii quos citat Pererius, lib. 11. in Daniel. qui proinde passim ab hoc anno vigesimo Artaxerxis, quo ipse Nehemiæ facultatem dedit Jerosolymæ reædificandæ, inchoant 70 hebdomades Danielis, c. 9. 25. Vide ibi dicta. Fuse enim ibidem hunc locum pertractavi. Quare ea hìc non repetam.

Et levavi vinum (de mensa) et dedi regi,] in manus, ut biberet, quasi ejus pincerna. Quæres quomodo Nehemias adeo evectus sit, ut Artaxerxi monarchæ fuerit familiaris, imo à poculis, quod officium in aula est primarium, nec nisi magnis et fidelissimis committitur. Resp. Prima causa fuit sapientia, virtus et gratia Nehemiæ, ut dixi, qua se insinuabat in animos Principum, ut eos sibi suæque genti Judaicæ conciliaret.

Secunda causa fuit, quòd multi censeant Esther fuisse uxorem hujus Artaxerxis, quæ illum sibi, Nehemiæ et Judæis astrinxit. Sed hoc examinandum in libro Esther.

Tertia causa magis particularis exstitit, quòd reges Persarum biberent vinum Syriacum sive è Syria advectum, teste Suida l. 15. et Athenæo; Syriæ autem pars vel appendix est Judæa. Quare Nehemiam Judæum voluit Artaxerxes esse suum pincernam, ut is velut vinorum patriæ suæ apprime peritus, meliora vina è Judæa vel Syria sibi devehi curaret, eaque accurate conservaret et regeret ea arte et modo, quo in Syria conservari et regi solebant, ne acorem aliudve vitium contraheret.

Audi Athenæum, l. 1. c. 29 : *Persarum reges*, inquit, *vinum Chalibonium tantùm bibebant. Posidonius in Damasco Syriæ gigni tradit, illicque satas à Persis vites.* Porro de eorum aqua, quam potabant, ita scribit idem Athen. l. 2. c. 6. *Herodotus,* ait l. 1, *scribit regi Persarum aquam vehi ex Choaspe fluvio Susa præterlabente, ex quo tantum et alio nullo bibit.* Fuit hæc mira regum superstitio, ut dignitate regia indignum ducerent aliam aquam bibere. Audi Ælianum, l. 12: *Cum alii commeatus magnificentia et ostentatione pleni sequebantur Xerxem, tum etiam aqua ex Choaspe simul vehebatur. Cum vero in loco deserto sitirent, neque siti remedium ullum inveniretur, proclamatum in exercitu est, si quis aquam ex Choaspe haberet, ut regi eam daret bibendam, et inventus est quidam qui pauxillum haberet, idque putridum. Bibit igitur illam Xerxes, et eum qui dederat in benefactoris loco habuit; quoniam, nisi illa fuisset inventa, periisset.*

Et eram quasi languidus ante faciem ejus.] Hebr. *Et antea non fueram malus* (hoc est *tristis*) *coram eo.* Ita Vatablus et Pagninus. Verum Noster pro לא *lo* per א, id est *non*, legit לו *lo* per ו, id est *ei;* unde vertit : *Et eram quasi malus*, id est tristis, macilentus, exhaustus, languidus *coram eo;* nimirum mœror, vigiliæ, jejunia faciem ejus pallentem, macilentam et languidam effecerant. Porro Septuag. pro רע *ra*, id est malus, legentes aliis punctis רע *rea*, id est socius, vertunt : *Et non erat alter* (id est socius), *coram eo*, q. d. Ego solus eram cum rege.

2. Dixitque mihi rex : Quare vultus tuus tristis est, cum te ægrotum non videam ? non est hoc frustra, sed malum nescio quod est in corde tuo.] Suspicatus est rex ex vultu dejecto Nehemiæ illum habere aliquid quod eum valde affligeret, aut certe eum facinus aliquod machinari, et forte insidias aliquas contra se moliri. Unde causam tristitiæ ab eo exquirit, et ambigue loquitur, ut Nehemias causam sincere expromat, aitque : *Malum nescio quod est in corde tuo; malum*, id est afflictio, dolor, mœror, q. d. Mœstus est vultus tuus; ergo mœstitia aliqua est in corde tuo : hæc enim mœsto vultu se ostendit et pandit; aut *malum*, id est malitia, maligna machinatio, ut forte contra me quid mali mediteris; unde Septuag. vertunt: *Non est hoc nisi* πονηρια, id est, *pravitas cordis.* Hebr. enim רע *ra*, id est *malum*, tam pravitatem et malitiam, quàm tristitiam et afflictionem significat, ut Matth. 6. *sufficit diei malitia,* id est afflictio *sua;* sicut ex adverso *bonum* significat tam bonitatem et honestatem virtutis, quàm jucunditatem et felicitatem, juxta illud : *Ecce quàm bonum et quàm jucundum habitare fra-*

tres in unum, psal. 13. 2. Videtur metuisse rex ne Nehemias sibi in vino venenum propinaret. Reges enim, qui sibi suoque apici formidant multosque habent æmulos, omnia tuta timent, ac præsertim venena in cibo et potu; nam, ut ait Seneca in Thyeste: *Venenum in auro bibitur;* præsertim si Nehemias idipsum à rege oblatum ex mœrore bibere noluit, quod non est incredibile.

3. REX, IN ÆTERNUM VIVE,] q. d. Opto ut diutissime et in æternum, si fieri potest, vivas. Dicit hoc, ut timorem regi eximat, sciatque se nihil contra ejus vitam moliri.

QUIA CIVITAS DOMUS SEPULCRORUM PATRIS MEI DESERTA EST,] q. d. Ego mœstus sum, quia Jerusalem, in qua sepulti sunt patres mei, exstantque eorum sepulcra, deserta est. Sepulcra vocat domus, quia domus Hebræis significat quemvis locum, antrum, thecam, loculum, qui aliquod corpus ambit et continet: sic nidi vocantur domus avium, flumen et mare vocantur domus piscium.

Porro magna fuit priscis cura et religio sepulcri patrum et avorum, ne ossa eorum exhumarentur, et abjicerentur, aut profanarentur, et rebus profanis vel immundis miscerentur. Unde Baruch c. 2. 24. idipsum à Chaldæis factum luget et deplorat dicens: *Statuisti verba tua quæ locutus es in manibus puerorum tuorum Prophetarum, ut transferrentur ossa regum nostrorum et ossa patrum nostrorum de loco suo, et ecce projecta sunt in calore solis et in gelu noctis.* Hoc enim eis comminatus erat Deus per Jeremiam, c. 8. 1. *Ejicient*, inquit, *ossa regum Juda, et ossa sacerdotum, et ossa prophetarum, et ossa eorum qui habitaverunt Jerusalem de sepulcris suis.* Apud omnes gentes enim valde gravis injuria et infamia habita fuit violatio sepulcrorum. Unde Horatius in Epodo Ode 16. id metuens ita luget:

Barbarus, heu, cineres insistet victor, et urbem
Eques sonante verberavit ungula.
Quæque carent ventis, et solibus ossa Quirini
(Nefas videre) dissipabit insolens.

Quocirca Artaxerxes hanc justam gravemque Nehemiæ querelam æquis auribus accepit, memor quid Scythæ Dario avo suo respondissent. Rem gestam narrat Valerius Maximus, l. 5. c. 4: *Dario*, inquit, *totius regni sui viribus in eorum regiones subinde impetum facienti; paulatim cedentes ad ultimas Asiæ solitudines pervenerant. Interrogati deinde ab eo per legatos quem fugiendi finem, aut quod initium pugnandi facturi essent, responderunt se neque urbes ullas, neque agros cultos, pro quibus dimicarent, habere. Cæterum, cum ad parentum suorum monumenta venisset, sciturum quemadmodum Scythæ præliari solerent.*

Sic etiamnum Arabes, licet feri et barbari, sepulcra suorum ducum et patrum tuentur, pro iisque quasi pro aris et focis depugnant, uti mihi Romæ narrarunt eorum vicini Maronitæ.

4. ORAVI DEUM,] brevi oratione jaculatoria, sed ardenti, ut sicut ipse cœperat regem mihi meisque facere benevolum, sic et pergeret, ut postulationi meæ quam ei propositurus eram de reædificanda Jerusalem, annueret.

6. DIXITQUE MIHI REX ET REGINA,] scilicet Esther, inquit Torniellus, Gordonus, Serarius, Salianus, Sanchez et Bellarm. tom. 1. lib. 1. c. 7. de quo plura in proœmio Esther: USQUE AD QUOD TEMPUS ERIT ITER TUUM? q. d. Quantum temporis in itum et reditum insumes? optamus enim te quàm citissime redire, ut in tuo pincernæ officio, quo tam egregie perfungeris, nobis inservire pergas; nolumus enim diu tua tam grata nobis carere præsentia. Quid ad hæc responderit Nehemias non narrat; certum tamen est ipsum respondisse et tempus aliquod assignasse, idque breve, quamvis forte postea dicto et opinione sua diutius detentus fuerit Jerosolymæ; illi enim ut dux præfuit per duodecim annos, scilicet ab anno 20 Artaxerxis usque ad 32, ut patet c. 6. v. 1. et c. 13. 6. Unde nonnulli putant eum toto hoc tempore abfuisse à rege per duodecim annos, sed regis et reginæ desiderium non videtur tulisse tam longam absentiam; quare verisimile est Nehemiam paulo post 52 dies, quibus murorum fabricam perfecit, ad regem rediisse, ut patebit c. 6. 14.

7. TRANS FLUMEN (Euphraten) UT TRADUCANT ME, DONEC VENIAM IN JUDÆAM.] Cis Euphraten enim omnes fere gentes usque ad Judæam erant æmulæ et inimicæ Judæorum, ut nollent Jerusalem urbem olim tam potentem et celebrem sibique formidabilem restaurari. Deus enim omnes regiones à Jerusalem usque ad Euphraten dederat Judæis, et Euphraten eis dederat limitem. Unde et David victricia sua arma protulit usque ad Euphraten. Hinc et Josephus, l. 11. c. 5, ait has gentes tempore Nehemiæ diu noctuque grassatas fuisse in agros Judæorum, omnia cædibus, rapinis et cladibus miscendo. Quare id sciens Nehemias merito à rege petiit, ut curaret salvum se conduci usque in Jerusalem; rex vero hoc et amplius ei indulsit; addidit enim ei ad tutelam militum præsidium.

8. ET EPISTOLAM AD ASAPH CUSTODEM SALTUS REGIS,] qui erat in monte Libano, ut inde darentur mihi ligna, ac per mare in Joppen mitterentur ad fabricam urbis Jerusalem. Ita Sanchez et Vilalpandus tom. 3. lib. 3.

UT TEGERE POSSIM PORTAS TURRIS DOMUS] Dei, puta templi, ut habent Complut. Licet enim templum jam esset exstructum, appendices tamen templi necdum erant exstructæ. Ita Vatablus. Unde Hebr. est: *Ut tegere possim portas palatii* regii, quod erat domui, scilicet Dei, id est templo annexum.

ET ERAM IBI TRIBUS DIEBUS,] latens et absconditus, ut noctu lustrarem ruinas urbis, viderémque quid statim resarciri oporteret, ne Sanaballat et socii consilia mea rescirent et impedirent.

ET JUMENTUM NON ERAT MECUM, NISI ANIMAL CUI SEDEBAM,] q. d. Ego solus ob senium et fatigationem vehebar equo vel asino; socii vero mei pedites incedebant, ne ex equorum equitumque numero et strepitu hostes nostri excitarentur ad nos infestandum.

13. EGRESSUS SUM PER PORTAM VALLIS.] Porta hæc non erat illa orientalis, quæ ducebat in vallem Josaphat, sed altera occidentalis, quæ respiciebat valles cadaverum et Calvariæ. Ita Septuaginta. ET ANTE FRONTEM DRACONIS,] ex quo scilicet aquæ saliebant et vomebantur per os ænei vel lapidei draconis: ET PORTAM STERCORIS, per quam stercora evehebantur. Ita Brorchar. Vilalpand. Adrichom. Salianus.

ET CONSIDERABAM MURUM JERUSALEM DISSIPATUM.] Hebr. הם פרוצים *hem parutsim*, id est,

ipsi, scilicet muri *dissipati*, ubi in *hem* mem finale, quod solet esse clausum, est apertum, ut indicetur murus urbis fuisse hians et apertus, quia disjectus et dissipatus.

14. Et transivi ad portam fontis (Siloe) et ad aquæductum regis] Ezechiæ; Ezechias enim aquas fontis Siloe per aquæductum, perfossa rupe, derivavit in puteos urbis Jerusalem, ut cives obsessi à Sennacherib haberent aquam ad potum, et Assyrii obsidentes, aquarum inopia laborantes siti conficerentur. Id patet ex libro 2. Paralip. c. 32. v. 30. *Ipse est Ezechias, qui obturavit superiorem portam aquarum Gihon, et avertit eas subter ab occidente urbis David.* Et clarius Eccles. c. 48. v. 19. *Ezechias munivit civitatem suam, et induxit in medium ipsius aquam, et fodit ferro rupem, et ædificavit ad aquam puteum.* Vide ibi dicta.

Et non erat locus jumento, ut transiret,] quia hinc erant rupes præruptæ, inde rudera murorum disjectorum, atque aquæ omnia opplentes, quare iter reflectere coactus sum.

15. Et ascendi per torrentem (Cedron) nocte, et considerabam murum,] ut viderem quid primo in eo restaurandum foret, et cui parti statim manus adhibere deberem: et reversus veni ad portam vallis cadaverum et Calvariæ, de qua v. 12.

16. Et reliquis qui faciebant opus,] id est, opificibus et præfectis operum, qui scilicet destinati erant ad fabricam murorum, sed ob hostium incursus et vexationes opus intermiserant, vel tarde et remisse illud exercebant.

18. Et indicavi eis manum Dei mei, quod esset bona mecum.] Manus symbolum est opis et auxilii, item directionis et protectionis; hanc enim à Deo senserat Nehemias, tum quod regem Artaxerxem tam sibi benevolum et liberalem effecisset, tum quod suum iter per tot hostes et difficultates, iis superatis prosperasset. Igitur Nehemias significans Judæis partim Dei, partim regis erga se et ipsos benevolentiam, animavit eos ut fabricam murorum urbis ob Samaritarum insultus omissam, vel negligenter curatam generose et ferventer resumerent.

19. Audierunt autem Sanaballat Horonites.] Alius est hic à Sanaballat socero Manassis, primi Pontificis Samaritanorum in monte Garizim. Ille enim Horonites hunc Manassis socerum antecessit 109 annis, ait Salianus, de quo plura inferius.

Et Tobias servus Ammonites,] qui ex servo et mancipio evectus, ac Ammonitidis Præfectus à rege Persarum erat constitutus, æque ac Sanaballat Samariæ, et Gosem Arabiæ. Hi ergo tres Præfecti vicinarum regionum Nehemiæ et Judæis fuere infensi et in fabrica adversarii.

20. Vobis autem non est pars et justitia, et memoria in Jerusalem.] *Justitia*, id est jus, q. d. Vos quasi Samaritani estis (olim ab Assyriis traducti ad incolendam Samariam, 3. Reg. 17.) Ammonitæ et Arabes, à Persis jus accepistis ad administrandam Samariam, Ammonitidem et Arabiam, non autem ad Judæam et Jerusalem, nec hactenus in Jerusalem habitastis; nulla enim in ea vestrî est memoria. Quare agite res vestras apud vestros vobis commissos; nostris autem rebus nolite vos immiscere; ego enim à rege Persarum potestatem reædificandæ Jerusalem pleno jure accepi: quare cavete ne vos mihi opponatis; alioquin enim regi Persarum vos opponetis, eumque vindicem experiemini. Ita Cajetanus, Sanchez et alii.

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Nehemias recenset quam quisque muri partem, quas turres et portas reædificarit.

1. Et surrexit Eliasib sacerdos magnus, et fratres ejus sacerdotes, et ædificaverunt portam gregis; ipsi sanctificaverunt eam, et statuerunt valvas ejus, et usque ad turrim centum cubitorum sanctificaverunt eam usque ad turrim Hananiel. 2. Et juxta eum ædificaverunt viri Jericho: et juxta eum ædificavit Zachur filius Amri. 3. Portam autem piscium ædificaverunt filii Asnaa: ipsi texerunt eam, et statuerunt valvas ejus, et seras, et vectes. Et juxta eos ædificavit Marimuth filius Uriæ, filii Accus. 4. Et juxta eum ædificavit Mosollam filius Barachiæ, filii Mesezebel; et juxta eos ædificavit Sadoc filius Baana: 5. et juxta eos ædificaverunt Thecueni; optimates autem eorum non supposuerunt colla sua in opere Domini sui. 6. Et portam veterem ædificaverunt Joiada filius Phasea, et Mosollam filius Besodia: ipsi texerunt eam, et statuerunt valvas ejus, et seras, et vectes; 7. et juxta eos ædificaverunt Meltias Gabaonites, et Jadon Meronathites, viri de Gabaon et Maspha, pro duce qui erat in regione trans Flumen. 8. Et juxta eum ædificavit Eziel filius Araia aurifex: et juxta eum ædificavit Ananias filius pigmentarii; et dimiserunt Jerusalem usque ad murum plateæ latioris. 9. Et juxta eum ædificavit Raphaia filius Hur, princeps vici Jerusalem. 10. Et juxta

eum ædificavit Jedaia filius Haromaph contra domum suam : et juxta eum ædificavit Hattus filius Haseboniæ. 11. Mediam partem vici ædificavit Melchias filius Herem, et Hasub filius Phahath Moab, et turrim furnorum. 12. Et juxta eum ædificavit Sellum filius Alohes, princeps mediæ partis vici Jerusalem, ipse et filiæ ejus. 13. Et portam vallis ædificavit Hanun, et habitatores Zanoe : ipsi ædificaverunt eam, et statuerunt valvas ejus, et seras, et vectes, et mille cubitos in muro usque ad portam sterquilinii. 14. Et portam sterquilinii ædificavit Melchias filius Rechab, princeps vici Bethacharam : ipse ædificavit eam, et statuit valvas ejus, et séras, et vectes. 15. Et portam fontis ædificavit Sellum filius Chollıoza, princeps pagi Maspha : ipse ædificavit eam, et texit, et statuit valvas ejus, et seras, et vectes, et muros piscinæ Siloe in hortum regis, et usque ad gradus qui descendunt de civitate David. 16. Post eum ædificavit Nehemias filius Azboc, princeps dimidiæ partis vici Bethsur, usque contra sepulcrum David, et usque ad piscinam, quæ grandi opere constructa est, et usque ad domum fortium. 17. Post eum ædificaverunt Levitæ, Rehum filius Benni : post eum ædificavit Hasebias princeps dimidiæ partis vici Ceilæ in vico suo. 18. Post eum ædificaverunt fratres eorum, Bavai filius Enadad, princeps dimidiæ partis Ceilæ. 19. Et ædificavit juxta eum Azer filius Josue, princeps Maspha, mensuram secundam, contra ascensum firmissimi anguli. 20. Post eum in monte ædificavit Baruch filius Zachai mensuram secundam, ab angelo usque ad portam domus Eliasib sacerdotis magni. 21. Post eum ædificavit Merimuth filius Uriæ filii Haccus mensuram secundam, à porta domus Eliasib, donec extenderetur domus Eliasib. 22. Et post eum ædificaverunt sacerdotes, viri de campestribus Jordanis. 23. Post eum ædificavit Benjamin et Hasub contra domum suam : et post eum ædificavit Azarias filius Maasiæ filii Ananiæ contra domum suam. 24. Post eum ædificavit Bennui filius Henadab mensuram secundam, à domo Azariæ usque ad flexuram, et usque ad angulum. 25. Phael filius Ozi contra flexuram et turrim, quæ eminet de domo regis excelsa, id est, in atrio carceris : post eum Phadaia filius Pharos. 26. Nathinæi autem habitabant in Ophel usque contra portam aquarum ad Orientem, et turrim quæ prominebat. 27. Post eum ædificaverunt Thecueni mensuram secundam è regione, à turre magna et eminente usque ad murum templi. 28. Sursum autem à porta equorum ædificaverunt sacerdotes, unusquisque contra domum suam. 29. Post eos ædificavit Sadoc filius Emmer contra domum suam. Et post eum ædificavit Semaia filius Secheniæ custos portæ Orientalis. 30. Post eum ædificavit Hanania filius Selemiæ, et Hanun filius Seleph sextus, mensuram secundam : post eum ædificavit Mosollam filius Barachiæ, contra gazophylacium suum. Post eum ædificavit Melchias filius aurificis usque ad domum Nathinæorum, et scruta vendentium contra portam judicialem, et usque ad cœnaculum anguli. 31. Et inter cœnaculum anguli in porta gregis ædificaverunt aurifices et negotiatores.

1. Eliasib sacerdos magnus,] hoc est Pontifex. Erat hic filius et successor Joacim filii Josedec. Philo Annianus tradit Jesum pontificatu et vita defunctum anno 20 Darii Hystaspis, eique successisse Joacim usque ad annum 12 Artaxerxis quo mortuus Joacim successorem reliquit filium Eliasib, qui pontificatu functus est usque ad annum 33 Artaxerxis. Hæc Philo ille penes quem sit fides.

Ædificarunt portam gregis,] per quam oves et boves immolandi inducebantur in urbem, ut abluti in probatica piscina inferrentur in templum.

Ipsi sanctificaverunt eam,] hoc est, mundarunt portam gregis à ruinis, ruderibus et profanatione incendii, erigendo illam uti fuerat prius, ac pristino decori eum restituendo, ait Vatablus, Cajetanus et Vilalpandus. Sic Exodi 19. Deus ait Mosi : *Sanctifica populum,* id est, jube ut se purificet et mundet lavando vestes, et abstinendo ab uxoribus. Secundo : *Sanctificaverunt eam*, id est, dedicarunt eam Domino ; quia hæc erat porta gregis, per quam victimæ Deo sanctificandæ et per immolationem consecrandæ inducebantur in templum, ideoque portam hanc ipse pontifex et sacerdotes ædificarunt et consecrarunt Deo ac per eam reliquas portas, totamque urbem. Erat enim et vocabatur Jerusalem urbs sancta, utpote separata à profano Gentilium ritu, Deique veri cultui dicata, Deique quasi speculum, maxime per templum à Salomone Deo tam magnifice erectum. Unde Mariana, Salianus, Emmanuel Sà, et Sanchez censent Eliasib pontificem hanc portam gregis urbemque totam solemni prece, vel sacrificio, vel aqua lustrali similive benedictione Deo (cui propria erat) dedicasse et consecrasse ; idque satis colligitur ex eo quod de eis dicunt Samaritæ cap. sequenti, v. 2. *Num sacrificabunt et complebunt in una die?* Et cap. 12. v. 27. ubi dicitur : *In dedicatione autem muri Jerusalem requisierunt Levitas.* Et v. 30. *Et mundati sunt Sacerdotes et Levitæ, et mundaverunt populum, et portas et murum.* Idem imitati sunt Gentiles. Unde Servius in lib. 3. Æneid. tradit eos in fundatione urbis sacrificasse Libero patri,

ut libera esset civitas. Audi Æneam è Troja profugum in Thracia novam molientem urbem, Æneid. 3. paulo post initium :

Mœnia prima loco fatis ingressus iniquis,
Æneadasque meo nomen de nomine fingo.
Sacra Dionææ matri divisque ferebam
Auspicibus cœptorum operum; superoque nitentem
Cœlicolum regni mactabam in littore taurum.

Porro apud Gentiles portæ et muri sacri erant, uti docet Alexander ab Alex. lib. 6. Genial. c. 14. et ibi Tiraquellus.

Usque ad turrim centum cubitorum.] Hebr. *usque ad turrim Meah*, quæ scilicet vocabatur *Meah*, id est *centum*, eo quòd centum esset cubitorum.

6. Et portam veterem ædificaverunt Joiada, etc.] Nota ex Vilalpando, tomo 3. lib. 3. c. 26. præcipuas Jerosolymæ portas fuisse duodecim, quæ sitæ erant ad tria urbis latera, tres mundi partes respicientia; quodlibet enim latus habebat quatuor portas; nam ad quartum latus respiciens meridiem, in quo præruptæ rupes montis Sion urbem claudebant, exitumque et introitum negabant, nulla erat porta. Orientale latus ergo habebat primo portam *gregis* jam dictam; secundo portam *equorum*, per quam equi ducebantur aquatum ad torrentem Cedron; tertio portam *aquarum*, ita dictam à collectione aquarum fontis Siloe, quam ibidem fecit Ezechias; quarto *fictilem*, eo quòd juxta eam figuli suam figulinam artem exercerent, et fictilia vasa formarent.

Septentrionale urbis latus habebat primo portam *Benjamin*, quia per eam ibatur in sortem tribus Benjamin; secundo portam *piscium*, per quam pisces in urbem et forum piscium invehebantur; tertio portam *judiciariam*, in qua sedebant judices, et judicia tam advenarum quàm civium exercebant, quæ erat vicina templo et portæ *gregis*. Eadem hoc versu vocatur *vetus*, eo quòd in ea veteris fabricæ Jebusæorum et Melchisedech vestigia exstarent; quarto portam *Ephraim*, per quam scilicet ibatur ad tribum Ephraim. Quarta hæc æque ac sequens porta *anguli* hìc non nominantur, eo quòd restauratione non indigerent, ut insinuatur v. 8.

Occidentale latus habebat primo portam *anguli*, ita dictam quòd in angulo urbis occidentali et aquilonari consisteret; secundo portam *vallis* cadaverum et Calvariæ; tertio portam *sterquilinii*; quarto portam *fontis*, de quibus dixi capite præcedenti, v. 13.

Ad has duodecim portas Jerusalem allusit S. Joannes, Apocal. 21. v. 12. ubi totidem Jerusalem cœlestis portas recenset.

8. Dimiserunt Jerusalem usque ad murum plateæ latioris,] id est, intermiserunt ædificationem muri per spatium 400 cubitorum, quod erat inter portam Ephraim et portam anguli jam dictas; eo quòd non ita pridem Azarias rex hoc latus egregie repararat et munierat, ut à Chaldæis dirui non potuerit.

16. Usque ad domum fortium,] in qua habitarant triginta fortissimi heroes Davidis ac postea eorum successores. Videtur enim hæc domus fuisse quasi seminarium vel collegium virorum fortium, qui arma tractarent et bellis præessent, docerentque milites præliari. Vide dicta 2. Reg. 23. 8. et seq.

17. Post eum ædificavit Hasebias princeps dimidiæ partis vici Ceilæ in vico suo.] Erat Jerusalem in suos vicos distributa, et cuique vico suus præerat dux et præfectus, qui hìc vocatur princeps. Idem etiamnum fit Romæ. Roma enim ab olim in suos vicos sive regiones distributa fuit, quorum quisque suum habebat præfectum, qui Italice vocantur *Caporioni*, id est, capita regionum urbis, quorum sede vacante, magna est auctoritas; ipsorum enim est urbem tueri et tumultus compescere, ideoque reos plectere.

30. Usque ad domum Nathinæorum.] Hi erant Gabaonitæ, de quibus dixi Josue 9.

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Judæi una manu fabricant, altera gladium tenent, ut Samaritas incursantes repellant : quare Nehemia instante et orante, fabrica murorum et portarum absolvitur.[1]

1. Factum est autem, cum audisset Sanaballat quod ædificaremus murum, iratus est valde : et motus nimis subsannavit Judæos. 2. Et dixit coram fratribus suis, et frequentia Samaritanorum : Quid Judæi faciunt imbecilles? Num dimittent eos gentes? Num sacrificabunt, et complebunt in una die? Numquid ædificare poterunt lapides de acervis pulveris, qui combusti sunt? 3. Sed et Tobias Ammanites proximus ejus, ait : Ædificent : si ascenderit vulpes, transiliet murum eorum lapideum. 4. Audi, Deus noster, quia facti sumus despectui : converte opprobrium super caput eorum, et da eos in despectionem in terra captivitatis. 5. Ne operias iniquitatem eorum, et peccatum eorum coram facie tua non deleatur, quia irriserunt ædificantes. 6. Itaque ædificavimus murum, et conjunximus

totum usque ad partem dimidiam : et provocatum est cor populi ad operandum. 7. Factum est autem, cum audisset Sanaballat, et Tobias, et Arabes, et Ammonitæ, et Azotii, quod obducta esset cicatrix muri Jerusalem, et quod cœpissent interrupta concludi, irati sunt nimis. 8. Et congregati sunt omnes pariter, ut venirent, et pugnarent contra Jerusalem, et molirentur insidias. 9. Et oravimus Deum nostrum, et posuimus custodes super murum die ac nocte contra eos. 10. Dixit autem Judas : Debilitata est fortitudo portantis, et humus nimia est, et nos non poterimus ædificare murum. 11. Et dixerunt hostes nostri : Nesciant, et ignorent, donec veniamus in medium eorum, et interficiamus eos, et cessare faciamus opus. 12. Factum est autem, venientibus Judæis, qui habitabant juxta eos, et dicentibus nobis per decem vices, ex omnibus locis quibus venerant ad nos, 13. statui in loco post murum per circuitum populum in ordinem cum gladiis suis, et lanceis, et arcubus. 14. Et perspexi atque surrexi : et aio ad optimates et magistratus, et ad reliquam partem vulgi : Nolite timere à facie eorum. Domini magni et terribilis mementote, et pugnate pro fratribus vestris, filiis vestris, et filiabus vestris, et uxoribus vestris, et domibus vestris. 15. Factum est autem, cum audissent inimici nostri nuntiatum esse nobis, dissipavit Deus consilium eorum. Et reversi sumus omnes ad muros, unusquisque ad opus suum. 16. Et factum est à die illa, media pars juvenum eorum faciebat opus, et media parata erat ad bellum, et lanceæ, et scuta, et arcus, et loricæ, et principes post eos in omni domo Juda, 17. ædificantium in muro, et portantium onera, et imponentium; una manu sua faciebat opus, et altera tenebat gladium. 18. Ædificantium enim unusquisque gladio erat accinctus renes. Et ædificabant, et clangebant buccina juxta me. 19. Et dixi ad optimates, et ad magistratus, et ad reliquam partem vulgi : Opus grande est et latum, et nos separati sumus in muro procul alter ab altero : 20. in loco quocumque audieritis clangorem tubæ, illuc concurrite ad nos : Deus noster pugnabit pro nobis. 21. Et nos ipsi faciamus opus : et media pars nostrum teneat lanceas, ab ascensu auroræ donec egrediantur astra. 22. In tempore quoque illo dixi populo : Unusquisque cum puero suo maneat in medio Jerusalem, et sint nobis vices per noctem, et diem, ad operandum. 23. Ego autem et fratres mei, et pueri mei, et custodes, qui erant post me, non deponebamus vestimenta nostra : unusquisque tantum nudabatur ad baptismum.

2. Num dimittent eos gentes?] q. d. Num nos Judæorum vicini, qui sumus gentes tot et tam validæ, sinemus ut Judæi suam Jerusalem ædificent, ex qua deinde nos invadant et vexent uti olim fecerunt? q. d. Minime gentium; nullo modo id nos permittere oportet, ut arcem hanc condant et nostris humeris imponant.

Num sacrificabunt et complebunt una die?] q. d. Putantne se una die, id est brevissimo tempore, posse inchoare fabricam tantæ urbis (quod fiebat sacrificando et muros dedicando, indeque læte epulando) et simul complere? q. d. Neutiquam; nam tempestive occurremus, eosque interturbabimus, et per vim à fabrica cessare cogemus.

Numquid ædificare poterunt lapides de acervis pulveris, qui combusti sunt?] Hebr. pro *ædificare* est *vivificare*, Septuag. *sanare*, q. d. Numquid lateres et lapides à Chaldæis combustos, et in cinerem redactos, Judæi poterunt reformare, et in pristinam lapidum laterumque soliditatem, robur et usum restituere, ut ex illis muros reædificent? q. d. Judæi tentant rem perdifficilem, imo fabricam impossibilem.

3. Si ascenderit vulpes, transiliet murum eorum.] Hebr. *Vulpes ascendet et dirumpet murum lapideum eorum.* Est sarcasmus sive hostilis irrisio, q. d. Agant, laborent, sudent Judæi quantum volunt, tam fragilis et humilis erit murus quem erigunt, ut à vulpe transiliri, imo dirui possit, Ita Cajetanus.

5. Ne operias iniquitatem eorum] oblivione et impunitate, q. d. Recordare, Domine, harum injuriarum et sannarum quibus nos injuste agitant hostes nostri, eosque compesce et puni. Nam Deus cum parcit, dicitur tegere peccata; cum non parcit, sed punit, ea aperire, aspicere et ante oculos suos statuere. Unde S. Stephanus orans pro Judæis : *Domine*, ait, *ne statuas illis hoc peccatum*, Actorum 7. Igitur Nehemias non supplicat ut Deus non ignoscat culpam pœnitentibus; hoc enim petere esset impium et diabolicum, sed ne pœnam impœnitentibus et in culpa persistentibus condonet.

10. Dixit autem Judas,] id est, dixere Judæi, qui fessi labore et territi minis hostium cœperunt in opere languere, et obmurmurare Nehemiæ opus fabricamque urgenti.

Debilitata est fortitudo portantis,] id est, operariorum et bajulorum lapides, ligna, aquam calcemque portantium humeri manusque tanto tamque assiduo, longoque labore debilitati sunt, ut amplius vix ea portare queant.

Et humus nimia est,] q. d. Opus est nimia calce, humo, vel, ut Hebr. et Græce est, *pulvere*, intrita et commista. Aut simplicius, q. d. *humus*, id est, in effodienda humo ac jaciendis murorum fundamentis, rudera terræ et lapidum nimis multa exaurienda restant, quàm ut à paucis operariis bajulisque eruderari et exportari queant. Vicit tamen hanc quoque suorum que-

retam Nehemiæ in patiendo lenitas, et in animando eos constantia.

12. DICENTIBUS NOBIS PER DECEM VICES,] id est, pluries dicebant et indicabant nobis hostium insidias, et instantes occultos eorum insultus : EX OMNIBUS LOCIS,] q. d. Undique veniebant indices idem indicantes, scilicet hostes cogitare per insidias nos aggredi. Quocirca Nehemias suos armans et in acie collocans hostium insidias prævertit, discussit et avertit.

17. ÆDIFICANTIUM, etc. (subaudi unusquisque) UNA MANU SUA FACIEBAT OPUS ET ALTERA TENEBAT GLADIUM,] ut hostes repente ex insidiis incurrentes repelleret. Nota hîc prudentiam æque ac constantiam et ardorem populi in fabricando. Sic olim Hispani assidue cum Saracenis Hispaniam occupantibus confligentes, cum orarent, aut quid aliud agerent, gladium ad manus habebant, ut eos incursantes propellerent; unde mos adhuc viget, ut nunc quoque rustici in Hispania gladiati incedant, imo non arent nisi gladio accincti. Sic etiamnum Hungari ab aratro prosiliunt ad arma cum vicini Turcæ repente eos invadunt.

Allegoriam et tropologiam vide apud Bedam qui ait : *Ædificantes namque gladio accinguntur renes, cum hi qui bonis insistunt operibus, et commissos sibi regulari curant ratione disponere* (*hoc enim est vivos lapides in ædificio Ecclesiæ ordine competenti locare*), *fluxo in se luxuriæ acumine verbi Dei restringere satagunt.* Igitur dum rationi, operi charitatis, prædicationi, aliisque piis virtutum actibus, quibus fabricam spiritalem meritorum in anima construimus, insistimus, altera manu teneamus gladium mortificationis, quo carnis tentationes et diaboli mundique suggestiones vanæ gloriæ, superbiæ, invidiæ, gulæ, libidinis, etc., fortiter repellamus, imo à nobis amputemus. Hæc sunt *arma justitiæ*, quibus quemlibet fidelem *à dextris et sinistris* communit Apostolus, 2. Corinth. 6. 7. et fusius Ephes. 6. 13 : *Induite*, inquit, *armaturam Dei, ut possitis resistere in die malo, et in omnibus perfecti stare.* Deinde panopliam, qua militem Christi à capite ad talos obarmat, assignat, nimirum cingulum veritatis, loricam justitiæ, calceum præparationis Evangelii, scutum fidei, galeam salutis et gladium spiritus, quod est verbum Dei. Vide ibi dicta.

21. DONEC EGREDIANTUR ASTRA,] scilicet usque ad noctem, quando astra videntur quasi prodire è suis antris vel thalamis, in quibus tota die fulgente sole latuerunt, ut nocturnas agant excubias. Loquitur Scriptura ad sensum vulgi, quod censet astra per diem in suis latibulis abscondi, è quibus per noctem prodeant, ut stationem suam quasi castrensem peragant usque ad auroram, cum suas latebras repetunt, et Lucifer *statione novissimus exit.* Ita Vatablus.

22. UNUSQUISQUE CUM PUERO (puta cum famulo tuo) MANEAT (noctu quoque) IN MEDIO JERUSALEM,] nec aliò abeat, ut si noctu hostes nos invadant, omnes simul juncti eis occurramus et resistamus.

ET SINT NOBIS VICES PER NOCTEM ET DIEM AD OPERANDUM.] Hebr. et Septuag. *Et sit nobis nox custodia et dies opus.* Clare Vatablus : *Quisque cum puero suo pernoctet in medio Jerosolymæ, ut noctu sint nobis excubiæ, interdiu autem in opus*, ut scilicet noctu custodiant nos, et interdiu operentur in muro. Jubet ergo Nehemias ut omnes in urbe pernoctent cum famulis, atque ex eis aliqui designentur, qui noctu per vices excubent, cæteri vero dormiant, sed fere vestiti, ut si excubitores signum adventantis hostis dederint, illico armis correptis iis occurrant; per diem vero ita munia partiantur, ut pars una operetur, altera cum lanceis armata operantibus ad tutelam assistat.

3. EGO AUTEM ET FRATRES MEI, ET PUERI MEI, ET CUSTODES QUI ERANT POST ME NON DEPONEBAMUS VESTIMENTA,] ut ego quasi dux cæteros cives et milites idem facere docerem, non tam verbo et jussu, quam facto et exemplo, ut scilicet vestes et arma noctu non deponerent, juxta illud ducis illius apud Livium, lib. 7 : *Facta non dicta mea vos milites sequi volo : nec disciplinam modo, sed exemplum etiam à me petere.* Quod fecit Cato, de quo Lucanus, libro 9 :

> Ipse manu sua pila gerens præcedit anheli
> Militis ora, pedes : monstrat tolerare labores,
> Non docet.

Simili modo cum in Belgio degerem, Marchio Spinola biennio obsidens Ostendam, per septem integros menses dormiens vestes nunquam exuit, atque hac sua vigilantia tandem urbem in maris faucibus sitam, ideoque quasi inexpugnabilem, cepit, magnaque nominis sui gloria de ea triumphavit.

UNUSQUISQUE TANTUM NUDABATUR AD BAPTISMUM,] Hebr. *Cujusque dimissio vel depositio ejus* (τὸ *ejus* redundat, more Hebræo) intellige *vestium* de quibus sermo præcessit, *ad aquas*, scilicet baptismales, id est purificatorias, cum nimirum vellet corpus abluere, seque mundare. Judæi enim tum ob immunditiem legalem, quam contactu rei legaliter immundæ, v. g. ex conversatione cum Gentilibus, facile contrahebant; tum ob calorem indeque sudorem et fœtorem, tum ob sordes aliunde contractos (unde Ammianus, libro 2. et Martial. libro 4. Epigram. 4. Judæos appellant fœtentes) crebro totum corpus abluebant, imo vestes quoque et lectos. Vide dicta Marci 7. 3.

CAPUT QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

In pauperum copia et clamore Nehemias opulentos avaros objurgat, usuras vetat, sua in pauperes effundit.

1. Et factus est clamor populi et uxorum ejus magnus, adversus fratres suos
Judæos. 2. Et erant qui dicerent : Filii nostri, et filiæ nostræ multæ sunt
nimis : accipiamus pro pretio eorum frumentum, et comedamus, et viva-
mus. 3. Et erant qui dicerent : Agros nostros, et vineas, et domos nostras
opponamus, et accipiamus frumentum in fame. 4. Et alii dicebant : Mu-
tuo sumamus pecunias in tributa regis, demusque agros nostros et vineas :
5. et nunc sicut carnes fratrum nostrorum, sic carnes nostræ sunt : et sicut
filii eorum, ita et filii nostri. Ecce nos subjugamus filios nostros et filias nostras in servitutem,
et de filiabus nostris sunt famulæ, nec habemus unde possint redimi, et agros nostros, et vineas
nostras alii possident. 6. Et iratus sum nimis, cum audissem clamorem eorum secundum verba
hæc : 7. cogitavitque cor meum mecum : et increpavi optimates et magistratus, et dixi eis :
Usurasne singuli à fratribus vestris exigitis ? Et congregavi adversum eos concionem magnam,
8. et dixi eis : Nos, ut scitis, redemimus fratres nostros Judæos, qui venditi fuerant genti-
bus, secundum possibilitatem nostram : et vos igitur vendetis fratres vestros, et redimemus
eos ? Et siluerunt, nec invenerunt qui responderent. 9. Dixique ad eos : Non est bona res,
quam facitis : quare non in timore Dei nostri ambulatis, ne exprobretur nobis à gentibus ini-
micis nostris ? 10. Et ego, et fratres mei, et pueri mei, commodavimus plurimis pecuniam et
frumentum : non repetamus in commune istud, æs alienum concedamus, quod debetur nobis.
11. Reddite eis hodie agros suos, et vineas suas, et oliveta sua, et domos suas : quin potius
et centesimam pecuniæ, frumenti, vini et olei, quam exigere soletis ab eis, date pro illis.
12. Et dixerunt : Reddemus, et ab eis nihil quæremus : sicque faciemus ut loqueris. Et vocavi
Sacerdotes, et adjuravi eos, ut facerent juxta quod dixeram. 13. Insuper excussi sinum meum,
et dixi : Sic excutiat Deus omnem virum, qui non compleverit verbum istud, de domo sua, et
de laboribus suis : sic excutiatur, et vacuus fiat. Et dixit universa multitudo : Amen. Et lau-
daverunt Deum. Fecit ergo populus, sicut erat dictum. 14. A die autem illa, qua præceperat
rex mihi ut essem dux in terra Juda, ab anno vigesimo usque ad annum trigesimum secundum
Artaxerxis regis, per annos duodecim, ego et fratres mei annonas, quæ ducibus debebantur,
non comedimus : 15. Duces autem primi, qui fuerant ante me, gravaverunt populum, et
acceperunt ab eis, in pane, et vino, et pecunia, quotidie siclos quadraginta ; sed et ministri
eorum depresserunt populum. Ego autem non feci ita propter timorem Dei : 16. quin potius
in opere muri ædificavi, et agrum non emi, et omnes pueri mei congregati ad opus erant.
17. Judæi quoque et magistratus, centum quinquaginta viri, et qui veniebant ad nos de gentibus
quæ in circuitu nostro sunt, in mensa mea erant. 18. Parabatur autem mihi per dies singulos
bos unus, arietes sex electi, exceptis volatilibus, et inter dies decem vina diversa, et alia multa
tribuebam : insuper et annonas ducatus mei non quæsivi : valde enim attenuatus erat populus.
19. Memento mei, Deus meus, in bonum, secundum omnia quæ feci populo huic.

3. Domos nostras opponamus,] id est, oppignoremus fœneratoribus. Recenter enim redierant Babylone, omniaque sua in viatico et in fabrica urbis consumpserant. Quare magna paupertate laborabant, ad quam levandam sua oppignorare, imo filios et filias suas vendere v. 2. cogitabant.

4. In tributa regis,] ut scilicet comparemus id quod loco tributi regi Persarum quotannis solvere debemus.

5. Et nunc (subaudi valde dure et inique à ditioribus exhaurimur, nam) sicut carnes fratrum nostrorum, sic carnes nostræ sunt; et sicut filii eorum, ita et filii nostri.] q. d. Nos

et filii nostri hîc duram servimus servitutem similem illi, quam serviunt fratres, id est, contribules nostri, qui in Babylone et Perside remanserunt, idque ditiorum Judæorum iniquitate et injuria, qui nos fratres suos pauperes usuris et filiorum emptione opprimunt, ut sequitur. Quare pejori loco sumus quàm fratres nostri in Perside: illi enim à Persis exteris et idololatris; nos vero à contribulibus nostris, qui sanguine et religione fratres nostri sunt, affligimur. Acerbius enim est ab amico et fratre, quàm ab inimico et extero cruciari. Nam cum lex Deuter. 23. 19. jubeat ut fratribus mutuum detur gratis, ipsi à nobis pro mutuo magnas usuras exigunt: quare cogimur filios et filias nostras vendere vel tradere in servitutem, ut usuras has solvamus. Ita Cajetan. Vatabl. et alii.

7. Congregavi adversum eos (divites usurarios) concionem magnam,] id est, cœtum magnum totius populi, ut coram eo à me reprehensi et confusi usuras suas dimitterent.

11. Centesimam pecuniæ, frumenti, vini et olei.] *Centesimam*, scilicet usuram, qua nimirum singulis mensibus pro usu mutui sive usura exigebant unum pro centum, hoc est annuatim duodecim pro centum. Hinc patet hanc usuram frequentem fuisse apud Judæos, uti postea fuit apud Romanos; eratque gravis, utpote in qua singulis annis octava pars summæ capitalis mutuo acceptæ solveretur; nam duodecim v. g. aurei sunt octava pars centum aureorum, quia octies duodecim faciunt 96, quibus adde quatuor, habebis centum. Quare octavo anno usura æquabat pene ipsum capitale, ideoque illud duplicabat, ut pro mutuo centum aureorum solvendi essent pene ducenti aurei, scilicet præcise 196, ac post alios octo annos idem triplicabat, et post alios octo quadruplicabat. Cum vero dimidium hujus usuræ, scilicet sex pro centum quotannis solverentur, vocabantur *usuræ semisses*, sive dimidiatæ; cum quatuor pro centum penderentur, dicebantur *trientariæ;* cum unum duntaxat, nominabantur *unciales*, quæ erat usura minima, sicut illa duodenariæ erat maxima.

Date pro illis,] id est illis condonate, quin et acceptam reddite, et restituite, uti præcessit: unde hæc non exstant in Hebræo, quia ex præcedenti repetenda subintelliguntur. Usura cum sit contra justitiam commutativam, non transit in dominium usurarii; unde ab eo restituenda est illi, qui eamdem pro mutuo dedit.

12. Et dixerunt,] partim pudore, partim auctoritate et exemplo Nehemiæ, partim boni publici amore, partim pauperum commiseratione permoti: reddemus agros, vineas et oliveta, quæ pauperes pro mutuo accepto nobis oppignorarunt, et quasi pignora tradiderunt, donec mutuum redderent: et ab eis (deinceps) nihil quæremus, id est, nihil pro usura exigemus.

Et vocavi Sacerdotes (hujus usuræ reos), et (secreto ob reverentiam sacerdotii, ne eos coram populo pudefacerem) adjuravi eos, ut usuras remitterent, hacque in re laicis usurariisque exemplo justitiæ et charitatis præirent.

13. Sic excutiat Deus omnem virum qui non compleverit verbum istud de domo sua (ut domo sua spoliatus, exsul et vagus oberrare cogatur) et de laboribus suis,] ut fructu et mercede laborum suorum privetur, uti ego sinum meum excussi. Qui enim alios per usuras excutiunt, merentur et ipsi à domibus et opibus suis excuti, exsulare et depauperari, uti sæpe justo Dei judicio fit.

14. A die autem illa, qua præceperat mihi rex ut essem dux in terra Juda, ab anno vigesimo usque ad annum 32 Artaxerxis, ego et fratres mei annonas, quæ ducibus debebantur, non comedimus.] Solebant duces à civibus Jerosolymæ, quibus præerant, accipere annonas, id est, necessaria ad victum, verbi gratia, certam mensuram frumenti, vini, olei, pecuniæ, etc.; sed Nehemias noluit ea accipere, tum ne populum pauperem hac contributione gravaret, tum ut divitibus daret exemplum remittendi usuras; idque fecit per duodecim annos, quibus præfuit Jerosolymæ quasi dux: unde multi putant eum continue per duodecim annos commoratum fuisse Jerosolymæ. Verum hoc non satis respondet desiderio regis et reginæ optantium, ut illico Nehemias ad se rediret, ac tempore modico ab eo constituto, ut dictum est cap. 2. vers. 6. Quamobrem videtur Nehemias paulo post fabricam murorum absolutam, puta post 52 dies, ut dicitur cap. 6. 15. ad regem rediisse, ac vicarium loco suî sive viceducem Jerosolymæ reliquisse, qui populo præesset. Artaxerxes enim eum Jerosolymæ ducem constituerat per 12 annos, sive absens foret sive præsens. Quare absens jure suo poterat has annonas quasi stipendia ducatus sui à populo exigere, præsertim qui absens erat ob evocationem et obsequium regis; sed noluit ea accipere ob causas jam dictas. Ita Salianus et Sanchez. Hæc magis patebunt vers. 17. et c. 13. v. 6. ubi Nehemias anno 32 Artaxerxis rediens in Jerusalem correxit multos abusus, qui per duodecim annos quibus ipse abfuerat, in Jerusalem irrepserant.

15. Duces autem primi qui fuerant ante me (ab Esdra jussu regis constituti, ut dictum est Esdræ 7. 25.), gravaverunt populum, et acceperunt ab eis in pane et vino (certam mensuram panis et vini), et pecunia quotidie siclos 40.] Ex Hebræo liquet eos præter panem et vinum in pecunia accepisse siclos 40; sic enim habet: *Aggravaverunt populum in pane et vino post argenti siclos* 40, qui faciunt quadraginta florenos Brabanticos, sive 40 Francos Gallicos, quæ immanis erat summa et plebi adeo pauperi insolubilis.

16. Quin potius in opere muri ædificavi.] Cap. 3. nullum audivimus locum particularem Nehemiæ ad fabricandum assignatum, sed ipse quasi dux omnibus in loco sibi determinato fabricantibus aderat, et præerat omnes dirigendo, incitando, et opera per se et suos adjuvando; et agrum non emi,] q. d. Rem meam et prædia non auxi, sed potius me meaque omnia expendi pro urbis et civium commodis. Fuit hæc mira continentia Nehemiæ, æque ac charitas et liberalitas in cives suos. Multi enim duces et præsides subditos expilant, ut se ditent; unde paucis præfecturæ suæ annis opibus onusti, domum redeunt. Non ita fecit Nehemias, cujus proinde memoria in benedictione est. Idem fecit Thomas Morus, qui cum plures annos Cancellarium Angliæ egisset, rem tamen suam et annuum censum non auxit ad aureos ducentos, uti narrat Staplet in ejus Vita.

17. JUDÆI QUOQUE ET MAGISTRATUS (quos per Judæam jussu regis constitueram) 150 VIRI, ET QUI VENIEBANT AD NOS DE GENTIBUS (legati gentium vicinarum) QUÆ IN CIRCUITU NOSTRO SUNT, IN MENSA MEA ERANT.] q. d. Omnes hos alebam sumptu meo sive ex meis opibus, quas mihi rex donaverat.. Hinc liquet Nehemiam non mansisse duodecim annos in Jerusalem. Nam tantos sumptus quotidie tot convivis per tot annos præstare non potuisset, imo regias opes exhausisset.

18. INTER DIES DECEM VINA DIVERSA.] Locus hic obscurus est : unde primo Pagnin. sic vertit et explicat, q. d. Tantum vini absumebant hi convivæ uno die, quantum mihi meæque familiæ suffecisset ad decem dies. Secundo Vatabl. aptius ad Hebr. et Græca vertit: Decimo quoque die dabatur omnibus vinum affatim; cæteris vero novem diebus dabatur certa mensura. Tertio Sanchez : Porrigebantur, inquit, decem vinorum genera, singula diebus singulis, ita ut exacto decem dierum curriculo, decem illa vina jam essent propinata, et iterum atque iterum idem vinorum genus et se ries eodem ordine recurreret.

Hæc sententia vulgatæ versioni conformior est, si τὸ *decem* non ad vina (inusitatum enim est et insolens in uno convivio decem generum vina convivis propinare, quod ne reges quidem summique gulones fecerunt), sed ad dies referas, q. d. Singulis diebus dabantur varia vina, idque per decem dies, quibus exactis exhauriebantur dolia, ac alia vina pariter diversi generis suggerere oportebat. Magnus ergo et magnificus dux fuit Nehemias, ac in omnibus se eximium ostendit. Vere Bias : *Magistratus*, inquit, *virum ostendit*. Et Cicero, lib. de Senectute, de magno illo Catone Censorio ait : *Bonus est senator, bonus orator, bonus imperator, bonus agricola.* Idem et plura dicas de Nehemia.

19. MEMENTO MEI, etc.,] q. d. Præsta mihi, ô Domine, talia qualia ego præstiti populo tuo et meo, ut tam sis liberalis in me quàm ego fui in eum.

CAPUT SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

HOSTES JUDÆORUM NEHEMIÆ TENDUNT INSIDIAS ; MOX MINANTUR ACCUSATIONEM AFFECTATI AB EO REGNI ; TERTIO PSEUDOPROPHETAS CONTRA EUM SUBMITTUNT ; QUARTO PRODITORES SUBORNANT : SED OMNIA HÆC DISSIPAVIT NEHEMIÆ PRUDENTIA ET ANIMI MAGNITUDO.

1. FACTUM est autem, cum audisset Sanaballat, et Tobias, et Gossem Arabs,
et cæteri inimici nostri, quod ædificassem ego murum, et non esset in ipso
residua interruptio (usque ad tempus autem illud valvas non posueram in
portis), 2. miserunt Sanaballat et Gossem ad me, dicentes: Veni, et
percutiamus fœdus pariter in viculis in Campo Ono. Ipsi autem cogitabant
ut facerent mihi malum. 3. Misi ergo ad eos nuntios, dicens : Opus
grande ego facio, et non possum descendere, ne forte negligatur, cum
venero et descendero ad vos. 4. Miserunt autem ad me secundum verbum hoc per quatuor
vices : et respondi eis juxta sermonem priorem. 5. Et misit ad me Sanaballat juxta verbum prius
quinta vice puerum suum, et epistolam habebat in manu sua scriptam hoc modo : 6. IN GENTIBUS auditum est, et Gossem dixit quod tu et Judæi cogitetis rebellare, et propterea ædifices
murum, et levare te velis super eos regem : propter quam causam, 7. et prophetas posueris,
qui prædicent de te in Jerusalem, dicentes : Rex in Judæa est. Auditurus est rex verba hæc :
idcirco nunc veni, ut ineamus consilium pariter. 8. Et misi ad eos, dicens : Non est factum
secundum verba hæc quæ tu loqueris : de corde enim tuo tu componis hæc. 9. Omnes enim
hi terrebant nos, cogitantes quod cessarent manus nostræ ab opere, et quiesceremus. Quam
ob causam magis confortavi manus meas : 10. et ingressus sum domum Semaiæ filii Dalaiæ
filii Metabeel secreto. Qui ait : Tractemus nobiscum in domo Dei in medio templi, et claudamus
portas ædis : quia venturi sunt ut interficiant te, et nocte venturi sunt ad occidendum te. 11. Et
dixi : Num quisquam similis mei fugit? et quis ut ego ingredietur templum, et vivet? Non ingrediar.
12. Et intellexi quod Deus non misisset eum, sed quasi vaticinans locutus esset ad me, et Tobias
et Sanaballat conduxissent eum. 13. Acceperat enim pretium, ut territus facerem, et peccarem,
et haberent malum, quod exprobrarent mihi. 14. Memento mei, Domine, pro Tobia et Sanaballat,
juxta opera eorum talia : sed et Noadiæ prophetæ, et cæterorum prophetarum, qui terrebant me.
15. Completus est autem murus vigesimo quinto die mensis Elul, quinquaginta duobus diebus.

16. Factum est ergo cum audissent omnes inimici nostri, ut timerent universæ gentes, quæ erant in circuitu nostro, et conciderent intra semetipsos, et scirent quod à Deo factum esset opus hoc. 17. Sed et in diebus illis, multæ optimatum Judæorum epistolæ mittebantur ad Tobiam, et à Tobia veniebant ad eos. 18. Multi enim erant in Judæa habentes juramentum ejus, quia gener erat Secheniæ filii Area, et Johanan filius ejus acceperat filiam Mosollam filii Barachiæ; 19. sed et laudabant eum coram me, et verba mea nuntiabant ei : et Tobias mittebat epistolas ut terreret me.

2. PERCUTIAMUS FOEDUS PARITER IN VICULIS.] Sic et Septuag. et Vatabl. Verum Pagnin. retinet nomen Hebræum quasi proprium, vertitque in *Kephirim*. Utrumque verum, quia *Kephirim* erat nomen loci ita dicti à copia villarum et viculorum.

IN CAMPO ONO.] Campus hic erat juxta Jordanem in tribu Benjamin, vulgoque dicebatur *Vallis artificum*. Ita Adrichom. idque sat liquet ex c. 11. v. 31 et 35.

UT FACERENT MIHI MALUM,] ut me caperent, vel occiderent.

6. ET LEVARE TE VELIS SUPER EOS REGEM,] scilicet quod tu, ô Nehemia, velis te super eos exaltare et regem constituere. Hæc erat eorum accusatio et calumnia.

7. ET PROPHETAS POSUERIS QUI PRÆDICENT DE TE IN JERUSALEM, DICENTES : REX IN JUDÆA EST.] Prophetas proprie accipe. Criminantur enim Nehemiam, quod is se velit regem facere, ideoque prophetas subornet, qui populo vaticinentur idipsum velle Deum, ut scilicet Judææ, quæ tot annis regibus caruit, jam suus rex restituatur. Ita Sanchez. Alii tamen per *prophetas* intelligunt præcones, qui per plateas Nehemiam regem proclament.

10. ET INGRESSUS SUM DOMUM SEMAIÆ FILII DALAIÆ FILII METABEEL SECRETO. Semaia erat Sacerdos de vico Dalaiæ, quæ ordine erat vigesima tertia, ut liquet 1. Paral. 24. 18. atque domi manebat quasi studio et orationi deditus. Unde Sanaballat eum pecunia corrupit, ut quasi vir religiosus, imo propheta, ut patet v. 12. Nehemiam ad se evocaret, eique quasi vaticinans metum hostium injiceret, ideoque fugam suaderet, idque hoc fine ut Nehemiam probro timiditatis afficeret, et populo contemptibilem redderet; imo ut Nehemia timente et fugiente, timeret pariter et fugeret populus. Patet ex seqq.

11. ET DIXI : NUM QUISQUAM SIMILIS MEI (magni animi et dux populi) FUGIT?] q. d. Non decet meam magnanimitatem nec dignitatem turpis hæc fuga. Duce enim fugiente, fugiet totus populus.

ET QUIS UT EGO (meî similis, magnanimus et princeps) INGREDIETUR TEMPLUM ET VIVET?] Vatabl. *ut vivat?* q. d. Ne quidem vitæ servandæ causa me ad templum fugere decet; satius enim est generose mori quam turpiter fugere, et inferre crimen gloriæ suæ, ut aiebat Judas Machabæus. Aut *et vivat*, q. d. Si fugiam ad templum, non vivam, sed occidar à populo quasi timidus et fugitivus, qui eos in hoc periculum hostium temere conjecerim, et quasi sceleris alicujus conscius. Ita Sanchez.

12. ET INTELLEXI,] vel Deo revelante, vel solertia et sagacitate ingenii mei ex verbis et gestibus Semaiæ, ipsum venditare se esse prophetam, ac ut talem vaticinare minas hostium, cum revera esset pseudopropheta pretio subornatus à Sanaballat, ut me terrendo, populo redderet vilem et exosum.

13. UT TERRITUS (oraculo ficto periculi instantis) FACEREM (quod ipse suadebat, scilicet fugerem in templum quasi timidus; aut quasi sceleris alicujus conscius confugerem ad templum quasi ad asylum) ET PECCAREM,] tum in Deum per diffidentiam, tum in me per pusillanimem fugam, tum in populum, eum mea fuga percellendo et in fugam agendo.

14. MEMENTO MEI, DOMINE, PRO TOBIA ET SANABALLAT JUXTA OPERA EORUM TALIA,] ut me ab eis liberes ac illos castiges, ut vel ipsi, vel alii ipsorum exemplo et castigatione sapiant, discantque viros probos non vexare, nec eis insidiari.

SED ET NOADIÆ PROPHETÆ.] Hebr. *prophetissæ* (erat enim femina), hoc est pseudoprophetissæ pretio corruptæ à Sanaballat, quæ similes minas et metus mihi injiciebat. Repete : *Memento, Domine*, ut eam pro meritis castiges et castigando emendes, vel ipsam vel alios ipsius exemplo. Dixit hæc Nehemias ex justo dolore et zelo non vindictæ privatæ, sed justitiæ publicæ.

15. COMPLETUS EST AUTEM MURUS 25 DIE MENSIS ELUL (sexti qui nostro partim Augusto, partim Septembri respondet) 52 DIEBUS.] Nonnulli hos 52 dies inchoant non ab initio fabricæ, sed à minis et insidiis hisce Sanaballat Nehemiæ intentatis : unde Josephus asserit murorum fabricam perfectam fuisse duobus annis et tribus mensibus, anno 28 Xerxis, id est Artaxerxis. Josephum sequuntur Histor. Scholast. Cajetan. Vatabl. et Mariana. Verius est hos 52 dies inchoandos ab initio fabricæ, ut censent Lyran. Dion. Vilalpandus et Sanchez. Si enim fabrica murorum per biennium durasset, utique Sanaballat sollicitando vicinas gentes, conflato exercitu eum impedivisset. Instabat ergo Nehemias, urgebatque opus ut illico absolveretur. Idque fieri potuit 52 diebus, tum quia omnes operi strenue et ardenter incumbebant, et opus in singulos, nemine excepto, ordinate erat distributum; tum quia fundamenta murorum, quæ Chaldæi diruere non potuerant, supererant, imo multis in locis muri integri. Chaldæi enim muros duntaxat variis in locis destruxerant, hoc est, interruperant, ut patet 4. Regum ult. 4 et 10. Portæ quoque non erant dirutæ, sed eorum valvæ combustæ, ut patet Esdræ 1. 3. valvas ergo tantum restaurari oportuit. Ad hæc fabricabant ex lapide non cæso et polito, sed rudi et impolito, imo ex lapidibus quos inveniebant in ruinis et ruderibus veterum murorum. Denique Deus eos secundavit, ut spatio 52 dierum muros perficerent. Sic Alexander Magnus muros novæ Alexandriæ ad Tanaim per

longitudinem stadiorum sexaginta erexit spatio 17 dierum, ut vult Q. Curtius; vel viginti, ut narrat Arianus. Sic hodie Hollandi urbes vastas obsidentes, easdem spatio viginti dierum circumquaque ita vallo cingunt, ut eis succurri nequeat. Nam more Romano milites singuli cum armis ligones vel trullas deferunt ad fodiendum vel fabricandum. Tot autem manus junctæ illico opus ingens perficiunt.

16. Ut timerent universæ gentes,] nos, nostramque fabricam, quam tam cito videbant esse perfectam, ut ipsæ faterentur hoc esse opus Dei potius quam hominum.

17. Multæ optimatum Judæorum epistolæ mittebantur ad Tobiam.] Erant hi patriæ proditores, qui contra Nehemiam cum hostibus conspirarant, eisque gesta et consilia Nehemiæ perscribebant, ut ea disturbarent. Causam subdit:

18. Multi enim erant in Judæa habentes juramentum ejus,] q. d. Multi Judæorum jurarant Tobiæ, eique per juramentum fidem suam addixerant, se scilicet illi fore amicos et fideles, et proinde cum eo contra me et patriam suam conjurarant.

Quia (Tobias) gener erat Secheniæ,] q. d. Causa cur multi Judæorum faverent Tobiæ hosti Judæorum, erat quod cum eo ejusque fœderatis affinitatem per matrimonia mutua contraxerant. Nam et Johanan filius ejus (Tobiæ) acceperat filiam Mosollam filii Barachiæ, qui erant Judæi et Judæorum optimates.

19. Sed et laudabant eum (Tobiam) coram me.] Hebr. *quin et bonitatem* (vel benefacta sive munificentias) *ejus prædicabant coram me.* Alludunt ad nomen *Tobiæ*, quod Hebraice significat *bonitatem Dei*, q. d. Ipse vere est Tobias juxta nomen suum, quia in omnes exstitit bonus et beneficus. Ita Vatabl. Hæc fuit summa Judæorum iniquitas, et summa Nehemiæ injuria et afflictio, scilicet civium suorum proditio, quam tamen ipse dissimulando, patientia, consilio et constantia superavit.

CAPUT SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Jerosolymæ jam muris cinctæ Nehemias custodes apponit. Inde v. 6. numerantur ii qui cum Zorobabele Babylone redierant, ac v. 70. dona auri et vasorum in fabricam sponte a variis oblata.

1. Postquam autem ædificatus est murus, et posui valvas, et recensui janitores, et cantores, et Levitas: 2. præcepi Hanani fratri meo, et Hananiæ principi domus de Jerusalem (ipse enim quasi vir verax et timens Deum plus cæteris videbatur) 3. et dixi eis: Non aperiantur portæ Jerusalem usque ad calorem solis. Cumque adhuc assisterent, clausæ portæ sunt, et oppilatæ: et posui custodes de habitatoribus Jerusalem, singulos per vices suas, et unumquemque contra domum suam. 4. Civitas autem erat lata nimis et grandis, et populus parvus in medio ejus, et non erant domus ædificatæ. 5. Deus autem dedit in corde meo, et congregavi optimates, et magistratus, et vulgus, ut recenserem eos, et inveni librum census eorum, qui ascenderant primum, et inventum est scriptum in eo. 6. Isti filii provinciæ, qui ascenderunt de captivitate migrantium, quos transtulerat Nabuchodonosor rex Babylonis, et reversi sunt in Jerusalem, et in Judæam, unusquisque in civitatem suam. 7. Qui venerunt cum Zorobabel, Josue, Nehemias, Azarias, Raamias, Nahamani, Mardochæus, Belsam, Mespharath, Begoai, Nahum, Baana. Numerus virorum populi Israel: 8. filii Pharos, duo millia centum septuaginta duo: 9. filii Saphatia, trecenti septuaginta duo: 10. filii Area, sexcenti quinquaginta duo: 11. filii Phahathmoab filiorum Josue et Joab, duo millia octingenti decem et octo: 12. filii Ælam, mille ducenti quinquaginta quatuor: 13. filii Zethua, octingenti quadraginta quinque: 14. filii Zachai, septingenti sexaginta: 15. filii Bannui, sexcenti quadraginta octo: 16. filii Bebai, sexcenti viginti octo: 17. filii Azgad, duo millia trecenti viginti duo: 18. filii Adonicam, sexcenti sexaginta septem: 19. filii Beguai, duo millia sexaginta septem: 20. filii Adin, sexcenti quinquaginta quinque: 21. filii Ater, filii Hezeciæ, nonaginta octo: 22. filii Hasem, trecenti viginti octo: 23. filii Besai, trecenti viginti quatuor: 24. filii Hareph, centum duodecim: 25. filii Gabaon, nonaginta quinque: 26. filii Bethlehem et Netupha, centum octoginta octo. 27. Viri Anathoth, centum viginti octo. 28. Viri Bethazmoth, quadraginta duo. 29. Viri Cariathiarim, Cephira

et Beroth, septingenti quadraginta tres. 30. Viri Rama et Geba, sexcenti viginti unus. 31. Viri Machmas, centum viginti duo. 32. Viri Bethel et Hai, centum viginti tres. 33. Viri Nebo alterius, quinquaginta duo. 34. Viri Ælam alterius, mille ducenti quinquaginta quatuor. 35. Filii Harem, trecenti viginti. 36. Filii Jericho, trecenti quadraginta quinque. 37. Filii Lod, Hadid et Ono, septingenti viginti unus. 38. Filii Senaa, tria millia nongenti triginta. 39. Sacerdotes : Filii Idaia in domo Josue, nongenti septuaginta tres. 40. Filii Emmer, mille quinquaginta duo. 41. Filii Phashur, mille ducenti quadraginta septem. 42. Filii Arem, mille decem et septem. Levitæ : 43. Filii Josue et Cedmihel filiorum. 44. Oduiæ, septuaginta quatuor. Cantores : 45. Filii Asaph, centum quadraginta octo. 46. Janitores : Filii Sellum, filii Ater, filii Telmon, filii Accub, filii Hatita, filii Sobai, centum triginta octo. 47. Nathinæi : filii Soha, filii Hasupha, filii Thebbaoth, 48. filii Ceros, filii Siaa, filii Phadon, filii Lebana, filii Hagaba, filii Selmai, 49. filii Hanan, filii Geddel, filii Gaher, 50. filii Raaia, filii Rasin, filii Necoda, 51. filii Gezem, filii Aza, filii Phasea, 52. filii Besai, filii Munim, filii Nephussim, 53. filii Bacbuc, filii Hacupha, filii Harhur, 54. filii Beslhoth, filii Mahida, filii Harsa, 55. filii Bercos, filii Sisara, filii Thema, 56. filii Nasia, filii Hatipha, 57. filii servorum Salomonis, filii Sothai, filii Sophereth, filii Pharida, 58. filii Jahala, filii Darcon, filii Jeddel, 59. filii Saphatia, filii Hatil, filii Phochereth, qui erat ortus ex Sabaim, filii Amon. 60. Omnes Nathinæi, et filii servorum Salomonis, trecenti nonaginta duo. 61. Hi sunt autem qui ascenderunt de Thelmela, Thelharsa, Cherub, Addon et Emmer : et non potuerunt indicare domum patrum suorum, et semen suum, utrum ex Israel essent. 62. Filii Dalaia, filii Tobia, filii Necoda, sexcenti quadraginta duo. 63. Et de Sacerdotibus, filii Habaia, filii Accos, filii Berzellai, qui accepit de filiabus Berzellai Galaaditis uxorem : et vocatus est nomine eorum. 64. Hi quæsierunt scripturam suam in censu, et non invenerunt : et ejecti sunt de sacerdotio. 65. Dixitque Athersatha eis, ut non manducarent de Sanctis sanctorum, donec staret Sacerdos doctus et eruditus. 66. Omnis multitudo quasi vir unus, quadraginta duo millia trecenti sexaginta, 67. absque servis et ancillis eorum, qui erant septem millia trecenti triginta septem, et inter eos cantores, et cantatrices, ducenti quadraginta quinque : 68. Equi eorum, septingenti triginta sex : muli eorum, ducenti quadraginta quinque, 69. Cameli eorum, quadringenti triginta quinque : asini, sex millia septingenti viginti.

Hucusque refertur quid in commentario scriptum fuerit, exin Nehemiæ historia texitur.

70. Nonnulli autem de principibus familiarum dederunt in opus. Athersatha dedit in thesaurum auri drachmas mille, phialas quinquaginta, tunicas sacerdotales quingentas triginta. 71. Et de principibus familiarum dederunt in thesaurum operis, auri drachmas viginti millia, et argenti mnas duo millia ducentas. 72. Et quod dedit reliquus populus, auri drachmas viginti millia, et argenti mnas duo millia, et tunicas sacerdotales sexaginta septem. 73. Habitaverunt autem Sacerdotes, et Levitæ, et janitores, et cantores, et reliquum vulgus, et Nathinæi, et omnis Israel, in civitatibus suis.

2. Præcepi Hanani fratri (cognato) meo.] Hic est ille Hanani, qui nuntium desolationis Jerusalem ad Nehemiam in Persidem detulit, cap. 1. v. 2. Et Hananiæ principi (id est præfecto) domus, scilicet palatii regii, ut habent Heb. in monte Sion. Hos duos, utpote præ cæteris viros veraces, id est, sinceros et integros, ac timentes Deum Nehemias posuit custodes urbis Jerusalem.

3. Cumque adhuc assisterent,] q. d. Non nisi his duobus custodibus, scilicet Hanani et Hanania præsentibus et assistentibus vespere claudebantur portæ, ne qua fieret fraus ex hostium insidiis. Rursum mane non aperiebantur *ante calorem solis*, id est, ante clarum diem, cum omnes vigilant.

4. Et populus parvus,] qui pauci Babylone redierant, et ex his paucis nonnulli videntes desolationem urbis et hostium minas, ad alias Judææ urbes et vicos se contulerant, alii in Babylonem vel Persidem reversi erant, inter quos fuit Dux Zorobabel.

5. Deus autem dedit in corde meo,] q. d. Deus mihi suggessit consilium modumque supplendi paucitatem incolarum Jerosolymæ, nimirum recensendo catalogum eorum qui primitus cum Esdra è Babylone redierant, ac juxta eum, illos invitando et evocando ad incolendam Jerusalem, quod reipsa per sortem factum esse audiemus cap. 11. Unde mox catalogum continentem censum populi, qui redierat, recenset.

6. Isti (sunt) filii provinciæ, qui ascenderunt de captivitate migrantium,] id est, qui

redierunt è transmigratione Babylonis, puta è Babylone in Jerusalem cum Zorobabel sub Cyro. Hic est catalogus, sive census populi, quem recensuit Esdras c. 2, sed aliis subinde verbis et numeris fere diversis, præsertim in medio; nam initium et finis utrobique est idem. Ratio est, quod census hic populi, sive catalogus sæpius sit initus et descriptus; scilicet primo in Babylone, cum inde egressi sunt Judæi: secundo in Jerusalem, cum primum eò appulerunt; tertio cum, templo reædificato, illud solemni populi concursu dedicatum fuit. Hi autem censu inter se evariabant; quia aliis morientibus alii nascebantur, aliis abeuntibus alii adventabant. Quare ex uno censu catalogum suum descripsit Esdras, ex alio Nehemias; ideoque evariant. Vide Franc. Lucam in notat. 79.

65. Dixitque Athersatha,] hoc est Nehemias, ut patet c. 8. v. 9.

Hucusque catalogus. Annotatio hæc sequestris non exstat in Hebræo, Græco et quibusdam Latinis. Unde Græcus Epanorthotes, aliique eam omittendam censent, imo rejiciunt, ut Lyran. et Carth. Sane diversus character sat arguit hæc inserta verba, neque de textu esse, neque de fide, ait Sanchez. Habent tamen annotationem hanc Biblia Romæ correcta. Videtur ergo addita ab Interprete, uti multa similia addita sunt in libro Esther, vel à paraphraste, aut commentatore aliquo: ita Franc. Lucas notat. 79.

70. Nonnulli autem de principibus.] Hic est catalogus donariorum ad fabricam oblatorum, estque idem cum eo quem recensuit Esdras c. 2, sed ut dixi, in numeris diversus; forte, quod Esdras plurium dona complexus sit, nempe eorum etiam omnium qui ex regno Cyri, sive Judæi sive Persæ, hortante Cyro, de opibus suis aliquid ad fabricam contulerunt aut postea in Jerusalem submiserunt: Nehemias autem Judæorum tantum è captivitate redeuntium dona, eaque præcipua duntaxat, ideoque pauciora quam Esdras recenseat, ait Franc. Lucas loco citato.

CAPUT OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Esdras, convocato omni populo die prima mensis septimi, illi legem Dei prælegit explicatque. Idem facit die 15 mensis per octo dies festi Tabernaculorum, quod ab omnibus magna solemnitate celebratur.

1. Et venerat mensis septimus: filii autem Israel erant in civitatibus suis.
Congregatusque est omnis populus, quasi vir unus, ad plateam quæ est ante
portam aquarum: et dixerunt Esdræ scribæ ut afferret librum legis Moysi,
quam præceperat Dominus Israeli. 2. Attulit ergo Esdras sacerdos legem
coram multitudine virorum et mulierum, cunctisque qui poterant intelli-
gere, in die prima mensis septimi. 3. Et legit in eo aperte in platea quæ
erat ante portam aquarum, de manu usque ad mediam diem, in conspectu
virorum et mulierum et sapientium, et aures omnis populi erant erectæ ad Librum. 4. Stetit
autem Esdras scriba super gradum ligneum, quem fecerat ad loquendum: et steterunt juxta
eum Mathathias, et Semeia, et Ania, et Uria, et Helcia, et Maasia, ad dexteram ejus; et ad
sinistram, Phadaia, Misael, et Melchia, et Hasum, et Hasbadana, Zacharia, et Mosollam.
5. Et aperuit Esdras librum coram omni populo: super universum quippe populum eminebat;
et cum aperuisset eum, stetit omnis populus. 6. Et benedixit Esdras Domino Deo magno, et
respondit omnis populus: Amen, Amen, elevans manus suas; et incurvati sunt, et adoraverunt
Deum proni in terram. 7. Porro Josue, et Bani, et Serebia, Jamin, Accub, Septhai, Odia, Maasia,
Celita, Azarias, Josabed, Hanan, Phalaia, Levitæ, silentium faciebant in populo ad audien-
dam legem: populus autem stabat in gradu suo. 8. Et legerunt in Libro legis Dei distincte, et
aperte ad intelligendum: et intellexerunt, cum legeretur. 9. Dixit autem Nehemias (ipse est
Athersatha) et Esdras sacerdos et scriba, et Levitæ interpretantes universo populo: Dies sanc-
tificatus est Domino Deo nostro, nolite lugere, et nolite flere. Flebat enim omnis populus, cum
audiret verba legis. 10. Et dixit eis: Ite, comedite pinguia, et bibite mulsum, et mittite partes
his qui non præparaverunt sibi; quia sanctus dies Domini est, et nolite contristari: gaudium
etenim Domini fortitudo nostra. 11. Levitæ autem silentium faciebant in omni populo, dicentes:
Tacete, quia dies sanctus est, et nolite dolere. 12. Abiit itaque omnis populus, ut comederet

et biberet, et mitteret partes, et faceret lætitiam magnam : quia intellexerant verba quæ docuerat eos. 13. Et in die secundo congregati sunt principes familiarum universi populi, Sacerdotes et Levitæ, ad Esdram scribam, ut interpretaretur eis verba Legis. 14. Et invenerunt scriptum in Lege, præcepisse Dominum in manu Moysi, ut habitent filii Israel in tabernaculis, in die solemni, mense septimo : 15. et ut prædicent, et divulgent vocem in universis urbibus *suis*, et *in* Jerusalem, dicentes : Egredimini in montem, et afferte frondes olivæ, et frondes ligni pulcherrimi, frondes myrti, et ramos palmarum, et frondes ligni nemorosi, ut fiant tabernacula, sicut scriptum est. 16. Et egressus est populus, et attulerunt. Feceruntque sibi tabernacula unusquisque in domate suo, et in atriis suis, et in atriis domus Dei, et in platea portæ aquarum, et in platea portæ Ephraim. 17. Fecit ergo universa Ecclesia eorum qui redierant de captivitate, tabernacula, et habitaverunt in tabernaculis : non enim fecerant à diebus Josue filii Nun taliter filii Israel usque ad diem illum. Et fuit lætitia magna nimis. 18. Legit autem in Libro legis Dei per dies singulos, à die primo usque ad diem novissimum, et fecerunt solemnitatem septem diebus, et in die octavo, collectam juxta ritum.

1. Et venerat mensis septimus.] Videntur hæc gesta anno septimo Artaxerxis sub Esdra, qui ab eo missus rediit in Jerusalem. Unde sicut catalogus cap. præcedentis Nehemiæ idem est cum catalogo Esdræ cap. 2; sic et quæ hoc c. 8. dicuntur, videntur esse eadem cum iis quæ narravit Esdras cap. 3, ut patet utrumque conferenti. Utrobique enim nominatur mensis septimus, Esdras, festum Tabernaculorum, etc. Nec dubium est Esdram scribam officio et zelo suo perfunctum, mox ut anno septimo Artaxerxis rediit in Jerusalem, ut populum in captivitate legis oblitum legem doceret. Ad hoc enim ipse missus erat ab Artaxerxe dicente, *ut libere doceat imperitos* Esdræ 7. versu 15, sicut Zorobabel et Jesus missi sunt ad reædificandum templum, Nehemias vero ad restaurandos muros et urbem. Adde : Non videtur Esdras vixisse usque ad annum vigesimum Artaxerxis, quo Nehemias muros instauravit ; sic enim fuisset annorum 147 (quod illo ævo erat insolens) : tot enim fluxere ab anno ultimo Sedeciæ, quo occisus est Saraias pater Esdræ, usque ad annum vigesimum Artaxerxis. Verum hæc ratio non est solida : nam Esdram anno 20 Artaxerxis vixisse patet c. 12. v. 83 et 35, ubi dicitur interfuisse Esdras scriba dedicationi urbis factæ à Nehemia; licet Cajetanus putet ibi alium esse Esdram ab hoc nostro diversum. Quocirca nonnulli censent hæc contigisse sub Nehemia anno 20 Artaxerxis, ut Esdras cum eo tertio redierit in Jerusalem, fueritque grandævus, nimirum 147 annorum.

4. Stetit Esdras super gradum ligneum,] Hebr. *super turrim ligneam*, id est super suggestum, quod instar turriculæ è terra assurgebat in altum.

5. Stetit omnis populus,] tum ut reverentiam Dei legi stando deferret, tum ut arrectis auribus stans facilius lectionem Esdræ perciperet. Hinc et Christiani ad Evangelium assurgunt reverentiæ causa.

8. Et legerunt (tum Esdras, tum ejus socii, qui Esdræ seni et fesso in lectione succedebant; sed ubi quid difficultatis occurrebat, explicabat illud Esdras) in libro legis (in Pentateucho, ac præsertim in Deuteronomio, ubi lex tota repetitur et iteratur (distincte) ut omnes singula perfecte audire possent. Septuag. vertunt: *Et distinxit in scientia Domini*, id est, distincte legem legit et explicuit per scientiam à Domino acceptam. Perperam ergo nonnulli hoc torquent ad restaurationem librorum à Chaldæis combustorum, quasi illos Esdras restaurarit ex memoria per scientiam à Deo infusam : et aperte ad intelligendum. Hebr. *ponendo* (id est dando) *intellectum* : q. d. Esdras inter legendum explicabat ubi opus erat Syriace vel Chaldaice, quæ Hebraice scripta ex Deuteronomio legebantur ; atque insuper sententias quæ occurrebant paraphrastice interpretabatur, ut dicitur v. 13. Populus enim in Babylone linguam suam Hebræam corruperat, et cum Chaldæa miscuerat : quare pure Hebræam non satis capiebat. Esdras ergo Hebraice dicta interpretabatur lingua Syriaca, quæ populo redeunti erat jam propria et nativa.

Dixit autem Nehemias (ipse est Athersatha). Nehemias dictus est *Athersatha* à rad. ירש *iaras*, id est, hæreditavit, q. d. Athersatha, id est אתה ירשת *atta irrasta*, hoc est secundo à חירוש *hæreditasti tu*, quia tu solus præ omnibus hæreditatem patrum possedisti, qui urbem destructam restaurasti, muris cinxisti, tutamque posteris tuis possidendam tradidisti. Ita Vilalpandus : vel *tiros*, id est mustum, et שתה *scata*, id est bibit; q. d. prælibator vini regis ; erat enim pincerna. Ita Marinus in Lexico. Tertio, *Athersatha* valde convenit cum *Artacsatha*, id est Artaxerxe. Videtur enim rex sui nominis potestatem Nehemiæ fecisse, aut certe ipse, utpote regi charissimus, ipsius regis nomine compellatus fuit ab aulicis. Ita Vilalpandus par. 1. de templo lib. 3. cap. 4.

Porro fabulosum videtur quod Lyranus ait, *Athersatha* Hebr. idem esse quod *relaxatus* : sicque Nehemiam vocari, eo quod per sapientes Hebræorum relaxatus sit, cum eoque dispensatum ut biberet vinum regis Gentilis, puta Artaxerxis, cujus pincerna erat Athersatha ; quia Athersatha non est nomen Hebræum, sed Chaldæum et à Chaldæis inditum.

Flebat enim omnis populus, cum audiret verba legis ;] quia videbat legis minas, puta clades omnis generis sibi accidisse ob ejus prævaricationem in iisque adhuc se magna ex parte perdurare ab initio captivitatis Babylonicæ usque ad annum 20 Artaxerxis, quod erat spatium 147 annorum.

10. Ite, comedite pinguia.] Sic Christiana lex

vetat jejunium in Dominica, ob Festi lætitiam. Ita S. Thom. 2. 2. q. 147. art. 5. ad 3.

Nolite contristari,] quia licet jure lugeatur et fleatur, tamen hoc die festo Neomeniæ, quo recolimus beneficia Dei tum antiqua, tum nova et continua in nos collata, gaudendum est, non lugendum.

Gaudium etenim Domini est fortitudo nostra.] Gaudium Domini dupliciter accipi potest. Primo active, quod est gaudium, quo gaudet Dominus, cum videt nos in adversis esse forti magnoque animo, non parvo et abjecto. Hic enim stimulus valde pungit animos pios, ut in quantalibet adversitate et tribulatione animum non dimittant, sed roborent, ut in ea gaudeant et exultent, si cogitent id Deo gratum esse, Deumque gaudere et delectari nostra fortitudine et gaudio in adversis: ita Sanchez; secundo passive gaudium Domini est, quod de Domino vel ex Domini amore, reverentia, imitatione et obedientia concipitur; q. d. Gaudet Deus diebus festis, eo quòd illis à fidelibus magis colatur, adoretur, invocetur: quare ipse pariter cupit ut fideles hoc suum gaudium imitentur, et induant, gaudeantque die festo, at gaudentes illi sacrificent victimas pacificas ex quibus hilariter comedant, ac cum Deo ipso quasi epulentur. Hoc enim gaudio acquiritur fortitudo mentis et corporis, tum ad legem Dei implendam, tum ad adversa (quibus jam opprimimur) quælibet fortiter ferenda; imo per gaudium hoc lenienda et discutienda, ac per Deum amovenda. Deus enim si nos lætos et gaudentes, indeque fortes et constantes viderit in legem festorumque suorum cultu, amovebit à nobis plagas, quas ob tristem et pusillanimem eorum neglectum nobis immisit. Sicut enim tristitia facit mœstos, pusillanimes, tardos: ita lætitia ex adverso facit hilares, magnanimos et celeres Dei cultores legisque custodes; unde Vatabl. vertit: *Gaudium Domini est robur vestrum:* seque explicat: Divino gaudio efficiemini fortiores animis et alacriores. Gaudium enim spiritus vitales et animales multiplicat, excitat, acuit, et per totum corpus diffundit, ut illud vegetent, excitent et ad opus alacres efficiant; tristitia vero eosdem attenuat, arctat, gravat, avocat, ut totus homo sit mœstus, gravis, contractus et ineptus ad omne bonum. Quocirca Apostolus ad hoc gaudium perenne fideles adhortatur dicens: *Gaudete in Domino semper; iterum dico, gaudete.* Philipp. 4. vide ibi dicta. Adde quod Deus in se et de se gaudentibus novam gratiam, novas vires, novum robur assidue suggerat, quibus ad omnia licet tristia et ardua, fiant generosi, fortes et alacres. Deus enim, cùm sit summus et liberalissimus lætissimusque Dominus, vult à nobis famulis suis sibi serviri in lætitia, exultatione et jubilo, juxta illud: *Servite Domino in lætitia.* Et illud: *Lætamini in Domino, et exultate justi.* 31. 11.

13. Ut interpretaretur (Esdras) eis verba legis,] ut solveret dubia quæ ex pridiana legis lectione eis suborta erant, præsertim circa ritus celebrandi instans festum Scenopegiæ, sive Tabernaculorum, quos lex præscribit Levit. 23. ubi de iis fuse egi.

15. Divulgent vocem,] id est, voce præconis ubique promulgent, ut omnes conveniant in Jerusalem ad festum Tabernaculorum imminens, juxta legem per octo dies celebrandum.

Afferte frondes ligni pulcherrimi.] Hebr. *ligni olei*, id est, pinguis et oleati, quod Septuag. interpretantur *cypressum;* Pagnin. *pinum;* melius alii *cedrum.* Vide dicta Levit. 23. 36.

16. Feceruntque tabernacula in domate suo,] id est, in tecto domus suæ. Ita Hebr. tecta enim apud Hebræos erant plana, ut in illis sub dio ambulare, stare, sedere, pernoctare, dormire possent. Clima enim Judææ est calidum et siccum; unde ejus incolæ noctu in tectis frigidum aerem sudumque captant.

17. A diebus Josue (id est, ab ingressu Hebræorum in Chananæam eis à Deo promissam) non fecerunt taliter filii Israel,] non celebrant tale festum Tabernaculorum tanta lætitia, tanta devotione legendo legem publice, ejusque explicationem faciendo tanto populi undique confluentis concursu, ut etiam in tectis Tabernacula construere debuerint: ita Cajetanus et alii.

18. Et in die octavo collectam,] id est, festum cœtus populi, quod quale fuerit explicui Levit. 23. 40.

CAPUT NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Judæi in jejunio et sacco confitentur peccata Deo. Levitæ celebrant prisca beneficia, quibus Deus cum malefactis populi certavit : ac foedus inter Deum et populum renovant.

1. IN die autem vigesimo quarto mensis hujus, convenerunt filii Israel in jejunio
et in saccis, et humus super eos. 2. Et separatum est semen filiorum Israel
ab omni filio alienigena : et steterunt, et confitebantur peccata sua, et
iniquitates patrum suorum. 3. Et consurrexerunt ad standum : et legerunt
in volumine legis Domini Dei sui, quater in die, et quater confitebantur,
et adorabant Dominum Deum suum. 4. Surrexerunt autem super gradum
Levitarum, Josue, et Bani, et Cedmihel, Sabania, Bonni, Sarebias,
Bani et Chanani : et clamaverunt voce magna ad Dominum Deum suum. 5. Et dixerunt
Levitæ, Josue, et Cedmihel, Bonni, Hasebnia, Serebia, Odaia, Sebnia, Phathahia : Surgite,
benedicite Domino Deo vestro ab æterno usque in æternum; et benedicant nomini gloriæ tuæ
excelso in omni benedictione et laude. 6. Tu ipse, Domine, solus, tu fecisti cœlum, et cœlum
cœlorum, et omnem exercitum eorum : terram, et universa quæ in ea sunt : maria, et omnia
quæ in eis sunt; et tu vivificas omnia hæc, et exercitus cœli te adorat. 7. Tu ipse, Domine
Deus, qui elegisti Abram, et eduxisti eum de igne Chaldæorum, et posuisti nomen ejus Abra-
ham. 8. Et invenisti cor ejus fidele coram te : et percussisti cum eo fœdus, ut dares ei terram
Chananæi, Hethæi, et Amorrhæi, et Pherezæi, et Jebusæi, et Gergesæi, ut dares semini
ejus : et implesti verba tua, quoniam justus es. 9. Et vidisti afflictionem patrum nostrorum in
Ægypto, clamoremque eorum audisti super mare Rubrum. 10. Et dedisti signa atque portenta
in Pharaone, et in universis servis ejus, et in omni populo terræ illius : cognovisti enim quia
superbe egerant contra eos; et fecisti tibi nomen, sicut et in hac die. 11. Et mare divisisti
ante eos, et transierunt per medium maris in sicco : persecutores autem eorum projecisti in
profundum, quasi lapidem in aquas validas. 12. Et in columna nubis ductor eorum fuisti per
diem, et in columna ignis per noctem, ut appareret eis via per quam ingrediebantur. 13. Ad
montem quoque Sinai descendisti, et locutus es cum eis de cœlo, et dedisti eis judicia recta, et
legem veritatis, cæremonias, et præcepta bona; 24. et sabbatum sanctificatum tuum ostendisti
eis, et mandata, et cæremonias, et legem præcepisti eis in manu Moysi servi tui. 15. Panem
quoque de cœlo dedisti eis in fame eorum, et aquam de petra eduxisti eis sitientibus, et dixisti
eis ut ingrederentur et possiderent terram, super quam levasti manum tuam, ut traderes eis.
16. Ipsi vero et patres nostri superbe egerunt, et induraverunt cervices suas, et non audierunt
mandata tua. 17. Et noluerunt audire, et non sunt recordati mirabilium tuorum quæ feceras
eis. Et induraverunt cervices suas, et dederunt caput ut converterentur ad servitutem suam,
quasi per contentionem. Tu autem Deus propitius, clemens et misericors, longanimis et multæ
miserationis, non dereliquisti eos, 18. et quidem cum fecissent sibi vitulum conflatilem, et
dixissent : Iste est Deus tuus, qui eduxit te de Ægypto : feceruntque blasphemias magnas.
19. Tu autem in misericordiis tuis multis non dimisisti eos in deserto : columna nubis non
recessit ab eis per diem, ut duceret eos in viam; et columna ignis per noctem, ut ostenderet
eis iter per quod ingrederentur. 20. Et spiritum tuum bonum dedisti qui doceret eos, et manna
tuum non prohibuisti ab ore eorum, et aquam dedisti eis in siti. 21. Quadraginta annis pavisti
eos in deserto, nihilque eis defuit : vestimenta eorum non inveteraverunt, et pedes eorum non
sunt attriti. 22. Et dedisti eis regna, et populos, et partitus es eis sortes : et possederunt ter-
ram Sehon, et terram regis Hesebon, et terram Og regis Basam. 23. Et multiplicasti filios

eorum sicut stellas cœli, et adduxisti eos ad terram, de qua dixeras patribus eorum ut ingrederentur et possiderent. 24. Et venerunt filii, et possederunt terram, et humiliasti coram eis habitatores terræ Chananæos, et dedisti eos in manu eorum, et reges eorum et populos terræ, ut facerent eis sicut placebat illis. 25. Ceperunt itaque urbes munitas, et humum pinguem, et possederunt domos plenas cunctis bonis; cisternas ab aliis fabricatas, vineas et oliveta, et ligna pomifera multa: et comederunt, et saturati sunt, et impinguati sunt; et abundaverunt deliciis in bonitate tua magna. 26. Provocaverunt autem te ad iracundiam, et recesserunt à te, et projecerunt legem tuam post terga sua: et prophetas tuos occiderunt, qui contestabantur eos ut reverterentur ad te; feceruntque blasphemias grandes. 27. Et dedisti eos in manu hostium suorum, et afflixerunt eos. Et in tempore tribulationis suæ clamaverunt ad te, et tu de cœlo audisti, et secundum miserationes tuas multas dedisti eis salvatores, qui salvarent eos de manu hostium suorum. 28. Cumque requievissent, reversi sunt ut facerent malum in conspectu tuo: et dereliquisti eos in manu inimicorum suorum, et possederunt eos. Conversique sunt, et clamaverunt ad te: tu autem de cœlo exaudisti, et liberasti eos in misericordiis tuis, multis temporibus. 29. Et contestatus es eos ut reverterentur ad Legem tuam. Ipsi vero superbe egerunt, et non audierunt mandata tua, et in judiciis tuis peccaverunt, quæ faciet homo, et vivet in eis: et dederunt humerum recedentem, et cervicem suam induraverunt, nec audierunt. 30. Et protraxisti super eos annos multos, et contestatus es eos in spiritu tuo per manum prophetarum tuorum: et non audierunt, et tradidisti eos in manu populorum terrarum. 31. In misericordiis autem tuis plurimis non fecisti eos in consumptionem, nec dereliquisti eos: quoniam Deus miserationum, et clemens es tu. 32. Nunc itaque Deus noster magne, fortis, et terribilis, custodiens pactum et misericordiam, ne avertas à facie tua omnem laborem qui invenit nos, reges nostros, et principes nostros, et sacerdotes nostros, et prophetas nostros, et patres nostros, et omnem populnm tuum, à diebus regis Assur usque in diem hanc. 33. Et tu justus es in omnibus quæ venerunt super nos: quia veritatem fecisti, nos autem impie egimus. 34. Reges nostri, principes nostri, sacerdotes nostri et patres nostri non fecerunt legem tuam, et non attenderunt mandata tua, et testimonia tua quæ testificatus es in eis. 35. Et ipsi in regnis suis, et in bonitate tua multa quam dederas eis, et in terra latissima et pingui quam tradideras in conspectu eorum, non servierunt tibi, nec reversi sunt à studiis suis pessimis. 36. Ecce nos ipsi hodie servi sumus, et terra quam dedisti patribus nostris ut comederent panem ejus, et quæ bona sunt ejus, et nosipsi servi sumus in ea. 37. Et fruges ejus multiplicantur regibus, quos posuisti super nos propter peccata nostra, et corporibus nostris dominantur, et jumentis secundum voluntatem suam, et in tribulatione magna sumus. 38. Super omnibus ergo his nosipsi percutimus fœdus, et scribimus, et signant principes nostri, Levitæ nostri et Sacerdotes nostri.

1. ET HUMUS (id est pulvis et cinis) SUPER EOS.] Nota hîc tria pœnitentiæ officia, æque ac Symbola. Primum est, caput aspergere cinere, quasi confitendo quod viles et cinerei sumus, utpote ex cinere formati et in cinerem redituri, juxta illud Genes. 3. 19: *Pulvis es et in pulverem reverteris.* Secundum est, publicum et solemne jejunium. Tertium, saccus, sive cilicium.

2. SEPARATUM EST SEMEN FILIORUM ISRAEL AB OMNI FILIO ALIENIGENA, q. d. Separarunt se ab uxoribus gentilitiis, ac filios, quos ex eis procrearant, separarunt à filiis, quos ex uxoribus Israeliticis genuerant eo modo quem dixi 1. Esdræ 10. 3.

3. ET CONSURREXERUNT (Levitæ) AD STANDUM,] in loco editiore, è quo à populo videri et audiri possent.

ET QUATER CONFITEBANTUR,] q. d. Ad singulas lectiones canebant Deo psalmos et hymnos, quibus Dei beneficentiam celebrarent, ac populi ingrati melefacta confitebantur, supplicesque veniam eorum à Deo postulabant.

6. CŒLUM CŒLORUM,] id est cœlum altissimum, vastissimum et præstantissimum, scilicet empyreum; ET OMNEM EXERCITUM EORUM, puta omnes angelos et omnia astra.

7. ELEGISTI ABRAHAM, ET EDUXISTI EUM DE IGNE CHALDÆORUM.] Dices: Hebr. et Septuag. habent *de Ur Chaldæorum*, et sic vertit Noster Gen. 11. 31, et alibi.

Resp. *Ur* sive *Ura*, ut habet Josephus, est nomen proprium nrbis Chaldæorum, ex qua Deus ednxit Abraham, quam Eupolemus apud Eusebium lib. 9. Præpar. c. 4. vocat Camirinem. Dicta videtur à cultu agri (hunc enim Hebr. significat *ur*) quem teste S. Hieron. quæst. in Genesim ut Deum coluerunt Chaldæi. Sicut Heliopolis in Ægypto dicta est à cultu solis: *Heliopolis* enim idem est quod ,ηλιο πολις, id est, *solis urbs*; ideoque Noster ut interpretetur nomen Hebr. *ur*, vertit *ignis*. Unde et quædam Biblia τὸ *ignis* hoc

loco scribunt per majusculam I, quasi nomen proprium urbis; omnino enim hîc alluditur ad Genes. 11. 31. ubi dicitur: *Eduxi eos de Ur Chaldæorum;* sic enim et alibi sæpe Noster interpretatur etyma nominum propriorum Hebræorum, quia in eis latet aliquod mysterium, aut vis et energia, ut Judic. 15. 19. Gen. 26. 20 et 22.

Hinc secundo Tò *ur* potest accipi quasi nomen non proprium, sed appellativum, ut significet ignem, id est pressuram et afflictionem: sicut et Psal. 16. 3. et psal. 65. 12; multas enim afflictiones passum esse Abraham à Chaldæis, eo quod nollet adorare ignem, quem ipsi æque ac Persæ ut Deum colebant, testatur Josephus libro 1. Antiq. 8. et sanctus Augustinus l. 16. civit. 13. Imo Hebræorum traditio est hac de causa Abrahamum in ignem fuisse conjectum, sed à Deo miraculose liberatum, quam approbat S. Hier. quæst. in Genesim. Nec mirum hujus rei non meminisse Josephum, nec Philonem, nec S. Paulum Hebr. 11. (quod objicit Pererius), quia illi fere ea tantum referunt, quæ exstant in Scrip. ut sæpe de se profitetur Josephus. Vide dicta Gen. 11. 31.

10. Et dedisti signa atque portenta in Pharaone,] puta decem plagas, quibus Deus percussit Pharaonem, ut cogeret eum dimittere Hebræos in Chanaan. Celebrant hîc Levitæ magnificentiam et beneficentiam Dei, recensendo omnia quæ Deus pro Hebræis gessit in Ægypto et Chanaan; scilicet quòd pro eis afflixerit Ægyptum decem plagis, quòd dederit eis columnam ignis quasi ducem viæ, item manna, Legem, aquam de petra, terram Chanaan. Unde confitentur pariter ingratitudinem populi Deo inobedientis. Itaque hæc eorum confessio et oratio est quasi compendium l. Pentateuchi, Judicum et Regum.

15. Panem quoque de coelo dedisti eis,] scilicet manna, de quo Exodi 16.

Levasti manum tuam,] id est jurasti. Juramus enim manu elevata, quasi Deum invocantes in testem.

17. Et dederunt caput.] Vatabl. *Et elegerunt*, id est eligere voluerunt *ducem*, qui eos reduceret in Ægyptum ad pristinam servitutem, Numer. 14. Secundo simplicius, *dederunt caput ut converterentur*, id est obfirmata cervice, ut præcessit, ac obdurato capite resolute voluerunt reverti in Ægyptum. Sic v. 29. dicitur: *Dederunt humerum recedentem et cervicem suam induraverunt.*

32. Ne avertas a facie tua (sed assidue aspice benignis oculis, ut nobis compatiaris et miserearis) omnem laborem (omnes ærumnas nostras), à diebus regis Assur,] qui decem Tribus anno sexto Ezechiæ captivas abduxit in Assyriam.

33. Veritatem fecisti,] id est vere implesti, vere exhibuisti præmia quæ promiseras, et pœnas quas transgressoribus comminatus fueras.

37. Fruges multiplicantur regibus,] q. d. Judæa multas quidem profert fruges, at non nobis, sed regibus Persarum, quibus eas pro tributo solvere cogimur.

38. Super omnibus ergo his,] q. d. Propter omnia ergo hæc, ut nostrî miserearis, ecce nova promissione et fœdere pollicemur nos, abdicatis idolis et sceleribus, deinceps tibi soli fideliter et constanter perpetim servituros.

Et scribimus] litteras hujus fœderis quod tecum inimus, illudque nomine omnium subscribi et obsignari faciemus à Principibus nostris, quorum nomina sequenti capite referuntur.

CAPUT DECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Enumerantur hi qui foedus populi cum Deo initum subsignarunt, qui pollicentur 52 mandata Dei universa servaturos, ac nominatim Sabbatum, annumque septimum: item decimas, ac primitias a lege statutas persoluturos, utpote in quibus hucusque negligentes et prævaricatores exstiterant.

1. Signatores autem fuerunt Nehemias, Athemias, Athersatha filius Hachelai et Sedecias, 2. Saraias, Azarias, Jeremias, 3. Pheshur, Amarias, Melchias, 4. Hattus, Sebenia, Melluch, 5. Harem, Merimuth, Obdias, 6. Daniel, Genthon, Baruch, 7. Mosollam, Abia, Miamin, 8. Maasia, Belgai, Semeia: hi Sacerdotes. 9. Porro Levitæ, Josue filius Azaniæ, Bennui de filiis Henadad, Cedmihel, 10. et fratres eorum, Sebenia, Odaia, Celita, Hanan, 11. Micha, Rohob, Hasebia, 12. Zachur, Serebia, Sabania, 13. Odaia, Bani, Baninu. 14. Capita populi, Pharos, Phahathmoab, Ælam, Zethu, Bani, 15. Bonni, Azgad, Bebai, 16. Adonia, Bergoai, Adin, 17. Ater, Hezecia, Azur, 18. Odaia, Hasum, Besai, 19. Hareph, Anathoth, Nebai, 20. Megphias, Mosollam, Hazir, 21. Mesizabel, Sadoc, Jeddua, 22. Pheltia, Aanan, Anaia, 23. Osee, Hanania, Hasub.

24. Alohes, Phalea, Sobec, 25. Rehum, Hasebna, Maasia, 26. Echaia, Hanan, Anan, 27. Melluch, Haran, Baana : 28. et reliqui de populo, Sacerdotes, Levitæ, janitores et cantores, Nathinæi, et omnes qui se separaverunt de populis terrarum ad legem Dei, uxores eorum, filii eorum et filiæ eorum, 29. omnes qui poterant sapere spondentes pro fratribus suis, optimates eorum, et qui veniebant ad pollicendum, et jurandum ut ambularent in lege Dei, quam dederat in manu Moysi servi Dei, ut facerent et custodirent universa mandata Domini Dei nostri, et judicia ejus, et cæremonias ejus, 30. et ut non daremus filias nostras populo terræ, et filias eorum non acciperemus filiis nostris. 31. Populi quoque terræ, qui important venalia, et omnia ad usum, per diem sabbati ut vendant, non accipiemus ab eis in sabbato, et in die sanctificato. Et dimittemus annum septimum, et exactionem universæ manus. 32. Et statuemus super nos præcepta ut demus tertiam partem sicli per annum ad opus domus Dei nostri. 33. Ad panes propositionis, et ad sacrificium sempiternum in sabbatis, in calendis, in solemnitatibus, et in sanctificatis, et pro peccato : ut exoretur pro Israel, et in omnem usum domus Dei nostri. 34. Sortes ergo misimus super oblationem lignorum, inter Sacerdotes, et Levitas, et populum, ut inferrentur in domum Dei nostri per domos patrum nostrorum, per tempora, à temporibus anni usque ad annum : ut arderent super altare Domini Dei nostri, sicut scriptum est in lege Moysi : 35. et ut afferremus primogenita terræ nostræ, et primitiva universi fructus omnis ligni, ab anno in annum in domo Domini. 36. Et primitiva filiorum nostrorum, et pecorum nostrorum, sicut scriptum est in lege, et primitiva boum nostrorum et ovium nostrarum, ut offerrentur in domo Dei nostri, Sacerdotibus qui ministrant in domo Dei nostri : 37. et primitias ciborum nostrorum, et libaminum nostrorum, et poma omnis ligni, vindemiæ quoque et olei, afferremus Sacerdotibus ad gazophylacium Dei nostri, et decimam partem terræ nostræ Levitis. Ipsi Levitæ decimas accipient ex omnibus civitatibus operum nostrorum. 38. Erit autem Sacerdos filius Aaron cum Levitis in decimis Levitarum, et Levitæ offerent decimam partem decimæ suæ in domo Dei nostri, ad gazophylacium in domum thesauri. 39. Ad gazophylacium enim deportabunt filii Israel, et filii Levi, primitias frumenti, vini et olei : et ibi erunt vasa sanctificata, et Sacerdotes, et cantores, et janitores, et ministri, et non dimittemus domum Dei nostri.

1. Signatores (fœderis populi cum Deo initi) fuerunt Nehemias (quasi dux), Athersatha, filius Hachelai.] Alius est hic à Nehemia, qui Athersatha quoque nuncupabatur.

28. Et omnes qui se separaverunt de populis terrarum ad legem Dei,] qui scilicet à gentilismo conversi sunt ad Judaismum, factique proselyti.

29. Omnes qui poterant sapere.] Refer ad *filii*; q. d. Omnes filii proselytorum, qui non erant infantes, sed adulti et rationis compotes, signarunt quoque hoc fœdus.

Spondentes (erant) pro fratribus suis optimates eorum,] q. d. In tanto numero non poterant omnes hoc fœdus signare : quare optimates soli jurarunt et obsignarunt pro cæteris contribulibus suis.

Et qui (similes optimatibus erant in populo præcipui) veniebant ad pollicendum et jurandum.] Hebr. additur *cum execratione*, dicentes : Deus nos puniat, si non servaverimus ejus mandata.

31. Dimittemus annum septimum,] sive Sabbaticum, q. d. Sinemus terram anno septimo Sabbatisare, ut agros non colamus, sed sponte in eis nata pauperibus relinquamus, juxta legem Exodi 23. 11.

Et exactionem universæ manus,] q. d. Dimittemus pariter debitoribus ea quæ per syngrapham manus eorum nobis sunt debita, ita scilicet ut anno septimo ea non exigamus. Hoc enim lex pariter jubebat, ut, cum terra non coleretur anno septimo, eodem quoque debita ex fructibus terræ solvenda non solverentur.

33. Et in sanctificatis,] id est, in hostiis pacificis, quæ Deo offeruntur ; has enim distinguit à victimis pro peccato, de quibus proximo sequitur.

34. A temporibus anni usque ad annum,] id est quotannis, sive singulis annis.

37. Decimam partem terræ,] id est, decimas fructuum terræ. Nec enim Levitæ terram possidere poterant, sed tantum ex ea fructuum decimas accipere.

Operum nostrorum.] Hinc patet Judæos decimas solvisse non tantum agrorum, sed et laborum et operum suorum, ut ex lucro inde eis proveniente decimam partem darent Levitis.

38. Erit autem sacerdos filius Aaron cum Levitis in decimis Levitarum,] id est, sacerdotes filii Aaronis habebunt partem decimarum cum Levitis, nimirum decimam decimæ. Nam ut sequitur : Levitæ offerent decimam partem decimæ suæ in domo Dei. Igitur decimam decimarum suarum partem Levitæ dabant sacerdotibus, sacerdotes vicissim decimam decimæ suæ dabant Pontifici, qui proinde erat dives valde et opulentus, ut dixi Num. 18.

39. Et ibi erunt vasa sanctificata, et sacer-

DOTES, ET CANTORES, ET JANITORES, ET MINISTRI,] dum tempore vicis suæ in templo ministrant. Hi enim habitabant in cubiculis templo annexis, quæ exedræ et gazophylacia dicebantur, ibique alebantur: nam sumptu colonorum et Levitarum ad hæc gazophylacia deferri debebant primitiæ, quæ sacerdotibus cedebant. Spondent ergo Hebræi se omnia hæc diligenter curaturos, quæ antea neglexerant.

ET NON DIMITTEMUS DOMUM DEI,] q. d. Curabimus omnia quæ ad templi usus et Sacerdotum ac Levitarum sustentationem pertinent. Hæc ergo se facturos jurant, quia in eis hucusque negligentiores exstiterant.

CAPUT UNDECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

JERUSALEM JAM MURIS CINCTA, E PLEBE DECIMA PARS PER SORTEM DELIGITUR, QUÆ EAM INCOLAT ET ÆDIFICET; CÆTERI VERO AD ALIAS JUDÆÆ URBES ET PAGOS EXCOLENDOS MITTUNTUR: UNDE MOX TAM JERUSALEM, QUAM CÆTERARUM URBIUM INCOLÆ NOMINANTUR ET NUMERANTUR.

1. HABITAVERUNT autem principes populi in Jerusalem: reliqua vero plebs
misit sortem, ut tollerent unam partem de decem, qui habitaturi essent in
Jerusalem civitate sancta, novem vero partes in civitatibus. 2. Benedixit
autem populus omnibus viris qui se sponte obtulerant ut habitarent in Jeru-
salem. 3. Hi sunt itaque principes provinciæ, qui habitaverunt in Jerusa-
lem, et in civitatibus Juda. Habitavit autem unusquisque in possessione
sua, in urbibus suis, Israel, Sacerdotes, Levitæ, Nathinæi, et filii ser-
vorum Salomonis. 4. Et in Jerusalem habitaverunt de filiis Juda, et de filiis Benjamin: de filiis
Juda, Athaias filius Asiam, filii Zachariæ, filii Amariæ, filii Saphatiæ, filii Malaleel: de filiis
Phares, 5. Maasia filius Baruch, filius Cholhoza, filius Hazia, filius Adaia, filius Joiarib, filius
Zachariæ, filius Sinonitis: 6. omnes hi filii Phares, qui habitaverunt in Jerusalem, quadrin-
genti sexaginta octo viri fortes. 7. Hi sunt autem filii Benjamin: Sellum filius Mosollam, filius
Joed, filius Phadaia, filius Colaia, filius Masia, filius Etheel, filius Isaia, 8. et post eum
Gebbai, Sellai, nongenti viginti octo. 9. Joel, filius Zechri præpositus eorum, et Judas filius
Senua super civitatem secundus. 10. Et de Sacerdotibus, Idaia filius Joarib, Joachin.
11. Saraia filius Helciæ, filius Mosollam, filius Sadoc, filius Meraioth, filius Achitob princeps
domus Dei, 12. et fratres eorum facientes opera templi: octingenti viginti duo. Et Adaia filius
Jeroham, filius Phelelia, filius Amsi, filius Zachariæ, filius Pheshur, filius Melchiæ. 13. Et
fratres ejus principes patrum, ducenti quadraginta duo. Et Amassai filius Azreel, filius Ahazi,
filius Mosollamoth, filius Emmer, 14. et fratres eorum potentes nimis: centum viginti octo, et
præpositus eorum Zabdiel filius potentium. 15. Et de Levitis, Semeia filius Hasub, filius Azari-
cam, filius Hasabia, filius Boni, 16. et Sabbathai, et Josabed, super omnia opera quæ erant
forinsecus in domo Dei, à principibus Levitarum. 17. Et Mathania filius Micha, filius Zebedei,
filius Asaph, princeps ad laudandum et ad confitendum in oratione, et Becbecia secundus de
fratribus ejus, et Abda filius Samua, filius Galal, filius Idithum: 18. Omnes Levitæ in civitate
sancta ducenti octoginta quatuor. 19. Et janitores, Accub, Telmon, et fratres eorum qui
custodiebant ostia: centum septuaginta duo. 20. Et reliqui ex Israel Sacerdotes et Levitæ in
universis civitatibus Juda, unusquisque in possessione sua. 21. Et Nathinæi, qui habitabant in
Ophel, et Siaha, et Gaspha de Nathinæis. 22. Et Episcopus Levitarum in Jerusalem, Azzi
filius Bani, filius Hasabiæ, filius Mathaniæ, filius Michæ. De filiis Asaph, cantores in ministerio
domus Dei. 23. Præceptum quippe regis super eos erat, et ordo in cantoribus per dies singulos.
24. Et Phathahia filius Mesezebel, de filiis Zara, filii Juda in manu regis, juxta omne verbum
populi, 25. et in domibus per omnes regiones eorum. De filiis Juda habitaverunt in Cariath-
arbe et in filiabus ejus: et in Dibon, et in filiabus ejus: et in Cabseel, et in viculis ejus,
26. et in Jesue, et in Molada, et in Bethphaleth, 27. et in Hasersual, et in Bersabee,
et in filiabus ejus, 28. et in Siceleg, et in Mochona, et in filiabus ejus, 29. et in Remmon,

et in Saraa, et in Jerimuth, 30. Zanoa, Odollam, et in villis earum, Lachis, et regionibus ejus, et Azeca, et filiabus ejus. Et manserunt in Bersabee usque ad vallem Ennom. 31. Filii autem Benjamin, à Geba Mechmas, et Hai, et Bethel, et filiabus ejus: 32. Anathoth, Nob, Anania, 33. Asor, Rama, Gethaim, 34. Hadid, Seboim, et Neballat, Lod, 35. et Ono valle artificum: 36. et de Levitis portiones Judæ et Benjamin.

1. HABITAVERUNT AUTEM PRINCIPES POPULI IN JERUSALEM,] tanquam in metropoli, ac civitate sancta, et à Deo electa ad templum æque ac regnum, vel regimen.

RELIQUA VERO PLEBS MISIT SORTEM, UT TOLLERENT UNAM PARTEM DE DECEM, QUI HABITATURI ESSENT IN JERUSALEM CIVITATE SANCTA, NOVEM VERO PARTES IN CIVITATIBUS] cæteris Judææ. Erat enim Jerusalem tam incolis, quàm domibus destituta: quare decima pars plebis sorte delecta est ad eam incolendam, ac ad domos, fora, plateas in ea ædificandum, quod duobus annis incolæ sorte delecti perfecerunt, teste Beda et Josepho 11. Antiq. c. 5. Sorte delectis accessere ii qui sponte se obtulerunt ad habitandum in Jerusalem, ut dicitur v. 2.

3. ET FILII SERVORUM SALOMONIS.] Quinam fuerint hi, dixi 1. Esdræ 2. 43 et 1. Paralipom. 9. 2.

9. ET JUDAS FILIUS SENUA SUPER CIVITATEM SECUNDUS,] q. d. Primus civitatis Jerusalem præfectus sive præpositus erat Joel, qui præcessit: secundus vero erat Judas.

11. SARAIA, etc. PRINCEPS DOMUS DEI.] Princeps, id est procurator: nam eum non fuisse Pontificem liquet ex c. seq. v. 10. ubi inter Pontifices non nominatur.

14. FILIUS POTENTIUM,] id est unius è potentibus et primoribus.

15. SEMEIA FILIUS HASUB (qui Hasub erat) FILIUS AZARICAM (qui Azaricam erat) FILIUS HASABIA (qui Hasabia erat) FILIUS BONI.] Unde Vatablus et alii vertunt: *Semeia filius Hasub, filii Azaricam, filii Hasabia, filii Boni.* Simili modo τὸ *filius* exponendum est v. 7. 9. 10. et omnibus sequentibus, subaudiendo *qui erat.* Unde clarius ubique pro *filius* cum Pagnino et Vatablo vertas *filii.*

16. JOSABED SUPER OMNIA OPERA, QUÆ ERANT FORINSECUS IN DOMO DEI A PRINCIPIBUS LEVITARUM,] quasi dicat: Josabed præerat culturæ agrorum, item curæ vasorum ad templum pertinentium, quorum adaptatio à principibus Levitarum facienda erat.

17. MATHANIA, etc. PRINCEPS AD LAUDANDUM,] hoc est, præerat cantoribus et instrumentis musicis.

22. ET EPISCOPUS LEVITARUM,] id est præfectus Levitarum: Episcopus enim Græce idem est quod *superintendens.* Unde Cicero lib. 7. Epistol. ad Atticum Campaniæ Præfectum vocat Episcopum.

23. PRÆCEPTUM QUIPPE REGIS SUPER EOS ERAT, ET ORDO IN CANTORIBUS PER SINGULOS DIES,] quasi dicas: Artaxerxes præcepit ut Levitæ quotidie per vices juxta ordinem à Davide et Salomone institutum Deo in templo psalmos et hymnos concinerent.

24. ET PHATHAHIA, etc. IN MANU REGIS JUXTA OMNE VERBUM POPULI.] Hebr. *Phathahia erat ad manum regis ad omne negotium populi;* q. d. Phathahias jurisperitus constitutus erat ab Artaxerxe, ut nomine ejus cum Nehemia duce omnes populi causas, litesque decideret; sic etiamnum Prætoribus et Judicibus adjungi solet assessor juris legumque peritus.

25. ET IN DOMIBUS PER OMNES REGIONES EORUM.] Hebr. *Et in villis*, scilicet extra Jerusalem; quasi dicas: Hucusque recensui incolas Jerusalem, jam recensebo incolas villarum et urbium extra Jerusalem sitarum, per omnes Judææ et Judæorum regiones.

35. ET ONO VALLE ARTIFICUM,] quis fuerit hic locus dixi c. 6. 2.

36. ET DE LEVITIS PORTIONES JUDÆ ET BENJAMIN,] q. d. Levitæ non habitabant simul omnes in Jerusalem, sed sparsi erant per omnes urbes: quare portiones eorum erant distributæ per omnes regiones Judæ et Benjamin, ut quæque ex eis suum haberet numerum, qui incolas ea quæ ad Dei legem et cultum spectabant, doceret. Hoc enim sanxerat Deus per Mosen. Unde Vatab. clare vertit: *Levitæ vero possessionem habebant tam in Juda, quàm in Benjamin.* Alii: *In confinio Juda et Benjamin.* Hebr. est: *Ex Levitis divisiones, vel partitiones erant Judæ et Benjamin;* q. d. Levitæ dividebantur per Juda et Benjamin. Septuag. *Ex Levitis partes in Juda et Benjamin.*

CAPUT DUODECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Recensentur Sacerdotes et Levitæ tempore Nehemiæ. Unde v. 27. ipse eosdem convocat ad murorum dedicationem, quæ v. 31. facta narratur eorumdem per muros solemni processione cum duobus choris canentium, populi plausu, et immolatione hostiarum. Denique v. 43. statuuntur qui præsint gazophylaciis et templi sumptibus, ac Sacerdotibus et Levitis de alimentis prospiciant.

1. Hi sunt autem Sacerdotes et Levitæ, qui ascenderunt cum Zorobabel filio
Salathiel, et Josue : Saraia, Jeremias, Esdras, 2. Amaria, Melluch,
Hattus, 3. Sebenias, Rheum, Merimuth, 4. Addo, Genthon, Abia,
5. Miamin, Madia, Belga, 6. Semeia et Joiarib, Idaia, Sellum, Amoc,
Helcias, 7. Idaia. Isti principes Sacerdotum, et fratres eorum, in diebus
Josue. 8. Porro Levitæ, Jesua, Bennui, Cedmihel, Sarebia, Juda, Ma-
thanias, super hymnos ipsi et fratres eorum : 9. et Becbecia atque Hanni,
et fratres eorum, unusquisque in officio suo. 10. Josue autem genuit Joacim, et Joacim genuit
Eliasib, et Eliasib genuit Joiada, 11. et Joiada genuit Jonathan, et Jonathan genuit Jeddoa.
12. In diebus autem Joacim erant sacerdotes et principes familiarum : Saraiæ, Maraia : Jere-
miæ, Hanania : 13. Esdræ, Mosollam : Amariæ, Johanan : 14. Milicho, Jonathan : Sebe-
niæ, Joseph : 15. Haram, Edna : Maraioth, Helci : 16. Adaiæ, Zacharia : Genthon, Mo-
sollam : 17. Abiæ, Zechri : Miamin et Moadiæ, Phelti : 18. Belgæ, Sammua : Semaiæ,
Jonathan : 19. Joiarib, Mathanai : Jodaiæ, Azzi : 20. Sellai, Celai : Amoc, Heber :
21. Helciæ, Hasebia : Idaiæ, Nathanael. 22. Levitæ in diebus Eliasib, et Joiada, et Johanan,
et Jeddoa, scripti principes familiarum, et Sacerdotes in regno Darii Persæ. 23. Filii Levi
principes familiarum, scripti in Libro verborum dierum, et usque ad dies Jonathan, filii Eliasib.
24. Et principes Levitarum, Hasebia, Serebia, et Josue filius Cedmihel : et fratres eorum per
vices suas, ut laudarent et confiterentur juxta præceptum David viri Dei, et observarent æque
per ordinem. 25. Mathania, et Becbecia, Obedia, Mosollam, Telmon, Accub, custodes
portarum et vestibulorum ante portas. 26. Hi in diebus Joacim filii Josue, filii Josedec, et in
diebus Nehemiæ ducis, et Esdræ Sacerdotis scribæque. 27. In dedicatione autem muri Jerusa-
lem, requisierunt Levitas de omnibus locis suis, ut adducerent eos in Jerusalem, et facerent
dedicationem, et lætitiam in actione gratiarum, et cantico, et in cymbalis, psalteriis, et ci-
tharis. 28. Congregati sunt autem filii cantorum de campestribus circa Jerusalem, et de villis Ne-
thuphati. 29. Et de domo Galgal, et de regionibus Geba et Azmaveth : quoniam villas ædifi-
caverunt sibi cantores in circuitu Jerusalem. 30. Et mundati sunt Sacerdotes et Levitæ, et
mundaverunt populum, et portas, et murum. 31. Ascendere autem feci principes Juda super
murum, et statui duos magnos choros laudantium. Et ierunt ad dexteram super murum ad
portam sterquilinii. 32. Et ivit post eos Osaias, et media pars principum Juda, 33. et Azarias,
Esdras, et Mosollam, Judas, et Benjamin, et Semeia, et Jeremias. 34. Et de filiis sacerdotum
in tubis, Zacharias filius Jonathan, filius Semeiæ, filius Mathaniæ, filius Michaiæ, filius Zechur,
filius Asaph, 35. et fratres ejus, Semeia, et Azareel, Malalai, Galalai, Maai, Nathanael, et
Judas, et Hanani, in vasis cantici David viri Dei : et Esdras scriba ante eos in porta Fontis.
36. Et contra eos ascenderunt in gradibus Civitatis David, in ascensu muri super domum
David, et usque ad portam Aquarum ad Orientem. 37. Et chorus secundus gratias referentium
ibat ex adverso, et ego post eum, et media pars populi super murum et super turrim furnorum,
et usque ad murum latissimum, 38. et super portam Ephraim, et super portam antiquam, et
super portam piscium, et turrim Hananeel, et turrim Emath, et usque ad portam gregis : et

steterunt in porta custodiæ, 39. steteruntque duo chori laudantium in domo Dei, et ego, et dimidia pars magistratuum mecum. 40. Et Sacerdotes, Eliachim, Maasia, Miamin, Michea, Elioenai, Zacharia, Hanania, in tubis, 41. et Maasia, et Semeia, et Eleazar, et Azzi, et Johanan, et Melchia, et Ælam, et Ezer. Et clare cecinerunt cantores, et Jezraia præpositus. 42. Et immolaverunt in die illa victimas magnas, et lætati sunt : Deus enim lætificaverat eos lætitia magna ; sed et uxores eorum et liberi gavisi sunt, et audita est lætitia Jerusalem procul. 43. Recensuerunt quoque in die illa viros super gazophylacia thesauri ad libamina, et ad primitias, et ad decimas, ut introferrent per eos principes civitatis in decore gratiarum actionis, Sacerdotes et Levitas : quia lætificatus est Juda in Sacerdotibus et Levitis adstantibus. 44. Et custodierunt observationem Dei sui, et observationem expiationis, et cantores, et janitores juxta præceptum David, et Salomonis filii ejus, 45. quia in diebus David et Asaph ab exordio erant principes constituti cantorum, in carmine laudantium, et confitentium Deo. 46. Et omnis Israel, in diebus Zorobabel, et in diebus Nehemiæ, dabant partes cantoribus et janitoribus per dies singulos, et sanctificabant Levitas, et Levitæ sanctificabant filios Aaron.

1. Esdras.] Cajet. putat hunc Esdram esse diversum ab Esdra de quo lib. 1. quem ipse conscripsit. Probat, quia hic simpliciter vocatur Esdras, ille vero l. 1. vocatur Sacerdos et scriba. Verum Sanchez et alii censent esse unum eumdemque. Nam hic quoque v. 35. vocatur *Esdras scriba*, diciturque præfuisse uni choro cantorum. Quare Esdras hoc anno 20 Artaxerxis superstes jam erat 147 annorum, ut superius dixi. Addit Historia Scholast. in Judith c. 10 : *Dedicatis jam mœnibus, defunctus est Esdras et Jerosolymæ sepultus.*

7. Isti principes sacerdotum, etc. in diebus Josue,] hoc est Jesu filii Josedec Pontificis, qui anno primo Cyri cum Zorobabel Judæos è Babylone reduxit, et templum reædificavit.

10. Josue autem genuit Joacim, et Joacim genuit Eliasib, et Eliasib genuit Joiada.

11. Et Joiada genuit Jonathan, et Jonathan genuit Jeddoa.] Jeddoa est Jaddo, qui pontificalibus indutus occurrit Alexandro magno, eumque Judæis offensum (eo quod ipsi Dario Codomanno regi Persarum, cui erant subditi, favissent, non sibi eum invadenti) placavit. Unde eum supplex veneratus est Alexander, teste Josepho l. 11. Antiq. c. 8.

Dices : Nehemias non potuit Jaddum videre pontificem ; sic enim debuisset vivere ducentos annos : tot enim fluxere à Cyro ad Alexandrum, totque annis stetit monarchia Persarum, quam victo Dario Alexander transtulit ad Græcos. Vixit enim et gessit hæc Nehemias sub Artaxerxe Longimano, qui Alexandrum antecessit centum annis et amplius : quare non potuit ipse Jaddum sub Alexandro videre pontificem. Hoc argumento convictus Scaliger de Emendatione Temp. contendit Artaxerxem, qui misit Nehemiam in Judæam, non fuisse Longimanum, sed Mnemonem, qui paulo ante Alexandrum regnavit in Perside. Verum respondeo : Hæc omnia in argumento objecta vera esse ; ideoque hunc vers. 11. æque ac vers. 22. non esse scriptum à Nehemia, sed post ejus mortem huic libro hoc loco insertum à Synagoga Judæorum, quæ tum regebatur à Spiritu sancto, vel ab aliquo scriptore Hagiographo, ad ostendendam continuam Pontificum successionem toto tempore regni Persarum usque ad Alexandrum, à cujus gestis incipiunt libri Machabæorum, ut continuam Israelis, hoc est reipublicæ et Ecclesiæ Dei historiam pertexant per Machabæos Pontifices et Principes usque ad Christum. Primus enim Josue, sive Jesus, qui hic nominatur, fuit pontifex sub Cyro : ultimus vero Jeddoa, sive Jaddo fuit Pontifex sub Dario Codomanno et Alexandro : intermedii vero fuere Pontifices successive sub Dario, Xerxe, Artaxerxe aliisque regibus Persarum pariter intermediis, uti ostendi in catalogo et serie horum Pontificum, quam præfixi Esdræ. Id ita esse colligitur ex vers. 23 et 26 ubi dicitur, tempore Nehemiæ fuisse Pontifices Joacim et Eliasib, *usque ad dies Jonathan filii Eliasib;* Jonathan autem fuit pater Jeddoæ, sive Jaddi : quare eum Nehemias non vidit Pontificem. Simili modo libris Mosis ac Josue et aliorum, ab Esdra addita sunt ultima capita, quibus eorum mors describitur, ut dixi proœmio in Esdram.

Respondeo secundo Nehemiam vidisse Jaddum puerum, sed non Pontificem. Id liquet ex c. 13. v. 28. ubi dicitur aliquis filiorum Joiadæ Pontificis dedisse filiam suam uxorem Sanaballat Horonitæ : itaque eum sibi fecisse generum, *quem*, inquit Nehemias, *fugavi à me.* Nam hic filius Joiadæ fuit Jonathan pater Jaddi, vel certe fuit frater Jonathan. Quare si tunc Jonathan, vel frater ejus habebat filiam nubilem, utique poterat et filium habere Jaddum. Sicut ergo Esdras, Deo dante, fuit longævus vixitque 147 annos ; sic et longævus fuit Nehemias Esdræ coævus, æque ac longævi fuere Jesus filius Josedec, Daniel et similes illo ævo, idque hoc fine, ut Synagogam in captivitate ex parte prolapsam, in fide, lege et cultu veri Dei instaurarent, nimirum, ut ille ait : *Senium non sentit charitas.* Quare Jaddo pontifex, tempore Alexandri Magni, videtur fuisse grandævus, scilicet 94 circiter annorum, ita ut natus sit sub Artaxerxe, vel Dario Notho ejus filio, visusque à Nehemia puer, vel juvenis existens ; nam ab ultimo anno Artaxerxis ad Alexandrum fluxere 94 anni. Et hac de causa Jeddoa hic non vocatur pontifex, sed simpliciter nominatur duntaxat, diciturque genitus à Jonathan.

12. In diebus autem Joacim erant sacerdotes et principes familiarum (sacerdotalium tum recentium et præ cæteris florentium) : Saraiæ, Maraia : Jeremiæ, Hanania : Esdræ, Mosollam, etc.,] quasi dicat : In familia Saraiæ, quæ tempore Josue, sive Jesu pontificis inter sacer-

dotales familias erat celebris et prima, ut dictum est versu 1. jam tempore Joacim filii Jesu Pontificis primarius et princeps erat Maraia: in familia vero Jeremiæ primus et princeps erat Hanania; in familia vero Esdræ caput et princeps erat Mosollan; et ita de cæteris qui sequuntur.

22. LEVITÆ IN DIEBUS ELIASIB ET JOIADA, ET JOHANAN, ET JEDDOA, SCRIPTI PRINCIPES FAMILIARUM, ET SACERDOTES (supple, erant ii quos subjungo versu 24; hucusque enim recensuit principes Levitarum familiarum sacerdotalium: nunc simili modo recenset principes familiarum Leviticarum) IN REGNO (Hebr. *usque ad regnum*, ut vertunt Pagnin. et Vatabl.) DARII PERSÆ,] scilicet Darii Codomanni ultimi Persarum regis, quem anno septimo regni vicit Alexander, itaque monarchiam à Persis ad Græcos transtulit. Hic versus videtur insertus Nehemiæ ab aliquo posteriore, ut dixi versu 11; nam Nehemias non vidit Darium Codomannum, nec Jaddum sub eo Pontificem: sic enim debuisset vivere annos ducentos. Nisi dicas Darium hìc accipi non Codomannum, sed Nothum, qui fuit filius spurius Artaxerxis Longimani, illique in regno successit. Hunc enim videre potuit Nehemias, adeoque si Jaddus natus est initio regni Darii Nothi, tempore Alexandri Magni erat 94 circiter annorum.

23. IN LIBRO VERBORUM DIERUM,] id est, in annalibus, sive diariis et chronicis Pontificum Judæorum. Hos enim annales exacte conscripsisse Judæos liquet ex libro Paralip. et ex Josepho, idque per seriem annorum Pontificum, utpote regibus jam exstinctis. Unde pariter patet annales hos diversos esse à libro Paralip. nam ab eo citantur.

27. IN DEDICATIONE AUTEM MURI JERUSALEM.] Hinc patet solemnem hanc dedicationem fuisse muri Jerusalem; ideoque paulo post 52 dies, quibus murus perfectus fuit, esse peractam, ut censent Salianus, Sanchez et alii: licet nonnulli putent hanc dedicationem fuisse non muri duntaxat, sed totius urbis, postquam in illa domus, fora, vici et plateæ fuere ædificatæ et perfectæ per spatium biennii, teste Josepho, quare hanc dedicationem totius urbis factam aiunt anno 22 Artaxerxis. Unde ipsi ab hoc anno 22 quo dedicata est urbs, inchoant 70 hebdomades Danielis usque ad Christum.

Porro ritus hujus dedicationis describitur versu 30 et sequentibus. Hinc cœpit usus pius dedicandi novas urbes et domos, quem proinde etiamnum religiosiores studiose observant. Idem fecere Gentiles, ut dixi superius. Hinc Justin. Imp. l. *sacra loca* 9. §. *sanctæ*, *ff. de rerum divisione: Sanctæ quoque res*, inquit, *velut muri et portæ civitatis quodam modo divini juris sunt, et ideo nullius in bonis sunt.* Sacros esse muros apud Romanos multis docet Servius ad illud Virgilii, l. 5. Æneid.

Interea Æneas urbem designat aratro.

Ubi certos ostendit ritus et sacrificia, quæ in murorum designationem et fabricam adhibebantur.

30. MUNDAVERUNT POPULUM, ET PORTAS, ET MURUM.] Nimirum aspergendo ea aqua lustrali: item orando et sacrificando pro eorum incolumitate. Rursum iisdem ritibus mundarunt muros et populum ab omni immunditie et irregularitate, quam in illa lege facile et multis modis contrahebant.

31. ASCENDERE AUTEM FECI PRINCIPES JUDA SUPER MURUM.] Muri enim exiguam habebant latitudinem, unde paucos capiebant. Jussi ergo fuere soli principes, non omnes, sed aliqui eos conscendere, utpote quorum erat eos contra hostes tueri. Porro hinc inde ad latus principum erant duo chori Sacerdotum et Levitarum pari cum eis passu procedentium, et Dei laudes canentium. Uni choro præerat Esdras, ut patet versu 35; alteri Nehemias cum suis asseclis, qui partim sacerdotes erant, partim laici, præsertim è principum numero, ut patet v. 37 et 39.

42. ET IMMOLAVERUNT IN ILLA DIE VICTIMAS MAGNAS,] quas Deus sibi gratas ostendit, dum aquas quibus perfusæ erant victimæ, convertit in ignem, qui victimas concremavit: qua de causa Hebræi, ut tamen miraculum quotannis recolerent, instituerunt festum dati à Deo ignis, ut patet 2. Machab. 1. 18.

43. RECENSUERUNT QUOQUE IN DIE ILLA VIROS SUPER GAZOPHYLACIA THESAURI AD LIBAMINA, ET AD PRIMITIAS, ET AD DECIMAS, UT INTROFERRENT PER EOS PRINCIPES CIVITATIS IN DECORE GRATIARUM ACTIONIS (in decoram gratiarum actionem, pro eorum meritis), SACERDOTES ET LEVITAS,] ut scilicet per viros gazophylaciis præfectos inducerent Sacerdotes et Levitas ad ipsa gazophylacia, ut ex eis acciperent decimas, libamina, et primitias sibi ex lege debitas, ut scilicet ex eis darent partes Sacerdotibus et Levitis, ut habent Hebr. Septuag. Sixtini, Vatablus et alii; idque *in decore gratiarum actionis*, ut scilicet per has oblationes decoras agerent gratias Sacerdotibus et Levitis, quod in hac dedicatione et processione concinne canendo, et religiose sacrificando egregie munere suo perfuncti forent; hoc est enim quod subdit: QUIA LÆTIFICATUS EST JUDA IN SACERDOTIBUS, ET LEVITIS ADSTANTIBUS:] eo quod officium suum in dedicatione murorum tam præclare obivissent, ut dixi.

46. SANCTIFICABANT LEVITAS,] id est *Levitis*, ut habent Hebr. et Septuaginta, quasi dicat: Rem sanctam, puta decimas personis sacris, puta Levitis ex lege debitas deferebant. Et in his decimis LEVITÆ SANCTIFICABANT FILIOS AARON, id est, deferebant sacerdotibus suam decimam, de qua numer. cap. 18. versic. 8. Sanctificare ergo hìc idem est, quod rem sanctam, puta decimam, offerre. Ex re sancta enim videtur quasi sanctificari persona, cui res sancta lege illi debita offertur; ita Cajet. Vatablus et alii. Sic vir infidelis dicitur sanctificari (per denominationem extrinsecam) à muliere fideli, ac vicissim mulier infidelis per virum fidelem, 1. Corinth. 7. 14.

Rursum sanctificare, ait Sanchez, est ostendere aliqua actione religiosa et sancta aliquid esse sanctum. Quomodo dicimur sanctificare Sabbatum, aut templum, aut etiam Deum, non quia à nobis aliquid sanctitatis accipiant; sed quia, dum illa veneramur et colimus, eorum sanctitatis hominibus argumenta præbemus. Est autem non levis alicujus sanctitatis argumentum, si publicis aliquem Ordinem sumptibus alamus, maxime si illius obsequii, cum impenditur, causa reddatur, qualis hìc à populo redditur liberali et grato.

Sic ergo populus sanctificabat Levitas; dando enim eis decimas ostendebat eos se esse majores, quasi Dei ministros publicis decimis alen-

dos; vicissim Levitæ, decimarum suarum decimam dando sacerdotibus, ostendebant eos esse se majores et sanctiores. Unde Apostolus Hebr. 7. vers. 4, ex eo quod Abraham dedit decimas Melchisedecho, probat eum majorem fuisse Abrahamo. Decimæ enim à laicis dantur sacerdotibus quasi Dei ministris, ut pro ipsis Deo serviant et sacrificent.

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Nehemias anno 32 Artaxerxis, rediens in Jerusalem, corrigit varios abusus qui se absente, et mortuo jam Esdra, irrepserant: nimirum primo admissionem Moabitarum et Ammonitarum in officia magistratus Israelis, v. 1; secundo, Tobiæ gazophylacium usibus templi restituit, v. 4; tertio, Levitas profugos ob stipendia negata iis datis revocat, v. 10; quarto, profanationem Sabbati per opera servilia resecat, v. 15; quinto, conjugia cum alienigenis, indeque filios Azotice loquentes tollit, v. 23.

1. In die autem illo lectum est in volumine Moysi, audiente populo; et inventum est scriptum in eo, quod non debeant introire Ammonites et Moabites in Ecclesiam Dei usque in æternum: 2. eo quod non occurrerint filiis
Israel cum pane et aqua, et conduxerint adversum eos Balaam, ad maledicendum eis: et convertit Deus noster maledictionem in benedictionem.
3. Factum est autem, cum audissent legem, separaverunt omnem alienigenam ab Israel. 4. Et super hoc erat Eliasib sacerdos, qui fuerat præpositus in gazaphylacio domus Dei nostri, et proximus Tobiæ. 5. Fecit ergo sibi gazophylacium
grande, et ibi erant ante eum reponentes munera, et thus, et vasa, et decimam frumenti, vini,
et olei, partes Levitarum, et cantorum, et janitorum, et primitias sacerdotales. 6. In omnibus
autem his non fui in Jerusalem, quia anno trigesimo secundo Artaxerxis regis Babylonis veni
ad regem, et in fine dierum rogavi regem. 7. Et veni in Jerusalem, et intellexi malum quod
fecerat Eliasib Tobiæ, ut faceret ei thesaurum in vestibulis domus Dei. 8. Et malum mihi visum
est valde. Et projeci vasa domus Tobiæ foras de gazophylacio: 9. præcepique et emundaverunt
gazophylacia: et retuli ibi vasa domus Dei, sacrificium, et thus. 10. Et cognovi quod partes
Levitarum non fuissent datæ, et fugisset unusquisque in regionem suam de Levitis, et cantoribus, et de his qui ministrabant; 11. et egi causam adversus magistratus, et dixi: Quare dereliquimus domum Dei? Et congregavi eos, et feci stare in stationibus suis. 12. Et omnis
Juda apportabat decimam frumenti, vini, et olei, in horrea. 13. Et constituimus super horrea
Selemiam Sacerdotem, et Sadoc scribam, et Phadaiam de Levitis, et juxta eos Hanan filium
Zachur, filium Mathaniæ: quoniam fideles comprobati sunt, et ipsis creditæ sunt partes fratrum
suorum. 14. Memento mei, Deus meus, pro hoc, et ne deleas miserationes meas, quas feci in
domo Dei mei, et in cæremoniis ejus. 15. In diebus illis vidi in Juda calcantes torcularia in
sabbato, portantes acervos, et onerantes super asinos vinum, et uvas, et ficus, et omne onus,
et inferentes in Jerusalem die sabbati. Et contestatus sum ut, in die qua vendere liceret, venderent. 16. Et Tyrii habitaverunt in ea, inferentes pisces, et omnia venalia: et vendebant in
sabbatis filiis Juda in Jerusalem; 17. et objurgavi optimates Juda, et dixi eis: Quæ est hæc res
mala, quam vos facitis, et profanatis diem Sabbati? 18. Numquid non hæc fecerunt patres
nostri, et adduxit Deus noster super nos omne malum hoc, et super civitatem hanc? Et vos
additis iracundiam super Israel, violando Sabbatum. 19. Factum est autem, cum quievissent
portæ Jerusalem in die Sabbati, dixi: et clauserunt januas, et præcepi ut non aperirent eas
usque post Sabbatum: et de pueris meis constitui super portas, ut nullus inferret onus in die
Sabbati. 20. Et manserunt negotiatores, et vendentes universa venalia, foris Jerusalem semel
et bis. 21. Et contestatus sum eos, et dixi eis: Quare manetis ex adverso muri? si secundo

hoc feceritis, manum mittam in vos. Itaque ex tempore illo non venerunt in Sabbato. 22. Dixi quoque Levitis ut mundarentur, et venirent ad custodiendas portas, et sanctificandam diem Sabbati : et pro hoc ergo memento meî, Deus meus, et parce mihi secundùm multitudinem miserationum tuarum. 23. Sed et in diebus illis vidi Judæos ducentes uxores Azotidas, Ammonitidas, et Moabitidas. 24. Et filii eorum ex media parte loquebantur Azotice, et nesciebant loqui Judaice, et loquebantur juxta linguam populi et populi. 25. Et objurgavi eos, et maledixi. Et cecidi ex eis viros, et decalvavi eos, et adjuravi in Deo, ut non darent filias suas filiis eorum, et non acciperent de filiabus eorum filiis suis, et sibimetipsis, dicens : 26. Numquid non in hujuscemodi re peccavit Salomon rex Israel? et certe de gentibus multis non erat rex similis ei, et dilectus Deo suo erat, et posuit eum Deus regem super omnem Israel : et ipsum ergo duxerunt ad peccatum mulieres alienigenæ. 27. Numquid et nos inobedientes faciemus omne malum grande hoc, ut prævaricemur in Deo nostro, et ducamus uxores peregrinas? 28. De filiis autem Joiada filii Eliasib sacerdotis magni, gener erat Sanaballat Horonites, quem fugavi à me. 29. Recordare, Domine Deus meus, adversum eos qui polluunt sacerdotium, jusque Sacerdotale et Leviticum. 30. Igitur mundavi eos ab omnibus alienigenis, et constitui ordines Sacerdotum et Levitarum, unumquemque in ministerio suo : 31. et in oblatione lignorum in temporibus constitutis, et in primitivis : memento meî, Deus meus in bonum. Amen.

1. SCRIPTUM IN EO, QUOD NON DEBEANT INTROIRE AMMONITES ET MOABITES IN ECCLESIAM DEI.] Scripta est hæc lex Deuter. cap. 23. vers. 3. ubi eam explicui, docuique quid per Ecclesiam Dei intelligatur, nimirum intellige dignitatem, eminentiam et magistratum in cœtu populi Israelitici : ad hanc enim admitti non poterant Ammonitæ et Moabitæ ; iidem tamen fieri poterant proselyti ; itaque cum Judæis ingredi templum et sacris interesse, uti Ruth Moabitis fecit nupsitque Booz Israelitæ. Sic et apud Hispanos Mauri possunt fieri Christiani, sed ad magistratus non admittuntur.

4. ET SUPER HOC ERAT ELIASIB SACERDOS,] quasi dicas : Super custodiam legis jam citatæ vers. 1. constitutus erat Eliasib Pontifex, cujus erat curare ne quis Ammonites ad officia publica in Israele admitteretur : sed ipse adeo id non curavit, ut Tobiam Ammonitam sibi affinem fecerit ideoque gazophylacio præposuerit. Unde sequitur : QUI (Eliasib) FUERAT PRÆPOSITUS IN GAZOPHYLACIO DOMUS DEI NOSTRI, ET PROXIMUS TOBIÆ, etc.] Tobias hic erat *servus Ammonites*, ut dictum est cap. 2. v. 10. Ideoque infensus Judæorum hostis, sed dives et potens, ideoque cum eo affinitatem per connubium contraxerat Eliasib Pontifex : qua de causa eum ut sibi affinem præfecerat gazophylacio templi, quæ erat magna Tobiæ dignitas, æque ac utilitas, sed major Israelis indignitas et noxa, quod scilicet servus Ammonita ad tantam dignitatem in Israel eveheretur contra legem Deuter. 23. 3. citatam v. 1. Erat et noxa, quia Tobias gazophylacium non ad usus sacerdotum et templi, ad quod institutum erat, sed ad sua commoda avertebat, reponens in eo omnem suam supellectilem. Quod indignissimum ratus Nehemias eum è gazophylacio expulit, illudque Israeli restituit.

5. FECIT ERGO SIBI (Hebræus et Septuag. *fecit ei*, scilicet Tobiæ, ut patet v. 7.) GAZOPHYLACIUM GRANDE, ET ERANT IBI ANTE EUM REPONENTES MUNERA, ET THUS, ET VASA, etc.] q. d. Eliasib præfecit Tobiam Ammonitem toti gazæ templi, puta primitiis et decimis, cæterisque quæ Levitis et Sacerdotibus afferebantur.

7. UT FACERET EI THESAURUM,] scilicet gazophylacium jam dictum, ut habent Septuaginta, in quo thesauri templi asservabantur. Patet ex Hebræo.

8. PROJECI VASA,] id est supellectilem Tobiæ.

9. ET RETULI IBI VASA DOMUS DEI ET SACRIFICIUM,] id est, res ad sacrificium pertinentes, puta oleum, vinum, similam, sal, etc.

11. FECI STARE IN STATIONIBUS SUIS,] q. d. Suis locis et officiis restitui Levitas et cantores.

19. CUM QUIEVISSENT PORTÆ JERUSALEM IN DIE SABBATI,] à suo officio emittendi et admittendi ingredientes. Hebr. *Cum obumbratæ essent portæ*, id est, cum adesset vespera feriæ sextæ : tunc enim inchoabatur Sabbatum, uti jam dixi. Unde Sept. vertunt : *ante diem*, scilicet artificialem, *Sabbati*. Jussit ergo Nehemias claudi portas tota die naturali Sabbati per 24 horas, ne quis per illas onera portando violaret Sabbatum.

UT NULLUS INFERRET ONUS,] per portas. Hinc porta dicta est, quod per eam onera importentur et exportentur, ait Cato, et ex eo Isidor. l. 15. Etymol. c. 2; licet Donatus portam dici velit ab aratri portatione : quia, inquit, in designatione urbium, subjunctis vacca et tauro qui urbem designabat in porta, aratrum manu suspendebat, ne fulcum faceret, ubi additus civitatis erant relinquendi.

21. MANUM MITTAM IN VOS,] id est, comprehendam, et puniam, et onera mercium quas infertis confiscabo.

24. ET FILII EORUM EX MEDIA PARTE (Hebr. *medietas, sive media pars filiorum*) LOQUEBANTUR AZOTICE (lingua autem Azotica olebat religionem exoticam et Azoticam). Alia enim medietas loquebatur Moabitice, vel Ammonitice, vel Madianitice, JUXTA LINGUAM POPULI, ET POPULI, id est singulorum populorum, ex quibus matres erant oriundæ ; filii enim, à matribus educati, earum linguam cum lacte imbibebant.

25. ET MALEDIXI,] id est, anathematizavi et excommunicavi talium filiorum parentes, imo eos CECIDI (flagellis) ET DECALVAVI (perperam Complut. habent *decalcavi*), id est, depilavi et capillos evulsi, quod magnæ est ignominiæ. In-

ter quos præcipuus erat filius Joiadæ Pontificis, de quo v. 28.

28. De filiis autem Joiada filii Eliasib Sacerdotis magni (pontificis) gener erat Sanaballat Horonites.] Ita Rom. licet Compl. et prisca Biblia habeant *Horonitis* in genitivo; itaque legendum videtur; nam sic habent Hebræi, Septuaginta, Vatablus, Pagninus et alii, ut sensus sit: Unus è filiis Joiadæ duxerat filiam Sanaballat Horonitis, ideoque erat ejus gener.

Quem fugavi a me,] et à cœtu Israel, indignum ratus Sanaballat Samaritam et infidelem connubia miscere cum Israele, imo cum Pontifice.

Porro alius est hic Sanaballat à Sanaballat Præfecto Samariæ, qui teste Josepho l. 11. c. 7. et 8. filiam suam dedit uxorem Manassi fratri Jaddi pontificis sub Alexandro Magno, ideoque Manassen pontificem templi schismatici à schismaticis constructi in Samaria, in monte Garizim, de quo templo perpetua fuit lis inter Judæos et Samaritanos, etiam tempore Christi, ut patet Joan. 4. v. 24. Alium fuisse liquet ex eo quod hic Sanaballat Horonites socer erat filii Joiadæ: ille vero Josephi socer erat Manassis fratris Jaddi Pontificis; ergo hic ille non fuit: Joiada enim fuit avus Jaddi: Joiada enim genuit Jonathan; Jonathan vero genuit Jaddum; Jaddi autemfrater Manasses, fuit gener hujus posterioris Sanaballat. Forte hic posterior prioris fuit filius, vel nepos.

Quem fugavi a me.] Per *quem* accipe non tam Sanaballat, quàm generum Sanaballat filium scilicet Joiadæ pontificis, qui filiam Sanaballat uxorem duxerat; hunc enim Nehemias expulit, et sacerdotio privavit, ob ductam alienigenam. Ita Sanchez. Nec enim Sanaballat aderat, multo minus subjectus erat Nehemiæ; sed ipsi aderat et subjectus erat filius Joiadæ: unde et expulit eum.

DE LIBRO III ET IV ESDRÆ,

QUÆ ET QUANTA SIT EORUM AUCTORITAS.

Nota duos hos Esdræ libros non esse canonicos, ut Genebrardus in Chronol. pag. 90, sed esse apocryphos, id est occultæ auctoritatis; quia Ecclesiæ certum non est eos esse canonicos et partes sanctæ Scripturæ, ac proinde eos extra catalogum sacrorum librorum rejecit, locatque inter apocryphos: unde hi duo libri non exstant in textu Hebræo, nec Græco Septuag. Citant tamen eos multi veterum, vel ut sacros, vel ut probos: in multis enim Græcis codicibus liber tertius Esdræ, ipse est primus Esdræ; quia liber hic tertius incipit à gestis Josiæ regis, qui Esdram antecessit: qui vero in Latinis Bibliis vocantur primus et secundus Esdræ, hi Græcis nominantur secundus Esdræ. Ita citant hunc librum tertium Esdræ, Origen. hom. 9. in Josue sub finem, S. Athanas. oratione tertia contra Arianos, Clemens l. 1. Strom. pag. 64. Cypr. Epist. ad Pomp. Auctor operis imperfecti, hom. 1. in Matth. Sulpit. l. 2. hist. ubi eadem fere habet quæ apud nos Esdras, dempta illa insigni, cap. 3, trium regiorum juvenum historia et disputatione de re fortissima, in qua primus dicit: Forte est vinum; secundus: Fortior est rex; sed tertius Zorobabel fortiores ait mulieres; sed fortissima est veritas, quam tamen citat Joseph. l. 11. Antiq. 4. et S. August. lib. 18. Civitat. 36. mystice adaptat Christo, qui est veritas vincens omnia. Nec habet hic liber quippiam de fabulis suspectum; itaque majoris est auctoritatis quam historia Livii, Sallustii, Curtii et aliorum scriptorum non hagiographorum. Denique hic liber tertius Esdræ narrat eadem quæ narrata sunt libro primo et secundo; sed quæ ibi breviter dicta sunt, fusius hîc recensentur, ac nonnulla ibi omissa addit et supplet. Quare illis idem est, quod libri Paralip. sunt ad l. Regum.

Dices: Hic liber cap. 1. versu ultimo numerat 77 annos servitutis, cum tamen Jerem. cap. 25. tantum numerantur 70. Resp. utrumque esse verum; nam 70 sunt usque ad annum primum Cyri; 77 sunt, si post Cyrum addas annos regni Cambysis hostis Judæorum, usque ad Darium Hystaspis, qui plenam et stabilem eis libertatem cum templi fabrica concessit. Quocirca Bellar. l. 1. de verbo Dei cap. 20. librum tertium Esdræ asserit esse canonicum tertii ordinis, cujus sunt liber tertius et quartus Machabæorum, ac liber Hermetis, sive pastoris. Quartus vero liber Esdræ plus habet difficultatis. Nam S. Hieronymus Præfat. in Esdram ait eum continere somnia: atque à Sixto Senensi lib. 1. Biblioth. Pererio in Danielem pag. 897. Bellarm. loco jam citato, hic liber vocatur fabulosus, ac falsitatis et mendacii arguitur, videturque olere fabulas, maxime Thalmudicorum: sed revera nihil in eo reperi, quod apertæ falsitatis convinci possit, quodque non commodum et verum admittat sensum, si presse verba capias.

Nam quod primo objiciunt, cap. 4. vers. 35. 36. 41, dici animas sanctorum detineri in inferno in promptuariis, donec impleatur numerus electorum Dei, qui est error Vigilantii et Calvini: Resp. falso id ei impingi; nam vers. 35 et 36. tantum dicit animas esse in promptuariis, et exspectare mercedem, scilicet plenam et perfectam, quæ eis obtinget in resurrectione communi, completo electorum numero. Rursum, v. 41. dicit eas esse in promptuariis in inferno, scilicet limbo patrum, vel purgatorio, quorum utrumque verum est: non enim dicit eas in inferno detinendas, donec compleatur electo-

rum numerus. Quare locus hic citatur et probatur à sancto Ambr. lib. de Bono mortis, cap. 10. nec majorem habet difficultatem, quam ille Apocal. 6. de animabus sub altari ; imo sanctus Joannes ibi huc et ad c. 15. 8. allusisse videtur.

Objicitur secundo et maxime quod c. 6. 49. et seq. dicitur Deus die quinto geneseos mundi conservasse duas animas, nomine uni Henoch, alteri Leviatan ; et quia aquæ non poterant utrumque capere, ideo Deum dedisse Henoch aridam, quæ videtur fabula Thalmudica. Resp. hinc quidem Thalmudicos fabulæ suæ de piscibus, mare et femina, et bove immensæ magnitudinis mactandis in adventu Messiæ ad epulum omnium Judæorum, occasionem sumere et detorquere potuisse; sed nil tale habet ille locus; et perinde rejiciendus esset psalmus 103, nam ejus vers. 26. ad eamdem fabellam abutuntur, ut et passim alias Scrip. nugis suis contaminant. Possetque sic explicari vere hic locus, dicendo Deum die quinta mundi conservasse duas animas, quas illo die crearat, genericas scilicet, id est duo genera animarum, sive animalium, aves nimirum et pisces : aut si determinatam mavis speciem, struthionem aut gryphem avium maximam, et balænam maximam piscium : uni, avibus scilicet, dedit nomen Henoch, id est dedicatus, vel initiatus, quia aves fuerunt primum vivens animal creatum à Deo, earumque creatione ex aquis quasi dedicatæ sunt aquæ : et quia aqua piscium et avium matrix utrasque capere non poterat, ob disparem utrorumque complexionem, ideo Deus Henoch, id est avibus et grypho, terram assignavit. Deinde potest responderi aliud hîc latere secretum, aut mysterium nobis occultum. Similia enim multa symbolica sunt in Daniele et Apocalyp. et similis lis moveri posset de Behemoth et Leviatan, Job 40.

Objicies tertio : Cap. 7. v. 28. dicere videtur post annos 400 venturum Christum, et occidendum, cum tamen ab Esdra ad Christum sint fere 500 anni. Resp. verum dicere eum, qui post 400 annos aliquid futurum dicit, licet post 500 futurum sit : sæpe enim præcise tempus determinare nolumus; et forte alludit ad 70 hebdomadas Danielis (hæ enim cœperunt sub Artaxerxe, qui Esdram remisit in Judæam), id est 490 annos, voluntque solos centenarios, utpote plenos et perfectos, exprimere.

Objicies quarto : Cap. 13. 40. et seq. videtur fabulari de decem tribubus inter montes Caspios à Deo conclusis, eorumque locis inaccessis. Resp. eum ne verbum quidem habere de montibus Caspiis, sed tantum dicere tribus illas à Deo deductas sicco pede trans Euphraten : *Statuet*, ait, *venas fluminis* (id est stare faciet, ita ut sicco pede transeantur), *ut proficiscerentur in ulteriorem regionem*, *ubi nunquam inhabitavit genus humanum*, *ut ibi servarent legitima sua.* Quod ante tempora Esdræ verum esse potuit; indeque eas miraculo reducturum, quod forte factum post tempora Esdræ, quando aliqui in Judæam redierunt, aut futurum est in fine mundi. Certe ex Isaia c. 9. colligitur multos in Judæa fuisse ex tribu Zabulon et Nephthalim, videlicet Apostolos, et alios tempore Christi. Similis difficultas moveri posset de loco paradisi, de transitu Jordanis et maris Rubri.

Objicies quinto : Cap. 14. partitur omne mundi seculum in duodecim partes, atque decem cum dimidia præteriisse, et tantum unam cum dimidia restare : hoc autem falsum est, nam mundus ante Esdram non stetit 4000 annis, et tamen post eum jam stetit bis mille annis, quod dimidium est seculi prioris. Resp. has partes non esse tempore æquali mensurandas, sed dividi ab eo, alio respectu, quomodo nos sex aut septem mundi ætates dividimus : quo autem respiciat nos latet, forte ad reges 12 de quibus cap. 12. 14. item Apoc. 17. 10.

Similis quæstio et lis moveri posset de 70 hebdomadibus Danielis, et mille annis qui post resurrectionem assignantur Apoc. 20. 4. qua de causa olim nonnullis etiam orthodoxis suspecta fuit Apocalypsis; quam tamen jam constat esse Scripturam canonicam.

Objicies sexto : Cap. 4. v. 1. et 36. habet peregrina angelorum nomina, Uriel et Jeremiel ; cum tamen Concilium Roman. sub Zacharia, ut refert Surius in vita S. Bonifacii, mense Junio, p. 494. dicat se non nisi tria Angelorum nomina agnoscere, scilicet Michael, Gabriel, Raphael : reliqua, ut Uriel, potius esse nomina dæmonum quàm Angelorum. Resp. Ecclesiam hæc tria Angelorum nomina sola agnoscere ex divina Scriptura, ut addit Conc. eaque sola publice celebrare et invocare, alia tamen non damnare, nisi ab hæreticis vel magis sint commenta, vel commentis inserta ; qualia et quales erant contra quos agit ibi Concil. Quis enim neget angelos, sicuti plurimi sunt, ita et plurima haberet nomina, perinde ac dæmones? Apte autem dicitur Uriel, id est ignis, aut lux Dei ; Jeremiel, id est magnitudo Dei, iisque veteres usos patet ex Aretha in cap. 9. Apoc.

Objicies ultimo librum hunc miras proferre visiones et somnia, quæ videntur ludicra et fabulosa. Resp. quia de iis eorumque sensu non constat, miras nobis videri, ideoque et S. Hier. prolog. in Esdram, has dicit rejiciendas, scilicet extra canonem S. Script. sed tamen persimiles sunt eodem tempore ostensæ Ezechieli, ac postea S. Joanni in Apocal. imo multo magis stupendæ; quin etiam Apoc. ad hasce sæpe alludere videtur, ut statim patebit; et tamen constat hæc non esse ludicra. Habet quidem hic liber prophetias quasdam et historias, quarum nemo alius meminit : verum in hisce, si quis ea credere nolit, saltem suspendat cum Ecclesia judicium suum. Non enim sequitur : Nemo alius hoc scribit, ergo verum non est. Sic enim sacræ Scripturæ, Josepho, Livio, aliisque historicis in multis fides deroganda foret.

Dico ergo hunc librum non esse commentum Thalmudicorum. Patet primo, quia Hebraice non exstat, imo nec Græce, neque ejus meminit Josephus, nec Philo, nec Rabbini et Thalmudici. Secundo, quia hic liber longe ætatem Thalmudicorum, qui S. Hieron. secuti sunt, ut patet ex Genebrar. Chronologia, antecessit. Citatur enim et probatur à S. Ambros. libro secundo in Lucam, et libro de Bono mortis, c. 10. et Epist. 21. ad Horontianum, ubi ex hoc libro probat animæ immortalitatem. Item à S. Cypr. Epistol. ad Demetr. Insuper ex hoc libro, c. 14. v. 20. et seq. S. Basil. Epistol. ad Chilonem ; S. Hieron. contra Helvid. Iren. lib. 3. 25. Tertul. lib. de Habitu mulierum ; Isidor. 6. Etymol. et alii docent Esdram spiritu Dei afflatum vetus

testamentum à Chaldæis combustum, idem uti prius erat, restituisse, et de novo dictasse, hujus enim sententiæ nullum alibi est invenire indicium. Quæ sententia probabilis est; neque ex ea sequitur omnes libros sacros per totum orbem cum incendio urbis et templi periisse, sed tantum periisse in Judæa et Jerosolymis. Esdras enim in captivitate hæc scripsit, ubi difficile putabat ex aliis orbis patribus exemplaria reliqua se posse nancisci : itaque ad Judæorum in captivitate consolationem spiritu Dei plenus eadem ad verbum dictavit, uti opinantur Patres jam citati. Sed tamen nil cogit locum illum de libris sacris accipere; imo copia librorum et distinctio satis indicat eum de aliis loqui. Rursum ex cap. 4. 28. et passim alibi patet hunc librum longe ante Christum, scilicet in captivitate Babylonica scriptum. Tertio, quia S. Joannes in Apoc. sæpe ad hunc alludere videtur, ut patet conferenti cap. 6. cum cap. 4. hîc v. 35. 36. et cum cap. 15. 8. Idem cap. 12. Apoc. cum cap. 9. hîc v. 8. et sequentibus. Ad hæc Apocal. cap. 7. cum cap. 2. hîc v. 38 et 42. Denique cap. 18. Apoc. cum cap. 5. et 16. hîc.

Dico secundo : Cum hic liber à tot veteribus videatur receptus, et Ecclesia illo utatur in introitu Missæ feria tertia Pentecostes : *Accipite*, inquit, *jucunditatem gloriæ vestræ, gratias agentes Deo, qui vos ad cœlestia regna vocavit;* et : *Modo coronantur et accipiunt palmam*, in Officio de Martyr. quæ habentur hîc cap. 2. cumque Ecclesia hactenus illum in sacris Bibliis excuderit, ac liber ipse habeat documenta docta, pia, gravia et illustria; denique nusquam non legentibus peccati horrorem, decrescentis mundi increscentem vanitatem et malitiam, judiciorum Dei terrorem et futuri seculi memoriam incutiat; nihilque habeat quod non commode accipi possit; hisce, inquam, de causis, sua etiam illi concedenda videtur auctoritas. Neque mirum hanc hactenus latuisse, et etiamnum latere, an sacra sit. Id enim Deus permisit olim in omnibus libris Deuterocanonicis; imo permisit multos libros prophetarum intercidere, qui citantur in libris Regum. Sane Esdras, vel quisquis est libri Auctor, vir fuit doctus et pius, ut patet librum legenti. Unde noster Alcazar in cap. 7. Apocal. pag. 489. littera A : Suspicor, inquit, librum quartum Esdræ scriptum post Apocalypsim, ejusque auctorem alludere voluisse ad Apocalypsim, sed ipsius seriem et contextum non probe tenuisse. Verum ex dictis liquet librum hunc scriptum ante Apocalypsim, ideoque S. Joannem in Apocalypsi ad eum alludere. Audi elegantem piamque Esdræ visionem, quam ipse recenset hoc l. c. 2. atque persimilem illi, quam narrat S. Joan., Apoc. cap. 7 : *Ego Esdras vidi in monte Sion turbam, quam numerare non potui, et omnes canticis collaudabant Dominum. Et in medio eorum erat juvenis statura celsus, eminentior omnibus illis, et singulis eorum capitibus imponebat coronas, et magis exaltabatur : ego autem miraculo tenebar. Tunc interrogavi Angelum et dixi : Qui sunt hi, Domine? Qui respondens dixit mihi : Hi sunt qui mortalem tunicam deposuerunt, et immortalem sumpserunt, et confessi sunt nomen Dei : modo coronantur et accipiunt palmas. Et dixi Angelo : Ille juvenis quis est, qui eis coronas imponit, et palmas in manus tradit? Et respondens dixit mihi: Ipse est Filius Dei, quem in seculo confessi sunt : ego autem magnificare eos cœpi, qui fortiter pro nomine Domini steterunt.*

Denique Auctor hujus libri quarti, cap. 1. vers. 1. significat se eumdem esse cum Esdra scriba et sacerdote, qui auctor fuit libri primi; nam vocat se filium Saraiæ Pontificis, eosdemque avos et atavos recenset, quos recensuit Esdras, lib. 1. cap. 7. sed Esdras ibi quindecim duntaxat avos numerat, hîc verò novemdecim. Unde liquet aliquos ex eis ab Esdra omissos cap. 7. Auctor ergo hujus libri, vel fuit Esdras, vel certe Esdræ personam assumit : semper enim in Esdræ persona loquitur.

COMMENTARIA

IN TOBIAM.

ARGUMENTUM.

Quæritur primo an hic Liber sit canonicus, ut infallibilis, et divinæ sit veritatis? Resp. olim nonnullos Patres eum non habuisse pro canonico, eo quod non exstat in canone Hebræorum. Idem censent de libro Judith, Sapientiæ, Ecclesiastici et Machabæorum. Ita S. Hieron. in Prologo Galiato, S. Athanasius in Synopsi, Nazianz. in carm. de libris Sacris, Lyranus et Abulensis.

Verum jam de fide est eum æque ac cæteros jam nominatos, esse canonicum; ita enim definivit Concil. Carthag. 4. can. 47. Concil. Florent. et Trident. Sess. 4. et Gelasius primus in decreto de divinis libris, ac talem eum habuere S. Irenæus, S. Chrysost. S. August. Cyp. Ambr. Basilius, Clemens Alexand. Rabanus, Cassiodorus, Isidorus, et alii quos citat Bellarm. lib. 1. de verb. Dei cap. 11. Serarius hîc, et Sixtus Senens, lib. 8. Biblioth. Hæresi 11.

Quæritur secundo quodnam sit ejus Argumentum? Resp. describere vitam, gesta, et mores Tobiæ utriusque, patris scilicet, et filii, qui fuere speculum probitatis, ideoque à conjugibus omnibus imitandi. Liber hic enim totus est moralis et pius, ac exemplar vitæ honestæ et sanctæ exhibet adolescentibus, præsertim sponsis, item vivum exemplum custodiæ Angelorum. Docet insuper quanta sit vis et virtus orationis, quis debeat esse usus et finis conjugii, ac qualis vita conjugatorum. Tobias ergo œconomicus est, ac longe superat œconomicos Aristotelis et Xenophontis. Denique quanta sit Dei erga suos fideles providentia, quantamque eorum curam gerat, ut per omnia eos dirigat ad optatum finem.

Cavendus est hic error Pauli Fagii, qui in sua versione Latina Tobiæ ex textu Hebræo in præfatione asserit librum hunc non esse historiam, sed comœdiam comica ratione conscriptam, ut auctor boni patris familias in eo typum ob oculos poneret, ideoque apte ei Tobiæ nomen dederit. Tobias enim bonitatem et probitatem significat: unde alius Tobias filius patri similis editur et progignitur. Sic Xenophon scripsit Cyripædiam, ut in Cyro daret idæam boni principis, et œconomicum, ut in eo verum patrem familias describeret. Verum certum est hanc veram esse historiam, uti omnes orthodoxi censent; nam in ea nominantur tempora, personæ, anni, et acta tam Tobiæ utriusque, quàm Angeli Raphaelis, Saræ, etc., quasi veræ historiæ: si enim essent hæc omnia comica et ficta, non vera et facta, liber hic excusari non posset à fuco, sed nec à mendacio.

Quæritur tertio qua lingua hic liber sit conscriptus? Paulus Fagius, natione Germanus, secta Lutheranus, suum Lutherum secutus, putat primitus Hebraice conscriptum, esseque illum, quem Constantinopoli ad se allatum asserit, quemque ipse ex Hebræo in Latinum traduxit, et typus vulgavit, idque arguere styli sinceritatem, soliditatem, et correspondentiam cum aliis libris Hebraicis; et ex Hebræo deinde translatum esse in idioma Græcum, et ex Græco in Chaldæum, ex Chaldæo denique à S. Hieron. traductum in Latinum.

Verum Hebræus ille primogenius Tobiæ textus, editus è Fagio, supposititius videtur. Mirum enim est eum non fuisse à S. Hieron. visum, qui expresse testatur hîc in præfatione hunc librum non Hebræo, sed Chaldæo sermone conscriptum. Porro phrasis textus Hebræi à Fagio editi plane videtur esse alicujus mimi Rabbini, qui pueriliter ad verbum ex Græco Tobiam in Hebræum traduxerit. Græco enim sæpe ad verbum respondet: unde ex eo traductus videtur, resectis nonnullis quæ Fagio vel traductori displicebant. Addit nonnulla ridicula, ut quod Tobias, cum curari non posset, iverit in Alemaniam, sive Germaniam, quod dederit tertias decimas pro restauranda domo, secundum legem Domini. Harum enim decimarum nulla in lege est mentio.

Fixum ergo sit ex S. Hieronymo librum hunc primitus sermone non Hebræo, sed Chaldæo fuisse conscriptum, ex quo deinde, ceu fonte variæ translationes, tam Græcæ, quàm Hebraicæ, et Syriacæ emanarunt, de quibus Serarius hîc prolegom. 4.

Hinc videtur liber hic in captivitate Assyriaca conscriptus: ibi enim usus erat linguæ Chaldaicæ, in Judæa vero Hebraicæ. Addit Serarius, quod præter Hebræam, et Græcam illam, quæ nostræ huic Latinæ versioni respondet, alia exstat Hebræa, et Græca paulo amplior et fusior, in qua Tobias semper αυτοπροσωπος, seu in prima persona loquitur; unde merito putant aliqui Tobiam bis eamdem historiam conscripsisse, semel succincte, quam hîc habemus; iterumque fusius, quæ Græce etiamnum exstat, ut dixi. Hæc posterior exstat apud S. Ambrosium et in Bibliis Compl. Porro hæ versiones sæpe inter se dissentiunt. Nobis ex decreto Conc. Trid. sess. 4. sequenda est Latina vulgata potius quàm Hebræa, et Græca, cum ab ea dissentit.

Quæritur quarto quis sit auctor libri? Resp. Sixtus Senensis et Serarius censent esse To-

biam utrumque : priorem enim partem scripsisse Tobiam patrem, posteriorem vero Tobiam filium; narrat enim ea quæ post mortem patris contigerunt. Probant ex cap. 12. v. 25. ubi pro *narrate omnia*, Hebræa et Græca habent : *Scribite omnia hæc, quæ contigerunt, in libro :* videtur ergo Tobias pater librum hunc jussu Raphaelis Archangeli usque ad cap. 13. scripsisse; filius vero id caput ad indicatum jam versum 16. perduxisse. Nam et in illius principio Hebraice ita scriptum : *In isto tempore scripsit Tobias ultima verba hæc in gaudio.* Tobias, inquam, filius; nam patrem, ut supra dictum, vocare solet Hebræus ille textus non Tobiam, sed Tobi, quemadmodum et statim, dum subjungit : *Et dixi Tobi : Benedictus Dominus Deus.* Quis vero sit ille tertius qui extremos duos versus addidit, mihi haud compertum, quemadmodum neque constat manum Deuteronomio ultimam quis imposuerit, etsi de Josue quorumdam est opinio.

Alii censent aliquem istius ævi scribam, ac forte Esdram, ut opinatur Sanchez, librum Tobiæ scripsisse; nam in codice Græco citatur Jeremias, quem ætate diu antecessit Tobias uterque, nisi quis dicat Jeremiæ nomen è margine in textum irrepsisse.

Quæritur quinto quis et qualis fuit Tobias ? Resp. fuisse Galilæum oriundum, ex tribu et civitate Nephthali, ut patet cap. 1. v. 1. Fuisse Prophetam liquet ex cap. 14. v. 6. et seq. ubi prophetat instans Ninives excidium, ac Jerosolymæ felicitatem et gloriam : unde Beda in cap. 13. *Repletus*, inquit, *Tobias spiritu Prophetico, de superna Jerusalem multa decantat.*

Idem docet S. Iren. lib. 1. v. 34. Hugo, Lyranus, Dion. Vatabl. et alii. Porro fuit vir eximiæ patientiæ, charitatis et zeli : unde apte Tobias vocatur. Tobias enim Hebraice idem est quod *bonus Deus*, vel *bonus Dei*, vel *bonitas Dei*, ait Serarius ; aut presse, *bonum meum Deus*, ait Pagnin. in nomin. Hebr. Tobias enim omnes res, et spes omnes, suasque opes in uno Deo reposuit, ut diceret cum Psalmista : *Quid mihi est in cælo, et à te quid volui super terram? Deus cordis mei, et pars mea Deus in æternum.* Psalm. 72. v. 25. et cum S. Francisco : *Deus meus, amor meus, et omnia.*

Tropologice scripsit S. Ambros. librum de Tobia contra fœneratores et avaritiam. Rursum documenta ad bonos mores spectantia, ex hoc libro collegit Petrus Berchorius Pictaviensis, lib. 17. Moralitatum. Allegoriam in Tobiam tradidit Beda, tom. 4.

CHRONOTAXIS.

Tobias senior è Chaldæa captivus ductus est in Assyriam à Salmanasar rege, agens annum ætatis 39, ut ex textu Hebræo Serarius et Salianus colligunt ; vixit in captivitate annos 63 ; vixit ergo universim annos 102. Excæcatus fuit anno ætatis 56, vixit cæcus annos quatuor, visum recuperavit anno 60, deinde vixit adhuc annos 42. Hæc juxta textum Latinum vulgatæ editionis, cap. 14. 1. quæ nobis sequenda est. Nam juxta textum Græcum, Tobias venit in captivitatem anno ætatis 37, vixit in ea annos 125, mortuus est anno 158. Excæcatus est anno ætatis 58, vixit cæcus annos octo, visum recepit anno 66, deinde vixit adhuc annos 92.

Tobias junior, ait Serarius, sub finem libri, cum esset duorum annorum, cum patre ductus est in Assyriam. Ivit in Mediam, ibique Saram duxit uxorem, anno ætatis 23 vel 24 ; vixit cum vivo parente annos 65 vel 66, vixit post parentis mortem annos 99 ; hoc est universim annos 164 vel 165. Hæc tria ultima vera sunt, juxta textum Græcum, quem sequitur S. Ambros. non Latinum vulgatum, qui nobis sequendus est, uti mox dicam.

Rursum Tobias uterque ductus est in Assyriam, anno sexto Ezechiæ regis Juda : illo enim Salmanasar, expugnata Samaria, decem tribus abduxit in Assyriam, ubi ob virtutem et probitatem charus fuit regi Salmanasar ; sed à filio ejus Sennacherib post cladem in Judæa acceptam Judæos prosequente quæsitus ad necem, fugiens sese abscondit, donec post 45 dies Sennacherib à filiis occideretur, ut patet c. 1. 24.

Cum ergo Tobias senior, anno sexto Ezechiæ, quo ductus est in Assyriam, fuerit 39 annorum, ut dictum est, hinc necessario sequitur eum natum esse anno 51 Oziæ regis Juda, cum anno sequente Isaias c. 6. vidit visionem illam augustam S. Trinitatis, et Seraphinorum illi acclamantium : *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Sabaoth.* Sub idem tempus cœpere Olympiades, ac nati sunt Romulus et Remus Romæ conditores. Mortuus vero est Tobias senior, anno 40 Manassis ; nam si à 51 anno Oziæ numeres 102 annos (quot vixit Tobias), pervenies ad annum 40 Manassis. Ita Salianus, Serarius et Sanchez.

Tobias vero junior natus est anno 4 Ezechiæ regis Juda, sub initia urbis Romæ ; mortuus vero anno 16 Josiæ regis Juda, cum esset 99 annorum, tot enim annos ei dat vulgata editio Latina, cap. 14. v. 16. nam ab anno 4 Ezechiæ ad 16 Josiæ fluxere 99 anni. Ita Salian. et Sanchez. At vero juxta editionem Græcam Tobias junior mortuus est anno ætatis 127 : quare hoc computu, mortuus est initio regis Sedeciæ ultimi regis Juda, paulo ante excidium Jerusalem, et templi patratum à Chaldæis. Ita Serarius Verum nobis sequenda est Latina vulgata editio ex decreto Concilii Trid.

CAPUT PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

DESCRIBITUR TOBIÆ PROSAPIA, PATRIA, VIRTUTES TAM PUERI ET JUVENIS, QUAM VIRI, AC OB EAS GRATUM FUISSE SALMANASAR; SED A FILIO EJUS SENNACHERIB FUGERE COMPULSUM.

1. TOBIAS ex tribu et civitate Nephthali (quæ est in superioribus Galilææ supra Naasson, post viam quæ ducit ad Occidentem, in sinistro habens civitatem Sephet), 2. cum captus esset in diebus Salmanasar regis Assyriorum, in captivitate tamen positus, viam veritatis non deseruit, 3. ita ut omnia, quæ habere poterat, quotidie concaptivis fratribus, qui erant ex ejus genere, impertiret. 4. Cumque esset junior omnibus in tribu Nephthali, nihil tamen puerile gessit in opere. 5. Denique cum irent omnes ad vitulos aureos, quos Jeroboam fecerat rex Israel, hic solus fugiebat consortia omnium, 6. sed pergebat in Jerusalem ad templum Domini, et ibi adorabat Dominum Deum Israel, omnia primitiva sua, et decimas suas fideliter offerens, 7. ita ut in tertio anno proselytis et advenis ministraret omnem decimationem. 8. Hæc et his similia secundum legem Dei puerulus observabat. 9. Cum vero factus esset vir, accepit uxorem Annam de tribu sua, genuitque ex ea filium, nomen suum imponens ei, 10. quem ab infantia timere Deum docuit, et abstinere ab omni peccato. 11. Igitur cum per captivitatem devenisset cum uxore sua, et filio, in civitatem Niniven cum omni tribu sua (12. cum omnes ederent ex cibis Gentilium), iste custodivit animam suam, et nunquam contaminatus est in escis eorum. 13. Et quoniam memor fuit Domini in toto corde suo, dedit illi Deus gratiam in conspectu Salmanasar regis, 14. et dedit illi potestatem quocumque vellet ire, habens libertatem quæcumque facere voluisset. 15. Pergebat ergo ad omnes qui erant in captivitate, et monita salutis dabat eis. 16. Cum autem venisset in Rages civitatem Medorum, et ex his, quibus honoratus fuerat à rege, habuisset decem talenta argenti: 17. et cum in multa turba generis sui Gabelum egentem videret, qui erat ex tribu ejus, sub chirographo dedit illi memoratum pondus argenti. 18. Post multum vero temporis, mortuo Salmanasar rege cum regnaret Sennacherib filius ejus pro eo, et filios Israel exosos haberet in conspectu suo: 19. Tobias quotidie pergebat per omnem cognationem suam, et consolabatur eos, dividebatque unicuique, prout poterat, de facultatibus suis. 20. Esurientes alebat, nudisque vestimenta præbebat, et mortuis atque occisis sepulturam sollicitus exhibebat. 21. Denique cum reversus esset rex Sennacherib, fugiens à Judæa plagam, quam circa eum fecerat Deus propter blasphemiam suam, et iratus multos occideret ex filiis Israel, Tobias sepeliebat corpora eorum. 22. At ubi nuntiatum est regi, jussit eum occidi, et tulit omnem substantiam ejus. 23. Tobias vero cum filio suo et cum uxore fugiens, nudus latuit, quia multi diligebant eum. 24. Post dies vero quadraginta quinque occiderunt regem filii ipsius, 25. et reversus est Tobias in domum suam, omnisque facultas ejus restituta est ei.

1. TOBIAS EX TRIBU ET CIVITATE NEPHTHALI.] In Græco additur Tobiæ genealogia hoc modo: *Liber sermonum Tobiæ, filii Tobiel, filii Ananiel, filii Adiel, filii Gabael de semine Asiel*, addit Hebræus *filii Nenathiel;* ergo *Tobiæ* pater fuit *Tobiel*, avus *Ananiel*, proavus *Aduel*, vel forte *Adiel*, abavus *Gabael*, tritavus *Asiel*, tetartavus *Nenathiel.* Avia paterna fuit Debbora, sic enim v. 8. in Hebræo et Græco legitur: *Sicut mandaverat mihi Debbora mater patris mei, propterea quod à patre meo relictus sum orphanus.* Hæc ergo avia probe et pie educavit Tobiam, ut ipse suam probitatem illi debeat. Sic Macrina discipula S. Gregorii Thaumaturgi, avia S. Basilii, cum cum fratribus et sorore Macrina educans in omni virtute insignem efformavit, magnumque effecit. Simili modo Ludmilla enutriens S. Wenceslaum ducem Bohemiæ, cum sanctum et martyrem reddidit.

Porro Tobias fratrem habuit Anaelem, cujus

filii duo Achiacharus, et Nasbas, vel Nabac nominantur in Græco, v. 8. de quo plura v. ult. Denique ex τὸ *liber sermonum Tobiæ* liquet Tobiam hujus libri esse auctorem, ideoque Tobias hîc in Græco et Hebræo deinceps semper loquitur in prima persona dicens : *Ego Tobias in viis veritatis ambulavi*, etc. Rursum hinc patet librum hunc ab eodem bis fuisse conscriptum ; primo Chaldaice, sed breviter, ex quo S. Hier. nostram vulgatam Latinam traduxit ; secundo etiam Chaldaice (licet Serarius malit Hebraice, idque bis scilicet semel à patre Tobia, et secundo ab ejus filio), sed fusius, ex quo traducta est versio Græca, nisi malis initio fusius conscriptum, deinde ab ipso auctore, vel alio quopiam fuisse nonnihil abbreviatum.

Ex tribu, et civitate] quæ à tribu idem nomen accepit, ideoque κυρίως, ut habent Græca Comp. (licet Romani habeant κυδίως, quæ vox quid significet, ignoratur), id est proprie, vocetur *Nephthali*, ex qua prognati fuere plures Christi discipuli et Apostoli, ut patet Isaiæ 9. 1. quorum typus et forte parens fuit noster Tobias.

In superioribus (regionibus) Galilææ,] è quibus scilicet Jordanis exoriens, quasi è superiore loco in inferiorem defluit, ideoque una Galilæa superior, altera inferior dicitur. Sicut Germania superior dicitur ea quæ adjacet Rheno nascenti, indeque quasi è superiori in inferiorem locum (qui exinde Germania inferior dicitur) defluenti, ait Serarius.

Galilæa superior dicitur quoque Galilæa gentium, quia pars ejus à Salomone data fuit gentili regi Tyri Hiram, indeque à Tyriis et aliis gentibus incolebatur. Eadem dicitur quoque Samaria, quia reges Israel dominantes in Samaria, quasi metropoli, Galilæam sibi habebant subjectam ; alioqui Samaria, proprie non erat Galilæa, sed inter Galilæam et Judæam erat interjecta.

Porro urbs hæc Nephthali, in qua natus est Tobias, in Græco vocatur Thesbe, in qua natus est Elias, indeque dictus Thesbites. Ita Salianus, Serarius et alii, licet Adrichom. Thesbe collocet in tribu Gad, non Nephthali.

2. Cum captus esset in diebus Salmanasar.] Græce corrupte vocatur *Enemassar*. Captus est ergo Tobias anno sexto Ezechiæ regis Juda, qui fuit nonus, et ultimus Osee regis Israel, quo Salmanasar decem tribus, ac inter eos Tobiam abduxit in Assyriam, 4. Reg. 17 et 18. licet enim pater Salmanasaris, puta Teglatphalasar multos ex decem tribubus jam ante abduxisset, tamen multos pariter in Samaria et Nephthali reliquit, quos omnes tandem abduxit Salmanasar.

Viam veritatis (scilicet viam veræ fidei et religionis æque ac charitatis et virtutis) non deseruit,] q. d. inter idololatras solus fere Tobias mansit verus piusque Dei cultor. Magnæ hoc fuit constantiæ et virtutis, quam jam imitantur Catholici in Anglia, Scotia, Saxonia, etc. ideoque laurea cœlesti digni, utpote nobiles illustresque fidei athletæ. *Platonem non accepit nobilem philosophia, sed fecit*, ait Seneca, Epist. 44. Hebræorum est proverbium : *Myrtus semper est myrtus, etiamsi inter urticas sit.* Vide S. Gregor. 1. Mor. cap. 1. *Sicut*, ait, *gravioris culpæ inter bonos bonum non esse, ita immensi est præconii bonum etiam inter malos exstitisse.* D. Bernardus, serm. 48. in Cantica : *Non mediocris*, ait, *titulus perfectæ virtutis, inter pravos vivere bonum, et inter malignantes innocentiæ retinere candorem.* Exempla sunt in Machabæis, Job, Loth, quem idcirco laudat S. Petrus secundæ Epistolæ, cap. secundo in Noe et Abraham, et in Philippensibus cap. 2. in Pergamenis Apoc. 2.

3. Ita ut omnia, quæ habere poterat, quotidie concaptivis fratribus (Israelitis) qui erant ex ejus genere, impertiret,] tum ut eorum captivitatem solaretur, tum ut eorum fami et paupertati succurreret, tum ut eos in vera fide et religione conservaret, ne illi desciscerent ad idola Assyriorum, ut ab eis vitæ subsidia impetrarent. Laudatur hîc Tobias ante conjugium à septem virtutibus : primo à constantia in fide ; secundo à charitate in suos cives et contribules, v. 3; tertio quod fugerit malorum consortia v. 5; quarto ab observantia legis divinæ, v. 6 ; quinto à pietate in Deum, ibid.; sexto quod fideliter Deo offerret omnes decimas et primitias, ibidem ; septimo quod à puero cætera legis præcepta servaret, v. 8.

4. Cumque esset junior omnibus (omnium), nihil tamen puerile gessit in opere.] Idem fecit S. Malachias Hiberniæ Episcopus ; nam ut in ejus vita scribit S. Bern. : *Agebat senem moribus, annis puer, expers lasciviæ puerilis.* Et unum quoddam subjungit : *Quod non modo bonæ, sed et magnæ cujusdam insigne spei in puero dedisse indicat. Cum enim excitus opinione magistri cujusdam, ad eum litterarum discendarum causa venisset, eumque subula ludentem, et sulcos, nescio, quos in pariete facientem vidisset*, eo, inquit, *solo visu offensus puer serius, quod levitatem redoleret, resiluit ab eo.* Talem etiam describit Nazianzenus, Oratione 20, S. Basilium.

Aureum est dogma S. August. in Ps. 112. *Sit*, inquit, *senectus vestra puerilis, et sit pueritia senilis, id est, ut nec sapientia vestra sit cum superbia, nec humilitas sine sapientia, ut laudetis Dominum ex hoc, nunc, et usque in seculum.* Nam ut de nonnullis queritur Seneca, epist. 4 : *Auctoritatem habemus senum, vitia puerorum, nec puerorum tantum, sed infantium. Illi levia, hi falsa formidant, nos utraque.*

5. Cum irent omnes ad vitulos aureos (à Jeroboam primo rege Israelis deos erectos et evectos, 3. Reg. 12. 28.), hic solus fugiebat consortia omnium, sed pergebat in Jerusalem,] ad Deum verum adorandum in templo. *Solus*, hoc est pene solus, nam Hebr. et Græca addunt cum eo ivisse Ananiam et Jonathan. Tobias ergo fuit quasi sol Israelis ; sol enim dictus est, eo quod solus luceat. S. Epiphanius hæresi 30. Josephum à Constantino Magno comitem creatum dilaudat, quod Scytopoli *solus ipse orthodoxus esset*, cæteri vero omnes Arriani. S. Gregor. Nazianz. orat. 20. laudat S. Basilium quod secum corruptos Atheniensis Academiæ mores devitarit. *Si quis*, ait, *fluvius per salsum mare dulcis fluere creditur, si quod in igne, quo omnia consumuntur, animal saltitare, id nos inter omnes adolescentes, pravos scilicet et corruptos eramus.* Et quia multorum risus et convicia sunt audienda, audiatur Epictetus Enchirid. cap. 19. *Sapientiæ*, inquit, *studium suscipere cupis? Ad hoc teipsum statim para, ut deridearis, quasi te subsannaturi sint multi, et quasi dicturi : Iste nobis repente philosophus advenit : et unde nobis hoc supercilium?* Addit loco citato Nazianz. *Cum sodalibus versabantur, non petulantissimis, sed temperatissimis ; non pugnatissimis ; sed ma-*

xime pacificis, et quibuscum agere utilissimum, scientes facilius esse malitiam à sociis accipere, quam virtutem eis dare, cum et proclivius sit morbi participem fieri, quam sanitatem largiri.

Pergebat in Jerusalem,] addit Græcus *in festis* scilicet tribus anni præcipuis, nimirum Paschæ, et Pentecostes, et Tabernaculorum, uti jubet lex, Exodi 23. 24.

7. In tertio anno.] Erat hoc tertium decimarum genus à lege præscriptum, Deut. 14. 22. Vide quæ ibidem de tribus decimis annotavi.

Hæ fuere septem illustres Tobiæ virtutes ante conjugium, sequuntur totidem post conjugium, nimirum prima, pia filii institutio, vers. 9; secunda, abstinentia à cibis gentilium, vers. 12; tertia, quod memor fuerit Dei in toto corde suo, vers. 13; quarta, quod concaptivis monita salutis daret, vers. 15; quinta, quod Gabelo egenti magnum argenti pondus mutuarit, v. 17; sexta, quod in persecutione Sennacherib suos animarit, omnique ope et opera adjuverit, vers. 19; septima quod esurientes aluerit, nudos vestiverit, et mortuos sepeliverit, vers. 20.

9. Cum vero factus esset vir, accepit uxorem Annam,] virilem enim ætatem, et fortitudinem exigit conjugium, tum ad prolem validam generandam, tum ad labores, et onera conjugii et familiæ fortiter subeunda. Sapienter Pindarus, et ex eo Athen. lib. 11. de canis Sapientum : *Ne*, inquit, *actionem aliquam prosequaris animi maturiorem numero annorum tuorum*, hoc est, ne ante justam ætatem connubium ineas. Audi Arist. l. 7. Polit. c. 16. *Est autem adolescentum conjunctio improba ad filiorum procreationem, in cunctis enim animalibus juveniles partus imperfecti sunt, et feminæ crebrius quam mares, et parva corporis forma gignuntur : quocirca necesse est hoc idem in hominibus provenire. Hujus autem conjectura fuerit, quod in quibuscumque civitatibus consuetudo est adolescentes mares, puellasque conjugari, in eisdem inutilia, ac pusilla hominum corpora existunt, in partu quoque laborant magis puellæ, ac pereunt plures.* Et paulo post : *Ad continentiam quoque utile est nuptias fieri seriores; intemperatiores enim esse videntur, cum puellæ veneri assuescunt. At masculorum corpora crescere impediuntur, si adhuc augescente semine consuetudinem ineant.* Verum ob ardores juventutis et periculum incontinentiæ, multis salutarius est tantam ætatem non exspectare, sed citius uxorem ducere.

10. Filium (suum) ab infantia Deum timere docuit, et abstinere ab omni peccato.] Idem filios suos docuit David, psal. 33. 12. et Salomon Prov. 4. 4. et Eccles. cap. 30. 1. et seq. Sic S. Blanca filio suo S. Ludovico, Franciæ regi, hoc crebro inculcabat : *Fuge peccatum : malo te videre agentem animam, quam peccatum lethale in Deum tuum admittentem.*

12. Cum omnes ederent ex cibis Gentilium (puta idolothytis, id est, iis quæ idolis fuerant immolata, vel lege Mosaica vetitis, uti erat caro porcina, etc.), iste nunquam contaminatus est.] Idem fecit Daniel, cap. 1. Eleazarus, et Machabæi 2. Machab. 6 et 7. qui maluerunt ab Antiocho excarnificari, et in sartagine frigi, quam suillam lege vetitam edere.

13. Et quoniam memor fuit Domini (et omnium præceptorum ejus) in toto corde suo,] ut totum cor applicaret, et daret ad cognoscendam et exsequendam in omnibus Dei legem et voluntatem, hinc Deus ei vicem, et gratiam rependit; nam, ut sequitur :

Dedit illi Deus gratiam in conspectu Salmanasar regis.] Ex hac gratia regis tria ab eo insignia accepit beneficia. Primum exprimitur v. 14. *Et dedit*, inquit, *illi potestatem quocumque vellet ire, habens libertatem quæcumque facere voluisset*, qua libertate optime usus est Tobies, obeundo domos Hebræorum, eisque monita salutis dando, ut sequitur.

Secundum fuere ampla dona et munera, adeo ut ex eis decem talenta tradiderit Gabelo, ac copiosas in egentes Hebræos eleemosynas fecerit, ut patet v. 19 et 20. Fuit ergo Tobias ex regiis donis et officio, de quo mox, dives et opulentus.

Tertium addunt Græca, quæ habent : *Et fui emptor Regis*, Græce ἀγοραστής, id est omnium, quæ ad regem spectarent, emptor et procurator, sive esset annona, sive vestes, sive equi, sive arma, sive prædia, etc. ; fuit ergo Tobias dispensator domus regiæ, uti fuit Joseph Pharaonis, Genes. 45. unde Hebr. habent : *Constitutus fuit super omnia quæ habuit Salmanasar.* Fuit igitur Tobias œconomus regis, quæ prima est in aula regia dignitas, ideoque honorata, et magni stipendii lucrique : ex quo proinde Tobias evasit locuples, ut omnibus Hebr. egentibus sua libertate succurreret.

16. Et ex his quibus honoratus (id est muneratus et ditatus) fuerat a rege, habuisset decem talenta argenti.] Nonnulli, ait Serarius, decem hæc talenta confecisse putant 3072 coronatos Francicos ; alii sexies mille, eo quod uni talento dent coronatos sexcentos ; alii, ut Cardanus, lib. de Libris suis, uni talento dant ducatos quingentos, unde decem talenta facerent quinque millia ducatorum. Nil enim certi hîc assignari potest, eo quod ignoremus an talentum hoc fuerit Babylonicum, an Persicum, an Hebræum : sed certum est ingentem fuisse summam plurium millium aureorum ; unde patet Tobiæ opulentia, æque ac charitas et liberalitas in Gabelum, aliosque Hebræos inopes.

17. Et cum multa turba generis sui (gentis suæ) Gabelum egentem videret, qui erat ex tribu ejus (Nephthali) sub chirographo (prudenter, ut sibi cautum foret de debito) dedit illi memoratum pondus argenti.] Pro *dedit*, Græce est προέθεμην, id est *deposuit*, quasi hæc pecunia fuerit depositum datum Gabelo ut illud servaret, donec Tobias illud repeteret, et in egenos Judæos, in Rages et Media degentes, distribueret ; ita tamen, ut Gabelo potestatem faceret eo utendi pro urgenti necessitate sua : quare depositum hoc fuit simul et mutuum ; sed nullam mutui usuram exegit Tobias, imo nec quidpiam petiit pro lucro sibi cessante et damno emergente, ait S. Ambr. lib. de Tobia, cap. 24. *Non pignus quæsivit, non fidejussorem poposcit.* Et cap. 2. *Plus honestati quam necessitati consulens cui sua deerant, alimoniam commodaverat proximo suo, quam toto vitæ suæ tempore in tanta indigentia non reposcit. Ubi se fessum vidit, ut depositum senectute, insinuavit filio : non tam cupiens commodatum reposcere, quam sollicitus ne fraudaret hæredem.* Vide hîc charitatem et liberalitatem Tobiæ.

18. Post multum vero temporis, mortuo Salmanasare, cum regnaret Sennacherib filius ejus pro eo, et filios Israel exosos haberet,]

ab initio regni sui, sed maxime post acceptam cladem 185 millium cæsorum ab Angelo in Judæa, anno 14 Ezechiæ regis Juda.

19. TOBIAS QUOTIDIE PERGEBAT PER OMNEM COGNATIONEM SUAM, ET CONSOLABATUR EOS, DIVIDEBATQUE UNICUIQUE, PROUT POTERAT, DE FACULTATIBUS SUIS.

20. ESURIENTES ALEBAT, NUDISQUE VESTIMENTA PRÆBEBAT, ATQUE OCCISIS SEPULTURAM SOLLICITUS EXHIBEBAT.] Ecce hæc sunt opera pietatis, et misericordiæ tam corporalis quam spiritualis, in quibus opes et vires suas pie sancteque exhausit Tobias, ob quæ martyrii spem, ac pene rem, et lauream consecutus est; uti S. Januarius, S. Marius et Martha cum filiis, pluresque alii visitantes, alentes et sepelientes martyrum corpora, martyrii coronam adepti sunt.

Tobiæ æmulator fuit S. Malachias Episcopus Hiberniæ, de quo ita scribit S. Bern. in ejus vita post initium: *Denique cura erat ei maxima in sepeliendis defunctis pauperibus, quod hoc sibi non minus humilitatem saperet, quam humanitatem. Nec defuit novo nostro Tobiæ rediviva à muliere tentatio, imo à serpente per mulierem. Germana ejus indignitatem (ut sibi videbatur) officii exhorrens: Quid facis (inquit) ô insane? Dimitte mortuos sepelire mortuos suos. Et hoc illi quotidie exprobrans ingerebat, sed respondebatur mulieri stultæ, juxta stultitiam suam. Misera, tu eloquii casti vocem tenes, sed virtutem ignoras. Ita ministerium ad quod coactus accesserat, devotus tenuit, indefessus exercuit.*

22. AT UBI NUNTIATUM EST REGI (Sennacherib), JUSSIT EUM OCCIDI, ET TULIT OMNEM SUBSTANTIAM EJUS.] Tobias ergo spolium bonorum omnium, ac fugam, et exsilium, quin et sententiam mortis pro fide et charitate sua libens accepit; fuit igitur ipse confessor, et voto martyr. Audi S. Ambr., lib. de Tobia, c. 1. *Ob virtutes scilicet agendas quibus præditus fuerat, subiit ærumnam captivitatis, quam ferebat humiliter ac patienter, communem magis injuriam, quam privatam dolens; nec sibi virtutum suffragia nihil prodesse deplorans, sed magis eam contumeliam minorem suorum peccatorum pretio arbitratus.*

Pie et sapienter S. Bernard. in sentent.: *Martyrium sine sanguine*, ait, *triplex est: Parcitas in ubertate, quam habuit David et Job; largitas in paupertate, quam exercuit Tobias, et vidua in Evang; castitas in juventute, qua usus est Joseph in Ægypto.*

23. TOBIAS VERO CUM FILIO SUO ET CUM UXORE SUA FUGIENS, NUDUS LATUIT.] Hebræa habent Tobiam delituisse per dies novemdecim.

24. POST DIES VERO 45 (à clade accepta, et fuga ex Judæa) OCCIDERUNT REGEM FILII IPSIUS.] Vide dicta 4. Reg. 32. 21.

25. ET REVERSUS EST TOBIAS IN DOMUM SUAM OMNISQUE FACULTAS (opum) RESTITUTA EST EI.] Quæ nimirum adhuc supererat. Nam multa fuisse ab officialibus regiis, satellitibus et militibus consumpta, direpta, distracta, dissipata, liquet ex eo quod Anna uxor Tobiæ texendo quæsierit victum, ut dicitur cap. 2. v. 19. Unde S. Ambr. cap. 1: *Vix tandem*, inquit, *per amicum potuit, direpto patrimonio, egenus et exsul restitui suis.* Ubi nota *τὸ per amicum;* nam Hebræa et Græca addunt Tobiam bonis suis restitutum fuisse per Achiacharum, sive Akakarum, nepotem suum, qui in magna erat gratia et honore apud Asarhaddon (quem Græca vocant Sarchedon) filium et successorem Sennacherib. Achiacharus enim (quem Noster, cap. 11. v. 20. vocat Achior) erat filius Anaelis, qui erat frater Tobiæ, quem Asarhaddon constituit primo suum pincernam; secundo ab annulo regio, ut quasi sigillifer eo litteras regias obsignaret, qualis fuit Mardochæus apud Assuerum, Esther, cap. 3; tertio totius imperii Assyriorum διοιχητην, id est gubernatorem; quarto rationibus omnibus præfectum, seu Rationalem; quinto secundum à se sive vicarium suum, ut habent Hebræa et Græca.

CAPUT SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

TOBIAS EX SEPULTURA FESSUS, ET OBDORMIENS STERCORE HIRUNDINUM EXCÆCATUR: UNDE AB UXORE ET AMICIS CONVICIIS AFFECTUS, OMNIA, QUASI ALTER JOB, MIRA EXCIPIT PATIENTIA.

1. POST hæc vero, cum esset dies festus Domini, et factum esset prandium
bonum in domo Tobiæ, 2. dixit filio suo: Vade, et adhuc aliquos de tribu
nostra, timentes Deum, ut epulentur nobiscum. 3. Cumque abiisset, re-
versus nuntiavit ei unum ex filiis Israel jugulatum jacere in platea. Sta-
timque exsiliens de accubitu suo, relinquens prandium, jejunus pervenit ad
corpus: 4. tollensque illud portavit ad domum suam occulte, ut dum sol
occubuisset, caute sepeliret eum. 5. Cumque occultasset corpus, mandu-
cavit panem cum luctu et tremore, 6. memorans illum sermonem, quem dixit Dominus per
Amos prophetam: Dies festi vestri convertentur in lamentationem et luctum. 7. Cum vero sol

occubuisset, abiit, et sepelivit eum. 8. Arguebant autem eum omnes proximi ejus, dicentes :
Jam hujus rei causa interfici jussus es, et vix effugisti mortis imperium, et iterum sepelis mor-
tuos ? 9. Sed Tobias, plus timens Deum quam regem, rapiebat corpora occisorum, et occulta-
bat in domo sua, et mediis noctibus sepeliebat ea. 10. Contigit autem ut quadam die fatigatus
à sepultura, veniens in domum suam, jactasset se juxta parietem, et obdormisset, 11. et ex
nido hirundinum dormienti illi calida stercora inciderent super oculos ejus, fieretque cæcus.
12. Hanc autem tentationem ideo permisit Dominus evenire illi, ut posteris daretur exemplum
patientiæ ejus, sicut et sancti Job. 13. Nam cum ab infantia sua semper Deum timuerit, et
mandata ejus custodierit, non est contristatus contra Deum quod plaga cæcitatis evenerit ei;
14. sed immobilis in Dei timore permansit, agens gratias Deo omnibus diebus vitæ suæ.
15. Nam sicut beato Job insultabant reges, ita isti parentes et cognati ejus irridebant vitam
ejus, dicentes : 16. Ubi est spes tua, pro qua eleemosynas et sepulturas faciebas ? 17. Tobias
vero increpabat eos, dicens : Nolite ita loqui; 18. quoniam filii sanctorum sumus, et vitam illam
exspectamus, quam Deus daturus est his qui fidem suam nunquam mutant ab eo. 19. Anna vero
uxor ejus ibat ad opus textrinum quotidie, et de labore manuum suarum victum, quem consequi
poterat, deferebat. 20. Unde factum est ut hædum caprarum accipiens detulisset domi :
21. cujus cum vocem balantis vir ejus audisset, dixit : Videte ne forte furtivus sit, reddite
eum dominis suis; quia non licet nobis aut edere ex furto aliquid, aut contingere. 22. Ad hæc
uxor ejus irata respondit : Manifeste vana facta est spes tua, et eleemosynæ tuæ modo appa rue-
runt. 23. Atque his et aliis hujusmodi verbis exprobrabat ei.

1. Cum esset dies festus] Pentecostes, ut habent Hebræa et Græca. Hoc enim die præcipue est vacandum operibus charitatis. Hæc enim sunt opera Spiritus sancti, cujus festum celebratur in Pentecoste, Act. 2. v. 1. et seq.

4. Et dum sol occubuisset caute (occulte, ne quis eum apud regem accusaret, itaque vitæ periculum adiret, uti fecerat c. 1. 22. sepeliret eum.] *Interdicto*, ait S. Ambr. c. 1. *non revocabatur magis, quàm incitabatur, ne deserere officium pietatis mortis metu videretur : erat misericordiæ pretium mortis pœna.* Idem lib. 1. offic. c. 4. *Tobias*, ait, *formam pietatis expressit evidentius, cum relicto convivio mortuos sepeliret, et ad cibos pauperis mensæ invitaret inopes.* Et S. August. lib. de cura pro mortuis, c. 1. et seq. *Tobias*, ait, *sepeliendo mortuos Deum promeruisse, teste Angelo, commendatur.* Sepultura enim est ultimum misericordiæ officium, naturæ debitum, quasi honor defuncti et cognatorum solatium, ac naturæ desiderium. Audi S. Ambros. hic cap. 1 et 2. *Magnum hoc opus. Si viventes operire nudos præcipimur, quanto magis debemus operire defunctorum corpora? Si viantes ad longiora deducere solemus, quanto magis in illam æternam domum profectos, unde jam non revertentur? Nihil hoc officio præstantius, ei conferre, qui tibi jam non potuit reddere, vindicare à volatilibus, vindicare à bestiis consortem naturæ. Feræ hanc humanitatem defunctis corporibus dedisse produntur, homines negabunt?*

Adde fidelibus sanctis sepelienda esse corpora, ut per hoc protestemur fidem, et spem resurrectionis, scilicet ea non abjici, ut cadavera equorum et canum, quorum animæ cum corpore intereunt, sed sepeliri, ut resurrectura in anima, et corpore ad vitam immortalem. Rursum per sepulturam virtuti sanctorum et martyrum magnus defertur honos : unde tanta Pontificibus primis sepeliendi martyres cura exstitit; imo S. Nicomedes sepeliendo corpus S. Feliculæ Martyris, et S. Justinus presbyter S. Laurentii, aliique plures per sepulturam martyrum, martyrii lauream adepti sunt.

Sic Marcianus, postea cum in corpus recens occisi incidisset, illudque sepelire vellet, captus est quasi ille eum occidisset, ideoque damnatus ad mortem; sed Dei providentia factum, ut deprehenderetur cædis auctor, itaque Marcianus liberaretur, inquit Evagrius, lib. 2. c. 1. Atque hoc opere meruit Marcianus evehi ad imperium, fierique maritus S. Pulcheriæ sororis Theodosii Imp. quo proinde nullus melior, nullus fortior, nullus pientior fuit Imperator : Ita Baron. anno Christi 450.

10. Contigit autem ut quadam die (Græce, *eadem illa nocte,* quæ scilicet diem Pentecostes, de qua v. 1. subsecuta est), jactasset se juxta parietem.] Hebræus addit : *Nec statim ingressus sum domum meam, eo quòd pollutus essem super mortuo* (ex contactu mortui quem sepelierat juxta legem Numer. 19. v. 11 et 16); *sed dormivi, apertis oculis, extra atrium juxta parietem* sub dio, ubi hirundines nidificant, et stercora in humum egerunt, iisque omnia commaculant.

11. Et ex nido hirundinum dormienti illi calida stercora inciderent super oculos ejus, fieretque cæcus.] *Hirundinum :* Græca habent ϛρουθια, id est *passeres;* sed Sept. ϛρουθια vertunt pro Hebr. שיפורים *sipporim,* id est aves, ut Vatabl. vertit. Has autem aves ex circumstantiis loci optime Noster intellexit fuisse hirundines ; harum enim stercora oculos excæcant ; unde et alter textus Hebræus hic habet דרור *deror*, id est, avis libera, puta hirundo, quæ libere volat, et libere cum hominibus conversatur, et in tectis nidulatur, ait R. David. Unde illud Pythagoræ symbolum : *Hirundines sub eodem tecto ne habeas*, hoc est, cave à commercio garrulorum et susurronum, uti ex Aristot. explicat S. Hier. in Apocal. contra Ruffinum, et Clemens Alex. lib. 5. Strom. c. 3. Sic et à Latinis subinde quælibet aves nominantur passeres, ut ostendit hic Serarius.

Fieretque cæcus,] quia hirundinum stercus est siccum, calidum et urens, ideoque humorem oculorum siccat, itaque naturaliter excæcat. Ita Franc. Valesius sacræ philos. c. 42. Minus recte ergo Lyranus hanc excæcandi vim negat stercori hirundinis. Probabilius Dionys. et Valesius censent Tobiam non fuisse excæcatum, sed albuginem et membranam duntaxat oculis ejus obductam fuisse: quam subinde chirurgi acu deducentes, oculos suæ libertati visuique restituunt, de qua re plura c. 6. 9. Porro hac de causa pulli hirundinum inter parentum stercora versantes excæcantur, sed à parentibus rursum visus eis redditur per herbam quæ dicitur chelidonia. Audi Tertul. l. de pœnitent. c. 14. *Hirundo, si excæcaverit pullos, novit illos oculare rursus de sua chelidonia.* Et Plinium l. 8. c. 27. *Chelidoniam visui saluberrimam hirundines monstravere, vexatis pullorum oculis, illa medentes.* Et lib. 25. cap. 8. *Hac* (chelidonia) *hirundines oculis pullorum in nido restituerunt visum, ut quidam volunt, etiam erutis oculis.*

Mirum hoc est, æque ac illud, quod idem scribit Plinius lib. 10. c. 37. hirundinum oculos erutos renasci. Idem asserit Ælianus lib. 2. c. 3. citatque Aristot. sed mutile. Verba enim Aristot. lib. 6. histor. anim. cap. 5. sunt : *Pullorum hirundinis recentium oculi, si quis stimulo vexaverit, resanescunt, et cernendi vim postea plane recipiunt.* Jam aliud profecto, ait Aldrovandus in Hirundine pag. 663, est visum vexatum recipere, aliud oculos erutos renasci, quod asserit Ælianus et Plinius. Idem vero Aldrovandus, p. 689, cinerem pulli hirundinis cum melle oculis inspersum earum caliginem allata claritate dispellere, ex Dioscoride et Avicenna asseverat, imo ad idem valere fel et stercus frigidum (calidum enim acre est et adurens, unde Tobiam excæcavit) hirundinum ex Alberto magno contendit.

Tropol. B. Petrus Damianus, lib. 2. epistolarum, epistola 12. et in ordine 33: *Quid,* inquit, *leviter volitantes hirundines, nisi leves adulantium et blanda loquentium significant mores, qui, dum blandiloquii sui suavitate demulcent, dum adulationis oleo caput audientis impinguant, interiores oculos, ne soluta luce perfruantur, excæcant.*

Rursum Dion. Carthus : Dormienti, ait, Ecclesiæ incidere nonnunquam ab hæriticarum hirundinum nidis stercora, et multos excæcari videmus. Porro l. 2. c. 56. Thomas Cantipratensis explicat quemadmodum apibus hirundines, et aves infestæ sint, id est piis, castisque animis dæmones. *Potest,* ait, *et aliud tentationum genus, hirundinum, quarum stercore Tobias cæcatus est, vel aliarum avium vexatio designare, ut sub virtutum specie, vitiorum tenebris involvamur ; verbi gratia : captat quis dives fieri, et congregare divitias, ut in fine condat uberius testamentum, faciatque hæredem Christum, qui copiarum suarum dereliquit, vel dominos terræ, vel parentes, aut clientulos suos, vel raptores quoslibet nequissimos possessores. Hoc maxime in clericis videmus, quorum tamen bona pauperum esse deberent, et quæ eis omni die superfluunt, non in marsupio, vel in area, sed indigo ori famelici, et in ventribus esurientium deberent liberaliter erogari.*

12. Hanc autem tentationem ideo permisit Dominus evenire illi, ut posteris daretur exemplum patientiæ ejus, sicut et S. Job.] Tobias ergo et Job sunt duo patientiæ exempla et specula omnibus cæcis, et afflictis assidue intuenda et imitanda ; nil enim mali cuipiam fideli obvenit, nisi ex certa Dei præscientia et voluntate ad eum, vel à vitiis purgandum, vel in virtute, et patientia perficiendum, itaque ejus merita et præmia in cœlo augendum. Sic permisit Deus justum Abel impietate fraterna necari ; Abrahamum charissimi filii holocausto tentari ; Josephum à fratribus impie vendi ; Mosen cum toto populo Israelitico crudeli Pharaonis tyrannide opprimi ; Davidem implacabili regis Saulis odio subjici ; Susannam impudicorum calumniis exponi ; Prophetam Isaiam medium sera serrari; Danielem objici leonibus. Vide decem rationes, ob quas Deus permittit Sanctos affligi recensentem S. Chrysost. hom. 1. ad populum. Vere S. August. Ser. 226. de Temp. qui est de Tobia : *Ad hoc,* ait, *cæcitatis incurrit exitium ut Angelum susciperet medicum.*

13. Non est contristatus contra Deum,] ut murmuraret, vel quereretur, diceretque : Domine, cur permisisti me in opere tuo, ob sepulturam scilicet mortuorum, ab hirundine stercorari, et excæcari ? Audi S. Ambr. lib. de Tobia c. 2. *Tam sancto fessus officio propheta, dum requiescit juxta parietem aulæ, cadente de passerum nido stercore, albugine cæcitatem incidit, nec conquestus ingemuit, nec dixit : Hæc merces laborum meorum ? Fraudari magis se doluit obsequiorum, quàm oculorum munere : nec cæcitatem pœnam, sed impedimentum putabat.*

Porro Græca et ex iis S. Ambr. addunt : *Et factæ sunt albugines in oculis meis. Et abii ad medicos, et non profuerunt mihi ; Achiacharus* (meus de fratre nepos) *autem nutriebat me, quousque profectus sum in Elymaida,* periculi vitandi causa, de quo in fine cap. ultimi. Videtur enim Tobias post cæcitatem rursum ab aliquo apud regem accusatus et bonis spoliatus, sed ut habet Græcus et Hebræus, ab Achiacharo altus et sustentatus. Achiachar vero eam ob causam videtur et ipse calumniam passus, prout Græce cap. ultimo dicitur, tumque Tobias, vel relegatus esse, vel profugisse in Elymaidem, ut in Græco legimus. Ita Serarius et alii.

14. Sed immobilis in Dei timore permansit, agens gratias Deo omnibus diebus vitæ suæ.] Hic est actus heroicæ patientiæ, hic status viri sancti et perfecti, qui terrena cuncta, tam adversa, quàm prospera despiciens, mente in cœlis versatur, et jam inchoat prægustatque cœlestem felicitatem. Ita Job undique afflictus dicebat c. 1. 21. *Dominus dedit, Dominus abstulit, sit nomen Domini benedictum.* In adversis ergo omnibus Deo gratias age, et sanctus, imo beatus eris. Porro Auctor quæst. ex utroque testamento apud S. Aug. q. 119. *Quàm laudabilis,* inquit, *sit sanctus Tobias Scriptura docemur, cujus devotionem, nec captivitas minuit, nec oculorum amissio, quominus Deo benediceret, persuasit : neque exhausta substantia à via justitiæ et veritatis avertit. Necessitas enim probat justum. In egestate æquitatem servare, vera et perfecta justitia est. Unde enim quorumdam devotio minuitur, inde augmentum facit laude dignus Tobias.* Et paulo post : *Sancti Tobiæ erectus ad Deum animus, nec captivitate fractus, nec inopia humiliatus.*

Ita Sancti in cæcitate Deo gratias cum Tobia egerunt, imo cæcitatem amarunt. Cæcus fuit S. Pigmenius martyr, cui cum Julianus Apos-

tata cæcitatem exprobraret: *Ego vero*, inquit Pigmenius, *Deo optimo maximo æternas ago grates, quòd non videam Julianum.* Tandem ob egregiam Christianæ legi operam navatam, et paganorum eversa idolorum monstra, in Tiberim projectus ex illo in cœlum migravit; plus hic unus vidit cæcus, quàm omnes larvarum cultores oculati. Cæcus fuit Didymus S. Hieronymi præceptor, quem ipse suum videntem vocat. Cæcus per 4 annos fuit Spes Abbas, cujus morientis anima specie columbæ evolavit in cœlum, teste S. Gregor. lib. 4. Dialog. cap. 10. Plura vide apud nostrum Matthæum Raderum parte 3. viridarii, cap. 3. Cæcus fuit S. Audomarus Teruani episcopus anno Domini 658, qui cum per S. Vedastum usum videndi dudum amissum recuperasset, fertur ægro id animo tulisse, et votis impetrasse, ut reserata lumina rursum oborta cæcitate velarentur, quam, in salutem suam, à Deo immissam sibi dictitabat. Hic vidit quid commodi cæcitas afferret, quantorumque malorum occasiones præcideret. Sanctimonialis illa apud Joannem Moschum in prato spir. cap. 96. oculos sibi erutos misit ad adolescentem specie oculorum suorum captum, itaque eum compunxit, ut monachum probatissimum effecerit. S. Aquilinus tempore Clodovæi, pontifex Ebroicensis creatus, petivit ab æterna luce, ut sibi mortalia oculorum lumina clauderet, ut cœlestem contemplari firmioribus mentis oculis lucem posset: impetravit, nihilominus munere Pontificatus egregie concionando perfunctus. Ita habet vita ejus apud Surium die 19 Octobris.

15. Nam sicut beato Job insultabant reges.] Hinc patet amicos Job, scilicet Eliphaz, Baldad et Sophar fuisse reges, id est regulos et principes aliquot oppidorum, de quo plura Job cap. 2 et ultimo. Hi venerant consolaturi Job, sed pro consolatione ingesserunt desolationem; arguerunt enim eum scelerum gravium, quasi ob ea Deo tam dire castigaretur: unde insultasse eos Job liquet. Nonne cap. 6. versu 25. referuntur *detraxisse sermonibus veritatis?* versu 26. *ad increpandum tantum eloquia concinnasse, et in ventum verba protulisse, super pupillum irruisse, et amicum subvertere voluisse?* Nonne cap. 13. v. 4. vocantur *Fabricatores mendacii, et cultores perversorum dogmatum?* cap. 16. versu 9. *Falsiloqui?* et cap. 19. versu 2. *Usquequo,* ait Job, *affligitis animam meam, et atteritis me sermonibus? En decies confunditis me, et non erubescitis opprimentes me. Vos contra me erigimini, et arguitis me in opprobriis meis.* Tandem vero quis contra eos Deo ipso vel testis, vel judex gravior? eorum certe uni, cap. 42. versu 7, Deus cœlitus occlamat: *Iratus est furor meus in te, et in duos amicos tuos; quoniam non estis locuti contra me rectum, sicut servus meus Job.* Ita Serarius.

Porro Job adhuc vivens vocatur beatus, quia, ut ait S. Jacobus, cap. 1. versu 12: *Beatus vir qui suffert tentationem; quoniam, cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ. Beatus fuit Job,* ait Epistola 2. cap. 9. S. Fulgentius, *cum in divitiis juste viveret; sed beatior, cum in paupertate justior exstitisset. Beatus fuit, cum decem circumdaretur filiis; sed beatior, cum una cunctorum simul orbitate percussus, in Dei dilectione permansit immobilis. Beatus etiam fuit in corporis sospitate; sed beatior est factus in vulnere. Beatior etiam in acervo squaloribus pleno, quàm in palatio marmoribus adornato.*

16. Ubi est spes tua?] q. d. Spes tua te fefellit, fuitque falsa et fallax; sperabas enim per eleemosynas obtinere à Deo prospera omnia, et ecce Deus per sepulturam mortuorum te cæcavit, et oculis privavit. Quid enim infelicius et miserius oculis orbato et cæco?

18. Filii Sanctorum sumus,] puta Abrahæ, Isaac et Jacob, etc.; eorum ergo fidem, spem, patientiam et constantiam in adversis imitemur. Idem dicat Christianus afflictus: Filius sum Christi; ejus ergo passionem et crucem jugiter intuebor, ac patientiam imitabor. Filius sum SS. Apostolorum et Martyrum, ut sancti Pauli, S. Laurentii, S. Stephani, S. Vincentii, etc., qui tot et tanta pro Christo pertulerunt: ergo eos sequar, et vel modicum meum malum Christi amore libenter et fortiter sustinebo. Sum enim filius Sanctorum, ideoque ipse sum sanctus, id est fidelis, Deo dicatus, et ab eo vocatus ad perfectam sanctitatem, quæ in patientia consistit. *Patientia enim opus perfectum habet,* Jacobi 1. 4.

Et vitam illam exspectamus, quam Deus daturus est his qui fidem suam nunquam mutant ab eo.] Respondet apposite Tobias insultantibus sibi: *Ubi est spes tua?* q. d. Spes mea non refertur ad bona præsentia, sed futura. Spero enim post hanc, aliam vitam beatam et æternam, quam Deus dabit iis qui in fide et spe illius constanter in quibusvis adversis persistunt. Hæc spes alterius et felicis vitæ excitavit septem fratres Machabæos, ut sartagines, tympana, equuleos et omnia tormenta superarent, imo contemnerent; unde ad Antiochum tyrannum intrepide dicebant: *Tu, quidem scelestissime, in præsenti vita nos perdis, sed rex mundi defunctos nos pro suis legibus in æternæ vitæ resurrectione suscitabit,* 2. Mach. 9. Idem senserunt et dixerunt cæteri martyres fere ad unum omnes, qui ut ait Apost. Hebr. 11. 37. *Lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladii mortui sunt,* etc., *non suscipientes redemptionem, ut meliorem invenirent resurrectionem;* quia et Christus ipse, ut ait idem ibidem, cap. 12. 2. *proposito sibi gaudio* (mox futuræ resurrectionis et ascensionis gloriosæ) *sustinuit crucem confusione contempta.* Quem imitatur S. Franciscus: *Tanta,* ait, *est gloria quam exspecto, ut omnis me pœna delectet.*

20. Unde factum est ut hædum caprarum accipiens detulisset domi,] in domum. Græca addunt hædum hunc dono additum Annæ supra mercedem texturæ suæ; cumque Annæ hoc dicenti non crederet Tobias plane, illa irata eum irrisit dicens: *Vana facta est spes tua, etc.* Habebat Tobias occasionem dubitandi de furto, tum quia nunquam hædus talis domi suæ comparuerat, nec talis dari solet pro mercede textricibus, nec talem unquam acceperat, et attulerat Anna; tum quia Anna erat pauper: timebat ergo ne paupertas eam coegisset ad hædum errantem et perditum in domum inducendum; tum quia ipse erat justitiæ amantissimus, et furti osor acerrimus, æque ac tenerrimæ et delicatissimæ conscientiæ: *Bonarum autem mentium est timere culpam, ubi non est culpa,* ait S. Bern. Simili modo in summa rerum inopia, et fame oblatum divinitus panem, *timens ne forte alienus esset, et culpam velut ex pietate perpetraret,*

suis apponere mercenariis formidabat S. Sanctulus apud D. Gregorium Dialogorum lib. 3. cap. 37.

22. AD HÆC UXOR EJUS IRATA RESPONDIT : MANIFESTE VANA FACTA EST SPES TUA, ET ELEEMOSYNÆ TUÆ MODO APPARUERUNT ESSE VANÆ,] cum per eas te et me, totamque familiam in tantam egestatem, cæcitatem et angustiam adduxeris. Disce hîc à Tobia pro benefactis maledicta, imo maleficia etiam ab intimis amicis recipere, et constanter ferre. Hoc est præmium patientiæ, hæc ejus coronis, ut ipsa novam passionem provocet, in eaque nova majorique patientia coronetur. Audi S. August. Serm. 18. in Matth. *Quanta putatur infelicitas hominum, qui lucem istam corpoream non vident! Excæcatus est aliquis? continuo dicitur: Iratum Deum habuit; aliquid mali commisit. Hoc uxor Tobiæ dicebat viro. Clamabat ille propter hædum, ne de furto esset: nolebat sonum furti audire in domo sua. Illa defendens factum suum, opprobrio percutiebat maritum; et cum ille diceret: Reddite, si de furto est; illa respondebat resultans: Ubi sunt justitiæ tuæ? Quàm cæca erat, quæ furtum defendebat! et quàm lucem videbat, qui furtum reddi imperabat! illa erat foris in luce solis, ille erat intus in luce justitiæ. Quis eorum erat in luce meliore?* Et S. Cypr. lib. de mortalitate: *Et Tobias post opera magnifica, post misericordiæ suæ multa et gloriosa præconia, cæcitatem luminum passus, timens et benedicens in adversis Deum, per ipsam corporis sui cladem, crevit ad laudem, quem et ipsum uxor sua depravare tentavit, dicens: Ubi sunt justitiæ tuæ? ecce quæ pateris. At ille circa timorem Dei stabilis et firmus, et ad omnem tolerantiam passionis fide religionis armatus, tentationi uxoris invalidæ in dolore non cessit, sed magis Deum patientia majore promeruit, quem postmodum Raphael angelus collaudat.*

Simili modo S. Saturus procurator domus Hunerici regis Ariani, cum ab eo maximis minis, indeque ab uxore propria multis lacrymis sollicitaretur ad Arianismum, intrepide cum S. Job respondit: *Tanquam una ex insipientibus mulieribus loqueris. Formidarem, mulier, si sola esset hujus vitæ amaræ dulcedo; artificio, conjux, diaboli ministraris. Si diligeres maritum, nunquam ad secundam mortem attraheres proprium virum. Distrahant filios, separent uxorem, auferant substantiam mei Domini, ego securus de promissis verba tenebo: Si quis non dimiserit uxorem, filios, agros, aut domum, meus non poterit esse discipulus. Quid ultra? discedente muliere cum filiis refutata, confortatur Saturus, ad coronam discutitur, exspoliatur, pœnis conteritur, mendicus dimittitur.* Ita Victor Uticensis l. 1. persecutionis Wandalicæ sub finem.

Antistrophæ virtutes Job et Tobiæ.

Job et Tobias in multis fuere persimiles: primo in profusis eleemosynis, et cujuslibet misericordiæ officiis, qualia de se deprædicat Job c. 31. et Tobias hîc c. 1.

Secundo, in constanti rerum adversarum, præsertim paupertatis, cæcitatis, et morborum tolerantia, imo gratiarum actione. Sunt enim ipsa Dei magna beneficia, utpote magnæ virtutis, magnique præmii materia. Dicebat ergo Job patiens: *Dominus dedit, Dominus abstulit, sit nomen Domini benedictum.* Idem dicebat Tobias.

Tertio, Tobias hæc omnia sustinuit ob spem futuræ vitæ beatæ, vers. 18. Sic et Job cap. 19. vers. 25: *Scio*, ait, *quòd redemptor meus vivit, et in novissimo die de terra surrecturus sum. Et rursum circumdabor pelle mea, et in carne mea videbo Deum meum, etc. reposita est hæc spes mea in sinu meo.*

Quarto, Job irrisus fuit ab uxore et amicis, sed irridentes irrisit; sic et Tobias.

Quinto, Deus Tobiæ opes ablatas visumque restituit; sic et Jobo cap. ultim. omnia reddidit duplicia.

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

TOBIAS IRRISUS AB UXORE, SARA AB ANCILLA, GEMENTES ET ORANTES A DEO EXAUDIUNTUR, QUI PROINDE MITTIT S. RAPHAELEM, UT UTRUMQUE CURET.

1. TUNC Tobias ingemuit, et cœpit orare cum lacrymis, 2. dicens: Justus es,
Domine, et omnia judicia tua justa sunt, et omnes viæ tuæ, misericordia,
et veritas, et judicium. 3. Et nunc, Domine, memor esto mei, et ne vindic-
tam sumas de peccatis meis; neque reminiscaris delicta mea, vel parentum
meorum. 4. Quoniam non obedivimus præceptis tuis, ideo traditi sumus
in direptionem, et captivitatem, et mortem, et in fabulam, et improperium
omnibus nationibus, in quibus dispersisti nos. 5. Et nunc, Domine, magna
judicia tua, quia non egimus secundum præcepta tua, et non ambulavimus sinceriter coram te.
6. Et nunc, Domine, secundum voluntatem tuam fac mecum, et præcipe in pace recipi spiritum
meum: expedit enim mihi mori magis quàm vivere. 7. Eadem itaque die contigit ut Sara filia

Raguelis in Rages civitate Medorum, et ipsa audiret improperium ab una ex ancillis patris sui,
8. quoniam tradita fuerat septem viris, et dæmonium nomine Asmodæus occiderat eos, mox ut ingressi fuissent ad eam.
9. Ergo cum pro culpa sua increparet puellam, respondit ei, dicens : Amplius ex te non videamus filium aut filiam super terram, interfectrix virorum tuorum.
10. Numquid et occidere me vis, sicut jam occidisti septem viros? Ad hanc vocem perrexit in superius cubiculum domus suæ : et tribus diebus, et tribus noctibus non manducavit, neque bibit;
11. sed in oratione persistens, cum lacrymis deprecabatur Deum, ut ab isto improperio liberaret eam.
12. Factum est autem die tertia, dum compleret orationem, benedicens Dominum,
13. dixit : Benedictum est nomen tuum, Deus patrum nostrorum : qui cum iratus fueris, misericordiam facies, et in tempore tribulationis peccata dimittis his, qui invocant te.
14. Ad te, Domine, faciem meam converto, ad te oculos meos dirigo.
15. Peto, Domine, ut de vinculo improperii hujus absolvas me, aut certe desuper terram eripias me.
16. Tu scis, Domine, quia nunquam concupivi virum, et mundam servavi animam meam ab omni concupiscentia.
17. Nunquam cum ludentibus miscui me : neque cum his qui in levitate ambulant, participem me præbui.
18. Virum autem cum timore tuo, non cum libidine mea consensi suscipere.
19. Et, aut ego indigna fui illis, aut illi forsitan me non fuerunt digni : quia forsitan viro alii conservasti me.
20. Non est enim in hominis potestate consilium tuum.
21. Hoc autem pro certo habet omnis qui te colit, quod vita ejus, si in probatione fuerit, coronabitur : si autem in tribulatione fuerit, liberabitur; et si in correptione fuerit, ad misericordiam tuam venire licebit.
22. Non enim delectaris in perditionibus nostris : quia post tempestatem, tranquillum facis ; et post lacrymationem et fletum, exultationem infundis.
23. Sit nomen tuum, Deus Israel, benedictum in secula.
24. In illo tempore exauditæ sunt preces amborum in conspectu gloriæ summi Dei :
25. et missus est Angelus Domini sanctus Raphael, ut curaret eos ambos, quorum uno tempore sunt orationes in conspectu Domini recitatæ.

1. Tunc Tobias ingemuit, et coepit orare cum lacrymis.] Græce, *cum gemitu et lacrymis;* Heb. *cum suscepto dolore magno, et quadam etiam corporis ægritudine.* Dolor enim animi creat dolorem corporis, et ægritudo mentis ægritudinem parit carnis. Passio enim, et affectio animi per sympathiam in corpus sese diffundit. Vide hîc quàm verum sit illud Eccles. c. 7. v. 8. *Calumnia conturbat sapientem.* En tibi cæcitas non turbavit Tobiam, sed conturbavit eum calumnia uxoris. Cæcitatem enim sciebat sibi immissam à Deo ex ratione justa; at calumniam sentiebat sibi ab uxore fieri non ex ratione, sed ex passione injusta, quæ idcirco grave erat peccatum, quod proinde ipsum valde affligebat. Magis enim offensa Dei creatoris sui, quàm injuria propria, eum cruciabat.

Coepit orare cum lacrymis,] ex intimo cordis sensu, devotione et compunctione : ideoque quasi vim intulit Deo, ut eum exaudiret et consolaretur. Audi S. August. Serm. 226. de Tempore, qui est de Tobia : *Oratio justi, clavis est cœli. Ascendit precatio et descendit Dei miseratio. Licet alta sit terra, altum cœlum, audit tamen Deus hominis linguam, si mundam habeat conscientiam. Cum sensibus loquitur, si sit solus noster gemitus. Sufficit auribus imber oculorum, fletus citius audit, quàm voces.* Audi et S. Bernard. de modo bene vivendi Serm. 10. *Anna, mater Samuelis, per compunctionem et lacrymas meruit habere filium; insuper obtinuit apud Deum prophetiæ donum. David per compunctionem et lacrymas obtinuit veniam perpetrati homicidii, atque adulterii. Sic enim audivit per prophetam : Non morieris, quia Dominus transtulit peccatum tuum. Pater Tobias per compunctionem et lacrymas meruit accipere curationem cæcitatis et consolationem paupertatis. Sic enim dixit ei Raphael angelus : Gaudium tibi semper sit; et adjecit : Forti animo esto, in proximo est ut à Deo cureris. Etiam Maria Magdalena per compunctionem et lacrymas meruit à Domino audire : Remittuntur tibi peccata tua.*

2. Et omnes viæ tuæ misericordia, et veritas, et judicium.] Viæ Dei sunt ordinationes, consilia, decreta, gubernationes, actiones, opera. Hisce enim quasi viis utitur, et ad creaturas, hominesque regendos descendit; q. d. omnia Dei opera sunt misericordia, vera et justa; misericordia, quia mille nostris miseriis, mille miserationibus succurrit. Rursum quia cum peccata nostra punit, punit citra condignum, et justitiam misericordia temperat. Item punit levibus pœnis in hac vita, ut per eas metientes, et metuentes atrocissima gehennæ supplicia, declinando à peccatis caveamus. Denique punit unum, vel paucos, ut cæteri omnes eorum exemplo sapiant. Eadem sunt vera, quia sapientiæ et veritati primæ conformia ; et quia verissime quod promisit, quodque minatus est, præstat. Est enim ipse in dictis factisque verissimus et constantissimus. Eadem sunt judicium, quia manant ab æterna lege, quæ est in mente Dei, et à prima justitia, judicioque divino, ideoque justissimo.

Tropol. Deus vult ut in hisce tribus ipsum imitemur. Cupit ergo in omnibus actionibus nostris *misericordiam* quamdam inesse, ut vel aliis subveniamus, vel certe nobis ipsis : *veritatem*, ut convenienter naturæ ac rationi, convenienter etiam fini nostro, et si quid ulli dixerimus, dictis ipsis convenienter agamus : *judicium*, ut

cuilibet, quod suum est, Deo, proximo, nobis ipsis tribuamus, prudenterque vivamus. Ita Serarius.

6. PRÆCIPE IN PACE RECIPI SPIRITUM MEUM.] Græca addunt: *Quia audivi exprobrationes immeritas;* unde patet quàm graviter probra uxoris et aliorum pupugerint animum Tobiæ, ut optaverit mori. Ait enim: *Expedit enim mihi mori magis, quàm vivere.* Vita enim in assiduo magnoque mœrore non est vita, sed mors, imo pejor morte; quare recta ratio dictat tunc satius esse mori, quàm vivere, si nimirum ita placeret Deo. Sic Job c. 7. 15. *Suspendium*, ait, *elegit anima mea, et mortem ossa mea.* Et Elias, 3. Reg. 1. 9. 4. persecutiones sustinens à Jezabel, *petivit animæ suæ, ut moreretur, et ait: Sufficit mihi, Domine, tolle animam meam.* Et S. Paul. 2. Cor. 1. 8. *Supra modum*, ait, *gravati sumus, supra virtutem, ita ut tæderet nos etiam vivere.* Fortioris tamen et generosioris animi est mortem non optare, sed adversa quælibet invicto animo tolerare et superare. Unde S. August. à Wandalis Hippone obsessus: *Noveritis*, inquit, *me hoc tempore nostræ calamitatis, id Deum rogare, ut aut hanc civitatem ab hostibus circumdatam liberare dignetur, aut, si aliud ei videtur, suos servos ad perferendam suam voluntatem fortes facias, aut certe, ut me de hoc seculo ad se accipiat.* Et hoc tertium obtinuit. Nam tribus mensibus antequam urbs caperetur, vita functus est.

7. EADEM ITAQUE DIE CONTIGIT UT SARA.] Nota hìc miram Dei erga suos fideles providentiam. Combinavit enim calumniam Tobiæ cum calumnia Saræ, ac orationem et compunctionem Tobiæ cum oratione et compunctione Saræ, ut utrumque consolaretur per mutuum conjugium. Et hoc significat τὸ *itaque*, quod respuit futuram conjugii narrationem. Hoc est quod ait Salomon Prov. 19. 14. *Domus et divitiæ dantur à parentibus: à Domino autem proprie uxor prudens.*

Similia sunt in vitis Sanctorum. Joannes Moschus in prato spirituali c. 201. narrat filium cujusdam Constantinopolitani viri clarissimi, qui omnia erogarat in pauperes, ac moriens non nisi Christum filio curatorem reliquerat, cum filius jam depauperatus templum ingressus, devote Deum invocaret, visum à Patricio quodam ditissimo, qui pro hac pietate filiam suam cum ampla dote illi despondit.

IN RAGES CIVITATE MEDORUM.] Græca habent *in Ecbatanis;* nam Rages civitas sita erat in monte Ecbatanis, ut dicitur c. 5. v. 9. eratque metropolis et regia Medorum.

8. QUONIAM TRADITA FUERAT (successive) SEPTEM VIRIS, ET DÆMONIUM NOMINE ASMODÆUS OCCIDERAT EOS, MOX UT INGRESSI FUISSENT AD EAM.] Causam necis à Raphaele audiemus c. 6. v. 17. *Dæmonium* græce additur τὸ πονηρον, id est, *illud malum et nequam*, scilicet, pessimum et *nequissimum*, ut ait S. Prosper parte 2. Promis. c. 39.

Plato in Chratylo ait dæmones dici, quasi δαημονες, id est scientes, quòd plenam habeant naturæ, et rerum naturalium cognitionem, idque probat Lact. l. 2. divin. inst. c. 14. et S. Aug. l. 9. de civit. c. 20. Secundo, alii dæmonis etymon derivant à δαιασθαι, id est regere, quòd dæmones sint hominum gubernatores; unde Plutarch. scripsit librum de genio Socratis, qui eum dirigebat. Tertio, Euseb. l. 4. de præpar. Evang. Dæmon, inquit, dicitur à δειμαινειν, id est terrere, quòd homines terrefaciat. Nam: *Si quod*, ait apud S. Athanas. S. Anton. *dæmones in pectoribus malæ mentis et pavoris semen invenerint, quasi latrones qui deserta oblinent loca, cœptos cumulant timores, et crudeliter imminentes in felicem puniunt animam.* Addit S. Athanas.: Ad sanctum Antonium adductus est adolescentulus *principalem habens dæmonem*, quem ad discipulum suum ablegans dicebat: *Non est hoc meum opus. Nam contra hunc dæmonum ordinem*, principalem scilicet, *nondum sum donatus gratia; sed hæc est Pauli gratia simplicis*, prout Palladius c. 28. narrat.

Quarto, Eugubin. lib. 8. de perenni phil. cap. 19. Græcum δαιμων derivat ab Hebr. שדים *sedim*, vel per crasim, *sdaim*, id est perditores, vastatores; tales enim sunt, et talis maxime est Asmodæus.

Quæres quisnam sit Asmodæus: Rabbini apud Eliam in Thisbi asserunt primo, Asmodæum natum è Noema, quæ fuit soror Tubalcain, et Schimronis uxor, Genes. 4. v. 22. Quatuor enim dæmonum esse matres, scilicet, Noemia, sive ut ipsi nominant, Nahema, Lilith, Ogereth, et Machlath. Secundo, Asmodæum esse eum, qui in paraphrasi Chaldaica Job 28. vocatur Sammael, qui Evam tentavit et superavit, ac conjuges exagitat, auctorque est omnium rixarum. Cum illo Saræ certamen fuisse, quæ ab angelo Dei adjuta victrix abiit: unde ipsa à vincendo et prævalendo nomen accepit. Sara enim Hebr. idem est, quod dominans et domina. Hoc posterius aptum verumque est. Tertio, Eccles. 1. 1. *Ego Ecclesiastes fui Rex;* Chaldæus vertit: *Aschmedai malca deschedim*, id est, *Asmodæus rex dæmonum.* Addit Zohar Salomonem regno ejectum ab Asmodæo in deserto fuisse detentum; ipsumque Asmodæum interim speciem Salomonis assumpsisse, ac jus Hebræis in Jerusalem dixisse. Verum hæc Rabbinorum sunt commenta, ideoque figmenta.

Dico ergo Asmodæum esse dæmonem, qui homines ad libidinem exagitat, ac superatos à se plectit, maleque mulctat, uti male mulctavit septem Saræ sponsos ob impudicitiam. Id ita esse colligitur ex ea quæ Asmodæo c. 6. v. 17. concessa potestas est. *Hi namque qui conjugium ita suscipiunt, ut Deum à se, et sua mente excludant, et suæ libidini ita vacent, sicut equus et mulus, quibus non est intellectus, habet dæmonium potestatem super eos.* Solent vero dæmones eorum ipsorum, quos deceperint, esse carnifices. *A quo enim quis superatus est, hujus et servus est*, 2. Pet. 2. v. 19. In eos ergo, quasi reos et mancipia sua suppliciis suis grassatur Asmodæus. Unde Asmodæus, vel Asmodæi socius, aut subditus fuit dæmon ille, quem Cyprianus primùm magus, sed postea fidelis, et martyr suis incantationibus excivit, ut S. Justinam virginem et martyrem in adolescentis, qui eam ambiebat, amorem inflecteret, sed frustra. Vicit enim eum signo crucis, oratione et constantia S. Justina. Talis quoque fuit dæmon ille, qui puellam ab adolescente mago incantatam obsidens, à S. Hilar. rogatus cur ipsum adolescentem magum potius non obsedisset, respondit: *Ut quid in eum intrarem, qui habebat collegam meum amoris dæmonem?* uti refert S. Hieron. in vita S. Hilar. Denique audi S. Athanas. in vita S. Antonii. *Dæmon ille ad Antonii*

se genua provolvens, humana voce flebat, dicens: Multos reduxi, plurimos decepi; nunc autem, ut à cæteris Sanctis, ita et tuo sum labore superatus. Quem cum interrogaret Antonius, quisnam esset qui talia loqueretur, ait: Ego sum fornicationis amicus, ego multimoda adversum omnes adolescentes turpitudinis arma suscepi, hinc et spiritus fornicationis vocor. Quantos pudice vivere disponentes fefelli! quot tenuiter incipientes ad sordes pristinas redire persuasi! ego sum propter quem propheta lapsos increpat dicens: Spiritu fornicationis seducti estis; et revera per me illi fuerant supplantati, ego sum qui te ipsum sæpe tentavi, et semper repulsus sum.

Quæres secundo cur vocetur Asmodæus. Resp. primo Serarius: Asmodæus dicitur quasi אש *es*, id est, Ignis Medai, id est Mediæ, quod esset rex dæmonum omnium, qui tum Mediam (in qua erat Rages, ubi agebat Sara, ejusque septem sponsi occisi ab Asmodæo) vicinasque provincias incolebant. Cum enim in Media versaretur, ubi regem nisi in ea ipsa regione ageret? ipse ergo omnes Medos ad libidinem suscitabat, ac superatos à se affligebat. Sunt enim dæmones Persici, Medici, Africi, Australes, Meridionales, sepulcrales, aerii, ignei, aquei, terrei, uti docet Rhodiginus, lib. 2. c. 4 et 5. Chald. Cant. 4. 6. et Thomas Cant. l. 2. Apum c. 57. n. 9.

Secundo, Asmodæus, vel ut Hebr. dicitur *Asmodai*, significat peccati abundantiam; אשם *ascam* enim est peccatum, די *dai* est abundantia; ubi enim ardet libido, ibi abundant peccata. Nam ut ait S. Gregor. in 1. Reg. c. 15. *More ignis libido succenditur, et si negligenter exstinguitur, adjacens stipula velociter inflammatur.*

Tertio, Asmodæus idem est quod אש *es*, id est ignem, vel אשם *ascam*, id est peccatum, מודד *moded*, id est, metiens et mensurans, ut quanta sit concupiscentia exploret, tantamque pœnam culpæ commensam irroget.

Quarto, Asmodæus idem est quod disperditor, desolator, ab אשם *ascam*, id est desolavit, vel à שמד *scamad*, id est disperdidit.

Quinto et aptissime, Asmodæus dicitur quasi *es*, id est ignis, vel *ascam*, id est peccati, שומד *scomed*, id est disperditor. Ipse enim inducitur hîc, ut libidinis ultor, et sponsorum impudicorum occisor.

Mox ut ingressi fuissent ad eam.] Græce. *Antequam essent ipsi cum ea, ut in uxoribus*, id est antequam congrederentur. Non enim permisit Deus Saram tam castam à tam incestis tangi, sed ante tactum eos per Asmodæum occidit, eo quod vellent eam effreni libidine invadere.

9. Amplius (deinceps; nam nullum hucusque genuerat filium) ex te non videamus filium, aut filiam super terram, interfectrix virorum tuorum.] Gravis fuit hæc contumelia jactata ab ancilla, vel ut græce est ab ancillis in Saram, Græca magis eam exaggerant; sic enim habent: *Et dixerunt ad eam: Non intelligis suffocans tu viros? ecce septem habuisti, et unius eorum non es nominata. Quid nos flagellas? Si mortui sunt, vade cum eis: non videamus tuum filium, vel filiam in seculum.*

Ubi nota tria convicia ab ancilla Saræ fuisse objecta; primo, quod septem sponsos occidisset, imo suffocasset, cum id non fecisset ipsa, sed Asmodæus. Quid enim turpius, quid atrocius sponsæ, quàm dicere: Tu occidisti tuum sponsum? Secundo, quod nomen ejus depravet; pro *Sara* enim, id est domina, vocat eam צרה *tsaram*, id est tribulatam et miseram. Tertio, sterilitatem ei perpetuam imprecatur. Sic S. Monica, ab ancilla vocata meribibula, valde fuit afflicta, ut refert S. August. l. 9. Confess. c. 8. Sic et Sara hic adeo fuit excruciata, ut v. 15. oret: *Peto, Domine, ut de vinculo improperii hujus absolvas me, aut certe desuper terram eripias me.*

10. Ad hanc vocem perrexit in superius cubiculum.] Græce est: *Tristata est*, ὥστε ἀπάγξασθαι, quod Vatablus vertit: *ut præfocare se cogitaret;* sed resiliens, seseque corrigens dixit: *Unica patri meo sum; illud si faciam, ipse dedecus sempiternum erit, et præsentissima mortis occasio, quia ejus senectutem cum mœrore ad inferos deducam*, id est, ad mortem, seu sepulcrum, ut cap. 6. v. 7. Ita et Hebr. qui habet: *In tantum affligebatur, ut strangulare se cuperet; quod etiam fecisset, nisi cogitasset iterum, sic deducam canos patris et matris cum dolore ad sepulcrum.* Melius Interpres Græcorum Bibliorum Regiorum vertit: *Tristata est, ut suffocaretur*, scilicet præ angustia doloris et mœroris.

11. Et tribus diebus, et tribus noctibus non manducavit, neque bibit; sed in oratione persistens.] Vide hîc fructum contumeliæ; ipsa enim peperit compunctionem; hæc jejunium et orationem triduanam. Nam, ut ait Lyranus: *Fervor orationis, et prolixitas inducit oblivionem cibi et potus.* Et Glossa: *Sola*, inquit, *oratione pinguescit, quem macies corporis pascit.*

13. Benedictum est nomen tuum, Deus.] Græca uberius habent: *Benedictus es, Domine Deus meus, et benedictum nomen tuum sanctum, et gloriosum in secula. Benedicant te omnia opera tua in seculum.* Hac oratione triduana impetravit Sara à Deo resignationem et tranquillitatem animi cum magna in Deum confidentia, ut novam orationem ordiens prorumperet in Dei benedictionem et laudem; nam ut ait S. Ambr. cap. 2. Inst. Virg. *Bona oratio, quæ ordinem servat, ut primo à divinis inchoemus laudibus. Si enim, cum apud hominem agimus, benevolum volumus judicem facere, quanto magis cum dominum nostrum precamur? Primo ergo immolemus Deo sacrificium laudis.*

Et in tempore tribulationis peccata (ob quæ tribulantur, et consequenter tribulationem ipsam; dimissa enim culpa sæpe dimittitur et pœna) dimittis his qui invocant te;] nam ut ait Eccles. cap. 2. 13. *Pius et misericors est Deus, et remittet in die tribulationis peccata.* Rursumque cap. 3. 17. *In die tribulationis commemorabitur tuî, et sicut in sereno glacies, solventur peccata tua.*

16. Tu scis, Domine, quia nunquam concupivi virum,] ut eum ambirem ex concupiscentia et libidine, sed tantum eum accepi prolis causa, ut parentibus obtemperarem, eisque nepotes et hæredes procrearem.

Mundam servavi animam meam ab omni concupiscentia,] non tantum libidinis, sed et gulæ, superbiæ, avaritiæ, cæterarumque illecebrarum. Magna fuit hæc puritas et continentia Saræ, ob quam meruit à Deo exaudiri, et beari.

17. Nunquam cum ludentibus miscui me.] Primo Rabbini ludum impudicum accipiunt, qualem ludunt obscœni fornicarii. Sicque explicant illud Exodi 32. 6. *Sedit populus manducare et bi-*

bere, et surrexerunt ludere, id est fornicari. Melius Hugo, et alii ludum quemlibet accipiunt puellis familiarem, præsertim saltationem et choream, ait Hugo, quam vir sapiens et probus apud Cæsarium lib. 4. c. 11. vocat *ludum diaboli.* et Matth. Clingius in locis commun. cap. de tripudio et chorea : *Quid*, ait, *est chorea? Est circulus cujus centrum est diabolus, et circumferentia omnes Angeli ejus.* Quocirca B. Virgo, teste S. Greg. 4. Dial. cap. 17, monebat Musam virginem, *ut nihil ultra leve aut puellare ageret, jocis ludisque abstineret.* Unde etiam Jeremias cap. 15. 17. *Non sedi*, ait, *in concilio ludentium.* Quem in locum S. Hieronymus : *Utinam*, ait, *Dominus præstet et nobis non sedere in concilio ludentium, et eorum qui futura non cogitant!* Sic etiam Psal. 25. David : *Non sedi concilio vanitatis.*

21. Hoc autem pro certo habet omnis qui te colit, quod vita ejus, si in probatione fuerit, coronabitur,] si nimirum in tentatione et probatione manserit Deo fidelis et constans. Nam, ut ait S. Jacob. c. 1. v. 12. *Beatus homo qui suffert tentationem; quoniam, cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam repromisit Deus diligentibus se.*

Et si in correptione (ita legendum cum Rom. et Græcis, non *corruptione*, uti legunt nonnulli) ad misericordiam tuam venire licebit,] q. d. Si tuus cultor, ô Domine, à te ob aliquod delictum corripiatur et castigetur, per pœnitentiam veniam postulans, illam à te impetrabit. Hoc fine enim eum corripuisti et castigasti, ut eum ad delicti pœnitentiam impelleres, et pœnitenti parceres, teque reconciliares.

22. Quia post tempestatem tranquillum facis : et post lacrymationem et fletum exultationem infundis,] nimirum post nebula Phœbus, post noctem aurora, post hyemem æstas, post morbum sanitas, post desolationem consolatio, post crucem gloria, post mortem resurrectio, et ut ait Tertull. in Apol. Christus post fel, favos et mella gustavit. Vere Salomon Prov. 14. 10. *Cor*, ait, *quod novit amaritudinem animæ suæ, in gaudio ejus non miscebitur extraneus.* Vide ibi dicta. Et Psaltes psalm. 93. 19. *Secundùm multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ lætificaverunt animam meam.*

25. Et missus est Angelus Domini S. Raphael, ut curaret eos ambos, quorum uno tempore sunt orationes in conspectu Domini recitatæ,] id est præsentatæ et oblatæ per Angelos utriusque custodes, imo per S. Raphaelem, uti ipse Tobiæ asserit cap. 11. 12. *Quando*, inquit, *orabas cum lacrymis, ego obtuli orationem tuam Domino.* Hinc Apoc. 8. 3. dicitur Angelus stetisse cum thuribulo aureo, eoque obtulisse Deo incensum, id est orationes sanctorum. *Raphael* Hebr. dicitur quasi רפא אל *rophe el*, id est, *medicus Dei*, aut *medicina et curatio Dei.* Ita S. Gregor. hom. 34. in Evang. et S. Hieron. in c. 8. Danielis. Sic Deus ipse vocatur *rophe*, id est medicus, curator et salvator tuus, Græce ὁ ἰώμενός σε, id est, *medens tibi, et sanans te.* Exodi 15. 26. Psal. 39. vers. 5. et alibi sæpe. Raphael ergo est Dei medentis vicarius, exsecutor et operator sanitatis. Unde Ecclesia in officio Michaelis orat Christum :

Angelum nobis medicum salutis
Mitte de cœlis Raphael, ut omnes
Sanet ægrotos, pariterque nostros
Dirigat actus.

Apud S. Augustinum serm. 226. ait ipse Raphael : *Ego sum minister curationis, Deus est auctor sanitatis.* D. Hieron. loco citato : *Ubicumque*, ait, *medicina et curatio necessaria est, Raphael mittitur, qui interpretatur curatio vel medicina Dei, hoc videlicet nominis interpretatione significante, quòd in Deo sit medicina vera.* Hebr. textus paulo infra : *Misit*, ait, *Dominus Angelum Raphaelem, Principem curationibus præpositum, sive qui sanitatum præses est.* Unde in Romano Missali, quod anno 1520 Parisiis editum, Missa est de S. Raphaele, pro ægrotantibus et peregrinantibus.

Porro Hebr. hoc loco sic habet : *In tempore illo exaudita est oratio amborum in conspectu ipsius Secenah, et in conspectu throni gloriæ Jehoveh; oratio quidem Tobiæ pro cæcitate oculorum suorum; oratio vero Saræ pro humiliatione parentum suorum. Secena* est Spiritus S. ait R. Elias; ita dictus, quòd habitet in sanctis : שכן *sachan* enim est *habitare.*

Græca Romana habent : *Exaudita est oratio amborum in conspectu gloriæ magni Raphaelis*, id est, magni Dei, qui summus est Raphael, id est, medicus et curator, uti jam dixi; aut q. d. Exaudita est oratio in conspectu Dei, ut vertit Noster, qui est gloria magni Raphaelis. Deus enim omnium Angelorum et hominum est decus et gloria, juxta illud ps. 3. 4. *Tu, Domine, susceptor meus es, gloria mea, et exaltans caput meum.* Aut tertio et optime, q. d. Exaudita est oratio amborum à Deo, in conspectu gloriosi magnique Raphaelis, qui eamdem divinæ majestati obtulerat. Esto enim Raphael Tobiæ esset præsens, ideoque à Sara absens, tamen absentis preces ipse videbat et audiebat; imo poterat in ictu oculi à Tobia avolare ad Saram, indeque revolare ad Tobiam, adeoque ad Deum in cœlum empyreum. Angeli enim sunt celerrimi, et instar fulguris è cœlo in terram dilabuntur.

Allegor. Glossa : *Mystice*, ait, *per Raphaelem intelligi potest Dominus noster Jesus Christus, qui dicitur magni consilii Angelus secundùm translationem* 70, *Isaiæ* 9. *Et venit in mundum ad curandum in utroque sexu genus humanum.* In Græcis porro dicuntur paulo signatius nonnulla : *Missus est Raphael, ut ambobus mederetur; ipsius Tobiæ albugines abstergeret, et Saram Raguelis filiam daret Tobiæ, filio Tobiæ uxorem, et vinciret Asmodæum, malum dæmonium, quia ad Tobiam pertineret hæreditatem illam accipere*, id est Saram, quæ illi velut optima hæreditas debebatur, idque quia, ut ait Hebræus : *Tobiæ jus erat propinquitatis*, id est propinquitatis jure illam sibi vindicare poterat.

Quæres ex qua hierarchia sit Raphael : Dominicus Bannes in 1. p. q. 112. art. 4. putat esse ex infimo ordine Angelorum, quia ipse videtur fuisse Angelus custos Tobiæ; Angeli autem custodes sunt ex infimo ordine. Unde S. Thom. 1. p. q. 113. art. 3. ait Michaelem esse ex ordine Principatuum, Gabrielem ex ordine Archangelorum, Raphaelem ex ordine Angelorum.

Secundo, Serarius hîc q. 2. putat esse ex ordine penultimò, qui est Archangelorum. Nam S. Isidor. l. 7. Origen. cap. 5. Prosper pag. 2. promis. cap. 29. et alii Raphaelem vocant Archangelum.

Tertio, alii apud Joannem Eckium homil. 5.

in festo S. Michaelis, censent Raphaelem esse ex ordine Potestatum. Hi enim potestatis suæ imperium in dæmones exercent, uti fecit hîc Raphael, ligando Asmodæum. Alii opinantur eum esse ex ordine Virtutum.

Quarto et optime plures censent Raphaelem esse ex primo ordine Seraphinorum, adeoque esse unum è septem primis Seraphinis. Hi enim proxime assistunt Deo, uti astare se ait Raphael cap. 12. 15. Ita Gregor. de Valentia, 1. part. in quæst. 112. D. Thomæ, q. 6. Viegas, comm. 2. sect. 18. in cap. 12. Apoc. Nazianz. et Cyril. quos citat et sequitur noster Ribadeneira in festo S. Michaelis. Hinc et Missa Æthiopica tam Raphaelem quàm Michaelem et Gabrielem unum è præstantioribus Angelis constituit. Unde Sept. Rom. hoc v. *Raphaelem* vocant *magnum : Coram gloria*, inquiunt, *magni Raphaelis.*

Hebræi, ut est apud Lyran. cap. 18. Genes. tres Angelos sub virili forma Abrahamo visos, Michaelem, Gabrielem, Raphaelem appellant. Primum ad nuntiandum Isaac filii generationem ; secundum ad impuras urbes flammis diruendas ; tertium ad curandum Abraham à vulnere circumcisionis missos dixerunt : at refelluntur Hebræi à Tostato, cap. 18. Genes. Porro Raphael bonæ valetudini præsidet; et ideo missus est ad pellendam Tobiæ cæcitatem ; hinc nomen ejus sonat, medicina Dei : Michael precibus oblationibusque fidelium, Gabriel hominum præliis præfecti sunt. Toletus in cap. 1. Luc. Annotat. 46. agit de Gabriele bellis præfecto, ut D. Hieron. c. 8. Dan. ac Rupert. in c. 8. Apoc.

Rursus Raphael est præses itinerum, duxque proficiscentium ; unde in Itinerario Ecclesiæ ab iis invocatur. Qua de re insigne exemplum cujusdam Aurelianensis peregrini ab hostibus invasi invocantis S. Raphaelem, et ab eo liberati recenset Petrus de Natal. Episcopus Aquil. l. 4. cap. 141.

Quæres secundo an Raphael proprie fuerit Angelus custos Tobiæ ? Affirmat Domin. Bannes loco citat. Prob. quia Angeli custodis munus est preces offerre Deo; hoc autem fecit Raphael. Rursum ipse Tobiam per totum iter comitatus custodivit, ac omnibus periculis eripuit. Fuit ergo ejus custos. Verum dico cum Serario et Gregorio de Valentia eum non fuisse proprie custodem Tobiæ : primo, quia hic custos est ex nono et infimo ordine Angelorum ; Raphael autem est ex primo ordine Seraphinorum ; secundo, tutelares Angeli ab exordio vitæ à Deo hominibus tribuuntur, vel (ut placet nonnullis) à conceptu : at Raphael missus cœlitus fuit, cum Tobias adolescentiæ ageret annos ; tertio, non fuit præcipue missus ad juniorem Tobiam regendum tuendumque ; sed ad Tobiam patrem sanandum, Saramque à dæmone liberandam, ut patet c. 12. Hinc patet responsio ad argumentum ; nam non solùm Angeli, sed et Seraphini nostras preces Deo offerunt ; *omnes* enim *sunt administratorii spiritus in ministerium missi*, ut ait Apost. Hebr. 1. vers. ultim.

Denique sicut Asmodæus est rex dæmonum et præses luxuriæ, sic ejus Antagonista S. Raphael et rex Angelorum est præses castitatis et castorum tutelaris, uti fuit hîc Tobiæ et Saræ. Unde ipse vel ejus asseclæ S. Thomam Aquinatem cingulo castitatis cinxerunt, ut habet ejus vita, ac S. Equitium quasi castrando, castitatis dono præmiarunt, uti refert S. Greg. 1. Dial. c. 4.

Tropol. disce hîc quanta sit animæ dignitas quantaque Dei et Angelorum, etiam Seraphinorum (qualis est Raphael) dignatio, qua dignantur hominum peccatorum, vilium et miserorum tantam, tamque particularem et providam curam gerere, quantam hîc gessit Raphael Tobiæ et Saræ. Lege S. Bern. in Psal. 90. serm. 17. ubi inter cætera obtupescens ait : *Angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis. Confiteantur Domino misericordiæ ejus, et mirabilia ejus filiis hominum. Confiteantur, et dicant inter gentes, quoniam magnificavit Dominus facere cum eis. Domine, quid est homo, quia innotuisti ei, aut quid apponis erga eum cor tuum ? Apponis cor erga eum, geris pro eo sollicitudinem, curam illius habes. Denique ei mittis unigenitum tuum, immittis spiritum tuum, promittis etiam vultum tuum. Et ne quid in cœlestibus vacet ab opera sollicitudinis nostræ, beatos illos spiritus propter nos mittis, in ministerium custodiæ nostræ deputas, nostros jubes fieri pædagogos.* Et nonnullis interjectis : *Mira dignatio, et vere magna dilectio charitatis, etc. Summa ergo majestas mandavit Angelis, et Angelis suis mandavit : illis utique sublimibus, tam beatis, tam proximis sibi cohærentibus, tam familiariter adhærentibus, et vere domesticis Dei. Mandavit de te. Tu quis es, Domine? quid est homo, quod memor es ejus; aut filius hominis, quoniam reputas eum? quasi vero non sit homo putredo, et filius hominis vermis ? Sed quid putas mandavit de te?* etc.

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

TOBIAS MORITURUS, UTI PUTABAT, FILIO DAT ULTIMA VIRTUTIS SALUTISQUE MONITA.

1. IGITUR cum Tobias putaret orationem suam exaudiri, ut mori potuisset,
vocavit ad se Tobiam filium suum, 2. dixitque ei : Audi, fili mi, verba oris
mei, et ea in corde tuo, quasi fundamentum, construe. 3. Cum acceperit
Deus animam meam, corpus meum sepeli : et honorem habebis matri tuæ
omnibus diebus vitæ ejus : 4. memor enim esse debes, quæ et quanta pe-
ricula passa sit propter te in utero suo. 5. Cum autem et ipsa compleverit
tempus vitæ suæ, sepelias eam circa me. 6. Omnibus autem diebus vitæ
tuæ in mente habeto Deum : et cave ne aliquando peccato consentias, et prætermittas præcepta
Domini Dei nostri. 7. Ex substantia tua fac eleemosynam, et noli avertere faciem tuam ab ullo
paupere : ita enim fiet ut nec à te avertatur facies Domini. 8. Quomodo potueris, ita esto mi-
sericors. 9. Si multum tibi fuerit, abundanter tribue : si exiguum tibi fuerit, etiam exiguum
libenter impertiri stude. 10. Præmium enim bonum tibi thesaurizas in die necessitatis. 11. Quo-
niam eleemosyna ab omni peccato et à morte liberat, et non patietur animam ire in tenebras.
12. Fiducia magna erit coram summo Deo eleemosyna, omnibus facientibus eam. 13. Attende
tibi, fili mi, ab omni fornicatione, et præter uxorem tuam nunquam patiaris crimen scire.
14. Superbiam nunquam in tuo sensu, aut in tuo verbo, dominari permittas : in ipsa enim ini-
tium sumpsit omnis perditio. 15. Quicumque tibi aliquid operatus fuerit, statim ei merceden
restitue, et merces mercenarii tui apud te omnino non remaneat. 16. Quod ab alio oderis fieri
tibi, vide ne tu aliquando alteri facias. 17. Panem tuum cum esurientibus et egenis comede, et
de vestimentis tuis nudos tege. 18. Panem tuum et vinum tuum super sepulturam justi consti-
tue, et noli ex eo manducare et bibere cum peccatoribus. 19. Consilium semper à sapiente
perquire. 20. Omni tempore benedic Deum, et pete ab eo ut vias tuas dirigat, et omnia con-
silia tua in ipso permaneant. 21. Indico etiam tibi, fili mi, dedisse me decem talenta argenti,
dum adhuc infantulus esses, Gabelo, in Rages civitate Medorum, et chirographum ejus apud
me habeo : 22. et ideo perquire quomodo ad eum pervenias, et recipias ab eo supra memora-
tum pondus argenti, et restituas ei chirographum suum. 23. Noli timere, fili mi : pauperem
quidem vitam gerimus, sed multa bona habebimus, si timuerimus Deum, et recesserimus ab
omni peccato, et fecerimus bene.

Monita Tobiæ.

Sunt ea numero duodecim. Primum est de pietate patri et matri tam in vita quàm post mortem exhibenda, v. 3. 4 et 5; secundum de religione erga Deum, v. 6 et 20; tertium de eleemosyna, v. 7 et 17; quartum de fuga fornicationis, et castitate, v. 13; quintum de fuga superbiæ et humilitate, v. 14; sextum de justitia et mercede operariis juste statim persolvenda, v. 15; septimum de talione, ut nemini faciat id quod sibi fieri nolit, v. 16; octavum de cura pro mortuis, v. 18; nonum de prudentia, ut nil faciat sine consilio viri sapientis, v. 19; decimum, de assidua Dei memoria, laude et invocatione, v. 20; Undecimum de providentia alendæ familiæ, repetendo pecuniam Gabelo mutuo datam, v. 22; duodecimum ut paupertatem suam soletur spe in Deum, qui sperantes in se ditat. Similia aurea monita, et documenta virtutum viri sancti morituri filiis, et posteris suis tradidere, ut S. Ludovicus filio suo Philippo : lege ea in vita S. Ludovici apud Surium die 25 Augusti ; S. Ephrem, ut patet ex ejus testamento; S. Theodorus Studita, S. Dominicus, S. Franciscus, cujus testamentum exstat in fine tom. 4. Bibliothec. Sanctorum Patrum.

3. HONOREM HABEBIS MATRI TUÆ,] juxta illud Dei in Decalogo : *Honora patrem et matrem, ut sis longævus super terram*, Deuter, 5. 16. Vide ibi dicta. Mirare hìc Tobiæ æquanimitatem, qui acri probro exceptus ab uxore, ejus tamen honorem et curam filio demandat, utque ipse memor sit dolorum, fastidiorum, et periculorum quæ ipsa pro ea passa est in utero, et deinceps. Audi Eccl. c. 3. v. 8 et 18: *Qui timet Dominum, honorat parentes : et quasi dominis serviet his qui se generunt. Quam malæ famæ est, qui de-*

relinquit Patrem : et est maledictus à Deo, qui exasperat matrem !

5. Sepelias eam juxta me,] Hebr. et Græca: *Sepeli eam juxta me honorifice in eodem sepulcro.* Vir enim et uxor sunt quasi una caro, id est, una persona civilis, Gen. 2. 24. Sic Abraham cum Sara, Isaac cum Rebecca, Jacob cum Lia eodem sepulcro sepeliri voluere, Gen. 49. 29. Memorabile est quod scribit S. Greg. Turon. de gloria Confess. c. 32. de duobus amantibus, viro scilicet et uxore, in continentia et castitate mutuo consensu viventibus. Cum enim uxor jam defuncta ferretur ad sepulturam, vir ejus expansis in cœlum manibus ait : *Gratias tibi rerum omnium artifex ago, quod sicut mihi eam commendare dignatus es, ita tibi reddidi ab omni voluptatis contagio impollutam. At illa subridens ait : Sile, sile, vir Dei, quia non est necesse proloqui nostrum, nemine interrogante, secretum. Posthæc obtecta opertorio recessit. Non post multum vero tempus et ipse migravit à seculo, sepultusque est in loco suo. Erat autem in una quidem basilica, sed è diversis parietibus utrumque sepulcrum habebatur. Et unum quidem ad meridiem, alterum ad aquilonem. Mane autem facto inventa sunt pariter* (*id est conjuncta*) *esse sepulcra, quæ usque hodie sic perdurant : idcirco nunc incolæ duos amantes vocitant, et summo venerantur honore.*

6. Omnibus autem diebus vitæ tuæ in mente habeto Deum,] puta in memoria, ut illius semper sis memor in intellectu, et de illo crebro cogites et mediteris : in voluntate, ut illum jugiter reverearis, ames, laudes, invoces, obedias, glorifices, ideoque caveas ab omni ejus offensa et peccato, ut sequitur, studiose : juxta illud Prov. 3. 6: *In omnibus viis tuis cogita Dominum, et ipse diriget gressus tuos.* Sic Enoch ambulavit æque ac Noe, Gen. 5 et 6. Sic Abraham audivit à Deo : *Ambula coram me, et esto perfectus,* Gen. 17, 1. Sic Elias : *Vivit,* ait, *Dominus, in cujus conspectu sto,* 3. Reg. 17. 1. Et Eliseus: *Vivit Dominus exercituum, in cujus conspectu sto,* 4. Reg. 3. 14. Quin et Seneca Epist. 10 : *Sic vive,* ait, *cum hominibus, tanquam Deus videat.*

7. Fac eleemosynam, et noli avertere faciem tuam, (Hebr. *ne excutias oculos tuos*) ab ullo paupere.] Sex hìc eleemosynæ fructus et stimulos Tobias dat filio, primus est : *Ita enim fiet, ut nec à te avertatur facies Domini*, q. d. Talionem tibi reddet Deus, quia ipse est curator pauperum. Quare si ab eis faciem tuam averteris, negando eleemosynam, aut consolationem, quam eis dare potes, avertet pariter faciem suam à te Deus, negando gratiam et opem quam postulas.

8. Quomodo potueris, ita esto misericors,] ut si habeas aurum, panem, cibum, illa des ; si non habeas, des consilium, verbo soleris pauperem, eique bene preceris, ostendens commiserationis affectum ; commiseratio enim levat misero miseriam, ejusque partem in se suscipit.

10. Præmium enim bonum tibi thesaurizas in die necessitatis,] ac præsertim in hora mortis : quod illi dabit Deus, utpote à se misericordibus promissum. Pro *præmium*, Græce est *depositum*; quia quæ in pauperes conferuntur, non pereunt danti, sed quasi in sinum Dei custodienda deponuntur, ut is ea danti suo tempore reddat, tum in hac vita simplicia, tum duplicia, imo centuplicia in cœlo. Hebr. hìc addunt : *Possidebis autem divitias et thesauros argenti et auri in justitia. Nam thesauri nihil proderunt et eleemosyna liberabit à morte. Et quicumque facit eleemosynam, is videbit faciem Dei, sicut scriptum est : Ego in justitia contemplabor faciem tuam, et qui occupantur ea, de cœlis sunt.*

Est hic secundus elemosynæ fructus et stimulus. Sequitur tertius.

11. Quoniam eleemosyna ab omni peccato et a morte (æterna, et sæpe à præsenti) liberat.] Qua ratione ? Primo dispositive, quia eleemosyna impetrat gratiam majorem, qua sensim eleemosynarii provehuntur ad remissionem culpæ, etiam mortalis, et ad illam disponit, si nimirum fiat ex gratia Dei præveniente, uti ad eamdem disponunt fides, spes, timor ; maxime si ipsa fiat ob motivum aliquod supernaturale, v. g. ut peccati veniam adipiscaris, ut Deo placeas, ut ejus gratiam impetres ; secundo, quia si culpa jam sit remissa, eleemosyna meretur remissionem pœnæ restantis ; tertio, quia Deus ob eleemosynam, pœnam præsentis vitæ aufert, vel differt, etiam non remissa culpa. Unde eleesynarii etiam alias impii raro in hac vita à Deo castigantur. Quocirca Daniel, c. 4. Nabuchodonosori sævo et impio suasit, dicens : *Peccata tua eleemosynis redime :* imo S. Aug. l. 21. de Civit. c. 27. ait quosdam sine eleemosyna non posse salvari. Unde S. Ambr. serm. 30 et 31. eleemosynam comparat baptismo : *Ita,* inquit, *eleemosyna exstinguit peccata, sicut aqua baptismi gehennæ exstinguit incendium. Ergo eleemosyna quodammodo animarum aliud est lavacrum, ut si quis forte post baptismum humana fragilitate deliquerit, supersit ei, ut iterum eleemosyna mundetur.* Et S. Cypr. lib. de oratione et eleemosyna : *Sicut lavacro aquæ salutaris gehennæ ignis exstinguitur, ita eleemosynis atque operibus justis, delictorum flamma sopitur.* S. Bernardus, serm. 1. post Epiphaniam, hydriam tertiam, qua peccatorum ablutio fiat, statuit eleemosynam. Sic et eamdem baptismo comparat. D. Leo hom. 2. de Collectis, et serm. 5 : *Eleemosynæ,* inquit, *peccata delent, mortem perimunt, et pœnam perpetui ignis exstinguunt,* huncque Tobiæ locum subjungit. Vide dicta Eccles. 3. v. 33. ad illa : *Ignem ardentem exstinguit aqua, et eleemosyna resistit peccatis.*

Et non patietur animam ire in tenebras,] gehennæ, quia ipsa quasi claudit et oppilat os gehennæ. Objicit S. Aug. serm. 18. de verbis Domini secundum Matth. c. 16. ac simul respondet : *Si,* inquit, *ei filius responderet miratus : Quid ergo pater, tu eleemosynas non fecisti, ut modo cæcus loquaris ? tu nunc nonne in tenebris es, qui mihi dicis : Eleemosynæ non sinunt ire in tenebras ? Noverat ille, de qua luce doceret filium, noverat in interiore homine quod videbat. Filius patri porrigebat manum, ut ambularet per terram : et pater filio, ut habitaret in cœlo.* Idem hom. 47. inter 50 : *Patrocinatur,* ait, *eleemosyna in die judicii homini, ut flammas æternas non timeat.* Hic est quartus eleemosynæ fructus; sequitur quintus et sextus.

12. Fiducia magna erit coram summo Deo eleemosyna omnibus facientibus eam.] Hebr. *munus amplum et bonum rependetur coram sancto.* Vatabl. *merces optima reddetur.* Hac de causa eleemosyna habitu Reginæ Virginis coronam in capite gestans ex ramis olivarum, in

somnis apparuit S. Joanni Eleemosynario Archiep. Alexandr. eique dixit : *Ego sum prima filiarum regis; si me possederis amicam, ego te ducam in conspectum imperatoris. Etenim nemo habet partem apud eum, sicut ego. Ego quippe feci eum in terris hominem fieri, et salvare homines.* Qua visione excitatus sanctus Joannes omnia sua dabat pauperibus, et quo plura erogabat, eo plura à Deo recipiebat, adeoque stannum in argentum convertebat : ita Leontius Episcopus Neapolis in Cypro, in ejus Vita.

13. ATTENDE TIBI, FILI MI, AB OMNI FORNICATIONE,] quam multi gentilium putarunt esse licitam, ideoque ab Apostolis nominatim fuit vetita gentibus ad Christum conversis, Actor. 15. 29. et Paulus scribens ad gentes identidem eam vetat sub pœna gehennæ, ut 1. Cor. 6. Gal. 5. Eph. 5. Hebr. 13. et S. Joan. Apoc. 21. 8 : *Fornicantium*, ait, *pars erit in stagno ardenti, igne et sulphure, quod est mors secunda.*

ET PRÆTER UXOREM TUAM NUNQUAM PATIARIS CRIMEN SCIRE,] q. d. Præter uxorem nullam feminam cognoscas, ut cum ea crimen fornicationis admittas. Idem ex Mose didicit Plato, sanxitque l. 7. de legibus : *Nemo*, inquit, *audeat ullam attingere, præter legitimam suam uxorem.*

14. SUPERBIAM NUNQUAM IN TUO SENSU (in tua mente, in tua cogitatione, æstimatione, judicio et voluntate), AUT IN TUO VERBO DOMINARI PERMITTAS, ut licet tentationes superbiæ sentias, tamen eis non consentias, ut ipsa tibi dominetur; sed tu generose eam reprime, eique dominare : IN IPSA ENIM INITIUM SUMPSIT OMNIS PERDITIO,] tam Luciferi et Angelorum, quàm Adami et hominum; imò, ut ait S. Prosp. lib. de vita contemp. cap. 25. *nullum peccatum sine superbia potest, vel potuit esse, aut poterit*, quia omnis qui peccat, præponit se, suumque appetitum Deo, ejusque legi, quod utique est superbia. Audi S. Bern. serm. 1 de adventu : *Si superbientibus Angelis Deus non pepercit, quanto minus tibi, putredo et vermis? Nihil ille fecit, nihil operatus est; tantum cogitavit superbiam : et in momento, in ictu oculi, irreparabiliter præcipitatus est, quia in veritate non stetit. Fugite superbiam, fratres mei, quæso, multum fugite. Initium omnis peccati superbia, quæ tam velociter ipsum quoque sideribus cunctis clarius micantem æterna caligine obtenebravit Luciferum; quæ non modo Angelum, sed Angelorum primum in diabolum commutavit.* Denique serm. 54. in Cant. *Superbo Angelo horrenda et formidolosa maledictio intorquetur, quoniam in veritate non stetit. Si sic actum est cum Angelo, quid de te fiet terra et cinere? Ille in cœlo intumuit : ego in sterquilinio. Quis non tolerabiliorem in divite superbiam, quam in paupere ducat? Væ mihi, si tam dure in potente illo animadversum est, pro eo quòd elevatum est cor illius; nec profuit quod cognata potentibus superbia esse cognoscitur, quid de me exigendum et misero et superbo?* Et S. Chrys. hom. 4. ad pop. *Sicut est principium modestiæ jejunium, id est, fundamentum et constitutio : sic etiam peccati superbia, et ab ea omne peccatum inchoatur. Ex superbia nascitur pauperum despectus, pecuniarum concupiscentia, amor principatus, multæ desiderium gloriæ. Elatus etiam neque à majoribus, nedum ab inferioribus contumeliam pati sustinet, etc.* Greg. lib. 34. mor. c. 17 : *Sicut inferius radix tegitur, sed ab illa rami extrinsecus expanduntur, ita se superbia intrinsecus celat, sed ab illa protinus aperta vitia pullulant. Nulla quippe mala ad publicum prodirent, nisi hæc mentem in occulto constringeret.* Denique superbia hominem indecorum reddit et ignobilem. Prov. 11. v. 2 : *Ubi fuerit superbia, ibi erit et contumelia;* et c. 29. v. 23 : *Superbum sequitur humilitas, et humilem spiritum suscipiet gloria.*

15. QUICUMQUE TIBI ALIQUID OPERATUS FUERIT, STATIM EI MERCEDEM RESTITUE,] scil. *ante solis occasum*, si pauper sit, ut præcipitur Deut. 24. et Lev. 13. *Non morabitur*, ait, *opus mercenarii tui apud te usque mane.*

16. QUOD AB ALIO ODERIS FIERI TIBI, VIDE NE TU ALIQUANDO ALTERI FACIAS.] Hoc est primum principium, ex quo omnes virtutes proximum concernentes, quasi conclusiones educuntur, omniaque vitia proximum lædentia resecantur. Audi S. Chrys. hom. 13. ad popul. *Non opus est multis sermonibus, neque prolixis legibus, nec varia doctrina. Voluntas tua sit lex. Vis beneficia capere? confer beneficium alteri. Vis misericordiam consequi? miserere proximi. Vis laudari? lauda alium. Vis amari? ama. Vis primis partibus potiri? cede prius alteri. Tu sis judex. Tu sis vitæ tuæ legislator.* Et rursum : *Quod odisti, aliis ne facias. Per hoc quidem fugam à malo inducit, per illud autem virtutis operationem. Odisti contumeliam pati? neque tu alteri invideas. Odio habes falli? neque tu fallas alium. Et in omnibus generaliter, si duo hæc verba retineamus, alterius disciplinæ non indigebimus.*

Idem docet S. Aug. l. 2. de ordine vitæ, c. 8. et l. 3. de Doctr. Christ. c. 14. quin et Alex. Imp. gentilis licet, teste Lampridio, *clamabat sæpius quod à quibusdam, sive Judæis, sive Christianis audierat et tenebat, idque per præconem, cum aliquem emendabat, dici jubebat : Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris :* quin est Christus ipse hanc virtutis normam sanxit, Matth. 7. 12. *Omnia*, ait, *quæcumque vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis.* Græca hìc addunt : *Vinum ad ebrietatem ne bibas, et ne ambulet ebrietas tecum in via tua*, quia faciet te cespitare et ruere in fossas et præcipitia, indeque in gehennam. Hebr. *Cave tibi ipsi ab ebrietate; et nulla unquàm vanitas tibi arrideat.*

18. PANEM TUUM ET VINUM TUUM SUPER SEPULTURAM JUSTI CONSTITUE.] Hebraice et Græce : *Effunde panes tuos et vinum tuum super sepulcra justorum.* Munsterus per sepulcra accipit ora. q. d. Accipe vinum tuum, et panem pone in ore justorum, ut non moriantur fame; sed nemo non videt hoc esse ineptum, alienum et contortum. Nota ergo olim apud Christianos (Romæ præsertim et in Africa) moris fuisse, ut fideles epulas ferrent ad sepulcra, et memorias martyrum, quas per martyres hoc quasi contactu sanctificatas, prælibabant ipsi et amici eorum, deinde eas erogabant in pauperes, qui in Ecclesia ad agapen in martyrum natalitiis convocabantur, idque in honorem martyrum, atque hoc solitam facere S. Monicam matrem suam narrat S. Aug. l. 6. Confess. c. 2.

Nota secundo idem eos fecisse in sepultura defunctorum suorum, quorum dubia erat salus, vel gloria, scilicet eleemosynas, aut convivium, seu agapen hanc instruxisse in cœmeteriis, aut templis; tum ad luctus solatium, tum ut animam defuncti, si pœnis purgatorii detineretur, eleemosyna hac, et precibus pau-

perum expiarent. Verum quia ritus hic parentalis referebat mores gentilium, qui manibus suis (ita animas defunctorum, earumque genios, sive deos præsides vocabant) hoc modo parentabant, quasi animæ defunctorum illis epulis vescerentur, ut patet ex Virg. 6. Æneid. Plinio l. 8. c. 12. Macrobio, Cicerone et aliis, quæ proinde à Festo feralia et inferiæ, à Poetis Hecatis cœna, à Livio viscerationes, à Plauto pollincturæ, à Nonio silicernia appellantur; quibus etiamnum utuntur Japones et Peruani, ut liquet ex epist. Indicis. Similiter propter abusus comessationum et compotationum S. Ambr. Mediolani hunc ritum epulandi è templis sustulit, cujus exemplum, docente postea S. Augustino, Africana Ecclesia secuta est, ac eleemosynæ pro defunctis domi distribui cœperunt, uti etiamnum fit, etsi nonnullis in locis, uti in Hispania, panes in sepultura adhuc offerantur, qui sacerdotibus cedunt, ut orent pro anima defuncti, ait Sanchez. Hæc omnia patent ex S. Aug. l. 6. Conf. c. 2. et Epist. 64. et S. Paulino Epist. ad Alethium, et S. Chrys. hom. 32. in Matth. Idem ergo innuit hìc Tobias factitatum apud Judæos, et forte ab eis Christiani hunc ritum, uti et plures alios mutuati sunt. Sensus ergo est, q. d. Panem et vinum tuum distribue fidelibus pauperibus, ut ipsi orent pro defuncto jam sepulto. Hinc addit : ET NOLI EX EO MANDUCARE ET BIBERE CUM PECCATORIBUS,] scilicet, cum infidelibus, perversisque hominibus, tum quia eorum preces parum valent apud Deum, pro liberanda è pœnis anima defuncti, tum ne ab eis discas potare et impie agere. Nam, ut ait Epictetus, *qui cum contaminatis versatur, contaminatus evadet ;* et Theognis :

——— Ne te conjungito pravis,
Sed conjunge bonis, et ab his bona plurima disces.
Cum pravis vivens, tu quoque pravus eris.

Qui tetigerit picem, ait noster Siracides, cap. 13. v. 1. *inquinabitur ab ea: et qui communicaverit superbo, induet superbiam.* Paulo ante vero dixerat, c. 12. v. 13 : *Quis miserebitur incantatori à serpente percusso, et omnibus qui appropriant bestiis ? Sic et qui comitatur vum viro iniquo, et obvolutus est in peccatis ejus.* Porro S. Greg. 3. past. c. 25. sic explicat : *Panem suum et vinum peccatoribus præbet, qui iniquis subsidia pro eo quòd iniqui sunt, impendit. Unde et nonnulli hujus mundi divites, cum fame crucientur Christi pauperes, effusis largitatibus nutriunt histriones.*

Hinc ergo liquet esse Purgatorium, ac piorum eleemosynas et suffragia animabus in eo detentis prodesse. Vide Bellarm. l. 1. de Purgat. c. 3. Plura hac de re dixi Eccles. 30. v. 18. ad illa : *Appositiones epularum circumpositæ sepulcro.*

19. CONSILIUM SEMPER A SAPIENTE PERQUIRE,] tum quia in propriis etiam sapientes cæcutiunt: affectus enim excæcat rationem. Unde Proverb. 3. v. 5. dicitur : *Ne innitaris prudentiæ tuæ :* tum quia sapientes sapientia dant consilia, et à sapientibus sapientiam disces ; unde Græcus hic habet : *Consilium ab omni prudente quæras, neque ullum utile consilium asperneris.* Hebr. *Audi et accipe à quolibet, qui tibi dederit consilium bonum.* Idem suadet Hesiodus, cujus versus citat laudatque Arist. 1. Ethic. c. 4 :

Is rursum bonus est, paret qui recta monenti.
At qui ex se nescit, cuiquam nec porrigit aures ;
Ut bona percipiat, demens et inutilis ille est.

Fili, ait Ecclesiasticus, c. 32. 24. *sine consilio nihil facias, et post factum non pœnitebis.* Et Salomon, c. 19. 20 : *Audi consilium et suscipe disciplinam, ut sis sapiens in novissimis tuis.*

20. OMNI TEMPORE BENEDIC DEUM, ET PETE AB EO UT VIAS TUAS DIRIGAT] dicens cum Psalmista, psal. 118 : *Utinam (* Domine*) dirigantur viæ meæ ad custodiendas justificationes tuas.* Et : *Vias tuas, Domine, demonstra mihi, et semitas tuas edoce me.* Hebr. uberius hoc loco habent : *Omni tempore pete à Domino, ut ipse dirigat gressus tuos atque consilium tuum : quoniam non est in hominis manu consilium aliquod, sed in manibus Dei, qui est benedictus : quia omnia, quæ voles, faciet, justumque humiliabit.* Græcus vero : *Dominum Deum benedic omni tempore, et ab ipso pete ut rectæ fiant viæ tuæ, omnesque semitæ, et consilia tua bene procedant, seu secundentur. Neque enim est ulla gens, quæ consilium habeat : sed ipse Dominus bona omnia dat, et quemcumque voluerit, humiliat, prout vult.* Quin et Isocrates ad Dæmonicum : *Bona*, ait, *deliberatio ab hominibus est, ejus prosperitas* (prospera exsecutio, prosper effectus) *à diis.*

23. NOLI TIMERE, FILI MI : PAUPEREM QUIDEM VITAM GERIMUS (Græce ἐπτωχεύσαμεν, id est mendicamus, vel mendici sumus), SED MULTA BONA HABEBIMUS, SI TIMUERIMUS DEUM.] *Habebimus*, non solum in futura vita, sed etiam in præsenti, ac præsertim decus, meritumque virtutis et pietatis. Vidit hoc per umbram Cicero, qui Tuscul. 1. et ult. ait : *Quis dubitet quin in virtute divitiæ positæ sint, quoniam nulla possessio, nulla vis auri et argenti pluris æstimanda quàm virtus est ? Etenim si callidi rerum æstimatores, prata et areas quasdam magni æstimant, quod ei generi possessionum minime quasi noceri potest : quanti est æstimanda virtus, quæ nec eripi, nec surripi potest unquam ; neque naufragio, neque incendio amittitur, nec temporum, nec tempestatum permutatione mutatur ? Qua qui præditi sunt, soli sunt divites ; soli enim possident res et fructuosas et sempiternas.*

Hebræus habet : *Viriliter age, et esto robustus, quia Dominus erit tecum ut te adjuvet, et prosperum faciat, si requisieris eum in toto corde tuo, et tota anima tua.* Et postea : *Si timueris Dominum, et custodieris temetipsum ab omni peccato, ipse dabit tibi divitias magnas. Vobis dico,* ait S. Aug. serm. 7. de tempore, *pauperes, qui mendicatis, qui de eleemosyna Christianorum vivitis : Consolamini, consolamini, tribulatio vestra convertetur in gaudium, et dolor vester in lætitiam. Non vobis sit ingratum, quod mendicatis, nec ideo in corde vestro aliquid contra Deum dicatis : quia ille justus et pius est in omnibus operibus suis. Et te ideo fecit pauperem, ut sufferendo brevem inopiam, æternam vitam acquireres. Et divitem ideo fecit, ut dum superflua daret, remedium peccatis suis acquireret. Et ideo patientes estote et exspectate Dominum.*

CAPUT QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

RAPHAEL ANGELUS SE TOBIÆ DUCEM OFFERT IN RAGES, SPONDETQUE PATRI SE EUM INCOLUMEM DUCTURUM ET REDUCTURUM.

1. TUNC respondit Tobias patri suo, et dixit : Omnia quæcumque præcepisti mihi faciam, pater. 2. Quomodo autem pecuniam hanc requiram, ignoro. Ille me nescit, et ego eum ignoro : quod signum dabo ei? Sed neque viam, per quam pergatur illuc, aliquando cognovi. 3. Tunc pater suus respondit illi, et dixit : Chirographum quidem illius penes me habeo : quod dum illi ostenderis, statim restituet. 4. Sed perge nunc, et inquire tibi aliquem fidelem virum, qui eat tecum, salva mercede sua : ut, dum adhuc vivo, recipias eam. 5. Tunc egressus Tobias, invenit juvenem splendidum, stantem præcinctum, et quasi paratum ad ambulandum. 6. Et ignorans quod Angelus Dei esset, salutavit eum, et dixit : Unde te habemus, bone juvenis? 7. At ille respondit : Ex filiis Israel. Et Tobias dixit ei : Nosti viam quæ ducit in regionem Medorum? 8. Cui respondit : Novi, et omnia itinera ejus frequenter ambulavi, et mansi apud Gabelum fratrem nostrum, qui moratur in Rages civitate Medorum, quæ posita est in monte Ecbatanis. 9. Cui Tobias ait : Sustine me, obsecro, donec hæc ipsa nuntiem patri meo. 10. Tunc ingressus Tobias, indicavit universa hæc patri suo, super quæ admiratus pater, rogavit ut introiret ad eum. 11. Ingressus itaque salutavit eum, et dixit : Gaudium tibi sit semper. 12. Et ait Tobias : Quale gaudium mihi erit, qui in tenebris sedeo, et lumen cœli non video? 13. Cui ait juvenis : Forti animo esto, in proximo est ut à Deo cureris. 14. Dixit itaque illi Tobias : Numquid poteris perducere filium meum ad Gabelum in Rages civitatem Medorum? et cum redieris, restituam tibi mercedem tuam. 15. Et dixit ei Angelus : Ego ducam et reducam eum ad te. 16. Cui Tobias respondit : Rogo te, indica mihi de qua domo aut de qua tribu es tu? 17. Cui Raphael Angelus dixit : Genus quæris mercenarii, an ipsum mercenarium, qui cum filio tuo eat? 18. Sed ne forte sollicitum te reddam, ego sum Azarias Ananiæ magni filius. 19. Et Tobias respondit : Ex magno genere es tu. Sed peto ne irascaris quod voluerim cognoscere genus tuum. 20. Dixit autem illi Angelus : Ego sanum ducam, et sanum tibi reducam filium tuum. 21. Respondens autem Tobias, ait : Bene ambuletis, et sit Deus in itinere vestro, et Angelus ejus comitetur vobiscum. 22. Tunc paratis omnibus, quæ erant in via portanda, fecit Tobias vale patri suo et matri suæ, et ambulaverunt ambo simul. 23. Cumque profecti essent, cœpit mater ejus flere, et dicere : Baculum senectutis nostræ tulisti, et transmisisti à nobis. 24. Nunquam fuisset ipsa pecunia, pro qua misisti eum. 25. Sufficiebat enim nobis paupertas nostra, ut divitias computaremus hoc, quod videbamus filium nostrum. 26. Dixitque ei Tobias : Noli flere, salvus perveniet filius noster, et salvus revertetur ad nos, et oculi tui videbunt illum. 27. Credo enim quod Angelus Dei bonus comitetur ei, et bene disponat omnia, quæ circa eum geruntur, ita ut cum gaudio revertatur ad nos. 28. Ad hanc vocem cessavit mater ejus flere, et tacuit.

5. TUNC EGRESSUS TOBIAS INVENIT JUVENEM SPLENDIDUM, STANTEM PRÆCINCTUM, ET QUASI PARATUM AD AMBULANDUM.] Erat hic Raphael Angelus, qui apparuit Tobiæ, ut *juvenis*, ob vigorem et robur, utpote immortalis, æternus, immutabilis, ideoque nunquam senescens aut deficiens; ut *splendidus*, ob splendorem, tum naturæ Angelicæ, quæ purus et lucidissimus est spiritus, tum gloriæ beatificæ; ut *stans præcinctus*, quasi dux viæ; est enim Raphael præses viarum et viatorum. Quocirca ipse Vasco Gamæ, misso ab Emmanuele rege Lusitaniæ ad aperiendam viam in Indiam orientalem, eamdem ipsi et fidei Christianæ aperuit anno Domini 1497. Audi nostrum Maffæum, l. 1. histor. Indicæ : *Prætoriæ* (navi) *inditum est nomen à S. Gabriele, ut quæ ex orbe nostro ad antipodas viam Evangelio muniebat, sub tutela præsidioque lateret*

Archangeli potissimum ejus, qui primus è cœlo, terris olim attulit Evangelium: secundam Archangelo Raphaeli, viatorum duci ac tutori dicarunt. Deinde superato Bonæ Spei promontorio appulerunt ad locum, cui, ut ait Maffæus, *bona signa nomen impositum, et amicitia cum Barbaris inita, subductæ naves, et multis in locis refectæ: ibidem columna cum titulo Raphaelis Archangeli de more fixa.* Sic Theodosii Imp. exercitus ab Angelo (Raphaele, vel ejus assecla pastoris persona induto) per paludes viasque invias ductus, Ravennam se recepit, et Joannem tyrannum profligavit, anno Domini 425, ut narrat Socrates, l. 7. c. 73. et ex eo Baron. tom. 5.

Simili prorsus viatoris specie Raphael Angelus ducem viæ se obtulit S. Macario Romano; iisdemque pene verbis, quibus hîc Tobiam eum compellavit, imo eum deduxit ad loca tormentorum, in quibus torquentur impii, et gaudiorum in quibus exsultant justi. Ita habet vita S. Macarii in vitis Pat. apud nostrum P. Herib. Rosweydum.

7. Ex filiis Israel.] Verum dicit Raphael, tum quia ipse veniebat ex urbibus filiorum Israel, utpote fidelium, quorum sanitatis et salutis causa sibi erat à Deo demandata. Unde Lyran. et Dion. Cart. inquiunt: *Quæ ab Angelis inter homines dicuntur et fiunt, sunt figurativa: et locutio, qua dicit Raphael se ex Israelis filiis esse significat esse charitatis conjunctionem, qua S. Angeli devotis fidelibus conjunguntur:* tu quia *Israel* Hebr. idem est quod *dominabitur Deus*, sive *dominans Deus*, cujus ipse æque ut cæteri Angeli sunt creaturæ, et quasi filii, juxta illud Job, c. 38: *Ubi eras cum me laudarent astra matutina, et jubilarent omnes filii Dei?* puta SS. Angeli. Aliter Sanch. *Israel*, inquit, Hebr. idem est quod *vir videns Deum.* Raphael ergo est Israel et Israelita, quia videt Deum facie ad faciem, et hac visione beatur.

8. Quæ (Rages civitas) posita est in monte Ecbatanis.] Ecbatana, sive Ecbatanis est nomen indeclinabile urbis Medorum, quæ deinde toti monti et planitiei adjacenti, ubi sita erat Rages, nomen dedit suum. Unde Heb. habent: *Est iter duorum dierum ab Ecbatanis usque Rages; et Rages quidem est in montanis, Ecbatanis autem in planitie campi.*

12. Et ait Tobias: Quale gaudium mihi erit, qui in tenebris sedeo, et lumen coeli non video?] Primo, Hugo sic explicat, q. d. Apprecatus es mihi gaudium: videris ergo scire modum, quo visum recipere, ideoque gaudere queam, dic illum si nosti; secundo Dion. q. d. Non cupio in hac vita gaudium, cum cæcus nunc vivam, et propediem moriturus sim, futura gaudia desidero; tertio et genuine, q. d. Eheu qua ratione gaudere queam, qui omni luce destitutus, in tenebris cæcitatis obscuram, miseram et mœstam vitam ago?

17. Genus quæris mercenarii.] Vide hîc miram dignationem et demissionem magni S. Raphaelis, qui se vocat facitque quasi servum mercenarium Tobiæ; unde et servi formam, speciemque induerat. Causam dat S. Aug. serm. 226. de temp. qui est de Tobia: *Quid*, inquit, *meruistis, pater Tobit* (sic enim Græca vocant patrem Tobit) *filiusque Tobia, mercenarium habere cœlestem, et tanquam operarium locare terrestrem? Celavit vobis Angelus nomen, Azarias sum, inquit, Ananiæ magni filius: et non dixit: Ego sum Raphael Angelus. Celavit in primo nomine dignitatem, ne faceret locatori terrorem. Si enim diceret: Ego sum Angelus, non esset Tobiæ mercenarius. Servata dignitas nominis, ut postremo magnitudo claresceret dignitatis. Unde recte hoc documentum morale colligit et subjungit: Videte, charissimi, quantum sit eleemosynæ meritum. Angelum meruit habere operarium. Videtis quantum proficit mortuos sepelire, ut oblatio ejus per Angelum Raphaelem ad cœlestem ascenderet majestatem. Videtis quia eleemosyna à morte liberat, et ipsa purgat peccata, facit purgationem oculorum, liberat à tenebris peccatorum.*

Disce ergo hîc quod tantum viæ ducem, puta S. Raphaelem, meruerit eleemosyna, et pietas utriusque Tobiæ patris scilicet et filii.

18. Ego sum Azarias Ananiæ magni filius.] Nittekerus scribens contra P. Edmondum Campianum, p. 77. ait Raphaelem hîc mentiri: sed apage impudens blasphemia. Dico ergo Angelum dicere verum: primo, quia, ut ait S. Athan. in synopsi, Raphael Tobiam comitatus assumpsit effigiem et formam Azariæ, ejusque personam præ se ferebat: sic imaginem S. Petri per Metonymiam vere vocamus S. Petrum. Sic Gen. 31. v. 13. Angelus vere ait: *Ego sum Deus Bethel*, quia loquebatur in persona Dei, quasi ejus legatus. Sic Exodi 20. Angelus, vice Dei promulgans Decalogum, ait: *Ego sum Deus*, quia loquitur in persona Dei. Addunt aliqui ex S. Th. 1. p. q. 51. art. 2. Raphaelem dici Azariam, quia corpus Azariæ jam vita functi ex sepulcro assumpserat et induerat. Verum hoc indecens fuisset, nec sufficeret, quia corpus Azariæ non est Azarias. Denique, male id colligunt ex S. Thoma, qui Angelis tribuit corpus aereum.

Secundo, quia, ut ait S. Greg. hom. 34. Angeli in se non habent nomina, cum invicem videant et colloquantur facie ad faciem, sed ea sortiuntur et assumunt, ratione ministerii quod apud homines obeunt. Sic Michael pugnans pro fidelibus cum dracone superbo assumit nomen humilitatis, seque vocat Michael, id est, *quis ut Deus?* Apocal. 12. Gabriel vero idem est quod *fortitudo Dei*, quia præest prœliis Dei. Raphael idem est quod *curatio Dei*, quia ipse æcitatem Tobiæ curavit. Idem hîc se vocat *Azariam*, id est, auxilium vel adjutorium Dei, quia ipse æque ac omnes Angeli sunt *administratorii spiritus*, ut ait Apost. Hebr. 1. v. ult. hoc est ministri et adjutores Dei. Porro Græca habent: *Ego sum de genere Azariæ et Ananiæ magni et fratris tui*, q. d. Ego sum junior, sive minor Azarias filius senioris Azariæ, qui fuit filius magni Ananiæ, sive parentis Ananiæ, ut habet Hebr. Raphael enim, cæterique Angeli sunt filii Azariæ senioris, id est filii Dei, qui est compar par et adjutor magni Ananiæ, id est Dei patris.

Posset quoque Azarias significare *prohibitio*, vel *retentio Dei*, à rad. עצר *atzar*, id est prohibuit, cohibuit, clausit, quia Raphael cohibuit Asmodæum, eumque in deserto conclusit.

Posset rursum *Azarias* significare *divitem*, vel *divitias Dei*, à rad. עשר *ascar*, id est, dives fuit: aut thesaurus Dei, à rad אוצר *otsar*, id est thesaurus: ipse etenim thesauros sapientiæ et

beneficentiæ Dei in se continet, eorumque est minister et dispensator.

Posset denique *Azarias* verti *beatus*, vel *beatitudo* Dei, à rad. אשרי *asro*, id est beatitudo.

Ananiæ magni filius.] Ananias si per ח *chet* scribatur, ut Heb. dicatur Chananias, idem est quod *gratia Dei*, ait Beda, sive ut Pagnin. *donum, miseratio et gratificatio Dei*, sive *Deus donans, miserans et gratificans;* hujus enim filii sunt Angeli, ipseque Raphael, quia gratis ab eo acceperunt angelicam suam naturam, gratiam et gloriam, idque, ut vult Franc. Suarez et alii, per merita Christi, qui proinde per Ananiam hìc accipi potest, ut ipse sit pater, princeps et Dominus Raphaelis omniumque Angelorum, ut docet Apost. Ephes. 1. et Hebr. 1.

Si autem *Ananias* scribatur per ע *ain* idem est quod ערן יהי *anan ia*, id est nubes Dei, quia scilicet Raphael et Angeli sunt filii Dei, qui est invisibilis, et per gloriam incomprehensibilis, cujus rei symbolum est nubes. Unde nubes in Script. dicitur latibulum, et quasi vestimentum Dei, quia Deus in nube se abscondebat et loquebatur, responsa dans ex propitiatorio, Levit. 16. v. 2. ac per nubem passim apparebat Mosi et filiis Israel. Idem Dei imitatione fecit hìc Raphael, qui per naturam suam Tobiæ erat invisibilis, ideoque corpore quasi nube se texit, et idcirco Tobiæ incognitus fuit in via. Hinc patet nomen Azariæ et Ananiæ hìc magis esse appellativum quam proprium, de quo mox plura.

Alleg. Raphael fuit hìc typus Christi. Ipse enim est *Azarias*, id est *adjutor Dei*, ad illuminandum, redimendum et salvandum homines cæcos, ac magni Ananiæ, id est Dei patris, ejusque gratiæ et misericordiæ filius, quia in ipso sunt omnes thesauri sapientiæ et gratiæ Dei absconditi, in eoque *inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter.* ad Col. 2. 9. ideoque ipse jure Ananiæ, id est, charitum et gratiarum filius est et appellatur. Hoc est, quod ait Christus Isaiæ 50. 7 : *Dominus Deus auxiliator meus.* et c. 63. 7 : *Miserationum Domini recordabor.* Tropol. Azarias fuit S. Paulus et Apostoli, virique Apostolici ; hi enim sunt Dei adjutores in salute hominum procuranda. Unde ipse ait 2. Cor. 5. 19 : *Dedit nobis ministerium reconciliationis : pro Christo ergo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos : Obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo.*

Porro Azariæ nomen apud Hebræos fuit illustre, ideoque magnorum Regum, Principum, Pontificum, Prophetarum, Cantorum. Rex enim Ozias filius Amaziæ dictus est Azarias ; ac Pontifex, qui animose restitit Oziæ regi volenti offerre incensum, pariter dictus est Azarias, ut patet 2. Paral. 26. fuitque filius Johanan Pontificis, ut patet 1. Par. 6. 10. Johanan autem idem est quod Ananias : huic coævus fuit Tobias. Fuit rursum alius Azarias Pontifex filius Sadoc Pontificis tempore Salomonis, de quo 3. Reg. 4. 2. et 1. Paral. 6. 9. Fuit et tertius Azarias filius Helciæ et pater Saraiæ Pontificum, avusque Esdræ, qui Ezechiæ regis pietatem adjuvit, 2. Paral. 31. 10 et 1. Esdræ 7. 1. Fuit insuper Azarias filius Nathan præfectus aulicorum Salomonis, 3. Reg. 4. 5. Fuit Azarias filius Ethan, nepos Phares et abnepos Judæ Patriarchæ, 1. Paral. 2. 8. v. 38. alius nominatur Azarias filius Jesus. Ad hæc fuit Azarias propheta, qui vaticinando animavit Aza regem Juda ad destruendum idola, 2. Paral. 15. v. 1. et seq. Rursum filius Josaphat regis Juda vocatus fuit Azarias. 2. Paral. 21. 2. Fuit et Azarias, princeps Israelis, qui Israelitas prædam ex Juda abactam restituere generose coegit, 2. Paral. 28. 12. tempore Achaz Regis Juda, cui pariter coævus fuit Tobias. Ac ut plures alios taceam, Ananias, Azarias et Mizael fuerunt tres adolescentes regii, socii Danielis Prophetæ, qui ob Dei cultum in fornacem ardentem conjecti, in ea illæsi permanserunt, Daniel. 3. atque ex Azaria Levita prognatus est Samuel Propheta, ejusque nepos Heman Cantor in templo tempore Davidis, 1. Paral. 6. 36. Ad omnes hos alludit hìc Raphael, sed præsertim ad Azariam Pontificem filium Johanan, sive Ananiæ. Est enim Raphael rex Angelorum, sicut Asmodæus dæmonum, ut dixi. Idem quasi Pontifex obtulit incensum Deo, scilicet preces Tobiæ, c. 12. 12. idem ut cantor assidue canit Deo : *Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus Sabaoth,* Isaiæ 6. 3. Ipse enim est ex Seraphinis. Idem est Propheta, quia hìc Tobiæ curationem cæcitatis prædicit, imo præstitit. Quocirca recte notat Salianus, tom. 4. anno mundi 3226, n. 3. Azariæ nomen non tam esse proprium quàm appellativum, utpote quod sibi honoris causa multi Pontifices, quasi agnomen asciverunt, quasi eo postulantes et sperantes auxilium Dei (hoc enim significat Azarias). Nam Sept. Sixtini filium Joiadæ, non Zachariam, sed Azariam vocant, 2. Paral. 24. Et Rex ipse Ozias in libris Regum dicitur Azarias, et quidem cognomento, ut ait S. Hier. in c. 1. Amos. Et Pontifex qui tempore Ezechiæ floruit, à Josepho et Chronologis Hebræis vocatus Nerias, 2. Paral. 31. 10 et 13. Azarias nominatur.

19. Et Tobias respondit : Ex magno genere es tu.] Addunt Græca eum subjunxisse : *Ananiam et Jonatham Magni illius Samiæ* (Hebr. *Semolth*, id est pacifici, vel retribuentis) *filios ego novi jam tum, cum Jerosolymam una adorandi, et primogenita decimasque fructuum consecrandi causa proficisceremur; non enim in errorem cognatorum nostrorum adducti fuerunt*, ut adorarent vitulos aureos à Jeroboam in Israel erectos. Ex hisce verbis liquet: primo, vere ævo Tobiæ fuisse Azariam filium Ananiæ ; secundo, Ananiam fuisse Israelitam, non Judæum; tertio, fuisse virum fidelem et pium; quarto, Tobiæ cognitum et amicum, ideoque Azariæ ejus filii speciem et nomen assumpsit Raphael.

21. Angelus ejus comitetur vobiscum.] Hinc patet illo ævo Tobiam et fideles credidisse Angelos custodes singulis hominibus à Deo deputatos, eos comitari, dirigere, instruere, defendere, etc. Græca addunt Tobiam Angelo pro mercede sui ducatus promisisse drachmam per diem, et necessaria ad vitam et victum, atque si sani rediissent, additurum se honorarium super mercedem. Drachma auri est coronatus Francicus, qui nimium erat Tobiæ pauperi pretium; quare drachma argenti, quæ valet Regalem Hispanicum quinque stuferorum, sive decem bajorcorum hìc accipienda videtur.

23. Cumque profecti essent,] addunt Græca, *et canis pueri cum eis*, quod habet c. seq. v. 1.

27. Comitetur ei,] id est, eum vel cum eo. Nec putes esse solœcismum, sic enim loquitur Cicero Tuscul. 5. et sic latine dicimus : ipse mihi est comes ; comitari enim est esse comitem.

CAPUT SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Raphael monet Tobiam, ut piscem se invadentem branchia ex aquis extrahat, exenteret, ac cor, fel, jecur ad pharmaca reservet; deinde, ut Saram sibi postulet uxorem a Raguele patre.

1. Profectus est autem Tobias, et canis secutus est eum, et mansit prima
mansione juxta fluvium Tigris. 2. Et exivit ut lavaret pedes suos, et ecce
piscis immanis exivit ad devorandum eum. 3. Quem expavescens Tobias
clamavit voce magna, dicens : Domine, invadit me. 4. Et dixit ei Ange-
lus : Apprehende branchiam ejus, et trahe eum ad te. Quod cum fecisset,
attraxit eum in siccum, et palpitare cœpit ante pedes ejus. 5. Tunc dixit ei
Angelus : Exentera hunc piscem, et cor ejus, et fel, et jecur repone tibi;
sunt enim hæc necessaria ad medicamenta utiliter. 6. Quod cum fecisset, assavit carnes ejus,
et secum tulerunt in via : cætera salierunt, quæ sufficerent eis, quousque pervenirent in Rages
civitatem Medorum. 7. Tunc interrogavit Tobias Angelum, et dixit ei : Obsecro te, Azaria fra-
ter, ut dicas mihi quod remedium habebunt ista quæ de pisce servare jussisti? 8. Et respon-
dens Angelus, dixit ei : Cordis ejus particulam si super carbones ponas, fumus ejus extricat
omne genus dæmoniorum, sive à viro, sive à muliere, ita ut ultra non accedat ad eos. 9. Et
fel valet ad ungendos oculos, in quibus fuerit albugo, et sanabuntur. 10. Et dixit ei Tobias :
Ubi vis ut maneamus? 11. Respondensque Angelus, ait : Est hic Raguel nomine, vir propin-
quus de tribu tua, et hic habet filiam nomine Saram; sed neque masculum, neque feminam
ullam habet aliam præter eam. 12. Tibi debetur omnis substantia ejus, et oportet eam te acci-
pere conjugem. 13. Pete ergo eam à patre ejus, et dabit tibi eam in uxorem. 14. Tunc respon-
dit Tobias, et dixit : Audio quia tradita est septem viris, et mortui sunt; sed et hoc audivi, quia
dæmonium occidit illos. 15. Timeo ergo ne forte et mihi hæc eveniant : et cum sim unicus pa-
rentibus meis, deponam senectutem illorum cum tristitia ad inferos. 16. Tunc Angelus Raphael
dixit ei : Audi me, et ostendam tibi quæ sunt, quibus prævalere potest dæmonium. 17. Hi nam-
que, qui conjugium ita suscipiunt, ut Deum à se et à sua mente excludant, et suæ libidini ita
vacent, sicut equus et mulus, quibus non est intellectus : habet potestatem dæmonium super
eos. 18. Tu autem cum acceperis eam, ingressus cubiculum, per tres dies continens esto ab
ea; et nihil aliud, nisi orationibus vacabis cum ea. 19. Ipsa autem nocte, incenso jecore piscis,
fugabitur dæmonium. 20. Secunda vero nocte, in copulatione sanctorum patriarcharum admit-
teris. 21. Tertia autem nocte, benedictionem consequeris, ut filii ex vobis procreentur incolu-
mes. 22. Transacta autem tertia nocte, accipies virginem cum timore Domini, amore filiorum
magis quam libidine ductus, ut in semine Abrahæ benedictionem in filiis consequaris.

1. Et canis secutus est eum,] uti canes familiares sequuntur heros, à quibus nutriuntur. Dicit hoc ad nexum historiæ : nam mœsti parentes ex præcurrente cane cognoverunt reditum Tobiæ. c. 11. v. 9.

Et mansit prima mansione juxta fluvium Tigris,] puta in domo, vel hospitio Tigri adjacente. Exierat enim illo die è Ninive, quæ Tigri adjacet.

2. Et exivit (ex hospitio ad flumen Tigrim), ut lavaret pedes suos,] ex itinere fatigatos, ac pulvere et sudore sordidos et olidos.

Et ecce piscis immanis exivit ad devorandum eum.] Quæres : Quisnam fuit hic piscis? Primo aliqui censent fuisse cætum, sive balænam; hæc enim homines vorat et glutit. Verum balænas, utpote vastissimas, non capit Tigris fluvius, sed vastum mare. Rursum balænam solus Tobias extrahere nequivisset.

Secundo Dion. Carth. putat fuisse crocodilum : hic enim ex Nilo egreditur et homines in terra insequitur, necat et devorat. Est enim amphibius, tamque in terra, quàm in aquis degit et pascitur. Verùm crocodilum extrahere nequivisset Tobias. Adde : Crocodilus in terra vivit;

unica esset hæres ingentium opum Raguelis patris sui; tertia, quod existimaverint fortasse jure propinquitatis sibi debitam; cum non adesset Tobias, cui, ut habetur v. 14, debebatur tanquam propinquiori. Quarta, quia amor dementabat eos. Nam, ut ait S. August. *nimium præceps est, qui transire contenderit, ubi alium conspexerit cecidisse.*

Felix quem faciunt aliena pericula cautum.

Et, ut ait Plin. lib. 28. cap. 5. *optimum est aliena insania frui.*

Rursum disce hîc quàm omnis voluptas etiam conjugii sit anceps et instabilis. En tibi hi sponsi in ipsis sponsæ nuptiis occiduntur, uti pluribus similibus contigit, et sæpe contingit; unde proverbium est Ben-Spira: *Sponsa ascendit in thalamum, neque quid sibi eventurum sit novit.* Nam, ut ait Seneca Epist. 26: *Incertum est quo loco te mors exspectet. Itaque tu illam omni loco exspecta.*

Rursum discant hîc conjuges caste uti conjugio, cæterique caste vivere, ne ab Asmodæo, æque ac impudici hi sponsi occidantur. Ante paucos annos in Belgio existenti mihi narravit sacerdos gravis è Soc. nostra, et missione castrensi, se militem quemdam ob concubinatum infamem sæpius monuisse, ut vitam corrigeret, sed frustra: quare tandem zelo et enthusiasmo actum minatum ei fuisse, edixisseque, nisi cito sese emendaret, experturum acrem Dei vindictam. Ita factum; nam paulo post, Deus tempestatem, tonitrua ac fulmina cum horrendo fragore, omniumque terrore emisit, ac unicum illum in turpi concubinæ complexu una cum illa, fulgure afflavit et sideravit; itaque in flagranti delicto corpus fulguri, animam gehennæ tradidit, omnibus succlamantibus: *Justus es, Domine, et rectum judicium tuum!*

Timere coepit, ne et huic forte similiter contingeret.] Laudat Raguelem S. Ambros. lib. 3. Offic. cap. 14. *Raguel*, inquit, *præcipue formam honestatis expressit, qui contemplatione honestatis, cum rogaretur, ut filiam suam in conjugium daret, vitia quoque filiæ non tacebat, ne circumvenire petitorem tacendo videretur.* Et paulo post: *Justus vir plus alienis timebat, et malebat sibi innuptam manere filiam, quàm propter nuptias ejus extraneos periclitari.*

16. Fecerunt conscriptionem conjugii.] Fecerunt instrumentum authenticum, in quo conscripserunt conditiones et pacta conjugii, scilicet promissa tam sponsi, quàm sponsæ, ejusque parentum. Non dubitarunt parentes, licet territi nece septem sponsorum, dare Saram filiam Tobiæ; tum quia Raphael vultus verborumque gravitate, imo majestate id suadebat, et securitatem spondebat; tum quia Deus eos interius ad connubium hoc peragendum incitabat; ita Dionys. Serarius et alii.

CAPUT OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Tobias suffitu cordis et jecoris piscis fugat Asmodæum, quem Raphael in deserto alligat. Tobiam, consummato matrimonio, Raguel omnium bonorum hæredem facit.

1. Postquam vero cœnaverunt, introduxerunt juvenem ad eam. 2. Recordatus
itaque Tobias sermonum Angeli, protulit de cassidili suo partem jecoris,
posuitque eam super carbones vivos. 3. Tunc Raphael Angelus apprehen-
dit dæmonium, et religavit illud in deserto superioris Ægypti. 4. Tunc
hortatus est virginem Tobias, dixitque ei: Sara, exsurge, et deprecemur
Deum hodie, et cras, et secundum cras; quia his tribus noctibus Deo jun-
gimur: tertia autem transacta nocte, in nostro erimus conjugio. 5. Filii
quippe sanctorum sumus, et non possumus ita conjungi, sicut gentes quæ ignorant Deum.
6. Surgentes autem pariter, instanter orabant ambo simul, ut sanitas daretur eis. 7. Dixit-
que Tobias: Domine Deus patrum nostrorum, benedicant te cœli et terræ, mareque, et
fontes, et flumina, et omnes creaturæ tuæ, quæ in eis sunt. 8. Tu fecisti Adam de limo
terræ, dedistique ei adjutorium Hevam. 9. Et nunc, Domine, tu scis quia non luxuriæ causa
accipio sororem meam conjugem, sed sola posteritatis dilectione, in qua benedicatur nomen
tuum in secula seculorum. 10. Dixit quoque Sara: Miserere nobis, Domine, miserere
nobis, et consenescamus ambo pariter sani. 11. Et factum est circa pullorum cantum, ac-
cersiri jussit Raguel servos suos, et abierunt cum eo pariter ut foderent sepulcrum. 12. Dice-
bat enim: Ne forte simili modo evenerit ei, quo et cæteris illis septem viris, qui sunt ingressi
ad eam. 13. Cumque parassent fossam, reversus Raguel ad uxorem suam, dixit ei: 14.

Mitte unam ex ancillis tuis, et videat, si mortuus est, ut sepeliam eum antequam illucescat dies. 15. At illa misit unam ex ancillis suis. Quæ ingressa cubiculum, reperit eos salvos et incolumes, secum pariter dormientes. 16. Et reversa nuntiavit bonum nuntium : et benedixerunt Dominum, Raguel videlicet et Anna uxor ejus, 17. et dixerunt : Benedicimus te, Domine Deus Israel, quia non contigit quemadmodum putabamus. 18. Fecisti enim nobiscum misericordiam tuam, et exclusisti à nobis inimicum persequentem nos. 19. Misertus es autem duobus unicis. Fac eos, Domine, plenius benedicere te, et sacrificium tibi laudis tuæ et suæ sanitatis offerre, ut cognoscat universitas gentium, quia tu es Deus solus in universa terra. 20. Statimque præcepit servis suis Raguel, ut replerent fossam quam fecerant, priusquam elucesceret. 21. Uxori autem suæ dixit, ut instrueret convivium, et præpararet omnia quæ in cibos erant iter agentibus necessaria. 22. Duas quoque pingues vaccas, quatuor arietes occidi fecit, et parari epulas omnibus vicinis suis, cunctisque amicis. 23. Et adjuravit Raguel Tobiam ut duas hebdomadas moraretur apud se. 24. De omnibus autem quæ possidebat Raguel, dimidiam partem dedit Tobiæ, et fecit scripturam, ut pars dimidia quæ supererat, post obitum eorum, Tobiæ domino deveniret.

2. Protulit de cassidili,] id est, de pera viatorum, instar cassis, sive retis confecta, quali aucupes et piscatores utuntur. Cassidilis enim est nomen diminutivum à cassis, q. d. parva cassis, vel parvum rete, puta sacculus reticulatus, in qua viatores suas reculas et alimenta reponunt. Ita Lyran. Dion. et Budæus. Aut cassidula dicitur à casside, id est galea, quod galeæ similitudinem referat.

Partem jecoris, posuitque eam super carbones vivos,] id est ardentes et flammantes : ignis enim, per flammam sese agitans et quasi respirans videtur vivere. Græca uberius sic habent : Tobias *accepit cinerem, sive prunam thymiamatum, et imposuit cor piscis, et hepar, fumumque fecit ; et quando odoratus est dæmon odores, fugit ad Ægypti suprema.* Hebr. autem : *Percepit Asmodæus odorem et fugit.* Ergo fumus hic jecoris et cordis aliquid physice efficiebat, quo fugabatur dæmon : quidnam hoc fuerit dixi c. 6. 8. Quibus adde sanctitatem, merita, benedictionem, et preces tam Raphaelis, quàm Tobiæ, juncta fumo illi energiam dedisse ad abigendum Asmodæum : sicut pulsu campanarum ab Ecclesia benedictarum fugatur dæmon excitans procellas et tempestates, non vi pulsus, sed vi orationis Ecclesiæ, per quam benedictæ sunt. Idem fit per aquam lustralem, per agnos et cereos benedictos, perque alias res consecratas. Sic olim S. Hieron. S. Antonius, aliique Anachoretæ, dantes energumeno panem vel oleum à se benedictum, expellebant dæmonem.

Simile prorsus recenset Joseph. l. 8. Antiquitat. c. 2. de radice dicta Baaras à Salomone ostensa, cujus odoratu fugabatur dæmon : *Vidi*, inquit, *ex popularibus meis quemdam Eleazarum in præsentia Vespasiani, et filiorum, et tribunorum, reliquorumque militum multos arreptitios percurantem. Modus vero curationis erat hic : Admoto naribus dæmoniaci annulo, sub cujus sigillo inclusa erat radicis species à Salomone indicatæ ; ad cujus olfactum per nasum extrahebat dæmonium, et collapso mox homine, adjurabat id, ne amplius rediret : Salomonis interim mentionem faciens, et incantationes ab illo inventas recitans.* Hæc si vera sunt et proba, non magica, uti proba esse censent Jansen. et Franc. Lucas in c. 12. Matth. Tolet. in c. 11. Lucæ, Salmer. tom. 8. tr. 15. dicendum est quod à D. Th. q. 6. de potentia, art. 10. ad 3. dictum est, et à Victoria relect. de Magia usurpatum, potuisse quidem certam quamdam et piam formulam ejiciendi dæmones institui à Salomone, sancto adhuc, quam Deus peculiari suâ auctoritate, ad dæmones fugandos confirmaret. In hac etiam nihil magicum, nihil ex amicitia et fœdere cum dæmone. At à Salomone idololatra et magicæ artis postea studioso, si unquam conscripti, traditive exorcismi, hos oportet magicos fuisse, et nulla divina aut angelica virtute fultos, ad abigendos dæmones, sed tantum pacto impio et nefaria magia. Hanc sane olet radix illa Josephi inclusa annulo, in qua nulla facultas supra spiritum, ait noster Pineda l. 3. de rebus Salom. c. 29. Nam et Serario hìc q. 5. c. 7. displicent hæc duo. Primum, quod l. 7. belli c. 5. asserat radicem Baaras è terra evelli non posse, nisi moriatur is qui evellit, sive homo sit, sive canis. Secundum, quod dæmones vocet malorum hominum spiritus. Quin et Delrio in magic. l. 6. c. 2. q. 3. sect. 2. cum Pineda censet falso radices has et dæmonum exorcismos adscribi Salomoni. Illi ergo suspecti sunt, incertæque et dubiæ fidei. Judæi enim, qui eos jactant, magis abundant, ac forte Eleazarus ille Josephi fuit magus. Sanctior, ideoque securior, et dæmoni formidabilior fuit virga S. Benedicti, de qua S. Gregor. l. 2. Dialog. c. 4. Siquidem percussus Monach. quem sæpe nigellus puer ab oratione abducebat, *deinceps ad orationis studium immobilis permansit, sicque antiquus hostis dominari non ausus est ejus in cogitatione, ac si percussus fuisset ex verbere.*

3. Et religavit illud in deserto.] Nota : Raphael ligavit Asmodæum in deserto per decretum et potestatem divinam, eum detinendo in deserto, ut se loco movere, et inde egredi non posset. Hoc autem fieri potest tribus modis ; primo, jubendo ex parte Dei ne se moveret, ac si secus faciat, minando ei acres pœnas et verbera : imo si egrediatur, vi et verberibus eum ad regressum compellendo. Sic lex ligat hominem, id est obligat hominem, ideoque lex à ligando dicitur, ut multi volunt juxta illud :

Verba ligant homines, taurorum cornua funes.

Camperius, Hector, Boethus et alii quos citat et sequitur Serar. cap. 8. q. 4. Audi S. August. 15. civ. cap. 23. *Creberrima fama est, multique se expertos, vel ab eis qui experti essent, de quorum fide dubitandum non est, audisse affirmant Sylvanos et Faunos, quos vulgo incubos vocant, improbos exstitisse mulieribus, et earum appetisse ac peregisse concubitum, et quosdam dæmones, quos Dusios Galli nuncupant, hanc assidue immunditiam et tentare, et efficere: plures, talesque asseverant, ut hoc negare impudentiæ videatur.* Audi et exemplum quod refert Auctor vitæ S. Bernardi lib. 2. versu 6. *Mulier quædam in regione Nanneti à quodam petulante dæmone sex annis, habito ejus consensu, incredibili libidine vexata est. Apparuerat ei in specie pulchri militis, et sæpe abutebatur ea invisibiliter, marito ejus in eodem lecto cubante, lascivus ille spiritus. Quæ anno septimo timore correpta, veniente in prædictam civitatem S. Bernardo Clarevallis abbate, misera mulier ad pedes ejus corruit, passionem horribilem et ludificationem diabolicam multis cum lacrymis confessa, succurri sibi flagitavit : à quo consolata, et quid facere deberet edocta, post confessionem diabolus ad illam accedere non potuit.*

Verum dæmon proprie non amat feminas libidinis suæ causa, cum carne careat, ideoque nullum habeat libidinis sensum, sed amorem simulat, ut feminas in suî amorem et peccatum infandum pelliciat. Porro non est verisimile Asmodæum hîc fuisse amasium et incubum Saræ, tum quia sciebat illam esse castissimam, ideoque ei generose restituram. Quare Tobias, dicens Asmodæum amare Saram, id dixit non ex suo, sed ex vulgi sensu et fama. *Audio*, inquit: vulgus enim, videns septem sponsos Saræ esse occisos à dæmonio, suspicabatur id fieri ex ejus rivali amore et zelotypia; sic enim proci eamdem ambientes sponsam sæpe se mutuo interimunt. Nam versu 17. Raphael Angelus non hanc, sed prorsus aliam, et quasi contrariam occisionis eorum affert causam, scilicet eos cæsos ab Asmodæo, ob scelera et effrænem libidinem. Ita Serarius.

17. Et suæ libidini ita vacent, sicut equus et mulus,] nam ut ait Arist. l. 6. hist. anim. c. 22. *Salacissimus omnium tam feminarum, quàm marium, equus est.* Unde illud Jerem. 5. vers. 7 et 8. *In domo meretricis luxuriabantur. Equi amatores et admissarii facti sunt, unusquisque ad uxorem proximi sui hinniebat.* Mulus quoque, licet sterilis, ardet libidine. Unde veteres luxuriosum designabant pingendo mulum, aut mulam, teste Pierio Hierogl. 12. Adde certum genus mulorum à cæteris diversum esse in Cappadocia et Syria, quod parit et procreat instar equorum, teste Aristot. lib. 1. histor. anim. cap. 6. et lib. 6. cap. 24.

19. Incenso jecore piscis fugabitur dæmonium,] non tam vi jecoris, quàm mea, hoc est angelica et divina ob tuas, ô Tobia, preces et merita, virtute. Vide dicta vers. 8. Mystice S. August. loco citato : *Christus*, inquit, *est piscis iste qui ad Tobiam ascendit, hujus jecore per passionem* (in ara crucis) *assato fugatus est diabolus.* Apte id fit per jecur, quia in jecore est sedes amoris et concupiscentiæ quæ hîc Christi passione exstinguitur.

20. Secunda vero nocte in copulatione sanctorum Patriarcharum admitteris,] q. d. Eris particeps meritorum, seu sanctitatis S. Patriarcharum, puta Abrahæ, Isaac, Jacob, Joseph, etc. ut sicut ipsi caste utentes suis uxoribus insignes, sanctosque genuere filios, sic et tu facias ex Sara, ut sequitur versu 21. Jubet ergo Raphael Tobiæ, ut per tres primas à conjugio noctes vacet orationi cum Sara, antequam illud consummet; sic enim fugandum Asmodæum, qui libidinosos occidit, ac conjugium sancte initurum, ac sanctos à Deo adepturum filios. Utinam conjuges Christiani consilium hoc Raphaelis, et Tobiæ ei obedientis, exemplum sequantur! In Trident. Conc. sess. 24. ita legitur de Refor. Matr. cap. 1. *Sancta synodus conjuges hortatur, ut, antequam contrahant, vel saltem triduo, ante matrimonii consummationem, sua peccata diligenter confiteantur, et ad SS. Eucharistiæ Sacramentum pie accedant.*

22. Amore filiorum magis quam libidine ductus.] Finis enim copulæ debet esse desiderium prolium fidelium. *Hæc* enim *sunt tria matrimonii bona, fides* (conjugalis), *proles, sacramentum*, ut ex S. Aug. docent Theologi.

Audi S. Aug. lib. de bono conjug. cap. 6. *Conjugalis*, ait, *concubitus generandi gratia non habet culpam : concupiscentiæ vero satiandæ, sed tamen cum conjuge, propter fidem thori, venialem habet culpam. Adulterium vero, sive fornicatio lethalem habet culpam; ac, per hoc, melior est quidem ab omni concubitu continentia, quàm vel ipse matrimonialis concubitus, qui fit causa gignendi.* Et S. Fulgent. Epist. 1. cap. 3. *Conjugalis potestatis*, ait, *inculpabilis est usus, officio gignendi divinitùs attributus, si justitia terminum transgredi libidinosus non permittatur excessus. Justitia vero utendi conjugii hæc est, ut non explendæ libidinis, sed substituendæ prolis obtentu, sibi conjuges congruo tempore misceantur. Sic ergo quæri debet ex nuptiis fructus, ut cohibendus sit lubricæ voluptatis excessus.*

Quin et Philosophi idem sensere, ut Plato libro sexto de legibus : *Oportet*, inquit, *parentes gignere et educare liberos, qui vitam tanquam lampadem posteris tradant, ut sint semper aliqui Deum colentes, juxta ipsius legem.*

CAPUT SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

TOBIAS SARAM UXOREM A PATRE RAGUELE POSTULAT, ET IMPETRAT; CONJUGII TABULÆ SCRIBUNTUR, ET NUPTIÆ CELEBRANTUR.

1. INGRESSI sunt autem ad Raguelem, et suscepit eos Raguel cum gaudio.
2. Intuensque Tobiam Raguel, dixit Annæ uxori suæ : Quam similis est
juvenis iste consobrino meo ! 3. Et cum hæc dixisset, ait : Unde estis, juve-
nes nostri ? At illi dixerunt : Ex tribu Nephthali sumus, ex captivitate
Ninive. 4. Dixitque illis Raguel : Nostis Tobiam fratrem meum ? Qui
dixerunt : Novimus. 5. Cumque multa bona loqueretur de eo, dixit
Angelus ad Raguelem : Tobias, de quo interrogas, pater istius est.
6. Et misit se Raguel, et cum lacrymis osculatus est eum, et plorans supra collum ejus,
dixit : Benedictio sit tibi, fili mi, quia boni et optimi viri filius es. 8. Et Anna uxor ejus, et
Sara ipsorum filia, lacrymatæ sunt. 9. Postquam autem locuti sunt, præcepit Raguel occidi
arietem, et parari convivium. Cumque hortaretur eos discumbere ad prandium ; 10. Tobias
dixit : Hic ego hodie non manducabo, neque bibam, nisi prius petitionem meam confirmes,
et promittas mihi dare Saram filiam tuam. 11. Quo audito verbo Raguel expavit, sciens quid
evenerit illis septem viris, qui ingressi sunt ad eam : et timere cœpit ne forte et huic similiter
contingeret ; et cum nutaret, et non daret petenti ullum responsum. 12. Dixit ei Angelus :
Noli timere dare eam isti, quoniam huic timenti Deum debetur conjux filia tua ; propterea
alius non potuit habere illam. 13. Tunc dixit Raguel : Non dubito quod Deus preces et lacrymas
meas in conspectu suo admiserit. 14. Et credo quoniam ideo fecit vos venire ad me, ut ista
conjungeretur cognationi suæ secundum legem Moysi : et nunc noli dubium gerere quod tibi
eam tradam. 15. Et apprehendens dexteram filiæ suæ, dextræ Tobiæ tradidit dicens : Deus
Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob vobiscum sit, et ipse conjungat vos, impleat-
que benedictionem suam in vobis. 16. Et accepta charta, fecerunt conscriptionem conjugii.
17. Et post hæc epulati sunt, benedicentes Deum. 18. Vocavitque Raguel ad se Annam
uxorem suam, et præcepit ei ut præpararet alterum cubiculum. 19. Et introduxit illuc
Saram filiam suam, et lacrymata est. 20. Dixitque ei : Forti animo esto, filia mea, Dominus
cœli det tibi gaudium pro tædio quod perpessa es.

2. QUAM SIMILIS EST JUVENIS CONSOBRINO MEO !] puta Tobiæ seniori, qui Raguelis erat patruelis. Tobias enim junior similis erat patri suo, uti sæpe accidit.

3. EX TRIBU NEPHTHALI SUMUS.] Nota Tobiam hoc dixisse, non angelum Raphaelem. Tobias autem putabat Raphaelem non esse Angelum, sed contribulem suum : *Dixerunt* ergo, hoc est, dixit unus Tobias respondens pro utroque scilicet tam pro Angelo comite suo, quàm pro se ipso : si tamen quis contendat hæc utriusque esse verba, ac Raphaelem asserere se esse tribus Nephthali non filium, sed Angelum custodem, vel tutelarem, quomodo Daniel. 10. vocatur Angelus Persarum, Græcorum, Hebræorum. Atque hoc sensu Angeli nobis concives et contribules dici queunt. Ita Angelus Joannis Apostoli se conservum vocat Apoc. 19. 10. Denique Raphael hîc sumpserat formam, personam et nomen Azariæ, ideoque recte se Nephthalitam vocare poterat; talis enim erat Azarias. Vide dicta c. 5. v. 18.

4. NOSTIS TOBIAM FRATREM MEUM ?] *Fratrem*, id est patruelem et cognatum, uti jam dixi.

6. ET MISIT SE RAGUEL] in collum Tobiæ, eum amplexans et osculans. Græce est : *Exiliit Raguel* præ lætitia.

8. LACRYMATÆ SUNT.] Addunt Græca, id fecisse postquam audierunt Tobiam amisisse visum oculorum.

11. QUID EVENERIT SEPTEM VIRIS QUI INGRESSI SUNT AD EAM,] scilicet in thalamum nuptialem ante complexum maritalem. Nam Græca et Heb. addunt : *Dæmonium occidit eos, antequam cum ea ipsi fuissent ut in uxoribus*, id est, antequam uxoriam copulam cum ea habuissent.

Quæres : Cur tot sponsi ambierunt Saram, præsertim cum posteriores vidissent priorum necem ? Resp. : Prima illecebra fuit singularis Saræ forma et pulchritudo; secunda, quod

hic autem piscis, extractus in terram à Tobia, cœpit *ante pedes ejus palpitare*, deficere et mori, uti solent pisces extra aquam.

Tertio Rabbini, quos sequitur Georgius Venetus tom. 6. Problem. 185, censent esse lucium piscem, qui vorax est, adeoque cæteros pisces devorat, ideoque dicitur lucius, Græce λυκιος, id est lupinus, quasi lupus piscium. Verum lucii non sunt tam grandes et audaces, ut hominem invadere audeant.

Quarto ergo verisimilius Franc. Valesius sacræ Philos. c. 42. ex Plinio, Menandro et aliis censet hunc piscem fuisse callionymum, id est, pulchri nominis, qui maximus est, carnivorus et voracissimus, dentes habens serratos, ac oculos in vertice capitis fixos; unde et uranoscopos, id est, cœlum spectans vocatur, et os inter oculos situm, ideoque ab Italis vocatur *bocca in capo;* unde ejus aspectu territus fuit Tobias. Abundat felle, quod valet ad albugines ex oculis extergendas. Ita Dioscor. l. 1. c. 96. Galenus et Plinius l. 32. c. 7. sub initium, quem audi: *Callionymi fel cicatrices sanat, et carnes oculorum supervacuas consumit; nulli hoc piscium copiosius. Idem piscis et uranoscopos vocatur ab oculo, quem in capite habet.* Hic ergo *exivit* non in terram, sed extra aquam, caput et guttur erigens et extendens, *ad devorandum eum*, scilicet Tobiam. Adde: Oppianus libro 2. callionymum vocat ἡμεροκοιτην, eo quod interdiu indormiat, noctu vigilet prædæ quærendæ causa, uti fures interdiu dormiunt, noctu vigilant, ut furentur. Igitur potuit hic piscis è Tigri egredi in arenam vicinam, ibique Tobiam invadere. Subjungit Oppianus adeo voracem esse hunc piscem, ut ciborum copia nimis distento ventre disrumpatur et emoriatur, quo tristi exitu homines à luxu crapulaque deterret. Piscem hunc graphice per omnia membra describit Guil. Rondeletius lib. 10. de piscibus c. ult. ubi et addit eum callionymum, id est, pulchri nominis dici, eo quod, licet in se sit fœdus et turpis, oculos tamen habeat in vertice, ut semper in cœlum suspiciat, quæ forma dignior est homine, quam pisce. Hominis enim proprium est sursum aspicere et mente cœlum contemplari, fragilia et caduca quæque falso in bonis à vulgo habentur, contemnere, et infra se posita despicere: ergo hominis mens, æque ac nomen, sit uranoscopos juxta illud Ovidii:

> Os homini sublime dedit, cœlumque tueri
> Jussit, et erectos ad sidera tollere vultus.

Dices: Callionymus, teste Plinio et Oppiano, est piscis marinus; hic autem erat ex Tigri fluvio. Resp. Pisces marini sæpe in magnis fluviis reperiuntur, præsertim in maris reflexu, quando fluvii exundant. Pisces enim amant aquam dulcem, qualis est in fluviis; sed mirum est callionymum, qui duorum pedum mensuram non excedit, teste Rondeletio et Aldrovando, ausum fuisse Tobiam invadere; verum piscis hic vorax est æque ac stolidus, ideoque Tobiam invasit.

8. Cordis ejus particulam si super carbones ponas (asses), fumus ejus extricat omne genus dæmoniorum.] Quæres qua vi ac virtute piscis hujus cor æque ac fel v. 19. fuget dæmones: Valesius sacræ Philos. c. 28. dicit pisci huic virtutem supernaturalem à Deo fuisse tributam ad fugandum dæmones, sicut igni inferni eadem tributa est ad eos torquendos, atque aquæ benedictæ data est vis eosdem fugandi, et animam à culpis abluendi. Innuitur hæc virtus verbo *extricat.* Favent Guilielm. Paris. l. de universo, Dionys. Carth. Petrus Greg. Tolosanus, Syntagm. juris l. 34, c. 22. Hier. Mengus in flagello dæmonum, dicentes dæmones ob superbiam à Deo subjici certis corporibus, ac herbis. Verum hæc virtus in hoc pisce et inaudita, nec unica ejus suffumigatio potuit habere vim perpetuo arcendi dæmonem, *ita ut ultra non accedat*, ut hic dicitur.

Secundo, noster Sanchez censet dæmonem fugari fumo cordis piscis hujus, ex eo quod hæc suffumigatio rei tam vilis fiat in dæmonis ignominiam et contemptum, quem ipse, utpote superbissimus non ferens, abit et refugit. Hinc exorcistæ energumenis colaphos impingunt, ridicula simulacra rerum turpissimarum è collo suspendunt, et probrosis verbis dæmonem exagitant, quæ ille ex superbia sustinere nequit, ideoque non raro abscedit, uti experientia constat: unde et in libro, qui inscribitur *flagellum dæmonum*, asseritur suffitus hosce adhibendos energumeno, et ignominiosa verba in dæmonem jacienda. Unde in eo exorcismo quarto ita ab exorcista appellatur dæmon: *Spiritus immunde, miserrime, tentator, fallax, pater mendacii, hæretice, fatue, bestialis, furiose, tui Creatoris inimice, luxuriose, insipiens, crudelis, inique, prædo, bestia, serpens et sus macra, famelica, et immundissima, bestia scabiosa, bestia truculentissima, bestia omnium bestiarum bestialissima, ejecte de paradiso, de gratia Dei, de loco inenarrabili, de consortio et societate Angelorum, creatura damnata, reprobata, et maledicta à Deo in æternum ob superbiam et nequitiam tuam, scelerate et nefande, maledicte, et excommunicate, blaspheme, damnate atque damnande.* Priscique hujus moris index est etiam Prudentius contra Symmachum:

> Intonat antistes Domini: Fuge, callide serpens,
> Exue te membris, et spiras solve latentes;
> Mancipium Christi, fur corruptissime, vexas.

Tertio planius et plenius Lyranus, Serar. et Abulensis in 1. Reg. 16. q. 46. et Pererius in Daniel. p. 272. censent fumum cordis piscis callionymi expulisse dæmonem inchoate vi naturali, ut insinuat hic Raphael, sed complete vi Angelica et cœlesti. Naturali, nimirum impediendo actionem dæmonis, per dispositionem contrariam, quomodo musica Davidis impediebat agitationem Saulis per dæmonem. Dæmon enim agit per naturales causas et humores maxime melancholicos: quæ ergo humores hosce tollunt vel minuunt, dæmonis actionem et vexationem infringunt. Hinc idipsum dicitur facere ruta, hypericon, cornua caprina, artemisia, cameleontis jecur, lapis Sandius, et Chrysolitus, etc. Quia (si tamen id verum est) nimirum discutiunt melancholiam, exhilarant animam, itaque mœrorem, perturbationem et anxietatem, ac desperationem, quam suggerit dæmon, dissipant. Vide Serar. et Delrio in Magic. l. 3. q. 27. sect. 2. Completa tamen causa, abigens dæmonem, fuit Raphael Angelus, qui ad suffitum jecoris propter merita et orationem Tobiæ fugabat dæmonem. Hoc autem tacuit Raphael, et suffitum prætexuit, ne se patefaceret, neve Tobias sciret eum esse Angelum,

quem quasi hominem habebat viæ comitem et ducem; sicut eadem de causa vocavit se Azariam, ac cum Tobia comedit et bibit. Id ita esse indicant Græca, quæ hanc vim non tribuunt cordi piscis; sed sic habent: *Fac fumigare cor et jecur coram viro, et non perturbabitur amplius;* quia, scilicet, ad hoc signum ego ex condicto et promisso meo pellam, et fugabo dæmonem perturbationis auctorem. Unde et cap. 8. 2. dicitur: *Protulit* (Tobias) *de cassidili suo partem jecoris, posuitque eam super carbones vivos; tunc Raphael Angelus apprehendit dæmonium, et religavit illud in deserto:* non ergo jecur piscis, sed Raphael apprehendit et fugavit dæmonem, non tantum ex domo Raguelis, sed ex tota Media. Simili modo Magi et Sagæ per certas herbas et signa maleficii nocent, bestiasque et pueros occidunt, cum tamen illa per se ad hoc inefficacia sint, nullamque habeant vim physicam, sed tantum moralem, scilicet, ex pacto dæmonis. Dæmon enim, posito signo à se dato, damna hæc per se bestiis et infantibus infert.

Mystice Beda: *Piscis,* inquit, *qui Tobiam devorare cupiens, Angelo docente, occisus est, Diabolum significat, qui, dum in Redemptore nostro carnem appetiit, captus est potentia divinitatis.* Ex adverso S. Aug. serm. 4. de Petro et Paulo: *Est*, inquit, *Christus piscis ille, qui ad Tobiam ascendit de flumine vivus; cujus jecore per passionem assato, fugatus est diabolus: et per amaritudinem fellis afflatus est cæcus, et illuminatus est mundus.* Sic Optatus Milev. in 3. contra Parmen. per piscem Tigris accipit Christum.

Extricat.] Nota: Proprium est dæmonis intricare, Raphaelis vero et Angelorum, extricare: sicut enim piscator pisces hamo et venator feras laqueo, aves vero visco et reti implicare satagit, ut capiat; sic dæmon corpus et animam variis doloribus, majoribus curis, angoribus, difficultatibus, scrupulis, litibus, rixis, concupiscentiis, intricare contendit, ut se expedire nequeat, sed fiat ejus et gehennæ præda. Vide S. Greg. 32. Moral. c. 17. ad illa Job 40. 12. *Nervi testiculorum ejus perplexi sunt. Suggestionum*, inquit, *illius* (dæmonis) *argumenta implicatis inventionibus illigantur, ut plerosque ita peccare faciat, quatenus si forte peccatum fugere appetant, hac sine alio peccato non evadant, et culpam faciunt, dum vitant;* idque variis exemplis demonstrat, et tandem viam ex hoc labyrintho se extricandi, ostendit per hanc regulam, quasi per filum Ariadnes: *Dum mens inter minora et majora peccata constringitur, si omnino nullus sine peccato evadendi aditus patet, minora semper eligantur; quia et qui murorum undique ambitu, ne fugiat, clauditur, ibi se in fugam præcipitat, ubi brevior murus invenitur.*

9. Et fel valet ad ungendos oculos, in quibus fuerit albugo, et sanabuntur.] Quæres an Tobias per fel hujus piscis naturali ejus vi et virtute visum receperit. Resp. affirmative, Deo tamen vel Raphaele cooperante et supplente, quod causæ illi naturali, puta felli piscis deerat, si videlicet stercus illud calidum hirundinum humorem crystallinum et vim visivam internam Tobiæ non exstinxerat, sed tantum albuginem et pelliculam oculis ejus obduxerat; hanc enim erosit fel piscis, uti indicatur c. 11. 13. Sic enim ibi dicitur: *Tunc sumens Tobias de felle piscis, linivit oculos patris sui. Et sustinuit quasi dimidiam fere horam; et cœpit albugo ex oculis ejus, quasi membrana ovi, egredi. Quam apprehendens Tobias, traxit ab oculis ejus, statimque visum recepit.* Quid clarius? clariora tamen ibidem sunt Græca, quæ sic habent: *Inspersit fel super oculos patris sui, dicens: Confide, pater. Ut autem erosi sunt, detrivit oculos suos, et desquamatæ sunt ab angulis oculorum albugines. Et videns filium suum, procidit super collum ejus, et ploravit et dixit: Benedictus es, Deus.*

Secundo, quia hanc virtutem felli callionymi tribuit Plinius l. 32. c. 7. et Franc. Valesius S. Philos. c. 47. quem audi: *Quia, cum ad extergendas albugines nihil magis à medicis omnibus celebratum sit, quàm fel, inter omnia ejus genera, omnium maxime commendatur fel callionymi piscis, et mox Hienæ.* Galenus quoque libro decimo de Simplicium medicamentorum facultatibus, c. 12. *Porro,* inquit, *quorumdam animalium bilis singulariter à medicis extollitur, tanquam aciem exacuat oculorum, et suffusionum initia digerat, veluti piscis, quem vocant Callionymum, Hienæ, et Scorpii marini, tum Galli et Perdicis.* Sic ille. Idem docet Ælian. l. 13. c. 14. cæterique medici. Ita censent Lyranus, Dionysius, Serarius et alii.

Dices: Tobias erat excæcatus, planeque cæcus; ergo à felle piscis visum recipere non potuit. Resp. Erat cæcus exterius ob pellem oculis obductam, non interius, ut vis visiva fuerit exstincta, ideoque erat cæcus actu, ac potentiam proximam videndi amiserat, non remotam et radicalem: si quis contendat eum omnino fuisse cæcum, et vim visivam amisisse, necesse est ut consequenter dicat eum non felle piscis, sed sola virtute divina supernaturali illuminatum fuisse, uti dixi de fugatione Asmodæi per cor piscis. Allegor. Tobias, per fel illuminans patrem, fuit typus Christi, qui cæcum à nativitate illuminavit sua saliva et luto, Joan. 9. versu 6.

Tropol. Fel est amarities perversitatis et tribulationis, quæ oculos mentis melle voluptatis terrenæ excæcatos, eo discusso aperit, ut videat peccati turpitudinem, gehennæ atrocitatem, virtutis pulchritudinem, Dei bonitatem, cœli gaudia, etc.

Mystice S. Prosper. p. 2. promis. c. 29. *Mysticum, ait, actionis hujus hoc est, quod ex interioribus piscis, et dæmon fugatus est, et Tobias illuminatus. Hoc agit piscis magnus ex passione sua Christus, purgans Mariam, ex qua expulit septem dæmonia.* Et postea: *ιχθυν namque, Latine piscem, sacris litteris majores nostri hoc interpretati sunt, ex Sybillinis versibus colligentes, quod est Jesus Christus filius Dei salvator, piscis in sua passione decoctus, cujus ex interioribus remediis quotidie illuminamur et pascimur.*

14 et 15. Audio quia tradita est septem viris, et mortui sunt; sed et hoc audivi, quia dæmonium occidit illos. Timeo ergo ne forte et mihi hæc eveniant.] Græca addunt: *Quoniam dæmonium amat ipsam, quod injuria non afficit quemquam præter accedentes ad eam.* q. d. Ipsa habet dæmonem incubum, qui, amans ipsam, cæteros ejus procos occidit. Nam dæmones in corpore assumpto excipere semen alicujus viri, illudque in feminam infundere, ac per illud prolem generare, uti aiunt Merlinum ac Arcturum esse progenitos, asserunt D. Thomas, Abulens. Victoria, Molina, Cantipr. Cæsarius,

Secundo, imprimendo dæmoni qualitatem aliquam detentivam, v. g. impetum et vim permanentem, quæ eum in loco detineat. Sic enim vir fortis debilem brachiis suis detinet, et certo loco affigit. Cur idem facere nequeat Angelus diabolo.

Tertio et efficacissime orando Deum, ut subtrahat dæmoni concursum suum, qui necessarius est ad motum localem, ut egredi possit. Sic dæmones ligantur in inferno, ut egredi nequeant. Sic Lucifer ibidem ligatus est per mille annos. Apoc. 20. 2. Sic quatuor Angeli ligati fuêre in Euphrate. Apoc. 9. 14. Vide ibi dicta.

Porro, quamdiu Asmodæus ligatus fuerit à Raphaele non constat. Probabile est per totam vitam Tobiæ et Saræ fuisse ligatum, ne eis unquam nocere posset: propter eos enim alligatus fuit. Ità Sanchez et Serarius.

Multo magis dæmon ligatus est à Christo, ut ait S. Antonius apud S. Athanasium: *Hamo crucis ut draco aduncatus à Domino est, et capistro ligatus, ut jumentum, et quasi mancipium fugitivum vinctus circulo, et armilla labia perforatus, nullum omnino fidelium devorare permittitur. Nunc miserabilis, ut passer, ad ludendum irretitus à Christo est, calcaneo Christianorum subtractus gemit. Ille, qui universa maria à se deleta plaudebat, ille, qui orbem terrarum manu suâ teneri pollicebatur, ecce à nobis vincitur, ecce me adversum se prohibere non potest disputantem.*

In deserto superioris Ægypti,] puta in parte Australi Ægypti, quæ alta et montosa est, ex qua defluit Nilus, quæque Thebais vocatur, ait Joann. Leo l. 8. de Africa c. 2. Causam dat sanctus Hier. in Ezechielem c. 30. *Quod ibi Nilus innavigabilis est, et cataractarum fragor, et omnia invia plenaque serpentum et venenatorum animantium.* Talis enim locus decet dæmonem, ne cui homini nocere queat. Quocirca dæmones coram sancto Antonio, Macario, aliisque Thebaidis eremitis graviter questi sunt, quòd ipsi suum locum invasissent, et suam Thebaidem Monachis implessent, uti refert S. Athan. in vita S. Antonii, Palladius in Lausiaca c. 10, Cassianus collat. 7. c. 23.

Tropol. multis virtutibus, quasi funibus ligatur dæmon, ne ad nos accedat et noceat. Prima est, abstinentia et jejunium; secunda, oratio; tertia, castitas. Novi ego, ait Serarius, quemdam, qui, si quando Asmodæum irrepentem et blandientem sentiat, illico castitatis, è formula, votum iterat: ut, dum inferre dæmon plagam vult, luculentissimam ipse accipiat. Ita enim suo pene gladio jugulatur Goliath: et incidit in foveam impius, quam fecit. Quarta, passionis, crucisque Christi seria meditatio. Quinta, lectio et studium S. Script. Sexta, S. synaxis et crebra communio: *Tanquam leones*, inquit ser. 61. ad pop. S. Chrys. *ignem spirantes ab illa mensa recedamus, facti diabolo terribiles, et caput nostrum mente revolventes, et charitatem, quam nobis exhibuit.* Et paulo post: *Hic mysticus sanguis dæmones quidem expellit, et procul esse facit; ad nos autem Angelos vocat, et Angelorum Dominum. Ubi namque Dominicum viderint sanguinem, dæmones fugiunt; concurrunt autem Angeli.* Et S. Bern. serm. 1. in cœna Dom. *Si quis vestrûm, non tam sæpe modo, non tam acerbos sentit iracundiæ motus, invidiæ, luxuriæ, aut cæterorum hujusmodi, gratias agat corpori, et sanguini Domini, quoniam virtus Domini operatur in eo: et gaudeat, quòd pessimum ulcus accedat ad sanitatem.* Septima est eleemosyna, et officia pia charitatis, quæ fuse hìc prosequitur Serarius.

4. Deprecemur Deum hodie, et cras, et secundum cras,] id est, post crastinum, puta per tres noctes ante copulam, uti præceperat Raphael cap. 6. v. 18.

9. Non luxuriæ causa accipio sororem meam conjugem.] Saram vocat Tobias sororem, non quod proprie soror esset; sic enim non potuisset eam ducere uxorem, sed quod generice esset soror; quia scilicet ex eadem gente et tribu erat prognata. *Sororem* ergo, id est, concivem et contribulem.

11. Circa pullorum (galli et gallinarum) cantum,] puta in aurora ante solis ortum; de quibus Plin. l. 10. c. 21. *Nec solis ortum*, inquit, *incautis patiuntur obrepere, diemque venientem nuntiant*, Cant. 11.

Ut foderent sepulcrum.] Licet enim Raguel confortatus à Raphaele sperarit Tobiam cum Sara in conjugio fore salvum, tamen alia ex parte metuebat ne occideretur ab Asmodæo, uti occisi sunt septem priores Saræ sponsi. Reliqua hujus capitis plana sunt: unde aliâ explanatione non egent.

CAPUT NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

TOBIAS MITTIT RAPHAELEM IN RAGES, UT EXIGAT DEPOSITUM A GABELO, EUMQUE INVITET AD NUPTIAS. VENIT GABELUS, AC SPONSIS OMNIA FELICIA APPRECATUR.

1. TUNC vocavit Tobias Angelum ad se, quem quidem hominem existimabat,
dixitque ei : Azaria frater, peto ut auscultes verba mea. 2. Si meipsum
tradam tibi servum, non ero condignus providentiæ tuæ. 3. Tamen obse-
cro te ut assumas tibi animalia sive servitia, et vadas ad Gabelum in
Rages civitatem Medorum, reddasque ei chirographum suum, et recipias
ab eo pecuniam, et roges eum venire ad nuptias meas. 4. Scis enim ipse
quoniam numerat pater meus dies : et si tardavero una die plus, contris-
tatur anima ejus. 5. Et certe vides quomodo adjuravit me Raguel, cujus adjuramentum
spernere non possum. 6. Tunc Raphael assumens quatuor ex servis Raguelis, et duos came-
los, in Rages civitatem Medorum perrexit, et inveniens Gabelum, reddidit ei chirographum
suum, et recepit ab eo omnem pecuniam. 7. Indicavitque ei de Tobia filio Tobiæ omnia quæ
gesta sunt : fecitque eum secum venire ad nuptias. 8. Cumque ingressus esset domum Rague-
lis, invenit Tobiam discumbentem : et exiliens, osculati sunt se invicem ; et flexit Gabelus,
benedixitque Deum, 9. et dixit : Benedicat te Deus Israel, quia filius es optimi viri, et justi,
et timentis Deum, et eleemosynas facientis ; 10. et dicatur benedictio super uxorem tuam, et
super parentes vestros : 11. et videatis filios vestros, et filios filiorum vestrorum usque in
tertiam et quartam generationem : et sit semen vestrum benedictum à Deo Israel, qui regnat
in secula seculorum. 12. Cumque omnes dixissent : Amen, accesserunt ad convivium ; sed
et cum timore Domini nuptiarum convivium exercebant.

2. SI ME IPSUM TRADAM TIBI SERVUM, NON ERO CONDIGNUS PROVIDENTIÆ TUÆ,] hoc est, tuæ providæ erga me curæ non satisfecero, nec condignam ei mercedem rependero.

3. SERVITIA,] id est servos.

VADAS AD GABELUM IN RAGES MEDORUM.] Dices ; Jam erant in Rages ; nam ibi dicitur habitasse Sara, c. 3. 7. Resp. Erant in Rages, id est, in agro vel territorio Rages, sicut qui Tusculi habitat, Romæ habitare dicitur, etsi in ipsa urbe Roma non habitet. Aut potius dicendum est duas fuisse urbes habentes idem nomen Rages. Ita Lyranus, Bellarminus et alii. Causam dat Sanchez, quod Rages sit vox Meda à Græcis accepta. Græce enim ῥαγάς. id est fissura, ruptura, sive fractura. Rages igitur significat locum scopulosum, scissum, interruptum ; quia ergo utraque hæc urbs sita erat in locis confragosis et asperis, hinc utraque dicta est Rages. Hebr. vero *Rages* significat turbam, tumultum, strepitum, tremorem, fremitum.

10. ET DICATUR BENEDICTIO SUPER UXOREM TUAM, ET SUPER PARENTES VESTROS,] ut omnes videntes vestram virtutem, ideoque Dei benedictionem et prosperitatem, vobis benedicendo apprecentur, et dicant : Benedicta sit Sara, quæ tam probi viri Tobiæ est uxor ; benedicti sint parentes utriusquê, qui tam ingenuos post se relinquunt filios et filias. Honor enim et laus filiorum est honor et laus parentum : nam dedecus, æque ac decus filiorum in parentes redundat. Quocirca Basilius Imp. Hoc Leoni filio insigne dedit monitum, imo et virtutis paternæ æmulandæ stimulum : *Ne me, quæso, patrem amantem pudefacias. Debent enim pictores corporum delineamenta ; filii autem regum, quasi vivæ imagines patrum virtutes referre.* Sic et mulier illa, videns Christi virtutes et sapientiam, exclamavit : *Beatus venter qui te portavit, et ubera quæ succisti*, Lucæ 11. 27.

12. SED ET CUM TIMORE DOMINI NUPTIARUM CONVIVIUM EXERCEBANT,] Convivabantur hilariter, sed honeste, modeste, sobrie et caste, ne crapula, aut sermone lascivo, vel obsceno Deum offenderent, ut Asmodæum rursum in domum mitteret. Imitentur hoc conjuges et convivæ, ut à mensis arceant ebrietatem, jurgia, detractiones, spurcitiem sermonum, quibus Deus offenditur, ut conjugibus et conviviis maledicat. Audiant Platonem, lib. 6. de Legibus : *Impensa secundum divitias fiat ; bibere vero usque ad ebrietatem ne alibi quidem unquam decet ; neque vero tutum est ; maxime vero connubio conjuncti, sponsus et sponsa tunc mentis compotes esse debent, quando non parvam ineunt vitæ mutationem ; præsertim ut et quàm maxime moderatis*

3. Me duxit et reduxit sanum.] Septem hic ingentia Raphaelis beneficia recenset Tobias. Primum est, quod eum in Mediam duxerit et reduxerit incolumem. Secundum, quod uxorem probam et divitem, scilicet Saram ei procurarit. Tertium, quod Asmodæum à se et Sara expulerit. Quartum, quod gaudium parentibus tam Tobiæ, quàm Saræ attulerit. Quintum, quod se à devoratione piscis eripuerit. Sextum, quod patri cæco visum restituerit. Septimum, quod bonis omnibus corporalibus et spiritualibus eum cumularit. Eadem cuilibet homini præstat Angelus custos, cujus personam et officium hic in se suscepit et repræsentavit Raphael, uti ex Meditat. P. Vincentii Bruni falso hic ostendit Serarius, quæst. 20.

5. Tulerunt in partem,] id est, revocarunt eum seorsim in secretiorem domus partem, ut secretius, liberius et confidentius cum eo agerent. Ita Lyranus. Unde Raphael sevocatus *dixit eis occulte*, ut sequitur; volebat enim sevocari, ut seorsim se et secreta Dei eis panderet.

7. Etenim sacramentum regis abscondere bonum est : opera autem Dei revelare et confiteri (laudare, celebrare et gratias agere) honorificum est.] *Sacramentum*, Græce μυστήριον, id est arcanum, sive secretum regis celare bonum est; quia à secreto pendet felix rei exsecutio, iuxta illud Gellii, lib. 10. c. 25. *Taciturnitas consiliorum thesaurus :*

Eximia est virtus præstare silentia rebus.

Tiberius Cæsar, rogatus cur sua consilia cum amicis non communicaret, respondit Principis animum, aut nemini, aut paucis cognitum esse oportere; quia multi rimarum pleni sunt, et secreta quæ audierunt, effutiunt, ut Principem periclitari, aut prodi necesse sit. Ita Dionysius in Tiberio. Antigonus rex Macedoniæ Philippo filio roganti : *Quando castra movebimus? Quid*, inquit? *num metuis ne solus tubam non audias?* Ita Plutarchus in Apoph. regum. Metellus Macedonius amico cuidam roganti : *Quidnam aggredi animo destinasset? Tunicam*, inquit, *meam exurerem, si eam consilium scire existimarem.* Ita Plinius, c. 61. de Viris illustribus.

Opera autem Dei revelare et confiteri honorificum est,] ut ea cæteri audientes Dei clementiam, sapientiam et magnificentiam agnoscant, revereantur, colant et adorent. Unde S. Severus Episcopus Minoricæ, Epist. de Judæorum conversione : *Cum Dei*, inquit, *opera revelare et confiteri honorificum esse Raphael Angelus moneat, profecto silere, vel celare opera Christi periculosum est.* Stephanus Pontifex apud Rheginonem, anno Domini 753 : *Sicut*, ait, *nemo se debet jactare de suis meritis; sic nec debent opera Dei, quæ in illo per suos sanctos fiunt sine suis meritis sileri, sed prædicari, sicut Angelus monet Tobiam.*

8. Bona (melior) est oratio cum jejunio et eleemosyna, quam thesauros auri recondere.] Græca etiam addunt : *Bonum est parum cum justitia, quàm multum cum injustitia.* Hinc Patres et Theologi docent tria esse bonorum operum genera, scilicet orationem, jejunium et eleemosynam, ad quæ quasi capita cætera omnia reducantur. Oratio enim solvit debitum Deo, jejunium sibi, eleemosyna proximo. Rursum orationem solam invalidam esse, sed validam et efficacem fieri, si duabus alis, quibus in cœlum ad Deum evolet, scilicet jejunio et elemosyna armetur. Audi S. Cypr. tract. de opere et eleemosyna. Apud Salomonem legimus : *Conclude eleemosynam in corde pauperis, et hæc pro te exorabit ab omni malo.* Et iterum : *Qui obturat aures, ne audiat imbecillum, et ipse invocabit Deum, et non erit qui exaudiat eum. Neque enim promereri misericordiam Domini poterit, qui misericors ipse non fuerit, aut impetrabit de divina pietate aliquid in precibus, qui ad precem pauperis non fuerit humanus. Quod item in psalmis Spiritus sanctus declarat et probat, dicens : Beatus qui intelligit super egenum et pauperem, in die mala liberabit eum Dominus. Quorum præceptorum memor Daniel, cum rex Nabuchodonosor adverso somnio territus æstuaret pro advertendis malis, ad divinam opem impetrandam remedium dedit, dicens : Propterea, rex, consilium meum placeat tibi, et peccata tua eleemosynis redime, et injustitias tuas miserationibus pauperum, et erit Deus patiens peccatis tuis. Cui rex non obtemperans, adversa quæ viderat et infesta perpessus est; quæ evadere et vitare potuisset, si peccata sua eleemosynis redemisset.* Idipsum confirmat, citans præsentem locum : *Raphael quoque Angelus paria testatur, et ut eleemosyna libenter ac largiter fiat, hortatur, dicens : Bona est oratio cum jejunio et eleemosyna; quia eleemosyna à morte liberat, et ipsa purgat peccata. Ostendit orationes nostras, ac jejunia minus posse, nisi eleemosynis adjuventur. Deprecationes solas parum ad impetrandum valere, nisi factorum et operum accessione sarciantur. Revelat Angelus et manifestat, et firmat eleemosynis petitiones nostras efficaces fieri, eleemosynis vitam de periculis redimi, eleemosynis à morte animas liberari.*

13. Et quia acceptus eras Deo, necesse fuit ut tentatio probaret te.] Tentatio enim et tribulatio patientiam et virtutem probat, conservat, auget, perficit. Dei enim gratia et amicitia indignus est, qui pro eo pati adversa recusat, solumque in prosperis ei servit. Hinc externa Dei lege sancitum est illud Apostoli : *Omnes qui pie volunt vivere in Christo Jesu persecutionem patientur*, 2. Tim. 3. 12. Vide dicta Jacobi, 1. v. 1. et seq. et Eccles. 3. Vidit id per umbram Seneca lib. de Providentia, ubi causas assignat varias et graves, cur Deus viris probis afflictiones immittat, ac inter cætera aureas hasce dat gnomas, quasi gemmas, c. 1. *Deus virum bonum in deliciis non habet : experitur, indurat, sibi illum præparat*, c. 2. *Sicut tanta Mediterraneorum vis fontium non mutant saporem maris, neque remittunt quidem; ita adversarum impetus rerum viri fortis non vertit animum. Manet in statu, et quidquid evenit, in suum colorem trahit. Est enim omnibus externis potentior; nec hoc dico, non sentit illa, sed vincit; et alioquin quietus, placidusque contra incurrentia attollitur. Omnia adversa exercitationes putat.*

Et mox : *Athletæ gaudent cum fortissimis confligere, cedi, vexarique. Marcet sine adversario virtus. Non fert ullum ictum illæsa felicitas. Deus bonorum amantissimus, qui illos quàm optimos et excellentissimos vult, fortunam illis, cum qua exerceantur, assignat. Ecce par Deo dignum, vir fortis cum mala fortuna compositus, utique si et provocavit. Non video, inquam, quid habeat in terris Jupiter pulchrius, si convertere animum velit, quàm ut spectet Catonem, jam partibus non semel fractis, stantem nihilominus inter ruinas publicas erectum.*

Cap. 3. *Nihil infelicius eo cui nihil unquam evenit adversi. Indignus visus est, à quo aliquando vinceretur fortuna, quæ ignavissimum quemque refugit*, q. d. *Quid ego istum mihi adversarium assumam? statim arma submittet. Ignem experitur in Mutio, paupertatem in Fabricio, exilium in Rutilio, tormenta in Regulo, venenum in Socrate, mortem in Catone. Magnum exemplum nisi mala fortuna non invenit. Infelix est Mutius, quòd dextera ignes hostium premit; et ipse à se exigit erroris sui pœnas? quòd regem quem armata manu non potuit, exusta fugat?* Et inferius : *Prospera in plebem, ac vilia ingenia deveniunt; ac calamitates terroresque mortalium sub jugum mittere, proprium magni viri est. Calamitas virtutis occasio est : gaudent magni viri aliquando rebus adversis, non aliter quàm fortes milites belli triumpho. Avida est periculi virtus. Gubernatorem in tempestate, in acie militem intelligas. Nihil cogor, nihil patior invitus, nec servio Deo, sed assentio. Quare probi dura patiuntur, ut alios pati doceant. Nati sunt in exemplar. Aliis bona falsa circumdedi, et animos inanes velut longo fallacique somnio lusi. Auro illos, argento et ebore ornavi, intus boni nihil est. Vobis dedi bona certa, mansura; quanto magis versaverit aliquis, et undique inspexerit; tanto videbit meliora, majora, quæ permisi vobis, metuenda contemnere, cupienda fastidire. Non egere felicitate, felicitas vestra est.* Ac tandem concludens, ait : *Ferte fortiter, hoc est, quo Deum antecedatis. Ille extra patientiam malorum est, vos supra patientiam. Contemnite paupertatem. Nemo tam pauper vivit, quàm natus est. Contemnite dolorem, quia aut solvetur, aut solvet. Contemnite mortem; aut finit, aut transfert vos. Contemnite fortunam; nullum illi telum quo feriret animum, dedi.*

15. Ego enim sum Raphael Angelus unus ex septem, qui adstamus ante Dominum.] Hinc patet Raphaelem esse unum è primis Angelis, qui quasi principes aulæ cœlestis Deo proxime assistunt, de quibus fuse egi Apocal. 1. v. 4. Græca addunt : *Ego sum unus de septem, qui offerunt orationes sanctorum, et ambulant ante majestatem sancti.* Hisce septem ergo incumbit cura generis hnmani. Alii exponunt : unus è septem, id est, unus è multis. Adstare ante Dominum multa significat, ut recte advertit Andreas Victor, lib. de Custodia Angel. p. 43. Primo, adstant Angeli, quando loquuntur cum Deo postulantes divinum lumen, ut cognoscant quæ sit in aliqua re agenda ejus voluntas. Secundo, adstant Angeli, dum pia opera, sacrificia, eleemosynas, preces humanas offerunt Deo. Tertio, adstant, cum parati sunt ad obsequendum divinæ voluntati, quasi milites prompti paratique ad bellum, si bellum ex divino nutu gerendum sit, et quasi servi parati ad munera obeunda ad quodcumque imperium Dei. Quarto, adstant Deo judici, hominum causas contra dæmonum accusationes agentes, sententiamque exspectantes. Quinto, adstant, dum Deum laudant, uti Isaias c. 6. Seraphim stantes aspexit, Deum miris iis vocibus laudantes : Sanctus, Sanctus, etc. Sexto, adstare, est divinum vultum intueri, et inde summæ felicitatis latices haurire, quod vel in empyreo accidit cœlo, ubi peculiari singularique modo thronus fulget divinus, vel in aliis quibuscumque locis, in quibus omnibus Deus est : et sic ubicumque sint boni Angeli, semper adstant Deo; quia semper Deo fruuntur. Hinc fit ut dicantur recedere et redire; quia ad ministeria missi recedunt quidem ab empyreis sedibus; sed summam felicitatem non amittunt, et illuc ad Dei nutum revertuntur. Septimo, adstare, stricte et presse ad eos Angelos attinet, qui ad ministeria externa mitti non solent; sed rationes rerum faciendarum in Deo contuentes, inferiores Angelos ea munera exsecuturos docent atque illuminant; unde distinguuntur Angeli in assistentes et ministrantes. Assistunt Seraphin, Cherubin, Throni, Dominationes; ministrant quinque alii ordines, et de his alibi agentes probavimus etiam aliquando mitti. Hinc Raphael ait se adstare Deo. Nam adstare ante Deum non tantum significat esse in cœlis, quod commune est omnibus Angelis, sed indicat in ministerio quamdam principalitatem, ait Toletus in c. 1. Lucæ.

16. Cumque hæc audissent, turbati sunt, et trementes ceciderunt super terram in faciem suam] ex reverentia et sacro horrore. Nam, ut aiebat S. Antonius : *Metus non tantum ex pavore animi, quantum ex magnarum rerum sæpe incutitur aspectu.*

17. Dixitque eis Angelus : Pax vobis, nolite timere.] Hinc Patres docent Angelicæ apparitionis signum esse, si primò horror incutiatur, deinde consolatio et lætitia ingeratur; nam contrarium facit dæmon. Audi Bedam in c. 1. Lucæ : *Sicut*, ait, *humanæ fragilitatis est spiritalis creaturæ visione turbari, ita et Angelicæ benignitatis est, paventes de aspectu suo mortales mox blandiendo solari; ast contra dæmoniacæ est feritatis, quos sua præsentia territos senserint, ampliore semper horrore concutere.* Et S. Antonius, teste S. Athanasio, in ejus Vita. *Cum bonus Angelus*, inquit, *bonis hominibus apparet, etiamsi initio inusitato aspectu timorem injiciat, ad extremum, consolationem et animi tranquillitatem relinquit.* Et rursum : *Sanctorum Angelorum amabilis et tranquillus aspectus; quia non contendunt, neque clamant, neque audit aliquis vocem eorum. Verum tacite leniterque properantes, gaudium, exultationem, fiduciam pectoribus infundunt, siquidem cum illis est Dominus, qui est fons et origo lætitiæ. Tunc mens nostra non turbida, sed lenis et placida Angelorum luce radiatur; tunc anima cœlestium præmiorum aviditate flagrans, effracto, si posset, humani corporis domicilio, et membris exonerata mortalibus, cum his quos videt, abire festinat ad cœlum; horum tanta benignitas est, ut si quis pro conditione fragilitatis humanæ, intro fuerit eorum fulgore perterritus, omnem continuo ex corde auferant metum;* deinde dæmonum apparentium contraria hæc dat indicia : *pessimorum autem vultus truces, sonitus horridi, sordidi cogitatus, plausus, motusque indisciplinatorum adolescentum, vel latronum, è quibus confestim timor animæ, sensibus stupor incutitur, odium Christianorum, monachorum mæror tædiumque, suorum recordatio, metus mortis, cupido nequitiæ, lassitudo virtutis, cordis hebetatio. Si igitur post timorem horrore concepto successerit gaudium, et ad Deum fiducia, atque ineffabilis charitas, venisse sciamus auxilium, quia securitas animæ præsentis majestatis indicium est.*

19. Videbar quidem vobiscum manducare.] Revera enim Raphael non manducabat; quia manducatio est actio vitalis, qua anima cibum in ore vitaliter masticat, ac ex ore in stomachum, ut ab eo concoquatur, vitaliter trajicit. Raphael

felle piscis, linivit oculos patris sui. 14. Et sustinuit quasi dimidiam fere horam; et cœpit albugo ex oculis ejus, quasi membrana ovi, egredi. 15. Quam apprehendens Tobias traxit ab oculis ejus, statimque visum recepit. 16. Et glorificabant Deum ipse videlicet, et uxor ejus, et omnes qui sciebant eum. 17. Dicebatque Tobias: Benedico te, Domine Deus Israel, quia tu castigasti me, et tu salvasti me; et ecce ego video Tobiam filium meum. 18. Ingressa est etiam post septem dies Sara uxor filii ejus, et omnis familia sana, et pecora, et cameli, et pecunia multa uxoris; sed et illa pecunia quam receperat à Gabelo: 19. et narravit parentibus suis omnia beneficia Dei, quæ fecisset circa eum per hominem qui eum duxerat. 20. Veneruntque Achior et Nabath consobrini Tobiæ gaudentes ad Tobiam, et congratulantes ei de omnibus bonis quæ circa illum ostenderat Deus. 21. Et per septem dies epulantes, omnes cum gaudio magno gavisi sunt.

1. PERVENERUNT AD CHARAN, QUÆ EST IN MEDIO ITINERE CONTRA NINIVEN, UNDECIMO DIE.] Charan est Haran, è qua evocatus est Abraham à Deo in Chanaan, Gen. 11. 31. et seq. quæ postea Charra dicta est, ubi cum exercitu Romano à Parthis cæsus est M. Crassus. Sita erat contra, id est, versus *Niniven in medio itinere*, à Rages usque ad Niniven. Rages enim erat in Media, Ninive in Assyria, inter utrumque media erat Charan, sive Haran urbs sita in Mesopotamia. Hinc probabiliter Serarius p. 4. colligit Tobiam in totum hoc iter eundo, scilicet in Rages, indeque redeundo in Niniven ad patrem, assumpsisse circiter sex septimanas, sive dies 47; Torniellus vero dies 38, Salianus dies 34.

7. DIXITQUE RAPHAEL AD TOBIAM: AT (τὸ *at* significat hæc verba nectenda esse prioribus Angeli verbis, v. 4. ac v. 5 et 6. per parenthesin quasi interjici) UBI INTROIERIS DOMUM TUAM, STATIM ADORA DOMINUM DEUM TUUM, ET GRATIAS AGENS EI, ACCEDE AD PATREM TUUM, ET OSCULARE EUM.] Disce hîc, cum peregrinaris vel proficisceris quòpiam, primo adire templum, Deumque invocare, ut viam tuam prosperet, et dirigat ad suam gloriam et tuam, aliorumque salutem. Deinde rediens, primo ad templum pariter redi, Deoque gratias age; ita faciunt viri religiosi et probi. Audi Pacatum in Panegyricis: *Magnas urbes ingressi, primum sacras ædes, et dicata summo Numini delubra visimus; tum fora atque gymnasia.* Et sua in Regula S. Benedictus: *Suscepti*, ait, *hospites ad orationem ducantur.* Ita fecit S. Antonius visitans S. Paulum primum Eremitam, teste S. Hieronymo in ejus Vita, cæterique monachi et anachoretæ, teste Cassiano.

9. TUNC PRÆCUCURRIT CANIS.] Audi Bedam: *Non est contemnenda figura canis hujus, quia viator et comes Angeli est; Doctores enim exprimit Ecclesiæ, qui confligendo cum hæreticis, lupos graves à Pastoris summi fugant ovili. Et pulchre dixit,* quasi nuntius adveniens, *quia nimirum Doctor quispiam fidelis nuntius est veritatis: pulchre,* blandimento suæ caudæ gaudebat. *Cauda, quæ quasi finis est corporis, finem bonæ operationis, id est perfectionem, vel certe mercedem, quæ sine fine tribuitur, insinuat.*

10. ET CONSURGENS CÆCUS PATER COEPIT OFFENDERE PEDIBUS.] Mystice: *Tobias cæcus*, ait Pineda, *significat Judæorum populum è perfidiæ suæ veterno surgentem et currentem ad Dominum, quamvis offenderet gressibus operum, donec plenæ fidei et operationis bonæ lucem reciperet, regeneratus in Christo et instructus.*

11. ET COEPERUNT AMBO FLERE PRÆ GAUDIO.] Græca addunt dixisse matrem; *Vidi te, fili, jam moriar*, scilicet, contenta et læta. Sic Simeon, viso Christo, ait: *Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundùm verbum tuum in pace.*

13. TUNC SUMENS TOBIAS DE FELLE PISCIS (callionymi) LINIVIT OCULOS PATRIS SUI.

14. ET SUSTINUIT QUASI DIMIDIAM FERE HORAM,] donec fel sensim sua acrimonia albuginem et membranam oculis patris obductam eroderet, attenuaret et consumeret. Hinc patet hanc cæcitatis per fel curationem fuisse naturalem, ut ex Lyrano, Dionysio, Serario, Sanchez et aliis dixi c. 6. 8. Unde Græca habent Raphaelem dixisse: *Tu, fel unge in oculos ejus, et ipse morsus deteret, abjicietque albugines, et ipse te intuebitur.* Et inferius: *Tobias sparsit in oculos ejus illud fel; ut vero morsi compuncti sūnt oculi, eos confricuit, et ab eorum canthis, seu angulis albugines squamarum instar deciderunt.* Pro quo Noster habet: *Et cœpit albugo ex oculis ejus, quasi membrana ovi, egredi. Quam apprehendens Tobias traxit ab oculis ejus, statimque visum recepit.* Porro Tobias fuit cæcus per 4 annos, scilicet ab anno ætatis 56 usque ad 60, quo visum recepit, ut patet c. 14. v. 3, ubi tamen Græca habent eum octo annos vixisse cæcum, nimirum ab anno ætatis 58 usque ad 66, quo illuminatus est. In vita S. Gregorii Turonensis Archiepiscopi narratur, quod pater ejus Florentius simili modo fuerit curatus; sic enim ait auctor Vitæ: *Florentius redivivo calore captatus est; accenditur febris, intumescunt pedes, dolor pessimus intorquet: perendinata pestis hominem contriverat, jam pene conclamatus jacebat. Interea puer* (filius Gregorius Turonensis) *vidit iterum in somno personam, sese, utrumne librum Tobiæ cognitum haberet, interrogantem. Respondit: Nequaquam. Qui ait: Noveris hunc fuisse cæcum, atque per filium ex jecore piscis, Angelo comitante, curatum. Tu ergo fac similiter, et salvabitur genitor tuus. Hæc ille matri retulit, quæ confestim pueros ad amnem direxit; piscis capitur, quæ de extis jussa fuerant, prunis imponuntur. Non fefellit virum eventus; ut enim primo fumus odoris in naribus patris reflavit, protinus omnis ille tumor dolorque recessit.* Hæc omnia pene ad verbum repetit ipse sanctus Gregorius Turonensis, libro de Gloria Confessorum. c. 40.

Mystice Beda: Albugo, inquit, significat stultitiam placendi sibi ipsi, ovum spem et fiduciam, Tobias populum Judaicum; habet ergo in oculis suis albuginem, qui in oculis suis magnus, candidus et justus apparet, sibique

nimis placet et arrogat; sed habet eam instar membranæ ovi, quia cæcitatem mentis sustinet sub spe stultissima nascituri Christi; hunc enim non natum credunt, sed nasciturum sperant, et vane exspectant Judæi. Verum quibus à Raphaele medico, id est, ab Angelo magni consilii Christo Domino ablata fuerit hæc omnis caligo, agnoscunt Messiam jam venisse et redemisse mundum, eumque esse Jesum Christum.

Allegorice, piscis est Christus, uti jam dixi ex S. Augustino, Prospero et aliis. Caro hujus sacratissimi piscis, charitas hujus est, tot operibus in nostrum bonum factis testata, ac passionibus et doloribus ostensa. Fumus autem cordis ejus, est oratio nostra meritorum ejus valori subnixa. Ideo enim hæc aliquid potest apud Patrem, non quia nostra tantum est, sed quia à membro Christi filii naturalis fusa, et in ipsius meritis et charitate fundata. Hæc extricat omne genus dæmoniorum, quia diabolum vincit, et illius tentationes et dolos irridet. Ac proinde Chrysostomus sapienter casum nostrum absentiæ orationis, et victoriam ipsius præsentiæ tribuit.

CAPUT DUODECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Tobias multa et magna beneficia a Raphaele accepta patri enumerat : quare uterque offert ei dimidium bonorum allatorum. Mox Raphael se non hominem, sed Angelum esse manifestat, ac datis coelestis vitæ documentis evanescit et in coelum redit.

1. NUNC vocavit ad se Tobias filium suum, dixitque ei : Quid possumus dare viro isti sancto, qui venit tecum ? 2. Respondens Tobias, dixit patri suo : Pater, quam mercedem dabimus ei ? aut quid dignum poterit esse beneficiis ejus ? 3. me duxit et reduxit sanum, pecuniam à Gabelo ipse recepit, uxorem ipse me habere fecit, et dæmonium ab ea ipse compescuit, gaudium parentibus ejus fecit, meipsum à devoratione piscis eripuit, te quoque videre fecit lumen cœli, et bonis omnibus per eum repleti sumus. Quid illi ad hæc poterimus dignum dare ? 4. Sed peto te, pater mi, ut roges eum, si forte dignabitur medietatem de omnibus quæ allata sunt, sibi assumere. 5. Et vocantes eum, pater scilicet et filius, tulerunt eum in partem : et rogare cœperunt ut dignaretur dimidiam partem omnium, quæ attulerant, acceptam habere. 6. Tunc dixit eis occulte : Benedicite Deum cœli, et coram omnibus viventibus confitemini ei, quia fecit vobiscum misericordiam suam. 7. Etenim sacramentum regis abscondere bonum est : opera autem Dei revelare et confiteri honorificum est. 8. Bona est oratio cum jejunio et eleemosyna, magis quam thesauros auri recondere : 9. quoniam eleemosyna à morte liberat, et ipsa est quæ purgat peccata, et facit invenire misericordiam et vitam æternam. 10. Qui autem faciunt peccatum et iniquitatem, hostes sunt animæ suæ. 11. Manifesto ergo vobis veritatem, et non abscondam à vobis occultum sermonem. 12. Quando orabas cum lacrymis, et sepeliebas mortuos, et derelinquebas prandium tuum, et mortuos abscondebas per diem in domo tua, et nocte sepeliebas eos, ego obtuli orationem tuam Domino. 13. Et quia acceptus eras Deo, necesse fuit ut tentatio probaret te. 14. Et nunc misit me Dominus, ut curarem te, et Saram uxorem filii tui à dæmonio liberarem. 15. Ego enim sum Raphael Angelus, unus ex septem, qui adstamus ante Dominum. 16. Cumque hæc audissent, turbati sunt, et trementes ceciderunt super terram in faciem suam. 17. Dixitque eis Angelus : Pax vobis, nolite timere. 18. Etenim cum essem vobiscum, per voluntatem Dei eram : ipsum benedicite, et cantate illi. 19. Videbar quidem vobiscum manducare et bibere : sed ego cibo invisibili et potu, qui ab hominibus videri non potest, utor. 20. Tempus est ergo ut revertar ad eum qui me misit : vos autem benedicite Deum, et narrate omnia mirabilia ejus. 21. Et cum hæc dixisset, ab aspectu eorum ablatus est, et ultra eum videre non potuerunt. 22. Tunc prostrati per horas tres in faciem, benedixerunt Deum, et exsurgentes narraverunt omnia mirabilia ejus.

generatio fiat : ferme etiam incertum est quæ nox, aut dies, ipsam cum Deo peragat. Quare ut solidus, stabilis, et quietus conceptus fiat, non oportet, diffluentibus ebrietate corporibus, dare operam liberis. Qui autem vino refertus est, tam animæ quàm corporis rabie concitatus, quavis et trahit, et trahitur. Idcirco ebrius, tanquam mente captus, ad serendum est inutilis. Nempe verisimile est eum fœtus inæquales, instabiles, obliquos tam membris, quàm corporibus procreare. Quamobrem per totam quidem vitam, et maxime quandiu generationi vacat, abstinebit quisque, cavebitque ne faciat, vel quæ sua natura et sponte morbos inducunt, vel quæ ad petulantiam injuriamque declinant. Hæc enim in animos et corpora eorum, qui enascuntur, liberorum, necessario transferuntur, iisque imprimuntur, pejoresque inde nascuntur. Sed præcipue die illa (nuptiarum) *ac nocte.* Græca hìc addunt : *Benedixit Tobias uxorem suam*, id est, bene precatus est ei, ut foret fecunda et probos gigneret, educaretque filios : sic Isaac *deprecatus est Dominum pro uxore sua* Rebecca, Genes. 25. v. 21.

CAPUT DECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Mater Tobiæ suspirat ad ejus reditum; Raguel dimittit Tobiam cum Sara filia sua, eisque dimidiam bonorum partem tradit, ac Saræ monita dat, ut diligat maritum, soceros honoret, et probe familiam regat.

1. Cum vero moras faceret Tobias, causa nuptiarum, sollicitus erat pater ejus
Tobias, dicens : Putas quare moratur filius meus, aut quare detentus est
ibi ? 2. Putasne, Gabelus mortuus est, et nemo reddet illi pecuniam ?
Cœpit autem contristari nimis ipse, et Anna uxor ejus cum eo : et cœpe-
runt ambo simul flere, eo quod die statuto minime reverteretur filius eo-
rum ad eos. 4. Flebat igitur mater ejus irremediabilibus lacrymis, atque
dicebat : Heu, heu me, fili mi, ut quid te misimus peregrinari lumen ocu-
lorum nostrorum, baculum senectutis nostræ, solatium vitæ nostræ, spem posteritatis nostræ ?
5. Omnia simul in te uno habentes, te non debuimus dimittere à nobis. 6. Cui dicebat Tobias :
Tace, et noli turbari, sanus est filius noster ; satis fidelis est vir ille cum quo misimus eum.
7. Illa autem nullo modo consolari poterat, sed quotidie exiliens circumspiciebat, et circuibat
vias omnes, per quas spes remeandi videbatur, ut procul videret eum, si fieri posset, venien-
tem. 8. At vero Raguel dicebat ad generum suum : Mane hìc, et ego mittam nuntium salutis
de te ad Tobiam patrem tuum. 9. Cui Tobias ait : Ego novi quia pater meus et mater mea
modo dies computant, et cruciatur spiritus eorum in ipsis. 10. Cumque verbis multis rogaret
Raguel Tobiam, et ille eum nulla ratione vellet audire, tradidit ei Saram, et dimidiam partem
omnis substantiæ suæ, in pueris, in puellis, in pecudibus, in camelis, et in vaccis, et in pe-
cunia multa, et salvum atque gaudentem dimisit eum à se, 11. dicens : Angelus Domini sanc-
tus sit in itinere vestro, perducatque vos incolumes, et inveniatis omnia recte circa parentes ves-
tros et videant oculi mei filios vestros priusquam moriar. 12. Et apprehendentes parentes filiam
suam, osculati sunt eam, et dimiserunt ire : 13. monentes eam honorare soceros, diligere ma-
ritum, regere familiam, gubernare domum, et seipsam irreprehensibilem exhibere.

4. Heu, heu me, fili mi, ut quid te misimus peregrinari, lumen oculorum nostrorum ?] Pater enim erat cæcus, mater præ senio cæcutiebat : quare filius eis erat instar oculorum, ut per eum viderent, legerent, agerentque quæ videnda, legenda, agenda erant. Eumdem vocat baculum senectutis nostræ. Sic Scipio Romæ appellatus est, eo quod ipse patrem senem et cæcutientem, quasi Scipio, sive baculus sustentaret, et per viam duceret et dirigeret. Et solatium vitæ nostræ; filii enim solantur senectutem parentum, ejusque miserias et ærumnas. Et spem posteritatis nostræ; erat enim unicus ille filius, à quo omnis familiæ propagatio pendebat. Optant enim parentes filios post se relinquere, ut in eis quasi maneant superstites, vivantque in memoria hominum, ut docet Eccles. cap. 30. v. 4. et seq.

10. Tradit ei Saram, et dimidiam partem omnis substantiæ suæ in pueris, etc.] Hebr. uberius addunt : *Dedit ei Raguel Saram filiam suam, dimidium divitiarum suarum, et servos et servas,*

et greges, et boves, et asinos, et camelos, et vestes lineas et pretiosas, et vasa argentea et aurea. Græca habent: *Dedit ei corpora, jumenta et argentum. Corpora*, id est, servos sive mancipia, quæ cum libertate careant, non nisi videntur esse corpora, servitio heri mancipata. Ita Arist. 1. Rhetor. Demosthenes, Philipp. 3. Strabo, lib. 1. σωματα, id est, corpora vocant mancipia.

11. Angelus Domini sanctus sit in itinere vestro, perducatque vos incolumes.] Hinc rursum patet Gabelum et priscos Hebræos credidisse Angelum considerari ad custodiam, qui eum in via dirigat.

13. Monentes eam honorare soceros,] quasi parentes; unde Græca addunt: *Quia ipsi nunc parentes tui sunt.* Raguel hic Saræ filiæ suæ dat monita virtutis et salutis. Primum est, ut honoret soceros, scilicet Tobiam seniorem, et Annam; secundum, ut diligat maritum, utpote cum quo facta jam est una caro, ac consequenter una persona, unum cor, una anima, una voluntas. Hæc dilectio facit ut uxor mariti mores suis dissimiles, choleram, vitia, infortunia, et quælibet adversa, quæ multa in conjugio occurrunt, fortiter superet. Unde S. Monica uxores monebat ut per conjugium se maritorum ancillas factas existimarent, ait S. Augustinus, libro 9. Confessionum, c. 9. Tertium, ut regat familiam, puta filios, servos et ancillas, ut omnes in officio, concordia, pace et charitate mutua contineat. Quartum, ut gubernet domum in ea manendo, non huc illuc vagando, prandium et cœnam omnibus apparando, supellectilem, annonam, vestes, cæteraque necessaria procurando, uti fecit mulier illa fortis laudata à Salomone, Proverbiorum 31. Vide ibi dicta.

Quintum, ut se irreprehensibilem exhibeat, non tantum in fide et castitate conjugali, sed et per linguæ continentiam, justitiam, prudentiam, comitatem in conversatione, tam cum domesticis, quàm cum externis. Eadem monita dat uxoribus S. Paulus ad Titum, 2. v. 4 et 5. *Ut viros suos ament, filios suos diligant, prudentes sint, castæ, domus curam habentes, benignæ, subditæ viris suis.* Vide ibi dicta. Similia conjugibus præcepta tradit S. Petrus, Epist. 1. c. 3; quin et Plato, lib. 6. de Legibus, Xenophon in Œconomica, et Plutarchus de nuptialibus Præceptis. Denique in Græco, et *Edna* (sic enim habent pro *Anna*), mater Saræ, sic Tobiam generum suum valedicendo alloquitur: *Dominus cœli, frater dilecte, te tuis restituat, mihique concedat ut filios tuos ex Sara filia mea videam, et coram Domino gaudeam. Ecce ego tibi filiam meam, quasi quoddam depositum, committo, ne ulla eam afficias molestia.* Mox subditur: *Ipse vero Tobias post hæc profectus est, Deo gratias agens, quòd iter prosperum sibi dedisset, Raguelemque et Ednam ejus uxorem benedicebat* (seu fausta eis omnia precabatur) *et pergebat, quoad Niniven appropinquarent.*

CAPUT UNDECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Raphael Tobiam domum ad parentes salvum reducit: qui felle piscis liniens oculos patris, ei visum restituit. Unde omnes præ gaudio Deum benedicunt, et epulantur.

1. Cumque reverterentur, pervenerunt ad Charan, quæ est in medio itinere
contra Niniven, undecimo die. 2. Dixitque Angelus: Tobia frater, scis
quemadmodum reliquisti patrem tuum. 3. Si placet itaque tibi, præce-
damus, et lento gradu sequantur iter nostrum familiæ, simul cum con-
juge tua, et cum animalibus. 4. Cumque hoc placuisset ut irent, dixit
Raphael ad Tobiam: Tolle tecum ex felle piscis, erit enim necessarium.
Tulit itaque Tobias ex felle illo, et abierunt. 5. Anna autem sedebat secus
viam, quotidie in supercilio montis, unde respicere poterat de longinquo. 6. Et dum ex eodem
loco specularetur adventum ejus, vidit à longe, et illico agnovit venientem filium suum, cur-
rensque nuntiavit viro suo, dicens: Ecce venit filius tuus. 7. Dixitque Raphael ad Tobiam:
At ubi introieris domum tuam, statim adora Dominum Deum tuum; et gratias agens ei,
accede ad patrem tuum, et osculare eum. 8. Statimque lini super oculos ejus ex felle isto
piscis, quod portas tecum: scias enim quoniam mox aperientur oculi ejus, et videbit pater
tuus lumen cœli, et in aspectu tuo gaudebit. 9. Tunc præcucurrit canis, qui simul fuerat in
via; et quasi nuntius adveniens, blandimento suæ caudæ gaudebat. 10. Et consurgens cæ-
cus pater ejus cœpit offendens pedibus currere: et data manu puero, occurrit obviam filio
suo. 11. Et suscipiens osculatus est eum cum uxore sua, et cœperunt ambo flere præ gaudio.
12. Cumque adorassent Deum, et gratias egissent, consederunt. 13. Tunc sumens Tobias de

autem, cum non informaret corpus assumptum, vitaliter in illud non trajiciebat cibum, sed in illud perinde ac in saccum quemdam cibum injiciebat, quem deinde in vaporem et aerem resolvebat.

Sed ego cibo invisibili, etc., utor,] nimirum Deus, Deique visio et fruitio est cibus Angelorum, quo deliciantur, et beantur jugiter.

20. Et narrate omnia mirabilia ejus.] Græcus habet : *Scribite omnia quæ facta sunt in libro;* unde liquet Tobiam Raphaeli obedientem hanc historiam conscripsisse, ac hujus libri esse auctorem, uti habent Græca, c. seq. v. 1. Hebræa uberius habent : *Nunc ergo*, ait, *scribite vobis omnia hæc verba in libro, et erit in testimonium inter vos et Deum vestrum omnibus diebus vitæ vestræ. Et hoc verbum sit in signum, et in testimonium in omnem generationem et generationem. Et vos benedicite Dominum, et confitemini memoriæ sanctitatis ejus. Et nunc dimitte me, et revertar ad Deum, qui misit me ad vos.*

21. Et cum hæc dixisset, ab aspectu eorum ablatus est,] corpus à se assumptum dimittendo, ac in aerem, vel vaporem, ex quo condensato illud efformarat, per rarefactionem resolvendo, uti docent Scholastici cum Divo Thoma, 1. parte, quæst. 51.

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Tobias laudat Deum, ac versu 11 de Jerusalem felicitate et gloria præclare vaticinatur.

1. Aperiens autem Tobias senior os suum, benedixit Dominum, et dixit:
Magnus es, Domine in æternum, et in omnia secula regnum tuum;
2. quoniam tu flagellas et salvas : deducis ad inferos, et reducis, et non
est qui effugiat manum tuam. 3. Confitemini Domino, filii Israel, et in
conspectu gentium laudate eum; 4. quoniam ideo dispersit vos inter
gentes quæ ignorant eum, ut vos enarretis mirabilia ejus, et faciatis
scire eos, quia non est alius Deus omnipotens præter eum. 5. Ipse castigavit nos propter iniquitates nostras : et ipse salvabit nos propter misericordiam suam. 6. As-
picite ergo quæ fecit nobiscum, et cum timore et tremore confitemini illi : regemque secu-
lorum exaltate in operibus vestris. 7. Ego autem in terra captivitatis meæ confitebor illi :
quoniam ostendit majestatem suam in gentem peccatricem. 8. Convertimini itaque, peccatores,
et facite justitiam coram Deo, credentes quod faciet vobiscum misericordiam suam. 9. Ego
autem, et anima mea, in eo lætabimur. 10. Benedicite Dominum, omnes electi ejus : agite
dies lætitiæ, et confitemini illi. 11. Jerusalem civitas Dei, castigavit te Dominus in operibus
manuum tuarum. 12. Confitere Domino in bonis tuis, et benedic Deum seculorum, ut reædi-
ficet in te tabernaculum suum, et revocet ad te omnes captivos, et gaudeas in omnia secula
seculorum. 15. Luce splendida fulgebis, et omnes fines terræ adorabunt te. 14. Nationes ex
longinquo ad te venient; et munera deferentes, adorabunt in te Dominum, et terram tuam
in sanctificationem habebunt. 15. Nomen enim magnum invocabunt in te. 16. Maledicti erunt
qui contempserint te, et condemnati erunt omnes qui blasphemaverint te; benedictique erunt
qui ædificaverint te. 17. Tu autem lætaberis in filiis tuis; quoniam omnes benedicentur, et
congregabuntur ad Dominum. 18. Beati omnes qui diligunt te, et qui gaudent super pace
tua. 19. Anima mea, benedic Dominum, quoniam liberavit Jerusalem civitatem suam à
cunctis tribulationibus ejus Dominus Deus noster. 20. Beatus ero, si fuerint reliquiæ semi-
nis mei ad videndam claritatem Jerusalem. 21. Portæ Jerusalem ex sapphiro et smaragdo
ædificabuntur : et ex lapide pretioso omnis circuitus murorum ejus. 22. Ex lapide candido et
mundo omnes plateæ ejus sternentur, et per vicos ejus alleluia cantabitur. 23. Benedictus
Dominus, qui exaltavit eam, et sit regnum ejus in secula seculorum super eam. Amen.

1. Benedixit Dominum.] Græce : *Scripsit orationem in exaltationem, et dixit.*

5. Ipse salvabit nos propter misericordiam suam.] Græca addunt : *Et congregabit nos ex omnibus gentibus, ubi dispersit nos inter eas. Si conversi fueritis ad eum in toto corde vestro, et in*

tota anima vestra, ut faciatis ante eum veritatem (justitiam, id est opera justa et sancta), *tunc convertetur ad vos, et non abscondet faciem suam à vobis.*

7. OSTENDIT MAJESTATEM SUAM IN GENTEM PECCATRICEM,] q. d. Ostendit Deus augustam et divinam suam potentiam, justitiam et vindictam in gentem Israeliticam, castigando ejus idololatriam per excidium et captivitatem Assyriacam, ac rursus magnificam suam in eum clementiam ostendit ejus miserendo, eumque ex captivitate in patriam reducendo.

11. JERUSALEM CIVITAS DEI, CASTIGAVIT TE DOMINUS;] tum quia multos Judæos jam cum Manasse impio rege è Jerusalem captivos abduxit in Babylonem; tum quia paulo post cum Joachim et Sedecia reliquos eodem abducet per Nabuchodonosor; loquitur enim de futuro, quasi de præterito, ob prophetiæ certitudinem.

Nota : Tobias ab hoc versu usque ad finem capitis, et c. seq. v. 7. 8 et 9. prophetat de excidio Jerusalem faciendo per Nabuchodonosor, et de ejus templique restauratione post 70 captivitatis annos facienda per Cyrum; sed ita ut more prophetico à Jerusalem urbe Judææ assurgat allegorice ad Ecclesiam Christianam in Jerusalem à Christo erigendam, et ab ea anagogice avolet ad Ecclesiam triumphantem in cœlis, cujus Jerusalem erat figura et typus. Idem facit Isaias, c. 60. 65 et 66. Itaque hoc v. et seq. sub typo Jerusalem, partim jam desolatæ ob idola Manassis, ut colligitur ex 4. Regum, c. 33. v. 10 et 11; partim plane desolandæ et evertendæ sub Sedecia, iterum restaurandæ et ad majorem gloriam evehendæ per Esdram, Nehemiam, Zorobabel et Cyrum, prophetat Ecclesiæ veteris innovationem et restaurationem per Christum, maxime quia Ecclesia Christiana cœpit Jerosolymis in Sion; et quia una omnium ætatum fuit Ecclesia, licet varios habens status; unde v. 14. prædicit vocationem gentium et diffusionem Ecclesiæ per totum orbem : sed v. 21. anagogice rapitur ad Ecclesiam cœlestem, sive ad statum, quem Ecclesia militans habebit in cœlis, ubi erit triumphans. Unde huc alludit S. Joannes, Apocal. 21. ubi Ecclesiam triumphantem per Sehema Jerusalem gloriose depingit, ut ibidem fuse explicui.

11. IN OPERIBUS,] id est propter opera, puta propter tua idola et scelera abduxit, id est, abducet te in Babylonem.

13. LUCE SPLENDIDA (Evangelii et prædicationis Christi, ejusque Apostolorum) FULGEBIS, ET OMNES FINES TERRÆ ADORABUNT TE.] Prædicit conversionem omnium gentium ad Christum, quæ Ecclesiam, quasi Christi sponsam adorarunt, id est, humillime venerati sunt et coluerunt, ac venerantur et colunt. Idem prædixit Isaias cap. 49. 23 : *Vultu*, ait, *in terram demisso adorabunt te, et pulverem pedum tuorum lingent.*

14. ET TERRAM TUAM IN SANCTIFICATIONEM (id est, ut sanctam, et à Christo ac Apostolis sanctificatam) HABEBUNT.

20. BEATUS ERO, SI FUERINT RELIQUIÆ SEMINIS MEI (puta nepotes et posteri mei) AD VIDENDAM CLARITATEM JERUSALEM;] tum quam ei afferet Cyrus ad litteram, tum quam ei mystice afferet Christus in hac vita et magis in futura.

21. PORTÆ JERUSALEM.] Hæc omnia à v. 19. et deinceps spectant proprie ad Ecclesiam gloriosam in cœlis; hanc enim ibidem dicit fabricandam ex sapphiro, smaragdo, omnique lapide pretioso, per quæ figurate non aliud significatur quàm pulchritudo, suavitas, majestas, claritas et æternitas beatitudinis cœlestis, uti fuse declaravi Apocal. 21. Porro Græca hoc loco sic habent : *Ædificabitur Jerusalem Sapphiro et smaragdo, et lapide pretioso muri tui, et turres, et propugnacula in auro mundo; et plateæ Hierusalem in beryllo et carbunculo, et lapide ex Sophir tesselabuntur.* Addit Hebræus : *Reges Tharsis et insulæ munera offerent, Reges Arabum et Saba dona adducent.*

22. PER VIROS EJUS ALLELUIA CANTABITUR.] *Alleluia* Hebr. idem est quod *laudate Dominum.* àlleluia ergo est vox laudis, exsultationis et jubili, quam beati jugiter peragunt in cœlo. Unde S. August. serm. 151. de Temp. qui est de Paschate : *Tempus mœroris*, inquit, *quod significant dies quadragesimæ, et significamus et habemus. Tempus autem lætitiæ, et quietis, et regni, quod significant dies isti, significamus per alleluia, sed nondum habemus laudes. Sed nunc inspiramus ad alleluia. Quid est alleluia? Laudate Deum. Sed nondum habemus laudes, in Ecclesia frequentantur laudes Dei post resurrectionem, quia nobis erit perpetua laus post resurrectionem nostram.*

CAPUT DECIMUM QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Tobias moriturus prædicit excidium Ninives æque ac Jerusalem, ejusque restaurationem ac gloriam per vocationem gentium ad Christum et coelestem felicitatem. Tobias ergo junior è Ninive abit Ecbatana, ibique moritur et sepelitur.

1. Et consummati sunt sermones Tobiæ. Et postquam illuminatus est Tobias,
vixit annis quadraginta duobus, et vidit filios nepotum suorum. 2. Completis itaque annis centum duobus, sepultus est honorifice in Ninive.
3. Quinquaginta namque et sex annorum lumen oculorum amisit, sexagenarius vero recepit. 4. Reliquum vero vitæ suæ in gaudio fuit, et cum
bono profectu timoris Dei perrexit in pace. 5. In hora autem mortis suæ
vocavit ad se Tobiam filium suum, et septem juvenes filios ejus nepotes
suos, dixitque eis : 6. Prope erit interitus Ninive : non enim excidit verbum Domini : et fratres nostri, qui dispersi sunt à terra Israel, revertentur ad eam. 7. Omnis autem deserta terra
ejus replebitur, et domus Dei, quæ in ea incensa est, iterum reædificabitur : ibique revertentur omnes timentes Deum, 8. et relinquent gentes idola sua, et venient in Jerusalem, et
inhabitabunt in ea, 9. et gaudebunt in ea omnes reges terræ, adorantes regem Israel.
10. Audite ergo, filii mei, patrem vestrum : Servite Domino in veritate, et inquirite ut faciatis
quæ placita sunt illi : 11. et filiis vestris mandate ut faciant justitias et eleemosynas, ut sint
memores Dei, et benedicant eum in omni tempore in veritate et in tota virtute sua.
12. Nunc ergo, filii, audite me, et nolite manere hìc : sed quacumque die sepelieritis matrem
vestram circa me in uno sepulcro, ex eo dirigite gressus vestros ut exeatis hinc : 13. video
enim quia iniquitas ejus finem dabit ei. 14. Factum est autem post obitum matris suæ, Tobias
abscessit ex Ninive cum uxore sua, et filiis, et filiorum filiis, et reversus est ad soceros
suos, 15. invenitque eos incolumes in senectute bona : et curam eorum gessit, et ipse clausit
oculos eorum : et omnem hæreditatem domus Raguelis ipse percepit : viditque quintam generationem, filios filiorum suorum. 16. Et completis annis nonaginta novem in timore Domini,
cum gaudio sepelierunt eum. 17. Omnis autem cognatio ejus, et omnis generatio ejus, in
bona vita et in sancta conversatione permansit, ita ut accepti essent tam Deo quàm hominibus, et cunctis habitantibus in terra.

1. Et postquam illuminatus est Tobias, vixit annis 42,] scilicet ab anno ætatis 60 usque ad 102, ut sequitur.

2. Completis itaque annis centum duobus sepultus est honorifice in Ninive,] scilicet in loco exsilii. Huc enim translatus erat à Salmanasar rege Assyriorum, quorum metropolis erat Ninive. Discant hìc sancti se in mundo tanquam in exsilio vivere et mori, ac perinde non curent in patria apud suos mori et sepeliri. Nam :

Omne solum forti patria est, ceu piscibus æquor :

et ut ait Thomas Morus in Utopia : *Undique ad superos tantumdem est viæ.*

3. Quinquaginta namque et sex annorum lumen oculorum amisit (in Ninive) sexagenarius vero recepit.] Tobias, ut dixi in procemio, anno sexto Ezechiæ, quo cum reliquis Israelitis ductus est in Assyriam, erat 39 annorum ; ergo anno 25 Ezechiæ agens annum ætatis 46 excæcatus est; anno vero 27 Ezechiæ agens annum 60 visum recepit, ac postea duobus adhuc annis sub Ezechia (hic enim regnavit 29 annis) vixit, deinde sub Manasse annis 40, ac quadragesimo Manassis anno obiit, ante excidium Jerosolymæ per Chaldæos anno 70.

Porro Græca plures annos Tobiæ tribuunt. Asserunt enim eum excæcatum anno ætatis 158. Verum ex decreto Concilii Tridentini, sess. 4. vulgata Latina ut canonica Script. nobis sequenda est, non Græca.

5. In hora autem mortis suæ vocavit ad se Tobiam filium suum,] ut ei ultima daret monita quin et oracula de excidio Ninives et gloria Jerusalem. Idem fecit Isaac Patriarcha moriturus, Gen. 27. 27. et Jacob, Gen. 49. et Moses, Deuter. cap. 33. Plato censuit animam in morte quasi è copore elevari ad divina, ut futura sub

inde præsentiat et prænuntiet occulto quodam naturæ instinctu et signis prognosticis; sicut aves, oves et boves ex signis aeris immutati præsentiunt pluvias et tempestates. Unde Cicero, lib. 1. de Divinatione : *Appropinquante morte*, ait, *multo est animus divinior. Nam et idipsum vident, qui sunt morbo gravi et mortifero affecti, instare mortem. Itaque his occurrunt plerumque imagines mortuorum; tumque vel maxime laudi student; eosque qui secus quàm decuit, vixerunt, peccatorum suorum tum maxime pœnitet. Divinare autem morientes etiam illo exemplo confirmat Posidonius, quod affert : Rhodium quemdam sex æquales nominasse, et dixisse, qui primus eorum, qui secundus, qui deinceps moriturus esset.* E nostris vero Arnobius, lib. 2. contra Gentes : *Morti*, ait, *vicini maxime valemus scientia, ita ut de futuris vaticinemur, ut proditum est à Platone in Apologia Socratis dixisse Socratem.* S. Greg. lib. 4. Dialog. cap. 25. hanc causam naturalem probat, et aliam supernaturalem adjungit. *Ipsa*, inquit, *aliquando animarum vis, subtilitate sua, aliquid prævidet. Aliquando autem exitura de corpore animæ, per revelationem futura cognoscunt. Aliquando vero jam dum juxta fit, ut corpus deserant divinitus afflatæ in secreta cœlestia incorporeum mentis oculum mittunt.*

Porro certum est Tobiam hîc vi non naturali, sed divina afflatum prædixisse excidium Ninives æque ac Jerosolymæ, ejusque et templi restaurationem et gloriam; nulla enim signa prognostica habebat, ex quibus id ipsum colligere vel conjicere posset : unde à S. Ambrosio, libro de Tobia, ipse Propheta nuncupatur. Vide dicta procemio in Prophetas minores, c. 21.

6. PROPE ERIT INTERITUS NINIVE.] Ninive sæpius capta et vastata est: primo, ab Arbace Medo, qui Sardanapalum in Ninive regnantem obsedit, et ad suî urbisque incendium adegit : id factum est ante Tobiam sub Ozia rege Juda, avo Ezechiæ, teste Eusebio et aliis; secundo, sub finem regni Ezechiæ; nam sub annum Ezechiæ 14, ab Angelo in Judæa cæsus est Sennacherib, cui mox successit filius Asarhaddon, qui decem annis regnavit, in eoque desiere reges Ninives. Nam successit ei Merodach Baladan, qui subacta Ninive (ut videtur), imperium in Babylonem transtulit, ideoque in Scriptura post Asarhaddon nulli reges Assyriorum, sed tantum Babyloniorum nominantur. Hoc quoque Ninives excidium antecessit mortem Tobiæ, et consequenter hoc ipsius de eversione Ninives oraculum, quod ipse moriens edidit anno 4 Manassis, qui Ezechiæ patri in regno successit. Tertio, multi putant Niniven reflorescentem rursum eversam esse à Cyaxare Medo et Nabuchodonosor seniore, qui fuit pater Nabuchodonosoris Magni, sub annum 13 Josiæ regis Juda; et de hoc excidio hîc loqui Tobiam. Ita S. Hieronymus, Eusebius et alii. Verum Nahum, c. 2. v. 1. ostendit Niniven eversam esse à Nabuchodonosor juniore quinto anno post excidium Jerosolymæ.

Porro Græca hîc addunt : *Vade in Mediam, fili, quia credidi, quæcumque locutus est Jonas propheta de Ninive, quod subvertetur. In Media autem magis erit pax usque ad tempus.*

NON ENIM EXCIDIT VERBUM DOMINI] editum à Jona propheta, ut habent Græca de excidio Ninive, licet enim Ninivitæ ad prædicationem Jonæ pœnitentes excidium sibi ab eo comminatum evaserint, tamen mox in pristina scelera relabentes, idem incurrerunt, uti post Jonam eisdem prædixit Nahum, c. 2. sed de oraculo Nahum hîc non agit Tobias, quia diu ante eum vita functus est.

ET FRATRES NOSTRI, QUI DISPERSI SUNT A TERRA ISRAEL, REVERTENTUR AD EAM.] Multi enim ex decem tribubus prævidentes, vel jam sentientes excidium Ninives, ex ea profugerunt, et non pauci ex eis redierunt in terram Israel. Alii veri Dei cultus studiosi junxerunt se tribui Judæ, et cum ea in unum Juda regnum coaluerunt, ut dixi in Esdra et Paralip.

7. OMNIS AUTEM DESERTA TERRA EJUS (Israel) REPLEBITUR (incolis ad eam postliminio revertentibus) ET DOMUS DEI, QUÆ IN EA INCENSA EST, ITERUM REÆDIFICABITUR.] *Incensa est*, id est incendetur à Chaldæis; loquitur prophetice de futuro, quasi de præterito ob futuri certitudinem. Unde Græca habent in futuro : *Fratres nostri dispergentur, et Jerusalem erit deserta, et domus Dei in ea comburetur, et deserta erit usque ad tempus : et iterum miserebitur eorum Deus, et convertet eos in terram. Et ædificabunt domum non qualis prior, usquequo compleantur tempora seculi. Et post hæc revertentur de captivitatibus et ædificabunt Hierusalem honorifice, et domus Dei in ea ædificabitur. Et in omnes generationes seculi, ædificatio gloriosa, sicut locuti sunt de ea prophetæ. Et omnes gentes convertentur vere ad timendum Dominum Deum, et confodient idola sua.*

9. ET GAUDEBUNT IN EA REGES OMNES TERRÆ ADORANTES REGEM ISRAEL,] id est adorantes Christum; nec enim post reditum è captivitate fuit alius rex Israel quem adorarint omnes reges terræ; Christo autem omnes gentes et reges servierunt.

10. SERVITE DOMINO IN VERITATE,] id est, vere, sincere, scilicet vero, sincero, recto, integro, totoque corde, non ficto, non falso, non dimidiato, non diviso, ut dimidiam cordis animique partem Deo detis, alteram diabolo, puta idolis et cupiditatibus. Veritas ergo hîc opponitur mendacio, superstitioni, hypocrisi, fictioni et simulationi. Ita Serarius.

11. UT FACIANT JUSTITIAS,] id est opera justa, pia et sancta. In Græco additur insigne exemplum Achiachari, qui Tobiæ ex fratre fuit nepos, ut dixi c. 1. ac Manassis cujusdam, quod scilicet ambo ab impio et ingrato Aman in famæ et vitæ discrimen fuerint conjecti, sed sua pietate et eleemosynis evaserint, Aman vero alitus ab Achiacharo in idem inciderit; sic enim habet : *Et nunc, fili, abi ex Ninive, quoniam omnino erunt quæ locutus est propheta Jonas. Tu autem serva legem et præcepta, et esto amator eleemosynarum et justus, ut tibi bene sit; et sepeli me bene, et matrem tuam mecum; et non ultra maneatis in Ninive. Fili, vide quid fecit Aman Achiacharo, qui nutrivit eum ut è luce duxit eum in tenebras, et quanta retribuit ei. Et Achiacharus quidem salvatus est, illi vero retributio data est, et ipse descendit in tenebras. Manasses in eleemosyna erat, et salvatus est de laqueo mortis quem fixerunt ei; Aman autem incidit in laqueum, et periit. Et nunc, fili, vide quid eleemosyna facit, et quomodo justitia liberat.*

Quis fuerit hic Aman incertum est; certum est non fuisse Aman hostem Mardochæi et Esther : hic enim Tobia longo tempore fuit posterior. Quis etiam fuerit hic Manasses ignoratur.

Aliqui putant fuisse maritum Judith; nam tempus consentit, sed locus dissentit, ait Salianus; vixit enim Judith tempore Tobiæ, inquit ipse, sed in Bethulia Judææ, non in Ninive et Assyria, ubi vixit hic Manasses, de quo agit Tobias.

14. Tobias abscessit ex Ninive,] fugiens ejus excidium. Ex Ninive profectus est in Mediam ad socerum suum Raguel habitantem in Ecbatanis. Ubi nota miram Dei erga Tobiam providentiam, quæ primo sub annum Ezechiæ 27 Tobiam per Raphaelem direxit in Mediam et Ecbatanam, ut inde educeret Saram, et pecuniam à Gabelo reciperet, antequam Ecbatana vastaretur, itaque utrumque periculo ereptum in tuto poneret. Nam paulo post vastata est Ecbatana sub Manasse filio Ezechiæ, ait Bellarminus et Salianus, de quo plura in prooemio Judith.

Secundo, cum postea Ecbatana reflorescente excidium immineret Ninive et Assyriæ, jussit Tobiam inde excedere, et in Ecbatanam ad socerum tendere, ut illi in senio adesset, morienti oculos clauderet, et hæreditatem totam adiret. Si tanta cura Deus providit amicis suis de bonis corporalibus, quanta providebit de spiritualibus, cœlestibus et æternis?

16. Et completis annis 99 in timore Domini (morientem] cum gaudio sepelierunt eum.] Esto enim filii ejus et nepotes dolerent de ejus morte, gaudebant tamen quod tam longam, fortunatam sanctamque vitam simili prorsus morte concluderet, cum deinceps illi jam prope centenario nil aliud in hac vita exspectandum esset, quàm labor et dolor. Mori enim in senectute plena, honorata, pacifica et prospera æque ac pia et sancta, ingens, imo extremum est hujus vitæ bonum. Mortuus est ergo Tobias junior sub annum 16 Josiæ regis Juda; in hunc enim annum incidit 99 vitæ ejus annus, et sepultus est in Ecbatana Medorum urbe. Græca addunt: *Obiit autem et ipse annorum centum viginti septem, in Ecbatanis Mediæ. Et audivit antequàm moreretur ipse destructionem Ninives quam in captivitatem cepit Nabuchodonosor et Assuerus, et gavisus est, antequam moreretur, super Ninive.*

Assuerus hic à multis censetur esse Cyaxares pater Astyagis, quia fuit avus maternus Cyri primi Persarum monarchæ. Qui enim Hebr. vel Chald. vocatur Assuerus, Græce vocatur Axuares, Oxyares et Axares, cui præponitur *Cy*, vel *Cu*, quod Persice principem significat. Salianus vero per Assuerum accipit Phraortem patrem Cyaxaris, qui Dejoci in regno Medorum successit. Assuerus enim commune fuit regum Medorum nomen.

Dices: Quomodo Tobias junior ante mortem potuit videre excidium Ninives, cum ipse juxta Latinum textum obierit anno ætatis 99, qui incidit in annum 16 Josiæ; juxta Græcum vero obierit anno ætatis 127, qui incidit in annum secundum, cujus undecimo postea anno vastata est à Chaldæis Jerusalem, ac post quinque annos, Ninive, ut dixi Nahum 2. 5. Respondeo primo hæc verba, quod Tobias viderit excidium Ninives, non esse in vulgata Latina, quam probavit Concilium Tridentinum, sed in textu Græco, in quo plura addita sunt, quæ discrepant, imo contrariantur Latinæ vulgatæ, ac proinde non videntur certa, sed ab aliquo inserta, ut quod v. 4 et 8. ait Tobiam seniorem octo annos fuisse cæcum, et vixisse annos 158, cum Vulgata asserat eum quatuor duntaxat annos fuisse cæcum, et vixisse annos 102. Tobiæ juniori hîc dat annos 127, cum Vulgata tantum det 99. Quare nobis sequenda est Vulgata, non Græca. Ac proinde verius non videtur Tobiam non vidisse excidium Ninives, præsertim cum Græca hîc varient. Complut. enim Tobiæ dant 127 annos; S. Athanasius vero in Synopsi 107 duntaxat; juxta Vulgatam mors Tobiæ antecesit excidium Ninives 47 annis; juxta Græcum vero 14 annis.

Secundo S. Hieronymus, Eusebius et alii censent Niniven excisam anni 13 Josiæ, ac sic Tobias id videre potuit; mortuus est enim anno 16 Josiæ.

Tertio, licet verius sit Niniven excisam anno quinto post excisam à Chaldæis Jerusalem, tamen sub annum 13 Josiæ cœpit obsideri et vastari. Nam, ut ait Herodotus, lib. 1. Cyaxares cœpit obsidere Niniven (sub Josia), sed invadentibus Mediam Scythis, obsidionem intermisit per 28 annos, post quos cum Nabuchodonosor juniore obsidionem resumens, et instaurans, Niniven cepit et vastavit anno quinto post excidium Jerusalem, tumque Nabuchodonosor se fecit monarcham: quare hic fuit primus annus monarchiæ ejus. Unde Hebr. in Seder Olam dicunt id contigisse anno primo non regni, sed monarchiæ Nabuchodonosoris, qui regni ejusdem fuit annus 24; cœpit enim ipse regnare anno quarto Joakim regis Juda. Et hoc videntur voluisse sanctus Hieron. et Euseb. scilicet quòd Cyaxares, cum Nabuchodonosor seniore cœperit obsidere et vastare agros Ninives, sub annum 13 Josiæ, idque audierit Tobias ante mortem, sed post 28 annos, cum Nabuchodonosor juniore obsidionem resumens, Niniven expugnarit. Unde Græca habent Tobiam audiisse, non excidium, sed ἀπώλειαν, id est perditionem Ninives; quia scilicet audivit ipse ita eam obsideri et vastari, ut evadere non posset, sed necessario perdenda, id est. capienda et evertenda foret, quare τὸ *quam captivavit*, idem est quod capere cœpit; significatur enim actus inchoatus, non perfectus.

Quarto, Serarius, Salianus et alii respondent sæpius captam et spoliatam esse Niniven, dum ipsa certans cum Babyloniis et Medis de imperio, jam vincebat, jam ab eis vincebatur: quare incertum esse de qua Ninives perditione loquatur hîc Tobias.

Denique Serarius 99 Tobiæ junioris annos computat à morte patris, scilicet senioris Tobiæ, quibus addens annos 63 quibus cum patre Tobias in captivitate vixit, at faciens eum duorum annorum, quando in captivitatem venit, conficit eum universim vixisse 164 annos, ita ut pertigerit ad annum 24 Nabuchodonosoris, quo eversa est Ninive, itaque eam eversam esse audire potuerit; sed hæc ætas illo ævo nimia et plane paradoxa videtur.

COMMENTARIA

IN JUDITH.

ARGUMENTUM.

Hic liber apud Hebræos non exstat in Canone S. Scripturæ, sed apud Christianos. Concilium Nicænum I eum inter Canonicos S. Scripturæ libros recenset, uti refert S. Hieronymus in prologo. Idem fecit Concilium Carthaginense III. c. 47. Concilium Florentinum et Tridentinum. Vide Bellarminum, lib. 1. de Verbo Dei, c. 12. Hinc Josephus, quia Hebræus non meminit Judith, sicut nec Tobiæ. Exstat Græce æque ac Latine. An Græcus textus hîc, æque ac in Tobia, sit ex translatione Septuaginta interpretum ambigitur. Certe S. Hieronymus, nec ejus nec illorum meminit. Videtur primitus Chaldæo sermone conscriptus, sicut et liber Tobiæ. Unde S. Hieronymus in prologo asserit se eum è Chaldæo transtulisse, additque : *Accipite Judith viduam, castitatis exemplum, et triumphali laude perpetuis eam præconiis declarate. Hanc enim non solum feminis, sed et viris imitabilem dedit, qui castitatis ejus remunerator, virtutem ei talem tribuit, ut invictum omnibus hominibus vinceret, et insuperabilem superaret.* Auctor videtur fuisse Joacim Pontifex coævus Judith, imo ejus director : uti censent Hebræi, et ex eis Sixtus Senensis, lib. 8. Hæresi 11. licet nil certi hac de re asseverari possit, ut ait S. Isid. lib. 6. Orig. c. 2.

Argumentum libri est victoria Judith de Holoferne et Assyriis, per quam allegorice repræsentatur victoria B. Virginis de diabolo, ait ex Fulberto Carnot. noster Canis. l. 1. Martialis, c. 2. Tropol. triumphus animæ fidelis de carne et vitiis, ait Rabanus. Denique tres libri sunt in partes. Prima describitur Judæorum periculum à c. 1. usque ad 8; secunda, eorum per Judith liberatio à capite 8. ad c. 15. v. 9; tertia, quæ deinde secuta sunt à c. 15. usque ad finem.

Quæres quando contigerit historia Judith. Multi probabiliter arbitrantur eam contigisse ante captivitatem Babylonicam, sub Manasse rege Juda : nimirum postquam Manasses cum suis Judæis è carcere Babylonio dimissus in Jerusalem et regnum rediit; tunc enim apud Medos potentissimus fuit Dejoces qui Ecbatana ædificavit. Ninive nondum erat diruta, nondum etiam Jerosolyma; atque à tempore Manassis perpetua fuit pax Judæis, usque ad finem regni Josiæ. Ita censent Bellarminus loco citato, Serarius, Salian. Genebr. Perer. in c. 1. Danielis. Cang. lib. 11. de Locis, c. 6. Christ. à Castro in Osee 2. v. 20. Nabuchodonosor ergo hic mittens Holofernem quem occidit Judith, fuit cognatus, vel filius, ut vult Serarius, vel gener Asarhaddonis filii Sennacherib, qui proinde Asarhaddoni in regno Ninive successit; aut certe fuit Merodach-Baladan rex Babylonis, ait Bellarminus et Salianus, qui devicto Asarhaddone regnavit in Ninive, ac cum Arphaxad, id est, Dejoce rege Medorum confligens, eum superavit, indeque ad monarchiam orbis aspirans, misit Holofernem qui cæteras gentes sibi subjugaret.

Alii ex adverso censent historiam Judith contigisse post reditum Judæorum è captivitate Babylonica, multasque ac validas pro hac sententia afferunt rationes : prima, quia in hac historia asseritur Pontifex tunc fuisse Joacim; nullus autem hoc nomine fuit Pontifex, nisi Joacim filius Jesu filii Josedec, post reditum ex Babylone; Jesus enim fuit Pontifex sub Cyro, Cambyse et Dario, Joacim sub Xerxe, Eliasib sub Artaxerxe, ut patet Nehem. 13. v. 4. 6. 7. et Eccl. 41. 14. juncto cum Aggæi 1. 1. et seq. et ex Josepho, l. 10. Antiq. cap. 11, ubi ex tabulis publicis catalogum Pontificum texuit.

Dices : Libro 4. Regum, c. 18. v. 17. et Isaiæ 22. tempore Ezechiæ regis nominatur Eliacim (qui idem est cum Joacim) filius Helciæ præpositus domus, et inter præcipuos numeratur sacerdotes. Respondeo : Eliacim hic non fuit summus Pontifex, uti nec Helcias pater ejus; sed fuit aliquis è primariis sacerdotibus, sive è principibus sacerdotum, cui templi et portarum ejus cura commissa fuit, ut patet ex Scriptura et ex Josepho, ex quibus liquet unum duntaxat Helciam fuisse Pontificem, non tempore Ezechiæ, sed multo post tempore Josiæ, de quo 4. Regum 23. 4.

Secunda, quia temporibus Xerxis optime conveniunt ea quæ c. 5. dicuntur de nupero Judæorum è captivitate reditu. Item quod cap. 6. Judæi non dicuntur reges habere, sed duces populi Oziam et Charmi; si enim sub Manasse hæc contigissent, utique Judith hoc suum facinus cum rege Manasse, non cum Pont. Joacim, Ozia et Charmi tractasset, nec Joacim misisset milites qui occuparent fauces montium, sed Manasses. Rursum sub Manasse Bethulia erat deserta ab Israelitis abductis in Assyriam, et habitabatur à Cuthæis. Ad hæc ævo Xerxis congruit quod c. 5. v. 27. magnates Holofernis dicunt de filiis Israel eos jam esse inermes, imbelles, et belli inexpertes, ideoque se montibus et præcipitiis defendere, ut dicitur c. 7. 8. et quod c. ult. additur de diuturna pace post hanc Judith victoriam consecuta. Ita censent Sanchez hîc, Torniellus et Ribera in cap. 2. Nahum, Lyran. Dion. Hugo hîc, imo S. August. l. 18. de Civit. c. 26. Euseb. in Chron. ad annum mundi 4674, Beda de sex Ætat. mundi, Berosus Annianus. et communiter Hebræi, ut refert Chron. Alexand,

item Suidas verbo Holofernes, et Affricanus apud Suidam.

Postquam enim Xerxes sæpe à Græcis victus fuit, ac præsertim turpissimam illam cladem apud Thermopylas à Leonida et trecentis sociis accepit anno imperii sui quinto, cœpit suis esse contemptui, ait Justinus, lib. 3. Quare Arphaxad rex Medorum, qui hucusque Xerxi et Persis fuerat vectigalis et tributarius, hac occasione Xerxis et Persarum jugum excussit, ac fines regni sui propagavit. Fecit idem Nabuchodonosor, cui vel ipse Xerxes, vel quod magis reor, Darius Hystaspis pater Xerxis regnum Ninives et Assyriorum crediderat, qui proinde confligens cum Arphaxad, eumque superans, cœpit monarchiam ambire. Quare Nabuchodonosor hic non est ille magnus Chaldæorum monarcha, auctor captivitatis Babylonicæ; sed longe posterior eo, Assyrius scilicet, vel Babylonius, unus è principibus Xerxis; Nabuchodonosor enim nomen est Babylonium sive Chaldæum, ac forte à Nabuchodonosor Magno noster hic nomen hoc suum, forte etiam genus et stirpem accepit.

Hinc conjectura est causam cur Xerxes Judæis tantopere fuerit benevolus, uti scribit Josephus, lib. 11. c. 5, adeo ut filius ejus Artaxerxes anno septimo regni sui miserit Esdram, et anno 20 Nehemiam ad restaurandam Jerusalem cum liberalissima et amplissima potestate; causam, inquam, hujus benevolentiæ fuisse, quod videret Xerxes hunc Nabuchodonosor, hostem suum et æmulum imperii, jam recenter à Judæis fuisse profligatum.

Dices : Tempore Xerxis desolata erat Ninive. Jam enim à Magno Nabuchodosor excisa fuerat quinto anno post excisam Jerusalem, uti dixi, Tobiæ ultima responsione Niniven paulo post excidium reædificatam fuisse; quia antiquissima et nobilissima erat civitas, idque permissu regum Babyloniorum vel Persarum, uti ex historiis factum constat de Babylone, Jerusalem, Antiochia, Roma, etc.; alias objectiones solvam c. 4. v. 5. et c. 8. v. 1. vel c. 9. v. 2. Denique hanc sententiam pene evincit id quod c. 5. 22. et seq. dicitur sub hoc tempus desertam fuisse Jerusalem, ac templum eversum et solo æquatum. Hoc enim non contigit sub Manasse, sed sub Sedecia in captivitate Babylonica.

Ex dictis constat quod Nabuchodonosor, qui misit Holofernem, non fuerit Darius Hystaspis, ut vult Gerardus Mercator in sua chronologia; nec Artaxerxes Ochus, ut vult Severus Sulpitius; nec Cambyses filius Cyri, qui inchoatam sub Cyro fabricam templi impedivit, 1. Esdræ 4, eo quod Judæi suum ducem Holofernem occidissent, ait Berosus Annianus, idque innuit sanctus August. 18. Civit. 26. et Eusebius ; nam Cambyses septem annis duntaxat regnavit; Nabuchodonosor autem anno 12 regni misit Holofernem; sed vel fuit Xerxes, ut opinatur Sanchez, qui dictus fuit Nabuchodonosor ob similem illi superbiam et fastum : unde Judith ejus victrici occinuerunt Judæi, c. 16. 12. *Horruerunt Persæ constantiam ejus, et Medi audaciam ejus.* Aut potius fuit præfectus Principibus Xerxis, qui ejus vice gubernabat Niniven, ut dixi. Videtur enim fuisse origine Babylonius; hoc enim innuit nomen ejus Nabuchodonosor, quod est Babylonium. Arphaxad vero fuit præfectus, vel rex Mediæ Xerxi vectigalis; sed victo à Græcis Xerxe, uterque Xerxi rebellavit, et provinciæ suæ se regem absolutum fecit. Sic enim eidem Xerxi rebellavit Artabanus, ac forte ipse est Arphaxad. Audi Justinum, l. 3. in Princ.: *Xerxes,* ait, *Rex Persarum, terror antea gentium, bello in Græcia infeliciter gesto, etiam suis contemptui esse cœpit. Quippe Artabanus præfectus ejus, deficiente quotidie regis majestate, in spem regni adductus est.*

Simili modo Arbaces constitutus à Sardanapalo Mediæ præfectus, illi effeminato rebellavit, dicens se non posse parere illi, qui se feminam mallet esse quàm virum : quare illum obsedit, et ad suî incendium coegit, ut superius dixi.

Porro Judith fuit ex tribu Simeon, uti ipsa asserit c. 9. 2; habitavit in Bethulia, quæ est in tribu Zabulon; vixit 105 annis, ut patet ex fine libri; fuit ipsa matrona et genere et forma nobilis, statu vidua, ætate florens, opibus locuples, pietate præstans, cujus eximia forma cum pari virtute certabat, quam proinde Deus ad hoc heroicum facinus et Israelis liberationem elegit. Bellarminus censet eam, cum occidit Holofernem, fuisse 40 annorum, Serarius 45, Torniel. 53, Gretserus 40, Salianus 33. Audi S. Hieronymum, Epist. 10. ad Furiam : *Legimus Judith viduam confectam jejuniis, et habitu lugubri sordidatam, quæ non lugebat mortuum virum, sed squalore corporis, sponsi quærebat adventum. Vide armatam gladio manum, cruentam dexteram; recognosco caput Holofernis, de mediis hostibus reportatum. Vincit viros femina, et castitas truncat libidinem; habituque repente mutato, ad victrices sordes redit omnibus seculi cultibus mundiores.*

Porro Patres Judithæ eximia dant elogia. Clemens Alexandrinus vocat eam *consummatam, sive perfectam in mulieribus*, libro quarto Stromatum, cap. 6. Origenes, homilia 9. in Judith : *Magnificam, et omnium feminarum nobilissimam,* Ambrosius, libro 3. de Offic. c. 13 : *Mirabilem feminam.* S. Fulg. Epist. 2. c. 14 : *Sanctam viduam* sæpius appellat, *præclaram natalibus, facultatibus divitem, ætate juvenem, specie mirabilem, divitiarum contemptricem, delicias respuentem, carnis incentiva calcantem, et indutam virtute ex alto.* D. Ambros. lib. de Viduis : *Diuturnis mæroribus, et quotidianis roboratam jejuniis, sanctam Judith.* Divus August. serm. de Temp. 228 : *Sanctissimam Judith, cujus precibus patuit cœlum, quæ orationis arte arma victricia fabricavit.* Et infra : *Ecce gloriosæ feminæ castitatem servavit oratio.* D. Chrysost. hom. 9. ex variis : *Sanctissimam Juditham, quæ dum lætitia vultus jejunium texit, de hoste triumphum ac victoriam reportavit.* Tertull. lib. de Monach. c. 17 : *Nec Judith,* inquit, *filia Meraris, nec tot aliæ sanctorum.*

CAPUT PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

ARPHAXAD ÆDIFICAT ECBATANA; VINCITUR A NABUCHODONOSOR REGE NINIVES, QUI VICTORIA SUPERBIENS OMNES GENTES AD DEDITIONEM SOLLICITAT; SED IIS REPUGNANTIBUS, IPSE OMNES DEBELLARE DESTINAT.

1. ARPHAXAD itaque rex Medorum subjugaverat multas gentes imperio suo,
et ipse ædificavit civitatem potentissimam, quam appellavit Ecbatanis,
2. ex lapidibus quadratis et sectis : fecit muros ejus in latitudinem cubi-
torum septuaginta, et in altitudinem cubitorum triginta; turres vero
ejus posuit in altitudinem cubitorum centum. 3. Per quadrum vero ea-
rum, latus utrumque vicenorum pedum spatio tendebatur, posuitque
portas ejus in altitudinem turrium : 4. et gloriabatur quasi potens
in potentia exercitus sui, et in gloria quadrigarum suarum. 5. Anno igitur duode-
cimo regni sui : Nabuchodonosor rex Assyriorum, qui regnabat in Ninive civitate magna,
pugnavit contra Arphaxad, et obtinuit eum 6. in campo magno, qui appellatur Ragau,
circa Euphraten, et Tigrin, et Jadason, in campo Erioch regis Elicorum. 7. Tunc
exaltatum est regnum Nabuchodonosor, et cor ejus elevatum est : et misit ad om-
nes, qui habitabant in Cilicia, et Damasco, et Libano, 8. et ad gentes quæ sunt in
Carmelo, et Cedar, et inhabitantes Galilæam in campo magno Esdrelon, 9. et ad om-
nes qui erant in Samaria, et trans flumen Jordanem usque ad Jerusalem, et omnem
terram Jesse, quousque perveniatur ad terminos Æthiopiæ. 10. Ad hos omnes misit
nuntios Nabuchodonosor rex Assyriorum. 11. Qui omnes uno animo contradixerunt, et remi-
serunt eos vacuos, et sine honore abjecerunt. 12. Tunc indignatus Nabuchodonosor rex ad-
versus omnem terram illam, juravit per thronum et regnum suum, quod defenderet se de
omnibus regionibus his.

1. ARPHAXAD ITAQUE REX MEDORUM.] Τὸ *itaque* partim est nota exordii historiæ, sive libri; hoc enim denotat Hebr. *vau*, id est, *et itaque*, ut dixi Ezechielis 1. 1. Sic Cicero suas Epist. subinde orditur ita : *Tu igitur, tu vero, ego vero;* partim significat hanc historiam acceptam et resectam esse ex priscis diariis, sive chronicis Hebræorum, in quibus hæc historia subnectebatur historiis priorum temporum, ac per τὸ *itaque* iis connectebatur. Ita Serarius.

Arphaxad hic, sive Areapad, idem est quod Arbaces. Unde Serarius et alii per Arphaxad intelligunt Arbacem, qui occiso Sardanapalo regem se Mediæ fecit, de quo plura v. 5.

Alii cum Bellarm. et Salian. censent Arphaxad esse Dioclem sive Dejocem, qui tempore Manassis regis Juda Medis imperavit. Dejoci enim successit Phraortes, inquit Herodotus, Phraorti Cyaxares, Cyaxari Astyages avus Cyri, licet Ctesias apud Diodorum, alios pluresque Medorum reges assignet.

Porro Dejoces ædificavit Ecbatanam, teste Herodoto, Eusebio et aliis, licet Genebrardus per Arphaxad hic accipiat Cyaxarem, Salianus Phraortem.

Tertio, alii qui sub Xerxe contigisse hanc historiam arbitrantur, putant Arbacem fuisse præfectum Mediæ, qui à Ninive, vel Dario, Hystaspis nomen et titulum regiæ dignitatis obtinuit; omnes enim reges Mediæ à primo rege Arbace nomen acceperunt, et cognominati sunt Arbaces, sive Arbacidæ, sicut Romani Imperatores à Julio Cæsare dicti sunt Cæsares; Ægyptii à primo Ptolemæo Ptolemæi; Græci à primo rege Seleuco dicti sunt Seleucidæ; Parthi à primo Arsace dicti sunt Arsacidæ.

Porro *Arphaxad* Hebr. idem est quod *debilitans, quasi depopulationem,* ait Pagnin. idque apte. Ipse enim suis superbis fabricis et quadrigis debilitavit, exhausit, et quasi depopulatus est populum, ideoque spoliatus et subjugatus fuit à Nabuchodonosor.

IPSE ÆDIFICAVIT CIVITATEM POTENTISSIMAM QUAM APPELLAVIT ECBATANIS.] Usurpatur subinde nomen Ecbatanis vel Ecbatana, quasi indeclinabile. Hanc urbem jam ante fuisse constat. Unde Diodorus, lib. 2. asserit eam ante Semiramidem exstitisse, dum ait post ædificatam Babylonem huc illam venisse, magnifica ibi palatia excitasse, et cum etiam aquarum inopia laboraret urbs,

in eam, Oronte monte, qui duodecim stadiis abest, perfosso, aquæ abundantiam derivasse.

Dicitur tamen hìc Arphaxad eam ædificasse, quia eam novis palatiis, turribus, muris auxit et ornavit. Unde Græca habent: *Ædificavit in Ecbatanis muros cicumcirca ex lapidibus sectis.*

Sic Nabuchodonosor ait se Babylonem condidisse, id est, ornasse et amplificasse, Dan. 4. 27. Nam primus turrim Babel et Babylonem condidit Nemrod cum sociis, Genes. c. 10. Sic Romulus dicitur condidisse Romam, cum tamen Virgil. dicat, Æneid. 8 :

Tum rex Evandrus Romanæ conditor arcis.

2. Ex lapidibus quadratis et sectis.] Græca addunt : *latis cubitos tres; longis vero sex.*

Fecit muros ejus in latitudinem cubitorum 70.] Immanis fuit hæc murorum latitudo, in qua proinde multæ quadrigæ simul incedere et decurrere poterant. et in altitudinem cubitorum 30. Græca habent 50.

3. Per quadrum vero earum (turrium) latus utrumque vicenorum pedum spatio tendebatur,] id est, quodlibet latus turrium cum altero sibi obverso et opposito, hoc est, singula quatuor latera turrium erant viginti pedum. Erat enim quadratum geometricum, cujus omnia latera sunt æqualia. Pro *vicenorum pedum*, Græca habent, *sexaginta cubitorum.*

4. Et gloriabatur quasi potens.] Hæc fuit causa belli, nimirum superbia et dominandi libido, qualis fuit priscorum monarcharum Assyriorum, Babyloniorum, Persarum, Græcorum et Romanorum : unde bellum civile inter Pompeium et Julium Cæsarem exortum est, quod Pompeius nollet Cæsarem sibi parem, Cæsar nollet Pompeium se superiorem. Similis est gloriatio Thrasonis illius apud Senecam ita jactantis :

Ac qualis astris grandior, et cunctos super
Altum superbo vertice attingens polum ;
Dimitto superos; summa votorum attigi.
O me, cœlitum excelsissimum,
Regumque regem ! vota transcendi mea.

5. Anno igitur duodecimo (cœpit hoc bellum, sed finitum anno 17, si credimus textui Græco, qui ait bellum hoc sex annos durasse) regni sui Nabuchodonosor.] Quæres quis fuit hic Nabuchodonosor? Primo Zonaras et Genebrardus censent fuisse magnum illum Nabuchodonosor, qui Jerusalem cum templo evertit, et Judæos in Babylonem abduxit. Verum hic regnavit in Babylone, non in Ninive, ut hìc dicitur, vicitque Judæos, cum hic ab eis per Judith victus sit.

Secundo Bellarminus et Salianus censent esse Merodach Baladan (quem Ptolomæus in Almagesto vocat Mardocempad) qui regnavit quidem in Babylone; sed victo Asarhaddone rege Ninives, regni sui sedem in eadem Ninive fixit, uti fecit Turca Constantinopoli, postquam eam cepit. Nabuchodonosor enim nomen fuit commune regibus Chaldæorum. Unde Nabonassar in tabulis Alphonsinis, et ab Albitegnio semper vocatur Nabuchodonosor. Vide Serarium hìc quæst. 4. Idem enim, vel fere idem est utrumque nomen : unde nonnulli putant hunc Nabuchodonosorem patrem fuisse Nabuchodonosoris illius qui pater fuit Nabuchodonosoris Magni, qui Judæos in Babylonem abduxit.

Tertio, Serarius ibidem censet Nabuchodonosorem hunc fuisse filium Asarhaddonis, qui patri vita functo in regnum Ninives et Assyriorum successerit. Addit Serarius, cui astipulantur Genebrardus, Pererius et alii. Asarhaddon, sive Sarphedon, ut habent Septuaginta, esse Sardanapalum : quare hunc Nabuchodonosor fuisse filium Sardanapali, qui patris necem ulcisci volens, Arbacem Mediæ præfectum, qui patrem ad necem et incendium coegerat, bello subegerit, regnoque et vita privarit. Quare Arbacem hìc vocari Arphaxad ; à Diodoro vero et Ctesia vocari Dioclen.

Favet Diod. l. 3. c. 1. dicens Sardanapalum, cum videret imminere sibi Ninivæque excidium ab Arbace, suos filios ex Ninive emisisse in Paphlagoniam ad ejus præfectum Cottum, ut Arbacis manus evaderent. Audi Diodorum : *Obsesso in urbe* (Ninive) *rege* (Sardanapalo), *multæ nationes, libertatis cupidine ad Arbacem defecerunt. Rex magno in discrimine regnum versari videns, filios tres, duasque filias cum magna auri argentique copia in Paphlagoniam ad Cottum præsidem misit.* Inter hos tres filios fuit hic Nabuchodonosor, qui adjutus à præfecto Paphlagoniæ armata manu Niniven, regnumque paternum recepit, ac Arbacem vicit et occidit. Sane si historiam Judith ante captivitatem Babylonicam sub Manasse contigisse dicamus, hæc sententia valde videtur verisimilis : tunc enim regnavit Asarhaddon, qui si fuit Sardanapalus, utique tunc quoque in Media regnavit Arbaces ; hic enim victo cæsoque Sardanapalo, regem se Mediæ effecit. Verum si dicamus historiam Judith (ut dixi in proœmio) post captivitatem Babylonicam contigisse, consequenter asserendum est Nabuchodonosor hunc, vel fuisse Cambysem Cyri filium, ut opinatur sanctus Augustinus, Eusebius, Beda et alii ; unde chron. Alexandr. *Aiunt*, ait, *Cambysem apud Hebræos secundum Nabuchodonosorem nuncupari*, quia ab utroque afflicti fuere; vel Darium Hystaspis, ut vult Sanchez. Xerxes enim adeo suis copiis et viribus intumuit, ut putaret se non tantum terræ, sed et aquis marique imperare posse. Audi Herodotum, lib. 7 : *Est ex Abydo ad ulteriorem continentem 7 stadiorum trajectus, quem pontibus junctum ingens adorta tempestas ea omnia dirupit atque dissolvit. Quod cum audisset Xerxes, indigne ferens, jussit trecenta Hellesponto verbera infligi, et in ejus pelagus par compedum dimitti. Jam audivi misisse quoque cum his, etiam qui stigmata Hellesponto inurerent, dicentes barbara verba : Dominus tibi hanc irrogat pœnam, quòd eum læsisti.* Idem refert Valer. Max. lib. 3. c. 2. et addit ad hæc minatum esse cœlo tenebras, quod sibi inimicum fuisset et injurium. Quid stultius, insolentius et arrogantius? Verum quia Xerxes regnavit in Perside, non in Ninive, ac Judæis fuit amicus et benevolus, teste Josepho, adeo ut filius ejus Artaxerxes Esdram et Nehemiam in Judæam remiserit, ut Jerusalem reædificarent; quod utique non fecisset, si pater ejus Xerxes tam turpiter in suo duce Holoferne à Judæis fuisset cæsus. Sane verius videtur Nabuchodonosor hunc fuisse aliquem è principibus et præfectis Xerxis, cui ob merita, robur et potentiam Xerxes, vel potius pater Xerxis Darius Hystaspis, regnum Ninives et Assyriæ concesserit, sed sub vectigali et tributo : qui videns Xerxem cæsum à Græcis tributum hoc negavit, seque regem absolutum

effecit, ac sensim crescens armis, viribus et gentibus, Arphaxad regem Mediæ invaserit et superarit. Origine et gente videtur fuisse Babylonius (hoc enim indicat nomen ejus Nabuchodonosor, quod est Chaldæum) ac forte fuit nepos, vel potius abnepos, aut cognatus Nabuchodonosoris Magni, ideoque nomen ejus usurpavit.

Porro *Nabuchodonosor* Hebr. idem est quod *coarctans generationem angustia*, ait Pagnin. in nomin. Hebr. idque apte. Ipse enim coarctavit Judæos cæterasque gentes, et ad extrema redegit, ut patet ex seq.

NABUCHODONOSOR REX ASSYRIORUM, QUI REGNABAT IN NINIVE.] Additur hoc, ut distinguatur à Nabuchodonosor magno, qui regnavit in Babylone, ideoque Monarchiam à Ninive et Assyriis ad Babylonem et Chaldæos transtulit : quanquam vicina erat Ninive Babyloni, et Assyrii Chaldæis, ideoque ex Assyriis orta est monarchia Chaldæorum : quare cum ea quasi una eademque censetur. Hinc et Nabuchodonosor nomen est partim Chaldæum, partim Assyrium. *Nabo* enim erat nomen idoli Chaldæorum : *Asar* erat nomen regum Assyriorum, ut patet in Salmanasar, Teglatphalasar, Asarhaddon, quæ ex Asar conflata sunt.

PUGNAVIT CONTRA ARPHAXAD, ET OBTINUIT EUM,] id est, cepit eum, et jaculis confodit. Græca enim sic habent : *In bello suo roboratus est Nabuchodonosor, et omnem Arphaxadi potentiam, et omnem equitatum ejus, et omnes currus ejus evertit ; et ipsius urbium dominus factus est, et Ecbatana usque pervenit, et potitus est ejus turribus, plateasque vastavit ; et ipsius ornatum ad ejus opprobrium redegit. Et cepit Arphaxadum in montibus Ragau, et jaculis eum suis confixit, eumque prorsus perdidit, et exterminavit usque ad diem illum.* Meruit hanc stragem superba gloriatio Arphaxad in suis copiis et quadrigis : nam, ut ait Seneca in Hercule :

> Sequitur superbos ultor à tergo Deus.

Idem in Thyeste :

> Vos, quibus rector maris atque terræ
> Jus dedit magnum necis atque vitæ,
> Ponite inflatos tumidosque vultus :

Et mox :

> Quem dies vidit fugiens superbum,
> Hunc dies vidit fugiens jacentem :
> Nemo confidat nimium secundis.

Quocirca Artabanus rex Xerxi (sub quo hæc contigerunt, imo quem Sanch. censet fuisse Nabuchodonosor) hoc prudens dedit monitum : *Vides ut animalia prægrandia fulmine ferit, neque cogitationibus insolescere sinit Deus : quæ vero parvula sunt, ne tantillum quidem vellicat? Vides ut in maxima ædificia et arbores, ejusmodi semper tela contorquet? Amat enim Deus incidere, sive truncare, quæ eminent omnia.* Et causa subditur : *Neminem enim sinit magni quidpiam de seipso sentire, præter seipsum.*

Quid Nabuchodonosor, parta hac victoria, egerit, Græcus sic enarrat : *Reversus est ipse cum ipsis* (suis copiis Niniven) *et omnis qui ad eum sese aggregarat exercitus, virorum bellatorum multitudo ingens admodum, et erat illic otians, epulisque vacans, et tam ipse quam ejus exercitus, ad dies centum et viginti.*

7. TUNC EXALTATUM EST REGNUM NABUCHONOSOR, ET COR EJUS ELEVATUM EST,] ut omnibus se fortiorem existimans, ambiret monarchiam, et omnes gentes sibi subjugare decerneret. Vere Seneca in Troad. :

> Regi frenis nequit
> Et ira, et ardens hostis, et victoria,
> Gladiusque felix, cujus infecti semel
> Vecors libido est.

ET MISIT AD OMNES,] legatos, qui postularent, ut omnes gentes se Nabuchodonosori victori subjicerent. Hæc aliter narrantur in Græco, scilicet quod Nabuchodonosor ante victoriam de Arphaxad miserit nuntios ad omnes vicinas gentes opem contra Arphaxad flagitans : qua à gentibus negata, ipsum jurasse se illas excisurum ; mox pugnasse cum Arphaxad, anno regni sui 17 ; eumque vicisse, et jaculis confixisse, ac Ecbatanam evertisse ; deinde cum triumpho rediisse in Niniven, ibique otio et luxui se dedisse per 120 dies. Verum authentica nobis esse debet vulgata Latina editio, illique Græca vel concilianda est, si potest ; si non potest, abjicienda : hoc loco potest conciliari. Potuit enim Nabuchodonosor bis misisse nuntios, scilicet primo ante pugnam, ut habet Græca ; secundo post pugnam, ut habet Vulgata.

8. ET AD GENTES, QUÆ SUNT IN CARMELO ET CEDAR, ET INHABITANTES GALILÆAM.] Græca plures gentes enumerant. Hinc liquet Nabuchodonosor non fuisse Xerxem. Huic enim ut monarchæ parebant pleræque gentes, ac in primis Galilæi : nam ex Esdra et Nehemia constat Darium patrem Xerxis et Artaxerxem filium Xerxis misisse in Judæam Nehemiam et alios duces, qui suo nomine Judæos gubernarent.

11. QUI OMNES UNO ANIMO CONTRADIXERUNT, ET REMISERUNT EOS VACUOS, ET SINE HONORE (imo *cum ignominia*, ut habet Græcus) ABJECERUNT.] Hoc est plus merebatur fastus ex victoria insolescentis Nabuchodonosoris, ut sicut ipse straverat arrogantiam Arphaxad, sic et ipsius insolentia à Judith sterneretur, et à gentibus rideretur.

12. JURAVIT PER THRONUM ET REGNUM SUUM, QUOD DEFENDERET (id est, ulcisceretur) SE.] Putabat enim ingentem injuriam et ignominiam sibi à gentibus esse illatam, ideoque ad suum honorem ab eis læsum recuperandum et defendendum, se debere hoc probrum et bello et excidio ulcisci : uti hodie multi censent se ad defensionem honoris sui, debere eos, qui illum contumelia aliqua læserunt, ulcisci et occidere. Sed hic est paralogismus mundi, et mendax spiritus diaboli. Sic defendere sumitur pro vindicare, cap. 9. 2. et ab Apostolo Rom. 12. 19 : *Non vos defendentes*, id est vindicantes, *charissimi.* Vide ibi dicta.

CAPUT SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

NABUCHODONOSOR, APPROBANTE BELLICO CONCILIO, MITTIT HOLOFERNEM, UT GENTES OCCIDENTALES ARMIS SIBI SUBJICIAT.

1. ANNO tertio decimo Nabuchodonosor regis, vigesima et secunda die mensis
primi factum est verbum in domo Nabuchodonosor regis Assyriorum, ut
defenderet se. 2. Vocavitque omnes majores natu, omnesque duces, et
bellatores suos, et habuit cum eis mysterium consilii sui: 3. dixitque co-
gitationem suam in eo esse, ut omnem terram suo subjugaret imperio.
4. Quod dictum cum placuisset omnibus vocavit Nabuchodonosor Rex
Holofernem principem militiæ suæ, 5. et dixit ei: Egredere adversus
omne regnum Occidentis, et contra eos præcipue qui contempserunt imperium meum.
6. Non parcet oculus tuus ulli regno, omnemque urbem munitam subjugabis mihi.
7. Tunc Holofernes vocavit duces, et magistratus virtutis Assyriorum, et dinumeravit
viros in expeditionem, sicut præcepit ei rex, centum viginti millia peditum pugnatorum, et
equitum sagittariorum duodecim millia. 8. Omnemque expeditionem suam fecit præire in
multitudine innumerabilium camelorum cum his quæ exercitibus sufficerent copiose, boum
quoque armenta, gregesque ovium, quorum non erat numerus. 9. Frumentum ex omni
Syria in transitu suo parari constituit. 10. Aurum vero, et argentum de domo regis
assumpsit multum nimis. 11. Et profectus est ipse, et omnis exercitus cum quadrigis,
et equitibus, et sagittariis, qui cooperuerunt faciem terræ, sicut locustæ. 12. Cumque
pertransisset fines Assyriorum, venit ad magnos montes Ange, qui sunt à sinistro Ci-
liciæ, ascenditque omnia castella eorum, et obtinuit omnem munitionem. 13. Effre-
git autem civitatem opinatissimam Melothi, prædavitque omnes filios Tharsis, et
filios Ismael, qui erant contra faciem deserti, et ad austrum terræ Cellon. 14. Et
transivit Euphratem, et venit in Mesopotamiam: et fregit omnes civitates excelsas,
quæ erant ibi, à torrente Mambre usquequo perveniatur ad mare: 15. et occupa-
vit terminos ejus à Cilicia usque ad fines Japhet, qui sunt ad austrum. 16. Abduxit-
que omnes filios Madian, et prædavit omnem locupletationem eorum, omnesque resisten-
tes sibi occidit in ore gladii. 17. Et post hæc descendit in campos Damasci in diebus messis,
et succendit omnia sata, omnesque arbores et vineas fecit incidi: 18. et cecidit timor illius
super omnes inhabitantes terram.

1. ANNO TERTIO DECIMO NABUCHODONOSOR.] Græca habent *anno* 18. Si vis hæc inter se conciliare, dicito annum 13 Nabuchodonosor fuisse 18 ab initio regni Arphaxad, æmuli et hostis sui.

2. HABUIT CUM EIS MYSTERIUM (id est secretum sive arcanum) CONSILII SUI.] Regum enim consilia, præsertim de subjugandis aliis regibus et gentibus, secreta et arcana sunt.

4. HOLOFERNEM PRINCIPEM MILITIÆ SUÆ.] Quæres: Quis, qualis et quantus fuit Holofernes? Resp. primo: Cedrenus ait eum fuisse Persam. Nomen enim videtur Persicum, perinde ut Persica nomina sunt Tisaphernes, Artaphernes, Intaphernes, quanquam et apud Assyrios, Armenos et Cappadoces, teste Serario in c. 1. 94. inveniantur qui nominati sint Holofernes. Si Persa fuit, ideo Persam ducem elegit Nabuchodonosor, ut Persas à Xerxe, jam per cladem à Græcis acceptam contemptibiles effectos ad se alliceret, uti et fecit. Unde cap. ult. vers. 12. dicitur: *Horruerunt Persæ constantiam ejus, et Medi audaciam ejus, scilicet Judith:* nam subacto jam Arphaxad et Medis à Nabuchodonosor, multi Medi, et Persæ Medis vicini, nomen militiæ ipsius dederant.

Secundo, Holofernes fuit dux exercitus Nabuchodonosoris, ideoque secundus ab eo, ut habent Græca: sicut Joseph fuit secundus à Pharaone, Aman ab Assuero, Ephæstion ab Alexandro; unde Zonaras vocat Holofernem Archisatrapam. Tertul. vero lib. 1. contra Marc. cap. 7. et S. Aug. in Appendice, serm. 66. eum vocant regem, quia potestatem habebat amplis-

simam, et opes quasi regias. Simili modo Joseph. proximus à Pharaone; à Josepho et Philone apud Euseb. lib. 9. Præpar. Evang. vocatur σκηπτρουχος, id est sceptriger, hoc est rex: regis enim insigne est sceptrum.

Tertio, Franc. Maironis asserit Holofernem fuisse filium Assueri et Estheris; sed hoc ut novum et inauditum omnes refutant.

Quarto, Pagnin. in nom. Hebr. Holofernes, inquit, juxta Græcam etymologiam dictus quasi *totus dos* : ολος enim est totus, φερνη est dos, sunt et qui compositum putant ex Hebræo et Chaldæo, et interpretantur *fortis dux*. Nam *parnas* Chaldæis est præfectus, sive dux. Hæc Pagnin. Unde ducum Persarum illustrium nomina sunt Phanaspes, Pharnuches, Pharnabas.

Quinto, quoad mores Holofernes superbia, fastuque, æque ac fluxu et luxuria similis fuit Nabuchodonosori, ideoque à Judith victus cæsusque est, ut patebit ex seq. Græca addunt, Nabuchodonosor dixisse Holoferni, se cum totis copiis subsecuturum: *Egrediar*, ait, *in furore meo super eos, et operiam omnem terram in pedibus virtutis meæ*, etc.

5. ET DIXIT EI: EGREDERE ADVERSUS OMNE REGNUM OCCIDENTIS.] Græca fusius hoc regis mandatum enarrant, aiuntque : *Hæc dicit magnus Rex, Dominus omnis terræ : Ecce tu egrederis à facie mea, et sumes tecum viros, qui suis ipsorum viribus confidant, peditum ad centum viginti millia, et multitudinem equorum cum eorum ascensoribus; multitudinem, inquam, duodecim myriadum, seu centum et viginti millium, et exibis in occursum, sive prælium contra omnem terram quæ ad occidentem est, quia oris mei verbo non obtemperarunt, et ipsis denuntiabis ut terram et aquam præparent, quia egrediar in furore meo contra ipsos. et operiam omnem faciem terræ pedibus mei exercitus, et dabo ipsos illis in direptionem, eorumque vulnerati valles atque torrentes implebunt ipsorum. Fluvius etiam mortuis eorum exundans, complebitur : ipsorumque tandem captivitatem agam, seu propellam in terræ omnis extrema. Tu vero egressus præoccupabis mihi omnes eorum fines, et ipsi seipsos tibi dedent et tu mihi eos in diem redargutionis eorum reservabis. Contra eos vero, qui rebelles et immorigeri sunt, non parcet oculus tuus, quominus eos in omni terra tua, et in cædem et direptionem des; quia vivo ego, et robur regni mei, quæ locutus sum, ea etiam faciam in manu mea. Tu vero non transgredieris, vel unicum verborum Domini tui, sed perficiens perficies sicut præcepi tibi : et nihil cunctabere, ut ea facias.*

Nota in his Regis verbis τὸ *denuntiabis eis ut mihi aquam et terram præparent*, quibus significatur vetus Persarum mos, qui volentes gentem aliquam sibi subjugare, ac ab ea postulantes, ut illa se Persis dederet, ab ea petebant terram et aquam, quasi servitutis symbolum. Hæc enim ad vitam humanam sunt necessaria. Unde Arist. l. 2. Rhet. *Præbere terram et aquam*, inquit, *servire est.* Hinc cum Darius Hystaspis à Spartanis postularet terram et aquam in signum deditionis, Spartani legatos ejus conjecerunt in puteum, dicentes, ut inde terram et aquam haurirent, quam ad Darium deferrent, uti narrat Herodotus, lib. 7. Unde Xerxes Darii filius non est ausus mittere legatos ad Spartanos, qui ab eis terram et aquam poscerent, ait S. Hier. lib. 8. et Diod. lib. 11. Hinc Alexander Magnus apud Curtium, lib. 3. cum Dario Codomano et Persis conflicturus, in oratione ad milites hanc Darii Hystaspis et Xerxis arrogantiam insimulat, ut meminerint se cum Persis dimicare, qui terram et aquam postulare sunt soliti : itaque iis, qui se illis subjicerent, neque fontium haustum, neque cibos, terræ fruges relinquerent. Rursum Herod. lib. 4. narrat Darium Hystaspis ab Indathyrso Scytharum Duce postulasse terram et aquam. Et cum ille misisset *avem, murem, ranam, et quinque sagittas*, Darii opinio erat *Scythas se sibi tradere, et terram et aquam*, quod *mus* quidem in terra gignatur, et eodem quo homines fructu victitet; *rana* autem in aquis nascatur; *avis* vero sit equo assimilis ; at *sagittis* dandis suum ipsorum robur tradere.

7. ET EQUITUM SAGITTARIORUM DUODECIM MILLIA.] Græca habent 120 *millia*, ut jam audivimus: ubi videtur esse mendum in numero, et delenda esse ciphra 0, ut maneant 12 millia, uti habet Noster. Quis enim tot millia equitum in aciem eduxit? Sane Darius contra Alexandrum eduxit equitum duntaxat 44 millia, peditum ducenta, ait Curtius, lib. 4. nisi quis dicat equitum sagittariorum hìc fuisse 12; cæterorum vero equitum lanceis, sarissis, bipennibus, etc., armatorum fuisse 108 millia, ut utrisque junctis fierent 120 millia. Forte in Græcis dempto centum, legendum est 20, è quibus 12 millia fuerint sagittariorum, uti etiam habet Græcus; cæteri alterius armaturæ.

12. VENIT AD MAGNOS MONTES ANGE, QUI SUNT A SINISTRO CILICIÆ.] Ange ergo tum montes vocabantur, qui erant à sinistro Ciliciæ, ex quibus ortus est *Philtes Angæus*, de quo Curtius lib. 3. apud Herodot. lib. 7. nominatur *Rangæus mons magnus*, et apud alios.

13. EFFREGIT (expugnavit) AUTEM CIVITATEM OPINATISSIMAM (famosissimam, opibusque et robore nominatissimam) MELOTHI (*Melothi* Heb. idem est quod *plenitudo*, scilicet opum et hominum : talis enim erat in Melothi) PRÆDAVITQUE (prædatus est) OMNES FILIOS THARSIS.] Hi sunt de quibus dicitur 2. Mach. 4. 30 : *Contigit Tharsenses et Mallotas seditionem movere, eo quod Antiochidi Regis concubinæ dono essent dati.* Tharsis enim fuit nepos Japhet, Gen. 10. à quo mare Mediterraneim, et Cilicia ejus terminus, indeque quodvis mare vocatum est Tharsis, uti dixi Isaiæ 2. 16.

14. MAMBRE.] Græca habent *Arbonai.*

15. USQUE AD FINES JAPHET,] significatur Joppe, ait Serarius, quæ et hodie vocatur *Japha*, ac Turcis *Zapha* : nam, ut ait Plinius, lib. 5. cap. 13. *vicus Joppes Phœrucum antiquior terrarum inundatione*, ut ferunt.

16. ABDUXITQUE.] Græce εκυκλωσε, id est *circumdedit, cinxit.*

17. ET SUCCENDIT OMNIA SATA.] Græca habent : *Greges et armenta absumpsit, urbes diripuit, agros depopulatus est, juvenes ipsorum omnes in ore gladii percussit.*

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Reges Syriæ et Mesopotamiæ ex metu se dedunt Holoferni, qui tamen ferociter eorum urbes lucosque et deos destruxit, ut solus Nabuchodonosor quasi deus coleretur.

1. Tunc miserunt legatos suos universarum urbium ac provinciarum reges ac principes, Syriæ scilicet, Mesopotamiæ, et Syriæ Sobal, et Lybiæ, atque Ciliciæ, qui venientes ad Holofernem, dixerunt : 2. Desinat indignatio tua circa nos : meliùs est enim ut viventes serviamus Nabuchodonosor regi magno, et subditi simus tibi, quàm morientes cum interitu nostro ipsi servitutis nostræ damna patiamur. 3. Omnis civitas nostra, omnisque possessio, omnes montes, et colles, et campi, et armenta boum, gregesque ovium, et caprarum, equorumque et camelorum, et universæ facultates nostræ, atque familiæ in conspectu tuo sunt : 4. sint omnia nostra sub lege tua. 5. Nos, et filii nostri, servi tui sumus. 6. Veni nobis pacificus Dominus, et utere servitio nostro, sicut placuerit tibi. 7. Tunc descendit de montibus cum equitibus in virtute magna, et obtinuit omnem civitatem et omnem inhabitantem terram. 8. De universis autem urbibus assumpsit sibi auxiliarios viros fortes et electos ad bellum. 9. Tantusque metus provinciis illis incubuit, ut universarum urbium habitatores principes, et honorati simul cum populis, exirent obviam venienti, 10. excipientes eum cum coronis et lampadibus, ducentes choros in tympanis et tibiis. 11. Nec ista tamen facientes, ferocitatem ejus pectoris mitigare potuerunt ; 12. nam et civitates eorum destruxit, et lucos eorum excidit. 13. Præceperat enim illi Nabuchodonosor rex ut omnes deos terræ exterminaret, videlicet, ut ipse solus diceretur Deus ab his nationibus, quæ potuissent Holofernis potentia subjugari. 14. Pertransiens autem Syriam Sobal, et omnem Apameam, omnemque Mesopotamiam, venit ad Idumæos in terram Gabaa, 15. accepitque civitates eorum, et sedit ibi per triginta dies, in quibus diebus adunari præcepit universum exercitum virtutis suæ.

1. Tunc miserunt legatos.] Sic Alexander Magnus reverti voluit Babylonem, aît Curtius, quia *nuntiabatur ei legatos ex diversis terrarum orbis partibus undique Babyloniam confluxisse, ejusque adventum exspectare. Adeo totum orbem nominis ejus terror invaserat, ut cunctæ gentes velut destinato sibi regi adularentur.*

Syriæ,] stricte sumptæ, cujus caput est Damascus, quæ inde dicta est Damasina, cujus rex fuit Danadad, Rasin, Hazael, 3. Reg. c. 20. et seq. complectitur Antiochiam, Phœniciam, Judæam, Palæstinam, Mesopotamiam, Assyriam, teste Plinio, lib. 5. cap. 12.

Sobal,] est Syriæ pars quæ à Ptolomæo, Strabone et Plinio, Sophone dicitur, de qua in libris Reg.

Lybiæ.] Nonnulli suspicantur legendum *Liciæ*, eo quod Lybia sit in Africa, longeque absit à Syria. Verum terror Nabuchodonosoris fuit tantus, ut ad Lybiam pervadere potuerit, uti fama et terror Alexandri Magni penetravit ad Garammantes et Indos.

2. Ut viventes serviamus Nabuchodonosor regi magno.] Vere Alexander Magnus apud Plutarchum, lib. 2. de fortuna Alexand. aiebat : *Multos nomine tenus esse magnos.*

7. Tunc descendit (Holofernes) de montibus.] Syriæ, puta Casio, Libano, et Antilibano, inter quos sita est Damascus, cujus campos fertiles tempore messis occupavit Holofernes, ut dictum est cap. 2. v. 17.

10. Excipientes eum cum coronis et lampadibus, ducentes choros in tympanis et tibiis.] Corona enim est insigne regis, cui olim lampades accensæ, sive ignes præferebantur, uti docet Tertul. in Apol. et Xiphilinus in Nerone. Audi Curt. lib. 5 : *Bagistanes Babylonicæ arcis et regiæ pecuniæ custos obviam victori Alexandro egressus, totum iter floribus, coronisque constraverat, argenteis altaribus ab utroque latere dispositis, quæ non thure modo, sed omnibus odoribus cumulaverat.* Vide dicta Jerem. cap. 1. 13. ad illa : *Ollam succensam ego video.*

12. Et lucos eorum excidit,] cum diis et idolis, qui in lucis more gentium, tegentes suas obscœnitates, colebantur, ut dixi in lib. Reg.

13. UT OMNES DEOS EXTERMINARET, UT IPSE SOLUS DICERETUR DEUS.] Vide quo assurgat fastus hominis, qui oblitus se terram esse et pulverem, Deo et divinitati bellum indicit, ipseque vult haberi et coli ut Deus, imo solus Deus. Et hoc etiam, quia vicerat Arphaxad. Vere Darius apud Curt. lib. 4 : *Fragilitas humana*, inquit, *nimia in prosperis rebus oblivio est.* Similis fuit status Luciferi, Isaiæ, c. 14. v. 15. et Pharaonis, Ezech. 29. v. 3. et Regis Tyrii, Ezech. 28. ideoque omnes sterni, regnoque et vita dejici meruerunt. Superbia ergo mera est insania, quæ hominem facit quasi Titanem, non gigantomachum tantum, sed et theomachum, ut Deum quasi ad duellum provocare audeat, perinde ac si canis elephantem, mus leonem ad certamen provocet.

14. IN TERRAM GABAA,] id est in terram clivosam et montosam. Hanc enim Hebr. significat Gabaa. Græca habent : *Venit secundum faciem, vel in planitiem Esdrelon prope Dothæam, quæ est è regione Serræ magnæ Judææ, et castrametatus est inter Gabaa et Schiitopolim.* Unde Serarius pro *Idumæos* suspicatur legendum *Dothæos. Serra*, ait Arias, *est tractus perpetuo clausus et divisus, sive instar dentium serræ strictus, uti sunt fauces et angustiæ montium.*

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

JUDÆI METU HOLOFERNIS SE MUNIUNT, AC INDUTI CILICIIS ET CINERE, DEI OPEM INCLAMANT. CONSOLATUR EOS ELIACHIM PONTIFEX, ET DEI OPEM PROMITTIT, SI IN ORATIONE PERSEVERENT.

1. TUNC audientes hæc filii Israel, qui habitabant in terra Juda, timuerunt valdè à
facie ejus. 2. Tremor et horror invasit sensus eorum, ne hoc faceret Jerusa-
lem, et templo Domini, quod fecerat cæteris civitatibus et templis earum.
3. Et miserunt in omnem Samariam per circuitum usque Jericho, et præoc-
cupaverunt omnes vertices montium : 4. et muris circumdederunt vicos
suos, et congregaverunt frumenta in præparationem pugnæ. 5. Sacerdos
etiam Eliachim scripsit ad universos qui erant contra Esdrelon quæ est contra
faciem campi magni juxta Dothain, et universos, per quos viæ transitus esse poterat, 6. ut obtine-
rent ascensus montium, per quos via esse poterat ad Jerusalem, et illic custodirent, ubi an-
gustum iter esse poterat inter montes. 7. Et fecerunt filii Israel secundum quod constituerat
eis Sacerdos Domini Eliachim. 8. Et clamavit omnis populus ad Dominum instantià magnâ, et
humiliaverunt animas suas in jejuniis et orationibus, ipsi et mulieres eorum. 9. Et induerunt
se Sacerdotes ciliciis, et infantes prostraverunt contra faciem templi Domini, et altare Domini
operuerunt cilicio : 10. et clamaverunt ad Dominum Deum Israel unanimiter, ne darentur in
prædam infantes eorum, et uxores eorum in divisionem, et civitates eorum in exterminium,
et sancta eorum in pollutionem, et fierent opprobrium gentibus. 11. Tunc Eliachim, Sacerdos
Domini magnus, circuivit omnem Israel, allocutusque est eos, 12. dicens : Scitote quoniam exau-
diet Dominus preces vestras, si manentes permanseritis in jejuniis et orationibus in conspectu
Domini. 13. Memores estote Moysi servi Domini, qui Amalec confidentem in virtute sua, et in
potentia sua, et in exercitu suo, et in clypeis suis, et in curribus suis, et in equitibus suis, non
ferro pugnando, sed precibus sanctis orando dejecit : 14. sic erunt universi hostes Israel, si
perseveraveritis in hoc opere, quod cœpistis. 15. Ad hanc igitur exhortationem ejus deprecantes
Dominum, permanebant in conspectu Domini, 16. ita ut etiam hi qui offerebant Domino holo-
causta præcincti ciliciis offerrent sacrificia Domino, et erat cinis super capita eorum. 17. Et
ex toto corde suo omnes orabant Deum, ut visitaret populum suum Israel.

2. TREMOR ET HORROR INVASIT SENSUS EORUM.] Græca uberius habent : *Et timuerunt valde à facie ejus, et pro Jerusalem, et templo Domini Dei sui turbati sunt, quia recenter fuerant ascendentes de captivitate, et nuper omnis populus congregatus fuerat ex Judæa, et vasa, et altare, et domus* (Dei, id est templum) *ex profanatione sanctificata erant.* Multi, ut dixi in proœm. cum Bellarmino, Salian. et aliis, hæc referunt ad Manassen regem Juda, qui cum suis captus in

Babylone, liber dimissus est in regnum, ac pœnitens templum à se per idola profanatum purgavit, verique Dei cultui restituit. Verum hæc etiam fuit captivitas, et liberatio Manassis regis, non totius populi. Adde quod Manassis regis nulla toto hoc libro fiat mentio, quod utique fieri debuisset, cum ad eum, utpote regem, potius quam Eliachim Pontificem pertineret Judæam contra Holofernem munire, et fauces nondum immisso præsidio insidere. Quare melius alii ad tempora Xerxis hæc referunt, cum jam reædificatum esset templum à Chaldæis profanatum et combustum.

Dices : Quomodo Judæi reversi recenter è captivitate tantas habuere vires et animos, ut castris tam numerosis et validis sese opponere auderent? Resp. id factum metu captivitatis, cujus acerbitatem et ærumnas nuper in Babylone senserant, ac metu perdendæ veræ religionis. Nabuchodonosor enim minabatur Deo, et templo excidium, quia solus ut Deus adorari volebat. Hoc autem Judæis verum Deum colentibus videbatur intolerabile, ut mallent mori quam id permittere. Denique innumerabilis fuit Judæorum propago, et per generationem multiplicatio instar ranarum et piscium, uti fuit tempore Mosis, Exodi 1. Nam Josephus, lib. 11. Antiq. cap. 4. reversorum è captivitate Babylonica puberum anno secundo Darii Hystaspis numerat quater millena millia, et insuper 620 millia, idque ex tribu Juda et Benjamin duntaxat, quibus ex cæteris decem tribubus plurimi se adjunxerunt. Itaque facile potuerunt conflare exercitum numerosum, qui se opponeret Holoferni, maxime in faucibus et præruptis montium, ubi unus valet decem hostibus resistere.

4. Et congregaverunt frumenta.] *Nam ipsorum agri recenter demessi erant*, ut addunt Græca : *Reliquis casibus*, ait libro tertio, cap. 3. Vegetius, *potest in tempore subveniri : pabulatio, et annona in necessitate non habent remedium, nisi ante condita.* Ideoque vetus Romanorum disciplina, *in plerisque oppidis ad usum anni totius, in aceto, frumento, larido, atque hordeo et paleis condita habebat*, inquit in Gordiano Capitolinus. Nam, ut ait Vegetius, lib. 3. cap. 3. *sæpius penuria quam pugna consumit exercitum, et ferro sævior fames est. In omni expeditione unum et maximum consilium est, ut tibi sufficiat victus, hostes frangat inopia. Ante igitur quam inchoetur bellum, de copiis expensisque solers debet esse tractatus, ut pabula, frumentum, cæteræque annonariæ species, quas à Provincialibus consuetudo deposcit, maturius exigantur, et in opportunis ad rem gerendam, ac munitissimis locis, amplior semper modus, quam proficit, aggregetur.* Et cap. 26 : *Qui frumentum necessariumque commeatum non præparat, vincitur sine ferro.*

5. Sacerdos etiam Eliachim.] Græca *Joachim*, uti et à Nostro vocatur cap. 15. 9. Idem enim hæc duo nomina significant, scilicet *Dei stator* aut *statorius*, qui scilicet stare fecit acies Judæorum contra Holofernem. Deus enim tam dicitur אל *El*, quam יא *ia*, quod est abbreviatum Jehova. Hinc patet tempore Xerxis hæc contigisse. Tunc enim Pontifex fuit Joachim, ut dixi in proœmio, qui deficiente rege, remp. administrabat : nam, ut ait Josephus, lib. 2. contra Apion. *Judaicæ reipub. constitutio communiter sacerdotibus, ut maxima quæque administrent, committit. Omnium vero Pontifici, aliorum rursum sacerdotum principatum demandat.* Breviter vero : *Sacerdotes*, inquit, *sunt inspectores omnium, judices eorum quæ ambigua, vindices eorum quæ damnata.*

8. Et clamavit omnis populus ad Dominum instantia magna.] Nota hîc usum, modum et vim publicæ orationis et pœnitentiæ in publica calamitate, Christianis imitandum, ut simili modo calamitates suas avertant. Nimirum primo clamavit omnis populus instantia magna ; secundo, humiliaverunt animas suas in jejuniis et orationibus ; tertio, induerunt se ciliciis ; quarto, prostraverunt infantes coram Domino et templo ; quinto, altare operuerunt cilicio, ut publico quasi religionis, justitiæ, templique et altaris luctu Deum ad miserandum et succurrendum provocarent ; ut quasi manu facta, vique illata, ut ait Tertull. in Apol. cogerent. Idem fecerunt Ninivitæ, Jonæ 2. et Machabæi 1. Mach. 3. cap. 47. ideoque omnes à Deo exaudiri et liberari meruerunt.

Græca uberius habent : *Populus erat jejunans* (*et jejunando orans*) *complures dies in omni Judæa et Jerusalem ante faciem Sanctorum*, puta Sancti et Sancti sanctorum, hoc est templum. Qui enim erant in Jerusalem oraturi, adibant templum ; qui vero foris erant, faciem vertebant versus templum.

11. Tunc Eliachim Sacerdos Domini magnus circuivit omnem Israel,] ut omnes ad constantiam, confidentiam et perseverantiam in orationibus et jejuniis hortaretur, promittens eis, si id facerent, victoriam. *Præcepta Christi*, ait S. Ambr. serm. 86. *arma sunt Christianis, et divinus timor terrorem à nobis expellit hostilem. Arma autem hæc nostra sunt, quibus nos Salvator instruxit, oratio, misericordia atque jejunium. Jejunium enim melius quam murus tuetur; misericordia facilius liberat quam rapina; oratio longius vulnerat quam sagitta. Sagitta enim non nisi proxime conspectum percutit adversarium ; oratio autem longius positum vulnerat inimicum.* Græca fusius hîc habent : *Joachim summus Pontifex, atque omnes qui coram Domino stabant Sacerdotes, cæterique qui Domino ministrabant, saccis lumbos suos accincti offerebant juge illud holocaustum et vota ; et voluntaria populi donaria, pulvisque super eorum cidares*, seu *mitras erat, et clamabant ad Dominum ex tota virtute sua, in bonum ;* sive *ut ad benefaciendum et subveniendum visitaret omnem domum Israel.* Pontificem hunc imitentur Episcopi et Principes, populos sibi commissos circumeant, visitent, animent, instruant, corrigant.

13. Memores estote Moysi servi Domini, qui Amalec, etc.] Vide historiam Exodi 17. ubi eam explicui. Nota : Eliachim æque ac Moyses duo hîc ad bellum præcipit, primum ut Deum invocent, ab eoque victoriam postulent et expectent ; secundum ut urbes suas muniant, transitus occupent, omniaque humana præsidia ad resistendum conquirant. Deus enim non adjuvat desides, sed laborantes et pugnantes. Vidit hoc gentilis Cato apud Sallust. in bello Catil. dicens : *Non votis, neque suppliciis muliebribus auxilia deorum parantur ; vigilando, agendo, bene consulendo, prospere omnia cedunt;* nimirum :

Altitonans adjuvat non tonantem, sed conantem.

CAPUT QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Achior dux Ammon Holoferni dat consilium ut inquirat an Judæi in Deum suum peccarint ; sic enim ab eo expugnari facile posse , alioqui Deo suo eos protegente esse inexpugnabiles. Quare magnates Holofernis destinant Achior morti.

1. Nuntiatumque est Holoferni principi militiæ Assyriorum , quod filii Israel
præpararent se ad resistendum, ac montium itinera conclusissent , 2. et
furore nimio exarsit in iracundia magna, vocavitque omnes principes Moab
et duces Ammon, 3. et dixit eis : Dicite mihi quis sit populus iste qui
montana obsidet : aut quæ, et quales, et quantæ sint civitates eorum : quæ
etiam sit virtus eorum, aut quæ sit multitudo eorum, vel quis rex militiæ
illorum, 4. et quare præ omnibus qui habitant in Oriente, isti contemp-
serunt nos, et non exierunt obviam nobis, ut susciperent nos cum pace ? 5. Tunc Achior dux
omnium filiorum Ammon respondens, ait : Si digneris audire, Domine mi, dicam veritatem
in conspectu tuo, de populo isto qui in montanis habitat, et non egredietur verbum falsum ex
ore meo. 6. Populus iste ex progenie Chaldæorum est. 7. Hic primum in Mesopotamia habi-
tavit, quoniam noluerunt sequi deos patrum suorum, qui erant in Terra Chaldæorum. 8. De-
serentes itaque cæremonias patrum suorum, quæ in multitudine deorum erant, 9. unum Deum
cœli coluerunt, qui et præcepit eis ut exirent inde et habitarent in Charan. Cumque operuisset
omnem terram fames, descenderunt in Ægyptum, illicque per quadringentos annos sic multi-
plicati sunt, ut dinumerari eorum non posset exercitus. 10. Cumque gravaret eos rex Ægypti,
atque in ædificationibus urbium suarum in luto et latere subjugasset eos, clamaverunt ad Domi-
num suum, et percussit totam terram Ægypti plagis variis. 11. Cumque ejecissent eos Ægyptii
à se, et cessasset plaga ab eis, et iterum eos vellent capere, et ad suum servitium revocare,
12. fugientibus his Deus cœli mare aperuit, ita ut hinc inde aquæ quasi murus solidarentur,
et isti pede sicco fundum maris perambulando transirent. 13. In quo loco dum innumerabilis
exercitus Ægyptiorum eos persequeretur, ita aquis coopertus est, ut non remaneret vel unus
qui factum posteris nuntiaret. 14. Egressi vero mare Rubrum, deserta Sina montis occupave-
runt, in quibus nunquam homo habitare potuit, vel filius hominis requievit. 15. Illic fontes
amari obdulcati sunt eis ad bibendum, et per annos quadraginta annonam de cœlo consecuti
sunt. 16. Ubicumque ingressi sunt sine arcu et sagitta, et absque scuto et gladio, Deus eorum
pugnavit pro eis, et vicit. 17. Et non fuit qui insultaret populo isti, nisi quando recessit à
cultu Domini Dei sui. 18. Quotiescumque autem præter ipsum Deum suum, alterum colue-
runt, dati sunt in prædam, et in gladium, et in opprobrium. 19. Quotiescumque autem pœ-
nituerunt se recessisse à cultura Dei sui, dedit eis Deus cœli virtutem resistendi. 20. Denique
Chananæum regem, et Jebusæum, et Pheresæum, et Hethæum, et Hevæum, et Amorrhæum,
et omnes potentes in Hesebon prostraverunt, et terras eorum, et civitates eorum ipsi possede-
runt : 21. et usque dum non peccarent in conspectu Dei sui, erant cum illis bona : Deus enim
illorum odit iniquitatem. 22. Nam et ante hos annos, cum recessissent à via, quam dederat
illis Deus ut ambularent in ea, exterminati sunt præliis à multis nationibus, et plurimi eorum
captivi abducti sunt in terram non suam. 23. Nuper autem reversi ad Dominum Deum suum, ex
dispersione qua dispersi fuerant, adunati sunt, et ascenderunt montana hæc omnia, et iterum
possident Jerusalem, ubi sunt sancta eorum. 24. Nunc ergo, mi Domine, perquire : si est
aliqua iniquitas eorum in conspectu Dei eorum, ascendamus ad illos, quoniam tradens tradet
illos Deus eorum tibi, et subjugati erunt sub jugo potentiæ tuæ. 25. Si vero non est offensio
populi hujus coram Deo suo, non poterimus resistere illis : quoniam Deus eorum defendet

illos : et erimus in opprobrium universæ terræ. 26. Et factum est cum cessasset loqui Achior verba hæc, irati sunt omnes magnates Holofernis, et cogitabant interficere eum, dicentes ad alterutrum : 27. Quis est iste qui filios Israel posse dicat resistere regi Nabuchodonosor et exercitibus ejus, homines inermes, et sine virtute, et sine peritia artis pugnæ ? 28. Ut ergo agnoscat Achior quoniam fallit nos, ascendamus in montana : et cum capti fuerint potentes eorum, tunc cum eisdem gladio transverberabitur, 29. ut sciat omnis gens quoniam Nabuchodonosor Deus terræ est, et præter ipsum alius non est.

1. Filii Israel præpararent se ad resistendum.] Addunt Græca : *Et in campis posuissent scandala*, id est obstacula, v. g. fossas occultas, murices, et palos acutos, in quæ transeuntes incaute Assyrii corruerent, vel impingerent.

3. Et dixit eis : Dicite mihi quis sit populus iste ?] Hinc rursum colligitur hæc non sub Manasse, sed sub Xerxe contigisse. Nam sub Manasse et ex Manasse ac primoribus Judæorum captivis sat cognorant Babylonii et Assyrii quis et qualis esset Judæorum populus. Unde qui sub Manasse hæc contigisse volunt, dicunt hanc Holofernis interrogationem non esse ignorantis, sed mirantis et indignantis, ac Judæos quasi viles contemnentis.

4. Et quare præ omnibus qui habitant in Oriente.] Græca habent : in Occidente.

5. Tunc Achior dux omnium filiorum Ammon.] Serarius sub filiis Ammon comprehendit quoque Idumæos. Hi enim cum essent fratres Judæorum (Jacob enim parens Judæorum erat frater Esaü, sive Edom parentis Idumæorum) cum eos invadere vellent, vocabant se Ammonitas, non Idumæos, ne palam male audirent, quod fratres suos oppugnarent. Hinc 2. Paral. 20. 1. dicitur: *Congregati sunt filii Moab, et filii Ammon, et cum eis de Ammonitis ad Josaphat.* Ubi vides à filiis Ammon Ammonitas distingui. Ubi liber ille traditionum : *Ammonitas Idumæos vult intelligi, qui ob reverentiam paterni nominis nolebant in pristino habitu arma movere contra Israel, sed transfigurabant se in habitum Ammonitarum.*

6. Populus iste ex progenie Chaldæorum est,] quia Deus Abraham Hebræorum parentem eduxit de Ur urbe Chaldæorum, Genes. cap. 11. v. 31.

9. Descenderunt in Ægyptum, illicque per 400 annos sic multiplicati sunt.] Hos 400 annos numera ab egressu Abrahæ ex Chaldæa et Haran : nam alioqui Hebræi in Ægypto habitarunt duntaxat 215 annis, uti ostendi Exodi 12. v. 40.

13. Aquis coopertus est] Pharao cum omnibus suis. Recenset Achior miracula, quibus Deus Hebræos ex Ægypto perduxit in Chanaan, quæ omnia explicui in Exodo.

17. Et non fuit qui insultaret populo isti, nisi quando recessit a cultu Domini Dei sui.] Disce hìc servire Deo : sic enim Deus te faciet inexpugnabilem, et omnibus hostibus superiorem. Sin autem, sinet te à quibusvis subigi et conculcari. Idem discant urbes et regna, eorumque reges et principes. Audi graves hac de re duorum Patrum gnomas : unus est S. Hier. Epist. 13 : *Nostris*, ait, *peccatis barbari fortes sunt, nostris vitiis Romanus fugatur exercitus.* Alter D. Ambr. serm. 85 : *Civitati non nisi propter civium peccata infertur excidium. Desine peccare, et civitas non peribit.* Gentibus ergo peccantibus timenda est Dei vindicta et excidium : non peccantibus vero speranda est securitas et felicitas.

22. Nam et ante hos annos, cum recessisset a via (religione et lege) quam dederat illis Deus, etc., captivi abducti sunt.] A Nabuchodonosor in Babyloniam, quæ celeberrima, universalis, et propria Judæorum fuit captivitas, è qua sub Cyro redierunt, talis vero non fuit illa quæ contigit sub Manasse ; nam illa non fuit universalis. Alia vero captivitas decem tribuum sub Ezechia facta à Salmanasar pariter non fuit universalis, quia non fuit omnium, puta 12 tribuum, sed decem duntaxat. Rursum illa fuit perpetua, quia ex illa nunquam redierunt Israelitæ.

Addit Græcus : *Et templum Dei ipsorum factum est in pavimentum.* Vatabl. *solo æquatum*, quia à Chaldæis combustum. Hinc patet post excidium Jerusalem hæc contigisse. Bellarm. vero, Serarius et alii, qui volunt ante excidium hæc accidisse, respondent verba hæc à quopiam inserta esse Græco textui, eo quod desint in Latino, ideoque parvi esse facienda. Alii respondent Manassen sua idololatria vilipendisse, abjecisse, et profanasse templum, imo multis in locis illud diruisse et quasi solo æquasse.

25. Non poterimus resistere eis, quoniam Deus eorum defendet illos.] Jam *si Deus pro nobis, quis contra nos?* Rom. cap. 8. Hæc verba bilem moverunt Holoferni, ut Achior destinaret morti, eo quod nullum Deum agnosceret, nisi Nabuchodonosor.

Ut sciat omnis gens, quoniam Nabuchodonosor Deus terræ est.] Recte terræ, quia nihil juris vel virium habet in cœlum, nec ultra terram ejus potestas se porrigit. Quocirca falso vult esse Deus. Deus enim dominatur tam cœlo quam terræ. Cur ergo superbis et insanis, ô vermicule terræ, et Deum cœli ad duellum provocas, ut eum divinitate sua prives et dejicias ? Prudenter Tertull. Apolog. 13 : *Esto*, inquit, *religiosus in Deum, qui vis illum propitium Imperatori. Desine alium Deum credere vel colere, atque ita et hunc Deum dicere, cui Deo opus est.*

CAPUT SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

HOLOFERNES ACHIOR LIGATUM MITTIT IN BETHULIAM, UT, EA CAPTA, IPSUM CUM CIVIBUS OCCIDAT; BENIGNE EUM EXCIPIUNT ET SOLANTUR JUDÆI.

1. FACTUM est autem, cum cessassent loqui, indignatus Holofernes vehementer dixit ad Achior: 2. Quoniam prophetasti, nobis dicens quod gens Israel defendatur à Deo suo, ut ostendam tibi quoniam non est Deus, nisi Nabuchodonosor; 3. cum percusserimus eos omnes, sicut hominem unum, tunc et ipse cum illis Assyriorum gladio interibis, et omnis Israel tecum perditione disperiet; 4. et probabis quoniam Nabuchodonosor Dominus sit universæ terræ: tuncque gladius militiæ meæ transiet per latera tua, et confixus cades inter vulneratos Israel, et non respirabis ultra, donec extermineris cum illis. 5. Porro autem, si prophetiam tuam veram existimas, non concidat vultus tuus, et pallor, qui faciem tuam obtinet, abscedat à te, si verba mea hæc putas impleri non posse. 6. Ut autem noveris quia simul cum illis hæc experieris, ecce hæc hac hora illorum populo sociaberis, ut, dum dignas mei gladii pœnas exceperint, ipse simul ultioni subjaceas. 7. Tunc Holofernes præcepit servis suis, ut comprehenderent Achior, et perducerent eum in Bethuliam, et traderent eum in manus filiorum Israel. 8. Et accipientes eum servi Holofernis, profecti sunt per campestria; sed cum appropinquassent ad montana, exierunt contra eos fundibularii. 9. Illi autem divertentes à latere montis, ligaverunt Achior ad arborem manibus et pedibus, et sic vinctum restibus dimiserunt eum, et reversi sunt ad dominum suum. 10. Porro filii Israel, descendentes de Bethulia, venerunt ad eum. Quem solventes duxerunt ad Bethuliam, atque in medium populi illum statuentes, percunctati sunt quid rerum esset, quod illum vinctum Assyrii reliquissent. 11. In diebus illis erant illic principes, Ozias filius Micha de tribu Simeon, et Charmi, qui et Gothoniel. 12. In medio itaque seniorum, et in conspectu omnium, Achior dixit omnia quæ locutus ipse fuerat, ab Holoferne interrogatus: et qualiter populus Holofernis voluisset propter hoc verbum interficere eum, 13. et quemadmodum ipse Holofernes iratus jusserit eum Israelitis hac de causa tradi: ut, dum vicerit filios Israel, tunc et ipsum Achior diversis jubeat interire suppliciis, propter hoc quod dixisset: Deus cœli defensor eorum est. 14. Cumque Achior universa hæc exposuisset, omnis populus cecidit in faciem, adorantes Dominum, et communi lamentatione et fletu unanimes preces suas Domino effuderunt, 15. dicentes: Domine Deus cœli et terræ, intuere superbiam eorum, et respice ad nostram humilitatem, et faciem sanctorum tuorum attende, et ostende quoniam non derelinquis præsumentes de te, et præsumentes de se, et de sua virtute gloriantes, humilias. 16. Finito itaque fletu, et per totam diem oratione populorum completa, consolati sunt Achior, 17. dicentes: Deus patrum nostrorum, cujus tu virtutem prædicasti, ipse tibi hanc dabit vicissitudinem, ut eorum magis tu interitum videas. 18. Cum vero Dominus Deus noster dederit hanc libertatem servis suis, sit et tecum Deus in medio nostri: ut sicut placuerit tibi, ita cum tuis omnibus converseris nobiscum. 19. Tunc Ozias, finito consilio, suscepit eum in domum suam, et fecit ei cœnam magnam. 20. Et vocatis omnibus presbyteris, simul expleto jejunio refecerunt. 21. Postea vero convocatus est omnis populus, et per totam noctem intra ecclesiam oraverunt, petentes auxilium à Deo Israel.

2. QUONIAM PROPHETASTI,] id est prædixisti, non ex oraculo à Deo accepto, sed ex humana prudentia, et priorum temporum experientia.

4. NON RESPIRABIS ULTRA, DONEC EXTERMINERIS.] Tò *donec* refer non ad *respirabis*; nam qui non respirat, jam est exterminatus et mortuus: sed superius ad *gladius transiet per latera tua, et confixus cades*, ita scilicet ut *non respires ultra*, hoc est, donec omnino exanimeris et *extermineris cum illis*.

6. Illorum populo sociaberis,] q. d. Videris, ô Achior, occultus Judæorum socius et fautor, ideoque meî proditor : quare vade ad illos quorum societatem meæ prætulisti, istoque apertus mihi hostis, uti illi sunt, ut quorum in hostilitate es socius, eorumdem in internecione vindictæ meæ sis particeps.

10. Porro filii Israel, descendentes de Bethulia, venerunt ad eum.] Bethulia erat urbs Galilææ in tribu Zabulon sita in monte, tribus leucis distans à Dothaim, ubi Joseph à fratribus captus, et tunica polymita spoliatus est. Addunt Brocardus et Adrich. etiamnum hodie ibidem vestigia castrorum Holofernis cerni. *Bethulia* Hebr. idem est quod *virginitas Dei.* Ipsa enim quasi virgo intacta est ab excidio Holofernis per castam Judith.

Porro Bethulia propria erat tribus Zabulon, ideoque ad regnum Israel, sive decem Tribuum pertinens : sed iis in Assyriam abductis tribus Juda, eam ac plures alias Israelis urbes sibi vindicavit ; tota enim Chananæa à Deo data erat posteris Jacob, quorum parte abducta, cæteri superstites, puta Judæi, quasi fratres in decem Tribuum quasi fratrum suorum hæreditatem jure propinquitatis et naturæ successerunt.

11. In diebus illis erant illic principes Ozias filius Micha de tribu Simeon, et Charmi, qui et Gothoniel.] Licet enim Bethulia esset in tribu Zabulon, tamen ex alia tribu, puta Simeon, habuit Ducem, uti toti Israeli præfuere Judices ex variis tribubus oriundi. Hinc et Ozias hîc cap. 8. 34. vocatur *Princeps Juda*, et cap. 13. 23. *Princeps populi Israel.* Lyran. et Dion. censent Oziam et Charmi fuisse sacerdotes seniores, quia in Græco vocantur presbyteri. Sed πρεσβὺς, id est presbyter, vocatur senior et major natu, sive laicus sit, sive sacerdos. Hinc rursum hæc videntur non contigisse sub rege Manasse; sed post captivitatem sub ducibus Ozia et Charmi.

15. Et faciem sanctorum tuorum.] Græce *sanctificatorum*, id est, fidelium tuorum, qui sese per circumcisionem tibi dicarunt, et nunc rursum per jejunium, orationem, et supplices preces totos se tibi sanctificant, id est, dicant et consecrant.

Quoniam non derelinquis præsumentes de te,] hoc est, confidentes in te ; hi enim præ omnibus et ante omnia sumunt quasi Deum operum suorum ducem et belli ductorem, ac per eum certam sperant victoriam. Sic S. Germanus, ut grassans incendium æger evaderet, ab aliis se moveri *fidei præsumptione non est passus*, ait Beda lib. 1. hist. Angl. cap. 19.

Præsumentes de se, id est sibi, suisque viribus præsidentes : unde explicans subdit, et de sua virtute gloriantes humilias.] Audi S. Bern. lib. de grad. humil. grad. 7. *Qui alios se præcellere putat, quomodo non plus de se, quàm de aliis præsumat? Primus in conventibus residet, in conciliis primus respondet, non vocatus accedit, non missus se intromittit, reordinat ordinata, reficit facta, quidquid ipse non fecerit aut ordinaverit, non recte factum, nec pulchre existimat ordinatum. Judicat judicantes, præjudicat judicaturis.*

16. Consolati sunt Achior,] non tamen eum consiliis suis adhibuerunt, vel bello præfixerunt, quia transfugarum suspecta est fides ; sic enim Judith ficte transfugiens ad Assyrios, Chusai ad Absalonem 2. Reg. 17, Sinon ad Trojanos, Zopyrus Darii Hystaspis dux ad Babylonios, eos hostibus suis tradiderunt.

21. Postea vero (post refectionem et convivium frugale) convocatus est omnis populus, et per totam noctem intra Ecclesiam oraverunt petentes auxilium a Deo Israel.] Nam ut ait S. Hieron. Epist. ad Eustochium : *Ita tibi semper comedendum est, ut cibum et oratio sequatur et lectio.* Et ad Lætam, de Institutione filiæ : *Sic comedas ut semper esurias, ut statim post cibum possis legere et psallere.* Tertull. Apol. 39. refutans Gentilium de crapula Christianorum calumniam, qua in eos jactabant illud Diogenis : *Megarenses obsonant quasi crastino die morituri, ædificant quasi nunquam morituri,* Agapen, id est, convivium omnibus Christianis post Eucharistiam commune charitatis, ita describit : *Non prius discumbitur, quàm oratio ad Deum prægustetur, editur quantum esurientes cupiunt, bibitur quantum pudicis est utile; ita saturantur, ut qui meminerint etiam per noctem adorandum Deum sibi esse : ita fabulantur, ut qui sciant dominum audire. Post aquam manualem et lumina, ut quisque de Scripturis sanctis, vel de proprio ingenio potest, provocatur in medium Deo canere : hinc probatur quomodo biberit. Atque oratio convivium dirimit : inde disceditur non in catervas cæsionum, neque in classes discursationum, nec in eruptiones lasciviarum, sed ad eamdem curam modestiæ, ut qui non tam cœnam cœnaverint, quàm disciplinam.* Legant hæc fideles, et primorum Christianorum in conviviis frugalitatem et pietatem imitentur. Nota : τὸ *intra Ecclesiam,* id est, intra Synagogam, hoc est, concionis et orationis locum, qui exinde Græce προσευχὴ dicitur : nam Judæi templum non habebant in Bethulia, sed tantum in Jerusalem ; Synagogam vero loco templi habebant in singulis urbibus majoribus. Vide hîc pariter antiquitatem nocturnarum vigiliarum, qua magnis festis, vel ob urgentes calamitates totus populus pervigilabat in templo Jerosolymis, et extra Jerosolymam in proseucha (ut habet Græcus hîc) sive synagoga vacans orationi. Unde Josephus in vita sua : *Sequenti,* inquit, *die populus convenit in proseuchas, quam vocant precationis domum amplam.* Idem Philo de vita Mosis lib. 3. *Apud Judæos,* inquit, *destinata oppidatim Sacris precationibus loca, quæ proseuchas vulgus nominat.*

De sacris hisce vigiliis vide S. Basil. in Psalmo 114. Euseb. lib. 6. hist. cap. 7. Tertul. lib. 2. ad uxorem cap. 4.

CAPUT SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Holofernes obsidione cingit Bethuliam, aquæductum incidit, fontes occupat, itaque siti obsessos ad deditionem flagitandam cogit; sed Ozias suadet ut ad quinos dies opem exspectent.

1. Holofernes autem altera die præcepit exercitibus suis, ut ascenderent
contra Bethuliam. 2. Erant autem pedites bellatorum centum viginti
millia, et equites viginti duo millia, præter præparationes virorum illo-
rum quos occupaverat captivitas, et abducti fuerant de provinciis et ur-
bibus universæ juventutis. 3. Omnes paraverunt se pariter ad pugnam
contra filios Israel, et venerunt per crepidinem montis usque ad apicem,
qui respicit super Dathain, à loco qui dicitur Belma, usque ad Chelmon
qui est contra Esdrelon. 4. Filii autem Israel, ut viderunt multitudinem illorum, prostraverunt
se super terram, mittentes cinerem super capita sua, unanimes orantes ut Deus Israel mise-
ricordiam suam ostenderet super populum suum. 5. Et assumentes arma sua bellica, sederunt
per loca quæ ad angusti itineris tramitem dirigunt inter montosa, et erant custodientes ea
tota die et nocte. 6. Porro Holofernes, dum circuit per gyrum, reperit quod fons, qui in-
fluebat, aquæductum illorum à parte australi extra civitatem dirigeret: et incidi præcepit
aquæductum illorum. 7. Erant tamen non longè à muris fontes, ex quibus furtim videbantur
haurire aquam, ad refocillandum potius quam ad potandum. 8. Sed filii Ammon et Moab ac-
cesserunt ad Holofernem, dicentes: Filii Israel non in lancea nec in sagitta confidunt; sed
montes defendunt illos, et muniunt illos colles in præcipitio constituti. 9. Ut ergo sine con-
gressione pugnæ possis superare eos, pone custodes fontium, ut non hauriant aquam ex eis,
et sine gladio interficies eos, vel certe fatigati tradent civitatem suam, quam putant in mon-
tibus positam superari non posse. 10. Et placuerunt verba hæc coram Holoferne, et coram
satellitibus ejus, et constituit per gyrum centenarios per singulos fontes. 11. Cumque ista
custodia per dies viginti fuisset expleta, defecerunt cisternæ, et collectiones aquarum, omni-
bus habitantibus Bethuliam, ita ut non esset intra civitatem, unde satiarentur vel una die,
quoniam ad mensuram dabatur populis aqua quotidie. 12. Tunc ad Oziam congregati omnes
viri, feminæque, juvenes et parvuli, omnes simul una voce 13. dixerunt: Judicet Deus inter
nos et te, quoniam fecisti in nos mala, nolens loqui pacifice cum Assyriis, et propter hoc
vendidit nos Deus in manibus eorum. 14. Et ideo non est qui adjuvet, cum prosternamur ante
oculos eorum in siti, et perditione magna. 15. Et nunc congregate universos qui in civitate
sunt, ut sponte tradamus nos omnes populo Holofernis. 16. Melius est enim ut captivi bene-
dicamus Dominum, viventes, quam moriamur, et simus opprobrium omni carni, cum videri-
mus uxores nostras et infantes nostros mori ante oculos nostros. 17. Contestamur hodie cœ-
lum et terram, et Deum patrum nostrorum, qui ulciscitur nos secundum peccata nostra, ut
jam tradatis civitatem in manu militiæ Holofernis, et sit finis noster brevis in ore gladii, qui
longior efficitur in ariditate sitis. 18. Et cum hæc dixissent, factus est fletus et ululatus magnus
in ecclesia ab omnibus, et per multas horas una voce clamaverunt ad Deum, dicentes: 19. Pec-
cavimus cum patribus nostris, injuste egimus, iniquitatem fecimus. 20. Tu, quia pius es, mi-
serere nostri, aut in tuo flagello vindica iniquitates nostras, et noli tradere confitentes te
populo qui ignorat te, 21. ut non dicant inter Gentes: Ubi est Deus eorum? 22. Et cum
fatigati his clamoribus, et his fletibus lassati siluissent, 23. exsurgens Ozias infusus lacrymis,
dixit: Æquo animo estote, fratres, et hos quinque dies exspectemus à Domino misericordiam.
24. Forsitan enim indignationem suam abscindet, et dabit gloriam nomini suo. 25. Si autem
transactis quinque diebus non venerit adjutorium, faciemus hæc verba, quæ locuti estis.

2. Centum viginti millia (Græca habent: 170 *millia peditum*), equites 22 millia.] Accesserant ergo auxiliares copiæ, et novorum equitum decem millia; nam cap. 2. 7. tantum recensita sunt equitum decem millia. Hæc auxilia submittebat Nabuchodonosor, qui et ipse cum toto exercitus robore subsequi destinabat, ut habet Græcus cap. 2.

3. A loco qui dicitur Belma usque ad Chelmon.] Belma est urbs ad radices montis, in quo sita est Bethulia, quæ à Brocardo Abellina vocatur. Ibidem juxta Dothain est urbs *Chelmon*, vel ut Græcus habet, *Cyamon*: in utraque castra metatus est Holofernes, ut habet Græcus, aciemque instruxit ad pugnam et urbis oppugnationem.

6. Quod fons, qui influebat, aquæductum, etc. dirigeret,] hoc est, aquam in urbem per aquæductum transfunderet, ideoque aquæductum incidens Holofernes aquam ab urbe avertit. Suspicatur Serarius pro *dirigeret* legendum *dirigaret*, id est irrigaret; sed τὸ *dirigeret* sat plane huic loco convenit. Fons enim per canalem aquam dirigit et transmittit in urbem.

8. Filii Ammon et Moab accesserunt ad Holofernem.] Græca habent: *Principes Idumæi et Moabitici.* Idumæi enim invadentes Judæos fingebant se esse Ammonitas, ut dixi cap. 5. v. 9. Hi ergo suaserunt Holoferni, ut fontes occuparet, itaque Judæos siti conficeret.

Mystice: *Tunc incidit diabolus aquæductum, cum facit interrumpere studia litterarum. Erant autem non longe à muris fontes, dogmata Philosophorum, qui scientiæ et honestatis aliquod conferunt solatium, ex quibus videbantur haurire aquam ad refocillandum potius quàm ad potandum;* ita Raban. sic et S. August. in psalm. 73. et S. Gregor. in cap. 4. Cant. Rursum incidit diabolus aquæductum, cum nos ab oratione avertit: per orationem enim quasi canalem omnis Dei gratia in nos influit; unde ea succisa diabolus nos superat et capit.

11. Defecerunt cisternæ et collectiones aquarum.] Addunt Græca: *Et consternati sunt infantes eorum, et juvenes defecerunt præ siti, et cadebant in plateis civitatis, et transitibus portarum, et non erat ultra robur in eis.*

12. Tunc ad Oziam congregati,] siti confecti postulantes magnis vocibus, ut Bethuliam Holoferni dederet. Nihil enim atrocius obsessis accidit, quàm sitis; longe enim acrius cruciat sitis, quàm fames: unde Duces, urbem quampiam obsidentes, solent avertere aquas, ut cives siti conficiant, itaque ad deditionem cogant, juxta illud: *Adhæsit lingua lactentis ad palatum ejus in siti.* Thren. 4. Nota est Lysimachi regis Macedonum historia, qui, cum in Thracia aquæ penuria sitique laboraret, se cum castris tradidit hosti, sed hausta aqua, exclamavit: *O dii! quàm parvæ voluptatis causa me ex rege servum effeci!* Idem dicant cupidi, qui pro puncto voluptatis se mancipia efficiunt infernalis Holofernis, hoc est diaboli, qui eos in gehenna siti conficiet, ut clament cum divite epulone; *Pater Abraham, miserere mei, et mitte Lazarum, ut intingat extremum digiti sui in aquam, et refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma.* Lucæ 16.

18. Factus est fletus et ululatus magnus in Ecclesia.] Græce εν προσευχη, id est, in synagoga ubi erat locus orationis.

CAPUT OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Recensetur Judithæ prosapia, solitudo, cilicium, jejunia, castitas. Ipsa principes timidos increpat, ac patrum exemplo in spem opis divinæ erigit.

1. Et factum est, cum audisset hæc verba Judith vidua, quæ erat filia Merari,
filii Idox, filii Joseph, filii Oziæ, filii Elai, filii Jamnor, filii Gedeon, filii
Raphaim, filii Achitob, filii Melchiæ, filii Enan, filii Nathaniæ, filii Salathiel, filii Simeon, filii Ruben;
2. et vir ejus fuit Manasses, qui mortuus est in diebus messis hordeaceæ:
3. instabat enim super alligantes manipulos in campo, et venit æstus super caput ejus, et mortuus est in
Bethulia civitate sua, et sepultus est illic cum patribus suis.
4. Erat autem Judith relicta ejus vidua jam annis tribus et mensibus sex.
5. Et in superioribus domus suæ fecit sibi secretum cubiculum, in quo cum puellis suis clausa morabatur,
6. et habens super lumbos suos cilicium, jejunabat omnibus diebus vitæ suæ, præter sabbata, et neomenias, et festa domus Israel.
7. Erat autem eleganti aspectu nimis, cui vir suus reliquerat divitias multas, et familiam copiosam, ac possessiones armentis boum et gregibus ovium plenas.
8. Et erat hæc in omnibus famosissima, quoniam timebat Dominum valde, nec erat qui loqueretur de illa verbum malum.
9. Hæc itaque cum audisset, quoniam Ozias promisisset quod transacto quinto die traderet civitatem, misit ad presbyteros Chabri et Charmi.
10. Et

venerunt ad illam, et dixit illis : Quod est hoc verbum, in quo consensit Ozias, ut tradat civitatem Assyriis, si intra quinque dies non venerit vobis adjutorium ? 11. Et qui estis vos, qui tentatis Dominum ? 12. Non est iste sermo, qui misericordiam provocet, sed potius qui iram excitet, et furorem accendat. 13. Posuistis vos tempus miserationis Domini, et in arbitrium vestrum, diem constituistis ei. 14. Sed quia patiens Dominus est, in hoc ipso pœniteamus, et indulgentiam ejus fusis lacrymis postulemus; 15. non enim quasi homo, sic Deus comminabitur, neque sicut filius hominis ad iracundiam inflammabitur. 16. Et ideo humiliemus illi animas nostras, et in spiritu constituti humiliato, servientes illi. 17. Dicamus flentes Domino, ut secundùm voluntatem suam sic faciat nobiscum misericordiam suam : ut sicut conturbatum est cor nostrum in superbia eorum, ita etiam de nostra humilitate gloriemur; 18. quoniam non sumus secuti peccata patrum nostrorum, qui dereliquerunt Deum suum, et adoraverunt Deos alienos. 19. Pro quo scelere dati sunt in gladium, et in rapinam, et in confusionem inimicis suis ; nos autem alterum Deum nescimus præter ipsum. 20. Exspectemus humiles consolationem ejus, et exquiret sanguinem nostrum de afflictionibus inimicorum nostrorum, et humiliabit omnes Gentes, quæcumque insurgunt contra nos, et faciet illas sine honore Dominus Deus noster. 21. Et nunc, fratres, quoniam vos estis presbyteri in populo Dei, et ex vobis pendet anima illorum, ad eloquium vestrum corda eorum erigite, ut memores sint, quia tentati sunt patres nostri ut probarentur, si vere colerent Deum suum. 22. Memores esse debent, quomodo pater noster Abraham tentatus est, et per multas tribulationes probatus, Dei amicus effectus est. 23. Sic Isaac, sic Jacob, sic Moyses, et omnes qui placuerunt Deo, per multas tribulationes transierunt fideles. 24. Illi autem qui tentationes non susceperunt cum timore Domini, et impatientiam suam et improperium murmurationis suæ contra Dominum protulerunt, 25. exterminati sunt ab exterminatore, et à serpentibus perierunt. 26. Et nos ergo non ulciscamur nos pro his quæ patimur; 27. sed reputantes peccatis nostris hæc ipsa supplicia minora esse, flagella Domini, quibus quasi servi corripimur, ad emendationem, et non ad perditionem nostram evenisse credamus. 28. Et dixerunt illi Ozias et presbyteri : Omnia, quæ locuta es, vera sunt, et non est in sermonibus tuis ulla reprehensio. 29. Nunc ergo ora pro nobis, quoniam mulier sancta es, et timens Deum. 30. Et dixit illis Judith : Sicut quod potui loqui, Dei esse cognoscitis. 31. Ita quod facere disposui, probate si ex Deo est, et orate ut firmum faciat Deus consilium meum. 32. Stabitis vos ad portam nocte ista, et ego exeam cum Abra mea ; et orate, ut, sicut dixistis, in diebus quinque respiciat Dominus populum suum Israel. 33. Vos autem nolo ut scrutemini actum meum, et usque dum renuntiem vobis, nihil aliud fiat, nisi oratio pro me ad Dominum Deum nostrum. 34. Et dixit ad eam Ozias princeps Juda : Vade in pace, et Dominus sit tecum in ultionem inimicorum nostrorum. Et revertentes abierunt.

1. Judith vidua.] Nonnulli censent Judith esse nomen commune, sicut est Abra, sed huic heroinæ appropriatum : יהודי *Jehudi* enim idem est quod Judæus ; unde יהודית *Jehudit*, et per crasin, Judith, idem est quod Judæa.

Verius est Judith esse nomen proprium, cujus etymon apte hic congruit. Judith enim Hebr. idem est quod confitens, laudans, glorificans, scilicet Deum ; הודה *hoda* enim significat confiteri, laudare, celebrare. Ad hoc enim Judith à turba secessit in suum oratorium, ut Deum assidue oraret et laudaret. Audi S. Fulg. Epist. 2. de statu viduali citantem hæc verba de Judith : *Ecce vidua præclara natalibus facultatibus dives, ætate juvenis, specie amabilis, divitias contempsit, delicias respuit, carnis incentiva calcavit, et induta virtute ex alto non quæsivit secundo famulari connubio. Propterea testimonio tam præclari operis apparuit quantùm Deo dilecta sit continentia vidualis.*

Filia Merari, filii Idox.] Nota : Sedecim duntaxat generationes et totidem avi Judith hic recensentur, cum tamen à Jacob communi Judæorum patriarcha usque ad captivitatem Babylonicam, quæ ævum Judith antecessit, numerentur 26 generationes, Matth. 1. Alterutrum ergo hic dicendum est, scilicet vel non omnes Judith avos hic recenseri, uti nec recensentur Elcanæ 1. Reg. 1. 1. nec Saulis ibidem cap. 9. v. 1. sufficit enim S. Script. genealogiam alicujus ad virum aliquem illustrem, v. g. in Saule ad Jemini perducere.

Aut certe avos et proavos Judith in senio generasse filios. Hac enim de causa ab Esdra usque ad Aaron numerantur generationes sedecim, 1. Esdræ cap. 7. versu 2 ; cum tamen 1. Paral. 6. 3. à Josedec qui fuit coævus, imo frater Esdræ usque ad Aaron numerentur generationes 22. Sic S. Matthæus cap. 1. à Christo ad Davidem numerat generationes et avos 28, cum S. Lucas cap. 3. numeret 43. Quare hi Lucæ citius, illi Matthæi tardius generarunt.

Filii Simeon, filii Ruben.] Hinc aliqui putant Judith oriundam ex tribu Ruben. Verum illam

prognatam fuisse ex tribu Simeon liquet ex ipsis ejus verbis, cap. 9. 2. Quare Græca hic pro *filii Ruben* habent *filii Israel*, id est Jacob, et ita legendum censent S. Fulg. Ep. 2. c. 24. Bellar. lib. 1. de verbo Dei, cap. 12. Serar. Mariana et alii. Quia tamen Codices Romæ correcti, cæterique constanter habent *filii Ruben*, dicendum est hunc Ruben non esse Patriarcham et primogenitum Jacob, sed esse virum illustrem ex tribu Simeon, ad quem proinde genus Judithæ hic producit, in eoque terminat, non progrediendo ad ejus patres et avos usque ad Simeon Patriarcham, et secundum Jacobi filium. Id ita esse liquet ex dictis, et ex eo quod Ruben primogenitus Jacob nullum habuerit filium, qui vocatus sit Simeon, ut patet Genes. 46. 9. et 1. Paral. 5. v. 3. Ita Lyranus.

Vir ejus Manasses.] Græca addunt eum ex eadem cum Judith fuisse tribu et patria.

Instabat.] Græce ἐπέστη, id est, *supra stabat*; unde putant nonnulli Manassen fuisse præfectum messis, non suæ, sed publicæ, sive totius campi Bethuli. Sic enim Romæ et alibi, publici sunt rei frumentariæ et annonæ præfecti. Sic Josephus in vita sua ait Arbutio magni campi præfecturam creditam fuisse.

2. Mensibus sex.] Græca habent *mensibus quatuor*.

3. Et in superioribus domus suæ (puta in tabulato, sive solario) fecit sibi secretum cubiculum, in quo cum puellis (ancillis) suis clausa morabatur,] tum ut fugeret viros et turbas visitantum, itaque et castitati, et famæ suæ consuleret; tum ut tota vacaret orationi et Deo. Hæc ergo prima est Judithæ viduæ dos, scilicet amor silentii et solitudinis. Hinc S. Hier. Ep. ad Furiam viduam, hoc ei dat monitum: *Juvenum fuge consortia, noli in publicum procedere, et spadonum exercitu præeunte, viduarum libertate circumferri: sanctarum virginum et viduarum societatem appete. Et si sermocinandi cum viris incubuerit necessitas, arbitros ne devites, tantaque confabulandi fiducia sit, ut intrante alio, nec paveas, nec erubescas. Speculum mentis est facies: et taciti oculi cordis fatentur arcana.* Et inferius: *Redime virgines quas in cubiculum Regis inducas; suscipe viduas quas inter virginum lilia, et martyrum rosas, quasi quasdam violas, misceas: pro corona spinea, in qua Christus mundi delicta portavit, talia serta compone.*

6. Et habens super lumbos suos cilicium.] Carnem assidue suis setis quasi aciculis stimulans et pungens, eoque dolore voluptatis turpis cum sanguine juvenili ebullientes stimulos comprimens et exstinguens. Hos enim magis domat cilicium utpote assiduum et continuum quasi transeuntes flagellorum dolores et verbera. Itaque juvenes, præsertim feminæ viduæ obarment se cilicio tanquam præsidio validissimo ad carnem domandam, et castitatem servandam. Vide nostrum Gretserum lib. de disciplinis; nam, ut ait S. Hier. Epist. 11. ad Ageruchiam viduam: *Et certe multo laboriosius est non frui eo quod habeas, quàm desiderare quod amiseris. Unde et virginitas in eo facilior est, quod carnis incentiva non novit; et viduitas in eo sollicitior est, quod præteritas animo recolit voluptates.* Et anterius exempla castitatis gentilium matronarum, quæ castitatem vitæ prætulerunt, proponens: *Stringam*, inquit, *breviter reginam Carthaginis, quæ magis ardere voluit, quàm Hiarbæ regi nubere; et Hasdrubalis uxorem, quæ apprehensis utraque manu liberis in subjectum se præcipitavit incendium, ne pudicitiæ damna sentiret; et Lucretiam quæ, amissa gloria castitatis, noluit pollutæ conscientiæ supervivere.*

Jejunabat omnibus diebus vitæ suæ, præter sabbata.] Porro jejunabant Judæi à mane ad vesperam, nec ante conspectum Hesperi et stellarum cibum sumebant, uti etiamnum jejunant Turcæ.

Tertia fuit hæc dos Judithæ, perpetuum scilicet jejunium, quod incendio luxuriæ fomenta deliciarum, imo ciborum necessariorum subtrahebat. Nota illud:

Subtrahe ligna foco, si vis restinguere flammam.

Audi S. Hier. epist. 9. ad Salvianum de viduitate servanda: *Tu vero, quæ in tumulo mariti sepelisti omnes pariter voluptates, quæ litam purpurisso et cerussa faciem super feretrum ejus lacrymis diluisti, quæ pullam tunicam, nigrosque calceolos, candidæ vestis et aurati socci depositione, sumpsisti; nihil habes necesse aliud, nisi perseverare in jejunio. Pallor et sordes gemmæ tuæ sint; plumarum mollities juvenilia membra non foveat; balnearum calor novum adolescentulæ sanguinem non incendat. Audi quid ex persona viduæ continentis ethnicus Poeta decantet:*

Ille meos, primus qui me sibi junxit, amores
Abstulit; ille habeat secum, servetque sepulcro.

Si tanti vilissimum vitrum, quanti pretiosissimum margaritum? Si sic communi lege naturæ damnat omnes gentilis vidua voluptates; quid exspectandum est à vidua Christiana, quæ pudicitiam suam non solum ei debet, qui defunctus est, sed et ei cum quo regnatura est? Et inferius: *Multo melius est stomachum te dolere, quàm mentem; imperare corpori, quàm servire; gressu vacillare, quàm pudicitia.* Idem epist. 10. ad viduam Furiam: *Ardentes*, inquit, *diaboli sagittæ jejuniorum et vigiliarum rigore retorquendæ sunt; cæterum vidua quæ in deliciis est, vivens mortua est*, 1. Tim. 5. Et inferius: *Apostolus macerat corpus suum, et animæ subjicit imperio; ne quod alii præcipit, ipse non servet: et adolescentula fervente cibis corpore, de castitate secura est? Neque vero hæc dicens, condemno cibos quos Deus creavit ad utendum cum gratiarum actione; sed juvenibus et puellis incentiva aufero voluptatum. Non Æthnæi ignes, non Vulcanea tellus, non Vesuvius et Olympus tantis ardoribus æstuant, ut juveniles medullæ vino plenæ, et dapibus inflammatæ.* Deinde eam exhortans ut vino carneque abstineat, addit: *Nihilque ita scias conducere Christianis adolescentibus, ut esum olerum.* Unde et in alio loco: *Qui infirmus est*, ait, *olera non manducet, ardorque corporum frigidioribus epulis temperandus est.* Et mox: *Quidquid facit seminarium voluptatum, venenum puta. Parcus cibus, et venter semper esuriens triduanis jejuniis præfertur. Et multo melius est, quotidie parum, quàm raro satis sumere. Pluvia illa optima est, quæ sensim descendit in terram. Subitus et nimius imber in præceps arva subvertit. Quando comedis, cogita quod statim tibi orandum, illico et legendum sit.* Et post nonnulla: *O si videres sororem tuam! jejunia pro ludo habet, orationem pro deliciis.*

7. Cui vir suus reliquerat divitias multas,]

quas ipsa non ad suum, sed ad egentium usum erogabat. Præclare S. Bern. serm. in festo omnium Sanct. : *Quid, inquit, admirabilius, aut quod martyrium gravius, quàm inter epulas esurire, inter vestes multas, et pretiosas algere, paupertate premi inter divitias quas offert mundus, quas ostentat malignus, quas desiderat noster ipse appetitus? An non merito coronabitur qui sic certaverit, mundum abjiciens promittentem, irridens inimicum tentantem, et (quod gloriosius est) de semetipso triumphans, et crucifigens concupiscentiam prurientem?*

8. ET ERAT HÆC IN OMNIBUS FORMOSISSIMA (hoc est, famæ probatissimæ, sive fama probitatis et sanctitatis celeberrima), QUONIAM TIMEBAT DOMINUM VALDE.] Timor hic erat non servilis, sed filialis, quo Judith Deum quasi Dominum, imo patrem suum summe colebat et reverebatur; ideoque in omnibus illi placere satagebat, cavebatque ne qua in re, licet minima, eum offenderet. Atque hac sanctitate præparavit se ad tantum facinus, ut digna esset quæ eligeretur à Deo ad castra hostium evertenda, et ad liberandum populum.

Alleg. Judith fuit typus B. Virginis, de qua S. Bonav. in speculo, cap. 8: *Dominus*, inquit, *nominatissimus et famosissimus famosissime est tecum; ideo et tu es famosissima et nominatissima, etc. : Maria ergo signata est per illam famosissimi nominis Judith, de qua scriptum est, quod nec erat qui de ea loqueretur verbum malum.*

11. ET QUI ESTIS VOS, QUI TENTATIS DOMINUM?] *Tentatis*, id est exacerbatis, irritatis, et ad iram provocatis, dum ei leges præscribitis, ut nisi intra quinque dies vobis succurrat, urbem hostibus tradere velitis, cum potius eum supplici prece invocare debeatis, ut vestri misereatur, et diem modumque liberationis vestræ ipse vobis præscribat.

15. NON ENIM QUASI HOMO, SIC DEUS COMMINABITUR,] q. d. Non timeamus minas Holofernis, sed Dei; illius enim minæ superbæ sunt, inanes et vanæ, sicut sunt cæterorum hominum; sed Dei certæ sunt, fixæ et efficaces. Deus enim iratus certo et inevitabiliter irrogat quod comminatur.

16. ET IDEO HUMILIEMUS ILLI ANIMAS NOSTRAS.] Per humilem pœnitentiam, jejunium, orationem, et obsecrationem, ut nobis peccata condonet, et ab Holoferne liberet.

21. AD ELOQUIUM VESTRUM (id est, eloquio vestro) CORDA EORUM ERIGITE,] ad magnanimitatem et firmam in Deum liberatorem confidentiam.

22. ABRAHAM TENTATUS EST, ET PER MULTAS TRIBULATIONES PROBATUS DEI AMICUS EFFECTUS EST,] præsertim cum à Deo jussus immolare unigenitum suum Isaac, cum immolare voluit, Gen. 22. Vide ibi dicta.

23. OMNES QUI PLACUERUNT DEO, PER MULTAS TRIBULATIONES TRANSIERUNT FIDELES.] Fideliter scilicet adhærentes Deo, et ab eo liberationem è tribulatione poscentes, et exspectantes. Vide dicta Jacobi 1. 1 et seq. et Eccl. 1. v. 1 et seq.

26. ET NOS ERGO NON ULCISCAMUR NOS,] id est, non ulciscentium more indignemur et obmurmuremus Deo, quasi volentes nos de eo ulcisci ob clades et timores quos nobis immittit.

30. ET DIXIT ILLIS JUDITH : SICUT QUOD POTUI LOQUI, DEI (hoc est à Deo mihi suggestum et inspiratum) ESSE COGNOSCITIS :

31. ITA QUOD FACERE DISPOSUI (nimirum astu occidere Holofernem), PROBATE SI EX DEO EST] : τὸ *si* non est dubitantis, sed affirmantis; idemque est ac *quod*, q. d. Sicut probastis meos sermones quasi ex Deo profectos, sic etiam probate propositum meum, quod ex Deo, sive Deo impellente, agere decrevi, ut scilicet vadam ad Holofernem, eumque occidam. Dicit tamen *si*, quasi dubitans, modestiæ causa, quia res hæc necdum erat facta, sed facienda; esto ipsa de eventu felici ex Dei instinctu foret certa, q. d. *Probate*, id est, videte et attendite id quod actura sum, et ex eventu probate et judicate, *si ex Deo est;* q. d. Utique cum rem feliciter confectam videbitis, probabitis illud, et ex Deo auctore susceptum judicabitis. Loquitur in genere, sed particulatim non explicat quid animo destinarit : sciebat enim, si id faceret, rem non mansuram secretam, sed ad Holofernem perferendam. Sciebat pariter multos hoc ejus propositum ut temerarium damnaturos. Unde græca habent : *Faciam negotium quod perveniet in generationes generationum filiis generis nostri.*

32. STABITIS VOS AD PORTAM NOCTE ISTA, ET EGO EXEAM CUM ABRA MEA,] q. d. Aperite mihi noctu portas metu hostium occlusas, ac sinite me cum mea ancilla egredi. Petit enim sibi noctu aperiri portas.

CUM ABRA MEA.] Multi putant τὸ abra esse nomen proprium ancillæ Judith; sed errant, nam est commune significans ancillam. Unde c. 10. 2 et seq. ubi Noster vertit *ancilla*, in Græco est *abra;* ergo dicitur quasi חבר *chabra*, id est socia, vel potius quasi עברה *abra*, id est transiens, pedissequa: חבר *habar* enim significat *transivit.* Ita Pagninus. Porro non fuit hæc vulgaris ancilla Judith, sed *quæ omnibus ejus facultatibus esset præposita*, ut habet Græcus. Hinc Græci ancillas honoratas (quas Itali vocant *Cameriere*) ἅβρας appellant, ut patet ex Menandro in pseudo-Hercule. Sic Genes. 24. v. 61. ancillæ Rebeccæ vocantur ἅβραι, æque ac ancilla filiæ Pharaonis Exodi 7. versu 4. Addunt nonnulli abram proprie dici ancillam, quæ commensalis est et amanuensis, præestque cellæ penariæ; hanc enim Spartanis significat ἅβηρ.

33. VOS AUTEM NOLO UT SCRUTEMINI ACTUM MEUM,] utpote à Deo probatum et decretum. Prudenter celat suum secretum; tota enim energia hujus actionis consistebat in secreto.

ET USQUE DUM RENUNTIEM VOBIS, NIHIL ALIUD FIAT NISI ORATIO PRO ME AD DOMINUM.] Hic disce in publica gravique causa publicas et continuas poscere preces, ut Deus rem dirigat et secundet. Arma ergo Judith, quibus truncavit Holofernem, fuerunt publicæ litaniæ et preces totius populi. Nota hunc locum pro litaniis. Audi S. Aug. serm. 228. de temp. qui est de Judith : *Judith sanctissima, cujus precibus patuit cœlum, orationis arte arma victricia fabricavit, quibus adversa confligeret, et pavescentes viros femina vindicaret. Squalebat civitas obsidione barbaræ feritatis. Ita enim universæ languebant, ut in manibus hostium jam tradi commodius judicarent, quàm perniciosæ famis populatione vexari. Ecce Judith post precem et saccum, post cinerem, post cultus puellares redit, spes omnium populorum procedit, sollicitos populos reddituta securos, sua sapientia consolatur, quæ promittens*

victoriam, quam omnis natio miraretur, portam sibi paululum remotis obicibus postulat aperiri. Prodiit secura unius puellæ comitatu contenta, et hostium securis gressibus properavit in castra. Intra muros sollicita fuit, secura fit, dum ad timenda pervenit. Et sub finem : *Orationis favore castitas proprium pudorem servavit intactum et quietum, decepitque alienum*, etc. *Ubi enim assiduis pulsatur orationibus cœlum, potentia semper calcatur armorum. Quæ gloriosæ feminæ castitatem servavit oratio, et hostem servare non potuit multitudo. Lugentem civitatem una femina valuit vindicare, et tantus exercitus regem non potuit custodire.* Et serm. 229 : *Judith bellator animus alienum pectus obsedit. Illa, abjecta formidine feminarum, victoriam in periculis quærens, nec mortem in periculis timuit, nec ambiguitatem formidavit.*

CAPUT NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

JUDITH IN CINERE ET CILICIO PRECATUR DEUM, UT SIBI ROBUR CONFERAT AD HOLOFERNEM NECANDUM, UT EJUS OBSIDIONE PATRIAM LIBERET.

1. QUIBUS abscedentibus, Judith ingressa est oratorium suum, et induens se
cilicio, posuit cinerem super caput suum; et prosternens se Domino, cla-
mabat ad Dominum, dicens : 2. Domine Deus patris mei Simeon, qui
dedisti illi gladium in defensionem alienigenarum, qui violatores exstite-
runt in coinquinatione sua, et denudaverunt femur virginis in confusio-
nem; 3. et dedisti mulieres illorum in prædam, et filias illorum in captivi-
tatem, et omnem prædam in divisionem servis tuis, qui zelaverunt zelum
tuum; subveni quæso te, Domine Deus meus, mihi viduæ. 4. Tu enim fecisti priora, et illa post
illa cogitasti; et hoc factum est quod ipse voluisti. 5. omnes enim viæ tuæ paratæ sunt, et tua
judicia in tua providentia posuisti. 6. Respice castra Assyriorum nunc, sicut tunc castra Ægyp-
tiorum videre dignatus es, quando post servos tuos armati currebant, confidentes in quadri-
gis, et in equitatu suo, et in multitudine bellatorum. 7. Sed aspexisti super castra eorum,
et tenebræ fatigaverunt eos. 8. Tenuit pedes eorum abyssus, et aquæ operuerunt eos. 9. Sic
fiant et isti, Domine, qui confidunt in multitudine sua, et in curribus suis, et in contis, et
in scutis, et in sagittis suis, et in lanceis gloriantur, 10. et nesciunt quia tu ipse es Deus
noster, qui conteris bella ab initio, et Dominus nomen est tibi. 11. Erige brachium tuum
sicut ab initio, et allide virtutem illorum in virtute tua; cadat virtus eorum in iracundia tua,
qui promittunt se violare sancta tua, et polluere tabernaculum nominis tui, et dejicere gladio
suo cornu altaris tui. 12. Fac, Domine, ut gladio proprio ejus superbia amputetur; 13. ca-
piatur laqueo oculorum suorum in me, et percuties eum ex labiis charitatis meæ. 14. Da mihi
in animo constantiam, ut contemnam illam; et virtutem, ut evertam illum. 15. Erit enim hoc
memoriale nominis tui, cum manus feminæ dejecerit eum. 16. Non enim in multitudine est
virtus tua, Domine, neque in equorum viribus voluntas tua est, nec superbi ab initio placue-
runt tibi, sed humilium et mansuetorum semper tibi placuit deprecatio. 17. Deus cœlorum,
creator aquarum, et Dominus totius creaturæ, exaudi me miseram deprecantem, et de tua
misericordia præsumentem. 18. Memento, Domine, testamenti tui, et da verbum in ore meo, et
in corde meo consilium corrobora, ut domus tua in sanctificatione tua permaneat, 19. et omnes
gentes agnoscant, quia tu es Deus, et non est alius præter te.

1. QUIBUS ASCENDENTIBUS (corrige cum Rom. et Græcis *abscedentibus*), JUDITH INGRESSA EST ORATORIUM SUUM; ET INDUENS SE CILICIO.] Græci ἐγυμνωσεν, quod Complut. et Regiorum interpres vertit : *Exuit quo induta erat saccum*, hoc est cilicium. Sed id contrariatur versioni Latinæ vulgatæ ad verbum. Ergo sic verte cum Vatablo : *Nudavit saccum quo erat induta*, depositis scilicet extimis vestibus, solo manens induta sacco, cumque nudum demonstrans : saccum vocat cilicium. Nudavit ergo coram Deo interius cilicium, ostendens illud Deo quasi signum pœnitentiæ et pœnitentis, supplicisque obsecrationis. Cilicio igitur et cinere ornavit, imo armavit suam deprecationem, cujus rei symbolicam causam dabo v. 14.

PROSTERNENS SE DOMINO.] Græca addunt id factum *vespere, cum thymiama adoleretur Deo in Templo Jerosolymis*, ut significet publicum in templo sacrificium, quod jugiter in vespere offerebatur, hisce Judithæ precibus cooperatum fuisse, ac Juditham illi preces suas junxisse, ut publicam cladem publica supplicatione converteret, utque vis sacrificii demonstraretur, illud scilicet parasse hanc Judithæ victoriam.

2. DOMINE DEUS PATRIS MEI SIMEON (hinc patet Judith fuisse è tribu Simeon), QUI DEDISTI ILLI GLADIUM], id est, fortitudinem) IN DEFENSIONEM (Græce εκδικησιν, id est ultionem (ALIENIGENARUM, QUI VIOLATORES EXSTITERUNT] Dinæ sororis suæ. Nota : Deus dedit fortitudinem Simeoni ad vindicandum Dinæ stuprum, sed non tali modo peragendum, quo ipsi usi sunt. Licet enim ipsi fecerint ex zelo, ut sequitur ; tamen zelus iste fuit contra pacta cum Sichimitis inita, et Jacobum cum suis omnibus exposuit periculo, ne à vicinis omnes occiderentur ; unde Jacob eos redarguit. Permisit tamen Deus Sichem stupratorem, ejusque subditos Sichimitas à Simeone occidi, eorumque bona diripi in pœnam stupri à Sichem principe eorum commissi. Ita Lyran. vide dicta Genes. 34. Sic Deus obstetricibus mentientibus dedit domos, non propter mendacium, sed propter affectum et beneficium Hebræorum infantibus, quos à morte servabant, impensum Exodi 1. Laudat ergo Judith zelum Simeonis in vindicando stupro Dinæ, sed non laudat modum vindicandi, quod scilicet propria auctoritate occiderit Sichimitas per dolum.

4. ET ILLA POST ILLA (id est, alia post alia tuæ vindictæ exempla) COGITASTI,] scilicet facere. Sternit enim Judith viam ad commemorandam vindictam de Pharaone sumptam à Deo in mari Rubro.

9. ET IN CONTIS.] Conti sunt lanceæ, et hastæ oblongæ, venabula, etc.

11. CORNU ALTARIS TUI.] Vere altare habebat cornua, sed per illa significabatur altaris et sacrificiorum in ea oblatorum majestas, robur et gloria.

13. ET PERCUTIES EUM EX LABIIS CHARITATIS MEÆ,] id est, feries Holofernem verbis meis elegantibus *charitatis*, id est, amoribus illicibus ; charitas enim hìc, non divina, sed humana intelligitur per catachresin ; amoris, inquam, casti, quo me ut conjugem amare et ambire potest. Licet enim Judith nollet Holofernem maritum, licite tamen poterat eum ad suî amorem castum et conjugalem illicere, ut sic haberet occasionem eum incautum astute occidendi. Esto enim Holofernes in turpem et fornicarium ejus amorem rapiendus foret, id tamen non intendit Judith, sed permisit duntaxat ad tegendum suum facinus, quo eum cædi destinabat, quod alia ratione peragere non poterat. Intendebat ergo Holofernem sua specie allicere ad amorem honestum et conjugalem, ut sic suî amantem et incautum occideret. Factum enim hoc Judith, cui Deus singulariter operatus est occidendo Holofernem, et Judæam liberando, potius excusandum, ac charitati in patriam, et peculiari Dei instinctui ascribendum est, quàm de libidine, vel scandalo accusandum, uti excusat S. Script. Patres, et Interpretes, ac præsertim S. Ambrosius lib. de viduis.

14. DA MIHI IN ANIMO CONSTANTIAM.] Nota : Omnis virtus, sed maxime constantia petenda est à Deo, tum præsertim infirmis et debilibus, uti sunt feminæ, pueri, senes, ægri, cum aggrediuntur quid heroicum vires naturæ exsuperans, quale erat hoc opus Judith, idque tum quia homo ex peccato factus est totus fragilis et inconstans, tum quia Deus ait : *Ego sum qui sum*, id est, per essentiam constans, fons et auctor omnis essentiæ. Sed adverte Judith eam petere indutam cilicio, et cinere aspersam, ac prostratam in terra, versu 1 ; quia oratio, ut constantiam obtineat, debet armari pœnitentia, labore et mortificatione carnis ; qui enim mollis est, et deliciis carnis indulget, nequit esse fortis et constans. Cinis signum est mortis, quia constantiam valde excitat memoria mortis, brevitasque vitæ et laboris ac doloris in ea subeundi. Denique prostratio signum est humilitatis, qua quis agnoscens suam fragilitatem, implorat Dei opem, ab eoque constantiam impetrat.

16. NON ENIM IN MULTITUDINE EST VIRTUS TUA,] ut per multos validosque milites victoriam pares, sed per solam feminam imbecillem, et imbellem rem totam conficies. Sic Artabanus Xerxi in tot copiis suis exultanti aiebat : *Ingens exercitus ab exiguo profligatur ; quoties Deus iis, quos detestatur, aut metum aut tonitruum incutit.* Uti refert Heliodor. lib. 7.

17. PRÆSUMENTEM,] id est, valde confidentem. Vide dicta cap. 6. 15.

18. MEMENTO, DOMINE, TESTAMENTI TUI,] id est, pacti cum Hebræis per Mosen, Davidem, aliosque Principes initi.

UT DOMUS TUA (templum tuum) IN SANCTIFICATIONE TUA, id est, in sancta tuî religione et cultu, quo vere sanctificatur, PERMANEAT.

CAPUT DECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

JUDITH SE ORNAT, AC ORNATA PERGIT AD HOLOFERNEM ; COMPREHENDITUR AB EXPLORATORIBUS, ET AD EUM DUCITUR, QUI EJUS FORMA CAPITUR.

1. FACTUM est autem, cum cessasset clamare ad Dominum, surrexit de loco in quo jacuerat, prostrata ad Dominum. 2. Vocavitque abram suam, et descendens in domum suam, abstulit à se cilicium, et exuit se vestimentis viduitatis suæ, 3. et lavit corpus suum, et unxit se myro optimo, et discriminavit crinem capitis sui, et imposuit mitram super caput suum, et induit se vestimentis jucunditatis suæ, induitque sandalia pedibus suis, assúmpsitque dextraliola, et lilia, et inaures, et annulos, et omnibus ornamentis suis ornavit se. 4. Cui etiam Dominus contulit splendorem; quoniam omnis ista compositio non ex libidine, sed ex virtute pendebat; et ideo Dominus hanc in illa pulchritudinem ampliavit, ut incomparabili decore omnium oculis appareret. 5. Imposuit itaque abræ suæ ascoperam vini, et vas olei, et polentam, palathas, et panes, et caseum, et profecta est. 6. Cumque venissent ad portam civitatis, invenerunt exspectantem Oziam et presbyteros civitatis. 7. Qui cum vidissent eam, stupentes mirati sunt nimis pulchritudinem ejus. 8. Nihil tamen interrogantes eam, dimiserunt transire, dicentes : Deus patrum nostrorum det tibi gratiam, et omne consilium tui cordis sua virtute corroboret, ut glorietur super te Jerusalem, et sit nomen tuum in numero sanctorum et justorum. 9. Et dixerunt hi qui illic erant, omnes una voce : Fiat, fiat. 10. Judith vero, orans Dominum, transivit per portas ipsa, et abra ejus. 11. Factum est autem, cum descenderet montem, circa ortum diei, occurrerunt ei exploratores Assyriorum, et tenuerunt eam, dicentes : Unde venis ? aut quo vadis ? 12. Quæ respondit : Filia sum Hebræorum, ideo ego fugi à facie eorum, quoniam futurum agnovi, quod dentur vobis in deprædationem, pro eo quod contemnentes vos, noluerunt ultro tradere seipsos, ut invenirent misericordiam in conspectu vestro. 13. Hac de causa cogitavi mecum, dicens : Vadam ad faciem principis Holofernis, ut indicem illi secreta illorum, et ostendam illi quo aditu possit obtinere eos, ita ut non cadat vir unus de exercitu ejus. 14. Et cum audissent viri illi verba ejus, considerabant faciem ejus, et erat in oculis eorum stupor, quoniam pulchritudinem ejus mirabantur nimis. 15. Et dixerunt ad eam : Conservasti animam tuam, eo quod tale reperisti consilium, ut descenderes ad Dominum nostrum. 16. Hoc autem scias quoniam, cum steteris in conspectu ejus, bene tibi faciet, et eris gratissima in corde ejus. Duxeruntque illam ad tabernaculum Holofernis, annuntiantes eam. 17. Cumque intrasset ante faciem ejus, statim captus est in suis oculis Holofernes. 18. Dixeruntque ad eum satellites ejus : Quis contemnat populum Hebræorum, qui tam decoras mulieres habent, ut non pro his merito pugnare contra eos debeamus ? 19. Videns itaque Judith Holofernem sedentem in conopeo, quod erat ex purpura, et auro, et smaragdo, et lapidibus pretiosis intextum ; 20. et cum in faciem ejus intendisset, adoravit eum prosternens se super terram. Et elevaverunt eam servi Holofernis, jubente Domino suo.

2. ABRAM (id est, ancillam) SUAM, ut dixi capite octavo, et cap. 9. in fine.

3. UNXIT SE MYRO (perperam aliqui legunt myrto,) id est, unguento (hoc enim Græcis est μυρον) OPTIMO,] ut miram ex se fragrantiam spargeret, illaque feriret nares Holofernis, æque ac forma oculos, et verbis speciosis aures ejusdem. Audi S. August. vel potius S. Ambr. hujus enim stylum redolet, uti adverterunt Doctores Parisienses, serm. 229. de Temp. qui est de Judith : *Gentis suæ vindex sumpsit ornamentorum arma, non de bello nuptias subitura ; sed de civitate bellatrix processit sponsa, nec fuit levitas ornatus, qui ad homicidium tanti capitis aptabatur. Pergit divino spiritu ducta, et singulari ancillæ solatio contenta. Species custodit quæ blanditur, et ne*

violenter pudicitia custodita lædatur, Holofernem alloquitur, ut desiderium mane concipiatur, copulæ, scilicet matrimonii, quod Judith in mente concipiebat, quodque ipsa facile sua specie et blandiloquentia persuasisset Holoferni, si ad id conniti voluisset.

Et imposuit mitram super caput suum.] Mitra est fascia byssina gemmis et bracteolis aureis, tremulisque collucens. Hoc enim significat רעלה *reala*, ut dixi Isaiæ 3.

Alludit *mitra* ad *mithra*, quæ vox Persice solem significat; sol enim purissimis et fulgentibus radiis suis quasi mitra coronatur. Virgines pariter et casti, ut Judith, sunt quasi soles quidam mithrati fulgoribus suæ castitatis circumcirca radiantes.

Et lilia,] id est, armillas specie et forma liliorum. Græce est ψέλλια, id est armillas, brachialia, scilicet ornamenta manuum et brachiorum.

4. Cui etiam Dominus contulit splendorem,] tum efficiendo ut ornatus ejus pulchrior et splendidior hominibus appareret, tum revera lucem et fulgorem quemdam cœlestem vultui ejus afflando, qualem afflavit Moysi, Exodi 34. 29. ac S. Antonio, S. Ignatio, aliisque eximiis Sanctis, quibus radios lucis aspiravit, ut in facie sanctitas eorum resplenderet. Vide hîc novam pugnandi artem, qua Judith se ornando suam castitatem et suorum civium vitam defendit; nam aliæ virgines suam pudicitiam tueri solent sese deturpando. Anno Domini 870, cum Dani invadentes Angliam accederent ad monasterium Collinghammense, Ebba Abbatissa, ut suam suarumque castitatem tueretur, sibi nasum et labrum superius præcidit, suisque ut idem facerent, suasit. Quare irruentes Dani monasterium cum virginibus concremaverunt. Ita refert Matthæus Westmonasteriensis in annalibus, anno jam dicto. Nimirum de instinctu secutæ sunt dictum et factum S. Pelagiæ virginis, quæ simili necessitate constricta, ne virginitatis dispendium pateretur: *Moriamur, inquit, vel si nolint, moriamur. Deus remedio non offenditur, et facinus fides abluit;* itaque se è tecto præcipitavit, ut refert S. Ambros. lib. 3. virgin. et S. Chrysost. hom. de ejus laudibus.

Quoniam omnis ista compositio non ex libidine, sed ex virtute pendebat.] Quia ex zelo liberandi patriam ab exitio et excidio tyranni proficiscebatur. Audi S. Ambr. lib. de viduis: *Et bene conjugales pugnatura resumpsit ornatus, quia monimenta conjugii arma sunt castitatis. Neque enim vidua aliis aut placere posset aut vincere. Quid cætera persequamur, quod inter tot millia hostium casta permansit? Quid ejus sapientiam prædicemus, quod hujuscemodi est commenta consilium, ut, dum potentem elicit intemperantia, à se inferiores arceret, occasionem pararet victoriæ, abstinentiæ meritum, pudicitiæ gratiam reservaret?*

5. Imposuit itaque abræ (ancillæ) suæ ascoperam vini,] id est, utrem vini. Ascopera enim est vox Græca conflata ex ἀσκός, id est uter, follis et πήρα, id est pera, sacculus, ac significat marsupium, sive sacculum, in quo viatores suas vestes, annonam, aliaque utensilia reponunt, secumque portant. Suidas hac voce utitur, et Suetonius in Nerone, dicens: *Alterius collo est ascopera deligata, simulque titulus. Ego quid potui? sed tu culeum meruisti.* Alii legunt ἀσκοπα, vel ἀσκωπυτινη, id est uter vini.

Et polentam.] Polenta est farina hordeacea, puta hordeum madefactum, mox siccatum, et tostum, ac mola in farinam comminutum, de quo dixi 1. Reg. 17.

Et palathas,] hoc est, massas caricarum, seu ficuum aridarum, de quibus Plin. l. 13. c. 6. Male nonnulli, pro *palathas*, per metathesin legunt *lapathas*.

Porro hanc annonam detulit secum Judith, ne cibis Holofernis vesci cogeretur. Adeo enim Judæi religiosiores abhorrebant à consortio gentilium, ut nec cibos eorum comedere sustinerent, præsertim quia Gentiles sæpe cibos suos idolis suis offerebant, ut fierent idolothyta, de quibus dixi 1. Cor. 8. Sic Daniel cum sociis cap. 1. 8. noluit cibis regiis vesci, sed leguminibus victitavit.

12. Ideo ego fugi a facie eorum.] Multi censent Judith hîc et in seq. mentiri, sed officiose ad liberandum suum populum, at non peccasse, quia putabat tali casu in tanta necessitate mentiri esse licitum, imo honestum et pium, uti putavit Plato, imo Orig. Cassianus, aliique Patres, quos citavi Exod. 1. Ita Lyran. Abulensis, Mariana, Emmanuel Sà, et S. Thomas 2. 2. q. 110. art. 3. ad 3.

Verum Judith à mendacio excusant Rabanus, Glossa, Hugo, Dion. Serarius, Salianus, Sanchez, S. August. lib. de mendacio, quia Deus eam in toto hoc opere dirigebat, et à peccato conservabat, uti ipsa ait cap. 12. v. 16. Celat ergo Judith veritatem et ambigue loquitur Assyriis hostibus suis injuste se invadentibus, ut eos perdat, at non mentitur. Ait igitur, *fugi*, id est *celeriter abscessi;* fugere enim sæpe idem est, quod celeriter abire, ac se ab aliquo abripere, *à facie eorum:* aut *fugi*, id est schema et speciem fugientis, sive transfugæ assumpsi, ac quasi fugitiva noctu in manus vestras incurri, meque vobis dedo. Ita Serarius, Sanchez, Salianus et alii.

Quoniam futurum agnovi quod dentur vobis in deprædationem;] ita enim revera futurum erat, si humanam rationem et providentiam spectes; nec enim humanitus humanisque viribus Hebræi poterant Assyriis resistere; sed Judith, altiori nixa consilio et oraculo, sciebat id non futurum nisi per cœlestem Dei providentiam et correctionem.

13. Vadam ad faciem principis Holofernis, ut dicam illi secreta eorum.] Nimirum cives obsessos laborare extrema siti et fame, ideoque murmurare contra suos principes, eosque urgere, ut se dedant Holoferni, etc. Verum dicit: attamen hic finis non erat ultimus, sed mediatus. Hoc enim cogitabat devincire sibi Holofernem, ut sibi devinctum et securum data occasione trucidaret. Nam, ut recte advertit Salianus, notandum hîc est in bello justo, quale fuit Judæorum contra Assyrios, non solum apertam vim, sed etiam occultam, et tectam, licitam et justam esse; et eos recte in fraudem induci posse, quos in mortem licet inducere. Dolus et stratagema natura sua indifferens est, et ex fine ad quem refertur, malitiam accipit, aut bonitatem. Cum ergo Judithæ finis bonus sit, erit ipse dolus etiam laudabilis; idemque de ornatu et cultu corporis ejus existimandum est.

14. ET ERAT IN OCULIS EORUM STUPOR, QUONIAM PULCHRITUDINEM EJUS MIRABANTUR NIMIS.] Tota ergo mentis eorum detentio abripiebatur, et absorbebatur in contuenda et admiranda eximia ejus pulchritudine, adeo ut aliud videre vel cogitare non possent. Hoc sciebat Judith, ideoque tantum ornatum assumpsit, ut oculos mentesque eorum caperet, captasque falleret, et Holofernem trucidaret, itaque ejus castra dissiparet.

Audi S. August. (vel potius S. Amb. aut certe Maximum; multi enim sermones S. Ambr. ad verbum inveniuntur in S. Maximo Taurinensi Episcopo; nam utriusque stylus persimilis est) serm. 228. de Temp. qui est de Judith : *In qua femina insidiosæ pulchritudinis novitatem hostilis exercitus vehementer expavit, ut in ejus obsequio vires amitterent, arma projicerent, et colla curvarent. Deducitur ad prætorium subjectis ordinibus fraus Holofernis, et lugentis victoria civitatis.*

Moraliter disce hîc quàm feminarum aspectus periculosus sit et perniciosus : cujus rei exempla sunt Samson, David, Salomon, et mille alii. Vere Eccl. cap. 24. 14 : *Melior*, inquit, *est iniquitas viri, quàm mulier benefaciens, et mulier confundens in opprobrium.* Vide ibi dicta.

16. DUXERUNTQUE ILLAM AD TABERNACULUM HOLOFERNIS.] Græca addunt : *cum ancilla sua junctoque curru et centum virorum præsidio.* Et mox : *Et exivit* (Holofernes) *in proscenium*, id est, in tentorii vestibulum, *et lampades argenteæ præcedebant eum ;* tum quia erat nox, puta crepusculum auroræ, ut patet versu 11; tum quia ignis præferri solebat regibus et principibus Assyriorum, ut dixi Jeremiæ 1. versu 13.

17. STATIM CAPTUS EST IN SUIS OCULIS HOLOFERNES.] Audi S. August. serm. 278. jam citato : *Quam cum videret Holofernes, solutus est sensibus, anima cum capite perditurus. Jacuit enim dedecus juvenum mulieris vultu captivus, licuit mulieri exarmare juvenes, et debellare victores ; sollicitam defendere civitatem, et barbarum subvertere bellatorem. Decepit sincera corruptum, fefellit casta pollutum, pudica perimit adulterum, sobria jugulat ebriosum. Illa enim tam barbaros animos insidiosi sui vultus fraude confuderat, ut eum ligaret multarum arte fabularum, ut redderet inter exercitus victum, et inter arma captivum.* Et paulo inferius : *Quamvis ille bellator armorum tam castissimæ feminæ malesanus attenderet vultum ; illa tamen, quare venerat, de ejus capite cogitabat, quo sublato defectis civibus subveniret, et multa capita tueretur, defenderet, vindicaret.*

18. UT NON PRO HIS MERITO CONTRA EOS PUGNARE DEBEAMUS.] Græca addunt : *Quoniam non est bonum remanere ex eis virum unum, qui dimissi poterunt decipere omnem terram*, per tam speciosas feminas, qualis est Judith. Ecce verum dicunt, sed inscii ; ipsimet enim decepti, ab Hebræis per Judith cæsi fugatique fuere.

19. SEDENTEM IN CONOPEO :] ita vocatur cortina sursum in conum acutum desinens, et inferius in rotundum expansa ad arcendum culices. Ita Lyran. κωνωψ enim est culex, talesque cortinæ lectis castrensibus et portatilibus circumdari solent. Unde Græca habent Holofernem sedisse *super lectum suum in conopeo.* Itali et Galli vocant *Padigliono.*

CAPUT UNDECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

JUDITH CAUSAM ADVENTUS SUI HOLOFERNI ENUNTIAT, ET VICTORIAM POLLICETUR. ASSYRII EAM LAUDANT A FORMA ET SAPIENTIA : HOLOFERNES INGENTIA EI PRÆMIA PROMITTIT.

1. NUNC Holofernes dixit ei : Æquo animo esto, et noli pavere in corde tuo ;
quoniam ego nunquam nocui viro, qui voluit servire Nabuchodonosor regi.
2. Populus autem tuus, si non contempsisset me, non levassem lanceam
meam super eum. 3. Nunc autem dic mihi : Qua ex causa recessisti ab illis,
et placuit tibi ut venires ad nos? 4. Et dixit illi Judith : Sume verba ancillæ
tuæ, quoniam si secutus fueris verba ancillæ tuæ, perfectam rem faciet
Dominus tecum. 5. Vivit enim Nabuchodonosor rex terræ, et vivit virtus
ejus, quæ est in te, ad correptionem omnium animarum errantium : quoniam non solùm ho-
mines serviunt illi per te, sed et bestiæ agri obtemperant illi. 6. Nuntiatur enim animi tui in-
dustria universis gentibus, et indicatum est omni seculo, quoniam tu solus bonus et potens es
in omni regno ejus, et disciplina tua omnibus provinciis prædicatur. 7. Nec hoc latet, quod
locutus est Achior ; nec illud ignoratur, quod ei jusseris invenire. 8. Constat enim Deum
nostrum sic peccatis offensum, ut mandaverit per Prophetas suos ad populum, quod tradat
eum pro peccatis suis. 9. Et quoniam sciunt se offendisse Deum suum filii Israel, tremor tuus
super ipsos est. 10. Insuper etiam fames invasit eos : et ab ariditate aquæ jam inter mortuos
computantur. 11. Denique hoc ordinant, ut interficiant pecora sua, et bibant sanguinem eo-
rum : 12. et Sancta Domini Dei sui, quæ præcepit Deus non contingi, in frumento, vino et

oleo, hæc cogitaverunt impendere, et volunt consumere, quæ nec manibus deberent contingere : ergo quoniam hæc faciunt, certum est quod in perditionem dabuntur. 13. Quod ego ancilla tua cognoscens, fugi ab illis, et misit me Dominus hæc ipsa nuntiare tibi. 14. Ego enim ancilla tua Deum colo, etiam nunc apud te : et exiet ancilla tua, et orabo Deum, 15. et dicet mihi quando eis reddat peccatum suum, et veniens nuntiabo tibi, ita ut ego adducam te per mediam Jerusalem, et habebis omnem populum Israel, sicut oves quibus non est pastor, et non latrabit vel unus canis contra te : 16. quoniam hæc mihi dicta sunt per providentiam Dei. 17. Et quoniam iratus est illis Deus, hæc ipsa missa sum nuntiare tibi. 18. Placuerunt autem omnia verba hæc coram Holoferne, et coram pueris ejus, et mirabantur sapientiam ejus, et dicebant alter ad alterum : 19. Non est talis mulier super terram in aspectu, in pulchritudine, et sensu verborum. 20. Et dixit ad illam Holofernes : Benefecit Deus, qui misit te ante populum, ut des illum tu in manibus nostris, 21. et quoniam bona est promissio tua, si fecerit mihi hoc Deus tuus, erit Deus meus, et tu in domo Nabuchodonosor magna eris, et nomen tuum nominabitur in universa terra.

1. Tunc Holofernes dixit ei : Æquo animo esto.] Animadvertit Holofernes Juditham timentem et paventem, tum quod femina solitudini assueta inter tot millia virorum armatorum et hostium consisteret, tum quod conscientia tanti facinoris ejus animum metu pulsabat, ne forte non succederet, sed res proderetur, et ipsa capitis periculum adiret. Esto enim, Deo illam animante, spiritus ejus esset intrepidus ; caro tamen erat infirma, ac partem mentis inferiorem infirmabat. Ecquid mirum? cum Christus fortissimus passionem aggressurus de se dixerit : *Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma ;* Matth. 26. 41.

Nunquam nocui viro,] multo minus mulieri. Mentitur : nam, ut dictum est cap. 3, civitates eorum qui se illi in servos offerebant, destruxit, lucosque excidit.

4. Perfectam rem faciet Dominus tecum,] scilicet perfectam Deus dabit victoriam, non tibi, ut tu putas, ô Holofernes, sed mihi et Judæis de te. Est stratagema bellicum, quo Judith Holofernem ambiguitate verborum ludit et illudit, itaque in fraudem et laqueum necis inducit. Nam, ut ait Poeta : *Dolus an virtus quis in hoste requirat?* Sic Apollo Delphicus illusit Pyrrho, eum de victoria contra Romanos consulenti, dicens :

> Aio te Æacida Romanos vincere posse.

Quod perperam sibi applicuit Pyrrhus, quasi ipse Romanos esset victurus, cum Apollo intelligeret de Romanis, quod ipsi vincerent Pyrrhum, uti re ipsa vicerunt.

5. Vivit enim Nabuchodonosor rex terræ, et vivit virtus (robur, fortitudo) ejus.] Jurat Judith per vitam et virtutem Nabuchodonosoris, sicut Joseph jurat per salutem Pharaonis, Gen. 42. 15.

Sed et bestiæ agri (puta equi, cameli, boves, asini, oves, etc.) obtemperant ei.]

6. Indicatum est omni seculo] præsenti, id est toti mundo. Ita Græca.

Quoniam tu solus bonus,] benignus et beneficus, juxta illud Christi, Lucæ 22. 25 : *Reges gentium dominantur eorum, et qui potestatem habent super eos, benefici* (Principes) *vocantur.* Hinc Præsidum epitheton erat optimus, ut optime Felix, optime Feste. Vide dicta Actor. 24. 3.

Sensus ergo est, q. d. Tu solus es verus, magnusque princeps in regno Nabuchodonosoris, utpote benignus et liberalis æque ac potens, ideoque Nabuchodonosor sua omnia tibi commisit. Aliqui *bonus* exponunt *fortis.*

8. Ut mandaverit per Prophetas suos.] Misit enim Deus Eliam, Eliseum, Isaiam, Osee, Jeremiam, cæterosque Prophetas, qui Israelis idola et scelera castigarent, eisque excidium per Assyrios, Chaldæos, aliosque hostes comminarentur et prædicerent.

10. Fames invasit eos,] quia ubi laboratur siti, ibi et fame ; cibus enim sine potu à sitienti humectari et comedi nequit.

11. Et bibant sanguinem eorum,] pro aqua, qua carent ad restinguendam extremam sitim ; sanguinis autem esus et potus erat Judæis à Deo vetitus sub pœna mortis, ut patet Levit. 17.

12. Et sancta Domini,) ea quæ Deo sanctificata, id est, dicata et consecrata sunt) hæc cogitaverunt impendere,] ad extremam sitim famemque suam levandam.

Ergo quoniam hæc faciunt, certum est quod in perditionem dabuntur.] Certum est, si causas naturales et cursum rerum ordinarium spectes : fames enim et sitis cogent eos ad interitum. Idem facient peccata eorum, quibus iram et vindictam Dei meruerunt, nisi quis sanctus iram Dei mitiget, uti ego eam meis precibus me mitigaturam spero.

13. Misit me Dominus hæc ipsa nuntiare tibi.] Miserat enim Deus Judith ad Holofernem, ut hæc ei nuntiando gratiam ejus sibi conciliaret, qua habita eum incaute per pium dolum occideret.

14 et 15. Et orabo Deum, et dicet mihi quando eis reddat peccatum suum, et veniens annuntiabo tibi, ita ut ego adducam te per mediam Jerusalem, et habebis omnem populum Israel, sicut oves, quibus non est pastor, et non latrabit vel unus canis contra te.] Multi censent Judith hîc non posse excusari à mendaciis. Verum excuso eam duplici modo et titulo. Prior est, quod ipsa loquitur secundùm causas naturales, et communem naturæ cursum, quo Judæis ad extrema redactis, et in offensa, iraque Dei constitutis, necessario erat pereundum, nisi Deus supernaturali vel extraordinario quodam modo eis succurreret. Sic Eliseus Hazaeli roganti de salute Benadad regis ægrotantis, respondit eum sanandum, sed tamen moriturum ; quia scilicet quantum erat ex vi mor-

bi, is non erat lethalis ; quare ex eo sanandus erat, sed tamen moriturus, quia suffocandus ab Hazade, 4. Reg. 8. 10.

Sic hìc Judith asserit ab Holoferne perdendos Hebræos ob peccata sua, quia humanis viribus ejus manus evadere non poterant; erant tamen evasuri per preces Judith et sacerdotum, quibus opem Dei cœlestem poscebant et impetrabant.

Sensus ergo est, q. d. Hebræi, si causas naturales spectes, plane sunt perdendi, et à te subjugandi ob peccata sua. Quare ego orabo Deum pro hoc negotio, et si quidem velit omnino eos perdere, idque, ut solet, indicet mihi, velitque ut idipsum tibi edicam, uti videtur futurum, si communem providentiæ Dei cursum spectes ; ego idipsum ex mente Dei annuntiabo tibi, ita ut adducam te per mediam Jerusalem, totumque populum tibi subjiciam. Deo enim ita volenti et ordinanti me omnino parere oportet, etiam cum damno et interitu populi mei ; si enim ipse me velit quasi virga uti ad castigandum eum, ego ut virga ei in hac castigatione subservire debeo et volo. Simili enim modo castigavit Deus Roboam et Judæos, creando per Ahiam Prophetam regem Jeroboam, eique tradendo regnum decem tribuum Israel. Sic Deus per Isaiam c. 45. evocavit Cyrum ad castiganda crimina multarum gentium. Sic per Jeremiam evocavit Nabuchodonosor et Chaldæos ad excidium Jerusalem ; quod proinde Jeremias crebro et assidue Judæis comminatus est, adeoque suasit ut Nabuchodonosori obsidenti se dederent : ipsos enim ejus manus evadere non posse, eo quod hæc sit justa Dei voluntas et scelerum castigatio. Unde Nabuchodonosor, resciens hæc Jeremiæ oracula, Jerusalem per 14 menses obsedit, donec eam caperet; qua capta, jussit Jeremiam benigne haberi, et ob hæc sua de se oracula, libertate donari, ut patet Jerem. 39. 11; imo Abulensis in lib. 4. Reg. 24. quæst. 7. et Isaia c. 5. v 25 et c. 105. probabile esse censet Nabuchodonosorem, Salmanasarem, et similes ex Dei revelatione et jussu subjugasse Judæos, qua de re plura dixi Procemio in Isaiam can. 36 et 37. Sic S. Lupus, Attilam Hunnorum regem Trecensem urbem (cujus ipse erat Episcopus) obsidentem rogans quid esset et quid vellet, audiensque: *Ego sum Attila Rex Hunnorum flagellum Dei ; veni ergo*, inquit, *Dei mei flagellum, illoque utere, ut Deus tibi concedit ;* itaque eum per mediam urbem deduxit, sed quasi oculis et mente captum, ut nulli incolarum noceret, uti ex vita S. Lupi, aliisque recenset Baron. tom. 6. anno Christi 451. Idem ergo Judith facere poterat Holoferni, imo debebat, si id ei Deus jussisset. Sed sciebat Judith Deum hoc sibi non jussurum, imo contrarium facturum, ut per hanc simulationem proderet Holofernem. Verum hoc ipsa ei indicare non voluit, nec debuit.

Posterior modus excusandi Judith à mendacio est, dicendo quod ipsa ambiguis verbis usa sit, quæ sibi Holofernes attribuebat, cum ea Judith sibi et Judæis ascribebat. Ait ergo : ORABO DEUM, ET DICET MIHI QUANDO EIS REDDAT PECCATUM SUUM,] si nimirum eos pro meritis, ut videtur, punire decrevit. Scio autem ex Dei revelatione, quod hoc tempore eos non puniet; sed hoc nunc mihi silendum est, nec tibi indicare queo, mox tamen veniens nuntiabo tibi Dei voluntatem et decretum de differenda castigatione peccati Judæorum, et acceleranda castigatione tuæ tyrannidis, Judæos injuste invadentis ; hoc enim nuntiabo tibi non verbo, sed facto, cum tibi lethale vulnus infligam, ait S. August. ET ADDUCAM TE, non vincentem et triumphantem, uti tu putas, sed victum, occisum et triumphatum, cum caput tuum truncatum adducam in Bethuliam, indeque PER MEDIAM JERUSALEM, cæteramque Judæam victrix cum triumpho ad commune Judæorum gaudium circumducam.

ET HABEBIS OMNEM POPULUM ISRAELIS, SICUT OVES QUIBUS NON EST PASTOR,] cum te occiso Bethulienses nullo servato ordine, sine pastore et duce erumpent, ut Assyrios persequantur ac castra diripiant. Quare TUNC NON LATRABIT VEL UNUS CANIS CONTRA TE, quia canes non allatrant mortuos (qualis tu eris), sed vivos. Sic ergo verba Judith partim ironice, partim amphibologice, partim prophetice accepta, carent mendacio, utrumque habent sensum. Ita Serarius, Sanchez, Salianus et alii.

Sic Agathocles Syracusas obsidens, comminans obsessis se postridie in urbe cœnaturum, verus, sed contra mentem suam fuit vates ; nam erumpentibus civibus, in urbem inductus, in ea cœnavit non ut victor, sed ut victus et captivus. Hoc est quod ait S. August. serm. 229. de Temp. qui est de Judith : *Non decuit pudicam mentiri ; non intelligentibus dixit, actibus fecit quod promisit.*

16. QUONIAM HÆC MIHI DICTA SUNT PER PROVIDENTIAM DEI.] Hæc ergo rexit et direxit Judith, ut diceret et faceret omnia quæ dixit et fecit. Quare ipsa non est mentita : Deus enim mentiri nequit.

19. NON EST TALIS MULIER SUPER TERRAM.] Audi S. August. serm. 229. jam citato : *Dum regi alio sermone imaginariis verbis blanditur bellator, animus lascivia solvitur in amore armorum, torpent vires innumerabiles militum luxu regifico, nuptiarum pompa nullo nubente construitur, cuncti ebrietate solvuntur. Non delicata matrona pugnavit, sed sopor tibi, quem ferias præparavit.*

21. SI FECERIT MIHI HOC DEUS TUUS (ut mihi subjuget Jerusalem et Judæos), ERIT ET DEUS MEUS,] q. d. Fiam proselytus et Judæus, colamque Deum verum Israelis. Ecce quàm potens et efficax fuit peroratio Judith coram Holoferne.

CAPUT DUODECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

HOLOFERNES SINIT JUDITH PER QUATRIDUUM VACARE SIBI, ORATIONI, ET JEJUNIO, AC NOCTU EGREDI QUOTIES VELIT; TANDEM QUARTO VESPERE HOLOFERNES CUM JUDITH CONVIVATUR, AC EJUS AMORE SE INEBRIAT.

1. TUNC jussit eam introire ubi repositi erant thesauri ejus, et jussit illic manere eam, et constituit quid daretur illi de convivio suo. 2. Cui respondit Judith, et dixit : Nunc non potero manducare ex his quæ mihi præcipis tribui, ne veniat super me offensio; ex his autem, quæ mihi detuli, manducabo. 3. Cui Holofernes ait : Si defecerint tibi ista quæ tecum detulisti, quid faciemus tibi? 4. Et dixit Judith : Vivit anima tua, Domine meus, quoniam non expendet omnia hæc ancilla tua, donec faciat Deus in manu mea hæc quæ cogitavi. Et induxerunt illam servi ejus in tabernaculum quod præceperat. 5. Et petiit, dum introiret, ut daretur ei copia nocte, et ante lucem egrediendi foras ad orationem, et deprecandi Dominum. 6. Et præcepit cubiculariis suis, ut sicut placeret illi, exiret et introiret ad adorandum Deum suum, per triduum : 7. et exibat noctibus in vallem Bethuliæ, et baptizabat se in fonte aquæ. 8. Et ut ascendebat, orabat Dominum Deum Israel, ut dirigeret viam ejus ad liberationem populi sui. 9. Et introiens, munda manebat in tabernaculo, usque dum acciperet escam suam in vespere. 10. Et factum est, in quarto die Holofernes fecit cœnam servis suis, et dixit ad Vagao eunuchum suum : Vade, et suade Hebræam illam, ut sponte consentiat habitare mecum. 11. Fœdum est enim apud Assyrios, si femina irrideat virum, agendo ut immunis ab eo transeat. 12. Tunc introivit Vagao ad Judith, et dixit : Non vereatur bona puella introire ad Dominum meum, ut honorificetur ante faciem ejus, ut manducet cum eo, et bibat vinum in jucunditate. 13. Cui Judith respondit : Quæ ego sum, ut contradicam Domino meo? 14. Omne quod erit ante oculos ejus bonum et optimum faciam. Quidquid autem illi placuerit, hoc mihi erit optimum omnibus diebus vitæ meæ. 15. Et surrexit, et ornavit se vestimento suo, et ingressa stetit ante faciem ejus. 16. Cor autem Holofernis concussum est : erat enim ardens in concupiscentia ejus. 17. Et dixit ad eam Holofernes : Bibe nunc, et accumbe in jucunditate, quoniam invenisti gratiam coram me. 18. Et dixit Judith : Bibam, Domine, quoniam magnificata est anima mea hodie præ omnibus diebus meis. 19. Et accepit, et manducavit, et bibit coram ipso, ea quæ paraverat illi ancilla ejus. 20. Et jucundus factus est Holofernes ad eam, bibitque vinum multum nimis, quantum nunquam biberat in vita sua.

2. NE VENIAT SUPER ME OFFENSIO.] Græce *scandalum*, q. d. Ne, si comedam cibos Gentilium Judæis vetitos, Deum offendam; itaque pœnam acquiram et scandalum, id est, tragulam et impedimentum, ut Deus per me non efficiat id quod ad commune bonum facere decrevit.

5. ET PETIIT, DUM INTROIRET, UT DARETUR EI COPIA NOCTE, ET ANTE LUCEM (quando vellet), EGREDIENDI FORAS AD ORATIONEM.] Petiit id Judith, tum ut oratione et jejunio præpararet et armaret se ad heroicam fortitudinem aggrediendi tantum facinus, quod mente destinarat: tum ut animos, modosque, et rationes illud exsequendi à Deo hauriret; tum denique ut peracto facinore libere sibi daretur regressus in Bethuliam, eo quod custodes cogitarent eam more solito egredi ad orationem.

7. ET BAPTIZABAT SE (abluebat manus et pedes) IN FONTE AQUÆ.] Mos erat Judæis ante orationem abluere manus, pedes et quandoque totum corpus, tum ut puro corpore et animo ad Deum accederent; puritas enim corporis admonebat eos puritatis animi. Idem faciebant olim Christiani, ut dixi 1. Tim. 2. 8. ad illa : *Levantes puras manus;* tum, ut si quid immundi tetigissent et irregularitatem legalem contraxissent, ab illa se per lotionem expiarent.

Porro fons hic juxta Bethuliam etiamnum exstat, et à peregrinis visitur, teste Adrichomio in Bethulia.

9. USQUE DUM ACCIPERET ESCAM SUAM IN VESPERE.] Jejunabat ergo Judith à mane in vesperam; vespere sumebat cibum, ac post eum noctu egrediebatur ad orationem in ea pernoctans. His armis se ad heroicum suum opus

obarmavit. Audi S. Ambros. lib. de viduis : *Quid sobrietatem loquar? Temperantia enim virtus est feminarum. Inebriatis vino viris, et somno sepultis abstulit vidua gladium, exeruit manum, bellatoris abscidit caput, per medias hostium acies intemerata processit. Advertitis igitur quantum mulieribus nocere possit ebrietas, quando viros vina sic solvunt, ut vincantur à feminis? Esto igitur vidua temperans; castà primum à vino, ut casta possis esse ab adultero : nequaquam te ille tentabit, si vina non tentent. Nam si Judith bibisset, dormisset cum adultero. Sed quia non bibit, haud difficile ebrios exercitus unius sobrietas, et vincere potuit et eludere.*

10. Dixit ad Vagao eunuchum suum.] Vagao sive Bagao non tam est nomen proprium, ut vult Serarius, quàm commune Persis significans Eunuchum. Unde Pagninus in nomin. Hebr. Vagao, inquit, idem est quod interior vel intimus, scilicet eunuchus sive cubicularius; *ghava* enim Chaldæis est interius vel intestinum, vel Vagao idem est quod elatus sive elevatus à rad. גאה *gaa*, id est elevare. Eunuchi enim erant primi in aula apud reges, imo eorum cubicularii et secretorum conscii, ac lenocinii amasiarum administri; eorum enim libidini lenocinantes speciosas feminas eis adducebant, uti fecit hic Vagao.

Id ita esse docet Plinius, lib. 13. cap. 4. ubi ait Spadones apud Persas vocari Bagou. Et Ovidius, lib. 2. Am. Eleg. :

Quem penes est dominam servandi cura Bagoi,
Dum perago tecum pauca, sed apta, vaca.

Et Esther cap. 2. 3. Egeus (sive Vagao) fuit eunuchus Assueri regis, præfectus gynecæo. Sic, teste Curtio, lib. 10. nequissimus Alexandri magni eunuchus fuit Bagoas, qui falsis criminationibus Orsinem Persarum satrapam Alexandro interficiendum dedit. Fuit quoque Bagoas Herodis eunuchus. Porro errat Severus Sulpitius, qui Judithæ historiam refert ad tempora Artaxerxis Ochi, eo quod ipse habuerit eunuchum nomine Bagao.

11. Fœdum est enim apud Assyrios, si femina irrideat virum, agendo ut immunis ab eo transeat.] Vide hic corruptissimos et impurissimos Assyriorum et Persarum mores, quibus libido adeo erat honesta, ut per omnes feminas grassaretur, adeo ut apud eos fœdum haberetur aliquam intactam relinqui. O tempora! Audi Ammian. Marcel. lib. 23. de Persis : *Effusius*, inquit, *plerique soliti solvi in Venerem, ægreque contenti multitudine pellicum puerilium stuprorum expertes pro opibus quisque adsciscere matrimonia plura, vel pauca. Unde apud eos per libidines varias charitas dispersa torpescit.* Idem tradit Strabo, libr. 15 ad finem, et Cicero actione 5. in Verrem. Audi scelera magis fœda. Theod. q. 24. in Levit. : *Persæ*, ait, *in hunc usque diem non sororibus solum, sed etiam matribus ac filiabus, nuptiarum lege permiscentur.* Idem de Medis, Indis et Æthiopibus tradit S. Hier. lib. 2. contra Jovin. Unde Euripides in Andromede :

Tale, *ait*, est omne barbarorum genus;
Pater cum filia, filius cum matre
Miscetur, soror cum fratre.

Mirum ergo non est quòd Persæ plures habuerint uxores, ideoque Judith Holoferni hanc formosi conjugii escam objecerit, qua eum ut piscem hamo suo caperet et necaret.

14. Quidquid autem illi placuerit (intellige, si sit licitum, nec à Deo meo vetitum) hoc mihi erit optimum,] ut si me velit uxorem, non abnuam eum maritum, quem principem tantum esse scio, ut ex ejus thalamo evehenda sim in Ducissam et Principissam; dat spem conjugii, ut suì amantem fallat, et quasi hostem populi suì occidat.

18. Bibam, Domine,] ex vino non tuo, sed meo, quod mecum ex Bethulia hac de causa tuli, ne vino ciboque Gentilium pollucrer. Unde sequitur : Manducavit et bibit coram ipso ea quæ paraverat illi ancilla ejus.] Unde videtur Judith in alia mensa accubuisse, quæ vicina esset mensæ Holofernis, ita ut coram ipso manducaret et biberet; non enim decebat ipsam in mensa tanti principis cum eo accumbere. Unde Græca habent : *Et accessit ancilla ejus, et stravit ei ante Holofernem humi pelles, quas acceperat à Bagoa, ad quotidianum usum suum, ut manducaret, accumbens super eas.* Sic etiamnum nonnullæ gentes, ac nuper Mulcasses rex Tunetanus coram Carolo V., humi sedens, prandebat. Bibit ergo coram Holoferne Judith, ut omnem cædis et odii suspicionem Holoferni eximeret, utque eum ad largius bibendum provocaret, itaque ex potu somno consopitum trucidaret, atque ut ex vino spiritus et animos, viresque hauriret ad aggrediendum tam arduum facinus. Erat enim jejuna, et ex jejunio debilis et languida.

Bibitque vinum multum nimis, quantum nunquam biberat in vita sua.] Græce, *ex quo natus erat.* Dei providentia id factum, ut sopitus vino Juditham non tangeret, sed illa sobria et casta manens eum perimeret. Vide hic quàm gaudiis vicina sint tristia, quàmque convivia et crapula in funus mortemque desinant, ac *Extrema gaudii luctus occupet.* En tibi Holofernes deliciis adipatus, vino immersus, musicorum harmonia exultans, amoribus ebrius, mox à Judith truncatur, et ad inferos, ubi suam crapulam æterna siti in flammis perennantibus digerat, detruditur. Audi S. Ambr. lib. de Elia et jejunio : *Bibebant vinum in ebrietate potentes, qui Holoferni principi militiæ regis Assyriorum se tradere gestiebant; sed non bibebat femina Judith jejunans omnibus diebus viduitatis suæ, præter festorum dierum solemnitates. His armis munita processit, et omnem Assyriorum circumvenit exercitum. Sobrii vigore consilii abstulit Holofernis caput, servavit pudicitiam, victoriam reportavit. Hæc enim succincta jejunio, in castris prætendebat alienis : ille vino sepultus jacebat ut ictum vulneris sentire non posset. Itaque unius mulieris jejunium, innumeros stravit exercitus Assyriorum.*

Præclare S. Basil. hom. 14. de ebrietate : *Ebrietas, ait, dæmon est voluntarius ex voluptate animabus nostris inditus. Ebrietas malitiæ mater est, virtutis inimica, fortem virum reddit ignavum, ex temperato facit lascivum, justitiam ignorat, prudentiam exstinguit.*

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Judith orans capite truncat Holofernem, caput in Bethuliam defert. Quare Ozias princeps, Achior, cæterique omnes Deum glorificant, et Judithæ hymnum canunt.

1. Et autem sero factum est, festinaverunt servi illius ad hospitia sua, et con-
clusit Vagao ostia cubiculi, et abiit. 2. Erant autem omnes fatigati à
vino : 3. eratque Judith sola in cubiculo. 4. Porro Holofernes jacebat in
lecto, nimia ebrietate sopitus. 5. Dixitque Judith puellæ suæ, ut staret fo-
ris ante cubiculum, et observaret. 6. Stetitque Judith ante lectum, orans
cum lacrymis, et labiorum motu in silentio, 7. dicens : Confirma me, Do-
mine Deus Israel, et respice in hac hora ad opera manuum mearum, ut,
sicut promisisti, Jerusalem civitatem tuam erigas : et hoc quod credens per te posse fieri cogi-
tavi, perficiam. 8. Et cum hæc dixisset, accessit ad columnam quæ erat ad caput lectuli ejus,
et pugionem ejus, qui in ea ligatus pendebat, exoluit. 9. Cumque evaginasset illum, apprehen-
dit comam capitis ejus, et ait : Confirma me, Domine Deus, in hac hora. 10. Et percussit
bis in cervicem ejus, et abscidit caput ejus, et abstulit conopeum ejus à columnis, et evolvit
corpus ejus truncum. 11. Et post pusillum exivit, et tradidit caput Holofernis ancillæ suæ, et
jussit ut mitteret illud in peram suam. 12. Et exierunt duæ, secundùm consuetudinem suam,
quasi ad orationem, et transierunt castra, et gyrantes vallem, venerunt ad portam civitatis.
13. Et dixit Judith à longè custodibus murorum : Aperite portas, quoniam nobiscum est Deus,
qui fecit virtutem in Israel. 14. Et factum est, cum audissent viri vocem ejus, vocaverunt
presbyteros civitatis. 15. Et concurrerunt ad eam omnes, à minimo usque ad maximum : quo-
niam sperabant eam jam non esse venturam. 16. Et accendentes luminaria congyraverunt circa
eam universi : illa autem ascendens in eminentiorem locum, jussit fieri silentium. Cumque om-
nes tacuissent, 17. dixit Judith : Laudate Dominum Deum nostrum, qui non deseruit spe-
rantes in se ; 18. et in me ancilla sua adimplevit misericordiam suam, quam promisit domui
Israel : et interfecit in manu mea hostem populi sui hac nocte. 19. Et proferens de pera ca-
put Holofernis, ostendit illis, dicens : Ecce caput Holofernis principis militiæ Assyriorum, et
ecce conopeum illius, in quo recumbebat in ebrietate sua, ubi per manum feminæ percussit
illum Dominus Deus noster. 20. Vivit autem ipse Dominus, quoniam custodivit me Angelus
ejus, et hinc euntem, et ibi commorantem, et inde huc revertentem, et non permisit me Do-
minus ancillam suam coinquinari, sed sine pollutione peccati revocavit me vobis, gaudentem in
victoria sua, in evasione mea, et in liberatione vestra. 21. Confitemini illi omnes, quoniam
bonus, quoniam in seculum misericordia ejus. 22. Universi autem adorantes Dominum, dixe-
runt ad eam : Benedixit te Dominus in virtute sua, quia per te ad nihilum redigit inimicos
nostros. 23. Porro Ozias princeps populi Israel, dixit ad eam : Benedicta es tu filia à Domino
Deo excelso, præ omnibus mulieribus super terram. 24. Benedictus Dominus, qui creavit cœ-
lum et terram, qui te direxit in vulnera capitis principis inimicorum nostrorum : 25. quia hodie
nomen tuum ita magnificavit, ut non recedat laus tua de ore hominum, qui memores fuerint
virtutis Domini, in æternum, pro quibus non pepercisti animæ tuæ, propter angustias et tri-
bulationem generis tui, sed subvenisti ruinæ ante conspectum Dei nostri. 26. Et dixit omnis
populus : Fiat, fiat. 27. Porro Achior vocatus venit, et dixit ei Judith : Deus Israel, cui tu tes-
timonium dedisti, quod ulciscatur se de inimicis suis, ipse caput omnium incredulorum incidit
hac nocte in manu mea. 28. Et ut probes quia ita est, ecce caput Holofernis, qui in contemptu
superbiæ suæ Deum Israel contempsit, et tibi interitum minabatur, dicens : Cum captus fuerit

populus Israel, gladio perforari præcipiam latera tua. 29. Videns autem Achior caput Holofernis, angustiatus præ pavore, cecidit in faciem suam super terram, et æstuavit anima ejus. 30. Postea vero quam resumpto spiritu recreatus est, procidit ad pedes ejus, et adoravit eam, et dixit: 31. Benedicta tu à Deo tuo in omni tabernaculo Jacob, quoniam in omni gente, quæ audierit nomen tuum, magnificabitur super te Deus Israel.

1. FESTINAVERUNT SERVI ILLIUS AD HOSPITIA SUA,] ne ebrii et gressu vacillantes visi à populo irriderentur, sed domi in lecto dormientes vinum crapulamque digererent. *Erant enim omnes fatigati à vino,* v. 3; Vatabl. *eo quòd omnes defessi essent longa compotatione.* Egit hoc Dei providentia, ut omnes vino consopiti abirent, et somnum captarent, ne quis vigilaret et audiret id quod Judith machinabatur. Vide hîc rursum quàm gula et crapula sit improvida, faciatque ut omnes sopiantur, ita ut nemo vigilum ante fores Holofernis (uti fieri solet) excubet.

5. DIXITQUE JUDITH PUELLÆ SUÆ, UT STARET FORIS ANTE CUBICULUM, ET OBSERVARET,] ne quis propius ad cubiculum accederet, et audiret ea quæ ipsa in cubiculo, mactando Holofernem, agebat. Græca uberius habent: *Et dixit Judith servæ suæ stare extra cubiculum ipsius, et observare exitum ejus, sicut quotidie. Exire enim dixit ad orationem suam. Et Bagoæ locuta est juxta verba hæc. Et abierunt omnes à facie Domini sui, et nemo remansit in cubiculo à parvo usque ad magnum.*

6. ORANS CUM LACRYMIS.] Rem enim inauditam plenam periculo, ac vires animosque feminæ superantem aggrediebatur: quare à Deo robur et audaciam lacrymans poscebat, dicens: *Confirma me, Domine Deus.* Græca plenius habent: *Domine Deus omnis virtutis, respice in hora hac super opera manuum mearum in exaltationem Jerusalem; quoniam nunc tempus suscipere hæreditatem tuam, et facere studium meum in quassationem hostium, qui insurrexerunt nobis.*

8. ET PUGIONEM EJUS.] Græce: *Et acinacem ejus,* hoc est gladium Persicum, brevem, et recurvum, quales nunc sunt gladii Turcarum, vulgo *simitarræ* vocantur. Hinc liquet Holofernem fuisse Persam, ut tradit Cedrenus.

9. APPREHENDIT COMAM CAPITIS EJUS,] ut certius fortiusque eum feriret, ne ipse aliqua corporis agitatione et motu, qui in somnis dormientibus obvenit, ictum declinaret aut infringeret: manu ergo sinistra tenuit comam, ut caput retineret immotum ad ictum vibrantis dexteræ recipiendum. Porro Persas prolixam comam alere solitos docet Xenophon l. 1. Cyripædiæ, et Herodot. lib. 1. ubi Persas vocat κομήτας, id est, crinitos et comatos.

10. ET PERCUSSIT BIS IN CERVICEM EJUS,] non punctim, sed cæsim, ut caput jacentis, et altum stertentis amputaret: quare totis connisa viribus acinacem in collum Holofernis impegit, ac secundo ictu caput ab humeris resecuit. Unde Græca habent: *Et percussit in cervicem ejus bis in fortitudine sua.* Mirum est sanctum Augustinum serm. 228. pro *bis* legere *ter.* Simili modo Attila rex Hunnorum superbissimus, qui se nominabat flagellum Dei, et in aciem educebat septingenta armatorum millia, adeoque Theodosium imperatorem sibi tributum pendere cogebat, ac spe totius orbis imperium devorabat, à Deo superbos humiliante per feminam occisus est. Audi Baronium anno Christi 454: *Hoc anno Æthio adhuc vivente, Attila,* inquit Marcellinus, *Æthii hortatu, noctu mulieris manu cultro confoditur.* Ita terror orbis, qui viros omnes despiciebat, feminæ unius manu occidit. Sic et Abimelech rex, vel potius tyrannus Sichimorum, interfectus est à femina, quæ fragmine molæ ei cerebrum comminuit, Judic. 9. 53.

ET ABSCIDIT CAPUT EJUS,] ut illud secum deferret, et in trophæum muris Bethuliæ affigeret, itaque metu Assyrios percelleret, et in fugam compelleret, uti reipsa contigit: ita Judith sobria ebrium, casta incestum, fidelis infidelem, justa injustum, humilis superbum, pia impium truncavit; imo verius sobrietas ebrietatem, castitas libidinem, fides perfidiam, justitia injustitiam, humilitas superbiam, pietas impietatem mactavit. Ita S. Fulgent. Epist. 2. de statu viduali: *Denique, cum Holofernes innumero Bethuliam obsedisset exercitu, et omnis Israelitarum virtus perturbata languesceret, egreditur castitas oppugnatura lasciviam, et ad interitum superbiæ humilitas sancta procedit. Ille pugnabat armis, ista jejuniis; ille ebrietate, ista oratione. Igitur quod omnis Israelitarum populus facere non potuit, sancta vidua castitatis virtute perfecit. Obtruncavit una mulier tanti agminis ducem, et insperatam Dei populo reddidit libertatem.*

Audi sanctum Ambrosium lib. 3. offic. c. 13: *Primus triumphus ejus fuit, quòd integrum pudorem de tabernaculo hostis revexit. Secundus, quòd femina de vino reportavit victoriam, fugavit populos consilio suo. Horruerunt Persæ audaciam ejus. Utique (quod in illis Pythagoreis duobus mirantur), non expavit mortis periculum; sed nec pudoris, quod est gravius bonis feminis: non unius ictum carnificis, sed nec totius exercitus tela trepidavit. Stetit inter cuneos bellatorum femina, inter victricia arma, secura mortis. Quantum ad molem spectat periculi, moritura processit: quantum ad fidem, dimicatura. Honestatem igitur secuta est Judith, et dum eam insequitur, utilitatem etiam invenit.* Causas honestatis, sive virtutis multiplicis in Judith subjicit, dicens: *Honestatis enim fuit prohibere ne populus Dei profanis se dederet, ne ritus patrios et sacramenta proderet, ne sacras virgines, viduas graves, pudicas matronas barbaricæ subjiceret impuritati, ne obsidionem deditione solveret. Honestatis fuit se malle pro omnibus periclitari, ut omnes eximeret periculo. Quanta honestatis auctoritas, ut consilium de summis rebus femina sibi vindicaret, nec principibus populi committeret! Quanta honestatis auctoritas, ut Deum adjutorem præsumeret! quanta gratia, ut inveniret!*

Tropologice tuus Holofernes est gula, superbia, luxuria, avaritia, ira, acedia. Hanc

generose supera et macta, ac tuum Holofernem mactasti.

Allegor. Holofernes typus est Diaboli, cujus caput vera Judith, id est, B. Virgo contrivit juxta oraculum à Deo editum, Genes. 3. Judith Holofernem terrorem Orientis singulari certamine, quasi in duello, suo ipsius acinace sine vulnere velut ludibunda cecidit, et quod magis fuit arduum, pudicitiam è mediis impudicorum castris intactam, et opimis spoliis triumphantem reduxit. At B. Virgo innumeras dæmonum phalanges duello singulari prostravit, et in dies prosternit, et castitatis triumphum non tantum in se, sed in omnibus virginibus castisque suî asseclis celebravit et celebrat: imo, quod omnia jura naturæ superat, Virgo simul est, et Mater Dei; ac una trino cognomine gaudet:

Una Dei pariter filia, sponsa, parens.

Judithæ acclamarunt Assyrii: *Non est talis mulier super terram.* Et: *Nomen tuum memorabitur in universa terra.* B. Virgini quotidie in ejus hymnis acclamat Ecclesia: *Beatam te dicent omnes generationes.* Judith forma fuit admirabili, ut ad eam omnes obstupescerent. B. Virgini accinit Ecclesia: *Diffusa est gratia in labiis tuis; speciosa et suavis facta es in deliciis tuis, sancta Dei genitrix;* imo Christus ipse in Cant. *Tota pulchra es, amica mea, formosa mea, columba mea.* Porro Judithæ pulchritudo Holofernem excitavit ad luxuriam: at B. Virginis forma intuentes excitabat ad castitatem. Audi sanctum Ambrosium libr. de institutione virginum cap. 7: *Cujus* (inquit loquens de Virgine) *tanta erat gratia, ut non solum in se virginitatis gratiam servaret, sed etiam his quos viseret integritatis insigne conferret. Visitavit Joannem Baptistam, nec immerito mansit integer corpore, quem in tribus mensibus, oleo quodam suæ præsentiæ et integritatis unguento Domini mater exercuit.* Ita S. Ambros. et S. Thomas 3. Sententiarum, dist. 3. q. 2. ad 4: *Pulchritudo,* inquit, *B. Virginis intuentes ad castitatem excitabat.* Idem enim docet Glossa, sermone de Conceptione beatæ Virginis, quod quidem ex peculiari Dei dono concessum est.

Juditham timuerunt et fugerunt Assyrii: B. Virginem timent omnes dæmones et impii. Unde sanctus Bernardus citatus à sancto Bonaventura in speculo B. Virginis cap. 9: *Non sic,* inquit, *timent hostes visibiles quasi cæterorum aciem copiosam, sicut aereæ potestates Mariæ vocabulum, patrocinium et exemplum: fluunt et pereunt sicut cera à facie ignis, ubicumque inveniunt crebram hujus nominis recordationem, devotam invocationem, sollicitam imitationem.*

Judith clausa in oratorio Deum suis jejuniis, ciliciis, precibus, lacrymis Israeli conciliavit; Beata Virgo clausa in cubiculo, ac jejuniis et gemitibus inenarrabilibus obsecrans Deum pro mundi reconciliatione, meruit Angelum pacis paranymphum excipere, qui eam hujus pacis mediatricem per Verbi in ea incarnationem annuntiaret. Judithæ victrici acclamavit populus: *Tu gloria Jerusalem, tu lætitia Israel, tu honorificentia populi nostri; quia fecisti viriliter, et confortatum est cor tuum.* Idem et longe majora B. Virgini accinunt Patres, Doctores et omnes Orthodoxi.

Et abstulit conopeum,] unà cum capite, ut ex eo qui norant Holofernem, agnoscerent caput illud esse illius, non calonis, vel mancipii cujuspiam; simul ut conopeum tot gemmis intextum victoriæ tantæ esset spolium simul et trophæum.

Et evolvit corpus truncum.] Græce: *et revolvit corpus ejus è lecto*, scilicet in pavimentum. Unde postea veniens Vagao, vidit corpus suum in suo sanguine cruentum et saniosum jacere in terra. Fecit id Judith, ut Hebræis ex urbe erumpentibus Assyrii confugientes ad Holofernem eam in terra truncum videntes, metu obstupescerent, et obrigescerent, ut arma capere et Hebræis resistere non auderent.

11. Et post pusillum exivit,] quia paulisper consedit ad respirandum: omnes enim vires et spiritus exeruerat in crassa Holofernis cervice truncanda; sed et metus periculi, ne facinus innotesceret, spiritum ei intercluserat, ut eum sedendo et respirando recolligere opus foret. Simul id fecit, ut si quid cruoris vesti suæ adhæsisset, illud abstergeret; ac præsertim, ut statim Deo pro hoste tam feliciter cæso summas ageret gratias.

15. Quoniam sperabant (id est timebant. Sic Poeta ait:

Et sperate (*id est, timete*) deos memores fandi atque nefandi) -

eam non esse venturam,] sed captivam ab Assyriis detineri. Insolito ergo nuntio reditus Judith, exciti omnes concurrerunt; tum ut eam, de qua desperarant, viderent; tum ut ab ea audirent quid ab ea gestum foret, quidve spei obsessis et ad extrema redactis affulgeret.

20. Vivit autem ipse Dominus (id est juro per vitam Dei), quoniam custodivit me Angelus ejus et hinc euntem, et ibi commorantem, et inde huc revertentem, et non permisit me Dominus ancillam suam coinquinari.] Jurat Judith se per Angelum custoditam ab omni Assyriorum petulentia et libidine; quia hoc Hebræis incredibile videbatur, ut femina tam speciosa tam impudicorum manus evaderet. Et certe humanitus id erat impossibile; Deo autem et Angelis id fuit possibile et facile. Scivit Judith Angelum sibi tutelarem affuisse, sive quod eum aspectabili forma viderit; sive quod inspirationes ejus assidue audierit, quibus sentiebat se admoneri et dirigi per omnia, ut sciret quid qualibet hora et loco sibi agendum foret et dicendum; sive quod alia præsentiæ et directionis suæ signa Angelus ei dederit, ut tam heroicum facinus animose aggrederetur, nec de felici ejus successu dubitaret. Sic Angelus visibiliter apparebat, dirigebatque S. Cæciliam cum S. Valeriano sponso ad castitatem et martyrium, æque ac S. Julianum, et Basiliam, S. Franciscam Romanam, similesque eximios sanctos, præsertim virgines.

Porro Serarius, Salianus et alii censent hunc Angelum fuisse unum è primis et primariis, propter negotii magnitudinem, in quo totius populi et Ecclesia Dei salus vertebatur. Unde nonnulli putant eum fuisse S. Michaelem. Hic enim olim erat protector Synagogæ, sicut nunc Ecclesiæ alii opinantur fuisse sanctum Gabrielem, qui sicut à fortitudine nomen habet (Gabriel enim hebraice idem est quod fortitudo Dei), sic operibus Heroum et Heroinarum generosis et fortibus (quale erat hoc Judith) adest et præest, ut patet Daniel 10. 20. ut ipse ait:

Nunc revertar ut prælier (pro Hebræis) *adversum Principem Persarum.* Hinc Gabriel fuit nuntius incarnationis Verbi (quod divinæ potentiæ et fortitudinis opus fuit maximum), ideoque custos B. Virginis Deiparæ. Audi beatum Petrum Damiani serm. 1. de Nativitate B. Virginis, ubi per thronum Salomonis duobus leonibus stipatum, mystice accipiens B. Virginem: *Duo leones, ait, sunt Gabriel Archangelus, et Joannes Evangelista, quorum alter dexteræ Virginis, alter sinistræ custos deputatus est. Gabriel enim mentem, Joannes carnem pervigili sollicitudine servaverunt.* Leæna pariter fuit hîc Judith Holofernem lanians: leo ergo illi natus est Gabriel, qui fortissime et castitatem ejus tutaretur, et dexteram ejus in cæde tyranni roboraret.

Alii hoc decus victoriæ Judith assignant sancto Raphaeli. Hic enim est præses sanctitatis ac dux viarum et viatorum æque ac castitatis tutor, ut dixi in Tobia. Ipse ergo Juditham castam, sanam et sanctam duxerit et reduxerit. Porro quod Angeli sanctis et castis heroica destinantibus adsint et præsint, patet ex illis quæ annotavi Exodi 23. v. 20. et seq. et Danielis 10. 20.

21. Confitemini illi omnes.] Vide hîc modestiam, gratitudinem, constantiam et pietatem Judithæ, qua totum decus suæ fortitudinis et victoriæ, non sibi, sed Deo adscribit. Porro solebant Hebræi, accepto aliquo insigni beneficio in gratiarum actionem concinere psalmum centesimum decimum septimum. *Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia ejus;* ut nos concinimus: *Te Deum laudamus.*

23. Porro Ozias princeps populi Israel dixit ad eam: Benedicta es tu filia a Domino Deo excelso præ omnibus mulieribus super terram.] Huc allusit Gabriel Archangelus salutans B. Virginem: *Ave, gratia plena, benedicta tu in mulieribus.* Judith enim fuit umbra et typus B. Virginis; unde sequitur:

25. Quia hodie nomen tuum ita sanctificavit, ut non recedat laus tua (Græce est *spes tua*, id est memoria et laus spei tuæ, qua sperans in Deum, tantam victoriam Israeli peperisti) de ore hominum.] Tale prorsus est nomen Beatæ Mariæ, de quo Beatus Petrus Chrysol. Ser. 146: *Nomen hoc*, inquit, *prophetiæ germanum est, hoc renascentibus salutare, hoc virtutis insigne, hoc pudicitiæ decus, hoc indicium castitatis, hoc Dei sacrificium, hoc hospitalitatis virtus, hoc collegium sanctitatis: merito ergo matris Christi nomen hoc est maternum.* Hæc Chrysol. Methodius orat. in hypapantem: *Tuum*, inquit, *Dei genitrix, nomen divinis benedictionibus et gratiis omni ex parte refertum.* Et S. Bern. hom. 2. super missus est. *Si insurgant*, inquit, *venti tentationum: si incurras scopulos tribulationum, respice stellam, voca Mariam: si iracundia, aut avaritia, aut carnis illecebra naviculam concusserit mentis, respice ad Mariam; si criminum immanitate turbatus, conscientiæ fœditate confusus, judicii terrore, barathro desperationis incipias turbari, vel absorberi, et tristari: in periculis, in angustiis, in rebus dubiis Mariam cogita, Mariam invoca, non recedat ab ore, non recedat à corde.* Ita Serarius, Sanchez et alii.

Pro quibus (id est eo quod, est Hebraismus) non pepercisti animæ (id est *vitæ*) tuæ (offerens et exponens eam evidenti mortis periculo), propter angustias et tribulationem generis tui (id est gentis tuæ, ut scilicet patriam et cives tuos obsidio et excidio liberares), sed subvenisti ruinæ,] eam præveniens et avertens, ne rueret civitas et resp. Israelis.

29. Videns autem Achior caput Holofernis, angustiatus pavore (præ horrore capitis truncati Holofernis undique cruenti et sanguinolenti), cecidit in faciem suam super terram, et æstuavit anima illius.] Græce: *defecit*, seu, *exsolutus est spiritus*, id est deliquium animi passus est, stupore scilicet tam insperatæ et inopinatæ rei attonitus variis perturbationum motibus in cor ejus confluentibus. Abibat enim imminentis sibi, et nominatim denuntiatæ mortis timor, succedebat confidentia; fugiebat tristitia, subintrabat gaudium: diffidentia locum cedebat admirationi, et simul cum hujus prodigii contemplatione fides, spes, charitas et dona Spiritus sancti infidelitatem expellebant, ut mox dicetur. Ita Salianus.

CAPUT DECIMUM QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Judith jubet caput Holofernis è muris suspendi; Achior ad Judaismum convertitur: irruunt Hebræi in Assyrios; illi cæde Holofernis consternantur, et magno clamore complorant.

1. Dixit autem Judith ad omnem populum: Audite me, fratres, suspendite caput hoc super muros nostros; 2. et erit, cum exierit sol, accipiat unusquisque arma sua, et exite cum impetu, non ut descendatis deorsum, sed quasi impetum facientes. 3. Tunc exploratores necesse erit ut fugiant ad principem suum excitandum ad pugnam. 4. Cumque duces eorum cucurrerint ad tabernaculum Holofernis, et invenerint eum truncum in suo sanguine volutatum, decidet super eos timor. 5. Cumque cognoveritis fugere eos, ite post illos securi, quoniam Dominus conteret eos sub pedibus vestris. 6. Tunc

Achior videns virtutem quam fecit Deus Israel, relicto gentilitatis ritu, credidit Deo, et circumcidit carnem præputii sui, et appositus est ad populum Israel, et omnis successio generis ejus usque in hodiernum diem. 7. Mox autem, ut ortus est dies, suspenderunt super muros caput Holofernis, accepitque unusquisque vir arma sua, et egressi sunt cum grandi strepitu et ululatu. 8. Quod videntes exploratores, ad tabernaculum Holofernis cucurrerunt. 9. Porro hi qui in tabernaculo erant, venientes, et ante ingressum cubiculi perstrepentes, excitandi gratia, inquietudinem arte moliebantur, ut non ab excitantibus, sed à sonantibus Holofernes evigilaret. 10. Nullus enim audebat cubiculum virtutis Assyriorum pulsando, aut intrando aperire. 11. Sed cum venissent ejus duces ac tribuni, et universi majores exercitus regis Assyriorum, dixerunt cubiculariis : 12. Intrate, et excitate illum, quoniam egressi mures de cavernis suis, ausi sunt provocare nos ad prælium. 13. Tunc ingressus Vagao cubiculum ejus, stetit ante cortinam, et plausum fecit manibus suis : suspicabatur enim illum cum Judith dormire. 14. Sed cum nullum motum jacentis sensu aurium caperet, accessit proximans ad cortinam, et elevans eam, vidensque cadaver absque capite Holofernis in suo sanguine tabefactum jacere super terram, exclamavit voce magna cum fletu, et scidit vestimenta sua. 15. Et ingressus tabernaculum Judith, non invenit eam, et exiliit foras ad populum, 16. et dixit : Una mulier Hebræa fecit confusionem in domo regis Nabuchodonosor ; ecce enim Holofernes jacet in terra, et caput ejus non est in illo. 17. Quod cum audissent principes virtutis Assyriorum, sciderunt omnes vestimenta sua, et intolerabilis timor et tremor cecidit super eos, et turbati sunt animi eorum valde. 18. Et factus est clamor incomparabilis in medio castrorum eorum.

1. Dixit autem Judith : Suspendite caput super muros,] ut Assyrii videntes ducem suum cæsum percellantur et fugiant.

2. Et erit, cum exierit (ortus fuerit) sol, accipiat unusquisque arma sua, et exite cum impetu, non ut descendatis deorsum (ad verum et serium cum Assyriis longe potentioribus prælium), sed quasi impetum facientes,] id est, quasi impressionem agentes in proximam hostium stationem, q. d. Nolite plena acie confligere, utpote pauci contra innumeros, sed simulate vos velle confligere, ut scilicet Assyrii confugiant ad Holofernem, ut aciem instruat, ac videntes eum cæsum consternentur et fugiant. Nolebat enim Judith Assyrios invadi, antequam mors Holofernis percrebuisset, et Assyrios inopes animi et consilii reddidisset; sed eo facto jussit ut illico in pavidos et fugientes irruerent. Si enim tempus dedissent Assyriis, potuissent ipsi communi consilio alium ducem sibi deligere, qui obsidionem Bethuliæ prosequeretur ; itaque urbem fame sitique confectam caperet. Sed Judith, prudenter id providens, jussit ut morte Holofernis vulgata subito in perculsos totis viribus et agminibus involarent. Quo facto hostes stupefacti fugientes ab Hebræis victi cæsique fuere. Vide ergo hic prudentiam et solertiam bellicam Judithæ, quæ cœptam victoriam ad finem usque prosecuta est; quare prudentior fuit Annibale, qui cum Romanos in Cannensi pugna plane concidisset, suaderetque Maharbal præfectus equitum, ut illico Romam pergeret; sine dubio enim eam perculsam occupaturum, ac die quinto in Capitolio cœnaturum, dum tardaret Annibal, diceretque maturius hac de re cogitandum, subjunxit Maharbal : *Vincere scis, Annibal, sed victoria nescis uti.* Ita Livius lib. 22. Audi sanctum Ambrosium libro de viduis : *Nec dexteræ tantum hoc opus, sed majora trophæa sapientiæ. Nam manu solum Holofernem vicit, consilio autem omnem hostium vicit exercitum. Suspenso enim Holofernis capite, quod virorum non potuit excogitari consilio, suorum erexit animos, hostium fregit : suos pudore excitans, hostes quoque terrore percellens, eoque cæsi sunt et fugati. Ita unius viduæ temperantia atque sobrietas, non solum naturam suam vicit, sed quod est amplius, fecit viros etiam fortiores.*

Simili modo David, amputato capite Goliath, eoque Philisthæis ostenso, ipsos perculit, et in fugam egit, 1. Reg. 17. Idem fecit Judas Machabæus, resecto et ex arce Sion suspenso capite Nicanoris 2. Mach. 15. 35. Sic et M. Livius et Claud. Nero Consules Romani, cæso Asdrubale cum 56 millibus Carthaginiensibus, capiteque ejus ex inopinato ante castra Annibalis fratris projecto, eum ita perculerunt, ut diceret actum esse de fortuna Carthaginiensium ; atque illico fugiens in angulum Italiæ ad Brutios se receperit, teste Livio in fine lib. 26.

6. Tunc Achior videns virtutem (potentiam et fortitudinem scilicet tam fortem, prodigiosam et divinam victoriam de cæso Holoferne), quam fecit Deus Israel (Græce Israelis, id est populi Israelitici), relicto gentilitatis ritu (idololatria et gentilismo), credidit Deo, et circumcidit (non sua, sed Levitæ alicujus manu) carnem præputii sui,] factus proselytus et Judæus ; licet enim Ammonitæ, Arabes, Phœnices, Ægyptii, Æthiopes circumcisionem jam olim ab Abraham et Judæis accepissent, tamen acceperant eam ut liberam, non ut obligantem et necessariam, uti eam à Deo jubente acceperant Hebræi. Unde multi se non circumcidebant ob pudorem et dolorem circumcisionis : quare paulatim circumcisio apud eos quasi evanuit. Achior ergo, licet Ammonita, fuit incircumcisus, sed hoc facto Judith conversus ad Judaismum, se circumcidit. Circumcisio enim erat professio Judaismi et legis Mosaicæ, sicut baptismus jam est professio Christianismi et legis Evangelicæ.

Et appositus est ad populum Israel,] ut quasi

civis Israelitarum jus civicum haberet ad omnia eorum privilegia, jura, dignitates etiam et magistratus. Licet enim Deus vetuisset Deut. 23. 3. Ammonitas et Moabitas admitti in cœtum Israel, tamen in hac lege permisit dispensari ob insignia alicujus in Israelem merita, qualia fuerunt Achior, qui coram Holoferne Dei erga Israelem providentiam et protectionem publice erat professus, et dignis encomiis celebrarat. Sic Ruth Moabitis admissa fuit in cœtum Israel, nubensque Booz, facta est avia Davidis indeque Christi. Hanc enim esse Dei mentem responderunt legisperiti, vel Prophetæ, vel Pontifices consulentes Deum per Urim et Tummim, de quibus dixi Exodi 28. 28.

10. Nullus enim audebat cubiculum virtutis Assyriorum pulsando aut intrando aperire.] *Virtutis*, id est, potentiæ et majestatis *Assyriorum*, ita vocant Holofernem suum ducem et principem. Sicut nos regem vel principem vocamus Regiam Majestatem, suam Celsitudinem, suam Excellentiam.

12. Egressi mures de cavernis.] Ita ex contemptu vocant etiam Judæos, quasi inermes et imbelles, sed mures hosce mox experti sunt evasisse leones, qui elephantes eorum prosternerent.

13. Tunc ingressus Vagao cubiculum ejus stetit ante cortinam.] Adeo enim principes Assyriorum et Persarum servabant suam gravitatem et majestatem, ut non nisi per cortinam loquerentur, darentque responsa, uti etiamnum faciunt reges Sinarum. Unde Athenæus l. 4. c. 6. ex Heraclide tradit principes, invitatos à rege Persarum ad convivium, in eodem cubiculo cum eo cœnasse, sed interjecto velo, ita ut ab eis videri non posset, cum ipse eos facile videret.

14. Cadaver, etc. jacere super terram.] Græca, *super lectum*, vel lectus hic erat terra prope lectum, ut habent Græca, v. 16.

16. Una mulier Hebræa fecit confusionem in domo regis,] dum principem occidendo tota castra confudit, perculit, turbavit. Vide hîc prudentiam Judith, quæ caput ducis petiit: eo enim sublato castra tota sustulit. Castra enim sine duce, idem sunt quod populus sine rege, oves sine pastore, discipuli sine magistro, filii sine patre, cives sine consule. Unde Tarquinius rex Roman. capita papaverum in horto demetens, hoc ipso filio, qui ficte ad Gabinos transfugerat, per nuntium significavit, capita principum Gabinorum esse tollenda: quo facto Gabini quasi acephali se dedidere Tarquinio, teste Livio. Hanc gnomen mystice doctores applicant D. Virgini, quæ caput Draconis infernalis conterens, tota ejus infernalium spirituum agmina pessumdedit.

CAPUT DECIMUM QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Assyrii, audita cæde Holofernis, fugientes cæduntur ab insequentibus Hebræis, qui castra spoliis onusta per triginta dies diripiunt, seseque ditant: Judith a Joacim Pont. totoque populo benedicitur, et omnibus quæ Holofernis propria fuerant locupletatur.

1. Cumque omnis exercitus decollatum Holofernem audisset, fugit mens et
consilium ab eis, et solo tremore et metu agitati, fugæ præsidium sumunt,
2. ita ut nullus loqueretur cum proximo suo, sed inclinato capite, relictis
omnibus, evadere festinabant Hebræos, quos armatos super se venire audiebant, fugientes per vias camporum, et semitas collium. 3. Videntes
itaque filii Israel fugientes, secuti sunt illos. Descenderuntque clangentes
tubis, et ululantes post ipsos. 4. Et quoniam Assyrii non adunati, in fugam ibant præcipites: filii autem Israel, uno agmine persequentes, debilitabant omnes quos
invenire potuissent. 5. Misit itaque Ozias nuntios per omnes civitates et regiones Israel.
6. Omnis itaque regio, omnisque urbs, electam juventutem armatam misit post eos, et persecuti sunt eos in ore gladii, quousque pervenirent ad extremitatem finium suorum. 7. Reliqui
autem qui erant in Bethulia, ingressi sunt castra Assyriorum, et prædam, quam fugientes
Assyrii reliquerant, abstulerunt, et onustati sunt valde. 8. Hi vero qui victores reversi sunt ad
Bethuliam, omnia quæ erant illorum, attulerunt secum, ita ut non esset numerus in pecoribus,
et jumentis, et universis mobilibus eorum, ut à minimo usque ad maximum omnes divites fierent de prædationibus eorum. 9. Joacim autem summus pontifex de Jerusalem venit in Bethuliam cnm universis presbyteris suis, ut videret Judith. 10. Quæ cum exisset ad illum, benedixerunt eam omnes una voce, dicentes: Tu gloria Jerusalem, tu lætitia Israel, tu honorificentia

populi nostri : 11. quia fecisti viriliter, et confortatum est cor tuum, eo quod castitatem amaveris, et post virum tuum, alterum nescieris : ideo et manus Domini confortavit te, et ideo eris benedicta in æternum. 12. Et dixit omnis populus : Fiat, fiat. 13. Per dies autem triginta, vix collecta sunt spolia Assyriorum à populo Israel. 14. Porro autem universa, quæ Holofernis peculiaria fuisse probata sunt, dederunt Judith in auro, et argento et vestibus, et gemmis, et omni supellectili, et tradita sunt omnia illi à populo. 15. Et omnes populi gaudebant cum mulieribus, et virginibus, et juvenibus, in organis et cytharis.

1. FUGIT MENS ET CONSILIUM AB EIS, ET SOLO TREMORE ET METU AGITATI, FUGÆ PRÆSIDIUM SUMUNT,] tum quia videbant ducem suum Holofernem capite truncatum ; tum quia Deus ademit eis mentem et consilium, ut quasi mentis impotes nescirent quid sibi agendum foret. Alioqui enim, si fuissent mentis compotes, alium sibi ducem constituissent, qui Bethulienses cives paucos ad deditionem cogeret ; tum quia Deus immisit eis terrorem panicum, ut, cæso duce, putarent se pariter cædendos ab Hebræis. Quare præcipites se in fugam dederunt : itaque fugientes à paucis Hebræis insequentibus et clangentibus cæsi sunt, uti à trecentis Gedeonis militibus cæsa sunt centum millia Madianitarum, Judicum 7.

4. DEBILITABANT OMNES,] hos occidendo, illos vulnerando, alios mutilando, etc. Hebr. enim חלש *chalas* hæc omnia significat.

7. ONUSTATI,] id est, onerati spoliis. Nonnulli censent legendum *honestati*, id est, *ditati sunt*, ut habent Græca : honestas enim in Scriptura sæpe significat divitias, et honestare idem est quod ditare.

9. JOACIM AUTEM SUMMUS PONTIFEX DE JERUSALEM VENIT IN BETHULIAM CUM UNIVERSIS PRESBYTERIS SUIS (Græce : *cum Jerosolymitano senatu*, forte cum *concilio Sanedrim*, quod erat summum, continens 70 Senatores eximios), UT VIDERET JUDITH ,] eique benediceret, et de victoria tanta gratularetur.

10. QUÆ CUM EXISSET AD ILLUM, BENEDIXERUNT EAM OMNES UNA VOCE, DICENTES : TU GLORIA JERUSALEM, TU LÆTITIA ISRAEL, TU HONORIFICENTIA (honor et decus) POPULI NOSTRI.] Græce : *Tu sublimitas Israel, tu exultatio magna Israel, tu gloriatio magna generis nostri.* Vatablus : *Tu excellentia Jerosolymitarum, tu magna Israelitarum lætitia, tu præclara generis nostri gloriatio*, q. d. Jerusalem liberans ab Holoferne magnam ei gloriam contulisti : tu ab eodem defendens Israelitas jam timore et mœrore confectos, ingentem eis lætitiam et novam quasi vitam indidisti : tu populo tuo universo ingens nomen et decus peperisti apud omnes gentes, quæ audientes hoc tuum facinus obstupescent, dicentque ; *Tanti dux femina facti.*

Alleg. Judith fuit typus B. Virginis. Hæc enim exultatio est, decus et gloria, non tantum Jerusalem, sed totius orbis ; non tantum Israelis, sed omnium gentium, non tantum Synagogæ, sed universæ Ecclesiæ. Unde B. Gregorius, Nazianzen. in Tragœdia, Christus patiens, eam sic affatur :

> Regina, Domina, generis humani bonum,
> Amica semper esto tu mortalibus,
> Maximaque quovis in loco mihi salus.

Cyrillus Alexandrinus homilia contra Nestorium : *Sit*, inquit, *tibi, sancta Dei mater, laus ; Tu enim es pretiosa margarita orbis terrarum, tu lampas inexstinguibilis, corona virginitatis, sceptrum orthodoxæ fidei.* Sanctus Chrysostomus homilia de Deipara ita eam salutat: *Ave, mater, cœlum, thronus Ecclesiæ nostræ, decus, gloria, et firmamentum.* Sanctus Ephrem. sermone de laudibus Virg. eam vocat *unicam spem Patrum, gloriam Prophetarum, præconium Apostolorum, honorem Martyrum, lætitiam Sanctorum, et lumen probatissimorum Abraham, Isaac et Jacob, decus Aaron, splendorem Mosis, Gedeonis vellus et cœtus Hierarcharum, omniumque Sanctorum ac virginum coronam, ob immensum fulgorem, atque splendorem inaccessum.* Damasc. orat. 1. de Nativitate B. Virginis : *O Deo*, inquit, *digna filia, mulierum ornamentum, humani generis decus, tu Patriarchis sempiterna oblectatio, Prophetis perennis exultatio.*

11. QUIA FECISTI VIRILITER (quasi virago, et femina super feminas, imo quasi vir viros omnes superans) ET CONFORTATUM EST COR TUUM, EO QUOD CASTITATEM AMAVERIS.] Castitas ergo fuit causa fortitudinis Judith, idque primo, quia castitas roborat corpus et animum. Unde olim athletæ in Olympicis certaturi castos plane se servabant, ut integras ad palæstram vires afferrent, 1. Cor. 9. 24. Luxuria enim spiritus nobilissimos, ideoque robur et vires effundit et exhaurit. Secundo, quia Deus hoc præmium fortitudinis dare solet castis, ac omnino dedit Judith, fortitudinem, inquam, tum corporis, tum animi ad magna audendum : Deus enim, qui spiritus est purissimus, singulariter amat puritatem et castitatem, ac puros et castos, quasi sibi similes ad magna destinat. Audi S. Hier. præfatione in Judith : *Accipite Judith viduam castitatis exemplum, et triumphali laude perpetuis eam præconiis declarate. Hanc enim non solum feminis, sed et viris imitabilem dedit, qui castitatis ejus remunerator, virtutem ei talem tribuit, ut invictum omnibus hominibus vinceret, et insuperabilem superaret.*

Tertio, quia decebat luxuriosum Holofernem à casta Judith superari, ut castitas de luxuria triumpharet. Unde Prudentius in Psychomachia pudicitiam cum libidine duellantem eleganter per Judith de Holoferne triumphantem ita depingit:

> Assyrium postquam thalamum, cervixque Holofernis
> Cæsa, cupidineo madefactum sanguine lavit ;
> Gemmatumque thorum mœchi ducis aspera Judith
> Sprevit, et incertos compescuit ense furores :
> Famosum mulier referens ex hoste trophæum
> Non trepidante manu, vindex mea cœlitus audax.

Porro eximia fuit castitas Judith, ideoque eximium hoc meruit præmium et trophæum. Ipsa enim erat in flore juventutis vidua opu-

lenta, carens liberis, ut patebit cap. sequenti versu 28, speciosa, honorata, gloriosa ob tantam victoriam : quare omnes etiam duces et principes eam ambiebant sponsam: verum ipsa castitatis amans hæc omnia despexit, mansitque cælebs usque ad mortem; quare nobilius et gloriosius de carne et mundo, quàm de Holoferne triumphavit. Audi S. Ambros. l. de viduis: *Nec his tamen elata successibus, cui utique gaudere et exultare licebat, jure victoriæ viduitatis reliquit officium; sed contemptis omnibus qui ejus nuptias ambiebant, vestem jucunditatis deposuit, viduitatis resumpsit; nec triumphorum suorum amavit ornatus, illos existimans esse meliores, quibus vitia corporis, quàm quibus hostium vincuntur.*

14. ET OMNES POPULI GAUDEBANT CUM MULIERIBUS, ET VIRGINIBUS, ET JUVENIBUS, IN ORGANIS ET CITHARIS.] Græca uberius habent: *Et concurrit omnis mulier Israel ad videndam eam, et fecerunt ei chorum ex se; et sumpsit thyrsos in manibus suis, et dedit mulieribus quæ secum, et exornatæ sunt oliva, ipsa, et quæ cum ipsa. Et præivit omnem populum in chorea, ducens omnes mulieres, et sequebatur omnis vir Israel armati cum coronis et hymnis in ore suo.* Pro *coronatæ sunt*, Complutenses habent, *coronarunt eam corona olivæ*, id est, oleagina. Thyrsi sunt rami palmarum, citriorum, etc. Audi Josephum 13. Antiq. c. 21: *Apud Judæos lex est quemlibet in scenopegia thyrsos* (ramos) *ex palmis et citriis gestare.* Gentiles thyrsos dicabant Baccho. Erat autem apud eos θύρσος hasta frondibus, præsertim ex vite vestita, quam quatiebant in sacris Bacchi, vel corona ex eisdem. Unde Virgil. Eclog. 5:

> Instituit Daphnis thyrsos inducere Baccho,
> Et foliis lentas intexere mollibus hastas.

Ibi per lentas hastas intelligit thyrsos. Unde Proverbium :

> Multos thyrsigeros, paucos est cernere Bacchos.

Bacchus enim erat thyrsigerus. Hinc et Tacitus: Messalina, inquit, crine fluxo thyrsum quatiens. Et Diodorus scribit Dionysium in exercitu habuisse mulieres thyrsis armatas. Macrobius quoque ait Liberum patrem (Bacchum) tenere thyrsum, quod est latens telum, vel hasta aculeata, cujus mucro hedera lambente protegitur.

Hoc recte adaptes Judithæ, quæ acinacem Holofernis in ipsummet distrinxit; itaque eum ebrium quasi Bacchum occidit, ac de ebrietate et ebriis triumphavit. Coronam ergo thyrsiam merebatur, meritamque gestabat, quæ eamdem Baccho, id est, Holoferni ebrio eripuit.

Nota hanc solemnem triumphi processionem et pompam Judithæ quotannis datam et renovatam fuisse cum ingenti virorum et mulierum comitatu, ut patebit capite sequenti v. 27.

CAPUT DECIMUM SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

JUDITH PRÆCINENTE, OMNES SUCCINUNT EPINICION DEO. POPULUS HOLOCAUSTA IN GRATIARUM ACTIONEM OFFERT. JUDITH, LONGÆVAM IN CASTITATE ET GLORIA AGENS VITAM, TANDEM GLORIOSE MORITUR, AC DIES VICTORIÆ EJUS DEINCEPS QUOTANNIS CELEBRARI PRÆCIPITUR.

1. TUNC cantavit canticum hoc Domino Judith, dicens:
2. Incipite Domino in tympanis, cantate Domino in cymbalis, modulamini illi psalmum novum, exultate, et invocate nomen ejus.
3. Dominus conterens bella, Dominus nomen est illi.
4. Qui posuit castra sua in medio populi sui, ut eriperet nos de manu omnium inimicorum nostrorum.
5. Venit Assur ex montibus ab Aquilone in multitudine fortitudinis suæ: cujus multitudo obturavit torrentes, et equi eorum cooperuerunt valles.
6. Dixit se incensurum fines meos, et juvenes meos occisurum gladio, infantes meos dare in prædam, et virgines in captivitatem.
7. Dominus autem omnipotens nocuit eum, et tradidit eum in manus feminæ, et confodit eum.
8. Non enim cecidit potens eorum à juvenibus, nec filii Titan percusserunt eum, nec excelsi gigantes opposuerunt se illi; sed Judith filia Merari in specie faciei suæ dissolvit eum.
9. Exuit enim se vestimento viduitatis, et induit se vestimento lætitiæ in exultatione filiorum Israel.

10. Unxit faciem suam unguento, et colligavit cincinnos suos mitra, accepit stolam novam ad decipiendum illum.

11. Sandalia ejus rapuerunt oculos ejus, pulchritudo ejus captivam fecit animam ejus, amputavit pugione cervicem ejus.

12. Horruerunt Persæ constantiam ejus, et Medi audaciam ejus.

13. Tunc ululaverunt castra Assyriorum, quando apparuerunt humiles mei, arescentes in siti.

14. Filii puellarum compunxerunt eos, et sicut pueros fugientes occiderunt eos, perierunt in prælio à facie Domini Dei mei.

15. Hymnum cantemus Domino, hymnum novum cantemus Deo nostro.

16. Adonai Domine, magnus es tu et præclarus in virtute tua, et quem superare nemo potest.

17. Tibi serviat omnis creatura tua, quia dixisti, et facta sunt; misisti spiritum tuum et creata sunt, et non est qui resistat voci tuæ.

18. Montes à fundamentis movebuntur cum aquis : petræ, sicut cera, liquescent ante faciem tuam.

19. Qui autem timent te, magni erunt apud te per omnia.

20. Væ genti insurgenti super genus meum! Dominus enim omnipotens vindicabit in eis, in die judicii visitabit illos.

21. Dabit enim ignem, et vermes in carnes eorum, ut urantur, et sentiant usque in sempiternum.

22. Et factum est post hæc, omnis populus post victoriam venit in Jerusalem adorare Do-
minum : et mox ut purificati sunt, obtulerunt omnes holocausta, et vota, et repromissiones
suas. 23. Porro Judith universa vasa bellica Holofernis, quæ dedit illi populus, et conopeum,
quod ipsa sustulerat de cubili ipsius, obtulit in anathema oblivionis. 24. Erat autem populus
jucundus secundùm faciem sanctorum, et per tres menses gaudium hujus victoriæ celebratum
est cum Judith. 25. Post dies autem illos unusquisque rediit in domum suam, et Judith magna
facta est in Bethulia, et præclarior erat universæ terræ Israel. 26. Erat etiam virtuti castitas
adjuncta, ita ut non cognosceret virum omnibus diebus vitæ suæ, ex quo defunctus est Ma-
nasses vir ejus. 27. Erat autem diebus festis procedens cum magna gloria. 28. Mansit autem
in domo viri sui annos centum quinque, et dimisit abram suam liberam, et defuncta est ac se-
pulta cum viro suo in Bethulia. 29. Luxitque illam omnis populus diebus septem. 30. In omni
autem spatio vitæ ejus non fuit qui perturbaret Israel, et post mortem ejus annis multis. Dies
autem victoriæ hujus festivitatis ab Hebræis in numero sanctorum dierum accipitur, et colitur
à Judæis ex illo tempore usque in præsentem diem.

1. TUNC CANTAVIT CANTICUM DOMINO JUDITH, DICENS : INCIPITE (canite, psallite et jubilate) DOMINO.] Unde, ipsa præcinente, succinuere cæteri : uti, præcinente Maria sorore Mosis, succinuere cæteræ mulieres post transitum maris Rubri, Exodi 15. v. 20. Sic enim habent hoc loco Græca : *Præivit autem Judith hoc carmen gratulatorium inter omnes Israelitas, et universus populus hanc laudem clara voce decantavit, cæpitque Judith : Incipite Deo in tympanis, etc.* Hinc patet Judith fuisse propheticam, imo scriptricem S. Script. hoc enim carmen quod est pars S. Script. dictitavit, inspirante Spiritu sancto.

3. DOMINUS CONTERENS BELLA.] Alludit ad nomen *Jehova*, quod à radice הוה *hava* deductum, idem est quod *conterens.* Citat illud ex Epinicio Mosis, Exodi 15. 3 : *Dominus quasi vir pugnator omnipotens nomen ejus.* Vide ibi dicta.

5. VENIT ASSUR (id est, Assyrius exercitus missus à Nabuchodonosor rege Assyriorum, duce Holoferne) EX MONTIBUS AB AQUILONE.] Assyria enim Judææ partim est ad Orientem, partim et magis ad Septentrionem.

CUJUS MULTITUDO OBTURAVIT TORRENTES, ET EQUI EORUM COOPERUERUNT VALLES.] Sanchez per Nabuchodonosor, qui misit Holofernem, intelligens Xerxem, hæc ei commode adaptat. Xerxes enim tantas copias in Græciam induxit, ut vix ad potum flumina, ad ingressum terra, ad cursum maria satis fuisse dicantur. Ita Paulus Orosius, lib. 2. cap. 9. Sane siccata fuisse ab illius exercitu flumina tradit Herodotus lib. 7, et Justinus libro 2; de quo item Juven. Satyr. 10:

> Credimus altos
> Defecisse amnes, epotaque flumina Medo
> Prandente.

Verum Xerxes fuit Persa, non Assur, id est Assyrius. Vide dicta in prooemio.

7. NOCUIT EUM,] id est, ei; olim enim no-

cere regebat accusativum, ut patet ex Plauto et aliis.

8. NEC FILII TITAN (id est, *excelsi gigantes*, ut explicans subdit) PERCUSSERUNT EUM.] Quæres qui sint filii Titan, vel, ut Græce est, Titanum? Respond. Titan vel Titanus fingitur à Poetis Cœli et Vestæ, id est, Terræ filius, ac Titanes eorumdem filii, de quibus Virgil. 6. Æneid.:

Hic genus antiquum Terræ, Titania pubes,
Fulmine dejecti, fundo volvuntur in imo.

Terra, inquit Servius, *primùm Titanas contra Saturnum genuit, Gigantes postea contra Jovem. Et ferunt fabulæ Titanas ab irata contra Deos Terra, ad ejus ultionem creatos. Unde et Titanes dicti sunt* απο της τισεος, id est, ab ultione. Jupiter enim dejecit eos in Tartara. Tradunt Titanas sex fratres fuisse, et quinque sorores, à Titea matre dictos, ut auctor est Diodorus: ex quibus unus fuit Japethus pater Promethei. Hiperionque ex Titanum numero est, qui solis ac lunæ, stellarumque motus observasse, atque demonstrasse primus fertur: ideoque solis parens et astrorum fertur. Hinc Sol Titan, Luna Titania, Diana Titania à Poetis dicuntur. Cicero in Arato 7:

Quem cum perpetuo vestivit lumine Titan.

Ovid. 3. Metamorph. 35.

Dumque ibi perluitur solita Titania lympha.

Titan ergo est epitheton Solis. Sol enim vocatur cœli et terræ filius, quia mane ex terra et mari nasci et oriri videtur, idemque ut Jovis filius in cœlo quasi domo paterna refulget. Hinc multi Titan derivant ab Hebr. טיט *tit*, id est, lutum, limus, terra, ut à *Tit* dicta sit Tethys et Titea sex Titanum mater. Alii Titan à τιταινω deducunt, eo quod Titan, id est Sol, quaquaversum radios suos expandat. Porro Titiam esse terram, ex qua prodierit sol et luna fabulantur Poetæ. Terra enim varia habuit nomina. Nam ut ait M. Varro apud sanctum Augustinum lib. 7. de civitate, terra sive tellus dicta est Ops, quod ope et cultura fiat melior; et mater, quod plurima pariat; et alma, quod cibum paret; et Proserpina, quod ex ea proserpant fruges; et Vesta, quod vestiatur herbis, vel, ut alii, quod vi sua stet. Unde exstat Hymnus Titanos apud Orpheum. Hinc secundo per filios Titan posset accipi Phaeton cum sua sobole, quem Poetæ dicunt esse filium solis; qui, dum equos currumque solis incaute regeret, omnia in terris ardore solis combusserit, q. d. Holofernem non percussit sol aut Phaeton, sed femina Judith.

Tertio nonnulli per Titanes cœli et terræ filios significari putant spiritus et ventos (item procellas et fulmina), qui ex cœlo, id est ab aere in terram demissi, in ea occultantur, à verbo τιταινω, id est, extendo, eo quod venti extendentes manus suas et vi agentes, injuriam faciunt; unde terræ motus exoritur quo multi pereunt, q. d. Non venti, non procellæ, non fulmina, non terræ motus, sed unica mulier prostravit Holofernem. Huc facit quod Pausan. in Corinth. scribit in Titanis colle apud Sicyonios fuisse aram ventorum positam, in qua quotannis sacerdos sacrificabat ad mitigandam ventorum feritatem. Primus sensus uti communior, ita congruentior est: Titanes enim erant gigantes robustissimi, quibus nemo resistere poterat. Unde proverbia: *Titanicus aspectus*, id est, torvus, ferus et horrendus. *Titanibus et Crono* (tempore et Saturno) *antiquior*, *Titanas imploras*. Vide Apollodorum initio l. 1. de Origine deorum, Hesiodum in Theogonia, Giraldum et alios.

Nota ex S. Hieron. in cap. 5. Amos vers. 8. et S. Greg. 9. mor. c. 6. Interpretes tam Septuag. quàm Nostrum subinde Hebræa nomina, quæ apud eos aliter appellantur vocabulis fabularum Gentilium Græcorum et Latinorum in linguam græcam et latinam transferre, non quasi fabulas narrent aut probent; sed quia non bene nec plene intelligimus id quod dicitur, nisi per ea vocabula quæ usu didicimus, et quasi cum lacte combibimus, ait sanctus Hieronymus, maxime quando fabula ex S. Script. ortum ducunt, uti hîc fit. Fabula enim Titanum ex historia gigantum, Genes. 6. vers. 4. et cap. 11. 4. facta et ficta est. Sic Septuag. Job 42. 14. pro *cornu stibii* vertunt *cornu Amaltheæ*, quam Poetæ fingunt esse capram, quæ lacte suo Jovem nutrivit. Sic Thren. 4. 3. Noster vertit *lamias*, cum in Hebr. sit תנינים *Tannium*, quæ vox dracones vel inania et terrifica monstra significat, quales sunt lamiæ. Idem est judicium de Arcturo, Orione et similibus, ait S. Hieron. quorum mentio fit in Job et Prophetis; de quibus Poeta:

Arcturum, pluviasque Hyadas, geminosque Triones,
Armatumque auro circumspicit Oriona.

Filii ergo Titan vel Titanum sunt filii gigantum, id est, gigantes vastissimi, fortissimi et robustissimi, qui vocantur *Raphaim*, pro quo Septuag. vertunt Titanes 2. Reg. 5. 18. Est metonymia: nam per patrum indolem et fortitudinem significatur indoles et fortitudo filiorum. Ergo per Titanes ex communi vulgi usu non alii intelliguntur quam gigantes.

Posset quoque dici hanc vocem *Titan* pro gigantibus significandis in usu fuisse ex vulgatis toto orbe fabulis apud Assyrios, Chaldæos, Hebræos aliasque gentes, ut significetur Holofernem et Assyrios sua fortitudine et copiis superbos comparasse se Titanibus, ac dixisse se pares esse Titanibus, aut nihil à Titanibus metuere vel præter Titanes: ita ut cerebro aliquid Titanicum in castris eorum audiretur, ad quod alludens Judith, ait: Assyrii non cecidere manu Titanum suorum, sed manu mea, quæ sum imbellis et inermis femina. Ita Sanchez.

12. HORRUERUNT PERSÆ CONSTANTIAM EJUS, ET MEDI AUDACIAM EJUS.] Hinc liquet in castris Holofernis Assyriis mixtos fuisse Persas et Medos; præsertim, quia ipse dux Holofernes erat Persa, ait Cedrenus: ac Medi victo Arphaxad eorum principe, jam subacti erant à Nabuchodonosor, ad quem proinde multi quoque è vicinis Persis transfugerunt ob desidiam et turpem Xerxis regis sui cladem et fugam è Græcia, uti dixi in Prooemio.

13. TUNC ULULAVERUNT CASTRA ASSYRIORUM, QUANDO APPARUERUNT HUMILES MEI ARESCENTES SITI,] puta cives mei Bethulienses siti pene enecti, quando cæso à me Holoferne, ipsi ejus castra invaserunt, et Assyrios fugientes persecuti sunt.

14. FILII PUELLARUM,] id est parvi pueri, sive juvenculi: nec enim grandiores aut adultiores

esse possunt, quorum matres adhuc sunt puellæ et juvenculæ : hinc patet juvenes et pueros cum viris irruisse in Assyrios fugientes.

Compunxerunt eos] suis cultris et gladiolis.

17. Misisti spiritum tuum et creata sunt.] *Spiritum* intellige oris, hoc est, dictum et jussum quo Deus Gen. 1. dixit jussitque : Fiat sol, luna, aves, pisces, etc. et illico facta sunt. Alludit ad Psal. 32. 6 : *Verbo Domini cœli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum.*

18. Montes a fundamentis movebuntur,] cum Deus jusserit, q. d. Tanta est Dei potentia, ut solo nutu montes transferre, petras liquare valeat : perinde jam Assyriorum castra, quæ instar altorum montium et durarum petrarum videbantur insuperabilia, per me feminam superavit, et instar ceræ liquando dissipavit.

21. Dabit enim ignem et vermem in carnes eorum ut urantur et sentiant (crucientur) in sempiternum.] Hinc sanctus Hieronymus, Chrysostomus, Augustinus, Theoph. Haymo, Lyranus, Abulensis, Dionysius, Glossa, Ribera, Maldon. Serar. et alii probabiliter censent in inferno esse vermes corporeos, qui carnes damnatorum rodant, uti est verus ignis eos urens : vide dicta Ecclesiast. 7. 19. et c. 10. 13. et Isaiæ ult. 24.

22. Mox ut purificati sunt] ab immunditia et irregularitate legali ex cæde Assyriorum et contactu mortuorum contracta, lavando corpora et vestes, juxta legem Numer. 31. 24.

23. Anathema oblivionis.] Hebr. חרם *cherem* significat anathema, id est, donum ab usibus profanis avulsum, totumque Deo separatum et consecratum. Τὸ *oblivionis* non est in Græco : unde aliqui legendum putant *oblationis*, sed *oblivionis* habent omnia exemplaria Latina, idque apte huic loco congruit : anathema enim dicitur *oblivionis*, quia dicatum erat Deo ad arcendam tanti beneficii et victoriæ apud posteros oblivionem. Ita Serarius; aut quia oblivionem afferebat præteritæ famis, sitis et mille ærumnarum, quas ante ab Assyriis passi fuerant Hebræi : ita Sanchez. Sic Joseph filium suum vocavit *Manassem*, id est oblivionem, dicens : *Oblivisci me fecit Dominus omnium laborum meorum*, Genes. 41. 51. et Isaias cap. 65. v. 16 : *Oblivioni traditæ sunt angustiæ priores.* In quem locum optime Hier. *Obliviscentur pristina mala, non oblivione memoriæ, sed bonorum successione, juxta id quod scriptum est : In die bona oblivio malorum.*

24. Secundum faciem sanctorum,] id est, ante templum vel ante Synagogam : hæc enim extra Jerusalem habitantibus erat instar templi. In ea enim simul orabant, legemque Dei audiebant.

28. Mansit (Græce consenuit) autem in domo viri sui annos centum quinque,] id est, usque ad annos ætatis suæ centum et quinque. Simili phrasi Hebræi dicuntur habitasse in Ægypto annos 430, id est, usque ad annum 430 ab egressu Abraham ex Chaldæa : nam alioqui Hebræi in Ægypto tantum habitarunt annis 215, Exodi 12. 40. Vide ibi dicta.

Quare minus recte aliqui putant Judith, postquam facta est vidua, vixisse annos 105; sic enim moriens fuisset 140 annorum vel amplius, quod illo ævo erat insolitum.

Addit Græcus quòd Judith, antequam moreretur, diviserit substantiam suis et viri sui cognatis. Unde liquet eam caruisse filiis. Eo mirabilior fuit ejus castitas. Imitentur Juditham Christiani etiam principes, qui, ne familia deficiat, mutant propositum, imo votum cælibatus, ac uxores ducunt ut liberos habeant familiæ hæredes et propagatores. Non ita fuit Judith, imo cælibatum omnibus liberis anteposuit. Hisce enim omnibus nobilior est castitas. Nimirum memor erat illius promissi divini ad eunuchos qui se castraverunt sua voluntate, ob amorem Dei et castitatis : *Dabo eis in domo mea, et in muris meis locum, et nomen melius à filiis et filiabus nomen sempiternum dabo eis quod non peribit.* Isaiæ 56. 5.

29. Luxitque illam omnis populus diebus septem.] Sancta à Patribus habetur Judith. Verum dies mortis ejus in Martyrologio non assignatur, quia ignoratur. Æthiopica tamen Ecclesia Judithæ festum celebrat quarta die mensis sexti, qui dicitur Ebul, ait Serarius.

31. Dies autem victoriæ.] Judith in Calendario Hebr. assignatur 25 mensis noni qui Casleu dicitur, quo die pariter recolitur memoria dati ignis et Encæniorum Machabæi, teste Genebr. Torniell. Sigonio et Saliano, qui et hoc elogium quasi epitaphium Judithæ assignat : *Hæc est illa Judith, quæ mellitam linguæ facundiam, quæ Angelicam faciei dignitatem, quæ fulgurantes oculos, quæ frontis hilaritatem, quæ genarum purpuram, quæ corallina labia, quæ totius orbis majestatem in arma et sagittas convertit, quibus barbarus caperetur furor, et irrita potentia sterneretur. Hæc est illa Judith quæ, cum esset formæ prodigium, exstitit nihilominus miraculum castitatis, quam jejuniis, precibus, omnique corporis afflictione ita coluit, itaque adamavit, ut, cum ætate floreret, careret liberis, divitiis abundaret et gloria, ipsos septuaginta quinque annos cælebs atque intaminata fulgeret. Vixit à prostrata Holofernis superbia, et concusso Babyloniorum imperio, annos duos et septuaginta, omnino autem pervenit ad centesimum quintum.*

Allegor. Judith est B. Virgo, quæ urbes et fideles sibi devotos ab hostium obsidione liberat, uti liberavit Constantinopolim sibi dicatam et devotam, anno Domini 717, à triennali Saracenorum oppugnatione, cum illi præsideret S. Germanus Patriarcha Constant. ad quem proinde scribens Gregor. II Pontifex ep. 4. ita ait : *Pugnatricis illius sanctæ et omnium Christianorum Dominæ miranda facta, quæ in se declarata sunt, per quæ tu quoque inter hostes servatus es, non sunt reticenda. Illi enim, cum insania multa tumultuarentur, tantum invenerunt in se adversitatis hostilis, quantum eorum causa injustitiæ habuit. Neque hoc tamen mirandum est : nam si Bethulia per manus Judith Israelitis servata est, cujus opus Holofernis erat sublatio, et per ea tempora ob id salus Israelis vocata est : quomodo non oportebat et tuam sanctitatem hujusmodi propugnatrice utentem hostibus civitatis prævalere, ipsamque victoria coronare, etc.*

Maxime vero B. Virgo quasi vera Judith defendit Bethuliam, quæ Hebr. significat virginitatem. Ipsa enim, cum sit virgo virginum, virgines quasi clientes suos protegit, uti plurimis omni seculo exemplis ostendit, et nominatim virgines olim à tyrannis ad lupanar damnatas (quod summum eis erat tormentum : malebant

enim ad leonem quàm ad lenonem damnari, ait Tertull. in Apolog.) intactas servavit per Angelos, vel leones; uti servavit S. Agnetem, S. Dariam, S. Luciam: adeoque vix ullam ex eis violatam fuisse reperies. Cum ergo sentis tentationes carnis, invoca B. Virginem, et victor evades.

Denique, quàm Judith posteris et seculis omnibus fuerit amabilis et admirabilis liquet, ex eo quod Judithæ nomen et cum nomine virtutis imitationem ambivere Heroinæ et Reginæ. Ita Ludovici Pii Imper. qui Caroli Magni fuit filius et successor, uxor fuit Judith Augusta, quæ ab adversariis, ac præsertim à Pipino Ludovici ex Irmingarde priore uxore filio relegata in monasterium S. Radegundis, monasticum ipsa sibi velum imposuit, sed à Gregorio IV Pontif. in imperium unà cum Ludovico marito fuit restituta, uti ex Mariano Scoto narrat Baron. anno Christi 834. Judith pariter appellata fuit Caroli Calvi Francorum regis filia, quæ Anglorum regi nubens in Angliam concessit anno Domini 855, teste Baronio.

Judith tertia fuit regina Poloniæ, de qua ita ex Longino scribit Baron. tom. 11. anno Christi 1007 in fine: *Hoc eodem anno Juditha Poloniæ regina, sanctissima femina, conjux Boleslai regis et adjutrix, ad pietatem propagandam ex hac vita, summo omnium dolore decessit, cum superis in perpetuum regnatura.* Hæc de tempore Longinus, qui et res ab ea præclare gestas recenset.

Judith quarta fuit filia Henrici Imp. et Hungariæ regina anno Christi 1074, quam inique regno pulsam Greg. VII Pont. datis ad eam litteris consolatur, quibus heroicam ejus virtutem dilaudat. Litteræ exstant apud Baron. anno Christi 1074 in fine.

Judith quinta fuit uxor Hermanni Comitis, sanctæ conversationis femina, quæ ex hac vita ad cœlestem migravit anno Domini 1095, uti scribit Baronius.

Juditha, et per crasin Jutta, sexta fuit Saxoniæ ducis filia, quæ nupsit Erico Daciæ regis filio, ut patet ex epist. 112 Gregorii IX Pontificis.

Juditha, sive Jutta, septima fuit virgo famula S. Elisabethæ, quæ miraculis in vita et post mortem claruit.

Juditha, sive Jutta, octava fuit Parthena, cujus virtutes et miracula ex Chronicis Poloniæ recenset Abrahamus Bzovius anno Domini 1260, quo diem obiit; ubi inter cætera ait: *Tandem appropinquante vitæ suæ fine, infirmitate correpta (in qua sæpius hæc verba repetebat: O quàm multum prodest ad quævis à Deo impetranda adversa valetudo, et miseria, et pauperies, læta his qui confidunt in Domino!) tertio, Christum Dominum* cum multis Angelis et aliis Sanctis sibi apparentem vidit, qui eam his verbis: *Veni jam, ô famula mea; in regnum meum,* ad se invitavit.

COMMENTARIA

IN ESTHER.

ARGUMENTUM.

ESTHER, ait S. Hieron. epist. ad Paulinum, *in Ecclesiæ typo populum liberat de periculo, et interfecto Aman, qui interpretatur iniquitas, partes convivis, et diem celebrem mittit in posteros.* Argumentum ergo libri est humiliatio superborum, scilicet Vasthi et Aman, ac exaltatio humilium, scilicet Estheris et Mardochæi, ac liberatio Judæorum. Alleg. Assuerus designat Christum, Esther B. Virginem et Ecclesiam, Mardochæus animam fidelem et piam, Aman et Vasthi dæmonem, carnem et mundum repræsentant. Hunc librum esse Canonicum consentiunt Hebræi cum Græcis et Latinis. Exstat enim hebraice in Canone Hebræorum, saltem usque ad caput decimum. Vide Bellar. lib. 1. de verbo Dei cap. 7, Serarium hîc Proleg. 4, Sixtum Senensem lib. 1. sect. 2. in Esther. Primitus scriptus fuit hebraice; unde ex Hebræo S. Hieron. eum transtulit in idioma latinum, Septuag. in Græcum. Porro S. Hieron. ea quæ non reperit in Hebræo, separavit à cæteris, et ad calcem libri collocavit, quæ antea suis locis in vulgata latina ordine temporis et historiæ erant inserta. Eadem eodem ordine exstant græce apud Septuag. ex quibus ea in latinum transtulit S. Hier. sed in finem libri rejecit, quasi lacinias textus hebraici, ex quo ipse cætera in latinum converterat. Auctor libri est incertus: S. August. 18. civit. 16. Euseb. in chronico anno mundi 4734. Isid. lib. 6. Orig. cap. 2. censent Esdram fuisse; Philo Annianus Joacim Pontificem; R. David viros Synagogæ. Verisimilius Lyranus, Dionys. Bellar. Sixtus Senensis, R. Abraham, Serarius, Sanchez et alii opinantur auctorem esse Mardochæum unà cum Esther, idque videtur indicari c. 9. 20. et c. 12. 4. ubi dicitur: *Scripsit itaque Mardochæus omnia hæc, et litteris comprehensa misit ad Judæos*; et c. 20. 29: *Scripseruntque Esther regina filia Abihail et Mardochæus Judæus etiam secundam epistolam.* Quis autem dubitat in his litteris historiam totam fuisse contentam?

Quæres quo tempore Estheris historia contigerit, sive quis fuerit Assuerus ejus maritus. Primo, Serarius et Gordonus censent fuisse Artaxerxem Ochum; sed sic Mardochæus vixisset ducentos annos et amplius; tot enim sunt ab initio captivitatis Babylonicæ, quando Mardochæus cum Jechonia rege translatus est in Babylonem, ut dicitur cap. 2. 6. usque ad Ochum. Illa autem ætas illo ævo fuit insolens: nullus enim tunc tamdiu vixisse legitur.

Secundò, Josephus Scaliger l. 6. de Emendat. temp. p. 284. censet fuisse Xerxem; quia, inquit, uxor Xerxis vocabatur Amestris, teste Herodoto l. 7: quæ eadem videtur esse cum Esther. Verum Amestrem fuisse Persicam, non Hebræum, sat indicat Herodot. dum ait ejus patrem fuisse Otanem Persam. Adde mores crudeles Amestris alienos esse à moribus benignæ et beneficæ Estheris. Nam Herodot. eod. l. 7. ait *Amestrem uxorem Xerxis jam provectæ ætatis, bis septem illustrium Persarum liberos viros defodisse ad referendam pro se gratiam Deo, qui sub terra esse fertur.* Et lib. 9: *Amestris, inquit, accitis satellitibus, uxorem Masistæ (*erat is frater Xerxis, et filius Darii*) excarnificat, mammillas præcidit, easque canibus abjicit: præcidit nares, aures, labra, linguam, atque ita excarnificatam remittit domum.* Hæccine fecisset Esther?

Tertio, Hebræi in Seder Olam cap. 29. maritum Estheris censent fuisse Cambysem filium Cyri: hunc enim esse eum qui Esdræ 4. 7. vocatur Assuerus, sive Artaxerxes. Adduntque Estherem esse matrem Darii Hystaspis, qui Cambysi in regno successit. Idem censent Vatabl. et Geneb. sed hoc videtur improbabile; Cambyses enim fuit hostis Judæorum, et fabricam templi à Cyro patre inchoatam inhibuit, ut patet Esdræ 4. 7; Assuerus autem maritus Estheris Judæis fuit benevolus et beneficus.

Quarto, Joseph. lib. 11. cap. 6, Niceph. Constant. in chronol. Cajetanus, Bellarm. Salianus, Sanchez et alii multi censent Assuerum fuisse Artaxerxem Longimanum Xerxis filium, qui Esdram et Nehemiam in Jerusalem remisit, ut eam reædificarent; adeoque natura fuit mitis et clemens, ut de eo scribit Plutar. in Apophtheg. *Primus hic ducibus, qui deliquissent, has pœnas statuit, ut pro flagellandis corporibus detracta flagellarentur vestimenta; et pro evellendis capillis, depilandoque capite deposita tiara depilaretur.*

Verum juxta hanc sententiam, Mardochæus fuisset 140 annorum et amplius, ac neptis ejus Esther fuisset vetula 70 annorum, ideoque inepta conjugio Assueri, ut patebit c. 2. v. 6.

Quinto, valde probabiliter Megasthenes, Annianus, Lyran. R. Salomon, Aben-Esra, Tevardeadius et alii censent Assuerum Estheris virum fuisse Darium Histaspis, cujus rei multæ sunt conjecturæ:

Primo, quod Assuerus hîc cap. 1. v. 1. asseratur instituisse solemne convivium, ac præfuisse 127 provinciis: idem enim expresse de Dario Hystaspis legimus l. 3. Esdræ cap. 3. v. 1 et 2. ubi sic dicitur: *Rex Darius fecit cœnam magnam omnibus vernaculis suis, et omnibus magistratibus Mediæ et Persidis, et omnibus purpu-*

ratis et prætoribus, et consulibus, et præfectis sub illo, ab India usque Æthiopiam centum viginti septem provinciis. Quæ verba plane eadem sunt cum verbis primis hujus libri. Assuerus ergo fuit *Darius Hystaspis.* Hic etiam Indos subegit, teste Herod. l. 4. p. 114. quod etiam pariter de Assuero hîc asseritur c. 1. 1.

Secundo, quod versu 2. dicitur Susan civitas regni Assueri fuisse exordium; unde in ea convivium hoc regale instituit. Plinius enim lib. 6. cap. 27. scribit Susan regiam Persarum conditam à Dario Hystaspis, licet Ælianus et alii ab eodem auctam et illustratam velint. Unde Cassiodorus lib. 7. Variarum: *Hanc*, ait, *illigatis auro lapidibus ædificavit Memnon Tithoni filius.*

Tertio, quod cap. 2. 6. *Esther* Hebr. vocabatur *Hadasa* (Noster vertit *Edissa*), id est, *myrtus:* Darii autem uxor, teste Herodoto, vocabatur *Atossa*, quæ eadem videtur esse cum Hadasa. Esto Herodotus in eo erret, quod Atossam vocet Cyri filiam, quia talis à Persis putabatur, vel jactabatur Esther: ipsa enim jussu Mardochæi prudenter siluit se esse Judæam. Adde Gentiles Judæorum res ignorasse, vel depravasse. Hinc et Angelus, anno secundo Darii Hystaspis, fuit visus Zachariæ Prophetæ c. 1. v. 8. stans inter myrteta, id est in aula Estheris, quæ vocata est Hadasa, id est myrtus, quasi promittens Judæis bona per opem ejus et umbram; vide ibi dicta.

Quarto, quia Assuerus hîc cap. ult. versu 16. agnoscit quòd beneficio Dei Israelis traditum sibi suisque majoribus, et conservatum sit regnum. Hoc autem optime convenit cum voto quod Deo cœli fecit Darius Hystaspis, ut obtineret regnum Persarum, uti narratur 3. Esdræ 3. 43. et à Josepho lib. 11. Antiq. cap. 4. Item cum edicto ejusdem Darii de templo Judæorum instaurando, 1. Esdræ 6 et 3. Esdræ 6.

Quinto, quia bellum et historia Judith contigit sub Xerxe, uti ibi ostendi in prooemio. Judith autem, cum Holofernem occidit, puella vocatur, diciturque supervixisse ad annum ætatis 105, et nullum toto tempore vitæ ejus, ac post mortem multis annis perturbasse Israelem, Judith cap. ult. in fine. Ergo turbæ Aman de occidendis Judæis non contigere sub Artaxerxe, qui proxime Xerxi patri successit.

Sexto, id manifeste patebit ex ætate Mardochæi cap. 2. versu 6. Obstare videtur cap. ult. versu 16. ubi dicitur Assuerus ortus à regibus; Darius autem fuit filius Hystaspis principis, non regis. Resp. Hystaspin oriundum fuisse à regibus, uti asserit Herodotus, Justinus et alii: de quo plura cap. ult.

Eodem ævo, quo Esther et Mardochæus, floruere Esdras, Nehemias, Daniel, Ananias, Azarias, Misael, Zorobabel, Jesus filius Josedec, Aggæus, Malachias, et Zacharias prophetæ, qui sub Dario se prophetasse scribunt initio prophetiæ suæ. Ex Gentilibus floruere Pythagoras, Xenophanes et Heraclitus philosophi; Anacreon, Simonides, Æschylus, et Euripides poetæ; Themistocles, Miltiades, Conon, Leonidas, Aristides belli duces; apud Romanos, Junius Brutus et L. Collatinus expulso Tarquinio et regibus, primi Consules, Horatius Cocles, Mutius Scævola, Clœlia virgo Vestalis, qui cum Porsena rege Hetruriæ dimicantes heroica fortitudinis Romanæ facinora ediderunt. Quare seculum hoc virorum illustrium fuit ferax, ideoque celebre et gloriosum.

Scripsere in Esther, Lyran. Hugo, Dion. Serar. Sanchez, et Franc. Fevardentius, qui totum hunc librum per moralia documenta explicat.

CAPUT PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

ASSUERUS, AD POTENTIÆ SUÆ OSTENTATIONEM, SOLEMNE ET SEMESTRE INSTITUIT CONVIVIUM: AD ILLUD VOCAT VASTHI UXOREM; SED RENUENTEM VENIRE REPUDIAT.

1. In diebus Assueri, qui regnavit ab India usque Æthiopiam super centum
viginti septem provincias; 2. quando sedit in solio regni sui, Susan civitas
regni ejus exordium fuit. 3. Tertio igitur anno imperii sui, fecit grande
convivium cunctis principibus, et pueris suis fortissimis Persarum, et Me-
dorum inclytis, et præfectis provinciarum coram se, 4. ut ostenderet divi-
tias gloriæ regni sui, ac magnitudinem, atque jactantiam potentiæ suæ,
multo tempore, centum videlicet et octoginta diebus. 5. Cumque imple-
rentur dies convivii, invitavit omnem populum, qui inventus est in Susan, à maximo usque ad mini-
mum: et jussit septem diebus convivium præparari in vestibulo horti et nemoris, quod regio cultu et
manu consitum erat. 6. Et pendebant ex omni parte tentoria aerii coloris, et carbasini ac hya-
cinthini, sustentata funibus byssinis atque purpureis, qui eburneis circulis inserti erant, et co-
lumnis marmoreis fulciebantur. Lectuli quoque aurei et argentei, super pavimentum smarag-
dino et pario stratum lapide, dispositi erant: quod mira varietate pictura decorabat. 7. Bibebant
autem qui invitati erant, aureis poculis, et aliis atque aliis vasis cibi inferebantur. Vinum

quoque, ut magnificentia regia dignum erat, abundans, et præcipuum ponebatur. 8. Nec erat qui nolentes cogeret ad bibendum, sed sicut rex statuerat, præponens mensis singulis de principibus suis, ut sumeret unusquisque quod vellet. 9. Vasthi quoque regina fecit convivium feminarum in palatio, ubi rex Assuerus manere consueverat. 10. Itaque die septimo, cum rex esset hilarior, et post nimiam potationem incaluisset mero, præcepit Maumam, et Bazatha, et Harbona, et Bagatha, et Abgatha, et Zethar, et Charchas, septem eunuchis, qui in conspectu ejus ministrabant, 11. ut introducerent reginam Vasthi coram rege, posito super caput ejus diademate, ut ostenderet cunctis populis et principibus pulchritudinem illius : erat enim pulchra valde. 12. Quæ renuit, et ad regis imperium, quod per eunuchos mandaverat, venire contempsit. Unde iratus rex, et nimio furore succensus, 13. interrogavit sapientes qui ex more regio semper ei aderant, et illorum faciebat cuncta consilio, scientium leges ac jura majorum (14. erant autem primi et proximi, Charsena, et Sethar, et Admatha, et Tharsis, et Mares, et Marsana, et Mamuchan, septem duces Persarum atque Medorum, qui videbant faciem regis, et primi post eum residere soliti erant), 15. cui sententiæ Vasthi regina subjaceret, quæ Assueri regis imperium, quod per eunuchos mandaverat, facere noluisset. 16. Responditque Mamuchan, audiente rege, atque principibus : Non solum regem læsit regina Vasthi, sed et omnes populos, et principes qui sunt in cunctis provinciis regis Assueri. 17. Egredietur enim sermo reginæ ad omnes mulieres, ut contemnant viros suos, et dicant : Rex Assuerus jussit ut regina Vasthi intraret ad eum, et illa noluit. 18. Atque hoc exemplo omnes principum conjuges Persarum atque Medorum parvipendent imperia maritorum : unde regis justa est indignatio. 19. Si tibi placet, egrediatur edictum à facie tua, et scribatur juxta legem Persarum atque Medorum, quam præteriri illicitum est, ut nequaquam ultra Vasthi ingrediatur ad regem, sed regnum illius altera, quæ melior est illa, accipiat. 20. Et hoc in omne (quod latissimum est), provinciarum tuarum divulgetur imperium, et cunctæ uxores tam majorum, quam minorum, deferant maritis suis honorem. 21. Placuit consilium ejus regi, et principibus; fecitque rex juxta consilium Mamuchan. 22. Et misit epistolas ad universas provincias regni sui, ut quæque gens audire et legere poterat diversis linguis et litteris, esse viros principes ac majores in domibus suis, et hoc per cunctos populos divulgari.

1. In diebus Assueri.] Septuag. *Artaxerxis*, hoc est Darii Hystaspis, uti jam dixi : Assuerus enim erat nomen commune regum Medorum (unde Darius Medus Daniel. 9. 1. vocatur filius Assueri, id est, Astyagis ultimi regis Medorum) Artaxerxes vero Persarum; utrorumque autem rex erat Darius. Vide dicta 1. Esdræ cap. 4. v. 7. Adde Persice hæc tria nomina Darius, Xerxes, Artaxerxes fere idem significare. Darius enim idem est quod coercitor; Xerxes idem quod bellator, Artaxerxes idem quod magnus bellator, ait Herodotus lib. 6. pag. 175. licet Hesychius in Lexico asserat Darius Persice idem esse quod φρονιμος, id est, prudens, sapiens.

2. Susan regni ejus exordium fuit.] Fuit hæc urbs regia Darii et regum Persarum, in qua Darius anno tertio regni sui in regem solemnissime coronari voluit, exhibito publico regali epulo, quod hoc capite describitur. Sita est Susan juxta Choaspen fluvium loco amœnissimo, ita dicta à liliorum feracitate et copia, teste Athenæo lib. 12, Eustachio in Dioniis, et Etymologico magno : שושן *Susan* enim Hebr. est lilium; inde Phœnices, Persæ, aliique lilium vocant Susan, vel Susanna : inde quoque dicitur unguentum Susinum, cujus præcipua materia erant lilia, uti testatur Hesychius in voce σουσινον, et Plinius lib. 3. cap. 1; licet Stephanus, lib. de urbibus, Susan dictam putet à copia fontium, qui Persice vocantur Susan. Simili modo à floribus variæ nominatæ sunt urbes; Rhodus à rosa : ροδος enim est rosa, Florentia à floribus.

Porro Susan primus condidit Memnon Titoni filius, ait Herodotus, Ælian. Strabo et Cassiod. unde Memnonea est cognominata : auxit vero eam novisque palatiis illustravit, ac regia sede decoravit Darius Hystaspis, teste Æliano. Sunt qui Susan putent esse Tauris, quæ hodie Sophi regis Persarum est Regia. Porro reges Persarum, ait Xenophon lib. 8. Cyrip. hyemem Babylone transigunt, quæ regio calidissima est; ver Susis, æstatem Ecbatanis, et ideo, inquit, neque hyemem sentiunt, neque æstatem; sed perpetuo illis cœlum vernat et tempus. Ælianus vero et Athenæus l. 12. 3. aiunt reges Persarum hyemem agere in Susis, æstatem in Ecbatanis.

3. Tertio igitur anno imperii sui fecit grande convivium.] Fabulatur hic Chaldæus Assuerum voluisse sedere in solio Salomonis, quod Nabuchodonosor è Jerusalem transtulerat in Babylonem, et Cyrus è Babylone in Persidem; cumque solium non caperet Darium, eum jussisse aliud simile fabricari, atque in eo formando artifices per biennium laborasse; ideoque tertio anno in eo sedisse Darium, ac hoc convivium instruxisse. Putant nonnulli Darium hoc epulum apparasse, ut eo diem suum natalem publica gratulatione celebraret. Hoc enim moris fuisse Persis docet Athen. lib. 4. cap. 6. et Plato in Alcibiade.

Et Medorum inclytis.] Hebr. *Parthenim*, quod aliqui vertunt *paratimi*, quasi hi iidem sint qu

ὁμότιμοι, apud Xenophontem; scilicet qui pari habentur honore et conditione, q. d. Principes æquales. Verius est Parthenim non esse Græcum, sed Persicum Satraparum nomen.

5. Quod regio cultu et manu consitum erat.] Nam Cicero, lib. de Senectute, testatur Cyrum regem Persarum sua manu agros et hortos excoluisse. Ait enim: *Cum autem admiraretur Lysander et proceritatem arborum, et directos in quincuncem ordines, et humum subactam atque puram, et suavitatem odorum, qui afflarentur è floribus: tum eum dixisse mirari se in eo diligentiam, sed etiam solertiam ejus, à quo essent illa dimensa atque descripta; et ei Cyrum respondisse: Atqui ego ista sum dimensus; mei sunt ordines, mea descriptio, multæ etiam istarum arborum mea manu sunt satæ.*

6. Et pendebant ex omni parte tentoria aerii (ita legendum, non *æreі*, vel *aurei*) coloris ac carbasini et hyacinthini.] Per tentoria accipe tapetes, et aulæa ad palos et arbores in horto suspensa, tum ad ornatum, tum ut convivas à sole, imbre, et vento protegerent. Erant hæc *coloris aerii*, id est, candidi, ut habent Hebr. Pagninus et Vatablus. Aer enim pellucidus et luce splendidus apparet candidus. Et carbasini, Hebr. כרפס *carpas*, id est viridis. Unde multi legendum hìc censent *carpasini* (ut littera *b* in affinem *p* commutata sit, ut sæpe fit), uti habent Septuag. hoc est viridis. Hic enim color mire oculos recreat. Ita Hebræi, Serarius, Sanchez, Pagn. Vatabl. Marinus et alii. Nonnulli ex vocis similitudine suspicantur carbasinum esse coccinum, quod vulgo carmosinum vocant. Hebr. enim *carpas*, id est carbasinum, sive carpasinum, hoc loco tantum reperitur: unde genuina ejus significatio ignoratur. Verum priori expositioni, quod scilicet color carpasinus sit viridis, favet, quod Arabes etiamnum apium hortense (petroselinum) quod summe est viride, vocant *Carfs*, quod per crasin idem est cum Hebr. *Carpas*, uti ex Aben-Esra scribit Matthiolus in Dioscor. lib. 3. c. 69. Hinc et Petroselinum dictum est, quasi petrarum σέλινον, hoc est apium: nam inter petras melius nascitur, teste Plinio lib. 20. cap. 12. Alius ergo est color carpasinus, scilicet viridis; alius carbasinus proprie dictus; hic enim est candidus, ita appellatus à carbaso, quod est linum miræ tenuitatis, ideoque candicans, teste Plinio lib. 19. cap. 1. Est et *carphos* herba, quæ alio nomine *buceras*, à similitudine cornuum bovis dicitur, de qua Plinius lib. 24. cap. 19. quæ pariter est viridis.

Eburneis,] Hebr. *argenteis*. Sic et Septuaginta et Chaldæi.

Lectuli quoque aurei et argentei.] Nota priscos primo usos sellis, et assedisse ad mensam (uti modo assidemus), ut patet ex Gen. 43. versu 33, et ex Philone libro de vita Joseph, et Athenæo libro primo. Unde apud Homerum in Odyssea passim convivæ dicuntur assidere mensæ. Postea tamen Judæi, Persæ, Græci, Romani, et omnes fere gentes usæ sunt accubitu in cœna et prandio, ut non tam sedentes, quàm jacentes in lectulis mollius cœnarent, ac sumpto cibo in iisdem quiescerent, vel etiam dormitarent: fatigatum enim ex labore corpus magis reficitur et quiescit jacendo quàm sedendo. Accubitus autem hæc erat forma. Accumbebant convivæ reclinata supera parte corporis in cubitum sinistrum, infera vero in longum porrecta et jacente in lecto, capite leviter erecto, dorso à pulvillis modice suffulto. In singulis autem lectulis accumbebant terni aut quaterni hac ratione, ut ejus qui supremo loco accumberet pedes juxta secundo loco accumbentem porrigerentur, et secundi pedes juxta tertio accumbentem, et ita deinceps. Rursum ejus qui secundo accumbebat occiput ad umbilicum aut pectus primo accumbentis obversum erat; ac eodem modo cæteri deinceps accumbebant. Hinc intelleximus quomodo sanctus Joannes in ultima cœna Christi, in ejus pectore, quasi in sinu recubuerit; et quomodo sancta Magdalena Christi ad mensam accumbentis pedes retro, sive post eum stans lavare potuerit. Hinc denique patet quid significet triclinium, scilicet locum refectionis, in quo communiter terni circa mensam erant lecti. Hinc pariter lectuli hi mensales vocati sunt thori, stibadia, thoralia, accubitalia, quæ passim obvia sunt apud Ciceronem, Plinium, Athenæum, Senecam, Virgilium et alios. Vide Ciaconium, Fulgentium, Ursinum et alios in Triclinio.

Super pavimentum:] in pavimento ergo humi prandebant et cœnabant Persæ, more Orientalium, æque ac fecit Judith, c. 12. v. 19, ut patet ex Græco. Nec enim alterius mensæ hìc ulla fit mentio.

Pario,] id est, candido marmore ex insula Paro, quod cæteris præstantius est et pretiosius.

Pictura,] ex lapidum varietate, opere quasi musivo intexta et contexta consurgens. Lapides hi hebraice vocantur *dar* et *socharet*; quinam hi fuerint ignoratur.

7. Bibebant autem qui invitati erant aureis poculis; et aliis atque aliis vasis cibi inferebantur.] Prisci Persæ sub Cyro et ante Cyrum in cibo et potu admodum fuere frugales; atque, ut ait Xenophon libro 1. Cyripædiæ, habebant *pro cibo panem, pro obsonio nasturtium, pro potu aquam fluminis.* Unde Cicero Tuscul. 1: *Persarum victus*, ait, *à Xenophonte exponitur, quos negat ad panem adhibere quicquam præter nasturtium.* Hinc duri fortesque evasere ad labores et bella, quibus regnum et monarchiam obtinuerunt, quam invalescente gula et luxu perdiderunt. De priscorum Persarum temperantia et posterorum luxu, vide Xenophontem, lib. 8; Stobæum, serm. 42 et 44; Herodotum, lib. 9; Athen. lib. 4.

Certe in Saturnalibus Macrobius ait mensam priscorum fuisse sacram, ac veteres primùm numinis meminisse, deinde bene precatos convivis, ac post precationem dapibus cum modestia usos. Serinus apud Stobæum ait reges Persarum ante cibum de modestia disputasse, et ante potum de temperantia. Quin et Augustum trinis tantum ferculis exhibuisse convivia, testis est Sueton. in ejus vita, cap. 14: *Convivia nunquam*, inquit, *et serius inibat et maturius relinquebat, cum convivæ et cœnare inciperent, prius quàm ille discumberet, et permanerent digresso eo. Cœnam ternis ferculis; aut, cum abundantissime senis præbebat, ut non nimio sumptu; ita summa comitate. Nam et ad communionem sermonis tacentes, vel submissim fabulantes provocabat, et aut acroamata, et histriones, aut etiam triviales ex circo ludos interponebat, ac frequentissime aretalogos*, id est, placide loquentes.

Servius in lib. 1. Æneid. ait priscos duobus tantum ferculis usos.

Adde : Veteres in mensa sapientes et serios miscebant sermones, ut patet ex Athen. de cœnis sapientium; erant ergo sobrii, ac cavebant ne ebrii delirum quid dicerent. Unde M. Varro numerum convivarum hac lege definit : *Ut neque minor, quàm gratiarum sit, neque quàm musarum numerosior*, ait Macrob. lib. 1. Satur. cap. 4. Gratiæ autem sunt tres, Musæ vero sunt 9. Idem Macrob. lib. 7 : *Sic*, ait, *apud mensam philosophandum est, ut crateri liquoris ad lætitiam nati* (vini) *adhibeantur, non modo Nympharum, sed Musarum quoque admistione temperies*, etc., *cum non minus quàm dulcedo vini hilarent verba convivium.*

8. Nec erat qui nolentes cogeret ad bibendum.] Non enim amici, sed inimici et hostis est cogere ad bibendum, etiam supra et contra naturam, quod nullæ bestiæ faciunt. Xenophon, libr. 8. Cyripædiæ, ait apud veteres Persas lege cautum fuisse ne amphoræ ad convivia importarentur, quod existimarent minus tam corpora, quàm mentes debilitari, si quis non nimium hauriat. Nunc vero has non importari, restat id quidem, sed tantum bibunt, ut non importent, sed ipsi vino sepulti exportentur, eo quod ipsi recto corpore consistere et exire nequeant. Sic etiam hodie apud nonnullos prisca temperantia in plusquam porcinam ingluviem abiit. Vide Fevarden. hìc. Salica lex, teste B. Rhenano lib. 2. rerum Germanicarum, fuit : *Nemo militiæ socium suum, aut quemlibet alium ad potandum invitato.* Qui enim cogit, tyrannus est. Tyrannicum enim est illud, quod è Græcorum pergræcationibus citat Tullius, Tusculanor. 5 : *Aut bibat, aut abeat.* Tyrannus fuit Alexander Magnus qui, *meracum audacter propinans, etiam alios coegit*, ait Athen. lib. 2. Tyrannus fuit Heliogab. Imper. qui, ut ait Lamp. : *Præfectum urbicum sæpe post cœnam ad potandum vocabat, adhibitis et Præfectis prætorio, ita ut, si recusarent, magistri eos cogerent.* Certe Empedocles convivio præfectus, cum convivas ad bibendum cogeret, postridie reus fuit in judicio. Cogere enim est libertatem convivæ adimere, vim injicere, naturam corrumpere, sanitatem lædere, ut non Deo, sed Baccho stomachos et mentes suas immolare et mactare videantur. Sapienter Anacharsis apud Laert. quatuor pocula sive haustus assignans, ita eos distinguit. Primum, ait, quod bibitur pertinet ad restinguendam sitim, secundum ad hilaritatem, tertium ad voluptatem, quartum ad insaniam.

Porro S. August. et Ambr. graviter taxant eos qui cogunt convivas bibere ad sanitatem principis, vel amici, et ut ait S. August. serm. 231, de Temp. : *Per inimicam amicitiam, adjurare homines non erubescunt, ut potum amplius accipiant quàm oportet. Qui enim alterum cogit, ut se plus quàm opus est bibendo inebriet, minus malum ei erat, si carnem ejus vulneraret gladio, quàm animam ejus per ebrietatem necaret. Certa bibendi lege contenditur, qui poterit vincere, laudem meretur ex crimine.* Et serm. 232 : *Excusatio falsa objicitur ; persona potens me coegit, ut amplius bibam.* Et hortatur ne obtemperent, martyres potius fiant, neque ad virorum, Angelorum, aut reliquorum sanctorum nomina bibendum monet.

Audi S. Ambr. lib. de Elia et jejunio, cap. 7 : *Quid obtestationes potentium loquar? quid memorem sacramenta, quæ violari nefas arbitrantur? Bibamus, inquiunt, pro salute Imperatorum ; et qui non biberit, sit reus in devotione ; videtur enim non amare Imperatorem qui pro salute ejus non biberit. O piæ devotionis obsequium ! bibamus pro salute exercituum, pro Comitum virtute, pro filiorum. Et hæc vota ad Deum pertinere judicant, sicut illi qui calices ad sepulcra martyrum deferunt, atque illic ad vesperam bibunt, atque aliter se exaudiri posse non credunt. O stultitiam hominum, qui ebrietatem sacrificium putant ; qui existimant illos ebrietate placari, qui jejunio passiones sustinere didicerunt!*

An non insania est ita ad alterius sanitatem bibere, ut propriam lædas et perdas ? An non calicum remiges et helluones sunt, qui ventrem dapibus vinoque saburrant quasi porci, imo plusquam porci ? Nec enim porcus, quantumvis gulosus, plus comedit quàm ut famem, plus bibit quàm ut sitim satiet ; neque ullis fustibus aut gladiis, ut id faciat, adigi se sinit.

Præponens mensis singulos de principibus suis, ut acciperet unusquisque quod vellet.] Inter hos principes fuit Zorobabel, filius Salathiel, filii Jechoniæ regis Juda, qui cum sociis suis Hebræis regii corporis custodibus erat ex intimis aulicis Darii, ac post convivium disputans cum eis de fortissimo palmam retulit. Cum enim primus diceret : *Forte est vinum ;* secundus : *Fortior est rex ;* tertius Zorobabel dixit : *Fortiores sunt mulieres, super omnia autem vincit veritas.* Quocirca Darius annuens illi ait : *Pete quod vis, et tibi dabo ;* tum Zorobabel : *Memor esto*, inquit, *voti tui quod vovisti ædificare Jerusalem in die qua regnum accepisti, et omnia vasa quæ accepta sunt ex Jerusalem remittere. Et tu vovisti ædificare templum quod incenderunt Idumæi, quando exterminata est Judæa à Chaldæis. Hoc est quod postulo, ut facias votum quod vovisti Regi cœli ex ore tuo.* Quare, cum osculatus esset illum Darius, votum implevit, et templum instauravit, ac vasa cum muneribus in Jerusalem remisit, uti fuse narratur 3. Esdræ cap. 3 et 4.

Alleg. hoc Assueri convivium ad litteram fuit vanum vanæ voluptatis et gloriæ aucupium, sed mystice magnum S. Eucharistiæ simulacrum. Primo enim Assuerus rex et monarcha repræsentat Christum Regem regum, et Dominum dominantium. Unde *Assuerus* Hebr. et Chald. idem est quod *magnum caput*, magnus rex, et princeps. Addit Lyranus : *Assuerus interpretatur beatus ; Christus autem non solum beatus est, sed et sanctorum beatitudo.* Glossa vero interlinearis : *Assuerus*, inquit, *Christum Dominum ostendit nomine et dignitate ; interpretatur enim ostium. Christus autem dicit : Ego sum ostium, per me si quis introierit, salvabitur.* Secundo, Assuerus hoc convivium celebravit in regia sua Susan, quæ vox Hebr. significat lilium, puritatis et virginitatis symbolum. Sic Christus in Susan, id est in Ecclesia, quæ liliis castorum et virginum floret, instituit Eucharistiam, quæ proinde à castis, et omni labe puris purissime suscipienda est; itaque suscepta puritatem et castitatem valde adauget. Ipsa enim est *frumentum electorum, et vinum germinans virgines*, Zach. 9. 17. Hinc Ecclesia vino hoc non ebria, sed sobria hilarescit et exultat, ait-

que : *Sicut lætantium omnium habitatio est in te*, Psalm. 86. 7. *Et transibo in locum tabernaculi admirabilis usque ad domum Dei, in voce exultationis et confessionis, sonus epulantis*, Psalm. 41. 4. *Et justi exultent et delectentur in lætitia.* Psalm. 67. 4. Tertio, Assuerus hoc convivium celebravit septem diebus, id est, toto tempore hujus vitæ, quod septem diebus agitur, ait Glossa interl. juxta illud Christi, Matth. 28. ult. ; *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi.* Ita Lyranus. Quarto, ob magnitudinem convivii. *Fecit*, inquit, *grande convivium.* Quid grandius Eucharistica mensa, *Cœna magna*, per excellentiam? Unde Glossa ordinar. *Hujus*, inquit, *convivii historia pompam historiarum, et luxum Regis ostendit ; sed Christi spirituales delicias, quas unicuique dispensat, allegorice significat.*

Quinto, Assuerus non tantum principes, sed et totum populum à minimo usque ad maximum invitavit : sic Christus ad Eucharistiam invitat omnes tam pauperes, quàm divites ; tam feminas, quàm viros ; tam senes, quàm juvenes. Sexto, ob convivii magnificentiam ; nam Lyranus et Glossa asserunt per hortum, in quo fit, significari Ecclesiam quæ est hortus conclusus, multis consitus arboribus, et fructiferis per sanctam vitam, et aromaticis per bonam famam. Per tentoria superne obumbrantia, et columnas inferne sustentantes, indicari Sanctorum suffragia, et divina præsidia quibus, qui ad hanc mensam accedunt, defenduntur. Per multiplices velaminum et funium colores, candidos, purpureos, hyacinthinos, intelligi virgines, martyres, doctores, qui hujus convivii dapibus saginantur. Per lectulos etiam aureos et argenteos, in quibus convivantes recumbebant, tranquillas et pacatas exprimi conscientias, quas habere debent, qui hoc divino pabulo perfruuntur. Per gemmas et picturas, quæ mira varietate decorabant pavimentum, insinuari virtutes et reliqua dona spiritualia, quibus rite communicantium mentes pictarantur. Septimo, ob cibi et potus suavitatem et delicias : *Unum*, inquit Scriptura, *ut magnificentia regia dignum erat, et præcipuum apponebatur.* In Eucharistia vero Christus ut cibus apponitur, in quo quasi in manna haurimus omne Angelorum delectamentum, et omnem spiritus suavitatem, juxta illud : *Panem cœli dedit eis ; et panem Angelorum manducavit homo.* Psalm. 77. v. 24 et 25.

9. Vasthi quoque regina fecit convivium feminarum.] Hinc apposite Hebr. *Vasthi* idem est quod *et potatio*, vel *et stamen ;* fila enim et stamina sunt opera feminarum. Pro *Vasthi* Græce est *Asti ;* Joseph. *Scesti*, indeque composita sunt nomina Persica Astaspes et Hystaspes. Unde nonnulli cum Serario suspicantur hanc Vasthi fuisse filiam Hystaspis, ac sororem Darii mariti sui. Favet Ctesius asserens fratrem Assueri fuisse Oudiaspen, quod nomen alludit ad Vasthi : quasi hæc Oudiaspis fuerit soror. Persæ enim sorores ducebant in uxores, ut docet Herodotus in Cambyse, Curtius lib. 8, Plin. l. 36. cap. 8. Alii putant Vasthi fuisse filiam Cyri ; hanc enim uxorem duxisse Darium ad confirmandum sibi regnum Persarum docet Justinus lib. 1, et Herodot. lib. 3. qui eam vocat Artystonam, quod nomen alludit ad Vasthi.

10. Cum rex esset hilarior, et post nimiam potationem incaluisset mero.] Leges Persarum permittebant regi Persarum semel in anno, scilicet in festo Solis, quem Persæ colebant ut Deum, inebriari ; verum quod semel permiserat lex, sæpius pro suo imperio usurpare poterat rex.

Maumam,] Græce est *Aman*, licet Hebr. Aman putent fuisse Mamuchan, de quo v. 14.

11. Ut introducerent reginam Vasthi, etc., ut ostenderet cunctis populis et principibus pulchritudinem illius.] Jussit hoc Assuerus partim ex temulentia, partim ex libidine ; quare incauta, imprudens, superba, inhonesta, et inverecunda fuit hæc ejus jussio, cui proinde Vasthi non tenebatur obedire pudoris et castitatis causa, ne sua forma principum jam mero æstuantium oculos animosque in suî concupiscentiam illiceret, uti Candaules rex Sardorum illexit Gygem amicum suum in amorem uxoris suæ, ostendens ei illam nudam : quocirca Gyges, per annulum magicum faciens se invisibilem, occidit Candaulem, et uxorem ejus sibi adscivit, uti narrat Herodotus, l. 1. Fabulantur Rabbini Vasthi pari modo ab Assuero jussam prodire nudam in convivium. Addunt ex Balthasare de quo Daniel. cap. 5. natam ipsam, quæ tyrannide importunissima, servas Hebræas die Sabbati laborare cogeret nudasque obambulare, hancque causam esse cur ejecta nuda sit, dieque Sabbati, qui septimus etiam vocatur, male perierit. Sed apage obscenitas ista obscenorum Rabbinorum.

Erat enim pulchra valde.] Persicæ mulieres cæteras pulchritudine superabant. Unde Alexander Magnus noluit videre Darii jam à se cæsi uxorem et filias, dicens *Persicas feminas esse oculorum dolores*, ait Plutarch. et Curt. : *In Perside feminarum pulchritudo excellit*, ait Ammian. lib. 73.

Quæ renuit, et ad regis imperium, etc., venire contempsit.] Videtur ergo peccasse superbia, inobedientia et mariti contemptu, quem si demas, honeste ipsa et pudice mariti temulenti inhonestam et impudicam sui coram principibus ostentationem detrectavit ; præsertim quia, ut ait Joseph. lib. 11. cap. 6, *Voluit ipsa Persarum leges custodire, quæ ab alienis uxores videri prohibebant.* Quare Macrob. lib. 7. cap. 1. ait à Parthis non conjuges, sed concubinas duntaxat in convivia induci solitas. Idem tradit S. Ambr. lib. de Elia, cap. 15. Et Parthopersæ *feminis non convivia tantum, sed et virorum conspectum interdicunt.* Unde Severus Sulpitius de Vasthi : *Stulto*, ait, *rege consultior*, *pudens virorum oculis spectaculum corporis præbere jussa abnuit ;* tanto ipso laudabilior, quanto in legum pudorisque constantia perseverantior ; nam, ut prudenter monet S. Hier. Epist. ad Furiam : *Non Æthnei ignes, non Vulcania tellus, non Vesuvius et Olympus tantis ardoribus æstuant, ut juveniles medullæ vino plenæ, dapibus inflammatæ.* Et Tertul. de jejun. adversus Psychicos, cap. 1 : *Monstrum scilicet haberetur libido sine gula ; cum hæc duo tam unita atque concreta sint, ut si disjungi omnino potuissent, ipsi prius ventri pudenda non adhærerent.* Denique Plutarch. in Artaxerxe asserit apud Persas fuisse capitale reginæ, aut regiæ alicujus concubinæ lecticam propius accedere, ipsamque videre. Recte ergo ex lege naturæ, æque ac positiva Persarum, Vasthi noluit suam speciem ostentare convivis temulentis.

Utinam Vasthi imitentur feminæ Christianæ, quæ suam formam palam ostentant, imo fucant, ut juvenes in suî amorem illiciant! itaque eorum corpora et animas lenocinantur cum æterno tam suî, quàm ipsorum exitio: *Nam oculi sunt in amore duces.* Et formosa illicique femina nihil illecebrosius.

Unde iratus rex, et nimio furore succensus,] protulit contra Vasthi iracundam et iniquam repudii sententiam, quæ sequitur. Nam vir *omnis vinolentus est ira inferior et mentis vacuus*, ait Sophocles apud Stobæum, serm. 18.

14. Septem duces Persarum, atque Medorum, qui videbant faciem regis,] hoc est, erant intimi et consiliarii, et familiarissimi regi. Nam, ut ait Just. lib. 1. in fine: *Apud Persas persona regis sub specie majestatis occulitur;* unde c. 7. 8. Aman, qui in regis indignationem inciderat, faciem operuerunt, quasi indigni qui videret regem, quem adeo offenderat. Similem fastum usurparunt nonnulli reges, ac hodie usurpant reges Sinarum. Idipsum Persæ à Medis æque ac regnum acceperunt. Nam de Dejoce, rege Medorum, ait Herod. lib. 1. p. 21; *Cavet, ut nec conspici regem à quopiam fas esset.* Nam ut ait Valer. Max. lib. 2. c. 7: *Quidquid in excelso fastigio positum est, humili et trita consuetudine, quo sit venerabilius, vacuum esse convenit.*

19. Ut nequaquam Vasthi ultra ingrediatur, etc., regnum (reginæ titulum, dignitatem et magnificentiam) illius altera, quæ melior est illa, accipiat.] Plutarch. in Artaxerxe agens de Persis: *Sunt barbari*, ait, *maxime zelotypi, et in uxores feri.* In hunc locum commentans Lutherus, omnes pudoris leges, limitesque excussit, docens quod, si uxor ad opus conjugale sit difficilior, vocetur ancilla, eique dicatur à marito: *Si nolis tu, vult alia; si non vult uxor, veniat ancilla.* Dignum tali patella operculum; dignum tali propheta Priapi oraculum.

Sanius S. Hier. epist. ad Rusticum: *Philosophi hujus seculi*, inquit, *solent amorem veterem amore novo quasi clavum clavo expellere. Quod et Assuero rege septem principes fecere Persarum, ut Vasthi reginæ desiderium, aliarum puellarum amore compescerent. Illi vitium vitio, peccatum peccato meditantur; nos amore virtutum vitia superemus. Declina*, ait, *à malo, et fac bonum. Quære pacem et persequere eam. Nisi oderimus malum, bonum amare non possumus.*

Tropol. Vide hìc ut convivium Assueri in mœrorem desinat, et extrema gaudii luctus occupet, ac rex Vasthi reginam conjugemque suam pulcherrimam abdicet et repudiet. *Sic fluvii*, inquit illa, *in alveo suo dulces sunt; cum tamen ad mare decurrunt, fiunt amari.* Vide Chrys. hom. 6. in epist. ad Hebr. in Morali. Sic primorum conviviorum et deliciarum postridianus est dies doloris et pœnitentiæ.

22. Esse viros principes,] q. d. viros, sive maritos in domibus suis debere esse principes, ac dominari suis uxoribus, filiis et famulis.

CAPUT SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Assuerus repudiat Vasthi, ac pro ea reginam sibi adsciscit Esther, per quam Mardochæus Assuero revelat conjurationem duorum Palatinorum contra regem, quos Assuerus crucifigit, et Mardochæi fidem in Annales referri jubet.

1. His ita gestis, postquam regis Assueri indignatio deferbuerat, recordatus est Vasthi et quæ fecisset, vel quæ passa esset; 2. dixeruntque pueri regis, ac ministri ejus: Quærantur regi puellæ virgines ac speciosæ, 3. et mittantur qui considerent per universas provincias puellas speciosas et virgines, et adducant eas ad civitatem Susan, et tradant eas in domum feminarum sub manu Egei eunuchi, qui est præpositus et custos mulierum regiarum: et accipiant mundum muliebrem, et cætera ad usus necessaria. 4. Et quæcumque inter omnes oculis regis placuerit, ipsa regnet pro Vasthi. Placuit sermo Regi: et ita ut suggesserant, jussit fieri. 5. Erat vir Judæus in Susan civitate, vocabulo Mardochæus, filius Jair, filii Semei, filii Cis, de stirpe Jemini, 6. qui translatus fuerat de Jerusalem eo tempore, quo Jechoniam regem Juda Nabuchodonosor rex Babylonis transtulerat, 7. qui fuit nutricius filiæ fratris sui Edissæ, quæ altero nomine vocabatur Esther, et utrumque parentem amiserat: pulchra nimis, et decora facie. Mortuisque patre ejus ac matre, Mardochæus sibi eam adoptavit in filiam. 8. Cumque percrebuisset regis imperium, et juxta mandatum illius multæ pulchræ virgines adducerentur Susan, et Egeo traderentur eunucho, Esther quoque inter cæteras puellas ei tradita est, ut servaretur in numero feminarum. 9. Quæ placuit ei et invenit gratiam in cons-

pectu illius. Et præcepit eunucho, ut acceleraret mundum muliebrem, et traderet ei partes suas, et septem puellas speciosissimas de domo regis, et tam ipsam, quam pedissequas ejus ornaret atque excoleret. 10. Quæ noluit indicare ei populum et patriam suam : Mardochæus enim præceperat ei ut de hac re omnino reticeret : 11. qui deambulabat quotidie ante vestibulum domus, in qua electæ virgines servabantur, curam agens salutis Esther, et scire volens quid ei accideret. 12. Cum autem venisset tempus singularum per ordinem puellarum, ut intrarent ad regem, expletis omnibus quæ ad cultum muliebrem pertinebant, mensis duodecimus vertebatur; ita duntaxat ut sex mensibus oleo ungerentur myrrhino, et aliis sex quibusdam pigmentis et aromatibus uterentur. 13. Ingredientesque ad regem, quidquid postulassent ad ornatum pertinens, accipiebant, et ut eis placuerat, compositæ de triclinio feminarum ad regis cubiculum transibant. 14. Et quæ intraverat vespere, egrediebatur mane, atque inde in secundas ædes deducebatur, quæ sub manu Susagazi eunuchi erant, qui concubinis regis præsidebat: nec habebat potestatem ad regem ultra redeundi, nisi voluisset rex, et eam venire jussisset ex nomine. 15. Evoluto autem tempore per ordinem, instabat dies quo Esther filia Abigail fratris Mardochæi, quam sibi adoptaverat in filiam, deberet intrare ad regem. Quæ non quæsivit muliebrem cultum, sed quæcumque voluit Egeus eunuchus custos virginum, hæc ei ad ornatum dedit. Erat enim formosa valde, et incredibili pulchritudine, omnium oculis gratiosa et amabilis videbatur. 16. Ducta est itaque ad cubiculum regis Assueri mense decimo, qui vocatur Tebeth, septimo anno regni ejus. 17. Et adamavit eam rex plus quam omnes mulieres, habuitque gratiam et misericordiam coram eo super omnes mulieres, et posuit diadema regni in capite ejus, fecitque eam regnare in loco Vasthi. 18. Et jussit convivium præparari permagnificum cunctis principibus, et servis suis, pro conjunctione et nuptiis Esther. Et dedit requiem universis provinciis, ac dona largitus est juxta magnificentiam principalem. 19. Cumque secundo quærerentur virgines et congregarentur, Mardochæus manebat ad januam regis : 20. nec dum prodiderat Esther patriam et populum suum, juxta mandatum ejus. Quidquid enim ille præcipiebat, observabat Esther : et ita cuncta faciebat, ut eo tempore solita erat, quo eam parvulam nutriebat. 21. Eo igitur tempore quo Mardochæus ad regis januam morabatur, irati sunt Bagathan et Thares duo eunuchi regis, qui janitores erant, et in primo palatii limine præsidebant, volueruntque insurgere in regem, et occidere eum. 22. Quod Mardochæum non latuit, statimque nuntiavit regina Esther; et illa regi, ex nomine Mardochæi, qui ad se rem detulerat. 23. Quæsitum est, et inventum : et appensus est uterque eorum in patibulo. Mandatumque est historiis, et annalibus traditum coram rege.

1. Recordatus est (ita Hebr. Septuag. Chald. Romani. Male ergo nonnulli legunt : *recordata est*, scilicet Vasthi) Vasthi,] quod scilicet eam adeo speciosam et dilectam repudiasset. Unde subiit animum regis dolor et mœstitia, tam suî, quàm Vasthi quam deamabat, causa : quem mœrorem ut abstergant regis ministri, suggerunt ei ut uxorem speciosiorem quæri curet per universum regnum, ne decretum repudii revocet ; itaque aliquid de regia constantia et auctoritate deperdat, nimirum sicut clavus clavo truditur, sic amor amore pellitur.

Quæ passa esset,] id est, ut Hebr. *quæ sententia in eam lata esset*, nimirum repudii et privationis regni.

3. Egei eunuchi.] Tò *Egei* alludit ad *Vagao*, sive *Bagous*, quod Persice significat eunuchum. Vide dicta Judith 12. v. 10. Porro eunuchi olim erant intimi regi et principes aulæ, qui videbant faciem regis, illique erant familiarissimi, ut patet cap. 1. 10. ubi Chald. pro *eunuchis* vertit *satrapas*.

5. Erat vir Judæus in Susan civitate, vocabulo Mardochæus.]Licet enim Mardochæus cum Zorobabel et Jesu Pont. sub Cyro è Babylone rediisset in Jerusalem, imo unus è primoribus et ducibus redeuntium fuisset, ut patet 1. Esdræ 2. v. 2; tamen ipse mox è Jerusalem rediit in Susan, eo quod esset *vir magnus, et inter primos aulæ regiæ*, ut dicitur cap. 11. 4. Erat enim *ad januam regis*, quasi ejus ostiarius, cubicularius, et corporis regii custos. Ostiarios enim regiæ fuisse regis custodes testatur Xenophon et Herod. Unde Josephus Ben Gorion ait Mardochæum unum fuisse è tribus *Parthenim*, id est, aulæ principibus et palatinis, de quibus v. 3. Sic Daniel ob suam probitatem et prophetiam à Nabuchodonosor præpositus fuit toti Babyloni, Daniel. 2. v. 48. Et Tobias, licet Hebræus et captivus, ob suam fidelitatem fuit œconomus Salmanasar, Tobiæ 1, ita virtus extulit priscos Judæos, aliàs gentilibus invisos.

Porro *Mardochæus* Hebr. idem est quod *Mardachat*, id est, *myrrha*, vel *amaritudo contritionis*, vel *myrrha contrita*, vel *docens contritionem*, vel *myrrha purissima.* Ita Serar. Item *myrrha contritionum mearum*, vel *paupertatum mearum*, vel *pauperum meorum* (*dach* enim est pauper), vel *myrrha puritatum mearum*, aut justorum *meorum* ; *dacha* enim Syriace est mundare, purificare, justificare. Hæc omnia habet Pag. in nom. Hebr. omniaque apte com-

petunt Mardochæo qui, cum Hebræis per Aman destinatus ad necem, amara passus est; sed per Esther omne fel in mel, amaritudo in dulcedinem, mœstitia in lætitiam conversa est.

MARDOCHÆUS FILIUS JAIR, FILII SEMEI, FILII CIS, DE STIRPE JEMINI,] id est, de tribu Benjamin, ait Chald. Septuag. et Josephus. Nam Jemini fuit vir nobilis ex hac tribu; vel certe *Benjamin* per aphæresin τοῦ *Ben* idem est quod *Jamin*, vel *Jemini*. Hinc colligimus Mardochæum et Esther oriundos fuisse ex Benjamin, et de stirpe regia Saulis; idque asserit Josephus, Serarius et alii. Cis enim fuit pater Saulis, hic Jonathæ et Mephiboseth, ex quo descendere videtur Mardochæus et Esther. Multæ enim generationes intermediæ subticentur hîc, æque ac alibi. Addit Chald.: *Mardochæus erat vir pius, et orans ante Deum suum pro populo suo.* Quàm id verum sit patebit ex decursu historiæ. Hinc patet Esther fuisse filiam Cis, pro quo Herod. lib. 3. habet, filia Cyri, quia ipse non norat Cis, sed Cyrum; putabatque Esther esse Persianam, non Judæam. Esther enim, sive Hadasa, videtur esse Atossa Herodoti.

6. QUI TRANSLATUS FUERAT DE JERUSALEM EO TEMPORE, QUO JECHONIAM REGEM JUDA NABUCHODONOSOR REX BABYLONIS TRANSTULERAT] in Babylonem, 4. Regum cap. ultimo. Τὸ *qui* Rup. l. 8. cap. 5, Cajet. Scaliger et Serarius referunt ad *Cis*, quasi hic cum Jechonia translatus sit, non vero Mardochæus; sic enim, inquiunt, ipse vixisset ducentos circiter annos, quod illo ævo erat insolitum. Verum τὸ *qui* referre *Mardochæum*, non *Cis*, liquet; tum quia hoc sermonis nexus, et plana constructio, quæ tota est de Mardochæo, exigit; tum quia Mardochæum cum Jechonia translatum esse diserte dicitur, cap. 11. 4; ex quo liquet ipsum in sua persona, non in suo patre, vel avo (uti nonnulli explicant) fuisse translatum. Unde colligo et concludo historiam hanc contigisse, non sub Artaxerxe Longimano, ut multi volunt, multo minus sub Artaxerxe Mnemone; quia tamdiu vivere non potuit Mardochæus: quod enim Scaliger ait eum vixisse ducentos annos, alii 165, alii 190, incredibile videtur, et confutatur ex eo quod Esther, quæ erat Mardochæi neptis ex fratre, v. 8. vocetur puella, id est, juvencula. Erat enim ipsa sine dubio in ætate florenti, cum, ob formam cæteris virginibus prælata, conjux data est Assuero; quomodo enim rex anum rugosam et deformem appetiisset, vel admisisset in uxorem? Quare Mardochæus patruus Esther non potuit tunc esse centum annorum. Concludo ergo et assero historiam hanc contigisse sub Dario Hystaspis, illumque fuisse Assuerum maritum Esther, uti ostendi in Proœmio, cujus ætatem et annos sic subduco et calculo; Mardochæus, cum Jechonia translatus in Babylonem, erat puer circiter triennis. Adde 70 annos captivitatis Babylonicæ, deinde tres annos Cyri, sex Cambysis, et tres Darii Hystaspis (tertio enim regni anno duxit Estherem, ut patet cap. 1. v. 3), conflabis annos vitæ et ætatis Mardochæi 85. Ita ut Esther à fratre juniore Mardochæi genita fuerit 30 circiter annorum, quæ ætas est juventutis floridæ, aptæque conjugio. Hinc liquet unum eumdemque fuisse Mardochæum (non duos, ut vult Serar. et alii), qui cum Esdra, Nehemia, Zorobabel, Jesu Pont. vixit, fuitque unus è ducibus populi redeuntis è Babylone, 1. Esdræ 2. v. 2.

7. QUI FUIT NUTRITIUS FILIUS FRATRIS.] Hebr. Chald. et Septuag. habent *fratris patris*, id est, patrui, quasi Esther fuerit patruelis, sive consobrina Mardochæi, non neptis) SUÆ EDISSÆ, QUÆ ALTERO NOMINE VOCABATUR ESTHER.] Hebr. ergo vocabatur *Hadasa* (Noster *Edissa* Persice); et cum ascita est in thorum Darii regis Persarum, dicta est Esther. Unde Xerxes filius Darii uxorem habuit, cui nomen Amester vel Amestris, teste Herod. lib. 7, q. d. altera Esther.

Porro *Hadasa*, sive *Edissa*, Hebr. idem est quod *myrtus*, vel *myrtea*; ita ergo fuit appellata ob eximiam pulchritudinem, probitatem, comitatem, et venustatem tum corporis, tum morum, præsertim virginalis pudoris et pudicitiæ, in qua fuit typus B. Virginis cæterarumque virginum et sanctorum, uti per multas analogias ostendi Zachariæ 1. v. 8; ubi hac de causa anno secundo Darii Hystaspis Zacharias vidit Angelum stantem inter myrteta, id est in aula Esther, quæ dicta est *Hadasa*, id est myrtus, quæque jam destinabatur uxor Dario ad salutem populi sui, uti ibidem ostendi. Itaque vocata est *Hadasa*, id est myrtus, ob eminentem pulchritudinem; myrtus enim est herbarum pulcherrima: unde et Venus speciosissima cognominata est myrtea. Sic et Philippus rex Franciæ à forma eximia cognominatus est pulcher. Ita Sanchez, Serarius et alii. Hæc autem pulchritudo corporis, et magis animi in Esther, æque ac in myrto, fuit solida et constans, juxta illud: *Myrtus semper est myrtus, etiamsi inter urticas sit*, uti Esther fuit inter Persas.

Porro *Hadasa*, sive *Edissa*, videtur esse *Atossa*, quam Herodot. lib. 3. uxorem Darii Hystaspis nuncupat; additque, lib. 7. sub initium, ejus filium primogenitum fuisse Xerxem, qui Dario patri in regno successit. Quare nonnulli censent Xerxem Estheris ex Dario fuisse filium. Audi Herod. lib. 7. ubi cum narrasset Darium, antequam rex crearetur, habuisse uxorem filiam Gobriæ, ex eaque genuisse Artabazanem, cum vero creatus fuit rex, duxisse Atossam, ex eaque genuisse Xerxem, cui Artabazani fratri de jure successionis in regnum litem movit, eique favens Demaratus Spartanus suggessit: *Ut ad cætera quæ dicebat, hoc adderet, se quidem genitum à Dario jam rege, et Persarum imperium obtinente; Artabazanem vero è Dario, cum erat privatus; proinde neque æquum, neque justum esse, alium quempiam potius quàm se illam dignitatem adipisci. Quoniam Spartæ quoque sic usurparetur, ut, si cui, antequam regnet, filii nascantur; deinde regi jam alius nascatur, hujus postea nati successio regni sit. Hac à Demarato subjecta ratione utentem Xerxem tanquam juste dicentem, Darius regem declaravit, quamquam etiam citra præceptum Demarati Xerxes (ut mea fert opinio) regnasset; quippe cum omnis potentia penes Atossam esset.* Hæc Herodot. qui et inferius addit Xerxem movisse bellum Græcis, ac numerasse in castris militum 170 myriades, hoc est decies septies centena millia, sed in tanto numero nullum fuisse, qui cum Xerxe, vel magnitudine, tum animi, tum corporis, vel forma et specie tam augusta comparari posset; Xerxem vero ex alta specula tantas copias contemplantem illacrymasse; ac ab Artabano rogatum causam dixisse: *Reputan-*

tem me quàm brevis est humana vita, subiit horum miseratio, quorum cum tot sint, nemo ad centesimum annum supererit; tum subjunxisse Artabanum: *Vita hæc tam misera est, totque ærumnis referta, ut nullus hominum sit, cujus animo non crebro subeat moriendi voluntas potius quàm vivendi, cuique vita, licet brevis sit, non perlonga videatur; itaque mors optatissimum est ærumnosæ vitæ perfugium, ac proinde non lugenda, sed optanda potius et ambienda.*

ESTHER] ita dicta est à Persis, uti jam ostendi, quæ prius Hebr. vocabatur *Hadasa*, id est myrtus. Solebant enim Chaldæi et Persæ alienigenis, ac præsertim Hebræis, cum in urbem vel aulam adsciscerentur, mutare nomina, ac patria suæ gentis dare, uti Danieli dedere et sociis, cap. 1.

Porro *Esther* Hebr. idem est quod *abscondam*, ait Pag. à rad. סתר *Satar*, id est, abscondit. Addit Serar. initio prolegom. *Esther* idem est quod *occulta demoliens*, vel *medicinæ exploratio et contemplatio*, vel *medicina turturis*, vel *pulchra ut luna*, aut Venus. Unde ab Esther dici ἀστήρ, id est stella, quæ inde à Germanis dicitur *sterre*. Esther enim fuit astrum lucidius cæteris virginibus regiis; imo sol Israelis æque ac Persidis. Hinc iterum nomen Esther alludit ad Astartem Deam Syrorum, quam Venerem fuisse pulcherrimam Dearum tradit Cicero, lib. 3. de natura Deorum; et ad Asterem filiam Cei, Titanis filii, ex qua Jupiter genuit Herculem, uti aiunt, et fingunt Poetæ. Rursum *Esther* Hebr. idem est quod ignis absconditus: אש *es* enim est *ignis*, סתר *satar abscondere*; vel *ignis turturis*, vel *ignis investigans et scrutans*; *es* enim est *ignis*, תור *tor est turtur*, vel *investigans et scrutans*.

Verum quia Esther est nomen Persicum, hinc et etymon ejus ab Arabibus et Persis (quorum lingua vicina est, et utraque ab Hebræa descendens) arcessendum est. *Esther* ergo Arabice et Persice idem est quod *receptatrix et protectrix*, scilicet Judæorum ab Aman neci destinatorum: *Satar* enim est recipere, celare, abscondere, et protegere. Unde *Satir* Arabice est protector; *satar* est receptator, qui servos fugientes recipit, et occultat. Rursum Chaldaice et Syriace *Satar* significat opponere, contradicere, destruere, qualis fuit Esther, quæ se opposuit Amano, eumque destruxit, et crucifixit. Denique Pagn. Esther, inquit, Chald. idem est quod *hilaritas*; et sic *Esther* Persice idem est quod Hebr. *Hadasa*, id est *myrthus*: hæc enim est symbolum lætitiæ et hilaritatis, quam Israeli attulit Esther eum liberando ab Amano et morte.

Alleg. Esther est B. Virgo; ipsa enim sub alis suis recipit et protegit peccatores, et justos afflictos ad se confugientes; ipsa est hilaritas sanctorum et fidelium. Hinc ejus ope S. Hilaria mater S. Afræ martyris, orans ad filiæ sepulcrum à Gentilibus in ignem conjectæ, hilariter martyrium obiit, æque ac S. Hilaria Claudii tribuni et martyris uxor, quæ orans ad sepulcrum Jasonis et Mauri filiorum suorum martyrum, capta à Paganis, perceptâ S. Synaxi, hilaris emisit spiritum, uti refert Ado in Martyrol. ad diem 12 Augusti, et ad diem 3 Decembris. Quocirca Ecclesia quotidie ita B. Virg. compellat et invocat: *Salve, Regina, mater misericordiæ, vita, dulcedo, et spes nostra, salve.* Et alibi: *Maria mater gratiæ, mater misericordiæ, tu nos ab hoste protege, et in hora mortis suscipe.* Et: *Ave, maris stella, Dei mater alma*, etc. *Pulchra ut luna, electa ut sol, terribilis ut castrorum acies ordinata.* Audi S. Bern. serm. 4. de Assumpt. *Sileat misericordiam tuam, Virgo beata, si quis est qui invocatam te in necessitatibus suis sibi meminerit defuisse; nos quidem servuli tui cæteris in virtutibus congaudemus tibi, sed in hoc potius nobis ipsis; laudamus virginitatem, humilitatem miramur, sed misericordia miseris sapit dulcius, misericordiam amplectimur carius, recordamur sæpius, crebrius invocamus.*

MARDOCHÆUS SIBI EAM ADOPTAVIT IN FILIAM.] Hinc patet primo Esther fuisse è tribu Benjamin, et stirpe regali Saulis; ex illa enim erat Mardochæus ejus patruus, imo pater adoptivus; secundo, eam fuisse orphanam; tertio, pie et sancte educatam à pio et sancto Mardochæo, qui ei quasi filiæ suum virtutis et pietatis spiritum inhalavit. Unde S. Hier. epist. 140: *Ruth*, inquit, *Esther et Judith tanta gloria fuit, ut sacris voluminibus nomina indiderint.* Porro litteræ nominis Judith, et nominis Esther acceptæ, ut notæ numerorum eumdem numerum efficiunt, scilicet 161, ut ostendit Serarius initio Prolegomenorum.

9. QUÆ PLACUIT EI,] Egeo eunucho, conquirenti virgines speciosas Assuero.

ET PRÆCEPIT] Egeus præfectus eunuchorum) EUNUCHO (se inferiori et subdito) UT ACCELERARET MUNDUM, id est ornatum) MULIEBREM, ET TRADERET EI PARTES, id est demensam, statutamque cibi et epularum portionem: מנות *Manoth* enim Hebraice vocantur fercula, quæ unicuique apponuntur sigillatim, quales partes Elcana dedit Annæ uxori, 1. Reg. 1; et Samuel Sauli Regi, 1. Reg. 10. Porro non dubium Estherem feminam religiosam abstinuisse à cibis lege Mosis sibi vetitis, uti ab idolothytis se abstinuisse ipsamet profitetur, cap. 11. 17.

ET SEPTEM PUELLAS SPECIOSISSIMAS,] quasi comites et pedissequas honorarias.

12. MENSIS DUODECIMUS.] Integro ergo anno singulæ virgines ornabantur et excolebantur, antequam Assuerum adirent; nimirum sex prioribus mensibus ungebantur oleo myrrhino, sive ex myrrha confecto, aliis sex pigmentis, et aromatibus delicatis, et odoribus utebantur, ac præsertim confectis ex Heliocallide: *Hac enim cum adipe*, inquit Plinius lib. 24. cap. 17, *leonino decocta, addito croco et palmeo vino, perungi Magos, et Persarum reges, ut fiat corpus aspectu jucundum, ideoque eamdem Heliocallidem nominari.*

Causa fuit quòd feminæ Judææ, æque ac Persicæ, ob regionis calorem graviter oleant, et hircinum odorem sub axillis exhalent, qui unguentis sensim à corpore imbibitis abstergendus est, ut suavem, quo imbuti sunt, odorem exhalent. Unde Plinius, lib. 13. cap. 1, unguenti et ungendi usum et originem Persis adscribit: *Persarum*, inquit, *esse debet gentis unguentum; illi madent eo, et accersita commendatione ingluvie natum virus exstinguunt. Primum, quod equidem inveniam, castris Darii regis expugnatis, in reliquo ejus apparatu Alexander cepit scrinium unguentorum; postea voluptas ejus à nostris quoque inter laudatissima atque honestissima vitæ bona admissa est.* Quin et Scriptura Cant. 4. unguenta ex myrrha, croco, nardo, etc. eisdem assignat. Ita Lyran. Sanchez et alii.

Si ita uncta et ornata est Esther, ut placeret homini mortali, quomodo gratia et virtutibus uncta et ornata fuit B. Virgo, ut fieret sponsa Dei et mater Christi? Porro feminæ sunt philocosmæ, et ornatus studiosæ; unde Comicus: *Negotii*, ait, *quantum in muliere una est? quæ noctes diesque omni ætate semper ornantur, lavantur, poliuntur*. Et rursum: *Dum comantur, dum poliuntur, annus est*. Addit Athen. lib. 1: *Persicæ mulieres ornatus plus æquo studiosæ.*

16. Ducta est itaque ad cubiculum regis Assueri mense decimo (qui nostro partim Decembri, partim Januario respondet) septimo anno regni ejus.] Ergo per quadriennium exspectavit Esther ob multitudinem virginum, quæ adducebantur, antequam ipsa duceretur ad Assuerum; nam ipse tertio anno regni sui repudiata Vasthi, curavit quæri alias feminas speciosas, inter quas erat Esther.

Porro hæ feminæ, hoc ipso quod ducebantur ad Assuerum, fiebant ejus concubinæ, id est secundariæ uxores; è quibus deinde unam primariam Rex in Reginam eligebat, uti hîc elegit Esther. Matrimonium enim fiebat per mutuum viri et feminæ consensum in copulam maritalem. Unde Josephus, lib. 11. cap. 6: *Cum*, inquit, *venisset ad regem Esther, ipse illa delectatus, ejusque amore captus, eam legitime ducit uxorem, et nuptias cum ea peragit, duodecimo mense septimi anni regni ejus, qui mensis Adar vocatur.*

Quæres an Esther fidelis licite potuerit nubere Assuero infideli. Resp. potuisse, quia Deut. 7. 3. tantum vetantur Judæis conjugia cum Chananæis, non autem cum Persis aliisque Gentibus. Ita Bellar. Serarius, Sanchez et alii. Adde Estherem non potuisse recusare hoc Regis edictum, ne ejus in se cæterosque Judæos iram provocaret; imo si ipsa restitisset, potuisset rex ea nolenti abuti, illique vim inferre. Denique sentiebant Esther et Mardochæus Dei instinctum ad conjugium cum rege ineundum, ut eum toti genti suæ conciliarent; itaque periculum necis ab Amano illi impendens discuterent.

Alleg. *Esther regina est B. Virgo Maria*, ait S. Bonaventura in Speculo cap. 7, *quæ ducta est in cubiculum Regis in Assumptione, in cubiculum quietis æternæ, gratiam veri Regis habens super omnes mulieres, id est super omnes intelligentias angelicas, et super omnes beatas animas, ut sit in Maria gratia super gratiam omnium beatorum; nam revera in capite ejus Rex regum diadema regni posuit tam impretiabile, tam delectabile, tam mirabile, quod hoc omni linguæ inenarrabile, omni ingenio inscrutabile est.* Quocirca Methodius in Hypapantem docet sacrum Mariæ caput à Deo coronatum esse. Idcirco Robert. lib. 3. in Cant. 4. de illa exponit: *Coronaberis de cubilibus leonum, de montibus Pardorum: Coronaberis*, ait, *ut in cœlis Regina Sanctorum, et in terris Regina sis regnorum.*

Anagog. B. Virgo in cœlum assumpta ibidem coronata est Regina cœlorum, hominum et Angelorum. Unde Apoc. 12. v. 1. ipsa vocatur *mulier amicta sole, et luna sub pedibus ejus et in capite ejus corona stellarum duodecim*: vide ibi dicta. Audi S. Bern. de Assumpt.: *Tunc B. Virgo quasi altera Esther de triclinio feminarum, id est, de Ecclesia militante adducta, et per totam militiam cœlestis exercitus ad cubiculum Assueri, scilicet summi Dei, ita ut illi conveniat Propheticum illud: Tenuisti manum dexteram meam, et in voluntate tua deduxisti me, et cum gloria suscepisti me. Quod hodie vere fuit completum, quando omnes cœli cives viderunt eam ascendentem, et deliciis divinorum amplexuum affluentem, innixam super dilectum suum.* Merito igitur canit Ecclesia, ut testatur S. Ildephonsus serm. de Assumpt.: *Maria Virgo assumpta est ad æthereum thalamum, in quo Rex regum stellato, imo ineffabili*, ut ait Ildephonsus, *sedet solio.*

17. Et adamavit eam rex plusquam omnes mulieres,] quia Esther et pulchritudine, et modestia, verecundia, puritate, gratia, ac sanctitate omnes superabat; unde fuit typus B. Virginis quam Angelus salutavit, dicens: *Ave, gratia plena, Dominus tecum, benedicta tu in mulieribus*, Lucæ 1.

18. Et dedit requiem universis provinciis] à vectigalibus aliisque oneribus, hoc est, tributa relaxavit, quæ prius ipse populo imposuerat. Darium enim plura imposuisse docet Herod. lib. 3: *Etenim sub Cyro*, inquit, *atque deinde sub Cambyse, nihil dum fuerat circa tributa institutum, sed munera afferebantur. Ob hanc tributi ordinationem, et alia hujusmodi, Persæ aiunt Darium fuisse institorem, Cambysem autem Dominum, Cyrum vero patrem: quoniam Darius res omnes quæstui habebat, Cambyses asper erat ac morosus; Cyrus autem mitem agens, et omni ratione de illis bene mereri studens.*

Alii *requiem* hanc intelligunt à laboribus, q. d. Jussit Darius omnes ab operibus quiescere, et dies festos agere in lætitia et conviviis, ob tam insignes nuptias cum Esthere initas.

Ac dona largitus est juxta magnificentiam principalem,] id est regiam; nam Hebr. est *juxta magnificentiam regis*, quæ scilicet tantum regem decebat, quantus erat Darius.

19. Cumque secundo quærerentur virgines. Hinc apparet bis quæsitas virgines Assuero hoc enim verba sonant. Usitata enim erat tum polygamia, præsertim apud reges. Unde Salomon habuit 700 reginas et 300 concubinas, id est secundarias uxores. Sic etiamnum reges Turcarum, Arabum, Indorum, magnam habent turbam uxorum. Libido enim est insatiabilis, æque ac fastidiosa et curiosa; quam enim semel cognoverunt, mox fastidiunt, ac aliam quærunt, ut luxuriam non tam expleant, quàm mutent, et experiantur num alibi voluptas sit major.

20. Ita cuncta faciebat, ut eo tempore solita erat, quo eam parvulam nutriebat.] Vide hîc raram Estheris obedientiam, qua jam regina, imo imperatrix effecta, ita tamen obedit Mardochæo, uti obediebat parvula, atque per hanc obedientiam Deus eam prudentissime per omnia direxit, ut Amanum supplantaret, et populum à nece liberaret.

21. Irati sunt Bagathan et Thares duo eunuchi (Palatini, et aulici Darii,] etc., volueruntque insurgere in regem, et occidere eum.] Qua de causa? Varii varias probabiliter assignant. Sept. hanc dant, quod rex ipsis prætulisset Mardochæum. Alii, quod Vasthi repudiasset, eique surrogasset Estherem. Alii, quod sua dignitate et gradu non essent contenti, sed majorem, imo regnum ambirent, sicut Smerdes

Magus ante Darium per dolum regnum occuparat. Alii verisimilius, quod voluerint regnum ad Aman, qui erat primus à rege transferre; ideoque Aman conjurationis eorum fuisse conscium, vel auctorem arbitrantur, idque colligunt ex eo quod cap. 12. 6. dicitur Aman offensus fuisse Mardochæo, eo quod ipse causa exstiterit, quod hi duo eunuchi suspenderentur. Erant ergo illi amici, fautores et administri Aman, ut cæso per eos rege, ipse illud quasi primus à rege occuparet; et eo quod, ait rex, cap. 16. 12. de Aman: *Qui in tantum arrogantiæ tumorem sublatus est, ut regno privare nos niteretur et spiritu*, id est vita. Ambitio enim regnandi nihil non molitur, et omnia subvertit. Favet quod scribit Josippus filius Gorionis: *Cum sederet*, inquit, *Mardochæus in porta regis, advertit susurrium duorum eunuchorum regis, custodientium portam, et consultantium quomodo levarent manum contra regem, et ablatum ejus caput deferrent ad regem Macedoniæ, qui jam bellum indixerat regibus Persarum. Cum autem eunuchi suspensi essent in cruce, iratus est Aman valde, quod consiliarii sui sic acti essent in crucem, et conatus est exterminare omnes Judæos.* De bello hoc à rege Macedoniæ Dario et Persis indicto, nil alibi legimus; potuit tamen aliqua esse ejus suspicio; tum quia paulo post Xerxes filius Darii bellum gessit contra Macedones et Græcos; tum quia Alexander Magnus, qui fuit rex Macedoniæ, post aliquot annos monarchiam à Dario Codomanno et Persis transtulit ad se et Macedones; tum quod Aman, qui erat Macedo, ambiret regnum, de quo plura c. 3. v. 1.

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Assuerus exaltat Aman, eumque ab omnibus adorari jubet. Renuit id facere Mardochæus. Unde Aman ab Assuero impetrat decretum, ut ipse et omnes Judæi stato die occidantur.

1. Post hæc rex Assuerus exaltavit Aman filium Amadathi, qui erat de stirpe
Agag; et posuit solium ejus super omnes principes quos habebat.
2. Cunctique servi regis, qui in foribus palatii versabantur, flectebant
genua, et adorabant Aman; sic enim præceperat eis Imperator: solus
Mardochæus non flectebat genu, neque adorabat eum. 3. Cui dixerunt
pueri regis qui ad fores palatii præsidebant: Cur præter cæteros non obser-
vas mandatum regis? 4. Cumque hoc crebrius dicerent, et ille nollet audire,
nuntiaverunt Aman, scire cupientes utrum perseveraret in sententia: dixerat enim eis se esse
Judæum. 5. Quod cum audisset Aman, et experimento probasset quod Mardochæus non flec-
teret sibi genu, nec se adoraret, iratus est valde, 6. et pro nihilo duxit in unum Mardochæum
mittere manus suas: audierat enim quod esset gentis Judææ, magisque voluit omnem Judæo-
rum, qui erant in regno Assueri, perdere nationem. 7. Mense primo (cujus vocabulum est
Nisan), anno duodecimo regni Assueri, missa est sors in urnam, quæ Hebraice dicitur phur,
coram Aman, quo die et quo mense gens Judæorum deberet interfici: et exivit mensis duode-
cimus qui vocatur Adar. 8. Dixitque Aman regi Assuero: Est populus per omnes provincias
regni tui dispersus, et à se mutuo separatus, novis utens legibus et cæremoniis, insuper et regis
scita contemnens. Et optime nosti, quod non expediat regno tuo ut insolescat per licentiam.
9. Si tibi placet, decerne ut pereat, et decem millia talentorum appendam arcariis gazæ tuæ.
10. Tulit ergo rex annulum quo utebatur de manu sua, et dedit eum Aman filio Amadathi de
progenie Agag, hosti Judæorum, 11. dixitque ad eum: Argentum, quod tu polliceris, tuum
sit, de populo age quod tibi placet. 12. Vocatique sunt scribæ regis mense primo Nisan, ter-
tia decima die ejusdem mensis: et scriptum est, ut jusserat Aman, ad omnes satrapas regis,
et judices provinciarum diversarumque gentium, ut quæque gens legere poterat, et audire pro
varietate linguarum, ex nomine regis Assueri: et litteræ signatæ ipsius annulo, 13. missæ sunt
per cursores regis ad universas provincias, ut occiderent atque delerent omnes Judæos, à puero
usque ad senem, parvulos et mulieres, uno die, hoc est tertio decimo mensis duodecimi, qui
vocatur Adar, et bona eorum diriperent. 14. Summa autem epistolarum hæc fuit, ut omnes

provinciæ scirent, et pararent se ad prædictam diem. 15. Festinabant cursores, qui missi erant, regis imperium explere. Statimque in Susan pependit edictum, rege et Aman celebrante convivium, et cunctis Judæis, qui in urbe erant, flentibus.

1. Post hæc rex Assuerus exaltavit Aman filium Amadathi, qui erat de stirpe Agag.] Erat ergo Aman Amalecita ex stirpe regia; Agag enim fuit rex Amalec, quem occidi jussit Samuel, 1. Reg. c. 15. Ita Joseph. Lyran. Sanchez et alii.

Dices: Cap. 16. vers. 10 et 14. dicitur Aman animo et genere fuisse Macedo, ac alienus à sanguine Persarum, atque conatus regnum à Persis transferre ad Macedones. Resp. eum stirpe fuisse Amalecitam, sed patria Macedonem: nimirum parentes ejus fuerunt Amalecitæ; sed Amalecitis partim per Saulem, partim per Nabuchodonosor cæsis, parentes Aman profugerunt ad alias gentes, et per errores casusque venerunt in Macedoniam, ibidemque sedem fixerunt ac genuerunt Aman.

Chaldæus manuscriptus addit Aman fuisse mancipium, ideoque evectum ab Assuero intumuisse, et factum intolerabilem. Nam, ut dicitur Prov. 30. versu 21. *Per tria movetur terra, et quartum non potest sustinere: per servum cum regnaverit,* etc. Addit Chald. Aman fuisse illum qui cap. 1. 14. vocatur Mamuchan, suasitque Assuero repudiare Vasthi, ac in ejus locum surrogasse filiam suam; sed accidisse filiæ tantum tamque fœdum ventris profluvium, ut suo fœtore omnes abigeret. Insuper Aman ascendisse Jerosolymam, ut templi fabricam impediret, pluraque similia, quæ videntur Rabbinorum esse commenta et figmenta.

2. Cunctique servi Regis, etc., flectebant genua, et adorabant Aman; sic enim præceperat eis imperator.] Vide hîc quàm Assuerus exaltarit Aman, ut eum præceperit adorari quasi Deum aliquem et numen. Reges enim Persarum volebant adorari ut Dii et numina. Unde sicut Jupiter in cœlo dicitur creare minores Deos; sic Assuerus Aman creavit, quasi minorem Deum in terra, sibique proximum, ideoque ab omnibus adorandum: ita Serar. de quo mox plura.

Solus Mardochæus non flectebat genu, neque adorabat eum.] Cur Mardochæus noluit flectere genu coram Aman? Resp. primo Chaldæum manuscriptum ob rei indignitatem, eo quod Aman fuisset servus Mardochæi; sed hoc incertum est et parum verisimile, nec sufficit; imo id refutat Mardochæus, dicens c. 13. 13: *Vestigia pedum ejus deosculari paratus essem.*

Secundo, Judæi causam dant, quòd Aman in veste pictas gestarit idolorum imagines; sed hoc æque incertum et improbabile.

Tertio, Cajet. aliam causam affert, quòd scilicet Aman esset Amalecita de stirpe Agag: Amalecitas autem ab Hebræis deleri jusserat Deus, Deut. 24. Verum illud odium spectabat ad excidium gentis Amalec, non ad honorem uni Amano in Perside cum tanto Mardochæi et Hebræorum periculo negandum.

Quarto, idem Cajet.: Judæi, inquit, unum genu flectebant principi, utrumque Deo; Aman autem voluit utrumque sibi flecti, ideoque detrectavit Mardochæus. Verum hoc falsum fictumque videtur; nam Abraham curvans utrumque genu, imo prostratus in terram, adoravit filios Heth, uti dixi Genes. 23. 7.

Quinto, Gabriel Vasquez de Adoratione lib. 1. disp. 5. capite 3. censet Mardochæum noluisse genuflectere et adorare Aman, eo quod ipse quotidie genuflecteret et adoraret Deum; quia hæc quotidiana genuflexio erat reservata ex more Judæorum. Aman autem, quotidie ingrediens aulam regiam, quotidie à Mardochæo et palatinis exigebat hanc genuflexionem. Verum Mardochæus ne semel quidem voluit genuflectere, et adorare Aman. Si enim semel hoc licuisset, utique et quotidie licuisset.

Dico ergo: Veram causam assignat ipse Mardochæus, c. 13. 14. dicens: *Sed timui ne honorem Dei mei transferrem ad hominem, et ne quemquam adorarem, excepto Deo meo.* Idem docet Joseph. l. 11. cap. 6. Nam, ut recte ait Severus Sulp. lib. 2, Assuerus Aman sibi æqualem constituerat, ideoque eum proprie ut Deum adorari jusserat. Reges enim Persarum à suis honorem divinum, et adorationem Deo debitam exigebant, ut patet ex Justino lib. 6, Herod. l. 7. ubi ait Lacedæmones, licet jussos, noluisse adorare Xerxem; quia erat Persa. Apud Plutarchum in Artabano: *Nobis,* inquiunt, *pulcherrima lex honorare regem, et adorare imaginem Dei omnia servantis.* Q. Curtius de Dario: *Rex,* ait, *curru paulo ante vectus, et Deorum à suis honoribus cultus.* Hinc Æschylus dixit Persas Deorum loco habere reges. Idem de Persis asserit Xenophon, Orat. de Agesilao, et Arist. lib. 3. Rhetor. Isocrates in Panegyr. Strabo lib. 10. Heliodorus lib. 7 et 9. Seneca lib. 3. de benef. c. 12. Herodianus lib. 1. Lamprid. in vita Alexandri Severi, ut nullum hac de re sit dubium. Hinc, teste Curtio lib. 8, cum Cleo Siculus Alexandro suaderet ut divinum sibi nomen assumeret, exemplum adduxit Persarum, quos ante ipse domuisset; dixit enim *Persas non pie solum, sed etiam prudenter Reges suos inter Deos colere; majestatem enim imperii salutis esse tutelam.* Et cum Alexandri, qui jam Deorum esse in numero decreverat, Macedones non possent ferre superbiam, et illorum nonnulli in ejus cædem conjurassent, quidem illorum deprehensus ea excusatione usus est, quod illius superbia non videbatur toleranda. Is autem erat Hermolaus. *Persarum,* inquit, *te vestis et disciplina delectat, patrios mores exosus es; Persarum ergo, non Macedonum regem occidere voluimus, et te transfugam belli jure persequimur. Tu Macedones voluisti genua tibi ponere, venerarique te ut Deum. Tu Philippum patrem aversaris, et si quis Deorum ante Jovem haberetur, fastidires etiam Jovem. Miraris si liberi homines superbiam tuam ferre non possumus?* Hæc Curtius. Simili modo Nabuchodonosor adorari ut Deus voluit in statua sua, quod recusantes tres socii Danielis in fornacem accensam ab eo projecti, illæsi à Deo servati sunt, Dan. c. 2. Et alter Nabuchodonosor jussit Holofernem ubique auferre omnes Deos, ut ipse solus quasi Deus coleretur, Judith 3. 13.

Sic de Augusto Cæsare canit Virgilius, Ecloga prima:

Namque erit ille mihi semper Deus; illius aram
Sepe tener nostris ab ovilibus imbuet agnus.

Sic Caius Caligula adorari voluit ut Deus; et Domitianus, cui proinde Martialis adulans ait:

Edictum Domini, Deique nostri.

Hinc et adoratio Persica hoc fiebat ritu, qui divinitatem sapiebat. Nam adorantes genuflectebant, et proni procumbentes in terram fronte humum feriebant, ac terram osculabantur, teste Curtio l. 5 et 8, et Valer. Max. l. 7. c. 3, Josepho 20. Antiq. c. 3, Martial. l. 10. Epigr. 72, qui proinde eam, ut nimis superbam et divinitatem redolentem, culpant et subsannant. Vide de ritu adorationis regum Persarum Brissonium, lib. 1. de regno Persarum, pag. 10. et seq. ubi et narrat Pelopidam aliosque Græcos noluisse hoc ritu Artaxerxem adorare; imo Athenienses capite mulctasse Themagoram, eo quod hoc modo Darium adorasset, uti refert Valerius Max. l. 6.

Dices: Mardochæus dissimulare poterat intentionem Aman, ac simpliciter eum adorare adoratione civili et politica, nimirum flectere genu ei, seseque in terram prosternere ut principi, non ut Deo; hi enim gestus externi indifferentes sunt, et mente facientis discriminantur, ut si ille habeat intentionem vere adorantis, censeantur esse gestus adorationis et latriæ: sin honorantis duntaxat, censeantur esse gestus reverentiæ et honoris politici; ita Salianus, qui proinde putat Mardochæum, Esdram, Nehemiam, hos gestus adorationis aliquando exhibuisse regibus Persarum, non ut Diis, sed ut principibus. Resp. id facere non potuisse, quia rex publice jnsserat eum adorari ut Deum, ac ut talis adorari volebat Aman; idque expresse exigebat, ut colligitur ex cap. 13 et 14. Quare si ei obsecutus fuisset Mardochæus, ab omnibus judicatus fuisset adorare Amanum ut Numen, uti cæteri adorabant. Adde, si id fecisset, grave dedisset scandalum Judæis omnibus, maxime illo tempore, quo Judæi inter idololatras versantes cavebant omnem idololatriæ speciem, etiam levissimam. Unde Esdras, Nehemias, Mardochæus, Zorobabel, Jesus, cæterique in aula Cyri, Darii et Artaxerxis versantes, nunquam leguntur adorasse; sed, ut ait Josephus, magnis beneficiis à regibus hisce acceptis, gratias eis agebant, et adorabant Deum primum beneficiorum horum auctorem. Secus fuit de Judith quæ cap. 10. 20. genu flexo politico cultu adoravit Holofernem ut principem, non ut Deum; quia Holofernes profitebatur se non esse Deum, sed solum Nabuchodonosor.

Addunt nonnulli Mardochæum fuisse delicatioris, timidioris, arctioris conscientiæ, ut nec umbram aliquam idololatriæ admitteret, vel signum quodpiam quo vel minimum Dei cultus videretur lædi et proximus offendi. Unde ipse ait c. 13. v. 14: *Timui, ne honorem Dei mei transferrem ad hominem.*

4. Dixerat enim eis se esse Judæum,] ac proinde Judaica religione et lege prohiberi ut nullum hominem, sed solum Deum adoraret, cum Persæ, aliique gentiles etiam homines, puta reges suos quasi Deos adorarent. Verisimile est idem Cyro, Dario et Artaxerxi respondisse Esdram, Nehemiam, Estherem, Zorobabel, cæterosque Hebræos, qui in aulis eorum versabantur, imo officia honorata gerebant, nimirum se esse Judæos, quibus non licet alium quàm Deum adorare, ac proinde reges ipsos ab istis, utpote Judæis, adorationem Persicam non exegisse, sed tantum adorationem politicam et civilem, quæ principibus ut hominibus deferri solet. Adde reges istos adorationem illam Persicam exegisse duntaxat in publico, cum se populo quasi numina venerandos ostenderent; privatim enim à suis aulicis et cubiculariis, quibuscum quotidie familiariter agebant, illam non postulabant, communi honore et reverentia contenti. Persicam enim adhibere ad singula eorum alloquia et obsequia fuisset onus intolerabile, et moraliter impossibile.

6. Magisque voluit omnem Judæorum, qui erant in regno Assueri, perdere nationem.] Τὸ *magis* innuit jam ante voluisse Aman perdere Mardochæum et Judæos, quod ipse duos eunuchos amicos suos accusasset, ut in crucem agerentur, ut dixi cap. 1. 21. Jam autem accedente alia injuria, suoque contemptu, ut ipse censebat, in sua sententia confirmatus, magis voluit eosdem exterminare. Hinc liquet primo superbia et crudelitas Amani, qui propter unicum Mardochæum voluit occidere omnes Judæos plane innoxios: Solus Mardochæus, ô Aman, te offendit; illum ergo solum persequere, si libet: cur iram in omnes Judæos, qui te non offenderunt, evomis? Secundo, magna dignitas Mardochæi, quod propter eum Aman decreverit totam Judæorum gentem interimere; quia scilicet Mardochæus erat eorum choragus, et quasi dux et princeps, ut ab eo regerentur, et quod ille faceret, cæteri facerent, ejusque exemplum sequerentur.

7. Missa est sors in urnam, quæ Hebraice dicitur Phur, coram Aman, quo die et quo mense genus Judæorum deberet interfici.] Pro *sors* Hebr. est גורל *goral.* Unde Lyran. Cajetan. Marin. et alii putant *phur* esse nomen Persicum, *goral* vero Hebræum: verum Hebræos à Persis hoc loco accepisse nomen *phur*, ideoque hanc sortem Persicam eorum nomine nuncupasse *phur.* Unde Hebr. sic habent: *Jacta est phur; ipsa est goral*, id est sors. Hinc et τὸ *phur* nusquam in Bibliis reperitur, nisi in hoc libro Esther. Nam in Psalmis, Proverbiis, cæterisque libris pro *sors* semper est Hebr. *goral*, non *phur.*

Nonnulli tamen censent *phur* quoque esse vocem Hebræorum, à rad. *phur*, id est labi, eo quod sors cadat et labatur in urnam.

Porro à *phur*, id est sors, dies festus ab Hebræis dictus est *phurim*, quo scilicet gratias egerunt Deo, quod eos à sorte maligna internecionis ab Amano jacto liberasset. Aman autem sortem hìc adhibuit ex superstitione gentilium, qui sorte quasi divinatione utebantur ad scrutanda occulta et periculosa, uti factum est Jonæ cap. 1. Nam, ut ait S. August. in Psal. 30. *Sors est res in dubitatione humana, divinam indicans voluntatem.* Hinc, Cicero lib. 1. de divin. Sortes vocat, quæ vaticinatione funduntur. Virg. lib. 4. Æneid.

Italiam Lyciæ jussere capessere sortes,

Id est oracula. Ovid. lib. 1. Metamorph.

Placuit cœleste precari
Numen, et auxilium per sacras quærere sortes.

Verum superstitio hæc Amanum decepit; prorogavit enim tempus cædis Judæorum, itaque spatium dedit Estheri cædem deprecandi. Si enim statim accepta à rege facultate, rem executus fuisset, Judæos omnes occidisset. Impru-

dens ergo fuit ejus dilatio et sortitio: nimirum Deus infatuavit crudele ejus consilium. Sensus ergo est, q. d. Aman misit sortem, ut ex ea quasi ex divinatione et oraculo cognosceret, quis dies cædi Judæorum foret accommodus, sibique felix et faustus, ne quod à Judæis et defendentibus vitæ suæ aut suorum periculum adiret.

9. SI TIBI PLACET, DECERNE UT PEREAT, ET DECEM MILLIA TALENTORUM (argenti, ut habet Hebr. Chald. et Septuag.) APPENDAM ARCARIIS GAZÆ TUÆ,] id est, quinque milliones aureorum, si Attica, ut videtur, intelligantur hîc talenta; sin Hebræa, duplo major erit summa, nimirum decem millionum aureorum. Immane est hoc pretium, sed Amano illud facile erat colligere ex Judæorum bonis jam prædæ et direptioni ab eo destinatis. Obtulit hoc Aman Dario, quia sciebat illum, auri cupidum, magna Persis et Judæis sibi subditis tributa imposuisse, uti dixi cap. 7. versu 18. Quare, ne rex causaretur per Judæorum cædem se tributa, quæ illi pendere solebant, perditurum, Aman ei spondet se hoc damnum per tot milliones sarciturum; quod si rex honeste hoc pretium refutaret, uti reipsa refutavit, cogitavit Aman se illud in rem propriam conversurum, ut toti regno ipsique Dario formidabilis evaderet, ac data occasione exercitum conscriberet, illudque sibi adsisceret. Verum Deus iniqua et superba consilia antevertit, et in ipsius caput convertit, retorsitque.

10. TULIT ERGO REX ANNULUM QUO UTEBATUR (ad obsignandum decreta sua et litteras regias), ET DEDIT EUM AMAN,] ut ipse decretum de Judæis perdendis ea forma et ratione conscriberet, qua volebat, illudque regio annulo obsignaret, quasi à rege profectum, nimirum ut illud legentes stato die mactarent omnes Judæos, putantes regem hoc velle et jubere. Hinc Alexander Magnus victo Dario, cum ad Asiaticos scriberet, annulo, quem Dario abstulerat, litteras signabat; eo significans se jam Asiæ esse regem. Idem moriens, dans annulum Perdiccæ, hoc ipso eum regem designavit, teste Curtio lib. 6. et ultimo, ac Justino lib. 17.

13. A PUERO USQUE AD SENEM, PARVULOS ET MULIERES.] Barbara fuit hæc Amani crudelitas, qua omnes omnino Judæos, etiam feminas et pueros innoxios, neci destinavit, ne scilicet aliquis eorum in virum evadens, stragem hanc suæ gentis ulcisceretur, et Amani caput peteret. Idem faciunt Japones aliique Barbari.

15. FESTINABANT CURSORES] quos, teste Herodoto lib. 8, Cyrus instituerat quasi veredarios, qui statis locis et horis defatigatos equos et sessores commutarent cum recentibus, itaque celerius litteras regias perferrent quàm grues volent, ait Xenophon. Imo poterant hi rusticos cogere ad dandos meliores equos. Persice cursores hi Angari dicebantur. Inde angariare idem est quod cogere, Matth. 5. 41. Unde ab Angeris dictos esse Angelos (littera *r* in *l* commutata, uti sæpe fit), id est nuntios, suspicatur Scaliger.

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

OB CRUDELE NECIS JUDÆORUM EDICTUM LUGET MARDOCHÆUS CUM SUIS, ROGATQUE ESTHEREM, UT REGEM PRO EORUM VITA DEPRECETUR. ILLA, TRIDUANO SIBI ET JUDÆIS OMNIBUS INDICTO JEJUNIO, ID SE FACTURAM, LICET CUM VITÆ PERICULO, POLLICETUR.

1 QUÆ cum audisset Mardochæus, scidit vestimenta sua, et indutus est sacco,
spargens cinerem capiti: et in platea mediæ civitatis voce magna clamabat,
ostendens amaritudinem animi sui, 2. et hoc ejulatu usque ad fores palatii
gradiens. Non enim erat licitum indutum sacco aulam regis intrare. 3. In
omnibus quoque provinciis, oppidis ac locis, ad quæ crudele regis dogma
pervenerat, planctus ingens erat apud Judæos, jejunium, ululatus et fletus,
sacco et cinere multis pro strato utentibus. 4. Ingressæ autem sunt puellæ
Esther et eunuchi, nuntiaveruntque ei. Quod audiens consternata est; et vestem misit, ut ablato
sacco induerent eum: quam accipere noluit. 5. Accitoque Athach eunucho, quem rex ministrum ei
dederat, præcepit ei ut iret ad Mardochæum, et disceret ab eo cur hoc faceret. 6. Egressusque
Athach, ivit ad Mardochæum stantem in platea civitatis, ante ostium palatii: 7. qui indicavit
ei omnia quæ acciderant, quomodo Aman promisisset, ut in thesauros regis pro Judæorum nece
inferret argentum. 8. Exemplar quoque edicti, quod pendebat in Susan, dedit ei, ut reginæ
ostenderet, et moneret eam ut intraret ad regem, et deprecaretur eum pro populo suo.
9. Regressus Athach, nuntiavit Esther omnia quæ Mardochæus dixerat. 10. Quæ respondit ei,
et jussit ut diceret Mardochæo: 11. Omnes servi regis, et cunctæ quæ sub ditione ejus sunt,

norunt provinciæ, quod sive vir, sive mulier, non vocatus, interius atrium regis intraverit, absque ulla cunctatione statim interficiatur : nisi forte rex auream virgam ad eum tetenderit pro signo clementiæ, atque ita possit vivere. Ego igitur quo modo ad regem intrare potero, quæ triginta jam diebus non sum vocata ad eum? 12. Quod cum audisset Mardochæus, 13. rursum mandavit Esther, dicens : Ne putes quod animam tuam tantum liberes, quia in domo regis es præ cunctis Judæis ; 14. si enim nunc silueris, per aliam occasionem liberabuntur Judæi : et tu, et domus patris tui, peribitis. Et quis novit utrum idcirco ad regnum veneris, ut in tali tempore parareris? 15. Rursumque Esther hæc Mardochæo verba mandavit : 16. Vade, et congrega omnes Judæos quos in Susan repereris, et orate pro me. Non comedatis et non bibatis tribus diebus et tribus noctibus : et ego cum ancillis meis similiter jejunabo, et tunc ingrediar ad regem, contra legem faciens, non vocata, tradensque me morti et periculo. 17. Ivit itaque Mardochæus, et fecit omnia quæ ei Esther præceperat.

1. In platea mediæ civitatis,] puta in foro, similive loco publico, quo omnes confluebant. Hac enim de causa forum statui solet in media civitate, ut à civibus circumcirca habitantibus facile adiri possit ad vendendas et coemendas res necessarias.

Voce magna clamabat.] Quid clamarit explicat Græcus, scilicet Judæos innocentes, qui nil peccarunt, damnari ad necem. Erat hic clamandi mos in magnis calamitatibus apud Persas in usu et frequens, teste Curtio lib. 4 et 5. et Herod. lib. 3 et 8, ut suî commiserationem omnibus moverent, aliquemque excitarent, qui mali remedium afferret vel suggereret.

3. Crudele regis dogma,] id est edictum. Unde Hebr. est *Verbum Regis ;* sic dogma pro decreto sumitur Act. 16. versu 4, ac à Josepho, Demosthene et aliis.

11. Interius atrium regis,] in quo rex in aureo throno considebat, auro gemmisque collucens, velut Deus quidam terrestris. Porro lex erat ut, si quis hoc atrium non vocatus ingrediatur, absque ulla cunctatione statim interficiatur.] Legis causa erat, ait Rupert. lib. 8. de vict. verbi Dei cap. 10, *ut persona regis occultaretur sub specie majestatis, putareturque aliquid habere plus homine, ne vilior fieret ex usu publico visionis.* Hinc regi astabant circumcirca lictores cum securibus et hastis, ut, si quis non vocatus ingrederetur, eum occiderent, teste Josepho et Ammiano lib. 14, et Herodoto lib. 3 et 8. Addit Joseph. Rupert. et alii hanc legem ab Assuero latam, vel innovatam fuisse, instigante Amano, ut Estheri, Mardochæo, cæterisque omnibus aditum ad regem intercluderet, ne pro Judæis deprecarentur.

13. Quod animam tuam tantum liberes,] id est liberare debeas, et de facto liberabis, eo quod sis in *domo regis*, quasi regina, cui utique rex parcet; sed cogita tui officii esse, ut totius populi tui animam, id est vitam neci destinatam liberare debeas; et de facto liberabis, si regem tuum maritum quasi regina adeas et depreceris.

14. Tu et domus patris tui peribitis.] Deo puniente hunc populi tui neglectum et immisericordiam, vel vindicantibus ipsis Judæis, quos nunc despicatui habetis, ait Josephus.

16. Non comedatis et non bibatis tribus diebus et tribus noctibus, et ego cum ancillis meis similiter jejunabo, et tunc ingrediar ad Regem, contra legem faciens, non vocata, tradensque me morti et periculo.] Nota hîc fortitudinem, pietatem et charitatem Estheris, quæ se pro populo mortis periculo offert, confidens Deum affore : ideoque prudenter publicum omnium per tres dies continuos jejunium exigit, ut eo Deum placent, ejus que gratiam sibi concilient. Porro S. Ambrosius, lib. de Elia et jejunio : *Esther*, inquit, *pulchrior facta est jejunio; Dominus enim gratiam sobriæ mentis augebat.* Unde sequitur cap. 5. 2. *Cumque vidisset Esther reginam stantem, placuit oculis ejus.* Jejunio ergo et oratione Esther sibi decorem, populo liberationem, Amano crucem, Assuero lecticam, et Deo gloriam comparavit. Idipsum ita prosequitur S. Ambros. *Omne genus suum, id est, totum populum Judæorum à persecutionis acerbitate liberavit; ita ut regem sibi faceret esse subjectum, non libidinis amore flammatum, sed cœlesti commiseratione conversum; ita ut pœna retorqueretur in impium, et honor sacris redderetur altaribus. Itaque illa, quæ triduo jejunavit continuo, et corpus suum aqua lavit, plus placuit et vindictam retulit. Aman autem, dum se regali jactat convivio, inter ipsa vina pœnam suæ ebrietatis exsolvit. Est ergo jejunium reconciliationis sacrificium, virtutis incrementum, quod fecit etiam feminas fortiores augmento gratiæ.* Et Clem. Alex. lib. 6. Strom. c. 4. *Rursus*, ait, *perfecta illa fide Esther, Israelem à tyrannica potestate liberans, et à crudelitate Satrapæ, sola mulier afflicta jejuniis restitit armatis copiis innumerabilibus, tyrannicum per fidem solvens decretum; et tyrannum quidem mitigavit. Aman vero repressit, et Israelem perfecta ad Deum oratione illæsum conservavit.*

Allegor. Esther repræsentat Ecclesiam; unde S. Prosp. par. 7. prædict. cap. 38. recensitis heroicis Estheris facinoribus subdit : *Sic Ecclesia Sancta Crucis perimit inimicos. Sic, se pro suis periculis hujusmodi opponit. Sic datis in morte suis laboribus, vitam conferendo ministrat : utpote regina, quæ à suo rege sponso et Domino admonetur, eique dicitur : Libera eos qui ducuntur ad mortem, et redime eos qui occiduntur. Cujus beneficiorum refugia, ipsi quoque ejus appetunt inimici.*

CAPUT QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

ESTHER NON VOCATA INGREDITUR AD ASSUERUM, EXPONENS SE VITÆ PERICULO, SED AB EO COMITER EXCEPTA EUMDEM CUM AMANO SEMEL ET ITERUM INVITAT AD CONVIVIUM : INTERIM AMAN MARDOCHÆO (VERIUS SIBI) PARAT CRUCEM.

1. DIE autem tertio induta est Esther regalibus vestimentis, et stetit in atrio domus regiæ, quod erat interius, contra basilicam regis : at ille sedebat super solium suum, in consistorio palatii contra ostium domus. 2. Cumque vidisset Esther reginam stantem, placuit oculis ejus, et extendit contra eam virgam auream, quam tenebat manu. Quæ accedens osculata est summitatem virgæ ejus. 3. Dixitque ad eam rex : Quid vis, Esther regina ? quæ est petitio tua ? etiamsi dimidiam partem regni petieris, dabitur tibi. 4. At illa respondit : Si regi placet, obsecro ut venias ad me hodie, et Aman tecum, ad convivium quod paravi. 5. Statimque rex : Vocate, inquit, cito Aman, ut Esther obediat voluntati. Venerunt itaque rex et Aman ad convivium, quod eis regina paraverat. 6. Dixitque ei rex, postquam vinum biberat abundanter : Quid petis ut detur tibi ? et pro qua re postulas ? etiamsi dimidiam partem regni mei petieris, impetrabis. 7. Cui respondit Esther : Petitio mea et preces sunt istæ : 8. Si inveni in conspectu regis gratiam, et si regi placet ut det mihi quod postulo, et meam impleat petitionem ; veniat rex et Aman ad convivium quod paravi eis, et cras aperiam regi voluntatem meam. 9. Egressus est itaque illo die Aman lætus et alacer. Cumque vidisset Mardochæum sedentem ante fores palatii, et non solum non assurrexisse sibi, sed nec motum quidem de loco sessionis suæ, indignatus est valde ; 10. et dissimulata ira, reversus in domum suam, convocavit ad se amicos suos, et Zares uxorem suam. 11. Et exposuit illis magnitudinem divitiarum suarum, filiorumque turbam, et quanta eum gloria super omnes principes et servos suos rex elevasset. 12. Et post hæc ait : Regina quoque Esther nullum alium vocavit ad convivium cum rege, præter me ; apud quam etiam cras cum rege pransurus sum. 13. Et cum hæc omnia habeam, nihil me habere puto, quamdiu videro Mardochæum Judæum sedentem ante fores regias. 14. Responderuntque ei Zares, uxor ejus, et cæteri amici : Jube parari excelsam trabem, habentem altitudinis quinquaginta cubitos, et dic mane regi, ut appendatur super eam Mardochæus, et sic ibis cum rege lætus ad convivium. Placuit ei consilium, et jussit excelsam parari crucem.

1. STETIT IN ATRIO DOMUS REGIÆ, QUOD ERAT INTERIUS, CONTRA BASILICAM REGIS.] Basilica hîc vocatur aula regia ; puta intimum regis cubiculum aulæis pretiosis circumdatum, ubi erat aureus thronus, in quo rex considebat, auro gemmisque coruscans, habens aureum in manu sceptrum ; Basilica enim Græce est domus regis ; βασιλεὺς enim est rex. Eadem etiam vocatur *consistorium palatii ;* ita ex Dione, Philostrato, Apuleio et Æschylo, Serario. In ea enim circa regem consistebant Principes et Palatini. Esther ergo non ingressa est hoc intimum regis cubiculum, sed atrium interius illi vicinum, ita ut à rege considente in intimo cubiculo per ostium videri posset. Sedebat enim rex *contra ostium domus.*

2. CUMQUE VIDISSET ESTHER REGINAM STANTEM, PLACUIT OCULIS EJUS.] Hîc supplendum et anteponendum est ex cap. 15. 9. regem primo aspectu furibundis et scintillantibus oculis aspexisse et terruisse Estherem, eo quod non vocata ad se accessisset : Estherem vero perculsam semel et iterum deliquium animæ passam corruisse, mox regem accurrisse, et extenso in eam sceptro, illi blanditum fuisse, illamque sibi restituisse, de quibus dicendum cap. 15.

ET EXTENDIT CONTRA EAM VIRGAM AUREAM,] puta sceptrum aureum, quod manu gestabat, hac extensione significans suam erga ipsam clementiam et benevolentiam, ut tuto contra legem non vocata ad se accederet.

Allegor. Virga aurea est B. Virgo, per quam Deus toti humano generi offensus, eidem reconciliatus est, de qua Balaam vaticinatus est, Num.

24. sub fin. dicens: *Orietur stella* (B. Virgo, quæ vera Esther, et αςηρ) *ex Jacob, et consurget virga de Israel, et percutiet Duces Moab, vastabitque omnes filios Seth. Hæc est*, inquit B. Petrus Damian. serm. de Assumpt. *virga illa, qua retunduntur impetus adversantium dæmoniorum, virga Aaron per quam fiunt et mirabilia. Baculum autem Crucis intelligi, quo non solum verberatus est, sed occisus ille insatiabilis homicida, qui mortibus hominum pascitur et nutritur. In Virgine virga, et baculo cruce miserorum spes et consolatio continetur, sicut sublimis Propheta clara voce declarat: Virga*, ait, *tua et baculus tuus ipsa me consolata sunt.*

6. Etiamsi dimidiam partem regni mei petieris, impetrabis.] Liberalior Assuero fuit Deus in B. Virginem, qui eidem totum regni sui, puta cœli imperium, concessit. Unde Angeli ei quasi reginæ suæ accinuerunt Romæ ad castellum S. Angeli: *Regina cœli, lætare, alleluïa*, uti fusius alibi narravi. Illi enim quasi matri suæ Christus nihil negare potest: quare summum Dei in homines post Verbum incarnatum beneficium est B. Virgo; hanc enim nobis dedit, ut per eam omnia ab ipso impetremus, ut ipsa nobis omnes clementiæ, omnipotentiæ, et divinitatis thesauros aperiat, omnesque gratias in eis reconditas elargiatur per filium suum.

8. Veniat Rex et Aman ad convivium quod paravi eis.] Græca addunt Estherem causam invitationis addidisse, dicendo: *Dies mea insignis est hodie;* quasi dicat: Hodie mihi festum est, ideoque lætandum et convivium instruendum; voco ergo regem, ut illud sua præsentia cohonestet. Prudenter Esther regem secundo invitavit ad convivium, ut in eo suam petitionem salutis Judæorum regi exponeret. Primo, ut sensim regem magis in suî amorem accenderet, adeo ut nihil ei negare posset. Erat enim res ardua et perdifficilis petere à rege, ut suum edictum de nece Judæorum jam latum et promulgatum, contra morem regum Persarum et Medorum, revocaret. Secundo, quia non audebat publice in tanta adstantium procerum turba id petere, eo quod ipsi dixissent legem latam ex more regum, revocari non posse. Secreto ergo in convivio à rege idipsum petiit et impetravit; secreto indicans se esse Judæam, quod publice coram principibus facere fuisset periculosum. Tertio, solum Aman cum rege invitavit, ut eum in reliquorum Satraparum invidiam et odium induceret, ait Lyran. Quarto, quia sciebat in convivio regem largiori potu exhilarandum, liberaliorem fore ad postulata concedenda. Sic etiamnum viri prudentes, cum quid ab aliquo duriore petunt, non mane, cum ex jejunio austerior mens et vultus, sed post prandium et convivium, cum eum mero hilarem reddiderunt, flagitant et impetrant. Addunt aliqui, regibus Persarum in more fuisse, ut in convivio nil cuipiam negarent. Certe Herodotus libro nono scribit, apud Persas nefas esse regem quicquam abnuere in convivio, quod quotannis eo die quo rex creatus erat, instituere solebat.

9. Cumque vidisset Mardochæum sedentem ante fores palatii, et non solum non assurrexisse sibi, sed nec motum quidem de loco sessionis suæ, indignatus est valde.] Magnæ hoc erat constantiæ Mardochæi, quod Amano hosti scelestissimo toti genti Judæorum exitium machinanti, ne quidem assurrexerit, ut suam in Deo fiduciam ostenderet, et Amano ipso facto superbiam suam et crudelitatem exprobraret.

13. Et cum omnia habeam, nihil me habere puto, quamdiu videro Mardochæum.] Magis ergo te, ô Aman, cruciat Mardochæus, quàm tu ipsum crucies: nihil igitur habes sine Mardochæo, quia Mardochæus habet omnia, ideoque tu nihil. Jure exclamat S. Bern. lib. 1. de consider. *Ambitio ambientium crux, quomodo omnes torquens, omnibus places? Nihil acerbius cruciat, nil molestius inquietat, nil tamen apud miseros mortales celebrius negotiis ejus;* et ser. 4. de Ascens. *Iste est mons in quem ascendit Angelus, et diabolus factus.* Festive S. Anselm. lib. de similit. c. 77. honorem comparat papilioni: *Sic*, inquit, *agunt illi, qui mundi hujus honores appetunt, quomodo pueri qui sequuntur papilionem. Papiliones enim, cum volant, tramitem rectum nunquam tenent: sed huc illucque se agitant; cum alicubi residere videantur, nec ibi diu morantur. Hos autem sequentes dum pueri capere volunt, cito post eos currere satagunt, et quia non ad suos pedes, sed ad papiliones intendunt, aliquando in foveam cadunt. Plerumque cum caute accedunt, et eos apprehendere tentant, papiliones avolant: quando eos apprehenderint, exultant de nihilo, quasi magnum quid fuerint adepti. Similiter faciunt, qui mundi hujus honores appetunt. Honores enim hujus mundi nunquam certam tenent viam, sed incestis diverticulis de uno ad alium transvolant.*

14. Jussit excelsam parari crucem.] Sed quam Mardochæo parasti, ô Aman, tibi ipsi fixisti. In illa enim mox suspenderis, juxta illud Eccl. 27. 29. *Qui foveam fodit, incidet in eam, et qui statuit lapidem proximo, offendet in eo; at qui laqueum aliis ponit, peribit in illo.* Vide ibi dicta.

Porro crucem potius quàm rogum, gladium, aliudve tormentum parari jussit, quia crux apud Persas erat usitata, eratque ignominiosissima. Aliam causam ex Rabbinis dat Chaldæus Manuscriptus, quem audi: *Dixit* (Zares uxor ad Aman maritum): *In ignem non poteris mittere Mardochæum, quia libere est Abraham pater ejus ab eo. In aquis non poteris suffocare eum, quoniam liberati sunt ab eo Moyses et filii Israel. In lacum leonis non poteris immittere eum, quia liberatus est ab eo Daniel Propheta. Verumtamen faciant patibulum in altitudinem quinquaginta cubitorum, et mane dic Regi, ut suspendatur Mardochæus super eum; quia in hoc nunquam probatus est unus ex his, qui liberetur in patibulo ligni.* Verum hæc Rabbinici cerebri solita sunt figmenta.

CAPUT SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

ASSUERUS, RENOVATA DETECTÆ CONJURATIONIS CONTRA SE PER MARDOCHÆUM MEMORIA, JUBET EUM REGIIS HONORIBUS AFFICI, IDQUE PER IPSUM AMANUM JURATUM EJUS HOSTEM.

1. NOCTEM illam duxit rex insomnem, jussitque sibi afferri historias et annales
priorum temporum. Quæ cum illo præsente legerentur, 2. ventum est ad
illum locum ubi scriptum erat, quomodo nuntiasset Mardochæus insidias
Bagathan et Thares eunuchorum, regem Assuerum jugulare cupientium.
3. Quod cum audisset rex, ait : Quid pro hac fide honoris ac præmii Mar-
dochæus consecutus est? Dixerunt ei servi illius ac ministri : Nihil omnino
mercedis accepit. 4. Statimque rex : Quis est, inquit, in atrio? Aman
quippe interius atrium domus regiæ intraverat, ut suggereret regi, et juberet Mardochæum
affigi patibulo, quod ei fuerat præparatum. 5. Responderunt pueri : Aman stat in atrio.
Dixitque rex : Ingrediatur. 6. Cumque esset ingressus, ait illi : Quid debet fieri viro, quem
rex honorare desiderat? Cogitans autem in corde suo Aman, et reputans quod nullum alium
rex, nisi se, vellet honorare, 7. respondit : Homo, quem rex honorare cupit, 8. debet in-
dui vestibus regiis, et imponi super equum, qui de sella regis est, et accipere regium diadema
super caput suum, 9. et primus de regis principibus ac tyrannis teneat equum ejus, et per
plateam civitatis incedens clamet, et dicat : Sic honorabitur, quemcumque voluerit rex honorare.
10. Dixitque ei rex : Festina, et sumpta stola et equo, fac, ut locutus es, Mardochæo Judæo,
qui sedet ante fores palatii. Cave ne quidquam de his, quæ locutus es, prætermittas. 11. Tulit
itaque Aman stolam et equum, indutumque Mardochæum in platea civitatis, et impositum equo
præcedebat, atque clamabat : Hoc honore condignus est, quemcumque rex voluerit honorare.
12. Reversusque est Mardochæus ad januam palatii; et Aman festinavit ire in domum suam,
lugens et operto capite; 13. narravitque Zares uxori suæ, et amicis, omnia quæ evenissent
sibi. Cui responderunt sapientes, quos habebat in consilio, et uxor ejus : Si de semine Judæo-
rum est Mardochæus, ante quem cadere cœpisti, non poteris ei resistere, sed cades in cons-
pectu ejus. 14. Adhuc illis loquentibus venerunt eunuchi regis, et cito eum ad convivium, quod
regina paraverat, pergere compulerunt.

1. NOCTEM ILLAM DUXIT REX INSOMNEM.] Deo per Angelum id procurante et dirigente, ut Assuerus legeret suos annales, indeque recordaretur beneficii sibi à Mardochæo præstiti, eumque honoraret : simul ut Assueri exemplo moraliter doceret reges et principes, noctes totas non stertere in lecto, sed publicis, maximisque Reipublicæ negotiis invigilare, ac pro iis Deum obsecrare. Scitum est illud Homeri :

Οὐ δεῖ παννύχιον βουληφόρον ἄνδρα καθεύδειν.
Non decet virum consiliarium totam noctem dormire.

Illud vero, inquit lib. 1. de Regno Persarum Brisonius, *nunquam satis laudatum institutum apud Persas viguit, ut, quemadmodum refert libro ad imperitum principem Plutarchus, quotidie cubiculariorum unus eam ad rem constitutus, mane cubiculum regis intrans, clamaret : Surge, ô Rex, et negotia cura, quæ te Mesoromasdes curare voluit.* Est autem *Mesoromasdes*, ut ait initio Laertius, *Sol*, qui ab illis dicebatur *Mithres*.

Constantinus Magnus, ait Euseb. lib. 4. vitæ ejus cap. 13, *suam ipsius mentem quodam quasi afflatu et instinctu divinarum rerum exaggerans, totas sæpe noctes sine somno traduxit, et cum per otium liceret, orationes scribebat, idque ad summam usque senectutem.*

Ferrandus Carth. lib. ad Reginum, Duci hoc dogma commendat Regula 5. *Sacerdotum postulationibus liber patescat aditus, frequentetur oratio, lectionis studium, quamvis undique occupationibus inundantibus, igne desiderii spiritualis remota tepiditate fervescat.* Novi Prælatum insignem, qui diem negotiis et gubernationi, noctem orationi et studiis impendebat.

JUSSITQUE SIBI AFFERRI HISTORIAS ET ANNALES.] Digna hæc rege laus, ut sua acta recognoscat et relegat, ac, si quid omissum est, præsertim

in bene meritis præmiandis, suppleat. Ita Alexander Severus Imp. teste Lamp. ne quid irremuneratum maneret, quæcumque munera contulisset, scriptis diligenter mandabat. Si quis nihil aut minimum ab eo petiisset, illum appellabat, dicens : *Quid est quod nihil petis? an me tibi vis fieri debitorem? pete, ne privatus de me quæraris.* Porro accurata Annalium et Diariorum memoria consignata et custodita fuisse beneficia, quæ in reges Persarum conferrentur, testatur Herodotus lib. 4, agens de Dario (qui est noster Assuerus) Hystapis Coëm recognoscente. Et Thucydides, lib. 1, narrat Xerxem Darii filium dixisse Pausaniæ : *Tibi beneficium nostra in domo semper inscriptum erit. Enimvero Persarum reges*, ut Xenophon lib. 8. Cyrip. docet, *Ministros*, seu officiales quosdam habebant, *qui regum aures, et oculi appellabantur.* Apuleius libro de mundo, aulæ Persicæ fastum ex Aristotele describens : *Sed inter eos*, ait, *aures regiæ, et Imperatoris oculi, quidam homines vocabantur ; per officiorum genera Rex ille ab hominibus Deus esse credebatur, cum omnia, quæ ubicumque gererentur, ille Otaseutarum delatione discebat.*

4. AMAN QUIPPE INTERIUS ATRIUM DOMUS REGIÆ INTRAVERAT.] Hebr. et Chald. est *exterius;* nam interius nisi à rege vocatis ingredi non licebat. Interius ergo, id est intra palatium in atrio, quod respectu intimi cubiculi regii erat exterius, sed respectu extimi erat interius. Erant enim in Palatio atria varia, quorum alia aliis erant interiora, vel exteriora.

UT SUGGERERET REGI, ET JUBERET MARDOCHÆUM AFFIGI PATIBULO.] Festinabat Aman ac lucem præverterat, ut matutinus, primusque regem adiret, peteretque Mardochæum suspendi, antequam Rex aliis occuparetur, ut summum desiderium suum de vindicando sui contemptu, per necem crucis infamem Mardochæi contemptoris expleret. Superbia enim æque ac ira et indignatio non sinebant eum quiescere, donec vindictam hanc sumeret. Sed Deus, justus superbiæ et injustitiæ judex ac vindex, vindictam omnem Amani in ipsum retorsit, idque per partes gradatim, donec ipsum in eadem ipsa cruce quam Mardochæi erexerat, suspenderet. In Amano ergo liquet quàm verum sit illud : *Noxa caput sequitur.* Et :

Raro antecedentem scelestum
Deseruit pede pœna claudo.

Superbos enim sternit et fulminat Altissimus.

7 et 8. HOMO, QUEM REX HONORARE CUPIT, DEBET INDUI VESTIBUS REGIIS, ET IMPONI SUPER EQUUM, QUI DE STELLA REGIS EST (in quo sedere et equitare solet rex, ut habet Hebr. et Sept. Sella enim est quasi sedile sedentis in equo), ET ACCIPERE REGIUM DIADEMA SUPER CAPUT SUUM.] Diadema erat fascia byssina, qua reges caput circumligabant. Diadema erat insigne purpureum alba fascia et lapidibus pretiosis distinctum, ait Curt. lib. 3 et 6. Verisimile est cum diademate coronam quoque regiam impositam fuisse capiti Mardochæi ; hæc enim erat proprium regis insigne, quod ambiebat, et quærebat sibi Aman, putans hæc non alteri, quàm sibi à rege parari; atque hanc jussu regis gestasse Mardochæum, patet cap. 8. versu 15. Porro corona hæc apud Persas habebat radios instar mithræ, id est solis, quem ipsi ut Deum et regem colebant. Volebant enim reges apud Persas divinis honoribus coli, quasi mithræ et soles quidam terrestres. Sed hæc omnia Aman ignorans, contra mentem suam præparavit hosti suo Mardochæo, quem postulabat ad crucem ; idque eum valde cruciavit, quod scilicet ipse sententiam dictasset, juxta quam rex Mardochæum summo et regio afficeret honore, quem per ipsummet Aman quasi dictatorem juberet Mardochæo conferri. Sic David, Salomonem filium creans regem et successorem, ait : *Tollite vobiscum servos Domini vestri, et imponite Salomonem filium meum super mulam meam, etc.* Et : *Veniet, et sedebit super solium meum, et ipse regnabit pro me.*

10. FESTINA, ET SUMPTA STOLA ET EQUO FAC, UT LOCUTUS ES, MARDOCHÆO JUDÆO.] *Stola,* id est veste regia, ut dixerat Aman versu 8, quam Septuaginta et Chald. vocant stylam byssinam. Unde et Xenophon l. 8. Cyri regis tunicam purpuream semialbam vocat : *Aliis vero,* inquit, *semialbam gestare non licet.* Intellige regem misisse Amano, ut torquem quoque aureum, et acinacem aureum, et armillas aureas daret Mardochæo. Moris enim fuit his insignibus ornari eum, quem rex honorare voluisset, ut patet 3. Esdræ 9, et ex Josepho lib. 11. Antiq. cap. 4, et ex Æmilio Probo in Artaxerxe.

QUI SEDET ANTE FORES.] Ibi tum sedebat Mardochæus quasi vilis et abjectus, sed post hunc honorem à rege sibi delatum, introductus est in aulam palatii, factusque regi familiaris et palatinus, ut patebit cap. 16. 13.

11. CLAMABAT (Aman) : HOC HONORE CONDIGNUS EST, QUEMCUMQUE REX VOLUERIT HONORARE.] Vide hîc subitam summamque rerum commutationem, qua Mardochæus neci destinatus in regiam dignitatem attollitur, fitque quasi alter rex, idque à suo hoste Amano ; qui proinde hîc habuit dolores et angores plurimos et maximos. Primo enim torsit eum honor hic, quem speraverat, sibi ablatus. Secundo, quod is translatus esset in hostem suum capitalem Mardochæum. Tertio, quod ipse hoc honore eum deberet afficere. Quarto, quod ipse qui prius adorabatur ab omnibus ut Deus, jam esset equiso et præco Mardochæi vilis Judæi. Quinto, quod inopinato simul hæc omnia in eum ingruerent. Fabulantur Rabbini filiam Amani in caput patris transeuntis matulam effudisse, putantem se in caput Mardochæi illam effundere, ideoque Amanum dixisse : *Et tu quoque, filia mea, confudisti me.*

12. LUGENS ET OPERTO CAPITE] ob pudorem, dolorem et angorem vehementem; pudebat enim eum faciem apertam ostendere, qui jam equisonem Mardochæi egerat, cum antea coleretur ut Deus.

13. SI DE SEMINE JUDÆORUM EST MARDOCHÆUS, ANTE QUEM CADERE COEPISTI, NON POTERIS EI RESISTERE, SED CADES IN CONSPECTU EJUS.] Dixerunt hoc amici Amano, vel divino quodam etiam instinctu, ait Serar. instar Sibyllarum et Caiphæ, Joan. 11. vel humana quadam sapientia, solertique conjectura sumpta ex eo, quod Judæos plures vidissent præfracto duroque ingenio ; qui non quiescebant, donec hostes suos pessumdedissent, quòdque Pharaonem, Chananæos, aliosque inimicos Judæorum ab ipsis per Mosen, Josue, Davidem, etc. contritos ex communi fama audissent. Addit Lyran. ideo eos dixisse ex Genes. cap. 13. 15. et seq. ubi Deus promittit Abrahæ et Jacobo posterorum constantiam, felicitatem, et de hostibus victoriam ; Genesim enim et Pentateuchum ab Hebr. in Perside captivis fuisse in linguam Persicam conversum. Hoc incertum est, non tamen improbabile.

CAPUT SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Esther postulat sibi et Judæis vitam, et Amanum accusat, quem rex illico in patibulo, quod Mardochæo erexerat, jubet suspendi.

1. Intravit itaque rex et Aman, ut biberent cum regina. 2. Dixitque ei rex etiam secunda die, postquam vino incaluerat: Quæ est petitio tua, Esther, ut detur tibi? et quid vis fieri? etiamsi dimidiam partem regni mei petieris, impetrabis. 3. Ad quem illa respondit: Si inveni gratiam in oculis tuis, ô rex, et si tibi placet, dona mihi animam meam, pro qua rogo, et populum meum, pro quo obsecro. 4. Traditi enim sumus, ego et populus meus, ut conteramur, jugulemur, et pereamus. Atque utinam in servos et famulas venderemur! esset tolerabile malum, et gemens tacerem; nunc autem hostis noster est, cujus crudelitas redundat in regem. 5. Respondensque rex Assuerus ait: Quis est iste, et cujus potentiæ, ut hæc audeat facere? 6. Dixitque Esther: Hostis et inimicus noster pessimus iste est Aman. Quod ille audiens, illico obstupuit, vultum regis ac reginæ ferre non sustinens. 7. Rex autem iratus surrexit, et de loco convivii intravit in hortum arboribus consitum. Aman quoque surrexit, ut rogaret Esther reginam pro anima sua; intellexit enim à rege sibi paratum malum. 8. Qui cum reversus esset de horto nemoribus consito, et intrasset convivii locum, reperit Aman super lectulum corruisse, in quo jacebat Esther, et ait: Etiam reginam vult opprimere, me præsente, in domo mea. Necdum verbum de ore regis exierat, et statim operuerunt faciem ejus. 9. Dixitque Harbona, unus de eunuchis, qui stabant in ministerio regis: En lignum quod paraverat Mardochæo, qui locutus est pro rege, stat in domo Aman, habens altitudinis quinquaginta cubitos. Cui dixit rex: Appendite eum in eo. 10. Suspensus est itaque Aman in patibulo quod paraverat Mardochæo: et regis ira quievit.

2. Postquam vino incaluerat.] Darius enim fuit vini bibax. Unde ejus sepulcro inscriptum fuit hoc elogium: *Possum multum vini bibere, illudque recte ferre*, teste Athen. lib. 10. Idem et de ipso Cyrus minor prædicabat, ut Plutarch. in Artaxerxe commemorat. *Cambysen regem*, quemadmodum Seneca, lib. 3. de ira cap. 14. scribit, *nimis deditum vino Præxaspes unus è carissimis monebat, ut parcius biberet, turpem esse dicens ebrietatem in Rege, quem oculi omnium auresque sequerentur. Ad hoc ille: Ut scias, inquit, quemadmodum nunquam excidam mihi, approbabo jam, et oculos post vinum in officio esse et manus. Bibit deinde liberalius quàm aliàs, et capacioribus scyphis; et jam gravis et vinolentus, objurgatoris sui filium procedere ultra limen jubet, allevataque super caput sinistra manu stare. Tunc intendit arcum, et ipsum cor adolescentis (id enim se petere dixerat) figit, recisoque pectore, hærens in ipso corde, spiculum ostendit: ac respiciens patrem, an satis certam haberet manum interrogavit. At ille negavit Apollinem potuisse certius mittere. Dii illum male perdant, animo, magisque conditione.* Hucusque Seneca.

3. Dona mihi animam meam,] id est vitam meam. Acre fuit hoc telum, quo percussit Esther Assuerum, et magis Amanum, quasi dicat: Aman iste fraude à te obtinuit, ut occideret omnes Judæos; quare et ego quæ sum Judæa ab eo occidenda sum, sicque tu privaberis me regina, meoque toro, quem tantopere ambivisti et ambis. Non tam ergo in me quàm in te, ô Assuere mi rex et marite, Aman iste injurius et violentus est, æque ac subdolus, ac fraudulentus.

4. Atque utinam in servos et famulas venderemur,] ut vita nobis condonata, saltem Regi et Persis famulari et ancillari possemus!

Nunc autem hostis noster est (qui me et Judæos et omnes vult spoliare vita), cujus proinde crudelitas redundat in regem,] tum quia per suum edictum necis Judæorum, qui ingentibus tributis ejus ærarium locupletant, quique plurimas operas regi præstant, et ex quibus multos validosque milites pro sui, regnique tutela conscribere valet; imo quos velut sapientes provinciis suis præficere potest, uti præfectus fuit Daniel cum tribus sociis. Hisce, inquam, et plurimis emolumentis, quæ ex Judæis, tu Assuere, percipis, et majora percipere potes, privat te Aman. Idem gravem et perennem infamiam tibi conflat apud omnes gentes, quod gentem nostram innoxiam, imo bene de te me-

ritam funditus extermines. In te ergo vel maxime crudelitas Amani Judæorum petens exterminium redundat.

6. Dixitque Esther : Hostis et inimicus noster pessimus iste est Aman.] Nota hîc magnanimitatem Estheris, qua non absentem Amanum secreto, uti faciunt timidæ et viles mulierculæ, sed præsentem palam coram Assuero accusat, ut ipse sciat accusationem esse sinceram et veram, quam Aman negare non possit : unde inopinata hac accusatione, quasi fulmine ictus Aman obstupuit et obmutuit. Discant ab Esthere principes magnorum potentiam et insolentiam non metuere, sed premere et calcare. Hoc regum est. Vere Seneca in Hercule furente :

Ars prima regni est posse et invidiam pati.

Et in Œdip.

Odia qui nimium timet,
Regnare nescit. *Et in Theb.*
Simul ista mundi conditor posuit Deus :
Odium atque regnum.

8. Reperit Aman super lectum (non nocturnum ad somnum, sed convivalem, in quo mensæ accumbebant) corruisse, in quo jacebat Esther,] ut supplex ad genua ejus provolutus ab ea postularet vitam sibi donari. Unde S. Athanas. in Synopsi : *Aman*, inquit, *cum regem mœrore affectum, et ira commotum propter indignum contra Judæos facinus vidisset, illo absente, reginæ supplicavit, ad genua illius procumbens. Rex cum ingressus videret Aman genua reginæ contingere, suspicatus quod id turpitudinis causa faceret, jussit eum in ligno*, etc. Idem tradit Severus Sulpituis : *Deinde*, inquit, *regressus rex vidit Aman Reginæ genua complexum.* Olim enim supplices tenebant genua ejus, cui supplicabant, quasi sedem misericordiæ, idque ob quatuor causas quas fuse recensui, Exodi 4. 15.

Et ait (Rex) : Etiam reginam vult opprimere, me præsente.] Dixit hoc rex, partim ex ira, partim ex zelotypia, qua deperibat Estherem ; hæc enim suspicax est mali et rivalium, etiam ubi re ipsa nil tale est, uti in Amano hîc nihil erat. Suspicatur ergo Amanum velle Estherem opprimere, id est, non tam vitæ, quàm pudicitiæ ejus vim afferre, illectum eximia ejus forma, uti eadem illectum se sentiebat Assuerus.

Et statim operuerunt faciem ejus.] Ita faciebant illi, cui rex erat offensus, quasi qui indignus esset videre faciem regiam, et ne rex videns aciem sibi invisam ad majorem iram et indignationem commoveretur. Rursum operuerunt faciem Amani, quasi rei mortis et pene condemnati. Ita Lyran. nam damnati ducebantur ad mortem oculis velatis, ne scilicet videntes patriam, cives, amicos, liberos, uxores non jam semel, sed septies mortem obirent. Sic jam reis capite mulctandis velantur oculi, ne videant gladium in cervicem suam vibrari, itaque expavescant, et ictum gladii cadendo declinent ac frustrentur. Hinc illa priscorum Judicum Rom. in reum feralis sententia apud Livium et Cicer. : *I, lictor, colliga manus, caput obnubito, verberato, arbori infelici* (cruci) *suspendito.*

9. Dixitque Harbona : En lignum quod paravit Mardochæo, qui locutus est pro rege,] puta pro regis salute, detegens ei conjuratorum insidias. Harbona erat eunuchus, qui à rege missus ad accersendum Aman, ut secum iret ad convivium Estheris, ingrediens domum Amani, vidit in ea patibulum, et à domesticis, ait Josephus, intellexit Amanum illud erexisse Mardochæo ; unde id ipsum hîc regi denuntiat, videns regem illi offensum, et Amano ob fastum, ut videtur, infensus, optansque eum è medio tolli et suspendi.

10. Suspensus est itaque Aman,] non in domo sua, sed in porta urbis Susorum, ut dicitur cap. 16. 18. Eò enim patibulum ex domo Aman translatum fuit ad majorem ejus ignominiam, ut omnibus ingredientibus et egredientibus urbem jam suspensus esset spectaculo et ludibrio, qui paulo ante ab omnibus adorabatur ut Deus. Gretserus lib. 1. de cruce cap. 19. suspicatur Amanum clavis fuisse cruci affixum ; alii laqueo in collum injecto, uti jam fit ; nil hac in re est certi. Illud certum, crucem hanc fuisse altam 50 cubitos, ut qui altissima petierat, altissime suspenderetur, omnibusque fieret conspicuus. Vide hîc primo quantæ efficaciæ fuerint jejunia et preces Estheris, Mardochæi et Judæorum ; secundo, quàm verum sit illud B. Virginis : *Deposuit potentes de sede, et exaltavit humiles ;* tertio, quàm mundana omnia sint instabilia et vana ; ecce enim repente Aman summus fit imus, et Mardochæus imus fit summus, nimirum impii et superbi

Tolluntur in altum,
Ut lapsu graviore ruant.

Quarto et proprie, quàm malum, quod quis alteri struit inique, in instruentem revolvatur, ac justo Dei judicio in ejus caput recidat. Crux enim parata Mardochæo data fuit paranti Amano. Sic Phalaris Perillum suggerentem sibi, ut reos torqueret in bove æneo igne subjecto, ut eorum mugitu aures suas oblectaret, primum in bovem conjecit, de quo Ovid. l. 1. de arte amandi:

Et Phalaris tauro violenti membra Perilli
Torruit : infelix imbuit auctor opus.

Addit exemplum Busiridis, qui Thrasum suggerentem, ut hospites suos immolaret Jovi ad impetrandam pluviam, ipsummet Thrasum immolavit :

Fies Jovis hostia primus,
Inquit, et Ægypto tu dabis hospes aquam.

Unde hoc epiphonemate concludit :

Neque enim lex justior ulla est,
Quam necis auctores arte perire sua.

Denique vide hîc quanta sit mundi fallacia. Unde jure exclamat S. Bern. epist. 107 : *O seculum nequam, quod solos tuos sic soles beare amicos, ut Dei facias inimicos. Invenit Aman gratiam apud regem Assuerum ; hæc illi gratia crucem peperit. Invenit gratiam apud Absalonem Achitophel; hæc illi suspendium attulit.* Et S. August. epist. 144. ad Anast. : *Mundus iste*, ait, *periculosior est blandus, quàm molestus, et magis cavendus cum se illum diligi, quàm cum admonet cogitque contemni.* Ita videmus eos, qui magni sunt apud principes, sensim decidere, uti cecidit Seianus, Achitophel, Aman, Joab, aliique plurimi. Qui sapit ergo, ante casum tempestive se ab aula abducat.

CAPUT OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

MARDOCHÆUS SUCCEDIT IN DIGNITATEM AMANI. ESTHER A REGE FLAGITAT ET IMPETRAT UT LITTERÆ AMANI DE MACTANDIS JUDÆIS REVOCENTUR, ET NOVÆ IN JUDÆORUM FAVOREM SCRIBANTUR. UNDE EXSULTANT JUDÆI.

1. DIE illo dedit rex Assuerus Esther reginæ domum Aman adversarii Judæorum, et Mardochæus ingressus est ante faciem regis. Confessa est enim ei Esther quod esset patruus suus. 2. Tulitque rex annulum quem ab Aman recipi jusserat, et tradidit Mardochæo. Esther autem constituit Mardochæum super domum suam. 3. Nec his contenta procidit ad pedes regis, flevitque, et locuta ad eum oravit, ut malitiam Aman Agagitæ, et machinationes ejus pessimas, quas excogitaverat contra Judæos, juberet irritas fieri. 4. At ille ex more sceptrum aureum protendit manu, quo signum clementiæ monstrabatur; illaque consurgens stetit ante eum, 5. et ait: Si placet regi, et si inveni gratiam in oculis ejus, et deprecatio mea non ei videtur esse contraria, obsecro ut novis epistolis veteres Aman litteræ, insidiatoris et hostis Judæorum, quibus eos in cunctis regis provinciis perire præceperat, corrigantur. 6. Quomodo enim potero sustinere necem et interfectionem populi mei? 7. Responditque rex Assuerus Esther reginæ et Mardochæo Judæo: Domum Aman concessi Esther, et ipsum jussi affigi cruci, quia ausus est manum mittere in Judæos. 8. Scribite ergo Judæis, sicut vobis placet, regis nomine, signantes litteras annulo meo. Hæc enim consuetudo erat, ut epistolis, quæ ex regis nomine mittebantur, et illius annulo signatæ erant, nemo auderet contradicere. 9. Accitisque scribis et librariis regis (erat autem tempus tertii mensis, qui appellatur Siban) vigesima et tertia die illius, scriptæ sunt epistolæ, ut Mardochæus voluerat, ad Judæos, et ad principes, procuratoresque et judices, qui centum viginti septem provinciis ab India usque ad Æthiopiam præsidebant; provinciæ atque provinciæ, populo et populo, juxta linguas et litteras suas, et Judæis, prout legere poterant, et audire. 10. Ipsæque epistolæ, quæ regis nomine mittebantur, annulo ipsius obsignatæ sunt, et missæ per veredarios: qui per omnes provincias discurrentes, veteres litteras novis nuntiis prævenirent. 11. Quibus imperavit rex, ut convenirent Judæos per singulas civitates, et in unum præciperent congregari, ut starent pro animabus suis, et omnes inimicos suos, cum conjugibus ac liberis et universis domibus, interficerent atque delerent, et spolia eorum diriperent. 12. Et constituta est per omnes provincias una ultionis dies, id est, tertia decima mensis duodecimi Adar. 13. Summaque epistolæ hæc fuit, ut in omnibus terris ac populis, qui regis Assueri subjacebant imperio, notum fieret paratos esse Judæos ad capiendam vindictam de hostibus suis. 14. Egressique sunt veredarii celeres nuntia perferentes, et edictum regis pependit in Susan. 15. Mardochæus autem, de palatio et de conspectu regis egrediens, fulgebat vestibus regiis, hyacinthinis videlicet et aereis, coronam auream portans in capite, et amictus serico pallio atque purpureo. Omnisque civitas exultavit, atque lætata est. 16. Judæis autem nova lux oriri visa est, gaudium, honor et tripudium. 17. Apud omnes populos, urbes atque provincias, quocumque regis jussa veniebant, mira exultatio, epulæ atque convivia, et festus dies; in tantum ut plures alterius gentis et sectæ eorum religioni et cæremoniis jungerentur. Grandis enim cunctos Judaici nominis terror invaserat.

1. DIE ILLO DEDIT REX ASSUERUS (Græce *Artaxerxes*) ESTHER REGINÆ DOMUM AMAN,] omni pretiosa supellectile instructam, ac auro argentoque refertam, ut patet ex Sept. et Josepho. Bona enim Amani quasi rei læsæ majestatis rex fisco addixit, deditque reginæ, juxta illud Cyri

apud Josephum, lib. 11. antiq. cap. 1: *Qui per inobedientiam hæc mandata nostra* (nempe de ædificando templo) *irrita habuerint, eos in crucem agi volo, et facultates ipsorum fisco nostro attribui.* Idem postea edixit Darius, lib. 1. Esdræ, cap. 6. v. 11: *A me*, inquit, *positum est decretum, ut omnis homo qui hanc mutaverit jussionem tollatur lignum de domo ipsius, et erigatur, et configatur in eo, domus autem ejus publicetur.*

Et Mardochæus ingressus est ante faciem regis,] q. d. Factus est regi intimus, conjunctissimus, et familiarissimus quasi proximus à rege, uti fuerat Aman.

2. Tulitque rex annulum, quem ab Aman recipi jusserat, et tradidit Mardochæo.] Erat hic annulus regius, quo Aman litteras suas de Judæis interficiendis subsignaverat quasi sigillo regio. Itaque hic annulus erat summæ dignitatis et auctoritatis, fecitque Mardochæum regis vicarium et quasi alterum regem. Unde Alexander ab Alexandro, lib. 2. Genial. c. 9: *Apud Persas*, inquit, *donari annulo à rege amicitiæ signum erat, eo argumento illos in intimam sodalitatem, et vinculum maximi fœderis admittere significantes.*

Hinc et Mardochæus vestibus regiis et corona aurea decoratus fuit, ac cap. 9. v. 4. vocatus *princeps palatii*, ac cap. 10. versu 3: *Secundus à rege*, atque ut ait Joseph. lib. 11. cap. 6: *Simul cum rege gubernavit imperium.*

Esther autem constituit Mardochæum super domum suam,] ut ejus esset œconomus, imo rector, uti fuerat, antequam ipsa esset regina. Serarius censet Estherem dedisse Mardochæo domum Amani, sibi à rege donatam, idque tradit Joseph. lib. 11. cap. 6; verum hoc proprie his verbis non significatur.

5. Obsecro ut novis epistolis veteres Aman litteræ, etc., corrigantur.] Hic erat nodus difficilis; nam Aman scripserat, et sigillaverat litteras de occidendis Judæis nomine regis; regis autem Persarum litteræ et decreta erant irrevocabilia, ut patet in Daniele damnato ad lacum leonum, Dan. c. 6. v. 15. Quocirca Esther genuflexione, lacrymis, omnique arte connisa est ut regem flecteret ad irritandas hasce litteras. Ac prudenter hac ratione et methodo usa rem confecit, quod diceret has non esse regis, sed Amani litteras, quas ipse inscio rege subdole scripserat, et annulo regio obsignarat. Cum autem jam regi constaret Amanum fuisse insidiatorem et proditorem, æquum esse ut acta ejus scriptaque proditoria irritentur, utpote fraudulenter ignoranti regi supposita, ac in reges et regni totius damnum æque ac dedecus promulgata. Hac ratione persuasit regi ut litteras Amani quasi hostis et insidiatoris sui abrogaret, ac contrarias in Judæorum favorem dictaret, uti ipse rex asserit in iisdem, cap. 16. 17. Sic enim rex noxam et infamiam omnem prioris edicti à se abstersit, et in Amanum transtulit, dum contrarium decretum pro Judæis edidit.

9. Accitisque scribis et librariis.] Scribæ erant primicerii, qui litteras dictabant, librarii qui à scribis dictata describebant, tum ut ad provincias mitterentur, tum ut in archivium et tabulas annalesque publicos referrentur.

11. Quibus (veredariis sive cursoribus) imperavit rex, ut convenirent Judæos,] ut scilicet eis significarent edictum regis in ipsorum favorem editum, ne magistratus Judæis offensi aliquo prætextu illud dissimulare, tardare, vel supprimere possent; sed ab ipsis Judæis cogerentur illud exsequi; comminarenturque se, ni id facerent, eos apud regem accusaturos tanquam regii edicti contemptores. Addunt Sept. hic et Noster, c. 16, regem hoc edicto Judæis concessisse ut suis legibus ubique viverent.

15. Mardochæus autem, etc., fulgebat vestibus regiis, hyacinthinis videlicet et aeriis,] id est candidis, ut habent Hebr. et Chald. Vide dicta, cap. 1. v. 6. Ab hoc colore nobiles dicti sunt הורים *horim*, quasi candidi. Candidas quoque vestes olim induebant in diebus festis et lætis, quale hoc erat, juxta illud: *Omni tempore sint vestimenta tua candida*, Eccli. 9. 8. Vide ibi dicta.

Coronam auream portans in capite,] more Persico radiatam, id est radios instar mithræ, sive solis (quem Persæ ut Deum colebant) vibrantem. En tibi Mardochæus quasi alter rex, qui paulo ante squalidus et luridus incedebat, et cruci destinatus. *Ad tantam dignitatem*, ait S. Hier. in c. 1. Daniel. sub finem: *voluit Deus evehi Mardochæum, ut sicut olim in Josepho, et recenter in Daniele, hic nunc in Mardochæo haberent captivi et exules Judæi solatia, videntes hominem gentis suæ nunc Ægyptiorum esse principem, nunc Chaldæorum, nunc Persarum.* Unde Chald. Cant. 7. v. 5: *Pauperes*, ait, *è populo, qui ambulabant apud Principem hinc et inde, eo quod egeni sunt, futurum est, induantur purpura, sicut indutus est Daniel in civitate Babylonis, et Mardochæus in Susis propter meritum Abrahæ, quem regem constituit ab initio seculi; et propter justitiam Isaac, quem ligavit pater ejus, ut offerret eum; et propter benignitatem Jacob, qui decorticavit virgas in canalibus.*

16. Judæis autem (timore, mœrore et angore confectis, et quasi semimortuis) nova lux oriri visa est, gaudium, honor et tripudium.] Lætitia enim gestientes exultabant, choros agentes et tripudiantes.

Alleg. Esther est B. Virgo, de qua in sensu mystico dicitur Eccles. 50. 6: *Quasi stella matutina in medio nebulæ;* quoniam velut fulgida stella processit effugans tenebras, de qua sanctus Bernar. hom. 2. super missus est: *Ipsa est nobilis stella Jacob, cujus radius universum mundum illuminat, cujus splendor præfulget in supernis, et inferos penetrat, terras etiam perlustrans, et calefaciens magis mentes, quàm corpora, fovet virtutes, excoquit vitia.*

Denique notat Serarius in hac Amani tragœdia septuplicem catastrophen:

1. Exaltatus supra omnes Principes erat Aman: infra omnes postea dejectus est.

2. Alterum à rege thronum habebat: Mardochæo equum sternere postea debuit, ut ejus veluti strator, et à pedibus esset.

3. Minacissima in eum verba plurima jecerat: et eum laudare, præconis instar, debuit.

4. Pater à rege vocabatur, et ab eodem postea læsæ majestatis reus, perduellis, proditor, τριβαλιτηριος nominatus est.

5. Indignans, oculis quàm infestissimis et torvissimis, Mardochæum intuebatur: et Regis postea vultum ferre non potuit.

6. Non contentus unius Mardochæi cæde, omnium Judæorum sanguinem haurire volebat; et ipse non solus, sed tota cum domo, cum

decem carissimis filiis in crucem actus est; plurimaque ejusdem cum ipso animi, gentilium millia contrucidata.

7. Quod lignum, quemque diem Mardochæo, Judæisque cæteris ad necem præscripserat; iis ipse, cum suis, miserrime perit.

17. In tantum ut plures alterius gentis et sectæ, eorum (Judæorum) religioni et cæremoniis jungerentur,] id est circumciderentur, et ad Judaismum verumque Dei cultum converterentur. Videbant enim hanc mirabilem et insperatam Judæorum salutem et exaltationem sine speciali Dei, res populi sui curantis, providentia accidere non potuisse. Quare Dei potentiam, clementiam et providentiam erga Judæos agnoscentes, eum verum esse Deum profitebantur et venerabantur. Ad hoc etiam juvit non parum Estheris et Mardochæi religio et sanctitas, juncta cum tanta auctoritate et gloria; unde sequitur:

Grandis enim cunctos Judaici nominis terror invaserat,] ne sibi facerent quod Amano fecerant, quodque propediem cæteris hostibus suis ex regis edicto, v. 13, facturi erant. Quare ne haberentur hostes Judæorum, ideoque occiderentur, ostendebant alii vere, alii ficte se eorum esse amicos, fiebantque proselyti.

CAPUT NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Judæi hostes suos, eodem die quem illi neci ipsorum destinarant, occidunt, et decem Amani filios suspendunt; in hujus beneficii memoriam perenne festum 14 et 15 die mensis Adar a Mardochæo instituitur.

1. Igitur duodecimi mensis, quem Adar vocari antè jam diximus, tertia decima die, quando cunctis Judæis interfectio parabatur, et hostes eorum inhiabant sanguine, versa vice Judæi superiores esse cœperunt, et se de adversariis vindicare. 2. Congregatique sunt per singulas civitates, oppida, et loca, ut extenderent manum contra inimicos et persecutores suos. Nullusque ausus est resistere, eo quod omnes populos magnitudinis eorum formido penetrarat. 3. Nam et provinciarum judices, et duces, et procuratores, omnisque dignitas quæ singulis locis ac operibus præerat, extollebant Judæos timore Mardochæi; 4. quem principem esse palatii, et plurimum posse cognoverant; fama quoque nominis ejus crescebat quotidie, et per cunctorum ora volitabat. 5. Itaque percusserunt Judæi inimicos suos plaga magna, et occiderunt eos, reddentes eis quod sibi paraverant facere; 6. in tantum ut etiam in Susan quingentos viros interficerent, extra decem filios Aman Agagitæ hostis Judæorum; quorum ista sunt nomina: 7. Pharsandatha, et Delphon, et Esphatha, 8. et Phoratha, et Adalia, et Aridatha, 9. et Phermesta, et Arisai, et Aridai, et Jezatha. 10. Quos cum occidissent, prædas de substantiis eorum tangere noluerunt. 11. Statimque numerus eorum, qui occisi erant in Susan, ad regem relatus est. 12. Qui dixit Reginæ: In urbe Susan interfecerunt Judæi quingentos viros, et alios decem filios Aman; quantam putas eos exercere cædem in universis provinciis? Quid ultra postulas, et quid vis ut fieri jubeam? 13. Cui illa respondit: Si regi placet, detur potestas Judæis ut, sicut fecerunt hodie in Susan, sic et cras faciant, et decem filii Aman in patibulis suspendantur. 14. Præcepitque rex ut ita fieret. Statimque in Susan pependit edictum, et decem filii Aman suspensi sunt. 15. Congregatis Judæis quarta decima die mensis Adar, interfecti sunt in Susan trecenti viri: nec eorum ab illis direpta substantia est. 16. Sed et per omnes provincias, quæ ditioni regis subjacebant, pro animabus suis steterunt Judæi, interfectis hostibus ac persecutoribus suis; in tantum ut septuaginta quinque millia occisorum implerentur, et nullus de substantiis eorum quidquam contingeret. 17. Dies autem tertius decimus mensis Adar, primus apud omnes interfectionis fuit, et quarta decima die cædere desierunt. Quem constituerunt esse solemnem, ut in eo omni tempore deinceps vacarent epulis, gaudio atque conviviis. 18. At hi qui in urbe Susan cædem exercuerant, tertio decimo et quarto decimo die ejusdem mensis in cæde versati sunt; quinto decimo autem die percutere desierunt. Et idcirco eumdem diem constituerunt solemnem epularum atque lætitiæ. 19. Hi vero

Judæi, qui in oppidis non muratis ac villis morabantur, quartum decimum diem mensis Adar conviviorum et gaudii decreverunt, ita ut exultent in eo, et mittant sibi mutuo partes epularum et ciborum. 20. Scripsit itaque Mardochæus omnia hæc, et litteris comprehensa misit ad Judæos, qui in omnibus regis provinciis morabantur, tam in vicino positis, quàm procul, 21. ut quartam decimam et quintam decimam diem mensis Adar pro festis susciperent, et revertente semper anno solemni celebrarent honore; 22. quia in ipsis diebus se ulti sunt Judæi de inimicis suis, et luctus atque tristitia in hilaritatem gaudiumque conversa sunt, essentque dies isti epularum atque lætitiæ, et mitterent sibi invicem ciborum partes, et pauperibus munuscula largirentur. 23. Susceperuntque Judæi in solemnem ritum cuncta quæ eo tempore facere cœperant, et quæ Mardochæus litteris facienda mandaverat. 24. Aman enim filius Amadathi stirpis Agag, hostis et adversarius Judæorum, cogitavit contra eos malum, ut occideret illos, atque deleret, et misit phur, quod nostra lingua vertitur in sortem. 25. Et postea ingressa est Esther ad regem, obsecrans ut conatus ejus litteris regis irriti fierent; et malum, quod contra Judæos cogitaverat, reverteretur in caput ejus. Denique et ipsum et filios ejus affixerunt cruci, 26. atque ex illo tempore dies isti appellati sunt Phurim, id est sortium; eo quod phur, id est sors, in urnam missa fuerit. Et cuncta quæ gesta sunt, epistolæ, id est libri hujus volumine continentur; 27. quæque sustinuerunt, et quæ deinceps immutata sunt, susceperunt Judæi super se et semen suum, et super cunctos qui religioni eorum voluerunt copulari, ut nulli liceat duos hos dies absque solemnitate transigere; quos scriptura testatur, et certa expetunt tempora, annis sibi jugiter succedentibus. 28. Isti sunt dies quos nulla unquam delebit oblivio; et per singulas generationes cunctæ in toto orbe provinciæ celebrabunt; nec est ulla civitas, in qua dies phurim, id est, sortium, non observentur à Judæis, et ab eorum progenie, quæ his cæremoniis obligata est. 29. Scripseruntque Esther regina filia Abihail, et Mardochæus Judæus, etiam secundam epistolam, ut omni studio dies ista solemnis sanciretur in posterum; 30. et miserunt ad omnes Judæos, qui in centum viginti septem provinciis regis Assueri versabantur, ut haberent pacem, et susciperent veritatem, 31. observantes Dies sortium, et suo tempore cum gaudio celebrarent; sicut constituerant Mardochæus et Esther, et illi observanda susceperunt à se, et à semine suo, jejunia et clamores, et Sortium dies, 32. et omnia quæ libri hujus, qui vocatur Esther, historia continentur.

1. Igitur duodecimi mensis, quem Adar vocari ante jam diximus, decima tertia die, quando cunctis Judæis interfectio parabatur, et hostes eorum inhiabant sanguini, versa vice Judæi superiores esse cœperunt.] Adar mensis duodecimus et anni ultimus respondet nostro Februario. Primus enim Hæbræorum mensis erat Nisan, id est Martius, quia in eo celebrabant Pascha, Exodi 12. Porro Judæi utebantur mensibus lunaribus, non solaribus; quare neomenia, sive novilunium erat prima dies mensis; decima tertia vero dies erat proxime antecedens plenilunium; hoc enim incidebat in diem decimum quartum. Hic ergo dies pridianus plenilunii Februarii destinatus fuerat cædi Judæorum, et mox vice versa cædi hostium Judæorum. Quocirca etiamnum Judæi illo die in synagogis suis quotannis legunt historiam Esther; et quoties fit mentio Amani, pugnis et malleis pulsant scamna, perinde ac si caput Amani ferirent, uti testantur Antonius Margarita lib. de ritibus Judæorum, et Greg. Tolosanus syntag. lib. 2. c. 16. numero 10. Porro Judas Machabæus aliud festum hac eadem die 13 Adar instituit, ob insignem victoriam eadem die de Nicanore obtentam, de quo 2. Machab. ult. v. 37.

6. Ut etiam in Susan quingentos viros interficerent extra decem filios Aman,] quos primos publice in theatro, ut videtur, quasi reos à rege damnatos occiderent; cædem enim inchoarunt à filiis Aman hostis sui jurati, quasi à primitiis primisque justæ suæ vindictæ victimis; deinde eorum jam occisorum corpora postero die suspenderunt in patibulis, ut dicitur v. 14. ad majorem Amani ignominiam et hostium terrorem. Igitur mense tertio rex tulit edictum, ut Judæi trucidarent filios Aman, cæterosque suos adversarios, ut dictum est cap. 8. v. 9. Quare Judæi mox filios Aman, ne fuga elaberentur, incluserunt in carcerem, ac post novem menses, puta die 13 mensis duodecimi, quæ cædi erat destinata, eos jugularunt, et postero die jugulatos suspenderunt. Dices: Cap. 6. 18. rex ferens hoc edictum ait Amanum et omnem cognationem ejus ante portam Susan pendere in patibulis; ergo filii Aman cum eo occisi sunt mense tertio, non duodecimo. Resp. per *cognationem* ibi non intelligi filios (alioquin enim eos explicite nominasset), sed cognatos et affines Aman; hi enim ut ejus fautores cum eo suspensi sunt; filii vero ad communem omnium cædem, et ad diei 13 Adar publicum spectaculum justæ vindictæ reservati fuere.

10. Quos cum occidissent, prædas de substantiis eorum tangere noluerunt,] tum ut ostenderent se non aliud, quàm vitæ suæ incolumitatem quærere; hanc enim perdere volebant ii qui occidebantur; quare se non inhiare opibus, nec propter opes innoxium aliquem divi-

tem (uti sæpe fit) inter noxios interficere; tum denique, quia Aman utpote Judæorum juratus hostis, erat quasi anathema, ut nemo ejus et filiorum res attingere auderet. Idem fecere cæteris occisis, quorum facultates diripere noluerunt, ut dicitur v. 16, etsi rex id eis concessisset, cap. 8. 11. Utinam Christiani duces et milites eos imitentur, qui non tantum inimicos, sed etiam amicos sæpe spoliant, imo spe prædæ mactant!

16. UT SEPTUAGINTA QUINQUE MILLIA OCCISORUM IMPLERENTUR.] Ingens fuit hic hostium, ideoque et cæsorum numerus, quia Judæi de vita securi esse non poterant, nisi iis occisis. Et hoc est quod hic dicitur: *Pro animabus suis* (pro vita sua tuenda constanter cædentes hostes suos) *steterunt Judæi interfectis hostibus*, etc. Nisi enim ipsi interfecti fuissent, timendum erat ne rursum Judæos invaderent, imo contra regem rebellarent. Porro jussit Mardochæus Judæis, ut diligenter inquirerent et annotarent, qui revera essent Judæorum hostes, ne quis amicus vel innoxius inter hostes et noxios occideretur, uti factum est in Vesperis Siculis et Parisiensibus, ideoque per novem menses cædem differri jussit, scilicet à mense tertio usque ad duodecimum.

26. ATQUE EX ILLO TEMPORE DIES ISTI (13 et 14 Adar, quibus Judæi mactandi mactarunt suos hostes) APPELLATI SUNT PHURIM, ID EST SORTIUM: EO QUOD PHUR (ID EST SORS) MISSA FUERIT IN URNAM.] Sic hoc festum, ait Sanchez, *Phurim* appellatur, id est sortium, non à libertate, quam eo die consecuti sunt Judæi hostibus interfectis, aut domitis; sed à sortibus quas consuluit Aman, et quæ in eumdem decimum tertium diem mensis Adar Judæorum cædem destinarunt, ut, dum dies ille anniversario reditu recurrit, periculi illius renovetur memoria, in quo fuerunt, et qualem habuerunt animorum consternationem et angorem, cum de sortibus ac die nuntium accepere.

Perperam in Sept. Rom. pro *phurim* ut habent Septuag. Complut. legitur *phrurim;* unde et Joseph dies hos φρουραίους appellat. Nisi malis Sept. et Josephum vocem *phurim* addita littera *r* commutasse in φρουρὶμ, ut alluderent ad Græcum etymon verbi φρουρέω, quod servare et custodire significat, q. d. Dies hi ab hostibus fuere vocati *Phurim*, id est sortium, item confractionum, quibus scilicet genus nostrum confringerent (hoc enim significat hebr. et arabice *phur*); sed à Deo per Esther et Mardochæum ex phurim facti sunt φρουρὶμ, id est custodes et conservatorii, quibus scilicet in vita incolumes conservaremur, hostibus vero facti sunt iidem dies *phurim*, id est confractionum; quibus nimirum ipsimet à nobis confringerentur et mactarentur.

Sic allegor. dies passionis Christi fuere dies *phurim*, id est, sortium et confractionum, quibus scilicet Judæi miserunt sortem de occidendo Christo pro Barraba; ac milites de dividenda Christi crucifixi tunica; tunc enim ipsi carnem Christi confregerunt clavis, flagellis, spinis; sed hi dies *phurim* per Christum facti sunt *phrurim*, sive φρουραῖοι, id est, custodes et conservatorii; quia omnes in Christum credentes, sperantes, et diligentes liberarunt à peccato, morte et inferno. Iidem dies Judæis facti sunt *phurim*, quia illis ipsis, puta in Paschate post 38 annos Jerusalem à Tito capta, vastata, et funditus excisa est.

Idipsum præsignificavit sors in die expiationis jaci solita in duos hircos, alterum emissarium, alterum pro peccato immolandum, Levit. 16. v. 8 et 9. Vide ibi dicta.

Tropol. festum *phurim* agunt sancti, cum sortes adversæ in prosperas commutantur, uti commutatæ fuere sancto Job cap. ult. Josepho, Gen. 41. 41; Mosi, Exodi 4 et 5; Davidi, Tobiæ, aliisque sanctis, ac nominatim S. Eustachio, ut liquet ex ejus vita apud Surium, die 20 Septembris.

Anagog. dies *phurim*, id est sortium, erit dies judicii, quo Christus sortes piorum in hac vita afflictorum, et impiorum in hac vita exultantium commutabit, ac piis perpetuam lætitiam, impiis perennem gehennam assignabit, uti docet Sapiens c. 5. 1, et Isaias c. 65. 12, et Christus ipse Lucæ 6. v. 21 et 25.

ET CUNCTA QUÆ GESTA SUNT, EPISTOLÆ, ID EST LIBRI HUJUS VOLUMINE CONTINENTUR.] Hinc colligitur Mardochæum libri hujus esse auctorem. Ipse enim auctor fuit epistolæ hujus; epistola autem idem continebat, quod continet hic liber; sed quæ prius in epistola breviter scripserat Mardochæus, eadem in librum hunc referens fusius conscripsit, et accuratius elimavit.

27. QUÆQUE SUSTINUERUNT (*Judæi* ab Aman ejusque asseclis), ET QUÆ DEINCEPS IMMUTATA SUNT, sorte cædis Judæorum ab ipsis in hostes conversa; repete, *libri hujus volumine continentur*, atque in horum memoriam, et gratiarum actionem SUSCEPERUNT JUDÆI SUPER SE ET SUPER SEMEN SUUM; hoc est, obligarunt se, suosque filios, et posteros, quin et proselytos, QUI RELIGIONI EORUM VOLUERUNT COPULARI, celebrare hoc festum *phurim*, id est sortium, UT NULLI LICEAT DUOS HOS DIES ABSQUE SOLEMNITATE TRANSIGERE,] non quod omnes utrumque diem debeant agere festum, sed quod alterum ex duobus, vel certe tertium à cæde: nam Judæi habitantes Susis, quia tam die 13 quàm 14 ceciderant suos hostes, hinc die 15 Adar quo cessarant à cæde, festum *phurim* celebrarunt; cæteri autem qui uno die citius, puta decima quarta à cæde abstinuerant, eadem die festum agebant.

QUOS (dies) SCRIPTURA (id est epistola Mardochæi postea à tota Synagoga confirmata) TESTATUR,] id est, contestatur et mandat esse annua memoria et gratitudine recolendos.

ET CERTA EXPETUNT TEMPORA ANNIS SIBI JUGITER SUCCEDENTIBUS,] ut scilicet quotannis celebrentur certo statoque tempore, puta diebus 14 et 15 jam dictis, idque non solum ex Mardochæi, sed et Assueri decreto, qui idipsum non solum Judæis, sed et Persis, cæterisque gentibus suo imperio subditis præcipit, cap. 16. v. 22 et 24.

Anagog. festum sortium significat festum et gaudium beatorum in cœlo de triumphato dæmone, mundo, tyrannis, cæterisque persecutoribus, qui sortes miserant de eorum perditione; sed per virum unum, et per unam mulierem liberati sunt, id est, per Christum et Mariam, et inimicos suos gladiis punient, sicut scriptum est Psalm. 149. 6: *Et gladii ancipites in manibus eorum, ad faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis, ad alligandos reges eorum in compedibus, et nobiles eorum in*

manicis ferreis, ut faciant in eis judicium conscriptum: gloria hæc est omnibus sanctis ejus. Hoc in fine seculi, id est in die judicii, continget; ideo duodecimo mense celebratur. Die decima quarta agitur, id est in plenilunio, quoniam cùm Sancti cum Christo judicabunt nationes, et dominabuntur populis, jam Ecclesia Sanctorum plenitudinem decoris sui habebit.

Verum solemnitati additur dies decimus quintus, ut significetur hoc secundo die gaudium, quod Sancti capient videntes semper impiorum persecutorum damnationem, sicut in Isaia scriptum est: *Et egredientur et videbunt cadavera virorum, qui prævaricati sunt in me. Vermis eorum non morietur, et ignis eorum non exstinguetur; et erunt usque ad satietatem visionis omni carni.* Ita Ribera, l. 5. de Templo c. ult.

30. Ut habeRENT PACEM ET SUSCIPERENT VERITATEM.] Hebr. *Miserunt epistolas verborum pacis et veritatis*, id est, precantes eis pacem, hoc est omnimodam prosperitatem, et exhortantes eos ad veritatem, id est, fidelitatem et constantiam in servandis promissis de festo *phurim* statis diebus celebrando.

31. Et illi observanda susceperunt a se, et a semine suo jejunia et clamores.] Solebant enim Judæi pridie festorum jejunare, uti et faciunt Christiani in vigiliis Sanctorum; solebant tunc quoque clamores precibus miscere, ac in fortitudine clamare ad Dominum, præsertim in publica calamitate, uti hìc fecere Judæi ab Aman neci destinati; ideoque ejulantes et complorantes; in quorum memoriam clamores hosce quotannis eodem die renovabant cum strepitu et complosione scamnorum, uti dixi v. 1; sicut Christiani in triduo passionis Christi crepitaculis et complosionibus strepitus edunt: quod nonnulli cum Serario ab hoc facto Hebræorum manasse suspicantur.

Adde S. Athan. in Synopsi, eadem die 13 Adar, Judæos in memoriam et contumeliam Amani crucifixi crucem ligneam publice circumferre, eamque cum imagine Amani igne concremare. Verum quia multi Judæorum hac Amani tragædia Christi passionem et crucem repræsentabant et irridebant, quasi Christus esset personatus larva Amani, hac de causa Honorius et Theodosius Impp. hos eorum ritus et gestus inhibuere, ut patet Cod. *de Judæis et Cælicolis L. Judæos*, ubi sic dicitur, *Judæos quosdam festivitatis suæ solemnia ad pœnæ quondam sumptæ recordationem incendere, et sanctæ crucis assimulatam speciem in contemptum Christianæ fidei, sacrilega mente exurere provinciarum rectores prohibeant.*

CAPUT DECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Majestas et gloria æque ac virtus Mardochæi, qui v. 4. somnii sui explicationem de Judæorum in Perside afflictione, indeque liberatione et exaltatione enarrat.

1. Rex vero Assuerus omnem terram et cunctas maris insulas fecit tributarias:
2. cujus fortitudo et imperium, et dignitas atque sublimitas, qua exaltavit
Mardochæum, scripta sunt in libris Medorum atque Persarum:
3. et quo
modo Mardochæus Judaici generis secundus à rege Assuero fuerit; et
magnus apud Judæos, et acceptabilis plebi fratrum suorum, quærens
bona populo suo, et loquens ea quæ ad pacem seminis sui pertinerent.

Quæ habentur in Hebræo, plena fide expressi. Hæc autem quæ sequuntur, scripta reperi in editione vulgata, quæ Græcorum lingua et litteris continentur; et interim post finem libri hoc capitulum ferebatur: quod juxta consuetudinem nostram obelo, id est veru prœnotavimus.

4. Dixitque Mardochæus: A Deo facta sunt ista.
5. Recordatus sum somnii, quod videram,
hæc eadem significantis: nec eorum quidquam irritum fuit.
6. Parvus fons, qui crevit in flu-
vium, et in lucem solemque conversus est, et in aquas plurimas redundavit: Esther est, quam
rex accepit uxorem, et voluit esse reginam.
7. Duo autem dracones: ego sum, et Aman.
8. Gentes, quæ convenerant: hi sunt, qui conati sunt delere nomen Judæorum.
9. Gens autem
mea: Israel est, quæ clamavit ad Dominum, et salvum fecit Dominus populum suum; liberavit
que nos ab omnibus malis, et fecit signa magna atque portenta inter Gentes:
10. et duas
sortes esse præcepit, unam populi Dei, et alteram cunctarum Gentium.
11. Venitque utraque

sors in statutum ex illo jam tempore diem coram Deo universis gentibus : 12. et recordatus est Dominus populi sui, ac misertus est hæreditatis suæ. 13. Et observabuntur dies isti in mense Adar, quarta decima et quinta decima die ejusdem mensis, cum omni studio et gaudio in unum cœtum populi congregati, in cunctas deinceps generationes populi Israel.

1. Rex vero Assuerus omnem terram et cunctas maris insulas (nimirum sibi suoque imperio subjectas) fecit tributarias,) id est, novis tributis oneravit, tum quia ipse auri cupidior in tributa erat propensus ; tum quia magnis et magnificis suis in convivium tam amplum et continuum de quo cap. 1. expensis ærarium exhauserat ; tum quia Deus hoc tributo castigare volebat Persas, qui paulo ante cædi et spoliis innocentum Judæorum inhiarant.

3. Mardochæus Judaici generis secundus a rege Assuero.] Erat ergo quasi regis vicarius, et in ejus absentia rex ; imo rege præsente Mardochæus rara sua prudentia et vigilantia gubernabat imperium, teste Josepho.

Loquens ea quæ ad pacem seminis sui (id est, quæ ad commoda et prosperitatem Judæorum) pertinerent,] q. d. Mardochæus studebat commodis non propriis, sed populi sui. Res ejus præclare gestas omittit hic Scriptura, ac eas cupientem cognoscere remittit ad annales Medorum et Persarum.

Benjamin in Itinerario narrat Mardochæum et Estherem sepultos in urbe primaria Medorum, dicta *Hamda magna ;* aitque suo tempore in ea fuisse 50 millia Judæorum. Nonnulli suspicantur à Mardochæo nominatam provinciam Mardochæam, quæ sita est inter Babyloniam et Sinum Persicum.

Hic in Hebræo finitur liber Esther ; cætera quæ sequuntur ex Græco in Latinum transtulit S. Hier. ubi nota hæc ultima septem Estheris capita esse Scripturam Canonicam. Id patet tum ex definitione Conc. Trid. sess. 4, tum ex editione vulgata Latina et Græca Septuag. Quarum utraque hæc constanter legit, licet in Græca non habeantur seorsim, ut in Latina ; sed quæque suis locis inserta sint ordine historico, uti olim quoque ante S. Hier. eadem suis locis inserta exstabant in Editione Latina. Verum sanctus Hier. quia Estherem ex Hebræo transtulit in Latinum, et ejus tempore hæc septem capita non exstabant in Hebræo, hinc ea ex Græco transtulit, ac seorsim posuit, et in calcem libri retulit post seriem totius historiæ. Exstitisse autem olim illa ante S. Hieron. Hebraice, patet ex Græca Septuag. et Latina vulgata prisca, atque ex Josepho, et Josippo filio Gorionis, qui hæc eadem habent, quæ Noster, utique non aliunde, quàm ex prisco originali Hebræo. Verisimile est hunc librum æque ac Tobiæ bis Hebraice fuisse conscriptum, semel brevius, uti jam Hebraice exstat, secundo fusius ; indeque manasse translationem Græcam Septuag. et ex ea Nostram, ideoque illam hasce attexere lacinias. Vide Fevardentium hic, et Bellarm. lib. 1. de verbo Dei cap. 7.

4. Dixitque Mardochæus :] cum jam suspenso Aman intelligeret somnii sui significationem.

5. Recordatus sum somnii, quod videram, hæc eadem significantis.] Somnium hoc ergo fuit à Deo immissum Mardochæo, ut per illud significaret futuram exaltationem sui et Estheris, ac colluctationem cum Amano. Quocirca hoc somnium ordine historico collocandum est initio hujus libri, totiusque historiæ, uti ibidem collocatur in Græcis Rom. Simile somnium à Deo immissum fuit Pharaoni, Genes. 41 ; et Nabuchodonosori, Daniel. 2.

6. Parvus fons, qui crevit in fluvium, et in lucem solemque conversus est, et in aquas plurimas redundavit, Esther est, quam rex accepit uxorem, et voluit esse Reginam.] Somniarat ergo Mardochæus, uti narratur cap. seq. versu 5, se videre parvum fontem, qui crevit in fluvium, et in lucem solemque conversus est ; ac postea intellexit hunc fontem esse Estherem, quæ antea abjecta et vilis, postea ita crevit, ut facta sit regina, et gentem Judæorum et numero, et robore et gloria mire adauxerit, ideoque quasi sol in Perside totoque orbe radiis suæ virtutis et majestatis effulserit. Apte Esther comparatur fonti : primo, quia sicut fons aquas continue eructans producit ingentem fluvium ; sic Esther sua opera et studio ingentem produxit Judæorum populum, multosque Gentilium ad Deum et Judaismum convertit, ut dictum est cap. 9. ult. ; secundo, ipsa suis oculis et lacrymis quasi fontibus exstinxit immane Amani incendium in Judæos conflatum, æque ac iram Dei ; tertio, ipsa iisdem quasi aquis torrentis ingentibus et vehementibus obruit, et demersit 75 millia Gentilium Judæis adversantium ; quarto, fons hic, qui ante erat in tenebris cap. 11. 8, hoc est in summo mœrore et angore, in lucem solemque, id est, in lucidum solem (est hendyadis) conversus est, puta in summam lætitiam et felicitatem, cum Judæos morte liberavit, eosque de hostibus triumphare fecit.

Porro apposite fons hic dicitur conversus in lucem et solem, quia magna est affinitas et analogia fontis et solis : primo, quia sicut fons est origo et scaturigo fluminis, sic sol est luminis ; sicut enim flumen manat à fonte, sic lumen à sole ; similis enim est utriusque productio, profluxus, et emanatio; unde Heb. ניר *ner*, id est lux et lucerna, alludit ad נהר *nahar*, id est flumen, et ad אור *or*, id est lumen, quia significat profluxum seu propagationem luminis ceu fluminis, id est seminis et posteritatis ; secundo, quia quod fons est in terra, hoc sol est in cœlo ; sicut enim fons est quasi oculus terræ, sic sol est quasi oculus cœli, totum cœlum orbemque lustrans et ornans. Unde Hebr. אין *ain* tam oculum quàm fontem significat, quia quod oculus est in homine, hoc fons est in terra, et sol in cœlo ; tertio, quia flumen ex fonte manans limpidum est, perspicuum, et clarum instar crystalli (imo crystallus non est aliud quàm aqua fontis conglaciata), ac radiis solis illuminatum resplendet ut sol ; quarto, quia ex fonte et aquis primigeniis creatus est sol et cœli. Unde et Hebr. *Scamaim*, q. d. *Ibi aquæ*, vocantur, uti ostendi pluribus Gen. 1. 7. Simili modo et analogia Esther hic quasi aquea, id est pauper et abjecta, ab Assuero evecta ad solium regale quasi ad

cœlum, facta est gloriosa et radians ut sol, ut jure fons solis, de quo Josue 15. v. 7 et cap. 18. 17. vocari possit juxta id quod cap. 11. 11. de ea dicitur : *Lux et sol ortus est, et humiles exaltati sunt, et devoraverunt inclytos.*

Hinc S. Scriptura sæpe lumen et flumen combinat, ut Psalm. 35. 10 : *Domine, apud te est fons vitæ ; et in lumine tuo videbimus lumen.* Et Apoc. 22. 1. lumen gloriæ beatorum describitur per fluvium paradisi, cum ait : *Et ostendit mihi fluvium aquæ vitæ, splendidum tanquam crystallum procedentem de sede Dei et Agni.* Denique in fontibus subinde per reflexionem radiorum sol suî effigiem exprimit, facitque parelium, id est, alterum quasi solem, ut fons ipse videatur esse sol, uti dicam cap. seq. v. 10 et 11. Hoc est ergo paradoxum, hieroglyphicum Mardochæi somnium : *Ex aquis sol*, id est, ex tribulatione oritur gaudium, ex adversitate prosperitas, ex desolatione consolatio, ex mœrore lætitia, ex humiliatione exsultatio, ex mortificatione resurrectio. Fingunt Poetæ solem, cum occumbit ex labore diurno anhelum, se aquis et mari immergere, ut noctu se abluat et refrigeret ; quare mane ex iisdem rursus vegetum prodire et renasci ; sic aquæ humiliationis refrigerant mentem operibus charitatis æstuantem, ut humilior et vegetior ex illis ad eadem resurgat et regrediatur. Tunc fit istud, quod dicitur Job. 11. 16 : *Miseriæ quoque oblivisceris et quasi aquarum, quæ præterierunt, non recordaberis. Et quasi meridianus fulgor consurget tibi ad vesperam ; et, cum te consumptum putaveril, orieris ut Lucifer.* Et illud Malac. 4. 2 : *Orietur vobis timentibus nomen meum sol justitiæ, et sanitas in pennis ejus ; et egrediemini, et salietis sicut vituli de armento.* Vide ibi dicta. Denique somnium hoc allusit ad morem Persarum, qui solem colebant quasi numen, ac reges suos vocabant soles. Unde Cyrus Persice idem est quod sol. Et Sapor Persarum rex, teste Marcel. lib. 17, scribens ad Constantium Imp. hunc sibi arrogat titulum ; *Rex regum Sapor, particeps siderum, et frater solis et lunæ, Constantio fratri meo salutem.* Cum ergo Mardochæus per visum vidit Estherem quasi solem, paulo post intellexit eam fore reginam Persarum, ac capite gestaturam coronam solarem, id est, radiis aureis quasi solaribus distinctam. Addit Josippus filius Gorionis, lib. 2. cap. 2, Mardochæum Estherem in persecutione Amani afflictam consolatum fuisse refricatione hujus sui somnii, indeque spe certa liberationis secuturæ. Idem dicas de quadriennio toto, quo Esther quasi vilis, incognita, et oblivioni tradita latuit in domo Assueri ; nam anno secundo Assueri in domum ejus inducta fuit ; septimo vero demum anno ad eumdem introducta, ut patet cap. 2. versu 16.

Nimirum hæc est via et methodus, qua utitur Dei providentia, ut eos, quos vult exaltare et glorificare, prius humiliet, vilesque et ignobiles efficiat. Qui ergo idipsum in se experitur, spe certa meliorum erigat animum, sciatque se esse in recta via, qua Deus suos deducit ad sublimitatem et gloriam ; quia ut ait Sapiens : *Gloriam præcedit humilitas.* Et : *Dominus* primo *mortificat, et* deinde *vivificat ;* primo *deducit ad inferos, et* deinde *reducit.* 1. Reg. 2. v. 6.

Allegor. hic fons in solem conversus similisque fonti solis, de quo Josue, ad litteram significans Estherem, mystice repræsentat B. Virginem, quæ Apoc. 12. 1. vocatur mulier amicta sole. Unde S. Fulgentius serm. de laud. Virg. : *Facta*, inquit, *Maria fenestra cœli, quia per ipsam Deus verum fudit seculi lumen.* B. Damascenus Orat. 1. de nativ. Virg. vocat eam *Portam vitæ*, *Fontem lucis*, quo nomine eam vocant complures alii. Epiphanius serm. de laud. Virginis, his verbis : *O virgo sancta, lucis æternæ mater ; lucis, inquam, quæ in cœlis illuminat copias Angelorum : lucis, quæ illuminat ipsorum Seraphim incomprehensum oculum ; lucis, quæ illuminat solem splendidis facibus ; lucis, quæ fines terræ illuminat ad credendum Trinitati ; lucis, quæ dixit : Ego sum lux mundi ; lucis, quæ dixit : Ego lux in mundum veni ; lucis, quæ assumpta est, et illuminavit cuncta quæ sunt in cœlis et in terra.* Et iterum : *O uterum habentem inexstinguibile lumen septies lucentis gratiæ.* Chrysippus, Oratione ad Deiparam : *Ave*, inquit, *fons lucis omnem hominem illuminans ; ave, solis ortus, qui nullum ferre potest occasum.* Ildephonsus serm. 1. de Assumptione : *Maria*, inquit, *secundùm verbum Hebraicum interpretatur stella maris ; mare præsens seculum est, stella autem B. Virgo Maria, de qua ortus est ille per quem illuminatur omnis mundus. Hinc securius accedite ad laudem Virginis, et illuminamini, quoniam ipsa est per quam vera lux in mari hujus seculi refulsit.* Ecclesia in Missa, in præfatione de B. Virgine, hac eadem metaphora utitur illis verbis : *Quæ virginitatis gloria permanente lumen æternum mundo effudit, Jesum Christum Dominum Nostrum.* Ephrem sermone de laudibus Virginis : *Ave*, inquit, *stella fulgidissima, ex qua Christus processit ; ave, per quam clarissimus sol justitiæ nobis illuxit.* Et iterum : *Virginem Luciferam* appellat ; æque ac Cyrillus, lib. 1. de recta fide ad Reginas : *Maria*, ait, *vitæ genitrix, mater pulchritudinis, maximipara Luciferi.*

7. Duo autem Dracones, ego sum et Aman.] Hi duo dracones inter se præliabantur, ut dicitur cap. seq. v. 6, ut significarent colluctationem Mardochæi cum Amano, ejusque supplantationem. Dracones enim sunt insignia et stemmata militum et ducum : notant enim eorum dotes, quarum præcipue sunt tres, scilicet vigilantia, fortitudo, et celeritas in rebus conficiendis. Draco enim est vigil, et acutissime cernit ; unde Draco dictus est ἀπο του δερκειν, id est à videndo. Idem fortissimus est et celerrimus ; unde in Arabia volat, quare quid divinum præ se fert ; qua de causa veteres draconi assignarunt custodiam ædium, templorum, oraculorum, thesaurorum, ac infantiæ heroum ; uti de Hercule, imo de Nerone fabulati sunt Poetæ. Hinc rursum draco priscis fuit symbolum prudentiæ, sapientiæ, imo et vaticinii, uti docet Carolus Paschal. l. 9. de Coronis, c. 15. in fide. Adde (quod huic appositum et proprium est) Parthos, sive Persas olim in prælio præmisisse leones et dracones in hostes ad eos consumendos, uti ex Luciano et Ennio docet Brissonius, l. 2. de regno Persarum, pag. 310. Simile somnium de dracone habuit Olympias mater Alexandri Magni, quo ei portendebatur imperium et monarchia, uti eamdem draco portendit Augusto, Aureliano, Severo, Scipioni et aliis, teste Pierio Hierog. 15. Hinc et Pharao vocatur draco magnus, Ezech. 29. v. 3. Hinc quoque olim in bello vocabantur Dra-

conarii, qui nunc vocantur vexilliferi. Denique sicut dracones Mosis devorarunt dracones Magorum, Exodi 7. 12, sic Mardochæus devoravit Amanum. Sic etiamnum vulgo Dracones vocantur milites fortissimi, puta equites, qui à tergo accipiunt peditem, ut in prælio eum in terram deponentes tam equites, quàm pedites in hostem pugnent.

10. ET DUAS SORTES ESSE PRÆCEPIT; UNAM POPULI DEI, ET ALTERAM CUNCTARUM GENTIUM.] Populo Dei, hoc est Judæis adversantium et inimicorum; Aman enim misit sortem pro Judæis occidendis; Mardochæus vero dedit sortem pro gentibus Judæorum hostibus mactandis.

11. VENITQUE UTRAQUE SORS IN STATUTUM EX ILLO JAM TEMPORE DIEM CORAM DEO UNIVERSIS GENTIBUS,] q. d. Utraque sors incidit in eamdem diem à Deo ab æterno statutam, scilicet in 13 et 14 Adar, sive Februarii; sed dies hic fuit Judæis felix et lætus, gentibus vero Judæorum hostibus fuit infaustus et exitialis, quia

12. RECORDATUS EST DOMINUS HÆREDITATIS SUÆ,] id est populi Israelitici, quem ut hæreditatem, et peculium suum Deus singulariter diligit; ideoque protegit, salvat et propugnat.

Symbol. S. Prosper lib. 1. de vocat. gentium, cap. 2, duas sortes accipit fidelium et infidelium; Deus enim Judæos quasi fideles elegit ad gratiam et gloriam, à quibus gentes infideles exclusit, ita tamen ut communem providentiæ suæ cursum et gratiam eis non denegarit, uti ibidem ostendit Prosper; sed pro Judæis sibi fidelibus magna fecit signa et portenta in Gentibus, ut cum per Mosen Ægyptum decem plagis afflixit, cum per Josue Chananæos, per Davidem Philisthæos subjugavit, etc. Ad hæc enim portenta hîc respicitur.

CAPUT UNDECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

MARDOCHÆUS SOMNIUM IPSUM ENARRAT, CUJUS SIGNIFICATIONEM JAM CAP. 10. ENARRABAT.

1. ANNO quarto, regnantibus Ptolemæo et Cleopatra, attulerunt Dosithæus, qui se Sacerdotem et Levitici generis ferebat, et Ptolemæus filius ejus, hanc epistolam phurim, quam dixerunt interpretatum esse Lysimachum Ptolemæi filium in Jerusalem.

Hoc quoque principium erat in editione Vulgata, *quod nec in Hebræo*, *nec apud ullum fertur interpretum.*

2. Anno secundo, regnante Artaxerxe maximo, prima die mensis Nisan, vidit somnium Mardochæus filius Jairi, filii Semei, filii Cis, de tribu Benjamin: 3. homo Judæus, qui habitabat in urbe Susis, vir magnus, et inter primos aulæ regiæ. 4. (4. *Reg.* 24. *d.* 15. *Sup.* 2. *a.* 6.) Erat autem de eo numero captivorum, quos transtulerat Nabuchodonosor rex Babylonis de Jerusalem cum Jechonia rege Juda; 5. et hoc ejus somnium fuit: Apparuerunt voces, et tumultus, et tonitrua, et terræ motus, et conturbatio super terram; 6. et ecce duo dracones magni, paratique contra se in prælium. 7. Ad quorum clamorem cunctæ concitatæ sunt nationes, ut pugnarent contra gentem justorum. 8. Fuitque dies illa tenebrarum et discriminis, tribulationis et angustiæ, et ingens formido super terram. 9. Conturbataque est gens justorum timentium mala sua, et præparata ad mortem. 10. Clamaveruntque ad Deum: et illis vociferantibus, fons parvus crevit in fluvium maximum, et in aquas plurimas redundavit. 11. Lux et sol ortus est, et humiles exaltati sunt, et devoraverunt inclytos. 12. Quod cum vidisset Mardochæus, et surrexisset de strato, cogitabat quid Deus facere vellet: et fixum habebat in animo, scire cupiens quid significaret somnium.

Hoc caput initio libri ordine historico ponendum est, uti ponunt Græca Romana.

1. ANNO QUARTO, REGNANTIBUS PTOLEMÆO ET CLEOPATRA] in Ægypto. Illo enim ævo à primo Ptolemæo Lagi regi Ægypti cæteri omnes vocati sunt Ptolemæi; reginæ vero Cleopatræ. Hic Ptolemæus fuit is, qui cognominatus est Philometor sextus ab Alexandro Magno, ac Judæis impense favit, imo omne regnum suum gubernandum commisit, ac duces militiæ suæ constituit Oniam et Dosithæum Judæos, teste Josepho, l. 2. contra Appionem. Incertum est an hic Dosithæus sit idem cum Dosithæo sacerdote, qui epistolam *phurim*, id est, sortium à Mardo-

chæo Hebr. scriptam, et à Lysimacho in Græcum conversam, tulit in Jerusalem, uti hîc dicitur. Porro hic versus non est Mardochæi, nec additus à Septuag. hi enim vixerunt ante Philometorem sub Ptolemæo Philadelpho, sed ab aliquo posteriore scriba hagiographo historiæ causa interjectus.

2. ANNO SECUNDO.] Hîc incipit epistola Mardochæi, quæ scripta fuit anno secundo Artaxerxis, id est, Darii Hystaspis imperantis in Perside. Artaxerxes enim erat commune nomen regum Persarum, sicut Assuerus Medorum, ut dixi. Erat enim idem annus quo Darius concessit Judæis facultatem resumendi fabricam templi quam inchoarat Cyrus, sed inhibuerat ejus filius Cambyses, ut patet 1. Esdræ, c. 4 et 6.

5. ET HOC EJUS SOMNIUM FUIT : APPARUERUNT VOCES, ET TUMULTUS, ET TONITRUA, ET TERRÆ MOTUS, ET CONTURBATIO SUPER TERRAM.] Hæc omnia significabant tumultus et conturbationes, quos Aman excitavit contra Judæos per edictum jubens omnes occidi. Erant enim multa centena Judæorum millia qui omnes erant necandi cum uxoribus, filiabus et ancillis. Cogita quanta in eis fuerit consternatio, tumultus et comploratio.

6. PARATIQUE CONTRA SE IN PRÆLIUM.] Græce : *Processerunt præliari utrique*, nimirum Mardochæus contra Aman.

7. UT PUGNARENT CONTRA GENTEM JUSTORUM, puta contra Judæos qui erant populus fidelis Dei cultui dicatus.

10. FONS PARVUS CREVIT, IN FLUVIUM MAXIMUM, etc.

11. LUX ET SOL ORTUS EST; ET HUMILES (Judæi) EXALTATI SUNT, ET DEVORAVERUNT INCLYTOS,] nimirum Aman cum ejus asseclis, cæterisque sibi adversantibus.

Fons parvus fuit Esther cum suis Judæis, quæ primo vilis et exilis crevit in fluvium, imo in lucem et solem conversa est, cum effecta regina Mardochæum et Judæos extulit, ut de Aman et hostibus suis eos mactando triumpharent. Alludit ad fonticulos, qui in profundis locis, ut puteis et antris, modice exiliunt, ideoque obscuri sunt et tenebrosi ; sed, dum affluxu vicinarum aquarum crescunt, fiunt limpidi et lucidi, juxta illud :

Fons erat illimis nitidis argenteus undis.

Imo fiunt fulgidi instar solis, præsertim dum radiis solis ita verberantur, ut sol in eis vel iridem vel seipsum exprimat, ut fit in parelio, quando sol in nubibus aqueis rarefactis transparens alium quasi solem in eis spectandum exhibet. Simili enim modo Esther post adeptum regnum majestate et gloria refulsit quasi sol. Vide dicta cap. præced. v. 7.

COGITABAT QUID DEUS FACERE VELLET, ET FIXUM HABEBAT IN ANIMO (investigare et scrutari somnii significationem), SCIRE CUPIENS QUID SIGNIFICARET SOMNIUM.] Hinc patet Mardochæum, cum primo vidit somnium, ejus significationem non intellexisse, sed sensim ex rerum eventu, et Dei instinctu eam cognovisse. Sentiebat tamen in genere sibi à Deo inspirari, aliquid magni in favorem Judæorum eo significari. Unde Josippus filius Gorionis, lib. 2 : *Cum Aman*, ait, *Mardochæo tam infensus esset, ait ad suam Esther : Impletur somnium quod narravi tibi in diebus juventutis tuæ.*

CAPUT DUODECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

MARDOCHÆUS ASSUERO PER ESTHEREM REVELAT CONJURATIONEM EUNUCHORUM CONTRA EUM, DE QUA CAP. 2. 21 ; QUARE ORDINE HISTORICO EO LOCI HOC CAPUT INSERENDUM EST : QUÆ ENIM IBI STRICTIM DICTA SUNT, HIC FUSIUS ENARRANTUR.

Sup. 2. d. 21. et 6. a 2.

1. MORABATUR autem eo tempore in aula regis, cum Bagatha et Thara eunuchis regis, qui janitores erant palatii. 2. Cumque intellexisset cogitationes eorum, et curas diligentius pervidisset, didicit quod conarentur in regem Artaxerxem manus mittere : et nuntiavit super eo regi. 3. Qui, de utroque habita quæstione, confessos jussit duci ad mortem. 4. Rex autem quod gestum erat scripsit in commentariis ; sed et Mardochæus rei memoriam litteris tradidit. 5. Præcepitque ei rex ut in aula palatii moraretur, datis ei pro delatione muneribus. 6. Aman vero, filius Amadathi Bugæus, erat gloriosissimus coram rege, et voluit nocere Mardochæo et populo ejus, pro duobus eunuchis regis qui fuerant interfecti.

Hucusque proœmium.

Quæ sequuntur, in eo loco posita erant, ubi scriptum est in volumine: Et diripuerunt bona, vel substantias eorum.

Quæ in sola Vulgata editione reperimus: Epistolæ autem hoc exemplar fuit.

5. Datis pro delatione muneribus] exiguis et parvi momenti; nam postea majora dedit, ut patet c. 6. v. 3. Aut potius est prolepsis, sive anticipatio; munera enim hæc data videntur Mardochæo non statim à delatione, sed diu post, cum scilicet rex legens Annales intelligeret nihil mercedis Mardochæo pro delatione datum fuisse, uti narratur c. 6. 3.

6. Aman vero filius Amadathi Bugæus erat gloriosissimus.] Cur Aman vocatur Bugæus? Respondent aliqui: Vocatur Bugæus, id est, filius Bogis. Bogim enim magnifecit Xerxes, teste Herodoto, lib. 7 et 8. Bogem quoque fuisse Macedonem, uti erat Aman, liquet ex eo quod addit Herodotus eum fuisse oriundum ex urbe Sion, id est Amphioli, quæ urbs est Macedoniæ, quam præterfluit Arymon fluvius. Verum hæc contigerunt ante Xerxem sub Dario patre Xerxis, ut ostendi in proœmio. Dico ergo *Bugæus*, vel, ut aliqui legunt: *Ugæus*, idem est quod *Agagæus*, id est, oriundus ex stirpe Agag regis Amalech. Id ita esse liquet, ex eo quod τὸ Bugæus non sit in Hebr. sed acceptum ex Septuag. qui cap. 3. v. 1. pro ex *stirpe Agag* vertunt: *Bugæus.* Nam ex Agag, dempto primo *aleph*, per apheresin fit *Gag*, vel *Gog*, uti pro *Agag* vertunt Septuag. Num. 24. v. 7. Jam ex *Gog* fit *Gogæus*, et inde *Bogæus* vel *Bugæus.* Nam littera *b* subinde commutatur cum *g*, ut docet S. Hieronymus in locis Hebr. ubi Gobel, sive Gyblum, quod est apud Ezechielem in Hebr. ait esse *Byblum*, urbem celebrem Phœniciæ. Plura similia exempla commutationis litteræ *b* in *g* affert Angelus Caninius in Hellenismo. Licet enim Aman stirpe proxima fuerit Macedo, ut dicitur c. 16. 10, tamen prisca prosapia et origine fuit Amalecita ex stirpe Agag, ut dixi c. 3. 1. Potest secundo τὸ *Bugæus* esse nomen non proprium, nec patronymicum, sed appellativum; unde Romani illud scribunt per minusculum *b*, ut significet magnum jactatorem et gloriosum, qualis hîc dicitur fuisse Aman, ut τὸ *Bugæus* componatur ex βου, quæ particula Græcis auxesin affert à βως, id est bos, q. d. bovina magnitudine, et γαιω, id est glorior, jacto, ut *Bugæus* sit idem quod *bovinè*, hoc est, immaniter *se jactans.* Unde Plutarch. in quæstionibus Græcis: *Bubalum*, inquit, *ducunt pro magno, sicut Poeta* (Homerus Agamemnonem) *dicit* βοωπιν, *id est bovinis, hoc est, magnis præditum oculis, et bugæum, qui se gloriose jactaret.* Hinc Homerus βουγαιον vocat magnum jactatorem. Hinc et Italicum *bugia*, id est mendacium; gloriosi enim thrasones, qui magna de se jactant, uti Aman, multa mentiuntur, Itali enim multas voces accipiunt à Græcis, utpote in Italia habitantibus. Unde et Calabria, in quo docuit Pythagoras, dicta est magna Græcia.

Pro duobus eunuchis] suspensis per delationem Mardochæi. Nam hi erant amici et fœderati Aman, ut dixi c. 2. v. 21.

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Exemplar epistolæ Assueri missæ ab Aman ad communem Judæorum cædem, quæ ordine historico inserenda est c. 3 v. 14, ut ibidem inserunt Græca Romana. Deinde v. 8. subjicitur oratio Mardochæi pro hac cæde avertenda, quæ ordine historico collocanda est post c. 4.

1. Rex maximus Artaxerxes ab India usque Æthiopiam, centum viginti septem provinciarum principibus et ducibus, qui ejus imperio subjecti sunt, salutem. 2. Cum plurimis gentibus imperarem, et universum orbem meæ ditioni subjugassem, volui nequaquam abuti potentiæ magnitudine, sed clementia et lenitate gubernare subjectos, ut absque ullo terrore vitam silentio transigentes, optata cunctis mortalibus pace fruerentur. 3. Quærente autem me à consiliariis meis quomodo posset hoc impleri, unus qui sapientia et fide cæteros præcellebat, et erat post regem secundus, Aman nomine, 4. in-

dicavit mihi in toto orbe terrarum populum esse dispersum, qui novis uteretur legibus, et contra omnium Gentium consuetudinem faciens, regum jussa contemneret, et universarum concordiam nationum sua dissensione violaret. 5. Quod cum didicissemus, videntes unam gentem rebellem adversus omne hominum genus perversis uti legibus, nostrisque jussionibus contraire, et turbare subjectarum nobis provinciarum pacem atque concordiam, 6. jussimus ut quoscumque Aman, qui omnibus provinciis præpositus est, et secundus à rege, et quem patris loco colimus, monstraverit, cum conjugibus ac liberis deleantur ab inimicis suis, nullusque eorum misereatur, quarta decima die duodecimi mensis Adar anni præsentis: 7. ut nefarii homines, uno die ad inferos descendentes, reddant imperio nostro pacem quam turbaverant.

Hucusque exemplar epistolæ.

Quæ sequuntur, post eum locum scripta reperi ubi legitur:
Pergensque Mardochæus, fecit omnia quæ ei mandaverat Esther.

Nec tamen habentur in Hebraico, et apud nullum penitus feruntur interpretum.

8. Mardochæus autem deprecatus est Dominum, memor omnium operum ejus, 9. et dixit: Domine, Domine rex omnipotens, in ditione enim tua cuncta sunt posita, et non est qui possit tuæ resistere voluntati, si decreveris salvare Israel. 10. Tu fecisti cœlum et terram, et quidquid cœli ambitu continetur. 11. Dominus omnium es, nec est qui resistat majestati tuæ. 12. Cuncta nosti, et scis quia non pro superbia et contumelia, et aliqua gloriæ cupiditate, fecerim hoc, ut non adorarem Aman superbissimum, 13. (libenter enim pro salute Israel etiam vestigia pedum ejus deosculari paratus essem); 14. sed timui ne honorem Dei mei transferrem ad hominem, et ne quemquam adorarem, excepto Deo meo. 15. Et nunc, Domine rex Deus Abraham, miserere populi tui, quia volunt nos inimici nostri perdere, et hæreditatem tuam delere. 16. Ne despicias partem tuam, quam redemisti tibi de Ægypto. 17. Exaudi deprecationem meam, et propitius esto sorti et funiculo tuo, et converte luctum nostrum in gaudium, ut viventes laudemus nomen tuum, Domine, et ne claudas ora te canentium. 18. Omnis quoque Israel pari mente et obsecratione clamavit ad Dominum, eo quod eis certa mors impenderet.

2. VITAM SILENTIO (id est, quietè sine turbis et tumultibus) TRANSIGENTES] *in pace et tranquillitate*, ut habent Græca.

6. DELEANTUR QUARTA DECIMA DIE MENSIS DUODECIMI ADAR.] Nam 13 die jussi sunt inchoare cædem, sed die 14 eamdem perficere, uti sorte commutata fecisse Judæos patet cap. 9. 17. Nil ergo hæc antilogia habet virium, ut suspectam faciat auctoritatem et fidem horum capitum, ut volunt Novantes.

8. Recitatur hoc versu oratio Mardochæi, ante quam S. Hieronymus ita præfatur: *Hæc non habentur in Hebraico*, scilicet illo breviori quo usus fuit S. Hieronymus, *nec apud ullum feruntur interpretum*, nimirum Aquilam, Symmachum, Theodotionem, quintam et sextam editionem, et similes. Nam excipiendi sunt Septuag. quia ex eis hæc transtulit S. Hieronymus; nam ante eum versio Septuag. erat Vulgata, qua utebatur Ecclesia; ex Vulgata autem hæc se transtulisse fatetur sanctus Hieronymus in prooemio, capite 15.

Porro hæc oratio Mardochæi pia est, nervosa et ardens, quam proinde usurpat Ecclesia in Missa feria quarta post Dominicam secundam Quadragesimæ, ex quo liquet illam, uti et cætera horum capitum, esse Scripturam Canonicam juxta decretum Concilii Tridentini, sessione 4.

13. LIBENTER ENIM PRO SALUTE ISRAEL ETIAM VESTIGIA PEDUM EJUS DEOSCULARI PARATUS ESSEM.] *Vestigia*, vel proprie accipe, quæ pede pulveri vel terræ imprimuntur; vel metonymice ipsos pedes pedumque plantas, quibus hæc vestigia terræ imprimuntur. Unde Josippus Gorionides habet: *Paratus fuissem lingere calceum, qui in ejus est pedibus, et pulverem quem ipse calcasset.* Alludit ad illud Isaiæ 49. 23: *Vultu in terram demisso adorabunt te, et pulverem pedum tuorum lingent.* Et ad illud Psal. 71. 9: *Coram illo procident Æthiopes, et inimici ejus terram lingent.* Ita Serarius et Sanchez qui multis exemplis ostendit vestigium sæpe sumi pro pede vestigium imprimente terræ, id est, pro planta pedis, quæ terram premit et lutum sordesque colligit; hanc enim osculari actus est summæ demissionis et venerationis.

14. SED TIMUI NE HONOREM DEI MEI (puta cultum latriæ soli Deo debitum) TRANSFERREM AD HOMI-

NEM.] Volebat enim Aman adorari ut Deus, ut ostendi c. 3. 2.

16. NE DESPICIAS PARTEM TUAM,] scilicet hæreditariam, id est populum Israel, quem tibi in hæreditatem et peculium, quasi proprium et peculiarem ex omnibus gentibus selegisti.

17. ET NE CLAUDAS (Græce *ne perdas*, id est, ne claudi et perdi sinas) ORA TE CANENTIUM.] Sic enim amplius tibi canere non poterunt; itaque laus tua peribit et tibi et nobis.

CAPUT DECIMUM QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

ESTHERIS ORATIO ET PLANCTUS, QUÆ ORATIONI MARDOCHÆI SUBNECTENDA EST POST CAP. 4. UTI IN GRÆCO ROM. SUBNECTITUR.

1. ESTHER quoque regina confugit ad Dominum, pavens periculum quod
imminebat. 2. Cumque deposuisset vestes regias, fletibus et luctui apta
indumenta suscepit, et pro unguentis variis, cinere et stercore implevit
caput, et corpus suum humiliavit jejuniis : omniaque loca, in quibus an-
tea lætari consueverat, crinium laceratione complevit. 3. Et deprecabatur
Dominum Deum Israel, dicens : Domine mi, qui rex noster es solus,
adjuva me solitariam, et cujus præter te nullus est auxiliator alius.
4. Periculum meum in manibus meis est. 5. (*Deut.* 4. *a.* 3.) Audivi à patre meo quòd tu,
Domine, tulisses Israel de cunctis gentibus, et patres nostros ex omnibus retro majoribus suis,
ut possideres hæreditatem sempiternam, fecistique eis sicut locutus es. 6. Peccavimus in cons-
pectu tuo, et idcirco tradidisti nos in manus inimicorum nostrorum : 7. coluimus enim deos
eorum. Justus es, Domine, 8. et nunc non eis sufficit, quod durissima nos opprimunt servi-
tute, sed robur manuum suarum, idolorum potentiæ deputantes, 9. volunt tua mutare pro-
missa, et delere hæreditatem tuam, et claudere ora laudantium te, atque exstinguere gloriam
templi et altaris tui, 10. ut aperiant ora Gentium, et laudent idolorum fortitudinem, et
prædicent carnalem regem in sempiternum. 11. Ne tradas, Domine, sceptrum tuum his
qui non sunt, ne rideant ad ruinam nostram : sed converte consilium eorum super eos,
et eum, qui in nos cœpit sævire, disperde. 12. Memento, Domine, et ostende te nobis
in tempore tribulationis nostræ, et da mihi fiduciam, Domine rex deorum, et universæ potes-
tatis : 13. tribue sermonem compositum in ore meo in conspectu leonis, et transfer cor illius
in odium hostis nostri, ut et ipse pereat, et cæteri qui ei consentiunt. 14. Nos autem libera
manu tua, et adjuva me, nullum aliud auxilium habentem, nisi te, Domine, qui habes om-
nium scientiam, 15. et nosti quia oderim gloriam iniquorum, et detester cubile incircumciso-
rum, et omnis alienigenæ. 16. Tu scis necessitatem meam, quod abominer signum superbiæ
et gloriæ meæ, quod est super caput meum in diebus ostentationis meæ, et detester illud
quasi pannum menstruatæ, et non portem in diebus silentii mei ; 17. et quod non comederim
in mensa Aman, nec mihi placuerit convivium regis, et non biberim vinum libaminum :
18. et nunquam lætata sit ancilla tua, ex quo huc translata sim usque in præsentem diem,
nisi in te, Domine Deus Abraham. 19. Deus fortis super omnes, exaudi vocem eorum qui
nullam aliam spem habent, et libera nos de manu iniquorum, et erue me à timore meo.

1. PAVENS PERICULUM.] Septuag. *in agone mortis comprehensa*, qualis fuit agonia et oratio ultima Christi in horto.

2. HUMILIAVIT JEJUNIIS.] Τὸ *jejuniis* non est in Græco, sed intelligitur : Hebræi enim humiliationem corporis vocant jejunium ; nil enim ita carnem deprimit ac jejunium : unde Hebræi jejunium ab Esther indictum die 13 Adar appellant *taanith Esther*, id est humiliationem, hoc est jejunium Estheris. Sapienter S. Ambrosius, Epistola 88 : *Esther*, inquit, *regem superbum suis inclinavit jejuniis*; qua de re plura dixi c. 4. in fine.

CRINIUM LACERATIONE.] Solebant veteres in grandi calamitate et planctu manus complodere, pectus tundere, genas vellere, crines lace-

rare ex doloris vehementia, ut omnes ad commiserationem et comploralionem commoverent, uti de se narrat Esdras l. 1. c. 9, et de Alexandra Hyrcani filia et socru Herodis, ac Salome sorore Herodis refert Josephus, lib. 15. c. 11. et lib. 16. c. 11.

3. ADJUVA SOLITARIAM :] tum quia in aula regis gentilis sola sum Judæa; tum quia omni humano auxilio sum destituta, ut sequitur; tum quia nullius hominis, sed Dei solius alloquium et consolationem desidero. Josippus ait Estherem sic orasse : *Ego hîc habito sola, ego in domo regis sola absque patre et absque matre sum. Sicut pupilla paupercula, quæ ostiatim mendicat, ita ego mendico miserationes tuas fenestratim*, id est, per singulas fenestras ab una in aliam pergens, ut in cœlum prospiciam, indeque auxilium tantæ afflictionis à Deo exspectem; hac enim de causa solebant Judæi orantes solaria conscendere, et per fenestras in cœlum prospicere, uti fecit Judith, c. 8. 5. Daniel, c. 6. 10; imo Christus hac de causa montes conscendebat, ibique *erat pernoctans in oratione Dei*, Lucæ 6. 12.

4. PERICULUM MEUM (Josippus : *anima mea*) IN MANIBUS MEIS,] id est, præsentissimum et summum est; quod enim in manibus gestatur, facile effundi, vel à fure aut hoste eripi et auferri potest. Sic David, fugiens Saulem et hostes quærentes eum occidere, ait, psal. 118. v. 109 : *Anima mea in manibus meis*, id est, vita mea est in summo periculo, ut eam manu gestare videar, et cuivis eam auferre volenti offeram.

7. COLUIMUS ENIM DEOS EORUM,] non ego, sed majores nostri in Jerusalem sub Manasse, aliisque regibus idololatris. Ita Josippus Gorionides.

8. ROBUR MANUUM SUARUM IDOLORUM POTENTIÆ DEPUTANTES,] hoc est, ut vertit Josippus : *Ecce ipsi* (Aman ejusque asseclæ) *non dicunt te* (ô Domine) *nos in manus suas tradidisse, sed idolis suis* (Mithræ, id est solis) *id acceptum ferunt.*

9. VOLUNT TUA MUTARE PROMISSA (quibus tu patribus nostris Abrahæ, Isaac, Jacob, Moysi, etc. promisisti te fore Deum et protectorem nostrum) ET DELERE HÆREDITATEM TUAM (id est populum Israel, qua quasi tuum peculium te solum ut Deum et Dominum suum agnoscit et colit) ATQUE EXSTINGUERE GLORIAM TEMPLI ET ALTARIS TUI,] jam recenter in Jerusalem ab hoc Assuero, id est, Dario Hystaspis reædificati, 1. Esdræ 6. Si enim Dario persuasisset Aman perdere Judæos omnes in Perside, non stetisset hîc ejus odium, sed et Jerusalem cum templo everti curasset.

10. ET PRÆDICENT CARNALEM REGEM,] Darium vel Aman, qui quasi rex et tyrannus nobis dominatur, ut *prædicent* eum nobis nostroque Deo potentiorem nos omnes occidisse et exterminasse.

11. NE TRADAS SCEPTRUM TUUM HIS QUI NON SUNT,] id est, falsis diis et idolis qui non sunt dii, ut eis adscribatur divinitas et omnipotentia tua, q. d. Ne sinas dæmonibus quasi diis attribui potentiam divinam, quasi per illam Aman eos colens nos perdiderit, ut dæmones de te, ô Domine, triumphent, ac pro te ut dii colantur.

13. TRIBUE SERMONEM COMPOSITUM IN ORE MEO IN CONSPECTU LEONIS,] q. d. Ita apposite compone et dispone verba mea in ore meo, ut Darii mariti mei qui terribilis est ut leo, animos mitigem, et ad me meorumque Judæorum misericordiam inflectam. Hinc S. Augustinus, l. 1. de Doctrina Christiana c. 15, docet concionatorem idem quod Esther hîc ante concionem debere à Deo flagitare, ut nimirum ita componat verba in ore suo, ut auditorum mentes penetrent, feriant et compungant. Ecce Esther accedens ad Darium, non vocata, tremit ut capella coram leone, quasi ab eo devoranda; ideoque tota afflicta et compuncta unius Dei opem ardentissime implorat et impetrat. Sic S. Paulus Neronem vocat leonem, dicens : *Liberatus sum de ore leonis*, 2. Timothæi 4. 17. Nam ut dicitur Prov. 20. 2. *Sicut rugitus leonis, ita et terror regis.* Id in Dario patebit c. seq.

15. NOSTI QUIA ODERIM GLORIAN INIQUORUM, ET DETESTER CUBILE INCIRCUMCISORUM,] q. d. Ego, quia sum fidelis et Dei cultrix, detestor conjugium et copulam cum Dario infideli et idololatra; sed tamen eam admitto et permitto necessitate adacta, ut eum mihi meisque Judæis placem et conciliem.

16. TU SCIS NECESSITATEM MEAM,] qua compellor me ut reginam regaliter more Persico ornare, ut regi marito meo placeam, quod utique nollem, nec facerem, nisi necessitas hæc me cogeret. Hinc S. Augustinus, Epist. 199. ad Ecdiciam, eam reprehendit quod uni Deo placere volens, indiscreto zelo habitum monachæ assumeret, et sua in pauperes distribuens, inscio marito, ei displiceret, eique adulterandi occasionem daret.

QUOD ABOMINER SIGNUM SUPERBIÆ MEÆ, QUOD EST SUPER CAPUT MEUM IN DIEBUS OSTENTATIONIS MEÆ,] cum scilicet in publico vel coram rege compareo, meque ut reginam in habitu ornatuque regali ostendo. Signum superbiæ vocat regiam cidarim, sive coronam, quam celsam et auro gemmisque distinctam in capite quasi turrim gestabat, uti etiamnum nonnullæ caput ita ornant et attollunt, ut turritæ vel turrigeræ esse videantur, de quibus Juvenalis, Satira 10 :

Tot premit ordinibus, tot adhuc compagibus altum
Turrificat caput, Andromachen à fronte videbis,
Post minor est, aliam credas.

ET DETESTER ILLUD QUASI PANNUM MENSTRUATÆ.] Græce *quasi pannum menstruorum*, id est, pannum infectum sanguine menstruo, qui sordidissimus, fetidissimus, imo venenatus et plane abominabilis est, uti multis ostendit Plinius, libro 7. c. 19. Audi S. Augustinum, Epist. 199. jam citata : *Esther, illa regina Deum timens, Deum colens, Deo subdita, marito regi alienigenæ non eumdem secum colenti Deum, tamen subjecta serviebat, quæ cum extremo periculo, non suo tantum, sed etiam gentis suæ, qui tunc erat populus Dei, Domino prosterneretur orando, in ipsa oratione sua dixit ita sibi esse ornatum regium, sicut pannum menstrualem; et ita orantem confestim exaudivit, qui cordis inspector eam verum dicere scivit. Et utique maritum habebat multarum mulierum virum, et deorum alienorum falsorumque cultorem.*

ET NON PORTEM IN DIEBUS SILENTII MEI,] quibus scilicet domi in cubiculo meo ut privata persona quiesco et delitesco.

17. ET NON BIBERIM VINUM LIBAMINUM,] scilicet idolis oblatum et prælibatum.

18. ET NUNQUAM LÆTATA SIT ANCILLA TUA EX QUO HUC (in aulam et thronum regium) TRANSLATA SUM USQUE IN PRÆSENTEM DIEM NISI IN TE, DEUS ABRAHAM,] q. d. Sicut Abraham uni Deo credidit,

in eoque solo speravit, omniaque bona sua in eodem collocavit, ut de nullo alio gauderet, quàm in Deo et de Deo suo; sic et ego nunquam lætata sum in honore et ornatu regio, nec in divitiis et deliciis regalibus, utpote exilibus, caducis et vanis, sed in te solo, Domine Deus; tu enim mihi es omnis honor, omnis decor, omnis voluptas, omnis opulentia, omnis suavitas, omne bonum; idque solidum, stabile, immensum et sempiternum. Magna fuit Estheris animæ puritas, sinceritas, charitas et sanctitas, ut ex his verbis liquet. Discamus ab ea in nulla re mundi lætari, sed in solo Deo, uti David hortatur, dicens: *Lætamini in Domino et exultate, justi.* Et: *Delectare in Domino, et dabit tibi petitiones cordis tui,* psal. 36. 4. Et Paulus: *Gaudete in Domino semper; iterum dico, gaudete.* Philipp. 4. 4. Vide ibi dicta; Deus enim solus est verum cordis gaudium, imo mare et oceanus uti bonorum, ita et gaudiorum omnium. Ipse solus immensis gaudiis implet omnes sensus et sinus animæ nostræ. Jesus mel in ore, melos in aure, jubilus in corde, ait S. Bernardus.

CAPUT DECIMUM QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

ESTHER ORNATU REGIO SISTIT SE ASSUERO, SED TERRIBILI EJUS ASPECTU PERCULSA, SEMEL ET ITERUM QUASI EXANIMATA CORRUIT: UNDE ASSUERUS ACCURRENS EI BLANDITUR, EAMQUE SIBI RESTITUIT.

Hæc quoque addita reperi in editione Vulgata.

1. Et mandavit ei (haud dubium quin Esther Mardochæus) ut ingrederetur ad regem, et rogaret pro populo suo et pro patria sua. 2. Memorare (inquit) dierum humilitatis tuæ, quomodo nutrita sis in manu mea, quia Aman secundus à rege locutus est contra nos in mortem: 3. et tu invoca Dominum, et loquere regi pro nobis, et libera nos de morte.

Nec non et ista quæ subdita sunt.

4. Die autem tertio deposuit vestimenta ornatus sui, et circumdata est gloria sua. 5. Cumque regio fulgeret habitu, et invocasset omnium rectorem et salvatorem Deum, assumpsit duas famulas, 6. et super unam quidem innitebatur, quasi præ deliciis et nimia teneritudine corpus suum ferre non sustinens: 7. altera autem famularum sequebatur dominam, defluentia in humum indumenta sustentans. 8. Ipsa autem roseo colore vultum perfusa, et gratis ac nitentibus oculis, tristem celabat animum, et nimio timore contractum. 9. Ingressa igitur cuncta per ordinem ostia, stetit contra regem, ubi ille residebat super solium regni sui, indutus vestibus regiis, auroque fulgens, et pretiosis lapidibus, eratque terribilis aspectu. 10. Cumque elevasset faciem, et ardentibus oculis furorem pectoris indicasset, regina corruit, et in pallorem colore mutato, lassum super ancillulam reclinavit caput. 11. Convertitque Deus spiritum regis in mansuetudinem, et festinus ac metuens exilivit de solio, et sustentans eam ulnis suis, donec rediret ad se, his verbis blandiebatur: 12. Quid habes, Esther? Ego sum frater tuus, noli metuere. 13. Non morieris: non enim pro te, sed pro omnibus hæc lex constituta est. 14. Accede igitur, et tange sceptrum. 15. Cumque illa reticeret, tulit auream virgam, et posuit super collum ejus, et osculatus est eam, et ait: Cur mihi non loqueris? 16. Quæ respondit: Vidi te, domine, quasi Angelum Dei; et conturbatum est cor meum præ timore gloriæ tuæ. 17. Valde enim mirabilis es, domine, et facies tua plena est gratiarum. 18. Cumque loqueretur, rursus corruit, et pene exanimata est. 19. Rex autem turbabatur, et omnes ministri ejus consolabantur eam.

Hoc caput inserendum est capitibus 5, 2; nam quæ ibi brevius dicta sunt, hìc fusius recensentur.

2. NUTRITA SIS IN MANU MEA,] per manum meam, id est per me, meamque opem et operam: quanquam et proprie infantes gestantur manu sinuque nutricum (qualis Estheri fuerat Mardochæus), ibique nutriuntur.

LOCUTUS EST CONTRA NOS IN MORTEM,) id est ad mortem, ut nos morti addixerit per regis edictum.

4. DEPOSUIT VESTIMENTA ORNATUS SUI] modesti et mœsti, quo ad luctum et pœnitentiam induta et ornata erat. Unde Græce est: *Deposuit vestimenta luctus.*

CIRCUMDATA EST GLORIA SUA,] id est, gloriosa corona regia, cæterisque vestibus aureis et gemmeis, utpote regalibus se induit. Sic Job c. 19. 9. ait: *Spoliavit me gloria mea,* quam explicans subdit: *Et abstulit coronam de capite meo;* Job enim erat rex, et corona regia coronabatur.

6. ET SUPER UNAM QUIDEM INNITEBATUR, QUASI PRÆ DELICIIS (Græce ὡς τρυφερευομένη, id est, quasi delicate agens, delicate se regens) ET NIMIA TENERITUDINE CORPUS SUUM FERRE NON SUSTINENS.] Assumpsit Esther speciem hanc teneritudinis, ut per eam Assuerum commoveret ad misericordiam. Et vere erat tenera et debilis, tum ex sexu, tum ex jejunio, tum ex metu; unde et corruit.

8. TRISTEM CELABAT ANIMUM ET NIMIO TIMORE CONTRACTUM;] noverat enim Darium esse terribilem, ac edictum ejus de nece Judæorum jam latum et promulgatum, ex lege Persarum, non posse revocari; rursum capitale esse regem adire, nisi quis ab eo vocatus esset. Quare sciens certum se adire capitis periculum, plena erat timore et trepidatione, ne res malè cederet, ac rex excandescens juberet illico edictum suum de Judæis mactandis exsecutioni mandari. Unde sequitur:

9. INGRESSA IGITUR CUNCTA PER ORDINEM OSTIA, STETIT CONTRA REGEM.] Verisimile est Estherem trepidantem non prope accessisse ad regem, sed terribili ejus aspectu conterritam stetisse eminus ad ostium, quod erat ex adverso regis in solio residentis. Unde cap. 5. 1. dicitur stetisse *in atrio domus regiæ, quod erat exterius contra Basilicam regis.*

10. CUMQUE ELEVASSET FACIEM, ET ARDENTIBUS OCULIS FUROREM PECTORIS INDICASSET] quem conceperat, ait Josippus æque ac Josephus, ex eo quod Esther non vocata contra legem ad se ingressa esset, putans se ab Esthere contemptum. Reges Persarum enim magnam, imo divinam majestatem præ se ferebant, et magnam reverentiam, imo latriam à suis exigebant, volentes adorari ut dii. Accedebat quòd Darius natura erat cholericus et ferox, ut patet ex eo quod de ipso narrat Seneca l. 3. de Ira, cap. 16: *Cum bellum,* inquit, *Scythis indixisset Orientem cingentibus, rogatus ab Obazo nobili sene, ut ex tribus liberis unum in solatium patri relinqueret, duorum opera uteretur, plusquam rogatus pollicitus, omnes se dixit illi remissurum; et occisos in conspectu parentis abjecit, crudelis futurus, si omnes abduxisset.* Subdit simile de Xerxe Darii filio: *Qui Phythio,* inquit, *quinque filiorum patri unius vocationem petenti, quem vellet eligere permisit. Deinde quem elegerat, in partes duas distractum ab utroque viæ latere posuit, et hac victima lustravit exercitum.*

REGINA CORRUIT.] Suspicantur aliqui illam simulasse deliquium animi, ut iram regis flecteret. Verum pallor, et ea quæ secuta sunt, indicat verum fuisse deliquium. Nam, ut præcessit, ipsa accessit nimio timore contracta; deinde videns regem in tanta majestate scintillantibus et furibundis oculis se intueri, tremore perculsa, quasi exanimata corruit. Majestas enim regia mire percellit accedentes ad eam. Narrarunt viri graves, qui aliàs neminem metuebant, solebantque cum Principibus bibere et familiariter agere, cum ad Philippum II Hispan. regem aliquid petituri accederent, ac rex in eos oculos suos cum regia gravitate defigeret, consternatos obmutuisse, ac licet rex comiter eos invitaret ut sua proponerent, tamen ne verbum quidem effari potuisse.

11. CONVERTITQUE DEUS SPIRITUM REGIS IN MANSUETUDINEM.] *Convertit*, tum per miserabilem aspectum collabentis reginæ, tum per internum instinctum et impulsum quo eum flectebat ad commiserationem, ut iram commutaret in mansuetudinem et blanditias. *Cor regis* enim *in manu Domini, quocumque voluerit inclinabit illud,* Prov. 21. 2; præsertim quia videbat Assuerus Estherem ex contemptu non accessisse, ut putabat, sed summe se metuere et revereri (hoc enim reges quærunt), adeoque ex reverentia et tremore corruere et deliquium pati.

12. QUID HABES, ESTHER? EGO SUM FRATER TUUS.] *Frater*, id est, maritus qui te amo non ut maritus et dominus, sed ut frater, socius et æqualis. Nota conjuges subinde se mutuo compellare fratres et sorores, idque partim pudicitiæ et castitatis, partim benevolentiæ et arcti amoris conjugalis causa, præsertim quia prima mundi post Adam et Evam connubia fuere fratrum et sororum. Sic sponsa in Canticis à sponso vocatur soror: sic sapientia vocatur sponsa sapientis, Sap. 8. 2. Eadem amica et soror nominatur, Prov. 7. 4. Denique (quod huic loco proprium est) Persæ solebant sorores accipere in uxores, teste S. Hieronymo, lib. 2. contra Jovinianum. Idem ex Herodoto, Agathia, Clem. Alexand. Diogene Laertio docet Brissonius, lib. 2. de regno Pers. p. 214.

15. ET OSCULATUS EST EAM] quasi sponsam dilectam, ut hisce blanditiis eam quasi exanimem sibi redderet. Esther hìc repræsentat B. Virginem, quæ Assuerum, id est, Deum iratum toti generi humano ob peccata Adæ et posterorum adiens cum duabus ancillis, hoc est, cum duplici creatura, angelica scilicet et humana, ait S. Bonaventura in Speculo, c. 3. Mystice cum duplici virtute et vita, activa scilicet et contemplativa, eumque obsecrans præ sacro numinis metu et reverentia quasi in deliquium corruit; sed Deus ei blandiens et osculans concessit quod postulabat, nimirum salutem generis humani, ideoque Filium suum ei dedit, ut in ea carnem assumens fieret hostia piacularis et Redemptor mundi. Hoc est quod ipsa petebat, Canticorum 1. 1. *Osculetur me osculo oris sui.*

16. VIDI TE, DOMINE, QUASI ANGELUM DEI,] angelica majestate et splendore refulgentem, ideoque metum et terrorem mihi cæterisque incutientem. Hinc Cosroas rex Persarum gentilis, quem superavit Heraclius Imperator, juxta se miram fabricari jussit sphæram, in qua angeli regem circumstabant. Audi Theophanem, et

ex eo Baronium, tomo 8. anno Christi 622 : *Heraclius, victo Cosroha, abominandam offendit Cosrohis simulacrum, et effigiem ejus in globi formam, referente palatii tholo, tanquam in cœlo sedentem. Circum erant sol, luna et astra, quibus ille superstitiosus tanquam diis serviebat, circumstantibus sibi angelis sceptrigeris. Machinas porro impius paraverat, quæ eo ex loco guttas pluviæ instar emitterent, sonitumque tonitrui æmulum ederent. Hæc omnia, ipsamque Ignis ædem totamque urbem combussit. Heraclius.* Ecce ut Cosroas affectarit divinitatem, repræsentando Angelos, tonitrua et fulmina quæ Deo sunt propria.

17. ET FACIES TUA PLENA EST GRATIARUM,] puta plena decoris, splendoris, magnificentiæ, majestatis angelicæ et divinæ, potius quàm humanæ. Hac reverentia et blandiloquentia Esther delinivit Assuerum, eumque plane sibi devinxit, ut concederet quidquid illa postularet.

CAPUT DECIMUM SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

EPISTOLA ASSUERI QUA REVOCAT PRIUS DECRETUM DE JUDÆIS CÆDENDIS, AC CONTRARIUM EDIT, SCILICET UT JUDÆI SUOS HOSTES MACTENT, UTQUE HUJUS DIEI MEMORIA FESTO QUOTANNIS RECURRENTE CELEBRETUR.

EXEMPLAR EPISTOLÆ REGIS ARTAXERXIS, QUAM PRO JUDÆIS AD TOTAS REGNI SUI PROVINCIAS MISIT ; QUOD ET IPSUM IN HEBRAICO VOLUMINE NON HABETUR.

1. REX magnus Artaxerxes ab India usque Æthiopiam, centum viginti septem provinciarum ducibus ac principibus, qui nostræ jussioni obediunt, salutem dicit (*Sup.* 11. *a.* 2). 2. Multi bonitate principum, et honore qui in eos collatus est, abusi sunt in superbiam ; 3. et non solum subjectos regibus nituntur opprimere, sed datam sibi gloriam non ferentes, in ipsos qui dederunt, moliuntur insidias ; 4. nec contenti sunt gratias non agere beneficiis, et humanitatis in se jura violare, sed Dei quoque cuncta cernentis arbitrantur se posse fugere sententiam. 5. Et in tantum vesaniæ proruperunt, ut eos qui credita sibi officia diligenter observant, et ita cuncta agunt ut omnium laudi digni sint, mendaciorum cuniculis conentur subvertere ; 6. dum aures principum simplices, et ex sua natura alios æstimantes, callida fraude decipiunt. 7. Quæ res et ex veteribus probatur historiis, et ex his quæ geruntur quotidie, quo modo malis quorumdam suggestionibus regum studia depraventur. 8. Unde providendum est paci omnium provinciarum. 9. Nec putare debetis, si diversa jubeamus, ex animi nostri venire levitate, sed pro qualitate et necessitate temporum, ut reipublicæ possit utilitas, ferre sententiam. 10. Et ut manifestius, quod dicimus, intelligatis (*Sup.* 3. *a.* 2) : Aman filius Amadathi, et animo et gente Macedo, alienusque à Persarum sanguine, et pietatem nostram sua crudelitate commaculans, peregrinus à nobis susceptus est; 11. et tantam in se expertus humanitatem, ut pater noster vocaretur, et adoraretur ab omnibus post regem secundus; 12. qui in tantum arrogantiæ tumorem sublatus est, ut regno privare nos niteretur et spiritu. 13. Nam Mardochæum, cujus fide et beneficiis vivimus, et consortem regni nostri Esther, cum omni gente sua, novis quibusdam atque inauditis machinis expetivit in mortem ; 14. hoc cogitans ut, illis interfectis, insidiaretur nostræ solitudini, et regnum Persarum transferret in Macedonas. 15. Nos autem, à pessimo mortalium Judæos neci destinatos, in nulla penitus culpa reperimus, sed econtrario justis utentes legibus, 16. filios altissimi et maximi, semperque viventis Dei, cujus beneficio et patribus nostris et nobis regnum est traditum, et usque hodie custoditur. 17. Unde eas litteras, quas non nomine nostro ille direxerat, sciatis esse irritas. 18. Pro quo scelere ante portas hujus urbis, id est, Susan, et ipse qui machinatus est, et omnis cognatio ejus pendet in patibulis ; non nobis, sed Deo reddente ei quod meruit. 19. Hoc autem edictum, quod nunc mittimus, in cunctis urbibus proponatur, ut liceat Judæis uti legibus suis. 20. Quibus debetis esse adminiculo, ut eos qui se ad necem eorum paraverant, possint interficere tertia decima die mensis duodecimi, qui vocatur Adar ; 21. hanc enim diem, Deus omnipotens, mœroris et luctus, eis vertit in gaudium. 22. Unde et vos, inter cæteros festos dies, hanc habetote diem, et celebrate eam cum omni lætitia, ut in posterum cognoscatur, 23. omnes qui fideliter Persis obediunt,

dignam pro fide recipere mercedem; qui autem insidiantur regno eorum, perire pro scelere.
24. Omnis autem provincia et civitas, quæ noluerit solemnitatis hujus esse particeps, gladio et igne pereat; et sic deleatur, ut non solum hominibus, sed etiam bestiis invia sit in sempiternum, pro exemplo contemptus et inobedientiæ.

6. Dum aures Principum simplices, et ex sua natura alios æstimantes callida fraude decipiunt.] Hinc discant Principes et quivis alii non facile accusationibus et accusatoribus credere, nec nimis uni consiliario confidere; sed plures audiant, si veritatem scire volunt; nam *qui cito credit levis est corde, et minorabitur.* Eccles. 19. 4.

Sic Josue et Hebræi decepti sunt à Gabaonitis, quia nimis facile eis mentientibus crediderunt. Sic Holofernes cæsus est à Judith, quia temere ei credidit. Sic Samson à Dalila sua proditus est, quia ei secretum fortitudinis suæ in capillis sitæ credidit. Credidit temere Putiphar uxori accusanti Josephum de stupro; et Absalon Chusai; et Roboam adolescentibus; ideoque decepti sunt et in ruinam acti. Denique Aman affectavit regnum Assueri, eo quòd ipse illud totum ipsi credidisset. Idem fecêre alii olim, et hoc quoque ævo nostro, qui, cùm regibus et principibus dominarentur, ipsorum ditionis et regna invaserunt.

9. Nec putare debetis, si diversa jubeamus (revocando Amani decretum de Judæis occidendis), ex animi nostri venire levitate,] ut legem Persarum, quæ jubet decreta Regum esse irrevocabilia, leviter violemus vel abrogemus; nam decretum prius non fuit regis, sed Amani, qui illud à rege per fraudem et mendacium extorsit, ideoque subreptitium, injustum et impium, ac proinde cognita jam veritate, à rege hoc novo edicto revocandum et corrigendum.

10. Aman gente Macedo.] Licet enim natus esset in Perside, tamen stirpem et originem ducebat à Macedonibus, ac proinde in Macedones quasi in suos cives erat propensus, ideoque alienus et adversus Persis, ab eis regnum ad suos Macedones subdole transferre nitebatur, ut sequitur.

12. Et spiritu,] id est vita.

14. Ut interfectis (Judæis ac præsertim Esthere et Mardochæo fidelissimis amicis meis, et vitæ meæ tutoribus) insidiaretur solitudini nostræ,] ut me tam fidis custodibus orbatum, quasi solum et carentem fideli custodia per dolum et fraudem occideret, meumque regnum occuparet. Verum id esse liquet ex eo quòd hæc epistola non tam à rege, quàm ab Esthere et Mardochæo sit dictata, qui erant probi, veraces et Deum timentes, qui ex secretis Amani epistolis, atque ex complicibus habita quæstione et diligenti examine, fraudes et conjurationem Amani in regem detexerunt et demonstrarunt. Hìc verum est illud Eccles. cap. 11. v. 36: *Admitte ad te alienigenam, et subvertet te in turbine, et abalienabit te à tuis propriis.* Vide ibi dicta.

Et regnum Persarum transferret in Macedones.] Hinc Scaliger et Serarius putant Assuerum maritum Estheris fuisse Artaxerxem, non Longimanum, sed Mnemonem, sub quo vixit Philippus pater Alexandri Magni, qui regnum Macedonum eousque exiguum et obscurum amplificare et illustrare cœpit.

Verum dico per Macedones hìc intelligi omnes Græcos, quia inter eos eminebant Macedones: ii ergo præ cæteris omnibus Græcis hìc nominantur, quia Aman erat Macedo, qui proinde pro Persis se vel alium quempiam Macedonem regnare maluisset, quàm Atheniensem, Spartanum aut alium Græcum; Græcos autem sub Dario Hystaspis fuisse metuendos, et de Persis male meritos docet Herodotus, l. 7. pag. 183. Et Diodorus Siculus, l. 11, scribit Xerxem Olympiade 75 movisse arma contra Græcos, assiduos jam tum infestissimosque Persici nominis hostes; unde Xerxes contra eos duxit undecies centena milla Persarum, quæ omnia à paucis Græcis cæsa, fusa fugataque fuere. Additque Xerxis patrem Darium magnam materiam, ad classis Xerxianæ contra Græcos mittendæ ædificationem, præparasse. Justinus etiam, l. 2. pag. 34 et 39, docet Darium Hystaspis bella gessisse contra Athenienses, in quo bello asserit jam tum emicuisse virtutem et gloriam Themistoclis adolescentis. Denique quarto anno ante mortem Darius hic cum Græcis dimicavit apud Marathonem, celeberrimo in Græcis Romanisque historiis prælio, ut notavit quoque Severus Sulpitius, l. 2. pag. 68.

Consentit Josippus Gorionides, qui et addit duos illos eunuchos contra Assuerum conjurantes, ideoque per Mardochæum delatos et suspensos, destinasse caput Assueri sive Artaxerxis deferre ad regem Græcorum, ut ei gratificarentur: eunuchos autem hos fuisse propinquos Aman; quia enim tum adhuc (utpote diu ante Philippum et Alexandrum) obscurissimum erat Macedonum imperium; hinc Aman Macedo illud illustrare voluit translato ad se et suos Macedones nobilissimo Darii et Persarum imperio, imo monarchia, uti postea transtulit Alexander Magnus.

16. Cujus (Dei) beneficio et patribus nostris et nobis regnum est traditum.] Patres intellige reges præcedentes, præsertim Cyrum, cui Deus per Isaiam c. 45. 1. prædixit et promisit regnum, idque Cyrus agnovit, ideoque Judæos è Babylone liberos dimisit, 1. Esdræ 1. 1. Idem agnovit noster hic Darius, ut patet ex hoc loco, et ex 3. Esdræ 4. v. 43. et seqq.

18. Et cognatio ejus pendet in patibulis.] Nota: τὸ *cognatio*, id est cognati; nam filii Aman nono mense post hoc edictum, puta mense ultimo Adar, occisi et suspensi fuere, ut dixi cap. 9. 13; quia, ut ait Ammian. lib. 25. leges apud Persas impendio erant formidatæ, *utpote per quas ob noxam unius omnis propinquitas periret.*

22. Inter cæteros festos.] Habebant enim Persæ sua festa, præsertim Mithræ, id est Soli, quem ut Deum colebant, dicata. Tale quoque fuit festum ob cædem Magorum, quod hìc Darius Magis in regno succedens perpetim celebrandum indixerat, teste Herodoto lib. 3. Porro non mirum Darium jussisse hoc festum victoriæ Judæorum etiam à Persis Orientalibus celebrari, tum quia ipse totus pendebat à sua Esthere et Mardochæo, tum quia ipse jam verum Deum Hebræorum agnoverat et colebat, ut patet v. 16.

COMMENTARIA

IN LIBROS

MACHABÆORUM.

ARGUMENTUM.

Suppono duos hosce libros esse Canonicos, ut definit Concilium Trident. sess. 4; Carth. 3. Can. 47; Innoc. III, epist. 3. ad Exuperium; Gelasius et alii. Apud Hebræos non sunt Canonici, tum quia Hebraice non exstant: unde ab Hebræis ignorantur; tum quia scripti sunt post Canonem sacrorum librorum à Synagoga tempore Esdræ editum. Vide Bellarminum lib. 1. de Verbo Dei, c. 5; Sixtum Senensem, lib. 8. Biblioth. et Serarium hìc.

Exstat insuper liber tertius Machabæorum, et apud nonnullos quartus; sed hos intra Canonem Ecclesia non admisit. Quare hi duo similes sunt libro tertio et quarto Esdræ.

Argumentum libri primi et secundi Machabæorum est, conscribere gesta et prælia Judæ, Jonathæ et Simonis fratrum Machabæorum contra Antiochum, aliosque hostes. Hi duo libri ergo continent historiam Synagogæ, sive Israelis et populi Dei; Esdras enim desinit in Jeddoa sive Jaddo Pontifice, qui occurrit Alexandro Magno, à quo liber primus Machabæorum incipit, et historiam Israelis prosequitur per successores Alexandri, puta reges Asiæ et reges Ægypti, qui cum Judæis nunc fœderati fuere, nunc bella cruenta gesserunt, in quibus enituit mira Machabæorum fortitudo, et singularis Dei eis victoriam dantis directio et protectio. Obiter autem breviterque tangit gesta Alexandri Magni et successorum usque ad Antiochum Epiphanem, qui Judæos cœpit persequi et bello lacessere; unde ejus et posterorum acta fuse enarrat, nimirum Antiochi Eupatoris, qui Epiphanis fuit filius, Demetrii regis et Alexandri, et alterius Antiochi, qui fuit Demetrii filius, qui cum Juda, Jonatha et Simone Machabæis bella gesserunt. Complectitur ergo gesta annorum sexaginta circiter.

Quis fuerit auctor ignoratur. Verisimile est aliquem è sacerdotibus, vel Pontificibus fuisse; hisce enim data erat cura gentis suæ historiam pertexendi, teste Josepho, l. 1. contra Appion. Probabile est primum librum scriptum fuisse à Joanne Hyrcano, filio Simonis fratris Judæ Machabæi. Hic enim patri Simoni in Principatum æque ac Pontificatum successit, et omnibus pene patris et patrui gestis interfuit; unde ejus illustris fit mentio in fine libri 1. Adde quod ipse quoque fuerit Propheta, ut asserit Josephus, l. 13. c. 10, quem audi: *Hyrcanus moritur anno imperii 31; tribus maximis à Deo habitus dignus honoribus, principatu gentis Judæorum, et Pontificatu, et prophetia. Fruebatur enim divinis colloquiis; unde tantam nactus est futurorum præscientiam, ut prædixerit duos majores natu è liberis suis non diu fore paterni principatus compotes.* Idem asserit eum prædixisse filiorum suorum longe pugnantium præsentem victoriam. Denique hic 31 annis Israeli præfuit, ac pacem cum vicinis coluit, ideoque otio ad hæc scribendum abundavit. Ita Sanchez. Hic ergo avi sui Mathathiæ patris Simonis ac patruorum Judæ et Jonathæ, tanquam familiæ suæ heroica prælia, gestaque conscripsit, ideoque in morte Simonis patris sui desiit. Secundi libri historiæ fuse à Jasone Cyrenensi quinque libris conscriptæ fuere, quas in epitomen contraxit, et librum secundum confecit primarius sacerdos, idque jussu Synagogæ. Nam Synagogæ nomine totus liber secundus scriptus fuit, quasi epistola ad Judæos per Ægyptum dispersos, ut eos ex persecutione Antiochi et posterorum afflictos rerum meliorum nuntio soletur, ùt patet ex ejus initio: *Fratribus*, inquit, *qui sunt per Ægyptum Judæis salutem dicunt fratres qui sunt in Jerosolymis.* In his autem erat Judas, non Machabæus, ut vult Bellarminus et alii, nam hic jam erat vita functus, sed alius vel propheta, vel princeps populi et Senatus, cujus nomine epistola scribebatur, de quo plura l. 2. c. 1. 10. et c. 2. 24. Unde Serarius putat Judam hunc esse auctorem epistolæ, eumque cognominat Essenum.

Primus liber Machabæorum hebraice exstabat tempore S. Hieronymi, uti ipse fatetur in prologo Galiato. Secundum quoque hebraice exstitisse insinuat Eusebius in Chron. ad annum mundi 4800: *Machabæorum*, inquit, *historia Hebræa hìc Græcorum supputat regnum; verum hi libri inter divinas Scripturas non reperiuntur;* intellige ab Hebræis. Et ratio id suadet. Scriptus est enim ad Judæos per Ægyptum sparsos: Judæorum autem nativa et materna lingua erat Hebraica, imo multi eorum alias ignorabant.

Porro Græcæ editionis horum librorum auctores esse nequeunt Septuaginta interpretes, quia hi floruere sub Ptolemæo Philadelpho, qui centum annis præcessit Antiochum Epiphanem, cujus persecutiones hìc describuntur.

Quæres: Qui et quales fuere Machabæi, undeque sic appellati? Josippus Bengorion scribit Judam fratrem Jonathæ primum vocatum Machabæum à fortitudine, patrem enim Mathathiam moriturum sic eum affatum fuisse; *O fili mi!*

Juda, qui ob robur vocaberis Machabæus, nimirum à radice מחא *macha,* quæ significat exstinguere, occidere, delere, ut Machabæus idem sit quod exstinctor et occisor hostium. Ita Euseb. l. 3. Hist. c. 10, dicens : *Quem librum Machabæorum intitularunt, eo quod certamina inibi et agones pro pietate à Machabæis desudati contineantur.* Favet quod dicit Mathathias moriturus, c. 2. v. 66, exhortans omnes ad legis et gentis suæ tutelam et bellum : *Judas Machabæus, fortis viribus à juventute sua, sit vobis princeps militiæ.* Rursum Pagninus in nom. Hebr. deducit nomen *Maccabi* (sic enim scribendum ipse censet) à מכהבי *maccabi*, id est, *plaga per me;* נכה *nacha* enim est ferire, percutere, occidere, ut *Maccabi* sit idem quod percussor, occisor, qualis fuit Judas Machabæus, ejusque socii. Hæc duo etyma apposita sunt, ut ad illa alludi vix sit dubium. Alii *Machabæus* derivant à verbo Græco μαχομαι, id est pugno, quasi dicas pugnator, athleta, certator. Isidorus Pelusiota l. 3. epist. 4 : *Machabæus,* inquit, *lingua Persica dominum sonat.* Insuper alii Machabæus derivant à כאב *caab*, id est, dolere; unde Benoni Hiphil מכיב *macib,* id est, *dolere faciens*, crucians hostes Israelis. Alii deducunt à חבב *chabab*, id est, *amare*, quasi ab amore ardente Dei Judas dictus sit *Machabæus,* id est, *amator*, vel *Amadeus.* Alii à מקבה *mackeba,* id est, *malleus.* Judas enim fuit malleus Gentium.

Verum Hebræi et Latini passim tradunt Judam dictum Machabæum, eo quod ipse belli sacri contra infideles Antiochi asseclas tesseram, acceperat illud Mosis devicto Pharaone concinentis Exodi 15. 11. מי כמך באלים יהוה, *mi camocha baelim Jehova*, id est : *Quis similis tuî in fortibus, Domine?* ideoque initiales verborum horum litteras brevitatis studio vexillis suis inscripsisse, nimirum מכבי quæ, suppositis punctis vocalibus in unam dictionem conflatæ, faciunt מכבי *machabi,* id est Machabæus, ut *machabi* sit quasi idem quod *Michael,* id est, *quis ut Deus;* quod deinde nomen ad socios et successores transmisit. Id ita esse patet ex sequentibus Judæ gestis et præliis, in quibus semper Judas omnem victoriæ spem in uno Deo collocat, ideoque eum invocans, quasi leo in hostes irruit, eosque prosternit, idemque fecit ante patris mortem à juventute sua, uti ipse pater asserit, cap. 2. 66, ubi eum hac de causa belli populique Ducem constituit. Quare ante patris mortem emblema illius erat : *Mi camocha baelim Jehova,* id est : *Quis similis tuî in fortibus, Domine?* indeque per abbreviationem vocatus est *Machabi*, id est, *Machabæus.* Quocirca ipse cum Nicanore conflicturus hanc belli tesseram suis dedit, *Dei adjutorium,* ut patet lib. 2. c. 8. v. 23. Ita Genebrardus in Chron. Sixtus Senensis, l. 1. Arias in Isaiæ c. 10. Baron. in Martyr. ad diem 1 Augusti, Serarius, Salianus, Sanchez et alii. Simili scribendi compendio exaratum fuit illud : *Mane Tekel Phares*, Danielis 5. Similes abbreviaturas passim invenire est in libris Rabbinorum, quibus per primam litteram totam dictionem significant, quas omnes in unum collegit et explicuit Mercerus.

Quæres secundo è qua Tribu fuerit Judas, cæterique ejus fratres et nepotes Machabæi. Nonnulli censent fuisse è tribu Juda. Ex hac enim sceptrum non defecturum usque ad Christum prædixerat Jacob, Genes. 49. 10. Unde et 1. Machab. 5. dicitur : *Et viri Juda magnificati sunt.*

Verum dico eos fuisse è tribu Levi et sacerdotali. Fuere enim ipsi summi Pontifices et simul Principes populi. Id ita esse clare liquet l. 1. c. 2. ubi Mathathias vocatur sacerdos descendens ex Joarib; Joarib autem descendit ex Aaron et Levi, ut patet 1. Paralip. 1. 24. 7. Unde Mathathias vocat Phinees filium Eleazari filii Aaronis, patrem suum et suorum, l. 1. c. 2. v. 54. Ad locum Genes. 45. 10. ibidem respondi : ad locum Machab. inferius respondebo. Porro Machabæi alio nomine vocati sunt Assamonæi ab Assamonæo, qui fuit avus, vel abavus Mathathiæ, teste Eusebio, Josepho, lib. 12. Antiq. c. 8. et aliis. Hinc Hebr. *Assamonæi*, idem est quod *Optimates* vel Principes. Tales enim fuere Machabæi.

Porro Judas, Jonathas, Simon, eorumque posteri Machabæi à populo electi et constituti sunt Reipublicæ duces, aut principes, non autem reges, ut patet l. 1. c. 9 et 14. Regia enim stirps Davidis defecit in Jechonia in Babylonem abducto, qui proinde à Jeremia c. 22. vocatur vir sterilis. *Neque enim,* inquit, *erit in semine ejus vir, qui sedeat super solium David,* id est, qui sit rex; unde Salathiel filius Jechoniæ et Zorobabel filius Salathiel fuere duces populi, non reges. Dices : Aristobulus, Joannis Hyrcani filius, diadema et regis nomen accepit; nam, ut ait Joseph. 13. Antiq. 19 : *Defuncto patre, Aristobulus natu maximus volens principatum in regni formam vertere, diadema sibi primus imposuit post 481 annos et menses tres, ex quo de captivitate Babylonica liberatus populus ad pristinas sedes postliminio reversus est.* Resp. Aristobulum ejusque posteros regis nomen et coronam propria auctoritate usurpasse, non autem à Republica datam accepisse; quare non fuere veri nec legitimi reges. Ita S. Hieronymus in c. 21. Ezechielis : *Hyrcanus*, ait, *Pontifex diadema capiti suo imposuit, frustra sibi et hoc et illud voluit vindicare, cum regnum ei non deberetur post Sedeciam*, q. d. Quia non erat ex stirpe regis Davidis, quæ defecit in ultimo rege Sedecia. A vulgo tamen adulante, indeque à Scriptoribus nonnullis ipse et posteri ejus vocantur reges, revera tamen non fuerunt reges. Secus est de Herode; hic enim à Senatu Romano et ab Augusto jam tum dominante Judæis regnum Judææ, regisque nomen accepit. Unde in eo sceptrum à Juda translatum est ad alienigenam, ideoque tunc advenit Christus, cui sceptrum hoc debebatur, ut vaticinatus est Jacob, Genesis 49. 10.

Judæ, Jonathæ, Simoni Machabæis synchroni et coævi fuere Antiochus Magnus ejusque filius Antiochus Epiphanes, ac hujus filius Antiochus Eupator; cum his duobus enim bella gesserunt. Item Ptolemæus Philometor rex Ægypti. Ad hæc Scipio uterque, scilicet Africanus, qui vicit Annibalem, et Carthaginem evertit; ac Asiaticus, qui de Antiocho Magno triumphavit. Ad hæc Fabius Maximus Annibalis castigator. E Philosophis Possidonius et Panætius. E Poetis Cæcilius, Ennius, Nævius, Plautus. Porro Antiochus Magnus duos reliquit filios Seleucum et Antiochum Epiphanem; horum duorum filii et nepotes continua successione inter se certarunt, et dimicarunt de Asiæ imperio per ducen-

tos annos : ita Deus punivit impietatem et scelera Epiphanis in posteris.

Quæres tertio qui sint anni Græcorum, juxta quos singula Machabæorum acta hoc libro consignantur, et unde initium accipiant. Resp. eos inchoari ab anno tertio decimo à morte Alexandri Magni. Post Alexandrum enim anno tertio decimo Seleucus multis victoriis cognominatus Nicanor, devicto Antigono Asiæ rege, fecit se regem Asiæ, indeque anni Græcorum, sive Seleucidarum computari cœperunt. Porro

1. Seleucus rex Asiæ regnavit annis 30.

2. Seleuco successit filius Antiochus Soter, cujus tempore Judæi insignem juxta Babylonem de Galatis obtinuere victoriam, quæ recensetur 2. Machab. 8. 20. Soter hic regnavit annis 19.

3. Soteri successit filius Antiochus cognomento θεος, id est Deus, ita vocatus à Milesiis, quod Lymarchum eorum tyrannum ejecisset, ait Appianus in Syriaco. De hoc vaticinatus est Dan. c. 11. v. 5. Vixit bello primo Punico. Regnavit annis 15.

4. Antiocho huic successit Seleucus Callinicus, de quo Daniel cap. 11. 7. Regnavit annis 20.

5. Callinico successit filius Seleucus Ceraunius, id est fulmineus, quod audacia et celeritate similis fulmini appareret, de quo Daniel c. 11. 10. Regnavit annis 3.

6. Ceraunio successit frater Antiochus Magnus, qui à L. Scipione ad Thermopylas victus filium juniorem Antiochum Epiphanem Romam pro se obsidem misit, de quo Daniel cap. 11. vers. 10. et seq. usque ad 20. Regnavit annis 37.

7. Antiocho magno successit filius senior Seleucus Philopator, qui initio sumptus templo Judæorum submisit, 2. Mach. 3. 3; sed postea versu 32. per Heliodorum illud expilare voluit, cum ille flagellatus ab Angelo rediens Seleucum occidit. Regnavit hic Seleucus annis 12.

8. Seleuco fratri seniori successit junior dictus Antiochus Epiphanes, id est illustris. Verius à nonnullis nominatus Epimanes, id est insanus, quia creduliter et insane templum expilavit, et Judæos divexavit. Hic regnum fratris dolo invasit anno 137 Græcorum, qui eodem anno Oniam sanctum Pontificem expulit, eique substituit fratrem impium Jasonem, 2. Machab. 4. 7. Idem anno secundo regni primam expeditionem suscepit in Ægyptum, inde pacificus Jerosolymam intravit. Ibidem vers. 21. Anno 5. Jasoni deposito Pontificem surrogavit Menelaum Benjaminium, 2. Machab. 4. v. 23. et cap. 3. v. 4. Anno sexto rursum Ægyptum ingrediens, à Romanis jussus fuit egredi. Quocirca indignans egressus est, et indignationem suam in Judæos vicinos effudit, 1. Machab. 1. 21. et lib. 2. cap. 4. vers. 11. et seq. ubi causam afferam. Quare tribus diebus interfecit 80 millia Judæorum, 40 millia vendidit, et totidem incarceravit, 2. Machab. 5. 14. Inde per Appollonium plures alios occidit, v. 24, et alios per Philippum, cap. 6. 11. Idolum Jovis posuit in templo, v. 2; tunc pariter Eleazarum v. 18. et septem fratres cap. 7. illustri martyrio affecit, anno 9 regni sui, qui fuit Græcorum 145. Contra eum se, suosque erexit Mathathias, lib. 1. cap. 2, cui post paucos menses morienti successit, et bellum Antiocho movit Judas Machabæus ejus filius, c. 3; qui sequenti anno Apollonium v. 11. et Seronem v. 23. vicit et cecidit. Anno 11 regni sui, qui fuit Græcorum 147, Antiochus in Persidem perrexit, ut Elymaidem diriperet, sed à Persis fugatus fuit, c. 3. v. 37. Gorgias quoque ejus dux à Judæis repulsus fuit, c. 4. Anno 12, Lysias pariter à Judæis prostratus, et templum ab Antiocho per idolum pollutum expurgatum fuit. Ibidem, v. 52. Ineunte anno 12, qui fuit Græcorum 149, è Perside reversus præ tristitia mortuus est, cap. 6. 16, cum regnasset annis 12.

9. Antiocho Epiphani successit filius novennis Antiochus Eupator, qui cum suo tutore Lysia occisus est à Demetrio Seleuci Philopatoris filio, 1. Machab. 7. 1, anno Græcorum 151, qui fuit urbis Romæ conditæ 563, quo pariter vita functus est L. Æmilius Paulus, qui Perseum regem Macedonum superavit, et Macedoniam Romanis subjecit. Regnavit Eupator annis 2.

10. Eupatori per vim successit Demetrius Seleuci filius anno Græcorum 151, usque ad annum 160, qui interfectus est ab Alexandro Veles, altero Antiochi Epiphanis filio, et fratre Eupatoris. Regnavit ergo Demetrius annis 10.

Hæc patent 1. Machab. 1. 7. et cap. 10. v. 1 et 50. Porro Judas Machabæus anno secundo Demetrii ab ejus duce Bacchide interfectus est, cui illico Jonathas frater successit, 1. Machab. 9. 13. 18 et 30.

11. Alexander Veles Antiochi Epiphanis filius regnare cœpit anno Græcorum 160, usque ad annum 167, quo interemptus est à Ptolemæo Philometore rege Ægypti socero suo, 1. Machab. 10. v. 1. 67. et c. 11. v. 17. Regnavit ergo Veles annis 6.

12. Demetrius, cognomento Nicanor, filius Demetrii filii Seleuci, cœpit regnare anno Græcorum 167 usque ad 172, quo victus captusque est à rege Persiæ Arsace, Machab. 11. 19. et cap. 14. vers. 1 et 3. Regnavit annis 6.

13. Antiochus, Alexandri Velis filius, à Tryphone tutore suo promotus ad regnum, ab eodem post quadriennium occisus est. Regnavit ab anno Græcorum 168, usque ad 172. Quare quatuor ejus anni in chronologia non sunt addendi, quia continentur in annis Demetrii Nicanoris, cum quo regnavit, 1. Machab. 11. 39 et 54. Sic et Josephus l. 13. c. 12.

14. Tryphon, occiso Antiocho pupillo, æque ac Jonatha fratre Judæ Machabæi, per dolum regnum invasit ; sed post triennium occisus fuit ab Antiocho Sedete, 1. Machab. 13. vers. 12. 23 et 32. et cap. 12. in fine. Regnavit ergo annis 3.

15. Antiochus Sedetes, cognomento Pius, frater Demetrii Nicanoris, fratre ab Arsace rege Persarum capto, regnum occiso Tryphone invasore occupavit, ac fœdus cum Simone fratre Jonathæ iniit, sed fregit, 1. Machab. 15. v. 1 et 27. Occisus, ut narrant historiæ profanæ, à fratre suo Demetrio à Persis redeunte, eo quod uxorem ejus Cleopatram cum regno sibi vindicasset, sed verius à sacerdotibus Naneæ, 2. Machab. 1. 16. Regnavit annis 7.

16. Demetrius Nicanor frater Sedetis, dimissus ab Arsace, occiso fratre Sedete, regnum recuperat, rursusque tenet per annos 3.

17. Alexander Sebina ope Ptolemæi Physconis, occiso Demetrio Nicanore, regnum occupat. Regnavit annis 2.

18. Antiochus Gryphus, Cita dictus à nasi magnitudine, ait Justin. lib. 38 et 39, Demetrii Nicanoris et Cleopatræ filius, occiso Sebina, ope matris regnum capessit; sed eamdem matrem deinde sibi parantem venenum illud ipsam per speciem officii et humanitatis bibere compulit, itaque eam interfecit. Regnavit annis 12.

19. Antiochus Cyzicenus, filius Antiochi Sedetis et Cleopatræ (hæc enim duobus fratribus, scilicet Demetrio Nicanori, deinde eo à Persis capto fratri ejus Sedeti nupserat), interempto Antiocho Grypho fratre suo uterino, quem prius regno privarat, uno duntaxat anno illi supervixit; universim tamen cum eo vivo regnavit annis 18.

20. Seleucus Gryphi filius cum fratre suo Antiocho, occiso patruo Cyziceno, regnum obtinet; sed victus ab Antiocho Eusebe filio Cyziceni, cum domo regia concrematur. Regnavit cum fratre annis 7.

21. Antiochus Eusebes, id est Pius, Cyziceni filius, cæso Grypho regnum occupat; sed mox eodem à Philippo et Demetrio Gryphi filiis spoliatur. Philippus ergo et Demetrius primo simul regnant, deinde victo Demetrio solus Philippus imperat. Hi omnes simul juncti regnarunt annis 6.

22. Tigranes, rex Armeniæ, fratribus jam dictis inter se de regno certantibus, simulans se eos contra Eusebem adjuturum, regnum invasit, donec ab illo à Romanis per Lucullum expulsus est. Tenuit illud annis 14.

23. Antiochus Asiaticus (quia in Asia Minore educatus), filius Eusebis, dum cum Tigrane et Mithridate pugnat Lucullus, paternum Syriæ regnum recuperat, illudque concedente Lucullo tenet annis 4. Sed mox Pompeius illud ei adimit, ac cum Judæa Romanis subjicit, Cicerone et Antonio consulibus anno urbis 691.

Regnum ergo Græcorum in Syria à victoria Seleuci regis, qua devicto Antigono Minoris Asiæ rege, totius Asiæ regno Seleucus potitus est, duravit annos omnino 248.

Ante devictum Antigonum regnaverat Seleucus, quamvis non annos integros 13. Alexander vero Magnus, qui primus devicto Dario monarchiam à Persis ad Græcos transtulit, à quo tempore multi numerant annos regni Græcorum, post ipsam victoriam vixit annos 6.

Regnum ergo Græcorum in Syria ab initio monarchiæ Alexandri Magni, usque ad illud eis ademptum per Pompeium et Romanos, duravit annis 267. Quibus, ut dixi, posteri duornm fratrum Seleuci scilicet et Antiochi Epiphanis continuo de eo certarunt, ac successive omnes sibi fuere invicem carnifices. Omnia jam dicta liquent ex Appiano, Justino, Josepho, Eusebio, Orosio et aliis.

Chronotaxis Ptolemæorum regum Ægypti, qui post Alexandrum Magnum eodem tempore, quo Seleucidæ in Syria, regnarunt in Ægypto.

1. Ptolemæus Lagi post Alexandrum statim occupavit Ægyptum, ab eoque omnes posteri ejus nominati sunt Ptolemæi, uti ante Pharaones. Regnavit annis 40.

2. Ptolemæus Philadelphus, filius Ptol. Lagi, post ejus mortem regnavit annis 38. Hic 120 Judæorum millia, quæ pater captiva in Ægyptum abduxerat, libera dimisit, ac ab Eleazaro Pontif. petiit et obtinuit 72 Interpretes, qui Biblia ex Hebræo in Græcum idioma traducerent.

3. Ptolemæus Evergetes frater Philadelphi Seleucum Cavinicum, ejusque filium Ceraunum prælio vicit. Regnavit annis 26.

4. Ptolemæus cognominatus Philopator, id est, amans patris per antiphrasin, eo quod interfecisset patrem, matrem, fratrem, sororem et uxorem, inescatus illecebris Agathocleæ meretricis, regnavit annis 17.

5. Ptolemæus Epiphanes filius Ptol. Philopatoris, qui uxorem duxit Cleopatram filiam Antiochi Magni et sororem Antiochi Epiphanis, à qua omnes deinde reginæ Ægypti vocati sunt Cleopatræ, regnavit annis 23.

6. Ptolem. Philometor, Ptol. Epiphanis filius senior, regnavit annis 35. Hoc regnante, ejus avunculus Antiochus Epiphanes ingressus est Ægyptum, ut litem ejus cum fratre juniore Ptol. Physcone dirimeret, sed revera ea mente, ut regnum occuparet. Unde Philometore opem Romanorum implorante, ab eis jussus fuit Antiochus Ægypto excedere; quare frendens ipse iram suam in Judæos evomuit, ut audiemus, l. 2. cap. 4. et lib. 1. cap. 12. Rursum Philometor anno regni sui 18 concessit Oniæ, qui erat filius Oniæ sancti Pont. ædificare templum Heliopoli in Ægypto, simile Jerosolymitano, quod ab eo dictum est Onion, stetitque annis 233, eversum tandem una cum templo Jerosolymitano à Tito et Vespasiano. Ita Josephus, Eusebius et alii. Tandem Philometor, subdole volens Alexandrum generum suum privare regno Asiæ, illico mortuus interiit anno Græcorum 167. 1. Machab. 11. v. 1 et 18.

7. Ptol. Physcon, sive Evergetes, Philometoris frater, post fratrem regnavit annis 29. Hic novo prodigio fuit frater, maritus, simul et gener Cleopatræ: nam ejus filiam in uxorem duxit. Porro cùm Cleopatra, Physcone marito victo, sola regnaret, Physcon tam suum, quàm ejus filium in frusta concisum, et arcæ inclusum in natalitio matris die ipsi inter epulas apponi curavit, teste Justino l. 38 et 39.

8. Ptol. Lathuri filius Ptol. Evergetis, ab aliis cognominatus Soter, regnavit annis 16.

9. Ptol. Alexander frater Lathuri cum matre, quæ Lathurum ejecerat, regnavit annis 10.

10. Ptol. Lathuri, ob sævitiam matris regno restitutus, rursum regnavit aliis annis 8.

11. Ptol. dictus Auletes, eo quod choraulam exercuisset, filius Lathuri, ait Salianus. Hic genuit Cleopatram, quæ ultima fuit Ægypti regina. Idem cum filia Berenice universim regnavit annis 30.

12. Ptolem. Dionysius, filius Auletis, quia

puer, rexit Ægyptum per Cleopatram sororem annis 5.

13. Cleopatra, subverso fratre Ptol. Dionysio, sola regnavit annis 17. Hæc est celebris illa concubina M. Antonii triumviri, qui ab Augusto Cæsare in prælio victus occubuit: Cleopatra, ne in manus Augusti veniret, aspidum morsu seipsam interemit. Augustus mox totam Ægyptum sibi et Romanis subjugavit, tuncque cœpit esse monarcha anno urbis conditæ 724, qui fuit Olympiadis 187 annus tertius.

Omnia hæc tradunt Eusebius, Justinus, sanctus Epiphan. Beda, Salianus, Torniellus et alii. Hæc magnam lucem afferent utrique Machab. libro. Nam Antiochi et Demetrii reges Asiæ diu cum Ptolemæis regibus Ægypti de Judæa, imo de imperio certarunt: nam inter utrosque media erat Judæa, quæ proinde erat utrisque pomum discordiæ, ut de ea sibi arroganda utrique contenderent.

Chronotaxis Machabæorum, sive Assamonæorum, qui populo præfuere non tantum ut Pontifices, sed et ut Principes.

1. Mathathias contra Anton. Epiphanem insurgens anno Epiphanis nono, qui fuit annus Græcorum 145, Pontificatum et Principatum Israelis gessit paucis mensibus, 1. Machab. 2. versu 1.

2. Judas Machabæus, Mathathia mortuo, quasi filius primogenitus in Pontificatu et Principatu patri successit: patriam et verum Dei cultum fortissime et felicissime propugnavit; templum ejecto Antiochi idolo expurgavit, anno Græcorum 146: occisus tandem acerrime pugnans contra Bacchidem anno Græcorum 152, 1. Machab. 9. v. 3 et 18. Ergo Israelem rexit et defendit annis 6.

3. Jonathas fratri Judæ surrogatus est à populo, approbante postea Alexandro Veles Ant. Epiphanis filio, 1. Machab. 10. vers. 5 et 20. Tandem per dolum interemptus fuit à Tryphone anno Græcorum 170, 1. Machab. 13. v. 23 et 41, cum præfuisset annis 19.

4. Simon fratri Jonathæ in Ducatu et Pontificatu substitutus est, 1. Machab. 13. v. 8 et 25. Per dolum interemptus est à Ptolemæo genero suo anno Græcorum 177, 1. Machab. ult. v. ult. cum gubernasset annis 7.

5. Joannes Hircanus Simonis filius præfuit ut dux et Pontifex annis 31. Hujus fit mentio, 1. Machab. ult. v. ult. atque in eo finitur sacra Machabæorum, omnisque veteris Testamenti historia, et S. Scriptura.

6. Aristobulus Joannis Hircani filius. Hic primus regis nomen et coronam assumpsit, quod ejus exemplo cæteri ejus posteri assumpserunt. Hic fratrem Antigonum occidit, atque eodem anno Dei vindicta vomens sanguinem interiit. Regnavit annum 1.

7. Jannæus Aristobuli frater junior, qui, ut Græcis placeret, græcum nomen assumpsit, dictusque est Alexander. Hic duos reliquit filios, Hircanum et Aristobulum, qui inter se de regno usque ad Herodem contenderunt, eique prædæ fuerunt. Regnavit annis 27.

8. Alexandra uxor Jannæi, eo mortuo regnum usurpans, regnavit annis 9.

9. Aristobulus junior Jannæi filius, Hircano fratre seniore excluso, Pontificatum et regnum invasit; sed à Pompeio captus, Romam missus fuit cum duobus filiis Antigono et Alexandro, cum regnasset annis 3. Tunc Pompeius Jerusalem cepit, totamque Judæam Romanis subjecit, et vectigalem effecit, Cicerone et Antonio consulibus.

10. Hircanus senior Jannæi filius Pontificatui restituitur à Pompeio, eumque variis jactatus casibus tenet per annos 22.

11. Alexander Aristobuli filius, Roma elapsus, Judæam occupare conatus est; sed post triennium à Gabinio captus, à Pompeio capite mulctatus fuit; pater quoque ipse Aristobulus cum altero filio Antigono, Roma fugiens, ope Parthorum Judæam et Pontificatum occupavit tribus annis cum dimidio. Verum Julius Cæsar Hircano Pontificatum adjudicavit, uti jam ante fecerat Pompeius, ac Antipatri Idumeæ, Judææ et Hircani tutelam, quasi procuratori commisit: deinde M. Antonius Herodem et Phasellum filios Antipatri tetrarchas constituit. Denique Antigonus ultimus Machabæorum, petente Herode, capite truncatus fuit post annos 4.

In Antigono defecit omnis stirps Assamonæorum, æque ac eorum regnum et Pontificatus, cum utrumque tenuissent per annos 126, ut vult Josephus, vel potius per annos 130, ut vult Salianus et alii. Tot enim fluxere ab anno nono Ant. Epiphanis usque ad annum primum Herodis, quo ipse cæso Antigono pleno jure regnum occupavit, atque in eo defecit sceptrum Judæ, ideoque venit Christus juxta oraculum Jacobi, Genes. 49. 10. Hæc omnia patent ex Josepho, Eusebio, Saliano, Torniello, Pererio et aliis.

Pontificum series ab Alexandro Magno usque ad Christum.

1. Jaddo. Hic occurrit Alexandro Magno, eumque Judæis infensum reconciliavit, teste Josepho l. 11 et 13. sub finem. Præfuit juxta Eusebium annis 17.

Jaddi frater junior fuit Manasses, qui templum simile Jerosolymitano à Sanaballat socero suo fabricatum in monte Garizim adiit, ejusque fuit Pontifex, de quo Judæis cum Samaritanis perpetua fuit lis et contentio usque ad Christum, ut patet Joannis 4. Vide Josephum l. 11. c. 7.

2. Onias primus, Jaddi filius, cui nonnulli dant annos 23.

3. Simon Oniæ filius, cognomento Justus, cujus elogia describit Eccles. c. 50. v. 1.

4. Eleazarus Simonis frater, qui 72 inter-

pretes misit ad Ptol. Philadelphum, ut vetus Testamentum ex Hebræo in Græcum converterent.

5. Manasses filius Oniæ primi, frater Simonis, et patruus Eleazari.

6. Onias secundus Simonis Justi filius, cognomento Avarus.

7. Simon secundus Oniæ secundi filius.

8. Onias tertius, cognomento Sanctus, filius Simonis secundi, qui orans pro Heliodoro flagellato ab Angelis illi vitam impetravit, 2. Machab. 3 et 1. Machab. 12. versibus 7 et 8. Hujus Oniæ filius et ipse dictus Onias, sub Ptolemæo Philometore templum erexit Heliopoli in Ægypto, quod ab eo vocatum est Onion.

9. Jesus, sive Jason frater Oniæ Sancti, qui excluso fratre Pontificatum emit ab Ant. Epiphane, 2. Machab. 4. 7. et c. 5. v. 5.

10. Menelaus Onias, Simonis Benjaminitæ frater, Pontificatum emens ab eodem Epiphane deturbavit Jasonem, sicut ille deturbarat Oniam Sanctum; sed cum pecuniam Epiphani promissam præstare non posset, in ejus locum suffectus est Lysimachus ejus frater, 2. Machab. 4. v. 27. Mox, lapidato Lysimacho, Menelaus rursum novis pecuniis Pontificatum coemit. Ibidem versu ult. Hi ergo fuere invasores et pseudo Pontifices.

11. Mathathias Judæ Machabæi pater: de quo et filiis jam dixi. Quare breviter eos duntaxat recensebo, ut seriem Pontificum expleam.

12. Judas Machabæus.

13. Jonathas, frater Judæ.

14. Simon, frater Jonathæ.

15. Joannes Hircanus Simonis filius.

16. Aristobulus, filius Hircani.

17. Jannæus Alexander, frater Aristobuli.

18. Aristobulus, filius junior Jannæi.

19. Hircanus, senior filius Jannæi.

20. Antigonus, Aristobuli filius, in quo desiit stirps Assamonæorum.

21. Ananclus, ab Herode Pontifex constitutus.

22. Aristobulus.

23. Ananclus secundo.

24. Simon Phabetis.

25. Simon Boethi socer Herodis, sub cujus vitæ finem natus est Christus, novus novi Testamenti Pontifex secundùm ordinem Melchisedech, Heb. 7.

Ex dictis collige à morte Alexandri Magni usque ad annos Græcorum, sive usque ad initium regni Seleuci in Asia fluxisse annos 12; inde usque ad Machabæos annos 145; denique à Machabæis usque ad Christi nativitatem annos 165. Mors ergo Alexandri Christi ortum antecessit annis 322. Vide Chronologiæ tabulam, quam præposui Pentateucho.

Ordo et connexio Librorum Machabœorum.

Moses in Genesi descripsit originem mundi et Ecclesiæ Dei, deinde ejus propagatio usque ad reges Israelis Saulem et Davidem narratur in libro Josue et Judicum. Mox in libro Regum ejus progressus recensetur, quem habuit sub regibus, puta Saule, Davide, Salomone, etc. item quæ passa est à regibus Assyriorum et Chaldæorum, quorum prima fuit monarchia. Deinde in Esdra, Nehemia, Tobia, Judith, Esther commemorantur ea quæ eidem Ecclesiæ, puta Israeli et populo Dei tam prospera quàm adversa contigerunt in secunda monarchia, quæ fuit Cyri et regum Persarum. Nunc in hisce libris Machabæorum narrantur ea quæ eidem acciderunt commoda et incommoda in tertia monarchia, quæ fuit Alexandri Magni et Græcorum, puta ab Antiochis regibus Asiæ et Syriæ, et Ptolemæis regibus Ægypti: inter utrosque enim media fluctuavit semper Judæa, nunc his, nunc illis, vel amica, vel inimica.

Porro quatuor reperiuntur libri Machabæorum, quorum hic est ordo historicus et chronologicus. Primo loco ordine temporum et rerum gestarum collocandus est liber tertius Machabæorum, quia recenset ea quæ Israeli et populo Dei contigerunt sub Ptol. Philopatore rege Ægypti et Antiocho magno rege Asiæ. Secundo loco ponendus est is qui nunc in Bibliis ponitur secundus, quia complectitur gesta et bella Judæ Machabæi cum Antiocho Epiphane, qui fuit filius Antiochi Magni. Tertium locum poscit is qui in Bibliis est primus Mach., quia ad acta Judæ addit gesta Jonathæ et Simonis, fratrum et successorum Judæ. Quartum locum vindicat liber quartus, quia conscribit facta Joannis Hircani, qui fuit filius Simonis fratris Judæ. Sed inter hos quatuor soli duo medii sunt canonici; cæteri vero duo, scilicet primus et ultimus, sunt ἀπόκρυφοι, id est, occultæ et incertæ auctoritatis, non tamen falsi, aut damnati: quales pariter sunt liber tertius et quartus Esdræ.

Rursum liber primus Machab. qui in Bibliis exstat, quasi Canonicus, multum differt à secundo, et ab alio auctore conscriptus est: nam redolet phrasin Hebræam, secundus vero Græcam. Rursum primus sua consignat per annos Græcorum, numerando eos juxta computum Alexandrinum; secundus vero juxta computum Chaldaicum, qui ab Alexandrino distat integro anno cum medio, ut suo loco ostendam. Denique liber secundus narrat acta Judæ alio modo, quàm narrata sint lib. primo, nec unquam libri primi meminit. Denique primus actis Judæ addit acta Jonathæ et Simonis, quæ omittit secundus.

CAPUT PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

ALEXANDER MAGNUS MORITURUS SUA REGNA INTER PRINCIPES PARTITUR. EX HORUM UNO, SCILICET, SELEUCO PROGNATUS EST ANTIOCHUS EPIPHANES, QUI JUDÆAM VASTAVIT, TEMPLUM DIRIPUIT, IN EOQUE JOVIS IDOLUM COLLOCAVIT, PLURIMOS OCCIDIT JUDÆOS, CÆTEROS AD IDOLOLATRIAM COMPULIT, AC RESISTENTES PER VARIA TORMENTA MARTYRIO AFFECIT.

1. ET factum est, postquam percussit Alexander Philippi Macedo, qui primus
regnavit in Græcia, egressus de terra Cethim, Darium regem Persarum
et Medorum; 2. constituit prælia multa, et obtinuit omnium munitiones,
et interfecit reges terræ; 3. et pertransiit usque ad fines terræ; et accepit
spolia multitudinis Gentium; et siluit terra in conspectu ejus. 4. Et con-
gregavit virtutem, et exercitum fortem nimis; et exaltatum est, et eleva-
tum cor ejus; 5. et obtinuit regiones Gentium, et tyrannos; et facti sunt
illi in tributum. 6. Et post hæc decidit in lectum; et cognovit quia moreretur. 7. Et
vocavit pueros suos nobiles, qui secum erant nutriti à juventute; et divisit illis regnum suum,
cum adhuc viveret. 8. Et regnavit Alexander annis duodecim, et mortuus est. 9. Et obti-
nuerunt pueri ejus regnum, unusquisque in loco suo; 10. et imposuerunt omnes sibi diademata
post mortem ejus, et filii eorum post eos annis multis, et multiplicata sunt mala in terra.
11. Et exiit ex eis radix peccatrix, Antiochus illustris, filius Antiochi regis, qui fuerat Romæ
obses; et regnavit in anno centesimo trigesimo septimo regni Græcorum. 12. In diebus illis
exierunt ex Israel filii iniqui, et suaserunt multis, dicentes: Eamus, et disponamus testa-
mentum cum Gentibus, quæ circa nos sunt; quia ex quo recessimus ab eis, invenerunt nos
multa mala. 13. Et bonus visus est sermo in oculis eorum. 14. Et destinaverunt aliqui de po-
pulo, et abierunt ad regem; et dedit illis potestatem ut facerent justitiam Gentium. 15. Et
ædificaverunt gymnasium in Jerosolymis secundum leges Nationum; 16. et fecerunt sibi præ-
putia, et recesserunt à testamento sancto, et juncti sunt Nationibus, et venumdati sunt ut fa-
cerent malum. 17. Et paratum est regnum in conspectu Antiochi, et cœpit regnare in terra
Ægypti, ut regnaret super duo regna. 18. Et intravit in Ægyptum in multitudine gravi, in
curribus, et elephantis, et equitibus, et copiosa navium multitudine; 19. et constituit bellum
adversus Ptolemæum regem Ægypti, et veritus est Ptolemæus à facie ejus, et fugit, et ceci-
derunt vulnerati multi. 20. Et comprehendit civitates munitas in terra Ægypti, et accepit spolia
terræ Ægypti. 21. Et convertit Antiochus, postquam percussit Ægyptum in centesimo et quadra-
gesimo tertio anno; et ascendit ad Israel, 22. et ascendit Jerosolymam in multitudine gravi. 23. Et
intravit in sanctificationem cum superbia, et accepit altare aureum, et candelabrum luminis, et uni-
versa vasa ejus, et mensam propositionis, et libatoria, et phialas et mortariola aurea, et velum, et
coronas, et ornamentum aureum, quod in facie templi erat; et comminuit omnia. 24. Et accepit ar-
gentum, et aurum, et vasa concupiscibilia; et accepit thesauros occultos, quos invenit; et sublatis
omnibus abiit in terram suam. 25. Et fecit cædem hominum, et locutus est in superbia magna. 26.
Et factus est planctus magnus in Israel, et in omni loco eorum; 27. et ingemuerunt principes et se-
niores: virgines et juvenes infirmati sunt, et speciositas mulierum immutata est. 28. Omnis mari-
tus sumpsit lamentum; et quæ sedebant in thoro maritali, lugebant; 29. et commota est terra
super habitantes in ea, et universa domus Jacob induit confusionem. 30. Et post duos annos
dierum, misit Rex principem tributorum in civitates Juda, et venit Jerusalem cum turba
magna. 31. Et locutus est ad eos verba pacifica in dolo, et crediderunt ei. 32. Et irruit super

civitatem repente, et percussit eam plaga magna, et perdidit populum multum ex Israel.
33. Et accepit spolia civitatis : et succendit eam igni, et destruxit domos ejus, et muros ejus
in circuitu; 34. et captivas duxerunt mulieres; et natos, et pecora possederunt. 35. Et ædifi-
caverunt civitatem David muro magno et firmo, et turribus firmis, et facta est illis in arcem;
36. et posuerunt illic gentem peccatricem, viros iniquos, et convaluerunt in ea, et posuerunt
arma, et escas, et congregaverunt spolia Jerusalem; 37. et reposuerunt illic; et facti sunt in
laqueum magnum. 38. Et factum est hoc ad insidias sanctificationi, et in diabolum malum in
Israel; 39. et effuderunt sanguinem innocentem per circuitum sanctificationis, et contamina-
verunt sanctificationem. 40. Et fugerunt habitatores Jerusalem propter eos, et facta est habi-
tatio exterorum, et facta est extera semini suo, et nati ejus reliquerunt eam. 41. Sanctificatio ejus
desolata est sicut solitudo, dies festi ejus conversæ sunt in luctum, sabbata ejus in opprobrium,
honores ejus in nihilum. 42. Secundùm gloriam ejus multiplicata est ignominia ejus; et subli-
mitas ejus conversa est in luctum. 43. Et scripsit rex Antiochus omni regno suo, ut esset
omnis populus unus, et relinqueret unusquisque legem suam. 44. Et consenserunt omnes
Gentes secundùm verbum regis Antiochi; 45. et multi ex Israel consenserunt servituti ejus,
et sacrificaverunt idolis, et coinquinaverunt sabbatum. 46. Et misit Rex libros per manus nun-
tiorum in Jerusalem, et in omnes civitates Juda, ut sequerentur leges Gentium terræ; 47. et
prohiberent holocausta, et sacrificia, et placationes fieri in templo Dei; 48. et prohiberent
celebrari sabbatum, et dies solemnes; 49. et jussit coinquinari sancta, et sanctum populum
Israel. 50. Et jussit ædificari aras, et templa, et idola, et immolari carnes suillas, et pecora
communia; 51. et relinquere filios suos incircumcisos, et coinquinari animas eorum in om-
nibus immundis, et abominationibus, ita ut obliviscerentur legem, et immutarent omnes jus-
tificationes Dei. 52. Et quicumque non fecissent secundùm verbum regis Antiochi, moreren-
tur. 53. Secundum omnia verba hæc scripsit omni regno suo; et præposuit principes populo,
qui hæc fieri cogerent. 54. Et jusserunt civitatibus Juda sacrificare. 55. Et congregati sunt
multi de populo, ad eos qui dereliquerant legem Domini; et fecerunt mala super terram;
56. et effugaverunt populum Israel in abditis, et in absconditis fugitivorum locis. 57. Die
quinta decima mensis Casleu, quinto et quadragesimo et centesimo anno, ædificavit rex An-
tiochus abominandum idolum desolationis super altare Dei, et per universas civitates Juda in
circuitu ædificaverunt aras; 58. et ante januas domorum, et in plateis incendebant thura, et
sacrificabant; 59. et libros legis Dei combusserunt igni, scindentes eos; 60. et apud quem-
cumque inveniebantur libri testamenti Domini, et quicumque observabat legem Domini, se-
cundùm edictum regis, trucidabant eum. 61. In virtute sua faciebant hæc populo Israel, qui
inveniebatur in omni mense et mense in civitatibus. 62. Et quinta et vigesima die mensis sa-
crificabant super aram, quæ erat contra altare. 63. Et mulieres, quæ circumcidebant filios
suos, trucidabantur secundùm jussum regis Antiochi, 64. et suspendebant pueros à cervicibus
per universas domos eorum; et eos, qui circumciderant illos, trucidabant. 65. Et multi de
populo Israel definierunt apud se, ut non manducarent immunda; et elegerunt magis mori,
quam cibis coinquinari immundis; 66. et noluerunt infringere legem Dei sanctam, et trucidati
sunt; 67. et facta est ira magna super populum valde.

1. ET FACTUM EST, POSTQUAM PERCUSSIT ALEXANDER (Magnus) PHILIPPI (filius) MACEDO, QUI PRIMUS (Græce προτερον, id est, prius) REGNAVIT IN GRÆCIA, scilicet, tota, ait Serarius : EGRESSUS DE TERRA CETHIM,] id est, de regionibus Judææ transmarinis (has enim Judæi vocant Cethim) uti sunt Macedonia, Græcia, Cyprus, etc. sic hodie eos, qui trans Alpes habitant Itali vocant tramontanos. Rursum nonnulli per *Cethim* accipiunt proprie Macedoniam (quæ hodie Albania dicitur), tum quia Philippus et Persæ vocantur reges Cethæorum, id est, Macedonum, 1. Mach. 8. 5; tum quia Suidas verbo *Latini* et κιτιευς asserit Macedoniam per prosthesin dictam à Cethim, nempe μακετις et Attice μακεττα; sic et S. Hieronymus l. 5. in Isaiam c. 23 et in c. 27. Ezech. et 11. Daniel per Cethim accipit insulas Macedoniæ; et S. Epiph., hæresi 30, ait Alexandrum dici egressum ex Gethim, id est ex Macedonia, quia in ea erat genus Cypriorum, ac Rhodiorum, quibus proprie competit hoc nomen : Cethim enim teste Josepho l. 1. Ant. cap. 7. proprie dicta est Cyprus, et inde quævis aliæ insulæ. Insulas autem vocant Hebræi omnes transmarinas regiones, uti sunt Italia, Græcia, Macedonia. Favet, quod Livius l. 5. Decade 2. nominet in Macedonia Citium, quo totus exercitus Persei convenerat. Favet quoque vocis Macedoniæ affinitas cum Cethim. Quare Dionysius de situ

orbis et Hesychius in Lexico Macedoniam vocant Macetam, et Macedones Macetas. Unde Aus. in claris urb. Epigr. 2. *Macetumque attollere nomen.* Quin et Thucydides l. 2. c. 2. ait Cyprios in Macedoniam transmigrasse, ut eis suum nomen Cethim indere potuerint. Sic et Theod. Annius, Pintus, Fererius in Isaiæ 2. per Cethim accipiunt Macedoniam.

Darium regem Persarum] ultimum, cognomento Codomannum. Hunc percussit et occidit Alexander Magnus anno sexto regni sui, tumque monarchiam à Dario et Persis ad se et ad Græcos transtulit, factusque monarcha regnavit alios sex annos: mortuus est enim anno regni sui duodecimo. Porro Darius prius vocatus est Codamus, et cauponam exercuit Susis, ait Dionys. Chrysost. orat. 5; inde creatus est præfectus Armeniæ, ac tandem rex: quare non erat ex stirpe regia, sed id simulavit assumendo nomen regale Darii, ideoque eum Alexander invasit, et regno sibi non debito privavit.

3. Et pertransiit usque ad fines terræ,] omnia sibi armis subjugans usque ad Gangem et Oceanum Indicum, ait Josephus, Livius et Justinus.

Et siluit terra in conspectu ejus] præ terrore fortitudinis et victoriarum ejus continuarum, ut nemo ei auderet resistere, nec contra eum hiscere, sicut mures silent in conspectu felis, et canes coram leone.

4. Et congregavit virtutem et exercitum,] id est, exercitum non tam multitudine, quam virtute militum metuendum. Alexandri enim milites erant veterani, laboribus et præliis assueti, continuis victoriis animosi, ut omnia pervaderent et subjicerent. Est hendiadis. Unde Græce est: *congregavit virtutem*, id est exercitum fortem.

Et elevatum est cor ejus,] adeo ut divinitatem affectaret, et ab ipso Jove fatum se esse contenderet. Quam opinionem vanam ex ingentibus victoriis, et adulantium blandimentis, et rebus supra fidem prosperis imbiberat, ut Olympiadem teste Angellio lib. 13. cap. 4. Junonis pellicem faceret. Ad Græcos scripsit stolidus, et ut ipsum Deum facerent jussit, ut ait Ælianus lib. 2. variæ historiæ cap. 19; sed à Lacedæmoniis derisus, vecordiæ et stuporis incusatur, ut idem Ælianus est auctor l. 5. c. 2. Adulatus est ei sacerdos Hammonis pro παιδιον, id est *puer, fili*, vocans eum παι διος, id est, *fili Jovis.*

6. Post hæc,] anno regni sui 12, monarchiæ vero sexto, ætatis 33, decidit in lectum,] vel ex nimio potu, uti narrat Plutarchus in ejus vita, et Seneca epist. 8. 3. vel ex veneno, uti censet Curtius.

7. Et vocavit pueros, id est, duces principes sibi intimos, uti fuere Ptolemæus Lagi filius, Seleucus, Antigonus, Aridæus, Perdiccas, Cassander et alii: et divisit illis regnum suum.] Idem asserit Josephus Gorionides lib. 3, ac S. Cyrillus Jerosol. Catechesi 4. de S. Script. et alii. Favet quod scribit Curtius, l. 10. cap. 10. *Credidere,* inquit, *quidam testamento Alexandri distributas esse provincias;* idque à variis auctoribus traditum asserit, licet ipse contrarium sentiat. Porro Auctori nostro, cui quasi scriptori hagiographo Patres Græci et Latini, imo tota Ecclesia fidem sacram tribuit, magis credendum est, quàm Diodoro, Justino, Curtio et Orosio asserentibus, Perdiccam post mortem Alexandri provincias inter Principes distribuisse: quod tamen fieri quoque potuit, nimirum ut Alexander Perdiccæ dato annulo, quasi secreti sui conscio mandarit, ut imperium suum in duodecim Principes divideret. Id enim fecit Perdiccas, utique id non facturus, sed sibi plurima retenturus, nisi id ei Alexander mandasset. Rursum S. Thom. Glossa, Dionys. Josephus, Stephanus sic exponunt: *Divisit illis regnum*, id est dividendum reliquit, exposuit et obtulit, q. d. Alexander moriens nullum certum hæredem designavit, sed voluit ut principes inter se illud ex æquo dividerent. Audi nunc Justinum, l. 12: *Cum deficere eum amici viderent, quærunt quem imperii faciat hæredem. Respondit, dignissimum. Tanta illi magnitudo animi fuit, ut cum Herculem filium suum, cum fratrem Aridœum, et cum Roxanem uxorem prægnantem relinqueret, oblitus necessitudinem, dignissimum nuncuparet hæredem. Sexto die, præclusa voce, exemplum digito annulum Perdiccæ tradidit. Quæ res gliscentem amicorum dissentionem sedavit. Nam etsi non voce nuncupatus hæres, indicio tamen electus esse videbatur.*

Porro inter hos duodecim Alexandri hæredes et successores primarii fuere quatuor, nimirum Ptolemæus, qui Ægyptum; Antigonus, qui Asiam; Aridæus, qui Macedoniam; Seleucus, qui Syriam, Babyloniam et Persiam, ac victo Antigono Asiam occupavit.

8. Et mortuus est] Babylone, ex veneno dolo Antipatri ei dato, ait Beda et Q. Curtius; vel ut alii ex crapula, vel ex utroque: plura de gestis Alexandri dixi Daniel. c. 8. Vide hîc vanitatem regum et regnorum mundi. En tibi Alexander, qui mundum subjugarat et novos mundos, quos subjugaret quærebat, sex tantum annis imperio suo gavisus est, ac sexto anno mortuus exiguo tumulo conditus, sepultusque jacet. Vere Juvenal. Satyra 10:

> Unus Pellæo juveni (*Alexandro*) non sufficit orbis,
> Æstuat infelix angusto limite mundi, etc.
> Sarcophago contentus erit: mors sola fatetur
> Quantula sunt hominum corpuscula.

Hinc Apelles pinxit Alexandrum, quasi fulmen manu tenentem, eo quod instar fulminis omnia pervaserit, sed et illico disparuerit, ut fulmen. Narrat Petrus Alphonsus plures philosophos (forte Gymnosophistas, qui olim quæstiones ab Alexandro propositas resolverant) audita morte Alexandri ad funus accurrisse. Atque unus, inquit, dicebat: *Heri totius terræ spatiositas Alexandro non suffecit; nunc trium quatuorve ulnarum spatium illi ipsi sufficit.* Aiebat alius: *Heri potuit Alexander à morte multos liberare; hodie seipsum non potest.* Alius, cum aureum ejus loculum videret: *Heri Alexander ex auro fecit thesaurum, hodie aurum ex ipso fecit thesaurum.* Alius: *Heri Alexander terram oppressit, hodie à terra opprimitur.*

Denique mater Alexandri Olympias ingemuit: *O fili*, inquit, *qui cœli particeps esse studebas, ne iis quidem potiri vales, quæ mortalium omnium communia sunt, terra et sepultura.* Mansit enim cadaver insepultum Alexandri ad triginta dies ob principum dissidia. Ite nunc, filii Adæ, terræ, ut talpæ inhiate, agros agris,

urbes urbibus, regna regnis accumulate, cras morituri.

O curas hominum! ô quantum est in rebus inane!

Pulcher fuit Alexander, nunc est putre cadaver: fuit Cyrus, nunc est Irus: fuit remex calicum, nunc est esca vermium; fuit terror gentium, nunc est præda dæmonum: fuit inclytus rex gloriæ, nunc est follis et fomentum gehennæ, eritque semper in omnem æternitatem. Hoc speculum intuere, ô Lector, tibique dicito: *Hodie Alexandro, cras mihi.*

11. ET EXIIT EX IIS RADIX PECCATRIX ANTIOCHUS ILLUSTRIS,] q. d. Ex uno ducum Alexandri, et post ejus mortem regum, prognatus est Antiochus Epiphanes, puta ex Seleuco, qui victo Antigono sibi diadema Asiæ imposuit, anno 12 post mortem Alexandri; à Seleuco enim sexta generatione descendit *Epiphanes*, id est, illustris. Verius ab aliis dictus *Epimanes*, id est, insanus; tum, quia multa stulta et insana factitavit, quæ ex Leonico recensui, Daniel 11. 21; tum quia, quasi furiis infernalibus actus insanuit, et crudelissime sæviit in Judæos. Aliam causam dat Polybius, quod à Magis per magiam fuerit intoxicatus, et in mentis delirium vesaniamque actus.

Epiphanes vocatur *radix peccatrix*, quia sicut ex radice germinant poma et fructus, sic ex Epiphane germinarunt omnia peccata, superbiæ, avaritiæ, libidinis, crudelitatis, impietatis, sacrilegiorum, etc., quæ toto hoc capite et seq. audiemus. Hinc ipse fuit expressus typus et præcursor Antichristi, qui 2. Thessal. 2. à Paulo vocatur *homo peccati*, quia erit impiissimus et scelestissimus.

FILIUS ANTIOCHI REGIS (cognomento Magni), QUI FUERAT ROMÆ OBSES.] Antiochus enim Magnus cum Annibale victus à Scipione Asiatico, fratre Scipionis Africani, eo quòd Annibalis consilia neglexisset, Scipioni et Romanis obsidem pacis et fœderis dedit filium suum juniorem Ant. Epiphanem. Sed Epiphanes, mortuo patre et fratre seniore Seleuco Philopatore per dolum ab Heliodoro interfecto, clam Roma elapsus in Syriam, ibi regnare cœpit anno 137 REGNI GRÆCORUM, id est, post mortem Alexandri Magni anno 145. Nam anni Græcorum incipiunt à Seleuco, qui 12 anno à morte Alexandri regem Asiæ se fecit, regnumque ad posteros propagavit, uti dixi in Procœmio q. 3.

12. IN DIEBUS ILLIS EXIERUNT EX ISRAEL FILII INIQUI,] quorum dux fuit Jesus Oniæ Pontificis frater, qui Gentilizans et Græcizans Jasonem se vocavit, et Pontificatum, fratre Onia ejecto, invasit, de quo lib. 2. cap. 4. 7. Item Menelaus, Simon et similes, de quibus l. 2. c. 5. Hi videntes iniquitatem æque ac potentiam Antiochi Epiphanis Syriæ et Judææ dominantis, ejus impietati se conformarunt, ut ab eo opes et honores consequerentur, ac cæteris Judæis præficerentur, fierentque Pontifices et gubernatores, imo Domini Judæorum, nimirum:

Regis ad exemplum totus componitur orbis.

Sicut ergo pius rex David Judæos fecit pios, sic impius Epiphanes eos fecit impios.

14. DEDIT (Epiphanes) ILLIS POTESTATEM, UT FACERENT JUSTITIAM GENTIUM,] ut scilicet Gentilium ritus et mores, ac præsertim falsam religionem et idololatriam, liberamque libidinem sequerentur, et in Judæam inducerent; unde sequitur:

15. ET ÆDIFICAVERUNT GYMNASIUM IN JEROSOLYMIS SECUNDUM LEGES NATIONUM,] in quo scilicet adolescentes discerent non tantum Gentilium fabulas et litteras, uti censent S. Thom. et Lyran. item digladiari, sagittare, certare cursu, saltu, disco, ac luctari in palæstra, etc., sed etiam docerentur omnem luxuriam, etiam contra naturam pederasticam et sodomiticam, unde gymnasiis hisce adduntur ephebiæ sive lupanaria, l. 2. cap. 4. 12. Et talia erexere impii reges olim in Juda, quæ effeminatorum vocantur, quibus præerat quasi sacerdotissa et principissa mater Asæ regis Juda, 3. Reg. 15. 12; sed Asa aliique pii reges ea sustulerunt, restituit vero Herodes, teste Josepho l. 14. cap. 9. et lib. 15. cap. 11. Disce hîc quod sicut veræ religionis comes est puritas ac castitas; sic falsæ, ac hæresis comes est impuritas et libido: certe virginum tam virorum, quàm feminarum agmina, quæ votam Deo castitatem religiose per omnem vitam servant, non nisi in orthodoxa fide reperies.

16. ET FECERUNT SIBI PRÆPUTIA,] id est, præputia sibi in circumcisione resecta certis instrumentis et medicamentis attraxerunt, et recrescere fecerunt, ut circumcisionem et Judaismum hoc facto evitarent, et Gentilismum profiterentur; hujus enim rei symbolum erat præputii reductio. Vide dicta 1. Corinth. 7. 18. ad illa: *Non adducat præputium.*

17. ET PARATUM EST REGNUM (Asiæ et Syriæ) IN CONSPECTU ANTIOCHI (Epiphanis); Seleucus enim Philopator senior frater Epiphanis dolo Heliodori fuit occisus; quare Epiphanes, adjuvantibus Eumene et Attalo vicinis regibus, facile patris regnum solus occupavit. Nec hoc contentus: COEPIT REGNARE IN TERRA ÆGYPTI,] nam ut sequitur:

18. ET INTRAVIT IN ÆGYPTUM IN MULTITUDINE GRAVI,] id est copiosa, puta numeroso magnoque exercitu. Est enallage; ponitur enim quantitas continua, pro discreta, puta gravis, sive magna pro multa. Sic *musca gravissima* vocatur plurima, Exodi 8. 24. Vide ibi dicta. Porro Ant. Epiphanes bis intravit in Ægyptum, simulans se velle adjuvare Ptol. Philometorem suum ex Cleopatra sorore nepotem et puerum, sed revera ea mente, ut excluso nepote ipse regnum Ægypti suo regno Asiæ adjiceret. Primo, intravit anno secundo regni sui, de quo agitur 2. Machab. 4. 21. Secundo, anno sexto regni sui, qui fuit Græcorum 142 de quo hîc agitur; nam anno sequenti 143 ex Ægypto ascendit in Israel, ut dicitur v. 21.

23. ET INGRESSUS EST SANCTIFICATIONEM,] id est sanctuarium, puta templum Judæis sanctissimum, indeque sacrilege abstulit ALTARE AUREUM, id est altare thymiamatis; ET MENSAM AUREAM, in qua 12 Tribus Deo offerebant 12 panes PROPOSITIONIS, ET LIBATORIA, id est cyathos, crateres, aliaque vasa, quibus vinum, oleum, sanguis victimarum Deo libabatur, id est, ad cornu altaris effundebatur.

25. ET FECIT CÆDEM HOMINUM, nimirum, ut dicitur 2. Mach. 5. 12: *Fiebant cædes juvenum, ac seniorum et mulierum, et natorum exterminia virginumque et parvulorum neces. Erant autem toto triduo 80 millia interfecti, 40 millia vincti, non minus autem venundati.* Causa fuit, quod Romani jusserint Antiochum Epiphanem ex

Ægypto excedere, ac Ptolem. Philometori regi amico illam liberam relinquere; Publius enim Popilius Lenas Legatus Roman. qui Romæ Antiocho Epiphani familiaris fuerat, navibus appulsus Alexandriam, Antiochum virga circumscribens circulo in arena illi dixit: *Senatus populusque Romanus præcipiunt ut Ægypto recedas, nec pugnes in Ptolemæos; et isto in loco respondeas quid consilii geras: an pacem, an bellum cupias.* Quibus ille perterritus ait: *Si hoc placet Romanis, recedendum est.* Itaque statim movit exercitum. Ita Josephus lib. 12. Antiq. cap. 6, Livius lib. 5, de cap. 5. Appianus in Syriaco, Justinus et alii. Quare tunc frendens Antiochus castra movit in vicinos Judæos, in eosque suam indignationem et furorem effudit.

Et locutus est in superbia magna,] jactans se, quasi esset Deus quidam terrestris, cui omnes obedire deberent, et cui nemo resistere posset, uti faciet ejus antitypus Antichristus. Vide dicta Daniel, 11. 36.

27. Et speciositas mulierum immutata est,] tum quia ipsæ depositis vestibus speciosis in communi luctu lugubres, id est nigras et squalidas induerunt; tum quia timor, mœror et angor faciebat eas pallidas et luridas. Sic in Chaldæorum clade ait Jerem. Thren. 1. de virginibus: *Egressus est à filia Sion omnis decor ejus;* de adolescentibus] c. 4. versu 2: *Filii Sion inclyti, et amicti auro primo, quomodo reputati sunt in vasa testea;* et v. 7. de Nazaræis: *Candidiores Nazaræi nive, nitidiores lacte, rubicundiores ebore antiquo, sapphiro pulchriores; denigrata est super carbones facies eorum, et non sunt cogniti in plateis.*

29. Et commota est terra, Judæa perculsa et concussa fuit ingenti terrore, mœrore et angore, super habitantes in ea,] scilicet propter incolas Judæos ab Antiocho occisos, captos et venditos.

30. Et post duos annos dierum, id est, post duos integros annos omnibus suis diebus plane expletos, ita ut insuper aliquot dies excurrerent, Ant. Epiphanes misit principem tributorum,] quem ipse colligendis tributis præfecerat, nomine Apollonium ad Judæos non tantum spoliandos, sed et jugulandos, ut dicitur 2. Machab 5. 24. qui præterea

33. Succendit eam (Jerosolymam jam à se spoliatam) igni, et detraxit domos et muros ejus in circuitu,] ne Antiocho rebellare posset.

35. Et ædificaverunt civitatem David,] scilicet arcem Sion, quæ toti urbi subjacenti quasi rupes, vel turris dominabatur, muro magno (alto) et firmo.

36. Et posuerunt illic gentem peccatricem,] scilicet milites rapaces, homicidas et sceleratos, qui Judæos diriperent, vincirent, mactarent.

38. Et factum est hoc ad insidias sanctificationi,] id est sanctuario, sive templo, ut scilicet insidiarentur Judæis euntibus ad templum sacrificii, vel orationis causa, ac erumpentes ex arce in eos irruerent, eosque spoliarent, caperent, vulnerarent. Volebat enim Antiochus abolere Dei veri cultum, ac Judæos compellere ad adorandum sua idola, ideoque imaginem Jovis Olympii collocarat in templo.

Et in diabolum malum in Israel,] tum quia milites hi erant diaboli, id est calumniatores; calumniabantur enim euntes ad templum, quasi illud contra Antiochum munire vellent; tum quia ipsi quasi dæmones eos expilabant, verberabant, laniabant, adeo ut ipsum templum cæsorum sanguine implerent et polluerent; tum denique quia eos à cultu Dei ad cultum Jovis, id est diaboli compellebant, simulque ad scortandum in lupanaribus templo adjectis invitabant; quod erat opus plane diabolicum.

43. Et scripsit rex Antiochus decretum, quo præcipiebat ut omnis populus esset unus, id est uniformis in fide et religione, ut scilicet omnes sibi subditi unirentur sibi in eadem superstitione et idololatria, sicut uniebantur in eodem regno, ideoque ut relinqueret unusquisque legem suam,] nimirum ut Judæi relinquerent legem et cultum Dei sui datam per Mosen, et capesserent legem et cultum Antiochi.

Expedit ut in uno regno una sit religio, sed vera et orthodoxa. Nam si falsa sit, expedit esse plures, ut vera ex falsarum varietate emicet et agnoscatur, uti aiebat Card. Hosius.

45. Et multi ex Israel consenserunt servituti ejus.] Græce τῃ λατρεια, id est latriæ, sive sacræ ejus servituti, cultui et adorationi, ut scilicet non alium Deum colerent latria, nec alteri Deo servirent, quàm Deo Antiochi regis sui, puta Jovi Olympio, ipsique Antiocho. Ipse enim una cum Jove volebat coli ut Deus.

46. Et misit rex libros,] id est litteras et epistolas. Has enim significat Hebr. *sepher*, id est liber.

49. Et misit decreta, quibus jussit coinquinari sancta, id est, violari et profanari sanctum templum, sanctaque ejus sacrificia, ritus, sabbata, festa, etc. et sanctum populum Israel,] ut abjecta sancta fide et lege Dei pollueret se sacrilegis victimis et superstitionibus gentium, et idolorum; unde explicans subdit:

50. Immolari carnes suillas, id est sues et porcos lege Mosi immundos, ideoque comedi et immolari vetitos: et pecora communia, id est immunda; quæ enim immunda sunt, gentibus erant communia; quæ vero munda, Judæis peculiaria et propria. Levit. 11. Hinc Deus volens S. Petrum convertere Cornelium et gentes immundas ad Christum, per visum jussit ei immunda animalia comedere, dicens: *Quod Deus purificavit, tu commune,* id est immundum *ne dixeris.* Actor. 10. 15.

51. Et immutarent omnes justificationes Dei,] id est, violarent omnes Dei sanctiones et leges: hæ enim vocantur justitiæ et justificationes, quia præscribunt id quod æquum et justum est.

55. Et congregati sunt multi de populo ad eos qui dereliquerunt legem Domini,] ad apostatas cum eis apostatando à lege Dei, puta ad Jasonem, Alcimum, Menelaum, cæterosque Apostasiæ duces.

56. Et effugaverunt de populo Israel] eos qui apostatare nolebant; sed in vera Dei lege, cultuque constanter perseverabant, ut cogerentur fugere ad antra et speluncas, ibique se abdere.

57. Die 15 mensis Casleu (qui nostro Novembri respondet) ædificavit (et collocavit) super altare Dei in templo Jerosolymitano, abominandum idolum desolationis] Jovis Olympii, quod futurum erat causa omnis calamitatis et desolationis, uti prædixerat Daniel. c. 11. 11.

61. In virtute sua (Græce εν ισχυι, id est vi et

robore suo, hoc est violenter) FACIEBANT satellites Antiochi HÆC POPULO ISRAEL, QUI INVENIEBATUR IN OMNI MENSE ET MENSE, id est quolibet mense IN CIVITATIBUS,] per mensem intellige neomeniam, sive primum diem mensis, qui Judæis erat solemnis et quasi sacer; unde tunc ex pagis et villis confluebant in urbem audituri Dei legem, sicut accolæ Romæ eodem die confluebant Romam, indeque Calendæ sunt dictæ, ut ostendi Levit. 28. 11. Sensus est, q. d. Milites Antiochi observabant eos qui neomeniam ex lege Mosis observabant, eosque male mulctabant, imo mactabant. Atque ut Neomeniam, id est solemnitatem primæ diei mensis abolerent, ipsi

62. QUINTA ET VIGESIMA DIE MENSIS SACRIFICABANT SUPER ARAM, à se Jovi Olympio erectam, QUÆ ERAT CONTRA ALTARE,] holocaustorum, Deo dicatum in templo Jerosolymitano. In hac ergo ara non tantum Jovi, sed et ipsi Antiocho, quasi Deo sacrificabant. Ipse enim voluit coli ut Deus, uti prædixit Daniel c. 11. 36; ideoque typus fuit Antichristi. Nolebant idololatræ sacrificare in altari Dei, ne viderentur Deo Hebræorum sacrificare; et ut illud quasi profanum populo facerent abominabile, unde et in eodem collocarunt statuam Jovis Olympii, coram qua in ara vicina ab eisdem Jovi erecta sacrificabant.

65. ET ELEGERUNT MAGIS MORI, et varie excruciari, QUAM CIBIS COINQUINARI IMMUNDIS,] quàm comedere carnem porcinam, similesque Levit. 11. vetitas, uti idcirco excruciatus fuit Eleazarus et septem fratres Machabæi, 2. Machab. 7. Hi ergo omnes gloriosi fuere illo prisco rudique seculo martyres. Audi Josephum lib. 12. cap. 7: *Quamobrem quotidie necabantur excruciati tormentis crudelissimis, flagris etiam cæsi et lacerati corpora, vivi adhuc et spirantes suffigebantur crucibus; uxores autem eorum, et circumcisos liberos strangulabant juxta mandatum Regium, et suspendebant à crucifixorum parentum cervicibus.* Hoc est, quod prædixit Daniel. cap. 11. v. 33 et 45. *Et de eruditis ruent, ut conflentur, et eligantur, et dealbentur usque ad tempus præfinitum.*

67. ET FACTA EST IRA MAGNA DEI SUPER POPULUM VALDE,] q. d. Deus, indignans Judæis ob eorum scelera, permisit eos tam atrociter affligi ab Antiocho.

CAPUT SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

MATHATHIAS OPPONIT SE ANTIOCHO; MOX V. 23. JUDÆUM IDOLIS IMMOLANTEM, ÆQUE AC PRÆFECTUM ANTIOCHI AD ID COGENTEM OCCIDIT, EXCLAMANS: OMNIS QUI HABET ZELUM, EXEAT POST ME. FUGIT ERGO CUM SE SEQUENTIBUS IN MONTES; QUI V. 37. SABBATIS INVASI SINUNT SE OCCIDI; MOX NE OMNES INTEREANT, ARMIS SE DEFENDUNT. TERTIO, V. 44. MATHATHIAS COLLIGIT EXERCITUM, ET FIDEM PATRIAMQUE PROPUGNAT; MOX MORITURUS, FILIOS CÆTEROSQUE AD IDEM ET AD ZELUM LEGIS COHORTATUR, EISQUE JUDAM FILIUM IN BELLI DUCEM ASSIGNAT.

1. In diebus illis surrexit Mathathias filius Joannis, filii Simonis, sacerdos
ex filiis Joarib ab Jerusalem, et concedit in monte Modin; 2. et habebat
filios quinque Joannem, qui cognominabatur Gaddis; 3. et Simonem,
qui cognominabatur Thasi; 4. et Judam, qui vocabatur Machabæus; 5. et
Eleazarum, qui cognominabatur Abaron; et Jonathan, qui cognominaba-
tur Apphus. 6. Hi viderunt mala quæ fiebant in populo Juda, et in Jeru-
salem. 7. Et dixit Mathathias: Væ mihi! ut quid natus sum videre con-
tritionem populi mei, et contritionem civitatis sanctæ, et sedere illic, cum datur in manibus
inimicorum? 8. Sancta in manu extraneorum facta sunt; templum ejus sicut homo ignobilis.
9. Vasa gloriæ ejus captiva abducta sunt; trucidati sunt senes ejus in plateis, et juvenes ejus ceci-
derunt in gladio inimicorum. 10. Quæ gens non hæreditavit regnum ejus, et non obtinuit spo-
lia ejus? 11. Omnis compositio ejus ablata est. Quæ erat libera, facta est ancilla. 12. Et ecce
sancta nostra, et pulchritudo nostra, et claritas nostra, desolata est, et coinquinaverunt ea
Gentes. 13. Quò ergo nobis adhuc vivere? 14. Et scidit vestimenta sua Mathathias, et filii
ejus; et operuerunt se ciliciis, et planxerunt valdè. 15. Et venerunt illic qui missi erant à rege An-
tiocho, ut cogerent eos qui confugerant in civitatem Modin, immolare et accendere thura, et à lege
Dei discedere. 16. Et multi de populo Israel consentientes accesserunt ad eos; sed Mathathias,
et filii ejus constanter steterunt. 17. Et respondentes qui missi erant ab Anthiocho, dixerunt
Mathathiæ: Princeps et clarissimus et magnus es in hac civitate, et ornatus filiis et fratribus.

18. Ergo accede prior, et fac jussum regis, sicut fecerunt omnes Gentes, et viri Juda, et qui remanserunt in Jerusalem; et eris tu, et filii tui inter amicos regis, et amplificatus auro et argento, et muneribus multis. 19. Et respondit Mathathias, et dixit magna voce : Et si omnes Gentes regi Antiocho obediunt, ut discedat unusquisque à servitute legis patrum suorum, et consentiat mandatis ejus; 20. ego et filii mei, et fratres mei, obediemus legi patrum nostrorum. 21. Propitius sit nobis Deus; non est nobis utile relinquere legem et justitias Dei. 22. Non audiemus verba regis Antiochi, nec sacrificabimus transgredientes legis nostræ mandata, ut eamus altera via. 23. Et ut cessavit loqui verba hæc, accessit quidam Judæus in omnium oculis sacrificare idolis super aram in civitate Modin, secundum jussum regis; 24. et vidit Mathathias, et doluit, et contremuerunt renes ejus, et accensus est furor ejus secundùm judicium legis, et insiliens trucidavit eum super aram; 25. sed et virum quem rex Antiochus miserat, qui cogebat immolare, occidit in ipso tempore, et aram destruxit. 26. Et zelatus est legem, sicut fecit Phinees Zamri filio Salomi. 27. Et exclamavit Mathathias voce magna in civitate, dicens : Omnis, qui zelum habet legis statuens testamentum, exeat post me. 28. Et fugit ipse, et filii ejus in montes, et reliquerunt quæcumque habebant in civitate. 29. Tunc descenderunt multi quærentes judicium et justitiam, in desertum; 30. et sederunt ibi ipsi, et filii eorum, et mulieres eorum, et pecora eorum; quoniam inundaverunt super eos mala. 31. Et renuntiatum est viris regis, et exercitui qui erat in Jerusalem civitate David, quoniam discessissent viri quidam, qui dissipaverunt mandatum regis, in loca occulta in deserto, et abiissent post illos multi. 32. Et statim perrexerunt ad eos, et constituerunt adversus eos prælium in die sabbatorum, 33. et dixerunt ad eos : Resistitis et nunc adhuc? exite, et facite secundùm verbum regis Antiochi, et vivetis. 34. Et dixerunt : Non exibimus, neque faciemus verbum regis, ut polluamus diem sabbatorum. 35. Et concitaverunt adversus eos prælium. 36. Et non responderunt eis, nec lapidem miserunt in eos, nec oppilaverunt loca occulta, 37. dicentes : Moriamur omnes in simplicitate nostra; et testes erunt super nos cœlum et terra, quod injuste perditis nos. 38. Et intulerunt illis bellum sabbatis; et mortui sunt ipsi, et uxores eorum, et filii eorum, et pecora eorum, usque ad mille animas hominum. 39. Et cognovit Mathathias, et amici ejus, et luctum habuerunt super eos valde. 40. Et dixit vir proximo suo : Si omnes fecerimus sicut fratres nostri fecerunt, et non pugnaverimus adversus gentes pro animabus nostris, et justificationibus nostris; nunc citius disperdent nos à terra. 41. Et cogitaverunt in die illa, dicentes : Omnis homo quicumque venerit ad nos in bello die sabbatorum, pugnemus adversus eum; et non moriemur omnes, sicut mortui sunt fratres nostri in occultis. 42. Tunc congregata est ad eos synagoga Assidæorum fortis viribus ex Israel, omnis voluntarius in lege; 43. et omnes, qui fugiebant à malis, additi sunt ad eos, et facti sunt illis ad firmamentum. 44. Et collegerunt exercitum, et percusserunt peccatores in ira sua, et viros iniquos in indignatione sua; et cæteri fugerunt ad nationes, ut evaderent. 45. Et circuivit Mathathias, et amici ejus, et destruxerunt aras; 46. et circumciderunt pueros incircumcisos quotquot invenerunt in finibus Israel, et in fortitudine. 47. Et persecuti sunt filios superbiæ, et prosperatum est opus in manibus eorum; 48. et obtinuerunt legem de manibus gentium, et de manibus regum; et non dederunt cornu peccatori. 49. Et appropinquaverunt dies Mathathiæ moriendi, et dixit filiis suis : Nunc confortata est superbia, et castigatio, et tempus eversionis, et ira indignationis. 50. Nunc ergo, ô filii, æmulatores estote legis, et date animas vestras pro testamento patrum vestrorum, 51. et mementote operum patrum, quæ fecerunt in generationibus suis; et accipietis gloriam magnam, et nomen æternum. 52. Abraham nonne in tentatione inventus est fidelis, et reputatum est ei ad justitiam? 53. Joseph in tempore angustiæ suæ custodivit mandatum, et factus est Dominus Ægypti. 54. Phinees pater noster zelando zelum Dei accepit testamentum sacerdotii æterni. 55. Jesus, dum implevit verbum, factus est dux in Israel. 56. Caleb, dum testificatur in ecclesia, accepit hæreditatem. 57. David in sua misericordia consecutus est sedem regni in secula. 58. Elias, dum zelat zelum legis, receptus est in cœlum. 59. Ananias et Azarias et Misael credentes, liberati sunt de flamma. 60. Daniel in sua simplicitate liberatus est de ore leonum. 61. Et ita cogitate per generationem et generationem; quia omnes qui sperant in eum, non infirmantur. 62. Et à verbis viri peccatoris ne timueritis; quia gloria ejus stercus et vermis est; 63. hodie extolli-

tur, et cras non invenietur; quia conversus est in terram suam, et cogitatio ejus periit. 64. Vos ergo filii, confortamini et viriliter agite in lege; quia in ipsa gloriosi eritis. 65. Et ecce Simon frater vester, scio quod vir consilii est; ipsum audite semper, et ipse erit vobis pater. 66. Et Judas Machabæus, fortis viribus à juventute sua, sit vobis princeps militiæ, et ipse aget bellum populi. 67. Et adducetis ad vos omnes factores legis; et vindicate vindictam populi vestri. 68. Retribuite retributionem Gentibus, et intendite in præceptum legis. 69. Et benedixit eos, et appositus est ad patres suos. 70. Et defunctus est anno centesimo et quadragesimo sexto; et sepultus est à filiis suis in sepulcris patrum suorum in Modin, et planxerunt eum omnis Israel planctu magno.

1. In diebus illis surrexit Mathathias,] sive per crasin *Mathias*, uti eum vocat Josephus et Theodor. : quod nomen Hebr. significat *donum Dei*, ac proinde idem est, quod Græce Theodosius, Theodorus, vel inverse Dorothæus, ac Latine Adeodatus; magno enim dono hic vir à Deo datus fuit, dux Israeli ad resistendum Antiocho.

Quæres : Quis et qualis fuit Mathathias? Resp. fuisse ex tribu Levi sacerdotem primæ classis, puta ex stirpe Joarib, quæ inter familias sacerdotales prima ponitur, 1. Paral. 24. v. 7. Porro Mathathias hic à Deo eum eligente, impellenteque et populo approbante, factus est Pontifex et Dux, vindexque populi contra communem hostem Antiochum; nam post reditum è captivitate jussu Cyri, Darii et Artaxerxis iidem fuere Pontifices et Duces populi, teste Josepho lib. 11. cap. 4. Idem liquet 1. Esdræ cap. 7, vers. 25 et 26, et 2. Esdræ 9. 36. Esto enim Mathathias non esset oriundus ex stirpe proxima Pontificum, tamen illa deficiente, ad eum quasi primæ classis sacerdotem devolvebatur Pontificatus. Nam Onias tertius, cognomento Sanctus, jam erat interfectus anno 5 Antiochi, qui erat 145 Græcorum. Oniæ vero filius, scilicet Onias junior, profugerat in Ægyptum, ac Heliopoli factus erat Pontifex novi templi, quod ab eo dictum est Onion. Jason autem frater Oniæ, factus apostata, cæteros apostatare et ad Gentilismum transire cogebat. Quare ad Mathathiam spectabat capessere Pontificatum et Ducatum populi, ut religionem æque ac rempublicam in extremum periculum ab Antiocho adductam tueretur et propugnaret. Præsertim cum non esset alius, qui id auderet, sed omnes metu Antiochi vel laterent et tacerent, vel diffugerent. Ipsum ergo Deus excitavit, animosque illi addidit ad id audiendum, ut Dei fidem et cultum et patriæ salutem conservaret. Fecit hoc ipse anno Antiochi nono, qui fuit Græcorum 145. Quocirca Chald. Cant. 6. 6, Josephus et Josipp. Aben-Ezra et Hebræi Mathathiam vocant summum Sacerdotem, sive Pontificem, idque tum ex designatione Dei, tum ex electione populi, tum ex jure successionis et propinquitatis, uti dixi. Ita Abulensis in cap. 20, Exodi quæst. 25. Serar. Sigon. Sever. Sulpit. Torniell. Geneb. quos citat et sequitur Salianus. Hinc Mathathias Phinees Pontificem vocat patrem suum : ergo ex Pontifice prognatus, cæteris deficientibus, jus ei succedendi habebat. Paucis vero mensibus fuit Pontifex et dux, quia eodem anno mortuus, sibi successorem Pontificem et Ducem designavit filium suum Judam Machabæum.

2. Et habebat filios quinque, Joannem, qui cognominabatur Gaddis.] Gaddis, id est acervus, vel cumulus frugum, q. d. Abundius, vel Abundantius : quo nomine vocati sunt martyres duo sub Diocletiano, quorum sacra lipsana sub Gregorio XIII Pont. solemni pompa translata fuere ad domum professam Societatis Jesu Romæ.

3. Et Simonem qui cognominabatur Thasi,] id est *hircus* : תיש *thais* enim est hircus, vel *exscisor*, à rad. תזז *tazaz*, id est exscindere.

4. Et Judam qui vocabatur Machabæus.] Etymon Machabæi in Procemio dedi. Hoc cognomen primo datum fuit Judæ, et ab eo cæteri fratres et socii vocati sunt Machabæi, ut ex hoc loco liquet. Est prolepsis, sive anticipatio; Judæ enim hoc cognomen inditum est, non à puero, sed postea, cum ipse vexillis suis inscripsit nomen *Machabi*, ut dixi in Procemio. Sic Antiochi postea à factis et victoriis cognominati sunt Soteres, Epiphanes, Ceraunii, Callinici, Nicanores; et Ptolemæi vocati sunt Eupatores, Philadelphi, Philometores, Evergetes, etc.

5. Et Eleazarum qui cognominabatur Abaron,] id est *fortis* : אביר *abbir* enim est potens, fortis.

Et Jonatham qui cognominabatur Apphus,] id est, *ira consilii*, vel *volans consilium*; forte quod natura ardens et cholericus esset, ideoque celeris ingenii, velocisque consilii, quod in bellis utilissimum est. Ita Pagninus in nom. Hebr.

7. Væ mihi!] Planctus hic Mathathiæ de vastatione templi et Jerosolymæ processit ex zelo religionis, quo ardebat. Similis fuit zelus et planctus Jeremiæ ob exscisam Jerusalem in Threnis, et Jeremiæ 20.

8. Templum ejus sicut homo ignobilis,] id est vilis, pauper, rusticus, imo stultus, fatuus et morio, quem omnes impune irrident, calcant, vellunt, verberant. Ita Sanchez. Sic enim satellites Ant. Epiphanis ridebant, calcabant, spoliabant, vellebant templum, Sacerdotes, Levitas, cæterosque Judæos, quos cogebant quasi ebrios et stultos in honorem Bacchi hædera coronari, saltare et bacchari, lib. 2. c. 6.

10. Quæ gens non hæreditavit regnum ejus.] Græcis enim Antiochi militibus permisti erant Chaldæi, Persæ, Medi, Assyrii, etc. ac Ammonitæ, Moabitæ, Philisthæi, Arabes, Idumæi, Olitani Judæorum hostes, dum viderent eos ab Antiocho adeo divexari, accurrebant, ut eum adjuvarent, et Judæos spoliarent, maleque mulctarent.

13. Quo ergo nobis adhuc vivere;] vita enim in tot ærumnis longa potius est mors, quàm vita, ut ait S. Gregor. Et ut ait Tragœdus : *Mortis habet vices, cum lentis trahitur vita gemitibus.* Sic Anchises :

Abnegat excisa vitam producere Troja, *Æneid.* 1.

Et alii post Trojam captam infelices exclamant, Æneid. 1 :

O terque quaterque beati,
Queis ante ora patrum Trojæ sub mœnibus altis
Contigit oppetere ! O Danaum fortissime gentis
Tydide, mene Iliacis occumbere campis
Non potuisse! tuaque animam hanc effundere dextra ?

21. Propitius sit nobis Deus,] q. d. Deus nobis hanc faciat gratiam, ut tantum malum, tantumque nefas et scelus apostasiæ et idololatriæ à nobis avertat. Unde Sept. vertunt : *Ne permittat nobis Deus.* Alii: *Prohibeat hoc Deus ;* hac enim phrasi utuntur Hebræi, cum aliquid valde abominantur et exsecrantur.

24. Et contremuerunt renes ejus.] Per renes synecdochice intellige cætera viscera ; renes enim sunt sedes concupiscentiæ, cor animositatis et audaciæ, jecur amoris, fel iræ et furoris, q. d. Viscera Mathathiæ commota sunt partim commiseratione et dolore legis violatæ, partim ardore et zelo eam propugnandi, partim ira et furore ejus violatores prosequendi et occidendi, uti re ipsa occidit Judæum idololatrantem, et Antiochi Legatum ad id cogentem. Unde sequitur :

Et accensus est furor secundum judicium (id est decretum) legis,] quæ Deut. 11. vers. 6. jubet occidi eum qui alios à patria religione, Deique cultu abducit, uti faciebat hic Judæus Jovi sacrificans, quem proinde Mathathias occidit. Huc enim eum agebat zelus honoris Dei :

Et furiis agitatus amor, et conscia virtus.

Moral. disce hìc quàm efficax sit zelus, ut instar ignis omnia superet et consumat. Audi S. Ambr. in Psalm. 118. Octon. 18. ad illa : *Tabescere me fecit* (pro quo S. Ambr. legit *exquisivit*) *zelus meus. Zelum habere debet sacerdos, qui incorruptam servare studet Ecclesiæ castitatem. Et ideo Princeps sacerdotum dicit : Zelus domus tuæ devoravit me. Et Phinees sacerdos erat et nepos sacerdotis et filius sacerdotis. Bonus zelus et utilis in sacerdote, præcipue ne negligens, ne remissus sit. Melius est ut unius aut duorum damnatione plurimi liberentur, quàm duorum absolutione plures periclitentur.* Et paulo post : *Zelus Dei vita est, zelum habuit Elias, et ideo raptus ad cœlum est. Zelans,* ait, *zelavi Dominum. Zelum habuit Mathathias bar Joannis, qui adversus sacrilegia Antiochi excitavit Dei plebem. Zelum qui habent, omnes sibi inimicos suos putant, qui sunt hostes Dei, quamvis patrem, fratres, sorores. Omnibus dicit : In hostes facti sunt mihi ; sicut David ait.* Et nonnullis interjectis : *Zelus ergo charitas est. Denique valida est, sicut mors charitas, durus sicut inferis zelus. Durus zelus, quem vitæ hujus nulla vincit illecebra. Durus sicut inferi, per quem peccato morimur, ut vivamus Deo. Angeli quoque sine zelo nihil sunt, et substantiæ suæ amittunt prærogativam, nisi eam zeli ardore sustentent.* Unde post pauca concludit : *Et quid miremur, si Angeli eum habent ? Ipse Deus pater ait : Zelans zelabo Jerusalem zelo magno ; quia Deus magnus, ideo et zelus ejus magnus est, et pro uniuscujusque potentiæ qualitate, ita et zelus, aut mediocris, aut magnus est. Zelo vindicatur Jerusalem, zelo Ecclesia congregatur, zelo fides acquiritur, zelo pudicitia possidetur. Dominus quoque Jesus ait : Zelus domus tuæ comedit me ; increpans Judæos, quòd domum orationis fecerint speluncam latronum, fecerint et domum negotiationis.*

25. Sed et virum, quem rex Antiochus miserat, qui cogebat immolare, occidit.] Joseph. lib. 12. cap. 8. virum hunc vocat Apellem. Idem tamen lib. 1. de bello cap. 1. eum vocat Bacchidem, additque filios Mathathiæ patrem in hac cæde adjuvisse ; cæsos enim esse cum Apelle milites ipsius. Jure hoc fecit Mathathias instigante Deo, tanquam judex et vindex Israelis, æque ac religionis, Deique cultus, adeoque hoc facto Pontificatum et ducatum suum iniit et consecravit, æque ac Elias, ducem fidei se fecit occidendo sacerdotes Baal 3. Reg. 18; et Moses cum Levitis occidendo adoratores vituli aurei, Exodi 32, quibus proinde ipse ait : *Consecrastis manus vestras hodie Domino, unusquisque in filio, et in fratre suo, ut detur vobis benedictio.* Ac Phinees occidens Principem Priapo sacrificantem, Num. 25. Vide ibi dicta. Sic de blasphemante censuit, aitque S. Chrysost. *Si quempiam Deum blasphemantem audieris, accede, increpa ; et si verbera infligere oporteat, non recuses, ipsius faciem alapa percute, contere os ipsius, percussione manum tuam sacrifica.* Nimirum *zelus purgat facinus,* imo illud sanctificat et sacrificat, facitque quasi holocaustum, quod offert justitiæ et vindictæ divinæ in odorem suavitatis.

Mira fuit Mathathiæ in hac cæde animositas, fortitudo, audacia, qua ipse pene solus Regi potenti, superbo et crudeli sese opposuit, ac cæteros ad opponendum sese impulit, fortunas suas, familiam, liberos, famam et vitam generose pro Deo, pro fide, pro patria discrimini objiciens. Fuit ergo ipse Heros inclytus, ac quinque filios Heroes effecit, dum eos in aciem contra tyrannum eduxit : sed fides et spes in Deum eum animabat, et periculis omnibus superiorem efficiebat, ut quasi leo cum quinque suis leunculis hostes omnes contereret.

27. Et exclamavit, etc. : Omnis qui zelum habet legis, statuens testamentum,] satagens ut in suo vigore stet testamentum, id est, fœdus cum Deo initum, q. d. Qui salvam vult religionem et Remp, *exeat post me,* me ducem sequatur. Classicum hìc canit Mathathias, eoque omnes convocat ad bellum sacrum, ut in eo, vel fortiter vincant, vel generose pro Deo, fide et patria occumbant. Sic Romæ C. Marius Syllæ Rempublicam invadenti se opponens exclamavit : *Qui salvam vult Rempublicam me sequatur* (quæ verba etiamnum Romæ portæ Angelicæ, qua ipse egressus est superliminari lapideo uncialibus litteris insculpta legimus). Quo dicto in vicinum montem Marius exiens, copias collegit. Idem exclamavit Scipio post cladem apud Cannas acceptam ; et Nasica ex Capitolio contra Gracchum, teste Livio, Paterculo et Valer. Max. lib. 3. cap. 2 ; ac diu post Nerses sub Justino Imperatore Gallis se objiciens, teste Agathia lib. 2. Denique Servius in lib. 8. Æneid. *Si esset,* ait, *tumultus, id est, ex periculi vicinitate timor multus, quia singulos milites interrogare non vacabat, qui erat ducturus exercitum ibi ad Capitolium, et inde proferens duo vexilla, unum roseum, quod pedites evocabat, et alterum cæruleum, quod erat equitum insigne, dicebat : Qui rempublicam salvam esse vult, me sequatur.*

28. Et fugit ipse et filii ejus] ex Jerusalem, ubi quasi sacerdos degebat, ac Judæum in altari idolis sacrificantem ceciderat ; *in montes inter*

feras vitam agentes, et feni cibo vescentes, ne participes essent coinquinationis, ut dicitur lib. 2. cap. 5. 27. Victitabant ergo herbis, lacte pecorum, cibo à vicinis submisso et prædis hostium.

29. TUNC DESCENDERUNT MULTI QUÆRENTES JUDICIUM ET JUSTITIAM,] hoc est, quærentes à Mathathia id quod æquum et justum erat, quid, scilicet, tali articulo urgentis persecutionis facere oporteret, nimirum pati exilium, famem, frigus, nuditatem, vulnera et acerba quæque, ipsamque mortem, potius quàm tyranno cedere, et à Deo ejusque lege et cultu ad idola apostatare.

37. MORIAMUR OMNES IN SIMPLICITATE NOSTRA,] in simplici observatione sabbati, ut eo die plenam observemus quietem à Deo præscriptam, adeo ut in eo non pugnemus, imo contra invadentes nos non defendamus, sed sinamus nos, quasi agnos simplices et innocentes occidi. Dixerunt hoc non ex superstitione, nec ex imprudentia, nt volunt Novantes, sed ex studio perfectæ religionis. Sabbati enim summa erat apud Judæos religio. Quare licet jure potuissent eo die pugnare et se defendere, tamen ex zelo religionis maluerunt se offerre morti, quàm cultum et quietem sabbati per speciem et umbram duntaxat violare, quia hac ratione evadebant martyres : martyrium autem est actus nobilissimus, ideoque longe nobilior pugna et vita. Idem fecere Judæi invasi à Ptolemæo Lagi, et postea à Mithridate, uti narrat Joseph. lib. 12. cap. 1. et lib. 18. ult. quos à pietate et religione laudat S. Ambros. lib. 1. offic. cap. 40. Sic Legio Thebæorum, duce S. Mauritio, potuisset resistere Maximiano Imperatori ; sed noluit, ac projectis armis permisit se instar ovium occidi, quia legionarii fideles malebant esse martyres, quàm milites. Sic Carthusiani ex voto abstinent carnibus, ut malint mori, quàm vesci carnibus, etiam ubi medicus eas judicat necessarias ad sanitatem et vitam conservandam. Nam religio et observantia regularis potior est sanitate et vita.

39. ET COGNOVIT MATHATHIAS.] Hic quasi Pontifex interpretatus est legem sabbati tali casu, quo scilicet quis invaditur ab hoste non obligare, dixitque satius esse pugnare pro Deo et lege, ne omnis Dei populus interficeretur : itaque Ecclesia et Dei cultus periret. Unde hoc ejus responsum cæteri secuti, statuerunt die sabbati invadentes se armis repellere, ut patet versu 41.

42. TUNC CONGREGATA EST AD EOS SYNAGOGA ASSIDÆORUM (male nonnulli legunt *Judæorum*), FORTIS VIRIBUS EX ISRAEL, OMNIS VOLUNTARIUS IN LEGE.]

Quæres quinam sint Assidæi. Resp. primo Hugo, Lyran. Dion. Glossa ac S. Thom. in cap. 14. Assidæos dictos ab assiduitate, quasi assiduos in Dei cultu. Verum *Assidæi* est vox Hebræa; quare habet etymon Hebræum, non Latinum. Secundo, Serarius in cap. 7, Josephus, Stephanus hic in Proœmio p. 5, Genebr. Torniel. Salianus et Delrio in Adagialibus c. 10. 30, censent Assidæos esse Essenos, aut Essenorum affines, et ejusdem cum Essenis instituti et professionis. Verum obstat primo, quod tunc necdum erant Esseni. Hi enim paulo ante Christum exorti sunt, uti docet Baronius. Secundo, quod Esseni non erant fortes viribus, quia abstinentia et jejuniis quotidianis vires enervabant. Tertio, quod Esseni soli Deo vacabant per orationem, lectionem et contemplationem. Unde : *Apud eos*, ait Philo, lib. de Essenis, *nemo tela, gladios, galeas, thoraces, scuta fabricat, nec machinas, nec aliud quicquam bello utile.* Assidæi autem his abundabant, utpote non choro, ut Esseni, sed bello addicti. Vide quæ de Essæis dixi Actor. 4. 2. Dico ergo Assidæos fuisse milites belli sacri, qui scilicet pro lege et Synagoga nomen dabant militiæ sacræ, quales postea fuere milites templi, ac nunc sunt Ordines militares equitum Melitensium, S. Joannis, S. Stephani, Teutonicorum et similium, qui pro Ecclesia Dei contra Turcas, Saracenos et hæreticos generose depugnant. Cum enim Antiochus satageret evertere Dei legem, templum et Synagogam, Deus excitavit Assidæos, qui se militiæ sacræ devoverent, ac pro templi legisque tutela pugnarent, seque omnibus belli periculis ultro offerrent. Id ita esse patet primo ex voce *synagoga*, id est cœtus, collectio, congregatio militum pro Synagoga tuenda. Secundo, ex voce *fortis viribus.* Tertio, ex voce *voluntarius in lege*, qui scilicet voluntarie ex zelo legem defenderet et propugnaret. Quare Assidæi junxerunt se Judæ Machabæo, qua si duci belli sacri, ac ejus præcipui fuere milites, per quos tot, tantasque obtinuit victorias. Id patet ex lib. 2. 14. 6 : *Ipsi*, inquit, *qui dicuntur Assidæi Judæorum, quibus præest Judas Machabæus, bella nutriunt et seditiones movent, nec patiuntur regnum esse quietum.* Sunt hæc verba hostium, qui Assidæos quasi seditiosos accusabant apud Demetrium regem. Et ex cap. 7. 12. ubi Assidæi, quasi primi cum congregatione scribarum tractant de pace communi cum Bacchide et Alcimo ineunda. Unde liquet eos fuisse viros unos in Israel honoratos et primarios.

Quæres secundo unde vocentur Assidæi. Resp. Hebr. vocantur חסידים *chasidim*, quod aliqui derivant à חסידה *chasida*, id est ciconia, vel milvus, eo quod quasi milvi in hostes insilirent et prædas agerent. Alii chasidim interpretantur venatores à צוד *sud*, id est venari, eo quod venarentur hostes Israelis, sicut venator venatur cervos et lepores. Melius Pagnin. Sanchez, Serarius et alii *chasidim* interpretantur pios, misericordes, religiosos, sanctos, à חסד *chesed*, id est pietas, misericordia, eo quod pium bellum gererent pro Israelitis. Audi nunc S. Chrysost. in Ps. 43 : *Quando grave bellum ingruebat, nec quidquam Machabæi possent facere quod prodesset, se abscondebant ; nam hoc quoque fecerunt Apostoli. Non enim semper apparentes in media irruebant pericula ; sed nonnunquam et fugientes et latentes secedebant. Postquam autem parum respirarunt, tanquam generosi quidam catuli ex antris exilientes, et è latebris emergentes, statuerunt non se amplius solos servare, sed etiam alios quotcumque possent, et civitates, et omnem regionem obeuntes collegerunt quotquot invenerunt adhuc sanos, et integros, et multos etiam qui laborabant et corrupti erant, in statum pristinum redegerunt, eis persuadentes redire ad leges patrias.*

44. ET PERCUSSERUNT PECCATORES,] id est apostatas, qui à Judaismo ad Antiochum et gentilismum transfugerant. Hoc enim summum erat peccatum, summaque iniquitas, quo tota religio, fides et virtus prodebatur et perdebatur.

46. ET IN FORTITUDINE;] repete : *Circumciderunt*

pueros incircumcisos, quotquot invenerunt in finibus Israel, q. d. Per vim circumciderunt pueros, etiam invitis parentibus, eo quod parentes essent Israelitæ, itaque obligarentur circumcidere filios, ideoque à Mathathia quasi Duce et Pontifice ad idipsum cogi possent; sicut nunc Ecclesia cogit fideles, ut filios suos offerant ad Baptismum. Quod si qui inter eos erant filii infidelium, eos quoque quasi jam suos et jure belli captos, ac à parentibus separatos circumcidebant. Et quamvis Lyran. dicat solùm id fecisse in filiis Judæorum, tamen Scriptura absolute loquitur; et quamvis Domin. Soto in 4. tr. de Baptismo dicat: Si Mathathias id fecit in filiis gentium, fecit quidem secundum zelum, non tamen secundum scientiam; hoc tamen de insigni et sanctissimo viro non recte dictum videtur: melius ergo asseritur eos, cum jam essent jure belli in servitutem redacti, et à parentibus separati, jure circumcidi potuisse, sicut nos etiam nunc jure baptizamus filios Saracenorum in bello captos, ait Suar. 3. p. tom. 3. q. 67. art. 10. disp. 25. sect. 4.

48. Obtinuerunt legem de manu gentium,] q. d. Dei legem et cultum ab Antiocho et gentibus ablatum per arma, Israeli restituerunt feceruntque ut Dei lex et cultus pristinam suam dignitatem et venerationem obtineret.

Et non dederunt cornu peccatori,] q. d. Non permiserunt cornua, id est superbiam, robur, et vires Antiocho crescere; sed hæc illi, si non amputarunt, certe resecuerunt et valde imminuerunt, ut more solito grassari et sævire non posset, nec auderet. Disce hîc cornua superbis, æque ac tauris cornupetis esse resecanda: qui enim illa superbo et feroci non demit, addit et auget; quare qui potest, debet ea demere, ne iis ferocientes multos feriant et prosternant.

49. Castigatio, etc. et ira indignationis,] scilicet Dei, qua Deus iratus et indignans peccatis nostris, nos tam atrociter per Antiochum castigat, laxans ei habenas sæviendi et ferociendi contra nos. Sic Attila rex Hunnorum, vastans Galliam et Italiam, rogatus à S. Lupo Trecensi Episcopo, quis esset et quid vellet, respondit se esse flagellum Dei ad castigandum scelera fidelium: sic flagellum Dei fuit Tamerlanes, et nunc sunt Ottomanni. Sic Nabuchodonosor ostensus fuit Jeremiæ cap. 1. per speciem virgæ vigilantis.

50. Et date animas (id est vitas) vestras pro testamento,] id est fœdere, puta pro lege Dei: lex enim fuit conditio fœderis ab Abraham, Mose et populo cum Deo initi.

51. Et accipietis gloriam magnam,] non tantum in hoc mundo apud homines, hæc enim vana est, brevis et exilis, sed et in cœlo coram Deo, Angelis et sanctis immensam, cœlestem et æternam.

52. Abraham nonne in tentatione, qua Deus tentavit ejus fidem et obedientiam, jubendo ut sibi immolaret unigenitum suum Isaac, per quem ei promiserat copiosam posteritatem, imo Christum, inventus est fidelis, fideliter Deo offerens filium, certa fide sperans et credens quod Deus eum post immolationem à morte suscitaret: et reputatum est ei ad justitiam,] q. d. Hic Abrahæ actus obedientiæ et oblationis Isaac, computatus et æstimatus est à Deo esse actus magnæ justitiæ, id est magnæ virtutis et sanctitatis; ac proinde Abraham, qui jam erat justus, per eum merui magnum gratiæ et justitiæ augmentum, factusque est coram Deo multo justior et sanctior. Vide dicta Roman. c. 4. 3. et Genes. 15. 6.

53. Joseph in tempore angustiæ suæ (quam passus est in carcere) custodivit mandatum] quintum Decalogi: *Non mœchaberis,* quia sollicitanti heræ suæ noluit commisceri; et (idcirco) factus est Dominus Ægypti. Præclare S. Cypr. tract. de mortalitate: *Adversa non sunt tibi scandala,* inquit, *sed prælia; nec debilitent, aut frangant Christiani fidem, sed potius ostendant in colluctatione virtutem, cum contemnenda sit omnis injuria malorum præsentium, fiducia futurorum bonorum. Nisi præcesserit pugna, non potest esse victoria; cum fuerit in pugnæ congressione victoria, tunc datur vincentibus et corona. Gubernator in tempestate dignoscitur, in acie miles probatur.* Et inferius: *Nos adversa non avocant à virtutis et fidei veritate, sed corroborant in dolore. Quanta sublimitas inter ruinas generis humani stare erectum!* etc.

54. Phinees pater noster (Hinc patet Mathathiam et Machabæos prognatos esse ex tribu Levi et Phinees Pontificis, ideoque deficientibus cæteris ad eos Pontificatum jure successionis spectasse) zelando zelum Dei, occidendo Principem sacrificantem Beelphegor, accepit testamentum, id est Dei promissionem et pactum sacerdotii æterni,] quod scilicet Pontificatus in ejus posteris duraret usque ad finem Synagogæ et Judaismi, puta usque ad Christum. Vide dicta Num. 25.

55. Jesus (Josue successor Mosis), dum implevit verbum, id est mandatum, quo Deus per Mosen jussit ei lustrare Chananæam, Num. 14; debellare Amalec, Exod. 17; post Mosen capessere curam populi, Josue 1, factus est dux in Israel] Mosi in ducatu populi succedens.

56. Caleb, dum testificatur in Ecclesia] contra socios exploratores, dicentes Chananæam ob incolas gigantes et urbes munitas esse inexpugnabilem, illam Dei ope posse expugnari, et reipsa ab Hebræis expugnandam, uti Deus promiserat, accepit hæreditatem, peculiarem in Hebron, Num. 14. et Josue 14. v. 12. Vide elogia Josue, et Caleb. Eccl. 50.

57. David in sua misericordia, id est per meritum suæ misericordiæ, qua tum in alios, tum in Saulem se persequentem fuit pius et misericors, nolens eum lædere, cum eum haberet in manu sua, consecutus est sedem regni in secula,] ut solium regale obtineret, et ad posteros transmitteret, tamdiu eis duraturum, quamdiu duraret regnum Israelis et Juda, scilicet usque ad captivitatem Babylonicam. Æternum enim hîc non absolutam perpetuitatem, sed respectivam et limitatam significat, scilicet durationem perpetuam per totum statum, regnumque Judæ; ut quamdiu hoc duraret, tamdiu in eo duraret regnum Davidis.

58. Elias, dum zelat zelum legis, occidendo omnes prophetas et sacerdotes Baal, seque opponendo Achab, Jezabeli et Baalitis 3. Reg. 18, receptus est in cœlum,] eò raptus curru igneo 4. Reg. 2.

59. Ananias, Azarias et Misael credentes in Deum verum, et pro hac fide se flammis offerentes, credentes Deum posse ipsos ab iis

eripere, LIBERATI SUNT DE FLAMMA.] Daniel. 3.

60. DANIEL IN SUA SIMPLICITATE, id est, integritate, candore, constantia adorandi solum Deum verum persistens, ejus merito LIBERATUS EST DE ORE LEONUM.] Daniel. 6.

62. ET A VERBIS VIRI PECCATORIS (à minis impii Antiochi) NE TIMUERITIS, QUIA GLORIA EJUS STERCUS ET VERMIS EST,] ut corrumpatur, computrescat et fœteat, dum paulo post per Dei vindictam omnis ejus gloria in ignominiam, omnis fama in infamiam vertitur, uti factum esse Antiocho liquet lib. 2. c. 9.

64. VOS ERGO FILII, CONFORTAMINI ET VIRILITER AGITE IN LEGE (tuenda et propugnanda, QUIA IN IPSA GLORIOSI ERITIS,] tum pugnando et vincendo; tum pro ea gloriose occumbendo, uti pro ea omnes occubuerunt, nimirum Judas, Jonathas et Simon. Quid enim gloriosius, quàm pugnare et mori pro lege, pro patria, pro Deo? Animat Mathathias filios ad acria certamina, quæ eis cum Antiocho imminebant, ideoque priscorum heroum exempla iis objicit, ut illa imitentur, et similem illis gloriam consequantur; nil enim ita in rebus arduis animat, ac majorum exempla. Unde Ovidius lib. 4. Trist. Eleg. 3:

> Materiamque tuis tristem virtutibus imple,
> Ardua per præceps gloria vadit iter.
> Hectora quis nosset, felix si Troja fuisset?
> Publica virtutis per mala facta via est.
> Ars tua, Typhi, jacet, si non sit in æquore fluctus;
> Si valeant homines, ars tua, Phœbe, jacet.
> Quæ latet, inque bonis cessat, non cognita rebus,
> Apparet virtus, arguiturque malis.
> Utere temporibus, quorum nunc munere freta es,
> Et patet in laudes area lata tuas.

65. ET ECCE SIMON FRATER VESTER, SCIO QUOD VIR CONSILII SIT, IPSUM AUDITE SEMPER, ET IPSE ERIT VOBIS PATER,] ut suis consiliis vos dirigat, sicut pater dirigit filios. Rursum ut domum et familiam meam gubernet quasi pater. Hinc Josippus, filius Gorion, et Annius Viterbiensis putant Simonem fuisse primogenitum Mathathiæ. Sed Josephus, Seder-Olam minor, et Hebræi tradunt Judam fuisse primogenitum; unde et ille patri in Ducatu et Pontificatu successit; secundogenitum fuisse Joannem; tertiogenitum fuisse Jonatham; quartum denique fuisse Simonem.

66. ET JUDAS MACHABÆUS FORTIS VIRIBUS A JUVENTUTE SUA SIT VOBIS PRINCEPS MILITIÆ.] Hinc patet Judam non tantum in senio patris, cum ipse vexillum paulo ante mortem contra Antiochum sustulit, sed et in juventute sua præclara in bellis edidisse facinora, Dei ope nixum, ideoque vexillis suis inscripsisse: *Machabi*, hoc est *mi camocha baelim Jehova*, id est: *Quis similis tuî in fortibus* (Diis), *Domine?* indeque Machabæum fuisse cognominatum. Sic enim eum vocat hîc pater moriturus, ideoque eum belli ducem statuit. Vide dicta in Proœmio.

70. ET DEFUNCTUS EST ANNO 146.] Nimirum eodem anno, quo se Antiocho opposuit, et Ducátum cum Pontificatu iniit. Opinantur nonnulli eum ex vulnere in bello accepto obiisse, cùm enim paulo ante occiderit Judæam, et præfectum Antiochi, omnesque Judæos circumeundo excitarit, collegeritque in castra contra Antiochum, pluraque similia gesserit, quæ magnam corporis, æque ac animi fortitudinem requirunt, non videtur tam cito ex senio viribus deficere et mori potuisse, sed ex præliis continuis accepisse vulnus, indeque mortuus, vel certe ex laboribus assiduis, et fatigatione nimia exhaustus obiisse.

Mathathiam fuisse sacerdotem omnes consentiunt, sed Pontificem fuisse negant Josephus, Eusebius et Sigonius; verum Pontificem eum fuisse asserunt Hebræi et Chald. Cant. 6. 6, multisque id probat Serarius. Sane in Pontificatu, æque ac Ducatu patri successit Judas, deinde Jonathas, denique Simon, indeque Simonis filii usque ad Herodem et Christum. Porro Mathathias inclytus heros defunctus est anno 146 Græcorum, qui fuit 158 à morte Alexandri Magni, et 164 ante nativitatem Christi.

ET SEPULTUS EST IN SEPULCRIS PATRUM SUORUM IN MODIN.] Sepulcrum hoc postea magnifice exornavit Simon ejus filius, ut patet c. 13. 27; ac fatetur S. Hieron. illud sua ætate adhuc exstitisse.

PLANCTU MAGNO.] *Planctus magnus, non in examinatione plangentium, sed in pompa funeris et exsequiarum frequentia intelligendus est*, ait S. Hieron. Epist. 25. ad Paulam.

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

JUDAS PATRI SUCCEDENS CONTRA ANTIOCHUM PUGNAT UT LEO, AC DUOS EJUS DUCES PROFLIGAT, SCILICET APOLLONIUM V. 10. ET SERON V. 13. QUARE ANTIOCHUS TERTIUM DUCEM MITTIT LYSIAM, CONTRA QUEM PRÆLIUM INSTRUXIT JUDAS, DEI OPEM JEJUNIIS ET ARDENTI PRECE IMPLORANS.

1. ET surrexit Judas, qui vocabatur Machabæus, filius ejus pro eo; 2. et
adjuvabant eum omnes fratres ejus, et universi qui se conjunxerant patri
ejus, et præliabantur prælium Israel cum lætitia. 3. Et dilatavit gloriam
populo suo, et induit se loricam sicut gigas, et succinxit se arma bellica
sua in præliis, et protegebat castra gladio suo. 4. Similis factus est leoni
in operibus suis, et sicut catulus leonis rugiens in venatione. 5. Et perse-
cutus est iniquos, perscrutans eos; et qui conturbabant populum suum, eos
succendit flammis; 6. et repulsi sunt inimici ejus præ timore ejus, et omnes operarii iniquitatis
conturbati sunt; et directa est salus in manu ejus. 7. Et exacerbabat reges multos, et lætifica-
bat Jacob in operibus suis, et in seculum memoria ejus in benedictione. 8. Et perambulabat
civitates Juda, et perdidit impios ex eis, et avertit iram ab Israel. 9. Et nominatus est usque
ad novissimum terræ, et congregavit pereuntes. 10. Et congregavit Apollonius Gentes, et à
Samaria virtutem multam et magnam, ad bellandum contra Israel. 11. Et cognovit Judas,
et exiit obviam illi; et percussit, et occidit illum; et ceciderunt vulnerati multi, et reliqui
fugerunt. 12. Et accepit spolia eorum; et gladium Apollonii abstulit Judas, et erat pugnans in
eo omnibus diebus. 13. Et audivit Seron princeps exercitus Syriæ, quod congregavit Judas
congregationem fidelium et ecclesiam secum, 14. et ait: Faciam mihi nomen, et glorificabor
in regno, et debellabo Judam, et eos qui cum ipso sunt, qui spernebant verbum regis. 15. Et
præparavit se; et ascenderunt cum eo castra impiorum, fortes auxiliarii, ut facerent vindic-
tam in filios Israel. 16. Et appropinquaverunt usque ad Bethoron; et exivit Judas obviam illi
cum paucis. 17. Ut autem viderunt exercitum venientem sibi obviam, dixerunt Judæ: Quo-
modo poterimus pauci pugnare contra multitudinem tantam, et tam fortem, et nos fatigati
sumus jejunio hodie? 18. Et ait Judas: Facile est concludi multos in manus paucorum; et non
est differentia in conspectu Dei cœli liberare in multis, et in paucis; 19. quoniam non in
multitudine exercitus victoria belli, sed de cœlo fortitudo est. 20. Ipsi veniunt ad nos in mul-
titudine contumaci et superbia, ut disperdant nos, et uxores nostras, et filios nostros, et ut
spolient nos; 21. nos vero pugnavimus pro animabus nostris et legibus nostris; 22. et ipse
Dominus conteret eos ante faciem nostram; vos autem ne timueritis eos. 23. Ut cessavit autem
loqui, insiluit in eos subito; et contritus est Seron, et exercitus ejus in conspectu ipsius;
24. et persecutus est eum in descensu Bethoron usque in campum, et ceciderunt ex eis octin-
genti viri, reliqui autem fugerunt in terram Philisthiim. 25. Et cecidit timor Judæ ac fratrum
ejus, et formido super omnes gentes in circuitu eorum; 26. et pervenit ad regem nomen ejus,
et de præliis Judæ narrabant omnes gentes. 27. Ut audivit autem rex Antiochus sermones
istos, iratus est animo; et misit, et congregavit exercitum universi regni sui, castra fortia
valde; 28. et aperuit ærarium suum, et dedit stipendia exercitui in annum; et mandavit illis
ut essent parati ad omnia. 29. Et vidit quod defecit pecunia de thesauris suis, et tributa re-
gionis modica propter dissensionem, et plagam quam fecit in terra, ut tolleret legitima quæ
erant à primis diebus; 30. et timuit ne non haberet ut semel et bis, in sumptus et donaria,
quæ dederat antè larga manu; et abundaverat super reges, qui ante eum fuerant. 31. Et

consternatus erat animo valde, et cogitavit ire in Persidem, et accipere tributa regionum, et congregare argentum multum. 32. Et reliquit Lysiam hominem nobilem de genere regali, super negotia regia, à flumine Euphrate usque ad flumen Ægypti; 33. et ut nutriret Antiochum filium suum, donec rediret. 34. Et tradidit ei medium exercitum, et elephantes; et mandavit ei de omnibus quæ volebat, et de inhabitantibus Judæam et Jerusalem; 35. et ut mitteret ad eos exercitum, ad conterendam et extirpandam virtutem Israel, et reliquias Jerusalem, et auferendam memoriam eorum de loco; 36. et ut constitueret habitatores filios alienigenas in omnibus finibus eorum, et sorte distribueret terram eorum. 37. Et rex assumpsit partem exercitus residui, et exivit ab Antiochia civitate regni sui, anno centesimo et quadragesimo septimo; et transfretavit Euphraten flumen, et perambulabat superiores regiones. 38. Et elegit Lysias Ptolemæum filium Dorymini, et Nicanorem, et Gorgiam, viros potentes ex amicis regis; 39. et misit cum eis quadraginta millia virorum, et septem millia equitum, ut venirent in terram Juda, et disperderent eam secundùm verbum regis. 40. Et processerunt cum universa virtute sua, et venerunt et applicuerunt Emmaum in terra campestri. 41. Et audierunt mercatores regionum nomen eorum; et acceperunt argentum et aurum multum valde, et pueros; et venerunt in castra, ut acciperent filios Israel in servos; et additi sunt ad eos exercitus Syriæ, et terræ alienigenarum. 42. Et vidit Judas, et fratres ejus, quia multiplicata sunt mala, et exercitus applicabant ad fines eorum; et cognoverunt verba regis, quæ mandavit populo facere in interitum et consummationem. 43. Et dixerunt unusquisque ad proximum suum: Erigamus dejectionem populi nostri, et pugnemus pro populo nostro, et sanctis nostris. 44. Et congregatus est conventus ut essent parati in prælium; et ut orarent, et peterent misericordiam et miserationes. 45. Et Jerusalem non habitabatur, sed erat sicut desertum; non erat qui ingrederetur et egrederetur de natis ejus; et sanctum conculcabatur; et filii alienigenarum erant in arce, ibi erat habitatio Gentium; et ablata est voluptas à Jacob, et defecit ibi tibia et cithara. 46. Et congregati sunt, et venerunt in Maspha contra Jerusalem; quia locus orationis erat in Maspha ante in Israel. 47. Et jejunaverunt illa die, et induerunt se ciliciis, et cinerem imposuerunt capiti suo, et disciderunt vestimenta sua. 48. Et expanderunt libros legis, de quibus scrutabantur Gentes similitudinem simulacrorum suorum; 49. et attulerunt ornamenta sacerdotalia, et primitias, et decimas; et suscitaverunt Nazaræos, qui impleverant dies; 50. et clamaverunt voce magna in cœlum, dicentes: Quid faciemus istis, et quo eos ducemus? 51. Et sancta tua conculcata sunt, et contaminata sunt, et sacerdotes tui facti sunt in luctum et in humilitatem. 52. Et ecce Nationes convenerunt adversum nos ut nos disperdant; tu scis quæ cogitant in nos. 53. Quomodo poterimus subsistere ante faciem eorum, nisi tu, Deus, adjuves nos? 54. Et tubis exclamaverunt voce magna. 55. Et post hæc constituit Judas duces populi, tribunos, et centuriones, et pentacontarchos, et decuriones. 56. Et dixit his qui ædificabant domos, et sponsabant uxores, et plantabant vineas, et formidolosis, ut redirent unusquisque in domum suam secundùm legem. 57. Et moverunt castra, et collocaverunt ad Austrum Emmaum. 58. Et ait Judas: Accingimini, et stote filii potentes, et stote parati in mane, ut pugnetis adversus Nationes has quæ convenerunt adversus nos, disperdere nos et sancta nostra; 59. quoniam melius est nos mori in bello, quam videre mala gentis nostræ, et sanctorum. 60. Sicut autem fuerit voluntas in cœlo, sic fiat.

1. ET SURREXIT JUDAS.] Josippus ben Gorion asserit Judam à patre Mathathia oleo unctum in Ducem. Sic enim ait: *Protulit Mathathias cornu cum oleo, et effundens super caput ejus unxit eum ad prœlia, vociferatusque est universus populus et dixerunt: Vivat unctus.* Addit Josephus eum unctum Jerosolymis in templo; sed hoc videtur falsum; nam Jerusalem cum templo obtinebant milites Antiochi, ut patet cap. 1.

MACHABÆUS.] Gorionides asserit hoc nomen hic Judæ primo inditum fuisse à Mathathia patre, ac significare *exstinctorem*, q. d. Tu, ô Juda, esto Machabæus, id est, exstinctor Antiochi, cæterorumque hostium Israelis. Melius alii censent id jam ante Judæ fuisse inditum ex *Machabi*, quod Judas vexillis suis inscribebat; quare illud sic à Mathathia ei non indi, sed jam inditum confirmari, idque verba ipsa satis insinuant. Vide dicta in Proœmio.

3. ET INDUIT SE LORICA SICUT GIGAS,] tum quia Judas procero vastoque erat corpore, ac proinde illo ævo, quo non bombardis, sed brachiis et gladiis certabatur fortissimus; unde explicans subdit: ET PROTEGEBAT CASTRA GLADIO SUO,] tum quia eximio et giganteo erat robore, tam corporis quàm animi; hoc enim Deus illi, utpote in se solo speranti assidue et continue indebat ad Israelis tutelam. Sic Saül, David, Julius Cæsar,

Constantinus, Heraclius, Carolus Magnus, Godefridus Bullonius, procero validoque fuere corpore, æque ac animo, ideoque eximii bellatores, suis manibus et gladiis multos hostium obtruncantes. Gigas enim symbolum est rari roboris et fortitudinis; gigantes enim olim fuere vastissimi et robustissimi, ideoque omnibus terribiles, ut nemo eis se opponere auderet. Talis fuit Judas.

In lege veteri ergo sacerdotes et Pontifices sæpe erant milites et belli duces, ac Judas et fratres ejus sacerdotes; ad hoc proprie à Deo et populo electi sunt, ut Israelem jam pene prostratum, et ab omnibus desertum erigerent et fulcirent. Primario ergo electi fuere in belli duces; additus vero fuit eis Pontificatus, ut ardentius pro religione, templo, et Deo contra Antiochum dimicarent, et ob alias causas superius recensitas. Nec idem mirum; nam rude et carnale erat tunc sacerdotium; sacerdotes enim erant quasi laniones in mactandis et laniandis ovibus, et bobus Deo immolandis: quare in iis discebant mactare hostes Israelis. Nulli enim milites sæviores sunt lanionibus, qui assidue in cæde et sanguine versantur. Secus est in novo Testamento, ubi sacerdotium longe sublimius et sanctius est, ac sacerdotes circa corpus Christi in Eucharistia consecrandum et offerendum versantur: quare decet eos instar Christi esse mansuetos, pios, Deoque intentos, ac proinde procul abesse à pugnando et occidendo.

4. Similis factus est leoni,] juxta illud de Juda filio à Jacobo Patriarcha prædictum, Genes. 49. 9. *Catulus leonis Juda: ad prædam, fili mi, ascendisti; requiescens accubuisti ut leo, et quasi leæna, quis suscitavit eum?* quia in locum hujus Judæ, cui Jacob attribuit principatum, successit noster hic Judas Machabæus, populi dux et princeps, licet non ex Juda, sed ex Levi oriundus, ac eo viribus, robore et victoriis fuit non inferior, sed superior. Tradunt Hebræi Judam pro insigni in vexillis suis gestasse leonem.

Et sicut catulus leonis rugiens in venatione.] Græce εἰς θήραν, id est *in venationem*, vel *in prædam*. Catuli enim leonum cum latrante stomacho esuriant, rugiunt, et rugiendo irruunt in oves et vaccas, ut famem satient.

6. Et directa est salus in manu ejus,] q. d. Recte et directe salus Israeli obtigit per manum, robur et prælia Judæ; Judas enim sua industria et fortitudine recte dirigebat Israelem ad salutem, faciebatque ut ad eam recto tramite, cursuque tenderet. Potest secundo per hypallagen sic exponi, q.d. Directa est manus Judæ ad salutem Israeli afferendam. Deus enim Judæ manum direxit ad continuas victorias, quibus salus Israeli directe obvenit. Pro *directa* Græce est εὐωδώθη id est facili via incessit, prosperata est; unde εὐοδία, est prosperum iter, item prosperitas. Rursum salus hîc accipi potest pro victoria; in hac enim consistebat salus et incolumitas populi. Sic salus capitur pro victoria per metonymiam, Judic. 15. 18. 1. Reg. 11. 9. et c. 44. v. 45. et c. 17. 47. et 1. Mach. 4. 25.

7. Exacerbavit (irritabat, lacessebat, ad iram et indignationem provocabat) reges multos,] nimirum Ant. Epiphanem, et ejus filium Ant. Eupatorem, et Demetrium, eorumque vicinos et amicos; cum his enim multa prælia commisit semper vincens et triumphans.

10. Virtutem multam.] Græce δύναμιν, id est vim magnam militum.

11. Et cognovit Judas, et exiit (cum paucis) obviam illi, et percussit et occidit illum] Apollonium ducem hostium. Audi rem graphice narrantem Josephum Gorionidem: *Cum videret Judas Apollonium stantem in medio exercitus sui, summo furore decurrit ad eum, ad medium usque castrorum, omnia penetrans ad dextram, ad sinistram fortissimos hostium prosternens, haud secus ac messor manipulos ac spicas messis suæ dejicit, pergensque ad Apollonium percutit eum sternitque suo gladio.*

12. Et gladium Apollonii abstulit Judas, et erat pugnans in eo omnibus diebus,] tum quia gladius hic, utpote tanti ducis erat insignis, magnus, fortis et acutus; tum in signum victoriæ et trophæi; tum ut ejus intuitu se suosque excitaret Judas ad fortiter digladiandum et vincendum in cæteris præliis, sicut vicerant et occiderant Apollonium cum suis, cum ei hunc gladium extorserunt.

13. Et audivit Seron.] Hic est secundus Antiochi dux, quem cum magnis copiis se invadentem fortiter percussit et occidit Judas cum paucis, iisque jejunio exhaustis, ut dicitur v. 17; eo quòd tota nocte profecti, ait Gorionides, jejuni advenissent.

18. Facile est (Deo duce quo nitimur) concludi multos in manu paucorum, et non est differentia in conspectu Dei cœli liberare in multis et in paucis,] quia Deus tam facile potest suam potentiam, opem et victoriam applicare paucis, quàm multis; unus enim miles Dei robore instructus tam facile prosternet viginti, vel centum, quàm facile idem facient ducenti Dei robore tanto destituti. Idcirco Deus, qui infirma mundi eligit, ut confundat fortia, sæpe paucos seligit, ac per eos multos prosternit, ut ostendat paucos id facere virtute non sua, sed Dei, utque pauci cum multis pugnaturi Deum invocent, et ab eo sperent victoriam. Hinc Gedeoni jussit Deus cum trecentis inermibus procedere contra centum viginti millia Madianitarum, quæ omnia Gedeon per trecentos cecidit, Judic. 7. Quin et præstantes belli duces paucos milites, sed veteranos, validos, atque vel vincere, vel mori paratos seligunt ad res magnas; inter multos enim multi snnt timidi, fugaces, inordinati, qui aciem confundunt et turbant, ut à paucis validis bene ordinatis facile vincantur. Alexander Magnus 40 millibus veteranorum prostravit Darium multis centenis millibus instructum, imo totum quasi orbem subegit. Leonidas cum trecentis innumeras Xerxis copias ad Thermopylas cecidit. Abraham cum trecentis servis suis quatuor reges debellavit, Genesis 14.

19. De cœlo fortitudo est.] Angeli pro populo Dei dimicare consueverunt. Hinc 2. Machab. 10. v. 29. et 38. legimus è cœlo viros quinque in equis, frenis aureis decoros, ducatum Judæis præstitisse. Et 2. Machab. 11. v. 8. Angelus equitis forma, veste candida vestitus, hastam vibrans, Judæorum præcessit exercitum. Olim quoque existimabant veteres numina adversus hostes arma tulisse, et cum ipsis dimicasse, ut docuit Cicero, lib. 1. de Divinatione. Apollinis enim templum cum à Benno vastatum fuisset, Pythiam ex oraculo hæc fatum fuisse commemorat: Ἐμοὶ μελήσει ταῦτα καὶ λευκαῖς κόραις, *Ego providebo rem istam, et virgines albæ.* Spectra vero alba

mox Gallorum exercitui oblata funditus illum deleverunt et obruerunt. At istud fictum est. Vere tamen Constantinum Dei auxilio et miraculis evidenter ostensis vicisse in bellis testatur Eusebius in vita Constantini, et l. 9. Histor. c. 9. Cum Theodosio Imperatore I. Joannem et S. Philippum Apostolos palam pugnasse contra hostes ipsius testatur Theodoretus, l. 5. Histor. c. 24. Pro Theodosio juniore Imperatore pugnasse angelos contra Saracenos scribit Socrates, lib. 7. cap. 18. Ad preces S. Martini Angelos armatos accessisse refert Presbyter Fortunatus, l. 1. c. 16:

Militiæ Angelicæ coram duo protinus adsunt
Syderei proceres, hastas et scuta tenentes :
Comminus hi sanctum compellunt vocibus ultro :
Præsidiis, Martine, tuis dilabimur astris.

27. Ut audivit autem rex Antiochus sermones istos (nuntiantes à Juda cæsos esse duos suos duces Apollonium et Seron), iratus est animo.] Ira hæc fecit eum præcipitem, ut totum exercitum suum colligeret, in eumque omnes suas vires et opes exhauriret, itaque ipse seipsum consumeret.

28. Et aperuit ærarium suum, et dedit stipendia exercitui in annum.] Imprudenter id fecit; tum quia exercitus hic erat totus totius regni, quare in annum ejus stipendium exhausit totum ærarium; tum quia miles abundans pecunia, illam comessando, potando, splendide se vestiendo, alea, similibusque lusibus prodigit : quare illico ad inopiam redactus, ut victum compararet, prædari cogitur, vel fame mori. Unde sequitur :

29. Et vidit quod defecit pecunia,] præsertim quia præter stipendia amplas militibus fecit largitiones, et donaria, v. 30. Unde errorem suæ prodigalitatis sero agnoscens fugit in Persidem, v. 31, ut nova tributa colligeret et templa expilaret, 2. Matth. 9. 2. Porro Ulpian. lege 7. Digest. de Verb. signific. *Stipendium*, inquit, *à stipe appellatum est, quod per stipes, id est, per modica æra colligatur.* Idem pene Varro, lib. 21. de Vita populi Romani : *Stipendium dicitur*, ait, *quòd æs militi semestre, aut annuum dabatur; dictum vero à stipe, quòd æs non in arca, sed in aliqua cella stipabant*, id est comprimebant. Pediti autem pro stipendio quotidie dabantur olim duo oboli, ordinum ductori quatuor oboli, equiti drachma, ait Polybius lib. 6.

Et tributa regionis modica propter dissensionem ,] quia scilicet multæ gentes incipiebant murmurare et rebellare Antiocho, tum ob nova et immodica tributa ab eo imposita, tum quia videbant eum bis à paucis Judæis cæsum et pene contritum.

Et plagam quam fecit in terra (in provinciis sibi subjectis) ut tolleret legitima, id est leges et ritus, ac religionem gentium eis à majoribus tradita, quæ erant a primis diebus, quibus illarum gentium Respublicæ fundatæ fuerant. Nihil enim populos ita à rege avertit, et ad seditionem concitat, sicut legum patriarum et religionis avitæ eversio, ac novæ institutio, uti faciebat Antiochus, qui deos Gentium abolebat, ac non nisi se et Jovem Olympium coli volebat. Accedebat quòd Asia Antiocho Epiphani subjecta à tempore patris ejus Antiochi Magni à Scipione devicti, Romanis quotannis pendere debebat pro vectigali bis mille talenta. Quare Asiani videntes se per Antiochos exhauriri, et à Romanis affligi, Ant. Epiphani tributum negare, imo rebellare cogitabant.

32. Et reliquit Lysiam] cum altera medietate exercitus et elephantis, ut Judam et Judæos invaderet, contereret, extirparet.

33. Et ut nutriret Antiochum (cognomento Eupatorem) filium suum] puerum, ea ratione et magnificentia, qua filium regis decebat, utque, si quid humanitus sibi in Perside contigisset, filium sibi in regno substitueret.

38. Et elegit Lysias (vicarius Antiochi Epiphanis) Ptolemæum filium Dorymini (græce *Dorymenis*, Cælesyriæ et Phœniciæ præfectum, ut patet 2. Machab. c. 8. 8.) et Nicanorem Patrocli filium.] Hic est ille Nicanor qui, à Lysia missus contra Judam et Judæos, præsidens, et quasi certus de victoria superbe jactabat se nonaginta Judæorum mancipia uno talento venditurum, 2. Machab. c. 8. v. 11. Sed jactantiæ suæ pœnas dedit, cum, victus à Juda, caput ei resectum fuit, et publice ad ludibrium appensum. Et Gorgiam, in bellicis rebus experientissimum, ut ibidem dicitur, cum 40 millibus peditum, et septem millibus equitum, ut sequitur.

40. Et processerunt cum universa virtute sua.] græce δυνάμει, id est, potentia et robore tot peditum et equitum, simul et elephantorum.

Et applicuerunt Emmaum,] ubi Christus duobus discipulis apparuit, et in fractione panis se aperuit, Lucæ ultim. quæ postea à victoria Titi ob captam Jerusalem dicta est Nicopolis, à Jerusalem distans stadiis 60, id est, septem milliaribus Italicis cum dimidio. Alia est Emmaus juxta Tiberiadem. Ita S. Hieronymus in locis. Joseph. Adrichom. et alii.

41. Et audierunt mercatores] copias et minas Nicanoris contra Judæos, ideoque turmatim accurrerunt, ut Judæos ab eo vincendos, ut putabant, quasi servos ab illo emerent vilissimo pretio. Sic in excidio Jerusalem per Titum cæsa sunt undecies centena millia Judæorum, et 97 millia capta, venditaque vili pretio, quasi vilissima mancipia, uti narrat Josephus libro ultimo de Bello.

46. Et congregati sunt, et venerunt Maspha contra Jerusalem.] Maspha ergo hæc sita erat in confinio tribus Benjamin et Juda, eoque convocabantur Judæi ad publica comitia, et ad publicam orationem, uti Samuel eodem convocavit populum, ut fœdus populi cum Deo renovaret, 1. Reg. 7. 5.

Alia erat Maspha in tribu Gad., de qua Jud. 11. 29; alia pariter in tribu Ruben, de qua 1. Machab. 5. 35.

47. Et jejunaverunt die illa, usque ad vesperam et ortum Hesperi more Judæorum, et induerunt se ciliciis, et cinerem imposuerunt capiti suo, et disciderunt vestimenta sua.] Hi erant actus et signa pœnitentiæ, humilitatis et supplicationis, quibus in tanto hostium numero et periculo sibi diffidentes, opem Dei ardentissime implorabant, ideoque eam impetrarunt. Talia quoque fuere ea quæ sequuntur v. 48. 49. 50.

48. Et expanderunt libros legis,] ut ipsi libri reipsa quasi muta voce clamarent ad Dominum id quod continebant, quodque toties iterant, præsertim in Psalmis : *Miserere nostri,*

Domine, miserere nostri; utque Deum ostensione librorum ipsius commoverent, ne sineret eos à Gentilibus pollui, lacerari et comburi. Sic Ezechias instante Sennacherib libros sacros expandit coram Deo, ut eos cum cultu suo tueretur, 4. Reg. 19.

De quibus scrutabantur gentes similitudinem simulacrorum suorum,] q. d. Gentes quærebant S. Scripturæ libros, ut in eis sua simulacra et idola depingerent, itaque eos violarent, et Judæos irriderent. Unde Græca habent : *Scrutabantur inscribere in ipsis similitudinem idolorum suorum.*

Verum Noster non habet τὸ *inscribere*, nec *in ipsis*, sed *de ipsis;* quare juxta eum planior sensus est, q. d. Solent Gentiles nostris libris sacris abuti ad suas superstitiones et ritus gentilitios. Ex illis enim ac præsertim ex Levitico depromunt cæremonias et ritus sacrificandi et adorandi sua idola, consecrandi suos sacerdotes, purificandi immundos, etc. Ad hæc ipsi sacras historias profanant traducendo eas ad deorum suorum fabulas. Sic Mosen transformarunt in Minoen, gigantes in Titanes, Samsonem in Herculem, diluvium Noe in diluvium Ogygis, currum Eliæ in quadrigam solis, Jehova denique in Jovem. Ita Rupertus, l. 6. in Gen. c. 15. Serarius, Salianus, Sanchez et alii. Quare ne permittas, ô Domine, nos tradi gentibus, quia si id facias, ipse libros tuos et nostros profanabunt, violabunt, conscindent, incendent, quæ magna erit tam tua, quàm nostra ignominia et vilipendium.

49. Et attulerunt ornamenta sacerdotalia,] puta vestes sacras, ut cidarim, feminalia, tunicam hyacinthinam, Ephod, etc., q. d. Ne sinas, ô Domine, illa capi à gentibus, quia ipsæ illas lacerabunt, aut iis vestient idolorum suorum sacerdotes; pariter ipsi rapient et vorabunt tuas primitias et decimas, quas proinde hîc coram te exponimus. Machabæi hîc ostendunt se non res suas, sed Dei curare, ejusque religionis et cultus zelo moveri, ut Deum quasi cogant ad opem, non tam populo suo, quàm sibi ipsi suæque religioni et cultui ferendam. Quare efficax fuit hæc eorum seria sinceraque oratio, ac Deum ad succurrendum inflexit. Simili modo oremus et nos, ac pariter Deum flectemus.

Et suscitaverunt Nazaræos, qui impleverant dies] sui voti Nazaræatus; diebus enim voti expletis Nazaræi debebant se sistere Deo in templo, ibique hostias offerre præscriptas à Deo, Num. 6. Vide ibi dicta. Porro Nazaræi erant quasi religiosi illius ævi, qui se Deo dicarant et consecrarant, ideoque comam alebant, ac vino et sicera abstinebant. Quare eos hîc producunt, Deoque sistunt, ut Deus eos quasi suos sibique consecratos tueatur contra Antiochum et Lysiam.

50. Et clamaverunt voce magna in coelum dicentes : Quid faciemus istis, et quo eos ducemus?] si Lysias nos capiat et totam Judæam æque ac Jerusalem et templum sibi subjuget, et idolis ac idololatris suis impleat, exscisa tuî veneratione et cultu ; nam ut sequitur :

51. Et sancta tua, altaria, vasa omniaque templi loca ab Antiochi satellitibus profanata, conculcata et contaminata sunt.]

Et sacerdotes tui facti sunt in luctum,] tum activum ; lugent enim sacerdotes se sacerdotio jam fungi non posse, sed in exilium actos ab Antiocho, suisque oblationibus, ex quibus vivebant, spoliatos : tum passivum, quia populus leget lugubrem sacerdotum suorum statum, seque iis destitui, ut per eos Deo sacrificare, et ab eis in lege Dei instrui nequeat.

Et in humilitatem ;] ubi enim humiliantur et vilipenduntur sacerdotes, ibi pariter vilipenduntur sacrificia, lex, pietas, Dei cultus, ipseque populus fidelis et pius.

54. Et tubis exclamaverunt voce magna,] ut tam voce, quàm tubis in cœlum resonantibus Dei opem summis clamoribus implorarent.

55. Et post hæc (quia post divina præsidia adhibenda quoque sunt humana; Deus enim non juvat nisi conantes et collaborantes, ac facientes omne id quod officium et prudentia requirit) constituit Judas duces populi ,] nimirum fratres suos Jonatham, Josephum et Simonem. Vide 2. Machab. 8. 22, ubi Judas aciem instruens eam dividit in quatuor ordines, ac cuilibet unum è fratribus ducem præficit, ita ut quisque sub signis duceret 1400 milites, ac ipse Judas quartus totidem, hoc est, universim sex millia.

56. Et dixit his qui ædificabant domos, etc. et formidolosis ut redirent domum,] ne sociis suis commilitonibus suam formidinem aspergerent, idque juxta legem Deuter. c. 20. 4. Vide ibi dicta.

58. Accingimini (gladiis, armis cæteroque apparatu bellico), et estote filii potentes) Hebr. אנשי היל *anse chail*, id est *viri virtutis*, id est strenui, animosi, fortes.

59. Quoniam melius est nos mori in bello, quam videre mala gentis nostræ et sanctorum,] id est rerum sanctarum, ut templi, altarium, sacerdotum, etc. Gloriosa enim mors est præliando pro fide, lege et Deo occumbere, q. d. Pugnemus generose, quia aut vincemus, et sic de hoste triumphabimus; aut vincemur, et sic gloriosa morte honestabimur.

60. Sicut autem fuerit voluntas in coelo sic fiat,] ut vel vincamus, vel vincamur et gloriose occumbamus, prout Deus voluerit, q. d. Utcumque alea belli cadet, bene cadet, quia cadet ex voluntate Dei, qua nihil est melius. Sive ergo vincemus, sive vincemur, implebimus voluntatem Dei, qua nihil præstantius optari, aut desiderari potest. Nota hîc Judæ fortitudinem, pietatem, resignationem in Dei voluntatem, qua Dei gratiam et victoriam sibi suisque conciliavit. Imitentur eum principes et belli duces, si simili victoria potiri, et à Deo donari optent.

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Duas Gorgiæ acies sternit Judas, ac deinde ipsum Lysiam Syriæ proregem, qui, dum bellum reparat, Judas templum repurgat, Deique sacra restituit.

1. Et assumpsit Gorgias quinque millia virorum, et mille equites electos; et moverunt castra nocte, 2. ut applicarent ad castra Judæorum, et percuterent eos subito; et filii, qui erant ex arce, erant illis duces. 3. Et audivit Judas, et surrexit ipse, et potentes, percutere virtutem exercituum regis, qui erant in Emmaum. 4. Adhuc enim dispersus erat exercitus à castris. 5. Et venit Gorgias in castra Judæ noctu, et neminem invenit, et quærebat eos in montibus; quoniam dixit: Fugiunt hi à nobis. 6. Et cum dies factus esset, apparuit Judas in campo cum tribus millibus virorum tantum, qui tegumenta et gladios non habebant; 7. et viderunt castra Gentium valida, et loricatos, et equitatus in circuitu eorum, et hi docti ad prælium. 8. Et ait Judas viris qui secum erant: Ne timueritis multitudinem eorum, et impetum eorum ne formidetis. 9. Mementote qualiter salvi facti sunt patres nostri in mari Rubro, cum sequeretur eos Pharao cum exercitu multo. 10. Et nunc clamemus in cœlum; et miserebitur nostri Dominus, et memor erit testamenti patrum nostrorum, et conteret exercitum istum ante faciem nostram hodie. 11. Et scient omnes gentes, quia est qui redimat et liberet Israel. 12. Et elevaverunt alienigenæ oculos suos, et viderunt eos venientes ex adverso. 13. Et exierunt de castris in prælium, et tuba cecinerunt hi qui erant cum Juda. 14. Et congressi sunt; et contritæ sunt Gentes, et fugerunt in campum. 15. Novissimi autem omnes ceciderunt in gladio, et persecuti sunt eos usque Gezeron, et usque in campos Idumææ, et Azoti, et Jamniæ; et ceciderunt ex illis usque ad tria millia virorum. 16. Et reversus est Judas, et exercitus ejus, sequens eum. 17. Dixitque ad populum: Non concupiscatis spolia; quia bellum contra nos est, 18. et Gorgias et exercitus ejus prope nos in monte; sed state nunc contra inimicos nostros, et expugnate eos, et sumetis postea spolia securi. 19. Et adhuc loquente Juda hæc, ecce apparuit pars quædam prospiciens de monte. 20. Et vidit Gorgias quod in fugam conversi sunt sui, et succenderunt castra; fumus enim, qui videbatur, declarabat quod factum est. 21. Quibus illis conspectis timuerunt valde, aspicientes simul et Judam, et exercitum in campo paratum ad prælium. 22. Et fugerunt omnes in campum alienigenarum; 23. et Judas reversus est ad spolia castrorum, et acceperunt aurum multum, et argentum, et hyacinthum, et purpuram marinam, et opes magnas. 24. Et conversi hymnum canebant, et benedicebant Deum in cœlum, quoniam bonus est, quoniam in seculum misericordia ejus. 25. Et facta est salus magna in Israel in die illa. 26. Quicumque autem alienigenarum evaserunt, venerunt, et nuntiaverunt Lysiæ universa quæ acciderant. 27. Quibus ille auditis, consternatus animo deficiebat; quod non qualia voluit, talia contigerunt in Israel, et qualia mandavit rex. 28. Et sequenti anno congregavit Lysias virorum electorum sexaginta millia, et equitum quinque millia, ut debellaret eos. 29. Et venerunt in Judæam, et castra posuerunt in Bethoron, et occurrit illis Judas cum decem millibus viris. 30. Et viderunt exercitum fortem, et oravit et dixit: Benedictus es, salvator Israel, qui contrivisti impetum potentis in manu servi tui David, et tradidisti castra alienigenarum in manu Jonathæ filii Saul, et armigeri ejus. 31. Conclude exercitum istum in manu populi tui Israel, et confundantur in exercitu suo et equitibus. 32. Da illis formidinem, et tabefac audaciam virtutis eorum, et commoveantur contritione sua. 33. Dejice illos gladio diligentium te; et collaudent te omnes, qui noverunt nomen tuum, in hymnis. 34. Et commiserunt prælium, et ceciderunt de exercitu

Lysiæ quinque millia virorum. 35. Videns autem Lysias fugam suorum, et Judæorum audaciam, et quod parati sunt aut vivere, aut mori fortiter, abiit Antiochiam, et elegit milites, ut multiplicati rursus venirent in Judæam. 36. Dixit autem Judas, et fratres ejus : Ecce contriti sunt inimici nostri; ascendamus nunc mundare sancta, et renovare. 37. Et congregatus est omnis exercitus, et ascenderunt in montem Sion. 38. Et viderunt sanctificationem desertam, et altare profanatum, et portas exustas, et in atriis virgulta nata sicut in saltu vel in montibus, et pastophoria diruta. 39. Et sciderunt vestimenta sua, et planxerunt planctu magno, et imposuerunt cinerem super caput suum. 40. Et ceciderunt in faciem super terram, et exclamaverunt tubis signorum, et clamaverunt in cœlum. 41. Tunc ordinavit Judas viros, ut pugnarent adversus eos qui erant in arce, donec emundarent sancta. 42. Et elegit sacerdotes sine macula, voluntatem habentes in lege Dei; 43. et mundaverunt sancta, et tulerunt lapides contaminationis in locum immundum. 44. Et cogitavit de altari holocaustorum, quod profanatum erat, quid de eo faceret. 45. Et incidit illis consilium bonum ut destruerent illud; ne forte illis esset in opprobrium, quia contaminaverunt illud Gentes, et demoliti sunt illud. 46. Et reposuerunt lapides in monte domus in loco apto, quoadusque veniret propheta, et responderet de eis. 47. Et acceperunt lapides integros secundum legem; et ædificaverunt altare novum, secundum illud quod fuit prius. 48. Et ædificaverunt sancta, et quæ intra domum erant intrinsecus; et ædem et atria sanctificaverunt. 49. Et fecerunt vasa sancta nova, et intulerunt candelabrum, et altare incensorum et mensam in templum. 50. Et incensum posuerunt super altare, et accenderunt lucernas, quæ super candelabrum erant, et lucebant in templo. 51. Et posuerunt super mensam panes, et appenderunt vela, et consummaverunt omnia opera quæ fecerant. 52. Et ante matutinum surrexerunt quinta et vigesima die mensis noni (hic est mensis Casleu) centesimi quadragesimi octavi anni; 53. et obtulerunt sacrificium secundùm legem, super altare holocaustorum novum, quod fecerunt. 54. Secundùm tempus et secundùm diem, in qua contaminaverunt illud gentes, in ipsa renovatum est in canticis, et citharis, et cinyris, et in cymbalis. 55. Et cecidit omnis populus in faciem, et adoraverunt, et benedixerunt in cœlum eum, qui prosperavit eis. 56. Et fecerunt dedicationem altaris diebus octo, et obtulerunt holocausta cum lætitia, et sacrificium salutaris et laudis. 57. Et ornaverunt faciem templi coronis aureis et scutulis; et dedicaverunt portas, et pastophoria, et imposuerunt eis januas. 58. Et facta est lætitia in populo magna valde, et aversum est opprobrium Gentium. 59. Et statuit Judas et fratres ejus, et universa ecclesia Israel, ut agatur dies dedicationis altaris in temporibus suis, ab anno in annum, per dies octo, à quinta et vigesima die mensis Casleu, cum lætitia et gaudio. 60. Et ædificaverunt in tempore illo montem Sion, et per circuitum muros altos, et turres firmas, ne quando venirent Gentes, et conculcarent eum, sicut antea fecerunt. 61. Et collocavit illic exercitum, ut servarent eum, et munivit eum ad custodiendam Bethsuram, ut haberet populus munitionem contra faciem Idumææ.

1. Et assumpsit Gorgias quinque millia virorum (peditum) et mille equites electos, et moverunt castra nocte.] Gorgias erat unus ex tribus ducibus Antiochi et Lysiæ belli experientissimus, quod et hîc ostendit, dum cum militibus selectis noctu invadit castra Judæ, ut ex improviso eum dormientem cum suis opprimat. Hoc enim stratagemate Annibal cecidit Romanos, et Romani Asdrubalem fratrem Annibalis, teste Livio.

2. Et filii qui erant ex arce erant illis duces,] q. d. Milites Antiochi in arce Sion nati, vel educati, ideoque regionis et locorum gnari ducebant eos per vias obscuras (erat enim nox) anfractuosas et absconditas, quarum ipsi erant ignari, utpote exteri et alienigenæ.

3. Et audivit Judas, et surrexit ipse et potentes (robusti duces et milites) percutere virtutem exercituum regis,] puta tota castra à Gorgia relicta. Græce tantum est δύναμιν, id est vim, robur, potentiam, exercitum et copias regis. Sed quia in his castris erant variarum gentium exercitus, iique validi et numerosi, hinc Noster vertit : *Virtutem exercituum regis.* Judas ergo per exploratores rescivit stratagema et consilium Gorgiæ, illudque in ipsum retorsit. Nam eadem nocte ipse reliqua castra Gorgiæ relicta in Emmaum, secura et dormientia invasit, et ex inopinato oppressit.

4. Adhuc enim dispersus erat exercitus a castris,] q. d. Adhuc milites Gorgiæ non erant collecti, et in ordines aciesque suas distributi in castris, sed palabundi vagabantur, sensim colligebant ordinabantque se in castris. Judas, id sciens, dispersos et inordinatos agressus facile prostravit.

5. Et venit Gorgias in castra Judæ, et neminem invenit,] quia Judas cum suis eadem nocte iverat in Emmaum, ut relictos à Gorgia cæderet, ut dixi.

6. Et cum dies factus esset, apparuit Judas in campo cum tribus millibus virorum (peditum)

TANTUM, QUI TEGUMENTA, id est loricas, sive thoraces ferreos et scuta ET GLADIOS NON HABEBANT,] scilicet, *sicut volebant*, ut addunt Græci multique Latini codices, q. d. Non habebant gladios politos, acutos, latos et longos, quales ipsi optabant, et quales habebant hostes; sed impolitos, rubigine obductos, hebetatos, strictos et breves; multi etiam non gladiis, sed perticis, fustibus, malleis, ligonibus, falcibus aliisque armis rusticis duntaxat, quæ domi, vel in agro repererant, armati incedebant. Eo major fuit Dei virtus et militum fortitudo, ac victoria. Hoc est quod ait Josephus, l. 12. c. 11: *Ducens tria millia virorum non satis instructa armis propter inopiam.* Ita Dion. Carth. et Joseph. Stephanus hîc, qui et addit multos ex iis fuisse fundibularios, qui gladiis uti non solebant, ut liberi essent in librandis lapidibus ex fundis. Minus probabiliter Lyran. pro *quid* legens *quia* sic explicat, q. d. Ideo Judas tria duntaxat millia armatorum et gladiatorum eduxit in aciem, quia cæteri Judæi non habebant gladios et clypeos, ut pugnare possent. Porro eos habuisse gladios liquet ex v. 15. ubi dicitur: *Novissimi autem eorum ceciderunt gladio*, et ex eo quod paulo ante Judæi spoliaverunt castra Apollonii; indeque tulerunt gladios et arma cætera.

7. ET VIDERUNT CASTRA GENTIUM VALIDA, ET LORICATOS ET EQUITATUS.] Nota: Judas et Machabæi pugnabant pedites, nec habebant equites; nulla enim equorum fit mentio, cum hostes copiosum haberent equitatum æque ac peditatum. Causæ fuere variæ. Prima, quia Deus Deuter. 17. 16. vetuerat Judæis copiam equorum, ne in eis, sed in ipso confiderent. Ita S. Basilius et alii, quos ibidem citavi, licet Abulensis id negare videatur. Secunda, quia Judæa est montosa et prærupta; unde equis et equitibus vix pervia et ad pugnam incommoda. Tertia, quia Judæa carebat equorum abundantia, ac eorum loco utebatur asinis et mulis, equos vero ex Ægypto (uti fecit Salomon) accersebat: ibi autem eos emere, indeque in Judæam deducere, Machabæis nimis erat onerosum et sumptuosum. Quarta, volebat id Deus, ut magis ostenderet suam potentiam, ac virtutem et robur Machabæorum, quòd scilicet ipsi soli Deo nixi, uti fatetur hîc Judas, ejus ope implorata, pauci cum multis, pedites cum equitibus, inermes fere cum armatis confligentes, eos tamen prosternerent juxta illud Davidis: *Hi in curribus et hi in equis; nos autem in nomine Domini Dei nostri invocabimus*, Psal. 19. 8.

10. ET NUNC CLAMEMUS IN COELUM,] dicentes: *Mi camocha baelim Jehova*, id est, *Quis similis tuî in fortibus, Domine?* Exodi 15. Hoc enim erat emblema et tessera Judæ; unde ex versus illius litteris initialibus junctis, dictus est *Machabi*, id est, Machabæus, ut satis ex hisce ejus verbis et similibus colligitur. Nam Judas ubique spem victoriæ non in armis, nec in militibus, sed in Deo unico reposuit, eumque invocavit, atque hac confidentia et supplici prece semper victoriam obtinuit, excepto ultimo prælio, in quo vulneratus occubuit, eo quòd non legatur ante prælium Deum invocasse, uti aliàs facere solebat.

ET MEMOR ERIT TESTAMENTI PATRUM NOSTRORUM,] q. d. Memor erit Deus pacti et fœderis cum patribus nostris initi, ut scilicet nos eum colamus, quasi Deum nostrum, et ipse vicissim noster sit Deus, id est protector, provisor, tutor et custos; ideoque nos à tot tantisque hostibus liberet, eosque coram nobis prosternat.

15. NOVISSIMI AUTEM (fugientium) OMNES CECIDERUNT] cæsi à Juda et sociis, qui fugientes persequebantur, et caudam hostium carpebant ultimosque cædebant.

17. DIXITQUE JUDAS: NON CONCUPISCATIS SPOLIA, QUIA BELLUM CONTRA NOS EST.] Vide hîc prudentiam militarem Judæ, qua suos sub signis continuit, nec spolia hostium rapere permisit, ne hostes fugientes, id videntes, se rursum colligerent, ac Judæos palantes, et spoliis onustos invaderent et prosternerent. Sic enim hoc seculo vidimus Germanos et Transylvanos, cum multa Turcarum millia cecidissent, ab iisdem fuisse cæsos, eo quòd præpropere ad spolia dilapsi, Turcis se in montibus colligendi, et spoliis onustos invadendi mactandique ansam dedissent. Ita Tomyris regina Scytharum, fugam simulans, castra epulis et vino referta Cyro et Persis diripienda reliquit: at mox regrediens eosdem vino somnoque sepultos ad unum omnes obtruncavit, teste Justino, Herodoto et aliis. Fridericum, Bohemiæ regem, Boleslaus II triplici prælio fudit. Sed dum militi in diripienda præda locum dat, nec victoriam prosequitur; Fridericus, collecto milite, triplici tumentem victoria vicit, et in exilium redire compulit. Ita Delrius, lib. 13. plura exempla de Alexandro, Annibale, Tiberio. Vide apud Frontinum l. 2. c. 5. Avaritia ergo, et prædæ aviditas decipit prudentiam, ac victoribus victoriam extorquet, eamque in victos transfert, facitque ut fiat locus cædis, qui paulo ante fuerat victoriæ. Quare sapientes belli duces milites à præda cohibent, et in acie armatos continent, hostesque fugientes persequuntur, donec plena de iis sit victoria; tunc enim secuta est prædatio et spoliatio. Hac de causa duces bello victi, ut hostem insequentem morentur, eumque effugiant, pecunias et res pretiosas post se spargunt, ut iis colligendis hostis occupatus persequi desistat. Ita Tryphon rex Syriæ victus, per totum iter fugiens, aurum et argentum dispersit, et hac ratione equites Antiochi sectantes moratus evasit, teste Julio Frontino, l. 2. de Stratagematis c. 13, qui et addit idem fecisse Gallos cum Attalo pugnantes. Idem fecisse Mithridatem victum à Lucullo et Romanis, ac per gazam regiam Romanis objectam eorum insequentium manus effugisse tradit Plutarchus in Lucullo. Sic castor è venatorum manibus elabitur, resecta virilia eis objiciens; ob hæc enim eos se venari cognoscit, ut è suis virilibus castorium medicis assignent. Audi Polybium libro 10: *Et quoniam plurimi prædæ inhiant, atque victoriam plenam obtinere nequeunt, fit ut de summa rerum periclitentur. Multis hoc accidit ut, licet facti sint voti compotes, et vel in castra hostium irruerint, vel civitatem ceperint, attamen non solum ejecti sint, sed et totius causæ periculum et detrimentum incurrerint.*

Tropol. nos cum dæmonibus assidue luctantes spolia terrena relinquere debemus, ne, si eis incubemus, ab illis occupemur et superemur: *Nudi ergo cum nudis luctemur*, ait sanctus Gregorius.

20. ET SUCCENDERUNT CASTRA.] Judas succendit castra, id est tentoria hostium, ut Gorgias eminus è monte rem spectans sciret suos esse cæ-

sos, ideoque castra à Juda esse succensa, itaque metuens sibi et suis fugam capesseret. Quod et factum est.

23. Hyacinthum (id est vestes hyacinthini, vel violacei coloris) et purpuram marinam,] quæ fit ex succo conchyliorum marinorum, ac præsertim pisciculi, qui purpura vocatur, idque maxime in Tyro; unde vocatur purpura Tyria, et Sarranum (*Tyrus* enim Hebr. dicitur *Sor*) ostrum teste Plinio, l. 4. c. 38 et 39; nam purpura, quæ fit ex violis aliisque herbis, pallet, nec cum Tyria comparari potest; hæc enim est ardens, et quasi ignea. Unde Virgil. Æneid. 4. *Tyrioque ardebat murice lana.* Porro milites Chaldæi æque ac Persæ utebantur vestibus purpureis et coccineis tum ad ornatum. Unde Xenophon, l. 4. Cyrip. *Erant*, ait, *milites armati omnes iisdem armis, quibus Cyrus, puniceis tunicis;* tum ut in prælio vulnerati sanguinem diffluentem, vulneraque tegerent per concolorem tunicam purpuream, ne socios consternerent et hostibus audaciam adderent, uti testatur Valerius Maximus, l. 2. c. 6; et Ælianus, l. 6. c. 6.

24. Et conversi hymnum canebant,] puta epinicium Deo, victoriam illius opi et virtuti non suæ assignantes; qua gratitudine Deum sibi devinciebant, ut novas eis daret victorias; victoria enim est donum Dei, qui illud gratis largitur, ingratis negat, vel datum aufert. Hinc Christiani, parta victoria, canunt: *Te Deum laudamus.*

25. Et facta est salus, id est victoria, magna in Israel;] victoria enim hæc salutem dedit Israeli. Metonymice ergo ponitur causa pro effectu. Vide dicta c. 3. v. 6. Adde: salus, sicut et pax Hebræis omne beneficium, omnem felicitatem, omne bonum significat. Unde illud psal. 17. *Magnificans salutes*, id est beneficia et dona *regis ejus;* hinc eas mox vocat *misericordiam*, sive gratiam.

28. Ex sequenti anno congregavit Lysias virorum (peditum) electorum sexaginta millia et equitum quinque millia,) quæ Judas cum paucis Deo nixus pari fortitudine et felicitate prostravit, v. 34.

32. Da illis formidinem,] immitte eis terrorem panicum, ut putent contra se venire, vel militum, vel Angelorum formidabiles acies, itaque perculsi fugiant, imo se invicem invadant, putantes commilitones suos esse hostes, itaque commoveantur contritione sua, ut se mutuo conquassando conterant, se proterant et trucident, uti factum est Madianitis sub Gedeone, qui mutua se cæde truncabat. Judicum 7. 22.

Et tabefac (Græce τῆξον, id est *liquefac*, sicut cera dissolvitur et liquefit coram igne) audaciam virtutis eorum.

35. Quod parati (resoluti) sunt aut vivere (vincendo) aut mori fortiter,] ut si vincantur, malint generose occumbere, quàm turpiter fugere. Nam τὸ *fortiter* Græce γενναίως, id est, *generose* tam ad *vivere* quàm ad *mori* referendum est; vivit autem fortiter in prælio is qui vincit; moritur vero fortiter qui vincitur à numero hostium, sed fortiter pugnando occiditur.

Abiit Antiochiam.] Prudenter abiit Lysias, quia cum resolutis et desperatis periculosissima est pugna, uti ostendi in libro Judicum et Regum. Quare Judas habens milites, quibus deliberatum erat aut vincere, aut mori, omnes hostium acies protrivit, et admirandas obtinuit victorias. Hæc enim militum resolutio facit eos imperterritos et animosos, quasi leones, ut per tela, per saxa, per ignes involent in hostem, velut fulmina, eosque percellant, sternant et dissipent.

36. Dixit autem Judas et fratres ejus: Ecce contriti sunt inimici nostri, ascendamus nunc mundare sancta,] puta sanctum templum, sancta altaria et vasa, ut ea à Gentibus per idola et superstitiones profanata et polluta expiemus ac renovemus, id est, pristino nitori, honori et decori, Deique cultui restituamus. Vide hìc pietatem æque ac solertiam Judæ, qui otio à bellis sibi à Lysia concesso utitur ad negotium sanctum, ut templum expiet, in eoque Dei sacrificia, cultumque restauret. Imitentur Judam nostri duces et milites, ut cum fortitudine bellica, Dei timorem, cultum et pietatem conjungant: itaque à Deo victoriis, omnibusque bonis præsentibus et æternis cumulabuntur.

38. Et viderunt sanctificationem (id est sanctuarium, sive templum; puta Sanctum et Sanctum Sanctorum) desertam et pastophoria diruta.] Pastophoria erant cubicula sacerdotum annexa templo, in quibus vestes, opesque templi asservabantur; unde et *gazophylacia* vocabantur et *thalami*, Ezech. 40. παςος enim est thalamus, et *exedræ*, quòd in eis essent sedes ad sedendum et quiescendum.

40. Et exclamaverunt tubis signorum;] vocantur tubæ *signorum*, quia per earum clangorem significabantur dies festi et populi convocatio, sive conventus, Num. 10. v. 1 et 10. Verius tamen videtur has tubas non fuisse sacras templi; has enim jam obtulerant milites Antiochi, templum profanantes, sed profanas castrorum et belli. Hæ vocantur *signorum*, quia significabant militi, quid agendum foret, ac præsertim adesse hostem, ut ad prælium contra eum se pararet. Erant enim hæ tubæ Judæ ducis, ejusque militum, ut inter hostes constituti tubarum clangore convocarentur, et excitarentur ad vigilandum et ad præliandum eo tempore, quo sacerdotes et eorum asseclæ mundabant templum, ne Antiochi satellites arcem Sion insidentes, ex ea in templum decurrerent et mundantes obtruncarent. Ita Sanchez; unde explicans subdit:

41. Tunc ordinavit Judas viros, ut pugnarent adversus eos qui erant in arce, donec emundarent sancta] templi loca, atria et vasa. Arcem Sion enim obtinebant hostes, scilicet Antiochi milites, nec inde eos expellere potuit Judas hoc anno 148 Græcorum, sed post biennium anno 150 Græcorum arcem obsidere cœpit, ac per 23 annos eam obsedere Machabæi, quibus expletis eam tandem expugnarunt, anno 171 Græcorum, ut dicitur c. 13. v. 50.

42. Voluntatem habentes in lege Dei.] *Voluntatem*, id est pium affectum, desiderium, studium legis et cultus Dei promovendi.

43. Et tulerunt lapides contaminationis,] è quibus Gentiles idololatræ construxerant sua idola, aras, statuas, etc., quibus tam lapides, quàm templum contaminarant et profanarant, c. 1. 50. et l. 2. c. 10.

In locum immundum,] puta in Tophet, sive gehennam, ubi cremabant infantes idolo Moloch. Hic enim locus erat immundissimus et execrabilis, 4. Reg. 23. 10. Sic olim aræ et templa idolorum à

Christianis fuere plane diruta et eversa usque ad S. Gregorium, qui libro 9. Epist. 71 ad Mellitum decernit, ut illa non diruantur, sed expientur, et ab idolorum cultu ad Dei cultum transferantur.

44. Et cogitavit de altari holocaustorum (quod olim Esdras et sacerdotes in reædificato templo erexerant) quod profanatum erat (per idolum Jovis Olympii, quod in eo collocarant Antiochistæ) quid de eo faceret,] an illud emundaret ad usum, an vero amoveret, quasi indignum ad usum.

45. Et incidit illis consilium bonum, ut destruerent illud, ne forte illis esset in opprobrium,] ne idololatræ eis exprobrarent, quòd in altari per idolum Jovis Olympii polluto sacrificarent, quòdque non Deo, sed Jovi sacrificarent; Jovis enim idolum in ea fuerat collocatum.

46. Et reposuerunt lapides in monte domus (id est in monte Sion, in quo domus Dei, sive templum fabricatum erat) donec veniret propheta aliquis, præsertim Messias; hunc enim avide à multis seculis exspectabant Judæi, et jam imminebat ejus adventus. Nam ab anno 148 Græcorum, quo hæc gesta sunt, usque ad ortum Christi fluxere anni 159 duntaxat. Hinc disce hoc tempore Machabæorum nullum fuisse prophetam in Israel; nam ultimi fuere prophetæ, Zacharias et Malachias. Dices : Cur Judas, cum esset Pontifex, non consuluit Deum per oraculum Ephod, sive per Urim et Tummim? Resp. Josephum oraculum hoc ducentis annis ante Christum siluisse et desiisse. Ita ipse, l. 3. c. 11. Idem censent Abulensis et alii. Aut certe Ephod hoc dans oracula jam ablatum erat ab Antiochi ministris, ac præsertim à pseudopontifice Jasone, Menelao, Alcimo apostatis et proditoribus, ut Judas eo uti, et per illud Deum consulere non posset. Ita Sanchez.

48. Et ædificaverunt (ab idololatris diruta, vel disrupta restaurarunt) sancta, id est, priorem partem templi, quæ vocabatur *Sanctum* vel *Sancta* in plurali, uti hîc vocatur, et quæ intra domum erant intrinsecus,] id est et quoque ea, quæ erant in posteriori et interiori parte templi quæ dicebatur *Sancta Sanctorum*, id est sanctissima. In Sancto erat mensa panum propositionis, candelabrum aureum et altare thymiamatis, quæ ab Antiochi satellitibus ablata fuere; unde nova fabricavit Judas, ut dicitur v. 49. In Sancto Sanctorum tantum erat Arca cum Cherubim et Propitiatorio; sed hæc paulo ante excidium Jerusalem per Chaldæos è templo exstulit Jeremias et abscondit. Unde Hebræi asserunt in secundo templo, reædificato post reditum è Babylone per Zorobabel, non fuisse Arcam. Alii dicunt fuisse Arcam, non à Mose fabricatam, hanc enim exstulit Jeremias, sed aliam Mosaicæ similem à Judæis post reditum efformatam, de quo plura lib. 2.

Et ædem et atria sanctificaverunt.] Ædes vocatur Sanctum Sanctorum, quod præcessit; unde τὸ *ædem* non est in græco: *atria* erant vicina templo cirumcirca, in quibus populus degebat et spectabat sacrificia; hæc omnia ab idololatris contaminata et polluta Judas sanctificavit, id est ab idolis et superstitione purgavit, aqua lustrali expiavit, ac Deo rursum solemni benedictione dedicavit.

52. Quinta et vigesima die mensis noni (hic est mensis Casleu,] qui nostro partim Novembri, partim Decembri respondet. Hebræi enim utebantur mensibus lunaribus, cum nos utamur solaribus. Quare hac eadem die 23 Casleu Judæi celebrabant quotannis festum Encæniorum, sive dedicationis templi, eadem die hoc loco factæ à Juda. Causa festi fuit beneficii, indeque lætitiæ magnitudo, ideoque per octo dies celebrabatur. Audi 2. Machab. 10. v. 5: *Qua die autem templum ab alienigenis pollutum fuerat, contigit eadem die purificationem fieri vigesima quinta mensis, qui fuit Casleu; et cum lætitia diebus octo egerunt in modum Tabernaculorum, recordantes quod ante modicum temporis diem solemnem Tabernaculorum in montibus et in speluncis more bestiarum egerant. Propter quod thyrsos et ramos virides, et palmas præferebant ei, qui prosperavit mundari locum suum, etc.* Et Joseph. l. 12. *Tanta vero lætitia ob reductos ritus patrios et priscam religionem occupavit gentis animos, maxime quòd ea felicitas ex insperato obtigerat, ut lex lata sit ad posteros, quæ juberet quotannis hoc festum reparati cum cæremoniis templi, per octo dies celebrari; et ex eo tempore mos hic apud nostros obtinuit, vocamusque hanc festivitatem luminum, opinor ideo, quod ex insperato nobis illuxerit tanta felicitas, etc.*

Tropol. festo Encæniorum significatur festum quod agunt Angeli et Sancti de peccatore pœnitentiam agente, cum ipse templum animæ suæ, quod per peccatum profanarat, per contritionem expurgat, rursumque Deo dedicat. Vide Riberam lib. 5. de templo c. 17.

54. Secundum tempus et secundum diem, id est, eodem plane die, scilicet 25 Casleu, in qua contaminaverunt illud gentes,] ante triennium, c. 1. v. 6. 2. q. d. sicut anno 145 Græcorum, die 25 mensis Casleu, Antiochus profanavit templum, ut dictum est c. 1. v. 6. 2. Ita Judas post triennium, puta anno 148 Græcorum, eadem die 25 mensis Casleu templum disertè repurgavit, rursumque Deo dedicavit, uti dicitur l. 1. c. 10. v. 5. Idem ergo dies fuit profanationis et dedicationis, desolationis et consolationis, luctus et gaudii. Porro Judas dedicavit templum anno 148 Græcorum, vivente adhuc Antiocho; nam hic mortuus est anno sequenti 149 Græcorum, ut dicitur c. 6. 16.

Et cytharis et cinyris.] Hæc duo instrumenta musica vicina erant et sola magnitudine, ac forte fidium numero inter se distincta, uti apud Italos sunt *viole* vel *violini*. Unde Noster 11. Paralip. 9. 11. et alibi pro cinyris, ut habet Græcus, vertit *citharas ;* cithara enim Hebr. vocatur כנור *kinnor*, id est cinyra.

59. Et statuit Judas, etc. q. d. Judas quasi Pontifex instituit festum Encæniorum quotannis celebrandum die 25 Casleu in memoriam purgationis et dedicationis templi, ab illo eodem die factæ. Hujus festi meminit Joan. in Evang. c. 10. 22. Vide de hoc festo Riberam lib. 5. de Templo c. 17. Hinc solemne semper apud fideles fuit festum dedicationis Ecclesiæ, ut patet ex homiliis, quas in ea habuerunt S. Aug. S. Greg. S. Chrys. Beda, Bernardus et alii. Sane Constantinus Magnus omnes Episcopos convocavit ad dedicationem templi Jerosolymitani. Quin et Michael Archangelus dedicavit Ecclesiam in monte Gargano; cujus rei memoriam quotannis celebramus die 29 Septembris. S. Petrus sibi Ecclesiam dedicavit Londini in Anglia, ut ha-

bet vita Eduardi regis Angliæ apud Surium. Denique Christus ipse dedicavit Ecclesiam S. Dionysii Parisiis. Rem gestam enarrat Robertus Gaguinus, lib. 3. de gestis Francorum.

60. ET ÆDIFICAVERUNT MONTEM SION.] q. d. In monte Sion construxerunt arcem oppositam arci hostili, ut hostes cohiberent, ne templum sua excursione infestarent. Licet enim v. 40. Judas constituerit milites, qui tutarentur eos qui purgabant templum, necdum tamen arcem eis construxerat; quare illam hic construit. Ex hoc loco originem habuisse videntur milites ad templi custodiam deputati, eorumque præfecti, qui *magistratus templi* vocantur, Act. 4. 1. et Luc. 22. 4. quos Chrys. vocat *Duces militum templi;* Beda, *Prætores templi ;* Syrus, *Præfectos templi ;* Græce vero vocantur ςρατηγοι του ιερου, id est milites templi, Luc. 22. 51. Videntur hi fuisse Levitæ è tribu Levi, quorum immensus erat numerus : ad hos enim cura templi et sacrorum spectabat, ac proinde per arma et milites suos cavere debebant, ne quis tumultus fieret in templo : Levitæ enim et Sacerdotes quotidie manus cruentando mactatione et laniatione victimarum assuescebant sanguini, discebantque mactare homines templi inimicos. Ad horum similitudinem Jerosolymis à Christianis recuperatis, anno post Christum 1130, instituti sunt Jerosolymitani equites, dicti Templarii, sive milites templi, quorum munus erat itinera ad templum ab infidelium et prædonum incursu tuta servare, uti docet Guiliel. Tyrius, l. 12. de bello sacro, c. 7. Exstat ad hos insignis sermo S. Bern. qui illo seculo vixit, ad milites templi, ubi c. 9. asserit eos habitasse juxta templum. Verum cum tandem ipsi imperium Patriarchæ Jerosolymitani, à quo instituti fuerant, detractarent, atque ob ingentes opes insolescerent, à Clemente V. instigante Philippo Pulchro Franciæ rege exstincti fuere anno Domini 1311, uti in ejus vita narrat Platina, Genebr. et Volater l. 22. Anthr. et patet ex Conc. Viennensi in quo sententia damnationis contra Templarios lata est una cum decreto exstinctionis Ordinis ipsorum.

61. AD CUSTODIENDAM BETHSURAM.] Bethsura fuit alia munitio constructa à Juda contra Idumæos, quinque stadiis distans ab arce Sion et à Jerosolymis (stadium continet 125 passus) intra montium fauces, instar Thermopylarum, ait Josephus : unde *Bethsura* Hebr. idem est quod *domus rupis.* Audi Adrichom. in descrip. tribus Juda, n. 61 : *Bethsur vel Bethsora S. Hier. ætate erat oppidum, vel, ut alii, præsidium et castrum totius Judææ munitissimum ; et quoniam erat undique circumvallatum montibus, ab eo nomen accepit. Interpretatur enim Bethsur domus rupis, petræ, aut fortitudinis. Impositum erat claustris montium ad vallem Raphaim, distans uno milliario à Jerusalem, sita super via publica, quæ à Jerusalem ducit Gazam, ut quidam volunt. Firmavit locum hunc ædificiis Roboam Rex Judæ, et iterum Judas Machabæus; Lysias oppugnavit ; Antiochus Eupator deditione cepit per fraudem, Jonathas Machabæus recepit. Apud hoc castellum reges Syriæ cum vim Judæis intentarent, sæpe cæsi et profligati sunt. Ipse postremum Simon Machabæus occupatum, contra omnes hostium irruptiones fortissime communivit præsidiis. Erat tempore Hieronymi fons ad radices Bethsur, qui ab eadem, qua gignebatur, humo sorbebatur, in quo fonte quidam putant Eunuchum Candacis reginæ à Philippo baptizatum, atque inde nomen accepisse Fons Æthiopis.*

CAPUT QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

JUDAS AMMONITAS, MOABITAS ET IDUMÆOS PROFLIGAT, MOX V. 9. GALILÆIS PER SIMONEM FRATREM GALAADITIS PER SE SUCCURRIT, AC V. 28. BOSOR, ET V. 35. MASPHA, ALIASQUE URBES GALAADITIDIS EXPUGNAT. INDÈ V. 37. INTEGRO PRÆLIO CÆDIT TIMOTHEUM, ET V. 46. EXPUGNAT EPHRONEM ; SED V. 56. CÆDUNTUR JOSEPHUS ET AZARIAS JUDÆ ÆMULI.

1. ET factum est, ut audierunt Gentes in circuitu, quia ædificatum est altare
et sanctuarium sicut prius, iratæ sunt valdè : 2. et cogitabant tollere genus
Jacob, qui erant inter eos, et cœperunt occidere de populo, et persequi.
3. Et debellabat Judas filios Esaü in Idumæa, et eos qui erant in Acraba-
thane, quia circumsedebant Israelitas, et percussit eos plaga magna. 4. Et
recordatus est malitiam filiorum Bean, qui erant populo in laqueum et in
scandalum, insidiantes ei in via. 5. Et conclusi sunt ab eo in turribus, et
applicuit ad eos, et anathematizavit eos, et incendit turres eorum igni, cum omnibus qui in
eis erant. 6. Et transivit ad filios Ammon, et invenit manum fortem, et populum copiosum, et
Timotheum ducem ipsorum : 7. et commisit cum eis prælia multa, et contriti sunt in con-
spectu eorum, et percussit eos : 8. et cepit Gazer civitatem, et filias ejus, et reversus est in

Judæam. 9. Et congregatæ sunt gentes quæ sunt in Galaad, adversus Israelitas qui erant in finibus eorum, ut tollerent eos; et fugerunt in Datheman munitionem, 10. et miserunt litteras ad Judam et fratres ejus, dicentes: Congregatæ sunt adversum nos gentes per circuitum, ut nos auferant: 11. et parant venire, et occupare munitionem in quam confugimus; et Timotheus est dux exercitus eorum. 12. Nunc ergo veni, et eripe nos de manibus eorum, quia cecidit multitudo de nobis. 13. Et omnes fratres nostri, qui erant in locis Tubin, interfecti sunt: et captivas duxerunt uxores eorum, et natos, et spolia, et peremerunt illic ferè mille viros. 14. Et adhuc epistolæ legebantur, et ecce alii nuntii venerunt de Galilæa conscissis tunicis, nuntiantes secundum verba hæc: 15. Dicentes convenisse adversum se à Ptolemaida, et Tyro, et Sidone; et repleta est omnis Galilæa alienigenis, ut nos consumant. 16. Ut audivit autem Judas, et populus, sermones istos, convenit Ecclesia magna cogitare quid facerent fratribus suis qui in tribulatione erant, et expugnabantur ab eis. 17. Dixitque Judas Simoni fratri suo: Elige tibi viros, et vade, et libera fratres tuos in Galilæa; ego autem et frater meus Jonathas ibimus in Galaaditim. 18. Et reliquit Josephum filium Zachariæ et Azariam, duces populi, cum residuo exercitu in Judæa ad custodiam: 19. et præcepit illis, dicens: Præestote populo huic; et nolite bellum committere adversum gentes, donec revertamur. 20. Et partiti sunt Simoni viri tria millia, ut iret in Galilæam; Judæ autem octo millia in Galaaditim. 21. Et abiit Simon in Galilæam, et commisit prælia multa cum gentibus; et contritæ sunt gentes à facie ejus, et persecutus est eos usque ad portam 22. Ptolemaidis; et ceciderunt de gentibus fere tria millia virorum, et accepit spolia eorum. 23. Et assumpsit eos qui erant in Galilæa, et in Arbatis, cum uxoribus, et natis, et omnibus quæ erant illis, et adduxit in Judæam cum lætitia magna. 24. Et Judas Machabæus et Jonathas frater ejus transierunt Jordanem, et abierunt viam trium dierum per desertum. 25. Et occurrerunt eis Nabuthæi, et susceperunt eos pacifice, et narraverunt eis omnia quæ acciderunt fratribus eorum in Galaaditide, 26. et quia multi ex eis comprehensi sunt in Barasa, et Bosor, et in Alimis, et in Casphor, et Mageth, et Carnaim; hæ omnes civitates munitæ et magnæ. 27. Sed et in cæteris civitatibus Galaaditidis tenentur comprehensi, et in crastinum constituerunt admovere exercitum civitatibus his, et comprehendere, et tollere eos in una die. 28. Et convertit Judas, et exercitus ejus, viam in desertum Bosor, repente, et occupavit civitatem; et occidit omnem masculum in ore gladii, et accepit omnia spolia eorum, et succendit eam igni. 29. Et surrexerunt inde nocte, et ibant usque ad munitionem. 30. Et factum est diluculo, cum elevassent oculos suos, ecce populus multus, cujus non erat numerus, portantes scalas et machinas, ut comprehenderent munitionem, et expugnarent eos. 31. Et vidit Judas quia cœpit bellum, et clamor belli ascendit ad cœlum sicut tuba, et clamor magnus de civitate: 32. et dixit exercitui suo: Pugnate hodie pro fratribus vestris. 33. Et venit tribus ordinibus post eos, et exclamaverunt tubis, et clamaverunt in oratione. 34. Et cognoverunt castra Timothei quia Machabæus est, et refugerunt à facie ejus; et percusserunt eos plaga magna, et ceciderunt ex eis in die illa fere octo millia virorum. 35. Et divertit Judas in Maspha, et expugnavit et cepit eam; et occidit omnem masculum ejus, et sumpsit spolia ejus, et succendit eam igni. 36. Inde perrexit, et cepit Casbon, et Mageth, et Bosor, et reliquas civitates Galaaditidis. 37. Post hæc autem verba congregavit Timotheus exercitum alium, et castra posuit contra Raphon trans torrentem. 38. Et misit Judas speculari exercitum; et renuntiaverunt ei, dicentes: Quia convenerunt ad eum omnes gentes, quæ in circuitu nostro sunt, exercitus multus nimis: 39. et Arabas conduxerunt in auxilium sibi, et castra posuerunt trans torrentem, parati ad te venire in prælium. Et abiit Judas obviam illis. 40. Et ait Timotheus principibus exercitus sui: Cum appropinquaverit Judas, et exercitus ejus ad torrentem aquæ; si transierit ad nos prior, non poterimus sustinere eum, quia potens poterit adversum nos. 41. Si vero timuerit transire, et posuerit castra extra flumen, transfretemus ad eos, et poterimus adversus illum. 42. Ut autem appropinquavit Judas ad torrentem aquæ, statuit scribas populi secus torrentem, et mandavit eis dicens: Neminem hominum reliqueritis; sed veniant omnes in prælium. 43. Et transfretavit ad illos prior, et omnis populus post eum; et contritæ sunt omnes gentes à facie eorum, et projecerunt arma sua, et fugerunt ad fanum, quod erat in Carnaim. 44. Et occupavit ipsam civitatem, et fanum succendit igni, cum omnibus qui erant in ipso; et oppressa est Carnaim,

et non potuit sustinere contra faciem Judæ. 45. Et congregavit Judas universos Israelitas, qui erant in Galaaditide, à minimo usque ad maximum, et uxores eorum, et natos, et exercitum magnum valde, ut venirent in terram Juda. 46. Et venerunt usque Ephron; et hæc civitas magna in ingressu posita, munita valde, et non erat declinare ab ea dextera vel sinistra, sed per mediam iter erat. 47. Et incluserunt se qui erant in civitate, et obstruxerunt portas lapidibus; et misit ad eos Judas verbis pacificis, 48. dicens: Transeamus per terram vestram, ut eamus in terram nostram; et nemo vobis nocebit; tantum pedibus transibimus. Et nolebant eis aperire. 49. Et præcepit Judas prædicare in castris, ut applicarent unusquisque in quo erat loco. 50. Et applicuerunt se viri virtutis; et oppugnavit civitatem illam tota die, et tota nocte, et tradita est civitas in manu ejus: 51. et peremerunt omnem masculum in ore gladii, et eradicavit eam, et accepit spolia ejus, et transivit per totam civitatem super interfectos. 52. Et transgressi sunt Jordanem in campo magno contra faciem Bethsan. 53. Et erat Judas congregans extremos, et exhortabatur populum per totam viam, donec venirent in terram Juda. 54. Et ascenderunt in montem Sion cum lætitia et gaudio, et obtulerunt holocausta, quod nemo ex eis cecidisset, donec reverterentur in pace. 55. Et in diebus quibus erat Judas et Jonathas in terra Galaad, et Simon frater ejus in Galilæa contra faciem Ptolemaidis, 56. audivit Josephus Zachariæ filius, et Azarias princeps virtutis, res bene gestas, et prælia quæ facta sunt, 57. et dixit: Faciamus et ipsi nobis nomen, et eamus pugnare adversus gentes quæ in circuitu nostro sunt. 58. Et præcepit his qui erant in exercitu suo, et abierunt Jamniam. 59. Et exivit Gorgias de civitate, et viri ejus obviam illis in pugnam. 60. Et fugati sunt Josephus et Azarias usque in fines Judææ: et ceciderunt illo die de populo Israel ad duo millia viri, et facta est fuga magna in populo; 61. quia non audierunt Judam et fratres ejus, existimantes fortiter se facturos. 62. Ipsi autem non erant de semine virorum illorum per quos salus facta est in Israel. 63. Et viri Juda magnificati sunt valde in conspectu omnis Israel, et gentium omnium ubi audiebatur nomen eorum. 64. Et convenerunt ad eos fausta acclamantes. 65. Et exivit Judas, et fratres ejus, et expugnabant filios Esaü, in terra quæ ad Austrum est, et percussit Chebron et filias ejus; et muros ejus et turres succendit igni in circuitu. 66. Et movit castra ut iret in terram alienigenarum, et perambulabat Samariam. 67. In die illa ceciderunt Sacerdotes in bello, dum volunt fortiter facere, dum sine consilio exeunt in prælium. 68. Et declinavit Judas in Azotum in terram alienigenarum, et diruit aras eorum, et sculptilia deorum ipsorum succendit igni; et cepit spolia civitatum, et reversus est in terram Juda.

4. Malitiam filiorum Bean.] ait S. Hier. in locis Hebr. est *civitas Amorrhæorum, quæ et ipsa à filiis Ruben tenta est.* Sic et Euseb.

5. Et anathematizavit eos,] id est omnino eos evertit et excidit. Hoc enim est Hebr. חרם *cherem*, id est anathema, puta omnimoda cædes et excidium.

8. Cepit Gazer.] Erat hæc urbs in regione Ammon.

11. Et Timotheus est dux eorum.] Timotheus erat dux Ammonitarum, qui perpetui fuere et infensi Judæorum hostes.

19. Et præcepit illis: Præestote populo huic, et nolite bellum (prælium) committere adversum gentes donec revertamur.] Vide hîc prudentiam Judæ, qua vetat relictis prælium; tum quia hostibus erant inferiores, tum quia ipsos omnes custodiæ populi deputarat: iis enim cæsis actum erat de toto populo. Hi violantes præceptum Judæ conflixerunt cum hoste, ideoque ab eo cæsi sunt, v. 50.

23. Et assumpsit, Judas Judæos paucos in Galilæa, periculose ob vicinos hostes in Galilæa et Philisthæa degentes, eosque adduxit in Judæam,] ut in ea inter suos tuti quietius habitarent.

26. Et quia multi ex eis comprehensi (id est, obsessi et quasi capti cinguntur undique ab inimicis) in Barasa,] Græce *in Bosra*, aliisque civitatibus Galaad, ne possint egredi, vel manus eorum evadere.

27. Sed et in cæteris civitatibus Galaaditidis tenentur comprehensi (id est ab hoste vallati et conclusi, uti dixi v. 26. unde sequitur): et in crastinum constituerunt admovere exercitum civitatibus his, et comprehendere (id est, expugnare et capere), et tollere eos (id est occidere earum incolas) in una die,] unde Græce est: *In crastinum constituit castra ponere contra munitiones, et capere, et tollere omnes hos in una die.*

28. Et convertit Judas et exercitus ejus viam in desertum Bosor repente, et occupavit eam,] quia ex improviso cives non cogitantes et imparatos oppressit: Bosor erat urbs Moab ultra Jordanem, sita in tribu Ruben, quam Levitis ad habitandum dedit Josue, capite 20. 8.

29. Et surrexerunt inde nocte et ibant usque ad munitionem,] in quam confugerant timidi Judæi, ut eos ab obsidentibus et invadentibus hostibus liberarent.

30. Et factum est diluculo, cum elevassent oculos suos, ecce populus multus (hostium quorum dux erat Timotheus) portantes scalas et

MACHINAS, UT CAPERENT MUNITIONEM,] in quam confugerant Judæi, ad quos liberandos pergebat Judas.

31. ET CLAMOR MAGNUS DE CIVITATE;] cives enim conclamabant, ut se mutuo acuerent ad repellendum hostes, munitionem invadentes, utque opem Dei et sociorum clamando in cœlum implorarent; hostes similiter vocibus et tubis conclamabant, ut se mutuo animarent ad insultum. Unde Judas utrinque hosce clamores audiens,

32. DIXIT EXERCITUI SUO: PUGNATE HODIE PRO FRATRIBUS VESTRIS,] in munitione obsessis, contra hostes eam invadentes, ut ex eorum manibus ipsos liberetis.

33. ET VENIT TRIBUS ORDINIBUS POST EOS (ut ex tribus partibus eos cingeret et invaderet, ne evadere possent, cum ex altera parte obsisteret eis munitio Judæorum, ut elabi nequirent), ET EXCLAMAVERUNT TUBIS (ut hoc inopinato militum clangore suos animaret et hostes percelleret), ET CLAMAVERUNT IN ORATIONE,] Dei opem et victoriam flagitantes, quam et obtinuerunt. Nam Deus hostibus timorem Judæ incussit, eosque in fugam compulit; unde à Juda cæsa sunt eorum octo millia, ut dicitur v. seq.

35. ET DIVERTIT JUDAS IN MASPHA.] Erat hæc urbs Moabitarum pariter in tribu Ruben, de qua 1. Reg. 22. v. 3.

36. ET CEPIT CASBON,] Græce *Casphor*, uti eam vocavit Noster, v. 26.

37. POST HÆC AUTEM VERBA CONGREGAVIT TIMOTHEUS EXERCITUM ALIUM, ET CASTRA POSUIT CONTRA RAPHON TRANS TORRENTEM,] urbi vicinum, qui v. 41. flumen vocatur.

40. SI TRANSIERIT (Judas) AD NOS PRIOR, NON POTERIMUS SUSTINERE EUM.

41. SI VERO TIMUERITIS TRANSIRE, etc., TRANSFRETEMUS AD EOS ET POTERIMUS ADVERSUS EUM.] Putant aliqui Timotheum hoc quasi omen accepisse, ex eoque divinasse, an sua, an Judæ foret victoria; sicut Jonathas idem hoc omen victoriæ de Philisthæis accepit, dixitque: *Si dixerint: Ascendite ad nos, ascendamus, quia tradidit eos Dominus in manibus nostris*, 1. Reg. 14. 12.

Verius est Timotheum hoc dixisse ex bellica experientia et conjecturali præsagio. Duces enim belli periti explorant hostium animos, an sint meticulosi, an audaces et de victoria præfidentes. Si enim sint meticulosi, colligunt eos esse infirmos et pusillanimes, ideoque facile prosterni posse; unde eos invadunt et sternunt; si vero videant eos esse audaces et præfidentes, conjiciunt eos esse se fortiores, itaque se subducunt et fugiunt ne ab eis cædantur. Multum enim valet ad victoriam militum fiducia et hostium diffidentia. Ita. S. Thom. Sanchez, Serarius et alii. Olim cum essem in Belgio, Neomagi dissidebant cives Catholici ab hæreticis, et utrinque acies parabantur in foro ad confligendum; sed dux hæreticorum poposcit alloquium Consulis et ducis Catholici, ut de pace ageretur. Consul Catholicus ducis hæretici manum apprehendens, deprehendit eam tremulam: unde ad suos reversus: Agite, ait, cives, pugnemus, hostes timent et tremunt, nostra est victoria: pugnarunt, vicerunt, et hæreticos urbe expulerunt. Agesilaüs, rex Spartæ bellicosissimus, rogatus quæ dos maxime ducem belli exornaret, respondit: *Audacia adversus hostes, et in oblata opportunitate ratio et consilium*. Ita Stobæus, serm. 52.

42. STATUIT (Judas) SCRIBAS,] qui militum nomina in catalogo inscribebant, ut viderent ne quis cis torrentem remaneret, sed ut cogerent omnes transire, ut totis copiis animose in Timotheum irruens eum prosterneret, uti et fecit.

43. ET TRANSFRETAVIT AD ILLOS PRIOR.] Judas videns suos timere transitum fluminis ob hostium copiam, prior ipse flumen transmisit, ut reliqui eum quasi ducem suum generose sequerentur. Itaque factum est. Quare hac audacia hostes perculit, in fugam egit, cecidit, contrivit, ut sequitur. Idem fecere magni duces qui in rebus arduis primi rem aggressi, milites ad se sequendum suo exemplo animarunt, et rem confecerunt. Ita fecit Cato apud Lucanum, lib. 9. primus arenas Lybicas ingrediens, unde milites ad se sequendum exhortans aiebat:

> Primus arenas
> Ingrediar, primusque gradus in pulvere ponam.

Et mox:

> fatoque pericula vestra
> Præteritote meo.

Idem fecere Alexander Magnus et Julius Cæsar, teste Suetonio in ejus vita, c. 58. et seq. Tritum est illud Philippi patris Alexandri: *Formidabilior est exercitus cervorum duce leone, quam leonum duce cervo.* Et illud Alberti ducis Austriæ apud Sylvium, l. 2. de gestis Alphonsi: *Si alium quàm me exercitus contra Boemos ductorem petitis, frustra me Austriæ Ducem nominatis. Dux enim revera est, qui exercitum ducit, et quem acriter pugnantem exercitus sequitur.*

45. ET CONGREGAVIT UNIVERSOS ISRAELITAS,] ut ex Galaaditide, ubi hostibus cingebantur, secum venirent in terram Juda, ibique inter præsidia Judæorum securi degerent, ut dixi de Galilæis, v. 23.

46. ET VENERUNT USQUE EPHRON, ET HÆC CIVITAS MAGNA IN INGRESSU,] id est, in aditu Galaaditidis posita. Erat ergo Ephron trans Jordanem in terra Galaad. Distinguuntur hæc tria nomina Ephraim, Ephrem et Ephron. Ephraim enim erat mons tribus Ephraim, Ephrem erat oppidum parvum quinque milliaribus distans à Bethel, respiciens ad Orientem, in quam Christus fugiens Pharisæos, secessit paulo ante mortem. Joannis 11. 54. Ephron erat civitas, quam Israeli bello eripuit Asa, 2. Paralip. 13. 19. postea vicus magnus contra Septentrionem, viginti milliaribus distans à Jerusalem; ita Adrich. et alii, licet S. Hieron. in locis Hebr. videatur dicere Ephron esse eamdem cum Ephrem. Rursum Ephron fuit triplex, una in tribu Ephraim, de qua jam dixi; altera in tribu Juda, ait S. Hieron. et Adrich. tertia in tribu Manasse, de qua hîc agitur. Hæc enim, ait Adrich. in descriptione tribus Manasse, n. 48. fuit urbs magna et munita valde, ac multis bellicis machinis, telorumque apparatu instructa, sita in via publica non procul à Jordane, et pene è regione civitatis Betsan, sive Scytopolis: quam montes utrinque ita circumvallant, ut non nisi per civitatem iter pateat. Unde cum Judas Machabæus hac exercitum duceret, ac transitus illi per civitatem, quem per nuntios modeste petierat, negaretur, ferro sibi viam aperire coactus est.

52. Et erat Judas colligens extremos] agminis sui, scilicet infirmos, debiles, fatigatos, feminas, pueros, senes; ne quis in via deficeret, vel tarde sequens in hostium manus incideret. Fuit hæc insignis Judæ providentia et charitas, ut suos omnes salvos reduceret in Judæam.

Et exhortabatur populum per totam viam,] ut animose pergeret, ita tamen ut extremos agminis non desereret.

56. Audivit Josephus Zachariæ filius et Azarias princeps virtutis,] id est, exercitus à Juda relictus in Judæa, ut se absente eam custodiret, hac tamen lege, ut cum hoste non confligeret ante suum reditum, ut dictum est versu 18 et 19. Quare dum hi duo contra jussum Judæ eo absente confligere voluerunt, cæsi fugatique fuere. Hæc nimirum fuit justa pœna inobedientiæ, æque ac superbiæ, qua ipsi sibi famam et gloriam prœliando instar Judæ parere sategerunt.

62. Ipsi autem non erant de semine virorum illorum, per quos salus facta est in Israel,] id est non erant de semine Mathathiæ et filiorum asseclarumque ejus, quos Deus elegerat in belli sacri duces; ideoque eis vires, robur et victorias tam illustres contulit. Quare cum ipsi à Juda se segregarunt, imo contra ejus jussum, quasi ejus gloriæ æmuli pugnarunt, à Deo deserti, victi, cæsique fuere. Discat hîc quisque se præliis et officiis non ingerere, sed exspectare Dei vocationem, illamque sequi: sic enim prospere Deo dirigente omnia cedent; sin autem, Deo deserente, infeliciter. Porro Judam elegit Deus hoc fine, *ut defenderetur gens* (fidelis Ecclesiæ) *unde ventura esset salus mundi*, ait Ruper. l. 10. et c. 25. ut scilicet ex Israele nasceretur Christus mundi Salvator.

63. Et viri Juda magnificati sunt valde.] Viri Juda vocantur milites Judæ Machabæi, qui in Galaaditide tam præclara gesserant, et tot victoriis gloriosi. Unde Græca clare habent: *Et vir Judas et fratres ipsius glorificati sunt.* Perperam ergo nonnulli hinc colligunt Judam Machabæum fuisse orinndum è tribu Juda, cum constet eum fuisse è tribu Levi.

65. Et expugnabat filios Esau.] Judas nunquam quiescens instar fulminis circumibat debellando Idumæos, Samaritas, Philisthæos, cæterosque Judæorum hostes, ideoque assiduis de iis victoriis Deo dirigente triumphabat: Unde de iis ante aliquot secula vaticinati fuerunt Abdias, Sophonias, aliique prophetæ.

67. In die illa ceciderunt Sacerdotes in bello dum volunt fortiter facere, et sine consilio (ac directione Judæ ducis sui) exeunt in prælium.] Hoc merebatur eorum temeritas, ambitio gloriæ et inobedientia. Mariana et Sanchez putant hos Sacerdotes esse Josephum et Azariam jam dictos v. 56. Planius alii censent fuisse diversos, qui eorum instar avidi gloriæ et Judæ æmuli, inconsulte hostes invadentes ab eis fusi, cæsique fuere.

CAPUT SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Antiochus Epiphanes à Persis repulsus, audiensque suos a Juda cæsos, ex moerore ægrotat et moritur; mox v. 17. Lysias substituit ei filium Antiochum Eupatorem. Judas obsidet arcem Sion; contra eum ab apostatis concitatur Eupator, educitque in aciem centum millia peditum et viginti millia equitum cum 32 elephantis, cum quibus v. 42. Judas fortiter confligit, ac Eleazarus elephantum regium subiens, cædensque ab eo cadente opprimitur. Inde vers. 49. Eupator obsidet Bethsuram, eamque fame capit, idem facturus arci a Juda erectæ in monte Sion, nisi avocatus Antiochiam perrexisset contra Philippum: quare cum Judæis pacem iniit, sed eam mox rupit.

1. Et rex Antiochus perambulabat superiores regiones, et audivit esse civitatem Elymaidem in Perside nobilissimam, et copiosam in argento et auro,
2. templumque in ea locuples valde; et illic velamina aurea, et loricæ,
et scuta, quæ reliquit Alexander Philippi rex Macedo, qui regnavit primus in Græcia. 3. Et venit, et quærebat capere civitatem, et deprædari
eam; et non potuit, quoniam innotuit sermo his qui erant in civitate; 4. et
insurrexerunt in prælium, et fugit inde, et abiit cum tristitia magna, et
reversus est in Babyloniam. 5. Et venit qui nuntiaret ei in Perside, quia fugata sunt castra,
quæ erant in terra Juda: 6. et quia abiit Lysias cum virtute forti in primis, et fugatus est à
facie Judæorum, et invaluerunt armis et viribus, et spoliis multis qaæ ceperunt de castris,
quæ exciderunt: 7. et quia diruerunt abominationem, quam ædificaverat super altare, quod

erat in Jerusalem, et sanctificationem, sicut prius, circumdederunt muris excelsis, sed et Bethsuram civitatem suam. 8. Et factum est ut audivit rex sermones istos, expavit, et commotus est valde; et decidit in lectum, et incidit in languorem præ tristitia, quia non factum est ei sicut cogitabat. 9. Et erat illic per dies multos, quia renovata est in eo tristitia magna, et arbitratus est se mori. 10. Et vocavit omnes amicos suos, et dixit illis : Recessit somnus ab oculis meis, et concidi, et corrui corde præ sollicitudine; 11. et dixi in corde meo : In quantam tribulationem deveni, et in quos fluctus tristitiæ, in qua nunc sum, qui jucundus eram, et dilectus in potestate mea! 12. Nunc vero reminiscor malorum quæ feci in Jerusalem, unde et abstuli omnia spolia aurea et argentea quæ erant in ea, et misi auferre habitantes Judæam sine causa. 13. Cognovi ergo quia propterea invenerunt me mala ista, et ecce pereo tristitia magna in terra aliena. 14. Et vocavit Philippum, unum de amicis suis, et præposuit eum super universum regnum suum; 15. et dedit ei diadema, et stolam suam, et annulum, ut adduceret Antiochum filium suum, et nutriret eum, et regnaret. 16. Et mortuus est illic Antiochus rex anno centesimo quadragesimo nono. 17. Et cognovit Lysias quoniam mortuus est rex, et constituit regnare Antiochum filium ejus, quem nutrivit adolescentem; et vocavit nomen ejus Eupator. 18. Et hi qui erant in arce, concluserant Israel in circuitu sanctorum; et quærebant eis mala semper, et firmamentum Gentium. 19. Et cogitavit Judas disperdere eos; et convocavit universum populum, ut obsiderent eos. 20. Et convenerunt simul, et obsederunt eos, anno centesimo quinquagesimo, et fecerunt balistas et machinas. 21. Et exierunt quidam ex eis qui obsidebantur, et adjunxerunt se illis aliqui impii ex Israel, 22. et abierunt ad regem, et dixerunt : Quousque non facis judicium, et vindicas fratres nostros? 23. Nos decrevimus servire patri tuo, et ambulare in præceptis ejus, et obsequi edictis ejus : 24. et filii populi nostri propter hoc alienabant se à nobis, et quicumque inveniebantur ex nobis, interficiebantur, et hæreditates nostræ diripiebantur. 25. Et non ad nos tantum extenderunt manum, sed et in omnes fines nostros : 26. et ecce applicuerunt hodie ad arcem Jerusalem occupare eam, et munitionem Bethsuram munierunt : 27. et nisi præveneris eos velocius, majora quam hæc facient, et non poteris obtinere eos. 28. Et iratus est rex, ut hæc audivit; et convocavit omnes amicos suos, et principes exercitus sui, et eos qui super equites erant. 29. Sed et de regnis aliis, et de insulis maritimis, venerunt ad eum exercitus conductitii. 30. Et erat numerus exercitus ejus, centum millia peditum, et viginti millia equitum, et elephanti triginta duo, docti ad prælium. 31. Et venerunt per Idumæam, et applicuerunt ad Bethsuram, et pugnaverunt dies multos, et fecerunt machinas; et exierunt et succenderunt eas igni, et pugnaverunt viriliter. 32. Et recessit Judas ab arce, et movit castra ad Bethzacharam contra castra regis. 33. Et surrexit rex ante lucem, et concitavit exercitus in impetum contra viam Bethzacharam; et comparaverunt se exercitus in prælium, et tubis cecinerunt : 34. et elephantis ostenderunt sanguinem uvæ et mori, ad acuendos eos in prælium : 35. et diviserunt bestias per legiones : et astiterunt singulis elephantis mille viri in loricis concatenatis, et galeæ æreæ in capitibus eorum; et quingenti equites ordinati unicuique bestiæ electi erant. 36. Hi ante tempus ubicumque erat bestia, ibi erant; et quocumque ibat, ibant, et non discedebant ab ea. 37. Sed et turres ligneæ super eos firmæ protegentes super singulas bestias; et super eas machinæ; et super singulas viri virtutis triginta duo, qui pugnabant desuper, et Judas magister bestiæ. 38. Et residuum equitatum hinc et inde statuit in duas partes, tubis exercitum commovere, et perurgere constipatos in legionibus ejus. 39. Et ut refulsit sol in clypeos aureos, et æreos, resplenduerunt montes ab eis, et resplenduerunt sicut lampades ignis. 40. Et distincta est pars exercitus regis per montes excelsos, et alia per loca humilia; et ibant caute et ordinate. 41. Et commovebantur omnes inhabitantes terram à voce multitudinis, et incessu turbæ, et collisione armorum; erat enim exercitus magnus valde et fortis. 42. Et appropiavit Judas et exercitus ejus in prælium, et ceciderunt de exercitu regis sexcenti viri. 43. Et vidit Eleazar filius Saura unam de bestiis loricatam loricis regis : et erat eminens super cæteras bestias. Et visum est ei quod in ea esset rex : 44. et dedit se ut liberaret populum suum, et acquireret sibi nomen æternum. 45. Et cucurrit ad eam audacter in medio legionis, interficiens à dextris et à sinistris, et cadebant ab eo huc atque illuc. 46. Et ivit sub pedes elephantis, et supposuit se ei, et occidit eum; et cecidit in terram super ipsum, et mortuus est illic. 47. Et videntes virtutem regis,

et impetum exercitus ejus, diverterunt se ab eis. 48. Castra autem regis ascenderunt contra eos in Jerusalem, et applicuerunt castra regis ad Judæam et montem Sion. 49. Et fecit pacem cum his qui erant in Bethsura; et exierunt de civitate, quia non erant eis ibi alimenta conclusis, quia sabbata erant terræ. 50. Et comprehendit rex Bethsuram; et constituit illic custodiam servare eam. 51. Et convertit castra ad locum sanctificationis dies multos; et statuit illic balistas, et machinas, et ignis jacula, et tormenta ad lapides jactandos, et spicula, et scorpios ad mittendas sagittas, et fundibula. 52. Fecerunt autem et ipsi machinas adversus machinas eorum, et pugnaverunt dies multos. 53. Escæ autem non erant in civitate, eo quod septimus annus esset; et qui remanserant in Judæa de Gentibus, consumpserant reliquias eorum quæ repositæ fuerant. 54. Et remanserunt in sanctis viri pauci, quoniam obtinuerat eos fames; et dispersi sunt unusquisque in locum suum. 55. Et audivit Lysias quod Philippus, quem constituerat rex Antiochus, cum adhuc viveret, ut nutriret Antiochum filium suum, et regnaret, 56. reversus esset à Perside, et Media, et exercitus qui abierat cum ipso, et quia quærebat suscipere regni negotia: 57. festinavit ire, et dicere ad regem et duces exercitus: Defecimus quotidie, et esca nobis modica est, et locus, quem obsidemus, est munitus, et incumbit nobis ordinare de regno. 58. Nunc itaque demus dextras hominibus istis, et faciamus cum illis pacem, et cum omni gente eorum: 59. et constituamus illis ut ambulent in legitimis suis sicut prius. Propter legitima enim ipsorum, quæ despeximus, irati sunt, et fecerunt omnia hæc. 60. Et placuit sermo in conspectu regis et principum: et misit ad eos pacem facere, et receperunt illam. 61. Et juravit illis rex et principes; et exierunt de munitione. 62. Et intravit rex montem Sion, et vidit munitionem loci; et rupit citius juramentum quod juravit; et mandavit destruere murum in gyro. 63. Et decessit festinanter, et reversus est Antiochiam, et invenit Philippum dominantem civitati; et pugnavit adversus eum, et occupavit civitatem.

1. Et rex Antiochus] Epiphanes cum quo hucusque Judæ et Judæis fuit contentio et bellum. Hic ergo perrexit Elymaidem, quæ alio nomine dicta est *Persepolis*, id est Persarum civitas, imo metropolis, 2. Machab. 9. ut expilaret templum in ea locuples Veneri dicatum; sed à civibus fuit repulsus. Hebræi enim Persiam vocant Elam, unde Elamitas appellant Persas, et Elymaidam, quam Græci vocant Persepolim. Sic Hebr. *Bethsames* à Græcis vocatur *Heliopolis*, à Latinis *Civitas Solis*. Sic *Simon* Hebr. vocatur *Chananæus*, Græce *Zelotes*, Latine *Æmulator*. Porro *templum* hoc Veneri fuisse dicatum asserit Appianus, licet Joseph. et S. Hier. in c. 8. Daniel. putent fuisse Dianæ, Justinus vero, lib. 32. Jovis Dindymæi.

4. Reversus est in Babyloniam,] ibique mœrore mortuus anno regni sui 12, qui fuit Græcorum annus 149: fuse mors ejus describitur l. 2. c. 9.

Nota: *Reversus est*, id est reverti cœpit, perrexit Babylonem, sed eo non pervenit, mortuus enim est in montibus Persidis et Mediæ juxta Ecbatanam, ut dicitur l. 2. c. 9. v. 3 et 27. τὸ ergo *reversus* significat actum inchoatum, non perfectum: unde pro αποςρεψας, id est *reversus est*, Græca, Vaticana et Regia habent αποςρεψαι, id est *reverti*, sive *ut revertetur*, hoc est, *abscessit inde repetens Babyloniam*, ut vertit Vatabl. Quocirca Perer. in Daniel. c. 11. et Salianus censent Antiochum defunctum in montibus Mediæ, licet Serarius malit eum ibi graviter ægrotare cœpisse, sed Babylone esse defunctum.

7. Et quia diruerunt (Judas et Judæi) abominationem, id est abominabile idolum Jovis Olympii, quod Antiochus super altare in templo collocarat: et sanctificationem, id est sanctuarium, sive sanctum templum circumdederunt muris.

12. Nunc vero reminiscor malorum.] Ecce conscientia scelestum arguit, ut agnoscat se ob sua scelera et sacrilegia contra Deum, templum et Judæos commissa cruciari et ad mortem adigi. En quam verum: *Conscientia mille testes!* Id patet in Caino vago et profugo ob cædem fratris Abelis, Genes. 4. in fratribus Josephum vendentibus, Genes. 42. 21. in Juda proditore, Matth. 27. 4. Urgente enim pœna, statim conscientia menti culpam, quasi pœnæ causam, in memoriam revocat, eamque sua increpatione castigat et pulsat.

15. Et dedit ei (Philippo sibi intimo) diadema et stolam suam, et annulum,] ut ea quasi regis insignia deferret ad filium suum Antiochum Eupatorem puerum, eumque educaret et dirigeret, quasi pædagogus, ac sibi in regno substitueret curando, ut ipse regnaret, ne Demetrius ejus consobrinus regnum invaderet, uti re ipsa fecit.

17. Et cognovit Lysias, quoniam (quod) mortuus est rex Antiochus (Epiphanes), et constituit regnare (ut regnaret, hoc est regem proclamavit) Antiochum filium ejus (novennem, ait Appianus in Syriaco), et vocavit nomen ejus Eupator, id est bono et felici patre natus, magnis natalibus ortus; Epiphanes, id est illustris patris generosus et illustris filius. Sic ευπατρια vocatur generosa filia. Et ευπατριδαι dicti sunt à Theseo nobiles Atheniensium, teste Plutar. in Theseo, qui et in Publicola Patricios Romanorum vocat ευπατριδας, idemque nomen Budæus in Epist. Doctor. Venetis attribuit. Aliter Pagnin. in nomin. Hebr. *Eupator*, inquit, idem est quod *bonus pater*, id est bonus Princeps. Hic enim subditos amat quasi filios, eisque se benignum et beneficum quasi patrem exhibet. Prius etymon videtur aptius

et verius. Nam Syri, ait Appianus in Syriaco, Antiocho cognomen addiderunt Eupatori propter patris virtutem, quasi dicerent eum felicem, cui talis pater contigisset.

18. ET HI QUI ERANT IN ARCE.] q. d. Milites Antiochi occupantes arcem Sion, scientes Judam cum copiis abesse, excurrendo continuo vexabant præsidiarios paucos, quos Judas in arce vicina priori objecta ad eos compescendum collocarat; quin et

CONCLUSERANT ISRAEL IN CIRCUITU SANCTORUM, (ut extra suam arcem et templum pedem efferre non auderent: atque hac ratione augebatur semper) FIRMAMENTUM GENTIUM,] hoc est, robur et fortitudo Antiochistarum. Quare Judas cum toto exercitu eos arcemque Sion obsedit anno 150 Græcorum, qui fuit annus secundus Eupatoris.

21. ET ADJUNXERUNT SE ILLIS ALIQUI IMPII EX ISRAEL,] invidentes gloriæ Judæ, qui proinde regem Ant. Eupatorem adierunt, excitantes eum ut Judam contereret, sperantes se in locum Judæ ab eo substituendos, ut Judææ forent præfecti et domini. Erant ergo hi apostatæ et proditores Israelis.

28. ET IRATUS EST REX] Ant. Eupator juvenis, imo puer excitatus à Lysia et suis consiliariis, qui proinde contra Judam collegit centum millia peditum et 20 millia equitum cum 32 elephantis, qui erant DOCTI AD PRÆLIUM.

31. ET EXIERUNT (Judæi obsessi ex sua arce Bethsura), ET SUCCENDERUNT EAS (machinas ab Eupatore contra se erectas), ET PUGNAVERUNT VIRILITER,] fortiter se suamque Bethsuram propugnando.

34. ET ELEPHANTIS OSTENDERUNT SANGUINEM (succum sive liquorem, puta rubentem instar sanguinis) UVÆ ET MORI (ex arbore moro) AD ACUENDOS EOS IN PRÆLIUM,] ut viso quasi sanguine concitarentur et efferarentur ad sanguinem hostium fundendum. Licet enim elephantes, tauri, leones non egeant hac proritatione, cum dracones, aliaque animalia sibi infesta cernunt, ea tamen indigent in prælio hominum: nam cum hominibus non habent antipathiam.

Porro elephantes hos fuisse enormes et robustissimos liquet ex eo quòd erant Indici; nam Indum habebant magistrum: Indici autem sunt maximi et validissimi, longeque Lybios superant, teste Livio, l. 37. Rursum ex eo quod quilibet elephas dorso gestaret turrim celsam et validam in eaque 32 armatos cum telorum armorumque copia. Insuper ex eo quod cuilibet elephanti assisterent quingenti equites, ita ut 32 elephantis universim assisterent sedecim millia equitum cum elephantis et pro elephantis depugnantium. Eo major fuit virtus Judæ et Judæorum cum tantis monstris generose dimicantium. Insuper cuique elephanto assistebant mille pedites, quare 32 elephantis assistebant 32 millia peditum. Nota primo priscos elephantis usos, et etiamnum Indos uti in præliis ob causas quas recenset Vegetius, l. 3. de re milit. c. 24. *Elephanti, inquit, in præliis magnitudine corporum, barritus horrore, formæ ipsius novitate, homines equosque conturbant. Hos contra Romanum exercitum primus in Lucania rex Pyrrhus eduxit. Postea Hannibal in Africa, rex Antiochus in Oriente, Jugurtha in Numidia copiosos habuerunt; adversus quos diversa excogitata sunt genera armorum:* his adde primo fœtorem, qui in elephantis tam gravis est ut equi hostium eum ferre non valentes aufugiant, nisi illi prius assueverint; secundo, elephantem præ aliis animalibus esse docilem, adeo ut proxime ad docilitatem, prudentiam et sagacitatem hominum accedat, ut docent Plinius, lib. 8. c. 2. Arist. l. 9. Hist. anim. c. 46. Docetur ergo præliari, et quomodo in prælio se gerere, quæque munia obire debeat. Recenset ea Ælianus, l. 12 et 22; tertio, elephantes æque ac tauros objectu sanguinis irritari, efferari et concitari, ut in hostem ruant, uti docet Valesius S. Philos. c. 82. ex adverso noster Sanchez censet colorem sanguineum uvæ et mori elephantis fuisse ostensum, ut meminissent se hoc succo à vulneribus curatos, et rursum si in prælio vulnerentur fore curandos. Vulnera enim et morbos elephantis à rectoribus curari vino nigro tradit Ælian. l. 11. c. 7. Arrianus et Strabo. Id quod apte congruit Tropologiæ. Si enim sanguis uvæ accendit elephantem, ut memor beneficii et curationis per illum ab hero acceptæ pro eo depugnet et in gladios hastasque proruat, quid nos facere oportet intuentes Christum, qui pro nobis omnem suum sanguinem, vitamque in cruce profudit? Addit Ælian. l. 3. de animalibus, vinum dari elephantis ad potandum, ut eo accensi, quasi ebrii in enses armaque ruant. Idem apud Judæos factum docet l. 3. Machab. c. 5. *Jussit*, inquit, *Hermon elephantorum præfectus, ut proxima die thus largis manipulis cum vino mero plurimo potui daretur elephantis omnibus numero quingentis, ut potu affatim præbito efferati ad mortem Judæis afferendam introducerentur.* Thus enim vino immistum sensus hebetat, eisque stuporem immittit. Sic vinum epotum à tauris aliisque animalibus eos facit animosos et audaces, imo feroces et furiosos, ut in obvios quosque irruant.

35. ET ASTITERUNT SINGULIS ELEPHANTIS MILLE VIRI IN LORICIS CONCATENATIS,] quæ scilicet instar retis, annulis seu hamulis inter se connectebantur, unde et hamatæ et squamatæ dicebantur, quali indutus erat Goliath duellans cum Davide, 1. Reg. c. 17. 5.

36. HI ANTE TEMPUS UBICUMQUE ERAT BESTIA, IBI ERANT,] q. d. Hi mille viri cum celeritatem gressus elephantis æquare non possent, præibant elephantem; quare ante tempus, quo bestia ad certum locum adveniebat, ipsi illam in eodem præveniebant: dum enim cernerent bestiam ad certum locum contendere, ipsi per semitas breviores et directas, eodem procurrebant, et bestiam prævertebant.

37. SED ET TURRES LIGNEÆ SUPER EOS FIRMÆ,] habentes sua valla et loricas, quibus erant *protegentes* tum ipsos milites, tum eorum machinas.

ET SUPER SINGULAS (turres) VIRI VIRTUTIS (id est strenui et fortissimi); TRIGINTA DUO QUI PUGNABANT DESUPER (in subjectos hostes; unde eos facile sternebant): ET INDUS MAGISTER (rector) BESTIÆ,] unde liquet hos elephantes fuisse Indicos, qui longe grandiores et robustiores sunt Africanis; hi enim vix sex, vel septem armatos portant. Ita ex Livio, Plinio, Solino et aliis Gesnerus et Aldrovandus in elephante.

39. ET UT REFULSIT SOL IN CLYPEOS AUREOS ET

ÆREOS, RESPLENDUERUNT MONTES AB EIS,] tum quia exercitus hic in suos ordines distributus, sole clypeos eorum reverberante, intuentibus totidem videbatur in se exhibere montes ære et auro splendentes; tum quia ordines hi erant *in vallibus*, ut habet Græcus; quare ex vallibus fulgor in clypeis radiis solis excitatus, reverberabatur in vicinos montes, ut illi toti fulgidi et splendentes apparerent, SICUT LAMPADES IGNIS, id est accensæ et ignitæ, præsertim quia, ut sequitur, pars exercitus regii per montes, pars per valles incedebat. S. Ambros. lib. 1. offic. 41. hæc ad elephantes refert: *Hi enim*, inquit, *ad ortum solis, velut montes quidam armorum corusco, tanquam lampadibus ardentibus refulgebant.*

42. ET CECIDERUNT DE EXERCITU REGIS SEXCENTI VIRI,] Judas ergo statim initio prælii prostravit sexcentos milites Antiochi, ac mox quatuor millia, ut dicitur l. 2. c. 13. v. 18.

43. ET VIDIT ELEAZAR FILIUS SAURA UNAM DE BESTIIS.] Hic Eleazar fuit frater Judæ Machabæi, ait Joseph. qui c. 2. 5. cognominatus est Avaron vel Abaron. unde pro *Saura* Joseph. legit *Auran*, Codex Basil. *Abaran*. Nam in Græco non est τὸ *filius*, sed tantum *Eleazar Avaran*. Unde Vatablus vertit: *Eleazar, qui vocatur Avaran*, id est *fortis eorum*. Sic et Gorionides, Serarius, Salianus et alii. Addit Gorionides eum hortatu fratris sui Judæ aggressum esse elephantem. Hinc et Eleazari fratris Judæ nulla fit mentio, uti fit Jonathæ, et Simonis, et Joannis fratrum Judæ. Videtur ergo hic Eleazar fuisse frater Judæ, qui hîc generose sub elephante occubuit.

Dices: Quomodo ergo vulgata habent *filius Saura?* Resp. Eleazar erat filius Mathathiæ, qui cognominatus est *Saura*, vel, ut Græca habent, *Avaran*, vel *Abaran*, id est *fortis eorum*. Ipse enim vexillum fortitudinis contra Antiochum primus erexit. Porro cognomen hoc Abaron Mathathias ad filium suum Eleazarum transtulit ob egregiam ejus animi corporisque fortitudinem. Erant enim Hebræi polyonomi et plura à variis dotibus, vel eventis sortiebantur nomina, vel potius agnomina: forte ex שאבירון *seabbiron* vel *seavaran*, id est, *cui est fortitudo*, per crasin factum est *Saura*, sicut Genes. 49. pro *Silo*, id est Messias, Septuaginta legerunt שלו *Selo*, id est *quæ illi*, scilicet Christo, reposita sunt, puta regnum æternum et gloria æterna. Simili enim modo plura nomina propria usu contracta, imo corrupta et detorta videmus; Sanchez tamen negat Eleazarum hunc fuisse fratrem Judæ.

44. ET DEDIT SE in pugnam contra elephantem, ideoque in certam mortem hoc fine primario, UT LIBERARET POPULUM SUUM ab invasione regis Antiochi Eupatoris; secundario, ut ACQUIRERET SIBI NOMEN ÆTERNUM,] tum in terra apud homines, ut eos suo exemplo incitaret ad similia heroica facinora, tum potius in cœlo apud Deum et S. Angelos. Atque utrumque consecutus est. Nam ut ait sanctus Ambrosius loco mox citando: *Rex territus unius fortitudine pacem rogavit.*

46. ET IVIT SUB PEDES ELEPHANTIS,] ut ventrem ejus perfoderet, itaque eum faceret ruere, ac ruina sua regem opprimere, qua tamen se quoque opprimendum sciebat. Intendebat ergo directe regem occidere, indirecte vero intendebat permittere se quoque eadem ruina opprimi, sine qua regem occidere non poterat. Sic milites in acie primum locum ambiunt, ut primi in urbem, vel hostem insiliant, etiamsi sciant plerosque eorum cadendos et occubituros, hancque mortem putant suam esse gloriam. Sic Samson concussis columnis domum evertit, ut satrapas Philisthæorum ruina domus obrueret, etiamsi eadem se obruendum sciret, Judic. 16. 29. Vide ibi dicta. Quocirca Eleazarum à robore et zelo laudant S. Ambros. S. Gregor. Serarius, Salianus et alii passim. Simile facinus narrat Xenophon. lib. 7. Cyripæd. de quodam, qui ventre equi Cyri transfixo Cyrum dejecit. Audi sanctum Ambrosium, libro 1. offic. cap. 40: *Quanta igitur virtus*, inquit, *animi, primo ut mortem non timeret; deinde ut circumfusus legionibus inimicorum, in confertos raperetur hostes, medium penetraret agmen, et contempta morte ferocior, abjecto clypeo, utraque manu vulneratæ molem bestiæ subiret ac sustineret; post infra ipsam succederet, quo pleniori feriret ictu. Cujus ruina inclusus magis quam oppressus, suo est sepultus triumpho. Nec fefellit opinio virum, quamvis regius fefellerit habitus. Tanto enim virtutis spectaculo defixi hostes, inermem occupatum incursare non ausi post casum ruentis bestiæ, sic trepidaverunt, ut impares se omnes unius virtuti arbitrarentur.* Et mox: *Itaque Eleazarus hæredem virtutis suæ pacem reliquit.*

ET CECIDIT (elephas) SUPER IPSUM (Eleazarum, qui se ei supposuerat), ET MORTUUS EST ILLIC] Eleazarus, oppressus ab elephante supra se cadente. Symb. S. Gregor. lib. 19. mor. cap. 13: *Eleazar*, ait, *in prælio elephantem feriens stravit; sed sub ipso, quem exstinxit, occubuit. Quos ergo iste significat, quem sua victoria oppressit, nisi eos, qui vitia superant, sed sub ipsa, quæ subjiciunt, superbiendo succumbunt? Quasi enim sub hoste, quem prosternit, moritur, qui de culpa quam superat, elevatur.*

47. ET VIDENTES (Judas et Judæi) VIRTUTEM REGIS, id est, exercitum regis tam validum et copiosum, ut ipsi pauci eum prosternere non possent, prudenti consilio ad tempus DIVERTERUNT SE AB EIS, et perrexerunt ad obsidendum arcem in monte Sion ab Antiochistis occupatam. Similiter rex tot suorum à Juda cæsis territus se subduxit, nec ausus fuit Judam abeuntem insequi, sed Bethsuram obsedit. Nota: In hisce libris per *virtutem* intelligitur validus exercitus; hunc enim significat Græcum δυναμις.

49. ET FECIT PACEM CUM EIS, QUI ERANT IN BETHSURA, cum pacto, ut eos fame morientes sineret egredi et alimenta quærere, ipse vero Bethsuram occuparet: QUIA SABBATA ERANT TERRÆ,] id est, quia erat annus septimus, sive sabbaticus, quo nec serere, nec metere licebat, sed terræ danda erat sua quies juxta legem Exodi 23. Simili ratione Herodes fame cepit Jerosolymam in anno sabbatico, uti narrat Josephus, l. 14. 28.

51. ET CONVERTIT (rex Ant. Eupator) CASTRA AD LOCUM SANCTIFICATIONIS, ut templum et arcem, quam juxta illud ad tutelam erexerat Judas cap. 4. 60. expugnaret: ET STATUIT ILLIC BALISTAS, etc., ET SCORPIOS, quæ erant MACHINÆ, sive catapultæ AD MITTENDAS SAGITTAS ET FUNDIBULA,] Græce σφενδονας, id est fundas, sive balistas majores, quæ lapides grandes fundebant et jaculabantur in urbem, de

quibus vide Vegetium, Lypsium, Valtrinum et alios.

55. Et audivit Lysias quod Philippus, etc.] Lysias, qui regebat Eupatorem regem, utpote puerum, timens Philippum, ne se suo loco graduque extruderet, eo quod Philippus à patre Ant. Epiphane moriente constitutus fuisset gubernator regni æque ac filii Eupatoris, suasit Eupatori pacem facere cum Judæis, ac contra Philippum pergere, ne is regnum invaderet; itaque factum est: unde 2. Mach. 13. 22. hæc supplentur et adduntur, quæ valde Judæ fortitudinem et victoriam commendant: *Iterum rex sermonem habuit ad eos qui erant in Bethsuris: dextram dedit, accepit: abiit, commisit cum Juda: superatus est. Ut autem cognovit rebellasse Philippum Antiochiæ, qui relictus erat super negotia, mente consternatus Judæos deprecans, subditusque eis jurat de omnibus quibus justum visum est: et reconciliatus obtulit sacrificium, honoravit templum, et munera posuit, Machabæum amplexatus est, et fecit eum à Ptolemaide usque ad Gerrenos ducem et principem.*

62. Et rupit citius juramentum, quia arcem erectam à Juda ad templi tutelam curavit everti, dum, ut sequitur, mandavit destruere murum (arcis) in Cyro.] Sed mox regem perfidiæ suæ pœnituit, cui cupiens uti auxilio, et robore Judæ et Judæorum contra Philippum, cum eo fœdus renovavit, Judamque amplexatus fecit eum ducem et principem, uti jam dixi ex 2. Machabæorum 13.

63. Et pugnavit adversum eum (Philippum sibi rebellantem, eumque captum occidit), et occupavit civitatem] Antiochiam, adjutus valde auxiliis Judæ et Judæorum, uti narrat Josephus et Gorionides. Porro Antiochia est metropolis Syriæ, urbs celeberrima, quam Orontes fluvius interfluit, postea à Justiniano Imperat. dicta Theopolis, id est Dei civitas. In ea primum sedit Petrus Apostolus, ibique primum fideles appellati sunt Christiani. Dicta est Antiochia ab Antiocho, sicut Epiphania ab Epiphane, Alexandria ab Alexandro, Roma à Romulo, Constantinopolis à Constantino fundatore. Porro Antiochiam condidit Seleucus Nicanor, qui primus post Alexandrum Magnum in Asia et Syria regnavit, eamque ex nomine patris sui Antiochi Antiochiam nuncupavit, et Syriæ caput constituit, ait sanctus Isidorus, lib. 15. Origin. cap. 1.

CAPUT SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Demetrius Seleuci filius Roma fugiens, paternum Syriæ regnum occupat, ideoque Ant. Eupatorem suum consobrinum illud occupantem cum Lysia tutore interficit. Mox falsis Alcimi accusationibus incitatus contra Judam mittit Bacchidem; sed Judas utrumque comprimit. Tandem v. 26. Demetrius mittit Nicanorem; sed hunc quoque vincit et occidit Judas, caputque ejus cum manu suspendit contra Jerusalem.

1. Anno centesimo quinquagesimo primo, exiit Demetrius Seleuci filius ab urbe Roma, et ascendit cum paucis viris in civitatem maritimam, et regnavit illic. 2. Et factum est, ut ingressus est domum regni patrum suorum, comprehendit exercitus Antiochum et Lysiam, ut adducerent eos ad eum. 3. Et res ei innotuit; et ait: Nolite mihi ostendere faciem eorum. 4. Et occidit eos exercitus. Et sedit Demetrius super sedem regni sui: 5. et venerunt ad eum viri iniqui et impii ex Israel: et Alcimus dux eorum, qui volebat fieri sacerdos. 6. Et accusaverunt populum apud regem, dicentes: Perdidit Judas, et fratres ejus, omnes amicos tuos, et nos dispersit de terra nostra. 7. Nunc ergo mitte virum, cui credis, ut eat, et videat exterminium omne quod fecit nobis, et regionibus regis: et puniat omnes amicos ejus, et adjutores eorum. 8. Et elegit rex ex amicis suis Bacchidem, qui dominabatur trans flumen, magnum in regno, et fidelem regi: et misit eum, 9. ut videret exterminium quod fecit Judas; sed et Alcimum impium constituit in sacerdotium, et mandavit ei facere ultionem in filios Israel. 10. Et surrexerunt, et venerunt cum exercitu magno in terram Juda: et miserunt nuntios, et locuti sunt ad Judam, et ad fratres ejus, verbis pacificis in dolo. 11. Et non intenderunt sermonibus eorum: viderunt enim quia venerunt cum exercitu magno. 12. Et convenerunt ad Alcimum et Bacchidem congregatio scribarum requirere quæ justa sunt: 13. et primi, Assidæi qui erant in filiis Israel, et exquirebant ab eis pacem. 14. Dixerunt enim: Homo

sacerdos de semine Aaron venit, non decipiet nos. 15. Et locutus est cum eis verba pacifica: et juravit illis, dicens: Non inferemus vobis malum, neque amicis vestris. 16. Et crediderunt ei; et comprehendit ex eis sexaginta viros, et occidit eos in una die, secundum verbum quod scriptum est: 17. Carnes sanctorum tuorum, et sanguinem ipsorum effuderunt in circuitu Jerusalem, et non erat qui sepeliret. 18. Et incubuit timor et tremor in omnem populum, quia dixerunt: Non est veritas et judicium in eis; transgressi sunt enim constitutum, et jusjurandum quod juraverunt. 19. Et movit Bacchides castra ab Jerusalem, et applicuit in Bethzecha: et misit, et comprehendit multos ex eis qui à se effugerant, et quosdam de populo mactavit, et in puteum magnum projecit. 20. Et commisit regionem Alcimo, et reliquit cum eo auxilium in adjutorium ipsi. Et abiit Bacchides ad regem: 21. et satis agebat Alcimus pro principatu sacerdotii sui, 22. et convenerunt ad eum omnes qui perturbabant populum suum, et obtinuerunt terram Juda, et fecerunt plagam magnam in Israel. 23. Et vidit Judas omnia mala quæ fecit Alcimus, et qui cum eo erant, filiis Israel, multo plus quàm Gentes. 24. Et exiit in omnes fines Judææ in circuitu, et fecit vindictam in viros desertores, et cessaverunt ultra exire in regionem. 25. Vidit autem Alcimus quod prævaluit Judas, et qui cum eo erant: et cognovit quia non potest sustinere eos, et regressus est ad regem, et accusavit eos multis criminibus. 26. Et misit rex Nicanorem unum ex principibus suis nobilioribus: qui erat inimicitias exercens contra Israel: et mandavit ei evertere populum. 27. Et venit Nicanor in Jerusalem cum exercitu magno, et misit ad Judam et ad fratres ejus verbis pacificis cum dolo, 28. dicens: Non sit pugna inter me et vos: veniam cum viris paucis, ut videam facies vestras cum pace. 29. Et venit ad Judam, et salutaverunt se invicem pacifice: et hostes parati erant rapere Judam. 30. Et innotuit sermo Judæ, quoniam cum dolo venerat ad eum: et conterritus est ab eo, et amplius noluit videre faciem ejus. 31. Et cognovit Nicanor quoniam denudatum est consilium ejus: et exivit obviam Judæ in pugnam juxta Capharsalama. 32. Et ceciderunt de Nicanoris exercitu fere quinque millia viri, et fugerunt in civitatem David. 33. Et post hæc verba ascendit Nicanor in montem Sion: et exierunt de sacerdotibus populi salutare eum in pace, et demonstrare ei holocautomata quæ offerebantur pro rege. 34. Et irridens sprevit eos, et polluit: et locutus est superbe, 35. et juravit cum ira, dicens: Nisi traditus fuerit Judas et exercitus ejus in manus meas, continuo cum regressus fuero in pace, succendam domum istam. Et exiit cum ira magna. 36. Et intraverunt sacerdotes, et steterunt ante faciem altaris et templi; et flentes dixerunt: 37. Tu, Domine, elegisti domum istam ad invocandum nomen tuum in ea, ut esset domus orationis et obsecrationis populo tuo. 38. Fac vindictam in homine isto, et exercitu ejus, et cadant in gladio: memento blasphemias eorum, et ne dederis eis ut permaneant. 39. Et exiit Nicanor ab Jerusalem, et castra applicuit ad Bethoron: et occurrit illi exercitus Syriæ. 40. Et Judas applicuit in Adarsa cum tribus millibus viris; et oravit Judas, et dixit: 41. Qui missi erant à rege Sennacherib, Domine, quia blasphemaverunt te, exiit angelus, et percussit ex eis centum octoginta quinque millia: 42. sic contere exercitum istum in conspectu nostro hodie, et sciant cæteri quia male locutus est super sancta tua: et judica illum secundum malitiam illius. 43. Et commiserunt exercitus prælium tertia decima die mensis Adar: et contrita sunt castra Nicanoris, et cecidit ipse primus in prælio. 44. Ut autem vidit exercitus ejus quia cecidisset Nicanor, projecerunt arma sua, et fugerunt: 45. et persecuti sunt eos viam unius diei, ab Adazer usquequo veniatur in Gazara, et tubis cecinerunt post eos cum significationibus: 46. et exierunt de omnibus castellis Judææ in circuitu, et ventilabant eos cornibus, et convertebantur iterum ad eos, et ceciderunt omnes gladio, et non est relictus ex eis nec unus. 47. Et acceperunt spolia eorum in prædam, et caput Nicanoris amputaverunt, et dexteram ejus, quam extenderat superbe, et attulerunt et suspenderunt contra Jerusalem. 48. Et lætatus est populus valde, et egerunt diem illam in lætitia magna. 49. Et constituit agi omnibus annis diem istam, tertia decima die mensis Adar. 50. Et siluit terra Juda dies paucos.

1. Anno 151 (Græcorum) exiit Demetrius Seleuci filius ab urbe Roma.] Ut historiam hanc ab ovo intelligas, nota ex Appiano, Justino et aliis Antiochum Magnum cum Annibale devictum à L. Scipione, et Romanis pacem cum eo iniisse, ac obsidem pacis misisse Romam filium juniorem Ant. Epiphanem, cap. 1. 11. Mortuo Antiocho Magno successit filius senior Seleucus Philopater, qui fratrem suum Ant. Epiphanem Roma revocavit ad se, ut ejus opera Syriam re-

cuperaret et Ægyptum occuparet, ac ejus loco obsidem Romanis dedit filium suum Demetrium decennem, de quo hîc agitur. Defuncto paulo post Seleuco successit frater Ant. Epiphanes, qui 12 annis regnavit: quibus exactis moriens substitnit sibi filium Ant. Eupatorem puerum novennem. Demetrius Romæ id audiens petiit à Romanis missionem, ut regnum paternum, quod ei tanquam Seleuci senioris Epiphanis fratris filio jure debebatur, excluso Eupatore puero consobrino suo, adiret. Negarunt Romani, faveruntque Eupatori, à quo quasi puero nil metuebant. Videns id Demetrius clam Roma fugit in Syriam: Syri id audientes turmatim ad eum, quasi legitimum regni successorem, confluxerunt; imo milites Eupatoris ab eo ad Demetrium, quasi regem, defecerunt, ejusque jussu Eupatorem cum tutore Lysia occiderunt: Demetrius ergo Antiochiam occupans in ea cœpit regnare annum ætatis agens 23, nam decimo ætatis anno à Seleuco patre obses missus fuit Romam, ibique mansit tota vita Antiochi Epiphanis patrui sui per tres annos; ac eo mortuo ætatis suæ anno 23, in Syriam rediit, et regnum avitum recepit. Audi Appianum in Syriaco: *Senatus lætus audiit Antiochum* (Epiphanem) *qui paucis annis generose regnaverat tam cito mortuum. Attamen Demetrium Seleuci filium nepotem Magni Antiochi, consobrinum hujus pueri* (Eupatoris) *adhuc in urbe obsidem, ingressum jam annum vigesimum tertium, quamvis rogantem, et dicentem se propiorem hæredem, noluit in regnum deducere, existimans conducibilius sibi regi Syriam à puero quàm à viro.* Et statim: *Demetrius rursum patres adiit rogans, ut saltem obses esse desineret, quandoquidem permutatus sit Antiocho, qui tunc defunctus erat. Et cum ne hoc quidem impetraret, clam aufugit navigio, exceptusque à Syris magna gratulatione regnum adeptus est, Lysia primum interfecto, mox et puero, ejectoque Heraclida et Tymarcho ut rebelli occiso, qui alioquin etiam Babylonis præfecturam male administraverat. Quamobrem Sotor appellatus est, orto à Babyloniis initio.* Hanc ergo ob causam Demetrius hic cognominatus fuit *Sotor*, id est *salvator*, inquit Euseb. in Chron. et Appian. in Syriaco.

Ascendit cum paucis in civitatem maritimam,] scilicet Tripolim, ut dicitur 2. Mach. 14. 1. ibique à suis Syris ut legitimus rex agnitus cœpit regnare, donec exercitus Syriacus Eupatoris audiens ejus adventum, eum Antiochiam invitavit ad occupandum regni Syriæ metropolim. Unde sequitur:

2. Et factum est, ut ingressus est domum regni patrum suorum (id est, urbem regiam, regnique metropolim, puta Antiochiam), comprehendit exercitus (Syriacus Eupatoris favens Demetrio, ad eumque quasi legitimum regem transiens) Antiochum (Eupatorem) et Lysiam (ejus tutorem), ut adducerent eos ad eum,] Demetrium.

3. Et res ei innotuit, et ait: Nolite mihi ostendere faciem eorum,] q. d. Nolo eos videre, ne Eupatoris consobrini mei pueri aspectu ad misericordiam, et vitam ei condonandam flectar, q. d. Malo eos aspicere mortuos quam vivos, ne si ego eos occidam, habear sævus et crudelis: vos ergo, quasi inscio me, eos occidite, ut solus secure sine æmulo regnem; unde sequitur:

4. Et occidit eos exercitus.] Hinc patet Eupatorem vix biennium regnasse; cœpit enim regnare post mortem patris Antiochi Epiphanis, quæ contigit anno 149 Græcorum, ut dictum est, desiit vero anno 151 Græcorum, quo Demetrius regnum adiit, et Eupatorem jam 11 annorum occidit, ut liquet ex v. 1.

Porro Eupator tam cito regno et vita Deo vindice spoliatus est; tum ob scelera patris Ant. Epiphanis; tum ob sua, præsertim ob perjurium quo fidem Judæ et Judæis datam violavit, ut dictum est c. præced. v. 62.

5. Et Alcimus dux eorum, qui volebat fieri sacerdos] summus, id est, Pontifex. Impius et ambitiosus Alcimus invidens Judæ Pontificatum et Principatum, eum ab Ant. Eupatore obtinuit, eoque occiso eumdem sibi dari, vel potius datum confirmari petiit à Demetrio, et obtinuit. Fuit ergo ipse Pseudo-Pontifex, imo Apostata et proditor Israelis: nam omnes veri Israelitæ Judam Machabæum habebant pro vero Pontifice et Principe.

6. Perdidit Judas et fratres ejus, omnes amicos tuos,] puta duces et milites Syros, quos contra eos misit Ant. Epiphanes, ejusque filius Eupator, quorum ille tuus fuit patruus, hic consobrinus, q. d. Mitte ergo, ô Demetri, mecum ducem cum copiis, qui Judam hostem tuum Pontificatu et Principatu privet, meque tibi amicum et fidum in ejus locum substituat. Credidit Demetrius scelesto Alcimo calumniatori, misitque cum eo Bacchidem contra Judam.

8. Et elegit rex (Demetrius) ex amicis (aulicis) suis Bacchidem, qui dominabatur (quasi præfectus et Vicerex), trans flumen] Euphratem in Mesopotamia: hæc enim inter Tigrim et Euphratem interjacet, iisque undique ambitur, et cingitur, indeque vocatur Mesopotamia, q. d. in medio duorum fluminum sita.

13. Et primi Assidæi,] de quibus c. 2. 42. qui erant viri pii, religiosi, ac zelosi, ideoque cum Juda pro Israele fortissime depugnantes, qui nimis creduli Alcimo quasi sacerdoti Aaronico ab eo decepti, capti et cæsi sunt.

16. Secundum quod scriptum est,] Psalm. 18. vers. 2.

17. Carnes sanctorum tuorum.] Hebr. חסידיך *chasidecha;* unde nomen *Assidæi*, id est sancti, pii et misericordes. Ad litteram ergo de Assidæis hîc ab Alcimo occisis, ante tot centenos annos illo Psalmo vaticinatus est David.

23. Et vidit Judas,] Judas se opposuit Alcimo, cæterisque apostatis Israelis, eosque quasi leo laniavit et discerpsit.

26. Et misit rex Nicanorem,] loco Bacchidis, cum validioribus copiis, ut Judam et Judæos contereret, et Alcimum eveheret.

27. Et venit Nicanor.] Hîc multa supplenda et intexenda sunt, quæ narrantur 2. Machab. 14. nimirum Nicanorem præfectum fuisse elephantorum, qui missu Demetrii veniens in Judæam, illico omnes Gentiles in ea reliquos, æque ac apostatas Judæorum ad se evocavit, ex eisque copias contra Judam et Judæos instruxit. Judas cum suis de more ad preces, et Dei opem implorandam confugit. Simon frater Judæ in aciem contra Nicanorem processit; sed videns tantas ejus copias, exterritus retrorsum abiit. Nicanor metuens Judæ vires et victorias, petiit cum eo colloqui, et de pace pacisci. Judas die

dicta comparuit solus, sed juxta se in latebris milites armatos constituit, ut si quis dolus pateseeret, illico ad se defendendum accurrerent. Verum nullus tum fuit dolus, sed serio rem egit Nicanor, ac cum Juda sincere pacem iniit. Videns hoc, dolensque Alcimus, Nicanorem apud regem Demetrium accusavit, quod infideliter res regis egisset, ac cum Juda hoste amicitiam contraxisset. Rex hac de re indignans acres ad Nicanorem dedit litteras, quibus jussit ut Judam caperet, et ad se Antiochiam perduceret. Nicanor acceptis litteris satagit regis jussa explere, ac Judam per dolum et pristinæ amicitiæ simulationem capere, et ad regem mittere. Advertit id Judas, ac se ab eo subduxit, ut hîc narratur. Quare Nicanor aperto marte Judam aggressus, ab eo cæsus capiteque truncatus fuit.

31. Et exivit obviam Judæ in pugnam juxta Capharsalama,] id est juxta Antipatridem, nam urbs hæc amœna et dives in tribu Manasse, postea ab Herode Ascalonita instaurata, et aucta à patre suo Antipatro, dicta est Antipatris, vel Antipatrida, ad quam è Jerusalem captivus abductus est S. Paulus stipatus 470 militibus, Act. 23. Hodie villa est quæ Assur dicitur. Ita Adrich. et alii.

32. Et fugerunt (reliqui à Juda non occisi) in civitatem David,] puta in arcem Sion, quam Antiochistæ obtinebant.

34. Et polluit,] profanavit templum in Sion inferendo in illud Gentiles idololatras cum suis idolis et spurcitiis. Secundo et aptius *polluit* ipsos *sacerdotes*, uti addunt Græca, ipsos cogendo ut cibos immundos et pollutos comederent, vel Deo offerrent.

Locutus est superbe,] blasphemans templum, legem et Deum; ideoque quasi alter Sennacherib cæsus est, v. 38 et 47. Cum enim quidam è Judæis dixissent esse Deum vivum in cœlo, qui mandasset servari sabbatum, respondit Nicanor: *Et ego potens sum super terram, qui impero sumi arma* (in sabbato), *et jussa regis impleri*, 2. Machab. 15. ubi et additur linguam Nicanoris blasphemam, idcirco paulo post fuisse minutim concisam et avibus ad devorandum projectam.

35. Et juravit cum ira dicens: Nisi traditus fuerit Judas, etc., succendam domum istam,] id est succendam templum. Fusius hæc omnia narrantur, 2. Machab. cap. 14 et 15. vers. 5.

43. Et commiserunt prælium tertia decima mensis Adar (Februarii), et contrita sunt castra Nicanoris (cæsis 35 millibus), et cecidit ipse primus,] ut qui primus et dux fuerat in blasphemia et culpa, primus pariter et dux cæterorum foret in pœna et vindicta. Addit Gorionides Judam provocasse Nicanorem ad duellum, in eoque eum occidisse. Audi eum, c. 21: *Misit ad Nicanorem Judas, dicens: Quando accingis te, egredere in agrum, et ostendam solum virum quem etiam intra penetralia quæsisti. En is exspectat te in convalle et planitie.* Et paulo post: *Vidit Judas in pugna Nicanorem habentem in sua manu gladium evaginatum; clamansque ait: Contra te, ô Nicanor; et cum curreret contra illum in fervoris sui virtute, avertit Nicanor humerum suum, et fugit à facie Judæ. At Judas apprehendit eum, percussitque gladio suo, et dissecuit in duas partes.* Verum hæc conficta videntur. In tanto enim hostium numero totis aciebus præliandum erat, non sigillatim duellandum. Additur 2. Mach. 15. Judam suis narrasse somnium, quo Onias ostenderat sibi Jeremiam porrigentem aureum gladium, dicentemque: *Accipe sanctum gladium munus à Deo, in quo dejicies adversarios populi mei Israel*, illoque eos animasse ad pugnam certamque victoriam.

45. Et tubis cecinerunt post eos cum significationibus,] nimirum certa tubarum modulatione significantes hostes esse profligatos, ideoque fugere, ut hoc signo Judæi undequaque exciti accurrerent, ac fugientes persequerentur et mactarent. Unde sequitur:

46. Et exierunt de omnibus castellis (oppidis, pagis et vicis) Judææ in circuitu, et ventilabant eos cornibus,] id est, dejiciebant et repellebant eos suis armis et gladiis, sicut tauri suis cornibus dejiciunt agnos, vel segetes.

Et convertebantur iterum ad eos, q. d. Hostes à Judæis undique concurrentibus repulsi, revertebantur ad Judam, et Judæos se insequentes, ibique ab eis profligati.

Ceciderunt omnes gladio, et non est relictus ex eis nec unus,] q. d. Omnes ad unum fuere mactati, ita ut ne unus quidem evaderet, foretque tantæ cladi superstes. Magna et insolita fuit hæc Judæ victoria, et Nicanoris strages, idque ob ejus superbiam et blasphemiam. Hoc ergo secundo Nicanoris prælio ceciderunt militum ejus 35 millia, sicut primo prælio v. 52. ceciderant quinque millia.

47. Et caput Nicanoris amputaverunt, et dexteram ejus, quam extenderat superbe (contra templum minans, juransque se illud combusturum, vers. 35.), et suspenderunt contra Jerusalem,] in arce Sion, 2. Machab. 15. sic suspensum fuit caput Goliath à Davide cæsi, et Holofernis à Judith, et Saülis à Philisthæis, 1. Regum, c. ultim.

49. Et constituit (Judas) agi (quasi festum celebrari) omnibus annis diem istum tertia decima die mensis Adar,] qua pariter olim Judæi ab Aman destinati internecioni per Esther liberati fuerant. Unde dies hæc et festum vocatur *Pridie Mardochæi;* hoc enim festum liberationis per Esther et Mardochæum celebratur 14 die Adar, festum vero hoc ob cæsum Nicanorem 13 die Adar, 2. Machab. 14. 37.

Et siluit terra Juda dies paucos,] scilicet usque ad annum sequentem, qui fuit Græcorum 152, quo Demetrius novum ducem novumque exercitum in Judæam immisit, cum quo Judas confligens occubuit, ut audiemus cap. 9.

CAPUT OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Recensentur fortia et fidelia facta Romanorum, ob quæ Judas cum eis fœdus init. Unde Romani jubent Demetrio ut cesset ab infestatione Judæorum.

1. Et audivit Judas nomen Romanorum, quia sunt potentes viribus, et acquies-
cunt ad omnia quæ postulantur ab eis: et quicumque accesserunt ad eos,
statuerunt cum eis amicitias, et quia sunt potentes viribus. 2. Et audierunt
prælia eorum, et virtutes bonas quas fecerunt in Galatia, quia obtinue-
runt eos, et duxerunt sub tributum: 3. et quanta fecerunt in regione
Hispaniæ, et quod in potestatem redegerunt metalla argenti et auri, quæ
illic sunt, et possederunt omnem locum consilio suo et patientia: 4. lo-
caque quæ longe erant valde ab eis, et Reges qui supervenerant eis ab extremis terræ, contri-
verunt, et percusserunt eos plaga magna; cæteri autem dant eis tributum omnibus annis. 5. Et
Philippum et Persen Ceteorum regem, et cæteros qui adversum eos arma tulerant, contrive-
runt in bello, et obtinuerunt eos: 6. et Antiochum Magnum, regem Asiæ, qui eis pugnam in-
tulerat, habens centum viginti elephantos, et equitatum, et currus, et exercitum magnum valde,
contritum ab eis. 7. Et quia ceperunt eum vivum, et statuerunt ei ut daret ipse, et qui regna-
rent post ipsum, tributum magnum, et daret obsides, et constitutum, 8. et regionem Indo-
rum, et Medos, et Lydos, de optimis regionibus eorum: et acceptas eas ab eis, dederunt
Eumeni regi. 9. Et quia qui erant apud Helladam, voluerunt ire, et tollere eos: et innotuit
sermo his, 10. et miserunt ad eos ducem unum, et pugnaverunt contra illos, et ceciderunt ex
eis multi, et captivas duxerunt uxores eorum, et filios, et diripuerunt eos, et terram eorum
possederunt, et destruxerunt muros eorum, et in servitutem illos redegerunt usque in hunc
diem: 11. et residua regna, et insulas, quæ aliquando restiterant illis, exterminaverunt,
et in potestatem redegerunt. 12. Cum amicis autem suis, et qui in ipsis requiem habebant,
conservaverunt amicitiam, et obtinuerunt regna quæ erant proxima, et quæ erant longe: quia
quicumque audiebant nomen eorum, timebant eos; 13. quibus vero vellent auxilio esse ut
regnarent, regnabant; quos autem vellent, regno deturbabant: et exaltati sunt valde. 14. Et
in omnibus istis nemo portabat diadema, nec induebatur purpura, ut magnificaretur in ea.
15. Et quia curiam fecerunt sibi, et quotidie consulebant trecentos viginti, consilium agentes
semper de multitudine, ut quæ digna sunt, gerant: 16. et committunt uni homini magistratum
suum per singulos annos dominari universæ terræ suæ, et omnes obediunt uni, et non est in-
vidia neque zelus inter eos. 17. Et elegit Judas Eupolemum, filium Joannis, filii Jacob, et
Jasonem, filium Eleazari, et misit eos Romam constituere cum illis amicitiam et societatem:
18. et ut auferrent ab eis jugum Græcorum, quia viderunt quod in servitutem premerent
regnum Israel. 19. Et abierunt Romam viam multam valde, et introierunt curiam et dixerunt:
20. Judas Machabæus, et fratres ejus, et populus Judæorum miserunt nos ad vos statuere
vobiscum societatem et pacem, et conscribere nos socios et amicos vestros. 21. Et placuit ser-
mo in conspectu eorum. 22. Et hoc rescriptum est, quod rescripserunt in tabulis æreis, et
miserunt in Jerusalem, ut esset apud eos ibi memoriale pacis et societatis. 23. Bene sit Roma-
nis, et genti Judæorum, in mari et in terra, in æternum: gladiusque et hostis procul sit ab
eis. 24. Quod si institerit bellum Romanis prius, aut omnibus sociis eorum in omni domina-
tione eorum: 25. auxilium feret gens Judæorum, prout tempus dictaverit, corde pleno:
26. et præliantibus non dabunt, neque subministrabunt triticum, arma, pecuniam, naves,
sicut placuit Romanis: et custodient mandata eorum, nihil ab eis accipientes. 27. Similiter au-
tem et si genti Judæorum prius acciderit bellum, adjuvabunt Romani ex animo, prout eis tem-

pus permiserit: 28. et adjuvantibus non dabitur triticum, arma, pecunia, naves, sicut placuit Romanis: et custodient mandata eorum absque dolo; 29. secundum hæc verba constituerunt Romani populo Judæorum. 30. Quod si post hæc verba hi aut illi addere aut demere ad hæc aliquid voluerint, facient ex proposito suo: et quæcumque addiderint vel dempserint, rata erunt. 31. Sed et de malis, quæ Demetrius rex fecit in eos, scripsimus ei dicentes: Quare gravasti jugum tuum super amicos nostros, et socios Judæos? 32. Si ergo iterum adierint nos, adversum te faciemus illis judicium, et pugnabimus tecum mari terraque.

1. ET AUDIVIT JUDAS NOMEN (famam bellicæ fortitudinis et virtutum politicarum) ROMANORUM.] Nota: Τὸ *audivit*, significat heroica facta Romanorum, quæ deinceps narrantur auditu et fama fuisse perlata ad Judam et Judæos; hinc tamen non sequitur omnia illa esse vera. Fama enim sæpe major est veritate, ac rem supra veritatem adauget, vel detorquet, dum quisque famæ ex suo aliquid addit, vel demit, uti quotidie in narrationibus non tantum auditorum, sed et oculatorum testium experimur. Hoc responderi posset Novantibus, qui I. Machab. è canone expungunt, objectantes eos hîc majora tribuere Romanis quam eis tribuant Livius, Florus, Diodor. Plutarc. Ita Serarius, Salianus, Sanchez et alii. Verum si presse singula, quæ de eis hic dicuntur, examinentur, nihil est invenire quod falsi argui possit, quodque recte cum historicis profanis conciliari nequeat, ut sigillatim ostendam. Sic in Evangeliis multa à Judæis dicuntur de Christo, ut, quod sit Samaritanus, potator vini, dæmoniacus, quæ fuere falsissima; sed Judæos ea dixisse verissimum est, et hoc tantum vult Scrip. uti docet S. August. quæst. 6. ad Orosium.

ACQUIESCUNT AD OMNIA QUÆ POSTULANTUR AB EIS,] si nimirum postulata sint æqua et justa, nec Romanorum commodis vel juribus contraria.

2. ET AUDIERUNT (Judas et Judæi) PRÆLIA EORUM ET VIRTUTES BONAS,] Græce ἀνδραγαθίας, id est virilitates, strenuitates, res fortiter gestas, fortitudines, præclare facta; nam ἀνδραγαθέω idem est quod viriliter ago, virum me gero, fortiter ago, fortem et bonum virum me præsto.

QUAS FECERUNT IN GALATIA,] hanc enim sub hoc tempus armis subegere Romani, ut patet ex Livio, Josepho, Justino et aliis. Per Galatas intelligit Gallo-Græcos, quos Romani bello appetivere, eo quod Antiochum Magnum contra Romanos pugnantem adjuvissent, unde contra eos miserunt Manlium Volsonem qui eos vicit, et post biennium de eis triumphavit, teste Livio, lib. 38.

3. ET QUANTA FECERUNT IN REGIONE HISPANIÆ (eam per multa et longa bella sibi subjugando); ET QUOD IN POTESTATEM REDEGERUNT METALLA ARGENTI ET AURI QUÆ ILLIC SUNT,] nam auri et argenti fodinas feracissimas illo ævo fuisse in Hispania, testantur Plinius, Strabo et alii. Argenti fodinas etiamnum ibi esse testatur Mariana aliique chronographi et historici. Vide Pinedam, l. 4. de rebus Salomonis, c. 4. n. 6.

ET POSSEDERUNT OMNEM LOCUM (omnes urbes et arces Hispaniæ) CONSILIO SUO ET PATIENTIA,] Græce μακροθυμία, id est longanimitate, quam maxime Romani ostenderunt in domanda Hispania: nam eam omnem non domuerunt, nisi post 230 annos quibus assidue, sed successive progrediendo, cum ejus incolis bella gesserunt; nam alias provincias longe citius occuparunt. Ita Livius, Diodorus, Justinus, Florus et alii. Porro in Hispania præclaras res gesserunt Scipio Africanus, ejusque pater et patruus.

Moral. disce hîc à Romanis omnes hostes, tam corporis quam animæ, adeoque omnes cupiditates et passiones animi, omniaque vitia superari consilio et patientia, id est longanimitate, longanimique constantia et perseverantia in illis debellandis; nil enim tam insolitum, tam potens, tam efferum, quod consilium et constantia non edoment, uti docent S. Basil. Cassian. et alii.

Mystice Hugo: Sancti, ait, possident cœlum consilio, dum scilicet sequuntur consilium Christi: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum*, Matth. 5. terram vero possident patientia, juxta illud Christi ibidem: *Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram.* Rursum Martyres obtinent cœlum patientia, Confessores consilio.

4. LOCAQUE QUÆ LONGE ERANT VALDE AB EIS (tum in Asia, tum in Africa, ac præsertim Carthaginem Romæ æmulam, etc.) CONTRIVERUNT.] Bella enim Rom. cum Annibale et Carthaginensibus per Q. Fabium Max. et P. Scipionem Africanum hoc tempore gesta fuere, unde de iis hunc versum explicat Josephus.

5. ET PHILIPPUM, ET (ejus filium spurium) PERSEN (quem Livius aliique vocant *Perseum*) CETEORUM (id est Macedonum, uti dixi cap. 1. vers. 1. et Epiri) REGEM, etc., CONTRIVERUNT,] per L. Æmilium Paulum, qui post bellum quatuor annorum Perseum captum Romam in triumphum duxit, ac Macedoniam Epirumque Romanis subjecit, anno urbis conditæ 585.

6. ET ANTIOCHUM MAGNUM (patrem Seleuci et Antiochi Epiphanis, avum Demetrii æque ac Ant. Eupatoris) CONTRITUM AB EIS,] puta à Romanis per Scipionem Asiaticum, fratrem Scipionis Africani. Nam, ut ait Livius, lib. 37: *Ad 50 millia peditum eo die cæsa dicuntur, equitum quatuor millia, mille 400 capti, et quindecim cum rectoribus elephanti:* nec mirum Antiochum contra Romanos in aciem eduxisse 120 elephantes, cum idem contra Ptolomæum Epiphanem eduxerit centum et duos, teste Polyb. l. 5.

7. ET QUIA CEPERUNT EUM VIVUM.] Hoc non asserunt Appianus, Livius et Justin. sed nec negant, imo subindicant, dum narrant Antiochum ita à Romanis fuisse constrictum et conclusum, ut quasi captus Scipioni victori manus dederit, concesseritque omnia quæ postulabat, ac præsertim TRIBUTUM MAGNUM, bis mille talentorum quotannis, tam à se quàm à suis posteris pendendum; ET DARET OBSIDES, inter quos primarius fuit Ant. Epiphanes junior ejus filius.

ET CONSTITUTUM,] Græce διαςολὴν, id est

distinctionem et divisionem, ut scilicet, diviso ejus regno in duas partes, unam meliorem daret Eumeni regi Pergami, suo æmulo, et amico Romanorum; alteram vero viliorem sibi servaret, ac fere in Syria sola, locisque cis Taurum montem sitis regnaret: hoc enim quasi constitutum regnorum suorum pensum Romanis dare coactus fuit Antiochus, unde explicans subdit:

8. ET REGIONEM JUDÆORUM,] ita vocat provincias ultra Taurum montem sitas, ab Antiocho occupatas, uti ex Procopio, Strabone et aliis demonstrat Serarius.

ET MEDOS, ET LYDOS DE OPTIMIS REGIONIBUS EORUM,] q. d. Antiochus coactus fuit cedere Romanis regiones ultra Taurum sitas, item Mediam et Lydiam, quæ erant optimæ regiones ipsius, ac patrum et posterorum ejus, quas AB EIS ACCEPTAS Ròmani dederunt EUMENI REGI Romanorum amico, sed Antiochi inimico. Id prædixit Daniel, c. 11. v. 8. Vide ibi dicta.

9. ET QUIA QUI ERANT APUD HELLADAM.] Græce, *in Hellade*, id est in Græcia: nam ελλενες, id est Græci, VOLUERUNT IRE ET TOLLERE EOS furtim, et per insidias trucidare legiones Romanorum, in eorum vicinia degentes. Respicit quoque ad Ætolos, qui primi è Græcis cum Romanis bellarunt. Horum enim dux Damocritus T. Quintio Flaminio petenti responsum dixit, se id in Italia daturum, cum Ætoli ad Tiberim castra posuissent.

10. ET INNOTUIT SERMO (res, sive cædis machinatio) HIS (scilicet Romanis).

ET MISERUNT (Romani) AD EOS (Græcos) DUCEM UNUM,] Nabim, ac deinde alios, qui variis conflictibus paulatim domuere et subegere Græcos universos, uti narrat Liv. et alii.

12. CUM AMICIS AUTEM, ET QUI IN EIS REQUIEM HABEBANT,] Græce, *qui acquiescebant* Romanis, illorum jussis vel postulatis sese accommodantes, fideliter CONSERVAVERUNT AMICITIAM, eosque ad magnas opes et honores evexerunt, uti de Eumene jam dictum est. Idem contigit Geloni regi Syracusæ et Massinissæ regi Numidiæ, et Ptolomæis Philometori, et Physconi regibus Ægypti.

14. NEC INDUEBATUR PURPURA,] id est purpureo paludamento, quasi Ceteorum rex, vel imperator. Nam alioqui Senatores Romani purpurea toga ornabantur. Alia erat ergo purpura consularis, alia regia; imo consules proprie non habebant togas purpureas, sed purpura tantum prætextas, uti ex Livio docet Salianus.

15. ET QUIA (quod) CURIAM FECERUNT,] id est, senatum virorum senum et sapientum, puta Patriciorum, eisque curiam ædificaverunt, ut in ea quotidie congregarentur de re publica consilia sua votaque collaturi.

ET QUOTIDIE CONSULEBANT (consultabant inter se) 320 VIRI,] senatores, sive patricii. Romulus primo statuit centum senatores; mox crescente Republ. Romanorum auxit eorum numerum ad ducentos: inde Tarquinius Priscus, ait Halicarnasseus, ad trecentos, imo 320, ut hìc dicitur; Graccho vero tumultuante excrevit ad sexcentos, inde ad 900 et 1000, uti narrat Livius, Florus et alii.

16. ET COMMITTUNT UNI HOMINI MAGISTRATUM SUUM,] nam in periculis Romani creabant unum dictatorem qui toti Reipubl. præesset. Alias duos creabant consules, sed ita ut unus foris bella gereret; alter domi solus Rempub. administraret. Quod si plura ingruerent bella diversis in locis, unus uni exercitui et provinciæ, alter alteri præerat. Quin et si uterque consul in iisdem castris essent, alternis diebus eis præerant singuli, ut scilicet unus uno die haberet fasces et imperaret, alter altero, ut patet ex clade Cannensi, quæ sub hoc tempus contigit hac de causa, quod illo die præerat castris Varro Consul, qui non audito socio consule Paulo cum Annibale conflixit infelicissime. Sic alternis diebus jus imperandi habebant Strategi in Græcia, Epistatæ Athenis, et decem viri Romæ: hi enim decimo die jus populo singuli reddebant, ait Livius, lib. 3. Diodorus, Plutarchus et alii. Putat Emman. Sà Judam, narratione aliquorum deceptum, putasse Romæ unicum fuisse magistratum, cui opinioni dictatura præbuerat occasionem, cum tamen illa, nec annua fuerit, nec ordinarius magistratus, uti fuit Consulatus.

ET NON EST INVIDIA, NEQUE ZELUS INTER EOS.] Non erat invidia apud Romanos primos, qui paucis contenti, opes et honores spernebant, uti fuere Camillus, Cincinnatus, Curius, Fabius, etc. sed posteri eorum inhiantes opibus et dignitatibus Reipub. tempore Judæ Machabæi cœpere laborare ambitione et invidia, sed interna: non enim audebant exterius eam prodere, ne haberentur superbi, avari, ideoque à gubernatione repellerentur: quare exterius non apparebat in eis invidia, vel zelus, id est æmulatio et contentio, ut ait hìc Judas; sed paulo post interna ambitio et invidia in externam erupit, cum Marius contra Syllam bello civili contendit, Julius Cæsar contra Pompeium, Augustus contra Antonium; tuncque resp. eorum pessundata est, ac aristocratiæ successit monarchia Augusti et sequentium imper. Audi Catonem apud sanctum Augustinum, lib. 4. de Civitate, cap. 12: *Nolite existimare majores nostros armis Rempublicam ex parva magnam fecisse. Si ita esset, multo pulcherrimam eam nos haberemus. Quippe sociorum, atque civium, præterea armorum, et equorum major copia nobis quàm illis est; sed alia fuere, quæ illos magnos fecerunt, quæ nobis nulla sunt: domi industria, foris justum imperium, animus in consulendo liber, neque libidini, neque delicto obnoxius. Pro his nos habemus luxuriam, atque avaritiam, publice egestatem, privatim opulentiam; laudamus divitias, sequimur inertiam: inter bonos et malos discrimen nullum, omnia virtutis præmia ambitio possidet. Neque mirum, ubi vos separatim sibi quisque consilia capitis, ubi domi voluptatibus, hìc pecuniæ, aut gratiæ servitis. Eo fit ut impetus fiat in vacuam Rempubl.*

17. ET ELEGIT JUDAS EUPOLEMUM, etc., ET JASONEM,] id est Josue, vel Jesum; sic enim Hebr. vocabatur; sed quia Hebræi Græcis erant subditi à tempore Alexandri Magni, hinc pariter Græca assumpsere nomina, ut pro *Jesus*, id est *salvator*, vocarentur *Jason*, id est *sanator* ab ιαω, id est sano. Sic Eupolemus, Menelaüs, Alcimus græca sunt nomina, et talia ambiebant Apostatæ, ut Antiochi, Demetrii et Græcorum gratiam inirent.

FILIUM ELEAZARI.] Aliqui putant hunc Jasonem fuisse filium Eleazari fratris Judæ Machabæi, de quo cap. 2. vers. 5. alii Eleazari senis nonagenarii, qui pro lege Mosis generosum obiit mar-

tyrium, 2. Machab. 18; sed nil certi hîc statui potest.

Et misit eos Romam constituere cum illis amicitiam.] Premebatur Judas hinc validis copiis Demetrii, inde dolis Menelai, Jasonis et Alcimi pseudo-Pontificum, ideoque apostatarum, æmulorum et hostium suorum: ac videbat se cum paucis fidis Judæis diu eis resistere non posse. Prudenter ergo ad Romanos tunc rerum dominos confugit, eorumque opem fœdus ineundo imploravit: quod ex voto successit. Nam Romani scripserunt ad Demetrium, jusseruntque ei ut Judam et Judæos deinceps non infestaret. Nec erat in hoc fœdere periculum idololatriæ, aut alterius mali, quia Romani omnibus gentibus permittebant suos deos patriamque religionem. Erant enim politici, nec nisi politicum regimen suum servare, et propagare studebant, ad quod valde sibi utile fore sciebant, si gentium jura et numina non mutarent, sed eas patriis legibus et numinibus vivere sinerent. Secus fuit in Josaphat rege Juda, qui à Propheta reprehensus fuit, 2. Paral. 19; quòd cum idololatra Joram rege Israel fœdus et conjugium contraxisset: per hoc enim idololatria ingressa est, et pervasit regnum Juda. Sic David, persecutionem sustinens, à Saule confugit ad Achis regem Geth idololatram, 1. Reg. 17. Idem cum Naas rege Ammon fœdus iniit, 2. Reg. 10; et cum Tholmai rege Gessur, cujus filiam duxit uxorem, 2. Reg. 3. versu 3. Sic Abraham, Isaac et Jacob cum Palæstinis et Syris idololatris fœdera sanxerunt, Gen. cap. 14. 21 et 26. Licite ergo, imo pie et sancte Judas cum Romanis pactum iniit, ut eorum ope patriam, rempubl. Ecclesiam, veramque fidem et religionem, quam Antiochus et Apostatæ evertere conabantur, tueretur et propugnaret; esto Rupertus, Blesensis et alii contrarium sentiant, ut dicam c. seq. v. 18.

Dices: Hoc fœdus cum Romanis fuit occasio cur Romani paulo post Judæam subegerint, et deinde rebellantem everterint. Resp. Causa hujus subactionis non fuit fœdus, sed Hyrcani et Aristobuli nepotum Simonis Machabæi contentio de Principatu. Hi enim arbitrum delegerunt Pompeium, qui Principatum recte adjudicavit Hyrcano, quasi seniori; sed cum Aristobulus repugnaret, ac Jerusalem caperet, Pompeius eum cum urbe expugnavit, et consentiente Hyrcano Judæam Romanis subjecit, ut fuse narrat Josephus.

21. In tabulis æreis.] Romani scribebant sua fœdera æque ac leges in tabulis æreis, quas publice appendebant ad eorum perpetuitatem, ac ne quis ea lacerare vel abolere posset.

23. Bene sit Romanis et genti Judæorum.] Est hoc initium et auspicium fœderis, quo fœderi bene ominantur, et felicitatem apprecantur, q. d. quod felix faustumque sit Romanis, æque ac Judæis, fœdus utrimque inimus bene precantes, ut illud utrisque contra hostes salutare, æque ac perpetuum sit.

25. Auxilium feret (Romanis bello appetitis) gens Judæorum, prout tempus dictaverit corde pleno,] id est sincero, integro, perfecto, q. d. Sincerissime, integerrime et promptissime Judæi juvabunt Romanos, si bellum eis ingrueret: unde pro *corde pleno*, versu 27, dicitur *ex animo*.

26. Et præliantibus (Judæis, Romani) non dabunt, neque subministrabunt triticum, arma, pecuniam, naves.] Sed hæc omnia suo sumptu præstabunt Judæi, ut gratis succurrant Romanis; alioqui enim Romanorum non tam essent fœderati et amici, quàm mercenarii pretio conducti. Amicitia enim gratuitam et liberalem opem amico egenti præstandam postulat.

Et custodient mandata eorum,] ut pro Romanis militantes Judæi Romanorum duci per omnia subsint, perinde ac si is Judæus esset, ejusque mandata plane exsequantur, uti faciunt cæteri milites Romani: alioqui enim frustraneum esset Judæorum auxilium, si ipsi sua consilia à Romanis diversa; imo subinde adversa sequi vellent. Sic enim schisma facerent in exercitu, eumque hosti cædendum objicerent.

27. Similiter autem, etc.] q. d. Simile auxilium gratuitum plane, sincerum et liberale præstabunt Romani Judæis, si à quopiam bello lacessantur.

30. Quod si, post hæc verba, hi aut illi (Romani, aut Judæi conditionibus fœderis jam dictis) addere, aut demere adhæc aliquid voluerint, facient ex proposito suo,] scilicet ex communi utriusque partis voluntate et consensu.

31. Scripsimus ei,] Demetrio, ut Judæos vexare desistat. Sed antequam hæ litteræ ad Demetrium venirent, ille jam miserat Bacchidem, cum quo Judas confligens vicit quidem, sed occubuit, ut audiemus c. sequenti.

CAPUT NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Bacchides, a Demetriore missus in Judæam, eam vastat : Judas, octingentos duntaxat in aciem educens, cum eo confligit et vincit ; sed, dum fugientes insequitur, a tergo læsus gloriose cadit. Mox Judæi cum Bacchide paciscuntur, qui dum socios Judæ affligit, Judæi probi Judæ defuncto substituunt Jonatham ejus fratrem v. 28. Inde v. 35. filii Jambri capiunt, cæduntque Joannem fratrem Jonathæ, qui proinde Joannis necem ulciscitur : mox v. 44. cum Bacchide confligit, cæditque mille viros ; Alcimus quoque a Deo percutitur, v. 44. Bacchides v. 58. ab apostatis in Judæam revocatus, nunc dolo capere Jonatham, nunc vi satagit, sed ubique repulsus, tandem cæsis apostatis cum Jonatha stabile fœdus init.

1. INTEREA, ut audivit Demetrius quia cecidit Nicanor et exercitus ejus in
prælio, apposuit Bacchidem et Alcimum rursum mittere in Judæam, et
dextrum cornu cum illis. 2. Et abierunt viam quæ ducit in Galgala, et
castra posuerunt in Masaloth, quæ est in Arbellis : et occupaverunt eam,
et peremerunt animas hominum multas. 3. In mense primo anni centesimi
et quinquagesimi secundi, applicuerunt exercitum ad Jerusalem : 4. et
surrexerunt, et abierunt in Beream viginti millia virorum, et duo millia
equitum. 5. Et Judas posuerat castra in Laisa, et tria millia viri electi cum eo ; 6. et viderunt
multitudinem exercitus, quia multi sunt, et timuerunt valde : et multi subtraxerunt se castris,
et non remanserunt ex eis nisi octingenti viri. 7. Et vidit Judas quod defluxit exercitus suus,
et bellum perurgebat eum, et confractus est corde, quia non habebat tempus congregandi eos,
et dissolutus est. 8. Et dixit his qui residui erant : Surgamus, et eamus ad adversarios nostros,
si poterimus pugnare adversus eos. 9. Et avertebant eum, dicentes : Non poterimus, sed libe-
remus animas nostras modo, et revertamur ad fratres nostros, et tunc pugnabimus adversus
eos ; nos autem pauci sumus. 10. Et ait Judas : Absit istam rem facere ut aufugiamus ab eis ;
et si appropiavit tempus nostrum, moriamur in virtute propter fratres nostros, et non inferamus
crimen gloriæ nostræ. 11. Et movit exercitus de castris, et steterunt illis obviam : et divisi sunt
equites in duas partes, et fundibularii et sagittarii præibant exercitum, et primi certaminis
omnes potentes. 12. Bacchides autem erat in dextro cornu, et proximavit legio ex duabus par-
tibus, et clamabant tubis. 13. Exclamaverunt autem et hi, qui erant ex parte Judæ, etiam
ipsi, et commota est terra à voce exercituum : et commissum est prælium à mane usque ad ves-
peram. 14. Et vidit Judas quod firmior est pars exercitus Bacchidis in dextris, et convene-
runt cum ipso omnes constantes corde : 15. et contrita est dextera pars ab eis, et persecutus est
eos usque ad montem Azoti. 16. Et qui in sinistro cornu erant, viderunt quod contritum est
dextrum cornu, et secuti sunt post Judam, et eos qui cum ipso erant, à tergo : 17. et in-
gravatum est prælium, et ceciderunt vulnerati multi ex his et ex illis. 18. Et Judas cecidit, et
cæteri fugerunt. 19. Et Jonathas et Simon tulerunt Judam fratrem suum, et sepelierunt eum
in sepulcro patrum suorum in civitate Modin. 20. Et fleverunt eum omnis populus Israel
planctu magno, et lugebant dies multos, 21. et dixerunt : Quomodo cecidit potens, qui salvum
faciebat populum Israel ? 22. Et cætera verba bellorum Judæ, et virtutum quas fecit, et
magnitudinis ejus, non sunt descripta : multa enim erant valde. 23. Et factum est, post obitum
Judæ emerserunt iniqui in omnibus finibus Israel, et exorti sunt omnes qui operabantur iniqui-
tatem. 24. In diebus illis facta est fames magna valde, et tradidit se Bacchidi omnis regio eorum
cum ipsis. 25. Et elegit Bacchides viros impios, et constituit eos dominos regionis : 26. et ex-
quirebant, et perscrutabantur amicos Judæ, et adducebant eos ad Bacchidem, et vindicabat in

illos, et illudebat. 27. Et facta est tribulatio magna in Israel, qualis non fuit ex die qua non est visus Propheta in Israel. 28. Et congregati sunt omnes amici Judæ, et dixerunt Jonathæ: 29. Ex quo frater tuus Judas defunctus est, vir similis non est, qui exeat contra inimicos nostros, Bacchidem, et eos qui inimici sunt gentis nostræ. 30. Nunc itaque te hodie elegimus esse pro nobis in principem, et ducem ad bellandum bellum nostrum. 31. Et suscepit Jonathas tempore illo principatum, et surrexit loco Judæ fratris sui. 32. Et cognovit Bacchides, et quærebat eum occidere. 33. Et cognovit Jonathas, et Simon frater ejus, et omnes qui cum eo erant: et fugerunt in desertum Thecuæ, et consederunt ad aquam lacus Asphar. 34. Et cognovit Bacchides, et die sabbatorum venit ipse, et omnis exercitus ejus, trans Jordanem. 35. Et Jonathas misit fratrem suum ducem populi, et rogavit Nabuthæos amicos suos, ut commodarent illis apparatum suum, qui erat copiosus. 36. Et exierunt filii Jambri ex Madaba, et comprehenderunt Joannem, et omnia quæ habebat, et abierunt habentes ea. 37. Post hæc verba, renuntiatum est Jonathæ, et Simoni fratri ejus, quia filii Jambri faciunt nuptias magnas, et ducunt sponsam ex Madaba, filiam unius de magnis principibus Chanaan, cum ambitione magna. 38. Et recordati sunt sanguinis Joannis fratris sui: et ascenderunt, et absconderunt se sub tegumento montis. 39. Et elevaverunt oculos suos, et viderunt; et ecce tumultus, et apparatus multus: et sponsus processit, et amici ejus, et fratres ejus, obviam illis cum tympanis et musicis, et armis multis. 40. Et surrexerunt ad eos ex insidiis, et occiderunt eos, et ceciderunt vulnerati multi, et residui fugerunt in montes, et acceperuut omnia spolia eorum: 41. et conversæ sunt nuptiæ in luctum, et vox musicorum ipsorum in lamentum. 42. Et vindicaverunt vindictam sanguinis fratris sui, et reversi sunt ad ripam Jordanis. 43. Et audivit Bacchides, et venit die sabbatorum usque ad oram Jordanis in virtute magna. 44. Et dixit ad suos Jonathas: Surgamus, et pugnemus contra inimicos nostros; non est enim hodie sicut heri et nudius tertius. 45. Ecce enim bellum ex adverso, aqua vero Jordanis hinc et inde, et ripæ, et paludes, et saltus: et non est locus divertendi. 46. Nunc ergo clamate in cœlum, ut liberemini de manu inimicorum vestrorum. Et commissum est bellum. 47. Et extendit Jonathas manum suam percutere Bacchidem, et divertit ab eo retro. 48. Et dissiliit Jonathas, et qui cum eo erant, in Jordanem, et transnataverunt ad eos Jordanem. 49. Et ceciderunt de parte Bacchidis die illa mille viri. Et reversi sunt in Jerusalem, 50. et ædificaverunt civitates munitas in Judæa, munitionem quæ erat in Jericho, et in Ammaum, et in Bethoron, et in Bethel, et in Thamnata, et Phara, et Thopo muris excelsis, et portis, et seris. 51. Et posuit custodiam in eis, ut inimicitias exercerent in Israel. 52. Et munivit civitatem Bethsuram, et Gazaram, et arcem, et posuit in eis auxilia, et apparatum escarum; 53. et accepit filios principum regionis obsides, et posuit eos in arce in Jerusalem in custodiam. 54. Et anno centesimo quinquagesimo tertio, mense secundo, præcepit Alcimus destrui muros domus sanctæ interioris, et destrui opera prophetarum: et cœpit destruere. 55. In tempore illo percussus est Alcimus: et impedita sunt opera illius, et occlusum est os ejus, et dissolutus est paralysi, nec ultra potuit loqui verbum, et mandare de domo sua. 56. Et mortuus est Alcimus in tempore illo cum tormento magno. 57. Et vidit Bacchides quoniam mortuus est Alcimus: et reversus est ad regem, et siluit terra annis duobus. 58. Et cogitaverunt omnes iniqui dicentes: Ecce Jonathas, et qui cum eo sunt, in silentio habitant confidenter; nunc ergo adducamus Bacchidem, et comprehendet eos omnes una nocte. 59. Et abierunt, et consilium ei dederunt. 60. Et surrexit ut veniret cum exercitu multo: et misit occulte epistolas sociis suis, qui erant in Judæa, ut comprehenderent Jonatham, et eos qui cum eo erant; sed non potuerunt, quia innotuit eis consilium eorum. 61. Et apprehendit de viris regionis, qui principes erant malitiæ, quinquaginta viros, et occidit eos: 62. et secessit Jonathas, et Simon, et qui cum eo erant in Bethbessen, quæ est in deserto, et exstruxit diruta ejus, et firmaverunt eam. 63. Et cognovit Bacchides, et congregavit universam multitudinem suam: et his, qui de Judæa erant, denuntiavit. 64. Et venit, et castra posuit desuper Bethbessen: et oppugnavit eam dies multos, et fecit machinas. 65. Et reliquit Jonathas Simonem fratrem suum in civitate, et exiit in regionem, et venit cum numero, 66. et percussit Odaren, et fratres ejus, et filios Phaseron in tabernaculis ipsorum; et cœpit cædere, et crescere in virtutibus. 67. Simon vero, et qui cum ipso erant, exierunt de civitate et succenderunt machinas, 68. et pugnaverunt contra Bacchidem, et contritus est ab eis: et afflixerunt eum valde,

quoniam consilium ejus, et congressus ejus erat inanis. 69. Et iratus contra viros iniquos, qui ei consilium dederant ut venirent in regionem ipsorum, multos ex eis occidit : ipse autem cogitavit cum reliquis abire in regionem suam. 70. Et cognovit Jonathas, et misit ad eum legatos componere pacem cum ipso, et reddere ei captivitatem. 71. Et libenter accepit, et fecit secundum verba ejus, et juravit se nihil facturum ei mali omnibus diebus vitæ ejus. 72. Et reddidit ei captivitatem, quam prius erat prædatus de terra Juda : et conversus abiit in terram suam, et non apposuit amplius venire in fines ejus. 73. Et cessavit gladius ex Israel : et habitavit Jonathas in Machmas, et cœpit Jonathas ibi judicare populum, et exterminavit impios ex Israel.

3. In mense primo (Nisan, id est, Martio) anni 152 (Græcorum), applicuerunt exercitum (Bacchides et Alcimus : fuisse triginta armatorum millia ait Gorionides, lib. 3. cap. 25.) ad Jerusalem,] ut eam obsiderent et caperent; sed audientes Judam colligere suos, ut obsidionem solveret, ea relicta, abierunt, ut Judæ occurrerent.

4. Et abierunt in Beream viginti millia virorum, et duo millia equitum,] ut cum Juda dimicarent; reliqua enim ex triginta millibus octo millia Bacchides per præsidia distribuit, ita ut contra Judam eduxerit duntaxat viginti duo millia.

6. Et multi subtraxerunt se de castris,] nimirum bis mille et ducenti; nam ex tribus millibus cum Juda mansere tantum 800, quos ipse in aciem eduxit contra Bacchidem. Mirum eos immemores opis divinæ toties expertæ, et tot victoriarum Judæ, tam turpiter eum deseruisse! sed hæc est hominum infirmitas, inconstantia, infidelitas, quam parit subitus metus et pavor. Præsertim accedente mala furtorum, libidinum, aliorumque militarium scelerum conscientia : hæc enim milites facit timidos, ut in ea mori non audeant.

7. Et confractus est corde,] id est, *tædio affectus*, ait S. Thom. *quia ingentem habebat zelum, nec eum exsequi poterat*, uti Christus (cujus Judas fuit typus) in horto cœpit pavere et tædere, Matth. 26. Secundo et plenius, q. d. Perculsus et magna animi perturbatione correptus pene concidit : nesciebat enim quid in rebus tam arctis consilii caperet, sed natura naturalique ope, et consilio deficiente erexit animum per solitam in Deo confidentiam, et magnanimitatem, constituens cum paucis confligere cum tam numeroso hoste, et gloriose vel vincere, vel mori. Sic Julius Cæsar multos validosque hostes non fugiebat, sed ambiebat, ut in iis virtutem suam bellicam ostenderet, teste sancto Augustino l. 5. de Civitate cap. 12; sed Julius par cum pari fere numero, Judas vero longe impar cum numerosissimis dimicabat, eosque sternebat.

10. Absit istam rem facere, ut fugiamus ab eis;] generoso enim duci turpe est fugere, et fugiendo victum se fateri, malleque vitam fugiendo conservare, quàm pugnando gloriose mori : etsi ergo Judas licite et prudenter potuisset fugere, ac dicere cum Demosthene : *Vir fugiens denuo pugnabit;* tamen præ animi magnitudine, et quia nunquam hucusque fugerat, sed semper pugnarat, et pugnando vicerat, fortius et gloriosius esse duxit non fugere, sed pugnare, præsertim quia fidebat Deo, cujus ope cum paucis toties hostes tam numerosos profligarat. Itaque, vel vincere voluit, vel generose mori; ait ergo : Et si appropiavit tempus (occumbendi et moriendi) nostrum nobis à Deo statutum, et decretum ab æterno, moriamur in virtute, in fortitudine, nimirum fortiter pugnantes, ne inulti, sed magna strage hosti illata pie cadamus propter fratres nostros, pro aris et focis, pro patria, pro religione, pro Deo dimicantes. Quæ enim gloriosior mors nobis obtingere potest ?

Et non inferamus crimen (notam, labem, dedecus) gloriæ nostræ,] ut qui gloriose semper in acie stetimus, fronteque adamantina hosti restitimus, nunc timidi fugiendo ei terga obvertamus, ut ab eo insequente quasi oves fugientes ignave cædamur et mactemur. Gloriam ergo hìc non hominum vanam et inanem, sed Dei veram et solidam Judas captavit : decrevit enim pro Dei religione pugnare et vincere, vel mori. Ita S. Ambros. lib. 1. offic. cap. 41 : *Judas*, ait, *cum nongentis* (Noster et Septuag. habent octingentis) *viris bellum adorsus, volentibus his cedere, ne multitudine opprimerentur, gloriosam magis mortem, quàm turpem fugam suasit : Ne crimen nostræ relinquamus gloriæ. Itaque commisso prælio, cum à primo diei ortu in vesperam dimicaretur, dextrum cornu, in quo validissimam manum advertit hostium, aggressus facile avertit. Sed dum fugientes sequitur à tergo vulneri locum præbuit, ita gloriosiorem triumphis mortem invenit.*

Sic sanctus Antonius solus dæmonum plurimorum conflictum non fugiebat, sed omnes ad duellum provocabat, malens ab eis occidi, quàm fugere. Nam cum ab eis cæsus fuisset usque ad mortem, à suis semimortuus domum relatus, jussit se ad locum palæstræ reportari, ibique dæmones provocans : *Ecce*, inquit, *ego hìc sum Antonius, non fugio vestra certamina, etiamsi majora faciatis, nullus me separabit à charitate Christi, psallebatque dicens : Si consistant adversum me castra, non timebit cor meum*, quia *Dominus illuminatio mea et salus mea, quem timebo? Dominus protector vitæ meæ, à quo trepidabo? Dominus mihi adjutor, et ego exultabo super inimicos meos.* Ita sanctus Athanasius in ejus vita.

Sic Judas hìc instar leonis, qui nunquam fugit, quanticumque hostes eum invadant, fugere noluit, sed cum paucis plurimos invasit, et superavit.

15. Et contrita est dextera pars ab eis, et persecutus est eos.] Victor ergo in hoc prælio exstitit Judas eo gloriosior, quo cum paucis tam multos stravit.

In hac pugna error commissus est, quod cæteri milites Judæ non se opposuerint sinistro cornui Bacchidis, illudque præliando, vel potius prælium simulando distinuerint, ne Judam

et cæteros à tergo sequeretur et cæderet. Hæc enim fuit causa cædis Judæ et fugæ sociorum. Unde Vegetius l. 3. cap. 20. hunc modum, quo pauci multos vincere possint, præscribit : *Cum instructæ acies ad congressum veniunt, tunc tu sinistram alam tuam à dextra adversarii longius separabis, ne vel missilia ad eam, vel sagittæ perveniant. Dextram autem alam tuam sinistræ alæ illius junge, et ibi primum inchoa prælium : ita ut cum equitibus optimis, et probatissimis peditibus sinistram partem illius, ad quam te junxeris, aggrediaris, atque circumeas, et detrudendo atque supercurrendo ad hostium terga pervenias. Quod si semel adversarios exinde pellere cœperis, accedentibus tuis indubitatam victoriam consequeris, et pars exercitus tui, quam ab hoste submoveris, secura durabit.*

18. Et Judas cecidit,] non tam ex vulneribus quàm expugnandi cædendique labore et lassitudine, ait Gorionides. Idem asserit Josephus, quem audi : *Id conspicati, qui sinistrum* cornu tenebant, à tergo adorti Judam circumveniunt: qui videns nullum superesse effugium, urgentibus circumquaque hostibus, in vestigio cum suis constitit, et cæsis hostium plurimis, lassitudine magis quàm vulneribus confectus, cecidit non inultus. Quo prostrato, non habentes amplius quem sequerentur milites orbati tanto imperatore, tum demum in fugam effusi sunt. Ita victoria Bacchidi cessit : non cruenta solum, sed etiam pudenda cum 22 millibus, octingenti viri non solum totum diem restiterint, sed robur ipsum exercitus contriverint, fuderint, fugarint, et cæsum ducem suum incolumes è prælio sui fratres abstulerint.

Allegorice Judas heros fuit typus Christi, qui in cruce cadens et moriens vicit ipsam mortem, peccata, diabolum et infernum, omnesque hostes fortissimè debellavit.

Judæ fortitudinem imitati sunt primi Gentilium duces. Leonidas Spartanus cum trecentis Xerxi ducenti in aciem undecies centena militum millia ad Thermopylas se opponens, vincendo occumbere maluit, quàm fugiendo vitam servare; unde ad suos conversus sic ait: *Prandete, commilitones, tanquam apud inferos cœnaturi.* Ita Valer. Max. l. 4. c. 7.

Plutarchus in Laconicis sequentia affert. Idem Leonidas, ab Eporis rogatus num quid aliud facere statuisset, respondit : *Nihil aliud ago, quàm verbotenus barbarorum transitum impediturus, sed revera pro Græcis moriturus.* Idem cùm aruspex diceret ex extis exercitui portendi victoriam, sed duci mortem, lætus navalem pugnam agressus vincendo occubuit, suaque morte patriæ victoriam peperit. Idem fecit Codrus rex Atheniensium mutato habitu hostem lacessens, à quo occisus Atheniensibus victoriam suâ morte juxta oraculum sancivit. Rursum Leonidas, rogatus cur fortes viri gloriosam mortem ingloriæ vitæ anteponant, respondit : *Quoniam alterum naturæ proprium, alterum peculiariter suum esse ducunt. Nam naturæ beneficio vivunt et ignavissimi, ac honestè mori non contingit, nisi virtute prædītis, et fortibus. Fugere enim ignominiosum est et duci et patriæ contra manentem, aut mori, aut vincere utrique honestissimum.*

Lacedæmonii, ait Plutar. juventutem nil aliud docebant, quàm ut magistratui obtemperantes, omniaque contemnentes vitæ pericula, aut in prælio vincerent, aut fortiter caderent.

Agesilaus, rogatus quâ ratione duci pararetur gloria, respondit : *Si mortem contempserit;* nihil enim magnum geri potest ab eo qui vitæ suæ metuit et consulit.

Bias ab Iphicrate circumsessus, rogatus quid eo articulo faciendum foret, respondit : *Quid aliud,* ait, *nisi ut vos servemini, ego pugnando moriar?*

Lacæna clypeum imponens filio : *Fili,* inquit, *aut hunc, aut super hunc,* q. d. Sic rem gere in prælio, ut aut victor clypeum reportes, aut mortuus in eo domum reporteris.

Pelopydas iturus ad conflictum, cùm uxor obsecraret ut vitæ suæ caveret, ait hoc dicendum esse privato, non duci. Ducis enim est pro patria fortiter pugnando occumbere. Hæc omnia Plutarc. in Lacon.

Epaminondas, ait Valer. Max. l. 3. c. 2. in prælio, *apud Leudram trajectus hastâ, sanguine et spiritu deficiens, recreare se conantes, primùm an clypeus suus salvus esset; deinde, an fusi hostes penitus forent, interrogavit. Quæ postquam ex animi sententia comperit : Non finis, inquit, commilitones, meæ vitæ, sed melius et altius initium advenit. Nunc enim vester Epaminondas nascitur, quia sic moritur. Thebas ductu et auspiciis meis caput Græciæ factas video, et fortis et animosa civitas Spartana jacet armis nostris abjecta, amara dominatione Græcia liberata est, orbus quoque non tantum sine liberis morior : quoniam mirificas filias Leuctram et Mantineam relinquo. E corpore deinde suo hastam educi jussit, eoque vulnere expiravit. Quod si eum Dii immortales victoriis suis perfrui passi essent, sospes gloriosior patriæ mœnia non intrasset.*

Hæc, duces mundi : quid nunc faciat dux, et miles Christi non pro vana caducaque, ut illi, sed pro vera sempiternaque gloria dimicans et decertans?

Et cæteri fugerunt,) sicut fugiunt milites, cæso duce, et oves cæso pastore, et sicut Apostoli fugerunt, Christo crucifixo, cujus typus hìc fuit Judas; in eo enim consistebat totum robur Israelis.

Quæres : Unde tanta clades Judæ et Judæorum tam fortium et invincibilium? Resp. Prima causa fuit militum metus et perfidia, quod bis mille et ducenti Judam ducem suum deseruerunt, et cum eo remanserunt tantum 800 qui humanis viribus non poterant diu resistere 22 millibus hostium. Adde militum rapinas, stupra, aliaque scelera quæ Deus punire voluit. Secunda causa fuit humana infirmitas et inconstantia, per quam fit ut etiam strenuissimi et peritissimi artis suæ in ea aliquando aberrent : uti ergo impossibile est ut sagittarius sagittandi peritissimus, adeo ut semper fere sagittâ scopum configat, quin semel à scopo aberret, si sæpius v. g. centies in eum sagittet; sic impossibile est ut duces et milites bellicosissimi ita semper pugnent et vincant, ut nunquam vincantur. Hinc sicut peritissimi natatores pereunt natando, sic optimi duces et milites pereunt pugnando.

Tertia, quod prælium sit res periculosissima; volant enim tela et sagittæ hostium per aerem instar grandinis: quare nunc hunc, nunc illum tangunt, et occidunt. Nam ut ait Eccl. c. 3. *Qui amat periculum, peribit in illo;* et ut aiebat David

de cæso Uria in prælio : *Nunc hunc, nunc illum consumit gladius*, 2. Reg. 11. 29. Novi in Belgio ducem audacissimum, cujus hoc erat axioma, generosum militem non posse diu vivere; quia cum se audacter assiduis exponat vitæ periculis, vix posse evadere, quin cito ictu aliquo lethali perimatur. Unde et Poeta :

Turpe senex miles : turpe senilis amor.

Deus enim permittit causas secundas suo cursui : et esto suos sæpe protegat, tamen tandem permittit eos cursui naturæ, præsertim quia omnibus semel moriendum est. Permittit ergo quemque mori in suo opere et exercitio, ut militem in bello, agricolam in agricultura, fabrum in fabricando, doctorem in studio, etc. Sic plerosque martyres Deus ab igne, leonibus, aquis, etc., servavit illæsos ; sed tandem permisit eos gladio perimi, ut martyrii laureâ eos coronaret.

Quarta fuit quòd Judas, suorum fugâ se videns desertum, consternatus noluerit fugere, uti prudenter facere poterat, sed ex animi magnanimitate maluerit pugnando occumbere. Hoc enim duci decorum est, adeoque hæc mors ei est gloriosa : unde generosi milites non aliam optant mortem, quàm mori præliando. Fuit ergo hæc mors Judæ gloriosa, utpote quam obiit in pugna, quâ cum paucis hostium plurimorum dextrum cornu confregit, totque eorum millia cecidit, et fugientes insecutus vulnus lethale à tergo accepit, victorque occubuit. Quare mors hæc Judæ fuit instar triumphi, et tot victoriarum trophæi, uti fuit Samsoni, Jonathæ, Josiæ, cæterisque heroibus, ait Serar. Addunt Thalmudici : *In hoc sacro bello, plerique, dum viverent, filii erant diaboli et peccati. At post mortem, Dei filii, martyrio eorum peccata expiante ;* et adjungit in Psal. 78. Genebrardus : *Audis quanta sit vis belli sacri contra Turcas et hæreticos, ut parum probos, sanctos et martyres efficiat : ubi vinci salutare, vincere gloriosum.* Commode tamen hoc intelligendum docent, quæ imperatori Phocæ volenti, ut militibus omnibus contra fidei hostes cadentibus, martyrum nomen honosque impenderetur, ab Antistibus responsa facere, ut quidem scribit in Can. 13. Balsamon, et Baronius tom. Annal. 8 anno Domini 610. Ita Serar.

Quinta, quòd Judas confractus animo, cum in tantis angustiis se constitutum videret, expresse non confugerit ad Deum, nec ejus opem implorarit, uti facere solebat, sed totum se et suos ad conflictum instantem et urgentem compararit. Esto enim implicite, et virtualiter omnem suam fiduciam in Deo collocaret, tamen explicite et formaliter Deum non obsecravit : quare Deus eum sibi et naturæ permisit, juxta quam solus tot hostibus succubuit. Hinc disce homines in arctis constitutos ita angustiis suis sæpe absorberi, ut de Deo invocando non cogitent ; quod tamen tunc maxime facere deberent, cum à nullo alio, nisi à Deo iis eripi possint. Quare Judæ exemplo sapiamus, ut in magnis periculis, vel tentationibus constituti illico Dei gratiam, opemque suppliciter magna cum fiducia imploremus ; sic enim eam impetrabimus, et per eam salvabimur.

Sexta, Deus hoc casu voluit humiliare Judam, ne in suis viribus et victoriis superbiret. Sic Deus permittit viros sanctos in aliqua minora peccata labi, ut graviora, præsertim vanæ gloriæ et superbiæ, effugiant.

Septima, Deus Judæ et cæteris ostendere voluit omnia in hoc mundo esse vana, fragilia et caduca, eumque ab iis per mortem transferre ad veram vitam, et beatam immortalitatem : ad hanc enim ducit mors, quasi via, illaque sæpe in speciem misera, abjecta, et ut hominibus videtur tantis viris indigna. Sic Principes Apostolorum S. Petrum et Paulum permisit Deus à Nerone indigne occidi, ut per hoc majorem in cœlis patientiæ coronam accipere mererentur. Sic Jordanem, qui S. Dominico in generalatu ordinis Prædicatorum successit, permisit in mari submergi, cumque nonnulli indolerent, et pene murmurarent quod vir tam sanctus tam vilem mortem subiisset, ipse nonnullis apparens eos reprehendit, asserens se per illam mortem ab omnibus culpis nævisque expiatum transiisse ad beatam immortalitatem. Justus enim, quâcumque morte præoccupatus fuerit, in refrigerio erit, quia in justitia sua Deique gratia moritur. Sic S. Franciscus Xaverius, moriens Sinarum conversionem in ipso eorum aditu in extrema rerum omnium in inopia desertus ab omnibus, miseram, ut hominibus videbatur, sed viro Apostolico dignam mortem obiit.

Aliam causam dat Rupert. l. 10. de victor. verbi Dei c. ult. Petrus Blesensis Epist. 146, Emmanuel Sà et nonnulli alii, nimirum displicuisse Deo fœdus à Juda et Jonatha initum cum Romanis, quod non satis confisi sint soli Deo, ideoque post hoc fœdus omnia eis infeliciter cessisse, eosque cito occubuisse. Verum superius ostendi hoc fœdus prudenter ab eis fuisse initum ; sic enim fidendum est Deo, ut humana adminicula non negligantur : ita Serar. sub finem libri, quæst. 23.

Porro Judas sex duntaxat annis dux præfuit Israeli, quibus tot tantaque gessit, quanta vix ulli gesserunt, qui 50 annis Reip. præfuerunt. Ducatum enim iniit anno 146 Græcorum, quo mortuus est pater ejus Mathathias, 1. Machab. 2. v. 70 ; occubuit vero anno 152 Græcorum, ut patet hoc c. v. 3, qui fuit Demetrii regis Syriæ annus secundus, Ptolemæi Philometoris regis Ægypti vigesimus, ante Christi ortum annus 159. Ita Salian. et alii.

22. Et cætera verba (id est, gesta et facta verbis et historiis exprimenda) bellorum Judæ et virtutum (Græce ἀνδραγαθιῶν, id est, *virilium operum*, sive heroicorum facinorum) quas fecit, et magnitudinis ejus non sunt descripta : multa enim erant valde,] q. d. Pauca è multis Judæ heroice gesta recensui, ut ex ungue agnoscas leonem : longe enim plura gessit, quæ nimis longum foret enarrare. Hinc patet incomparabilem belli ducem fuisse Judam, quo nullus fuerit superior, vix ullus æqualis et par; nullus enim cum tam paucis tantas hostium copias toties superavit, et prostravit ; nullus pro patria, pro fide, pro templo, pro Dei cultu usque ad mortem per omnem vitam ita desudavit, ita præliatus est, ac tandem pugnando occubuit, ut Judas. Quare non dubium eum Sanctorum Ducum (si non Martyrum, quod tamen nonnulli volunt) catalogo à Deo inscriptum, meritis per tot facinora coronis in cœlo decorari, etsi nomen ejus martyrologiis Christianorum inscriptum non legamus. Historia tamen

scholastica, et Petrus de Natalibus Episcopus Esquilinus Judam vocant Sanctum, eumque catalogo Sanctorum adscribunt mense Octobri. Vide eum l. 9. catalogi Sanctorum. c. 2. ubi fuse Judæ, quasi sancti viri vitam enarrat, ac c. seq. fratrum ejus Jonathæ et Simonis, æque ac patris Mathathiæ, quos omnes sanctos nuncupat, virtutesque heroicas eorum, quasi Sanctorum recenset.

23. POST OBITUM JUDÆ EMERSERUNT INIQUI,] q. d. Apostatæ, qui eo vivo hiscere non audebant, eo mortuo erexerunt cornua, ut regis Demetrii gentilismum et idololatriam in Israelem inducerent. Hi ergo urserunt Judæos, ut se dederent Bacchidi duci Demetrii præsertim, quia ut sequitur:

24. IN DIEBUS ILLIS FACTA EST FAMES MAGNA VALDE,] tum ex Dei Apostatas castigantis vindicta, tum quod Bacchides frumenta, vel absumpserat, vel perdiderat: hisce de causis TRADIDIT SE BACCHIDI OMNIS REGIO EORUM,] exceptis Jonatha et Simone, eorumque asseclis, quorum electione et rogatu

31. SUSCEPIT JONATHAS IN TEMPORE ILLO PRINCIPATUM,] tam civilem quàm sacrum, puta tam Ducatum, quàm Pontificatum.

33. ET FUGERUNT (quia pauci erant, nec tot hostibus et apostatis resistere poterant) IN DESERTUM THECUE,] ex qua prodiit mulier illa Thecuitis, quæ Absalonem Davidi reconciliavit, 2. Reg. 14 2.

35. ET JONATHAS MISIT FRATREM SUUM (Joannem, de quo cap. 2. 2. ducem populi à Jonatha creatum, ut ejus foret vicarius et belli dux:) ET ROGAVIT NABUTHÆOS incolas urbis Nabo nobilis et præclaræ, sitæ in tribu Ruben, Numer. 32. 38. AMICOS SUOS, UT COMMODARENT ILLIS APPARATUM SUUM,] armorum et machinarum bellicarum, quo carebat Jonathas et Judæi, qui pene inermes profugerant in desertum Thecue, ut dictum est v. 33.

36. ET EXIERUNT FILII JAMBRI EX MADABA,] faventes Bacchidi potius quàm Jonathæ. Madaba erat in tribu Ruben non longe à Nabo, et Nabuthæis. Audi Adrichom: *Madaba, vel Madeba Hebr. idem est quod aquæ doloris, vel manantes, primaria quondam Ammonitarum urbs, sita in planitie, cui et nomen dedit postea Amorrhæorum, quia eam jure belli abstulerant, et muris cinxerant. Habet in circuitu montes, paludes et saltus. Hujus cives cum Joannem Machabæum interfecissent, in ejus ultionem multi eorum, à Jonatha occisi sunt. Quam postea Hyrcanus non sine labore sexto demum mense cepit; permansit usque ætatem Hieronymi, antiquum nomen retinens.*

COMPREHENDERUNT JOANNEM,] spoliaverunt et occiderunt; sed ejus necem egregie ultus est Jonathas, ut sequitur v. 47.

41. ET CONVERSÆ SUNT NUPTIÆ IN LUCTUM,] cæso sponso cum asseclis, ac cæteris spoliatis. Sic sæpe in hoc mundo plausus vertitur in planctum, cantus in lamentum, et extrema gaudii luctus occupat. Qui sapit ergo, mundum contemnat, et cœlum ambiat.

43. IN VIRTUTE MAGNA,] id est, cum exercitu magno et valido; hunc enim significat δύναμις, id est virtus, robur, potentia, fortitudo.

44. SURGAMUS ET PUGNEMUS CONTRA INIMICOS NOSTROS: NON EST ENIM HODIE SICUT HERI ET NUDIUS TERTIUS,] ut possimus libere abire, vel pugnam declinare, vel fuga elabi. Sumus enim hostibus numerosis vicini, et ab eis pene cingimur; nam alia ex parte Jordane, paludibus, et saltibus in viis concludimur, ut effugere nequeamus; quare necesse est cum Bacchide confligere. Faciamus ergo ex inevitabili necessitate virtutem, et acerrime non tam pro vita, quàm pro patria, templo et Deo dimicemus, ut vincamus, vel pugnando moriamur, uti fecit Judas frater meus v. 9. Hunc esse sensum liquet ex eo quod subdit:

45. ECCE ENIM BELLUM EX ADVERSO (à Bacchide instante nobis imminet), AQUA VERO JORDANIS HINC ET INDE NOS] cingit et transitu prohibet. Acer hic est militi stimulus ad pugnandum, quem duces ei proponunt, ut generose pugnet cum aut vincere debet, aut mori. Simili modo Annibal, teste Livio lib. 21: *Dextra lævaque duo maria claudunt, nullam ne ad effugium quidem navem habemus, etc., hîc vobis vincendum aut moriendum, milites, est.* Idem l. 22. de Romanis in angustum redactis: *Ab lateribus montes et lacus; à fronte et à tergo hostium acies claudebat, apparuitque nullam nisi in dextra ferroque salutis spem esse.*

47. ET EXTENDIT JONATHAS MANUM SUAM PERCUTERE (ut occideret) BACCHIDEM, ET DIVERTIT AB EO RETRO,] q. d. Bacchides vertendo se et retrorsum resiliendo ictum Jonathæ declinavit.

48. ET DISSILIIT (Græca et Latina nonnulla manuscripta ac Hugo habent *desiluit*) JONATHAS ET QUI CUM EO ERANT IN JORDANEM, ET TRANSNATAVERUNT AD EOS JORDANEM,] q. d. Jonathas cum vim hostium repressisset, cæsis mille viris, ipsoque pene duce Bacchide, videretque se cum tam paucis male armatis diu cum tot millibus hostium armatissimis confligere non posse, habuit tempus tuto se cum suis subducendi. Nam insiliit in Jordanem, eumque vestitus et armatus natando transmisit; nec hostes, utpote ab eo cæsi, regressique eum insequi, aut transitum Jordanis impedire sunt ausi. Itaque Jonathas et Judæi secure *tranaverunt ad eos*, puta ad suos, qui paulo ante Jordanem transierant. *Tranaverunt*, inquam, *Jordanem;* unde Græca clarius et plenius habent: *Et insiliit Jonathas et qui cum eo erant Judæorum et transnataverunt in ulteriorem ripam, et non transierunt* (hostes, scilicet, Bacchidis milites) *ad eos Jordanem.* Et Josephus: *Cum*, inquit, *Bacchides caute ictum Jonathæ declinasset, Jonathas cum suis desilientes commiserunt se flumini, et in oppositam ripam enataverunt, hostibus non ausis trajicere.* Hinc Salianus suspicatur in Vulgata esse mendum, et pro *tranaverunt ad eos*, legendum *non tranaverunt ad eos;* q. d. Hostes non ausi sunt tranare Jordanem, sequique Jonatham et Judæos, qui eum tranarant, ne ab eis interimerentur, vel aquis suffocarentur. Sed omnia exemplaria latina legunt affirmative *tranaverunt ad eos*, juxta sensum initio dictum. Ita Sanchez.

49. ET CECIDERUNT DE PARTE BACCHIDIS DIE ILLA MILLE VIRI,] Josephus auget more suo numeratque bis mille.

ET REVERSI SUNT IN JERUSALEM,] non Jonathas, sed Bacchides cum suis copiis. Hic enim tenebat urbem Jerusalem, imo arcem Sion, totamque fere Judæam. Ita Josephus, Salianus, Sanchez et alii, idque patet ex sequenti.

50. ET ÆDIFICAVERUNT (Bacchides, ejusque asseclæ missi à rege Demetrio ad occupandam Judæam) CIVITATES MUNITAS IN JUDÆA,] ut per

eas reliquam Judæam sibi subjectam detinerent, ne Jonathas superveniens ex ea ipsos expelleret.

51. Et posuit custodiam in eis.] Custodiam vocat præsidium militum, quos Bacchides in urbibus jam dictis collocavit, ut eas contra Jonathæ irruptiones custodirent et propugnarent.

52. Et posuit in eis auxilia (scilicet, præsidia militum jam dicta) et apparatum escarum,] hoc est annonam copiosam, ut obsidionem Jonathæ se absente diu sustinere possent, ne pressi fame cogerentur deditionem facere.

53. Et accepit (Bacchides) filios Principum regionis obsides,] ne Principes, sive primores Judææ sibi rebellarent, et cum Jonatha conspirarent, ideoque eorum filios, quasi obsides conclusit in arce Sion, ut ibi custodirentur, ne ad suos profugerent.

54. Et anno 153 (Græcorum) mense secundo præcepit Alcimus,] pseudo-Pont. ac scelestus apostata et proditor, qui Demetrium regem excitarat, ut Bacchidem contra Judam Machabæum, ejusque fratres mitteret, sibique Pontificatum excluso Juda conferret, c. 7. v. 1 et seq. destrui muros domus sanctæ interioris, ut se Pontificem et templi dominum esse ostenderet. Græce : *Jussit dirui murum aulæ sanctorum interioris.* Nonnulli murum hunc accipiunt eum, quem Judas Machabæus, cap. 4. 60, templo obtendit ad ejus custodiam, ne in illud irruerent Demetriani occupantes arcem vicinam Sion. Verum hic murus erat aulæ exterioris, non interioris, nec erat opus prophetarum, ut sequitur, sed Judæ Machabæi. Quare murus hic intelligendus est templi, puta Sancti, et Sancti Sanctorum ; vel potius atrii sacerdotum, templo sive Sancto adjacentis. Hoc enim atrium dicitur aula, sive domus interior respectu atrii laicorum, quod dicebatur aula, sive domus exterior. Nam inter utrumque hoc atrium interjectus erat murus altitudinis trium cubitorum, quem Josephus Gysum vocat, ut sacerdotes à laicis disterminaret, ne laici ad atrium sacerdotum, et altare holocaustorum, quod in eo erat, accedere possent. Alcimus ergo murum hunc intermedium cœpit destruere, tum ut sacerdotes et sacrificia profanaret, tum ut laici et gentiles ad altare holocaustorum accedere possent, in eoque æque ac sacerdotes sacrificare. Ita Salianus, Sanchez et alii.

Et destrui opera prophetarum,] nimirum murum atrii sacerdotum jam dictum : hunc enim æque ac reliquum templum jussu Dei exstrui jusserunt prophetæ Aggæus et Zacharias, qui et suis oraculis urgebant populum assidue ad inchoatam templi fabricam prosequendam et perficiendam, ita ut templum, operaque facta in templo ad ejus ornatum dici possint, debeantque horum prophetarum pariter, ac Ezechielis, qui et cap. 40 templi fabricandi idæam descripsit, ut juxta eam ædificarent. Forte etiam peculiaria quædam fuere in atrio hoc monumenta horum, et aliorum prophetarum, quibus significaretur, tum eorum sanctitas et prophetia, tum eos fabricæ templi fuisse auctores et promotores.

55. In tempore illo (cum scilicet sacrilegas manus immitteret in muri sacri jam dicti demolitionem) percussus est (à Deo templi sui tutore, et sacrilegii vindice) Alcimus (sacrilegus), et impedita sunt opera illius (in demoliendo atrii templi muro), et occlusum est os ejus (blasphemum quo murum hunc, quasi Pontifex dirui præeeperat), et dissolutus est paralysi, nec ultra potuit loqui verbum et mandare de domo sua,] q. d. Non potuit condere testamentum, nec de rebus domus suæ disponere, qui inique de domo Dei disposuerat, illamque diruere voluerat. Justa ergo et congrua sceleri et sacrilegio Alcimi à Deo inflicta est hæc pœna. Scelestus hic Judæus et apostata, ut Demetrio et Græcis placeret, pro Hebræo Joacim, quod ei erat proprium, Græcum nomen vicinum assumpsit, seque vocavit Alcimum, Græce ἄλκιμον, id est fortem, validum, strenuum, ferocem, ut Demetrius eo quasi duce ad debellandum Judam et Jonatham uteretur, qui et revera ipso usus est ; sed Deus sacrilegum mox castigavit, eumque paralysi dissolvit ; itaque debilitavit et prostravit, ut ne verbum quidem eloqui posset, nimirum :

> Sequitur superbos ultor à tergo Deus,

ut ἄλκιμον, id est robustum faciat, ἄλγιστον, id est molestissimum, tristissimum, doloribus et cruciatibus confectum.

56. Et mortuus est Alcimus in tempore illo cum tormento magno,] nimirum anno 153 Græcorum, ut dictum est v. 56, qui fuit annus secundus ducatus Jonathæ. Quare errat Josephus, dum scribit Alcimo morienti in Pontificatu successisse Judam Machabæum. Nam Judas jam anno præcedenti, puta 152 Græcorum, ut dictum est cap. 9. 3 et seqq. occubuerat. Modico ergo tempore sua impietate et pseudo-Pontificatu gavisus est Alcimus, scilicet, per biennium duntaxat. Nam eum iniit anno 151 Græcorum, ut dictum est c. 7. v. 1 et 5 ; finiit vero 153 Græcorum mense secundo, ut hìc dicitur. Tam breve est gaudium impiorum, tam brevis impietas, cui mox succedit longissima gehennæ æternitas.

57. Et siluit terra (quievit Judæa à bellis et infestatione Bacchidis) annis duobus, quibus Jonathas se suosque erexit et armavit.

58. Et cogitaverunt omnes inique,] Judæi apostatæ, et Jonathæ æmulici, ac inimici et proditores, qui vocarunt secreto Bacchidem, ut Jonatham nihil cogitantem mali, noctu caperet et opprimeret, sed frustra : Deo enim dirigente, innotuit Jonathæ eorum proditio.

61. Et apprehendit (non Bacchides, ut vult Josephus, sed Jonathas suos proditores) de viris regionis, qui erant principes malitiæ (proditionis) 50 viros et occidit eos.]

62. Et secessit Jonathas et Simon et qui cum eo erant in Bethbessen, quæ erat in deserto : et exstruxit diruta ejus, et firmaverunt eam.] Jonathas fraude apostatarum et proditorum, ac validis copiis Bacchidis tota Judæa exclusus, cum fratre Simone, et paucis asseclis, secessit in urbem Bethbessen sitam in deserto Jericho in tribu Benjamin, non longe à Jordane, eamque munivit, ut in ea se suosque contra Bacchidem defenderet. Audivit id Bacchides, et collectis omnibus copiis Bethbessen obsedit, ut Jonatham cum omnibus suis ibidem collectis opprimeret, itaque bellum omne finiret. Quid ad hæc Jonathas et Simon ?

65. Et reliquit Jonathas Simonem fratrem suum in civitate, ut eam contra Bacchidem propugnaret, et exiit in regionem vicinam colligere milites, et venit cum numero,] cum numeroso exercitu.

66. Et percussit Odaren.] Erat hic unus ex amicis et ducibus Bacchidis. Aliqui, pro *Odaren* legentes *Oduren*, censent hoc nomen non esse proprium, sed appellativum, ut significet obsessorem viarum, sive prædonem et latronem; hunc enim significat Græcum ὀδουρής.

Et cœpit cædere (socios et amicos Bacchidis sparsos per campestria, ibique in tabernaculis secure degentes, ex inopinato eos invadens) et crescere in virtutibus.] Græce ἐν δυνάμεσι, id est *in exercitibus*, q. d. Jonathas collecta manu invasit Odaren cum suis, aliosque socios Bacchidis cecidit; inde pluribus ad se concurrentibus, auctisque copiis æque ac animis, invasit ipsa castra Bacchidis, quæ Bethbessen obsidebant, dato signo Simoni fratri, ut ex urbe erumpens hostes obsidentes à fronte invaderet, quos ipse à tergo invadebat, ita factum ut hostes utrimque invasi tanta vi utrobique ab utroque cæderentur, itaque Simon machinas eorum, quibus urbem impetebant, combureret, ut sequitur. Ita Joseph. l. 13. cap. 1. quem audi : *Relicto ad oppidi tutelam Simone fratre, clam egressus Jonathas, et collectis in vicina regione suæ factionis hominibus, noctu in Bacchidis castra irruit, et multis trucidatis, effecit ut frater adventum cognosceret. Quamprimum enim tumultum sensit in castris hostium, eruptione facta incendit eorum machinas, cæde etiam non mediocri edita.* Ita quoque Hugo, Salianus, Sanchez et alii. Addit Gorionides Bacchidem fugisse in desertum, ibique captum à Jonatha, supplicem ei factum jurasse se omnia quæ è Judæa ceperat redditurum; itaque pace firmata liberum dimissum in Syriam ad suos rediisse. Sed nil tale habet Script. imo contrarium indicat, scilicet, Jonatham priorem pacem petiisse à Bacchide, ideoque parum æquas Judæis conditiones accepisse, ut patebit versu 70.

69. Et multos ex eis occidit.] Bacchides, cæsus à Jonatha, iram vertit in apostatas Judæos, qui eum è Syria in Judæam contra Jonatham evocarant, promittentes ei securam de ipso, utpote de bello non cogitante, victoriam; quare videns se ab eis in fraudem inductum, et à Jonatha cæsum, eos, quasi mali sui auctores, occidit. Vide hîc ut malum consilium consultori sit pessimum, et in ejus jugulum redeat.

Ipse autem cogitavit cum reliquis abire in regionem suam.] Hoc unum cogitans, ait Josephus, quomodo ex sua et regis dignitate obsidione fine imposito, exercitum posset sine ignominia reducere Antiochiam ad regem Demetrium, ideoque conditiones pacis à Jonatha oblatas statim acceptavit.

70. Et cognovit Jonathas, et misit ad eum legatos componere pacem, et reddere ei captivitatem,] id est captivos. Hæc enim fuit conditio pacis, ut utrimque captivi commutarentur et redderentur. Jonathas prior petiit pacem, quia res ejus et Judæorum erant afflictæ, ideoque nec Jerosolymam quam tenebat Bacchides, nec alias Judææ urbes ab eo petere est ausus.

73. Et cessavit gladius in Israel,] id est cessavit bellum et prælia, in quibus multi gladio perimuntur, ac de facto multi hîc in Israel perempti erant.

Et habitavit Jonathas in Machmas.] Jonathæ Principis et Pontificis propria sedes erat Jerusalem et templum; sed hanc occupantibus Bacchidianis, Jonathas sedem sibi elegit in oppido Machmas, quod situm erat in confinio tribuum Benjamin et Ephraim, ibique cœpit jus dicere populo, ac apostatas ex Israel exterminare, totamque Remp. Israelis componere, æque ac ibidem fecerat Samuel, judex et princeps, 1. Reg. 7. 5.

CAPUT DECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Demetrius et Alexander reges consobrini, de regno Asiæ inter se dimicantes, magnis promissis ambiunt amicitiam Jonathæ; sed eam obtinet Alexander, qui Jonathæ Pontificatum confirmat, additque purpuram et coronam auream. Mox v. 48. Alexander adjutus a Jonatha, cum Demetrio confligens, eum superat et occidit, indeque uxorem ducit Cleopatram filiam Ptolemæi Philometoris regis Ægypti, ac in nuptiis Jonatham honorat, ducemque sui Principatus creat. Denique v. 67. Demetrius Demetrii occisi filius mittit Apollonium cum exercitu, quem Jonathas profligat, ideoque ab Alexandro dono accipit urbem Accaron, et fibulam auream.

1. Et anno centesimo sexagesimo ascendit Alexander Antiochi filius, qui
cognominatus est Nobilis: et occupavit Ptolemaidam; et receperunt eum,
et regnavit illic. 2. Et audivit Demetrius rex, et congregavit exercitum
copiosum valde, et exivit obviam illi in prælium. 3. Et misit Demetrius
epistolam ad Jonatham verbis pacificis, ut magnificaret eum. 4. Dixit
enim: Anticipemus facere pacem cum eo, priusquam faciat cum Alexandro
adversum nos: 5. recordabitur enim omnium malorum quæ fecimus in
eum, et in fratrem ejus, et in gentem ejus. 6. Et dedit ei potestatem congregandi exercitum,
et fabricare arma, et esse ipsum socium ejus: et obsides, qui erant in arce, jussit tradi ei.
7. Et venit Jonathas in Jerusalem, et legit epistolas in auditu omnis populi, et eorum qui in
arce erant. 8. Et timuerunt timore magno, quoniam audierunt quod dedit ei rex potestatem
congregandi exercitum. 9. Et traditi sunt Jonathæ obsides, et reddidit eos parentibus suis:
10. et habitavit Jonathas in Jerusalem, et cœpit ædificare et innovare civitatem. 11. Et dixit
facientibus opera, ut exstruerent muros, et montem Sion in circuitu lapidibus quadratis ad mu-
nitionem: et ita fecerunt. 12. Et fugerunt alienigenæ, qui erant in munitionibus, quas Bac-
chides ædificaverat, 13. et reliquit unusquisque locum suum, et abiit in terram suam:
14. tantum in Bethsura remanserunt aliqui ex his qui reliquerant legem et præcepta Dei; erat
enim hæc eis ad refugium. 15. Et audivit Alexander rex promissa quæ promisit Demetrius
Jonathæ: et narraverunt ei prælia, et virtutes quas ipse fecit, et fratres ejus, et labores quos
laboraverunt. 16. Et ait: Numquid inveniemus aliquem virum talem? et nunc faciemus eum
amicum et socium nostrum. 17. Et scripsit epistolam, et misit ei secundum hæc verba, di-
cens: 18. Rex Alexander fratri Jonathæ salutem. 19. Audivimus de te, quod vir potens sis
viribus, et aptus es ut sis amicus noster: 20. et nunc constituimus te hodie summum Sacerdotem
gentis tuæ, et ut amicus voceris Regis (et misit ei purpuram et coronam auream), et quæ
nostra sunt sentias nobiscum, et conserves amicitias ad nos. 21. Et induit se Jonathas stola
sancta septimo mense, anno centesimo sexagesimo, in die solemni scenopegiæ: et congregavit
exercitum, et fecit arma copiosa. 22. Et audivit Demetrius verba ista, et contristatus est ni-
mis, et ait: 23. Quid hoc fecimus, quod præoccupavit nos Alexander apprehendere amicitiam
Judæorum ad munimen sui? 24. Scribam et ego illis verba deprecatoria, et dignitates et
dona, ut sint mecum in adjutorium. 25. Et scripsit eis in hæc verba: Rex Demetrius genti
Judæorum salutem. 26. Quoniam servastis ad nos pactum, et mansistis in amicitia nostra, et
non accessistis ad inimicos nostros, audivimus, et gavisi sumus. 27. Et nunc perseverate adhuc
conservare ad nos fidem, et retribuemus vobis bona pro his quæ fecistis nobiscum: 28. et re-
mittemus vobis præstationes multas, et dabimus vobis donationes. 29. Et nunc absolvo vos et
omnes Judæos à tributis, et pretia salis indulgeo, et coronas remitto, et tertias seminis:

30. et dimidiam partem fructus ligni, quod est portionis meæ, relinquo vobis ex hodierno die, et deinceps, ne accipiatur à terra Juda, et à tribus civitatibus, quæ additæ sunt illi ex Samaria et Galilæa, ex hodierna die et in totum tempus; 31. et Jerusalem sit sancta et libera cum finibus suis: et decimæ et tributa ipsius sint. 32. Remitto etiam potestatem arcis quæ est in Jerusalem; et do eam summo Sacerdoti, ut constituat in ea viros quoscumque ipse elegerit, qui custodiant eam. 33. Et omnem animam Judæorum, quæ captiva est à terra Juda in omni regno meo, relinquo liberam gratis, ut omnes à tributis solvantur, etiam pecorum suorum. 34. Et omnes dies solemnes, et sabbata, et neomeniæ, et dies decreti, et tres dies ante diem solemnem, et tres dies post diem solemnem, sint omnes immunitatis et remissionis omnibus Judæis, qui sunt in regno meo: 35. et nemo habebit potestatem agere aliquid, et movere negotia adversus aliquem illorum, in omni causa. 35. Et adscribantur ex Judæis in exercitu regis ad triginta millia virorum: et dabuntur illis copiæ, ut oportet omnibus exercitibus regis, et ex eis ordinabuntur qui sint in munitionibus regis magni: 37. et ex his constituentur super negotia regni, quæ aguntur ex fide, et principes sint ex eis, et ambulent in legibus suis, sicut præcepit rex in terra Juda. 38. Et tres civitates, quæ additæ sunt Judææ ex regione Samariæ, cum Judæa reputentur: ut sint sub uno, et non obediant alii potestati, nisi summi Sacerdotis. 39. Ptolemaida, et confines ejus quas dedi donum sanctis, qui sunt in Jerusalem, ad necessarios sumptus sanctorum. 40. Et ego do singulis annis quindecim millia siclorum argenti de rationibus regis, quæ me contingunt; 41. et omne quod reliquum fuerit, quod non reddiderant qui super negotia erant annis prioribus, ex hoc dabunt in opera domus. 42. Et super hæc quinque millia siclorum argenti, quæ accipiebant de sanctorum ratione per singulos annos: et hæc ad sacerdotes pertineant, qui ministerio funguntur. 43. Et quicumque confugerint in templum, quod est Jerosolymis, et in omnibus finibus ejus, obnoxii regi in omni negotio dimittantur, et universa quæ sunt eis in regno meo, libera habeant. 44. Et ad ædificanda vel restauranda opera sanctorum, sumptus dabuntur de ratione regis: 45. et ad exstruendos muros Jerusalem, et communiendos in circuitu, sumptus dabuntur de ratione regis, et ad construendos muros in Judæa. 46. Ut audivit autem Jonathas et populus sermones istos, non crediderunt eis, nec receperunt eos: quia recordati sunt malitiæ magnæ quam fecerat in Israel, et tribulaverat eos valde. 47. Et complacuit eis in Alexandrum, quia ipse fuerat eis princeps sermonum pacis, et ipsi auxilium ferebant omnibus diebus. 48. Et congregavit rex Alexander exercitum magnum, et admovit castra contra Demetrium. 49. Et commiserunt prælium duo reges, et fugit exercitus Demetrii, et insecutus est eum Alexander, et incubuit super eos. 50. Et invaluit prælium nimis, donec occidit sol: et cecidit Demetrius in die illa. 51. Et misit Alexander ad Ptolemæum regem Ægypti legatos secundum hæc verba, dicens: 52. Quoniam regressus sum in regnum meum, et sedi in sede patrum meorum, et obtinui principatum, et contrivi Demetrium, et possedi regionem nostram, 53. et commisi pugnam cum eo, et contritus est ipse et castra ejus à nobis, et sedimus in sede regni ejus; 54. et nunc statuamus ad invicem amicitiam, et da mihi filiam tuam uxorem; et ego ero gener tuus, et dabo tibi dona et ipsi, digna te. 55. Et respondit rex Ptolemæus, dicens: Felix dies, in qua reversus es ad terram patrum tuorum, et sedisti in sede regni eorum. 56. Et nunc faciam tibi quod scripsisti; sed occurre mihi Ptolemaidam, ut videamus invicem nos, et spondeam tibi sicut dixisti. 57. Et exivit Ptolemæus de Ægypto, ipse et Cleopatra filia ejus, et venit Ptolemaidam, anno centesimo sexagesimo secundo. 58. Et occurrit ei Alexander rex, et dedit ei Cleopatram filiam suam: et fecit nuptias ejus Ptolemaidæ, sicut reges in magna gloria. 59. Et scripsit rex Alexander Jonathæ, ut veniret obviam sibi. 60. Et abiit cum gloria Ptolemaidam, et occurrit ibi duobus regibus, et dedit illis argentum multum, et aurum, et dona: et invenit gratiam in conspectu eorum. 61. Et convenerunt adversus eum viri pestilentes ex Israel, viri iniqui interpellantes adversus eum: et non intendit ad eos rex. 62. Et jussit spoliari Jonathan vestibus suis, et indui eum purpura, et ita fecerunt. Et collocavit eum rex sedere secum, 63. dixitque principibus suis: Exite cum eo in medium civitatis, et prædicate ut nemo adversus eum interpellet de ullo negotio, nec quisquam ei molestus sit de ulla ratione. 64. Et factum est, ut viderunt qui interpellabant gloriam ejus, quæ prædicabatur, et opertum eum purpura, fugerunt omnes: 65. et magnificavit eum rex, et scripsit eum inter primos amicos, et posuit eum ducem, et participem principatus. 66. Et re-

versus est Jonathas in Jerusalem cum pace et lætitia. 67. In anno centesimo sexagesimo quinto, venit Demetrius filius Demetrii à Creta in terram patrum suorum. 68. Et audivit Alexander rex, et contristatus est valde, et reversus est Antiochiam. 69. Et constituit Demetrius rex Apollonium ducem, qui præerat Cælesyriæ : et congregavit exercitum magnum, et accessit ad Jamniam ; et misit ad Jonathan summum Sacerdotem, 70. dicens : Tu solus resistis nobis ; ego autem factus sum in derisum et in opprobrium, propterea quia tu potestatem adversum nos exerces in montibus. 71. Nunc ergo si confidis in virtutibus tuis, descende ad nos in campum, et comparemus illic invicem : quia mecum est virtus bellorum. 72. Interroga, et disce quis sum ego, et cæteri qui auxilio sunt mihi, qui et dicunt quia non potest stare pes vester ante faciem nostram, quia bis in fugam conversi sunt patres tui in terra sua : 73. et nunc quomodo poteris sustinere equitatum et exercitum tantum in campo, ubi non est lapis, neque saxum, neque locus fugiendi ? 74. Ut audivit autem Jonathas sermones Apollonii, motus est animo : et elegit decem millia virorum, et exiit ab Jerusalem, et occurrit ei Simon frater ejus in adjutorium : 75. et applicuerunt castra in Joppen, et exclusit eum à civitate (quia custodia Apollonii Joppe erat) et oppugnavit eam. 76. Et exterriti qui erant in civitate, aperuerunt ei, et obtinuit Jonathas Joppen. 77. Et audivit Apollonius, et admovit tria millia equitum, et exercitum multum. 78. Et abiit Azotum tanquam iter faciens, et statim exiit in campum, eo quod haberet multitudinem equitum, et confideret in eis. Et insecutus est eum Jonathas in Azotum, et commiserunt prælium. 79. Et reliquit Apollonius in castris mille equites post eos occulte. 80. Et cognovit Jonathas quoniam insidiæ sunt post se, et circuierunt castra ejus, et jecerunt jacula in populum à mane usque ad vesperam. 81. Populus autem stabat, sicut præceperat Jonathas : et laboraverunt equi eorum. 82. Et ejecit Simon exercitum suum, et commisit contra legionem : equites enim fatigati erant ; et contriti sunt ab eo, et fugerunt. 83. Et qui dispersi sunt per campum, fugerunt in Azotum, et intraverunt in Bethdagon idolum suum, ut ibi se liberarent. 84. Et succendit Jonathas Azotum et civitates, quæ erant in circuitu ejus, et accepit spolia eorum, et templum Dagon : et omnes, qui fugerunt in illud, succendit igni. 85. Et fuerunt qui ceciderunt gladio, cum his qui succensi sunt, fere octo millia virorum. 86. Et movit inde Jonathas castra, et applicuit ea Ascalonem : et exierunt de civitate obviam illi in magna gloria. 87. Et reversus est Jonathas in Jerusalem cum suis habentibus spolia multa. 88. Et factum est, ut audivit Alexander rex sermones istos, addidit adhuc glorificare Jonathan. 89. Et misit ei fibulam auream, sicut consuetudo est dari cognatis regum ; et dedit ei Accaron, et omnes fines ejus, in possessionem.

1. Et anno 160 ascendit Alexander Antiochi filius, qui cognominatus est (Epiphanes, id est illustris, vel) nobilis, et occupavit Ptolemaidam.] Alexander hic cognomento Balles, sive Veles (uti nunc Valesia familia in Gallia est regia), fuit filius Antiochi Epiphanis, ideoque frater Antiochi Eupatoris occisi à Demetrio ; quare fratris necem ulturus, ejusque regnum recepturus occupavit Ptolemaidam Phœniciæ urbem, quæ nunc *Aceon*, vel *Acee* dicitur. Unde errant Justinus lib. 35, Appianus, Florus, Sulpitius et Genebrardus, qui Alexandrum hunc ex plebeia familia oriundum, per mendacium et fraudem se stirpi Antiochi inseruisse scribunt, uti hoc eodem tempore pseudo-Philippus se inseruit stirpi regum Macedoniæ, ideoque tertium contra Romanos Macedonicum bellum suscitavit, in quo et victus cæsusque est, teste L. Floro et aliis. Nisi dicas eum Antiochi Epiphanis filium quidem fuisse, sed nothum ex Bala concubina genitum, indeque cognominatum Balas, uti ex Eusebio et Appiano docet Salianus. Magis errant Lyr. Carth. et Adrichom. qui hunc Alexandrum faciunt filium Antiochi Eupatoris, cum ejus fuerit frater, filius vero Antiochi Epiphanis, præsertim quia Eupator occisus est anno ætatis duodecimo quo vix generare poterat.

Et receperunt eum,] q. d. Incolæ et accolæ Ptolemaidis, exosum habentes Demetrium propter superbiam, luxum et desidiam, Alexandrum ejus consobrinum in regem susceperunt et coronarunt.

6. Et dedit ei potestatem congregandi exercitum,] ut eum suis copiis conjungeret, iisque simul junctis debellaret Alexandrum.

8. Et timuerunt timore magno :] q. d. Demetriani milites, occupantes arcem Sion, timuerunt Jonathan, ne jussu Demetrii exercitum conscriberet et arcem invaderet ; non tamen ex arce fugerunt, ut aliqui putant ex v. 12, sed eam retinuerunt : nam postea eam obsedit Jonathas, ut audiemus cap. 11. v. 20.

10. Et habitavit Jonathas in Jerusalem,] tum quia ipse erat summus Pontifex, ac Pontificatu fungi debebat in templo, ideoque residere in Jerusalem ; tum quia ipse erat dux et princeps Israelis, cujus metropolis erat Jerusalem.

18. Rex Alexander fratri Jonathæ salutem :] Jonatham Alexander rex vocat fratrem, quòd ejus amicitiam et auxilium ambiret, cuperetque eum habere socium, promittens quòd eum

habiturus esset eo honore et amore, quo frater habet fratrem.

20. CONSTITUIMUS TE HODIE SUMMUM SACERDOTEM.] Jonathas, ait Serarius, jam à populo electus et constitutus erat Dux et Pontifex; sed Pontificatum hìc ei confirmat Alexander, quasi rex Asiæ et Syriæ, ad quem proinde jure regnorum politico pertinere videbatur creatio Pontificis, sicut olim Romani Imperatores sibi arrogabant, et nominabant Romanum Pontificem; sed merito posteriores Pontifices hoc jus Imperatoribus ademerunt, ac in clerum, puta in Episcopos et Cardinales transtulerunt. Jam enim hoc officium usurparat Ant. Epiphanes Alexandri pater, qui Jasonem, deinde Menelaum constituerat Pontificem, ac post eum Demetrius rex constituerat Alcimum Pontificem, à cujus morte anno octavo Alexander hic Pontificem creat Jonatham.

ET QUÆ NOSTRA SUNT SENTIAS NOBISCUM,] q. d. Nostræ causæ et parti faveas, non adversæ, ut scilicet me armis copiisque juves, non Demetrium antagonistam meum. Idque fecit Jonathas præferens Alexandrum Demetrio ob bella et damna Israeli ab eo illata.

21. ET INDUIT SE JONATHAS STOLA SANCTA,] scilicet stola, tunicaque Pontificali, in qua erat Rationale cum Ephod, Exodi 28. Nam hucusque Jonathas, licet Pontifex, Pontificalia non induerat, nec exercuerat, eo quod Jerusalem ab hostibus occuparetur. Jam autem recepta Jerusalem, Pontificalia vestimenta induit, et munia Pontificis exercuit.

26. QUONIAM SERVASTIS AD NOS PACTUM.] Demetrius hic fingit se nescire quod Jonathas et Judæi à se ad Alexandrum æmulum suum defecissent; unde eos quasi fideles amicos compellat, hortaturque ut in fide et amicitia sua persistant, magna, si id fecerint, promittens præmia.

28. ET REMITTEMUS VOBIS PRÆSTATIONES,] id est, exactiones et tributa, quæ mihi præstare solebatis; unde explicans subdit: ET NUNC ABSOLVO VOS ET OMNES JUDÆOS A TRIBUTIS.

29. ET PRETIA SALIS INDULGEO,] id est tributa quæ pro sale conficiendo, devehendo, et divendendo mihi pendebatis, vobis condono, quæ utique magna sunt: nam omnes omnino homines indigent sale. Unde Salisburgi Princeps opes suas ingentes ex sale colligit. Id patet ex cap. seq. versu 35.

ET CORONAS] aureas, ut patet cap. 13. 37, quas quotannis persolvebatis, remitto.

ET TERTIAM SEMINIS,] id est tertiam partem frugum, ut habet Josephus, quæ ex semine in terram jacto germinare solent, remitto. Ita Lyran. Verum cum hoc tributum videatur esse immane, unde cap. 11. 35. decimæ tantum fit mentio, hinc melius Salianus præcise tertiam seminis accepit, ut si quis duodecim tritici modios seminasset, debuisset is in messe quatuor modios tritici regi persolvere, non autem si collegisset in messe sexaginta modios, debuisset regi solvere viginti; quæ est tertia pars messis, non seminis, ut hìc dicitur.

30. ET DIMIDIAM PARTEM FRUCTUS LIGNI,] id est omnium fructuum, qui ex lignis, id est, arboribus produci solent, quorum dimidiam partem mihi pendebatis, nunc vobis condono.

31. ET JERUSALEM SIT SANCTA ET LIBERA; primo, ut ipsa velut urbs sancta populo fideli et sancto, puta Judæis restituatur: quare milites mei, qui sunt in arce Sion, caveant ne eam profanent, imo ex arce excedant, eamque Jonathæ et Judæis tradant, ut patet versu seq.; secundo, ut ipsa velut urbs *sancta* sit libera, gaudeatque plena immunitate et libertate, quali gaudent templa, aliaque loca sancta; tertio, ut in ea solus Deus sancte colatur, sanctæque victimæ ei immolentur, quare interdico ne mei milites, aliive idololatræ eam suis idololatricis hostiis ritibusque contaminent; quarto, ut DECIMÆ ET TRIBUTA IPSIUS SINT,] ut scilicet decimæ deinceps non mihi, aut meis, sed templo et sacerdotibus, uti antea ex Dei sanctione fiebat, persolvantur.

32. REMITTO ETIAM POTESTATEM ARCIS,] q. d. Dominium arcis in monte Sion, quod obtineo, remitto, illudque resigno, et trado Jonathæ, quasi summo Pontifici. Hoc promisit Demetrius Jonathæ, sed reipsa non præstitit, quia Jonathas fœdus iniit cum Alexandro hoste Demetrii.

33. ET OMNEM ANIMAM JUDÆORUM QUÆ CAPTIVA EST,] q. d. Omnes Judæos, qui è Judæa captivi abducti sunt, sparsique per totum regnum meum, liberos dimitti volo, idque gratis et sine lytro, eosdemque absolvo ab omni tributo etiam pecorum suorum.

34. ET OMNES DIES SOLEMNES, ET SABBATA, ET NEOMENIÆ, ET DIES DECRETI,] qui scilicet non à lege, sed à Judæis ipsis decreti, et deputati sunt ad aliquam festivitatem, uti à Juda decretum fuit festum Encæniorum ob templi purgationem; item festum victoriæ Judith ob cæsum Holofernem, et festum Esther ob cæsum Aman. Ita Salianus, q. d. Sancio et edico ut omnes Judæi, qui sunt in regno meo, libere celebrent sua sabbata, neomenias, et alios dies festos à lege, vel Synagoga statutos et decretos, imo ut tres dies ante, et tres dies post aliquam solemnitatem, Judæis sint dies immunitatis et remissionis, quibus nec in jus vocari, nec ad opera servilia capessenda à quopiam cogi possint, uti explicat versus sequens.

36. ET DABUNTUR ILLIS COPIÆ,] id est copiosa stipendia æque ac annona.

ET EX EIS ORDINABUNTUR, QUI SINT IN MUNITIONIBUS REGIS MAGNI,] scilicet Demetrii, q. d. Tradam Judæis arces meas, ut ipsi quasi mihi fidi eas custodiant. Pro *magni* Græce est *magnis*, q. d. magnas et primarias arces meas credam Judæis.

37. ET EX EIS CONSTITUENTUR SUPER NEGOTIA REGNI, QUÆ CONSTITUUNTUR EX FIDE,] id est, quæ summam fidem, summumque silentium et secretum requirunt.

ET PRINCIPES SINT EX EIS (qui tam provincias, quam exercitus meos gubernent), ET AMBULENT IN LEGIBUS SUIS,] ut juxta eas Judaice vivant in regno meo, sicut vivunt in Judæa.

39. PTOLEMAIDA (civitatem, quam invasit Alexander, meus consobrinus, et æmulus) ET CONFINES EJUS, QUAS DEDI DONUM SANCTIS, QUI SUNT IN JERUSALEM,] puta sancto Pontifici sanctisque, id est fidelibus Judæis; repete etiam nunc do, donumque à me datum confirmo. Pro *qui*, Græce est *quæ*, q. d. Colonias has dedi *sanctis*, id est, Sanctuario, sive sancto templo, quod est in Jerusalem, puta Sancto, et Sancto Sanctorum, ut ex earum proventibus emantur victimæ, aliaque necessaria ad cultum Dei in sancto ejus templo.

41. ET OMNE QUOD RELIQUUM FUERIT, QUOD NON REDDIDERANT.] q. d. Sancio ut mei quæstores reddant, et restituant templo illa quæ ex censibus aliisque rebus templo destinatis subtraxerunt, et in meum ærarium intulerunt. Aut, ut Salianus, q. d. Jubeo ut publicani Judæi, qui sunt obnoxii reddendæ rationi, nec regiis quæstoribus adhuc satisfecerint, ea non ærario regio, sed templo persolvant Jerosolymitano. Nam de redditibus templi subdit novum beneficium v. 42.

42. QUÆ ACCIPIEBANT DE SANCTORUM RATIONE,] id est, ex sancti templi censu et ærario, ut in meum ærarium inferrent: nunc jubeo illa templo restitui, nimirum, *quinque millia siclorum*, id est, quinque millia Francorum, sive Florenorum Brabanticorum. Siclus enim pendit quatuor drachmas, valetque quatuor Julios, sive quatuor regales Hispanicos.

43. ET QUICUMQUE (sive Judæi, sive Gentiles) CONFUGERINT IN TEMPLUM, etc. DIMITTANTUR.] q. d. Jubeo sancioque jus asyli, quod habuit templum, imo illud augeo. Volo enim ut, dum quis confugit ad templum, quamdiu is in eo manet, nemo possit invadere bona illius in regno meo, licet alibi sita. Verum nimis ampla promittit hîc Demetrius: quare Jonathas et Judæi ei non crediderunt æstimantes ex necessitate ficte hæc promittere, sed postea non servaturnm; præsertim, quia ejus malevolentiam sæpius erant experti: quare, Demetrio relicto, adhæserunt Alexandro.

Nota: hîc Demetrius duodecim ingentia beneficia promittit Jonathæ, si suas partes contra Alexandrum sequi et tueri velit; unde colligas quanta fuerit fortitudo, et fama Jonathæ. Primum est immunitas tributorum; 2. libertas Jerosolymæ, ut sit immunis à præsidio militum Demetrii; 3. restitutio captivorum; 4. permissio festivæ quietis; 5. jus honoratæ militiæ; 6. jus gubernandi; 7. jus servandi fidem legemque patriam; 8. amplificatio dominii Pontificii; 9. donatio Ptolemaidis; 10. annuus pro templo census quindecim millium siclorum; 11. jus asyli in templo; 12. ædificatio murorum Jerusalem.

47. QUIA IPSE FUERAT EIS PRINCEPS SERMONUM PACIS,] id est, quia Alexander prior, et ante Demetrium, pacem fœdusque à Judæis postularat.

50. ET CECIDIT DEMETRIUS,] victus ab Alexandro per auxilium Jonathæ et Judæorum. Cecidit Demetrius, èquo ipsius cadente et telis ipsum diruentibus, ait Josephus lib. 13. cap. 1. Porro licet Demetrius potius jns haberet ad regnum Asiæ, utpote filius Seleuci, qui senior erat Antiochi Magni filius, ideoque in regno successor, quàm Alexander, utpote filius Antiochi Epiphanis, qui Seleuci erat frater junior; tamen Jonathas licite adjuvit Alexandrum contra Demetrium, tum quia Demetrius hucusque hostis fuerat Judæorum eosque hostiliter invaserat, et vastarat; quare contra eum Alexandri ope uti, imo eam implorare jure suo poterat Jonathas; tum quia Alexander jus belli habebat contra Demetrium, eo quod ipse fratrem suum seniorem Antiochum Eupatorem occidisset; voluit ergo necem fratris sui ulcisci, præsertim quia populus, scelera et tyrannidem Demetrii detestans, ei prætulerat Alexandrum, illumque sibi regem crearat.

51. ET MISIT ALEXANDER AD PTOLEMÆUM (Philometorem) REGEM ÆGYPTI LEGATOS,] poscens ejus filiam Cleopatram in uxorem, ut hac ratione fœdus cum eo firmaret, seseque contra Demetrium Demetrii à se occisi filium roboraret. Porro Cleopatra Græce idem est quod decus et gloria patris et patriæ. Utinam hæc talis fuisset!

Nota: Multæ fuerunt Cleopatræ, quarum hæc fuit origo et series. Prima Cleopatra fuit Antiochi Magni filia, et soror Antiochi Epiphanis, quæ nupsit Ptolemæo Epiphani, quinto post Alexandrum Magnum regi Ægypti. Hæc fuit speciosissima, ideoque à Daniele c. 11. 17. vocatur *filia feminarum*, hoc est formosissima, indeque dicta Cleopatra, id est, decus et gloria patris. Unde ab ea cæteræ omnes reginæ Ægypti, utpote ab ea prognatæ, vocatæ sunt Cleopatræ. Ipsa ergo ex Ptol. Epiphane genuit Ptol. Philometorem, Ptol. Physconem, et Cleopatram filiam, quam licet sororem Philometor, ac deinde Physcon in uxorem acceperunt.

Hæc est ergo secunda Cleopatra, quæ Physconis fuit soror, uxor, et insuper quasi mater, aut potius socrus. Nam Physcon, post eam repudiatam, duxit filiam ejus in uxorem.

Tertia Cleopatra fuit hujus secundæ ex Philometore filia, quam Philometor pater primò despondit Demetrio Nicanori, deinde eo capto ipsa nupsit Antiocho Sedeti, Demetrii fratri. Hæc venenum propinans filio suo Antiocho Grypho, ab eodem coacta illud bibere, seipsam occidit. De ea hîc agitur.

Quarta Cleopatra fuit Ptol. Lathuri, qui Ptol. Physconis fuit filius et successor, soror et uxor, quæ ab eo repudiata nupsit Antiocho Cyziceno regi Asiæ, et à Gryphina sorore in templo amplexans simulacra jussa est confodi et occidi, teste Justino lib. 39.

Quinta Cleopatra fuit Ptol. Auletis filia, et Ptol. Dionysii ultimi regis Ægypti soror et uxor, quam adamavit Antonius repudians sororem Augusti Cæsaris, ideoque ab eo victus ad spontaneam necem adactus fuit: Cleopatra quoque seipsam admotis corpori serpentibus interfecit. Ita Euseb. Joseph. Strabo, Beda et alii.

56. ET SPONDEAM TIBI,] id est, sponsam tibi dem filiam meam. Spondere enim est parentis, despondere mariti indeque sponsi et sponsæ, ac sponsaliorum et sponsandi voces emanarunt.

59. SCRIPSIT REX ALEXANDER JONATHÆ, UT VENIRET OBVIAM SIBI,] q. d. Invitavit Alexander Jonatham Ptolemaidam ad nuptias suas cum Cleopatra celebrandas.

62. INDUI EUM PURPURA,] id est regio amictu: purpura enim regni et regum erat vestis. Alexander ergo hic Jonatham regiis insignibus ornat, ob opem et auxilia sibi ab eo contra Demetrium præstita, idque per principes suos jubet per totam civitatem prædicari et promulgari. Non tamen hoc ipso Jonathan creat regem, sed dynastam et principem; purpura enim erat amictus dynastarum, qui amici regis, et ex amictu purpureo purpurati vocabantur. Sic Mardochæus ab Assuero ornatus fuit corona aurea in capite et amictu purpureo: erat enim ex primariis regis dynastis et amicis, Esther 8. 15.

67. IN ANNO 165 VENIT DEMETRIUS (junior) FILIUS DEMETRII] senioris ab Alexandro et Jonatha victi et occisi. Venit, inquam, è Creta, ubi latuerat in Syriam, ut necem patris ulcisceret

tur, et avitum ejus regnum, profligato Alexandro, reciperet. Factum hoc est quinto anno regni Alexandri, qui fuit tertius ab ejus nuptiis cum Cleopatra; has enim iniit anno 162 Græcorum, ut dictum est v. 57; regnum vero occupavit anno 160 Græcorum, ut dictum est v. 1.

Nota : Ex Justino l. 35. Demetrius senior, initio belli contra Alexandrum, duos filios suos, scilicet Demetrium Nicanorem et Antiochum Sedetem, qui ambo successive postea regnarunt apud hospitem suum Gnidium (Gnidus est in Asia extrema prope Halicarnassum et Rhodum, in extremo promontorio, quod respicit Cretam) cum magna auri vi deposuit, ut belli periculis eximerentur, et si ita sors tulisset, ultioni paternæ necis servarentur. Ita factum; nam Demetrius Nicanor, Demetrio patre occiso, è Creta profugit in Syriam, regnumque invasit. Hoc eodem tempore mortuus est Cato senior, Marcellus consul Romanus bellum gessit in Hispania, Atilius Prætor in Lusitania, ac Carthago tertium bellum Punicum contra Romanos apparavit, quo victa et exscisa est à Scipione Africano. Ita Salianus.

69. Et constituit Demetrius rex Apollonium ducem, qui præerat Cælesyriæ.] Hic Apollonius prius servierat Alexandro, sed ab eo defecit ad Demetrium, illectus spe majorum honorum et opum, quas promittebat novus rex Demetrius. Aulici enim respiciunt semper ad solem Orientem, ut vulgo dicitur. Hic Apollonius, quem Josephus Daum cognominat, alius fuit ab Apollonio Tharseo filio, qui tempore Seleuci regis præfuit Cælesyriæ, de quo 2. Machab. 3. 5. Alius quoque fuit ab Apollonio Alnesthæi filio, quem Ant. Epiphanes misit cum 22 millibus, ut Jerusalem et Ægyptum occuparet 2. Machab. 4. 21. Alius quoque ab Apollonio Gennæi filio, qui Judæos sub Eupatore vexavit, de quo 2. Machab. 12. 2. Videtur hic Apollonius à Demetrio præfectus Cælesyriæ constitutus, deinde veniente Alexandro ad eum à Demetrio defecisse; inde ab Alexandro ad Demetrium Demetrii filium cum aliis pluribus transiisse. Unde Justinus ait milites paternos ad filium Demetrium signa transtulisse.

70. Quia tu potestatem adversum nos exerces in montibus,] id est in Judæa, quæ montosa est; q. d. Tu, ô Jonatha, inter montes Judææ te contines, ibique dominaris, mihique resistis. Exi ergo è Judæa in campum Syriæ, ibique aperto marte mecum conflige, si vir es, et viribus ad bellandum polles, uti jactas; nam in angustiis montium facile est homini imbelli cum paucis resistere multis.

Tu solus resistis nobis.] Nam, ut ait Justinus lib. 35. de hoc Demetrio : *Audita Alexandri luxuria, quem insperatæ opes et alienæ felicitatis ornamenta, velut captivum inter scortorum greges, desidem in Regia tenebant, auxiliantibus Cretensibus, securum, ac nihil hostile metuentem aggreditur. Antiocheses quoque veterem patris offensam novis meritis correcturi se ei tradunt; sed et milites paterni, favore juvenis accensi, prioris sacramenti religionem novi regis superbiæ præferentes, signa ad Demetrium transferunt.*

71. Nunc ergo si confidis in virtutibus (Græce δυναμεσι, id est viribus et exercitibus) tuis, descende ad nos in campum, et comparemus (Græce συγκριθωμεν, id est comparemur, conferamur, componamur) illic invicem, ut pedem pedi, manum manui conserentes, ostendamus uter sit fortior, an tu, an ego : quia mecum est virtus bellorum.] Græce, *quia mecum est exercitus potens urbium*, q. d. Provoco te in campum, ubi armis pugnandum est, non saxis, et in quo nullum victo est refugium. Noster legit πολεμων, id est *bellorum;* alii legunt πολεων, id est *urbium*, et sic quoque legit Josephus.

72. Quia bis in fugam conversi sunt patres tui,] nimirum semel, quando Mathathias fugit cum filiis suis, 1. Machab. 2. 28; iterum in pugna cum Bacchide, in qua cæso Juda, cæteri Judæi fugerunt, 1. Machab. 9. 18.

74. Ut audivit autem Jonathas sermones Apollonii, motus est animo,] ad iram excandescens, et ad pugnam exardescens, ut ipso facto refutaret exprobrationem Apollonii, ac reipsa ostenderet se tam in campis quàm in montibus esse bellipotentem, imo leonem.

Et exclusit (Apollonius) eum (Jonatham) a civitate : quia custodia (præsidium militum ad custodiendam urbem) Apollonii Joppe (Græce in Joppe) erat.] Græce est απεκπεσαν, id est *excluserunt*, scilicet milites præsidiarii Jonatham.

80. Et circuierunt) hostes, scilicet equites Apollonii) castra ejus (scilicet Jonathæ), et jecerunt jacula in populum,] scilicet in socios Jonathæ.

81. Populus autem stabat (constanti animo, pede et manu clypeis suis excipiens, et repellens jacula hostium), et laboraverunt equi eorum :] q. d. Equi et equites Apollonii fatigati fuere, quia tota die laboraverunt currendo, et jaciendo tela in castra Jonathæ. Unde Simon eos fessos et lassos agressus fudit fugavitque.

82. Et ejecit (Græce ειλκυσε, id est extraxit, eduxit, emisit, explicuit, expandit) Simon exercitum suum (alas militum) et commisit (prælium) contra legionem (Græce *contra phalangem*, puta contra aciem hostium); equites enim fatigati erant (ob causam jam dictam), et contriti sunt ab eo (à Simone fratre Jonathæ), et fugerunt.

83. Et intraverunt in Bethdagon,] id est in domum Dagon, puta in templum Dagon, qui erat Deus sive *idolum* eorum, Græce εις ειδωλειων, id est in idolium, sive fanum idoli sui, scilicet Dagon. Verum qui idolum suum è manibus Jonathæ liberare non poterat, quomodo ab eodem à strage Jonathæ liberaretur? Quare omnes cum suo idolo et idolis à Jonatha succensi concrematique fuere.

86. Et exierunt (Ascalonitæ) de civitate obviam illi (Jonathæ) in magna gloria], id est, magno honore et pompa eum excipientes, illique se et urbem suam dedentes, ne ab eo cremarentur instar Bethdagon.

89. Et misit (Alexander rex hostis Demetrii et Appollonii) ei (Jonathæ ob contritum Apollonium) fibulam auream.] Græce πορπην, quod aliqui vertunt monile è collo, vel è cingulo dependens, quale est in Belgio vellus aureum. Melius Noster vertit *fibulam*, qua longiores tunicæ et vestes subnecti solent, juxta illud Æneid. 4:

Aurea purpuream subnectit fibula vestem.

Fuit hoc ornamentum militare, teste Livio lib. 7. et 9; non olim nisi regum cognatis, et summis amicis dari solitum, ut hìc dicitur. Fibula ergo hæc vestes laxas et fluidas, vel in pectore, vel in cingulo stringebat, et confibulabat. Unde Virgil. 12. Æneid.

Laterum juncturas fibula mordet.

Et Ovidius 8. Metam.

Rasilis hinc summam mordebat fibula vestem.

Et S. Hier. epist. 49 : *Fibulam quæ chlamydis mordebat oras, in humum excussit.* Tertullianus de pallio c. 1 : *In viris*, inquit, *pallii extrinsecus habitus, et ipse quadrangulus ab utroque laterum regestus, et cervicibus circumstrictus in fibulæ morsu humeris acquiescebat.*

CAPUT UNDECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PTOLEMÆUS PHILOMETOR ALEXANDRO FILIAM SUAM CLEOPATRAM QUAM EI UXOREM DEDERAT UNA CUM REGNO AUFERT. ALEXANDER FUGIT IN ARABIAM, IBIQUE A ZABUELE REGE OCCIDITUR, QUI CAPUT OCCISI MITTIT AD PHILOMETOREM. PHILOMETOR, EO ACCEPTO, TERTIO POST DIE MORITUR. MOX V. 19. DEMETRIUS, FIRMATO REGNO, FOEDUS INIT CUM JONATHA QUI EUM A NECE LIBERAT, CÆSIS CENTUM HOSTIUM MILLIBUS; SED DEMETRIUS JAM DE REGNO SECURUS, V. 53, FOEDUS CUM JONATHA INITUM PERFIDE ABRUMPIT. QUARE JONATHAS AD ANTIOCHUM ALEXANDRI OCCISI FILIUM SE TRANSFERT, AB EOQUE MAGNIS HONORIBUS AFFICITUR. UNDE PRO EO DIMICANS PLURES DEMETRII URBES OCCUPAT, EJUSQUE COPIAS FUNDIT FUGATQUE.

1. ET rex Ægypti congregavit exercitum, sicut arena quæ est circa oram ma-
ris, et naves multas : et quærebat obtinere regnum Alexandri dolo, et
addere illud regno suo. 2. Et exiit in Syriam verbis pacificis, et aperie-
bant ei civitates, et occurrebant ei : quia mandaverat Alexander rex exire
ei obviam, eo quod socer suus esset. 3. Cum autem introiret civitatem,
Ptolemæus ponebat custodias militum in singulis civitatibus. 4. Et ut ap-
propiavit Azoto, ostenderunt ei templum Dagon succensum igni, et Azo-
tum et cætera ejus demolita, et corpora projecta, et eorum qui cæsi erant in bello tumulos
quos fecerant secus viam. 5. Et narraverunt regi quia hæc fecit Jonathas, ut invidiam facerent
ei : et tacuit rex. 6. Et occurrit Jonathas regi in Joppen cum gloria, et invicem se salutaverunt,
et dormierunt illic. 7. Et abiit Jonathas cum rege usque ad fluvium, qui vocatur Eleuterus :
et reversus est in Jerusalem. 8. Rex autem Ptolemæus obtinuit dominium civitatum usque Se-
leuciam maritimam, et cogitabat in Alexandrum consilia mala. 9. Et misit legatos ad Deme-
trium, dicens : VENI, componamus inter nos pactum, et dabo tibi filiam meam, quam habet
Alexander, et regnabis in regno patris tui; 10. pœnitet enim me quod dederim illi filiam meam :
quæsivit enim me occidere. 11. Et vituperavit eum, propterea quod concupierat regnum ejus.
12. Et abstulit filiam suam, et dedit eam Demetrio, et alienavit se ab Alexandro, et manifestatæ
sunt inimicitiæ ejus. 13. Et intravit Ptolemæus Antiochiam, et imposuit duo diademata capiti
suo, Ægypti et Asiæ. 14. Alexander autem rex erat in Cilicia illis temporibus : quia rebella-
bant qui erant in locis illis. 15. Et audivit Alexander, et venit ad eum in bellum : et produxit
Ptolemæus rex exercitum, et occurrit ei in manu valida, et fugavit eum. 16. Et fugit Alexander
in Arabiam, ut ibi protegeretur; rex autem Ptolemæus exaltatus est. 17. Et abstulit Zabdiel
Arabs caput Alexandri, et misit Ptolemæo. 18. Et rex Ptolemæus mortuus est in die tertia :
et qui erant in munitionibus, perierunt ab his qui erant intra castra. 19. Et regnavit Deme-
trius anno centesimo sexagesimo septimo. 20. In diebus illis congregavit Jonathas eos qui erant
in Judæa, ut expugnarent arcem quæ est in Jerusalem : et fecerunt contra eam machinas mul-
tas. 21. Et abierunt quidam qui oderant gentem suam viri iniqui ad regem Demetrium, et re-
nuntiaverunt ei quod Jonathas obsideret arcem. 22. Et ut audivit, iratus est; et statim venit

ad Ptolemaidam, et scripsit Jonathæ ne obsideret arcem, sed occurreret sibi ad colloquium festinato. 23. Ut audivit autem Jonathas, jussit obsidere: et elegit de senioribus Israel et de sacerdotibus, et dedit se periculo. 24. Et accepit aurum, et argentum, et vestem, et alia xenia multa, et abiit ad regem Ptolemaidam, et invenit gratiam in conspectu ejus. 25. Et interpellabant adversus eum quidam iniqui ex gente sua. 26. Et fecit ei rex, sicut fecerant ei qui ante eum fuerant: et exaltavit eum in conspectu omnium amicorum suorum. 27. Et statuit ei principatum sacerdotii, et quæcumque alia habuit prius pretiosa, et fecit eum principem amicorum. 28. Et postulavit Jonathas à rege, ut immunem faceret Judæam, et tres toparchias, et Samariam, et confines ejus: et promisit ei talenta trecenta. 29. Et consensit rex; et scripsit Jonathæ epistolas de his omnibus, hunc modum continentes: 30. Rex Demetrius fratri Jonathæ salutem, et genti Judæorum. 31. Exemplum epistolæ quam scripsimus Lastheni parenti nostro de vobis misimus ad vos ut sciretis: 32. Rex Demetrius Lastheni parenti salutem. 33. Genti Judæorum, amicis nostris, et conservantibus quæ justa sunt apud nos, decrevimus benefacere, propter benignitatem ipsorum, quam erga nos habent. 34. Statuimus ergo illis omnes fines Judææ, et tres civitates, Lydan, et Ramathan, quæ additæ sunt Judææ ex Samaria, et omnes confines earum, sequestrari omnibus sacrificantibus in Jerosolymis, pro his quæ ab eis prius accipiebat rex per singulos annos, et pro fructibus terræ et pomorum. 35. Et alia quæ ad nos pertinebant decimarum et tributorum, ex hoc tempore remittimus eis: et areas salinarum, et coronas quæ nobis deferebantur, 36. omnia ipsis concedimus: et nihil horum irritum erit ex hoc, et in omne tempus. 37. Nunc ergo curate facere horum exemplum, et detur Jonathæ, et ponatur in monte sancto, in loco celebri. 38. Et videns Demetrius rex quod siluit terra in conspectu suo, et nihil ei resistit, dimisit totum exercitum suum, unumquemque in locum suum, excepto peregrino exercitu quem contraxit ab insulis Gentium; et inimici erant ei omnes exercitus patrum ejus. 39. Tryphon autem erat quidam partium Alexandri prius; et vidit quoniam omnis exercitus murmurabat contra Demetrium, et ivit ad Emalchuel Arabem, qui nutriebat Antiochum filium Alexandri: 40. et assidebat ei, ut traderet eum ipsi, ut regnaret loco patris sui; et enuntiavit ei quanta fecit Demetrius, et inimicitias exercituum ejus adversus illum; et mansit ibi diebus multis. 41. Et misit Jonathas ad Demetrium regem, ut ejiceret eos qui in arce erant in Jerusalem, et qui in præsidiis erant: quia impugnabant Israel. 42. Et misit Demetrius ad Jonathan, dicens: Non hæc tantum faciam tibi, et genti tuæ; sed gloria illustrabo te et gentem tuam, cum fuerit opportunum. 43. Nunc ergo recte feceris, si miseris in auxilium mihi viros: quia discessit omnis exercitus meus. 44. Et misit ei Jonathas tria millia virorum fortium Antiochiam: et venerunt ad regem, et delectatus est rex in adventu eorum. 45. Et convenerunt qui erant de civitate, centum viginti millia virorum, et volebant interficere regem. 46. Et fugit rex in aulam: et occupaverunt qui erant de civitate itinera civitatis, et cœperunt pugnare. 47. Et vocavit rex Judæos in auxilium, et convenerunt omnes simul ad eum, et dispersi sunt omnes per civitatem: 48. et occiderunt in illa die centum millia hominum, et succenderunt civitatem, et ceperunt spolia multa in die illa, et liberaverunt regem. 49. Et viderunt qui erant de civitate, quod obtinuissent Judæi civitatem sicut volebant; et infirmati sunt mente sua, et clamaverunt ad regem cum precibus, dicentes: 50. Da nobis dextras, et cessent Judæi oppugnare nos et civitatem. 51. Et projecerunt arma sua, et fecerunt pacem, et glorificati sunt Judæi in conspectu regis, et in conspectu omnium qui erant in regno ejus, et nominati sunt in regno: et regressi sunt in Jerusalem habentes spolia multa. 52. Et sedit Demetrius rex in sede regni sui, et siluit terra in conspectu ejus. 53. Et mentitus est omnia quæcumque dixit, et abalienavit se à Jonatha, et non retribuit ei secundum beneficia quæ sibi tribuerat, et vexabat eum valde. 54. Post hæc autem reversus est Tryphon, et Antiochus cum eo puer adolescens, et regnavit et imposuit sibi diadema. 55. Et congregati sunt ad eum omnes exercitus quos disperserat Demetrius, et pugnaverunt contra eum: et fugit, et terga vertit. 56. Et accepit Tryphon bestias, et obtinuit Antiochiam: 57. et scripsit Antiochus adolescens Jonathæ, dicens: Constituo tibi sacerdotium, et constituo te super quatuor civitates, ut sis de amicis regis. 58. Et misit illi vasa aurea in ministerium, et dedit ei potestatem bibendi in auro, et esse in purpura, et habere fibulam auream: 59. et Simonem fratrem ejus constituit ducem à terminis Tyri usque ad fines Ægypti. 60. Et exiit Jonathas, et perambulabat trans flumen civitatis: et congregatus est

ad eum omnis exercitus Syriæ in auxilium, et venit Ascalonem, et occurrerunt ei honorifice de civitate. 61. Et abiit inde Gazam, et concluserunt se qui erant Gazæ : et obsedit eam, et succendit quæ erant in circuitu civitatis, et prædatus est ea. 62. Et rogaverunt Gazenses Jonathan, et dedit illis dexteram : et accepit filios eorum obsides, et misit illos in Jerusalem ; et perambulavit regionem usque Damascum. 63. Et audivit Jonathas quod prævaricati sunt principes Demetrii in Cades, quæ est in Galilæa, cum exercitu multo, volentes eum removere à negotio regni : 64. et occurrit illis ; fratrem autem suum Simonem reliquit intra provinciam. 65. Et applicuit Simon ad Bethsuram, et expugnabat eam diebus multis, et conclusit eos. 66. Et postulaverunt ab eo dextras accipere, et dedit illis : et ejecit eos inde, et cepit civitatem, et posuit in ea præsidium. 67. Et Jonathas et castra ejus applicuerunt ad aquam Genesar, et ante lucem vigilaverunt in campo Asor. 68. Et ecce castra alienigenarum occurrebant in campo, et tendebant ei insidias in montibus ; ipse autem occurrit ex adverso. 69. Insidiæ vero exsurrexerunt de locis suis, et commiserunt prælium. 70. Et fugerunt qui erant ex parte Jonathæ omnes, et nemo relictus est ex eis, nisi Mathathias filius Absalomi, et Judas filius Calphi, princeps militiæ exercitus. 71. Et scidit Jonathas vestimenta sua, et posuit terram in capite suo, et oravit. 72. Et reversus est Jonathas ad eos in prælium, et convertit eos in fugam, et pugnaverunt. 73. Et viderunt qui fugiebant partis illius, et reversi sunt ad eum, et insequebantur cum eo omnes usque Cades ad castra sua, et pervenerunt usque illuc. 74. Et ceciderunt de alienigenis in die illa tria millia virorum : et reversus est Jonathas in Jerusalem.

1. Et rex Ægypti (Ptolemæus Philometor) congregavit exercitum (maximum et plurimum) sicut arena quæ est circa oram maris,] ut Syriam Alexandro genero suo eriperet, eamque regno suo, puta Ægypto adjiceret. Vide hìc quàm ambitio regnandi sit inhumana et crudelis, utpote quæ nec genero parcat.

2. Verbis pacificis,] quasi generum suum Alexandrum invisurus, eumque in regno confirmaturus, ac contra Demetrium aliosque hostes tanto suo exercitu defensurus.

3. Ponebat custodias militum,] id est, præsidium militare per quod civitates singulas sibi subjugabat, easque Alexandro genero suo adimebat.

10. Quæsivit enim me occidere,] prætexit hoc Philometor suæ perfidiæ causans, fingensque quòd Alexander gener sibi socero necem per sicarios, vel venena machinaretur. Vera autem causa odii et belli erat, quòd regnum Syriæ Alexandro eripere, illudque suo Ægypti adjicere vellet : unde et utriusque regni sibi diadema imposuit, v. 13. Quare licet ipse v. 9. promitteret regnum Demetrio æmulo Alexandri, tamen illud revera ei conferre non intendebat, sed eo tantum uti, quasi administro et præfecto, vel vicerege. Josephus tamen asserit Alexandrum revera insidias struxisse Philometori. *Postquam*, inquit, *Ptolemaidam pervenit, minimum abfuit quin præter omnem exspectationem oppressus sit Ptolemæus, Alexandri insidiis, per Ammonium ejus amicum, appetitus. Quibus detectis scripsit Alexandro, deposcens Ammonium ad supplicium, quod meritum aiebat propter structas sibi insidias. Qui cum non dederetur, intellexit ipsum Alexandrum earum fuisse auctorem ; et cœpit eum magno odio prosequi. Antiochenos autem jam ante infensos habebat Alexander, propter eumdem Ammonium, à quo plurimis affecti fuerant incommodis. Non tamen effugit pœnam Ammonius, turpiter ut mulier cæsus, dum amictu femineo quærit latebras, ut in alio commentario diximus.* Fides horum sit penes Josephum, qui sæpe à S. Script. dissentit, uti et hìc facit, dum Philometorem ab ambitione regni Syriæ, quam ei Script. tribuit, purgare conatur, eo quod Philometor Judæorum foret amicus et fautor.

11. Et vituperavit eum,] Magno probro et vituperio Philometor affecit Alexandrum generum suum, filiam suam ei uxorem eripiens, tradensque hosti Demetrio, ac simul regno eum spolians.

17. Et abstulit Zabdiel Arabs (rex vel dynasta Arabiæ) caput Alexandri, et misit Ptolemæo] Philometori, ut ejus gratiam iniret, ne ipse Arabiam sibi eriperet, uti Syriam eripuerat Alexandro. Jam enim videbat eum novo regno auctum et magnis copiis instructum sibi imminere, nec se posse ei resistere.

18. Et rex Ptolemæus mortuus est in die tertia.] Vide hìc celerem in perfidum Philometorem vindictam Numinis. Regnum ille generi ambivit, invasit, occupavit ; sed ad tres duntaxat dies à nece Alexandri illud possedit, illico tam vita quàm regno, bonisque omnibus à justo judice et vindice Deo spoliatus. Justum enim fuit ut Philometor, invadens regnum alienum Syriæ, amitteret suum Ægypti, et qui de Alexandri hostis sui cæsi capite lætabatur, de suo ipsius quoque interitu lætos redderet hostes suos. Addit Josephus Philometorem ex vulneribus quæ in nupero conflictu cum Alexandro acceperat obiisse anno regni sui circiter 35, qui fuit annus regni Græcorum 167. Audi eum l. 13. c. 20 : *Forte accidit ut equus Ptolemæi consternatus barritu elephanti eum excuteret, prostratumque aggressi hostes vulneribus in caput inflictis in periculum extremum adducerent, ni ereptus esset interventu satellitum. Attamen per integrum quatriduum sopitis sensibus nec loqui potuit, nec loquentes intelligere. Alexandri vero caput Zabelus Arabum dynasta recisum misit ad Ptolemæum, qui die quinta demum respirans à vulneribus, et ad se reversus jucundissimo sibi rumore, simul et spectaculo capitis ac mortis Alexandri*

pavit animum et oculos. Nec ita multo post satiatus gaudio percepto ex inimici interitu, et vitam ipse finivit.

Et Livius : *Ptolemæus,* ait, *in caput graviter vulneratus inter curationem, dum medici ossa terebrare contendunt, expiravit.*

Porro mortuo Philometore, milites ejus, qui ab eo collocati ERANT IN MUNITIONIBUS, id est, arcibus et urbibus Syriæ, PERIERUNT et occisi sunt AB HIS QUI ERANT INTRA CASTRA,] id est à militibus quos in castris suis habebat Demetrius, qui proinde occiso Alexandro consobrino et æmulo suo, mortuo quoque Philometore invasore, regnum Syriæ pacifice adiit, totumque quietè possedit anno regni Græcorum 167.

Denique Genebr. l. 2. Chronol. Philometor, id est amator matris, inquit, dictus est per antiphrasin, eo quòd ipse occiderit matrem, sicut avus ejus dictus est Philopator, id est amator patris per antiphrasin, eo quod occiderit patrem Ptol. Evergetem. Hoc de Philopatore scribunt Appian. Just. et alii passim, sed de Philometore nullus veterum tale quid narrat; imo Pausanias in Atticis asserit matrem Philometoris occisam esse ab ejus fratre Alexandro, quem ipse excluso Philometore in regnum evexerat.

20. IN DIEBUS ILLIS CONGREGAVIT JONATHAS EOS QUI ERANT IN JUDÆA, UT EXPUGNARENT ARCEM QUÆ EST IN JERUSALEM ;] huc enim adhuc tenebatur à militibus Syris in ea jam pridem ab Antiocho collocatis. Licet enim Demetrius promisisset Jonathæ arcem Sionis tradere, si fœdus secum contra Alexandrum iniret, ut audivimus c. 10. v. 6 et 32; tamen suum hoc promissum non præstitit, eo quod Jonathas Demetrio prætulerit Alexandrum, cum eoque fœdus inierit. Jonathas ergo, videns Demetrium bello contra Alexandrum implicitum, occasione hac usus arcem Sionis obsedit.

23. ET DEDIT SE PERICULO ;] periculum enim erat ne rex Demetrius male exciperet Jonatham, eo quod suo mandato de solvenda obsidione arcis Sion non paruisset; sed Jonathas Deo confisus hoc periculum per magna dona, quæ regi detulit, discussit : iis enim ejus gratiam iniit, adeo ut ab eo factus sit aulicorum et principum Princeps, ut patet v. 26 et 27.

28. ET POSTULAVIT JONATHAS A REGE, UT IMMUNEM FACERET JUDÆAM) à milite Syro et externo, à tributo et à quovis alio onere) ET TRES TOPARCHIAS,] id est præfecturas, sive ut Josephus vocat satrapias, quæ nominantur v. 34; repete immunes faceret, eo quòd Judææ additæ subjectæque forent, promittens regi, si annueret, TALENTA TRECENTA.

29. ET CONSENSIT REX,] tanto pretio illectus.

31. EXEMPLUM EPISTOLÆ QUAM SCRIPSIMUS LASTHENI PARENTI NOSTRO.] Lasthenes hic fuit hospes ille Gnidius, sive Cretensis, cui Demetrius senior conflicturus cum Alexandro Veles Demetrium hunc juniorem filium suum commendavit, ut ex Justino dixi c. 10. Quare Demetrio seniore in prælio occiso, Lasthenes hic Demetrium ejus filium è Creta cum exercitu in Syriam reduxit, eique patris regnum restituit teste Josepho lib. 13. c. 8. et aliis. Quocirca Demetrius Lasthenem parentis loco coluit, eumque suum vicarium effecit, ac Syriæ aliisque provinciis præfecit. Ad eum ergo hîc scribit Demetrius rex, ut Judæam à tributis et oneribus faciat immunem, quod petebat Jonathas, ac exemplum litterarum suarum ad Lasthenem datarum mittit ad Jonatham, ut à Lasthene beneficium regis executioni mandari postulet. Apte vocatus fuit *Lasthenes,* Græce *Laasthenes,* id est *lapidis robur*, ait Pagnin. vel potius Laosthenes, et per crasin Lasthenes : Laosthenes enim Græce idem est quod Demosthenes, id est, populi robur et fortitudo. Talem enim decet esse Principem, qualis fuit hic Lasthenes, qui Demetrio regnum Syriæ, Syrisque suum regem fortitudine sua restituit.

32. REX DEMETRIUS LASTHENI.] Hoc est exemplum litterarum Demetrii ad Lasthenem.

34. ET TRES CIVITATES.] Græce νομους, quæ vox non tam ædificia, quam cœtus civium iisdem juribus utentes significat. Ita Serar. Salianus et alii. Concedit Demetrius Jonathæ immunitatem non tantum Judææ, sed et trium civitatum, sive toparchiarum Samariæ, quas Demetrius pater ejus Judææ addixerat, c. 10. c. 28; ideoque easdem à Demetrio filio poposcerat Jonathas, v. 28; ac Demetrius filius decretum patris secutus easdem Judæis concessit et attribuit. Sed quænam sunt hæ tres civitates ? nam in Latino textu tantum nominantur duæ, scilicet Lyda, sive Diospolis, et Ramatha, quæ fuit Samuelis patria. Resp. Sanchez esse ipsam urbem Samariam, quæ erat caput totius provinciæ Samariæ ; nam in provincia Samariæ sitas fuisse hasce tres urbes liquet ex textu hoc versu, et cap. 10. v. 28.

Verum Sept. Joseph. Pagnin. Vatablus et alii ex Græco tertiam civitatem assignant Aphæremam, quam Adrichom. in tribu Ephraim collocat juxta Lydam. Sic enim habent Sept. *Statuimus ergo illis fines Judææ et tres civitates, Aphærema et Lydam et Ramatham, quæ additæ sunt Judææ ex Samaritide, et omnia pertinentia ad ipsas omnibus sacrificantibus in Hierosolymis pro Regalibus, quæ ab eis prius accipiebat Rex per singulos annos de fructibus terræ et de fructibus arborum.*

Noster vero interpres Græcum αναιρεμα accepit ut nomen non proprium, sed appellativum, significans sequestrationem, sive separationem. Unde vertit *sequestrari.* Sensus ergo Vulgatæ editionis est, q. d. trium civitatum jam dictarum, puta Lydæ, Ramathæ et Samariæ, atque confinium, id est, locorum illorum, quæ sub earum jurisdictione sunt, annui proventus et redditus sequestrentur, id est, segregentur à tributis regiis, et apud aliquem quæstorem Judæam deponantur, ut ad templi et sacerdotum sumptus applicentur, ut hac ratione compensentur damna quæ singulis annis rex regiique quæstores iis inferebant, dum ad suos, id est profanos usus transferebant, tam illarum civitatum tributa, quàm arborum fructus, quæ prius templi sumptibus destinata erant, iisque serviebant.

Porro mirum est Josephum tribus hisce civitatibus, sive toparchiis tres alias addere, scilicet Gadæam, Joppen et Samariam.

35. ET AREAS SALINARUM.] Græce λιμνους, id est *stagna* salinarum, quæ vox, ait Sanchez, docet quomodo aqua saluginosa sive ex mari derivata, sive ex puteis jugibus exhausta duretur et concrescat. Neque enim in suo duratur naturali loco, sed in arcis lacubusque collecta. Ibi enim evaporat, et calore solis in sal concrescit. Sane Romæ à sale via Salaria nomen

accepit, quod adhuc perdurat, quoniam illa sal in Sabinos portari consueverat, ait Plinius lib. 31. c. 7; ac stipendium militare, mercesque quælibet dicta est salarium à sale, quod militibus et operariis pro mercede distribuebatur, teste Plinio ibidem.

38. ET VIDENS DEMETRIUS REX QUOD SILUIT TERRA IN CONSPECTU SUO.] Occiso enim Alexandro et Philometore mortuo, nullus erat qui Syriam invadere auderet; sed illa tota se subdidit Demetrio, quasi legitimo hæredi regique suo. Unde tunc ipse se dedit otio et voluptatibus. Quod videns Tryphon, Antiochum Alexandri filium suscitavit, qui Demetrium inertem et voluptuarium invasit et regno expulit, uti Annibalem enervarunt et perdiderunt Capuanæ deliciæ, ac Romanos Græcanicæ. Unde illud dictum vetus: Græcia victa suum victorem vicit. Audi Justinum lib. 36: *Recuperato regno, Demetrius et ipse successu rerum corruptus vitiis adolescentiæ in segnitiem labitur; tantumque contemptum apud omnes inertiæ, quantum odium ex superbia pater habuerat, contraxit.*

DIMISIT TOTUM EXERCITUM SUUM (patrium, quem scilicet pater ejus Demetrius ex Syris et Asiaticis sibi subditis collegerat), EXCEPTO PEREGRINO EXERCITU QUEM CONTRAXIT ab insulis gentium, puta ex Creta, Cypro, aliisque vicinis insulis. Fecit hoc, eo quòd hi eum in regnum induxissent. Lasthenes enim ex Creta eum in regnum cum copiis Cretensibus revexerat. Verum hac ratione offendit milites patrios, suos scilicet Syros et Asiaticos, eo quòd ægre ferrent se à rege suo militia et stipendiis militaribus spoliari: offendit quoque subditos suos, qui nolebant externum militem, ægreque ferebant quòd ipse externis plus fideret quàm suis subditis; quòdque magnis sumptibus peregrinos aleret, cum parvo pretio domesticos et subjectos conducere posset. Quocirca INIMICI ERANT EI OMNES EXERCITUS PATRUM EJUS, qui proinde ad Antiochum ejus æmulum transierunt, ac pro eo pugnantes Demetrium regno expulerunt. Exosum enim habebant peregrinum militem, ideoque non raro insolentem.

Discant hìc Principes subditos suos honorare, eisque fidere potius quàm externis. Sic enim subditorum animos, amorem, fidem et obedientiam sibi conciliabunt. Ita fecit Alexander Magnus, qui ut Persas à se victos subactosque sibi conciliaret, Persicum habitum assumpsit. Persas in militiam conscripsit, suisque ducibus Persides dedit uxores, ac Darii matrem, uxorem et filias miris honoribus et beneficiis affecit, teste Curtio.

39. TRYPHON AUTEM ERAT QUIDAM PARTIUM ALEXANDRI PRIUS.] Tryphon hic ab Appiano et aliis vocatur Diodorus, diciturque natione, vel educatione fuisse Apamæus, vir potens, astutus et ambitiosus. Hic videns exercitum Syriacum et Asiaticum dimissum à Demetrio, eumdem sibi adscivit, ut per eum Antiocho filio Alexandri Velis, qui fuerat æmulus hostisque Demetrii occisus à Philometore, in speciem restitueret, sed revera ut ipse illud occuparet. Itaque factum est. Porro Antiochum hunc Alexandri filium Appianus et alii pariter vocant Alexandrum. Denique Tryphon hic Antiochi *pupilli* (sic enim legendum est apud Justinum l. 36. pro *privigni*) tutor paulo post ejusdem factus est tortor, ut ejus regnum occuparet, sed modico tempore co gavisus est; nam et ipse tertio post anno occisus est ab Antiocho Sedete fratre et successore Demetrii. Ita Josephus.

41. ET MISIT JONATHAS AD DEMETRIUM REGEM, UT EJICERET EOS (milites Demetrianos) QUI IN ARCE ERANT IN JERUSALEM,] qui occupabant arcem Sion. Hinc patet Jonatham necdum occupasse arcem Sion, imo obsidionem ejus solvisse. Concessit tamen, vel potius promisit Demetrius se traditurum arcem Jonathæ, si ipse sibi milites suos ad suam tutelam mitteret. Subditi enim ejus Antiocheni in ipsum insurrexerunt ad 220 millia, ex quibus milites ter mille Judæi à Jonatha submissi occiderunt centum millia, ac Demetrium liberarunt, ut sequitur. Magna fuit hæc fortitudo, fama et gloria Judæorum.

46. AULAM], puta palatium, sive arcem in quam Demetrius confugerat.

53. ET MENTITUS EST OMNIA QUÆCUMQUE DIXIT,] q. d. Demetrius videns, vel potius putans se suaque esse in tuto, fidem datam Jonathæ fefellit, cœpitque eum vexare et persequi. Magna fuit hæc Demetrii ingratitudo et perfidia, ob quam paulo post à Tryphone Pædagogo Antiochi prælio superatus et regno pulsus fuit, utpote desertus à Jonatha et Judæis, imo ab eis profligatus et cæsus, ut dicitur v. 56. Antiochus enim fœdus iniit cum Jonatha contra Demetrium, eumque magnis honoribus auxit. Quare milites Syri, qui à Demetrio dimissi erant, ad Jonatham se contulerunt, quibus Jonathas instructus Ascalonem, Gazam aliasque urbes expugnavit.

56. ET ACCEPIT TRYPHON BESTIAS,] puta elephantes quos Demetrius in aciem eduxerat cum cæteris ejus machinis bellicis, adeoque castris eum exuit, ET OBTINUIT ANTIOCHIAM, urbem regiam regnique metropolim. Id fecit ope Jonathæ quem proinde magnis honoribus auxit, ac ope exercitus Syriaci, qui à Demetrio dimissus ad Antiochum ejus æmulum transierat. Porro Jonathas pergens pro Antiocho pugnare, adjutus exercitu ejus Syriaco expugnavit Ascalonem, Gazam aliasque urbes.

58. DEDIT EI POTESTATEM BIBENDI IN AURO,] puta ex aureo poculo, scypho, phiala, vel calice. Reges enim Persarum et Asiæ aurum voluerunt sibi esse proprium. Unde Xenophon lib. 1. de exped. Cyri magnum dicit à rege Persarum beneficium concedi, si per illum alicui liceat aureum collo gestare torquem, aureas armillas, aureum acinacem: idem iterum docet lib. 1. Cyrop. Procopius lib. 1. de bello Persico negat cuiquam licere aureo utì annulo, aut fibula, aut zona, nisi regis concessu. Hinc et Esther c. 6. concessum est Mardochæo ab Assuero rege, ut torquem gestaret aureum. Idem promisit Balthassar, Dan. c. 5, illi qui litteras in pariete descriptas explicaret, et lib. 3. Esdræ c. 3. illi cujus sermo fuerit sapientior, concedendum dicitur à Dario rege ut induatnr purpura, et ut in auro bibat, et super aurum dormiat, et currum aureo freno et torquem aureum gestet.

60. PERAMBULABAT TRANS FLUMEN (Judææ, puta trans Jordanem) CIVITATES.

62. ET PERAMBULAVIT REGIONEM) Jonathas, quasi victor et triumphator, omnia sibi et Antiocho subjugans, ac Demetrio adimens) USQUE

AD DAMASCUM, Hoc enim significat : *τὸ perambulavit*, ut dixi Zachar. v. 11.

63. ET AUDIVIT JONATHAS QUOD PRÆVARICATI SUNT PRINCIPES DEMETRII IN CADES QUÆ EST IN GALILÆA,] quod scilicet Demetriani sollicitarent incolas Cades et Galilæos ad rebellandum Jonathæ et subjiciendum se Demetrio. Fecerunt hoc eo consilio, ut Jonatham è Syria et Damasco, ubi omnia subjugabat sibi et Antiocho, revocarent in Galilæam, ne aliena foris consectans sua domi perderet; VOLENTES EUM AMOVERE A NEGOTIO REGNI, ne scilicet negotia regni Syriæ pro Antiocho curaret et promoveret, sed sua in Galilæa custodiret. Unde Josephus: *Cum vellent*, inquit, *abstrahere Jonatham à Syria, laturum opem Galilæis suæ ditionis hominibus.*

Nota, *prævaricari* in Script. est rebellare et rebellionem concitare : hoc enim est Hebr. מרד *marad.* Sic 4. Reg. 1. 1. dicitur rex et populus Moab prævaricatus in regem Israel, id est, rebellasse illi, cui antea subditus fuerat, eique solitum negasse tributum. Porro Salianus opinatur pro *prævaricati sunt* legendum *præparati sunt:* hoc enim significat Græcum παρεσαν, id est adstiterunt ; sed videtur Noster legisse παρενομησαν, vel παρεβησαν, id est, *prævaricati sunt.*

64. ET OCCURRIT ILLIS (Jonathas, cum eisque conflixit, ut dicitur v. 62.); FRATREM AUTEM SUUM RELIQUIT INTRA PROVINCIAM,] scilicet intra Judæam, ut eam tutaretur ; Simon autem expugnavit Bethsuram, quæ insignis erat munitio juxta Jerusalem v. 66.

67. ET JONATHAS ET CASTRA EJUS APPLICUERUNT AD AQUAM GENEZAR,] scilicet ad stagnum Genezareth, quod et mare Galilææ, vel mare Tiberiadis dicitur.

68. ET ECCE CASTRA ALIENIGENARUM (hostium Demetrianorum suscitantium incolas Cades ad rebellandum Jonathæ v. 63.) OCCURREBANT IN CAMPO,] Græce in campum.

70. ET FUGERUNT, QUI ERANT EX PARTE JONATHÆ,] utpote circumventi ab hostibus ex insidiis, quas non præviderant, prodeuntibus ; hisce enim territi fugerunt, veriti ne intercepti in medio contrucidarentur, ait Josephus.

ET NEMO EX EIS RELICTUS EST NISI MATHATHIAS FILIUS ABSALOMI, ET JUDAS FILIUS CALPHEI, PRINCEPS (Græce *principes:* ambo enim erant duces) MILITIÆ EXERCITUS,] intellige cum aliquot sibi familiaribus generosioribus proximisque asseclis : unde Josephus ait cum eis mansisse 50 milites, qui à desperatione, inquit, sumpta audacia tanto impetu adversam hostium frontem impulerunt, ut territi, quasi furentibus cederent. Quomodo enim duo soli totam hostium vim sustinuissent? Ita Serarius.

71. ET SCIDIT JONATHAS VESTIMENTA SUA, ET POSUIT TERRAM IN CAPITE SUO,] pulverem inspersit capiti suo in signum doloris et pœnitentiæ; itaque toto corde compunctus supplex oravit Deum, ut in re tam arcta, et quasi desperata solitam opem ferret. Quare cum paucis quasi leo irruens in hostes eos cecidit et fudit. Quod videntes ejus socii è fuga ad eum reversi, hostes persecuti ex eis ceciderunt tria millia. Laudat S. Amb. l. 1. Officiorum c. 41. Jonathæ animum et fortitudinem, quod solus aciem inclinatam restituerit et victoriam deperditam recuperaverit. *Jonathas,* ait, *parva manu adversus exercitus regios pugnans, desertas à suis et cum duobus tantum relictus reparavit bellum, avertit hostem, fugitantes suos ad societatem revocavit triumphi.*

Moral. disce hîc quantum in bellis rebusque arduis valeat ducis constantia et magnanimitas, adeo ut milites suos jam victos faciat victores. Unde illud : Fortior est exercitus cervorum duce leone, quàm leonum duce cervo. Nam ut ait Vegetius l. 3. de re milit. c. 25. *Si pars exercitus fugerit, minime desperandum, cum in ejusmodi necessitate, ducis constantia totam sibi possit vindicare victoriam. Innumerabilibus hoc accidit bellis, et pro superioribus sunt habiti, qui minime desperarunt. Nam in simili conditione fortior creditur, quem adversa non frangunt. Prior ergo de cæsis hostibus spolia capiat, et quod ipsi dicunt, colligat campum, prior clamore ac buccinis exultare videatur. Hæc fiducia perterrebit inimicos, et suis fiduciam geminabit, quasi victor ex omni parte discesserit.*

Exempla dat Julius Frontinus l. 2. de Stratagematibus c. 8. *Furius Agrippa,* inquit, *consul, cedente cornu, signum militare ereptum signifero, in hostes Hernicos et in æquos misit : quo facto ejus prælium restitutum est. Summa enim alacritate Romani ad recipiendum signum incubuerunt. T. Quintius Capitolinus Coss. signum in hostes Phaliscos ejecit, militesque id repetere jussit. M. Furius Camillus Fr. Mil. consulari potestate, cunctante exercitu, arreptum manu signiferum in hostes Volscos et Latinos traxit, cæteros puduit non sequi. Salvius Pelignus bello Persico idem fecit. Q. Furius, averso exercitu, cum occurrisset, affirmavit non recepturum se in castra quemquam, nisi victorem, reductisque in aciem victoria potitus est. Scipio apud Numantiam, cum aversum suum videret exercitum, pronuntiavit sibi pro hoste futurum, quisquis in castra redisset.* Ac mox his majora subjungens addit : *M. Attilius consul bello Samnitico ex acie refugientibus in castra militibus aciem suorum opposuit, affirmans secum et cum bonis civibus dimicaturos eos, nisi cum hostibus maluissent ; ea ratione universos in aciem reduxit. L. Sylla cedentibus jam legionibus exercitui Mithridatico, ductu Achelai, stricto gladio in primam aciem procurrit, appellansque milites, dixit : Si quis quæsisset ubi Imperatorem reliquissent, responderent pugnantem in Bœotia, cujus rei pudore universi eum secuti sunt. Julius Cæsar ad Mundam suis referentibus pedem, equum suum abduci à conspectu suo jussit, et in primam aciem pedes prosiliit : milites, dum destituere Imperatorem erubescunt, redintegrarunt prælium.*

CAPUT DUODECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Jonathas foedus cum Romanis et Lacedæmoniis renovat. Mox v. 24. exercitum Demetrii profligat, Arabesque fugat. Inde v. 33. Simon Joppen aliasque urbes præsidiis communit. Denique v. 39. Tryphon perfide Jonatham quasi amicum invitans capit, carcerique mancipat.

1. Et vidit Jonathas quia tempus eum juvat, et elegit viros, et misit eos Ro-
mam, statuere et renovare cum eis amicitiam : 2. et ad Spartiatas, et ad
alia loca misit epistolas secundum eamdem formam. 3. Et abierunt Ro-
mam, et intraverunt curiam, et dixerunt : Jonathas summus sacerdos et
gens Judæorum miserunt nos, ut renovaremus amicitiam et societatem
secundum pristinum. 4. Et dederunt illis epistolas ad ipsos per loca, ut
deducerent eos in terram Juda cum pace. 5. Et hoc est exemplum episto-
larum quas scripsit Jonathas Spartiatis : 6. Jonathas summus sacerdos, et seniores gentis,
et sacerdotes, et reliquus populus Judæorum, Spartiatis fratribus salutem. 7. Jampridem missæ
erant epistolæ ad Oniam summum sacerdotem ab Ario, qui regnabat apud vos, quoniam estis
fratres nostri, sicut rescriptum continet, quod subjectum est. 8. Et suscepit Onias virum, qui
missus fuerat cum honore : et accepit epistolas, in quibus significabatur de societate et amici-
tia. 9. Nos, cum nullo horum indigeremus, habentes solatio sanctos libros, qui sunt in mani-
bus nostris, 10. maluimus mittere ad vos renovare fraternitatem et amicitiam, ne forte alieni
efficiamur à vobis : multa enim tempora transierunt, ex quo misistis ad nos. 11. Nos ergo in
omni tempore sine intermissione in diebus solemnibus, et cæteris quibus oportet, memores su-
mus vestri in sacrificiis quæ offerimus, et in observationibus, sicut fas est et decet meminisse
fratrum. 12. Lætamur itaque de gloria vestra. 13. Nos autem circumdederunt tribulationes
et multa prælia, et impugnaverunt nos reges, qui sunt in circuitu nostro. 14. Noluimus ergo
vobis molesti esse, neque cæteris sociis et amicis nostris, in his præliis. 15. Habuimus enim de
cœlo auxilium, et liberati sumus nos, et humiliati sunt inimici nostri. 16. Elegimus itaque
Numenium Antiochi filium, et Antipatrem Jasonis filium, et misimus ad Romanos renovare cum
eis amicitiam et societatem pristinam. 17. Mandavimus itaque eis ut veniant etiam ad vos, et
salutent vos, et reddant vobis epistolas nostras de innovatione fraternitatis nostræ. 18. Et nunc
benefacietis respondentes nobis ad hæc. 19. Et hoc est rescriptum epistolarum, quod miserat
Oniæ : 20. Arius, rex Spartiatarum, Oniæ sacerdoti magno salutem. 21. Inventum est in scrip-
tura de Spartiatis et Judæis, quoniam sunt fratres, et quod sunt de genere Abraham. 22. Et
nunc ex quo hæc cognovimus, benefacitis scribentes nobis de pace vestra. 23. Sed et nos rescrip-
simus vobis : Pecora nostra et possessiones nostræ vestræ sunt, et vestræ nostræ; mandavi-
mus itaque hæc nuntiari vobis. 24. Et audivit Jonathas, quoniam regressi sunt Principes Deme-
trii cum exercitu multo supra quam prius, pugnare adversus eum. 25. Et exiit ab Jerusalem,
et occurrit eis in Amathite regione : non enim dederat eis spatium ut ingrederentur regionem
ejus. 26. Et misit speculatores in castra eorum, et reversi renuntiaverunt quod constituunt
supervenire illis nocte. 27. Cum occidisset autem sol, præcepit Jonathas suis vigilare, et esse
in armis paratos ad pugnam tota nocte, et posuit custodes per circuitum castrorum. 28. Et au-
dierunt adversarii quod paratus est Jonathas cum suis in bello : et timuerunt, et formidaverunt
in corde suo, et accenderunt focos in castris suis. 29. Jonathas autem, et qui cum eo erant,
non cognoverunt usque mane : videbant autem luminaria ardentia ; 38. et secutus est eos Jona-
thas, et non comprehendit eos : transierunt enim flumen Eleutherum. 31. Et divertit Jonathas
ad Arabas, qui vocantur Zabadæi, et percussit eos, et accepit spolia eorum. 32. Et junxit, et

venit Damascum, et perambulabat omnem regionem illam. 33. Simon autem exiit, et venit usque ad Ascalonem, et ad proxima præsidia : et declinavit in Joppen, et occupavit eam (34. audivit enim quod vellent præsidium tradere partibus Demetrii); et posuit ibi custodes ut custodirent eam. 35. Et reversus est Jonathas, et convocavit seniores populi, et cogitavit cum eis ædificare præsidia in Judæa, 36. et ædificare muros in Jerusalem, et exaltare altitudinem magnam inter medium arcis et civitatis, ut separaret eam à civitate, ut esset ipsa singulariter, et neque emant, neque vendant. 37. Et convenerunt, ut ædificarent civitatem ; et cecidit murus qui erat super torrentem ab ortu solis, et reparavit eum qui vocatur Caphetetha : 38. et Simon ædificavit Adiada in Sephela, et munivit eam, et imposuit portas et seras. 39. Et cum cogitasset Tryphon regnare Asiæ, et assumere diadema, et extendere manum in Antiochum regem : 40. timens ne forte non permitteret eum Jonathas, sed pugnaret adversus eum, quærebat comprehendere eum et occidere. Et exsurgens abiit in Bethsan. 41. Et exivit Jonathas obviam illi cum quadraginta millibus virorum electorum in prælium, et venit Bethsan. 42. Et vidit Tryphon quia venit Jonathas cum exercitu multo ut extenderet in eum manus, et timuit. 43. Et excepit eum cum honore, et commendavit eum omnibus amicis suis, et dedit ei munera; et præcepit exercitibus suis ut obedirent ei, sicut sibi. 44. Et dixit Jonathæ : Utquid vexasti universum populum, cum bellum nobis non sit? 45. Et nunc remitte eos in domos suas : elige autem tibi viros paucos qui tecum sint, et veni mecum Ptolemaidam, et tradam eam tibi, et reliqua præsidia, et exercitum, et universos præpositos negotii, et conversus abibo : propterea enim veni. 46. Et credidit ei, et fecit sicut dixit ; et dimisit exercitum, et abierunt in terram Juda. 47. Retinuit autem secum tria millia virorum, ex quibus remisit in Galilæam duo millia ; mille autem venerunt cum eo. 48. Ut autem intravit Ptolemaidam Jonathas, clauserunt portas civitatis Ptolemenses, et comprehenderunt eum ; et omnes qui cum eo intraverant gladio interfecerunt. 49. Et misit Tryphon exercitum et equites in Galilæam et in campum magnum, ut perderent omnes socios Jonathæ. 50. At illi cum cognovissent quia comprehensus est Jonathas, et periit, et omnes qui cum eo erant, hortati sunt semetipsos, et exierunt parati in prælium. 51. Et videntes hi, qui insecuti fuerant, quia pro anima res est illis, reversi sunt ; 52. illi autem venerunt omnes cum pace in terram Juda. Et planxerunt Jonathan, et eos qui cum ipso fuerant, valde : et luxit Israel luctu magno. 53. Et quæsierunt omnes gentes, quæ erant in circuitu eorum, conterere eos; dixerunt enim : 54. Non habent principem et adjuvantem ; nunc ergo expugnemus illos, et tollamus de hominibus memoriam eorum.

1. Et vidit Jonathas quia tempus eum juvat] quo, post heroica facta totque victorias, ingens nominis ejus fama percrebuerat apud Romanos et Spartiatas, ut ambirent cum eo inire amicitiam et fœdus.

2. Et ad Spartiatas,] incolas Spartæ, qui et Lacones sive Lacedæmonii sunt dicti, et fuere posteri Heraclidarum (sociorum Herculis) Agidæ nominati, quos Lycurgus suis legibus ad miram politiam, temperantiam et fortitudinem evexit, ideoque Lacones pro libertate Spartæ omni ævo acerrime certarunt, et etiamnum cum Turca certant. Licet enim ei tributum pendant, tamen urbem arcemque suam ab omni Turcarum præsidio liberam servant, et constantissime tuentur.

7. Jampridem missæ erant epistolæ ad Oniam summum Sacerdotem (Pontificem) ab Ario, qui regnabat apud vos.] Arius hic fuit inter Agidarum reges quartus à fine, qui multa contra Pyrrhum Epiri, et Antigonum Macedoniæ reges prælia commisit, atque ad Oniam Pontificem sociales et fœderales dedit litteras quæ recitantur v. 20.

9. Nos cum nullo horum indigeremus habentes solatio sanctos libros.] Posterior pars dat causam prioris, q. d. Ideo non indiguimus vestra ope, nec eam imploravimus ; quia hanc præstiterunt nobis libri Mosis et Prophetarum qui nobis certo promittunt in rebus arctis et desperatis Dei auxilium, si ei fideliter serviamus eumque invocemus. Deum ergo invocantes, et adjutorem habentes, homines auxiliatores non quæsivimus.

11. In observationibus] sacrorum rituum, festorum et orationum. Unde Græca clarius habent : *in obsecrationibus.*

21. Inventum est in Scriptura (non sacra, licet id quoque velit Josephus lib. 13. c. 9, sed profana, puta in historiis et Chronicis Spartiatarum) de Spartiatis et Judæis, quoniam (quòd) sunt fratres, et quod sunt de genere Abraham.] Spartiatæ enim jactabant se prognatos ex Abraham per Ceturam, quæ fuit tertia Abrahæ uxor, Genes. 25. 1. Ita Josephus, licet alii putent Spartiatas ab Abraham per Agar et Ismaelem descendere. Plures hujus cognationis Spartiatarum cum Judæis conjecturas affert Serarius hìc, p. 753. in medio, quarum prima est magna similitudo utrorumque, tum in legibus, uti notavit Clemens Alexandrinus 1. Strom. tum in institutis præsertimque in ablutionibus quotidianis et unctionibus, de quibus Strabo l. 3, tum in constantia, robore et fortitudine bellica. Deni-

que cum Nabuchodonosor obsedit Tyrum, multi incolarum profugerunt in Cyprum, Macedoniam Græciamque, ait S. Hieronymus in cap. 23. Isaiæ. Idem fecisse Judæos obsessa ab eodem vicina Jerosolyma plane credibile est. Unde idem S. Hieronymus in epist. ad Ephesios Ephesum dictam asserit ab Hebr. חפץ *chephets*, id est voluntas, benevolentia. Atque hac de causa Spartæ multi degebant Judæi qui cum Spartiatis conjugia inibant.

23. Possessiones nostræ vestræ sunt, et vestræ nostræ:] formula est loquendi significandique se esse amicos, q. d. Spartiatæ sunt amici Judæorum, ideoque possessiones suas eis offerunt, et possessiones ipsorum suas æstimant; amicorum enim omnia sunt communia. Addit Josephus litteras has Spartiatarum obsignatas fuisse proprio urbis eorum sigillo, quod erat signum aquilæ quæ unguibus tenebat draconem.

24. Regressi sunt principes Demetrii cum exercitu multo supra quam prius,] id est, multo majore quàm prius fuerat, ut dedecus fugæ præcedentis abolerent, Jonathamque validius oppugnarent.

25. Et occurrit eis in Amathite regione.] Regio hæc est pars Syriæ et confinis, imo terminus Judææ, ut patet 3. Reg. 8. 65; et lib. 4. c. 14. 15. sita est juxta Libanum et Damascum. Tota ergo hæc regio dicitur Amath, vel Emath, aut Hamath, vel Hemath, indeque Amathites, vel Hemathites. Prudenter hoc fecit Jonathas, ut extra Judæam suam in Syria cum hostibus confligeret. Militare enim præceptum est cum hoste colligendum esse in terra non propria, sed hostili, ut illam, non tuam vastes. Sic Scipio sub idem hoc tempus noluit confligere cum Annibale in Italia; sed trajecit in Africam, eòque avocavit Annibalem, ac tandem Carthaginem ipsam expugnavit.

28. Et accenderunt focos in castris suis,] ut simularent Demetriani se in castris degere et vigilare, non vero fugere, ne si Jonathas adverteret eos fugere, fugientes insequeretur. Idem fecit Annibal focorum excitatione fallens Romanos sua castra cingentes, et ex eorum manibus elabens.

36. Cogitavit Jonathas exaltare altitudinem inter medium arcis et civitatis, ut separaret eam a civitate, ut esset ipsa singulariter, et neque emant, neque vendant.] Jonathas, videns arcem Sion à Demetrianis incessam ob munitionem ægre à se posse expugnari, erexit murum altum inter arcem et urbem Jerusalem, eoque seclusit arcem ab urbe ut ipsa esset singularis, id est solitaria, nec ullum haberet cum urbe commercium, adeoque potestatem sua vendendi et emendi in urbe eis ademit; qua ratione eos ad tantam famem adegit, ut cogerentur se dedere, ut patebit capite sequenti, v. 49 et 50.

39. Et cum cogitasset Tryphon regnare (dominari) Asiæ,] nimirum facere se regem Asiæ, occiso Antiocho rege pupillo, cujus ipse erat tutor.

40. Et exsurgens abiit in Bethsan] quæ postea Scythopolis est dicta, sitaque juxta Tyberiadem.

45. Veni mecum Ptolemaidam, et tradam eam tibi.] Hæc enim civitas confinis erat Judææ, ideoque à Demetrio promissa fuerat Jonathæ, cap. 10. 39. Vide hìc perfidiam, dolum et insidias Tryphonis.

46. Et credidit ei.] Nimis facile Jonathas vir simplicis candidique animi credidit versipelli et perfido Tryphoni; quare temere dimisit exercitum, ideoque captus ab eo et occisus est.

51. Videntes hi qui insecuti fuerant (milites Triphonis), quia pro anima res est illis (id est quòd Judæi pro vita sua pugnaturi sint usque ad mortem, reversi sunt;] nam cum desperatis, aut animo resolutis, qui scilicet aut vincere, aut mori decreverunt, periculosissime pugnatur, nec nisi cum certo magnæ cladis accipiendæ discrimine, uti docent Vegetius et Julius Frontinus, l. 2. de Stratagematibus, c. 6. cujus titulus est : *De mittendo hoste, ne clausus prælium ex desperatione redintegret*, ubi idipsum multis exemplis confirmat. *L. Marius*, inquit, *cui, duobus Scipionibus occisis, exercitus imperium detulit, cum circumventi ab eo Pœni, ne inulti morerentur, acrius pugnarent, laxatis manipulis, et concesso fugæ spatio, dissipatos sine periculo suorum trucidavit. C. Cæsar Germanos inclusos, ex desperatione fortius pugnantes, emitti jussit, fugientesque aggressus est. Annibal, cum ad Trasimenum inclusi Germani acerrime pugnarent, deductis ordinibus fecit eis abunde potestatem, euntesque sine suorum sanguine stravit. Antigonus rex Macedonum Ætolis, qui in obsidionem ab eo compulsi fame urgebantur, statuerantque eruptione facta commori, viam fugæ dedit, atque ita infracto impetu eorum, insecutos, aversos cecidit. Themistocles, victo Xerxe, volentes suos pontem rumpere prohibuit, cum docuisset potius esse eum expelli ex Europa, quàm cogi ex desperatione pugnare. Idem misit ad eum, qui indicaret in quo periculo esset, nisi fugam maturaret.* Vide dicta 2. Reg. 2. v. 26. ad illa : *An ignoras quòd periculosa sit desperatio.*

Nota hæc omnia fusius narrari à Josepho, Appiano et Justino, libris 35 et 36, in quibus tamen nonnulla sunt quæ à narratione S. Scripturæ hoc loco dissentiunt, in quibus proinde plane fides vacillat. Atque ut videas quàm Gentiles Judæis infensi eorum res vel ignorarint, vel depravarint, Justinus citato libro 36. ita de Judæis scribit : *Fuit Judæis origo Damascena, quæ Syriæ nobilissima civitas est; unde et Syriis à regibus genus ex regina Semiramide fuit. Nomen urbi à Damasco rege inditum; in cujus honore, Syrii sepulcrum Arathis uxoris ejus pro templo coluere, deamque exinde sanctissimæ religionis habent. Post Damascum Abraham, Moses, Israel reges fuere. Sed Israelem felix decem filiorum proventus majoribus suis clariorem fecit. Itaque populum in decem regna divisum filiis tradidit omnesque ex nomine Judæ, qui post divisionem decesserat, Judæos appellavit, colique ejus memoriam ab omnibus jussit;* ubi plures vides errores et figmenta quàm sententias, sed falsiora his subjicit dicens Joseph filium Jacob fuisse magum, additque : *Filius ejus* (Josephi) *fuit Moses, quem etiam præter paternæ scientiæ hæreditatem formæ pulchritudo commendabat. Sed cum scabiem Ægyptii et prurigenem paterentur, responso moniti eum cum ægris, ne pestis ad plures serperet, terminis Ægypti pellunt. Dux igitur exulum factus, sacra Ægyptiorum furto abstulit, quæ repetentes armis Ægyptii, domum redire tempestatibus compulsi sunt.*

Et non multis interjectis : *Et quoniam metu contagionis pulsos se ab Ægypto meminerant, ne eadem causa invisi apud incolas forent, caverunt ne cum peregrinis communicarent; quod ex causa factum, paulatim in disciplinam religionemque convertit. Post Mosen etiam ejus filius Aruas, sacerdos sacris Ægyptiis, mox rex creatur, semperque exinde hic mos apud Judæos fuit, ut eosdem et reges et sacerdotes haberent; quorum justitia religione permixta, incredibile quantum coaluere.*

Quid hisce mendaciis agglomeratis et condensatis falsius dici potest?

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

JONATHÆ CAPTO SUCCEDIT FRATER SIMON, QUI TRYPHONI PRO JONATHA LYTRUM CENTUM TALENTORUM, ET DUOS EJUS FILIOS OBSIDES POSCENTI MISIT ET PERSOLVIT ; SED IIS ACCEPTIS PERFIDUS TRYPHON JONATHAM CUM FILIIS OCCIDIT. IDEM MOX V. 31. INTERFICIT ANTIOCHUM PUPILLUM SIBI COMMISSUM, REGNUMQUE EJUS OCCUPAT. QUARE CONTRA EUM SIMON JUDÆÆ URBES COMMUNIT, FOEDUSQUE CUM DEMETRIO TRYPHONIS ÆMULO SANCIT. DENIQUE V. 43. GAZAM ET V. 49. ARCEM SION FAME EXPUGNAT, AC JOANNEM FILIUM SUUM EXERCITUI PRÆFICIT.

1. ET audivit Simon quod congregavit Tryphon exercitum copiosum, ut veniret
in terram Juda, et attereret eam. 2. Videns quia in tremore populus est
et in timore, ascendit Jerusalem, et congregavit populum; 3. et adhortans
dixit : Vos scitis quanta ego, et fratres mei, et domus patris mei, fecimus
pro legibus et pro sanctis prælia, et angustias quales vidimus; 4. horum
gratia perierunt fratres mei omnes propter Israel, et relictus sum ego solus.
5. Et nunc non mihi contingat parcere animæ meæ in omni tempore tribu-
lationis : non enim melior sum fratribus meis. 6. Vindicabo itaque gentem meam, et sancta,
natos quoque nostros, et uxores : quia congregatæ sunt universæ gentes conterere nos inimici-
tiæ gratia. 7. Et accensus est spiritus populi, simul ut audivit sermones istos. 8. Et responde-
runt voce magna dicentes : Tu es dux noster loco Judæ et Jonathæ fratris tui; 9. pugna prælium
nostrum, et omnia quæcumque dixeris nobis faciemus. 10. Et congregans omnes viros bella-
tores, acceleravit consummare universos muros Jerusalem, et munivit eam in gyro. 11. Et
misit Jonathan filium Absalomi, et cum eo exercitum novum, in Joppen; et ejectis his qui
erant in ea, remansit illic ipse. 12. Et movit Tryphon à Ptolemaida cum exercitu multo, ut
veniret in terram Juda, et Jonathas cum eo in custodia. 13. Simon autem applicuit in Addus
contra faciem campi. 14. Et ut cognovit Tryphon quia surrexit Simon loco fratris sui Jonathæ,
et quia commissurus esset cum eo prælium, misit ad eum legatos, 15. dicens : Pro argento quod
debebat frater tuus Jonathas in ratione regis, propter negotia quæ habuit, detinuimus eum.
16. Et nunc mitte argenti talenta centum, et duos filios ejus obsides, ut non dimissus fugiat à
nobis, et remittemus eum. 17. Et cognovit Simon quia cum dolo loqueretur secum, jussit tamen
dari argentum et pueros ; ne inimicitiam magnam sumeret ad populum Israel, dicentem :
18. Quia non misit ei argentum et pueros, propterea periit. 19. Et misit pueros et centum
talenta : et mentitus est, et non dimisit Jonathan. 20. Et post hæc venit Tryphon intra regio-
nem, ut contereret eam : et gyraverunt per viam quæ ducit Ador ; et Simon et castra ejus
ambulabant in omnem locum quocumque ibant. 21. Qui autem in arce erant, miserunt ad
Tryphonem legatos, ut festinaret venire per desertum, et mitteret illis alimonias. 22. Et paravit
Tryphon omnem equitatum, ut veniret illa nocte : erat autem nix multa valde, et non venit in
Galaaditim. 23. Et cum appropinquasset Bascaman, occidit Jonathan et filios ejus illic. 24. Et
convertit Tryphon, et abiit in terram suam. 25. Et misit Simon, et accepit ossa Jonathæ fra-
tris sui, et sepelivit ea in Modin civitate patrum ejus. 26. Et planxerunt eum omnis Israel
planctu magno, et luxerunt eum dies multos. 27. Et ædificavit Simon super sepulcrum patris

sui et fratrum suorum ædificium altum visu, lapide polito retro et ante. 28. Et statuit septem pyramidas, unam contra unam patri et matri, et quatuor fratribus : 29. et his circumposuit columnas magnas; et super columnas arma, ad memoriam æternam; et juxta arma naves sculptas, quæ viderentur ab omnibus navigantibus mare. 30. Hoc est sepulcrum quod fecit in Modin, usque in hunc diem. 31. Tryphon autem, cum iter faceret cum Antiocho rege adolescente, dolo occidit eum. 32. Et regnavit loco ejus, et imposuit sibi diadema Asiæ, et fecit plagam magnam in terra. 33. Et ædificavit Simon præsidia Judææ, muniens ea turribus excelsis, et muris magnis, et portis, et seris : et posuit alimenta in munitionibus. 34. Et elegit Simon viros, et misit ad Demetrium regem, ut faceret remissionem regioni : quia actus omnes Tryphonis per direptionem fuerant gesti. 35. Et Demetrius rex ad verba ista respondit ei, et scripsit epistolam talem : 36. Rex Demetrius Simoni summo sacerdoti, et amico regum, et senioribus et genti Judæorum, salutem. 37. Coronam auream, et bahem quam misistis, suscepimus : et parati sumus facere vobiscum pacem magnam, et scribere præpositis regis remittere vobis quæ indulsimus. 38. Quæcumque enim constituimus vobis constant. Munitiones quas ædificastis vobis sint. 39. Remittimus quoque ignorantias et peccata usque in hodiernum diem, et coronam quam debebatis : et si quid aliud erat tributarium in Jerusalem, jam non sit tributarium. 40. Et si qui ex vobis apti sunt conscribi inter nostros, conscribantur, et sit inter nos pax. 41. Anno centesimo septuagesimo ablatum est jugum Gentium ab Israel. 42. Et cœpit populus Israel scribere in tabulis et gestis publicis, anno primo sub Simone summo sacerdote, magno duce, et principe Judæorum. 43. In diebus illis applicuit Simon ad Gazam, et circumdedit eam castris, et fecit machinas, et applicuit ad civitatem, et percussit turrem unam, et comprehendit eam. 44. Et eruperant qui erant intra machinam in civitatem, et factus est motus magnus in civitate. 45. Et ascenderunt qui erant in civitate cum uxoribus et filiis supra murum, scissis tunicis suis, et clamaverunt voce magna, postulantes à Simone dextras sibi dari, 46. et dixerunt : Non nobis reddas secundum malitias nostras, sed secundum misericordias tuas. 47. Et flexus Simon, non debellavit eos : ejecit tamen eos de civitate, et mundavit ædes in quibus fuerant simulacra, et tunc intravit in eam cum hymnis, benedicens Dominum : 48. et ejecta ab ea omni immunditia, collocavit in ea viros qui legem facerent; et munivit eam, et fecit sibi habitationem. 49. Qui autem erant in arce Jerusalem prohibebantur egredi et ingredi regionem, et emere ac vendere : et esurierunt valde, et multi ex eis fame perierunt. 50. Et clamaverunt ad Simonem ut dextras acciperent; et dedit illis, et ejecit eos inde, et mundavit arcem à contaminationibus : 51. et intraverunt in eam tertia et vigesima die secundi mensis, anno centesimo septuagesimo primo, cum laude, et ramis palmarum, et cinyris, et cymbalis, et nablis, et hymnis, et canticis, quia contritus est inimicus magnus ex Israel. 52. Et constituit ut omnibus annis agerentur dies hi cum lætitia. 53. Et munivit montem templi, qui erat secus arcem, et habitavit ibi ipse, et qui cum eo erant. 54. Et vidit Simon Joannem filium suum, quod fortis prælii vir esset : et posuit eum ducem virtutum universarum, et habitavit in Gazaris.

8. Tu es dux noster loco Judæ et Jonathæ fratris tui.] Hic populus Simonem creat ducem et Pontificem anno 170 Græcorum, ut dicitur v. 41 et 42. Simon ergo ducatum et Pontificatum gessit per septem annos, nimirum usque ad annum 177 Græcorum, quo perfide à genero suo occisus est, ut dicitur c. 16. v. 14.

10. Acceleravit consummare universos muros Jerusalem,] ne Demetriani ex arce Sion eam se absente et pergente contra Tryphonem invaderent et spoliarent.

13. Simon autem applicuit in Addus,] quam ipse c. 12. 38. communierat, ubi tamen *Addus* vocatur *Adiada*, Græce *Adida*. Sita est in Palmyrena Phœniciæ regione. Hic castra locavit Simon contra faciem campi, id est ex adverso campi magni et spatiosi, invitans et irritans hac ratione Tryphonem ad conflictum secum ineundum.

14. Et ut cognovit Tryphon.] Tryphon, metuens Simonis copias, pellem leoninam in vulpinam mutavit, doloseque finxit se amicum, itaque fraudulenter à Simone centum talenta, ac duos filios Jonathæ pro ejus lytro extorsit.

15. In ratione regis,] q. d. in rationibus regis, sive in libris computuum invenimus Jonatham debere regi centum talenta : mitte ergo illa cum duobus filiis ejus obsidibus, et ego remittam tibi Jonatham. Centum talenta auri, si Attica fuerint, faciunt sexcenta millia aureorum; sin Hebræa, faciunt dupla amplius, nimirum millionem, et insuper ducenta millia aureorum ; tantam ergo vim auri Simon misit Tryphoni pro fratre Jonatha redimendo.

17. Et cognovit Simon quia cum dolo loqueretur secum.] *Cognovit*, id est, subodoratus et probabiliter suspicatus est Tryphonem secum non sincere, sed dolose agere, ex eo quod expertus

erat ejus ingenium vafrum et perfidum, præsertim cum Jonatham per fraudem cepisset, et mille ejus socios occidisset; quia tamen non erat certus eum dolose agere, et quia intime amabat Jonatham, eumque sibi et Israeli omnibus modis restitui cupiebat, et ne populo occasionem daret murmurandi sibique rebellandi, quasi qui ex ambitione regnandi, et ex avaritia neglexisset liberare Jonatham, ut ipse ejus loco imperaret, quæ rebellio plane Rempublicam Israelis evertisset, utpote cum illam invaderet cum magnis copiis Tryphon; hisce de causis prudenter Simon JUSSIT DARI ARGENTUM ET PUEROS, præsertim quia, ut ait sanctus Thomas, non putabat Tryphonem tam fore crudelem, ut eos occideret.

20. ET GYRAVERUNT PER VIAM QUÆ DUCIT ADOR,] quæ est urbs Phœniciæ mari adjacens vicina Ptolemaidi, ac à Ptolemæo Dor vel Dora (unde Dores Græcos ortos dictosque opinantur nonnulli) vocatur. Josephus tamen lib. 13. c. 13. eam vocat urbem Idumææ, forte quod ab Idumæis esset occupata eisque subjecta.

ET SIMON ET CASTRA EJUS AMBULABANT IN OMNEM LOCUM QUOCUMQUE IBANT] Tryphon et milites ejus, q. d. Simon ubique opponebat se Tryphoni, ne alicubi in fines Judææ irrumperet; circa illos gyrabat et oberrabat Tryphon.

21. QUI AUTEM IN ARCE (Sion) ERANT,] præsidiarii Tryphoniani, fame pressi miserunt ad Tryphonem ut alimenta eis per equites via deserti submitteret.

22. ERAT AUTEM NIX MULTA VALDE,] quæ impedivit Tryphonem ne posset ingredi et inferre annonam in arcem Sion: ET NON VENIT IN GALAADITIM.] Videntur hîc aliqua verba desiderari, quæ habent Græca hoc modo: *Et fuit nix multa valde, non venit propter nivem: Et movit castra, et venit in Galaaditim;* quomodo habet etiam Josephus. Et quomodo non venit in Galaaditidem, cum venerit ad ejus oppidum, dictum Bascaman, ad quod occidit Jonathan et filios ejus, ut statim subditur: amanuensem à priore *venit* ad posterius imprudenter transiliisse existimant Emmanuel Sà et Salianus. Potest tamen Latinus textus cum Græco conciliari hoc modo: Tryphon non venit in Galaaditim, ut habet Latinus, nimirum eodem die prout destinarat, idque ob nivem quæ impediebat iter, uti præcessit: quare postero vel tertio die venit in Galaaditim, ut habet Græcus, ut in Syriam et Antiochiam unde venerat, rediret.

23. ET CUM APPROPINQUASSET BASCAMAN, OCCIDIT JONATHAN ET FILIOS EJUS ILLIC.] Cum Tryphon ob nivem progredi non posset, sed regredi cogeretur, iratus occidit Jonathan cum filiis, ut suum in eum odium exprometet, utque Judæis noceret quantum posset. Addit Josephus eum commisisse prælium cum Simone, eoque superatum ex indignatione et vindicta occidisse Jonathan. Sed hujus prælii non meminit Scriptura, illudque impediebat alta nix. Porro occisus est Jonathas anno 19 sui principatus et Pontificatus (non septimo, ut ait Josephus, nec 14 Pontificatus et 18 ducatus, ut vult Scaliger); tot enim annis præfuit Israeli ut dux et Pontifex, scilicet ab anno 152 Græcorum inchoante, quo cæso Judæ in prælio successit Jonathas usque ad annum 170 Græcorum, quo à Tryphone necatus est Jonathas; qui fuit ante natalem Christi annus 141. Ita Salianus et alii.

27. ET ÆDIFICAVIT SIMON SUPER SEPULCRUM PATRIS SUI, etc. LAPIDE POLITO.] Josephus: *ex marmore candido et polito.*

28. ET STATUIT SEPTEM PYRAMIDAS, UNAM CONTRA UNAM,] id est unam alteri oppositam, sive unam ex adverso alterius, q. d. Binas et binas statuit columnas. Septem autem fuere, quia duas erexit patri et matri, quatuor totidem fratribus, scilicet Judæ, Jonathæ, Joanni et Eleazaro, 1. Machab. 2. 2; septimam vero sibi reservavit.

29. ET JUXTA ARMA, NAVES SCULPTAS,] ut per naves ostenderet eos tam mari quàm terra fuisse potentes, et utrobique illustres obtinuisse victorias, etsi bellorum navalium ab eis gestorum nulla hoc libro facta sit mentio.

30. HOC EST SEPULCRUM QUOD FECIT IN MODIN USQUE IN HUNC DIEM.] Duravit hoc sepulcrum usque ad tempora Josephi, ut ipse testatur; imo usque ad tempora S. Hieronymi per 500 annos. Nam in locis Hebr. ita scribit S. Hieronymus: *Modin vicus juxta Diospolin unde fuerunt Machabæi, quorum hodieque ibidem sepulcra monstrantur.*

31. TRYPHON AUTEM, CUM ITER FACERET CUM ANTIOCHO REGE ADOLESCENTE, DOLO OCCIDIT EUM,] uti dolo ceperat et occiderat Jonathan cum filiis. Modum necis enarrat Livii abbreviator, Epist. 55.: *Alexandri filius*, inquit, *rex Syriæ, decem annos admodum habens, à Diodoto, qui Tryphon cognominabatur, tutore suo, per fraudem occisus est, corruptis quidem medicis, qui eum calculi dolore consumi ad populum mentiti, dum secant illum, occiderunt.* Eademque videtur Josephi sententia, l. 13. c. 12. ubi ait: χειριζόμενος ἀποθανῇ, id est, *dum à chirurgis curaretur mortuus est:* quod Josephi interpres perperam vertit, *inter exercendum se est exstinctus.* Hic fuit genius perfidi Tryphonis tyranni; ideoque et ipse post biennium ab Antiocho Sedete pari modo occisus est. Porro vide hîc justum Dei judicium, quo plane impiam stirpem et propaginem impiissimi Antiochi Epiphanis in Antiocho hoc ejus nepote sustulit. Epiphani enim miserrime morienti successit filius Antiochus Eupator puer, quem Demetrius senior interemit. Eupatori successit frater Alexander Veles quem Ptolemæus Philometor in prælio interfecit; Alexandro successit hic Antiochus filius parvulus quem Tryphon necavit, ejusque regnum occupavit. Hîc ergo impia Antiochi stirps funditus exscisa est, et completum illud Psaltis: *Vidi impium superexaltatum, et elevatum super cedros Libani. Et transivi, et ecce non erat.*

32. ET FECIT PLAGAM MAGNAM,] occidens omnes qui sibi suæque regni Asiæ invasioni adversabantur. Hic ergo Tryphon solus exstitit, qui per dolum intrusit se in seriem Seleucidarum Asiæ regum, ideoque per biennium tantum illud obtinuit; eo enim exacto Alexander Sedetes Demetrii senioris filius, et junioris frater, occiso Tryphone, regnum Asiæ sibi et Seleucidis restituit.

33. ET ÆDIFICAVIT] Simon contra Tryphonem, ne Judæam invaderet, uti invaserat regnum Asiæ, PRÆSIDIA JUDÆÆ, id est arces in quibus milites præsidiarios ad eas tutandas collocavit.

34. ET MISIT AD DEMETRIUM REGEM UT FACERET REMISSIONEM] à tributis et à jugo Græcorum, sive Seleucidarum, ut scilicet Judæa non esset iis subjecta, sed libera, uti ante fuerat. Concessit id Demetrius; unde tunc nova Æra constituta

est, à qua Judæi numerare cœperunt annos, scilicet ab anno primo Simonis, ut dicitur v. 42. Porro Demetrius hic junior filius fuit Demetrii senioris, cognomento Nicanor, qui paulo ante à Tryphone fuerat regno ejectus, 11. v. 55, ac ibidem v. ult. à Jonatha bis fusus fugatusque; nunc vero Tryphonem metuens cum Simone fœdus init, ideoque Judææ suam libertatem postliminio restituit.

QUIA ACTUS OMNES TRYPHONIS (quibus Judæis gravia tributa et onera imposuerat) PER DIREPTIONEM (id est, per subreptionem et apertam injustitiam prædationemque) FUERANT GESTI ;] unde Græca habent : *Quia actus omnes Tryphonis erant rapinæ*, ideoque rescindendi; unde ea rescidit Demetrius.

37. CORONAM AUREAM ET BAHEM QUAM MISISTIS,] quasi gratulantes mihi regnum recuperatum, optantesque victoriam de Tryphone; cujus symbolum et omen est Bahes; Græce βαινη, id est ramus palmæ, non ex arbore evulsus, sed ex auro fabrefactus. Sic enim vertit Noster, v. 51. Bajon enim, sive βαις est ramus palmæ, ita dictus παρα τὸ βια τιλλεσθαι, quod non facile revelli possit, eo quòd natura sua sursum nitatur contra deprimentis manum. Hinc Joan. 12. rami palmarum vocantur βαια φοινικων. Sic l. 2. c. 14. v. 4. Alcimus obtulit alteri Demetrio coronam auream, et palmam, et thallos qui rami sunt: ex quo conjectari licet hæc Syriæ regibus à Judæis deferri solita. Hinc et βαια dicebantur dona, quæ Imperator Constant. suis Palatinis, et Patriarcha suis clericis dabat ante diem Palmarum, quo Ecclesia ramos palmarum fidelibus distribuit. Noster Sanchez : Bahem, inquit, Hebr. בהם idem valet quod *in illis*, aut *inter illos*. Videtur autem Simon à Demetrio rege postulasse ut se reliquosque Judæos habeat cum illis qui amici sunt et fœderati, aut inter illos qui subditi sunt et vectigales, ut illos contra Tryphonem communem adversarium tueatur, qui ut præ se proxime tulerat, ad Judæorum cædem toto animo et imperii viribus ferebatur.

Porro Isidorus in Glossario : *Baen*, inquit, *est lamina auri ab aure ad aurem qua familiares regum utebantur; ornamentum colli ex auro et gemmis, quod alio nomine torques dici potest* ; unde gallicum *bague*, et Belgicum *bagghe*, id est *bacca*, bulla, monile nimirum baccatum, ut vocat Virgil. Æneid. 1. hoc est baccis, id est gemmis ornatum.

Denique nonnulli *bahem* suspicantur deductum ab Hebr. בוהן *bohen*, id est pollex, qui roboris et victoriæ est symbolum. Pollex enim dictus est, inquit D. Isidorus in Etymol. quod inter digitos cæteros virtute polleat et potestate, et à Græcis αντιχειρ dictus, quod cum reliqua manu de virtute et robore certet; in cujus rei symbolum notat Pierius in Hieroglyphicis, Valerianus et Brixianus in Symbolis significari robur et fortitudinem, cum reliquis ad volam compressis digitis solus pollex surrigeretur, utpote qui solus cæterorum virtutem æquet.

Videntur ergo Judæi talem manum cum pollice surrecto ex auro misisse Demetrio, ut hoc symbolo repræsentarent ejus fortitudinem, æque ac victoriam; pollice enim olim victoria significabatur. Hinc apud priscos Latinos, qui in palæstra succumbebat, pollicem elevabat (unde illud *tolle digitum*) ut se victum fateretur. Et in gladiatorum ludo solebat populus Romanus favere, et uni victoriam annuere presso pollice; alteri vero victoriam abnuere, et ad mortem damnare verso pollice. Vide dicta Judicum, 1. v. 6.

Hic sensus post primum cæteris duobus videtur accommodatior. Judæi enim coronam et bahem obtulerunt Demetrio alludentes et applaudentes ad ejus prælia et victorias ob quas ipse cognominatus est Nicanor, id est victor, q. d. Offerimus tibi Nicanori symbola νικης, id est victoriæ, scilicet ramum palmæ vel manum exerentem pollicem. Porro Syrus bahem interpretatur *missionem*, hoc est, *munera et dona missa*.

38. QUÆCUMQUE ENIM CONSTITUIMUS VOBIS (Græce *erga vos*, q. d. Privilegia quæ vobis concessi c. 11. v. 34.) CONSTANT ,] id est constantia , rata et firma esse decerno.

39. REMITTIMUS QUOQUE IGNORANTIAS ET PECCATA,] id est, condono vobis quidquid contra me ignoranter vel scienter peccastis. Postquam enim Demetrius fœdus initum cum Jonatha fœde ruperat, Jonathas eum semel iterumque graviter cecidit, ac Judæi eum male tractarunt, ut patet cap. 11. 63. et c. 12. 24. Quare Demetrius ea omnia eis remittit, ac præteritarum injuriarum inducit αμνηςιαν et oblivionem.

Quocirca ex hac tam liberali gratia et privilegio Demetrii plena libertas data est Simoni et Judææ, ideoque

41. ANNO 170 ABLATUM EST JUGUM GRÆCORUM (Seleucidarum) AB ISRAEL.

42. ET COEPIT POPULUS SCRIBERE (novam Æram ab hoc anno constituendo et inchoando) IN TABULIS ET GESTIS PUBLICIS : ANNO PRIMO SUB SIMONE SUMMO SACERDOTE.] Annus enim primus Simonis fuit 170 Græcorum quo Demetrius suo indulto libertatem hanc Judæis concessit.

43. APPLICUIT SIMON AD GAZAM.] Gazam subegerat Jonathas, c. 11. v. 61; sed illo abeunte jugum excussit. Quare Simon hîc eam rursus obsedit et ad prius jugum compulit.

48. COLLOCAVIT IN EA VIROS QUI LEGEM FACERENT,] id est, Judæos vel proselytos legis Mosaicæ sectatores, imo ipse Simon in ea domicilium fixit, ut sequitur ;

49. QUI AUTEM ERANT IN ARCE] montis Sion, hi fame pressi arcem dediderunt Simoni , cum eam tenuissent per annos 26, scilicet ab anno 145 Græcorum, ut patet c. 1. v. 21. 30 et 35. usque ad annum 171 Græcorum, ut hîc dicitur v. 51. Addit Josephus Simonem arcem hanc plane diruisse et solo æquasse.

51. QUIA CONTRITUS EST INIMICUS MAGNUS EX Israel.] Milites enim Seleucidarum Asiæ regum arcem Sionis insidentes infestissimi erant subjectæ Jerosolymæ templo, civibus omnibusque Judæis.

53. ET MUNIVIT MONTEM TEMPLI,] q. d. Arcem in monte Sion juxta templum olim contra milites arcis jam dictæ à Juda Machabæo, c. 4. v. 60. exstructam, et ab impio Alcymo, c. 9. v. 54. destructam, iterumque à Jonatha, c. 10. v. 11. reædificatam Simon novis operibus et fortalitiis communivit, in eaque habitavit, ut patet v. 48. cum prius habitasset in Gazara, sed Gazaram misit Joannem filium suum, qui postea cognominatus est Hyrcanus, eumque utpote virum fortem exercitui præfecit. Hic est Joannes qui simoni occiso in ducatu et Pontificatu successit, ut audiemus c. ultimo.

54. ET POSUIT EUM (Joannem jam dictum) DU-

CEM VIRTUTUM (Græce δυναμεων, id est exercituum sive copiarum) UNIVERSARUM; ET HABITAVIT (Joannes) IN GAZARIS.] Gazara sive Gadera, vel Gazer, aut Gezer, ait Adrichomius, erat urbs in tribu Ephraim, cujus regem occidit Josue, urbemque Levitis attribuit. Verùm hic per Gazaram intelligitur Gaza urbs potens Philisthinorum juxta Azotum, ut dicitur c. 14. v. 34. Gazam enim ceperat Simon, ibique domicilium fixerat, ut dictum est v. 48. Quare inde transiens, nunc in Jerusalem Gazam filio suo Joanni incolendam et custodiendam commisit. Ita Salianus.

CAPUT DECIMUM QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

DEMETRIUS, FILIUS DEMETRII, AB ARSACE CAPITUR. SIMON JUDÆAM PRUDENTER ET FECILITER GUBERNAT, AC V. 18. CUM ROMANIS ET SPARTIATIS FOEDUS RENOVAT. DENIQUE FACTA EJUS HEROICA RECENSENTUR, ET AB ISRAELITIS IN ÆREIS TABULIS TEMPLO APPENSIS AD ÆTERNAM MEMORIAM INCIDUNTUR.

1. ANNO centesimo septuagesimo secundo congregavit rex Demetrius exercitum
suum, et abiit in Mediam ad contrahenda sibi auxilia, ut expugnaret Try-
phonem. 2. Et audivit Arsaces rex Persidis et Mediæ, quia intravit Deme-
trius confines suos, et misit unum de principibus suis ut comprehenderet eum
vivum, et adduceret eum ad se. 3. Et abiit, et percussit castra Demetrii;
et comprehendit eum, et duxit eum ad Arsacem, et posuit eum in custo-
diam. 4. Et siluit omnis terra Juda omnibus diebus Simonis, et quæsivit
bona genti suæ: et placuit illis potestas ejus, et gloria ejus, omnibus diebus. 5. Et cum omni
gloria sua accepit Joppen in portum, et fecit introitum in insulis maris. 6. Et dilatavit fines
gentis suæ, et obtinuit regionem. 7. Et congregavit captivitatem multam, et dominatus est
Gazaræ, et Bethsuræ, et arci: et abstulit immunditias ex ea, et non erat qui resisteret ei.
8. Et unusquisque colebat terram suam cum pace: et terra Juda dabat fructus suos, et ligna
camporum fructum suum. 9. Seniores in plateis sedebant omnes, et de bonis terræ tractabant,
et juvenes induebant se gloriam et stolas belli. 10. Et civitatibus tribuebat alimonias, et con-
stituebat eas ut essent vasa munitionis, quoadusque nominatum est nomen gloriæ ejus usque ad
extremum terræ. 11. Fecit pacem super terram, et lætatus est Israel lætitia magna. 12. Et
sedit unusquisque sub vite sua, et sub ficulnea sua, et non erat qui eos terreret. 13. Defecit im-
pugnans eos super terram: reges contriti sunt in diebus illis. 14. Et confirmavit omnes humiles
populi sui, et legem exquisivit, et abstulit omnem iniquum et malum: 15. sancta glorificavit,
et multiplicavit vasa sanctorum. 16. Et auditum est Romæ quia defunctus esset Jonathas, et
usque in Spartiatas: et contristati sunt valde. 17. Ut audierunt autem quod Simon frater ejus
factus esset summus sacerdos loco ejus, et ipse obtineret omnem regionem et civitates in ea;
18. scripserunt ad eum in tabulis æreis, ut renovarent amicitias et societatem quam fecerant
cum Juda et cum Jonatha fratribus ejus. 19. Et lectæ sunt in conspectu ecclesiæ in Jerusalem.
Et hoc exemplum epistolarum, quas Spartiatæ miserunt: 20. SPARTIANORUM principes et
civitates, Simoni sacerdoti magno, et senioribus, et sacerdotibus, et reliquo populo Judæo-
rum, fratribus, salutem. 21. Legati, qui missi sunt ad populum nostrum, nuntiaverunt nobis
de vestra gloria, et honore, ac lætitia: et gavisi sumus in introitu eorum. 22. Et scripsimus
quæ ab eis erant dicta in conciliis populi, sic: Numenius Antiochi, et Antipater Jasonis filius,
legati Judæorum, venerunt ad nos, renovantes nobiscum amicitiam pristinam. 23. Et placuit
populo excipere viros gloriose, et ponere exemplum sermonum eorum in segregatis populi
libris, ut sit ad memoriam populo Spartiatarum. Exemplum autem horum scripsimus Simoni
magno sacerdoti. 24. Post hæc autem misit Simon Numenium Romam, habentem clypeum
aureum magnum, pondo mnarum mille, ad statuendam cum eis societatem. Cum autem au-
disset populus Romanus 25. sermones istos, dixerunt: Quam gratiarum actionem reddemus

Simoni, et filiis ejus? 26. Restituit enim ipse fratres suos, et expugnavit inimicos Israel ab eis: et statuerunt ei libertatem, et descripserunt in tabulis æreis, et posuerunt in titulis in monte Sion. 27. Et hoc est exemplum scripturæ: OCTAVA decima die mensis Elul, anno centesimo septuagesimo secundo, anno tertio sub Simone sacerdote magno in Asaramel, 28. in conventu magno sacerdotum, et populi, et principum gentis, et seniorum regionis, nota facta sunt hæc: Quoniam frequenter facta sunt prælia in regione nostra. 29. Simon autem Mathathiæ filius ex filiis Jarib, et fratres ejus dederunt se periculo, et restiterunt adversariis gentis suæ, ut starent sancta ipsorum et lex: et gloria magna glorificaverunt gentem suam. 30. Et congregavit Jonathas gentem suam, et factus est illis sacerdos magnus, et appositus est ad populum suum. 31. Et voluerunt inimici eorum calcare et atterere regionem ipsorum, et extendere manus in sancta eorum. 32. Tunc restitit Simon, et pugnavit pro gente sua, et erogavit pecunias multas, et armavit viros virtutis gentis suæ, et dedit illis stipendia; 33. et munivit civitates Judææ, et Bethsuram quæ erat in finibus Judææ, ubi erant arma hostium antea: et posuit illic præsidium viros Judæos. 34. Et Joppen munivit, quæ erat ad mare; et Gazaram, quæ est in finibus Azoti, in qua hostes antea habitabant, et collocavit illic Judæos: et quæcumque apta erant ad correptionem eorum, posuit in eis. 35. Et vidit populus actum Simonis, et gloriam quam cogitabat facere genti suæ, et posuerunt eum ducem suum, et principem sacerdotum, eo quod ipse fecerat hæc omnia, et justitiam, et fidem quam conservavit genti suæ, et exquisivit omni modo exaltare populum suum. 36. Et in diebus ejus prosperatum est in manibus ejus, ut tollerentur gentes de regione ipsorum, et qui in civitate David erant in Jerusalem, in arce, de qua procedebant, et contaminabant omnia quæ in circuitu sanctorum sunt, et inferebant plagam magnam castitati: 37. et collocavit in ea viros Judæos ad tutamentum regionis et civitatis, et exaltavit muros Jerusalem. 38. Et rex Demetrius statuit illi summum sacerdotium. 39. Secundum hæc fecit eum amicum suum, et glorificavit eum gloria magna. 40. Audivit enim quod appellati sunt Judæi à Romanis amici, et socii, et fratres, et quia susceperunt legatos Simonis gloriose: 41. et quia Judæi et sacerdotes eorum consenserunt eum esse ducem suum et summum sacerdotem in æternum, donec surgat propheta fidelis; 42. et ut sit super eos dux, et ut cura esset illi pro sanctis, et ut constitueret præpositos super opera eorum, et super regionem, et super arma, et super præsidia: 43. et cura sit illi de sanctis: et ut audiatur ab omnibus, et scribantur in nomine ejus omnes conscriptiones in regione, et ut operiatur purpura et auro: 44. et ne liceat ulli ex populo et ex sacerdotibus irritum facere aliquid horum, et contradicere his quæ ab eo dicuntur, aut convocare conventum in regione sine ipso, et vestiri purpura, et uti fibula aurea. 45. Qui autem fecerit extra hæc, aut irritum fecerit aliquid horum, reus erit. 46. Et complacuit omni populo statuere Simonem, et facere secundum verba ista. 47. Et suscepit Simon, et placuit ei ut summo sacerdotio fungeretur, et esset dux et princeps gentis Judæorum, et sacerdotum, et præesset omnibus. 48. Et scripturam istam dixerunt ponere in tabulis æreis, et ponere eas in peribolo sanctorum, in loco celebri: 49. exemplum autem eorum ponere in ærario, ut habeat Simon, et filii ejus.

2. ET AUDIVIT ARSACES REX PERSIDIS ET MEDIÆ QUIA (quòd) INTRAVIT DEMETRIUS IN CONFINES SUOS.] Justinus, Appianus et alii Arsacem hunc vocant regem Parthorum, sed Parthi tunc dominabantur Persidi et Mediæ. Orosius, l. 5. cap. 4, Arsacem hunc proprio nomine vocat Mithridatem, eumque sextum facit à primo Arsace regni Parthorum fundatore; nam Arsacis nomen commune erat regibus Parthorum, teste Justino l. 41. qui hunc Arsacem tertium vocat proprio nomine Pompatium, sive Priapatium, cujus filii duo Mithridates et Phrahates qui apud Parthos ambo postea regnarunt. Porro Demetrius à Tryphone regno Syriæ exclusus, per vicinas regiones oberrans, et auxilia undique conquirens, à Græcis, et Macedonibus illis in locis degentibus invitatus fuit, ut Arsaci bellum inferret, magna ei promittentes subsidia. Fecit id Demetrius, ac confligens cum Arsace eum semel iterumque vicit; sed tandem victus captusque in Arsacis manus vivus venit. Audi Justinum, libro 36. initio: *Demetrii adventum non inviti Orientis populi videre, et propter Arsacidæ regis Parthorum crudelitatem, et quod veteri Macedonum imperio, novi populi assueti, superbiam indigne ferebant. Itaque cum et Persarum, et Elimæorum, Bactrianorumque auxiliis juvaretur, multis præliis Parthos fudit. Ad postremum tamen pacis simulatione deceptus, capitur, traductusque per ora civitatum, populis qui desciverant, in ludibrium favoris ostenditur. Missus deinde in Hyrcaniam, benigne et juxta cultum pristinæ fortunæ habetur.*

Addit Justinus, lib. 38. Arsacem filiam suam Demetrio uxorem dedisse. Appianus vero in Syriaco sub finem ait Demetrium commoratum in

Phraatis regia, et Rhodogunam regis sororem in matrimonium duxisse.

3. ET POSUIT EUM IN CUSTODIAM.] Demetrio ab Arsace victo, vincto et incarcerato, Cleopatra Ptolemæi Philometoris filia uxorque Demetrii jam capti fratrem ejus Antiochum Sedetem Seleuciam accersivit, eique fratris regnum unà cum suo conjugio obtulit. Sed è carcere liberatus Demetrius cum copiis reversus in Syriam, fratrem Sedetem tam regno quàm vita spoliavit, teste Josepho, Justino, Appiano et aliis; sed de Sedete rursum agetur c. 15.

4. ET SILUIT OMNIS TERRA (Judææ et vicinarum regionum Syriæ et Asiæ) OMNIBUS DIEBUS SIMONIS] ob ejus regimen prudens, suave et forte, adeo ut nemo eum invadere auderet. Quare deinceps mira Simonis elogia et facinora recensentur.

5. ET CUM OMNI GLORIA SUA ACCEPIT JOPPEN IN PORTUM,] q. d. Simon magnam sibi ac toti Israeli conciliavit gloriam æque ac utilitatem et opes, cum expugnavit Joppen, ibique portum constituit, è quo naves mitteret ad vicinas insulas, imo per totum mare, quæ omnis generis merces inveherent et eveherent. Portus enim Joppe totius Judææ est commodissimus; unde etiamnum perdurat, adeoque omnes euntes Jerosolymam primo appellunt ad Joppen, quæ nunc Jafo dicitur. Porro urbes per portum opportunum mercatoribus et mercibus fiunt opulentissimæ, ut patet in Antverpia, Venetiis, Lisbona, etc.

7. ET CONGREGAVIT CAPTIVITATEM MULTAM,] q. d. Simon multos hostium captivos abduxit; Judæos vero multos ab hostibus captos è captivitate liberavit.

9. JUVENES INDUEBANT SE GLORIAM,] id est, gloriosas et pretiosas induebant vestes quasi victores et de hostibus suis triumphantes, ad eoque induebant STOLAS BELLI, id est vestes elegantiores quas bello acquisierant.

10. ET CONSTITUEBAT EAS, UT ESSENT VASA MUNITIONIS,] q. d. Simon urbes Judææ ita muris et arcibus communivit, ut essent *vasa*, id est receptacula, et valla contra hostes munitissima.

14. ET CONFIRMAVIT OMNES HUMILES POPULI SUI,] q. d. Simon Judæos sive ab hostibus, sive ab æmulis, sive alia quapiam causa et modo afflictos solatus est, erexit et confirmavit, afflictionem eorum, vel tollendo, vel minuendo, vel per media et subsidia toleratu facilem reddendo.

15. ET SANCTA GLORIFICAVIT,] id est magnum ornatum, splendorem et gloriam addidit sanctuario sive templo, ejusque sacrificiis sacrisque ritibus; et VASA, quibus opus erat ad sacrificandum, thurificandum, aliisque modis Deum colendum, MULTIPLICAVIT. Fuere ergo sub Simone duce et Pontifice aurea Israelis secula, ut aurea Salomonis pax et opulentia sub eo et per eum rediisse videatur.

20. SPARTIANORUM PRINCIPES.] Recensentur hîc Epistolæ fœderis, quod Spartiatæ cum Simone inierunt, æque ac inierant cum Juda et Jonatha.

22. ET SCRIPSIMUS QUÆ AB EIS ERANT DICTA IN CONCILIIS POPULI,] scilicet in publicis Actis, et libris in quibus populi nostri gesta, historiæ, fœdera cæteræque res omnes describuntur.

24. CLYPEUM AUREUM MAGNUM, PONDO MNARUM MILLE,] hoc est centum millium aureorum. Mna enim est quasi libra auri, quæ valet centum aureos; mille ergo mnæ faciunt centies mille aureos, hoc est centum millia aureorum.

CUM AUDISSET AUTEM POPULUS ROMANUS SERMONES ISTOS, DIXERUNT:

25. QUAM GRATIARUM ACTIONEM REDDEMUS SIMONI, ET FILIIS EJUS.] Vox *Romanus*, inquit Salianus, abest à Græcis omnibus et Latinis, præterquam Vulgata; et improbatur à Vatablo et Serario, et omnino videtur ex margine, ubi ea vox explicandi causa ab homine minime malo posita fuerat, in textum irrepsisse. Porro sequentem orationem non esse Romanorum, sed Judæorum ex eo patet, quòd responsio Romanorum, in qua de hoc dono agitur, habetur c. seq. v. 16. Deinde tota oratio Hebraici ritus est, et nihil sapit Romanum morem. Nec enim Romani rerum domini solebant agere gratias populis minorum gentium, multo minus Judæis. Sic ergo sensus erit, q. d. Cum populus Judaicus de pace Judææ à Simone reddita exultans audiret litteras Spartiatarum, excitus spiritu gratitudinis ait: *Quam gratiarum actionem reddemus Simoni, et filiis ejus? Restituit enim ipse fratres suos.*

Verum quia Biblia Latina Romæ correcta ac Complutensia et Regia, item Pagninus, Lyranus et alii constanter legant τὸ *Romanus*, hocque apte respondeat legationi Simonis ad Romanos quæ immediate præcessit: hinc apte sic exponas, ut auctor hujus libri legationi Simonis ad Romanos voluerit breviter subjungere responsionem et gratulationem Romanorum, fusius deinde eam enarraturus c. seq. v. 16. Nam quod sequitur: *Restituit enim ipse fratres suos*, et cætera quæ deinceps sequuntur, non populi Romani, ut patet intuenti, sed auctoris libri hujus sunt verba. Voluit enim auctor causas subjungere cur populus Romanus gratias egerit Simoni; nimirum propter heroica ejus facta et ingentia in Jerusalem, cæterosque vicinos Romanis subditos merita, utpote quibus Simon sua prudentia, fortitudine pacem et tranquillitatem communem crearat, itaque tam se et vicinos quàm Romanos bellis liberat. Ita Lyranus, Sanchez, Torniellus et alii.

26. RESTITUIT ENIM IPSE FRATRES SUOS,] q. d. Simon Israelitas et contribules suos animis viribusque collapsos et in servitutem quasi redactos ob Tryphonem, Demetrium, aliosque hostes eos invadentes restituit pristinæ magnanimitati, fortitudini, opulentiæ et libertati. Unde Græca habent: *Firmavit vel stabilivit ipse, et fratres ejus, et domus patris ejus* (Israelem) *et expugnaverunt inimicos Israel ab eis:* scilicet ab Israelitis inimicos eorum expellendo et propulsando.

ET STATUERUNT EI LIBERTATEM,] q. d. Israelitæ statuerunt ut Simon ob sua merita liber esset ab omni tributo, onere, subjectione, utque cæteri omnes ei quasi Principi suo essent subjecti. Græci nonnulli legunt in singulari: *Statuit ei libertatem*, ac de Simone sic explicant, q. d. Simon sua sapientia, fortitudine et victoriis libertatem peperit, eumque à jugo Græcorum exemit, ut dictum est c. 13. v. 41.

27. ET HOC EST EXEMPLUM SCRIPTURÆ (quam populus, non Romanus, sed Judaicus, ut patet, pro elogio Simonis in tabulis æreis templo appensis descripsit) OCTAVA DECIMA DIE MENSIS ELUL, qui est sextus, et respondet nostro Augusto, ANNO 172 (Græcorum) ANNO TERTIO SUB SIMONE SACERDOTE MAGNO (summo Pontifice) IN ASARA-

MEL.] Nam primus annus Simonis fuit 170 Græcorum; quare tertius annus Simonis fuit 172 Græcorum. Illud autem *in Asaramel*, vel, ut habent Græca, *Saramel*, Vatablus vocem corruptam putat, et legendum : in Jerusalem. Serarius ait retentam vocem Hebræam, qua significetur in principe Deo, ut Simon dicatur sacerdos magnus in Domino Deo, sive Domini Dei. Syrius pro *Asaramel* vertit *Israel*, et per eum non locum, sed majores natu, sive seniores et senatores Israelis intelligit, qui hoc elogium Simoni dederunt et scripserunt. Forte *Asaramel* vocatus est locus synedrii, sive aula magni concilii, in qua hoc decretum editum fuit.

29. UT STARENT SANCTA IPSORUM,] puta sanctum templum, sancta religio, sanctæ victimæ, sanctusque Dei cultus, quæ ab impio Antiocho Epiphane, ejusque sequacibus prostrata fuerant, hæc Simon et fratres ejus erexerunt.

31. CALCARE.] Græce αμβατευσαι, id est invadere, penetrare, pervadere, pessumdare.

34. ET QUÆCUMQUE APTA ERANT AD CORREPTIONEM.] Videtur legendum ad *correctionem*, id est instaurationem; hanc enim significat Græcum επανορθωσιν. Ita Vatablus, Sà, Salianus et alii.

36. ET INFEREBANT PLAGAM MAGNAM CASTITATI,] id est munditiæ et puritati templi, illud suis idolis, spurcitiis et libidinibus profanando, polluendo, violando. Loquitur de arce Sion, ex qua milites Seleucidarum excurrebant in Jerosolymam et Judæos, eos deprædantes, verberantes, vulnerantes, occidentes, ac feminas eorum violantes; nam gymnasium luxuriæ sub arce jam sublatum erat à Juda templum expurgante, ut dictum est c. 4. et l. 2. c. 10. v. 2.

41. DONEC SURGAT PROPHETA FIDELIS,] scilicet Christus summus Israelis Dux et Pontifex. Decernunt ergo Simonem ejusque posteros continua successione esse Israelis Duces et Pontifices, usque ad Christum, idque ita fere factum est. Nam Simonis progenies præfuit Israeli usque ad Herodem sub quo natus est Christus.

42. ET UT SIT SUPER EOS DUX, ET UT CURA ESSET ILLI PRO SANCTIS.] Declaratur hic summa potestas data Simoni à populo, eaque duplex, nimirum ut in civilibus et bellicis sit populi Dux, atque in sacris et Ecclesiasticis sit Pontifex; huic enim *cura* incumbit *pro sanctis*, scilicet pro Sancto et S. Sanctorum, proque sanctis sancti Dei victimis, ritibus, cæremoniis, etc.

Quæres cur Auctor toto hoc capite tam impense et magnifice laudet Simonem, cum non ita laudarit Judam et Jonatham, qui Simone fuerunt priores, et ut videtur fortiores. Resp. Prima causa est quod Simon sua prudentia et valore pacem plenam Judææ contulerit, quam Judas et Jonathas præstare non potuerunt, ideoque Simon aureum quasi seculum, indeque novam Æram apud Judæos induxit.

Secunda, quod Simon diutius laborarit : nam Judam et Jonatham assidue adjuvit, iisque mortuis solus ipse superstes pondus belli et Reip. sustinuit, ac præliis omnibus per optatam omnibus pacem finem imposuit.

Tertia, quod sub Simone et cum Simone laudet Judam et Jonatham, qui hujus felicitatis et pacis principium per assidua bella dederunt, quorum virtute Simon tam felicem eis per publicam quietem finem imposuit. Unde Græca v. 26. habent : *Firmavit enim ipse, et fratres ejus, et domus patris ejus* (Israelitas), *et debellavit inimicos Israelitarum.*

Quarta, quod Auctor hujus libri, ut dixi in Proœmio, videatur fuisse Jonathas Hyrcanus Simonis filius, qui proinde filiali affectu patri suo merito hanc elogiorum coronidem pertexit, itaque ei parentat, eo quod ipse sibi suisque posteris usque ad Christum Principatum et Pontificatum Israelis consignarit.

43. ET UT SCRIBANTUR IN NOMINE EJUS OMNES CONSCRIPTIONES IN REGIONE.] Græce *omnes syngraphæ*, puta omnia instrumenta edictorum, pactorum, contractuum, fœderum, conjugiorum et actorum omnium, ut scilicet singula hæc consignentur, juxta annos Principatus et Pontificatus Simonis, uti re ipsa hic inchoatum est v. 27 et cap. 13. v. 42.

48. ET SCRIPTURAM ISTAM (puta decreta populi de Ducatu et Pontificatu Simonis propagando in posteros usque ad Christum in tabulis æreis conscripta) DIXERUNT (id est jusserunt Israelitæ,) PONERE (insculpere) IN TABULIS ÆREIS (ut sit indelebilis et æterna :) ET PONERE EAS (tabulas æreas cum hac Scriptura) IN PERICULO SANCTORUM,] id est in porticu templi, quæ templum circumquaque ambiebat.

49. EXEMPLUM AUTEM EORUM PONERE IN ÆRARIO,] id est, in Gazophylacio templi, in quo inter gazam opesque templi servabantur publica instrumenta quasi in Archivio, UT HABEAT SIMON ET FILII EJUS,] ut si quando eo indiguerint, illud inde accipere queant.

CAPUT DECIMUM QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

ANTIOCHUS SEDETES, DEMETRII AB ARSACE CAPTI FRATER, MAGNIS PRÆMIIS CAPTAT AMICITIAM SIMONIS; MOX VINCIT TRYPHONEM, EUMQUE OBSIDET IN URBE DORA. INDE V. 15. LEGATI SIMONIS ROMA REDEUNT CUM AMPLIS PROMISSIS. DENIQUE V. 27. ANTIOCHUS FOEDUS CUM SIMONE PERFIDE RUMPIT, ET CENDIBÆUM CUM MAGNO EXERCITU IN JUDÆAM IMMITTIT.

1. ET misit rex Antiochus filius Demetrii epistolas ab insulis maris Simoni
sacerdoti, et principi gentis Judæorum, et universæ genti; 2. et erant
continentes hunc modum: REX Antiochus Simoni Sacerdoti magno, et
genti Judæorum, salutem. 3. Quoniam quidem pestilentes obtinuerunt
regnum patrum nostrorum, volo autem vindicare regnum, et restituere
illud sicut erat antea: et electam feci multitudinem exercitus, et feci naves
bellicas. 4. Volo autem procedere per regionem, ut ulciscar in eos qui
corruperunt regionem nostram, et qui desolaverunt civitates multas in regno meo. 5. Nunc ergo
statuo tibi omnes oblationes quas remiserunt tibi ante me omnes reges, et quæcumque alia dona
remiserunt tibi; 6. et permitto tibi facere percussuram proprii numismatis in regione tua:
7. Jerusalem autem sanctam esse et liberam; et omnia arma quæ fabricata sunt, et præsidia quæ
construxisti, quæ tenes, maneant tibi. 8. Et omne debitum regis, et quæ futura sunt regi, ex
hoc et in totum tempus remittuntur tibi. 9. Cum autem obtinuerimus regnum nostrum, glorificabimus te et gentem tuam, et templum gloria magna, ita ut manifestetur gloria vestra in
universa terra. 10. Anno centesimo septuagesimo quarto exiit Antiochus in terram patrum suorum, et convenerunt ad eum omnes exercitus, ita ut pauci relicti essent cum Tryphone. 11. Et
insecutus est eum Antiochus rex, et venit Doram fugiens per maritimam. 12. Sciebat enim quod
congregata sunt mala in eum, et reliquit eum exercitus. 13. Et applicuit Antiochus super Doram
cum centum viginti millibus virorum belligeratorum, et octo millibus equitum. 14. Et circuivit
civitatem, et naves à mari accesserunt: et vexabant civitatem à terra et mari, et neminem sinebant ingredi vel egredi. 15. Venit autem Numenius, et qui cum eo fuerant, ab urbe Roma,
habentes epistolas regibus et regionibus scriptas, in quibus continebantur hæc: 16. LUCIUS,
consul Romanorum, Ptolemæo regi salutem. 17. Legati Judæorum venerunt ad nos amici nostri, renovantes pristinam amicitiam et societatem, missi à Simone principe Sacerdotum, et populo Judæorum. 18. Attulerunt autem et clypeum aureum mnarum mille. 19. Placuit itaque
nobis scribere regibus et regionibus, ut non inferant illis mala, neque impugnent eos, et civitates eorum, et regiones eorum; et ut non ferant auxilium pugnantibus adversus eos. 20. Visum
autem est nobis accipere ab eis clypeum. 21. Si qui ergo pestilentes refugerunt de regione ipsorum ad vos, tradite eos Simoni principi sacerdotum, ut vindicet in eos secundum legem suam.
22. Hæc eadem scripta sunt Demetrio regi, et Attalo, et Ariarathi, et Arsaci, 23. et in omnes
regiones: et Lampsaco, et Spartiatis, et in Delum, et in Myndum, et in Sicyonem, et in Cariam, et in Samum, et in Pamphyliam, et in Lyciam, et in Halicarnassum, et in Coo, et in
Siden, et in Aradon, et in Rhodum, et in Phaselidem, et in Gortynam, et Gnidum, et Cyprum, et Cyrenen. 24. Exemplum autem eorum scripserunt Simoni principi sacerdotum, et
populo Judæorum. 25. Antiochus autem rex applicuit castra in Doram secundo, admovens ei
semper manus, et machinas faciens: et conclusit Tryphonem, ne procederet. 26. Et misit ad
eum Simon duo millia virorum electorum in auxilium, et argentum, et aurum, et vasa copiosa:
27. et noluit ea accipere, sed rupit omnia quæ pactus est cum eo antea, et alienavit se ab

eo. 28. Et misit ad eum Athenobium unum de amicis suis, ut tractaret cum ipso, dicens : Vos tenetis Joppen, et Gazaram, et arcem quæ est in Jerusalem, civitates regni mei. 29. Fines eorum desolastis, et fecistis plagam magnam in terra, et dominati estis per loca multa in regno meo. 30. Nunc ergo tradite civitates quas occupastis, et tributa locorum in quibus dominati estis extra fines Judææ. 31. Sin autem, date pro illis quingenta talenta argenti, et exterminii quod exterminastis, et tributorum civitatum alia talenta quingenta : sin autem, veniemus et expugnabimus vos. 32. Et venit Athenobius amicus regis in Jerusalem, et vidit gloriam Simonis, et claritatem in auro et argento, et apparatum copiosum : et obstupuit, et retulit ei verba Regis. 33. Et respondit ei Simon, et dixit ei : Neque alienam terram sumpsimus, neque aliena detinemus ; sed hæreditatem patrum nostrorum, quæ injuste ab inimicis nostris aliquo tempore possessa est. 34. Nos vero tempus habentes, vindicamus hæreditatem patrum nostrorum. 35. Nam de Joppe et Gazara quæ expostulas, ipsi faciebant in populo plagam magnam, et in regione nostra : horum damus talenta centum. Et non respondit ei Athenobius verbum. 36. Reversus autem cum ira ad regem, renuntiavit ei verba ista, et gloriam Simonis, et universa quæ vidit : et iratus est rex ira magna. 37. Tryphon autem fugit navi in Orthosiada. 38. Et constituit rex Cendebæum ducem maritimum, et exercitum peditum et equitum dedit illi. 39. Et mandavit illi movere castra contra faciem Judææ ; et mandavit ei ædificare Gedorem, et obstruere portas civitatis, et debellare populum. Rex autem persequebatur Tryphonem. 40. Et pervenit Cendebæus Jamniam, et cœpit irrritare plebem, et conculcare Judæam, et captivare populum, et interficere, et ædificare Gedorem. 41. Et collocavit illic equites et exercitum, ut egressi perambularent viam Judææ, sicut constituit ei rex.

1. ET MISIT REX ANTIOCHUS FILIUS DEMETRII (senioris cui cognomen Soter, frater vero Demetrii junioris cui cognomen Nicanor) EPISTOLAS AB INSULIS MARIS (ex Rhodo, ait Appianus) SIMONI SACERDOTI,] summo, id est Pontifici, et principi Judææ. Ut historiam hanc ab ovo intelligas, nota, cum Demetrius à Tryphone fugatus exul et captivus detineretur ab Arsace, Tryphon tyrannus magnam Syriæ partem occupavit. Cleopatra Demetrii uxor cum paucis copiis Seleuciam profugit, ad quam plures Tryphonis tyrannidem detestantes in dies transfugiebant. Hæc ut se magis in regno corroboraret, Antiochum Demetrii mariti sui capti fratrem juniorem ad regnum et conjugium suum invitavit. Audi Joseph. lib. 13. cap. 12 : *Quamprimum Tryphon rex declaratus est absque persona Tryphonem agere cœpit ; id quod adversariorum partibus non mediocriter profuit. Milites enim pertæsi ejus mores defecerunt ad Cleopatram uxorem Demetrii, quæ tum in Seleuciam cum liberis se incluserat. Et cum Demetrii frater Antiochus cognomine Soter oberraret, nec ab ulla urbe reciperetur metu Tryphonis, misit ad eum Cleopatra, conjugium suum et regnum ei offerens ; fecit autem hoc partim amicorum suasu, partim quòd timeret ne quidam Seleucienses urbem Tryphoni traderent.*

Porro Antiochum hunc Josephus Soterem, id est salvatorem, cognominat ; Eusebius vero et alii Sidetem, vel Sedetem à Sida urbe, vel Ciliciæ, ut vult Eusebius, vel illi vicinæ Pamphyliæ, ut habet Ptolemæus, Strabo, Plinius et alii, eo quod in Sida Antiochus hic sit natus vel educatus. Eumdem Appianus Pium cognominat. Cleopatra ergo Antiochum levirum suum fecit maritum et regem, adeoque simul duos fratres viventes habuit maritos, scilicet Demetrium captum apud Parthos, et Antiochum Sedetem regnantem in Asia et Syria : cum ante utrumque à Philometore patre desponsa fuisset Alexandro Velis regi Syriæ, qui erat patruelis Demetrii ; sed vide justam Numinis in incestos vindictam. Antiochus enim in Perside 2. Machab. 1. 16. occisus fuit ; Cleopatra vero Antiocho Grypho filio suo, quem ex Demetrio susceperat, et in regnum evexerat, tandem offensa eidem propinavit venenum ; sed filius, id advertens, illud ipsum matrem specie officiositatis ebibere coegit. Illa itaque seipsam veneno suo, quod filio pararat, occidit. Ita Eusebius et alii. Porro Antiochum Gryphum ejus ex Demetrio filium occidit Antiochus Cyzicenus ejusdem Cleopatræ ex Antiocho Sedete filius. Rursum Seleucus Antiochi Gryphi filius, patris mortem ulciscens, Antiochum Cyzicenum patruum suum necavit ; Seleucum vero vice versa ultio divina persecuta est ; nam ipse superatus ab Antiocho Eusebe filio Cyziceni in domo regia à Mopseatis in Cilicia, ubi residebat, concrematus fuit. Ita Josephus, Justinus, Appianus et alii. Vide hîc quot parricidiorum causa fuerit incestus Cleopatræ et Antiochi Sedetis. Ipsa enim trium Syriæ regum fuit uxor, nimirum primo Alexandri Velis, qui erat filius Antiochi Epiphanis ; deinde duorum fratrum Demetrii senioris filiorum, et nepotum Seleuci, qui Epiphanis fuerat frater senior, nimirum Demetrii junioris et Antiochi Sedetis, ut dixi.

2. REX ANTIOCHUS SIMONI, etc., SALUTEM.] Antiochus hic fuit hostis Judæorum infestissimus, ut patet v. 27 et seq. sed hic necessitate et tyrannide Tryphonis inimici sui fœdus cum Simone ambit, ejusque opem implorat, ampla ei et Judæis concedens privilegia.

5. NUNC ERGO STATUO TIBI OMNES OBLATIONES,] Græce ἀφαιρέματα, id est *ablationes*, scilicet onerum, puta immunitates à prioribus regibus Ju-

dæis indultas; unde ait: QUAS REMISERUNT TIBI ANTE ME OMNES REGES.

6. ET PERMITTO TIBI FACERE PERCUSSURAM PROPRII NUMISMATIS,] hoc signum erat supremi dominii quod hic Judæis restituit Antiochus, cum prius id eis abstulisset Nabuchodonosor capiens Jerusalem, subjugansque Judæam, ac cæteri Persarum et Græcorum reges, qui Nabuchodonosoris regna successive ad se transtulerunt. Quare Judæi tunc numismate nunc à Chaldæis, nunc à Persis, nunc à Græcis cuso utebantur. Cudere enim monetam summæ est potestatis, qualis est regalis, imperialis, et ducalis absoluta.

7. JERUSALEM AUTEM SANCTAM ESSE ET LIBERAM.] Græce *et sancta esse libera*, id est sanctum templum, sanctumque ejus cultum, ac sanctas ejus victimas, vasa et ritus jubeo esse libera, ut libere à Simone et Judæis exerceri valeant, nec ab aliquo Gentilium impediri, aut idolorum victimis et superstitionibus inquinari queant.

8. ET QUÆ FUTURA SUNT REGI.] Legendum videtur *regia;* Græce enim est βασιλικα, quæ vulgo regalia, scilicet jura appellantur. Hæc Antiochus condonat Judæis. Quid Antiocho responderit Simon tacet Scriptura, sed Josephus asserit Simonem indulta et postulata Antiochi libenter acceptasse.

11. ET VENIT (Tryphon) DORAM FUGIENS PER MARITIMAM,] scilicet regionem. Græce, *fugiens per mare;* Vatabl. *fugiens in Doram maritimam.* Modum fugæ narrat Frontinus, lib. 2. stratag. cap. 13: *Tryphon*, inquit, *Syriæ rex victus per totum iter fugiens pecuniam sparsit, eaque sectantes Antiochi equites moratus effugit.*

15. VENIT AUTEM NUMENIUS,] quem Simon miserat ad Romanos, ut cum eis fœdus renovaret. Hic attulit litteras Romanorum, tum fœderales ad Simonem, tum inhibitorias ad Ptolemæum et vicinos reges, ne Judæos infestarent.

16. LUCIUS CONSUL ROMANORUM.] Serar. pro *Lucius* censet legendum *Lepidus* qui consul fuit anno sequenti. Verum omnes Codices habent *Lucius.* Quare multi hìc accipiunt L. Furium Philum qui cum Attilio Serrano consul fuit anno urbis Romæ conditæ 617. Sed hi ægre annos urbis cum annis Græcorum adæquant. Alii L. Cæcilium Metellum intelligunt, qui consul fuit anno Græcorum 170; sed hi non advertunt Numenium à Simone missum fuisse Romam anno 172 Græcorum, ideoque biennio post Metelli consulatum. Quocirca Salianus censet Lucium hunc esse Calphurnium Pisonem, qui anno præcedenti Romæ fuerat consul cum collega Popilio, quo finiente ipse Legatos Simonis Roma dimiserat, qui proinde anno sequenti ineunte Jerosolymam ad Simonem pervenerunt. Hunc enim Calphurnium Valer. Max. lib. 1. c. 4. Lucium prænominat.

PTOLEMÆO REGI SALUTEM.] Hic est Ptolemæus cognomento Physcon vel Evergetes, qui Ptol. Philometori fratri suo jam mortuo, uti dictum est cap. 11. v. 18. in regno successit, fuitque crudelis et incestus. Nam ut de eo ait Justin. lib. 38: *Post quod non mitior in populares, qui eum in regnum vocaverunt, fuit. Siquidem, peregrinis militibus licentia cædis data, omnia sanguine quotidie manabant, ipsamque sororem, filia ejus virgine per vim stuprata, et in matrimonium adscita, repudiavit.* Mox vero ejus formam et figuram ita describit: *Erat enim et vultu deformis, et statura brevis, et sagina ventris non homini, sed belluæ similis, quam fœditatem nimia subtilitas, et pellucida vestis augebat; prorsus quasi astu inspicienda præberentur, quæ omni studio occultanda pudibundo viro erant.* Idem Ptol. Physcon ipso die nuptiarum cum Cleopatra, filiolum ejus quem ex Ptol. Philometore fratre suo susceperat, ideoque regni hæredem, in ipso matris complexu occidit, teste Justino lib. 38. Hic ergo Ptolem. Physcon frater junior Philometoris dicebatur frater et maritus et gener Cleopatræ; nam ipse filiæ Cleopatræ vim intulit, deinde repudiata matre filiam in uxorem duxit, mox populus eum ob nimiam crudelitatem expulit, ac regnum detulit Cleopatræ priori ejus uxori, matri et sorori, ac statuas et imagines ejus detraxit ac dejecit; quod ille factum studio sororis existimans, filium quem ex ea susceperat, in Cypro interfecit, corpusque in membra divisum, et in cista impositum, matri die natali ejus, inter epulas afferri curat. Ita Justinus, lib. 38 et 39. Merito ergo ad hoc crudelitatis et incestus monstrum scribunt Romani, ne illam in Judæos sibi vicinos exerat.

22. HÆC EADEM SCRIPTA SUNT DEMETRIO REGI,] qui jam ab Arsace captus detinebatur; sed Romani vel necdum audierant eum esse captum, ut vult Serarius, vel putabant eum pace cum Arsace inita brevi liberandum. ET ATTALO, qui fuit Eumenis filius et Pergami rex, ac moriens populum Romanum scripsit hæredem. ET ARIARATHI. Hic fuit rex Cappadociæ frater Orofernis, pater Demetrii, teste Polybio, Justino, et Appiano. ET ARSACI. Hic fuit rex Parthorum, qui Demetrium captivum detinebat.

23. ET IN OMNES REGIONES (vicinas nimirum), ET LAMPSACO, ET SPARTIATIS, ET IN DELUM.] Nominantur hìc novemdecim partim insulæ, partim urbes et regiones, ad quas Romani easdem dedere litteras pro Judæis, ne eis essent molesti, sed benevoli, eo quod nonnullæ ex eis nuntiis litteras ad reges jam nominatos deferentibus in ipso navigationis cursu adeundæ erant; aliæ Romanis valde erant addictæ, aliæ Judæis multum nocere vel commodare poterant. Apud omnes autem Romanorum nomen erat venerabile et formidabile. Hæ Romanorum litteræ eorum potentiam arguunt, sed Judæis non profuere; imo eis odium gentium conciliarunt, et Antiocho majorem iram concitarunt, ut patet versu 27.

25. ANTIOCHUS (Sedetes) AUTEM REX APPLICUIT CASTRA IN DORAM SECUNDO,] quia ob hiemem similemve causam obsidionem primam solverat; in vere ergo rediit, et secundo Tryphonem in Dora obsedit, ait Lyran. Sed obstat quod sequitur, ADMOVENS EI SEMPER MANUS,] id est continuo urgens obsidionem, premensque Tryphonem. Alii ex Græco vertunt *in secunda*, scilicet die, q. d. Secunda die à positis castris Antiochus cœpit oppugnare Doram. Salianus vero *secundo*, inquit, quia una parte urbis occupata Antiochus alteram partem nova et quasi secunda obsidione cinxit. Planius dicas secundam hanc obsidionem vocari; quia Antiochus novo conatu, novis viribus et copiis, novis machinis Doram è vicino, arcte presseque obsedit et concussit, ut nova et secunda videretur esse hæc ejus obsidio.

Et conclusit Tryphonem ne procederet,] ne scilicet è Dora egredi posset; patet ex Græco.

27. Et noluit (Antiochus rex) ea, scilicet milites et dona à Simone Pont. missa accipere.] Errat ergo Josephus, qui ait Antiochum ea accepisse, ob eaque Simonem inter intimos amicos habuisse; sed rupit omnia quæ pactus est cum eo: quia videbat se tot copiis terra marique instructum, Tryphonem ad extrema redegisse, nec Simonis opera indigere; et quia Judæam quasi Syriæ partem regno suo Asiæ et Syriæ adjungere volebat; indignabatur enim unum Judææ angulum velle se subducere ab amplo suo Asiæ et Syriæ imperio.

28. Vos tenetis Joppen et Gazaram,] id est, Gazam urbem Philisthinorum; hanc enim expugnavit Simon, cum Gaza ad Judæam et Simonem non pertineret, ideoque eam à Simone repetit hìc Antiochus.

31. Et exterminii quod exterminastis, et tributorum civitatum alia talenta quingenta,] q. d. Pro damnis et cladibus quas locis mihi subditis intulistis, et pro tributis quæ mihi eripuistis, solvite alia talenta 500.

32. Et vidit gloriam Simonis.] Videtur Interpres legisse κυδικειον à κυδος, id est gloria; jam legunt κυλικειον, id est abacum, in quo reponuntur pateræ, pocula, cæteraque vasa aurea et argentea.

Et apparatum copiosum,] tum famulorum, tum armorum, tum militum, tum supellectilium.

33. Et respondit ei Simon] cordate, æque ac animose, scilicet se non aliena, sed sua occupare: Joppen tamen et Gazam, licet aliena, occupasse jure belli, eo quod ipsæ prius Judæos infestassent.

34. Nos vero tempus habentes,] id est, occasionem commodam nacti.

35. Nam de Joppe et Gazara quæ expostulas ipsi faciebant in populo plagam magnam;] Joppenses enim ducentos Judæos in mari submerserant, ut patet lib. 2. cap. 12. Gazarenses, id est Gazenses, utpote Philisthini, olitani erant Judæorum hostes infestissimi. Hinc patet per Gazaram non intelligi Gazer, quæ erat in tribu Ephraim, ideoque ad Judæos spectans, sed Gazam; hæc enim ad Philisthinos spectabat, non ad Judæos, ideoque quasi Judæis infesta à Simone fuit expugnata, et jure belli occupata.

Horum damus talenta 100,] q. d. Etsi jure belli juste occupem Gazaram, tamen ad redimendam vexationem, et ut regibus Syriæ nil demam, sed abunde satisfaciam pro eo et Joppe, offero iisdem centum talenta, id est 120 millia aureorum.

36. Reversus est autem (Athenobius) cum ira ad regem, putà ad Antiochum Sedetem, eo quod Simon negasset ei quæ postulabat, ac pro millione aureorum, quem petierat rex, Simon tantum obtulisset decimam circiter partem, scilicet 120 millia aureorum. Rex vero magis iratus fuit indigne ferens se à Simone negligi, sibique ab eo resisti. Hinc apte vocatus fuit Cendebæus, quæ vox Hebr. idem est quod zelus, vel possessio doloris, ait Pagnin. in nom. Hebr.

37. Tryphon autem fugit navi in Orthosiada.] Orthosias, teste Ptolem. l. 5. cap. 15, est urbs Phœniciæ in promontorio quod proxime abest à Cypro; est ergo urbs maritima. Quare non est Antaradus, ut aliqui putant, quia hæc est mediterranea; multo minus est Apamia, ut vult Josephus. Audi Adrich. in descrip. terræ sanctæ, p. 187, num. 20: Orthosia et Orthosias, hodie Tortosia vocata, maritima Phœniciæ urbs est, inter Tripolim et Archim sita: quæ post Christi tempora Episcopali sede inclyta fuit. In hanc urbem Tryphon è Dora (in qua ab Antiocho Syriæ rege obsidebatur) elapsus, navi aufugit. 1. Machab. 15. Tyr. 13. belli sacri 2 et 14. bel. sacr. 12. Ptolem.

Porro Sedetes Orthosiadem cepit, et Tryphonem captum interfecit, teste Strabone lib. 14, Justino, Appiano, Josepho et aliis. Josephus ait Tryphonem per triennium regnasse; Salianus vero per septennium, occisum enim esse anno principatus Simonis septimo. Vide hìc justum Dei in homicidam et tyrannum judicium. Tryphon enim, qui Jonatham et Antiochum regem pupillum sibi creditum occiderat, tertio vel septimo anno post hanc cædem simili modo à Sedete occisus fuit, justa utique talionis pœna.

38. Et constituit Rex Cendebæum ducem maritimum,] id est, præfectum classis sive archithalassum. Hunc misit Sedetes, ut invaderet Judæam.

39. Et mandavit ædificare Gedorem,] Græce *Cedronem*. Erat urbs hæc in ingressu Judææ. Audi Adrichom. in tribu Dan num. 28: Gedor quæ et Gador civitas tribu Juda in sorte Dan, sita ad Orientem vallis in terra pascuali, et uberrima. Hanc tempore Ezechiæ regis occupaverunt Simeonitæ, pulsis inde quibusdam Chananæis, quod terra hæc aptissima esset gregibus, quibus Simeonitæ abundabant. Postea hæc civitas vocata est Cedro, quam ædificiis munivit Cendebæus dux Antiochi adversus Judæos, juxta quam et devictus est à Machabæis.

Et obstruere,] Græce οχυρωσαι, id est munire *portas*, ut Gedor sibi suisque loco arcis et munitionis, ad quem à Judæis pressi se reciperent, et in quem rapinas et spolia Judæorum conveherent.

CAPUT DECIMUM SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Simon per Judam et Joannem filios suos profligat Cendebæum. Inde v. 11. Ptolemæus, gener Simonis, eum invitans dolose interficit cum duobus filiis, ut Judææ se Principem constituat. Denique v. 19. Joannes superstes Simonis filius, a Ptolemæo quæsitus ad necem, præmonitus ejus conatus elusit, ac patri in Ducatu et Pontificatu successit.

1. Et ascendit Joannes de Gazaris, et nuntiavit Simoni patri suo quæ fecit Cendebæus in populo ipsorum. 2. Et vocavit Simon duos filios seniores, Judam et Joannem, et ait illis : Ego et fratres mei, et domus patris mei, expugnavimus hostes Israel ab adolescentia usque in hunc diem; et prosperatum est in manibus nostris liberare Israel aliquoties. 3. Nunc autem senui ; sed estote loco meo, et fratres mei, et egressi pugnate pro gente nostra : auxilium vero de cœlo vobiscum sit. 4. Et elegit de regione viginti millia virorum belligeratorum, et equites; et profecti sunt ad Cendebæum, et dormierunt in Modin. 5. Et surrexerunt mane, et abierunt in campum : et ecce exercitus copiosus in obviam illis peditum et equitum, et fluvius torrens erat inter medium ipsorum. 6. Et admovit castra contra faciem eorum ipse et populus ejus, et vidit populum trepidantem ad transfretandum torrentem, et transfretavit primus : et viderunt eum viri, et transierunt post eum. 7. Et divisit populum, et equites in medio peditum : erat autem equitatus adversariorum copiosus nimis. 8. Et exclamaverunt sacris tubis, et in fugam conversus est Cendebæus, et castra ejus ; et ceciderunt ex eis multi vulnerati : residui autem in munitionem fugerunt. 9. Tunc vulneratus est Judas frater Joannis ; Joannes autem insecutus est eos, donec venit Cedronem quam ædificavit. 10. Et fugerunt usque ad turres quæ erant in agris Azoti, et succendit eas igni. Et ceciderunt ex illis duo millia virorum, et reversus est in Judæam in pace. 11. Et Ptolemæus filius Abobi constitutus erat dux in campo Jericho, et habebat argentum et aurum multum. 12. Erat enim gener summi sacerdotis. 13. Et exaltatum est cor ejus, et volebat obtinere regionem, et cogitabat dolum adversus Simonem et filios ejus, ut tolleret eos. 14. Simon autem, perambulans civitates quæ erant in regione Judææ, et sollicitudinem gerens earum, descendit in Jericho ipse, et Mathathias filius ejus, et Judas, anno centesimo septuagesimo septimo, mense undecimo : hic est mensis Sabath. 15. Et suscepit eos filius Abobi in munitiunculam, quæ vocatur Doch, cum dolo, quam ædificavit : et fecit eis convivium magnum, et abscondit illic viros. 16. Et cum inebriatus esset Simon, et filii ejus, surrexit Ptolemæus cum suis, et sumpserunt arma sua, et intraverunt in convivium, et occiderunt eum, et duos filios ejus, et quosdam pueros ejus. 17. Et fecit deceptionem magnam in Israel, et reddidit mala pro bonis. 18. Et scripsit hæc Ptolemæus, et misit regi ut mitteret ei exercitum in auxilium, et traderet ei regionem, et civitates eorum, et tributa. 19. Et misit alios in Gazaram tollere Joannem : et tribunis misit epistolas, ut venirent ad se, et daret eis argentum et aurum, et dona. 20. Et alios misit occupare Jerusalem, et montem templi. 21. Et præcurrens quidam nuntiavit Joanni in Gazara, quia periit pater ejus, et fratres ejus, et quia misit te quoque interfici. 22. Ut audivit autem, vehementer expavit; et comprehendit viros qui venerant perdere eum, et occidit eos : cognovit enim quia quærebant eum perdere. 23. Et cætera sermonum Joannis, et bellorum ejus, et bonarum virtutum quibus fortiter gessit, et ædificii murorum quos exstruxit, et rerum gestarum ejus. 24. Ecce hæc scripta sunt in libro dierum sacerdotii ejus, ex quo factus est princeps sacerdotum post patrem suum.

1. Et ascendit Joannes de Gazaris,] id est, de Gaza ubi eum loco suo quasi exercitus ducem reliquerat et constituerat Simon pater.

3. Nunc autem senui; sed estote loco meo, et fratres mei.] Græca et Latina Compl. habent: *et fratris mei*, scilicet Jonathæ et Judæ, ut nobis in ducatu et bellis pro Israele succedatis. Græca addunt: *Vos autem in misericordia idonei estis ætate*, id est, vos autem beneficio ætatis estis idonei ad bellandum.

4. Et elegit de regione viginti millia virorum belligeratorum (bellatorum) et equites.] Hîc duntaxat invenio equites in castris Joannis et Judæorum, cum in castris Judæ, Jonathæ et Simonis hucusque non nisi pedites legerimus, eo quod Deus Deuter. 17. multiplicationem equorum Judæis vetuisset.

6. Et transfretavit primus,] scilicet ipse Joannes Simonis filius, et exercitus dux, cujus exemplum cæteri, qui prius trepidaverant, illico secuti sunt; quare animose invadentes Cendebæum eum ceciderunt, et in fugam compulerunt.

Residui autem in munitionem fugerunt,] puta in Gedorem quam munierant, cap. præced. versu 39.

9. Donec venit Cedronem (puta Gedorem, hæc enim Græce vocatur Cedron; hanc ergo hostibus fugientibus insistens Joannes extorsit) quam ædificavit,] id est, quam ædificaverat et munierat Cendebæus, c. præced. v. 39.

Hoc fuit principium victoriarum et heroicorum facinorum Joannis quibus ipse fortiter et feliciter auspicatus est principatum loco Simonis patris sui, cui jam mors dolo Ptolemæi parabatur. Vide hîc Dei providentiam quæ Israeli consuluit per Joannem, dum Simon pater ejus et dux per fraudem generi interimitur.

Porro Josephus hoc prælium more suo phalerat, ideoque multa falsa admiscet, scilicet quod Simon ipse huic prælio interfuerit, quod per insidias Cendebæum aggressus sit; quod sæpius cum eo conflixerit, et semper victor exstiterit.

11. Et Ptolemæus filius Abobi constitutus erat Dux in campo Jericho,] scilicet à Simone Duce et Pont. socero suo, ut sequitur. Hic Ptolemæus erat opulentus, ac per opes suas destinabat obtinere ducatum Judææ; ideoque Simonem cum filiis totamque Assamonæorum stirpem delere cogitabat. Vide hîc immane Ptolemæi parricidium et sacrilegium, quo summum Pontificem, cujus filiam ipse duxerat uxorem, per fraudem interfecit. Quid non audet ambitio et regnandi libido?

16. Et cum inebriatus (id est, largiore potu exhilaratus) esset Simon,] citra ebrietatem tamen. Unde Vatablus vertit: *Cùm potu satiati essent.* Nam ut ait Nonnius Marcell. *Ebrii dicuntur non solum vinolenti, sed et qualibet re expleti.* Sic fratres Joseph dicuntur inebriati, id est incaluisse mero, Gen. 43; et Psalm. 63: *Visitasti terram*, inquit, *et inebriasti eam;* et Cant. 5. 1: *Bibite et inebriamini*, id est exhilaramini, *charissimi.*

Et occiderunt eum et duos filios ejus.] Addit Josephus et ex eo Hagesippus uxorem Simonis fuisse captam cum filiis, excepto Joanne; Joannem vero ultum necem patris et fratrum, et obsedisse Ptolemæum, sed obsidionem solvisse, eo quod Ptolemæus matri ejus captæ flagella aliaque tormenta intentaret, similiaque plura quæ parum videntur probabilia, imo S. Script. dissona, uti ostendit Salianus et Sanchez.

Præfuit Simon Israeli septem integros annos; cœpit enim anno Græcorum 170, quo occisus est Jonathas ejus antecessor, 1. Machab. 13. 8. Desiit vero anno 177 Græcorum, ut dicitur v. 14. Quocirca errat Josippus, dum Simoni tribuit 18 annos, eumque occisum dicit à Ptolemæo rege Ægypti, idque justa Dei vindicta, eo quod cum Spartiatis et Romanis gentilibus fœdus iniisset. Denique occisus est Simon anno 134 ante Christi nativitatem.

21. Et præcurrens quidem nuntiavit Joanni in Gazara,] id est Gaza urbe, ut dixi. Joannes hîc fuit filius Simonis primarius, vir animosus et bellicosus, qui Simoni in Ducatu et Pontificatu successit; cognominatus fuit Hyrcanus, eo quod Hyrcanos bello superasset, ait Eusebius et S. Thom. Hujus Hyrcani heroica facta describuntur lib. 4. Machab. Ipse enim cum Antiocho Sedete rege Syriæ fœdus iniit, rege complures auratis cornibus tauros ad templi sacrificia submittente. Eumdem regem ad bellum Parthicum comitatus est; Syriæ plurimas urbes cepit, Samaritas vicit, Garizitanum templum evertit, Idumæos domuit, ad innovandam Societatem Legatos Romam misit. Tandem post 31 annos principatus et sacerdotii sui satis concessit, relicto successore filio suo Aristobulo, qui loco *ducis* nomen *regis* cum diademate primus Assamonæorum assumpsit, et Pontificatui adnexuit, et adnexum reliquit fratri suo Alexandro, et Alexandri filio Aristobulo secundo: quo regnante capta à Pompeio Jerosolyma, et Judæa in provinciam redacta, et dignitas regia à Pontificali prorsus avulsa est.

Tumque desiit Ducatus, et stirps Assamonæorum, cum stetisset 130 annos, ut dixi in Proœmio; Romani enim Herodem alienigenam constituerunt regem Judææ, tumque deficiente sceptro de Juda, venit natusque est Christus juxta oraculum Jacobi, Genes. 49. v. 9 et 10.

COMMENTARIA

IN LIBRUM SECUNDUM

MACHABÆORUM.

ARGUMENTUM.

Hic secundus liber est quasi continua Epistola circularis, qua Judæi in Judæa degentes ad Judæos in Ægypto habitantes perscribunt clades et calamitates quas ipsi perpessi fuere ab Antiocho Epiphane, ejusque filio Eupatore : item, victorias quas Judas cœlitus ab Angelis, atque ab Onia et Jeremia adjutus, de iisdem retulit, ideoque omnes ad Dei laudem et gratiarum actionem excitant. Totus ergo hic liber in gestis Judæ Machabæi et Martyrum fusius quam lib. 1. enarrandis consumitur. Similes circulares epistolas scripsere Christiani Smyrnenses, Viennenses et Lugdunenses quibus suorum fidelium martyria et afflictiones à tyrannis perpessas recensent, quæ exstant apud Eusebium. lib. 4. hist. 15 et lib. 5. cap. 1.

De auctore et auctoritate hujus libri, cæterisque eum concernentibus dixi in Procemio lib. 1. Causa scribendi hanc epistolam fuit ut tolleretur schisma inter Judæos in Judæa, et in Ægypto degentes, uti dicam cap. 1. v. 1.

CAPUT PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

A v. 1. usque ad 10. recensetur pars epistolæ scriptæ a Jerosolymitis ad Judæos in Ægypto degentes anno Græcorum 169, ut patet v. 7. qua eos hortantur ut ipsi quoque celebrent festum Scenopegiæ. Mox a v. 10. usque ad 20. c. 2. recensetur alia epistola, vel potius alia ejusdem epistolæ pars a Jerosolymitis scripta anno Græcorum 188, ut patet v. 10. qua enarrant historiam dati coelitus ignis, ideoque eosdem hortantur ut festum dati a Deo ignis celebrent. A v. autem 20. c. 2. usque ad finem libri enarrant gesta Judæ Machabæi contra Antiochum, Epiphanem et Eupatorem, eorumque duces Bacchidem, Timotheum, Nicanorem, etc., ac martyrium septem fratrum una cum matre, Eleazari et aliorum martyrum.

1. Fratribus qui sunt per Ægyptum, Judæis, salutem dicunt fratres qui
sunt in Jerosolymis, Judæi, et qui in regione Judææ, et pacem bonam.
2. Benefaciat vobis Deus, et meminerit testamenti sui quod locutus est
ad Abraham, et Isaac, et Jacob, servorum suorum fidelium : 3. et det
vobis cor omnibus, ut colatis eum, et faciatis ejus voluntatem corde
magno, et animo volenti. 4. Adaperiat cor vestrum in lege sua et in præ-
ceptis suis, et faciat pacem. 5. Exaudiat orationes vestras, et reconcilietur
vobis, nec vos deserat in tempore malo. 6. Et nunc hic sumus orantes pro vobis. 7. Regnante
Demetrio anno centesimo sexagesimo nono, nos Judæi scripsimus vobis in tribulatione, et
impetu qui supervenit nobis in istis annis, ex quo recessit Jason à sancta terra et à regno.
8. Portam succenderunt, et effuderunt sanguinem innocentem : et oravimus ad Dominum, et
exauditi sumus, et obtulimus sacrificium et similaginem, et accendimus lucernas, et propo-

suimus panes. 9. Et nunc frequentate dies scenopegiæ mensis Casleu. 10. Anno centesimo octogesimo octavo, populus, qui est Jerosolymis et in Judæa, Senatusque et Judas, Aristobulo magistro Ptolemæi regis, qui est de genere christorum sacerdotum, et his qui in Ægypto sunt, Judæis, salutem et sanitatem. 11. De magnis periculis à Deo liberati, magnifice gratias agimus ipsi, utpote qui adversus talem regem dimicavimus. 12. Ipse enim ebullire fecit de Perside eos qui pugnaverunt contra nos et sanctam civitatem. 13. Nam cum in Perside esset dux ipse, et cum ipso immensus exercitus, cecidit in templo Naneæ, consilio deceptus sacerdotum Naneæ. 14. Etenim cum ea habitaturus venit ad locum Antiochus, et amici ejus, et ut acciperet pecunias multas dotis nomine. 15. Cumque proposuissent eas sacerdotes Naneæ, et ipse cum paucis ingressus esset intra ambitum fani, clauserunt templum. 16. Cum intrasset Antiochus, apertoque occulto aditu templi, mittentes lapides percusserunt ducem et eos qui cum eo erant, et diviserunt membratim, et capitibus amputatis foras projecerunt. 17. Per omnia benedictus Deus, qui tradidit impios. 18. Facturi igitur quinta et vigesima die mensis Casleu purificationem templi, necessarium duximus significare vobis : ut et vos quoque agatis diem scenopegiæ, et diem ignis qui datus est, quando Nehemias ædificato templo et altari obtulit sacrificia. 19. Nam cum in Persidem ducerentur patres nostri, sacerdotes, qui tunc cultores Dei erant, acceptum ignem de altari occulte absconderunt in valle, ubi erat puteus altus et siccus, et in eo contutati sunt eum, ita ut omnibus ignotus esset locus. 20. Cum autem præterissent anni multi, et placuit Deo ut mitteretur Nehemias à rege Persidis, nepotes sacerdotum illorum, qui absconderant, misit ad requirendum ignem : et sicut narraverunt nobis, non invenerunt ignem, sed aquam crassam. 21. Et jussit eos haurire, et afferre sibi; et sacrificia, quæ imposita erant, jussit sacerdos Nehemias aspergi ipsa aqua, et ligna, et quæ erant superposita. 22. Utque hoc factum est, et tempus affuit, quo sol refulsit, qui prius erat in nubilo, accensus est ignis magnus, ita ut omnes mirarentur. 23. Orationem autem faciebant omnes sacerdotes, dum consummaretur sacrificium, Jonatha inchoante, cæteris autem respondentibus. 24. Et Nehemiæ erat oratio hunc habens modum : Domine Deus omnium creator, terribilis et fortis, justus et misericors, qui solus es bonus rex, 25. solus præstans, solus justus, et omnipotens, et æternus, qui liberas Israel de omni malo, qui fecisti patres electos, et sanctificasti eos : 26. accipe sacrificium pro universo populo tuo Israel, et custodi partem tuam, et sanctifica. 27. Congrega dispersionem nostram, libera eos qui serviunt Gentibus, et contemptos et abominatos respice; ut sciant Gentes quia tu es Deus noster. 28. Afflige opprimentes nos, et contumeliam facientes in superbia. 29. Constitue populum tuum in loco sancto tuo, sicut dixit Moyses. 30. Sacerdotes autem psallebant hymnos, usquequo consumptum esset sacrificium. 31. Cum autem consumptum esset sacrificium, ex residua aqua Nehemias jussit lapides majores perfundi. 32. Quod ut factum est, ex eis flamma accensa est; sed ex lumine, quod refulsit ab altari, consumpta est. 33. Ut vero manifestata est res, renuntiatum est regi Persarum, quod in loco, in quo ignem absconderant hi qui translati fuerant sacerdotes, aqua apparuit, de qua Nehemias, et qui cum eo erant, purificaverunt sacrificia. 34. Considerans autem rex, et rem diligenter examinans, fecit ei templum ut probaret quod factum erat. 35. Et cum probasset, sacerdotibus donavit multa bona, et alia atque alia munera, et accipiens manu sua, tribuebat eis. 36. Appellavit autem Nehemias hunc locum Nephtar, quod interpretatur purificatio. Vocatur autem apud plures Nephi.

Hinc patet hanc epistolam, utpote scriptam anno 188 Græcorum, datam fuisse post gesta Judæ, Jonathæ et Simonis lib. 1. descripta, ideoque apte subnecti fini libri primi. Liber primus enim finitur in morte Simonis, quæ contigit anno Græcorum 177. Quare undecim annis post Simonis mortem scripta fuit hæc epistola, sive liber hic secundus Machab. Prior vero epistolæ pars scripta anno 169 Græcorum scripta fuit paulo ante captivitatem et cædem Jonathæ; hæc enim facta est à Tryphone anno 170 Græcorum, ut dictum. Jonathæ successit Simon, ut dictum est lib. 1. cap. 13. v. 41. Quare pars hæc epistolæ hoc ordine temporis collocanda foret lib. 1. cap. 12. ante v. 39.

1. Fratribus qui sunt per Ægyptum Judæis salutem dicunt fratres, qui sunt in Jerosolymis Judæi.] Ægyptus enim abundabat Judæis, tum quia eis erat vicina, tum quia Ptolemæus Lagi primus post Alexandrum Magnum Ægypti rex 220 millia Judæorum captiva in Ægyptum duxerat, tum quia jam recenter sub Ptolem. Philometore Onias filius Oniæ tertii Pont. templum magnificum Heliopoli in Ægypto construxerat simile Jerosolymitano, ibique Pontificem agebat, ad quod proinde multi Judæorum con-

fluebant, præsertim quia in Ægypto tuti erant à Seleucidis, puta ab Antiochis et Demetriis, qui continue Judæam infestabant. Scribunt ergo Judæi è Jerosolymis ad Judæos, qui erant in Ægypto, quasi ad fratres, id est cognatos et contribules suos, amicas et fraternas litteras, tum ut eos in vera fide, religione et unione cum Synagoga sive Ecclesia contineant, ne scilicet à Jerosolymis et templo faciant schisma ob templum suum Heliopolitanum, sicut eodem tempore Judæi in Samaria degentes erigendo templum in monte Garizim schisma fecerunt à Judæis, et templo Jerosolymitano, ut patet Joan. 4. Vide de templo Heliopolitano Josephum, lib. 12. cap. 1 et 6, et lib. 13. cap. 6. Ad schisma ergo hoc tollendum, Judæi è Jerosolymis, ac Judas hanc epistolam scripserunt ad Judæos in Ægypto commorantes.

4. ADAPERIAT COR VESTRUM IN LEGE SUA,] q. d. Deus luce cœlesti per gratiam suam vos illuminet et inflammet ut legem ejus plene cognoscatis, et cognitam adimpleatis, præsertim vero ut à templo vestro Heliopolitano, Pontifice proprio, et sacrificiis à Deo vetitis ibidem ad Jerusalem nostrumque templum et Pontificem Jonatham postliminio redeatis. Deus enim vetuerat alibi quàm in templo Jerosolymitano sibi sacrificari. Deuter. cap. 12. v. 11 et Levit. 7. 3.

ET FACIAT PACEM,] tum à bellis, tum potius à templi divisione et schismate, ut nobiscum in unam synagogam coalescatis, et ad unum nobiscum templum conveniatis, ibique festum Scenopegiæ, ut sequitur, celebretis.

7. REGNANTE DEMETRIO (juniore dicto Nicanore, Demetrii Soteris filio) ANNO 169] Græcorum, hic enim fuit annus tertius regni Demetrii, qui post triennium, anno scilicet 172 Græcorum, captus fuit ab Arsace rege Parthorum, ut dictum est 1. Machab. 14. v. 1. et 3.

EX QUO RECESSIT JASON,] de quo cap. 4. vers. 7.

8. PORTAM SUCCENDERUNT,] q. d. Instigante impio Jasone Antiochus per suos satellites portas Jerusalem et templi ac reliquarum Judææ civitatum succendit. Verum ORAVIMUS AD DOMINUM, ET EXAUDITI SUMUS, ut per virtutem Judæ Machabæi templi profanati fieret purgatio, novaque dedicatio, in quo proinde jam nove dedicato OBTULIMUS SACRIFICIUM, reliquaque in pristinum statum restituimus, nimirum ACCENDIMUS LUCERNAS septem in candelabro aureo septicipiti, ET PROPOSUIMUS PANES 12, juxta 12 tribus Israel in mensa panum propositionis.

9. ET (id est idcirco) NUNC FREQUENTATE (et frequentando celebrate) DIES SCENOPEGIÆ,] id est, festum Encæniorum institutum à Juda Machabæo in memoriam purgationis et novæ dedicationis templi ab eo factæ, idque die 25 mensis Casleu, qui nostro Novembri respondet. Nota: festum Scenopegiæ proprie erat festum Tabernaculorum, quod per octo dies celebrabatur in mense Tisri, id est in Septembri; hîc vero per catachresin festum Encæniorum vocant festum Scenopegiæ, quia hoc erat simile: utrumque enim celebrabatur magna totius populi lætitia cum ramis, thyrsis, tubis et tympanis per octo dies, ut patet 1. Machab. 4. 54 et 2. Machab. 10. 6. ubi dicitur festum Encæniorum institutum et celebratum fuisse *in modum* festi *Tabernaculorum;* unde vocatur *Scenopegia Casleu*, non Tisri. Hortantur ergo ut Judæi in Ægypto celebrent festum Encæniorum per viridium ramorum gestationem, per clangorem tubarum, similiaque signa lætitiæ, non autem ut in templo Heliopolitano victimas Deo offerant: hoc enim lege Dei erat vetitum. Sic Machabæi profugi in montibus celebrarunt Scenopegiam cum thyrsis sine sacrificiis, ut patet c. 10. 6.

10. ANNO 188 (Græcorum), POPULUS QUI EST JEROSOLYMIS ET IN JUDÆA, SENATUSQUE ET JUDAS.] Hic Judas, ait Rupert. lib. 10. de victor. verbi Dei cap. 15. Serarius, Salianus, Mariana et alii, videtur esse auctor hujus posterioris epistolæ, adeoque totius hujus libri secundi Machab. nimirum Judas Essenus, qui, ut ait Josephus l. 13. cap. 19. hoc tempore ob donum prophetiæ magnæ apud omnes erat existimationis, et post 20 annos Antigono Joannis Hyrcani filio mortem prædixit, quæ et paulo post secuta est. Additque Josephus ejus prædictiones nunquam fefellisse, sed reipsa semper evenisse.

Sanchez tamen putat hunc Judam fuisse Joannis Hyrcani ducis et Pontificis filium, qui hoc tempore patri successerat, eratque dux et Pontifex Israelis, teste Josepho l. 20. Antiq. cap. 8. Ubi addit Judam hunc alio nomine dictum fuisse Aristobulum, ac per unum annum duntaxat regnasse; quare mortuum sine filio, regnum et Pontificatum reliquisse fratri suo Alexandro, qui alio nomine dictus est Jannæus. Verum obstat quod hic Judas sive Aristobulus primus sibi diadema imposuerit, seque regem Judææ nominarit, ac matrem suam fame necarit in vinculis: fratrem vero suum Antigonum jam nominatum occiderit; reliquos autem fratres in vinculis habuerit, quoad vixit, teste Josepho l. 13. Antiq. cap. 19 et 20. quæ omnia Scriptore hagiographo videntur indigna. Adde Aristobulum hunc regnasse anno non 188, ut hîc dicitur, sed 209 Græc. uti ostendit Salianus et alii. Quare hoc anno 188, adhuc Israeli præerat pater Aristobuli Joannes Hyrcanus, cujus proinde potius quàm Aristobuli filii, erat scribere hanc epistolam. Denique Bellarm. l. 1. de Verbo Dei cap. 15. putat hunc Judam esse Judam Machabæum. Verum is jam ante 36 annos in prælio occubuerat.

Porro hîc incipit posterior epistola, hicque ejus est titulus. Duas enim hîc jungi epistolas censent Rupert. lib. 10. cap. 15. Glossa, Lyran. Bellarm. Melchior Canus l. 2. de locis cap. 11. Medina lib. 6. de fide cap. 13. Sed verius videtur non duas, sed unam duntaxat esse epistolam scriptam an. 188 Græc. in qua tamen refricent et renovent epistolam à se scriptam anno 169 Græc. q. d. Hæc quidem illo anno scripsimus, hoc autem anno scribimus vobis quæ sequuntur: sed pro ea locutione repetunt salutationem, cum appositione propriorum nominum, eorum qui litteras mittunt, et eorum ad quos mittuntur, quæ initio fuerant prætermissa. Ita Salian. et Sanchez.

ARISTOBULO MAGISTRO PTOLEMÆI REGIS, QUI EST DE GENERE CHRISTORUM (id est, unctorum oleo sancto) SACERDOTUM.] Aristobulus hîc, ait Rabanus, fuit natione Judæus, sed peripateticus philosophus esse agnoscitur, qui ad Philometorem Ptolemæum explanationum in Moysen commentarios scripsit, ut chronographi produnt.

Ita Rabanus. Intelligit autem Eusebium, cujus illa sunt verba in chron. sub init. regni Philom. *Aristobulus*, inquit, *cujus secundus Machabæorum liber initio meminit, quemque Aristotelicæ peritum fuisse philosophiæ constat : similiter manus et cætera membra, quando de Deo dicuntur, intelligenda esse in libro quem ad Ptolemæum scripsit, declarat, etc.* Idem asserit Clemens Alexandrinus lib. 5. Strom. Addit Eusebius eum oriundum fuisse ex Pareadi, ubi Jordanis est origo : *Videtur autem*, ait Salianus, *nomen magistri regis adeptus, vel ex illo scripto libro, in quo regem Philometorem docebat, vel quod eum de rebus Mosaicæ legis doceret, quæ deinde libro illo sit complexus.* Alii tamen censent eum fuisse magistrum Ptolemæi Lathuri, qui fuit filius Ptol. Physconis : hoc enim verba sonare videntur. Nam ut ait Rupert. loco citato : *Consueverant Ægypti reges jam inde à temporibus Ptol. Philadelphi (qui legem per 72 sibi fecit interpretari) magistros habere Judæos.* Ubi nota : Physcon erat frater junior Philometoris ; unde ei illiberi defuncto in regno successit, isque hoc tempore regnabat : unde filio suo Lathuri Aristobulum sacerdotem Judæum videtur dedisse magistrum.

11. Gratias agimus ipsi, utpote qui adversus talem regem dimicavimus,] qui postea in Perside occisus fuit à sacerdotibus deæ Naneæ, ut sequitur.

Quæres quisnam fuerit hic rex. Primo aliqui censent fuisse Antiochum magnum, qui pater fuit Antiochi Epiphanis ac cum Annibale contra Romanos pugnans, victus est à Scipione, qui inde cognomen Asiatici accepit. Verum hic Antiochus ante annos 58 erat defunctus, nimirum anno 124 Græc. Adde : hic Judæorum non fuit hostis, sed amicus, teste Josepho l. 12. c. 3.

Secundo, alii accipiunt Antiochum Epiphanem, qui Judæorum et templi fuit hostis acerrimus. Ita Torniellus, Bellarm. loco citato, et Pererius l. 9. in Danielem. Verum Epiphanes non fuit occisus in templo Naneæ, ut hîc dicitur, sed in Babylone percussus à Deo expiravit, ut audiemus cap. 9. Respondet Eman. Sà epistolam hanc non habere auctoritatem S. Script. sicut nec alias epistolas Spartiatarum, Romanorum et aliorum hisce libris citatas, ac proinde falli posse et errare, sed S. Script. solùm narrare ita illos scripsisse. Verum hoc durum est dicere. Sic enim idem de toto hoc libro, qui est Epistola Judæ, et Jerosolymitarum ad Judæos Ægyptios dici posset : quod absit.

Tertio, et verisimillime Serarius et Salianus hîc, ac Rupert. l. 10. de victor. verbi Dei c. 16. Michael Medina l. 6. de recta in Deum fide c. 13. Sigonius in l. 2. Sulpitii censent hunc esse Antiochum Sedetem filium Demetrii Soteris, et fratrem Demetrii Nicanoris, qui Nicanore ab Arsace capto regnum Asiæ et Syriæ occupavit : hic enim ut audivimus l. 1. cap. 15. sub Simone Pontifice, et sub Joanne Hyrcano Simonis filio Judæos afflixit et Jerosolymam, in eaque Joannem teste Josepho obsedit ; sed urgente bello Parthico cum Joanne et Judæis pacem iniit, eosque secum contra Parthos duxit, ubi et periit. Sedetes enim hoc tempore regnabat, cum Epiphanes, ejusque pater, jam pridem erat vita functus.

12. Ipse (Deus) enim ebullire fecit de Perside eos qui pugnaverunt contra nos et sanctam civitatem,] puta Jerosolymam quam Sedetes obsedit, teste Josepho. Hic versus difficilis est; nam τὸ *de Perside* non est in Græco hoc loco, sed in fine versus hoc modo : *Ipse enim ebullire fecit eos qui pugnaverunt contra nos, et sanctam civitatem in Persidem.* Unde Salianus pro *de Perside* censet legendum *in Persidem*, ut sensus sit, q. d. Deus fecit ut Sedetes hostis noster magnis copiis et ardoribus quasi ebulliens et æstuans irrueret in Persidem, ibique periret. Verum omnia exemplaria habent : *de Perside.* Quare nonnulli hunc sensum dant, q. d. Deus fecit ut Sedetes non solum ex Syria, sed etiam ex Perside magnas colligeret copias ex reliquiis, quas ibi frater ejus Demetrius Nicanor victus et captus ab Arsace reliquerat. Unde et factum est ut instar fratris sui ibidem à Persis cæderetur. Verum hic sensus non recte cohæret cum eo quod sequitur : *Nam cum in Perside, etc.* ubi ejus cædes narratur.

Dico ergo : pro *ebullire fecit* Græce est ἐξέβρασε, id est ejecit, expuit, evomuit ; ἐνβράζειν enim significat ejicere, ebullire, exæstuare, exundare, expellere, ac tribuitur mari quod, in æstu effervescens, conchylia et cadavera in littus ejicit ; item ollæ bullienti quæ exundans spumas aquasque evomit : unde ἐκβρασσεοντα vocantur reliquiæ navis è naufragio in littus rejectæ : item papulæ, quæ post morbum in labiis erumpunt. Sensus ergo est, q. d. Deus fecit Ant. Sedetem hostem nostrum cum suis copiis ferventibus ebullire de Perside, id est, eum quasi morticinum sive cadaver ejecit, expulit, evomuit de Perside ; nam fecit ut in Perside in templo Naneæ volens illud expilare, à sacerdotibus occideretur, ut sequitur. Ergo τὸ *ebullire* tria significat. Primo magnam copiam et ardorem militum Sedetis, scilicet quod quasi muscæ, vel ranæ numerosissimæ ex aqua, id est ex Syria et Perside ebullierint, et invaserint Persidem omnibus undique ad eam prædandam confluentibus. Secundo, quod in Perside magno numero sint occisi et mortui, sicut muscæ et ranæ, paulo postquam natæ sunt ex aqua, in eadem suffocantur et moriuntur. Tertio, quòd Persia eos jam cadavera factos à se in sepulcra et abyssum expulerit, et ejecerit, sicut mare cadavera expuit, et in littus evomit.

13. Nam cum in Perside esset dux ipse,] q. d. Cum Ant. Sedetes, rex et dux exercitus, Persidem invaderet, et cum ipso immensus (Græce ἀνυπέξατος, id est *irresistibilis*, cui resisti vix poterat) exercitus, cecidit (Græce κατεκόπησαν, id est, *percussi sunt*) in templo Naneæ,] dissentiunt à Scriptura et inter se historici profani (ideoque non eis, sed S. Script. hîc credendum est) de modo necis et mortis Ant. Sedetis. Nam Joseph. et Just. l. 38. asserunt eum in prælio à Parthis sive Persis occisum. Appianus in Syriacis asserit eum à Parthis victum seipsum interemisse. Ælianus l. 10. de anim. cap. 34. eum se præcipitem dejecisse. Eusebius : *Arsaces Parthus*, inquit, *Antiochum interfecit.* Alii putant eum à fratre suo Demetrio ab Arsace dimisso, ac regnum suum repetente fuisse occisum. Verum hæc dissensio arguit eos nil certi hac de re habuisse, ac variis falsisque vulgi rumoribus fidem habuisse. Quare credendum est S. Scrip. quæ hîc asserit eum in templo Naneæ cum illud expilare vellet, à sacerdotibus lapidatum et occisum.

Porro Nanea erat dea Gentilium, quæ vel fuit Diana, ut opinatur S. Thom. Lyr. Perer. et Pagnin. in nom. Hebr. *Nanea*, ait, *lingua persica est Diana*, vel potius Venus, uti ex Agathia Beroso, Clemente, Athenode, Symmacho, Gyraldo et aliis ostendit Serarius et Salianus; Persæ enim tam Venerem quam Dianam colebant; sed quæ sequuntur magis congruunt Veneri.

14. Etenim cum ea habitaturus venit ad locum (templum Naneæ) Antiochus, et amici ejus, et ut acciperet pecunias multas dotis nomine.] Pro *habitaturus* Græce est συνοικεῖν, id est, habitaturus cum illa quasi cum conjuge sua. Finxit ergo Antiochus se cum dea Nanea velle conjugium inire, ut hoc honesto prætextu templum ejus expilaret, quasi omnia ejus donaria loco dotis accepturus foret; sed sacerdotes fraudem et spolium subodorati dotem non gemmarum, sed lapidum dederunt, id est lapidaverunt et occiderunt.

Porro prisci reges nonnulli olim volebant haberi quasi dii quidam terrestres, ac proinde cum deabus conjugia se inire jactabant. Audi Senecam l. 1. suasoriarum: *Desponderunt Athenienses Antonio in matrimonium Minervam; Antonius ait se ducturum, sed dotis nomine imponere se illis mille talenta.* Sic Antiochus Gryphus Lunæ se maritum jactavit, Numa Egeriæ, Anchises Veneris (ex qua fingitur Æneam genuisse), Heliogabus Uraniæ, Peleus Thetidis; unde nonnulli putant à Peleo ritum illum manasse, quo Veneri Thetidem, id est mare quotannis in festo Ascensionis solemni ritu jacto in mare annulo sponsalitio sibi despondent. Porro horum cum deabus regalium connubiorum luculenti testes sunt Josephus, Plutarc. in vita Marci Crassi, Xiphilinus, Herodotus, Isocrates et Suetonius, qui in vita C. Caligulæ c. 21. scribit eum se Veneris maritum vindicasse.

15. Cumque proposuissent (promisissent Ant. Sedeti se illi pro dote daturos) eas (pecunias) sacerdotes Naneæ, et ipse cum paucis ingressus esset intra ambitum fani (quasi sacros nuptiarum ritus celebraturi), clauserunt templum.]

16. Cum intrasset Antiochus, apertoque occulto aditu templi (in superiori laqueari, vel in parietibus templi, inde) mittentes lapides (Græce: *lapididibus fulminantes*) percusserunt ducem (regem Ant. Sedetem), et diviserunt membratim, et capitibus amputatis foras projecerunt,] in ejus milites et vulgus spargentes Sedetem cum suis ab aliquo Deo Antiochi rivali, qui deam Naneam sibi ambiebat sponsam, cæsum et fulminatum esse, ne ipsi quasi necis auctores à militibus Sedetis cæderentur. Atque hinc tam variæ in vulgus de morte Sedetis, utpote occulta, emanarunt sententiæ quas ex Justino, Appiano et aliis recensui versu 13.

Itaque Judæi hîc pro cæso Sedete tanto tyranno et hoste suo Deo gratias agunt. Quare ricicule Scaliger et nonnulli alii scribunt Antiochum in templo Naneæ non cæsum, sed fuga elapsum salvum Antiochiam rediisse.

18. Facturi igitur quinta et vigesima die mensis Casleu purificationem templi,] hoc est celebraturi die 25 Casleu festum Encæniorum in memoriam purificationis et novæ dedicationis templi factæ à Juda Machabæo, 1. Machab. 4. v. 52.

Necessarium duximus significare vobis, ut et vos quoque agatis diem Scenopegiæ (id est festum Encæniorum simile Scenopegiæ, ut dixi versu 9.), et diem ignis.] Eadem enim die 25 Casleu, cum in Encæniis jam dictis offerrent sacrificia, ignis à Deo cœlitus in illa missus fuit ad ea comburendum, ideoque institutum est festum dati ignis, quod eodem die 25 Casleu, vel certe postero die (ut festum ignis proprium sibi haberet diem), celebrabatur: cujus rei historia fuse in sequentibus enarratur.

19. Nam cum in Persidem (id est in Chaldæam sive in Babylonem à Nabuchodonosor) ducerentur patres nostri.] Chaldæa hîc vocatur Persia, tum quia multi Judæi abducti in Chaldæam sparsi fuere per Persiam, Mediam, aliasque regiones Chaldæis subditas: tum quia tempore Nehemiæ, quo datus fuit ignis, monarchia Chaldæorum translata erat ad Persas; tunc enim Artaxerxes, rex Persarum, dominabatur tam Chaldæis quàm Persis: quare omnes regiones tunc Persis subjectæ, inter quas erat Chaldæa, vocantur Persia, uti ex S. Chrys. Lucano et aliis probat Serarius.

Acceptum ignem de altari occulti absconderunt in valle ubi erat puteus altus et siccus,] id est, ignem in puteo, qui erat in valle, absconderunt. Ignis hic, ut patet Levit. 9. 24, primitus à Deo datus fuit Aaroni, cum is primo in altari à Mose fabricato sacrificium obtulit: hoc enim igne cœlesti concrematum fuit, ut scilicet Deus illud approbaret, sibique gratum ostenderet: unde et jussit illum ignem additis lignis et fomentis deinceps semper conservari, ut non nisi illo igne divino posterorum sacrificia Deo comburerentur Levit. 6. 12. unde cap. 10. 1. 2. Deus occidit Nadab et Abiu, eo quod igne profano thurificassent. Exciso vero à Chaldæis cum urbe altari et templo, ignem hunc ne periret sacerdotes exstulerunt et absconderunt in valle et puteo jam dicto, sperantes Deum ignem hunc post suum è Babylone reditum resuscitaturum. Ita Rupert. lib. 10. de victor. verbi Dei cap. 18: *Ignem, ait, morientem, qui nutriri non poterat, qui ubi nutriretur non habebat, illi resuscitandum commiserunt, in quo est spes resurrectionis mortuorum, nec eos fefellit spes. Quomodo?* quia hanc eorum spem Deus hîc per Nehemiam explicuit. Simili modo horum sacerdotum fidem, spem et pietatem laudat S. Ambr. lib. 1. Offic. cap. 14: *Non illis*, inquit, *studio fuit aurum defodere, argentum abscondere, quod servarent posteris suis, sed inter extrema sua honestatis curam habentes sacrum ignem servandum putarunt: ne eum vel impurum contaminaret, vel defunctorum sanguis exstingueret, vel deformium ruinarum acervus aboleret. Abierunt itaque in Persidem sola religione liberi, quoniam sola illis per captivitatem extorqueri nequivit. Post plurimum vero temporis, quando placuit Deo, dedit hanc mentem regi Persarum, ut instaurari in Judæa templum, et legitimos reparari Hierosolymis usus juberet. Cujus gratia muneris Nehemiam sacerdotem rex Persarum direxit. At ille secum direxit illorum sacerdotum nepotes, qui profecturi de patrio solo, sacrum ne periret ignem absconderant.*

20. Ut mitteretur Nehemias a rege Persidis.]

Nehemias ter missus fuit à rege Persidis in Judæam, primò à Cyro anno primo monarchiæ ejus : tunc enim Nehemias cum Zorobabel, Esdra et Jesu Pont. è captivitate Babylonica rediit in Jerusalem, adeoque unus fuit è redeuntium primoribus et ducibus, ut patet 1. Esdræ 2. v. 2. et Nehemiæ 7. v. 7 et 65. Secundo missus fuit ab Artaxerxe Longimano an. regni ejus 20, Nehem. 2. 1. Tertio, ab eodem missus fuit an. regni sui 32, ut patet Nehem. ult. v. 6. Quæritur ergo de qua missione hìc sit sermo, et consequenter quando contigerit hæc missio ignis de cœlo facta Nehem. Franc. Ribera lib. 5. de templo cap. 17. verisimiliter hæc de secunda missione accipit ; hæc enim propria fuit missio solius Nehemiæ. Quare hæc contigisse an. 20. Artaxerxis in festo Tabernaculorum, quod primum solemniter celebravit Nehemias post suum è Perside reditum, ut patet Nehem. 7. ideoque illo festo, cum ipse juxta legem sacrificia statuta offerret ignem è cœlo à Deo missum, sacrificia inflammasse et consumpsisse. Quocirca in memoriam hujus beneficii Judæos deinceps festum dati ignis celebrasse ipso festo Tabernaculorum, quo primitus erat datus, atque hac de causa hìc dici v. 9 : *Et nunc frequentate dies scenopegiæ.*

Verum probabilius est datum à Deo fuisse ignem paulo post primam Nehemiæ missionem factam à Cyro, nimirum anno sexto Darii Hystaspis die tertio mensis Adar, id est Februarii. Tunc enim perfecta fuit fabrica novi templi, ejusque facta est solemnis dedicatio cum oblatione plurimarum victimarum, ut patet Esdræ 6. vers. 15 et 16. Ergo tunc datus fuit cœlitus ignis sacer quo victimæ comburendæ erant juxta Levit. 6. 12. ubi vetatur ne igne communi et profano victimæ crementur, ideoque jubetur ut sacerdotes ignem sacrum è cœlo missum Levit. 8. semper foveant et conservent. Alioqui enim Hebræi per annos 70 (tot enim fluxerunt ab anno sexto Darii, quo dedicatum est per sacrificia templum usque ad an. 20. Artaxerxis, qui Nehemiam secundo misit in Judæam), caruissent in templo igne sacro, omnesque suas victimas per ignem laicum et profanum immolassent, quod Deus lege sua vetuerat.

Dices : Anno sexto Darii Nehemias erat juvenis, ac digniores eo erant Zorobabel, Esdras et Jesus Pontifex ; quare iis potius tribuenda foret hæc ignis missio, quàm Nehemiæ. Resp. Omnes hi erant coævi Nehemiæ, ideoque cum eo ætate pares vel suppares. Nehemiæ autem hæc potius tribuuntur, quàm aliis : primo, ob zelum religionis quà præcellebat ; secundo, ob ejus nobilitatem et dignitatem : fuit enim ipse unus è primis Judæorum è Babylone redeuntium ducibus. Tertio, quia ipse in magno honore fuit apud Artaxerxem, adeoque ejus pincerna ; unde ab eo creatus fuit gubernator et princeps Judææ, ac Jerosolymæ muros et domos reædificavit, urbemque optimis legibus imbuit et stabilivit, quæ omnia patent ex libro Nehemiæ.

Dices secundo : Ex dictis sequitur die tertia Adar, id est Februarii quo datus fuit ignis, celebrandum esse festum ignis, non autem die 25 Casleu, ut hìc dicitur. Resp. Antiochum Epiphanem et Judam Machabæum festum ignis celebratum fuisse eo die quo datus erat, scilicet die tertio Adar. Verum quia Ant. Epiphanes templum profanans, ignem sacrum quoque cœlitus datum exstinxit, vel sustulit ; hinc Judas Machabæus templum purificans, ac altare et victimas restituens die 25 Casleu eodem die ignem hunc sacrum à Deo rursum accepit, ideoque eodem, vel certe postero die quasi proprio festum dati, vel potius redditi ignis celebrandum sanxit. Judas enim, exstincto igne sacro, non poterat sacrificare igne profano : hoc enim lege erat vetitum ; quare necesse fuit ut Deus ignem hunc restitueret. Id fecit cum è lapidibus templi et altaris olim sub Nehemia ignitis, rursum sub Juda Dei jussu ignis hìc sacer emicuit, ut diserte asseritur c. 10. 3. ubi de Juda dicitur : *Et purgato templo aliud altare fecerunt, et de ignitis* (olim sub Nehemia) *lapidibus igne concepto sacrificia obtulerunt.* Hoc autem contigit in purificatione, et nova dedicatione templi, quæ à Juda facta est die 25 Casleu, ut ibidem dicitur vers. 5. Ita Sanchez : Lapides, inquit, ignitos illos intelligo, quos Nehemias aqua crassa perfudit, quam imbiberunt primum, deinde igne, qui ex aqua illa exarsit, combusti sunt ; quare in lapidibus hisce videntur sacri ignis semina in posterum esse servata : nam ex illis tempore Judæ, eadem flamma emicuit. Ita quoque Serarius q. 13. Unde Gorionides : *Cum*, inquit, *composuissent ligna, non invenerunt ignem sanctum ; sed clamarunt ad Dominum, et exiit ignis à lapide, qui erat altari suppositus adjicientes ei ligna ; duravit ille ignis usque ad captivitatem tertiam*, quæ videlicet accidit Vespasiani tempore. Errant ergo Hebræi dicentes ignem sacrum et cœlestem defuisse in secundo templo, quod post reditum è Babylone ædificatum est.

21. Et sacrificia, quæ imposita erant, jussit sacerdos Nehemias aspergi ipsa aqua,] idque bis, semel ad victimas concremandas ; secundo ad lapides igniendos, eisque vim igniendi inserendum, de quo versibus 31 et 32. Ita Sanchez.

22. Tempus affuit, quo sol refulsit, qui prius erat in nubilo, accensus est ignis magnus.] Videtur Deus hìc sole usus, ejusque radiis ex aqua crassa eduxisse vapores crassos, illosque assidue radiis ipsius siderando inflammasse, itaque ignem produxisse, uti producuntur in aere ex vaporibus vi solis cometæ, stellæ errantes, ignes fatui, halones, dracones igniti, etc.

Tropol. ignis hic repræsentat Spiritum Sanctum qui in specie ignis sedit super Apostolos in die Pentecostes, eisque igneas mentes et linguas indidit, ut totum orbem igne amoris divini accenderent, adeoque homines instar aquæ crassæ frigidos et torpidos efficerent igneos et flammeos. Ita S. Ambros. l. 1. Offic. 14 : *Ille*, inquit, *ignis typus Spiritus Sanctus fuit, qui descensurus erat post Domini ascensionem, et remissurus peccata omnium ; qui quasi ignis inflammat animum ac mentem fidelem.* Vide Riberam l. 5. de templo cap. 17. Vide quoque ea quæ de hoc igne fuse annotavi, Levit. 9. 23. ubi 17. analogias hujus ignis et charitatis recensui. Audi S. Chrysost. hom. 11. ad Hebr. *Nonne*, ait, *admiramur ignem olim descendentem omnia consumpsisse ? Potest fieri ut ignis quoque nunc descendat illo longe admirabilior ; et omnia quæ sunt proposita consumat, imo vero non consumat, sed in cœlum tollat. Is enim ea, quæ offeruntur, non in cinerem*

redigit; sed dona à Deo offert. Tales erant Cornelii orationes, Actor. 10.

23. JONATHA INCHOANTE,] Jonathas hic non fuit summus Sacerdos, ut aliqui putant, sed Levita et cantor, imo cantorum præfectus, cujus tunc erant vices. Ita Lyranus et Serarius.

31. CUM AUTEM CONSUMPTUM ESSET SACRIFICIUM (scilicet igne ex aqua lapidum emicante concrematum) EX RESIDUA AQUA NEHEMIAS JUSSIT LAPIDES MAJORES PERFUNDI.

32. QUOD UT FACTUM EST, EX EIS FLAMMA ACCENSA EST; SED EX LUMINE QUOD REFULSIT AB ALTARI CONSUMPTA EST,] q. d. Ignis et flamma lucida ardensque quæ combusserat victimas in altari, ex eo exsiliens, absumpsit flammam ex aqua in lapidibus majoribus accensam, idque primo: quia lumen majus altaris offuscabat et absumebat lumen minus lapidum; secundo, quia ignis hic ex lege Levit. 6. 12. in solo altari restare debebat, quasi ignis sacer eique proprius ad victimas comburendas; quare in lapidibus restare non poterat, ne quis eo ad superstitionem abuteretur. Tertio, ut significaretur ignis hic non vi solis, sed Dei (cujus symbolum erat altare) sole quasi instrumento addentis illique majorem vim ad ignem ex aqua producendum indentis in lucem prodiisse. Quarto, ut ignis hic lapides igniret, eisque vim, non physicam, sed moralem inderet ad ignem in necessitate producendum, uti eum produxerunt in purificatione et dedicatione templi facta à Juda Machabæo. Ita Sanchez.

33. RENUNTIATUM EST REGI PERSARUM,] puta Dario Hystaspis, cujus anno sexto hæc contigerunt, ut dixi; vel ut alii volunt Artaxerxi Longimano Darii nepoti, cujus pincerna erat Nehemias.

34. CONSIDERANS AUTEM REX.] Serarius pro *considerans* censet legendum *conserans*, vel *obserans*. Græce enim est περιφράξας, id est, *circumsepiens fecit ei templum*, q. d. Rex igni templum statuit, illudque septo circumdedit ad loci reverentiam.

FECIT EI TEMPLUM.] Primo, S. Ambros. 1. Offic. 14. ait regem in loco ubi inventa fuerat aqua crassa, postea versa in ignem, ædificasse templum. Persæ enim colebant ignem ut Deum, teste Brissonio lib. 2. de regno Persarum. Secundo, Genebrardus in notat. chronicis, et Beda in cap. 2. Esdræ quos citat et laudat Serarius q. 14, censent regem eodem loci sacrum aliquod ædificium, qualis erat probatica piscina, construxisse; Græcum enim ἱερὸν significat locum illum, qui antea profanus erat, factum esse sacrum, ut jam in eo quædam Dei esset veneratio ac numinis religio: unde eum rex circumsepsit, ut habet Græcus. Tertio, Lyranus explicat, q. d. Darius rex jussit reædificari templum Jerosolymitanum. Verum hoc jam erat reædificatum: in eo enim aqua crassa versa fuit in ignem. Quarto, q. d. Artaxerxes rex templum jam à Dario avo suo fabricatum fecit, id est luculenter ornavit, et magnifice locupletavit. Sic Nabuchodonosor, ait Daniel 4: *Nonne hæc est Babylon quam ego ædificavi in domum regni*, id est auxi, ornavi, et regiam Monarchiæ Babyloniorum constitui? Nam ante eum ædificata fuit Babylon à Nemrod, Genes. 10. Sic Romulus dicitur Romam ædificasse, id est, ornasse et amplificasse; nam ut ait Virgil.: Ante Romulum fuit *rex Evander Romanæ conditor arcis.* Ita S. Thom. Lyranus, Dionysius, Hugo et Sanchez. Primus S. Ambrosii sensus uti primo obvius, ita planissimus est. Persæ enim templa plura igni exstruxerunt, quæ inde πυρεῖα dicta sunt (an tamen eodem loci, quo inventa fuit aqua, hoc templum à rege erectum sit, uti vult S. Ambr. S. Scriptura non exprimit). Ignis enim elementorum nobilissimum suo splendore, calore, activitate, etc. expressum est symbolum Dei et divinitatis, juxta illud: *Deus noster ignis consumens est*, Hebr. 12. 29. Vide dicta ibidem, et Exodi 3. 2.

UT PROBARET QUOD FACTUM ERAT,] ut hoc miraculum ignis ex aqua enati laudaret, celebraret, et ad perpetuam rei memoriam templo decoraret.

36. APPELLAVIT AUTEM NEHEMIAS HUNC LOCUM NEPHTAR, QUOD INTERPRETATUR PURIFICATIO,] à rad. פטר *Pathar* quæ Hebr. aut Chaldaice, Syriace, Persice et Arabice significat liberare, emittere, dimittere, ac tribuitur capto, qui è squalore et sordibus carceris liber et purus dimittitur, sicut hic templum à Chaldæis profanatum, squalidum et in sordes cineresque versum à Nehemia per dedicationem et sacri ignis è cœlo descensum purificabatur, sanctificabatur, et Deo consecrabatur. Hinc *Phatir* Arabice vocatur *panis purus, et azymus;* et Chaldæus Exodi 23. v. 15. festum Azymorum vocat *chagga de pattiraia* חגא דפטיריא.

Ad *Nephtar* alludit *naphta,* quod est genus *bituminis*, ait Plinius lib. 2. cap. 205, *liquidi: huic magna cognatio ignium, transiliuntque protinus in eam undecumque visam*, sicut hic ignes transilierunt in aquam crassam ad templi purificationem et sanctificationem. Porro apud veteres lustratio et purificatio fiebat per sulphur et ignem. Unde Plin. lib. 35. cap. 15: *Habet*, inquit, *sulphur in regionibus locum ad expiandas suffitu domos.* Videlicet putabant igni isti sulphureo et bituminoso cœlestis, et divini quid inesse, quod quæ apud ipsos sacra erant fulmina et fulgura, sulphuris odorem haberent, et eorum ipsa lux sulphurea esset, ut ibidem à Plinio scriptum est. Hinc enim et θεῖον Græci sulphur appellant, et quæ fulmine tacta essent loca, studiose procurarunt Romani, arisque excitatis et bidentibus cæsis, *bidentalia* nominarunt. Ita Gyral. syntag. 17. et ex eo Serarius. Denique Syriacus textus hoc loco sic habet: *Vocaverunt eum* (locum) *qui sunt domus Nehemiæ* (Nehemitæ) *Genephar, quod interpretatur mundities* (vel purificatio)*; vocatur autem à multis Nephri.* Arabicus vero sic: *Qui sunt Nehemiæ vocarunt hunc locum Techeptha, quod interpretatur puritas. Vocatur autem apud plures Nephi* (Syrus) *Nephti* à rad. *nuph*, quæ multa significat, scilicet lavare, aspergere, agitare, cribrare: inde נופת *nophet* est favus et נפת *naphat* est regio, provincia. *Nephi* ergo est locus mundatus, elevatus, honoratus, sacratus et dilatatus. *Aphti* enim syriace significat dilatare.

CAPUT SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

NARRAT JEREMIAM IN CAPTIVITATE BABYLONICA ABSCONDISSE ARCAM, TABERNACULUM ET ALTARE THYMIAMATIS IN MONTE NEBO. INDE V. 20. PRÆFATUR AUCTOR HUJUS LIBRI SECUNDI SE GESTA ANTIOCHI EPIPHANIS ET EUPATORIS, AC JUDÆ MACHABÆI, ET FRATRUM EJUS FUSE A JASONE ET ALIIS CONSCRIPTA BREVITER ENARRATURUM.

1. INVENITUR autem in descriptionibus Jeremiæ prophetæ, quod jussit eos
ignem accipere qui transmigrabant, ut significatum est, et ut mandavit
transmigratis. 2. Et dedit illis legem ne obliviscerentur præcepta Domini,
et ut non exerrarent mentibus, videntes simulacra aurea et argentea, et
ornamenta eorum. 3. Et alia hujusmodi dicens, hortabatur ne legem
amoverent à corde suo. 4. Erat autem in ipsa scriptura, quomodo taber-
naculum et arcam jussit propheta divino responso ad se facto comitari
secum, usquequo exiit in montem, in quo Moyses ascendit, et vidit Dei hæreditatem. 5. Et
veniens ibi Jeremias invenit locum speluncæ : et tabernaculum, et arcam, et altare incensi
intulit illuc, et ostium obstruxit. 6. Et accesserunt quidam simul, qui sequebantur, ut notarent
sibi locum ; et non potuerunt invenire. 7. Ut autem cognovit Jeremias, culpans illos, dixit:
Quod ignotus erit locus, donec congreget Deus congregationem populi, et propitius fiat ;
8. et tunc Dominus ostendet hæc, et apparebit majestas Domini, et nubes erit, sicut et Moysi
manifestabatur, et sicut cum Salomon petiit ut locus sanctificaretur magno Deo, manifestabat
hæc. 9. Magnifice etenim sapientiam tractabat : et ut sapientiam habens, obtulit sacrificium
dedicationis et consummationis templi. 10. Sicut et Moyses orabat ad Dominum, et descendit
ignis de cœlo, et consumpsit holocaustum, sic et Salomon oravit, et descendit ignis de cœlo,
et consumpsit holocaustum. 11. Et dixit Moyses, eo quod non sit comestum quod erat pro
peccato, consumptum est. 12. Similiter et Salomon octo dies celebravit dedicationem. 13. In-
ferebantur autem in descriptionibus et commentariis Nehemiæ hæc eadem: et ut construens
Bibliothecam congregavit de regionibus libros et Prophetarum, et David, et epistolas Regum,
et de donariis. 14. Similiter autem et Judas ea quæ deciderant per bellum, quod nobis acci-
derat, congregavit omnia, et sunt apud nos. 15. Si ergo desideratis hæc, mittite qui perferant
vobis. 16. Acturi itaque purificationem scripsimus vobis : bene ergo facietis, si egeritis hos
dies. 17. Deus autem, qui liberavit populum suum, et reddidit hæreditatem omnibus, et
regnum, et sacerdotium, et sanctificationem. 18. Sicut promisit in lege, speramus quod cito
nostri miserebitur, et congregabit desub cœlo in locum sanctum. 19. Eripuit enim nos de
magnis periculis, et locum purgavit. 20. De Juda vero Machabæo, et fratribus ejus, et de
templi magni purificatione, et de aræ dedicatione; 21. sed et de præliis quæ pertinent ad Antio-
chum Nobilem, et filium ejus Eupatorem : 22. et de illuminationibus quæ de cœlo factæ sunt
ad eos qui pro Judæis fortiter fecerunt, ita ut universam regionem, cum pauci essent, vindi-
carent, et barbaram multitudinem fugarent, 23. et famosissimum in toto orbe templum
recuperarent, et civitatem liberarent, et leges, quæ abolitæ erant, restituerentur, Domino
cum omni tranquillitate propitio facto illis; 24. itemque ab Jasone Cyrenæo quinque libris
comprehensa, tentavimus nos uno volumine breviare. 25. Considerantes enim multitudinem
librorum, et difficultatem volentibus aggredi narrationes historiarum propter multitudinem
rerum, 26. curavimus volentibus quidem legere, ut esset animi oblectatio; studiosis vero, ut
facilius possint memoriæ commendare ; omnibus autem legentibus utilitas conferatur. 27. Et
nobis quidem ipsis, qui hoc opus breviandi causa suscepimus, non facilem laborem, imo vero

negotium plenum vigiliarum et sudoris assumpsimus. 28. Sicut hi qui præparant convivium, et quærunt aliorum voluntati parere propter multorum gratiam, libenter laborem sustinemus. 29. Veritatem quidem de singulis, auctoribus concedentes, ipsi autem secundùm datam formam brevitati studentes. 30. Sicut enim novæ domus architecto de universa structura curandum est: ei vero qui pingere curat, quæ apta sunt ad ornatum, exquirenda sunt; ita æstimandum est et in nobis. 31. Etenim intellectum colligere, et ordinare sermonem, et curiosius partes singulas quasque disquirere, historiæ congruit auctori: 32. brevitatem vero dictionis sectari, et executiones rerum vitare, brevianti concedendum est. 33. Hinc ergo narrationem incipiemus: de præfatione tantum dixisse sufficiat; stultum etenim est ante historiam effluere, in ipsa autem historia succingi.

1. Invenitur autem in descriptionibus Jeremiæ Prophetæ, quod jussit eos ignem accipere qui transmigrabant,] è Judæa capti à Chaldæis in Babylonem. Confirmat id quod dixit de igne abscondito ex ipsis Jeremiæ scriptis. Descriptiones vocat Scripturam Jeremiæ, ut explicat v. 4, hoc est codicem, vel pugillarem, aut commentarium, ut vocatur versu 13. in quo Jeremias descripserat ea quæ dixit et gessit, cum Jerusalem capta fuit à Chaldæis, nimirum primo, quòd jusserit ignem templi abscondi in puteo, 2° quòd exhortatus sit Judæos, qui captivi in Babylonem abducebantur, ne ibi videntes idola aurea ad ea colendum se pellici sinerent, sed constanter solum Deum suum adorarent. Unde dedit eis volumen legis divinæ, puta Deuteronomium, vel Pentateuchum, ut illud crebro legerent in Babylone, illoque se et suam captivitatem solarentur, seseque in vero Dei cultu confirmarent; 3° quòd arcam, tabernaculum et altare incensi detulerit, et absconderit in speluncam montis Nebo.

Porro incertum est an liber hic fuerit canonicus, et à Synagoga probatus, habitusque ut S. Script. qualis est prophetia Jeremiæ. Certum tamen est librum hunc fuisse magnæ auctoritatis, utpote qui scriptus sit à Jeremia propheta, atque hic citetur ut testis indubitatus ignis sacri absconditi.

Denique injuria temporum periit hic liber, uti et plures alii à Jeremia conscripti, nimirum ejus carmen lugubre de morte Josiæ regis, de quo 2. Paral. 35. Item liber ejusdem de eversione urbis, et populi captivitate. Adhæc liber de Babylonis excidio, quem alligatum saxo jussit in Euphratem projici, Jeremiæ 51. versu 60; et alii plures de quibus egi Prologo in Jeremiam.

2. Et dedit illis legem,] puta exemplar Deuteronomii, in quo tota lex à Mose repetita continetur: vel exemplar totius Pentateuchi, ut illud assidue in Babylone captivi legerent. Rursum *dedit eis legem*, id est dedit eis mandatum, illudque iterum gravi obtestatione eis inculcavit, ne scilicet obliviscerentur præcepta Domini; sed continuo ea ante oculos mentis et corporis ponerent. Et non exerrarent mentibus, ne scilicet ex fulgore auri in idolis resplendentis inducerentur in errorem, quod in idolis foret aliquid augustæ divinitatis.

4. Erat autem in ipsa scriptura, quomodo tabernaculum et arcam jussit Propheta divino responso (oraculo) ad se facto comitari secum; usquequo exiit in montem (Nebo) in quo Moyses (moriturus) ascendit, et vidit Dei hæreditatem,] id est vidit eminus terram Chanaan, quam Deus Abrahæ ejusque posteris quasi hæreditatem possidendam promiserat, Genes. 13. *Comitari*, id est secum deferri, et portari à suis sociis sacerdotibus, vel Levitis: hisce enim jubere poterat Jeremias, non Angelis; ita Lyranus. Serarius tamen putat Angelos detulisse arcam post Jeremiam (sicut iidem ædem B. Virginis, in qua ipsa nuntiante Gabriele filium Dei concepit, ex Palæstina transtulerunt in Italiam puta Lauretum), ita tamen ut arca visa sit à nonnullis, qui proinde eam secuti notarunt locum in quo à Jeremia fuit deposita.

In quo Moyses.] Arca ergo et tabernaculum condita fuere eodem loco, quo Moyses mortuus et sepultus fuit, qui arcæ et tabernaculi fuerat conditor. Porro modum depositionis arcæ recenset S. Epiphan. et ex eo S. Thomas quos audi: *Dicit Epiphanius: Hic est Jeremias, qui templum subvertendum prænoscens, arcam testamenti cum his quæ in eadem erant, tulit; et precibus eam absorberi fecit in petram: petram vero digito designans, nomen Dei impressit, et factum est sigillum in similitudinem Scripturæ, quæ ferro cavatur, et ipsum Domini nomen nubis operimento ita celatum est, ut ex tunc nec locum quis cognoscere queat, nec nomen legere usque in hunc diem, et usque in finem, et pristinæ figuræ instar ignis, et nubes sæpe illic fit nocturno tempore, eo quod gloria Domini ab ejus lege non desinat. Est autem petra illa in eremi terra, inter duos montes, inter quos jacent sepulti Moyses et Aaron, dixitque Jeremias præsentibus: Dominus de Sion ascendit ad cœlos, inde cum virtute reversurus, et erit signum præsentiæ ejus, quando omnes gentes adoraverint lignum, dixitque quòd arcam hanc nemo poterit producere, præter Moysen electum Dei prophetam. Et tabulas, quæ in ea sunt, nullus aperiet sacerdotum, nullusque Prophetarum nisi electus Dei Aaron. Et in prima resurrectione resurget hæc arca, et exibit de petra, et ponetur in monte Sina, et omnes Sancti congregabuntur ad ipsam, regressum Domini exspectantes, et ut vitent adversarium, qui eos fugientes est quæsiturus interimere.* Hæc ille.

Eadem habet Dorotheus in vita Jeremiæ. Horum fides sit penes ipsos auctores.

Porro Jeremias hæc gerere potuit, et de facto gessit vel ante captam Jerusalem regnante non Sedecia (tunc enim fuit in carcere), sed Joachim; huic enim Jeremias erat in veneratione, unde ipse suasu Jeremiæ dedidit se Chaldæis, aut capta jam Jerusalem à Chaldæis, antequam templum ab eis incenderetur. Jeremias enim

in magna sanctitatis opinione erat apud Nabuchodonosorem, eo quod ab eo capiendam Jerusalem prædixisset; unde ab eo obtinuit quæcumque voluit, ut patet Jeremiæ 39. 12. Nil ergo habent hîc Novantes ut fidem huic libro derogent.

7. QUOD IGNOTUS ERIT LOCUS (arcæ, tabernaculi et altaris incensi), DONEC CONGREGET DEUS CONGREGATIONEM POPULI.] Quæres an et quando hoc factum vel adhuc faciendum sit. Nonnulli id factum putant sub Nehemia et Dario Hystaspis, quando populus Judaicus in Babylone dispersus inde rediit, et congregatus fuit in Jerusalem et templo, ibique ignem à Jeremia reconditum per aquam crassam in ignem conversam recuperavit; tunc enim simili modo videntur circa tabernaculum, et altare ab eo abscondita Deo revelante rursum apparuisse in novo templo. Hæc enim erant vasa propria, per quæ Deus in eo coli volebat, ideoque per Moysen ea fabricari, et in templo reponi jusserat. Ita Melchior Canus lib. 2. de locis cap. 41, Torniellus ad annum mundi 3601, Sanchez hîc, et Ribera in cap. 1. Aggæi num. 15. qui tamen in fine magis in contrariam sententiam inclinat.

Verum contraria sententia uti communior, ita et verior est, scilicet arcam, tabernaculum et altare incensi non fuisse reperta cum igne sacro sub Nehemia et Dario, sed revelanda fore sub finem mundi, quando Deus per Eliam et Enoch populum suum, id est Judæos ad Christum convertet, eosque in unam Ecclesiam cum gentibus congregabit: tunc enim Elias, ut eos in fide Christi confirmet, ostendet eis arcam hîc à Jeremia in illud ævum promissam. Probatur primo, quia si hæc inventa fuissent cum igne, utique auctor hic idipsum hîc narraret, uti narravit de igne: hoc enim ad rem præsentem plane pertinebat. Jam autem nil tale hîc narrat. Secundo, quia sub Nehemia non est facta integra congregatio populi, ut patet v. 18. et cap. 2. 37. Multi enim Judæorum manserunt in Babylone; alii in alias regiones fuere dispersi. Tertio, si reperta fuissent, tum in templi secundi exspoliatione, quæ per Titum facta est, arca in spoliis poneretur. At non ponitur apud Josephum lib. 7. de bello cap. 17 et 19. Imo idem lib. 6. cap. 6. expresse docet tunc in Sancto Sanctorum nihil omnino fuisse. Cum in idem Sanctum Sanctorum ingressus est Pompeius, quid in templo viderit enumerat idem Josephus diligenter l. 14. Antiq. cap. 8; de arca tamen semper mutus. Quocirca Romæ in arcu triumphali Titi cernimus effigiem candelabri aurei et mensæ panum propositionis, non autem arcam depictam. Quarto, quia hæc est communis Hebræorum sententia, qui constanter asserunt hæc vasa defuisse in secundo templo. Idem asserunt Latini et Græci, ut S. Epiphan. et Doroth. jam citati in vita Jeremiæ, S. Thom. Lyran. et Dionys. hic, Petrus Galatinus lib. 4. cap. 9. Genebr. l. 2. Chronol. anno mundi 3730, Bellarm. l. 1. de verbo Dei c. 15. Abul. in c. 15, Exodi q. 4. ubi asserit hæc vasa in eodem loco abscondita in quo corpus Moysis conditum fuit, ac tunc apparitura quando Moysis corpus resurget, et apparebit, quod erit in fine mundi. Sic et Dorotheus in vita Jeremiæ ait eum abscondisse arcam in sepulcro Moysis et Aaronis. Idem censet Cosmas Magalianes præfat. in Josue, sectione 6.

Nonnulli addunt Hebræos, deficiente arca, tabernaculo et altari incensi à Moyse fabricatis, similia fabricasse, illaque in secundo templo (hunc enim ornatum sibi proprium exigebat templum) reposuisse; idque sat colligitur ex 1. Machab. 1. 23. ubi dicitur Ant. Epiphanes è templo accepisse altare aureum et candelabrum luminis, et mensam panum propositionis; et ex Hegesippo lib. 1. cap. 17. ubi ait Pompeium tabulas testamenti et cherubinos (non Mosaicos, sed Mosaicis similes) in templo vidisse.

Porro defuit in templo secundo arca fœderis, quia in ipso apparitūrus et docturus erat Christus per arcam figuratus. Unde mystice S. Ambros. lib. 1. Offic. cap. 14. et Rupertus c. 24. hoc vaticinium Jeremiæ impletum censent, cum in templo congregato toto populo videndum se exhibuit Christus, qui est vera arca novi Testamenti, continens tabulas legis Evangelicæ et manna Eucharistiæ. Vide dicta Exodi 25. 10.

8. ET APPAREBIT MAJESTAS DOMINI, ET NUBES ERIT,] q. d. Cum Deus revelabit arcam, tunc pariter ostendet gloriam suam in nube splendida, sicut eamdem manifestavit Mosi et Salomoni in dedicatione altaris et templi, ut dicitur v. 10.

MANIFESTABAT HÆC,] scilicet majestatem suam in nube splendida. Græca hæc referunt ad sequentia hoc modo: ut locus sanctificaretur magnifice; deinde punctum. *Manifestabatur enim hoc*, sive *manifestum fiebat*, quod velut *sapientiam habens obtulit sacrificium.*

9. MAGNIFICE ENIM SAPIENTIAM TRACTABAT (Salomon mortalium sapientissimus), ET UT SAPIENTIAM HABENS OBTULIT SACRIFICIUM DEDICATIONIS ET CONSUMMATIONIS TEMPLI,] q. d. Salomon uti erat sapientissimus, sic sapientissime imitatus est Mosen, ac orando impetravit ut Deus suam majestatem in templo à se ædificato, et jam dedicato per nubem gloriosam ostenderet 3. Reg. 8. 10; unde explicans subdit:

10. SICUT ET MOYSES ORABAT AD DOMINUM, ET IGNIS DESCENDIT DE CŒLO ET CONSUMPSIT HOLOCAUSTUM (Levit. 9. 2.), SIC ET SALOMON ORAVIT, ET DESCENDIT IGNIS DE CŒLO, ET CONSUMPSIT HOLOCAUSTUM,] q. d. Simili ergo modo ignis cœlestis id dedicatione templi facta à Nehemia, et postea à Juda Machabæo descendit de cœlo, eorumque victimas consumpsit, ideoque institutum est festum Encæniorum æque ac dati ignis, ad quod vos, ô Ægyptii Judæi, hortamur, nos Jerosolymitæ, ut illud nobiscum ad Dei laudem et gratiarum actionem celebretis.

11. ET DIXIT MOYSES EO QUOD NON SIT COMESTUM, QUOD ERAT PRO PECCATO CONSUMPTUM EST,] q. d. Cum sacrificium Moysis esset pro peccato, ideoque immundum videretur, sicut et peccatum ipsum, ideoque nec consumptum à sacerdotibus esset, hinc idipsum à flamma consumptum est. Sumpta sunt hæc verba ex Levit. 10. 16. videnturque continuata esse cum superioribus, ut sicut ignis cæteras victimas cremavit, sic et hostias pro peccato consumpserit; ita Serarius, Sanchez et alii.

13. INFEREBANTUR AUTEM IN DESCRIPTIONIBUS ET COMMENTARIIS NEHEMIÆ HÆC EADEM,] q. d. Hæc quæ dixi de igne sacro ex aquis crassis emicante scripta sunt a Nehemia, non l. 2. Esdræ, sed alio Nehemiæ commentario, quia jam injuria temporum intercidit.

ET UT CONSTRUENS BIBLIOTHECAM.] Prima est hæc Judæorum solemnis bibliotheca quam construxit Nehemias. Ipse enim antecessit centum et amplius annis Alexandrum Magnum, et Aristotelem quem Strabo lib. 13. scribit fuisse primum qui bibliothecam exstruxerit. Pluribus annis Nehemias antecessit Ptolemæum Philadelphum, qui secuudus post Alexandrum regnavit in Ægypto, ibique celeberrimam bibliothecam erexit, ideoque è Judæa 72 Interpretes evocavit qui S. Scripturam ex Hebræo in Græcum traducerent. Sic ante Ptolemæum et Alexandrum tempore Darii Hystaspis exstabat bibliotheca in Babylone, ut patet 1. Esdræ 6. 1. Videntur Jerosolymitæ hîc adeo celebrare bibliothecam Nehemiæ, ut eam apponant, vel componant, vel opponant bibliothecæ Philadelphi, de qua gloriabantur Judæi in Ægypto degentes, q. d. Vos in Ægypto plures forsan habetis Gentilium libros profanos; at nos soli habemus libros sacros et historias gentis nostræ quibus caret bibliotheca Philadelphi.

14. SIMILITER AUTEM ET JUDAS EA QUÆ DECIDERANT PER BELLUM CONGREGAVIT OMNIA,] q. d. Simili cura et diligentia Judas sacros Codices per bella Ant. Epiphanis dissipatos CONGREGAVIT ET SUNT APUD NOS. Per Judam nonnulli accipiunt Judam Machabæum. Verum quia Judam hunc à Machabæo distinguit, dicens v. 20: *De Juda vero Machabæo;* hunc enim solet vocare Machabæum; et quia Judas Machabæus in assiduis fuit bellis, ideoque illi potius cura fuit armamentarii quàm bibliothecæ, ut cuderet gladios, non libros: hinc verius alii accipiunt per Judam, Judam Essenum, qui, ut dixi c. 1. 10, fuit auctor hujus epistolæ et libri; sed quia ipse eam scripsit nomine totius Senatus et populi Judaici, ut ibidem dicitur, hinc de se hîc loquitur in tertia persona. Induit enim personam populi et Senatus, quorum nomine scripsit epistolam, eosque hîc de Juda, id est de se, quasi de tertio aliquo loquentes inducit.

17. DEUS AUTEM QUI LIBERAVIT POPULUM SUUM,] ab Ant. Epiphane, Eupatore, Sedete, Demetrio, cæterisque hostibus, et reddidit hæreditatem omnibus et regnum, q. d. Deus effecit ut omnes Judæi regnum Judææ non titulo regni, ut prius, sed provinciæ sibi à Deo datæ, quasi hæreditate possiderent, ac singuli in ea partem suam hæreditariam sibi ab Antiochis ereptam, rursum quiete obtinerent; ET SACERDOTIUM, ut scilicet Jerosolymæ restitueret suum Pontificem et sacerdotes; ET SANCTIFICATIONEM, id est sanctum templum cum sancto Dei cultu. Templum enim ab Antiocho pollutum Judas Machabæus expians pristinæ puritati et sanctitati, sanctoque unius veri Dei cultui restituit, lib. 1. cap. 4. v. 52.

20. DE JUDA VERO MACHABÆO ET FRATRIBUS EJUS.] Sententia hujus versus et quatuor sequentium pendet et expletur illo v. 24: Tentavimus nos uno volumine breviare, q. d. Quæ Jason et alii fuse dixerunt et scripserunt multis voluminibus de gestis et præliis Judæ Machabæi et fratrum ejus, hæc nos breviter hoc libro 2. Machab. enarrabimus.

Finita ergo v. 19. ep. Judas Essenus hîc orditur historiam libri 2. Machab. eique hunc titulum et præfationem de libri argumento, methodo, stylo, etc. præmittit: quare idem est argumentum libri secundi, quod fuit primi, nimirum gesta Judæ Machabæi et fratrum ejus: hæc enim breviter conscripta l. 1. hîc fusius enarrantur: multa etiam addnntur, quæ libro primo omissa fuerunt.

21. ANTIOCHUM NOBILEM,] id est Ant. Epiphanem: επιφανης enim Græce idem est quod illustris, nobilis; ita vocatus fuit à Gentilibus ob illustria facta, licet verius à Polybio et aliis cognominetur επιμανης, id est stultus et insanus, ut dixi l. 1.

22. ET DE ILLUMINATIONIBUS QUÆ DE COELO FACTÆ SUNT AD EOS QUI PRO JUDÆIS FORTITER FECERUNT.] Illuminationes de cœlo vocat signa cœlitus edita pro Juda et sociis, qui ope Angelorum adjuti, pro Judæis fortiter dimicantes, magnos Antiochi exercitus prostrarunt. Unde Angeli apparuerunt Judæ, ejusque castra, quasi duces belli præiverunt, ut audiemus in sequenti.

23. DOMINO CUM OMNI TRANQUILLITATE PROPITIO FACTO ILLIS,] q. d. Domino tranquillante et sedante turbationes, tumultus et prælia ab Antiocho intentata Judæis, eisque pacem pristinam reddente: *Tranquillus enim Deus tranquillat omnia, et tranquille aspicere, quiescere est,* ait quidam Sanctorum.

24. ITEMQUE AB JASONE CYRENÆO QUINQUE LIBRIS COMPREHENSA TENTAVIMUS NOS UNO VOLUMINE BREVIARE,] id est in breve hoc volumen redigere. Objicit Calvinus et Novantes Jasonem hunc fuisse Cyrenæum, ideoque Gentilem, ac proinde librum hunc, qui est compendium Jasonis, non esse sacrum et Canonicum. Resp. Jasonem hunc fuisse Judæum, non Gentilem: Judæi enim erant sparsi per totum orbem; ideoque in Cyrene quoque degebant, ut patet Actor. 2 et 6. Gentiles enim hostes erant Judæorum, eorumque legem, ritus et gesta irridebant, extenuabant, depravabant. Hic autem Jason hæc omnia extollit et celebrat, ut patet ex seq. Quare fuit ipse verus Dei cultor, ac vir probus et pius, Deique cultus zelotes.

Sed esto Jason fuisset gentilis, Judas tamen, qui Jasonis scripta selegit, digessit, disposuit, concinnavit, suaque effecit, et in hunc librum redegit assistente sibi semper Spiritu S. necubi erraret, hunc librum Canonicum effecit. Quare idem effecit ut si quid falsi, impii, vel obsceni esset in libris Jasonis, illud Judas omitteret vel castigaret. Ubi nota Canonem: Cum auctor Canonicus citat probatque dicta alicujus profani auctoris, hoc ipso facit ea Canonica. Sic S. Paulus ad Titum 1. v. 12. citant illud Epimenidis: *Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, ventres pigri;* addensque: *Testimonium hoc verum est,* hoc ipso illi tribuit fidem Canonicam et infallibilem. Sic illud Job. 5. 13: *Qui apprehendit sapientes in astutia eorum,* prout dictum est ab Epiphar gentili, non habet auctoritatem Canonicam; eam tamen adeptum est, cùm citatum et laudatum est à Paulo 1. Cor. 3. 13. Simili modo Judas hic auctor Canonicus dicta à Jasone citans laudansque, ea fecit Canonica. Sic rursum Paulus Act. 17. v. 28. citans probansque illa Arati: *Ipsius enim et genus sumus,* eis tribuit auctoritatem Canonicam. Ita Sanchez, Serarius, Bellarm. et alii.

27. NEGOTIUM PLENUM VIGILIARUM ET SUDORIS ASSUMPSIMUS.] Magni enim laboris et industriæ est plurima legere, eaque omnia methodice,

concinne, clare, et plene paucis verbis constringere et complecti. Sic laboravit, qui Iliadem Homeri ita minutis litteris descripsit, ut totam cortici nucis includeret, teste Plinio l. 7. c. 21. et Archimedes, qui, ut ait Cicero Tuscul. 1. *lunæ, solis et quinque* stellarum *errantium motus in sphæram alligavit*, idque *divino ingenio*. Et quia pauci id facere norunt, hinc sæpe compendia et dispendia. Paucis ergo multa complecti magni viri est, profundique ingenii, quod punctum veritatis multiplicis uno mentis cernit et stringit in ictu. Hic Laconismus, id est breviloquentia indicium est animi silentis, meditabundi et sapientis, ideoque illa usi sunt septem Græciæ Sapientes quorum dicta sunt hæc : *Nosce teipsum. Ne quid nimis. Sponde, noxa præsto est*, etc. Audi Plut. tract. de Garrulitate : *Semper audiendæ sunt taciturnitatis ac silentii laudes, eorumque majestas, sanctimonia, ac cum sacris arcanis similitudo, et quod majori sunt in admiratione, magis cari sapientesque habentur, quàm effrænes isti et concitati ii, qui rotundi sunt, ac breviloquentes, et quorum in exigua dictione multus inest sensus. Nam et Plato hos laudat, similes esse docens peritorum jaculatorum, dum crispa ac densa inter seque convoluta verba emittunt. Et Lycurgus cives statim à puero suos silentio compescens, ad hujusmodi contracte ac presse loquendi peritiam condocefecit. Etenim sicut Celtiberes ferro aciem soliditatemque parant, eo in terram defosso, crassas terrestresque partes expurgando : ita Laconica oratio cortice carebat, et supervacaneorum remotione in efficacitatem coacta acuebatur : quippe illa scite dicendi brevitas, et versatile in responsionibus acumen, multi erat silentii fructus.*

29. VERITATEM QUIDEM DE SINGULIS AUCTORIBUS (Græce *auctori*, puta Jasoni Cyrenæo) CONCEDENTES, IPSI AUTEM SECUNDUM DATAM (dictam jam) FORMAM BREVITATI STUDENTES,] q. d. Ego Judas hujus libri scriptor hoc tantum egi, ut Jasonis scripta breviarem : quare nolui curiose scrutari veritatem singularum rerum etiam minutissimarum ab eo conscriptarum, sed veritatis hujus laudem tribuo Jasoni, utpote scriptori probo, veraci et exacto, qui hæc omnia diligenter prius investigavit, nec nisi certo comperta conscripsit. Ita modeste de se sentit, et loquitur Judas, sed Spiritus S. qui eo quasi organo et calamo usus est, ita eum direxit, ut nil nisi verum, pium sanctumque conscriberet, et si quid secus in Jasone invenisset, illud vel omitteret, vel mutaret.

30. SICUT ENIM NOVÆ DOMUS ARCHITECTO.] Ex eadem modestia Judas hic Jasonem comparat architecto magnæ fabricæ, cui incumbit totius fabricæ dispositio et constructio : se vero pictori qui fabricam jam perfectam pictura sua exornat, q. d. Historici est fabricam historiæ construere ; abbreviatoris vero est eam suo brevi et concinno stylo exornare.

31. ETENIM INTELLECTUM COLLIGERE.] Intellectum vocat argumentum, sive materiam quam historicus colligit, et lectori legendam intelligendamque proponit.

32. EXSECUTIONES RERUM VITARE BREVIANTI CONCEDENDUM EST.] Græce : *Curiositatem negotii omittere abbreviationem facienti concedendum est.* q. d. Auctoris historici est curiose singula minutim investigare et enarrare ; at abbreviatoris est plura ex his circumcidere et paucis multa complecti. Græce enim ἐξεργαςικον significat opus quod fit magna diligentia et cura, hoc est, quod curiose, exacte, plene et perfecte pertractatur. Et hoc Noster vocat *exsecutiones* : nec hanc vocem illatinam existimes. Exsequi enim significat aliquid absolvere et perficere, ideoque accurate illud agere ; unde illud Tullii in Oratore : *Divine ut omnia exsequitur.* Et illud ejusdem de Universit. *Non igitur dubium quin æternitatem maluerit exsequi, quandoquidem neque mundo quidquam pulchrius, neque ejus ædificatore præstantius.* Et illud ejusdem lib. de Senectute : *Exsequi omnia regis officia et munia.* Rursum, et magis ad rem propositam exsequi significat rem minutim et ample exponere ac narrando prosequi. Ita Livius l. 5 : *Exsequebatur deinde*, inquit, *quæ solemnis derivatio esset.* Et Cicero Mario l. 27 : *Habeo*, inquit, *multa occultiora quæ vix verbis exsequi possum.* Et Plin. l. 35. c. 8 : *Nunc celebres in ea arte quam maxima brevitate percurram ; neque enim instituti operis est talis exsecutio*, id est prolixior et plenior enarratio. Sic hic exsecutiones opponuntur abbreviationi quam sibi sectandam proposuit noster hic Auctor.

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

RECENSETUR PROSPER JEROSOLYMÆ STATUS SUB ONIA PONT. QUEM SIMONIS PRÆPOSITI AMBITIO ET PRODITIO TURBAVIT : PRODIDIT ENIM IPSE THESAUROS TEMPLI SELEUCO REGI, QUI AD EOS EXPILANDOS MISIT HELIODORUM ; SED HIC AB ANGELIS ACRITER FLAGELLATUS, ET ORATIONIBUS ONIÆ SIBI RESTITUTUS, COEPIT DEI POTENTIAM TEMPLIQUE SANCTITATEM UBIQUE CELEBRARE.

1. IGITUR cum sancta civitas habitaretur in omni pace, leges etiam adhuc
optime custodirentur, propter Oniæ pontificis pietatem, et animos odio
habentes mala, 2. fiebat ut et ipsi reges et principes locum summo honore
dignum ducerent, et templum maximis muneribus illustrarent : 3. ita ut
Seleucus Asiæ rex de redditibus suis præstaret omnes sumptus ad ministe-
rium sacrificiorum pertinentes. 4. Simon autem de tribu Benjamin, præpo-
situs templi constitutus, contendebat, obsistente sibi principe sacerdotum,
iniquum aliquid in civitate moliri. 5. Sed cum vincere Oniam non posset, venit ad Apollonium
Tharseæ filium, qui eo tempore erat dux Cœlesyriæ et Phœnicis : 6. et nuntiavit ei pecuniis
innumerabilibus plenum esse ærarium Jerosolymis, et communes copias immensas esse, quæ
non pertinent ad rationem sacrificiorum ; esse autem possibile sub potestate regis cadere uni-
versa. 7. Cumque retulisset ad regem Apollonius de pecuniis quæ delatæ erant, ille accitum
Heliodorum, qui erat super negotia ejus, misit cum mandatis, ut prædictam pecuniam trans-
portaret. 8. Statimque Heliodorus iter est aggressus, specie quidem quasi per Cœlesyriam et
Phœnicen civitates esset peragraturus, revera autem regis propositum perfecturus. 9. Sed
cum venisset Jerosolymam, et benigne à summo sacerdote in civitate esset exceptus, narravit
de dato indicio pecuniarum : et cujus rei gratia adesset, aperuit ; interrogabat autem si vere
hæc ita essent. 10. Tunc summus sacerdos ostendit deposita esse hæc, et victualia viduarum et
pupillorum : 11. quædam vero esse Hircani Tobiæ viri valde eminentis, in his quæ detulerat
impius Simon ; universa autem argenti talenta esse quadringenta, et auri ducenta ; 12. decipi
vero eos, qui credidissent loco et templo, quod per universum mundum honoratur, pro sui ve-
neratione et sanctitate omnino impossibile esse. 13. At ille pro his quæ habebat in mandatis à
rege, dicebat omni genere regi ea esse deferenda. 14. Constituta autem die intrabat de his
Heliodorus ordinaturus. Non modica vero per universam civitatem erat trepidatio. 15. Sacerdotes
autem ante altare cum stolis sacerdotalibus jactaverunt se, et invocabant de cœlo eum qui de
depositis legem posuit, ut his qui deposuerant ea salva custodiret. 16. Jam vero qui videbat
summi sacerdotis vultum, mente vulnerabatur : facies enim et color immutatus declarabat in-
ternum animi dolorem ; 17. circumfusa enim erat mœstitia quædam viro, et horror corporis,
per quem manifestus aspicientibus dolor cordis ejus efficiebatur. 18. Alii etiam gregatim de
domibus confluebant, publica supplicatione obsecrantes, pro eo quod in contemptum locus
esset venturus. 19. Accinctæque mulieres ciliciis pectus, per plateas confluebant ; sed et vir-
gines, quæ conclusæ erant, procurrebant ad Oniam, aliæ autem ad muros, quædam vero per
fenestras aspiciebant : 20. universæ autem protendentes manus in cœlum deprecabantur.
21. Erat enim misera commistæ multitudinis, et magni sacerdotis in agone constituti exspec-
tatio. 22. Et hi quidem invocabant omnipotentem Deum, ut credita sibi, his qui crediderant,
cum omni integritate conservarentur. 23. Heliodorus autem, quod decreverat, perficiebat eo-
dem loco ipse cum satellitibus circa ærarium præsens. 24. Sed spiritus omnipotentis Dei mag-
nam fecit suæ ostensionis evidentiam, ita ut omnes qui ausi fuerant parere ei, ruentes Dei
virtute, in dissolutionem et formidinem converterentur. 25. Apparuit enim illis quidam equus

terribilem habens sessorem, optimis operimentis adornatus : isque cum impetu Heliodoro priores calces elisit; qui autem ei sedebat, videbatur arma habere aurea. 26. Alii etiam apparuerunt duo juvenes virtute decori, optimi gloria, speciosique amictu : qui circumsteterunt eum, et ex utraque parte flagellabant, sine intermissione multis plagis verberantes. 27. Subito autem Heliodorus concidit in terram, eumque multa caligine circumfusum rapuerunt, atque in sella gestatoria positum ejecerunt. 28. Et is qui cum multis cursoribus et satellitibus prædictum ingressus est ærarium portabatur, nullo sibi auxilium ferente, manifesta Dei cognita virtute ; 29. et ille quidem per divinam virtutem jacebat mutus, atque omni spe et salute privatus. 30. Hi autem Dominum benedicebant, quia magnificabat locum suum : et templum, quod paulo ante timore ac tumultu erat plenum, apparente omnipotente Domino, gaudio et lætitia impletum est. 31. Tunc vero ex amicis Heliodori quidam rogabant confestim Oniam, ut invocaret Altissimum, ut vitam donaret ei qui in supremo spiritu erat constitutus. 32. Considerans autem summus sacerdos, ne forte rex suspicaretur malitiam aliquam ex Judæis circa Heliodorum consummatam, obtulit pro salute viri hostiam salutarem. 33. Cumque summus sacerdos exoraret, iidem juvenes eisdem vestibus amicti, astantes Heliodoro dixerunt : Oniæ sacerdoti gratias age ; nam propter eum Dominus tibi vitam donavit. 34. Tu autem à Deo flagellatus, nuntia omnibus magnalia Dei et potestatem. Et his dictis, non comparuerunt. 35. Heliodorus autem, hostia Deo oblata, et votis magnis promissis ei qui vivere illi concessit, et Oniæ gratias agens, excepto exercitu, repedabat ad regem. 36. Testabatur autem omnibus ea quæ sub oculis suis viderat opera magni Dei. 37. Cum autem rex interrogasset Heliodorum, quis esset aptus adhuc semel Jerosolymam mitti, ait : 38. Si quem habes hostem, aut regni tui insidiatorem, mitte illuc, et flagellatum eum recipies, si tamen evaserit; eo quod in loco sit vere Dei quædam virtus. 39. Nam ipse, qui habet in cœlis habitationem, visitator et adjutor est loci illius, et venientes ad malefaciendum percutit ac perdit. 40. Igitur de Heliodoro et ærarii custodia ita res se habet.

Ordine temporis, hoc caput et principium sequentis usque ad v. 7. collocandum esset l. 1. Machab. c. 1. ante v. 12, ut patebit ex v. 3.

1. Igitur cum sancta civitas (Jerusalem in qua vigebat sanctus Dei cultus in sancto templo per sanctos Pontifices, sacerdotes et fideles quotidie exercitus) habitaretur in omni pace, etc. propter Oniæ Pontificis pietatem.] Onias hic fuit hoc nomine tertius, cognomento sanctus, qui immediate ante Mathathiam patrem Judæ Machabæi Pontificatum gessit : cujus filius Onias pariter dictus Heliopoli in Ægypto templum erexit, permittente Ptol. Philometore rege, ejusque Pontificem se constituit. Porro Onias hic Sanctus à fratre suo Jesu, sive Jasone Apostata, Pontificatu privatus est : hunc enim pecunia Jason emit ab Ant. Epiphane, ideoque pseudopontifex exstitit, ut patebit cap. 4. v. 7 ; sed justo Dei judicio simili prorsus modo Jason Pontificatu extrusus fuit à Menelao, et Menelaus à Lysimacho ; et hic ab Alcimo, postquam Mathathias pater Judæ Machabæi, electus à populo, legitime Pontificatum et Principatum adiit.

3. Ita ut Seleucus rex Asiæ de redditibus suis præstaret omnes sumptus ad ministerium sacrificiorum pertinentes.] Seleucus hic, cognomento Philopator, fuit frater senior Antiochi Epiphanis ; uterque enim fuit filius Antiochi Magni qui, à Scipione Asiatico superatus, cum Romanis pacem iniit. Seleucus ergo hic initio regni sumptus præbuit templo, sed postea audiens ingentes in eo esse thesauros victus avaritia, misit Heliodorum, qui eos expilaret; unde justo Dei judicio ab eodem Heliodoro occisus regnum reliquit fratri juniori Ant. Epiphani. Ita Appianus, Justinus, Josephus et alii. Simili modo in templum Judæorum propensi et munifici fuere Cyrus, Darius, Artaxerxes reges Persarum, ut patet Esdræ c. 1. et 6. et Nehemiæ. c. 2. Idem fecit Antiochus Magnus, teste Josepho l. 1. 3. c. 3.

4. Simon autem de tribu Benjamin, præpositus templi constitutus, contendebat, obsistente sibi principe sacerdotum (Onia sancto Pont. ut sequitur), iniquum aliquid in civitate moliri.] Simon hic non erat de tribu Levi, ac proinde non erat sacerdos; soli autem sacerdotes præerant in templo rebus sacris. Simon ergo hic è tribu Benjamin fuit constitutus præpositus templi in rebus politicis, v. g. ut præesset templi prædiis, agris, redditibus, vel militibus ad templi custodiam deputatis, 1. Mach. 4. ult.

Iniquum aliquid.] Videtur hic Simon ambivisse Principatum vel Pontificatum Jerosolymæ, uti ambivit postea ejus frater Menelaus, de quo dicam infra.

5. Venit ad Apollonium, etc., qui eo tempore erat dux Coelesyriæ et Phoenicis :] Dux, id est præses et præfectus constitutus à Seleuco rege Asiæ et Syriæ. Jason ergo per Apollonium nuntiavit, et prodidit Seleuco regi thesauros templi, qui protinus ad eos auferendos misit Heliodorum. Hic est Apollonius, qui postea cum Jonatha confligens ab eo superatus est, 1. Machab. 10. v. 69. et seq.

10. Tunc summus sacerdos (Onias sanctus) ostendit deposita esse hæc.] Solebant enim non tantum apud Judæos et Christianos, sed etiam apud Ethnicos res pretiosæ, ac nominatim do-

tes viduarum et pupillorum deponi et asservari in templo, quasi in asylo inviolabili, ideoque certo et securo, teste Josepho 14. Ant. 8, Suetonio in vita Julii Cæsaris, ubi ait de ejus testamento, Cicerone l. 2. de legibus sub medium, quem audi: *Sacrilego pœna esto, neque ei soli qui sacrum abstulerit, sed etiam ei qui sacro commendatum. Quod et nunc multis fit in fanis. Alexander in Cilicia deposuisse apud solem in delubro pecuniam dicitur, et Atheniensis Clisthenes Junoni Samiæ civis egregius, cùm rebus timeret suis, filiarum dotes credidit.* Idem jure Canonico sancitum est cap. *Gravis* extra de deposito. Sic S. Ambr. l. 2. Offic. c. 29. scribit se suasisse Ticinensi ecclesiæ, ut viduæ depositum contra Imperatoris rescriptum conservaret, eique minatur Heliodori flagellationem et ultionem divinam.

Hinc Pompeius, capta Jerosolyma, invenit in templo reposita bis mille talenta; nec tamen quicquam abstulit, teste Josepho loco citato; secus fecit M. Crassus qui, ut Joseph. ait. c. 12, trabem auream è templo sustulit.

11. QUÆDAM VERO ESSE HIRCANI TOBIÆ VIRI VALDE EMINENTIS] dignitate et auctoritate; addit S. Ambr. et sanctitate. Hic enim Tobias sororem Simonis secundi (qui erat pater Oniæ Sancti) Pont. in uxorem duxerat, ut ait Joseph. l. 12. c. 4; qui et addit hujus Tobiæ filios ad Ant. Epiphanem, qui Seleuco fratri successit, se transtulisse.

UNIVERSA AUTEM ARGENTI TALENTA ESSE QUADRINGENTA,] quæ si Attica fuerunt, faciunt ducenta millia aureorum; sin Hebræa, 400 millia aureorum.

ET AURI DUCENTA,] quæ si Attica fuerunt, faciunt millionem et insuper ducenta millia aureorum: sin Hebræa, duos milliones et 400 millia aureorum.

12. DECIPI (Græce ἀδικηθῆναι, id est injuria affici, fraudari, spoliari) VERO EOS QUI CREDIDISSENT LOCO ET TEMPLO QUOD PER UNIVERSUM MUNDUM HONORATUR PRO SUI VENERATIONE ET SANCTITATE OMNINO IMPOSSIBILE ESSE,] q. d. omnino illicitum, indignum et sacrilegum, ideoque ethice impossibile est ut tradamus et prodamus regi ea quæ viduæ, pupilli, aliique deposuerunt in templo, credentes illa ibidem ob loci sacri venerationem et sanctitatem tuta et secura fore: sic enim ipsi decipientur, suisque pecuniis fraudabuntur contra omne fas et contra omnia jura divina et humana: hac enim rapina fieret gravis injuria templo, et injustitia depositariis, ac vilipendium mihi Pontifici, et sacerdotibus, quòd fidem depositariis datam non servaverimus, sed contra eam violaverimus sanctitatem templi, jus asyli, et fortunas viduarum et pupillorum raptori prodiderimus. Quare moraliter impossibile est ut hoc fiat.

19. SED ET VIRGINES QUÆ CONCLUSÆ ERANT PROCURREBANT AD ONIAM.] Virgines aliæ in templo erant conclusæ, inter quas B. Virgo præsentata in templo angelice vixit, donec nupsit Josepho; aliæ domi à parentibus pudoris et pudicitiæ causa recludebantur, uti etiamnum Romæ et alibi à viris honoratis fit. Ego cum Serario utrasque hìc accipio: utræque enim ob tam sacrilegam publicamque templi profanationem accurrebant ad Oniam Pont. ut ab eo consilium et auxilium peterent, præsertim quia multæ ex his dotem suam, ex qua vivebant, habebant in templo depositam, quam si cum cæteris auferebat Heliodorus, victum et vitam eis auferebat.

25. APPARUIT ENIM ILLIS QUIDAM EQUUS, TERRIBILEM (vultu gestuque sævo et minaci) HABENS SESSOREM.] Hic erat Angelus qui equi et equitis speciem assumpsit, ut Heliodoro equiti se opponeret, ac quasi in duello eum prosterneret: ISQUE CUM IMPETU HELIODORO PRIORES CALCES ELISIT,] id est illisit, impegit; equi enim calcitrando pugnant. Græce: *Invectus autem cum impetu concussit in Heliodorum priores ungulas;* ungulæ enim priores equis sunt loco manuum armatarum: has ergo impegit equus hic Heliodoro; itaque eum prostravit, afflixit, et pene exanimavit. Sic Angeli præliantes apparuerunt Zachariæ c. 1. specie equorum et equitum, et S. Joanni Apoc. c. v. 2. Vide ibi dicta. Simili modo Castorem et Pollucem in candidis equis pro Romanis pugnasse scribit Livius, Decade 1. de quibus multa finxere Gentiles.

Porro non fuit hæc imaginaria visio soli Heliodoro apparens, sed realis actio, prostratio, et flagellatio Heliodori coram toto populo. Ait enim *apparuit* (Græce ὤφθη, id est visus est) *illis*, scilicet omnibus præsentibus. Unde sequitur:

26. ALII ETIAM APPARUERUNT DUO JUVENES VIRTUTE DECORI (quia decorem virtutum et indolem cœlestem præ se ferebant: erant enim Angeli) QUI CIRCUMSTETERUNT EUM (Heliodorum) ET EX UTRAQUE PARTE FLAGELLABANT (habentes scuticas sive flagella in manibus, ait Gorionides) SINE INTERMISSIONE MULTIS PLAGIS VERBERANTES.] Prior Angelus eques erat quasi prætor; hi vero duo Angeli erant quasi ejus apparitores, et sententiæ exsecutores, qui proinde Heliodorum sacrilegum acerrime flagellabant. Hinc patet Deum peccata et peccatores non semper per dæmones, sed subinde etiam per Angelos bonos castigare. Addit Josephus filius Gorionis l. 3. c. 1. aitque: *Ingressus Heliodorus cum omnibus satellitibus suis deambulansque in medio sanctuarii, et intrans in Sancta Sanctorum; Dominus fecit illum, et eos quos secum habuit, audire voces strepitus, et vehementissimæ commotionis quæ etiam montes frangebat, et dissecabat petras; ut cuncti satellites ejus fugere inciperent, abderenturque in quibus possent locis, et relinqueretur Heliodorus solus; qui cum levasset oculos suos, vidit virum habentem aspectum valde horribilem indutum veste aurea, unde micabant gemmæ pretiosæ, incedentem atque impedientem, saltantem, atque currentem contra Heliodorum, etc.* Si ita Deus castigavit Heliodorum deposita solùm è templo auferre conantem, quomodo castigabit eos qui templorum, monasteriorum et piorum locorum res proprias diripiunt, et in profanos laicosque usus convertunt? Cogitent ipsi quomodo Deus castigavit Ant. Epiph. templum expilantem; legant horrendam ejus mortem c. 9. recensitam. Meminerint quoque vindictæ sacrilego Alcimo à Deo inflictæ, l. 1. c. 9. v. 55. Denique similium exemplorum plenæ sunt omnes historiæ. Porro flagellatio hæc Angelorum utpote fortissimorum et Dei sui templique injurias acerrime vindicantium, longe acrior diriorque fuit omni flagellatione hominum; præsertim quia ipsi in Heliodoro voluere exemplum acris vindictæ divinæ in sacrilegos statuere, quo alii à simili templi expilatione deter-

rentur; unde ipse rogatus à Seleuco rege dixit: *Si quem habes hostem, mitte illuc, et flagellatum recipies.*

32. Obtulit pro salute viri (Heliodori) hostiam salutarem,] id est victimam pacificam, quæ ex lege pro pace et salute cujuspiam offerebatur, juxta legem Levit. 3.

35. Et Oniæ gratias agens;] id enim jusserant ipsi Angeli, v. 33. Addit Gorionides Heliodorum Angelorum monitu accidisse ad pedes Oniæ, itaque suppliciter gratias egisse. Huc enim eum stimulabat salus per Oniam recepta et vita donata: vitam enim suam Heliodorus debebat Oniæ.

36. Testabatur autem omnibus.] Hinc videtur Heliodorus verum Israelis Deum agnovisse, ac relictis idolis eum solum coluisse. Idque non tantum eum, sed et omnes ejus milites et asseclas fecisse ait Gorionides, qui asserit eos fuisse Macedones. Hinc et ipse victimas Deo obtulit, magnaque promisit et Deo vovit, ut dictum est v. 35.

Porro hic Heliodorus, postea ambiens regnum, Seleucum regem per insidias occidit, ac regem se fecit. Sed Ant. Epiphanes Seleuci frater junior, adjutus ab Attalo et Eumene regibus vicinis, eum expulit, et regnum sibi vindicavit. Ita Appian. Justin. Joseph. et alii: indeque dictus est Epiphanes, id est illustris et nobilis, *eo quòd alienis regnum usurpantibus ipse avitæ ditionis assertor exortus suis illuxerit*, ait Appianus in Syriacis.

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Onias apud Seleucum regem purgat se a calumniis sibi a Simone objectis. Mox v. 7. Seleuco defuncto, Jason Oniæ Pont. frater eo excluso Pontificatum ab Ant. Epiphane Seleuci fratre et successore emit 360 talentis. Idemque Judæos a Judaismo ad Gentilismum traducit. Inde v. 23. Jason, qui Oniam fratrem per datam regi pecuniam extruserat e Pontificatu, simili modo eodem fraudulenter extrusus fuit a Menelao fratre Simonis; Menelaum vero simili ratione extrusit frater ejus Lysimachus. Deinde v. 34. Onias Pontifex rogatu Menelai ab Andronico occiditur; sed Andronicum, instante populo, eodem loco occidi jussit Ant. Epiphanes. Denique v. 39. sacrilegus Lysimachus a populo seditionem movente interficitur; Menelaus vero, corrupto pecuniis Ptolemæo, injustam absolutionis sententiam extorquet.

1. Simon autem prædictus pecuniarum et patriæ delator male loquebatur de Onia, tanquam ipse Heliodorum instigasset ad hæc, et ipse fuisset incentor malorum; 2. provisoremque civitatis, ac defensorem gentis suæ, et æmulatorem legis Dei, audebat insidiatorem regni dicere. 3. Sed, cum inimicitiæ in tantum procederent, ut etiam per quosdam Simonis necessarios homicidia fierent: 4. considerans Onias periculum contentionis, et Apollonium insanire, utpote ducem Cœlesyriæ et Phœnicis, ad augendam malitiam Simonis, ad regem se contulit, 5. non ut civium accusator, sed communem utilitatem apud semetipsum universæ multitudinis considerans. 6. Videbat enim sine regali providentia impossibile esse pacem rebus dari, nec Simonem posse cessare à stultitia sua. 7. Sed post Seleuci vitæ excessum, cum suscepisset regnum Antiochus, qui Nobilis appellabatur, ambiebat Jason frater Oniæ summum sacerdotium: 8. adito rege, promittens ei argenti talenta trecenta sexaginta, et ex redditibus aliis talenta octoginta, 9. super hæc promittebat et alia centum quinquaginta, si potestati ejus concederetur gymnasium et ephebiam sibi constituere, et eos, qui in Jerosolymis erant, Antiochenos scribere. 10. Quod cum rex annuisset, et obtinuisset principatum, statim ad gentilem ritum contribules suos transferre cœpit. 11. Et amotis his, quæ humanitatis causa Judæis à regibus fuerant constituta, per Joannem patrem Eupolemi, qui apud Romanos de amicitia et societate functus est legatione legitima, civium jura destituens, prava instituta sanciebat. 12. Etenim ausus est sub ipsa arce gymnasium constituere, et optimos quosque epheborum in lupanaribus ponere. 13. Erat autem hoc non initium, sed incrementum quoddam, et profectus gentilis et alienigenæ conversationis, propter impii et non sacer-

dotis Jasonis nefarium et inauditum scelus : 14. ita ut sacerdotes jam non circa altaris officia dediti essent, sed contempto templo, et sacrificiis neglectis festinarent participes fieri palæstræ, et præbitionis ejus injustæ, et in exercitiis disci. 15. Et patrios quidem honores nihil habentes, Græcas glorias optimas arbitrabantur : 16. quarum gratia periculosa eos contentio habebat, et eorum instituta æmulabantur, ac per omnia his consimiles esse cupiebant quos hostes et peremptores habuerant. 17. In leges enim divinas impie agere impune non cedit ; sed hoc tempus sequens declarabit. 18. Cum autem quinquennalis agon Tyri celebraretur, et rex præsens esset, 19. misit Jason facinorosus ab Jerosolymis viros peccatores, portantes argenti didrachmas trecentas in sacrificium Herculis : quas postulaverunt hi qui asportaverant ne in sacrificiis erogarentur, quia non oporteret, sed in alios sumptus eas deputari. 20. Sed hæ oblatæ sunt quidem ab eo, qui miserat, in sacrificium Herculis : propter præsentes autem datæ sunt in fabricam navium triremium. 21. Misso autem in Ægyptum Apollonio Mnesthei filio, propter primates Ptolemæi Philometoris regis, cum cognovisset Antiochus alienum se à negotiis regni effectum, propriis utilitatibus consulens, profectus inde venit Joppen, et inde Jerosolymam. 22. Et magnifice ab Jasone et civitate susceptus, cum facularum luminibus et laudibus ingressus est : et inde in Phœnicen exercitum convertit. 23. Et post triennii tempus misit Jason Menelaum, supradicti Simonis fratrem, portantem pecunias regi, et de negotiis necessariis responsa perlaturum. 24. At ille commendatus regi, cum magnificasset faciem potestatis ejus, in semetipsum retorsit summum sacerdotium, superponens Jasoni talenta argenti trecenta. 25. Acceptisque à rege mandatis, venit, nihil quidem habens dignum sacerdotio, animos vero crudelis tyranni et feræ belluæ iram gerens. 26. Et Jason quidem, qui proprium fratrem captivaverat, ipse deceptus profugus in Ammanitem expulsus est regionem. 27. Menelaus autem principatum quidem obtinuit : de pecuniis vero regi promissis, nihil agebat, cum exactionem faceret Sostratus, qui arci erat præpositus ; 28. (nam ad hunc exactio vectigalium pertinebat) quam ob causam utrique ad regem sunt evocati. 29. Et Menelaus amotus est à sacerdotio, succedente Lysimacho fratre suo : Sostratus autem prælatus est Cypriis. 30. Et cum hæc agerentur, contigit Tharsenses et Mallotas seditionem movere, eo quod Antiochidi regis concubinæ dono essent dati. 31. Festinanter itaque rex venit sedare illos, relicto suffecto uno ex comitibus suis Andronico. 32. Ratus autem Menelaus accepisse se tempus opportunum, aurea quædam vasa è templo furatus donavit Andronico, et alia vendiderat Tyri, et per vicinas civitates. 33. Quod cum certissime cognovisset Onias, arguebat eum, ipse in loco tuto se continens Antiochiæ secus Daphnem. 34. Unde Menelaus accedens ad Andronicum, rogabat ut Oniam interficeret. Qui cum venisset ad Oniam, et datis dextris cum jurejurando (quamvis esset ei suspectus) suasisset de asylo procedere, statim eum peremit, non veritus justitiam. 35. Ob quam causam non solum Judæi, sed aliæ quoque nationes indignabantur, et moleste ferebant de nece tanti viri injusta. 36. Sed regressum regem de Ciliciæ locis, adierunt Judæi apud Antiochiam, simul et Græci, conquerentes de iniqua nece Oniæ. 37. Contristatus itaque animo Antiochus propter Oniam, et flexus ad misericordiam, lacrymas fudit, recordatus defuncti sobrietatem et modestiam. 38. Accensisque animis, Andronicum purpura exutum per totam civitatem jubet circumduci ; et in eodem loco, in quo in Oniam impietatem commiserat, sacrilegum vita privari, Domino illi condignam retribuente pœnam. 39. Multis autem sacrilegiis in templo à Lysimacho commissis Menelai consilio, et divulgata fama, congregata est multitudo adversum Lysimachum, multo jam auro exportato. 40. Turbis autem insurgentibus, et animis ira repletis, Lysimachus armatis fere tribus millibus iniquis manibus uti cœpit, duce quodam tyranno, ætate pariter, et dementia provecto. 41. Sed, ut intellexerunt conatum Lysimachi, alii lapides, alii fustes validos arripuere : quidam vero cinerem in Lysimachum jecere. 42. Et multi quidem vulnerati, quidam autem et prostrati, omnes vero in fugam conversi sunt : ipsum etiam sacrilegum secus ærarium interfecerunt. 43. De his ergo cœpit judicium adversus Menelaum agitari. 44. Et cum venisset rex Tyrum, ad ipsum negotium detulerunt missi tres viri à senioribus. 45. Et cum superaretur Menelaus, promisit Ptolemæo multas pecunias dare ad suadendum regi. 46. Itaque Ptolemæus in quodam atrio positum quasi refrigerandi gratia regem adiit, et deduxit à sententia : 47. et Menelaum quidem universæ malitiæ reum criminibus absolvit : miseros autem qui, etiamsi apud Scythas causam dixissent, innocentes judicarentur, hos

morte damnavit. 48. Cito ergo injustam pœnam dederunt, qui pro civitate, et populo, et sacris vasis causam prosecuti sunt. 49. Quam ob rem Tyrii, quoque indignati, erga sepulturam eorum liberalissimi exstiterunt. 50. Menelaus autem, propter eorum qui in potentia erant avaritiam, permanebat in potestate, crescens in malitia ad insidias civium.

PRIOR pars à v. 1. ad 7. ordine temporis collocanda est post v. 16. c. 1. l. 1; posterior vero pars à v. 21. usque ad v. 11. c. 5. collocanda est post v. 20. c. 1. lib. 1.

1. TANQUAM IPSE (Onias Sanctus Pont.) HELIODORUM INSTIGASSET (id est magicis artibus impulisset (AD HÆC] flagella jam dicta sufferenda. Sic enim impii miracula Dei adscribunt magiæ et dæmonis invocationi.

4. ONIAS, etc., AD REGEM (Seleucum) SE CONTULIT,] ac Simonis calumnias diluit, et Simoni silentium per regem imposuit.

7. SED POST SELEUCI VITÆ EXCESSUM (necem ei irrogatam per insidias ab Heliodoro) CUM SUSCEPISSET REGNUM ANTIOCHUS, QUI NOBILIS (puta Epiphanes) APPELLABATUR (eratque frater Seleuci occisi) AMBIEBAT JASON (Hebr. vocabatur *Jesus*, sed græcizans ethnicum nomen assumpsit, dictusque est *Jason*) FRATER ONIÆ SUMMUM SACERDOTIUM,] scilicet Pontificatum.

8. ADITO; REGE PROMITTENS EI ARGENTI TALENTA 360.] Quanta fuerit hæc summa, calcula ex eis quæ dixi c. præced. v. 11.

9. SUPER HÆC PROMITTEBAT ET ALIA 140, SI POTESTATI EJUS CONCEDERETUR GYMNASIUM ET EPHEBIAM SIBI CONSTITUERE] in urbe Jerosolymitana. Quid hæc fuerint dixi l. 1. c. 1. 15; et de his fuse agit Petrus Faber l. 3, Agonist. c. 27 et 28, ubi inter cætera ait: Ephebiam Lyran. optime exposuit prostibulum pulcherrimorum juvenum; et Athen. l. 11. Dipnos. Ephebi ait: Sunt prostituti pueri, qui 4. Reg. 24. Hebr. vocantur *Kadesim* קדשים, id est spurci et scelerati. Noster vertit effeminatos; Lyran. prostibula mascula. Iidem vocantur τετελεσμενοι, id est initiati et consecrati, scilicet Astartæ, sive Veneri, aut Priapo. Syrorum enim Dea erat Astarte sive Venus. Iidem utebantur galero lato, qui inde Petasus dicebatur à πετεμομι, id est extendo. Aut petasus erat cortina, quæ lupanari obducebatur ad tegendas earum spurcitias. Rursum idem Faber per ephebiam accipit ganeas et popinas ad comessandum et compotandum; voluerunt enim imitari suum regem Ant. Epiphanem, qui cum popularibus, quos in tabernis reperisset, helluari ac compotare, et cum juvenibus nepotari saltareque solebat; unde à nonnullis pro Epiphane dictus est Epimanes, id est insanus, teste Athen. lib. 5. Dipnos. p. 57. Hinc lupanaria cauponis erant conjuncta: venter enim cibo vinoque saturatus in Venerem profluit; et, ut ait S. Hier. despumat. Causam subjicit Faber dicens: *In Syria, cum ob regionis fertilitatem plerisque apud alias gentes necessariis laboribus exempti essent, agitata identidem ab incolis convivia lavationibus, ludicrorum certaminum exercitationibus, et sumptuosissimis ex oleo pretioso unctionibus adhibitis; adeo ut in grammateiis quoque (sic enim publica epularum loca honestiore scilicet, ac turpitudinem rei velante vocabulo nuncupabant) non secus ac privatus quisque domibus maximam diei partem, farciendo dapibus vinoque ventri, non sine aurium voluptate (quas vel ipse demulcebat multisonæ testudinis fragor) impenderent, secumque postea obsoniorum partes domum auferrent; Athenæus me docuit l. 5. Dipnos. p.* 66.

ET EOS, QUI IN JEROSOLYMIS ERANT, ANTIOCHENOS SCRIBERE.] Antiochia erat caput regni Syriæ; quare Antiocheni ampla à suis regibus obtinuerunt privilegia, qualia pariter habuere Alexandrini et Romani. Unde S. Paulus dicens: *Civis romanus sum*, flagellationis jam paratæ se exemit, Actor. c. 22. 25.

11. ET AMOTIS HIS (patriis institutis, scilicet Judæorum legibus, moribus et ritibus) QUÆ HUMANITATIS (benevolentiæ) CAUSA JUDÆIS A REGIBUS (Persarum et Græcorum, licet ethnicorum et idololatrarum) FUERANT CONSTITUTA.] Hi enim reges indulserant Judæis suis legibus vivere, vetuerantque eos ad Gentilium religionem et mores cogi: his, inquam, amotis, impius et apostata Jason Gentilitios ritus induxit; idque fecit PER JOANNEM PATREM EUPOLEMI, QUI (Eupolemus postea tempore Judæ Machabæi) APUD ROMANOS DE AMICITIA ET SOCIETATE (cum Juda et Judæis ineunda) FUNCTUS EST LEGATIONE LEGITIMA (1. Machab. 8. 17.) CIVIUM JURA DESTITUENS (abrogans, abolens, destruens) PRAVA INSTITUTA (Gentilium et Gentilismi) SANCIEBAT.

12. ETENIM AUSUS EST SUA IPSA ARCE (Sion) GYMNASIUM, in quo juvenes gymnasticen exercerent, discerentque luctari, currere, saltare, equitare, digladiari, etc.) CONSTITUERE ET OPTIMOS QUOSQUE EPHEBORUM (id est adolescentum) IN LUPANARIBUS PONERE,] ad infandam et præposteram libidinem. Ephebi græce vocantur puberes, adolescentes: εφηβεια enim est pubertas, adolescentia quæ in maribus fit anno ætatis 14; ηβη enim est juventus: unde Hebr. dicta est uxor Herculis, ac Dea pubertatis et juventutis prognata ex Jove et Junone, ait Hesiodus in Theogn. Græce est: *Optimos epheborum substituens sub petasum duxit.* Petasus erat galerus latus, qui erat insigne catamitorum, aut potius petasus erat velum, et cortina tegens lupanar, ut eo tecti impudenter pudendas et nefarias suas libidines exercerent.

ITA UT SACERDOTES, etc., FESTINARENT PARTICIPES FIERI PALÆSTRÆ, ut scilicet athletas in palæstra, lucta, cursu, gladiis, hastis certantes spectarent, quin et ipsimet iisdem certarent, et præmium victori constitutum adipiscerentur: unde explicans subdit, EX PRÆBITIONIS EJUS INJUSTÆ,] præmiorum quæ vincentibus præberi solebant, qualia erant aurum, argentum, coronæ, vestes, arma, etc., quæ vocat injusta, id est iniqua, quia sacerdotibus indigna erant, utpote laica, juvenilia, impudentia et lasciva.

ET IN EXERCITIIS DISCI.] Qualia hæc fuerint dixi l. 1. c. 1. v. 15. Græca habent: *post disci provocationem;* solebat enim discus per palæstram circumferri, ac præmium vincenti propositum disco imponi, ut per hoc plures ad disci cer-

tamen invitarent et provocarent, uti docet Petrus Faber l. 2. Agonist. c. 22.

15. Græcas glorias.] Ita vocat ludos Græcorum, Olympicos et Isthmios, qui Corinthi celebrabantur, aliosque similes Gentilium ritus, de quibus gloriabantur Græci, id est Gentiles, præsertim qui in iis victores palmam et præmium tulerant.

16. Quarum gratia periculosa eos contentio habebat,] id est periculose contendebant æmulari ludos ritusque Græcorum et Gentilium, ac alter alterum in iis superare conabatur, de eoque gloriabatur. Nota τὸ *periculosa :* periculum enim erat tum rixarum et pugnarum, ne iis se mutuo invaderent et conficerent: tum ne à Græcis, puta Antiochis Asiæ regibus quasi Græci plane subjugarentur; tum maxime periculum erat à Deo, ne ipse apostasiam eorum à se et Judaismo ad Gentilismum et dæmones acriter puniret.

Quos hostes et peremptores habuerant,] tum ante sub Ptol. Philopatore, qui acriter Judæos persecutus est, ut patet ex libro 3. Mach. tum paulo post sub hoc Antiocho Epiphane, idque in pœnam hujus apostasiæ ipsorum ; unde sequitur :

17. In leges enim divinas impie agere impune non cedit.] Deus enim suas injurias lente sed acriter punit. Nam ut ait ille : *Dii laneos habent pedes, sed ferreas manus ;* et ut ait Valer. Maxim. lib. 1. c. 2: *Lento gradu ad vindictam suî divina procedit ira, tarditatemque supplicii gravitate compensat.*

18. Cum autem quinquennalis agon Tyri celebraretur.] Agon significat ludos agonisticos jam dictos similes ludis et agonibus Olympicis, qui post quartum quemlibet annum celebrabantur, ideoque *quinquennalis agon* vocatur. Quare hic agon diversus erat ab agone Olympico, qui quarto quolibet anno celebrabatur, nec in præsentem annum cadebat, uti ostendit Salianus.

19. Misit Jason (Simoniacus pseudopontifex) viros peccatores,] utpote impietatis et idololatriæ Jasonis legatos, administros et exsecutores. Serarius pro *peccatores* censet legendum *precatores :* hos enim significat Græcum θεωροὶ ; quod tamen Compl. vertunt, *procuratores sacrorum*; alii, *oraculorum suscitatores;* Vatabl. *spectatores*, et ita pro *peccatores* legendum censet Salianus. De quibus Suidas et Sigonius de Rep. Athen. θεωροὶ erant, inquit, qui ad spectacula, festa, oracula, rerumque divinarum curationem mittebantur. Ita Diodorus Siculus eos vocat, quos Dionysius tyrannus ad ludos Olympicos cum suis carminibus miserat. Hinc Stratodes adulator Athenis rogationem promulgavit, ut qui ex plebiscito publice ad Antigonum et Demetrium mitterentur, non legati, sed theori dicerentur, sicut qui Delphis et Olympiæ solemnibus Græcorum conventibus victimas pro civitatibus agunt, ut inquit Plutarchus in Demetrio. Græca addunt : *ut qui Antiochenses essent*, id est jure Antiochensium donati ab Antiocho.

Portantes argenti didrachmas (Græce est drachmas) trecentas in sacrificium Herculis.] Drachma argenti est Julius sive regalis Hispanicus ; didrachma ergo sunt duo Julii, sive duo regales : quare trecentæ didrachmæ faciunt Julios, sive regales sexcentos, hoc est sexaginta aureos Romanos, quibus multæ victimæ, puta oves et capri coemi poterant ad sacrificium Herculis. Nonnulli tamen, putantes hanc summam nimis esse vilem et exilem in Pontifice ad captandam Antiochi regis benevolentiam, putant has didrachmas fuisse aureas ; eas tamen vocari *argenti*, id est pecuniæ, q. d. Misit Jason argenti, id est pecuniæ didrachmas aureas trecentas, quæ faciunt sexcentos aureos Romanos. Ita Sanchez ; drachma enim auri est unus aureus : didrachma ergo sunt duo aurei; quare trecentæ didrachmæ auri sunt sexcenti aurei.

In sacrificium Herculis,] qui quasi Deus fortitudinis, et bellorum, ac certaminum celebratur in Syria et Tyro, eratque proprius Tyriorum Deus, ideoque Hercules Tyrius dicebatur, vide Gyraldum de iis gentium in Hercule : unde multi putant Herculem non alium fuisse quàm Samsonem, qui juxta Tyrum in Palæstina raræ fortitudinis suæ edidit exempla, ut dixi in libro Judicum. Hinc ibidem celebrabatur agon quinquennalis in honorem Herculis, quo athletæ profitebantur se imitari Herculem, ideoque ibidem in gymnasiis proponebantur Herculis statuæ et sacella, uti ex Galeno, Pausania, Athenæo et aliis docet Serarius.

Quas postulaverunt hi, etc.] q. d. Jason misit trecentas didrachmas pro sacrificio Herculis ; sed ejus legati licet impii, minus tamen scelerati quàm Jason, eas portantes cum essent Judæi, Deumque verum colerent, et idola detestarentur : rogarunt ne in Herculis dii gentium sacrificia, sed in alios usus expenderentur. Quare Ant. Epiphanes easdem expendit in fabricam triremium, quas ipse adornabat pro prima sua expeditione in Ægyptum, de qua sequitur.

21. Propter primates Ptolemæi Philometoris regis,] qui à Philometore rege suo defecerant, ejusque fratrem juniorem Ptol. Evergeten, qui et Physcon dictus est, sibi regem creare volebant. Igitur Ant. Epiphanes videns dissidium duorum fratrum, scilicet Philometoris et Physconis de regno Ægypti litigantium, ipse quasi avunculus utriusque (Cleopatra enim soror Epiphanis erat mater utriusque) finxit se velle esse litis arbitrum et mediatorem, ac inter fratres rem componere ; sed revera intendebat regnum utrique nepoti eripere, et sibi arrogare. Id subodorati primates Ægypti et tutores regis noluerunt ut ipse rebus Ægypti se immisceret. Et hoc est quod hìc dicitur : Cum cognovisset Antiochus alienum se a negotiis regni effectum, propriis utilitatibus (regni sui in Syria) consulens ; profectus inde (scilicet ex Tyro) venit Joppen, et inde Jerosolymam,] ubi eum, quasi regem, imo quasi Deum quemdam terrestrem (talis enim volebat haberi et adorari Antiochus) excepit Jason : *cum facularum luminibus et laudibus*, ut sequitur. Pro *utilitatibus* Noster legit in Græco ὠφελείας; jam legunt ἀσφαλείας, id est *securitatibus*, sed eòdem redit sensus.

23. Et post triennii tempus misit Jason Menelaum supradicti Simonis (proditoris et delatoris pecuniarum, de quo v. 1.) fratrem portantem pecunias regi] Ant. Epiphani, quasi tributum in signum subjectionis.

24. At ille commendatus (à Jasone) regi, cum magnificasset faciem potestatis ejus,] id est cum amplis verbis exaltasset regiam Antiochi

potestatem, majestatem et splendorem, quod scilicet ipse per eam quidlibet in Syria efficere posset non solum in profanis et politicis; sed etiam in Ecclesiasticis et sacris, ideoque posset Jerosolymæ Pontificem constituere, quem vellet, adeoque Pontificatum à Jasone in se transferre: qua arte et fraude Menelaus à Jasone IN SEMETIPSUM RETORSIT SUMMUM SACERDOTIUM (Pontificatum) SUPERPONENS JASONI TALENTA ARGENTI TRECENTA,] tantumdem scilicet amplius Antiocho offerens, quàm Jason obtulerat. Sicut ergo Jason, oblatis Ant. Epiphani 360 talentis, emit Pontificatum, eoque extrusit fratrem suum Oniam Sanctum: sic pariter Menelaus missus à Jasone ipsum Jasonem dolose supplantavit, et extrusit, promittens regi alia trecenta talenta præter 360 à Jasone eidem promissa. Unde Græce est *: superans Jasonem talentis trecentis*, q. d. Jason promiserat regi pro Pontificatu 360 talenta; at Menelaus summam hanc auxit, et pene duplicavit: sicut enim cum res in auctione venditur, singuli augent pretium, et qui summum offert pretium, illi res cedit: sic hic Menelaus addens trecenta, promittensque regi universim 660 talenta, Pontificatum obtinuit, herumque suum Jasonem callide exclusit.

25. ACCEPTISQUE A REGE MANDATIS (ut Judæi eum quasi Pontificem loco Jasonis susciperent) VENIT, NIHIL QUIDEM HABENS DIGNUM SACERDOTIO,] tum quia Menelaus erat è tribu Benjamin, quæ inhabilis erat ad sacerdotium, cum Jason esset ex tribu Levi, ideoque ad eum habilis; tum quia impius erat, ac per simoniam Pontificatum sibi comparabat: ANIMOS VERO CRUDELIS TYRANNI,] unde v. 34. jussit Oniam verum sanctumque Pont. per Andronicum crudeliter occidi.

26. ET JASON QUIDEM QUI PROPRIUM FRATREM (Oniam Pont.) CAPTIVAVERAT, IPSE DECEPTUS (à famulo suo Menelao) PROFUGUS IN AMMANITEN EXPULSUS EST REGIONEM.] Justum hoc fuit Dei judicium, et justa talionis pœna, ut qui fratrem supplantaverat, à famulo supplantaretur, et qui Pontificatum emerat, à majori emptore exploderetur; et qui Oniam Sanctum Pont. in exilium egerat, exsul apud Ammonitas miserè viveret. Hìc vide quàm verum sit illud Eccles. c. 27. 28: *Qui in altum mittit lapidem, super caput ejus cadet, et plaga dolosa dolosi dividet vulnera. Et qui foveam fodit, incidet in eam; et qui statuit lapidem proximo, offendet in eo; et qui laqueum alii ponit, peribit in illo.*

29. ET MENELAUS AMOTUS EST A SACERDOTIO,] à Pontificatu ab Antiocho Epiphane, eo quod 360 talenta sibi promissa non præstaret. Quare Epiphanes loco Menelai pontificem creavit ejus fratrem Lysimachum eadem sibi, ut videtur, promittentem. Ita impius Menelaus impium Jasonem exturbavit, et ab impio fratre Lysimacho pariter exturbatus est. Cum enim agitur de honore et ambitu, frater fratrem non agnoscit, sed odit et supplantat, Quisque enim dignitatem sibi optat potius quàm fratri; imo non raro fratri eamdem eripit. Tanta est vis ambitionis et cupiditatis in homine per peccatum corrupto.

30. CONTIGIT THARSENSES ET MALLOTAS SEDITIONEM MOVERE, EO QUOD ANTIOCHIDI REGIS CONCUBINÆ DONO ESSENT DATI] ab Epiphane, ut ex eorum redditibus sibi vestes pretiosas, monilia, ancillas, famulos et rhedas compararet. Audi Ciceronem, Act. 5. in Verrem: *Solere aiunt barbaros reges Persarum et Syrorum plures uxores habere; his autem uxoribus civitates attribuere hoc modo: hæc civitas mulieri redimiculum præbeat, hæc in collum, hæc in crines; ita populos habent universos non solum conscios libidinis suæ, verum etiam administros.* Idem tradit Plato in Alcibiade, Plutarch. in Themistocle et Athen. l. 1, Strabo l. 14. Porro Tharsus et Mallus erant nobiles Siciliæ civitates, quæ proinde indignatæ sunt se datas meretrici, quæ ab Antiocho amasio suo se vocabat Antiochidem, ideoque tumultuatæ sunt. Quocirca illico occurrit Antiochus, ut tumultum sedaret relicto Antiochiæ prorege Andronico, ut sequitur.

33. ONIAS (sanctus Pontifex) ARGUEBAT EUM] Menelaum de sacrilegio, quod vasa aurea furatus è templo dedisset Andronico proregi, ut sibi Pontificatum restitueret. Licet enim Onias injuste spoliatus esset Pontificatu, et exsultaret Antiochiæ; tamen quia vere ipse erat Pontifex, ex zelo Pontificio redarguit sacrilegum, esto probabiliter sciret se hac ratione necem sibi accersere; sciebat enim per eam se Martyrii lauream quam optabat adepturum.

IN LOCO TUTO SE CONTINENS ANTIOCHIÆ SECUS DAPHNEM;] locus hic erat quinque passuum millibus distans Antiochia: unde à Dione l. 51. nuncupatur *suburbium*, ita dictus à copia laurorum, q. d. Lauretum; δαφνη enim est laurus: quare in eo erat fanum celebre Apollinis, ideoque erat asylum omnibus tutum et inviolabile. Hìc sepultus fuit S. Babylas martyr, qui Appollini silentium indixit, ideoque à Juliano apostata exhumatus fuit. Vide ejus acta. Juxta hunc locum sepultus quoque fuit S. Ignatius Antiochiæ Episcopus et Martyr; sed inde translatus fuit Romam. Huc ergo quasi ad asylum confugit Onias Pontifex; sed per dolum ex eo eductus ab Andronico perfide et sceleste contra fidem ei datam et juratam occisus fuit. Quare Judæi et Gentiles indigne sancti Pontificis cædem ferentes Andronicum apud Antiochum Epiphanem accusarunt, qui eum purpura exutum circumduci jussit per urbem, et in eodem loco occidi, in quo ipse occiderat Oniam, ut sequitur. Ita occisus est Onias sanctus et zelosus Pontifex, postquam 36 annis Judæorum Synagogam æque ac Rempublicam magno animi robore contra impios sustentasset. Qualis autem quantusque fuerit liquet, tum ex eo quod omnes Judæi et Gentiles mortem ejus luxerint, adeoque impius rex Epiphanes lacrymas fuderit; tum ex elogio quod ei dat Scriptura, c. 15. 12. ubi Judas Machabæus pugnaturus contra Epiphanem vidit in somnis Oniam, qui fuerat summns sacerdos, virum bonum et benignum verecundum visu, modestum moribus, et eloquio decorum, et qui à puero in virtutibus exercitatus fuerat, manus protendentem, orare pro omni populo Judæorum. Erat autem illi socius Orationis Jeremias, qui ipse quoque à suis desertoribus peremptus fuerat in Ægypto.

40. DUCE QUODAM TYRANNO,] Græce *Orano quodam*, q. d. Cum populus ob Lysimachi scelera et sacrilegia tumultuarentur, Lysimachus populo opposuit tria millia armatorum duce tyranno; sed populus undique concurrens, furensque, lapidibus et fustibus eos fugavit, et Lysimachum juxta ærarium sive gazophilacium templi occidit. Hæc est summa eorum quæ fuse in sequentibus narrantur.

43. DE HIS ERGO COEPIT JUDICIUM ADVERUS MENE-

LAUM AGITARI,] q. d. Judæi Menelaum quasi omnis malitiæ auctorem, qui fratri suo Lysimacho pseudopontifici tot scelera et sacrilegia suasisset, accusarunt apud Antiochum Epiphanem, qui rem litemque jussit judicialiter contra Menelaum agi.

45. ET CUM SUPERARETUR (multitudine testium et evidentia gravissimorum criminum reus convinceretur) PROMISIT PTOLEMÆO (Dorymenis filio, ut addunt Græca, qui auctoritate et gratia valebat apud Antiochum Epiphanem) MULTAS PECUNIAS DARE AD SUADENDUM REGI,] ut Menelaum quasi innocentem absolveret; Judæos vero accusatores quasi calumniatores pœna talionis ad mortem damnaret, cum ipsi prorsus essent innocentes. Itaque factum est, ut sequitur :

50. MENELAUS AUTEM PROPTER EORUM QUI IN POTENTIA ERANT AVARITIAM (qua se pecuniis à Menelao corrumpi sinebant) PERMANEBAT IN POTESTATE] Pontificia, q. d. Menelaus, occiso à populo fratre suo Lysimacho pseudopontifice, per aulicos pecunia corruptos intrusit se rursum in Pontificatum, cum non esset de tribu Levi, sed Benjamin, ut dictum est v. 23. Menelaus ergo Pontificatum gessit non legitime, sed ut intrusus per quatuor annos, scilicet ab anno 140 Græcorum, quo ipse curavit occidi Oniam sanctum Pontificem usque ad annum 145 Græcorum, quo Mathathias contra eum et regem Epiphanem insurrexit, ac à populo dux et Pontifex fuit creatus. Licet enim Onias sanctus filium haberet Oniam, cui jure successionis hæreditariæ Pontificatus illo ævo debebatur; tamen is jam fugerat in Ægyptum, ac Heliopoli aliud templum erexerat, ejusque se Pontificem constituerat. Jason autem frater Oniæ plane indignus erat Pontificatu, utpote simoniacus et apostata, qui Judæos ad gentilismum traducere satagebat, ut audivimus initio capitis. Deficientibus ergo legitimis hæredibus, Pontificatus devolutus est ad Mathathiam ejusque filios Judam, Jonatham et Simonem Machabæos.

CAPUT QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

JUDÆI, VIDENTES IN COELO ACIES MILITUM CONFLIGENTES, EX EIS ACCIPIUNT OMEN INSTANTIUM BELLORUM ET CÆDIUM ANT. EPIPHANIS. JASON EX AMMONITIDE REVERSUS JEROSOLYMAM OCCUPAT, ET PER CÆDES IN CIVES GRASSATUR. MOX V. 11. ANT. EPIPHANES ÆGYPTO EXCLUSUS IRAM SUAM IN VICINOS JUDÆOS EVOMIT; QUARE JEROSOLYMAM CAPIT, IN EOQUE 80 MILLIA TRUCIDAT, 40 MILLIA INCARCERAT, ET TOTIDEM DIVENDIT; TEMPLUM VIOLAT ET SPOLIAT, ABLATIS EX EO 1800 TALENTIS; INDE REDIENS ANTIOCHIAM IN JUDÆA RELIQUIT PRÆFECTOS, QUI GRAVIUS QUAM IPSE JUDÆOS AFFLIGUNT. QUARE JUDAS MACHABÆUS CUM SUIS FUGIT IN DESERTUM.

1. EODEM tempore Antiochus secundam profectionem paravit in Ægyptum. 2. Contigit autem per universam Jerosolymorum civitatem videri diebus quadraginta per aera equites discurrentes, auratas stolas habentes, et hastis, quasi cohortes, armatos, 3. et cursus equorum per ordines digestos, et congressiones fieri cominus, et scutorum motus, et galeatorum multitudinem gladiis districtis, et telorum jactus, et aureorum armorum splendorem, omnisque generis loricarum. 4. Quapropter omnes rogabant in bonum monstra converti. 5. Sed cum falsus rumor exisset, tanquam vita excessisset Antiochus, assumptis Jason non minus mille viris, repente aggressus est civitatem; et civibus ad murum convolantibus, ad ultimum apprehensa civitate, Menelaus fugit in arcem : 6. Jason vero non parcebat in cæde civibus suis, nec cogitabat prosperitatem adversum cognatos malum esse maximum, arbitrans hostium et non civium se trophæa capturum. 7. Et principatum quidem non obtinuit, finem vero insidiarum suarum confusionem accepit, et profugus iterum abiit in Ammanitem. 8. Ad ultimum, in exitium sui conclusus ab Areta Arabum tyranno, fugiens de civitate in civitatem, omnibus odiosus, ut refuga legum et execrabilis, ut patriæ et civium hostis, in Ægyptum extrusus est. 9. Et qui multos de patria sua expulerat, peregre periit, Lacedæmonas profectus, quasi pro cognatione ibi refugium habiturus; 10. et qui insepultos multos abjecerat, ipse et illamentatus et insepultus abjicitur, sepultura neque peregrina usus, neque patrio sepulcro participans. 11. His itaque gestis, suspicatus est rex societatem deserturos Judæos; et ob hoc profectus ex Ægypto efferatis animis, civi-

tatem quidem armis cepit. 12. Jussit autem militibus interficere, nec parcere occursantibus, et per domos ascendentes trucidare. 13. Fiebant ergo cædes juvenum ac seniorum, et mulierum et natorum exterminia, virginumque et parvulorum neces. 14. Erant autem toto triduo octoginta millia interfecti, quadraginta millia vincti, non minus autem venumdati. 15. Sed nec ista sufficiunt; ausus est etiam intrare templum universa terra sanctius, Menelao ductore, qui legum et patriæ fuit proditor; 16. et scelestis manibus sumens sancta vasa, quæ ab aliis regibus et civitatibus erant posita ad ornatum loci et gloriam, contrectabat indignè, et contaminabat. 17. Ita alienatus mente Antiochus non considerabat quod, propter peccata habitantium civitatem, modicum Deus fuerat iratus; propter quod et accidit circa locum despectio; 18. alioquin nisi contigisset eos multis peccatis esse involutos, sicut Heliodorus, qui missus est à Seleuco rege ad exspoliandum ærarium, etiam hic statim adveniens flagellatus et repulsus utique fuisset ab audacia. 19. Verum non propter locum, gentem; sed propter gentem, locum Deus elegit. 20. Ideoque et ipse locus particeps factus est populi malorum; postea autem fiet socius bonorum, et qui derelictus in ira Dei omnipotentis est, iterum in magni Domini reconciliatione cum summa gloria exaltabitur. 21. Igitur Antiochus, mille et octingentis ablatis de templo talentis, velociter Antiochiam regressus est, existimans se præ superbie terram ad navigandum, pelagus vero ad iter agendum deducturum propter mentis elationem. 22. Reliquit autem et præpositos ad affligendam gentem: Jerosolymis quidem Philippum genere Phrygem, moribus crudeliorem eo ipso, à quo constitutus est; 23. in Garizim autem Andronicum et Menelaum, qui gravius quam cæteri imminebant civibus. 24. Cumque appositus esset contra Judæos, misit odiosum principem Apollonium cum exercitu viginti et duobus millibus, præcipiens ei omnes perfectæ ætatis interficere, mulieres ac juvenes vendere. 25. Qui cum venisset Jerosolymam, pacem simulans, quievit usque ad diem sanctum sabbati; et tunc feriatis Judæis, arma capere suis præcepit. 26. Omnesque qui ad spectaculum processerant, trucidavit; et civitatem cum armatis discurrens, ingentem multitudinem peremit. 27. Judas autem Machabæus, qui decimus fuerat, secesserat in desertum locum, ibique inter feras vitam in montibus cum suis agebat; et feni cibo vescentes, demorabantur, ne participes essent coinquinationis.

Hoc caput, à v. 11. ad finem æque ac caput 6 et 7. ordine temporis quo gesta sunt, collocandum est in fine c. 1. l. 1. ante initium c. 2.

1. EODEM TEMPORE ANTIOCHUS (Epiphanes) SECUNDAM PROFECTIONEM PARAVIT IN ÆGYPTUM,] ut eam armis subjugaret; sed à Romanis prohibitus, rediens in Judæam vicinam, indignationem suam effudit. Idipsum ante trecentos et plures annos Gabriel prænuntiarat Danieli, c. 11. v. 23. et seq. Vide ibi dicta.

2. CONTIGIT AUTEM PER UNIVERSAM JEROSOLYMORUM CIVITATEM VIDERI DIEBUS 40 PER AERA EQUITES DISCURRENTES,] inter se gladiis districtis, et telorum jactibus confligentes, uti verbis sequentibus valde efficacibus auctor exaggerat; quæ omnia fuerunt prognostica ingentis cladis Judææ imminentis, ut sequitur.

Porro hæc portenta fuere ab Angelis jussu Dei in aere effecta per vaporum et exhalationum certam dispositionem, motum et concursum, quæ speciem acierum confligentium præ se ferret, ut per ea Deus Judæis præsignificaret stragem eis mox ab Antiocho Epiphane inferendam, ac prælia quæ cum eo gesturus erat Judas Machabæus. Sic antequam Titus et Romani obsiderent et caperent Jerosolymam 21 die mensis Maii, ait Josephus l. 7. de Bello c. 12: *Post dies festos ante solis occasum visi sunt per inane ferri currus totis regionibus, et armatæ acies tranantes nubila, et civitati circumfusæ.* Idem accidit tempore S. Gregorii, cum Longobardi invaderent Italiam. Audi eum, hom. 1. in Evangelium: *Priusquam Italia Gentili gladio ferienda traderetur, igneas in cælo acies vidimus, ipsum qui postea humani generis fusus est sanguinem coruscantes.* Julius Obsequens, lib. de Prodigiis ad Aug. Cæsarem, c. 6 et 7, refert L. Opimio et Q. Posthumio Coss. Consæ arma in cœlo volare visa; et C. Mario et Horo Coss. Arimini canem locutum, arma cœlestia ab ortu et occasu visa pugnare, et ab occasu vinci. Lucio Scipione et Caio Norbano Coss. per Syllana tempora, inter Capuam et Vulturnum, ingens signorum sonus, armorumque horrendo clamore auditus, ita ut viderentur duæ acies concurrere per plures dies. Pansa item et Hirtio Coss. cum adversus Antonium dimicaretur, armorum telorumque species à terra visa cum fragore ad cœlum ferri. Eutropius l. 6. historiæ, cum Cæsar adversus Pompeium dimicaret, refert tantum in aere armorum strepitum fuisse, ut Antiochiæ quasi adventu hostium in muris concurreretur.

Audi et Plinium, l. 2. c. 57: *Armorum crepitus et tubæ sonitus auditos è cœlo Cimbricis bellis accepimus, crebroque et prius et postea. Tertio vero consulatu Marii ab Amerinis et Tudertibus spectata arma cœlestia, ab ortu occasuque inter se concurrentia, qui ab occasu erant.* Similia Cæsaris cædem præcessere signa, de quibus Appianus, l. 4. Civilium. *Hominum*, inquit, *immanes voces, armorum strepitum, equorum cursus inspectante nemine audiebantur.* De eodem tem-

pore Ovidius, lib. decimo quinto Metamorph.

> Signa tamen luctus dant non incerta futuri,
> Arma ferunt inter nigras crepitantia nubes,
> Terribilesque tubas auditaque cornua cœlo
> Præmonuisse nefas.

Similia portenta recenset Seneca in quæst. natural. Aug. Niphus in Meteorologicis, Corn. Gemma Frisius in Cosmocriticis, Cron. Lycosthenes licet in fide heterodoxus, lib. de Prodigiis, pag. 189, 210 et 228. Memini mihi in Belgio, cum puer essem, similia in cœlo ostenta fuisse ostensa sub initium bellorum Belgicorum, quæ proinde Belgio instare ex hisce signis viri sapientes jam tum prænuntiabant, et eventus docuit docetque adhuc prænuntiationem fuisse verissimam. Denique astrologi, ac nominatim Ptolemæus in Centiloquio cap. 9. censet hæc fieri naturaliter vi astrorum, ac præsertim vi astri Persei; sic et August. Niphus, lib. 1. Meteor. fol. 31. pag. 4; sed verius est hæc fieri à providentia speciali Dei per Angelos, qui tamen astris, ventis et vaporibus ad hæc spectra producenda utuntur, ut figuras cladis præsignificent. Vide Christ. à Castro, lib. 1. Prolegom. in Minores Prophetas, c. 17.

4. QUAPROPTER OMNES ROGABANT IN BONUM MONSTRA (Græce επιφανειαν, id est apparitionem, visa, ostenta acierum in aere confligentium, quæ conflictus in Judæa fore acres præmonstrabant) CONVERTI,] ut scilicet Judæi in hisce conflictibus forent superiores, neque vincerentur, sed vincerent, uti de facto Antiochum Epiphanem vicerunt Judas ejusque fratres Machabæi.

5. SED CUM FALSUS RUMOR EXISSET TANQUAM VITA EXCESSISSET ANTIOCHUS (Epiphanes), ASSUMPTIS JASON NON MINUS MILLE VIRIS, REPENTE AGGRESSUS EST CIVITATEM,] puta Jerosolymam. Jason hic frater Oniæ sancti Pontificis data pecunia emerat Pontificatum ab Epiphane; itaque Pontificatu extruserat fratrem Oniam; sed Menelao plus pecuniæ offerenti Epiphanes Pontificatum tradidit, excluso Jasone. Jason ergo audiens rumorem de morte Epiphanis, cum jam ejus offensam et potentiam non metueret, ex Ammonitide, ubi exsulabat, armatis mille viris rediens, Jerosolymam invasit et occupavit, ut Pontificatum recuperaret. Quocirca MENELAUS, qui Jasonem extruserat, ex urbe FUGIT IN ARCEM montis Sion.

7. ET PRINCIPATUM (sacrum, puta Pontificatum, eique annexum Principatum politicum quem maxime ambiebat Jason; tunc enim Pontifex simul erat dux et princeps populi) QUIDEM NON OBTINUIT, quia à confluente civium multitudine ipse quasi hostis et tyrannus cum suis urbe expulsus fuit. Quid enim poterant mille ejus viri, et insidiæ contra centena et plura civium millia? Unde PROFUGUS ITERUM ABIIT IN AMMANITEM, indeque errans et vagus instar Caini profugit in Arabiam; sed cum ibi Arethæ regi de proditione, vel regni ambitione esset suspectus, captusque fugiens abiit in Ægyptum; quia Ptolemæus rex Ægypti hostis erat Epiphanis, sed pace inter utrumque conciliata, Jason, ne Epiphanes eum à Ptolemæo ad necem deposceret, ex Ægypto profugit ad Spartanos, quasi veteres Judæorum amicos et cognatos; ibique misere in exilio vitam finiit, mortuusque humana caruit sepultura, sepultusque est sepultura asini in sterquilinio.

8. UT REFUGA LEGUM,] Græce ut *legum* αποςατης, id est *transgressor et apostata*, utpote qui à Judaismo ad Gentilismum apostatasset, et cæteros apostatare compelleret.

11. SUSPICATUS EST REX (Epiphanes) SOCIETATEM DESERTUROS (secum initam) JUDÆOS.] Causæ suspicandi erant: prima, quia sciebat eos sibi infensos, eo quod ipse eis ademisset Oniam Pontificem sanctum, eique surrogasset impios et sacrilegos pseudopontifices, Jasonem, Menelaum et Lysimachum, qui eos à Judaismo ad Gentilismum traducere satagebant. Secunda, quia Antiochus à Romanis ex Ægypto cum infamia expulsus putabat se jam Judæis fore contemptui, illosque vicinorum Ægyptiorum et sociorum Romanorum ope fretos jugum suum excussuros, uti excusserant Ægyptii. Tertia, quia ipse sciebat se ob avaritiam et crudelitatem Judæis exosum. Quarta, quia Judæi Lysimachum à se Pontificem constitutum lapidarant. Quinta, quia ipsi sparserant falsum rumorem de ejus morte, v. 5. Addit Gorionides ipsos de ea exultasse: *Venerunt*, inquit, *è gente nostra impii ad regem, et dixerunt: Ecce visa sunt Jerosolymis ostenta quædam, et dixerunt cives: Mortuus est Antiochus, iidemque de Domini nostri regis exitio gavisi sunt.* Sexta, qua redeunti Antiocho ex Ægypto Jerosolymitæ parabant se ad illi resistendum; unde mox adventanti portas occluserunt. Hæc omnia resciebat Epiphanes per suos exploratores et amicos, et præsertim per Menelaum, cui post lapidatum Lysimachum ejus patrem ipse Pontificatum restituerat. Hic omnia Judæorum contra Epiphanem consilia, acta dictaque ipsi prodebat, v. 15. Atque his de causis Epiphanes, portas urbis sibi occlusas vi perfringens, tanta crudelitate et barbarie in Judæos sæviit ut spatio trium dierum occideret 80 millia, 40 venderet, et totidem capta vinciret, ut sequitur.

17. ITA ALIENATUS MENTE (Græce *elatus animo*) ANTIOCHUS] putabat se Judæos supplantasse, ut eis quasi mancipiis uteretur, eorumque templum sacrilege violaret et spoliaret, ablatis ex eo 1800 talentis, v. 21.

19. VERUM NON PROPTER LOCUM, GENTEM; SED PROPTER GENTEM, LOCUM DEUS ELEGIT,] q. d. Deus non propter locum Judææ gentem Judæorum elegit, sed propter gentem ipsorum olim sub Davide et Salomone fidelem et sanctam, locum Judææ elegit, ut in eo sibi conderet domum, puta templum, in quo quasi sanctissimus inter sanctos cives, servos et filios suos habitaret. At jam ob peccata grandia Judæorum Deus templum deseruit, illudque prædæ dedit Antiocho, sed ut speramus eodem rursus redibit, cum Judæi pœnitentes ad Deum suum conversi fuerint, illique pie et sancte servierint, uti ante fecerunt.

22. RELIQUIT AUTEM ET PRÆPOSITOS AD AFFLIGENDAM GENTEM,] q. d. Antiochus rediens Antiochiam, quasi ad regni sui sedem regiam, reliquit in Judæa homines sævos et feros, qui magis quàm ipse Judæos afflixerunt, nimirum Philippum, Andronicum et Menelaum pseudopontificem omnis malitiæ suggestorem et incentorem.

24. CUMQUE APPOSITUS (nonnulli legendum putant *oppositus;* unde Græca habent: απεχθη, id est, *inimicam contra Judæos habens intentionem*) ESSET CONTRA JUDÆOS, q. d. Cum Antiochus cor

suum apposuisset, id est statuisset, stabilivisset et obfirmasset contra Judæos, ut eos perderet et annihilaret, si posset, MISIT ODIOSUM (Judæis exosum) PRINCIPEM APOLLONIUM CUM EXERCITU, nimirum cum 22 MILLIBUS, PRÆCIPIENS EI OMNES PERFECTÆ ÆTATIS INTERFICERE.] Hic est ille Apollonius qui, Antiocho Magno contra Romanos pugnante, dextrum ejus cornu ducebat, cum sinistrum duceret Annibal, teste Livio, l. 37. Idem paucis post annis ab Epiphane missus contra Judam Machabæum ab eodem victus est et occisus, 1. Machab. 3. v. 11.

26. OMNESQUE QUI AD SPECTACULUM (ad spectanda sacrificia, sacraque officia festo sabbati à Judæis celebrari solita) PROCESSERANT, TRUCIDAVIT.

27. JUDAS AUTEM MACHABÆUS, QUI DECIMUS FUERAT,] id est, futurus erat decimus Pontifex computando à Gaddo, qui Pontifex fuerat tempore Alexandri Magni. Ita Sà et Mariana, Lyran. et Dion. Simplicius alii censent Judam vocari decimum; quia tum in ordine sacerdotum erat decimus. Aut potius fuerat Judas decimus, id est decemvir, sive unus è decem primoribus et principibus sacerdotum, qui populum regebant. Porro ex Græco simpliciter vertas: *Judas autem decimus factus*, hoc est, Judas aggregavit sibi novem socios paris fidei et virtutis, quorum ipse erat decimus, cum quibus ipse in montes secessit, vivens herbis inter feras. Sic sanctus Bruno cum sex sociis secessit in asperos Carthusiæ montes, ibique Carthusianorum ordinem instituit. Sic noster S. Ignatius aggregavit sibi novem socios, quorum ipse erat decimus, cum quibus secedens Societatem Jesu instituit. Ita Judas cum novem Assidæis illius ævi religiosis, de quibus l. 1. c. 7. 13. in montes recessit, ibique herbis victitans austeram egit vitam. Ita Salianus et alii. Judas ergo cum suis parentibus, fratribus et asseclis fugiens tantam persecutorum rabiem,

SECESSERAT IN DESERTUM LOCUM, IBIQUE INTER FERAS VITAM IN MONTIBUS CUM SUIS AGEBAT; ET FENI (id est olerum, herbarum radicumque) CIBO VESCENTES DEMORABANTUR, NE PARTICIPES ESSENT COINQUINATIONIS,] ne se contaminarent convictu, alloquio, familiaritate Apollonii, ejusque militum Gentilium, qui acerrime Judæos persequebantur, cogebantque eos vesci suis cibis idolo immolatis, imo idolis suis sacrificare, ut patebit c. 6 et 7.

CAPUT SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

ANT. EPIPHANES MITTIT SENATOREM, QUI COGAT JUDÆOS AD GENTILISMUM, AC TEMPLUM JEROSOLYMITANUM CONSECRET JOVI OLYMPIO, GARIZITANUM VERO JOVI HOSPITALI. QUARE RESISTENTES ILLI MACTANTUR, PRÆCIPITANTUR, CONCREMANTUR. INTER QUOS V. 18. RECENSETUR GLORIOSA MORS, ET MARTYRIUM ELEAZARI QUI MALUIT EXCARNIFICARI, QUAM CARNE PORCINA CONTRA LEGEM VESCI.

1. SED non post multum temporis, misit rex senem quemdam Antiochenum,
qui compelleret Judæos ut se transferrent à patriis et Dei legibus;
2. contaminare etiam quod in Jerosolymis erat templum, et cognominare
Jovis Olympii; et in Garizim, prout erant hi qui locum inhabitabant,
Jovis Hospitalis. 3. Pessima autem et universis gravis erat malorum in-
cursio; 4. nam templum luxuria et commessationibus Gentium erat ple-
num, et scortantium cum meretricibus, sacratisque ædibus mulieres se
ultro ingerebant, intro ferentes ea quæ non licebat. 5. Altare etiam plenum erat illicitis, quæ
legibus prohibebantur. 6. Neque autem Sabbata custodiebantur, neque dies solemnes patrii
servabantur, nec simpliciter Judæum se esse quisquam confitebatur. 7. Ducebantur autem cum
amara necessitate in die natalis regis ad sacrificia; et, cum Liberi sacra celebrarentur, coge-
bantur hedera coronati Libero circuire. 8. Decretum autem exiit in proximas Gentilium civi-
tates, suggerentibus Ptolemæis, ut pari modo et ipsi adversus Judæos agerent, ut sacrifica-
rent; 9. eos autem, qui nollent transire ad instituta Gentium, interficerent; erat ergo vi-
dere miseriam. 10. Duæ enim mulieres delatæ sunt natos suos circumcidisse; quas, infantibus
ad ubera suspensis, cum publice per civitatem circumduxissent, per muros præcipitaverunt.
11. Alii vero, ad proximas coeuntes speluncas, et latenter sabbati diem celebrantes, cum in-
dicati essent Philippo, flammis succensi sunt, eo quod verebantur, propter religionem et ob-
servantiam, manu sibimet auxilium ferre. 12. Obsecro autem eos, qui hunc librum lecturi

sunt, ne abhorrescant propter adversos casus, sed reputent ea quæ acciderunt, non ad interitum, sed ad correptionem esse generis nostri. 13. Etenim multo tempore non sinere peccatoribus ex sententia agere, sed statim ultiones adhibere, magni beneficii est indicium. 14. Non enim, sicut in aliis nationibus, Dominus patienter exspectat, ut eas, cum judicii dies advenerit, in plenitudine peccatorum puniat; 15. ita et in nobis statuit ut, peccatis nostris in finem devolutis, ita demum in nos vindicet. 16. Propter quod nunquam quidem à nobis misericordiam suam amovet; corripiens vero in adversis, populum suum non derelinquit. 17. Sed hæc nobis ad commonitionem legentium dicta sint paucis. Jam autem veniendum est ad narrationem. 18. Igitur Eleazarus unus de primoribus Scribarum, vir ætate provectus, et vultu decorus, aperto ore hians compellebatur carnem porcinam manducare. 19. Et ille gloriosissimam mortem magis quam odibilem vitam complectens, voluntarie præibat ad supplicium. 20. Intuens autem quemadmodum oporteret accedere, patienter sustinens, destinavit non admittere illicita propter vitæ amorem. 21. Hi autem qui astabant, iniqua miseratione commoti, propter antiquam viri amicitiam, tollentes eum secreto rogabant afferri carnes, quibus vesci ei licebat, ut simularetur manducasse, sicut rex imperaverat, de sacrificii carnibus; 22. ut, hoc facto, à morte liberaretur; et propter veterem viri amicitiam, hanc in eo faciebant humanitatem. 23. At ille cogitare cœpit ætatis ac senectutis suæ eminentiam dignam, et ingenitæ nobilitatis canitiem, atque à puero optimæ conversationis actus; et secundum sanctæ et à Deo conditæ legis constituta, respondit cito, dicens præmitti se velle in infernum. 24. Non enim ætati nostræ dignum est, inquit, fingere, ut multi adolescentium, arbitrantes Eleazarum nonaginta annorum transisse ad vitam alienigenarum; 25. et ipsi propter meam simulationem, et propter modicum corruptibilis vitæ tempus decipiantur, et per hoc maculam atque execrationem meæ senectuti conquiram. 26. Nam, etsi in præsenti tempore suppliciis hominum eripiar, sed manum Omnipotentis nec vivus, nec defunctus effugiam. 27. Quamobrem fortiter vita excedendo, senectute quidem dignus apparebo; 28. adolescentibus autem exemplum forte relinquam, si prompto animo ac fortiter pro gravissimis ac sanctissimis legibus honesta morte perfungar. His dictis, confestim ad supplicium trahebatur. 29. Hi autem qui eum ducebant, et paulo ante fuerant mitiores, in iram conversi sunt propter sermones ab eo dictos, quos illi per arrogantiam prolatos arbitrabantur. 30. Sed cum plagis perimeretur, ingemuit, et dixit : Domine, qui habes sanctam scientiam, manifeste tu scis quia, cum à morte possem liberari, duros corporis sustineo dolores; secundùm animam vero propter timorem tuum libenter hæc patior. 31. Et iste quidem hoc modo vita discessit, non solum juvenibus, sed et universæ genti memoriam mortis suæ ad exemplum virtutis et fortitudinis derelinquens.

1. MISIT REX (Antiochus Epiphanes) SENEM (senatorem; senatus enim erat concilium senum; senum enim est sapientia et prudentia) QUEMDAM ANTIOCHENUM.] Græce αθηναιον, id est *Atheniensem*, forte quia Athenis erat oriundus, sed Antiochiæ factus civis habitabat; aut quod nomen proprium ei sonet *Athenæus*. Noster Mariana censet illum fuisse Bacchidem, quem cogentem Judæos idolis sacrificare Mathathias ex zelo occidit, ut dictum est lib. 1. c. 2. v. 25.

2. CONTAMINARE, etc., TEMPLUM ET COGNOMINARE JOVIS OLYMPII.] Jussit Antiochus ergo Jovis idolum in templo collocari et adorari, ac templum solemni ritu dedicari, indeque templum Jovis nuncupari. Ecce hæc est *abominatio desolationis*, hoc est, abominandum idolum omnia desolans, prædicta ante trecentos annos à Daniele, c. 11. v. 31.

ET IN GARIZIM PROUT ERANT HI QUI LOCUM INHABITABANT JOVIS HOSPITALIS,] q. d. Templum Garizitanum Samaritanorum, de quo Joannis 4. v. 20. Antiochus jussit dedicari Jovi Hospitali, eo quod incolæ Garizitani et Samaritani essent hospites et advenæ. Ex Assyria enim in Samariam quasi hospites et peregrini traducti erant à Salmanasar, 3. Reg. 17. Unde et Samaritani in epist. ad Antiochum scripta quam recenset Josephus l. 12. c. 9. vocant *hospites*, id est advenas et peregrinos. Jupiter enim Hospitalis dictus est, eo quod ei quasi Deo hospitum cura et tutela incumberet, ne quis eos impune fraudaret vel læderet. Unde eum invocat Æneas peregre in Italiam pergens. Sic enim ait, Æneid. 1 :

Jupiter (hospitibus nam te dare jura loquuntur)
Hunc lætum Tyriisque diem, Trojaque profectis
Esse velis.

7. DUCEBANTUR AUTEM (Judæi turmatim magno numero) CUM AMARA NECESSITATE (puta violenta coactione) IN DIE NATALIS REGIS (Antiochi Epiphanis) AD SACRIFICIA, quæ offerebantur idolis, ut iis assisterent et cooperarentur, ex iisque manducarent quasi consentientes idolis et idololatriæ.

ET CUM LIBERI (Bacchi) SACRA CELEBRARENTUR, COGEBANTUR HEDERA CORONATI LIBERO CIRCUIRE,] q. d. Cum Bacchanalia, id est, festa Bacchi cele-

brarentur potando, saltando, ludendo, scortando, etc., in omni carnis licentia ac concupiscentiæ libertate (unde Bacchus vocabatur Liber, quod omnem carnis libertatem cuilibet in festis et sacris suis daret) cogebantur Judæi in honorem Liberi sive Bacchi coronari hedera, itaque templum vel urbem circuire. Erat enim hedera dicata Baccho, eo quod sua frigiditate resistat vino et ebrietati, cujus Deus erat Bacchus, teste Plinio, lib. 16. c. 34. Tertul. l. de Corona mil. c. 7. et Cœlio Rodigino, l. 14. c. 49. Græci enim suis pergræcationibus, id est, compotationibus indulgentes (ac maxime Ant. Epiphanes) colebant Bacchum; unde et fingebant Bacchum apud se ex femore Jovis natum, ait Dionysius. Bacchus ergo dictus est Liber, quasi Deus libertatis, vel eo quod vinum curas solvat, et mentem ab illis liberet, et audaciorem in omnes conatus faciat. Varro à labendo deducit quod lubrica mens quò lubet prolabatur. S. August. l. 6. de Civit. c. 9. docet Liberum vocari, *quod mares in coeundo per ejus beneficium emissis seminibus liberentur. Hoc idem in feminis agere Liberam, quam etiam Venerem putant.* Porro quanta fuerit turpitudo sacrorum Liberi idem Augustinus describit, libro 7. de Civitate c. 21.

8. Decretum (cogendi Judæos ad colendum Bacchum) autem exiit in proximas Gentilium civitates suggerentibus Ptolemæis,] duobus fratribus, scilicet Ptolemæo Philometore, et Ptolemæo Physcone, qui regnabant in Ægypto. Verum quia hi hoc tempore pene pueri erant, nec vicinas Jerosolymæ civitates in Syria occupabant, idemque in Judæos erant benevoli; hinc melius per Ptolemæos hic accipias eos, qui erant ex familia Ptolemæorum jam dictorum, ac pro Antiocho Epiphane præerant Ciliciæ et Phœnici, præsertim Tyro et Sidoni, qualis fuit Ptolemæus, cujus mentio fit c. 4. v. 45. et c. 8. v. 8. Quia enim Antiochus Epiphanes erat avunculus Ptolemæi Philometoris et Physconis; hinc ex eorum cognatis et familiaribus nonnullos in suam aulam adscivit, eosque suis provinciis in Syria præfecit.

11. Cum indicati essent Philippo, flammis succensi sunt,] eo quod Sabbatum colerent, et judaizarent, ideoque Sabbato invasi nollent se defendere ob honorem Sabbati, quo lex ab opere quiescere jubebat, sed permitterent illo die se occidi, ut sequitur. Hic est Philippus ille quem Antiochus ad exagitandos Judæos misit, c. 5. v. 22.

13. Igitur Eleazarus (Eleazarus Hebr. idem est quod *Dei adjutorium*, quod huic glorioso athletæ et martyri ad tentationes et tormenta validum affuit) unus de primoribus scribarum (id est Doctorum et Legisperitorum) Josephus, filius Gorionis, l. 3. c. 2 et 4. eum vocat *sacerdotem*, imo *principem sacerdotum*, scilicet suæ vicis et classis. Erant enim 24 classes sacerdotum, quarum quæque suum habebat principem. Addit eum fuisse è 72 Interpretibus qui sub Ptolemæo Philadelpho S. Script. ex Hebræo in Græcum converterunt. Verum sic debuisset esse 120 annorum, non 90 duntaxat, ut ipse ait v. 14. S. Gregorius Nazianzenus, orat. 22. de Machabæis, et S. Ambrosius, l. 2. de Jacob et vita beata, c. 10 et 11. eum vocant *patrem*, id est doctorem, et magistrum septem fratrum Machabæorum martyrum, de quibus c. seq.; unde ipsi Antiocho dixerunt, ait Nazianz. *Eleazari discipuli sumus, pater prius decertavit, filii postea certabunt.* Et S. Ambros. *Sequimur patrem filii, discipuli doctorem.*

Vultu decorus (Græce *aspectu faciei* καλλιςος, id est *pulcherrimus*) voluntarie (Græce sponte) præibat ad supplicium.] Græce *ad tympanum.* Porro *tympanum* erat genus tormenti, quo homines fortiter et rigide distendebantur, vel in mensa aut scamno, vel ad palum alligati quasi in eculeo, ibique fustibus pulsabantur, uti pelles distentæ in tympano pulsantur, uti ex Polyb. Suida et Aristophane docet Serarius. Nonnulli quoque ibidem flagris cædebantur vel vivi excoriabantur, vel candentibus laminis ustulabantur, uti Eleazaro huic factum narrat Josephus; vel saxis malleisque tundebantur, et quasi tympanum omnium verberibus cruciatibusque objiciebantur.

Huc alludens Apostolus Hebr. 11. v. 34. ait: *Alii autem distenti sunt;* Græce ετυμπανισθησαν, id est *tympanizati sunt;* Suidas, *fustibus contusi sunt;* S. Chrysost. *decollati sunt.* Eleazarus ergo distentus pulsatusque in tympano typus fuit Christi in cruce distenti, malleisque pulsati et confixi.

20. Intuens (legit Noster προπτομηνος, jam legunt προπτυσας, id est *expuens*, scilicet carnem sibi violenter in os ingestam) autem quemadmodum oporteret accedere,] q. d. prospiciens, præcogitans, præmeditans quomodo oporteret ad certamen hoc acre accedere, nimirum tanquam pugilem athletam, et martyrem Dei, qui primus agonem hunc fidei erat obiturus, cæterisque exemplum invictæ constantiæ et fortitudinis daturus firmo mentis proposito, ac voluntate prorsus obfirmata, destinavit non admittere illicita propter vitæ amorem,] puta non comedere carnem porcinam Judæis Levit. 11. vetitam, præsertim quia eam comedere jubebatur ab Antiocho tyranno in legis contemptum, ut hac manducatione significaret se à Judaismo ad Gentilismum apostatare. Quocirca maluit Eleazarus excarnificari, quam porcinam comedere et Antiocho consentire.

Addit Josephus lib. de Machabæis cap. 5. Antiochum suasisse variis rationibus Eleazaro, ut porcinam ederet, ac imprimis illa, quod Deus daturus esset illi veniam, eo quod non sponte, sed vi coactus comedisset porcinam; Eleazarum vero regi respondisse: *Nos, Antioche, quibus ex divina lege vivendum esse persuasum est, nullam necessitatem violentiorem eis esse existimamus, quàm legi nostræ parere; quo fit in nullo pacto violandam esse censeamus.* Causam subdit: *Temperantiam enim docet nos, ita ut omnibus voluptatibus et cupiditatibus imperemus, et fortitudinem sic exerceamus, ut labores omnes ultro feramus. Justitiam quoque sic docet, ut eum qui solus Deus est magnifice veneremur.* Et paulo post: *Verum non committam ut tu me sic derideas; neque sacrum majorum nostrorum de lege servanda jusjurandum violabo, non si mihi et oculos effoderis, et viscera torrueris. Non ego sic sum senex et effeminatus, ut mihi non vigeat pietate ratio. Tu et rotas compone, et ignem affla vehementius: non sic me miseret senectutis meæ, ut ejus causa patriam legem violem. Non tibi mentiar, præceptrix lex; neque te abjurabo, cara temperantia: neque te dedecorabo, sapientiæ studiosa ratio; neque te abnegabo venerabile sacerdotium, legumque scien-*

tia : castum me majores accipient, non veritum mortiferam istam tuam violentiam. Subdit deinde c. 6 : *Hoc pacto contra tyranni exhortationem locutum Eleazarum, qui aderant satellites crudeliter ad tormenta trahunt, ac primum nudatum, brachia utrimque tenentes, flagris cædunt, præcone interea vociferante, ut regis mandatis obediret. At magnanimus ille Eleazarus, perinde ac si in somnio cruciaretur, nihil prorsum movebatur ; sed intentis oculis cœlum intuebatur ille senex, cum interea ipsius caro verberibus laniaretur, et defluente sanguine latera vulnerarentur. Cumque corpore dolores non ferente ad terram cecidisset, rectam tamen immotamque rationem habebat. Hic crudelis quidam satelles in jacentis ilia insilit, eumque pedibus pulsat, ut surgeret. At ille dolores ferebat, et vim illam contemnens cruciatus tolerabat, et verberantes vincebat senex carnifices, adeo ut ipsis quoque ejus animi præstantia esset admirationi.* Plura hîc addit Josephus quæ non habet Scriptura, quorum proinde penes ipsum sit fides. Ad Josephi verba alludens S. Ambr. l. 2. de Jacobo cap. 11. asserit Eleazarum dixisse : *Nos non intentione ducimur, sed reverentia legis tenemur, quæ suilla carne abstinendum præcipit. Quod si hoc leve putas, ut carne vescamur suilla, qui in minimis legem contempserit, quomodo in magnis tenebit ? Abstinentia nostra disciplina est castimoniæ. Non sum ita senex, ut non juvenescat animi fortitudo. Senectus portus esse debet, non naufragium vitæ superioris. Non te negabo, lex patria; non adjurabo vos, sancta instituta majorum; non decolorabo vos, infulæ sacerdotales : non te perfidiæ pulvere turpabo, canities.* Itaque simulare ne quidem voluit, cum aliæ carnes proponerentur ; et sic, ait Ambrosius, *immoriendo tormentis, factus est cæteris magisterium perseverantiæ, qui electus erat ad infirmitatis exemplum.*

23. Dicens præmitti se velle in infernum,] id est velle se mori, mittique in limbum patrum potius quàm contra legem porcinam edere. Eleazarum imitantur Carthusiani, qui carnem, licet à medico præscriptam ut necessariam ad ægroti vitam, constanter respuunt, maluntque potius mori ut votum suum de non vescendo carnibus illibatum inviolatumque conservent. Licet enim religioni et voto postponere vitam : ut S. Casimirus ægrotans maluit mori, ut votum virginitatis servaret, cum medici assererent eum à morbo quo laborabat curari non posse, nisi uxorem duceret; hisce omnibus enim hoc unum respondit : *Eligo virgo mori,* nimirum :

Et vivam et moriar ; vivam cum virgine Jesu,
Cujus amore lubens eligo virgo mori.

Hi sunt Heroum actus castitatis, temperantiæ, fortitudinis, heroici.

26. Nam etsi in præsenti tempore suppliciis hominum eripiar, sed manum (vindictam acerrimam) Omnipotentis nec vivus nec defunctus effugiam.] Peccasset enim mortaliter Eleazarus in Deum, si porcinam jussu Antiochi comedisset ; quia is eam comedi jubebat in contemptum legis et Dei, ut eo quasi signo testaretur se à lege et Deo ad Antiochum ejusque deos apostatare.

28. Ad supplicium (Græce ad tympanum, de quo vers. 19.) trahebatur.] Addit Joseph. l. de Machab. cap. 6 : *Hanc ejus magnanimitatem videntes illi, qui ne ipsorum quidem misericordia flecteretur igni eum admovent, et diris instrumentis subjectum cremant, tetrosque odores ejus naribus infundunt. Ille jam usque ad ossa ustulatus, et animam acturus, contentis ad Deum oculis dixit : Tu scis, Deus, me, cum evadere liceret, ignis cruciatibus propter legem emori. Quare propitius esto genti tuæ, nostro pro ipsis supplicio contentus. Fac ut eorum expiatorius sit sanguis meus, et pro eorum vita accipe meam. Hæc locutus vir sanctus, generose mortuus est.* Hæc Josephus : quæ cum tympano non adeo conveniunt, nisi dicamus reos in tympano non tantum fustibus, sed et ignibus, et quovis supplicio excruciari solitos, quod verum esse liquet ex Auctoribus et Martyrum actis. Unde Lipsius lib. de cruciat. *Tympanum,* ait, *omnia hæc cruciamentorum genera complectitur.*

30. Duros corporis sustineo dolores : secundum animam vero propter timorem tuum libenter hæc patior.] Illustre ergo et gloriosum fuit hoc Eleazari martyrium, qui quasi dux septem fratribus cæterisque ad illud idem præivit. Quocirca ipse à Nazianz. vocatur *primitiæ Martyrum veteris Testamenti,* sicut Stephanus novi. Esto enim ante Eleazarum passi sint martyrium Abel, Isaias, Zacharias, Jeremias, cæterique prophetæ ; tamen Eleazarus primus fuit, qui expresse pro vera in Deum fide et religione publice contra Antiochum eam subvertere volentem, solemnem martyrii agonem obiit.

Audi Nazianz. *Hic Eleazarus primitiæ eorum qui ante Christum passi sunt, quemadmodum Stephanus eorum qui post Christum, vir sacerdos et natu grandis, tum capillis, tum prudentia canus, prius quidem pro populo sacrificia et preces adhibens, nunc autem seipsum quoque Deo offerens, perfectissimam hostiam, ac totius populi expiatricem, faustum certaminis præludium, loquens pariter, ac tacens exhortatio : septemque insuper filios offerens, institutionis suæ fructum, hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, omni legali sacrificio clariorem et puriorem. Filiorum enim virtutes parentibus adscribere æquissimum ac justissimum est.* Audi et elogia quæ Eleazaro merito dat Joseph. l. de Machab. cap. 6 : *O digne sacerdotio sacerdos ! non polluisti sacros istos dentes, neque religionis hospitem ventrem immundorum esu contaminasti. O legis concentor, divinique sermonis studiose ! tales esse decet eos, qui legis sacrum ministerium proprio sanguine obeunt, et generoso sudore lethi doloribus resistunt. Tu pater legum nostrarum bonitatem tua patientia gloriose sanxisti, et sanctimoniam gravitate verborum stabilivisti, factisque tuis fidem conciliasti dictis divinæ disciplinæ. O cruciatu vehementior senex, et igne acrior vetule, et affectionibus major Eleazare ! O felix senecta, quam fidele mortis sigillum absolvit !*

CAPUT SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

SEPTEM FRATRES MACHABÆI, HORTANTE MATRE DIGNISSIMA, ANTIOCHI TORMENTA CONSTANTISSIME SUPERANT, AC MARTYRII LAUREAM CAPESSUNT.

1. CONTIGIT autem et septem fratres unà cum matre sua apprehensos, com-
pelli à rege edere contra fas carnes porcinas, flagris et taureis cruciatos.
2. Unus autem ex illis, qui erat primus, sic ait : Quid quæris, et quid
vis discere à nobis ? parati sumus mori, magis quam patrias Dei leges
prævaricari. 3. Iratus itaque rex jussit sartagines et ollas æneas succen-
di : quibus statim succensis, 4. jussit ei qui prior fuerat locutus ampu-
tari linguam ; et, cute capitis abstracta, summas quoque manus et pedes
ei præscindi, cæteris ejus fratribus et matre inspicientibus. 5. Et, cum jam per omnia inu-
tilis factus esset, jussit ignem admoveri, et adhuc spirantem torreri in sartagine ; in qua cum
diu cruciaretur, cæteri unà cum matre invicem se hortabantur mori fortiter, 6. dicentes : Do-
minus Deus aspiciet veritatem, et consolabitur in nobis, quemadmodum in protestatione can-
tici declaravit Moyses : Et in servis suis consolabitur. 7. Mortuo itaque illo primo, hoc modo,
sequentem deducebant ad illudendum ; et, cute capitis ejus cum capillis abstracta, interroga-
bant si manducaret prius, quam toto corpore per membra singula puniretur. 8. At ille, res-
pondens patria voce, dixit : Non faciam. Propter quod et iste, sequenti loco, primi tormenta
suscepit; 9. et in ultimo spiritu constitutus, sic ait : Tu quidem, scelestissime, in præsenti vita
nos perdis ; sed Rex mundi defunctos nos pro suis legibus in æternæ vitæ resurrectione susci-
tabit. 10. Post hunc tertius illuditur, et linguam postulatus cito protulit, et manus constanter
extendit; 11. et cum fiducia ait : E cœlo ista possideo, sed propter Dei leges nunc hæc ipsa
despicio, quoniam ab ipso me ea recepturum spero; 12. ita ut rex, et qui cum ipso erant, mira-
rentur adolescentis animum, quod tanquam nihilum duceret cruciatus. 13. Et hoc ità defunc-
to, quartum vexabant similiter torquentes. 14. Et, cum jam esset ad mortem, sic ait : Potius
est ab hominibus morti datos spem exspectare à Deo, iterum ab ipso resuscitandos ; tibi enim
resurrectio ad vitam non erit. 15. Et cum admovissent quintum, vexabant eum. At ille, respi-
ciens in eum, dixit : 16. Potestatem inter homines habens, cum sis corruptibilis, facis quod
vis; noli autem putare genus nostrum à Deo esse derelictum. 17. Tu autem patienter sustine,
et videbis magnam potestatem ipsius, qualiter te et semen tuum torquebit. 18. Post hunc du-
cebant sextum, et is, mori accipiens, sic ait : Noli frustra errare ; nos enim propter nosmetip-
sos hæc patimur, peccantes in Deum nostrum, et digna admiratione facta sunt in nobis ; 19. tu
autem ne existimes tibi impune futurum, quod contra Deum pugnare tentaveris. 20. Supra
modum autem mater mirabilis, et bonorum memoria digna, quæ pereuntes septem filios sub
unius diei tempore conspiciens, bono animo ferebat, propter spem quam in Deum habebat ;
21. singulos illorum hortabatur voce patria fortiter, repleta sapientia ; et femineæ cogitatio-
ni masculinum animum inserens, 22. dixit ad eos : Nescio qualiter in utero meo apparuistis ;
neque enim ego spiritum et animam donavi vobis et vitam, et singulorum membra non ego ipsa
compegi : 23. sed enim mundi Creator, qui formavit hominis nativitatem, quique omnium in-
venit originem, et spiritum vobis iterum cum misericordia reddet et vitam, sicut nunc vosmet-
ipsos despicitis propter leges ejus. 24. Antiochus autem, contemni se arbitratus, simul et
exprobrantis voce despecta, cum adhuc adolescentior superesset, non solum verbis hortabatur,
sed et cum juramento affirmabat se divitem et beatum facturum, et translatum à patriis legibus
amicum habiturum, et res necessarias ei præbiturum. 25. Sed ad hæc cum adolescens nequa-
quam inclinaretur, vocavit rex matrem, et suadebat ei ut adolescenti fieret in salutem. 26. Cum

autem multis eam verbis esset hortatus, promisit suasuram se filio suo. 27. Itaque inclinata ad illum, irridens crudelem tyrannum, ait patria voce: Fili mi, miserere mei, quæ te in utero novem mensibus portavi, et lac triennio dedi et alui, et in ætatem istam perduxi. 18. Peto, nate, ut aspicias ad cœlum et terram, et ad omnia quæ in eis sunt; et intelligas quia ex nihilo fecit illa Deus, et hominum genus; 29. ita fiet ut non timeas carnificem istum; sed dignus fratribus tuis effectus particeps, suscipe mortem, ut in illa miseratione cum fratribus tuis te recipiam. 30. Cum hæc illa adhuc diceret, ait adolescens: Quem sustinetis? non obedio præcepto regis, sed præcepto legis quæ data est nobis per Moysen. 31. Tu vero, qui inventor omnis malitiæ factus es in Hebræos, non effugies manum Dei. 32. Nos enim pro peccatis nostris hæc patimur. 33. Et si nobis propter increpationem et correptionem Dominus Deus noster modicum iratus est; sed iterum reconciliabitur servis suis. 34. Tu autem, ô sceleste, et omnium hominum flagitiosissime, noli frustra extolli vanis spebus in servos ejus inflammatus. 35. Nondum enim omnipotentis Dei, et omnia inspicientis, judicium effugisti. 36. Nam fratres mei, modico nunc dolore sustentato, sub testamento æternæ vitæ effecti sunt; tu vero judicio Dei justas superbiæ tuæ pœnas exsolves. 37. Ego autem, sicut et fratres mei, animam et corpus meum trado pro patriis legibus; invocans Deum maturius genti nostræ propitium fieri, teque cum tormentis et verberibus confiteri quod ipse est Deus solus. 38. In me vero et in fratribus meis desinet Omnipotentis ira, quæ super omne genus nostrum juste superducta est. 39. Tunc rex accensus ira, in hunc super omnes crudelius desævit, indigne ferens se derisum. 40. Et hic itaque mundus obiit, per omnia in Domino confidens. 41. Novissime autem post filios et mater consumpta est. 42. Igitur de sacrificiis et de nimiis crudelitatibus satis dictum est.

Contigit hæc historia uno anno ante Mathathiæ et Judæ Machabæi Pontificatum, et bella cum Antiocho Epiphane, nimirum anno 145 Græcorum, qui fuit Ant. Epiphanis nonus, Ptol. Philometoris 13, urbis Romæ 586, ante Christi natalem 166. Ita Salianus et alii.

1. Contigit autem et septem fratres una cum matre sua apprehensos compelli a rege (Ant. Epiphane) contra fas carnes porcinas edere.] In veteri (nam in moderna non exstant) Josephi editione Græca horum septem fratrum nomina assignantur hæc. Primus vocabatur *Machabæus*, secundus *Aber*, tertius *Machir*, quartus *Judas*, quintus *Achas*, sextus *Areth*, septimus *Jacob*, mater vero *Machabæa*, à qua filii omnes dicti sunt Machabæi, ait S. Thomas, licet Serarius ita dictos putet à fratre primo, cui nomen erat Machabæus; Scaliger vero à robore et fortitudine animi, sicut ex eodem dictus est Judas Machabæus: verius est eam vocatam fuisse *Salomon*, ut dicam versu 20. Erant omnes, inquit Josephus, genere illustres, corpore venustissimi; sed animo formosiores, statu cælibes plerique, vel omnes. Passi sunt Antiochiæ, eò enim redierat Ant. Epiphanes; ubi postea sub S. Petro primò Christi discipuli vocati sunt Christiani. Unde S. August. serm. 109. de Temp. c. 6: *Sanctorum*, inquit, *Machabæorum basilica etiam in Antiochia prædicatur. In illa scilicet civitate, quæ regis ipsius persecutoris nomine vocitatur. Antiochum quippe regem persecutorem impium pertulerunt, et memoria martyrii eorum in Antiochia celebratur, ut simul sonet et nomen persecutoris, et memoria coronatoris. Hæc basilica à Christianis tenetur, et à Christianis ædificata est.*

Porro qua ætate hi septem fratres fuerint docet S. Chrysost. hom. de Machabæis: *Agonem*, ait, *proponens Christus non juvenes exercitatos ad certamina athletas, sed primævos adolescentulos et cum ipsis senem Eleazarum, simulque mulierem anum, matrem septem adolescentium vult considerari.* Et Prudent. hymno de S. Romano:

Narravit illud nobile ac memorabile
Certamen, una matre quod septem editi
Gessere pueri, sed tamen factis viri.

Et infra:

Linguam tyrannus amputari jusserat
Uni ex ephebis.

Et D. Amb. in lib. de Jacob, et vita beata c. 11: *Insultare*, ait, *licet tyranno qui, dum callide à sene incipiendum putat, magistrum eligit, qui discipulos faceret fortiores: quorum velut puerilem ætatem præmiis provocabat ad culpam, arguebat terroribus ad formidinem. At illi non degeneres tanto duci respondent: Quid contemnis vel circumscribis ut pueros? sed fides cana est, sed valida disciplina. Experire certa, subjice quibus placet pœnis puerilia viscera, non invenies corda puerilia.* Et mox: *Quam vicit senectus, superabit æmula senectutis pueritia.*

Flagris et taureis (Græce νευραῖς, id est nervis taurorum) cruciatos] et flagellatos.

2. Unus autem ex illis, qui erat primus (nomine *Machabæus*, ut dixi), sic ait: Quid quæris et quid vis discere a nobis? (vide hic animositatem Machabæi, qui regem alloquitur quasi puerum et discipulum,) parati sumus mori magis quam patrias Dei leges prævaricari.] Hic erat natu maximus et primogenitus; unde ipse unus pro omnibus respondet: ipsius enim os, sensusque erat os, sensusque cæterorum, qui in fide obfirmati pro ea optabant mortem et martyrium. Josephus, lib. de Machab. cap. 8, addit Antiochum multis verbis et rationibus exhortatum fuisse hosce septem fratres ad comedendam porcinam, ac ni sibi obedirent, omnes cruciatus minitatum esse; ideoque eis ostendisse omnium tormentorum instrumenta,

quæ ad illos excruciandos paraverat, nimirum fidiculas, rotas, eculeos, catapultas, lebetes, sartagines, digitos et manus ferreas, cuneos, ignes, etc., ac subjecisse : *Adolescentes, timete, et quod veneramini Numen id vobis per vim delinquentibus ignoscet ;* mox omnes una mente et voce respondisse : *Parati sumus mori potius quàm patria violare præcepta. Terres nos mortem nobis per tormenta minitando ; quasi qui non paulo ante quale hoc sit didiceris ab Eleazaro. Quòd si senes Hebræi etiam in tormentis pietatem retinuerunt, justius moriemur nos juvenes, contempta tormentorum tuorum violentia, quam et præceptor noster vicit. Quapropter tenta, tyranne, num animas quoque nostras pro pietate pugnantes necare possis. Ne puta te nobis nocere cruciando ; nos enim malis patienter ferendis virtutis præmia consequemur. At tu ob nostrî cædem nefariam ab ultione divina æterno afficiere cruciatu.*

3. Iratus itaque rex jussit sartagines et ollas æneas succendi.] Plenæ erant, inquit Theophilus Alex. Epistol. 3. paschali, ferventis olei sartagines, et ad frigenda sanctorum corpora terrore incredibili personabant ; et tamen inter hæc omnia paradisum animo deambulantes, non sentiebant quod patiebantur, sed quod videre cupiebant. Porro *sartago,* inquit Ant. Gallonius lib. de Martyr. cruciat. p. 221. *erat patella ovalis, vel rotunda, amplaque oleo, pice, resina ac sulphure referta, igni applicabatur ; cumque ebullire atque effervescere inciperet, injiciebantur in eam utriusque sexus Christiani, qui constanter fortiterque in Christi fidei confessione perstitissent, ut instar piscium in oleum fervens conjectorum torrerentur ac suffrigerentur.* Additque martyres aliquando toto corpore in sartagine ampla frixos fuisse, uti contigit S. Euphemiæ ; aliquando vero non toto corpore, sed per membra singula ; quamobrem hæc ibi litteris consignata habentur : *Mandavit Priscus Proconsul eam, id est sanctam virginem, serris membratim dividi, et in sartagine divisa membra torreri,* etc. Sartago ergo erat ad frigendum ; olla ad elixandum carnes martyrum. *Erat enim olla,* inquit Gallonius, *vas amplissimum ex ære factum, in quo martyres ignominiæ gratia elixabantur; fabricatum (ut quædam pervetustæ ostendunt, quæ ex hujusce urbis ruinis erui nonnunquam solent) ad ollarum, quibus utimur ad cibaria coquenda, similitudinem, absque oris, cum duabus ansis, quæ vel partim quadratæ erant, partimque rotundæ ; quadratæ ab imo ad medium, rotundæ à medio ad extremum.* Adhæc, conjiciebantur etiam in ollam sic prælo pressi atque plicati, ut caput eorum ad genua pelleretur. Hujus alterius modi testis est Josephus, loco citato his verbis : *Carnificum manibus ollæ æneæ imponitur (hoc pœnali supplicio nomen est) prælo gyrato, hoc est versato, sanctum caput ad genua impellitur, sicque corpore deorsum redacto, pugil in eam, quam diximus, ollam miserrime delituit.* Hæc ibi.

Advertat hîc lector Josephum per prælum denotasse quoddam instrumenti pressorii genus : prælum quippe non tantum trabem illam significat, per quam in torculari, uva vel oliva calcata premitur, sed etiam Budæo teste, instrumentum pressorium, quo potissimùm pannarii, chartarii et librorum impressores utuntur.

4. Et cute capitis abstracta, summas quoque manus et pedes (extremitates manuum et pedum) ei præscindi.] Addit Josephus cap. 9 : *Itaque eorum natu maximum jussi in medium adduxere satellites, et dilacerata ejus tunica, manus et brachia loris utrimque constrinxerunt. Deinde postquam eum flagris ad lassitudinem usque verberarunt, cum nihil proficerent, rotæ circumposuerunt : circa quam distentus juvenis, exartuatus, omnibusque membris fractus, illi maledicebat in hunc modum : Sceleratissime tyranne, cœlestisque justitiæ inimice et crudelis, nullum tu me ob homicidium aut impium facinus hoc pacto torques, sed ob divinæ legis defensionem. Cumque monerent eum satellites, ut se comesurum promitteret, quo cruciatibus liberaretur, dixit : Non ita valida est rota vestra, ô impuri ministri, ut meam rationem juguletis. Secate membra mea, carnemque comburite, et artus torquete ; nam per omnia tormenta vobis persuadebo, solos Hebræos pro virtute esse invictos. Hæc dicenti ignem illi subjiciunt, et rotam insuper magis magisque distendunt, ita ut tota sanguine cruentaretur, et pyræ acervus, cruoris guttis exstingueretur, machinæque axes carne circumfluerent. Sed magnanimus ille, et Abramiæus adolescens, quamvis spoliata jam ossium compagine non ingemiscebat, sed perinde ac si in igne transformaretur in immortalitatem, cruciatus fortiter ferebat. Imitamini me, fratres, inquit, neve meæ vitæ ordinem deserueritis, neve meam vestri fratris alacritatem abjùraveritis. Sacram nobilemque militiam militate pro pietate : qua fiat ut justa illa et patria, nostri Numinis providentia genti propitiata, scelesto tyranno pœnas irroget. Hæc fatus, sacer ille juvenis animam egit.*

5. Cæteri una cum matre invicem se hortabantur mori fortiter,] sibi mutuo dicentes, ait Josephus, lib. de Machab. cap. 13 : *Fraterne, fratres, pro lege moriamur; imitemur tres illos in Assyria juvenes, qui vastam illam fornacem contempserunt : nolimus in pietate ostendenda remolescere. Bono es animo, frater, dicebat aliquis. Et alius : Generose perdurato. Alius item cæteros præteritorum commonefaciens : Recordamini, inquit, unde sitis, et cujus patris manu immolari se ob pietatem passus fuerit Isaacus. Denique universi inter se intuentes læti, et admodum alacres, sic dicebant : Consecremus nos ipsos toto corde Deo, qui nobis dedit animas, et impendamus in legis custodiam corpora.* Et paulo post : *Sic enim mortuos nos excipient Abrahamus, Isaacus et Jacobus, cunctique patres laudabunt. Deinde eorum qui restabant singuli fratrum, à quo divellebantur, sic cohortari : Ne nos, frater, dedecoraveris, neve à fratribus nostris, qui jam oppetierunt, degeneraveris.*

6. Deus aspiciet veritatem,] id est justitiam, q. d. Deus expendet et præstabit id quod justum est, nos scilicet innocentes et justos esse, ac à te, ô tyranne, injustè excruciari, ideoque martyrii laurea coronabit : quare consolabitur in nobis, id est nobis auxilio erit et solatio, nobis suas consolationes ingeret et immittet, ut te tuaque tormenta generose superemus, quemadmodum Moyses in Cant. Deut. 32. 36. cecinit, et promisit Deum esse facturum.

8. At ille respondens patria (id est virili) voce,] q. d. respondebat, non ut puer voce gracili, sed forti et crassa ut pater et vir, de quo v. 21.

Dixit (secundus nomine *Aber*) : Non faciam,]

non comedam porcinam. Hoc firmum meum est propositum, hæc obfirmata mea voluntas. Audi Josephum multa addentem, et martyrem sua facundia exornantem, forte etiam nonnulla, uti solet, ex suo adjungentem, et phalerantem: *Adducunt satellites ætate secundum, injectisque ferreis manibus, acutis unguibus, eum catapultæ (quæ machina est) alligant. Deinde percontati, priusquam eum torquerent, num effugere vellet, postquam generosam ejus sententiam audiverunt, ab imis pedibus exorsi, omnem ejus carnem ferreis illis manibus, usque ad mentum dilaniant, et capitis pellem admotis pardis dilacerant. Quem ille gravissimum dolorem tolerans, sic dicebat: Suave est mortis quodlibet genus ob patriam religionem nostram. Non putas te, ô omnium crudelissime tyranne, magis quam me nunc torqueri, cum videas crudelem istam tyrannidis rationem nostra pro pietate patientia vinci? Etenim ego virtutis voluptatibus dolorem levo: tu in impietatis minis excruciaris. Neque vero effugies, impurissime tyranne, pœnas iræ divinæ.* Josephum secutus S. Ambr. l. de Jacob et vita beata l. 2. c. 11. ait: *Secundus accessit, nec degener fratris munia piæ confessionis implevit. Et cum detraheretur membrana capitis, respondit: Aufertis quidem membranam, sed habeo galeam spiritualem, quam non potestis auferre. Et vere hanc galeam nemo auferre potest: sicut postea Apostolus docuit in Ecclesia Domini, quia caput viri Christus est, et ejus sumus membra. Recte puer istam divino spiritu doctrinam Apostolicam prævidebat: Exuebant immanes bestiæ corium capitis, et pardalicis feritatibus sæviebant. At ille deficiens: Quàm dulce est, inquit, mori pro religione! quàm suavis omnis acerbitas mortis pro pietate! quia manet horum remuneratio laborum. Tua sunt rex graviora tormenta, tu tuis vehementer torqueris suppliciis, quia vides vinci in potestate.*

10. Post hunc tertius illuditur, et linguam postulatus cito protulit, et manus constanter extendit,] ut cum lingua, quæ regem despexerat, amputarentur et in sartagine frigerentur. S. Cypr. de exhort. martyr. urget τὸ *manus extendit*, aitque: *Manus amputandas constanter extendit multum beatus genere isto supplicii, cui contigit extensis ad pœnam manibus passionis Dominicæ instar imitari.*

11. Et cum fiducia ait: E cœlo ista possideo, sed propter Dei leges nunc hæc ipsa despicio, quoniam ab ipso me ea recepturum spero.] Addit Joseph. c. 10: *At ille exclamans: Ignoratis, inquit, eodem me quo mortuos hos et patre satum et matre editum esse, iisdemque nos in ædibus educatos? non abjurabo tam nobilem fraternitatis cognationem. Tum illi hominis libertatem graviter ferentes, laceratoriis machinis manus ejus et pedes exartuant, laxatisque commissuris, membratim dilacerant et digitos et brachia, et crura, et cubitos confringunt. Cumque eum exstinguere nullo pacto possent, detractam cum summis digitorum capitibus pellem dilaniant. Deinde eum protinus ad rotam ducunt: cui circumjectus, cum vertebratim exartuaretur, cernebat carnem suam discerpi, et ex visceribus distillantes guttas sanguinis, jamque moriturus dixit: Nos quidem, ô impurissime tyranne, ob Dei disciplinam, virtutemque hæc patimur; at tu ob impietatem cædesque nefarias immensos feres cruciatus.* Josephum secutus S. Ambr. de Jacob et vita beata, c. 11, ait tertium hunc dum cruciaretur dixisse: *Non faciam voluntatem tuam, non succumbam imperio tuo. Per beatam illam fratrum passionem et nobilem vitam non negabo piam germanitatem. Quæ vis adhibeto supplicia, quibus magis urgeas: hoc proficies asperitate pœnarum, ut majora testimonia nostræ germanitatis accipias. Jussit itaque ei linguam amputari. Et ille exclamans: Victus es, inquit, Antioche, qui organum vocis abscindi jubes. Confessus es te respondere non posse rationi, majoraque probas linguæ nostræ flagella, quam tua verbera. Nos enim tua verbera non timemus, tu nostræ vocis flagella non potes sustinere. Sed hæc pietatis flagella sunt, tua flagella perfidiæ. Sed etiam sublata, gravius te suo cadens murmure flagellabit. Evadere tu putas, Antioche, si vocem eripias? Et tacentes Deus audit, et magis audit. Ecce aperui os meum, laxavi linguam meam, abscinde linguam; sed non abscindes constantiam, non virtutem auferes, non rationem obliterabis, non eripies testimonium veritatis, non eripies cordis clamorem. Si lingua amputatur, sanguis clamabit, et dicetur tibi: Vox sanguinis fratris tui clamat ad me.* Et paulo post: *Loquaciora sunt vulnera, etsi vulnera teguntur, etsi abscondatur cicatrix, non absconditur fides; nec tamen plaudas, quod auferendo linguam, confessionem laudis eripias. Satis enim Deum sermone laudavi, nunc passione laudemus.*

13. Et hoc ita defuncto quartum vexabant.] Hi posteriores plus passi sunt quam priores: Primo, quia acrius in eos ira regis efferbuit ob tot acres priorum in regem exprobrationes. Secundo, quia hi ætate erant juniores, ideoque viribus, et animo infirmiores. Tertio, quia hi compatiendo fratribus ita excruciatis per compassionem patiebantur eadem quæ ipsi. Quarto, quia eadem passuros se mox cernebant. Itaque acri fratrum tortura, et longa suæ torturæ repræsentatione, æque ac exspectatione gravius torquebantur. Unde S. Leo sermone in nativit. septem Machab. *Regis impietas*, inquit, *id excogitavit, ut victoriam sibi, et de primis promitteret, quos sine tolerantiæ cruciaret exemplo; et de postremis, quos in supplicio torqueret alieno, multiplicatæ sunt martyrum palmæ; et dum singuli in omnibus vincunt, præter coronas proprias, omnes acquisivere septenas.* Addit S. Ambr. l. de Jacob. *Et hoc perempto*, ait, *jussit quartum vinciri ad rotam, ut ejus vertigine membris omnibus solveretur, etc.* an forte quia torquere, etiam versare est poetis atque oratoribus? an potius quia initium cruciatuum erat in eculeo, sive in rota distendi, ad fustium et nervorum diverberationem? Ita Salianus.

14. Et cum jam esset ad mortem, sic ait: Potius (salius) est ab hominibus morti datos spem (resurrectionis vitæ et gloriæ æternæ: hanc enim vivam habuere hi septem fratres; ideoque illa animati regi et tormentis resultarunt, imo insultarunt: porro spem vocant rem speratam, puta vitam et gloriam æternam per metonymiam) exspectare a Deo, iterum ab ipso resuscitandos; tibi enim resurrectio ad vitam non erit,] sed ad gehennam et mortem immortalem. Addit Joseph. c. 10. eum dixisse: *Non sic urentem habetis ignem adversum me, ut ego remolescam;* cumque Antiochus ei linguam præscindi juberet, subjecisse: *Etiamsi vocis instrumentum auferas, etiam silentes exaudit Deus; nam divinarum laudum cantatricem linguam amputas.* Josephum paraphrasten paraphrastice

explicans illustransque S. Ambr. l. de Jacob c. 11 : *Et hoc perempto*, inquit, *jussit quartum vinciri ad rotam, ut ejus vertigine membris omnibus solveretur. At ille cum torqueretur immaniter : Dissolvis*, inquit, *corporis membra, sed adjungis gratiam passioni, nec eripis solatium morti. Est enim vox tonitrui in rota, quia in bono et inoffenso vitæ istius cursu cœleste resultat oraculum, sicut in Joanne et Jacob filiis tonitrui resultabat. Itaque illud quod legi, nunc manifestius recognosco, quia rota intra rotam currit, nec impeditur. Teres enim vita sine ulla offensione in quavis passione versatur, et intra hanc quoque rota currit.*

15. Et cum admovissent, quintum vexabant eum] cruciando, ut cæteros priores. Addit Joseph. c. 11 : *Satellites eum constringunt, et ad catapultam trahunt ; eoque catapultæ in genua alligato, genibus ferreis pedicis astrictis, ejus lumbos circum orbicularem cuneum inflectunt, ita ut totus circum rotam, scorpii instar, inflexus exartuaretur. Hoc pacto cum et spiritus ejus opprimeretur, et corpus angeretur, dixit : Præclara tu quidem nolens, ô tyranne, confers in nos beneficia, dum efficis ut tanto generosioribus doloribus nostram pro lege tolerantiam exeramus.* S. Ambr. vero loco citato de hoc sic ait : *Quintus cum sisteretur, cæso prius, eidem jussit ignes admoveri, subjici, incendi. Manabat è vulneribus cruor, et effossis ulceribus sanguis effusus ipsos flammarum exstinguebat globos. At ille inter flammarum crepitus audiebatur dicens : Gratias tibi, Domine, quod dedisti nobis dicere : Transibimus per ignem. Et sicut alibi idem tuus dicit Propheta : Igne nos examinasti, sicut igne examinatur argentum. Adstabo tibi sicut aurum, purgatus incendio : et si quid fuit culpæ, ignis exussit. Itaque et iste transfiguratus à corruptela ad incorruptionem, vitam exhalavit.* Porro Gorionides ait quintum dixisse : *Noli in corde tuo cogitare quasi me Deus reliquerit, quia ex suo in me amore ad istam me gloriam duxit. Tu vero impius, blasphemus et rabidus es, ideoque te odio prosequens, te excitat ad omnia ista in nos facienda, quasi ipse paratus ad vindictam de te tuoque semine sumendam, et suum contra te totamque domum tuam furorem accendet.*

18. Post hunc ducebant sextum, et is mori incipiens sic ait : Noli frustra errare ; nos enim propter nosmetipsos hæc patimur peccantes in Deum nostrum.] Major in hoc sexto elucet humilitas, contritio, et compunctio de peccatis, non tam suis, quam totius gentis ; par tamen cum cæteris in eodem emicuit animi magnitudo. Unde S. Ambr. loco citato paraphrastice ejus dicta sic illustrat : *Nostrorum hoc delictorum est pretium, ut peccantes puniamur. Et gratias Domino, quòd hic à nobis duplicia peccata exiguntur, ut ibi nobis consolatio deferatur. Gratias autem et tibi, quod tam durus et immitis es, ut talibus nostris suppliciis, Dominus in quem peccavimus genti nostræ propitius fiat. Nos quoque ablevamus ærumnam, dum fidei passionibus delectamur. Et iste duris et asperis laceratus suppliciis appositus est ad fratres suos.* Addit Josephus c. 11. sextum adolescentiorem dixisse : *Ego ætate fratribus junior, animo sum æqualis ; ad eadem enim et geniti, et educati, pro iisdem similiter mori debemus. Itaque, si tibi videtur abstinentem ab immundorum esu torquere, torque. Hæc locutum ducunt ad rotam, et ab ea ille membratim distenditur, discerptisque membris succenditur ; et acuta ferra igne candentia ejus tergo admoventur, ac perforata ejus latera, et viscera comburuntur. Ac ille inter tormenta : O sacrum certamen, inquit, ad quod ob pietatem exercendi doloribus tot fratres vocati, non victi sumus. Est enim invicta, ô tyranne, pia scientia virtute armata. Moriar ego quoque cum fratribus meis, et tibi ipse quoque magnas addam furias. O novorum tormentorum excogitator, et vere piorum hostis ! sex adolescentes tyrannidem tuam abolevimus. Nam quod rationem nostram de sententia dimovere non potuisti, neque ad immundorum esum cogere, an non est tuî abolitio ? Frigidus est nobis ignis tuus, et nullius doloris efficientes catapultæ. Non enim tyranni, sed divinæ legis satellites nos stipant : ideoque invictam habemus rationem.*

Nota : Acre ideoque illustre fuit martyrium horum septem Machabæorum ; ideoque Ecclesia eorum celebrat festum præ aliis sanctis veteris Testamenti prima die Augusti, præsertim Romæ, ubi sacra eorum lipsana requiescunt in templo S. Petri ad vincula, ut testatur S. Aug. serm. 109. cap. 6, ac magno populi concursu et devotione frequentantur. Causæ sunt multæ : prima, quòd hi primi expresse et publice certarint pro vera Dei fide et cultu ; secunda, quòd in veteri Testamento id fecerint, cum obscura esset fides, et cognitio tam Dei et Christi, quàm futuræ vitæ et resurrectionis ; tertia, quòd passi sint in ætate tenera et juvenili, cum vita summe est jucunda, et mors summe acerba ; quarta, quod persecutorem et tortorem habuerunt Ant. Epiphanem tyrannum sævissimum et crudelissimum ; quinta, quòd fortissime ei restiterint, imo singuli eum acriter increparint, et scelestissimum nuncuparint. Sexta, quòd omnis generis tormenta subierint, ut flagra et nervos taurinos, v. 1, linguæ amputationem æque ac manuum et pedum, item excoriationem capitis et forte totius corporis, v. 4. ollas et sartagines in quibus igne, pice, sulphure cremabantur et torrebantur, v. 3. A Judæis his disce, Christiane, quid tibi faciendum sit in qualibet tentatione, persecutione, afflictione, quæ longe est minor, quamque generose eam superare debeas : *Nondum enim usque ad sanguinem restitisti.* Hebr. 12. Quis te in tympano distendit et pulsavit ? Quis in olla bullivit ? Quis in sartagine frixit ? uti septem his fratribus contigit, qui tamen omnia forti alacrique animo sustinuerunt, ut tu in tuis modicis idem facias spe beatæ æternitatis. *Quod enim in præsenti momentaneum est, et leve tribulationis nostræ supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis.* 2. Cor. 4. Porro stimuli ad hæc omnia generose sustinenda et superanda Machabæis fuere, primo fides et spes in Christum mox futurum, ex cujus meritis prævisis Deus dedit eis copiosam gratiam, fortitudinem et constantiam. Secundo, spes melioris vitæ et beatæ resurrectionis, quòd scilicet membra, quæ tormentis exponebant à Deo illis reddenda forent in resurrectione, eaque splendida et gloriosa. Tertio, quod cruciatus futurus esset modicus et brevis ; præmium vero in cœlo immensum et æternum. Hoc enim omnes martyres animavit in tormentis etiam acerrimis ; unde S. Sebastianus S. Marcum et Marcellianum ob parentum complorationem vacillantes corroboravit hoc dilemmate : Cruciatus vobis infe-

rendi, aut erunt graves, aut leves. Si graves, cito mortem inferent, et vos ad cœlum transmittent. Si leves, erunt toleratu faciles. Utroslibet ergo fortiter sustinete, quia dolor brevis æternum vobis paret gaudium. Momentum enim quod cruciat; æternum est quod delectat. Quarto, quòd mater singulos animose hortaretur et acriter stimularet ad persistendum in patria religione; quinto, Eleazari senis de quo c. præced. in diris tympani cruciatibus verum patientiæ exemplum.

20. SUPRA MODUM AUTEM MATER MIRABILIS,] quæ in Græcorum Calendario nuncupatur *Salome*; à Josepho *Salomona*; à Gorionide et Genebr. *Anna*, id est gratia; à S. Thoma *Machabæa*, quia Machabæorum mater. Rursum à Josepho cap. 15. *Abraa;* quia, inquit, *piæ Abrahami tolerantiæ filia recordata est;* ac sicut Abraham suum Isaac, sic ipsa septem filios Deo immolavit. Miris elogiis eamdem celebrat Joseph. *Non ita luna*, inquit, *in cœlo cum astris venusta stat, sicut tu, quæ septem stellas, scilicet septem filios ad pietatem illuminasti, gloriosa coram Deo stas, et in cœlo unà cum illis infixa es.* Unde c. 15. ejus robur admirans exclamat: *O mater gentis, vindex legis, pietatis propugnatrix, victrixque certaminis quod per viscera gestum est! O maribus continentia generosior, et viris patientia fortior. Sicut enim arca Noë in universo illo totius mundi diluvio mundum ferens, fluctus constanter sustinuit: sic et tu custos illa legis, cum affectionum diluvio obruereris undique, vehementibusque quasi tormentorum ventis tundereris, susceptum pro pietate certamen egregie pertulisti.* Quocirca S. Cypr. l. de exhort. ad martyrium: *Tam grande*, inquit, *martyrium Deo præbuit virtute oculorum suorum, quàm præbuerunt filii ejus tormentis et passione membrorum.* Et D. Chrys. hom. 4. De verbis Isaiæ: *Mater*, inquit, *martyrum septies ipsa martyrium præstitit; dum enim illi torquebantur, illa plagam accipiebat.* S. Ambr. l. 1. Offic. c. 41: *Spectabat*, inquit, *læta filiorum, quot funera, tot trophæa, et morientium vocibus plusquam psallentium cantibus delectabatur: pulcherrimam ventri sui cytharam* (septem quodammodo fidibus instructam) *in filiis suis cernens et pietatis harmoniam omni lyræ numero dulciorem.* Quam virtutem D. Greg. Nazianz. Orat. 22. incredibiliter admiratus: *O virilem*, inquit, *animum in muliebri corpore! O sacrificium, Abrahæ sacrificio majus ac præstantius! Nam ille unum alacri animo obtulit, hæc autem populum universum filiorum Deo consecravit.*

21. SINGULOS ILLORUM: Dum singuli ordine ætatis ab Antiocho evocati irent ad examen et tormenta, mater singulos ad constantiam HORTABATUR VOCE PATRIA,] id est Hebraïca, ait Josephus. Melius Salianus vocem patriam interpretatur generosam et virilem, qualis solet esse vox patris, q. d. Hortabatur voce non materna et feminea, sed patria et virili: unde τὸ *patrius* non à patria, sed à patre deducitur, idemque est quod *paternus*: hoc enim significat Græcum πατρίδος, q. d. loquebatur viriliter, ut pater, non feminèe ut mater. Quocirca explicans subdit: FORTITER (Græce *generose*) REPLETA SAPIENTIA, ET FEMINEÆ COGITATIONI MASCULINUM ANIMUM (vocemque) INSERENS.] Audi Naz. Orat. 22. affectus et gestus hujus heroinæ graphice depingentem: *Strenua mater, et vere illorum tali virtute præditorum parens; illa, inquam, præclara et magnanima legis alumna, prius quam gaudio, simul ac timore afficiebatur, atque in duorum affectuum confinio posita erat: nam ut ex eorum fortitudine, iisque quæ videbat lætitiam capiebat; sic rursus cum incertum pugnæ eventum, incredibilemque tormentorum magnitudinem secum reputaret, timore angebatur: ac proinde illos non secus, atque avicula pullos suos arripiente angue, aut alia quapiam insidiosa fera circumvolabat, stridebat, obsecrabat, unà cum ipsis certabat, nihil denique non dicebat ac faciebat, quo illos ad victoriam paratiores alacrioresque redderet. Cruoris guttas rapiebat, fragmenta membrorum excipiebat, reliquias adorabat, hunc colligebat, illum porrigebat, alium parabat, omnibus acclamabat: Euge, filii mei, euge strenui mei milites, euge in corporibus ferme incorporei, euge legis, canæque senectutis meæ, atque civitatis quæ vos aluit, et ad eam virtutis magnitudinem evexit, præsidium ac propugnaculum. Paulùm adhuc et vicimus, defatigantur carnifices: hoc unum extimesco. Paulùm adhuc, et ego inter mulieres beata, et vos inter adolescentes beati. At fortasse matris vos desiderium angit? nequaquam vos deseram. Hoc vobis polliceor, non tam liberos meos odi.*

24. ANTIOCHUS AUTEM] cruciabatur rex constantia tanta martyrum, quod eos expugnare non posset, sed à singulis vinceretur; ideoque pudefactus et indignans se à pueris despici, septimum fortissime aggreditur, ut eum vincens cæteros vicisse videatur, sed ab eo magis quam ab aliis victus cum acrius præ aliis ipse regi insultaret, rex desperans actusque in furorem in eum præ cæteris desæviit: quare minimus hic natu frater cæteros fratres suos ætate majores tam cruciatibus, quàm animositate et tolerantia heroica superavit.

ET RES NECESSARIAS EI PRÆBITURUM.] Ex Græco verti potest se ei *crediturum negotia sua*, hoc est eum amicum intimum et secretum habiturum, cui regni sui negotia et regimen credat et committat, quemque provinciis suis quasi præsidem præficiat.

25. VOCAVIT REX MATREM,] ut mater filio suaderet obedire regi.

27. ITAQUE INCLINATA AD ILLUM (filium natu minimum), IRRIDENS CRUDELEM TYRANNUM (nota animos plusquam masculos in femina), AIT PATRIA VOCE (loquens sermone Hebraico, non Græco, quali loquebatur Antiochus, ut secretius et intimius intimum filii cor pungeret et feriret. Ita Josephus aut potius *patria*, id est virili *voce.* Sic v. 8. secundus patria, id est virili voce dixit: *Non faciam.* Vide dicta v. 21, q. d. Loquebatur forti voce et generosa, non quasi femina et mater, sed quasi pater et vir): FILI MI, MISERERE MEI,] ne tu solus turpi apostasia me matrem tuam contristes et excrucies, sed potius sollicitam de te solo tua constantia lætifices; valde enim me affliget, si tu à fratribus tuis degener, tyranno consentias, animamque tuam perdas, ac me fratresque tuos æterno dedecore afficias. Audi S. Greg. Nazianz. Orat. 22. de Machabæis; *Mater omnium matrum sacratissima effecta sum, nihil mundo reliqui feci; omnia Deo tradidi; thesaurum meum, spes meas, senectutis altrices. Quàm magnifice honorata sum! Quàm excellenter senectus mea curata atque tractata est! Habeo educationis vestræ præmia, ô filii, quoniam omnes virtutis causa decertantes vidi, omnes victores aspexi: mihi vero carissimi filii, nequaquam mortui atque exstincti;*

sed Deo oblati estis, nec lacerati, sed compacti et coagmentati, non fera vos abripuit, non fluctus obruit, non latro jugulavit, non hostis oppressit, non vis belli sustulit, non denique ullus humanus casus.

Et lac triennio dedi.] Hoc multæ matres fecerant per triennium, idque medicis rationibus probat et laudat Franc. Vales. sacræ philos. c. 83. Si quis infans ultra triennium matris lac fugat vulgari scommate Manotreptus vocatur, ait S. August. in Psal. 30.

28. Peto, nate, ut aspicias ad cœlum et terram, et ad omnia quæ in eis sunt, et intelligas quia ex nihilo fecit illa Deus,] ac proinde cogites te quoque ex nihilo à Deo creatum, et eum solum quasi creatorem timeas, ames, colas, eique obedias; nec timeas tyrannum, quem pariter Deus creavit, eique limites sæviendi præfixit, ut non plura nec majora tibi possit inferre tormenta, quàm Deus permiserit, qui scit quantum commode pati possis, quamque copiosam gratiam et robur ad ea sustinendum sit tibi daturus ut te in terra victorem, in cœlo triumphantem præmiet, et corpus à tyranno laceratum, sanum et gloriosum tibi in resurrectione restituat. Audi S. Amb. l. 2. de Jacob cap. 11 et 12. paraphrastice hæc illustrantem: *Miserere mei, quæ te in utero tot mensium curriculo portavi, ne uno momento confundas senectutem meam, ne decolores tot fratrum tuorum trophæa, ne sacrum eorum comitatum relinquas, ne consortium deseras. Te adhuc isti exspectant triumphi. Aspice in cœlum, unde hausisti spiritum, ad Patrem omnium: aspice in terram, quæ tibi ante alimoniam ministravit; aspice ad fratres, qui collegam requirunt; aspice ad matrem, quæ tibi lac dedit: redde mercedem pii sanguinis, noli à fratribus, noli à matre divelli. Temporales opes sunt, quas promittit Antiochus, temporales honores: perpetua corona quæ à Deo omnipotente defertur. Vos mihi septem dierum lumina dedit Dominus, sextum jam diem clausi, et omnium opera bona valde. Debes mihi, fili, ut quæ in illis sex laboravi, in te requiescam septimo, tanquam à seculi operibus jam feriata.*

Simili robore et ardore S. Symphorosa è capillis suspensa filios ad suî imitationem et martyrii æmulationem incitabat, teste Usuardo, Beda et aliis. *Eia*, inquit, *ô mea non tam pignora, quàm viscera! Attendite ad petram unde excisi estis. Patrem habuistis Getulium Christi martyrem: matrem habetis Symphorosam ad martyrium festinantem, et exultantem. Quid dubitatis vestros sequi, ô boni filii, parentes, et quæ vobis pro Christo infligentur, non tormenta, sed blandimenta reputare? Hos patior femina imbecilla cruciatus: patimini et vos constantes viri. Meo nutriti lacte, vestro me sanguine recreate. Porrexi ubera, reddite vulnera. Hoc beneficio maternum obsequium rependite. Nullum mihi charius vestræ in me charitatis argumentum. Vivam, si vos pro Christo mori sensero. Felicissima erit vita vestra, si felicissima pro Christo morte coronetur.*

Pari fortitudine mater S. Melitonis qui junior erat 40 Martyrum (quorum festum Ecclesia celebrat die 9 Martii), cum ei adhuc spiranti carnifex parcere vellet, tum impulit ad martyrium: *Nam ut vidit*, inquit Nyssen. Orat. de 40 Martyr. *humanitatem carnificis erga virum fortem, contumeliam non tulit; sed illum quidem increpabat, quod à commilitonibus et collegis Athletam segregasset.* Et mox ad filium conversa: *Non meus*, inquit, *filius es tu; non mei partus germen? quoniam Deum recepisti, secundum Deum natus es. Accepisti potestatem, ut filius fieres: curre ad Patrem tuum; ne relinquaris à tuis coævis: ne secundus ad coronam venias; ne irritum facias votum maternum: non offendes matrem, si victor, si triumphator evaseris.* Et S. Basil. hom. de iisdem 40 Mart. *Non enim*, inquit, *lacrymam indecoram effundere, aut aliquid humile loqui, vel indignum agere visa est. Sed, ô nate, inquit, perfice cum tuis contubernalibus iter beatum, ne à chorea deseraris, neve inferior aliis appareas.* Et statim ad matris laudem regressus: *O matrem*, ait, *felicem! ô bonæ radicis bonum germen! ostendit generosa parens quemadmodum pietatis institutis eum, magis quàm lacte, educaverat.* Quocirca ipsa, Melitone in humeros sublato, vehicula martyrum corporibus onusta strenue prosequebatur, in cujus amplexu Meliton spiritum Deo reddidit, ejusque corpus in eumdem illum cæterorum martyrum rogum pia mater injecit, ut qui fide et virtute fuerant conjunctissimi, funeris etiam societate copulati, unà in cœlum evolarent.

Suppar hisce exstitit mater S. Symphoriani martyris, qui, dum ad supplicium duceretur, matrem clamantem audiens: *Nate, nate, memento æternæ vitæ, cœlum suspice et ibi regnantem intuere; tibi enim vitæ non eripitur, sed mutatur in melius*, fortiter Jesu Christi causa collum carnifici præbuit, cujus triumphum recolit Ecclesia die 22 Augusti.

Æmula harum nuper in Japone exstitit heroina Thecla, quæ ut Phœnix inter odores, sic inter filios flagravit: *Ite, ô filii*, ait, *ad rogum quasi ad regnum. Ambulabimus inter prunas, ut inter gemmas: recumbemus inter flammas, ut inter plumas; quiescemus inter accensas pyras, ut inter maternas ulnas: spiritus oris nostri Christus Dominus. Cum noster à nobis spiritus recesserit, Christus subibit. Ille reget melius nostras animas, quàm ipsæ nostros artus animabant. Macte animo, ô filii, pro Christo qui est vita vestra, vestram libentes vitam profundite. Hic rogus vobis uterus erit non maternus, sed divinus, ex quo non in hanc vitam morti similem, sed in veram et æternam exeatis. Pergite, gaudium meum et corona mea. Vestra me tormenta exhilarant, vestra incendia coronant. Quidquid lactis ex me suxistis, mihi abunde compensabitis, si vestrum pro Christo sanguinem profundatis, generosam me appello vitem, quam tam generosi pampini circumdant. Pergite, filii, ad tormentum quasi ad trophæum.*

30. Cum hæc illa adhuc diceret, ait adolescens: Quem sustinetis,] id est, qualem me fore exspectatis? An ut Antiocho obediam? minime gentium: Deo enim et matri divina consilia suggerenti parebo, ac fratribus meis me similem experiemini, uti hactenus experti estis. Sic *sustine* v. 17. sumitur pro *exspecta*. Porro Gorionides ait septimum dixisse: *Quid me tardas, et pergere non sinis unà cum sanctis fratribus meis? mihi haud persuaseris ut vanitates tuas complectar. Non recedam à Domino et sancta ejus ac immaculata lege, quam Moysis servi sui opera dedit Israeli populo suo, et filiis servorum suorum. Et tu, ô Belial pessime, malorum inventor, Antioche, homo injuriose, osor veritatis, quam blasphemas et calumniaris, quò ibis, et quò fugies à facie Domini nostri, cujus est terra, et plenitudo orbis, et qui habitant in ea? Adhuc vivificabit nos*

et exaltabit, et magnificabit præ omnibus, vel super omnem gentem.

36. NAM FRATRES MEI MODICO NUNC DOLORE SUSTENTATO (fortiter tolerato) SUB TESTAMENTO ÆTERNÆ VITÆ EFFECTI SUNT,] id est vita æterna fruuntur in limbo, exspectantes beatam Dei visionem in cœlis post mortem Christi, quæ vita eis à Deo promissa est per testamentum, id est fœdus et pactum quod cum Hebræis iniit, et per Mosen, Exodi 24. et passim in Deut. conscripsit. Audi S. Ambr. *Itaque proripiens se juvenis, ait: Quid sustinetis? Et multa vociferans, quod nequaquam develli posset à fratrum consortiis, quorum multo beatiora essent funera quàm regis imperia; dum argueret conviciis regem, et ipse acerbis excruciatus tormentorum generibus, vitæ hujus munus absolvit.* Porro Josephus, cap. 12. hæc aliter enarrat; sic enim ait: *Solvite me, inquit* (erat enim septimus hic filius catenis vinctus quasi reus), *ut regem et ejus amicos omnes alloquar. Hoc illi pueri promisso supra modum gavisi protinus eum solvunt. Et ille, cum ad propinquam quamdam cucurrisset sartaginem: O impie, inquit, et omnium improborum sceleratissime tyranne, non veritus es, cum à Deo tum bona cætera, tum regnum acceperis, et ejus servos interficere, et pietatis cultores excruciare, pro quibus te reservat Fas, et densiori et eidem æterno igni, atque tormentis nulla unquam seculorum serie intermittendis. Non veritus es, homo belluine, ejusdem tecum generis hominum, et ex iisdem ortorum elementis linguas præcidere, eosque in hunc modum vexatos torquere. Enimvero illi fortiter occumbentes sua in Deum pietate perfuncti sunt: at tu, misere, plorabis, qui virtutis propugnatores insontes interemeris. Itaque ipse moriturus à fratrum meorum virtute non aufugio. Hæc fatus seipsum in sartagines dejicit atque ita animam ponit.* At hoc non consentit cum eo quod subdit S. Scriptura, dicens:

38. IN ME VERO ET IN FRATRIBUS MEIS DESINET OMNIPOTENTIS IRA] quasi in victima pro peccatis totius Israelis. Id factum est anno sequenti, ut audiemus c. 8. 1. fuit ergo hæc cygnea vox puri et innocentis Jacob, qua ipse quasi vetus propheta moriens promeruit, et prædixit salutem Israeli.

39. TUNC REX ACCENSUS IRA IN HUNC SUPER OMNES CRUDELIUS DESÆVIT, INDIGNE FERENS SE DERISUM] tam à matre quàm à filio.

40. ET HIC ITAQUE MUNDUS (ab esu carnis porcinæ, ab apostasia, à violatione legis) OBIIT PER OMNIA IN DOMINO CONFIDENS,] quod ab eo membra ejus amore laniata reciperet gloriosa in beata resurrectione. Porro horum septem Machabæorum martyria fuere totidem miracula, inter quæ uti atrocius, ita generosius et illustrius fuit hoc septimi, et omnium minimi. Nec enim puer tot tamque horrenda tormenta continuo viribus naturæ ferre et superare potuisset, multo minus tantam alacritatem et animositatem qua tyranno insultavit, ostendere. Hoc ergo fuit opus gratiæ Dei per merita prævisa Christi, cujus hi septem martyres fuere typi, ideoque plagis cæsi, ad palos distenti, et igni frixi fuere, uti Christus flagellatus, in cruce distentus, et igne tum doloris, tum amoris pro nobis assus frixusque fuit.

Sic post Christum pueri et puellæ, ut S. Agnes, S. Vitus, S. Celsus, S. Pancratius, tum tormentorum acerbitate et varietate, tum animi robore et alacritate superarunt martyres viros; nimirum:

> Major in exiguo regnavit corpore virtus:

Et *virtus* divina *in infirmitate* humana *perficitur* In parvis enim magnus vincit et triumphat Christus, ideoque ipse *infirma mundi elegit, ut confundat fortia;* ut *qui gloriatur* non in se, sed *in Domino, glorietur.* 1. Corinth. 1.

41. NOVISSIME AUTEM POST FILIOS ET MATER CONSUMPTA EST.] Græce ετελεστησε, id est *mortua est.* At quo genere mortis? Primo aliqui putant eam mortuam ex ingenti gaudio, quod videret omnes filios tam gloriose de tyranno triumphasse. Ita Marius Victorinus in carm. de Machabæis 1.

> Dum puer, *inquit,* ista gerit, solverunt gaudia matrem.
> Jamque ut erat laxata malis jam voce negata
> Suspirans, interque manus collapsa suorum
> Concidit exanimis, resolutaque membra quierunt,
> Sic ipsa et mater Sanctorum in parte recepta est.

Sic nonnullæ Romanæ matres gaudio exanimatæ sunt, cum subito viderunt filios, quos in pugna contra Hannibalem cecidisse audierant, teste Livio, lib. 22. et Valer. lib. 9. cap. 12. secundò Gorionides ait eam à Deo postulasse mortem, et impetrasse. *Hæc,* inquit, *mulier fortis stans, super eorum cadaveribus, palmas suas in cœlum expandit, et dixit: O Deus excelse, Deus seculi, abeam, quæso, cum filiis meis, ego ancilla tua, in locum quem parasti eis. Et cum hæc dixisset, reddidit animam suam, et exiit spiritus ejus, et cecidit ipsa super filios, et cum ipsis obiit, sicque fidelissimis filiis felicissima tandem mater adjuncta est;* tertio verisimilius est eam frixam fuisse in sartagine instar filiorum, hoc enim significat *τὸ consumpta est;* et hoc exigebat, tum ejus magnanimitas et magnanima tyranni irrisio, tum ipsius tyranni in eam indignatio et furor. Addit Josephus eam seipsam in ignem sibi paratum injecisse, uti fecit S, Apollonia ex Dei instinctu. Audi Josephum ex Græco ejus textu: *Novissime filiis omnibus consumptis, admirabilis tantorum athletarum parens in cruenta pœnarum carnificina flexis repente genibus, corporis à Deo dissolutionem efflagitabat. Non enim vivendi cupiditate, sed filiorum causa tantum tempus protraxisse. Septem igitur triumphos mater pientissima suscepit. Antiochus faucibus stridet, matrem generosam affligere jubet, tyrannice rapitur, teneris nudatur artubus, in altum manus alligantur, sævius illuditur flagellis, læsis mœret uberibus, ac flammivomæ adjecta sartagini ambustos ultro filios concomitatur in pœnas.* Merito S. Amb. lib. 2. de Jacob, cap. 11: *Quis,* inquit, *hanc beatam neget, quæ quasi septem vallata mœnibus, inter corpora filiorum nullum sensit mortis incursum? Quis, inquam, dubitet de ejus beatitudine, quæ septem turribus circumdata in paradisi sedem caput extulit; quæ septem filiis cincta, sacratissimum Deo chorum, non solum canorum vocibus, sed etiam passionibus ad concinendas Domini laudes cœlestibus invexit altaribus? Quam bonus fidei partus, quam tutus portus iste pietatis, quam splendida lucerna Ecclesiæ septeno fulgens lumine, et octavo utero cunctis luminibus oleum subministrans!* Quocirca S. Aug. de ea ait serm. 109. de diversis, cap. 6: *Discant feminæ de matris illius tanta patientia, ineffabili virtute, quæ noverat conservare filios suos. Habere noverat quæ perdere non timebat.*

Isti in se singuli sentiendo, illa videndo in omnibus passa est. Facta mater septem martyrum, septies martyr, à filiis non separata spectando et filiis addita moriendo. Et cap. 7. ait eam dixisse filio: *Ibi te mihi servabit Christus, unde non tollet Antiochus.* Rursum S. Amb. lib. 7. de Jacob, cap. 12: *Non sic luna*, inquit, *inter stellas refulget, ut inter filios mater: et cum eos ad martyrium illuminatura deduceret, refulgebat, et cum amplexata victores in medio filiorum jaceret. O vere mater adamante fortior, melle dulcior, flore fragrantior! ô indissolubile pietatis vinculum! ô vere valida charitas sicut mors dura, sicut inferi zelus devotionis ac fidei! Nulla tantarum diluvia passionum tuam potuerunt charitatem excludere, nulla inundare eam flumina tantarum acerbitatum. Sicut arca in illo mundi diluvio totius orbis spatiis innocua ferebatur, ita et tu adversus fluctus tam gravium passionum pietate immobilis restitisti, et cum posses salutem filiorum eligere, noluisti.*

Similis prorsus huic septem Machabæorum matri fuit S. Felicitas septem filiorum totidemque martyrum mater, quæ eosdem peperit cœlo quos genuerat terræ. Cum enim sub Antonio Imper. Publius Præses ei diceret: *Miserere filiis tuis, juvenibus bonis, et flore primæ juventutis florentibus*, respondit Felicitas: *Misericordia tua impietas est, et exhortatio tua crudelitas est.* Et conversa ad filios suos dixit: *Videte, filii, cœlum, et sursum aspicite: ibi vos exspectat Christus cum sanctis suis. Pugnate pro animabus vestris, et fideles vos in amore Christi exhibete.* Nec tantum dixit, sed et fecit; nam et ipsa gloriosum obiit martyrii agonem, unde S. August. serm. 110. de diversis, de ea ait: *Fecundior virtutibus quam fœtibus; videns certantes in quibus et ipsa certabat, et in omnibus vincentibus etiam ipsa vincebat.* Et S. Greg. hom. 3. in Evang. *Non ergo*, inquit, *hanc feminam martyrem dixerim, sed plus quam martyrem, quæ septem pignoribus ad regnum præmissis, toties ante se mortua ad pœnas prima venit, sed pervenit octava. Aspexit mater, et cruciata, et imperterrita, filiorum mortem; spei gaudium tribuit, adhibuit dolorem naturæ. Timuit viventibus, gavisa est morientibus. Optavit nullum post se relinquere, ne si quem haberet superstitem, non posset habere consortem.*

Similis eidem fuit S. Symphorosa, quæ septem filiis uti magistra fidei, ita et dux ad martyrium exstitit; cujus triumphum septemplicem, imo octuplicem quotannis recolit Ecclesia die 18 Julii.

Hic ergo gloriosus fuit septem Machabæorum duce matre martyrii triumphus, quem passim Patres miris encomiis celebrant, ut S. Greg. Nazianz. Orat. 22. quæ tota est de Machabæis. S. Ambr. locis citatis, S. Aug. in epist. 1. S. Joannis, tract. 8. et serm. 109. de diversis; S. Cypr. l. 4. epist. 6. S. Chrysost. hom. de nativit. septem Machab. Prudent. hymno de Romano mart. Gaudentius Brixianus, tract. de Machabæis; S. Leo, serm. in nativit. 7. Machab. S. Ephrem, serm. de morte; Victorinus Afer, in carm. de Machabæis; S. Prosper. p. 2. præd. c. 40. S. Bern. epist. 98. Theophilus Alexan. epist. 3. Paschali, quem audi: *Quid memorem insignes Machabæorum victorias, qui ne illicitis carnibus vescerentur, et communes tangerent cibos, corpora obtulere cruciatibus, totiusque orbis in Ecclesiis Christi laudibus prædicantur, fortiores pœnis, ardentiores, quibus comburebantur, ignibus? Victa sunt in eis omnia crudelitatis ingenia, et quidquid ira persecutoris invenerat, patientium fortitudo superavit; inter pœnas, magis paternæ legis quam dolorum memores. Lacerabantur viscera, tabo et sanie artus diffluebant, et tamen sententia perseverabat immobilis: liber erat animus, et mala præsentia futurorum spe despiciebant. Lassabantur tortores, et non lassabatur fides: frangebantur ossa, et volubili rota omnis compago nervorum atque artuum solvebatur, et in immensum spirantia mortem incendia consurgebant: plenæ erant ferventis olei sartagines, et ad frigenda sanctorum corpora terrore incredibili personabant, et tamen inter hæc omnia paradisum animo deambulantes, non sentiebant quid patiebantur, sed quod videre cupiebant. Mens enim Dei timore vallata flammas superat, varios tormentorum sprevit dolores; cumque semel virtuti se tradiderit, quidquid adversi evenerit, calcat et despicit. Qualis fuit Paulus scribens: In iis omnibus superamus per eum qui nos dilexit.* Audi rursum S. Ambr. l. 2. de Jacob et vita beata, c. 12: *Talis hæc pugna est, ut ille gloriosius vicerit, qui crudelius occisus fuerit. Itaque nemo timuit, nemo trepidavit, nullus ad mortem ex tot fratribus pigrior fuit, sed omnes tanquam ad immortalitatis viam, ita ad mortem per acerba supplicia cucurrerunt. Et mater consona cernens filiorum agmina tanquam pia anima sui membra corporis in filiis offerebat, et per artus proprios videbatur sibi subire tormenta.* Et l. 11. epist: 7. *Haud deneger Abrahamidarum et Machabæorum concertatus puerorum, quorum alii super flammas canebant, alii cum exurerentur, non rogabant ut parceretur, sed invehebantur ut amplius persecutor inflammaretur.* Porro S. Cyprian. de exhort mart. ad Fortunatum, Machabæorum fortitudinem exaggerat ex eo quod tam generose Antiocho tyranno insultarint. *Quale*, inquit, *illud levamentum fuit martyri, quam grande solatium! in cruciatibus suis non tormenta propria cogitare, sed tortoris sui supplicia prædicare!* De matre vero ista subjungit: *Admirabilis quoque mater, quæ nec sexus infirmitate fracta, nec multiplici orbitate commota, morientes liberos spectavit libenter, nec pœnas illas pignorum, sed et glorias computavit, tam grande martyrium Deo præbens virtute oculorum suorum, quam præbuerant filii ejus tormentis et passione membrorum.*

Tropol. S. Chrys. hom. de Machab. docet nos imitari debere Machabæos in robore, ut cum aliqua tentatio nos invadit, cum eis dicamus resolute: *Non faciam*, non violabo legem, non offendam Deum meum: *Quantam illi*, inquit, *patientiam in periculis corporalibus ostenderunt, tantam nos in passionibus irrationalibus continentiam demonstremus: id est, contra iram, et avaritiam, vel inanis gloriæ concupiscentiam divino timore moniti sensibus repugnantes; et consilia diaboli destruentes in nobis. Si enim cupiditatum ignes vicerimus: sicut illi tyrannidis ignem vicerunt, poterimus juxta ipsos et matrem eorum, pari gloria constituti similes haberi.*

Denique singuli hi Machabæi martyres minitantes et prædicentes imminens Antiocho Dei judicium et supplicium, veri fuere vates. Nam Antiochus post triennium gravibus pudendisque morbis afflictus interiit, ut audiemus cap. 9. ac filius ejus Eupator vix biennium regnavit inter-

fectus à Demetrio consobrino suo, qui quasi Seleuci filius regnum jure sibi debitum occupavit; itaque omnis Antiochi familia exstincta fuit.

Porro Machabæi hi Sanctorum catalogo adscripti sunt in Romano martyrologio ad diem primum Augusti, ubi sic legimus : *Antiochiæ passio Sanctorum septem fratrum Machabæorum cum matre sua, qui passi sunt sub Antiocho Epiphane rege; horum reliquiæ Romam translatæ in Ecclesia S. Petri ad vincula conditæ fuerunt.* Quare mirum est nonnullos apud Serarium contendere eas Coloniam Aggripinam esse translatas, ubi et horum Machabæorum Ecclesia exstat, quam cum ibi degerem sæpius vidi et visitavi, nisi quis dicat partem earum esse Romæ, partem Coloniæ; multorum enim Sanctorum facta est hæc reliquiarum distributio.

CAPUT OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

JUDAS MACHABÆUS CUM SEX MILLIBUS INVOCATO DEO GENTILES MIRE EXAGITAT. MOX V. 16. ACRI ORATIONE SUOS PAUCOS EXHORTATUR, UT ANIMOSE CUM NICANORE CONFLIGANT, CERTAMQUE A DEO VICTORIAM SPERENT. ANIMATI ERGO CONFLIGUNT, ET NICANOREM PROSTERNUNT, QUI FUGIENS ANTIOCHIAM DEI ISRAELIS FORTITUDINEM UBIQUE CELEBRAT. PARI ROBORE V. 30. STERNIT TIMOTHEUM, ET BACCHIDEM IMPIUMQUE CALLISTHENEM CONCREMAT.

1. JUDAS vero Machabæus, et qui cum illo erant, introibant latenter in castella; et convocantes cognatos et amicos, et eos, qui permanserunt in Judaismo, assumentes, eduxerunt ad se sex millia virorum. 2. Et invocabant Dominum, ut respiceret in populum, qui ab omnibus calcabatur; et misereretur templo, quod contaminabatur ab impiis; 3. misereretur etiam exterminio civitatis, quæ esset illico complananda, et vocem sanguinis ad se clamantis audiret; 4. memoraretur quoque iniquissimas mortes parvulorum innocentum, et blasphemias nomini suo illatas, et indignaretur super his. 5. At Machabæus, congregata multitudine, intolerabilis gentibus efficiebatur; ira enim Domini in misericordiam conversa est. 6. Et superveniens castellis et civitatibus improvisus, succendebat eas; et opportuna loca occupans, non paucas hostium strages dabat; 7. maxime autem noctibus ad hujuscemodi excursus ferebatur, et fama virtutis ejus ubique diffundebatur. 8. Videns autem Philippus paulatim virum ad profectum venire ac frequentius res eis cedere prospere, ad Ptolemæum ducem Cœlesyriæ et Phœnicis scripsit, ut auxilium ferret regis negotiis. 9. At ille velociter misit Nicanorem Patrocli de primoribus amicum, datis ei de permistis gentibus, armatis non minus viginti millibus, ut universum Judæorum genus deleret, adjuncto ei et Gorgia viro militari, et in bellicis rebus experientissimo. 10. Constituit autem Nicanor ut regi tributum, quod Romanis erat dandum, duo millia talentorum, de captivitate Judæorum suppleret; 11. statimque ad maritimas civitates misit, convocans ad coemptionem Judaicorum mancipiorum, promittens se nonaginta mancipia talento distracturum, non respiciens ad vindictam quæ eum ab Omnipotente esset consecutura. 12. Judas autem ubi comperit, indicavit his qui secum erant Judæis, Nicanoris adventum. 13. Ex quibus quidam formidantes, et non credentes Dei justitiæ, in fugam vertebantur; 14. alii vero si quid ei supererat vendebant, simulque Dominum deprecabantur, ut eriperet eos ab impio Nicanore, qui eos, priusquam cominus veniret, vendiderat; 15. et si non propter eos, propter testamentum tamen quod erat ad patres eorum, et propter invocationem sancti et magnifici nominis ejus super ipsos. 16. Convocatis autem Machabæus septem millibus, qui cum ipso erant, rogabat ne hostibus reconciliarentur, neque metuerent inique venientium adversum se hostium multitudinem, sed fortiter contenderent, 17. ante oculos habentes contumeliam, quæ loco sancto ab his injuste esset illata, itemque et ludibrio habitæ civitatis injuriam, adhuc etiam veterum instituta convulsa. 18. Nam illi quidem armis confi-

dunt, ait, simul et audacia ; nos autem in omnipotente Domino qui potest et venientes adversum nos, et universum mundum uno nutu delere, confidimus. 19. Admonuit autem eos et de auxiliis Dei, quæ facta sunt erga parentes ; et quod sub Sennacherib centum octoginta quinque millia perierunt ; 20. et de prælio quod eis adversus Galatas fuit in Babylonia, ut omnes, ubi ad rem ventum est, Macedonibus sociis hæsitantibus, ipsi sex millia soli peremerunt centum viginti millia, propter auxilium illis datum de cœlo, et beneficia pro his plurima consecuti sunt. 21. His verbis constantes effecti sunt, et pro legibus et patria mori parati. 22. Constituit itaque fratres suos duces utrique ordini, Simonem, et Josephum, et Jonathan, subjectis unicuique millenis et quingentenis. 23. Ad hoc etiam ab Esdra lecto illis sancto libro, et dato signo adjutorii Dei, in prima acie ipse dux commisit cum Nicanore. 24. Et facto sibi adjutore Omnipotente, interfecerunt super novem millia hominum ; majorem autem partem exercitus Nicanoris vulneribus debilem factam fugere compulerunt. 25. Pecuniis vero eorum, qui ad emptionem ipsorum venerant, sublatis, ipsos usquequaque persecuti sunt, 26. sed reversi sunt hora conclusi ; nam erat ante sabbatum : quam ob causam non perseveraverunt insequentes. 27. Arma autem ipsorum et spolia congregantes, sabbatum agebant ; benedicentes Dominum qui liberavit eos in isto die, misericordiæ initium stillans in eos. 28. Post sabbatum vero debilibus, et orphanis, et viduis diviserunt spolia; et residua ipsi cum suis habuere. 29. His itaque gestis, et communiter ab omnibus facta obsecratione, misericordem Dominum postulabant, ut in finem servis suis reconciliaretur. 30. Et ex his, qui cum Timotheo et Bacchide erant contra se contendentes, super viginti millia interfecerunt, et munitiones excelsas obtinuerunt ; et plures prædas diviserunt, æquam portionem debilibus, pupillis et viduis, sed et senioribus, facientes. 31. Et cum arma eorum diligenter collegissent, omnia composuerunt in locis opportunis, residua vero spolia Jerosolymam detulerunt ; 32. et Philarchen, qui cum Timotheo erat, interfecerunt, virum scelestum, qui in multis Judæos afflixerat. 33. Et cum epinicia agerent Jerosolymis, eum, qui sacras januas incenderat, id est Callisthenem, cum in quoddam domicilium refugisset, incenderunt, digna ei mercede pro impietatibus suis reddita. 34. Facinorosissimus autem Nicanor, qui mille negotiantes ad Judæorum venditionem adduxerat, 35. humiliatus auxilio Domini, ab his quos nullos existimaverat, deposita veste gloriæ per mediterranea fugiens, solus venit Anthiochiam, summam infelicitatem de interitu sui exercitus consecutus. 36. Et qui promiserat Romanis se tributum restituere de captivitateit Jerosolymorum, prædicabat nunc protectorem Deum habere Judæos, et ob ipsum invulnerabiles esse, eo quod sequerentur leges ab ipso constitutas.

Priores septem hujus cap. versus ordine temporis et rei gestæ subjungendi sunt versui 1. c. 3. lib. 1. cæteri deinde ad finem capitis inferendi videntur inter v. 37 et 38. ejusdem c. 3.

Hucusque audivimus fortitudinem passivam Judæorum martyrum, nunc usque ad finem libri audiemus fortitudinem activam Judæorum militum, puta Judæ Machabæi, et fratrum ejus. *Romanum est*, inquiebat ille, *fortia agere*, at Machabæum *æque ac Christianum est tam dura pati quàm fortia agere.*

1. Judas vero Machabæus, etc., eduxerunt ad se sex millia virorum.] Hisce paucis copiis maximos Antiochi Epiphanis prostravit exercitus, tum quia hi erant quasi desperati, qui pro aris et focis pugnabant, tum quia magna in Deum spe et invocatione prælia inibant : quare Deus eis animos viresque addebat, hostibus vero adimebat.

3. Et vocem sanguinis (Judæorum innocentium ab Antiocho occisorum, uti audivimus c. 7. et præced.) ad se (muta voce instar Abel contra parricidam Cainum) clamantis audiret.]

5. At Machabæus congregata multitudine, intolerabilis (Græce ἀνυπόστατος, impatibilis, intolerandus, quem nemo tolerare, cujus arma et vires nemo sufferre posset, sed omnes iis cederent et succumberent) gentibus efficiebatur; ira enim Domini (qua Judæorum peccatum hucusque per Antiochum castigarat) in misericordiam conversa est] ut per Judam Judæos ante victos calcatosque ab Antiocho faceret ejus victores et calcatores. Hoc est quod anno præcedenti ultimus Machabæus excruciatus quasi vates prædixerat Antiocho, c. 7. v. 38 : *In me*, inquit, *et in fratribus meis desinet Omnipotentis ira.* Hoc enim ut fieret, ipse cum fratribus sua tam heroica martyrii tolerantia meruere, qua et Judæorum peccata apud Deum expiarunt, ejusque iram in misericordiam et gratiam converterunt ; qua factum est ut Deus excitaret Judam Machabæum, eique animos et vires adderet, quibus Antiochi copias ubique profligaret.

6. Et superveniens castellis et civitatibus improvisus, succendebat eas.] Hoc enim stratagema est insignium belli ducum, ut ex improvîso ; ideoque noctu in hostes inermes et imparatos, imo somno vinoque sepultos irruant, ìtaque eos quasi pecora mactent, uti fecit hìc Judas. Idem Romanis faciebat Hannibal, ac vicissim Romani Hannibali, teste Livio, Justin. Plut. et aliis.

8. VIDENS AUTEM PHILIPPUS] qui ab Antiocho Jerosolymæ gubernator constitutus fuerat, cap. 5. 22. paulatim virum ad profectum venire, scilicet Judam indies victoriis æque ac animis, viribus, et copiis ad eum quasi victorem confluentibus augeri, et proficere, metuens sibi suisque auxilium petiit à Ptolemæo Præfecto Cœlesyriæ.

9. AT ILLE (Ptolemæus) VELOCITER MISIT NICANOREM PATROCLI (filium), etc., DATIS EI DE PERMISTIS GENTIBUS, ARMATIS NON MINUS VIGINTI MILLIBUS;] sed postea ad hos longe plures accessere, ut patet l. 1. c. 3. v. 38 et 42.

10. CONSTITUIT AUTEM NICANOR (tantis copiis elatus, et certa spe victoriæ Judæos omnes quasi devorans) UT REGI (Antiocho) TRIBUTUM QUOD ROMANIS ERAT DANDUM (eo quod Romani ejus patrem Antiochum Magnum bello vicissent, et ad tributum damnassent; summa autem hujus tributi Romanis dandi erant), DUO MILLIA TALENTORUM (ut hoc tributum) DE CAPTIVITATE JUDÆORUM SUPPLERET,] ut nimirum totam hanc summam magna ex parte conflaret ex venditione Judæorum à se captivandorum. Unde incolas Tyri, Sidonis, aliarumque vicinarum convocavit ad Judaica mancipia vilissimo pretio coemenda; nimirum :

11. PROMITTENS SE NONAGINTA MANCIPIA TALENTO (argenti) DISTRACTURUM,] hoc est 500 aureis venditurum, ita ut quodque mancipium non staret nisi quinque aureis cum dimidio; cum alioqui paulo ante Hyrcanus unum juvenem talento, id est 500 aureis, vendidisset, teste Josepho, lib. 12. c. 4. Hæc indignitas et vilipendium pupugit Judæos, ut ad castra Judæ agminatim confluerent usque ad necem pro lege et libertate pugnaturi. Quare imprudenter id fecit Nicanor irritans Judæos, ut quasi desperati pugnarent, ideoque ab eis victus cæsusque est.

13. NON CREDENTES DEI JUSTITIÆ,] quod scilicet Deus patronus et vindex foret justæ et innocentis Judæorum causæ, et injustum Nicanorem per eos prosterneret.

14. ALII VERO SI QUID EIS SUPERERAT VENDEBANT,] indeque arma et annonam comparabant, ut ad Judæ castra accedentes, pro patria et fide usque ad mortem animose contra Nicanorem depugnarent.

15. ET SI NON PROPTER EOS, PROPTER TESTAMENTUM TAMEN, QUOD ERAT AD PATRES EORUM.] q. d. Dominum deprecabantur ut eos eriperet à Nicanore, non propter sua merita, sed Patrum, puta Abrahæ, Isaac, Jacob, etc., quibuscum Deus testamentum, id est pactum, inierat, promittens se eis eorumque posteris fore Deum, id est tutorem et protectorem, si ipsi eum vicissim ut Deum suum colerent.

16. CONVOCATIS AUTEM MACHABÆUS SEPTEM MILLIBUS,] Græce *sex millibus;* tot enim nominantur v. 1 et 22. sed septimum millenarium ducebat ipse Judas, reliqua sex mille ejus fratres quasi duces. Ita Salianus.

ROGABAT NE HOSTIBUS RECONCILIARENTUR,] sed cum eis gererent ἀσπονδον πολεμον, id est irreconciliabile bellum, ideoque hostibus metuendum et formidabile, quale cum Romanis gessit Hannibal, qui cum admodum esset puer, ab Hamilcare patre sacrificante ad aras jurejurando obstrictus fuit se, cum primum per ætatem liceret, Romanorum fore inimicum, teste Plutar. in ejus vita. Sic Numantini in Hispania à Romanis per 14 annos obsessi noluerunt eis reconciliari, ideoque 40 millia Romanorum deleverunt; sed tandem à Scipione fame pressi omnia sua et seipsos igne in foro excitato concremarunt. Ita Florus, lib. 2. Asdrubal Carthaginis à Scipione obsessæ Præfectus Romanos captivos in mœnibus, oculis, vel linguis, vel digitis, vel plantis mutilavit, itaque vivos præcipitavit per rupes, ne Cathaginensibus ullam spem veniæ à Romanis impetrandæ relinqueret, sed in solis armis salutem reponerent, ait Appianus. Cum obstinatis enim durum et periculosum est bellum. Tale bellum fidelis quilibet per totam vitam gerere debet cum Lucifero, cum carne et mundo, cum superbia, ira, gula, luxuria, ut nullas pacis conditiones admittat, sed internecino prælio cum eis assidue confligat.

20. ET DE PRÆLIO, QUOD EIS ADVERSUS GALATAS FUIT IN BABYLONIA, UBI AD REM VENTUM EST, MACEDONIBUS SOCIIS HÆSITANTIBUS, IPSI SEX MILLIA SOLI PERIMERUNT 120 MILLIA.] Videtur hoc contigisse sub Antiocho primo, qui Seleuci primi post Alexandrum Asiæ et Syriæ regis filius et successor cognominatus est Soter. Hic enim, ut narrat Appianus in Syriacis, Galatas ex Europa Asiam invadentes repulit, idque ope Judæorum, quibus proinde tam ipse quàm ejus filius Antiochus cognomento θεως summas dignitates et privilegia in gratiarum actionem contulerunt, uti narrant Josephus, lib. 12. c. 3. Justinus, lib. 24 et 25. Plutar. in Demetrio et alii. Ità Serarius, Mariana et alii.

22. CONSTITUIT ITAQUE FRATRES SUOS DUCES UTRIQUE ORDINI SIMONEM ET JOSEPHUM.] Josephus hic alio nomine Joannes vocatus est lib. 1. c. 2. v. 2. Ità Serarius.

23. AD HOC ETIAM AB ESDRA LECTO ILLIS SANCTO LIBRO.] Esdras hic non fuit verus celebrisque ille scriba qui librum Esdræ conscripsit, sed longe eo posterior, nimirum sacerdos, vel legis doctor insignis, qui ut militibus ituris ad bellum animos, spemque victoriæ adderet, legit eis ex Deuter. c. 28. 7. ubi Deus Judæis se rite colentibus certum de hostibus promittit triumphum. Atque id ipsum fieri jusserat Deus ante pugnam, Deuter. 20. dicens : *Appropinquante prælio stabit sacerdos ante aciem, et sic loquetur: Audi, Israel, noli timere, quia Dominus Deus vester in medio vestrî est.* Porro Græca habent : *Adhuc etiam Eleazarum*, scilicet quartum fratrem suum, *constituit Judas belli ducem attributis ei pariter* 1500 *militibus;* sic enim sex millia militum in quatuor fratres quasi duces distribuit, attributa cuique quarta parte, scilicet 1500 militibus. Deinde aliam sententiam subjungunt, quòd scilicet Judas quasi Pontifex, et supremus belli dux, uti præcessit, legerit militibus librum Deuteron.

ET DATO SIGNO,] id est tessera militari adjutorii Dei. q. d. Judas suis dedit hanc belli tesseram, quo socii ab hostibus dignoscerentur : *Adjutor suis est Deus.* Hoc fuit omen et causa victoriarum omnium, quòd scilicet Judas non in suis, sed in Dei viribus omnem victoriæ spem reponeret : sic Gentiles sæpe hanc belli tesseram dabant: *Nobiscum Deus*, ait Vegetius, l. 3. c. 3. Sic Cyri in bello tessera erat : *Jupiter belli socius et dux*, ait Xenophon, libr. 3. Pompeii vero in acie Pharsalica hæc: *Hercules invictus;* Julii Cæsaris autem hæc : *Victrix Venus,* teste Appiano, l. 2. de bellis civilibus. Ita Sanchez, Serar. Salian. et alii.

IPSE DUX (Judas) COMMISIT (prælium) CUM NICANORE.

24. Et facto sibi adjutore omnipotenti, interfecerunt super novem millia hominum,] reliquis in fugam actis vel captis.

26. Sed reversi sunt hora conclusi.] q. d. Hora vespertina, quæ præit sabbatum, ingruente, arctati et prohibiti sunt insequi hostes fugientes. sabbato enim ex lege eis indicta erat quies; Sabbatum autem incipiebat à pridiana hora vespertina.

28. Debilibus, et orphanis, et viduis diviserunt spolia.] Vide hìc Judæ et militum charitatem et liberalitatem, qua in gratiarum actionem de victoria à Deo obtenta spolia in egenos distribuunt, ideoque novas à Deo, qui in gratos est gratior, et in liberales liberalior, victorias obtinuerunt: nam v. 30. è castris Timothei *super viginti millia interfecerunt, et munitiones excelsas obtinuerunt, et plures prædas diviserunt.* Hoc Judæorum exemplum narrent ducibus et militibus Christianis eorum confessarii et concionatores, ut illud imitantes simili modo à Deo benedici, et victoriis cumulari mereantur. Sane Turca cum insignem aliquam de hostibus victoriam obtinuit, solet in gratiarum actionem erigere hospitale quodpiam ad alendos pauperes, illudque dotare.

29. Et communiter ab omnibus facta obsecratione (hanc quoque communem litaniam imitentur nostri milites), misericordem Dominum postulabant, ut in finem servis suis reconciliaretur,] ut scilicet hucusque peccatis Judæorum offensus, ideoque eos per Antiochum castigans tandem aliquando precibus communibus placatus flagellum hoc amoveret, eosque ab omni hostium incursu plene planeque liberaret.

30. Æquam portionem debilibus, pupillis et viduis, sed et senioribus facientes.] Græce ισομοιρους, id est, *æquales portione se cum debilibus, pupillis et viduis, et sacerdotibus facientes,* q. d. Spolia diviserunt in duas æquales portiones, quarum unam milites sibi servarunt, alteram in debiles præsertim, qui in prælio vulnerati, mutilati, debilitati fuerant, item in orphanos et viduas, quorum parentes et mariti in acie ceciderant, distribuerunt. Hoc enim pietas, ac parentum et maritorum merita exigebant. Adhæc sacerdotibus, utpote qui erant Deo consecrati, ac pro militibus pugnantibus Deum deprecati fuerant ut eis victoriam largiretur.

32. Et Philarchen qui cum Timotheo erat interfecerunt.] Philarches non est nomen proprium, sed nomen officii et dignitatis; φυλαρχος enim est tribunus tribuum præfectus, estque nomen magistratus in exercitu: φυλη enim est tribus, familia, cohors; αρχος est præfectus, princeps. Ita Salianus.

33. Et cum epinicia agerent Jerosolymis.] Epinicia vocat publica festa, plausus et ovationes ob adeptam victoriam. Tunc pariter in signum triumphi Callisthenem, qui valvas templi igne combusserat, simili igne concremarunt. Justa fuit hæc talionis pœna.

36. Prædicabat (Nicanor victus et cæsus à Juda) protectorem Deum habens Judæos, et ob ipsum invulnerabiles (Vatabl. *invictos*) esse eo quod sequerentur leges ab ipso constitutas.] Magnum est hoc ab hoste testimonium.

Disce hìc, Christiane, te in quavis tentatione, persecutione, conflictu, ærumna invulnerabilem et invictum fore, si leges Dei custodias. Deus enim erit protector tuus, et te vel illa liberabit, vel per patientiam et magnanimitatem te eamdem fortiter sustinere et vincere efficiet, ut majorem tibi certanti et vincenti in cœlo coronam paret.

CAPUT NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Describitur fuse morbus et mors Ant. Epiphanis, quæ breviter descripta fuit lib. 1. cap. 6. Impius ergo a vermibus corrosus cum fetore intolerabili in montibus expiravit.

1. Eodem tempore Antiochus inhoneste revertebatur de Perside. 2. Intraverat enim in eam, quæ dicitur Persepolis, et tentavit exspoliare templum et civitatem opprimere; sed multitudine ad arma concurrente, in fugam versi sunt: et ita contigit ut Antiochus post fugam turpiter rediret. 3. Et cum venisset circa Ecbatanam, recognovit quæ erga Nicanorem et Timotheum gesta sunt. 4. Elatus autem in ira, arbitrabatur se injuriam illorum qui se fugaverant, posse in Judæos retorquere; ideoque jussit agitari currum suum, sine intermissione agens iter, cœlesti eum judicio perurgente, eo quod ita superbe locutus est se venturum Jerosolymam, et congeriem sepulcri Judæorum eam facturum. 5. Sed qui universa conspicit Dominus Deus Israel, percussit eum insanabili et invisibili plaga. Ut enim finivit hunc ipsum sermonem, apprehendit eum dolor dirus viscerum, et amara internorum tormenta; 6. et quidem satis juste, quippe qui multis et novis cruciatibus aliorum torserat viscera,

licet ille nullo modo à sua malitia cessaret. 7. Super hoc autem superbia repletus, ignem spirans animo in Judæos, et præcipiens accelerari negotium, contigit illum impetu euntem de curru cadere, et gravi corporis collisione membra vexari. 8. Isque qui sibi videbatur etiam fluctibus maris imperare, supra humanum modum superbia repletus, et montium altitudines in statera appendere, nunc humiliatus ad terram in gestatorio portabatur, manifestam Dei virtutem in semetipso contestans; 9. ita ut de corpore impii vermes scaturirent, ac viventis in doloribus carnes ejus effluerent, odore etiam illius et fetore exercitus gravaretur. 10. Et qui paulo ante sidera cœli contingere se arbitrabatur, eum nemo poterat propter intolerantiam fetoris portare. 11. Hinc igitur cœpit ex gravi superbia deductus ad agnitionem sui venire, divina admonitus plaga, per momenta singula doloribus suis augmenta capientibus. 12. Et cum nec ipse jam fetorem suum ferre posset, ita ait : Justum est subditum esse Deo, et mortalem non paria Deo sentire. 13. Orabat autem hic scelestus Dominum, à quo non esset misericordiam consecuturus. 14. Et civitatem, ad quam festinans veniebat ut eam ad solum deduceret, ac sepulcrum congestorum faceret, nunc optat liberam reddere; 15. et Judæos, quos nec sepultura quidem se dignos habiturum, sed avibus ac feris diripiendos traditurum, et cum parvulis exterminaturum dixerat, æquales nunc Atheniensibus facturum pollicetur; 16. templum etiam sanctum, quod prius exspoliaverat, optimis donis ornaturum, et sancta vasa multiplicaturum, et pertinentes ad sacrificia sumptus de redditibus suis præstaturum; 17. super hæc, et Judæum se futurum, et omnem locum terræ perambulaturum, et prædicaturum Dei potestatem. 18. Sed non cessantibus doloribus (supervenerat enim in eum justum Dei judicium) desperans scripsit ad Judæos in modum deprecationis epistolam hæc continentem : 19. Optimis civibus Judæis plurimam salutem, et bene valere, et esse felices, rex et princeps Antiochus. 20. Si bene valetis, et filii vestri, et ex sententia vobis cuncta sunt, maximas agimus gratias. 21. Et ego in infirmitate constitutus, vestri autem memor benigne, reversus de Persidis locis, et infirmitate gravi apprehensus, necessarium duxi pro communi utilitate curam habere; 22. non desperans memetipsum, sed spem multam habens effugiendi infirmitatem. 23. Respiciens autem quod et pater meus, quibus temporibus in locis superioribus ducebat exercitum, ostendit qui post se susciperet principatum; 24. ut si quid contrarium accideret, aut difficile nuntiaretur, scientes hi qui in regionibus erant, cui esset rerum summa derelicta, non turbarentur. 25. Ad hæc considerans de proximo potentes quosque et vicinos temporibus insidiantes, et eventum exspectantes, designavi filium meum Antiochum regem, quem sæpe recurrens in superiora regna multis vestrûm commendabam; et scripsi ad eum quæ subjecta sunt. 26. Oro itaque vos et peto, memores beneficiorum publice et privatim, ut unusquisque conservet fidem ad me et ad filium meum. 27. Confido enim eum modeste et humane acturum, et sequentem propositum meum, et communem vobis fore. 28. Igitur homicida et blasphemus pessime percussus, et ut ipse alios tractaverat, peregre in montibus miserabili obitu vita functus est. 29. Transferebat autem corpus Philippus collactaneus ejus, qui metuens filium Antiochi, ad Ptolemæum Philometorem in Ægyptum abiit.

Mors hæc Antiochi breviter narrata fuit lib. 1. c. 6. sed hic fusius recensetur ad Judæorum ab eo afflictorum consolationem, et ad perpetuum vindictæ divinæ in impios et sacrilegos exemplum.

2. Intraverat enim in eam (provinciam sive regionem et ditionem Persidis) quæ (à primaria ejus urbe sive metropoli) dicitur Persepolis (Græce; nam Hebr. dicitur Elam sive Elymais, ut patet c. 6. l. 1. v. 1. quam Pererius, l. 9. in Daniel. ad illa : *Et sine manu conteretur*, arbitratur fuisse Susan.) q. d. Antiochus ingressus est ditionem Persepolis cum exercitu ipsamque primariam ejus urbem, quæ pariter Persepolis sive Elymais dicebatur, oppugnare aggressus est; sed à civibus ad mœnia concurrentibus repulsus fuit, imo magna suorum clade affectus : *Cives enim recedentem persecuti sunt, ita ut plurimis desideratis fugientis more Babylonem se reciperet*, ait Josephus, l. 12. c. 13.

Et tentavit exspoliare templum] Dianæ, quod est illis regionibus augustissimum, ait Plinius, l. 6. c. 26. 27. Ita Josephus, Polybius, et S. Hieronymus in c. 11. Daniel. v. 36. ex Diodoro : licet Appianus in Syriacis dicat fuisse templum Veneris.

3. Et cum venisset circa Ecbatanam (celeberrimam Persidis civitatem) recognovit (ex nuntiis et litteris ad se missis) quæ erga Nicanorem et Timotheum (duces suos) gesta sunt] à Juda Machabæo, quod scilicet ipse eos prostraverit, ceciderit et fugarit.

4. Se venturum Jerosolymam et congeriem sepulcri Judæorum eam facturum.] Græce quod eam faceret πολυανδριον, id est cœmeterium in quod multorum virorum cadavera congeri solent, q. d.

Antiochus jactavit se suorum cladem à Judæis acceptam ulturum, ac Jerusalem ita funditus eversurum, ut tota urbs futura sit funerum et cadaverum Judaicorum sepulcrum.

5. 6. DEUS ISRAEL PERCUSSIT EUM INSANABILI ET INVISIBILI PLAGA, scilicet acerbissimis viscerum doloribus, eo quod NOVIS CRUCIATIBUS ALIORUM (Machabæorum) TORSERAT VISCERA,] ut sequitur, ac gravissima melancholia et cholera. Addit S. Hieron. loco citato ex Diodoro, eum *quibusdam phantasiis et terroribus versum in amentiam.* Exterius autem percussit eum morbo pediculari, profluvio carnium, fetore intolerabili, ut dicitur v. 9.

7. PRÆCIPIENS ACCELERARI NEGOTIUM (in agitando curru ut cito perveniret Jerosolymam), CONTIGIT ILLUM IMPETU EUNTEM DE CURRU CADERE, ET GRAVI CORPORIS COLLISIONE MEMBRA VEXARI.] Rem fusius probabiliter narrat Gorionides, l. 3. c. 22 : *Contigit autem*, inquit, *cum jam veheretur, et comitaretur exercitum suum, ut currus ejus transiret contra elephantem quemdam, et elephas vociferari inciperet, atque ex barritu ejus equi terrerentur, calcitrarent et subverterent currum, caderetque Antiochus de curru, et confringerentur omnia ossa ejus, siquidem erat homo gravis et crassus.*

9. ITA UT DE CORPORE IMPII VERMES (pediculi) SCATURIRENT.] Hic morbus à medicis vocatur phtiriasis, id est morbus pedicularis, quo vermes hi è corpore ebulliunt, illudque fœdo horrore et intoleranda prurigine erodunt et consumunt. Oritur subinde naturaliter ex delicata dulcique corporis complexione, vel nutritione, aut ex sordibus et putredine, uti fit in pauperibus; sed sæpe supernaturaliter Deus eum infligit superbis, blasphemis, sacrilegis, ac persecutoribus et tortoribus fidelium et sanctorum, uti eum inflixit Herodi Ascalonitæ, qui fuit Christi persecutor et infanticida, teste Josepho, l. 17. c. 8. et ejus nepoti Herodi Agrippæ, eo quod populo sibi acclamanti *vox Dei et non hominis*, applausisset, ac Jacobum Apostolum occidisset, occisurus et Petrum ni Angelus eum liberasset, Actorum 12. 23. et Maximiano Imperatori acri Christianorum tortori, teste Eusebio, l. 8. 18. et Juliano apostatæ, teste Sozomeno, l. 5. c. 8. et Hunerico Wandalorum regi Ariano, cujus truculentam in Orthodoxos sævitiam, indeque Dei vindictam et phtiriasim fuse enarrat Victor Uticensis libris tribus, quos de Wandalica persecutione conscripsit; item Joanni Calvino, utpote hæresiarchæ in Deum Christum et Sanctos blasphemo, uti scribit Bolsecus, nec diffitetur Beza in ejus Vita, qui et plura majoraque addit : *Tam variis*, inquit, *eum et multiplicibus morbis cruciatum fuisse, ut plane sit incredibile; hemicrania scilicet, hæmorroidibus ulcerosis, sanguine excrementitio, quartana, podagra, calculo et colica.* Ita

Sequitur superbos ultor à tergo Deus, ut canit tragœdus, et sæpe occinit S. Scriptura.

12. ET CUM NEC IPSE JAM FETOREM SUUM FERRE POSSET, ITA AIT : JUSTUM EST SUBDITUM ESSE DEO, ET MORTALEM NON PARIA DEO SENTIRE.] Morbis hisce excruciatus superbus Antiochus in se rediit, et seipsum agnovit, quod scilicet stulte se Deum æstimasset, ac Deo vero æquare voluisset, utpote homo Deo, mortalis immortali, infirmus omnipotenti, temporarius æterno, ideoque Deus percussit eum phtiriasi, ut disceret diceretque cum Job, cap. 17 : *Putredini dixi : Pater meus es, mater mea, et soror mea vermibus.* Et cum Davide : *Ego autem sum vermis, et non homo, opprobrium hominum, et abjectio plebis*, psal. 21. Et illud alterius sancti : *Vermis vermem quærit.* Sic ostendit Deus se exaudisse orationem septimi Machabæi martyris, cujus hæc ante triennium in cruciatibus ultima fuit vox, c. 7. v. 37 : *Invocans Deum maturius genti nostræ propitium fieri, teque cum tormentis et verberibus confiteri, quod ipse est Deus solus.* Martyrium enim Machabæorum contigit anno Græcorum 145, Antiochi nono; mors vero ejusdem contigit anno Græcorum 149, ut dictum est l. 1. c. 6. v. 16. qui fuit Antiochi decimus tertius et ultimus.

13. ORABAT AUTEM HIC SCELESTUS DOMINUM A QUO NON ESSET MISERICORDIAM CONSECUTURUS;] quia hæc ejus confessio, pœnitentia et oratio fuit tormentis coacta et extorta, nec ex amore, sed ex servili timore procedebat. Tantum enim orabat Deum ad hoc, ut cruciatibus ab eo immissis liberaretur, non autem eo fine ut vitam mutaret, Deoque vere et sincere serviret. Similis fuit pœnitentia Pharaonis sentientis plagas à Mose inflictas, Exodi 10. 16. et Saülis, 1. Reg. 15. 24 et 30. et Achab Regis Israel, 3. Reg. 21. 29. et Nabuchodonosor, Daniel. 4. 31. licet de ultimo hoc dubitare liceat. Rursum esto Antiochum sincere pœnituisset, et actum veræ contritionis ex amore Dei elicuisset, itaque animam suam salvasset; tamen misericordiam quam petebat, puta liberationem à cruciatibus, non fuisset consecutus. Jam enim fixum decretumque erat Deo ipsum ob immania scelera hisce cruciatibus usque ad mortem punire. Simili modo Esaü licet pœnitens, patris benedictionem et jus primogenituræ deperditum recuperare non potuit; nam ut dicitur Hebr. 12. 17 : *Postea cupiens hæreditare benedictionem, reprobatus est; non enim invenit pœnitentiæ locum, quanquam cum lacrymis inquisisset eam.*

15. ÆQUALES NUNC ATHENIENSIBUS FACTURUM POLLICETUR,] nimirum αυτονομους, ait Josephus, id est suis legibus propriisque institutis libere viventes, ut faciebant Athenienses, licet jam Antiocho et Antiochenis subjecti. Hoc enim summe optare Judæos sciebat Antiochus.

17. SUPER HÆC ET JUDÆUM SE FUTURUM, ET OMNEM LOCUM TERRÆ PERAMBULATURUM, ET PRÆDICATURUM DEI POTESTATEM.] Dixit hæc Antiochus ficte et simulate, quia coactus Dei flagellis : quare, si ea subduxisset Deus, ipse ad ingenium rediisset juxta illud vulgi :

Dæmon languebat, monachus tunc esse volebat.
Ast ubi convaluit, mansit ut ante fuit.

Illudere ergo voluit impius Deo, sed ab eo illusus fuit. Non enim intendebat illa præstare quæ hic dicit et promittit.

18. SED NON CESSANTIBUS DOLORIBUS (SUPERVENERAT ENIM IN EUM JUSTUM DEI JUDICIUM), q. d. Deus justo suo judicio plane decreverat eum ob sacrilegia cruciare usque ad mortem, DESPERANS (de dolorum levamine, et sanitate recuperanda æque ac Dei gratia et salute æterna) SCRIPSIT AD JUDÆOS,] ut iis viventibus filium suum unicum Antiochum Eupatorem sibi successorem relinqueret, eique regnum assecuraret. Sciebat enim se illud eripuisse Demetrio Seleuci senioris fratris sui filio, ac proinde Demetrium, qui

loco sui obses Romæ detinebatur, audita sua morte illico in Asiam advolaturum, ut regnum jure sibi debitum occuparet, ac Eupatorem puerum, ad quem non pertinebat, ab eo excluderet, uti et factum est; nam Demetrius Eupatorem cum Lysia occidit, et regnum sibi vindicavit. Quocirca Antiochus hisce litteris id impedire volens nihil effecit, sed tam ipse quàm filius justo Dei judicio regnum cum vita perdiderunt.

Vide hìc magnificentiam, magnificamque potentiam Dei nostri, qua tumidum et indomabilem Antiochum, qui videbatur sibi, terræ, mari et cœlo imperare, uno viscerum dolore ita sternit, ut non tantum sibi, sed et Judæis, quos plane despexerat, supplex fiat. Sic Pharaonem supplicem fecit Mosi, Saülem Samueli, Nabuchodonosorem Danieli.

20. Maximas agimus gratias.] Græca habent: *Deo ago maximas gratias in cœlo spem habens, et ego languide jacens vestri honoris benevole recordatus sum.*

23. Respiciens autem quod et pater meus, etc., q. d. Sicut pater meus Antiochus Magnus rex prudentissimus, et in vos summe benevolus, teste Josepho, l. 12. c. 3. peregre proficiscens, declaravit hæredem suum, ut si quid humanitus ei contigisset, ille ipsi succederet; sic ego patris exemplum secutus vobis declaro hæredem regni mei meum filium Antiochum Eupatorem, petoque ut in eo fovendo tuendoque vestrum auxilium conferatis.

25. Considerans potentes quosque, et vicinos temporibus insidiantes,] ut si videant regem mortuum putent tempus esse opportunum ad regnum occupandum. Notat suum ex fratre Seleuco nepotem Demetrium, cui jure regnum debebatur, ut dixi v. 18.

26. Memores beneficiorum.] Hìc patet fictio et adulatio Antiochi. Splendide enim mentitur jactans sua in Judæos beneficia, cum in eos omne maleficii genus exercuerit.

27. Sequentem propositum meum,] ut in vos sit benevolus, sicut ego deinceps esse propono. Fingit et simulat benevolentiam, cum fuerit malevolus in Judæos, et hanc patris malevolentiam in Judæos secutus fuit filius Eupator.

Et communem (id est comem, familiarem, affabilem, benignum, benevolum) vobis fore

28. Peregre in montibus] circa Ecbatanam, ut dictum est v. 3. in oppido Tabes, ait S. Hieronymus in c. 11. Danielis. Ibi ergo in montibus Persidis et Mediæ mortuus est Antiochus. Licet enim ipse pergeret Babylonem, ut dictum est lib. 1. c. 6. v. 4. tamen cruciatu crescente, eo pervenire non potuit; sed in montibus obiit. Hic fuit funestissimus exitus Antiochi Epiphanis impii, blasphemi, sacrilegi, athei, et deorum omnium contemptoris, qui proinde expressus fuit Antichristi typus et prodromus.

Porro cavendus est hic error Josephi. Ipse enim, l. 14. c. 17. citans Polybium dicentem Antiochum ob hoc periisse, quod conatus sit Dianæ templum expilare, eum redarguit: *Voluisse enim tantum,* inquit, *ac non etiam perfecisse sacrilegium, non videtur res digna supplicio.* Erras, ô Josephe; nam omnis virtus æque ac vitium, indeque meritum et demeritum in voluntate consistit: actus enim externus in se non est liber, ideoque omnem suam libertatem, ac bonitatem, vel malitiam trahit, et sugit ab interno voluntatis actu bono vel malo. Bonus autem actus quilibet dignus est laude et præmio, malus vero vituperio et supplicio. Verum, si Antiochus periit quod voluerit expilare templum Dianæ, multo magis periit eo quod reipsa exspoliarit templum Dei veri Jerosolymæ, ibique tot et tantas strages ediderit, quot et quantas hucusque audivimus.

CAPUT DECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Judas Machabæus templum ab Antiocho pollutum expurgat. Inde vers. 9. Ant. Epiphani vita functo succedit filius Ant. Eupator, sub quo Ptolemæus Macer justi tenax et Judæorum amicus veneno occiditur. Adhæc v. 14. Gorgias a Judæis profligatur æque ac Idumæi et proditores. Denique v. 24. Machabæus Angelorum ductu prosternit, occiditque Timotheum, Chæream, et Apollonium, Deoque Epinicium concinit.

1. Machabæus autem, et qui cum eo erant, Domino se protegente, templum
quidem et civitatem recepit; 2. aras autem, quas alienigenæ per pla-
teas exstruxerant, itemque delubra demolitus est, 3. et purgato templo,
aliud altare fecerunt; et de ignitis lapidibus igne concepto sacrificia obtu-
lerunt post biennium, et incensum, et lucernas, et panes propositionis
posuerunt. 4. Quibus gestis, rogabant Dominum prostrati in terram, ne
amplius talibus malis inciderent; sed et, si quando peccassent, ut ab
ipso mitius corriperentur, et non barbaris ac blasphemis hominibus traderentur. 5. Qua die

autem templum ab alienigenis pollutum fuerat, contigit eadem die purificationem fieri, vigesima quinta mensis, qui fuit casleu. 6. Et cum lætitia diebus octo egerunt in modum tabernaculorum, recordantes quod ante modicum temporis, diem solemnem tabernaculorum in montibus et in speluncis more bestiarum egerant. 7. Propter quod thyrsos, et ramos virides, et palmas præferebant ei, qui prosperavit mundari locum suum. 8. Et decreverunt communi præcepto et decreto, universæ genti Judæorum, omnibus annis agere dies istos. 9. Et Antiochi quidem, qui appellatus est Nobilis, vitæ excessus ita se habuit. 10. Nunc autem de Eupatore Antiochi impii filio quæ gesta sunt narrabimus, breviantes mala quæ in bellis gesta sunt. 11. Hic enim suscepto regno, constituit super negotia regni Lysiam quemdam, Phœnicis et Syriæ militiæ principem. 12. Nam Ptolemæus, qui dicebatur Macer, justi tenax erga Judæos esse constituit, et præcipue propter iniquitatem quæ facta erat in eos, et pacifice agere cum eis. 13. Sed ob hoc accusatus ab amicis apud Eupatorem, cum frequenter proditor audiret, eo quod Cyprum creditam sibi à Philometore deseruisset, et ad Antiochum Nobilem translatus etiam ab eo recessisset, veneno vitam finivit. 14. Gorgias autem, cum esset dux locorum, assumptis advenis frequenter Judæos debellabat. 15. Judæi vero, qui tenebant opportunas munitiones, fugatos ab Jerosolymis suscipiebant, et bellare tentabant. 16. Hi vero qui erant cum Machabæo, per orationes Dominum rogantes ut esset sibi adjutor, impetum fecerunt in munitiones Idumæorum; 17. multaque vi insistentes, loca obtinuerunt, occurrentes interemerunt, et omnes simul non minus viginti millibus trucidaverunt. 18. Quidam autem, cum confugissent in duas turres valde munitas, omnem apparatum ad repugnandum habentes, 19. Machabæus ad eorum expugnationem, relicto Simone, et Josepho, itemque Zachæo, eisque qui cum ipsis erant satis multis, ipse ad eas, quæ amplius perurgebant, pugnas conversus est. 20. Hi vero qui cum Simone erant, cupiditate ducti, à quibusdam qui in turribus erant, suasi sunt pecunia; et septuaginta millibus didrachmis acceptis, dimiserunt quosdam effugere. 21. Cum autem Machabæo nuntiatum esset quod factum est, principibus populi congregatis, accusavit quod pecunia fratres vendidissent, adversariis eorum dimissis. 22. Hos igitur proditores factos interfecit, et confestim duas turres occupavit. 23. Armis autem ac manibus omnia prospere agendo, in duabus munitionibus plus quam viginti millia peremit. 24. At Timotheus, qui prius à Judæis fuerat superatus, convocato exercitu peregrinæ multitudinis, et congregato equitatu Asiano, advenit quasi armis Judæam capturus. 25. Machabæus autem, et qui cum ipso erant, appropinquante illo, deprecabantur Dominum, caput terra aspergentes, lumbosque ciliciis præcincti, 26. ad altaris crepidinem provoluti, ut sibi propitius, inimicis autem eorum esset inimicus, et adversariis adversaretur, sicut lex dicit: 27. Et ita post orationem, sumptis armis, longius de civitate procedentes, et proximi hostibus effecti, resederunt. 28. Primo autem solis ortu utrique commiserunt; isti quidem victoriæ et prosperitatis sponsorem cum virtute Dominum habentes; illi autem ducem belli animum habebant. 29. Sed, cum vehemens pugna esset, apparuerunt adversariis de cœlo viri quinque in equis, frenis aureis decori, ducatum Judæis præstantes; 30. ex quibus duo Machabæum medium habentes, armis suis circumseptum incolumem conservabant; in adversarios autem tela et fulmina jaciebant, ex quo et cæcitate confusi et repleti perturbatione cadebant. 31. Interfecti sunt autem viginti millia quingenti, et equites sexcenti. 32. Timotheus vero confugit in Gazaram præsidium munitum, cui præerat Chæreas. 33. Machabæus autem, et qui cum eo erant, lætantes obsederunt præsidium diebus quatuor. 34. At hi qui intus erant, loci firmitate confisi, supra modum maledicebant, et sermones nefandos jactabant. 35. Sed cum dies quinta illucesceret, viginti juvenes ex his qui cum Machabæo erant, accensi animis propter blasphemiam, viriliter accesserunt ad murum, et feroci animo incedentes ascendebant; 36. sed et alii similiter ascendentes, turres portasque succendere aggressi sunt, atque ipsos maledicos vivos concremare. 37. Per continuum autem biduum præsidio vastato Timotheum occultantem se, in quodam repertum loco peremerunt; et fratrem illius Chæream et Apollophanem occiderunt. 38. Quibus gestis, in hymnis et confessionibus benedicebant Dominum, qui magna fecit in Israel, et victoriam dedit illis.

PRIOR pars purgati templi, à versu 1. ad 9. ordine temporis collocanda est, l. 1. c. 4. post v. 35. Cætera hujus capitis, imo et capitis 11 ac 15. inserenda sunt l. 1. c. 16. ante v. 18. Purga-

tio enim templi facta à Juda, licet hic post mortem Antiochi Epiphanis narretur, tamen ante eam contigit, nimirum anno Græcorum 148, ut patet l. 1. c. 4. v. 52. Antiochus vero mortuus est anno 149 Græcorum, ut dictum est l. 1. c. 16. v. 16.

3. Et de ignitis lapidibus igne concepto sacrificia obtulerunt.] Per ignitos lapides Salian. et Mariana intelligunt silices et similes, ex quibus inter se collisis facile ignis excutitur in subjectum fomitem, exceptusque accenditur, uti naturalter quotidie facimus. Verum Græce est πυρωσαντες λιθους, id est *ignientes lapides, et ex iis ignem excipientes.* Silices autem collisi non igniuntur, sed scintillas ignis duntaxat emittunt. Quare verius videtur precibus Judæ et sacerdotum ignem è cœlo evocatum ignivisse lapides; indeque sacerdotes ignem accepisse, quo sacrificia cremarentur. Sic enim ante Judam fecerat Nehemias et sic statuerat Deus, Levit. 6. 12. ut igne non communi, sed cœlesti et divino hostiæ cremarentur, atque hac de causa Judas festum dati, vel potius redditi à Deo ignis instituit ut audivimus c. 1. v. 19. et seq. Ita Serar. Sanchez et alii. Sic et Gorionides, l. 3. c. 13: *Cum*, inquit, *composuissent ligna non invenerunt ignem sanctum, sed clamaverunt ad Dominum, et exsiliit ignis è lapide, qui erat altari suppositus, adjicientes ei ligna. Duravit ille ignis ad captivitatem tertiam*, quæ facta est à Tito et Vespasiano, cum templum fuit combustum.

Post biennium.] Inchoandum non à profanatione templi, ut volunt nonnulli (ab hac enim fluxerat triennium), sed à principatu Judæ, ut dixi l. 1. c. 4. v. 54. Ita Serarius, Salianus et alii. Mirum est nonnullos viros doctos hoc biennium computare à morte Antiochi; nam Antiochus post templi purgationem et sacrificationem mortuus est, ut dixi in synopsi capitis.

6. Et cum lætitia diebus octo egerunt in modum Tabernaculorum,] q. d. Celebrarunt fesrum Encæniorum per octo dies eodem ritu et plausu, quo juxta legem celebrant quot annis festum Tabernaculorum die 15 mensis Tisri, idque in gratiarum actionem, eo quod Deus eos urbi Jerosolymæ, suisque domibus restituisset, cum ipsi paulo ante fugientes persecutionem Antiochi in sylvis et montibus delituissent, ibique sibi tuguria et tabernacula è ramis arborum construxissent.

7. Propter quod thyrsos et ramos.] Thyrsi erant frondes et virgulta, quibus milites parta victoria, se suasque hastas et arma vestiebant. Hinc apud Gentiles thyrsus erat hasta aculeata hederis obtecta, quam in Orgiis (sacris) Bacchi quatiebant; unde Bacchus dictus est thyrsigerus.

11. Hic (Antiochus Eupator filius Epiphanis), etc., constituit super negotia regni (id est constituit suum in regimine Vicarium et proregem, sive, ut Græca habent, Protarchum) Lysiam.

12. Nam Ptolemæus, qui dicebatur macer.] Tò *nam* innuit Ptolemæum ante Lysiam negotia regni administrasse; sed per calumniam accusatum de proditione apud Eupatorem gradu suo excidisse. Hic Ptolemæus videtur esse ille idem qui c. 8. 8. vocatur dux Cœlesyriæ et Phœnicis, misitque Nicanorem contra Judam et Judæos; sed mox videns eorum innocentiam, Deumque prò eis pugnare, cœpit Judæis favere et patrocinari; ideoque accusatus fuit apud Eupatorem quasi proditor, quod ab eo ad Judæos defecisse videretur, eo quod eorum causam tueretur.

13. Veneno vitam finivit.] In quibusdam Græcis additur Ptolemæum præ infirmitate animi ultro ad venenum confugisse, sponteque illud hausisse, eo quod calumniam et infamiam proditionis sibi impactam audire et sustinere non posset. Non enim firmi magnique, sed infirmi pusillique est animi frangi hominum dicteriis, ideoque se occidere; fortis enim est hæc omnia viriliter sustinere, et magnanimitate virili superare, juxta illud Martialis :

Fortiter ille facit qui miser esse potest.

Narrat hunc casum Ptolemæi S. Scriptura, ut significet Judæos tanto amico et patrono orbatos fuisse; ideoque novis cum Eupatore bellis implicitos fuisse.

14. Gorgias autem, etc., assumptis advenis.] Advenas vocat milites ex Thracia, Ægypto, Africa aliisque exteris regionibus conscriptos. Unde v. 24. vocantur *exercitus peregrinæ multitudinis.* Indigenæ enim erant Asiatici et Syri.

15. Judæi vero qui tenebant opportunas munitiones fugatos ab Jerosolymis suscipiebant et bellare tentabant,] q. d. Judæi aliquot munitiones Gorgiæ et Antiochianis eripuerunt, in easque admittebant socios suos Judæos, qui Jerosolyma è suis sedibus ab hoste pellebantur : ex quibus multi ad Judam confluentes ejus copias augebant, ut audacter Antiochianos invaderet, et feliciter sterneret, sicut paulo post viginti millia eorumdem prostravit. Ita Sanchez.

Verum pro *Judæi* legendum videtur *Idumæi*, uti legunt Codices Græci : Idumæorum enim munitiones hæ vocantur v. seq. vult enim significare duos Judæorum hostes, Gorgiam scilicet et Idumæos. Sensus ergo est, q. d. Idumæi perpetui Judæorum inimici occuparunt aliquot Judæorum munitiones, in quas suscipiebant Judæorum apostatas et transfugas, nimirum eos qui à Jerosolymis ob apostasiam et scelera ad se profugiebant, atque cum iis *bellare*, et bellum Jerosolymæ et Judæis inferre *tentabant.* Sed Judas Deo invocato in has Idumæorum munitiones armata manu irrupit, et viginti millia interemit, ut sequitur. Ita Serarius, Salianus et alii.

17. Viginti millibus.] Græcus habet *novem millia.*

19. Josepho] Hic est Josephus Judæ, Jonathæ et Simonis frater, de quo c. 8. 22.

20. Hi vero qui cum Simone erant cupiditate (avaritia) ducti, etc., 70 millibus didrachmis (argenti, quæ si Atticæ fuerunt, faciunt aureos 5833; sin hebraicæ, duplo plus) acceptis dimiserunt quosdam (hostium in turribus conclusorum) effugere.

21. Cum autem Machabæo nuntiatum esset, etc., accusavit quod pecunia fratres vendidissent adversariis eorum dimissis.] Salutem enim civium prodit in hostes eorum captos vel jamjam capiendos dimittit; dimissi enim rursum cives invadent, spoliabunt et occident, præsertim ut lytrum, quod pro se solverunt recuperent.

28. Primo autem solis ortu utrique commiserunt (prælium) isti (qui erant cum Juda) quidem victoriæ, et prosperitatis sponsorem cum virtute Dominum habentes.] Deus enim Judæ cum suis oranti indebat certam victoriæ spem, quam augebat virtus, id est probitas, fortitudo,

et generositas Judæ et sociorum, qui parati erant pro Dei lege et cultu dimicare usque ad mortem, statuerantque non nisi victores è prælio discedere; sed vel vincere vel oecumbere. Græce est : *Sponsorem victoriæ et prosperitatis cum virtute habentes refugium ad Dominum;* hæc enim duo, scilicet Dei invocatio et propria virtus; generosusque animi ad pugnam, aliamve rem perficiendam conatus sunt efficacissima remedia, quæ quasi spondent certam victoriam, et felicem Dei eventum.

ILLI (Timotheani Judæorum hostes) AUTEM DUCEM BELLI ANIMUM (Græce θυμον, id est animositatem, iram, superbiam) HABEBANT, quia numero suorum militum præfisi despiciebant paucitatem Judæorum, putabantque se eos ut bolum panis devoraturos; sed Deus stravit eorum animositatem et superbiam, ostenditque victoriam non à numero, sed à favore Dei pendere ac dari.

29. APPARUERUNT ADVERSARIIS VIRI QUINQUE IN EQUIS, FRENIS AUREIS DECORI, DUCATUM JUDÆIS PRÆSTANTES.

30. EX QUIBUS DUO MACHABÆUM MEDIUM HABENTES, ARMIS SUIS CIRCUMSEPTUM INCOLUMEM CONSERVABANT; IN ADVERSARIOS AUTEM TELA, ET FULMINA JACIEBANT, EX QUO ET CÆCITATE CONFUSI, ET REPLETI PERTURBATIONE CADEBANT.] Erant hi quinque Angeli pro Juda et populo fideli jussu Dei dimicantes. Sic Angeli pugnarunt pro Theodosio contra Eugenium, dum militum ejus tela in ipsosmet jacientes retorserunt, teste Theodoreto, l. 5. c. 24. Sic pro S. Wenceslao, ut habet ejus Vita, duellante cum Radislao Duce Curimense pugnavit Angelus Ducemque perculit, ut prostratus veniam vitamque peteret. Sic pro Constantino Magno certarunt Angeli, qui, ut ait Panegyr. 6, *flagrabant verendum nescio quid umbone corusci, et cœlestium armorum lux terribilis ardebat. Tales enim venerant ut tui crederentur. Hæc ipsorum sermocinatio, hoc inter audientes ferebant : Constantinum petimus, Constantino imus auxilio.* Plura exempla recenset Serarius hîc, pag. 676.

32. TIMOTHEUS VERO CONFUGIT IN GAZARAM.] Gorionides censet esse *Gazam*, sed alii cum Serario hæc duo distinguunt. Vide hîc assiduas Judæ victorias illi à Deo concessas, præsertim quibus occidit 20 millia Timotheanorum, sicut paulo ante occiderat viginti millia Idumæorum, ac tandem ipsum Thimotheum cum Chærea et Apollophane interemit.

35. VIGINTI JUVENES ACCENSI ANIMIS OB BLASPHEMIAM.] Vide hîc quid efficiat juvenum animus et ardor. Vide rursum quàm stultum et periculosum sit hostium animos et iras subsannando et blasphemando irritare et accendere.

Sic Alexander Magnus, uti narrat Curtius sub finem l. 7. obsidens petram abscissam et abruptam, quam Arimazes Sogdianus cum triginta millibus armatorum insidebat, petensque ut se dederet ab eo irrisus fuit, rogatusque volarene posset? quo scommate ictus Alexander : Ostendam, inquit, proxima nocte Macedones etiam volare; quare trecentos juvenes maximis præmiis et promissis accendit, ut à tergo per loca inaccessa noctu in petram scanderent, cum ipse à fronte, qua via patebat, petram invaderet. Juvenes accensi in petram maximis laboribus penetrarunt memores istius dicti Alexandri : *Nihil tam alte natura constituit, quo virtus non possit eniti.* Quare perculsus Arimazes se cum propinquis Alexandro dedidit, qui omnes verberibus affectos sub ipsis radicibus petræ crucibus jussit affigi.

37. IN QUODAM REPERTUM LOCO,] Græce *lacu.*

CAPUT UNDECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

JUDAS ET JUDÆI DUCE ANGELO STERNUNT INGENTEM LYSIÆ EXERCITUM. QUARE LYSIAS CUM EIS PACEM INIT. HINC V. 16. ET SEQ. RECENSENTUR TAM LYSIÆ QUAM ANTIOCHI EUPATORIS ÆQUE AC ROMANORUM LITTERÆ AD JUDÆOS HAC DE RE DATÆ.

1. SED parvo post tempore, Lysias procurator regis, et propinquus, ac negotiorum præpositus, graviter ferens de his quæ acciderant, 2. congregatis octoginta millibus, et equitatu universo, veniebat adversus Judæos, existimans se civitatem quidem captam Gentibus habitaculum facturum, 3. templum vero in pecuniæ quæstum, sicut cætera delubra Gentium, habiturum, et per singulos annos venale sacerdotium : 4. nusquam recogitans Dei potestatem, sed mente effrenatus, in multitudine peditum, et in millibus equitum, et in octoginta elephantis confidebat. 5. Ingressus autem Judæam, et appropians Bethsuræ, quæ erat in angusto loco, ab Jerosolyma intervallo quinque stadiorum, illud præsidium expugnabat. 6. Ut autem Machabæus, et qui cum eo erant, cognoverunt expugnari præsidia, cum fletu et lacrymis rogabant Dominum, et omnis turba simul, ut bonum angelum mitteret ad salutem Israel. 7. Et ipse primus Machabæus, sumptis armis, cæteros

adhortatus est simul secum periculum subire, et ferre auxilium fratribus suis. 8. Cumque pariter prompto animo procederent, Jerosolymis apparuit præcedens eos eques in veste candida, armis aureis hastam vibrans. 9. Tunc omnes simul benedixerunt misericordem Dominum, et convaluerunt animis: non solum homines, sed et bestias ferocissimas, et muros ferreos parati penetrare. 10. Ibant igitur prompti, de cœlo habentes adjutorem, et miserantem super eos Dominum. 11. Leonum autem more impetu irruentes in hostes, prostraverunt ex eis undecim millia peditum, et equitum mille sexcentos: 12. universos autem in fugam verterunt, plures autem ex eis vulnerati nudi evaserunt. Sed et ipse Lysias turpiter fugiens evasit. 13. Et quia non insensatus erat, secum ipse reputans, factam erga se diminutionem, et intelligens invictos esse Hebræos, omnipotentis Dei auxilio innitentes, misit ad eos: 14. promisitque se consensurum omnibus quæ justa sunt, et regem compulsurum amicum fieri. 15. Annuit autem Machabæus precibus Lysiæ, in omnibus utilitati consulens: et quæcumque Machabæus scripsit Lysiæ de Judæis, ea rex concessit. 16. Nam erant scriptæ Judæis epistolæ à Lysia quidem hunc modum continentes:

Lysias populo Judæorum salutem. 17. Joannes et Abesalom, qui missi fuerant à vobis, tradentes scripta, postulabant ut ea, quæ per illos significabantur, implerem. 18. Quæcumque igitur regi potuerunt perferri, exposui: et quæ res permittebat, concessit. 19. Si igitur in negotiis fidem conservaveritis, et deinceps bonorum vobis causa esse tentabo. 20. De cæteris autem per singula verbo mandavi, et istis, et his qui à me missi sunt, colloqui vobiscum. 21. Bene valete. Anno centesimo quadragesimo octavo, mensis Dioscori die vigesima et quarta.

22. Regis autem epistola ista continebat: Rex Antiochus Lysiæ fratri salutem. 23. Patre nostro inter deos translato, nos volentes eos, qui sunt in regno nostro, sine tumultu agere, et rebus suis adhibere diligentiam, 24. audivimus Judæos non consensisse patri meo ut transferrentur ad ritum Græcorum, sed tenere velle suum institutum, ac propterea postulare à nobis concedi sibi legitima sua. 25. Volentes igitur hanc quoque gentem quietam esse, statuentes judicavimus templum restitui illis, ut agerent secundum suorum majorum consuetudinem. 26. Bene igitur feceris, si miseris ad eos, et dexteram dederis: ut cognita nostra voluntate, bono animo sint et utilitatibus propriis deserviant.

27. Ad Judæos vero regis epistola talis erat:

Rex Antiochus Senatui Judæorum, et cæteris Judæis salutem. 28. Si valetis, sic estis ut volumus: sed et ipsi bene valemus. 29. Adiit nos Menelaüs, dicens velle vos descendere ad vestros, qui sunt apud nos. 30. His igitur, qui commeant usque ad diem trigesimum mensis Xanthici, damus dextras securitatis, 31. ut Judæi utantur cibis et legibus suis, sicut et prius: et nemo eorum ullo modo molestiam patiatur de his quæ per ignorantiam gesta sunt. 32. Misimus autem et Menelaüm, qui vos alloquatur. 33. Valete. Anno centesimo quadragesimo octavo, Xanthici mensis quinta decima die.

34. Miserunt autem etiam Romani epistolam, ita se habentem:

Quintus Memmius et Titus Manilius, legati Romanorum, populo Judæorum salutem. 35. De his, quæ Lysias cognatus regis concessit vobis et nos concessimus. 36. De quibus autem ad regem judicavit referendum, confestim aliquem mittite, diligentius inter vos conferentes, ut decernamus sicut congruit vobis: nos enim Antiochiam accedimus. 37. Ideoque festinate rescribere, ut nos quoque sciamus cujus estis voluntatis. 38. Bene valete. Anno centesimo quadragesimo octavo, quinta decima die mensis Xanthici.

1. Lysias procurator regis (Ant. Eupatoris, qui patri Ant. Epiphani jam mortuo puer successerat, et à Lysia educabatur regebaturque), et propinquus,] id est consanguineus sive *cognatus*, ut dicitur v. 35. Lysias audiens à Juda cæsa esse castra, tam Gorgiæ quàm Timothei, novum conscripsit exercitum 80 millium peditum cum equitatu universo et 80 elephantis, quibus se Judæos et Judæam devoraturum sperabat. Sed Judas Deum invocans Angelum impetravit, quo duce tota Lysiæ castra cecidit.

3. Templum vero in pecuniæ quæstum.] Destinabat Lysias magnum vectigal templo imponere, ac dona templo oblata, vel tota vel magna ex parte fisco regio addicere, et in suos usus convertere, uti delubris Gentilium à tyrannis fieri solet. Hæc autem, et plurima, et pretiosissima erant. Templum enim erat opulentissimum.

VENALE SACERDOTIUM,] se scilicet Pontificatum quotannis magno pretio Judæis venditurum.

6. CUM FLETU ET LACRYMIS ROGABANT DOMINUM, etc., UT BONUM ANGELUM MITTERET AD SALUTEM ISRAEL,] uti miserat Mosi, Gedeoni, Manue. Hoc enim Mosi promiserat, Exodi 23. 20. dicens: *Ecce ego mitto Angelum meum, qui præcedat te, et custodiat.* Vide ibi dicta: ibi enim omnes Angelorum visiones et opitulationes Hebræis præstitas recensui.

8. APPARUIT PRÆCEDENS EOS EQUES IN VESTE CANDIDA, ARMIS AUREIS HASTAM VIBRANS.] Fuit hic S. Michael Israelis protector, aut certe Angelus inferioris ordinis à Michaele missus ad Judæorum auxilium, ut quasi dux castra præiret, ac Judæ et Judæis animos adderet, hostes vero metu et formidine percelleret, uti reipsa fecit. Hinc præcessit specie equitis cataphracti aureis armis hastam vibrans vestitus candidis. Candor enim Angelorum puritatem, splendorem, lætitiam, immortalitatem, victoriam et gloriam significat, ut dixi Ecclesiast. 9. 8. ad illa: *Omni tempore sint vestimenta tua candida.*

9. CONVALUERUNT ANIMIS (ingentes validosque sumpsere animos, videntes Angelum armatum quasi ducem suum præire. Sciebant enim Angelum esse invincibilem, et ab Angelo solo tota castra hostium posse prosterni, uti ab eo prostrata fuerunt 185 millia militum Sennacherib sub Ezechia. Quare ductu Angeli certi de victoria animose processerunt ad prælium), NON SOLUM HOMINES, SED ET BESTIAS FEROCISSIMAS (elephantes) ET MUROS FERREOS PARATI PENETRARE.] Angelo enim nil est impenetrabile, nil invincibile, nil impossibile; imo nil arduum et difficile. Angelus ergo hos animos et ardores Judæ et Judæis injecit, quibus ipsi accensi castra Lysiæ numerosissima, et fortissima illico ut paleas disjecerunt et dissiparunt. Nil enim est tam arduum quod militum ardor non perfringat. Quocirca Vegetius docet duces debere vel maxime hos ardores in militibus excitare et accendere; inde enim certa existit spes omenque victoriæ. Additque duci solerter investigandum esse quid de prælii successu sentiant milites pugnaturi, ut si felicem fore augurentur, pugnet; si infelicem, cesset à pugna. Audi Vegetium, lib. 3. cap. 12: *Ipsa die qua certaturi sunt milites, quid sentiant, diligenter convenit explorare. Nam fiducia vel formido ex vultu, verbis, incessu, motibusque cernitur. Nec confidas, si tyro prælium cupit; inexperto enim dulcis est pugna, et noveris te oportere differre si exercitati bellatores metuerint dimicare. Monitis tamen et oratione ducis exercitui virtus crescit et animus: præcipue si futuri certaminis talem acceperin trationem, qua sperent se facile ad victoriam perventuros. Tunc inimicorum ignavia, vel error ostendendus est: vel si ante à nobis superati sunt commemorandum. Dicendum etiam quibus militum mentes in odium adversariorum, ira et indignatione moveantur.*

11. LEONUM AUTEM MORE IMPETU IRRUENTES IN HOSTES PROSTRAVERUNT EX EIS UNDECIM MILLIA, ET EQUITUM 1600.] Prælium hoc aliud et diversum est ab eo quod narratum est l. 1. cap. 4. unde ibidem alius cæsorum numerus recensetur. Leones enim sunt impavidi et terribiles: unde teste Plinio clausis oculis in venabula, enses et hastas irruunt, omniaque disjiciunt et rumpunt. Tales fuere hîc Judas et Judæi juxta illud Jacobi vaticinium, Gen. 49. 9: *Catulus Leonis Juda; ad prædam, fili mi, ascendisti: requiescens accubuisti ut leo, et quasi leæna quis suscitabit eum?* Licet enim Judas non esset de tribu Juda, cui à patre Jacobo hoc oraculum datum est, sed ex tribu Levi; tamen ipse loco Judæ erat dux omnium Judæorum, ad quos hoc oraculum pertinet.

Tropol. Cum te invadit Lysias, id est diabolus, suggeritque motus iræ, superbiæ, libidinis, etc., resiste et occurre illi ut leo, statimque eum fugabis. Diabolus enim coram animosis et resolutis est pavidus ut formica; timidis vero et hæsitantibus terribilis est leo. Unde S. Gregorius, l. 4. mor. c. 17. illud Job. 4: *Tigris periit eo quod non haberet prædam*, explicans juxta Septuag. qui pro *Tigris* vertunt *Mirmicolion*, id est formica-leo, *quod*, inquit, *est animal adversum formicis, easque frumenta gestantes interficit, interfectasque consumit*, hoc ipsum mystice applicans diabolo: *Recte*, inquit, *mirmicolion, id est leo et formica dicitur: formicis enim, ut diximus, leo est; volatilibus formica, quia nimirum antiquus hostis sicut contra consentientes fortis est, ita contra resistentes debilis. Si enim ejus suggestionibus assensus præbetur, quasi leo tolerari nequaquam potest; si autem resistitur, quasi formica atteritur. Aliis ergo leo est, aliis formica; quia crudelitatem illius carnales mentes vix tolerant, spiritales vero infirmitatem illius pede virtutis calcant.*

13. ET QUIA NON INSENSATUS ERAT,] sed sensatus et prudens Lysias, hinc facile ex tanta clade suorum cognovit Deum per Angelum pro Judæis pugnare, ideoque eos esse insuperabiles. Quocirca ab eis pacem petiit et obtinuit.

19. SI FIDEM (id est fidelitatem tum hujus fœderis, tum subjectionis quam regibus Antiochis quasi regibus Asiæ et Syriæ promisistis, et alias præstitistis), CONSERVAVERITIS, ET DEINCEPS BONORUM VOBIS CAUSA ESSE TENTABO,] id est ego pariter vestris commodis studebo, vobisque multa bona et beneficia mea commendatione apud regem Eupatorem procurabo.

20. DE CÆTERIS AUTEM (articulis à vobis propositis) PER SINGULA VERBO MANDAVI, ET ISTIS (scilicet Joanni et Abesalomo à vobis missis) ET HIS QUI A ME MISSI SUNT (id est meis legatis, quos cum vestris ad vos mitto) COLLOQUI VOBISCUM,] ut vobiscum de singulis transigant, et per omnia satisfaciant.

21. ANNO 148.] Dices: Hoc anno 148 Græcorum vivebat et regnabat adhuc Ant. Epiphanes; quomodo ergo hæ litteræ ab Ant. Eupatore ejus filio, quasi jam post mortem patris regnante, datæ scribuntur? mortuus est enim Epiphanes anno 149 Græcorum, ut dictum est lib. 1. cap. 6. 16.

Resp. annos Græc. dupliciter computari; primo ab anno duodecimo post mortem Alexandri Magni, idque à mense Martio, quia illo anno, qui fuit conditæ Romæ 442, et Olympiadis 117, teste Eusebio, Ptolem. S. Hieron. Josepho, Dione, Appiano et aliis, illoque mense Martio Seleucus victo Antigono minoris Asiæ rege, totius Asiæ sibi diadema imposuit.

Hoc computu annos Græcorum, sive Seleucidarum, numerant Judæi, ideoque liber primus

Machabæorum eodem usus est æque ac Ægyptii, eaque de causa hi anni Græcorum vocantur, nunc *Judaici*, nunc *Macedonici*, nunc *Alexandrini*.

Secundo, anni Græcorum sesquianno tardius inchoantur, forte quod eo tempore Seleucus ex Asia minore triumphans redierit in Asiam majorem sive Syriam, unde hic annorum computus vocatur *Syriacus, Chaldaicus* et *Antiochenus*. Hoc ergo secundo computu incipiunt hi anni anno 13 à morte Alexandri mense septimo Tisri, qui nostro Septembri respondet, id est sesquianno serius quàm priores Judaici sive Alexandrini. Hoc computu utitur liber secundus Machab. Unde hoc loco annnm 149 Græc. quo lib. 1. cap. 6. 16. dicuntur obiisse Antiochus, vocat 148 Græc. quia annus, qui computu Audaico et Alexandrino erat 149, idem ille computu Antiocheno, sive Chaldaico erat 148. Ita Salianus, Serarius et alii. Aliter respondet Scaliger, scilicet fuisse annum 148, si annum inchoes à Nisan, id est Martio : rursum eumdem annum fuisse 149 Græc. si annum inchoes à Tisri, id est Septembri.

Mensis Dioscori,] Græce Διος Κορινθιου, id est Jovis Corinthii. Hic mensis inter ordinarios Græcorum menses non reperitur, unde Scaliger et Salianus putant eum fuisse embolimæum, sive intercalarem. Verum id recte confutat Serarius, qui censet *Dioscorum* esse Dysrium, qui respondet nostro Martio, quo solent reges ad bella procedere.

22. Rex Antiochus Lysiæ fratri salutem.] Lysias erat tutor regis. Mirum ergo quod rex, qui, ut ait Appian. puer novennis erat, eum non vocat patrem potius quàm fratrem; sed id studio fecit rex, vel potius regis scriba, ut apud Judæos regis pueritiam dissimularet, ne ob eam ab ipsis despiceretur: quasi ergo jam grandior et maturior Lysiam vocat fratrem, non patrem. Adde,: Lysiam non vocat patrem, quia mox Ant. Epiphanem vocat patrem suum, unde subdit:

23. Patre nostro inter deos (Gorionides *inter Angelos*) translato.] Fingebant Gentiles regum adulatores, eos post mortem in deorum numerum referri. Hinc in funere regum et imperatorum fiebat eorum apotheosis, sive inter deos relatio, quæ quibus cæremoniis apud Romanos fieret, eleganter describit Herodian. initio l. 4. ubi inter alia, ait, aquilam ex rogo evolare solitam, quæ animam Cæsaris in cœlum ad deos veheret. Verum impius Ant. Epiphanes ob sua scelera et sacrilegia inter deos non cœli, sed inferni, puta inter dæmones, translatus est.

24. Judæos, etc., postulare a nobis concedi sibi legitima sua,] ut scilicet eis liceat vivere suis legibus et ritibus in sua fide, et cultu unius Dei, ne cogantur more gentium vivere et colere earumdem deos et idola.

25. Judicavimus templum restitui illis.] Jam Judas et Judæi armis recuperarant templum, illudque expugarant. Rex tamen illud sibi hîc arrogat, ut suam in Judæos potestatem æque ac liberalitatem ostendat, cum revera templum iis non restituat, sed restitutionem jam factam probet et confirmet.

26. Dexteram dederis,] id est, si data Judæis dextera (hic enim est ritus ineundi fœderis) cum eis fœdus sanxeris. Porro aliud est hoc fœdus ab eo quod cum iisdem Judæis iniit Lysias et Antiochus, cap. 13. vers. 23. et seq. et l. 1. cap. 6. ubi occasione Philippi rebellantis et Antiochiam occupantis, ut eum debellet, Lysias nomine regis pacem à Judæis petiit et obtinuit. Unde colligas hoc fœdus non diu durasse, sed mox renovato bello ruptum fuisse, patebit cap. sequenti.

Sic Turca cum Christianis facile init pacem, dum urgetur bello Persico, aliove simili; at eo sopito, facile occasionem pacis rumpendæ invenit, si bellum sibi pace utilius arbitretur.

29. Adiit nos Menelaus (non ille pseudo-pontifex et Judæorum proditor, de quo cap. 4. vers. 34. et seq. ut volunt nonnulli, sed alius Judæorum ad regem et Lysiam legatus. Ita Salianus et alii) dicens velle vos descendere ad vestros qui sunt apud nos,] ut scilicet visitetis Judæos vestros cognatos et amicos, qui apud me in Syria degunt.

30. Eis igitur qui commeant usque ad diem 30 mensis Xanthici (qui Dysrium proxime sequitur, et respondet nostro Aprili) damus dextras securitatis.] Dat ergo rex Judæis 15 dies securitatis (nam die 15 ejusdem Xanthici scriptæ sunt hæ regis litteræ, ut patet v. 33), quibus libere in Syriam descendant; quia necdum pax inter eum et Judæos erat conclusa, sed de ea per legatos cum Judæis tractabatur: ea vero conclusa, liberum erat Judæis quovis tempore in Syriam commeare.

31. Nemo eorum ullo modo molestiam patiatur de his quæ per ignorantiam gesta sunt.] Αμνεςιον, sancit rex eorum, quæ hucusque inter suos et Judæos hostiliter gesta fuerant, ut ea quasi per ignorantiam admissa excusata, imo obliterata habeantur.

32. Misimus (id est remisimus) autem et Menelaum (à vobis ad me missum), qui vos alloquatur, referatque ea, quæ mecum tractavit, meaque sensa et dicta vobis renuntiet.

Miserunt autem etiam Romani epistolam,] puta legati qui à Romanis ad Antiochum mittebantur, qui illi præciperent ut naves, quas supra numerum à Senatu Romano præscriptum habebat, succenderet et elephantes interficeret, ut Romanis novi belli metum vel suspicionem adimeret, uti narrat Appianus, et ex eo Sigonius ad annum urbis 591. Hi ergo Romanorum legati miserunt pariter ad Judæos epistolam, qua significabant ut si quas alias justas pacis cum Antiocho conditiones cuperent, eas ad se perscriberent: se enim curaturos ut Antiochus eis subscribat. Romani enim, ut recte observat Salianus, facile supplicibus omnibus injuste vexatis aderant, quæ fuit prima origo potentiæ ipsorum, et incrementi in Sicilia, in Hispania, in Græcia, in Asia, in Africa et ubique gentium, ut hactenus Romanæ Historiæ decursus ostendit. Cum ergo Judæi ad Romanorum legatos, qui per id tempus in Syria erant, se contulissent, et fortasse jam tum amicitiam eorum ac societatem ambire se ostendissent, petierunt ut quæ à Lysia concedebantur, confirmarent, aliaque nonnulla in suæ gentis gratiam cum rege transigerent.

CAPUT DUODECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

DUCES ANTIOCHI EUPATORIS NON OBSTANTE PACE JUDÆOS EXAGITANT ; JOPPENSES DUCENTOS IN MARE MERGUNT ; JAMNIENSES SIMILIA DESTINANT , SED JUDAS UTROSQUE TRUCIDAT ET SUCCENDIT , ARABES SUPERAT , TIMOTHEUM PROFLIGAT , URBES CASPHIN ET EPHRON EXPUGNAT , GORGIAM FUGAT , AC TANDEM V. 39. PRO SUIS , QUI IN ACIE CECIDERANT , CURAT SACRIFICARI OFFERENDO DUODECIM MILLIA DRACHMARUM.

1. His factis pactionibus, Lysias pergebat ad regem, Judæi autem agriculturæ
operam dabant. 2. Sed hi qui resederant, Timotheus , et Apollonius
Gennæi filius, sed et Hieronymus, et Demophon super hos, et Nicanor
Cypriarches, non sinebant eos in silentio agere, et quiete. 3. Joppitæ
vero tale quoddam flagitium perpetrarunt : rogaverunt Judæos, cum qui-
bus habitabant, ascendere scaphas, quas paraverant, cum uxoribus et
filiis, quasi nullis inimicitiis inter eos subjacentibus. 4. Secundum com-
mune itaque decretum civitatis, et ipsis acquiescentibus, pacisque causa nihil suspectum haben-
tibus : cum in altum processissent, submerserunt non minus ducentos. 5. Quam crudelitatem
Judas in suæ gentis homines factam ut cognovit, præcepit viris, qui erant cum ipso : et invocato
justo judice Deo, 6. venit adversus interfectores fratrum, et portum quidem noctu succendit,
schaphas exussit, eos autem, qui ab igne refugerant, gladio peremit. 7. Et cum hæc ita egis-
set, discessit quasi iterum reversurus, et universos Joppitas eradicaturus. 8. Sed cum cogno-
visset et eos, qui erant Jamniæ, velle pari modo facere habitantibus secum Judæis, 9. Jam-
nitis quoque nocte supervenit, et portum cum navibus succendit : ita ut lumen ignis appareret
Jerosolymis à stadiis ducentis quadraginta. 10. Inde cum jam abiissent novem stadiis, et iter
facerent ad Timotheum, commiserunt cum eo Arabes, quinque millia viri et equites quingenti.
11. Cumque pugna valida fieret, et auxilio Dei prospere cessisset, residui Arabes victi, pete-
bant à Juda dextram sibi dari, promittentes se pascua daturos, et in cæteris profuturos.
12. Judas autem, arbitratus vere in multis eos utiles, promisit pacem : dextrisque acceptis,
discessere ad tabernacula sua. 13. Aggressus est autem et civitatem quamdam firmam, ponti-
bus murisque circumseptam, quæ à turbis habitabatur Gentium promiscuarum, cui nomen
Casphin. 14. Hi vero qui intus erant, confidentes in stabilitate murorum, et apparatu alimo-
niarum, remissius agebant, maledictis lacessentes Judam, et blasphemantes, ac loquentes
quæ fas non est. 15. Machabæus autem, invocato magno mundi Principe, qui sine
arietibus et machinis temporibus Jesu præcipitavit Jericho, irruit ferociter muris : 16. et capta
civitate per Domini voluntatem, innumerabiles cædes fecit, ita ut adjacens stagnum stadiorum
duorum latitudinis, sanguine interfectorum fluere videretur. 17. Inde discesserunt stadia sep-
tingenta quinquaginta, et venerunt in Characa ad eos, qui dicuntur Tubianæi, Judæos :
18. et Timotheum quidem in illis locis non comprehenderunt, nulloque negotio perfecto
regressus est, relicto in quodam loco firmissimo præsidio. 19. Dositheus autem et Sosipater,
qui erant duces cum Machabæo, peremerunt à Timotheo relictos in præsidio, decem millia
viros. 20. At Machabæus, ordinatis circum se sex millibus, et constitutis per cohortes, ad-
versus Timotheum processit, habentem secum centum viginti millia peditum, equitumque duo
millia quingentos. 21. Cognito autem Judæ adventu, Timotheus præmisit mulieres, et filios,
et reliquum apparatum, in præsidium, quod Carnion dicitur : erat enim inexpugnabile, et
accessu difficile propter locorum angustias. 22. Cumque cohors Judæ prima apparuisset, timor
hostibus incussus est, ex præsentia Dei, qui universa conspicit, et in fugam versi sunt alius ab

alio, ita ut magis à suis dejicerentur, et gladiorum suorum ictibus debilitarentur. 23. Judas autem vehementer instabat puniens profanos, et prostravit ex eis triginta millia virorum. 24. Ipse vero Timotheus incidit in partes Dosithei et Sosipatris : et multis precibus postulabat ut vivus dimitteretur, eo quod multorum ex Judæis parentes haberet ac fratres, quos morte ejus decipi eveniret. 25. Et cum fidem dedisset restituturum se eos secundùm constitutum, illæsum eum dimiserunt propter fratrum salutem. 26. Judas autem egressus est ad Carnion, interfectis viginti quinque millibus. 27. Post horum fugam et necem, movit exercitum ad Ephron civitatem munitam, in qua multitudo diversarum gentium habitabat; et robusti juvenes pro muris consistentes fortiter repugnabant : in hac autem machinæ multæ, et telorum erat apparatus. 28. Sed, cum Omnipotentem invocassent, qui potestate sua vires hostium confringit, ceperunt civitatem : et ex eis qui intus erant, viginti quinque millia prostraverunt. 29. Inde ad civitatem Scytharum abierunt, quæ ab Jerosolymis sexcentis stadiis aberat. 30. Contestantibus autem his qui apud Scythopolitas erant, Judæis, quod benigne ab eis haberentur, etiam temporibus infelicitatis quod modeste secum egerint : 31. gratias agentes eis, et exhortati etiam de cætero erga genus suum benignos esse, venerunt Jerosolymam die solemni septimanarum instante. 32. Et post Pentecosten abierunt contra Gorgiam præpositum Idumææ. 33. Exivit autem cum peditibus tribus millibus, et equitibus quadringentis. 34. Quibus congressis, contigit paucos ruere Judæorum. 35. Dositheus vero quidam de Bacenoris eques, vir fortis, Gorgiam tenebat : et, cum vellet illum capere vivum, eques quidam de Thracibus irruit in eum, humerumque ejus amputavit : atque ita Gorgias effugit in Maresa. 36. At illis, qui cum Esdrin erant, diutius pugnantibus et fatigatis, invocavit Judas Dominum adjutorem et ducem belli fieri: 37. incipiens voce patria, et cum hymnis clamorem extollens, fugam Gorgiæ militibus incussit. 38. Judas autem collecto exercitu venit in civitatem Odollam : et, cum septima dies superveniret, secundum consuetudinem purificati, in eodem loco sabbatum egerunt. 39. Et sequenti die venit cum suis Judas, ut corpora prostratorum tolleret, et cum parentibus poneret in sepulcris paternis. 40. Invenerunt autem sub tunicis interfectorum de donariis idolorum, quæ apud Jamniam fuerunt, à quibus lex prohibet Judæos : omnibus ergo manifestum factum est ob hanc causam eos corruisse. 41. Omnes itaque benedixerunt justum judicium Domini, qui occulta fecerat manifesta. 42. Atque ita ad preces conversi, rogaverunt ut id quod factum erat delictum oblivioni traderetur. At vero fortissimus Judas hortabatur populum conservare se sine peccato, sub oculis videntes quæ facta sunt pro peccatis eorum qui prostrati sunt. 43. Et facta collatione, duodecim millia drachmas argenti misit Jerosolymam offerri pro peccatis mortuorum sacrificium, bene et religiose de resurrectione cogitans. (44. Nisi enim eos qui ceciderant resurrecturos speraret, superfluum videretur et vanum orare pro mortuis;) 45. et quia considerabat quod hi, qui cum pietate dormitionem acceperant, optimam haberent repositam gratiam. 46. Sancta ergo et salubris est cogitatio pro defunctis exorare, ut à peccatis solvantur.

1. Judæi autem agriculturæ operam dabant.] Addit Gorionides, l. 3. cap. 17, pacem et quietem Judæorum durasse per octo menses : interea Judam Machabæum in quosdam perduelles Judæos animadvertisse : Judæos et Macedonas in pluribus Judææ urbibus, maxime ad littus maris, simul habitasse, et negotia exercuisse; sed *Joppitas et Jamnienses* ea occasione perfide usos, in exitium et excidium Judæorum.

2. Sed hi qui resederant (in Judæa) Timotheus et Apollonius, sed et Hieronymus et Demophon super hos (ita legendum cum Romanis et Græcis, non *superbus*, ut legunt Dionysius et Em. Sà), et Nicanor Cypriarches non sinebant eos in silentio agere et quiete.] Quinque hi duces Antiochi occupabant multas Judææ urbes, ut Joppen et Jamniam, de quibus v. 3. et seq.; ac Judæos, non obstante pace cum Lysia jam inita, infestare pergebant : tum quia huic rei assueverant, et ad hoc ab Antiocho collocati jam pridem erant in Judæa, ut eam vel attererent, vel tutam sibi subjicerent, ideoque semper Judæis fuere infensi et infesti; tum quia ex prædis Judæorum vivebant. Denique miles pacem non amat, utpote qui in bello spoliis et rapinis se ditet : quare cùm post bellum initur pax, Duces summe laborare debent, ut militem contineant, aliove bello, vel labore occupent, ne in seditionem versus, præsertim si stipendia ei plene non sint persoluta, ipsas Ducis regiones expilet et vastet, aut ad hostem transfugiat, aut novum sibi principem creet, ut in historiis sæpe factum legimus, et hoc ævo reipsa vidimus. Quocirca Veget. lib. 2. de Re mil. c. 23. docet assiduo labore, vel dimicandi, vel sagittas jaciendi, vel fodiendi, vel currendi, vel castra muniendi, etc., occupandum et exer-

citandum esse militem, ne murmuret et rebellet, aut prædas agat, aut iners et imbellis fiat; *atque ab hac exercitatione*, inquit, *exercitus nomen accepit.* Additque : *Juniores quidem et novi milites manè et post meridiem ad omne genus exercebantur armorum. Veteres autem et eruditi sine intermissione semel in die exercebantur in armis. Neque enim longitudo ætatis, aut annorum numerus artem bellicam tradit, sed continua exercitationis meditatio : post quanta volueris stipendia inexercitatus miles semper est tyro.* Causam subjicit : *Nam et velocitas usu ipso acquiritur corporis, et scientia feriendi hostem, seque protegendi, præsertim si gladiis cominus dimicatur. Illud vero majus est, ut servare ordines discant.* Subdit deinde alia militum exercitia : *Ad palum quoque, vel sudes juniores exerceri percommodum est, cum latera, vel pedes, aut caput petere punctim cæsimque condiscunt. Saltus quoque et ictus facere pariter assuescant, insurgere tripudiantes in clypeum, rursusque subsidere, nunc gestiendo provolare cum saltu, nunc cedentes in terga resilire. Missilibus etiam palos ipsos procul ferire meditentur, ut et ars dirigendi, et dextræ virtus possit accrescere.* Et sub finem hæc addit : *Cæteris autem diebus, si nives tantum pluviæque cessarent, exerceri cogebantur in campo ; ne intermissa consuetudine animi militum debilitarentur et corpora. Sylvam cædere, portare onera, transilire fossas, natare in mari sive fluminibus, gradu pleno ambulare, vel currere etiam armatos cum sarcinis suis, frequentissimè convenit, ut quotidiani laboris usus in pace, difficilis non videatur in bello. Sive ergo legio, sive auxilia fuerint, exerceantur assidue.*

3. Ascendere scaphas,] quasi in mare piscaturi, vel lusuri, vel in insulam aliquam vicinam recreationis ergo trajecturi.

4. Secundum commune itaque decretum civitatis.] Tota ergo civitas decreverat hac fraude mergere Judæos ; quare tota ut rea à Juda Machabæo, v. 7, exitio fuit addicta.

5. Præcepit viris] ut arma caperent, et fratrum cædem ulciscerentur.

7. Discessit quasi iterum reversurus et universos Joppitas eradicaturus.] Græca addunt Judam hoc repentino impetu urbem utpote munitam occupare non potuisse ; quare portum invasisse, scaphas exussisse, et quotquot aderant interfecisse ; itaque abiisse cum voluntate redeundi cum arietibus et balistis, ad urbem expugnandam et exterminandam.

9. Jamnitis quoque nocte supervenit, et portum cum navibus succendit, ita ut lumen ignis appareret Jerosolymis a stadiis 240.] Jamnia enim distabat à Jerosolymis stadiis 240, id est decem leucis Gallicis, sive triginta milliaribus Italicis : stadium enim est octava pars milliaris Italici, sive mille passuum, nimirum continens 125 passus : hæc enim est octava pars mille passuum.

Porro milites Judæ in vicinis Jamniæ locis delubra idolorum expilarunt, indeque donaria suffurati sunt, quod lege erat vetitum, ut audiemus v. 30.

10. Commiserunt (prælium) cum eo Arabes,] qui Græce vocantur *Nomades*, id est pascendis gregibus occupati : eorum enim opes sunt pecudes et pecora, quibus omnes provincias successivè depascuntur : νεμειν enim est pascere.

13. Casphin] urbs est quam Adrichom. collocat in tribu Dan juxta Jamniam ; sed hic locus indicat eam longe ulterius ad meridiem versus Arabiam sitam fuisse. Ita Salianus.

14. Remissius agebant.] Græce αναγωγοτερον ερχωντο, quod Vatab. vertit : *Pervicaciores se exhibebant.* Αναγωγος enim est contumax, pervicax, indomitus, intractabilis, indoctus, qui disciplina caruit, ac remisse et laxe educatus est; ideoque petulantior, dissolutior, intemperantior, procacior evasit. Remissa enim et mollis educatio facit contumaces, juxta illud Eccl. 30. 8: *Equus indomitus evadit durus, et filius remissus evadit præceps. Remissius* ergo *agebant*, id est voluptatibus suis dediti negligebant et despiciebant Judam, eique petulanter insultabant, eo quod muris suis præsiderent, putarentque se esse inexpugnabiles.

15. Irruit ferociter muris] eos quatiens, et sternens per incussum arietem vel balistam. Gorionides tamen asserit Judam portas oblinivisse pice, ac spinas è deserto ad easdem aggessisse, itaque incensa porta in urbem penetrasse, ac tandem in urbe stragem edidisse tantam, ut stagnum latum quoquoversus per duo stadia fluxerit sanguine, quasi aqua.

17. Inde discesserunt stadia 750,] quæ faciunt 93 milliaria Italica cum sex stadiis, hoc est leucas Gallicas fere triginta.

Et venerunt in Characa ad eos, qui dicuntur Tubianæi, Judæos.] Salianus censet locum hunc Characa dictum, eo qnod naturali, aut arte facto insigni vallo munitus esset : χαραξ enim est vallum.

Tubianæi dicti sunt à loco *Tubin* quem incolebant, de quo lib. 1. c. 5. 13. Quare impertinens est quod scribit Rabanus, et ex eo D. Thom. (si tamen hujus commentarii in Machab. est auctor) : *Audivi*, inquit, *quemdam Hebræum disserentem Tubianæos Judæos illos nuncupari, qui ex alienigenis convocati in adjutorium Judæ venerunt, et dictos Tubianæos, quasi alienis tubis conductos.* Tubianæi enim erant Hebræi, non Latini : quare non à *tubis*, sed à *Tubin* dicti, forte ab Hebr. טוב *tob*, id est bonus, quasi Timotheus Judæos, qui ab egregia bonitate nomen acceperunt, sit persecutus ; ideoque à Juda repressus. Ita Sanchez.

20. Equitumque 2500.] Græca habent 1500; sed viginti millia peditum facile requirebant 2500 equites. Ita Vatab. Salianus et alii.

21. Præsidium (arx sive locus munitus) quod Carnion dicitur, ac proinde diversum ab urbe quæ *Carnaim*, id est duorum cornuum, sive bicornis dicitur, de qua lib. 1. c. 5. Aliud ergo est prælium, quod hîc ; aliud, quod ibi narratur. Si quis tamen idem esse velit, contentiosum funem cum eo non traham, imo omnibus ritè consideratis hæc sententia mihi æque ac Saliano videtur probabilior.

22. Timor hostibus incussus est ex præsentia Dei.] Ex iis quæ dicta sunt cap. 10, 29 et 30 et c. 11. 8. suspicari licet Michaelem Synagogæ, hoc est Judæ et Judæorum protectorem vel per se, vel per Angelos sibi subditos et Judæ, ac Judæorum custodes Timotheanis hostibus Judæorum visibiliter terribili et minaci vultu apparuisse : imo in eos horrifico impetu irruisse, itaque eis terrorem, fugam, amentiam et interitum attulisse. Ita Salianus : unde mox Judas Angeli ope occidit 30 millia, ut dicitur v. 23; ipsum vero Timotheum vivum cepit v. 24.

24. Ipse vero Timotheus incidit in partes Dosithei et Sosipatris (qui erant duces Judæ Machabæi cum eo et pro eo pugnantes), et multis precibus postulabat ut vivus dimitteretur, eo quod multorum ex Judæis parentes haberet ac fratres (captivos et in potestate sua), quos morte ejus decipi (forte legendum *despici*, Græce enim est ἀλογηθῆναι, id est negligi vertit Vatabl.) eveniret,] q. d : Si me despicitis et occiditis, mei pariter Judæos vestros, quos captivos detinent, despicient, et in mei sanguinis vindictam eos occident.

25. Et cum fidem dedisset restituturum se eos secundum constitutum,] id est juxta promissum et pactum.

26. Judas autem egressus est ad Carnion.] Græca addunt : *et Atergatειον*, quod erat fanum Deæ Syrorum dictæ Atargate, ad quod proinde quasi ad asylum multi hostium profugerent; ideoque Judas eò contendit, ac fanum profanavit et profugos occidit ad 25 millia. Audi de hac Dea veteres. Plin. l. 5. c. 23 : *Hieropolis*, inquit, *Syris vocatur Magog, ibi prodigiosa Atargatis; Græcis autem Derceto dicta, colitur.* Strabo, l. 16. in fine, ait Atargatam corrupto à barbaris vocabulo dici Atharam, quam Ctesias, inquit, Derceto vocavit. Athenagoras in Apologia ait hanc Derceto matrem fuisse Semiramidis, lascivam mulierem et homicidam, quæ, ut scribit Diodorus in lib. 3, filiam ex lascivo adolescente susceperit; Venere matre sua lenocinante, filiam columbis nutriendam dederit, ipsa se pudore flagitii in stagnum abjecerit, ubi in piscem versa fuerit, et filia in columbam. Quare, inquit, Syri piscibus abstinent, et templum in stagni littore constituerunt; Derceto facie quidem formosæ mulieris, reliqua parte piscis simulacrum coluerunt.

27. Movit exercitum ad Ephron.] Græca addunt : *in qua habitabat* (habitare solebat, nam jam erat absens) *Lysias* tutor Ant. Eupatoris; ideoque ad eam magnus fuit variarum Gentium confluxus : qua de causa in eam sæviit Judas. Hanc primo expugnavit Judas anno Græc. 148, vivente adhuc Ant. Epiph. lib. 1. c. 5; deinde vero eamdem reflorescentem cepit anno Græc. 149, vel 150 sub Ant. Eupatore; imo Salianus contendit eamdem esse expugnationem hanc hujus capitis cum illa quæ recensita est, l. 1. c. 5. Nam ibi quoque contra Timotheum pugnatur contra Carnaim, à Carnaim pergitur ad Ephron, inde ad Bethsan, quæ à Græcis dicta est Scythopolis. Quare ea quæ lib. 1. c. 5. dicuntur usque ad v. 8. gesta esse sub Ant. Epiphane; quæ vero à v. 8. ad finem narrantur gesta esse sub Ant. Eupatore, licet Script. brevitatis studio hæc non distinguat, nec tempora duorum regum assignet, idque satis est verisimile.

29. Inde ad civitatem Scytharum (quæ inde dicta est *Scythopolis*) quæ ab Jerosolymis sexcentis stadiis aberat,] quæ faciunt 75 milliaria Italica, quorum quodque continet mille passus; hujus enim milliaris octava pars est stadium, utpote continens 125 passus, ut dixi superius. Porro Scythæ hanc urbem restaurarunt et inhabitarunt. Sita est cis Jordanem in tribu Manasse, eratque Decapoleos maxima. Vide Adrichomium.

31. Venerunt Jerosolymam die solemni septimanarum instante.] Intelligit festum Pentecostes, quod dicitur *septimanarum*, quia post septem septimanas, sive post 49 dies à Paschate celebratur proximo die quinquagesimo, Lev. 23. 18.

Vide hìc celeritatem Judæ Machabæi, qui instar fulminis omnia pervasit. Nam unius circiter mensis spatio (scilicet à mense Xantico, hoc est Aprili de quo c. 11. v. ult. usque ad finem Maii, quo Pentecosten illo anno celebrabant), variis in locis cecidit supra centum millia hostium; nimirum ex castris Timoth. v. 23. cecidit triginta millia, ex incolis Carnion v. 26. millia 25, ex Ephron v. 28. totidem. Adde innumeros Joppitas et Jamnienses ab eo cæsos v. 6 et 9, et Arabes v. 10, et incolas Casphin v. 16. quos ita trucidavit, ut stagnum duorum stadiorum sanguine fluere videretur.

33. Exivit autem cum peditibus tribus millibus, et equitibus 400.] *Exivit* nimirum Judas contra Gorgiam : hujus enim longe numerosior erat exercitus. Ita Vatab. Salianus et alii. Unde colligas subinde Judam præter pedites habuisse equites, sed paucos.

35. Dositheus vero quidam de Bacenoris,] scilicet castris, qui nimirum ad Bacenoris militiæ Ducis castra pertinebat, eumque ut miles sequebatur. Patet ex Græeo, licet Gorionides et ex eo Serarius censeant hunc Dositheum fuisse Ducem exercitus, de quo v. 19. qui Bacenoris fuerit filius, vel nepos.

36. At illis qui cum Esdrin erant diutius pugnantibus.] *Esdrin* fuit unus è Judæ ducibus, qui cum diuturna pugna fatigarentur, Judas ardenti animo et voce invocans Deum, hostes fudit et pugnæ finem imposuit. Male ergo codex Basil. pro *Esdrin* ponit *Gorgiam* hostem Judæ.

37. Incipiens voce patria,] non quasi Judas aliàs Græce sit locutus; hìc vero Hebraice, quæ lingua ipsi erat patria, sed patria, id est animosa, confidenti, forti, excelsa, generosa, clamosa, ut verum decebat Judam, et Judæum, invocans Deum, robur ab eo impetravit, quo hostes illico prosterneret; unde explicans subdit : Et cum hymnis clamorem extollens fugam Gorgiæ militibus incussit. Vide quæ de voce patria dixi, c. 7. v. 8 et 27.

38. Purificati] à sanguinis hostium effusione et cadaverum contactu.

39. Sequenti die (scilicet prima post sabbatum, quæ nobis est Dominica) venit cum suis Judas ut corpora prostratorum (inter quos erant nonnulli è fortissimis Assamonæis, ait Gorionides) tolleret, et cum parentibus poneret in sepulcris paternis.] Hic enim est honor, qui militibus cæsis debetur; hoc ultimum est pietatis officium, nimirum ut corpora eorum religiosè sepeliantur, adeo ut apud Romanos aliosque Gentiles sepulturam negligere, vel negare etiam hosti ingens fuerit ignominia, inhumanitas et barbaries. Unde Q. Curtius, l. 5 : *Vix ullum*, inquit, *tam solemne munus in bello, quam humandi suos.*

40. Invenerunt autem sub tunicis (Græca addunt : ἑκάστου, id est *uniuscujusque*) interfectorum de donariis idolorum, quæ apud Jamniam fuerunt (ut dixi, v. 9.) a quibus lex prohibet, jubens ea comburi ad abominationem idolorum et idololatriæ. Sic enim sancit Deut. 7. 25 : *Sculptilia eorum igne combures, non concupisces argentum et aurum, de quibus facta sunt; neque assumes ex eis tibi quidquam, ne offendas, propterea quod abominatio est Domini Dei tui.*

Nec inferes quidpiam ex idolo in domum tuam, ne fias anathema, sicut et illud est; quasi spurcitiam detestaberis, et velut inquinamentum ac sordes abominationis habebis, quia anathema est.

OMNIBUS ERGO MANIFESTUM FACTUM EST OB HANC CAUSAM EOS CORRUISSE,] quia soli illi corruerant, qui hæc donaria abstulerant, ut patet ex Græco; cæteri vero illæsi et vivi erant. Hinc collige admirandas et cœlestes fuisse Judæ victorias, utpote incruentas, in quibus nemo suorum cæderetur nisi ipse per furtum, aliudve scelus culpam suæ cædis dedisset, Deique offensi custodiam et protectionem à se avertisset. Unde hactenus non legimus Judam post prælium cæsorum corpora sepelivisse, quia scilicet nemo eorum occubuerat. Discant hîc milites à rapinis et criminibus abstinere. Sic enim Deus eos conservabit, imo victores efficiet; victoriam enim subinde aufert unius vel paucorum scelus, uti abstulit furtum Achan, Josue cap. 7.

42. ROGAVERUNT UT ID QUOD FACTUM ERAT DELICTUM OBLIVIONI TRADERETUR.] Græce: *perfecte deleretur.* Supponebant ergo cæsos ante mortem de furto pœnituisse, ejusque partem præcipuam scilicet culpam per contritionem delevisse: quare alteram partem scilicet reatum pœnæ post hanc vitam in Purgatorio luendæ tantum restare, qui per sacrificia expiandus erat, ut peccatum perfecte deleretur, itaque ipsorum animæ à pœnis Purgatorii exemptæ ad limbum patrum sive ad sinum Abrahæ transferrentur.

Adde nonnullorum peccatum hîc non fuisse mortale, sed veniale, tum quia aliqui, utpote rudes et milites, ignorabant legem vetantem hæc idolorum furta, aut certe putabant eam tantum obligare sub veniali; tum quia nonnulli erant in gravi, vel extrema necessitate, in quibus sibi putabant licitum furari ad vitam servandam, tum quia aliqui parum admodum rapuerant, quos materiæ levitas à mortali excusabat. Nam expresse, v. 45, ait eos *cum pietate* obdormitionem (id est mortem) accepisse. Erant ergo in statu gratiæ. Denique justum et pium erat ut Judas cum suis æstimaret, et speraret nonnullos ex iis, vel venialiter tantum peccasse, vel si mortaliter, pœnituisse, antequam expirarent; ideoque preces et suffragia pro defunctis fieri solita eis adhibuisse, uti etiamnum peccatoribus ea adhibet Ecclesia. Omni enim ratione, et modo quo potest fidelium animas adjuvare, et pœnis eximere satagit. Hoc enim exigit pietas, et charitas, ipsaque communio Sanctorum.

AT VERO FORTISSIMUS (Græce γενναιος, id est generosus) JUDAS HORTABATUR POPULUM CONSERVARE SE SINE PECCATO], eo quod fortitudo eorum consisteret in innocentia et justitia; Deus enim innocentes et justos conservabat in præliis, faciebatque victores; nocentes vero et rapaces sinebat vinci et occidi, uti hîc factum esse ipsimet oculis suis videbant, ut sequitur.

43. DUODECIM MILLIA DRACHMAS ARGENTI (quæ faciunt *mille aureos*, si drachmæ fuerunt Atticæ; sin Hebraicæ, faciunt *bis mille aureos*, quibus multæ hostiæ pro peccato coemi et offerri poterant) MISIT (Judas quasi Pontifex) JEROSOLYMAM OFFERRI PRO PECCATIS MORTUORUM.]Hinc ergo liquet Judam Pontificem credidisse Purgatorium, in quo animæ post hanc vitam à culpis expientur. Hæc enim fuit fides Synagogæ et priscorum Judæorum æque ac modernorum, ut patet ex eorum Ritualibus, Commentariis et scriptis, quæ citant Serarius hîc, Genebr. Bellar. et alii scribentes de Purgatorio. Idipsum clare patet ex illo Tobiæ, 4. 18: *Panem tuum et vinum tuum super sepulturam justi constitue.* Vide ibi dicta.

BENE ET RELIGIOSE (Græce αςειος, id est urbane, eleganter, pulchre, scite, probe) DE RESURRECTIONE COGITANS.] Urbanum enim, civile, honestum et probum est suos cives vita functos precibus juvare, ut ad beatam resurrectionem, quæ omnis elegantiæ, pulchritudinis et gloriæ plenissima est, resurgant.

44. NISI ENIM EOS QUI CECIDERANT RESURRECTUROS SPERARET, SUPERFLUUM VIDERETUR ET VANUM ORARE PRO MORTUIS.] Dices: Non foret vanum hoc, quia anima, quæ est immortalis, à pœnis liberaretur per preces; esto corpus non resurgeret. Resp. quia anima est immortalis, hinc exigit corporis resurrectionem. Anima enim naturaliter ad corpus propendet, sicut forma ad materiam. Quare violentus foret status animæ, si in æternum duraret sine corpore. Quocirca hæc duo, scilicet animæ immortalitas et corporis resurrectio, ita connexa sunt, ut qui ponit creditque unum, ponat credatque et alterum; ac qui tollit negatque unum, tollat negetque et alterum.

45. QUI CUM PIETATE (id est in statu gratiæ certantes, et dimicantes pro vera fide, pietate et cultu DEI) DORMITIONEM ACCEPERANT,] id est occubuerant. Mors enim in Script. vocatur somnus per analogiam et similitudinem; mors enim est quasi longus somnus, somnus vero est quasi brevis mors; sed maxime mors vocatur somnus ob spem resurrectionis, in qua quasi è somno evigilabimus ad vitam æternam.

46. SANCTA ERGO ET SALUBRIS (Græce ευσεβης, id est pia) EST COGITATIO PRO DEFUNCTIS EXORARE UT A PECCATIS (id est à pœnis peccatorum SOLVANTUR.] Hoc est epiphonema Scriptoris Canonici, quod finem Synagogæ priscæ de Purgatorio et suffragiis pro animabus in eo detentis clare astruit. Hæc ergo fuit fides Ecclesiæ ab omni ævo certa et indubitata.

Sanctum ergo est sacrificium pro defunctis, quia sancte Deo sancto immolatur. Idem est pium, tum in animas, quas horrendis Purgatorii cruciatibus ignibusque liberat; tum in cœlites beatosque, quorum numerum, indeque lætitiam et gloriam adauget; tum in Ecclesiam, cui novos apud Deum patronos et advocatos conciliat; tum in ipsummet sacrificantem, cui animæ ab ipso liberatæ vicariam gratiam rependent, orantes Deum assidue pro ejus salute. Quare valde pium et utile est crebro orare pro defunctis, idque oranti multa conciliat bona: uti docte ostendit noster Mart. de Roa, libello hac de re edito.

Audi S. August. lib. 1: *In Machabæorum,* inquit, *libris legimus oblatum pro mortuis sacrificium; sed et si nusquam in Scripturis veteribus legeretur, non parva est universæ Ecclesiæ quæ in hac consuetudine claret auctoritas, ubi in precibus sacerdotis, quæ Domino Deo ad ejus altare funduntur, locum suum habet, etiam commendatio mortuorum.* Et Damascenus Orat. pro defunctis: *Animadvertite,* inquit, *quid Scriptura sacra de Juda Machabæo memoriæ prodiderit, ni-*

mirum eum, in Sion regis magni civitate, cum populum, cui præerat, ab exteris hostibus cæsum et truncatum vidisset, sinusque eorum excutiens, condita in ipsis idola comperisset, statim expiandi hujusce sceleris causa, Domino ad misericordiam prompto atque propenso, pro unoquoque eorum munera obtulisse, in eaque re summæ pietatis et charitatis munere perfunctum esse. Unde etiam factum est ut divina Scriptura, quemadmodum omnibus aliis nominibus, ita hoc quoque nomine summis eum laudibus evexerit, ac mirifice commendarit.

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Ant. Eupator, duce Lysia, bellum contra Judam instaurat cum 110 millibus peditum et 5 millibus equitum, ac Menelaum pseudo pontificem ex alto præcipitat. Eupatori v. 10. Judas sese opponit, ac invocato Deo noctu castra ejus ingressus multos cecidit. Inde v. 18. Eupator Bethsuram obsidet, et deditione occupat. Denique v. 22. confligens cum Juda victus est : unde audiens rebellare Philippum, pacem a Juda poposcit et obtinuit.

1. Anno centesimo quadragesimo nono, cognovit Judas Antiochum Eupatorem venire cum multitudine adversus Judæam, 2. et cum eo Lysiam procuratorem et præpositum negotiorum, secum habentem peditum centum decem millia, et equitum quinque millia, et elephantos viginti duos, currus cum falcibus trecentos. 3. Commiscuit autem se illis et Menelaus : et cum multa fallacia deprecabatur Antiochum, non pro patriæ salute, sed sperans se constitui in principatum. 4. Sed Rex regum suscitavit animos Antiochi in peccatorem : et suggerente Lysia hunc esse causam omnium malorum, jussit (ut eis est consuetudo) apprehensum in eodem loco necari. 5. Erat autem in eodem loco turris quinquaginta cubitorum, aggestum undique habens cineris : hæc prospectum habebat in præceps. 6. Inde in cinerem dejici jussit sacrilegum, omnibus eum propellentibus ad interitum. 7. Et tali lege prævaricatorem legis contigit mori, nec terræ dari Menelaum. 8. Et quidem satis juste : nam quia multa erga aram Dei delicta commisit, cujus ignis et cinis erat sanctus, ipse in cineris morte damnatus est. 9. Sed rex mente effrenatus veniebat, nequiorem se patre suo Judæis ostensurus. 10. Quibus Judas cognitis, præcepit populo ut die ac nocte Dominum invocarent, quo, sicut semper et nunc, adjuvaret eos : 11. quippe qui lege, et patria, sanctoque templo privari vererentur ; ac populum, qui nuper paululum respirasset, ne sineret blasphemis rursus nationibus subdi. 12. Omnibus itaque simul id facientibus, et petentibus à Domino misericordiam, cum fletu et jejuniis, per triduum continuum prostratis, hortatus est eos Judas ut se præpararent. 13. Ipse vero cum senioribus cogitavit, prius quam rex admoveret exercitum ad Judæam, et obtineret civitatem, exire, et Domini judicio committere exitum rei. 14. Dans itaque potestatem omnium Deo mundi creatori, et exhortatus suos ut fortiter dimicarent, et usque ad mortem pro legibus, templo, civitate, patria et civibus starent, circa Modin exercitum constituit. 15. Et dato signo suis Dei victoriæ, juvenibus fortissimis electis, nocte aggressus aulam regiam, in castris interfecit viros quatuor millia, et maximum elephantorum cum his qui superpositi fuerant : 16. summoque metu ac perturbatione hostium castra replentes, rebus prospere gestis, abierunt. 17. Hoc autem factum est die illucescente, adjuvante eum Domini protectione. 18. Sed rex, accepto gustu audaciæ Judæorum, arte difficultatem locorum tentabat : 19. et Bethsuræ, quæ erat Judæorum præsidium munitum, castra admovebat ; sed fugabatur, impingebat, minorabatur. 20. His autem, qui intus erant, Judas necessaria mittebat. 21. Enuntiavit autem mysteria hostibus Rhodocus quidam de Judaico exercitu, qui requisitus comprehensus est et conclusus. 22. Iterum rex sermonem habuit ad eos qui erant in Bethsuris : dextram dedit, accepit, abiit ; 23. commisit cum Juda, superatus est. Ut autem

cognovit rebellasse Philippum Antiochiæ, qui relictus erat super negotia, mente consternatus, Judæos deprecans, subditusque eis, jurat de omnibus quibus justum visum est: et reconciliatus obtulit sacrificium, honoravit templum, et munera posuit. 24. Machabæum amplexatus est, et fecit eum à Ptolemaide usque ad Gerrenos ducem et principem. 25. Ut autem venit Ptolemaidam, graviter ferebant Ptolemenses amicitiæ conventionem, indignantes ne forte fœdus irrumperent. 26. Tunc ascendit Lysias tribunal, et exposuit rationem, et populum sedavit, regressusque est Antiochiam; et hoc modo regis profectio et reditus processit.

Hoc caput collocandum est lib. 1. c. 6. v. 28; ibi enim usque ad finem capitis fuse narrantur eadem, quæ hîc. Unde colligas alium hujus libri secundi, alium libri primi fuisse auctorem, ut liquet ex diversitate narrandi.

2. PEDITUM 110 MILLIA, EQUITUM 5 MILLIA, ET ELEPHANTOS 22.] Dices: lib. 1. cap. 6. v. 30, numerantur centum millia peditum et 20 equitum, ac 32 elephanti. Resp. variis diebus varius fuit copiarum numerus; nunc enim aliæ accedebant, nunc veteres missæ aliò abscedebant.

3. COMMISCUIT AUTEM SE ILLIS ET MENELAUS,] qui ab Ant. Epiphane constitutus erat Judæorum pseudopontifex, petens ab Eupatore Epiphanis filio, ut hunc Pontificatum, et consequenter Principatum (tunc enim Pontifex simul erat princeps) sibi confirmaret. Vide dicta cap. 4. v. 23 et ult.

4. SED REX REGUM (Deus) SUSCITAVIT ANIMOS ANTIOCHI IN PECCATOREM (id est in apostatam et patriæ proditorem Menelaum, ut indignans eum pro meritis castigaret) SUGGERENTE LYSIA HUNC ESSE CAUSAM OMNIUM MALORUM,] id est, omnium seditionum et bellorum, quæ Judæi movebant Antiocho, eo quod Menelaum pseudopontificem insolentem et sacrilegum pati non possent. Ita Josephus.

JUSSIT (UT EIS EST CONSUETUDO) APPREHENSUM IN EODEM LOCO NECARI,] puta ex alta turri præcipitari. Sic enim Syri solebant proditores, sacrilegos et scelestos plectere, de quo plura vers. seq.

5. ERAT AUTEM IN EODEM LOCO TURRIS 50 CUBITORUM AGGESTUM UNDIQUE HABENS CINERIS.] Videtur Interpres noster aliud habuisse Græcum exemplar; nam modernum sic habet: *Est autem eo in loco turris 50 cubitorum, plena cinere, aggestam habens in fundo cineris copiam. Hæc autem instrumentum habebat rotundum undique præceps in cinerem; hic sacrilegii reum, et quorumdam aliorum malorum principem, sive excessum habentem, omnes protrudunt in interitum.* Tigurina sic: *Eo in loco plena pulvere 50 cubitorum turris erat, quæ machinam habebat circumversatilem, in pulverem undique declivem. Ibi eum, qui damnatus esset sacrilegii, aut qui aliud quodcumque malum insigne patrasset, omnes protrudebant ad interitum.*

Hoc supplicii genus adinvenit Darius Ochus rex Persarum, ut plecteret conjurationis auctores quos se ferro non occisurum juraverat. Nam ut ait Valer. Max. lib. 9. cap. 2: *Septum altis parietibus locum cinere complevit, suppositoque ligno, prominente benigno cibo et potione, exceptos in eo collocabat, ex qua somno sopiti in illam insidiosam congeriem decidebant.* Idem docet Ovidius in Ibin.

Utque necatorum Dareii fraude secundi,
Sic sua succendens devoret ossa cinis.

6. INDE IN CINEREM DEJICI JUSSIT SACRILEGUM.] Vide hîc justam congruamque talionis pœnam à Deo vindice Menelao inflictam: fecit enim eum cineribus profanis obrui et sepeliri, eo quod ipse cineres altaris Dei dispersisset, et suis sacrilegiis contaminasset, uti expresse dicitur v. 8.

9. SED REX (Ant. Eupator) MENTE EFFRENATUS (indignans et furens in Judæos sibi rebellantes) VENIEBAT NEQUIOREM (truculentiorem) SE PATRE SUO (Ant. Epiphane crudelissimo) JUDÆIS OSTENSURUS.

10. QUIBUS JUDAS COGNITIS PRÆCEPIT POPULO UT DIE AC NOCTE DOMINUM INVOCARENT,] per triduum ut sequitur. Ecce hîc est præludium, et quasi origo litaniæ publicæ, sive orationis continuæ, tam noctu quàm diu per 40, imo 72 horas. Hæc fuere arma spiritualia Judæ, quibus semper de hostibus triumphavit.

14. DANS ITAQUE POTESTATEM OMNIUM DEO,] q. d. Judas se suosque committens, et resignans Dei quasi omnium Domini beneplacito, noctu invasit castra Antiochi, ut vel vinceret, vel pro Deo et patria occumberet, prout Deus voluisset.

15. ET DATO SIGNO SUIS DEI VICTORIÆ,] q. d. Judas suis hoc dedit militare signum, sive tesseram, nimirum *Deus victor*, vel *Dei victoria*, vel *Deus adjutor.* Hoc enim signum quasi omen victoriæ suis dare solebat, ut patet c. 8. v. 23. Unde Judas Deo duce mox cecidit quatuor millia hostium, cæterosque perculit, ut de obitu cogitarent.

18. SED REX ACCEPTO GUSTU AUDACIÆ JUDÆORUM, cum scilicet gustasset, id est sensisset, et reipsa expertus esset Judæ audaciam, qua cum paucis in castra sua irrumpere, et quatuor millia trucidare ausus fuerat, veritus ne plura et majora auderet, à vi conversus ad astum ARTE DIFFICULTATEM LOCORUM TENTABAT,] id est per solertiam, dolum et proditionem difficiliora ad expugnandum Judææ loca occupare tentabat. Quocirca

19. BETHSURÆ, etc., CASTRA ADMOVEBAT, SED FUGABATUR, IMPINGEBAT, MINORABATUR.] Vatabl. *atterebatur*, tum fame, tum morbis, tum ab armis obsessorum æque ac Judæ in eum ex improviso irruentium. Bethsura erat arx munitissima in petra et rupe sita (*Bethsur* enim Hebr. idem est quod *domus petræ*); unde Joseph. lib. 13. cap. 9. Bethsuram ait fuisse locum totius Judææ munitissimum. Erat ad meridiem Jerosolymæ ab ea distans quinque stadiis, hoc est 624 passibus, ut eam contra Idumæorum aliorumque hostium incursiones defenderet. Quare Antiochus Bethsuram vi expugnare non potuit, præsertim cum Judas adesset, et obsessis assidue alimenta et subsidia submitteret, ut sequitur.

21. ENUNTIAVIT AUTEM MYSTERIA (hoc est arcana, sive secreta) HOSTIBUS RHODOCUS :] probabiliter Salianus opinatur mysteria hæc fuisse secretas quasdam vias, et modos quibus alimenta Bethsuræis suggerebantur, quæ perfidus Rhodocus hostibus patefecerit, transfugere ad eos destinans ; sed re patefacta, inquisitus inventusque, in carcerem conjectus est. Id ita esse colligitur ex sequenti versu.

22. ITERUM REX SERMONEM HABUIT AD EOS QUI ERANT IN BETHSURIS : DEXTRAM DEDIT, ACCEPIT, ABIIT,] q. d. Rex primo allocutus milites Bethsuræ, ut se dederent ab eis repulsus fuit, eo quod Judas per occultas vias obsessis alimenta subministraret. At ubi has vias per Rhodocum proditorem Antiochus agnovit, et obstruxit, iterum milites allocutus eos jam fame laborantes ad deditionem inflexit.

23. COMMISIT (prælium) CUM JUDA : SUPERATUS EST,] q. d. Antiochus, capta Bethsura, perrexit ad vicinam Jerosolymam ; sed ibi à Juda repulsus ėt superatus est, vide dicta l. 1. c. 6. v. 51. Ita Sanchez, licet Salianus hæc referat ad quatuor millia in castris Antiochi à Juda v. 15. cæsa, antequam caperetur Bethsura.

UT AUTEM COGNOVIT REBELLARE PHILIPPUM,] cui Ant. Epiphanis moriens annulum et diadema tradiderat, filiumque Eupatorem cum regno commiserat. Hic audiens Lysiam tutorem esse Eupatoris, et regnum administrare, utrique rebellavit, et Antiochiam occupavit. Quare Lysias ut eum Antiochiæ obsideret, caperetque et occideret, pacem cum Juda et Judæis petiit, et impetravit. Vide dicta lib. 1. cap. 6. v. 14 et 55.

JUDÆOS DEPRECANS SUBDITUSQUE EIS.] Vatabl. liberalius rem exaggerans sic vertit : *Perturbatus suppliciter se summisit Judæis, juravit in quascumque conditiones, pacem iniit, sacrificium fecit, honorem detulit templo, locum benignitate prosecutus est, et Machabæum amplexatus est*, etc.

24. ET FECIT EUM (Judam) A PTOLEMAIDE USQUE AD GERRENOS (id est Gerrasenos) DUCEM ET PRINCIPEM.] Græce : *Reliquit Judam belli ducem à Ptolemaide usque ad Gerrhenorum principatum*, ut nomine Antiochi quasi prorex illas regiones administraret.

25. UT AUTEM VENIT PTOLEMAIDAM, GRAVITER FEREBANT PTOLEMENSES AMICITIÆ CONJUNCTIONEM, INDIGNANTES NE FORTE FOEDUS IRRUMPERENT.] Græce : *Indignabantur pro eo quod irrita facere voluerant fœdera ;* quod nonnulli sic exponunt : q. d. Ptolemenses indigne ferebant quædam ab Antiocho concessa Judæis, ob quæ ipsi Ptolemenses voluerant fœdera pacis irrita facere. Sed hic sensus non consentit cum Latina vulgata, quæ plane metum rumpendi fœderis Judæis attribuit, q. d. Ptolemenses indignabantur hoc fœdus ab Antiocho cum Judæis initum, ac præsertim Judæ Machabæo, quasi proregi se ab eo subjectos fuisse, eo quod metuerent ne Judas et Judæi jam potentiores facti insolescerent, ac fœdus cum rege initum abrumperent, atque sese quoque et vicinas regiones, utpote jam Judæ subditas, secum eidem rebellare compellerent. Erant enim Ptolemenses Judæorum hostes, ut patet ex eo quod ipsi Jonatham Judæ fratrem per proditionem captum cum suis occiderint, ut dictum est lib. 1. cap. 12. 48.

62. TUNC ASCENDIT LYSIAS TRIBUNAL (quasi suggestum altum et elevatum, ex quo ab omnibus videri et audiri posset), ET EXPOSUIT RATIONEM cur hoc fœdus initum esset, scilicet quod expediret, tam regi, quam ipsis, cum Juda et Judæis, utpote viris fortissimis, felicissimis, justissimis et fidelissimis pacem colere, itaque POPULUM tumultuantem SEDAVIT.

CAPUT DECIMUM QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

DEMETRIUS OCCISO LYSIA ET ANT. EUPATORE, SUADENTE ALCIMO PRODITORE, MITTIT NICANOREM CUM MAGNO EXERCITU CONTRA JUDAM ET JUDÆOS ; SED IS FOEDUS CUM JUDA INIT : ÆGRE ID FERT DEMETRIUS, JUBETQUE UT JUDAM VINCTUM AD SE MITTAT. JUDAS ID PRÆSENTIENS IN LOCUM TUTUM SESE RECIPIT : MOX NICANOR IRAM IN JUDAM CONCEPTAM IN RAZIAM MAGNI NOMINIS VIRUM EVOMIT. SED RAZIAS TRINA RATIONE MORTEM VIOLENTAM SIBI INFERT, NE IN EJUS MANUS INCIDAT.

1. SED post triennii tempus, cognovit Judas, et qui cum eo erant, Demetrium Seleuci cum multitudine valida, et navibus, per portum Tripolis ascendisse ad loca opportuna, 2. et tenuisse regiones adversus Antiochum, et ducem ejus Lysiam. 3. Alcimus autem quidam, qui summus sacerdos fuerat, sed voluntarie coinquinatus est temporibus commistionis, considerans nullo modo sibi esse salutem, neque accessum ad altare, 4. venit ad regem Demetrium, centesimo quinquagesimo anno, offerens ei coronam auream et palmam, super hæc et thallos, qui templi esse videbantur. Et ipsa quidem die siluit. 5. Tempus autem opportunum dementiæ suæ nactus, convocatus à Demetrio ad consi-

lium, et interrogatus quibus rebus et consiliis Judæi niterentur, 6. respondit : Ipsi qui dicuntur Assidæi Judæorum, quibus præest Judas Machabæus, bella nutriunt, et seditiones movent, nec patiuntur regnum esse quietum. 7. Nam et ego defraudatus parentum gloria (dico autem summo sacerdotio) huc veni : 8. primo quidem utilitatibus regis fidem servans, secundo autem etiam civibus consulens ; nam illorum pravitate universum genus nostrum non minime vexatur. 9. Sed oro his singulis, ô rex, cognitis, et regioni, et generi, secundum humanitatem tuam pervulgatam omnibus prospice. 10. Nam, quamdiu superest Judas, impossibile est pacem esse negotiis. 11. Talibus autem ab hoc dictis, et cæteri amici, hostiliter se habentes adversus Judam, inflammaverunt Demetrium. 12. Qui statim Nicanorem præpositum elephantorum ducem misit in Judæam. 13. Datis mandatis, ut ipsum quidem Judam caperet; eos vero, qui cum illo erant, dispergeret, et constitueret Alcimum maximi templi summum sacerdotem. 14. Tunc gentes, quæ de Judæa fugerant Judam, gregatim se Nicanori miscebant; miserias et clades Judæorum, prosperitates rerum suarum existimantes. 15. Audito itaque Judæi Nicanoris adventu, et conventu nationum, conspersi terra rogabant eum, qui populum suum constituit, ut in æternum custodiret, quique suam portionem signis evidentibus protegit. 16. Imperante autem duce, statim inde moverunt, conveneruntque ad castellum Dessau. 17. Simon vero frater Judæ commiserat cum Nicanore : sed conterritus est repentino adventu adversariorum. 18. Nicanor tamen, audiens virtutem comitum Judæ, et animi magnitudinem, quam pro patriæ certaminibus habebant, sanguine judicium facere metuebat. 19. Quamobrem præmisit Posidonium et Theodotium, et Matthiam, ut darent dextras, atque acciperent. 20. Et cum diu de his consilium ageretur, et ipse dux ad multitudinem retulisset, omnium una fuit sententia amicitiis annuere. 21. Itaque diem constituerunt, qua secreto inter se agerent ; et singulis sellæ prolatæ sunt et positæ. 22. Præcepit autem Judas armatos esse locis opportunis, ne forte ab hostibus repente mali aliquid oriretur : et congruum colloquium fecerunt. 23. Morabatur autem Nicanor Jerosolymis, nihilque inique agebat ; gregesque turbarum, quæ congregatæ fuerant, dimisit. 24. Habebat autem Judam semper charum ex animo, et erat viro inclinatus. 25. Rogavitque eum ducere uxorem, filiosque procreare. Nuptias fecit, quiete egit, communiterque vivebant. 26. Alcimus autem, videns charitatem illorum ad invicem et conventiones, venit ad Demetrium, et dicebat Nicanorem rebus alienis assentire, Judamque regni insidiatorem successorem sibi destinasse. 27. Itaque rex exasperatus, et pessimis hujus criminationibus irritatus scripsit Nicanori, dicens graviter quidem se ferre de amicitiæ conventione, jubere tamen Machabæum citius vinctum mittere Antiochiam. 28. Quibus cognitis Nicanor consternabatur, et graviter ferebat, si ea, quæ convenerant, irrita faceret, nihil læsus à viro : 29. sed, quia regi resistere non poterat, opportunitatem observabat, qua præceptum perficeret. 30. At Machabæus, videns secum austerius agere Nicanorem, et consuetum occursum ferocius exhibentem, intelligens non ex bono esse austeritatem istam, paucis suorum congregatis, occultavit se à Nicanore. 31. Quod cum ille cognovit fortiter se à viro præventum, venit ad maximum et sanctissimum templum : et sacerdotibus solitas hostias offerentibus, jussit sibi tradi virum, 32. quibus cum juramento dicentibus nescire se ubi esset qui quærebatur, extendens manum ad templum, 33. juravit, dicens : Nisi Judam mihi vinctum tradideritis, istud Dei fanum in planitiem deducam, et altare effodiam, templum hoc Libero patri consecrabo. 34. Et his dictis, abiit ; sacerdotes autem protendentes manus in cœlum, invocabant eum, qui semper propugnator esset gentis ipsorum, hæc dicentes : 35. Tu, Domine universorum, qui nullius indiges, voluisti templum habitationis tuæ fieri in nobis. 36. Et nunc, Sancte sanctorum omnium Domine, conserva in æternum impollutam domum istam, quæ nuper mundata est. 37. Razias autem quidam de senioribus ab Jerosolymis delatus est Nicanori, vir amator civitatis, et bene audiens : qui pro affectu pater Judæorum appellabatur. 38. Hic multis temporibus continentiæ propositum tenuit in Judaismo, corpusque et animam tradere contentus pro perseverantia. 39. Volens autem Nicanor manifestare odium quod habebat in Judæos, misit milites quingentos, ut eum comprehenderent. 40. Putabat enim, si illum decepisset, se cladem Judæis maximam illaturum. 41. Turbis autem irruere in domum ejus, et januam disrumpere, atque ignem admovere cupientibus, cum jam comprehenderetur, gladio se petiit; 42. eligens nobiliter mori potius, quam subditus fieri peccatoribus, et contra natales suos indignis injuriis agi. 43. Sed, cum

per festinationem non certo ictu plagam dedisset, et turbæ intra ostia irrumperent, recurrens audacter ad murum, præcipitavit semetipsum viriliter in turbas : 44. quibus velociter locum dantibus casui ejus, venit per mediam cervicem ; 45. et cum adhuc spiraret, accensus animo, surrexit : et cum sanguis ejus magno fluxu deflueret, et gravissimis vulneribus esset saucius, cursu turbam pertransiit : 46. et stans supra quamdam petram præruptam, et jam exsanguis effectus, complexus intestina sua, utrisque manibus projecit super turbas, invocans dominatorem vitæ ac spiritus, ut hæc illi iterum redderet : atque ita vitâ defunctus est.

Hoc caput et sequens connexum est cum c. 7. libri 1.

1. SED POST TRIENNII TEMPUS,] id est, tertio anno à morte Ant. Epiphanis, puta anno 150 Græcorum, ut dicitur v. 4. Supponit enim Auctor hujus libri 2. Ant. Epiphanem defunctum esse anno 148. Græc.; licet enim mortuus sit anno 149, juxta computum Judaicum, tamen annus hic 149 erat 148, juxta computum Antiochenum, ut dixi superius ; ac consequenter annus hic 150. Græc. juxta computum Antiochenum erat 151 juxta computum Judaicum.

DEMETRIUM SELEUCI.] Seleucus hic erat senior Antiochi Magni filius ; junior vero filius ejusdem erat Ant. Epiphanes. Quare Demetrio, utpote senioris fratris filio, debebatur regnum Asiæ et Syriæ. Demetrius ergo Romæ obses, audiens patruum suum Ant. Epiphanem vita functum, petiit à Romanis licentiam redeundi ad suos, regnumque jure sibi debitum occupandi. Verum Romani illam ei negarunt, eo quod eum magis metuerent, quàm Eupatorem Epiphanis filium, utpote puerum. Quare Demetrius clam Roma aufugiens venit in Syriam, ubi à suis in regem coronatus, occisis Eupatore et Lysia, regnum occupavit, uti dixi l. 1. cap. 7.

3. ALCIMUS AUTEM. De hoc Alcimo pseudopontifice et proditore dixi lib. 1. cap. 7. v. 7, SED VOLUNTARIE COINQUINATUS EST TEMPORIBUS COMMISTIONIS ; cum scilicet Ant. Epiphanes juberet Judæos misceri Gentilibus, et à Judaismo ad Gentilismum apostatare, tunc apostatavit et Alcimus : quare CONSIDERANS NULLO MODO SIBI ESSE SALUTEM, NEQUE ACCESSUM AD ALTARE,] tum quia Judæi eum ut apostatam à templo exclusissent, tum quia Judas Machabæus jam fungens Pontificatu et Principatu, nullo modo Alcimum quasi æmulum passus fuisset ; quocirca Alcimus rogavit Demetrium ut Nicanorem contra Judam mitteret, itaque sibi Pontificatum conferret.

4. OFFERENS EI CORONAM AUREAM (qua novo regi Demetrio novum regnum gratulabatur) ET PALMAM, qua eidem victoriam contra Judam cæterosque hostes apprecabatur, ET THALLOS, id est, ramos ex olea arbore, quibus pacem flagitabat : olea enim symbolum est pacis, sed hæc sacrilegus abstulerat è templo. Unde sequitur : QUI TEMPLI ESSE VIDEBANTUR.] Porro hi rami et palmæ, æque ac corona, erant ex auro fabrefactæ.

6. IPSI QUI DICUNTUR ASSIDÆI. (quinam hi fuerint dixi lib. 1. cap. 7. v. 13.) QUIBUS PRÆEST JUDAS MACHABÆUS.] Hinc patet Judam religione et pietate fuisse Assidæum, imò Assidæorum primatem et principem.

18. NICANOR TAMEN AUDIENS VIRTUTEM COMITUM JUDÆ, etc., SANGUINE JUDICIUM FACERE METUEBAT,] id est prælio decertare, litemque armis definire metuebat ; timebat enim à Juda vinci et cædi ; quare legatos ad eum pacis causa misit, pacemque cum eo iniit.

24. HABEBAT AUTEM JUDAM SEMPER CHARUM EX ANIMO.] Græce εν προσωπον, id est *in facie*, q. d. Nicanor semper habebat Judam præ oculis quasi sibi amicum et familiarem.

ET ERAT VIRO INCLINATUS,] id est propensus et benevolus in Judam. Aliqui contrarie explicant τὸ *in facie*, q. d. Nicanor exterius simulabat se amicum Judæ ; sed interius eum ut Ducem belli fortissimum, cui æquari non posset, oderat, ideoque suadebat ei uxorem ducere, ut per eam effeminaretur, et spiritus bellicos deponeret ; sicut Samson per suam Dalilam effeminatus est, et fortitudine spoliatus. Verum hic sensus repugnat Vulgatæ, quæ ait : *Habebat Judam charum ex animo.*

ROGAVITQUE EUM (Judam) UXOREM DUCERE, FILIOSQUE PROCREARE,] ut prolem sibi similem procrearet, in eamque suam fortitudinem et virtutem bellicam transfunderet ; nam ut ait Lyricus :

Fortes creantur fortibus et bonis.
Est in juvencis, est in equis patrum
Virtus, nec imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.

Ita Horat. lib. 4. carm. ode 3. Gorionides addit Judam ex uxore filium masculum genuisse ; sed ille videtur mox interiisse æque ac Judas, qui sequenti anno in prælio occubuit ; nam nulla filii ejus in Scriptura fit mentio.

COMMUNITERQUE VIVEBANT,] scilicet Judas et Nicanor sibi mutuo erant familiares. Aliter Serarius Græcum εγαμησεν, ευςαθησεν, εκοινωνησε βιου vertit: *Communem egit vitam*, sive *communiter vivebat*, scilicet Judas, q. d. Judas nil habebat proprium ; sed quasi Assidæus, sive Essenus, cum sociis vivebat in communi, uti nunc vivunt religiosi.

26. ALCIMUS AUTEM, etc., q. d. Alcimus Judæ æmulus apud Demetrium regem accusavit Nicanorem, quod cum hoste suo Juda fœdus iniisset, eumque REGNI INSIDIATOREM SUCCESSOREM (Græce διαδοχον, id est vicarium) SIBI (qui scilicet loco suo castris præesset) DESTINASSET ;] unde iratus Demetrius jussit Nicanori ut Judam caperet, captumque ad se mitteret ; Judam enim regno suo insidiari.

31. FORTITER (Græce *generose*) SE A VIRO (Juda) PRÆVENTUM.] Generosi enim est prudenter prævidere insidias futuras et pericula, eaque præcavere, ac se suaque in tuto collocare, uti fecit hîc Judas.

37. RAZIAS AUTEM QUIDAM DE SENIORIBUS (id est, unus è Senatoribus et Primoribus Jerosolymitanis,) QUI PRO AFFECTU (pro amore in suos

cives et patriam) PATER JUDÆORUM APPELLABATUR] :

38. HIC MULTIS TEMPORIBUS CONTINENTIÆ PROPOSITUM TENUIT IN JUDAISMO,] *continentiæ*, scilicet ab uxore, id est castitatis, aut cælibatus : ita aliqui. Aut potius continentiæ, scilicet in vera Dei fide et cultu, q. d. Razias semper etiam in persecutione continuit se in Judaismo et avita religione, nec se cum multis ab ea ad Gentilismum sub Epiphane apostatantibus commiscuit : hoc enim significat Græcum ἀμιξίας, id est incommistionis ; et hoc notat τὸ *propositum continentiæ tenuit in Judaismo*, nimirum perseverantiam constantem usque ad mortem in Judaismo; unde idipsum mox explicans subdit : CORPUSQUE ET ANIMAM TRADERE CONTENTUS PRO PERSEVERANTIA in acuta Judæorum religione. Addit Gorionides Raziam professione fuisse Assidæum.

40. PUTABAT ENIM, SI ILLUM DECEPISSET.] Salianus censet legendum *cepisset ;* Græce enim est συλλαβών, id est, *si illum comprehendisset.*

42. ELIGENS NOBILITER (Græce γενναίως, id est generose) MORI POTIUS QUAM SUBDITUS FIERI PECCATORIBUS ET CONTRA NATALES SUOS (natus ergo fuit Razias nobilibus parentibus) INDIGNIS INJURIIS AGI.] Græce : *Et propria nobilitate indigne contumeliis affici.* Hic fuit sensus Raziæ, uti fuit aliorum nobilium hujus seculi, qui generosum putant mori potius, quàm ludibria indigna pati. Verum alius est sensus fidelium et Christianorum, præsertim Apostolorum et martyrum, de quibus proinde dicitur Act. 5 : *Ibant Apostoli gaudentes à conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati.*

44. VENIT PER MEDIAM CERVICEM.] Græce per medium ventrem, q. d. Cecidit in terram non prono capite, sed in ventrem, ita ut mediam cervicem ad humum allideret. Razias ergo trina morte se confecit : primò enim gladio se confodit; secundo, ex muro se præcipitavit; tertio, ambabus manibus viscera in turbam projecit.

Quæres an Razias occidendo se peccarit. Suppono ex communi sententia S. Augustini, Lactantii, S. Thomæ, cæterorumque Ecclesiæ Doctorum non licere homini se occidere ad vitandam infamiam, violationem pudicitiæ, peccandi periculum, aliamve ob causam. Ratio à priori est quòd Deus solus sit vitæ nostræ dominus, qui ut eam dedit, sic et repetit, recipitque quando ei libuerit. Quare injuriam Deo facit, qui se occidit; quia rem Deo propriam, puta vitam suam illi eripit. Vide S. Aug. lib. 1. de Civit. à cap. 20 usque ad 24.

Hoc quoad thesin ; nunc ad hypothesin descendamus, et disquiramus an Razias hîc et nunc se occidendo peccarit, an non.

Primo, S. Aug. lib. 2. contra epist. Gaudentii cap. 23. magis propendet eo, ut censeat eum peccasse præsertim ob Circumcelliones, qui Raziæ exemplum imitantes se ipsos necabant, quasi hoc esset honestum, imo quoddam martyrium. Quare laudari quidem hîc Raziam à probitate, continentia, auctoritate et amore patriæ, non tamen à suî occisione : *Humilitatem*, inquit, *inter manus inimicorum non valens ferre non plane sapientiæ, sed insipientiæ dedit exemplum, non Christi martyribus, sed Donati Circumcellionibus imitandum.* Et inferius : *Unde illi tanquam homini subrepsit humilitatis impatientia, ut prius mori vellet, quàm hostibus subjici. Dictum est quod elegerit nobiliter mori ; melius vellet humiliter, sic enim utiliter. Illis autem verbis historia gentium laudare consuevit, sed viros fortes hujus seculi, non martyres Christi. Dictum est quod se viriliter de muro præcipitavit in turbas, nec nos dicimus eum hoc fecisse muliebriter, quamquam vos) qui multum exemplo isto profecistis, etiam feminas vestras hoc facere docuistis. Sed fatemur etiam ipsas hoc non facere muliebriter, sed viriliter ; non tamen salubriter, quia non fideliter.* Secundo, Franc. de Victoria Relect. de Homicidio et S. Thom. respondent Raziam non peccasse, eo quod ex Spiritus sancti instinctu voluntariam sibi mortem consciverit. Sed hujus instinctus nulla hîc apparet scintilla, præsertim quia non solet Spiritus sanctus inspirare, ut quis se occidat ad vitandam ludibrii infamiam, uti fecit hîc Razias ; hoc enim in se inhonestum et illicitum est.

Tertio ergo dico Raziam hîc à peccato excusari per ignorantiam inculpatam, qua ignorabat suî occisionem tali casu esse illicitam, imo ipse eam licitam, honestam, nobilem et generosam esse arbitrabatur, ut dicitur v. 42. Sicut enim olim multi veterum tam philosophorum, quàm Doctorum Ecclesiæ, putarunt mendacium quandoque esse licitum, sic idem censuerunt de suî occisione. Hæc enim fuit sententia Stoicorum quam sæpius inculcat Seneca, epist. 12. 17. 24. 58. 59. 71. 78. Eamdem indicat Cicero lib. 1. epist. 12 et 22, ac Plinius. Eadem fuit sententia aliquorum Hebræorum apud Joseph. lib. 12. cap. 5, et lib. 15. cap. 8. Eadem fuit S. Hier. in cap. 1. Jonæ versus finem, ubi sic ait : *Unde in persecutionibus non licet propria perire manu absque eo ubi castitas periclitatur ;* ubi plane indicat quod in periculo castitatis liceat seipsum occidere. Sic S. Ambr. lib. 3. de Virgin. ante medium, et Euseb. lib. 8. histor. cap. 12 et 17, et Palladius in Lausiaca cap. 150. laudant feminas, quæ se occiderunt ne violarentur. Neque id tribuunt divinæ inspirationi, sed laudant factum tanquam honestum ob talem finem. Simili modo D. Soto excusat S. Apolloniam l. 5. de Justitia, quæst. 1. art. 5. in fine : Nam se occidere ob patriæ salutem, aut pudicitiæ custodiam non est ita evidens esse malum quin inculpate possit ignorari, et putari esse licitum, uti putarunt viri doctissimi jam citati, quos secutus Cato Romanorum sapientissimus seipsum occidit, ne Cæsari victori se dedens foret ludibrio. Sic ergo et Razias per ignorantiam excusandus videtur à peccato, præsertim quia ipse erat quasi caput senatus, et princeps Israelis ; unde ludibria illi ab Antiocho irroganda senatui et toti Israeli irrogata fuissent ; maluit ergo mori, quàm se totumque Israelem injuriis, et ludibrio regis idololatriæ exponere. Adde potuisse regem fingere Raziam à Judaismo apostatasse, et ad suam idololatriam apostatasse : quæ res multos Judæorum commovisset, ut ejus exemplum sequerentur, et apostatarent. Insuper poterat metuere Razias ne acerbitate tormentorum victus cederet Antiocho, et vere à fide apostataret, quod ingens fuisset toti Israeli scandalum. Quare prudenter videbatur sibi facturus, si hæc omnia pericula et damna voluntaria morte abscinderet. Sic in Historiis Indicis apud Hieron. Osorium lib. 8. de gestis Eman. post initium legimus Joannem Machiadum Lusi-

tanum virum fidelem duos filiolos suos ex pietate occidisse, ut eos periculo Mahometismi, indeque damnationis æternæ eriperet. Jam enim capiendi erant à Mahometanis, et ab eis in perfidia sua educandi. Ita Raziam per ignorantiam excusat Lessius lib. 2. de justitia c. 9. dubio 6. num. 23; idque confirmatur ex eo quod Razias hic à virtute et probitate eximia commendetur, qui utique non se occidisset, nisi id putasset esse licitum, imo honestum et generosum. Unde et exspirans v. 46. actum fidei et spei in Deum elicuit, *invocans dominatorem vitæ ac spiritus, ut hæc illi iterum redderet* in beata resurrectione.

Supposita hac Raziæ ignorantia heroïcus fuit hic ejus actus fortitudinis quo se pro honore patriæ, et avita religione conservanda occidit, ideoque v. 42. de eo dicitur : *Eligens nobiliter mori.* Longe enim difficilius est seipsum occidere, quàm necem ab alio illatam sustinere ; quare posita ignorantia quòd eo casu liceat seipsum occidere, Razias summum fortitudinis actum se non semel, sed tertio feriendo et interimendo elicuit. Natura enim summe amat se suamque vitam ; quare generosissimæ fortitudinis est hunc naturæ affectum transcendere, ac sponte pro Deo vitam ponere.

Hinc discant fideles quàm fortiter tormenta et mortem pro fide et pietate inflicta sustinere debeant. Si enim Razias Judæus, obscuram habens resurrectionis fidem et spem, seipsum pro ea occidit, cur non Christianus post Christi aliorumque resurgentium exempla necem pro illo irrogatam ultro amplectatur, cum certus sit se per illam ad beatam et æternam vitam transmitti? Fixum enim est illud Christi oraculum, pariter et promissum : *Qui perdiderit animam* (vitam) *suam propter me, inveniet eam*, Matth. 10. 39. Rursum cur non concupiscentiam et carnem suam mortificet, quam per mortificationem credit vivificandam et liberandam in cœlis? mortificatio enim est quasi viva quædam mors, qua homo carnales appetitus in se vivos per serium voluntatis contrariæ propositum abdicat et resecat. Unde hanc resecationem ad vivum sentit, doletque perinde ac si dens sibi evelleretur. Audi S. Ambr. lib. 3. de virgin. miris elogiis celebrantem S. Pelagiam virginem quindecim annorum, quæ se cum matre et sororibus in flumen injecit, mersitque ne violaretur : *Consertis manibus, tanquàm choros ducerent, in medium progrediuntur alveum, ubi unda torrentior, ubi profundum abruptius illò vestigia dirigentes. Nulla pedem retulit, nulla suspendit incessum, nulla tentavit ubi gressum figeret; anxiæ cum terra occurreret, offensæ vado, lætæ profundo. Videres piam matrem stringentem nodo manus, gaudere de pignore, timere de casu ; ne sibi filias vel fluctus auferret. Has tibi, inquit, hostias, Christe, immolo, præsules virginitatis, duces castitatis, comites passionis.* Porro Ecclesia has feminas, quæ se pro castitate tuenda occiderunt, colit ut martyres, quia ipsæ ad hoc quasi compulsæ fuerant. Unde cum ipsæ in eo facto non peccaverint secundùm moralem æstimationem censentur ab ipsis persecutoribus occisæ, et sic sunt martyres. Si quis idem dicere velit de Razia, non repugnabo.

CAPUT DECIMUM QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

NICANOR, SUPERBE CONTEMNENS DEUM, INVADIT JUDAM ET JUDÆOS : JUDAS, VISIONE ONIÆ ET JEREMIÆ DANTIS SIBI GLADIUM ANIMATUS, ANIMAT MILITES ; QUARE NICANOREM PROSTERNIT, EJUSQUE CAPUT ET MANUM MURO EX ADVERSO TEMPLI SUSPENDIT, AC LINGUAM BLASPHEMAM DISSECTAM AVIBUS VORANDAM PROJICIT. DENIQUE JUDÆI DEO CANUNT EPINICION, ET FESTUM QUOTANNIS PRO GRATIARUM ACTIONE DIE 13 ADAR CELEBRANDUM INSTITUUNT.

1. NICANOR autem, ut comperit Judam esse in locis Samariæ, cogitavit cum
omni impetu die sabbati committere bellum. 2. Judæis vero, qui illum
per necessitatem sequebantur, dicentibus : Ne ita feroeiter et barbare
feceris, sed honorem tribue diei sanctificationis, et honora eum, qui
universa conspicit : 3. ille infelix interrogavit si est potens in cœlo, qui
imperavit agi diem sabbatorum. 4. Et respondentibus illis : Est Dominus
vivus ipse in cœlo potens, qui jussit agi septimam diem. 5. At ille ait : Et
ego potens sum super terram, qui impero sumi arma, et negotia regis impleri. Tamen non
obtinuit ut consilium perficeret. 6. Et Nicanor quidem cum summa superbia erectus, cogita-
verat commune trophæum statuere de Juda. 7. Machabæus autem semper confidebat cum omni
spe auxilium sibi à Deo affuturum ; 8. et hortabatur suos ne formidarent ad adventum natio-
num, sed in mente haberent adjutoria sibi facta de cœlo, et nunc sperarent ab Omnipotente
sibi affuturam victoriam. 9. Et allocutus eos de Lege et Prophetis, admonens etiam certamina
quæ fecerant prius, promptiores constituit eos : 10. et ita animis eorum erectis, simul osten-
debat Gentium fallaciam, et juramentorum prævaricationem. 11. Singulos autem illorum ar-
mavit, non clypei et hastæ munitione, sed sermonibus optimis et exhortationibus, exposito
digno fide somnio, per quod universos lætificavit. 12. Erat autem hujuscemodi visus : Oniam,
qui fuerat summus sacerdos, virum bonum et benignum, verecundum visu, modestum mori-
bus, et eloquio decorum, et qui à puero in virtutibus exercitatus sit, manus protendentem,
orare pro omni populo Judæorum ; 13. post hoc apparuisse et alium virum, ætate et gloria
mirabilem, et magni decoris habitudine circa illum ; 14. respondentem vero Oniam dixisse :
Hic est fratrum amator, et populi Israel ; hic est, qui multum orat pro populo et universa
sancta civitate, Jeremias propheta Dei. 15. Extendisse autem Jeremiam dextram, et dedisse
Judæ gladium aureum, dicentem : 16. Accipe sanctum gladium munus à Deo, in quo dejicies
adversarios populi mei Israel. 17. Exhortati itaque Judæ sermonibus bonis valde, de quibus
extolli posset impetus, et animi juvenum confortari, statuerunt dimicare et confligere fortiter,
ut virtus de negotiis judicaret; eo quod civitas sancta et templum periclitarentur. 18. Erat enim
pro uxoribus et filiis, itemque pro fratribus et cognatis, minor sollicitudo : maximus vero et
primus pro sanctitate timor erat templi. 19. Sed et eos qui in civitate erant non minima solli-
citudo habebat pro his qui congressuri erant. 20. Et, cum jam omnes sperarent judicium futu-
rum, hostesque adessent, atque exercitus esset ordinatus, bestiæ equitesque opportuno in loco
compositi, 21. considerans Machabæus adventum multitudinis, et apparatum varium armorum,
et ferocitatem bestiarum, extendens manus in cœlum, prodigia facientem Dominum invocavit,
qui non secundum armorum potentiam, sed prout ipsi placet, dat dignis victoriam. 22. Dixit
autem invocans hoc modo : Tu, Domine, qui misisti angelum tuum sub Ezechia rege Juda, et
interfecisti de castris Sennacherib centum octoginta quinque millia; 23. et nunc, Dominator
cœlorum, mitte angelum tuum bonum ante nos, in timore et tremore magnitudinis brachii tui,
24. ut metuant qui cum blasphemia veniunt adversus sanctum populum tuum. Et hic quidem

ita peroravit. 25. Nicanor autem, et qui cum ipso erant, cum tubis et canticis admovebant. 26. Judas vero, et qui cum eo erant, invocato Deo, per orationes congressi sunt: 27. manu quidem pugnantes, sed Dominum cordibus orantes, prostraverunt non minus triginta quinque millia, præsentia Dei magnifice delectati. 28. Cumque cessassent, et cum gaudio redirent, cognoverunt Nicanorem ruisse cum armis suis. 29. Facto itaque clamore, et perturbatione excitata, patria voce omnipotentem Dominum benedicebant. 30. Præcepit autem Judas, qui per omnia corpore et animo mori pro civibus paratus erat, caput Nicanoris, et manum cum humero abscissam, Jerosolymam perferri. 31. Quo cum pervenisset, convocatis contribulibus et sacerdotibus ad altare, accersiit et eos qui in arce erant. 32. Et ostenso capite Nicanoris, et manu nefaria, quam extendens contra domum sanctam omnipotentis Dei, magnifice gloriatus est. 33. Linguam etiam impii Nicanoris præcisam jussit particulatim avibus dari: manum autem dementis contra templum suspendi. 34. Omnes igitur cœli benedixerunt Dominum, dicentes: Benedictus, qui locum suum incontaminatum servavit. 35. Suspendit autem Nicanoris caput in summa arce, ut evidens esset et manifestum signum auxilii Dei. 36. Itaque omnes communi consilio decreverunt nullo modo diem istum absque celebritate præterire: 37. habere autem celebritatem tertia decima die mensis Adar, quod dicitur voce Syriaca, pridie Mardochæi diei. 38. Igitur his erga Nicanorem gestis, et ex illis temporibus ab Hebræis civitate possessa, ego quoque in his faciam finem sermonis. 39. Et si quidem bene, et ut historiæ competit, hoc et ipse velim: sin autem minus digne, concedendum est mihi. 40. Sicut enim vinum semper bibere, aut semper aquam, contrarium est, alternis autem uti delectabile: ita legentibus, si semper exactus sit sermo, non erit gratus. Hic ergo erit consummatus.

1. NICANOR, etc., COGITAVIT CUM OMNI IMPETU DIE SABBATI COMMITTERE BELLUM,] quia præsumebat Judæos ob quietem religiosam sabbati à Deo præceptam eo die non pugnaturos, sed permissuros se occidi.

5. AT ILLE AIT: ET EGO POTENS SUM SUPER TERRAM, QUI IMPERO SUMI ARMA] in sabbato. Vide hìc Nicanoris blasphemum factum, quo se Deo æquat, q. d. Deus in suo cœlo imperet; sed ego impero in terra, jubeoque vos, ô Judæi, quos ego coegi mea castra sequi die sabbati pugnare contra Judam et Judæos contribules vestros; qua blasphema Judæorum se sequentium iram accendit, ut illi obedire nollent, ac Dei indignationem in se concitavit, ut à Juda cæderetur, truncaretur et suspenderetur. Videbatur enim Deum è cœlo ad duellandum secum in terra provocasse.

Simili fastu Mezentius Atheus apud Virgil. 10. Æneid. detonat:

> Dextra mihi Deus, et telum, quod missile libro
> Nunc adsint.

Quod de Capaneo Statius lib. 2. Thebaidos:

> Virtus mihi numen et ensis.

Et iterum de Capaneo lib. 10:

> Ades mihi dextera tantum:
> Tu præses bellis, et inevitabile numen,
> Te voco, te solum superum contemptor adoro.

Cæneus hastam suam inter Deos numerari jussit, et per illam juramentum concipi; unde proverbium: *Cænei hasta;* et apud Plutarchum in Pelopida Alexander tyrannus hastam, qua Poliphronem occidit, sacram esse voluit, ornavit, et quasi Deum sacrificiis, id est, divinis honoribus prosecutus est. Sic de Nabuchodonosore ait Habacuc c. 1. 16: *Propterea immolavit sagenæ suæ, et sacrificavit reti suo,* ubi sagenam et rete vocat ejus vires, arma et exercitus. Hæc enim ipse colebat ut sua numina, quasi quæ ipsi tot gentes subegerant.

TAMEN NON OBTINUIT,] eo quod Judæi ipsi resisterent, nollentque sabbato contra Judam et Judæos pugnare.

9. ET ALLOCUTUS EOS DE LEGE ET PROPHETIS,] q. d. Proferens sententias ex S. Script. quibus Deus Judæis rite se colentibus et invocantibus victoriam promittit, Deuter. 28 et alibi.

11. SINGULOS AUTEM ILLORUM ARMAVIT NON CLYPEI ET HASTÆ MUNITIONE (utpote quibus jam erant armati et muniti), SED SERMONIBUS OPTIMIS ET EXHORTATIONIBUS.] Certum enim est eos non inermes, sed armatos prodiisse in prælium.

EXPOSITO DIGNO FIDE SOMNIO, PER QUOD UNIVERSOS LÆTIFICAVIT.] Pro υπερ τι, id est *per quod*, Romana habent υπαρτι, id est *vera visio*, quæ non tam somnium quàm ipsa veritas erat. Sic Homerus Iliad. ρ. ait: ουδε οναρ, αλλ' υπαρ, id est non somnium inane et falsum, sed solidum et verum. Ex quo quis opinari posset vere Judam oculis suis vidisse Oniam et Jeremiam, ac ab eo realiter accepisse gladium aureum. Verius tamen est contrarium, scilicet hæc omnia per visionem tantum imaginariam objecta fuisse menti Judæ; hoc enim significat vox ονειρον, id est somnium. Deinde quia si vere accepisset gladium, utique eum commilitonibus suis ad eos animandos ostendisset; quod tamen fecisse non legitur. Ita Sanchez.

12. ONIAM QUI FUERAT SUMMUS SACERDOS.] Onias hic, cognomento Sanctus, notus fuerat Judæ; unde eum ex facie et visu Judas agnovit. Nam Onias ante undecim annos pontifex fuerat, sed à fratre suo Jasone emente Pontificatum ab Ant. Epiphane extrusus, ac deinde ab Andronico suasu Menelai occisus fuerat anno Græc. 140, ut dictum est cap. 4. 34. Visus est ergo Judas in

somnio sibi videre Oniam sanctum, et zelosum Pontificem orantem pro se totoque Israele.

Quæres an sicut animæ patrum in limbo, sic et animæ in Purgatorio orent pro nobis. Affirmant Richar. in 4. dist. 45. art. 7. q. 3. ad 3, Gabriel in Canonem lectione 58 circa finem, Joannes de Medina Cod. de Pœnit. tr. de Orat. in quæst. speciali. Negant S. Thomas in 4. dist. 15. q. 4. art. 5. q. 2. et in 2. 2. q. 83. à 4. ad 3. et art. 9. ad 2. et art. 11. ad 3, Alensis 4. p. q. 92. mem. 1. art. 3, Abulensis in Matthæum c. 6. q. 87, S. Antoninus 4. p. tit. 5. c. 8. §. 2, Sylvester verbo *Oratio*, §. 3, Navarr. super cap. *Quandò*. Ratio est, quòd animæ illæ non cognoscant orationes nostras, quòdque sint in carcere ad patiendum pro suis culpis, non ad orandum pro aliis; unde otiosum et inordinatum videtur eas invocare. Quare Franc. Victoria Relect. de Magia num. 17. improbat morem quorumdam, qui in angustiis invocant animas Purgatorii. Sed Alphonsus Mendoza quæst. 6. scholast. pag. 846. censet sanctum ac utile esse eas invocare. Nam, inquit, sive quamdiu sunt in Purgatorio orare pro nobis valeant, sive non valeant, certe cum inde exeunt, et in cœlum perveniunt, tunc preces fundunt, ac orant pro iis qui se eis commendaverunt, ac eas suffragiis et precibus juverunt. Adde Angelos, qui animas in Purgatorio visitant et solantur, posse eis preces viventium nuntiare; nec passio pœnæ eas ab oratione impedit, quia pœnas has magna patientia, humilitate et resignatione sufferunt, Deumque assidue amant et laudant. Utilius tamen certiusque est invocare sanctos in cœlo cum Deo regnantes; tum quia ipsi preces ad se fusas, Deo revelante, certo cognoscunt; hoc enim ad eorum statum pertinet; tum quia Deum vident, illique sunt in amore et honore; unde ab eo impetrant quæ volunt: tum quia sunt in statu beatitudinis, ac regno et gloria cœlesti triumphantes; unde ad eorum decus pertinet, ut à nobis invocentur, nostrisque ærumnis opitulentur. Vide Franc. Suarez lib. 1. de Orat. in communi cap. 10. in fine, ubi ait probabile esse Angelos custodes preces nostras perferre ad animas Purgatorii. Quare si quis eas invocat, inquit, pie credens ab illis audiri, nihil peccabit; quia operatur ex pia credulitate et affectione, et nulli periculo se exponit; quia licet fortasse non ita sit, neque animæ illæ hujus modi orationes percipiant, nihilominus oratio ejus in sinum convertatur. Et fortasse etiam verum est animas illas, saltem cum beatæ fiunt, cognoscere orationes omnes, toto illo tempore ad eas fusas, et eis moveri ad intercedendum in patria pro oratoribus suis. Quapropter, qui in hoc mundo orandi fructum et devotionem senserit, non videtur ab illo revocandus.

13. POST HOC APPARUISSE ET ALIUM VIRUM ÆTATE ET GLORIA MIRABILEM, ET MAGNI DECORIS HABITUDINE CIRCA ILLUM,] legi etiam potest habitudinem, quia in Græco est μεγαλοπρεπεςατην. υπεροχην, excellenti magnificentia undique adornatum, quæ gloria index meritorum erat sanctissimi prophetæ, et gloriæ quæ illi in cœlo debebatur.

14. RESPONDENTEM VERO ONIAM. Hinc videtur quod Judas non agnoverit Jeremiam, utpote ante quadringentos annos vita functum; ideoque rogarit Oniam sibi notum quisnam esset ille vir adeo augustus et venerabilis, ac Oniam respondisse: HIC EST FRATRUM AMATOR (Græce φιλάδελφος) ET POPULI: HIC EST QUI MULTUM ORAT PRO POPULO ET UNIVERSA SANCTA CIVITATE, JEREMIAS PROPHETA DEI.] Præ Isaia, Amos, Jona cæterisque prophetis apparuit Judæ Jeremias; quia ipse ingenti zelo per 45 annos prophetans laboravit pro salute Israelis ad impediendum gentis suæ excidium, quod tamen ob scelerum ejus enormitatem, et eo quod suis oraculis sanisque consiliis auscultare nollet, impedire non potuit quin Jerusalem cum templo à Chaldæis caperetur et cremaretur. Quocirca dura et acerba plurima à Judæis passus fuit Jeremias, quæ in ipsa ejus prophetia explicui.

16. ACCIPE SANCTUM GLADIUM (à sancto Deo, et à me benedictum ut pro sancta ejus Ecclesia, fide, religione, sancta fortitudine depugnes) MUNUS A DEO, IN QUO DEJICIES ADVERSARIOS POPULI MEI ISRAEL.] Non vere et realiter Jeremias dedit Judæ gladium, ut dixi. Fuit enim hoc somnium, et symbolica visio in qua videbatur Judæ, quod à Jeremia acciperet gladium, ut per eam Judas cum sociis ad pugnam animarentur, et conciperent certam victoriæ spem, eo quod Deus cum illis et per illos pugnaret contra impium infidelem et blasphemum Nicanorem. Sic et gladius hic fuit non ferreus, quo in bello homines utuntur; sed aureus, utpote cœlestis et divinus. Quæ enim Dei sunt, aurea sunt; aurum enim pretiosissimum et splendidissimum repræsentat nobis Deum, Deique dona augustissima.

Nota τὸ *gladium sanctum*, id est benedictum. Hic enim mos invaluit, ut duces et milites curent ab Episcopis et sacerdotibus sua vexilla et arma benedici; tum ut per Ecclesiæ preces et benedictionem efficaciora sint ad victoriam; tum ad abigendas magicas artes, quibus sæpe hostes ope dæmonis se faciunt invulnerabiles, uti nunc in bello Germanico experti sumus. Sic S. Ludovicus, castra ducturus in terram sanctam, vexillum ab Episcopo Parisiensi benedictum accepit. Idem fecere cæteri duces illius expeditionis asseclæ. Sic Italicus, equis curruque suo à S. Hilarione benedictis, in Circensi certamine vicit adversarium suum magicis Marnæ Dei sui artibus utentem. Audi S. Hier. in ejus Vita: *Rogatus* (S. Hilar.) *à fratribus scyphum fictilem quo bibere consueverat, aqua jussit impleri, eique tradi; quem cum accepisset Italicus, et stabulum et equos, et aurigas suos, rhedam, carceremque repagula aspersit. Mira vulgi exspectatio; nam et adversarius hoc ipsum irridens diffamaverat, et fautores Italici, sibi certam victoriam pollicentes, exsultabant. Igitur dato signo hi advolant, isti præpediuntur; sub horum curru rotæ fervent, illi prætervolantium terga vix cernunt; clamor fit vulgi nimius, ita ut ethnici quoque ipsi concreparent, Marnas victus à Christo est.*

In Romano cæremoniali exstat benedictio ensis et militis. Habebant etiam Angli olim ritum consecrandi militem: cujus formam Ingulphus in sua historia describens, ait: *Anglorum erat consuetudo, quòd qui militiæ legitime consecrandus esset, vespera præcedente diem suæ consecrationis, ad Episcopum, vel abbatem, vel monachum, vel sacerdotem aliquem contritus et compunctus de omnibus suis peccatis confessionem faceret, et absolutus orationibus, et devotionibus, et affectionibus deditus, in Ecclesia pernoctaret. In crastino quoque missam auditurus, gladium super altare offerret, et post Evangelium sacerdos*

benedictum gladium collo militis cum benedictione imponeret, et communicatus ad eamdem Missam sacris Christi mysteriis denuo miles legitimus permaneret.

Idem recenset noster Gretserus, l. de benedictionibus cap. 49, ubi et ex Baronio recenset Alexandrum II. Pont. misisse vexilla benedicta ad Hermibaldum et ad Wilhelmum comitem Aquitaniæ, quibus ipsi hæreticos et Heraldum Angliæ invasorem profligarunt. Vide eumdem Gretserum, l. 2. de Cruce cap. 58, ubi ostendit olim integros exercitus in terram sanctam proficiscentes solere à Pontificibus benedici, et cruce signari, indeque expeditiones illas nuncupatas fuisse Cruciatas sive Cruce signatorum. Multæ, inquit, olim expeditiones susceptæ sunt in Palæstinam pro asserenda terra sancta ex Mahometanorum tyrannide, hortatu potissimùm et impulsu Summorum Pontificum, Urbani II, Paschalis II, Lucii II, Eugenii III, Clementis III, Cœlestini III, Honorii III, Gregorii IX, ducibus Godefrido Bullonio, Conrado Cæsare, S. Ludovico Galliarum rege, Frederico imperatore, Philippo rege Franciæ, Richardo rege Angliæ, Andrea rege Hungariæ, aliisque fortissimis lectissimisque Principibus et Heroibus, qui instructissimos exercitus ducebant.

Omnes isti cruce insigniebantur, ut eò fidentius adversus crucis hostes dimicarent, et ad omnia pericula crucis et crucifixi amore promptiores essent. Exstat in Romano Rituali precatio de benedictione crucis dari solitæ proficiscentibus in Palæstinam defendendæ fidei Christianæ et terræ sanctæ recuperandæ gratia. Quin et Constantinus Magnus, signo Crucis è cœlis accepto cum hoc lemmate: *In hoc signo vinces*, in labaro crucem insculpi, eamque totis castris præferri jussit, ut iis quasi cœlitus à Deo per crucem benedictis certam daret spem omenque victoriæ, uti narrat Eusebius et alii in vita Constantini.

Trop. Nota hic Deum, dum aliquem ad quodpiam officium seligit, eidem dare symbola et instrumenta ad officium illud necessaria et opportuna. Sic sanctus Paulus per visum apparuit S. Joanni Chrysostomo, eique tradidit librum Evangelii ut hoc symbolo ipsum ejusdem prædicatorem post se eximium constitueret. Sic S. Joannes Apostolus, volumen oraculorum accipiens ab Angelo, creatus est propheta, ut futura sub Antichristo prædiceret Apoc. 10. 9. Sic Moses, Exodi 4. 17, per virgam accepit à Deo potestatem faciendi miracula et decem plagas, quibus percussit Pharaonem et Ægyptios. Simili ratione et modo Deus hîc Judæ tradidit gladium, ut Nicanorem et impios mactaret. Hinc et regibus, cum inaugurantur, datur gladius, ut Ecclesiam, religionem et justitiam propugnent, et sceleratos plectant. Hac de causa Josue invadenti Chananæam, Angelus, ut eum animaret, apparuit evaginatum tenens gladium quasi illo Chananæos occisuros, Josue 5. 13. Sic Jeremias et Ezechiel sæpe minantur Judæis gladium à Deo dandum Nabuchodonosori, ut eorum scelera plectat. Sic Christus Rex regum dicitur habere gladium utraque parte acutum, Apoc. 1. 16. Quin et Trajanus Imper. præfecto urbis à se creato tradens gladium: *Hoc*, inquit, *utere pro me, si mea potestate rite fungar; sin autem, eodem utere contra me.*

Alleg. Rabanus per Jeremiam accipit Christum, per gladium aureum S. Script. qua Christus diabolum, cum ab eo tentaretur in deserto, prostravit, ac etiamnum Hæreticos ejus asseclas per doctores Ecclesiæ sternit et profligat. Rursum gladius sanctus est mortificatio, qua concupiscentias et vitia carnis, ac spiritus à nobis resecamus juxta illud Christi: *Non veni pacem mittere, sed gladium.* Matth. 10. 34. Quocirca Jeremias cap. 48. versu 10: *Maledictus*, inquit, *qui prohibet gladium suum à sanguine.* Jeremias ergo, id est Christus, cuique fideli porrigit hunc mortificationis gladium Dei amore aureum, ut eo trucidet omnes ejus hostes, id est passiones et appetitus naturæ corruptæ, Deo ejusque legi repugnantes.

27. Prostraverunt non minus 35 millia.] Errat ergo Josephus qui numerat tantum novem millia, ac Gorionides, qui 30 millia duntaxat assignat.

28. Cognoverunt Nicanorem ruisse.] Gorionides rem paulo aliter narrat lib. 3. cap. 22: *Vidit Judas*, inquit, *in ipsa pugna Nicanorem habentem in manu sua gladium evaginatum, clamansque, ait: Contra te, ô Nicanor. Et cum curreret contra illum in fervoris sui virtute, avertit Nicanor humerum suum, et fugit à facie Judæ, et Judas apprehendit eum, percussitque gladio suo, et dissecuit in duas partes, dejiciens ipsum in terram.*

Porro Judas jussit caput Nicanoris, æque ac manum quam contra templum minabundus extenderat quasi trophæum, non ex arce Sion (quia hanc tenebant hostes), sed ex adverso templi suspendi; linguam vero ejus blasphemam minutim concisam avibus glutiendam objici.

29. Facto itaque clamore et perturbatione (Græce ταραχως, id est strepitu, tumultu, plausu excitata, patria voce, id est Hebræa lingua) canentes Psalmos Davidicos epinicio et gratiarum actioni deputatos, aut *patria*, id est, generosa viris fortibus et victoribus congruente voce, ait Salianus, Dominum benedicebant.

34. Omnes igitur cœli (id est cœlites, puta Angeli et homines sancti cœlestem vitam in terra agentes) benedixerunt Dominum.] Potius τὸ *cœli* refer ad *Dominum*, q. d. Omnes Judæi benedixerunt Deum, qui cœli est Dominus; unde Græca habent: *Benedixerunt Dominum in cœlum*, scilicet alta voce clamantes in cœlum.

37. Habere autem celebritatem 13 die mensis Adar (id est Februarii. Illa ergo die quotannis celebratum est festum in gratiarum actionem ob cæsum Nicanorem) quod dicitur voce Syriaca pridie Mardochæi,] id est pridie festi sortium quod Mardochæus cum Esther instituit celebrandum die 14 et 15 Adar, ob memoriam liberati Israelis à nece ei ab Aman per sortes decreta, Esther 9, 17 et 31. Quare jejunium, quod pridie festi sortium Judæis indictum erat per hoc triumphale ob cæsum Nicanorem festum, vel abolitum fuit, vel in aliam diem translatum.

Porro locus hic, ait Ribera lib. 5. de templo cap. 18, depravatus est in Latinis; ita enim legendum est: *Habere autem celebritatem tertia decima die mensis (Adar dicitur voce Syriaca) pridie Mardochæi diei.* Hoc verum esse constat ex Græcis codicibus emendatissimis, atque inter eos ex Pontificio et ex varietate Latinorum; deinde ex sensu ipso, nullam enim vocem Syriacam posuit Auctor hujus libri, nisi Adar, et propterea parenthesi usus dixit: *Adar dicitur voce Syriaca;* quod imitatus Josephus similiter

addidit : *Mensis Adar, ut nostri nominant.* Non ergo nomen festi indicavit, cum dixit : *Pridie Mardochæi diei*, sed tempus. Sic et Salianus, Vatablus et alii.

38. EGO QUOQUE IN HIS FACIAM FINEM SERMONIS,] quia Judæ Esseno qui fuit Auctor hujus libri propositum fuit scribere duntaxat gesta heroica Judæ Machabæi usque ad gloriosam ejus victoriam de Nicanore, et institutum hac de re festum, ut Judæi in Ægypto (ad quos hunc librum scripsit, ut patet ex ejus initio) idem festum ibidem celebrent. Hac de causa in eo librum suum hìc finit. Ita S. Thom.

SIN AUTEM MINUS DIGNE, CONCEDENDUM EST MIHI.] Tacite petit Auctor libri veniam non alicujus lapsus, erroris, vel mendacii (quod absit à scriptore hagiographo, qui fuit organum et instrumentum Spiritus S.), sed styli et phrasis, si ea cuipiam minus videatur elegans et concinna. Spiritus S. enim ita scriptoribus hagiographis assistebat, itaque eos dirigebat ut nusquam à veritate aberrarent, utque veram omnino sententiam mente conciperent, sed tamen sinebat eos suis verbis, suaque phrasi, et stylo eam conscribere. Quare elegantior et pulchrior est stylus Isaiæ, quàm sit cæterorum prophetarum ; quia ipse utpote vir nobilis, doctus et elegans studendo elegantiorem stylum imbiberat. Spiritus S. enim in phrasi Scriptori suo quasi instrumento sese accommodat. Auctor ergo hic, licet sit elegans et facundus, ex modestia tamen petit sibi ignosci, si *minus digne* (Græce si *exiliter et tenuiter*), id est minus digno, gravi et eleganti stylo, quàm historiæ divinæ dignitas, aut eruditæ legentium aures desiderabunt, scripserit. (Sic S. Paulus vocat se *imperitum sermone, sed non scientia*, 1. Corinth. 2.) præsertim quia ipse se studio hoc stylo mediocri et mixto usum asserit ob causam quam subdit, dicens :

40. SICUT ENIM VINUM SEMPER BIBERE, AUT SEMPER AQUAM CONTRARIUM EST (appetitui stomacho et sanitati), ALTERNIS AUTEM UTI DELECTABILE ; ITA LEGENTIBUS, SI SEMPER EXACTUS SIT SERMO, NON ERIT GRATUS.] Gaudet enim natura hominum varietate juxta illud :

Amant alterna Camænæ :

Quare gaudent lectores scriptoris varietate in stylo, ut subinde eum attollat, gravemque et cultum efficiat, subinde eum deprimat levemque et minus cultum politumque exhibeat. Græce est : *Sicut enim vinum solum bibere similiter autem et aquam rursum, contrarium est ; vinum autem aquæ mixtum dulcem et delectabilem gratiam perficit* (id est gratam affert gustanti delectationem), *ita et præparatio sermonis* (ut grata quadam temperie et moderatione commistus sit et concinnus) *delectat auditum legentium*, si ab alio legi audiatur, et oculos, si ab ipsismet legatur, q. d. Sicut vinum meracum semper bibere, aut semper aquam puram molestum est, et male sanum ; vinum enim nimis calefacit, et inflammat caput et corpus ; aqua vero nimis illud frigefacit et phlegmata creat : miscere autem aquam vino, mistamque bibere suave est et delectabile æque ac sanum, et utile ; quia aqua vini calorem et acrimoniam, et vicissim vinum aquæ frigus et cruditatem refrangit et temperat, ac ad gratam quamdam moderationem redigit : sic pariter sermo aut nimis gravis, aut nimis exilis lectoribus ingratus est, affertque tædium; ex utroque vero moderatus et ad temperiem congruam redactus gratus est et jucundus. Sic ego simili de causa in hoc libro mediocri stylo qui gravitatem lenitate temperet usus sum ; varietas enim æque ac mediocritas in omnibus rebus cunctis est grata, sapida et delectabilis ; alioquin enim omnium in mundo rerum obrepit satietas et fastidium, uti ait Cicero, et experientia quotidiana docet.

HIC ERGO ERIT CONSUMMATUS.] Græce: *Erit finis sive consummatio* tam hujus libri, quàm totius veteris Testamenti, ut lampada tradamus Christo brevi successuro, qui est finis et scopus, ac perfectio et consummatio Legis et Prophetarum totiusque Testamenti utriusque tam novi, quàm veteris.

DE LIBRO TERTIO

MACHABÆORUM.

HIC liber non est Canonicus; suam tamen habet auctoritatem et veritatem parem, imo majorem, quàm habeant Livius, Curtius, Florus, Sallustius similesque historici. Exstat Græce in Bibliis Complut. et Regiis. Per catachresin vocatur tertius Machab. quia proprie non tractat gesta Machabæorum, puta Judæ, Jonathæ et Simonis fratrum, sed ea quæ triginta annis ante eos contigerunt : quare ordine chronologico temporis ante librum primum Machabæorum ponendus foret, adeoque ipse non tertius, sed primus vocandus esset.

Narrat enim gesta ab Antiocho Magno (qui fuit pater Ant. Epiphanis, cum quo Machabæi decertarunt) et Ptolemæo Philopatore, qui post Alexandrum Magnum quartus fuit rex Ægypti, fuitque filius Ptolemæi Evergetis fratris Ptolem. Philadelphi. Dictus est Philopator, id est, amator patris per antiphrasin; quia ipse occidit patrem, matrem, fratrem, sororem et uxorem, captus illecebris Agathocleæ meretricis; ideoque noctes in stupris, dies in conviviis absumebat, ait Justinus, libr. 29 et 30. Hic Philopator fuit pater Ptolemæi Epiphanis, et avus Ptolemæi Philometoris.

Argumentum ergo hujus libri tertii est narrare gesta Ptol. Philopatoris cum Antiocho Magno et cum Judæis. Initio enim recenset famosum illud prælium Antiochi cum Philopatore apud Raphiam peractum anno tertio Olympiadis 140, nimirum eodem anno quo Annibal Romanos apud Trasymenum locum memorabili victoria superavit. Cum enim Philopator intellexisset ademptam sibi esse ab Antiocho Syriam, coactis omnibus suis copiis tam equestribus, quàm pedestribus, assumpta secum Arsinoe sorore, contendit ad vicinas usque Raphiæ regiones, ubi erant copiæ Antiochi. Commisso acri prælio, cum fortius pugnaretur ab Antiocho, Arsinoe copias obambulans, capillis solutis, cum lacrymis obsecrabat milites, ut sibi opem audacter ferrent, binas victoribus auri mnas daturam se singulis promittens. Itaque hostes prælio vinci, multosque capi contigit. Post hæc narratur quemadmodum rex venerit Hierosolymam, cumque intrare Sancta sanctorum obsistentibus Judæis conaretur, ingenti divinæ potentiæ miraculo castigatus, ab ejus loci ingressu deterritus sit. Deus enim, inquit Auctor l. 3. Machab. *eum audacia elatum flagellavit hinc et inde vibrans eum, ut arundinem à vento, adeoque in solo inutilem, adhuc et membris solutum, nec loqui potentem justo implicatum judicio afflixit; unde et amici timentes ne et vitam desereret, cito eum eduxerunt maximo perculsi timore; ille autem nequaquam resipuit; cum minis autem acerbis recessit. Perveniens vero in Ægyptum non solum in infinitis libidinibus perseverans, sed et blasphemias in templum evomens,* Judæos miris modis exagitavit : nam primum ignominia notari Judæos in Alexandria curavit; deinde cunctos censeri, et in servitutem redigi. Mox diro contra eos promulgato edicto, diligenter in tota Ægypto conquiri, mirisque modis vexatos in Alexandriam perduci, una die ab elephantis, ipsomet rege populoque inspectantibus, interficiendos. Verumtamen præsto eis affuit divina protectio, et non solum ab atrocissimo illo interitu mirabiliter à Deo erepta gens Judæorum est, sed etiam verso regis furore in benevolentiam ab eodem deinceps jucundata, et novo decreto ad favorem ipsorum edito in statum pristinum restituta fuit.

Hæc est summa rerum quæ toto libro 3. Machabæorum fuse enarrantur, eaque consentanea sunt iis quæ de iisdem narrat Josephus, Pausanias, Justinus, Appianus et alii, imo iis quæ de iisdem ante trecentos annos prædixit Daniel, cap. 11. v. 10. Quocirca hujus libri meminit S. Athanas. in Synopsi, et Euseb. in Chron. imo S. Clemens, in l. Apostol. Canonum canone 84, eum inter libros Canonicos numerat; sed large sumit nomen *Canonicus*, ut complectatur omnes libros qui in Bibliis contineutur, quales sunt tertius et quartus Esdræ, ac Oratio Manassis.

Porro liber hic tertius sic orditur : *At Philopator cognoscens ex his qui redierant loca, quæ ipse tenuerat, Antiochum abstulisse.*

DE LIBRO QUARTO

MACHABÆORUM.

QUARTUS Machabæorum, inquit Sixtus Senensis, l. 1. Biblioth. non longe à fine quem Synopsis sancti Athanasii inter apocrypha scripta recenset, historiam continet unius ac triginta annorum, hoc est gesta Joannis Machabæi, qui à devicto Hyrcano cognomen Hyrcani accepit. Hic post Simonem patrem fraude Ptolemæi obtruncatum gentis suæ Pontificatum unà cum principatu obtinuit, statimque adversus patris percussorem eduxit exercitum; deinde cum Antiocho rege Syriæ fœdus junxit: quo defuncto, multas Syriæ urbes vi cepit. Primus omnium Judæorum ducum stipendiis suis militem externum conduxit; tria millia talenta ex Davidis sepulcro effodit: cum Romanis fœdus jam à patre initum renovavit; Antiochum Cyzigenum, Syriæ regem, bello victum fugavit; Samariam Hierosolymitanæ urbis æmulam, post integrum oppugnationis annum captam, solo æquavit, inauctisque in ea torrentibus, ipsas quoque deletæ urbis ruinas et vestigia cuncta aquarum alluvione sustulit, muros Hierosolymitanos vetustate collapsos instauravit. Quibus rebus feliciter exactis, moritur imperii sui anno trigesimo primo, vir triplici nomine, hoc est sacerdotio, principatu et prophetia clarissimus, anno scilicet ante Christi ortum centesimo, in quo quartus et ultimus Machabæorum desinit liber. Huic libro suffragatur et consentit Josephus, l. 13. Antiq. unde nonnulli suspicati Josephum ejus esse auctorem. Sed repugnat stylus, qui in Josepho est Græcanicus: in hoc autem l. 4. Machab. est Hebraicus, et Hebraismis abundat. Verisimile est eum ab incerto auctore ex libro dierum sacerdotii Joannis, de quo in calce primi Machabæorum ita scriptum est: *Cætera sermonum Joannis et bellorum ejus, et bonarum virtutum, quibus fortiter gessit, et ædificii murorum quos exstruxit, et rerum gestarum ejus, ecce hæc scripta sunt in libro dierum sacerdotii ejus, ex quo factus est princeps sacerdotum post patrem suum.* Exstat Græce, indeque in Latinum traductus est; ejus initium est hoc: *Et postquam occisus est Simeon, factus est Joannis filius ejus summus sacerdos pro eo.* Hebræis hic liber quartus æque ac tertius incognitus est.

INDEX

LOCORUM SACRÆ SCRIPTURÆ

QUÆ

IN LIBRIS JOSUE, JUDICUM, RUTH, IV. REGUM ET II. PARALIPOMENON EXPLICANTUR.

(Prior numerus paginam, secundus columnam designat : si unicus tantum occurrat numerus, ad præcedentem referri indicio est.)

EX GENESI.

Cap. 27. v. 29. Esto Dominus fratrum tuorum, et incurventur ante te filii matris tuæ, 409. 1
33. 10. Vidi faciem tuam, quasi viderim vultum Dei, 371. 2
49. 10. Non auferetur sceptrum de Juda, 292. 2
v. 15. Vidit requiem quod esset bona, 678. 2

EX EXODO.

Cap. 12. v. 40. Habitatio filiorum Israel in Ægypto fuit quadringentorum triginta annorum, 96. 1

EX LEVITICO.

Cap. 19. v. 14. Non maledices surdo, sed timebis Dominum Deum tuum, 22. 1

EX DEUTERONOMIO.

Cap. 33. v. 18. Et Issachar in tabernaculis tuis. Populos vocabunt ad montem, 695. 2

EX LIBRO JUDICUM.

Cap. 11. v. 3. Congregatique sunt ad eum (Jephte) viri inopes et latrocinantes, 388. 1

EX LIBRO RUTH.

Cap. 39. Expande pallium tuum auper famulam tuam, 578. 2

EX LIBRO III. REGUM.

Cap. 4. v. 5. Zabud filius Nathan sacerdos amicus regis, 409. 2
11. 1. Rex Salomon amavit mulieres alienigenas, et filiam Pharaonis, 11. 2

EX LIBRO I. PARALIPOMENON.

Cap. 15. v. 20. In nablis arcana cantabant; et v. 21. In citharis pro octava canebant epinicion ; et v. 22. Chonenias autem princeps Levitarum prophetiæ præerat; et v. 26. Cumque adjuvisset Deus Levitas, qui portabant arcam fœderis Domini, immolabantur septem tauri et septem arietes, 398. 1
17. 18. Quid ultra addere potest David, cum ita glorificaveris servum tuum, et cognoveris eum, 405. 1
19. 18. Et interfecit David de Syris septem millia curruum, et quadraginta millia equitum, 413. 1
20. 1. Percussit Joab Rabba, 423. 1
30. 22. Tulit David coronam Melchom de capite ejus, et invenit in ea auri pondo talentum, et pretiosissimas gemmas, fecitque inde sibi diadema, *ibid.* 2
21. 5. Omnis numerus Israel mille millia et centum millia virorum, 467. 1
29. 24. Sed et universi principes, et potentes, et cuncti filii regis David dederunt manum, et subjecti fuerunt Salomon regi, 480. 1. 2

EX LIBRO II. PARALIPOMENON.

Cap. 2. v. 8. Ligna arceuthina, 498. 2
2. 13. Hiram patrem meum, 518. 2
3. 3. Longitudinis cubitos in mensura prima sexaginta, 502. 2
3. 4. Porro altitudo centum viginti cubitorum erat, *ibid.*
3. 16. Nec non et quasi catenulas in oraculo, 513. 2
4. 5. Capiebatque (mare) tria millia metretas, 516. 2
6. 41. Nunc igitur consurge, Domine Deus, in requiem tuam, tu et arca fortitudinis tuæ : Sacerdotes tui, Domine Deus, induantur salutem. Domine Deus, ne averteris faciem Christi tui : memento misericordiarum David servi tui, 524. 1
13. 2. Nomenque matris ejus Michaia, filia Uriel de Gabaa, 432. 1. 2

EX LIBRO JOB.

Cap. 7. v. 5. Induta est caro mea putredine, 132. 2
31. 26. Si vidi solem cum fulgeret, et lunam incedentem clare, et lætatum est in abscondito cor meum; et osculatus sum manum meam ore meo, 578. 2
34. 30. Qui regnare facit hypocritam propter peccata populi, 539. 2

EX LIBRO PSALMORUM.

Psal. 6. v. 1. In finem in carminibus Psalmus David pro octava, 398. 1
6. 7. Lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo, 421. 1
11. 1. In finem pro octava Psalmus David, 398. 1
17. 1. Eripuit eum de manu hostium et de manu Saül, 10. 2
59. 10. Moab olla spei meæ, 408. 1
59. 10. In Idumæam extendam calceamentum meum, 409. 1
71. 10. Reges Arabum et Saba dona adducent, 529. 1
88. 5. In æternum præparabo servum tuum, 292. 2
117. 22. Factus est in caput anguli, 198. 1
131. 9. Sacerdotes tui induantur justitiam, 726. 2
131. 17. Illuc producam cornu David, paravi lucernam Christo meo, 429. 2
133. 2. In noctibus extollite manus vestras in sancta, 523. 2

EX ECCLESIASTE.

Cap. 12. v. 3. Tenebrescunt videntes per foramina, et obsurdescunt omnes filiæ carminis, et dissipatur capparis, 450. 2

EX ECCLESIASTICO.

Cap. 39. v. 18. Quasi Libanus odorem suavitatis habete, etc., 5. 2

48. 8. Qui ungis reges ad pœnitentiam, 578. 1
48. 14. Et mortuum prophetavit corpus ejus, 641. 2

EX ISAIA.

Cap. 14. v. 29. De radice enim colubri egredietur regulus, 755. 2
21. 5. Surgite, principes, arripite clypeum, 380. 2

EX JEREMIA.

Cap. 9. v. 20. Docete filias vestras lamentum, et unaquæque proximam suam planctum, 379. 1
14. 2. et seq. Luxit Judæa, etc., et afflicti operuerunt capita sua, 435. 1

EX EZECHIELE.

Cap. 16. v. 8. Expandi amictum meum super te, 578. 2

EX DANIELE.

Cap. 13. v. 23. Melius est mihi absque opere incidere in manus vestras, quam peccare in conspectu Domini, 468. 1

EX AMOS.

Cap. 7. v. 11. In gladio morietur Jeroboam, 644. 2

EX JONA.

Cap. 1. v. 3. Fugeret in Tharsis, 533. 2

EX MICHÆA.

Cap. 1. v. 10. In domo pulveris, pulvere vos conspergite, 679. 2

EX ZACHARIA.

Cap. 10. v. 4. Ex ipso angulus, 198. 1

EX NOVO TESTAMENTO.

EX S. MATTHÆO.

Cap. 6. v. 34. Sufficit diei malitia sua, 360. 2
16. 23. Vade post me, Satana, 449. 1
19. 7. Moyses mandavit dare libellum repudii, 438. 1

EX S. MARCO.

Cap. 16. v. 7. Dicite discipulis ejus et Petro, 10. 2

EX S. LUCA.

Cap. 4. v. 25. Cum facta esset fames magna in omni terra, 563. 1

EX S. JOANNE.

Cap. 8. v. 44. Ille (diabolus) in veritate non stetit, 13. 1
13. 27. Quod facis, fac citius, 590. 1

EX EPISTOLA II. AD TIMOTHEUM.

Cap. 2. v. 19. Cognovit Dominus qui sunt ejus, 405. 1

EX EPISTOLA AD HEBRÆOS.

Cap. 9. v. 4. In qua urna aurea habens manna, 77. 1
11. 30. Fide muri Jericho corruerunt circuitu dierum septem, 30. 1

EX EPISTOLA I. S. PETRI.

Cap. 2. v. 9. Vos autem genus electum, regale sacerdotium, 409. 2

EX APOCALYPSI S. JOANNIS.

Cap. 5. v. 10. Fecisti nos Deo nostro regnum et sacerdotes. *ibid.*

INDEX

RERUM ET VERBORUM

QUÆ

IN LIBRIS JOSUE, JUDICUM, RUTH, IV. REGUM ET II. PARALIPOMENON CONTINENTUR.

(Prior numerus paginam, secundus columnam designat : si unicus occurrat numerus, ad præcedentem referri indicio est.)

A

Abela oraculum sapientiæ, 452. 2. Erat academia, 453. 1

Abias rex Juda, quomodo tribus annis regnarit, 553. 1. Colit idola, 554. 1. Vincit Jeroboam in bello, ibid. 2

Abiathar indirecte amotus à pontificatu per Salomonem, 485. 1. Est nomen familiæ, 409. 2

Abimelech filius legitimus Gedeonis, 145. 2. Regnum ambit malis artibus, 148. 1. Auspicatur à sacrilegio et fratricidio, *ibid.* 2. Non fuit verus Princeps nec à toto Israel receptus, 149. 1. In gloria morte juste punitus, 154. 2

Abisag cur data David, 476. 2. Fuit uxor Davidis, 478. 1. Significat sapientiam, 477. 1. 2

Abner non peccavit procurando Isbosetho regnum, 383. 1. sed deccavit provocando milites Joab ad duellum, *ibid.* 2. Occisione contumeliæ acceptæ ab Isboseth ejus regnum transfert ad Davidem, 386. 2. Juste occidit Asaelem, 482. 2

Absalom filius Davidis ex Maacha filia Regis Gessur, sed proselyta, 385. 1. 2. Quare David cor suum verterit ad Absalom, 429. 1. Fuit in periculo idololatriæ in Gessur, 430. 1. Non debuit occidi propter necem fratris Amnon, 431. 1. Semel in anno tondebatur, *ibid.* Non tamen erat Nazareus, sed comæ studiosus, ideoque ex ea suspensus, *ibid.* 2. Ducenti sicli pondus sunt, non pretium comæ Absalomi, *ibid.* Ejus unica filia Thamar fuit uxor Roboam, vel mater uxoris ejus, *ibid.* 432. 1. Ejus ambitio et parricidium, 433. 1. Tyrannidem suam tyrannide patris excusat, 434. 1. Cur populus eum fuerit secutus, *ibid.* Per ingressum ad concubinas patris intendit excludere reconciliationem, 439. 1. Ingressus ille fuit publicus, sed non ipse actus turpis, *ibid.* Publicus ingressus aggravavit incestum, *ibid.* 2. Plectitur in capite, quod contra patrem extulerat, 444. 2. Ejus pœna congrua culpæ, 445. 1. Ejus cor congrue transfixum, *ibid.* Est damnatus, *ibid.* 2. Ejus monimentum exsecrabile, 446. 1. Fuit typus Judæ, 434. 2

Abstinentiæ commoda, 167. 1

Abulensis opinio de Deo movente ad peccatum veniale, reprobatur, 11. 2. 12. 1. item docens Jehu licite invitasse Baalitas ad idololatriam, 633. 2

Academia prima orbis fuit Cariath Sepher in Chananæa, 72. 2

Achab rex Israel inducit cultum Jovis Beli, 558. 1. Ejus tempore homines scelestissimi, 559. 1. Ipse est causa famis in Israel, 568. 2. Subditum habet Benadad, 582. 1. Invadit vineam Naboth occisis omnibus filiis, 585. 1. et prætenso jure fisci, *ibid.* Servus peccati et uxoris, *ibid.* 2. Ejus pœnitentia fuit attritio tantum, 586. 2. Mortem ei prædicit Michæas, 589. 1. Punitur mendaciis pseudoprophetarum, *ibid.* 2. Mutat vestem territus prophetia Michææ, 590. 1. Sagitta casu jacta ab homine dirigitur à Deo ad eum feriendum, *ibid.* 2. 741. 2

Achan alii damnatum putant, alii salvum; dubitat Augustinus, 38. 2. Ejus furtum 400 aurei, 39. 1. Primo lapidatus fuit, deinde combustus, 38. 2

Achaz rex Juda omnes filios suos consecravit idolo Moloch, 650. 1. Peccavit diffidens Deo et confidens in homine, *ibid.* Idolis Damasci erexit altare in templo Hierosolymitano, *ibid.* Contemnit Deum et ejus altare, *ibid.* 2. Diruit septum quod laicos dividebat à sacerdotibus ex contemptu, 651. 1. 2. Anno 14 ætatis genuit Ezechiam, 656. 1. Combussit libros legis, 664. 2. Impius sine exemplo, 758. 2

Achitophelis prudentia, sed diabolica, 439. 2. Typus Judæ proditoris, 442. 1

Adad Idumææ rex fugit in Ægyptum, 537. 2. Recuperat regnum suum, 538. 1

Adam protoplastus non fuit gigas, 68. 1

Adeodatus qui Goliath percussit, non est David, 325. 1

Admonitiones acerbæ charitate dulcorantur, 611. 1

Adonias ambit regnum, 478. 1. 483. 2. idque ex consilio Joab, *ibid.* Contra legem petit Abisag uxorem, ideoque potuit occidi à Salomone, 484. 1. Juste occisus est à Salomone, 485. 1

Adonibezec 70 regulis pollices amputarat, 99. 2. Punitus pœna talionis, *ibid.* Videtur pœnituisse, *ibid.*

Adrianus male permittit simulationem extrinsecam idololatriæ, 614. 2. 632. 2

Adrichomius male ponit Sartham juxta Bethbara, 18. 1. item Cariathiarim male ponit in tribu Dan, 192. 2. item male distinguit mare Æneum à Lutere, 516. 1

Adversarius humilitate placatur, 142. 1

Adversis et prosperis bene utendum, 111. 1

Adulatio aulici Henrici VIII. Angliæ regis, 484. 2. Ejus mala, 542. 2

Aod secundus Israelis Judex, 110. 2. Fuit ambidexter, 111. 1. Ejus gladius duas habebat acies, *ibid.* 2. Dei instinctu Eglon occidit, 112. 2. Evasit per posticum, 113. 1

Affinitas in primo gradu lineæ rectæ impedimentum matrimonii in quo hactenus non dispensatum, 484. 1. et seq.

Agricolæ vacant studiis, 695. 2

Agriculturæ laus, 279. 2

Ἀλαλάζειν significatio duplex, 33. 2

Alberici Gentilis impia sententia, quod Turca juste possideat regna quæ Christianis eripuit, 159. 2

Allegoria quæsita in adulterio Davidis non est propria, 416. 1

Altare extra tabernaculum licebat ædificare, dummodo non fieret ad sacrificandum, 86. 2. 131. 2

Amalec ter jussus à Deo deleri, 307. 1. Nepos Esaü, *ibid.* 2. Jussus deleri, quia Hebræos recenter Deo copulatos voluit ab eo avertere, 308. 1. Non omnes Amalecitæ interfecti à Saüle, 310. 2. 311. 1

Amalecites mentitur dicens se occidisse Saülem, 378. 1. Detulit tamen diadema Saülis ad Davidem, *ibid.* Licite occisus est à Davide, *ibid.* 2

Aman de stirpe Agag, 314. 2

Amantes cur maxime oderint amatas post copulam, ratio naturalis, 426. 2. Ratio providentiæ divinæ, 427. 1
Amasa cur sollicitatus à Davide per promissa, 448. 2. 449. 1. Dat pœnas perfidiæ, 452. 2
Amasias rex Juda bonus initio regni, 643. 1. Permisit tamen subditis idololatriam, *ibid.* In senio in eamdem incidit, *ibid.* Idque post victos Idumæos, *ibid.* Vincit auxilio Dei Idumæos, 642. 2. Quod non agnoscit, sed victoria elatus provocat Joam regem Israel ad bellum, *ibid.* Juste à Deo punitus, probabiliter tamen post pœnitentiam, 644. 1
Ambidextri fortes, sed viri tantum, nunquam feminæ, 111. 1
Ambitio insatiabilis, 61. 2. Ambitio excæcat etiam prælatos, 433. 1. item ambitio regnandi, 557. 1. Ambitio Athaliæ punita, 637. 1
Ammoniticæ partem quam bello eis ademerat rex Basan, Hebræi occuparunt et licite possederunt, 64. 2. 159. 1
Amnon quare post copulam, exosam habuerit sororem Thamar quam oppressit, 426. 2. Quomodo plus peccarit ejiciendo Thamar quam opprimendo, 427. 1. Debebat eum castigare David, sed non necessario morte, *ibid.* 2
Amon mortuus est sine pœnitentia ob præfidentiam, 663. 2
Amor divinus quid possit, 400. 2. Amor plus trahit quam timor, 577. 1. Amorem debent superiores subditis, 566. 1
Amphibologia in casu licita, nunquam mendacium, 12. 1. 112. 2
Amri rex Israel quinque annis pugnavit cum æmulo Thebni, 557. 2. Transfert regiam ex Thersa in Samariam, 558. 1
Anathemata in templis Deo dicanda, 344. 2
Andreas Masius in Josue caute legendus, 3. 2. Probat Josue non esse libri sui auctorem, 1. 2. 59. 1
Angelus bonus fuit qui pestem populo Israel inflixit, 468. 2. Quomodo eam inflixerit, 469. 1. Angeli custodes præsunt exercitibus fidelium, 27. 2. Angelo viso, hominem moriturum, vulgi opinio apud Hebræos male fundata et falsa, 131. 1. Angeli percellunt Philisthæos et juvant Davidem in prælio, 394. 1. et alios multos, *ibid.* 2. Angelorum ope nitantur duces in bello et periculis, 442. 2. Angeli milites Dei, 619. 1
Anima similis igni, 429. 2. Sit pura instar templi, 519. 2. Ejus immortalitas, 566. 2. 567. 1
Annæ interpretatio, 223. 2. Significat Ecclesiam et vitam contemplativam, *ibid.* 234. 1. Annæ votum fuit de filii Nazareatu si ei daretur, 225. 1. Quia flens inconditos gestus edebat, ebria reputabatur, *ibid.* 2. Ejus modestia, *ibid.* Samuelis mater et pater, 225. 2. Iram omnem quam contra Phenennam conceperat, coram Deo effudit, *ibid.* 2. 226. 1. Accipit fiduciam preces suas exauditas esse, *ibid.* Non tenebatur lege puerperii de primogenito redimendo, quia Levita, 227. 1. Donum prophetiæ accepit, 230. 1. 231. 1. Prima nomen Christi expressit, 237. 2
Annulus à S. Arnulpho in Mosellam projectus, ei redditus in signum remissionis peccatorum, 135. 1
Anni vitæ computandi qui bene exacti, 288. 1
Ante annum trigesimum ætatis nulli Hebræo licebat prophetare, 598. 2
Antagonistas opponit Deus hæreticis, 560. 1
Antiochus Seleuci filius amans Stratonicem novercam, eam à patre obtinet, 426. 1
Antipathia inter sanctitatem et iniquitatem, 565. 1
Antoninus Caracalla Getam fratrem quem occidit, inter divos retulit, 494. 2
Antonius (S.) de Padua arca testamenti, 397. 1
Apes libenter mellificant in ore animalium, 172. 1. Apum et ursorum pugna, 301. 2
Apologus primo propositus à Joatham Sichimitis ante omnes gentium apologos, 149. 1. Ejus explicatio, 150. 1
Apostoli significati per duas columnas, 514. 2. Per boves maris Ænei, 516. 1
Arca fœderis ordinarie portabatur à Caathitis, ac in re gravi à sacerdotibus, 15. 2. Arca mystice significat Christi humanitatem, 16. 1. Arca stetit in medio Jordane, non in ripa, dum Josue cum suis transiret, *ibid.* 2. Reverentia Hebræorum erga arcam, 15. 2. Significat sanctos, 17. 1. Arca cur capta à Philisthæis, 249. 2. Arca ponitur juxta Dagon tanquam ab eo debellata, 251. 1. Illam injuriam vindicat Deus, 252. 2. Arcam nudarunt Bethsamitæ, et ideo sunt percussi, 258. 1. Arca Dei transfertur è Gabaa ad arcem Sion, 395. 1. Vehebatur plaustro errore Davidis vel Levitarum peccato, 396. 1. Solis sacerdotibus licebat eam tangere, idque sub pœna mortis et ideo percussus Oza, *ibid.* 2. Est symbolum sacræ Scripturæ et viri in ea eruditi, 397. 1. et B. Virginis, *ibid.* Ponitur in domo Obededom, *ibid.* 2. Quæ domus ideo benedicitur, *ibid.* Unde eam adduxit David in Sion, *ibid.* Non tamen iterum in plaustro, sed in humeris Levitarum, *ibid.* Significat Ecclesiam militantem, 399. 2. et Ecclesiam triumphantem, *ibid.* item humanitatem Christi et B. Virginem, *ibid.* Arca fuit in castris Joab obsidentis Rabba, 416. 2. David fugiens eam remittit Jerosolymam ne secum exsulet, 434. 2. Arcam posuit Salomon in Sancto sanctorum, 506. 2. solam arcam posuit in templo, cætera vasa templi innovavit Salomon, 519. 1. Arca quare vocetur arca fortitudinis, 524. 1. Non erat in templo tempore Esdræ, 724. 1. Translata sub Manasse vel Amon è templo in domum Sellon propter idola, 770. 1. Postea in locum restituta à Josia, *ibid.*
Arcus quem docuit David filios Juda est planctus incipiens à nomine arcus, 379. 1
Arduis (in) consulendus Deus et viri docti, 48. 2. In arduis Deo parendum, 300. 2
Areuna rex Jebusæorum factus proselytus, 470. 1. Ejus area cur electa ad sacrificium pro peste avertenda, *ibid.* Est symbolum Ecclesiæ gentium, *ibid.*
Arias non bene affirmat Salmon et Salomon esse idem nomen, 215. 2
Ariopharnis judicium suspectæ fidei, 493. 2
Aristotelis sententia de Pygmæis rejicitur, 732. 2
Arma Dei sunt fulgura, tonitrua, etc., 116. 2. Arma priscorum, brachia, ungues, etc., 290. 1. et instrumenta ruralia, 295. 2
Arrianus thronum S. Athanasii confringens, è fragmento ejus occisus, 254. 2
Asa rex Juda pius ex impia matre, 554. 2. Eam amovet à sacerdotio Priapi, *ibid.* Ejus pietatem remuneratur Deus, 555. 1. Fuit in fide perfectus, sed in multis aliis peccavit, *ibid.* 2. Regnavit 41 annis propter pietatem, 557. 1
Asyli origo, 723. 2
Assyriorum regnum deficit, 660. 1
Astaroth Philisthinorum est Venus, 104. 2
Athas Hebræorum est alphabetaria revolutio, 284. 1
Athalia nepotes suos ex ambitione occidit, 635. 1. 2. Occiditur circa palatium, 637. 1. Ei similis Brunichildis, *ibid.* 2
Atheismi causa, 239. 1
Athenis pepercit Sylla, ob idque semper gavisus, 453. 1
Atria tria Sacerdotum, laicorum et immundorum, 508. 1. 2
Attributum Dei nobilissimum sanctitas, 231. 2
Avaritia difficulter prohibetur, 39. 1. Avaritia ficus, 150. 1. Ex avaritia Hiel ædificavit Jericho, 559. 1. Avaritiæ insatiabilitas, 584. 1. Ejus typus Jezabel, *ibid.* 2
Aureliani Imper. ira mitigata, 361. 2
Auxilia hæreticorum non quærenda in bello, 753. 2

B.

Baal est Jupiter Belus sive Nemrod, 558. 1
Babyloniorum regnum incipit à Baladan, 660. 1
Babylonica captivitas cur 70 annis duravit, 772. 2. 773. 1. 2
Bacchum coluit Salomon, 536. 2
Barac non fuit consanguineus Debboræ, sed exterus, 116. 1
Barlaami morientis pulcherrimum monitum datum Josaphato, 482. 1

Beata Virgo est arca testamenti, 397. 1. 398. 2. 399. 1. 2. Exempla varie punitorum, quod eam inhonorarint, 397. 1. Est cisterna Bethlehem, 463. 2. Ejus festum purificationis quomodo institutum, 469. 1. Debemus eam orare, quia Christus ei nihil negat, 484. 2. Ipsam libere amasse Deum in somnis est probabile, 490. 1. Ejus puritas significatur per lilium impositum columnis, 515. 1. Significatur per thronum Salomonis, 532. 2. 533. 1. Ejus typus Jahel, 118. 2. item Debbora, 120. 1. et vellus Gedeonis, 133. 1. Titulus matris admirabilis ei gratissimus, 168. 1. Ad eam confugiendum in periculis, 300. 2. Abigail ejus typus, 363. 2

Beelzebub Deus musca, 593. 1

Belli Belgici origo et occasio, 452. 1. Eo durante, viginti duæ militum regiorum rebelliones ob tardata stipendia, *ibid.* Belli duces specie honoris amovendi, 452. 2. Belli duces periti, si delicati, non ponendi, 581. 2. Bellum pœna peccati, 554. 2. In bello celeritas valet plurimum, 441. 1

Benadad rex Syriæ filius Adad rebellis, 581. 1. Quo jure petierit aurum, etc., Samariæ, *ibid.* Est typus diaboli, 582. 1. Subdit se Achabo, *ibid.* Reus mortis, *ibid.* 2

Benjamin tribus minima numero et infamis, 270. 1

Bernardus (S.) sedens meditabatur, 404. 1

Bethel et Bethaven sunt loca distincta, 36. 2. Unica fuit Bethel eaque in tribu Ephraim, 101. 1. Est limes regni Israel, 544. 2

Bethsabee neptis fuit Achitophel, 415. 1. Post pœnitentiam fit prophetissa, *ibid.* Eliam ejus pater unus ex fortibus David, 464. 2

Biblia regia male vertunt verbum Chaldæum challetha, 380. 1

Blasphemia peccatum horrendum, 585. 1. Judæi ne nominabant quidem, *ibid.* Blasphemia punita, 765. 1. 2

Bona hujus vitæ vana sunt et malis permista, 431. 1

Bona temporalia cur data Salomoni, 534. 2. Fuerunt ipsi causa lapsus, 536. 1

Booz castitas, 212. 2. Ejus laudes, 215. 1

Boum capita in mari Æneo fusa, præter boves quibus sustentabatur, 723. 1

Brunichildis peccata et pœna, 637. 2

Burgundiones unde dicti, 740. 1

C.

Cæcos et claudos quare Jebusæi constituerint in arce Sion, e qui illi cæci et claudi, 391. 2. Occisi à Davide quia eum odiebant, 362. 2. Sunt figura Scribarum, et Pharisæorum, et infidelium, hæreticorum, et fidelium male viventium, *ibid.*

Cajetani sententia de mendis Scripturæ rejicitur, 455. 2. Ejus sententia de duobus Eliis refutatur, 746. 1

Calebi senectus præmium virtutis, 67. 1. Ejus pietas, *ibid.* 2

Calepinus male confundit scruta et scutra, 518. 2

Calvini error blasphemus de Deo vitium non imputante ad culpam, 11. 2. Alius ejus error de obduratione, 59. 1

Calvi dicuntur lunulæ, 600. 2

Calvities capitis deformitas, *ibid.* 1. Libido ejus causa, *ibid.* 1. 2. sed non in omnibus, *ibid.* 2. Aliqui eam habent ex hæreditate, alii aliunde, *ibid.* Secundum alios est decus senii, *ibid.*

Calumnia redit ad calumniantem, et quid operetur in calumniato, 437. 2. Quomodo in calumnia considerandum quid intendat Deus, 438. 1. et in memoriam revocanda propria peccata, *ibid.*

Calumniatoribus non facile credant Principes, 437. 1

Cantare non decet magnates, 333. 1. sed omnino decet in divinis, *ibid.*

Cantus Ecclesiastici fructus, 275. 1

Capilli capitis ornamentum, 600. 1

Capitella tria ponunt architecti in columnis, 513. 2

Capræ jecur palpitat ipsa occisa, 336. 2

Captivitas prima quinque tribuum Israelis in Assyriam sub Teglatphalasar, 647. 2. Secunda reliqui Israelis sub Salmanasar, 653. 2. Multi eam evaserunt, 654. 1. Prædicta fuit à Prophetis, *ibid.* Captivitas Babylonica tribus Judæ à quo anno incipiat, 671. 1. Secunda captivitas, *ibid.* 2. Tertia captivitas, *ibid.*

Cardamas currit ad opera charitatis, 584. 1

Carmeli duo in Palæstina, 560. 1

Carmelitarum Ordo ortus ex Elia, 571. 1. Ejus laus, *ibid.* Patroni Elias et Eliseus, *ibid.* Adhuc hodie speluncam Eliæ in Carmelo inhabitant, *ibid.* 2

Carnifex unius regis, rex alter, 557. 1

Carolus V. Imper. fructum summum cepit ex lectione librorum Regum, 218. 1. Omnium nationum hominibus æqualis, 452. 1

Cassinenses alunt progenies corvi qui S. Benedicto obedivit, 563. 1

Castitatem (ob) jus primogenituræ datum Josepho, ablatum ob incestum à Ruben, 66. 1. Castitas Booz, 212. 2. Castitatis studioso, quid facto opus, 414. 1. Ob castitatem occisa S. Dymphna à patre, 484. 1

Castra figendi modus, 47. 2. Juxta etymon sint casta, 249. 1

Caudati in Anglia ob amputationem caudæ equi quo vehebatur S. Thomas Cantuariensis, 255. 1

Cedreni error de Schamane Judice post Samsonem, 189. 1

Celeritas necessaria in belli duce, 54. 1

Cerethi et Phelethi erant milites prætoriani, 409. 2

Chaldæus paraphrastes fabulosus, 687. 2

Chamos est Bacchus, 536. 2

Chananæa jure hæreditario erat Hebræorum, 8. 1. Ideoque per Jubilæi buccinas expugnata Jericho, 29. 2. Chananæa non omnino tota à Josue subacta, 59. 2. Ejus longitudo et latitudo, fuitque minor Belgio, 61. 2. Satrapiæ Philistiim ad Chananæam pertinent; nec eos Hebræi possederunt, nisi forte exiguo tempore, 63. 1. 2. Tyrus et Sidon ad eam quoque pertinent quas Hebræi nunquam possederunt, *ibid.* 2. Tota Chananæa Hebræis data quoad dominium, 84. 2

Chananæorum lingua affinis Hebraicæ, 12. 2. Multi ejus incolæ patriam deferentes ob timorem Josue, varias mundi partes habitarunt, 58. 2. Cur à Deo non totaliter ejecti è terra, 105. 2. 106. 1. 109. 2. Tempore Salomonis non debebant occidi, 527. 1

Charitas primo sibi providet, mox aliis, 135. 2. Ea vincuntur inimici, 357. 1. Quæ amara erant, reddit dulcia, 611. 2

Cherubini Mosaici et Salomonis quales essent, et qualiter collocati, 506. 2. 507. 1. Erant in altari thymiamatis, sed duo tantum, 716. 1

Chirotheca projiciebatur à Regibus obsidentibus in urbem obsessam, 409. 1

Chramnus propter affectatum regnum cum uxore et filiis à patre Clothario exustus, 445. 2

Christi passio adumbrata per funiculum coccineum, 1. 1. 13. 2. Crucifixus in cruce visibiliter, diabolus invisibiliter, 45. 2. Typus Christi Judices Israelis, 108. 2. item Othoniel, 109. 1. Clavorum Christi typus, clavus ferreus quo percussus Sisara, 125. 2. Christi typus, petra Gedeonis, 130. 2. item vellus ejusdem, 133. 2. item filia Jephte, 161. 2. 162. 1. item ipse Jephte, 163. 1. In Christo omnia sunt mirabilia, 168. 1. Ejus typus Leo à Samsone occisus, 174. 1. et ipse Samson. *Vide verbo* Samson. Christus privatim cultus ab Alexandro Severo cum aliis idolis, 189. 2. 190. 1. Maleficia Judæorum beneficiis superavit, 335. 2. *Vide verbo* David typus Christi. Ter unctus, 391. 1. Rex fuit triplici jure, *ibid.* Ejus crux designatur per Geth, 397. 2. Ejus judicium adumbratum per David, 408. 1. Regnat in carnalibus gentium cordibus, 409. 1. Contemptos eligit et exaltat, 411. 2. Illusos à diabolo per peccata ad pœnitentiam adducit, 412. 1. Ejus corona quæ, 424. 1. Christi typus Jesbaam, 462. 1. Ejus passio et resurrectio per labrum maris Ænei, 516. 1. Est rex Israelis et totius mundi, 539. 2. Ejus crux significata, 564. 1

per Eliam. *Vide Ind. verbo* Elias. Crux Christi significata per juniperum, 574. 2. Christi typus Eliseus, 600. 1. et Isaias, 662. 1. et Josias, 668. 2
Christiani omnes sunt sacerdotes, 243. 1. Nunquam sine armis incedant, 609. 1
Chronologia gestorum Josue, 66. 2. Chronologia Judicum annorum 356 vel 360, 95. 2. 96. 1. Anni servitutis Hebræorum, includendi annis quibus Judices præfuerunt, 110. 1. Canon pro chronologia sacræ Scripturæ, 96. 1. Chronologia Israelis ex Ægypto ad templi ædificationem 480 annorum, singulis principibus partitæ, 110. 1. In chronologia maxima sententiarum diversitas, 640. 1. Chronologiæ canones, 660. 2
Cilicio usi pœnitentes, 621. 1. 2
Cinæi unde, 679. 1
Circumcisio in deserto omissa ob incertitudinem quando castra movenda erant, 25. 1
Clamor utilis in bello, 30. 1
Clementiæ laus, 542. 1. Clementia erga hostes captivos, 758. 1
Climactericus annus, 415. 1
Clypeus regum ungi solebat et quo fine, 380. 1
Cœlum fortitudinis expugnandum, 461. 2. Significatum per templum, 504. 2. et per cochleam templi, 505. 2. et per Sanctum sanctorum, 506. 2. Cœli gaudia, 530. 1. Cœli idæa, gloria Salomonis, 534. 2
Collyrida quid sit, 400. 1
Colocyntus est cucurbita agrestis, 611. 1
Columna nubis quæ solebat castra præcedere evanuit, 16. 1
Columnæ duæ erant in Porticu, 514. 1. Eorum nomina Bootii et Jachin quid significent, *ibid.*
Communitas tota ob unius peccatum punitur, 303. 1
Conciliantur diversa tempora tribus modis in Scriptura, 553. 1
Concionator loquax fructu carebit, 235. 1. Vanus, 295. 2. Opere et non sola voce præeat, 640. 2. Sit illuminatus et perseverans, 641. 1
Concubinarii impœnitentia in Italia, 537. 1
Conditionalium scientia in Deo probatur ex Scriptura, 351. 2
Confessio peccatorum Deum glorificat, 38. 1. 2
Conjugium puellarum portus, ne castitatis faciant naufragium, 211. 1
Consanguinei in beneficiis postponendi extraneis aptioribus, 542. 2
Consilia senum bona, non juvenum, *ibid.*
Consilia politica perniciosa, 543. 2
Constans vultus index animi constantis, 226. 1
Constantinus Copronymus punitus ob inhonoratam B. Virginem, 397. 1
Constantius Imp. de tribus in morte doluit, 543. 2
Consulere diabolum gravissimum peccatum, 594. 1
Contemplatio imperfectiones absumit, 55. 1
Contemptus mundi, 5. 1
Contritio delet omnia peccata, 421. 1. Magna debet esse in peccatore, 515. 2
Contumelia juvat nos, ideoque ei gratia debetur, 438. 1. 2. 439. 1. Contumelia illata Abner ab Isbosetho occasio translati ab eo regni ad Davidem, 386. 2. Contumelia illata Achitophel à David viciante ejus neptem Bethsabee per adulterium, fuit ratio quare conjuravit cum Absalomo, 415. 1. 435. 2
Conversationis malæ incommoda, 240. 1
Convicia (ad) surdescendum, 277. 2
Convivii funebris antiquitas, 387. 2
Cornelius (R. P.), auctor horum Commentariorum, filius agricolæ, 695. 2
Corpora Sanctorum sunt curæ Deo, 548. 1. Sunt vivifica, 566. 1
Correctio sit mixta severitate et lenitate, 240. 2. Ejus necessitas, 295. 1. 2
Corvi attulerunt cibum sanctis, 563. 1
Crotoniensium 100,000 cæsa à 15,000. Locrensium, ejusque causa, 384. 2

D.

Dagon Philisthinorum est Venus, 252. 1. Fatetur se victum ab arca, *ibid.* 2
Damascus urbs pulcherrima describitur, 615. 1

De Davide historica.

David vir secundum cor Dei, 293. 1. Unctus secreto à Samuele coram patre et fratribus, 317. 1. Habuit septem fratres, *ibid.* Unctus vigesimo ætatis anno, *ibid.* 2. Ex lætitia vultus agnitus, 318. 1. Fuit ter unctus, *ibid.* In unctione accepit spiritum fortitudinis bellicæ, animi regii, poeticæ et musicæ, prudentiæ, et spiritum prophetiæ, idque stabiliter et subito, *ibid.* 2. 319. 1. Etymon Davidis ab amore, 319. 1. Cithara ejus partim naturaliter, partim supernaturaliter curavit Saülem, 320. 1. Fuit procerus corpore, 326. 1. 344. 2. Instinctu Dei iniit certamen cum Goliath, 327. 2. Fuit peritus fundibularius, *ibid.* 2. Goliath suo ipsius gladio occidit, 328. 1. Caput per urbes circumtulit, *ibid.* 2. Gladium Deo sacravit, *ibid.* Percussit totum exercitum Philisthinorum, percutiendo Goliath, 330. 2. Non potuit psallendo Saülem curare, quia invidus manebat Saül, 331. 2. Septies eum persecutus est Saül, *ibid.* Ex omni persecutione gloriosior evasit, 332. 1. Amovetur ab aula, *ibid.* 2. Fit Chiliarcha, *ibid.* Duo quæ præstitit ut fieret gener regis sunt cædes Goliæ et 100 præputia Philisthinorum, 333. 2. Optime instruxit ad se convenientes, 347. 2. Quindecim ejus fugæ, 348. 1. Non fuit causa occisionis sacerdotum, sed occasio, 349. 2. Meretur coronam civicam ob liberationem Ceilæ, 351. 1. Nunquam absolute voluit occidere Saülem, 353. 2. Conscientia eum mordet propter abscissionem chlamydis Saülis, 354. 1. Gloriosior fuit ejus victoria de Saüle, quam de Goliath, *ibid.* 2. Regius ejus animus, *ibid.* Saülem occidere ei non licebat secundum quosdam, *ibid.* et 55. 1. Secundum alios licebat, 355. 1. Dicendum non decuisse, *ibid.* Appellat Saülem ad judicium Dei, *ibid.* 2. Saül se ei submittit, et filiorum suorum facit tutorem, 357. 1. Plura præstat quam promiserat, *ibid.* Non poterat juste occidere Nabal, 361. 2. Dei erga eum providentia, 365. 1. David non erat omnino certus de regni possessione, 366. 1. Exit cum suis aulam regis Geth propter periculum idololatriæ, *ibid.* et 367. 1. Ut eum tueatur Deus, inadvertentiam immitit regi Achis, 367. 2. Nunquam intendit pugnare contra Israelem, 369. 1. Dei erga Davidem providentia, 371. 1. David, regnante Saül, plus rexit populum quam ipse Saül, 391. 1. Ter est unctus in regem, *ibid.* Fuit junior Jonatha, *ibid.* 2. Capit arcem Sion anno 38 ætatis, adjuvatur à Deo in prælio contra Philisthæos, 394. 1. Erravit David vel Levitæ, dum arca Dei imponitur plaustro, 396. 1. Illectus benedictione Obededom per arcam, eam ex ejus domo adduxit in Sion, 397. 2. Fecit tabernaculum novum pro arca, 399. 2. Occupat Geth, et per hoc frenavit Philisthæos, 407. 1. Per omnes mundi plagas victricia arma circumfert, *ibid.* Debellat Moabitas, *ibid.* 2. Juste invasit Sobam, 408. 2. Fit famosus per illam victoriam, *ibid.* Victor possidet Idumæam, 409. 1. Ejus filii quo sensu sacerdotes, *ibid.* 2. Rependit Hanon misericordiam quam à patre ejus Naas rege Ammon acceperat; Hanon contra legatos Davidis contumelia afficit, 412. 1. Quare David eum bello aggressus, cecidit eum ad octoginta septem millia, 413. 1. 2. Chronotaxis gestorum ejus, 422. 2. 423. 1. Ex corona Melchom quomodo sibi fecerit diadema, 423. 2. Cur fugerit Absalomum, 60. 2. Fames triennalis ejus temporis quare immissa, 434. 2. Quatuor ejus prælia contra Philisthæos, quando contigerint, 436. 1. Ejus vires deficiunt : in senio, quare ei succurrit Abisai, *ibid.* David non est Adeodatus, *ibid.* Domus ejus illustris et fecunda, 460. 2. Omnia ad votum Davidi pro-

cedunt, 461. 1. Cur recuset bibere aquam de cisterna Bethlehem, 463. 1. Eligit pestem, 468. 1. Ex visione Angeli et dolore populi percussi incurrit morbum incurabilem, 469. 1. Cur ei data Abisag, 476. 2. Prima et secunda unctio Davidis non est facta oleo sacro, sed sola tertia, 478. 2. Transfert adhuc vivens regnum in Salomonem, 479. 2. non tamen omne jus regium, *ibid.* Cur non occiderit Joab, sed id mandarit Salomoni, 483. 1. Ejus elogium apud Josephum, *ibid.* 2. Infelix in filiis, 485. 1. idque in pœnam adulterii, *ibid.* Relinquitur ei lucerna, 539. 1. Per contemptum vocatur filius Isai, 543. 1. Promissio de regno in ejus posteris continuando fuit conditionata, 702. 1. In aurem ei Deus loquitur uti amicus amico, *ibid.* Summa quam pro templi fabrica reliquit, 2400 milliones, 706. 2. 707. 1. David non ut rex, sed ut propheta constituit ordines Sacerdotum et Levitarum, 708. 1. Ejus prudens politia in re militari, 714. 1

Davidis virtutes.

Modestia, 320. 1. Humilitas, 333. 1. Ejus patientia, 335. 1. 348. 1. Pietas, 351. 1. In Deum fiducia, 352. 1. Ejus clementia et reverentia erga Saülem, 354. 1. 2. 355. 2. Martyrium, 355. 2. Charitate fregit duritiem Saülis, 356. 1. David injuriarum immemor inimicum suum honoravit, 381. 1. et etiam ultus est, 389. 2. Humilitas ejus coram arca saltantis, 398. 2. Eam pulchre ponderat S. Gregorius, 399. 1. 400. 2. Vovit ædificare templum, 402. 1. Placuit id votum Deo quoad rem, non quoad personam, 403. 1. Cur non permissus id implere, *ibid.* Amicitiam amico exhibet post mortem, 410. 1. Ejus resignatio, 434. 2. Ejus humilitas et ad Deum recursus, 435. 1. Gratiam habet Deo in fuga, *ibid.* 2. Ejus oratio in monte Oliveti, *ibid.* 1. Patienter fert calumniam Semei, 437. 2. Ejus pietas erga Absalom patricidam, 444. 1. Flet æternam ejus mortem, 446. 2. Per clementiam non statim occidit Semei, per justitiam autem jussit à Salomone occidi propter maledicentiam, 449. 1. 2. Imitatur exemplum Resphæ, 456. 1. Ejus heroica charitas erga inimicum Saül, *ibid.* Ejus mortificatio et aliæ virtutes in effusione aquæ de cisterna Bethlehem, 463. 1. Ejus humilitas, pœnitentia et charitas post numeratum populum, 469. 2. Recta intentio, 718. 2

David excusatus à peccato.

Non peccavit fingendo stultitiam in Geth, 345. 2. Nec recipiendo oppressos ære alieno, 347. 2. nec abscindendo partem chlamydis Saülis, 354. 1. Petens vindictam Saülis, 355. 2. Occidens Gessuritas, Gerzitas et Amalecitas, dum esset apud Achis, 367. 1. 2. David qua auctoritate occiderit Amalecitam, 378. 2. Non peccavit ducendo in uxorem Maacham filiam regis Gessur, 385. 2. 386. 1. Quo sensu maledixerit Joab ob interfectum Abner, 386. 2. Quare non occiderit Joab, 387. 1. Acerbe puniens Ammonitas, excusatur à peccato, 424. 2. Non peccavit in judicio Thecuitis deprecantis ne filius suus fratricida occideretur, 430. 1. nec peccavit parcendo Absalomo fratricidæ, 431. 1. nec mandando Salomoni ut occidat Semei, 449. 1. 2. Non peccavit tradendo posteros Saül Gabaonitis ad crucifigendum, 455. 1. nec mandando ut corpora remanerent insepulta usque dum plueret, *ibid.* 2

David peccans, et punitus.

Mendacium officiosum, 343. 2. Peccat jurando se occisurum Nabal cum tota domo, 361. 2. Aliud mendacium, 367. 2. David adulter, primo, quia otiosus, 414. 1. secundo, quia aspexit mulierem seminudam, *ibid.* 2. tertio, quia nimis prosper, *ibid.* quarto, quia præsumptuosus, 415. 2. Peccavit peccato injustitiæ, dum vult suam prolem supponere Uriæ, 416. 2. et inebriando Uriam, *ibid.* et homicidii curando occidi Uriam, 417. 1. Proditorie occidit Uriam, Consummat homicidium, *ibid.* Causæ lapsus, *ibid.* Peccavit ducendo Bethsabee quam polluerat per adulterium, *ibid.* 2. 418. 1. Fuit novem mensibus in peccatis sine pœnitentia, 419. 1. Ejus peccata Deus publicavit, 420. 1. Peccatum quomodo punitum, 421. 2. Mors infantis ex adulterio concepti fuit pœna temperata clementia, *ibid.* Fuit punitus per gravem morbum, 422. 1. Punitur ejus adulterium per stuprum illatum Thamar ab Amnon, 426. 2. Peccavit non puniendo Amnon propter stuprum, 427. 2. Fuit punitus per rebellionem Absalomi, 433. 1. 434. 1. David peccavit temere spoliando Miphiboseth suis bonis, 437. 1. Davidis peccata punita per maledicentiam Semei, *ibid.* 2. adulterium Davidis per violationem concubinarum, 439. 1. Auferendo Miphiboset dimidium bonorum peccavit injustitia, et violavit amicitiam Jonathæ, 449. 2. 450. 1. Id factum ex verecundia, 450. 1. Peccatum David punitum per seditionem Sebæ, 451. 1. Numerans populum peccavit superbia, 467. 1. Mordet eum conscientia, *ibid.* 2

David pœnitens.

Pœnitentia Davidis, 420. 1. Fuit continua, *ibid.* 2. Magna fuisse probatur ex secuta statim remissione, 421. 1. Per eam invasit pœnam talionis, *ibid.* 2. Ejus satisfactio pro peccatis, 463. 1. Ejus pœnitentia ob numeratum populum, 469. 2

David typus Christi.

David typus Christi patientis in colore rufo, 318. 1. Ejus cithara typus Crucis Christi, 321. 2. Ejus pugna cum Goliath, pugna Christi contra diabolum, 326. 2. Persecutiones ejus à Saüle, typus persecutionum Christi à Judæis, 332. 1. Benefaciens Saüli, 335. 2. Recipiens oppressos ære alieno, 347. 2. Fugiens David, 348. 1. Ducens Abigaïl uxorem, 363. 1. David typus est Christi in trina unctione, 391. 1. et in regno quod trigesimo anno auspicatus est, et quadraginta administravit, *ibid.* 2. In translatione regni ad arcem Sion, 393. 1. Transferens arcam significat Christum transferentem Evangelium, 400. 2. Christum judicem, 408. 1. Christum regnantem in carnalibus cordibus, 409. 1. Christum contemptibilia mundi eligentem ut confundat fortia, 411. 2. Christum inducentem peccatorem ad pœnitentiam, 412. 2. Christum auferentem regnum diaboli, 424. 1. Christum transeuntem torrentem Cedron, 434. 2. Christum orantem in monte Olivarum, 435. 1. Christum se immolantem pro peccatis nostris, 470. 1. 2. Christum rejicientem synagogam, et desponsantem sibi Ecclesiam, 477. 2. Davidis Chytrei commentum de etymo Palladis, 168. 1

Debbora uxor Lapidoth non Barac, 115. 1. Non fuit judex; lites tamen composuit ex dono prophetiæ, non vi jurisdictionis, *ibid.* 2

Debellatis civitatibus parcentes laudantur, 453. 1

Decem tribus licite elegerunt alium regem, 543. 1. idque ex decreto Dei, *ibid.*

Dedicatione (in) templi Salomonis quæ miracula, 524. 2

Deliciæ unguentorum et odorum cavendæ, 266. 1

Deliciosi sæpe crudeles, 315. 1

Derelinquit Deus se derelinquentes, 6. 1

Desperati milites acerrime pugnant, 384. 1. Confirmatur exemplis, *ibid.* 1, 2

Desperato humano auxilio, adest divinum, 744. 1

Deus fidelis in promissis servandis, 2. 1. 4. 2. In veteri lege semper per angelos, nunquam per se hominibus apparuit, 4. 1. Angelus vice Dei apparens repræsentabat Filium, non Patrem aut Spiritum sanctum, 6. 1. Exigit memoriam beneficiorum, 20. 1. Non deest in necessariis, nec redundat in superfluis, 26. 2. Deus manifeste Jerichuntem expugnavit, non autem homines, 30. 1. Vult homines sibi cooperari, 31. 1. Omnia à Deo pendent in suì conservatione, 33. 2. Deus nunquam jubet occidi filios ob peccata parentum mortuorum, 40. 1. Deo duce quævis superamus, 67. 1. Deus pœnam in gloriam convertit, 83. 1.

Ejus liberalitas in pios, vindicta in impios, 95. 1. Peccata permittit, non intendit, 103. 1. 2. Tyrannos permittit tanquam lictores ut malos castiget, 108. 1. Quomodo confortet tyrannos adversus populum Hebræorum, 109. 2. Audit imprecationes justorum contra impios, 152. 1. Quomodo immittat spiritum discordiæ, *ibid.* Ad eum confugiendum in periculis, 209. 2. 231. 2. Sanctitas ejus nobilissimum attributum, 231. 2. Semper habendus in memoria, 239. 1. In Deum Scriptura omnia refert, et quare, 241. 1. In solo Deo quies, 260. 2. Concedit quod male petitur in vindictam petentium, 266. 2. Ejus omnipotentia ad omnia se extendit, 299. 2. Peccata servat in memoria, 307. 2. Ejus pœnitentia non propria, sed antropopathos, 309. 2. Est cardiagnostes, 317. 1. Deus invocatus à Davide eum juvat in prælio, 394. 1. Ædificat David domum, et quam, 403. 2. Dilexit Salomonem et ardenter, 404. 1. Dei scientia qualis, 405. 1. Permittit homines labi in peccata. et quare, 417. 1. Permisit violari Thamar ab Amnon fratre, in pœnam adulterii Davidis, 426. 2. Statuit ut peccator sibi ipsi sit pœna, *ibid.* 427. 1. Partitur sua bona, dans singulis aliquid, non omnibus omnia, 431. 1. Deo expugnato, exarmatus erat Absalom, 435. 1. Variis modis infatuat Deus consilia prudentum, *ibid.* 2. Quomodo præcepit Semei ut malediceret David, 437. 2. Utitur impiis ad punienda peccata justorum, 438. 1. Propter peccata regis punit populum, 454. 1. Deus potest punire patres nocentes in filiis innocentibus, 455. 1. Quare voluerit occidi posteros Saülis, *ibid.* Honoratur Deus exsecutione justitiæ, *ibid.* 2. Quomodo commovit David ut numeraret populum, 466. 1. Ignem mittit in signum quod sacrificium ei sit gratum, 470. 2. Designat locum templi, 471. 1. Ad Deum caligat omnis creatura, 490. 1. 503. 2. 522. 2. Deus in spatiis vacui, 523. 1. Deus poscit totum cor, 526. 1. Deus per se locutus Salomoni, 537. 2. Solebat in igne apparere, 569. 1. Deus in sibilo auræ tenuis repræsentat suam longanimitatem, 576. 2. Ejus clementia, 577. 1. Decipere alienum à Deo, 589. 1. Permittit mala, 590. 1. Adest in desperatis, 744. 1

Deuteronomium dabatur regi in inauguratione, 636. 2

Diabolus superbus multos capit, 100. 1. Est tyrannus suorum cultorum, 105. 1. Ei traditur homo ut humilietur, 108. 1. Significatur per Madian, 128. 1. Est fur, 145. 1. Diabolus generosis formica est, non leo, 171. 2. Multos vincit continuando tentationem, 182. 2. Aufert bonos concionatores, dum procurat ut vana concionentur, 295. 2. Utitur melancholia ad homines tentandos, 320. 2. 321. 1. Invidia ei propria, 331. 2. Vulneratur hominum clementia, 355. 2. Turpia facta quæ suasit, postea revelat, 412. 2. Ejus invidia, 569. 2. Non permittitur ignem mittere ad bovem paratum à prophetis Baal, *ibid.* 570. 1. Decipit pseudoprophetas, 588. 2. Ejus officium est decipere, 589. 2. Nil potest nisi Deo permittente, 590. 1. Diabolus musca, 593. 2. Significatur per Benadad, 623. 1. Per contemptum vocatur Beelzebub, 629. 2. Festum diaboli in exsequiis Lutheri, 633. 1. 2

Dies Josuanus 28 horarum, 55. 1. Longior Ezechiano, *ibid.* 2

Dii gentium colebantur sub figura utriusque sexus, 252. 2. Omnibus rebus præficiebantur, 593. 2

Dionysius Tyrannus irrisor idolorum, 285. 2

Διος δεαδαι, id est videre, 232. 1

Doctores Ecclesiæ repræsentati per duas columnas, 514. 2

Dominus vobiscum primus usurpavit Boos pro salutatione, 209. 1

Domus saltus Libani, 511. 2. non in Libano, *ibid.*

Dona Dei occultanda, 596. 1

Donatistæ schismatici instar Jeroboam, 543. 2

Dux belli uni Deo nitatur, 8. 2. Præerat in periculis, 21. 1. Habere curet à tergo ventum et solem, 55. 1. Quomodo hostes fugientes insequi debeat, 56. 1. Victoria utatur, *ibid.* 2. Præeat exemplo, 332. 2. Duces abstinentes à potu exercitu sitiente, 463. 1. *Vide verbum* Principes.

Duellum aliquando licitum, 323. 1

Duo summi Pontifices Sadoc et Abiathar tempore Davidis, et unde, 409. 1. ita tamen et Sadoc esset primarius, *ibid.*

E.

Ebrietatis mala, 416. 2

Ebriosi sunt filiæ Belial, 226. 1

Ecclesia est specula, et quare, 393. 1. Ecclesia ex gentibus colligenda significatur per aream Areuna Jebusæi, 470. 1. Ecclesiæ sapientia et firmitas significata per duas columnas, 514. 2

Educatio prolium, 227. 2. 240. 2. Permittantur religionem intrare, 228. 1. 229. 1

Effeminato Salomone, Idumæam suam recuperat Adad rex, 538. 1. Effeminati, id est, scorta mascula in Judæa sub Roboam, 552. 1

Eglon roboratus à Deo ad bellum Israeli inferendum, 109. 2

Eleazar pontifex dignior Josue, 65. 2

Elementa saluti hominum et Dei gloriæ libenter inserviunt, 562. 1. 2

Elias missus ad Achab ut impediret idololatriam, 560. 1. Ejus elogia, *ibid.* Ejus etymon, *ibid.* Elias græce sonat solem, 561. 1. Ejus virtutes, *ibid.* Fuit typus Christi, *ibid.* 563. 2. 572. 1. Igne vestiri videtur, 561. 2. Non videtur fuisse sacerdos, *ibid.* Habet Deum sibi præsentem, 562. 1. Factus dominus aeris, *ibid.* 2. Fugit Achabum, *ibid.* Pascitur à corvis pane et carnibus, 563. 1. Propter ejus gloriam ægrotat filius Sarephtanæ, 565. 1. Cur incubuerit mortuo filio variæ causæ, *ibid.* 2. Primus mortuum resuscitavit, 567. 1. Ejus libertas in arguendo Achab, 568. 2. 585. 2. 586. 1. Ædificavit altare in Carmelo, 569. 2. Prædicit Achabo pluviam, 571. 1. Ponit faciem inter genua ex humilitate et attentione, *ibid.* Ex eo ortus Ordo Carmelitarum, *ibid.* Est cum Eliseo patronus Carmelitarum, *ibid.* Ipsius castitas et paupertas, *ibid.* 2. Honorat regem suum Achab, 572. 2. Permittitur timere Jezabelem ad custodiam humilitatis, 574. 2. Mortem fugiens à Jezabele infligendam, optat mortem à Deo ut finem miseriarum, et ne occisus à Jezabele, victa putetur Dei religio, 575. 1. Zelotypia ejus, 576. 1. Morte punit Ochoziam ob consultum dæmonum, 594. 1. Ejus habitus. *ibid.* Ignem è cœlo evocat in vindictam injuriæ Deo et sibi illatæ, *ibid.* 2. Vult occultare suum raptum, 596. 1. Ejus triumphus in curru igneo, *ibid.* 2. Quomodo in cœlum vectus, 597. 1. Incertum ubi sit, *ibid.* Ejus vita jam qualis, *ibid.* 2. An mereatur nec ne est problema, *ibid.* 2. Quo anno et die raptus, 598. 1. 2. E paradiso scribit litteras ad Joram, 746. 1

Eliseus oriundus ex Manasse, 578. 1. In nativitate mugiit vitulus aureus, *ibid.* Affecit idololatras morte corporali, *ibid.* Erat dives agricola, *ibid.* 2. Fuit cælebs, 579. 1. Est exemplar religiosorum, *ibid.* Prophetavit per annos 60, mortuusque est anno ætatis 106, 641. 2. Luget Eliam, 598. 2. Pallium Eliæ ei relinquitur in solatium, *ibid.* Aquæ Jordanis prima vice non divisæ ne superbiret, *ibid.* Est typus Christi, 600. 1. 601. 2. 602. 1. 609. 2. 610. 2. 611. 2. 620. 2. 641. 2. Fuit Nazareus, 601. 1. Nazareatum ei exprobrant pueri idololatræ in Bethel, *ibid.* 2. Ideo pueris maledixit, *ibid.* 2. Ejus libertas, 604. 1. Recolligit se dum Psaltes psallit, *ibid.* Erat necessariis contentus, et superflua spernebat, 608. 2. Gestabat baculum, 609. 2. Ejus paupertas, 611. 1. Non communicat immundis, 612. 2. Ab aula abstrahitur ut Deo vacet, *ibid.* Contemptor terrenorum, 613. 1. Contemnit munera, *ibid.* 2. idque cum fructu, *ibid.* Absens videt peccata Giezi, 616. 1. Syros percutit cæcitate, 619. 2. Excusatur à mendacio, 620. 1. Charitas ejus erga inimicos, *ibid.* Consilium dedit de Samaria obsessa non tradenda, 621. 2. Non acceptavit munera Benadad, 624. 2. Pater Israelis, 640. 2. Significat se vita functum, etiam auxiliaturum Israel, *ibid.* Orat et prædicit Joas victoriam contra Syros, 641. 1. Fuit 80

annis religiosus, *ibid*. 2. Ejus sepulcrum horrent dæmones *ibid*. Ejus ossa mixta ossibus brutorum per Julianum, *ibid*.
Emath alia major, alia minor, 408. 2
Epaminondas laudatur ob vigilias, 388. 1. Excusat se ob occisum vigilem dormientem, *ibid*.
Episcopi qui se immiscent secularibus, similes rhamno, 162. 1
Epiikia exploratores interpretantur legem Dei de delendis omnibus Chananæis, ut Rahab eximant, 13. 1
Eremitæ particulariter sunt Deo curæ, 563. 2
Ερως morbus ex amoris vehementia, 426. 1
Error in numeris non spectat ad fidem vel bonos mores, 748. 2
Eucharistia quam pure accipienda, 396. 2. Quam reverenter colenda, 398. 2. Significata per farinam quam Elias multiplicavit, 565. 1. Eucharistia significata per panem Eliæ, 575. 2. In Eucharistia substantia panis et vini consumitur, 594. 2. Eucharistiæ symbolum dedit Eliseus, 610. 1
Eucherius et S. Eucherius Lugdunensis non sunt iidem, 388. 2
Eunuchorum vilitas et vitia, 266. 1. 2. Eunuchi sunt aulæ præfecti, 716. 1
Examen quotidianum conscientiæ, 283. 2
Excalceatio duplex alia in pœnam, alia in signum cessionis juris, 214. 1
Excæcatio Salomonis, 539. 2. Jeroboam regis Israel, *ibid*. 1. 546. 2. Hielis qui Jericho reædificavit, 559. 1. Regum Israel, 557. 1. et Jehu, 634. 1. Joas regis, 641. 1
Excelsa in Scripturis quid significent, 487. 2. Erant duplicia, 488. 1. Excusantur pii reges qui excelsa tolerarunt, *ibid*. 1. 2. Fuere illicita post templum ædificatum, *ibid*. 2. Excelsa sunt templa ab Hebræis dicata Deo, contra suum præceptum, 555. 2
Excommunicationis figura, 547. 1
Excusatio peccati Deo exosa, 292. 1
Exedræ, gazophylacia et pastophorea idem, 508. 2
Exemplum punitorum superstitum plus movet quam non vivorum, 99. 1. Exemplorum vis major quam verborum, 139. 1. 2. Exemplo Saül in posteris puniti discant patres non peccare, 455. 1
Exploratoribus utatur dux militiæ, 10. 2. Ars detegendi exploratores hostium, *ibid*.
Ezechias tollit materiam superstitionis, 656. 2. Contemptim serpentem æneum appellat Nohestan, id est æmulum, *ibid*. 657. 1. Secundum Anastasium Nicen. abstulit libros Salomonis de plantis, 657. 1. Nullus rex Juda ei similis, et in quo, *ibid*. Fisus Deo, rebellat contra Assyrium, *ibid*. Cur vetuerit responderi Rabsaci, *ibid*.

F.

Fabius Max. à cunctatione laudatur, 441. 1
Fabrica exhaurit opes regias, 526. 2
Fabula Rabbinica de Phinees et Caleb exploratoribus Jerichuntis refutata, 10. 1. Alia de invisibilitate Sacerdotum, 11. 2. Alia de Borea, qui non flarit 40 annis peregrinationis Hebræorum in deserto, 24. 2. 25. 1. Alia quod Judæis non licuerit expugnare Jerusalem, 76. 2. Error eorum de filia Jephte non immolata, sed facta religiosa, 162. 2. Fabula obscœna de Samsone molente apud Philisthæos, 185. 1. Alia de statione solis impetrata ab Elimelech, 204. 2. Alia de nomine Samuelis, 227. 1. Alia de duobus ultimis filiis Annæ exoratis à Phenenna, 234. 1. Alia de Davide in senio non calefacto vestibus, ob abscissionem oræ chlamidis Saül, 354. 1. 476. 1. Alia de castitate Phalti et Michol, 363. 2. Alia quod Saül seipsum non interfecerit, 374. 1. de occisore Saülis, 378. 1. ex calceatione Abner, 386. 2. de freno Isaac, 407. 1. Alia de libello repudii data uxoribus à militibus ad bellum euntibus, 415. 2. Alia de Sara, 453. 2. Alia de Salomone intelligente voces brutorum, 491. 1. Alia de sanguine Joanni vermiculi, secante lapides templi, 504. 2. Alia de apertis et clausis portis templi, 524. 2. Alia de bove Baalitarum fugiente ad Eliam, 569. 1. Alia de aqua manante è manibus Eliæ, 570. 1. Alia de zona Eliæ, 594. 1. Alia de Ezechia volente occidere filium Manassen, 663. 1. Alia de floribus natis in sepulcro prophetæ Dei in Bethel, 668. 2. Alia de Elimelech sistente solem, 682. 1. Alia de portantibus arcam, 698. 2. Alia de anima Naboth, 741. 2. Fabula argonautarum occasione velleris Gedeonis, 135. 1. Fabula Herculis ex historia Samsonis, 170. 1. 186. 2. Sacra Vulpinalia Romanorum, à vulpibus Samsonis, 177. 1. Fabula de coma Nisi ex coma Samsonis, 184. 1. uti et pleræque gentilium fabulæ, *ibid*. Fabula Æaci ex historia Samuelis, 285. 1. item fabulæ de Heroibus ex historia fortium David, 465. 2
Fac multa, dic pauca, 151. 1
Facinorum funestus exitus, 184. 1
Familiæ etiam regiæ ob peccata eversæ, 549. 2
Feminæ cavendæ, 536. 2. Propagant idololatriam et hæresim, 551. 2
Femoralibus non utebantur Judæi laici, sed soli Sacerdotes, 412. 1
Fenestræ templi quales, 503. 2. Significant Doctores, *ibid*. Nullæ erant in Sancto sanctorum et quare, *ibid*.
Ferdinandi II. Imp. resignatio, 434. 2
Fervor necessarius ad docendos subditos legem Dei, 6. 2
Fervidi exsiliunt ad bona opera, 399. 1
Festa corroborant hominem, 521. 1
Fictio non semper est peccatum, 346. 1
Fides hostibus servanda, 50. 2. Fides vera Reip. fundamentum, ejus neglectus excidium, 95. 1. 217. 2. 218. 1
Fiducia in Deo habenda, 58. 1. 327. 2
Filii sæpe parentibus degeneres, 264. 1. Vanum in iis gloriari, 434. 2. Filius Magistratum gerens privatum patri, non publicum honorem debet, 484. 2. Filius pius Asa ex impia matre, 554. 2
Fluxus maris cessavit in solstitio Josuano, 54. 2. 55. 1
Fœdera cum impiis toti regno perniciosa, 588. 1. 591. 2. 742. 1
Fornicationis tentatio laboribus vincenda, 326. 1. Fornicatio juvenum punitur per uxores molestas, 420. 1
Fortitudo bellica gratis data, 109. 1. Fortitudinis virtus deest peccatori, 379. 1. Tentatus eam à Deo petat, *ibid*. Ea cœlum expugnandum, 461. 2. Fortitudo et prudentia omnibus necessaria, 515. 1
Fortuna contraria utilior prospera, 536. 2. 537. 1
Francisci (S.) documentum contra præsumptionem, 415. 1
Fratricidarum exempla, 148. 2. 149. 1
Frugalitas priscorum, 209. 2. 210. 1. 271. 1
Fugiunt dignitates devoti, studiosi S. Scripturæ et vere humiles, 150. 2. 151. 1
Fulmina (per) contrivit Deus varios exercitus, 262. 1
Funiculus coæquans terræ quis, 407. 2

G.

Gabaonitæ postulantes omnes posteros Saül ad crucem non excusantur ab injustitia, nisi forte per instinctum Dei, 454. 2. et seq.
Gaspar (P.) Barzeus, Armuzii Samson, 185. 1
Gaza à Josue capta mox occupata à gigantibus, 57. 2
Gedeonis fortitudo, 129. 1. Licite petit signum ab Angelo, *ibid*. 2. Non sacrificavit dum carnes Angelo obtulit, 130. 1. A Deo factus est Sacerdos, 131. 2. Accipit donum fortitudinis, 132. 2. Non peccavit petendo signum roris in solo vellere, *ibid*. Qui instar canum biberunt, manu aquam injicientes, à Gedeone electi in milites, 137. 1. Apposite significatus per panem hordeaceum, *ibid*. 2. Ejus fides promerita est victoriam contra Madian, 140. 2. Typus Christi, *ibid*. Placavit Euphraimitas humiliando se, 142. 1. Ejus peritia in bello, *ibid*. 2. Offertur ei monarchia post debellatum Madian, quam non habebat, 143. 2. sed eam recusat, 144. 2. Ephod quod fecit fuit vestis Pontificalis, *ibid*. Serarius opinatur eum etiam post victoriam per se sacrifi-

casse, *ibid.* Non peccavit faciendo Ephod, *ibid.* nisiforte venialiter, ob eamque culpam punitus est delectione posterorum, 145. 1. Mortuus in senectute bona, *ibid.* 2
Gehenna significatur per arborem Absalom, 445. 2
Geisa dux Hungariæ non permittitur à Deo ædificare Ecclesiam, 405. 1
Gelboe montes ubi siti, 379. 2. Eis videtur maledicere David, *ibid.* sed non serio maledixit, *ibid.* Sunt multis locis steriles, 380. 1. sed super eos aliquando pluit, *ibid.* Significant superba Judæorum corda, *ibid.* item tepidos et irreligiosos, *ibid.*
Genealogiis (in) Scriptura aliquorum generantium nomina sæpe tacet, 216. 1
Genu utrumque flectendum in oratione, 524. 1
Germani auspicia observabant olim ex duellis, 383. 2
Geth, id est torcular, significat crucem Christi, 397. 2
Gethæi Davidis milites sic dicti non à loco nativitatis, sed à loco habitationis, 366. 2. Judæi erant non Philistæi, 434. 2
Giesi non suscitavit mortuum, quia inobediens honoris cupidus et irrisor, 609. 2. Non fuit proprie simoniacus munera petens à Naaman, 616. 1. Peccavit simonia mentali, *ibid.* Dat ei Eliseus quæ suo nomine à Naaman acceperat, *ibid.* 2. Lepra punitur, et ab Eliseo dimittitur, *ibid.*
Gladius in Scriptura quid significet, 469. 1
Gloria bonorum operum debetur Deo, 423. 2
Gratiæ agendæ Deo in ærumnis, 435. 2
Gregorius de Valentia male sentit Naaman idololatram ab Eliseo recessisse, 614. 2
Gulæ incommoda, 112. 1. Mater aliorum peccatorum, 259. 1. Destruit virtutes animæ, 673. 1

H.

Hæreditaria bona posteris transmittenda, 584. 2
Hæresis incipit à viribus ministris, 544. 2
Hæretici designati per vulpes Samsonis, 177. 1. Inter eos periculosum habitare, 206. 2. Hæretica uxor periculosa, 536. 1. Hæretici multi fiunt athei, 544. 2. Opponit illis Deus suos antagonistas, 560. 1
Hai tempore Esdræ reædificata, 45. 2. Infideliter ejus excidium narrat Josephus, *ibid.*
Hamula est vas infusorium, 518. 2
Hebræi aliqui in deserto manna contenti non fuerunt, sed emptis carnibus vescebantur, 7. 1. Præ ignavia neglexerunt occupare aliqua loca sibi debita, 47. 1. Hebræorum verba sæpe actum inchoatum tantum significant, non perfectum, 91. 1. Eorum prima servitus sub Chusan propter idololatriam, 108. 1. Variis servierunt tyrannis 111 annis, 110. 2. Inermes armatissimos milites Sisaræ debellarunt, 121. 1. Virgines eorum poterant viris alterius tribus nubere, 158. 2. Juramentum, 207. 1. Tota gens, magnus Propheta, 218. 1. Filii eorum triennio lactabantur, 227. 1. Vix habebant equites in exercitu, sed pedites, 249. 2. Ob quatuor causas petierunt regem, 264. 2. sed peccarunt petendo, *ibid.* Prisci assidebant mensæ, non accumbebant, 270. 2. Cæremoniæ eorum in unctione regis, 273. 1. Comburebant regum suorum cadavera, 375. 2. Hebræa uxor septem diebus plangebat maritum mortuum, post quod tempus poterat alii nubere, 417. 2. Hebræa poesis periit, 497. 1. Hebræorum error quod Semei fuerit pater Jeroboam, 538. 2. Eorum gnomæ de quatuor bonis, 542. 2. Hebræa nomina multa significant, 518. 2
Hebron à Josue expugnata, mox recuperata à gigantibus, 56. 2. Est locus sanctissimus, 434. 1
Heli primus pontifex ex stirpe Ithamar, 223. 2. Fuit simul princeps ecclesiasticus et secularis, 224. 1. Interpretatio nominis quadrat ejus moribus, *ibid.* Peccavit non in corripiendo suos filios, 240. 2. Promisit Deus successionem pontificatus ejus filiis, sed conditionate, 242. 1. Punitus propter peccata filiorum, 246. 1. Resignat se in manus Dei puniturі, *ibid.* Majorem habebat curam arcæ quam filiorum, 250. 1. Aliqui asserunt damnatum, *ibid.* melius alii salvatum, *ibid.* In principatu ei succedit Samuel, in pontificatu Achitob, 251. 2
Henricus VIII. rex Angliæ, punitus ob incestum cum Bolena, 484. 2
Herodotus depravat res judaicas, 253. 2. item historiam de cæsis Assyriis sub Sennacherib, 765. 1. item de Pharaone Necao, 770. 1
Heroica opera, calumniis exposita, 142. 2
Hethæi viri pugnacissimi, 5. 2
Hiberni aliqui currunt celerius quam equi, 383. 2
Hieronymus (S.) non temere addidit aliqua verba Jud. 3. v. 16, 111. 2. Dum videtur destruere sensum litteralem S. Scripturæ, quomodo explicandus, 477. 1
Hieronymi (P.) Prado sententia de Cherubinis arcæ refutata, 716. 1. 2
Hilarion (S.) recusat acceptare munera in pauperes distribuenda, 613. 2. 614. 1
Hiram rex Tyri cognovit Deum verum, 498. 1. Fuit usufructuarius urbium Galilææ, 526. 1. Secundum Josephum urbes non acceptavit, *ibid.* 2
Hispani rustici justa de causa incedunt gladiati, 113. 2
Historiæ sacræ et profanæ differentia, 217. 2
Historici gentiles imperfecte res Judaicas tractant, 563. 1
Homerus poeta sapientissimus quando natus, 540. 1. Græcorum Salomon, Salomoni coævus, 674. 1
Homilia de Absalomo inter opera Chrysostomi non videtur ejus, sed Latini auctoris, 434. 1
Homo à natura inclinatur ad amorem filiorum, ut eos gloriosos post se relinquat, 405. 1. Homines ad Deum dirigere finis templi, 522. 2. Homo mortuus per peccatum, 566. 2. Hominis summum opus sacrificium, 569. 1. Non ad hominem, sed ad Deum confugiat, 575. 1. Non ponit legem Deo, sed accipit, *ibid.* 2
Honorum et dignitatum pericula, 264. 1. Mutant mores, 625. 1
Horeb est mons Sinai, 575. 2
Hospitalitas laudata, 564. 1. 2
Humanæ vitæ brevitas, 339. 1
Humilitatis exempla, 81. 2. Humilitas vera gloria, 400. 2. Humilitas Miphiboseth coram David, 411. 1. Humilitas Jesbaam et sanctorum, 462. 1. Humilitas B. Juniperi Franciscani, 574. 1. Humilitas conservatur in Sanctis à Deo per subtractionem gratiæ, *ibid.* 2. Humilitas et resignatio Moysis, 708. 2
Hungarorum laus ob invocatum nomen Jesu ante conflictum, 139. 2

I.

Idololatria maximum peccatum, 127. 1
Idolorum vanitas, 285. 2
Idumæi primo habuere duces, mox reges, deinde iterum duces, 677. 1. Regnum Idumææ non fuit hæreditarium, *ibid.* Job secundus rex Idumææ, *ibid.* 2. Idumæi transfigurati in Ammonitas oppugnant Judam, 744. 1
Ignis à Deo missus in signum quod sacrificium sit gratum, 470. 2. Symbolum Deitatis, 569. 1
Imperfectiones aliquæ manent in homine ad ejus utilitatem, 105. 2
Impii à sacris non defenduntur, sed puniuntur, 249. 2. 250. 1. Sunt lictores Dei ad punienda peccata justorum, 438. 1. Pendent à providentia divina, *ibid.* Eorum regna brevia, 557. 2. 558. 1
Imprecationes piorum exaudit Deus, 152. 1
Impuri sacerdotes gravissime puniendi, 252. 2
Incipiendum à Deo, 25. 2. Sed bene incipere non sufficit, nisi bene finiatur, 309. 2. 310. 2
Inconstantia hominum, 336. 1
Indi aliqui celerius currunt equis, 383. 2
Infatuat Deus consilia prudentum, 435. 2
Infidelitas Regum, 539. 1
Infideles aulici erecti à Constantio, 633. 1
Ingloria morte mortui, 154. 2
Ingratitudinem impiorum sanctis compensat Deus, 357. 1
Inhospitalitas est crimen Sodomæ, 951. 1

Inimici charitate expugnandi, 357. 1
Initium dissensionis Juda et Israel, 450. 2
Injuriæ condonatio, vera magnanimitas, 357. 1. Quomodo ferenda, 358. 1. 2. 361. 2. Sunt contemnendæ, 278. 1
Inobediens similis ariolo, 312. 1. Propria voluntas ejus idolum, *ibid.*
Inobedientiæ mala, 240. 1
Inobedientia similis idololatriæ et magiæ, 312. 1. Ejus mala, *ibid.* 2. Inobedientia punita, 548. 1
Inspirationibus obediendum, 245. 2
Interrasile opus idem quod sculpturæ, coronulæ et plectæ, 517. 1
Interregna fugienda in libris regum ut chronologia servetur, 646. 1. Ponendum in Israele, 647. 1. 653. 1
Invidia est malum diabolicum, 331. 2. Est comes virtutis, 335. 1. Ejus mala, 348. 2
Ira coram Deo effundenda, 226. 1. Est cos virtutis, 280. 1. Eam lepide mitigavit Aurelianus Imp., 361. 2. Modi eam placandi, 362. 2
Isboseth rex Gessuri, 382. 2. Non tenebatur regnum cedere Davidi, 383. 1. Regnavit annis septem et dimidio, *ibid.*
Israelitæ reliqui à captivitate junxerunt se Judæ, 669. 1

J.

Jabin rex Asor princeps aliorum Chananææ regulorum, 58. 2. Erat nomen commune omnibus regibus Asor, *ibid.*
Jagello Polonos docuit legem Christi, 6. 2
Jahel non obstante pace potuit Sisaram occidere, 117. 1. Fecit id instinctu Dei, *ibid.* Typus fuit Ecclesiæ et B. Virginis, *ibid.* 2
Janitorum templi magna dignitas, 713. 1
Jehu bis unctus in regem Israel, 628. 1. Dissimulat se unctum ne periculum vitæ incurrat, *ibid.* 2. Est vindex Dei, 629. 1. Jubens occidi 70 filios Achab non peccavit, 631. 2. Fuit probus ante regnum, 632. 1. Excusatur à peccato ejus mendacium de colendo Baal, *ibid.* 1. 2. Ejus mira cæcitas, 634. 1. Præmium occisionis Baalitarum à Deo ei datur per Eliseum, non per Jonam, *ibid.* Punitur propter idololatriam vitulorum, *ibid.* 2. Jehu propheta et martyr, 537. 2. Jehu liber continet chronica regum Israel, 747. 1. 2. 748. 1
Jejunii commoda, 261. 1. 2. Parit victoriam de hostibus, 301. 2
Jephte spurius, 158. 1. Filius Galaad, *ibid.* Accipit donum fortitudinis, 160. 1. Vovet immolare primum animal vivens è domo sua sibi occursurum, *ibid.* Votum illud multi censent impium, *ibid.* 2. alii pium, *ibid.* Alii votum damnant, sed intentionem excusant, 161. 1. Mysteria latent in filiæ Jephte immolatione, *ibid.* 2. Animositas filiæ ejus, 162. 1. Jephte typus Christi, 163. 1
Jericho ob fecunditatem ædificata ab Hiel, 558. 2
Jeroboam non est filius Semei, 538. 2. Peccavit rebellando Salomoni, *ibid.* 2. Est figura hæreticorum, 539. 1. Mira ejus infidelitas, *ibid.* Quare Deus ei suum cultum sic inculcet, *ibid.* 2. Datus Israeli rex in pœnam peccatorum, *ibid.* Ejus consilium politicum de vitulis adorandis sibi et suis perniciosum, 543. 2. Ejus stoliditas et impietas, *ibid.* Est exemplar Machiavellistarum, *ibid.* Cur vitulos colendos proposuerit, 544. 1. Ejus idololatria et scandalum, *ibid.* 2. Viles constituit sacerdotes, *ibid.* Se facit caput Ecclesiæ, 545. 2. Ejus obduratio, 546. 2. Expellit sacerdotes Aaronicos, 549. 1. Ejus familia eversa ob idololatriam, *ibid.* 2. Et ejus filius occisus ob idololatriam, 550. 1. 2
Jerusalem urbis varia nomina, 53. 1. Ejus descriptio, *ibid.* 2. Pertinet ad tribum Benjamin, sed jure belli occupata est à tribu Juda conniventibus Benjaminitis, 12. 1. 100. 1. Aliqua ejus pars vere pertinet ad tribum Juda, sed potior ad Benjamin, *ibid.* Fuit expugnata à Josue, sed non ejus arx, 74. 2. Combusta ob rebellionem, et ut purgetur ab idololatria, 100. 1. Est à Domino electa, 551. 2. Capitur à Sesac, 552. 1. Diripitur, sed non evertitur, *ibid.* 2. Cur Sesac eam invaserit, 732. 1
Jesbaam filius Hachamoni princeps fortium David, 461. 2. Ejus sapientia, 462. 1. Ejus humilitas, *ibid.* Typus Christi, *ibid.*
Jesse alio nomine vocatur Naas, 443. 1. Nunquam peccavit mortaliter contra Hebræos, *ibid.*
Jesu nomen quid possit, 286. 1
Jerichuntis descriptio, laus et etymon, 10. 2. 11. 1
Jezabel impia est typus avaritiæ, 584. 2. Ejus vana animositas in morte, 629. 2. Ejus etymon à stercore, *ibid.*
Joab peccavit acceptando duellum quod ejus militibus obtulit Abner, 383. 2. Occidit Abner, ne David eum præficiat exercitui loco suo, 386. 2. Pœna quam ideo meretur, *ibid.* Primus intravit arcem Sion per scalas, omnesque occidit excepto Areuna; inde confirmatur in principatu militiæ, 392. 1. 2. Peritia belli, 412. 2. Ejus modestia et fidelitas, 423. 2. Peccavit occidendo Absalom, licet aliqui excusent, 445. 2. Erat suspectus Davidi, 449. 1. Cur occiderit Amasam, 452. 1. In eo tamen peccavit, *ibid.* 2. Cur non numeretur inter fortes Davidis, 464. 1. Proditorie occidit Abner et Amasam, 482. 2. Cur David non per se, sed per Salomonem, eum occiderit, 483. 1. Ex ejus consilio Adonias ambit regnum, 478. 1. Licite occisus in tabernaculo, 485. 2
Joachaz rex Israel orans impetrat salutem Israeli dandam non suo, sed filii tempore, 640. 1. Miser status Israelis ejus tempore, *ibid.* 2. Ejus fortitudo, *ibid.*
Joakim, major licet natu, postponitur à populo fratri Joachaz in regno Judæ, 669. 2. A Pharaone tamen rex constituitur amoto Joachaz, *ibid.* Ejus scelera, *ibid.* Differentia inter Joakim et Joachin, 671. 1. Joakim à Chaldæis capitur, solvitur, rursumque rebellans occiditur, 772. 1. Stigmata in honorem idolorum inventa in ejus cadavere, *ibid.*
Joannes Lucidus male affirmat Adam fuisse gigantem, 68. 1
Joannes (S.) Chrysost. improbabiliter arguit Eliam crudelitatis, 574. 2. item zeli nimii, 576. 2. Ipse est martyr, 585. 1
Joannis Simplicis Belgæ lepida simplicitas, 547. 1
Joas rex Juda in inauguratione accipit Deuteronomium, 636. 2. Juste privat sacerdotes receptura pecuniæ ob negligentiam et injustitiam, 638. 1. Ob idololatriam à Zacharia arguitur, quem ideo occidit, *ibid.* 2. Ejus tempore Carthago conditur, Lycurgus fert leges, et Olympiades incipiunt, 640. 1
Joas regi Israel promittit Eliseus auxilium post mortem, *ibid.* 2. Ter tantum percussit terram propter peccata, *ibid.* Coluit Deum et simul vitulos, 643. 1
Job secundus rex Idumææ, 677. 2
Joiada pontifex juste amovit Athaliam, regnumque dedit Joas suo nepoti, 636. 2. Fuit summus sacerdos, 750. 1. Ejus elogium, *ibid.* 2
Jonas propheta non est filius Sarephthanæ viduæ, 565. 1. Prædixit Jeroboamo regi Israel victoriam de urbibus quas Syri abstulerant Israeli, 644. 1. Sub quibus et c um quibus prophetaverit, *ibid.* 2. 646. 2
Jonathas Philistæos præsidiarios è Gabaa ejecit, 290. 1. Instinctu Dei cum armigero invasit castra Philistiim, 298. 1. Eodem instinctu capit omen, 299. 2. Ipsius conspectus hostibus formidabilis, 300. 1. Philistæos unitos aggressus est, *ibid.* Miraculoso terræ motu eos turbavit Deus, *ibid.* 2. Non peccavit comedendo mel, sed patris legem reprehendendo coram populo, 302. 1. Voluit Deus ejus comestionem manifestari, ut scandalum cesset et quia male patris legem reprehenderat, 302. 1. Amor ejus in Davidem fundatus in similitudine morum, 330. 1. Patri dissimilis, *ibid.* Plus dilexit Davidem quam impium patris mandatum, 335. 1. Vaticinatur Davidi regnum, 340. 2. Mentitur ut salvet Davidem, 341. 2. Est salvatus, 375. 1. Typus Christi, 300. 1
Jonathan unus ex fortibus David secundi ordinis, 462. 2. 463. 2

Joram rex Israel, licet infidelis, cilicio vult placare Deum, 621. 2. Jurat se occisurum Eliseum, *ibid.* Statim eum pœuitet mandati de Elisei cæde, *ibid.*
Jordanis divisio miraculosa, 17. 1. Mons ex aqua natus, visus ad viginti leucarum spatium, *ibid.* 2
Josaphat rex Juda peccavit, eo quod amicitiam et fœdera, etc., fecerit cum impio Achab, 588. 1. ideoque punitur, *ibid.* Non abstulit excelsa Deo dicata, sed idolorum tantum, 591. 1. Ejus zelus, reformatio Judicum, et victoria precibus obtenta, *ibid.* et 739. 2. Mausoleum in valle, 591. 2. Unicum ejus peccatum, 741. 1
Joseph Patriarcha habuit possessiones in Ægypto, 687. 2
Josephi error de altari à Josue facto de lapidibus Jordanis, 21. 2. Falso narrat excidium urbis Hai, 45. 2. Error chronologicus, 110. 1. Ejus mendacium, 280. 2. Aliud ejus figmentum, 300. 1. Ornat suorum gesta, 305. 1. Aliud mendum, 308. 2. Scripturæ contrarius, 378. 1. 431. 1. Alius error, 462. 1. iterum alius, 467. 1. alius, 504. 2. alius, 538. 1. alius, 548. 2. Male numerat annos ab egressu Israelis ad templum ædificatum, 502. 1. Alius error in computu Josephi, *ibid.* Ridicula sunt quæ narrat de fonte aquarum ab Eliseo sanatarum, si non impia, 599. 2
Josiæ nomen prædictum 327 annis ante nativitatem, 664. 1. Sacerdotes qui idolis sacrificarant, prohibet Deo sacrificare, 667. 1. Similis ei in extirpandis idolis nullus, 668. 2. Ejus temeritas in bello contra Pharaonem punita, 669. 1. Pia nomina dat filiis, sed frustra, 671. 2. Occisus à Pharaone tempore pacis publicæ, 768. 2. idque propter inobedientiam, 770. 2. Perierunt threni de ejus morte compositi, *ibid.*
Josue exemplar optimi Imperatoris, 1. 1. Conscripsit sua diaria, *ibid.* 2. Ejus laudes, *ibid.* Primus hominum servavit virginitatem, 2. 1. 93. 2. Ejus nomen miraculosum, 2. 1. In nullo culpabilis, in omnibus laudabilis, *ibid.* 2. Septem annis debellavit Chananæam, *ibid.* Electus immediate à Deo, non ab hominibus, 4. 1. Josue typus Christi, 6. 1. Ob virtutes eligitur à Deo dux Israelis, *ibid.* 2. Ejus vexillum, exemplum legis, *ibid.* Ut Propheta, non ut Princeps, sacerdotibus imperavit, 16. 1. Ejus animositas, 27. 1. Apparet ei Angelus Michael, *ibid.* 2. Ejus religio erga Angelum, 28. 1. Dei instinctu Jerichuntem combussit, 32. 2. Licite inivit fœdus cum Gabaonitis, 48. 2. 49. 1. Mandat soli in virtute Dei, 54. 2. Quia solem stitit, sol ejus sepulcro insculptus, 55. 2. 93. 1. Quasi rex cœlorum illis imperat, 55. 2. Non ex insolentia jussit suos colla quinque regum calcare, sed ob justas causas, 56. 1. Sapienter usu victoria, *ibid.* 2. Ejus victoriæ, *ibid.* 57. 1. Non omnino totam Chananæam subegit, 59. 2. Chronologia gestorum ejus, 66. 2. Nihil dedit carni et sanguini, 77. 2. Ejus modestia, 81. 2. Exemplar principum, *ibid.* 82. 1. Chronologia ætatis ejus, 92. 2. Miracula duo in ejus memoriam, 93. 1. 2
Juda regnum potius regno Israelis, 643. 1
Judæi Christo vellentes genas, repræsentantur per Hanon, 412. 1. Judæi et Arabes ex complexione fœtent, 449. 2. Judæi poterant ducere gentiles uxores proselytas, 487. 1. A Deo abjecti irrevocabiliter, 654. 2
Judices Israelis populi vindices, 95. 1. Eorum officia in bello præesse, et lites judicare, 95. 1. 2. Regimen eorum erat monarchicum, *ibid.* 2. Præfuerunt annis 356 vel 360, 95. 2. 96. 1. Omnes sancti præter Abimelech, 96. 1. Auctor libri incertus, sed tamen aliquis propheta, *ibid.* 2. Durante eorum regimine, idololatria in Dan tolerata, 193. 2. Typi Christi Salvatoris, 108. 2. 202. 2. Judices monentur juste judicare, 742. 2. Eis necessaria vigilantia et fortitudo, 533. 1. Judicia Dei alia, alia hominum, 317. 2. Sunt justa, 557. 2. et abyssus multa, 669. 1. Judicia varia quæ veritatem manifestarunt, ad exemplum judicii Salomonis de infante meretricum, 493. 2
Julianus Apostata contemptibile reddidit imperium, 534. 1. Occisus à S. Mercurio, 590. 2
Jupiter Stator unde, 682. 2
Jurandi forma qua usus Elias, 562. 1. 2
Jurantes falsa ad S. Stephanum et Martinum à Deo puniti, 523. 2
Justi patiuntur, ut in virtute perficiantur, 333. 1
Justinus (S.) prophetiam Jeremiæ citat quæ non exstat, *ibid.*
Justitiæ exsecutione honoratur Deus, 455. 2
Juvenes pro senio sibi comparent sapientiam, 477. 2

L.

Lapides olim positi ut vias indicarent, et locorum distantiam, 341. 1. E lapide cultros acutissimos faciunt Arabes, 24. 1
Lapsus in peccatum non desperet, sed pœniteat, 417. 2. Acrior ad currendum resurgat, *ibid.*
Laqueos Syri se profitentur meritos ab Achab, 581. 2
Latrocinantes videtur in textum irrepsisse, 158. 2
Laudatus, defectus suos inspiciat, 207. 2
Legio fulminatrix, 116. 2
Leo insigne tribus Juda et Christi, 533. 1
Levitæ bis numerati à diversa ætate incipiendo, 708. 2. Ex dispensatione Dei sacrificant, 761. 1. 2
Lex humana patitur epiikiam, non divina, 547. 2
Libanus et Antilibanus idem mons, 5. 1. Libani etymon, *ibid.* 2
Liber Justorum intercidit, 55. 1
Liber legis inventus tempore Josiæ, quis? 264. 1. 2. Exemplaria legis exstabant multa apud Judæos, *ibid.* 2
Librorum Regum ordo cum aliis scripturis, 217. 1. Utilissime leguntur à principibus, *ibid.* 2. Eorum auctor, 218. 1
Libere arguuntur peccatores à sanctis, 568. 2. 604. 1
Libertas arguendi regem in Sacerdotibus, 755. 1
Libido acceleravit mortem Salomonis, 423. 1. Libido varie punita, 426. 2. Libido exsecrabilis Diogenis Cynici, 439. 2. Libido fructus idololatriæ et hæresis, 552. 1. *Vide verbo* Luxuria.
Lilium impositum columnis, 515. 1. Quid significet, *ibid.*
Litaniæ antiquitas, 744. 2
Litteræ Uriæ, 416. 2. Fuerunt occasio fabulæ Bellerophontis, 417. 1
Litterati portant litteras mortis suæ, qui non faciunt quod docent, *ibid.*
Lobna rebellat regi suo Joram, 746. 1
Longanimitatem Dei imitetur vir sanctus, 576. 1
Luci vetiti et quare, 551. 1
Lucrum ex qualibet re, 532. 1
Ludovicus (S.) dat prandium pauperibus priusquam sibi, 564. 1. Ejus morientis pietas, 669. 2
Luteres decem, 517. 1. Significant pœnitentiam, 518. 1
Lutherus hoc seculo primus negavit pœnitentiam, *ibid.* Solemnes habuit exsequias ab omnibus diabolis, 633. 1. 2
Luxuria significatur per caput canis, 386. 1. Per consuetudinem roborata pene insuperabilis, 537. 1

M.

Machabæorum etymon, 570. 2
Machiavellistarum exemplar Jeroboam, 543. 2
Machiavelli error, 614. 2
Madrid in Hispania academia Maurorum, 72. 2
Magna operatur Deus, per res viles, 179. 1. Ad magna destinati prius exercentur, 364. 1
Magnates quomodo corripiendi, 429. 2
Malleus auditus in templo Salomonis dum clavi infigerentur, nisi fuerint tornatiles, 506. 1
Malogranatum speciem habet regis, 298. 2
Manasses idolum cum luco ponit in templo, 662. 1. Occidit Isaiam, *ibid.* Occidit arguentes suam impietatem, *ibid.* 2. Ejus etymon factis quadrat, *ibid.* Abducitur in Babylonem à Merodach Baladan, 663. 1. Ejus tempore neglectus Dei cultus, 664. 2

Manus significat causam instrumentalem, 565. 1. Ejus osculatio genus adorationis idolorum, 578. 2
Mare Æneum quale, 515. 2. Significat pœnitentiam, *ibid.*
Margaritæ in Lotharingia purificantur per columbas, 621. 1
Marisca ficus insipida et morbus ani, 253. 1
Mariti olim debebant emere uxores, 333. 2. Poterant primo anno ad bellum procedere, sed non poterant ad hoc cogi, 334. 2
Martinum (ad S.) pejerantes puniti, 523. 2
Martyres fuere cives Nobe, propter Davidem occisi, 349. 2
Masphath quatuor in Judæa, 261. 2
Matris admirabilis, titulus B. Virgini gratissimus, 168. 1
Mater et pater Samuelis Anna, 225. 2
Mater per se debet lactare prolem, 227. 2. Ab ea pendet educatio prolium, *ibid.*
Maternus (S.) resuscitatus baculo S. Petri, 609. 2
Matthaniæ nomen mutatur in Sedeciam, 772. 1
Matthiæ (S.) gnome de exemplo bono dando proximis, 36. 1
Matrimonia cum infidelibus noxia, 171. 1
Maximilianus I. Imp. ab Angelo in viam reductus, 353. 1
Melancholicorum varia phantasmata, 319. 2. Melancholia utitur diabolus ad tentationes, 320. 2. 321. 1
Melchior Canus omnes annos servitutis numerans ut chronologicos, impugnatur, 110. 1
Mendacium subinde esse licitum quidam veteres opinati, 11. 2. sed probatur nullo casu licitum mentiri, 12. 1
Mendum in libro Paralip. correctum, 748. 2
Mensa (à) orandum, 224. 2. et ante iter, 226. 2
Mensuræ rerum omnium in templo à Sacerdotibus asservatæ ad vitandam fraudem, 709. 1. 2
Mentum inter animalia solus homo habet, 452. 2. Illud tangendo olim salutabant, *ibid.*
Meretricum regina Maacha, 555. 1. Cur aromatibus utantur, 738. 2
Michael (S.) est princeps exercitus Domini, 27. 2
Michol Davidem amat maritaliter, 336. 1. Ejus prudentia in procurando spatio ut fugiat David, *ibid.* 1. 2. Mentitur ut salvet vitam mariti, 337. 1. Propter superbiam sterilitatis damnata, 401. 1. Repræsentat irrisores cæremoniarum Ecclesiæ, *ibid.*
Miles quod facit, dux facit, 457. 2. Milites pugnæ præmittant confessionem, 136. 1. Sint similes agnis, 308. 2. Quo sensu dicantur latrones, 388. 1
Miphiboseth quia filius Jonathæ amici David, accipit ab eo agros patris, 410. 1. Humiliat se coram David, *ibid.* In qua mensa comederit, 411. 1. Excusatur ab affectato regno, uti calumniabatur Siba, 437. 1. 449. 2. Temere spoliatur à David omnibus suis bonis, 437. 1. Injuste spoliatur dimidia parte bonorum, 449. 2. Non videtur contra Deum murmurasse, 450. 1. Significat infirma mundi quæ verus David Christus eligit, 411. 2. Orat David Gabaonitas ne occidant Miphiboseth cum suo filio, 454. 2
Misericordia præit alia opera, 564. 1. Varia exempla misericordiæ præstitæ, *ibid.* 565. 1
Moab mancipium Davidis vilissimum, 408. 1
Monachi veteris testamenti, 571. 2
Mons Olivarum, 435. 1
Moritur homo sensim, et quo ordine, 378. 2
Mors cita beneficium peccatoris, 308. 1. Ejus memoria, 482. 1. Est somnus, 483. 1. Justis aliquando contingit mors mala, 548. 1
Mortariola quid, 519. 2
Mortificatio religiosorum quorumdam, 357. 2. Sanctorum, 515. 1
Mortui ob scelera possunt puniri, 668. 2
Moyses in principatus successione prætulit extraneum Josue propriis filiis, 4. 1
Mulieres prophetissæ, 115. 2. Aliquarum infidelitas, 173. 2. Variæ formæ, 174. 2. Malitia, 182. 1. Epitheta malæ mulieris, 184. 1. Origo idololatriæ in Israel, 189. 1
Mulier Sarephthana præfertur viris, 564. 2 Mulier Holda consulitur in reprehensionem virorum, 664. 2
Munera respuere sanctitatis indicium, 283. 2. 613. 2
Munsteri hæretici testimonium pro suffragiis defunctorum, 362. 2
Mures quas clades subinde intulerint, 253. 2
Musach sabbati est conopeum regium, cui rex insidebat, dum sacris intererat, 650. 2
Musica excitat animi affectus, 320. 1. Lethargum ex tarantulæ morsu curat, 320. 2. Musica instrumenta mentes sanctorum in Deum elevant, 604. 1
Musoritæ hæretici à muribus, 253. 2

N.

Naaman leprosus à Deo humiliatur, 613. 1. Famulorum suorum pater, *ibid.* Convertitur ad Deum per sanctitatem Elisei, 614. 1. Excusatur ab idololatria, *ibid.* 2. et à scandalo, 615. 1. Sit fidelis, sed non Judæus, *ibid.* 2
Naas fecit misericordiam cum David fugitivo, 412. 1
Naboth fuit vir probus, 584. 1. typus Christi, *ibid.* 2. 585. 1. Lapidatur et ejus filii occiduntur, *ibid.*
Nathan erravit, quia Deum non consuluit, 402. 2. Fuit ita amatus à Davide, ut filium suum ejus nomine vocarit, 419. 1. Est alius à Jonatha, 436. 2
Nationem nationi Princeps non præferat, 451. 2
Nebula in templo Salomonis Deum tegit et repræsentat, 522. 2. Qualis fuerit, *ibid.*
Nestorius blasphemans B. Virginem punitus, 397. 1
Nilus fluvius turbidus, 62. 2. Ratione cujusdam sui rivi est terminus terræ Promissæ, 63. 1. Fecundat Ægyptum, *ibid.*
Nobiles imitentur Salomonem orantem utroque genu flexo, 524. 1
Nobilitas omnis ex vili initio, 269. 1. 2
Nomina propria in Paralipomenis, differunt à nominibus quæ aliis in libris ponuntur, 676. 1. Vertuntur etiam in significata latina, 682. 1
Novitios à religione abstrahere, magnum scelus, 308. 1. 2
Novum altare thymiamatis, mensam propositionis, et candelabrum fecit Salomon pro templo, 506. 1
Nox signum mali ominis, 490. 1
Nudipedum religiosorum laus, 212. 2
Numerus rotundus assignatur in Scriptura, etiamsi ei aliquid desit vel supersit, 148. 2

O.

Obededom Gethæus fuit Levita, 397. 2. Qua benedictione benedictus propter arcam, *ibid.*
Obediendum Deo statim etiam in arduis, 116. 2. et periculis, 121. 1. et ut caro nobis obediat, 293. 1. 2. 598. 1. Non obedire Deo stultissimum, 292. 2
Obedientia melior victimis, 311. 2. Ejus fructus, 55. 2. 613. 2
Obdurationis suæ causa Chananæi, non Deus, 59. 1
Obrizum aurum unde, 527. 2
Occasiones lapsus cavendæ, 417. 1
Occulta peccata hominis quo fine diabolus manifestet, 412. 2. Deus autem ea manifestat congrua talione, 420. 1
Ochozias rex Israel cadit, 593. 1. Ejus lapsus significat lapsum hæreticorum, *ibid.* Percutitur morte ob consultum dæmonem, 594. 1
Oculi ultimum vivens, primum moriens, 378. 2. Sunt duces amoris, et custodiendi, aut castitas est impossibilis, 414. 2
Oleo sacro ungebantur Reges Juda, 478. 2. Sed non sacerdotali, *ibid.*
Olympiadum initium, 647. 1. 661. 2. Omnes historiæ ante Olympiades, incertæ, *ibid.*
Ophel describitur, 756. 2
Ophir unde aurum habuit Salomon, est India Orientalis, 527. 1. Inde aurum dicitur obrizum, *ibid.* 2
Orandum non certo aliquo situ corporis, sed eo qui aptus est ad excitandam devotionem, 404. 1. 2

Orationis vis, 55. 2. Silens ex intimo corde, 225. 1. Ejus fructus, 226. 1. Ut exaudiatur, ne inimici odio obfuscari potest, 286. 2. Debet esse assidua, 295. 1. In arduis sit fervens et assidua, 566. 1. Oratione sua impetrat Anianus Episcopus liberationem Aureliæ obsessæ, 572. 2. Oratio Joachaz regis Israel exauditur pro salute Israel danda, non suo, sed filii tempore, 640. 1. Orationis communis utilitas, 744. 2
Ornatus modestus decet matronam honestam, 211. 1
Ornatus exterior signum internæ deformitatis, 431. 1
Osee rex Israel permittit suos subditos ire ad templum Jerosolymitanum, 653. 1
Othoniel fortitudine bellica donatur à Deo, 109. 1. Primus princeps Israelis post Josue, *ibid.* Typus Christi, *ibid.* 2
Otium malum, 414. 1
Oza fuit Levita, 396. 1. Quare à Deo percussus, *ibid.* Censent aliqui eum mortem æternam evasisse, *ibid.* 2. Ozæ percussio et divisio quid, *ibid.*

P.

Palmiram munit Salomon, 526. 2. Eam postea Hadrianus vocat Hadrianopolim, *ibid.*
Palmus et palma mensuræ sunt, et quomodo differant, 111. 2
Panico tumultu Syri solvunt obsidionem Samariæ, 623. 1. 2
Paralipomenon libri sæpe majorem numerum recensent quam libri Regum, 517. 1. Continent acta regum Juda, non Israel, 675. Auctor librorum, Esdras, *ibid.* Mendum in iis correctum, 748. 2
Parentes permittant filios religionem intrare, 228. 1. 2. Ejus fructus Dei benedictio, 239. 2. Parentes incesti suo exemplo causa filiorum incestorum, 426. 2. Parentum peccata morte filiorum puniunt Japones, 455. 1
Parochiæ studiosus Thomas Morus, 401. 2
Parva mandata non contemnenda, 548. 1
Passionis comes est gloria, 332. 1
Pastores Ecclesiæ solliciti sint pro filiis spiritualibus, 456. 1
Pastoritiæ vitæ laus, 279. 2
Patientia, 224. 2. Patientia in convicio, 225. 2. In adversis, 246. 2. Exempla ejus, *ibid.* Acuitur persecutionibus, 333. 1. 348. 1. 2. Patientia in mortificationibus, 357. 2. Patientia et pietas Resphæ, 455. 2
Pater familias erat sacerdos in ordine ad immolationem agni paschalis, 761. 1. Patris spes in filiis vana, 145. 2. 195. 1. Patris affectus invincibilis, 446. 2. Optat superari à filio in gloria, 480. 1. Filii patribus degeneres, 542. 1. Pater Hebræis multa significat, 518. 2. SS. Patres dicentes filium in veteri testamento apparuisse explicantur, 6. 1
Pauci si generosi, multa possunt, 299. 1
Paupertas spiritus, omnium est domina, 5. 1. Paupertas Elisei et Prophetarum, 611. 1. Priscorum religiosorum, 618. 1
Pauperum oppressio displicet Deo, 455. 1
Peccata Hebræorum punita, 5. 2. Jericho exusta propter peccata, 33. 1. Peccatum Achan punitum, 36. 1. 2. Peccati gravitas, 40. 1. Peccata Israelis punita per varias servitutes, 95. 1. Eorum idololatria punita, 105. 1. Eadem punita servitute, 108. 1. 127. 1. Gedeonis Ephod fabricantis inadvertentia, deletione posterorum, 145. 2. Ambitio Abimelech, morte ingloria, 154. 2. Petulantia linguæ, 164. 2. Samsonis concupiscentia excæcatione, 184. 2. Heli, 242. 1. 2. 246. 1. Philistinorum ponentium arcam tanquam debellatam juxta Dagon, 252. 2. 254. 2. Præcipitatio Saülis, 291. 2. Ejusdem inobedientia, 293. 1. 2. 313. 2. Impietas, 356. 1. Peccatum Davidis punitum, et quomodo, 420. 1. Mors infantis ex adulterio concepti fuit pœna temperata clementia, 421. 2. Fuit punitus per morbum gravem, 422. 1. Punitur libido varie per totum c. 13. lib. 2. Reg. Comæ studiosus Absalom per comam punitur, 431. 2. Peccatum regis luit populus, 434. 1. Peccata patrum puniuntur in filiis, 455. 1. Punitur peccatum in loco ubi perpetratum, *ibid.* 2. Peccata populi causæ lapsus Principum, 466. 1. Peccatum Salomonis punitum, 537. 1. 2. 538. 1. Peccatum Jeroboam eversione familiæ et aliorum regum Israel, 549. 2. Quatuor plagæ peccati Jeroboam, 551. 1. Idololatria Roboam punita, 552. 1. 732. 1. Peccata regum Israel punita, 558. 1. 2. Idololatria fame punita, 563. 1. Peccatum mors hominis, 566. 2. Peccatum Josaphat punitum, 588. 1. Peccata Achab punita, 589. 1. Peccatum Ochoziæ morte punitum, 594. 1. Peccatum duorum quinquagenariorum igne de cœlo punitum, *ibid.* 1. 2. Peccatum puerorum exprobrantium Eliseo calvitiem, 601. 2. Idololatria regum Israel, 557. 1. 603. 2. Peccatum Giezi, lepra, 616. 2. Schisma Samariæ, fame, 621. 1. Incredulitas ducis in Samaria, morte, 623. 1. Peccata Benadad regis Syriæ, morte, 624. 2. 625. 1. Achabi, morte filiorum, 629. 1. idque congrue in cophinis ad exemplum aliorum, 631. 2. Jezabelis peccata, 629. 2. Athaliæ parricidia et ambitio, 637. 1. Joas regis Juda peccata, 638. 2. Joas regis Israel, 641. 1. Amasiæ idololatria, 643. 1. 2. 644. 1. Confidentia in homine regis Achaz, 650. 1. Idololatria tribus Juda, 657. 2. et perfidia Sennacherib, *ibid.* Amon præfidentia, 663. 2. Peccatum Joas regis Juda gravissime punitum, 751. 2. Sacrilegium Oziæ multipliciter punitum, 755. 1. 2. Blasphemia Sennacherib, 765. 1. 2. Inobedientia Josiæ, 770. 2. Peccatum trahit ad peccatum, 416. 2. Excæcat, 419. 1. Vulnus peccati sentire signum bonæ mentis, 420. 2
Peccator ex homine fit quasi bestia, 292. 2. Ejus miseria, 380. 1. 416. 1. Seipsum punit, 427. 1. Ejus scala est pœnitentia, 460. 1. Peccatorum interitus, 461. 1. Instar spinarum igne comburentur, *ibid.* Peccator est cadaver mortuum, 566. 2
Peccavi alio sensu dixit David, alio Saül et Judas, 420. 2. 421. 1
Peccandum potius contra homines quam contra Deum, 468. 1
Pecuniæ summa 2400 millionum à Davide Salomoni relicta ad templum ædificandum, 706. 2. Cui Salomon multa addidit, 707. 2
Perfectionem (ad) via incipit à timore judicii, etc., perducens ad contemplationem, 577. 2
Persecutione (in) dolendum non propter seipsum, sed propter exitium persequentium, 438. 2
Pestem cur David elegerit, 468. 1. Duravit ea triduo, *ibid.* 2. Pestis quomodo sedata à Gregorio Magno, 469. 1. Pestis universalis à B. Virgine remedium, *ibid.* Et à S. Sebastiano, *ibid.* 2. Quid contra pestem egerit S. Carolus Borr. *ibid.*
Petrus (B.) Damiani Phineem putat esse Eliam, 87. 1
Phœnicia pertinet ad terram Promissam, sed nunquam fuit subacta, 107. 2
Philastrii locus restitutus, 253. 2
Philistinorum quinque Satrapiæ pertinebant ad tribum Juda, 72. 1
Philo biblicus nugator et erro, 109. 1
Philonis error dicentis stirpem Salomonis defecisse in Ochozia, 636. 1
Philosophia, Mathesis, Poesis, etc., necessario subserviunt doctrinæ sacræ contra gentiles et hæreticos, 295. 2
Phocas malus fit Imperator ob peccata plebis, 266. 2
Phul cum Arbace capit Ninivem, et dividit monarchiam Assyriorum, 647. 2. Vocatur in auxilium à Manahem, *ibid.*
Pii V. Pontificis laus, 739. 2
Piorum regna prolongat Deus, 557. 2. Aliquando pii principes frustrantur eventu, quia impiorum opera utuntur, 745. 1. 2
Pinedæ opinio de Tharsis improbatur, 533. 2
Pœna ut auferatur à Deo, prius peccata auferenda per Principes à populo, 57. 2. Pœnas immittit Deus, ut ad se recurratur, 128. 1. Pœna peccati solvenda post remissam culpam et pœnam æternam, 421. 1. Pœna hujus vitæ parva respectu æternæ, 551. 1

Pœnitentiæ typus Jordanis, 22. 2. Ejus vis, 38. 2. Pœnitentia etiam non stabili placatur Deus, 733. 2
Politia excæcavit Jehu, 634. 1
Politica consilia perniciosa, 543. 2
Politici consiliarii in aulis Principum, 439. 2
Pollices amputati Adonibezec, 98. 2
Polonorum laus ob invocatum nomen Jesu ante conflictum, 139. 2
Polluto templo per necem Zachariæ, desinunt oracula, 752. 2
Poltronis etymon, 99. 1
Pontificum Synagogæ series, 241. 2. Pontifices erant 24, sive Principes Sacerdotum quibus unus summus Pontifex præerat, 709. 2. 710. 1. 2
Populus et rex quasi una persona, 286. 2
Porticu (de) sententia Abul. Titelm. et Jansenii impugnatur, 503. 2
Possessio adibatur calcando rem possessam, 409. 1
Præcipitationis mala, 291. 2
Prælatum spernens, Deum spernit, 265. 1. Ejus est orare pro populo, 286. 1. Sit bonus licet subditi sint mali, 296. 1
Prælaturam nemo ambiat, sed exspectet donec cogatur, 293. 2
Præsentia Dei, 562. 1. Præsentia Principis ad multa utilis in bello, 407. 1. Confirmatur exemplo Caroli V. *ibid.* 2. Præsentia viri magni, virtutis stimulus, 238. 2
Præsumptionis mala, 415. 2. Contra eam monita, *ibid.* Ne quidem de virtute præsumendum, 548. 2
Preto Janes filius Salomonis, 530. 2. Ejus tituli, 531. 2
Priapi Sacerdotissa Maacha, 551. 2. Amovetur à sacerdotio, 554. 2. Sacerdotium Priapi augustum, 555. 1. Horrendus Priapus, *ibid.*
Primævus spiritus in Religiones et viros Ecclesiasticos revocandus, 134. 2
Primis (in) statuit Deus exempla, ut sequentes sint cautiores, 293. 2. 294. 1
Principes peculiariter tenentur servare legem Dei, 6. 1. et plebem docere Dei legem servare, *ibid.* 2. Soli Deo nitantur, 8. 2. Non stertant in multam lucem, 15. 1. Principes politici sacris se non immisceant, 16. 1. 2. A Deo incipiant, 25. 2. In bellis invocent angelos custodes, 28. 1. Suos subditos laboribus exerceant, *ibid.* Fidem hostibus servent, 34. 1. Publicas calamitates deprecentur, 37. 1. Scelera auferant è populo, ut Deus auferat scelerum pœnas, *ibid.* 2. Imitentur modestiam Josue, 81. 2. Fidem veram tueantur ut basin Reip. 95. 1. Inconsulto Deo bellum non suscipiant, 98. 1. Diu cum eodem hoste non pugnent, ne artem militarem hostis discat, 106. 1. Non se immisceant sacris, 145. 1. Quomodo debeant regere, 150. 1. Utilissime legunt libros Regum, 217. 2. Sunt bases Reip. 236. 1. Puniuntur propter peccata subditorum, 246. 1. Castra eorum sint casta, 249. 1. Quomodo debeant Remp. administrare, 262. 2. 263. 1. Quid injuste usurpent et quid juste eis competat, 265. 2. Eminere debent in magnanimitate, 271. 2. Eminere debent aliis, 277. 1. Norint multa dissimulare, *ibid.* 2. Regnum inchoent in clementia, 280. 2. Eorum potestas debet dirigi à sacerdotali, 292. 1. Sciant à Deo dari victoriam, 302. 2. Benignitas eorum virtus, 307. 1. Pulchritudo arguit eos bene imperaturos, deformitas male, 327. 1. Vehementissime desiderant regnare, 331. 1. Dedecet eos vindicta, 362. 1. Æmulationes Nationum sopire debent, 451. 1. Omnibus sibi subjectis sint æquales, *ibid.* 2. Eorum lapsus propter peccata populorum, 466. 2. Imitentur pietatem Salomonis, 523. 1. Eorum dos lenitas, 542. 1. Eorum officia, 598. 1
Privata persona sibi potest vivere, non publica, 150. 1
Propheta magnus tota gens Hebræorum, 218. 1. Propheta missus in Bethel contra idola Jeroboam non est Jadon, 546. 1. Verisimilius est Joas, *ibid.* Tria facit miracula, *ibid.* 2. Præceptum à Deo ei datum de non comedendo in Bethel, obligabat eum ad mortem, *ibid.* 547. 1. Mors ejus permissa in testimonium veritatis, 547. 2. Peccavit comedendo, sed venialiter tantum, *ibid.* Propheta in Bethel fuit fidelis, *ibid.* 1. Mentitur officiose, et venialiter tantum, *ibid.* 2. Sepelivit prophetam Dei, 548. 2. Falso affirmat Josephus eum impedivisse Jeroboami conversionem ad Deum, *ibid.* Cur sepultus sit in sepulcro prophetæ Dei, *ibid.* Prophetæ aliqui erant quasi religiosi laudibus Dei vacantes, non futura prædicentes, 274. 2. Subinde errant et quare, 402. 2. Habentur insani ab idololatris, 268. 2
Prophetia est melodia et prophetare est laudare, 398. 1. Prophetia de Josia 300 annis ante ejus nativitatem, 546. 2 Prophetiæ spiritus impiis etiam datur, 537. 2
Prosperis et adversis bene utendum, 111. 1
Prosperitas periculosa, 414. 2. 417. 2. 536. 2. 537. 1
Prudentia mater felicitatis, 482. 2. Omnibus necessaria, 515. 1. Prudentia diabolica, 439. 1
Psalmus nonus quando compositus, 698. 1. item trigesimus tertius, 345. 1. item quinquagesimus primus, 349. 1. item quinquagesimus tertius, 351. 2. item quinquagesimus quintus, 345. 1. item quinquagesimus octavus, 336. 2. Nonagesimus sub noctem recitatur contra dæmones, 54. 1. Non omnes psalmos composuit David, sed Asaph etiam aliquos, 760. 1. Eorum laus, 460. 1
Ptisana quid? 441. 2. Ptisanæ medicæ salubritas, 442. 1
Pueritia (à) Deo serviendum, 229. 1
Puerorum bona institutio, eorum salus et Reip. 215. 1
Pulchritudo in rege indicat eum bene imperaturum, deformitas male, 327. 1
Puniri à Deo satius quam ab hominibus, 468. 1
Puniti in re qua excellebant, 99. 1
Purgatorio (è) nuper liberatum Salomonem concionator Italus dixit ex revelatione facta mulieri, 537. 2
Pusillanimitas est seipsum occidere, 374. 2

Q.

Quadraginta annis quibus Hebræi peregrinati sunt in deserto defuerunt quinque dies, 21. 2
Quantas quælibet et gratia in Scriptura significatur per Spiritum, 109. 1
Quies nusquam, nisi in Deo, 260. 2

R.

Rabba à Philadelpho capta, dicta est Philadelphia, 414. 1. Alio nomine vocatur Urbs Aquarum, et quare, 423. 2
Rabbi Salomonis error quod tribus Simeon non habuerit sortem ut reliquæ tribus, 81. 1. Est fabulator, 383. 1
Rahab fuit meretrix, 11. 1. Ejus etymon, *ibid.* Fuit à Deo illuminata ut exploratores Hebræos reciperet, etc., *ibid.* Ejus mendacium fuit tantum veniale, *ibid.* 2. Ejus fides et conversio, 12. 1. Revelatio à Deo illi facta, *ibid.* 2. Illuminatur à Deo ut ejus divinitatem cognoscat, *ibid.* Cum illa liberati omnes cognati et affines, 13. 2. Typus est Ecclesiæ, 14. 1. et exemplum peccatorum, *ibid.* 2. Eadem quæ in genealogia Christi, 34. 1. Nupsit Salmoni, 34. 2
Raptus Silontinarum virginum licuit Benjaminitis, 201. 2
Razon Rex Syriæ, 538. 1
Rebellio præcavenda ne oriatur : si orta est, remora ei injicienda, 440. 1. In rebellione capita plectenda, multitudini parcendum, 445. 2. Statim in ortu comprimenda, 452. 1. In principiis ei obstandum, 581. 1
Regni cupido vehementissima in regibus, 331. 1. Terrena regna parvi pendenda, 669. 2. Regnum Assyriorum deficit in Asarhaddon, 770. 2. In Merodach incipit regnum Chaldæorum, *ibid.*
Regillianus per lusum fit verus rex, 145. 2
Religio vera fundamentum Reip., 543. 2. Religio observata

felicia regna, neglecta facit infelicia, 753. 2. Religionis status est holocaustum, 311. 2. Religionis status repræsentatus per Carmelum, 571. 2. Religionis causa multi Israelitæ migrarunt in Jerusalem, 740. 2. Religiosi primi orbis sunt Prophetæ laudibus Dei vacantes, non semper futura prædicentes, 274. 2. Religiosus magnæ virtutis potest versari in aula, 603. 1. Religiosi prosunt exercitibus, *ibid.* Religiosi mali et se et aulas perdunt, 603. 2. Religiosus debet se omnibus accommodare, 610. 2
Reliquiæ Sanctorum veneratione dignæ, 360. 1
Remmon est Venus, 615. 2
Revelationes feminis factæ examinandæ sunt, nec iis facile credendum, 537. 2
Reum indicare superiori ut corrigatur, est actus sanctitatis, 304. 1
Rex deus terrestris, 144. 1. Reges Juda typi Christi, 218. 1. Regia potestas duplex finita et infinita, 265. 1. Inter reges Saül et David immediate à Deo jus regium nacti non posteri Davidis, 267. 1. Rex et populus quasi una persona, 286. 2. Sit pastor populorum, 391. 1. Ejus dignitas consistit in pompa, 534. 1. Aliquorum regum mira infidelitas, 538. 2. Abundant omnibus, præterquam veritate, 542. 2. Duo præcepta eis danda, 544. 1. Regum Israel perversitas et excæcatio, 557. 1. 603. 2. 634. 1. Reges non invadant sacra, 755. 2. Reliqua *vide verbo* Principes.
Romæ etymon, 465. 1. Primitus vocabatur Valentia, *ibid.* Romana fides via ad cœlum, *ibid.* Romam vocatus S. Donstanus, id est, in cœlum, *ibid.* Quando Roma condita, 648. 2. 661. 2
Romani multos habebant Sacerdotes, 409. 2. 410. 1
Ros in vellere et in area Gedeonis litteraliter Dei opem significat, 133. 2. alleg. Christi humanitatem et B. Virginem, *ibid.*
Rudolphus Habspurgensis caste osculabatur virgines ob sanitatem, 477. 1
Ruforum laus, 318. 1
Rupertus visione cœlesti invitatur ad sacerdotium, 610. 2
Rustici bello utiles, 113. 2
Ruth historia contigit tempore Abimelech, 204. 1. Ejus conversio ad Judaismum, 206. 2. Amor erga Noemi, *ibid.* Humilitas, 209. 2. Officiositas, 210. 1. Projiciens se ad pedes Booz ab aliquibus accusatur, ab aliis excusatur, 211. 2. Ejus elogia, *ibid.* 212. 1. Typus Ecclesiæ gentium, 207. 1. 215. 2

S.

Saba duplex, alia in Arabia, alia in Æthiopia, 529. 1. Hæc postea vocata est Meroe, *ibid.* Saba regina venit ex Æthiopia, *ibid.* Ejus nomen proprium varium secundum varios, *ibid.* 2. Fuit longo tempore apud Salomonem, ex quo filium concepit, 530. 1. Fuit legitima uxor Salomonis, 531. 1. Filius nascitur in Æthiopia, 530. 2. Ad Salomonem vadit ab eoque in regem inauguratur, 531. 1
Sabbati violatio punita per captivitatem Babylonicam, 772. 2
Sacchari tota Scriptura nulla mentio, 174. 1
Sacerdotes Judæorum dispersi per omnes tribus, ut omnes legem docerent et cultum Dei, 83. 1. 2. Sacerdotes impuri gravissime puniendi, 252. 2. Sacerdotum peccatum gravius ratione scandali, 239. 1. Difficulter remissibile si sit contra res sacras, 240. 2. Sacerdotes quomodo fuerint filii David qui erant ex Juda oriundi, 409. 2. Sacerdotes nudis pedibus ministrabant in templo, 515. 2. Sacerdotes viles non sunt constituendi, 544. 2. Liberati à cura temporalium, ut toti vacent Deo, 763. 1. 2
Sacra vasa quando liceat distrahere, 639. 1. 2
Sacræ res sacrilegos non tuentur, sed puniunt, 250. 1
Sacrificare licebat Hebræis extra tabernaculum, sanctum locum Angelo indicante, 104. 1
Sacrilegia punita, 40. 2
Salii sacerdotes Martis, 399. 1
Salomonis thronus quomodo sempiternus, 403. 2. Ipsum esse damnatum quorumdam sententia, 406. 1. 2. Salomon, id est pacificus, et quare, 422. 1. Alio nomine vocatur Jedidia, *ibid.* 2. Conceptus est statim post mortem infantis ex adulterio nati, *ibid.* Non tam diu vixit quam cæteri propter libidinem, 423. 1. Anno vigesimo ætatis creatur rex, *ibid.* 479. 1. Regnat vivente patre, 479. 2. Salomonis pacifici nomen à variis principibus, sua lingua mutuatum, *ibid.* Salomon bis unctus, *ibid.* Parcit Adoniæ conditionate, 480. 2. Juste eum postea occidit, 485. 1. Salomon auctoritate non sua, sed Dei, amovit Abiathar à pontificatu, 485. 2. Cur duxerit filiam Pharaonis, 487. 1. In eo non peccavit, *ibid.* Quando eam duxerit, *ibid.* 2. Ejus pietas auspicantis regnum, 488. 2. Somnium, in quo sapientiam accepit, probabiliter fuit naturale, 489. 1. sed divinum fuisse et ecstasin etiam est probabile, *ibid.* Est immissum Salomoni per Angelum, 490. 1. Quare id factum de nocte, *ibid.* Sapientia Salomonis comprehendit scientias naturales, mysteria fidei, donum prophetiæ, etc., *ibid.* 2. 491. 1. Sapientior fuit Adamo, David, etc., 491. 1. non tamen B. Virgine et Apostolis in mysteriis fidei, *ibid.* Superavit Salomon omnes omnino reges gloria et divitiis, *ibid.* 2. Simulate, non serio mandavit dividi infantem, 493. 1. Termini regni Salomonis, 495. 2. 496. 1. Ejus equorum copia excusatur à peccato, 496. 2. Salomon poeta, 497. 1. Ejus scripta de jumentis cur perierint, *ibid.* 2. Ex Salomone docti omnes gentium sapientes, *ibid.* Docuit publice physicam, *ibid.* Salomon rex magnus, 498. 1. Fecit novum altare thymiamatis, mensam propositionum et candelabrum pro templo, 506. 1. Salomon omnia vasa tabernaculi reposuit, et nova alia fecit pro templo præter arcam, 519. 1. Quinque candelabra fabricavit pro templo, *ibid.* Orat facie versa ad templum, 523. 1. Ejus pietas imitanda à principibus, *ibid.* Flexit utrumque genu in oratione, 524. 1. Excusatur à peccato fabricans plura altaria in templo, *ibid.* 2. Dedit Hiram urbium Galilææ usumfructum, dominium autem dare non poterat, 526. 1. Omnes opes expendit in fabricam, *ibid.* 2. Munit Palmiram, *ibid.* Fecit omnes Chananæos tributarios, nec peccavit non occidendo, 527. 1. Quando instruxerit classem pro colligendo auro, *ibid.* Ex Ophir, id est India Orientali, habuit aurum, *ibid.* Concepit ex eo filium regina Saba, 530. 2. Aurum ei allatum, 531. 2. Ejus divitiæ, 532. 1. Ejus thronus eburneus, *ibid.* 2. Gloria tanta ei data ob virtutem, ut eam alii æmularentur, 534. 2. Ejus fama versa in infamiam, *ibid.* Peccavit ducendo mulieres Chananæas, et gentiles non proselytas, 536. 1. Lapsus ejus in sex scelera, *ibid.* Vere coluit idola ut suis concubinis morem gereret, *ibid.* Moloch filium immolavit secundum aliquos, *ibid.* 2. Coluit Bacchum, *ibid.* Salomonem damnatum alii aiunt, alii negant, 537. 1. Nuper è Purgatorio liberatum dixit Romæ quidam concionator, ex revelatione mulieri facta, *ibid.* 2. Salomonis excæcatio, 539. 2. Ejus forma, *ibid.* et 540. 1. Ejus epitaphium, 540. 2. Ejus libri de plantis, etc., sublati per Ezechiam secundum Anastasium Nicæn., 657. 1. Secunda Salomonis unctio fuit publica, 718. 2

Salomon typus Christi.

Salomon pacificus ædificans templum typus est Christi exstruentis Ecclesiam fidelium, 403. 1. 422. 1. Unctus in Gihon significat Christum pacem nostram, 479. 2. Ducens Ægyptiam significat Christum desponsantem sibi Ecclesiam, 487. 2. Ejus regni felicitas typus Ecclesiæ, 495. 2. Sedens in throno significat Christum judicem, 532. 2. Gloria Salomonis idea æternæ, 534. 2
Saltant Christiani in Syria, in solemnitatibus, 399. 1. item Hispani et Indi coram Ven. Sacramento, *ibid.*
Saltus inconditus Baalitarum instar amentium, 569. 1
Salvius (S.) quid dixerit redivivus, 540. 2
Samaria fit urbs regia Israelis per Amri, 558. 1
Samaritarum stolida et stulta idololatria, 654. 2. Eorum inconstantia, 655. 2
Samgar tertius Israelis judex, 113. 1. Per se solus 600 percussit, *ibid.* Typus Christi, 114. 1

Samson Danita, 166. 1. Destinatus à Deo liberator Israelis *ibid.* 2. Fuit Nazareus tripliciter, non autem in utero sanctificatus, 167. 1. Non plene liberavit Israel nisi forte in morte, *ibid.* Nomen instinctu Dei accepit, ejusque etymon, 169. 1. Dispensante Deo duxit Philistinam, 171. 1. Primus actus fortitudinis fuit occisio leonis, 172. 1. Juste occidit 20 Ascalonitas, 175. 1. Tangendo mortuorum corpora non peccavit contra leges Nazareatus, *ibid.* Ejus calliditas, 176. 1. Binis vulpibus singulas faces alligavit, *ibid.* 2. Ab hoc ejus facto vulpinalia Gentilium, 177. 1. Illustre dedit exemplum justitiæ legalis, 178. 1. A Deo fuit confortatus dum occidit mille Philistæos, uti et maxilla, 178. 2. Non arroganter, sed gratias Deo agens cecinit carmen, 179. 1. Per fornicationem non perdidit fortitudinem, quæ erat gratia gratis data, 181. 1. Dalila ejus uxor secundum quosdam, *ibid.* 2. Verius concubina, fortitudo ei data cum pacto Nazareatus, *ibid.* 182. 2. 183. 1. Inebriatum à Dalila multi affirmant, alii negant, 182. 2. Juste punitus in oculis, quibus peccaverat, 184. 2. Domus in qua Philistæos oppressit, erat templum Dagon, 185. 2. Non peccavit se occidendo, 186. 1. Nec physice nec moraliter se occidit, *ibid.* Indirecte se occidendo fortiter egit et pro culpis satisfecit, *ibid.* Non tamen fuit martyr, *ibid.* 2. Est gentilium Hercules, *ibid.* Ejus elogia, 187. 2. Figura Christi, 169. 1. 178. 1. 185. 2. resurrectionis, 181. 1. velationis in passione, 184. 2. Christi morientis, 185. 2. 187. 1

Samuel oriundus ex tribu Levi, non ex Ephraim, 223. 1. Ex Dei dispensatione sacrificavit, *ibid.* 262. 1. Etyma ejus nominis, 226. 2. Tota vita servivit in templo, 229. 1. Non tenebatur voto matris, *ibid.* 2. Ejus Ephod lineum vestis Levitica, non Sacerdotalis, 239. 2. Ejus sanctitas inter improbos, 240. 1. Non fuit summus pontifex, 299. 1. Per obedientiam meruit prophetiam, 245. 1. Crescit in virtutibus, 246. 2. Omnia eveniunt quæ prædicit, 247. 1. Sæpius ei apparuit Dominus in Silo, *ibid.* 2. Idæa perfecti judicis, 262. 2. Retinuit judiciariam potestatem regnante Saüle, *ibid.* Vixit ad annum 77 ætatis, 264. 1. Filios suos fecit judices, sed non ex carnali affectu, *ibid.* Non punitus propter peccata filiorum ut Heli, *ibid.* Adest Saüli pugnaturo contra Naas, 280. 1. Quasi se abdicat principatu, 282. 1. Ejus senectus laboribus accelerata, *ibid.* 2. Integritatis exemplum dat populo, *ibid.* Ipse et Moyses ex omnibus sanctis veteris legis pro inimicis orarunt, 285. 1. Charitatis speculum pro inimicis orans, 286. 2. Separat se à Saüle, ut eum ad pœnitentiam flectat, 294. 2. Ex zelo occidit Agag, 315. 1. Post hæc non amplius invisit Saülem; vidit tamen, *ibid.* Luget Saülem quem timet vita æterna privandum, *ibid.* 2. Ejus charitas, *ibid.* Præest prophetantibus in Naioth, 337. 1. Quando mortuus incertum; 360. 1. Populi erga eum amor, *ibid.* Ossium translatio sub Arcadio Imp., *ibid.* Vere suscitatus fuit, 369. 2. non tamen per pythonissam, sed per Deum eam prævenientem, *ibid.* Mortem Saüli prædicit, non eumdem statum post mortem, 370. 1. Typus Christi, 221.

Sanchez suspicio improbatur, 442. 2

Sancti cur in bello justo aliquando cædantur ab impiis et injustis, 198. 2. 199. 1. Tentari permittuntur ne superbiant, 105. 2. 110. 2. Sanctorum Doctorum laus, 269. 1. Sanctorum humilitas et fortitudo, 462. 1. Sanctorum ordines significati per fortes David, 464. 2. Inter eos 1° Apostoli, 2° Martyres, 3° Confessores, *ibid.* Sanctorum felicitas significatur per lilium, 515. 1. Refutant munera, 613. 2. Vident absentia, 616. 1. Etiam mortui nos juvant, 640. 2

Sanctitas nobilissimum Dei attributum, 231. 2. Sanctitas antipathiam habet cum iniquitate, 565. 2

Sanctum et Sanctum sanctorum. *Vide* Templum.

Sanitas corporis à paucitate ferculorum, 271. 1

Sapientia quantum Dei donum, 491. 2

Sarephthana vidua gentilis erat, sed pia, 564. 1. Duo ligna quæ collegit significant crucem Christi, *ibid.* Panis subcinericius quem coxit, significat satisfactionem pœnitentium, *ibid.* Ejus laudes, *ibid.* 2. Meretur farinæ additionem, *ibid.* Ejus filius permittitur ægrotare ad gloriam Eliæ, 565. 1. Ejus humilitas et spiritus pœnitentiæ, *ibid.* 2. Ejus filius est primus resuscitatus, 567. 1

Saül immediate à Deo jus regium accepit, 267. 1. Fuit insigni corporis forma et vir probus, 268. 2. 269. 1. Melior singulis è populo, 269. 1. Miserandi ejus lapsus causa, *ibid.* Nihil unquam de regno cogitarat, 270. 1. Ejus humilitas meruit regnum, *ibid.* 2. Mutatur in alium virum, 275. 1. In periculis belli monetur se recipere in Galgala, *ibid.* 2. Silet de regno præ modestia ut secretum servet, et ne sibi invidiam conciliet, 276. 2. Non ex humano affectu à Samuele constitutus rex, 277. 1. Præ humilitate fugit regnum, *ibid.* Fuit procerus et quasi gigas, *ibid.* Publice unctus et rex declaratus, *ibid.* 2. Rex et arator, 279. 1. Quamdiu Samuelis monita secutus est, bonus fuit, eis neglectis reprobus, 280. 1. 2. Dignior Samuele non sanctior, *ibid.* 2. Boves minatur se occisurum, non homines, ut regnum auspicetur à clementia, *ibid.* Ejus prudentia et celeritas, *ibid.* Pro tertia vice unctus in regem in Galgalis, 281. 2. Peccavit non exspectando Samuelem usque ad finem diei septimæ, 291. 2. Ejus præcipitatio, *ibid.* Auxit peccatum excusando, 292. 1. Ipse et posteri fuissent reges, si fuissent Deo obedientes, *ibid.* 2. Mansit rex tota vita sua, 312. 2. Propter inobedientiam privatur regno, 293. 1. 2. Jejunii lex dum Philistæos insequitur, ab aliquibus laudatur, 301. 1. Ab aliis damnatur severitatis et stultitiæ, *ibid.* sed licet fuerit dura, fuit tamen justa, *ibid.* Hactenus vir pius et bonus, post, hac graviter peccavit inobedientia, *ibid.* 2. Juramentum ejus de occidendo eo qui causa fuit silentii Dei, arguitur ab aliquibus, 303. 1. ab aliis laudatur, *ibid.* 2. Dicendum est fuisse incautum, *ibid.* Morti addicens Jonatham, excusatur à peccato, 305. 1. Ejus felicitas bellica, *ibid.* 2. Pepercit regi Agag, vel ex superbia, vel ex avaritia, vel ex humana commiseratione, 309. 1. Ejus secunda inobedientia, *ibid.* Miserandus lapsus, *ibid.* 2. Si pœnituisset, gratia ei fuisset reddita, non tamen regnum, 310. 1. Adulatur Samueli, *ibid.* Avaritiam suam velat specie religionis, *ibid.* 2. Tenacia judicii eum perdidit, *ibid.* Auget inobedientiam, excusando, *ibid.* Privatur regno propter inobedientiam, 312. 2. Pœnitentia ejus non fuit seria, 313. 1. sed humana, *ibid.* 2. Probabiliter anno septimo regni lapsus est, 314. 1. Spiritus fortitudinis ab eo recedit, 319. 1. Possidetur à dæmone corporaliter, *ibid.* 2. Cithara Davidis partim naturaliter, partim supernaturaliter curatur, 320. 1. Liberatus fuit à dæmone per citharizationem David, sed mox iterum possessus, 322. 2. Timet sibi à Davide de regno, 331. 1. Prophetat ut solent energumeni, *ibid.* Non curatur per psalterium Davidis, quia permanens in peccato invidiæ, *ibid.* 2. Ejus ingratitudo in Davidem, *ibid.* Septies eum est persecutus, *ibid.* Amovet Davidem ab aula, 332. 2. Creat eum Chiliarcham, sperans in bello occidendum, *ibid.* Proficit in pejus, *ibid.* Insidiose despondet filiam David pro centum præputiis, 334. 1. Quia per se non potuit, nititur per alios occidere Davidem, 335. 1. Ejus inconstantia, 336. 1. Vult Davidem coram se occidi, idque per sententiam judicis, *ibid.* Prophetans non omnino omnibus vestibus nudavit se, sed tantum regiis, 337. 1. Cecidit in terram Deum adorando, *ibid.* 2. Ejus crudelitas major aliis peccatis, 349. 1. Suam ipsius damnat malitiam et ingratitudinem, 356. 2. Colligit Davidem regnaturum, quod videat eum Deo esse curæ, 357. 1. Submittit se Davidi, *ibid.* Immittit ei Deus soporem, 365. 1. Seipsum occidit, 374. 1. idque justo Dei judicio, *ibid.* Laudant hoc Rabbini, *ibid.* sed hoc damnat fides orthodoxa, *ibid.* 2. Ipse Saül est damnatus, 375. 1. Potissima ratio occisionis et mortis accelerationis est consuluisse Pythonissam, *ibid.* Pro anima ejus jejunarunt septem diebus viri Jabes Galaad, 376. 1. Typus Christi, 269. 1. 277. 1

שבץ *scabats* quid significet, 378. 1

Scandali gravitas, 421. 2

Scandalosa peccata punit Deus, 554. 2
Scelera auferenda, ut pœnæ auferantur, 37. 2
Scientia sine praxi parum prodest, 497. 1
Scissio vestium in luctu usitata et ob sceleris detestationem, 36. 2
Scorpiones quibus flagellati Martyres, erant virgæ ex spinis, 143. 1
Scripturæ S. divisio secundum Hebræos, 1. 2. Numeri perfecti ponuntur in Scriptura, licet aliquid supersit vel desit, 148. 2. In Scripturæ libris aliquæ particulæ compositis libris additæ, 218. 1. S. Scriptura omnia refert in Deum, ut manifestetur ejus providentia, 241. 1. Est arca testamenti, 397. 1. Mendo defenditur contra aliquos doctores Catholicos, 737. 1
Scrutarii quales, 518. 2
Scutra est vas profundum circulare, *ibid.*
Sebastianus (S.) Patronus pestis, 469. 2
Secretum nulli fidendum, 172. 1
Sedecias nomen suum accepit à Nabuchodonosor, qui antea vocabatur Matthanias, 671. 2. Juste ab eodem damnatur, 673. 1
Sedendo anima fit sapiens, 404. 2
Sedens orare quomodo quis possit, *ibid.* 1
Semei non est idem qui Nabath, 437. 1. Convicia quinque conjecit in Davidem, *ibid.* Ejus stultitia, *ibid.* 2. Quomodo Deus ei præcepit ut malediceret David, *ibid.* Occisus à Salomone propter maledicentiam in Davidem, prætexuit tamen transitum Jordanis, 449. 2. Quinque ejus convicia in Davidem secundum Hebræos, 483. 1. Ejus maledicentia non fuit absolute remissa à Davide, *ibid.*
Senectus Caleb virtutis præmium, 67. 1. Senectus bona, 145. 2. Senectutis mala, 450. 1. 2
Sennacherib perfidia punita, 657. 2. Cum exercitu non periit, quia servatus ad majores plagas, 765. 1. Cur à filiis interfectus, *ibid.* 2
Septenarius numerus sacer ob quietem sabbati, 30. 2
Septuaginta (in) mendum, 25. 2. 47. 2. 87. 1. 88. 1. 90. 1. Aliter legunt quam Vulgata, 100. 2. Aliud mendum, 121. 1. 250. 2. Addunt aliquid, 301. 2. Aliud mendum in Complut., 305. 2. Aliud mendum, 309. 1. Aliud mendum, 342. 1. Aliud mendum, 349. 1
Septuaginta annis cur duravit captivitas Babylonica, 772. 2
Sepulcris carent superbi quæ sibi exstruxerunt, 446. 2
Serarius male numerat annos ab egressu Israel ad templum ædificatum, 502. 1. Verbum ex margine in textum irrepsisse docet, 682. 2
Servitutes Hebræorum variæ simul ascendunt ad 111 annos, 110. 2. Servitutis Dei et hominis differentia, 552. 2
Sextus Tarquinius primores Gabinorum occidit, 446. 1
Siba calumniator, 437. 1. 449. 2
Sidon magna cognomine, non relative ad aliam minorem, 58. 1. Ejus etymon, *ibid.*
Simulare fugam in bello licet, 42. 2
Sion figura Ecclesiæ, 393. 1
Soba ubi sita, 408. 1. Jure divino erat Judæorum, ideoque juste eam invasit David, *ibid.* 2
Societatis bonæ utilitas, 276. 1. 337. 1
Solem tacuisse, id est, Pythagorice non cecinisse in solstitio Josuano fabulatur R. Salomon, 54. 2. Sole stante, steterunt reliqui cœlestes orbes, *ibid.* Tempus tunc non fuit, sed duratio, *ibid.* Bis miraculose stetit, non ter, 682. 2. Solis equi qui et quales, 667. 1. Ablati à Josia, *ibid.*
Solduriorum laus, 380. 2
Solymani ambitio, 160. 1
Somnium Salomonis fuit divinum et ecstaticum, 489. 1. Potest per Deum homo in somniis uti ratione, *ibid.* 2. Somnia multa vera in Scripturis, 492. 1
Somnus matutinus castis periculosus, 414. 1
Sors triplex, aliquæ licitæ, una illicita, 38. 1
Spectra audacter invadenda, 27. 2
Spei efficacia, 4. 2. 54. 1. Facit nos contemnere inferiora, 503. 1
Spiritualia pluris facienda quam temporalia, 279. 1
Spiritus in Scriptura quamlibet qualitatem significat, 109. 1
Spirituum (de) apparitionibus multa narrantur fabulosa, 131. 2
Stellæ pugnarunt contra Sisaram per ventos, fulgetra, etc., 123. 2
Stephanus (S.) protomartyr apparens Giezæ, vult ejus filium suo nomine nominari, qui fit Hungarorum Apostolus et primus Rex, 403. 1. Ad S. Stephanum pejerantes puniti, 523. 2
Sterilibus (ex) multi viri magni sunt nati, 166. 2. Sterilium quæ ex voto conceperunt exempla, 226. 2. 227. 1
Stigmata inusta in honorem idolorum inventa in cadavere Joakim, 772. 1
Stratagemata militaria Hannibalis et aliorum, 138. 2. 139. 2. 140. 1
Striæ quid, 516. 1
Stuprum Lucretiæ Tarquinium regno privavit, 429. 1
Subditi boni malos Prælatos non contemnunt, 354. 1. sed reverentur, 355. 1. Patiuntur asperitatem Superiorum, 357. 1. et improbitatem, 364. 1
Subterranea loca plurima sub templo, 508. 2
Sulpitii error de Judice Simmichar post Samsonem, 189. 1
Summus Pontifex solus intrabat in Sanctum sanctorum semel in anno in festo Expiationis, 508. 1
Superbia nascitur ex nimia potentia, 755. 1
Superiores puniuntur propter peccata subditorum, 246. 1. Superiores mali dantur in vindictam peccatorum populi, 266. 2. Superiorum ira à Deo est, quando corrigunt subditos, 280. 1. Superiori reum indicare ut corrigatur, est actus sanctitatis, 304. 1. Eorum præcepta etiam rigida à subditis debent servari, *ibid.* 2. Deo sint obedientes, ut subditi illis obediant, 307. 1. Superiores à subditis non sunt reprehendendi, 397. 1. Superioribus debetur obedientia ab inferioribus, ipsi illis debent charitatem, 566. 1
Suscitatio seminis fratri defuncto fuit in usu ante legem Moysis et post eum observata à Gentilibus, 206. 2
Sirus textus ex Græco Septuaginta translatus est, non ex Hebræo, 94. 1

T.

Tabernaculum Moysis et Davidis, et omnia vasa eo spectantia à Salomone reposita in tabulato templi, 522. 2
Talenti Hebræi valor, 558. 1
Talionis pœnæ exempla, 99. 2
Tamerlanes cur Bajazetum ferreæ caveæ incluserit, *ibid.*
Tarantulæ morsus sola musica curabilis, 320. 2
Templarii erant milites sacri, 740. 2
Templum Deo ædificare vovit David, 402. 1. Placuit id votum quoad rem, non quoad personam, 403. 1. Quare David prohibitus illud ædificare, *ibid.* Cur Josue aut quis alius judex id non ædificarit, *ibid.* Cur Salomon jussus ædificare, *ibid.* 2. Significat Ecclesiam triumphantem, *ibid.* 501. 2. Quo fine fuerit ædificatum, 488. 2. 522. 2. Numerus operariorum templi, 499. 1. Idea templi, 500. 1. 2. Atria templi, *ibid.* Templi mensuræ, 501. 1. Quid significet mystice, *ibid.* 2. Templi magnificentia ex variis capitibus, *ibid.* Decem miracula in templo secundum Hebræos, 502. 1. Templi ædificatio duravit septem annis et septem mensibus, *ibid.* 509. 2. Ædificatum est in monte Moria, in tribu Benjamin, 502. 2. Altitudo templi ad primam contignationem, 30 cubitorum, ad summam 120. *ibid.* Templum secundum à Judæis reædificatum habuit tantum 60 cubitos altitudinis, 503. 1. Templum erat conversum ad Orientem, ut sol oriens æquinoctialis arcam posset perfundere, *ibid.* 2. Cellæ circa templum, 504. 1. Malleus in templo non auditus, quia lapides dolati in monte, *ibid.* 2. Significat cœlum, *ibid.* Cochlea templi, 505. 1. Parietes templi vestiti cedro, *ibid.* 2. Fornix cedrina Sancti sanctorum, *ibid.* Pavimentum templi tectum auro, 507. 2. Ostia Sancti sanctorum pentagona, *ibid.* Tres partes templi descriptæ, *ibid.* Atria tria templi, 508. 2. Exedræ, gazophylacia, pastophoria sunt idem, *ibid.*

Sub templo subterranea loca plurima ad varios usus, *ibid.* Occulta receptacula aquarum in templo, et eorum usus et magnitudo, 518. 1. Multa millia vasorum recenset Josephus præter ea quorum meminit Scriptura, 519. 1. Præter arcam Salomon omnia nova fecit pro templo, *ibid.* In templo sola pretiosa videri poterant, *ibid.* 2. Templum perfectum mense octavo, et dedicatum mense septimo, 522. 1. Idea templi à Deo Davidi data et explicata, 716. 2. Templum Dei postulat severam castimoniam, 551. 1
Temporalium honorum vanitas, 285. 2
Tenacia proprii judicii causa lapsus in Saüle, 310. 2
Tentationum omnium remedium, nomen Michaelis, 168. 2. Consolatio post eas superatas, 173. 1
Terræ Promissæ termini secundum omnes mundi plagas, 5. 1. Tota Hebræis non fuit data propter eorum peccata, *ibid.* 2. Comprehendit Phœniciam, quæ nunquam fuit subacta, 107. 2. 108. 1
Terra Sancta cur capta à Turcis, 249. 2
Tertulliani locus explicatus, 20. 2
Testamenti veteris spiritus vindictam; novi veniam precatur occisoribus, 751. 1. 2
Tharsis est mare Mediterraneum, et unde, 533. 2
Theatrum vitæ humanæ narrat judicium Ariopharnis sine auctore, 493. 2
Theodoretus sic vocatus, quia à Deo datus, 591. 1. Pene exanimis, sanatus per baculum S. Macedonii, 609. 2. Ejus locus restitutus, 254. 2
Theodosius Imp. explevit pœnitentiam à S. Ambrosio impositam, 421. 2
Theraphim erant idola domestica, 189. 2
Thomas Morus, Cancellarius Angliæ, cantat et crucem præfert in processionibus suæ parochiæ, 401. 2
Thomas (S.) calvus et castus, 600. 2
Threni Jeremiæ de morte Josiæ perierunt, 770. 2
Thyina ligna quæ, 530. 1
Timidos à se rejicit Christus, 136. 2
Timor Dei in veteri testamento significat omnem Dei cultum, 21. 2. Timoris Dei fructus, 284. 1. Habere debet admixtam spem, 285. 2
Tonsura Religiosorum à Nazareis, 601. 1
Torniellus impugnatur scribens Josue transisse Jordanem nona die mensis primi, 21. 2
Tribus Israel omnes inter se consanguineæ, 391. 1
Tributa nimia noxia populo et regi, 542. 1. Occasio sunt seditionis, 543. 1. Tributorum gravitas causa defectionis Israeli, 526. 2
Triumphus non canendus ante victoriam, 581. 1
Τρωγλμ quid, 732. 2
Troglodytæ sunt Æthiopes vicini Ægypto, 732. 2. De illis scribens Aristoteles fallitur, 733. 1
Turcam juste possidere regna Christianorum, est impia sententia Alberici Gentilis, 159. 2
Tyranni lictores Dei, 108. 1. Raro senescunt, 558. 2. Sunt similes suibus, *ibid.*
Tyrus insula obsessa à Nabuchodonozor per 13 annos fit peninsula, 498. 2

U.

Unctionis regum antiquitas et causæ, 273. 1
Unius ob peccatum, tota punitur communitas, 303. 1
Urbes fundandæ ubi aer bonus et aquæ salubres, 599. 1
Urias Hethæus non erat Chananæus, sed ex Heth in regione Hebron, 415. 1. 2. Ejus laus, *ibid.* 1. 416. 2
Uxores olim emebantur, 333. 2. Uxor molesta est pœna peccati, 420. 1. Uxor hæretica periculosa, 536. 1. Uxores Salomonem fecerunt idololatram, *ibid.* Uxor infidelis perniciosa, 551. 2. Uxor infidelis quantum malum, 626. 2

V.

Valens Imperator à subditis quos Arrianos fecerat, combustus est, 151. 2. Filii sui parricida per hæresim, 550. 2
Valentinianus punitus quia S. Martino non assurrexit, 112. 2
Vanitas bonorum hujus vitæ ex gloria Salomonis, 534. 2
Vanitas omnium terrenorum, 540. 2. 630. 1
Vasorum millia multa in templo secundum Josephum, 519. 1
Vellus Gedeonis occasio fabulæ Argonautarum, 135. 1. item institutionis ordinis Velleris aurei à Philippo Burgundo factæ, *ibid.*
Velum templi scissum in passione, 506. 1. Velum habebant Sanctum, et Sanctum sanctorum porticus non habebat, 507. 2
Venialia peccata morte punita, 548. 1
Veneris stimuli qui, 414. 1. Sibi blanda, aliis crudelis, 417. 1 Venus in Syria tam Deus quam Dea, 615. 2
Veritas alia justitiæ, alia loquelæ, 13. 1. Est sanctitas, 303. 2
Vermis conscientiæ damnatorum, 152. 2
Vespertinum et matutinum tempus optime ordinanda, 310. 1
Victorem decet justitia, 408. 1
Victoria utendum, 56. 2. Victoriæ variæ à Deo et Sanctis concessæ fidelibus contra infideles, 123. 1. 2. Victoria à Deo, 302. 2. 313. 2. Victoria major seipsum vincere quam hostem, 354. 2
Vilalpandi conjectura de gladio idoli ab Achan sublato levis est et incerta, 39. 1
Vindicta divina in milites Absalom, 444. 2. Vindicta sumenda, non de propria, sed de Dei injuria, 546. 2. Non ex ira, sed ex amore justitiæ capienda, 576. 2
Virginius laudatur à gentilibus eo quod filiam occiderit ne violaretur, 429. 1
Virginitas olim dedecori, nunc decori, 162. 1. Figurata per rhamnum, 574. 1
Virgo est arca spiritualis Christi, 396. 2
Viri sancti labuntur et reprobantur, 269. 1
Virtus usque ad finem perseverat, 310. 2. Virtutis iter laboriosum, 505. 2
Vitæ brevitas in Principibus, 113. 1. Vita hominis fluxa instar aquæ, 430. 1. Vita Sanctorum qualis, 560. 2
Vitia in nobis supprimi possunt, non tamen moriuntur, 100. 2. Vitia hominem enervantia, 536. 1
Vitulum aureum mugiisse in nativitate Elisei affirmant S. Epiphanius et Isidorus, 578. 1
Volsæus gratiam Dei perdidit et sui Regis, 439. 2
Voluntas propria est Deus inobedientis, 312. 2
Voluptas mundi amara in fine, 302. 1
Vulgata (in) mendum esse nonnulli suspicantur, 201. 1. Vulgata defenditur, 228. 1. Vulgata versio propugnata, 534. 2
Wenceslaüs (S.) Bohemiæ rex hosti in duello parcit, 325. 1

X.

Xenophontis error de Cyro inventore falcatorum curruum, 77. 2

Z.

Zambri, invasor regni Israel, se occidit ne veniret in potestatem hostium, 557. 2
Zelosus quid facere debeat, 566. 2. 574. 1
Zelus unius religionis avitæ servandæ inter Judæos, 87. 1. Zelus Saülis stultus, 454. 2. Zelus Eliæ, 561. 1. 562. 1. Josaphat, 591. 1. Elisei, 601. 2. Zelus Josaphat pro religione et aliorum regum Christianorum, 739. 2

INDEX

MATERIARUM MORALIUM

QUÆ

IN HIS COMMENTARIIS CONTINENTUR,

Et quæ ad Evangeliorum Dominicarum, ac Festorum et Feriarum nonnullarum per annum accommodatatarum, verba in usum et gratiam Concionatorum adaptantur.

DOMINICA I. ADVENTUS.

Erunt signa in sole, et luna, et stellis. Signa tempore Josue, 54. 2

Videbunt Filium hominis venientem. Veniens Jesus mundum vincit, 30. 2. In secundo adventu se ulciscetur de suis adversariis, 55. 1. et de iis qui neglexerunt pœnitentiam, 307. 2. Figura adventus Christi, 394. 2

Cœlum et terra transibunt. Vanitas gloriæ mundi, 31. 1

DOMINICA III. ADVENTUS.

Tu quis es. Hæc verba sæpe dicenda ab iis quos Deus ex vilibus assumpsit ad magna, 404. 2

Ego vox. Quam potens sit vox piorum, 711. 2

IN NATIVITATE DOMINI.

Natus est vobis hodie salvator. Elias adumbravit Christum se homini commensurantem et eum vivificantem, 566. 1

Plenum gratiæ et veritatis. Nos ab illa plenitudine gratiæ multum distare significatum per arcam, 16. 1

IN FESTO S. STEPHANI.

Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas. Ad alas divinæ protectionis confugiendum, 209. 2. 575. 1

IN FESTO CIRCUMCISIONIS DOMINI.

Ut circumcideretur puer. Mens à vitiis circumcidenda, 24. 1. In Religione est scientia circumcisionis, 571. 2

Vocatum est nomen ejus. Deus dans alicui nomen, dat simul rem nomine significatam, 129. 1. Pia nomina filiis danda ut admoneantur pietatis, 671. 2

Jesus. Nomen Jesus est formidabile dæmonibus, 108. 2. Jesus est nomen magnum, 286. 1

IN EPIPHANIA DOMINI.

Obtulerunt ei munera. Sancti refutant munera hominum, et ambiunt divina, 613. 2. 614. 1

DOMINICA I. POST EPIPHANIAM.

Cum factus esset annorum duodecim secundum consuetudinem diei festi. Agi potest de educatione prolium, de qua vide, 215. 1. 229. 1. 601. 2. *Vide Indicem rerum*, *verbo* Educatio.

Et erat subditus illis. Sic Deus obedivit Josue, 55. 2

Subditus. Qui Deo obediens est, obedientes habet subditos, 598. 1. Inobedientiæ mala et pœnæ, 240. 1. 242. 1. 293. 1. *Vide verb.* Obedientia *et* Inobedientia. Josue electus in ducem Israel propter obedientiam, 6. 2. Hebræi propter inobedientiam exclusi à Terra Promissa, 8. 2

DOMINICA II. POST EPIPHANIAM.

Vocatus est Jesus ad nuptias. Nuptiæ Catholici cum hæretica periculosæ, 171. 1

DOMINICA III. POST EPIPHANIAM.

Vide nemini dixeris. Dona Dei quæ pertinent ad excellentiam personæ, occultanda sunt, 596. 1

Domine, puer meus. Herus paterno affectu sit erga famulos, exemplo Naaman Syri, 613. 1

Tantum dic verbo. Quid possit vox Christi, 33. 2

Filii autem regni ejicientur in tenebras exteriores. Reprobationis Judæorum figura in vellere Gedeonis. 134. 1

DOMINICA IV. POST EPIPHANIAM.

Domine, salva nos, perimus. Deus immittit hominibus tribulationes ut ad se redeant, 110. 2

Imperavit ventis et mari. Similia facit Deus in gratiam Sanctorum, 20. 2

DOMINICA V. POST EPIPHANIAM.

Cum autem dormirent homines. Superiores quando possint dormire, quando non, 388. 1. 2

Sinite utraque crescere. Potest Deus omnes impios perdere, sed id non sinunt regulæ æternæ providentiæ, 576. 2

DOMINICA IN SEPTUAGESIMA.

Exiit primo mane. Tempus matutinum optime ordinandum, 310. 2

In vineam suam. Vinea designat humiles, 151. 1

An oculus tuus nequam est? Invidia est scelus diabolicum, 331. 2. Invidia multorum malorum mater, 348. 2

DOMINICA IN SEXAGESIMA.

Aliud cecidit supra petram. Terra dura cordis nostri scindenda vomere pœnitentiæ, 113. 2

Venit diabolus et tollit verbum de corde eorum. Hujus rei figura est Madian devastans segetes Israelis, 128. 1

DOMINICA IN QUINQUAGESIMA.

Cæcus quidam sedebat secus viam. Samson excæcatus typus excæcationis Judæorum, item de mentis excæcatione, 184. 2

FERIA IV. CINERUM.

Cinis assumitur in signum luctus et pœnitentiæ, 36. 2

Cum jejunatis. Jejunis parcunt belluæ, devorant non jejunantes, 547. 2. 548. 1. Jejunium parit victoriam de hostibus, 301. 2. Stricte debet servari, 305. 2

Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra. Divitum hujus seculi inexplebilis cupiditas, 584. 1. A terrenis cupiditatibus cor evacuandum, ut gratia impleatur, 607. 2

FERIA VI. POST CINERES.

Diligite inimicos vestros, exemplo Samuelis Prophetæ, 286. 1. et Elisei Syris epulum apponenti, 620. 1

Te autem faciente eleemosynam, etc. Eleemosyna ob amorem Dei facienda, 608. 1

DOMINICA I. IN QUADRAGESIMA.

Ut tentaretur a diabolo. Sancti permittuntur tentari ut cognoscant se non suis viribus, sed divina gratia stetisse, 574. 2. Homo sæpe tentatur et quare, 291. 1

Cum jejunasset, etc. Jejunium assumendum ad corpus domandum, 58. 1. Reddit hominem inexpugnabilem, 183. 2. Ejus commoda, 261. 1

Accedens tentator. Intrepidus sit homo adversus tentationem, 27. 2. Nam Deo duce quævis superamus, 67. 2. *Vide plura verbo* Diabolus.

Illi soli servies. Deus suos servos ditat, 552. 2. Diabolus suorum est tyrannus, 105. 1

ECCE ANGELI ACCESSERUNT ET MINISTRABANT EI. Post tentationes consolatio, 173. 1

FERIA III.

EJICIEBAT OMNES VENDENTES, etc. Christi Judæos ejicientis typus fuit Jonathas cædens Philistæos, 300. 1

FERIA IV.

REGINA AUSTRI SURGET IN JUDICIO. De Regina Austri, 529. 1. 2. et seq.

DOMINICA II. IN QUADRAGESIMA.

APPARUERUNT ILLIS MOYSES ET ELIAS. De Elia, 560. et seq. 746. 1. *Vide Indicem rerum, v.* Elias.

ECCE NUBES LUCIDA. Christus in lege nova apertam attulit veritatem, non umbra vel nube velatam, 16. 1

FERIA III.

SUPER CATHEDRAM MOYSIS. Prælati honorandi, 265. 1

FERIA V.

EPULABATUR QUOTIDIE SPLENDIDE. Pœna ventri deditorum, 253. 1. Mors in olla gulæ, 611. 1

HABENT MOYSEN ET PROPHETAS, AUDIANT ILLOS. Homo docendus per hominem, 245. 1

NEQUE SI QUIS EX MORTUIS RESURREXERIT CREDENT. *Vide verbo* Excæcatio.

FERIA VI.

HIC EST HÆRES, etc. Hujus rei typus Naboth, propter vineam occisus, 585. 1

DOMINICA III. IN QUADRAGESIMA.

IN BEELSEBUB PRINCIPE DÆMONIORUM EJICIT DÆMONIA. Consulere diabolum, crimen est gravissimum, 594. 1

CUM FORTIS ARMATUS, etc. Fortitudine opus contra tentationes, 379. 1

FERIA II.

SAREPHTHA SIDONIÆ AD MULIEREM VIDUAM. Historia de ea, 564. 1

FERIA III.

CORRIPE EUM INTER TE ET IPSUM SOLUM. Correptionis fraternæ figura, 295. 2. Reum Superiori indicare ut corrigatur, est actus sanctitatis, 304. 1

DOMINICA IV. IN QUADRAGESIMA.

QUINQUE PANES HORDEACEOS. De pane hordeaceo Gedeonis, 137. 2. et seq. De frugalitate primorum Christianorum, 271. 1

UT RAPERENT EUM ET FACERENT EUM REGEM. Quis vere dicendus rex, 119. 1. Gedeon etiam recusat regnum Israelis sibi oblatum, 144. 1. Contra Abimelech ejus filius regnum non oblatum invasit, 148. 1. Regnum Christi quale, 391. 1

FERIA VI.

INFIRMITAS HÆC NON EST AD MORTEM, SED PRO GLORIA DEI. Sic mors filii matris familias tempore Eliæ, 565. 1

DOMINICA PASSIONIS.

NONNE BENEDICIMUS NOS, QUIA SAMARITANUS ES TU, etc. Injuriæ æquanimiter ferendæ, 358. 1. idque exemplo B. Juniperi Franciscani, 574. 1

JESUS AUTEM ABSCONDIT SE. Sic Christianus tentatus abscondat se in Christi vulneribus, 291. 1

DOMINICA PALMARUM.

ECCE REX TUUS VENIT TIBI MANSUETUS. Mansuetudo Deo propria et Christo, 577. 1

FERIA VI. IN PASSIONE DOMINI.

Passionis typus, Coccineus funiculus Rahab, 13. 2

JESUS AUTEM TACEBAT. Ad contumelias tacendum, 224. 2. et ad blasphemias, 657. 2

ACCESSIT AD EUM UNA ANCILLA. Sic timor in Sanctis à Deo permittitur et quare, 574. 2

JUDAS, etc. DICENS : PECCAVI. Pœnitentiam non seriam, sed humanam vide in Saüle, 313. 1. 2

CORONAM DE SPINIS POSUERUNT SUPER CAPUT EJUS. Christus qua coronandus corona, 424. 1

CRUCIFIXERUNT EUM. Christus visibiliter crucifixus, diabolus invisibiliter, 45. 2

CUM TETIGISSET AURICULAM EJUS, SANAVIT EUM. Christus Judæorum maleficia beneficiis superavit, 335. 2

QUID EST VERITAS? Veritas est sanctitas quam Christus docet, 303. 2

PATER, IGNOSCE ILLIS. Spiritus novi testamenti orare pro inimicis, 751. 1. 2

IN DIE SANCTO PASCHÆ.

SURREXIT NON EST HIC. Samson figura Christi resurgentis, 181. 1. Christus nos coæquabit suæ gloriæ in resurrectione, 566. 2. Resurrectionis figura, 619. 1

FERIA II.

LOQUEBANTUR AD INVICEM DE HIS OMNIBUS QUÆ ACCIDERANT. Colloquia spiritualia commendantur, 247. 1

FERIA III.

FAVUM MELLIS. Favus mellis Samsonis, 173. 2. 174. 1

DOMINICA III.

TRISTITIA VESTRA VERTETUR IN GAUDIUM. Gaudium in solo Christo, 231. 1

IN LITANIIS.

ELIAS HOMO ERAT SIMILIS NOBIS PASSIBILIS. *Vide Indicem rerum, verbo* Elias.

PROPTER IMPROBITATEM. Deus non semper prima vice dat quod petitur, sed vult sæpius rogari, 598. 2. 599. 1

IN FESTO PENTECOSTES.

Spiritus sanctus non statim post resurrectionem datus Apostolis, sed eum exspectarunt; hujusque mysterii figura, 596. 2

FACTUS EST REPENTE DE COELO SONUS. Hujus soni figura, 577. 2

LINGUÆ TANQUAM IGNIS. Solet Deus in igne apparere, 569. 1

SICUT MANDATUM DEDIT MIHI PATER, SIC FACIO. Stultissimum est Deo non obedire, 292.

DOMINICA SS. TRINITATIS.

ECCE EGO VOBISCUM SUM. Deus non derelinquit justificatos, nisi se prius derelinquentes, 6. 1. Deo duce nihil timendum, 7. 1. Deo duce omnia superamus, 67. 2. idque quamvis numero impares, 129. 2. Nihil homini deest, cum quo est Deus, 247. 2. Adjutore Deo, inermis vincit armatum, 357. 1

DOMINICA I. POST PENTECOSTEN.

EADEM QUIPPE MENSURA, QUA MENSI FUERITIS, REMETIETUR VOBIS. Probatur exemplo Zambri, 557. 2. item exempfo Achab possidentis vineam Naboth, 585. 2

EJICE PRIMUM TRABEM DE OCULO TUO, etc. Mundus sit à crimine, qui alios corrigit, 283. 2

FESTUM CORPORIS CHRISTI.

Eucharistia sumenda contra tentationes, 134. 2. Digne sumenda, 258. 1

IN ME MANET, ET EGO IN ILLO. Hujus commixtionis symbolum dedit Eliseus, 610. 1

DOMINICA II. POST PENTECOSTEN.

JUGA BOUM EMI QUINQUE. Eliseus secutus Eliam duodecim juga boum relinquit : quinque ergo non sint Christianis impedimento, 578. 2. 579. 1

UXOREM DUXI. Qui Deum propter uxorem deserit servus ejus est, instar Achab, 585. 2

DOMINICA III. POST PENTECOSTEN.

GAUDIUM ERIT IN COELO SUPER UNO PECCATORE. Lacrymæ pœnitentium vinum sunt Angelorum, 103. 2

DOMINICA IV. POST PENTECOSTEN.

IN VERBO AUTEM TUO LAXABO RETE. In arduis Deo parendum, 300. 2

DOMINICA V. POST PENTECOSTEN.

NON OCCIDES. Exemplum S. Wenceslai, 325. 1. Sancti inimicis parcunt, 356. 2. Deus punit homicidium, 383. 2. 386. 2. Punivit etiam David, 389. 2

OMNIS QUI IRASCITUR FRATRI SUO. Ira eorum Deo effundenda, 225. 2. Ira cos virtutis, 280. 1. Ira bonarum actionum ministra, 570. 2. Justam vindictam Reges non negligant, 582. 2

FRATER TUUS HABET ALIQUID ADVERSUM TE. Adversarius humilitate placatur, 356. 2. Injuriarum memoria deponenda, 381. 1

DOMINICA VI. POST PENTECOSTEN.

MANDUCAVERUNT ET SATURATI SUNT. Sic Elias multiplicavit farinam viduæ, 564. 2

DOMINICA VII. POST PENTECOSTEN.

NON OMNIS QUI DICIT MIHI : DOMINE, DOMINE, etc. Ne quidem si in nomine Domini prophetaverit, 337. 2. Scire Deum non juvat, nisi scientia sit practica, 238. 2

QUI FACIT VOLUNTATEM, etc. Obedientia Deo grata.

DOMINICA VIII. POST PENTECOSTEN.

REDDE RATIONEM, etc. Peccata venialia Deus punit morte, 547. 2. 548. 1

FILII HUJUS SECULI PRUDENTIORES FILIIS LUCIS IN GENERATIONE SUA SUNT. Excæcatio filiorum hujus seculi, 539. 2. Consilium politici prudens, revera imprudens, 543. 2. Prudentia hujus seculi excæcat, 634. 1

DOMINICA IX. POST PENTECOSTEN.

DOMUS MEA DOMUS ORATIONIS EST. Templum hoc fine ædificatum, et ejus sanctitas, 3. Reg. per totum caput octavum, 521. 1. 2. et seq.

DOMINICA X. POST PENTECOSTEN.

PHARISÆUS STANS HÆC APUD SE ORABAT, etc. Excusatio peccatum auget, 292. 1. Pœnitentia debet esse humilis et seria, 313. 1. Falsa pœnitentia Deus non movetur, 314. 1

PUBLICANUS A LONGE STANS. Peccatores sibi appropinquantes Deus adurit, 18. 2

PERCUTIEBAT PECTUS SUUM. Corde fervido orandum, 225. 1

DOMINICA XI. POST PENTECOSTEN.

ADDUCUNT EI SURDUM. Surditas aliquando laudabiliter simulatur, 277. 2

DOMINICA XII. POST PENTECOSTEN.

DILIGES DOMINUM DEUM TUUM EX TOTO CORDE TUO. Homo debet cor suum conformare cordi divino, 293. 1

ET PROXIMUM TUUM SICUT TEIPSUM. Currendum ad opera charitatis, 383. 2. 384. 1

INFUNDENS OLEUM ET VINUM. Oleum et vinum significant modum corripiendi proximum, 240. 2. Oleum charitatis erogando non minuitur, 608. 1

DOMINICA XIII. POST PENTECOSTEN.

NON EST INVENTUS QUI REDIRET, etc. Deus rigide exigit memoriam suorum beneficiorum, 20. 1. Beneficia Dei assidue cogitanda, 276. 2

DOMINICA XIV. POST PENTECOSTEN.

NEMO POTEST DUOBUS DOMINIS SERVIRE. Deliciæ carnis et spiritus se non compatiuntur, 26. 2. Virtutes et vitia se non compatiuntur, 252. 2

NE SOLLICITI SITIS ANIMÆ VESTRÆ, etc. Avaritia insatiabilis, 39. 1. Deus pro suis sollicitus, per corvos aluit, 563. 1

NONNE ANIMA PLUS EST QUAM ESCA. Anima pluris facienda quam corpus, idque per figuram pulchre explicatur, 140. 1

NEC SALOMON IN OMNI GLORIA SUA, etc. Gloria mundi fluxa, 22. 2. Vanitas gloriæ mundi demonstrata in gloria Salomonis, 534. 2. Admonitiones pro eis qui sunt gloriosi in mundo, 536. 2

QUANTO MAGIS VOS. Stupenda facit Deus in gratiam suorum, 20. 1. 2

HIS OMNIBUS INDIGETIS. Deus in necessariis non deest, 26. 2

REGNUM DEI, etc. Regnum terrenum etiamsi debitum sit, non est præripiendum, sed exspectandum, 381. 2. Regnum cœleste desiderandum, 579. 2. Regna terræ parvi pendenda, 669. 2

DOMINICA XV. POST PENTECOSTEN.

DEFUNCTUS EFFEREBATUR. Mortis memoria salubris, 482. 1

MISERICORDIA MOTUS. Sic Elias motus misericordia erga viduam, ejus filium resuscitavit, 565. 2

ADOLESCENS. Caducitas vitæ humanæ, 339. 1

SURGE. Humiliantes se jubet Deus surgere, 37. 1

DOMINICA XVI. POST PENTECOSTEN.

OMNIS QUI SE EXALTAT. Tyranni qui se exaltarant, humiliati, 99. 2. Angeli se exaltantes detrusi ad tartara, 233. 1. Saül superbus misere cecidit, 269. 1

QUI SE HUMILIAT EXALTABITUR. Exempla pauperum quos Deus ditavit, 235. 2. Saül electus in regem propter humilitatem, 310. 2

DOMINICA XVII. POST PENTECOSTEN.

DILIGES DOMINUM DEUM TUUM, etc. *Vide* Dominicam duodecimam post Pentecosten.

DOMINICA XVIII. POST PENTECOSTEN.

CONFIDE, FILI. Deus voluit equos ab Hebræis subnervari, ut in solo Deo fiderent, 58. 1. Dei viribus non vero humanis vincitur inimicus, 327. 2

CUM VIDISSET JESUS COGITATIONES EORUM. Deus omnia novit, adeoque omni loco timendus, 232. 1. Præsentia viri magni stimulus virtutis, 238. 2

DOMINICA XXII. POST PENTECOSTEN.

NON EST TIBI CURA DE ALIQUO. Nihil dandum carni et sanguini, sed justitiæ, 77. 2. Major cura habenda de rebus sacris quam de propriis filiis, 250. 1. Libertas Sanctorum, 568. 2. Pietas facit humana non curare, 739. 2. Sacerdotes opponentes se Oziæ Regi volenti sacrificare, laudati, 755. 1

REDDITE QUÆ SUNT CÆSARIS CÆSARI. Regibus cura murorum incumbit, non sacrorum, 16. 1. 2. Impium regem honoravit Elias, 572. 2

ET QUÆ SUNT DEI DEO. Filii quos Deus dedit, volentes ipsi servire, non sunt impediendi, 167. 1

DOMINICA XXIII. POST PENTECOSTEN.

IN MEDICOS EROGAVERAT OMNEM SUBSTANTIAM SUAM. Deus juvat in desperatis, 621. 1. Potest quis peccare confidendo medicis, 738. 1

ET IPSI DERIDEBANT EUM. David irrisus typus Christi irrisi, et irrisorum pœna, 400. 1. 2. et seq. usque ad finem capitis.

DOMINICA XXIV. POST PENTECOSTEN.

SURGENT, etc. PSEUDOPROPHETÆ. Pseudoprophetæ puniti ab Elia, 570. 2. Diabolus decipit pseudoprophetas, 588. 2

CONCEPTIO B. MARIÆ

Pro omnibus festis, *vide Indicem rerum, verbo* B. Virgo.

SALMON AUTEM GENUIT BOOZ DE RAHAB. Quare solæ meretrices feminæ nominentur in Christi genealogia, 11. 1

GENUIT OBED EX RUTH. Ruth ignobilis à Deo nobilitata, à quo omnis vera nobilitas, 203. 1. *Vide Indicem rerum, verbo* Ruth. De sequentibus Christi progenitoribus, *vide Indicem rerum ad eorum nomina.*

GENUIT MANASSEN. Manasses occidit arguentes suam impietatem, 662. 2

CONVERSIO S. PAULI.

ECCE NOS RELIQUIMUS OMNIA, ET SECUTI SUMUS TE. Hujus virtutis exemplum habemus in Eliseo sequente Eliam, 579. 1

JUDICANTES DUODECIM TRIBUS ISRAEL. Monentur judices ut juste judicent, 742. 2

CENTUPLUM ACCIPIET. Sic Valentinianus imperium accepit, propter confessionem Christi, 615. 1

IN FESTO S. MATTHIÆ.

VENITE AD ME OMNES QUI LABORATIS. David recipiens afflictos typus Christi recipientis laborantes, 347. 2. In solo Christo salus, 574. 2

DISCITE A ME. Exemplorum vis, 139. 2

S. MARCUS.

MISIT ILLOS BINOS. Cœtus electorum charitate constringitur, 362. 2

NOLITE PORTARE SACCULUM, NEQUE PERAM. Mundani, è contra, nulla re satiabiles, 60. 2. Eliseus solis necessariis contentus, 608. 2

NEMINEM PER VIAM SALUTAVERITIS. Sic Giezi jussus nullum salutare per viam, et quare, 609. 1

NATIVITAS S. JOANNIS BAPTISTÆ.

NON ERAT EI FILIUS, EO QUOD ESSET ELISABETH STERILIS. Viri magni ex sterilibus nati, 166. 2. Proles sterilibus datæ, donum Dei, 226. 2. 227. 1

IPSE PRÆCEDET, etc., IN SPIRITU ET VIRTUTE ELIÆ. Quantus fuerit Elias, 561. 1. et seq. *Vide Indicem rerum, verbo* Elias.

IN FESTO SS. APOSTOLORUM PETRI ET PAULI.

TU ES PETRUS. Deus dans alicui nomen, simul dat rem nomine significatam, 129. 1

IN FESTO S. MARIÆ MAGDALENÆ.

MULIER, QUÆ ERAT IN CIVITATE PECCATRIX. Peccati libidinis stimuli, et quomodo cavendi, 414. 1. Crudelitas libidinis, 417. 1. Varia de amore impuro, et quomodo vertatur in odium, 426. 2. 427. 1. 2. Vanitas mulierum stibio se pingentium, 629. 2. Mulieres seducunt corda virorum, 536. 1. 2. Unguentis ad delicias non utendum, 266. 1

PEDES EJUS. Conscientia quam calcat per Jesum efficitur ejus possessio, 4. 2

IN FESTO S. JACOBI.

DIC UT SEDEANT HI DUO FILII MEI. Beneficia Ecclesiastica non danda carni et sanguini, nec ad instantiam magnatum, sed merentibus, 4. 1

FILII MEI. Filii sæpe parentibus degeneres, 264. 1

IN FESTO ASSUMPTIONIS B. VIRGINIS.

Assumptio B. Virginis cum gaudio in cœlum figurata per exaltationem Arcæ testamenti, 399. 2

IN FESTO DECOLLATIONIS S. JOANNIS BAPTISTÆ.

NON LICET TIBI HABERE UXOREM FRATRIS TUI. Alii modi corripiendi magnates, quam per manifestam exprobrationem, 429. 2. Libertas Eliæ et Sanctorum in arguendis magnatibus, 568. 2

IN FESTO EXALTATIONIS S. CRUCIS.

Christus extensus in cruce, figuratus per elevationem clypei Josue, 44. 2

IN FESTO S. MATTHÆI.

NON EST OPUS VALENTIBUS MEDICO, SED MALE HABENTIBUS. De medicis animarum, 562. 1

IN FESTO S. MICHAELIS.

S. Michael præest Ecclesiæ Dei, 27. 2. 28. 1. Homines Angelorum vitam debent imitari, 134. 2. S. Michaelis nomen mire valet contra omnes tentationes, 168. 2

NISI EFFICIAMINI SICUT PARVULI. Parvi magnificantur in conspectu Dei, 239. 2

QUI AUTEM SCANDALIZAVERIT UNUM DE PUSILLIS ISTIS. Deus gravissime punit scandalizantes pusillos, 308. 1. Peccatum sacerdotis gravius ratione scandali, 239. 1

ANGELI EORUM IN CŒLIS. Societas inter homines angelicam vitam ducentes, et inter Angelos, 619. 2

IN FESTO OMNIUM SANCTORUM.

Sancti sunt arca continens Deum, adeoque aquæ deliciarum ab eis fugiunt, 17. 1. Sancti sunt cardines mundi, 236. 1

BEATI PAUPERES SPIRITU. Paupertas spiritus omnium domina, 5. 1

BEATI QUI ESURIUNT ET SITIUNT JUSTITIAM, etc. Sanctos hîc jejunantes satiat Deus deliciis æternis in cœlo, 234. 1

BEATI MISERICORDES, etc. Eleemosynarum merces, 607. 1

BEATI ESTIS, etc., CUM PERSECUTI VOS FUERINT. Ex passionibus fit homo gloriosor, 332. 1. Per viam persecutionis et crucis eundum ad culmen sanctitatis, 348. 1

IN FESTO S. CATHARINÆ.

PRUDENTES VERO ACCEPERUNT OLEUM, etc. Felicitas sequitur prudentiam, ut filia matrem, 7. 1. Sapientia magnum Dei donum, 491. 2. sed sine praxi parum prodest, 497. 1

IN COMMUNI APOSTOLORUM.

Apostoli sunt salvatores, 109. 1. Eorum typus milites Gedeonis, non suis, sed Dei viribus pugnantes, 136. 2. 139. 1. Illuserunt mundo, 400. 2. Habiti insani, uti olim Prophetæ Dei habebantur stulti, 628. 2

IN COMMUNI MARTYRUM.

Virtutis iter laboriosum, sed ad cœlum ducit, 505. 2. Discipulus Christi non flectit se ad terrenorum sitim, 137. 1

ANIMÆ DETRIMENTUM PATIATUR. Anima est tota hæreditas nostra, ideoque nullo pretio vendenda, 584. 2

IN COMMUNI CONFESSORIS PONTIFICIS.

QUOD VOBIS DICO, OMNIBUS DICO: VIGILATE. Nocte maxime vigilandum contra hostes corporis et animæ, 54. 1

IN COMMUNI DOCTORUM.

Doctor aliis utilis per doctrinam, sibi per conversationem, 269. 1. Debet esse vitæ excelsæ, et infirmis compati, *ibid.* 2. 270. 1. Non sapientia verbi, sed operibus debet præire peccatorem, 300. 1. Est arca testamenti, 397. 1. Est currus et auriga, 598. 1

VOS ESTIS SAL TERRÆ. Sale sapientiæ conditur et fecundatur orbis terrarum, 599. 2

SIC LUCEAT LUX VESTRA CORAM HOMINIBUS. Debent electi ita se gerere, ut propter eorum bonam vitam, alii abstrahantur à peccando, 36. 1. Milites Christi pugnare debent luce suorum operum, 139. 1. Doctores debent esse boni, etiamsi omnes subditi sint mali, 296. 1

IN COMMUNI CONFESSORIS NON PONTIFICIS.

NOLITE TIMERE, PUSILLUS GREX. Magna operatur Deus per res viles, 179. 1

IN COMMUNI VIRGINUM.

Puritas mentis meretur gratiam prophetiæ, 115. 1. 2

INVENTA UNA PRETIOSA. Unum pretiosum præstat multis vilibus, 6. 1

IN DEDICATIONE TEMPLI.

Reverentia locis sanctis debita, 28. 1. Deus acriter vindicat sacrilegia, 40. 2. Templi Salomonis magnificentia, 501. 2. In eo sola pretiosa videbantur, 519. 2

ECCE NOVA FACIO OMNIA. Renovatio viris Ecclesiasticis necessaria, 134. 2

INGRESSUS JESUS PERAMBULABAT JERICHO. Jerichuntis descriptio, etymon et quid symbolice significet, 10. 2. 11. 1

IN TEMPORE BELLI.

Deo adjuvante, etiam fortissimi debellantur, 5. 2. Exercitus fidelium habent suum Angelum custodem, quem dux et milites continuo invocent, 28. 1. Juvat Deus suos per grandines, fulmina, etc., 54. 1. item per apes, 115. 1. Victoriæ variæ à Deo Sanctis datæ contra hostes fidei, 123. 1. 2. Voluit Deus suos in se confidere tempore belli, 249. 2. Angeli pro Davide pugnant contra Philistæos, 394. 1. Bellum pœna peccatorum, 554. 2. Aurelia obsessa precibus S. Aniani Episcopi liberatur, 572. 2. Josaphat precibus victoriam insignem impetrat, 591. 1. Angeli milites Dei, fortissimi et innumeri, 619. 1. Syri ab Eliseo cæcitate percussi, *ibid.* 2. 620. 1. Potest Deus mille modis hostes perdere, 623. 1. 2. Deus auxiliatur in re desperata, 744. 1. 2

INDEX

LOCORUM SACRÆ SCRIPTURÆ

QUÆ

IN LIBRIS ESDRÆ, TOBIÆ, JUDITH, ESTHER ET MACHABÆORUM EXPLICANTUR.

(Prior numerus paginam, secundus columnam designat : si unicus tantum occurrat numerus, ad præcedentem referri indicio est : sicubi littera M numeri paginæ loco ponatur, in libris Machabæorum quærendum esse signum est.)

EX EXODO.

Cap. 3. v. 14. Ego sum qui sum, 897. 2
32. 6. Sedit populus manducare et bibere, et surrexerunt ludere, 847. 2. 848. 1

EX NUMERIS.

Cap. 24. v. 17. Orietur stella ex Jacob, et consurget virga de Israel, et percutiet duces Moab, vastabitque omnes filios Seth, 934. 1

EX DEUTERONOMIO.

Cap. 30. v. 4. Si ad cardines cœli fueris dissipatus, inde te retrahet, 804. 2

EX JOB.

Cap. 4. v. 11. Tigris periit eo quod non haberet prædam, M
19. 9. Spoliavit me gloria mea, et abstulit coronam de capite, 954. 1

EX LIBRO PSALMORUM.

Psalm. 13. v. 56. Trepidaverunt timore, ubi non erat timor... Quoniam Dominus in generatione justa est, 798. 2
32. 6. Verbo Domini cœli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum, 915. 1
36. 19. Non confundentur in tempore malo... quia peccatores peribunt, 798. 1. 2
69. 1. Deus, in adjutorium meum intende : Domine, ad adjuvandum me festina, 783. 2
113. 2. Facta est Judæa sanctificatio ejus, Israel potestas ejus, *ibid.*
118. 109. Anima mea in manibus meis, 952. 1
125. 1. In convertendo Dominus captivitatem Sion, facti sumus sicut consolati, 784. 2
v. 2. Tum repletum est gaudio os nostrum : et lingua nostra exsultatione, *ibid.*
132. 1. Ecce quam bonum et quam jucundum habitare fratres in unum, 805. 2. 806. 1

EX ECCLESIASTE.

Cap. 1. v. 1. Ego Ecclesiastes fui rex, 846. 2

EX ECCLESIASTICO.

Cap. 7. v. 8. Calumnia conturbat sapientem, 845. 1
30. 8. Equus indomitus evadit durus, et filius remissus evadet præceps, M

EX ISAIA.

Cap. 48. v. 1. Audite hæc, domus Jacob, qui vocamini nomine Israel, et de aquis Juda existis, 783. 2
66. 8. Numquid parturiet terra in die una?... quia parturivit et peperit Sion, 798. 1

EX DANIELE.

Cap. 11. v. 35. Et de eruditis ruent ut conflentur et eligantur, et dealbentur usque ad tempus præfinitum, M

EX HABACUC.

Cap. 1. v. 16. Propterea immolabit sagenæ suæ, et sacrificabit reti suo, M

EX NOVO TESTAMENTO.

EX S. MATTHÆO.

Cap. 6. v. 34. Sufficit diei malitia sua, 805. 2

EX S. LUCA.

Cap. 2. v. 1. Exiit edictum à Cæsare Augusto, ut describeretur universus orbis, 780. 2
22. 25. Reges gentium dominantur eorum, et qui potestatem habent super eos benefici vocantur, 901. 1

EX S. JOANNE.

Cap. 4. v. 17. Bene dixisti, quia non habeo virum, 798. 1

EX EPISTOLA AD ROMANOS.

Cap. 12. v. 19. Non vosmetipsos defendentes, charissimi, 881. 2

EX EPISTOLA AD HEBRÆOS.

Cap. 11. v. 34. Alii autem distenti sunt, M

INDEX
RERUM ET VERBORUM

QUÆ

IN LIBRIS ESDRÆ, TOBIÆ, JUDITH, ESTHER ET MACHABÆORUM CONTINENTUR.

(Prior numerus paginam, secundus columnam designat : si unicus occurrat numerus, ad præcedentem referri indicio est.)

A.

Abbir idem est quod potens, fortis, 970. 2
Abbreviatoris historiæ officium, 1050. 2
Aber vocabatur secundus septem fratrum Machabæorum, 106. 1. *Vide verbo* Fratrum Machabæorum.
Abimelech Sichimorum tyrannus à femina occisus, 96. 2
Abra est nomen commune significans ancillam, non autem proprium ancillæ Judith, 895. 2. Ejus etymon, *ibid.*
Abraham eo quod nollet adorare ignem multas afflictiones passus est à Chaldæis, 823. 1. Unde probatur fuisse minorem Melchisedecho, 830. 1. Abrahæ actus obedientiæ et oblationis Isaac æstimatus est à Deo esse actus magnæ justitiæ, 973. 1
Abstinentia à carnibus servata, 1064. 2. Abstinentia est funis quo ligatur dæmon ne nobis noceat, 864. 1. *Vide* Jejunium.
Abundii et Abundantii (SS.) martyrum sacra lipsana sub Greg. XII. Pont. ad domum professam Soc. Jesu Romæ translata, 970. 2
Accubitus veterum forma, 920. 1
Accusatoribus et accusationibus non facile credendum, 956. 1
Achas, nomen quinti è fratribus Mach. 1067. 1. *Vide v.* Fratrum Machab.
Achiacharus nepos Tobiæ senioris, 840. 2. Ab Amano quodam in famæ et vitæ discrimen conjectus, 875. 2
Achior quis, 840. 2. Magnificans potentiam Dei Israel bilem movet Holoferni, ab eoque morti destinatur, 888. 2. Cur eum Hebræi non adhibuerint suis consiliis, 890. 2. Ob factum Judith relicto gentilismo fit Judæus, 909. 2
Acies instructæ dum ad congressum veniunt quid observandum, 1005. 1. Acies in cœlo visæ imminentis belli prognosticæ, 1060. 1. 2
Acquiescentes Romanis ad magnos honores et opes evehebantur, 1000. 1
Actus externus in se non est liber, sed libertatem suam trahit ab interno actu bono vel malo, 1081. 2
Adam cur rebus indiderit nomina naturæ earum apposita, 781. 2
Adar mensis duodecimus et ultimus Hebræorum respondet nostro partim Februario, partim Martio, 792. 2. 942. 1
Addus civitas ubi sita, 1026. 1
Adolescentum conjunctio licet improba ad filiorum procreationem, non tamen est differenda usque ad ætatem virilem, 839. 1. Adolescentes sobrietati studeant, 894. 2
Ador Phœniciæ urbs à Ptolemæo Dor vel Dora dicta, 1027. 1
Adorari pro diis multi reges voluere, 929. 2
Adorationis Persicæ ritus, 930. 1
Adulatorum atque hirundinum comparatio, 842. 1
Adversarii præcipui Judæorum in reædificanda Jerusalem, 807. 2
Adversis (in) Deo gratias agere est actus heroicæ patientiæ et perfectionis, 842. 2. Adversa non movent virum fortem, 870. 2. ostendunt in colluctatione virtutem, 973. 2
Ædificare aliquando idem quod ornare, augere, amplificare, 1045. 1. 2
Ægritudo mentis ægritudinem parit carnis, 845. 1. Ægrorum præses est S. Raphael Archangelus, 849. 1
Ægyptus olim abundabat Judæis, cur, 1040. 2. 1041. 1
Æmilius Paulus quando Macedoniam Epirumque Romanis subjecerit, 999. 2
Æquanimitas Tobiæ senioris erga uxorem sibi multa improperantem, 850. 2
Aer pellucidus et luce splendidus apparet candidus, 920. 1. In aere equites visi et armorum sonitus aliaque signa belli prognostica, 1060. 1. 2
Ætas virilis apta conjugio, 839. 1. sed ob certas rationes ea non est exspectanda, *ibid.*
Æternum quandoque non absolutam perpetuitatem, sed respectivam et limitatam significat, 973. 2
Ætoli primi è Græcis cum Romanis bellarunt, 1000. 1
Affectio animi per sympathiam in corpus sese diffundit, 845. 1
Affectus excæcat rationem, *ibid.*
Agapen instruendi ritus et rationi sepultura defunctorum, 852. 2. 853. 1. Ejus descriptio prout post Eucharistiam fieri solebat, 890. 2
Agathocles Syracusas obsidens quomodo in urbe cœnaverit, uti comminatus fuerat, 902. 2
Agesilaüs rex Spartæ rogatus quæ dos ducem belli maxime exornaret, quid responderit, 988. 1. 2. item interrogatus qua ratione duci pararetur gloria, 1005. 2
Agnos (per) benedictos qua ratione fugetur dæmon, 863. 1
Agon quinquennalis, quis, 1057. 1. Celebrabantur in honorem Herculis, *ibid.* 2
Ain tam oculum quam fontem significat, 945. 2
Alberti Ducis Austriæ de duce exercitus dictum, 988. 2
Albugo oculorum Tobiæ senioris quid mystice significet, 868. 2. Quis eam in oculis suis habere dicatur, *ibid.*
Alcimus pseudopontifex fuit apostata et proditor Israelis, 996. 2. Hic invidens Judæ pontificatum, eumdem petiit et obtinuit à Demetrio, *ibid.* Accusat Nicanorem apud regem, 869. 1. Jerusalem frustra obsidet, 1004. 1. Murum inter jacentem inter atrium sacerdotum et laicorum cur destruxerit, 1008. 1. et alia Prophetarum opera, *ibid.* Sed Deus eum punivit paralysi, *ibid.* 2. Cur mutaverit nomen suum, cum prius vocaretur Joacim, *ibid.* Quo anno mortuus, *ibid.*
Alexander II. Pontifex vexilla benedicta misit ad Hermibaldum, et Wilhelmum Comitem Aquitaniæ, 1103. 1
Alexander Magnus anno sexto regni sui occiso Dario, Monarchiam Persarum transtulit ad Græcos, 965. 1. Cur Darium regno privaverit, *ibid.* Voluit haberi Jovis filius, *ibid.* An provincias suis distribuerit, *ibid.* 1. 2. Fuit speculum vanitatis, *ibid.* 2. Cur Apelles eum pinxerit quasi fulmen manu tenentem, *ibid.* Ejus cadaver mansit insepultum ad triginta dies, *ibid.* Quadraginta millibus veteranorum

prostravit Darium multis centenis millibus militum instructum, 977. 2. Quantis beneficiis Persas à se victos affecerit, 1020. 1. Non inulte irrisus fuit ab Arimaze Petram abscissam insidente, 1084. 2. Variæ de eodem gnomæ Philosophorum ad funus ipsius accurrentium, 965. 2. Alexander Magnus muros novæ Alexandriæ ad Tanaim per longitudinem stadiorum sexaginta erexit spatio septemdecim dierum, 815. 2. 816. 1. Cur noluerit videre uxorem Darii à se cæsi, 922. 2. Ejus superbia, 929. 2
Alexander Severus ne quid remuneratum relinqueret, munera quæcumque contulisset scriptis diligenter mandabat, 936. 1
Alexander Veles fratris sui Antiochi Eupatoris necem ulturus Ptolemaidam occupat, 1012. 1. Cujus filius fuerit, *ibid.* Regiis insignibus ornat Jonatham ob auxilium ipsi præstitum, 1014. 1
Alexandria ad Tanaim spatio septemdecim dierum muro sexaginta stadiorum cincta, 815. 2. 816. 1
Alienigenis cum in urbem vel aulam asciscerentur, solebant Hebræi, Chaldæi et Persæ mutare nomina, et patria suæ gentis indere, 781. 2. 926. 1. 2
Alleluia, vox laudis exsultationis et jubili, idem est quod laudate Dominum, 873. 2
Amalthea quænam fingatur à Poetis, 914. 2
Aman quidam in Achiacharum et Manassem impius, de quo Græca in libro Tobiæ, quis, 875. 2. Aman et Vasthi dæmonem, carnem et mundum repræsentant, 917. 1. Aman erat stirpe Amalecita, patria Macedo, 929. 1. Eum quasi minorem Deum in terra ab omnibus voluit Assuerus adorari, *ibid.* Ejus superbia et crudelitas, 930. 2. 931. 2. Sortem adhibuit ex superstitione gentilium quæ eum decepit, 930. 2. Cur crucem potius quam aliud tormentum parari jusserit, 934. 2. Omnem ejus vindictam in ipsummet retorsit Deus, 936. 1. Dolores maximos habuit in exaltatione Mardochæi, *ibid.* 2. Cur operuerint faciem ejus, 938. 1. Ubi suspensus sit, et quomodo, *ibid.* 2. Ejus septuplex catastrophe, 940. 2. 941. 1. Cur vocetur Burgæus, 949. 1. Erat gente Macedo, 956. 1
Amantium duorum in continentia et castitate viventium exemplum, 851. 1
Amathites regio pars est Syriæ et confinis Judææ, 1024. 1
Ambitione interna post in externam erupta respub. Romanorum pessumiit, 1000. 2. Ambitio punita in Timotheo et suis, 1084. 1. 2. Ambitionis vis, 1058. 1. Ambitio regnandi nihil non molitur, 927. 2. 928. 1. Ambitio est ambientium crux, 934. 2
Ambitiosorum cum pueris papilionem sequentibus comparatio, *ibid.*
Ambrosius (S.) citat et probat librum quartum Esdræ, 833. 1. 2. Scripsit librum de Tobia contra fœneratores, 836. 1. Cur sustulerit ritum veterem parentandi defunctis, 853. 1. S. Ambrosius jussit Ticinensi Ecclesiæ servare depositum contra Imperatoris rescriptum, 1055. 1
Ambrosius Spinola Ostendam obsidens, per septem integros menses, dormiens vestes nunquam exuit, 811. 2
Amestris uxor Xerxis, adeoque Persica, non fuit Esther, 917. 2. Ejus crudelitas, *ibid.*
Amico (ab) cruciari et affligi durius est quam ab inimico, 812. 2. 813. 1. Ab amicis etiam intimis maleficia et maledicta toleranda, 844. 1. Amicis etiam secreta consilia celanda, 870. 1
Amicitia gratuitam opem amico egenti præstandam postulat, 1001. 2
Ammonitæ et Moabitæ quomodo non possent introire in ecclesiam Dei, 831. 1. et in cœtum populi Israel, nisi cum dispensatione, 910. 1
Amoris sedes est jecur, 971. 1
Amphoræ ne ad convivia importarentur apud veteres Persas lege cautum fuit, 921. 1
Anacharsis quatuor haustus assignans quomodo eos distinguat, *ibid.*
Anael frater Tobiæ senioris quos filios habuerit, 837. 2
Analogiæ fontis et solis, 945. 2
Ananiam (per) cujus filium se nominat Raphael angelus quid intelligatur : varia significat, 855. 2. Fuit vere unus ævo Tobiæ vir fidelis et pius Israelita Tobiæ cognitus, 856. 2
Anchises Veneris se maritum jactavit ; 1043. 1
Ancillarum convicia dominis objecta quantum has excrucient, 847. 1. 2. Ancillas honoratas vocant Itali *Cameriere*, 895. 2. Ancillæ quibus comitata Esther Darium iratum accessit, mystice quæ, 954. 2
Andronicus prorex Antiochiæ circumductus per urbem eodem in hoc loco occiditur ubi occisus fuerat Onias, 1058. 2
Angari dicebantur Persici cursores, unde angariare, 931. 2
Ange montes, qui, 883. 2
Angelorum nomina an sint plura quam illa tria Michael, Gabriel, Raphael, 833. 2. Angeli sunt celerrimi, 848. 2. Eorum variæ hierarchiæ et ordines, *ibid.* 849. 1. Angeli custodes sunt ex infimo ordine, 848. 2. Mira eorum dignatio qua dignantur hominum curam gerere, 849. 2. Sunt creaturæ et quasi filii Dei, 855. 1. In se non habent nomina, sed ea sortiuntur ratione ministerii quod inter homines obeunt, 855. 1. 2. Angelos custodes esse singulis hominibus deputatos etiam creditum fuit ævo Tobiæ, 877. 1. Angelorum proprium est extricare, 859. 1. Quo sensu nobis concives et contribules dici queant, 860. 2. Angelus custos cuilibet homini ea beneficia præstat quæ Raphael Tobiæ, 870. 1. Angeli astant Deo septupliciter, 871. 1. Distinguuntur in assistentes et ministrantes, *ibid.* 2. Angeli boni signum est si post se relinquat quietem; mali, si horrorem, *ibid.* Angelorum cibus est Deus, 872. 1. Multis sanctis apparuere et eos direxere, præsertim virgines, 907. 2. Quisnam angelus ille qui direxit Judith ad tantum facinus perpetrandum, *ibid.* Præsunt et adsunt Angeli sanctis et castis heroica destinantibus, 908. 1. Accinuerunt B. Virgini Romæ : *Regina cœli, lætare*, 934. 1. Angeli pro populo Dei dimicare consueverunt, 977. 2. Pro Theodosio Jun. contra Saracenos, 978. 1. Ædem B. Virginis ex Palæstina transtulerunt Lauretum, 1047. 2. Apparuerunt Judæ Machabæo, 1049. 2. et sub specie equi et equitis, ac duorum juvenum Heliodoro, 1053. 2. Pro Juda et populo fideli dimicarunt, 1083. 2. Probabile est eos preces nostras perferre ad animas in purgatorio existentes, 1102. 1. Angelus est invincibilis, 1086. 1. Ei nil est impenetrabile, nil impossibile, etc., *ibid.*
Angli olim ritum habebant consecrandi militem, 1102. 2
Anguli porta urbis Jerusalem, quæ, 809. 1
Animas sanctorum detineri in inferno in promptuariis, donec impleatur numerus electorum Dei, est error Vigilantii et Calvini, falsoque impingitur lib. quarto Esdræ, 832. 2. Animæ quanta sit dignitas, 849. 2. Animas defunctorum vocabant gentiles præsides, 853. 1. Quid de anima in morte senserit Plato, 874. 2. 875. 1. Animæ exituræ de corpore aliquando futura cognoscunt, 875. 1. Anima naturaliter ad corpus propendet, 1092. 2. Est immortalis : hinc exigit corporis resurrectionem, *ibid.* Animæ in purgatorio an orent pro nobis, 1102. 1. An sint invocandæ, *ibid.*
Anna uxor Tobiæ senioris maritum irridet, cur, 843. 2
Annales suos exacte conscripsere Judæi, 829. 1. item Persæ, 936. 1
Anni Græcorum juxta quos singula Machabæorum acta consignantur, unde initium sumant, 959. 1. 966. 1. Dupliciter computantur : ac proinde vocantur nunc Judaici, Macedonici, etc.; nunc Syriaci, Chaldaici, etc., 1086. 2. 1087. 1. 1097. 1. Annus primus Cyri regis Persarum quis hic intelligendus, 778. 1. Anni septuaginta captivitatis Babylonicæ diversimode computantur, 832. 2
Annona quæ, 813. 2
Annulo donari à rege apud Persas signum amicitiæ erat, 940. 1
Antichristi typus fuit Antiochus Epiphanes, 966. 1
Antigonus rex Macedoniæ filio roganti quando castra moverent, quid responderit, 870. 1

Antiochi à factis et victoriis cognominati sunt Soteres, Epiphanes, Ceraunii, etc., 970. 2. Eorum successio et punitio, 1027. 2. 1034. 2
Antiochi Magni filii et nepotes per ducentos annos de Asiæ imperio inter se certarunt, 958. 2. 959. 1. Is victus à Scipione Asiatico, obsidem dedit filium suum Antiochum Epiphanem, 966. 1. 995. 1. 2. Contra Romanos in aciem eduxit centum viginti elephantes, 999. 2. Factus est eis tributarius, *ibid.* 1000. 1
Antiochia, metropolis Syriæ, à Justinian. dicta Theopolis, sic appellata ab Antiocho, à quo condita, 994. 2. In ea primum sedit S. Petrus, ibique primum fideles appellati sunt Christiani, *ibid.*
Antiochis meretrix Antiochi, cujus causa tumultus, 1058. 1. 2
Antiochistæ collocarunt idolum Jovis Olympii in altari holocaustorum, 984. 1
Antiochus Epiphanes, id est illustris; verius Epimanes, id est insanus, cur ita dictus, 966. 1. 1049. 2. Fuit expressus typus et præcursor Antichristi, 966. 2. 1081. 2. Hic obses datus Romanis, clam Roma elapsus quando regnare cœperit, 966. 1. Bis intravit Ægyptum, cur et quando, *ibid.* 2. Jussus est per Romanos ex Ægypto recedere, *ibid.* 967. 1. Quare in Judæos vicinos castra movit, 967. 1. Voluit coli ut Deus, *ibid.* 2. 968. 1. Quibus de causis Judæos sibi suspectos habuerit, et ex illis occiderit octoginta millia, 1061. 2. Morbis corripitur, 974. 1. Sero pœnitet, sed simulate, 1080. 1. 2. Licet vere pœnituisset, non tamen fuisset exauditus, *ibid.* 2. Ubi et quando mortuus, 991. 2. 1080. 2. 1081. 2. Totam ejus stirpem Deus sustulit, 1027. 2. Cur vocet Lysiam tutorem suum, fratrem, 1087. 1. Cur à Lysia vocetur pater, *ibid.*
Antiochus Eupator pacem cum Judæis init, eamque cito ruptam iterum renovat, 994. 1. 2. Vix biennium regnavit, 996. 2. Occisus est à Demetrio, *ibid.* 1. 2. Bethsuram deditione capit, 1095. 1. Superatus bello à Juda cum eo pacem init et honoribus auget, *ibid.* 2
Antiochus Gryphus Lunæ se maritum jactavit, 1043. 1
Antiochus Sedetes unde ita cognominatus, 1034. 2. Propter incestum fuit punitus, *ibid.* Pacem cum Simone et Judæis inire postulat, eisque ampla privilegia concedit, 1035. 1. Secundo obsidet Tryphonem in Doram, *ibid.* 2. Multa Simoni Mach. concessa repetit, 1036. 1. Quomodo Deus fecerit eum ebullire de Persida, 1042. 1. 2. De ejus nece variæ sententiæ, *ibid.* 2. Fuit occisus in templo Naneæ, *ibid.* 1043. 1. Quo prætextu templum expilare cogitaverit, 1043. 1
Antipatrida olim urbs in tribu Manasse, nunc illa est Assur dicta, 997. 1
Antistrophæ virtutes Tobiæ et Job, 844. 2. item Beatæ Virginis Mariæ et Judith, 907. 1
Antonius (S.) Patavinus à Pontifice vocatus fuit Arca testamenti, eo quod totam S. Scripturam calluerit, 776. 1
Antonius (S.) solus dæmonum conflictum non fugiebat, sed omnes ad duellum provocabat, 1004. 2
Antropomorphitæ censuerunt Deum habere corpus, 790. 1
Apollo Delphicus quomodo illuserit Pyrrho eum de victoria consulenti, 901. 1. Apollinis fanum in Daphne, 1058. 2
Apollonius dux Cœlesyriæ à Demetrio constitutus, cognominatus est Deus, 1015. 1. Ejus nominis fuerunt varii, *ibid.* Cæsus est à Jonatha et Simone, *ibid.* 2. Prodidit Seleuco thesauros templi, 1052. 2. Apollonius missus ab Ant. Epiph. ad affligendum Judæos, quis, 1062. 1
Apostolorum Principes cur permiserit Deus indigne à Nerone occidi, 1006. 2
Apotheosis, sive inter deos relatio, fiebat olim in funere Regum et Imperatorum, 1087. 1
Aqua saluginosa in areis lacubusque collecta durescit, 1019. 2. Aqua crassa tempore Nehemiæ in ignem versa, 1044. 2. 1045. 1. Aquam vino mistam bibere cur sanum, 1104. 2. Aquarum porta urbis Jerusalem versus Orientem à collectione aquarum sic dicta, 809. 1. Per aquam lustralem quomodo fugetur dæmon, 863. 1. Per aquam significatur tribulatio, unde paradoxum illud ex aquis sol, 946. 1
Aquilinus (S.) pontifex Ebroicensis petivit ab æterna luce ut sibi mortalia oculorum lumina clauderet, 843. 1
Arabes, licet feri et barbari, tuentur sepulcra patrum et ducum suorum, 806. 1. Apium hortense vocant *carfs*, quod idem est cum Hebr. *carpas*, 920. 1. Etiamnum reges ipsorum magnam turbam uxorum habent, 927. 2. Arabes græce vocantur Nomades, quare, 1090. 1
Arbaces Mediæ præfectus cur rebellarit Sardanapalo regi suo, 878. 2. Ab Arbace primo Mediæ rege cæteri nomen suum acceperunt et cognominati Arbacidæ, 879. 2
Aræ et templa idolorum à Christianis usque ad tempora S. Gregorii diruebantur; post expiabantur, 983. 2. 984. 1
Arca testamenti an fuerit in secundo templo reædificato post reditum è Babylone, 1048. 2. Hanc ex templo abstulit et abscondit Jeremias, *ibid.* Ejus depositio in monte Nebo, 1047. 2. An fuerit inventa cum igne sacro, 1048. 1. Apparebit in fine mundi, *ibid.*
Architecti cum historico comparatio, 1050. 1
Ardor in militibus à ducibus excitandus, 1086. 1
Areth dictus sextus fratrum Mach. 1067. 1. *Vide in verbo* Fratrum Machabæorum.
Argentifodinæ fuere olim in Hispania feracissimæ, et etiamnum esse testantur aliqui, 999. 1
Argentum à bello victis per iter spargi solitum, cur, 982. 2
Argumentum libri primi et secundi Machabæorum, 957. 1. 2. item tertii et quarti, 1105. 1. 2. 1106. 1. 2. Argumenta omnium horum librorum quasi in synopsi collecta, 774. 2. Argumentum libri Tobiæ, 835. 1. libri Judith, 877. 1
Ariarathes rex Cappadociæ, 1035. 2
Arimazes Sogdianus irridens Alexandrum Magnum quomodo ab eo tractatus, 1084. 1
Aristobulus nomen regis primus assumpsit, 1038. 2. 1041. 1. Matrem et fratrem occidit, *ibid.* Aristobulus magister Ptolemæi regis, quis, *ibid.* 1042. 1
Arma ab atheis ducibus inter deos relata, 1101. 1. Arma et vexilla benedicendi mos, 1102. 2
Arma spiritualia Judith quibus obtruncavit Holofernem, 895. 2
Arphaxad rex Medorum qua occasione excusserit jugum Xerxis et Persarum, 878. 1. Ejus etymon, 879. 2. An ipse ædificaverit Ecbatanam, et quomodo, *ibid.* 1. 2. Expugnatur et jaculis confoditur à Nabuchodonosore, 881. 1
Arsaces rex Parthorum Demetrium cecidit et cepit, 1030. 2
Arsinoe sororis Philopatoris in prælio insigne factum, 1105. 1
Artabanus manet Xerxem in tot copiis suis exsultantem, 881. 1. 897. 2
Artaxerxes, de quo primi Esdræ, cap. 6. v. 14. et cap. 7. quis, 792. 1. Artaxerxes erat nomen commune regum Persarum, 948. 1. Ejus etyma, 792. 2. 919. 1. Ab Artaxerxe Longimano incipiunt septuaginta hebdomades Danielis, 777. 1. 794. 1. 805. 1. Cur tam benevolus fuerit Judæis, *ibid.* Cur voluerit Nehemiam esse suum pincernam, *ibid.* Quas pœnas ducibus qui deliquissent statuerit, 917. 2. Sub eo non contigit historia Esther, 925. 1
Arx Sion quando à Juda Machab. obsessa, quando capta, 983 2
Asar erat nomen commune regum Assyriorum, 881. 1
Asaramel (per) quid significetur, 1032. 1
Asarhaddon, quis, *ibid.*
Ascam idem est quod peccatum, 847. 1
Ascopera vox græca, quid significat et unde derivetur, 899. 1
Asdrubalis præfecti Carthaginis à Scipione obsessæ factum, 1077. 2
Asmodæus quis, 846. 2. Est dæmon exagitans homines ad libidinem, et liberatos mulctans, *ibid.* Cur vocetur Asmodæus, 847. 1. Est rex dæmonum et præses luxuriæ, 849. 2. Quibus modis et quamdiu religatus fuerit in deserto, 863. 2. 864. 2
Aspectus mulierum quam sit periculosus et perniciosus, 900. 1. Aspectus virorum mulieribus interdictus, 922. 2
Aspicere tranquille est quiescere, 1049. 2
Assamonæo (ab) avo vel abavo Mathathiæ, Machabæi dicti

sunt Assamonæi, 958. 2. Assamonæi idem est quod Optimates, *ibid.* Quando et in quo desierit Assamon eorum stirps, 1038. 2

Assidæi qui, 972. 1. An ita dicti ab assiduitate, quasi assidui in Dei cultu, *ibid.* An sint iidem qui Esseni, *ibid.* Fuere addicti bello, non choro, *ibid.* 2. Fuerunt milites belli sacri, *ibid.* et præcipui sub Juda Machabæo, *ibid.* Unde vocentur Assidæi, *ibid.* Est vox Hebræa, *ibid.* 1. Fuerunt viri honorati et primarii in Israel, *ibid.* 2. Cæsi sunt ab Alcimo pseudo pontifice, 996. 2. De his vaticinatus est David psalm. 18. v. 2. *ibid.*

Assuerus nomen commune regum Persarum et Babyloniorum, 787. 2. 947. 2. Ejus etymon, 787. 2. 876. 1. Hebraice et Chald. idem est quod magnum caput, 921. 2. Assuerus qui cum Nabuchodonosor Niniven destruxit quis, 876. 1. Assuerus maritus Esther mystice designat Christum, 917. 1. 921. 2. Quis ille fuerit, 917. 1. Probabiliter fuit Darius Hystaspis, *ibid.* 2. Suspicatur Amanum velle Estherem opprimere, cur, 938. 1. Erat in tributa propensus, 945. 1. ferox ac cholericus, 954. 1. sed mansuefactus ad aspectum collabentis reginæ, *ibid.* 1. 2. *Vide* Darius, Hystaspis.

Assumptio B. Virginis in cœlum mystice repræsentata per assumptionem Estheris ad cubiculum Assueri, 927. 1

Assyria quomodo sita respectu Judææ, 913. 2

Assyriorum corruptissimi et impurissimi mores, 904. 1. Eorum principes in quantum suam gravitatem servarent, 910. 1

Astare Deo septupliciter potest intelligi, 871. 1. Non solum significat esse in cœlis, sed insuper in ministerio quamdam principalitatem, *ibid.* 2

Astarte sive Venus, dea Syrorum, 1056. 1

Astra quando et unde dicantur egredi, 811. 1

Atergate fuit dea Syrorum, alio nomine Derceto vocata, 1091. 1

Athei duces sua arma faciunt numina, 1101. 1

Athenienses capite mulctarunt Themagoram, cur, 930. 1

Athersata idem est quod pincerna regis; ejus etymon, 784. 1. ita vocatus est Nehemias unde, 819. 2. Non est nomen Hebræum, sed Chaldæum, *ibid.*

Athletæ in Olympicis certaturi castos se servabant, cur, 911. 2

Atossa uxor Darii Hystaspis eadem videtur cum Hadasa, quæ est Esther, 918. 1. 925. 1

Atrium sacerdotum et atrium laicorum quomodo distinguebantur, 1008. 1

Attalus Pergami rex moriens populum Rom. scripsit hæredem, 1035. 2

Attila rex Hunnorum S. Lupo quærenti quis esset, respondit se esse flagellum Dei, 902. 1. 973. 1. Spe totius orbis obtinendi devorabat imperium; sed tandem à Deo per feminam occisus est, 906. 1. 2

Auctor libri 1. et 2. Machabæorum, 957. 1. 2. Alius est primi, alius secundi, 1032. 2. 1049. 2. 1050. 1. Auctor Canonicus citans dicta alicujus auctoris profani facit ea canonica, 1049. 2. Auctor libri primi et secundi Esdræ quis, 775. 1. Auctor libri Tobiæ est ipse Tobias, 838. 1. libri Esther Mardochæus, 943. 2

Audacia adversus hostes dos maxime exornans belli ducem, 988. 2

Audomarus (S.) ægre tulit sibi visum diu amissum per S. Vedastum esse restitutum, 843. 1

Augusti Imp. frugalitas, 920. 2. 921. 1

Augustini (S.) aureum dogma de senectute et pueritia, 838. 2

Aula (ab) se tempestive ante casum abducendum, 938. 2

Aurifodinæ olim in Hispania fuere feracissimæ; et etiamnum esse multi testantur, 999. 1

Aurum per iter spargi solitum à bello victis, cur, 982. 2. Aurum reges Persarum voluerunt sibi esse proprium, 1020. 2. Auri libra valet centum aureos, 1031. 1. Auro judices corrupti, 1059. 1. Aurum pretiosissimum repræsentat nobis Deum, 1102. 2

Avaritia judicum pecuniis se corrumpi sinentium, 1058. 2

Aves fuerunt primum vivens animal creatum à Deo, 833. 1. Quælibet aves subinde à Latinis nominantur passeres, 841. 2

Axioma ducis cujusdam de generoso milite, 1006. 1

Azarias quem se vocat S. Raphael angelus, quis, 855. 2. 856. 1. Variæ nominis versiones, *ibid.* Azarias fuit Jesus Christus et Apostoli, 856. 1. Apud Hebræos fuit nomen magnum, ideoque magnorum regum, principum, pontificum, etc., *ibid.* Est nomen non tam proprium quam appellativum, *ibid.* 2. Vere ævo Tobiæ fuit Azarias filius Ananiæ, *ibid.*

B.

B littera subinde commutatur cum *G.* 949. 1

Baaras radix à Salomone ostensa an habeat virtutem expellendi dæmonem, et quomodo, 863. 1. Olet magiam, *ibid.* 2. Varia de ea commenta, *ibid.* S. Babylas martyr sepultus in Daphne, 1058. 2

Bacchanalia festa quomodo celebrari solita, 1064. 1

Bacchides à Demetrio cum copiis missus contra Judam, 996. 2. Jerusalem frustra obsidet, 1004. 1. Ipsi contra Judam Mach. victoria cessit, sed cruenta et pudenda, 1005. 1. Caute ictum Jonathæ declinavit, 1007. 2. Bethbessen frustra obsedit cæso Odare duce suo, 1008. 2. 1009. 1. Hinc iram vertit in apostatas Judæos, 1009. 2. Pacem cum Jonatha facit, *ibid.*

Bagao nomen commune Persis significans eunuchum, 904. 1

Bagaos eunuchus nequissimus Alexandri Magni, *ibid.*

Bahes symbolum et omen est victoriæ, 1028. 1. Ejus etymon, *ibid.*

Balista quod genus armorum, 993. 2

Baptismus est professio Christianismi et legis evangelicæ, 910. 1

Barbarorum omnium vitium commune misceri cum matre, filia, sorore, etc. 904. 1. 2

Bascaman (ad) occiditur Jonathas cum filiis à Tryphone, 1027. 1

Basilica Græce est domus regis, 933. 1

Basilii Imp. ad Leonem filium insigne monitum, 865. 2

Basilius (S.) laudatus quod corruptos academiæ Atheniensis mores devitarit, 838. 2

Bean est civitas Amorrhæorum, 987. 1

Beatitudo cœlestis per ecclesiam triumphantem ex sapphiro et smaragdo fabricandam significata, 873. 2

Beelteem an sit nomen officii significans præfectum rationis, 788. 1

Belgio (in) nuper portenta in cœlo ostensa, quid præsignificarint, 1061. 1

Bellatores aliquot eximii, quia procero et valido corpore æque ac animo, 977. 2

Bello victi spargunt aurum ut effugiant, hostemque insequentem morentur, 982. 2. Belli sacri contra Turcas et hæreticos quanta vis, 1006. 1. Belli ducum magnanimorum aliquot exempla, 1021. 2. Belli prognostica, 1060. 1. Bellum irreconciliabile gesserunt aliqui, 1077. 1. Tale unusquisque gerat cum Lucifero, carne et mundo, *ibid.* Belli causa, superbia et dominandi libido multis exstitit, 880. 1

Belma urbs ad radices montis in quo sita Bethulia, 892. 1

Benedicti (S.) virga formidabilis dæmoni, 863. 2. In Regula sua quid de hospitibus statuat, 868. 1

Benedictio portarum et murorum urbium à priscis fieri solita, 808. 1. 2. Benedictionis armorum et vexillorum mos et ritus, 1102. 2. item Crucis et exercituum, 1103. 1. et militum, 1102. 2

Beneficia ingentia duodecim promittit Demetrius Jonathæ, si suas partes sequi velit, 1014. 1. Beneficiorum in reges collatorum memoria exacte servata, 936. 1. Beneficia septem à Raphaele Archangelo Tobiæ filio præstita, 870. 1

Benjamin vocabatur una è portis urbis Jerusalem Aquilonem versus, 809. 1
Bernardus (S.) Clarævallensis mulierem dæmone incubo liberat, 860. 1
Bersellai sacerdos cur à sacerdotio rejectus, 784. 2. Prohibetur comedere de victimis oblatis, 784. 1
Beth littera hebraica sæpe commutatur cum *mem*, et contra, 792. 1
Bethbesse civitas tribus Benjamin frustra obsidetur à Bachide, 1008. 2
Bethdagon cum omnibus idololatris concrematum, 1015. 2
Bethsan postea dicta est Scythopolis, 1024. 1
Bethsura fuit munitio exstructa à Juda Machab. contra Idumæos, 1094. 2. Hebraice idem est quod domus rupis, *ibid.* Capitur ab Antiocho, 993. 2. Quantum distet à Jerusalem, 1094. 2
Bethulia urbs Galilææ ubi sita: Hebraice idem est quod virginitas Dei, 890. 1. 915. 2. Licet esset propria tribus Zabulon, tamen tribus Juda eam sibi vindicavit, *ibid.*
Bias circumsessus ab Iphicrate, rogatus quid eo articulo agendum foret, quid responderit, 1005. 2
Bibendum (ad) aliquem cogere est contra naturam, 921. 1. Bibere ad sanitatem et ad id cogere est tyrannicum, *ibid.*
Bibliothecæ variæ erectæ, 1049. 1
Bidentalia quæ nominarent Romani, 1045. 2
Blanca (S.) quid filio suo S. Ludovico crebro inculcaret, 839. 1
Blasphemia Nitteкeri dicentis Angelum Raphaelem fuisse mentitum, 855. 2
Blasphemia punita in Nicanore, 997. 1. 2
Boleslaüs II. triplici tumens victoria à Frederico rege Bohemiæ victus, 982. 2
Bonum significat tam bonitatem et honestatem virtutis quam jucunditatem et felicitatem, 805. 2. Bonum esse inter malos immensi est præconii, 838. 1. Bona matrimonii tria, 860. 2
Bosor erat urbs Moab ultra Jordanem sita in tribu Ruben, 987. 2
Breviloquentia à multis commendata, 1050. 1
Bruno (S.) secessit in montes Carthusiæ, ibique Carthusianorum ordinem instituit, 1062. 2
Bugæus nomen potest sumi vel ut proprium et patronymicum, 499. 1. vel ut appellativum, *ibid.*

C.

Cadaver Alexandri Magni mansit insepultum ad triginta dies ob Principum dissidia, 965. 2
Cæciliam (S.) cum S. Valeriano sponso ad castitatem direxit angelus, 907. 2
Cæcilius Poeta coævus Judæ, Jonathæ et Simoni Machabæis, 858. 2
Cæcitas à viris sanctis expetita et amata, 842. 2. 843. 1. Illa non turbavit Tobiam seniorem, 845. 1. Fuit curata naturaliter per fel in Tobia, 868. 2
Cæcorum Deum laudantium exempla, 842. 2
Cælibatus commendatur exemplo Judith, 915. 2
Cæneus hastam suam inter deos numerari jussit, 1101. 1
Cæsar erat nomen commune regum Romanorum, 787. 2
Caïus Caligula voluit coli ut deus, 930. 1
Calabria dicta est magna Græcia, 949. 1
Calamitate (in) publica publice orandum ac pœnitendum, 886. 1. Ob calamitates olim totus populus pervigilabat in templo, 890. 2. Doloris signa varia in calamitate fieri solita, 951. 2. 952. 1
Calendæ unde dictæ, 968. 1
Callionymi piscis descriptio, 858. 1. Abundat felle quod valet ad albugines ex oculis extergendas alioque nomine vocatur uranoscopos, *ibid.* Est vorax et stolidus, *ibid.* An cor ipsius fuget dæmones et qua vi, *ibid.*
Calumnia uxoris turbavit Tobiam seniorem, 845. 1. et ancillæ Saram filiam Raguelis, ac S. Monicam, 847. 1
Cambyses Cyri filius fabricam templi à patre permissam impedivit, 777. 1. 787. 1. Patre apud Lydos et Massagetas occupato, domi rebus imperii præerat, 787. 2. Chaldaice vocabatur Assuerus; Persice vero Artaxerxes, *ibid.* Fuit Judæorum hostis et parricida; quomodo à Deo punitus, 788. 1. Monitus à Prexaspe uno è charissimis ut parcius biberet quam ingratus fuerit monitori, 938. 2
Campanæ ab Ecclesia benedictæ qua vi fugent dæmonem, procellas et tempestates excitantem, 863. 2
Candaules rex Sardorum quo pacto occisus à Gyge, 922. 2
Candelabri aurei effigies cernitur Romæ in arcu triumphali Titi, 1048. 1
Candidas vestes olim induebant in diebus festis et lætis, 940. 2
Candor cum quo Angeli apparent quid significaret, 1086. 1
Canis Tobiæ præcurrens Doctores exprimit Ecclesiæ, 868. 1
Cannensis cladis Romanorum quæ causa, 1000. 1
Canonicus auctor citans dicta alicujus profani facit ea canonica, 1049. 2
Cantatrices adhibebantur templo ad laicas cantiones, 784. 2
Cantores templo adhibebantur ad canendos psalmos, *ibid.*
Capaneus ensem suum numen fecit, 1101. 1
Capillos alicui evellere magnæ est ignominiæ, 831. 2. Hos sibi ipsis lacerabant veteres in calamitate constituti, 951. 2. 952. 1
Capite duci exercitus amputato percelluntur milites, probatur exemplis, 909. 2. Caput nonnullæ hodie ita ornant et attollunt ut turrigeræ videantur, 952. 1
Caporiani qui sunt præfecti regionum urbis Romæ, quod munus et auctoritas, 809. 2
Captivitas Hebræorum duplex, 775. 1. De posteriori agitur hic in lib. Esdræ, *ibid.* Captivitas Babylonica fuit celeberrima et universalis, 888. 1
Capuanæ deliciæ perdiderunt Hannibalem, 1020. 1
Caput Nicanoris in prælio amputatum, uti et aliorum, contra Jerusalem suspensum, 997. 2
Carbasinus color est candidus à carbaso, 920. 1. Carbasinus color est viridis, *ibid.*
Carbasum est linum miræ tenuitatis et candicans, *ibid.*
Carfs Arabice est idem quod Hebraicum carpas sive apium hortense, *ibid.*
Carnion locus munitus ad quem egressus est Judas, quis, 1090. 2. 1091. 1
Carnem porcinam qui comedere recusant excarnificantur, 1064. 2
Carolus Magnus quater Romam adiit, cur, 805. 1. Quando creatus et coronatus sit Imperator, *ibid.* Carolus Magnus vasto validoque fuit corpore æque ac animo, 977. 1
Carpas sonat idem quod viridis, 920. 1
Carthusiani ex voto abstinentes carnibus mori malunt quam iis vesci, 972. 1. 1065. 1
Casimirus (S.) mori maluit quam virginitatem perdere, 1065. 1
Casleu mensis Hebræorum respondebat nostro Novembri, 967. 2. 984. 1. Casleu mensis Hebræorum respondet nostro partim Novembri, partim Decembri, 805. 2
Casphin urbs ubi sita, 1090. 1. 2
Cassidula est parva pera, vel parva cassis, 863. 1
Castitas veræ religionis comes, 966. 2. Ea exacte servata, 1065. 1. Castitatis præses est Raphael Archangelus, 849. 2. Castitatis conjugum reservatæ exemplum, 851. 1. Castitas etiam in conjugio servanda, 862. 1. Castitas est funis quo ligatur dæmon ne nobis noceat, 864. 1. Castitas morti prælata, 894. 1. 2. Est causa fortitudinis, 911. 2. Castitas Judith quam fuerit eximia, *ibid.*
Castor quo pacto è venatorum manibus elapsus, 982. 2. Castorum præses est sanctus Raphael Archangelus, 849. 2
Castra sine duce quasi populus sine rege, 910. 1
Catalogus populi redeuntis è Babylone descriptus ab Esdra quomodo diversus ab eo quem descripsit Nehemias, 818. 1. et catalogus donariorum ad fabricam oblatorum, *ibid.* 2
Catastrophe septuplex in tragœdia Amani, 940. 2

Catholici in Anglia, Scotia et Saxonia in quo imitentur Tobiam seniorem, 838. 1
Cato arenas Lybicas primus ingrediens milites ad se sequendum animavit, 988. 2
Cato Romanorum sapientissimus quo pacto seipsum occiderit, 1098. 2
Catuli leonum latrante stomacho rugiunt, 977. 1
Cauda canis Tobiæ finem bonæ operationis insinuat, 868. 1
Celeritas dos una ducis, 946. 2
Cendebæus dux maritimus, 1036. 2. Cæditur à Joanne Simonis Mach. filio, 1038. 1
Centesima usura quæ, 813. 1
Cereos (per) benedictos quomodo fugetur dæmon, 863. 1
Chalas multa significat, 911. 1.
Chaldæa cur hic vocetur Persia, 1043. 2
Chaldæi milites utebantur purpura ad tegendum vulnera, 983. 1 an omnes libros veteris testamenti cum templo excusserint, 775. 2. 776. 1. Solebant alienigenis ac præsertim Hebræis cum in urbem vel aulam asciscerentur mutare nomina, 926. 1
Characa locus quidam in Judæa munitus, sic dictus à χαραξ, 1090. 2
Charan sive Haran urbs sita in Mesopotamia, 868. 1
Charitas per catachresin subinde accipitur pro amore illicibili, 897. 1. Charitas Nehemiæ aliorumque ducum et præsidum in cives suos, 813. 2. et Estheris in populum suum, 932. 2. Charitas Christi in nos repræsentata per carnem piscis Tobiæ, 869. 2
Chasida est ciconia vel milvus, 972. 2
Chasidim vocis interpretatio et significatio varia, *ibid.*
Chasphia pagus vel vicus in Babylone, 796. 1
Chelidonia herba qua hirundines pullorum suorum oculis medentur, 842. 1
Chelmon urbs quæ, et ubi sita, 892. 1
Cherem interpretatio varia, 915. 1. 987. 1
Chesed, id est pietas, misericordia, 972. 2
Cholerici quia celeris ingenii velocisque consilii bello utiles, 870. 2
Chorea quid sit, 848. 1
Christiana lex vetat jejunium in Dominica ob festi lætitiam, 819. 2. 820. 1
Christiani ad Evangelium assurgunt reverentiæ causa, 819. 1. Quid eis imitandum in afflictione positis, 843. 2. 844. 1. 886. 2. Primorum Christianorum frugalitas in conviviis, 890. 2. et puritas corporalis, 903. 2. Accepto aliquo insigni beneficio in gratiarum actionem canunt : *Te Deum laudamus*, 908. 1. In triduo passionis Christi strepitus edunt, 944. 2. Christiani in angustiis et periculis constituti Dei opem implorent, 1006. 1. Spolia terrena relinquant, 982. 2. Christiano homini quid dicendum à septem fratribus Mach. Judæis, 1070. 2. Mortem pro fide sustinere discant Christiani exemplo Raziæ, 993. 2
Christus. *Vide* Jesus Christus.
Chronotaxis Seleucidarum post Alexandrum Magnum in Syria regnantium, 959. 1. Ptolomæorum in Ægypto, 960. 1. 2. item Machabæorum qui populo præfuere ut Pontifices, et ut Principes, 961. 1. 2. item Pontificum ab Alexandro Magno usque ad Christum, *ibid.* 962. 1. 2. Chronotaxis Tobiæ Senioris et junioris, 836. 1
Cibus Angelorum est Deus, 872. 1. Cibus à sitienti humectari nequit et comedi, 901. 2
Cidarim sive coronam quam gestabat Esther vocat signum superbiæ, 952. 2
Cilicium sive saccus tertium symbolum pœnitentis, 822. 1. Domat stimulos voluptatis turpis, 894. 1
Cinere caput aspergere, symbolum est pœnitentis, 822. 1. Cinis cum melle oculis inspersus eorum caliginem dispellit, 842. 1. Cinis est signum mortis, 897. 2. In cineres ex alta turri præcipitatio quod genus supplicii, 1094. 1
Cinyra instrumentum musicum quomodo distinguatur à cithara, 984. 2
Circumcisio erat professio Judaismi et legis Mosaicæ, 909. 2
Cithara sola magnitudine distinguitur à cinyra, 984. 2
Cives vita functos precibus juvare honestum et probum, 1092. 1. Civium salutem prodit qui hostes captos vel capiendos dimittit, 1083. 2. Civium commodis studeant duces et præsides exemplo Nehemiæ et aliorum, 813. 2. 814. 1
Clamandi mos in magnis calamitatibus apud Persas, 932. 1. et apud Judæos precum tempore, 944. 2
Clemens V. instigante Philippo Pulchro Franciæ Rege Templarios exstinguit, 985. 2
Clementia Dei in Judæos legis prævaricatores, 798. 2. Justitia temperata, *ibid.*
Cleopatra, devicto M. Antonio ab Augusto Cæsare ne in manus victoris veniret, aspidum morsu se necavit, 961. 1. Cleopatra Græce idem est quod decus et gloria patris et patriæ, 1014. 1. Cleopatrarum series et origo, *ibid.* Cleopatra Demetrii senioris uxor marito capto Antiochum ad regnum et conjugium suum invitat, 1034. 1. Habuit itaque simul duos fratres viventes maritos, *ibid.* 2. Veneno quod filio propinaret necata est, *ibid.* Trium Syriæ regum fuit uxor, *ibid.*
Coævi quinam fuerint Esdræ et Nehemiæ, 777. 1. item Estheri et Mardochæo, 918. 2. Coævi tam è Philosophis quam Poetis, aliisque qui fuerint Judæ, Jonathæ et Simoni Machabæis, 938. 2
Codrus rex sua morte Atheniensibus victoriam sancivit, 1005. 2
Cœli extrema quænam dicantur, 804. 2
Cogere ad bibendum est contra naturam, 921. 1. et tyrannicum, *ibid.* Est libertatem adimere, sanitatem lædere, etc. *ibid.*
Collinghammense monasterium à Danis concrematum, 899. 1
Coloniæ Agrippinæ exstat Ecclesia septem fratrum Mach. 1075. 2. An etiam eorum reliquiæ, *ibid.*
Color ruber Elephantos summopere proritat ad prælium, 992. 1. Color viridis mire oculos recreat, 920. 1
Commiseratio levat misero miseriam, 851. 1
Communio hæreticorum fugienda exemplo Judæorum, 787. 1
Compendia facere magni laboris est et industriæ, 1050. 2
Compendiatoris historiæ cum pictore fabricam constructam pingente comparatio, *ibid.* 1
Compunctionem (per) et lacrymas à Deo exauditi, 843. 1
Computus annorum Græcorum dupliciter fit, 1087. 1
Concionator ante concionem quid à Deo flagitare debeat, 952. 2
Conclusæ virgines ad Oniam sanctum concurrentes quæ, 1053. 1
Concubinarius in complexu concubinæ fulgure sideratus, 862. 2
Concupiscentia exstinguitur passione Christi, 860. 2. Concupiscentiam carnis dum sentis, invoca B. Virginem, 916. 1
Conditiones fœderis Judæorum cum Romanis initi, 1001. 2
Conjuges in eodem sepulcro conditi, 851. 1. Duorum in continentia et castitate viventium exemplum, *ibid.* Conjuges Christiani sequantur exemplum Tobiæ et Saræ, 860. 2. Quem finem intendere debeant in copula, *ibid.* Caste vivant, 862. 1. A mensa ebrietatem, detractionem, etc., arceant, 865. 2. Sobrii sint maxime cum generationi vacant, 866. 1. 2. Subinde se mutuo vocant fratres et sorores, cur, 954. 2
Conjugia cum Chananæis, Judæis vetita, cur; quo pacto permissa, 797. 1. 798. 1. Conjugium requirit virilem ætatem, cur, 839. 1
Conopeum quid, 900. 2
Conscientia urgente pœna menti culpam in memoriam revocat, 991. 2. Conscientia militarium scelerum milites facit timidos, 1004. 1
Consiliarii plures audiendi, 956. 1
Consilium et constantia omnia edomant, 895. 1. Consilium malum consultori pessimum, 1009. 2

Consilio (sine) sapientis nil faciendum, 853. 1. Consilium et constantia omnia edomant, 895. 1. Consilium malum consultori pessimum, 1009. 2
Constantia Nehemiæ in amando, et populi in fabricando, 811. 1. Constantia à Deo petenda est, 897. 2. Constantia Mardochæi in resistendo Amano scelestissimo, 934. 2. Constantia superandi hostes tam corporis quam animæ, 900. 2. Constantia ducis quantum in bellis rebusque arduis valeat, 1021. 2. Constantiæ mirum exemplum in Eleazaro, 959. 1
Constantinopolis urbs sic dicta à fundatore Constantino, 994. 2. Constantinopolis à triennali Saracenorum obsidione per B. Virginem liberata, 915. 2
Constantinopolitani cujusdam viri clarissimi filius pauper divinitus uxorem divitem nactus est, 846. 1
Constantinus Imp. fuit vasto validoque corpore æque ac animo, 976. 2. Dei auxilio sæpe vicit in bellis, 978. 1. Convocavit omnes Episcopos ad dedicationem templi Jerosolymitani, 984. 2. Ab ipso nomen mutuavit Constantinopolis, 994. 2. Cur in labaro crucem insculpi jusserit, 1103. 1. Pro eo certarunt Angeli, 1084. 1. Constantinus Magnus totas sæpe noctes sine somno traduxit, 935. 2
Contentio de principatu causa fuit subactionis Judææ, 1001. 1
Conti sunt lanceæ oblongæ et hastæ, 897. 1
Continentia et puritas Saræ Raguelis filiæ, 847. 2. Ejusdem à duobus amantibus exacte servatæ exemplum, 851. 1. Continentia per quid melior matrimoniali concubitu, 860. 2
Conversio omnium gentium ad Christum prædicta à Tobia seniore, 873. 2
Convicia etiam justis objecta eos excruciant, 847. 1. 2
Convivæ arceant à mensis ebrietatem, jurgia, detractiones, etc., 865. 2. more veterum, 920. 2. Olim in mensa sapientes miscebant sermones, *ibid.* Non sunt cogendi ad bibendum, 921. 1
Convivia sint frugalia more primorum Christianorum, 890. 2. et more primorum Persarum aliarumque gentium, 920. 2. 921. 1. Convivium Assueri ad litteram vanæ voluptatis aucupium mystice fuit Eucharistiæ simulacrum, 921. 2. Conviviorum postridianus dies doloris et pœnitentiæ, 923. 2
Copulæ conjugalis finis quis, 860. 2
Cor est sedes animositatis et audaciæ, 971. 1. Cor regis in manu Domini esse, impletum in Cyro, 780. 2. item in Assuero, 954. 2. Cor piscis an fugat dæmones, et qua vi, 859. 1
Cornua (per) altaris quid significetur, 897. 1. Cornua superbis æque ac tauris cornupetis resecanda, 973. 1
Corona est insigne proprium regis, 884. 2. 936. 1. Qualis esset regum Persarum, 936. 1
Corporis resurrectio cum immortalitate animæ necessario connexa, 1092. 2. Corpus labore fatigatum melius reficitur jacendo quam sedendo, 920. 1
Cosroæ regis Persarum fastus et superbia, 954. 2. 955. 1. 2
Crapula quam sit improvida, 906. 1. et insana, 921. 2
Crassus (M.) è templo trabem auream sustulit, 1053. 1
Credendum (non) temere neque facile, 956. 1
Crines solebant veteres lacerare in magna calamitate constituti, 951. 2. 952. 1
Cruce cur insignirentur proficiscentes Palæstinam pro recuperanda Terra Sancta, 1103. 1. Crucis Christi hamo aduncatus est diabolus, 864. 1. Ejus seria meditatio est funis quo dæmon ligetur, *ibid.* Crux apud Persas erat usitata et ignominiosissima, 934. 2. Crux parata Mardochæo data fuit paranti Amano, 938. 2
Crudelitas et superbia Amani in Mardochæum et Judæos, 930. 2. item Darii Hystaspis et Xerxis filii ipsius, 954. 1
Crystallus quid sit, 945. 2
Cudere monetam est summæ potestatis, 1035. 1
χυσταις quid significet, ignoratur, 838. 1
Culpa (de) superata non superbiendum, 993. 2
Cupidi pro puncto voluptatis se efficiunt mancipia diaboli, 892. 2
Cupiditatis in homine per peccatum corrupto quanta vis, 1058. 2
Curatio tota Tobiæ cæci mystice explicata, 868. 2. 869. 1
Currum Eliæ transformarunt Gentiles in quadrigam solis, 979. 1
Cyprianus, primum magus, sed postea fidelis et martyr, suis incantationibus dæmonem excivit, cur, 846. 2
Cyrus rex Persarum à Tomyri cæsus, quo astu, 982. 2. Ejus tessera belli, quæ, 1077. 2. Cyrus primus rex Persarum Judæos Babylone liberavit, 777. 1. Quo anno factus sit monarcha, *ibid.* 2. Quo anno cœperit regnare, et Babylonem expugnavit, 779. 1. An ut monarcha regnaverit septem annis, *ibid.* Erat bellicosissimus et quietis impatiens, *ibid.* 2. Varia ejus etyma, *ibid.* Unde emanaverit eum à cane esse educatum, *ibid.* Eum ut numen suum colebant Persæ, *ibid.* Exemplum fuit omnium regiarum virtutum, *ibid.* Quid de sole sibi in somnis astante somniarit, *ibid.* Ex se erat pauper, sed à Deo factus dives, 780. 1. Quid significet Hebraice, *ibid.* Quid Græce, *ibid.* Etymon ejus genuinum est Persicum, *ibid.* Fuit typus Christi, *ibid.* Cur Deus excitaverit affectum ejus et voluntatem, *ibid.* De eo Isaiæ oraculum, *ibid.* Deum verum agnovit, *ibid.* 2. 781. 1. Laborem suadebat, nec cibum sumebat, nisi prius corpus exercuisset, 780. 2. Ejus somnium quo invitabatur ut ad deos ascenderet, 781. 1. Ejus edictum ut Judæi se invicem juvent in reædificando templo, *ibid.* 1. 2. Cur vetuerit secundum templum tam alte exstrui, ut prius, 792. 1. Sua manu agros et hortos excoluit, 920. 1. Ejus frugalitas, *ibid.* 2

D.

Dacha Syriace est mundare, purificare, justificare, 924. 2
Dæmonis etyma, 846. 1. 2. Dæmones, eorum quos deceperint sunt carnifices, *ibid.* 2. Dæmon obsidens puellam ab adolescente mago incantatam interrogatus à sancto Hilarione, quid responderit, *ibid.* item se provolvens ad genu S. Antonii, *ibid.* 847. 1. Alii sunt Persici, Medici, Africi alii australes, meridionales, etc., 847. 1. Dæmon an fugetur per fumum jecoris callionymi, et qua vi, 858. 2. Agit per causas naturales et humores melancholicos, *ibid.* Quomodo per magos et sagas noceat bestiis et pueris, 859. 1. Fuit figuratus per piscem à Tobia occisum, *ibid.* Dæmonis proprium est intricare corpus et animam variis doloribus, scrupulis, etc., *ibid.* Quomodo dæmon incubus prolem generet, *ibid.* 2. Proprie non amat feminas, sed amorem simulat, cur, 860. 1. Dæmones fugantur pulsu campanarum ab Ecclesia benedictarum, 863. 1. An etiam per radicem baraas à Salomone ostensam, *ibid.* Eis formidabilis est virga S. Benedicti, *ibid.* 2. Quibus modis potuerit dæmon religari in deserto, *ibid.* Quo pacto ligentur in inferno ut egredi nequeant, 864. 1. Per Christum qualiter ligatus sit, *ibid.* 1. Quibus virtutibus tanquam funibus ligetur, *ibid.* 1. 2. Timent vocabulum, patrocinium et exemplum Mariæ, 907. 1. *Vide* Diabolus.
Daphne locus à copia laurorum ita dictus, quis, 1058. 2. Hic sepultus fuit S. Babylas, S. Ignatius Antioch. et Onias sanctus occisus, *ibid.*
Damascus caput est Syriæ stricte sumptæ, 884. 1
Daniel cur librum suum conscripserit partim Hebraice, partim Chaldaice, 777. 1. Fuit familiaris Cyro regi Persarum ejusque conviva, 780. 2
Darii etyma, 789. 2. 919. 1. Darii stirps duravit ab imperio Persico usque ad Darium Ochum, *ibid.*
Darius rex Persarum, prius dictus Codamus, exercuit cauponam Susis, 965. 1. Non fuit ex stirpe regia, ideoque ab Alexandro regno privatus, *ibid.*
Darius Ochus inventor certi supplicii, quo rei in cineres præcipitabantur, 1094. 1
Darius Codomanus ultimus Persarum rex victus ab Alexandro, 829. 1. Quot equitum et peditum millia in aciem eduxerit contra Alexandrum, 883. 2
Darius Hystaspis dedit Judæis facultatem perficiendi templi, 777. 1. Vovit fabricare templum, 789. 1. Ad ejus annum secundum intermissa fuit fabrica templi, 788. 2. Anno

ejus sexto pars interior templi perfecta fuit; nono vero tam interiores quam exteriores, 792. 2. Cur dicatur rex *Assur*, *ibid.* Solebat aquam et terram petere ab iis quos sibi subigere satagebat, 883. 1. Ipse fuit Assuerus maritus Esther, 917. 2. Erat rex Persarum atque Medorum, 919. 1. Fuit vini bibax, 937. 1. ferox et crudelis, 954. 1. Vocat se fratrem uxoris suæ Esther, *ibid.* 2. Voluit festum Phurim etiam à Persis gentilibus celebrari, 956. 2. *Vide* Assuerus.

Daus dux Cœlesyriæ. *Vide* Apollonius.

Davidis regia stirps defecit in Jechonia in Babylonem abducto, 958. 2

Decemviri Romæ habebant jus imperandi alternis diebus, 1000. 2

Decimæ laborum et operum solvendæ, 284. 2. Decimam decimarum dabant Levitæ sacerdotibus, *ibid.* Cur à laicis dentur sacerdotibus, 830. 1

Dedicatio solemnis muri Jerusalem quando et quo ritu peracta, 829. 1. Dedicationis Ecclesiæ dignitas et solemnitas, 984. 2

Defendere sumitur pro *vindicare*, 881. 2

Defunctis (pro) orare, pium et honestum est, 1092. 2

Dejoces Medorum rex potentissimus, 877. 1. Ipse ædificavit Ecbatanam, *ibid.*

Deliciarum postridianus dies doloris et pœnitentiæ, 923. 2

Deliquium animi quod passa est Esther an fuerit verum vel fictum, 954. 2

Demetrius Seleuci filius Romanis obses datus, quomodo Roma fugiens regnum Syriæ adierit, 996. 1. Cognominatus fuit Soter, *ibid.* Cur noluerit videre Eupatorem et Lysiam, *ibid.* Judæis quæ et qualia indulserit, 1013. 1. Occiditur ab Alexandro Veles per auxilium Jonathæ, 1014. 1

Demetrius junior pacifice in Syria regnans se otio dedit, et regno expulsus fuit, 1020. 1. Exosum eum habebant milites patrii, cur, *ibid.* Fidem Jonathæ datam fefellit, *ibid.* 2. Vincitur à Tryphone capta Antiochia, *ibid.* Quo anno captus ab Arsace Parthorum rege fuerit, 1041. 1

Depositio Arcæ Tabernaculi in monte Nebo per Jeremiam, 1047. 1

Depositum non solum Judæis et Christianis, sed etiam ethnicis familiare, 1052. 2. 1053. 1

Derceto dea Syrorum quæ et qualis, de eadem fabula, 1091. 1

Deror est avis libera, puta hirundo, 841. 2

Descriptiones Jeremiæ prophetæ quænam sint, et an fuerint canonicæ, 1047. 1

Desperatis (cum) pugnare periculosissimum, 983. 1. 2. 1024. 2

Deus tam facile potest suam potentiam, opem et victoriam applicare paucis quam multis militibus, 977. 2. Cur sæpe paucos selegerit, ut multos prosternerent, *ibid.* Non juvat nisi conantes et collaborantes, 979. 2. Cur vetuerit Judæis copiam equorum, 982. 1. Dei vocatio est exspectanda et sequenda, 989. 1. Permittit causas secundas suo cursui, 1006. 1. et unumquemque mori in suo opere et exercitio, *ibid.* Est invocandus in periculis, *ibid.* Quomodo ei fidendum, *ibid.* Cur permittat viros sanctos in aliqua minora peccata labi, *ibid.* et occidi, *ibid.* 2. Ejus providentia, 934. 1. Ejus symbolum est ignis, 1045. 2. Subinde castigat peccatores per angelos bonos, 1053. 2. Suas injurias lente, sed acriter punit, 1057. 1. Propter Judæos fideles et sanctos elegit locum Judææ, 1061. 2. Superbos humiliat et sternit, 1006. 1. Ejus invocatio remedium ad victoriam obtinendam, 1084. 1. Judæ Mach. in angustiis præsto adfuit, 1083. 2. 1084. 2. Justos conservabat in præliis, nocentes sinebat occidi, 1092. 1. Dei quæ sunt, aurea sunt, 1102. 2. Deus cum quempiam ad officium selegit, dat ei symbola ad illud necessaria, 1103. 1. Pro Deo coli voluit Alexander Magnus, 965. 1. et Antiochus Epiphanes, 967. 2. 968. 1. Deo se æquat Nicanor, 1101. 1. Inter deos relatio fieri solita quando, 1087. 1. Deus non vere et proprie, sed metaphorice habet oculos, aures, etc., 790. 1. Cur præceperit Judæis ne ducerent uxores Chananæas, 797. 1. Prohibet Judæos quærere prosperitatem gentium vicinarum, 798. 1. Ejus clementia in Judæos prævaricatores, *ibid.* 2. Est amandus super omne amabile, 800. 1. 2. Cum parcit peccatoribus, dicitur tegere peccata; cum punit, ea aperire et aspicere, 810. 2. Gaudet et delectatur nostra fortitudine in adversis, 820. 1. Gaudet diebus festis, quod illis à fidelibus magis colatur, pariterque cupit ut fideles die festo gaudeant, *ibid.* Vult à nobis sibi serviri in lætitia, *ibid.* 2. Aquas in ignem convertit, 829. 2. Cur permittat justos affligi, 842. 1. 2. 870. 2. Hominis audit linguam, si mundam habeat conscientiam, 845. 1. Dei opera sunt misericordia, vera ac justa, *ibid.* 2. Cupit in omnibus actionibus nostris inesse misericordiam, veritatem et judicium, *ibid.* Deus cur vocetur *rophe*, 848. 1. Est decus et gloria omnium angelorum et hominum, *ibid.* 2. Ejus erga homines dignatio mira, 849. 2. Deus semper in memoria, intellectu et voluntate habendus, 851. 1. semper benedicendus, 853. 2. Est invisibilis et per gloriam incomprehensibilis, 856. 1. Dei gratia indignus est qui solum in prosperis ei servit, 870. 2. Deus est cibus angelorum, 872. 1. Deo serviendum in veritate, 875. 2. Ejus providentia erga Tobiam patrem, 876. 1. Deus non adjuvat desides, sed laborantes et pugnantes, 886. 2. Ei serviant urbes et regna, 888. 1. 2. Deus dominatur tam cœlo quam terræ, *ibid.* 2. Ipse iratus certo irrogat quod comminatur, 895. 1. In publica et gravi causa est invocandus, *ibid.* 2. Simeoni ad vindicandum Dinæ stuprum dedit fortitudinem, et obstetricibus mentientibus domos, cur, 897. 1. Est per essentiam constans, fons omnis essentiæ, *ibid.* 2. Mentiri nequit, 902. 2. Superbos humiliat, 906. 1. 2. Est spiritus purissimus, ideoque amator castitatis et castorum, 911. 2. Quam liberalis fuerit erga B. Virginem, 934. 1. Est justus superbiæ ac injustitiæ judex et vindex, 936. 1. Quos vult exaltare prius humiliat, 946. 1. Gentes infideles exclusit à gratia et gloria, sic tamen ut communem providentiæ suæ cursum et gratiam non denegarit, 947. 1. In eo solo, qui verum est cordis gaudium, lætandum, 953. 1. 2

Dexteram dare est ritus ineundi fœderis, 1087. 1

Diabolus coram animosis est pavidus ut formica; timidis vero terribilis est ut leo, 1086. 2. Recte myrmicolion dicitur, *ibid.* Diabolos omnes ad duellum provocabat S. Antonius, 1004. 2. Cum diabolo irreconciliabile bellum gerendum, 1077. 2. *Vide* Dæmon.

Diadema quid, 936. 1

Diaria sua exacte conscripsere Judæi, 829. 1. item Persæ, 936. 1

Dictator Romæ quando crearetur, 1000. 1

Dictatura non erat annua, *ibid.* 2

Dicteriis hominum frangi pusilli est animi; fortis autem ea sustinere, 1083. 2

Didrachma argenti sunt duo regales, 1057. 1. Didrachma auri sunt duo aurei, *ibid.* 2

Didymus S. Hieronymi præceptor fuit cæcus, 843. 1

Dies sortium sive phurim Persis, fuere Judæis dies phrurim, 943. 1. Mystice dies phurim fuere dies passionis Christi, eritque dies judicii, *ibid.* 1. 2

Digitum elevandi mos unde profluxerit, 1028. 1

Dignatio mira Dei et Angelorum erga genus humanum, 849. 2. et nominatim S. Raphaelis, 855. 1

Dignitatem quisque sibi optat potius quam fratri, 1058. 1

Dilectio uxoris erga maritum quid præstet, 867. 1. 2

Diluvium Noe transformatum à gentilibus in diluvium Ogygis, 979. 1

Dionysii (S.) ecclesiam Parisiis dedicavit Christus ipse, 985. 1

Dioscorus mensis quis, 1087. 1

Disci exercitia quæ, 966. 2. Discus solebat per palæstram circumferri, 1056. 2

Divinant subinde morituri, 874. 2. 875. 1

Divinitatis symbolum est ignis, 1045. 2

Divitiæ sunt postponendæ virtuti, 853. 2

Docendo (in) quis ordo servandus, 794. 2
Dolor animi creat dolorem corporis, 845. 1. Doloris varia signa externa, 951. 2. 952. 1
Dolus ex natura sua est indifferens, et ex fine ad quem refertur, malitiam accipit aut bonitatem, 899. 2
Dominandi libido multis exstitit causa belli, 880. 1
Dominica (in) lex Christiana vetat jejunium, cur, 819. 2. 820. 1
Domus Hebræis significat quemvis locum qui aliquod corpus ambit, 806. 1. Domus fortium in urbe Jerosolymitana, quæ, 819. 2
Dor vel Dora Phœniciæ urbs, 1027. 1
Dotes viduarum et pupillorum etiam apud ethnicos deponi solitæ, 1052. 2. 1053. 1
Drachma argenti est julius sive regalis Hispanicus, 1057. 1. Drachma auri est unus aureus, *ibid.* 2. Drachmæ mille argenti ad quantam summam excrescant, 1092. 1. Drachmæ auri et argenti valor, 856. 2
Draconarii olim vocabantur qui nunc vocantur vexilliferi, 947. 1
Dracones sunt insignia et stemmata militum et ducum, 946. 2. Dicti sunt à videndo, *ibid.* Eorum dotes et symbola, *ibid.* Dracones etiamnum vocantur milites fortissimi, qui, etc. 947. 1
Ducem nunquam decet cessare aut prodesse sibi aut nocere hostibus, 780. 2. Ejus vigilantia quantum prosit, 811. 2. Duces multi subditos expilant ut se ditent, 813. 2. Duce fugiente fugiet totus populus, 815. 1. Ad duces dogma insigne, 935. 2. Ducum dotes præcipuæ tres, 946. 2. Duces belli præstantes, paucos, sed veteranos milites seligunt ad res magnas, 977. 2. Milites à præda cohibent, et in acie armatos continent, 982. 2. Duces bello victi, aurum et argentum spargunt ut hostem ipsos insequentem morentur, *ibid.* Cum fortitudine bellica Dei timorem, cultum et pietatem conjungant, 983. 2. Explorant hostium animos, an sint meticulosi, 988. 1. Ducis audacia hostes percellit, *ibid.* 2. Quis sit verus exercitus dux, *ibid.* Ducum inobedientia punita, 989. 1. Duci generoso turpe est fugere, 1004. 2. Pulchrum pro patria fortiter pugnando occumbere, 1005. 2. 1006. 1. Talium aliquot exempla, *ibid.* 1. 2. Impossibile est ut ita semper pugnent et vincant, et nunquam vincantur, *ibid.* 2. Milites suos ad ardorem accendant, et eorum mentem explorent, 989. 1. Pace inita, summe laborare debent ut militem contineant, 1089. 2. Duces Antiochi Judæam infestant, *ibid.* Duces athei sua arma fecere numina, 1101. 1. Ducum constantia quantum in bellis rebusque arduis valeat, 1021. 2. Declaratur exemplis, *ibid.* Ducum insignium stratagema ut ex improviso in hostes irruant, 1076. 2. Obtenta victoria duces belli spolia in egenos distribuant, exemplo Judæ Machabæi, 1078. 1

E.

Ebbæ Abbatissæ ut suam suarumque castitatem servaret factum egregium, 899. 1
Ebrietas à mensis arcenda, 865. 2. Est mater malitiæ virtutisque inimica, fortem virum reddit ignavum, etc., 904. 2
Ebrii pravos procreant filios, 865. 2. 866. 1. A generatione abstineant, 866. 1. Sunt quasi, imo plus quam porci, 921. 2
Ebullire de Perside quid sit, 1042. 1. Ebullire tria significat, *ibid.* 2
Ecbatana, nomen indeclinabile urbis Medorum, 855. 2. Quando vastata, 876. 1. A quo et quando ædificata, 879. 2
Ecclesia cur præ sanctis veteris testamenti celebret festum septem fratrum Machabæorum, 1070. 2. Quomodo peccatoribus defunctis adhibeat suffragia, 1092. 1. Omni ratione satagit adjuvare animas fidelium defunctorum, *ibid.* Ecclesiam veterem reædificavit Nehemias; novam ædificavit Christus, 803. 1. Prohujus salute ac tutela nil reformidandum, *ibid.* 1. 2. Per Ecclesiam quid significetur dum dicitur Ammonitas non posse introire Ecclesiam, 831. 1. Ecclesia Catholica an nulla agnoscat nomina Angelorum præter tria, 833. 2. Utitur quarto libro Esdræ in introitu Missæ, et in officio de martyre, 834. 1. Ecclesia Christiana cœpit in Jerusalem in Sion, de qua vaticinatus est Tobias, 873. 1. Repræsentatur per hortum in quo habitum fuit convivium ab Assuero, 922. 1. Ecclesiæ Catholicæ typus fuit Esther, 932. 2
Ecdiciam reprehendit S. Augustinus, quod inscio marito habitum monachæ assumeret, 952. 2
Edictum Cyri regis Persarum ut Judæi se invicem juvent in reædificando templo, 781. 1. 2
Edissa sive Madasa eadem est quæ Esther, 925. 2. *Vide* Esther.
Educatio mollis facit contumaces, 1090. 2
Eleazar Abaron an fuerit frater Judæ Machabæi, 993. 1. Cur sit vocatus filius Saura, *ibid.* Quo fine pugnavit cum elephante, *ibid.* Directe intendebat mortem regis, indirecte suam, *ibid.* Ejus elogium, *ibid.* 2. Sub elephante quem prostraverat occumbit, *ibid.*
Eleazarus et septem fratres Mach. quod carnem porcinam edere noluerint, excruciat, 968. 1. Magister erat horum septem fratrum, 1064. 1. Ejus etymon, *ibid.* Hic distentus in tympano typus fuit Christi in cruce distenti, *ibid.* 2. Ejus constantia pro observanda Dei lege, *ibid.* et fortitudo in tolerandis tormentis, 1065. 1. Peccasset mortaliter si porcinam comedisset, *ibid.* Quomodo fuerit primitiæ martyrum veteris testamenti, *ibid.* 2. Ejus elogia, *ibid.*
Eleemosynæ sex fructus, 851. 1. 2. Liberat à morte æterna et sæpe à præsenti, qua ratione, *ibid.* 2. Est quasi baptismus, *ibid.* Claudit et oppilat quasi os gehennæ, *ibid.* Habitu reginæ in somnis apparuit S. Joanni Eleemosynario, *ibid.* 852. 1. Eleemosynæ quomodo olim fieri solerent in sepultura defunctorum, et qua ratione, 852. 2. 853. 1. et nunc, 853. 1. Prosunt animabus in Purgatorio detentis, *ibid.* Eleemosyna quanti sit meriti, 855. 2. Est funis quo ligatur dæmon, 864. 2. Solvit debitum proximo, 870. 2. Liberat à morte, et purgat peccata, *ibid.*
Eleemosynarius quæ in pauperes confert, in sinum Dei custodienda deponit, 851. 1. Eleemosynarii, licet impii, raro in hac vita castigantur, *ibid.* 2
Elephantes Indici sunt maximi et robustissimi, longeque Lybicos superant, 992. 1. 2. Cur iis ostendatur sanguis, vel liquor rubeus instar sanguinis, *ibid.* Cur iis prisci usi in prælio, *ibid.* 1. Sunt fœtidi, *ibid.* 2. Præ cæteris animalibus sunt dociles, *ibid.* Cur detur eis vinum ad potandum, *ibid.* Elephantes Africani vix sex vel septem armatos portant, *ibid.*
Eliachim et Joachim idem significant, scilicet *Dei stator*, 886. 1
Eliasib pontifex et filius Joachim, 800. 2. 808. 1. Tobiam Ammonitem contra legem gazophylacio præfecit, 831. 1
Eliseus Proph. quomodo responderit Benadad regem ægrotantem fore sanandum et moriturum, 901. 2. 902. 1
Elogium Eleazari Abaron, 993. 2. et Oniæ sancti, 1058. 2. et Simonis Machabæi, 958. 2. 974. 1
Elul mensis sextus Hebræorum nostro partim Augusto, partim septembri respondet, 815. 2
Elymais alio nomine dicta est Persepolis, 991. 1
Emmaüs ubi Christus duobus discipulis apparuit, postmodum dicta Nicopolis, quantum distet à Jerusalem, 978. 2. Alia est Emmaüs juxta Tiberiadem, *ibid.*
Empedocles convivio præfectus postridie reus fuit in judicio, cur, 921. 1
Encæniorum festum quando et quomodo celebrent Judæi, 984. 2. 1041. 1. 2. 1083. 1. Quid mystice per id significetur, 984. 2. Vocabantur Scenopegiæ Casleu, 1041. 1
Energumeni quomodo exorcizandi, 858. 2. Eis olim ab Anachoretis dabatur panis vel oleum à se benedictum, 863. 1
Ennius Poeta coævus Judæ, Jonathæ et Simoni Machabæis, 958. 2

Ensis. *Vide* Gladius.

Epaminondæ in prælio hasta trajecti responsum, 1005. 2

Ephebi sunt prostituti pueri, 1056. 2

Ephebia est prostibulum pulcherrimorum juvenum, item ganea et popina ad comessandum, *ibid.*

Ephraim, porta una è duodecim urbis Jerusalem, cur sic nominata, 809. 2

Ephraim, Ephrem et Ephron quomodo distinguantur, 988. 2

Ephron fuit triplex, *ibid.* Ephron cur expugnata à Juda Mach. et quando, *ibid.*

Epimanes idem est quod insanus, 966. 1

Epinicia vocantur publica festa ob adeptam victoriam, 1078. 2

Epiphanes cur vocetur radix peccatrix, 966. 1. Græce idem est quod illustris, 1049. 2. *Vide* Antiochus Epiph.

Episcopus Græce idem est quod superintendens, 826. 2. Circumeat, visitet et instruat populum sibi commissum, 886. 2

Epistatæ Athenis habebant jus imperandi alternis diebus, 1000. 2

Epistola Mardochæi quando scripta, 947. 2. 948. 1. Epistola sive liber secundus Machabæorum à Judæis in Judæa, ad alios in Ægypto degentes quando scripta, 1040. 1. 2. et cur, 1041. 1. Quis ejus auctor, *ibid.* 2. An fuerint una vel duæ, *ibid.* An habeat auctoritatem S. Scripturæ, 1042. 1

Epulandi mos ad sepulcra et memorias martyrum, 852. 2. item in sepultura defunctorum quorum dubia erat salus vel gloria, *ibid.* Sublatus per SS. Ambrosium et Augustinum, 853. 1

Equites dracones hodie qui, 947. 1. Equitis et equi speciem assumpsit angelus, 1053. 2. Equites discurrentes per aera cladem Judææ imminentem portenderunt, 1060. 1. Eques apparens Judæ et Judæis an fuerit S. Michael, 1086. 1. Cur apparuerit in veste candida, *ibid.* Equites Jerosolymitani, quando et quare instituti, 985. 1. Equiti olim pro stipendio dabatur drachma, 978. 1. Equites habuisse non leguntur Judæi, nisi tempore Joannis, Simonis filii, 1038. 1

Equorum porta urbis Jerosolymitanæ unde ita dicta, 809. 1

Equus animal luxuriosum, 860. 1

Error Pauli Fagii, dicentis librum Tobiæ non esse veram historiam, 835. 1. et Lutheri docentis, quod si uxor se difficiliorem præbeat ad opus conjugale, vocanda sit ancilla, 923. 1

Esdras totius Scripturæ sacræ deperditæ in vastitate Babylonica restaurator vel corrector cum omni turba populi redeuntis in patriam, quid mystice significet, 774. 1. Cujus filius fuerit, 775. 1. Non fuit Malachias propheta, et quæ fuerit occasio hoc aliquibus suspicandi, *ibid.* 2. An fuerit Propheta, *ibid.* Instinctu divino scripsit librum primum Esdræ et alia, *ibid.* An sacram Scripturam restaurarit, *ibid.* Eam digessit et correxit, et quæ in singulis libris deerant supplevit, 776. 2. 828. 2. Inventor est litterarum Hebraicarum, quibus etiamnum utimur, 776. 2. Quamdiu vixerit, 777. 1. Esdræ quinam Prophetæ coævi fuerint et quinam sub eodem floruerint tam ex Historicis, Poetis quam Philosophis, *ibid.* 1. 2. Legis Mosaicæ erat peritissimus, et inter scribas eminebat, 794. 1. Constitutus est visitator Judæorum, *ibid.* 2. et potestatem habuit necis in prævaricatores, *ibid.* Admiratur immensam Dei clementiam in Judæos, 798. 2. Ejus pro iisdem ad Deum oratio, *ibid.* Confitetur et deflet peccatum populi, ejusque personam et peccatum in se suscipit : in quo fuit typus Christi, 800. 1. Pro Israelis bono bis Babylonem adiit, bis in Jerusalem rediit, 803. 1. 2. Interpretatur legem populo, 819. 1. 2. An Esdras auctor libri primi sit idem cum eo de quo lib. secundo cap. duodecimo, 828. 1

Esdrin unus è Judæ ducibus, 1091. 2

Esseni. *Vide* Assidæi.

Esther quid mystice significet, 774. 1. 917. 1. Quo tempore ejus historia contigerit, 917. 1. 2. 925. 1. Est oriunda ex tribu Benjamin et stirpe regia Saülis, 925. 1. 926. 2. Dicta est Hadasa, id est myrtea, cur, 925. 2. Fuit typus B. Virginis, *ibid.* 926. 1. Estheris etyma, *ibid.* An rite nupserit regi infideli, 927. 1. Rara ejus jam reginæ obedientia, *ibid.* 2. item fortitudo, pietas et caritas, 932. 2. Est typus Ecclesiæ, *ibid.* Ex primo aspectu regis deliquium animæ passa corruit, 933. 2. Prudenter regem secundo vocavit ad convivium, 934. 1. Ejus magnanimitas in accusando Amanum præsentem, 938. 1. Qua methodo usa ut flecteret regem ad irritandas litteras de Judæis occidendis scriptas, 940. 1. Apte comparatur fonti, 945. 2. 946. 1. et soli, *ibid.* Magna ejus animæ puritas, sanctitas, sinceritas, etc., 952. 2. 953. 1. An vere sit deliquium animi passa, 954. 2. Ipsa audiens cum duabus ancillis iratum Assuerum repræsentat B. Virginem, *ibid.*

Ethnici etiam sua in templo quasi in asylo deponebant, 1052. 2. 1053. 1

Evangeliis (in) multa dicuntur de Christo quæ fuere falsissima, 999. 1

Evangelium (ad) assurgunt Christiani reverentiæ causa, 819. 1

Ευβρατιεον significat ejicere, ebullire, etc., 1042. 2

Eucharistia tanquam fune ligatur diabolus ne nobis noceat, 864. 2. Minuit acerbos iracundiæ, invidiæ, luxuriæ, etc., motus, *ibid.* Eucharistiæ typus fuit convivium ab Assuero institutum, 921. 2. 922. 1. Hæc suscepta puritatem et castitatem valde adauget, 921. 2. In ea Christus ut cibus apponitur, 922. 1

Eumeni regi Pergami optimæ regiones Antiochi per Romanos datæ, 1000. 1

Eunuchi olim erant primi in aula apud reges, imo eorum cubicularii et secretorum conscii, 904. 1. 924. 1. Cur duo voluerint insurgere in regem Assuerum, 927. 2. 928. 1

Eupator dicitur bono et felici patre natus, 991. 2. Vel idem est quod bonus pater, *ibid.* *Vide* Antiochus Eupator.

Εκπατρια vocatur generosa filia, *ibid.*

Ευπαδριδως quinam dicti, *ibid.*

Euphemia (S.) toto corpore frixa fuit in sartagine, 1068. 1

Euphratem (cis) usque ad Judæam omnes fere gentes erant æmulæ Judæorum, 806. 2. Hunc olim Deus dederat Judæis limitem, *ibid.*

Exaltatio humilis Mardochæi, 936. 2

Excedere clementiam quando dicatur justitia, 798. 2

Excidium urbis Jerusalem prædictum à Tobia seniore, 873. 1. et Ninives, 875. 1. Quando hoc posterius acciderit, 876. 2

Excitare proprium est Angelorum, uti intricare dæmonum, 859. 1

Exempla Majorum animant in rebus arduis, 974. 1. Exempla aliquot feminarum martyrum, filios ad martyrium incitantium, 1072. 1. 2. et multorum Gentilium pro gloria dimicantium, 1005. 1. 2. et militum ex desperatione pugnantium, 1024. 2

Exercitatio militibus necessaria, 1089. 2. 1090. 1

Exercitus ab exercitatione nomen accepit, 1090. 1. Exercitus cervorum duce leone est fortior exercitu leonum duce cervo, 1021. 2. Exercitus in Terram Sanctam missi olim à Pontifice benedici soliti, 1103. 1. Exercitus Theodosii Imp. ab Angelo Raphaele Ravennam ductus Joannem tyrannum profligavit, 855. 1

Exhortationes aliquot matrum filios ad martyrium incitantium, 1071. 2. 1072. 1. 2

Exorcistæ cur energumenis colaphos impingant, ridiculaque simulacra è collo suspendant, 858. 2

Expeditiones pro Terra Sancta recuperanda à Christianis cur Cruciatæ dicerentur, 1103. 1

Expiatio templi facta per Judam Machabæum, 983. 2

Expilatores templi puniti, 1053. 2

Exsequi, pro absolvere et perficere aliquid, adeoque illud accurate agere, 1050. 2

Extrema cœli quæ dicantur, 804. 2. Extrema gaudii quomodo luctus occupet, ostenditur in Holoferne, 904. 2. item in convivio Assueri, 923. 2

Ezechias rex cur aquas fontis Siloe derivarit in puteos urbis Jerusalem, 807. 1

F.

Fabrica templi per novem annos intermissa, quando resumpta, 789. 1. Ea perfecta est sub Dario; urbis vero Jerusalem sub Artaxerxe, 792. 1. Fabrica spiritualis mortuorum in anima ex quibus construatur, 811. 1
Fabula Talmudicorum de piscibus, mare et femina, ac bove mactandis in adventu Messiæ, 833. 1. item Poetarum de Titanibus, 914. 1. 2. Hæc facta et ficta est ex historia gigantum Genesis sexto, *ibid.* 2. Fabularum vocabula Hebræa cur, subinde ab Interpretibus in linguam Græcam et Latinam transferuntur in S. Scriptura, *ibid.* Fabula de solio Salomonis, 919. 2. item Rabbinorum de regina Vasthi, 922. 2
Facies illius cui olim rex offensus erat cur velaretur, 938. 1. item reorum ad mortem damnatorum ac hodie capite mulctandorum, *ibid.*
Fama sæpe major est veritate, 999. 1
Fames est sævior ferro, 886. 1
Fastus hominis quo aliquando assurgat, 885. 1. *Vide* Superbia.
Fel valet ad dispellendam caliginem oculorum, 842. 1. et nominatim piscis callionymi qui eo abundat, 858. 1. An illud illuminarit oculos Tobiæ, 859. 1. 2. Fel mystice est amarities tribulationis, quæ oculos mentis melle voluptatis excæcatos aperit, *ibid.* 2. Curavit Tobiam à cæcitate naturaliter, 868. 2. Fel est sedes iræ et furoris, 971. 1
Felicitas (S.) septem filiorum martyrum mater similis matri septem fratrum Machabæorum, 1074. 1. Ejusdem præconia, *ibid.*
Feminarum martyrum filios ad sui imitationem incitantium exempla, 1072. 1. Feminarum aspectus quam sit periculosus et perniciosus, 900. 1. Per feminas multi superbi occisi, 906. 1. Ipsis Parthopersæ convivia et virorum aspectum interdicebant, 922. 2. Femina formosa, illicique nihil illecebrosius, 923. 1. Feminæ Judææ et Persicæ cur ungi solitæ, 926. 2. Feminæ sunt philocosmæ, 927. 1. *Vide* Mulier.
Festis diebus gaudet Deus et fideles, cur, 820. 1. Festum Dati Ignis cur instituerint Judæi, 829. 2. Festum Phurim quod, et unde sic appellatum, 943. 1. 1044. 1. Festum illud mystice agunt Sancti, quando, *ibid.* 2. Festum *Pridie Mardochæi* quod, 997. 2. 1103. 2. Festum Scenopegiæ et Encæniorum quomodo et quando celebrandum, 984. 1
Fibula aurea fuit ornamentum militare, 1016. 1. 2
Fictilis porta urbis Jerusalem ab arte figulina quam circa eam exercebant sic dicta, 809. 1
Fideles zelosi pro salute animarum nullum laborem detrectent, exemplo Christi, 803. 2. Fideli nil mali obvenit, nisi ex certa Dei præscientia et voluntate, 842. 2. Quid ei in angustiis posito imitandum, 844. 1. Olim sepulcris martyrum panes imponebant, cur, 852. 2
Fidendum est Deo, sic tamen ut humana auxilia non negligantur, 1006. 2
Filii provinciæ quinam dicantur, 783. 1. Filii sunt viva imago parentum, 800. 1. Quo pacto illos abjecerint Judæi quos ex uxoribus alienigenis susceperant, *ibid.* Filiorum decus ac dedecus redundat in parentes, 865. 2. Filii sunt baculus senectutis parentum, 866. 1. Filii Titan qui, 914. 1. Quid Scriptura S. per eos intelligat, *ibid.* 2
Flagellatio per angelos Heliodoro deposita è templo auferre conanti facta, acrior fuit omni flagellatione hominum, 1053. 2
Flagellum Dei fuit Attila Hunnorum rex, et alii, 973. 1
Florentius pater S. Gregorii Turon. simili modo fuit curatus quo Tobias senior, 868. 2
Flumina ab exercitu Xerxis fuere siccata, 913. 2
Fœdus à Juda Machabæo cum Romanis initum an causa subactionis Judææ, 1001. 1. Fuit prudenter initum, 1006. 2. Fœdus iniit Jonathas cum Bacchide, 1009. 2. Illud inire cum idololatris quando licitum, quando non, 1001. 1. *Vide* Pax.
Fœtor in elephantis quam gravis, 992. 2
Fons draconis in urbe Jerusalem cur ita dictus, 806. 2. Fontis porta ejusdem quæ, *ibid.* 809. 2. Fons juxta Bethuliam in quo se lavit Judith, adhuc exstat, 903. 2. Fontis et solis analogiæ, 945. 2. Fons est quasi oculus terræ, *ibid.* Fons solis mystice repræsentat B. Virginem, 946. 1
Fornicatio cur nominatim vetita ab Apostolis, gentibus ad Christum conversis, 852. 1
Fortitudine (cum) bellica timor Dei, cultus et pietas conjungenda, 983. 2. Fortitudo Judæ Machab. 1004. 1. 2. 1005. 1. Eam imitati sunt primi gentilium duces, 1005. 1. Fortitudo passiva fratrum Machabæorum, 1067. 2. 1068. 1. et Eleazari, 1065. 1. Fortitudo est una ex præcipuis dotibus ducis, 946. 2. Fortitudo militum consistit in innocentia et justitia, 1092. 1
Forum statui solet in media civitate cur, 932. 1
Franciscus (S.) Xaverius moriens Sinarum conversionem mortem obiit, 1006. 2
Franciscus (S.) spe gloriæ futuræ omni pœna delectabatur, 843. 2
Frater fratrem odit et supplantat dum agitur de honore et ambitu, 1058. 1. Fratres pro imperio certantes, 958. 2 A fratre affligi durius est quam ab extero, 813. 1. Frater subinde usurpatur pro marito, 954. 2
Fratrum septem Machabæorum historia quando contigerit; singulorum nomina et genus, 1067. 1. Unde dicti sint Machabæi, *ibid.* 957. 2. 958. 1. Qua ætate passi, 1067. 1. Excitant sese mutuo ad constanter et fortiter patiendum, 1068. 2. Habuerunt spem vivam resurrectionis et gloriæ æternæ, 1069. 2. Acre et illustre fuit horum martyrium, ideoque præ aliis sanctis veteris testamenti eorum festum celebratur, 1070. 2. Ad similia toleranda quæ eos stimularint, *ibid.* Fuere typus Christi, 1073. 1. Horum triumphum miris encomiis celebrant multi Patres, 1074. 1. 2. Quomodo imitandi, *ibid.* Singuli fuere veri vates ascripti SS. catalogo, *ibid.* 1075. 1. Exstat eorum Ecclesia Coloniæ Agrippinæ, *ibid.* 2. *Primus* Fratrum Machabæorum nomine *Machabæus* constanter Antiocho respondet, ejusque minas parvipendet, 1067. 2. 1068. 1. Duriter cruciatus Antiocho maledicit, 1068. 2. *Secundus* nomine *Aber* martyr efficitur, *ibid.* 2. 1069. 1. *Tertius* qui *Machir* dictus erat ad pœnam postulatus multa tyranno exprobravit, 1069. 1. 2. *Quartus Judas* appellatus, et *Quintus Achas* nomine, cur plus passi quam priores, *ibid.* 2. *Sextus Areth* dictus magnitudine animi par, sed humilior cæteris, 1070. 1. *Septimus Jacob* regem alloquitur eique insultat, 1072. 2. 1073. 1. Prædixit salutem Israeli, 1073. 1. Ejus martyrium cur atrocius quam cæterorum, *ibid.*
Fridericus Bohemiæ rex à Boleslao II. triplici prælio victus quo pacto eumdem vicerit, 982. 2
Fructus sex eleemosynæ, 851. 1. 2
Frugalitas primorum Christianorum in conviviis, 890. 2. item primorum Persarum, Cyri et Augusti, 920. 2. 921. 1
Frumentariæ rei præfecti sunt Romæ et alibi, 894. 1
Frumentum et pabula antequam inchoetur bellum congreganda, 886. 1
Fugere sæpe idem est quod celeriter abire, 899. 2. Fugere turpe est generoso duci, 1004. 1. Fugere dum non potest miles, acer ei stimulus ad pugnandum, 1007. 2
Fumus cordis piscis callionymi quomodo expulerit dæmonem, 858. 2. Aliquid physice efficiebat quo fugebatur dæmon, 863. 1. Mystice est oratio nostra valori meritorum Christi subnixa, 869. 2
Funes quibus ligandus est diabolus, 864. 1. 2
Furtum idolorum olim Judæis vetitum, 1091. 2. 1092. 1. Illud committentes milites Judæ an fuerit peccatum mortale an veniale, *ibid.*

G.

Gabaa Hebraice significat terram clivosam et montosam, 885. 2
Gabriel (S.) Archangelus hominum præliis præfectus est, 849. 1. Hebraice idem est quod fortitudo Dei, 855. 2. 907. 2. Fuit Incarnationis Verbi nuntius et custodiæ B. Virginis deputatus, 908. 1
Gaddis, id est acervus vel cumulus frugum, 970. 2
Galatia sub quod tempus à Romanis subacta, 999. 1
Galilæa superior quæ, et cur dicatur etiam Galilæa gentium, 838. 1
Galli olim sapientes suos vocabant Druydas, 794. 1. Galli cum Attalo pugnantes per iter aurum et argentum sparserunt, 982. 2
Garizitanum templum Jovi hospitali dedicatum, 1063. 1
Gaudentibus de Deo, novam gratiam, vires ac robur suggerit Deus, 820. 2
Gaudium Domini accipitur et active et passive, *ibid.* 1. Gaudium spiritus vitales et animales multiplicat, excitat et acuit, *ibid.* Gaudiis sæpe vicina sunt tristia, 904. 2. 923. 2. Gaudium beatorum in cœlo repræsentatum per festum Phurim, 943. 2. Gaudium impiorum breve est, 1008. 2
Gazabar dicitur agaza, idemque est quod thesaurarius, 781. 2
Gazara urbs ubi sita, 1029. 1. Per eam non intelligitur Gazer, 1036. 1
Gedor quæ et Gador civitas, ubi sita, *ibid.* 2
Genealogia Tobiæ senioris, 837. 1. 2. 838. 1
Generosi est insidias et pericula præcavere, 1097. 2
Gentiles olim per Judæos bello capti an recte jussi sint circumcidi, 973. 1. Solebant libris sacris Judæorum abuti ad superstitiones suas et ritus gentilitios, 979. 1. Profanant sacras historias traducendo eas ad deorum suorum fabulas, *ibid.* Variæ eorum transformationes, *ibid.* Multorum pro gloria dimicantium exempla, 1005. 1. 2. Etiam pretiosa sua in templo deponebant, 1052. 2. 1053. 1. Fingebant reges post mortem in deorum numerum referri, 1087. 1. Gentilium regum pietas, 794. 2. In ædificatione urbis sacrificabant gentiles Libero patri, cur, 809. 1. Apud eosdem portæ et muri sacri erant, *ibid.* Gentiles quomodo manibus suis parentarent, 853. 1. Gentilium matronarum castitatis exempla, 894. 1. Gentiles thyrsos dicabant Baccho, 912. 1. Sorte quasi divinatione utebantur ad scrutanda occulta et periculosa, 930. 2
Germani (S.) miræ confidentiæ in Deum exemplum, 890. 1
Germani, cum multa Turcarum millia cecidissent, præpropere ad spolia dilapsi ab iisdem cæsi, 982. 2
Germania superior et inferior unde ita nominata, 838. 1
Gigas symbolum rari roboris et fortitudinis, 977. 1. Gigantes olim fuere vastissimi et robustissimi, *ibid.* Gigantes à gentilibus transformati in Titanes, 979. 1
Gladius quem Jeremias Propheta Judæ Machab. præsentavit, qualis, 1102. 2. Datur regibus cum inaugurantur, cur, 1103. 1. Per gladium aureum intelligitur S. Scriptura, *ibid.* 2. Gladium suum Capaneus numen fecit, 1101. 1. Gladius mortificationis adhibendus dum orationi aliisque piis virtutum actibus insistimus, cur, 811. 1
Gloria hujus mundi exilis est et brevis, cœlestis immensa et æterna, 973. 1. Gloriam Dei veram captavit Judas Mach. 1004. 2. Vanam et stolidam primi gentilium duces, 1005. 1. 2
Gloriatio superba multis exstitit causa belli, 880. 1. Ob quam punitur Arphaxad, 881. 1
Gnidus est Asia extrema prope Halicarnassum, 1015. 1
Gnomæ Philosophorum ad funus Alexandri Magni accurrentium, 965. 2. 966. 1. et Græciæ sapientium de breviloquentia, 1050. 1
Godefridus Bullonius fuit vasto validoque corpore æque ac animo, 977. 1
Gorgias unus ex tribus ducibus Antiochi et Lysiæ noctu invadit castra Judæ, 981. 1. sed ipsemet à Juda oppressus est, *ibid.* 2
Græci suis pergræcationibus colebant Bacchum, quem è femore Jovis natum fingebant, 1064. 1. Græci olim vocabant suos sapientes Philosophos, 794. 1. Græcorum anni dupliciter computantur, 1086. 2. 1087. 1
Græciæ sapientium de breviloquentia dicta, 1050. 1
Grammatici olim nuncupabantur, qui litteras versabant et obscuras poetarum sententias explicabant, 794. 1
Gravissimum in Scriptura aliquando ponitur pro plurimo, 966. 2
Gregis porta urbis Jerusalem cur ita dicta, 808. 1. Hæc erat versus Orientem, 809. 1
Gregorii II. Pontificis Max. ad S. Germanum Patriarcham Constantinop. epistola, 915. 2
Gregorius (S.) Turonensis in somnis accepit quomodo patrem suum ægrum curaret, 868. 2
Gregorius (S.) aras et templa idolorum à Christianis dirui solita, expianda decernit, 983. 2. 984. 1. Suo tempore acies in cœlo visæ belli Longobardici prognosticæ, 1060. 1. 2
Gula quam sit improvida, 906. 1. et insana, 921. 2. Ordinarie est libidini unita, 922. 2
Gyges per annulum magicum faciens se invisibilem occidit Candaulem regem Sardorum, *ibid.*
Gymnasium quid, quale olim Judæi à vera religione apostatantes Jerosolymis ædificarint, 966. 2. 1056. 2
Gysum vocat Josephus murum interjacentem inter atrium sacerdotum et laicorum, 1008. 1

H.

Hadasa, sive Esther, idem est quod myrtus, 918. 1. 925. 2. Videtur esse Atossa mater Xerxis, *ibid.*
Hæredes quatuor primarii inter duodecim Alexandri Magni, 965. 2
Hæresis comes est impuritas et libido, 966. 2
Hæreticis (cum) communicatio fugienda, 787. 1. Hæretici sunt hirundines, cur, 842. 2
Hamda magna urbs primaria Medorum, 945. 1
Hanani cognatus Nehemiæ custos urbis Jerusalem constitutus, 817 1
Hananias præfectus palatii regis in monte Sion, *ibid.*
Hannibal quo stratagemate ciderit Romanos, 981. 1. Hic in Asia copiosos elephantes eduxit, 992. 1. Eum Capuanæ enervarunt et perdiderunt deliciæ, 1020. 1
Harbona eunuchus Assueri, 938. 1
Hebræi in Babylone linguam hebraicam corruperunt, 776. 2. 777. 1. 787. 1. 819. 2. Eorum reditus in Jerusalem fuit lætissimus, 784. 2. 984. 2. Utebantur mensibus lunaribus, 785. 1. 800. 2. Hebræi omnes regiones transmarinas vocant insulas, 964. 2. Erant polyonomi, 993. 1. Eorum error dicentium ignem sacrum defuisse in secundo templo, 1044. 2. Nepotes quoslibet vocant filios, 790. 1. Tecta domuum eorum erant plana, 820. 2. Cur instituerint festum Dati Ignis, 829. 2. Quot annis habitarint in Ægypto, 888. 1. 915. 1. Accepto aliquo insigni beneficio solebant canere psalmum *Confitemini*, etc., 908. 1. Jejunium vocant humiliationem, 951. 1
Hasdrubal cæsus à Romanis quo stratagemate, 981. 1
Hebe uxor Herculis unde dicta, 1056. 2
Hebraicas litteras quibus etiamnum utimur invenit Esdras, 776. 2. An etiam puncta quæ Hebræis sunt loco vocalium, *ibid.*
Hedera cur dicata Baccho, 1064. 1
Helenus Priami filius Troja eversa novam urbem condens vocavit eam Trojam, 785. 2
Heliocallide perungebantur magi et Persarum reges; unde confecta, 926. 2
Heliodoro è Seleuco ad expilandum templum misso apparuerunt Angeli, 1053. 2. eumque flagellarunt, *ibid.* fit supplex Oniæ, 1054. 1. Regem se fecit, *ibid.*
Heliopolis Ægypti urbs sic dicta à cultu solis, 822. 2

Heliopolitanum templum à quo constructum, 1040. 2
Heraclius Imperator, victo Cosroa Persarum rege, Ignis ædem combussit, 955. 1. 2. Heraclius, quia procero validoque corpore æque ac animo, eximius fuit bellator, 977. 1
Hercules Syrorum ac proprius Tyriorum Deus : unde dictus Tyrius, 1057. 2. In ejus honorem celebrabatur agon quinquennalis, *ibid.*
Herodes Ascalonita et nepos ejus Agrippa morbo pediculari afflicti, 1080. 1
Heroinæ aliquot quæ Judithæ nomen, et cum nomine virtutis imitationem ambiere, 916. 1. 2
Hilaria (S.), mater S. Afræ martyris, martyr efficitur, 926. 1
Hilaria (S.), Claudii tribuni et martyris uxor, capta à Paganis hilaris emisit spiritum, *ibid.*
Hirundines (per) denotantur garruli et susurrones, 841. 2. Cur dicantur aves liberæ, *ibid.* Earum stercus, quia siccum, calidum et urens, naturaliter excæcat, 842. 1. Pulli earum excæcati oculantur chelidonia, *ibid.* Mira de iisdem, *ibid.* Mystice sunt adulatores, hæretici ac dæmones, *ibid.*
Hispani in Peru et Mexico urbibus suis indunt nomina urbium Hispaniæ, 783. 2. Olim cum orarent, gladium ad manus habebant ut hostes propellerent; et nunc etiam rustici gladiati incedunt, 811. 1. Apud Hispanos Mauri non admittuntur ad Magistratus, 831. 1
Hispania (in) olim fuere auri et argenti fodinæ feracissimæ, 999. 1. et etiamnum ibi esse testantur multi, *ibid.* Hanc quomodo subegerint Romani, *ibid.* In ea præclara gessere Scipio Africanus et alii, *ibid.* 2
Historia Antiochi et Demetrii, 995. 1. 2. 996. 1. et seq. Historia septem fratrum Machabæorum quando contigerit, 961. 1. Historia Esdræ et Nehemiæ quando contigerit, 776. 2. item historia Judith, 877. 1. et Estheris, 917. 1. 925. 1. Historia Estheris etiamnum legitur à Judæis decima tertia die mensis Adar, 942. 1
Historici, cujus est historiæ fabricam construere, cum architecto comparatio, 1050. 1. Quod sit ejus officium, *ibid.*
Hoda idem est quod confiteri, laudare, celebrare, 893. 1
Hollandi urbes vastas obsidentes quo pacto eas ita vallo cingant ut illis succurri nequeat, 816. 1
Holocaustum proprie sacrificium quo tota victima cremabatur; latius sumitur pro qualibet hostia, 796. 2
Holofernes, quis, qualis ac quantus, 882. 1. Ejus etymon, 883. 1. Captus est amore Judith, 900. 2. Amoribus ebrius ac vino immersus obtruncatur, 904. 2. Fuit natione Persa, 906. 1. Holofernes noster est gula, superbia, avaritia, etc., *ibid.* 2. Est typus diaboli cujus caput B. Virgo contrivit, 907. 1
Homeri Ilias ita minutis litteris scripta fuit ut tota cortici nucis includeretur, 1050. 1
Homicidium sui ipsius quando licitum, 1098. 1. 2
Homines Christiani in angustiis et periculis constituti Dei opem implorent, 1006. 1. *Vide* Christiani. Hominis proprium est mente cœlum contemplari, quæ infra se posita sunt despicere, 858. 1. Cum hominibus perversis non conversandum, 853. 1. Homini inter peccata undique constricto ita ut nullus omnino sine peccato evadendi aditus pateat, quid agendum, 859. 1. Hominis fastus quo aliquando assurgat, 885. 1. Homo sibi ipsi apparens justus et candidus per Tobiam cæcum adumbratus, 868. 2
Honestas in Scriptura sæpe significat divitias, 911. 1
Honor parentibus debitus commendatur, 850. 2. Honor hujus mundi papilioni comparatur, 934. 2. Nunquam certam tenet viam, *ibid.*
Honorius Imp. cur sustulerit ritum Judæorum, crucem ligneam in contumeliam Amani circumferentium, 944. 2
Hortus in quo Assuerus convivium suum instituit, repræsentat Ecclesiam, 922. 1
Hospitalis Jupiter unde sic dictus, 1063. 2. Eidem templum dedicatum in monte Garizim, *ibid.*
Hostes meticulosi facile vincuntur, 988. 1. Hosti danda est fugæ potestas ne clausus ex desperatione pugnet; probatur exemplis, 1024. 2. Hostium animos blasphemando irritare quam stultum, 1084. 2. Hostes captos vel capiendos dimittens civium salutem prodit, 1083. 2
Humatio cæsorum militum. *Vide* Sepelire, Sepultura.
Humiliatio superborum ac exaltatio humilium est argumentum libri Esther, 917. 1. Exaltatur humilis Mardochæus, humiliatur superbus Aman, 936. 2
Humores melancholicos quæ minuunt, infringunt actionem et vexationem dæmonis, 858. 2
Henricus Wandalorum rex morbo pediculari fuit punitus, 1080. 1
Hungari ab aratro prosiliunt ad arma, 811. 1
Hymnum, *Regina cœli, lætare,* accinuerunt Angeli B. Virgini Romæ, 934. 1
Hypericon infringit actionem et vexationem dæmonis, 858. 2

I

Idolum Jovis Olympii collocarunt Antiochistæ in altari holocaustorum, 984. 1. Idolorum furtum olim Judæis vetitum, 1091. 2. 1092. 1
Idololatris (cum) fœdus inire quando licitum, quando non, 1001. 1
Idumæi perpetui Judæorum hostes à Juda Machab. cæduntur, 1083. 2. Idumæi invadere volentes fratres suos Judæos, vocabant se Ammonitas, cur, 888. 1. 892. 1
Ignatius (S.) Episcopus Antiochen. sepultus secus Daphnem, 1058. 2
Ignatius (S.) cum novem sociis secedens Societatem Jesu instituit, 1062. 2
Ignes in castris excitantur ad fallendum hostes, 1024. 1. Ignem Persæ celebrant ut Deum, 1045. 1. Ignis sacer à sacerdotibus in puteo absconditus, primitus à Deo fuit datus Aaroni, 1044. 1. Quando missus Nehemiæ fuerit de cœlo, *ibid.* et cur Nehemiæ præ aliis suis coævis, *ibid.* Non defuit in secundo templo, *ibid.* 2. Mystice repræsentat Spiritum sanctum, *ibid.* Templum igni fecit rex Persarum, 1045. 2. Ignis est symbolum Dei et divinitatis, *ibid.* Ignis per flammam sese agitans videtur vivere, 863. 1. Præferri solebat regibus et principibus Assyriorum, 884. 2. 900. 2
Ilias Homeri cortici unius nucis inclusa, 1050. 1
Illuminationes de cœlo quænam hic dicantur, 1049. 2
Immortalitas animæ cum resurrectione corporis necessario connectitur, 1092. 2
Immunitas à tributis aliisque oneribus publicis, à rege Persarum Sacerdotibus aliisque templi ministris concessa, 794. 2
Imperator sedulus et non cessator quid efficiat, 780. 2. Imperatores Romani olim sibi arrogabant et nominabant Romanum Pontificem, 1013. 1
Impiorum gaudium breve est, 1008. 2. Impii miracula Dei ascribunt magiæ, 1056. 1. Impiorum conversatio fugienda, 853. 1. 2
Impleri ab ore ad os quid significet, 797. 2
Impuritas comes hæresis et falsæ religionis, 966. 2
Incarnatio Verbi fuit opus maximum divinæ potentiæ et fortitudinis, 908. 1
Incestus à Deo punitus, 1034. 2
Incubi dæmones, qui, et an tales dentur, 860. 1
Indi Brachmanes olim vocabant suos sapientes gymnosophistas, 794. 1. Indorum reges etiamnum multas uxores habent, 927. 2. Indi etiamnum in præliis utuntur elephantis, cur, 992. 1
India Orientalis, quando et quomodo aperta sit Vasio Gamæ, 854. 2
Indignatio indignantem non sinit quiescere, 936. 1
Inferno (in) probabile est esse vermes corporeos, 915. 1
Infidelibus (cum) perversisque hominibus non conversandum, 853. 1
Infirmitas humana etiam strenuissimos et peritissimos artis suæ aberrare facit, 1005. 2

Injustitiæ justus judex et vindex est Deus, 936. 1
Insignia illius quem rex honorare voluisset, quæ, ibid. 2
Insulæ ab Hebræis vocantur omnes transmarinæ regiones, 964. 2
Interpretes qui scripserunt in librum Esther, 918. 2
Intricare proprium est dæmonum, ut extricare sanctorum Angelorum, 859. 1
Ira non sinit iratum quiescere, donec vindictam sumat, 936. 1
Irrisio uxoris turbavit Tobiam seniorem, 846. 1
Irrisor Alexandri Magni punitus, 1084. 2
Israel ponitur pro Juda et Benjamin ; alias pro decem tribubus quæ à Judà et Benjamin schisma fecerunt, 783. 1. His dispersis, Israelis nomen remansit in Juda, *ibid.* Israel Hebr. idem est quod *dominabitur Deus*, vel *dominans Deus*, 855. 1
Itali multas voces accipiunt à Græcis, 949. 2
Italicus quo pacto in Circensi certamine adversarium suum vicerit, 1102. 2
Itaque qualis particula, et quid significet, 879. 1
Itinerantium præses et patronus S. Raphael Archangelus, 849. 1

J.

Jacob, nomen septimi Machab. fratrum, 1067. 1. *Vide in v.* Fratrum Machabæorum.
Jaddo pontificalibus indutus occurrit Alexandro Magno, 828. 1. Fuit Pontifex sub Dario Codomano et Alexandro, *ibid.* 2
Jamnia à Juda Machab. exusta quantum distet à Jerusalem, 1090. 1. Hic milites Judæ delubra idolorum expilarunt, *ibid.*
Januarius (S.) qua ratione coronam martyrii adeptus sit, 840. 1
Jaso eadem est quæ Joppe, 1031. 1
Jason filius Eleazari, quem Judas Romam misit, quis, 1000. 2
Jason Cyrenensis fuse scripsit historias libri secundi Machabæorum, 957. 2
Jason pseudopontifex frater Oniæ sancti. *Vide* Jesus sive Jason.
Jactar quid significat, 780. 1
Jecur piscis callionymi an vere fugarit dæmonem ex domo Raguelis, 858. 1. 2. 859. 1. In jecore est sedes amoris et concupiscentiæ, 860. 2. 971. 1
Jeddoa. *Vide* Jaddo.
Jehova transformarunt gentiles in Jovem ; à qua radice deductum, 913. 1. 979. 1
Jejunio armata oratio quam potens apud Deum, 796. 2. Jejunium in Dominica vetat lex Christiana, cur, 819. 2. 820. 1. Publicum et solemne est symbolum pœnitentis, 822. 1. Est funis quo ligatur dæmon, ne nobis noceat, 864. 1. Solvit debitum sibi, 870. 1. Melius quam murus tuetur, 886. 1. Etiam à Judæis et Turcis observatum, 894. 2. Jejunium unius feminæ innumeros stravit exercitus Assyriorum, 904. 2. Jejunio Esther sibi decorem, populo liberationem, Amano crucem comparavit, 932. 2. Quantæ fuerit efficaciæ, 938. 2. Jejunium vocant Hebræi humiliationem, 951. 1
Jeremiæ Prophetæ descriptiones quænam dicantur, 1047. 1. Multi ejus libri periere, *ibid.* An ipse tulerit arcam in montem Nebo, *ibid.* 2. Ejus vaticinium de arca non revelanda quando impletum, 1048. 2. Cur ipse præ aliis Prophetis apparuerit Judæ Mach. 1102. 2. Non vere et realiter tradidit Judæ gladium, *ibid.*
Jeremiel nomen Angeli interpretatur magnitudo Dei, 833. 2
Jerusalem olim vocabatur et erat urbs sancta, cur, 808. 2. Duodecim habebat portas, ad singulas mundi plagas quatuor, et quænam illæ, 809. 1. Erat in suos vicos distributa, *ibid.* 2. Ad eam incolendam decima pars plebis delecta, 826. 1. De Jerusalem terrestri et cœlesti vaticinatur Tobias, 873. 1. Jerusalem frustra obsidetur à Bacchide et Alcimo, 1004. 1. Quomodo Demetrius velit eam esse sanctam, 1013. 1. et Antiochus Sedetes, 1035. 1. Quomodo sancta, 1052. 1
Jesus Christus dedicavit Ecclesiam S. Dionysii Parisiis, 983. 1. Christus moriens vicit ipsam mortem, diabolum, etc., 1005. 1. Est vera arca novi testamenti, 1048. 2. Est consummatio legis et Prophetarum, 1104. 2. A Patre missus in carnem ut Ecclesiam veterem labantem restauraret, et in novam transformaret, etc., 802. 2. Fuit sanctus sanctorum, et sapiens sapientium, 803. 1. Nullum laborem, aut periculum pro Ecclesiæ et animarum salute detrectavit, *ibid.* Spe futuræ resurrectionis et ascensionis gloriosæ sustinuit crucem, 843. 2. Post fel, favos et mella gustavit, 848. 1. Ipse est Azarias, id est adjutor Dei, 856. 1. Ipsius figura fuit piscis qui ad Tobiam de flumine ascendit, 859. 1. 2. 869. 1. item Tobias ipse patrem illuminans, 859. 2. Qualiter Christus ligaverit diabolum, 864. 1. Ei omnes gentes et reges servierunt, 875. 2. Instituens Eucharistiam repræsentatus fuit per Assuerum instituentem magnum illud convivium, 921. 2. 922. 1. Nil negare potest B. Virgini quasi matri suæ, 934. 1. Passionis ejus dies fuere dies phurim, 943. 1. 2. Jesus mel in ore, melos in aure, jubilus in corde, 953. 2
Jesus sive Jason, Onia sancto fratre ejus ejecto, Pontificatum invasit, 966. 1. Fuit dux Judæorum ad gentilismum apostatantium, *ibid.* Similiter Pontificatu extrusus fuit à Menelao, 1052. 1. Misit trecentas didrachmas pro sacrificio Herculis, 1057. 2. Extrusus est Pontificatu per Menelaum, 1058. 1. sed mortuo Epiphane rediens ex Ammonitide, Jerosolymam invadit, sed expellitur, 1061. 1. Apud Spartanos tandem miser in exsilio vitam finiit sepultus sepultura asini, *ibid.*
Jesus filius Josedec populi è Babylone in Jerusalem reducis dux in ecclesiasticis, 785. 2
Joannes (S.) Apostolus volumen oraculorum ab Angelo accipiens, creatus est Propheta, 1103. 1. In Apocalypsi sæpe alludit ad librum quartum Esdræ, 834. 1. 2. Fuit custos B. Virginis, 908. 1. Quomodo in ultima cœna Christi in ejus pectore recubuerit, 920. 2
Joannes Calvinus quomodo à Deo punitus, 1080. 1
Joannes Hyrcanus auctor libri primi Machabæorum, 957. 1. 1032. 2. Fuit Propheta, *ibid.* Præfuit Israeli annis triginta et uno, pacemque cum vicinis coluit, 1032. 2. 1038. 2. Fuit filius Simonis Machabæi, quem proinde miris elogiis exornat, 1032. 2. Dux et Pontifex Israelis constituitur ; Cendebæum cædit, 1038. 1. Quam feliciter auspicatus sit suum principatum, *ibid.* Cur cognominatus sit Hyrcanus, *ibid.* 2. Ejus gesta præclara, *ibid.* 1106. 1
Joannes Machiadus Lusitanus quo fine duos suos filiolos occiderit, 1098. 2. 1099. 1
Joannes (S.) Eleemosynarius quo plura erogabat, eo plura à Deo recipiebat, 852. 1. Ei in somnis apparet Eleemosyna habitu virginis, 851. 2
Joanni (S.) Chrysostomo apparuit S. Paulus tradens ei librum Evangelii, 1103. 1
Job adhuc vivens cur vocetur beatus, 843. 1. Amici ejus Eliphaz, Baldad et Sophar fuere reges, *ibid.* In quibus fuerit similis Tobiæ, 844. 2. Erat rex, et corona regia coronabatur, 954. 1
Joel primus præfectus urbis Jerusalem reædificatæ, 826. 1
Jonathan pater Jeddoæ, 828. 2
Jonathas filius Mathathiæ cur dictus sit Apphus, sive ira consilii, 970. 2. Mortuo Juda Mach. principatum suscepit, 1007. 1. Cæso hoste Jordanem transnatat, *ibid.* 2. Tota Judæa cum suis exclusis Bethbessem munit; obsidetur, et hoste cæso ab obsidione eam liberat, *ibid.* 1008. 1. 2. 1009. 1. Pacem cum Bacchide init, 1009. 1. Cur sedem sibi elegerit in Machmas, *ibid.* 2. Recepta Jerusalem, pontificalia vestimenta induit et munia pontificis exercet, 1013. 1. Licite adjuvit Alexandrum contra Demetrium, 1014. 1. Magnis donis gratiam Demetrii iniit, 1019. 1. Instructus copiis Syriacis varias urbes expugnat, 1020. 2. Solus aciem inclinatam restituit et victoriam deperditam recuperavit,

1021. 2. Occiditur cum filiis ad Bascaman à Tryphone, cur, 1027. 1. Quo anno, *ibid.*
Joppe hodie vocatur Japha; Turcis, Zapha, 885. 2
Joppen totius Judææ portum commodissimum capit Simon Machab. 1031. 1. Nunc Jafo dicitur, *ibid.* Pro ea solvit centum talenta, 1036. 1
Jordanis ordin. S. Dominici II. generalis cur à Deo in navi submergi permissus, 1006. 2
Josedec fuit frater senior Esdræ, 775. 2. Huic pontifici in Babylone mortuo successit filius Jesus, *ibid.*
Josephus à Constantino Magno comes creatus quod Scytopoli inter Arianos solus orthodoxus esset, 838. 2
Josephus multa falsa suis historiis interserit, 1038. 1. Ejus error dicentis, voluisse tantum, ac non etiam perfecisse sacrilegium, non videtur res digna supplicio, 1081. 2
Judæa Asiæ et Ægypti regibus fuit pomum discordiæ, 961. 2. Judææ regiones transmarinas vocant Judæi Cethim, 964. 1. Judæa est montosa et prærupta, adeoque equitibus impervia, 982. 1. Quomodo fuerit à Rom. subacta, 1001. 1. Est Syriæ pars vel appendix, 805. 1. Ejus clima est calidum et siccum, ita ut incolæ noctu in tectis frigidum aerem captent, 820. 2
Judæi malunt se morti offerre quam cultum et quietem sabbati violare, 972. 1. Multi apostatæ cur impietati Antiochi Epiphan. se reformarint, 966. 1. A quo potestatem acceperint idololatriam sequendi, et in Judæam inducendi, *ibid.* Quot millia in excidio Jerusalem per Titum occisa, quot capta sint, 978. 2. Quid per expansionem librorum legis vellent, *ibid.* 2. 979. 1. Contra præceptum Judæ cum hoste confligentes cæduntur, 987. 1. 989. 1. Eorum pacta cum Romanis inita, 1001. 1. 2. Judæi apostatæ mortuo Juda erexerunt cornua, 1007. 1. Quanta beneficia contulerit Judæis Demetrius rex, 1013. 1. 2. 1014. 1. Judæorum origo falso à Justino descripta, 1024. 2. 1025. 1. 2. Equites non leguntur habuisse nisi tempore Joannis filii Simonis, 1038. 1. Pro cavendo schismate monent se mutuo, 1041. 1. Sparsi sunt per totum orbem, 1049. 2. Quomodo in eos sævierit Antiochus Epiphan. 1061. 2. Quam vilipendantur à Nicanore, 1077. 1. Iis prohibitum erat pugnare in sabbato, 1078. 1. Judæos remanentes in Babylone constituit Cyrus vectigales Judæis redeuntibus in Jerusalem, 781. 1. Quo anni tempore discesserint è Babylone, 785. 1. Cur jactis templi fundamentis fleverint, 786. 2. Nolunt cum Samaritis fabricare, cur, 787. 1. Cur non accusarint Samaritas apud Cyrum sibi faventem, quod fabricam templi impedirent, *ibid.* 2. Licet è Babylone liberi, mansere tamen Cyro et Persis vectigales, 788. 1. 794. 2. Cur vocarent suos doctores sopherim, 794. 1. Vetantur cum gentilibus amicitiam inire et conjugia, 798. 1. Jurant se abjecturos uxores alienigenas, et ex iis natas proles, ut Deo et legi obsequantur, 800. 1. Eorum matrimonia cum alienigenis an sint irrita, *ibid.* 2. Una manu operantur; altera gladium tenent, 811. 1. Crebro totum corpus abluebant, imo vestes et lectos, *ibid.* 2. Apud eos frequens fuit usura centesima, 813. 1. Prohibentur lugere et flere in festo Neomeniæ, 820. 1. Decimas solverunt non solum agrorum, sed et laborum et operum suorum, 824. 2. Scribebant olim exacte suos annales et diaria, 829. 1. Quomodo recenter è captivitate reversi ausi fuerint resistere Holoferni, 886. 1. Numerus redeuntium è captivitate Babylonica, *ibid.* In singulis urbibus majoribus loco templi habebant synagogam, 890. 2. Quomodo solerent jejunare, 894. 2. In quantum abhorrerent à consortio gentilium, 899. 2. Quam essent puritatis corporalis amantes, 903. 2. Utebantur mensibus lunaribus, non solaribus, 942. 1. Etiamnum decima tertia die mensis Adar legunt historiam Esther, *ibid.* Pridie festorum suorum solebant jejunare, 944. 1. et clamores precibus miscere, *ibid.* 2. et solaria conscendere, 952. 1
Judas, quartus septem fratrum Machabæorum. *Vide in v.* Fratrum Machabæorum.
Judas Essenus auctor libri secundi Machabæorum, 957. 2. Qualis vir fuerit, 1041. 2. Est auctor canonicus, adeoque citans dicta à Jasone facit ea canonica, 1049. 2. Humiliter de se sentit, *ibid.* 1050. 1. Quod fuerit ejus propositum, 1104. 1. Petit sibi ignosci, cur, *ibid.*
Judas Machabæus unde sic dictus, 876. 1. 958. 1. 982. 1. Fuit è tribu Levi, non Juda, 958. 2. Ipse et posteri ejus à populo electi sunt duces et principes, non reges, 959. 2. Quando ei inditum fuerit hoc cognomen Machabæus, 970. 2. et cur, 974. 1. 976. 2. Fuit primogenitus patri suo, 974. 1. Belli dux à patre morituro statuitur, *ibid.* An oleo unctus in ducem, idque Jerosolymæ, 976. 1. Fuit procero et vasto corpore, adeoque illo ævo fortissimus, *ibid.* 2. Fuit leo, Judaque Jacob Patriarchæ filio victoriis, viribus ac robore superior, 977. 1. Ejus manus directa ad salutem Israelis, *ibid.* Gladio, quem Apollonio duci Antiochi extorserat, cur eo usus sit, *ibid.* 2. Cum paucis jejunio maceratis percussit et occidit Seron secundum Antiochi ducem, *ibid.* Aciem instruens, eam dividit in quatuor ordines, ac cuilibet unum è fratribus præficit, 979. 1. Ejus fortitudo, ac resignatio in Dei voluntatem, *ibid.* Invasit castra Gorgiæ et oppressit, 981. 2. Cur pugnans nullos haberet equites, 982. 1. Quo pacto semper victoriam obtinuerit excepto ultimo prælio, *ibid.* Ejus prudentia militaris in cohibendo milite à spoliis, *ibid.* 2. Ejus pietas æque ac solertia, 983. 2. Quando ceperit arcem Sion, *ibid.* Cur non consuluerit Deum per oraculum Ephod, 984. 1. Purgat ac dedicat templum ab idololatris pollutum, *ibid.* Festum Encæniorum celebrat, *ibid.* 2. Ejus providentia et charitas, 989. 1 Instar fulminis circumibat, debellando Judæorum hostes, *ibid.* 2. Pugnat cum Nicanore et vincit, 997. 1. An occiderit eum duellando, *ibid.* In memoriam illius victoriæ anniversarium festum instituit, *ibid.* 2. Non omnia quæ de Romanis audiebat erant vera, 999. 1. Prudenter cum Romanis fœdus iniit, 1001. 1. et licite, *ibid.* Fuit typus Christi, 1004. 1. 1005. 2. Licet longe impar hoste, non tamen fugit, 1004. 1. Vel vincere vult, vel generose mori, *ibid.* 1. 2. sed pro Dei religione, *ibid.* 2. Instar leonis cum paucis plurimos invasit, *ibid.* Causæ cædis Judæ et sociorum fugæ, *ibid.* 2. 1005. 1. 2. Cecidit non tam ex vulnere, quam expugnandi cædendique labore, 1005. 1. Mors ejus fuit ei gloriosa, 1006. 1. Sex duntaxat annis præfuit dux Israeli, *ibid.* 2. Quo anno occubuerit, *ibid.* Vocatur ab aliquibus sanctus, eumque catalogo adscribunt mense Octobri, *ibid.* 1007. 1. Quomodo decimus fuerit, 1062. 1. 2, Cur secesserit in desertum, *ibid.* 2. Judæ et militum suorum in egenos charitas, 1078. 1. 2. Pro ipso pugnarunt Angeli, 1084. 1. Jamniam incendit, cur, 1090. 1. Purgatorium credidit, hinc sacrificari jubet pro peccatis mortuorum, 1092. 1. Timotheum vincit et capit, 1090. 2. 1091. 1. et multas civitates, 1091. 1. Ejus celeritas in pervadendo civitates, *ibid.* 2. Subinde habuit etiam equites, *ibid.* Armatus armis spiritualibus invadit castra Ant. Eupat. et cædit, 1094. 2. Contra Ant. Eupat. pugnaturus se suosque Dei beneplacito committit, *ibid.* Fuit religione et pietate Assidæus, 1097. 1. An uxorem duxerit, *ibid.* 2. Nil habebat proprium, *ibid.* Utrum ei vere apparuerint Onias et Jeremias, 1101. 2
Judices pecunia corrupti, 1059. 1. Judicibus olim, uti etiamnum, adjungebatur Assessor juris legumque peritus, 826. 2
Judiciaria porta urbis Jerusalem, quæ, et quare ita vocaretur, 809. 1. Eadem vocabatur Vetus, cur, *ibid.*
Judicium Dei cupit inesse omnibus actionibus nostris, 845. 2. 846. 1. Judicii extremi dies erit dies sortium, 943. 2
Judith quid significet mystice, 774. 1. Ipsa vincens Holofernem repræsentat divam Virginem vincentem diabolum, 877. 1. Quando contigerit ejus historia, *ibid.* 1. 2. Qualis fuerit femina, quantisque elogiis celebrata à SS. Patribus, 878. 2. Vocis Judith etymon, 893. 1. Ejus genealogia, *ibid.* Ex qua tribu oriunda, *ibid.* 2. Silentium amat et solitudinem, 894. 1. Carnem jejuniis et cilicio domat, *ibid.* 2. Fuit typus B. Virginis, 895. 1. Prudenter suum secretum celat, *ibid.* 2. Arma ejus spiritualia quibus obtruncavit Holofernem, *ibid.* Fuit è tribu Simeon, 897.

1. Laudat zelum Simeonis in vindicando Dinæ stupro, non modum, *ibid.* An licite potuerit Holofernem illicere ad suum amorem, *ibid.* 2. Non est in facto suo libidinis accusanda, *ibid.* Novo et insolito more castitatem suam et vitam civium suorum defendit se ornando, 899. 1. Cur secum annonam detulerit, 899. 1. An fuerit mentita imponendo Holoferni, *ibid.* Ambiguitate verborum illudit Holoferni, 901. 1. Quomodo excusetur à mendacio, 901. 2. 902. 1. Quam potens fuerit ejus peroratio coram Holoferne, 902. 2. Quo fine petierit copiam egrediendi ad orationem quandocumque vellet, 903. 1. Holofernem obtruncat, 906. 1. 2. Ejus elogia, *ibid.* 2. Fuit directa ab Angelo ad tantum facinus perpetrandum, 907. 2. Decus fortitudinis suæ et victoriæ ascribit Deo, 908. 1. Fuit umbra ac typus B. Virginis, *ibid.* Ejus prudentia et solertia bellica, 909. 1. 910. 1. Ejus castitas quam eximia, 911. 2. Fuit prophetica et scriptrix sacræ Scripturæ, 913. 1. Quanto tempore in viduitate permanserit, 915. 1. A patribus habetur sancta, cujus festum Æthiopica Ecclesia celebrat quarta die mensis Elul, *ibid.* 2. Judithæ nomen et cum nomine virtutis imitationem ambivere multæ heroinæ et reginæ, 916. 1. Quomodo adorarit Holofernem, 930. 1

Judith Augusta Ludovici Pii Imp. uxor monasticum ipsa sibi velum imposuit, 916. 1

Judith filia Caroli Calvi Francorum regis nupsit Anglorum regi, *ibid.*

Judith regina Poloniæ, conjux Boleslai regis, *ibid.*

Judith regina Hungariæ, Henrici Imp. filia inique regno pulsa, *ibid.* 2

Judith uxor Hermanni Comitis, *ibid.*

Juditha Saxoniæ Ducis filia, *ibid.*

Juditha famula S. Elisabethæ miraculis clara, *ibid.*

Juditha Parthena quando et quomodo diem extremum obierit, *ibid.*

Julius Cæsar fuit vasto validoque corpore æque ac animo, 976. 2. 977. 1. Multos validosque hostes ambiebat, 1004. 1. Ejus tessera belli, 1077. 2

Jupiter Hospitalis unde ita dictus, 1063. 2. Jovis Olympii idolum collocatum fuit in altari holocaustorum, 984. 1. eique dedicatum fuit templum, 1063. 1. et Jovi Hospitali in Garizim, *ibid.*

Juramentum Judæorum valde arduum de abdicandis uxoribus et prolibus alienigenis, 800. 1

Jus alternis diebus imperandi habebant Strategi in Græcia, Epistatæ Athenis, Decemviri Romæ, 1000. 2. Jus nominandi Romanum Pontificem Imperatoribus ademptum, in Episcopos et Cardinales translatum, 1013. 1

Justi in adversis Deo gratias agunt : necessitate probantur, 842. 2. 843. 1. Eorum oratio clavis est cœli, 845. 1. Agunt dies phurim sive sortium ; quando, 943. 2. Justo nil mali obvenit nisi ex certa Dei præscientia et voluntate ad eum, vel à vitiis purgandum, vel in virtute perficiendum, 842. 2. Justus quacumque morte præoccupatus fuerit, in refrigerio erit, 1006. 2

Justina (S.) quomodo Asmodæum se ad amorem allicientem superarit, 846. 2

Justinus (S.) sepeliendo corpus S. Laurentii martyrium adeptus est, 841. 1. 2

Justitia locum cedendo clementiæ, eam in se commutat, 798. 2

Jutta. *Vide* Juditha.

K.

Kadesim vocantur pueri spurci et scelerati, 1056. 1

Kephrim nomen loci ita dicti à copia villarum, 815. 1

Ki particula apud Hebræos diversimode sumitur, 798. 1

Kinnor et cinyram et citharam significat, 984. 2

Ku Persice idem est quod Princeps, 780. 1

L.

Labor à Cyro rege Persarum commendatus, *ibid.* 2

Lacedæmones licet jussi noluerunt adorare Xerxem, cur, 929. 2. Lacedæmonii quid juventutem docerent, 1005. 1. Etiamnum cum Turca certant, arcemque suam à Turcis liberam servant, 1023. 1. Pro libertate omni ævo certarunt, *ibid.*

Lacæna clypeum filio imponendo quid intenderit, 1005. 2

Lacones. *Vide* Lacedæmonii.

Laconismus, sive breviloquentia, signum est animi silentis et meditabundi, 1050. 1

Lætitia facit hilares, magnanimos et celeres, 820. 1

Lampades accensæ sive ignes præferebantur regi, 884. 2

Lasthenes tutor Demetrii junioris Syriæ præfectus, 1019. 1. 2

Lapides (per) ignitos quid intelligatur, 1083. 1

Latina lingua à Gothis cum Gothica commista peperit Hispanicam, Italicam, Francicam, 787. 2

Lectio sacræ Scripturæ est funis ad ligandum dæmonem ne nobis noceat, 864. 2. Lectio fieri solebat post convivium, 890. 2

Lector styli varietate delectatur, 1104. 2

Leges Dei vocantur justitiæ et justificationes, 967. 2. Lex de observando sabbato quo casu non obligaret, 972. 1. Legum patriarum eversio concitat populos ad seditionem, 978. 1

Legio Thebæorum martyrum duce S. Mauritio cur non restiterit Maximiano Imp. 972. 1

Leones quia impavidi, clausis oculis in venabula et enses irruunt, 1086. 1. Leoni comparatur Judas Machabæus, cur, 977. 1. Leonum catuli latrante stomacho rugiunt, *ibid.* Per leones thronum Salomonis stipantes quinam mystice intelligantur, 908. 1. Ad leones potius quam ad lenones damnari optaverunt virgines, 915. 2. 916. 1

Leonidas cum trecentis innumeras Xerxis copias cecidit, 977. 1. Vincendo occumbere maluit quam fugiendo vitam servare, 1005. 1. Interrogatus à variis quid responderit, *ibid.*

Levitæ celebrant magnificentiam et beneficentiam Dei recensendo omnia quæ Deus pro Hebræis gessit in Ægypto et Chanaan, 823. 1. Terram possidere non poterant, sed tantum ex ea fructuum decimas accipere, 824. 2. Dabant decimam decimarum sacerdotibus, *ibid.*

Lex Christiana vetat jejunare die Dominica, cur, 819. 2. 820. 1. Lex dicitur à ligando, et quomodo liget hominem, 863. 2. Legis Persarum ne quis non vocatus interius atrium regis ingrediatur, causa, 932. 1

Liber primus Esdræ et Nehemiæ sunt protocanonici, cur, 774. 2. Tobiæ vero, Esther, Judith et Machabæorum deuterocanonici, *ibid.* Tertius et quartus Esdræ sunt apocryphi, 775. 1. 832. 1. Liber Nehemiæ cur dicatur secundus Esdræ, 775. 1. Primi Esdræ auctor est Esdras, secundi Nehemias, *ibid.* Liber quartus Esdræ à multis SS. Patribus subinde citatur quasi canonicus, 776. 1. Nihilominus est apocryphus, *ibid.* 2. Liber primus Esdræ continet liberationem Judæorum è Babylone per Cyrum : Nehemiæ reædificationem Jerusalem, *ibid.* Liber tertius Esdræ majoris est auctoritatis quam historiæ Livii, Sallustii, etc., 832. 1. Cur aliqui eum asserant canonicum tertii ordinis, *ibid.* 2. De quarto plus est difficultatis, variaque contra ejus auctoritatem objiciuntur, *ibid.* 833. 1. Non est Thalmudicus, *ibid.* 2. Cur ei etiam sua videatur concedenda auctoritas, 834. 1. Fuit scriptus ante Apocalypsim S. Joannis, qui ad eum alludit, *ibid.* 2. Quis ejus sit auctor incertum, *ibid.* Fuit scriptus in captivitate Babylonica, *ibid.* 1

Liber Tobiæ licet olim habitus sit ab aliquibus Patribus pro non canonico, jam tamen est canonicus, 835. 1. Ejus argumentum, *ibid.* Est historia, non comœdia, Chaldaice scripta, *ibid.* 1. 2. idque in Assyria, *ibid.* 2. Quis sit ejus auctor, *ibid.* 838. 1. Quinam in hunc scripserint, 836. 1

Liber Judith est canonicus, Chaldaice scriptus, 877. 1. Ejus argumentum et partes, *ibid.*

Liber primus et secundus Machabæorum apud Hebræos non sunt canonici, cur, 957. 1. 2. neque tertius et quartus ut canonicos admittit Ecclesia, *ibid.* 1. Libri primi quis

sit auctor, *ibid.* item secundi, *ibid.* 2. 1032. 2. 1049. 2. 1094. 1. 1104. 1. Utriusque idem est argumentum, 957. 1. 1049. 1. 2. Liber primus complectitur gesta annorum circiter sexaginta, 957. 1. Uterque exstitit Hebraice, *ibid.* 2. Librorum Machabæorum ordo et connexio, 962. 1. 2. Per librorum legis expansionem quid intenderent Judæi, 978. 2. 979. 1. Liber Deuteron. militibus ad bellum euntibus legi solitus, 1077. 2. Liber tertius non est canonicus, habet tamen suam auctoritatem, 1105. 1. Ordine chronologico ponendus foret ante primum, *ibid.* Ejus argumentum, *ibid.* Quo sensu S. Clemens eum canonicum nominet, *ibid.* 2. Libri quarti argumentum, 1106. 1. 2. Est incerti auctoris, *ibid.* 2

Liberalitas Nehemiæ in cives suos, 813. 2. 814. 1. et Tobiæ senioris, 839. 2

Liberatione (in) Judæorum facta per Cyrum significata fuit liberatio humani generis per Christum, 777. 2. et liberatio Christianorum ab ethnicis oppressorum : item animæ fidelis, *ibid.*

Libidinosi sponsi Saræ puniti, 847. 1. idque propter effrenam libidinem, 860. 1. Libidinosum designabant veteres pingendo mulum vel mulam, *ibid.* Libidinosus miles fulgure sideratus, 862. 1. 2

Libido ubi ardet, abundant peccata, 847. 1. Quantum grassaretur apud Persas et Assyrios, 904. 1. Monstrum haberetur sine gula, 922. 2. Est insatiabilis æque ac fastidiosa et curiosa, 927. 2. Libido comes falsæ religionis et hæresis, 966. 2

Libra auri valet centum aureos, 1031. 1

Librarii apud Persas qui, 940. 1

Libri Esther argumentum et auctor, 917. 1. Ultima libri septem capita sunt Scriptura canonica, 945. 1

Lignum olei varie à variis interpretatum, 820. 2

Lilium puritatis et virginitatis symbolum, 921. 2

Linguæ (ex) Hebrææ cum Chaldæa commistione orta est lingua Syro-Hebræa, vel Chaldæo-Hebræa, 787. 1. 2. Lingua Latina cum Gothica commista peperit Hispanicam, Italicam, Francicam, *ibid.* 2

Lipsana SS. Abundii et Abundantii ad domum professam Societatis Jesu Romæ translata, 970. 2. SS. septem fratrum Machabæorum requiescunt in templo S. Petri ad Vincula Romæ, 1070. 2. 1075. 2. et Coloniæ Agrippinæ, *ibid.*

Litaniæ in libro Judith astruuntur, 895. 2

Litteræ et decreta regum Persarum erant olim irrevocabilia, 940. 1

Litteræ Hebraicæ *beth* et *mem* sunt labiales, adeoque sæpe una pro alia substituitur, 792. 1

Locus quartus Esdræ, cap. 4. v. 35. de animabus sanctorum in promptuariis detinendis donec impleatur numerus electorum explicatur, 832. 2. 833. 1. item capitis 6. v. 49. ubi dicitur Deus die quinto geneseos mundi conservasse duas animas, etc., 833. 1. item capitis septimi, etc., *ibid.*

Longanimitas Romanorum in domanda Hispania, 999. 1. Ea superandi omnes hostes tam corporis quam animæ, *ibid.* 2

Loqui voce patria in his lib. quid sit, 1091. 2

Lucius consul Romanus quis hîc intelligatur, 1035. 1

Lucius piscis quis, 858. 1

Ludovicus (S.) bis movit in Terram Sanctam, ibique moriens filiis ac posteris quale dederit monitum, 803. 2. S. Ludovicus castra ducturus in Terram Sanctam vexillum ab Episcopo Parisiensi benedictum accepit, 1102. 2

Ludovicus (S.) Pius Imp. Caroli Magni filius et successor, 916. 1

Ludus diaboli est saltatio et chorea, 848. 1

Lunatio una, sive unus per zodiacum cursus, unum constituebat mensem apud Hebræos, 800. 2

Lupo (S.) Trecensi Episcopo roganti Attilam Hunnorum Regem Italiam et Galliam vastantem quis esset? responsum est esse flagellum Dei, 973. 1. S. Lupus quid responderit Attilæ dicenti se esse flagellum Dei, 902. 1

Lutheri dogma, quod si uxor difficilior sit ad opus conjugale, vocetur ancilla, 923. 1

Lux lætitiæ symbolum est et causa, 797. 2

Luxui dediti regno privati, 1020. 1

Luxuria spiritus nobilissimos, ideoque robur et vires effundit et exhaurit, 911. 2. *Vide* Libido.

Luxuriosum veteres designabant pingendo mulum vel mulam, 860. 1

Lycurgus suis legibus ad miram politiam evexit Spartiatas, 1023. 1. Docuit eos peritiam contracte ac presse loquendi, 1050. 1

Lysias tutor Antiochi Epiphan. vocatur frater à rege, cur, 1087. 1. Quantum exercitum paret contra Judam, 1085. 1. Ptolemenses indignantes fœdus cum Judæis mirum sedat, 1095. 2

Lysias Eupatoris rector cur pacem cum Judæis bellumque contra Philippum suadeat, 994. 1

Lysimachus amoto fratre Menelao Pontifex creatus, 1058. 1. A populo occiditur, *ibid.* 2

Lysimachus rex Macedoniæ ob sitim se hostibus tradidit, haustaque aqua quid exclamarit, 892. 2

M.

Macario (S.) Romano Raphael Angelus specie viatoris se ducem obtulit, 855. 1

Macchabi idem est quod percussor, occisor, 958. 2

Macedonia quando et per quem à Romanis subacta, 999. 2

Macha quid significat, 958. 1

Machabæi unde sic dicti, 957. 2. Machabæus idem est quod exstinctor et occisor hostium, 876. 1. 958. 1. Varia vocis etyma, 958. 1. Alio nomine vocati sunt Assamonæi et unde, *ibid.* 2. Prognati sunt ex tribu Levi et Phinees Pontificis, 973. 2. Pugnabant pedites, nec habebant equites, quare, 982. 1. Tempore Machabæorum nullus fuit Propheta in Israel, 984. 1. Machabæorum martyrum acta. *Vide in verbo* Fratrum. *Machabœus* vocabatur primus ex septem fratribus Machabæis. *Vide in verbo* Fratrum Machabæorum.

Machir tertius fratrum Machabæorum, 1067. 1. *Vide in verbo* Fratrum Machabæorum.

Machmas oppidum in confinio tribuum Benjamin et Ephraim, 1009. 2

Madaba urbs ubi sita, et quid significet, 1007. 1. Hujus cives occiderunt Joannem Machab, sed non inulte, *ibid.*

Magi qua ratione per certas herbas et signa maleficii noceant pueris et bestiis, 859. 1

Magnanimitas Nehemiæ, 815. 1. et Estheris in accusando Amanum præsentem, 938. 1. ducum in bellis rebusque arduis quantum valeat, 1021. 2. Magnanimitas Eleazari senis, 1065. 2

Maharbal præfectus equitum quid Hannibali Romam pergere tardanti, improperaret, 909. 1

Majestas regia mire percellit accedentes ad eum, 934. 2

Majorum exempla animant in rebus arduis, 974. 1

Μακετις, id est Macedonia, sic dicta à Cethim, 965. 1. 2

Malachiæ (S.) Hiberniæ Episcopi memorabile exemplum, 838. 2. In quo fuerit æmulator Tobiæ senioris, 840. 1

Maledicta et maleficia etiam ab intimis amicis patienter ferenda, 844. 1. Multum cruciant dominas ab ancillis objecta, 847. 1. 2

Mallus et Tharsus Ciliciæ civitates cur tumultuentur, 1058. 2

Malum diversimode sumitur, 805. 2. Malum in auctorem recidit; probatur exemplis, 936. 1. 938. 2. Mala hujus vitæ contemnenda fiducia futurorum bonorum, 973. 2

Manasses idem est quod oblivio, 915. 1. Manasses quidam, de quo in libro Tobiæ Græca narrant quod ab impio Aman fuerit in discrimen vitæ conjectus, quis, 875. 2. 876. 1. Sub Manasse rege Juda an contigerit historia Judith, 877. 1. Manasses maritus Judith, quis, 894. 1

Mandata Nabuchodonosoris Holoferni data, 883. 1

Manducatio est actio vitalis qua cibus ex ore in stomachum trajicitur, 871. 2
Manoth vocantur fercula quæ unicuique apponuntur sigillatim, 962. 2
Manotreptus quis vocetur, 1072. 1
Manus aliquando significat favorem et operationem, 794. 1. Manu juncta manui solet dari fides mutua, 797. 1. Symbolum est opis et auxilii, item directionis et protectionis, 807. 1. Manus multæ junctæ illico opus ingens perficiunt, 816. 1. In manibus periculum esse, quid sit, 952. 1
Marcianus quomodo ad imperium et thorum S. Pulcheriæ sororis Theodosii pervenerit, 841. 2
Mardochæi etymon, 924. 2. Ex qua tribu et stirpe oriundus, 925. 1. Ejus ætas et ævum, *ibid.* Quibus de causis noluerit adorare Aman, 929. 1. An potuisset hic dissimulare, 930. 1. Magna ejus constantia et fiducia in Deum, 934. 2. Prius vilis et abjectus, post factus est regi familiaris et palatinus, 936. 2. 940. 1. Cur Deus eum voluerit evehi ad tantam dignitatem, 940. 2. Est auctor libri Esther, 943. 2. Fuit vicarius regis, 945. 1. Somnium quod somniavit fuit ipsi à Deo immissum, *ibid.* Ejus explicationem ex rerum eventu ac Dei instinctu cognovit, 948. 2
Maria (S.) mater Dei monuit Musam virginem ut à ludis et jocis abstineret, 848. 1. Maria vincens diabolum figurata per Judith vincentem Holofernem, 877. 1. 895. 1. 907. 1. Innumeras dæmonum phalanges prostravit et indies prosternit : est virgo et mater Dei, atque una trino cognomine gaudet, 907. 1. Ejus forma intuentes excitavit ad castitatem, *ibid.* Mariæ vocabulum, patrocinium et exemplum timent dæmones, *ibid.* Clausa in cubiculo jejuniis obsecrans Deum pro mundi reconciliatione meruit Angelum pacis paranymphum excipere, *ibid.* Figurata fuit per thronum Salomonis, 908. 1. Quale sit nomen Mariæ, *ibid.* 1. 2. Maria est decus, gloria et exsultatio non tantum Jerusalem, sed totius orbis, 911. 1. Constantinopolim à triennali Saracenorum obsidione liberavit, 915. 2. Sed maxime quasi vera Judith defendit Bethuliam, *ibid.* et omnes virgines, cum ipsa sit Virgo virginum, quasi clientes suos protegit, *ibid.* Est vera Esther quæ sub alis suis protegit peccatores et afflictos ad se confugientes, 926. 1. Est hilaritas Sanctorum, *ibid.* Fuit Esther in Assumptione sua et coronatione, 927. 1. item in pulchritudine, modestia, verecundia, etc., *ibid.* 2. Est virga aurea per quam Deus toti humano generi offensus reconciliatus est, 933. 2. Illi quasi matri suæ Christus nil negare potest, 934. 1. Est quasi stella Jacob radiis suis universum mundum illuminans, 940. 2. Est fons solis, 946. 1. 2. Est vera Esther quæ Assuerum, id est Deum iratum, cum duabus ancillis adiit, 954. 2
Maria (S.) in templo præsentata inter virgines conclusas angelice vixit, 1053. 1. Ejus ædes ab Angelis ex Palæstina Lauretum translata, 1047. 2
Maria (S.) Magdalena quomodo Christi ad mensam accumbentis pedes retro stans lavare potuerit, 920. 2
Marius (S.) et Martha quo pacto martyrii coronam adepti sint, 840. 1
Marius (C.) quomodo Syllæ remp. Rom. invadenti se opponens copias collegerit, 971. 2
Marnas Deus gentilium, 1102. 2
Martyres obtinent cœlum patientia, 999. 2. Martyres quid excitarit ad tormenta omnia sustinenda et contemnenda, 843. 2. Martyrium sine sanguine est triplex, 840. 2. Martyrium est actus nobilissimus, adeoque nobilior pugna et vita, 972. 1. Martyrium Eleazari senis, 1065. 2. et septem fratrum Machabæorum, 1067. 1. Ad martyrium varii excitati, 1072. 2
Maspha una in confinio tribus Benjamin et Juda, alia in tribu Gad, alia in tribu Ruben, 978. 2. 988. 1
Mater septem fratrum Machabæorum à variis diversimode nominatur, 1067. 1. 1071. 1. Miris elogiis celebratur à SS. Patribus, 1071. 1. 2. Exhortatur filium natu minimum, *ibid.* 2. 1072. 1. Quo genere mortis consumpta sit, 1073. 2. Matrum filios ad martyrium excitantium exempla, 1072. 1. 2. Nonnullæ præ ingenti gaudio exanimatæ, 1073. 2
Mathathias fuit ex tribu Levi sacerdos primæ classis, ex stirpe Joarib, 970. 1. 973. 2. Factus est Pontifex et dux à Deo eum eligente, 970. 1. Ad eum spectabat capessere Pontificatum et ducatum populi, *ibid.* Tam ex designatione Dei, electione populi, quam jure successionis et propinquitatis, *ibid.* Successorem sibi designavit filium suum Judam Machabæum, *ibid.* Planctus ejus de vastatione templi et Jerosolymæ processit ex zelo religionis, *ibid.* 2. Quo jure virum qui immolare cogebat occiderit, 971. 2. Mira ejus in hac cæde animositas et fortitudo, *ibid.* Ipse heros inclytus quinque filios suos heroes effecit, *ibid.* Interpretatus est legem sabbati certo casu non obligare, 972. 1. Moriturus filios animat ad acria certamina, quæ eis cum Antiocho imminebant, 974. 1. Quando mortuus sit, *ibid.* 2. An ex vulnere in bello accepto, *ibid.* Eum fuisse sacerdotem consentiunt omnes; sed pontificem fuisse negant aliqui, affirmant alii, *ibid.* Ei in pontificatu æque ac ducatu successit Judas, deinde Jonathas, inde Simon, *ibid.* Cur dictus sit Abaran, id est fortis eorum, 993. 1. Deficientibus legitimis hæredibus ad eum devolvitur Pontificatus, 1059. 2
Matrimonia Judæorum cum alienigenis an sint irrita, 800. 2. Ea dissolvit Esdras, cur, *ibid.* Cur non sint differenda usque ad ætatem virilem, 839. 1. Matrimonii bona sunt tria, et quis finis, 860. 2. Matrimonium Estheris cum Assuero an licitum, 927. 1
Mauri apud Hispanos non admittuntur ad magistratus, 831. 1
Media, sive regnum Medorum, Hebraice est *Madal*, 792. 1
Meditatio crucis et passionis Christi est funis quo ligetur dæmon ne nobis noceat, 864. 2
Melito (S.) quomodo à matre ad martyrium incitatus, 1072. 1. 2
Melothi Hebraice idem est quod plenitudo, 103. 2
Mem littera Hebraica sæpe substituitur pro *beth*, et contra, 792. 1
Memnon conditor urbis Susan, 919. 2
Menelaüs callide Jasonem herum suum inclusit sacerdotio, 1058. 1. Emit pontificatum, licet ad eumdem inhabilis, *ibid.* Amotus est à sacerdotio per fratrem suum Lysimachum, *ibid.* Juridice contra eum proceditur; sed judices pecunia corrupit, *ibid.* 1. 2. Jussus est ex alta turri in cineres præcipitari, 1094. 1. idque justa talionis pœna, *ibid.* 2
Mensa (in) veteres serios et sapientes miscebant sermones, ac sobrietati studebant, 921. 1. Mensæ panum propositionis effigies cernitur Romæ in arcu triumphali Titi, 1048. 1
Mensium Hebræorum ordo et nomina, 800. 2. 801. 1
Mentium bonarum est timere culpam ubi non est, 843. 2. Mens quæ inter peccata ita constringitur ut sine peccato evadere nequeat, quid facere debeat, 859. 1
Merces operariis statim danda, 852. 2
Merlinum aiunt per dæmonem incubum esse progenitum, 859. 2
Mesopotamia sic dicta quia in medio duorum fluminum sita, 996. 2
Mesoromasdes Persis est sol, 935. 1. 2
Metamorphoses variæ à gentibus factæ, 979. 1
Metellus Macedonicus quam fuerit secreti sui tenax, 870. 1
Metus justus Tobiæ senioris de hædo furtivo; et S. Sanctuli de pane sibi divinitus oblato, 843. 2. Metus subitus parit in militibus inconstantiam, infidelitatem, etc., 1004. 1
Mezentius atheus arma sua numina fecit, 1101. 1
Michael (S.) Archangelus dedicavit Ecclesiam suam in monte Gargano, 984. 2. Fuit Israelis protector, 1086. 1. Precibus oblationibusque fidelium præest, 849. 1. Nomen Michael sonat idem quod *quis ut Deus*, 855. 2. Olim erat protector synagogæ, uti nunc Ecclesiæ, 907. 2
Milites pauci Dei robore instructi facile prosternunt multos

tanto robore destitutos, 977. 2. Milites Chaldæi et Persæ utebantur purpura ad tegendum vulnera, 983. 1. Resolutio et desperatio facit milites imperterritos, *ibid.* 2. Eorum fiducia multum valet ad victoriam, 988. 1. In acie primum locum ambiunt, cur, 993. 2. Multi de castris se subtrahunt et Judam deserunt, cur, 1004. 1. Impossibile est ut semper vincant et nunquam vincantur, 1005. 2. Miles generosus optat mori in prælio, 1006. 1. Militum Judæ charitas, 1078. 1. Milites parta victoria arma sua vestiebant thyrsis, 1083. 1. Militum animi ante certamen explorandi, et ad ardorem excitandi, 1086. 1. A rapinis et criminibus abstineant, 1092. 1. Pacem non amant, cur, 1089. 2. Quomodo exercitandi sunt, *ibid.* 1090. 1. De milite generoso axioma, 1005. 2. Milites præpropere ad spolia dilapsi cæduntur, 982. 2. Militum templi origo, 985. 1. Videntur fuisse Levitæ, *ibid.* Ad horum similitudinem instituti sunt Jerosolymitani equites, et quando, *ibid.*

Minæ Dei certæ et efficaces sunt, hominum superbæ et vanæ, 895. 1

Misericordiæ tam spiritualis quam corporalis opera, 840. 1. Hanc cupit Deus inesse omnibus actionibus nostris, 845. 2. Quam sit homini necessaria, 870. 2. 886. 2

Missio ignis sacri de cœlo facta Nehemiæ quando contigerit, 1044. 1

Mithra vox Persica solem significat, 899. 1. Mithram ut Deum colebant Persæ, 956. 2. Est fascia byssina gemmis et bracteolis aureis tremulisque collucens, 899. 1

Mithri dicitur à Mither, id est major, 780. 1

Mithridatis etymon significatio, 781. 2. Mithridates victus à Romanis aurum sparsit, objectaque gaza regia insequentes effugit, 982. 2

Mna est quasi libra auri, 1031. 1

Moabitæ sicuti non poterant introire in Ecclesiam Dei, 831. 1. ita neque in cœtum populi Israel, nisi cum dispensatione, 910. 1

Modestia Judith devicto Holoferne, 908. 1

Modin vicus juxta Diospolim unde fuerunt Machabæi, 1027. 2

Modus quo pauci multos vincere possint, 1005. 1

Monachus quem sæpe nigellus puer ab oratione abducebat virga S. Benedicti percussus, deinceps in oratione mansit immobilis, 863. 2

Monetam cudere summæ est potestatis, 1035. 1

Monica (S.) ab ancilla vocata meribibula valde fuit afflicta, 847. 2. Monebat uxores ut se maritorum ancillas existimarent, 867. 1

Monita duodecim Tobiæ patris ad filium, 850. 1. et aliorum Sanctorum moriturorum ad filios et posteros, *ibid.* 1. 2. item Basilii Imp. ad Leonem filium, 865. 2. et Raguelis ad Saram filiam, 867. 1. Monita D. Hieron. ad viduam, 894. 1. Monitis ducis exercitui virtus crescit et animus, 1086. 1

Montibus (in) præruptis unus valet decem hostibus resistere, 886. 1

Morbo pediculari punitorum exempla, 1080. 1

Mori vel vincere militibus est acer stimulus ad pugnandum, 1007. 2. Mori in senectute bona, prospera ac pacifica extremum hujus vitæ bonum, 876. 1

Morituri subinde divinant, 874. 2. 875. 1

Mors omni loco exspectanda, 862. 1. Mors gloriosa est, pugnando pro fide, lege et Deo occumbere, 979. 2. 1006. 1. Mors ducit ad veram vitam, 1006. 2. Mors est quasi longus somnus, 1092. 2. Ita vocatur maxime ob spem resurrectionis, *ibid.*

Mortificatio est quasi viva quædam mors, 1099. 2. Est gladius sanctus, 1103. 2. Mortificationis gladius adhibendus dum orationi, prædicationi, aliisque piis operibus insistitur, 811. 1

Mosen transformarunt gentiles in Minoen, 979. 1. Per virgam accepit potestatem faciendi miracula, 1103. 1

Mulcasses rex Tunetanus coram Carolo V. humi sedens prandebat, 904. 2

Mulieris cujusdam à petulante dæmone, incredibili libidine vexatæ, per S. Bernardum liberatæ exemplum, 860. 1. Mulierum aspectus quam sit periculosus et perniciosus, 900. 1. Mulieres Persicæ sunt cæteris pulchriores, 922. 2. *Vide* Femina.

Multa paucis complecti magni viri est, et ingenii, 1050. 1

Mulus, licet sterilis, tamen ardet libidine, 860. 1. Mulorum aliud genus in Cappadocia et Syria quod parit et procreat, *ibid.*

Mundo (in) vivant Sancti ut in exsilio, 874. 1. Mundana quam sint instabilia et vana, 938. 2. Mundi fallacia, *ibid.* In mundo nulla re lætandum, 953. 1. 2. In mundo plausus sæpe vertitur in planctum, 1007. 1

Murus domus sanctæ interioris qui, 1008. 1. Muri civitatis olim Gentilibus erant sacri, 809. 1. Muri urbis Jerusalem quanto temporis spatio fuerint reædificati, 815. 2. Quando et quo ritu dedicati, 829. 1

Musam virginem quid monuerit B. Virgo, 848. 1

Myrmicolion quale animal, 1086. 2

Myrtus est myrtus etiamsi sit inter urticas, 838. 1. 925. 2. Est herbarum pulcherrima, 925. 2. Est symbolum lætitiæ et hilaritatis, 926. 1

N.

Nabo erat nomen idoli Chaldæorum, 881. 1. Nabo urbs nobilis sita in tribu Ruben, unde Nabuthæi, 1007. 1

Nabuchodonosor nomen est Babylonium sive Chaldæum, 878. 1. et commune fuit regibus Chaldæorum, 880. 1. Quid significat Hebraice, 881. 1. Nabuchodonosor qui misit Holofernem, quis, 878. 1. 880. 1. 2. Videtur gente et origine fuisse Babylonius, 881. 1. Vocatur Assyrius ut distinguatur ab altero, *ibid.* Vincit Arphaxad et victoria tumet, *ibid.* 2. Non fuit Xerxes, *ibid.* Ejus mandata Holoferni data, 883. 1. Quantus fuerit ejus terror, 884. 1. Deo ac divinitati bellum indicit, ipseque vult haberi et coli ut Deus, 885. 1. sed falso, 888. 2. Voluit solus ut Deus coli, 930. 1

Nabuchodonosor Magnus ille Chaldæorum quando se fecerit monarcham, 876. 2. Non est hic qui misit Holofernem cum exercitu, 878. 1. Quo sensu dicatur Babylonem condidisse, 880. 1. Voluit adorari in statua ut Deus, 929. 2

Nævius Poeta coævus Judæ, Jonathæ et Simoni Machabæis, 958. 2

Nanea Dea Gentilium quæ, 1043. 1

Naphat est regio, provincia, 1045. 2

Naphta est genus bituminis liquidi, 1045. 2

Nathinæi, templi servi, qui et quales fuerint, 784. 1

Natura hominum varietate gaudet, 1104. 2

Nazarei sui ævi religiosi comam alebant, ac vino et sicera abstinebant, 979. 1

Nebo mons ex quo Moyses moriturus vidit Terram Sanctam, 1047. 2. In eodem fuit deposita Arca testamenti, *ibid.*

Necessitas probat justum, 842. 2

Nehemias ter missus fuit in Judæam à rege Persidis, 1044. 1. Quando ei missus fuerit ignis de cœlo, *ibid.* Cur ei præ aliis coævis suis missio illa contigerit, *ibid.* Bibliothecam exstruxit, 1049. 1. Nehemiæ quinam synchroni et coævi fuerint tam ex Prophetis quam Philosophis, etc., 777. 1. 2. Cur multi putarint Nehemiam Esdræ socium esse alium ab eo qui est auctor libri secundi Esdræ, 784. 1. 802. 1. 2. Verius est fuisse eumdem, *ibid.* 2. Quis hic et qualis fuerit, *ibid.* 1. Fuit pincerna Artaxerxis, *ibid.* 1. 2. Typus Christi, *ibid.* 2. 803. 1. Ter Babylonem vel Persidem adiit; ter in Jerusalem rediit; licet grandævus et senex, eamque ingenti labore et zelo reædificavit, *ibid.* Est auctor libri secundi Esdræ, *ibid.* Fuit è tribu Levi, 804. 1. Cur Artaxerxi fuerit tam charus, 805. 1. Deum orat ut regem sibi benevolum et postulationi suæ annuentem reddat, 806. 1. item ne pœnam impœnitentibus et in culpa persistentibus condonet, 810. 2. Ejus in patiendo lenitas, et in animando constantia, 811. 1. Cur noluerit accipere

annonam à civibus Jerosolymitanis quibus præerat, 813. 2. Ab Artaxerxe fuit constitutus dux Jerusalem per annos duodecim, *ibid.* Ejus continentia, charitas ac liberalitas in cives suos, *ibid.* 814. 1. Non mansit duodecim annis in Jerusalem, *ibid.* Magnus et magnificus fuit dux, *ibid.* 2. Criminantur eum quod se velit regem facere, 815. 1. Ejus magnanimitas, *ibid.* Quo pacto Deum oret ut inimicos suos castiget, *ibid.* 2. An potuerit videre Jaddo Pontificem, 828. 1. Vidit eum puerum, sed non Pontificem, *ibid.* 2. Non vidit Darium Codomanum, 829. 1
Neomagenses cives catholici deprehendentes heterodoxorum metum hæreticos urbe expulerunt, 988. 1
Neomenia erat solemnitas primæ diei mensis apud Judæos, 968. 1
Nephthali (ex) urbe prognati fuere plures Christi discipuli et Apostoli, 838. 1. In Græco vocatur Thesbe, estque patria Tobiæ et Eliæ, *ibid.*
Nephtar interpretatur purificatio, unde, 1045. 2
Nicanor contra Judam cum copiis missus pacem cum eo init; sed monitus à rege ut Judam caperet, cæsus et capite truncatus est, 997. 1. Blasphemat templum, legem et Deum, *ibid.* Ejus lingua blasphema minutim concisa, *ibid.* 1103. 2. Suî et suorum strages per Judam facta quanta, 997. 2. Quam vilipendat Judæos, 1077. 1. Quo animo erga Judam Machabæum esset, 1097. 2. Cur suaserit Judæ ut uxorem duceret, *ibid.* Se Deo æquat, 1101. 1
Nicomedes (S.) sepeliendo corpus S. Feliculæ Mart. coronam martyrii adeptus est, 841. 1. 2
Nicopolis quænam sit, et quantum distet à Jerusalem, 978. 2
Ninive metropolis Assyriorum, 874. 1. Ejus excidium prædicitur à Tobia, 875. 1. Sæpius fuit vastata, *ibid.* Quando contigerit excidium ejus de quo Tobias, *ibid.*
Ninivitæ licet pœnitentes, tamen excidium non evaserunt, cur, *ibid.*
Nisan mensis Hebr. respondet nostro Martio, 1087. 1
Nittekeri blasphemia dicentis Angelum Raphaelem fuisse mentitum, 855. 2
Noadia pseudoprophetissa subornata à Sanaballat contra Nehemiam, 815. 2
Nocere olim regebat accusativum, 913. 2. 914. 1
Nomades, qui et Arabes, unde sic dicti, 1090. 1
Nomina septem fratrum Machabæorum ex Josephi editione Græca, 1067. 1. Nomina sunt quasi omina rei naturam, virtutem aut proprietatem aliquam præsentem aut futuram significantia, 781. 2. Nomina mensium Hebræorum, 800. 2. 801. 1
Νωμους quid proprie significet, 1019. 2
Novantibus, libros Machab. è canone expungentibus, quid respondendum, 999. 1
Noxa caput sequitur, quam verum sit, liquet in Amano, 936. 1
Nubes in Scriptura vocatur latibulum et quasi vestimentum Dei, 856. 1. Per nubem Deus passim apparebat Moysi, et Raphael Angelus Tobiæ, *ibid.*
Numa Egeriæ se maritum jactavit, 1043. 1
Numantini in Hispania per quatuordecim annos obsessi noluerunt Romanis reconciliari, 1077. 1. 2
Numenius legatus à Simone Machabæo ad Romanos, 1035. 1
Numerus omnium filiorum Israel qui cum Jesu et Zorobabel in Jerusalem redierunt, 784. 2
Nuph quam multa significat, 1045. 2
Nuptiæ sic peragantur ut Deus non offendatur, 865. 2. Nuptiarum die ac nocte conjuges sobrietati studeant, 866. 1. 2

O.

Obedientia rara Estheris reginæ et imperatricis, 927. 2. Obedientia Abraham quanti à Deo æstimata, 973. 1
Objectiones variæ contra auctoritatem libri quarti Esdræ, 832. 2. 833. 1
Observantia regularis potior est sanitate et vita, 972. 1
Obsessis nil atrocius accidit quam sitis, 892. 2
Obstetrices mentientes acceperunt à Deo domos, sed non propter mendacium, 897. 1
Occidere seipsum quam ob causam liceat, ob quam non, 1098. 1. 2. Longe hoc est difficilius quam necem ab alio illatam sustinere, 1099. 1
Occisores suî ipsius aliquot laudantur, excusantur alii, 1098. 2. 1099. 1
Oculus benignus gratiæ et favoris signum est et symbolum, 790. 1. Oculos quomodo Deo Scriptura sacra attribuat, *ibid.* 1. 2. Ad oculorum caliginem dispellendam valet cinis cum melle; item fel et stercus frigidum, 842. 1
Odares unus è ducibus Bacchidis à Jonatha Machab. cæsus, 1008. 2
OEconomia in aula regia prima dignitas, 839. 2
Ogygis diluvium pro diluvio Noe, 979. 1
Olea symbolum est pacis, 1097. 1
Oleum (per) benedictum sancti Anachoretæ olim expellebant dæmones, 863. 1
Olla in qua elixabantur carnes martyrum qualis, 1068. 1
Olympiades quo tempore inceperint, 779. 1
Olympius Jupiter. *Vide in verbo* Jupiter.
Onias tertius cognomento sanctus interfectus est anno quinto Antiochi, 970. 1. Immediate ante Mathathiam pontificatum gessit, 1083. 1
Onias junior profugiens Heliopolim ibi factus est Pontifex novi templi, 970. 2. 1052. 1. 1059. 1
Onion templum unde sic dictum, 970. 1
Ono campus in tribu Benjamin vulgo Vallis artificum dictus, 815. 1
Opera Dei sunt misericordia, vera et justa, 845. 2. Ea revelare honorificum est, celare periculosum, 870. 1. Operum bonorum tria genera, *ibid.* Opera prophetarum destructa ab Alcimo pseudopont. quæ, 1008. 1
Operariis merces statim tribuenda, 852. 2
Orantes qua de causa solerent solaria conscendere, 952. 1
Orare pro defunctis pium est et utile, 1092. 2
Oratio armata jejunio quam potens apud Deum, 796. 1. Orationi aliisque piis operibus dum insistimus, altera manu gladius mortificationis tenendus, 811. 1. Oratio justi clavis est cœli, 845. 1. Orationis fructus, 847. 2. Ab oratione dæmon abducit monachum, 863. 2. Oratio est funis quo ligatur dæmon ne nobis noceat, 864. 1. Oratio nostra aliquid potest apud Patrem, cur, 869. 2. Solvit debitum Deo, 870. 1. Debet armari duabus alis eleemosynæ et jejunii, *ibid.* Orationis et pœnitentiæ publicæ vis ac usus, 886. 2. Longius vulnerat quam sagitta, *ibid.* Oratio Judith Holofernem prostravit, 895. 2. 896. 1. Oratio ut constantiam obtineat, debet armari pœnitentia, labore et mortificatione carnis, 897. 2. Oratio Estheris et Mardochæi quantæ efficaciæ, 938. 2
Ordo in docendo servandus, 794. 2. Ordinum ductori olim pro stipendio dabantur quatuor oboli, 978. 1
Ornatus mulierum viris est periculosus et perniciosus, 900. 1. Ornatus mulieres sunt studiosæ, 927. 1. Ornatus illius quem rex honorare voluisset qualis, 936. 2
Oron mons quantum distet ab Ecbatana, 880. 1
Orontes fluvius interfluit Antiochiam, 994. 2
Orthosias urbs in quam fugit Tryphon quæ, et ubi sita, 1036. 2. Hanc Antiochus Sedetes deditione cepit ac in ea Tryphonem interfecit, *ibid.*
Os mensuram denotat, cur, 797. 2. Ab ore usque ad os impleri quid sit, *ibid.*
Otio dediti regno privantur, 1020. 1
Ottomanni nunc sunt flagellum Dei, 973. 1
Ovum significat spem et fiduciam, 868. 2

P.

Pacem cum Nicanore fecit Judas Mach. 996. 2. 997. 1. Pax Hebræis omne beneficium omneque bonum significat, 983. 1. et cum Romanis, 1001. 1. et Jonathas cum Bacchide, 1009. 2. Simon cum Spartiatis, 1031. 1. Pa-

cem plenam Judææ contulit Simon Mach. 1032. 2. Pacem fecit Lysias cum Judæis, 1095. 1. et Nicanor cum Juda, 1097. 1
Pacta Judæorum cum Romanis inita, 1001. 1
Palæstinam (in) pro recuperanda Terra Sancta quinam expeditionem susceperint, 1103. 1
Palathæ sunt massæ caricarum seu ficuum aridarum, 899. 2
Palma natura sua sursum mittitur contra deprimentis manum, 1028. 1
Panætius Philosophus coævus Judæ aliisque Machabæis, 958. 2
Panes sepulcris olim imponi solebant, cur, 852. 2. Ii in Hispania etiamnum offeruntur in sepultura, 853. 1 Olim per panem benedictum Sancti dæmone liberabant energumenos, 863. 1
Parelius est quasi alter sol, 946. 1. 948. 1
Parentandi ritus more veteri ferendo epulas ad sepulcra martyrum sublatus, cur, 853. 1
Parentes qui filios Deum timere docuere, 839. 1. Parentes sunt honorandi, 850. 2. 851. 1. Quales filios educare debeant, 860. 2. Parentum laus et honor, est filiorum, 865. 2. Optant filios post se relinquere, quare, 866. 2
Parius est marmor candidum ex insula Paro, 920. 2
Parricidiorum aliquot exempla ob incestum Cleopatræ, 1034. 2
Parthenim quale nomen, 920. 1
Parthopersæ feminis convivia et virorum aspectum interdicunt, 922. 2
Passer subinde pro qualibet ave ponitur, 841. 2
Passiones animi consilio et patientia debellandæ, 999. 2. Passionis Christi seria meditatio est funis quo ligetur dæmon ne nobis noceat, 864. 2. Passio animi per sympathiam redundat in corpus, 845. 1
Pastophoria erant cubicula sacerdotum annexa templo, 983. 2
Pastores seduli curent salutem Ecclesiæ et animarum exemplo Christi et Nehemiæ, 803. 1
Pathar Hebraice, Chaldaice, etc., quid significet, 1045. 2
Patientiæ exempla duo sunt Tobias et Job, 842. 1. 2. Patientiæ actus heroicus est in adversis Deo gratias agere, *ibid.* 2. Ejus præmium est et coronis ut novam passionem provocet, 844. 1. Patientiam probat tentatio et tribulatio, 870. 2
Patria voce loqui quomodo intelligendum, 1071. 1. 1103. 1
Paucis multa complecti magni viri et profundi ingenii, 1050. 1
Pauli-Fagii Lutherani error, dicentis librum Tobiæ non esse veram historiam, 835. 1
Paulus (S.) Apostolus fuit Azarias, 856. 1
Pauperes quomodo juvandi, 851. 1. In pauperes quæ conferuntur non pereunt danti, *ibid.* In pauperes olim ad agapen convocatos quid erogaretur, 852. 2. Pauperes in quo se solari queant, 853. 2
Pavimento (in) prandebant et cœnabant Persæ, 920. 2
Paxillum (per) intelligitur medica firmitas, symbolice principes et magistratus à gente Judaica, 797. 2
Peccata nostra Deus punit citra condignum, 845. 2. Peccata abundant ubi ardet libido, 847. 1. Nulla sunt, nec fuerunt, nec esse poterunt sine superbia, 852. 1. Inter peccata ita constricto ut nullus omnino sine peccato evadendi aditus pateat, quid agendum, 859. 1. Ob peccata urbes et regna pereunt, 888. 1. 2. Peccatum non est peccato superandum, sed virtute, 923. 2
Peccatorum preces parum valent apud Deum, 853. 1. Cum iis non conversandum, *ibid.* Peccatoribus Dei vindicta timenda, 888. 1. Peccatores subinde castigat Deus per Angelos bonos, 949. 2
Pecunia aulici corrupti, 1059. 1
Pedicularis morbus. *Vide* Phtiriasis.
Pediti pro stipendio olim dabantur duo oboli, 978. 1
Pelagiæ (S.) se cum matre et sororibus in flumen injicientis elogium, 899. 1. S. Pelagiæ virginis ne castitatis suæ pateretur dispendium factum memorabile, *ibid.*
Peleus jactavit se maritum Thetidis, 1043. 1
Pelopidas iturus ad conflictum, quid uxori ut vitæ suæ caveret obsecranti responderit, 1005. 2
Pentecoste (in) præcipue vacandum est operibus charitatis, cur, 841. 1
Penuria sæpius quam pugna consumit exercitum, 886. 1
Peregrinus olim ab Hebræis, aliisque gentibus mutabatur nomen proprium in aliud gentis cui inserebantur, 781. 2. Peregrinus ab hostibus invasus per S. Raphaelem liberatus, 849. 1. Peregrini antequam peregrinentur, et post adeant templum, Deumque invocent exemplo Tobiæ et aliorum, 868. 1
Perfectus est qui in adversis Deo gratias agit, 842. 2
Perillus in bovem æneum quem Phalaridi suggesserat, primus injectus fuit, 938. 2
Persæ solem ut numen suum colebant, 779. 2. Terram et aquam à sibi subjungandis petebant in signum servitutis, 883. 1. Fœdum apud eos habebant feminam aliquam intactam relinqui, 904. 1. Etiam matribus et filiabus permiscentur, *ibid.* Prolixam comam alunt, 906. 1. Persarum principes quam essent gravitatis et majestatis amantes, 910. 1. Prandebant et cœnabant in pavimento, 920. 2. Priscorum Persarum frugalitas, *ibid.* Apud eos lege cautum erat ne amphoræ ad convivia importarentur, 921. 1. Ipsorum leges permittebant regem semel in anno inebriari, 922. 1. 2. Persicæ mulieres sunt cæteris pulchriores, *ibid.* 2. Persæ sorores suas ducebant in uxores, *ibid.* 1. Sunt in uxores feri, 923. 1. Solebant alienigenis, cum in urbem vel aulam asciscerentur, mutare nomina, 926. 1. Ipsis ascribitur unguenti et ungendi usus, *ibid.* 2. Persicæ mulieres plus æquo sunt ornatus studiosæ, 927. 1. Nefas est apud Persas regem in convivio quicquam abnuere, 934. 1. 2. Egregium eorum institutum de excitando rege ad negotiis regni invigilandum, 935. 1. Exacte in annalibus et diariis consignabant beneficia in reges suos collata, 936. 1. Persarum regum series, 777. 1. 2. Habebant septem summos principes et consiliarios, 794. 2. Eorum pietas, *ibid.* Bibebant vinum è Syria advectum, 805. 1. Mira eorum superstitio de non bibenda alia aqua quam ex Choaspe fluvio, *ibid.* 1. 2. Hyemem transigunt Babylone, ver Susis, æstatem Ecbatanis, 919. 2. Ante cibum de modestia, ante potum de temperantia disputabant, 920. 2. Sub specie majestatis regis persona occulitur, 923. 1. Reges Persarum voluerunt adorari ut dii, 929. 1. 2. 936. 1. Quidam ex ipsorum ministris appellabantur regis aures et oculi, *ibid.* Regis litteræ et decreta erant irrevocabilia, 940. 1. Magnam, imo divinam majestatem præ se ferebant, 954. 1. Annulo donari à rege signum erat amicitiæ, 940. 1. Persarum reges aurum voluerunt sibi esse proprium, 1020. 2. Quomodo singulis suis uxoribus civitates attribuerunt, 1058. 2. Persæ milites utebantur purpura partim ad ornatum, partim ad tegendum vulnera, 983. 1. Persæ ignem colebant ut Deum, 1045. 1. Plura templa igni exstruxerunt, *ibid.* 1. 2
Persepolis eadem est civitas quæ Ælam sive Elymais, 1079. 1
Perseus Macedonum rex à Romanis in triumphum ductus, 999. 1
Petasus diversa significat, 1056. 1. 2
Petroselinum unde sic dictum, 920. 1. Melius nascitur inter petras, *ibid.*
Petrus (S.) sibi ecclesiam dedicavit Londini in Anglia, 984. 2
Pharao fuit nomen commune Ægyptiorum, 787. 2
Phathahia jurisperitus constitutus ab Artaxerxe ut cum Nehemia causas litesque populi decideret, 826. 2
Philippi II. Hispaniarum regis regia gravitas percellebat accedentes ad eum, 954. 2
Philippi, patris Alexandri Magni, de duce belli sententia, 988. 2
Philippus Pulcher rex Franciæ unde sic cognominatus, 925. 2. Philippo Pulchro Franciæ rege instigante, exstincti sunt Templarii, 985. 2

Philosophi coævi Judæ et Simoni Machabæis, 958. 2. Plurium, qui audita Alexandri Magni morte ad funus accurrerant, gnomæ, 965. 2. 966. 1
Phtiriasis, sive morbi pedicularis causa et effectus, 1080. 1. Quinam ea puniti, *ibid.*
Phur an sit vox Hebræa, an Persica, 930. 2. Idem est quod sors, à qua dictum est festum Phurim, *ibid.*
Phurim dies Persis fuere Judæis dies phrurim, 943. 1. Mystice sunt dies passionis Christi, et dies judicii, *ibid.* 1. 2
Pietas Judæ Machabæi, 983. 2. Pietas regum gentilium, 794. 2. et primorum Christianorum, 890. 2. item Judithæ, 908. 1. et Estheris, 932. 2
Pigmenius (S.) in cæcitate Deo gratias agit, 842. 2. 843. 1
Pii in adversis constituti excitantur et roborantur, si cogitent Deum delectari nostra fortitudine et gaudio in adversis, 820. 1
Piscium porta Jerusalem quare sic appellaretur, 809. 1. Piscis Tobiæ quis, 857. 2. Pisces amant aquam dulcem, adeoque in fluviis sæpe reperiuntur marini, *ibid.* Piscis per Tobiam occisus diabolum significat, 859. 1. et Christum, *ibid.* 2
Plato quid censuerit de anima in morte corporis, 874. 2. 875. 1
Plausus sæpe vertitur in planctum in hoc mundo, 1007. 1
Plautus poeta coævus Judæ, Jonathæ et Simoni Machabæis, 958. 2
Pœnitentiæ definitio, 800. 1. Includit spem remissionis peccati, *ibid.* Seria Deum laudat et glorificat, 801. 1. Pœnitentiæ publicæ vis et usus, 886. 2. Pœnitentia Judith qualis, 894. 1. 2
Pœnitentes, quia ficti, non exauditi, 1080. 2. Pœnitentium qualis debeat esse sensus et oratio, pudor et contritio, 798. 2. Non pœnitet qui non habet spem veniæ, 800. 1. Pœnitentis tria symbola, 822. 1
Poetarum de Titanibus fabulæ, 914. 1. item de sole, 946. 1. Poetæ coævi Judæ et Jonathæ Machabæis, 958. 2
Polenta est farina hordeacea, 899. 2
Pollex, digitus sic dictus quod cæteris virtute polleat, 1028. 1. Eo elevato vel suppresso, solebant prisci victoriam alicui annuere vel abnuere, *ibid.* 1. 2
Polygamia olim apud reges usitata; etiamnum Turcis, Arabibus, Indis familiaris est, 927. 2
Pompeius quomodo Judæam Romanis subjecerit, 1001. 1. Ejus tessera belli, quæ, 1077. 2
Pontificatus Judæorum deficientibus legitimis hæredibus devolutus est ad Mathathiam, 1059. 2
Pontifices in lege veteri erant milites, 977. 1
Popilius (P.) legatus Romanus cur ad Antiochum Epiphanem missus, 967. 1
Populos nil ita ad seditionem concitat ac legum patriarum et religionis avitæ eversio, 978. 1. Populus fidelis et pius vilipenditur, ubi sacerdotes vilipenduntur, 979. 2
Porcinam carnem edere recusantes excarnificantur, 1064. 2. Eam edere in lege veteri fuisset peccatum mortale, 1065. 1
Porta vallis duplex fuit in Jerusalem, 806. 2. Erant in ea portæ duodecim, 809. 1. Portæ gentibus erant sacræ, *ibid.* Portæ, quod per eam onera importentur et exportentur sic dictæ, 831. 2. Aliud etymon, *ibid.*
Portenta in aere per angelos effecta tempore Antiochi Epiph. 1060. 1. item cum Titus obsideret Jerosolymam, et Longobardi invaderent Italiam, *ibid.* 1. 2. item in Belgio quid portenderint, 1061. 1. An fiant naturaliter, *ibid.*
Possidonius Philosophus coævus Judæ aliisque Machabæis, 958. 2
Potestates angelicæ imperium suum in dæmones exercent, 849. 1
Præceptum militare est confligere cum hoste in terra hostili, 1024. 1
Prædicationi dum insistitur, altera manu gladius mortificationis tenendus, cur, 811. 1
Prælatis quid in Christo et Nehemia imitandum sit, 803. 1
Prælium est res periculosissima, 1005. 2
Præputii reductio cujus rei symbolum, 966. 2
Præsidia (post) divina, adhibenda quoque sunt humana, 979. 2
Præsumptio sui ipsius nociva, 890. 1
Prævaricari in Scriptura est rebellare et rebellionem concitare, 1021. 1
Presbyter vocatur senior, sive sacerdos, sive laicus, 890. 1
Pridie Mardochæi festum apud Judæos, 997. 2. 1103. 2
Primitiæ martyrum novi testamenti fuit S. Stephanus; veteris Eleazarus, 1065. 2
Principes patrum sunt principes familiarum, 781. 2. Principes salutem Ecclesiæ sedulo curent, 803. 1. Animum suum nemini, aut paucis aperiant, 870. 1. Populos sibi commissos circumeant et visitent, exemplo Eliachim, 886. 2. Principibus Assyriorum solebat præferri ignis, 884. 2. 900. 1. Principes noctu vigilent, exemplo Assueri, 935. 1. Magnorum potentiam et insolentiam non metuant, exemplo Estheris, 938. 1. Accusatoribus non facile credant, 956. 1. Princeps bonus subditos amat quasi filios, 991. 2. Eis fidat potius quam externis, exemplo Alexandri Magni, 1020. 1
Privilegia tria quæ Tobias senior accepit à Salmanasar rege, 839. 2
Probi cur affligantur, 870. 2. 871. 1
Proci rivales sæpe se mutuo occidunt, 860. 1
Proficiscentes in Terram Sanctam cur cruce insignirentur, 1103. 1
Prophetarum ultimi fuerunt Zacharias et Malachias: nulli fuerunt tempore Machabæorum, 984. 1
Prophetiæ donum majus est conscribere sacros libros ex Deo quam futura prædicere, 775. 2
Προσευχή erat locus orationis et concionis apud Judæos, 890. 2. 892. 2
Prostratio signum est humilitatis, cur, 897. 2
Providentia Dei quomodo Israeli consuluerit, 1038. 1. Providentia est prima dos regis ad rite gubernandum, 789. 2. Providentia divina erga Judæos in templi restauratione, 790. 1. item erga Tobiam et Saram, 846. 1. et erga Tobiam patrem fugientem excidium Ninives, 876. 1. Providentia Dei erga Estherem, 946. 1
Provinciæ filii quinam dicerentur, 783. 1. Per Provinciam olim intelligebatur Babylonia, sicut nunc per Urbem, Roma, *ibid.*
Proximo non faciendum quod tibi fieri nolles, 852. 2
Prudentiæ propriæ non innitendum, 833. 1. Prudentia bellica Judithæ, 909. 1. 910. 1. Prudentia est prima dos regis ad rite gubernandum, 789. 2. Prudentia militaris in cohibendo milite à spoliis, 982. 2
Ptolemæo (à) Lagi rege Ægypti cæteri vocati sunt Ptolemæi, 947. 1. 2
Ptolemæorum qui post Alexandrum Magnum in Ægypto regnarunt series, 960. 1. 2
Ptolemæus Abobi dux in campo Jericho, occisor Simonis Mach. 1038. 1
Ptolemæus Macer, quis: cur dignitate sua et vita spoliatur, 1083. 1
Ptolemæus Philometor rex Ægypti, Syriam Alexandro genero suo eripere satagit, 1018. 1. sed justo Dei judicio amisit Ægyptum, *ibid.* 2. Ejus etymon, 1019. 1
Ptolemæus Philadelphus è Judæa septuaginta Interpretes evocavit, 1049. 1
Ptolemæus Philopator quis, et unde ita cognominatus, 1105. 1
Ptolemæus Physcon vel Evergetes crudelis et incestus, 1035. 1. Dicebatur frater et maritus, et gener Cleopatræ, *ibid.* 2. Corpus filii sui in membra divisum matri inter epulas misit, *ibid.* Fratri illiberi defuncto in regno successit, 1042. 1
Ptolemenses indigne ferentes Antiochum Eupat. cum Juda pacem iniisse sedat Lysias, 1095. 2. Erant Judæorum hostes, *ibid.*
Pudicitia à gentilibus matronis morti prælata, 894. 1. 2. et

à virginibus Christianis, 899. 1. Pudicitia cum libidine duellans depicta, 911. 2
Puellæ pro castitate servanda quantum sobrietati studere debeant, 894. 1
Pueris papiliones insequentibus comparantur appetentes honorem hujus mundi, 934. 2. Pueri et puellæ quadam tormentorum acerbitate et varietate superarunt martyres viros, 1073. 1. 2
Pueritia sit senilis, senectus puerilis, 838. 2
Pugna cum resolutis et desperatis periculosissima, 983. 1
Pulchritudo Judithæ Holofernem excitavit ad luxuriam: B. Virginis, eam intuentes ad castitatem, 907. 1
Pulli hirundinum versantes inter parentum stercora oculantur chelidonia, 842. 1
Pulsus campanæ ab Ecclesia benedictæ quomodo fuget dæmonem procellas excitantem, 863. 1
Purgatio templi per Judam Machabæum facta, 983. 2. 1041. 1. Contigit ante mortem Ant. Epiphanis, 1083. 1
Purgatorium credidit Judas Machab. et Judæi tam prisci quam moderni, 1092: 1. 2. Idem astruitur, 853. 1. 1092. 2. Ab ejus cruciatibus liberat sacrificium, 1092. 2. 1093. 1. In purgatorio existentes animæ an invocandæ, 1102. 1
Purificatio apud veteres fiebat per sulphur et ignem, 1045. 2
Puritas est comes veræ religionis, 966. 2. Puritas Saræ Raguelis filiæ, 847. 2. Puritas corporis admonet puritatis animæ, 903. 2
Purpura marina fit ex succo conchiliorum marinorum, 983. 1. Ea quæ fit ex violis aliisque herbis pallet, *ibid.* Purpura Tyria est ardens et quasi ignea, *ibid.* Purpura apud Rom. alia erat consularis, alia regia, 1000. 1
Πυρεῖα versis dicebantur templa igni exstructa, 1045. 2
Pyrrhus rex, primus contra Romanos in Lucania elephantes eduxit, 992. 1

Q.

Quadrati geometrici omnia latera sunt æqualia, 880. 1
Quia aliquando sumitur ut sit particula redundans: aliquando pro *tamen*, 798. 1

R.

Ra, id est malum, tam pravitatem et malitiam, quam tristitiam et afflictionem significat, 805. 2
Rabbinorum de Vasthi obscœna commenta, 922. 2. item de Aman, 929. 1. 934. 2. 936. 2
Rages civitas metropolis ac regia Medorum, 846. 1. Ubi sita, 855. 1. An fuerint duæ civitates appellatæ eodem nomine, 865. 1. Quid significet Græce et Hebraice, *ibid.*
Raguel pater Saræ laudatus quod vitia filiæ suæ eam petenti non celarit, 862. 2
Raphael Angelus quis et qualis: ejus etymon, 848. 1. Est Dei medentis vicarius et minister curationis, *ibid.* 1. 2. De eo est Missa pro ægrotantibus et peregrinantibus in Rom. Missali, *ibid.* 2. Mystice est Jesus Christus, *ibid.* Ex qua hierarchia sit, *ibid.* 849. 1. Est præses ægrorum et itinerantium, 849. 1. Non fuit custos Tobiæ, *ibid.* Est præses castitatis et castorum tutelaris, *ibid.* 2. 908. 1. item viarum et viatorum, 854. 2. 908. 1. Multis se viæ ducem obtulit, 855. 1. Quo sensu sit Israelita, *ibid.* Mira ejus dignatio ac demissio, *ibid.* An dicendo se esse Azariam Ananiæ Magni filium verum dicat, 855. 2. Fuit typus Christi et Apostolorum, 856. 1. Est rex angelorum, et propheta, *ibid.* 2. Cur vocarit se Azariam, ac cum Tobia comederit et biberit, 859. 1. Ipse fugavit dæmonem non solum ex domo Raguelis, sed ex tota Media, *ibid.* An recte potuisset se vocare Nephthalitam, 861. 1. Quomodo religarit Asmodæum in deserto, 863. 2. Ejus septem beneficia quæ præstitit Tobiæ, 870. 1. Est unus è primis angelis qui proxime assistunt Deo, 871. 1. Quomodo dicat se astare Deo, *ibid.* 2. Vere non comedit, *ibid.* Ipsi ab aliquibus assignatur decus victoriæ Judith, 908. 1
Raphaim sunt gigantes vastissimi et robustissimi, 914. 2
Rapinis abstineant milites, 291. 1
Razias qualis vir, 1097. 2. 1098. 1. Trina morte se confecit, *ibid.* An occidendo se peccarit, *ibid.* et seq. Excusatur à peccato per ignorantiam, *ibid.* 2. Hac supposita heroicus fuit ejus actus, 1099. 1
Reditus Hebræorum è Babylone in Jerusalem fuit lætissimus, 784. 2
Reges qui multos habent æmulos omnia tuto timent, 806. 1. Secretum suum et animum nullis aut paucis pandant, 870. 1. Eorum consilia, præsertim de subjugandis aliis regibus, sint secreta, 882. 1. Eis olim lampades accensæ sive ignes præferebantur, 884. 2. 900. 1. Reges Persarum aliarumque gentium per cortinas loquuntur et dant responsa, 910. 1. neque se conspici sinunt, 923. 1. Reges multi ut dii adorari voluere, 929. 2. Reges noctu vigilent, maximisque reipublicæ negotiis invigilent, 935. 1. Acta sua recognoscant et relegant, *ibid.* 2. Non metuant magnorum potentiam, sed premant et calcent, 938. 1. Regum majestas percellit accedentes ad eam, 954. 2. Regum cor est in manu Domini, 780. 2. 954. 2. Reges prisci nonnulli volebant haberi quasi dii terrestres ac proinde cum deabus conjugia inire, 1043. 1. Regibus, cum inaugurantur, datur gladius, cur, 1103. 1. A gentilibus referebantur in numerum deorum, 1087. 1. Rex ille contra quem dimicarunt Judæi quis intelligendus, 1042. 1
Reginæ aliquot quæ Judithæ nomen et cum nomine virtutis imitationem ambivere, 916. 1. 2
Regiones Judæorum hic vocantur provinciæ ultra Taurum montem sitæ, quas Antiochus coactus fuit cedere Romanis, 1000. 1
Regnandi libido nihil non molitur, 928. 1
Reis qui olim ad mortem ducebantur, velabantur oculi, cur, 938. 1. ac hodie capite mulctandis, *ibid.*
Relatio inter deos fiebat olim in funere Regum et Imperatorum, 1087. 1
Religionis veræ comes est puritas et castitas: falsæ, impuritas et libido, 966. 2. Religio si vera et orthodoxa, expedit ut sit una in regno aliquo: si falsa, expedit esse plures, 967. 2. Religio potior est sanitate et vita, 972. 1. Religionis avitæ eversio concitat populum ad seditionem, 978. 1. Religio sepulcri quanta, 806. 1
Religiosi pro salute animarum sint solliciti exemplo Christi et Nehemiæ, 803. 1. Antequam peregrinentur templum adeunt, 868. 1
Reliquiæ. *Vide* Lipsana.
Remedia efficacissima victoriam obtinendi, 1084. 1
Remissius agere hic quid significet, 1090. 2
Renes sunt sedes concupiscentiæ, 971. 1
Resolutio facit milites imperterritos, animosos, etc., 983. 2
Resolutis (cum) hostibus pugnare periculosum, *ibid.* 1
Resurrectio corporis cum immortalitate animæ necessario connexa, 1092. 2. Plenissima est omnis elegantiæ, pulchritudinis et gloriæ, *ibid.*
Rhodocus quidam hostibus arcana prodit, 1095. 1
Ritus consecrandi et benedicendi vexilla et arma Ducum, 1102. 2. et consecrandi militem, *ibid.* Ritus parentalis ferendo epulas ad sepulcra defunctorum sublatus, cur, 853. 1. Ritus adorationis Persicæ, 930. 1. Ritus Judæorum crucem ligneam in contumeliam Amani circumferentium cur sublatus, 944. 2
Roma ab olim et nunc est in suos vicos distributa, 809. 2
Romani negarunt Judæis potestatem necis in prævaricatores, 794. 2. Eorum disciplina vetus de annona ad usum totius anni in plerisque oppidis condenda, 886. 1. Romanorum Judicum in reum feralis sententia, 938. 1. Romani quo stratagemate victi ab Hannibale, 981. 1. Cur Galatas bello appetivere, 999. 1. Quomodo subegerint Hispaniam, *ibid.* 1. 2. et Carthaginem, *ibid.* 2. et Macedoniam cum rege Perseo, *ibid.* item Antiochum Magnum, *ibid.* et Græcos, 1000. 1. In periculis creabant unum dictatorem, alias duos consules, et quæ tunc essent illorum munia, 1000. 1. 2. Eorum cladis Cannensis quæ causa, *ibid.* 2. Apud

primos Romanos nulla erat invidia, sed in posteris, *ibid.* Quibus mediis remp. magnam fecerint, *ibid.* Cur gentium jura et numina non mutarent, 1001. 1. Leges suas et fœdera scribebant in tabulis æreis, cur, *ibid.* Eos perdidere græcanicæ deliciæ, 1020. 1. Scribunt Ptolemæo Physconi ne crudelitatem suam in Judæos exerat, 1035. 2. et aliis, *ibid.* Eorum nomen erat formidabile apud omnes, *ibid.* Supplicibus facile aderant; quæ fuit causa eorum potentiæ, 1087. 2

Romulo (à) fundatore dicta est Roma, 994. 2. Hic primo statuit centum Senatores, 1000. 1

Rophe, id est medicus, etc., 848. 1.

Ros Hebraice et Chaldaice est caput, 780. 1

Rustici Hispani non arant nisi gladio accincti, 811. 1

S.

Sabbati summa veneratio, 831. 2. Sabbati summa apud Judæos religio, 972. 1. Eo die pugnare Judæis illicitum, *ibid.*

Sacerdotes in lege veteri erant milites, 977. 1. Cur eis additus fuerit et pontificatus, *ibid.* Erant quasi laniones in mactandis ovibus et bobus Deo immolandis, *ibid.* Sacerdotes, avidi gloriæ et Judæ æmuli, cæduntur, 989. 2. Cur exciso per Chaldæos altari ignem sacrum absconderint, 1048. 1. Sacerdotum erant viginti quatuor classes, 1064. 1. Sacerdotes novæ legis versantur circa corpus Christi in Eucharistia consecrandum, 977. 1. Decet eos esse mansuetos et pios, *ibid.* Sacerdos Urim et Tummim indutus mystice repræsentabat Christum, 784. 2. Sacerdotes in cura Ecclesiæ et animarum imitentur Christum et Nehemiam, 803. 1

Sacerdotium in lege veteri erat rude et carnale, 977. 1. Novæ legis est longe sublimius et sanctius, *ibid.*

Sachan idem sonat quod habitare, 848. 2

Sacrificium pro defunctis sanctum est ac pium quadrupliciter, 1092. 1

Sagæ quomodo per certas herbas et signa maleficii pueros et bestias occidant, 859. 1

Sal notat convivium, cur, 788. 2. Sal olim seminabant cum locum aliquem desolare vellent, *ibid.*

Salaria via Romæ à sale nomen accepit, 1019. 2. 1020. 1

Salarium dictum est à sale, 788. 2. Salarium et stipendium militare dictum à sale, 1020. 1

Salisburgi princeps opes suas ex sale colligit, 1013. 1

Salmanasar quando decem tribus duxerit in Assyriam, 836. 2. 838. 1

Salomon quando potuerit instituere piam aliquam formulam ejiciendi dæmones, quando non, 863. 1. 2. An ei vere ascribantur exorcismi dæmonum per radicem baraas, *ibid.* 2. Ejus thronus duobus leonibus stipatus mystice explicatur, 908. 1. De solio ejus fabula, 919. 2. Salomon sapientissime imitatus est Moysen, 1048. 2. Salus metonymice capitur pro victoria, 977. 1. Hebræis significat omne beneficium et bonum, 983. 1. Salus Israeli prædicta, 1073. 1. Salutem civium prodit, qui hostes captos vel capiendos dimittit, 1083. 2

Salvum conductum petit Nehemias ab Artaxerxe et impetrat, cur, 806. 2

Samaritas perpetuos Judæorum hostes cur Judæi noluerint habere socios in reædificatione templi, 787. 1. Corruperunt consiliarios Cambysis ut templi fabricam impedirent, *ibid.* 2

Samsonem transformarunt gentiles in Herculem, 979. 1. Concussis columnis cur domum everterit, 993. 2. Per suam Dalilam effeminatus fuit et spoliatus fortitudine, 1097. 2

Sanaballat Horonites alius à Sanaballat socero Manassis primi Pontificis Samaritanorum, 807. 2. 832. 1

Sancti cur permittantur à Deo affligi, 842. 1. 2. 870. 2. 871. 1. Hi in adversis Deo gratias agunt, 842. 2. Spes gloriæ futuræ eis est stimulus ad virtutem, 843. 2. Pro beneficiis maleficia accipiunt ab amicis, 844. 1. Olim per panem aut oleum à se benedictum ab energumenis expellebant dæmones, 863. 1. In mundo tanquam in exsilio vivant et moriantur, 874. 1. Sanctis quibusdam eximiis Deus lucem et fulgorem afflavit, 899. 1. Eorum gaudium in cœlo est festum Phurim, 943. 2. In die judicii inimicos suos gladiis punient, *ibid.* 944. 1. Sancti pro piis pugnant, 978. 1. Possident cœlum consilio; terram patientia, 999. 2. Eos invocare tutius est quam animas in purgatorio, 1102. 1

Sanctificare, pro rem sanctam offerre sumitur; vel etiam pro rem sanctam ostendere, 829. 2

Sanctimonialis quædam oculos sibi erutos misit ad adolescentem specie oculorum suorum captum, 843. 1

Sanctiones et leges Dei vocantur justitiæ et justificationes, cur, 967. 2

Sancto (in) et Sancto Sanctorum quænam collocata fuerint, 984. 1. Sanctum Sanctorum vocatur ædes, *ibid.*

Sanguis cur ostenderetur elephantis in prælio hominum, 992. 1. Sanguinis esus et potus Judæis sub pœna mortis vetitus, 901. 2

Sanitatem (ad) bibere et ad id cogere tyrannicum est, 921. 1. 2. et insania, *ibid.* 2

Sapiens qui cupit esse, paret se ut videatur, 838. 2. Sapientes etiam in propriis cæcutiunt, 842. 2. Sapientia dant consilia, *ibid.*

Sara Hebr. idem est quod dominans et domina, 846. 2. Quam ægre tulerit convicia ei ab ancilla objecta, 847. 1. 2. Oratione triduana quid impetrarit à Deo, *ibid.* 2. Ejus continentia et puritas, *ibid.* An habuerit Asmodæum incubum, 859. 2. Cur eam tot sponsi ambierint, nec posteriores sapuerint exemplo priorum, 861. 2

Saraias pater Esdræ, occisus in excidio Jerusalem, 775. 1. 777. 1

Sardanapalus ab Arbace Mediæ præfecto obsessus, cur, 878. 2. Filios suos misit in Paphlagoniam ut hostem effugerent, 880. 2

Sartago in qua olim martyrum corpora frigebantur qualis, 1068. 1

Sassabasar idem est qui Zorobabel, 781. 2

Satar est recipere, etc., 926. 1

Saturus (S.), procurator Hunnerici regis Arriani, ab uxore sollicitatus ad Arrianismum quid responderit, 844. 1

Scaligeri sententia fabricam templi intermissam fuisse usque ad secundum annum Darii Nothi refutatur, 788. 2

Scenopegiæ festum quomodo dictum festum Encæniorum, 1041. 1. Proprie erat festum Tabernaculorum, *ibid.* *Vide* Festum.

Sceptrum (per) Assueri mystice repræsentata B. Virgo, 933. 2

Schismate (pro) tollendo et cavendo scribunt Judæi epistolam, 1041. 1

Scipio Rom. cur ita appellatus, 866. 1

Scipio Africanus ejusque pater et patruus præclara gessere in Hispania, 999. 2

Scipionis Asiatici contra Antiochum Magnum victoria quanta, *ibid.*

Scribæ quinam olim dicerentur, et quod eorum officium, 794. 1. 940. 1

Scriptura sacra quomodo Deo det oculos, aures, etc., 790. 1. Subinde se conformat sensui vulgi, 804. 2. 811. 1. Quid ei sufficiat in recensendo alicujus genealogiam, 894. 2. Sæpe lumen et flumen combinat, 946. 1. Ejus lectio est funis quo dæmon ligetur ne nobis noceat, 864. 2. Scriptura S. per gladium aureum denotata, 1103. 1. 2. Cur in his lib. narret casum Ptolemæi Macri, 1083. 2

Scythopolis, quæ et Bethsan, ubi sita, 1024. 1

Seabbiton sonat idem quod cui est fortitudo, 993. 1

Sebastianus (S.) quo dilemmate S. Marcum et Marcellianum vacillantes in fide corroboraverit, 1070. 2. 1071. 1

Secreto (à) pendet felix rei exsecutio, 870. 1. 895. 2

Seditionem (ad) nihil ita concitat populos ac legum patriarum et religionis avitæ eversio, 978. 1

Seleucidarum post Alexandrum Magnum in Syria regnantium series, 959. 1
Seleucus anno duodecimo à morte Alexandri regem Asiæ se fecit, *ibid.* et 966. 1. Condidit Antiochiam, 994. 2
Seleucus Philopator dolo Heliodori occisus, 966. 2. 1052. 1. Fuit filius Antiochi Magni et frater senior Epiphanis, 1052. 1. beneficus in templum Jerosol. *ibid.*
Sella est quasi sedile sedentis in equo, 936. 1
Semaia sacerdos de vico Dalaiæ, 815. 1. Pretio subornatus à Sanaballat ut Nehemiam populo exosum redderet, *ibid.* 2
Senatores Romani purpura toga ornabantur, 1000. 1. Senatorum numerus varius, *ibid.*
Senatus olim erat concilium senum, 1064. 1
Senectus portus, non naufragium vitæ superioris esse debet, 1065. 1. Senectus debet esse puerilis et pueritia senilis, 838. 2. In senectute plena, pia ac honorata mori extremum hujus vitæ bonum, 876. 1
Senum est sapientia et prudentia, 1064. 1
Sepeliri debent cæsorum corpora, 1091. 2. Sepeliendo corpora mortuorum protestamur fidem et spem resurrectionis, virtutique sanctorum et martyrum magnus defertur honos, 841. 2
Sepher idem est quod liber, 967. 2
Septuaginta interpretes nequeunt esse auctores Græcæ editionis lib. Machabæorum, 957. 2
Sepulcrum à Simone Mach. in Modin ædificatum quale, 1027. 2. Duravit usque ad tempora S. Hier. *ibid.* Sepulcrorum religio et cura quanta, 806. 1. Eorum violatio apud omnes gentes gravis injuria et infamia habita fuit, *ibid.* Ea etiam tuentur Arabes, licet feri et barbari, *ibid.* Sepulcro in eodem sepulti conjuges, 851. 1. Sepulcra duorum conjugum ab invicem separata divinitus conjuncta, *ibid.* Sepulcris veteres panes imponebant, cur, 852. 2
Sepultura est ultimum misericordiæ officium naturæ debitum, 841. 1. Per eam protestamur fidem et spem resurrectionis, ac virtuti sanctorum et martyrum magnus defertur honos, *ibid.* 2. Ei insistendo aliqui martyres effecti, *ibid.* Sepultura humana caruit Jason Oniæ sancti frater, 1061. 1. Eam negligere vel negare etiam hosti apud gentiles erat ignominia, 1091. 2
Seraphini proxime assistunt Deo, 849. 1
Series priscorum regum Persarum, 777. 1. 2. et Pontificum Judæorum à captivitate Babylonica ad Alexandrum Magnum, *ibid.* 778. 1. 2. et aliquot regum Medorum, 879. 1. 2
Series Seleucidarum in Syria, 959. 1. 2. 960. 1. 2. Ptolemæorum in Ægypto, 960. 1. 2. 961. 1. 2. item Machabæorum qui populo præfuere ut Pontifices et ut Principes, 961. 1. 2. item Pontificum ab Alexandro Magno usque ad Christum, *ibid.* 962. 1. 2. et Cleopatrarum, 1014. 2
Sermo ex gravi et exili moderatus, lectoribus gratus est, 1104. 2
Servi sive mancipia cur dicantur corpora, 867. 1
Servientes Deo sunt inexpugnabiles, 888. 1
Servitutis (in) signum petebant Persæ aquam et terram, 883. 1
Severi Sulpitii error historiam Judith ad tempora Artaxerxis Ochi referentis, 904. 1
Sicli quadraginta faciunt quadraginta florenos Brabanticos sive francos Gallicos, 813. 2. Siclus valet quatuor julios vel quatuor regales Hispanicos, 1014. 1
Signa in aere belli imminentis prognostica, 1060. 1. 2. *Vide* Portenta. *Signorum* tubæ cur ita dictæ, 985. 2
Silentii vis et exempla, 870. 1. Silentium S. Hieron. viduis commendatum, 894. 1
Simeonem quomodo laudet Judith quod vindicarit stuprum Dinæ sororis, 897. 1
Similitudo inter adulatores et hirundines, 842. 1. item inter papilionem et honorem hujus mundi, 934. 2
Simitarræ vocantur gladii breves et recurvi Turcarum, 906. 1
Simonis Mathathiæ filii elogium, 974. 1. Fuit ei quarto genitus, *ibid.* Ejus nepotum Hyrcani et Aristobuli contentio de principatu causa fuit subactionis Judææ, 1001. 1. Dux creatur et pontifex, fuitque per septem annos, 1026. 1. Redimit Jonatham fratrem captum à Tryphone, *ibid.* 2. In Modin ædificavit sepulcrum patri et fratribus, 1027. 2. Arcem montis Sion cepit et communivit, 1028. 2. Joppen portum commodissimum constituit, 1031. 1. Sub eo fuere aurea Israelis secula, *ibid.* Ejus progenies præfuit Israeli usque ad Herodem sub quo natus est Christus, 1032. 1. Summa ejus potestas in Israelem, *ibid.* Cur tam magnifice laudetur in his lib. præ Juda et Jonatha, *ibid.* 2. Filios suos loco suo constituit, 1038. 1. Occisus est à Ptolemæo Abobi, *ibid.* 1. 2. Quo anno, et quot præfuerit Israeli, *ibid.* 2
Sinarum reges etiamnum per cortinas loquuntur et responsa dant, 910. 1. neque se conspici sinunt, 923. 1
Sion arx quando à Juda Machab. obsideri cœpta, quando capta, 983. 2
Sitis acrius cruciat quam fames, 892. 2. Siti ubi laboratur, laboratur et fame, 901. 2
Sobrietas convivis ac conjugibus maxime nuptiarum die ac alias, dum generationi vacant, commendata, 866. 1. Per hanc Judith obtruncavit caput Holoferni, 904. 2. 912. 2
Sol, ita dictus eo quod solus luceat, 838. 2. Solem ut numen colebant Persæ, 779. 2. Sol radiis suis quasi mitra coronatur, 899. 1. Cur vocetur cœli et terræ filius, 914. 1. Solis et fontis analogiæ, 945. 2. Est quasi oculus cœli, *ibid.* De eodem Poetarum figmenta, 946. 1. Est signum gaudii et prosperitatis, *ibid.* Ad solem orientem respiciunt aulici, 1015. 1
Solaria conscendere olim solebant orantes, cur, 952. 1
Solio (de) Salomonis fabula, 919. 2
Solitudo viduarum dos, eisque commendatur, 894. 1
Sollicitudo Dei et Angelorum pro homine, 849. 2
Somnium Cyri regis Persarum de sole sibi in somnis astante, 779. 2. Aliud quo invitabatur ut ad deos ascenderet, 781. 1. Aliud de Dario, 789. 2. Somnium Mardochæi fuit ei à Deo immissum, quale illud sit, 945. 1. 2. Somnium Olympiadis matris Alexandri Magni de dracone, 946. 2. Somnii Mardochæi explicatio, 948. 1. 2. Somnium Juda Mach. de Onia et Jeremia sibi apparentibus, 1101. 2. 1102. 1
Somnus est quasi brevis mors, 1092. 2
Sopher idem est quod Rabbi, 794. 1
Sopherim vocabant Judæi suos doctores, etc., *ibid.*
Sors quid sit, 930. 2. Sortium festum sive Phurim mystice et ad litteram, 943. 1. 2. Per sortes duas Mardochæi et Aman accipitur populus fidelis et infidelis, 947. 1. 2
Spaca Medis est canis, 779. 2
Spartani quomodo legatos Darii Hystaspis terram et aquam petentes exceperint, 883. 1. 2
Spartiatæ, qui et quales, 1023. 1. An sint prognati ex Abraham per Ceturam, *ibid.* 2. *Vide* Lacedæmonii.
Spei Abbatis per quatuor annos cæci morientis anima specie columbæ evolavit in cœlum, 843. 1
Sperare subinde pro *timere* accipitur, 907. 2
Spes gloriæ futuræ est stimulus ad virtutem, 843. 2. Spes veniæ est necessaria in pœnitentibus, 800. 1
Spiritus oris, hoc est, dictum et justum, 915. 1
Spiritus S. in die Pentecostes super Apostolos sedens, per ignem sacrum Nehemiæ missum repræsentatus, 1044. 2. Quomodo assisteret scriptoribus Hagiographis, 1104. 1. Est secenah, cur, 848. 2
Spoliis devicti hostis inhiare multis damnosum fuit, 982. 2. Spolia terrena relinquere debent Christiani, *ibid.*
Stadium continet centum viginti quinque passus, 985. 2. Est octava pars milliaris Italici, 1090. 1. 1091. 1. Continet centum viginti quinque passus, 1091. 1
Stercus hirundinis an habeat vim excæcandi, 842. 1. Stercus frigidum valet ad caliginem oculorum dispellendum; secus calidum, *ibid.*

Sterquilinii porta urbis Jerusalem cur sic nominata, 806. 2. 809. 2
Stipendium unde dictum, 978. 1. Pro stipendio olim dabantur pediti duo oboli, equiti drachma, ordinum ductori quatuor oboli, *ibid.*
Stirps Antiochi Epiph. funditus excisa, 1027. 2
Stratagema natura sua indifferens et ex fine ad quem refertur, malitiam accipit aut bonitatem, 899. 2
Strategi in Græcia habebant jus imperandi alternis diebus, 1000. 2
Stratodes adulator Athenis quid promulgarit, 1057. 1
Strepitus solebant Judæi precibus miscere, et etiamnum Christiani in triduo passionis Christi, 944. 2
Suffitus ab exorcista adhibendi energumeno, 858. 2. Suffitu jecoris callionymi fugavit Raphael dæmonem, *ibid.*
Suillæ non comedendæ præceptum exacte servatum, 839. 1. *Vide* Porcina caro.
Superbi humiliantur à Deo, 906. 2. Sternuntur et fulminantur, 936. 1. Declaratur exemplo Amani, *ibid.* 2
Superbia est initium omnis peccati, 852. 1. Hominem indecorum reddit et ignobilem, *ibid.* 2. Multis fuit causa belli, 880. 1. Punita fuit in Arphaxad, 881. 1. Est mera insania quæ hominem facit quasi titanem, 885. 1. Superbum quiescere non sinit, 936. 1. Superbia Cosroæ regis Persarum, 954. 2. 955. 1. Superbia punita, 1080. 1
Superbiens de culpa quam superat, quasi sub hoste quem prosternit, moritur, 993. 2
Supplicibus injuste vexatis facile aderant Romani, 1087. 2. Supplices olim tenebant genua ejus cui supplicabant, 938. 1
Susa urbs regia regum Persarum ita dicta à liliorum copia, Cur vocetur Castrum, 804. 1. 919. 1. Ubi sita, et quis eam condiderit et auxerit, *ibid.* 1. 2
Susan Hebraice est lilium, 804. 1. 919. 1. 921. 2
Symphorianus (S.) audiens matrem clamantem martyr efficitur, 1072. 2
Symphorosa (S.) è capillis suspensa filios ad suî imitationem et martyrii æmulationem incitat, *ibid.* Fuit similis matri Machab. fratrum, 1073. 2
Synagogam habebant Judæi loco templi in urbibus majoribus, 890. 2. Hæc habitantibus extra Jerusalem erat instar templi, 915. 1
Syriæ pars vel appendix est Judæa, 805. 1. Syriæ stricte sumptæ caput est Damascus; quas provincias complectatur, 884. 1
Syrorum dea Astarte sive Venus, 1056. 2. Deus eorum erat Hercules Tyrius, 1057. 2. Illorum reges singulis uxoribus suis quomodo civitates attribuerent, 1058. 1. Syri piscibus abstinent, cur, 1091. 1. Quomodo solerent proditores sacrilegos et scelestos plectere, 1094. 1

T.

Taam idem est quod sapor, etc., 788. 1
Tabernaculi depositio in monte Nebo per Jeremiam facta, 1047. 1. 2. An fuerit repertum cum igne sacro sub Nehemia, 1048. 1
Talenta centum auri, si Attica, faciunt sexcenta millia aureorum; si Hebræa, duplo amplius, 1026. 2. Talentorum decem millium valor, 931. 1
Talionis pœna punitus Jason Oniæ frater, 1058. 1. et Menelaus pseudopontifex, 1094. 2. item Tryphon rex Syriæ, 1036. 2
Tamerlanes fuit flagellum Dei, 973. 1
Tannium dracones, etc., significat, 914. 2
Tarquinius rex Rom. quo astu Gabinos sibi subegerit, 910. 2
Tecta apud Hebræos erant plana, ut in iis sub dio ambulare possent, 820. 2
Temperantia convivis, atque conjugibus præsertim, dum generationi vacant, commendatur, 865. 2. 866. 1. Est virtus feminarum, 904. 1. De ebrietate triumphavit in Judith, 911. 2. Temperantia priscorum Persarum, item Cyri et Augusti, 920. 2. Hodie apud nonnullos in plusquam porcinam ingluviem abiit, 921. 1. 2. Temperantiæ observatæ exempla, 1064. 2. 1065. 1
Templa varia à Christo et Sanctis dedicata, 984. 2. 985. 1. Templa idolorum olim usque ad tempora S. Gregorii diruebantur; post expiabantur, 983. 2. 984. 1. Templi militum origo, 985. 1. Templum Heliopolitanum in Ægypto constructum, 1040. 2. 1041. 2. Templum ignis à Rege Persiæ ædificatum, 1045. 1. Templorum expilatores puniti, 1053. 2. Templum Jerosolym. Jovi Olympio, Garizitanum Jovi Hospitali dicatum, 1063. 1. A templi reædificatione Judæi arcent Samaritas, cur, 787. 1. Ab ea supersedetur, *ibid.* Prius templum erat hoc secundo duplo altius, 792. 1
Templariorum institutio, munus et exstinctio, 895. 1. 2
Tenebræ tristitiæ sunt causa et symbolum, 797. 2
Tentatio patientiam probat et virtutem, 870. 2. Tentationem carnis dum sentis, invoca B. Virginem, 916. 1. Tentatione ingruente quid agendum Christiano, 1078. 2
Terram (in) Sanctam proficiscentes olim cruce signabantur, 1103. 1. Terram et aquam præbere, est servire, 883. 1. Terra varia habet nomina, 914. 1
Tesseræ belli variorum ducum, 1077. 2
Thais est hircus, etc., 970. 2
Thales præceptor Anaximandri floruit sub Cyro rege Persarum, 780. 1
Thallus est rames ex olea arbore, 1097. 1
Thalmudicorum fabulæ de piscibus, mare et femina, et bove mactandis in adventu Messiæ, 833. 1
Tharsis nepos Japhet: unde quodvis mare vocatum est Tharsis, 883. 2
Tharsus et Mallus Ciliciæ civitates rebellant Antiocho, 1058. 2
Thebæi martyres duce S. Mauritio cur Maximian. Imper. non restiterint, 972. 1
Thebais regio superioris Ægypti, quæ, 864. 1
Thecla nuper in Japone heroina, quomodo filios ad martyrium excitarit, 1072. 2
Themagoras ab Atheniensibus capite mulctatus, cur, 930. 1
Theodosii Imp. exercitus ab Angelo Raphaele Ravennam ductus, 855. 1. Cur sustulerit ritum Judæorum crucem ligneam in contumeliam Amani circumferentium, 944. 2. Cum Theodosio Imper. palam contra hostes pugnarunt SS. Joannes et Philippus Apostoli, 978. 1
Theodosio (pro) Jun. pugnarunt Angeli contra Saracenos, *ibid.* et contra Eugenium, 1084. 1
Theopolis metropolis Syriæ eadem est quæ Antiochia, 994. 2. *Vide* Antiochia.
Τεωροι quinam dicti fuerint, 1057. 1
Thesbe sive Nephthali patria Tobiæ et Eliæ, 838. 1
Thomas (B.) Morus cum per plures annos Cancellarium Angliæ egisset, rem tamen suam et annuum censum non auxit ad aureos ducentos, 813. 2
Thrasones gloriosi multa mentiuntur, 949. 2
Thrasus suggerens Busiridi ut hospites suos immolaret Jovi, primus immolatus fuit, 958. 2
Thronus Salomonis duobus leonibus stipatus, mystice explicatus, 908. 1
Thus vino immistum sensus hebetat, 992. 2
Thyrsis vestiebant milites arma sua parta victoria, 1083. 1. Thyrsus est ramus palmarum, vel hasta ex frondibus, præsertim ex vite vestita, quam gentiles in sacris Bacchi quatiebant, 912. 1. 2
Tiberius Cæsar rogatus cur sua consilia cum amicis non communicaret, quid responderit, 870. 1
Tigris fluvius è quo prodiit piscis Tobiam invadens, 857. 1. 2. 858. 1
Timothei et suorum 20 millium cædes, 1084. 1. In potestatem Judæ venit, 1091. 1
Tisri mensis Hebræorum respondet nostro Septembri, 1087. 1. Tisri mensis Hebræorum respondet nostro partim Septembri, partim Octobri, 786. 1

Titanis et filiorum ejus fabulæ, 914. 1. Titanes unde dicti, *ibid.* Titan est epithetum solis, cur, *ibid.* Multi derivant à Tit, id est lutum, vel à τι ταιω, *ibid.* Titanes erant gigantes robustissimi, 913. 2. 914. 1
Titia est terra ex qua prodisse solem et lunam fabulantur poetæ, 914. 1
Tob id est bonus, 1090. 2
Tobias quid significet mystice, 774. 1. Hebraice significat bonitatem Dei, 816. 2. vel, *bonum meum Deus*, 836. 1
Tobias senior quo anno ætatis captivus ductus sit in Assyriam, quando excæcatus, et quot annis vixerit, 836. 1. 2. 868. 2. 874. 1. 2. Natus est anno quinquagesimo Oziæ, mortuus quadragesimo Manassis, 836. 2. Ejus genealogia, 837. 1. 2. 838. 1. Est auctor libri Tobiæ, eumque bis scripsit, 838. 1. Ejus patria, *ibid.* Quando captus, *ibid.* Ejus constantia et virtus inter idololatras, *ibid.* Virtutes ejus septem ante conjugium, *ibid.* 2. ac totidem post illud, *ibid.* 1. Fuit quasi sol Israelis, *ibid.* 2. Tria ejus privilegia à Salmanasar rege accepta, 839. 2. Ejus opulentia et liberalitas, *ibid.* 840. 1. Fuit confessor et voto martyr, *ibid.* Quinque ejus honores, *ibid.* 2. An fuerit vere excæcatus, 842. 1. Est patientiæ exemplum, *ibid.* In adversis non murmurat, sed Deo gratias agit, *ibid.* 2. Metus ejus de hædo furtivo justus, 843. 2. In quibus fuerit similis Jobo, 844. 2. Turbatur irrisione, non cæcitate, 845. 1. Monita duodecim ad filium, 850. 1. Ejus æquanimitas, *ibid.* 2. Illius ævo credidere fideles singulis hominibus esse angelos custodes deputatos, 856. 2. An fuerit excæcatus planeque cæcus, 859. 2. Tobias cæcus quid mystice significet, 868. 1. Prophetat de excidio Jerusalem per Nabuchodonosor faciendo, et de Ecclesia Christiana per Christum erigenda, 873. 1. item de conversione gentium ad Christum, *ibid.* 2. An naturaliter futura prædixerit, 875. 1. De qua Ninives perditione loquatur, incertum, 876. 2
Tobias junior quo anno natus, quo mortuus, 836. 2. Quomodo uxorem suam vocet sororem, 864. 2. Quantum temporis insumpserit eundo in Rages et redeundo, 868. 1. Fugit ex Ninive in Mediam, 876. 1. Quando mortuus ubique sepultus, *ibid.* An viderit excidium Ninives, 876. 1, 2
Tobias gener Secheniæ hostis Nehemiæ, 815. 2
Tobias servus Ammonites quis, 807. 2. Fuit gazophylacio præfectus, sed præfectura expulsus, cur, 831. 1
Tomyris regina Scytarum quo stratagemate Cyrum ceciderit, 982. 2
Tormenta enumerantur summatim à septem fratribus Machab. tolerata, 1070. 2
Trabem auream è templo sustulit Marcus Crassus, 1053. 1
Transmontanos Itali vocant qui trans Alpes habitant, 964. 1
Tranquille aspicere est quiescere, 1049. 2
Transformationes variæ Gentilium, 979. 1
Transfugarum suspecta est fides, adeoque non sunt consiliis adhibendi, 890. 2
Transylvani cum prius Turcas cecidissent, spoliis onusti ab iisdem cæsi, 982. 2
Tribulationis amarities per amaritiem fellis denotata quid præstet, 859. 2. Tribulatio patientiam et virtutem probat, conservat, auget et perficit, 870. 2
Tribus Judæ fuit omnium nobilissima, imo regia, 783. 1. Quo jure sibi vindicaret multas urbes aliarum tribuum, 890. 1
Triclinium quid significet, 920. 2
Tripudii et choreæ definitio, 848. 1
Tristitia facit homines mœstos, pusillanimes et tardos, 820. 1. Attenuat spiritus vitales, arctat et gravat, *ibid.* Sæpe vicina est gaudiis, 904. 2
Tryphon rex Syriæ victus ab Antiocho fugiens, aurum et argentum dispersit, 982. 2. Hic existens tutor Antiochi filii Alexandri Velis, factus est ejus tortor, 1020. 1. 2. Ejus perfidia, dolus et insidia, 1024. 2. 1026. 2. Cur et quo anno occiderit Jonathan cum filiis, 1027. 2. Solus hic exstitit qui intrusit se in seriem Seleucidarum Asiæ regum, *ibid.* Occiditur ab Alexandro Sedete, *ibid.* in urbe Orthosiade, 1036. 2
Tsara est tribulata ac misera, 847. 2
Tubæ *signorum* quare sic dictæ, 983. 2. Tubæ et armorum sonitus è cœlo auditus, 1060. 2
Tubianæi populi, qui et unde dicti, 1090. 2
Tummim Hebraice significat perfectiones; quid mystice, 784. 1. 2
Turca, Constantinopoli capta, ibi sedem regni sui fixit, 880. 1. Turcæ quomodo etiamnum jejunent, 894. 2. Magnam habent turbam uxorum, 927. 2
Turca, obtenta insigni de hostibus victoria, in pauperes liberalis, 1078. 1. Cum Christianis facile init pacem, et facile rumpit, 1087. 2
Turris centum cubitorum, sive Meah, quæ, 809. 1
Tympanum quod genus tormenti, 1065. 2
Typus Christi fuit Judas Machabæus, 1004. 1. 1005. 1. 2. et Eleazarus in tympano distentus, 1064. 2. et septem fratres Machabæi, 1073. 1. Typus Christi in quo fuerit Esdras, 800. 1. et Nehemias, 802. 2. et Tobias junior illuminans patrem, 859. 2. Typus B. Virginis fuit Judith, 877. 1. 895. 1. 907. 1. 911. 1. Typus Christi fuit Assuerus instituens magnum illud convivium in Susan, 921. 2. 922. 1. Typus B. Virginis fuit Esther, 925. 2. 927. 1. 2. 940. 2. item typus B. Virginis est virga seu sceptrum Assueri, 933. 2
Typus Antichristi fuit Antiochus Epiphan. 966. 1. 1081. 2
Tyrus Hebraice dicitur *sor*, 983. 1. In Tyro fit purpura ex succo conchyliorum marinorum, *ibid.* In Tyro celebrabatur Hercules : unde dictus Tyrius, 1057. 2

U.

Ungendi et unguenti usus Persis ascribitur, 926. 2
Ungulæ priores equis sunt loco manuum armatarum, 1053. 2
Ur sive Ura potest capi ut nomen proprium urbis, velut appellativum, 822. 2. 823. 1
Urbes, earumque portæ et muri, à priscis benedici solitæ, 808. 1. 809. 1. Unde mos profluxerit eos dedicandi, 829. 1. Urbibus propter peccata infertur excidium, 888. 2
Uriel nomen Angeli idem sonat quod ignis, aut lux Dei, 833. 2
Urim Hebraice significat illuminationes, aliaque mystice, 784. 2
Usura centesima, quæ, 813. 1. Fuit illa frequens apud Judæos, *ibid.* Usuræ semisses, trientariæ et unciales, *ibid.* Usura est contra justitiam commutativam, ideoque restituenda eamdem pro mutuo danti, *ibid.*
Uxores et proles abdicandæ ut Deo ejusque legi obsequaris, 800. 1. Uxor prudens datur à Deo, 846. 1. Cum viro suo est una caro, 851. 1. Uxor quomodo sit mariti sui soror, 864. 2. Ad uxorem monita, 867. 1. Quomodo in conjugio se gerere debeat, *ibid.*

V.

Vanitatis speculum Alexander Magnus, 965. 2
Varietas in scribendo delectat, 1104. 2
Vasa quæ Nabuchodonosor abstulerat è templo, quæque restituit Cyrus, fuere quinque millia quadringenta, 781. 2
Vasco Gamæ qua ratione aperta sit India orientalis, 854. 2
Vasthi regina, quæ; ejus etymon, 922. 1. An teneretur obedire jussioni regis Assueri, *ibid.* 2. Honeste et pudice detractavit mariti temulenti inhonestam suî coram principibus ostentationem, *ibid.*
Vaticinium Tobiæ de Jerusalem terrestri et cœlesti, 873. 1. Vaticinium Jeremiæ de arca fœderis et aliis non revelandis quando impletum, 1048. 2
Veneno vitam finivit Cleopatra Demetrii Soteris uxor, 1034. 2. et Ptolemæus Macer, 1083. 2
Veritas insit omnibus nostris actionibus, 843. 2. In veritate Domino servire quid sit, 875. 2

Vermes corporeos qui carnes damnatorum rodant esse in inferno probabiliter astruitur, 915. 1
Versiones variæ loci cujusdam obscuri ex Nehemiæ cap. v. vers. xviij, 814. 1. 2
Veteres olim existimabant numina adversus hostes arma tulisse, 977. 2
Vexilla et arma ducum benedici solita, cur, 1102. 2. 1103. 1
Vexilliferi in bello olim vocabantur Draconarii, 946. 2. 947. 1
Viæ Dei sunt Dei ordinationes, consilia, decreta, etc., 845. 2. Viarum præses est S. Raphael Archangelus, 854. 2
Viatorum præses et dux est S. Raphael, *ibid.*
Victi spargunt aurum ut effugiant, et hostem insequentem morentur, 982. 2
Victoria non est nisi præcesserit pugna, 973. 2. Victoriam sæpe obtinent pauci de multis, 977. 2. Est donum Dei, 983. 1. Ea parta, Christiani canunt : *Te Deum laudamus*, *ibid.* Ad victoriam multum valet militum fiducia et hostium diffidentia, 988. 1. Non à numero militum, sed à favore Dei pendet, 1084. 1. Victoriæ Judæ Mach. admirandæ et cœlestes, 1092. 1. Victoriam subinde aufert unius vel paucorum scelus, *ibid.* Victoria Judith de Holoferne allegorice repræsentat victoriam B. Mariæ de diabolo, 877. 1. Victoria à Deo postulanda, 886. 2
Viduæ silentii et solitudinis sint amantes, 894. 2. Carnem cilicio obarment, *ibid.* Pudicitiam suam quomodo servare debeant, *ibid.* 2
Vigilantia in belli duce requisita, 811. 2. 946. 2. Apud Persas et alios in pretio habita, 935. 1. 2
Vigiliarum nocturnarum antiquitas, 890. 2
Vincere semper in bello ut nunquam vincaris est impossibile, 1005. 2
Vindicta Numinis celer in perfidos, exemplo Ptol. Philometoris, 1018. 2. 1019. 1. et impiissimæ stirpis Antiochi Epiphanis, 1027. 2. et in incestos, 1034. 2. item in Tryphonem homicidam, 1036. 2. et Jasonem pseudopontificem, 1058. 1. Vindicta in auctorem suum retorta, 936. 1
Vinum datur elephantis ad potandum, cur, 992. 2. Epotum à tauris aliisque animalibus facit eos feroces et furiosos, *ibid.* Vinum meracum semper bibere molestum est et male sanum, 1104. 2. Miscendum est aqua, *ibid.*
Violatio sepulcrorum apud omnes gentes fuit gravis injuria et infamia, 806. 1
Vir et uxor sunt una caro, 851. 1. Virum bonum et probum cur sinat Deus affligi, 870. 2. Viri fortes cur gloriosam mortem ingloriæ vitæ anteponant, 1005. 1
Virga S. Benedicti formidabilis dæmoni, 863. 2. Virga aurea Assueri repræsentat B. Virginem, 933. 2
Virgines utriusque sexus votam Deo castitatem servantes non nisi in orthodoxa fide reperies, 966. 2. Virgines conclusæ ad Oniam sanctum concurrentes, quales, 1053. 1. Virgines sunt quasi soles quidam mithrati, 899. 1. Suam pudicitiam tueri solent sese deturpando, *ibid.* Virgines quasi clientes suos protegit B. Virgo, 915. 2
Virginitas exacte servata ac præ morte electa, 1065. 1
Viridis color mire recreat oculos, 920. 1
Virili ætati congruit conjugium, cur, 839. 1
Virtutes septem Tobiæ senioris ante conjugium, 838. 2. totidemque post illud, 839. 1. Virtutes antistrophæ Job et Tobiæ, 844. 2. Virtus pluris æstimanda quam divitiæ, 853. 2. Virtutes septem quibus tanquam funibus ligandus dæmon, 864. 1. Virtus sine adversario marcet, 870. 2. Virtus omnis est à Deo petenda, 897. 2. Virtus extulit priscos Judæos, alias gentilibus invisos, 924. 2. Virtus in adversis resplendet, 974. 1. Per virtutem in lib. Machab. intelligitur validus exercitus, 992. 2. Virtus propria efficacissimum remedium victoriam obtinendi, 1084. 1
Vita longa in ærumnis potius mors est quam vita, 797. 2. 846. 1. 970. 2
Vitiis (de) superatis superbientes, sub hoste prostrato succumbunt, 993. 2
Vocatio Dei exspectanda et sequenda, 989. 1
Volso (M.) missus à Romanis Galatas vicit, 999. 1
Voluptas omnis, etiam conjugii, quam sit anceps et instabilis, 862. 1. Cupidos efficit mancipia diaboli, 892. 2. Voluptates hujus mundi spernendæ, exemplo Estheris, 952. 2. 953. 1
Vox patria quæ, 781. 2. 1103. 1
Vulgus censet astra per diem suis latibulis abscondi, è quibus per noctem prodeant, 811. 1
Vultus. *Vide* Facies.
Wenceslao (pro S.) cum Radislao duellante pugnavit Angelus, 1084. 1

X.

Xanticus mensis Hebræorum respondet nostro Aprili, 1087. 2
Xerxes contra Græcos duxit in aciem undecies centena millia militum, à quibus victus pene solus fugere coactus est, 792. 1. Optime fuit affectus in Judæos, *ibid.* Ut vitæ suæ consulat aquam putridam bibit, 805. 2. Sub eo probabilius videtur contigisse historia Judith, 877. 2. Cur tantopere benevolus fuerit Judæis, 878. 1. Etiam suis contemptui fuit, *ibid.* Quantum intumuerit copiis suis, 880. 2. Admonetur superbiæ ab Artabano rege, 881. 1. Tantas copias in Græciam induxit, ut vix ad potum flumina satis fuisse dicantur, 913. 2. Ejus etymon, 919. 1. Ipse contemplans suas copias cur lacrymatus sit, 925. 2. Ejus crudelitas, 954. 1

Z.

Zabdiel Arabs obtruncat Alexandrum Veles, 1018. 2
Zelotypia est suspicax mali et rivalium, 938. 1
Zelus indiscretus in Ecdicia reprehensus, 952. 2. Zelus quam sit efficax, ut instar ignis omnia superet et consumat, 971. 1. Zelus purgat facinus illudque sanctificat et sacrificat, *ibid.* 2
Zorobabel, cur ita vocatus ; ac postea appellatus Sassabasar : horum etyma, 781. 2. Fuit dux populi in Jerusalem reducis è Babylone in Politicis, 785. 2. Exstitit Dario causa reædificationis templi, 789. 1. Ad quæstionem : *Quid esset omnium fortissimum?* respondet esse *veritatem*, *ibid.* 921. 2

INDEX
MATERIARUM MORALIUM

QUÆ

IN HIS COMMENTARIIS CONTINENTUR,

Et quæ ad Evangeliorum Dominicarum, ac Festorum et Feriarum nonnullarum per annum accommodatarum, verba in usum et gratiam Concionatorum adaptantur.

DOMINICA I. ADVENTUS.

Erunt signa in sole et luna. Signa tempore Judæ Machabæi et Antiochi Epiphanis, 2. Machab. cap. 5. vers. 1. et 4

Videbunt filium hominis venientem. Christus in secundo adventu sortes impiorum in hac vita exsultantium commutabit, Esth. cap. 9. v. 26

Judicii extremi dies erit dies phurim, id est sortium, *ibid.*

Cœlum et terra transibunt. Mundana quam sint instabilia, vana et fallacia, Esth. c. 7. v. 10. 1. Mach. c. 1. v. 8. c. 9. v. 15. Itaque in nulla re mundi lætandum, Esth. c. 14. v. 18

DOMINICA II. ADVENTUS.

Joannes in vinculis. In ea conjectus erat, quod Herodem incestus arguisset. Incestus Cleopatræ et Antiochi Sedetis multorum parricidiorum causa, 1. Mach. c. 15. v. 1

Porro potentia et insolentia magnorum non est metuenda, sed premenda et calcanda, Esth. c. 7. v. 6

Pauperes evangelizantur. Pauperes quomodo juvandi, et in quo se solari queant, Tob. c. 4. v. 7. et 23. Paupertas præstat divitiis, *ibid.* v. 23

Ecce, qui mollibus vestiuntur in domibus regum sunt. Patet in aula Assueri Persarum regis, in cujus conspectum antequam mulieres admitterentur, integro anno ornari, excoli, oleo myrrhino ungi, variisque pigmentis et aromatibus uti debebant, Esth. cap. 2. v. 9. et 12

Porro aulici tempestive ante casum se ab aula abducant, *ibid.* c. 7. v. 10. Mollis educatio et remissa facit contumaces, 2. Mach. c. 12. v. 14

IN NATIVITATE DOMINI.

Et ecce Angelus Domini stetit juxta illos. Angelorum mira dignatio erga genus humanum, Tob. c. 3. v. 25. Sunt creaturæ et quasi filii Dei, *ibid.* c. 5. v. 7. et 18. Sunt nobis concives et contribules, *ibid.* c. 7. v. 3. Astant Deo septupliciter, et distinguuntur in assistentes et ministrantes, *ibid.* c. 12. v. 15

Nolite timere: ecce enim evangelizo vobis gaudium magnum. Angeli boni apparentis signum est si primo horror incutiatur, deinde consolatio et lætitia ingeratur; mali, si contrarium eveniat, Tob. c. 12. v. 17. *Vide v.* Angelus.

Erat lux vera. Christus per quem lux et veritas facta est, adumbratus per Pontificem pontificalibus, in quibus erat Urim et Tummim, indutum, Esdræ, c. 2. v. 63

Verbum caro factum est. Christus à Patre fuit missus in carnem, ut consolaretur lugentes in Sion, Nehem. pag. 802. 2. Incarnatio Verbi fuit opus maximum divinæ potentiæ et fortitudinis, Judith, c. 13. v. 20

IN FESTO CIRCUMCISIONIS DOMINI.

Vocatum est nomen ejus. Nomina sunt quasi omina rei naturam, virtutem aut proprietatem aliquam præsentem aut futuram significantia, Esdr. c. 1. v. 8. Deus dans alicui nomen, simul dat rem eodem nomine significatam, ut in nominibus Angelorum patet, Tob. cap. 5. v. 18

Jesus. Jesus est mel in ore, melos in aure, jubilus in corde, Esth. c. 14. v. 18. *Vide notata in Indice, v.* Jesus Christus.

IN FESTO S. STEPHANI.

Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. De excidio Jerusalem per Nabuchodonosor faciendo vaticinatus est Tobias senior, Tob. c. 13. v. 11

IN FESTO S. JOANNIS APOSTOLI.

Qui et recubuit in cœna super pectus ejus. Quomodo S. Joannes in ultima cœna Christi in ejus pectore quasi in sinu recubuerit, patet ex accubitus forma, qua olim convivæ mensæ accumbebant, Esth. cap. 1. v. 6

Porro S. Joannes fuit custos B. Virginis Deiparæ, Judith, c. 13. v. 20

DOMINICA INFRA OCTAVAM NATIVITATIS.

Et hæc vidua erat. Viduarum monita præclara et dotes, Judith, c. 8. v. 3

Porro viduarum typus et exemplum fuit Judith, Procem. et c. 8. v. 3

Reversi sunt in Galilæam. Galilæa alia inferior, alia superior; hæc quoque dicitur Galilæa gentium, et Samaria, Tob. c. 1. v. 1

IN EPIPHANIA DOMINI.

Ecce magi ab oriente venerunt. Christo servierunt omnes Reges et gentes terræ, Tob. c. 14. v. 9. Magi quomodo per certas herbas et signa maleficii noceant bestiis et infantibus, Tob. c. 6. v. 8

Audiens autem Herodes rex turbatus est. Reges qui sibi suoque apici formidant multosque habent æmulos, omnia tuta timent, Nehem. c. 2. v. 2. Ac præsertim peccatores urgente mala furtorum, libidinum, aliorumque scelerum conscientia, 1. Mach. c. 6. v. 4. et c. 9. v. 6

Porro Herodes hic et nepos ejus Ascalonita morbo pediculari afflicti fuere, 2. Mach. c. 9. v. 9

Sciscitabatur ab eis. Sapiens consilia à sapiente perquirat, neque sine consilio aliquid temere audendum, Tob. c. 4. v. 19

Clam vocatis. A secreto pendet felix rei exsecutio, Tob. c. 12. v. 7. Judith, c. 8. v. 33

Porro Principis animus nemini aut paucis cognitus esse debet, Tob. c. 12. v. 5. Judith, c. 2. v. 2

Didicit ab eis. Reges et principes non nimis uni consiliario confidant, sed plures audiant si veritatem scire velint, nec faciles sint in credendo, quod multis damnosum fuit, Esth. c. 16. v. 6

Ut et ego veniens. Fraudulenter mentitur Herodes amico ficto non credendum, exemplo Holofernis et Judith, aliorumque, Judith, c. 11. v. 1. et seq.

Porro dolosi sæpe cadunt in laqueos quos aliis pararunt,

malumque recidit in auctorem, uti contigit Amano et aliis, Esth. c. 7. v. 10

Aurum, Thus. Aurum reges Persarum voluerunt sibi esse proprium, 1. Mach. c. 11. v. 58. Aurum pretiosissimum et splendidissimum repræsentat nobis Deum, ejusque dona augustissima, 2. Mach. c. 15. v. 16. *Vide notata in Indice rerum, v.* Aurum.

Thus vino immistum cur olim daretur elephantis ad bibendum, 1. Mach. c. 6. v. 34

Ne redirent. Cor regum est in manu Dei, Esdr. c. 1. v. 2. et Esth. c. 15. v. 11

Per aliam viam. Viæ Dei sunt Dei ordinationes, consilia, decreta, actiones et opera, Tob. c. 3. v. 2. Viarum præses est S. Raphael Archangelus, *ibid.* c. 5. v. 5

DOMINICA INFRA OCT. EPIPHANIÆ.

Cum factus esset Jesus annorum duodecim. Pueritia sit senilis, et senectus puerilis, Tob. c. 1. v. 4. Qualiter pueri à parentibus educandi, et ab infantia instituendi, *ibid.* et Tob. c. 6. v. 22. Filiorum laus et honor, est honor et laus parentum, *ibid.* c. 9. v. 10. Adolescentes sobrietati studeant, Judith, c. 8. v. 6

In medio doctorum. Doctores Ecclesiæ exprimit canis Tobiæ juniori ex Media domum redeunti præcurrens, Tob. c. 1. v. 9. Doctoris perfecti munia implevit Esdras, Esdræ, c. 7. v. 9

Pater tuus et ego dolentes. Parentes solliciti pro salute filiorum, Tob. c. 1. v. 10. et c. 9. v. 10. et c. 4. v. 1. et seq. Filii sunt baculus senectutis parentum, Tob. c. 10. v. 4

In his quæ Patris mei sunt oportet me esse. Dei vocatio exspectanda, ac deinde sequenda est, 1. Machab. c. 5. v. 62

Subditus. Obedientia quam sit Deo grata, 1. Mach. c. 2. v. 52. et Esther, c. 2. v. 20

Inobedientia à Deo punita, 1. Mach. c. 5. v. 56

Conservabat omnia in corde suo. Secretum, utpote à quo pendet felix rei exsecutio, celandum, Tob. c. 12. v. 7. Judith, c. 8. v. 33

DOMINICA II. POST EPIPHANIAM.

Nuptiæ factæ sunt. Nuptiæ Estheris, utpote fidelis cum Assuero infideli, an fuerint licitæ, Esth. c. 2. v. 16. Nuptiæ sic peragantur, ut Deus non offendatur, Tob. c. 9. v. 12. Nuptiæ conversæ in luctum, 1. Mach. c. 9. v. 4. Uxor prudens datur à Deo, Tob. c. 3. v. 7. Quomodo sit mariti sui soror, *ibid.* c. 8. v. 4. et Esth. c. 15. v. 12. Conjuges quem finem intendere debeant in copula, Tob. c. 6. v. 22. Sobrii sint, maxime dum generationi vacant, *ibid.* c. 9. v. 22. *Vide notata in Indice rerum, v.* Conjuges, Uxor.

Vinum non habent. Ut hìc Deipara è benignitate est sponsorum miserta, sic et ipsa erga nos est mire clemens et misericors, protegitque et recipit peccatores ac justos afflictos ad se confugientes, Esth. c. 2. v. 7. Est virga aurea per quam Deus toti generi humano offensus reconciliatus est, *ibid.* c. 5. v. 2. Illi quasi matri suæ Christus nil negare potest, *ibid.* *Vide Indicem rerum, v.* S. Maria mater Dei.

Aquam vinum factam. Ex aqua olim tempore Nehemiæ factus est ignis, 2. Mach. c. 2. v. 22. et 34. Porro aqua est tribulationis, adversitatis et mœroris signum, Esther, c. 10. v. 6

Vinum ponit. Vinum meracum semper bibere, quia nimis calefacit et inflammat corpus, male sanum est, ideoque miscendum aqua, 2. Mach. c. 15. v. 40. Olim illud ad potandum dabatur elephantis, 1. Mach. c. 6. v. 34

Et cum inebriati. Ebrietas à mensis arcenda, Tob. c. 9. v. 12. Est mater malitiæ, virtutisque inimica, fortem virum reddit ignavum, Judith, c. 12. v. 18. Ebrii sunt quasi, imo plus quam porci, Esth. c. 1. v. 8

DOMINICA III. POST EPIPHANIAM.

Domine, puer meus. Servi cur dicantur corpora, Tob. c. 10. v. 10. In servitutis signum petebant Persæ aquam et terram, Judith, c. 2. v. 5

In tenebras exteriores. Tenebræ sunt tristitiæ causa et symbolum, Esdræ, c. 9. v. 8. In inferno probabile est esse vermes corporeos qui carnes damnatorum rodant, Judith, c. 16. v. 21

DOMINICA IV. POST EPIPHANIAM.

Ipse vero dormiebat. Quasi de tempestate nihil sciret. Sic justus in tribulationibus et adversis manet immobilis et constans; imo Deo gratias agit et laudat, Tob. c. 2. v. 12. et seq. Nihil ei accidit mali, nisi disponente Domino, *ibid.* Porro adversa non movent virum fortem, Tob. c. 12. v. 13. Sed ostendunt in colluctatione virtutem, 1. Mach. c. 2. v. 53. Itaque in arctis et periculis constituti illico Dei gratiam et opem imploremus, 1. Machab. 9. v. 7. et 18

Domine, salva nos, perimus. Deus cur immittat hominibus etiam justis et sanctis tribulationes et afflictiones, Tob. c. 2. v. 12. et c. 12. v. 13. 1. Mach. c. 9. v. 18

Quid timidi estis? Bonarum mentium est timere culpam, ubi non est culpa, Tob. c. 2. v. 20. At conscientia mala scelestos timidos facit, castigat et pulsat, 1. Mach. c. 6. v. 12. et c. 9. v. 6

Facta est tranquillitas. Nempe post tempestatem, post nubila phœbus, Tob. c. 3. v. 22

DOMINICA V. POST EPIPHANIAM.

Venit inimicus ejus. Satan quomodo per magos et sagas mediantibus certis herbis et maleficii signis noceat bestiis et infantibus, Tob. c. 6. v. 8. Ejus proprium est intricare corpus et animam variis scrupulis, concupiscentiis et peccatis, ut fiat ejus et gehennæ præda, *ibid.*

DOMINICA IN SEPTUAGESIMA.

Quid hic statis otiosi? Otio dediti regno privantur, 1. Mach. c. 11. v. 38. Deus non juvat desides, sed conantes et collaborantes, Judith, c. 4. v. 13. et 1. Machab. c. 3. v. 55

Voca operarios. Operariis statim sua merces danda, Tob. c. 4. v. 15

An oculus tuus. Oculi feminarum quam sint illecebrosi, Judith, c. 10. v. 14. Oculus benignus, gratiæ et favoris est symbolum, Esdr. c. 5. v. 5. Ad oculorum caliginem dispellendam valet cinis cum felle, Tob. c. 2. v. 11

Multi sunt vocati. Vocatio Dei est exspectanda et sequenda, 1. Mach. c. 5. v. 62

Pauci vero electi. Judæos quasi fideles Deus elegit ad gratiam et gloriam, à quibus infideles excludit, ita tamen ut communem providentiæ suæ cursum et gratiam eis non denegarit, Esth. c. 10. v. 12

DOMINICA IN SEXAGESIMA.

Et a voluptatibus vitæ. Voluptas omnis hujus mundi quam sit anceps et instabilis, Tob. c. 7. v. 11. Ejus damna, Judith, c. 7. v. 12. Sunt spernendæ exemplo Estheris, Esth. c. 14. v. 18. Cupiditatis quanta vis, 2. Mach. c. 4. v. 29. Deliciarum postridianus dies, est dies doloris, Esth. c. 1. v. 19. et 1. Mach. c. 9. v. 41. In tempore tentationis recedunt. Tentatio patientiam et virtutem probat, Tob. c. 12. v. 13

DOMINICA IN QUINQUAGESIMA.

Cæcus quidam sedebat. Cæcorum cæcitatem amantium et expetentium, Deumque laudantium exempla, Tob. c. 2. v. 14. Cæcitas curata, *ibid.* c. 11. v. 14. Cæcitatem mentis sustinent Judæi sub spe stultissimâ nascituri Christi, quorum typus est Tobias excæcatus, *ibid.*

Clamabat. Clamandi mos in calamitatibus apud Persas, Esth. c. 4. v. 1. item apud Judæos tempore precum, *ibid.* c. 9. v. 31

FERIA IV. CINERUM.

Cinere caput aspergere symbolum pœnitentis, Nehem. c. 9. v. 1. Est signum mortis, Judith, c. 9. v. 14. In cineres præcipitatio certum genus supplicii, 2. Mach. c. 13. v. 5

Cum jejunatis. Jejunio armata oratio quam potens apud Deum, Esdræ, c. 8. v. 21. Illud vetat lex christiana in Dominica, Nehem. c. 8. v. 10. Est funis quo ligatur dæmon, Tob. c. 8. v. 3. Melius quam murus tuetur, Judith, c. 4. v. 11. *Vide Indicem rerum, v.* Jejunium.

Thesaurizate vobis thesauros in cœlo. Quæ divitiæ nobis sint consectandæ, Tob. c. 4. v. 10 et 20

FERIA V. POST CINERES.

Vide notata Dominica III. post Epiphaniam.

FERIA VI. POST CINERES.

Benefacite his qui oderunt vos. Exemplum Tobiæ patris, Tob. c. 2. v. 22. et c. 4. v. 3

Estote ergo perfecti. Perfectus est qui in adversis Deo gratias agit, Tob. c. 2. v. 14

Cum ergo facis eleemosynam. Eleemosyna liberat à morte æterna et sæpe à præsenti; oppilat quasi os gehennæ; est quasi baptismus, Tob. c. 4. v. 7. et seq. Habitu reginæ apparuit S. Joanni Eleemosynario, *ibid.* v. 12. Est funis quo ligatur dæmon, *ibid.* c. 8. v. 3. Solvit debitum proximo, c. 12. v. 8

Eleemosynarius quæ in pauperes confert, in sinum Dei custodienda deponit, Tob. c. 4. v. 10. Eleemosynarii impii raro à Deo in hac vita castigantur, *ibid.* v. 11. *Vide Indicem rerum, v.* Eleemosyna.

DOMINICA I. IN QUADRAGESIMA.

Ductus est Jesus in desertum. Solitudinis laus et commendatio, Judith, c. 8. v. 3. Silentii vis et exempla, Tob. c. 12. v. 7

Ut tentaretur. Tentatio virtutem probat et patientiam, Tob. c. 12. v. 13. Tentationes carnis cum sentis, invoca B. Virginem, Judith, c. 16. v. 31. Tentatione ingruente quid agendum Christiano, 2. Mach. c. 7. v. 41. et c. 8. v. 36

Postea esuriit. Sobrietatis commendatio, Tob. c. 9. v. 12. Per hanc Judith obtruncavit Holofernem, Judith, c. 12. v. 9. Sobrietas priscorum tam Persarum quam Romanorum, Esth. c. 1. v. 7. Hodie in plusquam porcinam ingluviem abiit, *ibid.* Est funis quo ligatur dæmon ne nobis noceat, Tob. c. 8. v. 3. Ebrietas quam damnosa et insana, Tob. c. 19. v. 12. Judith, c. 15. v. 14. Esther, c. 1. v. 8

Tentator. Diabolus per piscem à Tobia occisum repræsentatur, Tob. c. 6. v. 8. Ejus proprium est intricare corpus et animam variis scrupulis, *ibid.* Per Christum quomodo ligatus sit, Tob. c. 8. v. 3. Coram animosis est pavidus ut formica; timidis vero terribilis est ut leo, 2. Mach. c. 11. v. 11. *Vide notata in Indice rerum, v.* Dæmon.

Angeli ministrabant ei. Angeli distinguuntur in ministrantes et assistentes, Tob. c. 12. v. 15. Sunt celerrimi, et instar fulguris è cœlo in terram dilabuntur, Tob. c. 3. v. 25. Nil illis impenetrabile aut impossibile, 2. Mach. c. 11. v. 9. Post tentationem consolatio, Tob. c. 3. v. 22

FERIA II.

Esurivi enim, etc. In operibus misericordiæ tam corporalis quam spiritualis vires et opes suas exhausit Tobias senior, aliique, Tob. c. 1. v. 19 et 20. Misericordiam Deus vult inesse omnibus actionibus nostris, *ibid.* cap. 3. v. 2. Quam sit homini necessaria, *ibid.* c. 12. v. 8

Uni ex fratribus meis minimis. *Vide notata feria IV. post Cineres, et Indicem rerum, v.* Eleemosyna, pauper. In pauperes quæ conferuntur non pereunt danti, Tob. c. 4. v. 10. pauperum curator est Deus, *ibid.* v. 7

FERIA VI.

Sabbatum est. Sabbati apud Judæos summa veneratio, Nehem. c. 13. v. 19. 1. Mach. c. 2. v. 37. et 2. Mach. c. 8. v. 26

DOMINICA II. IN QUADRAGESIMA.

Et ecce vox de nube. Nubes est quasi vestimentum Dei, quod in nube se absconderet et loqueretur, responsa dans ex propitiatorio, Tob. c. 5. v. 18

FERIA III.

Qui se exaltaverit humiliabitur, et qui se humiliaverit exaltabitur. Exempla sunt Mardochæus vilis et abjectus exaltatus, et Aman superbus humiliatus, Esth. c. 6 et 7

FERIA IV.

Dic ut sedeant. Honores hujus mundi appetentes comparantur pueris papiliones insequentibus, Esth. c. 5. v. 13

In regno tuo. Ambitio regnandi nihil non molitur, Esth. c. 2. v. 21. Est ambientium crux, *ibid.* c. 5. v. 13. Ejus vis, 2. Machab. c. 4. v. 29. *Vide Indicem rerum, v.* Ambitio.

FERIA V.

Induebatur purpura. Purpura apud Romanos, alia erat consularis, alia regia, 1. Mach. c. 8. v. 14

Epulabatur quotidie splendide. Convivæ arceant à mensa ebrietatem, Tob. c. 9. v. 12. Sint frugales more veterum, Esth. c. 1. v. 7. Non sunt cogendi bibere ad sanitatem, quod est tyrannicum, *ibid.* v. 8. *Vide Indicem rerum, v.* Convivæ.

Epulandi mos ad sepulcra et memorias martyrum; item in sepultura defunctorum, quorum dubia erat salus per SS. Ambrosium et Augustinum sublatus, Tob. c. 4. v. 18

Et nemo illi dabat. A paupere qui faciem suam avertit, ab eo etiam faciem suam avertet Deus, Tob. c. 4. v. 7

SABBATO.

Vivendo luxuriose. Luxuriosus per mulum designatur, Tob. c. 6. v. 17. Libido ubi ardet, abundant peccata, Tob. c. 3. v. 8. Est insatiabilis, fastidiosa ac curiosa, Esth. c. 2. v. 19. Quantum sit unita cum gula, *ibid.* c. 1. v. 11. Comes est falsæ religionis, 1. Mach. c. 1. v. 15. *Vide Indicem rerum, v.* Libido, Luxuria.

DOMINICA III. IN QUADRAGESIMA.

Erat Jesus ejiciens dæmonium. Dæmon quomodo fugandus ab energumenis, Tob. c. 6. v. 8. Dæmonis etyma, *ibid.* c. 3. v. 8. Ligatur virtutibus septem, *ibid.* c. 8. v. 3

In Beelzebub ejicit dæmonia. Impii miracula Dei ascribunt magiæ, 2. Mach. c. 4. v. 1

Regnum divisum desolabitur. Ad seditionem populos concitat legum patriarum et religionis avitæ eversio, 1. Machab. c. 3. v. 29. Regna et urbes ob peccata pereunt, Judith, c. 5. v. 17. In regno expedit esse unam religionem, 1. Machab. c. 1. v. 34

FERIA IV.

Honora patrem tuum et matrem tuam. Honor parentibus debitus commendatur, Tob. c. 4. v. 3. Parentum laus et honor, est laus filiorum, *ibid.* c. 9. v. 10

Fornicationes. Fornicatio ab Apostolis nominatim fuit vetita gentibus ad Christum conversis, Tob. c. 4. v. 13. Fornicarii in ipso amplexu concubinæ à Deo fulgure siderati exemplum, *ibid.* c. 7. v. 11

Blasphemiæ. Blasphemia punita in Nicanore, 1. Mach. c. 7. v. 34 et 46. Porro convicia et contumeliæ etiam turbant justos et sanctos, Tob. c. 3. v. 1 et 9

FERIA V.

Quia et aliis civitatibus oportet me evangelizare. Christus nullum laborem pro animarum salute detrectavit, uti olim Nehemias et Esdras pro Israelis bono, Nehem. pag. 803. 1. item Eliachim sacerdos circuivit omnem Israel. Quod imitentur Episcopi, Prælati, Principes et alii fideles zelosi, Judith, cap. 4. v. 11. et Nehem. pag. 803. 1

FERIA VI.

Erat autem ibi fons. Fontis et solis analogiæ, Esther, c. 10. v. 6. Fons est quasi oculus terræ, *ibid.*

Da mihi bibere. Ab bibendum aliquem cogere est contra naturam et tyrannicum, Esth. c. 1. v. 8

Adorabunt Patrem in veritate. Deo serviendum est in veritate, Tob. c. 14. v. 10. Hanc Deus cupit inesse omnibus nostris actionibus, *ibid.* c. 3. v. 2

Spiritus est Deus. Deus est spiritus purissimus. Judith, c. 15. v. 11

SABBATO.

Mulierem deprehensam in adulterio. Mulierum aspectus quam sit periculosus et perniciosus, Judith, c. 10. v. 14. Muliere formosa illicique nihil illecebrosius, Esther, c. 1. v. 11. Feminæ sunt philocosmæ, *ibid.* c. 2. v. 12. *Vide Indicem rerum, v.* Mulier, Femina.

DOMINICA IV. IN QUADRAGESIMA.

Quinque panes hordeaceos. De frugalitate primorum Christianorum, Judith, c. 6. v. 21. item primorum Persarum, ac Cyri et Augusti, Esth. c. 1. v. 7

Fugit iterum in montem ipse solus. De solitudine, Judith, c. 8. v. 3. Christus cur montes conscenderet, Esther, c. 14. v. 3

FERIA II.

Zelus domus tuæ. Zelus quam sit efficax, ut instar ignis omnia consumat, 1. Mach. c. 2. v. 24

FERIA III.

Justum judicium judicate. Judicium cupit Deus inesse omnibus actionibus nostris, Tob. c. 3. v. 2. Judices pecunia corrupti, 2. Mach. c. 4. v. 50

FERIA IV.

Et linivit lutum super oculos ejus. Christus saliva sua et luto liniens oculos cæci nati figuratus per Tobiam filium illuminantem Tobiam patrem per fel, Tob. c. 6. v. 9

FERIA VI.

Lazarus amicus noster dormit. Mors in Scriptura vocatur somnus ob spem resurrectionis, 2. Machab. c. 12. v. 44

Resurget. De resurrectione corporis, *ibid.*

DOMINICA PASSIONIS.

Quis arguet me de peccato. Inter peccata ita constricto ut nullus omnino absque peccato evadendi aditus pateat quid agendum, Tob. c. 6. v. 8. in fine. *Vide Indicem rerum, v.* Peccatum.

Nonne bene dicimus nos quia Samaritanus es tu? Contumeliæ patienter ferendæ exemplo Job et Tobiæ, Tob. c. 2. v. 15 et seq.

FERIA II.

Facta sunt encænia. Festum Encæniorum quando et quomodo celebrarent Judæi: illud mystice agunt Sancti in cœlo, 1. Mach. c. 4. v. 52. et 2. Mach. c. 1. v. 9. et c. 10. v. 6

Ut manifestentur opera Dei. Opera Dei revelare honorificum est; celare periculosum, Tob. c. 12. v. 7

Peccatores Deus non audit. Peccatorum preces parum valent apud Deum, Tob. c. 4. v. 18

FERIA III.

Festus Judæorum Scenopegia. Festum Scenopegiæ apud Judæos quale, 2. Mach. c. 1. v. 9

DOMINICA PALMARUM.

Passionis Christi dies fuerunt dies phurim et phrurim, Esth. c. 9. v. 26

Passionis Christi seria meditatio est funis quo ligetur dæmon, Tob. c. 8. v. 3

Christus patiens per piscem Tobiæ adumbratur, *ibid.* c. 6. v. 8. et c. 9. v. 14. Spe futuræ resurrectionis et ascensionis gloriosæ sustinuit crucem, *ibid.* c. 2. v. 18. Christus moriens vicit ipsam mortem, cujus typus Judas Machabæus, 1. Mach. c. 9. v. 18

Et super vestimenta mea miserunt sortem. Sors quid sit, Esth. c. 3. v. 7. Per sortes duas Mardochæi et Aman accipitur populus fidelis et infidelis, Esth. c. 10. *Vide Indicem rerum, v.* Sors.

Crucifixerunt eum. Christi in cruce distenti typus fuit Eleazarus, 2. Mach. c. 6. v. 18. et septem fratres Machabæi, *ibid.* c. 7. v. 40

Consummatum est. Christus est consummatio legis et Prophetarum, 2. Mach. c. 15. v. 40

Vinum cum felle mistum. Per fel quid denotetur, et ad quid valeat, Tob. c. 6. v. 9. Christus post fel gustavit mella et favos, *ibid.* c. 3. v. 22

Et velaverunt eum. De velanda facie cui rex offensus erat, reisque ad mortem damnatis olim, ac etiamnum capite mulctatis, Esth. c. 7. v. 8

IN DIE SANCTO PASCHÆ.

Resurrexit. Resurrectionem corporis exigit anima immortalis, 2. Mach. c. 12. v. 44

FERIA II.

Castellum nomine Emmaus. Hoc postea à victoria Titi ob captam Jerusalem dictum est Nicopolis, 1. Machab. c. 3. v. 40

Tu solus peregrinus. Itinerantium præses et patronus est S. Raphael Archangelus, Tob. c. 3. v. 25. Antequam peregrinentur Deum invocent ut iter ipsorum prosperet, *ibid.* c. 11. v. 7

Nos autem sperabamus. Spes gloriæ futuræ est stimulus ad virtutem, Tob. c. 2. v. 18

Aperiret nobis Scripturas. Lectio S. Scripturæ est funis quo ligetur dæmon ne nobis noceat, Tob. c. 8. v. 3. Olim etiam fiebat post convivium, Judith, c. 6. v. 21

DOMINICA II. POST PASCHA.

Ego sum pastor bonus. Vigilantia in belli duce requisita exemplo Nehemiæ et aliorum, Nehem. c. 4. v. 22. Hujus symbolum sunt dracones, Esth. c. 10. v. 7. Porro Princeps bonus subditos amat ut filios, 1. Machab. c. 6. v. 17. et noctu vigilat, ac publicis negotiis invigilat, Esth. c. 5. v. 1

Ponit animam pro ovibus. Christus pro Ecclesiæ et animarum salute nullum laborem aut periculum, nec ipsam mortem detrectavit, quod notent Episcopi, Prælati, Principes, etc. Argumento in Nehem. pag. 803. 1. *Vide Indicem rerum, v.* Dux, Princeps. Pro castitate tuenda morti se opposuerunt etiam matronæ gentiles, Judith, c. 8. v. 6. et aliæ virgines Christianæ, *ibid.* c. 10. v. 4. Item Religioni et voto licet postponere vitam, 2. Mach. c. 6. v. 23

DOMINICA III. POST PASCHA.

Mundus autem gaudebit. Mundi gaudia quam sint instabilia et vana, Esth. c. 7. v. 10. Gaudium impiorum breve, 1. Mach. c. 9. v. 56. Extrema gaudii luctus occupat, Judith, c. 12. v. 18. et Esth. c. 1. v. 19

Tristitia vestra vertetur in gaudium. Id contigit Mardochæo, Estheri, totique populo Judæorum, Esth. c. 8. Porro lætandum in solo Deo, Nehem. c. 9. v. 10. Esther c. 14. v. 18. Gaudium Domini duplex, Nehem. c. 9. v. 10. Tristitia facit homines mœstos, pusillanimes et tardos, *ibid.*

IN FESTO PENTECOSTES.

In Pentecoste vacandum operibus charitatis, Tob. c. 2. v. 1. S. Spiritus in specie ignis super Apostolos sedens repræsentatus per ignem sacrum Nehemiæ missum, 2. Mach. c. 1. v. 22. Quomodo astiterit scriptoribus hagiographis, ita ut nusquam à veritate aberrarent, *ibid.* c. 15 v. 38

DOMINICA SS. TRINITATIS.

Data est mihi omnis potestas. Deus dominatur tam cœlo quam terræ, Judith, c. 5. v. 25

Ecce ego vobiscum sum. Dei mira erga homines dignatio, Tob. c. 3. v. 25. Deo duce facile est concludi multos in manu paucorum, 1. Mach. c. 3. v. 18. Judæ Machabæo præsto adfuit, 2. Mach. c. 10. v. 28. etc. 13. v. 10. et seq.

DOMINICA I. POST PENTECOSTEN.

Estote misericordes. Misericordiæ tam spiritualis quam corporalis opera, Tob. c. 1. v. 19. Quam sit homini necessaria, *ibid.* c. 12. v. 8. *Vide Indicem rerum, v.* Misericordia, Eleemosyna.

IN FESTO CORPORIS CHRISTI.

Eucharistiæ typus fuit convivium ab Assuero institutum, Esther, c. 1. v. 8. In ea Christus ut cibus apponitur, *ibid.*

Est funis quo ligatur diabolus, minuitque iracundiæ, luxuriæ, etc., motus, Tob. c. 8. v. 3. *Consule Indicem rerum, v.* Eucharistia.

DOMINICA II. POST PENTECOSTEN.

Uxorem duxi. Uxores et filii sunt abdicandi, ut Deo obsequamur, Esdræ, c. 10. v. 3

DOMINICA III. POST PENTECOSTEN.

Gaudium erit in cœlo super uno peccatore pœnitentiam agente. Angeli et Sancti in cœlo festum agunt Encæniorum de peccatore pœnitente, 1. Mach. c. 4. v. 52

DOMINICA V. POST PENTECOSTEN.

Non occides. Occisio sui ipsius quando licita, quando non, 2. Mach. c. 14. v. 44. Exempla aliquot eorum qui seipsos occiderunt, quorum aliqui laudantur, excusantur alii, *ibid.*

Omnis qui irascitur fratri suo. Ira non sinit iratum quiescere donec vindictam sumat, Esther, c. 6. v. 4. Frater fratrem odit et supplantat dum agitur de honore et ambitu, 2. Mach. c. 4. v. 29

DOMINICA VII. POST PENTECOSTEN.

Attendite a falsis prophetis. Hæreticorum communicatio fugienda, Esdræ, c. 4. v. 3. Sunt hirundines, Tob. c. 2. v. 11

Quid hoc audio de te. Fama sæpe major est veritate, ac rem plus justo adauget vel detorquet, 1. Mach. c. 8. v. 1

DOMINICA IX. POST PENTECOSTEN.

Non relinquent lapidem super lapidem. Similiter de excidio Jerusalem per Nabuchodonosor vaticinatus est Tobias, Tob. c. 13. v. 11

DOMINICA X. POST PENTECOSTEN.

Qui in se confidebant. Qui sibi ipsi magnus, candidus et justus apparet, habet albuginem in oculis suis, Tob. c. 11. v. 14

Propitius esto mihi peccatori. Confessio ac pœnitentia quæ ex amore servili procedit non exauditur à Deo, 2. Mach. c. 9. v. 13. Oratio justi clavis est cœli, Tob. c. 3. v. 1. Orationis fructus, *ibid.* c. 3. v. 10. et c. 12. v. 8

Qui se exaltat humiliabitur. Idque exemplo Amani, Esth. c. 6. v. 7. et seq. et Antiochi Epiphanis, 2. Mach. c. 9. et Arphaxad, Judith, c. 1. v. 5

Qui se humiliat exaltabitur. Exaltatur humilis Mardochæus, Esth. c. 6. v. 7. et 8. et c. 8. v. 15

DOMINICA XIV. POST PENTECOSTEN.

Nonne anima plus est quam esca? Animæ quanta sit dignitas, Tob. c. 3. v. 25. Quid de ea censuerit Plato, *ibid.* c. 14. v. 5. Est immortalis, 2. Machab. 12. v. 44. *Vide Indicem rerum, v.* Animæ.

DOMINICA XVI. POST PENTECOSTEN.

Primos accubitus. Accubitus veterum forma, Esther, c. 1. v. 6

Omnis qui se exaltat, humiliabitur. *Vide notata Dominica X. post Pentecosten.*

FERIA IV. QUATUOR TEMP. SEPT.

Hoc genus non ejicitur nisi in oratione et jejunio. His mediis Tobias et Sara liberati sunt ab Asmodæo, Tob. c. 8. v. 3

DOMINICA XVII. POST PENTECOSTEN.

Diliges Dominum Deum tuum. Deus est amandus super omne amabile, Esdræ, c. 10. v. 3. Semper in memoria, intellectu et voluntate habendus, Tob. c. 4. v. 6. et benedicendus, *ibid.* v. 20

DOMINICA XIX. POST PENTECOSTEN.

Ecce prandium meum paravi. Convivium Assueri mystice fuit S. Eucharistiæ simulacrum, Esth. c. 1. v. 8

DOMINICA XXI. POST PENTECOSTEN.

Misertus autem Dominus. Clementia Dei in Judæos legis prævaricatores, Esdræ, c. 9. 13. et 15

Oportuit misereri conservi tui. Commiseratio levat misero miseriam, Tob. c. 4. v. 7

DOMINICA XXIV. POST PENTECOSTEN.

Videbunt Filium hominis. Judicii extremi dies, erit dies Sortium, Esther, c. 9. v. 6

IN FESTO CATHEDRÆ S. PETRI.

Tu es Petrus. Deus dans alicui nomen, simul dat rem eodem nomine significatam, ut patet in nominibus Angelorum, Tob. c. 5. v. 18

Ædificabo Ecclesiam meam. Ecclesiam tam militantem quam triumphantem ædificavit Christus, Arg. in Nehem. pag. 803. 1. Ecclesia Catholica an nulla agnoscat nomina Angelorum præter tria, 3. Esdræ, pag. 833. 2. Cœpit in Jerusalem in Sion, de qua vaticinium Tobiæ, Tob. c. 13. v. 11. Ejus typus fuit hortus in quo habitum fuit convivium Assueri, Esther, c. 1. v. 8. et ipsa Esther, Esther, c. 4. v. 16. Cur præ Sanctis veteris testamenti celebret festum septem fratrum Machabæorum, 2. Mach. c. 7. v. 18. *Vide Indicem rerum, v.* Ecclesia.

IN FESTO S. MATTHIÆ.

Venite ad me, omnes qui laboratis. Christus est Azarias, id est adjutor Dei ad illuminandum et salvandum homines cæcos, cujus typus fuit Raphael Archangelus ad Tobiam cæcum illuminandum missus, Tob. c. 5. v. 18

Discite a me. Exempla animant in rebus arduis, 1. Mach. c. 2. v. 64. et 2. Mach. c. 7. v. 28

Sors cecidit super Matthiam. De sorte ejusque significatione et definitione, Esth. c. 3. v. 7

IN FESTO ANNUNTIATIONIS B. VIRGINIS.

Missus est Angelus Gabriel. Fuit hic nuntius Incarnationis Verbi et custodiæ B. Virginis deputatus, habetque nomen à fortitudine, Judith, c. 13. v. 20. Hominum præliis præfectus est, Tob. c. 3. v. 25

Et nomen Virginis Maria. Quale sit nomen Maria, Judith, c. 13. v. 25. Illud timent dæmones, *ibid.* v. 10

Ave, gratia plena. Quanta fuerit gratia et pulchritudo B. Virginis, Judith, c. 13. v. 10. Hujus typus fuit Esther ob pulchritudinem adamata super omnes mulieres, Esther, c. 2. v. 17. Porro clausa in cubiculo, orationibus, jejuniis ac gemitibus pro reconciliatione mundi obsecrans Deum, meruit Angelum pacis paranymphum excipere, Judith, c. 13. v. 10

Ecce concipies. B. Virgo est virga aurea per quam Deus offensus humano generi reconciliatus est, Esther, c. 5. v. 2. Est stella Jacob, *ibid.* c. 8. v. 15. et fons solis, *ibid.* c. 10. v. 6. *Vide Indicem rerum, v.* S. Maria.

IN FESTO S. MARIÆ MAGDALENÆ.

Mulier in civitate peccatrix. Libido ubi ardet, abundant peccata, Tob. c. 3. v. 8. Quantum grassaretur apud Assyrios et Persas, Judith, c. 12. v. 10. Est insatiabilis, Esther, c. 2. v. 19. Muliere formosa illicique nihil illecebrosius, *ibid.* c. 1. v. 11

Oleo caput meum non unxisti. Ungendi et unguenti usus Persis ascribitur, Esth. c. 2. v. 12

IN FESTO ASSUMPTIONIS B. VIRGINIS.

Assumptio B. Virginis in cœlum, ejusdemque coronatio figurata per ductionem Estheris ad cubiculum regis Assueri, Esth. c. 2. v. 16

IN FESTO EXALTATIONIS S. CRUCIS.

Christi in cruce extensi typus fuit Eleazarus in tympano distentus, 2. Mach. c. 6. v. 18. et septem fratres Machabæi, *ibid.* c. 7. v. 40. Crucis Christi hamo aduncatus est diabolus, Tob. c. 8. v. 3. Mos cruce signandi proficiscentes in Terram Sanctam, 2. Mach. c. 15. v. 16

IN FESTO S. MICHAELIS.

S. Michael precibus fidelium præest, Tob. c. 3. v. 25. Pugnans pro fidelibus cum dracone assumit nomen humilitatis, nempe: *Quis ut Deus? ibid.* c. 5. v. 18. Dedicavit ecclesiam suam in monte Gargano, 1. Machab. c. 4. v. 59. Fuit Israelis protector, 2. Mach. c. 11. v. 8. et c. 12. v. 22

ANGELI EORUM SEMPER VIDENT FACIEM PATRIS. *Vide notata in Nativitate Domini, et Indicem rerum, v.* Angelus.

IN FESTO OMNIUM SANCTORUM.

Sancti in cœlo agunt festum Encæniorum de peccatore pœnitentiam agente, 1. Mach. c. 4. v. 52. Pro piis pugnant, *ibid.* c. 3. v. 19. Eos invocare tutius est et utilius quam animas in Purgatorio existentes, 2. Mach. c. 15. v. 12. Quando agant festum Phurim, Esth. c. 9. v. 26. *Vide Indicem rerum, v.* Sancti.

BEATI PAUPERES SPIRITU. Sancti possident cœlum consilio, terram patientia, 1. Mach. c. 8. v. 3

BEATI QUI PERSECUTIONEM PATIUNTUR. Sancti cur permittantur à Deo affligi, Tob. c. 2. v. 12. et c. 12. v. 13. et 1. Mach. c. 9. v. 18. In adversis Deo gratias agunt, *ibid.* c. 2. v. 14

BEATI MISERICORDES. *Vide Indicem rerum, v.* Misericors, Eleemosyna.

BEATI CUM MALEDIXERINT VOBIS. Sancti pro beneficiis maleficia recipiunt, etiam ab amicis, Tob. c. 2. v. 22. Maledicta patienter ferenda, *ibid.* et c. 3. v. 9. Patientiæ exempla duo Job et Tobias, Tob. c. 2. v. 12. Patientia passiones animi debellandæ, 1. Mach. c. 8. v. 3. Justus quacumque morte præoccupatus fuerit, in refrigerio erit, *ibid.* c. 9. v. 18

IN COMMUNI MARTYRUM.

Vide Indicem rerum, v. Martyrium, Martyres.

IN DEDICATIONE ECCLESIÆ.

De solemnitate et dignitate Dedicationis Ecclesiæ, 1. Mach. c. 4. v. 59. Christus ipse, aliique Sancti varias Ecclesias dedicarunt, *ibid.* Ritus dedicandi muros et portas urbium, Nehem. c. 12. v. 27

FINIS.

[illegible]

BS
485.
.C7
Cornelius a L

PONTIFICAL INSTITUTE OF MEDIAEVAL STUDIES
59 QUEEN'S PARK CRESCENT
TORONTO—5, CANADA

12985.